

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ
ಕನ್ನಡ ನಿಘಾಂಟು

ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ

“ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ”
-ಕೇಸರಾಜ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ : ಬೆಂಗಳೂರು - ೧೮
೧೯೭೦

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ
ಕನ್ನಡ ನಿಘಾಂಟು

ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ

ಭಾರತೀಯ ಭಾಷಾಶಿಕ್ಷಣ / BHARATAVANI
ಭಾರತೀಯ ಭಾಷಾ ಸಂಸ್ಥಾನ
CENTRAL INSTITUTE OF INDIAN LANGUAGES
ಮೈಸೂರು / MYSURU - 570 006

“ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ”

—ಕೇಶಿರಾಜ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ : : ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮

KANNADA NIGHANTU - VOL-1

Second Edition : 2010

Published by : Kannada Sahitya Parishat

Pampa Mahakavi Road, Chamarajapet, Bangalore - 560 018

Pages : XXVII+56+1320+7 Price : Rs. 350=00

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ - ೨೦೧೦

ಪ್ರತಿಗಳು : ೨೦೦೦

ಬೆಲೆ : ಮುನ್ನೂರು ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು

@ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದಿರಿಸಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು (೨೦೧೦)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್. ಆರ್.ಕೆ.

ಗೌರವ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಪ್ರೊ. ಎಚ್.ಕೆ. ಮಳಲಿಗೌಡ

ಶ್ರೀ ಟಿ.ಎಸ್. ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ

ಗೌರವ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಪುಂಡಲೀಕ ಹಾಲಂಬಿ

ಮುದ್ರಣ: ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್

ನಂ.೫೯, ೪ನೆ ಕ್ರಾಸ್, ಲಾಲ್‌ಬಾಗ್ ರಸ್ತೆ

ಕೆ.ಎಸ್. ಗಾರ್ಡನ್, ಗಂಗಾಧರಪ್ಪ ಬ್ಲಾಕ್

ಬೆಂಗಳೂರು- ೫೬೦ ೦೨೭.

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ : ೧೯೭೦
ಪ್ರತಿಗಳು : ೧೦,೦೦೦

ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಕಾದಿರಿಸಲಾಗಿದೆ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು
ಶ್ರೀ ಕೆ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಸಂಪಾದಕರು
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಸದಸ್ಯರು

ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ.
ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್.
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.
ಪ್ರೊ. ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ.
ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ.
ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.
ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ.
ಡಾ. ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ.

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಐ.ಎ.ಎಸ್.
ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಎಲ್.ಬಿ.
ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ
ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು
ಶ್ರೀ ಹಂಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ ಸಾಂಗಲಿ
ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ.

ಮುದ್ರಕರು:

ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ನುಡಿ

‘ನಿಘಂಟು ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟು’ ಎಂದೇ ಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವ ಈ ಮಹಾನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಅದು ಪ್ರಕಟವಾದ ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಮರುಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಕುಲಕೋಟಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಅದರ ಸಂಪನ್ನತೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಹತೆಗಳಿಂದಾಗಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕದವರು ಬಿಚ್ಚಿತೋರಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟು. ಕನ್ನಡದ ಸಮಸ್ತ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಐಕ್ಯಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವಿವಿಧ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೊಂದರ ಅರ್ಥ, ವಿವರಣೆ, ಉದಾಹರಣೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅರ್ಥಪುಟವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಂದು ಪುಟವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು.

ಕ್ರಿ.ಶ.೪೫೦ರ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟ ಯೋಜನೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡ ೧೯೯೫ರವರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿರುವುದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಜೊತೆಗಿರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನೂ ನಾಮಪದ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯಾಪದವೆಂದು ವಿಚಿತವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಕ್ಕೇಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯತುಂಡುಗಳೇ ಮೂಲಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕೆನ್ನುವ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು - ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಇದರ ಅಪೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಕ್ಷಿಕಲ್ಪಗಳಾಗಿವೆ. ನಿಘಂಟು ಎನ್ನುವುದೇ ತುಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ, ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಸೃಜನ ಸಾಹಿತ್ಯದಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖವಾದ, ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ರಚನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲದರ ಎಚ್ಚರದ ದುಡಿಮೆಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡ ಘನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸತತ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಈ ಯೋಜನೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗಿ ಯಶಕಂಡಿದೆ. ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣದ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮನೆಯ ಕಪಾಟುಗಳನ್ನು, ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರಗಳನ್ನು, ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಧನ್ಯತಾಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯುವಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟುವಿನ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ತಡವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡವರು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ದೂರವಾಣಿ ಕರೆ ಮಾಡಿ, ಮಾರಾಟ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಪುಸ್ತಕ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡಿ ಸಿಗದೆ ನಿರಾಶರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮರುಪ್ರಕಟಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂಬತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಪುಟಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ, ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯನ್ನೂ ಬೆಳಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಜೋಡಿಸಿಡುವುದಾಗಲೀ, ಮಾರಾಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದಾಗಲೀ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು

ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದಾಗಲೀ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಈ ಅಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವ ಧೈರ್ಯೋತ್ಸಾಹಗಳು ಪರಿಷತ್ತಿನೊಡಲಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕನ್ನಡದ ಭಾಗ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಸ್. ಯಡಿಯೂರಪ್ಪನವರು ಹಲವು ಒತ್ತಡಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಆಶ್ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಪರಿಷತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೂ ಹಸಿರು ನಿಶಾನೆ ತೋರುತ್ತಿರುವುದು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ - ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಚೇರಿಯ ಹೊರಗೆ ಕಡತಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿರುವುದು, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಿಂದ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸಮ್ಮೇಳನಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು - ಇಂಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಡಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ನನಗೆ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆರುಕೋಟಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಪರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಕುಸುಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಕನ್ನಡದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' 'ಕನ್ನಡಿಗರ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನುಡಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳ ಕನ್ನಡದ ಮೇಲಿನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಗೆಗಿನ ಈ ಅಖಂಡ ಪ್ರೀತಿ ಹೀಗೇ ಮುಂದುವರಿಯಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಒಂದು ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಉದಾರವಾಗಿ ನೀಡಿದೆ. ಸರ್ಕಾರ ಹಣ ನೀಡಿರುವುದು ಪರಿಷತ್ತಿಗಾದರೂ ಇದು ಜನತೆಯ ಹಣ ಮತ್ತು ಇದರ ಅಂತಿಮ ಫಲಾನುಭವಿಗಳೂ ಜನತೆಯೇ. ಈ ಎಚ್ಚರವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಬಹುಬೇಡಿಕೆಯ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವಿನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವಂತೆ ಕಡಿಮೆಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂತೆ ಈ ಯೋಜನೆಯ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಗೂ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಜಿ. ನಾರಾಯಣರಿಂದ ಮೊದಲಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಾಯವಾದಾಗ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಸಾ.ಶಿ.ಮರುಳಯ್ಯನವರವರೆಗೆ ಇದನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಎಲ್ಲ ಅಧ್ಯಕ್ಷರುಗಳಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸದಸ್ಯರುಗಳು, ಸಂಪಾದಕರು, ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್‌ನವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಮರುಮುದ್ರಣದ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು
೫-೬-೨೦೧೦

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್. ಆರ್.ಕೆ.
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಅಭಿವಂದನೆ

ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು ಕನ್ನಡ. ಇದಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಇದೆಯೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಅತ್ಯಂತ ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾದ ಭಾಷೆ. ಈ ಭಾಷೆಯ ಸತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡ ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರವು ಕನ್ನಡವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿಯೂ ಆಡಳಿತ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬಹಳವಾಗಿದೆ.

ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರ ನಿಘಂಟು, ವಿಶ್ವಕೋಶ ಈ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪಾರವಾದ ಧನಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನಾಡಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಹಲವಾರು ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದುದು ನಿಘಂಟು. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಕೈಗೊಂಡಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಹದಿನೈದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಒದಗಿಸಿದೆ. ಸುಮಾರು ಐದುಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈಗ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ತುಂಬ ಸಂತಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆಗೆ ನಿತ್ಯೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಈ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ತುಂಬ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಅತೀವ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಈ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಪರಿಷತ್ತಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಪರಿಷತ್ತು ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕೋರಿ ನಿಘಂಟಿನ ಉಳಿದ ಸಂಪುಟಗಳು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಹೊರಬರಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ನಾಡಿನ ಜನತೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಡೆಮ್ಮಿ ಚತುಷ್ಟತ್ರ ಆಕಾರದ ಸುಮಾರು ಐದುಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟು, ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರ ಐವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಸಪ್ರಮಾಣವಾದ ಸಮಗ್ರ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಆರಂಭಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇತ್ತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನೂ ಕೈಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅದರಂತೆ ಪರಿಷತ್ತು ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಚೈತನ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ದಿ|| ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಆಗ ಮೈಸೂರಿನ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕೆಂಗಲ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಒಂದು ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿಗಳ ನೆರವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಕ್ರಮೇಣ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವು ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋದದ್ದರಿಂದ ಈ ಹಿಂದೆ ಸರಕಾರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಒಂದು ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿಗಳು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ೧೯೫೮ನೆಯ ಇಸವಿ ಜನವರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣನ್ ಸಮಿತಿಯವರು ೧೫ ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿಗಳ ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಸರಕಾರದ ಮುಂದಿಟ್ಟರು. ಸರಕಾರ ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿಗೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದವಾಯಿತು. ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತ ಮಾಡಿದ ಆಗಿನ ವಿದ್ಯಾಸಚಿವರಾದ ಶ್ರೀ ವಿ. ವೆಂಕಟಪ್ಪನವರನ್ನೂ ಅರ್ಥಸಚಿವರಾದ ದಿ|| ಟಿ. ಮರಿಯಪ್ಪನವರನ್ನೂ ಇಂದು ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಇಂದಿನ ಸರಕಾರ ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ತೆರನ ನೆರವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಅದರಲ್ಲೂ ವಿದ್ಯಾಸಚಿವರಾದ ಮಾನ್ಯ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಗೌಡರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸ ಒಬ್ಬಬ್ಬರಿಂದ ಆಗುವಂತಹುದಲ್ಲ; ಕೇವಲ ಹಣದಿಂದಲೂ ಆಗುವಂತಹುದಲ್ಲ; ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಆಗುವಂತಹುದು. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಎಲ್ಲ ಭಾಗದ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಮೌಲ್ಯವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನಿಷ್ಪ್ರಹ ನಿರ್ವಹಣೆ ಸೇವೆಯನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬುಹೃದಯದಿಂದ ನೆನೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹನೀಯರಿಗೆ ಅನಂತ ಪ್ರಣಾಮಗಳು.

ಈ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಅನುಪಮ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ, ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಡಾ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ, ಪ್ರೊ|| ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನ ರಾಣ್ ಈ ಮಹನೀಯರನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರು ತುಂಬ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೂ ಅಚ್ಚುಕೂಟದ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗಕ್ಕೂ ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನೆರವಾದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ದೇಶಹಳ್ಳಿ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ

ಅಧ್ಯಕ್ಷ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಬೆಂಗಳೂರು

ಅ ರಿ ಕೆ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದುದು ೧೯೧೫ನೆಯ ಮೇ ೩ ರಂದು. ಅಂದು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲ ಸಭೆಸೇರಿ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ನಿಬಂಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ೧೯೧೯ನೆಯ ಇಸವಿ ಜುಲೈ ೨೭ ರಲ್ಲಿ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಮಂಡಲಿಯು “ಕನ್ನಡ ಷಟ್ಪದಿಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ದೇಶ್ಯ ತದ್ವನ ಶಬ್ದಗಳ ನಿಘಂಟು”ನ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೈಗೊಂಡ ತೀರ್ಮಾನ. ಇದರಂತೆ ೧೨ ಷಟ್ಪದಿಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಾಯಿತು. ಕರ್ಣಾಟಕದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೇಕ ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲ ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಆಗಾಗ ಸೂಕ್ತ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನೂ ನಿಯಮಗಳನ್ನೂ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಶೇಖರಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಕೆಲವು ನ್ಯೂನತೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ, ಆ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಸರಿನೋಡಿಸುವ ತನಕ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸಬಾರದೆಂದು ಹಾಗೆಯೇ ಇಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿ ಪದವನ್ನೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಆಯಾ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಕತ್ತರಿಸಿ ತೆಗೆದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾದಿಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಈಗ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ “ಷಟ್ಪದಿ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕನ್ನಡ - ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು”. ಈ ನಿಘಂಟು ತುಂಬ ಉಪಯುಕ್ತವಾದುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಯಾ ಶಬ್ದಗಳು ಬರುವ ಗ್ರಂಥಗಳೊಡನೆ ತಾಳೆನೋಡಿ, ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ನಿಘಂಟುಗಳಾದ ‘ಕವಿಕಂಠಹಾರ,’ ‘ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು,’ ‘ಮಂಗರಾಜ ನಿಘಂಟು’ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ನಿಘಂಟುಗಳಿಂದ “ನಿಘಂಟುಗಳ ನಿಘಂಟು” ಒಂದನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿತು. ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎಲ್ಲ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದಗಳ ಒಂದು ನಿಘಂಟನ್ನು ಆ ಬಳಿಕ ಸಿದ್ಧಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ದಿ|| ಶ್ರೀ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪನವರ ಪಾತ್ರ ಹಿರಿದಾಗಿತ್ತು.

೧೯೧೯ ರಿಂದ ೧೯೩೦ರ ವರೆಗೆ ಆದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಇಷ್ಟು. ಮತ್ತೆ ಒಂದು ದಶಕ ಉರುಳಿದರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸವೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಪದಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ, ಅಧಾರಭೂತವಾಗಿರುವ, ಸಪ್ರಮಾಣವಾದ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ನಿಘಂಟು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಕೊರತೆಯೆಂದೇ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಕೊರತೆ ೧೯೪೧ ನೆಯ ಡಿಸೆಂಬರಿನಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಕಲ ಸದಸ್ಯರ ವಾರ್ಷಿಕಾಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಿತು. ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮುಗಳಿಯವರು ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕೋಶ ರಚನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿ, ಪರಿಷತ್ತು ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ವಿಧ್ವಂಸನರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಅದರಂತೆ ಸಕಲ ಸದಸ್ಯರ ಸಭೆಯು ಆ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಶ್ರೀ ಮುಗಳಿಯವರನ್ನು ಸಂಚಾಲಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಉಪಸಮಿತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿತು. ಆ ಉಪಸಮಿತಿಯು ರಚಿಸಿದ ಯೋಜನೆಯು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿಯ ಮುಂದೆ ಚರ್ಚೆಗೆ ಬಂದಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯ ಸಮಿತಿಯು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಚರ್ಚಿಸಿ ಒಂದು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿತು. ಆ ಸಮಿತಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಹೀಗಿತ್ತು :

೧. ಪ್ರೊ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (ಅಧ್ಯಕ್ಷರು)
೨. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು (ಸದಸ್ಯರು)
೩. ಶ್ರೀ ಕೆ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್ಯರು (ಸದಸ್ಯರು)
೪. ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು (ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು)

ಈ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಸಭೆಯು ೧೯೪೩ನೆಯ ಇಸವಿ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೧೮ನೆಯ ತಾರೀಖು ಸಭೆ ಸೇರಿ ಒಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿತು. ಈ ಯೋಜನೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಗೆ ವಿವಿಧಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒದಗಬಹುದಾದ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ಸಲಹೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ತೆಲುಗು, ಮಲಯಾಳ, ತುಳು, ಪ್ರಾಕೃತ, ಮರಾಠಿ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಉಪಕರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯು ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು (ಅನುಬಂಧ I).

ಈ ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯ ಜೊತೆಗೆ, ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಸಹಾಯಮಾಡಲು ಒಂದು ಸಹಾಯಕ ಸಮಿತಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾದುದು ೧೯೪೪ನೆಯ ಇಸವಿ ಜನವರಿ ೨೭ನೆಯ ತಾರೀಖು. ಅಂದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯು ಆರಂಭವಾದಮೇಲೆ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ಅವರು ಸಹಾಯಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಅವರಲ್ಲಿ ೭೩ ಜನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. (ಅನುಬಂಧ II). ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಜೊತೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಕೆಲಸಗಾರರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಅಲ್ಪಸಂಭಾವನೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ರಮೇಣ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮಾನವೊಂದನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬಹುಕಾಲ ಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ಬಲ ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ವೇಗಗೊಳಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ ಈ ಕಷ್ಟಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೈಸೂರು, ಧಾರವಾಡ, ಸಾಂಗ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರಿಂದ ಪ್ರಯೋಗ ಸಂಗ್ರಹಣವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವರು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಅಲ್ಪಸಂಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಾವಿದ್ದ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಯೋಗಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಕಳಿಸುವ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಮೊದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ೨೫ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೂ ಆಬಳಿಕ ತಿಂಗಳಿಗೆ ೫೦ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೇಲೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ನೆನೆದುಕೊಂಡರೆ ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮಾನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ೧೯೫೧ರ ವೇಳೆಗೆ ೯೦೩ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ನಿಘಂಟಿಗಾಗಿ ಒಟ್ಟು ಸುಮಾರು ೧,೭೫೦ ಅಚ್ಚಾದ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚಾಗದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಸುಮಾರು ೧೦,೦೦೦ ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕು ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೯೫೧ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ದಿ|| ಪ್ರೊ|| ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ೧೯೪೬ನೆಯ ಇಸವಿಯಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ತಾವಿದ್ದ ಕಡೆಯಿಂದಲೇ (ಧಾರವಾಡದಿಂದಲೇ) ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕಾದರೆ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ಣಕಾಲ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಒಬ್ಬ ಸಂಪಾದಕರೂ, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಒಂದು ಕಚೇರಿಯೂ ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು. ಆಗ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ದಿ|| ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮೈಸೂರಿನ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೆಂಗಲ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ, ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸರಕಾರವು ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ೧೯೫೪ ನೆಯ ಇಸವಿ ಜೂನ್ ೧೬ ನೆಯ ತಾರೀಖು ಸರಕಾರದ ಅಪ್ಪಣೆ ದೊರೆಯಿತು. ಇದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯನ್ನು ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಇದಾದ ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅ|| ಪ್ರೊ|| ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸಂಪಾದಕರನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಲಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಸರಕಾರದವರೂ ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಸೇವೆಯನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಗೆ ಎರವು ಕೊಟ್ಟರು. ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ೧೯೫೪ ನೆಯ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ೧೮ನೆಯ ತಾರೀಖು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮೈಸೂರು ಓರಿಯಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟಿನ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯರನ್ನೂ ಕೋಲಾರದ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸ ಈಗ ಒಂದು ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ರಚಿಸಿದ್ದ ನಿಘಂಟಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶೇಖರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ೮ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳಿಗೂ, ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸಂಪಾದಕರಿಗೂ, ವಿಧಾನಸಭೆ ಮತ್ತು ಶಾಸನಸಭೆಗಳ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಇತರ ಜನಪ್ರಮುಖರಿಗೂ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅನೇಕರು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬಹು ವಿವರವಾದ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಅನೇಕ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದ ಸೂಕ್ತಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಉಚಿತವಾದವುಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

೧೯೫೬ ನೆಯ ಮೇ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡುದರಿಂದ, ಅವರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರೊ|| ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರೇ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪರಿಷತ್ತು ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ, ಅವರು

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮತ್ತು ನಿಘಂಟಿನ ಮೇಲಿನ ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ ನವರನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ೧೯೫೭ ನೆಯ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಶ್ರೀ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾದರಿ ಪುಟಗಳ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಎಲ್ಲ ವಿಮರ್ಶೆಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ, ಅಕಾರಾದಿಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲ ೮ ಪುಟಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ “ಕರಡು ಪ್ರತಿ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ವಿದ್ವಜ್ಞನರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ಸೂಚನೆ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಸಲಹೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನಿಘಂಟನ್ನು ಉತ್ತಮಪಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡೋಣ ಎನ್ನುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಪ್ರತಿಯನ್ನು “ಕರಡು ಪ್ರತಿ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ನಿಘಂಟಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೀಗೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಪಾದಕತ್ವದ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವುದು ತಮ್ಮ ಕೈಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾ. ೬-೧-೧೯೫೮ ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದರು. ಕನ್ನಡ ಕೋಶ ರಚನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕರೂ, ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಚಿತರೂಪ ಕೊಟ್ಟವರೂ, ೬-೧-೧೯೫೮ ರ ವರೆಗೆ ಕೋಶ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದರು. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ಸಂಪಾದಕತ್ವದಿಂದ ೧-೪-೧೯೬೩ ರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ೧೯೫೪ ರಲ್ಲಿ ಬಂದ ೧ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಸಾಲದೆಂಬುದು ಕ್ರಮೇಣ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಸರ್ಕಾರವು ಕೂಡ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತು. ೧೯೫೮ ನೆಯ ಜನವರಿ ೨೫ ರಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರವು ನೇಮಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣನ್ ಸಮಿತಿಯವರು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ೧೯೬೬ರ ವೇಳೆಗೆ ನಿಘಂಟನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ೧೫ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ನಿಘಂಟಿನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರೂ ಸರ್ಕಾರದೊಡನೆ ಸಮಾಲೋಚನೆಮಾಡಿ, ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ೨೯-೫-೧೯೬೧ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಸರ್ಕಾರದೊಡನೆ ಪರಿಷತ್ತು ಆ ಬಳಿಕ ಒಂದು ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದದ ಪ್ರಕಾರ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಡಿಮಿ ಕ್ವಾರ್ಟರ್ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ೫೦೦೦ ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಇರಬೇಕೆಂದೂ, ನಿಘಂಟಿನ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ೧೫ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರವು ಕಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಈ ತೀರ್ಮಾನವು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ, ಅಂದು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೂ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಬಹುವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರ ಸಂತತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಈ ಬೃಹತ್ ಯೋಜನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪರವಾಗಿ ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಸಹಿ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ೧-೪-೧೯೬೬ರ ವೇಳೆಗೆ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸಿಬ್ಬಂದಿಯನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸರಿಯಾದವರು ದೊರೆಯದೆಹೋದುದರಿಂದ, ನಿಘಂಟಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವು ತಯಾರಾಗಿ ಬರುವುದು ತಡವಾದುದರಿಂದ, ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಚ್ಚುಮೊಳೆಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಲ ಬೇಕಾದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಳಂಬವಾಯಿತು. ಈಗ ಮುದ್ರಣಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ಸುಲಭವಾಗಿದೆ. ನಿಘಂಟು ಖಚಿತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಪೂರ್ವವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹವೂ ಪೂರೈಸಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಚಿಕೆಗಳು ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೊರಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯು ಕ್ರಮೇಣ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡು ನಾಡುನಾಡುಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವಿರುವಂತೆ ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ ಈಗ ಹೀಗಿದೆ :

ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು (ಅಧ್ಯಕ್ಷರು)
ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರು (ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು)
ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು (ಸಂಪಾದಕರು)

ಸದಸ್ಯರುಗಳು :

ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾಯರು
ಕೆ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್ಯರು
ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ ಅವರು
ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ ಅವರು
ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ ಅವರು
ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯರು
ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯನವರು
ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡರು

ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು
ಸಿದ್ಧಯ್ಯಪುರಾಣಿಕ ಅವರು
ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ್ ಅವರು

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು :

ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪನವರು
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
ವೆಂಕಟೇಶಸಾಂಗಲಿಯವರು (ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು)
ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯನವರು
ಎನ್. ನರದರಾಜನ್ ಅವರು (, ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು)

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ ರಾಗಿಯೂ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸಭೆಗಳು ನಡೆದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಆಯಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳೂ ಆಡಳಿತದವರೂ ಸರ್ಕಾರವೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿತ್ತು, ಆ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಸಭೆ ನಡೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಕಾರ್ಯ (ಡ್ಯೂಟಿ) ಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದಂತೆ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ, ನಿಘಂಟಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ಮುನ್ನಡೆಗೆ ಕೆಲವು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಅಪಘಾತಗಳು ತಗುಲಿ ಕಾರ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕುಂಠಿತವಾಯಿತು. ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಶ್ರೀ ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಶ್ರೀ ಎಲ್. ವಿ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರುಗಳು ನಿಧನಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಹಾರಯ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು. ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯ ರಾಗಿದ್ದ ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರೊ|| ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರರು ೨೨-೮-೧೯೬೫ ರಂದು ನಿಧನ ಹೊಂದಿದರು. ಪ್ರೊ|| ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪಾರ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಈ ಮೂರು ಸಂಚಿಕೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದವನ್ನೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಚಿಕೆಯ ಅಚ್ಚಿನ ಕರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ೧೦-೨೦ ಸಲ ಸರಿಮೋಡುವುದರಲ್ಲಿ, ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯ ಹೇಗೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತಾ. ೭-೯-೧೯೬೬ ರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಹೃದಯಾಪ ಘಾತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ದಿವಂಗತರಾದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಯಿತು. ನಿಘಂಟಿಗೆ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಲೂ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದಲೂ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಯುತ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು ೧೦-೧೨-೧೯೬೬ ರಂದು ನಿಧನಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಂತಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ನಿರ್ವಾಹಸೇವೆಯನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರ ಕಾರ್ಯ ಬಹಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರೂ ನಾಡುನುಡಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರೂ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರೂ (ಅನುಬಂಧ III), ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೊಟದವರೂ ಬಹು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಈ ನಿಘಂಟು ಬಹು ಬೇಗ ಮುದ್ರಣಗೊಂಡು ಭಾಷಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಲೆಂದು ಪರಿಷತ್ತು ಹಾರೈಸುತ್ತದೆ.

ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಅನುಬಂಧ I

ಸಮಾಲೋಚನ ಸಮಿತಿ :

೧. ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಲ್., ಬೆಂಗಳೂರು.
೨. ಶ್ರೀ ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಮಂಜೇಶ್ವರ
೩. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ವಿ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯರ್. ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಲ್., ಎರ್ನಾಕುಳಂ.
೪. ಡಾ|| ಎ. ಎನ್. ಉಪಾಧ್ಯೈ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್., ಕೊಲ್ಲಾಪುರ.
೫. ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ರಾ. ಅನಂತಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ, ಮೈಸೂರು
೬. ಶ್ರೀ ಪಿ. ಎಂ. ಸೋಮಸುಂದರಂ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ., ಬೆಂಗಳೂರು

ಅನುಬಂಧ II

೧. ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸಹಾಯಕರು :

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೧. ಆರ್. ಎಸ್. ರಾಮರಾಯರು
೨. ಜಿ. ವರದರಾಜರಾಯರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ :

೩. ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡರು
೪. ಎನ್. ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾಯರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ:

೫. ಕೆ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು
೬. ಟಿ. ಎಸ್. ಶಾಮರಾಯರು
೭. ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರರು
೮. ಕುರುಗೋಡಪ್ಪನವರು
೯. ಐರಣಿಯವರು
೧೦. ಎಸ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು
೧೧. ಡಿ. ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯರು
೧೨. ಎಚ್. ಶೇಷಯ್ಯಂಗಾರ್ಯರು
೧೩. ಎಲ್. ಆರ್. ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರು
೧೪. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿಯವರು
೧೫. ಚಿ. ನಾ. ವಿಶ್ವನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು
೧೬. ಎಂ. ವಿ. ಗೋವಿಂದಯ್ಯನವರು
೧೭. ಎಂ. ಹನುಮಂತರಾಯರು
೧೮. ಟಿ. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು
೧೯. ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪನವರು
೨೦. ಎಚ್. ಜಿ. ಆರ್. ಅಡಿಗ ಅವರು
೨೧. ಎಸ್. ಬಿ. ನಾಯಕರು
೨೨. ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು
೨೩. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು
೨೪. ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು
೨೫. ಎಂ. ಆರ್. ವರದಾಚಾರ್ಯರು
೨೬. ಎನ್. ಕೆ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿಯವರು
೨೭. ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯರು
೨೮. ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
೨೯. ಎಚ್. ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು
೩೦. ಎಸ್. ವಿ. ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
೩೧. ಟಿ. ಎಸ್. ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು
೩೨. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು
೩೩. ಡಿ. ವಿ. ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರು
೩೪. ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪನವರು
೩೫. ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸರು

ಶ್ರೀಗಳಾದ:

೩೬. ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್ಯರು
೩೭. ರಂಗನಾಥಾಚಾರ್ಯರು
೩೮. ಎ. ಕೆ. ಪುಟ್ಟರಾಮು ಅವರು
೩೯. ಕೆ. ಹನುಮಂತರಾಯರು
೪೦. ಆರ್. ಎಲ್. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯನವರು
೪೧. ಡಾ|| ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು
೪೨. ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಐತಾಳರು
೪೩. ವಾ. ದ. ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರು
೪೪. ಎಂ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಅವರು
೪೫. ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯರು
೪೬. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ ಅವರು
೪೭. ಜಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಐತಾಳರು
೪೮. ಹಿ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯನವರು
೪೯. ಎಚ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಅವರು
೫೦. ಅ. ರಾ. ಮಿತ್ರ ಅವರು
೫೧. ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯನವರು
೫೨. ಎನ್. ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟರು
೫೩. ಕೆ. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯನವರು
೫೪. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟರು
೫೫. ಸಿ. ಓಂಕಾರಪ್ಪನವರು
೫೬. ಟಿ. ಕೇಶವ ಭಟ್ಟರು
೫೭. ಕೆ. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು
೫೮. ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜುನಾಥನ್ ಅವರು
೫೯. ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯನವರು
೬೦. ಎಚ್. ಎಂ. ಪರಮೇಶ್ವರಯ್ಯನವರು

ಶ್ರೀಮತಿಗಳಾದ:

೬೧. ಎ. ಎನ್. ಶಾಂತಾ ಅವರು
೬೨. ವಿ. ಅಮೃತ ಅವರು
೬೩. ಎಂ. ಜಿ. ಹಸ್ಮತ್ ಅವರು
೬೪. ಗೌರಮ್ಮನವರು

೨. ತಮ್ಮಕಡೆಯ ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವವರು :

ಶ್ರೀಗಳಾದ:

೧. ಶಾಮಸುಂದರ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು, ಬೆಳಗಾವಿ
೨. ಶ್ರೀ ಜಿ. ರುದ್ರಪ್ಪನವರು, ಬೆಂಗಳೂರು
೩. ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಬಿ. ನಾಯಕರು, ಧಾರವಾಡ
೪. ಎಚ್. ಜಿ. ಬೆಂಗಳೂರಿನವರು, ಹಾವೇರಿ
೫. ಯ. ನಾ. ಉಡುಪ ಅವರು, ಕೋಟೇಶ್ವರ

ಶ್ರೀಗಳಾದ:

೬. ಎಚ್. ವೆಂಕಣ್ಣಾಚಾರ್ಯರು, ಸಾಗರ
೭. ಹಿ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯನವರು, ತಿಪಟೂರು
೮. ಎಂ. ಎ. ನಾಯ್ಕ, ಅಂಕೋಲ
೯. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಎ. ಪೈ., ಅಂಕೋಲ

ಅನುಬಂಧ III

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿ

ಸಂಪಾದಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೫-೫೬)
೨. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೬-೬೩)
೩. ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-)

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೫-೫೬)
೨. ಪಂಡಿತ ಎಚ್. ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ (೧೯೫೫-೬೬)
೩. ಶ್ರೀ ಜಿ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಐತಾಳ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೨-೬೩)
೪. ಶ್ರೀ ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಇಡಿ. (೧೯೬೨-)
೫. ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೨-೬೩)
೬. ಶ್ರೀ ಸಿ. ಓಂಕಾರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-೬೫)
೭. ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೪-೬೫)
೮. ಶ್ರೀ ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜುನಾಥನ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೪-)
೯. ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎಂ. ಪರಮೇಶ್ವರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೫-೬೬)

ಪ್ರತಿಕಾರರು :

೧. ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ಎಂ. ಆರ್. ವರದಾಚಾರ್
೨. ಶ್ರೀ ಎನ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್

ಕರಡಚ್ಚು ಓದಿದವರು :

೧. ವಿದ್ವಾನ್ ಕೆ. ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯ

ಟೈಪಿಸ್ಟ್‌ಗಳು :

೧. ಶ್ರೀ ಜಿ. ದಿವಾಕರಯ್ಯ (೧೯೬೩-೬೪)
೨. ಶ್ರೀ ಎಸ್.ಜಿ.ರಾಮಚಂದ್ರಶರ್ಮ (೧೯೬೪-೬೫)
೩. ಶ್ರೀ ಅ. ರಾ. ಆನಂದ
೪. ಶ್ರೀ ಎ. ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ

ಒಪ್ಪತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರು :

೧. ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹಾದೇವಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.
೨. ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಪಟ್ಟಕೆ ವಿಂಗಡಣೆಕಾರರು :

೧. ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಮಣ್ಣ

ಅಟೆಂಡರ್ :

೧. ಶ್ರೀ ಕೆ. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ (೧೯೫೮-೬೫)
೨. ಶ್ರೀ ಎಂ. ಮುನಿರಾಮ (೧೯೬೪-೬೬)
೩. ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ

ಜವಾನರು :

೧. ಶ್ರೀ ಬಸಪ್ಪ
೨. ಶ್ರೀ ಮಾದಪ್ಪ

ಸೀತೆ ಕೆ

ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವೂ ಸಮಗ್ರವೂ ಆದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಐದು ಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಷ್ಟಾಗಬಹುದೆಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿ ಪುಟದಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡೆರಡು 'ಕಾಲಂ' (ಸ್ತಂಭ)ಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದೊಂದು 'ಕಾಲಂ' ನಲ್ಲೂ ನಲವತ್ತಾರು ಪಂಕ್ತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದೂವರೆ ಲಕ್ಷ ಶಬ್ದಗಳು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖ (Main entries) ಗಳಾಗಿ ಎಡೆಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಲಕ್ಷ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ನಿಘಂಟು ಕಿಟಿಲ್ ಅವರ ಕನ್ನಡ - ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಘಂಟಿನಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಇದು ಅದರ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯಲ್ಲ. ಆ ನಿಘಂಟಿಗಿಂತಲೂ ಹಲವು ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಿದೆ. ಕಿಟಿಲ್ ಅವರಿಗೆ ದೊರೆಯದಿದ್ದ ಶಾಸನಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯ ಕಡೆ ವಿಶೇಷ ಗಮನವನ್ನು ಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಾಗ ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಕ್ರಮ, ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ರೀತಿ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ವಿಧಾನ — ಈ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

೧. ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೋಧಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವಿಪುಲವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಗ್ರಾಮ್ಯವಲ್ಲದ ದೇಶ್ಯ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ, ತತ್ಸಮ, ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹಣ ಕಾರ್ಯವು ಕನ್ನಡದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನವಾದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೫೦ ರ ಹತ್ತಿರ ಶಾಸನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸುಮಾರು ೧೯೬೫ ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳವರೆಗೂ ಈವರೆಗೆ ನಡೆದಿದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೫೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುವ ಸಂಸ್ಕೃತ, ದೇಶ್ಯ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ, ತತ್ಸಮ, ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೫೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಶಾಸನಗಳನ್ನೂ ಶೋಧಿಸಿ, ರೂಪ ಅರ್ಥ ಅಪೂರ್ವತೆ ಈ ಮೊದಲಾದ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆ ತರುವಾಯ ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು ೧೮೦೦ರ ಒಳಗೆ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಮತ್ತು ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಪದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ೧೮೦೦ ರಿಂದ ಈಚೆಗೂ ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾದ ಶಬ್ದಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಟೀಕು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುದ್ರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕೈಬರಹದ ಅಮುದ್ರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿದೆ. ಕರ್ಣಾಟಕದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮಿಕ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಪದಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲವಾರು ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಅವಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥಾಧಾರ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ, ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಕಿಟಿಲ್ ಅವರ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಯೋಗಾಧಾರ ವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೂ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿವೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗದಂಥ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಅಭಿಷುಃ, ಅಹಲ್ಲಕಃ, ನಿರ್ಲಯಿನೀ, ಮಂಕ್ಷು ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಅ-, ಅತಿಗಳಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥವಿಶೇಷವಿರುವ ಅಖ್ಯಾತಿ, ಅಭಾವ, ಅತಿರೇಕ, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅತ್ಯುಕ್ತಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ರೀನ್, ಸ್ಯಾಂಡರ್ ಸನ್, ಗ್ಯಾರಿಟ್, ಗಂಗಾಧರ ಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ ತೂರಮರಿ, ಗುರುರಾವ ವಿಠಲ ಮೋಹರೆ, ಪ್ರಭಣ್ಣ ಮುಂತಾದವರ ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಸೂಕ್ತವೆನ್ನಿಸುವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಳಿದ ಮುದ್ರಿತ ಅಮುದ್ರಿತ ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಸೂಚಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಜೈನ ವೀರಶೈವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ದಾರ್ಶನಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ಸಂಗೀತ ನೃತ್ಯ ಶಿಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ವ್ಯಾಕರಣ ಛಂದಸ್ಸು ಅಲಂಕಾರ ತರ್ಕ ವೈದ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷ

ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣಿತ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದಗಳು, ಇತರ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯವರು ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು, ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸುಪ್ರಾಥ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಚಲಿತ ಶಬ್ದಗಳು — ಈ ತೆರನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಗೋ ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಜೀವಂತಭಾಷೆಗೆ ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸದಾ ಹೊಸ ಹೊಸ ಶಬ್ದಗಳು ಸೃಷ್ಟಿ ಯಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. 'ಅಗ್ರಲೇಖನ' (Leader) ಎಂಬ ಶಬ್ದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಂದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಂದಗಾತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಅಂದಗಾತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾಗ ಅಚ್ಚಾದ ಮೇಲೆ 'ಅಂದಗಾತಿ' ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗ ಸಿಕ್ಕಿದುವು. ಹೀಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗುವುದು.

ನಿಘಂಟಿನ ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಈವರೆಗೆ ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಬಹುದಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿರುವ, ಬರಬಹುದಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಯಾವೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

೨. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು (Main entries)

ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ—
ಮರ, ನೆಲ, ಕರಿ. ಅವು ಒಂದೇ ರೂಪದ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ:

I. ಭಾಷೆ:— ಕನ್ನಡ, ತದ್ಭವ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ.

II. ಶಬ್ದಜಾತಿ:— ಒಂದೇ ಶಬ್ದರೂಪ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ, ನಾಮ ವಾಚಕ, ಗುಣವಾಚಕ, ಸರ್ವನಾಮ, ಅವ್ಯಯ, ಪ್ರತ್ಯಯ — ಈ ಅನುಪೂರ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ 1, 2, 3, 4 ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂದು₁ (ಕ್ರಿ). ಅಂದು₂ (ನಾ). ಅಂದು₃ (ಅ). ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ, ಪರಿಮಾಣವಾಚಕ, ಪ್ರಕಾರವಾಚಕ ಇವೆಲ್ಲಾ ಗುಣವಾಚಕದ ಪ್ರಭೇದಗಳಾದ್ದರಿಂದ, ಇವುಗಳನ್ನು ಗುಣವಾಚಕದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಅಂಕಿತನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಕಂಡುಬಂದಲ್ಲಿ, ಅಂಥ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಹೆಸರು ಕೇವಲ ಅಂಕಿತನಾಮವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಅದರ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— ಉತ್ತರಕುಮಾರ, ಕುಂಭಕರ್ಣ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ರೂಪಗಳನ್ನು (Dialectal forms) ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ರ ವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ (ಲಿಪಿಕಾರನ ಪ್ರಮಾದಗಳು ಹೊರತು) ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ರೂಪಗಳು ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಡ್ಡೆ, ಎತಿ.

'ಎ' ಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ 'ಇ' ಕಾರಾಂತ ರೂಪಗಳೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಈ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗುವುದು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ರಿಂದ ಈಚಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಈ ಬಗೆಯ 'ಇ' ಕಾರಾಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— ಎಡಿ, ಕುದರಿ, ತಲಿ, ಮನಿ.

ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ರೂಢಿ ಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡಿ ಆದ ಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅರ್ಥಸೌಕರ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೊಡ್ಡಸಮಾಸ ಪದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಸಮಾಸದ ಏಕದೇಶ (= ಭಾಗ ಅಥವಾ ಅಂಶ) ವಾದ ಶಬ್ದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಸದೃಶದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— ಅಟ್ಟ, ಅಣ್ಣ.

ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ಹಲವಾರು ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಪದಗಳಾಗಿ ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಉದಾ— ಅಗತನಯೆ, ಅಗತನುಜೆ, ಅಗತನೂಜೆ, ಅಗಪುತ್ರಿ;

ಅವನಿಪತಿ, ಕ್ಷ್ಣಾಪತಿ, ಧರಣಿಪತಿ; ಭೂಕಾಂತ, ಭೂಧನ, ಭೂಪತಿ, ಭೂರಮಣ; ರಾಜಕುಮಾರ, ರಾಜಪುತ್ರ, ರಾಜಸುತ, ರಾಜಸೂನು; ರಾಜಕುಮಾರಿ, ರಾಜಪುತ್ರಿ, ರಾಜಸುತೆ ಈ ಸಮಾಸಪದಗಳಲ್ಲಿನ ಅಗ, ಅವನಿ, ಕ್ಷ್ಣಾ, ಧರಣಿ, ಭೂ, ರಾಜ, ತನುಜೆ, ತನೂಜೆ, ತನಯೆ, ಪತಿ, ರಮಣ, ಕುಮಾರ, ಪುತ್ರ, ಸುತ, ಸೂನು, ಕುಮಾರಿ, ಪುತ್ರಿ, ಸುತೆ — ಈ ಒಂದೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವಿರುವ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ರಾಜಪುತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿ. ಭೂಪತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ.

ಸುಲಭವಾದ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಗಳು, ಸಮಾಸಪದಗಳು ಇವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಚುಕಟ್ಟು, ಅಗಡುಕುದುರೆ, ಅಗಡುದನ, ಅಗಡುಮಾಡು, ಅಗ್ಗಲೆಪದಾತಿ, ಅಗ್ಗಲೆಬಲಾಢ್ಯ, ಅಗ್ಗಲೆಮಾಡು, ಅಡವಿ ಕಡಲೆ, ಅಡವಿಕೋಣ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅವನು ಅವಳು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಆಯಾ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗಾಗಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮೂಲಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಎವರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಉದಾ— ಅಗಸರವನು, ಅಗಸರವಳು, ಕೂಲಿಯವನು, ಕೂಲಿಯವಳು, ಕೆಲಸದವನು, ಕೆಲಸದವಳು.

ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಲೇಖಕರ ಮನೋಭಾವಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ಭಾಷೆಯ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಉಳಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— ಅಂಗಯ್, ಅಂಗಯ್, ಅಂಗೈ ಈ ಮೂರನ್ನೂ “ಅಂಗಯ್” ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕ, ಅರಿವೆ ಅಂಚಟಿ, ಅರಿವೆ ಅಂಚಡಿ, ಎದುರು ಬದರು, ಬಟ್ಟೆ ಬರೆ, ಬಡ ಬಗ್ಗ ಮುಂತಾದ ಯಮಳ ಶಬ್ದಗಳು ಅಥವಾ ಕೂಡುನುಡಿಗಳು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ಅದೇ ಅರ್ಥವೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧಾನಗಳಿವೆ:—

- I. ಒಂದೇ ಭಾಷೆಗೆ ಸೇರಿದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು. ಉದಾ— ಗೆಡ್ಡೆ ಗೆಣಸು, ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ.
- II. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು. ಉದಾ— ಗೇಟ್ ಬಾಗಿಲು, ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲು. ಇವಕ್ಕೆ Polyglot ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.
- III. ತಾತ್ಪರ ತಿರಸ್ಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಗಿ ಗೀ ಎಂಬ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಜನ ಗಿನ; ಮನೆ ಗಿನ; ಸಂಗತಿ ಗಿಂಗತಿ; ಹೋದರೆ ಗೀದರೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಈ ಯಮಳ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದರ ಅರ್ಥ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಬಾಲವ್ಯಾಕರಣಮು’ ಎಂಬ ತೆಲುಗು ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಒಂದು ಸೂತ್ರವೇ ಇದೆ. “ನಿಂದಯಂದಾಮ್ರೇಡಿ ತಂಬುನಾಡ್ಯಕ್ಷರಮುಲಕು ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಮುಲಕು ಗೀಲಗು.” ಕುಂಭಕರ್ಣುಡು - ಗಿಂಭಕರ್ಣುಡು, ರಾವಣುಡು - ಗೀವಣುಡು.

ತದ್ಭವಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿಯೇ ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಪವಿಕಾರವಿರುವ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಕೇಶಿರಾಜನು ‘ಸಮಸಂಸ್ಕೃತ’ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು [ಸಂ.] ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿದವನ್ನು ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿರುವವನ್ನು ತದ್ಭವಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— [ಸಂ.] ಗಂಗೆ, ಸುತೆ, ರಾಜ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಮನ, ಯಶ (ದ್ಭ) ಜಸ, ರಾಯ, ಸಡ್ಧೆ, ಮನಸ್ಸು, ಯಶಸ್ಸು.

ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ:— ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿನ ಸಹಜಧಾತು ಮತ್ತು ಸಂಯುಕ್ತಧಾತುಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. -ಇಸು, -ಸು; -ಇಚು, -ಚು -ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ -ಇಸು, -ಚು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೂಲವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ -ಸು, -ಇಚು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ತಾಳ್ವು, ತೂಳ್ವು ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರ ಧಾತುಗಳಾಗಿ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಕದಿ, ಕಿತ್ತು, ಗಿಡಿ, ಮಿಕ್ಕು, ಸಿಗು ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರಧಾತುಗಳಾಗಿ ಈಚೆಗೆ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಂಥಿಕವೆಂದು

ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳ ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ತಾಳ್, ತೂಳ್, ಕೇಳ್, ಗೆಲ್, ಮಿಗು ಮೊದಲಾದ ಮೂಲಧಾತುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟು 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

ಎಲ್ಲ ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆಯಾ ಮೂಲಧಾತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— ಅಟ್ಟ, ಅಟ್ಟು; ಬಂದ, ಬಂದಪ, ಬರ್ಪ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳನ್ನು 'ಅಡು' 'ಬರ್' ಧಾತುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯದಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುವನ್ನೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದುವನ್ನೂ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಕೊನೆಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದೆ. ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮೂಲಧಾತುವನ್ನು 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಪ್ಪ₁ (ನಾ). ಅಪ್ಪ₂ (ಗು). ಅಪ್ಪ₃ (ಭವಿಷ್ಯ). ಅಪ್ಪ₄ 'ಆಗು' ನೋ.

ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ತನಗಾಗಿ ತಾನು ಮಾಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಹಳಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ನಡುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಕೊಳ್, ಕೊಳ್ಳು ಎಂಬ ಉಪಧಾತು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೊ' ಎಂಬ ರೂಢಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೊಳ್' ಎಂಬುದು ಸೇರಿದ ರೂಪವನ್ನೂ, ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೊ' ಕೊನೆಯಾದ ರೂಪವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕರುಗೊಳ್, ಅಗತುಕೊ. ಭೂತಕೃದಂತರೂಪಗಳಿಗೆ 'ಕೊಳ್' ಮೊದಲಾದುವು ಸೇರಿ ಬಂದರೆ ಅವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲಧಾತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಆ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— ಅಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಕೊ, ಅಟ್ಟಕೊಳ್.

ಧಾತುಗಳಿಂದ ಸಾಧಿತವಾದ ಸಾಧಾರಣ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲಾಗು, ಕೇಳಾಗು, ಉದ್ದವಾಗು ಮೊದಲಾಗಿ 'ಆಗು' ಧಾತು ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ, -ಉದು, -ಇಕೆ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಭಾವನಾಮರೂಪಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಉದಾ— ಮಾಡುವುದು, ನೋಡುವುದು ; ಹೋಗುವಿಕೆ, ಬರುವಿಕೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮೦೦ ಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಅಗಲಾಡು, ಅಗಲಾಡು, ಅಗುಳಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಳ್ಳಾಡು ಎಂಬ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವುಗಳಿಂದ ಅಗಲ್, ಅಗಲು, ಅಗಳ್, ಅಗುಳು, ಅಲ್ಲು, ಅಳ್ಳು ಎಂಬ ಮೂಲರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಏಕದೇಶೀಯವಾಗಿ ಬರುವ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಗಳ್ಳಾಡು' ಎಂಬಂಥ ಗ್ರಾಮ್ಯರೂಪಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ನಾಮವಾಚಕ:— ಎಲ್ಲ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ -ಅಂ, -ಅನ್ ಅಂತವಾದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾಂತವಾಗಿಯೇ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಗಲ್ಲರದ, ಕೆಂಗಣ್ಣು, ನೀಳ್ಕೋಳೆ, ಬಟ್ಟದೊಡೆಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಗುಣವಾಚಕ:— ಕರಿ, ಕರಿದು, ಕರಿಯ, ಕರ್, ಕಾರ್, ಕರು ; ಬಿಳಿ, ಬಿಳಿದು, ಬಿಳಿಯ, ಬೆಳ್, ಬೆಳು ಮುಂತಾದ ಗುಣವಾಚಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು ಎಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರು ಮೂಲರೂಪವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಉಳಿದ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. ಕರಿ, ಬಿಳಿ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥೋದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ 'ಕರಿದು' ನೋ. 'ಬಿಳಿದು' ನೋ. ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ತಕ್ಕ, ಕೆಟ್ಟ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಧಾತುಗಳ ನಿಷ್ಪನ್ನ ರೂಪಗಳಾದರೂ ಗುಣವಾಚಕ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅವು ಸ್ವತಂತ್ರ ಶಬ್ದಗಳು. ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನವುಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಸಲೆ ಮಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಈ ತೆರನ ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಈ ನಿಯಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದೆ.

ಸರ್ವನಾಮಗಳು:— ಎಲ್ಲ ಸರ್ವನಾಮಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೂಲವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಜೋಡಿಸಿದೆ. ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದ ಕಡೆ ಆಯಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅರ್ಥೋದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು 'ನೋ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅದು, ಅವು, ಅವನ್, ಅವನು, ಅವಳ್, ಅವಳು ; ಇದು, ಇವು, ಇವನ್, ಇವನು, ಇವಳ್, ಇವಳು. ಅವನ್ 'ಅದು' ನೋ. ಅವನು 'ಅದು' ನೋ. ಇವನು 'ಇದು' ನೋ. ಇವಳು 'ಇದು' ನೋ.

ಅವ್ಯಯ:— ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅವ್ಯಯ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹತ್ತುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಅವ್ಯಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅದರ ಹಿಂದೆ -ಚಿಡ್ನೆ (Hyphen) ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— -ಅ, -ಅ, -ಅ.

ಪ್ರತ್ಯಯ :— ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಪರಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತ ಮತ್ತು ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಸೇರುವ ಆಗಮಗಳನ್ನೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೃತ್, ತದ್ಧಿತನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಧಾತುಸಾಧಕ-ಇಸು, -ಸು, -ಚು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ನುಡಿಗಟ್ಟು :— ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನು (Idioms) ಆಯಾ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಬೇರೊಂದು 'ಪ್ಯಾರಾ'ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಗುಳು ಗಂಜಿ ಬೇರೆಯಾಗು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ; ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಹೊರು. ಈ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಅಗುಳ್, ಕಣ್ಣು, ಬೆಟ್ಟ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವನ್ನೂ ಸಹ ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ದ್ವಿರುಕ್ತಿ :— ಎಲ್ಲ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖದ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದಂಥ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉದಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಕಟಕಟಿ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ, ರಾಮರಾಮ.

೩. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿಧಾನ (Historical principle)

ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಲವು ರೂಪಗಳಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತಿಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದ ರೂಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಾಚೀನರೂಪದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಿಕ್ಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು 'ನೋಡಿ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಬ್ಬಿಱ್, ಅಕ್ಕಿಱ್, ಅಕ್ಕರು, ಅಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ 'ಅಬ್ಬಿಱ್' ನೋ. ಅಚ್ಚರಸಿ, ಅಚ್ಚರಸೆ, ಅಚ್ಚರ್ರಿ, ಅಚ್ಚರಿಸಿ, ಅಚ್ಚರೆ (ನಾ). ಅಚ್ಚರೆ 'ಅಚ್ಚರಸಿ' ನೋ.

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಾಗ ಒಂದು ಶಬ್ದದ ನೇರ ರೂಪಾಂತರಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— ಪೆರ್ಮೆ, ಹೆಮ್ಮೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ 'ಪೆಂಪು' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಪೆರ್ಮೆ' ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಸೂಚಿಸದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಗಸ, ಅಗಸಿತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಗಸೆ, ಅಗುಸೆಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಲವು ರೂಪಗಳಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— ಅಕೃತ-ಅಕೃತಕ; ಅಕ್ಷಿಸ್ತಂದ-ಅಕ್ಷಿಸ್ತಂದನ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಆಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಕೃತವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಟಾದ ತದ್ಭವಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅರ್ಚನೆ, ಅಚ್ಚನೆ, ಅಚ್ಚನೆ (ನಾ). [ಸಂ. ಅರ್ಚನಾ]

ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದರೂಪವು ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅದನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಂದು ರಹಿತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅದರ ರೂಪಪ್ರಭೇದ (Variant form) ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಡಂಗು₁, ಅಡಗು₁; ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್. ಆದರೆ ಬಿಂದುರಹಿತವಾದ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಧಾರವಿದ್ದು ಈಚಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬಿಂದುರಹಿತವಾದ ರೂಪವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— ಅಡಗು₂, ಅಡಂಗು₂. ಅಡುಕು, ಅಡುಂಕು.

ಅರ್ಥನಿರೂಪಣೆ :— ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ್ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮಾದರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ತಿಳಿದಮಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಆಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥಗಳಿಗೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥದ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯ ಖಚಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗದ ಕಡೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದೆ. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅದಷ್ಟೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅದೇ ಅರ್ಥ ಬರುವ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥಗಳಿದ್ದರೆ ೧, ೨, ೩ ಮುಂತಾಗಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವರಿಸಿ ಅರ್ಥಭೇದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಕ್ಕ. ೨. ಡೊಂಕಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ಆಯುಧ; ಅಂಕುಶ. ೩. ಕೊಂಕು; ಡೊಂಕು. ೪. ಕುದುರೆ ಯನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಳಿ; ಅಂಕವಣಿ; ರಿಕಾಪು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗಿರಬಹುದಾದ ಸಾದೃಶ್ಯ ವೈದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸು, ಪರಾಮರ್ಶಿಸು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲಕ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲಾಗಿದೆ. ಹೋಲಿಸು ಪರಾಮರ್ಶಿಸು ಇವುಗಳಿಗಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು 'ಇತರ ಅಂಶಗಳು' ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಕಕಾಣಿ (ನಾ). 'ಸಮರಂಗಾಣಿ' ಪರಾ. ಅಂಶಗಣಿ (ನಾ). 'ದೇವಗಣಿ' ಪರಾ. ಅಕ್ಕಾಜಿ (ನಾ). ಅಣ್ಣಾಜಿ,

ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ತದ್ವನ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲಶಬ್ದದ ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥಗಳೂ ತದ್ವನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದ್ದರೆ = ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು ಅದರ ಮುಂದೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಕೆಲವು ಅರ್ಥಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ =೧, =೨, =೩ ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬರೆದು ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇದೇ ಕ್ರಮವನ್ನು ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಅನುಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಶಬ್ದದ ಒಂದು ಅರ್ಥ ಅದರ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ಬೇರೊಂದು ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸದೆ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆ (=) ಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— ಅಂಕುಸ್ಸ (ನಾ). = ಅಂಕುಶ. ಅಂಬುನಿಧಾನ (ನಾ). = ಅಂಬುಧಿ.

ಅಕ್ಕ, ಅಪ್ಪ, ಅಮ್ಮ, ಅಣ್ಣ, ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಮಗು, ಹಸು, ಕುದುರೆ, ಕತ್ತಿ, ಬೆಕ್ಕು, ಇಲಿ, ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಊರು, ಕೇರಿ, ಮನೆ, ಬಾಗಿಲು, ಮರ, ಗಿಡ, ಹೊಳೆ, ಹಳ್ಳ, ಬಾವಿ, ಅಗಸ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕುಂಬಾರ ಮುಂತಾದ ದಿನಬಳಕೆಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಅನುಶೃತತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೂ ವಿವರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಗುಣವಾಚಕಗಳೆಲ್ಲ ನಾಮವಾಚಕಗಳ ಪ್ರಭೇದಗಳಾದುದರಿಂದ ಗುಣವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ (ವಿಶೇಷ್ಯಗಳ ಲಿಂಗವಚನಾದಿಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ) ಅವುಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉದಾ— ಅಕಂಪಿತಶರೀರ (ಗು). ನಡುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳ; ಸ್ಥೈರ್ಯವುಳ್ಳ: ಪರಮಯೋಗಿಯರ್ಪಂದದಿಂದ ಕಂಪಿತಶರೀರನಿರ್ದು ಜಲಾಶಯೋಪಾಂತದೊಳ್ ಬಕಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೭-೯೧). ಅಕರ್ಣಹೃದಯ (ಗು). ೧. ಕಿವಿ ಹೃದಯಗಳಿಲ್ಲದ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸಿ ಅನುಭವಿಸಲಾರದ. ೨. ಹಾವಿನ ಹೃದಯವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ಕವಿತಾವಿಷಯಮಕರ್ಣಹೃದಯನಪ್ಪ ಜಡಾತ್ಮಂಗೇವದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೩೬). ಈ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಕಂಪಿತ ಶರೀರ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದು. 'ಅಕರ್ಣಹೃದಯ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ಪುಲ್ಲಿಂಗದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದು. ಆದರೆ ಈ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಗುಣವಾಚಕಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುಣವಾಚಕಗಳೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೦೦ಕ್ಕೆ ಈಚಿನ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಂದು ಅಂಕಿತನಾಮಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಗದ (ನಾ). ೧. ತೋಳಿನ ಬಳೆ. ೨. ವಾಲಿಯ ಮಗ. ಶಕುನಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ. ೨. ದುರ್ಯೋಧನನ ಸೋದರಮಾವ.

ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಗ್ನಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಹಿಗ್ಗು; ಜಗಿ: "ಸಂತ್ರಾಸ, ಹರ್ಷ, ಚರ್ವಣೇಷು" (ಶಮಧಾ).

೪. ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವ ರೀತಿ

ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಆಕರಗಳನ್ನೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಆಕರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಕಡೆ ಹಳಗನ್ನಡ, ನಡುಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಯೋಗಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ವಿವೇಚಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಆಕರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿ ಆಯಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಅರ್ಥ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥಪುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕಳ್ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ: ತಮ್ಮಕ್ಕನಂ ಕಾಣಲ್ ಪೋದಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ); ತಮ್ಮಕ್ಕನತ್ತಿಮಜ್ಜಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಗುಂಡಮಜ್ಜಿ ಬಂದು (ಅಜಿತ. ೧-೪೬); ಆತನ ಅಕ್ಕ ಸಿರಿಯಜ್ಜಿ ಪರಲೋಕ ವಿನಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ, ೪೬-೬; 1008); ಹಿಂಗದೆಯಕ್ಕತಂಗಿ ಯರ ಮೇಳದಲಿ ಪುರಾಂಗನಾಜನವೈದಿದುದು (ಕಂನವ. ೨೧-೨೨); ಅಕ್ಕನ ಹಗೆ ಭಾವನ ನಂಟು (ಗಾದೆ); ಅಕ್ಕನ ಬಂಗಾರವಾದರೂ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಬಿಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೆಂಗಸು: ಗಾಂಧಾರಿವಸರಿನಕ್ಕಂಗಳು ತಾಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೨-೪೬); ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ): ಅಕ್ಕ ಪೇಟಾರೊಳಿಂ ನುಡಿವೋ ಬೇಸಜಂ (ಅದಿಪು. ೩-೩೧); ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದಿಸುಮಲ್ಲಿರದಕ್ಕನ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟಿಯಂ ನೋಡುವಮೇಱಿಮೆಂದು (ಕಾದಂಉ. ೯೫); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನಂತಾರೀ ಜಗದೊಳಡಬಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮಪು. ೫-೯೮); ಬನ್ನಿರೆ ಅಕ್ಕಗಳು, ಹೋಗಿರೆ ಆಲದ ಮರಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೫೬೨); ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨); ತರಳಿ ನಿನ್ನಂ ನಂಬಿ ಹೋದಪವಕ್ಕ ಚಿನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೧೪-೩); ಅಕ್ಕ ಬಪ್ಪನು ಬಿಡು ಸೆಜಗ (ಭರಣ. ೩೬-೩೫). ೪. ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ

(ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ನಂಬಿಯಕ್ಕ, ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕ, ರಾಮಕ್ಕ. ೫. ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಾರಕ್ಕ ಅರಸರ್ ಬನಮಾ(ವಾ)ಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಚಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಇ. VI, ೧೬೩-೧; 780). ಅಕ್ಕ : ೧. ಬೆರಲ್ಲೊಪ್ಪಿದುರ್ ವಾಯಕನಂಭಿಯುಗಳ ಪಲ್ಲವದಿ (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೪); (ಮೋಹತ. ೧೩-೩೬, ೨೪-೧೯, ೨೫-೫, ೩೧-೨೧, ೩೩-೫೨, ೩೩-೬೩, ೪೦-೨೬ ನೋ). [ಅ + ಅಕ = ಆಯಕ]; ನಿರುತದಿಂದವರು ಶುಚಿಯಾಗಿ ಹಾಸುತಲಾಯಕನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೮-೬೬); ಮುಪ್ಪೊಳಲ ಜೈಸಿದ ಸದಾಶಿವನ ಪತ್ನಿ ಗಂತೇಕರಣದನ್ನೆಯಾಯಕನೆಪ್ಪುದನುದಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೪೦); [ಈ + ಅಕ = ಈಯಕ]. ಅಕ್ಕಳ್ : ೧. 'ಅಕ್ಕಳ್ಳಿಗ' ಪರಾ. ೨. ಸೂಳೆಯರ ನೆಗಟ್ಟಿ ನಾಡೆ ತನಗಟ್ಟಿದಲಕ್ಕಲೆ ಸೂಳೆಯಾಗಲೇ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೯೪); ಕೊಂತಿಮಾದೇವಿಗಮೊಂದುತ್ತರಮಾದಳ ಕರ್ಣಂಬೆತ್ತಕ್ಕಲೆ [ಪಾಪಾಂ. ಕ್ಕನೆ, ಕಳೆ] (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೫). IP (ಬಹುವ) ಅಕ್ಕಂಗಳ್, ಅಕ್ಕಗಳು, ಅಕ್ಕಂದಿರ್, ಅಕ್ಕದಿರು, ಅಕ್ಕನವರು ಇತ್ಯಾದಿ. IP ಗೌರವವನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ, ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ, ಅಕ್ಕವ್ವ ಮುಂತಾದ ಸಮಾಸ ರೂಪಗಳೂ ಉಂಟು.

ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಅರ್ಥ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಆ ಅರ್ಥಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶಬ್ದ ಅಪೂರ್ವದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ, ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ, ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಭಾಷೆಯದಾಗಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸಲು ಉಚಿತವರಿತು ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ. ೨. ಇದ್ದಲು. ೩. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ. ೪. ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಕೆಂಡವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಮಾಧ್ವರು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಉಧ್ವರೇಖೆ : ತಲೆಭಾರ ಇಳಿದಿತ್ತು; ಅಂಗಾರ ಬೆಳೆದಿತ್ತು; ಮೈಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿತ್ತು ಕೆಂಪು ಸೀರೆ (ಸಖೀಗೀ. ೫೪-೯); ವೈಷ್ಣವರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಂಗಾರವೇ ಬಂಗಾರ, ಸ್ಮಾರ್ತರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗಂಧವೇ ಚಂದ (ಗಾದ). ೫. (ಉಕ). "ಬೂದಿ" (ಕಸ್ತೂರೋ). ೬. (ಉಕ). ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಬೂದಿ; ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಬೂದಿ; ಪುರೋಹಿತರು, ಜೋಯಿಸರು ಮೊದಲಾದವರು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಬೂದಿ : ರಾಯರ ಸನಾತನಿ ಬಾಲಮಿತ್ರ ಅವರಿಗೆ ದೇವರ ಅಂಗಾರ ಕೂಡ ಹಚ್ಚಿಹೋದ (ನಿರಾಭ. ೬೪-೭); ದನಗಳಿಗೆ ಬೇನೆ ಬಂದರೆ ಭಟ್ಟರ ಅಂಗಾರದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೫). ೭. ಇಂಗಾಲ (Carbon) : ನಿಜವಾದ ವಸ್ತುವು ಬರೀ ಅಂಗಾರದ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹವಾದುದರಿಂದ, ಅವು ಎಕ್ಸ್‌ರೇಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾರದರ್ಶಕಗಳು (ಎಕ್ಸ್‌ರೇ. ೫೪); ಇದ್ದಲು ಒಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯೇಳದಿದ್ದರೂ, ಸರಿಯಾಗಿ ಉರಿಯದೆ ಅಂಗಾರ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ, ವಾಯುಸಂಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಾತಾರಣ ವಿಷಮಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿದೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೬). ಈ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ೩ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು. ಉಳಿದವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದವು. ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದೆ.

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೂ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಗೀಜು, ಅಂಗೀಜು (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ; ಅಪಾಯದ ಆತಂಕ : ರಾಜರವರು ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಟೀಪೂ ಸುಲ್ತಾನರ ಅಂಗೀಜು ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು ಯಂತಾ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩). ೨. ಧೈರ್ಯ; ಶೌರ್ಯ; ಸಾಹಸ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಟೋಪ, ಅಟಾಪ, ಅಟೋಪು, ಆಟೋಪ್ಪ, ಆಟೋಪು (ನಾ). ೧. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶಕ್ತಿ : ದೈತ್ಯನಟೋಪವನು ಕಡಿಖಂಡ ಮಾಡಿಯ ತಹೆನು ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭಸ. ೭-೩೫). ಅಟಾಪ : "... ನಿಮಗ ಈ ನೌಕರಿ ಮಾಡುವ ಆಟಾಪ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ" (ನಡದಾ. II, ೧೧೫೮). ಅಟೋಪು : ೨. ಅಂಕೆ; ಅಧೀನ : ಇವನು ನನ್ನ ಅಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಆ ಕುದುರೆ ನನ್ನ ಅಟೋಪಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಆಟೋಪ್ಪ : ೨. ಸೆಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ನಾವೆ ಅಂಬಿಗರ ಆಟೋಪ ತಪ್ಪಿ ಸಾಗುತ್ತದೋ ಎಂದು ವಿವಂಚನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೪೯). ಆಟೋಪು : ೨. ಇತ್ತ ರೇಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮೊಗಲರು ಪ್ರತಾಪನು ಅಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಬಂದನೆಂದು ಮನ್ನಾಜಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಾಪನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಮಾತೃಭಾ. ೧೬).

ನಿಘಂಟು ನ್ಯಾಕರಣಗಳಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಉದ್ಧರಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿನರಣೆ ಮುಗಿದ ಕೂಡಲೆ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಣ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ನಿಘಂಟುಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಉದಾ— ಅಗುಂದಲೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ : "ಅಗುಂದಲೆ = ಪಿರು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨-೧); "ಅಗುಂದಲೆಂದು ಬಹುಳಂ" (ಕರ್ಣಾನ. ೨೧); "ಮೊಕ್ಕಳಮಗುಂದಲೆ ಕರಂ ನೆಜಿ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೪೮).

ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗ ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಟು (ಕ್ರಿ). ೨. ಆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹಾಳೆಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ).

೫. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ವಿಧಾನ (Derivation)

ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಆ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಕಡೆ ಪ್ರತ್ಯಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು :— ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ನಿಷೇಧರೂಪಗಳನ್ನೂ ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದದ ರೂಪಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲೇ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆ ಶಬ್ದದ ರೂಪಕ್ಕೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇವಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನಾದರೂ ಇದ್ದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂಬ ಸಂಕೇತದ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ರೂಪವನ್ನೂ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

- I. ರೂಪಭೇದವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಗಳು: ಅಂಗ್ (ನಾ). [ಸಂ.]; ಫಲ (ನಾ). [ಸಂ.]; ಗಣಿತ (ನಾ). [ಸಂ.]; ಪ್ರಯತ್ನ (ನಾ). [ಸಂ.]
- II. ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವ ಶಬ್ದಗಳು: ಅಂಕ (ನಾ). [ಸಂ. ಅಂಕ]; ವಿದ್ವಾಂಸ (ನಾ). [ಸಂ. ವಿದ್ವಾನ್]; ಹನುಮಂತ (ನಾ). [ಸಂ. ಹನುಮತ್]; ಧನವಂತ (ನಾ). [ಸಂ. ಧನವತ್].
- III. ನೌಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಮಸ್ತವಾದ ಶಬ್ದಗಳು: ಅಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ (ಗು). [ಸಂ. (ಅ- + ಜ್ಞಾನ)]; [ಸಂ. (ಅ- + ಜೀರ್ಣ)] ಮುಂತಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಸಂ.]; ಅಜೀರ್ಣ (ನಾ). [ಸಂ.] ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ.
- IV. ಉಪಸರ್ಗ ಸೇರಿದ ರೂಪಗಳು: ದುರಭಿಮಾನ (ನಾ). [ಸಂ.]; ನಿಷ್ಕಾರಣ (ನಾ). [ಸಂ.]; ಸಕಾರಣ (ನಾ). [ಸಂ.]; ನಿರಂತರ (ನಾ). [ಸಂ.]. ಇವನ್ನು [ದುರ್ + ಅಭಿಮಾನ]; [ನಿ + ಕಾರಣ] ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— ದಂಪತಿ [ಸಂ. ದಂಪತಿ].

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ರೂಪಸಿದ್ಧಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಕಡೆ ಯಾವುದೋ ಅಂಶವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಬಿಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಅಡ್ಡಗೆರೆ (-Hyphen) ಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— ಕಂಜಾಕ್ಷ (ನಾ). [ಸಂ. (ಕಂಜ + ಅಕ್ಷ + -)]. ಪದ್ಮನಾಭ (ನಾ). [ಸಂ. (ಪದ್ಮ + ನಾಭ + -)]. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ [ಕಂಜ + ಅಕ್ಷ]; [ಪದ್ಮ + ನಾಭ] ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡಿದಾಗ ಅವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೋ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿದೆ. ಕಂಜದಂತೆ ಅಕ್ಷಿಯುಳ್ಳವನು ಯಾವನೋ ಅವನು, ಪದ್ಮದಂತೆ ನಾಭಿಯುಳ್ಳವನು ಯಾವನೋ ಅವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಸೇರಿರುವ ಆ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ಬಿಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಈ ಸಣ್ಣ ಅಡ್ಡಗೆರೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು. 'ಅಗ್ರೇಸರ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ [ಸಂ.] ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಆದರೆ 'ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷು' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ [ಸಂ. ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷೂ (ಅಗ್ರೇ + ದಿಧಿಷೂ)] ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದುಂಡು ಕಂಸದೊಳಗೆ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವ 'ಅಗ್ರೇ' ಮತ್ತು 'ದಿಧಿಷೂ' ಇವು ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅಗ್ರ, ದಿಧಿಷು ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ದುಂಡುಕಂಸದೊಳಗೆ ಬಂದಿರುವ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳೂ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಎಡೆಪಡೆಯದಿರಬಹುದು. ಉದಾ— ಅಂತರ್ವಾಸ (ನಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಾಸ)]. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಈ ರೀತಿಯ ಶಬ್ದಗಳು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದಗಳಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದಗಳಾಗಿ ಬರುವ ಇಂಥ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಬಿಂದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಸ್ತತ್, ಅಸ್ತದ್.

ದೇಶಶಬ್ದಗಳು:— ದೇಶಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ರಚನೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಗಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). [ಅಗಸ + -ಗಿತ್ತಿ]; ನೋಂಪಿ (ನಾ). [ನೋನ್ + -ಪಿ]; ಅಣ್ಣೆ [ಅಣ್ + -ಕೆ].

ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಅಂತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವ್ಯಾಕರಣಸಮ್ಮತವಾದ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗದು. ಖಚಿತವಾಗಿರುವಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಿ ಉಳಿದದ್ದನ್ನು ಅಡ್ಡಗೆರೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಲಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಲೋಪಾಗಮಾದಿ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಮಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— ತೂಗುಂಜೊಡರ್ (ನಾ). [ತೂಗು + ಸೊಡರ್]; ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). [ಅಕ್ಕಜ + ಕೊಳ್]; ಅದಿರುದುಟಿ (ನಾ). [ಅದಿರು + ತುಟಿ]; ನಾಣಿಲಿ (ನಾ). [ನಾಣ್ + -ಇಲಿ]; ಬಳೆಗಾಱುತಿ (ನಾ). [ಬಳೆಗಾಱು + -ತಿ].

ಸಮಾಸಶಬ್ದಗಳು ರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮೂಲದವಾಗಿದ್ದು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಉಲ್ಲೇಖದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು (ನಾ). [ಅಚ್ಚು ? + ಕಟ್ಟು]; ಅಚ್ಚರಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). [ಅಚ್ಚರಿ + ಪಡೆ]; ಅಚ್ಚರಿಗವಿ (ಕ್ರಿ). [ಅಚ್ಚರಿ + ಕವಿ]; ಅಚ್ಚಮುತ್ತ (ನಾ). [ಅಚ್ಚ + ಮುತ್ತ]; ಅಚ್ಚಮೆಚ್ಚು (ನಾ). [ಅಚ್ಚ + ಮೆಚ್ಚು].

ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳು:— ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತದ್ಭವ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ತದ್ಭವಗಳ ಮೂಲವನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಚಿಹ್ನೆ (<)ಯ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಬಕುತಿ (ನಾ). [< ಸಂ. ಭಕ್ತಿ]; ಜತನ (ನಾ). [< ಸಂ. ಯತ್ನ]. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ತದ್ಭವ ಮೂಲಭಾಷೆಯಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಬಾರದೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಯ ಮೂಲಕ ಬಂದಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕವುಳ್ಳ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಸೂಚಿಸಿ ಆ ಶಬ್ದದ ಮುಂದೆ ಓರೆಯಾದ ಲಂಬಗೆರೆ (/) ಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಕಂಬ (ನಾ). [< ಪ್ರಾ. ಕಂಭೀ. / ಸಂ. ಸ್ಕಂಭ]; ಅರಸ (ನಾ). [< ತಮಿ. ಅರಸನ್ / ಸಂ. ರಾಜನ್]. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ಸ್ಕಂಭ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಂಭೀ ಎಂದಾಗಿ, ಪ್ರಾಕೃತದ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕಂಬ ಆಯಿತು; ಸಂಸ್ಕೃತದ ರಾಜನ್ ಶಬ್ದ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಅರಸನ್ ಎಂದಾಗಿ, ತಮಿಳಿನ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅರಸ ಆಯಿತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು :— ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದ ಯಾವ ಭಾಷೆಯದೆಂದು ಗೊತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ಭಾಷೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಮೂಲಭಾಷೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಾಗ 'ಅನ್ಯದೇ.' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಈ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಆಯಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಮುಖ್ಯ ವಾದ ಕೆಲವು ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಂವಾದಿ (Equivalent) ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಕೊಡುವಾಗ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನೇರ ಸರಸರ್ವವಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮೊದಲೂ ಉಳಿದವನ್ನು ಆಮೇಲೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— ಅಕ್ಕಲು, (ನಾ). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಕ್ಕಲ್; ಮರಾ. ಅಕ್ಕಲ್ / ತುಳು. ಅಕ್ಕಲು, ಅಕ್ಕಲು]. ಅಂಗ್ರೇಜಿ (ನಾ). (ಉಕ). [← ಹಿಂ. ಅಂಗ್ರೇಜೀ; ಮರಾ. ಅಂಗ್ರೇಜ್, ಅಂಗ್ರೇಜೀ < ಇಂ. English] ಅಂಬರು (ನಾ). [← ಇಂ. Amber < ಅರ. ಅಂಬರ್ / ಹಿಂ. ಅಂಬರ್]. ಅಜಾರಿ (ನಾ). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಜಾರ್, ಅಜಾರ್].

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಆಗು' ಎಂಬ ಧಾತುವೂ, -ಇಸು ಮುಂತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ರೂಪಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಈ ಮುಂದಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಜಪ್‌ಆಗು (ಕ್ರಿ). [ಅಜಪ್ + ಆಗು. IP ಅಜಪ್ ← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಜಪ್ = ಅಶ್ವರ್ಯಕರ, ವಿಚಿತ್ರ]. ಅಟಿಕಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). [ಅಟಿಕಾ + -ಇಸು. IP ಅಟಿಕಾ ← ಹಿಂ. ಅಟಿಕಾನಾ].

ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳು :— ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇತರ ಸೋದರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅರ್ಥ ಭೇದವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದು ತೋರಿಸಿದೆ. ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದೆ. ತಮಿ. (ತಮಿಳು); ಮಲ. (ಮಲಯಾಳ); ತುಳು. ; ಕೊಡ. (ಕೊಡಗು); ತೆಲು. (ತೆಲುಗು); ಕೊಲಾ. (ಕೊಲಾಮಿ); ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜ. ಗಡಬ. ಗೊಂಡಿ. ಕುಇ. ಕುವಿ. ಕುರುಖ್. ಮಲ್ಟೊ. ಬ್ರಾಹುಕು.

ತಮಿಳು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದು ತೋರಿಸುವಾಗ ಈಗಿನ ಶಿಷ್ಟರ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ತಮಿಳು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಗುಣಿತಗಳನ್ನೇ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಆಮೇಲೆ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಎರಡು ಲಂಬರೇಖೆ (||) ಗಳಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಚ್ಚಾಳ್ (ನಾ). [ಅಚ್ಚ + ಅಳ್. || ತೆಲು. ಅಚ್ಚಾಳ್, ಅಚ್ಚಾಳು = ಒಂಟಿ ಮನುಷ್ಯ, ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದವನು]. ಅಡಂಗು (ನಾ). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡಜ್ಜು; ತುಳು. ಅಡಂಗು, ಡಂಗುನಿ; ತೆಲು. ಅಡಗು; ಕೊಲಾ. ಡಾಂಗ್].

ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಕೊಡುವಾಗ ಇದುವರೆಗಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾಗಿರುವಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಪ್ರಕೃತಿರೂಪದಲ್ಲೇ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಆಧಾರ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಮೂಲಗಳು ಪುನರ್ರಚಿತ (Re-constructed) ವಾದುವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅಂಥ ಶಬ್ದಗಳ ಎಡಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರ (*) ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಗಚಿತ್ತ (ನಾ). [ಪ್ರಾ. ಅಂಗಚಿತ್ತ (< ಸಂ. * ಅಂಗಚಿತ್ತ)].

ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ದೇ.' ಎಂದೂ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಸಂ.' ಎಂದೂ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ಅನ್ಯದೇ.' ಎಂದೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪ್ರಶ್ನ (?) ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ.

೬. ವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳು (Punctuation marks)

I. (.) ಪೂರ್ಣವಿರಾಮ (Full stop)

ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ವಾಚಕ ನಿರ್ದೇಶನವಾದ ಅನಂತರವೂ, ಅರ್ಥಚ್ಛಾಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ೧, ೨ ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮುಂದೆಯೂ, ಅರ್ಥಪ್ರಯೋಗಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳೂ ಮುಗಿದು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲೂ, ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಕರಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚನೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆಯೂ, 'ನೋ', 'ಪರಾ', ಹೋ ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳ ಮುಂದೆಯೂ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾತಿ ಅಥವಾ ಸಂವಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಪೂರ್ಣವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಟರಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಅಂಟವಾಳ. ಅಂಟಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಸು. ೨. ನಾಟಹಾಕು; ಕಸಿಮಾಡು (*). ೩. ಬೆಂಕಿಹಚ್ಚು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ಅಕ್ಕೆಯ್ಯ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಮಾತು: ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨). ಅಟ್ಟುಕುಳಿ 'ಅಟ್ಟುಗುಳಿ' ನೋ. ಅಟ್ಟು (ಗು). ದಟ್ಟವಾದ; ಒತ್ತಾದ (?). 'ಅಟ್ಟುಗು' ಪರಾ. ಅಚ್ಚೆ ಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಉಂಡೆ ಬೆಲ್ಲ ಹೋ. ಅಕ್ಕಾಜಿ (ನಾ). IP ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ಅಟಮಟಿಸು (ಕ್ರಿ). [ಅಟಮಟ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಅಟಮಟಿಂಚು].

II. (,) ಅಲ್ಪವಿರಾಮ (Comma)

೧. ಪ್ರಧಾನ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಕ್ಕಿಲು, ಅಬಲು. ಅಂಕಕಾಱಿ, ಅಂಕಂಗಾಱಿ, ಅಂಕಗಾಱಿ.
೨. ಸಂಕೇತಸೂಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪುಟ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಂಕಗಳ ಮುಂದೆ ಅಲ್ಪವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೬-೧೦ ; 1762). ಅಕೆಯ್ಯ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧-೩ ; 961). ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೬-೬೦ ; 1436).

III. (;) ಅರ್ಧವಿರಾಮ (Semicolon)

೧. ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಅರ್ಧವಿರಾಮವಲ್ಲಿಯೂ, ಅರ್ಧದ ಭಾಯಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವಾಗಲೂ ನಡುವೆ ಅರ್ಧವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಗಣಿತ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಿಲ್ಲದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ. ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆ; ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಚರ್ಚೆ ಸಲ್ಲಾಪ ಮುಂತಾದವು.
೨. ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮುಗಿದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಮುನ್ನ ಅವುಗಳ ನಡುವೆ, ಅರ್ಧವಿರಾಮವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. 'ಅಕ್ಕ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.
೩. ಸಂಕೇತಸೂಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿವರಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಕಾಲನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಕಸಾಲೆವಾಳು (ನಾ)... (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೩-೨೬ ; 1059).

IV. (:) ವಿನರಣವಿರಾಮ (Colon)

ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ವಿನರಣವಿರಾಮವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಲೇಸಿಸು: ಕುಂಕುಮದೊಳ್ಳುಡಿವೆರಿದಿದ ಕಮ್ಮಣ್ಣೆಯ ಪಂಕವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡಿದಳವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯೨). ಅಕರ್ಮ (ಅ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಭಟ್ಟಗ್ಗೀ ಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಆಪತ್ತೊನ್ನಿ ವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೬ ; ಸು. 450).

V. (" ") ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳು (Quotation marks)

ನಿಘಂಟು, ವ್ಯಾಕರಣ, ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಎರಡೆರಡಿರುವ ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂಕೆ (ನಾ). ಜಿ. ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ; ಸನ್ನೆಕೋಲು: "ಅಂಕವನೆ ಭಾರವೆತ್ತುವದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೦). ಓ. ತೊಡಿ: "ಅಂಕಮುತ್ಸಂಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೩-೧೬). 'ನೋ' 'ಪರಾ' ಇವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಇರುವ ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂಕಕಾತಿ 'ಅಂಕಕಾರ್ತಿ' ನೋ. ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). 'ಅಂಕದೆಜಿ', 'ಅಂಕವಣ', 'ಅಂಕಸುಂಕ' ಪರಾ.

VI. [] ಚೌಕಕಂಸ (Square bracket)

ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ಚೌಕಕಂಸದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದಾ— ಅಂಕುರಿಸು (ಕ್ರಿ). [ಅಂಕುರ + -ಇಸು] ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಚೌಕಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಗಜಾವ (ನಾ). ಏನು ಕಾರಣ ನೀವು ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದಿರಿ? ಡಿಂಗರಿಗನ ಮನೆಗೆ ಅಂಗಜಾವ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾಹವ, ಜಾವಹ]ಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರೊಳರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೬೪೨). ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಸಂಪಾದಕರು ಚೌಕಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಗುರ್ (ಕ್ರಿ). ಧರಿಯಲ್ಲಂ ಪೊಗಟ್ಟಿರಿ [ಪುರಿ]ಗೆರೆಯೊಳಗುರ್ತು ರೋಣಮಂ ಕಾದಮರೇಶ್ವರ ಪುರಮನೆಯಿದೋಂ... ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೬-೨೩ ; 942).

VII. [] ಇ ಕಂಸ (Editorial bracket)

[] ಇ ಕಂಸವು ಸಂಪಾದಕರು ಸಂಯೋಜಿಸಿದ ಪಾಠವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ [] ಇ ಕಂಸವನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಉದಾ— ಅಚ್ಚವೊ[ವ?] ತ್ತಳಿಕೆ, ಅಜ್ಜವ[ವೊ]ಡೆಯ, ಅಡಗುಶೇ[ಸೇ]ಕೆ. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಚಿತ್ತಾಗಿ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ

ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ [] ಇ ಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಕ್ (ನಾ). ೧೩. ಹೆಸರು: ಚೀರಮಾಂಕಂಗೆ ಬೆಸಿಸಿದ ಭಕ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಕೃತಿ (ಭಾವಚಂ. ೧-೪೬). [ಚೀರಮಾಂಕ = ಚೀರಮ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು]. ಅಂಕಕಾಣ (ನಾ). ೨. ಬಿರುದುಳ್ಳ ವೀರ (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು): ನೆಲನದಿರೆವೆಂದು ತಾಗಿದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪವನಂಕಕಾಣನನೊಂದೆ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರದೊಳೋಡಿಸಿದ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ); [ಬಪ್ಪವನಂಕಕಾಣ: ಬಪ್ಪವನಂ + ಅಂಕಕಾಣ = ಬಪ್ಪವನೆಂಬ ಅಂಕಕಾಣ; ಇದನ್ನು ಬಪ್ಪವನ + ಅಂಕಕಾಣ (= ಬಪ್ಪವ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಣ) ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ].

VIII. () ದುಂಡುಕಂಸ (Round bracket)

ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶಬ್ದಜಾತಿಯನ್ನು, ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳನ್ನು, ಆಕರಗಳನ್ನು, ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲರೂಪಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ದುಂಡುಕಂಸವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಶಬ್ದಜಾತಿ:— ಅಕ್ಕ (ನಾ). ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ (ನಾ). ಅಗಲ್ವ (ಕ್ರಿ). -ಅ (ಅ). ಅಕ್ಕುಡ್ಡ (ಗು).
೨. ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ:— ಅಗಡೇದಿಗಡೇ (ಗು). (ಉಕ).
೩. ಆಕರ:— ಅಕ್ಕನ ಚೌರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
೪. ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲರೂಪ:— ಅಕ್ಕರೆಮಗ (ನಾ). [ಅಕ್ಕರೆ (< ಅಕ್ಕುಡ್ಡ) + ಮಗ].

IX. - (Hyphen)

ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಅಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ; ಮುಂದಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದದ ಆವ್ಯಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— -ಅ, -ಅ, ಅಗ-.

X. — (Dash)

ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಹಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಓದಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಡಕೆ ತಾಳಿಲ, ಅಡಕೆದಾಳಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಲ್ಯ, —ತಾಳಿದ. ಇಲ್ಲಿ —ತಾಳಿದ ಎಂಬುದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೨. ಅಕ್ಷರಗಳ ಗಾತ್ರ

೧೨ ಪಾಯಿಂಟ್ ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರ (12 Point antic)

೧. ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.
೨. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಆ ಒಂದೊಂದು ರೂಪಕ್ಕೂ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಕಸಾಲ, ಅಕಸಾಲೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲ, ಅಗಸಾಲೆ, ಅರ್ಕಸಾಲೆ.

೧೨ ಪಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (12 Point Roman)

೧. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಡಕೆನಗೆ (ನಾ). ಅದುಮಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ನಗೆ; ಪರಿಮಿತವಾದ ನಗೆ.
೨. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಅದರ ಇತರ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕಳ್ (ನಾ).
೩. ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ 'ಆ ಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯ ರೂಪದ ಕೆಳಗಡೆ ನೋಡಿ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಕ್ಕಡ್ಡ 'ಅಕ್ಕಡ' ನೋ. ಅಕಲು 'ಅಕ್ಕಲು' ನೋ.
೪. ಬೇರೆ ರೀತಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಲ್ಲದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಗೂ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— [ಜೈನ]. [ವೀಶೈ]. (ಕರಾ). (ದಕ). (ಉಕ). ನೋ. ಪರಾ. ಹೋ. (ಕ್ರಿ). (ನಾ). (ಗು). (ಪ್ರ). ಇತ್ಯಾದಿ.
೫. ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಡೆ IP ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ.

೧೦ ಸಾಯಿಂಟ್ ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರ (10 Point antic)

೧. ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪಭೇದಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಕ್ಷರ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಅಕ್ಷರದ ಹೊಲಿಗೆ. ಅಟ್ಟಿ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರು.
೨. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಹಿಂ.

೧೦ ಸಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (10 Point Roman)

೧. ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಗವಟ್ಟಿ₁ (ನಾ). ಆಗಲಾ ತುಂಗಸ್ತನೆಯ ಮಂಗಳಮಾದಂಗದೊಳಂಗವಟ್ಟಿಮಂ ಸಂಗಡಿಸಿದಂ ಬಾಯಿಯಂ (ಬಾಧಪು. ೧-೧೦೪ ವ).
೨. ನಿಷ್ಪತ್ತಿವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ, ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಕ್ಕಿ₁ (ನಾ). [ದೇ. < * ಅರ್ಕಿ. || ತಮಿ. ಅರಿ, ಅರಿಚಿ; ಮಲ. ತುಳು. ಅರಿ; ಕೊಡ. ಅರಿ, ಅಕ್ಕಿ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕುಳ್ಳ].

೮ ಸಾಯಿಂಟ್ ಸಾದಾ ಅಕ್ಷರ (8 Point Roman)

ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಆಕರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಈ ಅಳತೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಕೈ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೧೬); (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭-೨೨ ; 870).

೮. ಇತರ ಅಂಶಗಳು

೧. ವರ್ಗಪಂಚಮಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಂದುವಿಗಿರುವ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಬ್ದರೂಪಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಅಂಕ, ಅಂಗ, ಅಂಚಿ, ಅಂಜು, ಅಂಟು, ಅಂಡ, ಅಂತ, ಅಂದ, ಅಂಪು, ಅಂಬು, ಅಂಶ, ಅಂಸ, ಅಕಟ, ಅಕಾರ, ಅಕ್ಕು, ಅಕ್ಕು ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

೨. ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಶಬ್ದರೂಪವು ವರ್ಗಪಂಚಮಾಕ್ಷರ ಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ವರ್ಗ ಪಂಚಮಾಕ್ಷರ ಸಹಿತವಾಗಿಯೂ, ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಬಿಂದುಸಹಿತವಾಗಿಯೂ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

೩. ಪದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗದ ಮುಂದೆ ಶ, ಷ, ಸ ಕಾರಗಳು ಬಂದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವಿರುವಾಗಲೂ, ವಿಸರ್ಗವಿಲ್ಲದೆ ದ್ವಿತ್ವವಾಗಿರುವಾಗಲೂ ಉಚ್ಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದುಗೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ, ಷ, ಸ ಕಾರ ದ್ವಿತ್ವವುಳ್ಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಸರ್ಗ ಸಮೇತವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ವರ್ಣಾನು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ ≡ ಅಂತಶುದ್ಧಿ. ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ ≡ ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ. ದುಃಶೀಲ ≡ ದುಶ್ಶೀಲ. ದುಃಸಂಗ ≡ ದುಸ್ಸಂಗ. ನಿಃಕಲ ≡ ನಿಷ್ಕಲ.

೪. ರಕಾರವಿರುವ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ರಕಾರಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ಕೊಟ್ಟಾಗಲಿ, ಅರ್ಕಾವೊತ್ತನ್ನು (F) ಸೇರಿಸಿ ಯಾಗಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಆರ್ಯ = ಆರ್ಯ. ಸೂರ್ಯ = ಸೂರ್ಯ.

೫. ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದೇ ಮೂಲದಿಂದ ಬಾರದಿದ್ದರೂ, ಕೆಲವಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪರಸ್ಪರ ಹೋಲುವಂತೆ ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಪರಾ' = ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ಮೂಲದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು 'ನೋ' = ನೋಡಿ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಟ್ಟಿವಣೆ 'ಟಿವಣೆ' ಪರಾ. ಅಕಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ. ಅಗಸೆವೂ (ನಾ). ಅಗಸೆಮರದ ಹೂವು. 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಪರಾ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಗಸೆವೂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಶಬ್ದವಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಪರಾ,' 'ನೋ' ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಶಬ್ದಗಳು ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ.

'ಹೋ' = ಹೋಲಿಸು. ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಇನ್ನೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ರೂಪ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಆ ಮೂಲಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯ ವೈಷಮ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರಬಹುದಾದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಹೋ' = ಹೋಲಿಸು ಎಂಬ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ಎರಡು

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಉದಾ— -ಅಟಿಗ-ಅಡಿಗ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೊಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮಧ್ಯವರ್ಣ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ. ಅಡಾಯುಧ ಅಡಾಯ್ದ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಸಾಮ್ಯವಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೋಲಿಕೆಯಿದೆ. ಅಡ್ಡಿ ಆರಡಿ, ಎಂಟಡಿ ಹೋ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಡಿ'ಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥ ಆ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗಿದೆ.

೬. ಸುಮಾರು ೧೨೦೦ ರ ವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ 'ಅ' ಕಾರವನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಸುಮಾರು ಸಾವಿರದ ಏಳುನೂರರ ವರೆಗಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶಕಟರೇಫ (ಃ) ವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈಚಿನ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬರೆದಿರುವ ಹಳಗನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ 'ಃ' 'ಃ' ಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ನೀತಿಮಂಜರಿ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್, ಅಂತಿಗೊನೆ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು.

೭. ಪ್ರಕೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳ (ಳ) ವಿರಬೇಕಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಃ (ಃ) ಬರೆದಿದ್ದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ [] ಇ ಕಂಸದಲ್ಲಿ ತಿದ್ದಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

೮. ಮತ್ತು, ವೆಟ್ಟ, ವೆಳೆ ಮುಂತಾದ ವಕಾರಾದಿಯಾದ ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತು, ಬೆಟ್ಟ, ಬೆಳೆ ಮುಂತಾದ ಬಕಾರಾದಿಯಾದ ಹಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವರಿಸಿದೆ.

೯. ಪ್ರಾದೇಶಿಕವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ (ಉಕ) = ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕ, (ದಕ) = ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ಣಾಟಕ, (ಕರಾ) = ಕರಾವಳಿ ಎಂಬ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಗಲು (ನಾ). (ಉಕ); ಅಂಡಕ್ಕ (ಗು). (ಉಕ); ಅಜೀಬಾತು (ಅ). (ಉಕ); ಅಟ್ಟಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ); ಅಣ್ಣಾವಟ್ಟಗಾರ, ಅಣ್ಣಾವಂಟಗಾರ (ನಾ). (ದಕ). ಒಂದು ಶಬ್ದ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅದನ್ನು (ಉಕ - ಪ್ರಾದೇ); (ದಕ - ಪ್ರಾದೇ); (ಕರಾ - ಪ್ರಾದೇ) ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಚ್ಚಮಣೆ (ನಾ). (ದಕ - ಪ್ರಾದೇ); ಅಣ್ಣೆ (ನಾ). (ದಕ - ಪ್ರಾದೇ).

೧೦. ಶಬ್ದಸಮುದಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದು, ಲೇಖಕ ಸ್ವಾಲಿತ್ಯಗಳು, ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪುಗಳು - ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಗಳಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿರಬಹುದಾದ ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದಗಳನ್ನು (Ghost words) ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ತೆರನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಅನುಬಂಧವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಗಳಿ (ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದ). ಅಗತ್ತಿ (ನಾ)... 4P ಈ ಶಬ್ದವು ಅಗತ್ತಿ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. ಅಗ್ನಾಯಿತಿ (ನಾ)... 1P ಇದು ಅಗ್ನಾಯಿಲೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತ ವಾಗಿರಬಹುದು. ಅಡಕಿಲ್ಪಟ್ಟಿ (ನಾ)... 1P ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್ಪಟ್ಟಿ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಮುದ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು ಅಸಮಾಧಾನ.

೧೧. ಸತ್ಯಂತವಾದ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯ '-ಅ' ಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಇಕಾರದ ಅಥವಾ ಎಕಾರದ ದೀರ್ಘರೂಪ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಡವೀಸಿಂಗ, ಅಡವಿಯಿಸಿಂಗ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡವಿಯಿಸಿಂಗ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಅಡವೀಸಿಂಗ' ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು [ಅಡವಿ + ಸಿಂಗ] ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ದೀರ್ಘರೂಪವನ್ನು (ಃ) ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ 'ಅದ್ದೇ ಕೆಲಸ,' 'ಅದ್ದೇ ಚಾಕರಿ' ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯ ದೀರ್ಘರೂಪ (ಃ) ಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೧೨. ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳ ಸಂಪಾದಕರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಲವನ್ನೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಸಂದೇಹ ಬಂದ ಕಡೆ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸು = ಸುಮಾರು ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಉದಾ— ಅಂಕಣ (ನಾ). (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೬-೪; 1341 ?). ಅಂಬಲ್ಕ (ನಾ). (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೬, ೧೦೦-೮; ಸು. 900).

೧೩. [ತಥಾ] ಈ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ Sic ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಯಿಂದ ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು. ಅಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಆಚೆಯ ದಡ: ನಾನು ಇನ್ನನ್ನು ಈ ನದಿಯಿಂದ ದಾಟಿಸುವೆನು. ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ [ತಥಾ] + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಸೂರ್ಯದೇವನ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಿದೆ (ಪಂಚಾಮೃ. ೪೯). ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಎಂದಿರುವುದನ್ನು, ಯಾವೊಂದು ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದೆ, ಇರುವುದನ್ನು ಇರುವ ಹಾಗೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ ಎಂದು ಈ ಸಂಕೇತ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೧೪. ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಾಗ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಪರ್ವ, ಕಾಂಡ, ಸಂಧಿ, ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಹಳಗನ್ನಡ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಪುಟ ಮತ್ತು ಸಾಲುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ, ಆಧುನಿಕ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಪುಟಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಸಂಪುಟ, ಸಂಚಿಕೆ, ತಾಲ್ಲೂಕು, ಶಾಸನ ಸಂಖ್ಯೆ, ಸಾಲು ಮತ್ತು ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್
ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಡಾ|| ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ
ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಎಸ್. ಬಸವರಾಧ್ವ
ಸಂಪಾದಕರು

ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥ, ಶಾಸನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಸೂಚನೆ:— ಇಲ್ಲಿ “ಇತರ ವಿವರಗಳು” ಎಂಬುದರ ಕೆಳಗೆ ಪ್ರಕಾಶನದ ವಿವರಗಳನ್ನೂ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಿಂದ ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅದರ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಂಕೆಗಳಿಂದ ಗುರುತುಮಾಡಿ, ಅಂಥ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಹರಿಹರ* ನೋಡಿ.

ಅನು = ಅನುವಾದಕ; ಓರಿಇ = ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್; ಓರಿಲ್ಯೆ = ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ಲೈಬ್ರರಿ; ಸಂ = ಸಂಪಾದಕ.

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಅಂಜಚ.	ಅಂಜನಾ ಚರಿತ್ರೆ	ಶಿಶುಮಾರಯಣ	ಸು. ೧೨೩೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೫೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨	ಅಂತರಾ.	ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ	ರಂ. ರಾ. ದಿನಾಕರ	೧೯೫೮	ಜನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩	ಅಂತಿಗೊ.	ಅಂತಿಗೊನೆ	ಅನು ಕೆ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್	೧೯೩೮	ವೆಸ್ಟ್ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೪	ಅಂಬಿಕಾ.	ಅಂಬಿಕಾನಿಜಯ	ಬೊಬ್ಬಾರು ರಂಗ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸತ್ಯಂಪ್ರದಾಯ ಕಳಾನಿಧಿ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೨
೫	ಅಂಬಿಕೆ.	ಅಂಬಿಕೆ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೬೧	ಜನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬	ಅಂಬಿನ.	ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭	ಅಂಬುಜಾ.	ಅಂಬುಜಾಸ್ತೆ	ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೫೫	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನ, ಉಡುಪಿ
೮	ಅಕಾಸಿ.	ಅಕಾರಾದಿ ನಿಘಂಟು	ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೭೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೩೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯	ಅಕ್ಕತಂ.	ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿ	ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೪೩	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦	ಅಕ್ಕಾಜಿ.	ಅಕ್ಕಾಜಿ	ಅನು ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೨	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧	ಅಕ್ಕರ.	ಅಕ್ಕರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚರಿತ್ರೆ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೧೯	ರಾಮಚಂದ್ರ ಎಚ್. ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨	ಅಕ್ಕೂಚ.	ಅಕ್ಕೂರ ಚರಿತ್ರೆ	ಸೋಮನಾಥ (ಸಂ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೩
೧೩	ಅಗ್ನಿಹಂ.	ಅಗ್ನಿಹಂಸ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪	ಅಜಚ.	ಅಜನ್ಮಪ ಚರಿತೆ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೮೯೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫	ಅಜಿತ.	ಅಜಿತಕುಮಾರ	ಕೆ. ಬಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ	೧೯೨೭	ಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೧೬	ಅಜಿಪು.	ಅಜಿತತೀರ್ಥಕರ ಪುರಾಣ ತಿಲಕಂ	ರನ್ನ (ಸಂ (i) ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್ ; (ii) ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ, ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ)	೯೯೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೦
೧೭	ಅಡುಸಾ.	ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಸೌಭಾಗ್ಯ	ಅನು ಬಿ. ಈಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯
೧೮	ಅತಿರ.	ಅತಿಭಕ್ತನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ*	ಸು. ೧೨೦೦	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೯	ಅದೂಟ.	ಅವರಿಲ್ಲದೂಟ	ವಿಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೫೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೦	ಅದ್ಭುತ.	ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣಂ	ಮುದ್ದಣ (ಸಂ ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ)	೧೮೯೪	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೧	ಅಧಿಕಾ.	ಅಧಿಕಾರ	ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೦	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೨೨	ಅಧ್ಯಾತ್ಮ.	ಲಘುಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾಲಾ	ಅರ್ಯಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೦	ಜನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸವಿತಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ತುಮಕೂರು
೨೩	ಅಧ್ಯಾಮಾ.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಾಲ	ತಮ್ಮಣ್ಣ ದಾಸ	ಸು. ೧೮೫೦	ವರ್ತಮಾನ ತರಂಗಿಣಿ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮದರಾಸು, ೧೮೯೫
೨೪	ಅಧ್ಯಾರಾ.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಾಮಾಯಣ	ಶಾಲ್ಯ ದ ಕೃಷ್ಣ ರಾಜ	೧೮೯೬	ಶ್ರೀನಿಕೇತನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲಾ, ಮದರಾಸು
೨೫				೧೭೪೮-೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೫೦೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೫	ಅನಂಚ.	ಅನಂತನಾಥ ಚರಿತ್ರೆ	ಚಿಕ್ಕಪದ್ಮಣ್ಣ ಶೆಟ್ಟಿ	೧೫೮೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೦೨, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೨೬	ಅನಂತ.	ಅನಂತ	ಸತ್ಯಬೋಧ	೧೯೪೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೭	ಅನಂನಾ.	ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ	ಟಿ. ಕೆ. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೩೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೦
೨೮	ಅನಂಪು.	ಅನಂತನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಜನ್ನ (ಸಂ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೨೩೦	ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦
೨೯	ಅನಾಥ.	ಅನಾಥ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೦	ಅನಾದಿ.	ಅನಾದಿ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೧	ಅನಾಮಿ.	ಅನಾಮಿಕಾ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ಸಿ. ಎನ್. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ	೧೯೫೭	ಮಹಿಳಾ ಸೇವಾ ಸಮಾಜ, ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆ
೩೨	ಅನಾಸ.	ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ	ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೩೦	ಶ್ರೀ ತುಲಸೀದಾಸ ರಾಮಾಯಣ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೩	ಅನಿಕೇ.	ಅನಿಕೇತನ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೩	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ವಾಣೀವಿಲಾಸಪುರಂ, ಮೈಸೂರು
೩೪	ಅನೀರ.	ಅಮರನೀತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೩೫	ಅನುಪ್ರೇ.	ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೦, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೩೬	ಅನುಮು.	ಅನುಭವ ಮುಕುರ	ಜನ್ನ (ಸಂ ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೬
೩೭	ಅನುರ.	ಅನುರಕ್ತಿ	ವ್ಯಾಸರಾಯ ಬಲ್ಲಾಳ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೮	ಅನುಸಾ.	ಅನುಭವಸಾರ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೦೦	ವೆಸ್ಲಿಯನ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೪
೩೯	ಅನ್ನ.	ಅನ್ನ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳ	೧೯೪೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೦	ಅನ್ನದಾ.	ಅನ್ನದಾತ	ವೀ. ಚ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೭	ಮಾಧವ ಬಲ್ಲಾಳ ಬಂಧುಗಳು, ಸಾಧನ ಕೆರೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೧	ಅನ್ನಪೂ.	ಅನ್ನಪೂರ್ಣ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೩	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೨	ಅನ್ನಾವ.	ಅನ್ನಾವತಾರ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೪	ಮಿತ್ರವೃಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕಾಸರಗೋಡು
೪೩	ಅಪಜ.	ಅಪಜಯ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೬	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೪೪	ಅಪನಾ.	ಅಪರಾಧಿ ನಾನಲ್ಲ	ಧೀರೇಂದ್ರ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೫	ಅಪವಾ.	ಅಪವಾದ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೫	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೪೬	ಅಪಶ.	ಅಪರಾಜಿತೇಶ್ವರ ಶತಕಂ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೫೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೪೭	ಅಪೂಪ.	ಅಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೩	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೮	ಅಪ್ರತಿ.	ಅಪ್ರತಿಮವೀರ ಚರಿತಂ	ತಿರುಮಲಾಯ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೪೫-೧೭೦೬	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೪೯	ಅಪ್ರಶ.	ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸಾ ಶತಕ	ಶಾಲ್ವದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮-೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೨೭, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೫೦	ಅಪ್ರೇಮ.	ಅದ್ಭುತ ಪ್ರೇಮ	ಗದಿಗೆಯ್ಯ ಹುಚ್ಚಯ್ಯಾ ಹೊನ್ನಾಪುರಮಠ	೧೯೧೮	ಚಂದ್ರೋದಯ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೧	ಅಬಲಾ.	ಅಬಲಾ	ರಾ. ಭೀ. ಮನಸಬ್ಬಾರ	೧೯೪೬	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೨	ಅಭಿಕಾ.	ಅಭಿಮನ್ಯು ಕಾಳಗ	ಹೊಳೆಕಲ್ಲು ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೮೭೪	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩	ಅಮಗಾಂ.	ಅಮರ ಗಾಂಧೀಜಿ	ಎಂ. ಎಂ. ವಡ್ಡರ	೧೯೫೦	ಪಿ. ಸಿ. ಶ್ಯಾಬಾದಿಮಠ, ಗದಗ
೫೪	ಅಮತಂ.	ಅಮರನಾದ್ಯ ತಂದೆ	(ಸಂ ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ)	೧೯೫೨	ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪು, ಶಿರಸಿ
೫೫	ಅಮರ.	ಅಮರಕೋಶವೆಂಬ ನಾಮಲಿಂಗಾನುಶಾಸನವು	(ಸಂ ಲೂಯಿ ರೈಸ್)	ಸು. ೫೦೦	ಗರ್ವನ್‌ಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೮೮೩

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೬	ಅನುಶ.	ಅಮರೇಶ್ವರ ಶತಕಂ	ಗುಂಡಪ್ಪ ಪಡಪ್ಪರಕವಿ	೧೯೪೬	ಡೋಣಮರಡಿ ಸಾಹುಕಾರ ಗೋರವಾ ಶಿವನಪ್ಪನವರು, ರಾಯಚೂರ
೫೭	ಅಮಾನಂ.	ಅಮಾತ್ಯನಂದಿನಿ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೩೮	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೮	ಅಮಾರಾ.	ಅಮಾತ ರಾಕ್ಷಸ	ನಾಗೇಶ ರಂಗೋ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೨	ಯ. ಗು. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಮೈಸೂರು, ಸ. ಜ., ಆನಂದವನ
೫೯	ಅಮೃತ.	ಅ. ಭವಾಮೃತ	ಮಹಲಿಂಗರಂಗ (ಸಂ ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ)	ಸು. ೧೬೭೫	ಭಕ್ತಬಂಧು ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬಸವನಗುಡಿ, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ, ೧೯೨೫
೬೦	ಅಮೇವಿ.	ಅಮೇರಿಕೆಯೊಳಗಿನ ಬಡವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಂಡುರಂಗ ಕೋಟಿ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೧	ಅಯ್ಯಾಶಾ.	ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯಕ ನಿಘಂಟು	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೫೪-೧೯೩೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨	ಅರಗಿ.	ಅರಗಿನ ಮನೆ	ಅನು ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೩	ಅರರೋ.	ಅರಣ್ಯರೋದನ	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಜನತಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅಂಕೋಲ
೬೪	ಅರಸಾ.	ಅನುಭವ ರಸಾಯನ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮-೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೭೭, ಹಿರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೬೫	ಅರಳು.	ಅರಳುಮರಳು	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೬	ಅರಿಕಾ.	ಅರಿಷ್ಟಾಟಲನ ಕಾವ್ಯಮಾಮಾಂಸ	ಎಸ್. ಬಾಲಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ	೧೯೫೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬೭	ಅರಿರ.	ಅರಿವಾಳಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಹಿರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೬೮	ಅರುಣ.	ಅರುಣ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೨೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯	ಅರೆಯಾ.	ಅರೆಯಾಳು	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೦	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ
೭೦	ಅರ್ಚಾವಿ.	ಅರ್ಚಾವತಾರ ವಿಳಾಸ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೮೭೧	ಟರ್ನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೭೧	ಅರ್ಥಪಂ.	ಅರ್ಥಪಂಚಕ	ಚಿಕ್ಕಪಾಠ್ಯಾಯ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೭೭, ಹಿರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೭೨	ಅರ್ಥನೇ.	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣ	ನೇಮಿಚಂದ್ರ (ಸಂ (i) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್ ; (ii) ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೧೭೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೪
೭೩	ಅಲೆಮು.	ಅಲೆಯುವ ಮನ	ಎ. ಎ. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೫೭	ಸಾಧನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೧
೭೪	ಅಲ್ಪವಿ.	ಅಲ್ಪವಿರಾಮ	ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ ಗಾಡರ	೧೯೫೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೫	ಅವಚಂ.	ಅಲ್ಪಮನ ವಚನ ಚಂದ್ರಿಕೆ	ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು)	ಸು. ೧೧೬೦	ಸಹಜೇವನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕೋಟೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೬	ಅವತಂ.	ಅವಳ ತಂಗಿ	ನರೇಂದ್ರಬಾಬು	೧೯೫೦	ನಳಿನೀಶಂಕರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೭೭	ಅವಧೂ.	ಅವಧೂತಗೀತೆ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಂಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೮	ಅವರೇ.	ಅವಸರದ ರೇಕಣ್ಣಗಳ ವಚನ	ಅವಸರದ ರೇಕಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯	ಅಶಾಂತಿ.	ಅಶಾಂತಿಪರ್ವ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೩೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಹಿರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೮೦	ಅಶ್ವತ್ಥಾ.	ಅಶ್ವತ್ಥಾರ್ಮ	"ಶ್ರೀ"	೧೯೨೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೮೧	ಅಶ್ವಮೇ.	ಅಶ್ವಮೇಧ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೬	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೨	ಅಶ್ವಶಾ.	ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರಂ	ಅಭಿನವಚಂದ್ರ (ಸಂ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೯೦೦	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೩	ಅಷ್ಟಾಂಗ.	ಅಷ್ಟಾಂಗಹೃದಯ, ಭಾಗ ೧	ಅದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೧	ಹಿರಿಗ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೮೪	ಅಷ್ಟಾವಿ.	ಅಷ್ಟಾವರಣ ವಿಚಾರದರ್ಪಣ	ಎಸ್. ವೀರಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೨೦	ಆರ್ಯವೈದ್ಯಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ವಿಜಾಪುರ
೮೫	ಅಷ್ಟಾಸ್ತೋ.	ಅಷ್ಟಾವರಣ ಸ್ತೋತ್ರಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ	ಸು. ೧೧೬೦	ಟರ್ನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೬	ಅಸ್ಥಿಪಂ.	ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ	(ಸಂ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿಗಳು) ಅರ್ಚಿಕ ವೆಂಕಟೇಶ	೧೯೪೭	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
					ಉಪಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರ. ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೭ ೮೮	ಅಹಲ್ಯೆ. ಅಹಲ್ಯೋ.	ಅಹಲ್ಯೆ ಅಹಲ್ಯೋದ್ಧಾರ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್. ನಾರಾಯಣ ವೆಂಕಟೇಶ ಕುರಡಿ	೧೯೪೯ ೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೮೯ ೯೦	ಅಜುಮಾ. ಅಜುಪು.	ಅಜುವಿನ ಮಾರಯ್ಯಗಳ ವಚನ ಅಜುವತ್ತು ಮೂಜು ಮಂದಿ ಪುರಾತನರ ಸ್ತೋತ್ರ	ಅಜುವಿನ ಮಾರಯ್ಯ ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೧೬೦ ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ಲಲಿತ್, ಓರಿಷ್., ಮೈಸೂರು ಸಿದ್ಧವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೯೧ ೯೨	ಅಕಾಶ. ಅಗರ.	ಅಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಅದ್ಭುತಗಳು ಗರತಿ	ಬಿ. ಪಾಂಡುರಂಗರಾವ್ ಆತ್ಮಾರಾಮ	೧೯೬೨ ೧೯೫೧	ಉಪಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಸದ್ಗುರು ಸೇವಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಪರಮಾನಂದಮಠ, ಶೀಗೇಹಳ್ಳಿ, ಸಿರಸಿ
೯೩ ೯೪	ಅಗಸ್ತ್ಯ. ಅಗ್ರಹ.	ಅಗಸ್ತ್ಯ ಒಂಭತ್ತು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು ಅಗ್ರಹ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೬ ೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯತೋಷನ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೫ ೯೬	ಅದರ. ಅದವ.	ಅದಯ್ಯನ ರಗಳೆ ಅದಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಹರಿಹರ ಅದಯ್ಯ (ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೨೦೦ ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಲಲಿತ್, ಓರಿಷ್., ಮೈಸೂರು ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೫೧
೯೭	ಅದಿಪು.	ಅದಿಪುರಾಣ	— ಪಂಪ (ಸಂ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್; (ii) ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ಎ. ಪಿ. ಚೌಗುಲೆ)	,, ೯೫೧	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಲಲಿತ್, ಓರಿಷ್., ಮೈಸೂರು ಓರಿಷ್., ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೦
೯೮	ಅನಂರಾ.	ಅನಂದರಾಮಾಯಣ	ತಿಮ್ಮಾಮಾತೃ (ಸಂ ಕುಮಾರ ಡೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೭೫೦	ಅನಂತ ಅಣ್ಣಾರಾವ ಚೌಗುಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೫೩
೯೯ ೧೦೦	ಅನಾರ. ಅಪ್ರಭು.	ಅನಾಯನಾರರ ರಗಳೆ ಅತ್ಯಜ್ಞಾನಿ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು	ಹರಿಹರ ಓ. ಎನ್. ಲಿಂಗಣ್ಣಯ್ಯ	ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೪೫	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭ ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಲಲಿತ್, ಓರಿಷ್., ಮೈಸೂರು ಶ್ರೀಶೈಲ ಕುಮಾರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಕೃಷ್ಣರಾಜಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೧ ೧೦೨ ೧೦೩ ೧೦೪ ೧೦೫	ಅಬೂಬ. ಅಬೋಲೀ. ಅಮುನಿ. ಅರಾಚ. ಆರ್ಯಕ.	ಅಬೂವಿಂದ ಬರಾಮಕ್ಕೆ ಅಬೋಲೀನ ಅಮುನಿ ಅರಾಧ್ಯ ಚಾರಿತ್ರ ಆರ್ಯಕ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಯಶವಂತ ಚಿತ್ತಾಲ ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ ನೀಲಕಂಠಾಚಾರ್ಯ ಅನು ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೦ ೧೯೬೦ ೧೯೫೬ ಸು. ೧೮೮೫ —	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ಅಶ್ವ, ಓರಿಷ್., ಮೈಸೂರು ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಪ್ರಿಂಟರ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ
೧೦೬	ಆರ್ಯಕೀ.	ಆರ್ಯಕೀರ್ತಿ	ಜೆ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೯೪೯	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಜೆ. ವಾ. ರಾಘವೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭ ೧೦೮ ೧೦೯ ೧೧೦ ೧೧೧	ಆರ್ಯಧ. ಅಲಹೂ. ಅಶ್ರಮ. ಅಪಾಭೂತಿ ಅಳಾಕ.	ಆರ್ಯಧರ್ಮ ಅಲದ ಹೂ ಅಶ್ರಮವಾಸಿ ಅಪಾಧಭೂತಿ ಅಳಾ ಕರ್ಣಾಟಕದೇವಿ	ಸಿ. ಯು. ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ ಎ. ಎ. ಮೂರ್ತಿರಾವ್ ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	೧೯೫೫ ೧೯೪೯ ೧೯೫೬ ೧೯೬೦ —	ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಸಾರ ಶಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು ಸತ್ಯತೋಷನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೨	ಇತಿ.	The Indian Antiquary, I-LXII	—	೧೮೭೨- ೧೯೩೩	ಬಾಂಬೆ ಎಜ್ಯುಕೇಷನಲ್ ಸೊಸೈಟಿ, ಬಾಂಬೆ
೧೧೩ ೧೧೪	ಇಂಕನಿ. ಇಂಗೀತ.	ಇಂಗ್ಲಿಷ್-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತಗಳು	— ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೬ ೧೯೨೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೫	ಇಂಗ್ಲೆ ಇ.	ಇಂಗ್ಲೆಂಡದ ಆರ್ವಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ, ಭಾಗ ೧-೨	ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಹ. ಜೆ. ಗಲಗಲಿ	೧೯೨೬	ಸರಸ್ವತಿ ಬುಕ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಟರ್, ಧಾರವಾಡ, ಭಾಗ I ೧೯೨೬, ಭಾಗ II ೧೯೨೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೬	ಇಂಗ್ಲೆಂಡ.	ಇಂಗ್ಲೆಂಡ ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸ.	ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ	೧೮೯೬	ಕೊಡಿಯಾಲ್ ಬೈಲ್ ಛಾಪಾಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೭	ಇಂದಿರೆ.	ಇಂದಿರೆ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೨೭	ಗ್ರಾಜುಯೇಟ್ ಪ್ರೆಸಿಂಗ್ ಅಸೋಸಿಯೇಷನ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೮	ಇಂದುಮು.	ಇಂದುಮುಖಿ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೪೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯	ಇಂದ್ರಚಾ.	ಇಂದ್ರಚಾಪ	ಅನು ರಂಗರಾಣ್ ತಲಚೇರಕರ	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦	ಇಂದ್ರಜಿ.	ಇಂದ್ರಜಿತು ಕಾಳಗವು	ಬಿ. ರಾಮರಾಯ	೧೯೨೯	ಮುದ್ರಣ (?), ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೯
೧೨೧	ಇಣಿನೋ.	ಇಣಿನೋಟ	ಚದುರಂಗ	೧೯೫೦	ಹಂಸ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮೈಸೂರು
೧೨೨	ಇತಿಶ್ರೀ.	ಇತಿಶ್ರೀ	ನರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೫೪	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೩	ಇಪ್ಪಕ.	ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕಥೆಗಳು	ಅನು ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೬೧	ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಕಾಡೆಮಿ, ನವದೆಹಲಿ
೧೨೪	ಇಬದು.	ಇಬ್ದರೂ ಇರಬಹುದು	ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೪೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೫	ಇಸೋಪ.	ಇಸೋಪನ ಚರಿತ್ರೆ	ಅಮೀನಬಾವಿ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೬	ಇಸ್ಲಾಂಸಂ.	ಇಸ್ಲಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ಅನು ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೮	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೭	ಇಹರ.	ಇಹುಪಗಿಯಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಣ್ಮುಖ, ಓರಿಜ., ಮೈಸೂರು
೧೨೮	ಇಳೆರ.	ಇಳೆಯಾಂಡ ಗುಡಿಮಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	"
೧೨೯	ಇಜುರ.	ಇಜುಭಕ್ತರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	"
೧೩೦	ಈಕಥೆ.	ಈರೇಳು ಕಥೆಗಳು	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ	—	—
೧೩೧	ಈಚೆಕೆ.	ಈಚಲು ಮರದ ಕೆಳಗೆ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೨	ಈಪಸೊ.	ಈ ಪರಿಯ ಸೊಬಗು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೩	ಈಶಸಂ.	ಈಶಸಂಕಲ್ಪ	ನಾಗೇಶ	೧೯೩೩	ಶ್ರೀ ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೪	ಉಡುಗೊ.	ಉಡುಗೊರೆ	ಕೆ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೩	ವಿ. ಜಿ. ಬಿ. ಜನರಲ್ ಏಜನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫	ಉತ್ತಗೃ.	ಉತ್ತಮ ಗೃಹಿಣಿ	ಶಾಂತಾಬಾಯಿ ನೀಲಗಾರ	೧೯೦೮	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೬	ಉತ್ತರಾ.	ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣ	ನಾರಾಯಣ	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೭	ಉದಯಾ.	ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ	ಉದಯಾದಿತ್ಯ (ಸಂ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೧೫೦	ಸದ್ವಿದ್ಯಾಮಂದಿರ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೧೩೮	ಉದರಾ.	ಉದಯರಾಗ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎ. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೯	ಉದವೈ.	ಉದರವೈರಾಗ್ಯ	ರಂ. ವಾ. ಜಾಹಗಿರದಾರ	೧೯೩೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾಲೇಜು, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦	ಉದ್ಭಟ.	ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯ	ಸೋಮರಾಜ (ಸಂ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೨೨೨	ಓರಿಜ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧
೧೪೧	ಉದ್ಭದೇ.	ಉದ್ಭಟದೇವ ಚರಿತೆ	ಬಸವಾಂಕ (ಸಂ ಎ. ಬಸವರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ೧೯೫೭
೧೪೨	ಉದ್ಭರ.	ಉದ್ಭಟನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಣ್ಮುಖ, ಓರಿಜ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩	ಉಮಾಶ.	ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಣ್ಮುಖ, ಓರಿಜ., ಮೈಸೂರು
೧೪೪	ಉಮಾಶಿ.	ಉಮಾಶಿ	ಚಿ. ಸದಾಶಿವಯ್ಯ	೧೯೫೨	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೫	ಉಯ್ಯಾಲೆ.	ಉಯ್ಯಾಲೆ	ಅಂದಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೩೮	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೬	ಉರರಾ.	ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣ	ತಿರುಮಲೆ ವೈದ್ಯ (ಸಂ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೦
೧೪೭	ಉರಾಚ.	ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ್ರೆ ನಾಟಕ	ಧೋಂಡೋ ನರಸಿಂಹ ಮುಳಬಾಗಲ	೧೯೨೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿದ್ಯಾ ವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮	ಉರಿಪೆ.	ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಯ ವಚನಗಳು	ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ (ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೮೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೬
೧೪೯	ಉರಿವ.	ಉರಿಲಿಂಗದೇವನ ವಚನಗಳು	ಉರಿಲಿಂಗದೇವ (ಸಂ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೧೭೦	ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ ೪೫-೩, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೦	ಉಸಾರ.	ಉದ್ಯೋಗಸಾರ	ಬಾಲಚಂದ್ರ ?	೧೨೮೨ ?	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೧೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೧ ೧೫೨	ಎಲಗ್ನೇ. ಎಇ.	ಎಚ್ಚೆತ್ತ ಆಗ್ನೇಯ ಏಶಿಯಾ Epigraphia Indica, I—XXVI	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ —	೧೯೪೬ ೧೮೯೨—	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಆಫ್ ಗವರ್ನಮೆಂಟ್
೧೫೩ ೧೫೪	ಎಂ. ಎ. ಎಕ.	ಎಮ್. ಎ. Epigraphia Carnatica, I—XVI	ಬಂಡೆಪ್ಪ ಕೌಜಲಗಿ ಉಯಿ ರೈಸ್ ಮತ್ತು ಇತರರು	೧೯೩೦ ೧೮೮೬— ೧೯೫೮	ಸ್ವರ್ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೆ ಆಫ್ ಮೈಸೂರ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೫ ೧೫೬	ಎಕ್ಸರೆ. ಎಚ್ಚೆ ಸಾ.	ಎಕ್ಸರೆ ಎಚ್ಚೆತ್ತ ಭಾರತ ಎತ್ತ ಸಾಗಿದೆ ?	ಯು. ರಾಘವೇಂದ್ರ ಆಚಾರ್ಯ ಗ. ಸ. ಹಾಲಪ್ಪ	೧೯೪೦ ೧೯೪೬	ಲೋಯೋಲಾ ಕಾಲೇಜ್, ಮದರಾಸು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೭ ೧೫೮ ೧೫೯ ೧೬೦ ೧೬೧ ೧೬೨ ೧೬೩	ಎಡಹೆ. ಎತ್ತಿಕ್ಕೆ. ಎದಿರೇ. ಎಧ್ರುವ. ಎಮುಕ. ಎರಸೆ. ಎಸಮೈ.	ಎಡವಿದ ಹೆಣ್ಣು ಎತ್ತಿದ ಕೈ ಎದಿರೇಟು ಎರಡು ಧ್ರುವ ಎಂದೆಂದೂ ಮುಗಿಯದ ಕಥೆ ಎರಡು ಸೆಳೆತ The Ethnographical Survey of Mysore	'ಜೀವನ' ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ ಅನು ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ ಎಚ್. ವಿ. ನಂಜುಂಡಯ್ಯ	೧೯೫೫ ೧೯೪೬ ೧೯೫೦ ೧೯೩೯ ೧೯೫೫ ೧೯೪೭ ೧೯೦೬—	ತರಂಗ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಗದಗ ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೪	ಎಳೆಕ.	ಎಳೆಯ ಕನಸುಗಳು	ವೈ. ಎಂ. ಪಟ್ಟಾಭಯ್ಯ	೧೯೫೦	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಫ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೫ ೧೬೬ ೧೬೭ ೧೬೮	ಏಕಾಂಗಿ. ಏಕಾಂರ. ಏಣಾರ. ಏಲೇಶ್ವ.	ಏಕಾಂಗಿನಿ ಏಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯನ ರಗಳೆ ಏಣಾದಿನಾಥನ ರಗಳೆ ಏಲೇಶ್ವರ ಕೇತಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ನಿರಂಜನ ಹರಿಹರ ಹರಿಹರ ಏಲೇಶ್ವರ ಕೇತಯ್ಯ	೧೯೫೫ ಸು. ೧೨೦೦ ಸು. ೧೨೦೦ ಸು. ೧೧೬೦	ರಸಿಕರಂಜನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅರಸೀಕೆರೆ ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು " ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೬೯ ೧೭೦ ೧೭೧ ೧೭೨	ಏಶಿಸಂ. ಏಳಜೇ. ಒಂದೇ ರಾ. ಒಡೆಕ.	ಏಶಿಯದ ಸಂಪತ್ತು ಏಳನೆಯ ಜೀವ ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿ, ಒಂದೇ ಹಗಲು ಒಡೆಯರ ಕಾಲದ ಕಥೆಗಳು	ಕು. ಶಿ. ಹರಿದಾಸಭಟ್ಟ ರಾಮಚಂದ್ರ ಶರ್ಮ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಕಂದಾಡೆ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೪ ೧೯೫೫ ೧೯೪೮ —	ನವಯುಗ ಎಂಟರ್‌ಪ್ರೈಸ್ ಲಿ., ಉಡುಪಿ ರಸಿಕರಂಜನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅರಸೀಕೆರೆ ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ
೧೭೩ ೧೭೪ ೧೭೫ ೧೭೬	ಒಡೆಮು. ಒಡ್ಡಿಲು. ಒಲರ. ಒಲುಮೆ.	ಒಡೆದ ಮತ್ತು ಒಡ್ಡಿದ ಉರುಳು ಒಲಘಾಂಡರ ರಗಳೆ ಒಲುಮೆ	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅ. ಗೌ. ಕಿನ್ನಿಗೋಳಿ ಹರಿಹರ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೨ ೧೯೫೭ ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೫೩	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೭೭	ಓಷಧಿ.	ಓಷಧಿಕೋಶಂ	(ಸಂ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಆಯ್ಯಂಗಾರ್)	?	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೧೭೮ ೧೭೯ ೧೮೦	ಓಹಿರ. ಔದಾಲು. ಔರಂಗ.	ಓಹಿಲಯ್ಯನ ರಗಳೆ ಔದಾರ್ಯದ ಉರುಳಲ್ಲಿ ಔರಂಗಜೇಬ	ಹರಿಹರ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಕಿರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೪೭ ೧೯೪೬	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು ವಾಸುದೇವ ಸಾಹಿತ್ಯ ರತ್ನ ಮಾಲೆ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ
೧೮೧	ಔಷಧಿ.	ಆಯುರ್ವೇದೀಯ ಔಷಧೀ ಗುಣಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಭಾಗ I	ಅನು ಅದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೩	ಆರ್ಯವೈದ್ಯಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ
೧೮೨	ಕಇ.	Karnatak Inscriptions, I—IV	(ಸಂ (i-iii) ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ; (iv) ಎ. ಎಂ. ಅಣ್ಣಗೇರಿ)	೧೯೪೧—೬೧	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರ. ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೮೩	ಕಇಆ.	Kannada Inscriptions of Andhra Pradesh	(ಸಂ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಪಿ. ಬಿ. ದೇಸಾಯಿ)		ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶ್, ಹೈದರಾಬಾದ್, ೧೯೬೧
೧೮೪	ಕಎಪು.	ಕನ್ನಡ ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಯಪುಸ್ತಕ	(ಸಂ ಪ. ಮಂಗೇಶರಾವ್)	೧೯೨೫	ಕೆನರೇಸ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಅಂಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮಂಗಳೂರು
೧೮೫	ಕಒಸಾ.	ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಭಾಗ I-II	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ.	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೮೬	ಕಂಕಕೂ.	ಕಂಕಣ ಕೂಡ್ಲುಂತು	ಕೆ. ಸಿ. ಚೌಡಪ್ಪ ರೆಡ್ಡಿ	೧೯೪೭	ಕೇತನಾರನಹಳ್ಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೮೭	ಕಂಕಣ.	ಕಂಕಣ	ಪ್ರಿವೇಟ್	೧೯೫೭	ಡಿ. ಪಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೮೮	ಕಂದಕೂ.	ಕಂದರ್ಪ ಕೊರವಂಜಿ	ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂಕ	ಸು. ೧೮೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೮೯	ಕಂದಶ.	ಕಂದಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯೦	ಕಂನವಿ.	ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜ ವಿಜಯಂ	ಗೋವಿಂದ ವೈದ್ಯ (ಭಾರತಿ ನಂಜ)	೧೬೪೮	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೬
೧೯೧	ಕಂನಾಸಾ.	ಕಂನಾಡ ಸಾಹಿತ್ಯಜ್ಞರ ಆತ್ಮಕಥನ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೬	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೨	ಕಂನುಹು.	ಕಂನುಡಿಯ ಹುಟ್ಟು	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ
೧೯೩	ಕಕುಲ.	The Kadamba Kula	ಜಾರ್ಜ್ ಎಂ. ಮೋರೇಸ್	೧೯೩೧	ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೪	ಕಗದ್ಯ.	ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯಮಾಲೆ (೨)	(ಸಂ ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ)	೧೯೪೭	ಇಂಡಿಯನ್ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೧೯೫	ಕಗವಿ.	ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯವಿಕಾಸ	(ಸಂ ಎಫ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ)	೧೯೬೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಕೂಡೆಂಟ್ಸ್ ಓನ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೧೯೬	ಕಗವೈ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಗತವೈಭವ	ಅಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೫೬	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯೭	ಕಜಾಗೀ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ)	೧೯೫೩	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ
೧೯೮	ಕಣ್ಣರ.	ಕಣ್ಣಪ್ಪನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೯೯	ಕಣ್ಣಮು.	ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಾಲೆ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೦	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೨೦೦	ಕಣ್ಣಣ.	ಕಣ್ಣಣ	ಅನುಪಮಾ	೧೯೫೨	ಪುರೋಗಾಮಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೧	ಕತೆಗಾ.	ಕತೆಗಾರ್ತಿ	(ಸಂ ಮಣೂರು ಜಯದೇವಾರ್ಯ)	೧೯೪೬	ಭಾಗ್ಯೋದಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗದ್ದಾಲ
೨೦೨	ಕತ್ತಬೆ.	ಕತ್ತಲ ಬೆಳಕು	ಹ. ವೆಂ. ನಾಗರಾಜರಾಯ	೧೯೫೧	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೩	ಕಥಾಮಂ.	ಕಥಾಮಂಜರಿ	—	೧೮೭೭	—
೨೦೪	ಕಥಾಸಾ.	ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಶಿವಶಂಕರ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೦೬	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೫	ಕದಂಪು.	ಕದಂಬಪುರಾಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೬	ಕದಂಬ.	ಕದಂಬ	ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿ ರಾಜವಾಡೆ	೧೯೪೭	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೨೦೭	ಕನಕ.	ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ	ಕನಕದಾಸ	ಸು. ೧೫೫೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೫೫
೨೦೮	ಕನಕಾಂ.	ಕನಕಾಂಗೀ ಕಲ್ಯಾಣ	ನಿತ್ಯಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೯೦೦	ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೯
೨೦೯	ಕನಕೆ.	ಕನಸಿನ ಕೆಳದಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೦	ಕನನೆ.	ಕನಸು-ನೆನಸು	ಚಿದಾನಂದ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೧	ಕನಸಿ.	ಕನಸಿನ ಕನ್ನಡಿ	ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೨	ಕನ್ನಕ.	ಕನ್ನಡಕ	ಅರುಣ	೧೯೪೦	ರಂಗ ಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೩	ಕನ್ನಗಾ.	ಕನ್ನಡ ಗಾದೆಗಳು	ಎಚ್. ಎಸ್. ಅಚ್ಚಪ್ಪ	೧೯೪೪	ಶಾರದಾ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೨೧೪	ಕನ್ನಡಿ.	ಕನ್ನಡಿಗರ ಕರ್ಮಕಥೆ ಅಥವಾ ವಿಜಯನಗರರಾಜ್ಯದ ನಾಶ	ಗಲಗನಾಥ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ
೨೧೫	ಕನ್ನನು.	ಕನ್ನಡ ನುಡಿ (ಪತ್ರಿಕೆ)	—	೧೯೩೮	ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
					ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೦೬	ಕನ್ನ.ಸಂ.	ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ	ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೪	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೦೭	ಕನ್ನ.ಸಾ.	ಕನ್ನಡಿಗರ ಜನ್ಮಸಾರ್ಥಕತೆ	ವಲ್ಲಭ ಮಹಾಲಿಂಗ ತಟ್ಟಿ	೧೮೯೯	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೮	ಕನ್ನಾ.ಬ.	ಕನ್ನಾ.ಬಲಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೦೯	ಕಪಪು.	ಕನ್ನಡ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ I-VII	—	೧೯೫೯-೬೦	ಮೈಸೂರು ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೧೦	ಕಪ್ಪು.ಹು.	ಕಪ್ಪು ಹುಡುಗಿ	ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೬	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೧೧	ಕಬ್ಬಿ.ಕಾ.	ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವ	ಅಂಡಯ್ಯ (ಸಂ (i) ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, (ii) ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ)	ಸು. ೧೨೩೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾಸಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦
೨೧೨	ಕಬ್ಬಿ.ಕೈ.	ಕಬ್ಬಿಗರ ಕೈಪಿಡಿ	ಲಿಂಗಮಂತ್ರಿ	ಸು. ೧೫೩೦	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೨೧೩	ಕಭವಿ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ, ಭಾಗ I-II	ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸ	೧೯೩೨	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೧೪	ಕಭಾಗೆ.	ಗ್ಯಾರೈಟೀಯರು (ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಗದ್ದು)	ವೆಂಕಟ ರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ	೧೮೯೩	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೧೫	ಕಮಕ.	ಕಮಲಾಕಾಂತನ ಕಡತ	ಅನು ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೫೧	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೧೬	ಕಮಕು.	ಕಮಲಾ ಕುಸುಮ	ಅನು ಎ. ವಿ. ನಂಜಮ್ಮ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೧೭	ಕಮನೆ.	ಕನಸಿನ ಮನೆ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೮	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೮	ಕಮಮಾ.	ಕಮಲಾಚಲ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಚಿಕ್ಕಪಾಠ್ಯಾಯ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೮, ೪೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೧೯	ಕಮಲ.	ಕಮಲಕುಮಾರಿ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೪೮	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೦	ಕಮಿಂಚಿ.	ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಮಿಂಚಿದ ಮಹಿಳೆಯರು	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೪೬	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೧	ಕಮೇಘ.	ಕನ್ನಡ ಮೇಘಸಂದೇಶ	ಅನು ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೩	ಬಳವಂತ ನಾರಾಯಣ ಬಾಗಲವಾಡಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೨	ಕಮ್ಮಟ.	ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೫	ಸಾ. ಶಾರದಾಬಾಯಿ ಅದ್ವೈ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೩	ಕಯಾತ್ರೇ.	ಕನ್ನಡ ಯಾತ್ರೇ	ಮ್ಯಾನ್ಸಿ ನರಸಿಂಗರಾವ್	೧೯೪೫	ಕರ್ಣಾಟಕಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ದೈವರಾಜಾದು
೨೨೪	ಕರವೀ.	ಕರನಿರಾಕರಣೆಯ ವೀರಕಥೆ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೫	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ಣಾಟಕ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೨೨೫	ಕರಹ.	ಕರಣಹಸುಗೆ	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೨೬	ಕರಿಕಂ.	ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೭	ಕರುಕ.	ಕರುಳಿನ ಕರೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೯	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೨೮	ಕರ್ಣಪಿ.	ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಿ	ಮುರಲಿ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೯	ಕರ್ಣವೃ.	ಕರ್ಣವೃತ್ತಾಂತ ಕಥೆ	ಪ್ರಧಾನಿ ತಿರುಮಲಾಯ್ (ಸಂ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೦೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾಸಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೭
೨೩೦	ಕರ್ಣಾಕಾ.	ಕರ್ಣಾಜುರ್ನರ ಕಾಳಗ	(ಸಂ ಸೂರಪ್ಪ)	—	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೬೪
೨೩೧	ಕರ್ಣಾನಿ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೨೩೨	ಕರ್ಣಾಭಾ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಕರಂ	ಜಯರಾಯಾಚಾರ್ಯ	೧೮೯೧	ಬೆಂಗಳೂರು
೨೩೩	ಕರ್ಣಾಸಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೫	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೩೪	ಕರ್ಣಾಇ.	ಕರ್ಣಾಟಕದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇತಿಹಾಸವೂ	ವೆಂಕಟೇಶ ನರಸಿಂಗರಾವ ಮಗದಾಳ	೧೯೩೪	೧೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೨೩೫	ಕರ್ಮವೀ.	ಕರ್ಮವೀರ (ಪತ್ರಿಕೆ)	—	೧೯೨೧	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೩೬	ಕಲಾಜ್ಯೋತಿ.	ಕಲಾಜ್ಯೋತಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೪	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎ. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೩೭	ಕಲಾಧ.	ಕಲಾಧರ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ನರಹರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೬	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೪೮ ೨೪೯	ಕಲಾವಿ. ಕಲಾಸಾ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲಾವಿದರು ಕಲಾಸಾರ್ವಭೌಮ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ ಸಿ. ಅರ್. ವೆಂಕಟೇಶ ವಿಠಲ್	೧೯೪೬ ೧೯೫೬	ವಿಶ್ವವಾಣಿ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಫ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫೦ ೨೫೧ ೨೫೨ ೨೫೩ ೨೫೪ ೨೫೫ ೨೫೬ ೨೫೭	ಕಲಿಕಾ. ಕಲಿಕು. ಕಲಿರ. ಕಲೆದ. ಕಲ್ಪದ್ರು. ಕಲ್ಯಾಣಾ. ಕಲ್ಯಾಣಿ. ಕಲ್ಯಾಣೇ.	ಕಲಿಕಾಮದೇವರ ರಗಳೆ ಕಲಿಕುಲಾರ ಕಲಿಕಂಪರ ರಗಳೆ ಕಲೆಯ ದರ್ಶನ ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಕಲ್ಪದ್ರುಮ ಕರ್ನಾಟಕ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಕಲ್ಯಾಣೇಶ್ವರ	ಹರಿಹರ ಗಗಳನಾಥ ಹರಿಹರ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ ಜಗದ್ವಳ್ ಸೋಮನಾಥ ಕುಮಾರ ವೆಂಕಣ್ಣ ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೫೯ ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೫೦ ೧೯೮೫ ಸು. ೧೧೭೫ — ಸು. ೧೪೨೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಣ., ಮೈಸೂರು ಮುದ್ರಣ?; ಸದ್ಗುರು ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹಾವೇರಿ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.೩೫೮, ಓರಿಣ., ಮೈಸೂರು ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೩೨, ಓರಿಣ., ಮೈಸೂರು — ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೨೫೮ ೨೫೯ ೨೬೦ ೨೬೧	ಕಲ್ಯಾಣಾ. ಕಲ್ಲಿಕಾ. ಕವಲು. ಕವಿಕಂ.	ಕಲ್ಯಾಣದ ವಚನ ಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸನ ವಚನಗಳು ಕಲ್ಲಿನ ಕಾಮಣ್ಣ ಕವಲು ದಾರಿ ಕವಿಕಂಠಹಾರ	ಕಲ್ಯಾಣದ ವಚನಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸ ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ ಸೂರ್ಯಕವಿ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೬೦ ೧೯೫೨ ೧೯೫೫ ಸು. ೧೬೪೦	ಆನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೨
೨೬೨ ೨೬೩ ೨೬೪	ಕವಿಕಾ. ಕವಿಕೃ. ಕವಿಚ.	ಕವಿತಾಕಾಮಿನಿ ಭಾಗ I ಕನ್ನಡ ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತೆ ಸಂಪುಟ I, II, III	ಯಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೪೭ ೧೯೫೫	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಸಂಪುಟ I - ೧೯೦೭, ಪರಿಶೋಧಿತ ಮುದ್ರಣ, ೧೯೬೧, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು; ಸಂಪುಟ II - ೧೯೧೯; ಸಂಪುಟ III - ೧೯೨೯, ಬೆಂಗಳೂರು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೨ ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೮ ಓರಿಣ., ಮದರಾಸು, ೧೯೩೦
೨೬೫ ೨೬೬	ಕವಿಜಿ. ಕವಿರಾ.	ಕವಿಜಿಹ್ವಾಬಂಧನ ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ	ಈಶ್ವರಕವಿ (ಸಂ ಎ. ಅರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ) ನೃಪತುಂಗ (ಸಂ (i) ಕೆ. ಬಿ. ಪಾಠಕ್; (ii) ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಆಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೦೦ ಸು. ೮೫೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೨ ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೮ ಓರಿಣ., ಮದರಾಸು, ೧೯೩೦
೨೬೭ ೨೬೮ ೨೬೯ ೨೭೦ ೨೭೧ ೨೭೨	ಕವಿಸೋ. ಕವೀರ. ಕಶರ. ಕಶಸಾ. ಕಸಡ. ಕಸಬು.	ಕವಿಯ ಸೋಲು ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರರತ್ನಗಳು ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದರತ್ನಾಕರ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಸಾರ ಕಸಡ ಡಬ್ಬಿಗಳು ಕಸಡ ಬುಟ್ಟಿ	ಎಂ. ಅರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಭೀಮರಾವ ಅಲೂರ ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ ಕೊಳನಾಡು, ವಿಟ್ಟ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೯೩೩ ೧೯೩೦ ಸು. ೧೯೫೦ ಸು. ೧೪೦೦ ೧೯೪೯ ೧೯೪೭	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೭ ಪ್ರಭಾತ, ಮಂಗಳೂರು ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೭೩ ೨೭೪ ೨೭೫ ೨೭೬	ಕಸರಿ. ಕಸಾಚ. ಕಸಾಚಿ. ಕಸಾಪ.	ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ (ಸಂಗ್ರಹ) ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚಿತ್ರಗಳು ಕನ್ನಡ (ಕರ್ಣಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರತಿ	ಅನು ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ —	೧೯೫೮ ೧೯೫೩ ೧೯೫೦ ೧೯೧೬	ನ್ಯೂಸ್ ಪೇಪರ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು ಕನ್ನಡ (ಕರ್ಣಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೭೭	ಕಸಾರ.	ಕಥಾಸಾಗರ	ಮಾನವಿ ವೀರಪ್ಪ	೧೮೫೧	ಮಾಣಿಕ್ಯಮಂದಿರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೧೫
೨೭೮	ಕಸಿಂಹಾ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನ ಸ್ಥಾಪನೆ	ಎಸ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೨೨	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೭೯	ಕಸ್ತೂರೀ.	ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರೀ ಕೋಶ	ಜಿ. ಎ. ಕವಲಿ	೧೯೫೭	ರಾಮಾಶ್ರಯ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೦	ಕಸ್ತೂರಿ.	ಕಸ್ತೂರಿ (ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ)	೧೯೫೭-	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೨೮೧	ಕಳರ.	ಕಳಚಿಂಗ ಪೆರುಮಾಳೆಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೮೨	ಕಳಯ.	ಕಳಸಾಪುರದ ಹುಡುಗರು	ಮತಿಘಟ್ಟ ಕೃಷ್ಣ ಮೂರ್ತಿ	೧೯೪೫	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೮೩	ಕಳ್ಳಕಾ.	ಕಳ್ಳನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ	ಮಾ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೨	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೪	ಕಾಂಗ್ರೆಸ.	ಕಾಂಗ್ರೆಸದ ಇತಿಹಾಸ	ಶ್ರೀಮತಿ ಶಮಾದೇವಿ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೧	—
೨೮೫	ಕಾಂಪೂಜ.	ಕಾಂಪೂಜನ ಚರಿತ್ರೆ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಿಟಿಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೮೬	ಕಾಕಥಾ.	ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಥಾನಕಗಳು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೫	—
೨೮೭	ಕಾಣಕೈ.	ಕಾಣದ ಕೈ	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೮	ಕಾತ್ಯಾಯ.	ಭಗವತೀ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೯	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೮೯	ಕಾದಂಬರಿ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾದಂಬರಿ (ಉತ್ತರ ಭಾಗ)	ನಾಗವರ್ಮ I (ಸಂ ಬಿ. ಮಲ್ಲಪ್ಪ)	ಸು. ೯೯೦	ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೨
೨೯೦	ಕಾದಂಪೂ.	,, (ಪೂರ್ವ ಭಾಗ)	,,	,,	,,
೨೯೧	ಕಾದಂಸಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾದಂಬರಿ ಸಂಗ್ರಹ	(ಸಂ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ)	,,	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು ೧೯೩೩
೨೯೨	ಕಾದನ.	ಕಾಮದಹನ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೪	ಎಸ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೯೩	ಕಾನೂರು.	ಕಾನೂರು ಸುಬ್ಬಮ್ಮ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿ	ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ	೧೯೩೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ
೨೯೪	ಕಾಬರ್ನಾ.	ಕಾಲಾ ಬರ್ನಾರ್	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೫೧	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೯೫	ಕಾಮಕ.	ಕಾಮನ ಕಥೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೭೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೨೯೬	ಕಾಮಿಕಾಂ.	ಕಾಮಿನೀ ಕಾಂಚನ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೯೭	ಕಾರವ.	ಕಾರವಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ಎಂ. ಜಿ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೨೧	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಆಂಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮಂಗಳೂರು
೨೯೮	ಕಾರವಾ.	ಕಾರವಾನ್	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೪೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೯೯	ಕಾರಿರ.	ಕಾರಿಕಾಲಮ್ಮಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೦೦	ಕಾರುಷ.	ಕಾರಣ ಪುರುಷ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೪೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಂಗ್ಲಿ
೩೦೧	ಕಾಲಚ.	ಕಾಲಚಕ್ರ	ಡಿ. ಎಸ್. ಕೊಪ್ಪುಕರ್	೧೯೪೧	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೦೨	ಕಾಲಜ್ಞಾ.	ಕಾಲಜ್ಞಾನ	ಚನ್ನಬಸವ ಮತ್ತು ಇತರರು	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೫೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು.
೩೦೩	ಕಾಲನೇ.	ಕಾಲನೇಮಿ ಕಾಳಗ	ಕೆರೋಡಿ ನರಸಿಂಗ್ರಾವ	೧೯೨೬	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೩೦೪	ಕಾಲಯಾ.	ಕಾಲಯಾನ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೪೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೦೫	ಕಾಲಸಂ.	ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಸಂಗ್ರಹ (ಭಾಗ I)	ನಾನಾ ಕವಿಕೃತ (ಸಂ ಶಿವಬಸವ ಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಚ್ಪಯ್ಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೬
೩೦೬	ಕಾವೇರಿ.	ಕಾವೇರಿ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೦೭	ಕಾವ್ಯಸ.	ಕಾವ್ಯಸಮಾಕ್ಷ	ತಿ. ಸಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೦೮	ಕಾವ್ಯಸಾ.	ಕಾವ್ಯಸಾರ	ಅಭಿನವವಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೩೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೦೯	ಕಾನ್ಯಾವ.	ಕಾನ್ಯಾವಲೋಕನಂ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ (i) ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ ; (ii) ಎಂ.ಎಸ್. ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಆಯ್ಯಂಗಾರ್ ; (iii) ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಕೇಪು ಶಂಕರನಾರಾಯಣ)	ಸು. ೧೧೪೫	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೩ ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೯
೩೧೦	ಕಾಳರಾ.	ಕಾಳರಾತ್ರಿ	ಮಧುರ ಚೆನ್ನ	೧೯೩೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೯
೩೧೧	ಕಿ.	Kannada - English Dictionary	ಎಫ್. ಕಿಟಲ್	೧೮೯೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಬ್ಯಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೩೧೨	ಕಿಂಕತೆ.	ಕಿಂಡರ್‌ಗಾರ್ಟ್ ಕಥೆಗಳು	ಜೆ. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೦	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ನಾರ್ಮಲ್ ಹೈಸ್ಕೂಲ್, ತುಮಕೂರು
೩೧೩	ಕಿರಿಸಾ.	ಕಿರಿಸಾಹಿತಿಯ ಹಿರಿಯಾಸೆ	ಎಸ್. ಎನ್. ಉಳ್ಳಾಲ	೧೯೫೦	ಹಿಂದಿ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಉಡುಪಿ
೩೧೪	ಕಿಸಂಗ್ಲಾ.	Kisamwar Glossary	ಉಲ್ಲಾಳ್ ನರಸಿಂಗರಾವ್	೧೮೯೧	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೩೧೫	ಕೀಟಿಪಿ.	ಕೀಟಿಕ ಪಿಡಗುಗಳ ಸಮೀಕ್ಷಣೆ	ಎಸ್. ಎಸ್. ಕಟಗಿಹಳ್ಳಿಮಠ	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೧೬	ಕೀಲುಗೊಂ.	ಕೀಲುಗೊಂಬೆ	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೫	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೩೧೭	ಕುಂಕುಮ.	ಕುಂಕುಮ ಬಲ	ಶಾಂತಾದೇವಿ ಮಾಳವಾಡ	೧೯೫೪	ಆನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೧೮	ಕುಂಬಟ.	ಕುಂಬಟ ಗುಂಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೧೯	ಕುಂಬಳ.	ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗೆ ಕಲಹ	ಎಲ್. ಮುದ್ದಂಜಿವರ	೧೯೩೪	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೩೨೦	ಕುಚೇಲೋ.	ಕುಚೇಲೋಪಾಖ್ಯಾನ	ತಿಪ್ಪಣಾರ್ಯ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೨೧	ಕುಟುಂಬ.	ಕುಟುಂಬ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೮	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೩೨೨	ಕುಟುಂಬಸೌ.	ಕುಟುಂಬಸೌಖ್ಯ	ಅನು ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೧	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಫ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೨೩	ಕುಟ್ಟಿದೊ.	ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ	ಎಮ್. ಸುಬ್ರಾಯನ್	೧೯೫೨	ವಿನೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೩೨೪	ಕುಡಿಕೂ.	ಕುಡಿಯರ ಕೂಸು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೪	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೩೨೫	ಕುಮಾಕಾ.	ಕುಮಾರಸಂಭವ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೪೯	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೩೨೬	ಕುಮಾಕೃ.	ಕುಮಾರ ಕೃಪ	ಗೋ. ಕೃ.	೧೯೫೯	ತಳುಕಿನ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೩೨೭	ಕುಮಾವಿ.	ಕುಮಾರ ವಿಜಯ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ	೧೮೯೩	ಪ್ರಚಾರ ಮುದ್ರಾಯಂತ್ರ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೭
೩೨೮	ಕುಮುದಾ.	ಕುಮುದಾಕ್ಷಿ ಕಲ್ಯಾಣ	ಚವುರ್ಕಾಡು ಶಂಭುಜೋಯಿಸ	೧೯೩೩	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೩೨೯	ಕುಮುದಿ.	ಕುಮುದಿನಿ ಅಥವಾ ಬಾಲಕೈ ಬಡಿದಾಟ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೩೦	ಕುಮುರಾ.	ಕುಮುದೇಂದು ರಾಮಾಯಣ ಸಂಧಿ ೧-೮	ಕುಮುದೇಂದು (ಸಂ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಿಗಾರ)	ಸು. ೧೨೭೫	ಚಂದ್ರಸಾಗರ ಜೈನ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೩೬
೩೩೧	ಕುರಾಚ.	ಕುಣಿಗಲ ರಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂಧಿ ೯-೨೧	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೫೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೬೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾನ್ಯಾಲಯ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೩೨	ಕುರಾಸಾಂ.	ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯ ಸಂಪುಟ II, III	ನಂಜುಂಡ (ಸಂ ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೨೫	ಸಂಪುಟ II-೧೯೫೯; ಸಂಪುಟ III-೧೯೬೪, ಮೈಸೂರು
೩೩೩	ಕುರಿಹಿಂ.	ಕುರಿಹಿಂಡು	ಅನು ಜಲಧರ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೩೩೪	ಕುರುಕಾ.	ಕುರುಡು ಕಾಸು	ಎಂ. ಎಫ್. ಭಟ್	೧೯೫೫	ವಿನೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೩೩೫	ಕುರುಕ್ಷೇ.	ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ	ಬಿ. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯ	೧೯೬೦	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೩೬	ಕುನ್ಯಾಅ.	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ, ಅರಣ್ಯಪರ್ವ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ (ಸಂ ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೮
೩೩೭	ಕುನ್ಯಾಅ.	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ, ಅರಣ್ಯಪರ್ವ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ (ಸಂ ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೩೮	ಕುವ್ಯಾಲು.	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ	ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೨
೩೩೯	ಕುವ್ಯಾಕ.	ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ	,, (ಸಂ ಅರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	,,	,, ೧೯೪೦
೩೪೦	ಕುವ್ಯಾಗ.	ಕರ್ಣಪರ್ವ	,, (ಸಂ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೪೩
೩೪೧	ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ.	ಗದಾಪರ್ವ	,, (ಸಂ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೩೬
೩೪೨	ಕುವ್ಯಾಭೀ.	ದ್ರೋಣಪರ್ವ	,, (ಸಂ ಎಂ. ಎಸ್. ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೩೩
೩೪೩	ಕುವ್ಯಾಭೀ.	ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ	,, (ಸಂ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೩೩
೩೪೪	ಕುವ್ಯಾವಿ.	ವಿರಾಟಪರ್ವ	,, (ಸಂ ಅರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	,,	,, ೧೯೨೦
೩೪೫	ಕುವ್ಯಾಶ.	ಶಲ್ಯಪರ್ವ	,, (ಸಂ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೪೩
೩೪೬	ಕುವ್ಯಾಸ.	ಸಭಾಪರ್ವ	,, (ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್)	,,	,, ೧೯೧೫
೩೪೭	ಕುಸುಮಾ.	ಕುಸುಮಾವಳಿ ಕಾವ್ಯಂ	ದೇವಕವಿ	ಸು. ೧೨೦೦	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೪೮	ಕುಸುಸಂ.	ಕುಸುಮ ಸಂಕ್ಷೋಲೆ	ಸೂ. ವೆಂ. ಅರಗ	೧೯೫೫	ಅರುಣೋದಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೪೯	ಕುಜಳ್.	ತಿರುಕ್ಕುಜಳ್	ಅನು ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೫	ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೋನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೫೦	ಕೂಲಿ.	ಕೂಲಿ	ಆ. ನ. ಸುಬ್ಬರಾವ್	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ ನಾಟ್ಯ ಸೇವಾಸಂಘ, ಹೆಗ್ಗೋಡು (ಸಾಗರ)
೩೫೧	ಕೃತಕಾ.	ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನ ಕಾಳಗ	ರಾಮಾಚಾರ್		ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೧
೩೫೨	ಕೃತಕೈ.	ಕೃತಕ ಕೈಬೆರಳು	ಮುರಲಿ	೧೯೫೭	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೫೩	ಕೃವಾತಿ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ನಾಣೀವಿಲಾಸವೆಂಬ ಮಹಾಭಾರತದ ಕನ್ನಡ ಟೀಕು, ಅನುಶಾಸನಿಕ ಪರ್ವ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪-೧೮೬೮	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸನ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೩
೩೫೪	ಕೃವಾತಿ.	,, ಅದಿಪರ್ವ	,,	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೯೦೨
೩೫೫	ಕೃವಾಲು.	,, ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ	,,	,,	ಜಗನ್ನೋಹನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೮೫
೩೫೬	ಕೃವಾಕ.	,, ಕರ್ಣಪರ್ವ	,,	,,	ಸರ್ಕಾರದ ಬ್ರಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೩೫೭	ಕೃವಾದ್ಯೋ.	,, ದ್ರೋಣಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೫೮	ಕೃವಾಭೀ.	,, ಭೀಷ್ಮಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೫೯	ಕೃವಾಮ.	,, ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನಪರ್ವ	,,	,,	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸನ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೦
೩೬೦	ಕೃವಾಮೌ.	,, ಮೌಸಲಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೬೧	ಕೃವಾವ.	,, ವನಪರ್ವ	,,	,,	ಸರ್ಕಾರದ ಬ್ರಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೨
೩೬೨	ಕೃವಾವಿ.	,, ವಿರಾಟಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೬೩	ಕೃವಾಶ.	,, ಶಲ್ಯಪರ್ವ	,,	,,	ಎಂ. ರುದ್ರಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸನ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೪
೩೬೪	ಕೃವಾಶಾಂ.	,, ಶಾಂತಿಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೮೯೨
೩೬೫	ಕೃವಾಶ್ರ.	,, ಅಶ್ವಮೇಧಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೯೦೮
೩೬೬	ಕೃವಾಶ್ರ.	,, ಅಶ್ವಮೇಧಪರ್ವ	,,	,,	,,
೩೬೭	ಕೃವಾಸ.	,, ಸಭಾಪರ್ವ	,,	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೯೦೪
೩೬೮	ಕೃವಾಸೌ.	,, ಸೌಪ್ತಿಕಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೮೬೯
೩೬೯	ಕೃವಾಸ್ತ್ರೀ.	,, ಸ್ತ್ರೀಪರ್ವ	,,	,,	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ ,, ೧೮೯೬
೩೭೦	ಕೃವಾಸ್ತ್ರ.	,, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ	,,	,,	,, ೧೯೦೮
೩೭೧	ಕೃಷಿಪ್ರ.	ಕೃಷಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ನಾಗಭೂಷಣ ಘನೇಶದಾರ್ಯ (ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟ)	೧೮೭೯	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೭೦	ಕೃಷ್ಣಕ.	ಕೃಷ್ಣಕಥಾರತ್ನಾಕರ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪-೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೨೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೭೨	ಕೃಷ್ಣಗೋ.	ಕೃಷ್ಣಗೋಪೀ ವಿಲಾಸ	ವೆಂಕಟಾರ್ಯ ಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೭೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೩೭೩	ಕೃಷ್ಣಭೂ.	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಭೂಪಾಲ	ಮಾ. ನಾ. ಚೌಡಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭೪	ಕೃಷ್ಣಾಕು.	ಕೃಷ್ಣಾಕುಮಾರಿ ಮತ್ತು ಹಾಡು-ಪಾಡು	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೭೫	ಕೆರೆಹಾ.	ಕೆರೆಗೆ ಹಾರ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೧	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ
೩೭೬	ಕೆಲಕ.	ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳು	ಅನು ಕೆ. ಆರ್. ಉಡುಪ	೧೯೫೪	ಇಂಡಿಯನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಯಲ್ ಅಂಡ್ ಎಜುಕೇಷನ್, ಮಂಗಳೂರು
೩೭೭	ಕೆಲನೆ.	ಕೆಲವು ನೆನಪುಗಳು	ನವರತ್ನ ರಾಮರಾಯ	೧೯೫೪	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭೮	ಕೆಳನ್ನ.	ಕೆಳದಿನೈಪವಿಯ	ಲಿಂಗಣ್ಣ (ಸಂ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೮೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧
೩೭೯	ಕೆಳವಂ.	ಕೆಳದಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಯರ ವಂಶಾವಳಿ	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೬೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೦	ಕೇಶಿರ.	ಕೇಶಿರಾಜನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೧	ಕೈಕವ.	ಕೈವಲ್ಯ ಕಲ್ಪವಲ್ಲರಿ	ಸರ್ಪಭೂಷಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೭೦೦	ಸರ್ಪಭೂಷಣ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೯
೩೮೨	ಕೈಪಿಡಿ.	ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿ	—	೧೯೫೫	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು
೩೮೩	ಕೈಮಾಂಸ.	ಕೈಮಾಂಸ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೪	ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೮೪	ಕೈಲಾಕ.	ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರು	ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಜ	೧೯೫೬	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೩೮೫	ಕೈಲಾಸ.	ಕೈಲಾಸ ಮಾನಸಸರೋವರಯಾತ್ರೆ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ನಾರಾಯಣ ಗೋಸಾವಿ	೧೯೪೯	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನ, ಉಡುಪಿ
೩೮೬	ಕೈವಟಿ.	ಕೈವಲ್ಯ ಸಾರದ ಟೀಕು	ತೋರಟದಾರ್ಯ	ಸು. ೧೫೦೦	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೩೮೭	ಕೈವಲ್ಯ.	ಕೈವಲ್ಯ ಪದ್ಧತಿ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ (ಸಂ ರುದ್ರಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೩೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೮೮	ಕೈಹಿಕಾ.	ಕೈಹಿದಿದ ಕಾವೇರಿ	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ	೧೯೫೩	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೭೪
೩೮೯	ಕೊಂಗುರ.	ಕೊಂಗುರಿ ಕಲಿಯರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೯೦	ಕೊಂದಯಾ.	ಕೊಂದವರು ಯಾರು ?	ಗುರುನಾಥಜೋಶಿ	೧೯೫೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೯೧	ಕೊಟ್ಟೂಬ.	ಕೊಟ್ಟೂರು ಬಸವೇಶ ಪೌರಾಣವು	ಬಸವಲಿಂಗ ಕವಿ (ಸಂ ಎಫ್. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ. ಬಸವಲಿಂಗಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೬೭೯	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೨	ಕೊತಕಾ.	ಕೊತವಾಲಿನ ಕಾರಸ್ಥಾನ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೪೯	ಸ್ವಾರ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೩೯೩	ಕೊದಿನ.	ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳು	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೪೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೪	ಕೊನಷ್ಟೆ.	ಕೊನಷ್ಟೆ ಕತೆಗಳು	ಅನು ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೫	ಕೊನೆಕಾ.	ಕೊನೆಯ ಕಾಣಿಕೆ	ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ	೧೯೫೨	ಸತ್ಯತೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೯೬	ಕೊನೆಭೇ.	ಕೊನೆಯ ಭೇಟಿ	ಸರೋಜಮ್ಮ ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೩೯೭	ಕೊಪ್ಪಶಾ.	The Kannada Inscriptions of Koppal	—	೧೯೩೫	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೩೯೮	ಕೊಲ್ಪುರ.	ಕೊಲ್ಪುರಿಯಾಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೩೯೯	ಕೊಲ್ಪಾಶಾ.	Inscriptions in Northern Karnataka and The Kolhapur State	(ಸಂ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ)	೧೯೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೦೦	ಕೋಗಯ.	ಗಯಚರಿತ್ರೆ ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣಾಜುನರ ಸಂಗರ	ಕೋನಯ್ಯ (ಸಂ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೭೫೦	ಆರೈ ಭಾನು ಪ್ರೆಸ್, ಕೊಲ್ಹಾಪುರ
					ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೫

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೦೧	ಕೋಟಿಚೆ.	ಕೋಟಿ ಚೆನ್ನಯ	ಪಂಜೆ ಮಂಗೇಶರಾಯ	೧೯೩೦	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೪೦೨	ಕೋದಂಡ.	ಕೋದಂಡನ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು	ಜಿ. ವಾಮನ ಭಟ್	೧೯೩೭	ಬಾಳಿಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೪೦೩	ಕೋಲಶಾಂ.	ಕೋಲ ಶಾಂತಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಕೋಲ ಶಾಂತಯ್ಯ	ಸು. ೧೯೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಜಿ.ಎಂ., ಹಿರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೪೦೪	ಕೋಲ್ಮಿಂಚು.	ಕೋಲ್ಮಿಂಚು	(ಸಂ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ)	೧೯೩೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೦೫	ಕೋಹಿನೂ.	ಕೋಹಿನೂರು	ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦೬	ಕೋಳೂರ.	ಕೋಳೂರ ಕೊಡಗೂಸಿನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಜಿ.ಎಂ., ಹಿರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೪೦೭	ಕ್ರಿಯಾಶಿ.	ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಶಿಕ್ಷಣ	ಹೆಚ್. ಜಿ. ರಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೬೦	ಶ್ರೀರಾಮ ಪ್ರೆಸ್, ಶಂಕರಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦೮	ಕ್ವಾತ್ರತೇ.	ಕ್ವಾತ್ರತೇಜ [ಮಿವಾರ ಗೌರವ]	ಎಂ. ಎ. ಕಾಮತ್	೧೯೩೧	ಶಕ್ತಿ ಬ್ರದರ್ಸ್ ಕಂ., ಮಂಗಳೂರು
೪೦೯	ಖಡ್ಗಟೀ.	ಖಡ್ಗ ಶಾಸ್ತ್ರ ಟೀಕೆ	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಜಿ.ಎಂ., ಹಿರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೪೧೦	ಖಮದ.	ಖಗೇಂದ್ರಮಣಿದರ್ಶನಂ	ಮಂಗರಾಜ I (ಸಂ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೬೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೨
೪೧೧	ಖಾದಿಶಾ.	ಖಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರ	ಹರ್ಷಕರ ಮಂಜಪ್ಪ	೧೯೩೩	—
೪೧೨	ಖಾನಾನೀ.	ಖಾನಾವಳಿಯ ನೀಲಾ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೧೩	ಗಂಗಾಗೌ.	ಗಂಗಾ-ಗೌರಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೪	ಸುಧಾಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೧೪	ಗಂಗಾತ.	ಗಂಗಾವತರಣ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೫	ಗಂಗಾಮ.	ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ಕೋಶವು	ಗಂಗಾಧರ ಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ	೧೮೯೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೬	ಗಂಗಾವ.	ಗಂಗಾವತಾರ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೫	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧೭	ಗಂಗಾಸಾ.	ಗಂಗಾಸಾನಿ	ವರಗಿರಿ	೧೯೪೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೧೮	ಗಂಗಾಳ.	ಗಂಟಿಲಲ್ಲಿ ಗಾಳ	ಮಾನಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಗ್ರಾಮಸೇವಾ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧೯	ಗಂಮಾಯಿ.	ಗಂಗವ್ವ ಮತ್ತು ಗಂಗಾಮಾಯಿ	ಶಂ. ರಾ. ಮೊಕಾಶಿ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೦	ಗಂಸಮ.	ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಮಸ್ಯೆ	ಅನು ಎಂ. ಎ. ಕುಪ್ಪಮ್ಮ	೧೯೪೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೧	ಗಜರಾ.	ಗಜರಾಜ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೨೨	ಗಜೇವ.	ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯಗಳ ವಚನಗಳು	ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯ (ಸಂ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೯೬೦	ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ, ೪೫-೧, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೪೨೩	ಗಣಭಾ.	ಗಣಭಾಷಿತ ರತ್ನಮಾಲೆ	ಗುದ್ದಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣ (ಸಂ ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೪೭೫	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೇಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೪೮
೪೨೪	ಗಣೇಶ.	ಗಣೇಶದರ್ಶನ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೨೫	ಗದಾಯು.	ಗದಾಯುದ್ಧ	ರನ್ನ (ಸಂ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್, ಆ. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	೧೦೦೭?	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೫
೪೨೬	ಗದಾಸಂ.	ಗದಾಯುದ್ಧ ಸಂಗ್ರಹಂ	(ಸಂ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೩
೪೨೭	ಗಮೋಕ್ಷ.	ಗಜೇಂದ್ರಮೋಕ್ಷ	ಶಾ. ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ	೧೯೧೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೪೨೮	ಗರತಿ.	ಗರತಿಯ ಹಾಡು	(ಸಂ ಚನ್ನಮಲ್ಲಪ್ಪ, ಲಿಂಗಪ್ಪ, ರೇವಪ್ಪ)	೧೯೩೧	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೨೯	ಗರಬಾ.	ಗರತಿಯ ಬಾಳು	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೪	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೦	ಗರಿ.	ಗರಿ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೧	ಗರ್ಭಗು.	ಗರ್ಭಗುಡಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೨	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೩೨	ಗಲಿಪ್ರ.	ಗಲಿವರನ ಪ್ರವಾಸ	ತಿರುಮಲೆ ತಾತಾಚಾರ್ಯ ಶರ್ಮ	೧೯೪೬	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎ. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೩೩	ಗಲಗ.	ಗಲಗನಾಥ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೬	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೩೪	ಗಾಡೆ.	ಕನ್ನಡ ಗಾಡೆಗಳು	—	—	ಕಲ್ಲಚ್ಚಿನ ಪ್ರತಿ, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೫೨
೪೩೫	ಗಾಳಿಗು.	ಗಾಳಿಗುದರಿ	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೩೬	ಗಿರಿಕ.	ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣಂ	ಹರಿಹರ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೩೭	ಗಿರಿನ.	ಗಿರಿಯ ನವಿಲು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೩೮	ಗಿರಿಬಾ.	ಗಿರಿಬಾಲೆ	ಕೆ. ವಿ. ಲಿಂಗಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಕವಿಕಲಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ
೪೩೯	ಗಿಳಿವಿಂ.	ಗಿಳಿವಿಂಡು	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೬೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೪೦	ಗೀಚುಗೆ.	ಗೀಚುಗೆರೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಕೊಟ್ಟಲಗಿ	೧೯೫೩	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೪೧	ಗೀತಗೋ.	ಗೀತಗೋಪಾಲ	ಚಿಕದೇವರಾಜ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೪೨	ಗೀತಾಸಂ.	ಗೀತಾಸಂದೇಶ	ಆಲೂರ ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ನವಜೀವನ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೪೪೩	ಗುಪ್ತಮಂ.	ಗುಪ್ತ ಮಂಚಣ್ಣ ಗಳ ವಚನ	ಗುಪ್ತ ಮಂಚಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೪೪	ಗುಭಜ.	ಗುರುಭಕ್ತಾಂಡಾರಿಯ ಚರಿತೆ	ಪೆಮ್ಮ ಸೆಟ್ಟ	ಸು. ೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೪೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೪೫	ಗುರುಚಾ.	ಗುರುರಾಜ ಚಾರಿತ್ರಿ	ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶ (ಸಂ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರ ಮಠ)	ಸು. ೧೬೫೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗಿ
೪೪೬	ಗುರುಣ.	ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೬	ಗೀತ್ಸರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦ ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಸಂತ ಪ್ರೇಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೪೪೭	ಗುರುದ.	ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು ಪಂಚಪೀಠಗಳ ಪರಿಚಯ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೩	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೪೪೮	ಗುರುಪ್ರ.	ಗುರುಪ್ರಸಾದ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೫೩	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೪೪೯	ಗುರುಬಾ.	ಗುರುಬಾಲ ಪ್ರಬೋಧಿಕೆ (ಅಮರಟೀಕೆ)	ಲಿಂಗಾಭಟ್ಟ	೧೯೦೯	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೦	ಗುರುಬೋ.	ಗುರುಬೋಧಾಮೃತ	ವಿರತ ಮಹಾಲಿಂಗದೇವ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೬೦, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೫೧	ಗುರುಭ.	ಗುರುಭಕ್ತಚಾರಿತ್ರಿ	ವಿರೂಪೇಂದ್ರ	೧೫೪೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೩೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೫೨	ಗುಲಾಬಿ.	ಗುಲಾಬಿ ಹೂ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೪೦	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೩	ಗುವಿನೋ.	ಶಬ್ದಸಂಗ್ರಹವು	ಗುರುರಾಜ ವಿಠಲ ಮೋಹರೆ	೧೮೭೪	ಸಮಾಚಾರ ಛಾಪಖಾನೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೪೫೪	ಗೃಹದಾ.	ಗೃಹದಾಹ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಅನು ರಂ. ಶಾ. ಲೋಕಾಪುರ	೧೯೪೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೫೫	ಗೃಹಲ.	ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೬	ಗೃಹವೈ.	ಗೃಹವೈದ್ಯಕವು	—	—	—
೪೫೭	ಗೊಂಡಾರ.	ಗೊಂಡಾರಣ್ಯ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೪	ನಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೫೮	ಗೊಲ್ಲೊಥಾ.	ಗೊಲ್ಲೊಥಾ	ಗೋವಿಂದ ಪೈ	೧೯೪೮	ಬಾಳಿಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೪೫೯	ಗೋಕುನಿ.	ಗೋಕುಲ ನಿರ್ಗಮನ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೬೦	ಗೋಗ್ರಾಸ.	ಗೋಗ್ರಾಸ	ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮ	೧೯೫೫	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೬೧	ಗೋಪುರ.	ಗೋರಿ-ಗೋಪುರ	ಡಿ. ವಿ. ರಾಘವೇಂದ್ರ	೧೯೫೩	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೪೬೨	ಗೋಬಾಳು.	ಗೋಳಿನ ಬಾಳು	ಪಿ. ದಯಾನಂದ ನಾಯಕ್	೧೯೪೧	—
೪೬೩	ಗೋಮಟೇ.	ಗೋಮಟೇಶ್ವರ ಚರಿತೆ	ಚಂದ್ರಮ (ಸಂ ಟಿ.ಚಂದ್ರಶೇಖರನ್)	ಸು. ೧೬೬೬	ಓರಿಟ್ಟೆ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೩
೪೬೪	ಗೋಯಾತ್ರ.	ಗೋನಾಯಾತ್ರ	ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ್	೧೯೪೭	—
೪೬೫	ಗೋಹಾಡು.	ಗೋವಿನ ಹಾಡು	(ಸಂ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	?	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೪೬೬	ಗೌಮಲ್ಲಿ.	ಗೌಡರ ಮಲ್ಲಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೬೭	ಗೌರಕ.	ಗೌರಮ್ಮನ ಕಥೆಗಳು	ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಮ್ಮ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ
೪೬೮	ಗೌರಪ.	ಗೌರಮ್ಮನ ಪದಗಳು	(ಸಂ ಕೆ. ಮ. ಶಿ. ಚಂದ್ರತೇವರಯ್ಯ)	೧೯೫೪	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೪೬೯	ಗೌರಾಂಗ.	ಗೌರಾಂಗಪ್ರಭುವಿನ ಚರಿತ್ರೆ	ನಾರಾಯಣ ಶರ್ಮ	೧೯೩೦	ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೭೦	ಗ್ಯಾರೆಟ್.	Kanarese and English Dictionary	ಜಾನ್ ಗ್ಯಾರೆಟ್	೧೮೭೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೭೧	ಗ್ರಾಮಪಂ.	ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾನನ	ಬಾ. ಕೃ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ	೧೯೪೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೨	ಗ್ರಾಮಾಕ.	ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಕರ್ತವ್ಯ	ಬಿ. ನರಸಿಂಗರಾಯ	೧೯೨೦	ಕಲಾನಿಧಿ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೭೩	ಗ್ರಾಮಾಯ.	ಗ್ರಾಮಾಯಣ	ರಾವ್ ಬಹದ್ದೂರ	೧೯೫೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೪	ಗ್ರೇಟಿಬ್ರಿ.	ಗ್ರೇಟ್‌ಬ್ರಿಟನ್ ಐರ್ಲಂಡ್ ದೇಶಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವರ್ಣನೆ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೮೯೩	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೫	ಘನವ.	ಘನಲಿಂಗದೇವನ ವಚನಗಳು	ಘನಲಿಂಗದೇವ (ಸಂ ಶಿವರಾತ್ರಿ ರಾಜೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳು)	ಸು. ೧೫೦೦	ಜಗದ್ಗುರು ಶಿವರಾತ್ರಿಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪
೪೭೬	ಘಾಟೀಮು.	ಘಾಟೀ ಮುದುಕ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೪	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೭೭	ಘೋರಾಸು.	ಘೋರಾಸುರ ಯುದ್ಧ	ಪರಮಭಕ್ತ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೫೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೭೮	ಚಂಡಮ.	ಚಂಡಮದ್ದಳೆ	ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೪	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೭೯	ಚಂಡೇರ.	ಚಂಡೇಶಿಸಿಳ್ಳೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೦	ಚಂದತೋ.	ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೪	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೮೧	ಚಂದ್ರತಾ.	ಚಂದ್ರತಾರೆ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೪೮೨	ಚಂದ್ರನಾ.	ಚಂದ್ರನಾಥಾಷ್ಟಕ	ಗುಣವರ್ಮ-II	ಸು. ೧೨೩೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೧೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೩	ಚಂದ್ರಪು.	ಚಂದ್ರಪ್ರಭ ಪುರಾಣ	ಅಗ್ನಿ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೧೮೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧
೪೮೪	ಚಂದ್ರಭ್ಯು.	ಚಂದ್ರಹಾಸಾಭ್ಯುದಯಂ	ಹೆಚ್. ವೆಂಕಟರಾಯ	೧೯೦೬	ಟೌನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೮೫	ಚಂದ್ರಹಾ.	ಚಂದ್ರಹಾಸನ ಕಥೆ	ಹೆಳವನಕಟ್ಟಿ ಗಿರಿಯಮ್ಮ (ಸಂ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೭೫೦	ಪ್ರಾಚ್ಯ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೪೮೬	ಚಂದ್ರಾವ.	ಚಂದ್ರಾವಳಿ ಕಥೆ	ಕಾರ್ಕಳ ರಂಗದಾಸ	ಸು. ೧೯೦೦	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೦
೪೮೭	ಚಂಪ್ರಸಾಂ.	ಚಂಪ್ರಭ ಸಾಂಗತ್ಯ	ದೊಡ್ಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೮೮	ಚತುನಿ.	ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟು	ಚತುರಾಸ್ಯ ಬೊಮ್ಮರಸ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೩
೪೮೯	ಚನ್ನರ.	ಚನ್ನಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೯೦	ಚನ್ನವ.	ಚನ್ನ ಬಸವೇಶ್ವರನ ವಚನಗಳು	ಚನ್ನ ಬಸವ (ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೨
೪೯೧	ಚರಿಸಂ.	ಚರಿತ್ರ ಸಂಗ್ರಹ (ಭಾಗ. I)	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೮೯೮	ಧಾರವಾಡ
೪೯೨	ಚಾವುಂಟು.	ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣ (ಆದಿ ಪುರಾಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗ)	ಚಾವುಂಡರಾಯ	೯೭೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: i) ಕೆ. ಎ. ೬೬೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ,, ii) ಶ್ರೀ ಎನ್. ಆನಂತರಂಗಾಚಾರ್ಯ
೪೯೩	ಚಾವುಂಪು.	ಚಾವುಂಡರಾಯ ಪುರಾಣ (ಆದಿಪುರಾಣ ಭಾಗ)	ಚಾವುಂಡರಾಯ (ಸಂ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ)	,,	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ (ಕರ್ಣಾಟಕ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು ೧೯೨೮
೪೯೪	ಚಿಕಚಿ.	ಚಿಕದೇವರಾಜ ಬಿನ್ನಹಂ	ಚಿಕದೇವರಾಜ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೫
೪೯೫	ಚಿಕರಾ.	ಚಿಕವೀರ ರಾಜೇಂದ್ರ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೬	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೯೬	ಚಿಕವಂ.	ಚಿಕದೇವರಾಯ ವಂಶಾವಳಿ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨-೧೭೦೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ. ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೯
೪೯೭	ಚಿಕವಿ.	ಚಿಕದೇವರಾಯ ವಿಜಯ	ತಿರುಮಲಾರ್ಯ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	,,	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೬
೪೯೮	ಚಿಕಿತ್ಸ.	ಚಿಕಿತ್ಸಕರು	ಅನು ಬಿ. ಈಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೫೭	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕದ್ರಿ, ಮಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೪೯೯	ಚಿಕ್ಕದೇ.	ಚಿಕ್ಕದೇವೇಂದ್ರವಂಶಾವಳಿ	ವೇಣುಗೋಪಾಲವರಪ್ರಸಾದ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧
೫೦೦	ಚಿಕ್ಕವ.	ಬೊಕ್ಕಸದ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಬೊಕ್ಕಸದ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.ಳುಳ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೦೧	ಚಿಗುಕ.	ಚಿಗುರಿದ ಕನಸು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೧	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೦೨	ಚಿಗುಬ.	ಚಿಗುರುವ ಬಳ್ಳಿ	(ಸಂ ವೈ. ಮಹಾಲಿಂಗಭಟ್ಟ)	೧೯೫೨	ಮಿತ್ರವೃಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೫೦೩	ಚಿತೆಸ.	ಚಿತೆಯೇ ಸಮಾಧಿಯೇ ?	"ತಿರುಕ"	೧೯೫೩	ಅನಾಥ ಸೇವಾಶ್ರಮ, ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿ
೫೦೪	ಚಿತ್ತೂ ಜೋ.	ಚಿತ್ತೂರು ಮೊದಲನೇ ಜೋಹರ್ ಆಧವಾ ಪದ್ಮಿನಿ	ಅನು ಕೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟ	೧೯೨೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೫೦೫	ಚಿತ್ರಕೂ.	ಚಿತ್ರಕೂಟ	ವೀರಕೇಸರಿ	೧೯೫೪	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೦೬	ಚಿತ್ರಪಾ.	ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳಯಗಾರರು	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೪	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೦೭	ಚಿದಂಬ.	ಚಿದಂಬರ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೦	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೫೦೮	ಚಿದಾನ.	ಚಿದಾನಂದರ ವಚನ (ಕೋರಡೆ)	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೨೩೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೦೯	ಚಿದೇವ.	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	ಮ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೩	ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧೦	ಚಿರಸ್ತ.	ಚಿರಸ್ತರಣೆ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೫	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೧೧	ಚೀನಬಾ.	ಚೀನದ ಬಾಳು ಬದುಕು	ಅನು ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ, ಗು. ಜ. ಮಂಗಲಗಿ, ಕೀರ್ತಿ ಕುತುಕೋಟಿ, ವರಗಿರಿ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೫೧೨	ಚೀನಾಬಾ.	ಚೀನಾದೇಶದ ಬೌದ್ಧ ಯಾತ್ರಿಕರು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೨	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧೩	ಚೆಂಗೂಲಿ.	ಚೆಂಗೂಲಿ ಚೆಲುವ	ನಾ. ಕಸ್ತೂರಿ	೧೯೫೩	ಅನಾಥ ಸೇವಾಶ್ರಮ, ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿ
೫೧೪	ಚೆಂದುಟ.	ಚೆಂದುಟಿಯ ಮುತ್ತು	ವೀ. ಜಿ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೮	ಶರಾವತಿ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಶಿರಸಿ
೫೧೫	ಚೆನ್ನಸಾ.	ಚೆನ್ನಬಸವ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಅ. ಕ. ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೬	ಸಹಜೀವನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೫೧೬	ಚೆಬಪು.	ಚೆನ್ನಬಸವ ಪುರಾಣ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತ (ಸಂ ಶಿ.ಶಿ.ಬಸವನಾಳ ಮತ್ತು ಇತರರು)	೧೫೮೪	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ವಾಣಿಯ ಶಾಖೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೪
೫೧೭	ಚೆಲುನಿ.	ಚೆಲುವಿನ ನಿಲುವು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೬೧	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೧೮	ಚೆಲುವು.	ಚೆಲುವು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೧	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧೯	ಚೇರಮ.	ಚೇರಮ ಕಾವ್ಯಂ	ಚೇರಮಾಂಕ (ಸಂ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ)	೧೫೨೬	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೬
೫೨೦	ಚೈತ್ಯಾಲ.	ಚೈತ್ಯಾಲಯ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೨೧	ಚೋಮುದು.	ಚೋಮನ ದುಡಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೫	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೨೨	ಚೋರಬ.	ಚೋರಬಸವ ಚರಿತ್ರೆ	ಶಂಕರ (ಸಂ ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು)	೧೭೬೩	ಚಿತ್ತೂರು ಅಪ್ಪಾಸ್ವಾಮಿ ಮುದಲಿಯಾರ್, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೮೮೬
೫೨೩	ಚೌಡವ.	ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯನವಚನಗಳು	ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.ಳುಳ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೨೪	ಭಂದಸ್ಸಾ.	ಭಂದಸ್ಸಾರ	ಗುಣಚಂದ್ರ	ಸು. ೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೪೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೨೫	ಭಂದೋಂಬು.	ಭಂದೋಂಬುಧಿ	ನಾಗವರ್ಮ I (ಸಂ (i) ಎಫ್. ಕಿಟಲ್; (ii) ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್; (iii) ಎಚ್. ಎಸ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೯೯೦	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೭೫
೫೨೬	ಭಂದೋವಿ.	ಭಂದೋವಿಕಾಸ	ಡಿ. ಎಸ್. ಕರ್ಕಿ	೧೯೫೬	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು
೫೨೭	ಭತ್ತಪ.	ಭತ್ತಪತಿ	ಗಲಗನಾಥ	೧೯೫೨	ಶ್ರೀವತ್ಸ ಪ್ರೆಸ್, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೬
೫೨೮	ಭತ್ತಶಿ.	ಭತ್ತಪತಿ ಶಿವಾಜಿ ಆರ್ಯಕೀರ್ತಿ (ದ್ವಿತೀಯಮಂಡ)	ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೮೯೮	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೨೯ ೫೩೦	ಛಾಸರ. ಜಗಚಂ.	ಛಾಸರನ ಕತೆಗಳು ಸರ್ ಜಗದೀಶಚಂದ್ರ ಬೋಸರು	ಅನು ಬಿ. ಶಂಕರಭಟ್ಟ, ಬಿ. ಎಂ. ಶರ್ಮ ಡಿ. ಆರ್. ರಾಮಯ್ಯ	೧೯೪೯ ೧೯೩೯	ವಸಂತ ಪ್ರೇಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೩೧ ೫೩೨ ೫೩೩	ಜಗತ್ತು. ಜಗದಾ. ಜಗವಿ.	ಜಗತ್ತುಗಳ ಹುಟ್ಟು ಸಾವು ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಜಯಂ	ಆರ್. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ರುದ್ರಭಟ್ಟ (ಸಂ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, (ii) ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ) (ಸಂ ಕರೀಂಖಾನ್) ಹರಿಹರ	೧೯೫೨ ೧೯೫೬ ಸು. ೧೯೮೫	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು ಉಪಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೪ ,, ೧೯೨೨, ೧೯೨೩
೫೩೪ ೫೩೫	ಜಗೀತೆ. ಜಡೆರ.	ಜನಪದ ಗೀತೆ ಜಡೆಯ ನಾಯನಾರ್		೧೯೫೫ ಸು. ೧೨೦೦	ರಾಮರಾಜ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಣ್ಮುಖ, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೩೬	ಜನಗೀ.	ಜನತಾ ಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ
೫೩೭	ಜನಜೀ.	ಜನಪದ ಜೀವನ	ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೫೩೮ ೫೩೯ ೫೪೦ ೫೪೧ ೫೪೨	ಜನನಾ. ಜನವ. ಜನಿವಾ. ಜಮಿನಾಡ. ಜಯಂತ.	ಜನನಾಯಕ ಜನವತ್ಸ ಜನಿವಾರ ಮತ್ತು ಶಿವದಾರ ಜಮಿನಾಡರ ಜಯಂತ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ ಕಲ್ಲರಸ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೩೯ ಸು. ೧೯೫೦ ೧೯೫೪ ೧೯೪೮ ೧೯೫೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಣ್ಮುಖ, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ ಸುವರ್ಣಭಾರತಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೫೪೩	ಜಯಕಾ.	ಜಯನ್ಯಾಸ ಕಾವ್ಯಂ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೦೮	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೭
೫೪೪ ೫೪೫ ೫೪೬	ಜಯಗೋ. ಜಯರ. ಜರತಾ.	ಜಯ ಗೋದಾವರಿ ಜಯ ರಗಳೆ ಜರತಾರಿ ಜಗದ್ಗುರು	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ ಹರಿಹರ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩ ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೬೦	ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವಾ ಮಂದಿರ, ಗೋಕಾಕ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಣ್ಮುಖ, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು ೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೪೭	ಜಳಕು.	ಜಪಾನ್ ಬೆಳಕು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಕುಡ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೪೮	ಪ್ರಭಾತ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೫೪೮	ಜಾತತಿ.	ಜಾತಕ ತಿಲಕಂ	ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯ (ಸಂ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣ ಜೋಯಿಸ್)	೧೦೪೯	ಪ್ರಾಚ್ಯ ವಿದ್ಯಾ ಸಂಶೋಧನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯
೫೪೯	ಜಾನಕೋ.	ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಶಬ್ದ ಕೋಶ	ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ	೧೯೫೬	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೫೦ ೫೫೧	ಜಾರುದಾ. ಜಿನಭಾ.	ಜಾರುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಜಿನಭಾರತ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂಕ (ಸಂ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ)	೧೯೫೨ ಸು. ೧೮೦೦	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭
೫೫೨	ಜಿನಮು.	ಜಿನಮುನಿ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ (ಸಂ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ)	ಸು. ೧೮೧೦	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೫೫೩	ಜಿನರಾ.	ಜಿನದತ್ತರಾಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಪದ್ಮನಾಭ (ಸಂ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟ ಮತ್ತು ಇತರರು)	ಸು. ೧೬೮೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿವೇಕಾಭ್ಯುದಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು, ೧೯೫೬
೫೫೪ ೫೫೫	ಜಿನಸಾ. ಜಿನಾಲೆ.	ಜಿನಭಕ್ತಿ ಸಾರ ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ ಪೊನ್ನ (ಸಂ ಬೊಮ್ಮರಸ ಪಂಡಿತ)	ಸು. ೧೮೧೦ ಸು. ೯೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ಲಾಲ್, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೫೫೬	ಜಿರಾಮಾ.	ಜಿನರಾಮಾಯಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ಲಾಲ್/ರಿ, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೫೭	ಜೀವದಾನ.	ಜೀವದಾನ	ನಾರಾಯಣ ಹುಲಗಿ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೫೮	ಜೀವಾಶ.	ಜೀವನ ಪಾಠಗಳು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೫೯	ಜೀವಂಚ.	ಜೀವಂಧರ ಚರಿತೆ	ಭಾಸ್ಕರ (ಸಂ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೪೨೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೫೬೦	ಜೀವಂಸಾಂ.	ಜೀವಂಧರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಬೊಮ್ಮರಸ	ಸು. ೧೪೮೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೨೭, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೫೬೧	ಜೀವನ.	ಜೀವನ	ಬಿ. ಆರ್. ವಿ. ರಾವ್	೧೯೫೩	ತ್ಯಾಗರಾಜ ಪ್ರೆಸ್, ಸಿಕ್ಕಾರಿಪುರ
೫೬೨	ಜೀವಪ್ರ.	ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹ	ರಮಾಕಾಂತ	೧೯೫೧	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೬೩	ಜೀವಮ.	ಜೀವನ ಸಂಗ್ರಾಮ	ಪಿ. ಶೀನಲೆಟ್ಟ	೧೯೪೬	ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಸಂಜೆ, ಉಡುಪಿ
೫೬೪	ಜೀವಯಾ.	ಜೀವನ ಯಾತ್ರೆ	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಶೋಕ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೬೫	ಜೀವರಂ.	ಜೀವನ ರಂಗ	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪ	೧೯೫೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೫೬೬	ಜೀವಲ.	ಜೀವ ಲಹರಿ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೬೭	ಜೀವಸಂ.	ಜೀವಸಂಬೋಧನೆ	ಬಂಧುನರ್ಮ	ಸು. ೧೨೦೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?) ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೫೬೮	ಜೀವಸಾ.	ಜೀವನ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ	(ಸಂ ಎಚ್. ಶೇಷಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	,,	(ii) ಓರಿಟ್ಟೆ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೫
೫೬೯	ಜೀವಾತ್ಮ.	ಜೀವಾತ್ಮ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೬೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೫೭೦	ಜೂಜು.	ಜೂಜು	ಸು. ವೆಂಕಟಾಚಲಯ್ಯ	೧೯೫೧	ಸುಬೋಧ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೭೧	ಜೈನಧ.	ಜೈನಧರ್ಮ ಪರಿಭಾಷೆ	ಅನು ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್ ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೫	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೭೨	ಜೈನಪ.	ಜೈನಧರ್ಮ	ಮಹಾದೇವ ಪ್ರಭಾಕರ ಪೂಜಾರಿ	೧೯೩೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೫೭೩	ಜೈನಮಿ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಜೈನಿ ಭಾರತ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೨	ಶಾಂತಿ ಸೇವಾಸದನ, ಸೇಡಬಾಳ
೫೭೪	ಜೊಮ್ಮರ.	ತೆಲುಗು ಜೊಮ್ಮಯ್ಯಗಳ ರಗಳೆ	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ (ಸಂ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೦೦	ಶ್ರೀ ವಾಣೀವಿಲಾಸ ಬುಕ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೫೭೫	ಜೋಳಬೆ.	ಜೋಳದ ಬೆಳೆಯ ನಡುವೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೫೭೬	ಜ್ಞಾನಚ.	ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರ ಚರಿತೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೭೭	ಜ್ಞಾನಚಂ.	ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರಾಭ್ಯುದಯ	ಪಾಯಣನರ್ಣಿ (ಸಂ ರಘುಚಂದ್ರ ಶೆಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೬೫೯	ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ೧೦೫, ಅತಿಬಲ ಮಹಾರಾಜರು, ಮೂಡುಬಿದರೆ, ೧೯೫೮
೫೭೮	ಜ್ಞಾನಸಿಂ.	ಜ್ಞಾನಸಿಂಧು	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೧೯, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೫೭೯	ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ.	ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿನೋದಿನಿ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ (ಸಂ ಪಂಡಿತರಿಂದ ಪರಿಶೋಧಿತ)	ಸು. ೧೭೫೦	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಾಜಪೇಯಿ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೦
೫೮೦	ಜ್ಯೋತಿಶಾ.	ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರ	ಅನು ನಂಗಪುರಂ	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮೧	ಜ್ಞಾಲಾಮೇ.	ಜ್ಞಾಲಾಮುಖಿಯ ಮೇಲೆ	ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೧	—
೫೮೨	ಝಾರಾಣಿ.	ಝಾರ್ನಿಯ ರಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ	ಪಾಟೀಲ ತಿರುಮಲರಾಯ	೧೯೫೧	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮೩	ಟಾಕಫೆ.	ಟಾಲ್‌ಸ್ಟಾಯಿಯವರ ಕಥೆಗಳು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೫೮೪	ಡಬೊಮ್ಮ.	ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು (೮೯)	ಅನು ಎಲ್. ಜಿ. ಗೋವಿಂದರಾಜ್	೧೯೩೫	ಭಾರತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮೫	ಢಂಡೋಲು.	ಢಂ ಢಂ ಡೋಲು	ಅನು ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೫೮೬	ತಕ್ಕಡಿ.	ತಕ್ಕಡಿ (ವ್ಯಾಪಾರ-ವಿಜ್ಞಾನ)	ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	೧೯೩೩	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೫೮೭	ತತ್ತ್ವಚಿಂ.	ತತ್ತ್ವಚಿಂತಾಮಣಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೧	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೫೮೮	ತತ್ತ್ವಪ್ರ.	ತತ್ತ್ವರತ್ನ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ಎಚ್. ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೩೨, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೫೮೯	ತತ್ತ್ವಶು.	ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೧೭೦	ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೫೯೦	ತತ್ತ್ವಾನಿ.	ತತ್ತ್ವಾನಿಭಯ ನಿಘಂಟು	ಬಾಲಚಂದ್ರದೇವ	—	—
೫೯೧	ತತ್ತ್ವಾನು.	ತತ್ತ್ವಾನುಭವ ಪ್ರಕಾಶ	(ಸಂ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೯೨೭	ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೯೨	ತರಬೆ.	ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಗಳು	ದೇವಶಿಖಾಮಣಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೧೭, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೫೯೩	ತರ್ಕಕೌ.	ತರ್ಕಕೌಮುದಿ	ಸ್ವಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ	—	ಎನ್.ನಾರಾಯಣರಾವು ಮಾನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೯೪	ತರ್ಕಕೌ.	ತರ್ಕಕೌಮುದಿ	ಎಸ್. ಎಂ. ಮುನೀಂಕಟ್ಟ	೧೯೪೯	ವಸ್ತಿ ಕುಲ ಅಂಡ್ ಕೋ., ಬೆಂಗಳೂರು
೫೯೫	ತರ್ಕಕೌ.	ತರ್ಕಕೌಮುದಿ	ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲಣ್ಣ	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೬೪, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೯೪	ತವನಿ.	ತವನಿಧಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೭	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೫೯೫	ತಸೂವ್ಯ.	ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಸೂತ್ರವೃತ್ತಿ	ದಿವಾಕರಣಂದಿ	೧೦೬೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.ಇ.ಇಂ. ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೫೯೬	ತಳಿರು.	ತಳಿರುತೋರಣ	(ಸಂ ಮ. ವಿ. ನಾಯಕ)	೧೯೪೯	ಹಂಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲಾ, ಮುಂಬಯಿ
೫೯೭	ತಾಪ್ಯಾರಿ.	ತಾರಾಪ್ಯಾರಿ	ನರಸೀಪುರದ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೨೬	ಕ್ರೌಫ್ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೫೯೮	ತಾಯಿ.	ತಾಯಿ	ಅನು ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೯೯	ತಾಯಿಕ.	ತಾಯಿಯ ಕರುಳು	ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೦೦	ತಾಯಿನಾ.	ತಾಯಿನಾಡು (ದಿನಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ ಪಿ. ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್)	೧೯೨೭-	ತಾಯಿನಾಡು, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೧	ತಾವರೆ.	ತಾವರೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೨	ತಿಂಮತ.	ತಿಂಮನ ತಲೆ	ಬೀಚಿ	೧೯೫೫	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೦೩	ತಿಡುಗು.	ತಿರುಕರ ಪಿಡುಗು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ, ಕೃಷ್ಣ ಕುಮಾರ ಕಲ್ಲೂರ	೧೯೩೦	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೦೪	ತಿಮ್ಮಲ.	ಕನ್ನಡ ಮಹಾಭಾರತ ಆಶ್ವಮೇಧಪರ್ವ	ತಿಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೫೧೦	ಟಿ. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ಶೆಟ್ಟಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೦೫	ತಿಮ್ಮಲ.	,, ಅನುಶಾಸನಿಕಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೬	ತಿಮ್ಮಮ.	,, ಮಹಾಪ್ರಸ್ಥಾನಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೭	ತಿಮ್ಮಮೌ.	,, ಮೌಸಲಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೮	ತಿಮ್ಮಶಾಂ.	,, ಶಾಂತಿಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೦೯	ತಿಮ್ಮಶ್ರ.	,, ಅಶ್ವಮವಾಸಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೦	ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ.	,, ಸ್ತ್ರೀಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೧	ತಿಮ್ಮಸ್ತ.	,, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ	,,	,,	,,
೬೧೨	ತಿರುತೊಂ.	ತಿರುಕುರುಂಪೆಯ ತೊಂಡರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಇಳಿಲ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೩	ತಿರುನಾ.	ತಿರುನಾಳ್ವೊವರ ರಗಳೆ	,,	,,	,,
೬೧೪	ತಿರುನೀ.	ತಿರುನೀಲಕಂಠಪಾಣರ ರಗಳೆ	,,	,,	,,
೬೧೫	ತಿರುಪಾ.	ತಿರುಪಾಣಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೩
೬೧೬	ತಿರುರ.	ತಿರುನೀಲಕಂಠರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಇಳಿಲ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೭	ತಿರುಶ.	ತಿರುವೇಂಗಡ ಶತಕ	ಕೇಶವ	ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೧೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೧೮	ತಿಲೋಮೆ.	ತಿಲೋತ್ತಮೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೦	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೧೯	ತೀರ್ಥಕ.	ತೀರ್ಥಕರೂ ತೀರ್ಥಂಕರರೂ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೭	ಶಾಕ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨೦	ತೀರ್ಥಮ.	ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಿಮಾ	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ ಹನುಮಂತರಾವ ಕು. ಗೋರಬಾಳ)	೧೬೮೭-	ಲಿಂಗಸುಗೂರ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ
೬೨೧	ತುಂಗಭ.	ತುಂಗಭದ್ರ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೭೫೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ, ೧೯೪೯
೬೨೨	ತುಂಬಿಕೊ.	ತುಂಬಿದ ಕೊಡ - ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ದೊಡ್ಡೇರಿ ವೆಂಕಟಗಿರಿರಾವ್	೧೯೫೬	ಗೌರೀಶಂಕರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು
೬೨೩	ತುಟಮಿ.	ತುಟಿ ಮಿರಿದುದು	ರಾ. ಶಿ.	೧೯೫೭	—
೬೨೪	ತುಪದ.	ತುಂಟಿನ ಪದಗಳು	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೨೫	ತುಬ್ಬಣ್ಣ.	ತುಬ್ಬಣ್ಣಾರ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	ಮುರಲಿ	೧೯೫೬	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೬	ತುರಂಗ.	ತುರಂಗ ಭಾರತ	ಪರಮದೇವ (ಸಂ ಕೆ. ವೆಂಕಟರಮಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಸೂರಿ)	೧೭೭೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೭	ತುಳಸೀ.	ತುಳಸೀರಾಮಾಯಣಾಮೃತ (ರಾಮಚರಿತ ಮಾನಸ)	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೬	ಭಾರತೀ ಭಾಷಮಾನೆ, ಮುಂಬಯಿ, ೧೮೮೯
೬೨೮	ತುಳುನಾ.	ತುಳುನಾಡು	ಪಿ. ಗುರುರಾಜಭಟ್	೧೯೬೩	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೨೯	ತುಲುಗಾ.	ತುಲುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ತುಲುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಭವ್ಯವಾಣಿ, ಪಡುಪೇಟೆ, ಉಡುಪಿ
					ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.ಇಳಿಲ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೬೩೦	ತೆನೆ.	ತೆನೆಗಳು	(ಸಂ ಜೆ. ವಾಮನಭಟ್ಟ)	೧೯೪೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಕೆನರಾ
೬೩೧	ತೆಲಂಶಾ.	ತೆಲಂಗಾಣಾ ಶಾಸನಮುಲು (ಸಂಪುಟ ೧)	(ಸಂ ಎಸ್. ಥನುಮಂತರಾವ್)	೧೯೩೫	ಹಾಯ್ಸ್ಕೂಲ್, ಮಂಗಳೂರು
೬೩೨	ತೇಮೋಡ.	ತೇಲಿಹೋಡ ಮೋಡ	ಗೀತಾ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೬	ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯ ಪರಿಶೋಧಕ ಮಂಡಲಿ,
೬೩೩	ತೊರರಾ.	ತೊರನೆಯ ರಾಮಾಯಣ	ನರಹರಿ (ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ) (ಸಂ (i) ಹೊ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಸ.ಡಿ.ಇ. ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಹೊ. ವೆಂಕಟರಾಮ ಶಾಸ್ತ್ರಿ) (ii) ಸಂಪುಟ I, ಎನ್.ಬಸವರಾಧ್ಯ; ,, II, ಬಿ.ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಹೈದರಾಬಾದು ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಕೃಷ್ಣರಾಜವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೭೦
೬೩೪	ತೊಳೆಮು.	ತೊಳೆದ ಮುತ್ತು	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೨	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೬
೬೩೫	ತ್ಯಾಗಮ.	ತ್ಯಾಗಮಯಿ	ರಾ. ಮೊ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ	೧೯೫೪	,, ೧೯೫೯
೬೩೬	ತ್ರಿಪುನಿ.	ತ್ರಿಪುನಿ ಪುರಾತನ ವಿಳಾಸಂ	ಸುರಂಗ (ಸಂ ದಾನಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೦೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು ವಾಗ್ಗೇವೀ ವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಲಯ, ದಾವಣಗೆರೆ, ೧೯೦೨
೬೩೭	ತ್ರಿಪುಸಾಂ.	ತ್ರಿಪುರದಹನ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಶಿಶುಮಾಯಣ (ಸಂ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ)	ಸು. ೧೨೩೩	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೯
೬೩೮	ತ್ರಿಭುತಿ.	ತ್ರಿಭುವನ ತಿಲಕ	ವಿರುಪರಾಜ	೧೫೧೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೨೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೩೯	ತ್ರಿಲೋಕ.	ತ್ರಿಲೋಕ ಶತಕ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ	೧೫೫೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೮೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೪೦	ದಂಬನಾ.	ದಂಬನ ನಾಯಿ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೬೪೧	ದಕಚ.	ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರಸಾರ	ಕೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕಿಣಿ, ಉಗ್ರಾಣ ಮಂಗಳೇಶರಾಯ	೧೯೨೭	ಕೆನರಾ ಛಾಪಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೬೪೨	ದಕ್ಷಾರ.	ದಕ್ಷಾಧರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೪೩	ದಕ್ಷಿನ.	ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವ ನಕ್ಷಾಗ ಮತ್ತ ಇತರ ಕತೆಗಳು	ನಾರಂಗಿಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೪	ದತ್ತವಾ.	ದತ್ತವಾಣಿ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೦ ?	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೫	ದಭಾಣ.	ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ	ಅನು ಜೆ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೫೭	ಪರಿಮಳ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೪೬	ದಮಸ್ತ.	ದಮಯಂತೀ ಸ್ವಯಂವರಂ	ಬಸವಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೪೩-೯೧	ಸರಕಾರದ ಬ್ರಾಂಚ್ ಮುದ್ರಾಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೧
೬೪೭	ದರ್ಶನ.	ದರ್ಶನ	ಬಿ. ಜಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೪೮	—
೬೪೮	ದಲಿಕು.	ದಲಿತ ಕುಸುಮ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೪೯	ದಶಕು.	ಅಭಿನವ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಚೌಂಡರಾಜ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೩೦೦	ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೨
೬೫೦	ದಶಟೀ.	ದಶಗ್ರಂಥಿ ಟೀಕೆ	ವೀರಣಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೨೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೫೧	ದಾಕೂಟ.	ದಾಸಕೂಟ	ಬೀಚಿ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೬
೬೫೨	ದಾದಾನ.	ದಾದಾಭಾಯಿ ನವರೋಜಿ	ಅನು ಕೆ. ಚಿದಂಬರಂ	೧೯೫೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬೫೩	ದಾದಿ.	ದಾದಿ	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೨	ಅಜಿತಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾವಿ
೬೫೪	ದಾಬುತ್ರಿ.	ದಾರಿಯ ಬುತ್ರಿ	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೬೫೫	ದಾಸಹು.	ದಾಸರ ಹುಡುಗಿ	ಟೀಂಗೆ ಗೋವಿಂದರಾಯ	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಥಾಕುಂಜ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಬೆಳಗಾವಿ
೬೫೬	ದಾಸೋಸಂ.	ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೬೫೭	ದಿನಾರಿ.	ದಿನಾರಿ	ಹೊಯಿಸಳ	೧೯೪೭	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೫೮	ದಿಲೀಚ.	ದಿಲೀಪ ಚರಿತೆ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೮೯೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೬೫೯ ೬೬೦ ೬೬೧	ದಿಲ್ಲಿಪ. ದಿನಾಬ. ದಿವ್ಯಚ.	ದಿಲ್ಲಿಯ ಪತ್ರಗಳು ದಿನಾನ್ ಬಹದ್ದೂರ್ ದಿವ್ಯಸೂರಿ ಚರಿತೆ	ಎಸ್. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿರಾವ್ ಕೋ. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ (ಸಂ ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೯೫೦ ೧೯೫೭ ೧೬೭೨- ೧೭೦೪	ಉಪಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೬೬೨ ೬೬೩ ೬೬೪ ೬೬೫	ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ದೀಪದ. ದೀಪನಿ. ದೀಪಮ.	ದೀಕ್ಷಾಬೋಧೆ ದೀಪದರ್ಶನ ದೀಪನಿರ್ವಾಣ ದೀಪದ ಮಲ್ಲಿ	ಕೆರೆಯ ಪದ್ಮರಸ ದಿನೇಶ್ ಕೊಟ್ಟಲಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರ ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೫೬ ೧೯೫೫ ೧೯೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೭೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಸುಧಾಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೬೬ ೬೬೭ ೬೬೮	ದೀಪಹ. ದುಂಬಿಕ. ದುರಂನಾ.	ದೀಪ ಹತ್ತಿತು ದುಂಬಿಯ ಕನಸು ದುರಂತ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಸಾರ ನಾಟಕಗಳು	ಕೊಟ್ಟಲಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರ ಎಚ್. ಎ. ಭಟ್ಟ ಎಚ್. ಕೆ. ರಂಗನಾಥ್	೧೯೫೬ ೧೯೪೯ ೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಸಾಹಿತ್ಯಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ತ. ವೆಂ. ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೬೬೯ ೬೭೦ ೬೭೧	ದುಶ್ಯಾಕ. ದುಸಾರ. ದೂಬೆಟ್ಟ.	ದುಶ್ಯಾಸನ ಕಥೆ ದುಸ್ಸಂಸಾರ ದೂರದ ಬೆಟ್ಟ	— ಸಿ. ವಿ. ಆರ್. ತ್ರಿವೇಣಿ	ಸು. ೧೮೦೦ ೧೯೩೫ ೧೯೫೬	ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭ — ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೭೨ ೬೭೩	ದೃಢನಿ. ದೆಯ್ಯಮ.	ದೃಢನಿರ್ಧಾರ ದೆಯ್ಯದ ಮನೆ ಅಥವಾ ಅಷಾಢ ಬಹುಳ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ	ರಾ. ನ. ಮಳಗಿ ಕೆ. ವಿ. ಐಯರ್	೧೯೫೬ ೧೯೪೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ ಹಿಂದ್ ಕಿತಾಬ್ಸ್ ಲಿ. (ಬೊಂಬಾಯಿ), ಬೆಂಗಳೂರು
೬೭೪ ೬೭೫	ದೇಜ್ಯೋತಿ. ದೇದಾಪ್ರ.	ದೇಹಜ್ಯೋತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿ ಪ್ರಬಂಧಗಳು ದೇವರ ದಾಸಿನಾಯಕ ಪ್ರಶಸ್ತಿ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ (ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ, ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ, ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಜಿ. ಬಿ. ಅಕ್ಕಲಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತ, ಎಂ. ಜಿ. ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯ)	೧೯೪೮ ೧೯೫೩	ವಸಂತ ಮಾಲಿಕೆ, ಮಂಗಳೂರು ಸ್ಮಾರಕೋತ್ಸವ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟನಶಾಖೆ, ನಿಡುಮಾಮಿಡಿ ನಿವಾಸ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೭೬ ೬೭೭ ೬೭೮ ೬೭೯ ೬೮೦ ೬೮೧ ೬೮೨ ೬೮೩ ೬೮೪ ೬೮೫ ೬೮೬	ದೇದಾವ. ದೇದಾಸ. ದೇಯಾನಿ. ದೇವಅ. ದೇವದಾ. ದೇವದೂ. ದೇವಮ. ದೇವಸಾ. ದೇವಹೆಂ. ದೇವಾಂಪು. ದೇವೀಚೌ.	ದೇವರ ದಾಸಿನಾಯಕನ ವಚನಗಳು ದೇವದಾಸ ದೇವಯಾನಿ ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳ ಆಗಮನ ದೇವದಾನವರು ದೇವದೂತರು ದೇವತಾ ಮನುಷ್ಯ ದೇವರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ದೇವರ ಹೆಂಡತಿ ದೇವಾಂಗ ಪುರಾಣ ದೇವೀಚೌಧುರಾಣಿ	ದೇವರ ದಾಸಿನಾಯಕ (ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ) ಅನು ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕರನೀರ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಭಿ. ಪ. ಕಾಳೆ ಕೋ. ಸು. ಸೀತಾರಾಮ್ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲ ಶಂಕರಭಟ್ಟ ಕೆ. ಶ್ರೀಕಂಠ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ ಸಿದ್ದಮಲ್ಲಾರ್ಯ ಅನು ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್	ಸು. ೧೧೬೦ ೧೯೪೬ ೧೯೨೭ ೧೯೩೦ ೧೯೫೬ ೧೯೪೬ ೧೯೪೬ ೧೯೫೦ ೧೯೫೫ ಸು. ೧೫೦೦ ೧೯೫೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ ಸಾಹಿತ್ಯಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಶ್ರೀ ರುದ್ರವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಲಯ, ರೋಣ — ಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಗೀತಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೦೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಿ. ಎಫ್. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ ಅಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಪಿ. ಗುರುರಾವ್, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦ ೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪಿ. ಸಿ. ಶಾಬಾದಿಮಠ ಬುಕ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಟರ್, ಗದಗ, ೧೯೬೦ ಶೇಡಿಗುಮ್ಮೆ, ಪೆರಡಾಲ, ದ.ಕ. ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೮೭ ೬೮೮ ೬೮೯	ದೇವೀದ. ದೇವೀಪ್ರ. ದೇವೀಮ.	ದೇವೀದ್ವಯರ ದರ್ಶನಪ್ರಭಾವ ದೇವೀಮಹಾತ್ಮೆ ಪ್ರಸಂಗ ದೇವೀಮಹಾತ್ಮೆ	ಚನ್ನಬಸವ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾಚಾರ್ಯ ಹಿರೇಮಠ ದೇವೀದಾಸ ಚಿದಾನಂದಾನಧೂತ (ಸಂ ಪಿ. ಸಿ. ಶಾಬಾದಿಮಠ)	೧೯೨೯ ಸು. ೧೯೦೦ ಸು. ೧೭೫೦	ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಪಿ. ಗುರುರಾವ್, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦ ೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪಿ. ಸಿ. ಶಾಬಾದಿಮಠ ಬುಕ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಟರ್, ಗದಗ, ೧೯೬೦
೬೯೦ ೬೯೧	ದೇಶಧು. ದೇಶಾಂಕ.	ದೇಶಧುರೀಣ ದೇಶಾಂತರದ ಕಥೆಗಳು	ಎಸ್. ಕೆ. ಶಾಮಭಟ್ಟ ದೇವುಡು	೧೯೫೬ ೧೯೫೧	ಶೇಡಿಗುಮ್ಮೆ, ಪೆರಡಾಲ, ದ.ಕ. ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯೨	ದೋರಾಕ.	ದೋರಾ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಚೌಳಕಿ	೧೯೫೦	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೬೯೩	ದೌಲತ್.	ದೌಲತ್	ವೀರಕೇಸರಿ	೧೯೬೫	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೯೪	ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ.	ದ್ರಾಕ್ಷಿ ದಾಳಿಂಬೆ	ವಿ. ಸೀ.	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೯೫	ದ್ರೋಣನೈ.	ದ್ರೋಣಿ ಮತ್ತು ಅಪಹೃತಕನೈ	ಅಣ್ಣಗಿರಿ	೧೯೫೬	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೬೯೬	ದ್ವಾದಶಾ.	ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ	ವಿಜಯಣ್ಣ	೧೪೪೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೩, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೬೯೭	ಧನಂಜ.	ಧನಂಜಯ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೫೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೬೯೮	ಧರ್ಮನಾ.	ಧರ್ಮನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಮಧುರ (ಸಂ ಎಂ. ಸಿ. ಪದ್ಮನಾಭಶರ್ಮ, ಜಿ. ಬ್ರಹ್ಮಪ್ಪ)	ಸು. ೧೩೮೫	ಜೈನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೬೯೯	ಧರ್ಮಪ.	ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆ	ವೃತ್ತವಿಲಾಸ	ಸು. ೧೩೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೩೩, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೭೦೦	ಧರ್ಮರ.	ಧರ್ಮರಹಸ್ಯ	ಗಲಗನಾಥ	೧೯೨೫	ಗಲಗನಾಥ ಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೦೧	ಧರ್ಮಸೆ.	ಧರ್ಮಸೆರೆ	ಜಡಭರತ	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೦೨	ಧರ್ಮಾವ್ಯ.	ಧರ್ಮಾವ್ಯತಂ	ನಯಸೇನ (ಸಂ ಆರ್. ಶಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೧೧೨	ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೪, ೧೯೨೬
೭೦೩	ಧಾರಜಿ.	ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ಇ. ಪೇ. ನಿಂಬಾಳಕರ	೧೯೧೬	—
೭೦೪	ಧಾರ್ಮಿಕತೇ.	ಧಾರ್ಮಿಕ ತೇಜ	ಗಲಗನಾಥ	೧೯೨೮	ಗಲಗನಾಥ ಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೦೫	ಧೂಮಕೇ.	ಧೂಮಕೇತು	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೩೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೦೬	ಧೂಮಮ.	ಧೂಮಕೇತುವಿನ ಮದುವೆ	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೫೦	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೭೦೭	ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ.	ಕನ್ನಡ ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ ಮತ್ತು ಲೋಚನಸಾರ	ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೧	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೭೦೮	ನಂಟರು.	ನಂಟರು	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೬೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೭೦೯	ನಂದಿಮಾ.	ನಂದಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಗೋವಿಂದ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೭
೭೧೦	ನಂಜರ.	ನಂಜಯಣ್ಣನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ (ಸಂ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೬
೭೧೧	ನಗೆಗ.	ನಗೆಗಡಲು	ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೩೩	೬ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವೆ. ಬಿ. ಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೧೨	ನಗೆಮಾ.	ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆಯವಚನಗಳು	ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೪೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೭೧೩	ನಗೆಹೊ.	ನಗೆಹೊಗೆ	ಅನು ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೭೧೪	ನಟಸಾ.	ನಟಸಾರ್ವಭೌಮ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೯	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೧೫	ನಡುಗೋ.	ನಮ್ಮ ನಡುವಿನ ಗೋಡೆ	ಶಿವೇಶ್ವರ ದೊಡ್ಡಮನಿ, ಇತರರು	೧೯೫೧	ಪುರೋಗಾಮಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೧೬	ನಡುಮ.	ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ	ಎನ್ನೆ	೧೯೩೭	ಪ್ರೇಮ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೧೭	ನಡೆದಾ.	ನಡೆದುಬಂದ ದಾರಿ (ಭಾಗ I-III)	(ಸಂ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ, ಕೆ. ಡಿ. ಕುರ್ತುಕೋಟಿ)	೧೯೫೯-೧೯೬೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೧೮	ನಡೆಬಂ.	ನಡೆದು ಬಂದ ದಾರಿ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೫೨	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೧೯	ನದೀಪ.	ನಮ್ಮೂರ ದೀಪ ಮತ್ತು ಇತರ ಕತೆಗಳು	ಕೋ. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ	೧೯೫೪	ಸಜೀವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೭೨೦	ನನಲ್ಲ.	“ನನ್ನ ನಲ್ಲ” ಹಾಗೂ ಇತರ ಕವನಗಳು	ಮಧುರ ಚನ್ನ (ಸಂ ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ)	೧೯೩೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅರವಿಂದಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಚಡಚಣ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ, ೧೯೫೫
೭೨೧	ನನಾರ.	ನರಕದಲ್ಲಿ ನಾರಸಿಂಹ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೭	ಪ್ರೇಮ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೨೨	ನನ್ನಜೊ.	ನನ್ನ ಜೊತೆಗಾರರು	ಸಿದ್ಧವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	—	—
೭೨೩	ನನ್ನಪ.	ನನ್ನ ಅಪ್ಪರೆ ಮತ್ತು ಮುಗುದೆಯರ ಪತ್ರಗಳು	ಸಿ. ಕೃಷ್ಣ	೧೯೪೫	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೨೪	ನನ್ನರ.	ನನ್ನ ರಸಿಕ	ಚದುರಂಗ	೧೯೫೧	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೨೫	ನಮರ.	ನಮಃಶಿವಾಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೭೨೬	ನಮ್ಮನು.	ನಮ್ಮನುಡಿ	ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೬೦	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೨೭	ನಮ್ಮಬ.	ನಮ್ಮ ಬದುಕು	ಅನಂದಕಂದ	೧೯೩೯	ಜಯಂತಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೨೮	ನಮ್ಮಳ್ಳಿ.	ನಮ್ಮಳ್ಳಿ ನಸೀಬು	ಕೆ. ಸಿ. ಚೌಡಪ್ಪರೆಡ್ಡಿ	—	ಗ್ರಾಮಜ್ಯೋತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೨೯	ನಮ್ಮೂರ.	ನಮ್ಮೂರಿನ ರಸಿಕರು	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೨	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೩೦	ನರಚ.	ನರಪತಿ ಚರಿತಂ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ (ಸಂ ಜಯರಾಯಾಚಾರ್ಯ)	೧೮೨೩-೭೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೩೧	ನಲದ.	ನಲದಮಯಂತಿ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೬- ೧೯೨೧	ವಾಸುದೇವ ಸಾಹಿತ್ಯ ರತ್ನ ಮಾಲಾ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ೧೯೪೫
೭೩೨	ನಲೈ.	ನಲೈ	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಯಲ್ಸ್ ಎಂಡ್ ಏಜನ್ಸೀಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೩೩	ನವನೀ.	ನವನೀತ	ಸಿ. ಎಂ. ರಾಮರಾವ್	೧೯೫೦	ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಕೇರಿ
೭೩೪	ನವರಾ.	ನವರಾತ್ರಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೮	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೩೫	ನವವಿ.	ನವವಿಧಾನ	ಅನು ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಬಂಕಿಕೊಡ್ಲ	೧೯೪೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೭೩೬	ನವ್ಯಕಾ.	ನವ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಜೀವನ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೫೯	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೭೩೭	ನವ್ಯಧ್ವ.	ನವ್ಯಧ್ವನಿ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ, ಚನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೩೮	ನಳಚ.	ನಳಚರಿತ್ರೆ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೬
೭೩೯	ನಳಚಂ.	ನಳಚಂಪು	ಚೌಂಡರಸ (ಸಂ ಎಚ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೩೦೦	ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೨
೭೪೦	ನಳವಿ.	ನಳಕೂಬರ ವಿಳಾಸ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩-೭೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೩೫೫?, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೪೧	ನಾಕಥೆ.	ನಾಯಿಯ ಕಥೆ	ಅನು ಬಾಳಾಚಾರ್ಯ ಅವಧಾನಿ	೧೯೫೪	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೭೪೨	ನಾಕಲಾ.	ನಾ ಕಂಡ ಕಲಾವಿದರು	ಕೆ. ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೫೫	ತಳುಕಿನ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೭೪೩	ನಾಗಕಾ.	ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾದಂಬರಿ	ಅ. ಗೌ. ಕಿನ್ನಿ ಗೋಳಿ	೧೯೫೫	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೭೪೪	ನಾಗಕು.	ನಾಗಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಬಾಹುಬಲಿ (ಸಂ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೬೦	ಮೈಸೂರು ಜೈನ ಅಸೋಸಿಯೇಷನ್ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೩
೭೪೫	ನಾಗರಿ.	ನಾಗರಿಕ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೭	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯತೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೪೬	ನಾಚಿಕೆ.	ನಾಚಿಕೆ	ರಮಾನಂದ ಅಮೀನ್	೧೯೫೭	ಚಂದ್ರಸಾಗರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮುಂಬಯಿ
೭೪೭	ನಾಚಿರ.	ಮಾರುಡಿಗೆಯನಾಚಿತಂದೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೪೮	ನಾಚಿರಾ.	ನಾಚಿರಾಜೀಯ	ನಾಚಿರಾಜ	ಸು. ೧೩೦೦	ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ
೭೪೯	ನಾಡಪ.	ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಪದಗಳು	(ಸಂ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೫೨	ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ, ಬೆಳಗಾವಿ
೭೫೦	ನಾಡಿಗೇ.	ನಾಡಿಗೇರರ ನಗೆಬರಹಗಳು	ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೧	ನಾಡೋಜ.	ನಾಡೋಜ ಪಂಪ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೩೮	ಸೈಂಟ್ ಎಲೋಸಿಯಸ್ ಕೊಲೇಜ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೫೨	ನಾಣ್ಣುಡಿ.	ನಾಣ್ಣುಡಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ	೧೯೩೬	ಬಾಲಮೋಹನ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಬೆಳಗಾವಿ
೭೫೩	ನಾದಲೀ.	ನಾದಲೀಲೆ	ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೧	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೫೪	ನಾಧಾರಿ.	ನಾಮಧಾರಿ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೩೯	ಸಾಧನ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೭೫೫	ನಾನಾಕಂ.	ನಾನಾರ್ಥಕಂದ	ಚೆನ್ನಕವಿ (ಟೀಕು- ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	ಸು. ೧೬೦೦	ವಾಜಪೇಯಿ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೭೫೬	ನಾಪದ.	ನಾಡ ಪದಗಳು	(ಸಂ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ)	೧೯೪೭	ಮೋದಿ ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೭	ನಾಪೋಲೀ.	ನಾನು ಪೋಲೀಸನಾಗಿದ್ದೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೫೮	ನಾಲ್ಕುಮ.	ನಾಲ್ಕುನೆಯ ಮನೆ	ನರೇಂದ್ರಬಾಬು	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೫೯	ನಾಲ್ಕು ಕ.	ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೯	ಜೀವನ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೦	ನಾಳೇಜ.	ನಾಳೇಜಂಘ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೪೯	ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೧	ನಿಂದೆನೆ.	ನಿಂದೆಯ ನೆಲೆ	ಎಂ. ಕೆ. ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ	೧೯೫೯	ಸ್ವಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೨	ನಿಂಬರ.	ನಿಂಬವೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಲಿಲಾ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೬೩	ನಿಗಮ.	ನಿಗಮಸಾರಾಮೃತ	ಪದ್ಮನಾಭ ಮಹಾರಾಜ	ಸು. ೧೮೮೦	ತತ್ವಬೋಧಾಲಯ ಶಿಲಾಯಂತ್ರ ಭಾಸಖಾನೆ, ನೂಲವಿ, ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲಾ ಶೇಷಾಚಲಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಅಗಡಿ
೭೬೪	ನಿಗೂಢ.	ನಿಗೂಢ ಕೊಲೆ	ಎಂ. ಶೇಷಪ್ಪ ಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೨೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೫	ನಿಘಂಠಿ.	ನಿಘಂಟುಗಳ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೬೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೬೬	ನಿಜಸಾಂ.	ನಿಜಲಿಂಗ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ಸಾಂಗತ್ಯ	ನಿಜಲಿಂಗ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ	ಸು. ೧೬೦೦	ಟಿ.ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ಸೆಟ್ಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೧೧
೭೬೭	ನಿಭಾಗ.	ಕನ್ನಡ ಭಾಗವತ	ನಿತ್ಯಾತ್ಮ ಶುಕ್ಯೋಗಿ (ಸಂ (i) ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು (ii) ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ ೧-೨,೧೦)	ಸು. ೧೫೩೦	ಶಾರದಾಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೧, ೧೯೬೪
೭೬೮	ನಿಮ್ಮದ್ಯ.	ನಿಮ್ಮದ್ಯಪ್ಪಿ	ಡಾ ಎಸ್. ಟಿ. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೬೩	ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೬೯	ನಿರಶಾ.	ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರ	ಬಿ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪ	೧೯೫೮	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೭೦	ನಿರಾತೆ.	ನಿರಾಶ್ರಿತ	ಎಚ್. ವಿ. ಸಾವಿತ್ರಿಮ್ಮ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೭೧	ನಿರಾಭ.	ನಿರಾಭರಣ ಸುಂದರಿ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮನ್ವಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗದಗ
೭೭೨	ನಿರೀಕ್ಷೆ.	ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ	ಎಂ. ಅಕಬರ ಅಲಿ	೧೯೫೫	ಚೈತ್ರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೭೭೩	ನಿರ್ದೋಷಿ.	ನಿರ್ದೋಷಿ	ಆರ್. ಜಿ. ಕುಮಟ	೧೯೫೧	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೭೪	ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ.	ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ವನಿತೆ	ಆರ್. ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ	೧೯೨೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೭೫	ನಿರ್ವಾಮಾ.	ನಿರ್ವಾಣಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಿಕೆ	ಬೊಪ್ಪಣ್ಣ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೧೮೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೯, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೭೭೬	ನಿವೇದ.	ನಿವೇದನ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೭೭	ನಿಷ್ಕಾಮ.	ನಿಷ್ಕಾಮಪ್ರೇಮ	ಉಳ್ಳಾಲ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೭೭೮	ನಿರಸದು.	ನಿರಸಗದುಡಿಯಲ್ಲಿ	(ಸಂ ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ)	೧೯೫೧	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೭೯	ನಿರಸರ್ಗ.	ನಿರಸರ್ಗ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೦	ನಿರಸುತ.	ನಿರಸುತ	ಸೇವ ನಮಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೮	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೭೮೧	ನಿರಹಾರ.	ನಿರಾಹಾರ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೪೪	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೨	ನೀಗಟ್ಟು.	ನೀತಿಗಳ ನೆಲೆಗಟ್ಟು	ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೮೩	ನೀತಿಚಿಂ.	ನೀತಿಚಿಂತಾಮಣಿ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೬೨-೬೪	೨೯ನೇ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೭೮೪	ನೀತಿಮಂ.	ನೀತಿಮಂಜರಿ (ಭಾಗ I)	ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೦- ೧೯೩೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೧
೭೮೫	ನೀತಿವಾ.	ನೀತಿವಾಕ್ಯಾಮೃತ ,, (ಭಾಗ II)	ಸೋಮದೇವ (ಟೀಕೆ - ನೇಮಿನಾಥ)	ಸು. ೧೧೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೮ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೬	ನೀತಿಸಾ.	ನೀತಿಸಾರ	ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೮೦೦	ಭಾರತೀಭವನ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೫
೭೮೭	ನೀನಮು.	ನೀ ನನ್ನ ಮುಟ್ಟು ಬೇಡ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೇಮನಿ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೮೮	ನೀರಸ.	ನೀರಸ ಜೀವನ	ವೆ. ವಾ. ಸವನೂರ	೧೯೪೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೮೯	ನೀಲಧ್ವಜ.	ನೀಲಧ್ವಜ ಕಾಳಗವು	ಕಡಂದಲೆಯ ರಾಮ	೧೯೩೨	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೭೯೦	ನೀಸಾರಾ.	ನೀತಿಸಾರಾವಳಿ	ಜಗ್ಗು ಶಿಂಗರಾಯ್	೧೯೪೮	ಶ್ರೀ ನೀಲಕಂಠೇಶ್ವರ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯೧	ನೂರಜ.	ನೂರಜಹಾನ	ಪಂಡಿತ ಕೇಶವಶರ್ಮಾ ಗಲಗಲಿ	೧೯೪೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರ.ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೯೨	ನೇಮಿಪು.	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಕರ್ಣಪಾರ್ಥ (ಸಂ ಎಚ್. ಶೇಷ ಆಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೪೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೭೯೩	ನೇಮಿಸಂ.	ನೇಮಿನೇಶ ಸಂಗತಿ	ಮಂಗರಸ III (ಸಂ ಎ. ಶಾಂತಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೫೦೮	ಚತುರಂಗ ಬಸವರಾಜ ಆರಸು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೧
೭೯೪	ಪಂಚತಂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಪಂಚತಂತ್ರಂ	ದುರ್ಗಸಿಂಹ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೦೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೮
೭೯೫	ಪಂಚಭ.	ಪಂಚಭಕ್ತ	ಕೆ. ಎನ್. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೪	ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮುಂಡಾಜೆ, ದ.ಕ. ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ.ಬುಕ್‌ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಟರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯೬	ಪಂಚಾಮೃ.	ಪಂಚಾಮೃತಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ರಾಮುದೇವುಡು	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೯೮, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೭೯೭	ಪಂಚೀಕ.	ಪಂಚೀಕರಣ	ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ	ಸು. ೧೭೫೦	ಜಿ.ಎಸ್.ವಿಶ್ವ ಮತ್ತು ಕಂಪೆನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯೮	ಪಂಜಪಂ.	ಪಂಜರವಳ್ಳಿಯ ಪಂಜು	ಕಡಿದಾಳ್ ಮಂಜಪ್ಪ	೧೯೬೩	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೭೯೯	ಪಂಜೆನೆ.	ಪಂಜೆಯವರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ	(ಸಂ ಎಮ್. ಗೋವಿಂದಪ್ಪ, ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ, ಶಿವರಾಮಕಾರಂತ)	೧೯೫೨	
೮೦೦	ಪಂಡಿತ.	ಪಂಡಿತ ನಿಘಂಟು	ವಿ. ಡಿ. ಪಂಡಿತ್	೧೯೧೩	ಕಾಕ್ಸ್‌ಟನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೦೧	ಪಂಪನಿ.	ಪಂಪಭಾರತದ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೦೨	ಪಂಪಭಾ.	ಪಂಪಭಾರತಂ ಎಂಬ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯಂ	ಪಂಪ (ಸಂ (i) ಬಿ. ಲೂಯಿ ರೈಸ್; (ii) ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	ಸು. ೯೪೧ ,,	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೮ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೧
೮೦೩	ಪಂಪಾಶ.	ಪಂಪಾಶತಕ	ಹರಿಹರ (ಸಂ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೮೦೪	ಪಂಪಾತ್ರ.	ಪಂಪಾತ್ರ	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೨೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೭
೮೦೫	ಪಂಪಾನಾ.	ಪಂಪರಾಮಾಯಣವೆಂಬ ರಾಮಚಂದ್ರಚರಿತ ಪುರಾಣಂ	ನಾಗಚಂದ್ರ (ಸಂ (i) ಲೂಯಿ ರೈಸ್ (ii) ವಿವಿಧ ಪಂಡಿತರು)	ಸು. ೧೧೦೦	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೨, ೧೯೪೩ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೧
೮೦೬	ಪರಾಕ್ಷಿ.	ಪರಾಕ್ಷಿ	ಹೊಯಿಸಳ	೧೯೪೯	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೦೭	ಪತಂಗ.	ಪತಂಗ	ಯಮುನಾ ಲಿಂಗಪ್ಪ	೧೯೫೨	ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಹೊಸಹಳ್ಳಿ, ಸಾಗರ
೮೦೮	ಪತಿ.	ಪತಿ	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೦೯	ಪತಿತೋ.	ಪತಿತೋದ್ಧಾರ	ಹುಯಿಲಗೋಳ ನಾರಾಯಣರಾಯ	೧೯೫೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೧೦	ಪತ್ರಿಕಾ.	ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯ	ರಾ. ಯ. ಧಾರವಾಡಕರ	೧೯೪೮	ಜನತಾ ಶಿಕ್ಷಣಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೧೧	ಪತ್ರಿನಿ.	ಪತ್ರಿಕಾ ನಿಘಂಟು (ಇಂಗ್ಲಿಷ್-ಕನ್ನಡ)	(ಸಂ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ)	೧೯೬೫	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೧೨	ಪದಗೋ.	ಪದಮಂತ್ರಗೋಷ್ಠ	ಚನ್ನಬಸವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೭೫, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೮೧೩	ಪದ್ಮನ.	ಪ್ರಬುದ್ಧಪದ್ಮನಯನೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೪೮	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೮೧೪	ಪದ್ಮರಾ.	ಪದ್ಮರಾಜ ಪುರಾಣಂ	ಪದ್ಮಣಾಂಕ (ಸಂ (i) ಬಿ. ಮಲ್ಲಾರಾಧ್ಯ, (ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ)	ಸು. ೧೩೮೫ ,,	ಅಂಬಿಕಾವಿಲಾಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೯ ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೮೧೫	ಪದ್ಯಸಾ.	ಪದ್ಯಸಾರ (ಭಾಗ I) ,, (ಭಾಗ II)	(ಸಂ ಲೂಯಿ ರೈಸ್) (ಸಂ ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್)	೧೮೭೨ ೧೯೧೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೧೬	ಪಯಣ.	ಪಯಣ	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೩೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೧೭	ಪರಗೀ.	ಪರಮಾರ್ಥಗೀತೆ	ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೫೦೦	ಸಿದ್ಧವಿಲಾಸ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೮೧೮	ಪರಬೋ.	ಪರಮಾನುಭವಬೋಧೆ	"	"	" "
೮೧೯	ಪರಮಾ.	ಪರಮಾರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ	"	"	" "
೮೨೦	ಪರಮೇ.	ಪರಮೇಶ್ವರ	ವಾಸುದೇವ ಅಂಗಿರಸ	೧೯೩೬	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಅಗಡಿ
೮೨೧	ಪರಶು.	ಪರಶುರಾಮ ರಾಮಾಯಣ	ಬೊಬ್ಬೂರು ರಂಗ	ಸು. ೧೭೫೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
		" (ಆಶ್ವಾಸ ೧-೬)	(ಸಂ ವೆಂಕಪ್ಪಾ ಪರಮಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೆ)	"	(ii) ಕರ್ಣಾಟಕ ಸುಕಾವ್ಯ ರತ್ನ ಮಾಲಾ, ಧಾರೇಶ್ವರ, ೧೯೨೩
೮೨೨	ಪರಸಾ.	ಪರಮಾಗಮಸಾರ	ಚಂದ್ರಕೀರ್ತಿ	ಸು. ೧೪೦೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೦೯, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
		" (ಸಂ ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪ)	"	"	(ii) ಜೈನಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರ ಸಂಘ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೩
೮೨೩	ಪರಾವ.	ಪರಾವಲಂಬಿ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೨೪	ಪರಿಣೇ.	ಪರಿಣೇತಾ	ಅನು ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೪೫	ಸಾಧನಾ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೮೨೫	ಪರಿನ.	ಪರಿವರ್ತನ	ಮುರಲಿ	೧೯೪೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೮೨೬	ಪರಿಲ.	ಪರಿವರ್ತನ	ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್ ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೪೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೨೭	ಪರಿವ.	ಪರಿವರ್ತನೆ	ಹೊಸಬೆಟ್ಟು ರಾಮರಾಯ	೧೯೩೭	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೮೨೮	ಪರೀಕ್ಷೆ.	ಪರೀಕ್ಷೆ	ವೈ. ವಿ. ಇಂದಿರಾಬಾಯಿ	೧೯೫೨	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೮೨೯	ಪಲಾಂಡು.	ಪಲಾಂಡು ಚರಿತ್ರೆ	ಕೆರೋಡಿ ಸುಬ್ಬರಾವ್	ಸು. ೧೯೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦
೮೩೦	ಪಲಾನ.	ಪಲಾಯನ	ವಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ	೧೯೪೬	ಶ್ರೀ ಮ. ಗ. ಶೆಟ್ಟಿ, ಬಂಕಿಕ್ಕೊಡ್ಡ
೮೩೧	ಪವನ.	ಪವಿತ್ರಜೀವನ	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೦	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೮೩೨	ಪವಶೀ.	ಪತಿವಶೀಕರಣ	ಕೆರೂರ್ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೯೨೮	ಸ್ವಾಮಿ ರಾ. ಕೆರೂರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ
೮೩೩	ಪಶುಭಾ.	ಪರಶುರಾಮ ಭಾರತ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೬೦, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೮೩೪	ಪಶ್ಚಿಮ.	ಪಶ್ಚಿಮರಂಗಕ್ಷೇತ್ರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ	ತಿಮ್ಮಕವಿ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೭, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೮೩೫	ಪಶ್ಚಿ ಸಾಂ.	ಪಶ್ಚಿಮರಂಗಧಾಮ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಚಿಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೫೦, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೮೩೬	ಪಸಾರ.	ಪದಾರ್ಥಸಾರ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಘಣಂದಿ	ಸು. ೧೨೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೩೨೫, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೮೩೭	ಪಹಾರ.	ಪರಿಹಾರ	ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೨	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೩೮	ಪಳಮ.	ಪಳಮಗಳು	ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟ	೧೯೪೯	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಸಂತಪ್ರೇಮಿ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೮೩೯	ಪಾತರ.	ಪಾತರಗಿತ್ತಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೇಮನಿ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೪೦	ಪಾನಕ.	ಪಾನನಿರೋಧದ ಕಥೆಗಳು	ಬಿ. ಎಸ್. ಮಾವಿನಕುರ್ವೆ	೧೯೫೩	—
೮೪೧	ಪಾಪ್ರಾಶ.	ಪಾರ್ವತೀಪ್ರಾಣನಾಥ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೮೪೨	ಪಾರಸಿ.	ಪಾರಸಿಕರು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೯	ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು
೮೪೩	ಪಾರಿನಿ.	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ನಿಘಂಟು	ಕೆ. ಆರ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ	೧೯೨೩	ವಿದ್ಯಾಭಾಸ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು
೮೪೪	ಪಾರ್ವಪ.	ಪಾರ್ವತೀ ಪರಿಣಯ	ನರಹರ ರಾಮಚಂದ್ರ ಕನಮಡಿ	೧೯೨೨	(?) ; ವಿಜಾಪುರ
೮೪೫	ಪಾರ್ಶ್ವಪು.	ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ಪಾರ್ಶ್ವಪಂಡಿತ	ಸು. ೧೨೦೫	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೫೮, ೫೯, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
		" (ಸಂ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ, ಎಂ. ಗೋವಿಂದರಾವ್)	"	"	(ii) ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೪
೮೪೬	ಪಾವಕ.	ಪಾವನ ಪಾವಕ	ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	೧೯೩೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೮೪೭	ಪಾವಶ.	ಪಾರ್ವತೀವಲ್ಲಭ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೮೪೮	ಪಾಶ್ಚಾಪು.	ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಪುರಾತನ ಕಥೆಗಳು	ಗೊರೂರುರಾಮಸ್ವಾಮಿಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೬	ಪ್ರೋಗ್ರೆಸ್ ಬುಕ್ ಸ್ಟಾಲ್, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೪೯	ಸಾಸೋಪು.	ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ವಿರಕ್ತ ತೋಟದಾಯ್ಕ (ಸಂ ಎನ್.ಆರ್.ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೫೬೦	ವೀರಶೈವ ಗ್ರಂಥಪ್ರಸಾರಕೆ ಮಂಡಲಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೮೫೦	ಪಾಳಗಾ.	ಪಾಳಯಗಾರರು	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೩	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್‌ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫೧	ಪಿಂಡೋರ.	ಪಿಂಡೋತ್ತತ್ತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಿಲ, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೮೫೨	ಪಿಪಾಸೆ.	ಪಿಪಾಸೆ	ರಾಮಚಂದ್ರ ಕೊಟ್ಟಲಗಿ	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೮೫೩	ಪಿಶಾಪ.	ಪಿಶಾಚ ಪರಿವಾರ	ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ	೧೯೩೧	ಜಿ. ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೫೪	ಪುಕಾಪು.	ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಪ್ರಸಂಗವು	ಕೇಶವಯತಿ ಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೮೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೮೫೫	ಪುಟ್ಟರ.	ಪುಟ್ಟರಸು	ಹೊಯಸಳ	೧೯೪೯	ಕಾನ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೫೬	ಪುಣ್ಯತಿ.	ಪುಣ್ಯಸ್ತುತಿ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕಿಯರು	೧೯೫೩	ವೀಣಾ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಶಿವರ್, ದ.ಕ.
೮೫೭	ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ.	ಪುಣ್ಯಾಸ್ತವ	ನಾಗರಾಜ	೧೩೩೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?) ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೮೫೮	ಪುರಂದ.	ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು	ಪುರಂದರದಾಸ	ಸು. ೧೫೪೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೭
೮೫೯	ಪುರುಚ.	ಪುರುದೇವಚರಿತೆ	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.ಷಿಲ, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೮೬೦	ಪುರುಷ.	ಪುರುಷ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೬	ಸುಧಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೬೧	ಪುರುಷಾ.	ಪುರುಷಾರ್ಥ	,,	೧೯೪೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೨	ಪುಷ್ಪಪು.	ಪುಷ್ಪದಂತ ಪುರಾಣಂ	ಗುಣವರ್ನ II (ಸಂ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೩೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೩
೮೬೩	ಪುಷ್ಪರ.	ಪುಷ್ಪರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಿಲ, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೮೬೪	ಪೂಜಾಫ.	ಪೂಜಾಫಲ	ನೆಗಳೂರ ರಂಗನಾಥ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೫	ಪೂರ್ವಪು.	ಪೂರ್ವಪುರಾಣಂ	ಹಸ್ತಿಮಲ್ಲ (ಸಂ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ)	೧೨೯೦	ಶ್ರೀಮತಿ ರುಕ್ಮಿಣಿಬಾಯಿ, ಭೃತಾರ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಬಹಿರ್‌ಬಿ,
೮೬೬	ಪೂರ್ವರಂ.	ಪೂರ್ವರಂಗ	ಮಧುರಚೆನ್ನ	೧೯೩೨	ಕೊಲ್ಲಾಪುರ, ೧೯೪೩
೮೬೭	ಪೆರುರ.	ಎಡಗಳೆಯ ಪೆರುಮಾಳೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೬೮	ಪೇಟೆಮಾ.	ಪೇಟೆಮಾತೇನಜ್ಜಿ ?	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೨೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಿಲ, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೮೬೯	ಪೈಮಹ.	ಪೈಗಂಬರ್ ಮಹಮ್ಮದ್	ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೦	ದಿ ಪವರ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್‌ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೦	ಪ್ರಕಾಶ.	ಪ್ರಕಾಶ	ಅನು ಸರಸ್ವತಿಬಾಯಿ ರಾಜವಾಡೆ	೧೯೪೩	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೧	ಪ್ರಕೃತಿ.	ಪ್ರಕೃತಿ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೪	ನವಭಾರತ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಉಡುಪಿ
೮೭೨	ಪ್ರಜಾನಾ.	ಪ್ರಜಾನಾಣೆ (ದಿನಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ ಟಿ. ಎಸ್. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್)	೧೯೪೮	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೩	ಪ್ರಣಸ.	ಪ್ರಣಯ ಸಮಾಧಿ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೯	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೪	ಪ್ರತಾಪ.	ಪ್ರತಾಪಮುದಲಿ	ಅನು ಮತ್ತೂರು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೭	ನೇತ್ರಾವತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೭೫	ಪ್ರತಿಧ್ವ.	ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ	ಬಿ. ನರ್ಸಪ್ಪ	೧೯೪೫	ಬಡವರ ಬಂಧು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೮೭೬	ಪ್ರತಿಬಿಂ.	ಪ್ರತಿಬಿಂಬ	ಅನು ಬಾಲಚಂದ್ರ ಘಾಣೇಕರ	೧೯೪೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೭	ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ.	ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಲ್ಪಟೀಕೆ	ವಾದಿ ಕುಮುದಚಂದ್ರ	ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಿಲ, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೮೭೮	ಪ್ರತಿಸ.	ಪ್ರತಿಸರಕಾರ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೪೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೭೯	ಪ್ರಪಂಚ.	ಪ್ರಪಂಚದ ಕಥೆ	ನಭ	೧೯೪೬	ಗ್ರಾಮಸೇವಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೮೦	ಪ್ರಪಾಣೆ.	ಪ್ರಪಂಚ ಪಾಣಿಪತ್ತು	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೮೧	ಪ್ರಪೂರ್ತಿ.	ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ತಿ	ಸುಬ್ರಾವ್ ಕೃಷ್ಣ ಹೆಗ್ಗಡೆ	೧೯೫೨	ಅಂತರಂಗ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೮೮೨	ಪ್ರಭಂಜ.	ಪ್ರಭಂಜನ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಂಗರಾಜ III	ಸು. ೧೫೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೦೧, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೮೮೩	ಪ್ರಭಣ್ಣ.	ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ ಪಂಡಿತ ಪ್ರಭಣ್ಣ)	೧೯೨೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೮೪	ಪ್ರಭಾ.	ಪ್ರಭಾ	ಎಸ್. ಸಿ. ಬೂದಿಹಾಳಮಠ	೧೯೫೧	ಚನ್ನಯ್ಯನವರು ವಿ. ಸಾಲಿಮಠ, ಬನಹಟ್ಟಿ
೮೮೫	ಪ್ರಭುಪು.	ಪ್ರಭುದೇವರ ಪುರಾಣ	ಯಕಂದೂರು ಹರೀಶ್ವರ (ಸಂ ಬುದ್ಧಯ್ಯಾಸ್ವಾಮಿ, ಮ. ಪುರಾಣೀಕ)	ಸು. ೧೬೦೬	ತೋಟದಾಯ್ಕ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೪೦

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೮೮೬	ಪ್ರಭುಲೀ.	ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆ	ಚಾಮರಸ (ಸಂ ವೀರಭದ್ರಶಾಸ್ತ್ರಿ ಹಾಲಭಾವಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೮
೮೮೭	ಪ್ರಭುವ.	ಪ್ರಭುದೇವರ ವಚನಗಳು	ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೧
೮೮೮	ಪ್ರಭೋಗ.	ಪ್ರಸಾದಿ ಭೋಗಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಪ್ರಸಾದಿ ಭೋಗಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.ಳುಳ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೮೮೯	ಪ್ರವಾತೋ.	ಪ್ರವಾದಿಯ ತೋಟ	ದೇವದತ್ತ	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೮೯೦	ಪ್ರವಾಸಿ.	ಪ್ರವಾಸಿಯ ಪತ್ರಗಳು	ಕೆ. ಆರ್. ಕಾರಂತ	೧೯೫೫	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೮೯೧	ಪ್ರಸಕೇ.	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಭಾಗ ೧)	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸ (ಸಂ ಕೌಜಲಗಿ ಬಂಡೇರಾಯ)	ಸು. ೧೭೮೦	ಕರ್ಮವೀರ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೮
೮೯೨	ಪ್ರಸಭಾ.	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟರ ಭಾಗವತ (ದಶಮಸ್ಕಂಧ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವು)	ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸ (ಸಂ ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯ, ಕೌಜಲಗಿ ಬಂಡೇರಾಯ)	,,	ಕರ್ಮವೀರ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೮
೮೯೩	ಪ್ರಹ್ಲಾಚ.	ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತ್ರೆ	ನರಹರಿ (ಸಂ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೬೫೦	ವಾಣೀವಿಲಾಸ ಬುಕ್‌ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಟರ್ಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೮೯೪	ಪ್ರಾಚೀಂ.	ಪ್ರಾಚೀನ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ	ವೆಂಕಟೇಶ ನರಸಿಂಗರಾವ ಮಗದಾಳ	೧೯೧೪	ಕರ್ಣಾಟಕವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೮೯೫	ಪ್ರಾಣಪ್ರ.	ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಪ್ರದೇಶಗಳೂ	ಪಂಜೆ ಮಂಗೇಶರಾವ್, ಯು. ಭವಾನೀಶಂಕರರಾವ್	೧೯೩೩	—
೮೯೬	ಪ್ರಾಣಶಾ.	ಪ್ರಾಣಶಾಸ್ತ್ರ	ಅನು ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೧೯	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಷನ್ ಬುಕ್ ಅಂಡ್ ಟ್ರಾಕ್ಟ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಟರ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೮೯೭	ಪ್ರೇಮತ.	ಪ್ರೇಮತರಂಗ	ವರಗಿರಿ	೧೯೫೦	ಶ್ರೀಪಾಚಲಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಆಗಡಿ
೮೯೮	ಪ್ರೇಮವಿ.	ಪ್ರೇಮವಿಜಯ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೬-೧೯೨೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೮೯೯	ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ.	ಪ್ರೇಮಾಶ್ರಮ	ಅನು ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೫೪	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೦	ಪ್ರೌಢರಾ.	ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾವ್ಯ	ಅದ್ವೈತಕವಿ (ಸಂ (i) ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಿ (ii) ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೫೮೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಬುಕ್‌ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಟರ್ಸ್, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೧೪
೯೦೧	ಫಣಿಚ.	ಫಣಿಕುಮಾರ ಚರಿತೆ	ಕಲ್ಯಾಣಕೀರ್ತಿ	೧೪೩೯	ಶ್ರೀಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೯೦೨	ಫಲಸಂ.	ಫಲಸಂಚಯ	ವರದರಾಜ ಹುಯಿಲಗೋಳ	೧೯೪೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೦೩	ಬಂಕಿಮ.	ಬಂಕಿಮಚಂದ್ರ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೬೦	ಕಲ್ಪನಾಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೦೪	ಬಂಗಾಡಾ.	ಬಂಗಾರದ ಡಾಬು	ಕೆ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೩೪	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೦೫	ಬಂಗಾರ.	ಬಂಗಾರದ ಚಿಂಕೆಯ ಹಿಂದೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೪	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೬	ಬಂಗಾಹೆ.	ಬಂಗಾರದ ಹೆಣ್ಣು	ಎಮ್. ದಸ್ತಗೀರ್	೧೯೫೯	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೦೭	ಬಂಹರಿ.	ಹರಿವಂಶಾಭ್ಯುದಯ	ಬಂಧುನರ್ಮ	ಸು. ೧೨೦೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೦೮	ಬಖೈರು.	ರಾಮರಾಯನ ಬಖೈರು	ತಿ. ತಾ. ಶರ್ಮ	೧೯೨೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಳು, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೯೦೯	ಬಡಬಾ.	ಬಡತನದ ಬಾಳು	ಆನಂದಕಂದ	೧೯೩೨	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೯೧೦	ಬಣ್ಣಮಾ.	ಬಣ್ಣದ ಮಾಲಿಂಗ	ಕುಮಾರ ವೆಂಕಣ್ಣ	೧೯೫೫	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೧೧	ಬತ್ತೀಸ.	ಬತ್ತೀಸಪುತ್ರ ಕಥೆ	ಭಾಳಲೋಚನ (ಸಂ ಮಂ. ಅ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೭೨೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧೨	ಬದುಜ.	ಬದುಕು ಜಟಿಲಾಬಂಡಿ	ರಂಗ	೧೯೫೨	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೯೧೩	ಬದುಬೈ.	ಬದುಕಿನ ಬೈರಾಗಿ	ಹೆಚ್. ಕೆ. ವಿಜಯನಾರಸಿಂಹ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೧೪	ಬನಶಂ.	ಬನಶಂಕರಿ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೯೧೫	ಬನಸಿ.	ಬನವಾಸಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೭	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೯೧೬	ಬರಬಾ.	ಬರಡು ಬಾಳು	ಅನು ಬಿ. ಕೆ. ಸುಬ್ಬಲಕ್ಷ್ಮಿ	೧೯೫೬	ಶ್ರೀ ವರದರಾಜ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧೭	ಬರಹಾ.	ಬರದ ಹಾಡು	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
				೧೯೫೬	ಸುಧಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೦೮ ೯೦೯	ಬಲೆಬೀ. ಬಸಪು.	ಬಲೆಯ ಬೀಸಿದರು ಬಸವ ಪುರಾಣ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮುನಿ ಭೀಮಕವಿ (ಸಂ (i) - (ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ)	೧೯೫೪ ಸು. ೧೩೬೯ ,,	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೫೦ ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೯೨೦	ಬಸರ.	ಬಸವರಾಜದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ (ಸಂ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ)	ಸು. ೧೨೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವೆಸ್ಟ್ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೮
೯೨೧	ಬಸವ.	ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು	ಬಸವಣ್ಣ (ಸಂ (i) ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ, (ii) ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೧೬೦ ,,	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬಿಜಾಪುರ ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೯೨೨	ಬಸಸ್ತೋ.	ಬಸವಸ್ತೋತ್ರ ಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	,,	ಶಿವಶರಣ ವಾಡ್ಡಿಯ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೯೨೩	ಬಸಹೆ.	ಬಸವಣ್ಣನವರ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಚನಗಳು	ಬಸವಣ್ಣ (ಸಂ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	,,	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೯೨೪ ೯೨೫ ೯೨೬ ೯೨೭ ೯೨೮ ೯೨೯ ೯೩೦ ೯೩೧ ೯೩೨ ೯೩೩ ೯೩೪ ೯೩೫ ೯೩೬	ಬಹಿಷ್ಕಾರ. ಬಳ್ಳಾಬೆ. ಬಾಂಡಾಯ. ಬಾಗಿನ. ಬಾಡಿಬ. ಬಾಣಿಆ. ಬಾಣರ. ಬಾಣಾಕ. ಬಾಧಪು. ಬಾಬಲ. ಬಾಬೊಮ್ಮ. ಬಾಲಚಿ. ಬಾಲಪು.	ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಬೆಳಗು ಬಾಯ ಬಂಡಾಯ ಬಾಗಿನ ಬಾಡಿದ ಬಳ್ಳಿ ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಆತ್ಮಕಥೆ ಬಾಣನ ರಗಳೆ ಬಾಣಾಸುರನ ಕಥೆ ಧರ್ಮನಾಥಪುರಾಣ ಬಾಸಿಂಗಬಲ ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು ಬಾಲಗ್ರಹ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಬಾಲಪ್ರಪಂಚ (ಸಂಪುಟ I, II, III)	'ನೇರಂಗ' ಹಿ. ಮ. ನಾಗಯ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯ ಬೇಂದ್ರೆ ಆರ್. ಲಲಿತಮ್ಮ ಎಸ್. ಕಮಲಮ್ಮ (ಅನು ಎಂ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ) ಹರಿಹರ ಅನಂತರಾಮದಾಸ ಬಾಹುಬಲಿ ಪಂಡಿತ ಶ್ರೀರಾಮ ಪಾಟೀಲ ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ ದೇವೇಂದ್ರಮುನಿ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೦ ೧೯೪೮ ೧೯೪೮ ೧೯೫೫ ೧೯೫೧ ೧೯೫೭ ಸು. ೧೨೦೦ ಸು. ೧೮೦೦ ೧೩೫೨ ೧೯೫೧ ಸು. ೧೧೬೦ ಸು. ೧೨೦೦ —	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ ಬ್ರದ್ರನ್ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಇಳಲ, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೭ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೯೬, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಸುವರ್ಣಭಾರತಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಇಲ, (?), ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಸಂಪುಟ I, II-೧೯೩೪, ಸಂಪುಟ III (?) ಸತ್ಯ ಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ೧೯೦೯ ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೦೧, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು ಹಿರೇ, ಮದರಾಸು ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೪೪೮, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೩೭ ೯೩೮ ೯೩೯ ೯೪೦	ಬಾಲಭಾ. ಬಾಸಿಗ. ಬಾಹಟೀ. ಬಾಳಿಗಿ.	ಬಾಲಭಾರತ ಬಾಸಿಗ ಬಾಹಟಿ ಟೀಕೆ ಬಾಳಿನ ಗಿಡ	ಅನು ಕೆ. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್ ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ ಶಾಲ್ವದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ	೧೯೦೩ ೧೯೪೦ ೧೭೪೮-೭೫ ೧೯೫೪	
೯೪೧ ೯೪೨ ೯೪೩ ೯೪೪ ೯೪೫ ೯೪೬ ೯೪೭	ಬಾಳಿಬೆ. ಬಾಳ್ವೆಬೆ. ಬಿಜ್ಜರಾ. ಬಿದುರೆ. ಬಿನ್ನಹ. ಬಿಬ್ಬಬಾ. ಬಿರುಗಂ.	ಬಾಳಿನ ಬೆಡಗು ಬಾಳ್ವೆಯೇ ಬೆಳಕು ಬಿಜ್ಜಳರಾಯ ಚರಿತ್ರೆ ಬಿದುರನ ಕುದುರೆಯ ಹಿಂದೆ ಬಿನ್ನಹ ಬಿಬ್ಬಬಾಚಯ್ಯನ ವಚನಗಳು ಬಿರುದಂತೆಂಬರ ಗಂಡ	ಯು. ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಧರಣಿಪಂಡಿತ ಮೇವುಂಡಿ ಮಲ್ಲಾರಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಬಿಬ್ಬಬಾಚಯ್ಯ ಸಂಸ	೧೯೫೩ ೧೯೪೫ ಸು. ೧೬೫೦ ೧೯೫೮ ೧೯೨೨ ಸು. ೧೧೬೦ ೧೯೫೨	
೯೪೮ ೯೪೯ ೯೫೦ ೯೫೧	ಬಿರುಗಾ. ಬೀದಿಬಿ. ಬೀರಬ. ಬೀಳವಂ.	ಬಿರುಗಾಳಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವಳು ಬೀರಬಲ್ಲನ ಚರಿತ್ರೆ ಬೀಳಗಿಯ ಅರಸುಗಳ ವಂಶಾವಳಿಯು	ನಾ. ಸಿ. ಫಡಕೆ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮುನಿ ರಾಮಚಂದ್ರ ಹಣಮಂತ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಸಂ ಬಿ. ರಾಮರಾವ	೧೯೪೫ ೧೯೫೩ ೧೯೨೩ ಸು. ೧೭೦೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಮಾಳಮಡ್ಡಿ, ಧಾರವಾಡ ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೩
೯೫೨ ೯೫೩	ಬೀಳತೆ. ಬುದ್ಧಜಾ.	ಬೀಳದ ತೆರೆ ಬುದ್ಧ ಜಾತಕಗಳು	ಸುಶೀಲಾ ಜೋಶಿ ಸಾಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯ	೧೯೫೬ ೧೯೪೮	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಕ್ರ.ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೫೪	ಬುದ್ಧಪ.	ಬುದ್ಧವಚನ ಪರಿಚಯ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೭	ಶಾಕ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಟಪ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೫೫	ಬೆಂಜನ್.	ಬೆಂಜಮಿನ್ ಫ್ರಾಂಕ್ಲಿನ್	ಅನು ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೫೬	ಬೆಂದಜೀ.	ಬೆಂದ ಜೀವಿ	ಪಂ. ಮೂ. ರುದ್ರಮುನಿಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೩	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೯೫೭	ಬೆಂದಯ.	ಬೆಂದ ಹೃದಯ	ಅನಂದಕಂದ	೧೯೫೪	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೯೫೮	ಬೆಟ್ಟುಅ.	ಬೆಟ್ಟದ ಅರಸು	ಸಂಸ	೧೯೩೬	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೨
೯೫೯	ಬೆಟ್ಟಜೀ.	ಬೆಟ್ಟದ ಜೀವ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೭	ಹರ್ಷಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೯೬೦	ಬೆಟ್ಟಹೊ.	ಬೆಟ್ಟದ ಹೊಳೆ	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	—	ಸಾಧನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೬೧	ಬೆಡವ.	ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು	ವಿವಿಧಕರ್ತೃಕ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೪೪೮, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೯೬೨	ಬೆನ್ನಬೇ.	ಬೆನ್ನ ಹತ್ತಿದ ಬೇತಾಳ	ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ	—	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕೆ.ವಿ. ಸಂಜೀವಪ್ಪ ಅಂಡ್ ಸನ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೬೩	ಬೆನ್ನುಹಿಂ.	ಬೆನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಕಣ್ಣು	ದು. ನಿಂ. ಬೆಳಗಲಿ	೧೯೫೭	ಶಾಂತಿಸೇವಾಸದನ, ಸೇಡಬಾಳ
೯೬೪	ಬೆವರಿ.	ಬೆವರಿನ ಬೆಲೆ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೪	ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು
೯೬೫	ಬೆಸಂಕ.	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ	(ಸಂ ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ)	೧೯೬೫	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೬೬	ಬೆಸ್ತಕ.	ಬೆಸ್ತರ ಕರಿಯ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೨
೯೬೭	ಬೆಳಕ.	ಬೆಳಕಿನ ಕತ್ತಲೆ	ಮಲ್ಲಾರಿ	೧೯೪೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೬೮	ಬೆಳಗು.	ಬೆಳಗು	ಮಧುರಚೆನ್ನ	೧೯೩೭	ಅರವಿಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಲಸಂಗಿ
೯೬೯	ಬೆಳದೀ.	ಬೆಳಗಿದ ದೀಪಗಳು	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್	೧೮೬೬-೧೯೨೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೭
೯೭೦	ಬೆಳಭಾ.	ಬೆಳವಲದ ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೪೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೧	ಬೆಳವ.	ಬೆಳಗಾವ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯು	ರಾಮಚಂದ್ರ ನರಸಿಂಹ ಪೆರೂರ	೧೯೨೧	ಕೆನರೀಸ್ ಮಿಶನ್ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮಂಗಳೂರು
೯೭೨	ಬೆಳುಮ.	ಬೆಳುವಲದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗೌರೀಶಂಕರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು
೯೭೩	ಬೇಟಿನಾ.	ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿ	ಹರಿಜಾತ	೧೯೫೧	ಸಂಜೀವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೯೭೪	ಬೈಸರ್ವ.	ಬೈಲಹಳ್ಳಿ ಸರ್ವೆ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	—	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೭೫	ಬೊಮ್ಮರ.	ಕೋವೂರ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೯೭೬	ಬೊಮ್ಮವ.	ರಕ್ಕಸದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ರಕ್ಕಸದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೪೪೮, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೯೭೭	ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಕೈ.	ಬ್ಯಾಂಕ ವ್ಯವಸಾಯ ಕೈಪಿಡಿ	ಬಿಂದೂರಾವ ಕೆಂಭಾವಿ	೧೯೫೧	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೮	ಬ್ರಹ್ಮಜೀ.	ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಜೀವನ	ಅನು ಈಶ್ವರ ಸಣಕಲ್ಲ	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೭೯	ಬ್ರಹ್ಮಭಾ.	ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ I-II	ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ ಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೧-೫೨	ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ
೯೮೦	ಭಕ್ತಿಬ.	ಭಕ್ತಿಭಂಡಾರಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೩೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೧	ಭಕ್ತಿಸ.	ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಸರೋವರ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮-೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೨೧೪, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೯೮೨	ಭಕ್ತಿಮಿಾ.	ಭಕ್ತಿಮಿಾರಾ	ಆರ್. ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ	೧೯೫೦	ಸರಸ್ವತಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೩	ಭಜೋತಿ.	ಭರತಖಂಡದ ಜೀವಜ್ಯೋತಿಗಳು	ಹೊಸಕೆರೆ ಚಿದಂಬರಯ್ಯ	೧೯೫೧	೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಯೋಗಿನಾಥ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೪	ಭದ್ರಾಯು.	ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಭದ್ರಾಯು	ಬಾಲಾಜಿಕೃಷ್ಣ ಹಳಪೇಟೆ	೧೯೨೪	ಕರ್ಣಾಟಕ ವಾಚ್ಯ ಸೇವಾ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೯೮೫	ಭರಚ.	ಭರತೇಶ ವೈಭವ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ ಉಗ್ರಾಣ ಮಂಗೇಶರಾವ್)	೧೫೫೭	ಜೈನಯುವಕ ಸಂಘ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೨೩
೯೮೬	ಭರಭ.	ಭರತಭಕ್ತಿ ಕಾವ್ಯಂ	ಕೆ. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೭	ಕೆ.ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಮೈಸೂರು
೯೮೭	ಭವ್ಯಾನ್ಯ.	ಭವ್ಯಾನ್ಯತ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ	ಸು. ೧೮೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೯೪, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೯೮೮	ಭಾಷಪ್ರ.	ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರವೇಶಿಕಾ (ಭಾಗ ೧)	ಕಂ. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೩೪	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೮೯	ಭಾಗ್ಯಶಿ.	ಭಾಗ್ಯಶಿಲ್ಪಿ	ಡಿ. ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುಟೀರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೦	ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ.	ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ	ಬೇಂದ್ರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾವ್	೧೯೫೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೧	ಭಾಚಿತ್ರ.	ಭಾರತೀಯ ಚಿತ್ರಕಲೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೦	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ಪುತ್ತೂರು
೯೯೨	ಭಾಧಾನ.	ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನ	—	೧೯೫೨	ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೩	ಭಾಮಣಿ.	ಭಾರತದ ನಾಯಕಮಣಿಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೬	ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೋನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೪	ಭಾಮಿನಿ.	ಭಾಮಿನಿ	ಶಂಕರ ಅಣ್ಣಾಜಿ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೧	—
೯೯೫	ಭಾಮೃತ.	ಭಾಗವತಾಮೃತ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೨	ಗಳಗನಾಥಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೬	ಭಾರಂಗ.	ಭಾವ ತರಂಗ	ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೯೭	ಭಾರಜಾ.	ಭಾರತೀಯ ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯಗಳು	ಅನು ಎಂ. ರಾಮನ್	೧೯೫೯	ಅರುಣೋದಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯೮	ಭಾರತಿ.	ಭಾರತಿ	ಅನು ಎಸ್. ಬಿ. ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೬೫	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೯೯	ಭಾರತೀ.	ಭಾರತೀಯ ಕಥೆಗಳು	ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾವ್	೧೯೫೪	ಸರ್ವೋದಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦೦೦	ಭಾರಥಿ.	ಭಾಗೀರಥಿ	ಕೃಷ್ಣ ಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೦೧	ಭಾರನಿ.	ಭಾರತ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್)	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಿರಿಗ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೦೨	ಭಾರಮಿಾ.	ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ	ತಿ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೬೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು
೧೦೦೩	ಭಾರಶಾಂ.	ಮಹಾಭಾರತ ಶಾಂತಿಪರ್ವ	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೭೮, ಹಿರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೦೦೪	ಭಾರಸಂ.	ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ	ಅನು ಭಾಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದ ಗೋಖಲೆ	೧೯೪೮	ಬಿ. ಜಿ. ಸಂಕೇಶ್ವರ, ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ನಿಲಯ, ಗದಗ
೧೦೦೫	ಭಾವಚಿಂ.	ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನಂ	ಗುಬ್ಬಿ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೧೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೦
೧೦೦೬	ಭಾವಜೀ.	ಭಾವಜೀವಿ	ಚಿನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೦೭	ಭಾಷಾಭೂ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣಂ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ (i) ಲೂಯಿ ರೈಸ್ ; (ii) ರಾ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೧೪೫	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೫
೧೦೦೮	ಭಾಸನಾ.	ಭಾಸನ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕಗಳು	ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೩
೧೦೦೯	ಭಿಕ್ಷಾಚ.	ಭಿಕ್ಷಾಟನ ಚರಿತೆ	ಗುರುಲಿಂಗವಿಭು (ಸಂ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೧೦೧೦	ಭೀಮವ.	ಕಾಮವಟ್ಟದ ಭೀಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಕಾಮವಟ್ಟದ ಭೀಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಹಿರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೦೧೧	ಭೀಮಸೂ.	ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರಂ	ಭೀಮಸೇನ (ಸಂ ಯು. ಸೀತಾರಾಮಾಚಾರ್ಯ)	?	ಹಿರಿಗೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೦೧೨	ಭೀಷ್ಮಚ.	ಭೀಷ್ಮ ಚರಿತೆ	ಚ. ವಾಸುದೇವಯ್ಯ	೧೯೨೭	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೧೩	ಭೂಮಿತಾ.	ಭೂಮಿಗಿಳಿದ ತಾರೆ	ವಿ. ಚ. ಹಿತ್ತಲಮನಿ	೧೯೪೮	ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೧೪	ಭೂವಿವ.	ಭೂವಿವರಣೆ (ಭಾಗ I)	ಡಬ್ಲಿ ಸ್ಟಾಂಪ್ : ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹಿರಿಯಂಟ್ ಲಾಂಗ್ ಮನ್ಸ್, ಪ್ರೈವೇಟ್, ಲಿ., ಕಲ್ಕತ್ತ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೦೫	ಭೂಹುಟ್ಟು.	ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಗ್ರಹಗಳ ಹುಟ್ಟು	ಅನು ಬಿ. ವಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೦೬	ಭೃಂಗೀರ.	ಭೃಂಗೀಶ್ವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಿಲ್, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೦೦೭	ಭೈರವೇ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ	ನಂಜುಂಡ (ಸಂ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೫೨೫	ಶಿವಶರಣ ವಾಚ್ಪಯ ಪ್ರಕಾಶ
೧೦೦೮	ಭೈರಸೂ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಸೂತ್ರ ರತ್ನಾಕರ (ಭಾಗ I)	ಶಾಂತಲಿಂಗದೇಶಿಕ (ಸಂ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ)	೧೬೭೨	ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪ ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೪
೧೦೦೯	ಭಾತವಿ.	ಭಾತವಿಜ್ಞಾನ	ಟಿ. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾಯ	೧೯೫೭	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೦	ಭ್ರಮಾನ.	ಭ್ರಮಾಧೀನ	ಸೇವ ನಮಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೧	ಭ್ರಾಂತಿಸು.	ಭ್ರಾಂತಿಯ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ	ಎಂ. ಎನ್. ಭಟ್	೧೯೫೩	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೨೨	ಮಂಕುಕ.	ಮಂಕುತಿಮ್ಮನ ಕೆಗ್ಗ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨೩	ಮಂಗರಾ.	ಅಭಿನವಾಭಿಧಾನಂ	ಅಭಿನವ ಮಂಗರಾಜ (ಸಂ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	೧೩೯೮	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೨
೧೦೨೪	ಮಂತ್ರಪ್ರ.	ಮಂತ್ರಗೋಷ್ಠ	ಪ್ರಭುದೇವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಿಲ್, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೦೨೫	ಮಂತ್ರಶ.	ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ	ಸಂಸ	೧೯೩೯	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೩
೧೦೨೬	ಮಂದಾಕಿ.	ಮಂದಾಕಿನಿ	ಗೋ. ನಾ. ಕರ್ಜಗಿ	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೨೭	ಮಂಶಕ್ತಿ.	ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ	ಇಂದಿರಾತನಯ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೦೨೮	ಮಗಜ.	ಮದಗಜಮಲ್ಲ	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೪೮	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೨೯	ಮಗಮ.	ಮಗಳ ಮದುವೆ	ಅನಂದಕಂದ	೧೯೫೧	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೦	ಮಗಮಾಂ.	ಮಗಳ ಮಾಂಗಲ್ಯ	ಜಿ. ವೆಂಕಟಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಕಾಂತಾವರ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೩೧	ಮಗಹಂ.	ಮಗಳಲ್ಲ-ಹೆಂಡತಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಪಣಂಬೂರು ಯೋಗೀಶರಾಯ	೧೯೪೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೨	ಮಚ್ಚಿಮ.	ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ ಮಚ್ಚಿಮಲೆ ಶಂಕರ ನಾರಾಯಣರಾವ್, ಆರ್. ಎಸ್. ನಾವೂರುಕಾರ್, ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟ)	೧೯೫೧	ಮಂಗಳೂರು ಟ್ರೇಡಿಂಗ್ ಎಸೋಸಿಯೇಷನ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು.
೧೦೩೩	ಮಡಿಕ್ಕಾ.	A Descriptive Catalogue of the Canarese Manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, I-VI	—	೧೯೩೫-೧೯೫೨	ಓರಿಂಟಲ್, ಮದರಾಸು
೧೦೩೪	ಮಡಿನಾ.	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವನ ವಚನಗಳು	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ (ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೯
೧೦೩೫	ಮಣಿಸ.	ಮಣಿಸರ	ಆರ್. ನಿರ್ಮಲಾದೇವಿ	೧೯೫೩	ಯು. ಆರ್. ಶೆಟ್ಟಿ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೩೬	ಮಣ್ಣಿನಂ.	ಮಣ್ಣಿನಂಜು	ಎಂ. ಎನ್. ಭಟ್	೧೯೫೨	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೩೭	ಮಣ್ಣಿಮ.	ಮಣ್ಣಿನ ಮಗಳು	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೩೮	ಮಣ್ಣುಹೆ.	ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೩೯	ಮತಂಟ.	ಮಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯ ಓಲೆಗಳು	ಅನು ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೦೪೦	ಮದತಿ.	ಮದನ ತಿಲಕಂ	ಚಂದ್ರರಾಜ (ಸಂ ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ)	ಸು. ೧೦೨೫	ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೩
೧೦೪೧	ಮದಮೋ.	ಮದನಮೋಹನರಾಜ ಚರಿತ್ರಂ	ನರಹರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೧೨	ಕಳಾಸಿದಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೪೨	ಮದೇಪು.	ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ಪುರಾಣ	ಚಿನ್ನ ಬಸವಾಂಕ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೪೩	ಮದೇವ.	ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನಗಳು	ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿ — (ಸಂ ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ, ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೧೬೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಭಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೧೦೪೪	ಮಧುನ.	ಮಧುವನ	(ಸಂ ಕೆ. ಹೊನ್ನಯ್ಯ ಶೆಟ್ಟಿ, ಪಿ. ವೆಂಕಟರಮಣಾಚಾರ್ಯ)	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಿರಿಯರ ಪ್ರಪಂಚ, ಉಡುಪಿ
೧೦೪೫	ಮಧುವ.	ಮಧುವಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮಧುವಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ಲಲಿತ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೪೬	ಮಧುಸಂ.	ಮಧುರ ಸಂಸಾರ	ಎಂ. ರಾಮಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿನೋದಿನಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೪೭	ಮನಪ.	ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಚಯ	ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೩೨	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ವಿದ್ಯಾನ್ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೪೮	ಮನುಗುಂ.	ಮನುಮುನಿ ಗುಮ್ಮಟದೇವನ ವಚನಗಳು	ಮನುಮುನಿ ಗುಮ್ಮಟದೇವ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ಲಲಿತ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೪೯	ಮನುಚೋ.	ಮನುಚೋಳನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಲಲಿತ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೫೦	ಮನೆಬೆ.	ಮನೆ ಸುಟ್ಟ ಕಿಡಿ ಮನ ಬೆಳಗಿತು	ರಾವಬಹದ್ದೂರ	೧೯೫೯	ಜಿ. ಕೆ. ಆಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೫೧	ಮನೆಮ.	ಮನೆ ಮದ್ದು	ಕೊರಡ್ಡಲ್ ವೆಂಕಟರಾವ್	೧೯೪೬	ನವಯುಗ ಪ್ರೆಸ್, ಉಡುಪಿ
೧೦೫೨	ಮನೋವಿ.	ಮನೋವಿಜಯ ,, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ	ಗುರುಬಸವ ವಿರಕ್ತ ತೋಟದಾಯರ್ (ಸಂ ಎಂ. ಎ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಗುರುವಿಲಾಸ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೪
೧೦೫೩	ಮನ್ನವಿ.	ಮನ್ನಥ ವಿಜಯಂ	ಕವಿಮಲ್ಲ (ಸಂ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೪೦೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೪
೧೦೫೪	ಮಬಲಿ.	ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರಿಗೆ ಬಲಿ	ಅನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೫೫	ಮಭಾರ.	ಮಹಾಭಾರತಾಮೃತ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೩೩	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೫೬	ಮರಮ.	ಮರಳಿ ಮಣ್ಣಿಗೆ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪುತ್ತೂರು
೧೦೫೭	ಮರಳಿ.	ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ	ಮು. ಲ. ರಂಗನಾಥ	೧೯೫೭	ವಿವೇಕ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೫೮	ಮರಾಚ.	ಮಹಿಶೂರ ಮಹಾರಾಜ ಚರಿತ್ರಂ	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೧೬	ಜಿ. ಟಿ. ಎ. ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೫೯	ಮರುಚಾ.	ಮರುಳು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಚಾರಿತ್ರ	ದೇಶ — (ಸಂ ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ)	೧೫೮೭	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ಲಲಿತ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ವಿಶ್ವನಾಥ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೬೦	ಮರ್ಯಾದೆ.	ಮರ್ಯಾದೆ ಮಹಲು	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೧	—
೧೦೬೧	ಮಲುರ.	ಮಲಹಣನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಲಲಿತ, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೦೬೨	ಮಲೆಚಿ.	ಮಲೆನಾಡಿನ ಚಿತ್ರಗಳು	ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ	೧೯೩೩	ಉದಯರವಿ, ವಾಣೀವಿಲಾಸಪುರಂ, ಮೈಸೂರು
೧೦೬೩	ಮಲೆದೇ.	ಮಲೆದೇಗುಲ	ಪು. ಶಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೫	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೬೪	ಮಲೆಮಂ.	ಮಲೆನಾಡಿನ ಮಂಗಳೆ	ಕೆ. ಸುಂದರಮ್ಮ	೧೯೫೩	ಅಮರಕಲಾನಿಕೇತನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೬೫	ಮಲ್ಲಚ.	ಹೇಮರಡ್ಡಿಯ ಮಲ್ಲಮ್ಮನಚರಿತ್ರ	ಚನ್ನಕವಿ	೧೯೨೬	ಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೬೬	ಮಲ್ಲಮ್ಮ.	ಹೇಮರಡ್ಡಿಯ ಮಲ್ಲಮ್ಮ	ಕೆ. ಎಂ. ರಾಜಶೇಖರಯ್ಯ ಹಿರೇಮಠ	—	—
೧೦೬೭	ಮಲ್ಲವ್ವ.	ಮಾದಿಗರ ಮಲ್ಲವ್ವ	ಮುದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೦೬೮	ಮಲ್ಲಾರಿ.	ಮಲ್ಲಾರಿ ಮಹಾತ್ಮೆ	ಕೊಟ್ಟೂರು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪೇರಿ	೧೯೩೫	ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು
೧೦೬೯	ಮಲ್ಲಿ.	ಮಲ್ಲಿ	ದೇವುಡು	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭೦	ಮಲ್ಲಿಗೆ.	ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆ	(ಸಂ ಕಾಪಸೆ ರೇವಪ್ಪ)	೧೯೩೫	ಜಯಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೭೧	ಮಲ್ಲಿಪು.	ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಪುರಾಣಂ	ನಾಗಚಂದ್ರ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೫
೧೦೭೨	ಮಸಕೂ.	ಮಸಣದ ಕೂಗು	ಎಂ. ಎ. ನೀಲಮ್ಮ (ಯೋಗಿನಿ)	೧೯೫೭	ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೭೩	ಮಹಾಂತೇ.	ಮಹಾಂತೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಚನ್ನಕವಿ	೧೯೩೦	ಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೭೪	ಮಹಾಗ.	ಮಹಾತ್ಮಾಗ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಲೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭೫	ಮಹಾತ್ಮಾ.	ಮಹಾತ್ಮಾ	ಅನು ಜಿ. ಆರ್. ಹೆಗ್ಗಡೆ	—	ಸುಲಭ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕುಮಟೆ
೧೦೭೬	ಮಹಾದೇ.	ಮಹಾದೇವಿಯುಕ್ತನ ವಚನಗಳು	ಮಹಾದೇವಿಯುಕ್ತ — (ಸಂ (i) ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ii) ಗಿರಿಜಾಶಂಕರ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು ಸದ್ಭರ್ಮದೀಪಿಕೆ, ಮೈಸೂರು ಬಿ. ಜಿ. ಸಂಕೇಶ್ವರ, ಗದಗ, ೧೯೬೩ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೭೭	ಮಹಾನೇ.	ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣ	ಮಹಾಬಲ ಕವಿ	೧೨೫೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೧೦೭೮	ಮಹಾಪೂ.	ಮಹಾಪೂರ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್	೧೯೩೮	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೭೯	ಮಹಾಲ.	ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮೦	ಮಹಾವಂ.	ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾರಾಜರವರ ವಂಶಾವಳಿ (ಭಾಗ I-II)	ಬಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೧೬-೨೨	ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೦೮೧	ಮಹಾವಿ.	ಮಹಾಲಿಂಗೇಂದ್ರ ವಿಜಯ (ಭಾಗ I-II)	ಮಹಾದೇವ	೧೮೭೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೦೪, ೧೦೭, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೧೦೮೨	ಮಹಾಸಾ.	ಮಹಾದೇವಿಯುಕ್ತನವರ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಬಿ. ಸಿ. ಜವಳಿ, ಮಲ್ಲಾಬಾದಿ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೦	ಸಂಪಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ದಾವಣಗೆರೆ
೧೦೮೩	ಮುಳೇರ.	ಮುಳೇಯರಾಜದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೧೦೮೪	ಮಾಂಗಲ್ಯ.	ಮಾಂಗಲ್ಯ	ಜಿ. ಸದಾಶಿವಯ್ಯ	೧೯೫೧	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೮೫	ಮಾಂದಳಿ.	ಮಾಂದಳರು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹೇಮಾವತಿ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಗೋರೂರು
೧೦೮೬	ಮಾಡಿಮ.	ಮಾಡಿ ಮಡಿದವರು	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೦	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೮೭	ಮಾತನಾ.	ಮಾತನಾಡುವ ಕಲ್ಲು	ಅನಂದಕಂದ	೧೯೪೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೮೮	ಮಾತೃಭೂ.	ಕೇವಲ ಮಾತೃಭೂಮಿಗಾಗಿ	ಜಿ. ಎಚ್. ಹೊಸೂರ	೧೯೨೩	—
೧೦೮೯	ಮಾದೂಳ.	ಮಾದಾರ ದೂಳಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮಾದಾರ ದೂಳಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೫೦೪, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೦	ಮಾಧವ.	ಮಾಧವಕರುಣಾಪಿಲಾಸ	ಗಗಳನಾಥ	೧೯೨೩	ಗಗಳನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೦೯೧	ಮಾನರ.	ಮಾನಕಂಜರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೨	ಮಾನಸಾ.	ಮಾನವ ಹಿತಸಾಧಕರು	ಬಿ. ಡಿ. ಮಾಧವ ಬಾಳಗ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಯು. ಆರ್. ಶೆಟ್ಟಿ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೯೩	ಮಾಮನೆ.	ಮಾವನ ಮನೆ	ದಾಶರಥಿ ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೪	ಮಾಮರಾ.	ಮಾಡಿದ್ದು ಜೋ ಮಹಾರಾಯ	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೪೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೦೯೫	ಮಾಮಲ್ಲಿ.	ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೬	ಮಾಯಾವಿ.	ಮಾಯಾವಿ	ಎಂ. ವೆಂಕಟಾದ್ರಿಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೨೮	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೯೭	ಮಾರಿವ.	ಕಂಬದ ಮಾರಿವತಂದೆಯ ವಚನಗಳು	ಕಂಬದ ಮಾರಿವತಂದೆ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಞ., ಮೈಸೂರು
೧೦೯೮	ಮಾರ್ತನ.	ಮಾರ್ತನನ ಸಾಹಸ	ಬಿ. ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೫೫	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೦೯೯	ಮಾಲತಿ.	ಮಾಲತೀ ಮಂದಿರ	ಹೊಸಮನೆ ಗುಡ್ಡಪ್ಪ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೦	ಮಾನಾದ.	ಮಾರ್ಕ್ಸವಾದ	ಗೌರೀಶ ಕಾಯಕಿಣಿ	೧೯೪೯	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೧	ಮಾವಿತೋ.	ಮಾವಿನ ತೋಪು	ಹಣಮಂತ ಪೀತಾಂಬರ ಜೋಶಿ	೧೯೩೩	ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೨	ಮಿಂಚಿಹು.	ಮಿಂಚಿನ ಹುಡಿ	ಕೃಷ್ಣ ಕುಮಾರ	೧೯೪೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೩	ಮಿತವ್ಯ.	ಮಿತವ್ಯಯ	ರಾ. ನ. ಮಳಗಿ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೦೪	ಮಿತ್ರಗೋ.	ಮಿತ್ರವಿಂದಾಗೋವಿಂದಂ	ಸಿಂಗರಾಡ್ಡ (ಸಂ ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೮೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೦
೧೧೦೫	ಮಿತ್ರಸೋ.	ಮಿತ್ರಸೋತ್ರಗೀತೆ	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ ಶಿವಬಸವ ಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೦೬ ೧೧೦೭ ೧೧೦೮ ೧೧೦೯	ಮಿಶ್ರಾರ್ಪ. ಮೀರನಾ. ಮುಂಗಾಪು. ಮುಂಗಾಮು.	ಮಿಶ್ರಾರ್ಪಣ (ಸಟೀಕು) ಮೀರೆ ಮತ್ತು ನಾನು ಮುಂಗಾಲ್ ಪುಟಗೆ ಮುಂಗಾರು ಮುಗಿಲು	ಚನ್ನಬಸವ ಕುಡ್ಡಿ ವಾಸುದೇವ ಶೆಣೈ ಎನ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ (ಸಂ ಯಂ. ಬಿ. ಮರಕಣಿ, ಶಂ. ಪಾ. ದೈತೋಟಿ) ಇ. ಪೆ. ನಿಂಬಾಳಕರೆ	ಸು. ೧೧೬೦ ೧೯೪೮ ೧೯೪೪ ೧೯೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೮೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಪ್ರಭಾತ ಅಫೀಸು, ಮಂಗಳೂರು ಸಾಧನ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೧೦	ಮುಂಬಭೂ.	ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆಯ ಭೂಗೋಳವು	—	೧೯೧೬	—
೧೧೧೧	ಮುಂಬಯಿ.	ಕನ್ನಡ ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕ ,, ಎರಡನೇ ,, ,, ಮೂರನೇ ,, ,, ನಾಲ್ಕನೇ ,, ,, ಐದನೇ ,, ,, ಆರನೇ ,,	ಪಾಂಡುರಂಗ ವೆಂಕಟೇಶ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಪೇಶಕರೆ ,, ಗಂಗಾಧರಮಡಿವಾಳೇಶ್ವರ ತೂರಮುರಿ ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯ ಕನ್ನಡ ಟ್ರಾನ್ಸ್‌ಲೇಟರ್ ವೆಂಕಟ ರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ ,,	೧೯೦೨ ೧೮೯೯ ೧೮೬೬ ೧೮೯೬ ೧೯೦೨ ೧೯೦೦	೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ ೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ ೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ ೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ ೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ ೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ ೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮುಂಬಯಿ
೧೧೧೨	ಮುಂಬರಾ.	The Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society	—	—	—
೧೧೧೩ ೧೧೧೪ ೧೧೧೫ ೧೧೧೬	ಮುಕ್ಕಪು. ಮುಕ್ಕಕಂ. ಮುಗಿಕ. ಮುಗಿಮ.	ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ವಿರಾಟ ಪುರುಷ ಮುಕ್ಕಕಂಠ ಮುಗಿಯದ ಕತೆ ಮುಗಿಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ	ಶ್ರೀರಂಗ ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೨೬ ೧೯೫೬ ೧೯೫೩ ೧೯೫೯	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ ದೀಪದಾನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೧೧೭ ೧೧೧೮ ೧೧೧೯ ೧೧೨೦ ೧೧೨೧	ಮುಚ್ಚಿಬಾ. ಮುಡಿಗಿ. ಮುಡಿಹೂ. ಮುತ್ತೈದೆ. ಮುದ್ರಾಮಂ.	ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಗಿಲು ಮುಡಿಗಿಯ ಅಷ್ಟಕ ಮುಡಿಯದ ಹೂ ಮುತ್ತೈದೆ ಮುದ್ರಾಮಂಜೂಷ	ತ್ರಿವೇಣಿ ಹರಿಹರ ಅನು ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ ಕೆಂಪುನಾರಾಯಣ	೧೯೫೯ ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೫೩ ೧೯೫೪ ೧೮೨೩	,, ,, ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೩ ಅನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು ವೆಸ್ಟ್ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೩
೧೧೨೨ ೧೧೨೩ ೧೧೨೪ ೧೧೨೫	ಮುನಿಮಾ. ಮುಮುಕ್ಷು. ಮುಯ್ಯಿಮು. ಮುರುಕು.	ಮುನಿಯನ ಮಾದರಿ ಮುಮುಕ್ಷು ಸೋಪಾನ ಮುಯ್ಯಿಗೆ ಮುಯ್ಯಿ ಮುರುಕು ಮಂಟಪ	ಕೆ. ಎ. ಎನ್. ರಾವ್ ಶಿವಾನಂದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	— — ೧೯೫೦ ೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಮುದ್ರಣ (?), ಮೈಸೂರು ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೧೨೬ ೧೧೨೭ ೧೧೨೮ ೧೧೨೯ ೧೧೩೦ ೧೧೩೧ ೧೧೩೨ ೧೧೩೩ ೧೧೩೪ ೧೧೩೫	ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ಮುಸುಗ. ಮುಸುರ. ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ಮುಳ್ಳುಬೇ. ಮೂಕಮ. ಮೂಪ್ರೇಮ. ಮೂರಾಬ. ಮೂರುಲು.	ಮುಲ್ಲಾಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಸುಗ ತೆಗೆಯೇ ಮಾಯಾಂಗನೆ ಮುಸುಟಿಯ ಚೌಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ ಮುಳ್ಳಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಮುಳ್ಳುಬೇಲಿ ಮೂಕನ ಮಕ್ಕಳು ಮೂಕ ಪ್ರೇಮ ಮೂರಾಬಟ್ಟೆ ಮೂರು ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ ಹರಿಹರ ಪಂ. ಮೂ. ರುದ್ರಮುನಿಸ್ವಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿ ನಾರಾಯಣರಾವ್ ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್ ಗೋವಿಂದ ಪೈ	ಸು. ೧೮೧೦ ೧೯೨೮ ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೫೪ ೧೯೪೦ ೧೯೪೩ ೧೯೫೬ ೧೯೪೬ ೧೯೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೩೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ದಿ ಪವರ್‌ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್‌ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಅಫೀಸು, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೩೫	ಮೂರುದಾ.	ಮೂರು ದಾರಿಗಳು	ಯಶವಂತ ಚಿತ್ತಾಲ	೧೯೬೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೩೬	ಮೂರ್ತಿ ಕಾ.	ಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಮುದ್ರಣ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೩೭	ಮೂಲರಾ.	ಮೂಲಕ ರಾಮಾಯಣ	?	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೯೧, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೩೮	ಮೂಲಾನ.	ಮೂಲಾನಕ್ಷತ್ರ	ಶೇಷನಾರಾಯಣ	೧೯೫೪	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೧೩೯	ಮೆಜಿಮಿಂ.	ಮೆಜಿಮಿಂಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು	ಮೆಜಿಮಿಂಡಯ್ಯ	ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೪೦	ಮೆಜಿರ.	ಮೆಜಿಮಿಂಡದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೪೧	ಮೇದಿಮ.	ಮೇದಿನಾಪುರದ ಮಲ್ಲ	ಗುರುರಾಜ ಜೋಶಿ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೪೨	ಮೈಆರಿ.	Mysore Archaeological Reports (1908-1946)	—	—	ಮೈಸೂರು ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿಕಲ್ ದಿಸಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೪೩	ಮೈಟಿಗಿ.	ಮೈಸೂರು ಔಷಧಿ ಗಿಡಗಳು	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೨	ಮೈಸೂರು ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಬೋಟಾನಿಕಲ್ ಸೀರೀಸ್ ಬುಲೆಟಿನ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೪೪	ಮೈಗೆಜೆ.	Mysore Gazetteer I-V	ಸಿ. ಹಯವದನರಾವ್	೧೯೨೭-೩೦	ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೪೫	ಮೈರಾಕಾ.	ಮೈರಾವಣನ ಕಾಳಗ	ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ (ಸಂ ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೩
೧೧೪೬	ಮೈಲಿಮಾ.	ಮೈಲಿಕಲ್ಲಿ ನೊಡನೆ ಮಾತುಕತೆಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೬೬
೧೧೪೭	ಮೈವಾಸ್ತು.	ಮೈಸೂರು ದೇಶದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ	ಬಿ. ವೆಂಕೋಬರಾವ್	೧೯೫೯	ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಪ್ರೈ) ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೪೮	ಮೈಸೂಮೆ.	ಮೈಸೂರು ಮೆಯ್ಯಿರಿ ಅಥವಾ ಶ್ರೀ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣ ರಾಜೇಂದ್ರಮಹಿಮೆ	ಟಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೩	ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೧೪೯	ಮೊಗ್ಗು.	ಮೊಗ್ಗು	ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್	೧೯೪೩	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೫೦	ಮೊನೆರ.	ಮೊನೆಯಿಡುವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೧೫೧	ಮೊಪಮ.	ಮೊಗ ಪಡೆದ ಮನ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೫೨	ಮೊಪಾಸಾ.	ಗಾಯ್ ಡಿ ಮೊಪಾಸಾನ ಕತೆಗಳು	ಅನು ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಚುಳಕಿ	೧೯೪೨	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೫೩	ಮೊಮಗು.	ಮೊಮ್ಮಮಗು	ನವಗಿರಿನಂದ	೧೯೫೪	—
೧೧೫೪	ಮೋಕ್ಷದೀ.	ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ ಹನುಮಂತರಾವ ವಕೀಲ)	ಸು. ೧೭೨೫	ನರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೪೬
೧೧೫೫	ಮೋಜೀವ.	ಮೋಜಿನ ಜೀವನ ಅಥವಾ ಹೊಂಚುಗಾರರ ಸಂಚು	ಜಾನಕೀತನಯ	೧೯೫೧	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೫೬	ಮೋಬಾದ.	ಮೋಗಲ ಬಾದಶಾಹಿ	ರಾ. ಹ. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೮೯೫	—
೧೧೫೭	ಮೋಹತ.	ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂ ಮಂ.ಆ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೩
೧೧೫೮	ಮೋಹಬ.	ಮೋಹದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೨	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೫೯	ಮೋಹಿನೀ.	ಮೋಹಿನೀ ಅಥವಾ ನಂದಕರ ನಡವಳಿ	ಗದಿಗೆಯ್ಯಾ ಹುಚ್ಚಯ್ಯಾ ಹೊನ್ನಾಪುರ ಮಠ	೧೯೧೧	ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೬೦	ಮೋಳಿಪು.	ಮೋಳಿಗೆಯ್ಯನ ಪುರಾಣ	ಗೌರವಾಂಕ	ಸು. ೧೬೦೦	ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಬಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೧
೧೧೬೧	ಮೋಳಿಮಾ.	ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿಯವರ ವಚನಗಳು	(ಸಂ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ) ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ, ರಾಣಿ ಮಹಾದೇವಿ (ಸಂ ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ, ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೧೬೦	ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹಾಲಬಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೦
೧೧೬೨	ಯಕ್ಷಗಾ.	ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್	೧೯೫೬	ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೬೩	ಯಕ್ಷಪ್ರ.	ಯಕ್ಷಪ್ರಶ್ನೆ ಅಥವಾ ಬರಲಿರುವ ಸಮಾಜ	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೪೮	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗೋಕರ್ಣ
೧೧೬೪	ಯಕ್ಷಬ.	ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯಲಾಟ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೭	ಹರ್ಷಮುದ್ರಣಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೬೫	ಯಗಿಕ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ಗಿರಿಜಾ ಕಲ್ಯಾಣ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩-೭೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಾಗೀಶ್ವರೇ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೬೬	ಯಚೋರ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ಚೋರಬಸವೇಶ್ವರ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ	ಸು. ೧೮೦೦	ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಚಿತ್ತೂರು, ೧೮೮೬
೧೧೬೭	ಯಚ್ಚಮ.	ಯಚ್ಚಮನಾಯಕ	ಗರೂಡ ಸದಾಶಿವರಾಯ	೧೯೩೨	—
೧೧೬೮	ಯದುರಾ.	ಯದುಮಹಾರಾಜ	ಕೆರೂರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ	೧೯೩೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಧೀರೇಂದ್ರ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ ಕೆರೂರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ
೧೧೬೯	ಯನಕ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ನಳಚರಿತ್ರೆ	ಕೆಂಪಯ್ಯ (ಸಂ ಉಪ್ಪಾರಹಳ್ಳಿ ರಾಮಯ್ಯ)	ಸು. ೧೭೫೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೬೯
೧೧೭೦	ಯಮದೂ.	ಯಮದೂತ	ರಾ. ಮೊ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೭೧	ಯಯಾತಿ.	ಯಯಾತಿ ನಾಟಕಂ	ಶಾ. ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ	೧೯೧೩	ಮಹಾವೀರ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೧೭೨	ಯವಿಷ.	(ಯಕ್ಷಗಾನ) ವಿರಾಟ ಪರ್ವ	ರಾಮಾತ್ಮಜ ವಿಷ್ಣು	೧೯೨೯	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೧೭೩	ಯಶೋಚ.	ಯಶೋಧರ ಚರಿತೆ	ಜನ್ನ (ಸಂ (i) ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್ ; (ii) ಕೆ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್)	೧೨೦೯	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೧
೧೧೭೪	ಯಶೋಧ.	ಯಶೋಧರಾ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ರಾಮಚಂದ್ರ ಬುಕ್‌ಡಿಸ್ಟ್ರೀಟೋ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೯
೧೧೭೫	ಯಾತ್ರಿಕ.	ಯಾತ್ರಿಕ	ರಂಗನಾಥ ದಿವಾಕರ	೧೯೫೪	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೭೬	ಯಾದಚಂ.	ಯಾದವಗಿರಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ	ತಿಮ್ಮಕವಿ	೧೬೭೭	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೭೭	ಯಾದವ.	”	ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯ ಶಿಷ್ಯ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೫೫, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೧೭೮	ಯಾದವಾ.	ಯಾದವಾಭ್ಯುದಯ	ಪೆರಡಾಲ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ	೧೯೩೬	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೭೭, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೧೭೯	ಯಾಹೋಣೆ.	ಯಾರು ಹೋಣೆ ?	ಬಿ. ಆರ್. ವಾಡಪ್ಪಿ	೧೯೪೯	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೧೮೦	ಯೋಗಾಂವಿ.	ಯೋಗಾಂಗ ವಿಭೂಷಣ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೮೧	ಯೋಧರು.	ಯೋಧತ್ರಯರು	ಬಿ. ಡಿ. ಮಾಧವ ಬಾಳಿಗ	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೨	ರಂಗಕ.	ರಂಗಣ್ಣನ ಕನಸಿನ ದಿನಗಳು	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೧	ಯು. ಆರ್. ಶೆಣೈ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೧೮೩	ರಂಗನಾ.	ರಂಗನಾಯಕಿ	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೩	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೪	ರಂಗರೋ.	ರಂಗರೋಹಿಣಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೭	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೫	ರಂಗವ.	ರಂಗಮ್ಮನ ವರಾರ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	”
೧೧೮೬	ರಕ್ತಧ್ವ.	ರಕ್ತಧ್ವನಿ	ಶ್ರೀರಾಮ ಪಾಟೀಲ	೧೯೫೦	”
೧೧೮೭	ರಕ್ತರೂ.	ರಕ್ತದ ರೂಪಾಯಿ	ಸೇವನನಿರಾಜಮಲ್ಲ	೧೯೫೧	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೮೮	ರಕ್ತಸ.	ರಕ್ತ ಸರೋವರ	ಕುಳಕುಂದ ಶಿವರಾಯ	೧೯೪೮	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೧೮೯	ರಕ್ಷಾಶ.	ರಕ್ಷಾಶತಕ	ಹರಿಹರ (ಸಂ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೦	ರಘುವಂ.	ರಘುವಂಶ	ಅನು ಕಲಮಡಿ ನರಹರಿರಾಯ	೧೯೨೮	ಪರ್ಣಕುಟಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಗೋಕರ್ಣ
೧೧೯೧	ರತ್ನಕ.	ರತ್ನಕರಂಡಕ	ಆಯತನಮರ್	ಸು. ೧೪೦೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೨
೧೧೯೨	ರತ್ನಗೋ.	ರತ್ನಗೋಲ	ರಮೇಶ	—	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೩	ರತ್ನಶಾ.	ರತ್ನಶಾಸ್ತ್ರ	ಬಾಲವೈದ್ಯ ದೆ ಚೆಲುವ	ಸು. ೧೭೧೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೦೯, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೧೯೪	ರತ್ನಕ.	ರತ್ನಾ ವತೀ ಕಲ್ಯಾಣ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ (ಸಂ ಹೆರಗದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಪ್ರಭು)	೧೮೭೦-೧೯೦೧	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೯೫	ರತ್ನಾಶ.	ರತ್ನಾಕರಾಧೀಶ್ವರ ಶತಕಂ	ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೫೫೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೬೯, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೧೯೬	ರನ್ನಕಂ.	ರನ್ನಕಂದ	ರನ್ನ	೯೯೩	—
೧೧೯೭	ರಮಾಕಾಂ.	ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶ	ಎಚ್. ವಿ. ರಮಾಕಾಂತರಾವ್	೧೯೫೨	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೩
					ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೫೩, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
					ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬುಕ್ ಡಿಸ್ಟ್ರೀಟೋ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೧೯೮	ರಸರ.	ರಸರತ್ನಾಕರ	ಸಾಳ್ವ (ಸಂ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೨
೧೧೯೯	ರಾಗೀಣಿ.	ರಾಗೀಣಿ	ಭಾರತೀಪ್ರಿಯ	೧೯೫೪	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೦	ರಾಘವ.	ರಾಘವಾಂಕ ಚರಿತೆ	ಚಿಕ್ಕನಂಜೇಶ (ಸಂ ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ)	ಸು. ೧೬೫೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೪
೧೨೦೧	ರಾಚಂದ್ರ.	ರಾಮಚಂದ್ರ	ರಮಾನಂದ ಅಮೀನ್	೧೯೫೩	—
೧೨೦೨	ರಾಜಪ.	ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳು	ರಾಜಗೋಪಾಲರಾವ್	೧೯೫೬	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦೩	ರಾಜಯೋ.	ರಾಜಯೋಗಿ	ಅನಂದಕಂದ	೧೯೪೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೦೪	ರಾಜವ.	ರಾಜರಾಜೇಂದ್ರವಲ್ಲಭ	ಮಚ್ಚಿ ಮಲೆಶಂಕರನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ. ರಾಜೀವಿಬಾಯಿ	೧೯೫೦	ಕೆನರಾ ಕೊಲೇಜ್ ಬುಕ್ ಕಂಪನಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೦೫	ರಾಜಶೇ.	ರಾಜಶೇಖರವಿಳಾಸಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ (i) ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ ; (ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	೧೬೫೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಿ. ಎ. ಕೋದಂಡರಾಮ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಮೈಸೂರು
೧೨೦೬	ರಾಜಸೂ.	ರಾಜಸೂಯ	ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ, ಎನ್. ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾವ್	೧೯೪೯	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೨
೧೨೦೭	ರಾಜಾದೇ.	ರಾಜಾರಾಣಿ ದೇಖೊ	ಹಿರೇಮಲ್ಲಾರ ಈಶ್ವರನ್	೧೯೪೯	ಕಲ್ಪನಾ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೨೦೮	ರಾಜಾಮ.	ರಾಜಾ ಮಲಯಸಿಂಹ (ಭಾಗ I)	ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦೯	ರಾಜಾರ.	ಭಾರತೀಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ರವಿವರ್ಮನ ಸ್ಥಾನ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೩೨	ವಿ.ಜಿ.ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೦	ರಾಜೇಂದ್ರ.	ರಾಜೇಂದ್ರನಾಮ	(ಸಂ (i) — (ii) ಡಿ. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಬ್ಬರಾಯ)	೧೮೦೭	ಜರ್ಮನ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೫೭
೧೨೧೧	ರಾಜ್ಯಶಾ.	ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ	ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಹಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ, ೧೯೫೯
೧೨೧೨	ರಾಜ್ಯಾಂಗ.	ರಾಜ್ಯಾಂಗ ತತ್ವಗಳು	—	೧೯೫೪	ಕಾನ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೧೩	ರಾಣಾರಾ.	ರಾಣಾ ರಾಜಸಿಂಹ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೮	—
೧೨೧೪	ರಾಪಹಂ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರ ಸತ್ಕಥೆಗಳು	ಜಿ. ಎಚ್. ಹೊನ್ನಾಪುರಮಠ	೧೯೨೮	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹಾವೇರಿ
೧೨೧೫	ರಾಮಚ.	ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ	ಕನಕದಾಸ	ಸು. ೧೫೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೯೨, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೨೧೬	ರಾಮನ.	ರಾಮನವಮಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೪೧	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೭	ರಾಮರಾ.	ರಾಮರಾಜ್ಯ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೧	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೧೮	ರಾಮವಿ.	ರಾಮವಿಜಯ ಕಾವ್ಯ	ದೇವಪ್ಪ	ಸು. ೧೫೨೫	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೧೬, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೨೧೯	ರಾಮಾನ.	ರಾಮಾಚಾರಿಯ ನೆನಪು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೧	(ii) ಟಿ. ಕೇಶವಭಟ್ಟರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೦	ರಾಮಾಶ್ವ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ	ಮುದ್ದಣ (ಸಂ (i) ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, (ii) ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೮೭೦-೧೯೦೧	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧
೧೨೨೧	ರಾಮಾಸಂ.	ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಚ್. ಲಿಂಗರಾಜ ಆರಸ್	೧೯೧೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾನ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೭
೧೨೨೨	ರಾಮೂಕ.	ರಾಮೂನ ಕತೆಗಳು	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೪೬	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೩	ರಾಯಕ.	ರಾಯರ ಕತೆಗಳು	ಎನ್. ಸೂರಪ್ಪ	೧೯೪೭	ರಂಗಮಂಗಳ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
					ಪ್ರಭಾತ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೨೨೪	ರಾಯಚಾ.	ರಾಯರ ಚಾಳು	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೫	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೨೫	ರಾವಣೋ.	ರಾವಣೋದ್ಭವ ಪ್ರಸಂಗ	ಪಾರ್ತಿ ಸುಬ್ಬ	೧೯ ನೆಯ ಶತ ?	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೦
೧೨೨೬	ರಾವದಿ.	ರಾವಣ ದಿಗ್ವಿಜಯ	ಗೇರುಸೂಪ್ಪ ಶಾಂತಯ್ಯ	೧೮೦೦-೭೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೮೪, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೨೨೭	ರಾವಿಜ.	ರಾಯ್ನೂರು ವಿಜಯ	ಬಿ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ	೧೯೨೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೨೨೮	ರುಕ್ಕಾಂಗ.	ರುಕ್ಕಾಂಗದ ಚರಿತ್ರೆ	ಲಕ್ಷ್ಮೀಕವಿ	೧೭೨೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೭೪, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೨೨೯	ರುದ್ರಭಾ.	ರುದ್ರಭಾರತ	ಚನ್ನ ಬಸವದೇವರು	ಸು. ೧೨೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೦, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೦	ರುದ್ರರ.	ರುದ್ರಪಶುಪತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೧	ರುದ್ರಾರ.	ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ರಗಳೆ	"	"	"
೧೨೩೨	ರುದ್ರಿಮ.	ರುದ್ರಿಮನೆ	ಸ್ವಾಮಿ ಮಹಾಮನೆ	೧೯೫೬	ಮಹಾಮನೆ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨೩೩	ರೂಪಸ.	ರೂಪಸರ್ಪಿಣಿ	ಭಾರತೀಪ್ರಿಯ	೧೯೫೫	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೩೪	ರೂಪಸಂ.	ರೂಪರಾಶಿಗಳ ಸಂತೆ	ಎಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ	೧೯೫೩	ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೨೩೫	ರೂಲೇಖಾ.	ರೂಪಲೇಖಾ	ಬಿ. ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೩೬	ರೆಂಟರ.	ರೆಂಟಿನ ರಗಳೆ	ಸಿ. ಆರ್. ವಿ. ಆಚಾರ್ಯ	—	ವಿಕ್ರಮ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೩೭	ರೇವಕಾ.	ರೇವಣ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ	ಮಲ್ಲಣ್ಣ	೧೪೧೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೫೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೮	ರೇವಣ.	ರೇವಣ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಚತುರ್ಮುಖ ಬೊಮ್ಮರಸ	ಸು. ೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೨೮೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೨೩೯	ರೈಸ್ ಗೆ.	Mysore Gazetteer (Vol.I-II)	ಬಿ. ಲಾಯ ರೈಸ್	೧೮೯೭	ಆರ್ಕಿಬಾಲ್ಡ್ ಕಾನ್ಸ್ಟೇಬಲ್ ಕಂಪನಿ, ಲಂಡನ್
೧೨೪೦	ಲಂಚಪ್ರ.	ಲಂಚದ ಪ್ರಸಂಜ	ತಿಮ್ಮಾಜಿ ಲಿಂಗೋ ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೪	ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮುಳಗುಂದ
೧೨೪೧	ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ.	ಭಾರತ	ಲಕ್ಷ್ಮೀಕವಿ	೧೭೨೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೨೦, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೨೪೨	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಸಾದಂ	ವೆಂಬಾರ್ ವಿ. ಪದ್ಮಮ್ಮ	೧೯೩೪	ತುಮಕೂರು ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು
೧೨೪೩	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ.	ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋಭನ ಹಾಡು	ನಾದಿರಾಜ (ಸಂ ಎಂ. ರಾಮರಾವ್)	ಸು. ೧೫೭೦	ಸುಬೋಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೯
೧೨೪೪	ಲಶಿಚಿಂ.	ಶಿವತತ್ತ್ವ ಚಿಂತಾಮಣಿ	ಲಕ್ಷ್ಮಣ ದಂಡೇಶ (ಸಂ ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪ)	೧೪೨೮	ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೦
೧೨೪೫	ಲಿಂಗಲೀ.	ಲಿಂಗಲೀಲಾವಿಲಾಸ ಚಾರಿತ್ರೆ	ಕಲ್ಯಾಣರವರ ಪ್ರಭುದೇವ (ಸಂ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವ-ಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೪೬	ಲಿಂಗವ.	ಲಿಂಗಮ್ಮನ ವಚನಗಳು	ಲಿಂಗಮ್ಮ (ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ
೧೨೪೭	ಲಿಂಗಾರ.	ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೨೪೮	ಲೀಲಾವ.	ಲೀಲಾವತಿ	ನೇಮಿಚಂದ್ರ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೭೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೮
೧೨೪೯	ಲೋಕಕ.	ಲೋಕದ ಕಣ್ಣು	ಕಡೆಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೪೮	"ಕೃಷ್ಣವಿಹಾರ", ಮಂಗಳೂರು
೧೨೫೦	ಲೋಕಗೀ.	ಲೋಕಗೀತೆಗಳು	(ಸಂ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ)	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೫೧	ಲೋಕಸ.	Local Self -Government in Mediaeval Karnataka	ಜಿ. ಎಸ್. ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೬೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೫೨	ಲೋಕೋಪ.	ಲೋಕೋಪಕಾರಂ	ಚಾವುಂಡರಾಯ (ಸಂ ಎಚ್. ಶೇಷ ಆಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೦೫೦	ಓರಿಲೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೨೫೩	ವಚಭಾ.	ವಚನ ಭಾರತ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಿ. ಬಿ. ಡಿ. ಸವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೫೪	ವಚರ.	ವಚನಶಾಸ್ತ್ರ ರಹಸ್ಯ	ರಂ. ರಾ. ದಿವಾಕರ	೧೯೫೨	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೨೫೫	ವಚಶಾ.	ವಚನಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾರ (ಭಾಗ I, II, III)	(ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟ)	೧೯೩೧-೧೯೩೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೧೨೫೬	ವಚಸಂ.	ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ	(ಸಂ ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರ ಮಠ)	೧೯೬೫	ಮೈಸೂರುಸರ್ಕಾರ-ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಇಲಾಖೆ, (ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಶಾಖೆ) ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರ.ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೨೫೭	ವಡ್ಡಾರಾ.	ವಡ್ಡಾರಾಧನೆ	ಶಿವಕೋಟ್ಯಾಚಾರ್ಯ (ಸಂ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)	ಸು. ೯೦೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೨೫೮	ವತ್ಸಕ.	ವತ್ಸರಾಜನ ಕಥೆ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೯೪- ೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೯೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೨೫೯ ೧೨೬೦	ವರ್ಧಚ. ವರ್ಧಪು.	ವರ್ಧಮಾನ ಚರಿತೆ ವರ್ಧಮಾನ ಪುರಾಣಂ	ಪದ್ಮ ಕವಿ ಆಚಾರ್ಯ (ಸಂ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಎಂ. ಗೋವಿಂದರಾವ್)	೧೫೨೮ ಸು. ೧೧೯೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೭, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೩
೧೨೬೧	ವರ್ಷವ.	ವರ್ಷವರ್ಧಂತೀ ಶತಕಂ	ಶ್ರೀವಾಸ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೯೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೧
೧೨೬೨ ೧೨೬೩	ವಸ್ತವಂ. ವಸ್ತುಕೋ.	ವರದಕರಕಮಲಸ್ತವಂ ಅಭಿಧಾನ ವಸ್ತುಕೋಶಂ	ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯ ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ ಎ.ವೆಂಕಟರಾವ್)	೧೯೫೯ ಸು. ೧೧೪೫	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೩೩
೧೨೬೪ ೧೨೬೫	ವಾಗೀರ. ವಾಗ್ಗೇವಿ.	ವಾಗೀಶ್ವರದೇವರ ರಗಳೆ ವಾಗ್ಗೇವಿ	ಹರಿಹರ ಬೋಳಾರ ಬಾಬುರಾವ್	ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೬೬ ೧೨೬೭	ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ವಾದಿಕೀ.	ವಾತ್ಸಲ್ಯಪಥ ವಾದಿರಾಜರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು (ಭಾಗ I)	ವ್ಯಾಸರಾಯ ಬಲ್ಲಾಳ ವಾದಿರಾಜ	೧೯೫೭ ಸು. ೧೫೭೦	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೨೬೮ ೧೨೬೯ ೧೨೭೦	ವಾಯಿರ. ವಾರಾಕ್ಯ. ವಾಲಿಕಾ.	ವಾಯಿಲಾರರ ರಗಳೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ರಾಮ-ವ್ಯಾಸನಕೃಷ್ಣ ವಾಲಿ ಸುಗ್ರೀವರ ಕಾಳಗ	ಹರಿಹರ ರಾ. ಭ. ಹಾಸಣಿ ಪಾರ್ತಿ ಸುಬ್ಬ	ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೫೬ ೧೯ ನೆಯ ಶತ ?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ರಾ. ಭ. ಹಾಸಣಿ, ಸಕಲೇಶಪುರ ೫ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೩೪
೧೨೭೧ ೧೨೭೨	ವಾಸನಾ. ವಿಲುಸು.	ವಾಸನಾ ಭೂತಗಳು ವಿಜಯದಾಸಾರ್ಯಾದಿಗಳ ಉಪಾಸನಾ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ ವಿಜಯದಾಸರು (ಸಂ ಹನುಮಂತರಾವ ಗೋರಾಬಾಳ)	೧೯೫೦ ಸು. ೧೭೨೫	ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಕೇಂದ್ರ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೫೨
೧೨೭೩ ೧೨೭೪ ೧೨೭೫	ವಿಂಧ್ಯಾಲ. ವಿಕಾಶ. ವಿಕಾಸ.	ವಿಂಧ್ಯಾಚಲ ವಿಕಾರ ವಿನಾಶ (ವೈದ್ಯ) ವಿಜ್ಞಾನವಿಕಾಸ	ಗೋ. ಹ. ಹೊಸೂರ ಎಸ್. ಎ. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಎಂ. ಎಸ್. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೨೪ ೧೯೨೦ ೧೯೫೭	ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಅಗಡಿ ಸದ್ಗುರು ಸಂಸ್ಥೆ, ಹಾವೇರಿ ಮಲೆನಾಡು ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
೧೨೭೬ ೧೨೭೭ ೧೨೭೮	ವಿಗಡ. ವಿಚಾಮಂ. ವಿಚಾವಾ.	ವಿಗಡ ವಿಕ್ರಮರಾಯ ವಿಚಾರಮಂಜರಿ ವಿಚಾರವಾದ	ಸಂಸ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ ಗೌರೀಶ ಕಾಯ್ಕಿಣಿ	೧೯೩೩ ೧೯೪೫ ೧೯೫೮	ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿಯ ಚಾವಡಿ, ಧಾರವಾಡ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೭೯ ೧೨೮೦	ವಿಜದ. ವಿಜಯ.	ವಿಜಯದಶಮಿ ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರು	ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್ ಹನುಮಂತರಾವ ಗೋರಾಬಾಳ	೧೯೫೭ ೧೯೫೪	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು
೧೨೮೧ ೧೨೮೨ ೧೨೮೩ ೧೨೮೪	ವಿಜಯಾ. ವಿಜಶ್ರೀ. ವಿಜಸಾ. ವಿಜಾಭೂ.	ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆ ವಿಜಯಶ್ರೀ ವಿಜಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂಗೋಳವು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್ ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ ಆರ್. ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೪೮ ೧೯೫೦ ೧೯೪೮ ೧೯೨೨	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಅಜಿತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾವಿ ವಿಜಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ ದಿ ಡಿಸಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಪಬ್ಲಿಕ್ ಇನ್‌ಸ್ಟ್ರಕ್ಷನ್, ಬೊಂಬಾಯಿ
೧೨೮೫	ವಿಜಾವ.	ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವರ್ಣನೆಯೂ ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಣನೆಯೂ	ಇ. ಪೇ. ನಿಂಬಾಳಕರ	೧೯೧೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಚಾರಿಣಿ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೮೬	ವಿಜಾ ಕ.	ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕಥೆಗಳು	ಎನ್. ಕೆ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ	೧೯೪೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯತೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೨೮೭	ವಿಜ್ಞಾನ.	ವಿಜ್ಞಾನ	(ಸಂ ಬಿ. ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪ)	೧೯೧೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಚಾರಿಣಿ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೮೮	ವಿಜ್ಞಾನಿ.	ವಿಜ್ಞಾನದ ವಿಚಿತ್ರಗಳು	ಕೆ. ವಿಟ್ಟಲ ಶೆಟ್ಟಿ	೧೯೪೮	ಕೆ. ಆರ್. ಶೆಟ್ಟಿ, ಕೋರ್ಟ್ ರೋಡ್, ಉಡುಪಿ
೧೨೮೯	ವಿದಾಕ್ಯ.	ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ ಎಂ. ರಾಮರಾವ್)	ಸು. ೧೭೨೫	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೬
೧೨೯೦	ವಿದ್ಯಾರಿ.	ವಿದ್ಯಾರಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊರಟೆ	೧೯೫೪	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೨೯೧	ವಿಧಿವೈ.	ವಿಧಿಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ	ಉಳ್ಳಾಲ ಮಂಗೇಶರಾವ್	೧೯೫೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೯೨	ವಿನಸಾ.	ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ	ಬೋರಿ ಅನಂತ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದ	೧೯೩೨	—
೧೨೯೩	ವಿನೋಚಿ.	ವಿನೋದ ಚಿತ್ರಗಳು	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೪	ಮಿತ್ರಮಂಡಲಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೨೯೪	ವಿನೋದ.	ವಿಚಿತ್ರ ವಿನೋದ ಮಂಜರಿ	ರಾ. ಕೇ. ತಡಸ	೧೯೨೫	—
೧೨೯೫	ವಿಪ್ರಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಪ್ರಮೇಯ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ	ಸು. ೧೭೨೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೫೧
೧೨೯೬	ವಿಭೂರ.	ವಿಭೂತಿಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೨೯೭	ವಿನೋಚ.	ವಿನೋಚನೆ	ನಿರಂಜನ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೨೯೮	ವಿರೂಪಾ.	ವಿರೂಪಾಕವಿಸ್ಥಾನ ವರ್ಣನೆ	ಚಂದ್ರಕವಿ — (ಸಂ ಎಸ್. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸ್) ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ ತೃತೀಯ. ರಾ. ಪತಕಿ ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿ	ಸು. ೧೪೩೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಕೆ.ಎ. ೩೧, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು (ii) ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೫
೧೨೯೯	ವಿವಧು.	ವಿಧಿ ತಂದ ವಧು	—	೧೯೪೭	—
೧೩೦೦	ವಿವರ್ಣ.	ಸಚಿತ್ರ ವಿಜಾಪುರ ವರ್ಣನೆ	—	೧೯೨೨	—
೧೩೦೧	ವಿವೇಕ.	ವಿವೇಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ	—	ಸು. ೧೫೦೦	ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೪
೧೩೦೨	ವಿವೇಭ.	ವಿವೇಕಾಭರಣ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೭೪೮-೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೮೫, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೩೦೩	ವಿವೈವಿ.	ವಿವಿಧ ವೈದ್ಯ ವಿಷಯಗಳು	ವಿವಿಧ ಕರ್ತೃಗಳು (ಸಂ ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಟ್)	—	ಓರಿಗ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦
೧೩೦೪	ವಿಷ್ಣುಪು.	ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಂ	ಚಿಕ್ಕಪಾಡ್ಯಾಯ	೧೬೭೨-೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೩೦೫	ವಿಸಾಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಸಾಧನ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ	ಸು. ೧೭೨೫	ಶ್ರೀ ವರದೇಂದ್ರ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ಲಿಂಗಸೂಗೂರು, ೧೯೫೦
೧೩೦೬	ವಿಸ್ತೋಸು.	ವಿಜಯದಾಸರ ಸ್ತೋತ್ರಭಾಗ ಸುಳಾದಿಗಳು	ವಿಜಯದಾಸ (ಸಂ ಪಾವಂಜಿ ಗುರುರಾವ್)	,,	ಶ್ರೀಮನ್ನಿಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೪
೧೩೦೭	ವೀನಾದ.	ವೀಣಾ ನಾದ	ಕೃ. ಹ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೩೪	ಮುದ್ರಣ (?), ಧಾರವಾಡ
೧೩೦೮	ವೀರಬಂ.	ವೀರ ಬಂಕೆಯ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೪೯	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಸಂತಮಾಲಿಕೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೩೦೯	ವೀರರ.	ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೩೧೦	ವೀರವಿ.	ವೀರಭದ್ರ ವಿಜಯಂ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ (ಸಂ ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್, ಎಂ. ಎಸ್. ಬಸವಲಿಂಗಯ್ಯ)	ಸು. ೧೫೩೦	ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೩೦
೧೩೧೧	ವೀರಶ.	ವೀರಭದ್ರ ಶತಕ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೨೩-೭೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೩೦, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೩೧೨	ವೀರೇಚ.	ವೀರೇಶ ಚರಿತೆ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೨
೧೩೧೩	ವೀಶೈಪು.	ವೀರಶೈವಾಮೃತ ಪುರಾಣ	ಗುಬ್ಬಿಯ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯ (ಸಂ ಶಿವಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೫೩೦	ಹೌನ್ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೭

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೧೪	ವಿಸೇಗೀ.	ಗೀತಗಳು	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೩೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೧೫	ವೃಷಗೀ.	ವೃಷಭ ಗೀತೆ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೧೬	ವೃಷವಿ.	ವೃಷಭೇಂದ್ರ ವಿಜಯಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ ಭಾರತಿ ಸಂಪಂಗಿರಾಮ)	೧೬೭೭	ವಾಜಪೇಯಂ ಗೋವಿಂದಯ್ಯ ಬುಕ್‌ಡಿಸ್ಟೋ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೭
೧೩೧೭	ವೆಂಕಮ.	ವೆಂಕಟಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮೆ	ಚಿಕ್ಕಪಾಠ್ಯಾಯ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೫೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೧೮	ವೆಂಕಾರಾ.	ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣಂ	ವೆಂಕಾಮಾತ್ಯ	ಸು. ೧೭೭೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೪೨-೧೪೩, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಓರಿಲ್ಲೆ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೨-೫೭
೧೩೧೯	ವೇಂಮಾಹಾ.	ವೇಂಕಟೇಶ ಮಹಾತ್ಮೆ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೫	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೨೦	ವೇದಾಂಪ.	ವೇದಾಂತ ಪರಮಾಮೃತಸಾರ	ತಿಮ್ಮಯೋಗೇಂದ್ರ	—	—
೧೩೨೧	ವೇದಾಂಪ್ರ.	ವೇದಾಂತ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ	—	—	—
೧೩೨೨	ವೇಸಾರ.	ವೇದಾಂತ ವಿವೇಕ ಸಾರ	ವಾಸುದೇವ ಯತೀಂದ್ರ (ಸಂ ಮಂ.೮.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೭೫೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೮
೧೩೨೩	ವೈಕುಂವ.	ವೈಕುಂಠ ವರ್ಣನೆ	ವಾದಿರಾಜ	ಸು. ೧೫೭೦	ಸುಬೋಧ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೯
೧೩೨೪	ವೈಜರ.	ವೈಜಕ್ಯವೈಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೫೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೩೨೫	ವೈಜ್ಞಾಪ್ರ.	ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರಬಂಧಗಳು	ಪದ್ಮನಾಭ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೪೫	—
೧೩೨೬	ವೈದ್ಯರಾ.	ವೈದ್ಯರಾಜ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೨	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾಲೇಜು, ಧಾರವಾಡ
೧೩೨೭	ವೈದ್ಯವಿ.	ವೈದ್ಯನ ವಿವಾಹ	ದಾಶರಥಿ ದೀಕ್ಷಿತ್	೧೯೫೭	ಸ್ವಾಂಧರ್ವ ಬುಕ್‌ಡಿಸ್ಟೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೨೮	ವೈದ್ಯಸಾ.	ವೈದ್ಯಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಳಂದೂರು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿ (ಸಂ ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಎನ್. ರಾಮಚಂದ್ರ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೫೭೦	ಓರಿಲ್ಲೆ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೧
೧೩೨೯	ವೈನಿ.	ವೈನಿ	ಎನ್ನೆ	೧೯೫೮	ಸಾಧನಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ರಾಯಚೂರು
೧೩೩೦	ವೈಭವ.	ವೈಭವ ಅಥವಾ ಚಾಣಕ್ಯನ ಕಾರಸ್ಥಾನ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೧೨	ಗಳಗನಾಥ ಸುರಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೩೧	ವೈವಹಾ.	ವೈವಹಾರ ಗಣಿತಂ	ರಾಜಾದಿತ್ಯ— (ಸಂ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೧೯೦	(i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೪, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು (ii) ಓರಿಲ್ಲೆ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೫
೧೩೩೨	ಶಂಕದಾ.	ಶಂಕರದಾಸಿನಿಯನ ಪುರಾಣ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಸಂ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪಾ, ಬಸವಪ್ಪಾ ಹಾಲಬಾವಿ)	೧೬೮೭	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೧
೧೩೩೩	ಶಕಾರ.	ಶಕಾರನ ಶಾರೋಟು	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೮	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೪	ಶತಕ.	ಶತಕತ್ರಯವು ,, ಟೀಕು	ಮಗ್ಗಿಯ ಮಾರುದೇವ ತೋಂಬಿದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ದೇಶಿಕ (ಸಂ ವೈ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಯ್ಯ)	೧೪೩೦	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು ಮೈಸೂರು ಸ್ಟಾರ್ ಅಫೀಸು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೨೫
೧೩೩೫	ಶತಸಾಂ.	ಶತಕ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು	ಚಿಕ್ಕಪಾಠ್ಯಾಯ (ಸಂ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಪ್ರಾಚ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೫೯
೧೩೩೬	ಶನಿಮಾ.	ಶನಿಬೇವರ ಮಹಾತ್ಮೆಯು	ಚಿನ್ನಯದಾಸ	ಸು. ೧೮೦೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೧
೧೩೩೭	ಶನಿಸಂ.	ಶನಿಸಂತಾನ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೧	ವಿಜಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೩೮	ಶಬಶಂ.	ಶಬರಶಂಕರವಿಳಾಸಂ	ಷಡಕ್ಷರ ದೇವ (ಸಂ ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ)	ಸು. ೧೬೮೦	ಲಿಂಗಾಯತ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೩೮
೧೩೩೯	ಶಬ್ದಮಂ.	ಶಬ್ದಮಂಜರಿ ,, ಟೀಕು	ತೋಂಬಿದಾಯರ್ (ಹೆಸರುಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	ಸು. ೧೫೪೦	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್‌ಡಿಸ್ಟೋ. ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೫
೧೩೪೦	ಶಬ್ದರ.	ಶಬ್ದರತ್ನಾಕರ	—	೧೮೦೦	—
೧೩೪೧	ಶಬ್ದವಿ.	ಶಬ್ದವಿಹಾರ	ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೫೬	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೩೪೨	ಶಬ್ದಾನು.	ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ	ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕ (ಸಂ ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ)	೧೬೦೪	ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೩

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೪೩	ಶಮದ.	ಶಬ್ದ ಮಣಿದರ್ಪಣಂ	ಕೇಶಿರಾಜ —	ಸು. ೧೨೬೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೨೦
	ಶಮದ. ಕಿ.	,,	,, (ಸಂ ಎಫ್. ಕಿಟಿಲ್)	,,	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು, ೧೮೭೨
	ಶಮದ. ನ.	,,	,, (ಸಂ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	,,	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೯
೧೩೪೪	ಶಮಧಾ.	ಶಬ್ದ ಮಣಿದರ್ಪಣದ ಧಾತುಪಾಠ	,,	,,	—
೧೩೪೫	ಶರಲೀ.	ಶರಣಲೀಲಾವೃತ್ತ	ಚನ್ನಪ್ಪ (ಸಂ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿ)	ಸು. ೧೭೫೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೩೪೬	ಶರಸಾ.	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ)	(ಸಂ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೯೩೭	ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೪೭	ಶಾಂತಲಾ.	ಶಾಂತಲಾ	ಕೆ. ವಿ. ಆಯ್ಯರ್	೧೯೫೪	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೪೮	ಶಾಂತಿ.	ಶಾಂತಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೩೪	ರಾಮಮೋಹನ ಕಂಪೆನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೪೯	ಶಾಂತಿಪು.	ಶಾಂತಿಪುರಾಣಂ	ಪೊನ್ನ (ಸಂ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಆಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೯೫೦	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಎಂಡ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್ ಲಿ., ಮದರಾಸು, ೧೯೨೯
೧೩೫೦	ಶಾಂತೀಚ.	ಶಾಂತೀಶ್ವರ ಚರಿತಂ	ಶಾಂತೀಕೀರ್ತಿಮುನಿ (ಸಂ ಎಂ. ನೇಮಿರಾಜಶಾಸ್ತ್ರಿ)	೧೫೧೯	ಪದ್ಮಾವತಮ್ಮ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ೧೯೩೮
೧೩೫೧	ಶಾಂತೀಶ್ವ.	ಶಾಂತೀಶ್ವರ ಪುರಾಣಂ	ಕಮಲಭವ (ಸಂ ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೩೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೧೨
೧೩೫೨	ಶಾಂಪಜೀ.	ಶಾಂತಿಸಾಧನೆ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರಜೀವನ	ಎಂ. ಎ. ವೇದವಲ್ಲಿ	—	ಎಂ. ಎ. ನಾರಾಯಣ ಆಯ್ಯಂಗಾರ್, ಗೌರಿಬಿದನೂರು
೧೩೫೩	ಶಾಂಭವಿ.	ಶಾಂಭವಿ	ಎಲ್ಲೂರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್	೧೯೩೨	ಸುಜ್ಞಾನಾಮೃತ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಎಲ್ಲೂರು
೧೩೫೪	ಶಾಕುಂತ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕಂ	ಬಸವಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೪೩-೯೦	೭ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೬
೧೩೫೫	ಶಾಪ.	ಶಾಪ	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್	೧೯೪೯	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩೫೬	ಶಾಪಮಂ.	ಶಾಪನ ಪದ್ಯಮಂಜರಿ	(ಸಂ ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	೧೯೨೩	ಗುರುವಿಲಾಸ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫೭	ಶಾಮಣ್ಣ.	ನಿಘಂಟು	ತಿರುಮಕೂಡ್ಲು ಶಾಮಣ್ಣ	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೫೮	ಶಾಲೆಮ.	ಶಾಲೆಯ ಮಕ್ಕಳು	ಅನು ಬಿ. ಎಸ್. ರುಕ್ಮಮ್ಮ	೧೯೫೭	ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೩೫೯	ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ.	ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ ಸಮುಚ್ಚಯ ಟೀಕೆ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಘಣಂದಿ	ಸು. ೧೨೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೩೧೦, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೧೩೬೦	ಶಿಕ್ಷದ.	ಶಿಕ್ಷಣ ತತ್ವದರ್ಶನ	ಎಂ. ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎನ್. ಎಸ್. ವೀರಪ್ಪ	೧೯೬೧	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩೬೧	ಶಿಭ್ರಮ.	ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಭ್ರಮ	ಹುಯಿಲಗೋಳ ನಾರಾಯಣರಾಯ	೧೯೨೫	—
೧೩೬೨	ಶಿಲಾಮು.	ಶಿಲಾಮುಖ	ಗೋವಿಂದಮೂರ್ತಿ ದೇಸಾಯಿ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೬೩	ಶಿವಗೀ.	ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ	(ಸಂ ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು)	ಸು. ೧೧೬೦-೧೪೩೦	ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೩
೧೩೬೪	ಶಿವಭ.	ಶಿವಭಕ್ತಪತಿ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೩೨	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೬೫	ಶಿವಮಂ.	ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಜಣ್ಣನ ವಚನಗಳು	ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಜಣ್ಣ	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೪೪೮, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೧೩೬೬	ಶಿವರಾ.	ಶಿವರಾತ್ರಿ	ಗೊರೂರುರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಆಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೬೭	ಶಿವಾಕೋ.	ಶಿವಾನುಭವ ಶಬ್ದಕೋಶ	(ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ)	೧೯೪೩	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ
೧೩೬೮	ಶಿವಾಸೂ.	ಶಿವಾನುಭವ ಸೂತ್ರಂ	ಮಗ್ಗಿಯ ಮಾಯದೇವ (ಸಂ ವೈ. ನಾಗೇಶಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಶ್ರೀ ಬಾಲಲೀಲಾ ಮಹಾಂತ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೧೩೬೯	ಶುಕಸ.	ಶುಕಸಪ್ತತಿ ಕಥೆ	ಚಕ್ಕಪಾಠ್ಯಾಯ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	—
೧೩೭೦	ಶೂನ್ಯಸಂ.	ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆ	(ಸಂ (i) ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿ, (ii) ಸಂ. ಶಿ. ಭೂಸನೂರಮಠ)	—	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೦
					ರಾಮೂರಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರಮಠ, ಆದವಾನಿಯ ಕಲ್ಲು ಮಠದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ೧೯೫೮

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೬೧	ಶೃಂಗಾರ.	ಶೃಂಗಾರ ರತ್ನಾಕರಂ	ಕವಿಕಾಮ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಆ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೨೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೪
೧೩೬೨	ಶೇಷಪ್ರಶ್ನೆ.	ಶೇಷಪ್ರಶ್ನೆ	ಅನು ಎಚ್. ಕೆ. ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೦	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩೬೩	ಶೇಷಪ್ರ.	ಶೇಷಪ್ರ	ಮ. ಪ್ರ. ಪೂಜಾರ	೧೯೨೮	ವಿಜಯ ಪ್ರೆಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೩೬೪	ಶೇಷಧ.	ಶೇಷಧರ್ಮ	ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ	೧೬೭೨- ೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೧೩೩, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೩೬೫	ಶೇಷರಾ.	ಶೇಷರಾಮಾಯಣಂ	ಸೋಸಲೆ ಅಯ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೫೪- ೧೯೩೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೩೭
೧೩೬೬	ಶೈಲಾಜಿ.	ಶೈಲಾಜಿ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೪೫	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೬೭	ಶೈವಸು.	ಶೈವ ಸುಧಾರ್ಣವ	ಗಳಗನಾಥ	೧೯೨೩	—
೧೩೬೮	ಶೋಚನೀ.	ಶೋಚನೀಯ ನಿಧನ	ರಾ. ಪಾ. ಶಿರೋಳ	೧೯೫೦	ಶಾಂತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಬಾದಾಮಿ
೧೩೬೯	ಶ್ಯಾಮತಾ.	ಶ್ಯಾಮನ ತಾಯಿ	ಅನು ಬಾಲಚಂದ್ರ ಘಾಣೇಕರ	೧೯೬೧	ಜಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೦	ಶ್ರಾವಕಾ.	ಶ್ರಾವಕಾಚಾರ	ಸಮುದಾಯದ ಮಾಘಣಂದಿ	ಸು. ೧೨೫೩	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೧೮೮, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೩೭೧	ಶ್ರೀಕಥೆ.	ಶ್ರೀಪತಿಯ ಕಥೆಗಳು	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೪೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೭೨	ಶ್ರೀಕಾಂತ.	ಶ್ರೀಕಾಂತ	ಅನು ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೪೪	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೩	ಶ್ರೀಕೃಪಾ.	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಾರಿಜಾತವು (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ನರದ ಪರಾಲ ತಮ್ಮಣ್ಣ	ಸು. ೧೮೫೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೩೭೪	ಶ್ರೀಪಾಲ.	ಶ್ರೀಪಾಲ ಚರಿತೆ	ಮಂಗರಸ III	೧೫೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೭೦, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೩೭೫	ಶ್ರೀಮಹಾ.	ಶ್ರೀರಂಗ ಮಹಾತ್ಮೆ	ಮಲ್ಲಿ ಕಾಜುನ	೧೬೭೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೫೨, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೩೭೬	ಶ್ರೀರಂಗ.	ಶ್ರೀರಂಗ	ನರಂಗ	೧೯೪೧	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೭೭	ಶ್ರೀರಾಜ.	ಶ್ರೀರಾಮ ಚರಿತೆ	ಎಂ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ	೧೯೧೩	ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೧೩೭೮	ಶ್ರೀರಾಪ.	ಶ್ರೀರಾಮಪರಂಧಾಮ (ವಸಂತಯಾಗ)	ಬಾಲಕವಿ ಹನುಮಂತ ಭಟ್ಟ	೧೯೩೫	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೩೭೯	ಶ್ರೀರಾಮ.	ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಂ	ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ	೧೮೭೦- ೧೯೦೧	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೮೯೭
೧೩೮೦	ಶ್ರೀರಾಮಾ.	ಶ್ರೀ ರಾಮಾಯಣ ದರ್ಶನಂ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೯-೫೧	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೩೮೧	ಶ್ರೀರಾಯ.	ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ	ವೀರಕೇಸರಿ ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೨	ಜಿ. ಎಸ್. ವಿಶ್ವ ಅಂಡ್ ಕಂಪನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೮೨	ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ.	ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು	ಓ. ಎನ್. ಲಿಂಗಣ್ಣಯ್ಯ	೧೯೪೭	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎಫ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೮೩	ಶ್ರೀಸೋಶ.	ಶ್ರೀಕಂಠ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಶತಕ	ವೀರಭದ್ರರಾಜ	ಸು. ೧೫೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೩೫, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೩೮೪	ಶ್ರೀಯಾಂಸ.	ಶ್ರೀಯಾಂಸ (ಭಾಗ I)	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೪	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೮೫	ಷಟ್ಪದಿ.	ಷಟ್ಪದಿ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು	(ಸಂ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	೧೯೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೩೮೬	ಷಟ್ಪಲ.	ಷಟ್ಪಲ ತಿಲಕ	ಮುಖಬೋಳು ಸಿದ್ಧರಾಮ	೧೬೫೬	,,
೧೩೮೭	ಷೋಡಶಿ.	ಷೋಡಶಿ	ಅನು ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ	೧೯೫೨	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೮	ಸಂಕಂಸ.	ಸಂಸಾರಿಗ ಕಂಸ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೪೫	ರಂಗಮಂಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೮೯	ಸಂಕವ.	ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಯಿತ್ರಿಯರು	ಕೆ. ಟಿ. ಪಾಂಡುರಂಗಿ	೧೯೫೭	ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦೦	ಸಂಚಿತ್ರ.	ಸಂಸಾರಚಿತ್ರ	ಅನಂದಕಂದ	೧೯೫೦	ಜಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೦೧	ಸಂಜೀವಿ.	ಸಂಜೀವಿನಿ	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ	೧೯೪೯	ಸುವರ್ಣಭಾರತಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೪೦೨	ಸಂಧ್ಯಾರಾ.	ಸಂಧ್ಯಾರಾಗ	ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೪೪	ಜಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೩	ಸಂನ್ಯಾಕ.	ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು	ಕುವೆಂಪು	೧೯೪೫	ಜಿನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೦೪ ೧೪೦೫	ಸಂಪಿಗೆ. ಸಂಭವ.	ಸಂಪಿಗೆ ಸಂಭವ ಪರ್ವ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ (?) (ಸಂ ವಿ. ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ)	೧೯೩೩ ಸು. ೧೪೩೦	ಸಾಧನಕೇರಿ, ಧಾರವಾಡ ಗವರ್ನಾಮೆಂಟ್ ಬ್ರಾಂಚ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೪೦೬ ೧೪೦೭ ೧೪೦೮	ಸಂಭಾನೆ. ಸಂರಾಣಂ. ಸಂಸಕ.	ಸಂಭಾವನೆ ಸಂಕ್ಷೇಪ ರಾಮಾಯಣಂ ಸಂಸಕವಿ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು ಕೆ. ಆರ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೪೧ ೧೯೦೯ ೧೯೫೬	ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೦೯	ಸಂಸಪ.	ಸಂಸಪದ	ಸಂಸ	೧೯೨೮	ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಧಾರವಾಡ
೧೪೧೦ ೧೪೧೧ ೧೪೧೨	ಸಕತೆ. ಸಕುಮಂ. ಸಖೀಗೀ.	ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು ಸತ್ಯ ಧಾಕುಸುಮಂಜರಿ ಸಖೀಗೀತ	ನವರತ್ನ ರಾಮರಾಯ ನಾ. ವೆಂ. ಕುರಡಿ ಅಂಬಿಕಾಶನಯದತ್ತ	೧೯೫೧ ೧೯೪೨ ೧೯೫೧	ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು — ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೧೩ ೧೪೧೪	ಸಗಬೊ. ಸಣ್ಣಕ.	ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನ ವಚನಗಳು ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಪುಸ್ತಕಗಳು : ಕತೆಗಳು ೧, ೨	ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	ಸು. ೧೧೬೦ ೧೯೨೦- ೧೯೫೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೧೫	ಸತ್ವಸಾ.	ಸತ್ವಸಾರ ಅಥವಾ ಶೌರ್ಯ ಸಂಜೀವನ	ಗಲಗನಾಥ	೧೯೧೫	ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಆನಂದವನ, ಅಗಡಿ
೧೪೧೬ ೧೪೧೭	ಸದಾಶ. ಸದ್ಗುರು.	ಸದಾಶಿವ ಶತಕ ಸದ್ಗುರು ರಹಸ್ಯ	ಶಾಲ್ಯದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಗುರುಬಸವ (ಸಂ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ)	ಸು. ೧೭೬೯ ಸು. ೧೪೩೦	ಕೆ. ಬಿ. ೩೪೪, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು ಓರಿಗೈ., ಮದರಾಸು, ೧೯೫೧
೧೪೧೮ ೧೪೧೯ ೧೪೨೦	ಸನತ್ಕು. ಸಮಜೀ. ಸಮಪ.	ಸನತ್ಕುಮಾರ ಷಟ್ಟದಿ ಸಮರಸವೇ ಜೀವನ ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ	ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಬೊಮ್ಮರಸ ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ — (ಸಂ ಬಿ. ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ)	ಸು. ೧೪೮೫ ೧೯೫೬ ಸು. ೧೧೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೬೬೬, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ (i) ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೭೩೩, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು (ii) ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೫೮
೧೪೨೧ ೧೪೨೨ ೧೪೨೩ ೧೪೨೪ ೧೪೨೫	ಸಮಸೌ. ಸಮಾಲೋ. ಸಮಾವ. ಸಮುಮು. ಸಮ್ಯಕೌ.	ಸಮರ ಸೌದಾಮಿನಿ ಸಮಾಲೋಕನ ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸನ ವಚನಗಳು ಸಮುದ್ರಮಥನ (ಯಕ್ಷಗಾನ) ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಕೌಮುದಿ	ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ ತಿ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸ ಮೂಲ್ಕಿ ವಾಸುದೇವ ಪ್ರಭು ಮಂಗರಸ III (ಸಂ ಆರ್. ತಾತಾಚಾರ್ಯ)	೧೯೫೭ ೧೯೫೮ ಸು. ೧೧೬೦ ಸು. ೧೮೫೦ ೧೫೦೮	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫ ದೇ. ಫ. ಚೌಗುಲೆ, ಮಹಾವೀರ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೨೩
೧೪೨೬ ೧೪೨೭ ೧೪೨೮	ಸರಸ. ಸರಳಾ. ಸರ್ವಜ್ಞ.	ಸರಸಮ್ಮನ ಸಮಾಧಿ ಸರಳಾ ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಎಂ. ವಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಸರ್ವಜ್ಞ (ಸಂ ಚನ್ನಪ್ಪ ಉತ್ತಂಗಿ)	೧೯೪೭ ೧೯೧೪ ಸು. ೧೭೦೦	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು — ಕೆ. ಇ. ಮಿಶನ್ ಹಾಯ್ಸ್ಕೂಲ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೨೪
೧೪೨೯	ಸರ್ವಮಂ.	ಸರ್ವಮಂಗಳಾ	ಚದುರಂಗ	೧೯೫೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೩೦ ೧೪೩೧ ೧೪೩೨	ಸಸ್ಯಕ. ಸಸ್ಯಶಾ. ಸಾಕಾಪ್ರ.	ಸಸ್ಯವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕತೆಗಳು ಸಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾಮಪ್ರಚೋದನೆ	ಎಂ. ಎಸ್. ಎಸ್. ರಾವ್ ಪಿ. ಎಸ್. ಚಿಕ್ಕಣ್ಣಯ್ಯ ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೫೮ ೧೯೫೭ ೧೯೫೨	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು, ೧೯೬೦
೧೪೩೩ ೧೪೩೪	ಸಾಗಾಧ. ಸಾತ್ವಿವಿ.	ಸಾಗಾರ ಧರ್ಮಾಮೃತ ಸಾತ್ವಿಕ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾವಿಲಾಸ	ಅಶಾಧರ ಚಿಕ್ಕಪಾಠ್ಯಾಯ	— ೧೬೭೨- ೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೯೪, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಗ., ಮೈಸೂರು
೧೪೩೫	ಸಾನಂಗ.	ಸಾನಂದ ಗಣೇಶನಕಥೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಮೋ. ರಾಮಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ	ಸು. ೧೮೦೦	ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೬

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೩೬ ೧೪೩೭	ಸಾನಂಚ. ಸಾರಂಗ.	ಸಾನಂದ ಚರಿತ್ರೆ ಸಾರಂಗಧರನ ಕಥೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ಕುಮಾರ ಪದ್ಮರಸ ಸಾಂಬಯ್ಯ	ಸು. ೧೨೧೫ ಸು. ೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೧೪೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ವಾಗೀಶ್ವರೀ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೬
೧೪೩೮ ೧೪೩೯ ೧೪೪೦ ೧೪೪೧	ಸಾವಿಲು. ಸಾವಿಸ. ಸಾಸತ್ಯ. ಸಾಸಮಾ.	ಸಾವಿನ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಿನೊಂದಿಗೆ ಸರಸ ಸಾವಿತ್ರಿ-ಸತ್ಯವಾನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಾಲೋಚನೆ	ಎನ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ ಎಚ್. ವಿ. ಭಟ್ಟ ನಾರಾಯಣ ವೆಂಕಟೇಶ ಕುರಡಿ ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ	೧೯೪೯ ೧೯೫೨ ೧೯೧೩ ೧೯೫೬	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು —
೧೪೪೨ ೧೪೪೩ ೧೪೪೪ ೧೪೪೫ ೧೪೪೬ ೧೪೪೭ ೧೪೪೮ ೧೪೪೯ ೧೪೫೦ ೧೪೫೧ ೧೪೫೨ ೧೪೫೩ ೧೪೫೪	ಸಾಹಿಜೀ. ಸಾಹಿತ್ಯಾಂ. ಸಾಹಿವಿ. ಸಾಹಿಶ. ಸಾಹಿಸಂ. ಸಾಳ್ವಭಾ. ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ಸಿಂಗಿರಾ. ಸಿಕಾಶ. ಸಿಡಿಲು. ಸಿದ್ಧಕಾ. ಸಿದ್ಧಪು. ಸಿದ್ಧರಾ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜೀವನ ಕಲೆ ಸಾಹಿತ್ಯಾಂಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಶೋಧನೆ ಸಾಳ್ವಭಾರತ ಸಾಳ್ವಸಾಂಗತ್ಯ ಸಿಂಗಿರಾಜ ಪುರಾಣ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಬಿಂದು ಪ್ರಕಾಶ ಸಿಡಿಲು ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ಕಾವ್ಯ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ ಸಿದ್ಧರಾಮ ಚಾರಿತ್ರೆ	ರಾಳ್ವಪಲ್ಲಿ ಅನಂತಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ (ಸಂ ಎಚ್. ಬಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ) ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ ಸಾಳ್ವ ,, ಸಿಂಗಿರಾಜ (ಸಂ ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ) ಶಿವಾನಂದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ ಬಸವಕವಿ ಜಯದೇವಿತಾಯಿ ಲಿಗಾಡೆ ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ, ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್)	೧೯೫೮ ೧೯೫೦ ೧೯೩೬ ೧೯೫೪ ೧೯೪೦ ಸು. ೧೫೫೦ ,, ಸು. ೧೫೦೦ ೧೯೧೦ ೧೯೪೭ ೧೮೮೭ ೧೯೬೫ ಸು. ೧೨೦೦	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು ಕುವೆಂಪು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೯೬, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೬೨, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೦ ಕ್ರೈಸ್ತ ಪ್ರೆಸ್ ಮುದ್ರಾಲಯ, ಮೈಸೂರು ವಿಚಾರಸಾಹಿತ್ಯ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೫೫, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಕನ್ನಡ ಕೋಟಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸೂರ್ಯಪುರ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ೧೯೪೦
೧೪೫೫	ಸಿದ್ಧವ.	ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಸಿದ್ಧರಾಮ (ಸಂ ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟ)	ಸು. ೧೧೬೦	ಹಿತಚಿಂತಕ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ವಿಜಾಪುರ, ೧೯೩೨
೧೪೫೬ ೧೪೫೭	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಸಿದ್ಧೇಪು.	ಸಟೀಕ ಅಮರಕೋಶವು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ವಿರಕ್ತ ತೋಂಬಿದಾಯ್ (ಸಂ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	— ಸು. ೧೫೬೦	ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಬುಕ್‌ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಟರ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಶಂಕರವಿಲಾಸ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೯೫
೧೪೫೮	ಸಿದ್ಧೇವ.	ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿ (ಸಂ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ)	ಸು. ೧೪೮೦	ಸದ್ವರ್ಮದೀಪಿಕೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೧
೧೪೫೯ ೧೪೬೦ ೧೪೬೧ ೧೪೬೨ ೧೪೬೩ ೧೪೬೪	ಸಿವಭಾ. ಸೀತಾಚ. ಸೀತಾರ. ಸುಂಕಬಂ. ಸುಂದರಿ. ಸುಕುಮಾ.	ಸಿವಗನ್ನಡ ಭಾಗ್ಯ ಸೀತಾಚರಿತೆ ಸೀತಾರತ್ನ ಸುಂಕದ ಬಂಕಣ್ಣನ ವಚನಗಳು ಸುಂದರಿಯ ಹಂಬಲು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು ಸುಕುಮಾರ ಚರಿತಂ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ನೆಲೋಗಲ್ಲು ನಂ. ಸುಬ್ಬಾಶಾಸ್ತ್ರಿ ಎಂ. ರಮಾನಂದ ಘಾಟೆ ಸುಂಕದ ಬಂಕಣ್ಣ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್ ಶಾಂತಿನಾಥ (ಸಂ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಟಿ. ಎಸ್. ಶಾಮರಾವ್)	೧೯೩೨ ೧೮೯೬ ೧೯೫೪ ಸು. ೧೧೬೦ ೧೯೫೦ ೧೦೬೮	— ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ.೪೪೮, ಓರಿಇ., ಮೈಸೂರು ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ೧೯೫೪
೧೪೬೫ ೧೪೬೬ ೧೪೬೭ ೧೪೬೮	ಸುಖವಿ. ಸುಗುಗಂ. ಸುಜ್ಞಾ ಚಂ. ಸುದರ್ಶ.	ಸುಖವಿಪ್ಲವ ಸುಗುಣ ಗಂಭೀರ ಸುಜ್ಞಾನ ಚಂದ್ರೋದಯ ಸುದರ್ಶನ	ರಾ. ಸು. ಮಣಿ ಸಂಸ ಶಿವರಾಮದಾಸ ಅನಂದಕಂದ	೧೯೫೨ — — ೧೯೪೬	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಬಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಮುದ್ರಣ (?), ಬೆಂಗಳೂರು ೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೬೯	ಸುಧಾ.	ಸುಧಾ	ಮೈ. ಶೇ. ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭರಾವ್	೧೯೫೭	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಡಿಕೇರಿ
೧೪೭೦ ೧೪೭೧	ಸುನಂದಿ. ಸುನೀತ.	ಸುನಂದಿನಿ ಸುನೀತ	— ಶ್ರೀನಿವಾಸ	— ೧೯೪೬	— ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಕ್ರ.ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೪೭೨	ಸುಬ್ಬಣ್ಣ.	ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೧೯೫೨	೯ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೭೩	ಸುಮಚ.	ಸುಮತಿ ಮದನಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆ (ಭಾಗ I-II)	ಎಂ. ಎಸ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	೧೯೧೩	ಕಾಕ್ಸ್‌ಟನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೭೪	ಸುರರ.	ಸುರಗಿಯ ಚೌಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಿಖರ, ಓರಿಸ್ಸ., ಮೈಸೂರು
೧೪೭೫	ಸುವಸಂ.	ಸುವರ್ಣ ಸಂಪುಟ	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ	೧೯೪೭	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೧೪೭೬	ಸುಸಾರ.	ಸುಬೋಧಸಾರ	ಮುಖ್ಯನ ಪಡವ್ವರ (ಸಂ ಹರ್ಷೇಕರ ಮಂಜಪ್ಪ)	ಸು. ೧೭೦೦	ವೀರಶೈವ ವಿದ್ಯಾಲಯ, ಅಲಮಟ್ಟಿ, ೧೯೪೦
೧೪೭೭	ಸುಳವು.	ಸುಳವು-ಹೊಳವು	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರು	೧೯೩೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೭೮	ಸೂಕ್ತಿ ಸು.	ಸೂಕ್ತಿ ಸುಧಾರ್ಣವಂ	ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನ (ಸಂ ಎನ್. ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್)	ಸು. ೧೨೪೫	ಓರಿಸ್ಸ., ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೭
೧೪೭೯	ಸೂಜಿಗ.	ಸಂಸಾರವೆಂದರೆ ಸೂಜಿಗಲ್ಲು	ಅನಂದಕಂದ	೧೯೨೬	ಸ್ವಧರ್ಮ ಕಥಾಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮೦	ಸೂಪಶಾ.	ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರ	ಮಂಗರಸ III	೧೫೦೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: (?), ಓರಿಸ್ಸ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೧	ಸೂರ್ಯಪಾ.	ಸೂರ್ಯಪಾನ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮೨	ಸೆಶೂರ.	ಸೆರೆಮನೆಯ ಶೂರ	ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ ಬುರ್ಲಿ	೧೯೪೭	ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೮೩	ಸೇದಿರ.	ಸೇದಿರಾಜರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಿಖರ, ಓರಿಸ್ಸ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೪	ಸೇನಾಹ.	ಸೇನಾಪತಿ ಡಾ. ಹರದೀಕರರು	ರಾ. ವೆ. ಕರಗುದರಿ	೧೯೩೪	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೮೫	ಸೊಗಕ.	ಸೊಗಸಿನ ಕತೆ	ಅನು ಭಾಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದರಾವ ಗೋಖಲೆ	೧೯೪೫	ಸರಸ್ವತಿ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಗದಗ
೧೪೮೬	ಸೊಬಸೋ.	ಸೊಬಗಿನ ಸೋನೆ	ದೇವರಾಜ	ಸು. ೧೪೧೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೨೯೧, ಓರಿಸ್ಸ., ಮೈಸೂರು
೧೪೮೭	ಸೋಕ್ರಮ.	ಸೋಕ್ರಟೀಸನ ಮರಣ	ಅನು ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೮೮	ಸೋತುಗೆ.	ಸೋತು ಗೆದ್ದವಳು	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೮೯	ಸೋಮಚ.	ಸೋಮನಾಥ ಚರಿತ್ರೆ (ಅದಿಸೆಟ್ಟಿ ಪುರಾಣ)	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ (i) ಬಿ. ಬಸವರಾಧ್ಯ (ii) ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಶಿವಾನುಭವ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಬಿಜಾಪುರ, ೧೯೧೧
೧೪೯೦	ಸೋಮಾರ.	ಸೋಮಾಸಿಮಾರರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೧
೧೪೯೧	ಸೋಮೇಶ.	ಸೋಮೇಶ್ವರ ಶತಕ	ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ಸೋಮನಾಥ (ಸಂ ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ)	ಸು. ೧೧೯೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಿಖರ, ಓರಿಸ್ಸ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೨	ಸೋಲು.	ಸೋಲು	ರಮಾನಂದ ಅಮೀನ	ಸು. ೧೧೯೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೪೯
೧೪೯೩	ಸೌಇಇ.	South Indian Inscriptions (Vol. I-XX)	—	೧೯೫೩	ಚಂದ್ರಸಾಗರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮುಂಬಯಿ
೧೪೯೪	ಸೌಂದಕಾ.	ಸೌಂದರ ಕಾವ್ಯ	ನೂರೊಂದಯ್ಯ	—	ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್ ಬ್ರಾಂಚ್, ಕಲ್ಕತ್ತ
೧೪೯೫	ಸೌಂದಪು.	ಸೌಂದರ ಪುರಾಣಂ	ಬೊಮ್ಮರಸ (ಸಂ ಪಿ. ಆರ್. ಕರಿಬಸವ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ. ಬಸವಲಿಂಗಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎನ್. ಆರ್. ಕರಿಬಸವಶಾಸ್ತ್ರಿ)	ಸು. ೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೮೫, ಓರಿಸ್ಸ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೬	ಸೌಗಂಧಿ.	ಸೌಗಂಧಿಕಾ ಪರಿಣಯ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	ಸು. ೧೪೫೦	ವೀರಶೈವ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೦೯
೧೪೯೭	ಸೌಗಂಪ.	” ”	ನಂಜುಂಡ	೧೭೯೪-೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೨೮, ಓರಿಸ್ಸ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೮	ಸೌನಂದ.	ಸೌಂದರನಂದ	ಕಡವ ಶಂಭುಶರ್ಮ	೧೮೪೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೦೫, ಓರಿಸ್ಸ., ಮೈಸೂರು
೧೪೯೯	ಸ್ಕೂಲಮಿ.	ಸ್ಕೂಲ ಮಿಸ್ಟೆಸ್	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೫೯	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕದ್ರಿ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೦೦	ಸ್ಥಶಾವ್ಯ.	ಸ್ಥಶಾನವ್ಯರಾಗ್ಯ	ಗೋವಿಂದ ವೆಂಕಟೇಶ ಚುಳಕಿ	೧೯೪೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
					ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೦೧	ಸ್ಯಾಂಡರ್.	A Dictionary, Canarese and English	ಡೇನಿಯಲ್ ಸ್ಯಾಂಡರ್‌ಸನ್	೧೮೫೮	ವೆಸ್ಲಿಯನ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೨	ಸ್ವದರ್ಶಿ.	ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶಿ ಮತ್ತು ಇತರ ನಾಟಕಗಳು	ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ	೧೯೫೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೦೩	ಸ್ವಪ್ನದ.	ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನ	ಶ್ರೀರಘು	೧೯೫೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುವರ್ಣಭಾರತೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೫೦೪	ಸ್ವಪ್ನವಾ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತಂ	ಅನು ಪಂಡಿತ ಭೀಮಾಜಿ ಜೀವಾಜಿ ಹುಲಿಕವಿ	೧೯೨೫	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೦೫	ಸ್ವಯಂವ.	ಸ್ವಯಂವರ	ಮ. ನ. ಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೪	ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೫೦೬	ಸ್ವರೂಪಾ.	ಸ್ವರೂಪಾಮೃತ	ಗುರುಬಸವ	ಸು. ೧೪೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೭	ಸ್ವರ್ಗಬಾ.	ಸ್ವರ್ಗದ ಬಾಗಿಲು	ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ	೧೯೫೧	ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೦೮	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ.	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಡೆಗೆ	ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ	೧೯೫೧	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦೯	ಸ್ವಾಭಿಮಾನ.	ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಸಂಭ್ರಮ	ಗಲಗನಾಥ	೧೯೨೦	—
೧೫೧೦	ಸ್ವಾಮಿಸ್ವೇ.	ಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತರು	ಅನು ಎಚ್.ವೈ. ಶಾರದಾ ಪ್ರಸಾದ್	೧೯೫೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೧೧	ಸ್ವಾವಲಂ.	ಸ್ವಾವಲಂಬನ	ಹೊಸೂರು ಭೀಮರಾಯ	೧೯೫೫	ಅಜಿತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾವಿ
೧೫೧೨	ಸ್ವಾವೀರ.	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೀರರು (ಭಾಗ I)	ವಸುದೇವ ಭೂಪಾಲಂ	೧೯೫೦	ಸ್ವಭಾನು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೧೩	ಹಂಗೀತೆ.	ಹಂಸಗೀತೆ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೫೮	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೧೪	ಹಂಪೆರ.	ಹಂಪೆಯ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಇಳಿ, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೧೫೧೫	ಹಂಸಾ.	ಹಂಸಾ	ಬಿ. ಪಿ. ಕಾಳೆ	೧೯೫೩	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶೇಷಾಚಲ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೧೬	ಹಕ್ಕಿನೋ.	ಹಕ್ಕಿನೋಟ	ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರಣಿ	೧೯೫೭	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೧೭	ಹಕ್ಕಿಹೋ.	ಹಕ್ಕಿನ ಹೋರಾಟ	ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ	೧೯೪೮	ಶರಾವತಿ ಪ್ರಕಟನೆ ಮಂದಿರ, ಶಿರಸಿ
೧೫೧೮	ಹಗಲಿ.	ಹಗಲಿರುಳು	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೧೮	ಶಾರದಾ ಭಾಷಾಪಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೧೯	ಹಚಕಾ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಂ	ರಾಘವಾಂಕ (ಸಂ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ, ಎಸ್. ಬಸಪ್ಪ)	ಸು. ೧೨೦೦	ಪ್ರಾಚ್ಯ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೫
೧೫೨೦	ಹತ್ತುಮ.	ಹತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿ	ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ	೧೯೫೨	ಅನಂದ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೨೧	ಹದಿಬ.	ಹದಿಬದೆಯ ಧರ್ಮ	ಸಂಚಿಯ ಹೊನ್ನಮ್ಮ (ಸಂ ಡಿ. ಚಂಪಾಬಾಯಿ)	ಸು. ೧೬೮೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೦
೧೫೨೨	ಹನುಮ.	ಹನುಮದ್ವಿಲಾಸ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	ತಿಪ್ಪಣಾರ್ಯ	ಸು. ೧೭೫೦	ಸುಬೋಧ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೨೩	ಹನ್ನೊಂದ.	ಹನ್ನೊಂದನೆ ಅವತಾರ	ಬೀಚಿ	೧೯೫೮	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೪	ಹಬ್ಬಿಬ.	ಹಬ್ಬಿದ ಬಳ್ಳಿ	ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೫	ಹಮಚ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಮಹಾರಾಯನ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಹಾಂತ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ	೧೮೮೪	ಬೆಂಗಳೂರು ಬುಕ್‌ಡೆಪೋ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೦೮
೧೫೨೬	ಹಮಪ.	ಹಜರತ ಮಹಮ್ಮದ ಪಯಗಂಬರರು	ಎಂ. ಪಿ. ಪೂಜಾರ	೧೯೨೦	ವಾಗ್ಭೂಷಣ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೨೭	ಹರಿಕೋ.	ಹರಿದ ಕೋಟು	ಬಿ. ಎಂ. ಇದಿನಬ್ಬ	೧೯೫೭	ಸೌಹಾರ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೨೮	ಹರಿಚ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಚರಿತ್ರೆ (ಯಕ್ಷಗಾನ)	—	ಸು. ೧೮೦೦	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ, ೧೯೨೫
೧೫೨೯	ಹರಿಜ.	ಹರಿಜನ್ವಾರ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೩೪	ಎಚ್. ಎನ್. ರಾವ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೩೦	ಹರಿಸಾ.	ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ	ಕನಕದಾಸ (ಸಂ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್)	ಸು. ೧೫೫೦	ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರ ನಾಲ್ಕು ಸೂರು ವರ್ಷಗಳ ಉತ್ಸವ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೫

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೩೧	ಹರಿಸಾಂ.	ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಬೊಂಬೆಯ ಲಕ್ಕ (ಸಂ ಎನ್. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ)	೧೫೩೪	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೪
೧೫೩೨	ಹಲಾಯು.	ಅಭಿಧಾನರತ್ನ ಮಾಲಾ ಕರ್ಣಾಟಕ ಟೀಕೆ	ನಾಗವರ್ಮ II (ಸಂ ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್, ಎಚ್. ಶೇಷ ಆಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೧೪೫	ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮದರಾಸು, ೧೯೪೦
೧೫೩೩	ಹಲಾರ.	ಹಲಾಯುಧ ದೇವರ ರಗಳೆ	ಹರಿಹರ	ಸು. ೧೨೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಷಣಿ, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೫೩೪	ಹಸಾರ.	ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ	ಜಗನ್ನಾಥದಾಸ (ಸಂ (i) ಎಂ. ಮೂರ್ತಿರಾಯ (ii) ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್)	ಸು. ೧೭೭೫	“ಶ್ರೀ ಹರಿಕೃಪಾ,” ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೦೯ ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೧ ಬಾಲಸಾಹಿತ್ಯಮಂಡಲ ಲಿ., ಮಂಗಳೂರು
೧೫೩೫	ಹಸಿವು.	ಹಸಿವು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೩೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೬೧, ಓರಿಂ., ಮೈಸೂರು
೧೫೩೬	ಹಸ್ತಿಮಾ.	ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಚಿಕ್ಕುಪಾಧ್ಯಾಯ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	
೧೫೩೭	ಹಹಸ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತು ಸಮಸ್ತರು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೪	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೫೩೮	ಹಳ್ಳಹಾ.	ಹಳ್ಳದಿಂದ ಹಾದಿಗೆ	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೫೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೩೯	ಹಳ್ಳಿಬಾ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಬಾಳು	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಆಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೩	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೫೪೦	ಹಳ್ಳಿಯ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡುಗಳು	” ” ”	೧೯೫೪	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಸ್ತುತ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೪೧	ಹಳ್ಳಿಹಾ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡು	ಎಂ. ಎಸ್. ಗೋಪಾಲನ್	—	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೪೨	ಹಾಡುಪಾ.	ಹಾಡುಪಾಡು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೪೩	ಹಾಡುಹು.	ಹಾಡುವ ಹುಡುಗ	ಕುಲಕರ್ಣಿ ಬಿಂದುಮಾಧವ	೧೯೪೭	ಸಿಟಿ ಬುಕ್‌ಸ್ಟಾಲ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೪೪	ಹಾಸುಹೊ.	ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು	ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಕುಲಕರಣಿ	೧೯೫೧	ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೪೫	ಹಾಸ್ಯಮಂ.	ಹಾಸ್ಯಮಂಜರಿ	(ಸಂ ಕಡಂದಲೆ ಬಿ. ರಾಮರಾಯ)	೧೯೩೧	ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಉಡುಪಿ
೧೫೪೬	ಹಾಹುತ್.	ಹಾವಿನ ಹುತ್ತು	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೫೮	ಕನ್ನಡ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೪೭	ಹಿಂಕತೆ.	ಹಿಂದಿನ ಕತೆಗಳು	ಕಡಂಗೋಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ	೧೯೩೭	—
೧೫೪೮	ಹಿಂಕಿರು.	ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಕಿರುಗತೆಗಳು	ಅನು ಬಿ. ಎಸ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೫೭	ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೪೯	ಹಿಂದಸಾ.	ಹಿಂದೂದರ್ಶನ ಸಾರ	ಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರಂ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೪೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೫೫೦	ಹಿಂದುಇ.	ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಇತಿಹಾಸ	ಶಿ. ಶಿ. ಬಸವನಾಳ, ಹ. ಚ. ಹಲಗಲಿ	೧೯೨೯	—
೧೫೫೧	ಹಿಂದುಸ.	ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಆಳ್ವಿಕೆ	ಬಾ. ಕೃ. ಹಳೇಪೇಟೆ	೧೯೩೩	—
೧೫೫೨	ಹುಚ್ಚಮ.	ಹುಚ್ಚರ ಮನೆ	(ಸಂ ಎಂ. ಹರಿದಾಸರಾಯ)	೧೯೫೧	ಸರ್ವೋದಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೩	ಹುಚ್ಚಾಟ.	ಹುಚ್ಚಾಟಗಳು	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೩೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೪	ಹುಚ್ಚುಹು.	ಹುಚ್ಚು ಹುರುಳು	ಬೀಚಿ	೧೯೫೯	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೫೫	ಹುಟ್ಟಹ.	ಹುಟ್ಟಿದ ಹಳ್ಳಿ-ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡುಗಳು	ಆರ್ಚಕ ಬಿ. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	೧೯೩೩	ವರ್ಧಮಾನ ಪವರ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು
೧೫೫೬	ಹುಮುಖ.	ಹುಚ್ಚು ಮನಸ್ಸಿನ ಹತ್ತು ಮುಖಗಳು	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೮	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೫೫೭	ಹುಸಂಕ.	ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ	ರಂ. ರಾ. ದಿನಾಕರ	—೧೯೬೫	ಲೋಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೮	ಹೂಅರ.	ಹೂ ಅರಳಿತು	ಪಿ. ವೆಂಕೋಬಾಚಾರ್ಯ	೧೯೫೦	ಆನಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೫೫೯	ಹೂಬಾಣ.	ಹುಚ್ಚು ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಹೂಬಾಣಗಳು	ಪ. ರಮಾನಂದ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬೦	ಹೂಬಿಸಿ.	ಹೂಬಿಸಿಲು	ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ	೧೯೪೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬೧	ಹೂಹಣ್ಣು.	ಹೂವು-ಹಣ್ಣು	ತ್ರಿವೇಣಿ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೬೨	ಹೂಹಾದಿ.	ಹೂವು ಚಿಲ್ಲಿ ದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ	ಕೆ. ವಿ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ	೧೯೫೭	ಅಕ್ಷರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸಾಗರ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೬೩ ೧೫೬೪ ೧೫೬೫ ೧೫೬೬	ಹೃದಯ. ಹೆಂಗೂರ. ಹೆಬ್ಬೆರ. ಹೆಮಪ.	ಹೃದಯ ಸಮುದ್ರ. ಹೆಂಗೂರ ಹೆಂಗೂಸಿನ ರಗಳೆ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಪದಗಳು	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ ಹರಿಹರ ಗೋವಿಂದ ಪೈ (ಸಂ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ)	೧೯೫೬ ಸು. ೧೨೦೦ ೧೯೪೮ ೧೯೪೮	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಆರ್.ಒ., ಮೈಸೂರು ಬಾಳೆಗಾ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು ೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ಹೈದರಾಬಾದ್
೧೫೬೭	ಹೈಆರಿ.	Annual Report of the Archaeological Department of H.E.H. the Nizam's Dominions	—	೧೯೩೫-೩೬	
೧೫೬೮	ಹೈಆಸಿ.	A Corpus of Inscriptions in the Telingana Districts of H.E.H. the Nizam's Dominions VII, XII, XIII	(ಸಂ ಪಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್)	—	ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿಕಲ್ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟ್, ಹೈದರಾಬಾದ್
೧೫೬೯	ಹೊಂಗಳು.	ಹೊಂಗಳನುಗಳು	ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೮೮೪- ೧೯೪೬	ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೮
೧೫೭೦	ಹೊಂಬಿಲು.	ಹೊಂಬಿಲು	ಶ್ಯಾಮಲಾದೇವಿ	೧೯೪೫	ಮನೋರಂಜನ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೧	ಹೊನುಗ.	ಹೊಸಗನ್ನಡ ನುಡಿಗನ್ನಡಿ ಎಂಬ ಹೊಸಗನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣವು	ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಕೃಷ್ಣ ಮಾಚಾರ್ಯ	ಸು. ೧೮೩೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಬೇಸಲ್ ಮಿಷನ್ ಬುಕ್ ಎಂಡ್ ಟ್ರಾಕ್ಟ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಟರ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೭೨ ೧೫೭೩	ಹೊಲಮ. ಹೊಸಂಸಾ.	ಹೊಲ - ಮನೆ ಹೊಸ ಸಂಸಾರ ಮತ್ತು ಇತರ ಏಕಾಂಕಗಳು	ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪಾಟೀಲ ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೪ ೧೯೫೦	ವಾಹಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೭೪ ೧೫೭೫ ೧೫೭೬ ೧೫೭೭ ೧೫೭೮ ೧೫೭೯ ೧೫೮೦	ಹೊಸಕ್ಷಿ. ಹೊಸಬೆ. ಹೊಸಮೇ. ಹೊಸಹು. ಹೊಸೂಹ. ಹೋರಾಟ. ಐಟ್ಟಮ.	ಹೊಸಕ್ಷಿತಿಜ ಹೊಸಬೆಳಕು ಹೊಸ ಮೇನೇಜರು ಹೊಸಹುಟ್ಟು ಹೊಸೂರಿನ ಹಲವರು ಹೋರಾಟ ಐಟ್ಟಮತಂ	(ಸಂ ಜಿ. ಬಿ. ಜೋಶಿ) ವೆಂ. ಮು. ಜೋಶಿ ಕೋ. ಸು. ಸೀತಾರಾಂ ಆ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ ಟಿ. ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟ ವಾಮನ ಮಲ್ಯ ಐಟ್ಟ (ಸಂ ಎಚ್. ಶೇಷ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್)	೧೯೬೫ ೧೯೫೨ ೧೯೫೫ ೧೯೩೦ ೧೯೫೦ ೧೯೫೦ ಸು. ೧೩೦೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ ಮುದ್ರಣ (?), ಅರಸೀಕೆರೆ ವಿ. ಜಿ. ಟಿ. ಜನರಲ್ ಏಜೆನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಸಂತ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಸಾಗರ ಆದರ್ಶ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು ಓರೀಂಟ್, ಮದರಾಸು, ೧೯೫೦

ಅನುಬಂಧ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಅಭಿಮಾನ.	ಅಭಿಮಾನ	ಅ. ನ. ಕೃ.	೧೯೬೦	ಜಿ. ಕೆ. ಅಂಡ್ ಬ್ರದರ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೨	ಅಪ್ಪೆ.	The Practical Sanskrit— English Dictionary	ವಿ. ಎಸ್. ಅಪ್ಪೆ	೧೯೫೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಪ್ರಸಾದ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪೂನ
೩	ಅಭಾನ್ಯ.	ಅಭುನಿಕ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಕಲೆ	ಯು. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಚಂದ್ರಭಾಗಾದೇವಿ	೧೯೫೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪	ಋಕ್ಸಾರ.	ಋಕ್ಸಂಹಿತಾಸಾರ	ಜಿ. ಎನ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ	೧೯೬೫	ಜಿ. ಎನ್. ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಸೆಯಿಂಟ್ ಫಿಲೋಮಿನಾ ಕಾಲೇಜು, ಮೈಸೂರು
೫	ಕಂಬಹು.	ಕಂಬದ ಹುಚ್ಚು	ಜನಾರ್ದನ ಗುರ್ಕಾರ್	೧೯೬೬	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೬	ಕಪಾಕುಂ.	ಕಪಾಲ ಕುಂಡಲ	ಅನು ಬಿ. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೮	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೪
೭	ಕಾಗೆಕ.	ಕಾಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಕಥೆ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾವನೂರ	೧೯೫೯	ಪರಾಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೮	ಕೆಲರೋ.	ಕೆಲವು ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗಗಳು	ಎ. ನಾರಾಯಣಪ್ಪ	೧೯೬೩	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯	ಕಾಶಿರಾ.	ಕಾಶಿಕ ರಾಮಾಯಣ	ಬತ್ತಲೇಶ್ವರ (ಸಂ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ)	ಸು. ೧೪೩೦	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೬೬
೧೦	ಕ್ಷಪಣ.	ಕ್ಷಪಣಸಾರ	ಮಾಧವಚಂದ್ರ ದಿವ್ಯಗುಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ. ೭೧, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೧೧	ಗಾನಕ.	ಗಾನಕಲೆ	ರಾಜ್ಯಪಲ್ಲಿ ಅನಂತಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ	೧೯೫೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೨	ಗಾಳಿಪ.	ಗಾಳಿಪಟ	ರಾ. ಕು.	೧೯೬೦	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೩	ಗೃಹವಿ.	ಗೃಹವಿಜ್ಞಾನ	ಬಿ. ಸುಶೀಲಾ ಲಿಂಗಯ್ಯ	೧೯೫೯	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೪	ಗುಣಸಾ.	ಗುಣಸಾಗರ	ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಾಯಣಪ್ಪ	೧೯೩೧	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಎಸ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೨
೧೫	ಚಂದ್ರಸ.	ಚಂದ್ರಹಾಸ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೩	ಉದಯರವಿ, ಮೈಸೂರು
೧೬	ಚಿಂತನ.	ಚಿಂತನ	ವಿನಾಯಕ	೧೯೬೪	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೭	ತದ್ಭೂತ.	ತದ್ಭವ - ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಕೋಶ	(ಸಂ ಡಿ. ವಿ. ಹೊಳ್ಳೆ)	೧೯೫೬	ಫರ್ನಾಂಡಿಸ್ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್, ಕುಂದಾಪುರ
೧೮	ದಾನಚಿಂ.	ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ	ಜಿ. ಬ್ರಹ್ಮಪ್ಪ	೧೯೬೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯	ಧನಂಜಿ.	ಧನಂಜಯ ನಿಘಂಟು (ಸಟೀಕು)	—	—	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಬಿ. ೨೯೦, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೨೦	ನಾನಾರ.	ನಾನಾರ್ಥ ರತ್ನಾಕರ " " ಟೀಕು	ನಾಗವರ್ಮ (ಸಂ ತೋವಿನಕೆರೆ ರಾಯಣ್ಣ, ಹೆಸರಘಟ್ಟದ ಹೊನ್ನಪ್ಪ)	?	ವಿಚಾರದರ್ಪಣ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೮೮೫
೨೧	ನಾನಾಶ.	ನಾನಾರ್ಥ ಶಬ್ದಾವಳಿ ಮತ್ತು ಸಂಜ್ಞಾರ್ಥಗಳು	—	೧೮೯೫	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೨೨	ನಿಶೆಲು.	ನಿಶೆಯಿಂದ ಉಷ್ಣೆಗೆ	ಎ. ಪಿ. ನರಸಪ್ಪ	೧೯೫೫	ತಾಂಡವ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨೩	ನೆಲಮು.	ನೆಲ - ಮುಗಿಲು	ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ	೧೯೬೫	ಶಾರದಾಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೪	ಪದ್ಮಸ.	ಪದ್ಮ ಸರೋವರ	ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಚಡಗ	೧೯೬೫	ಗೀತಾ ಏಜೆನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೫	ಪರಜೀ.	ಪರತಂತ್ರ ಜೀವಿಗಳು ಮತ್ತು ಪರತಂತ್ರ ಜೀವನ	ಹೆಚ್. ಬಿ. ದೇವರಾಜ ಸರ್ಕಾರ್	೧೯೫೮	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೬	ಪುನರು.	ಪುನರುತ್ಥಾನ	ಅನು ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ	೧೯೬೫	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೭	ಪೂಜ್ಯಚ.	ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಚರಿತೆ	ಪದ್ಮರಾಜ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೪೫, ಹಿರಿಣ., ಮೈಸೂರು
೨೮	ಬಿಜ್ಜಪು.	ಬಿಜ್ಜಣರಾಯ ಪುರಾಣ	ಚಂದ್ರಸಾಗರವರ್ಣಿ (ಸಂ ಚಂದ್ರಪ್ಪನವರ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ)	೧೭೫೦	ಶ್ರೀ ಮಹಾವೀರ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಳಗಾವಿ
೨೯	ಭಾಷಾಶಾ.	ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ	ರಾ. ಯ. ಧಾರವಾಡಕರ	೧೯೬೪	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಭಿಜಾತ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಚಾರ ಸಭಾ, ಧಾರವಾಡ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೦	ಭೈರಸೂ.	ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಮಣಿ ಸೂತ್ರರತ್ನಾಕರ (ಭಾಗ I)	ಶಾಂತಲಿಂಗ ದೇಶಿಕ (ಸಂ ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	೧೬೭೨	ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೪
೩೧	ಮಸಾಹಿ.	ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ	ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ	೧೯೫೯	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೨	ಮುದ್ರಕ.	ಮುದ್ರಣ ಕಲೆ	ಡಿ. ಎಸ್. ಗುರುಬಸವಪ್ಪ, ಬಿ. ಪಿ. ಮಲ್ಲರಾಜಿ ಅರಸು	೧೯೬೦	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೩	ಮುನಿವಂ.	ಮುನಿವಂಶಾಭ್ಯುದಯ	ಚಿದಾನಂದ ಕವಿ	೧೬೭೨-೧೭೦೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೧೯೮, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೩೪	ಯೋಧಪು.	ಯೋಧನ ಪುನರಾಗಮನ	ಆನು ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೪೭	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೪೯
೩೫	ರಾಕ್ಷಮು.	ರಾಕ್ಷಸನ ಮುದ್ರಿಕೆ	ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ	೧೯೪೨	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೬	ರಾಜ್ಯೋದ.	ರಾಜ್ಯೋದಯ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊರಟೆ	೧೯೬೧	ಆನಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೭	ವೀರಯೋಧ.	ವೀರಯೋಧ	ಆನಂದ	೧೯೫೬	ರುಚಿರ ಪುಸ್ತಕ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೮	ವ್ಯವಮ.	ವ್ಯವಸಾಯದ ಮಣ್ಣುಗಳು	ಕೊರಪಾಡು ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೯	ಶಂಕಕಂ.	ಶಂಕರದೇವರ ಕಂದ	ಶಂಕರದೇವ (ಸಂ ಸಿ.ಮಹಾದೇವಪ್ಪ)	೧೫ ನೆಯ ಶತ	ಶ್ರೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ಪ್ರೆಸ್, ತುಮಕೂರು, ೧೯೫೮
೪೦	ಶಕ್ತಿವಿ.	ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟದ್ವೈತವೇದಾಂತ	ಟಿ. ಜಿ. ಸಿದ್ಧಪ್ಪಾರಾಧ್ಯ	೧೯೬೨	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧	ಶಾಸನ.	ಶಾಸನ ಪರಿಚಯ	ದೇಸಾಯಿ ಪಾಂಡುರಂಗರಾಯ	೧೯೫೬	ಕರ್ಣಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧಕ ಮಂಡಲ, ಧಾರವಾಡ
೪೨	ಶಿಲಾಲ.	ಶಿಲಾಲತೆ	ಕೆ. ಎಸ್. ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ	೧೯೫೮	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೩	ಶಿವದ.	ಶಿವಭಕ್ತಿ ವಿಲಾಸದರ್ಪಣ	ಕಳಲೆ ನಂಜರಾಜ	ಸು. ೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ.ಎ.೨೨೯, ಹಿರಿಇ., ಮೈಸೂರು
೪೪	ಶೂನ್ಯಕು.	ಶೂನ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು	ಎಂ.. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೨	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೫	ಸಂಗೀತಂ.	ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಚಂದ್ರಿಕೆ	ಎಲ್. ರಾಜಾರಾವ್	೧೯೬೫	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಸಂಗೀತ ಕಲಾಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೬	ಸಂಜೀವ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಜೀವನಂ	ಶೃಂಗಾರಕವಿ (ಸಂ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಮಂ.ಅ. ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್)	ಸು. ೧೬೦೦	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೬
೪೭	ಸವತಿ.	ಸವತಿ ಗಂಧವಾರಣೆ	ಸಮೇತನಹಳ್ಳಿ ರಾಮರಾಯ	೧೯೬೧	ಮೈಸೂರು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಅಂಡ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು
೪೮	ಸಾಹಿಪ್ರ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರವೇಶ	ಸಿ. ಪಿ. ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ್	೧೯೬೫	ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ನಿಯಮಿತ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೯	ಸಿರಿಕೋ.	ಸಿರಿಗನ್ನಡ ಅರ್ಥಕೋಶ	ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೪೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೪೯
೫೦	ಹಮ್ಮಾರ.	ಹಮ್ಮಾರ ಕಾವ್ಯ	ಮುರಿಗೆ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರ (ಸಂ ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ)	೧೫೪೦	ಸುಕುಮಾರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಶಿವಯೋಗ ಮಂದಿರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಕೇತಗಳು

೧. ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು

(ಅ).	ಅವ್ಯಯ
ಅಡಿ.	ಅಡಿಪಿಪ್ಪಣಿ
[ಅದ್ವೈತ]	ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಅನು	ಅನುವಾದಕ
ಅನ್ಯ.	ಅನ್ಯಭಾಷೀಯ
ಅನ್ಯದೇ.	ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ
ಅರ.	ಅರಬ್ಬಿ
ಅರಿಕೆ.	ಅರಿಕೆ
[ಅತಿಷ್ಠ]	ಅತಿಷ್ಠ ಪ್ರಯೋಗ
(ಆಲಂ)	ಆಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ
ಇಂ.	ಇಂಗ್ಲಿಷ್
(ಉಕ)	ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ
ಉಪ.	ಉಪಸರ್ಗ
ಉದಾ—	ಉದಾಹರಣೆ
(ಎಕ)	ಎಕವಚನ
ಒಗಟು	ಒಗಟು
ಒರಿ.	ಒರಿಯಾ
ಒರಿಇ.	ಒರಿಯಂಟಲ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್
ಒರಿಶ್ಯ.	ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಒರಿಯಂಟಲ್ ಮ್ಯಾನ್ಯುಸ್ಕ್ರಿಪ್ಟ್ಸ್ ಲೈಬ್ರರಿ
(ಕರಾ)	ಕರಾವಳಿಯ ಪ್ರದೇಶ
[ಕಾವ್ಯಮಾ]	ಕಾವ್ಯಮಾನಾಂಸೆ
ಕುಇ.	ಕುಇ
ಕುರುಖ್.	ಕುರುಖ್
ಕುವಿ.	ಕುವಿ
ಕೊಡ.	ಕೊಡಗು
ಕೋಲಾ.	ಕೋಲಾಮಿ
ಕೋಶ.	ಕೋಶ
(ಕ್ರಿ).	ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ
[ಗಜ]	ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ
[ಗಣಿತ]	ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ
ಗಾದೆ.	ಗಾದೆ
(ಗು).	ಗುಣವಾಚಕ
ಗುಜ.	ಗುಜರಾತಿ
ಗೊಂಡಿ.	ಗೊಂಡಿ
[ಭಂದ]	ಭಂದಸ್ಸು

[ಜೈನ]	ಜೈನಧರ್ಮ
ಜೋಗುಳ.	ಜೋಗುಳ
[ಜ್ಯೋತಿ]	ಜ್ಯೋತಿಷಶಾಸ್ತ್ರ
ಟ.	ಟಿಪ್ಪಣಿ
[ತತ್ತ್ವಶಾ]	ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ
ತಮಿ.	ತಮಿಳು
ತುಳು.	ತುಳು
ತೆಲು.	ತೆಲುಗು
(ದಕ)	ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕ (ಹಳೆಯ ಮೈಸೂರು)
ದೇ.	ದೇಶ್ಯ
ದೇಶೀ.	ದೇಶೀಯ
(ದ್ವಿರುಕ್ತಿ).	ದ್ವಿರುಕ್ತಿ
[ದ್ವೈತ]	ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ
(ನಪುಂ).	ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ
(ನಾ).	ನಾಮವಾಚಕ
[ನಾಟ್ಯ]	ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ
ನಾಯ್ಕ.	ನಾಯ್ಕ
ನೇಪಾ.	ನೇಪಾಳಿ
ನೋ.	ನೋಡಿ
[ನ್ಯಾಯ]	ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ
ಪ.	ಪಲ್ಲವಿ
ಪಂಜಾ.	ಪಂಜಾಬಿ
ಪರಾ.	ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ
ಪರಿ.	ಪರಿಶಿಷ್ಟ
ಪರ್ಜಿ.	ಪರ್ಜಿ
[ಪಾಠಾಂ.]	ಪಾಠಾಂತರ
ಪಾರ.	ಪಾರಸಿ
ಪಾಲಿ.	ಪಾಲಿ
ಪೀ.	ಪೀಠಿಕೆ
ಪು.	ಪುಟ
(ಪುಂ).	ಪುಲ್ಲಿಂಗ
(ಪುಂಪ್ರೀ).	ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ
(ಪ್ರ).	ಪ್ರತ್ಯಯ
ಪ್ರಯೋ.	ಪ್ರಯೋಗ
ಪ್ರಾ.	ಪ್ರಾಕೃತ
(ಪ್ರಾದೇ)	ಪ್ರಾದೇಶಿಕ

(ಬಹುವ)	ಬಹುವಚನ	[ವ್ಯಾಕ]	ವ್ಯಾಕರಣ
[ಬೌದ್ಧ]	ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ	ವೃತ್ತಿ	ವೃತ್ತಿ
ಬ್ರಾಹ್ಮ.	ಬ್ರಾಹ್ಮಣ	[ವೇದಾಂತ]	ವೇದಾಂತ
ಭವಿಷ್ಯ.	ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕೃದಂತ	[ವೈದ್ಯಶಾ]	ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ
[ಭೂಗೋಳ]	ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರ	ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.	ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
(ಭೂತಕೃ)	ಭೂತಕೃದಂತ	ಶತ.	ಶತಮಾನ
(ಭೂತನ್ಯಾ)	ಭೂತನ್ಯಾನ	[ಶೈವ]	ಶೈವಧರ್ಮ
ಮರಾ.	ಮರಾಠಿ	ಸಂ.	ಸಂಸ್ಕೃತ
ಮಲ.	ಮಲಯಾಳಂ	(ಸಂ)	ಸಂಪಾದಕ, ಸಂಗ್ರಾಹಕ
ಮಲೆತ್ತ.	ಮಲೆತ್ತ	[ಸಂಗೀತ]	ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ
ಮು.	ಮುನ್ನುಡಿ	(ಸ).	ಸರ್ವನಾಮ
ಮೂಲದ್ರಾ.	ಮೂಲದ್ರಾವಿಡ	ಸಿಂಧಿ.	ಸಿಂಧಿ
[ರಾಜನೀ]	ರಾಜನೀತಿ	ಸೂ.	ಸೂಚನೆ
ರೂಢಿ.	ರೂಢಿ	(ಪ್ರೀ).	ಪ್ರೀಲಿಂಗ
[ವಿಜ್ಞಾ]	ವಿಜ್ಞಾನ	ಹಿಂ.	ಹಿಂದಿ - ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ - ಉರ್ದು
[ವಿಶಿಷ್ಟ]	ವಿಶಿಷ್ಟದ್ವೈತ	ಹೋ.	ಹೋಲಿಸಿ
[ವೀಶೈ]	ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ	(s)	Supplement

೨. ಸಂಕೇತಗಳು

...	ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವಾಗ ನಡುವೆ ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.	~	ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೂ ಮೂಲಸಂಬಂಧವುಂಟು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
× × ×	ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪಾಠವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.	←	ಒಂದು ಶಬ್ದ ಬೇರೊಂದು ಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಎರವಲಾಗಿ ಬಂದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ, ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ.
?	ಸಂಪಾದಕೀಯ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.	*	ಈಗ ದೊರೆಯದ, ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿರುವ ರೂಪವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
[]	ಸಂಪಾದಕೀಯವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಅಥವಾ ಸೇರಿಸಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ, ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಈ ಚಿಹ್ನೆಗಳ ನಡುವೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.		ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಜ್ಞಾತಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.
¶	ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ವಿಶೇಷಾಂಶಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.	/	ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದೆ ಹೋಲಿಕೆಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.
o	ಈ ಚಿಹ್ನೆ ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಕೆಳಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ, ಆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ 'ಅಂಕದುವರ' ಶಬ್ದದ ಕೆಳಗೆ ದುವರ ನೋಡಿ.	=	ಒಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಂ ಬು ಜ ಸ ಖ = ಅಂಬುಜ ಬಂಧು.
>	ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.	≡	ಒಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬಹುದಾದಾಗ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಲ್ಲ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ ≡ ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ.
<	ಒಂದು ರೂಪ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಒಂದು ಶಬ್ದದ ರೂಪವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದದ ರೂಪದ ಕೆಳಗೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.		

೩. ಇತರ

ಅರಕ.	ಅರಕಲಗೂಡು
ಅರಸೀ.	ಅರಸೀಕೆರೆ
ಅನೇಕ.	ಅನೇಕಲಾ
ಇಂಡಿ.	ಇಂಡಿ
ಉಡುಪಿ.	ಉಡುಪಿ
ಎಡತೊ.	ಎಡತೊರೆ
ಎಳಂದೂ.	ಎಳಂದೂರು
ಕಡೂರು.	ಕಡೂರು
ಕಾನಕಾ.	ಕಾನಕಾನಹಳ್ಳಿ
ಕುಂದಾಪು.	ಕುಂದಾಪುರ
ಕುಣಿಗ.	ಕುಣಿಗಲಾ
ಕೃಷ್ಣರಾ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜಪೇಟೆ
ಕೊಪ್ಪ.	ಕೊಪ್ಪ
ಕೋಲಾರ.	ಕೋಲಾರ
ಗುಂಡ್ಲುಪೇ.	ಗುಂಡ್ಲುಪೇಟೆ
ಗುಬ್ಬಿ.	ಗುಬ್ಬಿ
ಗೋರೀಬ.	ಗೋರೀಬಿದನೂರು
ಚನ್ನಗಿ.	ಚನ್ನಗಿರಿ
ಚನ್ನಪ.	ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ
ಚನ್ನರಾ.	ಚನ್ನರಾಯಪಟ್ಟಣ
ಚಳ್ಳಕೆ.	ಚಳ್ಳಕೆರೆ
ಚಾಮರಾ.	ಚಾಮರಾಜನಗರ
ಚಿಂತಾಮ.	ಚಿಂತಾಮಣಿ
ಚಿಕ್ಕನಾ.	ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ
ಚಿಕ್ಕಬ.	ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರ
ಚಿಕ್ಕಮ.	ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
ಚಿತ್ರದು.	ಚಿತ್ರದುರ್ಗ
ಜಗಲೂ.	ಜಗಲೂರು
ತರೀಕೆ.	ತರೀಕೆರೆ
ತಿಪಟೂ.	ತಿಪಟೂರು
ತಿರುಮ.	ತಿರುಮಕೂಡು ನರಸೀಪುರ
ತೀರ್ಥಹ.	ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿ
ತುಮಕೂ.	ತುಮಕೂರು
ದಾವಣ.	ದಾವಣಗೆರೆ
ದೇವನ.	ದೇವನಹಳ್ಳಿ
ದೊಡ್ಡಬ.	ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರ
ನಂಜನ.	ನಂಜನಗೂಡು
ನಗರ.	ನಗರ
ನಾಗಮಂ.	ನಾಗಮಂಗಲ

ನೆಲಮಂ.	ನೆಲಮಂಗಲ
ಪಾವುಗ.	ಪಾವುಗಡ
ಪುಂಗನೂ.	ಪುಂಗನೂರು
ಬಂಕಾಪು.	ಬಂಕಾಪುರ
ಬಾಗಪ.	ಬಾಗಪಲ್ಲಿ
ಬಾಗೇವಾ.	ಬಾಗೇವಾಡಿ
ಬೆಂಗಳೂ.	ಬೆಂಗಳೂರು
ಬೇಲೂರು.	ಬೇಲೂರು
ಬೊರಿಂಗ್.	ಬೊರಿಂಗ್ ಪೇಟೆ
ಮಂಗಳೂ.	ಮಂಗಳೂರು
ಮಂಜರಾ.	ಮಂಜರಾಬಾದ್
ಮಂಡ್ಯ.	ಮಂಡ್ಯ
ಮದ್ದಗಿ.	ಮದ್ದಗಿರಿ
ಮಳವ.	ಮಳವಳ್ಳಿ
ಮಾಗಡಿ.	ಮಾಗಡಿ
ಮಾಲೂರು.	ಮಾಲೂರು
ಮುಳಬಾ.	ಮುಳಬಾಗಲು
ಮೂಡಗ.	ಮೂಡಗೆರೆ
ಮೈಸೂರು.	ಮೈಸೂರು
ಮೊಳಕಾ.	ಮೊಳಕಾಲುಮುರು
ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವ.	ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ
ಶಿಕಾರಿ.	ಶಿಕಾರಿಪುರ
ಶಿಡ್ಲಘ.	ಶಿಡ್ಲಘಟ್ಟ
ಶಿರಾ.	ಶಿರಾ
ಶಿವಮೊ.	ಶಿವಮೊಗ್ಗ
ಶೃಂಗೇರಿ.	ಶೃಂಗೇರಿ
ಶ್ರೀನಿವಾ.	ಶ್ರೀನಿವಾಸಪುರ
ಶ್ರೀರಂಗ.	ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ
ಸಾಗರ.	ಸಾಗರ
ಸೊರಬ.	ಸೊರಬ
ಹಾವೇರಿ.	ಹಾವೇರಿ
ಹಾಸನ.	ಹಾಸನ
ಹಿರಿಯೂ.	ಹಿರಿಯೂರು
ಹುಣಸೂ.	ಹುಣಸೂರು
ಹೆಗ್ಗಡ.	ಹೆಗ್ಗಡದೇವನ ಕೋಟೆ
ಹೊನ್ನಾಳಿ.	ಹೊನ್ನಾಳಿ
ಹೊಸಕೋ.	ಹೊಸಕೋಟೆ
ಹೊಳಲ್ಕೆ.	ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ
ಹೊಳೆನ.	ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಶ್ರೀವಾಗ್ದೇವಿಗೆ ಶಬ್ದದಿ-
ನಾನಾವಿಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯಮಂ ಶ್ರೋತ್ರದೊಳು-
ದ್ಭಾವಿಸ ನಿರ್ಮಳಮೂರ್ತಿಗಿ-
ಳಾನಂದೈಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖದೊಳವನತನಪ್ಪೆಂ ||

— ಕೇಶಿರಾಜ

ಸರ್ವಜ್ಞಂ ತದಹಂ ನಂದೇ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಮೋಪಹಂ |
ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯನ್ಮುಖಾದ್ಧೇವೀ ಸರ್ವಭಾಷಾಸರಸ್ವತೀ ||

— ನಾಗವರ್ಮ

ಇದಂ ಕವಿಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವೇಭ್ಯೋ ನಮೋವಾಕಂ ಪ್ರಶಾಸ್ತುಹೇ |
ನಂದೇನುಹಿ ಚ ತಾಂ ವಾಣೀಮಮೃತಾಮಾತ್ಮನಃ ಕಲಾಂ ||

— ಭವಭೂತಿ

ಅ₁

ಅ₂

ಅ₃

ಅ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಣ; ಅಕಾರ.
-ಅ₂, -ಅ₃ (ಅ). ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಕಿಲ' ಎಂಬುದರ (= ಅಂತೆ,
ಅಲ್ಲವೆ ಇತ್ಯಾದಿ) ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಭಾವಸೂಚಕ ಅವ್ಯಯ
(‘ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ’ದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮೇರೆಗೆ). -ಅ₄: “ಅ,
ಅ-ಕಿಲಾರ್ಥ” (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
-ಅ₅ (ಅ). ವಿಧಿರೂಪದ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಅನುನಯ ಸೂಚನೆ
ಗಾಗಿ ಸೇರುವ ಅವ್ಯಯ: ಕೃಪಾ ಕೇಳ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೫); ಎನ್ನ
ಭಕ್ತರ ಸುಖವದನ್ನಯ ಸುಖಂ ಕೇಳ (ನಂಬರ. ೧೯-೧೬೯); ಬಾರ
ಮರಾಳಿಕಾಗಮನೆ (ಶಮದ. ೧೨೫ ಪ್ರಯೋ); ಏತಕವ್ಯಾ ನಿನ್ನೊಡನೆ
ಮುನಿದರ್ದಹನು ಹೇಳ (ಬಸವ. ೪೭-೧೨).
-ಅ₆, -ಅ₇ (ಅ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾರೂಪದ ಕೊನೆಗೆ ಹತ್ತುವ
ಅವ್ಯಯ: ನೋಡುವುದಕ್ಕೋಳಿನಪ್ಪಿಯೊಳಾಡುತ್ತಿರಲಾಗ ತಮ್ಮ
ತಿರ್ವರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೦) [ಆಗ=ಆಗದೇ?]; ಇಂದುನೈಸಿಂಹ
ಕ್ಷಿತಿ ಪಾಲನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾರೆಂಬ ಸೂಕ್ತಿನವೀನೋಜ್ವಲ
ಬಾಣನಪ್ಪ ಸುಮನೋಬಾಣಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪) [ಎಂಬ=ಎಂಬೆಯಾ?];
ಪುರಂದರವಿಟ್ಟಲನ ಚರಣವಂ ಭಜಿಸು ಕಂಡ್ಯಮನವೆ (ಪುರಂದ. ೫-೧೦೭-೩)
[ಕಂಡ್ಯ=ಕಂಡೆಯಾ?]. -ಅ₈: ಕೂಸನೋದಿಸಿದಾ ಎಂ ದೊಡೆ
(ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೧೮) [ಓದಿಸಿದಾ=ಓದಿಸಿದೆಯಾ?]; ಗುರುವಿಲ್ಲಾ
ಕರ್ಣ ನಿಲ್ಲಾ ಗುರುವಿನ ಮಗನಿಲ್ಲಾ . . . ತಂದವಂ ಪಾರ್ಥನಲ್ಲಾ
(ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೫) [ಇಲ್ಲಾ=ಇರಲಿಲ್ಲವೆ? ಅಲ್ಲಾ=ಅಲ್ಲವೆ?].

-ಅ₉ (ಅ). ನೀನ್, ಆನ್, ತಾನ್ - ಇವುಗಳ ಪ್ಷ್ಟೀವಿಭಕ್ತಿಯ
ರೂಪಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ:
ಉದಾ— ಎನ್ನಯ, ಎಮ್ಮಯ, ತನ್ನಯ, ತಮ್ಮಯ, ನಿನ್ನಯ,
ನಿಮ್ಮಯ: ನುಡಿ ನಿನಗಂ ದಿನೇಶತನಯಂಗಮದೆನ್ನಯ ಪಕ್ಕದೊಡಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೮); ಇಡುಗುಡಿಯನ್ನೆನಾರು ತನ್ನಯ ಮಡದಿಯಂಬರ
ವಂ ಸುಗಿದು ತಾಂ ಕೊಡನೆ (ಬಸವ. ೧೧-೩೬); ನಿನ್ನಯ ವೀರರೈವರ
ನೋಯಿಸೆನು ರಾಜೀವಸಖನಾಡೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೦). IP ಇದು
ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಲ್ಲ.
-ಅ₁₀ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಧಾತುಗಳಿಂದ ಭಾವನಾಮ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ
ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: (i) ಭಾವ
ನಾಮಕ್ಕೆ— ಆಟ, ಉಟ, ಎಲಕ, ನಡುಕ, ಸಾಲ, ಸೋಲ
ಇತ್ಯಾದಿ: ನವಿಲಾಟಂ ಸೋಯಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭); ಸೋಲಮ
ನೀವುದೆಂದು ಕಾಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೯); ಆಟವಾರಂಭಸದು ಬಟಾ
ಬೊಬ್ಬಾಟವೇತಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೪೭); ಸಾಲವನು ಕೊಂಬಾಗ
ಹಾಲೋಗರುಂಡಂತೆ ಸಾಲಿಗನು ಬಂದು ಎಳೆವಾಗ ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲು
ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೯೧); ಅನಿಗಿ ಆಟಪಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಚವೂ
ಅಸಕ್ತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ii) ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಕ್ಕೆ— ಕಳ್ಳ, ಕುಂಟ,
ಕೊನೆ, ಜಟುಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ: ಎಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳರ ಕೊಂಡುಪೋದರ
(ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೦-೧೧); ಕುರುಡರುಮಂ ಕುಂಟರುಮಂ ತಿರಿಕರುಮಂ
ಕಂಡೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೫); ಮದನನಡುವಂ ಭಿಸುಟು ಕೂಸನುಂ

ಕುಬ್ಜನುಮಾಗಿ ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೮೨ ವ); ತಪ್ಪಂ ಮುಟಿಸಿ ಪುಸಿನುಡಿನ ಜಜುಚರ ತೆಜನಂ ಕಂಡಜಾಯದಂತು ಕುಳಿಯರುಮೊಳರೇ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೯೩); ಜಾತ್ರೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಕಳ್ಳರು ನೆರೆದರು (ಗಾಡ).

-ಅ, (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ—ಅಂಚಿದೇರ, ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅ, (ನಾ). ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಅ (ಅ). ದುಃಖಸೂಚಕವಾದ ಅವ್ಯಯ: “ಅಅ ದುಃಖ ಸೂಚನೇ”: ಅಅ ವಿಧಾತ್ರಾ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೪, ಉದಾ).

-ಅಂ-‘ಅಮ್’ ನೋ.

ಅಂಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಕರುಣದಿಂದ ಅಂಕನು ತನ ಮನಸು ಹರ್ಷವಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮-೧೩; 1558 ?). [ಸಂ. ?]

ಅಂಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಕ್ಕೆ. ೨. ಡೊಂಕಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ಆಯುಧ; ಅಂಕುಶ. ೩. ಕೊಂಕು; ಡೊಂಕು. ೪. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಳೆ; ಅಂಕವಣಿ; ರಿಕಾವು: ವಾಚಿಯ ಮೊಗವ ತಡವಿಯಂಕವ ಮೆಟ್ಟಿಯೋಡಿಯಿಂದವೆ ಲಂಘಿಸಿದ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೧೬). ೫. ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ; ಸನ್ನೆ ಕೋಲು: “ಅಂಕವನೆ ಭಾರವೆತ್ತುವದಕ್ಕುಂ” (ಕಶರ. ೧೦). ೬. ತೊಡೆ: “ಅಂಕಮುತ್ಸಂಗಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೩). ೭. ಪಾರ್ಶ್ವ; ಮಗ್ಗುಲು. ೮. ಶರೀರ; ಮೈ. ೯. ಗೆರೆ; ರೇಖೆ. ೧೦. ಅಂಕಿ: ಕೆಯ ಮತ್ತರಯ್ವತ್ತಾಜು ಅ[ಂ]ಕದೊಳಂ ಮತ್ತರಾ ೫೬ (ಎಕ. XIX, ೨೧೯-೭; 1037). ೧೧. ಗುರುತು; ಕುರುಹು; ಚಿಹ್ನೆ: “ಅಂಕಮದಭಿಜ್ಞಾನಮೆನೆ ಲಕ್ಷಿಸಲು ಕುಜುಪು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೫); ತನ್ನಂಕದೊಂದುಗ್ರಸಾಯಕದಿಂ ನಾಯಕರಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸುತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೪). ೧೨. ಕಳಂಕ; ಕುಂದು; ಕೊರತೆ: ಶಂಕರನು ತಾನೆಂಬವರಿಗೇನಂಕ (ನಿಭಾಗ. ೪-೨-೩); ಈತನ ಅಂಗದಲ್ಲಿ ನಲವ ತೊಂಭತ್ತು ಅಂಕಗಳಿದ್ದಂತೆಯೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಅಂಕವೇ ದೇಹಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋ ವಿಕಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿತ್ತೆಂತಲೂ ಹೇಳುವರು (ಕಾಂಪೂಚ. ೫೫). ೧೩. ಹೆಸರು: ಚೀರಮಾಂಕಂಗೆ ಬೆಸಸಿದ ಭಕ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಕೃತಿ (ಭಾವಚಂ. ೧-೪೬). [ಚೀರಮಾಂಕ = ಚೀರಮ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು]. ಅಣ್ಣ ಮಾಂಕ, ಪದ್ಮಣಾಂಕ, ರಾಘವಾಂಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೧೪. ಬಿರುದು: ದನು ಜಾಂತ ಕನೆಂ ಬೀ ನಿನ್ನ ನಚ್ಚು ಪೋದಂಕಮೆಲವೊ ಮುನ್ನೆನ್ನನ್ನಂ ದನುಜಂ ಪುಟ್ಟಿದೆ ಸಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೪); ಪೂಜಿಸುವಂಕಧಾನಿ ವಾಚಿಗಳೆಮಗಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೩). ೧೫. ಹೆಸರುವಾಸಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಅಂಕದಚ್ಚರಸೆಯರ್. . . ಕೂಡೆ ಕುಣಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨೩); ಅಂಕದ ಕಲಿ ಕುರುವಂಶಶಾಂಕನೆ ದುರ್ಯೋಧನಾಂಕನೆನೆ (ಗದಾಯು. ೭-೨). ೧೬. ನಾಟಕದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ: ಶಾಕುಂತಲನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಂಕಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೧೭. ದಶರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೧೮. ಯುದ್ಧ; ಹೋರಾಟ; ಕಾಳಗ: ಬಿದಿರೂಪ ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಕೆ ಕಾದಿದ ಬಿದಿಯಿತ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭-೨೨; 870); ಅಂಕದ ಕಳನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನಣದ ಬೀರರಿಳಾಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಕಾದುವರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೦); ಈ ಕೌರವ ವೃಕೋದರರಂಕ ಮಸೆದುತ್ಸವದಿ ಕಳನೇಟಾದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೨); ತಂದೆಗಳಿಬ್ಬರಂಕವ ಕಾಂಬ ಪಾತಕ ಬಂದಿತೆ (ಭರಣ. ೫೧-೧೨೪). ೧೯. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರ; ಜಟ್ಟಿ: ಕೋಲಾಪಲಮಾಗೆ ಸುರಿಗೆಯ್ದಿಡಿದು ಸತ್ತೊನ್ನೆ ಅಲೆಯನ್ನೆ ಯಮಲ್ಲನಜ್ಜಿ ನ್ತೇಜಮಾನಿಯೆ

ಸ್ಪೋನ್ (ಸಾಂಚ. IX-i, ೨೦-೧೧; 900). ಅಂಕ ಕಳನೇಟ ಕೈಮುಟಿ

ದಿದೊಡೆ ಮಾಜಂಕ ಬಂದಿಜುವುದ ಮಾಣ್ಣನೆ (ಬಸವ. ೧೭೮); ಅಂಕ ಓಡಿದರೆ ತೆತ್ತಿಗಂಗೆ ಭಂಗವಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೯೯). ೨೦. ಹುರುಡು; ಸ್ಪರ್ಧೆ: ರಾಜ ಕು ಮಾರ ರಂಕದ ತಗರ್ಗಳಾಗಿ ಪೋರ್ಡು ಸತ್ತು (ಜಾವುಂ. ೫೦). ೨೧. ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. ೨೨. ಧರ್ಮ. ೨೩. ಕಡೆ. ೨೪. ಇಂದ್ರ. ೨೫. ಒಳಗು. ೨೬. ಹಳೆಯದು. ೨೭. ಪದದ ಅರ್ಥ. ೨೮. ಎಡೆ; ಸ್ಥಳ. ೨೯. ಸಂತಾಪ; ಸಂಕಟ. ೩೦. ಚಿತ್ರ; ವಿಚಿತ್ರ. ೩೧. ಕಿರಣ. ೩೨. ಸಿಂಗಾರ; ಅಲಂಕಾರ. ೩೩. ಮುರಜ, ಜಯಘಂಟೆ, ಡಾಡೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಧ್ವನಿ: “ಅತುಲ ಧುರದೊಳು ಚಿತ್ರದೊಳು ಕಳಂಕದೊಳಲಂಕಾರದೊಳು ಅಂಕ ವಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೫೮); “ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳು ಸಂತಾಪದೊಳು ಮುರಜ ಜಯಘಂಟೆ ಡಾಡೆಯ ನುಡಿಗಳಲಿ ಅಂಕವೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೩); “ಧರ್ಮ ಸಮಾಪಂ ಸತ್ತಂ ಕರ್ಮಂ ಕಡೆ ಸುರಪಗೊಳಗೆ ಹಳದು ಪದಾರ್ಥಂ ಪರ್ಮಯೋಳಿಪೊಂಭತ್ತುಂ ಭೂಮಿಯೋಳಿತ್ತಿಸಲು ಅಂಕಶಬ್ದ ಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ” (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೫).

[ಸಂ. ? P ‘ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ’ದ ಮೇರೆಗೆ “ತತ್ಸಮ” ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಶಮದ. ೨೯೭, ೨೯೮)]

ಅಂಕಂಗಾಱಿ ‘ಅಂಕಕಾಱಿ’ ನೋ.

ಅಂಕಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ರಿಕಾಪಿನಿಂದ (ಕುದುರೆಯ) ಮೈಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಸೂಚನೆ ಕೊಡು: ತುರಂಗರತ್ನ ಮನವಯವದೊಳಿನಿಸಾನುಂ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ದಂತೆ ಅಂಕಂಗುಡಲೊಡಮದು ನಿಶ್ಯಂಕಂ ಸನ್ನೆರಡು ಯೋಜನಂ ಪಾಱಿ ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೧ ವ, ೪೨).

[ಅಂಕ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಂಕಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಿಕಾಪಿನಿಂದ (ಕುದುರೆಯ) ಪಕ್ಕವನ್ನು ತಿವಿ: ವಾಮಾಂಘ್ರಿಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣಚರಣದಿಂದ ನಿಶ್ಯಂಕೆಯನಂಕಂಗೊಂಡು ಭೋಂಕನೆಡದ ಕೊಸೆಯಂ ತೆಗೆದು ನಿರ್ವರ್ತಿಸಲೆಂದು ನೆಗಪಿ ಮುರಿ ವುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೦೪ ವ). [ಅಂಕ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಂಕಕರಣ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಅಥವಾ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದು.

[ಅಂಕ + ಕರಣ]

ಅಂಕಕಹಳೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಹಳೆ; ರಣಕಹಳೆ: ನೆರೆ ಸಾರೆಂದು ಕೂಗಿದವಂಕಕಹಳೆಗಳು (ಪಶುಭಾ. ೧-೨೩).

[ಅಂಕ + ಕಹಳೆ]

ಅಂಕಕಾತಿ ‘ಅಂಕಕಾರ್ತಿ’ ನೋ.

ಅಂಕಕಾರ್ತಿ, ಅಂಕಕಾತಿ (ನಾ). ವೀರರಮಣಿ. (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು. ‘ಅಂಕಕಾಱಿ’ ಪರಾ): ಕಲಿಯೆನೆ ನೆಗಟ್ಟುಳ್ಳ ಕಸವರಗಲಿಯೆನೆ ಗುಣದಂಕಕಾರ್ತಿ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೬೬); ತರುಣಿ ಮನ್ಮಥನಂಕಕಾರ್ತಿಯೊ (ಬಸವ. ೧೨-೬). ಅಂಕಕಾತಿ: ಬಿರುದಂಕಕಾತಿಯಿಂದ್ರನೋಲಗದ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೮೯). [ಅಂಕಕಾಱಿ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಅಂಕಕಾಱಿ, ಅಂಕಂಗಾಱಿ, ಅಂಕಗಾಱಿ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವೇ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರ; ಜಟ್ಟಿ; ಯುದ್ಧವೀರ: ಸುಡಿಯ ಲಜಿಯದಂಕಕಾಱಿನಾಕಾಶಮಂ ನೋಡಿ ದನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೨೦); ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಮನೆಯ ಬಿರುದಿನ ಅಂಕಕಾಱಿ ಓಡದಿರು ಓಡದಿರು (ಬಸವ. ೭೦೦); ಅಂಕಕಾಱಿಂ ತಾನಾಗಿ ಶಿವನಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ಬಿಂಕದಿಂ ಮಾಸಾಳ್ಳಳಂ ಗೆಲುತ್ತೆ (ಮೊನರ. ೧೪೦-೨೨); ಮುಂಕುಡಿಯ ನಾಯಕರಿವರು ಪತಿಯಂಕಕಾಱರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪೯. ೨-೧೦). ೨. ಬಿರು

ದುಳ್ಳ ವೀರ (ಇದು ಬಿರುದಿನ ಭಾಗವಾಗಿ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು) : ನೆಲನದಿರೆವಂದು ತಾಗಿದ ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪನಂಕಕಾಣನ ನೊಂದೆ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರದೊಳೋಡಿಸಿದ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ) [ಬಪ್ಪನಂಕಕಾಣ : ಬಪ್ಪನಂ + ಅಂಕಕಾಣ = ಬಪ್ಪನಂಕಕಾಣ ಅಂಕ ಕಾಣ ; ಇದನ್ನು ಬಪ್ಪನನ + ಅಂಕಕಾಣ (= ಬಪ್ಪನ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಣ) ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ ; ಕದನೈಕಸೂತ್ರಕಂ ಬೂತುಗನಜ್ಞಕಾಣ ಶ್ರೀಮತ್ ಮನಾಲರಂಗನುವರದೊಳ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೯ ; 950) [ಬೂತು ಗನಂಕ ಕಾಣ : ಬೂತುಗನ + ಅಂಕಕಾಣ = ಬೂತುಗ ಎಂಬ ಒಡೆಯನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಕಾಣ] ; ಈ ದೊರೆತನೆ ಬಣ್ಣಸಲ್ಲೆಜಿವರಾರಳವಂ ಚಲದಂಕಕಾಣನ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೩೦ ; 982) [ಚಲದಂಕಕಾಣ : ಚಲದ + ಅಂಕ ಕಾಣ = ಹಿಡಿದ ಹಲವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಸಾಧಿಸುವ ಅಂಕಕಾಣ] ; ಸೇನೆಯಂಕ ಕಾಣ (ಎಕ. II, ೨೬೨-೨ ; 1160) [ಸೇನೆಯಂಕಕಾಣ : ಸೇನೆಯಂಕ + ಅಂಕ ಕಾಣ = ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ವೀರ]. **ಅಂಕಂಗಾಣ** : ಅಂಕಂಗಾಣನ ಗಂಡುತನಂ ಕೂರಿತೆ ತುಮುಲಯುದ್ದದೊಳ್ ಪಟುಭಟ ರಂ ನೂಂಕುವ ಸಮರಂಗಾಣನ ಮಾಂಕರಣೆಯೆ ಗಂಡುತನದ ತಿರುಳಿನ ವೇಬ್ಬುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). **ಅಂಕಗಾಣ** : ಅಹವಮಲ್ಲನಂಕ ಗಾಣಂ ಪರಮಂಡಳಸೂಚಿಕಾಣಂ (ಸೌತಾ. IX-i, ೧೨೬-೬ ; 1064). 'ಸಮರಂಗಾಣ' ಪರಾ. [ಅಂಕ + -ಕಾಣ]

ಅಂಕಕಾಣದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ತೊಳಗ್ಗಾಯ ಅಜ್ಜಕಾಣ ದೇವರು ನಗರೇಸ್ವರ ದೇವರ್ಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮಮಾ (ಮೈಸೂ. ೧೯೧೫, ೨೧-೧೧ ; 1047). [ಅಂಕಕಾಣ + ದೇವ]

ಅಂಕಗಣಿತ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡುವ ಗಣಿತ ; ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ಭೇದ : ಮೊದಲನೆಯ ವಾರ ಅಟ, ಎರಡನೆಯ ವಾರ ಸಂಗೀತ, ಮೂರನೆಯ ವಾರ ರಸ್ಯನ್, ಹೀಗೆ - ಕೊನೆಗೆ ಅಂಕ ಗಣಿತ ಬರುವವರೆಗೆ (ಶಾಲಿಮ. ೧೧). [ಅಂಕ + ಗಣಿತ]

ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ದವೇ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವೀರರ, ಜಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಪೊಳಲನ್ನೆ ಯುಮಂ ಸಪ್ತಾರ್ಥಲಕ್ಷ್ಯೊಳಿಲ್ಲನಂಕಗದ್ಯಾಣಮುಮಂ (೦) ನರಮನೆ ಯಂಕಂಗಳ ಜೀವಿತದೊಳು ದಶವಸ್ತಮುಮಂ (ಸೌತಾ. IX-i, ೧೬೩-೧೯ ; 1093). 'ಅಂಕದೇವಿ', 'ಅಂಕವಣ', 'ಅಂಕಸುಂಕ' ಪರಾ. [ಅಂಕ + ಗದ್ಯಾಣ]

ಅಂಕಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಜ್ಜಗವುಣ್ಣಿಗೆ ಪಲರ್ಮೆಚಿ ಗಾವಣ್ಣಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೧೬ ; 1037).

[ಅಂಕ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಂಕಗಾಣ 'ಅಂಕಕಾಣ' ನೋ.

ಅಂಕಚೇಯ 'ಅಂಕಜೇಯ' ನೋ.

ಅಂಕಜೇಯ, **ಅಂಕಜೇಯ** (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ (?) : ನೃಪಕಾಮನ ಕೋಟಿಯೊಳ್ ರಾಜನೆಂಬದಟನುಮಂ ಬಾಸನೆಂಬಂಕಜೇಯನುಮಂ (ಜಾವುಂ. ೪೭೩). **ಅಂಕಚೇಯ** : ಮಜಿವುಗದಂಕಜಿಜೇಯರಿಳಿ ದೋಡದ ದುರ್ಗದ ಗಂಡರಳ್ಳಿ ಬೆಳ್ಳುಳದ ಮದಾಂಧರಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮-೧೧ ; 1054). [ಅಂಕ + ಅಜೇಯ ?]

ಅಂಕರುಂಕ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಭಯ (?) : ಯದುಕುಲದಂಕ ಕಾಣನು ನಿಂದನನಿಬರಿಗಂಕರುಂಕಿಯನೇನನೆಂಬನು ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಮನದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೧೪). [ಅಂಕ + ರುಂಕ]

ಅಂಕಟ (ನಾ). (?). 'ಅಂಕಟಗದ್ದೆ' ಪರಾ. II ಸಂಸ್ಕೃತದ

'ಅಂಕತಿ' (= ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ) ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ ವೇನಾದರೂ ಉಂಟೆ ? [?]

ಅಂಕಟಂಕ (ನಾ). ತಮ್ಮ ಗುರುತಿನ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ (?) ; ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನ ಮುದ್ರೆ ಹಾಕಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ (?) : ಪಂಚಾಂಗ ಪಸಾಯ ಭತ್ತ ಸುಖಾಸನ ಬಲರಗದ್ದಿಗೆ ಅಂಕಟಂಕ ದಂಡ ಖಂಡನ ಅಪ್ಪಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವಂನ್ನು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨-೧೪ ; 1192 ?). [ಅಂಕ + ಟಂಕ]

ಅಂಕಟಗದ್ದೆ (ನಾ). ಅಂಕಟದ ಸಲುವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ (?) : ಬೆಂಮರ ಹಾಳಿಯ ಗದ್ದೆ ಅಂಕಟಗದ್ದೆ ಕಾರಡಿಯ ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಣ (ಸೌತಾ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೩೬-೧೦ ; 1449).

[ಅಂಕಟ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಅಂಕಟಂಕ (ನಾ). = ಅಂಕಟಂಕ : ಕೊಡೆ ಹಡಪ ದೀಪಮಾಲೆಯ ಕಂಭ ಅಂಕಟಂಕ ಮುಂತಾದ ತೇಜಮಾನ್ಯವನುಳ್ಳ ಹೈವಣ್ಣನಾಯಕರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೬೦-೮ ; 1472). [ಅಂಕ + ಟಂಕ]

ಅಂಕಡೊಂಕ (ಗು). ಅತಿವಕ್ರವಾದ : ಅಂಕಡೊಂಕ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟ ಹತ್ತಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ) ; ಅಂಕಡೊಂಕ ಸಂಕಪಾಲ ಮೂರು ತಲೆಗೆ ಹತ್ತು ಕಾಲು (ಒಗಟು). [ಅಂಕ + ಡೊಂಕ]

ಅಂಕಣ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ಅಥವಾ ಎರಡು ತೊಲೆಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದ ಪರಿಮಿತಿ : ಅಜಂಕಣದ ಮನೆಯ ಬಾಡಿಗೆಯ ಹಿಡಿದು ಘನ ಕಿಟಿಬೆಂದು ಹೊಯಿದಾಡುನರಂತೆ (ಮೋಳಮಾ. ೫೫೪). ೨. ಒಂದು ಅಂಕಣದಷ್ಟು ದಾಯವಿರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಡದ ಭಾಗ : ಪಟ್ಟಣೋಜನ ಮಗ ಚಕಬಾಚಿಯನ ಅಂಕಣ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೬-೪ ; 1341 ?). ೩. ಸ್ಥಳ ; ಪ್ರದೇಶ : ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಕುದುರೆಯ ವೈಹಾಳಿಯಂಕಣದಿಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿನಕೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೫೫). ೪. ಅರೆ ; ಸೆಳೆಖಾನೆ : ಮೇಜಿನ ಕೆಳಗಡೆ ಅಂಕಣ ಗಳ ಮತ್ತು ಕಪಾಟುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ನೋಣಗಳು ಒಳಹೊಗದಂತೆ ಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಇದ್ದರೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೪). ೫. ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಉದ್ದಸಾಲು ; "ಕಾಲಂ" : ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಎಲ್ಲ ನಿಯತಕಾಲಿಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದು ಸಣ್ಣಕಥೆಗಳು ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಕರಿಂದಲೂ ಸಣ್ಣ ಕಥೆಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ಕೊನೆಕಾ. ಮು. ೧).

[|| ತಮಿ. ಅಜ್ಜಣಮಾ ; ತೆಲು. ಅಂಕಣಮು. P 'ಅಂಕಣ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ.]

ಅಂಕಣದಾಯ (ನಾ). "ಮನೆಯ ಅಂಕಣದ ಅಳತೆ, ಒಂದು ಅಂಕಣದಷ್ಟು ಅಳತೆ" (ಅನಂನಾ. ೧೬). [ಅಂಕಣ + ದಾಯ]

ಅಂಕಣಬಲಿ (ನಾ). ಅಂಕಣಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಕಣ ದಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಡುವ ಬಲಿ : ಕಂಧರವ ಕತ್ತರಿಸಿ ನೂರ್ವರಂ ಕಾಲ ಗಂಕಣಬಲಿಯ ಮಾಡಿಸುವೆ (ತುರಂಗ. ೫೦-೩೨). [ಅಂಕಣ + ಬಲಿ]

ಅಂಕಣ 'ಅಂಕವಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಂಕಣೆಯೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸದೆ ಬಡಿ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿ ಬಿಡು (?) : ಧಾಳಿಯನಿಟ್ಟು ಕೊಂಕಣಮನಂಕಣೆಯೊಕ್ಕಿದಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೫ ; 1068). [ಅಂಕಣ (< ಅಂಕವಣ್ಣಿ) + ಒಕ್ಕು]

ಅಂಕಣ 'ಅಂಕವಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಂಕಣದೊಡಕು (ನಾ). ರಿಕಾಪಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ವಾಘೆಯಲಿ ಕೈ ಬಿಗಿದುದಂಕಣದೊಡಕಿನಲಿ ಮರನಾದವಂಘ್ರಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೩). [ಅಂಕಣ (< ಅಂಕವಣ್ಣಿ) + ತೊಡಕ್ಕು (< ತೊಡಂಕ್ಕು)]

ಅಂಕತಳೆ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಮೇಲುಭಾಗ: ಮನೋರಮಾಂಕತಳೆ
ದೊಳಗೆ ತಂದಿಕ್ಕಿದಂ ಸ್ವಪ್ನದೊಳಗೆ (ಕಾದಂಪು. ೩೭೩). [ಅಂಕೃ + ತಳೆ]
ಅಂಕತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿವರಸೆ: ಗತಿಪರವಡ್ಡಾಯು
ವಂಕತಿಕೆ . . . ಎಂಬ ಚತುರಕಾಂಡ ತರಹರದೊಳಗೆ . . . ಖಡ್ಗಮಂ
ಜಡಿದರು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೪). [< ಪ್ರಾ. ?]

ಅಂಕತ್ರಿಣೇತ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಗೊಂಡಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ
ಯಾದವನು (ಇದು ಒಂದು ಬಿರುದು): ಬಿರುದಿಂಗಿ-ಗಜದುಃ
. . . ಅಂಕತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ'
ಪರಾ. [ಅಂಕೃ + ತ್ರಿಣೇತ್ರ]

ಅಂಕದುನರ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಬಾಗಿಲು; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು: ಜವಳಿ
ಗದವಂ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಹವಣಿಗಾ ಬಾಗಿಲೊಳಮುಚ್ಚಿಸುವಕಗುಸೆಯಂ
ನಿಲಿಸಿದನು ಬಲುವಂಕದುನರದಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ನವಕವಾಟವದೇಸೆಯೆ ನಿಲಿ
ಸಿದ ದ್ವಾರದ್ವಾರದಲಿ] (ಬಸಪು. ೧೭೯).

[ಅಂಕೃ + ದುನರ (< ದ್ವಾರ)]

ಅಂಕದೇಹಿ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ. [ಅಂಕೃ + ತೇಹಿ]
ಅಂಕನ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು ಮಾಡುವುದು; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತುವುದು.
೨. ಕಾಯಿಸಿದ ಉಪಕರಣದಿಂದ ಬರೆ ಹಾಕುವುದು. ೩. ಅಂಕಿಯ
ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದು. ಉದಾ—ಎಂಟು = ೮. ೪. ಗುರುತು;
ಮುದ್ರೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಕನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತು ಮಾಡು; ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತು:
ತನ್ನ ದೇಹದೊಳಗೆ ಪರರ ದೇಹದೊಳಾದೊಡಂ ಶಂಖಚಕ್ರಮೊಂಬುರು
ಮುದ್ರೆಗಳನಂಕನಂಗಿಯೊಂ (ನೀಲಜಾ. ೨-೩೭).
[ಅಂಕನ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ)]

ಅಂಕಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ತೊಡೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಕೃ + ಪಟ್ಟಿಕೆ]

ಅಂಕಪಟ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಂಕಪಟ್ಟಿಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಕೃ + ಪಟ್ಟಿ]
ಅಂಕಪರದೆ (ನಾ). ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ
ತೆರೆ. ಅಂಕಪರದೆ ಬೀಳು, ಅಂಕಪರದೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗು = ಮುಗಿದು
ಹೋಗಿತ್ತು (ಎಚ್. ೧೧೭). [ಅಂಕೃ + ಪರದೆ]

ಅಂಕಪಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪುಗೆ; ಅಲಿಂಗನ. ೨. ದಾದಿ. 'ಅಂಗ
ಪಾಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಂಕಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದಂಕಬೋಯ (ಎಕ.
II, ೪೧; 1000). [ಅಂಕೃ + ಬೋಯ]

ಅಂಕಮಂಡಣಿ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಕೃ + ಮಂಡಣಿ]

ಅಂಕಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ವಿಶಿಷ್ಟರಪ್ಪ ಅಂಕಮಯ್ಯ
ನಾಯಕರುಂ ಭಾಸ್ಕರಸೆಟ್ಟಿಯರುಂ ಕೋಟಿಯ (ಎಕ. VII, ೨೧ಮೊ.
೯೯-೨೨; 1127).

[ಅಂಕ + -ಮ್ಯ (< ಅಮ್ಮ) + ಆಯ್ಯ]

ಅಂಕಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಬಿರುದುಗಳ ಮಾಲಿಕೆ;
ಬಿರುದಾವಳಿ: ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಕುಣಿಯಿಸಲು ತಗುಳ್ಳಾಕೆಯಂಕಮಾಲೆ
ಗಳುಂ ರೂಪಸಾಂದರ್ಭಮುಮಂ . . . ಅಜ್ಜಪುತ್ರಮಿರೆ (ಜಾವಂಉ.
೨೧೫). ೨. ಬಿರುದಾವಳಿಯುಳ್ಳ ಹಾಡು: ಚೆಂಡಂ ಹೊಯ್ಯುತಿರ್ದ
ಳೊಬ್ಬಳು ಕಾಮನಂಕಮಾಲೆಯ ಪಾಡುತ (ಹಚಕಾ. ೪-೧೩); ಅಹವ
ದೊಳಗೆ ನಲಿದಾಡಿ ಪಾಡಿದರ್ ಸೂಳೆಮರುಳ್ಳುಳ್ಳುಡಿಸಿ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬಾಳೆಗೆ

ನಂಕಮಾಲೆಯಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೫೩; 1218).

[ಅಂಕೃ + ಮಾಲೆ]

ಅಂಕಮುಖ (ನಾ). = ಅಂಕಾಸ್ಯ. [ಅಂಕೃ + ಮುಖ]

ಅಂಕರಣಿ (ನಾ). "ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮೈಗಳ್ಳು" (ಅನಂನಾ. ೧೭). [?]

ಅಂಕರಿಕೆ (ನಾ). "ನೀರು ಸೇರುವ ಬಾವಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗೋಡೆಯ
ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ದಪ್ಪ ಮಾಡಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಬಳಿದು ಬರೆದ ಭಾಗ"
(ಅನಂನಾ. ೧೭). [?]

ಅಂಕಲಿಗ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡ (ಪಂಡಿತ. ೮).

[ಸಂ. ಅಂಕೋಲಿಕ]

ಅಂಕಲಿಪಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಂಕಿಗಳನ್ನೂ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಕಲಿಸುವ
ಪುಸ್ತಕ: ಕಿಟ್ಟಿನ ಶರ್ಟು, ಚಣ್ಣು, ಕೋಟು, ಅವನಿಗೆ ತಾನು ಕೊಡಿಸಿದ್ದ
ಪಾಟಿ, ಅಂಕಲಿಪಿ - ಎಲ್ಲವೂ ಅಲ್ಲಿ ಮೂಲಗುಂಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು
(ಸಮಜೀ. ೫೦೦). [ಅಂಕೃ + ಲಿಪಿ]

ಅಂಕವಣ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ: ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ದಕ್ಷಿಣೆಯಂಕವಣಂ
ಪಸುಂಜೆವಣಮೆಂಬಿನಿಪಟೊಳ್ ಮಾಡ್ದು ತ್ತೈಯಂ (ಎಕ. XIII,
೩೩೩-೭೦; 929). [ಅಂಕೃ + ಪಣ]

ಅಂಕವಣಿ, ಅಂಕಣಿ, ಅಂಕಣೆ, ಅಂಕವಣೆ, ಅಂಕೋಣಿ, ಅಂಗವಡಿ
(ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ
ನೇತುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಕೆ; ರಿಕಾಪು: ಅನ್ನೆಗಂ ನಕುಳನುಂಕವಣಿ
ಯುಂ ಬಾಳುಂ ಬಾರುಂ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯುಮನೊರ್ವ ಕೀಲಾಳಿಂ ಪಿಡಿಯಿಸಿ

ಕೊಂಡು ಬಂದು ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪ ವ); ಉಂಗುಟ
ಮನಂಕವಣಿಗೆ ಕರಾಂಗಳಿಯಂ ಸ್ವಂಧಸಂಧಿಗುಯ್ದೊಡನುತ್ತುಂಗ
ತುರಂಗಮಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೨೦); ಮರದ ಹರಿಯಣದೊಳುಂಡಂ
ಮರದೊಳಗೆ ಸಮದಂಕವಣಿಯನೇಜೊಡಂ (ಶಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ);

ಅಗ ಮಡೆಯನು ಗುರುಗಳ ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನ ಜತೆಗಾರ
ರೊಂದಿಗೆ, "ಏಕೆ ಎಣಿಕೆಗೊಳ್ಳುವಿರಿ? ಅಂಕವಣಿಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದುವು!
ಸಿಕ್ಕಿದುವು!" ಎಂದು ಕುಣಿದಾಡತೊಡಗಿದನು (ನಗಗ. ೫೧).

ಅಂಕಣಿ: ಸ್ವರವೆಂಬ ಕುದುರೆಗೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಕಡಿವಾಣ ಜಂಪ್ರ
ಸೂರ್ಯರೆಂಬ ಅಂಕಣ ಬ್ರಹ್ಮವೆ ಹಲ್ಲಣ (ಅವಚಂ. ೫೯-೨೫೯); ಗಗನ
ಮನಡರ್ವ ಪಾತ್ಯತ್ಯಂಗಳಂ ವಳಯಮಂ ಸೋಂಕದಂಕಣಿಯ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ

ಭೋಂಕನೇಜೊ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ); ಅಗ್ಗರಣೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಜೀನವಂಕಣಿ
[ಪಾಠಾಂ. ಜಾನುವಂಕಣಿ]ತಿರಿಚಿ . . . ಮೊಗರಂಬದ ವಿಲಾಸದಿನಿಸಿದುದಾ
ದಂತಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೧೯). ಅಂಕಣಿ: ನಾಘೆಯಲಿ ಕೈಬಿಗಿದುಂಕಣಿ
ದೊಡಕಿನಲಿ ಮರನಾದವಂಘ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೩). ಅಂಕವಣಿ:

ರತ್ನಾಂಶುಭಾಸುರಮಂ ಲಾಘವದಿಂದಮಂಕವಣಿಯಂ ಪಾ ದಾ ಗ್ರ ದಿಂ
ಮೆಟ್ಟಿ ತತ್ತರಗಾಧೀಶನ ಬೆನ್ನೆ ವಂದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೭೦); ಕಾಮುಗಿ
ಲೆಂಬಾನೆಯ ರನ್ನದಂಕವಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಗ್ಗರಣೆ, ದಗ್ಗವಣಿ, ದಂಕವಣಿ]

ಯೆಂಬಂತೆ ಚೆಲ್ಲಾಯ್ತು . . . ಗೀರ್ವಾಣ ಬಾಣಾಸನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೬).
ಅಂಕೋಣಿ (ಃ). ಅಂಗವಡಿ (ಃ).

[ಅಂಕೃ + ? || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಜ್ಜಪಡಿ, ಅಜ್ಜವಡಿ; ತುಳು.
ಅಂಕೋಲೆ; ತೆಲು. ಅಂಕವನ್ನಯ, ಅಂಕವನ್ನೆ]

ಅಂಕವಣಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಡಿಯುವ ತಮಟೆ; ರಣಹಲಗೆ
(ಉಕ). 'ಅಂಕವಣಿ' ಪರಾ. [< ಅಂಕೃ + ಮಣಿ?]

ಅಂಕವಣಿ 'ಅಂಕವಣಿ' ನೋ.

ಅಂಕವರೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಒಂದು ಗುರುತು
(ಗ್ಯಾರಿ). [ಅಂಕೃ + ಬರೆ]

ಅಂಕವಲ (ನಾ). ಗುರುತು ಮಾಡಿದ ಪ್ರದೇಶ; ವಿಸ್ತಾರ ಹೊಲ : ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಅಂಕನಾಥನವರಿಗೆ ಅಂಕವಲ ತಳವೃತ್ತಿ . . . ಪಾರಣೆಯ ಜಂಗಮಾರಾಧನೆಗಂ ಕೊತ್ತ ಸಿ ಕುಟುವನಿಗೆ ತಳವೃತ್ತಿ ಅಂಕವಲ ಕೂಂಡಿ ನಾಡೊಳು ಸಲುವಂತೆ ಹೆಜ್ಜುಗ್ಗಿಯ ಹಬ್ಬವೊಂಭತ್ತು ದಿನ ಸುಂಕ ನೂಟಿ ತ್ತಿನ ಪರಿಹಾರ (ಎಇ. XXI, ೧೪-೫೫, ೬೧; 1260).

[< *ಅಂಕವೊಲ (ಅಂಕ + ವೊಲ)]

ಅಂಕವಲೆ 'ಅಂಕೋಲೆ' ನೋ.

ಅಂಕವಜಿ (ನಾ). ರಣಭೇರಿ; ರಣಹಲಗೆ: ಅಂಕವಜಿ, ಅಂಕವಾತು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಡಂಗುರಮಂ ಸಾಜುವಂತಿರಂಕವಜಿ ಮೊಟಗ ಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೮-೧೧). [ಅಂಕ + ಪಜಿ]

ಅಂಕವಾಡಿ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಗಳ ಕೇರಿ (?): ಯಂತಪ್ರದನಂ ಮಹಾಜ [ನಂ] ಆಚಾರವ ತಾಲು ಮಾಡಿಕೊಂಬ × ರಿ ಆರಸು ಅಧಿಕಾರಿ ಸುಂಕತಳ × × ಯಂಕವಾಡಿ ಅವನಾನೊಭನೊ × × × ಮಾಡಿದವನೊ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೮-೨೪; 1418). [ಅಂಕ + ಪಾಡಿ]

ಅಂಕವಾತು (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದ ಮಾತು. ೨. ವೀರವಚನ. ೩. ಬಿರುದಿನ ಅಥವಾ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಮಾತು : ಅಂಕಕ್ಕೆ - ಅಂಕವಜಿ, ಅಂಕವಾತು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ೪. ಸಂಕೇತದ ಬರೆವಣಿಗೆ ಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಃ). [ಅಂಕ + ಮಾತು]

ಅಂಕವಿರಾಮ (ನಾ). ೧. "ನಾಟಕದ ಅಂಕಗಳ ಮಧ್ಯದ ವಿರಾಮ" (ಇಂಕನ. ೩೬೫). ೨. "ಈ ವಿರಾಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ನೃತ್ಯ, ಗೀತ ಮೊದಲಾದುದು" (ಇಂಕನ. ೩೬೫). [ಅಂಕ + ವಿರಾಮ]

ಅಂಕವೀರ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವೀರ (ಃ).

[ಅಂಕ + ವೀರ]

ಅಂಕವೇಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಯುದ್ಧರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು. ೨. ತೊಡೆಯನ್ನು ಏರು: ಇಂದುಮಂಡಲದ ಸಿರಿಯಂ ಸೂಜಿಮಾಡಿದರ್ ಬಂದು ವಿಷಯದೊಳೂರುಗಳನಿಜಿದರ್. . . ಮುಂದು ವರಿದಂಕವೇಲದೀಗ ವರಸುಭಟರೆಂದು ಪೊಸವಾತೆ ಫಯಂ ಪ್ರೌಢ ಯೋರ್ವಳ ಪೇಳ್ವೊಡೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೩). [ಅಂಕ + ವೇಲು]

ಅಂಕಶಾಲೆ (ನಾ). ಗರುಡಿಯ ಮನೆ (?): ಕಂಗೊಳಿಸ ಗೋಪುರಾಗ್ರಂ ಗಳ ಪರಿವ್ರಾ[ಭ್ರಾ]ಜಿಸುವ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಳಾಳ್ವೇರಿ ಹುಲಿಮುಖದಂಕ ಶಾಲೆಯಿಂದ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೩-೨೫). [ಅಂಕ + ಶಾಲೆ]

ಅಂಕಶೂನ್ಯಗಾಱ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಮಾಟಗಾರ (?): ಲೀಲೆಯ ಕುಟುಕು ಅಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಸಂಹರಣ ಬಂಧುಗಳು. ಲೀಲಾಂಗನಾ ಸುಖವ ಕುಟುಕು ಅಡುವರೆಲ್ಲರು ಲೋಲುವೆಯ ಬಂಧುಗಳು. ಶೈಲಾಂ ಗನೆಯ ಲೀಲೆಯಲಾಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಬಂಧುಗಳು. ಈ ಲೀಲೆಯ ಜಾಳಿಸಾ ಅಂಕಶೂನ್ಯಗಾಱ ನಿರ್ದೇಶಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨-೧೪). [ಅಂಕ + ಶೂನ್ಯಗಾಱ]

ಅಂಕಸುಂಕ (ನಾ). = ಅಂಕಗದ್ಯಾಣ : ಬೆಸವೊಕ್ಕಲು ಅಜ್ಜಸುಜ್ಜಿ ಟಿಜ್ಜಸಾಲೆ ತಳವಾಟಿಕೆ ನಿಧಿನಕ್ಷೇಪ . . . ಸರ್ವಾದಾಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಹಿತ ಮಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೬೩-೨೩; 1488). [ಅಂಕ + ಸುಂಕ]

ಅಂಕಾನತಾರ (ನಾ). "ಒಂದು ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು ಹೋಗುವಾಗ ಸೂಚಿಸುವ ವಿಷಯದಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ಅದೇ ಪಾತ್ರ ಗಳಿಂದಲೇ ಮುಂದಿನ ಅಂಕವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು" (ಕೈಬಿಡಿ. ೨೪೯). [ಅಂಕ + ಅನತಾರ]

ಅಂಕಾಸ್ಯ (ನಾ). "ಒಂದು ಅಂಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳು ಹೋಗುವಾಗ ಮುಂದಿನ ಅಂಕದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುವ

ಬೇರೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು" (ಕೈಬಿಡಿ. ೨೦೬).

[ಅಂಕ + ಅಸ್ಯ]

ಅಂಕಾಳೆ 'ಅಕ್ಕಾಳೆ' ನೋ.

ಅಂಕಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟಿ' ಪರಾ.

[ಅಂಕ + ಇ]

ಅಂಕಿ 'ಅಂಕಿ' ನೋ.

ಅಂಕಿ-ಅಂಶ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತ ಸಂಖ್ಯಾವಿವರ ಗಳ ಸಂಗ್ರಹ: ಅಂಕಿ-ಅಂಶಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರ=ಸಂಖ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ (Statistics).

[ಅಂಕ (< ಅಂಕಿ) + ಅಂಶ]

ಅಂಕಿತ (ಗು). ೧. ಗುರುತು ಮಾಡಿದ; ಗುರುತುಳ್ಳ. ೨. ಅಂಕಿ ಯನ್ನು ಗುರುತು ಹಾಕಿದ. (ನಾ). ೩. ಗುರುತು; ಹೆಸರು; ಮುದ್ರಿಕೆ. ೪. ರುಜು; ಸಹಿ. ೫. (ಗ್ರಂಥ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಅರ್ಪಣೆ; ಸಮರ್ಪಣೆ. ೬. ವಶದಲ್ಲಿರುವವನು : ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿ ಯಾಗಿರುವ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅಂಕಿತರಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ . . . ಗುಲಾಮರಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಜೀವಂತರಾಗಿರು

ವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇಂದೇ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಡಿಯುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ವಾದುದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೬೨). ೭. ಕುದುರೆಯ ಓಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಿಂಕಂಬಡೆದು ವಿಕ್ರಮಮಂಕಿತಮುಪಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜನ ಮೆಂಬಯ್ಯಂ ಕಣ್ಣೊಳಿಸುವ ಧಾರೆಗಳಿಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಣಿ ಯೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೩೬). 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಂಕಿತಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸಿ ತೋರಿಸು; ಕುರುಹಿಟ್ಟು ತೋರಿಸು : ತೋರಿದುಮೊಲೆವಣ್ಣೆ ತಾನೆಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ನಾರಿಯಗೊಲಿಯನೆಂದೆನುತ ಕೋರಿದ ಕೈಷ್ಣನಂಕಿತಗೈವ ತೆಜದಿ ಕಠಾರಿಯ ಪಿಡಿದೊರ್ವಳಿಹಳು (ಮೋಹತ. ೪-೧೩). [ಅಂಕಿತ + ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಅಂಕಿತನಾಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಇಟ್ಟ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು : ಅಂಕಿತನಾಮಂ ಪೆಸರನಿಡುವನಿಷ್ಟದಿನಂತಾದೊಡಮಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ). [ಅಂಕಿತ + ನಾಮ]

ಅಂಕಿತಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಸರು ಬರೆ; ರುಜು ಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅರ್ಪಣೆಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಂಕಿತ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್)]

ಅಂಕಿಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಮಗೆಯ್' ಪರಾ.

[ಅಂಕಿ + ಮ (< ಅಮ್ಮ)]

ಅಂಕಿಮಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಂಕಿಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನ ಹೊಲ : ಮತ್ತಂ ಅಂಕಿಮಗೆಯಿಂ ತೆಂಕಲು ಸೇನಬೋವ ರಾಮಯ್ಯನವರ ಕೆಯಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭೧-೪೪; 1258). [ಅಂಕಿಮ + ಕೆಯ್ಯ]

ಅಂಕಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. 'ಅಂಕಿಯನಾಯಕ' ಪರಾ.

[ಅಂಕಿ + ಯ (< ಅಯ್ಯ) ? ಅಥವಾ < ಅಂಕಿಯ ?]

ಅಂಕಿಯನಾಯಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಬಲವಂಕದ ಅಂಕಿಯ ನಾಯಕರ ಕುಮಾರ ತಿಮಯನಾಯಕರು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೮೧-೯; 1413). [ಅಂಕಿಯ + ನಾಯಕ]

ಅಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯಕ್ತಪಡು; ತೋರ್ಪಡು: ಭಕ್ತರ ಭಾಗ್ಯದ ಹೆಚ್ಚಳಿಯಾ ಹೊಸರಾಶಿಯೊ ವಸುಧೆಯ ಸಂತೆಯೊ ಎಂದಿರದಂಕಿಸಿ ಮೊಡುದು ಕೈಲಾಸಂ (ವೀರೇಚ. ೧-೧೧). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊ; ಅಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ: ಅಲರ್ಪಂಗಿ ತೀವಿ ತೆಗೆದಂಬು ತಡಂಬರಿವಂಗಿ ಕಂಟಕಪ್ರಳಯಮವುಂಕುವಂಗಿ ಜವನಂಕಿಸುವಂಗಿ ಸಿಡಿಲ್ಲದಿಟ್ಟಂ . . . ಚಟ್ಟು ಮನೆಂಬ ಜಿಟ್ಟುಗಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩-೪೪; 1164); ಈ

ಯತಿವರ್ತಿಯಂ ವಶವರ್ತಮಾಡಲುಮಂಕುಶಮಿಲ್ಲದಂಕಿಸಲುಂ ನಿನಗೆ ತೀರ್ಪುದು (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೧೧೫ ವ). ೩. ಎಣಿಸು; ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕು: ತಳಪಟದೊಳಾಯುಷ್ಯರಾಶಿಯನಳವ ಕೊಳಗವು ಸೂರ್ಯನೆಂಬುದ ತಳದಹೋರಾತ್ರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಲುಗೆಯಂಕಿಸದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂಕಿಪುದು] ಬಳಸುವುದು ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೨೧); ಆ ಯೋಧ್ಯೆ ಅಂಕಿಸಲೆನ್ನರಳ್ಳೊಜ್ಜುವುದವನೆ ಸೋಂಕಿಗೆಯ್ಯಂದನಾ ಕುವರ (ಭರತ. ೫೮-೧೯). ೪. ಲಕ್ಷಿಸು; ನಿರ್ದೇಶಿಸು: ನಸು ಮಸುಳ್ಳಂಗಳೇಬಿ ಪೊಜ ಮುಟ್ಟಿದಗಾಲ ಪೊಜವಾಜಮೇಲೆ ಪತ್ತಿಸಿದ ಮಡಂ ಕರದ್ವಯದೆ ಬಿದ್ದೆನೆ ದತ್ತಿದ ಮಾಲೆ ಮಂಡ[ಮುಂಡ]ನಂಕಿಸುವ ಮುಖೇಂದು ಮುಂಚಲನು ಗೆಯ್ದ ಕುಚಂ ಮುರಿ ಕಲ್ಪಭಂಗಿ ಕಣ್ಣೆನೆದಿರೆ ಪಾಜಿದಳ್ ಪೊಳೆದು ೫ ಖೇಚರಿ ಮಿಂಚಿನ ಬೊಂಬೆಯೆಂಬಿನಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೩-೧೭); ಚೆನ್ನ ಬಸವನ ಮುಸುಡನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಿಂಡಸಂಗಯ್ಯಗಳನಂಕಿಸುತ ಉಸುರಿದಂ (ಬಸಪು. ೧೨-೫೭). ೫. ಗುರುತು ಮಾಡು; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು: ಮನೆಯೆಂದು ಮನುಜರೆಂದು ಮನೆವಾರ್ತೆಯೆಂದು ಮನಂ ತನ್ನ ಪೆಸರನಂಕಿಸಿ ಸಕಲ ಜಗದರಸುತನಂ ತನ್ನದೆಂಬಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ (ಮನೋವಿ. ೧-೧೯ ಟೀಕು); ಸಿಂಹಾಕಾರಮನಂಕಿಸಲ್ ನರರ ಬೆನ್ನೊಳ್ ಹಸ್ತಿರೋಗಂ ಹರಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೧೧). ೬. ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು; ತೋರ್ಪಡಿಸು: ಬಳವೈರಿ ಯೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಂದು ನೀಲಾಚಲಂಗಳ ಸಾಲಿಟ್ಟುವೆಂಬ ಬಿಂಕಮ ನಂಕಿಸಿ ಕಣ್ಣೆ ವಂದ ಗಂಧಸಿಂಧುರಸಮೂಹದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). ೭. ಸೇರಿಸು; ಇಡು; ತೊಡಿಸು: ಭುಜಕೀರ್ತಿಗಳನಂಕಿಸಿ ಕಡಗ ಕಂಕಣ ಸೂಡಗವನ್ನಿಕ್ಕಿ (ಬಸಪು. ೪-೩೬); ಕಂಕಣವನು ಕಾಲಿಗಂದುಗೆ ಯನು ಕೈಗಂಕಿಸುತಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೭). ೮. ಸೇರಿ ಹೋಗು: ಅಹಂಕೃತಿಯ ಪಾಶವನು ಹಜಾದಿಹಪರವಿರಾಗದಲಿ ಅಂಕಿಸಿ ದುದೀ ತನ್ನ ಮನವು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೦-೪೦). ೯. ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು; ಹೊಗಳು: ಪಾಠಕರು ಭಟ್ಟರುಗಳಂಕಿಸಲು (ಬಸಪು. ೨೬-೭); ಜಯ ಜಯೆಯೆಂದು ಪಾಠಕಾದ್ಯರನೇಕವಿಧದೊಳಂಕಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೮೭). [ಅಂಕೃ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಂಕಿಸ್ತು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು: ಕುಂಕುಮದೊಳ್ಳುಡಿಸೆರೆದಿದ ಕ ಮ್ಮಣ್ಣೆಯ ಪಂಕವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡಿರವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯೨). [ಅಂಕೃ (< ಅಣ್ಣ) + -ಇಸ್ಯ]

ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ವರಿಸ ನಿಬಂಧಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪಡಿ ... ಪಟ್ಟಣಸಾಮಿ ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟು ಮಾಳಿಸೆಟ್ಟು ಪ ೩ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೧೯; 1185); ಶ್ರೀಬಾಳಚಂದ್ರ ದೇವರ ಗುಡ್ಡ ಅಂಕಿಸೆಟ್ಟು ಅಭಿನಂದನ ದೇವರಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. II, ೧೯೩-೨; 1200). [ಅಂಕೃ + ಸೆಟ್ಟು]

ಅಂಕು (ಕ್ರಿ). ಸೊಟ್ಟಾಗು; ವಕ್ರವಾಗು: ತಾಜಾದಂಕಿದ ನಜುಂಕಿದ ಕೊಂಬೊಣಗಿದ ಪೊಟ್ಟಿಪೋದೊಜಗಿದ ವೃಕ್ಷದಿಂದಜುವುದಾಯೆಡೆ ಯೊಳ್ ಜಳಮಾಗದೆಂಬುದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೪). [~ ಅಂಕೃ?]

ಅಂಕು (ನಾ). ಡೊಂಕಾಗಿರುವುದು. 'ಅಂಕುಡೊಂಕು' ಪರಾ. [ಅಂಕೃ + -ಉ]

ಅಂಕು (ನಾ). (ಉಕ) ನಾಟಕದ ಅಂಕ: ಬಾಯ ಬಂಡಾಯ ಅಂಕುಂ ಪ್ರವೇಶಂ (ಬಂಡಾಯ. ೧). [ಸಂ. ಅಂಕೃ]

ಅಂಕುಡೊಂಕು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ವಕ್ರತೆ: ಅಂಕುಡೊಂಕುಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ? (ಸೇನಾಪ. ೧೦೮). (ಗು). ೨. ವಕ್ರವಾಗಿರುವ. ೩. ರೂಪ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲದ: ನಾನೇನೋ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಹಾಗಿ ಅಂಕುಡೊಂಕು ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಎಳೆದು ಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಪ್ರತಿಬಂ. ೯). [ಅಂಕು + ಡೊಂಕು]

ಅಂಕುಪರದೆ (ನಾ). = ಅಂಕಪರದೆ: ಮುಂದು ಮುಂದು ಕಾಂಡಪಟಿ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ಅಂಕುಪರದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೩೪). [ಅಂಕು + ಪರದೆ]

ಅಂಕುರ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ; ಅಗೆ. ೨. ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲು; ರೋಮ. ೩. ರಕ್ತ. ೪. ನೀರು. ೫. ಮೊನಚು; ತುದಿ. ೬. ಗೆಡ್ಡೆ; ಬಾವು; ಉತ. [ಸಂ.]

ಅಂಕುರವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಾಗು; ಮೊಳೆ; ಚಿಗುರು: ಅಂಕುರವಡೆದ ಪೂಗಿಡು ವೃಕ್ಷ ಲತಾವೇರ್ಗ ಬೆಂಕಿಯ ಹರಹಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೮-೨೦). [ಅಂಕುರ + ಪಡೆ]

ಅಂಕುರವೇಲು (ಕ್ರಿ). ರೋಮಾಂಚವಾಗು; ಮೈನವಿರೇಳು; ಪುಲಕಿತವಾಗು: ಲೋಚನಯುಗಂ ನೀರೇಜಿ ಮೈಯೆಲ್ಲವಂಕುರವೇಲಲ್ (ಸಂಪಾಶ. ೧೮). [ಅಂಕುರ + ಏಲು]

ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಅಗೆ ಹಾಕುವುದು; ಉತ್ಸವಾಂಗವಾಗಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಮೊಳೆಯ ಹಾಕುವ ಶುಭಕರ್ಮ. ೨. ಪ್ರಾರಂಭ. ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ ಮಾಡು = ಪ್ರಾರಂಭಿಸು. [ಅಂಕುರ + ಅರ್ಪಣ]

ಅಂಕುರಿತ (ಗು). ೧. ಮೊಳಕೆಯಾದ; ಚಿಗುರಿದ. ೨. ತಲೆದೋರಿದ; ಉದ್ಭವಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಂಕುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳೆ; ಮೊಳಕೆಯಾಗು: ಇಳೆಯೊಳಂದಂ ಕುರಿಸಿ ಹರಿತ್ವುಳದೊಳ್ ವರ್ಧಿಸಿಯೆ ನೀಳ್ವ ಗಗನಕ್ಕಸುಹೃತ್ವುಳನಾರೀ [ನಯನಾಂ]ಬುವೆ ಬೆಳಸಿದುದನೆ ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲಿಯಂ ಸತ್ತಿಗನಾ (ಗದಾಯು. ೧೦-೭); ಶಿವನ ದಯೆಗೆ ಚಿತ್ರವಂಕುರಿಸಿ ಬುದ್ಧಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಮನಂ ಮುಗುಳೊತ್ತಿ (ಬಸರ. ೨-೬೨); ಭೀಮನು ಮಲಗಿದನು ಮೋಹಾತಿ ರೇಕದ ಬೀಜವಂಕುರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯ. ಪರಿ. ೨೮೨). ೨. ಚಿಗುರು; ಚಿಗುರಿಸು: ಪೊಸತಲದಂಕುರಿಸಿದ ಕಲ್ಪಲತೆಯೆನೆ ಪೋಲ್ವಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೪೭); ಕುರವಕವನಪ್ಪಿ ಅಂಕುರಿಸೆಂಬ (ನಂಬರ. ೧೪-೩೮). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ತಲೆದೋರು: ತೆಂಬೆಲರಲೆಪದ ಪೂಲತೆಯೆಂಬಿನಮಂಕುರಿಸೆ ಪುಳಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭); ಅಂಕುರಿಪುದು ವಿಧಿಯಾ ಕ್ರಿಯಾಸಮಭಿಹಾರದೊಳಂ (ಕಮದ. ೨೩೦); ಹರಿಯ ಸಾರಥಿ ತನದಿ ಜಯವಂಕುರಿಸಿತವರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧). ೪. ನೆವಿರೇಳು; ರೋಮಾಂಚವಾಗು: ಬೇಟೆದೊಳ್ ಬಿರಿವೊಡಲೊಯ್ಯನಂಕುರಿಸೆ... ಕಾಣಲಕ್ಕುಮೊ ಮದೀಯಮನೋರಥಜನ್ಮಭೂಮಿಯಂ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೧೪). ೫. ನೆವಿರೇಳಿಸು; ರೋಮಾಂಚವುಂಟುಮಾಡು: ತುಂಬುರು ನಾರದರೊಂದು ಗೇಯದಿಂಚರಮೆರ್ದೆಯಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ವೀರಲತಾಂಗಿಯ ಸೋಂಕು ಮೆಯ್ಯೊಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸೊಂಪನಂ] ಕುರಿಸೆ ನಿರಾಕುಳಂ ಕಳೆದನಾಜಿಪರಿಶ್ರಮಮಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೫). ೬. ಎಳೆಗೆಹೊಂದು; ತಲೆಯೆತ್ತು: ಅರಸು ಮುನಿ ದೂರೊಳಂಕುರಿಸಿರುವದತಿಕ್ಕಪ್ಪ ಸರಸವಿಲ್ಲದ ತಾಣ್ಯದಿಂ ಬಾಣದ ಬಿಜುನು ಲೇಸಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೪). [ಅಂಕುರ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಂಕುಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವ್ವ ನಮಸ್ತುನಾಗಿ ಅಣನ್ನೂರು ಮೂನೂಜಿ ಬಳಿಯಂಕುಲಗೆಯಯ್ಯತ್ತ ಜೊಳಗಣ[ಬಿಟ್ಟಿಯನ ಕರಂಜಿಗೆಯ[ತೆ]ಂಕಪೊಲದಲು (ಎಂ. XXVII, ೭೩-೪೪; 1114). [?]

ಅಂಕುಶ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವಾಗ ಅದನ್ನು ಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಯುಧ; ಸೃಣಿ. ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು: ಬಾಹುದಣಿ ಖಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಖೋಡವಂಕುಶಂ ಸಸಿಕು ವೆನಿಪ್ಪ ಜಿಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೮).

೩. ಒಂದು ಗುರುತು : ಎಂದಿಂತು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನೊಳಂ ಅಂಕುಶಮಂ
ದೊಡೆ ಕ್ರೋಂಕಾರಮಂ ಬರೆವುದು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೯-೨೨). [ಸಂ.]
ಅಂಕುಶಚಾರಣ (ನಾ). ಅಂಕುಶದಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವುದು :
“ಅಂಕುಶ(ವಾ)ಚಾರಣಮಂ ಯಾತಮೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೩೭-೬೯).

[ಅಂಕುಶ + ಚಾರಣ]

ಅಂಕುಶಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಡೆಮಾಡು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ನೀನು ಈ
ಹೊಸ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ನನಗೆ ಹೇಳಿ ನನ್ನ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಅಂಕುಶಹಾಕಿ
ಬಿಟ್ಟಿ (ರೂಢಿ). [ಅಂಕುಶ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಅಂಕುಶಿ (ನಾ). ಅಂಕುಶ ಹಿಡಿದವನು ; ಮಾವುತ ; ಮಾವಟೆಗೆ.
[ಸಂ. ಅಂಕುಶಿನಾ]

ಅಂಕುಶೀ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ರೂಪಾಯಿ
ನಾಣ್ಯಗಳ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಸರ್ಕಾರದ
ಅಮಲು ಆದ ಬಳಿಕ ಸಹ ಸನ್ ೧೮೪೦ ರ ವರೆಗೆ ಹದಿನಾರು ಪ್ರಕಾರದ
ರೂಪಾಯಿಗಳು ನಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವು - ೧. ಔರಂಗಾಬಾದಿ ೨.
ಬಾಗಲಕೋಟಿ ಅಥವಾ ಮಲ್ಹಾರಶಾಯಿ ೩. ಅಂಕುಶೀ ೪. ಹಲ್ಲಿಶಿಕ್ಕಾ
(ಕಥಾಗ. ೨೮೦). [ಸಂ.]

ಅಂಕುಸ (ನಾ). ೧. = ಅಂಕುಶ ೧. : ಆನೆಯಂ ಸೇದೆಗೆಡಿಸಿ ತನ್ನ ಬಸಕ್ಕೆ
ಮಾಡಿಯೇಜಾಯಂಕುಸಮಂ ಪೊಳೆಯಿಸುತ್ತ ಮರಸಿಯಲ್ಲಿಗೆ ವಂ ದು
(ಸಡ್ಕಾರಾ. ೨೯-೧೭) ; ಮನಮೆಂಬಂಕುಸದಿನ್ನಯ್ಯೆನೆಯಿಂದ್ರಿಯಗಜಮ
ನುಗಿದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೩೪ ; 1062). ೨. ಅಂಕುಶದಂತಿರು
ವನನು ; ನಿಯಾಮಕ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ) : ಪಾಣ್ಯ
ರಂಕುಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೮ ವ) ; ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಶ್ರೀವೀರಕಾವ
ದೇವರಸರು (ಎಇ. XXVII, ೧೬೧-೨೪ ; 1256). [ಸಂ. ಅಂಕುಶ]

ಅಂಕುಸವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂಕುಶ ಹಾಕು ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು ; ತಡೆ :
ಅರಂಕುಸವಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನೆವುದೆನ್ನ ಮನಂ ವನವಾಸಿ ದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ.
೪-೩೦). [ಅಂಕುಸ + ಇಡು]

ಅಂಕುಸಸಾರಣೆ (ನಾ). = ಅಂಕುಶಚಾರಣ : ಎರಡು ಪದಗಳಪ
ಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ-ಅಂಕುಶ ಚಾರಣ-ಅಂಕುಸಸಾರಣೆ (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ.).
[ಅಂಕುಸ + ಸಾರಣೆ]

ಅಂಕೂರ (ನಾ). = ಅಂಕುರ ೧. : ಜಿನಿಸಿನ ಕರಂಡಗಳ ನೂತನಾಂಕೂರ
ಗಳ ವನಜಕುಸುಮಂಗಳಿಂದಲಿ ಪುದಿದ ಭಾಜನಗಳನು ಪಿಡಿದು (ವೆಂಕಾರಾ.
೧-೨೨-೬). [ಸಂ.]

ಅಂಕೈ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆ ; ಅಪ್ಪಣೆ : “ನೆಮ್ಮಗೆಯಾಜ್ಞೆಯೊಳ
ಗಂಕೆಯು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧) ; ಪಾಂಡವರಂಕೆಯಲಿ ದಳ ಜೋಡಿಸಿತು
(ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೬೪) ; ಅಂಕೆಯಿಂದಜುರ್ನಂಗಂದು ಯಾದವಸ್ತನ್ಯಮಂ
ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು... ಪಂಕರುಹಲೋಚನಂ ಪೊಪಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ.
೮-೧೩). ೨. ಅಧೀನ ; ಹಿಡಿತ ; ಹತ್ತೋಟಿ : ಅಂಕದೊಳ ಬಳಿಕಿಂದ್ರ
ಜಿತುವಿನುರುಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಂಕೆಯಂ ನಿಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೬) ; ಆ
ವ್ಯಾಜದೆ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡಲನಿಬರೊಂದಾಗಿ ಪಿಡಿದವನ ಶಂಕಿಸದೆ ಮರ್ದಿಸಿ
(ಸರಶ. ೪-೨೮) ; ಅಂಕುಶದಿಂದ ಆನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಕೆಯೊಳಗೆ
ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೪. ೪) ; ಅರಸನ ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲ
ದೈವದ ಕಾಟವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ) ; ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕಪಿ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟಿತು
(ಗಾದೆ). ೩. ಬೆದರಿಕೆ ; ಬಲಾತ್ಕಾರ : ಬರೆಸಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದ ಕಾಗದಕ್ಕೆ
ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿ ವಂದು ಗುರ್ತು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡದ್ದೇ ಹೊರ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ.
೧೯). ೪. ದರ್ಪ ; ರೀನಿ : ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟಿಯ ಕಾದಾಳ್ಳಳ್ಳ ಬೆರಸಂಕೆಯಿಂ
ಬೀದಿವರಿದು ನುಗ್ಗಿವರ್ಪ ಸಾಮಿತ್ರಿಯಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ.

೯೭-೨೧). ಅಂಕಮಾಡಿಕೊ = ಅಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ : ಉಪದ್ರವದಿಸಿ
ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಅಂಕೈ[ಕೆ]ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮತ್ತು ನಾನಾ ಬಗೆ ಕಿರು
ಕುಳ ಉಪದ್ರವಗಳ ನಡೆಸುವದಾಗಿ ಕೇಳಪಟ್ಟುಯಿಧೀತು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮,
೧೬-೧೦ ; 1762). [~ ಅಂಕೈ ?]

5 ಅಂಕೈ ‘ಅಣ್ಣೈ’ ನೋ.

ಅಂಕೈ ‘ಆಣ್ಣೈ’ ನೋ.

ಅಂಕೈ, ಅಂಕೈ (ನಾ). ೧. ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ
ಚಿಹ್ನೆ ; ಅಂಕ : ೫೮೯ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂಕಗಳಿವೆ
(ರೂಢಿ). ೨. ಎಣಿಕೆ ; ಲೆಕ್ಕ : ಇಂದಿಗೊಂಟನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿಯಾ ಕಳ್ಳರಂ
ತಂದೀವೆನೆಂದೆಮ್ಮೊಳುಸಿರಿದಂಕೆಯ ದಿನಂ ಬಂದಿತ್ತು (ಸಮ್ಯಕ್. ೨-೯೦) ;
ಅಂಕೆ ತಿಳಿಯದವ ಮಂಕಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಅಳತೆ : ಖಂಡುಗ
ದಂಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ವಿವರ (?) : ಅಂಕೆಯಿದು ಪಾರ್ಥಿವರ ವಿಭವಾ
ಲಂಕೈತಿಯನದನೇನ ಹೇಳುವೆನಂಕವಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೭) ; ಅಗಳಾ
ಳ್ವೇರಿ ಕೊತ್ತಳ ಹುಲಿಮುಖದೊಳು ಜಗಳದಂಕೆಯ ಬಲ್ಲ ಭಟರ ಮಿಗೆ
ಬಲಿದು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೯) ; ಶಂಕರನು ಪಣ್ಣುಖಿಗೆ ಚಿತ್ತಿನ ಅಂಕಿತದ
ಕುರುಹುಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯವ ಅಂಕೆಯೆಲ್ಲವ ಹೇಳಿ (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೧೮-೯೩). ೫.
ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಮಡಸೋಂಕಂ[ಕಿಂ] ಮನದಂಕೆಯಂ ತಿಳಿದು...
ಪವನಂ ಜಯಾಶ್ವನೇನಸುಂ ವಿಭ್ರಾಜಿಸಿತ್ತೋಜೆಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೭೩).
೬. ಗುರುತು ; ಕುರುಹು : ನೋಡೆ ವಿಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬಾ ಅಂಕೆಯಂ
ಪೇಳ್ವುದು - “ಆವ ಬಗೆಯಿಂ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬ ಕುಸುಪಾದುದು”
(ಮನೋವಿ. ೪-೭, ಬೀಕು). ಅಂಕೈ : ೧. ಈ ಪುಟದ ತುಂಬ ಅಂಕಿಗಳೇ
ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂಕ]

ಅಂಕೆಗ (ನಾ). ಗುರುತು ಉಳ್ಳವನು : ಮಿಗದ ಅಂಕೆಗ (= ಚಂದ್ರ)
(ಕಿ). [ಅಂಕೈ + -ಗ]

25 ಅಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತುಮಾಡು : ತರುತತಿಯೊಳ್ ತ್ರಿಲೋಚ
ನಮಿದಿಂದರವಿಂದನಿವಾಸನಪ್ಪಿಯಿಂ ಸರಳತಳಾಂಗುಳಿತ್ರಯದಿಂ ಫಲ
ವಕ್ರದೊಳಂಕೆಗೆಯ್ದು ತತ್ಪರಕಪುಟಾಂಬುವಂ ಪುದಿದಂ (ಕುಸುಮಾ.
೯-೨೬). [ಅಂಕೈ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಂಕೆಗೆಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೆರ್ವಯಲ್ಲುನ್ನೆರಡಜ
ಕಿಜುದೇಜಿ ಬಿಟ್ಟಿಯುಮಂ ಕಾದು ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟಂಕೆಗೆಡು ಕಲ್ಲಾದು
(ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪-೮೮ ; 1053). [?]

ಅಂಕೆ[ಕೆ]ಟಂಕ (ನಾ). = ಅಂಕಟಂಕ : ಕವಿವಾಸಪುರದಲ್ಲಿ ಸುಂಕ
ಸಾದ ತಳಸಾರಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಾಧೆ ಗ್ರಾಮಬ್ರಿಯ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಅಂಕೆ [ಕೆ]
ಟಂಕ ಅಣಿ ಗೋಸನೆ ಮುದ್ರೆ ನಾಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXI, ೧೪-೭೩ ;
1260). [ಅಂಕೈ + ಟಂಕ]

ಅಂಕೆದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಸೂಚಿಸು ; ಕುರುಹುದೋರು : ಸೋಂಕಿ
ಚೆಂದುಟಿಗಚ್ಚಿದಿನೆಯಗೆ ಮುಗ್ಗಿ ತೊಡಂಕು ಸಾಕೆಂದು ಕೈಯಾದರ್ಪ
ಕಂಕಣದುಲುಹೊಯೆಂಬಂತೆ ಕೊರಳು ಕುಣಿದಂಕೆದೋಲಾದಳು ತಾನಗಳ
(ಭರಣ. ೧೧-೧೬). [ಅಂಕೈ + ತೋಲು]

40 ಅಂಕೆಮಾರು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತೋಟಿ ಮಾರು ; ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪು : ಅವನು
ತಮ್ಮ ಅಂಕೆ ಮಾರಿ ಹೋದನೆಂಬ ಗಾಬರಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗುಂಟಾಗಿತ್ತು
(ನಿಂತಾ. ೫೯). [ಅಂಕೈ + ಮಾರು (< ಮೀಲು)]

ಅಂಕೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಅಂಕೆಯ
ದಂಣಾಯಕರ ಅಳಿಯ ಮಾಚಯ ದಂಣಾಯಕರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ.
೧೮೨-೧೨ ; 1314). [< ಅಂಕೈ + ಅಯ್ಯ ?]

ಅಂಕೋ[ಕೋ]ಲಿಗಾಲೆ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ಮೆಳೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ

ಹರಿಯುವ ಕಾಲುನೆ (?): ತಸ್ಯ ಸೀಮಾನ್ತರಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನ್ವಿಶಿ ತುಷ್ಟಿಲ್ಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ನು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ಕಲುಳ್ ಕೂಡಿ ಅನ್ತೆ ಬನ್ನು ನೇ[ನೇ]ಜಿಲ್ಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ನು ಕೊಣ್ಣೆನ್ನದ್ದಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಅಂಕೊ[ಕೋ]ಲೆಗಾಲೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ನು ತೊಜಿಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೫ ; ಸು. 700). [ಅಂಕೋಲೆ + ಕಾಲೆ (< ಕಾಲ್)]

ಅಂಕೊಲ್ಲ (ನಾ). = ಅಂಕೋಲ. 'ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ರಸ: ಪುಲ್ಲೆಯ ಪಂದಿಯ ನೆಣ ನಂಕೊಲ್ಲಜಲಂ ಮಧುಘೃತಂಗಳೆಂಬಿನೆಜಿ ಬೇರಲ್ಲಿರಲಾ ತರು ಸದ್ಯ: ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪುಷ್ಪದಿಂ ಫಲಂಗಳಿನೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೯).

[ಅಂಕೊಲ್ಲ + ಜಲ]

ಅಂಕೋಣೆ 'ಅಂಕವಣೆ' ನೋ.

ಅಂಕೋಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಕೋಲಜಲ (ನಾ). = ಅಂಕೊಲ್ಲಜಲ: ಪಂದಿಯ ನೆಣನಂಕೋಲ ಜಲಂ ದುಗ್ಧಂ ಮಧುಘೃತಂಗಳೆಂಬಿನೆಜಿ ಮಾಕಂದದ ಮೂಲದೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೨೫). [ಅಂಕೋಲ + ಜಲ]

ಅಂಕೋಲಸಾರ (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆ ಗಿಡದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ವಿಷ. [ಅಂಕೋಲ + ಸಾರ]

ಅಂಕೋಲೆ, ಅಂಕವಲೆ (ನಾ). = ಅಂಕೋಲ: ಅನ್ತೆ ಬರೆ ಅಜ್ಜೋಲೆಯ ಪೆಮ್ಮೆಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೧, ೧೦-೧೮೧; 967); ತೆಂಕಣ ದೆನೆ ಯೊಳ್ಳೆನ್ನೆಯ ಬಾವಿಯಂಕೋಲೆಯ ಮೆಳೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೨೭; 1075); ಹಾಲೆಯಂಕೋಲೆ ದಿಂಡಂ (ಸೋಮಚ. ೩-೭); ಗಂಗಾಡೀ ಕೆರೆಗೆ ಬೀಳನೀರಗಾಲ್ತೆ ಅಂಕೋಲೆ ಬಡಗ ವತ್ತು ತೆವರ ಮೇಲೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೪೮೫; 1748). 'ಮುಳ್ಳಂ ಕೋಲೆ' ಪರಾ. ಅಂಕವಲೆ: ತಾರೆ ನೇಜಿಲಂಕವಲೆ ಶರ್ಕರೆ ಪಾಲ್ಕರದಾ ಪ್ರಸೂನಂ (ಖಮದ. ೨-೫೩). [ಸಂ. ಅಂಕೋಲ]

ಅಂಕೋಲೆವಿತ್ತು (ನಾ). ಅಂಕೋಲೆಯ ಬೀಜ: ಅಗ್ಗಳೆಯಿಂದಂಕೋಲೆವಿತ್ತು ಮರದೊಳದಂಗುವೊಲು ಲಿಂಗದಿಂದ ದಯವಾದ ಶರಣಾರ್ ಲಿಂಗಮಂ ಬೆರಸುವರ್ ಸಂತತಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧೫-೧೬).

[ಅಂಕೋಲೆ + ವಿತ್ತು]

ಅಂಕ್ಕ (ಗು). ೧. ಗುರುತಿಪಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೨. ಎಣಿಸಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಮದ್ದಳೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಗ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ; ವಿಧ; ಪ್ರಕಾರ: ಲಿಂಗಸಂಗದಂಗವಿದನುತಂ ಜಂಗಮವಿಡಜಿಂದಂ ಮಿಗಿಲೆನುತಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೦-೩); ವೀರ ರಂಗವನೆತ್ತಬಲ್ಲರು ಹಾರುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೫-೩೮); ದೇವೋತ್ತಂಗ ಕಾಯದಿರೆ ಉಳಿವಂಗವನ್ನು ಕಾಣವಮ್ಮ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೧೧೦-೧). 'ಹಲವಂಗ' ಪರಾ. ೨. ತರ; ಯೋಗ್ಯ: ಜನಕಾಜ್ಞೆ ಮೀಜಲಂಗಮೆ ತನುವಿತನರೊಡನೆಯಾಗಿ ಸಲ್ಲೆನು (ಕಾದಂಬ. ೨೬೩); ಸಂಪ್ರತಿಯ ನುಡಿ ತನಗಂಗವಲ್ಲಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧-೩೧); ಹೆಂಗುಸಿವಳಿವಳಸುವ ನುಚ್ಚುವದಂಗವೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೯).

[ದೇ. ? || ತೆಲು. ಅಂಗು = ವಿಧ, ರೀತಿ]

ಅಂಗ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ; ಅವಯವ. ೨. (i) (ಯಾವುದಾದರೊಂದರ) ಭಾಗ; ಅಂಶ. 'ಚತುರಂಗ', 'ಪಂಚಾಂಗ', 'ಷಡಂಗ', 'ಸಪ್ತಾಂಗ', 'ಅಷ್ಟಾಂಗ', 'ದಶಾಂಗ' ಪರಾ. (ii) ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಅಥವಾ ಸಹಾಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ವಿಷಯ. 'ವೇದಾಂಗ' ಪರಾ. ೩. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಂಕೇತ. ೪.

ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಸಾಲು; ಚರಣ: ಏಳೆರಡುಮಾತ್ರಗಳು ಚರಣಗಳೋಳಿಯೆರಡಜಿಂಗಳೆಕ್ಕೆ ಸಂತತವಾಳೆ ನವಲಘುಗಳನೆ ಮೂಜನೆಯಂಗ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ (ಕವಿಜ. ೪-೫೯). ೫. ದೇಹ; ಶರೀರ. ೬. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು; ಆ ದೇಶದ ಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ. ೭. [ಜೈನ] ಜೈನಾ ಗಮದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ (ಅಂಗಗಳು ಹೆನ್ನೆರಡು): ಅಂತು ಜೈನ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಗುರುವಿನನುಮತದಿಂದ ದ್ವಾದಶಾಂಗ ಚತುರ್ದಶ ಪೂರ್ವಗಳಂ ಕಲ್ಪು (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೩೯ ವ). ೮. [ವೀಶೈ] ಶುದ್ಧ ಜೀವ: ಲಿಂಗವೆಂದೊಡೆ ನಾದಂ, ಆ ನಾದದ ಅಂಗವೆಂದೊಡೆ ಚಿದ್ವಿಂದು ವಾದ ಜೀವಂ (ಮನೋವಿ. ೨-೩೧ ಬೀಳು). ೯. [ವೀಶೈ] ಗುರುಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಪ್ಪ ಅಂಗಸ್ಥಾನ ಸದ್ಭಾವವುಳ್ಳತನಾಗಿ... ಆ ನಾಲ್ಕು ತೆಜದ ಸದ್ಗುರುಸೇವೆಯೆಂತೆಂದೊಡೆ - ಗುರುವಿಂಗನುಕೂಲ ವೃತ್ತಿಯೆ ಆಪ್ತನೆನಿಪುದು. ಗುರುಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾದಿಕವೆ ಅಂಗವೆನಿಪುದು (ಮನೋವಿ. ೨-೨೧ ಬೀಳು). [ಸಂ.]

ಅಂಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಅಪಲಂಬಿಸು: ಆವ ಸ್ಥಲವ ನಂಗಂಗೊಂದಿದ್ದರು ಆ ಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ತಕ್ಕ ರೂಪಾಗಿ ಪದ್ಧಿಧಲಿಂಗವನು ಬೆರಸಿಪ್ಪ ಭೇದವನು... ತೋಜುವೆಂದು ಚೆನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವರು ನಿರೂಪಿಸಿದ ವಾಕ್ಯವು (ಚೆನ್ನವ. ೨-೧); ಇಂತಪ್ಪ ಸದ್ಭಕ್ತ ಸ್ಥಲವನಂಗಂ ಗೊಂಡು ಇಪ್ಪಾತಂಗೆ ಪದ್ಧಿಧಲಿಂಗವು ಹೇಗೆ ಬೆರಸಿರ್ಪವೆಂದಡೆ (ಚೆನ್ನವ. ೫-೪). [ಅಂಗ್ + ಕೊಳ್]

ಅಂಗಂದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ತುಂಬು; ಅಂಗಾಂಗಗಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸು: ಮೇಲೆ ಮೇಲೇಶ್ವರಂ ಮಲಯಜೋದಕಮನಾ ಕಾಳಿಯಂಗಂದುಂಬಿ ಸೂಸೆ (ಚಿಬಪು. ೪೫-೫೭). [ಅಂಗ್ + ತುಂಬು]

ಅಂಗಂಬಡೆ, ಅಂಗವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರ ಧರಿಸು; ಮೂರ್ತಿವತ್ತಾಗು: ಶೃಂಗಾರಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂಗಂಬಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂಗವಡೆ (ಕ್ರಿ)] ದನೇಕರೂಪದಿಂದ

ನಿಂದಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ). ಅಂಗವಡೆ (ಕ್ರಿ). [ಅಂಗ್ + ಪಡೆ]

ಅಂಗಕೂಳ (ನಾ). (?): ಚದುರಕ್ಕಬ್ಬಿಗರಂಗಕೂಳ [ಪಾಠಾಂ. ಖೂಳ] ರೀಶನ ಕೃತಿಯೊಳದು ಲೇಸು ಯಿದು ದೋಷವೆಂಬರೆಮ್ಮಭವಂಗೆ ಯಿದಿರುಂಟೆ (ಗುಭಚ. ೧-೧೫). 'ಪರಮಕೂಳ' ಪರಾ.

[ಅಂಗ್ + ಕೂಳ ?]

ಅಂಗಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉಪಚಾರ: ಅಂಗಾ ಶ್ರಮವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬-೩).

[ಅಂಗ್ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಗಗುಣ (ನಾ). ಶರೀರದ ಸ್ವಭಾವ: ತನುವ ಕರಗಿಸಿ ಹರಿವ ಮನವ ನಿಲಿಸಿ ಅಂಗಗುಣವನೆ ಅಳಿದು ಲಿಂಗಗುಣವನೆ ನಿಲಿಸಿ... ಮಹಾದೇವ ನಾದ ಶರಣರ ಜಗದ ಮಾನವರತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಲಿಂಗವ. ೧೨-೪೨).

[ಅಂಗ್ + ಗುಣ]

ಅಂಗಚಿತ್ತ (ಸಾ). ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಸ್ತ್ರ, ಆಭರಣ ಇತ್ಯಾದಿ: ತನ್ನ ತೊಟ್ಟಿ ತೊಡಿಗೆಗಳೆಲ್ಲಮನೆನಗಂಚಿತ್ತಮನಿತ್ತು (ಕಾದಂಬ. ೩೨೪); ಅವಯವದಿಂದಾಗಳ್ ಮುಷಿನವೇದಕಂಗಿತ್ತನಂಗಚಿತ್ತಮನರಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪೭); ಅಗಳಾ ವಿಯಿಚ್ಛರಾಧಿರಾಜನತಿಹರ್ಷಚಿತ್ತನಂಗಚಿತ್ತಮನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೩ ವ); ಸಂಸ್ಕೃತಿಸಾಹಸನಾದೆ ನೀನೆನೆ ಶಿಥಿಲ ಸಂಶಯನಂಗಚಿತ್ತವನಿತ್ತನಾತಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಲು. ೨-೩); ಬಂದು ದೂತರಿ ಗಂಗಚಿತ್ತವನಿತ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೪-೮-೪೦).

[ಪ್ರಾ. ಅಂಗಚಿತ್ತ (< ಸಂ. *ಅಂಗಚಿತ್ತ)]

ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಆಡಿಸುವುದು. [ಅಂಗ + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಅಂಗಚ್ಛದನ (ನಾ). ಮೈಹೊದಿಕೆ; ಕವಚ. [ಅಂಗ + ಚ್ಛದನ]

ಅಂಗಜ (ನಾ). ೧. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಕೂದಲು; ರೋಮ.

೩. ಮಗ. ೪. ಮನ್ಮಥ. ೫. ಪ್ರೀತಿ (+). ೬. ರೋಗ (+). ೭. ರಕ್ತ. ೮. ಇಂದ್ರಿಯ; ರೇತಸ್ಸು. ೯. ನೀರು: "ಮದನಂ ರೋಮೇಂದ್ರಿಯ ಸುತ ರುಧಿರಂ ಜಲಕಾರುಶ್ಚ ಮಂಗಜಮನಿಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಗಜಾತ. [ಅಂಗ + ಜನ್ಮ]

ಅಂಗಜರಾಗ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ; ಪ್ರೇಮ. [ಅಂಗಜ + ರಾಗ]

ಅಂಗಜರೂಪು (ನಾ). ಮನ್ಮಥನಂಥ ಆಕಾರ. [ಅಂಗಜ + ರೂಪು]

ಅಂಗಜಾತ (ನಾ). ಮನ್ಮಥ. [ಅಂಗ + ಜಾತ]

ಅಂಗಜಾರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ. [ಅಂಗಜ + ಅರಿ]

ಅಂಗಜಾಲ (ನಾ). ಅಂಗರಕ್ಷಕ; ಕಾವಲುಗಾರ: ಪಡೂರ್ವಿಗಳೆಂಬ ಬೇಗಾರಮಂ ಕಳೆದು ಅಂಗಜಾಲನ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಚಿತ್ರ ಗುಪ್ತರೆಂಬ ಕರಣಕರ ಸಂಪುಟಕ್ಕೆ ಬರಿಸಿದ ಯಮರಾಜನೆಂಬ ಅರಸಿಗೆ ಕೋರನಿಕ್ಕದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೯೪). 'ಅಂಗಜಾವ' ಪರಾ.

[ಅಂಗ + ? || ತೆಲು. ಅಂಗಜಾಲು = ಅಂಗರಕ್ಷಕರು, ರಾಜಭಟರು]

ಅಂಗಜಾವ (ನಾ). ಪಹರೆ; ಸರದಿಯ ಕಾವಲು: ಅಂಗಜಾವದ ತುಳುವ ತಂತ್ರಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾಯಕ (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೪೦, ೪೧-೧; 12 ನೆಯ ಶತ. ಪೂರ್ವ ಭಾಗ); ಏನು ಕಾರಣ ನೀವು ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದಿರಿ? ದಿಂಗೆರಿಗನ ಮನೆಗೆ ಅಂಗಜಾವ [ಪಾಠಂ. ಜಾಹವ, ಜಾವಹ]ಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದ ರೊಳರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೪೨); ಭರದಿಂದವರ್ಗಳ ಬೇಂಟೆಮು ನಿರುಳೆಂದು ಪಗಲ್ ವಸಂತನಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಸುರಭಶರನಂಗಜಾವಂ ಗರಟಿಗೆ ಮೆಯ್ಯಾಪು ಮೇಜಿಯೆ ಬಿಡದೋಲಗಿಪರಾ (ಯತೋಚ. ೨-೪).

[ಸಂ. *ಅಂಗಯಾಮ ?]

ಅಂಗಜಾವಿಗೆ (ನಾ). ಸರದಿಯ ಕಾವಲುಗಾರಿಕೆ: ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟುಣ ಹಾಲು ಕೂಡು ಬಿಡಾರ ಅಂಗಜಾವಿಗೆ ಮಾದಾಣಿಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಉಡು ಗೊಣಿ ಸೇನಬೋಯಿಕೆ ಬಾದಿನ ವರ್ತನೆ ಅಧಿಕಮಾಸ ಮುಂತಾಗಿ ಯೇನುಳ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ನೀಲು ಆಗು ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು... ಭೋಗಿಸಿ ಬಹುದು (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೪೦-೨೬; 1419).

[ಅಂಗಜಾವ + -ಇಗೆ]

ಅಂಗಜಾಹವ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ: ಪರಿಯಂಕಮಂ ಸಾರ್ಥೋದಂಗ ಜಾಹವದೊಳಗಪರಿಮಿತಸುಖಾವಹದ ಸುರತತಂತ್ರದ ಕಲೆಯ ಪರಿವಿಡಿ ಗಳಂ ತೋಟುಸುವೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೧). [ಅಂಗಜ + ಅಹವ]

ಅಂಗಜೀವಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಜೀವಿಸುವವನು: ಕಂಗಳ ತೂಕ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭಾರ ಅಂಗಜೀವಿಗಳ ಕೂಡೆ ನುಡಿನೆ ಶರಣನು? ನಡೆ ನುಡಿ ಮುಗ್ಧ, ಗುಹೇಶ್ವರ, ನಿಮ್ಮ ಶರಣನು (ಅವಚಂ. ೩೬೪).

[ಅಂಗ + ಜೀವಿ]

ಅಂಗರೂಪತೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳ ತಪಾಸಣೆ; ಶೋಧನೆ: ಈಗ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ನರೇಂದ್ರ ಅಂಗರೂಪತೆ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ತಮ ಉಪಾಯವು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪೩). [ಅಂಗ + ರೂಪತೆ]

ಅಂಗಟಿ (ನಾ). = ಅಂಗುಶ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). [?]

ಅಂಗಡಿ 'ಅಂಗಾಡಿ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಕಾಱಿ, ಅಂಗಡಿಗಾಱಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವವನು; ವರ್ತಕ: ಅಂಗಡಿಗಳು ಸೂಚಿಸಿಹೋದ ಮುಜಿದೇಳ್ವಂಗಡಿ

ಕಾಜರಾತುರದಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧-೮೧); ಕೂರಾಳ್ವಳಂಗಡಿಕಾಱರು ಗಣಿಕೆಯರಾರೋಹಕರು... ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಭರಣ. ೨೪-೮೫). ಅಂಗಡಿಗಾಱಿ (+). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + -ಕಾಱ]

ಅಂಗಡಿಕೇರಿ, ಅಂಗಡಿಗೇರಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವ ಕೇರಿ; ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಾಲು. ಅಂಗಡಿಗೇರಿ: ಮಲಯಜದಂಗಡಿಗೇರಿಯೊತ್ತಿ... ಪರಿಮಳದಂಗಡಿಗಳು ಚೆಲುವಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿವೆ (ಅಂಜಣ. ೩-೭೬); ಬಹುವಸ್ತು ಪರಿಶೋಧಕಂಗಡಿಗೇರಿ ಮೇಜಿದುವು (ಕಂನವ. ೧೯-೨೧). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಕೇರಿ]

ಅಂಗಡಿಗಾಱಿ 'ಅಂಗಡಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಗೇರಿ 'ಅಂಗಡಿಕೇರಿ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಚೀಟಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯ ಸಾಮಾನಿನ ಪಟ್ಟಿ (ಉಕ. ೪). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಚೀಟಿ]

ಅಂಗಡಿತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (ಮೃಗಜ. IV, ೭೬೨). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಣಿಗೆ)]

ಅಂಗಡಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ಅಂಗಡಿದಪ್ಪವೆ = ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯನ್ನೂ ಬಿಡದೆ: ದೇವರ್ಗ್ಗಿ ಅಂಗಡಿದಪ್ಪದೊನ್ನುಮಾನ ಲೆಕ್ಕದೆ ಸೊಂಟಿಗೆ ಜೋಳಮಂ ಕೊಟ್ಟಿರಾ. (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೧೧೬-೩೯; 1075).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತಪ್ಪು]

ಅಂಗಡಿದೆಣು (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಿಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ಅಂಗಡಿದೆಣು ಮನೆದೆಣು ಗಾಣದ ಯೆಂಣೆ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವ ಆದಾಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೬೩-೫೮; 1488).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆಣು]

ಅಂಗಡಿದೆಣಿ (ನಾ). = ಅಂಗಡಿದೆಣು: ದೋರಸಮುದ್ರದ ಅಂಗಡಿದೆಣಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ... ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೧೫ (ಮೃಗ. ೧೯೪೩, ೧೯-೫೦; 1221). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ತೆಣಿ]

ಅಂಗಡಿಪಟ್ಟಿಡಿ (ನಾ). ಅಡಿಗಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲಸಮಾಡುವ (ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಮ್ಮಾರರ) ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಮನೆದೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ೧೯ ಬಾಬುಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ... (೧೨) ಅಂಗಡಿ ಪಟ್ಟಿ... (೧೯) ಕಾದಿಯ ತೆರಿಗೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪). ಅಂಗಡಿಪಸರ ಹೋ.

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಪಟ್ಟಿಡಿ]

ಅಂಗಡಿಪಸರ, ಅಂಗಡಿವಸರ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದಂದು ಹಸರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (ಮೃಗಜ. IV, ೧೮). ಅಂಗಡಿವಸರ: ಮನೆದೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ೧೯ ಬಾಬುಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರು. (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ... (೯) ಅಂಗಡಿ ವಸರ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಪಸರ]

ಅಂಗಡಿಬೀದಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಗಳ ಬೀದಿ; ಪೇಟೆ: ಸಮುದ್ರದಂತೆ ನಾನಾರತ್ನವಾಸಭೂತಮಾದ ಅಂಗಡಿಬೀದಿಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೫-೧೩).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಬೀದಿ]

ಅಂಗಡಿಮಂಡ (ನಾ). "ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಡುವ ಮೇಜು" (ಅನಂನಾ. ೧೦). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮಂಡ]

ಅಂಗಡಿಮದ್ದು (ನಾ). (ಕರಾ). = ಅಂಗಡಿಮೂಲಿಕೆ.

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮದ್ದು (< ಮದ್ದು_೧)]

ಅಂಗಡಿಮನೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಿರುವ ಮನೆ: ಮನೆಗೊಳು ಬಸದಿ

ಗಲೂಲೋಡುವ ಮನೆಗಳೂ ಕೇರಿಗಲೂಲೋಡುಮನೆಗಳೂ (ಬಸವ. ೫೨-೧೧). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮನೆ]

ಅಂಗಡಿಮಳಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುಗಡೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ (*).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮಳಿಗೆ]

ಅಂಗಡಿಯೊಳಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರುವ ಬೇರು, ನಾರು ಮೊದಲಾದ ಔಷಧವನ್ನು. [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಮೊಳಗೆ]

ಅಂಗಡಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಗ. = ಅಂಗಡಿಯಿಡು. ೨. ಅಂಗಡಿಯ (ಬಾಗಿಲ)ನ್ನು ಮುಚ್ಚು (ಉಕ).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಇಕ್ಕು]

ಅಂಗಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗ. ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸು; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಟ್ಟುಕೊ. ೨. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹರಡಿಕೊಂಡಿರು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು. [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಇಡು]

ಅಂಗಡಿನಸರ 'ಅಂಗಡಿಪಸರ' ನೋ.

ಅಂಗಡಿಸಾಲ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ನಗದು ಹಣ ಕೊಡದೆ ಸಾಮಾನನ್ನು ಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾಲ; ಉದ್ದರಿ: ಪೂಜಬೇಡಂಗಡಿಸಾಲವೂ ಹೊಣೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨).

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಸಾಲ]

ಅಂಗಡಿಸೂಜಿ (ನಾ). ಇಡಿ ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನೇ ಸೂರೆಮಾಡುವುದು; ಭಾರಿಯ ಕೊಳ್ಳೆ: ಕಲಸಿಕನಾಯಕರ್ಗಿ ಪೂಸಮಾಂಗೊನರಂಗಡಿ ಸೂಜಿಯಂ ಶುಕಾವಲಿಯ ಪದಾತಿಗಿತ್ತು ತನಿವಣ್ಣಳ ಪೊಟ್ಟಣಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೮೫). [ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಸೂಜಿ]

ಅಂಗಡಿಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಗಡಿಯಿಡು.

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹಚ್ಚು]

ಅಂಗಡಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಗ. = ಅಂಗಡಿಯಿಡು: ಅವನು ಕಾಗದ ಮಸಿ ಮುಂತಾದ ಒದವೆಗಳ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೮. ಕಿ).

೨. ಅಂಗಡಿಯ (ಬಾಗಿಲ) ನ್ನು ಮುಚ್ಚು.

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಅಂಗಡಿಕೂಡು (ಕ್ರಿ) = ಅಂಗಡಿಯಿಡು.

[ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ) + ಕೂಡು (< ಪೂಡು)]

ಅಂಗಣ (ನಾ). ಗ. ಮನೆಗೆ ಸೇರಿರುವ, ಅವರಣವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ ಬಯಲು: ಮನೆಯಂಗಣದೊಳ ಮನಮೊಸೆದಾಡುವ ಮಕ್ಕಳ ವಿನೋದಮಂ ಕಾಣ್ಬ ದಿವಸಮಂದಾದಪುದೋ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೧); ನಿಮ್ಮ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಂಗಣ ಪ್ರಯಾಗದಿಂದಧಿಕ ನೋಡಾ (ಮಹದೇ. ೪೦-೪); ಘಟವಾರಿಸಂಭವನ ಅಂಗಣವ ಸಾರಿದಿರಿ ಗಡ (ತೊರಾ. ೫-೩-೮೭).

೨. ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ; ಸ್ಥಳ: ಅಮಿತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯದಂಗಣವಾಗಿ ಮಹೇಂದ್ರರಮಣಿಯ ಪುರಮೊಪ್ಪುತಿಹುದು (ಅಂಜಣ. ೩-೨); ಗಾಂಧಾರವಿಷಯಾಂಗಣದಿ ನಿತ್ಯಾಲೋಕಪುರವುಂಟಲ್ಲಿ (ಜೀವಂಜ. ೭-೧೧). 'ಅಂಗಣ' ಪರಾ.

[|| ಶುಕು. ಅಜ್ಞಾಣ. IP ಓಡಾಡುವ ಜಾಗ, ಪ್ರದೇಶ, ಅಂಗಗಳ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಂಗಣ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಉಂಟು: ರಾಜಾಂಗಣ, ಸಭಾಂಗಣ, ಸಮರಾಂಗಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. 'ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣ'ದ ಮೇರೆಗೆ, ಅಂಗಣ < ಸಂ. ಅಂಕನ (ಶಮದ. ೨೭೮ ಪ್ರಯೋ); ಇನ್ನೊಂದು ಸೂತ್ರದ ಮೇರೆಗೆ, ಅಂಗಣ ಎಂಬುದು "ತತ್ಸಮ" ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ಅಂಕಣ, ಅಂಗಣ, ಅಂಗಗಳ ಈ ಮೂರಕ್ಕೂ ಮೂಲಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮೂಲ ಶಬ್ದವು ದೇಶ್ಯವೆ, ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದೆ ಎಂಬುದು ನಿರ್ಧರವಾಗ

ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂ-೦ (< ಅಂಗಂ) + ಕಳ ಎಂದು ಅಂಗಗಳ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳುವುದೂ ಉಂಟು; "ಅಂಗಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಂಗ-೧' ಪರಾ.]

ಅಂಗಣವಲಯ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಸುತ್ತ; ಆವರಣ; ಅದರೊಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಅಂಗಣಕ್ಕೆ - ಅಂಗಣವಲಯ, ಅಂಗಣವಾವಿ, ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಗಣ + ವಲಯ]

ಅಂಗಣವಾವಿ (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿರುವ ಬಾವಿ: ಅಂಗಣವಾವಿಯೆಂದಕ್ಕೆ ಗನ್ನಡದ ಸಮಾಸಮುಂಟು (ಶಮದ. ೨೭೮). [ಅಂಗಣ + ಬಾವಿ]

ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಆಟದ ಬೆಟ್ಟ; ಕ್ರೀಡಾಶೈಲಿ: ಅಂಗಣಕ್ಕೆ - ಅಂಗಣವಲಯ, ಅಂಗಣವಾವಿ, ಅಂಗಣವೆಟ್ಟು (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಂಗಣವೆಟ್ಟುವಂಗಣವಲಯವೆಂಬವು (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೯೬). [ಅಂಗಣ + ಬೆಟ್ಟು]

ಅಂಗತ (ನಾ). ಅಂತಃಕರಣ; ಕಳಕಳಿ: ಅಂಗತವಿಲ್ಲದ ಸಂಗವು ಆಳಲಿಲ್ಲದ ಹುಯ್ಯಲಂತೆ (ಬಸವ. ೪೫೫). [ಸಂ. ಅಂಗತಃ ?]

ಅಂಗತ್ತ, 'ಅಂಗತ್ತ' ನೋ.

ಅಂಗತಂಗನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಆತನು ಕೈಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಂಗತಂಗನಾಗಿ ಬೀಳಲು (ಕೃವಾಕ. ೧೩). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಕ್ಕಲು, **ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ** (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ (*). **ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ** (*). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಕ್ಕಲೆ 'ಅಂಗತಕ್ಕಲು' ನೋ.

ಅಂಗತನೆ 'ಅಂಗತ್ತನೆ' ನೋ.

ಅಂಗತಳಕನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಭೀಮನು ... ಕೀಚಕನ ನಡುವೆ ನ್ನೇಳೆದು ಅಂಗತಳಕನಾಗುವ ಹಾಗೆ ಕೆಡಹಿ (ಕೃವಾವಿ. ೪೫).

[< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತಾಕನೆ (ಅ). = ಅಂಗತ್ತ: ಬಹಳ ಹಳ್ಳವಾದ ಬಾವಿಯ ನೋಟ, ಮದ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಅಂಗತಾಕನೆಯಾದ ನಿಧಿ ಇವಿಷ್ಟನು ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ವರ್ಜಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೪೬೯-೩೬೩ ಟೀಕೆ). [< ಅಂಗತ್ತ + ?]

ಅಂಗತ್ತ, **ಅಂಗತ್ತ**, **ಅಂಗಾತ** (ಅ). ಮುಖ ಮೇಲೆ, ಬೆನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ (ಬೋರಲಾಗಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ): ಅಂಗತ್ತವಾಗಿ ಅವಳ ಶವ ತೇಲುತ್ತಾ ಹೊರಟಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳಹಾ. ೩೧೮). **ಅಂಗತ್ತ**: ಅಂಗತ ಮಲಂಗಿದೋಪಳ (ಮನ್ನವಿ. ೧೪-೬).

ಅಂಗಾತ: ಕಡಲೆಲರಿಗೊಡಲೊಡ್ಡಿದರು ಚಾಚುತಂಗಾತ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೪-೧೨೪); ಹ್ಯಾಂಗಾರೆ ಕುಣಿಕುಣಿದು ಮಂಗಾಟಿ ನಡೆದಾಗ ಅಂಗಾತ ಬಿತ್ತೋ, ಹೆಗಲಲಿ ಎತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೨೪). [?]

ಅಂಗತ್ತನೆ, **ಅಂಗತನೆ** (ಅ). ಮುಖ ಮೇಲೆ, ಬೆನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಅವನು ಅಂಗತ್ತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಅಂಗತನೆ: ಮಗು ತೊಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಅಂಗತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಗತ್ತ + -ಅನೆ]

ಅಂಗದ (ನಾ). ಗ. ತೋಳಿನ ಬಕೆ. ೨. ವಾಲಿಯ ಮಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಗದಂಡಿ (ನಾ). ಗ. ಬೆನ್ನುಮೂಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್; ಗ್ಯಾರಿಟ್). ೨. ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಿ ಗಿಡ (ಓಷಧಿ. ೬). [ಅಂಗ + ದಂಡಿ]

ಅಂಗದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗೌರವಾರ್ಹರಾದವರ ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆದ ಬಳಿಕ, ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಅವರ ಪಾದದ ಕೆಳಗೆ ಹಾಸುವ ಬಟ್ಟೆ: ಉತ್ತುಂಗವಿಕ್ರಮನ ಪಾದವನು ಅಂಗನೆಯರು ತೊಳೆದಿರದಂಗದಟ್ಟಿಮಂ ಸಂಗಡಿಸಿದರತಿಮುದದಿಂದ (ಅಂಜಣ. ೮-೩೫); ಪಾದವ ತೊಳೆದಂಗದಟ್ಟಿವನಿಕ್ಕಿದರಾದರಿದಿಂದೊಳಹೊಕ್ಕು (ಭರಣ. ೪-೧೫); ಮಜ್ಜನವಿಷ್ಣು ಸುರಗಿರಿ ಸುರಪತಿ ಮಜ್ಜನವಳ ಪಾಲ್ಗಡಲೆ

ಮಜ್ಜನಜಲವಮರರು ಸೇವಕರು ಜನಮಜ್ಜನ ನಿರ್ವಾಣಮಾಯ್ತು ಅಂಗದಟ್ಟವನಿಟ್ಟು ಶಚಿ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಯೊಳ್ ಮಂಗಲಾತ್ಮಕನ ಸಿಂಗರಿಸೆ (ವರ್ಧಚ. ೧೦-೧೦೨, ೧೦೩). [ಅಂಗ್ತು + ದಟ್ಟು. || ತೆಲು. ಅಂಗದಟ್ಟು = ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ]

ಅಂಗದಟ್ಟವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪಾದದ ಕೆಳಗೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಾಸು: ಉಟ್ಟ ದುಕೂಲದ ಸೇವಿಗಿಂದ ಪತಿಗಂಗದಟ್ಟವಿಕ್ಕಿದಳು ಭಕ್ತಿಯೊಳು (ಭರತ. ೯-೩೩). [ಅಂಗದಟ್ಟ + ಇಕ್ಕು]

ಅಂಗದಟ್ಟು (ನಾ). (ಉಕ) ಲಿಂಗವಂತ ಶರಣರು ಭೋತ್ರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ರೀತಿ. [ಅಂಗ್ತು + ತಟ್ಟು ?]

ಅಂಗದಾಳ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಸೇವಕ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). [?]

ಅಂಗದುಡಿಗೆ (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಅಥವಾ ತೊಡುವ ಆಭರಣ; ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆ (*). [ಅಂಗ್ತು + ತುಡಿಗೆ (< ತುಡುಗಿ)]

ಅಂಗನ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವುದು; ನಡೆಗೆ. ೨. ಅಂಗಳ. [ಸಂ.]

ಅಂಗನಾಜೀವಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸಿನ (ಹೆಂಡತಿಯ) ಸಂಪಾದನೆಯಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡುವವನು. ೨. ನಟ: "ಶೈಲಾಷನಂಗನಾ ಜೀವಿ ಭರತಂ ನಟ ಶಿಲಾಲಯೇನ ನಟ್ಟುವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩). [ಸಂ. ಅಂಗನಾಜೀವಿನ್ (ಅಂಗನಾ + ಜೀವಿನ್)]

ಅಂಗನೆ (ನಾ). ೧. ಸುಂದರವಾದ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳವಳು; ಹೆಂಗಸು. ೨. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿಯ ಹೆಸರು. ೩. ಕನ್ಯಾರಾಶಿ (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೩೫೯). [ಸಂ. ಅಂಗನಾ]

ಅಂಗನ್ಯಾಸ (ನಾ). ದೇಹದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಕರನ್ಯಾಸ' ಪರಾ. [ಅಂಗ್ತು + ನ್ಯಾಸ]

ಅಂಗಪಾತ (ನಾ). ಶರೀರದ ಭಾಗ ಬಿದ್ದುಹೋಗುವುದು. [ಅಂಗ್ತು + ಪಾತ]

ಅಂಗಪಾಳಿ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: 'ಅಂಕಪಾಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಗಪಾಲಿ]

ಅಂಗಪೂಜೆ (ನಾ). ದೇವತೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗವನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ. [ಅಂಗ್ತು + ಪೂಜೆ]

ಅಂಗಪ್ರದಕ್ಷಿಣ (ನಾ). (ದೇಹವನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿ) ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವುದು; ಉರುಳಿಸೇವೆ; ದಿಂಡುರುಳಿಕೆ. [ಅಂಗ್ತು + ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ]

ಅಂಗಪ್ರಭೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಕಾಂತಿ. [ಅಂಗ್ತು + ಪ್ರಭೆ]

ಅಂಗಫಲ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಫಲಗಳು ಅಲ್ಲದ, ಬೇರೆಯ ಫಲಗಳು (?): ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಬೆಟ್ಟು ತಿಟ್ಟಿ ಕಾನು ಕಾಡಾರಂಭ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಫಲ ನೀರ ದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ . . . ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹವಾದ ಭೂಮಿಮನೆಯನ್ನು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೮-೯೯; 1668). 'ಅಂಗಸಸಿ' ಪರಾ. [ಅಂಗ್ತು + ಫಲ]

ಅಂಗಭಂಗ (ನಾ). ಅವಯವಗಳು ಊನವಾಗುವುದು: ಒಂದೊಂದು ಮಗುವಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಗಭಂಗ; ಕುಂಟು ಕೆಲವಕ್ಕೆ, ಕುರುಡು ಕೆಲವಕ್ಕೆ (ಎಳಜೀ. ೩). [ಅಂಗ್ತು + ಭಂಗ]

ಅಂಗಭಕ್ತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಭಕ್ತ (?): ಹಾವ ಬೇಡುವ ಸುತೆಗೆ ಈವಳೆ ನಿಜಮಾತೆ ಭಾವಜಹರನು ತನ್ನಂಭಕ್ತಂಗೆ ಈವುದೇ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೨). [ಅಂಗ್ತು + ಭಕ್ತ]

ಅಂಗಭೇದ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಒಂದು ಅವಯವ. ೨. ಮೈಯ ಒಡೆತ, — ನೋವು. [ಅಂಗ್ತು + ಭೇದ]

ಅಂಗಭೋಗ (ನಾ). ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕವಾದ ಬಳಿಕ ಅಗರು, ಕರ್ಪೂರ, ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವ ಉಪಚಾರ: ಶ್ರೀ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ ಮುಂದಣ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ (ಕಾ. ೧-೧-೧೮; 1092); ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗ ಜೈತ್ರ ಪವಿತ್ರ ಖಂಡಸ್ಥುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ (ಕಾ. IV, ೧-೧೦೨; 1204).

[ಅಂಗ್ತು + ಭೋಗ]

ಅಂಗಮಚ್ಚ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುರುತಿನ ವಸ್ತು; ರುಜುವಾತು: ಅಂಗಮಚ್ಚವು ಶಿಕ್ಷಿತ ದುಪ್ಪಟೆಯ ತೋರಿ ನಿನ್ನನು ಭಂಗಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಿಡುವೆನೆ ಭೂಪತಿಗೆ ಪೇಳಿ (ಸಾರಂಗ. ೧೨-೩).

[ಅಂಗ್ತು + ಮಚ್ಚ. || ತೆಲು. ಅಂಗಮಚ್ಚಮು]

ಅಂಗಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪಾತ್ರೆ ಪಡೆಗಳು. ೨. ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು: ಕೃಷ್ಣನು ತಂಗುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸೊಗಸಾದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಅಂಗಮಣಿ ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಹುರತ್ನಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೪೫). [?. || ತಮಿ. ಅಣ್ಣಮಣಿ]

ಅಂಗಮನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕುಡಿಯುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ಮಿತಿಮೀರಿ ತಿನ್ನುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಮಾದ, — ಮೈಮರವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಗಮರ್ದ (ನಾ). ೧. ಮೈಯನ್ನು ನೀವುವವನು; ಮೈಯೊತ್ತುವವನು. ೨. ಸಂಧಿವಾತರೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಗಮರ್ದನ (ನಾ). ಕೈಕಾಲೊತ್ತುವುದು; ಮೈ ಹಿಸುಕುವುದು. [ಅಂಗ್ತು + ಮರ್ದನ]

ಅಂಗಮರ್ದನೆ (ನಾ). = ಅಂಗಮರ್ದನ: ಅಂಗಮರ್ದನೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರವಿಹಾರಗಳಿಂದ ವಾತಶಾಂತಿಯಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೩ ಟೀಕು).

[ಅಂಗ್ತು + ಮರ್ದನೆ]

ಅಂಗಮರ್ದಿ (ನಾ). = ಅಂಗಮರ್ದ. [ಸಂ. ಅಂಗಮರ್ದಿನ್]

ಅಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ರೀತಿ: ಬೆದರಿದೋಲಿದ ಭದ್ರೆ, ನಿನ್ನಂಗೆ ಮುದ್ರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೪-೪೪೦). [ಅಂಗ್ತು + ಮುದ್ರೆ]

ಅಂಗಯ್ 'ಅಂಗಿಯಾ' ನೋ.

ಅಂಗಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಯಷ್ಟಿಯಂತೆ (ತೆಳ್ಳಗೆ) ಇರುವ ಅಂಗ; ಸೆಳೆಯಂತಿರುವ ಶರೀರ. [ಅಂಗ್ತು + ಯಷ್ಟಿ]

ಅಂಗಯಿಸು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಗಯ್ಯುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮೇಲೆ ಕೈಹಾಕು; ಕೈಮುಟ್ಟಿ ನಾಗ್ಗಾನ ಮಾಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು: ರಣಧೀರನೆಂಬ ದುಷ್ಟ ಕಳ್ಳನನ್ನು ನಿಮಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ, ಅದು ತಪ್ಪಿದರೆ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಯ್ದು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ, ಅಂಗಯ್ಯುಟ್ಟಿರುವವನು ನಾನು (ಮಂತ್ರ. ೩೮-೫).

[ಅಂಗಯ್ (< ಅಂಗಿಯಾ) + ಮುಟ್ಟು]

ಅಂಗಯ್ಯು 'ಅಂಗವಿಸು' ನೋ.

ಅಂಗರೈ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅವರೊಡನಡರ್ಪು ಸ್ನತ್ತೋನ್ ಅಣ್ಣರನೂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧-೬; 792 ?). [?]

ಅಂಗರೈ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ: "ಅಂಗಾರನಾಮದೊಳಗಂಗರಂ ಕೆಂಡವಿಂಗಳನೆನಿವುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨). ೨. "ಅಮಕೇರೆ ಗೆಡ್ಡೆ" (ಶಾಮಣ್ಣ).

[ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಅಂಗರಂಗಭೋಗ (ನಾ). ಅಂಗಭೋಗ ಮತ್ತು ರಂಗಭೋಗ: ಸರ್ವಸ್ವಾಂಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೀರಭದ್ರದೇವರ ಅ[ಅಂಗ

ರಂಗ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು (ಮೈ. ೧೯೪೬, ೧೮-೨೩ ; 1488).

[ಅಂಗ್ಯ + ರಂಗ್ಯ + ಭೋಗ]

ಅಂಗರಂಗವೈಭೋಗ (ನಾ). = ಅಂಗರಂಗಭೋಗ : ಈ ನಂಜನ ಗೂಡಿನ ಶ್ರೀ ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಮಹಾಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗ ರಂಗವೈಭೋಗ ಪಡಿತರ ದೀಪಾರಾಧನೆ . . . ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ (ಬರುಗಂ. ೨೭-೬). [ಅಂಗ್ಯ + ರಂಗ್ಯ + ವೈಭೋಗ]

ಅಂಗರಕ್ಕ, ಅಂಗರಿಕ, ಅಂಫರಿಕ (ನಾ). ೧. ಮೈಗಾವಲಿನವನು ; ಅಂಗರಕ್ಕ : ಅಂಗರಕ್ಕರ ನೆರದೊಳ . . . ಬರೆ ನೃಪಾಂಗನೆಯರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೪೮) ; ಬಲವಕ್ಕದೊಡವಕ್ಕದಂಗರಕ್ಕರ ನೆರವಿಯುಮ ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಂ (ವರ್ಧಪ. ೯-೬೦ ವ). ಬೆಜ್ಜರುಮಜ್ಜರುಮಂಗರಕ್ಕರುಂ . . . ಇರ್ಕ್ಕಲಂಗಳೊಳ್ ಬರೆ ನಡೆತಂದರಂದಿರದೆ ರಾಜಕುಮಾರರಾ (ಪುಷ್ಪ. ೮-೪೨). **ಅಂಗರಿಕ :** ೧. ಸಂಗರದೊಳ ಜವನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ದನ್ನಿರೆ ನೆಜೆ ಮಾಡಿದಂ ಗರಿಕ ಕಣ್ಣಿಯನಾಯಕನಂ (ಎಕ. VII, ಕೂನ್ಯಾ. ೫-೫ ; 1195). ೨. ಕಾವಲುಗಾರ : ದವಸಿಗರಿಗೆ ಗ ೬ ಅಂಗರಿಕಂಗೆ ಗ ೩. ಕುಂಭಾರಂಗಿ ಗ ೧ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೨-೬೫ ; 1237). **ಅಂಫರಿಕ :** ೨. ಲಂ[ಅಂ]ಫರಿಕರ ಅಳು ಕಕ್ಕಂ ಗ ೩೬ ಅ ನಾಯಕಂಗೆ ಗ ೧೦ ಹೊಳೆಯ ತಳೆಯ ನಾರಸಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಂಫರಿ ಕರ ಅಳು ೩ ಕಕ್ಕಂ ಗ ೧೨ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೧-೮೫ ; 1276).

[ಸಂ. ಅಂಗರಕ್ಕ]

ಅಂಗರಕ್ಕ (ನಾ). ಮೈಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು ; ಮೈಗಾಪು ; ಕವಚ : ಸಂಗರಕ್ಕ ತಾನಂಗರಕ್ಕ ರಘುಜಂಗಿಂಬಂತೆ . . . ಇದನುಜ ದಂಗದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೩೭). [ಅಂಗ್ಯ + ರಕ್ಕ]

ಅಂಗರಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಅಂಗರಕ್ಷಕ. ೨. ಅಂಗವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ವಸ್ತು ; ಕವಚ : “ಕವಚಮರುಪತತ್ರಂ ಜಗರಮಂಗರಕ್ಷಂ ಕಟಕ ಮನೆ ಜೋಡು” (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗರಕ್ಷಕ (ನಾ). ಮೈಗಾವಲಿನವನು : ಸಾಮಾಸಿಕಗಳಿಗೆ ಪದಂಗರಕ್ಷಕ ರಂಗಿಪ್ಪದು (ಬಸಪ. ೫೯-೨೮). [ಅಂಗ್ಯ + ರಕ್ಷಕ]

ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ; ಮೈಗಾವಲು. [ಅಂಗ್ಯ + ರಕ್ಷಣೆ]

ಅಂಗರಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. = ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ : ಅರಸು ತನ್ನ ಅಂಗರಕ್ಷೆಗೋಸ್ಕರ ಅನೇಕ ರಾಣುವೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಸ್ವಾಂಡರ). ೨. ರಕ್ಷಣೆ ಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ತಾಯಿತಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾಪು ; ರಕ್ಷೆ. ೩. ಮೈಜೋಡು ; ಕವಚ (+). [ಅಂಗ್ಯ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಂಗರಖಾ ‘ಅಂಗರೇಕು’ ನೋ.

ಅಂಗರಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಮಕೀರೆ(+). [ಅಂಗರ್ಮ + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಂಗರಬೇರು (ನಾ). ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಬೇರು. [ಅಂಗರ್ಮ + ಬೇರು]

ಅಂಗರವಳಿಗೆ ‘ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ’ ನೋ.

ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ, ಅಂಗರವಳಿಗೆ, ಅಂಗರಹೋಳಿಗೆ, ಅಂಗರೋಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ ; ಕೆಂಡದಮೇಲೆ ಸುಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿ ; ಉಬ್ಬುರೊಟ್ಟಿ : “ಅಂಗರವೋಳಿಗೆಯುಮೆಂದು ಕವಿಗಳ ಪೇಟಲ್ಯಂ ಗಾರಸ್ಸೋಟಿಕೆ” (ಕವಿಕಂ. ೨೬೪) ; “ಅಂಗಾರಸ್ಸೋಟಿಕೆಯನಲಂಗರ ವೋಳಿಗೆ” (ಚತುನಿ. ೫೯) ; ಪೊಂಗಿದಂಗಳರವೋಳಿಗೆಯಂ ಗರಗರನಪ್ಪ ತುಪ್ಪಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೮-೫೩). **ಅಂಗರವಳಿಗೆ :** ಬಿಳಿಯಸೊಜ್ಜಿಗೆ ಯೊಳಂಗರವಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಬಳಕೆ ಬೇಯಿಸಿ ನುಗ್ಗಗೆಯ್ದು ಕರ್ಪುರ ವುದಿಯ ತಳಿದು . . . ರೊಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೫). **ಅಂಗರ ಹೋಳಿಗೆ :** ಉದಯಿಸ ರಾಕೇಂದುವ ಬಿಂಬದ ಪೋಲ್ತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು

ಬೆಳಗೊಂಪೆನಸುಂ ಪುದಿದಂಗರಹೋಳಿಗೆಗಳನೊದವೆ ಮುದಂ ತಂದು ಬಡ್ಡಿಸಿದರಂಗನೆಯರಾ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೬೩). **ಅಂಗರೋಳಿಗೆ :** ಅತಿ ರಸಂ ಸುಖಿಯಪ್ಪ ಪೋರಣದ ಮುರಿಯಂಗರೋಳಿಗೆಯಿನಪ್ಪವಂ . . . ಗಡಣಿಸಿದಳಾಗ (ಚೇರಮ. ೧೦-೨೮). [ಅಂಗರ್ಮ + ವೋಳಿಗೆ]

5 **ಅಂಗರಹೋಳಿಗೆ ‘ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ’ ನೋ.**

ಅಂಗರಾಗ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮೈಗೆ ಪರಿಮಳವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸುಗಂಧ ಲೇಪನ.

೨. ಸುಗಂಧಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ. [ಅಂಗ್ಯ + ರಾಗ]

ಅಂಗರಾಜ (ನಾ). ಅಂಗದೇಶದ ಒಡೆಯ ; ಕರ್ಣ.

[ಅಂಗ್ಯ + ರಾಜ]

ಅಂಗರಿಕ ‘ಅಂಗರಕ್ಕ’ ನೋ.

ಅಂಗರುಚಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಐದರಿ ಭಂಗಳುಮೊಗುರುವುಂ ಬರಲಂಗರುಚಂ ; ಇದಕ್ಕೆ ಜಗದ್ವಂದಿತ ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು (ಕೃಷಿ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಅಂಗರುಚಿ (ನಾ). ಶರೀರದ ಕಾಂತಿ ; ಕಳೆ : ಅಂದಿನಂಗರುಚಿ ಕಣ್ಣೆಳ ದಾಯ್ತು (ಅದಿಪ. ೩-೩). [ಅಂಗ್ಯ + ರುಚಿ]

ಅಂಗರುಹ (ನಾ). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ಕೂದಲು, ಉಣ್ಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ. [ಸಂ.]

20 **ಅಂಗರೇಕು, ಅಂಗರಖಾ, ಅಂಗರೇಮು, ಅಂಗರೇಖೆ (ನಾ).** ನೀಳವಾದ ಅಂಗಿ ; ನಿಲುವಂಗಿ (+) : ಕಸೆ ಅಂಗರೇಕು ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೨) ; ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಂಗರೇಕು ದಿರಸುಗಳೂ . . . ಸರಪರಾಜುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೧೭). **ಅಂಗರಖಾ :** ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗಿನ ಅಂಗರಖಾ ನಿನಗೆ ತೊಡಾಕಾ ಕೊಡತಾವಾ (ಮೋಹಿನಿ. ೪೨). **ಅಂಗರೇಮು :** ಅರಸು ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಅಂಗರೇಮು ಮುಂಡಾಸುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಶಿಷ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಳವಿ. ೨-೩೩೧-೧೯) ; ರಾಣಿಯು ಸ್ವರ್ಗಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿಯ ಜೊರೊಂದನ್ನು ರುಮಾಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅಂಗರೇಖಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು (ಧೀರಾಣ. ೩೮೮). **ಅಂಗರೇಖೆ :** ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅಂಗರೇಖೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೬) ; ಒಬ್ಬ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ (ಕೋಟ್) ಅಂಗರೇಖೆಯ ಒಂದು ಮುಖಕ್ಕೆ ಖಾದಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖಕ್ಕೆ ವಿಲಾಯಿ ತಿಯ ಸರ್ಜುಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನಂತೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೦೮).

[← ಹಿಂ. ಅಂಗರಖಾ (< ಪ್ರಾ. ಅಂಗರಕ್ಕ < ಸಂ. ಅಂಗರಕ್ಷ). / ತೆಲು. ಅಂಗರೇಕು ; ತುಳು. ಅಂಗರೇಕೆ]

35 **ಅಂಗರೇಮು ‘ಅಂಗರೇಕು’ ನೋ.**

ಅಂಗರೇಖೆ ‘ಅಂಗರೇಕು’ ನೋ.

ಅಂಗರೋಳಿಗೆ ‘ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ’ ನೋ.

ಅಂಗಲ ‘ಅಗಲ್’ ನೋ.

ಅಂಗಲಾಚಿಕೆ (ನಾ). = ಅಂಗಲಾಚಿತನ. [ಅಂಗಲಾಚು + -ಇಕೆ]

40 **ಅಂಗಲಾಚಿತನ (ನಾ).** ಅಂಗಲಾಚುವಿಕೆ : ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಯೂ ಕಾಂತಿಯೂ ಕಾಣಿಸಬೇಕಾದರೆ ಜನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೀತಿಸಮುದ್ರಿತ ಇರ ಬೇಕು. ಆ ನೀತಿ ಕಷ್ಟದ ಒಡೆಯದೆ ಇರುವ ಅಂಗಲಾಚಿತನವಲ್ಲ. ಅದು ಒಂದು ಬುದ್ಧಿಯ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮತ್ತು ಒಂದು ಎದೆಯ ಗಟ್ಟಿತನದ ಸಂಯೋಗದ ಫಲಿತ (ಮಹಾಗ. ಪೀ. ೬).

[ಅಂಗಲಾಚಿ + -ತನ]

45 **ಅಂಗಲಾಚಿಸು (ಕ್ರಿ).** ೧. ಅಂಗಲಾಚುವಂತೆ ಮಾಡು (+). ೨.

ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು : ತಾಯಿಯೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆ. ದೇವಿಯೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿಸುವೆ (ದಾದಿ. ೩೩). [ಅಂಗಲಾಚು + -ಇಸ್ಯ]

ಅಂಗಲಾಚು, ಅಂಗಲಾಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಃಖದಿಂದಾಗಲಿ ಭಯದಿಂದಾಗಲಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡು ಅಳು : ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಿರುವುದು... ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗುಣವೇನಲ್ಲವೋ ಬಸವಾ (ಬಸವ. ೩೬-೧೪); ಅಮನೆಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಸಲ್ ಭಗಧಗಿಂದಿರಿಯಿಲ್ಲದ ಕಾಣುತವರು ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಿದ್ದು ಬಿದ್ದು ಕೈಕಾಲೊಡೆದು ಮುಂಗಾಣದೋಡುತ್ತಿರಲು (ಚಿಬವ. ೬-೧೯); ತಿಂಗಳೊಳು ನಿಮ್ಮ ರಘುಪುಂಗವನ ಕರೆತರುವೆನಂಗಲಾಚಿದಿರಮ್ಮ ಮಂಗಳತರಾಂಗಿ (ಹನುಮ. ೮೮). ೨. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು; ಮೊರೆಯಿಡು : ಈ ಕೆಡುವೊಡಲು ಬೀಳಲಿ ಕಂಗಲಾಚಿದೆ ದೇವ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೫೯). ಅಂಗಲಾಚು (*).

[? || ತಮಿ. ಅಜ್ಜಲಾಯ್; ಮಲ. ಅಜ್ಜಲಾಯ್; ತುಳು. ಅಂಗಲಾಪು; ತೆಲು. ಅಂಗಲಾಚು]

ಅಂಗಲಾಪ (ನಾ). = ಅಂಗಲಾಪು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಂಗಲಾಪು]

ಅಂಗಲಾಪು (ನಾ). ದುಃಖ; ಗೋಳಾಟ.

[← ? ತಮಿ. ಅಜ್ಜಲಾಯ್; ತೆಲು. ಅಂಗಲಾಪು]

ಅಂಗಲಾಚು 'ಅಂಗಲಾಚು' ನೋ.

ಅಂಗಲಿಂಗಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಲಿಂಗದ ಭಾವವೇ ತುಂಬಿರುವುದು(?) : ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಲಿಂಗನಿಜಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಲಿಂಗಿಯ ಸಕಲಾವಯವಗಳ ಲಿಂಗಭಾವದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗವು... ಅಂಗಲಿಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕೃವಟೀ. ೨೬).

[ಅಂಗ್ಯ + ಲಿಂಗ + ಸ್ಥಲ]

ಅಂಗಲು (ನಾ). (ಉಕ) ನಡು ನಡುವೆ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು; ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇರುವಿಕೆ; ವಿರಳ : ಅಡವು ಅಗದ ಹಾಗೆ ಅಂಗಲು ಅಗದ ಹಾಗೆ ಜಾಣತನದಿಂದ ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೭); ಆ ಹೊಲದ ಪೈರು ಬಹು ಅಂಗಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಅಂಗಲು ಅಂಗಲು ಚಿಕಿ ಚಿಕ್ಕ ತಿಂಗಳು ಉಸಿರಾಸೆ ಹಿಂಗಲು ಕುಣಿಯೋಣ ಬಾ (ಗರ. ೧೨೫). ಅಂಗಲಾಗು = ವಿರಳವಾಗು : ಶಾಹಾಮೃಗದ ಗೋಣಿನ ಮೇಲೆ ಬಿರುಸುಗೂಡಲು ಅಂಗಲಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೭); ಅಂಗಲಾಗಿ ಬಿತ್ತಿದ್ದು ಅಗಲವಾಗಿ ಏಳುವುದು (ಗಾದೆ). ಅಂಗಂಗಲು = ಅಂಗಲು ಅಂಗಲು; ತುಂಬ ವಿರಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಹಕ್ಕಲು ?]

ಅಂಗವಟಿ[ಟೈ] (ನಾ). ಅಂಗಸೌಷ್ಟವನ್ನಳ್ಳವಳು; ರೂಪವತಿ(?) : ಗಂಗಾಸಂಗಮ ಘನತರಂಗಿಣಿ ಅಂಗವಟಿ[ಟೈ] ಅತಿಚೆಲುವೆ (ವಿವಕೀ. ೧-೧೧-೯). [ಅಂಗವಟ್ಟು + -ವೈ]

ಅಂಗವಟ್ಟು (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ; ವಲ್ಲಿ : ಅಗಲಾ ತುಂಗಸ್ತನೆಯ ಮಂಗಳಮಾದಂಗದೊಳಂಗವಟ್ಟುಮಂ ಸಂಗಡಿಸಿದಂ ಬಟಿಯಂ (ಬಾಧಪು. ೧-೧೦೪ ವ). [ಅಂಗ್ಯ + ಪಟ್ಟು]

ಅಂಗವಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಶರೀರ; ಮೈಕಟ್ಟು : ಅನಿಲಜನಂಗವಟ್ಟಿದ ಕಡುಹು ಕಂಪಿಸದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೦); ಅಂಗವಟ್ಟಿದ ಪರಿಮಳವ ಬೀಜುತ್ತ... ಪದ್ಮಿನಿ ಬಂದಳೊಲವಿನಲಿ (ಜೀವಂಜ. ೮-೭೨); ಅಂಗವಟ್ಟಿದ ಸುರಭಿ ಸೆಳೆದಾಲಿಂಗಿಸಿತು ಗಗನದಲಿ ಸುಳಿವ ಸುರಾಂಗನೆಯರನು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೭). ೨. ಅಂಗಸೌಷ್ಟವ; ಸೌಂದರ್ಯ : ನಿಮ್ಮಾಯಂಗವಟ್ಟವ ಕಂಡ ಬಳಿಕೇ ಕಂಗಳಿತರವ ಕಾಣಲಾಗದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೮); ಕಂಗಳದಮಹಮುಕೆಯಿ[ನಚ್ಯುತನಂಗವಟ್ಟವನಾಕಿ ಮರಳವೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೨೧-೪೪). [ಅಂಗ್ಯ + ಬಟ್ಟು (< ವೃತ್ತ) ?]

ಅಂಗವಡಿ 'ಅಂಗವಣಿ' ನೋ.

ಅಂಗವಡಿ 'ಅಂಗಂಬಡಿ' ನೋ.

ಅಂಗವಣಿ, ಅಂಗವಣಿ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ; ವಿಧಾನ; ಸಾಧನೆ : ಈ ಪರಿಯಲಿರಬೇಕು ಮನದಾಳಾಪದಂಗವಣಿಗಳು (ಪ್ರಭುರೀ. ೧೩-೨೭); ಸಾಂಗಭಟ್ಟಿಯ ಬಾಕು ಹಿಂಗದೆ ಕಠಾರಿ ಮಂಗಳಕರ ಚಿತ್ರಾಯುಧದ ಅಂಗವಣಿಯ ಕಲಿತರು (ಕಂನವಿ. ೪-೮೬); ಬಾಕು, ಕಠಾರಿ ಮುಂತಾದ ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಂಗವಣಿಯನ್ನು ಕಲಿತನು (ಕವೀರ. ೧೨೮). ೨. ಧೈರ್ಯ; ಸಾಹಸ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಅಂಗವಣಿಯನು ನೋಡು ನೀನೇಕಾಂಗದಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೧೮); ಆಳುತನದಂಗವಣಿಯೊಳ್ಳಿತು (ಕುವ್ಯಾ. ೪೯. ೯-೧೯); ಸಂಗರಕೆ ನಡೆತಂದ ದಾನವನಂಗವಣಿಯನು ಕೇಳ್ತು (ಉರರಾ. ೬-೩೩). ೩. ಬಯಕೆ; ಉದ್ದೇಶ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಜಂಗಮನಿಂದೆಯ ಮಾಡಿ ಲಿಂಗವ ಪೂಜಿಸುವ ಭಕ್ತನ ಅಂಗವಣಿ[ಣಿ]ಯೆಂತೋ ? (ಬಸವ. ೪೨೪); ನಿಮ್ಮ ಗೆಲವಿಂಗಿಜಗುವವನವನಲ್ಲ ಬೇಜುಡುದಾತನಂಗವಣಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೬); ಹಳಿವನು ಹೊಜಿಸದಿದ ಮನದಂಗವಣಿಯುಂಟಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬. ೧೮-೧೪). ೪. ಕಾರ್ಯ; ಚಟುವಟಿಕೆ : ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಬಲು ಬಂದಿಯಲಿ ಸಿಲುಕಿತು ಕಂಗಳಂಗವಣಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬. ೧೭-೬). ಅಂಗವಣಿ : ೧. ಅಂಗವಣಿಯುಳ್ಳವನೆ ಸಾರಥಿತನದ ಕೈಮೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೯); ಆ ವಾತಾಯುವಿನ ಮೈಲಾಗುಲಂಘನೆಗೊಡನೆ ಲಂಘಿಸುತಂಘವಣಿ ಮಿಗಲು (ತೊರರಾ. ೩-೮-೫೨); ಗಂಗೆಯಾತ್ಮಜ ಪೇಳ್ವೆ ನಿಂದ್ರಮತಂಗವಾದವ ದೈವಪೌರುಷದಂಘವಣಿಗಳ (ತಿಮ್ಮ. ೨ ಸೂ). ೨. ಭೂರಿ ಭಟಿರಂಘವಣಿ ಬೀತುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೩೧); ನಿಖಿಳ ಕುಮಾರರಂಘವಣಿಗಳ ಸೆಳೆದು ಭೀತಿರಸಜಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೨೨). ೩. ಯುವತಿಯರ ನುಡಿಯೊಂದು ಮನದಂಘವಣಿ ಬೇಜೊಂದು (ಜೀವಂಜ. ೧೨-೪೦); ಪವನಸುತನಿಂಗಿತವ ಮನದಂಘವಣಿಯನು ಮಾದ್ರೇಶ ಕಂಡನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೪); ತಾಂ ಗೈದ ಪಾತಕಗಳನ್ನೆ ರುಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರದಂಘವಣಿಯಲ್ಲ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೯-೨೮); ನಿನ್ನ ಮನದಂಘವಣಿಯನ್ನರಿದೆ ರಾಯ ಕೇಳಿನ್ನು (ತುರಂಗ. ೬೦-೩೭).

[ಅಂಗವಿಸು + -ಅಣ್ಣೆ]

ಅಂಗವಣಿ (ನಾ). ಕಾಲುಮಣಿ : "ಅಂಗವಣಿ ಕಾಲುಮಣಿ ತಾನ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೪). [ಅಂಗ್ಯ + ಮಣಿ]

ಅಂಗವರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮೈಜೋಡು; ಕವಚ. ೨. ಒಳಗೊಳಗೇ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ದ್ವೇಷ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ್ಯ + ವರ್ಮ]

ಅಂಗವಲ್ಲಿ (ನಾ). "ಸೂಳೆಯರ ಪಾಯಿಜಾಮ" (ಅನಂನಾ).

[ಅಂಗ್ಯ + ವಲ್ಲಿ ?]

ಅಂಗವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಬಟ್ಟೆ; ಕೈಚೌಕ; ಹಸ್ತಪಾಪುಡ. ೨. ಉತ್ತರಿಯ; ವಲ್ಲಿ : ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಗೆ ಮಜ್ಜನ ಕೈಜೊಡಂಗವಸ್ತ್ರದಿನೊತ್ತಿ ಶಿವನಖಿಳಾಂಗಮಂ ಶ್ರೀಗಂಧಮಂ ತೇಯ್ದಿಂ ದಲಿ ಪೂಸಿ (ಬಸವ. ೪೩-೩೦); ಐದು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲೇ ಅಡ್ಡಕಂಡೆಯುಟ್ಟು ಎದೆಯಮೇಲೊಂದು ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸುಬ್ಬುಕ್ಕಪ್ಪಯ್ಯ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದ (ರಂಗವ. ೭೭); ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಗಾರ ಇಡಬಾರದೆ (ಗಾದೆ). [ಅಂಗ್ಯ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅಂಗವಸ್ತ್ರ (ನಾ). (ಉಕ) ಉಪಪತ್ನಿ : ಖಂಡೇರಾಯ ವಾಡೆಯೊಳಗೆ ತನ್ನ ಅಂಗವಸ್ತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಭವಾನಿಯ ಮಹಾಲಿಗೆ ಹೋದ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರು ಉಪಪತ್ನಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಸ್ವೀಕೃತ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿತ್ತು. (ಹಂಸಾ. ೬೪). [← ಮರಾ.]

ಅಂಗವಾಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ತಾಳು; ಸಾಕಾರವಾಗು : ಭಾವ

ಜನ ಮಚ್ಚುಮದ್ದೇನಂಗವಾಂತುದೆನಿಸುವ ಹೆಂಗಳರಸಿಯನದೇನೆಂಬೆ
(ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೪-೧೫). [ಅಂಗ್ಯ + ಅನ್ಯ (< ಆನ್ಯ)]

ಅಂಗವಿಕಲ (ನಾ). ಕೈಕಾಲು ಮುಂತಾದ ಅಂಗ ಉಂಟಾದವನು;
ಕುರೂಪಿ. [ಅಂಗ್ಯ + ವಿಕಲ]

ಅಂಗವಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳು ರೂಪುಗೆಡುವುದು;
ಶರೀರದ ವಿರೂಪ. ೨. ಆಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ; ರೋಗ. ೩. ಮೂರ್ಛೆ;
ಅಪಸ್ವಾರ. ೪. [ವೀಶ್ಯೆ] ದೇಹದ ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಮೋಹ: ಅಂಗ
ವಿಕಾರಿಗೆ ಅಂಗ[ವಾತಾಂ. ಆನ್ಯ]ವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ, ಜಂಗಮವಿಕಾರಿಗೆ
ಧನವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಸಾದವಿಕಾರಿಗೆ ಮನವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ
(ಬಸವ. ೭೯೫). [ಅಂಗ್ಯ + ವಿಕಾರ]

ಅಂಗವಿಕಾರಿ (ನಾ). ದೇಹಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು: ಗೊಹೇಶ್ವರ
ಲಿಂಗದ ಬೆಳಕಿನ ಮೂಲವ ಲಿಂಗಸಂಗಿಗಳಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ಅಂಗವಿಕಾರಿ
ಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಅವಚಂ. ೭೩೯).

[ಸಂ. ಅಂಗವಿಕಾರಿನ್ (ಅಂಗ್ಯ + ವಿಕಾರ + -)]

ಅಂಗವಿಕ್ಯತಿ (ನಾ). = ಅಂಗವಿಕಾರ. [ಅಂಗ್ಯ + ವಿಕೃತಿ]

ಅಂಗವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದು. ೨. ಅಂಗ
ಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು;
ಅಭಿನಯ. [ಅಂಗ್ಯ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಂಗವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಧಾನ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಂಗವಾದ ವಿದ್ಯೆ. ೨. ಶರೀ
ರದ ಅಂಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಗೆರೆ ಗುರುತುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಶುಭಾ
ಶುಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೇಳುವ ವಿದ್ಯೆ; ಸಾಮುದ್ರಿಕಶಾಸ್ತ್ರ:
ಮನೆಯ ಗಂಡನ ಮನವಾರ್ತೆಯನೇನ ಹೇಳುವೆನವ್ವಾ! ಅಂಗವಿದ್ಯೆಯ
ನೊಲ್ಲ; ಕಣ್ಣೊಳಗಣ ಕಸವ ಕಳೆದಲ್ಲದೆ ನೋಡಲೇಯ . . . ಇಂತೀ
ಸರ್ವಾಂಗ ತಲೆದೊಳೆದ ಕಾರಣ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನನ್ನ ಕೂಡಿಕೊಂಡ
ನವ್ವಾ! (ಬಸವ. ೯೧೧). [ಅಂಗ್ಯ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಂಗವಿಸು, ಅಂಗಯಿಸು, ಅಂಗಯ್ಯಸು, ಅಂಗೈಸು, ಅಂಘವಿಸು ;
ಅಂಘೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಅಂಗೀಕರಿಸು:
ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಬಳಿಕ ಭವಿಷ್ಯವನ ನಡೆಯಲಾಗದು . . . ಕೂಡಲ ಚೆನ್ನ
ಸಂಗಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಲಿಂಗಸಂಗಿಗಳಂಗವಿಸರು (ಚೆನ್ನವ. ೨೩-೭); ಲಿಂಗವೇ
ಪ್ರಾಣಸ್ವರೂಪೆಂದಂಗವಿಸ ತಾನೋತು ಬಳಿಕಾ ಲಿಂಗವನು ಬೇಜಾರಿಸಲಾ
ಗದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೨೭). ೨. ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಇಷ್ಟಪಡು:
ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟಿದ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಿಗಂ ಅಂಗವಿಸಲು ಅಘವು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ.
೧೨೩-೨); ಬೇಜೂರ್ಗಯ್ದಲ್ಲೆ ಅಂಗವಿಸುವ ನೇಹದಿ ಬಲ್ಲಹನ ಮನಂಗರ
ಗುವವೊಳ್ ದೈನ್ಯವೆರೆದ ವಚನಂಗಳನುಸಿರುವ ಮನೆವೆಣ್ಣಿಳ್ (ಜಯಕಾ.
೧೨-೧೫); ಅಂಗನಾಮಣಿ ನೀನು ಬಾರೆಂದು ಅಂಗವಿಸಿ ಗೊಲ್ಲ ಕರೆದನು
(ಗೋಪಾಡು. ೩೫). ೩. ತೆಗೆದುಕೊ; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಸಂಗರಕೆ ಬಂದು
ಬಜಾಪಾತುಂಗುಟ್ಟಿದಿರನ್ನ ಮಸ್ತಕಂ ದುರ್ಮತಿ ಯುದ್ಧಾಂಗಣದೊಳ್
ಬಿಳ್ಳ ಬಳಿಕ್ಕಂಗವಿಪುದು ನಿನ್ನ ತುತ್ತನೆಂದವನುಸಿದರ್ (ವೀರವಿ. ೧೧-೧೫).
೪. ಹವಣಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ನಾಳೆ ಬೇಂಟೆ
ಯುತ್ಸವಕೆ ಬಿಜಯಂಗಿಯ್ಯರಾದೊಡೂರ್ವರೆಯ ನಾನಾ ಖಗಮ್ಮಗಂ
ಳೆಲ್ಲನನಿಜು ಜನದ ಹಸವಂ ಹಜುರು ರಾಜ್ಯದಳವಜಾದಲ್ಲದೆ ಅಂಗವಿಸ
ಬಾರದಿದು ನಿರುತ (ಹಚಕಾ. ೩-೯೨); ಜೀವಮಂ ತೊಪಿವೆನೆನುತ್ತಂ
ಗ ವಿಸಿ ಬೀಳುತಿದರ್ನನಂಗಿಯ್ಯಂದಾಂತೆ (ದಶಕು. ೪-೩೭); ಸಿಂಗದೊಳ್
ಕಾದಲಂಗವಿಸ ಜಾಯಿಲಂಗಳ ಜಂಗುಳಿಯಂತೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೦-೧೦).
೫. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಕವಿ; ಮುತ್ತು: ನಿರಾಯುಧದೊಳಂಗಂಗವಿಸ
ಬಿರುದರ್ಗ ನಿಶಿತಾಸಿಫಳಕಂಗಳೊಡನೆ . . . ಪರಾಕ್ರಮವನೀಶಂ ಕೊಟ್ಟ

ನವರಿಗನ್ನರಿದಾವುದು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೨); ಕೆಂಗಜಿಯ ಮಜುದುಂಬಿ
ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವವೊಲಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನ ಕಮಲದಲಿ
ಶರವಾಳೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫); ಪತಂಗಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೈನೀಡುತ್ತಂಗವಿಸ
ಮಜುಸಿಂಗಮಂ ಪೋಲ್ವ ಚೆಲ್ಲಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೮೮ ವ). ೬. ಎದುರಾಗಿ
ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮಕ್ಕಿನ್ನಾರಂಗವಿಸುವವರು (ಬಸವ.
೪೫-೪೦); ತುಂಗಗಜಘಟೆ ಕವಿದವಿದಕ್ಕಿನ್ನಂಗವಿಸುವವರಾರಿಸುತ
(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೮). ೭. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಕೂಡು: ಪವಣಿಗೆ
ಯೊಪ್ಪೆ ಪುರುಳು ಪೊಗರೇರಿಯಂಗವಿಸೆಯಲಂಕಾರಗಳು . . . ಕವಿತೆ
ಯೊಂದನು ಪೇಳಿಸಿಂದು (ಹದಿಬ. ೧-೨೬). ೮. ಸಾರು; ಘೋಷಿಸು:
ತಿಂಗಳೇಯೆಡೆಗೆ ಬಾರದ ಮುನ್ನ ಸುಧೆಯನೀ ಲಿಂಗದವಸರಕೆಂದು ತಪ್ಪೆ
ನೆಂದಂಗವಿಸಿ ಹಿಂಗದೆ ಭಲವ ಹಿಡಿದು ನಡೆಕೊಂಡನಾಗಳ್ (ಸಿದ್ಧರಾ.
೬-೩೮); ಕುಮಾರನ ರಣವಿಜಯನಾಗೆಂದು ಬಿರುದಾವಳಿಯನಂಗವಿಸುತ್ತ
ಮಂಗಳರಭಸ ಮೊಳಗುತಿರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೭೮). **ಅಂಗಯಿಸು:**
೨. ನೋಡೆನೆ ಕಣ್ಣಂಗಳಯಿಸಲಾರ್ಪಣೆ ಗಂಡರ ಗಾಡಗೊಲ್ಲ ಮಾತಾಡೆನೆ
ಬೆಂದ ಬಾಯ್ ಪೆಜರ್ಗೆ ಮಚ್ಚಿ ಮುಸುಂಕದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೮-೨೭).
೫. ಅಂಗಜಾರಿಯ ಭವನಮಂ ಕಂಡು ಭೇತಾಳಿಯಂಗಯಿಸಲಮ್ಮದೆ
ತಲೆವಾಗಲೊಳ್ ನಿಂದು ತಲೆದೂಗುತಿರ್ದದಾಗ (ಸಮ್ಮಕಾ. ೫-೪೨).
೯. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು: ತ್ರಿಪಥಗಾಮಿನಿಯಾಗಿದನುಡುಗು ಭೋಂಕ
ನೆಂದಂಗಯಿಸಿ ಗಂಗೆಯನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಗಜೆಗೊಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೧೨).
ಅಂಗಯ್ಯ: ೩. ತನಯ ಬಹುವಿದ್ಯೆಗಳುಮಾ ಜನಪದರಾಜ್ಯಮುಮಿ
ವಿದುರ್ವಿವಜೊಳ್ ನೀನಿಂ ಮನಮೊಲ್ಲದನಂಗಯ್ಯನಲನುನೆಯದಿಂ
ದಂದು ತಾಳಿದಂ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೪). **ಅಂಗೈಸು:** ೧. ಪ್ರಾಣ
ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಕಳೆಯ ಲಿಂಗವೆಂದಜೊಡು ಅಂಗೈಸಿ ಅನುಭವಿಸಬಲ್ಲ
ವರ ಲೆಂಕ ನಾನಾಗಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೨೪-೧೧೪); ಅಂಗಾಶ್ರಮ
ವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗ
ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ (ಚೆನ್ನವ. ೬-೩). ೨. ಕಡು
ವೈಶ್ವರ್ಯಕೋಸುಗ ಕೊಲೆಗಲಸಕಂಗೈಸಿ ನರಕದೊಳಿವುದನುಚಿತ
(ಜೀವಂಚ. ೪-೯೫); ದುರಾತ್ಮರು ಬೇರುಗೊಲೆಗಂಗೈಸಿದರು ಕುರುವಂಶ
ಸುರಕುಜದ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧-೧೧); ೪. ಅವ ನೇಮವಾದರೇನು ಹೇಮ
ವಿಲ್ಲದಂಗೈಸಬಹುದೆ . . . ಬೇಡುವವರ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಈಯಲಿಲ್ಲದ
ವನ ಜೀವನವದೇತಕೊ (ಬಸವ. ೪೩೮); ಸುರಿವ ಮುತ್ತುಗಳಂ ಕಾರ
ಮುಂಬನಿಯ ತಂದಲೆಂದು ಬಂದು ನುಂಗಲಂಗೈಸುವ ಚಾದಗೆಯ ಮಜು
ಗಳುಮಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಎಲೆಲೆ ಪಾತಕಿ ಹೇಣ ಹೊಯ್ದರೆ ಬಲು
ಗಡಿಯ ನೀನೆಂಬರೇ ಸುಡು ಹೊಲೆಯರಿದಕಂಗೈಸುವರೆ ತಾ ರಾಜಸೂನು
ಗಡ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩); ಶರಧಿಯೊಳ್ ನೀರಾಟವಾಡಲುಜ್ಜುಗಿ
ಸುವಂ ಸಿಡಿಲ ತೊಡಲಂಗೈಸುವಂ (ಚಿಬಪು. ೩೮-೧೭). ೫. ಮುಂಗಾರ
ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿನಂತೆ ಮದಂಗಳಿಗಂಗೈಸುವ ತುಂಬಿಂಡ (ಕಂನವಿ.
೨-೫೬). ೬. ಕಾಳೆಗದೊಳಂಗೈಸಲಮ್ಮದೆ ಬಾಲಕನ ನೂಕಿದಿರಲಾ
(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೪). ೭. ಶಾಂತಿಶೃಂಗಾರಂಗಳೆರಡುಮಂಗೈಸುವಿನಂ
ಸಿಂಗರಕಿನಿಯನ ದಿಟ್ಟಿ ನೆರಂಗಿಯೆ ತಾಂ ಪೊಣ್ಣೆ ಪೊಣ್ಣು ಪೊಂಗಿತ್ತಾಗಳ್
(ಚಿಕವಿ. ೬-೨೪೨ವ, ೨೪೩). ೮. ತುಡುಕಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಡೆನೆಂದಂಗೈಸಿದಳು
ಮಾಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೮೫). **ಅಂಘವಿಸು:** ೧. ನಮಗೆ ದೀಕ್ಷೆಗೊಳಲು
ಅಂಘವಿಸಿ ತಕ್ಕ ದಿನವಂ ಬೆಸಸಿ (ತುರಂಗ. ೮೧-೫). ೫. ಅಂಘವಿಸಿದನು
ಬಳಿಕ ರಿಪುಗಳ ನುಂಗುವತಿಬಲದಾಯತದಲುರಿಗಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ.
೬-೨೮-೭). ತುಪ್ಪ ತೈಲಂಗಳನ್ನರಮನೆಗೆ ತರುವರಂ ಬರುವರಂಘವಿಸಿ
ಪಿಡಿದವರ ಬಿಟ್ಟಿಗಂ ಪೊಯ್ದರ್ (ತುರಂಗ. ೮೨-೩). ೬. ಮುಂಗುಡಿಯು

ಮುಖದೊಳಿ ಭೀಮಂಗಳವಿಸಿದನು ಕ್ಷೇಮಧೂರ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೬);
ಒತ್ತಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೂಳಿ ದೇವಿಗತ್ತೆದಿಂದಂಘವಿಸೆ ಹೂಂಕೃತಿವೆತ್ತು
ಘರ್ಜಿಸಲುದಿಸಿತುರುಚಾಮುಂಡತರ ಶಕ್ತಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮-೫೯). ೧೦.
ಆಶ್ರಯಿಸು; ಹಿಡಿ: ಅಂಘ್ರಪಾಠಂ. ಅಂಗವಿಸುವುದು ಬಂದ
ಬಟ್ಟೆಯ ಸಂಗದಲಿ ನೀವೆನಲು (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೨೬). ಅಂಘ್ರಸು:
೨. ನೆಲನ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯ ತುಲುಬಿಂಗಳುಕದಂಘ್ರಿಸಿದ ವಿರೋಧಿಯ
ಲಲನೆಯರ ಶ್ರುತಿಪತ್ರ ಸೀಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೨೩); ಮೊದಲೇ ಕಾಳ
ಗಕ್ಕಂಘ್ರಿಸ ಸಲ್ಲದು (ಅಮೃತಾಂ. ೩-೪೫) ೪. ರಾಜಸೂಯದ ಹದನ
ನಂಘ್ರಿಸುವರದಾರೀ ವರ್ತಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೫); ಕೊರಳಿನ
ಬಲುಹನಜಾಯದೆ ಗಿರಿಯ ಹೋಲಂಘ್ರಿಸುವರೆ ಭಟರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೫೪);
ಅವರಜಿತಕಂಘ್ರಿಸಿದರೆ ತೋಜುವೆನ್ನ ಕೈಗುಣವ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨). ೬. ಅವನಂಘ್ರಿಸುವನು ಪಾರ್ಥನೊ ಪಾವಮಾನಿಯೊ
(ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೨೯). ನಾವು ನಾಲ್ವರು ಕಾಳಗದೊಳಂಘ್ರಿಸುವೆವು ಬಿಡು
ಬಿಡು ಸರೋವರವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೫೭). ೧೧. ಎದುರಾಗಿ ನಡೆಸು:
ಆರ ರಥವಿದು ಸೈನ್ಯಪಾರಾವಾರಕದನಂಘ್ರಿಸುವನು ತ್ರಿಪುರಾರಿಯೊ
(ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೫೯).

[ಅಂಗ್ಯ? + ಅಸ್ಯ. || ತೆಲು. ಅಂಗವಿಂಚು. / ಮರಾ. ಅಂಗ
ವಣೇಂ, ಅಂಗವಿಣೇಂ]

ಅಂಗವೈಕಲ್ಯ (ನಾ). ಶರೀರದ ಯಾವುದಾದರೂ ಅವಯವ ಉಂಟೆ
ವಾಗಿರುವುದು; ಅಂಗದ ಕೊರತೆ. [ಅಂಗ್ಯ + ವೈಕಲ್ಯ]

ಅಂಗವೈ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅಂಗವೈ ಪರ್ಗಡೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i,
೯-೪೫; 862). [ಅಂಗ್ಯ? + ಅಸ್ಯ]

ಅಂಗಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರ.
[ಅಂಗ್ಯ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಂಗಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ನೈರ್ಮಲ್ಯ. ೨. [ಅಶಿಷ್ಟ] ಹೊಡೆತ;
ಬಡಿತ: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಂಗಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಂಗ್ಯ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಂಗಶೋಧನೆ (ನಾ). = ಅಂಗರೂಪತೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ).

[ಅಂಗ್ಯ + ಶೋಧನೆ]

ಅಂಗಸಂಗ (ನಾ). ಕೂಟ; ಸಂಘೋಗ: ನಿನ್ನಂಗಸಂಗಮನಗಲ್ದಾಯ್ತು
ಪಲಕಾಲಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೩-೫೯). [ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಗ]

ಅಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಶರೀರವ್ಯಾವೋಹವುಳ್ಳವನು: ಶರೀರ
ರೂಪಿಸಿದ ರೂಪಿಂಗಿ ಮಾಯದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಅಂಗಸಂಗಿಗಳೆಲ್ಲರೂ
ಮಹಾಘನವನಜಯದೇ ಹೋದಿರೋ (ಅವಚಂ. ೪೪೧).

[ಸಂ. ಅಂಗಸಂಗಿನ್ (ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಗ + -)]

ಅಂಗಸಂಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣು, ಬೆರಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅಲು
ಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸನ್ನೆ. [ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಜ್ಞೆ]

ಅಂಗಸಂಸಾರ (ನಾ). ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಅಂಗ
ಸಂಸಾರ ಲಿಂಗದಲಿತು, ಕಾಯವೆಂಬ ಸಂದು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನಂದೇಹಿ
ಯಾಗಿಪ್ಪನು ನೋಡಾ ಬಸವಣ್ಣನು (ಅವಚಂ. ೮೯೮).

[ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಸಾರ]

ಅಂಗಸಂಸಾರಿ (ನಾ). ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿಯೇ
ನಿರತನಾಗಿರುವವನು: ಕಲ್ಪಿತದುದಯ ಸಂಕಲ್ಪಿತದ ಸುಳುಹು ಪವನ
ಭೇದವನಜಯದ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಅಂಗಸಂಸಾರಿ ಜಂಗಮ
ವೆಂಬುದು ಲಿಂಗಸಂಸಾರಿ (ಅವಚಂ. ೨೨೧).

[ಸಂ. ಅಂಗಸಂಸಾರಿನ್ (ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಸಾರ + -)]

ಅಂಗಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಮೈಯನ್ನು ಅಂದಗೊಳಿಸುವ ಸ್ನಾನ, ವಿಲೇ
ಪನ, ಅಲಂಕಾರ ಮುಂತಾದ ಉಪಚಾರ. [ಅಂಗ್ಯ + ಸಂಸ್ಕಾರ]
ಅಂಗಸಸಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಪೈರು ಅಲ್ಲದ, ಬೇರೆಯ ಪೈರು
(?): ಆ ಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ ಮನೆ ಮನೆತಾಣ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ

ನೆಲ ಹೊಲ ಮರ ಫಲ... ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹಿತವಾದ (ಕಾ. III,
೭-೧೯; 1527). 'ಅಂಗಫಲ' ಪರಾ. [ಅಂಗ್ಯ + ಸಸಿ]

ಅಂಗಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡ ಸಾಕ್ಷಿ; ಅನುಭವ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಂಗ್ಯ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಂಗಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. = ಅಂಗಸಾಧನೆ. ೨. ಅಂಗಸಾಧನೆಯನ್ನು
ಮಾಡಿದವನು. [ಅಂಗ್ಯ + ಸಾಧಕ]

ಅಂಗಸಾಧನೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಯಾಮ: ಕೂಡಲೇ ನಟ್ಟಿಗೆ ಗರಡಿಯ ಮನೆಗೆ
ಹೋಗಿ ಮೈಗಿಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅಂಗಸಾಧನೆ
ಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಕೃದೇವ. ೧೦). [ಅಂಗ್ಯ + ಸಾಧನೆ]

ಅಂಗಸೂತ್ರ (ನಾ). ನಾಡಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ್ಯ + ಸೂತ್ರ]

ಅಂಗಸೋಂಕು (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಒಂದು
ಸ್ಥಾನ; ಎದೆ: ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರುಮನೆ ಕರಸ್ಥಲವೆಂ
ಬುದು ಕೈಕಟ್ಟಿ ಹುಣ್ಣು. ಅಮಳೋಕ್ಕವೆಂಬುದು ಬಾಯ ಬಗದಳ. ಅಂಗ
ಸೋಂಕೆಂಬುದು ಪಾಪದ ತವರ್ಮನೆ (ಅವಚಂ. ೪೨೪); ಅಜ್ಞಾನ
ಅಳಿಯದೆ ಕಕ್ಕೆ, ಕರಸ್ಥಲ, ಅಮಳೋಕ್ಕ, ಅಂಗಸೋಂಕು; ಉತ್ತಮಾಂಗ,
ಕಂಠವೆಂಬ ಆರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಂಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪರೆಲ್ಲರು
(ಪ್ರಭುವ. ೨೨೮-೧೬೪ ಟೀಕು). [ಅಂಗ್ಯ + ಸೋಂಕು]

ಅಂಗಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಶಿವತತ್ತ್ವವು ಸ್ವಶಕ್ತಿಯ ಸ್ಫುರಣೆಯಿಂದ
ತಾಳಿದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಸಿ ಕಮ್ಮಾಜನಾದ ಬೀಸಿ
ಮಡಿನಾಳನಾದ... ಇದು ಕಾರಣ, ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ, ಅಂಗ
ಸ್ಥಲವನಜಾದವನೇ ಕುಲಜನು (ಬಸವ. ೫೯೧); ಅಖಂಡ ಪರಿಪೂರ್ಣ
ಗೋಳಕಾಕಾರ ಮಹಾಲಿಂಗವು ತನ್ನ ಸ್ಥಲೀಲೆಯಿಂದ ಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಅಂಗ
ಸ್ಥಲವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಯಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೨-೩೬ ಟಿ); ಅಂತು
ತನ್ನ ಸ್ಥಲೀಲೆಯಿಂದ ಲಿಂಗಾಂಗವೆರಡಾಗಿ ಪೂಜ್ಯ ಪೂಜಕನಾದುದು
ಒಂದೇ ವಸ್ತು. ಅಂತು ಶಿವಾಂತಿಕನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದು
ದಾಗಿ ಅಂಗಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾದುದು (ಲಿಂಗಲೀ. ೪೦). IP ಏಕೋ
ತ್ತರ ಶತಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು ೪೪. 'ಏಕೋತ್ತರ
ಶತಸ್ಥಲ', 'ಲಿಂಗಸ್ಥಲ' ಪರಾ. [ಅಂಗ್ಯ + ಸ್ಥಲ]

ಅಂಗಹಾರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಗಳನ್ನು ಉಚಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ
ಚಲಿಸುವುದರಿಂದ ಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದು; ಅಭಿನಯ
ಮುದ್ರೆ: ಭರತಾಗಮದೋ ಮೂನತ್ತರಡೆನೆ ನೆಗಟ್ಟಂಗಹಾರಮುಂ
(ಅದಿಪು. ೯-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಂಗಹೀನ (ನಾ). ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಕಲಾಂಗ.

[ಅಂಗ್ಯ + ಹೀನ]

ಅಂಗಳ್ಳಿ 'ಅಂಗುಳ್ಳ' ನೋ.

ಅಂಗಳ್ಳಿ, ಅಂಗಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಮನೆಗೆ ಸೇರಿರುವ ಆವರಣವುಳ್ಳ
ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ ಬಯಲು: "ಅಂಗಳಮೆಂದಂಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮಂ"
(ಕವಿಕಂ. ೨೬೪); ಸತ್ಯಶರಣರ ಅಂಗಳದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಅಗುಳನೆತ್ತಿಕೊಂ
ಡಿಪ್ಪೆ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೧೨೩-೫); ಲಿಂಗವಿರಹಿತರಂಗಳವ ಮೆಟ್ಟಿದಿರಬೇಕು
(ದೀಪ್ತಾ ಬೋ. ೯೨-೧೪); ಕಿಜುವರೆಯದಂದಂಗಳದೊಳಾಡುತಲು
ಹರಿಯಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೪೩); ಅರಮನೆಯ ತಲೆವಾಗಿಲಿನಂಗಳ
ಮುಮಂ ಬೆಂಗಳೆದು (ಚಿವಿ, ೬-೧೧೮); ತಿಂಗಳು ಹೋದರೂ ಅಂಗಳ

ಬಾಟಿಲ್ಲ (ಗಾಡ). ಅಂಗಳ್ಳು: ಜೈಗರ ಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ ಅಂಗಳ್ಳು
ವೊಂದು ಚಪ್ಪರಸಹಿತ ಇರುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗೆ. ೮೫); ಮುನೀದಿಯ ಒಳ
ಮೈಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಂಗಳಿನೊಳಗೆ (ಕಥಾಗೆ. ೫೬).

[P 'ಅಂಗಳ' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ]

ಅಂಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕೆಂಡ: ಮಂಗಳದ ಬೆಳೆಗೆಯ್ಯಲಕಟಕಟಂಗಳದ ಮಳೆ
ಗಜದ ತೆಜನಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೯). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಅಂಗಳತಳಿ (ನಾ). ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ನೀರು ಚೆಮುಕಿಸುವುದು; ಅಂಗಳ
ವನ್ನು ಸಾರಿಸುವುದು: ಅಂಗಳತಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ರಂಗವಾಲಿಯಿಂದ
ಗೋಪದ್ವಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಅಂಗಳವನ್ನು ಶೃಂಗರಿಸಿ (ವಿಜಯ. ೧೦೬).

[ಅಂಗಳ್ಳ + ತಳಿ]

ಅಂಗಳಾಂತಿರೋಗ (ನಾ). ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳ ಊತ; ಬಾವು
(ಕಸಂಗಾ). [< ಅಂಗುಳ್ + ? + ರೋಗ]

ಅಂಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಬಾಯಿತೆರೆ" (ಜಾನಕೋ).

[ಅಂಗಳ್ಳು (< ಅಂಗುಳ್) + -ಇಸು]

ಅಂಗಳ್ಳು 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗಳ್ಳು 'ಅಂಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಅಂಗಾಂಗಿಕ (ನಾ). ('ಉ ದ ಯಾ ದಿ ತ್ಯಾ ಲಂ ಕಾರ'ದ ಮೇರೆಗೆ)
ಸಂಕೀರ್ಣವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮುಖ
ಚಂದ್ರನಿಂ ಕುಮುದಮೋಕ್ಷಾಯ್ತೆಂಬುದಂಗಾಂಗಿಕಂ (ಉದಯಾ. ೬೬).

[ಸಂ.]

ಅಂಗಾಂಗಿಭಾವ (ನಾ). ಅಂಗಕ್ಕೂ ಅದು ಯಾವುದರ ಅಂಗವಾ
ಗಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೂ, ಎಂದರೆ ಅಂಗಿಗೂ, ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ
ಸಂಬಂಧ; ಸಾಮಾನ್ಯ-ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವ; ಉಪಕಾರ್ಯ-
ಉಪಕಾರಕಭಾವ. [ಅಂಗ್ಳ + ಅಂಗ್ಳಿ + ಭಾವ]

ಅಂಗಾಡಿ, ಅಂಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಮನೆ
ಅಥವಾ ಸ್ಥಳ; ವಿದ್ಯೆಯಶಾಲೆ: ಅಂಗಾಡಿಯುಳಿಮ್ನಾನ್ [ಮಣ್ಣಿಯು]
ಮುಮರಿಸಿನಮುಂ (ಕಾ. I, ೨-೧೧: 699); ಅಂಗಡಿ: ೧. "ಪಣ್ಯಂ,
ವಿಕ್ರಯಶಾಲಾ, ಅಪಣ್ಯ, ವಿಪಣ್ಯ-ಈ ೪ ಅಂಗಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-
೧೪೧); ನೆಲ್ಲಂ ಪುರಿದು ಮಾಡದೆ ಕಾಣದಂತಿರಿಸಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸುಂ] ಗಡಿ
ಯೋಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩೫); ದೇವಗೈ ಅಂಗಡದಪ್ಪದೊನ್ನು ಮಾನ
ಲೆಕ್ಕದ ಸೊಂಟಿಗೆ ಜೋಳಮಂ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಸೌಹಾರ್. XI-i, ೧೧೬-೩೯;
1075); ಭಂಡಮಿಲ್ಲದಂಗಡಿಯುಂ ಗಂಡನಿಲ್ಲದ ಸತಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ.
೧-೭೫೧); ಯಮನಂಗಡಿಯ ಪಸರವಿದೆನಲು ಮೆಚ್ಚಿದುದು ಕೊಡೆ ರಣ
ಭೂಮಿ (ಕುವಾಕ. ೧೫-೨೦); ಕಟುಕರಂಗಡಿಯಂತೆ ರಣರಂಗ ಸಲೆ ಜಿಗು
ಪ್ಪೆಯ ತೋಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೬); ಅಂಗಡಿ ಮಾರಿ ಗೊಂಗಡಿ
ಹೊದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ). ೨. ಹೊರಗಿನ ಆಡಂಬರ; ತೋರಿಕೆ: ಬಹಿ
ರಂಗ ಮಿಂಚಾಗಿ ನುಡಿ ನಡತೆ ತಿಳುಪಿ ಅಂಗಡಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ರಚಿಸಿದರೇ
ನಾಹದೋ (ವಿಪಾಸು. ೨-೮೬-೧). ೩. ಒರಳಿನ ಕುಳಿಯ ಸುತ್ತಣ
ಪ್ರದೇಶ: ಈ ಒರಳಿನ ಅಂಗಡಿ ಅಗಲವಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಂಗಡಿಯ
ನಿಕ್ಕು = ಬಯಲಿಗೆ ಎಳೆ; ಬೀದಿಗೆ ಎಳೆ: ಅರಸ ಕೇಳನ್ನನಿಷ್ಟಂಗಡಿಯ
ನಿಕ್ಕು ವರೆ ಸರಿಯ ಗರತಿಯರೊಳಗೆ ಸತ್ತ ಸಾವಾಯ್ತು (ಸಾರಂಗ. ೨೦-೧).
ಅಂಗಡಿಯಲವಡ (= ಅಂಗಡಿಯ + ಅಲವಡ) = ಅಂಗಡಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ
ಅಲೆಯುವವನು: ಈತನಂಗಡಿಯಲವಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಡಿಯಲವಟು;
ಗಡಿಯಲವಟು] ಪೆಣುಕಿ ತಂದು ಬಾಚ್ಚೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೧-೧೩).
ಅಂಗಡಿಯ ಹೊರಗಿಯ ಬಳ್ಳ = ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಲು ಅಂಗೀ
ಕೃತವಾದ ಅಳತೆಯ ಬಳ್ಳ: ಯೇ ಹೊನ್ನಿಗೆ ಯೆರಡು ಬೆಳೆಯಲು

ಸಹ ವರ್ಷ ೧ ಕ್ಕೆ ಬಹ ಅಕ್ಕಿ ಅಂಗಡಿಯ ಹೊರಗಿಯ ಬಳ್ಳ ಅಯ್ಯತ್ತರ
ಲೆಕ್ಕದ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ ೨೪ (ಎಇ. XX, ೯೪-೯೪; 1556). 'ಅಂಗಡಿ
ಯಿಕ್ಕು', 'ಅಂಗಡಿಯಿಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಜ್ಜಾಡಿ; ಮಲ. ಅಜ್ಜಾಡಿ; ತುಳು. ಅಂಗಾಡಿ;
ಕೊಡ. ತೆಲು. ಅಂಗಡಿ; ಕೋಲಾ. ಅಂಗಡಿ; ನಾಯ್ಕು. ಅಂಗಾಡಿ;
ಪರ್ಜಿ. ಅಂಗೋಡ್ = ಅಂಗಳ. ~ ಅಂಗಳ?]

ಅಂಗಾತ 'ಅಂಗತ್ತ' ನೋ.

ಅಂಗಾದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು(?):
ಮೂನೂರ್ವರು ಆತ್ಮಾಣಯುಂ ಅಂಗಾದಿಯಾವ್ವಿಳ್ಳಿಲ್ಲಿಯುಮಳಣ್ಣರೆನ್ನ
ಇವರಾನುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂರ್ವರುಂ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೬-೪; ?).

[?]

ಅಂಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ: ಹಿಂದಿರುವ ಹಗೆಯಾಗ ಅಂಗಾರವಾಯ್ತು
(ಗಡಿ. ೪೧-೧೬). ೨. "ದೇವರ ಧೂಪಾರತಿಯ ಬೂದಿ; ಬೆಂಕಿ"
(ಜಾನಕೋ): ದನಗಳಿಗೆ ಬೇನೆ ಬಂದರೆ ಭಟ್ಟರ ಅಂಗಾರದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ
ಗುಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೫). ೩. ಇದ್ದಲು. ೪. ದೇವರ
ಧೂಪಾರತಿಯ ಕೆಂಡವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿ ಅದರಿಂದ
ಮಾಧ್ವರು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕರಿಯ ಉಧ್ವರೇಖೆ:
ರಾಯರ ಸನಾತನಿ ಬಾಲಮಿತ್ರ ಅವರಿಗೆ ದೇವರ ಅಂಗಾರ ಕೂಡ ಹಚ್ಚಿ
ಹೋದ (ನಿರಾಭ. ೬೪-೭); ವೈಷ್ಣವರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಂಗಾರವೇ ಬಂಗಾರ,
ಸ್ವಾರ್ಥರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಗಂಧವೇ ಚಂದ (ಗಾಡ). ೫. ಮಂಗಳಗ್ರಹ.
೬. ಇಂಗಾಲ (Carbon): ನಿಜವಾದ ವಜ್ರವು ಬರೀ ಅಂಗಾರದ
ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹವಾದುದರಿಂದ ಅವು ಎಕ್ಸ್‌ರೇಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ
ಪಾರದರ್ಶಕಗಳು (ಎಕ್ಸ್‌ರೇ. ೫೪); ಇದ್ದಲುಒಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯೇಳ
ದಿದ್ದರೂ, ಸರಿಯಾಗಿ ಉರಿಯದೆ ಅಂಗಾರ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ, ವಾಯು
ಸಂಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಾತಾವರಣ ವಿಷಮಯವಾಗುವ
ಸಂಭವವಿದೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅಂಗಾರಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಡ. ೨. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಕುಜ.
೩. = ಅಂಗಾರಳ: ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಗಾರಕ ಇಡಬಾರದೆ
(ಗಾಡ. ೬). ೪. ಗರುಗದ ಸೊಪ್ಪು: "ಗರುಗಮಂಗಾರಕಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಂಗಾರಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕಪ್ಪುಬೂದಿಯಿಂದ ಜೋಳದ
ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಗಿಡ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು
ರಚಿಸು: ಕಾಳಿಗೆ ಅಂಗಾರ ಕಟ್ಟಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅಂಗಾರ + ಕಟ್ಟು]

ಅಂಗಾರಕಮಣಿ (ನಾ). = ಅಂಗಾರಮಣಿ. [ಅಂಗಾರಕ + ಮಣಿ]

ಅಂಗಾರಗಂಧಿ (ನಾ). "ಇಂಗು" (ಅನಂನಾ. ೨೦).

[ಸಂ. ಅಂಗಾರಗಂಧಿನ್ (ಅಂಗಾರ + ಗಂಧ + -)]

ಅಂಗಾರಗಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಅಂಗರಗಡ್ಡೆ. [ಅಂಗಾರ + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಂಗಾರಚೂಡ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳ (ಓಷಧಿ. ೮). ೨. ಮುಳ್ಳು
ಮುತ್ತುಗ (ಓಷಧಿ. ೮). [ಅಂಗಾರ + ಚೂಡ]

ಅಂಗಾರದಾನಿಕೆ 'ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ' ನೋ.

ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ, ಅಂಗಾರದಾನಿಕೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಕೆ. ಅಂಗಾರ
ದಾನಿಕೆ: ಪೂಗೆಯುವೆರಸಿದಂಗಾರದಾನಿಕೆಯಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೮-೧೧).

[ಸಂ. ಅಂಗಾರಧಾನಿಕಾ (ಅಂಗಾರ + ಧಾನಿಕಾ)]

ಅಂಗಾರಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಖಾರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಯ
ಗಿಡ (ಸ್ಯಾಂಡ್). [ಸಂ. ಅಂಗಾರಪರ್ಣಿನ್ (ಅಂಗಾರ + ಪರ್ಣ + -)]

ಅಂಗಾರಮಣಿ (ನಾ). ಹವಳ (ಓಷಧಿ. ೮). [ಅಂಗಾರ + ಮಣಿ]

ಅಂಗಾರವಲ್ಲರಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಂಗೆಯ ಮರ. ೨. ಹುಲಿಗಲಿಗಿಡ.

(ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಅಂಗಾರ + ವಲ್ಲರಿ]

ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); ಗುಂಜಿ;

“ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ” (ಕಸ್ತೂರಿ). [ಅಂಗಾರ + ವಲ್ಲಿ]

ಅಂಗಾರಶಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯುವ ಬಾಣಲೆ, —ಬಾಂಡಲೆ,

—ಬಾಳಿಗೆ: “ಅಂಗಾರಶಕಟೀ, ಹಸಂತೀ, ಹಸಂತಿಕಾ-ಈ ೩ ಬೆಸಳಿಗೆ”

(ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೯); “ಅಂಗಾರಶಕಟಿಯೆಂದರೆ ಬಾಣಲೆಯೆನಿಸ್ಕು”

(ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೪). ೨. ಅಗ್ನಿ ಸ್ಥಿತಿ.

[ಸಂ. ಅಂಗಾರಶಕಟೀ (ಅಂಗಾರ + ಶಕಟೀ)]

ಅಂಗಾರಸ್ಥೋಟಿಕೆ (ನಾ). = ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ.

[ಅಂಗಾರ + ಸ್ಥೋಟಿಕೆ]

ಅಂಗಾರಹೋಳಿಗೆ (ನಾ). = ಅಂಗರವೋಳಿಗೆ: ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಕಣಕ

ದಂಗಾರಹೋಳಿಗೆಗಳಂ ಹೊದಿಸಿ ಕೋಲಂ ಮುಚ್ಚಿ ತಣಗಂಡದೊಳಗೆ

ಕೆಂಪಾಗುವಂದದಿ ಕಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೪೬).

[ಅಂಗಾರ + ಹೋಳಿಗೆ (< ಪೋಳಿಗೆ)]

ಅಂಗಾರಾಮ್ಲ (ನಾ). = ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ: ನಾವು ಒಳಕೊಂಡ ವಾಯು

ವಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಂಗಾರಾಮ್ಲವೂ ಕಡಿಮೆ ಆಮ್ಲಜನಕವೂ ಇವೆಯೆಂದು

ಗೊತ್ತಾಗುವುದು (ಪ್ರಾಚೀನಾ. ೪). [ಅಂಗಾರ + ಆಮ್ಲ]

ಅಂಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮುತ್ತುಗದ ಮೊಗ್ಗು. ೨. ಕಬ್ಬಿನ ದಂಟು.

[ಸಂ. ಅಂಗಾರಿಕಾ]

ಅಂಗಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಧಾನಪೂಜೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಂಗಗಳ

ಪೂಜೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಗ್ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಂಗಾಲ್, ಅಂಗಾಲು (ನಾ). ಕಾಲ ಅಡಿ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕೆಳಭಾಗ;

ಪಾದದ ಕೆಳಭಾಗ: “ಚರಣತಳಮೆಂದೊಡಂಗಾಲೆನಿಸುಂ” (ಮಂಗರಾ.

೯೮-೧೮); ನರಪತಿ ನಿನ್ನಂಗಾಲೊಳ್ ನರೆ ಬರ್ಪಿನಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ

ಪುದುವಾಬಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೨); ಅಂಗಾಲೊಳ್ ಮುಳ್ ನಡೆಯುಂ

ತಾನೆಂತು ಮಜಗುವನಂತು (ಸಮಪ. ೫-೬). ಅಂಗಾಲು: ನಿನ್ನಂ

ಗಾಲು ದಸಿ ನಟ್ಟು ನಿನೆಗೆ ನಡೆಯಲು ಬಹುದೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೮); ಅಂಗಾಲ

ತೊಳೆದೊಳಗೈತನ್ನಿರಿ (ಭರಣ. ೪-೪೬); ಅಡಿ ಬಾ ನನ್ನಯ್ಯ ಅಂಗಾಲ

ತೊಳೆದೇನು (ಜಮಪ. ೮); ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಪ್ರಾಣವಿದ್ದರೆ ಬಂಗಾಳಕ್ಕೆ

ಹೋಗಬಹುದು (ಗಾಡ).

[ಅಂಗ- (< ಅಂಗಂ) + ಕಾಲ್. “ಅಂಗಂ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಅಂಗ-’

ನೋಡಿ. ೫ ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಮೇರೆಗೆ, ಅಡಿ + ಕಾಲ್

(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೯ ಉದಾ; ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ; ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೬

ಪ್ರಯೋ). || ತುಳು. ಅಂಗಾರ್]

ಅಂಗಾಲು ‘ಅಂಗಾಲ್’ ನೋ.

ಅಂಗಾವಬದ್ಧ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ

ನನು: ಶ್ರೀ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಅತಿವಿಮಲವಾದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ

ಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಗಾವಬದ್ಧರೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತತ್ವೇಶರಿಗೆ ಹೆಸರು

(ಹಸಾರ. ೧೦-೧. ಟೀಕೆ. ೫೫೫). [ಸಂ. (ಅಂಗ್ + ಅವಬದ್ಧ)]

ಅಂಗಾಶ್ರಮ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ದೀಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಜೀವಭಾವ

ದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಂಗಾಶ್ರಮವಳಿದು ಲಿಂಗಾಶ್ರಮವಾದ ಬಳಿಕ ಆ

ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವಲ್ಲದೆ ಅಂಗಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದನಂಗೈಸರು ನೋಡಾ

(ಚಿನ್ನವ. ೬-೩). [ಅಂಗ್ + ಆಶ್ರಮ]

ಅಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತುಂಗಿಯಿಂ ಅಂಗಿಯಿಂ

ಪೂರಲೆಯಿಂ . . . ಕಾಡೆಸೆದುದು (ನಂದಿನಾ. ೧೩-೧೨). [?]

ಅಂಗಿ (ಗು). ೧. ಅಂಗಗಳುಳ್ಳ; ಅವಯವಗಳುಳ್ಳ; ದೇಹವುಳ್ಳ.

೨. ಮುಖ್ಯವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಮೈಗೆ ತೊಟ್ಟು

ಕೊಳ್ಳುವ, ತೋಳುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಉಡುಪು; ಕವಚ: ಹರಿ

ಕರುಣವೆ ಅಂಗಿ ಗುರುಕರುಣ ಮುಂಡಾಸು (ಪುರಂದ. ೨-೧೫-೧);

ಅವಳಾ ಕುಶಂಗೊಳಗಣಂದಂಗಿಯಂ ತಂದಳವಡಿಸಿ ಪರಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳು

(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೨); ಅಂಗಿಯ ತೊಟ್ಟರೆ ರಂಗನ ಸರಿಯೆಂಬೆ ಚುಂಗು

ಬಿಟ್ಟರೆ ನವಿಲೆಂಬೆ (ಜೋಗುಳ); ಅಂಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಭಂಗಿ ಸೇದಿ ಮಂಗನಾದ

(ಗಾಡ). ‘ನಿಲುವಂಗಿ’, ‘ಬಗಲಂಗಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಗಿನಾ]

ಅಂಗಿಕೆ ‘ಅಂಗಿಗೆ’ ನೋ.

ಅಂಗಿಗೆ, ಅಂಗಿಕೆ (ನಾ). ಅಂಗಿ; ಕವಚ: ತೊಟ್ಟಂಗಿಗೆ ತನ್ನೊಳಮರೆ

ಬೇಂಟೆಯನೊರ್ವಂ ಬಂದು ಪೊಡೆಪಟ್ಟು ಕಂಡಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ.

೫-೩೬, ೩೭); ತೊಟ್ಟ ಪೂವಿನಂಗಿಗೆ ಪೊಳೆದೊಪ್ಪಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೩೮);

ಉದಯರಾಗದಂಗಿಗೆಯಂ ತೊಟ್ಟು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೩೦ವ); ತೊಟ್ಟಿದ್

ದುಕೂಲದಂಗಿಗೆ ಕರಂ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪೆ ನಿಂದಿದರ್ಪನಂ (ಮಹಾನೇ. ೬-೪೨).

ಅಂಗಿಕೆ: ಇತ್ತಂಗಿಕೆಯಂ ಕೊಂಡದನತ್ತಿತ್ತಲು ಮಗುಚುತಲರ್ಜುನ

ತೊಡೆ (ಯವಪ. ೩೯). [ಸಂ. ಅಂಗಿಕಾ]

ಅಂಗೀಕರಣ (ನಾ). = ಅಂಗೀಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಅದೇ

ನೆಂದು ಗಡೆನ್ನನೀಗಳಂಗೀಕರಿಸಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೦೨); ಸಂಗತಿ ಮಾಡಿದಳ

ಮರಾಜಿ ನಾನದನಂಗೀಕರಿಸಿ ಬರೆದೆನು (ಭರಣ. ೮-೫). ೨. ಆಯ್ದುಕೊ;

ವರಿಸು: ಇವರೊಳಾರಲಿ ಚಿತ್ತ ನಿನಗುಂಟವರನಂಗೀಕರಿಸು (ತೊರರಾ.

೧-೧೪-೩೨); ಮಗಳನಂಗೀಕರಿಸಿದ ದೋಷವೊಂದು ನಾಲೊಗನಿಗೆ

ಬಂದುದ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೨೬-೨೪). ೩. ತಾಳು; ಧರಿಸು: ಮರಳಿ

ಮುನ್ನಿನ ರೂಪನಂಗೀಕರಿಸಿ ವಾಘೆಯ ಕೊಂಡು (ಕುನ್ಯಾಭ. ೩-೯೨);

ರಂಜಿಸಿದಂ ಬಾಲಸಮೀರಸಖನ ಭಂಗಿಯನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೪).

೪. ಒಪ್ಪು; ಅನುಮತಿಸು: ಐಸೆ ಮತ್ತೇನೆನುತ ಸೇನಾಧೀಶನಂಗೀಕಂ

ಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೫). [ಅಂಗೀಕರಣ + ಇಸ್ಯ]

ಅಂಗೀಕಾರ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮತಿ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕೃತ (ಗು). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆದ; ಸ್ವೀಕೃತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಂಗೀಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀಜು, ಅಂಗೇಜು (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ

ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ; ಅಪಾಯದ ಆತಂಕ: ರಾಜರವರು ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ

ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರ ಅಂಗೀಜು ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು ಯಂತಾ

ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩). ೨. ಧೈರ್ಯ; ಶೌರ್ಯ; ಸಾಹಸ

(ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಂಗೀಜು ಮಾಡು = ಸಾಹಸ ಮಾಡು; ಅಪಾಯ

ವನ್ನು ಎದುರಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಂಗೇಜು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. -ಅಂಗೇಜ್ = ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸತಕ್ಕ; ಮರಾ.

ಅಂಗೀಜ್, ಅಂಗೇಜ್]

ಅಂಗು (ನಾ). ೧. ಮುಮ್; ಒಳಗುಟ್ಟು: ಒಮ್ಮೆ ಯೇಳುತ ಕವಳ

ಗೊಳ್ಳುತ ತಮ್ಮತಮ್ಮಂಗುಗಳ ಕೊಡದಲೆ ಹಮ್ಮಿನಿಂ ತಿರುಗುತ್ತ

(ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೫-೪೬); ಇಂತಿರಲು ವಂಗೇಶನಂಗನದಂತು ಕಂಡನೊ

ಚಿತ್ರವಮ್ನು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೫-೪೭). ೨. ಹೆಂಗಸಿನ ಜನ

ನೇಂದ್ರಿಯದ ಅಗ್ರಭಾಗ; ಭಗಾಂಕುರ: ಅಂಗಜಗೃಹಂ ಭಗ

ಮುಪಸ್ಥಂ ವರಾಂಗಮನಲಂಗನೆಯ ಯೋನಿಯಕ್ಕೆದಜಂಕುರಂ ಶಿಖಮ

ದಂಗು (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೪). [~ ಅಂಗ್ ?]

ಅಂಗುಟ (ನಾ). ಪಾದದ ಹೆಬ್ಬರಳು: ತಪೋಬಲವೃದ್ಧಿಯಿಂದಾ

ಪರ್ವತಮನೆಡದ ಪಾದದಂಗುಟದ ಕೊನೆಯಿಂದೊಯ್ಯನೊತ್ತುವುದುಂ
(ಪುಣ್ಯಾಪ್ತ. ೫-೫೫ ವ); ಸೊಬಗ ಬೀಜುತಂಗುಟದುದಿಗಳಲಿ ನಿಂದು
(ನಂದಿಮಾ. ೪-೧೬); ಕೆಂದಳಿರೆಸಳ ದೀಧಿತಿ ತಮ್ಮ ಚರಣಾರವಿಂದದಂ
ಗುಳಿಯ ಚಿಲ್ಲಿಕೆಗೆ ಮುಂದೆಹೆಯಲ್ಲಿಂದು ವೀರಮುದ್ರೆಯ ನಗುತೊಂದಿಸಿ
ಮೆಜೆದರಂಗುಟಕೆ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೨೨). 'ಉಂಗುಟ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಂಗುಷ್ಠ]

ಅಂಗುಡಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಉಂಗುರ
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಗುರ್, ಅಂಗುರ, ಅಂಗುರು (ನಾ). ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಬೇರು; ಅಂಗರ
ಬೇರು; ಅಶ್ವಗಂಧಿ: "ಅಂಗುರಮಶ್ವಗಂಧಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. 10
೩೯-೨೭); ಅಳೆಯೋಳ್ ಬೋಜತರಂ ಸಿತಾಜ್ಯದೊಳಮಂಗುರ್ ಬೆಲ್ಲ
ದೊಳ್ ನಾಗರಂ... ಒಂದೊಂದೆ ಕೇವಳಮಾಯುಷ್ಯಕರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪೩). ಅಂಗುರ: ಶೂಲೆ ತೋಜುತಂದಿರದೊಡಗೂಡಿ... ಹಿಂಗು
ಮಂಗುರ ಗುಡವೋವು... ಇವನಿಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೪); ಅಂಗುರದ ಬೇರಂ ಮೊಸರೊಳು ತಿನ್ನೆ ಕಾಮಾಲೆ ತೀಗುಂ
(ವಿವೈವಿ. ೯೩). ಅಂಗುರು: ಪರಿಹರಿಕು ಮೇಣ್ ಶೃಂಗಿಯ ಗರಳಮು
ನಂಗುರುವಿದೊಂದೆ ಕಳೆಗುಮನೋಘಂ (ಋತು. ೨-೨೬). [?]

ಅಂಗುರ 'ಅಂಗುರ್' ನೋ.

ಅಂಗುರು 'ಅಂಗುರ್' ನೋ.

ಅಂಗುಲ, ಅಂಗುಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಬೆರಳು. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು: ಅ ನಿರೂ
ಢಿಯ ಶಂಭು ಜನಿಸಿದನತ್ರಿಯಂಗುಲದಿ (ಸಂಭವ. ೯-೧೫). ೩. ಒಂದು
ಬೆರಳಿನ ಅಗಲದ ಅಳತೆ. ೪. ಒಂದು ಇಂಚು (Inch). ಅಂಗುಳ್ಳ:
೧. ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳಂ ಸುದತಿ ತನ್ನಂಗುಳದಿನೊತ್ತುವಳು (ಬಸಪು.
೧೫-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲಿ, ಅಂಗುಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಬೆರಳು. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು. ೩. ಆನೆಯ
ಸೊಂಡಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನ ಹಾಗಿರುವ ತುದಿ. ೪. "ಆನೆಯ
ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಆಭರಣ" (ಗಂಗಾಮ). ೫. ಅಂಗುಲೀಯ (ಕಿ).
೬. ಗಜಕರ್ಣಿಕೆಯ ಗಿಡ. ೭. ಅರಿದಾಳ: ಅಂಗುಲಿ ಕಚೋರವೆನಲರಿ
ದಾಳಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೭). ಅಂಗುಳ್ಳಿ: ೧. ಅಂಗುಳಿ ಮಡಿದ
ಕುಡಿತೆಯಂ ಪ್ರಸ್ಯತಿಯೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೮೩). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ (ಮುಟ್ಟು
ವುದು, ತುರಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ): "ಬೆರಂಟು - ಅಂಗುಲಿಕ್ರಿಯಾ
ಯಾಂ" (ಶಮಧಾ). [ಅಂಗುಲಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಗುಲಿತ್ರಾಣ (ನಾ). ಬೆರಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧನ; ಬೆರಳು
ಕಾಪು. [ಅಂಗುಲಿ + ತ್ರಾಣ]

ಅಂಗುಲಿನಿ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೂದಲು ಇರುವ
ಹೆಂಗಸು (?): ಮೊಜೆಯಿಲ್ಲದಳಂಗುಲಿನಿಯನಜೊದುಂಬೆಯ ಹೊಕ್ಕ
ದಿದಳಂ ಯೋಗಿನಿಯಂ ನೆಜೆ ಮಿಹಂದಪ್ಪದಳಂ ಪೆಜತೇನೊ ವಯೋ
ಧಿಕೆಯುಮಾಗದು ಕೂಡಲ್ (ಮದತಿ. ೯-೩).

[~ ಅಂಕುರ?]

ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು:
"ಅಡೆ-ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣ" (ಶಮಧಾ). [ಅಂಗುಲಿ + ಪ್ರಹರಣ]

ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಮುದ್ರೆಯುಂಗುರ.

[ಅಂಗುಲಿ + ಮುದ್ರಿಕೆ]

ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರೆ (ನಾ). = ಅಂಗುಲಿಮುದ್ರಿಕೆ.

[ಅಂಗುಲಿ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಂಗುಲಿಮೋಟಿನ (ನಾ). (ಬೆರಳಿನಿಂದ) ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುರಿಯುವುದು;
ಚಿಟಿಕೆ ಹೊಡೆಯುವುದು; ನೆಟ್ಟಿಕೆ; ಚಿಟಿಕೆ.

[ಸಂ. (ಅಂಗುಲಿ + ಮೋಟಿನ)]

ಅಂಗುಲೀಯ (ನಾ). = ಅಂಗುಲೀಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲೀಯಕ (ನಾ). ಉಂಗುರ. [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲ್ಯಾಭರಣ (ನಾ). ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಭರಣ;
ಉಂಗುರ. [ಅಂಗುಲಿ + ಆಭರಣ]

ಅಂಗುಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಹೆಬ್ಬೆರಳು: ಅಂಗುಷ್ಠ ಬಾತರೆ ಪರ್ವತವಾದೀತೆ?
(ಗಾಡ). ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಅಗಲದ ಅಳತೆ (ಒಂದು ಅಂಗುಲಕ್ಕೆ ಸಮ
ವೆಂದು ಎಣಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಸೇನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ವಿದ್ಯೆ:
ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಸೇನಾದಿ ಸಪ್ತಶತ ಪುಲ್ಲಕವಿದ್ಯೆಗಳುಮಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೩).
[ಸಂ. (ಅಂಗುಷ್ಠ + ಪ್ರಸೇನ)]

ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ 'ಅಂಗುಸ್ತಾನು' ನೋ.

ಅಂಗುಸ್ತಾನು, ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ (ನಾ). ಹೊಲಿಯುವಾಗ ಬೆರಳಿಗೆ
ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಲೋಹದ ರಕ್ಷೆ; ಬೆರಳುಕಾಪು; ಬೆರಳುಟೋಪಿ.
ಅಂಗುಸ್ತಾನಿ (ಕಿ).

[← ಪಾರ. ಅಂಗುಷ್ಠದಾನ್; ಹಿಂ. ಅಂಗುಸ್ತಾನಾ; ಮರಾ.
ಅಂಗುಷ್ಠಾನ್, ಅಂಗುಸ್ತಾನ್, ಅಂಗುಸ್ಥಾನ್]

ಅಂಗುಳ್, ಅಂಗಳ್ಳ, ಅಂಗುಳ್ಳಿ, ಅಂಗುಳ್ಳಿ, ಅಂಗುಳು (ನಾ).
೧. ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನ ದ್ವಾರವನ್ನೂ ಬಾಯನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿ
ಸುವ ಕಿರುನಾಲಿಗೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಗಂಟಲಿ. ಮೇಲಟ್ಟು; ಅಟ್ಟಣ:
ಅಂಗುಳೊಳಡಿಸಿದ ವಿಷಮುಂ... ಅಮರ್ದಿರೆ ಮದನಹರಂಗೆಣೆಯನಿಪು
ದಜನೆನುಗೆ ಖಳರಭಿವಂದ್ಯರ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೬೩); ಅಂಗುಳ್ಳುಟ್ಟಿದ
ಜಗಮಂ ನುಂಗುವ ಲಯಕಾಲಕಾಲನಾರಭಟಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೪೯);
ಅಂಗುಳೊಳ್ ವಿಷಮಾಂತು ವಿವರದಲ್ಲಿರ್ದು ತನ್ನಂಗಮಂ ತುಳಿಯೆ
ಕಡಿದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧-೧೭). ಅಂಗಳ್ಳಿ: ೧. ಅ ಬಕಪಕ್ಷಿಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ
ಉರುಪನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು (ಭಾಮ್ಯತ. ೩೧೩). ೨. ಕಿರುನಾಲಿಗೆ (ಉಕ).
ಅಂಗುಳ್ಳಿ: ೧. ನೀರಿಲ್ಲದಂಗುಳಗಳೊಡಗುತುಂ (ಚಿಬಪು. ೫೭-೨೪).
ಅಂಗುಳ್ಳಿ: ೧. ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳಂ ಸುದತಿ ತನ್ನಂಗುಳದಿನೊತ್ತು
ವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೧). ಅಂಗುಳು: ೧. ಮಗುವು ಸತ್ತು ಕೊರಳು
ಕುಗ್ಗಿದು, ಅಂಗುಳಾದದು (ಮೋಳಮಾ. ೮೦೦); ಕೂಳಿಲ್ಲದೆ... ಹೂಳಿ
ದಂಗುಳು ಸಾರವಪತ ಬಾಯಿ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೦-೪೮). ೨. ನಾಲಿಗೆ ಅಂಗುಳು
ಗಳಿಂದ ಸ್ವಾದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೬). ಅಂಗಳದ ಮುಳ್ಳು=
ಅಂಗುಳಿಮುಳ್ಳ (ಕಿ). [ದೇ. ? || ತೆಲು. ಅಂಗಿಲಿ].

ಅಂಗುಳ್ಳಿ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗುಳ್ಳಿ 'ಅಂಗುಲಿ' ನೋ.

ಅಂಗುಳ್ಳಿ 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗುಳ್ಳಿ 'ಅಂಗುಲಿ' ನೋ.

ಅಂಗುಳಿಮುಳ್ಳ (ನಾ). ಕಿರುನಾಲಿಗೆಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ;
ಕಿರುನಾಲಿಗೆ ಊದಿಕೊಂಡು ನುಂಗುವುದಕ್ಕೂ ಉಸಿರಾಡುವು
ದಕ್ಕೂ ಕಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ರೋಗ: ಬೊಪ್ಪಂಗೆ ಬೆಟ್ಟತಂ
ಗುಳಿಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಮುಳ್ಳದಾಯಿತು ಕೆಟ್ಟಿನನ್ನೇಗುವೆನೆನತಳಲ್ಮುಟ್ಟು ಸತಿ
ಸುಕುಮಾರನಿದರ್ ಚೇಷ್ಟೆಯಂ ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೨೨).

[ಅಂಗುಳ್ಳಿ (< ಅಂಗುಳ್) + ಮುಳ್ಳ]

ಅಂಗುಳು 'ಅಂಗುಳ್' ನೋ.

ಅಂಗೂರ (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷೆ.

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಂಗೂರ; ಮರಾ. ಅಂಗುರ, ಅಂಗೂರಾ]

ಅಂಗೂಷ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುಸಿ. ೨. ಬಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಗಯ್, ಅಂಗಯ್, ಅಂಗೈ (ನಾ). ಕೈಯ ಒಳಭಾಗ; ಕರತಲ:

ತಾನಂಗೈಯ ಪದ್ಮದಿಂ ಚರಣಗಳ ಪದ್ಮಗಳಿಂದ ಗಿರಿಸುತೆಯೆಸೆದಳಾ (ಗಿರಿಕ. ೩-೫೮); ಗಂಗಾಜೂಟ ಲಲಾಟಾಕ್ಷ ಜಯಯೆಸುತಂಗೈಯ ನಿಖಿ ಲಾಂಗುಲಿಯ ಮಂಗಳ ವ್ಯಷಭಮುದ್ರೆಯ ನಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೨೨-೩೭). ಅಂಗಯ್: ಮನಮನಂಗಯ್ಯಲ್ಲಿ ಕೈ ತೋರ್ಪೆನೆಂಬಂತೆ (ಕಾದಂಭಾ. ೭೪೬); ಆದಿತ್ಯನನಂಗಯ್ಯಾಳ್ ಮುಚ್ಚಲಾರ್ಗಮೇಂ ಬಂದ ಪುದೇ (ಸಮಸ. ೨-೯೨); ಅಂಗಯ್ಯ ಲಿಂಗಮಂ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗ ದೊಳು ಸಂಗವೆಂಬುದು ಸಂಶಯವೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೭-೧೬); ಅಂಗಯ್ಯಲಾಡುವ ಗಿಳಿ ಮುಂಗಯ್ಯ ಮೇಲಣ ಗಿಳಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೨-೬). ಅಂಗೈ: ಅಂಗೈಯೊಳಗಣ ಹಂಸೆ ಹಾಲನೊಲ್ಲದೆ ನೀರ ಕುಡಿಯಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೪); ಸೋಗಿಲ ಸುಧಾಕಿರಣವಂಗೈಯ ಮಾಣಿಕಂ (ಬಸರ. ೧-೧೪೩); ಕೂರಂಜಿನಲಿ ನೃಪನಂಗೈಯನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ. ೧೦-೫೭); ಅಂಗೈತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ); ಅಂಗೈ ಹುಣ್ಣಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಯಾಕೆ? (ಗಾದೆ). ಅಂಗೈಯ ನೆಲ್ಲಿ = ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ: ಎಲ್ಲಾ ಪುರುಳಗಳನಂಗೈನೆಲ್ಲಿಯವೋಲ್ ತಿಳಿದಿರ್ಕುಂ (ಚಿಕಿ ವಂ. ೧೧೦-೨೧). ಅಂಗೈಯ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ = ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ: ನಿನ್ನ ತಪ್ಪು ಅಂಗೈಯ ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಯಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಂ-೦ (< ಅಗಂ) + ಕೆಯ್; “ಅಗಂ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ “ಅಗ-೧” ನೋಡಿ. P ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳ ಮೇರೆಗೆ, ಅಡಿ + ಕೆಯ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೯ ಉದಾ; ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ; ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೬ ಪ್ರಯೋ). || ತಮಿ. ಅಜ್ಜಿಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಂಗೈ]

ಅಂಗೈಗೆರೆ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಗೆರೆ, —ರೇಖೆ.

[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೈಯ್) + ಗೆರೆ]

ಅಂಗೈತಳ (ನಾ). ಅಂಗೈಯ ಪ್ರದೇಶ: ನಿರ್ದೋಷವರಂಗೈತಳಕೆ ಬಂದರೆ ಸರುಷ ಪಾಷಾಣ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ. ೧೪-೪೬); ನುಡಿದರಂಗೈತಳದ ಬಾಯ್ಕಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೯); ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟ ನಂಗೈತಳದ ನೊಸಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨೫-೩೪). ಅಂಗೈತಳದ ಬಾಯ್ಕಳಲಿ = (ಭಯ ವಿನಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಬಾಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು. ಅಂಗೈತಳದ ನೊಸಲಿನಲಿ = ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ತೋರದೆ, ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ. [ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೈಯ್) + ತಳ]

ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ. ೨. [ಆಲಂ] ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ; ಕರತಳಾಮಲಕ: ಮಾಯದ ಕಡ್ಡೆ ಗೆಲ್ಲವೂ ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿ (ನಡವಾ. I, ೪೩೬).

[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೈಯ್) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅಂಗೈಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಕೈತುತ್ತು: ಅವನ ಮಕ್ಕಳು ಅಜ್ಜಿಯ ಅಂಗೈಬುತ್ತಿ ಗಾಗಿ ತನ್ನ ಸುತ್ತು ಸುಳಿವಾಡಬೇಕು (ಗಂಮಾಯ. ೩).

[ಅಂಗೈ (< ಅಂಗೈಯ್) + ಬುತ್ತಿ]

ಅಂಗೈಸು ‘ಅಂಗವಿಸು’ ನೋ.

ಅಂಗೋಟಿ (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ. (ಕ). [ಸಂ. ಅಂಗಪಟ್ಟಿಕಾ?]

ಅಂಗೋಡು (ನಾ). ಅಂಗವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದು; ಸಂಬಂಧವಟ್ಟಿದ್ದು(?): ಅದಕೆ ಬಂದ ಮನೆ ನೆಲ ಐರಾಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ . . . ತನಗೆ ಬಂದ ತೋಟ ಮನೆ ನೆಲ ಹೊಲ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ (ಕಾ. III-i, ೬-೧೨, ೨೦; 1348); ಮನೆ ಮನೆ ಠಾಲು ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೀರು ದಾರಿ ನಿಧಿ

ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾ[ಷಾ]ಣ ಅಕ್ಷೀಣ ಅಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ (ಕಾ. I, ೫೩-೧೯; 1433); ಆ ಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ ಮನೆ ಮನೆತಾಣ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಸಸಿ ನೆಲ ಹೊಲ ಮರ ಫಲ ಬೆ[ಣ] ಬಿಳಿರು ಬೆಟು ಬಿಟಿ ಮುಂತಾಗಿ ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹಿತವಾದ (ಕಾ. III-i, ೭-೧೯, ೨೦; 1527); ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲ್ಲಿಂದ ಒಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಮಕ್ಕ ಹಕ್ಕಲು ಬೆಟ್ಟು ತಿಟ್ಟಿ ಕಾನು ಕಾಡಾರಂಭ ಅಂಗೋಡು ಅಂಗಫಲ ನೀರದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಅಕ್ಷೀಣ ಅಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ನವಕ್ರುತ ಕಿರು ಕುಳ ಸುನರ್ವದಾಯ ಸರ್ವಾಂಗೋಡು ಸಹವಾದ ಭೂಷಿ ಮನೆಯಂನು ಗೈಸಿ ರೂಪಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೪-೬೨; 1668).

[< ಅಂಗೈ + ?]

ಅಂಗೋಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ದೇಹ ಮತ್ತು ಅವಯವಗಳು. ೨. ಅಂಗ ಮತ್ತು ಅದರ ಉಪಭಾಗ: ಒಡಲನಾವನಿಸಿದಂಗೋಪಾಂಗಸಂಕುಳದ ನಡುವೆ ನಯನದ್ವಯಂಗಳು (ಹಚಕಾ. ೨-೫). [ಅಂಗೈ + ಉಪಾಂಗ] ಅಂಗ್ರೇಜಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆ: ನಮಗೆ ಅಂಗ್ರೇಜಿ ತಿಳಿಯಾದಿಲ್ಲೇನು (ಎತ್ತಿಕ್ಕ. ೫೬).

[← ಹಿಂ. ಅಂಗ್ರೇಜೀ; ಮರಾ. ಅಂಗ್ರೇಜ್, ಅಂಗ್ರೇಜೀ (< ಇಂ. English)]

ಅಂಘರಿಕೆ ‘ಅಂಗರಕ್ಕ’ ನೋ.

ಅಂಘವಣಿ ‘ಅಂಗವಣಿ’ ನೋ.

ಅಂಘವಿಸು ‘ಅಂಗವಿಸು’ ನೋ.

ಅಂಘಾ[ಘೋ]ಬಳೆ (ನಾ). ಪಾಪದ ಶಕ್ತಿ, —ಪ್ರಭಾವ: ಅಂಘಾ [ಘೋ]ಬಳದಿಂ ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ಘಟಿಯಸಿ ಸುಪೂಜಿತಾರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಕಠೋರವಾಣಿಗಳಿಂ ಘಾತಿಸುತರ್ದಿಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೩). [ಸಂ. ಅಂಘೋಬಲ (ಅಂಘಸ್ + ಬಲ)]

ಅಂಘೈಸು ‘ಅಂಗವಿಸು’ ನೋ.

ಅಂಘ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲು; ಹೆಜ್ಜೆ. ೨. ಮರದ ಬೇರು. ‘ಅಂಘ್ರಿಪ’ ಪರಾ. ೩. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಪಾದ: ಪೂಳವ ಮೊದಲಿನೆರಡು ಪದದ ಬಹುಕ ಚರಣಧರಡುವೆಡೆಗೆ ಕಳೆಗಳರ್ಕ್ಕಸಂಖ್ಯೆಯಾಜು ಮೂ ಅಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂಘ್ರಿಗೆ (ಭಂಡೋಂಬು. ಕ. ೫-೨೧ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಂಘ್ರಿತಲ (ನಾ). ಅಡಿ; ಅಂಗಾಲು. [ಅಂಘ್ರಿ + ತಲ]

ಅಂಘ್ರಿತ್ರಾಣ (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಎಕ್ಕಡ. [ಅಂಘ್ರಿ + ತ್ರಾಣ]

ಅಂಘ್ರಿಪ (ನಾ). ಪಾದದಿಂದ (ಎಂದರೆ ಬೇರಿನಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು; ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕೆ.

[ಸಂ. ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕಾ (ಅಂಘ್ರಿ + ಪರ್ಣಿ + -)]

ಅಂಘ್ರಿಫಲ (ನಾ). ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಯಕೃತ್ತು: ಕರ್ಕಂಡಮಂಘ್ರಿಫಲ ಮನೆ ಕಾಲಖಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೭). [ಅಂಘ್ರಿ + ಫಲ] ಅಂಘ್ರಿವಲಯ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸುತ್ತು; ಪಾದದ ಹೊರಮೈ; ಗೊರಸಿನ ಸುತ್ತು: ಜಾತಿವರ್ಣದ ಹಯಕ್ಕಂಘ್ರಿವಲಯಂ ವಾಲ ಮೋತು ಕಪ್ಪಾಗೆ ಸತ್ಪಾಧಿಕಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೨-೧೭).

[ಅಂಘ್ರಿ + ವಲಯ]

ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕೆ (ನಾ). “ನರಿಹೊನ್ನೆ ಗಿಡ; ಕೋಲು ಹೊನ್ನೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ). [ಸಂ. ಅಂಘ್ರಿವಲ್ಲಿಕಾ (ಅಂಘ್ರಿ + ವಲ್ಲಿ + -)]

ಅಂಚಟಿ (ನಾ). ಬತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಇರುವವನು(?): ಅಂಚಟಿಗಳಜಾದ ರುಳಿರುಂ ಭವಂಬಡೆದ ವೊಡೆಗಂಜುಗಳ್ ಮಲಿನದೇಹದ ಮರ್ಕಟರ್ (ಮದೇಪು. ೨೪-೨೭). [ಸಂ. ಅಚ್ಚದ?]

ಅಂಚಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ವಸ್ತುವಿಶೇಷ. 'ಅಱುವೆ' ಪರಾ.

[< ಹಚ್ಚಡ (< ಪಚ್ಚವಡ)? ಅಥವಾ < ಅಂಚೆ?]]

ಅಂಚಲ, ಅಂಚಳ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆಯ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀರೆಯ) ಸೆರಗು. ಅಂಚಳ: "ಅಂಚಳಮೆಂಬುದು ಸೀರೆಯ ಸೇಜಗು" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೨೯೬); "ಅಂಚಳಂ ಸೇಜಗಿನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಂಚಲಗಪ್ಪು (ನಾ). ನೀಲವರ್ಣದ ಸೆರಗುಳ್ಳ ವಸ್ತ್ರ (?): ನವೀನ ಚೀನದುಜ್ಜುಳಿಪ ದಳಿಂಬವಾವರಿಸಿದಂಚಲಗಪ್ಪುರದೊಪ್ಪುವಾರಮಾರಳ ವಿಯ ಮುತ್ರಿನೆಕ್ಕಸರದೋಲೆ ವಿಲಾಸಮನೀಯ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೪).

[ಅಂಚಲ + ಕಪ್ಪು (< ಕಪ್ಪು_೧)]

ಅಂಚಳ 'ಅಂಚಲ' ನೋ.

ಅಂಚಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಗತವಾದ; ಕಳೆದ. ೨. ಬಾಗಿದ; ಕೊಂಕಿದ; ವಕ್ರವಾದ. ೩. ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಮನೋಹರ; ಸುಂದರ. ೫. ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಶ್ರೇಷ್ಠ. ೬. ಸ್ಪಷ್ಟ; ಹೊಳೆಯುವ: "ವಿಶದಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪ್ರಕಾಶಮಂಚಿತಂ ಪ್ರಕಟಂ ಸ್ಪಟಂ ಕಾಣ್ವದಕ್ಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೭). (ನಾ). ೭. ಅಭಿನಯದ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಚಿತ್ಯ (ನಾ). "ಹೊಲಿದದ್ದು; ಚೀಲ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಸಂಚಳವನೀಯದಲೆ ಲಂಚಕರ ಹೊಗಿಸದಲೆ ಅಂಚಿತವನೊಡಜು ಕಳುಹಿ ದರೆ ಅಕಸಾಲೆ ವಂಚಿಸಲಿಕಜಾಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೭). [?]

ಅಂಚಿರ (ಗು). ಅಸ್ಥಿರ; ಚಂಚಲ: ಪೂಸನನೆಯೊಳ್ ಪಸುರ್ಪಲರೊ ಳಂಚಿರಮಲ್ಲದ ಬೆಳ್ಳು (ಅದಿಪು. ೧-೬೬); ಅಂಚಿರಮಲ್ಲದೆ ಬೆಳ್ಳಗುವ ಚಂಚದ್ಭೂಷಣ ಮಣಿಪ್ರಭಾಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ಸಂಚಳಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲ್ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದರಮರಾಂಗನೆಯರ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೮-೬೫); ಮುಗುಳ ತೊಡಂಬೆ ಗಂಟೊಡೆಯ ಮೊಟ್ಟೆಗೆ ಬೆಳ್ಳುಣು ಪುಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟಿ ಕೇದಗೆಗಳಿಸೊರ್ಕು ಚೀತರಿಸಿ ಚಾದಗೆಂಚಿರಮಾಗಿ ರಾಗಮಂಚಿಗೆ . . . ತೀಡಿದುದು ತಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪಶ್ಚಿಮಾನಿಲಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೭೬); ಅಂಚಿರಮಲ್ಲದೆ ಮೂಡಲ್ ಮಿಂಚುಪೊಡಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೨೦) [ಅಂಚಿರ ಮಲ್ಲದೆ = ಒಂದೇ ಸಮನು]. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರ ?]

ಅಂಚಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಚು ಆಗುವಂತೆ ಇರಿಸು: ಪ್ರೇಮ ಪುಷ್ಪ ಕೆ ಮೊನಚು ಗರಗವನಂಚಿರಿಸಿ ಏಂ ಮಾಡಿದನೊ ಬೊಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೪೧೭). [ಅಂಚು + ಇರಿಸು]

ಅಂಚು (ಕ್ರಿ). ತುಳಿ; ಅದುಮು: ತೋರಿತು ಅವನಂಗಳ ಪರ್ವತ ದೊಲು ತೋರವು ಅತಿಬ್ಯಾಗೆ ಅನಂತಬಲಾತ್ಮಕ ಹಿಡಿದಂಚಲು ಅವ ನಾನಾ ಯತ್ನದಲಿ ದಾನವರಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದು ಶ್ರೀಹರಿ ಅನಾಯಾಸದಲಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೩೬-೪, ೫). [← ? ತೆಲು. ಅಂಚು = ತುಳಿ, ಬಾಧಿಸು]

ಅಂಚು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನ ಕೊನೆಯ ಮೇರೆಯ ಗೆರೆ; ಮೇರೆ; ತುದಿ; ಅರುಗು; ತೀರ: ಪಿಟ್ಟಿಯನೊತ್ತಿ ಲತೆಯೊಡರಡು ಬಟ್ಟಲ ನಡುವೆಯಿರಿಸಿಯೆರಡಜಂಚುಗಳ ಮುಜಾದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೧); ಪಾಲೊಳಗೆ ಅಂಚಿನೊಳು ಸುಣ್ಣದ ಕುಜುಹನಿಕ್ಕು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೯); ಮಿಂಚಿನ ಕೊಡೆ ಸಾಧಿಸಿದರೊ ತಂಗಾಳಿಯಂಚಿನೊ ಳಾಡಿ ಕಲಿತರೊ (ಭರತ. ೧೩-೧೫೨); ಪ್ರಥಮ ಕಂಕಣದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವ ಅಂಚು ಆಗಲವು ಮೂರು ಸಾವಿರ ಅಸುರರಾಶ್ರಯವು (ಶರಣ. ೧೭-೨); ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹೋದರೆ ಮಿಂಚಿನ ಭಯ ತಪ್ಪಿತೆ? (ಗಾದೆ); ಅಂಚು ಇಲ್ಲದ ಹೊಲವಿಲ್ಲ ಸಂಚು ಇಲ್ಲದ ಮಾತು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಟ್ಟೆಯ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸೀರೆ ಧೋತ್ರಗಳ, ಉದ್ದದ ಕಡೆಯಭಾಗ, —ಕರೆ: "ವಸನಾಂತಮಂಚಳಂ ವರ್ತಿಸಿಚಂದಶೆಯಂಚು ವಸ್ತ್ರಯಕ್ಕಂ ಕರೆಗಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೭-೧೬); ಅಕೆಗೆ ದೊಡ್ಡಂಚಿನ ಸೀರೆಯ ಮೇಲೆ ಬಹಳ

ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). IP ಕಡ್ಡಿಯಂಚು, ರೇಷ್ಮೆಯಂಚು, ಗುಂಡಂಚು, ನೂಲಂಚು, ಜರತಾರಿಯಂಚು ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ಬಟ್ಟಹೊಂಬರಿವಾಣದಂಚಿನೊಳಗೆ ಸಾಲು ಬಟ್ಟಲು ಕೆಲವು ಬಟ್ಟಲೊಳು ಇಟ್ಟು ಮಾಡಿಕದ ಸೋಟಿಗೆಗಳಿಸೆಯ (ಭರತ. ೪-೬೩); ಅವರ ಮನೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಅಂಚು ? / ತೆಲು. ಅಂಚು]

ಅಂಚುಕಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅಂಚನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿಸು; ಕರೆ ಕಟ್ಟಿಸು. [ಅಂಚುಕಟ್ಟು + -ಇಸು]

ಅಂಚುಕಟ್ಟು, ಅಂಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸು; ಬದುಹಾಕು. ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಹೊಲಿಸು ಅಥವಾ ಹೆಣೆದು ಕೂಡಿಸು; ಕರೆಕಟ್ಟು. ಅಂಚುಗಟ್ಟು (+).

[ಅಂಚು + ಕಟ್ಟು]

ಅಂಚುಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಚುಕಟ್ಟು ೨. [ಅಂಚು + ಕೂಡಿಸು] ಅಂಚುಗಟ್ಟು 'ಅಂಚುಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಂಚುಗಾಣ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅಂಚುಕಟ್ಟುವವನು; ಕರೆಕಟ್ಟುವ ವನು: ಸಂಚುಗಾಣರ ಕಮ್ಮೇರ ಅಂಚುಗಾಣರ ಸಮ್ಮಗಾಣರ ಸದನದ ಸಂಚಯವೆಸೆದುದದಜೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೪).

[ಅಂಚು + -ಗಾಣ (< -ಕಾಣ)]

ಅಂಚೆ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ; ಜಾಡು: "ಪಥಭೇದದೊಳ ಗಂಚೆಯು" (ಕಶಮಂ. ೮೬); ಸಂಚಿತ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳ ಪಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿರದೆ ಇದರಂಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ರಚ್ಚೆ]ಯ ತಿಳಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೫೭). ೨. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಜಲು ಮಜಲಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವ ಮಾರ್ಗ; ಟಿಪಾಲು; ಮಜಲು ಪ್ರಯಾಣ; ಮಜಲು ಸಾಗಣೆ: ಮಹೀಪತಿ ತನ್ನ ಅಂಚಿಗಮನೆಯ ನೆನೆದು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನಂದಂಚಿಯ ಮೇಲೆ ದುರ್ಗವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೮). ಅಂಚೆಯ ಊಳಿಗ = ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕೆಲಸ; ಟಿಪಾಲು ಇಲಾಖೆಯ ಕೆಲಸ: ಅಂಚಿ[ಯ] ಊಳಿಗದವರಿಗೆ ಗೊತ್ತುಗಾರನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಅಂಚಿ ಮುತ್ತದ್ದಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೪೨). ಅಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ಹೋಗು = ಟಿಪಾಲು ಮೂಲಕ ಹೋಗು; ಮಜಲು ಮಜಲಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡು. 'ಅಂಚಿಕಚೀರಿ', 'ಅಂಚಿಕಾಗದ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಞ್ಚಲ್; ತುಳು. ಅಂಚಲ್; ತೆಲು. ಅಂಚೆ, ಅಂಚಿಯ]

ಅಂಚೆ (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ; ಕೊನೆಯ ಭಾಗ: ಮಿಂಚುವ ಚಂದ್ರಂ ಗಂಚೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಗಂಚಿತ]ರುದ್ರರ್ ಸಂಚಿಸೆ ವೃತ್ತಂ ಕಾಂಚನಮಾಲೇ (ಭಂದೋಬು. ಕಿ. ೨-೮೭); ಮಿಂಚಿನಂಚಿವರಸು ಕಾಮುಗಿಲ ದಿಬಲು ಕಾಲುಜೊಡಂತೆ ಮೇಲೆ ಮೆಜೆಯೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ನ).

[~ ಅಂಚು ?]

ಅಂಚೆ (ನಾ). ಹಂಸ; ಹಂಸಪಕ್ಷಿ: "ಅಂಚಿ ಸಿತಚ್ಚದ ಖಗಂ ಮರಾಳಂ ಹಂಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೧೮); "ಅಂಚಿಗಳೆಂದು ಹಂಸಗಳೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೧); "ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತಂ: ಹಂಸ - ಅಂಚೆ" (ಶಮದ. ೨೬೩, ಪ್ರಯೋ.); "ಅಸ್ವರ ಹಕಾರ ಲೋಪಕ್ಕೆ: ಹಂಸ - ಅಂಚೆ" (ಶಮದ. ೨೭೧, ಪ್ರಯೋ.); ಕೋಗಿಲೆ ಚಾದಗೆ ಪೊದಗೆ ಮೂಗಿಗಲಿಂಜಂಚಿ ಕೊಂಚಿ . . . ಬಲಾಕೆ ಲಾವುಗೆ ಸೇನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೧೦೪೪); ಅಂಚಿಯುರ್ಕು ಪೊಸತಾಯ್ತು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೭-೬೯); ಬಿಜ್ಜಿವೃತ್ತೆಸೆ ವಞ್ಚಿಯ ಸಜ್ಜುಳಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೮); ಇಳಿದನಂಚಿಯಲಂಬರದಿ ನಂಬರಮಡಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆನೆ ನಾರದನು (ತೋರಾ. ೧-೫-೨೧); ಆ ಕೆರೆಯ

ನೀರಿನೊಡನೆ ಆಟವಾಡುವ ಅಂಚೆಯೊಂದನ್ನು ಕೋವಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡಿದ್ದ (ನೂರಜ. ೬೬). [ಸಂ. ಹಂಸ]

ಅಂಚೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: “ಅಂಚೆಯೆಂದು ಕಪ್ಪಡಂ” (ಶಬ್ದಸಾ. ೨೦-೨೯೩); ಒಂದಂಚೆಯಂ ಪೊದೆಯೊ[ದೊ]ಂದಂಚೆಯನುಟ್ಟ ನಿನ್ನಿರವಿ ದೇನಂಭೋಜಪತ್ರೇಕ್ಷಣೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೬); ಅರುಣಾಂಬುಜದಳ್ಳಿ 5 ಲರೆಸಳ್ಳಂಚೆಯೊಳ್ ಸಂಚಲಿಸದೆ ಜಲಬಿಂದು ನಿಂದುವೆನೆ ಸೊಗ ಯಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೫೮); ಅರಿಸಿನದಂಚೆಯನಿನಿಸೋಸರಿಸಲುಮಿ ಯದೆ ಯಶೋದೆಯಾತಂ ಪೀತಾಂಬರನೆಂದು ಧರೆಗೆ ಪೇಟ್ಟಂತಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೫೩). [ಸಂ. ಅಂಚುಕೆ?]

ಅಂಚೆಕೆಚೇರಿ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕೆಚೇರಿ; ಟಪಾಲು ಕೆಚೇರಿ: ಅಂಚೆಕೆಚೇರಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಹಳ ಸಮಾಪ ದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಚೆ + ಕೆಚೇರಿ (< ಕಛೇರಿ)]

ಅಂಚೆಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. = ಅಂಚೆಕೆಚೇರಿ: ಹೈಮವತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಮೆಯಿಳಿಸಿದ ಕಟ್ಟು ಬಂದಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಅಂಚೆಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪಡೆಯಬೇಕು (ನರಸ. ೮೦). ೨. ಮಜಲು ಪ್ರಯಾಣದ ಒಂದು ಹಂತ; ಮಜಲು. [ಅಂಚೆ + ಕಟ್ಟೆ]

ಅಂಚೆಕಾಗದ (ನಾ). ಅಂಚೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿಸುವ ಕಾಗದ; ಟಪಾಲಿನ ಮೂಲಕ ಬಂದ ಕಾಗದ: ಅಂಚೆಕಾಗದ ಮುಂಚೆ ಬಂದರೆ ಲಂಚ ಯಾಕೆ? (ಗಾಡ). [ಅಂಚೆ + ಕಾಗದ]

ಅಂಚೆಗಮನೆ (ನಾ). ಹಂಸದ ನಡಗೆಯಂತೆ ನಡಗೆಯುಳ್ಳವಳು: ಮಹೀಪತಿ ತನ್ನ ಅಂಚೆಗಮನೆಯ ನೆನೆದು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನಂದಂಚೆಯ ಮೇಲೆ ದುರ್ಗವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೮); ಅಂಚೆಗಮನೆ ನೋಡಿ ಮೊಗ ದಿರುಹಿದಳು (ಭರಣ. ೫೬-೮); ಅಂಚೆಗಮನೆಯೊರ್ವಳು ನವರತ್ನದ ಕುಂಚವ ಬೀಸಿದಳೊಲೆದು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೭೮).

[ಸಂ. ಹಂಸಗಮನಾ (ಹಂಸ + ಗಮನ + -)]

ಅಂಚೆಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ಹಂಸದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಸಂಚಾರಮಾಡು ವವಳು; ಸರಸ್ವತಿ: ಅಂಚೆಗಾಮಿನಿಯನ್ನ ಹೃದಯದಿ ಚಂಚಲಿಸ ದನವರತ ನಿಂತು ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವ ತಿಳಿಸು ತ್ರೈಜಗದಂಚೆ ಸುಜನಾಂಚೆ (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೬). [ಸಂ. ಹಂಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಂಚೆಗಾರ (ನಾ). ಅಂಚೆಯವನು; ಟಪಾಲನ್ನು ಹಂಚುವವನು: ಮುತ್ತಲದ ನೆತ್ತರವ ಚಿಮ್ಮಿ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಹೂ ಸುಗ್ಗಿಯೊಲುಮೆಯ ತಂದ ಅಂಚೆಗಾರ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೭-೨). [ಅಂಚೆ + -ಗಾರ (< ಕಾಣ)]

ಅಂಚೆಚೀಲ (ನಾ). ಟಪಾಲಿನ ಕಾಗದ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹಾಕುವ ಚೀಲ (ಮೈಗಣ. IV, ೭೬೨). [ಅಂಚೆ + ಚೀಲ]

ಅಂಚೆಜವಾನ (ನಾ). = ಅಂಚೆಯಾಳು: ಹೊಸ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ತವರಿಗೆ ಕಳುಹಿದ ಗಂಡನಂತೆ ಉಶ್ ಉಶ್ ಎಂದು ಉಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಕಂಡ ಕಂಡವರ ಮೇಲೆ ಹರಿಹಾಯುತ್ತ ಅಂಚೆಜವಾನನಿಗಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೭). [ಅಂಚೆ + ಜವಾನ]

ಅಂಚೆಟಪಾಲು (ನಾ). ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಅಂಚೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಬರುವ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು.

[ಅಂಚೆ + ಟಪಾಲು (< ಟಪ್ಪಾಲು)]

ಅಂಚೆಡಬ್ಬ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಈ ಕಾಗದವನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೋಗಿ ಅಂಚೆಡಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಬಾ (ರೂಢಿ). [ಅಂಚೆ + ಡಬ್ಬ]

ಅಂಚೆಡಬ್ಬಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಂಚೆಡಬ್ಬ: ಉಳಿದೊಂದು ನಾಲ್ಕಾಣೆಯನ್ನು ಅಂಚೆಡಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಲಂಚವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕೈಮುಗಿದು ಅರ್ಚಂ 45 ಟಾಗಿ ಹೋಗಲೆ ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾನಿಸಿದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೮). [ಅಂಚೆ + ಡಬ್ಬ]

ಅಂಚೆದಾರ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ನೌಕರ; ಅಂಚೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ (*). [ಅಂಚೆ + -ದಾರ]

ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್ (ನಾ). ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯ ಗರಿಯ ನವಿರು: ಅಂಚೆ ದಿಪ್ಪುಳ್ ಸಜ್ಜೆಯೊಳ್ ಪವಡಿಪಾತನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೨-೫೦೧).

[ಅಂಚೆ + ತಿಪ್ಪುಳ್ (< ತಿಪ್ಪುಟ್ಟಾ)]

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳು (ನಾ). = ಅಂಚೆದಿಪ್ಪುಳ್: ಕನಕಮಯಮಂಚಾಗ್ರ ದಂಚೆದುಪ್ಪುಳಿನ ಪಾಸಿನಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಸಾಂದಪು. ೮-೧೯).

[ಅಂಚೆ + ತುಪ್ಪುಳು (< ತುಪ್ಪುಟ್ಟಾ)]

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು ‘ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು’ ನೋ.

ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು, ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು (ನಾ). ಹಂಸ ಪಕ್ಷಿಯ ವ್ಯವಹಾರದ ಗರಿಯನ್ನು, ತುಪ್ಪುಳನ್ನು, ತುಂಬಿ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ; ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪ: ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಸತಿ ಗೂಡಿ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಕುಳಿತನುತ್ಪವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೬-೧೮); **ಅಂಚೆ ದುಪ್ಪುಳುವಾಸು:** ಕಪ್ಪುರವುಡಿ ಕುಂಕುಮವೆರಸಿದಂಚೆದುಪ್ಪುಳು ವಾಸಿನಿಂಧನವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೬೫); ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು ಕಾಳುಡೆ ಮಲಗು ಪೊಣ್ಣಂಚಿಯ ಮೇಲೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು (ಭರಣ. ೧೫-೨೭); ಸೆಳೆಮಂಚ ದಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯವನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೩೦). [ಅಂಚೆ + ತುಪ್ಪುಳ್ (< ತುಪ್ಪುಟ್ಟಾ) + ಪಾಸು]

ಅಂಚೆದೇರ (ನಾ). ಹಂಸವನ್ನು ಪಾಹನವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಹಂಸವನ್ನು ಏರಿ ಹೋಗುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: “ಪೊಂಬಸಿನಂಚೆ ದೇರಂ ತಾಂ ತಾವರೆವನೆಯ ಬಿದಿಯು ಬೊಮ್ಮಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೯); ಅಂಚೆದೇರಂ ಮನಮೆಚ್ಚಿ ಗಾನಯೋಗದೊಳವಂಗೆಣೆ ಇಲ್ಲಿನುತೆ ಪೊಗಟ್ಟಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೭-೫). [ಅಂಚೆ + ತೇರಾ + -ಆ]

ಅಂಚೆನೆಡೆಯಳ್ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ನಡೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳವಳು; ಹಂಸಗಮನೆ: ಮತ್ಸ್ಯತಿ ರಸವಜತ ಬೆಂಚಿಯೆಂದಿನವೇಡ ಶೃಂಗಾರರಸ ಪೂರ್ಣವಂಚೆನೆಡೆಯಳಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨).

[ಅಂಚೆ + ನಡೆ + -ಆಳ್]

ಅಂಚೆನೌಕರ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಇಲಾಖೆಯ ಕೆಲಸಗಾರ.

[ಅಂಚೆ + ನೌಕರ]

ಅಂಚೆಬಸ್ತು (ನಾ). = ಅಂಚೆಚೀಲ (ಮೈಗಣ. IV, ೭೬೨).

[ಅಂಚೆ + ಬಸ್ತು (< ಪಾರ. ಬಸ್ತ)]

ಅಂಚೆಮನೆ (ನಾ). ಟಪಾಲು ಕೆಚೇರಿ (ಮೈಗಣ. IV, ೭೬೨).

[ಅಂಚೆ + ಮನೆ]

ಅಂಚೆಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮಜಲುಪ್ರಯಾಣದ ದಾರಿ; ಟಪಾಲು ಸಾಗಿಸುವ ರಸ್ತೆ. [ಅಂಚೆ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಂಚೆಮುತ್ತದ್ದಿ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ಚಾವಡಿಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಅಂಚೆಊಳಿಗದವರಿಗೆ ಗೊತ್ತುಗಾರನಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಅಂಚೆಮುತ್ತದ್ದಿ, ಕೊತ್ತಾಲ್ ಚಾವಡಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಚಾವಡಿಗಳು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೨). [ಅಂಚೆ + ಮುತ್ತದ್ದಿ]

ಅಂಚೆಯಾಳು (ನಾ). ಅಂಚೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಓಡುವ ವನು; ಟಪಾಲು ಸಾಗಿಸುವವನು; ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಹಂಚುವವನು; ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವವನು: ಚನರ ಬಂಬಾಳದ ಮೇಲೆ ರಾಮ ನನು ಲೀಲೆಯಿಂದೊಯಿದನು ಕರ್ತಾರನೆಂದಂಚೆಯಾಳು ರಾಯಗೆ ಪೇಳಿ ದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೭-೪೮); ಅಂಚೆಯಾಳು ಬಂದು ಕೆಲವು ಓಲೆ ಗಳನ್ನು ಮಾಧವನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೋದ (ತೇಮೋಡ. ೩೦); ಬುದ್ಧಿ, ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು,

ಅಂಚಿಆ[ಯಾ]ಳು ಅಂತ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ತೀವಿ (ವೈಸರ್ವ. ೧೦೨-೪).

[ಅಂಚಿ + ಆಳು (< ಆಳ್)]

ಅಂಚೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಮಿತವಾದ ದೂರದಲ್ಲಿ ವಾಹನ ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ವನ್ನು ಇಡು; ಟಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಇಡು: ಪಡೆಬುಜಕೆ ರಾಜಂ ದಾಳಿಡುವಂ ಗಡ ರಾತ್ರಿಗೆಂದಜಂ ಜವದಿಂದಾ ಯೆಡೆಗೆಯ್ದು ಲಂಚೆಯಿಟ್ಟು ಪೊಲೆಡೆಗೆಡೆಗರ ಸಂಚಿ ಪೊಳೆಯ ತೀರದೊಳೆಸೆಗುಂ (ವೈಸರ್ವ. ೪-೧೦).

[ಅಂಚಿ + ಇಡು]

ಅಂಚೆವಾಣಿ (ನಾ). ಹಂಸದ ಮರಿ; ಮರಿ ಹಂಸ: ಗೆಜ್ಜೆಮೆಟ್ಟಿಂದಂಚಿ ವಜಾಗಳ್ಳಿ ಬಲ್ಲೋಲವೀವ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣುಗಳ್ ಕಾ ವ ನಿ ಕರ್ಣ್ಣುಗಳ್ ನಡೆತಂದರು (ಉದ್ಯೋ. ೫-೧೯); ಪಾಡುವ ಪಜಮೆಗಳಿಂದೊಲ್ಲಾಡುವ ಮುದ್ದಂಚೆವಾಣಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೩). [ಅಂಚಿ + ಮಜ]

ಅಂಚೆವಾಸು (ನಾ). ಹಂಸದ ತುಪ್ಪುಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ; ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಪ್ಪು: ಅಂಚೆವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸುವ (ಜೀವಂಚ. ೫-೨೭). [ಅಂಚಿ + ಪಾಸು]

ಅಂಚೆವಾಳತಿ (ನಾ). ಬಾಣಂತಿಯಾಗಿರುವ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ; ಎಳೆಯ ಮರಿಯುಳ್ಳ ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸ: ಮಜೆಯಂಚೆಯ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ತು ಮುಮ ನಂಚೆವಾಳ[ಪಾಣಂ. ೧೩]ತಿಯಾ ಮಜೆಯೊಳಾದೆಜಕಮುಮಂ ಕಂಡು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೨೨ ವ). [ಅಂಚಿ + ಬಾಳತಿ (< ಬಾಳಂತಿ)]

ಅಂಚೆವಿಂಡು (ನಾ). ಹಂಸಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ: “ಹಂಸವಿಂಡ —ಅಂಚೆವಿಂಡು” (ಶಮದ. ೨೨೨ ಪ್ರಯೋ); ರತ್ನನೂಪುರಕಲಾಪಕಲಧ್ವನಿ ಗಂಚೆವಿಂಡು ತಂದೆದಿನುಲಿವುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೪); ನಡೆಯ ಕಲಿಸಿ ದಳಂಚೆವಿಂಡಿಗೆ (ಪುಭೂಲೀ. ೩-೨೨); ಪೊಸಬಗೆಯ ನಡೆಯಂಚೆವಿಂಡ ನೊದವಿಸಿ ಮೆಯ್ಯ ಬಿಜಗಂಧಂ ತುಂಬಿವಿಂಡುಮಂ ನೆರವೆ ತಾವಸಮಾಸ್ತ್ರ ನಸ್ತ್ರಂಗಳೆಡೆಯಾಡುವಂತೆ ಬರುತಿರ್ದರಬಿಳಿಸ್ತ್ರೀಯರು (ಚಿಬಪು. ೫-೧೨).

[ಅಂಚಿ + ವಿಂಡು]

ಅಂಚೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸ: ಮೆಜೆದುದು ಕಮಲಭವಾಂಡ ಮಿಜುಪಂಚೆವೆಣ್ಣಿನ ಗರ್ಭದ ತತ್ತಿಯ ತೆಜದಂತೇನ ಬಣ್ಣ ಪೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೫-೧೯). [ಅಂಚಿ + ವೆಣ್ಣು (< ವೆಣ್)]

ಅಂಚೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಡಿ. ೨೭-೫೧೭). ‘ಅಂಚೆಹುಲ್ಲು’ ಪರಾ. [ಅಂಚಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಜನ (ನಾ). ೧. (ಮುಲಾಮು, ಕಾಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದದ್ದನ್ನು) ಬಳಿಯುವುದು; ಲೇಪನ; ಎಚ್ಚುವುದು. ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ, —ಮುಲಾಮು: “ವಾಮಾಹ್ವಯ ವಸ್ತ್ರಂ ಕರಿಯುಂ ಕಪ್ಪುಮಂಜನಾಹ್ವಯಮಕ್ಕುಂ” (ನಾನಾಕಂ. ೬೧); “ಕಜ್ಜಳಮದಂಜನಂ” (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೩). ೩. ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಸ್ತು; ದೀಪದ ಮಸಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ೪. ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು, —ಮುಲಾಮು; ಬೇರೆ ಕೆಲವು ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮುಲಾಮು; ಅದ್ಭುತಾಂಜನ ಇತ್ಯಾದಿ: ಅಂಜನ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ‘ಅಂಜನ ಸಿದ್ಧ’ ಪರಾ. ೫. ಶಾಯಿ; ಮಸಿ. ೬. ರಾತ್ರಿ; ಇರುಳು. ೭. ಬೆಂಕಿ. ೮. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲ್ಲಿ (ಕ). ೧೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ. ೧೧. (ಕರಿಯ) ಬಟ್ಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಜನಕರಂಡಕ (ನಾ). ಕಪ್ಪಿನ ಭರಣಿ. [ಅಂಜನ + ಕರಂಡಕ]

ಅಂಜನಕೇಶಿ (ನಾ). ಹಟ್ಟಿವಿಲಾಸಿನಿ ಎಂಬ ವನಸ್ಪತಿ; ಇದರಿಂದ

ತಯಾರಿಸಿದ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ. IP ಇದು ಕೂದಲಿನ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

[ಸಂ. ಅಂಜನಕೇಶೀ (ಅಂಜನ + ಕೇಶ + -)]

ಅಂಜನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಬಳಿಯುವುದು; ಮುಲಾಮು ಹಚ್ಚುವುದು; ಲೇಪನ. ೨. ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಮಂತ್ರಜ್ಞರು ಅನುಸರಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ.

[ಅಂಜನ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂಜನಗಾರ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡವನು: ಅಂಜನ ಗಾರನು ಅಂಜನದಿಂದ ವಬ್ಬರು ಕಾಣದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯಿರುವ ವಸ್ತುಗಳಂ ಗ್ರಹಿಸಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೩-೧). [ಅಂಜನ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಅಂಜನಚೋರ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು: ಅಂಜನಚೋರಂ ಘುಟಿಕಾಪ್ರಯೋಗದಿಂದದೃಶ್ಯ ರೂಪದಿಂ ಪೋಗಿ ಕಳ್ಳು ತಂದು ಕುಡುವ ಸಮರ್ಥನೆಂಬುದಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲಕಪ್ಪುದಜಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೭ ವ). [ಅಂಜನ + ಚೋರ]

ಅಂಜನವಣ್ಣ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ: ಅಂಜನ ವಣ್ಣವೆ ಮೊಲೆದುದಿಗಿಲ್ಲ ನಿರಂಜನ ನೆಲಸಲಂತವಳ (ವರ್ಧಚ. ೧೦-೭೯).

[ಅಂಜನ + ಬಣ್ಣ]

ಅಂಜನಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ, ಮುಲಾಮು ಮೊದಲಾದ ವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಡ್ಡಿ; ಕಾಡಿಗೆಕಡ್ಡಿ.

[ಅಂಜನ + ಶಲಾಕೆ]

ಅಂಜನಸಿದ್ಧ (ನಾ). ಅಂಜನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದವನು; ಅಂಜನವನ್ನು ಎಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಪಡೆದಿರುವವನು: ಕೊಂಡಂ ಕೊಲ್ವಂತೆ ರಸಮನಂಜನಸಿದ್ಧಂ (ಶಮದ. ೨೩೭ ಪ್ರಯೋ); ರಾತ್ರಿಯೆಂಬ ಹುತ್ತಿನೊಳಗೆ ನಿದ್ರೆಯೆಂಬ ರಾಹು ಹೆಡೆಯನ್ನಿತ್ತಿ ಕಚ್ಚಲೊಡನೆ ಅಂಜನಾ [ನ]ಸಿದ್ಧರ ಅಂಜನವು ಹಾಜಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೨೭೯).

[ಅಂಜನ + ಸಿದ್ಧ]

ಅಂಜನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಂಜನದ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ (ಹಲವು ಬಗೆಯ) ಸಿದ್ಧಿ. [ಅಂಜನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಂಜನಾವತಿ (ನಾ). ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಸುಪ್ರತೀಕವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿ. [ಸಂ. ಅಂಜನಾವತಿ]

ಅಂಜನಿ (ನಾ). ೧. “ಕಾಡಿಗೆಯ ಕೊಳವಿ” (ಮಂಗರಾ. ೩೩೭, ಕ). ೨. ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡವಳು, —ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹಳಾದವಳು. ೩. ಕಟುಕರೋಹಣಿ; ಕಾಲಾಂಜನ ಎಂಬ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅಂಜನೀ]

ಅಂಜನಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಲ್ಲಿ. ೨. ಸಣ್ಣ ಇಲಿ; -ಸುಂಡಿಲಿ. ೩. = ಅಂಜನಾವತಿ. [ಸಂ. ಅಂಜನಿಕಾ]

ಅಂಜನೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಎಂಬ ದಿಗ್ಗಜದ ಪತ್ನಿ. ೨. ಹನುಮಂತನ ತಾಯಿ; ಅಂಜನಾದೇವಿ. ೩. [ಚೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಅಂಜನೆಯೆಂಬ ಪೆಸರ ಪಂಕಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ನರಕಮಿರ್ತು (ಅಜಿತ. ೧೧-೬ ವ). [ಸಂ. ಅಂಜನಾ]

ಅಂಜಮೈ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರ್ಭಯ. ‘ಅಂಜಮೈ ಗುಡು’ ಪರಾ. [ಅಂಜು + -ಮೈ. || ತಮಿ. ಅಜ್ಜಾಮೈ]

ಅಂಜಮೈ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ; ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ: ಭರತಂಗೇಜಗುವೇಜಕ ಮಂಜಮಯೆತ್ತಿ (ಅಜಿತ. ೧೪-೭೫); ಪೊಜಗಣ್ಣಿ ರಂಜಿಸುವ ಬಹಿರಾ ಳಾಪದ ಡೊಂಬನೊಲ್ಲದೆ ಮಾಸಿದ ಹೇಮಕುಂಭದಂತೆ, ಸಾಧಕನ ಮರು

ಕಾಟದಂತೆ, ವೀರನಂಜಮೆಯಂತೆ . . . ಒಳಗೆ ಕಡು ಲೇಸಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗ
ಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯೩ ವ); ಸತಿಗೆ ಪತಿಯ ಕರಂ ಕೂರ್ತಾ
ಪೊಟ್ಟು ಮಂಜುವಂಜಮೆ ಕೋಪಮನುಡುಗಿಸಲಿದೊಂದೆ ಸಾಲದೆ ಬನ್ನಿಂ
(ಜೀವಸಂ. ೧೧೮-೬೧). [ಅಂಜು + -ಅಮ್ಮೆ]

ಅಂಜಮೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಧೈರ್ಯ
ಹೇಳು; ಅಭಯಕೊಡು: ಜನಮಂ ನೀಮಂಜಲಿಮೆಂದಜಿವಮರ್ವಿನ
ಮಂಜಮೆಗೊಟ್ಟುಕೊಡು ನೀಡಿದಂ ಚಂದ್ರಾಭಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೧).

[ಅಂಜಮೆ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಂಜರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜಲಿ, ಅಂಜಳಿ (ನಾ). ೧. ಬೊಗಸೆ: ಮುಚ್ಚಿದಂಜಲಿನೆರೆಸಿ ಗುರು
ವಸಿಷ್ಠಂಗೆಸಿ (ಹಚಕಾ. ೧೩-೧೪); ಏಕೆ ಭೋಜನಪಾತ್ರವಂಜಲಿಯಿರಲು
(ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೩೩). ೨. ಒಂದು ಬೊಗಸೆ ತುಂಬುವಷ್ಟು ಧಾನ್ಯ.
೩. ಅಭಿನಯ ಮಾಡುವಾಗ ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸ;
ಅಂಜಲಿಮುದ್ರೆ. ಅಂಜಳಿ (ನಾಸಾರ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅಂಜಲಿಕರಣ (ನಾ). ಕೈಮುಗಿಯುವುದು. [ಅಂಜಲಿ + ಕರಣ]

ಅಂಜಲಿಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಮಣ್ಣು
ಬೊಂಬೆ. ೨. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವನಸ್ಪತಿ;
ಮುಟ್ಟಲುಮುರಿಕೆ. ೩. ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಚಿತ್ರ:
“ಈಕ್ಷಿಸುವ ಭಿತ್ತಿಯೊಳು ಬರೆದ ಚಿತ್ರಂಗಳಂಜಲಿಕಾರಿಕಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ”
(ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೪). [ಸಂ. ಅಂಜಲಿಕಾರಿಕಾ]

ಅಂಜಲಿನೀಡು (ಕ್ರಿ). ಬೊಗಸೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು: ಅಂಜಲಿ
ನೀಡಿ ದಿವ್ಯಪಾಯಸಪೂರ್ಣ ಪಾತ್ರೆಯಂ ವಿನಯದಿಂ ಕೊಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೧೪-೨೬೨). [ಅಂಜಲಿ + ನೀಡು]

ಅಂಜಲಿಪುಟ (ನಾ). ಬೊಗಸೆ. [ಅಂಜಲಿ + ಪುಟ್ಟ]

ಅಂಜಲಿಬಂಧ (ನಾ). ಕೈಗಳನ್ನು ಬೊಗಸೆಯಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ಹಣೆಯ
ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ಕೈಮುಗಿಯು
ವುದು; ಕೈಜೋಡಿಸುವುದು. [ಅಂಜಲಿ + ಬಂಧ]

ಅಂಜವಲೆ (ನಾ). ಭೀತಿ; ತಲ್ಲಣ(?): ಈ ಯುವತಿಯ ಹಾವಭಾವ
ಮನೆ ಭಾವಿಪಭಾವಭವಂ ಭವಂಗಮಂಜವಲೆಯನೋವದೀವನೆ (ವರ್ಧಪು.
೩-೬೮); ಎಂದು ಮತ್ತಂ ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಸೈರಣೆಯ ಸಲ್ಲೆಯಂಜವಲೆಯೊಲ
ವಿನ ಗುಣಂಗಳಂ ನೆನೆನೆನಿದು (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೬ ವ).

[ಅಂಜಮ್ಮೆ + ಅಲೆ? ಅಥವಾ ಅಂಜು + *ಅವಲೆ? IP ತಮಿ.
ಅನಲ್ಯೆ = ನೋವು]

ಅಂಜಸಾ (ಅ). ೧. ದಿಟವಾಗಿ; ನಿಜವಾಗಿ; ಸರಿಯಾಗಿ. ೨. ಧಟ್ಟನೆ;
ಕೂಡಲೆ: “ತೈರಿತದಲಿ ದಿಟದಲ್ಲಿ ಅಂಜಸಾಹ್ವಯಮೆನಿಕು” (ಮಂಗರಾ.
೧೫೬-೬೩). [ಸಂ.]

ಅಂಜಸಾಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ಆಕ್ಷಣವೇ ಮಾಡುವ ಸ್ಪರ್ಶ: ಖಂಜತನವು
ಬಂದು ಪ್ರಾಪ್ತನಾ[ವಾ]ದಡೆ ಅಂಜಸಾಸ್ಪರ್ಶ ಬಯಸುವೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ.
೧೩೨). [ಅಂಜಸಾ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಅಂಜಳಿ 'ಅಂಜಲಿ' ನೋ.

ಅಂಜಿಕೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ; ದಿಗಿಲು: ಬಿಡು ನೀನಂಜಿಕೆಯಂ
ಕಪಿಂಜಲಕ ದೋಷಂ ನಿನ್ನದಲ್ಪು (ಕಾದಂಉ. ೭೨೪); ಅನುಗೆಟ್ಟು
ನೀವಿಲ್ಲದ್ದಡಂಜಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿದಿಹುದೇ (ಬಸಪು. ೧೮-೧೫); ಸುರಪನಂಕುಶ
ವಾಕಿ ದರೆ ಮೆಯ್ಯಜಾಯದೈರಾವತಕೆ ಕಬ್ಬಿನಲಿಜೊದರಂಜಿಕೆಯುಂಟೆ
(ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೫-೫೫); ಅಂಜಿಕೆನ್ನಾತಕಯ್ಯಾ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ (ಪುರಂದ.
೧-೧೯೨-೧). [ಅಂಜು + -ಇಕೆ]

ಅಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು; ಭಯಪಡಿಸು; ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸು: ಪೊಸ
ಕಾರೊಳಿಂತು ಬೆಳ್ಳಗೆ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಜನಮನಂಜಿಸುವಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ.
೧-೧೨೪); ನಿಮಗಾನಂಜದೊಡಂಜಿಸಲ್ ನೆಜೆನೆನೇ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಂ
ಯುಧ್ಧ ದೊಳು (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೪); ಎಜಗದರಾತಿಭೂಭುಜರ
ನಾಜಿಯೊಳಂಜಿಸಿ ತಂನಿಜಾಂಘ್ರಿಗಳ್ಳಿಗಿಸುತಿರ್ಪು (ಎಕ. VII, ೨೧ನೊ.
೯೭-೨೧; 1113); ಸೌಭದ್ರೇಯ ಭೃಂಗನ ಬಿಲುದನಿಯ ಭರವಂಜಿಸಿತು
ಜಯಯುವತಿ ವಿರಹಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೬-೩೧); ಶಾಬವ್ಯಗಮಂಜಿ
ಪುದು ಗಡ ಪುಲಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೫). ಅಂಜಿಸಿಕೊ = ತನ್ನ
ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಂಜುವಂತೆ ಮಾಡು: ಮೋಜನ ಹೊಯ್ದುಜಿ ಬೆಕ್ಕ
ನಂಜಿಸಿಕೊಂಡನೆಂಬಜಿಕೆಯ ನುಡಿಯಂತೆ ಮದನ ಉಜುಬಿ ಹೇಳುವ
ಮಂತ್ರಿ ಸುಖರನಂಜಿಸಿಕೊಂಡ ಹೊಜವಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಮುನಿದು (ಭರಚ.
೪೮-೯೩). [ಅಂಜು + -ಇಸು]

ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಟಿಗ. ೨೭-೫೧೨).
‘ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು’ ಪರಾ.

[ಅಂಜಿ (< ಹಂಜಿ?) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಂಜೀರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು; ದಿಗಿಲುಬೀಳು: “ಅಂಜು -
ಭಯೇ” (ಶಮಧಾ); ಅನ್ತಕನ್ನಳ್ಳಾದೊನ್ (ಮೈಟಿ. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೮;
750); ಅಂಜದಂಜದೆ ತೊಲತೊಲಗು (ಕವಿರಾ. ೨-೨೬); ಕಾಗೆವೊಲಿಂತು
ಬಿಲ್ಲೆ ಕರಮಂಜುವಿರಂಜಲಿಮಾ ತ್ರಿಣೇತ್ರನಂ ಪೋಗೆಡೆಗೊಂಡು ಕಾದುವನೆ
(ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೨); ನಡುಗುವ ವಲ್ಲಭಿಯರನಂಜಲಿಮಂಜಲಿಮೆಂದು
ಸಂತೈಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೦ ವ) [ಅಂಜಲಿಂ = ಹೆದರಬೇಡಿ]; ಈ ನದೀ
ನಂದನನ ಬಲದಲಿ ಸೇನೆ ಶಿವಗಂಜುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೩); ಅಂಜಿದು
ಫಣರಾಯ ತಲೆದೊನೆಯಲು ರತ್ನ ಗುಂಜಿಯಂತೆಸೆದು ಚಿಲ್ಲಿ ದುವು
(ಮೋಹತ. ೧೨-೫೩) [ಅಂಜಿದು = ಅಂಜಿ]; ತಮಕೆ ರವಿಯಂಜಿ ಬೆಳಗ
ದಿರ್ಪನೆ ಲೋಕಮಂ (ಚಿಬಪು. ೧-೩೨); ಅಂಜಿದವನ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪೆ
ಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದ). ಅಂಜಿ ಅತ್ತೀಕಾಯಾಗು = ಭಯದಿಂದ ಕುಗ್ಗು:
ಅರಮನೆಗೆ ಅರಮನೆಯೇ ಅಂಜಿ ಅತ್ತೀಕಾಯಾಗುತ್ತ (ಪುಟ್ಟರ. ೭).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಅಚ್ಚಾ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಜು; ಕುಡ.
ಅಜ; ಕುವಿ. ಅಜ್ಜಲಿ; ಬ್ರಾಹ್ಮ. ಹೀಜಿಂಗ್]

ಅಂಜು (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ: ಹಿಂಜರಿದನ್ನೆಸೆ ರಾಮಂಗೆ ಮೊರೆ
ಯಿಡಲ್ ಅಂಜರಿಯದಾಂಜನೇಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೮-೨೫೭).

[< ಅಂಜು]

ಅಂಜುಕುಳಿ, ಅಂಜುಗುಳಿ (ನಾ). ಹೆದರುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ
ವ್ಯಕ್ತಿ; ಭೀರು; ಹೇಡಿ: ಅಂಜುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ);
ಎಡೆಬಿಡದೆ ದುಃಖಂಗಳೊತ್ತುತ್ತಿರೆ ಬಾಟ ನೀಳ್ವನ್ ಬಯಸಿ ತಾಳ್ವನ್
ಅಂಜುಕುಳಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦-೨೩); ವಿನೋದವಾಗಿ ಕೇಳಿದರೆ ಕೋರಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿ; ನೀನು ಶುದ್ಧ ಅಂಜುಕುಳಿ (ಆರ್ಯಕ. ೪೭). ಅಂಜು
ಗುಳಿ: ಆತ ಮಹಾ ಅಂಜುಗುಳಿಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾನೆ (ರತ್ನಗೋ. ೬೬);
ಈಕೆ ಬಹಳ ಅಂಜುಗುಳಿ ಎಂದ (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೨೫).

[ಅಂಜು + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಅಂಜುಗುಳಿ 'ಅಂಜುಕುಳಿ' ನೋ.

ಅಂಜುಪುರುಕೆ, ಅಂಜುಬುರುಕೆ (ನಾ). = ಅಂಜುಕುಳಿ. ಅಂಜು
ಬುರುಕೆ: ಅಂಜುಬುರುಕರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವೇ ಇಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೧).

[ಅಂಜು + -ಪುರುಕೆ]

ಅಂಜುಪುರುಕಿ, ಅಂಜುಬುರುಕಿ (ನಾ). ಹೆದರುವುದೇ ಸ್ವಭಾವ

ವಾಗಿರುವ ಹೆಂಗಸು. ಅಂಜುಬುರುಕೆ : ಏನು ಅಂಜುಬುರುಕೆ ನೀನು
ಯಶೋದಾ (ಪಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೫). [ಅಂಜು + -ಪುರುಕೆ]

ಅಂಜುಬುರುಕೆ 'ಅಂಜುಪುರುಕೆ' ನೋ.

ಅಂಜುಬುರುಕೆ 'ಅಂಜುಪುರುಕೆ' ನೋ.

ಅಂಜುರ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜುಲಿ, ಅಂಜುಳಿ (ನಾ). = ಅಂಜಲಿ : "ಬೊಗಸೆ" (ಗಂ ಗಾ ಮು).

ಅಂಜುಳಿ : ಮುಖಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾರ್ಥಕ ಪೇರಡವಿಯೊಳಂಜುಳಿಯಿಂ
ಜಲಮಂ ತಂದು (ಕಾದಂಪು. ೭೦೧) ; ಲಲನೆಯಂಜುಳಿಪ್ರಾಣಂ. ಲಿ]
ಸಲಿಲದಿಂ ಚಪ್ಪಳಿಸುತಂ ಬೆನ್ನೊಳು ಶಿರಸಿನೊಳು ಜಲವನೊತ್ತುವಳ್
(ಬಸಪು. ೧೫-೯) ; ಜಗವುಪೇ ಯೆಂದುದು ಜಯಧ್ವನಿ ಜಗವ ರೊಂಪಿ
ಸಿತೊಗ್ಗಿನಂಜುಳಿ ಗಗನದಗಲಕೆ ಕುಣವುತಿದ್ದು ಸುರರ ಭಾಳದಲಿ
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೨) ; ಜೂಡಾಮಣಿಯನಂಜುಳಿಗೆ ತೆಗೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೫೩೮-೨೬೮). [ಸಂ. ಅಂಜಲಿ]

ಅಂಜುಳಿ 'ಅಂಜುಲಿ' ನೋ.

ಅಂಜೂರ, ಅಂಜರ, ಅಂಜೀರ, ಅಂಜುರ, ಅಂಜೂರಿ (ನಾ).

ಅತ್ತಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ, — ಹೆಣ್ಣು :
ಚಂಪಕ ಪಾರಿಜಾತವು ಪನಸು ಅಂಜೂರ (ಜಿನಭಾ. ೧೭-೧೬). ಅಂಜರ :
ಅಂಜರಮುಂ ಖರ್ಜೂರಮುಂ . . . ಮಂಜುಳದುಡ್ಯಾನವನದೊಳಿರ್ಪವು
ಪೆಂಪಿಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೪-೧೫) ; ಅಂಜರದ್ದೆಡ್ಡಾಕಿ ಸಲವಿದನಲ ತಂಗಿ (ಮಲ್ಲಿಗೆ.
೪೮). ಅಂಜೀರ : ಕಾನಡಾ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಂಜಿ, ಅಂಜೀರ
... ಫಲಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗ. ೨೭೬) ; ಇವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು
ಕಡೆಗೆ ಅಂಜೀರವನ್ನು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೩). ಅಂಜುರ : ಉತ್ತುತ್ತೆ ಜೇನು
ಅಂಜುರ ಶೇಪು (ವಾದಿಕೀ. ೧-೧೪೯-೨). ಅಂಜೂರಿ : ಅಂಜೂರಿಯ
ಗಿಡಗಳೂ ಅತ್ತೀ ಆಲದ ಮರಗಳೂ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯೊಳಗಿನವು ಎಂದು
ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೨೯).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂಜೀರ್]

ಅಂಜೂರಿ 'ಅಂಜೂರ' ನೋ.

ಅಂಜೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ; ಕಪ್ಪಡ (+). [~ ಅಂಜೆ]

ಅಂಜುಟೆ 'ಅಜ್ಜುಟೆ' ನೋ.

ಅಂಟಿಕಾಸು, ಅಂಟಿಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಾಯಿನಾಡು; ಬೆಸುಗೆಹಾಕು
(ಸ್ಕಾಂಡರ್). ಅಂಟಿಗಾಸು (+).

[< ಅಂಟು + ಕಾಸು (< ಕಾಯಿಸು)]

ಅಂಟಿಗಾಸು 'ಅಂಟಿಕಾಸು' ನೋ.

ಅಂಟರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಅಂಟವಾಳ.

[ಅಂಟು + ಅರಳೆ ?]

ಅಂಟರಿಕೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಹುಲ್ಲು. [ಅಂಟರು + -ಇಕೆ]

ಅಂಟರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. (ದ್ರವಾಂಶ ಕಳೆದು ಹೋಗಿ) ಗಟ್ಟಿ
ಯಾಗು. ೨. "ಹೊತ್ತು, ಹೆಚ್ಚು ಬೆಂದಿರು, ಹುರುಪಡಿಸು"
(ಜಾನಕೋ. ೧೨). [~ ಅಡು ?]

ಅಂಟರು, ಅಂಟಲು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು, ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : "ಸ್ವರ್ಶ"
(ಗುವಿನೋ. ೪). ಅಂಟಲು (+). [< ಅಂಟು ?]

ಅಂಟಲು 'ಅಂಟರು' ನೋ.

ಅಂಟಿಸುಂಟಿ (ನಾ). ನಿದಾವಾಚಕವಾದ ಒಂದು ಶಬ್ದ; ಒಂದು
ಬೈಗುಳ (?): ಪರವುರಮುಮಂಟಿಸುಂಟಿಯುಮರವೊರಕನುಮೆನಿಸಿ
ಕರತರಂ ನುಡಿದು ಸಭಾಂತರದೊಳ ರಂಜಿಪುದೆ ರಸಾಂತರಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಿ

ನುಡಿದು ರಂಜಿಸವೇಡಾ (ಅಜಪು. ೧-೮೮); ಚಿ: ಬಿಸುಡುಗೊಯ್ಯೆಯ
ರುಟ್ಟುದಜೊಡ್ಡೆ ಬೀಟು ಬೆರಳ್ಳಡಿಕೆಯರಂಟಿಸುಂಟಿ ಸುಡು ಪಂಜೆಗಳೆಂಜಲ
ಹಂಜೆಯೆಂದು ಬಯ್ಯೊಡನೆತ್ತಿದರ್ ಮಸಗಿ ಬೇಂಟದ ಬನ್ನಮನಕ್ಕತಂಗಿ
ಯರ್ (ಅನಂಪು. ೮-೩೧). [?]

೫ ಅಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಸು. ೨. ನಾಟಿಹಾಕು; ಕಸಿಮಾಡು (+).

೩. ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಂಟು + ಇಕ್ಕು]

ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರು ದೀಪ
ವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮನೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಣಿಕೆ
ಯನ್ನು ಬೇಡುವ ಒಂದು ಆಟ; 'ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ' ಎಂದು
ಕೂಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಡುಗರ ಆಟ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಟಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

[ಅಂಟು + ಇಡು]

ಅಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೇರಿಸು;
ಹತ್ತಿಸು; ಸೋಕಿಸು; ಮುಟ್ಟಿಸು: ತೇಟಾಡಿ(ಜಿ)ದಲ್ಲಿ ಪೂಸೆ ನಿಲ್ಲದು
ವಿಷಮಂತದಂ ಪೆಜರನಂಟಿಸೆ ಪತ್ತುಗುಮಾ ಮಹಾವಿಷಂ (ಲೋಕೋಪ.
೧೦-೨೭); ಕಂಪಿಪೊಡಲಂಟಿಪ ಧೂಳಿಯೊಲ್ಲ ನಿಶ್ವನಂ ನಿಟ್ಟಿಸುರಂದು
ವಿಸ್ಮಯಮನಾಗಿಸೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೫೯); ಸುತವರಸಾ ವಧೂಟಿ ಜನರಾಜ
ಗೃಹಕ್ಕೆ ಪೊದಬ್ಬು ಪೋಗಿ ಸಂಗತಿವಡೆದಿದ್ ಬಾಗಿಲ ಕವಾಟಿಗಳಂ ಸಿಶು
ಪಾದಂ [ಶಿಶುಪಾದಮಂ] ಕಳಾವತಿ ಬಿಡದಂಟಿಸಲ್ ತೆಪ್ಪದವಂದೆರಡುಂ
(ಪುಣ್ಯಾ. ೭-೫೨); ಎಂಟುಮಡಿ ನಯದಿಂದ ನೊಸಲಿನೊಳಂಟಿಸುವುದಾ
ತಂಗಿ ಪಟ್ಟವನೆಂದಳಾ ಕಾಂತೆ (ತೂರಾ. ೨-೧-೩೫); ಅಡೊಂದು ದುಃಖ
ಪರಂಪರೆ, ನಿಮಗೇಕೆ ಆ ದುಃಖ ಅಂಟಿಸಲಿ (ನವನೀ. ೬೯); ಮೊದಲ
ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕಾಗದವನ್ನು ಅಂಟಿಸಿದ್ದರು (ಶಾಲೆಮ. ೪೯). ೨. ಬೆಂಕಿ,
ದೀಪ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸು; ಹಚ್ಚು: ಅಂಟಿಸಿದ ದೀಪದಿಂ
ಕಂಡರಣೆಯಂ ಮಥಿಸಿ (ವೀಶ್ಯಪು. ೫-೧೨-೨೬). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು:
ಪಂಠಿಸಿ ರಿಪುಗಳ ಮುಜಾಯಿಲಿಜೊಡು ಮನಕಂಟಿಸಿದರು ಭೀತಿಯನು
(ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೦೪). [ಅಂಟು + -ಇಕ್ಕು]

ಅಂಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಟ್ಟು; ತಾಕು; ಸೋಕು: ವಿರಚಿಸಿ ಸುಕು
ಮಾರತೆಯಂ ಪಿರಿದುಂ ಬೆರಳಿಂದವಂಟಿನೋಡಿದನೋ ಪೇರವಿಂದೋ
ದ್ಭವನೆನಲಾ ತರುಣಿಯ ಗಂಭೀರನಾಭಿಮಂಡಲಮೆಸೆಗುಂ (ಕಾದಂ. ೧೦);
ನಿನ್ನಧರಾಮೃತಕ್ಕೆಳಸಿ ತನ್ನಪ ನನ್ನವನಂಟಿನೊರ್ಮೆಯುಂ
ನಿನ್ನಯ ಸಂಗಮಕ್ಕೆಳಸಿ ಮಾಣ್ಣನತೀವ ಸುಖಪ್ರಸಂಗಮಂ (ಸಳಚಂ.
೧೬೪); ಕೋಮಳಕರದಿಂ ಭೂಮಿಾಶನ ಸಕಲಾವಯವಂಗಳನಂಟಿ ನೋಡಿ
(ದಶಕು. ೨-೫೩ ವ); ಇಜಿದೆಡೆಯನಂಟಂಟಿ ತೋಜುತಿರಲು (ಅರಾಚ.
೧೩-೧೯). ೨. ಜತೆಗೂಡು; ಸೇರು; ಕೂಡು: ನಿಚಿತ ಮುದದಿಂದೆ
ಮುಖಶಶಿರುಚಿಯಂ ಬಿಡದಂಟಿ ಸವಿವೆಂದಗಲದೆ ಸಾರ್ಡ ಚಕೋರಂ
ಗಳವೊಲ್ ಘನಕುಚೆಯಲರ್ಗಣ್ಣಳ್ ವಿರಾಜಿಸಿದುವು (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೦೭);
ಕಂಟಿಕಿಯೆಂದು ನುಡಿವರೆಮ್ಮನೆಮ್ಮಳಗುಂಟಾದ ಸವಿಯ ನಿಮಿಷರು
ಈಂಟುನ ಸುಧೆಯೊಳ್ಳೆಂದು ತೋಪೊಲು ಫಲನಂಟಿದ ಪಲಸುಗಳೆಹವು
(ಕಂನವಿ. ೨-೪೬); ಆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹಾಳೆಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿ
ಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು: ಅಂಟದ ಜಗಳದೊಳಗೆ
ಮಾರ್ಬಲವನು ಪಂಟಿಸಿ ಮುಜಾಯಿಜೊಡಾಗ ಒಂಟಂಗದಲಿ ಮೆಜಿದರ
ಕೇರಿಯೆಸೆದುವು (ಕಂನವಿ. ೬-೬೦); ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳೆರಡೂ ಅವನಿಗೆ ಅಂಟಿ
ಲಾರವು (ಜಗದಾ. ೩೮). ೪. ಮೆತ್ತಿಕೊ; ಹತ್ತಿಕೊ: ಜಾಜಲಂಟಿದ
ಕಾಲ ರೊಂಡೆಯನೂಜಿ ಬಿದ್ದಂಗೆಯ್ಯ ಕೆಪಜಂ ತೋಜುತಂ ಭೂನಾಥ
ನೀನಜಿಯಾ ಜಗತ್ರಯಕೆ (ಬಸಪು. ೧೦-೮). ೫. ಸವರು; ಸೇವರಿಸು;

ತಿನ್ನು : ನಿಮಿರ್ದ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಿನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಕಾಳಿಯನಂಟುತ
ಮುನ್ನತಸ್ತನಂ ಪೊರೆಸೆಯಲ್ (ನಳಚಂ. ೩೨೯). ೬. ನಿಲ್ಲು ; ತಡೆ :
ಧರೆಯನ್ನೆ ಮುಸುಕುವ ಬಲುಗತ್ತಲೆ ತರಣೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಲುವುದೆ
ದುರುಳಬಲದಿ ಜನಮುಂ ದಂಟದೇ ಪರದೋಡಿತು ದೆಸೆದೇನೆಗಳಿಗೆ
(ಜೀವಂಸಾಂ. ೫-೬೫). ೭. ಕೋಪದಿಂದ ಮೇಲೆ ಬೀಳು (ಸ್ವಾಂಡರ್).
೮. ಮೈಥುನ ಮಾಡು ; ಸಂಭೋಗಿಸು (ಸ್ವಾಂಡರ್). ೯. ಹಿಂಬಾ
ಲಿಸು ; ಅಟ್ಟು (ಸ್ವಾಂಡರ್).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟ್ಟು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಟು ; ಕೋಲಾ. ಅಟಾ ;
ನಾಯ್ಕ. ಅಟ್ಟ]

ಅಂಟು (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ತಗುಲಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ ;
ಜಿಗಟು : ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಾಯಿ ಅಂಟುಅಂಟಾಗಿದೆ (ನಡದಾ. II, ೧೪೬೦).
೨. ಜಿಗಟಾದ ವಸ್ತು ; ಸೋಕಿದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳುವ
ಸ್ವಭಾವದ ಪದಾರ್ಥ ; ಗಿಡಮರಗಳ ಹಾಲಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ
ವಾಗುವ ಗೋಂದು ; ಬಂಕೆ ; ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸುವ ಸರಿ :
“ಸರಿ ಪರಿಸಂಗಳೊಳಗಂಟು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨) ; ಮಯಣದಂಟಿನ
ಮೇಲುಕೊಂಬಿನ ಬೇಟೆಗಾಣರು ಬಳಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩೩) ; ಗಳೆ
ಗಳಂಟಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದವು ಪಿಕ್ಕುಳಿಗೆ ಪಿಂಜರ ಮಂಜರಿಗ ಮಿಂಬುಲಿಗ
ಲಾವುಗೆ ಸರಲೆ ಬುರುಲಿಗಳ (ತೋರಾ. ೩-೩-೧೮) ; ಅಂಟಿನಿಂದದ ಸ್ನೇಹ
ಬಿಜುಬಿನಿಂದದ ಕೋಪವುಂಟಾದವರನು ಪತ್ತುವುದು (ಭರಣ. ೬೮-೩೪) ;
ಅಂಟುಗಳೊಡ ಪಕ್ಕಿಗಳಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೫೯-೫). ೩. ಕೊಳೆ ;
ಕಶ್ಶಲ : “ಆಜಮನಂ ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ ಈ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು”
(ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೪) ; ಒಲಿದುಂಬ ಬಟ್ಟಲು ಹರಿವಾಣದೊಳಗೆ
ಕೈಯುಲುಬುವ ಬಟ್ಟಲು ಹೊಜಿಗೆ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಕರತಳದಂಟಿ ಕೀಳುವ ದಾರೆ
ಸಲೆ ಸಂದ ಗಿಣ್ಣೆಲೊಪ್ಪಿದುದು (ಭರಣ. ೪-೬೪). ೪. ಸ್ತ್ರೀಯರ ರಜೋ
ದೋಷ ; ಮುಟ್ಟು : “ಅಂಟಿನಲಿ ಮುಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ” (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೬೩).
೫. ಕಸಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಚಿಗುರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಕಡ್ಡಿ, —ಬಳ್ಳಿಯ ಹುಂಬು : ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಅಂಟು ಇದ್ದಂತೆ ನೇಹದ
ನಂಟು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೬-೩) ; ಪುಷ್ಪದ ಜಾತಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಅಥವಾ
ಅಗಿಗಳನ್ನು... ಅಥವಾ ಅಂಟುಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ... ಹಾಕುತ್ತಾ (ಕೃಷ್ಣಪ್ರ.
೧೪೩) ; ನಾಟುವ ಅಂಟುಗಳು ನಾಲ್ಕಂಟು ದಿವಸದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ
(ರೂಢಿ). ೬. ಸಂಪರ್ಕ ; ಸಂಬಂಧ : ಅಂಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ನಂಟು
ತಪ್ಪಿತೆ ? (ಗಾದ). ೭. ಆಸರೆ ; ಅವಲಂಬನ ; ರಕ್ಷಣೆ (ಸ್ವಾಂಡರ್).
ಅಂಟಿನ ಉಂಡೆ = ೧. ಗೋಂದನ್ನು ಹುರಿದು ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ
ಕಟ್ಟುವ ಉಂಡೆ : ಅಂಟಿನ ಉಂಡಿ[ಡೆ]ಯಿಲ್ಲದೆ ಶೀನೂನ ಫಲಾಹಾರ
ವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೫೩೫). ೨. ಪುರಿ ಕಡಲೆ ಅವಲಕ್ಕಿ ಮುಂ
ತಾದವನ್ನು ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ಉಂಡೆ : “ಅಯ್ಯೋ
ಅಗಲೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿಬಿಟ್ಟನೆ ? ಒಂದಷ್ಟು ಅಂಟಿನ ಉಂಡೆ, ಅವುಗು
ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನಲ್ಲಾ ? (ಬಳುಮ. ೨೬೪). ಅಂಟಿನ ಕೋಲು = ಅಂಟು
ಕೋಲು : ಬೇಂಟೆಗೆ ಬಲೆಗಳಂಟಿನ ಕೋಲು ಕಣ್ಣೆಯ ಬಲುಭುಜರು
ಸಡಗರಿಸಿ ನೆರೆದರು ಪುರದ ಬಾಹೆಯಲಿ (ನಳಚ. ೨-೧೦). ಅಂಟಿನ ಮರ =
ಜಿಗಟಾದ ಹಾಲಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (*).

[< ಅಂಟು. || ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂಟು]

ಅಂಟುಕೆ (ನಾ). ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ಸಿಕ್ಕಿದರೆ
ಬಿಡದವನು : ಉಕ್ಕಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಅಂಟುಕಂ, ಕಾರುಕಂ (ಚಮದ. ೨೦೩
ಪ್ರಯೋ). [ಅಂಟು + -ಉಕ್ಕ]

ಅಂಟುಕಣೆ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಸವರಿದ ಬಲೆ (?) : ಕಣ್ಣಿನಲೆಗಳು

ರುಳ್ಳಲೆ ಕಿಜುವಲೆ ಕಾಲ್ಪಣ್ಣವಲೆಗಳಂಟುಕಣೆಯಿಂ ಬಣ್ಣಗೆಡಿಸಿ ಖಗ
ಮೃಗಗಳ ಕೊಲುತಿರ್ಪಣ್ಣರಿಗುಂಟೇ ಸದ್ಗತಿಯು (ಅನಂಚ. ೧೨-೧೨೯).

[ಅಂಟು + ಕಣೆ (< ಕಣ್ಣೆ ?)]

ಅಂಟುಕಲಿಕೆ, ಅಂಟುಕಲಿಗೆ (ನಾ). ಸೂತಕ ; ಮೈಲಿಗೆ (ಸ್ವಾಂಡರ್).

ಅಂಟುಕಲಿಗೆ (ಸ್ವಾಂಡರ್). [ಅಂಟು + ಕಲೆ + -ಇಕ್ಕ]

ಅಂಟುಕಲಿಗೆ ‘ಅಂಟುಕಲಿಕೆ’ ನೋ.

ಅಂಟುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ನೀಡು ; ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು
(ಸ್ವಾಂಡರ್). [ಅಂಟು + ಕೊಡು]

ಅಂಟುಕೋಲು (ನಾ). ೧. ಅಂಟನ್ನು ಹತ್ತಿ ಸಿದ ಕೋಲು :

ದುರ್ಯೋಧನನು ಹನ್ನೊಂದಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಮಂಡಿಕೂದಲು
ಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೆಳೆಯುವ ಅಂಟುಕೋಲುಗಳನ್ನೂ... ಇನ್ನೂ ಬೇಕಾದ
ಯುದ್ಧಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ (ಕೃವಾ. ೨೪೪). ೨. = ಅಂಟುಗಳೆ.

[ಅಂಟು + ಕೋಲು (< ಕೋಲಾ)]

ಅಂಟುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಅಂಟುಗಳೆ : ಬಡಿಕೋಲು ಜಾಯಿಲಂ ಪಾಸು
ವಲೆ ಬೀಸುವಲೆ ತಡಿಕೆ ಕಾಲ್ಪಣ್ಣಂಟುಗಟ್ಟಿಗೆಯು ಬೆಂಗಲ್ಲಿ ತೊಡಕುವಲೆ
ಕಂಬಿ ತಿತ್ತಿಯು (ರಾಘವಾ. ೧೭-೬೭). ‘ಅಂಟುಕೋಲು’ ಪರಾ.

[ಅಂಟು + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಂಟುಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ (ಬಟ್ಟೆಬರೆಗೆ, ಮೈಗೆ) ಅಂಟಿ
ಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ತೆನೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು :
ಅಂಟುಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಟಿಗ. ೧೪-೨೪೨). ‘ಅಂಟುಪುರಲೆ’ ಪರಾ.

[ಅಂಟು + ಗರಿಕೆ (< ಕಜುಂಕೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲಾ)]

ಅಂಟುಗಳೆ (ನಾ). ಸ ಸಿ ; ನಾಟಿಹಾಕಲಿರುವ ಸಣ್ಣ ಮೈರು
(ಸ್ವಾಂಡರ್). [ಅಂಟು + ?]

ಅಂಟುಗಳೆ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರರು ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ
ಅಂಟು ಹತ್ತಿಸಿದ ಕೋಲು, — ಗಳು : ದಡಿವಲೆಗಳಂ ಬಡಿಕೋಲುಗಳಂ
ಅಂಟುಗಳೆಗಳಂ ಕಾಲ್ಪಣ್ಣಗಳ ಗಿಡುಗ ಸಾಳುವ ಜಾಯಿಲಂಗಳಂ (ಚಿಕವಂ.
೫-೧೬). [ಅಂಟು + ಗಳೆ (< ಗಟೆ)]

ಅಂಟುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿ ಕೊ ; ಸಿಕ್ಕಿಕೊ ; ನಾಟು :
ಬಾಸೆಯೊಳಂಟುಗೊಂಡ ಕಣ್ ತಿವಳಿಯೊಳಂ ಸಿಕ್ಕಿ ಪೋಗಲಾತುಗವಿಲ್ಲ
(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೮). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬನ ಹೊಂದು : ನಯನ
ದೊಳ್ ತವಕಂ ತವ ಮಿಕ್ಕು ತಲ್ಲತಾಮಂದಿರದಂಟುಗೊಂಡದನುಂ
ಕುಸುಮಾವಳಿದೇವಿ ನೋಡಿದಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೯೬) ; ನಿರ್ದಾಣಮ
ನಂಟುಗೊಂಡದಟರಾಗಳೆ ಬಾಯ್ತಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೪).

[ಅಂಟು + ಕೊಳ್]

ಅಂಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡು ; ನಾಟು : ಅಗಿದು ನಟ್ಟಂತೆಯುಂ ಅಂಟು
ಗೊಳಿಸಿದಂತೆಯುಂ ಬಿತ್ತಿದಂತೆಯುಂ ಬೇರ್ವರಿಧಂತೆಯುಂ ಮಗ್ಗ
ಮಾಗಿರ್ಪಂತುಟಾ ಮೆಲ್ಲಡಿಯೊಳ್ಳಂಪಂ ಸವಿನಿನಂ (ಚಿಕವಂ. ೯೦-೨೦).

[ಅಂಟು + ಕೊಳ್ + -ಇಡು]

ಅಂಟುಗೋಡೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕದ ಕಟ್ಟಡಗಳ ನಡುವೆ ಎರಡಕ್ಕೂ
ಸೇರಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಗೋಡೆ. ‘ಅಂಟುಮನೆ’ ಪರಾ.

[ಅಂಟು + ಗೋಡೆ]

ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ (ನಾ). ಅಂಟಿನ ದ್ರವವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ
ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಬೇಟೆ : ಗೋರವೇಂಟೆ ಪಳಹರವೇಂಟೆ ಪಟವೇಂಟೆ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಬೇಂಟೆ
ಚಿತ್ರವೇಂಟೆ ಅಂ[ಪಾಪಾಂ. ಉಂ]ಟು ಜಲವೇಂಟೆ ತೋಹಿನ ಬೇಂಟೆ ಘನ
ಸೋಹುವೇಂಟೆಗಳನ್ನಿಪ್ಪ ಹೆಸರಂ ಪತ್ತು ಮೊಜ್ಜುವುತಿಪ್ಪಂಟು ತೆಜುದುಚಿತ

ವೇಂಟೆಯನಾಡಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೪೯): IP ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಂದು ಪದವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಎಂಟು ಬೇಟೆಗಳ ಲೆಕ್ಕ ಸರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಅಂಟುವೇಂಟೆ, ಜಲವೇಂಟೆ ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಇವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬೇಟೆಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ.

[ಅಂಟು + ಜಲ + ಬೇಂಟೆ]

ಅಂಟುಜಾಡ್ಯ (ನಾ). = ಅಂಟುರೋಗ: ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಯ ಮೈಮೇಲೆ ಸಿಡುಬು ಕಾಣಿಸಿತು . . . ಆದೂ ಅಂಟುಜಾಡ್ಯವಾದುದರಿಂದ ನಾವು ಅಡಿ ಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರಲು ವೈದ್ಯರು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೧೧೬). [ಅಂಟು + ಜಾಡ್ಯ]

ಅಂಟುಪುರುಲೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದ ತೆನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. 'ಅಂಟುಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು' ಪರಾ.

[ಅಂಟು + ಪುರುಲೆ]

ಅಂಟುಬಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟನ್ನು ಕಳೆ; ಕೊಳೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಆಚಮನಂ ಉಪಸ್ಥರ್ಶನಂ ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೪). [ಅಂಟು + ಬಾರಿಸು]

ಅಂಟುಮನೆ (ನಾ). ಎರಡಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ಗೋಡೆಯಿರುವ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಟುಮನೆಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಂಟುಗೋಡೆ' ಪರಾ. [ಅಂಟು + ಮನೆ]

ಅಂಟುಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಆಶಾಚ; ಸೂತಕ; ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೂ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ ಮೈಲಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಂಟು + ಮುಟ್ಟು]

ಅಂಟುಮುರುವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಒಡವೆ; ಕಿವಿಯ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಒಡವೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಚಂದ್ರಮುರು ಹೋ. [ಅಂಟು + ಮುರುವು]

ಅಂಟುರೋಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹರಡುವ ರೋಗ: ಸಿಡುಬು ಅಂಟುರೋಗ (ರೂಢಿ). [ಅಂಟು + ರೋಗ]

ಅಂಟುವಕ್ಕು (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಹಚ್ಚುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ; ರಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಇಡುವ ಬೊಟ್ಟು: ಮಡದಿಯರೆಲ್ಲಂ ಪೊತ್ತಿಸಿ ತಡೆಯದೆ ಕೈಮುಗಿದು ನೆನೆದು ಮನೆದೇವತೆಯಂ ಕುಡಿನೆರಳೊಳಂಟುವ ಕೈಂದಿದುವರ್ ಬಾಳರ್ಗಿಯಾ ಸೊಡಗುಡಿ ಕಪ್ಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೮೮). 'ಸೊಡರ್ಗಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಅಂಟು + ಮಕ್ಕು ?]

ಅಂಟುವಲೆ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಸವರಿ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕವಣೆಯ ಮಿಂಟೆಯ ಪೆಂಟೆಯ ಅಂಟುವಲೆಯ ತಡಿಕೆವಲೆಯ ಬೀಸುಂಬಲೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೨೩). [ಅಂಟು + ಬಲೆ]

ಅಂಟುವಾಳ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ ಉಜ್ಜಿದಾಗ ನೊರೆ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ: ಅಂಟುವಾಳದ ಕಾಯಿಗೆ ಬಂಟವಾಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೇ ? (ಗಾಡೆ). ಅರುಟಾಳ ಹೋ. [ಅಂಟು + ?]

ಅಂಟುವೇಂಟೆ (ನಾ). ಅಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೇಟೆ. 'ಅಂಟುಜಲವೇಂಟೆ' ಪರಾ.

[ಅಂಟು + ಬೇಂಟೆ]

ಅಂಟೆಯ (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ: ಹರಳೋಲೆಯಂಟೆಯ ಮೂಗುತಿಗಳ ಹೊನ್ನೆ ಹರಿವಾಣದೊಳು ತಂದಿಡಲು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೧೭೮). [?]

ಅಂಟೆಳೆ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವ ನೂಲಿನ ಎಳೆ; ಕೆಚ್ಚು. [ಅಂಟು + ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚೆ)]

ಅಂಟೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅತಿ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರು; ತೀರ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರು: ದ್ವಾರಕೆ ಬಹಿರ್ಭಾಗದೊಳಿಳಿದಾಗ ಕೈವಾರಿಸಿದಳು ಪಟ್ಟಣವ ಅಂಟೊತ್ತಿ ಕೊಂಡಿದೆ ಸಿರಿವೆತ್ತು ಪಾರೋಪಕಂಠದ ಮೆಜೆವ ಸಾಗರವ ದಾಂಟಿ ಲಾಶ್ವರ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದ್ವಿತೀಯ ವೈಕುಂಠವಿದಂದಾಡಿದಳು (ಮೋಹತ.

೩೧-೧೩, ೧೪). [ಅಂಟು + ಒತ್ತು]

ಅಂಡ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುಗಾರ; ಸೈನಿಕ (?): ಮಂಡಿಯೊಳೂ ಬಿಟ್ಟಿದು ಬಾಣವ ಪೂಡಿ ಅಂಡರಾಕರ್ಣಾಯತದಿ ಮಂಡನಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು ಯಿದಿ ರಾಂತರ ?] ಖಂಡಿಸೆ ಸ[ಶ]ಸ್ತ್ರಸಂದೋಹ (ಅನಂಚ. ೨೪-೫೦). [?]

ಅಂಡ (ನಾ). ೧. ತತ್ತಿ; ಮೊಟ್ಟೆ. ೨. ಬೀಜ; ವೃಷಣ. ೩. ಬೀಜ ಕೋಶ; ವೃಷಣಕೋಶ. ೪. ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗದ ಕಸ್ತೂರಿಯಿರುವ ಕೋಶ; ಮೃಗನಾಭಿ. ೫. ಪುರುಷನ ವೀರ್ಯ; ರೇತಸ್ಸು; ಶುಕ್ಲ. ೬. ಶಿವ: "ಮುಷ್ಯಂ, ಅಂಡಂ, ವೃಷಣಃ, ಕೋಶಃ, ಸಂಗ್ರಾಹಃ, ಮುಷ್ಯಃ - ಈ ಆಜು ಅಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂಡಕ (ನಾ). (ಉಕ) "ಹುಂಬ, ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದವ, ಕಾಡಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ). [?]

ಅಂಡಕ (ಗು). (ಉಕ) ಗೊತ್ತಾದ ಒಂದು ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊಡದ; ಸದ್ವಾಮುದ್ಧ. 'ಅಂಡಕ ಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [?]

ಅಂಡಕ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ತತ್ತಿ; ಮೊಟ್ಟೆ. ೨. ಅಂಡ; ಬೀಜಕೋಶ. ೩. ಅರ್ಧಗೋಳಾಕಾರದ ಮೇಲ್ಭಾಗವಣಿ; ಗುಮ್ಮಟ. [ಸಂ.]

ಅಂಡಕಕಲ್ಲು (ನಾ). (ಉಕ) ಕೆತ್ತಿ ಆಕಾರ ಕೊಡದಿರುವ ಕಲ್ಲು: ಇಮಾರತಿನ ಶೇಷವೊಂದು ಊರಹೊರಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡಕಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಉದ್ದಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಕಥಾಗ. ೪೭೯); ಯಮಾಯಿಯಂಧರೆ ಒಂದು ಅಂಡಕ ಕಲ್ಲು ಇರುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗ. ೬೦೯). [ಅಂಡಕ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ಅಂಡಕೋಶ (ನಾ). ಬೀಜಕೋಶ; ವೃಷಣಕೋಶ.

[ಅಂಡಕ + ಕೋಶ]

ಅಂಡಗಿ, ಅಂಡಿಗಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಮೂಟೆ; ಪೆಂಟೆ; ಪೆಂಡೆ; ಒಂದು ಎತ್ತು ಹೊರಬಲ್ಲಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ (?): ಈತಂಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಕಟ್ಟರಳೆಯಂ ಹಾಯ್ಕಿ ನೂತು ಕೊಡಲಿ ಎನಲಾಜು ಮಣವಿನಿಂದ [ಪಾಶಾಂ. ೬]ಗೆಯ ತಂದೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳೆನೆ ನಗುತಲೀ ಸುಟ್ಟಬುದಿಯಂ ಪೊಜುವರಾರೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೪-೫). ಅಂಡಿಗಿ: ೧. ಕೆಲವರು ಕಳ್ಳರು . . . ವರ್ತಕನ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಎಷ್ಟೋ ಅರಳಿ ಅಂಡಿಗಳನ್ನು ಕಡ್ಡೊಯ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦). ೨. ಸುರುಳಿ: ಎರಡೂ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತರಿನ ಅರಳಿ ಅಂಡಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮುಂಗಾಫ. ೨೩).

[? || ತೆಲು. ಅಂಡೆಮು; ಅಂಡಿಯಮು]

ಅಂಡಜ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟೆಯೊಡೆದು ಹುಟ್ಟುವಪ್ರಾಣಿ; ತತ್ತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ಹಕ್ಕಿ. ೩. ಹಾವು. ೪. ಮೀನು. ೫. ಹಲ್ಲಿ. ೬. ಬ್ರಹ್ಮ; ಚತುರ್ಮುಖ. [ಸಂ.]

ಅಂಡಜತುರಂಗ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಪಕ್ಷಿವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಡಜ + ತುರಂಗ]

ಅಂಡಜಧ್ವಜ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು, ಎಂದರೆ ಗರುಡನನ್ನು, ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಡಜ + ಧ್ವಜ]

ಅಂಡಜಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಗರುಡ.

[ಅಂಡಜ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅಂಡಜಾಧಿಪ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ. ೨. ಗರುಡ.

[ಅಂಡಜ + ಅಧಿಪ]

ಅಂಡಜಾಧಿಪಕುಂಡಲ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಕಿವಿಯ ಆಭರಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಶಿವ: ಖಂಡೆಯವನು ಋಷಿ ಸುತಂ ಮಂಡೆಯಂ ಹೊಡೆದಡೆಯೊಳಾಕ್ಷಣವಂಡಜಾಧಿಪಕುಂಡಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಗಿದುರ್ (ಬಸಪು. ೨೭-೫೫). [ಅಂಡಜಾಧಿಪ + ಕುಂಡಲ]

ಅಂಡರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಟದ ಹೆಸರು (?): ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗಿಯರು ಬಣ್ಣದ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಎಂಟು ಕಾಲಿನ ದೀವಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ "ಅಂಡರಿಕೇ ಪಂಡರಿಕೇ ಎಂಟು ಕಾಲ್ದೀವಿಗೆ ಎಣ್ಣೇ ಬಿಡೇ" ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತ (ಸುಮಸಂ. ೩೩). 'ಅಂಟಿಗೆ ಪಂಟಿಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಂಡಲಿ 'ಅಂಡಲೆ' ನೋ.

ಅಂಡಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು: ದಂಡಿಸಿದರು ಎನ್ನ ಅಂಡಲಿಸಲು ಬೇಡ ಗಂಡನೊಡನೆ ನುಡಿದು (ಪುರಂದ. ೩-೧೩೦-೧೪). [ಅಂಡಲೆ + ಇಸು]

ಅಂಡಲೆ, ಅಂಡಲಿ, ಅಂಡೊಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಪೀಡಿಸು; ಕಾಡು; ಹಿಂಸೆಮಾಡು: "ಅಂಡಲೆ-ಅಸನ್ನಪೀಡನೇ" (ಶಮಧಾ); ನನೆಗಣೆಯಿಂ ಜಗತ್ತಯಮನಂಡಲೆದಂಗಳಭವಂಗೆ ಭಂಗಮಂ ಜನಿಯಿಸಿದೈ (ಪರಾಮಾ. ೫-೫); ನಿಮ್ಮ ನೆನಪ ಮತಿ ಮಜದಿರೊಡೆ ಪಾಪ ತನುವ ನಂಡಲೆವುದ ಮಾಣ್ಣದೆ (ಬಸವ. ೧೭೮); ಎಜಗದ ಗಂಡಮಂಡಳಿಯ ನಂಡಲೆದಾಳ್ವನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ತಂದೆಜಗಿಪಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೩೮-೨೮; 1174); ದನುಜಂ ಹರಿದ್ರಾದಿಗಳನಂಡಲೆದೊಡಳ್ಳಿ ತದ್ದೇವನಿಕರಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೫೫); ಹಲವು ಪರಿಯಲಿ ಯಿವರವಳನಂಡಲೆದು ಭೀಮಗೆ ಹೇಳಿಸಿದಳಾ ಫಲುಗುಣನ ಕೈಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೨); ಮಲೆವ ದೈತ್ಯರ ಗಂಡ ದಾಸೋತ್ತಮರನಂಡಲೆವ ದುಷ್ಕೃತಂಗಳ ಗಂಡ ಕೊಲ ಲೊಡರ್ಪವ ಮಿತ್ತುವಿನ ಗಂಡನ ಪಾದಜಲರುಹಯುಗವ ನೋಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೪೨-೩೯). ೨. ಜರೆ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ನೆಲದೊಳು ಪೊಂಗಳ ನೇಕೆ ಪೊಳ್ಳರೆನುತುಂ ತಾಂ ಉಬ್ಬರಂ ಮಾಣದಂಡಲೆಯುತ್ತಿರ್ಪ ವಿವೇಕಿ ನಾಕಿ... ಇಳಾವಿಖ್ಯಾತವಸ್ತುಂತಿರಲ್ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೬-೬೦; 1165); ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂಡಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗ ಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೇ ಕುಜುಗೋಡ ಕೋಟಿ (ಸೌಜ. IX-i, ೨೯೬-೧೪; 1176); ಪದ್ಮರ್ಪನಾದಿಗಳನಂಡಲೆದು ವರ್ತಿಸುವಂ ಗಡಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೭). ೩. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು; ಕ್ಲೇಶಪಡು: ಪುಂಡರೀಕೋದ್ಭವನ ಶಿರವನು ತುಂಡಿಸಿದ ಖಂಡಪರಶುವು ರುದ್ರಭೂಮಿ ಯೊಳಂಡಲೆದು ತಿರುಗುವನು (ಹಭಸಾ. ೭೨); ದಂಡಿಸಿಹಳುಪವಾಸದಲಿ ಮನಮಂಡಲೆದುದಾ ಸತಿಗಿನಿಯನನು ಕಂಡು ಹೇಳುವವರಾರನುತ ಮಜು ಗುವಳು (ಸಳಜ. ೭-೩೬); ಕಂಡಿರೇ ಹಸ್ತಿನಪುರವ ಮಾತಾಂಡನಿಲ್ಲದ ದಿನಪದ್ಧ ತೆಜದೊಳಗಂಡಲೆಯುತಿದೆ (ತಿಮ್ಮಪ್ಪ. ೨-೧೪). ೪. ಅಲೆ ದಾಡು: ದಿಕ್ಕುದನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅಂಡಲೆಯುವ ಅನಾಥ ಜೀವದಂತೆ ದೈಲು ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೧); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇಡಿ ದಿನವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ-ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೌಕರಿಗಾಗಿ ಅಂಡಲೆಯು ವನರು! (ಮೋಹೇವ. ೪). ೫. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಕವಿ: ಕೆಂಧೂಳಿದರೆ ನಭಕುಪ್ಪ ರಿಸಿ ರವಿಮಂಡಲವನಂಡಲೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೨); ತತ್ವಭಿ ಗಗನಮಂ ಡಲವನಂಡಲೆಯಲು (ನಂದಿಪಾ. ೧೦-೩೩). ೬. ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡು; ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು: ಭಂಡ ಬಂದಾಲಯದ ಕದಗಳನಂಡಲೆದು ನೂಕಲ್ಪದಂ ಗುರು ಕಂಡದರ ಭೇದವ ಮನಃಪರಿಯಾಯಮಂ ತಿಳಿದು (ಶಂಕದಾ. ೧೩-೬೬). ೭. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ನಸು ನಸು ನಾಣ್ಣು

ತೊಂದಿರಿಸು ಬಾಗಿದ ನುಣ್ಣೊಗಮೊಂದು ಪಕ್ಕದೊಳ ಮಸಗಿ ಮಲದುರ್ ಮಾರ್ಪೊಳೆದು ಬೆಂಗಳಿ ನೊಂಕಿ ಕಡಂಗಿ ಕೊಂಕುವಾ ಪೊಸವಗೆ ನೋಟಿ ಮಂಡಲೆವ ಮೆಯ್ ನೆಲನಂ ಬರೆಪೊಡೆಯೊಪ್ಪದೊಳ ಪೊಸಸಿರಿಯೊಂದಿ ನಿಂದಳಿದಿರೊಳ ಚಿಕದೇವನೈಪಾಲಚಂದ್ರನಾ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೪೬); ಪಂದಿ ಯೊಂದು ಡುಜುಕೆಂದೊಡೆ ಸಿಂಗಮಂಡಲೆವುದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨೩). ೮. ಹೊಡೆ; ಕೆಡದು: "ಅಂಡಲೆದು... ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೬). **ಅಂಡಲಿ: ೧.** ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಸಾಮನ್ಯಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಸಾಮನ್ಯ ಗಸಣೆ ದೊಡ್ಡಂಕಬಡವ ಜಗವನ್ನಲಿ[ಲೆ?]ವ ಸಿತಗರ ಗಂಡ ಸಾಮನ್ಯ ಬಿಟ್ಟದೇವನು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೮-೧೪; 1170). **ಅಂಡೊಲಿ: ೧.** ಮಂಡೆಬಾಗಿ ನಿತ್ಯ ನಡುವಲ್ಲಿ ಓಡುವಲ್ಲಿ ಅಂಡುಗೊಂ ಡಿದಲ್ಲಿ ಅಲಿಸಿ ಕೇಳುವಲ್ಲಿ ಅಂಡೊಲಿಯದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹದಲ್ಲಿ (ವಿಸಾಸು. ೪೩-೧). [ಅಂಡು + ಅಲೆ]

ಅಂಡಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೋಟಲೆ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ: ಪರನೈಪರ ಭಯ ವಿಲ್ಲ ಸಾಲದಂಡಲೆಯಿಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೩-೭೮); ನೈಪತಿ ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮ ನಿವನ ಕೊಲಿಸಿ ಪಗೆಯಂಡಲೆಗೊಳಗಾಗದಿರನು (ಕುರಾಸಾ. ೩೬-೬೯); ಹೆಂಡಿರುಗಳ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದವರ ಶಿಶುತಂಡವನೀಡಾದಿದವರ ಗಂಡನ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯ್ತಿದುಡ್ಡಿದಿದ ಹೆಂಗಳಂಡಲೆಗಳನೇವೆಲ್ಲೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೫೨); ವರಂಗಲ್ಲಿನ ವಜೀರನ ಅಂಡಲೆ ಮಿತಿಮೀರಿ ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ (ವಿಜಸಾ. ೩-೧೩). ೨. ಚಿಂತೆ: ಎಲೆ ನೈಪತಿ ಭೂಮಂಡಲದ ಸಕಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ಪಾಲಿಸುವ ನಿನ್ನ ಸಂತಸದೇಳಿಗೆ ಖಂಡನಂ ಮಾಳ್ವ ದಾನನದಿರವು ಸಾಕು ಮನದಂಡಲೆಯನೊರೆಯನಲು (ಜೈಮಿಖಾ. ೨-೧೫). [**ಅಂಡಲೆ**]

ಅಂಡಲಿತ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಕ್ಲೇಶ; ಕೋಟಲೆ: ತಂಡುಲದ ಹಿಡಿಯೊಂದು ತುಂಡುಬಟ್ಟೆಯದೊಂದು ಅಂಡಲಿತವಿದಕೇನೊ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೨೦). [ಅಂಡಲೆ + ತೆ]

ಅಂಡಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಹಿಂಸೆಪಡು; ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳು; ಅಲೆದಾಡು: ಪರದಾರಾಸಕ್ತನಿಂದಂಡಲೆವಡೆದು ತಾನೆಂದು ಕೈಲಾಸಧಾತ್ರೀಧರಮಂ ನಿತ್ಯಂ ನಗುತ್ತಿರದೆಪುದೆನೆ... ಉತ್ತಂಗೆದೇವಾಯತನವಿತತಿ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪದೆತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೮೬); ಅಂಡಲೆವಡೆದು ಬಂದಬಲೆ ತಾ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಾಕ್ಷಣನೆ ತಕ್ಕೈಸಿ ಮುಂಡಾಡಲಿವರ ಪರಿತೋಷ ಪೂರ್ವದಿಜ್ಜಂಡಲವನು ರಾಗಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨೯-೫೮). [ಅಂಡಲೆ + ಪಡೆ]

ಅಂಡವಾತ (ನಾ). ವೃಷಣವು ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುರುಟಿಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿಡಿಯನ್ನೂ ಅಂಬಲದಲ್ಲಿ ಆರೆದು ಪೂಸಲು ಅಂಡವಾತ ಮಾಡ್ಕುಂ (ವಿವೈ. ೮೦). [ಅಂಡ + ವಾತ]

ಅಂಡವಾಯು (ನಾ). = ಅಂಡವಾತ. [ಅಂಡ + ವಾಯು]

ಅಂಡವೃದ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಂಡವಾತ. [ಅಂಡ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅಂಡಾಶಯ (ನಾ). ವೃಷಣದ ಚೀಲ; ಅಂಡಕೋಶ; ಬೀಜಕೋಶ. [ಅಂಡ + ಅಶಯ]

ಅಂಡಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ (?): ಕೆಂಡವನೆ ನೋಡಿ ಶಿಶು ಭಯ ಬೀಳದಲೆ ಅಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೋಗಿ ತುಡುಕುವಂತೆ ಉದ್ದಂಡ ಭವದಲ್ಲಿ ಭವಣ ಗಳಟ್ಟಿದರು ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಸಣ್ಣವನು ಭಯಬೀಳದಂತಿರೊ ಹಿಂದುದೈವದ ಗಂಡ (ವಿಸಾಸು. ೧೫-೨). [**ಅಂಡು**]

ಅಂಡಿ (ನಾ). ಬೇರು; ಮೂಲ: 'ಅಂಡಿಗಾಣೆಸು' ಪರಾ. ಅಂಡೀಕೇಳು = ೧. ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಆಸರೆಗಿಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಡಿಗಾಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರು ಗೋಚರವಾಗು; ಬುಡ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣೆಸು: ಕಂಡು ಕಾಂತನ ಕಾಲಿಗೆಜಗಲಾತಂ ತನ್ನ ಮೊಂಡಗ್ಗಿಯಿಂದತ್ತಿ ಮೊಗನ ನೋಡುತ ಮೂಗನಂದಿಗಾಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ೧] ಸಿ ಕೊಯ್ದುದೇಕೆನಲು (ಪ್ರಾ.ಧರಾ. ೧೫-೧೧). [ಅಂಡ್ಕ + ಕಾಣೆಸು]

ಅಂಡಿಗೆ 'ಅಂಡಗೆ' ನೋ.

ಅಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶಿವಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥ್ವೀ ಮಹಾಮಹತ್ತಿ ನೋಳಗಾಡ ಅಣ್ಣಿಗೆಲೂ ನಮ್ಮ ಮಾವಾಜಿ ರೇವಣ್ಣ ವಡೇರು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೨-೧೦; 1635). [?]

ಅಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಸಮಾಪಿಸು; ಸೇರು: ನೆರೆದೊಡಟ್ಟು ವ ಹೊಕ್ಕೊಡಂಡಿಸುವ ಮು ರಿ ದೊ ಡಂ ಮುರಿವ ಬೊಟ್ಟು ಬೊಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳೆ (ಸೋಮಚ. ೩-೧೧); ಶರಬವಿಗಿಯ ಮಾಡಿತು ಮುಂದುವರಿ ದಂಡಿಸಿದ ಸೂಕರನ (ತೂರಾ. ೩-೩-೨೧); ಗಂಡೆದ್ದು ಕಾದಿತಾದೊಡೆ ಮಸ್ತಕಕೆ ಪೊಯಿಚೆಂದಿನಂದದಿ ಪುಟನೆಗೆದು ಅಂಡಿಸಿತಾದೊಡೆ ನಾನದ ನೆಳೆತಹೆ ಸೊಂಡಿಲ ಕೈಸುತ್ತಿಕೊಂಡು (ನಾಗಕು. ೬-೩೩); ಕಂಡುದ ಪೇಳಿರೈಯೆಂದನವರು ಪೇಳಲಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತದನು (ಭರಚ. ೪೩-೯೬); ಕಂಡು ಶಾಕಿನಿವಹವನಿತರೊಳಂದಿಸದೆ ತಮತಮಗೆ ಕವಿದವು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೬-೫೩). ೨. ಕುಳಿತುಕೊ; ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದು: ಪೆಂಡಿರ ಪಿಡಿದನ ನಿದಿಗೊಂಡು ಕೊಲಲಣ್ಣದಂಡಿಸಿ ಮ ಷಿ ಯೊಳು ಕೊಲುನ ಭಂಡು ಬೇಡನೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೪೮); ತೊಲಗದಿಡುಕಿನೊಳಂದಿಸಿದರಾಗಳೇ ಕೆಲರಾ ತಳಿಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಮೈಗರೆದರಾಗಳೇ ಕೆಲರಾ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೨೬); ಪಾಲ್ತೆನೆಯೊಳಂದಿಸಿದ ಗಿಳಿವಿಂಡನಬಲೆಯರಾ ಕಾಲ್ತೆಗೆಯಲಾರ್ದು ಕೈಪಜಿ ಗುಟ್ಟುವಂಡಲೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೬). ೩. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: ಕಂಡು ಕೇಳಿದುದಿಲ್ಲವೀ ಭೂಮಂಡಲದೊಳಪಜಯವು ನಿಮಗಿಂದಂಡಿಸಿತು ಹರಿಯನ್ನು ಮರೆದುದರಿಂದ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೬-೪೬). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ಸುಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಕೊಜತೆಯೆಂದು ಮನ ಮಾಡಿ ತನು ಅಂಡಿಸಲೇತಕ್ಕ ಹಾವಿನ ಹೇಳಿಗೆಯ ತೆಗೆದ ಕೋಡಗದಂತೆ ಮಾತಾಡಲೇಕೆ ಮತ್ತಡುಗಲೇಕೆ (ನಗಮಾ. ೧೪). ಅಂಡಂಡಿಸು = ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು: ದಂಡಿಸಿ ದಳಿಸಿ ಹಿಂಡಿ ಹಿಪ್ಪೆಯ ಮಾಡಿ ಬಂಡು ಗೆಡಿಸಿ ಬಾಯ ಬಿಡಿಸಿ ಅಂಡಂಡಿಸಿ ಯರ್ಪರವನೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕೊಂಡು ಕೊನೆ ವುದೆನ್ನ ರಂಗ (ಶತಸಾಂ. ೧೫-೮೬). [ಅಂಡು + ಇಸು]

ಅಂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಸೇರು; ಕೂಡು: ತೊಂಡಿನಟ್ಟಳೆ ಕುಚಿತ್ತದ ಕೊತ್ತಳಂ ಸಟಿ ಯೊಳಂ ದಿ ದಾಳ್ವೇರಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪೫-೮); ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಕೇಳಾ ಜಯಂತಿಪುರಮುಂಟಲ್ಲಿ ಚಂಡತರ ಬ್ರಹ್ಮ ರಾಕ್ಷಸನೊಂದು ಬಂದು ಮೆಯ್ಯಂಡಿಹುದು ತತ್ತರದ ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬ ವಿಪ್ರಾತ್ಮಜನನುದಿನದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೫೨-೫೨). ೨. ಅಡಗು (ಕರಾ).

[ದೇ. ~ ಅಂಟು. || ತಮಿ. ಅಣ್ಣು]

ಅಂಡು (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮಾಪ: ಹಳ್ಳದ ಅಂಡಿನಲ್ಲಿ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ೨. ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ: ಅಂಡು ತಪ್ಪಿದಮೇಲೆ ಅವನ ಸಂಗಡ ಯಾರು ಮಾತಾಡುತ್ತಾರೆ? (ರೂಢಿ). ಅಂಡುಮಾಡಿಕೊ = ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದುಕೊ; ಬೆಂಬಲ ಹೊಂದು: ಅರಸಿನ ಅಂಡುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅತಿ ತಿಪ್ಪಲು ಪಡು ತ್ತಾನೆ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). 'ಅಂಡುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಅಂಡು]

ಅಂಡು (ನಾ). ೧. ನಿತಂಬ; ಕುಂಡಿ; ಪಿರೈ: ಜಲವ ಕಾಣದ ಗೋದ ನಂತೆ ತೋಡುತ್ತ ಗಜಾಯ ಹಿಡಿದ ಅಂಡಿನಂತೆ ಹಿಡಿದೊಡವೆಯ ಬಿಡಲಾ ಐದೆ ಬೇವುತ್ತ ಅಡವಿಜ್ಜೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಬಿಡಲಾಐದೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೧); ಅರ ಮನೆಗೆದುರಾಗಿ ಅಂಡುತಿರುಗಿಸಿ ಬಗ್ಗಿ ಗೋಪುರದ ಕೊಟ್ಟ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿ ತುಕೊಂಡನು (ಕಥಾಮಂ. ೯೯). ೨. ಯೋನಿಪ್ರದೇಶ. ೩. (ಪಾತ್ರೆಯ)

ತಳ; ಅಡಿ; ಕೆಳಭಾಗ. IP ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಅಂಡಿಗೆ ಅನಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ = ೧. ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ ವಾಗಿರು; ೨. ಕಾಲಾವಕಾಶ ಕೊಡದೆ ಇರು (ಉಕ್ತ). ಅಂಡು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು = ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡದಿರು. [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಣ್ಣು; ತುಳು. ಅಂಡು]

ಅಂಡು (ನಾ). ವೃಷಣ (ಕ). [ಸಂ. ಅಂಡ]

ಅಂಡುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [?]

ಅಂಡುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಉಟ್ಟ ಭೋತರವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ (ಕರಾ): ಭಟ್ಟರು ಅಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಮುಂಡಾಸು ಸುತ್ತಿ ಹೊರ ಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಂಡು + ಕಚ್ಚೆ]

ಅಂಡುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೊಳೆಲೂರಾ ಮಣಿಯ ಗಾಮುಣ್ಣರುಂ ನಾವಳ್ಳಿಯರುಂ ಅಣ್ಣುಗಿಯಾ ಗಾಮಿಗರುಂ ನೀರಿಲ್ಲಿಯಾ ಸಿನ್ನೆಜಗಾಮಿಗರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫-೧೦; 685) [?]

ಅಂಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮಾಪಿಸು; ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು; ಹೋಗಿ ಸೇರು: ಮತ್ತೊರ್ವಳತಿಸಂಭ್ರಮತ್ತರಿತದಿಂ ಮೇಖಳಾಕಳಿತ ರುಚಿರ ಲುಳಿತಾಧರಪಲ್ಲವೆ ನೋಟ್ಟು ದಂಡುಗಳೊಳಂದುಗೊಂಡು ಸೊರ್ಕಿದಾನೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಸಂಪಭಾ. ೪-೩೬ ನ); ಗಿರಿಯ ಸ ರಿಯ ನಾ ಸ ಲೈ ಸಾದರ್ಪಂದುಗೊಂಡಿರ್ದಿಳೆ ಕಂಪಂಗೊಳ್ಳಿನಂ ಗರ್ಜಿಸಿದುದು ಮುಳಿದಾಭೀಳ ದೇಹಂ ವರಾಹಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೩೮); ಟೊಣೆದವರೆಚ್ಚ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂ ಮಿಗೆ ಮುತ್ತಿದ ಜಾಯಿಲಂಗಳಂ ಪ್ಪಣದೊಳಿರ್ದಿರ್ಚಿ ತುಂಡಿಸಿ ಕಜುತ್ತಿಪ್ಪಿ ವಿಟ್ಟಿಯನಂದುಗೊಂಡು ಬಿನ್ನಣದೆ ಬಿರ್ದಿರ್ಚಿ... ಎಕ್ಕಲನುಬುರ್ತೆ ಸೀಳ್ಳು ದಾರ್ಪಿನಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೦). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ತುಜುಗಿ ಪರ್ವದ ಟೊಳ್ಳಪ್ಪವನಿರಂದುಗೊಂಡು ಪಂದಿಯ ಬಣಿಯೊಳ್ (ಗಿಂಕ. ೧-೧೦೩); ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಹೆಜಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆನಡೆದು ಹೆಮ್ಮಳಿಯ ನಂಡುಗೊಂಡು ಗರ್ಜಿಸುತುಂ (ನಂಬರ. ೧೮-೧೫). ೩. ಕೈಸಾಗದೆ ಕುಳಿತು ಬಿಡು: ಕಂಡುದಿವರನು ರಾಯಮೋಹರವಂಡುಗೊಂಡುದು [ಪಾಠಾಂ. ಡರೆ] ದೊರೆಗಳಿದು ಕೋದಂಡುದ್ರನ ರಣ ಕಣಾ ತಾವೇನ ನೊದಗುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೮-೨೩); ಭೀಮನ ಗಂಡುಗಿಡಿಸುವರಿಲ್ಲ ಕಾರವದಳದ ಸುಭಟರಲಿ ಅಂಡುಗೊಂಡುದು [ಪಾಠಾಂ. ಡರು] ಬಿರುದು ಗಿರುದಿನ ಗಂಡರಕಟಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೧೪). [ಅಂಡು + ಕೊಳ್]

ಅಂಡುಗೋಡೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆಸರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಗೋಡೆ; ಈಡುಗೋಡೆ; ಒತ್ತುಗೋಡೆ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಂಡು + ಗೋಡೆ]

ಅಂಡೆ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯ; ಹತ್ತಿರ; ನೆರೆ; ಪಕ್ಕ: ಅವನು ಬೀಳು ವಾಗ ಹೇಗೆ ಬಿದ್ದ? ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಬಿದ್ದನೋ? ಹಗೆಯಂಡೆಗೆ ಬಿದ್ದನೋ? (ಅರ್ಯಕ. ೬೯); ಮನೆಯ ಅಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಮಡದಿಯರಿಗೆ ಒಳ್ಳೇದು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [< ಅಂಡು. || ತಮಿ. ಅಣ್ಣು; ತೆಲು. ಅಂಡೆ]

ಅಂಡೆ (ನಾ). ೧. ಟೊಳ್ಳಾದ ಬೊಂಬಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಉದ್ದವಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಬಿದಿರಿನ ಅಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕಡೆಯುತ್ತಾರೆ; ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಾಕಿಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜೀರ್ಕೊಳವೆ(?): ನಳನಳಿಸಿ ವಿಟರ ಭಾವವನೆಸುವ ಕೇಣದಿಂ ಬಿದಿರಂಡೆ ಕೊಂಬು ಪೊಸಸಿಪ್ಪು ನಾಳಿಗಳೆಸೆಯ ಪದಗೊರಳ ಪದ್ಮವದನೆಯರ ಹರಿಬಂ ಮನೆಯೆ (ಬಾಣರ. ೧೪೨-೩); ಕಡುಪಿಂ ಬಂದೊರ್ಬಿಳಾರ್ಪಿಂ ಕುಳಿರ್ವ ಜಲವನಾದರ್ಪಂಡೆಯಿಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ದಶಕು. ೧೧-೮೪); ರತ್ನದಾ ಚೆಂಬೊನ್ನಿ ನಂ ಡೆ ಗಳ ತುಂಬಿ ಪರಿಮಳಮಿಶ್ರದಂಬುಗಳ... ಅಬಲೆಯರು ಮುಂಬರು ಚೆಲ್ಲು

ನಲ್ಲಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೨೪). 'ಬಿದಿರಂಡೆ', 'ಹೊನ್ನಂಡೆ' ಪರಾ.
೩. (ಮೂಗಿನ) ಹೊಳ್ಳೆ: ಪಸುವಾರ್ಯದ ತಣ್ಣಾಜದ ಮೆಲ್ಲುಗುಂದದ
ಮರುಗದ ದವನದ ಪೊಸಗಂಪಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಪೋಪ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟಿಗರ ಮೂಗಿ
ನಂಡೆಯೊಳ್ ತುಜುಕುವ ಬನಗಳಿಯಂ ಬಲಗೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ.
೧೦೧-೮). ೪. ಉದುಕೊಳವೆ (ಕರಾ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಣ್ಡ್ಯ; ತುಳು. ಅಂಡೆ]

ಅಂಡ್ಯ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ; ಕಣಜ: ಬರಲು ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ಭೂಸುರ
ಶೈದಿಯಾತನೊಪ್ಪಿರುವ ಮಂದಿರವ ಸಾರಿದರು ಕಂಡಾಗ ದ್ವಿಜರ ಮೇಲಣ
ಕರುಣದ ಮುನಿ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನ ಭಜಿಸಿ ಕೊಂಡಾ ಯವೆಯ ಬೀಜವ
ಬಿತ್ತಿ ಧಾನ್ಯದಂಡೆಯೊಳವರ ರಕ್ಷಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೫-೧೩). [?]

ಅಂಡೆಬಿದಿರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಿದಿರು; ಅಂಡೆಗಳನ್ನು
ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿ ದಪ್ಪನಾಗಿ ಬೆಳೆ
ಯುವ ಬಿದಿರು: ಅಂಡೆಬಿದಿರು (ಮೈಟಿಗಿ. ೧೧-೧೯೨).

[ಅಂಡ್ಯ + ಬಿದಿರು (< ಬಿದಿರಾ)]

ಅಂಡೆಹರಳು (ನಾ). ಅಣ್ಣ ಕಲ್ಲು (ಉಕ).

[ಅಂಡ್ಯ ? + ಹರಳು (< ಪರಲಾ)]

ಅಂಡ್ಯಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು: ಮೇಲಿಕ್ಕಿದ ನಾಯಂ
ಕಂಡು ಬೆಂಬತ್ತುವ ಬಿರುದಿನ ಜಂಘಾಳರಂ ಮಿಕ್ಕು ಪರ್ವಳ್ಳದಿಜುಂಬಂ
ಪೊಕ್ಕು ನಾನಲ್ಲೆ ಸಜಿ ಹೊನಲೊಳಂಡ್ಯಸಿ ನಿಂದಿದು ದು (ಕಾವ್ಯಸಾ.
೧೦೦೮). [ಅಂಡ್ಯ + -ಇಸು]

ಅಂಡೊಲಿ 'ಅಂಡಲೆ' ನೋ.

ಅಂತ್ಯ 'ಅಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ತುದಿ; ಮೇರೆ; ಅವಧಿ. ೨. ಅಂಚು;
ಅರುಗು. ೩. ಮುಗಿವು; ತೀರುಗಡೆ. ೪. ಕೊನೆಗಾಲ; ಸಾವು;
ನಾಶ. ೫. ಕೀಳು; ಹೀನ. ೬. ತುಂಬ ಕಿರಿಯ. ೭. ನಿರ್ಣಯ;
ನಿಶ್ಚಯ. ೮. ಶೇಷ; ಉಳಿಕೆ. ೯. ವಿಭಾಗ. ೧೦. ಸಮಾಪ;
ಹತ್ತಿರ. ೧೧. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ; ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ
ಕೊನೆಯ ಶಬ್ದ. ೧೨. ಒಳಗು; ಒಳಭಾಗ. ೧೩. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ.
೧೪. ಧರ್ಮ. ೧೫. ಸತ್ತ್ವ. ೧೬. ಇಂದ್ರ. ೧೭. ಕರ್ಮ: "ಧರ್ಮ
ಸಮಾಪ ಸತ್ತ್ವಮೊಳಗುಂ ಕಡೆ ಜೀರ್ಣ ಪದಾರ್ಥ ವಾಸವಂ ಕರ್ಮಮಿಂತ
ಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಕರಣ (ನಾ). ೧. (ಶರೀರದ) ಒಳಗಿನ ಇಂದ್ರಿಯ; ಮನಸ್ಸು.
೨. ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ. ೩. ದಯೆ; ಕನಿಕರ: ನಮ್ಮ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ನನ್ನ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಅಂತಃಕರಣವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಂತಃಕರಣಪಡು =
ಕನಿಕರಪಡು; ದಯೆ ತೋರಿಸು: ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಓದಿ ಪ್ಯಾಸು
ಮಾಡಿದ ಹುಡುಗಿಯರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಕಲಿತವರು
ವೀಣೆ ಕಲಿತವರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಃಕರಣಪಡುವ ಹುಡುಗಿಯರು
ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಷ್ಟ (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೭೩). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕರಣ)]

ಅಂತಃಕರಣಗೇಡಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ, — ಕನಿಕರವಿಲ್ಲದ
ವ್ಯಕ್ತಿ: ಇಂಥಾ ಅಂತಃಕರಣಗೇಡಿ ಹೆಂಗಸು ಹುಡುಗರನೇನು ನೋಡಿ
ಕೊಂಡೀತು! (ಹೊಸಸಾ. ೧೭೦).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಕೇಡು + -ಇ]

ಅಂತಃಕರಣಜೀವಿ (ನಾ). ಕರುಣಾಳು; ದಯಾಶೀಲವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಂತಃ
ಕರಣಜೀವಿಯೂ ಸಹೃದಯಿಯೂ ಆದ ಶಾಂತಲಿಗೆ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆಗ ಅಂದ
ಮಾತು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಜೀವಿ]

ಅಂತಃಕರಣಮಲಿನೆ (ನಾ). ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವಳು; ಮನಸ್ಸು
ಅಶುದ್ಧವಾದವಳು: ಕಾಮಾತುರಿಯರತಿದವಡಿತಿಯಂತಃಕರಣಮಲಿನೆ
ಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೩).

[ಸಂ. ಅಂತಃಕರಣಮಲಿನಾ (ಅಂತಃಕರಣ + ಮಲಿನ + -)]

ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧ (ಗು). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ನಿರ್ಮಲ
ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ: ವಿಶದಕೀರ್ತಿಸ್ಪುರಣನಂತಃಕರಣಶುದ್ಧನು ಸಚ್ಚಿದನುಬದ್ಧ
(ಬಸಪು. ೩೮-೨). [ಅಂತಃಕರಣ + ಶುದ್ಧ]

ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಮನಶ್ಶುದ್ಧಿ: ಚರಣವದನಕ್ಷಾಲನಾಂತಃ
ಕರಣಶುದ್ಧಿಯಲಾಚಮನವಿಸ್ತರಣದಲಿ (ಕುನ್ಯಾಗ. ೩-೪೨).

[ಅಂತಃಕರಣ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಂತಃಕರಣಿ (ನಾ). ದಯೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಂತಃಕರಣಿನ್]
ಅಂತಃಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು: ಸಿರಿಯಂ ಮಂದಾರಮಂ ಚಂದ್ರ
ನನಮಲಮಣಿಶ್ರೀಣಿಯಂ ಮಾಣದಂತಃಕರಿಸಿದಾರ್ ಪೂರ್ಣದ್ಗುರ್ಣವ
ದೊರೆಗೆಣೆವಂದತ್ತು . . . ಅಸ್ಥಾನಗೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩).

[ಅಂತಃಕರಣ + -ಇಸು]

ಅಂತಃಕಲಹ (ನಾ). ಒಳಜಗಳ: ಅಂತಃಕಲಹದಿಂದ ದೇಶವು ಶತ್ರುಗಳ
ಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲಹ)]

ಅಂತಃಕಲುಷಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕೊಳೆ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಅಡಿ
ಯಿಟ್ಟು ನಂತಃಕಲುಷಚಿತ್ತ ದುರಂತಚಿಂತೆಯಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೨-೪೨).

[ಸಂ. (ಅಂತಃಕಲುಷ + ಚಿತ್ತ)]

ಅಂತಃಕಲುಷಿತ (ಗು). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಮಷವುಳ್ಳ: ಅಂತಃಕಲುಷಿತ
ನಂತಶ್ಯಾಂತಂ ಧಮಿತಾರಿಯೆಂಬುದಂ ದೂತಮುಖೋದಂತಂಗಳಿನಜಾ
ವುದು (ಶಾಂತಪು. ೨-೫೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲುಷಿತ)]

ಅಂತಃಕಳಂಕ (ಗು). ಒಳಗಿನ ಕೊಳೆಯುಳ್ಳ; ಒಳಗೆ ಕಳಂಕವುಳ್ಳ:
ಕಿಡಿಗುಗುಮಂತಃಕಳಂಕನ್ಯಸಮಂಡಲಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಮಸ್ಸುಭಾವಂ
ಕಿಡಿಸುವವೋಲಜುದು ರಾಹು ಶಶಿಮಂಡಲಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೮).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕಲಂಕ)]

ಅಂತಃಕೃತ (ಗು). ಒಳಕೊಂಡ: ನಭೋಮಂಡಳದಂತಂತಃಕೃತಭುವನಂ
ನಟನಂತೆ ದಿಟಂ ಪ್ರಬಳನಕ್ರಮಕರಸಮೇತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೦).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಕೃತ)]

ಅಂತಃಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಕೆಲಸ; ಒಳಗೆಲಸ.
೨. ಒಳಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕಾರ: "ಒಳಕೆಯಾ - ಅಂತಃಕ್ರಿಯಾ
ಯಾಂ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ. ಅಂತಃಕ್ರಿಯಾ (ಅಂತರ್ + ಕ್ರಿಯಾ)]

ಅಂತಃಪಟಿ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ
ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವ ವಸ್ತ್ರ: ಅಂತಃಪಟಿ ತಾಗಿ ಬೆಲ್ಲ
ಜೀರಿಗೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಸುವಸಂ. ೫೪). 'ಅಂತರಪಟಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಪಟಿ)]

ಅಂತಃಪಟಲ (ನಾ). = ಅಂತಃಪಟಿ: ವಧೂವರರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತಂದು
ಒಬ್ಬರ ಎದುರಿಗೊಬ್ಬರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನಡುವೆ ಕೇಸರಿಬಣ್ಣದ ಅಂತಃಪಟಲ
ವನ್ನು ಹಿಡಿದರು (ಅಂಬಿಕ. ೧೮೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಪಟಲ)]

ಅಂತಃಪಾತಿ (ಗು). ಒಳಗೆ ಬೀಳುವ: ಉದಕಾಂತಪಾತಿವೊಲ್ ಸ್ನೇಹದ
ಲವಮನಸುಂ ಪರ್ವಿ ಮದ್ಯಾವನೋದ್ಯನ್ನದದೊಳ್ಳೊಜುತಮಿದ್ಗಪ್ಪುದು
(ಕಾದಂಉ. ೯೧); ಬಂಧನಪಂಚಕ ಸಂಘಾತಪಂಚಕಮೆಂಬಿವು ತಂತಮ್ಮ
ಶರೀರದೊಳ್ ಅಂತಃಪಾತಿಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೦೦).

[ಸಂ. ಅಂತಃಪಾತಿನಾ]

ಅಂತಃಪಾತಿತ್ವ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಬೀಳುವುದು: ಪ್ರಮಾಣದ್ವಯಾಂತಃ

ಪಾತಿತ್ವಂ ಉಕ್ತ ಪಂಚವಿಧಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಿತಮಾದೊಡಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು
ಮಾನಾದಿಪ್ರಮಾಣಕಲ್ಪನಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩). [ಸಂ.]
ಅಂತಃಪುರ (ನಾ). ೧. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿರ್ಪಟ್ಟ
ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ರಾಣಿವಾಸ; ಜನಾನಾ. ೨. ಅರಮನೆ.

೩. ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವರು. ೪. ರಾಣಿ. [ಸಂ.]

ಅಂತಃಶಾಂತ 'ಅಂತಶ್ಶಾಂತ' ನೋ.

ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ 'ಅಂತಶ್ಶುದ್ಧಿ' ನೋ.

ಅಂತಃಶೂನ್ಯ 'ಅಂತಶ್ಶೂನ್ಯ' ನೋ.

ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ 'ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ' ನೋ.

ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ 'ಅಂತಸ್ಸತ್ತ್ವ' ನೋ.

ಅಂತಃಸಾರ 'ಅಂತಸ್ಸಾರ' ನೋ.

ಅಂತಃಸ್ಥ, ಅಂತಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ. (ನಾ).

೨. [ವ್ಯಾಕ.] ಯ್, ರ್, ಲ್, ವ್ ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

೩. ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, —ರಹಸ್ಯ. ಅಂತಸ್ಥ :

೩. ಇನ್ನು ಹೇಳದೊಡೆ ಮಾಣಲಂತಸ್ಥಮದು ತಾನೆ ತುಬ್ಬುವುದು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩೧). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಸ್ಥಲಿ (ನಾ). ಒಳಪ್ರದೇಶ : ಸರಿಯಲ್ಲಾ ಚಿತ್ತ್ರಿಯೆಯಿಂ ತನ್ನ
ಹೃದಯವಿಂದಾಂತಃಸ್ಥಲಿಯೊಳ್ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಂ ಚಿನ್ನಯನಂ ಭರ್ಗನ
ನುಜಿ ನಿಜಿಸಿದ ಮಹಿಮಂಗೆ (ಉದ್ಭವ. ೩-೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂತಃಸ್ಥಾರಿತ (ಗು). ಒಳಗೊಳಗೇ ವಿಕಾಸಗೊಂಡ : ಮನೋಜ
ಲೀಲೆಯನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕರ್ಣಾಂತವಿಶ್ರಾಂತ ಲೋಚನಂಗಳಂತಸ್ಥಾರಿತಂಗೆ
ಳಾಗೆ ದಿಗವಲೋಕನಂಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೨೮).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ಥಾರಿತ)]

ಅಂತಃಸ್ಥೈತಿ (ನಾ). ನೆನಪಿನ ಒಳಪದರ : ಕರ್ಣ ಪನಿಯುವಂತೆ ತಂತಿ
ಯಿಂಪಿಗೆ ಕರಗಿತಂತಃಸ್ಥೈತಿಯಿಲಂಪು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬೦-೪೯೯).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ಥೈತಿ)]

ಅಂತಃಸ್ಥೇದ (ನಾ). ಆನೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸ್ಥೇದ)]

ಅಂತಕ (ನಾ). ೧. ಯಮ ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ : ಅಂತಕನ ದೂತರಿಗೆ
ಕಿಂಚಿತ್ತು ದಯವಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೬೧೧); ಅಂತಕನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಹೆದರೆ,
ಸಂತೆ ಗೋವಿಂದನ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಹೆದರುತ್ತೇನೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಮೃತ್ಯುವಿ
ನಂತೆ ವಿನಾಶಕ : ಇವದರಿಗಂತಕನು ತಾನಹೆನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೪೩).

೩. ಸಾವು. ೪. ಕೊನೆ; ಅಂಚು; ಎಲ್ಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಂತಕದೂತ (ನಾ). ಯಮದೂತ ; ಯಮಭಟ.

[ಅಂತಕ + ದೂತ]

ಅಂತಕನಗರ (ನಾ). ಯಮನ ಪಟ್ಟಣ ; ಸಂಯಮಿನೀ ಪಟ್ಟಣ :
ವೈರಿಬಲ ಬಿಡೆ ಜಡಿದುದಂತಕನಗರವದ್ಭೂತವಾಯ್ತು ಸಂಗ್ರಾಮ
(ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೧). [ಅಂತಕ + ನಗರ]

ಅಂತಕವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಯಮನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ. ೨. ಜಿನ ;
ಅರ್ಹಂತ : ಅಂತಕನ ಸಾಮ್ಯಮನಂತಕವೈರಿಯಲ್ಲದಂತಮರಮನುಷ್ಯ
ರಾಪರ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೮). [ಅಂತಕ + ವೈರಿ]

ಅಂತಕಹರ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು ; ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ;
ಶಿವ. [ಅಂತಕ + ಹರ]

ಅಂತಕಾನುಗ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು ;
ಯಮಭಟ. [ಅಂತಕ + ಅನುಗ]

ಅಂತಕಾಂತಕ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಯಮನಂತಿರುವವನು ; ಯಮ
ನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು ; ಶಿವ. [ಅಂತಕ + ಅಂತಕ]

ಅಂತಗಮನ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಮುಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಮುಗಿಸುವಿಕೆ.
೨. ಕೊನೆಯ ಪ್ರಯಾಣ ; ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶದಿಂದ ಶರೀರತ್ಯಾಗ
ಮಾಡುವುದು. [ಅಂತ್ಯ + ಗಮನ]

ಅಂತಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆ ಗಾಣು ; ಗುರಿಮುಟ್ಟು : ಅಂತರಾಯ
ಗಳಿಲ್ಲದೇ ಕ್ರಿಯೆಯಂತಗಂಡರೆ ತತ್ಪಲವನತಿಸಂತಸದಲ್ಲೆದುವರೆ ಕಥನವ
ನೊರೆವೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೭-೩೪). [ಅಂತ್ಯ + ಗಾಣ್]

ಅಂತಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು ; ಪಾರುಮಾಡು : ಸಂಸಾರ
ದೃಶ್ಯಗಳಂತಗಾಣಿಸ ಪರಮವೈರಾಗ್ಯವು ದೊರಕಿತೆಂದ (ನಿಭಾಗ.
೧೧-೧೫-೪). [ಅಂತಗಾಣ್ + -ಇಸು]

ಅಂತಪ್ಪ, ಅಂತ, ಅಂತಹ, ಅಂಥ, ಅಂಥಾ (ಗು). ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ ;
ಆ ರೀತಿಯ ; ಆ ಬಗೆಯ : ಅಂತಪ್ಪ ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳೆ
(ಎಚ್. XIV, ೧೯೧-೧೭ ; 725) ; ಅಂಜನಪುಂಜದಂತಪ್ಪ ಮೆಯ್ಯಂ
ಸಿಡಿಲನಡಸಿದಂತಪ್ಪ ದಾಡೆಯುಮುರಿಯುರುಳಿಯಂತಪ್ಪ ಕಣ್ಣಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨ ವ) ; ಎಮ್ಮಂತಪ್ಪ ಪ್ರಾಣಮಾತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲದೊಡೆ ಅಪ್ರ
ತಿಮ ಪರಾಕ್ರಮನಪ್ಪ ನಿಮಗೆ ತೀರದ ಕೆಜ್ಜುಮಾವುದಾನುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪತಂ.
೩೪-೧೮) ; ಅಂತಪ್ಪ ಪರಮ ಶಿವಭಕ್ತರುಗಳೊಳರೆ (ಬಸಪು. ೨೫-೧೫).

ಅಂತ : ಅಗಲವಾದಂತ ಬೇಕಾದಂತೆ ಅಗಲಾದಂತ ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು
(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೮). ಅಂತಹ : ಅಂತಪ್ಪಂ ನೊದಲಾದುವನಜ ಹಕಾರಕ್ಕೆ
- ಅಂತಹಂ ಇಂತಹಂ ಉಂತಹಂ ಎಂತಹಂ (ಶಮಧ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ;

ಹಿಂನ್ನಾದವನಂತಹಂ ಲೇಸಾಗಿ ನಡಹುವರು (ಮೈಲರಿ. ೧೯೩೨, ೩೦-೪ ;
1125) ; ಮಾಡುವಂತಹ ಕೆಲಸವೇನು (ಬಸಪು. ೩೬-೧೮). ಅಂಥ :

ನಿನ್ನಂಥ ಬಗೆವ ತಾಯಿಗಳಿರುತಿರಲ್ ವ್ಯಾಧಿಗಳವೇಗೈದವವು (ಬಸಪು.
೧೫-೩೬) ; ಅಂಥ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗಿಗೆ ಇಂಥ ಗಂಡ ಸಿಕ್ಕಿದನೆ ! (ರೂಢಿ).

ಅಂಥಾ : ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಒಗನಿ (ನಾಚರಾ. ೬) ; ಇಕ್ಕಿ
ದಂಥಾ ಭೋಜನವೆ ಹಿತವು (ಬಸಪು. ೨೪-೭) ; ಪೂರ್ವದಲಿ ನಂಮ ಮಠ

ಧರ್ಮಕೆ ನಡದು ಬಂದಂಥಾ ಹೊನ್ನೂರ ಸೀಮೆವಳಗಣ (ಎಚ್. VII,
ಶಿವಮೊ. ೮೨-೧೮ ; 1683). ಅಂತಪ್ಪಂ = ಅಂಥವನು : ಏಂ ಧೋಣಿ
ನೆಂಬನೇಂ ಪಾರ್ವನೆ ಪೇಟೆಂತನಗೆ ಕೆಳೆಯನೇ ನೂಂಕಂತಪ್ಪನನಜಾಯೆ

ನೆಂದು ಸಭೆಯೊಳ್ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೭). ಅಂತಪ್ಪಳ್ =
ಅಂಥವಳು : ಗಂಡನು ಬಯಸುವಂತಪ್ಪಳು ಕಾಂತೆ (ನಾಚರಾ. ೬).

ಅಂತಪ್ಪದು = ಹಾಗಾಗುವುದು ; ಹಾಗಿರುವುದು : ಸರ್ವಾಭ್ಯಂತರ
ಸಿದ್ಧಿ ಅಂತಪ್ಪದಂ ಪದಿನೆಣ್ಣರುಂ ಪದಿನಜುವರುಂ ಕಾವರ್ (ಸೌಭಾ.
XI-i, ೩೮-೧೫ ; 950). [ಅಂತ್ಯ + ಅಪ್ಪ (< ಅಗ್ನಿ)]

ಅಂತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಭಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ
ಪ್ರಾಸ : ಉದಾ— ಅತಿವಿಶದಯಶೋವೃತ್ತಂ | ನತಸಕಲಾರಾಜಿನ

ವಿತಾನಂ ಮತ್ತಂ || ವಿತತಶ್ರೀ ಸಂಪತ್ತಂ | ಶತಮಖಸದೃಶಾನುಭಾವ
ವಿಭವಂ ಬೆತ್ತಂ || (ಭಂದೋಂಬು. ೬. ೧-೭೨). 'ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ' ಪರಾ.

[ಅಂತ್ಯ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಂತಯಮಕೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ
ಬರುವ ಯಮಕಾಲಂಕಾರ : ಉದಾ— ನಾನಾ ಶಶಮೃಗಧರಮಂ |

ಸಾನಜ ತರುಶಿಖರಲಗ್ನ ಶಶಮೃಗಧರಮಂ || ಪೀನಸರೋಜಾಲಯಮಂ |
ವಾನೇಚರ ಯುವತಿಜಿತ ಸರೋಜಾಲಯಮಂ || (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೩೯).

[ಅಂತ್ಯ + ಯಮಕೆ]

ಅಂತರ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ; ಭೇದ : ಕರಿಗಂ ಪರಮಾಣುಗಮಂತರ
ಮಾವುದೊ ನಿಮಗಮಸುರವೈರಿಗಮೇನಂತರಮಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭) ;
ಹತ್ತಕ್ಕೂ ಅರಕ್ಕೂ ಅಂತರವೆಷ್ಟು ? (ರೂಢಿ) ; ಈ ಎರಡು ಭಿನ್ನರಾಗಿಗಳ

ಅಂತರ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ; ಭೇದ : ಕರಿಗಂ ಪರಮಾಣುಗಮಂತರ
ಮಾವುದೊ ನಿಮಗಮಸುರವೈರಿಗಮೇನಂತರಮಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭) ;
ಹತ್ತಕ್ಕೂ ಅರಕ್ಕೂ ಅಂತರವೆಷ್ಟು ? (ರೂಢಿ) ; ಈ ಎರಡು ಭಿನ್ನರಾಗಿಗಳ

ಅಂತರ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ; ಭೇದ : ಕರಿಗಂ ಪರಮಾಣುಗಮಂತರ
ಮಾವುದೊ ನಿಮಗಮಸುರವೈರಿಗಮೇನಂತರಮಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭) ;
ಹತ್ತಕ್ಕೂ ಅರಕ್ಕೂ ಅಂತರವೆಷ್ಟು ? (ರೂಢಿ) ; ಈ ಎರಡು ಭಿನ್ನರಾಗಿಗಳ

ಅಂತರವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಿರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ಮರವಣಿಗಂ ಬೀಣಿಗಮಂತರಮಾವುದೋ ಸುಕವಿ ರಚಿತ ಮೃದುಲಲಿತಪದ ಸ್ಫೂರಿತಸರಸೋಕ್ತಿಗಂ ನಿಷ್ಕರ ಕುಕವಿ ಕಟೂಕ್ತಿಗಳ ಮೇನಂತರಮೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫). ೩. ನಡುವಣ ರಂಧ್ರ : ಗವಾಕ್ಷಜಾಳಾಂತರಂಗ ಳಿಂದ ದಿಶಾವಲೋಕನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೯೩-೯). ೪. ಸಮೀಪ. ೫. ದೂರ : ಬಟಿಯಟ್ಟಿದಂದು ಬನ್ನಿಮೆಂದು ಪ್ರಿಯಂ ನುಡಿದಿರಿಸಿ ಕಿಜಿದಂತರಂ ಬಂದೊಂದು ತಾವರೆಗೆಜಿಯ ಮೊದಲೊಳ್ ನಂದು (ಪಂಪ. ೨-೯೫ ಪ). ೬. ಮೇರೆ; ಎಲ್ಲೆ : ಧರದೊಳ್ ಮೂಜುಂ ಲೋಕಂ ನೆರೆದಿರಿಯುಂ ಕುಡುವ ಪೊಟ್ಟಿಜೊಳ್ ಮೇರುವೆ ಮುಂದಿರಿಯುಂ ಬೀರದ ಬಿಯದಂತರಕ್ಕೆ ಕಿಜಿದೆಂದು ಚಿಂತಿಪಂ ಪ್ರಿಯ ಗಳ್ಳಂ (ಪಂಪ. ೧-೪೮). ೭. ಕೆಚ್ಚು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಮರುಳು ಸಾರಥಿ ನಮ್ಮ ನಾವ್ ಪತಿಕರಿಸಿಕೊಳಲಾಗದು ಕಣಾ ನೀನಜಿಯ ನಮ್ಮಂ ತರವ ನಾವಿನ್ನಾಡಿ ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೪-೫೫). ೮. ಶಕ್ಯತೆ; ಸಾಧ್ಯತೆ : ನಳಿನನಾಳವು ಗಜದ ಕೈಯೊಡನಳವಿಗೊಡಲಂತರವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೪-೪೮). ೯. ಬಿಡುವು; ವಿರಾಮ : ಚಿಂತಿಮಾಡುವರೇನ ಅಂತರಲ್ಲದ ಹಾಂಗ (ಗರ. ೬೪). ೧೦. ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ; ಮಧ್ಯ ಭಾಗ : ರಾಮಚಂದ್ರಂ ರಾಜ್ಯಮಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ವಿಸಿನಾಂತರದ ವಾಸಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳುದೇಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೮೦-೬೬). ೧೧. ಕಾಲಾವಕಾಶ, ಸ್ಥಳಾ ವಕಾಶ ಇತ್ಯಾದಿ : ಅರು ತಿಂಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಕೆಲಸ ನಡೆದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೧೨. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ. ೧೩. ಆತ್ಮೀಯ; ಪ್ರೀತಿ ಪಾತ್ರ. ೧೪. ಒಳಬಟ್ಟೆ; ಒಳಗುಡಿಗೆ. 'ಅಂತರೀಯ' ಪರಾ. ೧೫. ಸಂದರ್ಭ; ಸಮಯ. ೧೬. ಅಗಲಿಕೆ; ಬೇರ್ಪಡುವಿಕೆ. ೧೭. ಮರೆ. 'ಅಂತರಿತ' ಪರಾ. ೧೮. ಔನ್ನತ್ಯ; ಹಿರಿಮೆ; ಗೌರವ; ಮನ್ನಣೆ. ೧೯. ದೌರ್ಬಲ್ಯ; ನ್ಯೂನತೆ. ೨೦. ಕಾಲು; ಪಾದ. ೨೧. ನಾದ; ಧ್ವನಿ. ೨೨. ಅತಿಕ್ರಮ. ೨೩. ಆತ್ಮ; ಪರ ಮಾತ್ಮ. ೨೪. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ. ೨೫. (ಸಮಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ಬೇರೊಂದು : ಉದಾ — ದೇಶಾಂತರ; ದೇಹಾಂತರ; ಕಾಲಾಂ ತರ; ಸ್ಥಲಾಂತರ : ಅವನು ಅಪ್ರಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದೇಶಾಂ ತರಕ್ಕೆ ಹೋದನು (ರೂಢಿ). ೨೬. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಯಾರೂ ಸಲ್ಲದಿ ರುವ ಕಾಲ : "ಮುಕ್ತಿಗಾರುಂ ಸಲ್ಲದಿರ್ಪ ಕಾಲಂ ಅಂತರಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭೨); "ಮಜಹಿನಿ ಒಳಗುಡುವ ಸೀರೆಯಲಿ ಮಧ್ಯದಲಿ ತೆಜಹಿನಿಲಿ ಛಿದ್ರದಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮಕನಲ್ಲಿ ಹೊಜಿಕೊಟದಲ್ಲಿ ಅವಸರದಲಿ ವಿಶೇಷದಲಿ ಅಂತರಾಹ್ವಯಮನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೬೭); "ಪಾದಧೂಳಾತ್ಮ ನೊಳ್ ಮರಹಿನೊಳ್ ಮನದೊಳ್ ಪರಕೂಟದೊಳ್ ಮಹೋತ್ಸೇಧ ವಿಶೇಷಮಧ್ಯಗಳೊಳೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಕ್ಷಣದೊಳ್ ವಿಯೋಗದೊಳ್ ನಾದವತಿಕ್ರಮಾಂಬರ ಬಿಲಂಗಳೊಳಂತರ ಶಬ್ದ ಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೭೭). ಅಂತರಂತರ = ೧. ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಡುನಡುವೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟಿರು ವುದು. ೨. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಎರುತ್ತ ಹೋಗುವ ಅಂತಸ್ತುಗಳುಳ್ಳ ರೀತಿ; ಮೆಟ್ಟಲು ಮೆಟ್ಟಲಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ. ೩. ಅಂತಸ್ತು; ಮಹಡಿ : "ಪರಿವಿಡಿ ತಗಹು ಪಂಕ್ತಿ ಸಮವಂತರಂತರ ವಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೬); "ಅಂತರಂತರದೊಳಂ . . . ನೆಲೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅಂತರಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗು : ಚಕ್ಕಮಕ್ಕಿಯ ಕಲ್ಲಿ ನಂತರಂಗದೊಳಗ್ಗಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೩-೬೧೯). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ : ನುಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ನಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ತರಂಗ ದನುತಾಪಮನೊಲ್ಲು ಡಿಸಿದನೊಳ್ಳುಡೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೪); ವೇದನೆ

ಪಿರಿದಾಯ್ತು ನಂದನ ಯಶೋದೆಯ ಗೋಪಿಯರಂತರಂಗದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೯೧). ೩. ಒಳಗಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ : ಅವನ ಅಂತರಂಗ ವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ + ಅಂಗ)] **ಅಂತರಂಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ).** ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿ : ಸರಿಬಂದವನ ಕಂಡೊಡೆ ಕಾಮುದಿಗಾಗ ಕರಗುವ ಶಶಿಕಾಂತದಂತೆ ನೆರೆ ಯಂತರಂಗವಿಡಿದು ಕೂಡಿದಲ್ಲದೆ ಪಿರಿದು ಸೈರಿಸರೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೨೮). [ಅಂತರಂಗ + ವಿಡಿ]

ಅಂತರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಟ್ಟನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹು. ೨. ಅವಕಾಶ ಕೊಡು. ೧, ೨ : ಏತಜಿಂದಜಿಯದಲ್ಲಿ ರದಿರಾ ಮಜಿದಾರ್ಗಮಂತರಂಗುಡದಿರನಾರತಂ ಮಜಿಯದಾಗಿ ಸು ನೀಂ ತನುಗಪ್ಪ ಯತ್ನಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೦೭).

[ಅಂತರ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಂತರಂಗಿ (ನಾ). ಬೇಕಾದವಳು; ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯಳು : ಇಂತು ನಡೆದು ಪತಿಗಂತರಂಗಿಯರಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರಿಗೆ ಕಯ್ಯೊಡನೆ ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಗಳನು ಶ್ರೀಕಾಂತನು ಕೈಸೇರಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೩-೫೦).

[ಸಂ. ಅಂತರಂಗಾ]

ಅಂತರಕಾಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದ ಜೀವವು ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಗುಣ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವರೆಗಿನ ನಡುವಣ ಕಾಲ : "ಒಂದು ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೀವವು, ಆ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಗುಣ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗುವುದು. ಆ ಜೀವವು ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಗುಣಸ್ಥಾನ ವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವರೆಗಿನ ನಡುವಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂತರಕಾಲವೆನ್ನುವರು" (ಜೈನಪ. ೩೧೬). [ಅಂತರ + ಕಾಲ]

ಅಂತರಗಂಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಜಲಾಶಯ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರು ನೆಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಂತೆಯೇ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಅಂತರಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಧ ವಿಧದ ಎಲೆಗಳ ಆಕಾರವು . . . ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭೫); ಈ ವರ್ಗದವುಗಳನ್ನು ಅಂತರಗಂಗೆ (Hyacinth) ಎಂದು ಕರೆಯು ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. ೩೦೬). ೨. ಪ್ರವಾಹ; ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಒಳಗೇ ಹರಿಯುವ ನೀರು; ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿ. [ಅಂತರ + ಗಂಗೆ] **ಅಂತರಚಂಡು (ನಾ).** (ದಕ. ೫) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದಾಡುವ ಚಂಡು.

[ಅಂತರ + ಚಂಡು]

ಅಂತರತಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಅಂತರಿಕನಾದವನು, — ಅಪ್ರನಾದ ವನು : ಅಂತರತಮ ನೀ ಗುರು, ಹೇ ಅತ್ಯತಮೋಹಾರಿ ! ಜಟಿಲ ಕುಟಿಲ ತಮ ಅಂತರಂಗ ಬಹುಭಾವ ವಿಸಿನ ಸಂಚಾರಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೮೮). [ಸಂ.] **ಅಂತರತಾವರೆ 'ಅಂತರದಾಮರೆ' ನೋ.**

ಅಂತರದಾಮರಿ, ಅಂತರತಾವರಿ (ನಾ). ಅಂತರಗಂಗೆ ಎಂಬ ಗಿಡದ ಒಂದು ಬಗೆ. ಅಂತರತಾವರಿ (ಮೈಟಿಗಿ. ೩೩-೬೨೯).

[ಅಂತರ + ತಾಮರೆ]

ಅಂತರಸಿಶಾಚಿ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಲೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆ ದಾಡಿ ಸಂಕಟಪಡುವ ಗಂಡು ಅಥವಾ ಹೆಣ್ಣು ದೆವ್ವ; ಪ್ರೇತ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯದ ಕಾರಣ ಸದ್ಗತಿ ಕಾಣದೆ ಕಷ್ಟಪಡುವ ಜೀವ : ಸತ್ತವರೆಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲೂ 'ಖೂನಿ'ಯಾಗಿ ಸತ್ತವರೆಲ್ಲ ಅಂತರ ಸಿಶಾಚಿಗಳಾಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆಂದು ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರಿಗೆ ಕತೆಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ಬನಸಿ. ೪೭). ೨. [ಆಲಂ] ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂಸೆ ಪಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ. [ಅಂತರ + ಸಿಶಾಚಿ]

ಅಂತರಬೆಂತರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಿಶಾಚಿ: ಅಂತರಬೆಂತರ ಕಾಳಯ್ಯ ಮಾಳಯ್ಯ ದೂಳಯ್ಯ ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂಜು ಮಡಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ದಡಿ ಸಾಲದೆ! (ಬಸವ. ೫೫೭). [ಅಂತರ + ಬೆಂತರ]

ಅಂತರಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ತಡಮಾಡು; ಸಾವಕಾಶಮಾಡು: ಅಂತರ ಮಾಡದೆ ಪೇಳ್ವೆವು ಲಾಲಿಸು ಕಾಂತಾಜನದ ಕಪಟವ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೧೮೯); ಅಂತದ ಕಂಡಾ ಜನರಲ್ಲಿ ರೂಪಜಯಂತನ ಭದ್ರಲಕ್ಷಣಕೆ ಅಂತರಮಾಡ ದಚ್ಚರಿವಡುತನೆ ಕಡುಸಂತಸದಿಂದೊಡವರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೮೫). 'ಅಂತರಿಸು' ಪರಾ. [ಅಂತರ + ಮಾಡು]

ಅಂತರಮಾಡು (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಚಾವಣಿ. [ಅಂತರ + ಮಾಡು]

ಅಂತರಲಗಡ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿವರಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪೊಸಗೆ ಕಕ್ಕವಡುಮ್ಮ ಹುಗ್ಗ ಮಂತರಲಗಡಂ... ಪಟ್ಟಿ ಕತ್ತರೆಗಳನ್ನಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರಾ (ತ್ರಿಪುನಿ. ೨೬-೧೮). [ಅಂತರ + ಲಗಡ]

ಅಂತರವಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಮೊಟ್ಟೆಯ ಸುಂಕವೊಳಗಾಗಿ ಅರ್ಧದಾನ ಅಲ್ಲಿ ಅಂತರವಟ್ಟು ದಿಂ ತೀವಿದ ಎತ್ತಿನ ಅಡಕೆಯ ಹೇಜಿಂಗಿ ಮೇಲಡಕೆ ನೂಜಯ್ಯತ್ತು (ಎಂ. XIX, ೩೯-೫೨; 1144).

[< ಅಂತರ + ?]

ಅಂತರವಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೇರು ಬಿಡದೆ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ. [ಅಂತರ + ವಲ್ಲಿ]

ಅಂತರಶೈವ (ನಾ). ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಅದಿಶೈವ ಮಹಾಶೈವ ಅನುಶೈವ ಅಂತರ (ಅವಾಂತರ) ಶೈವ ಪ್ರವರಶೈವ ಅಂತ್ಯಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಅಜು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೯). [ಅಂತರ + ಶೈವ]

ಅಂತರಶೌಚ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶುಚಿತ್ವ; ಅಂತರಂಗಶುದ್ಧಿ; ಮನೋ ನೈರ್ಮಲ್ಯ: ಅಸೂಯೆ ಮೊದಲಾದ ಮಲಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಪೆಸರು ಅಂತರಶೌಚವೆನಿಸುವುದು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೨).

[ಅಂತರ + ಶೌಚ]

ಅಂತರಸ್ಥ (ಗು). ಒಳಗಿರುವ: ಜಿನಚಂದ್ರಕುಮಾರಂ ಕ್ಷೀರನೀರಪೂರ ಪ್ಲವಾಂತರಸ್ಥಂ ಪೋಲ್ತಂ ಕನಕಕುಚಿಯಿಂದಮಾ ಪಳಿಕಿನ ಕೊಡನೊಳ ಗಿರ್ದ ನಂದದೀವಿಗಿಯಿರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೨). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಂತರ (ನಾ). ೧. ನಡುನಡುವೆ: ಆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ನಟ್ಟ ನಡುವೆ... ಅಂತರಾಂತರ ನಿರಂತರ ಕಾಂತ ಸೋಮ ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರ ಪ್ರಮುಖ ಲೋಕಪಾಲಾಭಿಯೋಗ್ಯ ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರದೇವ ವಿಹಾರ ಪ್ರಾಸಾದಾಭಿರಾಮಮುಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪೯ ವ); ಏಂ ಸಲುಗೆಯೊ ಮುರಾರಿ ಯಡೆಯೊಳ್ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾ ತಡೆಯೊರೊರ್ದರುಮಂತರಾಂತರದೊಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೬-೪೨). ೨. ಅಂತರಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅನೆಯ್ಯ ತಂದು ಅವಗಡಿಸಿ ಮಾಡುವ ಪರಿಯನ್ನೆಲ್ಲವನಜಿದು ಮುಳಿಸಿದುಪಾಯದ ತವಕದಿಂ ತನ್ನಂತರಾಂತರವಂ ವಿಚಾರಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೪೩, ೪೪).

[ಅಂತರ + ಅಂತರ]

ಅಂತರಾಟ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಾಳ; ಗಗನ; ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶ: ಕೆಂಪನೆ ಹೆಣ್ಣುಗು ಸಂಪಗೆ ಹೂವಿಗು ಅಂತರಾಟದ ದೋರಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣುಗು ಎಂಥೋರು ಬಾಯಿ ಬಿಡುವರು (ಹಮಸ. ೨೨-೮). ೨. ಯಾವ ಆಸರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಎಂಥಂಥವರಿಗೋ ಅಂತರಾಟ ಕಾಲು ಮುರಿದವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸವಂತೆ (ಗಾದಿ).

[ಸಂ. ಅಂತರಾಟ]

ಅಂತರಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಜೀವಾತ್ಮ. ೨. ಹೃದಯ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಜೀವಾತ್ಮ - ಅಂತರಾತ್ಮನ ಸುದ್ದಿಯ ಬೆಸ

ಗೊಂಬರೆ ಹೇಳಿಹೆ, ಕೇಳಿ ಭೋ (ಬಸಪು. ೯೨೬); ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಅಂತರಾತ್ಮ ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಅಂತರಾತ್ಮನ್ (ಅಂತರ + ಆತ್ಮನ್)]

ಅಂತರಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ವಿಘ್ನ: ಅಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯಮಂ ಮಾಡಲೆಂದವರೋದುವಾವಾಸದೊಳ್ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗೆ ಸಾರಮೇಯಪೂತಿ ಕಳೇವರಮುನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಅದಿಪು. ೩-೩೮ ವ). ೨. [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸಿ ಮುಂದುವರಿಯುವವರಿಗೆ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಡಕು: ಅಂತರಾಯಮುಂ ಜಾನಲೋಭ ಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಪಂಚವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ); ಕರುಣಂ ಕೈಮಿಗೆ ಕಂಡಾದರದಿಂ ಮನ್ಯುಮಿಕ್ಕು ನಯನ ಜಲಂಗಳಂ ಸುರಿದಿನ್ನೆಗಮಲ್ಲಿ ದರ್ಶಂತರಾಯದಿಂ ಬಂದಿರೀಗಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩). 'ಅಂತರಾಯ ಪಂಚಕ' ಪರಾ. ಅಂತರಾಯಮಾಡು = ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು: ನ್ಯಾಯಭೋರಣೆಗೆ ಅಂತರಾಯ ಮಾಡುವುದು ಯಾರಿಗೂ ಧರ್ಮವಲ್ಲ (ಕಲಸೆ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಯಪಂಚಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ದಾನಾಂತರಾಯ, ಲಾಭಾಂತರಾಯ, ಭೋಗಾಂತರಾಯ, ಉಪಭೋಗಾಂತರಾಯ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವಿಘ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದಾನ ಲಾಭ ಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ ಪಂಚಕಮುಮಂ ನಿರ್ಮೂಳಮಪ್ಪಂತೊರ್ಮೊದಲೆ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ).

[ಅಂತರಾಯ + ಪಂಚಕ]

ಅಂತರಾಲ, ಅಂತರಾಳ (ನಾ). ೧. ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ ಅಥವಾ ಕಾಲ. ೨. ನಡುವಣ ವಸ್ತು. ೩. ಒಳಭಾಗ; ಮಧ್ಯಭಾಗ. ೪. ಈಶಾನ್ಯ, ನೈಋತ್ಯ ಮುಂತಾದ ವಿದಿಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಅಂತರಾಳ: ೧. ಹೃದಯಕಮಳಮಧ್ಯದ ಅಂತರಾಳದ ಏಕಕೀರದ ಸಿಂಹಾಸನದ ತೆಜಹ ಕೊಡು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೮೪೪); ಅಂತರಾಳದೊಳಿರ್ದ ವಿಭಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಂ ಪೋಕುಂ (ಶಮದ. ೧೬೨ ವೃತ್ತಿ). ೩. ಅವನ ಈ ನುಡಿಗಳ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯು ಅವಳ ಭಾವಾತುರವಾದ ಹೃದಯದ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಏಳುತ್ತಿತ್ತು (ಪರಿಣಿ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಂತರಾಳ 'ಅಂತರಾಲ' ನೋ.

ಅಂತರಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಳಆಡಳಿತದ ಪ್ರದೇಶ (?): ಹೆಗ್ಗಡೆ ಸಿರಿಯಣ್ಣಂ ತನ್ನಂತರಾಳಿಕೆಯ ಮೂಲೆವರೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜುಂಕದಧಿ ಕಾರಿ ಚಾವುಂಡರಾಯನಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೯, ೬೨-೧೦; 1319).

[ಅಂತರ + ಅಳಿಕೆ]

ಅಂತರಿಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶ: ಸಮಸ್ತ ಸುರಗಣಂ ನೆರೆದು ಬಂದಂತರ್ಹಿತ ರೂಪದಿಂದಂತರಿಕ್ಷದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨-೯೫ ವ). ೨. ಭೂಮಿಗೂ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ; ಅಂತರಾಳ. ೩. ನಿಲುಕದಷ್ಟು ಎತ್ತರ: ಅವನು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಈಚೆಗೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತರಿಕ್ಷನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹ ನಕ್ಷತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಚಲನಾದಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕುನ: ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಂಗಳಂ ನೋಡಿ... ಪೇಳ್ವುದಂತರಿಕ್ಷನಿಮಿತ್ತ ಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೩-೨೦). [ಅಂತರಿಕ್ಷ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಂತರಿತ (ಗು). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ಪಡೆದ: ಲಕ್ಷಯೋಜನಾಂತರದೊಳೊಂದೊಂದೊರೊಂದು ರಜ್ಜು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ತಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೪ ವ). ೨. ದೂರಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಮರೆಯಾದ; ಒಳಗೆ ಹುದುಗಿದ. ೪. ತಡೆಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಂತರಿತೆ (ನಾ). ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಅಗಲಿಕೆ ಹೊಂದಿದವಳು: ಅತ್ಯಲ್ಪಭಾಂತರಿತೆಯನ್ನೆನ್ನ ನಣ್ಣ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುವ ಪೇಟನ್ನೆ ತತ್ವಪಂಚಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೪). [ಸಂ. ಅಂತರಿತಾ]

ಅಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಂತುಹೋಗು: ಅನ್ತಾ ಧರ್ಮಂ ಬಹುಕಾಲಾಂ ತದೊಳನ್ನರಿಸಲದನೆ ಬಲ್ಲಾಳನುಹೀಕಾಂತಾಮಾತ್ಯಂ ಸ್ಥಿರಮಪ್ಪಂತು ಪುನರ್ದ್ವತ್ತಮಾಗಿ ವಿನಯದಿನಿತ್ತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೯-೮೫; ೯೫೦); ತನ್ನ ತಪ ಹರಿಸದ ಸಮಾರಾಧನೆಗಳಂತರಿಸಿದವು (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೩೧). ೨. ಮರೆಯಾಗು; ಕಾಣಿಸದೆ ಹೋಗು: ಕಿಜುದು ಪೊಟ್ಟು ಶೋಕಾನು ಬಂಧದೊಳ್ ಕೋಪಾನುಬಂಧಮುಂ ಸಮರಾನುಬಂಧಮುಂತರಿಸಿದುರ್ (ಗವಾಯು. ೪-೧೩ ನ); ಮಡಿದ ಕರಿಗಳ ಮಗ್ಗುಲೊಳ್ ಕೆಲರಡಗಿ ಹರಣವನುಳುಹಿಕೊಂಡರು... ಕಡಿದು ಬಿದ್ದಿಹ ಮುಂಡಗಳ ಯೆಡೆಯೆಡೆ ಯೊಳಂತರಿಸಿದುದು ಕೆಲಬರು (ಕೋಗಯ. ೨೫-೬೮). ೩. ಒಳಕ್ಕೆ ಬರು; ಒಳಹೋಗು: ಎಲ್ಲರುಮವಂ ಮೆಟ್ಟಿಬರೆ ಕೆಲರ್ ವಿವೇಕಿಗಳಪ್ರಾಸುಕ ಮೆಂದು ಮೆಟ್ಟಿ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಸುಕವಪ್ಪ ಮಾರ್ಗದೊಳವರಂತರಿಸಿ ನೀಮಿವರಂತೇಕೆ ಬಂದುದಿಲ್ಲೆನೆ (ಜಾವುಂಪು. ೭೩). ೪. ಭೇದಿಸು; ಭಿದಿಸು: ತಡೆಯದೆ ಗಜಮಸ್ತಕವೆಚ್ಚು ಹಾವಿನ ಹೆಡೆಯಂತರಿಸಿ ಸೀಳಿಕ್ಕಿ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ತಂದದ್ವಿತಯರತ್ನಂಗಳ ತಡೆಯದೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟಿರವಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೫೮). ೫. ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಆಯುಧವಿಕ್ಕಿ ದವಂಗಿ ವೀರದ ಮಾತೇಕೆ? ಲಿಂಗವಂತರಿಸಿದವಂಗಿ ಒಳನುಡಿಯೇಕೆ? (ಬಸವ. ೬೩೨); ನಿಯತಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಬಯ್ಯಯುಮಾ ಪಗಲು ಮೊಂದು ದೆವಸಮಂತರಿಸದೆ ಮಾಗಿಯೊಳ್ಳು ಕಾಲದೊಳ್ ಭೂಮಿಯೊಳಂ ಪದನಜಿತು ನೀರನೆತ್ತಿಗೆ ಬಲ್ಲರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೮); ನಿರುತವಾದೆಮ್ಮ ನೃತವನಂತರಿಸದೊಳ್ಳು ಹಾಲನಗಜಾನರನಿವಾಸಕ್ಕೊಯ್ದು ಶಂಭುವಿಗುಣ ಬಡಿಸು ಕಂಡ (ಬಸವ. ೧೪-೩); ಅಕಟಾ ಸತ್ತದಿವನೆಂದುದಿಸುವನು ಬಳಿಕೆಮ್ಮ ರಘುಪತಿಯಾ ಒತ್ತಬರದಾಹವಕೆ ತನುವನು ತೆತ್ತು ನಿಲುವನ ರಾರು ನೆಜಿ ದುರ್ವೃತ್ತತನವಿದು ನಮ್ಮದೆಂದಂತರಿಸಿದನು ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೯). ೬. ತಡೆಮಾಡು; ವಿಳಂಬ ಮಾಡು; ತಡೆ ದಿರು: ಇಂತೊರೆದು ಮೃದುಶೀರಷಮುಂತದವೋಲ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮೆ ನಿಸ ತುಪ್ಪುಳಿ ತತಿಯಿಂ ದಂತುರಮಾದೆನ್ನಂಗಮನಂತರಿಸದೆ ಕರದಿನೆಲ ವಿದಂ ಮನದಬಲಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೩೦); ಕೆಲದ ನೆಲದರಸುಮಕ್ಕಳ ನಲಂಘ್ಯಬಲರಂ ತಗುಳ್ಳು ಕಳೆದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನೆಲೆವೀಡು ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮಂ ಬಲಭದ್ರಂ ತರಿಸದಿನಿಸಂತರಿಸುವನೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೭೩); ತೊರೆದ ಕುಚಂಗಳಿಂದೆ ಕೊಣಸಂ ನಸೆಯಿಂ ಮೃಗಮಂ ಕುರಂಗಿ ಸಾರ್ತ ರಲೆಡೆಗೊಂಡು ಭಲ್ಲದಿನೆರಲ್ಪದಿಯಾಗಿ ಕಿರಾತನೆಚ್ಚೊಡಂತರಿಸದೆ ಪುಲ್ಲೆ ಸಾರ್ಚಿ ಮಗನಂ ಮೊಲೆಯಂ ನೆರೆದೇಣನಂ ಬಣಿಕ್ಕೆರಡುಡಿಯಾಯ್ತು ಕೇವಲಮೆ ದೇಹಿಗೆ ಸಂಸೃತಿಮೋಹಬಂಧನಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೨); ಇಂದು ತನಕ ಶ್ರೀಕಾಂತೆಗೆ ತನುಜೋದಯವು ಅಂತರಿಸಿದುದಿನ್ನು ಜನಿಯಿಸುವನು ನೃಪಕಾಂತ ಕುಮಾರ ಚಂದ್ರಮನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪-೧೮). 'ಅಂತರ ಮಾಡು' ಪರಾ. ೭. ನಷ್ಟವಾಗು; ಇಲ್ಲದಂತಾಗು; ತೀರಿಹೋಗು: ಚಿತ್ತವಿಸು ಭೂಪಾಲ ಪಾಂಡವರತ್ತ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆಯಲ್ಪಿತ್ತ ಬಂದವು ಮುನ್ನಿ ನೋಲಗವಂತರಿಸತಾಗಿ (ಕುಮಾರ. ೧-೧೮); ದಾರಿಯಲಿ ತಸ್ತುರರು ಸುಲಿದಾ ನಾರಿಯರನೆಳದೊಯ್ಯಲರ್ಜುನ ವೀರತನವಂತರಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಿ ವ[ಪ್ರಾ]ಬ್ಧನೇ ಬರುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೬-೮೮); ತೇಜದೀಗರ್ಜುನನು ಪಾಯದಿ ಹರಣ ತನಗಂತರಿಸುವನ್ನೆ ಗಮನಿಸಿನಿಂ ಸಲಹುವೆನು (ಕೋಗಯ. ೨೦-೩೨); ಧರಿಯೊಳೀ ಕೃತಿಯ ದೋರ್ಬಲಿಯೆಂಬ ಕವಿ ತಾನು ವಿರಚಿಸಿ ತುದಿಯೊಳಂತರಿಸೆ ತರಳನಡುದು ನಾನು ನಾಯಕಾತಿಶಯವೆತ್ತಿರೆ ಪೇಳ್ವೆ

ನಿದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ (ನಾಗಕು. ೩೨-೧೯೪); ಇರುತಿರೆ ದಾಸಿ ಅಂತರಿಸಿ ಪೋದಳು ಬಾಲ ಪರಪುಟ್ಟನಾದುದ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರ ಹಾ. ೧-೨೭). ೮. ನಡುವೆ ಜಾಗವನ್ನು ಬಿಡು; ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡು: ಅ ತನುಮಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ಸಂಜಾತನಯಂ ಬಗೆದು ತದ್ಗುಹಾಭಿತ್ತಿಗಳೊಳ್ ಎರಡಜೊಳಂ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರನಾಗಳ್ ಬರೆದು ಕಾಕಿಣೀರತ್ನದೊಳಂ ಸ್ಫುರಿ ತಮಣಿರತ್ನದೊಳಮಂತರಿಸುತ್ತಂ ಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರೆದೊಂದೊಂದಂ ಬಿಸಿಲಂ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳುಮಂ ಪಸರಿಸೆ ಕಲ್ಪಲೆ ತೆರಳ್ವು ತೊಳ್ಳೊಡೆ (ಅದಿಪು. ೧೩-೪೮, ೪೯, ೫೦); ನೆರೆದು ಬರುತಿಹವರ್ಗಗಳೆಲ್ಲಂತರಿಸಿ ದಾರಿಯನೀಯೆ ಧೀರರು ಪುರವಣಿಸಿ ವೀರಾವತಾರರು ಮೂವರೈತರಲು (ಬಸವ. ೬೧-೨೪). ೯. ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡು: ಅನುನಯವನಂಗೀಕರಿಸಿ ನೃಪಜನ ಸರಾ ಗದಿನಂತರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೩೧). ೧೦. ಮರೆ ಮಾಡು: ಇಂತಿರುತಿರಲೈ ಕಾಂಡಿನ್ಯನೆಂಬೊರ್ವ ಮುನಿಸಂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬರಲಾತನಂ ಸತ್ಕರಿಸಿ ಚಿಂತೆವತ್ತಿರಲವನಿದೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡವಳ ಪ್ರತಿಕೂಲತೆಯನು ಅಂತರಿಸದಲ್ಲಮಂ ಪೇಳ್ವೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೫). ೧೧. ದೂರ ಸರಿ: ಬರಲು ಕಂಡೆಡೆ ವಂದಿಸುತಲಂತರಿಸಿ ಮಿಗೆ ಹತ್ತಿರವೆನಿ ಸದತಿತರದ ದೂರವ ಸಾರದೀ ಪರಿ... ಬೆಸಸಿದನರವರಿಸದಾ ಕ್ಷಣ ಕೆ ಮಾಡುವನವನೆ ಸೇವಕನು (ಕುಮಾರ. ೩-೧೦೬). ೧೨. ಆಶ್ರಯಿಸು: ಸಂತವಿಸಿ ದೇವಿಯರ ಬಳಿಕಾಕಾಂತೆ ಕಾಸಿನ ನಾರಿಯರು ಸಹಿತಂತರಿಸಿದಳು ನಿದ್ರೆಯನು (ತೊರರಾ. ೫-೩-೭೩). [ಅಂತರ + ಇಸ್ಯ]

ಅಂತರೀಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡುವುದು; ಒಳನೋಟ: ವಸ್ತುಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಂತರೀಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರತನದಿಂದಲ್ಲ (ಮಂಕುಕ. ೬೫).

[ಸಂ. ಅಂತರೀಕ್ಷಣ (ಅಂತರ್ + ಇಕ್ಷಣ)]

ಅಂತರೀಪ (ನಾ). ದ್ವೀಪ; ನೀರು ಸುತ್ತುವರಿದ ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಕರಟಿ ಪ್ಯಾಹಾಂತರೀಪಂ ತುರಗಬಲತರಂಗಂ... ಸೈನ್ಯಾರ್ಣವಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೬೯). [ಸಂ.]

ಅಂತರೀಯ (ನಾ). ೧. ಉಡಿಗೆ. ೨. ಒಳ ಉಡಿಗೆ; ಉಳ್ಳುಡೆ. ೩. ನಡುವಿನ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉಡುವ ವಸ್ತ್ರ: ನಾಭಿವಿಲಂಬಮಾನಲಂಬಸ್ತನ ವಿಸ್ತಸ್ತಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯ ವೃದ್ಧಧಾತ್ರೀ ನರ್ತನ ನಿರೀಕ್ಷಣ ಜನತಾ ಜನಿತ ಹಾಸನಿವಾಸಮುಂ (ಅದಿಪು. ೮-೩೫ ನ); ಗೆರೆಗಾತರಂಗತರಳ ದುಕೂಲ ವಸನಾಂತರೀಯೋತ್ತರೀಯಂ ಅಭಿನವ ಸುಜಾತ ಪಾರಿಜಾತ ಸುಮನಶೈಖರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩ ನ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಗಡು (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಹುಳುಗಳುಳ್ಳ; ಹುಳು ತುಂಬಿದ. ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿರರ್ಥಕ: "ಅಂತರ್ಗಡುಯೆಂಬುದು ಅಪ್ರ ಯೋಜನಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮೯).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗಡು)]

ಅಂತರ್ಗತ (ಗು). ೧. ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದ; ಒಳಹೊಕ್ಕು. ೨. ಒಳಗೆ ನೆಲೆಸಿದ; ಒಳಗಿರುವ. ೩. ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ; ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ; ಒಳಗೆ ಅಡಗಿದ. ೪. ಮರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಜ್ಞಾಪಕ ತಪ್ಪಿದ. (ನಾ). ೫. ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಗಡೆ: ಇವಳಾ ಪರಪುರುಷಾಪೇಕ್ಷಣೆಯಕ್ಕುಮನುತುಂಪಂತರ್ಗತ ದೊಳ್... ಎಯ್ವೆವಂದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೦, ೨೧); ಸಂಸ್ಕಾರ ಶತೇನಾಸಿ ನ ಗೂಢಃ ಕುಂಕುಮಾಯತೇ... ಎಂಬಿದಂ ತನ್ನಂತರ್ಗತ ದೊಳೆ ಬಗೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೭೧). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗತ)]

ಅಂತರ್ಗತಧ್ಯಾನಿ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವನು: ವಿಗತೇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಮನೋವಿಷಯನಭವನವರತಾಂತರ್ಗತ ಧ್ಯಾನಿ ಉಗ್ರಲೋಚನನಚಳಭಕ್ತಗಣಾಗ್ರಗಣ್ಯನು (ಬಸವ. ೫೩-೧, ೨).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಗತಧ್ಯಾನಿನ್ (ಅಂತರ್ಗತ + ಧ್ಯಾನಿ +)]

ಅಂತರ್ಗತಭೇದ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಒಳಭೇದ.
೨. ಒಳಗೆ ಕಾಣಬರುವ ವಿಭಾಗ: ಮುಂತಣ ಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷ್ಯಯುಗಾಂತರ್ಗತಭೇದಮಕ್ಕುಮಾ ವ್ಯತಿರೇಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೮).

[ಅಂತರ್ಗತ + ಭೇದ]

ಅಂತರ್ಗತಸ್ವನ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಹುದುಗಿದ ಧ್ವನಿ: "ಮಿಸುಕು-ಅಂತರ್ಗತಸ್ವನೇ" (ಶಮಧಾ.). [ಅಂತರ್ಗತ + ಸ್ವನ]

ಅಂತರ್ಗೃಹ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ: ದಂಡನಾಥನನ್ನು ಒಡನೆಯೇ ನನ್ನ ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಬರಹೇಳಿ ಕಳುಹು (ಸುಗುಗಂ. ೪೫-೧೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಗೃಹ)]

ಅಂತರ್ಜಲರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಲರ)]

ಅಂತರ್ಜಲೀಯ (ಗು). ೧. ನೀರಿನ ಒಳಗಡೆಯ. ೨. ನೀರಿನ ಒಳಗಡೆ ಜರುಗುವ: ಅಂತರ್ಜಲೀಯ ಛಾಯಾಗ್ರಹಣವೂ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಿತ್ರವೇ ಸರಿ (ವಿಜ್ಞಾನಿ. ೧೫). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಲ + -)]

ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ (ಗು). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಗಳ ನಡುವಣ: ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿನಾಶಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಜಾತಿ + -)]

ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿ (ನಾ). ಒಳಗಿರುವ ಬೆಳಕು; ಒಳದೀಪ: ಪಳುಕು ಗೊಡದೊಳಗೆ ಪೊಜಗುಜ್ಜಳಪಂತಜ್ಯೋತಿಯಂತಿರೊಳಗಂ ಪೊಜಗಂ ಬೆಳಪ ಮನೋಮಧ್ಯಸಮುಜ್ಜಳಲಿಂಗಮನರಸನಳ್ಳಜಾಂ ಜಾನಿಸಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೫).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿ (ಅಂತರ್ + ಜ್ಯೋತಿ)]

ಅಂತರ್ದಾಹ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬೇಗೆ, —ಸಂತಾಪ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದಾಹ)]

ಅಂತರ್ದಾಹಕ (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚುವವನು; ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ದ್ರೋಹಮಾಡುವವನು: ಕೃತಕ ಮಾಯಾಜಾಲರನು ಕಾಹುರರನಂತರ್ದಾಹಕರ ಶತರ... ನೀನಾಳಿಗೊಂಬೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೬೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದಾಹಕ)]

ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಳಗನ್ನು ತಾನೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಪರಮಬ್ರಹ್ಮರೇರಪುಷ್ಟಿ ಜನತಾಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ ಕೈವಲ್ಯಬೋಧರಮಾಮೌಕ್ತಿಕಹಾರಯುಷ್ಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಒಳ ಪ್ರದೇಶದ. 'ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ ಪತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೇಶ + -)]

ಅಂತರ್ದೇಶೀಯಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಎಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಳಿಸಬಹುದಾದ ಪತ್ರ: ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ ಪತ್ರದ ಒಳಗಡೆ ಏನನ್ನೂ ಇರಿಸಕೂಡದು (ರೂಢಿ).

[ಅಂತರ್ದೇಶೀಯ + ಪತ್ರ]

ಅಂತರ್ದೇಹ (ನಾ). ಕರುಳು. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದೇಹ)]

ಅಂತರ್ದ್ವಾರ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ) ರಹಸ್ಯವಾದ ಬಾಗಿಲು; ಗುಪ್ತದ್ವಾರ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದ್ವಾರ)]

ಅಂತರ್ದ್ವೀಪ (ನಾ). ದ್ವೀಪದ ಒಳಭಾಗ: ಅಪಾತ್ರದಾನಂ... ಅಂತರ್ದ್ವೀಪಂಗಳೊಳ್ ಕುಮಾನುಷತ್ವಮುಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೦ ವ); ಪುರಮಂತರ್ದ್ವೀಪಮೆಂಬಂತಿರೆ... ಕಜೆದುರು ಬಹಳಾ ಸಾರಮಂ ನೀರದಾಘಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೧).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ದ್ವೀಪ)]

ಅಂತರ್ಧನ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಆಸ್ತಿ; ಖಾಸಗಿ ಆಸ್ತಿ (?): ವನಧಿಯೊಳೆನೆಗೆ ಕೆಯ್ಯಾರ್ದನಿತಂ ವಸ್ತುಗಳನುಪಾಪದೋಲಗಿಸಿದನಿನ್ನನಗದುವೆ ದಿವ್ಯಮಂತರ್ಧನಕ್ಕೆ ಭವದವಧಿಬೋಧಮುತಿಶಯಬೋಧಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೭೭). 'ಬಾಹ್ಯಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಧನ)]

ಅಂತರ್ಧಾನ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿರೆಯಾಗುವುದು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವುದು; ಮಾಯವಾಗುವುದು: ತಲೆಯೊಳ್ ಕಯ್ಯನಿಟ್ಟು ಶಶಿಶೇಖರಂ ನೆಟ್ಟು ಸಂತರ್ಧಾನದೊಳ್ ಸಂದನೀಶ್ವರಂ (ನಂಜರ. ೭-೧೬೮); ಆ ದಿವ್ಯ ಪುರುಷಂ ಅಂತಕ್ಕೆ ಎಂದೊಂದು ಫಲಮನನುಗ್ರಹಿಸಿ ಅಂತರ್ಧಾನಮಾದಂ ತೆಯುಂ ಕನಸುಗಂಡೆಟ್ಟುತ್ತಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫-೪). ಅಂತರ್ಧಾನವಾಗು = ಕಣ್ಣಿರೆಯಾಗು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು: ಆ ರಾಜನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ನಾರದಮಹರ್ಷಿ ಅಂತರ್ಧಾನವಾದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಧಿ (ನಾ). ೧. = ಅಂತರ್ಧಾನ. ೨. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು. ೩. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನೆಲಸಿದವನು: ಸ್ವರ್ಧಿಪಾಲ ಭೂಪಾಲಂ ಭವದೀಯ ದೇಶಾಸನ್ನಸ್ಥಿತಂಗಳಪ್ಪ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಮಂಡಲಂಗಳೊಳಂತರ್ಧಿಯುಂ ಮಿತ್ರದ್ವಿತಯದೊಳ್ ಕೃತ್ರಿಮಮಿತ್ರನುಂ... ಅಗಿರ್ಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೧೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಧೂಪ (ನಾ). ಶಿವಲಿಂಗವಿರುವ ಪಾಣಿಬಟ್ಟಲಿನ ಒಳಗೆ ಹಾಕುವ ಧೂಪ (*): ಚೆನ್ನೆಸೆದು ಮಹಿಷಾಕ್ಷಿಗುಗ್ಗುವನ್ನೆ ಧೂಪಿಸಿ ಸೋಮಧಾರಿಗೆ ತನ್ನ ತೂಕವನಿಕ್ಕಿಯಂತರ್ಧೂಪವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೪೩-೨೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಧೂಪ)]

ಅಂತರ್ನಾಟಕ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಟಕದೊಳಗೆ ಅದರ ಅಂಗವಾಗಿ ಬರುವ ಉಪನಾಟಕ: ಭವಭೂತಿಯ ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತದ ಏಳನೆಯ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂತರ್ನಾಟಕ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಗರ್ಭಾಂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಾಟಕ)]

ಅಂತರ್ನಿಯುಕ್ತ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (?): ಜಗತೀಶಂ ನೋಟ್ಟು ಕಣ್ಣಂ ನುಡಿದ ದನಿಗಮಿಂಬಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿದರ್ಪರಂದೋಳಿಗಳಿಂ ದಂಡಾಧಿಪರ್... ಸಾಮಂತರಂತರ್ನಿಯುಕ್ತರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬). 'ಅಂತಸ್ಥಿತ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಿಯುಕ್ತ)]

ಅಂತರ್ನಿಷ್ಠ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರವಾದ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸುಲಭವಂತರ್ನಿಷ್ಠರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಳ ನಿರೂಪನಂತ ನಿಜ ನಿರ್ಮಳವನಿಪ ಪರಮಾತ್ಮ ಚಿಂತಮಯ ರೂಪ ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೬೬).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ನಿಷ್ಠ)]

ಅಂತರ್ಬದ್ಧ (ನಾ). ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಾವ (?): ದಾಯಿಗರೊಳಂತರ್ಬದ್ಧ ವುಂಟೇ ರಾಯನಿಗೆಂದ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂತರ್ಭೇದವೇ ಭೂಪಾಲ ಕೇಳೆಂದ] (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೬೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಬದ್ಧ)]

ಅಂತರ್ಬಹೀರೂಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಆಕಾರ: ಆವುದಂತರ್ಬಹೀರೂಪದಿಂ ವಿಶದದರ್ಶನಾನಗಮ್ಯಂ ಅದೆಲ್ಲನುಸತ್ಯಾನ ಭಾಸಿ (ಅದಿಪು. ೨-೯ ವ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಬಹಿರ್ + ರೂಪ)]

ಅಂತರ್ಭಾವ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ಸೇರಿರುವುದು. ೨. ಒಳಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ: ಸ್ಥಾವರಕೆ ಜಂಗಮಕೆ ನೀನೇ ಜೀವಜೀವ್ಯಕನವದಿರಂತರ್ಭಾವ ವನು ನೆಜೆ ಬಲಿಯಲಾಗದು ಸಂಧಿಕಾರ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೧೦).

೩. ಅದೃಶ್ಯತೆ; ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭಾವ)]

ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಬೇಗೆ, —ಸಂತಾಪ: ನೀವಜಿಯಿರೇ ಹಿಂದೀಸು ಕಾಲದಲಿ ನೋವು ಬೇಜಿಲ್ಲೆನೆಗೆ ನಿಳಯಕೆ

ನೀವು ಬಿಜಯಂಗೆಯುವುದಂತರ್ಭಾವವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೆದಕುವಿರಂದನಾ ಭೂವ
(ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೨-೧೧). [ಅಂತರ್ಭಾವ + ವಹ್ನಿ]

ಅಂತರ್ಭಾವಿ (ಗು). ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ; ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ :
ರೂಪರಸಗಂಧಸ್ವರವಂತಂಗಳಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪೃಥಿವ್ಯಪಾತೇಜೋವಾಯು
ಗಳುಂ ಮನಮುಂ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯದೊಳಂತರ್ಭಾವಿಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೨).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಭಾವಿನ್ (ಅಂತರ್ + ಭಾವ + -)]

ಅಂತರ್ಭಾವಿಸಿತ (ಗು). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡ : ಆ ಸಮರ್ಥ
ಮುನೀಂದ್ರನಂತರ್ಭಾವಿಸಿತಾತ್ಮ್ಯಾಸಮುಖವಿನ್ಯಾಸದಿರಲಂಕದಲಿ ಬಿದ್ದು
ಮಧುರ ಚೂತಫಲ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೨-೪೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭಾವಿಸಿತ)]

ಅಂತರ್ಭಾವಿತ (ಗು). = ಅಂತರ್ಭಾವಿ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭಾವಿಸಿತ)]

ಅಂತರ್ಭೇದ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಭೇದ; ಒಳವಿಭಾಗ : ಕ್ಷೀರಗುಡಾ
ದ್ಯಂತರ ರಸಾಂತರ ಜಾತ್ಯಂತರಮಪ್ಪಂತನಂತಮಂತರ್ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ.
೨-೯೫). ೨. ಒಳಗಿನ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಅಂತಃಕಲಹ : ಅಂತ
ರ್ಭೇದದೊಳಂತು ಛಿದ್ರಿಸಿದರಾ ಗಾಂಗೆಯಿರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೭).
೩. ನಾಟುವುದು; ಒಳಕ್ಕೆ ಚುಚ್ಚುವುದು : “ನಾಟು-ಅಂತರ್ಭೇದೇ”
(ಶಮಧಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಭೇದ)]

ಅಂತರ್ಮಣಿ (ನಾ). [ಗಜ] ಅನೆಯ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸುಳಿ (?) : ಮಂಗಳವಸದನಂಗೊಂಡು ಪರಿಪೂರ್ಣಾಬ್ಜಕುಬ್ಜ
ಶಿರೋದ್ಧರಣಂ ಪೂರ್ಣೋರಸ್ಥನಂ ಪ್ರಭೂತಾಂತರ್ಮಣಿಯಂ ವಿಪುಲೋ
ಚಿತಾಂಸನಂ... ತರಿಸಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಜಿನೇಂದ್ರಚಂದ್ರದೇವಂ ಪೂಜಮಟ್ಟ
ನೇಜಿ ಜಯಮಂ ಜಯಪರ್ವತಯಾನನಾಗಮಂ (ಶಾಂತಪು. ೧೦-೧೪೨ ವ,
೧೪೪). “ದೇವಮಣಿ” ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಣಿ)]

ಅಂತರ್ಮಂಡಲ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಒಳಗಡೆ ; ಒಳದೇಶ.
“ಅಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನ” ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಂಡಲ)]

ಅಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನ (ನಾ). ಒಳದೇಶವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯ : ನಿನಗರಸ ಬಹಿರ್ಮಂಡಲಮನೆ ಸಮಜಲಕ್ಷಿತು
ಬರಿಸಮಂ ಪೋದುವು ಕೇಳಿಸಂತರ್ಮಂಡಲಸಾಧನಮುಂಟೆಂದಜಿಪಿ
ದುದುಮನಿನ್ನ ಜಾಪುವೆವೆ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೫).

[ಅಂತರ್ಮಂಡಲ + ಸಾಧನ]

ಅಂತರ್ಮಥನ (ನಾ). ಅಂತರಿಕವಾದ ವಿಮರ್ಶೆ : ನನ್ನ ಜೀವಿತದ
ಗುರಿಯೇನೆಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಂತರ್ಮಥನವಿಲ್ಲದೆ
ಗತಿಯಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೧೮೫). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಥನ)]

ಅಂತರ್ಮನ (ನಾ). ೧. ದುಗುಡ ; ದುಮ್ಮಾನ : ಸಂಜಯಸಹಿತ
ಕಾರವಜನಪ ಬಂದನು ತತ್ಪರೋವರಕನಿಲನಿರಾದನು ಸುಗಂಧದ ಶೈತ್ಯ
ಪೂರದಲಿ ತನುವಿಗಾಸ್ತ್ರಾಯನದಿನಂತರ್ಮನಕೆ ಪಲ್ಲಟವಾಯ್ತು (ಕುನ್ಯಾಸ.
೩-೩೭). ೨. ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತ.

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಮನಸ್ (ಅಂತರ್ + ಮನಸ್)]

ಅಂತರ್ಮನನ (ನಾ). ಅಂತರಿಕವಾದ ಆಲೋಚನೆ : ಚಾರುದ್ಯಶ್ಯಂ
ಗಳಿಂ ಪ್ರೀತಿ ಹೃದಯವಿಕಾಸ ಕ್ರೂರದಾಷ್ಟ್ಯಂಗಳಿಂ ವೀರಾನುಕಂಪ ಭೈರ
ವಾದ್ಭೂತಗಳಿಂ ಮಾನದಂತರ್ಮನನ ದಾರಿಯುದ್ಧಾರಕಿವು (ಮಂಕುಕ.
೪೫೭). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮನನ)]

ಅಂತರ್ಮಂದಿರ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ : ಚುನ್ನ
ವಾಡುತ ಹೋಗಿ ನೃಪತನಯಂ ನಿಜಾಂತರ್ಮಂದಿರದೊಳಂ ತನ್ನ
ಸತಿಯುಂ ತಾನುಂ ಸುರತ ಸುಖಾನುಭೋಗದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೨೦).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಂದಿರ)]

ಅಂತರ್ಮಲ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಕಶ್ಮಲ : ವಿಲಸಿತ ಭವದಭಾಗಮು

ಜಲಧಾರೆಗಳೇನುಮುಖಿಯದಂತುಮದಂತರ್ಮಲಮಂ ಕರ್ಚಿದೊಡಾನೀ
ನೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಪಾವನೀಯಚರಿತನೆನಾದೆಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೭).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಲ್ಮ)]

ಅಂತರ್ಮಲಿನ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಕಳಂಕವುಳ್ಳ. ೨. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ಕಶ್ಮಲವುಳ್ಳ; ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ : ೧, ೨ : ಸರಿದಧಿಸತಿಯಂ
ದೋಷಾಕರನಂತರ್ಮಲಿನನಾಗಿಯುಂ ಪರ್ಚಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೫).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಲಿನ)]

ಅಂತರ್ಮಿಥುನ (ಗು). ಒಳಗೆ ದಂಪತಿಗಳು ಇರುವ : ಸುಳಿವ ಪರಿಮಳ
ಪವನನಿಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿತರ್ಜುನ ಕಾಮ್ಯುಸಿದ್ಧಿ ಸ್ಥಳದೊಳಂತರ್ಮಿಥುನ ಕಾನನ
ವರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೪-೩೯). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮಿಥುನ)]

ಅಂತರ್ಮುಖ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸು ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವ : ಬದ್ಧ
ಪಲ್ಯಂಕಾಸನಂ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖಮುಂತರ್ಮುಖನುಮಾಗಿ ಜಯಶಾಳಿ
ನಮಸ್ಸಿದ್ಧೇಭ್ಯಯೆನುತ್ತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೮೫, ೧೮೬). (ನಾ).
೨. ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಶಿವನಂತರ್ಮುಖದಿಂ ನೋಡಲೊಳ
ಪೊಕ್ಕವೆಂಬಂತೆ ಕಣ್ ಮಾಯನಾಗಿ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೯೬).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮುಖ)]

ಅಂತರ್ಮುಖತೆ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸು) ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವುದು,
—ಅಂತರಂಗದ ಕಡೆ ತಿರುಗಿರುವುದು : ಅಂತರ್ಮುಖತೆಗಭಿಮುಖಂ
ಮಾಟ್ಟು ಪಾಧ್ಯಾಯರೆಮ್ಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪); ಸ್ವಾಮಿದಾಸರನ್ನು ಕಂಡಾ
ಗಿನಿಂದ ಸಾನಿಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಂದು ಅಂತರ್ಮುಖತೆ ಬಂದಿತ್ತು
(ಸಮಜೀ. ೫೧೩).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಮುಖತಾ (ಅಂತರ್ + ಮುಖ + -)]

ಅಂತರ್ಮುಖಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ :
ಪಡುವಣ ಹೊಂಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ಮಿಯಾಲಿಳಿದಿರುವ ಮುಳುಗುನೇಸರು ಸಾಸಿರ
ಕಾಂಚನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಯೋಗಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಿನ್ನು ಅಂತರ್ಮುಖಿ
ಯಾಗುತ್ತೇನೆಂದು ಸಾರುವಂತಿತ್ತು (ಬದುಬ್ಬ. ೧೨೯).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಮುಖಿನ್ (ಅಂತರ್ + ಮುಖ + -)]

ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). [ಜೈನ] ೧. ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ
ಕ್ರಾಂತಿಲೂ ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಲ : “ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದೊಳಗಿಂದ
ಒಂದು ಸಮಯವು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ, ಅದು ಭಿನ್ನ ಮುಹೂರ್ತವೆನಿಸುವುದು.
ಆವಲಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಕಾಲವು ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತವೆನಿಸುವುದು”
(ಜೈನಸ. ೩೦೬); ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಧಾನದಿನಂತರ್ಮುಹೂರ್ತದಿಂ...
ಪದಿನಾಟು ಪ್ರಕೃತಿಗಳುಮಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ);
ಸಮಯಂ ಕುಂದೆ ಮುಹೂರ್ತದೊಳಮೋಘಮಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಮುಕ್ತುಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೧). ೨. ತುಂಬ ಕಡಮೆಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಕಾಲ :
ನಾನಾವಿಧವಿನೋದಂಗಳಿನಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಕ್ಕೆ ಸಮಮಾಸಂಗಳಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಂ
ಗಳಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೫ ವ).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಮುಹೂರ್ತ)]

ಅಂತರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು ; ಒಳಗಡೆ : ವ್ಯಕ್ತ ನಾನಾವೇದ ವೇದಾಂ
ತೋಕ್ತನಂತರ್ಯಾಗತ ನಿರಂತರ ಸುಯೋಗಪರ (ಬಸಪು. ೮-೫).
೨. “ಒಳಮಾತು” (ಗಂಗಾಮು). ೩. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯವಾದ
ಆಶಯ. [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಯಾಮಿ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗವನ್ನು ನಿಯಾಮಿಸತಕ್ಕ
ವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಈತನಂತರ್ಯಾಮಿ ಜೀವವ್ರತದಲಿ ಜನಜನಿತ
ವಿದು (ಕುನ್ಯಾಸ. ೯-೬೯). ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಮೈಯೊಳಗೆ ನಡೆಯುವ
ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : “ಮೇಲುಕಳಗಂ

ನೋಡುವುದು ದೇವದತ್ತವಕ್ಕಾಳಿಗಳ ಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆವುದು ಕೃಕರಮಕ್ಕು ಕೈಕಾಲ ಗತಿಯಲ್ಲಿಹುದು ವಿಶ್ವವಕ್ಕು . . . ಅತ್ತನೊಳು ಮುಖ್ಯವಹ ಗಾಳಿಯಂತರ್ಯಾಮಿಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೩).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿನ್]

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟು ನಡೆ ಯಿಸು : ಯವನೆ ಕೂಟಸ್ಥ ದಿಟನಾದಕಾರಣಂ ತಾನೆ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವಂ ಸೃಜಿಸಿ ಯಂತರ್ಯಾಮಿಸಿ ಆ ಜಗದ ನಟನೆಯನು ನಟಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೮೯-೩೨, ೩೩). [ಅಂತರ್ಯಾಮಿ + ಇಸ್ಯು]

ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯ (ಗು). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. [ಸಂ. ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯ (ಅಂತರ್ + ರಾಷ್ಟ್ರ + -)]

ಅಂತರ್ಲಾಗ (ನಾ). ಒಳಮುಖವಾಗಿ ಹಾಕುವ ಲಾಗ; ಮುಂ ಗಣ್ಣು ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಂಬರ ವರಸೆ : ಇಲ್ಲಿಯ ಗಾಳಿ ಬಯ ಲಾಟದೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ಲಾಗ ಜಂತರ್ಲಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನಾ ಚಮತ್ಕೃತಿ ಯಾಗಲಿ, ಅದರದೆ ವಿಕೃತಿಯಾಗಲಿ ಕಂಡರೂ ಅದೂ ನವೀನ ಬೋಧವೇ ಸರಿ (ಹೃದಯ. ಮು. ೩) ; ಸರಕಾರ ಹೊಡೆದ ಈ ಅಂತರ್ಲಾಗದ ನ್ಯಾಯಾ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಾನು ಅರ್ಹನಲ್ಲ (ಹೂಬಾಣ. ೧೩೬).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ + ಲಾಗ]

ಅಂತರ್ಲಿಂಗಧಾರಣ (ನಾ). [ವೀಶೈ] “ಮಹಾಲಿಂಗವನ್ನು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನರೂಪದಿಂದ ಧರಿಸುವುದೇ ಅಂತರ್ಲಿಂಗಧಾರಣವೆನಿಸುವುದು” (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೨). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲಿಂಗ + ಧಾರಣ)]

ಅಂತರ್ಲೀನ (ಗು). ಒಳಗೆ ಲೀನವಾಗಿರುವ, — ಸೇರಿಹೋಗಿರುವ : “ನೆಯ್ಯು—ಅಂತರ್ಲೀನೇ” (ಶಮಧಾ). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲೀನ)]

ಅಂತರ್ಲೀಪ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಅನು ರಾಗಮಂ ವಿರಾಗಮನುಷ್ಯ ವಿಷಯಗಳುಂಟನಿವ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಪಿಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡುವಲ್ಲಿ ಮನದೊಳಗಿನಂ ಬಹಿರ್ಲೀಪವಂತರ್ಲೀಪವೆಂಬುಭಯ ಸಮ ಭಾವದಿಂದನವರತ ಪರಶಿವಾದ್ವೈತ ನಿಷ್ಕೆಯೊಳು (ಲಶಿಚಂ. ೫೪-೪೨).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಲೀಪ)]

ಅಂತರ್ವಂಶ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರ ; ರಾಣಿವಾಸ.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಂಶ)]

ಅಂತರ್ವಂಶಿಕ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ ; ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ : “ಮನೆವೆಗಡೆ ಅಂತರ್ವಂಶಿಕನೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೬೫) ; ಅಸ್ಥಾನಮಂಡಪದೊಳಿತ್ತಪ್ರಚಂಡ ಮಂಡಲಿಕ ಮಹಾ ಸಾಮಂತ ಮಂತ್ರಿಪ್ರಧಾನ ಪುರೋಹಿತಾಂತರ್ವಂಶಿಕಾದಿ ಪರಿವಾರ ಪರಿ ವೃತಂ . . . ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟರೆ (ಆದಿಪು. ೨-೨ ವ).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ವಂಶ + -)]

ಅಂತರ್ವಣ (ಗು). ಅಡವಿಯ ನಡುವೆ ಇರುವ : ವಜ್ರವೇದಿಕೋ ತ್ತುಂಗತೋರಣದ್ವಾರದಂತರ್ವಣ ತುಂಗ ಕುಜಂಗಳ ನೆಲಗ್ಗೊಳೊ . . . ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೮ ವ) ; (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯೧ ವ).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಣ)]

ಅಂತರ್ವತ್ಸಿ (ನಾ). ಬಸುರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಗರ್ಭಿಣಿ : ಬಣ್ಣಿಸಿದ ರಿಂದ್ರನ ಕಾಂತೆಯಂತರ್ವತ್ಸಿಯನಾ ನೈಪವತ್ಸಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭-೩೧) ; ತರುಣಿಯಂತರ್ವತ್ಸಿಯನರಣ್ಯದೊಳೊ ಬಿಸುಡವೇಬಿಟ್ಟೊಡೀ ಬೆಸನಂ ಕಾಪುರುಷನೆನೀಗೊಂಡೆಂ ಕಿಂಕರಭಾವದಿಂದ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೭೬).

[ಸಂ. ಅಂತರ್ವತ್ಸಿ]

ಅಂತರ್ವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಇರುವ ; ಒಳಗಡೆ ನೆಲಿಸಿರುವ : ತನ್ನೊಡನೆಯ ಬಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಪಡುವಣ ಸೋಪಾನಂಗಳಿಂದಂ ಬೆಂಕೆ

ಭೋಂಕೆನಳುರದಂತು ಬೇಗಂ ಮ್ಲೇಚ್ಛಬಂಡಾಂತರ್ವರ್ತಿಯಾಗೆ ಮುನ್ನಂ ಕಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೩೫ ವ). (ನಾ). ೨. ಮನೆಯ ಒಳಗೆಲಿಸದ ಸೇವಕ : ಅಯ್ಯ ಕೇಳೊ ಬಳ್ಳೀಶ್ವರನ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯವನು ಚಂಡೇಶಯ್ಯ ಕೇಲಾರಕ್ಕೊಡೆಯ . . . ಅಂತರ್ವರ್ತಿ ಸಾವಂತಂ ಮಳಯ ರಾಜ (ಬಸಪು. ೯-೪೬). ೩. ಅಂತರ್ಮುಖಿ ; ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತ : ಅತ್ಮಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಮನಮನೆಗೆ ಹುಗುವವಂಗೆಕೀ ಸಘಟಿಕೆಯಗಲದಂ ತರ್ವರ್ತಿಯಹ ತಪಸಿಗಳಿಗರ್ಚಿಸಬೇಕು ಗುಡಿಯೊಳು ಪೊಕ್ಕು ಶಂಕರನ (ಬಸಪು. ೪೩-೪೪). [ಸಂ. ಅಂತರ್ವರ್ತಿನ್]

ಅಂತರ್ವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು ; ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ : “ಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಬಲ್ಲವನಂ ಅಂತರ್ವಾಣಿಯೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೫). ೨. ಅಂತರಾತ್ಮನ ಧ್ವನಿ ; ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ : ಗಾಂಧಿಯವರು ತಮ್ಮ ಅಂತರ್ವಾಣಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಎಂದೂ ನಡೆಯು ತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂತರ್ವಾಣಿ (ಅಂತರ್ + ವಾಣಿ)]

ಅಂತರ್ವಾಸ್ಯ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ ; ಒಳಮನೆ : ಹದಜದತಿ ಸಭ್ಯನವೊಲನುನಯವೊದಗಿ ನಿಮ್ಮಂ ಸಾರ್ಥಪಂ ಮಾಣದೆ ನಿಜಾಂತರ್ವಾಸ ಮಂ ಪುಗುವಂ ಬಳಿಕ ತಾನು (ಬಸಪು. ೫೫-೫).

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವಾಸ್ಯ)]

ಅಂತರ್ವಾಸ್ಯ (ನಾ). ಒಳಬಟ್ಟೆ ; ಒಳಗಿನ ಉಡಿಗೆ. ‘ಬಹಿರ್ವಾಸ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂತರ್ವಾಸ್ಯ (ಅಂತರ್ + ವಾಸ್ಯ)]

ಅಂತರ್ವೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳನೋಟ ; ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ಚಿಂತನೆ. [ಸಂ. ಅಂತರ್ವೀಕ್ಷಾ (ಅಂತರ್ + ವೀಕ್ಷಾ)]

ಅಂತರ್ವೇದಿ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯ ಒಳಜಗಲಿ. ೩. ಗಂಗಾ ಯಮುನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ವೇದಿ)]

ಅಂತರ್ಹಾಸ (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ನಗುವುದು.

[ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಹಾಸ್ಯ)]

ಅಂತರ್ಹಿತ (ಗು). ಮರೆಯಾದ ; ಅಂತರ್ಧಾನ ಹೊಂದಿದ : ವಿಪ್ರ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದು ನಿನ್ನಂ ವರಿಪೆನೆಂದೊರೆದಂತರ್ಹಿತನಾದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಹಿತರೂಪ (ನಾ). ಮರೆಯಾದ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ, ಆಕಾರ : ಸಮಸ್ತ ಸುರಗಣಂ ನೆರೆದು ಬಂದಂತರ್ಹಿತರೂಪದಿಂದಂತರಿಕ್ಷ ಧೊಳೊ (ಜಗವಿ. ೨-೯೫ ವ). [ಅಂತರ್ಹಿತ + ರೂಪ]

ಅಂತರ್ಹಿತೆ (ನಾ). ೧. ಮರೆಯಾದವಳು. ೨. ಲೀನವಾಗಿರುವವಳು : ಪುರುಷನೊಳಂತರ್ಹಿತೆಯೆನೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಎನೆ ಈ ಯೋಗ ವಿಯೋಗವೆ ವಿಕೃತಿ (ಗಣೇಶ. ೧೬-೩೯೯). [ಸಂ. ಅಂತರ್ಹಿತಾ]

ಅಂತವಂತ (ಗು). ಕೊನೆಯುಳ್ಳ ; ಅಶಾಶ್ವತ : ಅಂತವಂತ ವಸ್ತುವು ಒಂದು ದಿನ ಅನಂತವಾಗುವುದು (ಭಾಷಿತ. iii). [ಸಂ. ಅಂತವತ್]

ಅಂತವಾಸ (ನಾ). (ಊರಿನ) ಸಮೀಪದ ತಿಬಿರ : ಅಮರ್ದಿನ ಕಡ ಲೊಳಗಿಪರ್ವತಾರ್ಧನಂತವಾಸದೊಳಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೮).

[ಅಂತ + ವಾಸ್ಯ]

ಅಂತವುರ (ನಾ). ೧. ಅಂತಃಪುರ ; ರಾಣಿವಾಸ : “ಅಂತಃಪುರ-ಅಂತ ಪುರ” (ಶಮದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋಗ) ; “ಅಂತವುರಮೆಂದು ಅಂತಃಪುರಂ” (ಕಶಸಾ. ೩೨೨) ; ನಿನ್ನಂತವುರದ ಕಾಂತೆಯರಂ ನೋಡದೆ ನುಡಿಯದಿಂ ಬುಕೆಯ್ಯದೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೯೩) ; ಅನಿರುದ್ಧನಂತವುರದಂಗೆನೆಯರ ರೋದನರವಂ ಸುಧಾಗೃಹತತಿಯೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೪).

೨. ರಾಣಿವಾಸದ ಸ್ತ್ರೀಯರು: ಅವಿರಳ ಗಳದಶ್ರುಜಲಪ್ಪವ ಧೌತ ಕಪೋಲತಳಮವಂತೀಶ್ವರನಂತವುರಂ ಪರಿಪಾಳಿಪುದೆಮ್ಮವತಂಸಮನೆಂದು ಬಂದು ಕಾಲ್ಗೊಜಗುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೬೪); ಅಂತವುರಂಬೆರಸರಸಂ ಸಂತಸಮಂ ತಾಳ್ವಿ (ಚಕವಿ. ೪-೮೨). [ಸಂ. ಅಂತವುರ]

ಅಂತವುರಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಂತವುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಭೂರಮಣಂ . . . ಪುರವಿಹಾರಂಗೆಯ್ಯೊಡನಂದರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಂತವುರಂ ಬೊಕ್ಕಂ (ಉದ್ಭವ. ೪-೨೦). [ಅಂತವುರ + ಪುಗ್ಗು (< ಪೊಗು)]

ಅಂತವೆಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಮುಟ್ಟು; ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಕಾಣು: ಜಗದಯ್ಯನನು ಪಡೆದಾಂ ಧನ್ಯಳಾದೆನು ಎನುತ ಮನದಲಿ ಕಾಂತೆ ಸಂತಸ ದಂತವೆಯ್ಯದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೮೭). [ಅಂತ + ಎಯ್ಯು]

ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷು (ನಾ). ಒಳಗಣ್ಣು: ಹೀಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ನಡೆಸಿಕೊಂಡರೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲೇ ಒಂದು ದಿವ್ಯ ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷು ಉದಯವಾಗುವುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೯೫). [ಸಂ. ಅಂತಶ್ಚಕ್ಷುಸ್ (ಅಂತರ್ + ಚಕ್ಷುಸ್)]

ಅಂತಶ್ಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು: ಬೆರಸಿ ಪನ್ನೊಂದಿಂತ್ರಿಯಂ ಗಳನರಿದಿಸಿದಂತಶ್ಚತುಷ್ಟಯದಿರವಿನಲಿ ಮೂಜಂ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೨). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಚತುಷ್ಟಯ)]

ಅಂತಶ್ಯಾಂತೆ = ಅಂತಃಶಾಂತ (ಗು). ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಮನಸ್ಸು ಕದಡದ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶಾಂತ)]

ಅಂತಶ್ಯುದ್ಧಿ = ಅಂತಃಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ; ಮನೋ ನೈರ್ಮಲ್ಯ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಅಂತಶ್ಯೂನ್ಯ = ಅಂತಃಶೂನ್ಯ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ. ೨. ಮನಸ್ಸು ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವ. ೧, ೨: ಎನಿತನಿಂತ ಕಲಿಸಿದೊಡಂ ತನಿತನಿತುಂ ನೈಜಭಾವಮಕ್ಕುಂ ನೃಪಸಂದನನೆಂತುಮಂತು ಕರ್ಕಶತನು ವಂತಶ್ಯೂನ್ಯಮಕ್ಕು ಮುನ್ನತವಂಶಂ (ಗವಾಯು. ೩-೫೮). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಶೂನ್ಯ)]

ಅಂತಸ್ತಮಃಪಟಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆಯ (ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನದ) ತೆರೆ: ತನ್ನನಿ ಧರ್ಮವೃದ್ಧಿ ನಿಮಗೆಂದಾ ನಾಲ್ವರಂತಸ್ತಮಃಪಟಮಂ ಪಿಂ ಗಿಸಿ ಭೋಗ ಭೂಮಿಜರ ಕಣ್ಣಾಗಳ್ ಪಭೋಮಾರ್ಗ ಪರ್ಯಟನಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಿ ಪೋದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಮಸ್ + ಪಟಿ)]

ಅಂತಸ್ತಾಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬೇಗೆ; ಸಂಕಟ; ಉದ್ವೇಗ. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಾಪ)]

ಅಂತಸ್ತಿಮಿರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ; ಅಜ್ಞಾನ: ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ ಯಂತಸ್ತಿಮಿರಕರಣಭ್ರಮೆಯಲುಡಿತ ಸ್ವಪ್ನವೀಧಿಯಲಿ . . . ಶಿವನನು ಪಾರ್ಥ ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೬). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ತಿಮಿರ)]

ಅಂತಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಮಹಡಿ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಮನೆಯ ಮೇಲಿ ನಂತಸ್ತು ಮುರಿದು ಬಿದ್ದಿತು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೨); ಆ ಮೇಲಿನ ಅಂತಸ್ತು ಗಳಲ್ಲಿ ವಸತಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರತ್ನಗೋ. ೧೪). ೩. ಮಟ್ಟ; ಅರ್ಹತೆಯ ತಾರತಮ್ಯ: ಶರೀರವು ಒಂದು ಅಂತಸ್ತಿನ ತನಕ ವಿಕಸಿಸಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟರೂ ಜೀವನ ವಿಕಾಸ ನಿಲ್ಲದೆ ಮುಂದು ವರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೪); ಅವರವರ ಅಂತಸ್ತು ಗೌರವ ಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸುಖಾಸನಗಳನ್ನು ಹಾಸಲಾಗಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬). [ಸಂ. ಅಂತಸ್ಥ ? / ತಮಿ. ಅಂತಸ್ತು; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಂತಸ್ತು]

ಅಂತಸ್ಥ 'ಅಂತಃಸ್ಥ' ನೋ.

ಅಂತಸ್ಥತೆ (ನಾ). ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಬಲು ಪ್ರಧಾನನ ವೈರ ಹಿತವಹ

ಲಲನೆಯರ ಮನದಳಲು ಹಗೆಯಲಿ ಬಳಸುವಂತಸ್ಥತೆಯನಾಮಿಕರೊಡನೆ ಕೆಳಗೋಷ್ಠಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೭೦). [ಸಂ. ಅಂತಃಸ್ಥತಾ]

ಅಂತಸ್ತತ್ವ = ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬಲ; ಮನಶ್ಚಕ್ತಿ; ಒಳಹುರುಳು. [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸತ್ತ್ವ)]

ಅಂತಸ್ತತ್ವ = ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭಿಣಿ; ಬಸುರಿ. ೨. ಭಲ್ಲಾತಕ; ಗೇರುಮರ. [ಸಂ. ಅಂತಸ್ತತ್ವ (ಅಂತರ್ + ಸತ್ತ್ವ + -)]

ಅಂತಸ್ಸಾರ = ಅಂತಃಸಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು, —ಸತ್ತ್ವ: ತನಯನಂತಸ್ಸಾರಮಂ ಬಲ್ಲರೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೮೦). [ಸಂ. (ಅಂತರ್ + ಸಾರ)]

ಅಂತಸ್ಥಿತ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂತಃಪುರದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (?): ಪಾರೋಹಿತಂ ದಂಡನಾಧನಧ್ಯಕ್ಷನಧಿಕಾರಿ . . . ಪ್ರತಿಹಾರಿಯಂತಸ್ಥಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಿತಂ] . . . ತಳವಾಜನೆಂಬವರು ಭೂರಮಣರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಮಂ ತಾಳ್ವು ಪದಿನೆಣ್ಣಿರ್ ಪ್ರಧಾನರೆನಿಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೦-೧೧). 'ಅಂತರ್ನಿಯುಕ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂತಃಸ್ಥಿತ (ಅಂತರ್ + ಸ್ಥಿತ)]

ಅಂತಹ 'ಅಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಂತಃಂ, ಅಂತಃಂದಂ, ಅಂತಃಂದೆ (ಅ). ೧. ಆದುದರಿಂದ; ಆ ಕಾರಣದಿಂದ: ಭೂತಮಯ್ಯುಮುಜಗುಂ ಕೊಟ್ಟಿದುದಾದಂತಃಂ ದೆನಗಿಂ ಮಾಣ್ಣುದು ಸೂಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೪); ಕುಯೋನಿಯೋಳ್ ತಿರಿದು ಪೋದುವು ಕಾಲಮನಂತಮಂತಃಂ ಪುಟ್ಟದೆ ಪೊಂದದಿರ್ಪ ಬಗೆಯಂ ಬಗೆದಂದು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗೆನೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೨); ಕೃತ ಮುಜುಪೊಡೆ ಸದ್ಗುರುಶಿಕ್ಷಿತನಪ್ಪವನಜಗುಮಂತಃಂ ಸತತಂ ಸಂಗತಿ ಗುರುಮನೊಳಾದೊಡೆ ನರಪತಿ ಸುರಪತೀಲೆಯಂ ಸಮಂತ್ಪದಿದಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೪). ೨. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ: ಕ್ರೂರ[ನಂ]ದನ ಮಗಗೆ ಕೊಡುವಂತಃಂ ನಿಮಗೀವುದೊಳ್ಳಿತಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯-೧೬). ಅಂತಃಂದಂ, ಅಂತಃಂದೆ: ೧. ಅಂತಃಂದವರನಾ ಪೊಟಲೊಳ್ ಕಾಣ ಲ್ಪಂದತ್ತು (ಶಮದ. ೯೦ ಪ್ರಯೋ). "ಪೊಚ್ಚುಜುಗುಂ ತೃತೀಯ ಬಂದಂ ತಪ್ಪನೆಂಬ ಪದಕ್ಕಮಾ ಎಕಾರಕ್ಕಿಂತರಂ" (ಶಮದ. ೩೧೭).

[* ಅಂತಃ - (= ಅಂತು + -ಅಃ -) + -ಇಂ. IP -ಇಂ ಎಂಬುದು ಹಳಗನ್ನಡದ ತೃತೀಯಾಸಿಫಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಅಂತಃಂದಂ 'ಅಂತಃಂ' ನೋ.

ಅಂತಃಂದೆ 'ಅಂತಃಂ' ನೋ.

ಅಂತಃಪು[ಃಪು]ರವೆರ್ಗಡೆ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಪ್ರಧಾನನೇಕ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯನ್ನಪ್ಪು[ಃಪು]ರವೆರ್ಗಡೆ ಸೀತಾಳಚಂದ್ರಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೯೫-೭; 1172).

[ಅಂತಃಪುರ + ಪರ್ಗಡೆ]

ಅಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಎಜೆಯಮ್ಮನುಂ ಸಿರಿಯಮ್ಮನುಂ ಅನಿಯ ಸುಗ್ಗಯ್ಯನು ಬಿಡಿ ಪೊನ್ನಯ್ಯನುಂ ಅಲ್ಲಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ. ೩೦-೧೨; 964). [?]

ಅಂತಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕ (ಕ). [?]

ಅಂತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ; ನೆರೆಹೊರೆ: ಕಂಸಂ ನಿಜಾಂತಿಕ ದೊಳಿದ್ ಮಂತ್ರಿಗಳ್ಳಾ ನೃತ್ಯಾಂತಮಂ ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೪ ವ). ೨. ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ಅವಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಂತಿಬಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಟಿಗ. ೨೭-೫೧೫). [ಅಂತಿಬಲೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲಾ)]

ಅಂತಿಮ (ಗು). ಕೊನೆಯ; ಕಟ್ಟಕಡೆಯ: ಇದೇ ನಮ್ಮ ಅಂತಿಮ ನಿರ್ಧಾರ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಂತಿಮದರ್ಶನ (ನಾ). = ಅಂತ್ಯದರ್ಶನ. [ಅಂತಿಮ + ದರ್ಶನ]

ಅಂತಿರ (ಅ). ಗ. ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಮೃಗಪಶು ಶಕುನಿಗಣಗಳೊಳಗಣಿತ ನಿಜಜಾತಿ ಜನಿತ ಭಾಷೆಗಳೆಂದು ನೆಗಟ್ಟಂತಿರ ನರರೊಳಮಪ್ರಗಲ್ಬವಚನಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಸಹಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭). ೨. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು; ಉಪಮಾವಾಚಕ: ಮುತ್ತುಗಳಂತಿರ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ತು ಶೀಕರದೊಳಿ ನಾಂದು (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ಶುದ್ಧಕ. ೭೪); ಉಪಮಾನಾರ್ಥದೊಳಿವು ವರ್ತಿಪ್ರವಂತಿರೆಯಂತೆಯಂತೆ ಪೋಲ್ವೊಲ್ಲಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೬).

[ಅಂತು + ಇರಿ. IP ಇರಿ ಎಂಬುದು ಇರ್ ಧಾತುವಿಗೆ "ಸತ್ಯರ್ಥ"ದ -ಎ ಪ್ರತ್ಯಯ ಹತ್ತಿದ ರೂಪ]

ಅಂತಿರವೋಲ್ 'ಅಂತಿರವೋಲ್' ನೋ.

ಅಂತಿರವೋಲ್, ಅಂತಿರವೋಲ್ (ಅ). = ಅಂತಿರ ೨ : ರವಿಯಂತಿರ ಪೋಲಧಿಕ ಪ್ರತಾಪಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). ಅಂತಿರವೋಲ್: ಅಂತಕ ಸಂತಿರವೊಲುಗುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂತಿರ + ವೋಲ್]

ಅಂತು (ಅ). ಗ. ಹಾಗೆ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಫಣಿಮಣಿಯನ್ನು ಭೋಗಿ... ಅನಿಷ್ಟಗುಣನ್ (ಎಕ. XI, ಚತ್ವದು. ೪೩-೧; 550); ಅಂತು ಕಂಡು ಮನಂಗೊಂಡತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬ ವ); ವಿಚಿತ್ರ ಮಿದನಂತಿತುಂತೆನಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಕಾದಂಬ. ೩೦೯); ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಿಚಯ ಮಂತೊಂದೆಸೆಯೊಳೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೭); ಭಟಾಂಗದ ಮಾತದಂ ತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೫-೫೩); ಒಡೆಯನಿರಿಸಿದಂತಿಪುರದಲ್ಲದೆ ಪೇಳೊ ಡನೆಗೆ ಬೇಜಾರವುಂಟೆ (ಹದಿಬ. ೧-೪೪). ೨. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ; ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ: ಅಂತು ಸಂಧಿ ಆ ಕ್ಕಂ ಸೂತ್ರ ೪೬ ಕ್ಕಂ ತ್ರಿಪದಿ ೫೩೫ ಕ್ಕಂ ಮಂಗಳ ಮಹಾ ಶ್ರೀ (ಅನುಸಾ). ಅಂತಿತು = ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ: ಪ್ರಾಸಜ್ಯದೋನ್ವಯ ವಿಸ್ತಾರದಂತಿತು ಶಬ್ದಮಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೬); ಅಂತುಂ ಅಲ್ಲದೆ = ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ: ಅಂತು ಮಲ್ಲದೆ ಬಲ್ಲೆಗಂ ಬಸನಕ್ಕಂ ಸವಿಯಪ್ಪ ಕಿಜುವೇಂಟಿಯುಮಲ್ಲದುಟಾದ ಬೇಂಟಿಯಂ ಬೇಂಟಿಯನ್ನೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); ಅಂತುಮಲ್ಲದೆ ಯುಂ, ಸತತಂ ನಿಜದೇಹದಿನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಿಯೆನಿಪ್ಪ ಹೃದಯವಲ್ಲಭೆಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೪ ವ, ೨೫). ಅಂತುಂ ಇಂತುಂ = ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ; ಹೇಗೋ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ: ಪರೋಕ್ತಯುಕ್ತಿಯಂ ವಿರಚಿಸತಂತು ಮಿಂತುಮುಱಿಗಬ್ಬಮನಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತೆ ಕಾಲುರಿಚರ ತೋರ್ಪ ದುಷ್ಕವಿ ಮಹಾಕವಿಮಧ್ಯದೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧-೨೩). ಅಂತೂ = ಗ. ಹಾಗೂ; ಅಷ್ಟಾದರೂ; ಏನೇ ಆದರೂ: ಕಾದು ಕಾದು ಸಾಕಾ ಯಿತು; ಅಂತೂ ನೀನು ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಆದರೋ: ಅನಂತೂ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ; ನೀನಾದರೂ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). ಅಂತೂ ಇಂತೂ = ಹೇಗೆ ಆದರೂ; ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ: ಅಂತೂ ಇಂತೂ ಕುಂತಿಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡ, ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡ = ಹಾಗೆ ಹೇಳತಕ್ಕವರ ಪ್ರಭು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ತಾಂ ತಳಿದಿಳಿಯಂ ಧರ್ಮದೊಳಂತೆಂಬರ ಗಂಡ ಬಿರುದನಾಂತೆಸಿದಿರ್ಕುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೬); ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡನೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದ ಪಂತದ ದೊರೆಯಿನನಾರೊ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೩೭); ಅನ್ನೆವ್ವವರಗಣ್ಯ ಸೃಜಿ ಸುಧಾನಿಧಿ (ಎಇ. XIV, ೨೨೨-೧೧೪; 1551). 'ಬಿರುದಂತೆಂಬರಗಂಡ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತುಳು. ಅಂಚ; ತೆಲು. ಅಟು]

ಅಂತು (ನಾ). ಗ. ಕೊನೆ; ತುದಿ; ಪರಮಾವಧಿ: ಸಂತಸದಂತನೆಯ್ತು

ಸುರತಾಮೃತದೊಳ್ ತಣೆದಟ್ಟುಂ ಜಿಗಿಲ್ಲಂತಿರೆ (ಅದಿಪು. ೩-೫); ಭುವ ನೇಶ್ವರ ನಿಜರೂಪಸ್ತವ ವಸ್ತುಸ್ತವ ಗುಣಸ್ತವಂಗಳನವಜಂತುವರಂ ಬಣ್ಣ ಸಲಮರೇಂದ್ರ ವಾಸುಕಿ ಪ್ರಭುಗಳಾತರಲ್ಲೆನ್ನಳವೇ (ಅದಿಪು. ೧೦-೫೨); ಪೆಸರಂ ದೆಸೆಯಂತುವರಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದ X X (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭-೫೦; 1115) [ಅಂತುವರಂ = ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ; ಅವಧಿಯ ವರೆಗೆ]; ಸಾಗರ ದಂತನಹಿತಮಹೀಶ್ವರರೊಡನೆಯ್ತು ವಿಶದ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಸರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪-೧೯; 1188); ಇಂತೆಸೆವ ಶರಧಿಗಳ ಭೇದದ ಅಂತುವನು ಪೇಳುವೆನು (ಶರಲೀ. ೧೦-೧೫). ೨. ನೆಲೆ; ಒಳಗುಟ್ಟು; ಮುರ್ಮು (ಕರಾ): ಅನನ ಅಂತು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅವರಪ್ಪನಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಅಂತು ಕೊಟ್ಟು ಚಿಂತೆಮಾಡಿದರೆ ಏನು ಬಂತು? (ರೂಢಿ). ಅಂತು ಗೊಂತು = ಮೇರೆ, ನೆಲೆ ಮೊದಲಾದದ್ದು: ಇಂದಿನ ತನಕ ಹೊರ ನಾಡನ್ನೇ ಕಂಡರಿಯದ ಕೊನಸ್ವೆನ್ನಾ ಅಂತುಗೊಂಟಿಲ್ಲದ ದೊರದೇಶಕ್ಕೆ - ವಿಧರ್ಮಿಯರ ಅಪರಿಚಿತ ನಾಡಿಗೆ - ನಡೆಯ ಬೇಕು (ಭಾಸರ. ೬೪). ಅಂತು ಪಾರು = ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಅನನ ಹರಟೆಗೆ ಅಂತು ಪಾರು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಂತ. / ತಮಿ. ಅನ್ನು]

ಅಂತು (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರ(?): ತತ್ತಿಸಿದ ಶಂಖಸರ ತಲೆಯೊಳು ಸುತ್ತಿದಂತುಗಳೆಸೆವ ಸಿದ್ಧರ ಮೊತ್ತಮಿದುರ್ದದು (ಶಂಕದಾ. ೧೫-೪). [?

ಅಂತುಕ (ನಾ). ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಶ್ರೀಕಾಂತನನು ನಿಜಸಮಯ ಸೌಖ್ಯದ ಸಂತತಿಗಳಿಂದೊಲಗಿಸುತಿರಲಿರಲು ದಿನಗಳಿಗೆ ಅಂತುಕವನಿಕ್ಕ ದನು ವಿಧಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೧೯-೩೫). [< ಅಂತು ?]

ಅಂತುಟ್ಟು (ಗು). ಅಷ್ಟು: ಅವನೀವಂತುಟಿನೀಯದಂತುಟಿನದಂ ಬಲ್ಲಂತು ಕಾಲ್ಗುತ್ತಿ ನೋಡು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೬); ನೀನೀ ಯೆಡೆಗಿದುಚಿತವೆಂಬಂ ತುಟಿಂ ನೀನೆ ಬಲ್ಲೆ (ಕಾದಂಪು. ೮೫೧); ಚಿಂತಿಸಲಾಗಂ ಬಾರದು ಎಂಬಂತುಟಿಣ ಕಳಸನಿಬ್ಬಣಮಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಇ. XV, ೯೦-೫೩; 1160) [ಅಂತುಟಿಣ = ಆ ಪ್ರಕಾರದ; ಅಂಥ]. ಅಂತು ಟೊಂದು = ಅಷ್ಟೊಂದು: ಅಂತುಟೊಂದು ನೋಟದ ತೇಜಂತುಟೊಂದು ತನಿಸೋಂಕಿನ ಸಮ್ಮದವಂತುಟೊಂದು ಮೇಳದ ಚದುರಂತುಟೊಂದು ಪರಿರಂಭದ ಸಂಭ್ರಮಮಂತುಟೊಂದು ಕೊಟಿದ ಪರಿ (ಜಗವಿ. ೧೧-೫೭).

[ಅಂತು + -ಟ್ಟು]

ಅಂತುಟ್ಟು (ಅ). ಹಾಗೆ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಆ ನಾಡೊಳ್ ಮಾನಸರಾ ಮಾನಸರಂ ತಿಂಬಂತುಟಿಪ್ಪ ಮಹಾ ಘೋರಂ ಪಸವಾದೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೯೨-೧); ಮುತ್ತುಂ ಮೆಟಸುಂ ಕೋದಂತುಟಿ ನನ್ನ ತಪದ ಪಾಂಗಂತು ಗಡಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೨); ಭಟಸಂಘಕ್ಕದಟಂತುಟಂತುಟಿ ಮುಖಾಂ ಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗಂತುಟಂತುಟಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೭೨); ಚಪ್ಪರಮನಾ ರಂತುಟಂತುಟಂದುಪಮಿಸಲ್ ನೆಜೆವರೆನಿಸಂದದಿಂ ರಚಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೦). [< ಅಂತುಟ್ಟು]

ಅಂತುಂಡಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ (ಮೈಟಿ ಗ. ೧೭-೩೧೦). [ಅಂತುಂಡಿ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್ಯ)]

ಅಂತೈ (ಅ). ಗ. ಹಾಗೆ; ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಅಗ್ನೇಯದಿನಂತೆ (ಎಕ. I, ೧-೨೩; 466 ?); ತಸ್ಯ ಸೀಮಾಂತರಂ ಪೂರ್ವಸ್ತಾನ್ನಿಶಿ ತುಷ್ಟಿಲ್ಲಾಲೆ ಅನ್ನುಬನ್ನು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ತಾಲುಳ್ ಕೂಡಿ ಅನ್ನೆಬನ್ನು (ಮೈಟಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೪; 550); ಗುರುವಿನಂತೆ ಶಿಷ್ಯ ತಂದೆಯಂತೆ ಮಗ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಾಗೆಯೇ; ಸುಮ್ಮನೆ: ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಮರ್ದನಿಕ್ಕದೆ ಕುತ್ತಂ ಪೋಗೆಂ ದೊಡಂತೆ ಪೋಕುಮೆ (ಸಮಸ. ೧೧-೯೪). ೩. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಉಪಮಾವಾಚಕ: ವನರುಹದಂತೆ ಮುಖಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೦); ಬಸಂತದೊಳ್ ಕಳಿಕೆಗಳಿರ್ದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ

(ಅದಿಪು. ೨-೯); ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಳೋಡಿ ಗಿರಿಗಳನೆಡಹಿ ಸುಗ್ಗಾದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೩-೨೮). [-ಅಂತೈ + -೨೪]

ಅಂತೈ (ಅ). ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಹೀಗೆಂದು ಸುದ್ದಿಯಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ. ಶುದ್ಧ ಸೂರ್ಯವಂಶಜರಂತೆ ಆಯೋಧ್ಯವನಾಳುವ ಅರಸುಗಳಂತೆ ಬುದ್ಧಿಳ್ಳ ದಶರಥನಣುಗನಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪೆಸರು ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಂತೆ (ಪುರಂದ. ೩-೮೭-೧); ಸಾಲ್ಕು ಮಾ ಅಂತೆ ಕಂತೆಯ ಚಿಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೨-೭); ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ತಿಂಗಳು ಮದುವೆಯಂತೆ (ರೂಢಿ). [< ಅನ್ನು]

ಅಂತೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡು: ಅಂತೆ ಗೆಯ್ಯೆ ನಿಮ್ಮಮ್ಮ ನಣ್ಣುಗಳೇಗಳಾದುವಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೭ ವ); ದವನಕ ನಂತೆಗೆಯ್ಯೆನೆಂದು ಬರುತ್ತೆ (ಪಂಚತಂ. ೫೫-೩); ಎಂಬುದುಮಂತೆಗೆಯ್ಯೆ ನೆಂದು ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೭-೪ ವ). [ಅಂತೈ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯೈ)]

ಅಂತೆವೋಲ್ 'ಅಂತೆವೋಲ್' ನೋ.

ಅಂತೆವೋಲ್, ಅಂತೆವೋಲ್ (ಅ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು; ಉಪಮಾವಾಚಕ: ಪಗಲುತ್ಪಲಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆವೋಲ್ ಕೊರಗುತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೨೯). ೨. ಉತ್ತೇಜ್ಜೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಕಣ್ಣಿನಿರೀಚಿದುವು ಬಾಳೆಮಾನ್ ಜಲಮನಱ್ಕಿ ಸಲಾಜೆ ಕಾಜು ವಂತೆವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೬೧೧); ಆ ಗೇಯಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಂತೆ ವೋಲ್ ತಲೆಯಂ ತೂಗುವವಂ ಸುಯೋಧನ ನೃಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೫). ಅಂತೆವೋಲ್: ೧. ಕೃಶಾನುವ ನೆಲಲಕುರದಂತೆವೋಲ್ ಕನ್ನಡಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೭-೩೨). ೨. ನವನಳಿನವನಂಗಳ ಪರಾಗರಜಂಗಳನುಂಡು ಮುನ್ನ ಮಂತವನೆ ವಿಯತ್ತಳಭೈ ಮಣವಿಹ್ನಲನಾಗಿ ಬಿಲ್ಲು ಕಾಜುವಂತೆ ವೋಲಿರೆ ಕೆಂಪು... ರವಿ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೬).

[ಅಂತೆ + ವೋಲ್]

ಅಂತೇವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಗುರುವಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಶಿಷ್ಯ. ೨. ಚಂಡಾಲ. [ಸಂ. ಅಂತೇವಾಸಿನ್]

ಅಂತೈ (ಗು). ೧. ಕಡೆಯ; ಕೊನೆಯ; ತುದಿಯ. ೨. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ; ಅತ್ಯಂತ ಹೀನ. (ನಾ). ೩. ಕೊನೆ; ತುದಿ. ೪. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿಯವನು. ೫. ಮೈಚ್ಚು. ೬. ಹತ್ತುಲಕ್ಷ ಕೋಟಿ. ೭. ಪ್ರಳಯ. [ಸಂ.]

ಅಂತೈಜ (ಗು). ೧. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಶೂದ್ರ. ೩. ಚಂಡಾಲ: ಅಂತೈಜನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಮೆಂತ್ಯ ಕದ್ದಹಾಗಿ (ಗಾದ). [ಸಂ.]

ಅಂತೈಜನ್ಮ (ನಾ). ೧. ಶೂದ್ರ. ೨. ಚಂಡಾಲ.

[ಸಂ. ಅಂತೈಜನ್ಮನ್ (ಅಂತೈ + ಜನ್ಮನ್)]

ಅಂತೈಜಾತಿ (ನಾ). ಕಡೆಯ ಜಾತಿ; ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಜಾತಿ.

[ಅಂತೈ + ಜಾತಿ]

ಅಂತೈದರ್ಶನ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ನೋಡುವುದು: ಗಾಂಧಿ ಯವರ ಶ್ಮಶಾನಯಾತ್ರೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಅಂತೈದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನರು ದೆಹಲಿಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಅಂತೈ + ದರ್ಶನ]

ಅಂತೈಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಭಂದ] ಪದ್ಯದ ಎರಡು ಅಥವಾ ಹಲವು ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಸ. ಉದಾ— ಪೊಟಲ ಬೆಡಗಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡಿ | ದಿವಿಜೇಂದ್ರವಿಳಾಸದೊಳಿಂತು ಕೂಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦); ಸರ್ವಜೀವಂಗಳುಂ ಮುಕ್ತಿಯಂ ಕಾಣ್ಗೆ; ದೇವರೊಳ್ ಪಗೆವರ ಕಾಳಗಂ ಮಾಣ್ಗೆ; ಸಾವುದಲ್ಲಾ ಸತ್ತು, ಬಾನಾಳ್ಳ ಪೊಣ್ಗೆ (ಹೊಂಗಳು. ೩೮). [ಅಂತೈ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಂತೈಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕವೆಂಬ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ. ಉದಾ— ಪ್ರಕಟ ಕಪಟ ನಾಟಕನಂ | ಶಕಲಿಸಿ ದಿಗ್ಬಲಿಯನಿತ್ತನತಿಖೇಟಕನಂ || ಚಕಿತ ಜನೋತ್ಪಾಟಕನಂ | ಚಕದೇವಂ ಜಡಿದು ಜೈಯ್ಯಜೀಕಾಟಕನಂ || (ಅಪ್ರತಿ. ೨-೧೯). [ಅಂತೈ + ಯಮಕ]

ಅಂತೈಲೋಪ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರ ಲೋಪವಾಗುವುದು: ರಾಜನ್ ಮೂರ್ಧನ್... ಯುವನ್ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೈಲೋಪವಾಗಿ ರಾಜ ಮೂರ್ಧನ್... ಯುವ ಎಂಬಂತಾದೊಡಂ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು (ಶಮದ. ೮೯ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಲವು ಪಲವು ಎಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ವತ್ಸಮಿದಿರೊಳಿದೊಡಮಂತ್ಯ ಲೋಪಮಂ ಪಡೆವು (ಶಮದ. ೧೦೦ ವೃತ್ತಿ). [ಅಂತೈ + ಲೋಪ]

ಅಂತೈವರ್ಣ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ವರ್ಣ. ೨. ಹಿಂದೂಧರ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯದಾದ ಶೂದ್ರ ಜಾತಿ. [ಅಂತೈ + ವರ್ಣ]

ಅಂತೈಶೈವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಆರು ಬಗೆಯ ಶೈವ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅದಿಶೈವ ಮಹಾಶೈವ ಅನುಶೈವ ಅಂತರ (ಅಪಾಂತರ) ಶೈವ ಪ್ರವರಶೈವ ಅಂತೈಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಆರು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇಷ. ೯). [ಅಂತೈ + ಶೈವ]

ಅಂತೈಕ್ಷರ (ನಾ). (ಶಬ್ದದ) ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರ. [ಅಂತೈ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಂತೈಕ್ಷರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರು ಹೇಳಿದ ಪದ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಹೇಳುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ. [ಸಂ. *ಅಂತೈಕ್ಷರೀ (ಅಂತೈ + ಅಕ್ಷರ + -)]

ಅಂತೈದರ್ಶನ (ನಾ). = ಅಂತೈಲೋಪ: ಜನಮುಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಂಜನಾಂತ ಲಿಂಗಂಗಳತ್ಯಮಂ ದ್ವಿತ್ವದಿನುತ್ಪ ನಿಯೋಗಮನಂತೈದರ್ಶನಮಂ ಮೇಣ್... ತಾಳ್ಳು ಕನ್ನಡಕ್ಕಿವು ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೮೬). [ಅಂತೈ + ಅದರ್ಶನ]

ಅಂತೈಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ರ (ನಾ). ಕರುಳು. [ಸಂ.]

ಅಂತ್ರವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಕರುಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಬೀಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; 'ಹರ್ನಿಯಾ'. [ಅಂತ್ರ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅಂದ (ನಾ). ೧. ಚಿಲುವು; ಸೊಬಗು: ಜವ್ವನದ ವಿಳಾಸದಂದದ ಬೆಡಗಿನ ಪೆಂಡಿರೆ ಪೆಂಡಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೫); ಆಕೆಯ ಮಾತಾಕೆಯ ಮುದ್ದಾಕೆಯಂದವಾಕೆಯ ತನುಸೋಂಕು (ಕಾದಂ. ೭೭೪); ಆ ತೋಟದ ಅಂದವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮೆಚ್ಚಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ರೀತಿ; ಬಗೆ: ಸೀಮುತ್ಪತ್ತಿನಂದಮಾದುವು ಪನಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೬೯೪); ಇದ ಜಂದಂ ಬಿಸವಂದಮಿಂತಿದಮರೇಂದ್ರವಾಸದೊಂದಂದಮಿಂತಿದು ದಲ್ ದೇವ ವಿಮಾನದಂದಮಿದು (ಅದಿಪು. ೪-೫); ಉಣಿದ ಗುಣಂಗಳುಮನೀ ಯಂದದೊಳ್ ಪ್ರತಿಲೋಮಂಗೆಯ್ಯುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೮೧-೭); ಅರರೆ ಸಿಂಹದ ತೋಳ ತೆಕ್ಕೆಯ ಕರಿಯ ಸೆಳೆವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨); ಅರಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಾದುದನೆ ಲೇಸೆಂದೆಲ್ಲರೊರೆಯಬೇಕೆಂಬಂದವಲ್ಲ (ಭರತ. ೨-೩೮). ೩. ಉದ್ದೇಶ: ನೀವಿವರೊಂ ಬಂದಂದಮುಮಂ ಮನೆವಾಟ್ತಿಯಂ ಪೇಟಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೧ ವ); ೪. ಸ್ಥಿತಿ; ವಿಷಯ: ಕಣ್ಣಿನಿಯಂ ಸೂಸಿದಳೊಂದುಮಂ ನುಡಿದಳಿಲ್ಲಾ ಕನ್ನೆ ತನ್ನಂದಮಂ (ಅದಿಪು. ೩-೨೪); ಕೊಂದ ಹೆಣವಂ ಕಾಣೆವಾತಂ ತಿಂದನೋ ದಿವಿ ನುಂಗಿದೊ ಅದಜಂದವಜಾಯೆವು (ಬಸಪು. ೨೧-೧೭). ೫. ಸ್ವಭಾವ; ಸ್ವರೂಪ: ಏನೆಂದೊಡೆಷ್ಟಾದೊಡಂ ಬಿಡ ತನ್ನಂದವ ನೀಚ ತಾಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೭);

ಕಂದಾ ನೀನಿತ್ತ ಬಾ ಎಂದು ನೀವು ನಿಮ್ಮಂದನ ತೋರಿಸಿ ಚಿನ್ನ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನಾ (ಮಹಾಭೀ. ೧೯-೪). ಅಂದಚಂದ = ಸೌಂದರ್ಯ : ಮಂಜಕ್ಕೆ ನಗಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಅಂದಚಂದಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಳು (ಹಾಹುತ. ೭೪); ಅಂದಚಂದಕ್ಕೆ ನಾನು, ರಾಗರಚನೆಗೆ ನಮ್ಮಕ್ಕ (ಗಾದ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಸ್ತ; ತುಳು. ಅಂದ, ಅಂದಚಂದ; ತೆಲು. ಅಂದಮು]

ಅಂದಂಗೊಳಿಸು, ಅಂದಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು, — ಇರಿಸು : ನೀಲರತ್ನದ ಕಡೆಯಮಂ ಪದಾಗ್ರಮೊಳಂದಂ ಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜ ಶೀ. ೧೩-೫೯ ವ). ಅಂದಗೊಳಿಸು : ಯಜ ಮಾನರು ಹಿಂದಿರುಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಂದಗೊಳಿಸಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಂದ + ಕೊಳ್ಳ + -ಇಸು]

ಅಂದಂಬಡೆ, ಅಂದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು : ಕಲ್ಯಾಣರೇಂದ್ರ ಪ್ರಬಲಭಸ್ಮಮಿತಿ ಗಗನತಳದಿಂದ ಮಂದಂಬಡೆದು ವಿನೀತಾಪುರಕ್ಕೆ ವತರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦೭ ವ); ಅಂದಂ ಬಡೆದ ಮೊಗ ಸುಖಗುರುಳ್ ಸೋಮುಂಡಿ ನೋಡಲ್ ನಾಡೆ ಸೊಗ ಯಿಕುಂ ದ್ರೌಪದಿಯಾ (ಗದಾಯು. ೮-೫೧); ಗಿಳಿಯಂದಂಬಡೆದು ನಿನಗೆ ತನೂಭವದೋಹವಮಂ ತಾನ ನು ಗೊಳಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨-೨೫). ಅಂದವಡೆ : ಅಂದವಡೆದ ಮೆಯ್ಯವಿಗುಡಿ ತೋರಣ ಚಿಂದಳಿದುರಟ ಕುಂಭಕಲಶ ಮಂದಸ್ಥಿತ ಮುಖ ಕನ್ನಡಿಯವರೈತಂದರು (ಮೋಹತ. ೪೨-೪೯). [ಅಂದ + ಪಡೆ]

ಅಂದಂಬೆಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಂದಂಬಡೆ : ಗೀತಿಕೆ ತಿವದಿಗಳಂದಂಬೆತ್ತೆಸೆಯೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೫); ನಿನ್ನನಾ ಕೋಮಳಿಯಂದಂಬೆತ್ತ ಸುತ್ತುಂಗುರುಳಳ ವಡಿಪಲ್ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧); ಅಂದಂಬೆತ್ತದಿಮುರತ್ತೆ (ಜಗವಿ. ೬-೧೬ ವ).

[ಅಂದ + ಪೆಡು]

ಅಂದಕಾಟ, ಅಂದಗಾಟ (ನಾ). ಅಂದವುಳ್ಳವನು; ಸೊಗಸುಗಾರ : ಇಂದೇನೊ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯದೋಟುವರಂದಕಾಟರು ನಿಮ್ಮ ಸುತರು (ಭರತ. ೭೧-೫೧). ಅಂದಗಾಟ : ಈ ಅಂದಗಾಟ ಅಣ್ಣಗಳ ಕಂಡು ಬಂಡಾದಿರಣ್ಣಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೬). [ಅಂದ + -ಕಾಟ]

ಅಂದಗಾಟ 'ಅಂದಕಾಟ' ನೋ.

ಅಂದಗಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ; ಶೀವಿ; ಒಯ್ಯಾರ : ಅಂದ ಗಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆವನಲ್ಲ ಉಂಬಾಗ ಜಂಗಮವೆಂದು ಸಂಜೆಗೆ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಹಿಂಗಿ ನುಡುವನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೦); ಅಂದಗಾಟಿಕೆಯೊಳಗರಿಸಿ ನೋಲಗದೊಳು ನಿಂದು ನುಡಿದು ಸಮರದೊಳು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೩೬).

[ಅಂದಗಾಟ (< ಅಂದಕಾಟ) + -ಇಕೆ]

ಅಂದಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಚೆಲುವೆ; ಸೊಗಸುಗಾರ್ತಿ.

[ಅಂದಗಾಟ (< ಅಂದಕಾಟ) + -ತಿ]

ಅಂದಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು : ಇಂದು ನೀನಾ ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ನಂದಗಡಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟೆಯಾದೊಡೆ ಮುಂದೆ ಬೆಟ್ಟಿತು ರಾಜಕಾರಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೨೦); ದುರ್ಬೋಧಿಗಳ ನಾನಾ ಚಂದದಲಿ ಬೋಧಿಸಿ ಸುನೀತಿಯನಂದ ಗಡಿಸಿ ತಡಿಯ ವಂಶಚ್ಛೇದ ಮಾರ್ಗವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೪); ಮುಕ್ತಿ ದರ್ ಕೋಟಿದರರದರ್ ಕೊಂದರಂದಗಡಿಸಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೧-೨೦).

[ಅಂದ + ಕೆಡು + -ಇಸು]

ಅಂದಗಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸುಗುಂದು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು : ನೊಂದನ್ನೆ ಸುಗ್ರೀವ ತಪ್ಪಾಯ್ತಂದಗಟ್ಟಿದು ಬಲ್ಲವಿಕೆಯೇನೆಂದು ಬಗೆವನೊ ಚಿತ್ತ ದಲಿ (ತೊರಾ. ೪-೩-೧೮). [ಅಂದ + ಕೆಡು]

ಅಂದಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕರಿಸು; ಪರಿಷ್ಕರಿಸು : “ ಸಂಸ್ಕೃತವೆನೆ ಪ್ರಶಸ್ತ ಮೆನಲಂದಗೆಯ್ಯದಕ್ಕುಂ ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬).

[ಅಂದ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್_೧)]

ಅಂದಗೇಡಿ (ನಾ). ಅಂದವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿ; ಕುರೂಪಿ : ಗೇಂಡಾಮೃಗಗಳು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿಯೂ ಅಂದಗೇಡಿಗಳಾಗಿ ಯೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪೮). ೨. ರೀತಿಗೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅ ಅಂದಗೇಡಿಗಳು ಈ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ... ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಧಾರ್ಮಿಕ. ೧).

[ಅಂದ + ಕೇಡು + -ಇ]

ಅಂದಗೊಳಿಸು 'ಅಂದಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಂದಣ್ಣ 'ಅಂದಳ' ನೋ.

ಅಂದಣ್ಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮೊರೆ : ಅರೆದಜಮೂತ್ರದೊಳೊಂದಿರೆ ಸುರ ದಾರುಮನೆಚ್ಚಿದಂದು ಮೇಣೇಬುದಿನಂ ಸುರಭಿಯ ಜಳದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ಹರೀತಕಿಯನೆಚ್ಚೊಡಂದಣಂಗಳ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೭೫).

[< ಸಂ. ಅಂಧ + ?]

ಅಂದಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವಳು; ಆಹಾರವನ್ನು ವಿಕ್ರಯಿಸುವವಳು : ಆನವರತ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯದು ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಬಸವ. ೨೨೬); ಇವರೆಲ್ಲರು ಅ[ಅ]ಡುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆಯ ಉಂಬಳಿಕಾಟರಾದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೯೬); ಅನುಶ್ರುತವ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯನೆತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆಯು ಅಟ್ಟಕ್ಕುವ ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಚಿನ್ನವ. ೫೩-೧). 'ಅಂದಣೆಗೆ' ಪರಾ. [< ಅಂದಣೆಗೆ + -ಇತ್ತಿ ?]

ಅಂದಣೆಗೆ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಮಾರುವವನು : ಉಂಡವರ ನೋಡಿ ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳ ನೋಡಿ ಅವರು ಜಂಗಮವೆಂದು ತನ್ನ ಸಂದೇಹದ ಕಟ್ಟಳೆ ಆನರೆಂದು ಮಾಡುವ ಅಂದಣೆಗರ ಜಗಭಂಡರ ಒಡೆಯರ ಕಟ್ಟಳೆ ವ್ರತದಂಗದ ಸಂಗವಲ್ಲ ಏಲೇಶ್ವರಲಿಂಗಕ್ಕೆ ದೂರ (ಏಲೇಶ್ವ. ೯೪); ತತ್ಪುರ ದೊಳಿದ್ ವಿಶಾಲನಂದಿ ಪಸಿವಂ ನಂದಿಸಲೆಂದು ಅಂ[ಪಾಶಾಂ. ಲಂ] ದಣೆಗರ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಪೋಪವಂ ಮುಂದೆ (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೨ ವ).

[ಅಂದಣ್ಣ + -ಇಗ. IP ~ ? ಸಂ. ರಂಧನ = ಅಡಿಗೆ]

ಅಂದಣೆಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹರಿರಾಣಾದ ಚನ್ನ ಗೌಡನುಂ ಬಾಡದ ಯಕ್ಕಮಗೌಡನುಂ ಅಂದಣೆಗೆಯ ಕಲ್ಲಗೌಡನುಂ ನಿಡುಗುಂದಿಯ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆ (ಕಕುಲ. ೧೭-೧೫; ?). [?]

ಅಂದಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಂದಂಗೊಳಿಸು : ಇದರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣದ ತಪ್ಪುಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿದ್ದಿ ಪುಸ್ತಕದ ರೂಪವನ್ನೂ ಆಕಾರವನ್ನೂ ಅಂದಪಡಿಸಿ, ಈ ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಾಗಿದೆ (ಜಾವುಂಪು. ಪೀ. ೬). [ಅಂದ + ಪಡು + -ಇಸು]

ಅಂದಮಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಸನ್ನ ಬೆಳ್ಳೊಳದಲಿ ನಿನ್ನು × ಡನೆವಿಟ್ಟು ಅನ್ನಮಾರಯ್ಯ ಮನದಲಿಗಳದೇವರೆಂಬರಂ ಕಾಣ್ಬ ಬಗೆಯಿನ್ನಂ (ಎಕ. II, ೪೬೭ ; 1000). [ಅಂದ + ಮಾರ + ಅಯ್ಯ]

ಅಂದಮಾಸಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ರಣಪಾರ ಗಾಮುಣ್ಣರುಂ ಅನ್ನಮಾಸಲ ಉತ್ತಮ ಗಾಮುಣ್ಣರುಂ ನವಿಲಾರ ನಾಣ್ಣಾಮುಣ್ಣರುಂ (ಎಕ. II, ೩೫-೮ ; 800). [?]

ಅಂದಲ 'ಅಂದಳ' ನೋ.

ಅಂದವಡೆ 'ಅಂದಂಬಡೆ' ನೋ.

ಅಂದವಳಿ (ಕ್ರಿ). ರೂಪುಕೆಡು; ಸ್ಥಿತಿಗೆಡು : ನೀನೇಕಂದವಳಿದೆ ರಣ ದೊಳಗೆ ಕಂದ (ಚೈನಿಭಾ. ೧೩-೫೫). [ಅಂದ + ಅಳಿ (< ಅಳು_೧)]

ಅಂದವಿಗ (ನಾ). ಅಂದವುಳ್ಳವನು; ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು : ಅಲ್ಲಮ
ಪ್ರಭು ಸಿದ್ಧರಾಮರನು ಅಂದು ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ ಇವರೇನಿಂದುಮಾಳಿಯು
ಸಗುಣನಿಗುಣದಂದವಿಗನೋ ಶಿವಶಿವಾ ಎ ನು ತಿ ದು ರ್ ದ ಖಿ ಳ ಜ ನ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೧೩). [ಅಂದ + -ಇಗ]

ಅಂದವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಡು; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡು : ಮಂದ
ರಾಚಲವದನು ಮೇರುವಿಗಂದವಿಟ್ಟನು ಮರಳಿ ಮಾರುತ ಬಂದನೊಬ್ಬನು
ಬಳಿಕ ಶ್ರೀಪತಿಯೆಡೆಗೆ (ಸಂಭಸ. ೬-೪೦); ಬಂದರಾ ಚಿತ್ರಕರು ಕರಿಯ
ಮೊಲಂದವಿಟ್ಟರು ಬಣ್ಣಬರಹಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದರಾನೆಯನು ಚೌದಂತಿಗಳ
ನಿಲಿಸಿ (ಸಂಭಸ. ೨೦-೧೦). ೨. ನೆಮ್ಮದಿಗೊಳಿಸು; ಸಮಾಧಾನ
ಮಾಡು : ಕುಂದುನಿಂದೆಗಳೊಳಗೊಂದಿದ ಪುರುಷರು ಬಂದಡೆ ತಮ್ಮ
ಮೊಲವರ ಅಂದವಿಡುವ ಸದುಹೃದಯರ ತೆಜಹಿನೊಳು ಚಂದನವೃಕ್ಷಗ
ಳಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೨-೪೫); ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಮುನಿ ಯಮನಂದನನ
ನಿತಿಹಾಸಕಥೆಗಳಲಂದವಿಟ್ಟನು ಚಿತ್ತವನು ಖಯಖೋಡಿಗಳ ಕಳೆದು
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨೦). [ಅಂದ + ಇಡು]

ಅಂದವಿಸು, ಅಂದೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂದವಾಗಿ ಮಾಡು; ಅಲಂ
ಕರಿಸು : ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಗತಿಯೆಂಬ ಹೊಂದಿಗೆಯ ಸೋಪಾನಗಳ ಬಲಿದಂ
ದವಿಸಿ[ಸ]ಯಲ್ಲಮನ ಪರಮಾನಂದಲೀಲಾಮೃತ ಸರೋವರವಾಯ್ತು
ಜಗದೊಳಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೫-೨೫). ಅಂದೈಸು : ೨. ಉತ್ತಮಪಡಿಸು :
ಹಿಂದಣವರ ಕಥೆಗಳ ಕೇಳಿ ಸ್ವಗುಣವನಂದೈಸ ಮನ ವಚನಗಳೊಳು
ಕೇಸರಿಯ ಮುಂದಣ ಸೋಣಗನಂದದಿ ನಾಚಿಕೊಳದೆಲೆ ಮಂದಮತಿಯೆ
ಗುರುಸಿದ್ಧನೊಲಿವನೇ (ಕೈಕವ. ೭೨-೫). ೩. ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಕಾಣೆ
ಸಿಕೊ; ಆವಿರ್ಭವಿಸು : ಆ ನಿಶ್ಯಬ್ದದಿರವದೆಂದು ಎಂದಿರದಜೊಳ್
ನಾದವಂದೈಸಿತಾವ ವಿಧದಿಂದ ಯದನೊಲಿವುದೆನಲಿಂತೆಂದನು (ಮನೋವಿ.
೨-೬); ಭೈಳಿಯಿಂದ ಕರ್ಪಾಲಿಯದಜೊಳ್ ಬಿಂಬವು ಅಂದೈಸಿತು
(ಮನೋವಿ. ೫-೫). ೪. ನಿರ್ಣಯಿಸು : ಮನದಿರವನು ಅಂದೈಸಲರಿ
ದೆನಲಾ ತಂದೆ ನೀವಜಿಸದೊಡೆ ಸಂದೇಹ ಬಿಡದೆನಗೆ (ಮನೋವಿ. ೧-೪೭).

[ಅಂದ + -ಇಸು]

ಅಂದವೇಲು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸು ಹೆಚ್ಚು; ಕಳೆಗೊಳ್ಳು : ವಿಮಲಬ್ರಹ್ಮ
ರಶ್ಮಿಯಲಿ ಅಂದವೇಲಾದ ಗಡ್ಡ ದರ್ಭಿಗಳಿಂದ ನಿಜಯುಡಿಗಳ ನಾಟಕ
ದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨); ಕಂದಿದುವು ಮೋಜಿಗಳು ಗಂಗಾನಂದನ
ದ್ರೋಣಾದಿ ಸುಜನರಿಗಂದವೇಲಿತು ಮುಸುಡು ಶಕುನಿ ಸುಯೋಧ
ನಾದಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೪೨). [ಅಂದ + ಎಲು]

ಅಂದಳ, ಅಂದಣ, ಅಂದಲ (ನಾ). ಶಿಬಿಕೆ; ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನೆ;
ಡೋಲಿ : “ಶಿಬಿಕಾ ಯಾಪ್ಯಯಾನಂ ಈ ೨ ಅಂದಳ” (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪);
ಅಂದಳದ ಮುಂದೆ ವಂದಿಸಿಕೊಂಡಿಹೆನೆಂದು ತ್ರಿವಿಧವ ಹೆಜ್ಜೆಹಿಂಗಿ
ಮಾಡುವ ನಿರ್ಬಂಧಿಗನ ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೯); ರಾಣಿಯ ವಾಸ
ದಂದಳಕೆ ದಡ್ಡಿ ಮುಸುಂಕುವುದುಂಟು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೯೩); ಅರಮನೆಗೆ
ಪೋಷ ನೃಪರಂದಳದ ಗೊಂದಳದ ತರುಣಿಯರ ಮಣಿಭೂಷಣಾವಳಿಯ
ಗಾವಳಿಯ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೧೫). ಅಂದಣ : ನಡೆಮಾಡಂ ನಡೆಗೊಪ್ಪು
ವತ್ತತತಿ ಚಿಂಚೊನ್ನಂದಣಂ ವಾಜಿ ಪೆರ್ವಿಡಿ ಪೇರಾನೆ ಸುಖಾಸನಂ ತುಜುಗೆ
ಬಂದರಾ ಗಾಯಕರ್ ವಾದಕರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೭೭); ಪತ್ತುವಂದಣಮಂ
ಕೆಂಪಿನ ಪೂವಂ... ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೦);
ನವರತ್ನದಂದಣದೊಳು ಲ ತಾಂ ಗಿ ವಿರಾಜಿಸಲು (ಜೀವಂಚ. ೮-೨೫).
ಅಂದಲ : ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಅಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದೋಕ್ತ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು
ದೂಷಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಅಂದಲವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು
ಮಾಡಿದ ಪಾಪಾತ್ಮನಾದ ನೀನು (ಕೃನಾಲು. ೨೧); ಕಾಲುನಡೆಗೆಲಿ ಬರ

ಲಾರೆ ತಮ್ಮಯ್ಯ ಬ್ಯಾಗನೇ ತರಿಸೋ ಅಂದಲವಾ (ಹುಟ್ಟಿ. ೮೯).

[ಸಂ. ಅಂದೋಲ]

ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಭತ್ತಿ. ೨. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಮೇಲಿನ ಭತ್ತಿ : ಎರಡು ಪದಗಳಸಭ್ಯಂಶಕ್ಕೆ—ಅಂದೋಳಭತ್ತಿಕಾ—
ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂದಳ + ಸತ್ತಿಗೆ]

ಅಂದಾಜಾ ‘ಅಂದಾಜು’ ನೋ.

ಅಂದಾಜು, ಅಂದಾಜಾ (ನಾ). ೧. ಊಹೆ; ಊಹಿಸಿದ ಪರಿಮಾಣ:
ಇಂಥಾ ಭಾರೀ ಸಭೆಯು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲೇ ಎಂದೂ ಸೇರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ
ಅಂದಾಜೇನು ? ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ತಲೆಯು ಇರಬಹುದು, ಅಲ್ಲವೆ ? (ನಡೆವಾ.
I, ೩೮೯). ೨. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗಾಗುವ ಬೆಲೆ, ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ತಗು
ಲುವ ವೆಚ್ಚ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಊಹೆ : ಇಂಥ ಮನೆಯನ್ನು
ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕನಿಷ್ಠ ಪಕ್ಷ ಐವತ್ತು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳಾದರೂ ಬೇಕಾ
ಗಬಹುದೆಂದು ನನ್ನ ಅಂದಾಜು (ರೂಢಿ). ಅಂದಾಜಾ : ೧. ಸ್ವತ್ತಿನ ಖರೀ
ದಿಯನ್ನು ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅಂದಾಜಾ ಮಾಡ
ಕೂಡದು (ಗ್ರಾಮಾ. ೬೧). ಅಂದಾಜುಕಟ್ಟು = ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗಾ
ಗುವ ಬೆಲೆ, ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ತಗುಲುವ ವೆಚ್ಚ ಮುಂತಾದವುಗಳ
ಬಗೆಗೆ ಊಹೆಮಾಡು. ಅಂದಾಜು ಮಾಡು = ಅಂದಾಜು ಕಟ್ಟು :
ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಅಂದಾಜು
ಮಾಡಿ ಹೇಳಿ (ರೂಢಿ).

[← ಪಾರ. ಅಂದಾಜ್ = ಪ್ರಮಾಣ, ತರ್ಕ ; ಹಿಂ. ಮರಾ.
ಅಂದಾಜ್]

ಅಂದಾಜುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕದ ಅಂದಾಜನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ.

[ಅಂದಾಜು + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಂದಾಜುಪತ್ರ (ನಾ). = ಅಂದಾಜುಪಟ್ಟಿ : ನಿಮ್ಮ ಗೃಹಕೃತ್ಯದ
ಅಂದಾಜುಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಸ್ತಿಕ ಅಹಾರಗಳಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ ಸಿಗ
ಬೇಕು. (ಅಡುಸಾ. ೧೨೩). [ಅಂದಾಜು + ಪತ್ರ]

ಅಂದಾಜುಬೆಲೆ (ನಾ). ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ ಬೆಲೆ : ನಾವು
ನೋಡಿದ್ದ ಬೈಸಿಕಲ್ಲಿನ ಅಂದಾಜುಬೆಲೆ ಎಷ್ಟಿರಬಹುದು ? (ರೂಢಿ).

[ಅಂದಾಜು + ಬೆಲೆ]

ಅಂದಾದರ್ಬಾರು ‘ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು’ ನೋ.

ಅಂದಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಅಂದಾದಿಯರ
ನೊಂಟುಪ್ಪುಸೆಟ್ಟಿಯ ಮ್ಮಗಂ ನಿರುಗುನ್ನ ಸೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ.
೧೦-೧೬ ; 1023). [?]

ಅಂದಾದುಂದಿ ‘ಅಂಧಾದುಂದಿ’ ನೋ.

ಅಂದಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲುಚಿಟ್ಟಿ; ಹೂಜಿ (*). [← ? ತಮಿ. ಅನ್ನು]

ಅಂದಿಕೆ (ನಾ). ಒಲೆ (*). [ಸಂ. ಅಂತಿಕಾ]

-ಅಂದಿಗೆ (ನಾ). ಆ ರೀತಿಯಾದವನು ; ಅಂಥವನು : ಒಂದೊಂದೆ
ರಸದ ಸೋಲಮದೊಂದೊಂದನೆ ಕೊಲ್ಲುಮೋವೊ ಲಂಪಳರಪ್ಪೆಮ್ಮಂದಿ
ಗರಂ ಬಗೆವಂದದೆ ಕೊಂದಿಕ್ಕನೆ ಸಕಲವಿಷಯವಿಷಂಗಳ್ (ಅದಿಪು.
೪-೭೩). ‘ಒಂದಿಗೆ’ ಪರಾ. [ಅಂದ ? + -ಇಗ]

ಅಂದಿಗರ್ಚು (ನಾ). ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಗುರುವಿನ) ಪಾದವನ್ನು
ತೊಳೆದು ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ (?) : ಮಠದ ವಿದ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ತವ(ಮ)ಗೆ
ನಡೆವ ಅಂದಿಗರ್ಚು ಕಾಣಿಕೆಯವೆರಡು ಗದ್ಯಾಣದ ತೆಜೆಯಂ ತತ್ಕಾಲ
ದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಣ. XVI, ೮೫-೩೬ ; 1067).

[ಅಂದಿ + ಕರ್ಚು (< ಕಟ್ಟು). P ತಮಿ. ಅನ್ನಿ < ಸಂ. ಸಂಧ್ಯಾ]

ಅಂದಿಗೆ ‘ಅಂದುಗೆ’ ನೋ.

ಅಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಟುಕಿಸು; ನಿಲುಕಿಸು. ಅಂದಿಸಿಕೊ = ಎಟುಕಿಸಿಕೊ;
ನಿಲುಕಿಸಿಕೊ: ಅಂದಿಸಿಕೊ ಹೆರರೆನಿಸರನು ಹೃದಯವಿಸ್ತರದೆ ಹೊಂದು
ವಿಶ್ವಾತ್ಮತೆಯ (ಮಂಕುಕ. ೭೩೭). [ಅಂದು₁ + -ಇಸು]

ಅಂದಿದುಳು (ನಾ). ಅಂದಿ ಎಂಬ ಹುಳು; ನೆಲ್ಲು ಚೆಟ್ಟಿ; ನೆಲ್ಲು
ಹೂಜಿ (ಕ). [ಅಂದಿ + ಹುಳು (< ಪುಟ)]

ಅಂದು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಟುಕಿಸು; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತಾಂಬೂಲಮಡಪು
ಗಳ ಅಂದಿಕೊಟ್ಟು ಅಂಬುಜಾನನೆ (ಬಾಣಾಕ. ೧೩-೪). ೨. ಎಟುಕು;
ನಿಲುಕು: ಸೌಂದರ್ಯವೊಂದು ದೈವರಹಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿವೊಲು ನಿಂದಿಪು
ದದರಾಶೆಯನೆ ಜೀವಿತಾಶೆ ಅಂದುವುದು ಕಡ್ಡೆಗದು (ಮಂಕುಕ. ೪೬೯).
ಅಂದಿಕೊ = ಎಟುಕಿಸಿಕೊ; ನಿಲುಕಿಸಿಕೊ.

[←? ತೆಲು. ಅಂದು]

ಅಂದು₂ (ನಾ). ಆ ದಿನ; ಆ ವೇಳೆ; ಆಗ; ಹಿಂದೆ: ಭದ್ರಮಾಗಿದ
ಧರ್ಮವನ್ನು ವಚಕ್ಕೆ ವನ್ನಿನಿಸಳ್ಳಲೋ (ಎಕ. II, ೩೧-೨; 650); ಕಾರ್ತಿಕೆಗೆ
ಪುಣ್ಯಮೆ ಅನ್ನು ತಟಕ್ಕಾಡಾ ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ಯಕ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ.
೧-೪; 726); ಅಂದಿದು ಸೀತೆಯೊಳ್ ನೆರೆದು ನಿಂದೆಡೆ ತತ್ಪರದೂಷ
ಣಕಳಂ ಕೊಂದೆಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೯); ದಿವಾಕರನಂದಿಂ ದಕ್ಷಿಣೋ
ತ್ತರಾಯಣನಾದಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೫೩); ಸುರರ ಕಾರ್ಯದಲಂದು ಸಾರಥಿ
ಸರಸಿಜೋದ್ಯವನಾಗನೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೩೨); ಅಂದಿನಿಂ ಚಂದ್ರಹಾಸಂ
ಪಾಲಿಸುವನಿಳೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೨). ಅಂದಂದು = ಆಗಾಗ;
ಆಯಾ ವೇಳೆ; ಆಯಾ ದಿವಸ: ಅಂದಂದಿನ ದಂದುಗಳಕ್ಕೆ ಏನೇನೇ
ನಯ್ಯ (ಮಹದೇ. ೨-೨); ಬೆಳಗುಗಂದಂದಿಗೆ ಮಚ್ಚಿತ್ತಮಂ (ಅರ್ಧನೇ.
೧-೫). ಅಂದು ತೊಟ್ಟು = ಆಗಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಆಗಿನಿಂದ ಲೂ:
ಅಂದೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಂ ನಿಶ್ಚಲಿತಂ ನೋಡೆಂದುತೊಟ್ಟೆಂದುವರಮದನೆ ದಲಾ
ಭಾವಿಸುತಿರ್ಪನವ್ಯಾಕುಳಚಿತ್ತಂ (ರಸರ. ೩-೧೩೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅನ್ನು, ಅನ್ನು; ಮಲ. ಅನ್ನು; ಕೊಡ. ಅಂದಿ;
ತುಳು. ಅನಿ, ಅಪಗ; ತೆಲು. ಅಂತ; ಗೊಂಡಿ. ಅನೀ, ಅಂತೀ;
ಕುರುಖ್. ಅಂತಿ; ಮಲೊ. ಅಂದೆ, ಅನಿ]

ಅಂದು₃ (ಅ). ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ: ಅಂತು ಮಾಡಲಾಪ
ದಂದು ತಪಂಬಡುವೆನೆಂದು ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಂ ನುಡಿ
ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೧೫). [< ಅಂದು]

ಅಂದುಕೆ (ನಾ). ೧. ಸರಪಳಿ; ಬೇಡಿ. ೨. ಆನೆಯ ಕಾಲಿನ ಸರಪಳಿ;
ನಿಗಳ. ೩. ಕಾಲಂದುಗೆ; ನೂಪುರ; ರುಳಿ. [ಸಂ.]

ಅಂದುಗೆ, ಅಂದಿಗೆ (ನಾ). ನೂಪುರ; ರುಳಿ; ಕಾಲಿನ ಕಡಗ:
“ಶಿಂಜಿನಿ ನೂಪುರಮಂದುಗೆ ಮಂಜೀರಂ ಹಂಸಕಂ” (ವಸ್ತು ಕೋ.
೭೭-೭); “ಕಲೆಂದು ಮಜ್ಜೆಗೆಯುಂ ಅಂದುಗೆಯುಮಕ್ಕುಂ” (ಶಮದ.
ಕ. ೧-೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಅಂದುಗೆಯಂತೆ ಮೇಗಾಲಂ ಪತ್ತಿ ಸೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುವರ್
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩ ನ); ಉಡೆನಣೆಯ ತೊಡವು ಫಲಫಲಿಸುವಂದುಗೆ
ಯಾನೆ ಮೃಡನ ಸುತನುಂ ದ್ವಿಜತನೂಜನೆಂದುಂ ತಾನೆ (ಬಸರ. ೧-೧೫೫);
ಅಂದುಗೆ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಪಾಯ್ಕುಟಿ ಫಲಫಲಲು ಅಂದದಿ ಕುಣೆನ ಗೋವಿಂದನ
ಚರಣವ (ಪುರಂದ. ೨-೭೮-೩). ಅಂದಿಗೆ: “ಪಾಡಗಮಪ್ಪುದಂದಿಗೆ”
(ಕಶರ. ೯); ಕಾಲ್ಪರದ ಅಂದಿಗೆಗಳ. . . ವಂದೇ ಕಾಲದೊಳ್ ಫಲ್ಲೆಂದು
ಧ್ವನಿಗೊಡುವಂತೆ (ಸಾಗಂಧ. ೨೨೭-೭). [ಸಂ. ಅಂದುಕೆ]

ಅಂದೇಶ (ನಾ). ಕೇಡಾಗುವುದೆಂಬ ಭಯ,—ಸಂದೇಹ,—ಶಂಕೆ:
ನಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಯೇನು ಆಗಬೇಕು? ಆ ವಿವರ ಹೇಳಿದರೆ ಮಾಡಿ
ಕೊಟ್ಟೇವು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಅಂದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೦); 45
ವಿಪರೀತ ಮತಿಯಿಂದ ಇಂಥ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ದೂರದ ಅಂದೇಶ

ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ
ಬಾರದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೧); ಯಾವ ಅಂದೇಶವನ್ನೂ ಪಡದೆ ನಿರ್ವಂಚನೆ
ಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿ (ಮುಸುಗ. ೧೨೫); ನಿಮ್ಮಂಥವರ ಕೂಡ
ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಉಳಿತಾಯವಾಗುವ ಬದಲು ನನ್ನ ಅಂಗಡಿಗೆ
ಆಳಿಗಾಲವೊದಗುವುದರಲ್ಲಿ ಅಂದೇಶವಿಲ್ಲ (ಕಗದ್ಯ. ೨-೩೯).

[ಪಾರ. ಅಂದೇಷಾ; ಹಿಂ. ಅಂದೇಶಾ; ಮರಾ. ಅಂದೇಶ್,
ಅಂದೇಶಾ. / ಸಂ. ಸಂದೇಹ?]

ಅಂದೈಸು ‘ಅಂದವಿಸು’ ನೋ.

ಅಂದೋಜಿ (ನಾ). ನಿಷೇಕಪ್ರಸ್ತವ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ ಉಪ
ಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ತಿಂಡಿಯ ಸಾಮಗ್ರಿ: ನಂಜಕ್ಕ
ನಿಗೆ ಅಂದೋಜಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದೇ ಒಂದು ಕೆಲಸವಾ
ಯಿತು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೪೧); ಅಂದೋಜಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಬೆಳ್ಳಿಯ
ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ ಪರಿಕರಗಳನ್ನೂ ಕೊಂಡು ತಂದಿದ್ದಳು (ಕಾಮಿಕಾಂ.
೧೬೦). [< ಅಂದ + ಓಜೆ?]

ಅಂಧ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡ; ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನು. ೨. ಕತ್ತಲೆ;
ಮುಟ್ಟು. ೩. ಕಡಡಿದ ನೀರು; ನೀರು. ೪. = ಅಂಧಕಾಸುರ. [ಸಂ.]
ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು (ನಾ). = ಅಂಧತಮಸ ೨: ಒಳಗಿನ ಈ ಕತ್ತಲೆಯು
ಈ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು ಅವನನ್ನು ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿ ಮಾಡಿತು (ಸಮಜೀ.
೯೨೩). [ಸಂ. ಅಂಧತಮಸ]

ಅಂಧಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡ: ಸುತ್ತಿ ಸುಳಿದು ನೋಡದಂತೆ ಅಂಧಕನ
ಮಾಡಯ್ಯಾ ತಂದೆ (ಬಸವ. ೫೯); ತನುವಿಕಾರಿಯನಂಗಹೀನನ ಪಂಗು
ಳಾಂಧಕನ. . . ಕಾಣ್ಪುದು ಮಹೀಶರಿಂಗಂಗಪಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೦೭).
೨. = ಅಂಧಕಾಸುರ. ೩. ಕತ್ತಲೆ. ೪. ನೀರು. ೫. ಯದುವಂಶದಲ್ಲಿ
ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ಕ್ಷತ್ರಿಯ. ೬. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]
ಅಂಧಕಮರ್ದಕೆ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು;
ಶಿವ. [ಅಂಧಕ + ಮರ್ದಕೆ]

ಅಂಧಕವ್ಯಾಸಾರ (ನಾ). ಕುರುಡು ಕೆಲಸ; ಕುರುಡು ದರ್ಬಾರು:
ಔರಂಗಜೇಬನು ನಮ್ಮ ದೇಶೀಯರ ಮೇಲೆಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಸಲ್ಮಾನ
ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಷಾಹಿ ಮೊದಲಾದ ದೊರೆಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ತೋರಿಸಿದ
ಅಂಧಕವ್ಯಾಸಾರದ ರಾಜತಂತ್ರವು ಮೊಗಲರ ಅಳಿಕೆಗೆ ಇದ್ದ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ
ಪ್ರಜಾನುರಾಗವನ್ನೂ ಕೆಡಿಸಿ (ಪಾಳಗಾ. ೧೫). [ಅಂಧಕ + ವ್ಯಾಸಾರ]

ಅಂಧಕಾರ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಧಕಾರಾತಿ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನ ಶತ್ರು; ಶಿವ.

[ಅಂಧಕ + ಆರಾತಿ]

ಅಂಧಕಾಸುರ (ನಾ). ಅಂಧಕನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ. [ಅಂಧಕ + ಅಸುರ]

ಅಂಧಕಿ (ನಾ). ಕುರುಡಿ. [ಅಂಧಕ + -ಇ]

ಅಂಧತಮಸ (ನಾ). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ. ೨. ಅಜ್ಞಾನ: ನಿರಂತರ
ಮಾ ಭೂಪನೋರ್ದುರ್ದಂಧತಮಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೩). ೩. ಒಂದು
ನರಕದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಧತಮಿಸ್ತ (ನಾ). = ಅಂಧತಮಸ ೩: ಪರಮಪಾತಕರುಳ್ಳರಂಧ
ತಮಿಸ್ತ ನರಕದಲಿ (ಅಮೃತ. ೮-೧).

[ಅಂಧ + ತಮಿಸ್ತ. IP ಸಂ. ಅಂಧತಾಮಿಸ್ತ]

ಅಂಧತೆ (ನಾ). ಕುರುಡು. [ಸಂ. ಅಂಧತಾ]

ಅಂಧನೈಸಾಲ (ನಾ). ಕುರುಡ ದೊರೆ; ಧೈತರಾಷ್ಟ್ರ.

[ಅಂಧ + ನೈಸಾಲ]

ಅಂಧಸಾಕ್ಷಾಣಿ (ನಾ). ಲೋಹಾಂಶವಿಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು: ದುರಾತ್ಮ ಪರಿ

ಕಲ್ಪಿತಮತಾವಲಂಬಿಗಳ ಮುಕ್ತಿಯಂ ಬಯಸುವಂದಂ ನೀರೋಳ್ ಬೆಣ್ಣೆ
ಯಜಸುವಂತಂಧಮಾಪಾಣದೊಳ್ ಪೊನ್ನನಜಸುವಂತಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂ. ೩೯೧); ಆವಜೊಳಂತಂಧಮಾಪಾಣಂಗಳೊಳ್ ಸುವರ್ಣಪಾಪಾಣಮಿರ್ಪು
ದಂತಭವ್ಯರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಭವ್ಯಜೀವಂಗಳೆಂಬಿವಿರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೨-೭ ವ).

[ಅಂಧ + ಪಾಪಾಣ]

ಅಂಧಯಸ್ತ್ರಿ (ನಾ). ಕುರುಡನಿಗೆ ಸಹಾಯವಾದ ದೊಣ್ಣೆ; ಕುರುಡನ
ಕೈಯ ಕೋಲು: ಎಮಗಂಧಯಸ್ತ್ರಿ ಯಾಗಿದೆ ಮಗನೆ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆಲ್ಲ
ಮೊಳವು (ಗದಾಯು. ೩-೭೯). [ಅಂಧ + ಯಸ್ತ್ರಿ]

ಅಂಧರಾಣ್ಣಂದನ (ನಾ). ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಗ; ದುರ್ಯೋಧನ:
ಅಂಧರಾಣ್ಣಂದನನಲ್ಲದಂತು ತಲೆಯುರ್ಚುಗುಮೇ ರಣರಂಗಭೂಮಿ
ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೫). [ಸಂ. (ಅಂಧರಾಜ್ + ನಂದನ)]

ಅಂಧಲಾವುಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕುರುಡನಿಗೆ ಲಾವುಗೆಹಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ
ಒಂದು ಆಕಸ್ಮಿಕ ಘಟನೆ: ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡೆ ಕಾಕತಾಳಿಯದೆ ವಾಚ್ಯ
ಮೊಂದೆರಡು ಕೂಡೆ ನಿರ್ಭರ್ಷಿಪೊಡಂಧಲಾವುಕನ್ಯಾಯದೆ ಭಾವಮೊಂದೆ
ರಡು ಲೇಸೆನೆ ಪೇಣ್ಣುಬದಿರ್ಪುಮೊಪ್ಪಮೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೮).

[ಅಂಧ + ಲಾವುಕ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆ (ನಾ). ಕುರುಡು ಸಂಬಿಕೆ; ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದ ವಿಶ್ವಾಸ.
[ಅಂಧ + ಶ್ರದ್ಧೆ]

ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು, ಅಂದಾದರ್ಬಾರು (ನಾ). ಕುರುಡು ಆಡಳಿತ;
ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾದ ಆಡಳಿತ: ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಅಂಧಾದರ್ಬಾರು ಮಾಡಿ
ಇದ್ದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). ಅಂದಾದರ್ಬಾರು: ಅಂದಾ
ದರ್ಬಾರು! ಉಣ್ಣು ತಿನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ಕ್ರಮಗಳಂತೆ
ಡಾಲಾಗಿ ನಡೆಸಿದವರು (ಜಾರುಬಾ. ೧೪೧).

[ಅಂಧಾ (< ಸಂ. ಅಂಧ) + ದರ್ಬಾರು]

ಅಂಧಾದುಂದಿ, ಅಂದಾದುಂದಿ (ನಾ). ಅವಶ್ಯವಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತ
ಮೀರಿದ ಖರ್ಚು; ದುಂದು ವೆಚ್ಚ. ಅಂದಾದುಂದಿ: ಪ್ರಾಂತದ
ಮತ್ತು ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಸರಕಾರದ ಅಂದಾದುಂದಿ ಕಾರಭಾರ, ಮಿಲಿಟರಿ
ಜನರ ದುಂದುಗಾರಿಕೆ, ಕಾಳಾಬಜಾರಿಗಳ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಲೋಭ ಮುಂತಾದ್ದ
ರಿಂದ (ಅನ್ನ. ೩೭೭); ಗಂಡನ ಅಂದಾದುಂದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕುರುಡುಗಣ್ಣು
ಮಾಡಿ ಕುಳಿತಿಡ್ತಳು (ಗೀಚುಗಿ. ೬೧).

[< ಹಿಂ. ಅಂಧಾಧುಂದ್; ಮರಾ. ಅಂಧಾಧುಂದ್, ಅಂದಾ
ಧುಂದೀ]

ಅಂಧಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಕುರುಡತನ; ಕುರುಡಾದ ಸ್ಥಿತಿ.

[ಅಂಧ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅಂಧಾಸುರ (ನಾ). = ಅಂಧಕಾಸುರ. [ಅಂಧ + ಅಸುರ]

ಅಂಧಾಸುರಭೇದಿ (ನಾ). = ಅಂಧಾಸುರಾಂತಕ.

[ಸಂ. ಅಂಧಾಸುರಭೇದಿನ್ (ಅಂಧಾಸುರ + ಭೇದಿನ್)]

ಅಂಧಾಸುರಾಂತಕ (ನಾ). ಅಂಧಕಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದವನು;
ಶಿವ: ಕುಸುಮದಲಿ ರಿಪುಗಣಭಯಂಕರನರ್ಚಿಸಿದನಂಧಾಸುರಾಂತಕನ
(ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೩). [ಅಂಧಾಸುರ + ಅಂತಕ]

ಅಂಧು (ನಾ). ಬಾವಿ: ಸಿಂಧುವನ್ನಂಧುವನೆ ತಿಳಿದು ಛಾಯಾಗ್ರಹವ
ಕೊಂದು ಲಂಕೆಯ ಮರ್ದಿಸಿ ನಿಶಿಯೊಳಾ ಧರಾನಂದನೆಯ ನೋಡಿ
... ಕಸಿವೃಂದಮಂ ಹರುಷಗೊಳಿಸಿದ (ನಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨). [ಸಂ.]

ಅಂಧುಕವರ್ಣ (ನಾ). ಮಾಸಲುಬಣ್ಣ; ಕಂದುಬಣ್ಣ: ವಯಸ್ಸು
ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮೋರೆಯ ಕಣ್ಣು ಮೂಗುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ
ಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಆಕಾರವು ಸಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಣ್ಣವೊಂದು ಮಾತ್ರ ರಸ

ಮಯವಾಗಿತ್ತು. ಕಮಲೆಯ ಅಂಧುಕವರ್ಣವು ಈ ತೆನೆತೆಯಾಗಿ ಬಳು
ಕುತ್ತಿರುವ ಗೌರಕಾಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೩೭).

[ಅಂಧುಕ್ + ವರ್ಣ. P ಮರಾ. ಅಂಧುಕ್ = ಕಂದುಬಣ್ಣ]

ಅಂಪಕಪೋಷಣ (ನಾ). ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ
ಉಡುಗೊರೆ: ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಗನಂ ಮಾಡಿದ ಜಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ
ವೈಷಮ್ಯವಿರಬಾರದೆಂದು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಊಟವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಅಂಪಕ
ಪೋಷಣವಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೪೦).

[< ತೆಲು. ಅಂಪಕ (= ಬೀಳ್ಕೊಡುವುದು) + ಪೋಷಣ]

ಅಂಪಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ನಿರೂಪಿಸು (?): ಅಂಪಯ್ಯಲಾರದಂಚತ್ತರಮ
ಪದದ ಸೂತ್ರಂ ಶಿವಜ್ಞಾನನೇತ್ರಂ... ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರಂ ವಿರಾಜಚ್ಚುತಿ
ತತಿ ಮಕುಟಸ್ತೋತ್ರಪಾತ್ರಂ ಪವಿತ್ರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೩೫). [?]

ಅಂಪು 'ಅಣ್ಣು' ನೋ.

ಅಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು. ೨. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು
ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಅಂಬಕದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳವು. [ಅಂಬಕ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಂಬಕವಾರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು. [ಅಂಬಕ + ವಾರಿ]

ಅಂಬಕಳೆ, ಅಂಬಕಳ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗೆ ಮಜ್ಜೆಗೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ
ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಜಿ: ಮಾದರ ಚೆನ್ನನೊಡನುಂಡೆವೆಲೆ
ಚೋಳ ಕೇಳಂಬಕಳದ ಸವಿಯನದನೇನನೆಂದವೆಂ (ಚೆನ್ನರ. ೮೩-೩);
ತಡೆದನಳೆಯಂಬಕಳಕೆ ಮನವೆಳಸಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೧); ಶ್ರೀಕಂಠ
ನಿತ್ತಂಬಕಳವುಂಟು (ರೇವಣ. ೫೮-೫೩). ಅಂಬಕಳೆ: ಜಂಗಮನಿವಹಂ
ಮಿಸುಸಂಬಳಕಮನಾರೋಗಿಸಿ ತಣಿಗುಂ (ವೃಷವಿ. ೧೯-೬).

[< ಅಮ್ಲ + ಕಟ್ಟಿ ? || ತೆಲು. ಅಂಬಕಳಮು]

ಅಂಬಟಿ (ನಾ). ನಾಯಿಂದ; ಕ್ಷೌರಿಕ: "ನಾವಿದ" (ಚತುನಿ. ಕ. I, ೬೧).

[ಸಂ. ಅಮ್ಲಪ್ಪ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಲಟ್ಟಿ]

ಅಂಬಟೆ, ಅಂಬಾಡೆ, ಅಮಟೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವು
ಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯಾದ ಕಾಯಿ
ಮತ್ತು ಅದರ ಮರ: ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಭದ್ರೆ ಮಾಮಿಡಿ ಕರಂಜಿಯಂಬಟಿ
ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿ ಗಾಯ್. . . ಅರೆಮಾದುಫಲಂಗಳಾದಿಯಾದುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ
(ಲೀಲಾವ. ೫-೭೧); ಇದಜಂತೆ ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ . . . ತದುಕಂಬ
ಟಿಯ ಕಾಯ್ಗಳಿಂದ . . . ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ ಮಾಳ್ವದು (ಸೂಪಶಾ.
೩-೧೬); ನಿಂಬೆಯಂಬಟಿ ಮಾತುಳಂಗ ವಿಳಂಗ ನಾರಂಗ (ತೂರರಾ.
೫-೪-೬); ಬೊಬ್ಬಲಿ ಮಾವಂಬಟಿ ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆ ಬಕಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೬);
ದೂರದ ಮಾವಿಗಿಂತ ಹತ್ತಿರದ ಅಂಬಟಿ ಲೇಸು (ಗಾದೆ). ಅಂಬಾಡೆ
(ಗಂಗಾಮ). ಅಮಟೆ: ಹುಣಿಸೆ, ಅಮಟೆ, ಅರೆಮಾದಳ . . . ಘಮ
ಘಮಿಸುತ್ತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೭-೧೨); ನಿಂಬೆ ಮಾದಲ ಮಾವು ಹಿರಳಿ
ಯಿಂಬಾದ ಅಮಟೆಗಳನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಿದರು (ಸೌಗಂಧ. ೨-೯).

[< ಅಮ್ಲ + ? / ತುಳು. ಅಂಬಡೆ]

ಅಂಬಟ್ಟಿಕಮ್ಮ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಿಕ ವೃತ್ತಿ (?): ರೇವನ ಕಿಟಿಯ
ಕೆಟಗೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಗುಣ್ಣುಮೊಗೆಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣಲಿಯೊಮ್ಮತ್ತರ್
ಕೇಸರಿಯೊಮ್ಮತ್ತರವ್ವಟ್ಟಿಕಮ್ಮ ಕುಟಿಯಪ × × ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VII,
ಶಿವಮೊ. ೧೧೫-೧೩; ?).

[ಅಂಬಟ್ಟಿ (< ಸಂ. ಅಂಬಪ್ಪ ?) + ಕಮ್ಮ. P ತಮಿ. ಅಮ್ಲಟ್ಟಿ =
ಕ್ಷೌರಿಕ]

ಅಂಬತ್ತ ಕೈನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ನಮಗೆ ಸಲುವ
ಅಂಬತ್ತ ಕೈನಾಡಿನೊಳಗಣ ಕತ್ತರಿಕುಪ್ಪೆಯ ಚತುಸೀಮೆಗೆ ಉಳ್ಳಂತಾ

ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದ(ಲ)ಲು ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೮೧-೧೨ ; 1413). [ಅಂಬತ್ತಕ್ಕಿ + ನಾಡು]

ಅಂಬರ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ಅರಿವೆ. ೨. ಆಕಾಶ. ೩. ಸೊನ್ನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಹತ್ತಿರ; ನೆರೆಹೊರೆ. ೫. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಅಭ್ರಕ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ. ೭. ಅರಳೆ; ಹತ್ತಿ. ೮. ಹಾಸಿಗೆ (*). ೯. [ಭಂದ] ತಗಣ; - - ೧ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ಅಕ್ಷರಗಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಬರಕುಸುಮ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಹೂವು; ಗಗನಕುಸುಮ; ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭವವಾದ ವಸ್ತು. [ಅಂಬರ + ಕುಸುಮ]

ಅಂಬರಗಮನ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಗಗನ ಸಂಚಾರ. ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಗಗನಗಾಮಿ.

[ಅಂಬರ + ಗಮನ]

ಅಂಬರಚಕ್ರ (ನಾ). ಗಗನಮಂಡಲ; ಆಕಾಶ. [ಅಂಬರ + ಚಕ್ರ]

ಅಂಬರಚರ (ನಾ). ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖಚರ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥರ. [ಅಂಬರ + ಚರ]

ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿದ್ಯೆ; ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆ. 'ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯಾ (ಅಂಬರಚರ + ವಿದ್ಯಾ)]

ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆ ಕಾ ಶ ದ ಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ನೆಲದೊಳ ಮೃದುಪಾದವನಿಡೆ ನೋವುದೆನುತ ಕಡು ಚದುರಿದಂಬರಚರವಿದ್ಯಂಬಡೆಯ್ದುವ ತೆಜನಾಗಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೧).

[ಅಂಬರಚರವಿದ್ಯ + ಪಡೆ]

ಅಂಬರಚಿಕುರ (ನಾ). ವ್ಯೋಮಕೇಶ; ಶಿವ: ಅಂಬರಚಿಕುರ ದಿಗಂಬರ ಗಜಜನಾರಾಂಬರ ಲೀಲಾಡಂಬರ ಶರಣಹೃದಂಬರ (ಉದ್ಯೋ. ೬-೩೬).

[ಅಂಬರ + ಚಿಕುರ]

ಅಂಬರಚುಂಬಿ (ಗು). ಆ ಕಾ ಶ ವ ನ್ನು ಮುತ್ತಿಡುವಂಥ; ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ. [ಸಂ. ಅಂಬರಚುಂಬಿನಾ (ಅಂಬರ + ಚುಂಬಿನಾ)]

ಅಂಬರತಳ (ನಾ). ಗಗನ ಪ್ರದೇಶ: ಅಂಬರತಳದೊಳ ವರತಾರಾ ಪರಿಗತ ಶರಧರನಂತೊಪ್ಪಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦). [ಅಂಬರ + ತಳ]

ಅಂಬರಪಂಚಕ (ನಾ). ಹೃದಯಾಕಾಶ, ಪರಾಕಾಶ, ಮಹಾಕಾಶ, ತತ್ತಾಕಾಶ, ಸೂರ್ಯಾಕಾಶ ಎಂಬ ಐದು ಆಕಾಶಗಳು: ಅಂಬರ ಪಂಚಕದಿರವ ಪೇಳುವೆನೆಲೆ ಕಂಬುಕಂಧರಿ ಬಿಡದಾಲಿಸು (ವೇದಾಂಶ. ೪-೬-೧). [ಅಂಬರ + ಪಂಚಕ]

ಅಂಬರಮಣಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಬರ + ಮಣಿ]

ಅಂಬರವೀಧಿ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ. [ಅಂಬರ + ವೀಧಿ]

ಅಂಬರಶಿರೋರುಹ (ನಾ). = ಅಂಬರಚಿಕುರ: ಅಂಬರಶಿರೋರುಹ ದಿಗಂಬರ ರಮಾವರ ಕಳಂಬ ರವಿಜಾತಹರ ತುಂಬುರ ಸುಗೀತಾಡಂಬರ ಗಣವ್ರಜ ಕುಟುಂಬ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೪). [ಅಂಬರ + ಶಿರೋರುಹ]

ಅಂಬರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಗಜಾಂಕುಶಕುಳತಿಳಕಂ ಪ್ರಭುಕೇಸರಿ ನಾಯಕರುಂ ಮಗನಂಬರಸನುಂ (ಎಕ. XXVII, ೧೫-೩೮ ; 1114).

[ಅಂಬೆ ? + ಅರಸ]

ಅಂಬರಾಂಬರ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ನಸ್ತವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದಿಗಂಬರ; ಶಿವ. [ಅಂಬರ + ಅಂಬರ]

ಅಂಬರಾಪಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನದಿ; ದೇವ ಲೋಕದ ಗಂಗಾನದಿ. ೨. ಗಂಗಾನದಿ. [ಅಂಬರ + ಅಪಗೆ]

ಅಂಬರಿ (ನಾ). ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಕಡಿತ:

"ಕಡಿತಮುಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಖ]ರಿಯಕ್ಕು ಬಳಸಮದು ಶುಭ್ರೋಪಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬-೧೫). [ಸಂ. ಅಂಬರ ?]

ಅಂಬರಿಕೆ (ನಾ). "ತರಗಲೆಯಂತಿರುವ ಮೀನು" (ಕರಾ). [?]

ಅಂಬರೀಷ (ನಾ). ೧. ಹುರಿಯುವ ಓಡು; ಬಾಣಲೆ. ೨. ದಾನ ಶೂರನೊ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನೊ ಆದ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಶಿವ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೭. [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು. ೮. ಯುದ್ಧ. ೯. ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಪ್ರಾಣಿ; ಮರಿ. ೧೦. ಅಂಬಟೆಮರ. [ಸಂ.]

ಅಂಬರು (ನಾ). ಹಾಲುಮಡ್ಡಿಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ ಮೇಣ: ಲಕ್ಷಾಂತರ ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಂಬರು ಅಗುವ ಮರಗಳು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಕ್ರಮೇಣ ಆ ಜಾತಿಯ ಮರಗಳು ಪೂರಾ ನಾಶವಾಗಿಹೋದುವು. ಆದರೆ ಗೋಂದಿನಂತೆ ಆ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಂಬರು ಮಾತ್ರ ನಾಶವಾಗದೆ ಕಲ್ಲಿನಂತಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿತು. (ವಿಜ್ಞಾನ. ೧-೧೧೬).

[← ಇಂ. Amber < ಅರ. ಅಂಬರ್. / ಹಿಂ. ಅಂಬರ್]

ಅಂಬರೇಚರ (ನಾ). = ಅಂಬರಚರ: ಪುಣ್ಯದ ಬೀಡಿನಿಪುಡು ಪುರ ಮಿಂದಂಬರೇಚರಪತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯). [ಸಂ.]

ಅಂಬಲ್ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟಪ; ಚಾವಡಿ; ಸಭೆ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ: ಗೊಟ್ಟಿಜೆಯರಮ್ಪಲಕೆ ಕೊಟ್ಟು ದು ಅಯ್ಯಾಂಬು ಕಟನಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೬, ೧೦೦-೮; ಸು. 900); ಬಟಕಳದ ಅಂಬಲದ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಯೆಕಪ ನಾ ಯಕನ ಹೆಸರಲು ಯಿಕ್ಕಿದ ವೀರಗಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಂಪ್ರತಿಯಲು [ಯೆರೆವ] ಆರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಧರ್ಮಕೆ (ಕಇ. III-i, ೧೪-೬೪ ; 1545). ನಮ್ಮೂರವರು ಆರವಟ್ಟಿಗೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಚಾವಡಿಯನ್ನು ಅಂಬಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಭಕ್ತ ವೆಂ ದ ರೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಮೈಲಿಮಾ. ೭೩). ೨. (ಮನೆಯ ಅಥವಾ ದೇವಸ್ಥಾನದ) ಅಂಗಗಳ; ಹೆಜಾರ: ಆ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಶಂಕರಯ್ಯ ದೇವಾಲಯದ ಅಂಬಲದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಕಳೆದರು (ಸಂಬನಾ. ೬೪); ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ ಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಂಬಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆಯುಧಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂತರು (ಚಿಕರಾ. ೨೬೩); ಭಾರಿ ದೊಡ್ಡಮನೆ; ದೊಡ್ಡಪಾಗಾರ; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, ಅಂಬಲ, ಚಾವಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನೆ (ಗೊಂಡಾರ. ೧೮); ಮಂಜಯ್ಯನವರು ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಯ ಅಂಬಲವನ್ನು ಸೇರಿದರು (ಬಿದಾಲು. ೩೨). 'ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಬಲ; ತುಳು. ಅಂಬಲ, ಅಂಬಿಲ, ಅಂಬೆಲ; ಕೊಡ. ಅಂಬಿಲ]

ಅಂಬಲ್ಯ 'ಅಂಬಲ್ಯಿ' ನೋ.

ಅಂಬಲ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಕಯ್ವರನಾಡಧಿಪತಿ ಅಂಬಲನ್ ತುಣುಗಲೊಳ ಬಿಳ್ವು ಸೇನೆಯನಿಕ್ಕಿ ಸುರಲೋಕಕೆ ಸನ್ನನ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೪, ೪೯-೨ ; 900). [?]

ಅಂಬಲಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಪುರ್ಷನ್ ಅಮ್ಬಲ ಕರಾಳ್ತು ಅದುಮ್ಮರನಾಗಿ ಅಲೊನಲಪ್ಪೊನ್ನಳ್ಳು ಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೫-೨ ; 750). [?]

ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). (ಊರಿನವರು) ಸಭೆ ಸೇರುವ ಚಾವಡಿ: ಯಾ ಚತುಃಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ೧೧೧ ಹಾನೆ ಗದ್ದೆ ಯಿದಕೆ ಗೇಣಿ ಅಕ್ಕಿ ೨೨೪ . . . ಯಿದಜೊಳಗಣ ಆದಾಯವೂ ಮಠಕೆ ಅಂಬಲಗೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ೧ ಬಾವಿಗೆ (ಸೌತಾ. IX-ii, ೪೪೬-೬೦ ; 1436). [ಅಂಬಲ್ಯ + ಕೊಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಂಬಲತಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಸೀಯಮಂಗಲದ

ಪೊಲ ಮೇರೆ ಇಸಾನದ ದೆಸೆ ನಡುಗಲ್ಲೆ ಅಮ್ಮಲತಿಣ್ಣೆಯಿನ್ನೆಂಕಾಯ್ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯೆ (ಎಕ. X(s), ಚಕ್ರ. ೧೦೬-೬೬; 850). [?]

ಅಂಬಲಪೊನ್ನ ಬೈ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಅಂಬಲಪೊನ್ನ ಬೈ ಇಜಿವನೊಬ್ಬ . . . ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೪-೪; 946). [ಅಂಬಲ ? + ಪೊನ್ನ ಬೈ]

ಅಂಬಲಿ, ಅಂಬಲ, ಅಂಬಲ, ಅಂಬಲಿ (ನಾ). ೧. ರಾಗಿಯ ಹಿಟ್ಟು, ಜೋಳದ ಹಿಟ್ಟು, ಗೋಧಿಯ ಹಿಟ್ಟು, ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಂಜಿ; ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವಾಗ ಬಸಿದ ಗಂಜಿ : ಎಂಟುದಮ್ಮದ ಪುಳಿಯಂ ತಂದೊಡಮೊಂದು ಪಣಮನಪ್ಪೊಡಂ ಪೆಜದೆ ಬಸಿಕೂಲ್ಮಮಂಬಲಿಗಮೆಣ್ಣೆಗಂ ಕಟಿಗಂ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೨೦); ಜಂತಿಗರ್ ಸಂತತಿಗಿಟ್ಟಿರಂತಲಿ, ತಂಬುಲಿಗರ್ ನಂಬುಗಿಗಿಟ್ಟಿವರಂತೆ ಪೆಜಸಾರೆ, ಚೊಲ್ಲೆಯರ್ ಗಲ್ಲೆಯಂಬಲಿಯಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೬೯); ಬೆಣ್ಣೆಯ ನೇಮ ಬೆಲ್ಲದ ನೇಮ ಅಂಬಲಿಯ ನೇಮದವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಬಸವ. ೨೩೨); ಅಂಬಲಿಯುಂ ಬವಗೆ ಅಮ್ಮತಾನ್ನ ಕೊಡಲೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೪-೨); ಸಜ್ಜಿಗೆಯಿಂದ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಅಂಬಲಿ ತಯಾರಿಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೭೩); ಅಂಬಲಿಗೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದವಗೆ ಹಂಬಲಿಸುವುದು ಯಾಕೆ? (ಗಾದೆ); ಅಂಬಲಿ ಕುಡಿಯು ವನಿಗೆ ಮೀಸೆ ತಿಕ್ಕುವನೊಬ್ಬ (ಗಾದೆ). ಅಂಬಲಿ : ೨. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು; ಕಲಗಚ್ಚು : ಅವುಗೆ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳು ತಂಪು ಮರುಧರಣಿಯಲಿ ಬೆಳೆಯಂಬಲದಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಹೊಲಗೇರಿಯೊಳು ವೇದದುಲುಹುಂಟೆ (ಮೋಳಪು. ೫-೧೨೦). ಅಂಬಲಿ : ೧. “ಕಳೆಯೆಂದಂಬಲಮಕ್ಕುಂ” (ಕ ವಿ ಕಂ. ೨೪೩); ಬಯಸಿದಮೃತವಿದ್ದಂತೆ ಅಂಬಲವನಿಜಿದುಂಬ ಭ್ರಮಿತಮಾನವ ನೀನು ಕೇಳಾ (ಗಣಭಾ. ೭೪-೧); ಪಾಲೆರೆವನಂ ಬಿಸು ಬಿಂಬಲವನೇರೆವನ ಬಯಸಿದಂತಾಯ್ತಲಾ (ರಾಘ. ೯-೪೪); ಕ್ಷೀರವಿರಲಂಬಲವ ಕುಡಿದಂತೆ (ಯಾದವ. ೯-೧೫); ಆಗದರೆ ಹಮ್ಮದೊಳ್ ಪಡೆ ದೋಗರನುಮೃತೋಪಮಾನಮಾದೊಡಮದು ನೋಬ್ಬಾಗಳ್ ಸನ್ನತ್ತರ ಪರ್ಣಾಗರದೆ ಲವಣಮಿಲ್ಲದಂಬಲಿಕೆಣೆಯೇ (ನೀತಿಮಂ. I, ೨೬೦). ೨. “ಅಂಬಲಂ ತಂಡುಲದ ರಸಕೆ” (ಕಶರ. ೧೧೭); ಅಂಬಲಮಂ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ತಳೆವ ಮಂತ್ರಮಂ (ಬಾಲಚ. ೧೨೪-೯); ಶಿಲೆಯೊಳುಂಟೇ ಮೃದುಮಜಸಲಂಬಲದೊಳುಂಟೇ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರುಣಾಸುಲಭ ಹೊಲ ಗೇರಿಯೊಳಗುಂಟೇ ವೇದಪೋಷಣವು (ಬಸವ. ೩೦-೨೮). ಅಂಬಲಿ : ೧. ಅಂಬಲಿ ಆಳತೆಯಲಿ ತುಂಬಿ ಮೇಲೋಗರವ ಉಂಬ ಸದ್ವೃತ್ತನ ಮನೆ ಯಾಗಲಿ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೨೪-೧೧೧).

[ದೇ. ? || ತಮಿ. ಅಮ್ಮಲಿ; ತುಳು. ಅಂಬಲಿ; ತೆಲು. ಅಂಬಲಿ; ಕೋಲಾ. ಅಂಬ = ಅನ್ನ, ಅಂಬಾಲ್ = ಆಹಾರ, ವಲ್ಲಂಬಾ = ಅಕ್ಕಿ; ನಾಯ್ಕ. ಅಂಬಲ್ = ಕುದುಸಲಕ್ಕಿ]

ಅಂಬಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು (?) : ಸಂತಂ ನಿತ್ಯಂ ಬಸಂತವಸದಳ ವಸೆಯಲ್ ಕಂತುನಿಭರೂಪನತಿಗುಣವಂತಂ ಧರೆ ಪೊಗಳೆ ನೆಗಲ್ಲನಂಬಲಿಯೆಚಂ (ಸಾಣ. IX-i, ೩೨೨-೨೩; 1195). [?]

ಅಂಬಲಿಗಪ್ಪರೆ (ನಾ). ಅಂಬಲಿ ತುಂಬಿದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ : ಸುರಿದುರಿ ಮಸಗುವ ಬಸೆಯಂ ಪುರಿಮುಜಲಂ ಪೊಯ್ತು ಕಾಚೆ ಕಾಯ್ದಂಬಲಿ ಗಪ್ಪರೆಗಳ ಕರಗಿದರಗು ಸಜ್ಜರಸಂಗಳನೆಜೆದು ಸೀದು ಸೀದುರುಳಿಸಿದರ್ (ಚಕವಿ. ೨-೧೧೧). [ಅಂಬಲಿ + ಕಪ್ಪರೆ]

ಅಂಬಲಿಮಣ್ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ; ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಅಮ್ಮಲಿಮಣ್ ತಳವನಪುರದೊಳ್ ತಳವಿತ್ತಿಯಮನ್ (ಎಕ. I, ೧-೨೦; 466 ?). [ಅಂಬಲಿ + ಮಣ್]

ಅಂಬಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆ ಬೆಂಮತೂರನಾಡ ಅಂಬಲಿಯ ಹರಿಯದ ಹಾಲನಾಗಗಲುಡ ಕುಂನೂರ ವಿಠಲಗಲುಡ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರ. ೬-೧೯; 1388). [?]

ಅಂಬಪ್ಪ (ನಾ). ಮಾವಟಿಗ; ಮಾವುತ : ಅಪ್ಪನೀಕ ಮುಗಿಸಿ ನಡೆದರು ಶೀಘ್ರ ಭೋಜನ ಗೇಹರಂಗದ್ವಾರದಡೆಗೆ, ಮಹಾಶೈಲದಂತೆ ತಮ್ಮ ನಿವೇಶಕೆ ಅಡ್ಡ ನಿಂತಿಹುದು ಅಂಬಪ್ಪ ನಿಲಿಸೆ ಕಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಿಕರವ ಮಧ್ಯಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಆಳಕವ ಕಟ್ಟಿದ ಶುಂಡಾಲವಂ ತೆಗೆಯೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೩-೧, ೨). [ಸಂ. ಅಂಬಪ್ಪ]

ಅಂಬಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. IP ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಇವರದು ವೈದ್ಯವೃತ್ತಿ. ೨. ಮಾವಟಿಗ. ೩. ಒಂದು ದೇಶ. ೪. ಕ್ಷೌರಿಕ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಂಬಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಇರುವಂತಿಗೆ. ೨. ಪುಲ್ಲಂಪುರಿಚೆ; ಹುಲ್ಲು ಹುಳಿ ಗನ ಸೊಪ್ಪು; ಕಾಸಿನ ಸೊಪ್ಪು. ೩. ಅಮಟಿಯ ಮರ, — ಕಾಯಿ; ಅಂಬಟಿ. ೪. ಅಗಲುಶುಂಠಿ. IP ಹಲವು ಗಿಡಗಳಿಗೆ ಈ ಹೆಸರಿದೆ. [ಸಂ. ಅಂಬಪ್ಪ]

ಅಂಬಳಿಕೆ ‘ಅಂಬಳಿಕೆ’ ನೋ. ಅಂಬಳಿಕು ‘ಅಂಬಳಿಕು’ ನೋ.

ಅಂಬಳಿಕು, ಅಂಬಳಿಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕು : ಮಳೆಯರಾಜ ದೇವಂ ಶಿಶುಲೇಯಿಂ ಮುಂದೆ ತನಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಪ್ಪ ಶಿವನೇಜಿ ಬಪ್ಪ ನಂದಿಯ ನಿಲವಂ ತೋಜುವಂತೆ ಅಂಬಳಿಕು (ಮಳರ. ೧೨೧-೧೧); ಚತುರ್ವಿಧ ಪದವಿಗಳಡಿಯಾಗಿರ್ಪವೆಂದವಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಚರಿಸುವ ಚಂದದಂ ತಂಬಳಿಕಿಯಾಡುವನಮಮ ಜಗದನುಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೭೧). ಅಂಬಳಿಕು : ತ್ರ್ಯಂಬಕನಂ ಬಲವರಲೆರಡೆಂಬೀ ಪದವೆಯ್ತವೆಂದು ನಾಲ್ಕುಂ ಕಾಲಿಂದಂ ಬಲವಂದಪಳೆಂಬಂತಂಬಿಕೆಯಂಬಳಿಕಿಯಾಡುವಳ್ ಶೈಶವದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೭೨); ಕುಂಬಿಕು ಕುಣಿಕುಡಿದು ನಡೆಗಿಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿದು ಅಂಬಳಿಕಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಲೆಳ್ಳೆಗರೆವುತ್ತಿದು (ತಿರುನೀ. ೨೬-೨೦). [*ಅಂಬಳಿಕು + ಇಕ್ಕು]

ಅಂಬಾ ‘ಅಂಬೇ’ ನೋ. ಅಂಬಾಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ. [ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ಕಾಂತ)]

ಅಂಬಾಚರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ತಾಯಾಗಿದ್ದು, ಈಗ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಹೆಣ್ಣು ಜೀವಿ : ಅರಸನುಮಾಗಳೆ ಸತ್ತದ ಭರದಿಂ ಕೊಳ್ಳಿಸತುಮಿಕ್ಕಿ ನವಿಲಂ ಕೊಳ್ಳೆಂದರೆಗೆತ್ತ ಪಿಡಿದುದಂಬಾಚರಿ ಕುಕ್ಕುರಿ ನೊಂದು ಬೀಜ ನಂದನಚರನಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೨). [ಸಂ. ಅಂಬಾಚರಿ]

ಅಂಬಾಡಿಯೆಲೆ (ನಾ). ಮದರಾಸಿನ ಕಡೆಯ ವೀಳೆಯದೆಲೆ. [ಅಂಬಾಡಿಯೆ + ಎಲೆ]

ಅಂಬಾಡೆ ‘ಅಂಬಟಿ’ ನೋ. ಅಂಬಾಪತಿ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯ ಪತಿ; ಶಿವ. [ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ಪತಿ)]

ಅಂಬಾಭವಾನಿ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀದೇವಿ. [ಸಂ. ಅಂಬಾಭವಾನಿ (ಅಂಬಾ + ಭವಾನಿ)]

ಅಂಬಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹುಲ್ಲಿನ ಬಣವೆ, — ಹುಲ್ಲು ಮೆದೆ (ದಕ. ೪). ೨. ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ (ಸ್ಕಾಂಡರಾ). ೩. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಧಾನ್ಯದ ಭಾಗ (ಸ್ಕಾಂಡರಾ).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಂಬಾರ್; ಮರಾ. ಅಂಬಾರ್, ಅಂಬಾರ್ = ಕಣಜ, ಸಮೂಹ, ರಾಶಿ, / ತಮಿ. ಅಮ್ಮಾರ; ತೆಲು. ಅಂಬಾರು]

ಅಂಜಾರಖಾನೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಧಾನ್ಯದ ಕೋರಿ, — ಕಣಜ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ಅಂಜಾರಖಾನಾ]

ಅಂಜಾರಮಣಿ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ. [ಸಂ. (ಅಂಬಾ + ರಮಣ)]

ಅಂಜಾರಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹಾ ಕು ವ ಮಂಟಪದಂತಹ ಭದ್ರಾಸನ: ಧಾರೆಗೆ ಗಂಡನು ಸಿಂಗರಗೈದು ಅಂಬಾರಿಯೊಳಗೆ ಕುಳಿರಿಸಿ (ಸಾಗಂಪ. ೧೧-೪೨); ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರ ಸ್ವಾರಿ ಬಾಬತು ಕುದುರೆ ವಂದು ಅಂಬಾರಿ ವಂದು ಪಾಲ್ಕಿ ವಂದು ಸಹ... ಕಳುಹಿಸಿ ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೯); ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಅಂಬಾರಿ ಹಾಕಿ ಆರಸರು ಕೂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೩).

[← ಆರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂಬಾರೀ. / ಮಲ. ಅಮ್ಮಾಡಿ; ತುಳು. ಅಂಬರಿ, ಅಂಬಾರಿ; ತೆಲು. ಅಂಬಾರಿ, ಅಂಬಾರೀ]

ಅಂಜಾರಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣ. ೨. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಡುವುದು ಕ್ಯಾಗಿ ಇರುವ ನೆಲಮನೆ (ಉಕ). [< ಅಂಬಾರ?]

ಅಂಜಾರುಣ್ಣಿ (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ರಕ್ತಹೀರಿ ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಉಣ್ಣೆ (ಕ).

[ಅಂಬಾರಿ + ಉಣ್ಣೆ (< ಉಣ್ಣೆ)]

ಅಂಜಾರೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮರದ ತುಂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ; ಕುಟ್ಟಿ ಹುಳು (?) (ಕ). [?]

ಅಂಜಾಲ್ (ಅ). ಮಕ್ಕಳ ಆಟದಲ್ಲಿ 'ಇನ್ನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಕೂಗು.

[?. / ತಮಿ. ಅಮ್ಮಾಲ್; ತೆಲು. ಅಂಬಾಲ್]

ಅಂಬಿ (ನಾ). ದೋಣಿ; ನಾವೆ. 'ಅಂಬಿಗ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಂಬಿ = ನೀರು. / ತಮಿ. ಅಮ್ಮಿ]

ಅಂಬಿಕಾರಮಣಿ (ನಾ). = ಅಂಬಾಪತಿ.

[ಸಂ. (ಅಂಬಿಕಾ + ರಮಣ)]

ಅಂಬಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ. ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ. ಅಂಬಿಕಾ]

ಅಂಬಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು: ಮದನನೈದಂಬಿ ನೊಳಂಬಿಕ್ಕುವ ಸಾಂದರ್ಭ್ಯ ಕೈಮಿಕ್ಕಿರೆ ಕಾಂತೆಯ ಕೈಬೆರಲ್ ಬೆರ ಲ್ಲಿಡಿಯುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೭೧); ಅಂಬುಜನಾಭಂ ನರಂಗೆ ಪೇಟ್ಟುಂ ದನಸುಂ... ಕಾರವರಂಬಿಕ್ಕಲ್ ಮಜಿದರಕ್ಕುಮೋ ಪೇಟುಮಿದಂ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೫೯). [ಅಂಬು + ಇಕ್ಕು]

ಅಂಬಿಗ (ನಾ). ೧. ದೋಣಿ, ಹರಿಗೋಲು ಮುಂತಾದ ನಾವೆ ಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು: ನಡುಗಡಲೊಳ್ ಪಜುಗೋಲಂ ನಡೆಯಿಸು ವಂಬಿಗನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೦೯); ಚಂಪಾಪುರೋದ್ಧಾಮಾರಾಮ ಸಮಾಪದೊಳ್ ಪೊಟಿಯೊಳಿದಾರ್ಯಂಬಿಗರ್ ಕಂಡು (ನೇ ಮಿ ಪು. ೩-೪೧); ಪುರವಳಯಂ ಪಜುಗೋಲಂತಿದು... ದಾಟಿಸುವುದು ನಂಬಿಗನಂತಿರೆ (ಉದ್ಧರ. ೧೫೭-೬); ಯಮುನಾನದಿಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ಬರ್ಪ ಮಂದಸಂ ಚಂಪೆಯೆಂಬ ಪುರದಂಬಿಯ[ಗ]ರೆಲ್ಲಮದಂ ತೆಗೆದು ನದೀ ತೀರಮನೆಯ್ ಬಿಟ್ಟು ನಿಜನೃಪಾಲಂಗಳಿ (ಮಹಾಸೇ. ೩-೧೨೯); ಆ ಯಾತ್ರಿಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಅಂಬಿಗರ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕುರಿತು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨); ಹೊಳೆ ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗರ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ).

೨. ಬೆಸ್ತರವನು; ಮೀನುಗಾರ; ಸೂತಕುಲದವನು: "ಅಂಬಿಗಂ ತಾಂ ನೀರ್ಕುಟಿಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೫); ಪಿಂಡೆ ಕಡಂಗಿ ತೇರನೆಸಗಿಂಬವ ನಂಬಿಗನಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಮುಂದೆ ಸಮಾನನಾಗಿ ಬೆಸದಿರ್ಪವನುಂ ತುಲು ಕಾಟನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೪); ಪೊಸಬನವಂತಿಗನೆನಿಸನೀಕ್ಷಿಸಲು

ರಾಜಕುಮಾರನಹುದೆಂದೊಸೆದು ಮನದಲಿ ನೆನೆದು ಮನ್ನಿಸಿ ವಿದ್ಯೆಗಲಿಸಿ ದನು (ಸಾಳ್ಯಭಾ. ೨೦-೩).

[ಅಂಬಿ + -ಇಗ (?) / ಮಲ. ಅಮ್ಮೆ; ಮರಾ. ಅಂಬೀ. IP ತಮಿ.

ಅಮ್ಮಾಪಾಟ್ಟು = ಅಂಬಿಗನ ಹಾಡು]

ಅಂಬಿಗ (ನಾ). ೧. ಅಂಬನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ: ಅಂಬಿಗರ ಸಬಳಿಗರ... ಪಡೆವೆರಸು... ದಂಡೆತ್ತಿ ಪೋದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩-೨೮). ೨. ಬೇಡರವನು: "ಅಂಬಿಗನೆನಲ್ಕನ್ನು ವ್ಯಾಧಂಗೆ" (ಕಶರ. ೧೧೭).

[ಅಂಬು + -ಇಗ]

ಅಂಬಿಗಗೆಯಿ (ನಾ). ಅಂಬಿಗನಿಗೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಭೂಮಿ: ಪೆರ್ಗಡೆಗೆಯಿ ಮತ್ತ ಆ ಅಂಬಿಗ ಗೆಯಿ ಮತ್ತ ಆ ತಳಾಟಗೆಯಿ ಮತ್ತ ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೪-೮; 981).

[ಅಂಬಿಗ + ಕೆಯ್ಯ]

ಅಂಬಿಗಾರ (ನಾ). ನಾವಿಕ; ಅಂಬಿಗ: ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಂಬಿ ಗಾರರು ಹೊಳೆಯ ಮಡಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸಣಬನ್ನು) ಬಿತ್ತುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪು. ೮೬); ದೋಣಿ ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗಾರನ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ).

[ಅಂಬಿ + -ಗಾರ (<-ಕಾಟ)]

ಅಂಬಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಂಬಿಗ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಬೆಸ್ತರವಳು: ಯೋಜನಗಂಧಿಯಂಬಿಗಿತ್ತಿಗೆ ಮನಸಂದಂ ನದಿಯ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮುನಿ ನಾಥಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೨೫); ಪರಮ ಪುಷ್ಪೇಶ್ವರ ಪಾರಾಶರವ್ರತಿ ಸ್ಮರನ ಬಾಣಕೆ ಗುಣಿಯಾಗಿ ಹಜುಗೋಲೊಳಂಬಿಗಿತ್ತಿಯ ನೆರೆದನೀ ನರ ಮನುಷ್ಯರ ಪಾಡೇನು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೪೮). [ಅಂಬಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಅಂಬಿರಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಸುರಿ; ಸ್ರವಿಸು: ಸುರಿವ ಬಿಸು ನೆತ್ತರ ಸರಿಯೊಳಮಂಜಿನ ಸರಿಯೊಳಮಂಜಿರಿವಿಟ್ಟು ಪಾಯ್ ಮದಗಜಂ ಗಳ ಮದಜಲದೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦ ವ); ಅಂಬಿರಿವಿಡೆ ಭೋಂಕನೆ ನಯನಾಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೯); ಕೆಚ್ಚಲ್ ಕುಸಿವನ್ನಂ ಬೀಗಿ ಪಾಲಂಬಿರಿವಿಡೆ ಮೊಲೆಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೯೯); ತಲೆಯಿಂದಂಬಿರಿವಿಟ್ಟು ಗೆವ ರಕ್ತಧಾರೆಯ ಕಡಿಬಂಡಂಬೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೫೭); ಮೊಲೆ ಯಿಂದಂಬಿರಿವಿಟ್ಟು ಪಾಲುಗುತಮೋರಂತಿದೊಡಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೮೫).

[ಅಂಬು + ಇರಿವಿಡು]

ಅಂಬಿಲ 'ಅಂಬಲಿ' ನೋ.

ಅಂಬಿಲೆ 'ಅಂಬಲಿ' ನೋ.

ಅಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಸು; ಶೋಷಿಸು: ಎಜಗಿತ್ತೊತ್ತಿತ್ತು ಪೊಯ್ದತ್ತಡ ಸಿತುಜುಬಿತುರ್ಬಿತ್ತು... ಮುತ್ತಿತ್ತಜಿತುಲಿಸಿತ್ತಾಲಿಸಿತ್ತಂಬಿಸಿತ್ತಾ ಮಜಿಹಂ ಸೂಸಿತ್ತು... ಕಾಲಕೂಟಂ (ಕವಿಕ. II, ೫೧೨; ದಶಾವ. 1680). [ಅಂಬು + -ಇಸು]

ಅಂಬು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು; ಆರು; ಬಾಡು: "ಅಂಬು - ಶೋಷಣೆ ಶರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). [ದೇ.]

ಅಂಬು (ನಾ). ಬಾಣ; ಕಣೆ; ಸರಳು: "ಅಂಬು-ಶೋಷಣೆ ಶರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಅಂಬು ಮಾರ್ಗಣಂ" (ಕರ್ಣಾಣ. ೨೯); "ಪುಣುಬು ಕಣೆ ಯಂಬುಸರಲ್ ತಾವಕ್ಕು ಶರಸಮಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೨); ಉಟ ಕೀಲಿಚ್ಚಿ ದವಂಬುವಾಳ್ವಲಗೆಯುಳ್ಳಟ್ಟುಟ್ಟು ವಲ್ಪನ್ನಿಸಿನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೨-೩; ೮ ನೆಯ ಶತ.); ಕಿಟ್ಟ ಕಾದಿ ಮಜುವಕ್ಕ ದವರ ಮೆಯ್ಯಯ್ಯ ಮ್ಪಾಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ... ಭೀಷ್ಮನಿಟ್ಟನ್ನೆ ನೆಲಮುಟ್ಟಿದೆ ಬಿಟ್ಟೊನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೭; 800); ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನೇಟಿಸಿ ತಿರುವಾಯೊಳಂಬಿ ನಿಟ್ಟಿಸಲೆಂದು ತೆಗೆದಿಸುವನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರ. ೯೬-೬); ತಪಕೆ ಬಿಲ್ಲುಮುಂಬುಂ ದೊರೆಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩); ಅಂಬಿನ ಮೊನೆಯಲುಣಲಿಕ್ಕುವನು

ರಣಭೂತಕ್ಕೆ ನಿನ್ನೊಡಲ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧-೫೫); ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಂಬುಗಳಂತೆ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರೂ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಬು ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೨); ಅಂಬು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಚಂಬು ಮುಣುಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದೆ? (ಗಾಡೆ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಮು; ತುಳು. ಅಂಬು; ಕೊಡ. ಅಂಬಿ;

ತೆಲು. ಅಂಬು, ಅಂಬಕಮು, ಅಮ್ಮು; ಕೋಲಾ. ಅಂಬೆ, ಅಮ್; ಕುಇ. ಅಂಬು; ಕುವಿ. ಅಂಬೂ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡ. ಅಂಬ್]

ಅಂಬು (ನಾ). ೧. ನೀರು. ೨. ಮುಡಿವಾಳ; ಲಾಮಂಚ. [ಸಂ.] ಅಂಬುಕಂಟಿಕ (ನಾ). ಮೊಂಡುಮೂತಿಯ ಮೊಸಳೆ.

[ಅಂಬು + ಕಂಟಿಕ]

ಅಂಬುಕಂಡಿ, ಅಂಬುಗಂಡಿ (ನಾ). ಕೋಟಿಯ ಕೊತ್ತಳದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಹೊರಗಿರುವ ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಂಡಿ; ಬಂದೂಕವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಹೊಡೆಯಬಹುದಾದ ರಂಧ್ರ; ಅಂಗ ಕೋಟಿ ಭುಜ ಆಳುವೇರಿ ತಲೆತನ ಕಣ್ಣು ಅಂಬುಕಂಡಿ[ಪಾಶಾಂ. ಗಂಡಿ] ಕಾದುವ ಅರಸು ಅಸುರಾಜ ಕೂಟದ ಮನ್ನೆಯೆರ್ದುಮಂದಿ (ಕಲ್ಯಾಣಾಂ. ೪೦); ಚೋರಕಂಡಿಗಳಂಬು ಕಂಡಿಗಳೊಳು ಗುಣಿಯೇಜಿಸಿ ಮೆಚಿತ ಕೈಗೋವಿ . . . ತೋಜಿತು ಕಣ್ಣ ಕಾತುಕವ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೭). ಅಂಬುಗಂಡಿ: ಮುಗಿಲಿಟ್ಟಿಗಳ ಕೆಲದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂ ನುಸುಳ್ಳು ನಡೆವ ದಿನಕರನ ಹಯಂ ಗಗನಾಧ್ವ ಪೇದಮಂ ಪಟಯಿಗೆಗಳ ತಣ್ಣಲರ ತೀಟದಿಂ ತೊಲಗಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೬); ಇಡಿಸುವ ಡೆಂಕಣಕ್ಕೆ ನೆಲವಾಳಿಗೆ ಕೊತ್ತಳದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂದ ಹುಡುಗದೆ ಪಾಯ್ವ ಕೂರ್ಗಣಿಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೬); ಶಂಕೆಯನು ಕಂಡರ ಮನಕೆ ಪುಟ್ಟಿಸುತ ಸಾಲ್ಪಿದಿಂಬುಗಂಡಿಗಳ ಬೆಳಗಿದವು ಪಜ್ಜಳಿಸಿ ವರಶತ್ಕೃಷ್ಣಮಿಶ್ರದಿಂ ಶಿವನ ಶಿಖಿನಯನಮೆಂಬಂತೆ (ವೆಂಕಾಶಾ. ೧-೩-೬); ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಂಬುಗಂಡಿ ಡೆಂಕಣಗಳು ಚಿಲ್ಲುತಿಹ ಹುರಿಮಳಲು (ಮರುಚ. ೨-೨೭). [ಅಂಬು + ಕಂಡಿ]

ಅಂಬುಕಣ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಹನಿ. ೨. ತುಂತುರು.

[ಅಂಬು + ಕಣ]

ಅಂಬುಕಿರಾತ (ನಾ). = ಅಂಬುಕಂಟಿಕ. [ಅಂಬು + ಕಿರಾತ]

ಅಂಬುಕೀಶ (ನಾ). ಕಡಲುಹಂದಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಜಂತು; ಶಿಶುಮಾರ; ಹೇರಾಮೆ; ನೀರಾಮೆ. [ಅಂಬು + ಕೀಶ]

ಅಂಬುಕೂರ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಬುಕೀಶ. [ಅಂಬು + ಕೂರ್ಮ]

ಅಂಬುಗಂಡಿ 'ಅಂಬುಕಂಡಿ' ನೋ.

ಅಂಬುಗಡಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಚೂರು (?): ಅಂಗಜನಣುಗನ ಬಲಗೊಂಬ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಂತೆ ತುಂಗವಿಕ್ರಮರಂಬುಗಡಿಯಿಂದ ಸುರಿದ ರತ್ನಂಗಲೊಪ್ಪಿದುರ್ವಾ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೪).

[ಅಂಬು + ಕಡಿ]

ಅಂಬುಗಣಿ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸುರಿಸು. [ಅಂಬು + ಕಣಿ]

ಅಂಬುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆ: ಬಲದೇವನನುಮತದೊಳ್ ಪೆಟಗಂ ತಗುಳ್ಳ ಯಾದವಬಲಮುಂಟಪ್ಪೊಡದ ನಂಬುಗಾಣಿಸಲ್ ನೀನೆ ಸಾಲ್ಪಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೦ ವ).

[ಅಂಬು + ಗಾಣ + -ಇಸು]

ಅಂಬುಗಾರ (ನಾ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವವನು; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ. [ಅಂಬು + -ಗಾರ (< -ಕಾರ)]

ಅಂಬುಗುಳ್ಳೆ (ನಾ). ನೀರುಗುಳ್ಳೆ: ನಂಬದಿರು ಈ ದೇಹ ಅಂಬುಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨-೫-೩). [ಅಂಬು + ಗುಳ್ಳೆ]

ಅಂಬುಗೂಡು (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನಿಡುವ ಗೂಡು; ಬತ್ತಳಿಕೆ: ಹರಿಣಾಂಕನಂ ತಾರಾಕದಂಬಮಂ ಕಾಣುತ್ತ ಕೋಕಪದ್ವಿನಿ ಕಾಮನಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಮೊಗ ಕಂದಿತನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೭೬); ಪಿರಿದು ಸತಿಗಾಣದಳಲಿಂ ಮರವಟ್ಟಿರೆ ಮುಗಿದ ಕಣ್ಣೆಳಲೆಜಿಕೆಗಳುಂ ಸ್ಮರನೆಯಲಂಬುಗೂಡಾಗಿರೆ ಬಿದರ್ಂತಿದುರ್ವದದಜೊಳೊಂದು ರಥಾಂಗಂ (ತ್ರಿಪುನಿ. ೨೪-೧೧೬); ಆ ಚಿತ್ತಜಾತನಲರಂಬುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಭೂತಲದೊಳಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಕಡೆಕಡೆಯನುತ್ಪಚ್ಚನಾಗ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೯-೧೨).

[ಅಂಬು + ಗೂಡು. || ತಮಿ. ಅಮ್ಮುಕ್ಕೂಡು]

ಅಂಬುಚರ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಮೀನು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ. [ಅಂಬು + ಚರ]

ಅಂಬುಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಕಮಲ. ೨. ನಿಚುಲವೃಕ್ಷ. ೩. ಶಂಖ. ೪. [ಭಂದ] ಒಂದುವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಅಂಬುಜಂ ಭಜಸಸಗಂ ಶರದಿಂದೆ ವಿರಾಮಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೩. ೧೬೮). [ಸಂ.] ಅಂಬುಜಜ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ) ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುಜನಾಭ (ನಾ). ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ. (ಅಂಬುಜ + ನಾಭಿ + -)]

ಅಂಬುಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು.

[ಅಂಬುಜ + ನೇತ್ರ]

ಅಂಬುಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜನೇತ್ರಾ (ಅಂಬುಜ + ನೇತ್ರ + -)]

ಅಂಬುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ ೧. [ಅಂಬು + ಜನ್ಮ]

ಅಂಬುಜಪಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ವಿಷ್ಣು: ದ್ರೋಣ ಮನಗೊಂಡಿಜಾಪದಂಬುಜಪಾಣಿಯಿರೇ ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದ ಬಾಣಸಿಗ ವಿಧಿ ವಿಷವ ಬೆರಗಿದದಾರು ಕಾವನರು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೪-೬). ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಬೋಧಿಸುತ್ತ ಅನಲೋಕಿತೇಶ್ವರ.

[ಅಂಬುಜ + ಪಾಣಿ]

ಅಂಬುಜಬಂಧು (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮ: ಅಲಗು ಖಣಿಖಟಲಿಡುವ ದನಿ ಮಿಗೆ ತುಂದಿತಂಬುಜಬಂಧು ವಾಲಯವ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೪-೭ ಅಡಿಟಿ). [ಅಂಬುಜ + ಬಂಧು]

ಅಂಬುಜಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಜ. [ಅಂಬುಜ + ಭವ]

ಅಂಬುಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ೧. = ಅಂಬುಜಬಂಧು ೧. ೨. [ಭಂದ] ಜಗಣ; ೧-೧ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ಅಕ್ಷರಗಣ. [ಅಂಬುಜ + ಮಿತ್ರ]

ಅಂಬುಜಮುಖಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜಮುಖೀ (ಅಂಬುಜ + ಮುಖ + -)]

ಅಂಬುಜವದನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜವದನಾ (ಅಂಬುಜ + ವದನ + -)]

ಅಂಬುಜಸಖ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಬಂಧು. [ಅಂಬುಜ + ಸಖ]

ಅಂಬುಜಾಕರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಕೊಳ; ಸರೋವರ: ಅಂಬುಜಾಕರದ ತಣ್ಣಿಲೊಳ್ ತನಗೇಜಲಿಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಪು. ೮-೪).

[ಅಂಬುಜ + ಆಕರ]

ಅಂಬುಜಾನನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖಿ.

[ಸಂ. ಅಂಬುಜಾನನಾ (ಅಂಬುಜ + ಆನನ + -)]

ಅಂಬುಜಾಂಬಕ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರ. [ಅಂಬುಜ + ಅಂಬಕ]

ಅಂಬುಜಾಸನ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ) ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಅಂಬುಜ + ಆಸನ]

ಅಂಬುಜೋದರ (ನಾ). ಉದರದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳಲ್ಲಿ, ಕಮಲ
ವುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಬುಜ + ಉದರ]
ಅಂಬುಜೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಜ. [ಅಂಬುಜ + ಉದ್ಭವ]
ಅಂಬುಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು; ನೀರುಹುಣ್ಣು (?):
ಅಂಬುಣ್ಣಾ[ಪಾತಾಂ. ಅಂಬುಳುವಾ]ದೊಡೆ ಪಣ್ಣುಖನೆಂಬರ್ ಸೇವಳ
ಯಾಗೆ ಸಲೆ ಮಾರಿಯ ಹುಣ್ಣುಂಬರ್ ತುಣಿಯಾದೊಡೆ ಪಣೆಯೆಂಬರ್
ಮತಿಹೀನ ಜನರ್ (ಸಮಪ. ೯-೨೬). [< ಅಂಬು + ಪುಣ್ ?]
ಅಂಬುದ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು; ಮೋಡ. ೨. ಕೊನ್ನಾರಿ
ಗೆಡ್ಡೆ; ತುಂಗಿಗೆಡ್ಡೆ; ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ. [ಸಂ.]
ಅಂಬುದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಮೋಡದ ಸದ್ದು; ಗುಡುಗು: ಅಂಬುದಧ್ವನಿಗೆ
ಪರ್ಚಿದ ಮತ್ತಮಯೂರದಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೬). [ಅಂಬುದ + ಧ್ವನಿ]
ಅಂಬುದನಿನದ (ನಾ). ೧. = ಅಂಬುದಧ್ವನಿ: ಅಂಬುದನಿನದಾ
ಡೆಂಬರಮಂಬರದೊಳಳುಂಬಮಾಗಳೆಸೆದಪುದನೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೯).
೨. ಗುಡುಗಿನಂತೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು: ಪದಪದವಿ
ಯುಂ . . . ಅಂಬುದನಿನದನತದ್ರನಿದ್ರನಾ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೫-೧೦). [ಅಂಬುದ + ನಿನದ]
ಅಂಬುದನಿನಹ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ: ಮಜಸುವಪೋಲ್
ದಿವಸಕರನನಂಬುದನಿನಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೮). [ಅಂಬುದ + ನಿನಹ]
ಅಂಬುದಫಲ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು: “ಅಂಬುದಫಲಂ ಕರಕಮನಲಾಲಿ
ಕಲ್ಲಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೫). [ಅಂಬುದ + ಫಲ]
ಅಂಬುದಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಚಲಿಸುವ ದಾರಿ; ಅಂತರಿಕ್ಷ;
ಆಕಾಶ: ದಿವಿಜಗಜಮಂಬುದಮಾರ್ಗಕ್ಕೊಗೆದುದೊಗೆವ ರಜತಾದ್ರಿಯ
ಪೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೫). [ಅಂಬುದ + ಮಾರ್ಗ]
ಅಂಬುದರಥ (ನಾ). ಮೇಘವನ್ನೇ ರಥವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು;
ಇಂದ್ರ. [ಅಂಬುದ + ರಥ]
ಅಂಬುದರ್ತು (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ; ವರ್ಷಮುತ್ತು: ಬರೆ ಕೊಳ್ಳೆ ವಸಂತ
ಮನಂಬುದರ್ತುಗಾತ್ರೀಷ್ಠಮನಂತೆ ನಿಲೋಮಕಥ್ಯಮಯನದ್ವಯದೊಳ್
(ಜಾತಕ. ೨೪-೬). [ಅಂಬುದ + ಮುತ್ತು]
ಅಂಬುದಾಗಮ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಬರುವ ಕಾಲ; ಮಳೆಗಾಲ:
ಅಂಬುದಾಗಮದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತಿರೆ ಮೂಗುವಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೩-೨೬).
[ಅಂಬುದ + ಆಗಮ]
ಅಂಬುದಾಭ (ಗು). ಮೇಘಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ: ದಾರುದಾರುಣನಂ
ದಾನವಾರಿವಾರಿತೋಕನಂ ಬಾರ ಬಾರಣಮಂ ನೋಡಾಸಾರಸಾರಾಂಬು
ದಾಭಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩೦) [ಸಂ.]
ಅಂಬುದುಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಡು; ಬಾಣವನ್ನು
ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ನದೀಪುತ್ರಂಗೆ ಪೇಱಾರ್ ಚಲಂಬಟ್ಟುಂ ಮಾರ್ಮಲೆ
ದಂಬುದೊಟ್ಟುಮುಱಿವರ್ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಾಗ್ರದೊಳ್ (ಪಂ ಪ ಭಾ.
೧೦-೧೧೭); ಬಳೆದೊಟ್ಟೊಡೆ ಗೆಲ್ಲಯಂಬುದೊಟ್ಟೊಡೆ ಗೆಲ್ಲಯ್ (ಕಾವ್ಯಾಸ.
೭೭೪). [ಅಂಬು + ತುಡು (< ತೊಡು)]
ಅಂಬುಧರ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಮೋಡ. [ಸಂ.]
ಅಂಬುಧರಕಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ. [ಅಂಬುಧರ + ಕಾಲ]
ಅಂಬುಧರಾಗಮ (ನಾ). = ಅಂಬುದಾಗಮ. [ಅಂಬುಧರ + ಆಗಮ]
ಅಂಬುಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು.
೨. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೩. ನೀರಿನ
ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ.]
ಅಂಬುಧಿವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸಮುದ್ರವು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ: ಪೊಗಟ್ಟು

ದಂಬುಧಿವೇಷ್ಟಿತ ಭೂರಿ ಭೂತಳಂ (ಎಕ. II, ೧೧೭-೧೧೮; 1123).

[ಅಂಬುಧಿ + ವೇಷ್ಟಿತ]

ಅಂಬುನಾಗ (ನಾ). ೧. ನೀರಾನೆ. ೨. ನೀರು ಹಾವು.

[ಅಂಬು + ನಾಗ]

ಅಂಬುನಿಧಾನ (ನಾ). = ಅಂಬುಧಿ: ಭೇಕವಂಬುನಿಧಾನದಾಳವನಣ್ಣಿ
ವುದೇ (ಬಸಪು. ೬೦-೪೩). [ಅಂಬು + ನಿಧಾನ]

ಅಂಬುನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಂಬುಧಿ: ಗಂಭೀರತೆಯಿದಿರೊಳಂಬುನಿಧಿ ತೆಳ್ಳ
ತೆಳ್ಳನೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೪೧). [ಅಂಬು + ನಿಧಿ]

ಅಂಬುಪಾನ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು. [ಅಂಬು + ಪಾನ]

ಅಂಬುಪಾಯಿ (ಗು). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವ: ವಿವಿಧ ಮೂಲ
ಫಲಾಶಿಗಳುಂ ಸರೋವರನದೀನಿರ್ಬುರಾಂಬುಪಾಯಿಗಳುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು.
೯-೯೩ ವ). [ಸಂ. ಅಂಬುಪಾಯಿನ್]

ಅಂಬುಪ್ರಸಾದ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ತಿಳಿಮಾಡತಕ್ಕ ವಸ್ತು; ಚಿಲ್ಲದ
ಬೀಜ; ಕತಕ ಬೀಜ. [ಅಂಬು + ಪ್ರಸಾದ]

ಅಂಬುಭೃತ್ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವುದು; ಮೋಡ.
೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಅಂಬುರಾಶಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ರಾಶಿ. ೨. ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು.

[ಅಂಬು + ರಾಶಿ]

ಅಂಬುರುಟ್ಟೀತ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಪೀಠ: ಅಮರ್ಚುತ್ತಂಬು
ರುಟ್ಟೀತಮಂ . . . ಶರದಂಭೋಜಿನಿ ಮಾಡಿದಳ್ ದ್ವಿಜವರಂಗಾತಿಥ್ಯ
ಸತ್ತಾರಮಂ (ರಾಜಶೀ. ೫-೧೦) ೨. ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಹೊಂದಿ
ರುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ. (ಅಂಬುರುಹ್ + ಪೀಠ)]

ಅಂಬುರುಹ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಕಮಲ: ವದನಮಿ
ದಲ್ತಂಬುರುಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಂಬುರುಹಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು;
ಬ್ರಹ್ಮ. [ಅಂಬುರುಹ + ಗರ್ಭ]

ಅಂಬುರುಹನಯನ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರ.

[ಅಂಬುರುಹ + ನಯನ]

ಅಂಬುರುಹನಯನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರ.

[ಸಂ. ಅಂಬುರುಹನಯನಾ (ಅಂಬುರುಹ + ನಯನ + -)]

ಅಂಬುರುಹಸಖ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ: ಪತ್ತಜೋಳಂಬುರುಹಸಖಂ ನಿಲೆ
ಪುಟ್ಟಿದ ನರನತಿವಿತ್ತಾಧ್ಯನಿಸುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೧೨-೩೧).

[ಅಂಬುರುಹ + ಸಖ]

ಅಂಬುರುಹಾನನೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಮುಖ.

[ಸಂ. ಅಂಬುರುಹಾನನಾ (ಅಂಬುರುಹ + ಆನನ + -)]

ಅಂಬುರುಹಾಸನ (ನಾ). = ಅಂಬುಜಾಸನ. [ಅಂಬುರುಹ + ಆಸನ]

ಅಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಅಂಬುಜನೇತ್ರ: ಸ್ಮರಶರಸಂಧಾನ
ಕ್ಕಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣೆ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೨).

[ಸಂ. ಅಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣಾ (ಅಂಬುರುಹ + ಈಕ್ಷಣ + -)]

ಅಂಬುಲಾಕುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದಿನ ವಸ್ತು: (ಸಾಧಾರಣ
ಬಿರುದುಗಳು) ಪೆಂಡ್ಯ, ಪಾದುಕೆ, ಪುತ್ತಾರು, ಅಂಬುಲಾಕುಳ, ಹಡನ
(ಗುರುದ. ೧೧). [ಅಂಬು ? + ಲಾಕುಳ ?]

ಅಂಬುನಾಹ (ನಾ). = ಅಂಬುಧರ. [ಸಂ.]

ಅಂಬುವಾಹಿನಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವ ಪಾತ್ರೆ, — ಮರದ
ಗೂಡೆ. [ಸಂ. ಅಂಬುವಾಹಿನೀ (ಅಂಬು + ವಾಹಿನೀ)]

ಅಂಬುವೀಡು (ನಾ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವುದು; ಬಾಣ

ಪ್ರಯೋಗ. ೨. ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದರೆ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗುವುದೋ ಅಷ್ಟು ದೂರ : ಅಂತೊಂದಂಬುವೀಡಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಕಾಮನಂಬುವೀಡಿನಿಗೊಳಗಾಗಿ ತಾಂ ಕಾಮರೂಪಯಪ್ಪುದಜಿಂ ದಿವ್ಯ ಕನ್ಯಾಕಾಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೩ ವ); ಒರ್ವನನೆ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಂಮಾಡಿ ಶರಾಸಾರದಿಂದ ದೂರಪಾತಮಿಸುವುದುಮಂಬುವೀಡಿನಳವಿ ಗಗ್ಗಲಮಪ್ಪುದಜಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಧನುರ್ಧರನ ಶರವರ್ಷಂ ನವಸಯೋದ ಪ್ರಮೋದ ಬಿಂದುವರ್ಷದಂತೆ ಕಳೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮ ವ); ಶಶಿಪ್ರಭಾ ಪ್ರಿಯನ ರಥಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಬಂದಂಬುವೀಡಿನೊಳ್ ನಿಂದು ವಿದ್ಯಾಧರರ್ ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೮ ವ). [ಅಂಬು + ಬೀಡು]

ಅಂಬುವುಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಅಂಬುಪೊಕ್ಕರ ಪುಲ್ಕಿದಿದರಾ ಮುಣ್ಣುಳಿಯನು ಮಾಳ್ವದಜ ಬೀರತೆಯೇಂ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೬೬). [ಅಂಬು + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಅಂಬುವೇತಸ (ನಾ). ನೀರುಹಬ್ಬೆಯ ಗಿಡ. [ಅಂಬು + ವೇತಸ]

ಅಂಬುಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ. [ಅಂಬು + ಸಂಭವ]

ಅಂಬುಸರಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಓಟ, —ಪ್ರವಾಹ.

[ಸಂ. (ಅಂಬು + ಸರಣ)]

ಅಂಬುಸರಣಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹರಿಯುವ ದಾರಿ; ಜಲಮಾರ್ಗ; ನದಿಯ ಪಾತ್ರ. ೨. ದೋಣಿ; ನಾವೆ : ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದರರಸ ಲಾಲಿಪು ದಂಬುಸರಣಿ ಬಂದಿಪುಡೆನುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೬-೩೫).

[ಅಂಬು + ಸರಣಿ]

ಅಂಬೂಕೃತ (ನಾ). ಬಾಯಿಂದ ಉಗುಳು ಸಿಡಿಯುವಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದು : “ ಉಗುಣ್ ಸಿಡಿವ ನುಡಿ ಅಂಬೂಕೃತಮೆಂಬುದು ” (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೪೧). [ಸಂ. (ಅಂಬು + ಕೃತ)]

ಅಂಬೂದ್ಭೂತ (ನಾ). = ಅಂಬುಜ : ಅಂಬೂದ್ಭೂತಾಸ್ಯಂ ಸನ್ನದ್ಧಂ ಕಂಬುಗ್ರೀವಂ . . . ಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ತ್ರೀಗಂಧಂ (ಮದಕ. ೬-೨).

[ಅಂಬು + ಉದ್ಭೂತ]

ಅಂಬೈ (ನಾ). ೧. ಕರು (ಕರಾ-ಪ್ರಾ) : ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಅಂಬೆ ಅಂಗಳ ದಲ್ಲಿ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಸು (ಉಕ). [~ ಅಂಬೇ ?]

ಅಂಬೈ ‘ಅಂಬೇ’ ನೋ.

ಅಂಬೈ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಅಮ್ಮ. ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆ ಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಕಮಲಾಂಬೆ, ಗಿರಿಜಾಂಬೆ, ನೀಲಾಂಬೆ. ೩. ಪಾರ್ವತೀ ದೇವಿ. ೪. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು.

[ಸಂ. ಅಂಬಾ]

ಅಂಬೆಗೆರೆ (ಕ್ರಿ). ‘ಅಂಬೇ’ ಎಂದು ಕೂಗು : ಹಸು ಕರುವಿನೆಡೆಗೆ ಕೆಚ್ಚಲು ದೊರೆದು ಬರುವಂತೆ ಅಂಬೆಗೆರೆಯಲು ಕರುಳು ಅನಂದ ತೊರೆಯುವುದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೩). [ಅಂಬೈ (< ಅಂಬೇ) + ಕರೆ]

ಅಂಬೆಗೆಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು; ಅಂಬೆಗಾಲಿಡು : ಅನೆಯ ಮುಷಿಯಂತೆಪೊಲಂಬೆಗೆಲಿಸಿ[ಪಾಠಂ. ಲಸಿ] ನಡೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೭೫); ಉರುಳಿಟ್ಟಂಬೆಗೆಲಿಸಿ ದಟ್ಟಿದಿಯಿಟ್ಟು ಪರಿದಾಡುವ ಸಮಯ ದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೭೮). [< ಅಂಬೆಗಾಲ್ ? + ಇಸ್ಯು]

ಅಂಬೆಗಾಲ್, ಅಂಬೆಗಾಲು, ಅಂಬೆಗಾಲು (ನಾ). ಮಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂ ಊರಿಕೊಂಡು (ಮಕ್ಕಳು) ಚಲಿಸುವ ರೀತಿ : ಬಾಲಕೇಳಿವಿಳಾಸದೊಳ್ ತಮ್ಮೂರ ವನಮಧ್ಯದೊಳಿರ್ಪಕ್ಕತ್ತಿಮು ಚೈತ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಅಂಬೆಗಾಲಿಂ ಬಂದು (ಜೀವಸಂ. ೧೨-೫೯ ವ); ಸಿಂಗದ ಚಂದದಿ ನೆಂದಂಬೆಗಾಲೊಳೆನನೊ ಕಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೯೫). ಅಂಬೆಗಾಲು :

ಚೆಲ್ಲ ಪಣೆ ಕುರುಳು ಜೋಲ್ವಂಬೆಗಾಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧೮); ತೊದಲು ನುಡಿಗಳಂಬೆಗಾಲು ದಟ್ಟಿಡಿ ಮುದಪೊದವಿದ ಧೂಳಾಟದಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೪-೮೧). ಅಂಬೆಗಾಲು : (ಉಕ) ನಾವೆಲ್ಲರು ಹುಡುಗರ ಹಾಗೆ ಅಂಬೆಗಾಲು ಹಚ್ಚಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೩). [ಅಂಬೈ ? + ಕಾಲ್]

ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಂಬೆಗಾಲನ್ನು ಇಡು; ಮಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂ ಊರಿಕೊಂಡು ಚಲಿಸು : ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುವ ಪದ ದೊಳ್ ಸಿಂಹಶಿಶುವೊಲೆಸೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೩-೩೫); ಪುರಜನರ ಸಂಭ್ರಮದೊಳ್ ಬಾಳಕಂ ಪೋಗಿದರ್ಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತಂ ಪೋಗಿ ನಾಗರ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಬೀಳಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೫೨ ವ); ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ ಬಂದ ಗೋವಿಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೮೫-೧); ಮಗು ಈಗೀಗ ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಬೆಗಾಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಅಂಬೆಗಾಲಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು : ಭೂತಳದೊಳಗಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆವಂತೆ ಚೇತನನಾದುದೆಂದಂಗಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೫೯); ಖಳರೆದೆಗಳಿಂತು ಮೊಳಕಾಲೊಳೊದವೆನೆಂಬವೊಲಂಬೆಗಾಲಿಟ್ಟು (ಚಿಬಪು. ೫-೩೯).

[ಅಂಬೆಗಾಲ್ + ಇಡು]

ಅಂಬೆಗಾಲು ‘ಅಂಬೆಗಾಲ್’ ನೋ.

ಅಂಬೆಗಾಲುಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು : ಅಂಬೆಗಾಲು ಹಚ್ಚಿ ನಡೆ (*). [ಅಂಬೆಗಾಲು + ಹಚ್ಚು (< ಪತ್ತಿಸು)]

ಅಂಬೆಗಾಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕು : ಮಗು ಅಂಬೆಗಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಂಬೆಗಾಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ತು)]

ಅಂಬೆಹಳದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನದ ಗಿಡ; ಕಚೋರ; ಕಸ್ತೂರಿರಿಸಿನ; ಗಂಟುಕಚೋರ : ಅಂಬೆಹಳದಿ ಕಾರ್ಗಣಮು ನೀರುಳ್ಳ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ ಸಿಂಬೆ ಕೂಗಲಿ ಪಪ್ಪಲಗಾಯ ಕೊಯ್ದರು ನಿಂಬೆಯ ಕಳೆವಣ್ಣೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೪-೬೦). IP ಇದನ್ನು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿಯೊಡನೆ ಹಾಕುವುದುಂಟು.

[ಸಂ. ಅಮ್ಲಹರಿದ್ರಾ (ಅಮ್ಲ + ಹರಿದ್ರಾ)]

ಅಂಬೇ, ಅಂಬಾ, ಅಂಬೈ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ದನಕರು ಗಳು ಕೂಗುವ ಧ್ವನಿಯ ಅನುಕರಣ : ಅಂಬೇಯನುತ್ತ ತಲೆಗಳನೆತ್ತಿ ನೋಡುವವು (ಬಸಪು. ೬೦-೨೮); ಆಕಳುಗಳಂಬೇಯನುತ ಮುಂಕೊಂಡು (ಬಸಪು. ೬೦-೩೫). ಅಂಬಾ : ದನಗಳ ಬಾಯಿಯ ‘ಅಂಬಾ ಅಂಬಾ’ ಎಂಬ ಗೀತೆಯೊಳಲೆಯುವುದು (ತಳಿರು. ೫೮); ಅಂಬಾ ಎಂಬ ಅರ್ತ್ ಧ್ವನಿಯೊಡನೆ ಆ ಗೂಳಿಯು ಹಾರಿ ಬಿದ್ದಿತು (ಬಂಗಾಹ. ೧೯). ಅಂಬೈ : ‘ಅಂಬೆಗೆರೆ’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತುಳು. ಅಂಬ, ಅಂಬಾ, ಅಂಬೇ, ಅಂಬೊ; ತೆಲು. ಅಂಭಾ]

ಅಂಬೆಗಾಲು ‘ಅಂಬೆಗಾಲ್’ ನೋ.

ಅಂಬೇಣು (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ; ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟು : ಒಡ ವಂದಂಕದ ಕಾರವರ್ ದ್ವಪದನಂಬೇಣಿಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಡ್ಡದೊಡ್ಡೊಡೆ ದೋಡುತ್ತರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೨). ೨. ಧನುರ್ಯುಧ : ಅಂಬೇಣುಂಗಾಂತರಂ ತತ್ತಜದಜುದು ಭುಜಾಗರ್ವಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯಿಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೫೦). [ಅಂಬು + ಏಣು]

ಅಂಬೋಣ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ; ಉಕ್ತಿ : ಆ ಬಕುಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಅಂಬೋಣವೇನೆಂದೆ? (ಮೋಹನ. ೨೬); ನನ್ನ ಅಂಬೋಣ ಮೊದಲು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಿ ಅಮೇಲೆ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನಿರಿ (ಗೌರಾಂಗ. ೩೨); ಇಂಥವರ ಅಂಬೋಣವೇನೆಂದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವರ್ಗಗಳೆಂಬುವೇ ಇಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೮೮). [< ಅಮ್ಲ + ಏಣು]

ಅಂಭೆ ‘ಅಂಭಸ’ ನೋ.

ಅಂಭಃಕಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಕಣಃ)]

ಅಂಭಃಕರಿ (ನಾ). ನೀರಾನೆ.

[ಸಂ. ಅಂಭಃಕರಿನ್ (ಅಂಭಸ್ + ಕರಿನ್)]

ಅಂಭಃಕುಂಭೀನ (ನಾ). = ಅಂಭಃಕರಿ : ಅಂಭಃಕುಂಭೀನ ಕುಂಭೀನಸ ಮಕರ . . . ಚಳನ್ನೀನಫೇನಪ್ರತಾನಂ ಶುಂಭದ್ಗಂಭೀರಮಂ ರಂಜಿಸಿದು ದಮಮ ದತ್ತೇಂದ್ರಭದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೦).

[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + *ಕುಂಭೀನ)]

ಅಂಭಃಪೂರ (ನಾ). = ಅಂಭಃಪ್ಲವ ೧ : ಮುಂಗಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕೈಯ ಕರವಾಳ್ ಬೀಟುರ್ಪಿನಂ ವಕ್ತ್ರರಂಧ್ರಂಗಳ್ ಕಾಪುವಿನಂ ಕದುಪ್ಪರುಧಿರಾಂಭಃಪೂರಮಂ ಪೊಯ್ದು (ಸಂರಾಮಾ. ೮-೨೯).

[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಪೂರ)]

ಅಂಭಃಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ. ೨. ನೀರಿನ ರಾಶಿ : ಮೊಳೆ ಪುಲ್ಲಂ ಮೇದು ಮಧ್ಯಂದಿನದ ಬಿಜುವಿಸಿಲ್ ತಾಗೆ ಬೆನ್ನಂ ಭರಂಗೊಂಡೆಳ ಸುತ್ತಂ ಪಲ್ವಲಾಂಭಃಪ್ಲವದೆ ಮುಳುಗಿ ತತ್ಕರ್ತವುಂ ಪತ್ತೆ ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೮). [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಪ್ಲವ)]

ಅಂಭಶ್ಚರ (ನಾ). = ಅಂಬುಚರ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಚರ)]

ಅಂಭಸ, ಅಂಭ, ಅಂಭಸಿ (ನಾ). ನೀರು : “ಜೀವನೀಯಮಂಭಸಮಂಬು ತೋಯಂ ಜಲಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೧). ಅಂಭ (ಗಂಗಾಮು). ಅಂಭಸಿ : ಪಯವ ಕೂಡಿದ ನೀರಿನಂತೆ, ಮಧುರವ ಕೂಡಿದ ಅಂಭಸಿಯಂತೆ, ತೈಲವ ಕೂಡಿದ ಉದಕದಂತೆ (ಮೋಳಮಾ. ೫೩೫). [ಸಂ. ಅಂಭಸ್]

ಅಂಭಸಿ ‘ಅಂಭಸ’ ನೋ.

ಅಂಭೋಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ. [ಸಂ.]

ಅಂಭೋಜಜಾತ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ.

[ಅಂಭೋಜ + ಜಾತ]

ಅಂಭೋಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.

[ಸಂ. ಅಂಭೋಜನೇತ್ರಾ (ಅಂಭೋಜ + ನೇತ್ರ + -)]

ಅಂಭೋಜಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ ; ಸೂರ್ಯ.

[ಅಂಭೋಜ + ಮಿತ್ರ]

ಅಂಭೋಜಲೋಚನ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವನು ; ವಿಷ್ಣು. [ಅಂಭೋಜ + ಲೋಚನ]

ಅಂಭೋಜಷಂಡ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಸಮೂಹ, —ವನ : ನಿಖಿಳ ವಿನೀಯಾಗ್ರಗಣ್ಯಕಚೂಡಾಮಣಿ ಧರ್ಮಾಂಭೋಜಷಂಡದ್ಯುಮಣಿಬುಧ ಜನಪ್ರೀಣನಾಗ್ರೇಸರಗ್ರಾಮಣಿಯಾದಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೧೫). ೨. ಕಮಲದ ಸಮೂಹವುಳ್ಳದ್ದು ; ಕೊಳ. [ಅಂಭೋಜ + ಷಂಡ]

ಅಂಭೋಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಂಭೋಜಜಾತ.

[ಅಂಭೋಜ + ಸಂಭವ]

ಅಂಭೋಜಾತ (ನಾ). = ಅಂಭೋಜ. [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಜಾತ)]

ಅಂಭೋಜಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲ. ೨. ಕಮಲದ ವನ, —ಗುಂಪು.

[ಸಂ. ಅಂಭೋಜಿನೀ]

ಅಂಭೋದ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವಂಥದು ; ಮೋಡ. [ಸಂ.]

ಅಂಭೋದಕಾಲ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ ಕಾಲ ; ಮಳೆಗಾಲ. [ಅಂಭೋದ + ಕಾಲ]

ಅಂಭೋದಪಥ (ನಾ). = ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ : ಸುರಾಸುರರಂಭೋದ ಪಥಕ್ಕೆಳಂಕರಣಮಾಗುಯ್ಯರ್ (ಅದಿಪು. ೯-೭೩). [ಅಂಭೋದ + ಪಥ]

ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ದಾರಿ ; ಆಕಾಶ. [ಅಂಭೋದ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಂಭೋದಸ್ಪನ (ನಾ). ೧. ಮೋಡದ ಧ್ವನಿ ; ಗುಡುಗು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಅಹಿಧರಂ ಶಂಕುಕರ್ಣಂ ಪ್ರಕುಂಡೋದರನಂಭೋದಸ್ಪನಂ ಧೂರ್ಜಟ . . . ಎಸೆದರ್ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಾ ಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೫೩, ೧೫೪). [ಅಂಭೋದ + ಸ್ಪನ]

ಅಂಭೋದಾಧ್ವ (ನಾ). = ಅಂಭೋದಮಾರ್ಗ : ಬಲಿಭುಗ್ವಲಂ ನಡೆ ದುದಂಭೋದಾಧ್ವದೊಳ್ ರಾಗದಿಂ (ಸಂಚತಂ. ೨೬೫-೨೦).

[ಅಂಭೋದ + ಅಧ್ವ]

ಅಂಭೋಧಿ (ನಾ). ಜಲಾಶಯ ; ಸಮುದ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಂಭೋಧಿಪಥ (ನಾ). ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗ : ಕೇತನಚಂಚಲಾಂಚಳ ನಿಚಯದಿಂದಂ ಅಂಭೋಧಿಪಥಮುಮತಿಚಿಂತವಿದ್ವಿಷ್ಣುದೃಷ್ಟಿಪಥಮುಂ ನಿರ ವಕಾಶಮಾಗೆಯುಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೭೭ ವ). [ಅಂಭೋಧಿ + ಪಥ]

ಅಂಭೋನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಂಭೋಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಂಭೋರಾಶಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಸಮೂಹ ; ಸಮುದ್ರ.

[ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ರಾಶಿ)]

ಅಂಭೋರಾಸಿ (ನಾ). = ಅಂಭೋರಾಶಿ : ಗಭೀರತೆಯೊಳಂಭೋರಾಸಿ ಯಂ $\times \times \times$ ವಾಸ್ಪಿನೊಳ್ಳಪ್ಪವೃಕ್ಷಮನೀತಂ ನೆಜೆ ಪೋ[ಲ್ಪ]ನೆಂದನು ದಿನಂ ವ್ಯಾವರ್ಣ್ಯಕುಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೨೦-೪೧ ; 1044).

[ಸಂ. ಅಂಭೋರಾಶಿ (ಅಂಭಸ್ + ರಾಶಿ)]

ಅಂಭೋರುಹ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ : ಪೊಸತ ಲದಂಭೋರುಹದೊಳ್ ಮುಸುಂಬು ಮುಲುಗುವಿನಮೆಚಗಿ ಗಂಧಮ ನಾಘ್ರಾಣಿಸುತಂ (ಅಜಿತ. ೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಂಭೋಲವ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ, —ಕಣ : ಕೊಳದಂಭೋಲವ ಮುಣ್ಣೆ ಪೊಣ್ಣೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೭). [ಸಂ. (ಅಂಭಸ್ + ಲವ)]

ಅಂವರೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ (?) : ಶೇಷ ಮೃತ್ಯು ನಿನ್ನ ತಡಹಲಿ ಎಂಬೆನೆ ಬಲುಮೃತ್ಯುಗಳ ನೀನೆ ತಲೆಮೆಟ್ಟಿ ಆಳುವೆ ಸುಲಭನೆ ನಿನಗೊಂದು ಅಂವರೆ ಕಾಣೆ ನೆಲೆ ಯಾವದು ನಿನ್ನ ಬಲವಂತತನಕ್ಕೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೯೬-೭). [?]

ಅಂಶ (ನಾ). ೧. ಭಾಗ. ೨. ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲು. ೩. ಅಕ್ಷಾಂಶ ಅಥವಾ ರೇಖಾಂಶ. ೪. ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. ೫. [ಗಣಿತ] ಭಿನ್ನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೆರೆಯ ಮೇಲಣ ಅಥವಾ ಪೂರ್ವದ ಸಂಖ್ಯೆ : ಉದಾ— ೩ ಭಿನ್ನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ೩/೪ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ೩ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. IP ಭಿನ್ನರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಥವಾ ಆಮೇಲಿನ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ‘ಭೇದ’ ಎಂದು ಹೆಸರು. ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಒಂಬ ತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ನವಾಂಶ : “ಅಂಶ-ಭಾಗ (ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ನವಾಂಶ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ)” (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೩. ಪು. ೩೫೯). ೭. ವಿವರ ; ಬಾಬು : ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮ ನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅಂಶ ಇನ್ನೊಂದು ಉಂಟು (ರೂಢಿ). ೮. ಕೋನದ ಅಥವಾ ಶಾಖದ ಪರಿಮಾಣ ; ಡಿಗ್ರಿ. ೯. [ಭಂದ] ಕನ್ನಡ ಭಂದಸ್ಸಿನ ‘ಅಂಶಗಣ’ದ ಮೂಲಾಘಟಿಕ : ಗಣದಲ್ಲಿ ಅಂಶ ಗಳುಂಟು. ಗಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಂಶ ಒಂದು ಗುರು (ಲಘುವಲ್ಲ) . . . ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ, ಎಂದರೆ ಗುರುವಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ, ಎರಡು ಲಘುವನ್ನು ಹಾಕಬಹುದು. ಎರಡನೆಯ, ಮೂರನೆಯ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಶಗಳು ಲಘುವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೧೧೮, ೧೧೯) ; ಬ್ರಹ್ಮಗಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು “ಅಂಶ”ಗಳೂ ವಿಷ್ಣುಗಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ರುದ್ರ ಗಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಇರುತ್ತವೆ . . . ಗಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಗುರುವಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಎರಡು ಲಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬಹುದು, . .

ಗಣದ ಮಿಕ್ಕ ಅಂಶಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ (syllable) ಆಗಿರಬೇಕು (ಸಮಾಲೋ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಅಂಶಕ (ನಾ). ಗ. ಪಾಲು. ೨. ಪಾಲು ಉಳ್ಳವನು. ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಶಕಫಲ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ನವಾಂಶದೃಷ್ಟಿಯ ಫಲ: ವಿಧು ವಿರ್ದ ನವಾಂಶಕ[ಗೃಹ]ದಧಿಪತಿ ಬಲವಂತನಾದೊಡಂಶಕಫಲಮುಖ್ಯ ಧಿಕಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೨೪). [ಅಂಶಕ + ಫಲ]

ಅಂಶಕರ್ತ (ನಾ). ಪಾಲಿನ ಒಡೆಯ; ಪಾಲುದಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂಶ + ಕರ್ತ]

ಅಂಶಕುಂಡಲಿ (ನಾ). ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆಗಳ ಆಕೃತಿ. [ಸಂ. ಅಂಶಕುಂಡಲಿ (ಅಂಶ + ಕುಂಡಲಿ)]

ಅಂಶಗಣ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯಜಾತಿಯೆಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ಕರೆದಿರುವ ದೇಶೀಯ ಭಂದಸ್ಥಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಎಂಬ ಗಣಗಳಿಗೆ ಆಧುನಿಕ ವಿಧ್ವಾಂಸರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹೆಸರು: ಇವನ್ನು [= ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಗಣಗಳನ್ನು] ಅಕ್ಷರಗಣ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಂಶಗಣ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಉತ್ತಮ (ಕೃಷಿ. ೧೧೮. ಅಡಿಟಿ); ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಗಣಗಳ ಮೂಲಮಾಪಕವನ್ನು (Unit of measurement) "ಅಂಶ"ವೆಂದು ಕರೆದು, ಈ ಗಣಗಳನ್ನು "ಅಂಶಗಣ"ಗಳೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದವರು ಆಚಾರ್ಯ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು (ಸಮಾಲೋ. ೨೨೩ ಅಡಿಟಿ). 'ದೇವಗಣ' ಪರಾ. [ಅಂಶ + ಗಣ]

ಅಂಶಚಕ್ರ (ನಾ). = ಅಂಶಕುಂಡಲಿ. [ಅಂಶ + ಚಕ್ರ]

ಅಂಶಜ (ನಾ). (ದೇವತೆಯ) ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು. [ಸಂ.]

ಅಂಶತಃ (ಅ). ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ; ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಶಪತಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಚಂದ್ರನು ಇರುವ ನವಾಂಶಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ ಗ್ರಹ: ಉದಯಕ್ಕೆ ಸಂದ ರಾಶಿಯೊಳೆ ಸಂದ ನವಾಂಶಕದಿಂದ ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ದಯಸುಂವಂಶಕಗಳವು ಸಲ್ಲಿನೆಗಂ ಮನುಜಂಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಪೋವು ದು ದೊರೆಕೊಳ್ಳು ಮಂಶಪತಿ ನೋಡುವೊಡಮ್ಮಡಿ ಮುಚ್ಚಿ ವೋಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೩-೨೩). [ಅಂಶ + ಪತಿ]

ಅಂಶಪುರುಷ (ನಾ). ದೇವಾಂಶವುಳ್ಳವನು; ವಿಭೂತಿಪುರುಷ. [ಅಂಶ + ಪುರುಷ]

ಅಂಶಾಂಶ (ನಾ). ಅಂಶದ ಅಂಶ. [ಅಂಶ + ಅಂಶ]

ಅಂಶಾಯು (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜನ್ಮಲಗ್ನವು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿರುವಾಗ ಆಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವ ಕ್ರಮ: ಪರಮಾಯುಷ್ಯಮನೆಯೆ [ಪೂರ್ವಾಯುಧನಂ] ತಾನಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು ಕಂಡಿರೆ ಪಿಂಡಾಯುವದೇವುದೆಂಬರರಿಬರ್ ಕೈಕೊಳ್ಳರಂಶಾಯುಮಂ (ಜಾತತಿ. ೮-೧೩). [ಅಂಶ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಂಶಾವತಾರ (ನಾ). ದೇವತಾಶಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು. 'ಪೂರ್ಣಾವತಾರ' ಪರಾ. [ಅಂಶ + ಅವತಾರ]

ಅಂಶಿ (ಗು). ಗ. ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. ೨. ಪ್ರಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪಾಲುದಾರ. ೪. [ದ್ವೈತ]: "ಅಂಶಿಗಳೆಂದರೆ ಸಾಂಶರೆಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆಯೂ, ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯೂ ಇರುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು" (ಹಸಾರ. ೧೪-೬; ಪು. ೭೪೮). [ಸಂ. ಅಂಶಿನ್]

ಅಂಶಿಕ (ನಾ). ಗ. ಅಂಶ: ಶಿವಪುತ್ರನಂಶಿಕದಾತನೀಗ ಧರ್ಮಿಯೊಳು... ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಿಯಾರೆನಿಪ್ಪ ಭಿಧಾನದಿಂದ (ಬಸಪು. ೫೦-೪೪, ೪೫).

೨. ಅಂಶವುಳ್ಳವನು: ಶಾಲಿಯಂಶಿಕನರ್ಪ ತನ್ನ ವಿಶಾಲಗರ್ಭದ ಭಾರಮಂ ತಾಂ ತಾಳಲಾಡದೆ (ಬಸಪು. ೩-೧೩); ಈ ಯೋಗದ ಅಂಶಿಕರೇ ಸಹೃದಯರು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅಂಶಿಸಮಾಸ (ನಾ). ಪೂರ್ವಪದವು ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದವಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತರಪದವು ಅಂಶಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಾಸ: ಯತ್ರ ಅಂಶಾಂಶಿವಾಚಿನೋಃ ಪದಯೋಃ... ಸಮಾಸಃ ಸೋಽಂಶಿಸಮಾಸ ಉಚ್ಯತೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಉದಾ— ಅಂಗಾಲು, ಮುಂಗಯ್, ಹೆಡದಲೆ. IP ಈ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯೀಭಾವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. [ಅಂಶಿ + ಸಮಾಸ]

ಅಂಶು (ನಾ). ಗ. ಕಿರಣ. ೨. ಮೊನೆ; ತುದಿ. ೩. ಉಡುಪು. ೪. ಅಲಂಕಾರ. ೫. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯ ಹೆಸರು. ೬. ಒಬ್ಬ ದೊರೆಯ ಹೆಸರು. ೭. ವೇಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಕ (ನಾ). ಗ. (ಉಡುವ ಅಭವಾ ಹೊದೆಯುವ) ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆ. ೩. ಎಲೆ. ೪. ಕಿರಣ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಜಾಲ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ. [ಅಂಶು + ಜಾಲ]

ಅಂಶುಧರ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳನ್ನು ತಳೆದವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಂಶುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ.

[ಅಂಶು + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಂಶುಪತಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ. [ಅಂಶು + ಪತಿ]

ಅಂಶುಮಂತ (ನಾ). ಗ. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಚಂದ್ರ. ೩. ಸಗರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮೊಮ್ಮಗ. ೪. ಒಂದು ಪರ್ವತ. [ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್]

ಅಂಶುಮತಿ (ನಾ). ಗ. ಯಮುನಾ ನದಿ. ೨. ಮೂರಲೆ ಹೊನ್ನೆಯ ಗಿಡ ೩. ಒಂದೆಲಗ (ಓಷಧಿ. ೫). ೪. ಇಂಗು (ಓಷಧಿ. ೫).

[ಸಂ. ಅಂಶುಮತೀ]

ಅಂಶುಮುತ್ತನೆಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ: ತತ್ತನೆಯಂ ಘನಶಾರ್ಯಮರುತ್ತನೆಯಂ ವಿತರಣಾಂಗುಮುತ್ತನೆಯಂ ಲೋಕೋತ್ತರ ಶಾಚಗುಣೇಂದ್ರಸರಿತ್ತನೆಯಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಭೂಷಂ ನೆಗಲ್ಲಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೫೭; 1160).

[ಸಂ. ಅಂಶುಮುತ್ತನೆಯ (ಅಂಶುಮತ್ + ತನೆಯ)]

ಅಂಶುಮತ್ಸಲೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗಿಡ.

[ಸಂ. ಅಂಶುಮತ್ಸಲಾ (ಅಂಶುಮತ್ + ಸಲ + -)]

ಅಂಶುಮಾಲಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ.

[ಸಂ. ಅಂಶುಮಾಲಿನ್ (ಅಂಶು + ಮಾಲಾ + -)]

ಅಂಶುಮಾಲೆ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆ; ಪ್ರಭಾವಲಯ.

[ಅಂಶು + ಮಾಲೆ]

ಅಂಶುಹಸ್ತ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳೇ ಕೈಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ.

[ಅಂಶು + ಹಸ್ತ]

ಅಂಶೆ (ನಾ). ಗ. ಅಂಶ. ೨. ಪಾಡು; ಸ್ಥಿತಿ. (ಕ). [ಸಂ. ಅಂಶ]

ಅಂಶೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಂಶಜ. [ಅಂಶ + ಉದ್ಭವ]

ಅಂಸ (ನಾ). ಗ. ಭುಜ. ೨. (ತೋಳನ್ನೂ ಹೆಗಲನ್ನೂ ಸೇರಿಸುವ) ಹೆಗಲೆಲುಬು. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಂಸಕೂಟ (ನಾ). ಗ. ಗೊಳಿಯ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿನ ಡುಬ್ಬ; ಹಿಣಿಲು; ಇಣಿ. ೨. ಹೆಗಲು; ಭುಜಶಿಖರ. [ಅಂಸ + ಕೂಟ]

ಅಂಸತ್ರ (ನಾ). ಭುಜವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಧರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಂಸರೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ; ಅಂಕೋಲದ ಮರ : ಅಂಸ ರೋಳಿ(ಮರ) ಬಹಳ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. . . ಕಾಯಿ ಒಗರು, ಹುಳಿ (ಕಥಾಗೆ. ೩೪). [?]

ಅಂಸಲ, ಅಂಸಳ (ಗು). ತುಂಬಿದ ಭುಜವುಳ್ಳ; ಬಲಿಷ್ಠನಾದ. ಅಂಸಳ : “ಬಲವಾನ್ ಅಂಸಳಃ ಈ ೨ ಬಲ್ಲಿದಂ” (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಂಸಳ ‘ಅಂಸಲ’ ನೋ.

ಅಂಸು (ನಾ). ಅಂಚು; ದಡ (?) : ಹಂಸಿಮಿಥುನಗೂಡಿ ಬಳಗ ಸಮನ್ವಿತ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಳನ ಅಂಸುವ ದಾಂಟಿ ಪೋಗುವ ಪೋಲು ಜನರಾಜಹಂಸ ನಡೆದನೇನೆಂಬೆ (ಅನಂಜ. ೯-೧೩೨). [< ಅಂಚು?]

ಅಂಹ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ. ೨. ಕಷ್ಟ. ೩. ಕೊರತೆ. [ಸಂ. ಅಂಹಸ್]

ಅಂಹತಿ (ನಾ). ದಾನ. [ಸಂ.]

ಅಂಹ್ರಿ (ನಾ). = ಅಂಘ್ರಿ. [ಸಂ.]

ಅಃ, ಅಃ (ಅ). ಸಂತೋಷ; ಅಶುಭ, ವ್ಯಥೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವಿಡಂಬನ ಸ್ಮರಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : “ಅಃ ಸಂಪ್ರದರ್ಶತೋಭನ ಪೇದ ವಿಸ್ಮಯೇಷು” (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ); ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಾಃ ಅಃ ಎಂಬೆರಡುಂ ವಿಸ್ಮಯ ವಿಡಂಬನ ವ್ಯಥನ ಸಂಸ್ಕೃ ರಿತಾರ್ಥದೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೦). (i) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ : ಅಃ ಒಳ್ಳೆತಾಯ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (ii) ಅಶುಭಕ್ಕೆ : ಅಃ ಪೊಲ್ಲದಾಯ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (iii) ವ್ಯಥೆಗೆ : ಪೆಜತೊಂದನೀವೆನೆಂದನೆ ನೊಂದಃ ಎಂದನೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೧೦೨); ಅಃ ಪಾತಕ ವಿಧಿಯೇ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ). (iv) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಅಃ ಜೋಡ್ಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೩ ಉದಾ); ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯನೀವನೆ ಅಃ ಪಿರಿದೀವಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೫೨). ಅಃ : (i) ಅಃ ಅಃ ಇಂದ್ರಚಾಪದ ಪಾಂಗಿನಿಂ ಪಲವಗೆವಣ್ಣದಿಂ ರಂಜಿಪ ಆ ಎನ್ನ ಪೊದೋಂಬಿದ ಸೊಬಗೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯-೨೯). (iv) ಅಃ ಏತಜೊಂದು ದಿದಿಯ ಬದಗಾಟಮೊ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೦-೧೬). (v) ವಿಡಂಬನಕ್ಕೆ : ಅಃ ರತಿಯಂ ಬಣ್ಣಸಲ್ಲೆ ಸಲ್ಲದ ನೀನೇ ತಜ ಕಾಮದೇವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭-೨೦). (vi) ಸ್ಮರಣೆಗೆ : ಅಃ ಎದ ಗೇಡಿಯನೆ ಮಜಿತೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೧೯).

ಅಕ್ಕ, ‘ಅಕ್ಕ’ ನೋ.

ಅಕ್ಕ (ನಾ). ಸುಖವಲ್ಲದ್ದು; ದುಃಖ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕಂಟಕ (ಗು). ೧. ಮುಳ್ಳಿಲ್ಲದ. ೨. ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದ; ಶತ್ರುಗಳಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಂಟಕ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗದ; ಅಲುಗದ; ಅಳ್ಳಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕಂಪಿತಶರೀರ (ಗು). ನಡುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳ; ಸ್ಥೈರ್ಯವುಳ್ಳ : ಪರಮಯೋಗಿಯರ್ಪಂದದಿಂದಕಂಪಿತಶರೀರರನಿದು ಜಲಾಶಯೋ ಪಾಂತದೊಳ್ ಬಕಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೭-೯೧). [ಅಕ್ಕಂಪಿತ + ಶರೀರ]

ಅಕ್ಕಚ (ನಾ). ೧. ಜುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದವನು; ಪಟ್ಟಿದಲೆಯವನು; ಬಕ್ಕ ದಲೆಯವನು. ೨. ಕೇತುಗ್ರಹ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕಚೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದಕಚೆಯಂ (ಎಕ. II, ೪೪೭; 1000). [< ಅಕ್ಕಚ? + ಅಯ್ಯ₁]

ಅಕ್ಕಟ ‘ಅಕ್ಕಟ’ ನೋ.

ಅಕ್ಕಟವಿಕಟ, ಅಗಟವಿಗಟ, ಅಗಡವಿಗಡ (ಗು). ೧. ಬಲು ದೊಡ್ಡ. ೨. ಘೋರ. (ನಾ). ೩. ನಿರೋಧ; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ : ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ

ಒಂದು ಅಕ್ಕಟವಿಕಟ ನಿರಂತರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಭಾ ವಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರು ಬರುವುದು ಅಪರೂಪ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೫೭). ಅಗಟ ವಿಕಟ : ೩. “. . . ಅವಳ ಗಂಡ ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಸೊಸೈಟಿಯ ಲೆಕ್ಕ ಮುಂದಿಡ್ತಾನೇನು ? ನಿನ್ನೆಲ್ಲ ಅಗಟವಿಗಟ”. ಅನಸೂಯಮ್ಮನವರೂ ರಾಜಣ್ಣನೊಡನೆ ದನಿಗೂಡಿಸಿದರು (ಮರಳ. ೫೭). ಅಗಡವಿಗಡ (ಕ).

[ಅಕ್ಕಟ (< ಸಂ. ಅಕ್ಕತ?) + ವಿಕಟ. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಟವಿಕಟ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಟವಿಕಟಮು, ಅಕ್ಕಟಾವಿಕಟಮು; ಮರಾ. ಅಕ್ಕಟಾವಿಕಟ, ಅಕ್ಕಟೋವಿಕಟ]

ಅಕ್ಕಟಾ ‘ಅಕ್ಕಟ’ ನೋ.

ಅಕ್ಕಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕೋಚವಾಗು; ಸುಕ್ಕು; ಸುರುಟಿಕೊ : ಚರ್ಮ ಬಿಸಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿ ಅಕ್ಕಟಾಯಿಸಿಹೋಯಿತು (ಸ್ವಾಂಡರ್).

[ಅಕ್ಕಟಾ + -ಇಸು. ← ಮರಾ. ಅಖಡಣೇಂ; ಹಿಂ. ಅಕ್ಕಡ್‌ನಾ]

ಅಕ್ಕಡಾ (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಜಿ; ಕೂದಲ ಸೂಜಿ : ಅಲ್ಲಿ . . . ಹೆಂಗಸರ ತುರುವಿನಲ್ಲಿ ಚುಚ್ಚುವ ಎರಡು ಮೂರು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅಕ್ಕಡಾ ಗಳೂ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಅಂಬಿಕ. ೧೨).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಂಕಡಾ, ಅಕ್ಕಡಾ]

ಅಕ್ಕಡಿ ‘ಅಕ್ಕಡಿ’ ನೋ.

ಅಕ್ಕಡಿತಕ್ಕಡಿ ‘ಅಕ್ಕಡಿತಕ್ಕಡಿ’ ನೋ.

ಅಕ್ಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?) : ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಣತನದಕಯ್ಯ ಅದ್ವಿಯಾಪಲ್ಲಿಯೊಳ್ ತುಣುಗೊಳೊಳ್ಳುತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾ ಗಮಂ. ೧೧೧-೩; 961). [ಅಕ್ಕ + ಅಯ್ಯ₁]

ಅಕ್ಕರ (ಗು). ೧. ಕೈಯಿಲ್ಲದ. ೨. ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕರ (ಅ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ : ಭಟ್ಟಿಗ್ಗೀ ಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ತೊನ್ನಿ ವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೬; ಸು. 450); ಮಿತ್ತಿ(ಮಿತ್ತಿ) ಗಳನು ನಿಧಿಕ್ಷೇಪಸಹಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಯ ಯೆ(ಯೊ)ಸಗೆ ಕಾಣಕೆಬೇಡುಂ ಗೊಳು ಅಕ್ಕರ ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಿ(ತ್ಯ)ತವಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. XXVII, ೧೬೨-೬೫; 1256); ಆ ಬಾಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಉಳ ಪೂರ್ವಾಯ ಅಕ್ಕರ ಅ(ಂ)ನ್ಯಾಯವನೂ ಕಾ[ದು ಸರ್ವ]ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಸೌಇ. IX-ii, ೪೦೯-೨೭; 1365). [ಸಂ. ಅಕ್ಕರಂ]

ಅಕ್ಕರಖಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸದ ಪಾಠಶಾಲೆ : ಅಕ್ಕರಖಂಡಿಕೆಗೆ ಮತ್ತರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಧರ್ಮೇತಕ್ಕೆ ಹತ್ತು (ಕಾ. II, ೧೬-೪೪; 1122). ‘ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕೆ’ ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕ (ಅಕ್ಷರ + ಖಂಡಿಕ)]

ಅಕ್ಕರಣ (ನಾ). ೧. ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕರಣವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕರಣಿ (ನಾ). ಸೋಲು; ಉದ್ದೇಶ ಭಂಗ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕರಣೀಯ (ಗು). ಮಾಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕರಾಸ್ತೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ (ದಕ) : ಅಕ್ಕ ಬದುಕಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಕರಾಸ್ತೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೋ (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೧೧೦); ಈಗ ಏನು ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿತೋ ಇಷ್ಟು ಅಕ್ಕರಾಸ್ತೆ ತೋರಿದರು (ಕಾಯಕ. ೮೫).

[< ಅಕ್ಕರೆ (< ಅಕ್ಕಜ್ಜಾ) + ಆಸ್ತೆ]

ಅಕ್ಕರಾಳವಿಕರಾಳ (ಗು). (ಉಕ) ಘೋರ : “ಲೇ ನೀಲಿ . . .” ಎಂದು ಆಕೆ ಗುಡುಗಿದಾಗ ಆಕೆಯ ಅಕ್ಕರಾಳ-ವಿಕರಾಳ ಅಕ್ಕತಿಗೆ ಹೆದರಿ ನೀಲವನ್ನ ಆ ಮಕ್ಕಳು ಚೀರಿಟ್ಟವು; ಆಳಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಬರಹಾ. ೯); ಅಕ್ಕರಾಳವಿಕರಾಳ ಪ್ರಾಣಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂತು (ಕಸಾಪ. ೧-೧೩೮).

[← ಮರಾ. ಅಕ್ಕರಾಳವಿಕರಾಳ]

ಅಕರುಣ (ಗು). ಗ. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ: ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಧಿತಕರುಣಾಕರುಣದಿಂದಜಹರಿಮುಖಾಮರರು
ಮುದದೊಳಮುದದೊಳಪರಂದೊಡೆ (ಬಸವ. ೪-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣ (ಗು). ಗ. ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಕರ್ಣನೆಂಬ ವೀರನಿಲ್ಲದ (ಸೈನ್ಯ
ಇತ್ಯಾದಿ). (ನಾ). ೩. ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣಹೃದಯ (ಗು). ಗ. ಕಿವಿ ಹೃದಯಗಳಿಲ್ಲದ; ಕಿವಿಯಿಂದ
ಕೇಳಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಿಸಿ ಅನುಭವಿಸಲಾರದ. ೨. ಹಾವಿನ
ಹೃದಯವುಳ್ಳ. ಗ, ೨: ಕವಿತಾವಿಷಯಮಕರ್ಣಹೃದಯನಸ್ತು ಜಡಾ
ತ್ವಂಗೇವದೋ (ಮಲ್ಲಿ. ೧-೩೬). [ಸಂ. (ಅ- + ಕರ್ಣ + ಹೃದಯ)]

ಅಕರ್ತ, ಅಕರ್ತಾರ (ನಾ). ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದವನು; ಕರ್ತನಲ್ಲದ
ವನು: ಇಷ್ಟಮಾಡಿದರೂ ಅಕರ್ತ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು
(ಹಸಾರ. ೬-೩೧, ಬೀಕ). ಅಕರ್ತಾರ: ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ಅಕ
ರ್ತಾರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೬). [ಸಂ. ಅಕರ್ತೃ]

ಅಕರ್ತವ್ಯ (ಗು). ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲದ; ಮಾಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ತಾರ 'ಅಕರ್ತ' ನೋ.

ಅಕರ್ತೃಕ (ಗು). ಕರ್ತೃವಿಲ್ಲದ; ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವನಿಲ್ಲದ: ಲೋಕಪ್ರಕಾರ
ಮಂತೆಂದೊಡೆ-ಅದಕರ್ತೃಕಮದಭರ್ತೃಕಮದಹಂಕೃತಮಂತದೂರ್ವ
ಮಧ್ಯಾಭೋಭೇದದಿರ್ನಿರ್ವಹದು (ಆನಂಪು. ೧-೬೬ ವ, ೬೭). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಮ (ನಾ). ಗ. ಕರ್ಮವಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದವನು.
೩. ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. [ಸಂ. ಅಕರ್ಮನ್]

ಅಕರ್ಮಕ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮಪದವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ (ಕ್ರಿಯಾ
ವಾಚಕ): ಉದಾ- ಇರು, ಹೋಗು ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಸಕರ್ಮಕ'
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವವನು.

[ಸಂ. ಅಕರ್ಮನ್]

ಅಕಲ (ಗು). ಭಾಗವಿಲ್ಲದ; ಅಖಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಕಲಂಕ, ಅಕಳಂಕ (ಗು). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಪಾಪ
ರಹಿತ. ಅಕಳಂಕ: 'ಅಕಳಂಕನೀತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಕಲವಿಕಲ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಬ್ಬು; ಗೊಂದಲ; ಕಸಿವಿಸಿ: 'ಕೊನೆಗೆ ಆ
ಮದುವೆಯಾಯಿತೆ?' ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಗೋಪಾಲನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಅಕಲವಿಕಲವುಂಟಾಯಿತು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೦೮). [ಅಕಲ? + ವಿಕಲ]

ಅಕಲಾಯ (ಗು). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ(?).

ಅಕಲಾಯವಾಗಿ = ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ: ಇದ್ದು ದು ಇದ್ದಹಾಗೆ
ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ತಾವು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವಾಗ ಅಕಲಾಯವಾಗಿ ಬಂದರೆ ಏಕೆ
ಬಿಡಬೇಕು (ಘಟೀಮು. ೨೬); ಅಕಲಾಯವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಲಕ್ಷ
ರೂಪಾಯಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ಯ?]

ಅಕಲಿನಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಪೆರ್ಗಡೆ ಅಕಲಿ
ನಿಯ್ಯಂಗಲ್ (ಎಚ್. XVI, ೭೮-೩೧; 1037). [ಅಕಲಿನಿಯ್ಯ + ಅಯ್ಯ]

ಅಕಲು 'ಅಕ್ಕಲು' ನೋ.

ಅಕಲುಗೇಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಅನಿವೇಕಿ.

[ಅಕಲು (< ಅಕ್ಕಲು) + ಕೇಡು + -ಇ]

ಅಕಲುಷ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲ. [ಸಂ.]

ಅಕಲುಷೆ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧಳು; ನಿರ್ಮಲೆ: ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಸಂಪನ್ನೆ
ಅಕಲುಷೆ ಯೆಳವಂದೂರ ದೇವಮ್ಮನು ಸಕಲ ಸಂಪದದೊಡನಿಹಳು
(ಹದಿಬ. ೧-೧೪). [ಸಂ. ಅಕಲುಷಾ]

ಅಕಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸು; ಉಪಾಯ

ಮಾಡು: ಅಕಲುಹಾಕಿ ತನ್ನ ಅಕ್ಕನ ಬಿಳಿಸೀರಿಗೆ ಸಾಬೂನು ಹಚ್ಚಿ
ಬೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ರುಮಾಲಿನಂತೆ ಶಿಸ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು
ಬಂದಿದ್ದ (ಎಳಕ. ೧೫).

[ಅಕಲು (< ಅಕ್ಕಲು) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಲು)]

5 ಅಕಲಿಕೆ (ಗು). ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಲ್ಲತಕ್ಕ (?):
ತಾಯ ಮಕ್ಕಳೊಳಗೆ ಆರೊಬರು ತಮಗೆ ಅಕಲಿಕೆ ಪಾಲು ಉಂಟೆಂದು
(ಸೌಹ. ೧೯೩೦, ಉಡುಪಿ. ೫೯೯-೫೩; 1465). [?. / ಹಿಂ. ಅಕೇಲಾ]

ಅಕಲ್ಯಾರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಅಕಲ್ಪ (ಗು). ಗ. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಲ್ಲದ. 'ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ).

10 ೨. ಯಾವ ಕಟ್ಟಳೆಗೂ ಒಳಪಡದವನು: ಪಾರ್ವತೀಪತಿ ಕಣ್ಣಪನ
ನೊಡನೊಡನೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಾಕಲ್ಪ ಕೇಳು ಚತುರ್ವಿಧದ ಪದವಿ
ಗಳು ಮೊದಲಹ ಸರ್ವಭೋಗ ಸುಖಂಗಳಂ ಕೊಡುವೆನು (ಬಸವ.
೧೮-೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] "ಮಂತ್ರಹೀನರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ಭಸ್ಮವೇ ಅಕಲ್ಪಭಸ್ಮ" (ಅಷ್ಟಾ. ೧. ೪). [ಅಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

15 ಅಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ಗ. ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲದ. ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಇದ್ದ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ:
ಅದರೆ ಅಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಈ ವಿಚಾರವೇ ಈಗ ಮತ್ತೆ ಅವರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬಂದು
ನಿಂತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಪಷ (ಗು). ಕಲ್ಪವಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧ. [ಸಂ.]

20 ಅಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). ಗ. ಅಶುಭ. ೨. ಕೇಡು. [ಸಂ.]

ಅಕಲೇರು (ಗು). ಕಲೇರು ಇಲ್ಲದ; ಬೆನ್ನುಮೂಳೆಯಿಲ್ಲದ (ಪ್ರಾಣಿ):
ಮೂಡಿತೊಂದಕಲೇರು ಕಶ್ಶಲ ಸರೀಸೃಪಂ ಮಂಜೆ ಮೈಗೊಂಡಂತೆ
ವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪-೩೮). [ಸಂ.]

ಅಕಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

25 ಅಕಸಾಲಿಕೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲಿಗ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕಸಾಲೆವಾಳು (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗೆ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ
(?): ಬಡ್ಡಗಿವಾಳ ಬಿಡ್ಡೋಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತೆ ೫ ಅಕಸಾಲೆವಾಳು ಬಾಳಿಗೆ
ಮತ್ತೆ ೫ (ಸೌಹ. IX-i, ೧೨೩-೨೬; 1059).

[ಅಕಸಾಲೆ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + ಬಾಳು (< ಬಾಚ್ಚು?)]

ಅಕಸ್ಮಾತ್ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಹಠಾ
ತ್ತಾಗಿ: ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅವರು ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದರು (ರೂಢಿ).

35 ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ = ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ; ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರ
ಬಂದು ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಆಧಾರಸ್ತಂಭವಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು
ತೀರಿಕೊಂಡರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೭); ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅವನೂ ಅವಳ
ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣು ಹಾಯಿಸಿದನು (ರಂಗರೋ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಕಸ್ಮಾತ್ತು (ಅ). = ಅಕಸ್ಮಾತ್. [ಸಂ. ಅಕಸ್ಮಾತ್]

ಅಕಳಂಕ 'ಅಕಲಂಕ' ನೋ.

40 ಅಕಳಂಕತನ (ನಾ). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ರಾಜರಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮತ್ತೆ
ಅವರಾಗಬೇಗೆಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಬೇಗೆಯ ಆಳವಿನಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮತ್ತೆ
ಸೊಡೆಗಂಜಲೇಕೆ? ಸುಖವ ಮಚ್ಚಿ ಆಖಿಳರೊಳಗೆ ಬೆರಸಿದ ಮತ್ತೆ
ಅಕಳಂಕತನ ಉಂಟೇ? ಇಂತೀ ಬಕಧ್ಯಾನಿಗಳ ಧ್ಯಾನ ಮಕರನ ಒಲುಮೆ
ಯಂತೆ (ನೋಳಿಮಾ. ೫೦-೨೦೭).

[ಅಕಳಂಕ (= ಅಕಲಂಕ) + -ತನ]

45 ಅಕಳಂಕನೀತಿ (ನಾ). ಗ. ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲದ ಸೌಂದರ್ಯ

ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ನಾಟೂರ ವಂಶೋದ್ಭವನಕಳಂಕ ನೀಂ . . . ಶ್ರೀಮದ್ವಾಚಿಯರಸಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೭೦-೫; 938). [ಅಕಳಂಕ (= ಅಕಲಂಕ) + ನೀಂ]

ಅಕಳಚಕಳ, ಅಕಳಸಕಳ (ನಾ). ಚಕ್ಕಲಗುಳಿ (*). ಅಕಳಸಕಳಿ (*). [ಅನ್ಯ. ?]

ಅಕಳಸಕಳಿ 'ಅಕಳಚಕಳ' ನೋ.

ಅಕಳಸಕಳ, ಅಕಳಾಸಕಳಾ (ಅ). (ಉಕ) ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ (?): ಕಕ್ಕಾ ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ, ಅಪ್ಪ ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಲ್ಲಿ ಏನು ಅಕಳಸಕಳ ಅಂದರೂ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮). ಅಕಳಾಸಕಳಾ: ಅವ ನಾರೋ ಕನ್ನಡ ಶಾಲಾಮಾಸ್ತರನಂತೆ - ನನ್ನನ್ನು ಅಕಳಾಸಕಳಾ ಬೈದು ಬಿಟ್ಟು (ಹನ್ನೊಂದ. ೧೩೫). [ಅನ್ಯ. ?]

ಅಕಳಾಸಕಳಾ 'ಅಕಳಸಕಳ' ನೋ.

ಅಕಳತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು: ಕೆಜಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದೋರ್ ಅಕ ಕಳತಿಗಳ ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ಅಲ್ಲಗನು ದಾಟುಗನು ಸಪುತ್ರರ್ಕಳ (ಎಕ. XVI, ಸಾವಗ. ೧೨-೬; 754). [?]

ಅಕಾಂಡ (ಗು). ೧. ತಾಳು ಇಲ್ಲದ (ಮರ ಇತ್ಯಾದಿ). ೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ; ಅಕಸ್ಮಿಕ. [ಸಂ.]

ಅಕಾಂಡಜಳದ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಮೋಡ: ಕೆಲದ ಪುಂಡರೀಕ ದೋಳ ಮಂಡಳಿಸಿದ ಮರಾಳಮಂಡಳಿಗಕಾಂಡಜಳದ ಮಂಡಳಶಂಕೆಯಂ ಭೋಂಕನಾಗಿಸಿ ಮೇಗಣ್ಣ ಪಾಟುಸಿ ಪರಕಲಿಸಿ ಪಾಡುವ ಪಜಮೆವಜುಗಳಿಂ (ರಾಜಶೀ. ೨-೭೬ ವ). [ಅಕಾಂಡ + ಜಳದ (= ಜಲದ)]

ಅಕಾಂಡತಾಂಡವ (ನಾ). ೧. (ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಆಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದವು ಗಳ) ಅಪ್ರಕೃತವೂ ಅಸಂಬಂಧವೂ ಆದ ಪ್ರದರ್ಶನ: ಅಕಾಂಡ ತಾಂಡವಾರಂಭ ಶಾಂಡ ಶಿಖಂಡಿ ಮಂಡಳಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೪ ವ). ೨. ಹುಚ್ಚು ಕುಣಿತ. ೩. ರೇಗಾಟ (ಉಕ): ಮೊದಲೇ ಸತ್ಯಸಂಗತಿ ಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅಕಾಂಡತಾಂಡವವಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೪೩).

[ಅಕಾಂಡ + ತಾಂಡವ]

ಅಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಆಗುವ ನಿರ್ಜರೆ: ಚಾರಣರೋಧ. . . ಮಲ ಧಾರಣ ಪರಿತಾಪಾದಿ ಪರೀಷದಂಗಳ ಸ್ವೇಚ್ಛಾರಹಿತ ನಿರ್ಜರಣಕಾರಣ ಮಪ್ಪುದಪಿಂ ಅಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೩).

[ಸಂ. ಅಕಾಮನಿರ್ಜರಾ (ಅಕಾಮ + ನಿರ್ಜರಾ)]

ಅಕಾಮಿಕೆ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸಕಳಪರಿಗ್ರಹಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಮಿಕಂ ಯೋಗಯುಕ್ತನಿಪಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೭೯). [ಸಂ.]

ಅಕಾಯ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಶರೀರಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದ: ಶಿವತತ್ತ್ವವೊಂದರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳದಾಗಿ ಮಿಗೆ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೋದಂಥಾ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವಜೊಡತಣ ಸಂಗವುಳ್ಳಾತನು ಅಕಾಯನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿಹನು (ಕೈವಟೀ. ೪೧). 'ಅಕಾಯಚರಿತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಶರೀರಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಕಾಯದೊಳಗೆ ಅಕಾಯವಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾಸಾ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಕಾಯಚರಿತ (ಗು). ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ವರ್ತಿಸುವ: ಅವ ಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ನೀನವಗ್ರಹಿಸಿದ ಕಾರಣ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ, ನಿಮ್ಮ ಶರಣನು. ಅಕಾಯಚರಿತನಾಗಿ (ಮಹಾಸಾ. ೧೧೯).

[ಅಕಾಯ + ಚರಿತ]

ಅಕಾಯಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಸ್ಥಲ: ಮಾಹೇಶ್ವ

ರಂಗಿ ಲಿಂಗಕಾಯಮುಫನದಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ನಿರ್ದೇಹಭಾವವು ಹೇಗೆ ಹಿಂಗೆಂಬ ಅಕಾಂಕ್ಷಾವುಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಮುಂದೆ ಅಕಾಯಸ್ಥಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು (ಕೈವಟೀ. ೪೦). [ಅಕಾಯ + ಸ್ಥಲ]

ಅಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅ. [ಸಂ.]

ಅಕಾರಣ (ಗು). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ; ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕಾರಣಂ (ಅ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ: ನಿಮಗಿಂತು ಸಾವುಮೇತಜದಿನಕಾರಣಂ ನೆಜೆಯೆ ಸಂಭವಿಸಿದುದೊ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಗದಾಯು. ೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಅಕಾರಪ್ರಣಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿಯ ಅಕಾರ; ಓಂಕಾರದ ಮೊದಲ ಅಂಶವಾದ ಅಕಾರ: ಓಂಕಾರ ಪ್ರಣಮದ ತಾರಕಾ ಕೃತಿ ಮತ್ತು ದಂಡಕಾಕೃತಿಗಳು ಅಕಾರಪ್ರಣಮದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಡುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೧೯೧).

[ಸಂ. ಅಕಾರಪ್ರಣವ (ಅಕಾರ + ಪ್ರಣವ)]

ಅಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಉದಾ— ಮನುಷ್ಯ, ನೆಲ ಇತ್ಯಾದಿ.

[ಅಕಾರ + ಅಂತ್ಯ]

ಅಕಾರಾಂತತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಕಾರಾಂತತಾ]

ಅಕಾರಾಂತತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅಕಾರಾಂತತೆ. [ಸಂ.]

ಅಕಾರ್ಯ₁ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ. [ಸಂ.]

ಅಕಾರ್ಯ₂ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೆಲಸ. 'ಅಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತ' ಪರಾ. [ಅ₂ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು.

೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು. ೧, ೨: ಬಹುವಕ್ರಂ ಪದ್ಯ ಗಬ್ಬಂ ದನುಜಗುರು ಗುರುದ್ವೇಷಿ ಜೀವಂ ಸುರಾಧೀಶಹಿತಾತ್ಮಂ ಸುಪ್ರ ವೃದ್ಧೋದ್ಭವನೆನಿಪವನುಂ ತಾನಕಾರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಮಹಿಯೊಳು ಪೋಲ್ವನ್ನನಾವಂ ತನಗೆನೆ ನೆಗಲ್ಲಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೪೦-೫೬; 1198). [ಅಕಾರ್ಯ_{1,2} + ಪ್ರಯುಕ್ತ]

ಅಕಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ; ಸರಿಯಲ್ಲದ ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಕಾಲಫಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣು.

[ಅಕಾಲ + ಫಲ]

ಅಕಾಲಮರಣ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ, ಅಲ್ಪಾಯುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಉಂಟಾಗುವ ಸಾವು. [ಅಕಾಲ + ಮರಣ]

ಅಕಾಲವರಿಷ (ನಾ). = ಅಕಾಲವರ್ಷ ೨: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಕಾಲವರಿಷ ಭಟಾರಾ ಪಿಠುವಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. VI, ೧೯೦-೧; 765).

[ಸಂ. ಅಕಾಲವರ್ಷ (ಅಕಾಲ + ವರ್ಷ)]

ಅಕಾಲವರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ.

೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅಕಾಲ + ವರ್ಷ]

ಅಕಾಲವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಕಾಲವರ್ಷ ೧. [ಅಕಾಲ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಕಾಲಿಕೆ (ಗು). ಯುಕ್ತವಲ್ಲದ ಕಾಲದ: ನೀವು ಈಗ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಅಕಾಲಿಕವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕಾಲೀನ (ಗು). ಯುಕ್ತವಲ್ಲದ ಕಾಲದ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ: ಅಕಾಲಕ್ಕುತ್ತವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳೇ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವೃತ್ತಿ ತತ್ತ್ವವೇನೂ ಅಕಾಲೀನವಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಅಕಾಳಿ 'ಅಕ್ಕಾಳಿ' ನೋ.

ಅಕಿಂಚನ (ಗು). ೧. ಏನೊಂದೂ ತನ್ನ ಬಳಿ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ).
 ೨. ತೀರ ಬಡವ. [ಸಂ.]
 ಅಕಿಂಚನಜೀವನ (ನಾ). ತೀರ ಬಡತನದ ಜೀವನ; ದರಿದ್ರ
 ಜೀವನ: ರಾಜ್ಯವನಾಳಬಲ್ಲವನು ಈ ಅಕಿಂಚನಜೀವನವನು ಬಯಸು
 ವನಲ್ಲ (ನವರಾ. V, ೧೯). [ಅಕಿಂಚನ + ಜೀವನ]
 ಅಕಿಂಚನತೆ (ನಾ). = ಅಕಿಂಚನತ್ವ. [ಸಂ. ಅಕಿಂಚನತಾ]
 ಅಕಿಂಚನತ್ವ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಬಡತನ. ೨. [ಜೈನ] ಜೈನ
 ಯತಿಗಳ ಒಂದು ವ್ರತ. [ಸಂ.]
 ಅಕಿಂಚಿತ್ತರ (ಗು). ೧. ಏನನ್ನೂ ಮಾಡದ: ಅಲ್ಪಿರ್ಷ ಮಹಾನಾಗಂ
 ಆತನ ಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅಕಿಂಚಿತ್ತರನಾಗಿ ನಾಗಶಯನದೊಳ್
 ಪಟ್ಟಿದುರ್ (ಚಾವುತ. ೬೮-೨೦). ೨. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಒದಗದ;
 ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ. [ಸಂ.]
 ಅಕೀಕ (ನಾ). ಗೋಮೇಧಿಕ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ರತ್ನಶಿಲೆ: ಅಕೀಕವು
 ಗೋಮೇದದ ಅವಾಂತರ ಜಾತಿಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೬).
 [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಕೀಕ್. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಿಕ್ಕಲ್; ತುಳು. ಅಕ್ಕೀಕ]
 ಅಕುಟಿಲ (ಗು). ೧. ಡೊಂಕಲ್ಲದ; ವಕ್ರವಲ್ಲದ. ೨. ನೇರವಾದ;
 ಮೋಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]
 ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣ (ನಾ). ೧. ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸು.
 ೨. ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸು ಉಳ್ಳವನು. 'ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣ
 ತನ' ಪರಾ. [ಅಕುಟಿಲ + ಅಂತಃಕರಣ]
 ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಸ್ಥಿತಿ:
 ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣತನ ಬಾಧಕವಲೇ ಗರುವಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೪೪).
 [ಅಕುಟಿಲಾಂತಃಕರಣ + -ತನ]
 ಅಕುತೋಭಯ (ಗು). ೧. ಎತ್ತಣ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲದ (ಸ್ಥಿತಿ, ವ್ಯಕ್ತಿ
 ಇತ್ಯಾದಿ). (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ: ನಿಜದಕುತೋಭಯದ ಗತಿಯ
 ಒಲುವ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ನೃಪ ನಿರ್ಮಲ ಸುನಿಶ್ಚಿತಯೋಗವಿದಲಾ ಜಲಜ
 ನಾಭನ ನಾಮಕೀರ್ತನವೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೧೬).
 [ಸಂ. (ಅ- + ಕುತಃ + ಭಯ)]
 ಅಕುತೋಭಯನಿವಾಸ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನ: ಖಟ್ಟಾಂಗಾಖ್ಯವರ
 ರಾಜರೂಪಿ... ಅಕುತೋಭಯನಿವಾಸವ ಬೆರಸಿ ನಿಜಸುಖಪೂರ್ಣನಾ
 ದನು (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೧೯). [ಅಕುತೋಭಯ + ನಿವಾಸ]
 ಅಕುಪಿತ (ಗು). ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]
 ಅಕುಪ್ಯ (ನಾ). ಹೀನವಲ್ಲದ ಲೋಹ; ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿ. [ಸಂ.]
 ಅಕುಲ (ಗು). ಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಹೀನಕುಲದ. [ಸಂ.]
 ಅಕುಲಜ (ನಾ). ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು; ಹೀನಕುಲದ
 ವನು: ಕುಲಜನಾಗಲಕುಲಜನಾಗಲಿ ಜಲರುಹಾಕ್ಷನ ನಾಮಕೀರ್ತನ
 ದೊಳಗೆ ಬದುಕುವನಾವನಾತನೆ ಸುಕೃತಿಯೆಂಬವನು (ಕುವ್ಯಾ. ಉ.
 ೩-೧೨೩). [ಸಂ.]
 ಅಕುಲೀನೆ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವಳು; ಹೀನಕುಲ
 ದವಳು. ೨. ಭೂಮಿಯ ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದವಳು. ೧, ೨: ಮಲಯ
 ಮೇಖಲೆಯಂತೆ ಚಂದನಪಲ್ಲವಾವತಂಸೆಯುಂ... ದಿವ್ಯಕಾಂತೆ
 ಯಂತಕುಲೀನೆಯುಂ... ಯಕ್ಷಾಧಿಪತಿಸ್ತ್ರಿಯಂತಳಕೋದ್ಭಾಸಿಯೆನಿಸಿ
 ದೇವುಂಜವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶುದ್ಧಕಂ ನೋಡುತ್ತ
 ಮತಿವಿಸ್ಮಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾದಂಪು. ೪೯).
 [ಸಂ. ಅಕುಲೀನಾ (ಅ- + ಕುಲೀನಾ; ಅ- + ಕು + ಲೀನಾ)]

ಅಕುಶಲ (ಗು). ೧. ಕೌಶಲವಿಲ್ಲದ. ೨. ಅಮಂಗಳವಾದ [ಸಂ.]
 ಅಕೂಪಾರ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಅಮೆ. ೩. ಅದಿಕೂರ್ಮ.
 ೪. ಸೂರ್ಯ. ೫. ಕಲ್ಲಿನ ಮೊರಡಿ; ಬಂಡೆ. [ಸಂ.]
 ಅಕೂಬಾರ (ನಾ). = ಅಕೂವಾರ ೧: ಈ ಬಹಳ ರತ್ನರಾಜದಕೂಬಾರಾ
 5 ವೃತಧರಿಯಾ ಕೃತಿರತ್ನಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯೆನಿಸಿದುದೆನೆ (ಲೀಲಾಮ. ೧೪-೧೪೫).
 [ಸಂ. ಅಕೂವಾರ]
 ಅಕೃತ (ಗು). ೧. ಮಾಡಲ್ಪಡದ; ಮಾಡಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೃತಕವಲ್ಲದ.
 (ನಾ). ೩. ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲದ ಅಡಿಗೆ. ೪. ಲೋಹದ ಅದಿರು ಮುಂತಾ
 ದವು. [ಸಂ.]
 ಅಕೃತಕ (ಗು). ಕೃತಕವಲ್ಲದ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ. [ಸಂ.]
 ಅಕೃತ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟ
 ಕೆಲಸ. [ಸಂ.]
 ಅಕೃತ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದ; ಕೃತಕವಲ್ಲದ; ಸಹಜ.
 ೨. ಮೋಸವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ; ನಿರ್ವಂಚನೆಯಾದ. [ಸಂ.]
 ಅಕೃಷ್ಣ (ಗು). ಉಳದ; ಬೇಸಾಯ ಮಾಡದ. 'ಅಕೃಷ್ಣಪಚ್ಯ'
 15 ಪರಾ. [ಸಂ.]
 ಅಕೃಷ್ಣಪಚ್ಯ (ಗು). ಉತ್ತು ಬೇಸಾಯ ಮಾಡದೆ ಬೆಳೆಯನ್ನು
 ಕೊಡುವ (ಭೂಮಿ): ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಸಮಕ್ಷಯದೊಳ್ ಪ್ರಜಾಜೀವನೋ
 ಪಾಯಹೇತುಗಳಕ್ಕಪ್ಪಪಚ್ಯಂಗಳಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯-೭೨ ವ); ಮದನ
 ಕ್ಷೇತ್ರಮಕ್ಕಪ್ಪಪಚ್ಯಮಿದು ಕಣ್ಣೆಟಿಕ್ಕನಾಯಾಸಲಬ್ಧಿ... ಎನೆ ಚೆಲ್ಲಾ
 20 ದತ್ತು ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೮೫).
 [ಸಂ. ಅಕೃಷ್ಣಪಚ್ಯ (ಅಕೃಷ್ಣ + ಪಚ್ಯಾ)]
 ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ.
 ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದವನು; ಪಾಪ ಮಾಡದವನು:
 25 [ಸಂ. ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮನ್ (ಅಕೃಷ್ಣ + ಕರ್ಮನ್)]
 ಅಕೂ 'ಅದಿಕೂಳ್' ನೋ.
 ಅಕ್ಕಿ, ಅಕ್ಕಿ, ಅಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ: ತಮ್ಮ
 ಕ್ಷನಂ ಕಾಣಲ್ ಪೋದಾತಂ (ಪಂ ಸ ಭಾ. ೮-೫೮ ವ); ತಮ್ಮಕ್ಕನತ್ತಿಮ
 ಬೈಯಲ್ಲಿಗೆ ಗುಂಡಮಬ್ಬಿ ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೧-೪೬ ವ); ಆತನ ಅಕ್ಕ ಸಿರಿ
 30 ಯಬ್ಬೆ ಪರಲೋಕವಿನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಎ ಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೬-೬;
 1008); ಹಿಂಗದೆಯಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಪುರಾಂಗನಾಜನವೈದಿ
 ದುದು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೨೨); ಅಕ್ಕನ ಹಗೆ ಭಾವನ ನಂಟು (ಗಾಡ); ಅಕ್ಕನ
 ಬಂಗಾರವಾದರೂ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಬಿಡ (ಗಾಡ). ೨. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ)
 35 ಹೆಂಗಸು: ಗಾಂಧಾರಿವೆಸರಿನಕ್ಕಂಗಳು ತಾಂ (ಪುಣ್ಯಾ. ೨-೪೬);
 ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು
 ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ
 ಮಾತು (ಅವ್ವ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ): ಅಕ್ಕ ಪೇಟಾರೊಳಿಂ ನುಡಿವೋ
 ಬೇಸಜಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೧); ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದಿಸುಮಲ್ಲಿರದಕ್ಕನ ಬರ್ಪ
 ಬಟ್ಟಿಯಂ ನೋಡುವಮೇಟುಮೆಂದು (ಕಾದಂಪು. ೯೫); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನಂ
 ತಾರೀ ಜಗದೊಳಡಬಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೮); ಬನ್ನಿರೆ ಅಕ್ಕಗಳು,
 40 ಹೋಗಿರೆ ಆಲದ ಮರಕ್ಕೆ! (ಬಸವ. ೫೬೨); ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ ಅಕ್ಕಯ್ಯ
 ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨); ತರಳೆ ನಿನ್ನಂ ನಂಬಿ
 ಹೋದಪೆವಕ್ಕ ಚೆನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೧೪-೩); ಅಕ್ಕ ಬಪ್ಪನು ಬಿಡು ಸೇಜಗ
 (ಭರತ. ೩೬-೩೫). ೪. ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅವ್ವ,
 45 ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು: ಉದಾ—ನಂಬಿಯಕ್ಕ,
 ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕ, ರಾಮಕ್ಕ. ೫. ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಗಂಡಸರ

ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಾರಕ್ಕ ಅರಸರ್ ಬನಮಾ (ವಾ)ಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಚಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಚ್. VI, ೧೬೩-೧; 780). ಅಕ್ಕ : ೧. ಬೆರಲ್ಲೊಪ್ಪಿದುವಾಯಕನಂಘ್ರಿಯುಗಳ ಪಲ್ಲವದಿ (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೪). (ಮೋಹತ. ೧೩-೩೬, ೨೪-೧೯, ೨೫-೫, ೩೧-೨೧, ೩೩-೫೨, ೩೩-೬೩, ೪೦-೨೬ ನೋ) [ಅ + ಅಕ = ಆಯಕ]; ನಿರುತ್ತದಿಂದ ವರು ಶುಚಿಯಾಗಿ ಹಾಸುತಲಾಯಕನ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬಳಕ್ಕಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೮-೬೬); ಮುಪ್ಪೊಳಲ ಜೈಸಿದ ಸದಾಶಿವನ ಪತ್ನಿಗಂತಃಕರಣದನ್ನೆಯಾಯಕನೆನಿಪ್ಪುದನುದಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸಾಂಪಘ. ೧೩-೪೦) [ಈ + ಅಕ = ಈಯಕ]. ಅಕ್ಕಳ್ : ೧. 'ಅಕ್ಕಳ್ಳ' ಪರಾ. ೨. : ಸೂಳೆಯರ ನೆಗಟ್ಟಿ ನಾಡೆ ತನಗಟ್ಟಿ ದಲಕ್ಕಳೆ ಸೂಳೆಯಾಗಳೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪); ಕೊಂತಿಮಾದೇವಿಗಮೊಂದುತ್ತರಮಾದಳ್ ಕಣ್ಣಂಬೆತ್ತಕ್ಕಳೆ [ಸಾಂ. ಕ್ಕನೆ, ಕಳೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೫). IP ಬಹುವ. ಅಕ್ಕಂಗಳ್, ಅಕ್ಕಗಳು, ಅಕ್ಕಂದಿರ್, ಅಕ್ಕದಿರು, ಅಕ್ಕನವರು ಇತ್ಯಾದಿ. IP ಗೌರವವನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ, ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ, ಅಕ್ಕವ್ವ ಮುಂತಾದ ಸಮಾಸ ರೂಪಗಳೂ ಉಂಟು.

ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯ ಕಲ್ಲು = ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿರುವ ಎರಡು ಕಲ್ಲುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದು, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದು. ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯ ಕಟ್ಟಿ = ಜೋಡಿಜೋಡಿಯಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟಿಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದು, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದು : ಈಶಾನ್ಯದಲು ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯ ಕಟ್ಟಿಯ ಒಳಗೆರೆಯೊಳಗಣ ಗುಡ್ಡದ ಪಡುವಣ ಕೋಡುಗಲ್ಲೇ ಗಡಿ (ಎಚ್. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧-೩೭; 1431).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಕ್ಕಾ, ಅಕ್ಕೈ, ಅಕ್ಕನ್, ಅಕ್ಕಾಳ್; ಮಲ. ಅಕ್ಕ; ತುಳು. ಅಕ್ಕ, ಅಕ್ಕ; ಕೊಡ. ಅಕ್ಕ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕ; ಕೋಲಾ. ಅಕ್ಕಾ ಬಾಯೀ; ಗೊಂಡಿ. ಅಕ್ಕಾ, ತಕ್ಕಾ. / ಸಂ. ಅಕ್ಕಾ = ತಾಯಿ, ಅಕ್ಕಾ = ಜ್ಞೇಷ್ಠಭಗಿನಿ; ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕಾ = ಸಹೋದರಿ]

ಅಕ್ಕ (ನಾ). ಏನಶಿ ಎಂಬ ಮರ : ಅಕ್ಕ (ಏನಶಿ) - ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಂಚುಳ್ಳ ಹಳಗಿ; ಅದರಿಂದ ಹರಿವಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕರ್ಣಾ. ೩೫). [?]

ಅಕ್ಕಕ್ಕ (ಅ). ದುಃಖವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ : ಚಿಕ್ಕವಂ ಕಂಬನಿಗಳುಗುತಿರೆ ಬಿಕ್ಕಬಿಕ್ಕಿಯುತ್ತು ಹೋ ಅಕ್ಕಕ್ಕಯನುತಂ ಬಟ್ಟಲಂ ಕೈಯಿಂದ ಮುಚ್ಚುತ (ಬಸವ. ೫೦-೭).

[ಅಕ್ಕ₁ + ಅಕ್ಕ₁]

ಅಕ್ಕಕ್ಕನೆ (ಅ). ನೆಟ್ಟನೆ; ಹಿಂದು ಮುಂದೆ ನೋಡದೆ (ಉಕ): ಸುಖ ದುಃಖಮಿಶ್ರಿತ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಅಕ್ಕಕ್ಕನೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ಅವಳು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಮುಳ್ಳುಬೀ. ೪). [?]

ಅಕ್ಕಚ್ಚಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ ೧. 'ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು' ಪರಾ.

[< ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು₁ + -ಅಲು (< -ಅಲ್)]

ಅಕ್ಕಚ್ಚಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗೌರವದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. [ಅಕ್ಕ₁ + ಅಚ್ಚಿ. || ತಮಿ. ಅಕ್ಕಿಚ್ಚಿ]

ಅಕ್ಕಚ್ಚು 'ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಚ್ಚು ನೀರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು : ಅನಳಿದ್ದರೆ ಅಕ್ಕಚ್ಚು ನೀರನ್ನಾದರೂ ಅಮೃತವೆಂದೆಣಿಸಿ ಕುದಿಯಬಲ್ಲೆನೆಂದೆ (ಸೀತಾರ. ೯). [ಅಕ್ಕಚ್ಚು (< ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು₂) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಕ್ಕಜ್ಜಿ 'ಅಲ್ಪಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಭಯಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಬೆರಗು;

ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ : "ಅಕ್ಕಜಮೆಂದು ಸೋಜಿಗದೋಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೯೦); ಮಕ್ಕಳು ಪುಟ್ಟದ ಪದದೊಳು ಬೆಕ್ಕಸವಟ್ಟಿದ ಮತ್ಕರಂ ಕಂಡಾಗಳು ಚಿಕ್ಕನೆಯವರ ಹೃದಯದೊಳಿದಕ್ಕಜಮಂ ಕಳೆದು ಕೀರ್ತಿಯಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದಂ (ಪುಣ್ಯಾ. ೧೦-೧೦); ಬಿಲುಜೇವೊಡೆಯ ರವದಕ್ಕಜದ ಕಾಲಾಳೊದಗಿತು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪); ತನು ರೋಮದಿಕ್ಕೆಯೊಳನಂತತ ಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂಗಳಕ್ಕಜಮನಲ್ ತಾಳ್ವರುಂಟಿ (ನಂದೀಮಾ. ೧೦-೫೦). ೨. ಅಧಿಕ್ಯ; ಅತಿಶಯ : ಅಕ್ಕಜದ ತೋಕಾಗ್ನಿಯಿಂ ಮೊಗಂ ಬಾಡು ತಿರೆ (ಮನುಜೋ. ೨೧೯-೨೧); ಶಕ್ರ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯವನು ಮುನಿಶಕ್ರ ವಂದಿತನೊಡು ವಿಸ್ಮಯದಕ್ಕಜವು ತಾನಿಲ್ಲದೇ ತನ್ನೊಳಗೆ ನಸುನಗುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೮-೧೫). ೩. ಪ್ರೀತಿ : ದ್ವಿಜನಿಕರಂ ಧಾತವನಕ್ಕಜದಿಂ ಮೇಲ್ವಿಡಿದು ಪೋಪ ತೆಜದಿಂದಾಗಳು ದ್ವಿಜನಿಕರಂ ಧಾತವನಕ್ಕಜದಿಂ ಮೇಲ್ವಿಡಿದು ಪೋದುದೀಕ್ಷಿಸೆ ಭೂಪಂ (ನಳಚಂ. ೫೨೯); ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ ತ್ರಿವರ್ಗಸಾಧನದಕ್ಕಜದ ಭಾಮಿನಿಯುಮಿಲ್ಲ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೩-೬೪); ಅಕ್ಕಜನ ಮಾಡದಿವಂ ನಿನ್ನ ಮೈವಳಿಗೆ ತಕ್ಕನಲ್ಲಂ . . . ಎಂದು . . . ಅವಳ ದೂತಿಕೆ ನುಡಿದಳವನಂ ಜಜಿದು ಪೊಗಳೊಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೫).

[? / ತೆಲು. ಅಕ್ಕಜಮು = ಅಶ್ಚರ್ಯ; ಕುಣ. ಅಕ್ಕಜ ಆನ = ಭಯಾಶ್ಚರ್ಯಗಳಿಂದ ಮೂಕನಾಗು]

ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್, ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದು; ವಿಸ್ಮಯಪಡು : ಎಕ್ಕಟಗನಿರವಿಂಗೆ ಮೂಜಗವಕ್ಕಜಂಗೊಳಿಸಿದನನು ಪಮಯೋಗನಿಷ್ಠೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೧೪); ಅಕೂಪಾರದ ಬೆಡಗ ನೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಸೀತಾರಾಮನಕ್ಕಜಂಗೊಂಡೊರೆದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೩೧).

ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್ : ರೂಢಿಗಚ್ಚರಿಯಾದ ಬಾಲಕ್ರೀಡೆಗಕ್ಕಜಗೊಂಡು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೩೪); ಠಕ್ಕು ಮಾಯಾತನಕ್ಕಜಗೊಂಬೆನೊ . . . ಸಿರಿ ವಿಜಯವಿಶಲ (ವಿದಾಕ್ಕ. ೧೫೫-೩). [ಅಕ್ಕಜ್ಜ + ಕೊಳ್ಳ₁]

ಅಕ್ಕಜಂಬಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್ : ವರಮುನಿಪ ನೋಡಿದಾ ಸ್ಥಿತಿಮಯಭಿತ್ತಿಯೊಳು ಸ್ಫುರಿಸುತೊಪ್ಪಿರ್ಪ ಬೆಳ್ಳುಪುರಿಗೆಗಳನೆಂದು ಕರಮಕ್ಕಜಂಬಟ್ಟಿದಾವ ವಾರಾಂಗನೆಯ ಮನೆಯೊಯನುತ್ತು ಸುರ್ದನು (ರಾಘವ. ೭-೭೯). [ಅಕ್ಕಜ್ಜ + ಪಡು₁]

ಅಕ್ಕಜಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು (?): ಮುಂಬರಿದು ಮೊಟ್ಟಿ ತದಂಘ್ರಿಯ ರೇಣುವಕ್ಕಜಂಬೊರೆಯದ ರಕ್ಕಪೊಟ್ಟಿನಿಸಿರಲ್ಕೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೯೮). [ಅಕ್ಕಜ್ಜ + ಪೊರೆ₁]

ಅಕ್ಕಜಂಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಲಕ್ಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪೊನ್ನ ರಾಸಿಗಳುಕ್ಕುತಿರೆ ಬಿಜ್ಜಳನು ನೋಡುತ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಕ್ಕಜಂಮಿಕ್ಕಲುಗಿ ಸುತ ಶಿರವ (ಬಸವ. ೫-೬೧). [ಅಕ್ಕಜ್ಜ + ಮಿಗು]

ಅಕ್ಕಜಗೊಳ್ 'ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಕ್ಕಜಮೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಜಂಗೊಳ್ : ಭೂಪಾಲ ಜಗತ್ತಾಲಂ ಕೇಳುವನಾ ಪೊಗಸಿನೊಳೆ ಕರಸಿ ಮುನ್ನವೆ ಬರೆದಾ ಪರಿಯಂ ತಾನಾಗಳೆ ಬರೆಯಿಸಿಯಕ್ಕಜಮೆಯ್ದಿದನು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೭೧).

[ಅಕ್ಕಜ್ಜ + ಎಯ್ದು₁]

ಅಕ್ಕಜವಗೆ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ರೀತಿ : ಬೆಕ್ಕಸದೊಳಾಲಿಸಿತೊ ಅಕ್ಕಜವಗೆಗೆ ತೆಕ್ಕನುಕ್ಕಿದಾನಂದದೊಳ್ ತೇಲಿ ಸುಗ್ರೀವಭಟಸಮಿತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೩೨-೧೨೦). [ಅಕ್ಕಜ್ಜ + ಬಗ್ಗೆ₁]

ಅಕ್ಕಜೋಗಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಟಿಗ. ೫೮-೧೧೭೨).

[ಅಕ್ಕಜೋಗಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಕ್ಕಟ, ಅಕಟ, ಅಕಟಾ, ಅಕ್ಕಟಾ (ಅ). ೧. ವಿಷಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, 'ಅಯ್ಯೋ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ, ಶಬ್ದ : "ಅಕ್ಕಟ ವಿಷಾದೇ"

(ಭಾಷಾಭೂ. ೨೫೪); ದಯೆಯಿಂದಕ್ಕಟೆ ಆಯೋ ಎಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೪); ಅರಗಿನ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವರುರಿದಕ್ಕಟೆಯೋ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೭); ಸಂಚಪಾಂಡವರ ಶಿರಗಳಂ ನೆಪ್ಪಿ ವಿಚಾರಿಸದಕ್ಕಟೆ ಕೊಂಡುಬರ್ಪುದೇ (ಗದಾಯು. ೯-೩೩). ೨. ಅಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ: "ಅಕ್ಕಟೆಮೆಂದೆನಲ್ಲಿ ಬಿಸವಂದದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಪ. ೫೦); "ಅಕ್ಕಟೆಯೆನಿಪ್ಪುದಾಶ್ವರ್ಯಪದಂ" (ಚತುನ. ೧೦೨); ಅಕ್ಕಟೆ ಸಗ್ಗ ಮಿದಿರಂ ಬಂದುದು (ಸಂಚತಂ. ೧೫೭-೭). ೩. ಅಸೂಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ (ಚತುನ. ೩. I, ೮೬). **ಅಕ್ಕಟೆ**: ೧. ಆಯೆಡೆಗೆ ಬಂದನಕಟೆಂದು ತಡವರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೫); ತೀರಿತನ್ನೇನಕಟೆ ಪಾಂಡವವೀರರುಬ್ಬಿ. . . ಅಕ್ಕಟೆನ್ನಾರು ಕಾವವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೫೮). ೨. ನುಸುಗಲಾಕಿದರಕಟೆ ದಿಗ್ಗಜ ಘಸಣಿಗೊಂಬುದೆ(ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೦-೫೦). **ಅಕ್ಕಟಾ**: ೧. ಸೂಚಿ ಹೋದುದು ನಗರಿ ಖಳಗೆ ಮಾಜಿ ದರು ಪಟ್ಟಣವನಕಟಾ ಕಾಲುಮದ್ದಿಗೆ ಹೋಹುದೇ ಕೈಮಸಕ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೮). **ಅಕ್ಕಟಾ**: ೧. "ಅಕ್ಕಟಾ ಎನೆ ಬೇದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೦); ಬೆಳ್ಳಾದಪನಕ್ಕಟಾ ಖಚರಂ (ಅದಿಪು. ೨-೩೫); ನಲಿದು ಪೂಜಿಸಲೀಯ ನಕ್ಕಟಾ ಸಂಗಮಂ (ಬಸರ. ೫-೪). ೨. ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯಾಗಿ ಬಳಸುವುದೂ ಉಂಟು: ಅಕ್ಕಟಕಟಾ ಶಿವನಿನಗಿನತು ಕರುಣ ವಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೪); ಇಕ್ಕದಿರಲಾ ರಾಜಪುತ್ರನಕ್ಕಟಕಟಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ಯೋ ಹರು ಹೊಕ್ಕ ಮನೆ ಹಾಳಹುದಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೫-೮೦); ವ್ಯರ್ಥವಾಯ್ತಕಟಕಟೆ ಜನ್ಮ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೨); ಅಕ್ಕಟಕಟಾ! ಕಣ್ಣಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಕ್ಕಟೆ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಟೆ, ಅಕ್ಕಟಾ, ಅಕ್ಕಟೆ, ಅಕ್ಕಟಾ; ತುಳು. ಅಕ್ಕಟಕಟೆ]

ಅಕ್ಕಟಾ 'ಅಕ್ಕಟೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಟಿಕೆ (ನಾ). ಉತ್ಪಟವಾದ ಆಸೆ (?): ಒಕ್ಕಲನೆಂತುಂ ರಕ್ಷಿಸುವಕ್ಕಟಿಕೆ[ಸಾಣಂ. ಟಿ]ಯನುಳ್ಳ ಭೂಮಿಪಾಲಕನೆಂತುಂ ಒಕ್ಕಲ ಕೆಯ್ಯಳಿ ಗೆಲಗುನ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕವಣೆಗೊಂಡು ಕಾಯಲೆವೇಡಾ (ಸಮಸ. ೧೪-೮೨).

[~ ಅಕ್ಕಟು ? || ತೆಲು. ಅಕ್ಕಟಿಕೆ = ಕನಿಕರ, ದಯೆ]

ಅಕ್ಕಟೆ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ; ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ: ಅಕ್ಕಟೆ ಬಂದ ದುಡ್ಡು ಪುಕ್ಕಟೆ ಹೋಯಿತು (ಮರಮ. ೪೪); ಅವರ ತೋಟ ಹೋದರೆ 'ಅಕ್ಕಟೆ' ಬಂದದ್ದು ಎನ್ನುತ್ತೀ (ಮರಮ. ೪೪). [ಸಂ. ಅಕ್ಕಪ್ಪ ?]

ಅಕ್ಕಡ್ಡ 'ಅಕ್ಕಡ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಡ್ಡ (ನಾ). ಹರಿಗೋಲು: "ಅಕ್ಕಡ - ಹರಿಗೋಲು" (ತರಸಾ. ೨೪-೮-೨೯೯). [?]

ಅಕ್ಕಡ್ಡ (ನಾ). ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ (ಓಷಧಿ. ೨). [?]

ಅಕ್ಕಡಿ, ಅಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಬೆಳೆಯ ಎರಡು ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಇತರ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಉಕ್ಕೆಯ ಸಾಲು. ೨. (ಅಕ್ಕಡಿ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವ) ತೊಗರಿ, ಅಲಸಂದಿ, ಹೆಸರು, ಹುರುಳಿ ಮುಂತಾದ ಚಿಲ್ಲರೆ ಧಾನ್ಯಗಳು; ಚಿಲುವಾನ ಧಾನ್ಯಗಳು: ಬಿಳಿ ಜೋಳದಲ್ಲಿ ಯಾದರೂ ಕುಸುಬಿಯ ಅಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೧); ಜೋಳದೊಳಗೆ ತೊಗರಿ ಹೆಸರು ಅಲಸಂದಿ ಹುರುಳಿ ಪುಂಡಿ ಇವುಗಳ ಅಕ್ಕಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಕುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೬). ೩. ನಾಲ್ಕು ಸಾಲು ಬೆಳೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಭೂಮಿಯ ಅಗಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಧಾನ್ಯದ ಸಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಎರಡು ಅಕ್ಕಡಿ ಸಾಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಉಕ): ಧೀರ ಹಾದೋ ರಾಯನಾಯಕಾ ಹಾರಿ ಹನ್ನೆರಡಕ್ಕಡಿ

ಜಿಗದಾ (ಇಆ. XIV, ೩೦೧-೯; ?). ೪. "ಇಕ್ಕಟ್ಟು" (ಸಿರಿಕೋ). **ಅಕ್ಕಡಿ**: ೩. ಹೆಂಡೆಹೊಲಾದಭಿವರೆಲಾ ೨ ಅಕ್ಕಡಿ || ೬೦ ಮರು ||೫|| ಮಯಿ ಗೊಂಡ ಗೌಲುಡಗೆ | ಪಲಿಸಿಕೊಟವುಡುಗೊರೆ (ಎಕ. VII, ೨ ವ ಮೊ. ೧೦೭-೩೨; 1570).

ಅಕ್ಕಡಿಯ ಕೋಲು = ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ: ಮುಂಗಾರಿಯ ಜೋಳದಲ್ಲಿ ತೊಗರಿ, ಹೆಸರು, ಅಲಸಂದಿ ಮುಂತಾದ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಅಕ್ಕಡಿಯ ಕೋಲಿನಿಂದ ಬಿತ್ತುವರು (ಕರ್ಣಾ. ೨೬೮). [?]

ಅಕ್ಕಡಿ ಕಾಳು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಡಿ ೨: ಪಾಪವ್ವ ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಡಿ ಕಾಳು ಬಿತ್ತಿದಳು (ನದೀಪ. ೬೭). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಕಾಳು]

ಅಕ್ಕಡಿಕೋಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ.

[ಅಕ್ಕಡಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಕ್ಕಡಿ ತಕ್ಕಡಿ, ಅಕ್ಕಡಿ ತಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ೧. ತೂಕದಲ್ಲಾಗಲಿ ಮಾತಿನಲ್ಲಾಗಲಿ ಮೋಸ (*). ೨. "ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲ; ಮಾತ [ತುಗು]ಗೊಳಿ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವೆಂಚಕ" (ಜಾನಕೋ). **ಅಕ್ಕಡಿ ತಕ್ಕಡಿ** (*). [ಅಕ್ಕಡಿ + ತಕ್ಕಡಿ]

ಅಕ್ಕಡಿಸ್ಪೆರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಯ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ತೆಗೆಯುವ ಬೆಳೆ (*ಸಂಗಾ). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಸ್ಪೆರು (< ಪಯರು)]

ಅಕ್ಕಡಿ ಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಅವರೆ, ಅಲಸಂದಿ, ಮೊದಲಾದ ಬಳ್ಳಿ: ಜೋಳದ ಬೆಳೆಯನ್ನೂ ಅದರ ಕಾಲಿಗಿರಗಿದ ಅಕ್ಕಡಿಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ (ಚಳಭಾ. ೧). [ಅಕ್ಕಡಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಡಿ ಕಾಳನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಸಲಕರಣೆ (ಇದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೂರಿಗೆಯ ಹಿಂದೆ ಜೋಡಿಸಿರುತ್ತದೆ): ದಾಸಯ್ಯ ಬೀಜ ತಾನೇ ಬಿತ್ತಿದ. ಹಿಂದೆ ಪಾಪವ್ವ ಅಕ್ಕಡಿಸಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಡಿ ಕಾಳು ಬಿತ್ತಿದಳು (ನದೀಪ. ೬೭). 'ಅಕ್ಕಡಿಕೋಲು' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಕಡಿ + ಸಡ್ಡೆ]

ಅಕ್ಕಡಿಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರು: ಅಕ್ಕಡಿಣ್ಣಿ ಗೋಯಿತಿ ಕೋಟಿಯಮ್ಮನಕ್ಕಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭೯-೩; 964).

[ಅಕ್ಕಡಿ + ಅಣ್ಣಿ]

ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ 'ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ (*). [?]

ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಜೋಳದ ತೆನೆ; ಸಂಡು (ಉಕ): ಕಣ ದೊಳಗಿನ ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ ತೆಗೆದೆಯಾ? (ರೂಢಿ). [?]

ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕನನ್ನು ಅಥವಾ ಗೌರವಾರ್ಹಳಾದ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು: ನಮ್ಮ ಅಕ್ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಂದೂ ಪೊರಕೆ ಹಿಡಿದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಅರಗ. ೮೮). ೨. ಒಬ್ಬಾ ಕೆಯ ಹೆಸರು. **ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ**: ೨. 'ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ' ಎಂಬುದು ಅವಳ ನಾಮ ಛೇಯ (ಹಸಸ. ೫೦). [ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ + ಅಣ್ಣಿ]

ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಹಣ್ಣು (ನಾ). ಪಪ್ಪಾಯಿ; ಪರಂಗಿ ಹಣ್ಣು (*).

[ಅಕ್ಕಣ್ಣಿ + ತಂಗಿ (< ತಂಗಿ) + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್ಣು). || ಕೊಡ.

ಅಕ್ಕತಂಗಿ ಕಾಯಿ]

ಅಕ್ಕದ 'ಅಕ್ಕಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಕ್ಕದಾಣಿ (ನಾ). ಯೋಗದಂಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಕ್ಕ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷ) + ದಾಣಿ (< ಡಾಣಿ)]

ಅಕ್ಕದಾಮ (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ; ಜಪಸರ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷದಾಮನ್ (ಅಕ್ಷ + ದಾಮನ್)]

ಅಕ್ಕದಾಳ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಾಳ.

[ಅಕ್ಕ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷ) + ದಾಳ]

ಅಕ್ಕನ ಚೌರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಕ್ಕ + ಚೌರಿ]

ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ (ನಾ). ಆ ಕಡೆ ಈ ಕಡೆ; ನೆರೆಹೊರೆ : ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರಿಚಿತರು ಮಲಗಿರುವಲ್ಲಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯); ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದವರು ಎಚ್ಚರಿರುವರೊ ಹೇಗೊ ಎಂದು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದ (ಕೊತಕಾ. ೨೦).

[ಅಕ್ಕ + ಪಕ್ಕ]

ಅಕ್ಕಬ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). IP ಇದು 'ಅಕ್ಕಜ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದೆ?

[? < ಅಕ್ಕ + ಅಬ್ಬ]

ಅಕ್ಕಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಸೀಯವೂರ ಅಕ್ಕಬ್ಬಿ ಅಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೪೧; 900). [ಅಕ್ಕ + ಅಬ್ಬಿ]

ಅಕ್ಕಮಾಲೆ (ನಾ). ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ; ಜಪಸರ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಮಾಲಾ (ಅಕ್ಷ + ಮಾಲಾ)]

ಅಕ್ಕಮಿಕ (ನಾ). ಅಕ್ಕಮಿಸುವವನು; ಅಕ್ಕಮಣಿಕಾರ (?): ಅದಿರದ ಬೀಕರಕ್ಕಮಿಕಪೂಣಿಗರಂಜೆ(ಲಿ)ಗಣ್ಣಿನಿತ್ತು ಬಾಳದ ಪರಮಂ ದಳಂ (ಕಣಕ. ೪, ೨-೧೨೩; 1058). [ಸಂ. ಅಕ್ರಾಮಿಕ?]

ಅಕ್ಕಮೆ 'ಅಬ್ಬಮೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಯ್ಯ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವ ಮಾತು : ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ, ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದ ಕನಸ ಕಂಡೆ (ಮಹದೇ. ೧೫-೨).

[ಅಕ್ಕ + ಅಯ್ಯ || ತುಳು. ಅಕ್ಕಯ್ಯ]

ಅಕ್ಕರ್ 'ಅಬ್ಬಿಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಅಕ್ಕರ್ 'ಅಬ್ಬಿಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಅಕ್ಕರ್ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ್] ಅ, ಆ ಮುಂತಾದ ವರ್ಣ : ಅಕ್ಕರಮುಂ ವರ್ಣಮುಮೆಂದಕ್ಕುಂ ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ಶಮದ. ೨); ನೋಡುಪೊಡೊಂದಕ್ಕರಮದು ಮಾಡುಪೊಡುಚ್ಚರಣೆಗರಿದು (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೨); ಅಕ್ಕರವು ಲೇಖಕ್ಕೆ ತರ್ಕ ತಾ ವಾದಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಓದುಗಳು ತಿರುಪೆಗೆ ಮೋಕ್ಷಕೆರಡಕ್ಕರವೆ ಸಾಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೬೧). ೨. ಬರವಣಿಗೆ; ಬರಹ : ಬುಮ್ಮಯ್ಯನಕ್ಕರಂ (ಎಕ. I, ೩-೧೧; 890); ನೊಸಲೊಳ್ ಬರೆದಕ್ಕರಮಾ ವಿಧಾತ್ರನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೯); ಕಂಡರಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಳ್ ಟ್ಟಿಕ್ಕರಮುಮೆಂದಿನೆಗಮೆಸೆದಪುದು (ಅಜಿಪು. ೧೨-೨೫). ೩. ಹೆಸ್ರಾಕ್ಷರ; ರುಜು (?): ಅಯ್ಯಪ್ಪ ದೇವನಕ್ಕರ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಕ್ಕರ ಇಯುರ ಪ × × ರ ಅಯ್ಯಪ್ಪ ಚೋಳ [ಕೊ] ಟ್ಟಿದು (ಸೌಹ. IX-i, ೪೦-೧೬; 977). ೪. ವಿದ್ಯೆ : ಚಾಗದ ಭೋಗದಕ್ಕರದ ಗೇಯದ ಗೊಟ್ಟಿಯಲಂಪಿನಂಪುಗಳ್ಳಾಗರವಾದ ಮಾನಸರೆ ಮಾನಸರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೯); ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಳರೆಂದು ಕೊಸಾಡಿಸಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯದೊಳೇ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೭); ದೇಶಮೆಲ್ಲಮಕ್ಕರಮನಜಾಯ ದನಿತೊಂದಕ್ಕರಮಿಲ್ಲೆನಲ್ಲಾರದು (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೯-೧೦೦ ವ); ೫. [ಭಂದ] ಪದ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಸುಂದರವೃತ್ತಂಗಳಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೫); ಮದನವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಗೀತಿಕೆ (ಭಂದೋಂಬು. ೧-೫೬); ಈ ಗಣಂಗಳಿಂದಾದ ಅಯ್ಯ ಅಕ್ಕರಂಗಳ ಲಕ್ಷಣಮಂ ಪೇಟ್ಟಿಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೫-೨೩ ವ). IP ಇದರಲ್ಲಿ ಪಿರಿಯಕ್ಕರ, ದೊರೆಯಕ್ಕರ, ನಡುವಣಕ್ಕರ, ಎಡೆಯಕ್ಕರ, ಕಿಟಾಯಕ್ಕರ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು. ೬. ಅಕ್ಷರ ತಿಳಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ (ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಹುವ. ರೂಪ ಮಾತ್ರ ಸಿಕ್ಕಿದೆ):

ಸೋಮಗ್ರಹಣ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಕ್ಕರರಿಗು ವೇದವಿಶಾಲ × × × ಸೋಮ ಸಿವನಾಸ್ಥಾನಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೧೦; 1049). ೭. ಹಣೆ ಬರಹ : ಅಕ್ಕರವು ಬರೆದಿರಲು ಬೆಕ್ಕದ್ದು ಹಿಡಿಯುವುದು ರಕ್ಕಸನು ಸೀತೆ ಸೇವಾಗ ರಾಮ ತಪ್ಪಿಕ್ಕದೇಕಿರ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೪೭).

ಅಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ = ಅಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ : ಹಜಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಜಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡ್ಲಂ ಬಜಾತಾಜಗದೀಜಗ ವೆತ್ತಜತತ್ತಜವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ] ಅಕ್ಕರಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆ : ಅವಯವದಿಂದೆ ಸಾಧಿಸಿದ ಮಾಳವವೇಳುವನೆಯ್ವಿ ಗಂಗಮಾಳವವೆನಲಕ್ಕರಂ ಬರೆದು ಕಲು ನಿಜ ಸುತ್ತ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೪೫; 1122). [ಅಕ್ಕರ್ + ಬರಿ]

ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಶಾಸನದ ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ) ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೊರೆ; ಕೆತ್ತು : ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ ಕೊನರಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಮಾಣಕಾ ಚಾರಿಗೆ ಕಣ್ಣುಗ ಗಟ್ಟಿ ಕೊಡಂಗೆಗೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೯; 997); ಮುಡಿಗನಕ್ಕರಂಬೊಯ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೨, ೬೧-೧೩; 1002). [ಅಕ್ಕರ್ + ಪೊಯ್]

ಅಕ್ಕರಗಿವುಡ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕೇಳಿದವನು; ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವನು; ವಿದ್ಯಾವಿಮುಖ : ಬಗೆಪೊಡೆ ಕಬ್ಬಿಗರಕ್ಕಮೆ ಓಡುಗೇಳದಕ್ಕರಗಿವುಡರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೨೩); ಬಹುಶ್ರುತರಿದ್ದಾರೆ, ಅಕ್ಕರಗಿವುಡರಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಹಸಂ. ೧೯೭). [ಅಕ್ಕರ್ + ಕಿವುಡ]

ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆ; ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಚರ್ಚೆ ಸಲ್ಲಾಪ ಮುಂತಾದವು : ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ಳಾತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೧); ತಂತ್ರನಿಯಂತ್ರಣಂ ಬಿನದ ಮೋಲಗಮಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿ ಕಾರ್ಯಸಂತಂತ್ರಮುದಾತ್ತವೃತ್ತಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೦). [ಅಕ್ಕರ್ + ಗೊಟ್ಟಿ]

ಅಕ್ಕರಜಾಣ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ : ಲೋಕಕ್ಕನುರಾಗಮಂ ಜನಯಿಸಣ್ಣ ಮನೋಮುದದಿಂದಮೆಂದು ಸಂದಕ್ಕರ ಜಾಣ ರಾಗ್ರ ಹಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೧-೨೩). [ಅಕ್ಕರ್ + ಜಾಣ]

ಅಕ್ಕರತೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ : ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಹ್ಯಾಗೆ ಅಕ್ಕರತೆಯಿಂದ ಜೋಕಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೬); ಅಕ್ಕ ತಂಗಿ ತಾಯಿ ತರಳೆ ಇವರ ಪ್ರೀತಿ ಕರೆಯಿತು ಅಕ್ಕರತೆಯ ಸುರಿಯಿತು (ಪಯಣ. ೫-೧೬).

[ಅಕ್ಕರ್ (< ಅಬ್ಬಿಟ್ಟಾ) + ತೆ]

ಅಕ್ಕರಮಾಲೆ (ನಾ). ವರ್ಣಮಾಲೆ : ಬಾಂತಂಬರಂ ಬುಧರ್ ಪೊಗ ಟ್ಪಂತಕ್ಕರಮಾಲೆಯಂ ಜಿನಸ್ತವನದೊಳೋರಂತಿರೆ ಪೇಟ್ಟಂ (ಜಿನಾಲ. ೩೮). [ಅಕ್ಕರ್ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಕರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆ : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಂದೆ ಬಾಲ್ಯದೊಳಕ್ಕರ ವಿದ್ಯೆಗಳನಪ್ಪಪದಿದೊಡೆ ಕೊಂದಂ (ನೀತಿಸಾ. ೩-೧೬).

[ಅಕ್ಕರ್ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಸೇರಿಕೆ, —ಜೋಡಣೆ : ಸರಿಯಲ್ಲ ವಲ್ವ ಕೇಳ ತರದೇಳುಕೋಟಿಯಕ್ಕರವೊಲಿಗೆ ಕಂಠೆ ಮಂತ್ರಂಗಳೆಂದುಂ ಗಿರಾಜಕನ್ಯಾಕಾವರನಾಣೆಯಮ್ಮ ಶಂಕರ ಶರಣ ರಾಣೆ ಪುಸಿಯಲ್ಲ (ಸಾನಂಜ. ೧-೩೪). [ಅಕ್ಕರ್ + ವೊಲಿಗೆ (< ವೊಲ್ಲೆ)]

ಅಕ್ಕರಾಂಕಮಾಲೆ (ನಾ). ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಕವಿತೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಾಂಕಮಾಲಾ (ಅಕ್ಷರ + ಅಂಕಮಾಲಾ)]

ಅಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಸರು : ಮುರರಿಪು ಬೊಮ್ಮಂ ಮುರರಿಪು ಬೊಮ್ಮಂ ಮುರರಿಪು ಶೂಲಧರಂ

ಸರಸದಿ ನಿಲ್ಲುಂ ಖರಗಣಮಕ್ಕುಂ ಸುರುಚಿರಮಾತ್ರೈಗಳಿಂ | ನಿರುಪಮ
ದಿಂದಂ ಪರಿಮಿತಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಯತಿಯಾಪಱಿಸೊಳಂ | ಬರೆ ತರಳಾಕ್ಷೀ
ಧರೆಯೊಳಿದೆತ್ತಂ ಕರಮೆಸವಕ್ಕರಿಕೆ || (ಭಂಡೋಂಬು. ಕ. ೫-೨೦೮).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷರಿಕಾ]

ಅಕ್ಕರಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕಲಿತವನು; ಓದುಬರಹ ಬಲ್ಲ
ವನು; ವಿದ್ವಾಂಸ: ಕಂಡೊಡನಾಡಿದಕ್ಕರಿಗನಕ್ಕರಿಗಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡ
ಪಂಡಿತಂ ಪಂಡಿತನೆಯ್ಲಿ ಕಲ್ಪ ಚದುರಂ ಚದುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೮);
ಸರಸತಿಯನಬಲಿಯಂ ಗೋಣ್ಣುರಿಗೊಂಡರ್ಥಕ್ಕೆ ಕುದಿದು ನೋಯಿಸು
ವವನಕ್ಕರಿಗನೆ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೦); ಅಕ್ಕರಿಗರಿದನೋದಿ ಪೊಸ ತಾಗಿರಿ
ಸೊಬಗಿನ ಸುಗ್ಗಿಯೆಂಬ ವೆಸರಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೬); ಅಚರಣಕ್ಕೆ
-ದೇಗುಲಿಗಂ ಅಕ್ಕರಿಗಂ ಚಂದಸಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ); ಎಗ್ಗರ
ಕ್ಕರಿಗರಂ ಪಗೆಸಾರಿ[ಟಾ] ಪಂಬಲಿಸಿ ಬಸವವಿವಂತೆ (ಚಿಕವಂ. ೨೫-೧೮);
ಅಕ್ಕರಕ್ಕರದ ನೆಲೆಬೆಲೆಯಿರಿಯದವರು ಅಕ್ಕರಿಗರು (Men of Letters)
ಹೇಗಾದಾರು? (ಸಾಹಸಂ. ೬೯). ೨. ಗಿಳಿ; 'ಪಂಡಿತವಕ್ಕೆ': ರತಿ
ದೇವಿ ದುಕ್ಕದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ ಅಕ್ಕರಿಗನನೇಪಕೊಂಡು ತೀವ್ರದಿ
ಬಂದು ಹೊಕ್ಕಳು ಕುಸುಮಾವತಿಯ (ಮೋಹತ. ೮-೪೯). ೩. ಅಕ್ಕರ
ವೃತ್ತವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು: ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಮದನವತಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು.
೪೧೨). [ಅಕ್ಕರೈ + -ಇಗ]

ಅಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಇವರಿಗೆ ದಾನ
ವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, ಗದ್ದೆ ಇತ್ಯಾದಿ: ಓದಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿ
ನಾಳ್ವಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನೆಯೊಂದು (ಎಇ. XX,
೬-೨೮; 1012). [ಅಕ್ಕರಿಗ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕರು 'ಅಬ್ಬಿಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಅಕ್ಕರುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ದಕ್ಕಿದೆ ರಂಗಯೆಂಬಕ್ಕರು
ಗಾರ್ತಿಯ ಪಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯಿಂದಿಗಪ್ಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೪-೧೯).

[*ಅಕ್ಕರುಗಾಣ + -ಇತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕರೈ 'ಅಬ್ಬಿಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಅಕ್ಕರೈ (ನಾ). ಆಚೆಯ ದಡ: ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ನದಿಯಿಂದ ದಾಟಿಸು
ವನು. ಅಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ (ಅತ್ತ [ತಥಾ] + ಕರೆ = ಅಕ್ಕರೆ) ಸೂರ್ಯದೇವನ
ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಿದೆ (ಪಂಚಾವ್ಯ. ೪೯).

[ಅ + ಕರೆ. || ತಮಿ. ಅಕ್ಕರೈ; ಮಲ. ಅಕ್ಕರ; ತುಳು. ಅಕರ,
ಅಕಾರ, ಅಕರ = ಅಲ್ಲಿ, ದೂರದಲ್ಲಿ]

ಅಕ್ಕರೆಮಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮಗ: ಅಜಾಮಿಳ ನಿನ್ನಕ್ಕರೆ
ಮಗನೆ ಪೇಳೊ ಹೇ ಸ್ವಾಮಿ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೨).

[ಅಕ್ಕರೆ (< ಅಬ್ಬಿಟ್ಟಾ) + ಮಗ]

ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರೆ, ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರೆ, ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರೆ, ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಒಂದು
ಮೂಲಿಕೆ. ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರೆ (ಮೃದಗ. ೨೫-೪೬೩). ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರೆ: ಅಕ್ಕ
ಳಕ್ಕರೆ ಜೂರ್ಣ ಎರಡು ಚಿಟಿಕೆಯನ್ನು ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಬೆಳಗ್ಗೆ ನೆಕ್ಕಿ
ಸುವುದು (ಮನಮ. ೯). ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರೆ (ದಕ್ಕ).

[? < ಹಿಂ. ಅಕ್ಕರಕ್ಕರಾ; ಮರಾ. ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರಾ, ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರಾ,
ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರಾ, ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರಾ, ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರಾ. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕರಕ್ಕರಂ;
ಮಲ. ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರವ, ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಲಕ್ಕರ, ಅಕ್ಕಲ
ಕಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿ]

ಅಕ್ಕಲಹುಷಾರಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರ್ಣಸ್ವಸ್ಥತೆ: "ನನ್ನದು ನನ್ನ
ವಾರಸದಾರದೊ ಇಲ್ಲವೆ ಮೃತ್ಯುಪತ್ರ ನಡೆಸುವವರದು ಹಕ್ಕು ಇಲ್ಲ"
"ಅಕ್ಕಲಹುಷಾರಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತೋಷದಿಂದ ಬರಕೊಟ್ಟಿದ್ದು" ಹೀಗೆಲ್ಲ

ಶಬ್ದ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಪ್ರಕಾರ ಬರೆಸಿ ರಜಸ್ವರ ಮಾಡಿಸಿದರು
(ದಾಸಹ. ೬೩). [← ಮರಾ. ಅಕ್ಕಲಹುಷಾರೀ]

ಅಕ್ಕಲು (ನಾ). ನಾಶ: ಇದನ್ನು ಅಕ್ಕಲ ಮಾಡಿದವರು x x x
ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು x x x ಕೊಂಡ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಹೋದರು (ಎಕ.
IX, ಚನ್ನಪ. ೭೬-೨೯; 1307).

[< ಅಬ್ಬಿ + -ಅಲು (< -ಅಲ್)]

ಅಕ್ಕಲು, ಅಕಲು, ಅಖಲು (ನಾ). ಬುದ್ಧಿ; ವಿವೇಕ: ನೋಡಿದ್ದಾ
ಸರಳಾ, ಈ ಕಾಲೇಜ್ ಕಲ್ಪ ಕುಮಾರಿಯ ಅಕ್ಕಲು (ಧನಂಜ. ೨೦).

ಅಕಲು: ಕಟುಕಬುದ್ಧಿಗೆ ಶರಣುಮಾಡಿ ಕುಳಿತಿದೆ ಸದ್ಯ. ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ
ಅಕಲು ಹೃದ್ಯವಿದ್ದರು ವಧ್ಯ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪೪-೭). ಅಖಲು:
ಹಾಗೆ ನಿಂತ ಮೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡಿ ಅನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗೇನು ಅಖಲಿಲ್ಲವೆ?
(ಜಾರುದಾ. ೧೫೬).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಕ್ಲ; ಮರಾ. ಅಕ್ಲಲ್. / ತುಳು.
ಅಕಲು, ಅಕ್ಲಲು]

ಅಕ್ಕನ್ನೆ 'ಅಬ್ಬಿಮೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೂವಿನೆಟ್ಟ ಪರಿ ಏಚಿನೆಟ್ಟ
ಪರಿ ಅಕ್ಕನ್ನೆಯ ಮಹದೇವನೆಟ್ಟ ಪಾರಿಸ್ಸನೆಟ್ಟ ಪರಿ ನಿದಿಯ ಮಲ್ಲಿನೆಟ್ಟ
ಪರಿ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೪೧; 1185). [?]

ಅಕ್ಕನ್ನೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರು: ಜನನಿ ಜಗತ್ಪ್ರಾತೆಯಕ್ಕನ್ನೆ
ಯೆಂದೆಂದು (ಎಕ. II, ೩೨೭-೩೯; 1181). [ಅಕ್ಕ + ಅನ್ನೆ]

ಅಕ್ಕಸ (ನಾ). (ಉಕ) ಕನಿಕರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಳವಳ: "ಹೂಂ,
ನೀ ಹೇಳಿದಂಗೆ ಕೇಳಬೇಕು. ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕು." ತಾಯವ್ವ
ಅಕ್ಕಸದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದಳು (ಬಾನಾನೀ. ೫೨); "ನೀವು ಬಹಳೇ
ಒಯ್ಯಾರದವರು ಸಾಹೇಬರು ದಾರೀ ಕಾಯುತ್ತಿರುವರು... ಹೀಗೆ
ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಹೇಬರು ಏನು ತಿಳಕೊಂಡಾರು?" ವನಿತೆಯು ಮೆಲ್ಲನೆ,
ಅದರೂ ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿದಳು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೧೨೯).

[? / ತೆಲು. ಅಕ್ಕಸಮು = ದಯೆ, ಕನಿಕರ]

ಅಕ್ಕಸ (ನಾ). (ಉಕ) ರೋಷ; ಅಕ್ರೋಶ: ನಕ್ಕು ನುಡಿದವರ ಮುಂದೆ
ಮುಕ್ಕರಿಸಿದರು ತಾಳು, ಅಕ್ಕಸವ ಮಾಡುವರ ಅಕ್ಕರದಿ ತಾಳು (ಜಗದಾ.
೧೦೨). ಮೊಗ್ಗಾವಿಯು ಇಂಥ ಮಳೆಯನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅಬ್ಬಾ! ಅದರ
ಅಕ್ಕಸವೆಷ್ಟು, ಒಗರೆಷ್ಟು ಹಟವೆಷ್ಟು! (ಸಮಜೀ. ೧೭೦). ನಾನೇ ಈ ಸ್ಥಳ
ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋಗುವೆನು, ಎಂದು ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿಯುತ್ತ ತಾನು
ಕುಳಿತ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಚಿಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ಹೊರಟವನು (ಶೈವಸು. ೩೧೫).

[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕೋಸ, ಅಕ್ಕೋಸ. (< ಸಂ. ಅಕ್ರೋಶ); ಪಾಲಿ.
ಅಕ್ಕೋಸ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಕ್ಸಾ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕಸಮು, ಅಕ್ಕಸು,
ಅಕ್ಕಸು]

ಅಕ್ಕಸಗಾಣ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವವನು (ಉಕ. ೪).

[ಅಕ್ಕಸ + -ಗಾಣ (< -ಕಾಣ)]

ಅಕ್ಕಸತನ (ನಾ). ಅಕ್ರೋಶದ ಸ್ವಭಾವ: ನೋಡಿದ್ದಿರಾ, ಜೀವವ್ವಾ!
ಹೆಂಗಸಿನ ಅಕ್ಕಸತನಾ! ಹೆಣ್ಣು ಅನಬೇಕೋ ಹುಲಿ ಅನಬೇಕೋ ಇವಕ್ಕೆ
(ನಡುಮ. ೭೮); ಇಂಥಾವೆಲ್ಲಾ ಅಕ್ಕಸತನಾ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡೋ ಮಾರಾಯ
(ವೈನಿ. ೩೧೯). [ಅಕ್ಕಸ + -ತನ]

ಅಕ್ಕಸಬಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕಳಕಳಿ ಮಾಡು: ಸದಾನಂದ ಹೆಂಡತಿ
ಉಡಲಿ ತೊಡಲಿ ಎಂದು ಎಷ್ಟು ಅಕ್ಕಸಬಡುವನು (ಪ್ರತಿಸ. ೧೬).

[ಅಕ್ಕಸ + ಸಡು]

ಅಕ್ಕಸಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ರೋಶ ಮಾಡು: ಅಕೆ ಅತು ಕರೆದು ಅಕ್ಕಸ

ಮಾಡಿ 'ಹೊಲ್ಕಾರಮನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡ್ಲಾಕ ನಾ ಎಂದಾದರೂ ಒಪ್ಪಿ ಗೊಂಡೀನೇನೀ' ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು (ಮಾತನಾ. ೧೨).

[ಅಕ್ಕಸಾ + ಮಾಡು]

ಅಕ್ಕಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ.

[ಅಕ್ಕಸಾಲ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ಕೆಲಸ, —ವೃತ್ತಿ.

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ: ಹಿರಿಯೂರ ಬಡಿಗೆ ಕಂಮಜಿಕೆ ಅಕ್ಕಸಾಲಿಕೆ... ಯೇನು ಕುದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟಿಲು (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೬೫-೧೬; 1381). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ೧. ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ: ಒಂದು ದಿನ ನಮ್ಮೂರ ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜಗಳವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬೪). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇಗ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ. [ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗೆಯ[ಯಿ] (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹೊಲ, -ಗದ್ದೆ: ಮೂಡಲು ತಗ್ಗಿಗೆ ಹೋದ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟಿ ತೆಂಕಲು ಹಳ್ಳ ಪಡುವಲಕ್ಕಸಾಲಿ ಗಿಯ[ಯಿ] ಬಡಗಲು ಹೆಬ್ಬಳ್ಳಿ (ಕಾ. I, ೩೦-೪೩; 1222).

[ಅಕ್ಕಸಾಲಿ (< ಅಕ್ಕಸಾಲೆ) + ಕೆಯ್ಯಿ (< ಕೆಯ್ಯಾ)]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಹೆಂಗಸು: "ಇತಿಗೆ ... ಅದಂತಮಲ್ಲದಲ್ಲಿಯೂ - ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿತಿ" (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ: ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ ಬಂಗಾರಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಸರಸ. ೧೦). [ಅಕ್ಕಸಾಲೆ + -ಇತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಅಗ ಸಾಲ, ಅಗಸಾಲೆ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾ ದವುಗಳ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ಎಗವುಣ್ಣಿನ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೇತಂ (ಮೈಸಿ. ೧೯೪೩, ೧೧-೧೦; 1050); ಮೂಡಲಕ್ಕಸಾಲೆ ನೇಮೋಜನ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿ ಬಂದ ಬೀದಿಯೇ ಮೇರೆ (ಸಾಣಾ. XI-ii, ೧೪೦-೩೭; 1097); ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವಗೆ ಬಂಗಾರವಂ... ಕೊಟ್ಟೊಡವಂ ಬಂಗಾ ರಮಂ ಕುಡದೆಡೆಯಾದಿಸಿದನೆ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೧೫ ವ); ಪದಕಮಕ್ಕ ಸಾಲೆಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟದು (ಶಮದ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ); ಕೊಳುವ ಕೊಡು ವೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞೆಯದೆ ಮೊಳೆಗಳಂ ಹೊಜನೂಂಕಿವೊಳ್ಳಿಹ ಮೊಳೆಯ ನೊರೆಗೊಂಬಕ್ಕಸಾಲೆಯು ತಾನೆ ಕೇಳರಸ (ಬಸವ. ೨೧-೩೦); ವರಕರಸ್ಥ ಲದ ವೀರಣ್ಣೊಡೆಯರೆಂಬುವರ ಕರಕಮಲಸಂಜಾತನಕ್ಕಸಾಲೆಯ ನಾಗನಿ ರುತಲೊಂದಿನದಲ್ಲಿ (ಚಿ ಬ ಪು. ೬೩-೭); ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ನೊಚ್ಚಿಗೆ (ಗಾಡ. ೨. ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ(ಕ). ಅಕ್ಕಸಾಲ (ಕ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ: ೧. ಶ್ರೀ ನಾರಸಿಂಹ ದೇವರು ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಾಳಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮-೧; 1259); ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೧೫-೨೭; 1315). ಅಕ್ಕಸಾಲ (ಕ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿ: ೧. ಬಡಗಲು ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಕೇತನ ಭೂಮಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬, ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವ. ೩೪-೨೫; ?). ಅಗಸಾಲ (ಕ). ಅಗಸಾಲೆ: ೧. "ರುಕ್ಕಾಕಾರಕ = ಅಗಸಾಲೆಯರವ" (ಗಂಗಾಮು).

ಅಕ್ಕಸಾಲೆ: ೧. ಅಲುಗೋಡ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಬಳಚಾರಿ ದೊಡಯಚರಿಯ ಮಗ ಕೆತಚಾರಿ ಬೊಗಾಚಾರಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟ ದೆವಾಲಯ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೯, ೫೨-೫; 1278). II ಕೆಲವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್', 'ಅಕ್ಷಸಾಲಿನ್', 'ಅಖಸಾಲಿನ್' ಎಂಬ

ಶಬ್ದರೂಪಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್: ಉತ್ತೀರ್ಣಂ ಚಾಕ್ಷ ಶಾಲಿನಾ ಶ್ರೀ ಸಾಮನ್ಯ ಬುಡ್ಧಿಮಲೇಪಾ (ಎಕ. XVIII, ೩೧೩-೩೧; 808). ಅಕ್ಷಸಾಲಿನ್: ಉತ್ತೀರ್ಣಂ ಚಾಕ್ಷಸಾ(ಶಾ)ಲಿ ಕುಮಾರಚನ್ದ್ರೇಣ ತಾಮ್ರಶಾಸನಮಿತಿ (ಎಕ. XVIII, ೨೯೮-೨೯; ಸು. 1100); ಉತ್ತೀರ್ಣಂ ಅಕ್ಷಸಾಲಿನಾ ನವೇನ (ಎಕ. XXIX, ೧೯೪; ಸು. 1100). ಅಖಸಾಲಿನ್: ಉತ್ತೀರ್ಣಂ ಚಾಖ (ಕ್ಷ) ಶಾಲಿಖಣ್ಣ ಮಲ್ಲೇ ನೇತಿ (ಎಕ. XXX, ೨೮-೩೦; 803).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಶಾಲಿನ್: / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಚಾಲ್ಯೆ = ಹೊನ್ನು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವ ಎಡೆ; ಬೆಂಕಸಾಲೆ; ಅಕ್ಕಚಾಲ್ಯೆಯರ್ = ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವರು; ತೇಲು. ಅಗಸಾಲಿ, ಅಗಸಾಲೆ; ಮರಾ. ಅಕ್ಕಸಾಳೀ. II ಸಂ. ಅಕ್ಕ = ತಾಮ್ರ; ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕ = ಚಿನ್ನ]

ಅಕ್ಕಸಾಲಿ 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿತಿ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳ್ 'ಅಕ್ಕ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಿಕರೆ 'ಅಕ್ಕಲಿಕರೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಗ್ಗಳಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ: ಅಕ್ಕನುದಗ್ರತೇಜದಕ್ಕಳಿಕೆಯ ಪಂಪುಮಂ ತಳೆದು (ಸಾಣಾ. IX-i, ೨೦೫-೯; 1122). [? + -ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕಳಿಕೆ 'ಅಕ್ಕಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಿಸು 'ಅಕ್ಕಳಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳಿ (ನಾ). ಜಿರಳೆ (ಕರಾ). [ದೇ. ? || ತುಳು. ಎಕ್ಕಲೆ, ಎಕ್ಕಲು] ಅಕ್ಕಳಿ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಬೇಲಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ದಾಟಿ ಹೋಗಲಾಗುವಂತೆಯೂ, ದನಕರುಗಳು ನುಸಿಯಲಾಗದಂತೆಯೂ Y ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕವೆಗೋಲು ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿರುವ ಬಾಗಿಲು; ಕಡಕಲು. [?]

ಅಕ್ಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕನ ಮಗ: ೧. ತ್ರಿಬುವನ ಬುಜಗಂನಕ್ಕಳ್ಳಿಗಚ್ಚಿ [= ತ್ರಿಭುವನ ಭುಜಗಂನ (?) ಅಕ್ಕನ ಮಗನಿಗೆ] (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩-೫; 900). [ಅಕ್ಕಳ್ (< ಅಕ್ಕಳ್) + ಮಗ]

ಅಕ್ಕಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಕ್ಕಿ. [← ತೆಲು. ಅಕ್ಕಳ್ಳು]

ಅಕ್ಕಳ್ಳು 'ಅಕ್ಕಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಳ್ಳು 'ಅಕ್ಕಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಲುಗುಟ್ಟುಕು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಊಡಿಸುವ ಗುಟ್ಟುಕು: ವಿಹಂಗಮಂಗಳಕ್ಕಲುಗುಟ್ಟುಕಂ ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಿರದೆ ಪಾಟಿದುವೆಣ್ಣಿಸೆಗಂ ಪ್ರಭಾತಕಾಲದೊಳ್ (ಗಾಂತ್ರಿಶ್ವ. ೧೧-೯೭).

[ಅಕ್ಕಲು (< ಅಕ್ಕಳ್ಳು) + ಗುಟ್ಟುಕು]

ಅಕ್ಕಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಹೊಂದು: ಚೊಕ್ಕಳವೆಳಗಾವರಿಸುವವನಿ ತಳವಕ್ಕಲುಗೊಂಬ ವಿರಹಿಗಳ ನೆಯ್ತಲ ತಕ್ಕನುದಯಗಿರಿಶಿಖರಮ ನೇಜಲ್ ಪಿರಿದುಂ ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೯).

[ಅಕ್ಕಲು (< ಅಕ್ಕಳ್ಳು) + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಕ್ಕಲುಪಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅಜ್ಜಗ ಗವುಣ್ಣು × × × ಅಕ್ಕಲುಪಲ್ಲಿಯ ರಾಜ್ಯಯ ನೂರೇಂಜಿಟ್ಟಿದುಮ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೫; ?). [ಅಕ್ಕಲು (< ಅಕ್ಕಳ್ಳು ?) + ಪಲ್ಲಿ]

ಅಕ್ಕಲು 'ಅಕ್ಕಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಂತಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಾಂತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ವಶಪಡಿಸಿಕೊ: ಉಃಸ್ಥಾನಲದೆ ಚಂಡಭಾಸ್ಕರ ಸದೃಶಮನಿಸಿ ಅಕ್ಕಾಂತ ಗೈದಮರವೈರಗಳನುಡ್ಡ ತಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೫೭-೩೨).

[ಅಕ್ಕಾಂತ (< ಸಂ. ಅಕ್ಕಾಂತ) + ಗೈ (< ಗೆಯ್ಯಾ)]

ಅಕ್ಕಾಜಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಎನ್ನೆರ್ದಗೋಟಿಯ ಕೋಳುಗೊಂಡುಡಕ್ಕಾಜಿ ನಿನ್ನಾಣೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩-೨೨); ಅಕ್ಕಾಜಿ ನೀ ನೋಡು ತಾ ನೋಡು ತಂಗಿ ನೋಡಕ್ಕುಜಿಂದರಸನ ಮೊಗವಾ (ಭರಜ. ೪-೧೦); ತಾಯೆ ಅಕ್ಕಾಜಿಗಳಿರಾ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೫೬). IP ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ.

[< ಅಕ್ಕ₁ + -ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಕ್ಕಾಡಿಸು 'ಅಟ್ಟಾಡಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಡು 'ಅಟ್ಟಾಡು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾಡು 'ಅಟ್ಟಾಡು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಾದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ರಾ ರಾ ಜಿ ಸಿ ದ ಳ ಖಿ ಳ ವಿ ದ್ಯಾ ತ್ತಿ ದೀನಾವಳೀನಂದಿನಿಯಕ್ಕಾದೇವಿ ಧರ್ಮಾಗ್ರಾಣೆ (ಇಚ. XVIII, ೨೭೩-೨೧; 994). [< ಅಕ್ಕ₁ + ದೇವಿ]

ಅಕ್ಕಾರು (ಕ್ರಿ). (ದಕ) ಅಳುವಿನಿಂದ ಗಂಟಲು ಒಣಗು.

[ಅಕ್ಕ₁ (< ಅಟ್ಟ₁) + ಅರು (< ಅಟ್ಟು)]

ಅಕ್ಕಾಳಿ, ಅಂಕಾಳಿ, ಅಕಾಳಿ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುರಿದ ಅಕ್ಕಿ, ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನೆಲ್ಲ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಗಟ್ಟಿ ಪಾಯಸ; ಕ್ಷೀರಾನ್ನ: ಪಿಟ್ಟು ೫೦ ಅಕ್ಕಾಳಿ ಮಡೆ ಹರಿವಾಣ ೪ ಆಡಕೆ ೫೦ ಎಲೆ ೧೦೦ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೮೯-೪೧; 1513); ಲಕ್ಷ್ಮುಮಿದೇವಿಯರಿಗೆ ಅರೋಗಣೆಗೆ ಅಕ್ಕಾಳಿಯ ಪಾಯಸದ ಹರಿವಾಣ ೧ ಕೆ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೩-೭; 1527). ಅಂಕಾಳಿ: ನಯಿವೇದ್ಯಕೆ ದಿ ೧ ಕಂ ಹರಿ ವಾಣ ೫ ಅ(೦)ಕ್ಕಾಳಿ ಮಂಡೆ ೧ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೮೩-೫; 1514). ಅಕಾಳಿ: ಅಪ್ಪ ಪ್ರಸಾದ ಹದಿಮೂರೂ ಅಕಾಳಿಯ ಪ್ರಸಾದ × × × ಧಿಸನೂ ನಮಗೆ . . . ಯಿಕ್ಕುವ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾಡಿದವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೬೨-೩; 1467).

[? / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಾರದಲ್ಯೆ, ಅಕ್ಕಾರವಡಿಚಿಲ್ = ಹಾಲು ಸಕ್ಕರೆ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪರಮಾನ್ನ]

ಅಕ್ಕಿ₁ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಕಾಳು: ಕಳಶಮುಂ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಪೂವುಮಕ್ಕಿಯುಂ ಮಾಡು ಫಲಮುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೭); ಪನ್ನಿಕೊಂಡುಗದಕ್ಕಿಯ ಕೂಟುಮ[೦] (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫ ನ); ಜಲವುಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅಕ್ಕಿ ಬೆಂದಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೦೧); ಅಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆ ಆಸೆ ನಂಟರ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ (ಗಾದೆ). IP ಸಣ್ಣಕ್ಕಿ, ದಪ್ಪಕ್ಕಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ, ಬೆಣತಕ್ಕಿ, ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಗಂಧಸಾಲೆ ಯಕ್ಕಿ, ಜೀರಾಸಣ್ಣಕ್ಕಿ, ದೇವಮಲ್ಲಿಗೆಯಕ್ಕಿ, ಮರಳಕಾಂತಿ ಯಕ್ಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೨. ಅಕ್ಕಿಯಂತಿರುವ ಕಾಳು: ವೇಣು ವಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಹುಟ್ಟಿದ[ರೆ] ಮತ್ತೆ ಬಾಳುವೆಯುಂಟೆ? (ಮಾ ದಾಳ. ೨೧); IP ಬಿದಿರಕ್ಕಿ, ನವಣೆಯಕ್ಕಿ, ಸಾವೆಯಕ್ಕಿ, ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿ, ಹಾರಕದಕ್ಕಿ, ಎಲಕ್ಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ರಂಗೋಲಿಯ ಹಸೆ ಬರೆಯುವಾಗ ಇಡುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಆಕಾರದ ಚುಕ್ಕಿ: ಪಸುರ್ಪೊನ್ನ ಜಗಲಿ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸುರ್ಪಂದರಾ ಮುತ್ತಿನಕ್ಕಿ ನೀಲದ ಜಾಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೬). ೪. ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ: ಜಿನನಂ ಪೂಜಿಸಿದಕ್ಕಿ ಮಾಲೆ ಸೊಡರ್ಗಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೭೭).

ಅಕ್ಕಿಯ ಭೋಜ = ಅಕ್ಕಿಭೋಜ: ಗೌಡರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜವಾನನಿಗೆ ಔತಣದ ಊಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಕುಡಿಯುವ ಚಟವಿದ್ದರೆ ಬಗನೆ ಕಳ್ಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿಯ ಭೋಜವನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಪಸಂ. ೪೭). ತಲೆಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಣಿಸು = ಮದುವೆ ಮಾಡು; ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣ

ಮಾಡಿಸು: "ಮಗು, ತಂಗಿಗೆ ಹದಿನೇಳು ವರ್ಷ ತುಂಬಿತು. ಬಸಪ್ಪ ಯ್ಯನ ಮನೆ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ಆದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಅವಳ ತಲೆಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಣಿಸುವ ಯೋಚನೆ ನನಗೆ" (ಮಸಕೂ. ೯). ಬಾಯಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಳು ಹಾಕಿ ಕೊಂಡಿರು = ಏನು ಕೇಡಾಗುವುದೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ ನಡುಗುತ್ತಿರು, —ಆತಂಕಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರು (ಹೆಣದ ಬಾಯಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥ ಬಂದಿರಬಹುದು).

[ದೇ. < *ಅಕ್ಕಿ. || ತಮಿ. ಆರಿ, ಆರಿಚಿ; ಮಲ. ತುಳು. ಆರಿ; ಕೊಡ. ಆರಿ, ಅಕ್ಕಿ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕುಳ್ಳು]

ಅಕ್ಕಿ₂ (ನಾ). ಕಣ್ಣು (ಃ). [ಸಂ. ಅಕ್ಕಿ]

ಅಕ್ಕಿಗಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿದಾಗ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವ ಮಂದವಾದ ದ್ರವ. ೨. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಅಕ್ಕಿಯ ತರಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅಂಬಲಿ ಅಥವಾ ಪಾಯಸ.

[ಅಕ್ಕಿ₁ + ಗಂಜಿ. || ತುಳು. ಅಕ್ಕಂಜಿ]

ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು 'ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು₁ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆ: ಎಸರನಿಡುವಕ್ಕಿಗಚ್ಚುನ ಬೆಸನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೭). [ಅಕ್ಕಿ₁ + ಕಚ್ಚು₂]

ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು₂, ಅಕ್ಕಚ್ಚು, ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು. ೨. ಕಲಗಚ್ಚು. ೩. ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೪. = ಅಕ್ಕಿ ಗಂಜಿ ೧. "ಅಭಿಷವಂ ಅವಂತಿಸೋಮಂ ಶುಷೋದಕಂ ಶುಕ್ಲಂ ಈ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೩); "ಅಭಿಷವಮಂತಿ ಶುಕ್ಲಂ ಸೋಮಮೆನಲಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೧). ಅಕ್ಕಚ್ಚು: ೨. ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಮುಂಜಾನೆ ನೀರನ್ನೂ ಅಕ್ಕಚ್ಚನ್ನೂ ಕುಡಿಯಲು ಇತ್ತೆನು (ಈಕಥೆ. ೨೩); ದನಗಳು ತಮಗೆ 'ಅಕ್ಕಚ್ಚು' ಬರಲಿ ಎಂದು ರಾಗಮಾಡುತ್ತವೆ (ಮರಮ. ೭). ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು: ೧. ಮಾವಿನ ಬಿತ್ತಳೆಯ ಕಪಾಕೆ ಶರ್ಕರೆಯನಿತಂ ಭಾವಿಸುವುದಕ್ಕಿಗಚ್ಚುಂ (ಕಲ್ಯಾಣಾ. ೫-೧೩); ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚುಂ ಬಸಿದು ತಿಳಿನೀರನೊಲೆಗೆತ್ತಿ ಕಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨). [< ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು₁]

ಅಕ್ಕಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟು: ಸಾರಿಸುವೆಡೆಯೊಳಮಕ್ಕಿಗುಟ್ಟುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಸಮಸ. ೫-೮). [ಅಕ್ಕಿ₁ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಅಕ್ಕಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೊಡು: ಅಕ್ಕಿಗೊಟ್ಟು ಮಡಗೂಟು ಣ್ಣಂದಮಂ ಪೋಲದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩೨).

[ಅಕ್ಕಿ₁ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಕ್ಕಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಭದ್ರಾಕಂದ (ಒಷಧಿ. ೧೧೦).

[ಅಕ್ಕಿ₁ + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಕ್ಕಿತರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಒಡೆದು ಮಾಡಿದ ತರಿ, —ನುಚ್ಚು: ದಿನವೂ ರಾತ್ರಿ ಸಾವಿತ್ರಿ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ಮೈಗಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸರೋಜ ಅಕ್ಕಿತರಿ ಹಾಕಿ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಮಾಡಿಟ್ಟಳು (ಕಾಯಕ. ೨೩೦).

[ಅಕ್ಕಿ₁ + ತರಿ (< ತಟ್ಟಿ)]

ಅಕ್ಕಿದಳಿ (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಿಗುಟ್ಟು: ಅಂಗವಿಪಿನದಿ . . . ಮನ್ನನ ಮೃಗವಾ ಸ್ಮರನಲೆಯಂ ಸೆಜಿವಿಡಿದನೆ ಸುಪ್ಪಿಯೆಂದುರೆ ಪಾಡುತಕ್ಕಿದಳಿವರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨೦-೧೬). [ಅಕ್ಕಿ₁ + ತಳಿ]

ಅಕ್ಕಿನುಚ್ಚು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚು; ತುಂಡುತುಂಡಾದ ಅಕ್ಕಿ.

[ಅಕ್ಕಿ₁ + ನುಚ್ಚು (< ನುಚ್ಚು₂)]

ಅಕ್ಕಿಪಡಿ (ನಾ). ಅತಿಥಿ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಟಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು; ಸ್ವಯಂಪಾಕದ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸೀದಾ: ಶಿಷ್ಯನ

ಮನೆಯ ಹೊಗಳಿಲ್ಲದೆ ಅಕ್ಕಿಪದಿಯ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊಸಬಳಿಗೆ
ಎಂದು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡುಂಬವಂಗೇನೆಂಬೆಯ್ಯಾ (ಚಿನ್ನವ. ೪೫-೨).

[ಅಕ್ಕಿ + ಪಡ್ತಿ]

ಅಕ್ಕಿಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಲುಂಗುರ. [ಅಕ್ಕಿ + ಪಿಲ್ಲಿ]

ಅಕ್ಕಿಬೋಜ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಧ್ಯೆ
ಅವನು ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಕ್ಕಿಬೋಜ ಕುಡಿದು, ಮತ್ತೆ
ಕೆಸರುಗದ್ದೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೊರಾಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಾನೂರು. ೨೦).

[ಅಕ್ಕಿ + ಬೋಜ]

ಅಕ್ಕಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಚುಕ್ಕೆಯನ್ನು ಗುರುತು ಮಾಡು : ತಗಡಿನ ಮೇಲೆ
ಕೆಳಗಿನ ಅಂಚಿನವರೆಗೆ ಬಳಪದಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯಿಡುತ್ತಾ ಹೋಗಿ
(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೩). [ಅಕ್ಕಿ + ಇಡು]

ಅಕ್ಕಿರಡ್ಡಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ (ಕ).

[ಅಕ್ಕಿರಡ್ಡಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಕ್ಕಿವುಲ್ಲು (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಹುಲ್ಲು : ಮರದಾರಕ್ಕಿವುಲ್ಲಿನಿಡುಕುವಾ ವಿವಿಧವೂ (ಶ್ರೀಪಾಲ.
೭-೧೩). [ಅಕ್ಕಿ + ಪುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಕ್ಕಿವೋಲೆ (ನಾ). (ದಕ-ಪ್ರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಓಲೆ.

[ಅಕ್ಕಿ + ಓಲೆ]

ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಕ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಿಗೆ. [ಅಕ್ಕಿ + ಸಜ್ಜಕ]

ಅಕ್ಕಿಸಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ತರಿ, ತುಪ್ಪ, ಬೆಲ್ಲ ಮೊದಲಾದವು
ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಡಿಯ ಪದಾರ್ಥ.

[ಅಕ್ಕಿ + ಸಜ್ಜಿಗೆ (< ಸೊಜ್ಜಿಗೆ)]

ಅಕ್ಕಿಸರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಂಟು.

[ಅಕ್ಕಿ + ಸರಿ (< ಸಜ್ಜಿ)]

ಅಕ್ಕಿಸು 'ಅಬ್ಬಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿ; ಅಪ್ಪಿಕೊ : ಅಕ್ಕಿನಿಗೆ ಬಾಚಿ ಹಿಕ್ಕುವ ಸೇವೆಗೆ
ಪುಕ್ಕಟ್ಟಿ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಳಿ ನೀನು ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆನ್ನ ಸಕ್ಕಿಗೆ ಬಂದರೆ
ಸಕ್ಕರೆದುಟಿ ಸವಿದಕ್ಕಿಸುವೆ (ವಾದಿಕೇ. ೧-೬೫-೫). [ಅಕ್ಕಿ + -ಇಸು]

ಅಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ ಮಾಡಿದ ಹಿಟ್ಟು : ಅಕ್ಕಿ
ಹಿಟ್ಟಿನ ಲಿಂಗವು ವಿದ್ಯಾಪ್ರದವು (ಸಾಗಂಧಿ. ೩೯೨-೩೩).

[ಅಕ್ಕಿ + ಹಿಟ್ಟು (< ಹಿಟ್ಟು)]

ಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿವುಲ್ಲು (ಮೈಟಿಗ. ೨೮-೫೪೦).

[ಅಕ್ಕಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ, ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ (ನಾ). ಕಿರಿಹಾಲೆ ಸೊಪ್ಪು; ಹಾಲು
ತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡ : "ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ ಹೇಮದುಗ್ಧಂ ಚುಕುಳಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭). ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ : "ಭದ್ರಾನನೀ = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ,
ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ; ಭದ್ರೋದನೀ, ಭರದ್ವಾಜೀ = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ" (ಓಷಧಿ.
೧೧೦); "ಕ್ಷೀರಾವೀ ದುಗ್ಧಿಕಾ ಶಬ್ದಗಳು, ಅಕ್ಕೀ[ಕ್ಕಿ]ಹೆಡೆಯ ಗಿಡದ
ಹೆಸರುಗಳು, ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡವೆಂಬರು" (ಗುರುಬಾ. ೧೬೨-೧೪೬).

ಪೆಡೆಯಕ್ಕಿ ಹೋ. [ಅಕ್ಕಿ + ಹೆಡೆ (< ಪೆಡೆ)]

ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ 'ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಕಿಹೊಡೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ : "ಕ್ಷೀರಿಕಾ ದುಗ್ಧಿಕಾ ಈ ೨ ಅಕ್ಕಿ
ಹೊಡೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೦೯-೭); ಅಕ್ಕಿಹೊಡೆ ಸಮೂಲವ ತಂದು ಮೆಣಸು
ಸ್ಯಂಧವಲವಣ... ಶೋಧಿಸಿ ಸಣ್ಣ ಅರಳಿಬತ್ತಿ ಅದ್ದಿ ಆ ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ
ಹಾಕಲು ಎಂಥಾ ಹುಣ್ಣಾದರೂ ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೭).

[ಅಕ್ಕಿ + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡೆ)]

ಅಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಗ. ಹಿಡಿ; ಅಪ್ಪಿಕೊ : ಮೇಲ[ಪಾಠಂ. ಲಿ]ಕ್ಕಿದವೆನಂತು
ಮುದ್ದಿಸುವೆನಂತು (ಚಿಬಪು. ೧೯-೪೧); ಅಕ್ಕಿತೇ ದುಷ್ಟೀರ್ತಿ ತಮ್ಮನ
ನಿಕ್ಕಿದನಲಾ ರಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪೭-೩೮). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾಗು;
ಉಚಿತವಾಗು; ಸರಿಹೋಗು : ಎಕ್ಕಸಕ್ಕದ ಮಾತುಗಳು ನಿಮಗಕ್ಕು
ವವೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೨೧). [ದೇ. || ತುಳು. ಅಕ್ಕು = ತಬ್ಬು]

ಅಕ್ಕು 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಕ್ಕು (ನಾ). ಎಳಿಗೆ; ಲಾಭ; ಸಂಪತ್ತು : ಸಿರಿಗೀ ಬಾರಿಗೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್
ಬೊಜಗರೀಗಳ ಬಂದು ನಿಂದಿದರಪರ ಕರೆ ನಿಮ್ಮಕ್ಕನಕ್ಕುವ [ಪಾಠಂ.
ಮ]ಕ್ಕು ಪೊಸತು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೭೯; ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೫೪).

[< ಅಕ್ಕು ? || ತಮಿ. ಅಕ್ಕಮ್ = ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ಸಂಪತ್ತು]

ಅಕ್ಕು 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಕ್ಕು (ನಾ). ಇಲಿ : ಬಯಲೆ ಬಂದ ಕಿತ್ತಿಲಿಯನಜೆಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟದ
ಗೊತ್ತಿನ ಕೊತ್ತಿಗೆ ತಡೆಯ ಹಡಲಿಗೆಯೇಂ ಬಲ್ವೆಟ್ಟಿ ? ಮೇಣುಂ ಮೈಗರೆ
ವಕ್ಕಿನ ತಲೆ ದಕ್ಕುಂತ[ದ]ಲೆಯೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೨೯); ಅಕ್ಕುಬೆಕ್ಕು
ಗಳೊಂದು ಗೊಡವೆಯಮಗೇಕೆ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೮-೫). [ಸಂ. ಅಕ್ಕು]

ಅಕ್ಕು 'ಅಗ್ಗು' ನೋ.

ಅಕ್ಕು 'ಅಗ್ಗು' ನೋ.

ಅಕ್ಕುಡ್ಡಿ (ನಾ). ಶೂರ; ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿ; ಎದೆಗಾರ : "ಅಕ್ಕುಡರೆನೆ
ಸತ್ತ್ವಗರು" (ಭಾರನಿ. ೫೨-೬೦). [?]

ಅಕ್ಕುಡ್ಡ (ಗು). ಸತ್ತ್ವಹೀನ; ನಿಸ್ಸಾರ (?) : ದುಗುಡವೇಕ್ಕೆ ನಿಮಗೆ
ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ನೀವಕ್ಕುಡರೆ ಬಲುಗಾಳೆಗದೊಳಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ನೊಂದಿರಿ
ಕೊಂದಿರಿಂಭಟಿರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೫); ವೀರ ರಾಮನ ಬಾಣವರುಷಾ
ಸಾರದಲಿ ನೆನೆದಸುರಪತಿ ಕೈಹಾರವಕ್ಕು [ಪಾಠಂ. ಕ್ಕು]ಡವಾಗಿ...
ನೆಗಹಿದನಾರುಭಟಿಯಲಿ... ಮಹೋಗ್ರ ಶಕ್ತಿಯನು (ತೊರರಾ.
೬-೪೯-೩೩). [?]

ಅಕ್ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಕುಸಿ : ಕಾಳೆಗದ ಕೈಚಳಕದವನು
ಬ್ಬಾಳುತನವಕ್ಕುಡಿಸೆ ಯಿಕ್ಕಲದಾಳು ತೆಗೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೭-೧);
ಬಾಣಹತ್ತಿಗಕ್ಕುಡಿಸಿ ರಾಜ್ಯಶ್ರೇಣಿ ಜರುಗಿತು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೪-೪೨); ನಸಿ
ದಿರಕ್ಕುಡಿಸಿದಿರಿ ನೊಂದಿರಿ ಬಸವಳಿದಿರನುಗೆಟ್ಟಿರಖಿಯಾಸಕೆ ಸಂದಿರಿ
(ತೊರರಾ. ೧-೮-೬೪); ಬಲಿಮುಖ ಪಡೆಯ ಪದಹತ್ತಿಗಹಿಪಸನುವಕ್ಕುಡಿಸೆ
(ತೊರರಾ. ೬-೧-೧೨). 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ಪರಾ. [ಅಕ್ಕುಡ್ಡ + -ಇಸು]
ಅಕ್ಕುಮಿಕ್ಕು (ನಾ). ಅತಿಶಯ : ಅಕ್ಕರೆಯದಾಯಿತು ಅಕ್ಕರಿಗರಿಗೆಲ್ಲ
ಅಕ್ಕುಮಿಕ್ಕನುವಂತೆ ಕೊನೆವರೆಗು (ಸಖೀಗೀ. ೪೦-೯೪೦).

[< ಅಕ್ಕು + ಮಿಗು ?]

ಅಕ್ಕುರಳಿ (ನಾ). "ಭಯ, ಅಂಜಿಕೆ" (ಸಿಂಕೋ). [?]

ಅಕ್ಕುಲ (ನಾ). ಕುಲಹಾನಿ : ಪರಸ್ಪರಿಯರಂ ನೆರೆದಡಕ್ಕುಲಮಪ್ಪುದು
(ಜೈಮಿಷಾ. ೫-೫೬). [ಸಂ. ಅಕ್ಕುಲ]

ಅಕ್ಕುಲಜ (ನಾ). ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಗಂಗಾಂಬುವಿಗೆ
ಕಿಲ್ಲಿಪವೆ ಬೃಹದ್ಬಾನುವಂತಕ್ಕಜರ ಮನೆಯಲಿದರಡಕ್ಕುಲಜನೆ (ಸಿಂಗಿರಾ.
೪-೪೧); ಅಕ್ಕುಲಜಂಗಾಚಾರಂ ಮರ್ಕಟರೂಪಂಗಿ ಚೇಷ್ಟೆ ಮುದುಕೆಗೆ
ಬೇಟಂ ಕಕ್ಕರಿಗಾರಾಧ್ಯತನಂ ಮಿಕ್ಕುದು ಕಲಿಕಾಲಗುಣ ಮಹತ್ವಲ
ದಿಂದಂ (ನೀತಿಪಾ. ೧೬-೧೫೧). [ಸಂ. ಅಕ್ಕುಲಜ]

ಅಕ್ಕುಲಿಗ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿ; ನೀಚ : ಅದನು ಕುಹಕದಿ ಗೆಲ್ಲಲಾ
ಶಕುನಿ ಅಕ್ಕುಲಿಗನಿಹನು (ಜಿನಭಾ. ೩೭-೩೨). [ಅಕ್ಕುಲ + -ಇಗ]

ಅಕ್ಕುಲಿಸು 'ಅಕ್ಕುಳಿಸು' ನೋ.

ಅಕ್ಕುವಣಿಗ (ನಾ). ಹಕ್ಕುದಾರರಿಲ್ಲದ ಅಸ್ತಿಯನ್ನು ನುಂಗುವವನು:

ಇವನು ಅಕ್ಕುವಣಿಗ; ಯಾರ ದ್ರವ್ಯವಾದರೂ ಅಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಕ್ಕು (< ಅಟ್ಟು₁) + -ವಣಿಗ]

ಅಕ್ಕುಳಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದವನು (?): ಅಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಬೆಕ್ಕುಗಟ್ಟಿನ ಮೋರೆ ಅಕ್ಕುಳಿಯು ತುಂಬ ಕಡುಗೋಪಿ ಪುರುಷನು ಚಿತ್ತಿನಿಗೆ ಮೇಳ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೮). [< ಅಟ್ಟು₁ + -ಕುಳಿ ?]

ಅಕ್ಕುಳಿಕೆ, ಅಕ್ಕುಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗುವುದು; (ಹೊಟ್ಟೆ) ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು; ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಚಕ್ಕುಳಗುಳಿ; ಕಚಗುಳಿ; ಗುಳುಗುಳು; ಕಟ್ಟಾಡಿಸುವುದು (ಕ). ಅಕ್ಕುಳಿಕೆ (ಕ). [ಅಕ್ಕುಳಿಸು + -ಇಕೆ]

ಅಕ್ಕುಳಿಸು, ಅಕ್ಕುಳಿಸು, ಅಕ್ಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹೊಟ್ಟೆ) ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ; ಕುಗ್ಗು; (ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕುಗ್ಗಿಸು: "ಅಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಳಿಸು ನಿನ್ನ ಕುಕ್ಕು ಭಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಬಿಲ್ಲು ಮಯ್ಯಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಪರ್ಬಸಿಗುವರ್ಬಸಿ ಬಂದ ನ ದೊ ವರ್ ಪಾರ್ವಂ (ಲೀಲಾಪ. ೬-೬೮); ಬಿಟ್ಟು ಬಾಯಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಪೊಟ್ಟಿ (ವರ್ಧಪ. ೧೫-೩೮); ಕುಕ್ಕಿಯಕ್ಕುಳಿಸಿ ಬೆಂಗಡವು ಸಹಜದೊಳಿತ್ತಿ ಪುಟ್ಟಿ ದೊಳ್ಳಿದುದು (ಭರತ. ೬-೬೧). ೨. ತಗ್ಗು; ಕುಗ್ಗು: ಸುರರಳ್ಳಾಡುವ ಮೇರುವಕ್ಕುಳಿಸುವನ್ನೇ ಶಾರ್ಯಮುಂ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೪೨೦); ಉಗ್ರಾಟೋಪವಕ್ಕುಳಿಸುತೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೩-೬೫) ೩. ಹೆದರು: "ಅಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಳಿಸು ನಿನ್ನ ಕುಕ್ಕು ಭಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಈ ಭುವನ್ನೆ ಕಮಲ್ಲಂ ಮೋಹಮಲ್ಲನ ನೆಕ್ಕತುಳದಿಂದಕ್ಕುಳಿಸದೆ ದೊಕ್ಕರಿಗೊಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೬-೧೦ ವ); ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಾತ್ಮಜಂ ಹರಿಯಕ್ಕುಳಿಸಂತೊಂದು ಬಾಣಮಂ ತೊಟ್ಟಿಚ್ಚಂ (ವೀರವ. ೧೨-೩೬). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: "ಒಳಸೋದರ್ವದು ಪಾರಿತು ಮಲ್ಲಳಿಗೊಂಡುದು ಸರಿದುಡೋಸರಿಸಿದುದು ತಾನಕ್ಕುಳಿಸಿದುದು ಮೆಯ್ಯೆಗೆದುದುಂ . . . ಒಂಗಿತು ಪಡಮೆಟ್ಟಿತ್ತೆನ್ನಲಪಸರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೨, ೨೫೩); "ಅಕ್ಕುಳಿಸಿತೆಂದುಂ . . . ಅಪಸರಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩೧-೬೫). ಸರ್ವವನಕ್ಕುಳಿಸದೆನ್ನಲಿ ಸಮ ಪಿ ಸಿ ಭಾವಶುದ್ಧಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೫-೧೬); ಕಳವಿನಲಿ ಬಲುಹಿನಲಿ ಮೇಣಕ್ಕುಳಿಸದೀ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತ ವನು . . . ಅವನು ಕೊಂಬನಾತನನು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೨೬). ೫. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡು: ಬೆಳಸಿ ರಜದಲಿ ಸತ್ಯಗುಣದಲಿ ನಿಲಿಸಿ ತಾಮಸಗುಣದಿನಿದನಕ್ಕುಳಿಸಿ ಜಗವನು ನಿನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಲಿ ನೀನೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೪೫). ೬. ದುಃಖಿಸು; ಕೊರಗು: ಕರುಣದಿಂ ಮುನಿಪ ಸತಿಯಕ್ಕುಳಿಸದಿರು ಬೆದರಲೇಕೇಳು ನಿನಗೆ ಮಗನಹನಂಜ ಬೇಡೆಂದನು (ತುರಂಗ. ೫-೩೯). ಅಕ್ಕುಳಿಸು: ೧. ಅಕ್ಕುಳ[ಳ]ಿಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಸೊಕ್ಕಿದ ಗಲ್ಲ (ಶರಲೀ. ೩೪೩-೪). ೩. ಅಕ್ಕುಳಿಸಬೇಡ ನಿನಗಾ ಮುನಿಯ ರಿಪುವ ತರಿದಿಕ್ಕು ನಡೆ (ತುರಂಗ. ೫೪-೩೮); ಪಾರ್ವನೆಂದಕ್ಕುಳಿಸಿ ಹೆರಿದೆಗೆದು ಪಂಟಸದೆ ಸೇರ್ವೆಯಿಂದಾ ಪಶುವನಾಕ್ರಮಿಸಿ ಬಂದು (ಪರಶು. ೨೩-೧೬). ೬. ನೋವಿನೊಳ್ ಪವಡಿಸಿದ ಭೂರಮಣನಂ ಕಂಡರು ಅಕ್ಕುಳಿಸುತರೆ ಫಲುಗುಣಂ (ತುರಂಗ. ೬೪-೩೬). ಅಕ್ಕುಳಿಸು: ೨. ಗೋಪರ ಮಕ್ಕಳೇ ಕೊಂದವರು ಕಾಲಂಗಕ್ಕುಳಿಸದರಿಬಲಪರಾಕ್ರಮನನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೭-೩).

ಅಕ್ಕುಳಿಸಿಕೊ = ತಗ್ಗಿಸಿಕೊ; ಉಪಸಂಹರಿಸು: ಪಾಪಿ ಕೊಲ್ಲ ದಿರಕ್ಕುಳಿಸಿಕೋ ಕೋಪವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೧-೧೫). 'ಅಕ್ಕುಡಿಸು' ಪರಾ.

[ಅಕ್ಕುಳಿ ? + -ಇಸ್ಯ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎಕ್ಕು = ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸ್ನಾಯುಗಳನ್ನು ಸಂಕೋಚಿಸು; ತೆಲು. ಅಕ್ಕುಳಿಂಚು = ತಗ್ಗಿಸು]

ಅಕ್ಕು₁ 'ಅಟ್ಟು₁' ನೋ.

ಅಕ್ಕು₂ 'ಅಣ್ಣ' ನೋ.

ಅಕ್ಕು₃ 'ಆಗು' ನೋ.

ಅಕ್ಕುಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಹಣೆಗೆ ಇಡುವ ಅಕ್ಷತೆಯ ಬಟ್ಟು: ಸೋಮುರಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ನೊಸಲಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲಣ್ಣ] ಬೊಟ್ಟು ಬೈತಲೆಯೆಳೆ ಮುತ್ತೆ ಬಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೭೫). [ಅಕ್ಕು (< ಅಣ್ಣ) + ಬೊಟ್ಟು]

ಅಕ್ಕೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ. ಅಕ್ಕೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಹಟಮಾಡು; ಪಟ್ಟುಹಿಡಿ (?): ಸಾಕಲಾಗದೆಂದು ಅಕ್ಕೊತ್ತಿ ನುಡಿದರೆ ಎಕೆ ನಾನಿನ್ನು ಬಿಡುವೆ ಶಂಭು ಜಕ್ಕೇಶ್ವರಾ (ಗಣಭಾ. ೫೫-೫). [ಅಕ್ಕು₁ ? + ಒತ್ತು₁]

ಅಕ್ಕೊತ್ತೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪಣ. 'ಅಕ್ಕೊತ್ತೆ ಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಅಕ್ಕು₁ ? + ಒತ್ತು]

ಅಕ್ಕೊತ್ತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಪಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ವಶ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಧೀನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತ ಕಾಮಿನಿಯರ ಕಂಡು ಕಣ್ಣಕ್ಕದಂತೆನ್ನ ಚಿತ್ತವನು ಅಕ್ಕೊತ್ತೆಗೊಂಡ ಭಾಮಿನಿ ರನ್ನೆ ಲಾಲಿಸು (ಮೋಹತ. ೩೮-೨). [ಅಕ್ಕೊತ್ತೆ + ಕೊಳ್₁]

ಅಕ್ಕಡ, ಅಕ್ಕಡ, ಅಖಾಡ (ನಾ). ಕುಸ್ತಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರದೇಶ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಭಂಗ: ಸುಮಿತ್ರನೆಂಬರಸಂ ಮಾನಕಷಾಯ ಮಹಾಗರ್ವಿತಂ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದೊಳ್ ಕುಶಲನಕ್ಕ [ಡ] ದೊಳ್ ಪಲರುಮನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ಲು (ಜಾವಂಠ. ೪೬-೨); ಮತ್ತಂ ಮಲೆತು ನಿಂದು ಅಕ್ಕಡದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಬಾಡಪ್ಪಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಇಕ್ಕುಟದಂತಖ್ಖಿ [ಕ್ಕ]ಡದೊಳ್ ಕಡಂಗಿ ಪಿಡಿದಾಂಕಲ್ ಬಲ್ಲ ಮಲ್ಲರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೪೮); ಕೆಂಬಿಟ್ಟಿಯ ಮಿಸುಗುವ ಪಾಸೆಂಬಕ್ಕಡದೊಳ್ಳು ನವ ಘುಸ್ಯಣವಿಮಿಶ್ರಿತ ಗಂಧ ರಜಮನಂಗದೊಳ್ಳಿಟ್ಟು (ಜಯಕಾ. ೮-೫೦). ಅಕ್ಕಡ: ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳಕ್ಕಡಂಗಲೊಳ್ ಮರಳದೆ ಪೋರ್ವ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೮೫); ಕರತಳವ ಮಾಜುದ್ಧಿ ಭುಜದಲಿ ಶಿರದಲಂದಕ್ಕಡದ ಮಣ್ಣು ನು ಬೆರಳಲುದುರಿಚಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೪೧); ಜಟ್ಟಿಗಳಾ ಪಿರಿಯಕ್ಕಡಮಾ ಪೊಳಲ ಬಾಹೆಯೊಳು ಬಂಧುರ ಮಾಗಿಯೆ ತೀವಿಯದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೬೮). ಅಖಾಡ: ಮೂರನೆಯ ಜಾವದಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅಖಾಡದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು (ಝಾರಾಣ. ೨೮).

[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ಕಾಡಗ, ಅಕ್ಕಾಡಯ (< ಸಂ. ಅಕ್ಷವಾಟಕ, ಅಕ್ಷವಾಟ); ಸಾಲಿ. ಅಕ್ಷವಾಟ. / ಮರಾ. ಅಖಾಡಾ, ಅಕ್ಕಾಡ; ಹಿಂ. ಅಖಾಡಾ]

ಅಕ್ಕೋಳಿ 'ಅಕ್ಷೋಟ' ನೋ.

ಅಕ್ತ (ಗು). ಬಳಿದ; ಲೇಪಿಸಿದ: ಉದಾ— ವಿಷಾಕ್ತ [= ವಿಷ + ಅಕ್ತ]; ರಕ್ತಾಕ್ತ [= ರಕ್ತ + ಅಕ್ತ]. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕ್ರಮವಲ್ಲದ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: ಮೊದಲೊಳ್ ಮುಂ ಪೇಟ್ಟುದ್ದೇಶದಂದಮನುದೇಶಮಾಗದಂದಕ್ರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೬೮). ೪. ಗಂಗೆಯ ಕಾರ: "ಅಜಾಯೆ ಗಂಗೆಯ ಕಾರನಕ್ರಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಮನಿರೋಧ (ನಾ). ಅಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು; ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಡೆಯುವುದು. [ಅಕ್ರಮ + ನಿರೋಧ]

ಅಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ಮಾರಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು; ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು. [ಅಕ್ರಮ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅಕ್ರವ್ಯಾಧ (ನಾ). ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಲ್ಲದ ಪ್ರಾಣಿ; ಸಸ್ಯಾಹಾರಿ: ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು, ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು ಎಂದೆರಡು ಪ್ರಕಾರದವು. ಕಾಗೆ, ಹದ್ದು, ರಣಹದ್ದು ಮುಂತಾದವು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು. ಗಿಣಿ, ಹಂಸ ಮುಂತಾದವು ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಿಯೆ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ: ಏಕನಾತ್ಮನನಂ
ತನಚಲನಲೋಕನದ್ವಯನಮಲನಭವನಲೋಕ ನಿಸ್ಸೃಹನಮಿತನಕ್ರಿಯನ
ಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಅಕ್ರಿಯದಿ
ನಡೆದು ಕೆಟ್ಟರು (ತುರಂಗ. ೮೫-೭). [ಸಂ. ಅಕ್ರಿಯಾ]

ಅಕ್ರೂರ (ಗು). ೧. ಕ್ರೂರನಲ್ಲದ; ಮೃದು. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ
ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರೋಟಿ 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಕ್ರೋಟು 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಕ್ರೋಡ, ಅಕ್ರೋಟಿ, ಅಕ್ರೋಟು, ಅಖೋಟಿ (ನಾ). ಒಂದು
ಜಾತಿಯ ಮರ: ಜಯಂತಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಆಲದ ಮರ
ಗಳಂತೆ ಭವ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ 'ಅಕ್ರೋಡ'ದ ಮರಗಳ ಸಾಲುಗಳ
ನಡುವೆ ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕಾಯಿತು (ಅಹಲ್ಯಾ. ೫೩).
ಅಕ್ರೋಟಿ (ಕ). ಅಕ್ರೋಟು: ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ನನ್ನ ಜೇಜಿ
ನಲ್ಲಿ ಅಕ್ರೋಟು, ಅಪಿಲ್ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ . . . ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸಿದರು
(ವಿವಧು. ೬). ಅಖೋಟಿ (ಪಂಡಿತ. ೬).

[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ರೋಡ (< ಸಂ. ಅಕ್ರೋಟಿ). / ಪಾರ. ಅಖರೂತ್;
ಹಿಂ. ಅಖಾರೋಟ್]

ಅಕ್ರೋಧ (ನಾ). ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). ಕ್ಲಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ನಿರಾಯಾಸವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲಿಬ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲಿಬನಲ್ಲದವನು; ಸುಂಡನಲ್ಲದವನು.
೨. ಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮತ್ತನಯರ್ಕಳನೋದಿಸಿ ಮತ್ತಿ
ವನ ಕ್ಲೇಶದಿಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಶಾಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರಮುಖನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು.
೬-೬೩). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪಗಡೆಯ ಆಟದ ದಾಳ. ೨. ಪಗಡೆಯ ಕಾಯಿ:
"ದ್ಯೂತದಜ್ಞುಗಳಕ್ಷಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೪). ೩. ಪಗಡೆಯ
ಆಟ, — ಜೂಜು: "ತಾಜಿಯಲಿ ಭಂಡಿಯಲಿ ಜೂಜಿನಲಿ ಬಲ್ಲಿನಾಧಾರ
ದಲಿ ಅಕ್ಷಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫-೩೦). ೪. ರಥದ ಅಚ್ಚು;
ಅಚ್ಚುಮರ; ಅಚ್ಚಿಗೆ ಹಾಕುವ ಬಳೆ; ಕಡೆಗೀಲು: "ಅಕ್ಷಮೆನ
ಲಚ್ಚು" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೫). ೫. ರಥ; ಬಂಡಿ. ೬. (ಬಂಡಿಯು)
ಚಕ್ರ. ೭. ತಾರೆಯ ಕಾಯಿ, — ಮರ: "ವಿಭೇತಕಮಕ್ಷಮನೆ ತಾಜಿ
ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೦). ೮. ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ. ೯. ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ
ಮರ. ೧೦. ಗೇರುಮರ. ೧೧. ಕಣ್ಣು. ೧೨. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೩. ಕವಡೆ;
ತಾಡಿಕವಡೆ. ೧೪. ಎಂಬತ್ತು ಗುಂಜಿಯ ತೂಕ; 'ಕರ್ಷ'.
೧೫. [ಭೂಗೋಳ] ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ
ಕಲ್ಪಿತ ರೇಖೆ; ಅಕ್ಷರೇಖೆ; ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚು. ೧೬. "ತ್ರಾಸಿನ
ಅಡ್ಡ" (ನಾನಾಶ); ತಕ್ಕಡಿಯ ದಂಡಿಗೆ; ದಂಡಿಗೆಯನ್ನು ತೂಗು
ಹಿಡಿಯುವ ದಾರ; "ದಂಡಿಗೆಯ ಮುಳ್ಳು" (ಕಸ್ತೂರಿ). ೧೭. ಮೈಲು
ತುತ್ತ; ತುತ್ತಿ. ೧೮. ಸಂವರ್ಚಲವಣ. ೧೯. ಆತ್ಮ. ೨೦. ಪೋಷಕ.
೨೧. ಜ್ಞಾನ. ೨೨. ನ್ಯಾಯ. ೨೩. (ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೂಡುವ)
ವ್ಯವಹಾರ; ಮೊಕದ್ದಮೆ. ೨೪. ಆಚಾರ. ೨೫. ತ್ಯಾಗ.
೨೬. ವೈರಾಗ್ಯ. ೨೭. ಶಕ್ತಿ. ೨೮. ಶಕ್ತಿಯ ಆಧಾರ. ೨೯. ನೀಲಿ.
೩೦. ಹಾವು. ೩೧. ಗರುಡ. ೩೨. ಹುಟ್ಟುಕುರುಡ. ೩೩. ಅವ
ಲೋಹ. ೩೪. ಗಣಿ. ೩೫. ರಾವಣನ ಒಬ್ಬ ಮಗನಾದ ಅಕ್ಷ
ಕುಮಾರ. ೩೬. ಚೆಂಡುಗ (ಒಷಧಿ. ೧). ೩೭. ದೇವಸಾಸಿವೆ.

(ಒಷಧಿ. ೧). ೩೮. ದನಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ. ೩೯. ಔದಾರ್ಯ.
೪೦. ತೊಟ್ಟಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿಯ ಹೂವಿನ ಎಸಳುಗಳು ಜೋಡಿಸಿದಂ
ತಿರುವ ಆಕಾರ; ಪುಷ್ಪಪಾತ್ರ: "ಅಖಿಲೇಂದ್ರಿಯಾಂಬಕಂ ತ್ಯಾಗ
ವಿರಾಗ ತಾರೆ ಶಕಟಂ ರಥದಚ್ಚಿನ ಲೋಹ ಬಲ್ಲು ಜೂಜಾಗರ ನೆಲ್ಲಿ
ಪೋಷಕಮಿವಂತು ಧರಿತ್ರಿಯಾಳಕ್ಷವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಂತಿ 'ಅಕ್ಷತೆ' ನೋ.

ಅಕ್ಷಕ (ನಾ). ಬೆಂಡುಗದ ಮುಳ್ಳು (ಒಷಧಿ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟ. [ಅಕ್ಷ + ಕ್ರೀಡೆ]

ಅಕ್ಷಜ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರ. ೨. ಸಿಡಿಲು. ೩. ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷತ (ಗು). ೧. ಮುರಿಯದ; ಮುಕ್ಕಾಗದ; ಗಾಯಗೊಳ್ಳದ.
(ನಾ). ೨. (ಮೊನೆ ಮುರಿಯದ) ಅಕ್ಕಿ: "ಸದಕಂ ತಂಡುಲಮಕ್ಷತಂ"
(ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೨೧). ೨. (ಪೂಜೆ, ಶುಭಕಾರ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳ
ಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ) ಅರಿಸಿನವನ್ನಾಗಲಿ ಕುಂಕುಮವನ್ನಾಗಲಿ ಹಚ್ಚಿದ
ಅಕ್ಕಿ. ೪. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟು. ೫ ಅರಿಸಿನವನ್ನು
ತೇದು ಅದರೊಡನೆ ಬಾಳೆಯ ಸಿಪ್ಪೆಯ ಕರಿಕನ್ನು ಕಲಸಿ ಇದನ್ನು
ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ೫. (ಹಣೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಾಗಿ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಗಂಧ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷತದಿಗೆ (ನಾ). ವೈಶಾಖಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ತದಿಗೆ; ಆ ದಿನ
ಮಾಡುವ ಹಬ್ಬ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಯ ತೃತೀಯಾ (ಅಕ್ಷಯ + ತೃತೀಯಾ)]

ಅಕ್ಷತಧೈರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಂದದಿರುವ ಧೈರ್ಯ. ೨. ಧೈರ್ಯ
ಗುಂದದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಕ್ಷತ + ಧೈರ್ಯ]

ಅಕ್ಷತಯೋನಿ (ನಾ). ಪುರುಷಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು.
[ಅಕ್ಷತ + ಯೋನಿ]

ಅಕ್ಷತರು (ನಾ). ತಾರೆಯ ಮರ. 'ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆ' ಪರಾ.
[ಅಕ್ಷ + ತರು]

ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ ರೂಪವುಳ್ಳವಳು.
೨. ತಾರೆಯಮರದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ೧, ೨: ನಿವ್ರಿಯಂತೆ ಲೋಚನ
ಗ್ರಾಹಿಣಿಯುಂ ಮೂರ್ಛೆಯಂತೆ ಮನೋಹರಿಯುಂ ಅರಣ್ಯಭೂಮಿ
ಯಂತೆ ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನೆಯುಂ (ಶಾದಂಪೂ. ೪೯).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷತರೂಪಸಂಪನ್ನಾ (ಅಕ್ಷತ + ರೂಪ + ಸಂಪನ್ನಾ; ಅಕ್ಷ +
ತರು + ಉಪಸಂಪನ್ನಾ)]

ಅಕ್ಷತಶರೀರ (ನಾ). ಗಾಯಗೊಳ್ಳದ ಮೈ; ಪೆಟ್ಟುಬೀಳದ ಮೈ.

[ಅಕ್ಷತ + ಶರೀರ]

ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಧಾವರರು
ಒಬ್ಬರಮೇಲೊಬ್ಬರು ಅಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಹಾಕುವುದು (ದಕ). ೨. ಹಿರಿ
ಯರು ವಧಾವರರ ಮೇಲೆ ಶುಭವನ್ನು ಕೋರಿ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕು
ವುದು. (ಉಕ). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣ (ಅಕ್ಷತ + ಅರೋಪಣ)]

ಅಕ್ಷತೆ, ಅಕ್ಷಂತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಕ್ಷತ ೨: [ಭ]ತಾಯಮನೀಯ
ವೇಷುಮೆನ್ನು ಕಿಡಿಸಿದಾಗಳ[ಳ] ಪಂಪಯ್ಯಂ ನಾನೊನ್ನಕ್ಷತೆಯ
ನಪ್ಪಂದ[ಪೊ]ದ?]ಮಾಯನೆನ್ನು (ಸಾಹಿ. XI-i, ೩೬-೮; 942).
೨. = ಅಕ್ಷತ ೩: ಚಂದನದ ಮುತ್ತಿನಕ್ಷತೆಯ ಕುಂಕುಮಮಿಶ್ರದಿಂದ
ನವ ದಧಿ ಲಾಜ ದೂರ್ವಾಕ್ಷತೆಯೊಳಿಸೆ ಪೊಂದಳಿಗೆವಿದಿದಾರತಿಯನೆತ್ತಿ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೨೩); ಅಕ್ಷತೆಗೆ ಬೇಕು ಎಂದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು
ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. = ಅಕ್ಷತ ೪: ಅನನು ಊಟಮಾಡಿ
ದ್ದರೂ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಆರತಕ್ಷತೆ, ಕೆಂಪಕ್ಷತೆ,

ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ, ಬಿಳಿಯಕ್ಷತೆ, ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ, ಹಳದಿಯಕ್ಷತೆ ಹೋ.

ಅಕ್ಷಂತಿ : (ಉಕ) = ಅಕ್ಷತಳ : ಏನು ಅಂಗಾರಾ ! ಏನು ಅಕ್ಷಂತೀ !

(ಹುಚ್ಚಾಟ. ೮೯-೨೬). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತ]

ಅಕ್ಷತೈ (ನಾ). = ಅಕ್ಷತಯೋನಿ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾ]

ಅಕ್ಷತೈ (ನಾ). ೧. 'ಕರ್ಕಾಟಕ ಶೃಂಗಿ' ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ. ೨. ಗೋಣಿ
(ಓಷಧಿ. ೪). [ಸಂ. ಅಕ್ಷತಾ]

ಅಕ್ಷದರ್ಶಕ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ. ೨. ಜೂಜಾಟಗಳ ಮೇಲ್ವಿ
ಚಾರಕ. [ಅಕ್ಷ + ದರ್ಶಕ]

ಅಕ್ಷದಾಮ (ನಾ). ಜಪಸರ; ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷದಾಮನ್ (ಅಕ್ಷ + ದಾಮನ್)]

ಅಕ್ಷದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ದ್ಯೂತದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೊಟ್ಟವನು; ಜೂಜಾಟ
ದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು : ಕೃತಕಮಾರ್ಗದ ಮೋಡಿಯಲಿ ಪರಿಚಿತನು
ನೀನಲ್ಲಕ್ಷವಿಮಲಕ್ರತುವಿಧಾನವನಕ್ಷದೀಕ್ಷಿತರಜಿವರಿದನೆಂದ (ಕು ವ್ಯಾ. ಸ.
೧೩-೪೪). [ಅಕ್ಷ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಅಕ್ಷದೇವಿ (ನಾ). ಜೂಜುಗಾರ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷದೇವಿನ್ (ಅಕ್ಷ + ದೇವಿನ್)]

ಅಕ್ಷಧೂರ್ತ (ನಾ). ೧. ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಮೋಸ ಮಾಡುವವನು.
೨. ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಮೋಸಗಾರನಾದ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ವರಸೇನ
ನೆಂಬೊಂ ಜೂದಾಡಿಯಕ್ಷಧೂರ್ತನೆಂಬೊಂಗೆ ಸಾಸಿರ ದೀನಾರಮಂ
ಸೋಲ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪-೩). [ಅಕ್ಷ + ಧೂರ್ತ]

ಅಕ್ಷಪಟಲ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ. ೨. ನ್ಯಾಯಸಂಬಂಧದ
ಕಾಗದಪತ್ರಗಳ ಭಂಡಾರ. [ಅಕ್ಷ + ಪಟಲ]

ಅಕ್ಷಪಾದ (ನಾ). ೧. (ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ) ಗೌತಮ
ಮುನಿ. ೨. ನ್ಯಾಯದರ್ಶನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು.

[ಅಕ್ಷ + ಪಾದ]

ಅಕ್ಷಫಲ (ನಾ). ತಾರೆಯ ಕಾಯಿ : ಅಂದಿನ ಮನುಷ್ಯಕ್ಷಫಲದನಿಶಿಪ
ರಸಾಯನಮನೆರೆಡು ದಿನಸಕ್ಕುಣ್ಣರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೨).

[ಅಕ್ಷ + ಫಲ]

ಅಕ್ಷಮ (ಗು). ೧. ಕ್ಷಮೆಯಿಲ್ಲದ; ತಾಳ್ಮೆಯಿಲ್ಲದ; ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳ
ಲಾರದ. ೨. ಅಸಮರ್ಥ : ಸಕಲಕಾರ್ಯಾಕ್ಷಮಮಪ್ಪ ತಿಯ್ಯಗ್ನಾತಿ
ಯೋಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಚಿಂತಾ ಪೀಡಿತನಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೭೦೯); ಚರಣ
ವದನವ ತೊಳೆದು ಧಗೆ ಡಾವರಿಸಲಕ್ಷಮನಾಗಿ... ಮೊಗೆದನು ಗರಳ
ಮಯ ಜಲವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಮಣಿ (ನಾ). ಜಪಸರದ ಮಣಿ. [ಅಕ್ಷ + ಮಣಿ]

ಅಕ್ಷಮಾಲೆ (ನಾ). ಜಪಸರ; ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಸರ. [ಅಕ್ಷ + ಮಾಲೆ]

ಅಕ್ಷಮೆ (ನಾ). ಕ್ಷಮಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಮಾ]

ಅಕ್ಷಮ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷಮಿಸಲಾಗದ : ಅವನು ಮಾಡಿದ್ದು ಅಕ್ಷಮ್ಯವಾದ
ಅಪರಾಧ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಯ (ಗು). ೧. ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದ; ನಾಶವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಭವ
ಮೊದಲಾದ ೬೦ ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು. IP ಇದಕ್ಕೆ
'ಕ್ಷಯ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ೩. ಯವೆ (ಓಷಧಿ. ೪). ೪. ಕಣ್ಣು.
೫. ಕಾರ್ಯ. ೬. ಕತ್ತಲೆ. ೭. ವನ. ೮. ತೆಂಗು. ೯. ಹಲಸು.
೧೦. ಮಾವು. ೧೧. ಬಾಳೆ. ೧೨. ಗುಣ. ೧೩. ಗುಹೆ. ೧೪. ನಾರಿ
ಇತ್ಯಾದಿ. "ಅಕ್ಷಯಮನೆ ಕಣ್ಣಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮನೆ ಕಾರ್ಯಮಕ್ಕು
ಕತ್ತಲೆಯಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮನೆ ಮಾವಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮನೆ ನಾರಿಯಕ್ಕುಂ...

ಅಕ್ಷಯಮನೆ ವನವಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮನೆ ತೆಂಗು ಹಲಸು ಬಾಳೆಗಳಕ್ಕುಂ
ಅಕ್ಷಯಮನೆ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ ಅಕ್ಷಯಮನೆ ಗುಹೆಗಳಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದರ.
೨೫, ೨೬); "ಮಧು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಂಬರಮನ್ಯುತಾಕ್ಷರಂ ವಿಷಯ ಮುಕ್ತಿ
ಗಳೆಂಬವಕಕ್ಷಯಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಯತೂಣೇರ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದರೂ
ಬರಿದಾಗದ ಬತ್ತಳಿಕೆ; ತವದೊಣೆ. [ಅಕ್ಷಯ + ತೂಣೇರ]

ಅಕ್ಷಯತ್ಯತೀಯೆ (ನಾ). ೧. = ಅಕ್ಷತದಿಗೆ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರೇಯಾಂ
ಸನು ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರನಿಗೆ ಆಹಾರದಾನಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯದಿನ :
ಅಕ್ಷಯದಾನಂ ನಿಮಗಕ್ಕೆಕ್ಷುಣ್ಣಮಿದೆಂದು ಪರಮ ಮುನಿ ಪರಸೆ ಬಿಟ್ಟ
ಕ್ಷಯತ್ಯತೀಯೆಯೆಂಬಿಲ್ಲಪ್ರತಿಗಂ ನೆಗಟ್ಟುದಲ್ಲೆ ತತ್ಪುಣ್ಯದಿನಂ
(ಆದಿಪು. ೧೦-೬). [ಅಕ್ಷಯ + ತ್ಯತೀಯೆ]

ಅಕ್ಷಯದಾನ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ದಾನ.
IP 'ಅಕ್ಷಯತ್ಯತೀಯೆ' ಪ್ರಯೋಗ ಪರಾ. [ಅಕ್ಷಯ + ದಾನ]

ಅಕ್ಷಯಪದ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ.

[ಅಕ್ಷಯ + ಪದ]

ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಬರಿದಾಗದ ಪಾತ್ರೆ : ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ರುಚಿ
ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಆಕೆಯ ಅಂಗೈಯ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ
(ವೈ. ೧೬೬). ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಭಿಕ್ಷುಪಾತ್ರೆ.

[ಅಕ್ಷಯ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಕ್ಷಯಬೋಧ (ನಾ). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ; ಅನಂತಜ್ಞಾನ.
೨. ಅನಂತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ತೀರ್ಥಂಕರ : ತಜ್ಜನಕೆ ನಿನ್ನ ನುಡಿ
ಸೋಪಾನಂ ತಾನಾದುದು ಕೈವಲ್ಯಸುಧಾನಿಲಯಾಗ್ನಾರುರುಕ್ಷಗಕ್ಷಯ
ಬೋಧಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೩೧). [ಅಕ್ಷಯ + ಬೋಧ]

ಅಕ್ಷಯವಟಿ (ನಾ). ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರದ ಒಂದು ಪುರಾತನವಾದ ಆಲದ
ಮರ. [ಅಕ್ಷಯ + ವಟಿ]

ಅಕ್ಷಯಸಮಯ (ನಾ). ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದ ಕಾಲ; ನಿರಂತರವಾದ
ಕಾಲ (?) : ನಯವಿನಮಯ ನಾನಾಮಂತ್ರದೂತಪ್ರಯಾಣಾಕ್ಷಯ
ಸಮಯವಿಶಾಸೋಲ್ಲಾಸಿ ಸಂಗ್ರಾಮಿತಾಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೩).

[ಅಕ್ಷಯ + ಸಮಯ]

ಅಕ್ಷಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಸೌಖ್ಯ; ಅನಂತಸುಖ :
ಮಾಡುವುದೆನುಗಕ್ಷಯಸೌಖ್ಯಾನಂತಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಾ (ಸುಕುಮಾ.
೪-೫೩). [ಅಕ್ಷಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅಕ್ಷಯಾಧಾನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಯ ಪಾತ್ರೆ : ಚಿರಚೈತ್ರಮಿಂದೆಲ್ಲಿ ಅಸು
ಗೆಯಾ ಕಾನಂ? ಎಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲರೆ ಕೃಷ್ಣಯಕ್ಷಯಾಧಾನಂ? (ಗೀವಂ. ೧೧೭-೪).

[ಅಕ್ಷಯ + ಅಧಾನ]

ಅಕ್ಷರ (ಗು). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಮರಣವಿಲ್ಲದ; ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ; ಸ್ಥಿರ
ವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಕಾರ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣ. ೩. "ಒಂದು
ಸಲದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗುವಷ್ಟರ ಪದಭಾಗ" (= syllable.
ಇಂಕನ). IP ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದು ಒಂದು ಅಥವಾ ಹಲವು ವ್ಯಂಜ
ನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಅಥವಾ ತನಿಯಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸ್ವರವಾಗಿ
ರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— "ಅಕ್ಷರ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅ, ಕ್ಷ, ರ ಎಂಬ
ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿವೆ. ೪. ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಬರಹದಲ್ಲಿ ತೋರಿ
ಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಲಿಪಿ : ಇಲ್ಲಿರುವ ಅ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹ
ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಬರವಣಿಗೆ; ಬರಹ : ಅವನ ಅಕ್ಷರ
ವನ್ನು ಓದುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಪತ್ರ. ೭. ಮಾತು.
೮. ಬ್ರಹ್ಮ. ೯. ವಿಷ್ಣು. ೧೦. ಶಿವ. ೧೧. ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ೧೨. ಕೀರ್ತಿ.

೧೩. ಮೋಕ್ಷ. ೧೪. ನೀರು. ೧೫. ಆಕಾಶ. ೧೬. ತಪಸ್ಸು.
 ೧೭. ಧರ್ಮ. ೧೮. "ಮೂಲಕಾರಣ" (ಗಂಗಾಮ). ೧೯. ಪ್ರಣವ.
 ೨೦. ಕತ್ತಿ. ೨೧. ಅಪಾಮಾರ್ಗ (= ಉತ್ತರಣೆ). ೨೨. ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ
 (ಓಷಧಿ. ೪). "ಅಂಬರಮಪುನರ್ಭವಂ ವಿವಿಧವರ್ಣಮಸಂಗತಕೀರ್ತಿ
 ಶುಭ್ರಮಕ್ಷರಮನಿಸರ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೭೬). [ಸಂ.]
 ಅಕ್ಷರಕಲ್ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆದ ಕಲ್ಲು; ಶಿಲಾಶಾಸನ: ತಟ್ಟ
 ಗೆಜೆಯ ಕಿಚ್ಚಿಪಿ ಪೋಗಿ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಲ ಮೇಗೆ ಅಲ್ಲಿನ್ನಾ ವಸಲ್ (ಎಕ.
 II, ೩೫-೫; 800). [ಅಕ್ಷರ + ಕಲ್ಯಾ]
 ಅಕ್ಷರಕಾರ್ಖಾನೆ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ
 ಕಾರ್ಖಾನೆ: ಅಮೆರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ-ಕಾರ್ಖಾನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬೆಂಜನ್. ೮೯).
 [ಅಕ್ಷರ + ಕಾರ್ಖಾನೆ]
 ಅಕ್ಷರಕೇವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: ವಿಹಗದಂತೆ ಖೇಚಕ್ರಮಂ ವರ್ತಿಸಿ
 ಮತ್ತಮಕ್ಷರಕೇವಳಿ ದೂತಚೇಷ್ಟೆ ಮೊದಲಾಗಿರಲಾ ಬಿಚ್ಚುವಂ ವಿದ್ಯೆ
 ಗಳೊಳ್ಳಿಲ್ಲಮೊಚ್ಚತಂ ನೋಡಿದೊಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ ವ).
 [ಅಕ್ಷರ + ಕೇವಳಿ (= ಕೇವಲಿ)]
 ಅಕ್ಷರಖಂಡಿಕ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸದ ಪಾಠಶಾಲೆ: ವೇದಖಂಡಿಕ
 ಶಾಸ್ತ್ರಖಂಡಿಕ ತರ್ಕ್ಯವಕ್ಷರಖಂಡಿಕ x x x ಗಳುಗಗ್ರಾಸನವಿಶಿಷ್ಟವಂ
 ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧-೬೪; 1169).
 [ಅಕ್ಷರ + ಖಂಡಿಕ]
 ಅಕ್ಷರಗಣ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕೃತ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಯಗಣ
 (ಉ- -), ಮಗಣ (- - -), ತಗಣ (- - ಉ), ರಗಣ
 (- ಉ -), ಜಗಣ (ಉ-ಉ), ಭಗಣ (- ಉಉ), ನಗಣ
 (ಉಉಉ), ಸಗಣ (ಉಉ-). ಎಂಬ ಎಂಟು ಗಣಗಳಲ್ಲಿ
 ಒಂದು. [ಅಕ್ಷರ + ಗಣ]
 ಅಕ್ಷರಚಣ (ನಾ). ಓದುಬರಹದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ. [ಅಕ್ಷರ + ಚಣ]
 ಅಕ್ಷರಚುಂಚು (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಚಣ. [ಅಕ್ಷರ + ಚುಂಚು]
 ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತಕ. [ಅಕ್ಷರ + ಚ್ಯುತ]
 ಅಕ್ಷರಚ್ಯುತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ; ಒಂದು ವಾಕ್ಯದ
 ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ
 ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯವುಂಟಾಗುವುದು: ಉದಾ—
 "ಉಮಾಧವಂಗೆ ವಂದನಂ": ಶಿವನಿಗೆ ವಂದನೆಯೆಂದು ಅರ್ಥ
 ಕೊಡುವ ಈ ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ
 ಅಕ್ಷರವಾದ ಉಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಾಧವಂಗೆ [= ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ]
 ವಂದನೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ವಾಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.
 [ಸಂ. (ಅಕ್ಷರ + ಚ್ಯುತಕ)]
 ಅಕ್ಷರಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). ಯಗಣ, ಮಗಣ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರಗಣ
 ಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಛಂದಸ್ಸು. [ಅಕ್ಷರ + ಛಂದಸ್ಸು]
 ಅಕ್ಷರಜೀವಕ (ನಾ). ಬರವಣಿಗೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಶಾನು
 ಭೋಗ; ಕುಲಕರಣಿ: "ಕಾಯಸ್ಥಃ, ಅಕ್ಷರಜೀವಕಃ - ಈ ೨ ಸೇನ
 ಬೋವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೨). [ಅಕ್ಷರ + ಜೀವಕ]
 ಅಕ್ಷರಜೀವಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರಜೀವಕ: "ಅಕ್ಷರಜೀವಿ ಚಿತ್ರಕಾಯಸ್ಥನೆನಿ
 ಸೇನಭಾಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೪). [ಅಕ್ಷರ + ಜೀವಿ]
 ಅಕ್ಷರಜ್ಞ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ: ಓದಿನಲ್ಲಿ
 ಕಾಬರೆ ಅಕ್ಷರಜ್ಞನಲ್ಲ ವಾದಿನಲ್ಲಿ ಕಾಬರೆ ಗಂಧರ್ವನಲ್ಲ (ಮೋವಮಾ.
 ೨-೨). [ಸಂ.]
 ಅಕ್ಷರದಾರಿದ್ರ್ಯ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲ

ದಿರುವುದು: ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕರ ಅಕ್ಷರದಾರಿದ್ರ್ಯವು ಬಲುಬೊಡ್ಡದು
 (ಸಾಹಿ. ೭೦). [ಅಕ್ಷರ + ದಾರಿದ್ರ್ಯ]
 ಅಕ್ಷರಪುರುಷ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಪುರುಷ; ಪರಮಾತ್ಮ
 [ಅಕ್ಷರ + ಪುರುಷ]
 5 ಅಕ್ಷರಮಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಗಳ
 ಅನುಕ್ರಮದ ಪಾಠ; ವರ್ಣಮಾಲೆ. 'ಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ' ಪಠಾ.
 [ಅಕ್ಷರ + ಮಾಲೆ]
 ಅಕ್ಷರರೇಖೆ (ನಾ). ಬರಹ: ಅವಳೊಳ್ಳಿಸಿ ವಳಿ ರೇಖೆಗೆಟ್ಟುವು ನೊಸ
 ಲಕ್ಷ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ರರೇಖೆಯೊಡನೆ ಮಧುರಾಧಿಪನಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೩೮).
 [ಅಕ್ಷರ + ರೇಖೆ]
 ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಓದುಬರಹ: ಅಕ್ಷರ
 ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾರಿ ಮೂರುದಿನದ ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿ
 ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ? (ತುಂಗಭ. ೮). 'ಅಕ್ಷರವಿದ್ಯೆ' ಪಠಾ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರತ
 ವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ. [ಅಕ್ಷರ + ವಿದ್ಯೆ]
 15 ಅಕ್ಷರವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಜೋಡಣೆ. [ಅಕ್ಷರ + ವಿನ್ಯಾಸ]
 ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಗಣಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದ ವೃತ್ತ;
 ವಸಂತತೀರ್ಥ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೇಡಿತ ಮೊದಲಾದ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ
 ಒಂದು. [ಅಕ್ಷರ + ವೃತ್ತ]
 ಅಕ್ಷರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ: ದಿಟದ
 ನಾಮಂಗಳ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತಿಗೆ-ಪೂ, ಮರಂ, ಹೊತ್ತಗೆ, ಕವಳಿಗೆ, ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ
 (ಶಮದ. ೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಅಕ್ಷರ + ವೃತ್ತಿ]
 ಅಕ್ಷರಶಃ (ಅ). ೧. ಒಂದೊಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು; ಅಕ್ಷರ ಅಕ್ಷರ
 ವಾಗಿ. ೨. ಅಕ್ಷರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿವರದಲ್ಲೂ: ಅವನ
 ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]
 25 ಅಕ್ಷರಶತ್ರು (ನಾ). ೧. ಓದುಬರಹವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವನು. ೨. ಓದು
 ಬರಹ ಬಾರದವನು: ಆ ಅಡಿಗೆಯ ಮಾಣಿಯು ಅಷ್ಟೊಂದು ಅಕ್ಷರ
 ಶತ್ರುವಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಬಕ. ೮೨). [ಅಕ್ಷರ + ಶತ್ರು]
 ಅಕ್ಷರಸಂಕೇತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುರುತಿಸಿ (*).
 [ಅಕ್ಷರ + ಸಂಕೇತ]
 30 ಅಕ್ಷರಸಂಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದಕ್ಕೂ ವಿಂಗಡಿ
 ಸುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಂಕೇತ(ಗಳು). ಉದಾ—ಸ್ವರ,
 ವ್ಯಂಜನ ಇತ್ಯಾದಿ. 2. ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಮೊದಲನೆಯ
 ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ "ಅಕ್ಷರಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರಕರಣಂ" ಎಂಬುದನ್ನು
 ನೋಡಿ. ೩. ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ
 ಪದ್ಧತಿ: "ನಿರುತದಿಂ ಕಟಪ[ಯ]ಮನಲ್ಪೊಂದು ಖಳಫರಮದೇಡಕ್ಕು
 ಗಡಬಲಂ ಮೂಷಕ್ಕು ಘಠಭವಂ ನೆರೆ ನಾಲ್ಕು ಜಣಮಶಮದ್ದೆ ಮಚತ
 ಪಮಾಜು ಛಠಸಮದೇಳು ಜದಹಮೆಂಟು ಅಜು ರ್ಘುಧಳಮೊಂಬತ್ತು ನಂ
 ಸೊನ್ನೆಯಂತಿವಕ್ಷರಸಂಜ್ಞೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೦).
 [ಅಕ್ಷರ + ಸಂಜ್ಞೆ]
 40 ಅಕ್ಷರಸಂಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷರವಿನ್ಯಾಸ. [ಅಕ್ಷರ + ಸಂಸ್ಥಾನ]
 ಅಕ್ಷರಸ್ಥ (ನಾ) ಅಕ್ಷರ ತಿಳಿದವನು; ಓದು ಬರಹ ಬಲ್ಲವನು: ನಾವು
 ಮಾತಾಡಿಸಿದ ಮನುಷ್ಯ ಅಕ್ಷರಸ್ಥನಂತೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
 [ಅಕ್ಷರ + -ಸ್ಥ]
 ಅಕ್ಷರಾಂಕಗಣಿತ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೂಲಕ ಅಂಕಗಳನ್ನು ಸೂಚಿ
 ಸುವ ಗಣಿತ: ಅದು ಅಕ್ಷರಾಂಕ ಗಣಿತ, ಅಕ್ಷರಗಳೇ ಅಂಕಗಳನ್ನು ಹೇಳ
 ಬಲ್ಲವು (ತುಂಗಭ. ೨೮). [ಅಕ್ಷರ + ಅಂಕ + ಗಣಿತ]

ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕ (ಗು). ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅಕ್ಷರರೂಪಂ = ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕಮಾದ (ಶಮದ. ೩೫ ಬೀಳ). [ಸಂ. (ಅಕ್ಷರ + ಅತ್ಮನಾ + -)]

ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಲಿಯುವುದು. ೨. ಮಗುವಿಗೆ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುವ ಶುಭಕಾರ್ಯ; ಓನಾಮ ಪೂಜೆ. [ಅಕ್ಷರ + ಅಭ್ಯಾಸ]

ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ (ನಾ). ಶಬ್ದದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಅರ್ಥ: "ಪ್ರತಿಭೆ" ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ "ಹೊಳಹು" (ಭಾರಮಾ. ೧೬೨). [ಅಕ್ಷರ + ಅರ್ಥ]

ಅಕ್ಷರಾಚಕ (ನಾ). "ಸೋರುಪ್ಪು" (ಗಂಗಾಮ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷರೇಖೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ, ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ, ನೇರಗೆರೆ. [ಅಕ್ಷ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷವತಿ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟ; ಜೂಜು. [ಸಂ. ಅಕ್ಷವತೀ]

ಅಕ್ಷವಲಯ, ಅಕ್ಷವಳಯ (ನಾ). ಜಪಸರ: ವನಿತೆಯ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷ ವಲಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಕರಮೊಪ್ಪಿ ತೋಜುಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೪).

ಅಕ್ಷವಳಯ: ಬಹುಳದ ಪೂವಿನಕ್ಷವಳಯಕ್ಕೆ ದುಕೂಲದ ಚಿಲ್ವನಪ್ಪ ಸಾಳಿಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೦). [ಅಕ್ಷ + ವಲಯ]

ಅಕ್ಷವಳಯ 'ಅಕ್ಷವಲಯ' ನೋ.

ಅಕ್ಷವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದ ವಿದ್ಯೆ. [ಅಕ್ಷ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಕ್ಷಸೂತ್ರ (ನಾ). ಜಪಸರ: ಪರಶುಭಳಾಕ್ಷಸೂತ್ರ ವರದೋಚಿತ ಚಿಹ್ನೆ ಚತುರ್ಭುಜಂ (ಅದಿಪು. ೧-೮). [ಅಕ್ಷ + ಸೂತ್ರ]

ಅಕ್ಷಹೃದಯ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದ ಮರ್ಮ, —ಒಳಗುಟ್ಟು. [ಅಕ್ಷ + ಹೃದಯ]

ಅಕ್ಷಾಂತಕ (ನಾ). ಅಕ್ಷನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಹನು ಮಂತ್ರ. [ಅಕ್ಷ + ಅಂತಕ]

ಅಕ್ಷಾಂತಿ (ನಾ). ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸೂಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಾಂಶ (ನಾ). ಅಕ್ಷರೇಖೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಭೂಗೋಳದ ಅಕ್ಷ ರೇಖೆಯನ್ನು ೧೮೦ ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಭಾಗಿಸಿ ಈ ಭಾಗಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಗೋಳದ ಮೇಲ್ಮೈಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆದಂತೆ ಭಾವಿಸಿರುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ರೇಖೆ. [ಅಕ್ಷ + ಅಂಶ]

ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆ (ನಾ). ಕೃತಕ ಭೂಗೋಳದ ಅಥವಾ ಭೂಪಟದ ಮೇಲೆ ಸಮಭಾಜಕ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಎಳೆದಿರುವ ರೇಖೆ: ಹೀಗೆ ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವುಳ್ಳ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದಿಂದಲೂ ಎಳೆಯಬಹುದು. ಈ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೬).

[ಅಕ್ಷಾಂಶ + ರೇಖೆ]

ಅಕ್ಷಾಂಶವೃತ್ತ (ನಾ). ಅಕ್ಷಾಂಶರೇಖೆಯಿಂದ ಆಗಿರುವ ವೃತ್ತ: ಈ ಅಕ್ಷಾಂಶ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತದಿಂದ ಎಣಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭ ಸುತ್ತೇವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೬). [ಅಕ್ಷಾಂಶ + ವೃತ್ತ]

ಅಕ್ಷಾಗ್ರ (ನಾ). (ಬಂಡಿಯ) ಅಚ್ಚಿನ ಮರದ ತುದಿ. [ಅಕ್ಷ + ಅಗ್ರ]

ಅಕ್ಷಾರ್ಥಿ (ಗು). ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಅಕ್ಷರ; ಲಿಪಿ: ಅಕ್ಷಾರದಲ್ಲೂ ಮೂವತ್ತೆಂಟು ವರಹನ ಗ್ರಾಮ[ವ]ನೂ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೩೨-೧೨; 1540); "ಅಕ್ಷಾರ ವಿಶೇಷರೇಖೆ ಗೃಹಮುಟ್ಟುಗಳುಂ ಪೊರೆ ಮಾತ್ರೆಯಕ್ಕುಂ" (ನಾ ನಾ ರ. ೧೫೮). [ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಕ್ಷಾವಳಿ (ನಾ). ಜಪಸರ: ತೊಳಗುವ ಹಾರಮನಾಗಳ್ ತಳೆವಂತಿರೆ ನೆಲಕೆ ಬೀಳ್ವಿನಂ ಸಿಡಿದಕ್ಷಾವಳಿಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ತಳೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೧). [ಅಕ್ಷ + ಅವಳಿ (= ಅವಲಿ)]

ಅಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು. ೨. ರಂಧ್ರ: ದೂರದರ್ಶಕ ಯಂತ್ರದಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೭೩). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣೇ ಕಿವಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಹಾವು: "ಅಕ್ಷಿ ಕರ್ಣಂ... ಎನಲು ಸರ್ಪಂಗಿ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೧).

[ಅಕ್ಷಿ + ಕರ್ಣ]

ಅಕ್ಷಿಕೂಟಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗುಡ್ಡೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ಕೂಟಕ]

ಅಕ್ಷಿಗತ (ಗು). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ; ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ; ಕಣ್ಣಿ ದುರಿಗೆ ಇರುವ. ೨. ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕುವ; ಕಣ್ಣು ಬೇನೆಯಂತಿರುವ; ಅನಿಷ್ಟ: "ಅಕ್ಷಿಗತಃ ದ್ವೇಷಃ, ಪ್ರಹ್ಲಾ ಯಃ, ಅಸಮ್ಮತಃ — ಈ ಏ ಅನಿಷ್ಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೦-೨೧೧). "ಅಕ್ಷಿಗತನಸಮ್ಮತನನಲನಿಷ್ಟನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧-೧೭). [ಅಕ್ಷಿ + ಗತ]

ಅಕ್ಷಿಗಾವುದ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಹಾಯುವಷ್ಟು ದೂರ (?): ಪಕ್ಷಿಗಾವುದ ಕೊಂದು ಪಟ್ಟಣ ನಿಂತೀತು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ ಅಕ್ಷಿಗಾವುದಕೊಂದು ಜ್ಯೋತಿಗ ಕಾದ[ದಾ]ವು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೧೦೧-೨). [ಅಕ್ಷಿ + ಗಾವುದ]

ಅಕ್ಷಿತಾರಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ, —ಗೊಂಬೆ: "ಕನೀನಿಕಾನಾಮ ಮಕ್ಷಿತಾರಕಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೦-೧೭).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಿತಾರಕಾ (ಅಕ್ಷಿ + ತಾರಕಾ)]

ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆವೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ಪಕ್ಷ]

ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ. [ಅಕ್ಷಿ + ಪಕ್ಷ]

ಅಕ್ಷಿಭ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಚಲನೆ. ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಭ್ರಾಂತಿ. [ಅಕ್ಷಿ + ಭ್ರಮ]

ಅಕ್ಷಿಮಣಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು (?): ಈ ಮಹಾಪರೂತ ದುಳ್ ಅಕ್ಷಯಕೀರ್ತಿ ತುನ್ನಕದ ವಾದ್ಧಿಯ ಮೇಲದು ನೋನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಮ್ ಅಕ್ಷಿಮಣಕ್ಕೆ ರಮ್ಯ ಸುರಲೋಕಸುಕಕ್ಕೆ ಭಾಗಿ (ಎಕ. II, ೨೧-೪; 700). [ಅಕ್ಷಿ + ಮನ ?]

ಅಕ್ಷಿಮಧ್ಯ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿತಾರಕ: "ಕನೀನಿಕೇಯದಕ್ಷಿಮಧ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೩-೨). [ಅಕ್ಷಿ + ಮಧ್ಯ]

ಅಕ್ಷಿಮೂಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮೊದಲು; ಕಣ್ಣಿನ ಕುಣಿಕೆ; ಮೊದಲು ಗಣ್ಣು: "ಅಕ್ಷಿಮೂಲಂ ಪೂರ್ವನೇತ್ರಮೇನೆ ಮೊದಲಗಣ್" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೩). [ಅಕ್ಷಿ + ಮೂಲ]

ಅಕ್ಷಿರೋಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಕಣ್ಣುಬೇನೆ. [ಅಕ್ಷಿ + ರೋಗ]

ಅಕ್ಷಿರೋಮ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆವೆಯ ಕೂದಲು; ಎವೆ: "ಅಕ್ಷಿ ರೋಮಂ ಪಕ್ಷ್ಮಮೆಂದೊಡೆವೆಗಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೩).

[ಅಕ್ಷಿ + ರೋಮ]

ಅಕ್ಷಿವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ನೋಟವನ್ನು ಬೀರುವುದು. [ಅಕ್ಷಿ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಕ್ಷಿಕೂಲೆ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿರೋಗ. [ಅಕ್ಷಿ + ಕೂಲೆ]

ಅಕ್ಷಿಶ್ರವಣ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶ್ರವಣ]

ಅಕ್ಷಿಶ್ರುತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಕರ್ಣ. [ಅಕ್ಷಿ + ಶ್ರುತಿ]

ಅಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ವಿಚಾರಿಸು: ಈ ತೇಜದಿಂ ಅಕ್ಷಿಸಿ ಸುಖಿಸು ತ್ತಿದುಂದನು ದೇಶಿಕನು (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨೨). IP ಈ ಶಬ್ದವು "ಲಕ್ಷಿಸು" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [ಅಕ್ಷಿ + -ಇಷ್ಟ]

ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಅದುರುವುದು; ಕಣ್ಣಿನ ಮಿಟುಕು. [ಅಕ್ಷಿ + ಸ್ಪಂದ]

ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದನ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಿಸ್ಪಂದ. [ಅಕ್ಷಿ + ಸ್ಪಂದನ]

ಅಕ್ಷಿಹೀನ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ: "ಅಂಧಂ ಸಮಂತಕ್ಷಿ ಹೀನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪-೪೦). [ಅಕ್ಷಿ + ಹೀನ]

ಅಕ್ಷೀಣ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೀಣವಾಗದ; ಬಡವಾಗದ. ೨. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಮುನಿಸ್ತೀರ್ಣಗಳವಾಣ್ಯನಸುಗಳಿಗಕ್ಷೀಣಪದದಲಿ ಮೀಷ ತೋಜುವ ನಿರುಪಮಿತಮೂರ್ತಿ (ಬಸಪು. ೫೦-೭೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಷ್ಟು ಜನ ಬಂದರೂ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವಿರಬಹುದಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಕ್ಷೇತ್ರದ್ವಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿ ತ್ವಿಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪). [ಸಂ. (ಅಕ್ಷೀಣ + ಮಹತ್ + ಅಲಯ)]

ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಷ್ಟು ಜನ ಊಟಮಾಡಿದರೂ (ಮನೆಯಲ್ಲಿ) ಆಹಾರ ಮುಗಿಯದಂತಿರುವ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ವನು: ಕ್ಷೇತ್ರದ್ವಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣ ಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿತ್ವಿಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪).

[ಸಂ. (ಅಕ್ಷೀಣ + ಮಹತ್ + ಅಶನ)]

ಅಕ್ಷೀಬ (ಗು). = ಅಕ್ಷೀವ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೀವ (ಗು). ೧. ಕುಡಿದು ಮತ್ತೇರದ. (ನಾ). ೨. ನುಗ್ಗೆಯ ಗಿಡ. ೩. ಸಮುದ್ರದ ಉಪ್ಪು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಣ್ಣ (ಗು). ೧. ತುಳಿಯದ. ೨. ಮುರಿಯದ. ೩. ಕೊರತೆ ಯಿಲ್ಲದ: ಅಕ್ಷಯದಾನಂ ನಿಮಗಕ್ಕಕ್ಷುಣ್ಣಮಿದೆಂದು ಪರಮಮುನಿ ಪರಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಭಿತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಯಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಶಾಂತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷುಬ್ಧ (ಗು). = ಅಕ್ಷುಭಿತ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಣ (ಗು). ಕಡಮೆಯಾಗದ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ: ಇಳಾಭಾರ ಕ್ಷಮಾಕ್ಷೋಣಂ ಅಂತು ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಸಂಪೂರ್ಣಸಪ್ತ ಮಗನನಮೋಘಂ ಪಡೆವೆನೆಂಬುದೋಗಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೪, ೪).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷುಣ್ಣ]

ಅಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೃಷಿಮಾಡದ ಭೂಮಿ. ೨. ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲದ, ಯೋಗ್ಯ ವಲ್ಲದ ಕ್ಷೇತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಟಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಗೋಣಿಮರ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಡ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಟಿ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಣಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ ೧: ಇವರ ಬಳಿಯಲಿ ಬಿಂಕದೆಡಕ್ಷೋಣಿ ಬಲವದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೦). [ಸಂ. ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ]

ಅಕ್ಷೋದ (ಗು). = ಅಕ್ಷೋಭ ೧. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಭ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೋಭೆಯಿಲ್ಲದ; ತಳಮುಳವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಥೈರ್ಯ. ೩. ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ; ತಳಮುಳಸದ; ಕದಡದ; ಸ್ಥಿರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ ೨: ಕರಿಗಳ ಭೃಂಗಕುಳಾಕುಳೇ ಕೃತಕಟೋಪೇತಂಗಳೊಂಬತ್ತು ಸಾಸಿರಮಂತೊಂದು ಗಜಕ್ಕೆ ನೂಜು ರಥ ಮಂತಾ ಸ್ಯಂದನಕ್ಕೊಂದೊಳೊಳು ತುರಗಂ ನೂಜನಿತಂ ತುರಂಗದಳ ಮೊಂಡೊಂದರ್ಕ ನೂಜಾಳು ತಗುಳ್ಳಿರೆ ಬಲ್ಲರಾ ನಡೆ ನೋಡಿ ಕೂಡೆ ಪಡೆದತ್ತಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ]

ಅಕ್ಷೋಳ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಟಿ: ಗರಿಪ್ರಭವಮದಕ್ಷೋಳಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೮). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ (ನಾ). ೧. ೨೧,೮೭೦ ಆನೆ, ೨೧,೮೭೦ ರಥ, ೬೫,೬೧೦ ಕುದುರೆ, ೧,೦೯,೩೫೦ ಕಾಲಾಳು-ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಸೈನ್ಯ: ಒಂದು ಸಾಮಾಜ್ಯಮೊಂದು ತೇರ್ ಮೂಜಶ್ವಮೆಯ್ತು ಕಾಲಾಳು ಪತ್ತಿ

ಯಕ್ಕುಂ ಸಂದ ಪತ್ತಿ ಮೂಜಾಗೆ ಸೇನಾಮುಖಮಾಮೂಜು ಗುಲ್ಮಂ ಮೂಜುಗುಲ್ಮಕ್ಕೊಂದು ಗಣಮವು ಮೂಜುವಾಹಿನಿ ತತ್ತಯಂ. ಸ್ವತನಾಖ್ಯೆ ಸ್ವತನೆಗಳ್ ಮೂಜೊಂದಿ ತೋಜಿ ಚಮೂ (ವದು) ಮೂಜನೀಕಿನಿ ಪತ್ತ ನೀಕಿನಿಯಕ್ಕೊಹಿಣಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೩-೮). ೨. ಪಂಪಭಾರತ ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮೇರೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಿವರಣೆ: ೯,೦೦೦ ಆನೆ; ೯,೦೦೦ x ೧೦೦ ರಥ; ೯,೦೦೦ x ೧೦೦ x ೧೦೦ ಕುದುರೆ; ೯,೦೦೦ x ೧೦೦ x ೧೦೦ x ೧೦೦ ಕಾಲಾಳು - ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಒಳ ಕೊಂಡ ಸೈನ್ಯ. 'ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಕ್ಷೋಹಿಣಿ]

ಅಖಂಡ (ಗು). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗದ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ; ಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಣ (ಗು). = ಅಖಂಡನ. [ಸಂ. ಅಖಂಡನ]

ಅಖಂಡದೀಪ (ನಾ). ಸದಾ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ದೀಪ; ನಂದಾ ದೀಪ: ಆ ಊರಿನ ಈಶ್ವರಾಲಯಕ್ಕೂ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಅಖಂಡದೀಪಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿ ಬಂದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೪).

[ಅಖಂಡ + ದೀಪ]

ಅಖಂಡನ (ಗು). ೧. ಖಂಡಿಸದ; ಭಂಗವಾಗದ; ಮುರಿಯದ. ೨. ಪೂರ್ಣವಾದ; ಸಮಗ್ರ. (ನಾ). ೩. ಖಂಡಿಸದಿರುವಿಕೆ. ೪. ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಪತ್ರ (ನಾ). (ಪರಂಗಿ, ಮರಗೆಣಸು ಮುಂತಾದ ಎಲೆ ಗಳಂತೆ) ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ ಎಲೆ (ಕಿಷ್ಕಿಂ. ೪೪).

[ಅಖಂಡ + ಪತ್ರ]

ಅಖಂಡಸುಖ (ನಾ). ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದ ಸುಖ; ಪೂರ್ಣ ಸುಖ: ನೃಪತಿ ಕಂಡನಖಂಡಸುಖೈಕಭಾಗಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೭೯).

[ಅಖಂಡ + ಸುಖ]

ಅಖಂಡಸೌಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ ಮುತ್ತುದೇತನ. ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯ ವಾಗಿ) ಸೂಳೆತನ; ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಲಿತನ (ಉಕ).

[ಅಖಂಡ + ಸೌಭಾಗ್ಯ]

ಅಖಂಡಿತ (ಗು). ೧. ಖಂಡಿಸಿಲ್ಲದ; ಕತ್ತರಿಸದ; ಭಂಗವಾಗದ: ಏನಖಂಡಿತಮೋ ಶೌರ್ಯ ಗುಣೋ ನೈತಿ ರಾಜರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫); ಅಖಂಡಿತಮಭಿಮಾನಮದನೆ ಬಲ್ಲಿಡಿವಿಡಿವೆಂ (ಗದಾಯು. ೫-೫೩). ೨. ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರ. ೩. ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೋಲದ; ಖಂಡನೆ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಿತಕಾಯಕ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದ ಕಾಯಕ; ಸಂತತವಾದ ಕಾಯಕ: ಅಖಂಡಿತಕಾಯಕದ ಅಖಂಡಿತರ ಕಂಡೇವು (ಕಾಲಸಂ. ೧೨-೭). [ಅಖಂಡಿತ + ಕಾಯಕ]

ಅಖಂಡಿತಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ವಿ] ಪ್ರಸಾದಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಚ್ಯುತಿಯಾಗ ದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು: ಖಂಡಿತವಿಲ್ಲದ ಅಖಂಡಿತಪ್ರಸಾದಿ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಪ್ರಸಾದಿ (ಬಸವ. ೯೪೨).

[ಅಖಂಡಿತ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಅಖರ್ವ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಲ್ಲದ. ೨. ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತಾದ: ಪಗಲ್ ಕಡುಕೊರ್ವಂ ಪಡೆದಿರ್ಪಿನಂ ರಘುತನೂಜಾಖರ್ವ ಚಾತುರ್ಬಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೨); ಅತಿಬಳ ಮೂಕದಾನವನೆನಿಪ್ಪವನೊರ್ವನಖರ್ವ ಗರ್ವಸಂಯುತಂ (ಶಬಕಂ. ೪-೨). [ಸಂ.]

ಅಖರ್ವಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ; ಮಹತ್ತಾದ ಭಕ್ತಿ: ನೋಡ
ಲೇಕೋರಾಮಿತಂದೆಗಳಖರ್ವಭಕ್ತಿಯೊಳು ಶಿವ ಶಿವ ಎಂದು (ಗುರುಚಾ.
೨-೬೮). [ಅಖರ್ವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಖಿಲು 'ಅಶ್ವಲ್ಯ' ನೋ.

ಅಖಿಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೇಡಿ: "ಅಖಿಲ್ಯ-ಹೇಡಿ" (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೩೯೫);
ಕಲ್ಯಾಣ ಸತ್ತಿಬಿಟ್ಟಾಯಮಖಿಲ್ಯಂ ಕೊಳದೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯರೆದೈ
ಚಿ: ಖಿಲ್ಯನೆನೆ ಬಾರ್ತೆಗೆಟ್ಟಿದಮೂಲ್ಯಯೋರತ್ತಮೆಂಬುದಂ ಮಾಸು
ವೆನೇ (ಗದಾಯು. ೭-೨೪); ರವಿ ಲಗ್ನಾವಸಥಕ್ಕೆ ಸ್ವಗೃಹದೊಳ್ ನಿಂದಂ
ದಖಿಲ್ಯಂ ಪರಾಭವಭಾಷಂ (ಜಾತಕ. ೧೮-೩). ೨. ಅಪ್ರಯೋಜಕ;
ನಿಸ್ಸಾರ: ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿಕ್ಕಸ್ವ ದುಷ್ಕಗಣರಂ ಗತಪ್ರಜ್ಞ[ರಂ] ನಿರಂತರ
ದಿಗಂತರೋಪಗತ ದುರ್ಯಶಃಪ್ರಾಪ್ತರಂ ದುರಾತ್ಮರನಖಿಲ್ಯರಂ ಬಲಾಕ
ಸೋಮಶರ್ಮಾತ್ಮಜಾತರಂ ಖಳವಿನೀತರಂ ವಿಕೃತ ಮಾರ್ಗವಿಖ್ಯಾತರಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೮); ನೆರೆದೀ ಸಭೆಯೊಳ್ ಲಜ್ಜಾಭರದಿಂ ತಲೆಯೆಪಕ
ಮಾದುದಿಂದೆನಗೀ ದುಶ್ಚರಿತರನಿಂದಿರಂ ಪರಿಹರಿಸಿಮಯೋಗ್ಯರನಖಿಲ್ಯ
ರಂ ನಿರ್ಗುಣರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೮). 'ಅಶ್ವಲ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ?]

ಅಖಾಡ 'ಅಕ್ಷಡ' ನೋ.

ಅಖಾತ (ಗು). ೧. ಅಗೆಯಲ್ಪಡದ; ಅಗೆದು ಮಾಡಿಲ್ಲದ. (ನಾ).

೨. ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಕೊಳ ಅಥವಾ ಸರೋವರ. ೩. ಕೊಲ್ಲಿ.
ಉದಾ— ಬಂಗಾಳ ಅಖಾತ. [ಸಂ.]

ಅಖಾದ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲಾಗದ. ೨. ತಿನ್ನಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಖಾರಿ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಖಿನ್ನ (ಗು). ಖಿನ್ನನಾಗದ; ವಿಷಾದವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಖಿಲ, ಅಖಿಳ (ಗು). ಕೊರೆಯಿಲ್ಲದ; ಇಡಿಯಾದ; ಸಮಗ್ರ;
ಪೂರ್ಣ. ಅಖಿಳ: 'ಅಖಿಳವೇದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಖಿಲಾಂಡ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚ. [ಅಖಿಲ + ಆಂಡ್]

ಅಖಿಳ 'ಅಖಿಲ' ನೋ.

ಅಖಿಳವೇದಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ: ರಸಭಾವ
ಸಮನ್ವಿತನೆಂದು ಸುಭಗನೆಂದಖಿಳವೇದಿಯಿಂದನ್ನಿತನೆಂದು ಸಮಗ್ರನೆಂದು
ಸಲೆ ಬಣ್ಣಿಸುವುದು ಧರೆ (ಜಾತಕ. ೨೪-೪೩).

[ಅಖಿಳ (= ಅಖಿಲ) + ವೇದಿ]

ಅಖಿಳಾದ್ಯೈತ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಅದ್ವೈತ: ನಿರ್ವಿಭವವಂತಲ್ಲ
ಕೇಳಿರ ಪಾರ್ವತೀಶದ್ವೈತವೆಂಬುದೊರ್ವನಖಿಳಾದ್ಯೈತವನು ತಾನಂ
ತುಮಲ್ಲದೆಯು (ಬಸವ. ೫೧-೧೮). [ಅಖಿಳ (= ಅಖಿಲ) + ಆದ್ಯೈತ]

ಅಖಿಳಾಹುತಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಆಹುತಿ: ಬೆರಳ ಸಮಿಧೆಯು
ಲಡಗಿನಖಿಳಾಹುತಿಯ ರಚನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೧೯).

[ಅಖಿಳ (= ಅಖಿಲ) + ಆಹುತಿ]

ಅಖೀರ 'ಅಖೈರು' ನೋ.

ಅಖೋಟ 'ಅಕ್ರೋಡ' ನೋ.

ಅಖ್ಯುಕ್ತಾಂಡ (ಗು). ಮುಕ್ಕಾಗದ; ಇಡಿಯಾದ; ಪೂರ್ಣ:
ಒಪ್ಪುವ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಕೆಲವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳವು;
ಅವಾವು ವೆಂದೊಡೆ - ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗೆ ನಖ್ಯಾಣಂ...
ಅಖ್ಯುಕ್ತಾಂಡಂ... ಮೊಪ್ಪರಂ (ಶಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).

[ಪ್ರಾ. ಅಕ್ತಾಂಡ (< ಸಂ. ಅಖಂಡ); ಪಾಲಿ. ಅಕ್ತಾಂಡ]

ಅಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಖ್ಯಾತಿ; ಅಪಕೀರ್ತಿ.
೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ವಸ್ತುವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ
ಭ್ರಾಂತಿ. 'ಅಖ್ಯಾತಿನಾದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಖ್ಯಾತಿನಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ]: "ಅಖ್ಯಾತಿ ಎಂದರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು
ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದರ್ಥ... ಇತರರು
ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂಬ
ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಇವರು [= ಸಾಂಖ್ಯರು]
ಆ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವುದೇ
ಭ್ರಮೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಅಖ್ಯಾತಿನಾದ" (ಹಿಂದಸಾ. ೫೧).

[ಅಖ್ಯಾತಿ + ನಾದ]

ಅಗ- (ನಾ). ಒಳಗು, ಒಳಗಡೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ. ೧೨ ಈ
ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಇದು 'ಅಗಂಗೊಳ್'
'ಅಗವಡು' ಮೊದಲಾದ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಗ-', 'ಅಗಂ-' ಈ
ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಗ]

ಅಗ್ಗ (ಗು). ೧. ನಡೆಯಲಾರದ. (ನಾ). ೨. ಮರ. ೩. ಬೆಟ್ಟ.
೪. ಹಾವು. ೫. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾರ್ಥಿನಪಡಿಸಿಕೊ: ಬೆದರು
ಗಣ್ಣಾಗುತ್ತೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಳೇ ನನೊ ಸುದೂರವನಗಂಗೊಳ್ಳವೋಲ್
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೭-೨೨೨). [ಅಗ- + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಗಚಾಟಿಲು, ಅಗಚಾಟಲೆ, ಅಗಚಾಟು, ಅಗಚಾಟ್ಟು (ನಾ).
ಆಯಾಸ; ಶ್ರಮ. ಅಗಚಾಟಲೆ (*). ಅಗಚಾಟು: "ಈ
ಸೌಂದರ್ಯ ನಾಟಕದ ಕಂಪನಿ ಅಗಚಾಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂ
ದಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ" (ನಟಸಾ. ೬೨೮). ಅಗಚಾಟ್ಟು: ಅಡವಿಯೊಳಗೆ ಶೇರಿ
ಅಗಚಾಟ್ಟು ಬೀಳುವಂತಾ ಕನಸು ಕಂಡೆ ನಾನು (ಯಸಳ. ೭೫).

ಅಗಚಾಟಿಲು ಪಡು, ಅಗಚಾಟಿಲು ಬೀಳು = ತೊಂದರೆ ಪಟ್ಟಿಕೊ;
ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ.

[ದೇ. ? || ತೆಲು. ಅಗಚಾಟಿಲು, ಅಗಚಾಟ್ಟು = ಕಷ್ಟ, ಅಪತ್ತು]

ಅಗಚಾಟಲೆ 'ಅಗಚಾಟಿಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟು 'ಅಗಚಾಟಿಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟ್ಟು 'ಅಗಚಾಟಿಲು' ನೋ.

ಅಗಚಾಟ್ಟುಮಾರಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡವನು; ತೊಂದ
ರೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಗಚಾಟ್ಟು (< ಅಗಚಾಟಿಲು) + ? || ತೆಲು. ಅಗಚಾಟ್ಟುಮಾರಿ =
ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು, ದುಷ್ಟ]

ಅಗಚಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ: ಯಾ ಉಭಯ ಗ್ರಾಮಗಳ
ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಿರುವ ಅಗಚಿಗಡ್ಡೆ ಮಾನಿಯಲ್ಲಿ ಮಠಾ ಕಟ್ಟಿತಿ (ಎಕ. V,
ಹಾಸನ. ೧೭-೧೩; 1774). [ಅಗಚಿ + ಗಡ್ಡೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಅಗಚಿತಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ತಂನ ನಡವಿದ
ಎಳೆಯರು ಅಗಚಿತಡ ಕೇ[?]ತನು ಪಟ್ಟವಳಿಯ ಮಸಣನ ಕೂಡೆ ಕಾದು
(ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩-೯; 1115). [?]

ಅಗಚು 'ಅಗಲ್ಯು' ನೋ.

ಅಗಜಾತೆ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ.

[ಸಂ. ಅಗಜಾತಾ (ಅಗ + ಜಾತಾ)]

ಅಗಜಾರಮಣ (ನಾ). ಪಾರ್ವತಿಯ ಪತಿ; ಶಿವ.

[ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ರಮಣ)]

ಅಗಜೆ (ನಾ). = ಅಗಜಾತೆ. [ಸಂ. ಅಗಜಾ]

ಅಗಜೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಅಗಜಾರಮಣ. [ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ಇಂದ್ರ)]

ಅಗಜೇಶ (ನಾ). = ಅಗಜಾರಮಣ. [ಸಂ. (ಅಗಜಾ + ಈಶ)]

ಅಗಟವಿಗಟ 'ಅಕಟವಿಕಟ' ನೋ.

ಅಗಟು (ನಾ). ಕಮಟು ವಾಸನೆ; ಮಣಕು ವಾಸನೆ: ಮೃದುವಾದ ಉರಗತಟ್ಟನು ತಾನು ಹಸಿಬಾಣತಿಯ ಅಗಟು [= ಅಗಟಿನ] ಮಂಚ ದೊಳಪ್ಪನೆ (ವಾದಿಕೇ. ೧-೧೩೦-೫). [?]

ಅಗಡ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ; ದುಷ್ಟ. ೨. ತುಂಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಏಳುನೂಲಿಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳ ಭಾವವಿದ್ದಂತೆ ನಿಮ್ಮ ಅಗಡವೇ ಕಯ್ಯಾ? (ಮದೇಮ್. ೨೩). [ಸಂ. *ಅಘಟ?]

ಅಗಡತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ: ಅವನು ಅಗಡತನದಿಂದ ಬಿಟ್ಟಿಗೆ ಹೆದೆಯೇರಿಸಿ ತೀಡಿ ಜೇಗೈದು ನಿಂತುಕೊಂಡ (ಬದುರೆ. ೨೦೯).

[ಅಗಡ + ತನ]

ಅಗಡದತ್ತ (ಗು). ಧಾಂಡಿಗ: ಅಗಡದತ್ತ ಕುದುರೆ (ಉಕ. ೪).

[ಅಗಡ + ತ]

ಅಗಡದಿಗಡ (ನಾ). ಒರಟ; ತುಂಟ: “ಅಗಡದಿಗಡ - ಎಟ್ಟತನ” (ಜಾನಕೋ). [ಅಗಡ + ದಿಗಡ]

ಅಗಡವಿಗಡ ‘ಅಕಟವಿಕಟ’ ನೋ.

ಅಗಡಾನೆ (ನಾ). ತುಂಟ ಆನೆ: ಅಗಡಾನೆ ಬಿಗಿದು ಬಲ್ಲಿಡಿಯಿತ್ತಲ್ಲಾ ಜಗವೆಲ್ಲವ (ಅದವ. ೩೧). [ಅಗಡ + ಆನೆ]

ಅಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಗಡಿಸಿದರಡವಿಯನು ಬಣ್ಣಕ್ಕಿದರು ಮಹಾನವನ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೧-೧೭); ನಿಗಮಮಾರ್ಗಂಗಳನು... ಅಗಡಿಸುವ ಪಾಪಂಪದದೊಳಿಗವ ಮಾಣಸಲೆಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೫-೨೭). [ಅಗಡು + ಇಸು]

ಅಗಡೀದಿಗಡೀ (ಗು). (ಉಕ) ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ: ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಅಗಡೀದಿಗಡೀ ಬೆಲೆಗೆ ಸಾಮಾನು ಕೇಳಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಕೈಯಿಂದ ಹುಚ್ಚಾಪಟ್ಟಿ ಬೈಸಿಕೊಂಡು ಜಗಳಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೦೭).

[← ಮರಾ. ಅಗಡೀದಗಡೀ = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಗಡು (ನಾ). ೧. ಅವಿಧೇಯತೆ; ತುಂಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಅಗಡಿನ ಪೆಂಡಿರೋಳ್ ವ್ಯವಹಾರಮಲ್ಲದೆ ಬೇಟಿಮಿಲ್ಲ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೩ ವ). (ಗು). ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ತುಂಟ; ದುಷ್ಟ; ಒರಟ: ನೆರೆಮನೆಯವರು ಮಿಥ್ಯವಾದಿಗಳು ಪರುಗಳಗಡು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩); ಅಗಡು ಪುಷ್ಟರನ್ನಿತ್ತ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಲಿ ಖತಿ ಮಸಗೆ (ನಳಚ. ೯-೩೭); ಮಹಿಷ ಖಳನೆಂಬಗಡು ರಕ್ತಸನಹಿಷ್ಣುರಣ್ಯದಲಿ ತಪದೊಳು (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೧೯).

ಅಗಡಾಗು = ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಹಾಳಾಗು: ಮಗನನೀವೆನೆ ಪಾರಲಾಕಿವಗಡಹುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೩).

[< ಅಗಡ. || ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಗಡು]

ಅಗಡುಕುದುರೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ ಕುದುರೆ; ಪಳಗಿಸಿದಿರುವ ಕುದುರೆ: ಅಸಗೊಳ್ಳದ ಅಗಡು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನು ಜಾಣನಿದ್ದನು (ಪ್ರಾಚೀ. ೫೨). ೨. ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ (?): “ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ ಸಿತ ಕರ್ಕ ಎನಿಸುಗು; ಅಗಡುಕುದುರೆಯೆಂದೂ ಎಂಬರು” (ನಾಚಿರಾ. ೪). [ಅಗಡು + ಕುದುರೆ]

ಅಗಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು (?): ವಿಗಡಿಸಿದರೊಳಪೊಕ್ಕು ಸದ್ಯಃಸ್ಥಗಿತದುಃಖಸುಖಮಿತ್ತೊಡಮಗಡುಗೊಂಡಾಯಾ ಪದಾರ್ಥವನಾಳ್ವರಿಂದಹುದು (ವಿವೇಚ. ೪-೪೭). [ಅಗಡು + ಕೊಳ್]

ಅಗಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಸುರಪನೆಯ್ದುವ ನಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಕವಚವನು ನೀ ತೆಗೆದು ಕೊಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೩. ೨೩-೭); ದೇವ ಎನ್ನನು ಅಗಡುಗೊಳಿಸದಿರು ಅನಿಮಿತ್ತ ಬಾಂಧವ (ವಿಪ್ರಸು. ೧೮-೪). [ಅಗಡುಗೊಳ್ + ಇಸು]

ಅಗಡುತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಕೆಯ

ನೋಣ ನುಂಗಿತ್ತು ನುಂಗಿದ ನೋಣವ ಹಿಂದೆ ಹಿಡಿಯಲಾಗಿ. ಉಗ[ಗು]ಳದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಡದು ಮಡಕೆಯ ಇದಜಗಡುತನವ ನೋಡಾ (ಮೋಮಾ. ೨೧೬-೭೮೦); ಯಾದವನಗಡುತನಕಾಷ್ಠಿಯ ಬಲ್ಲಿನು ಬಿಗಿದು ಕೆಡಹುವೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೧೮); ಅಗಡುತನದಲಿ ಕೆಟ್ಟಿ ನಿನಗಿನ್ನಾರು ಗತಿಯಿಂದ (ಕೋಗಯ. ೨೫-೩೭); ಅಗಡುತನ ಮಾಡಬೇಡ (ಅಗ್ರಹ. ೩೫-೯).

[ಅಗಡು + ತನ]

ಅಗಡುದನ (ನಾ). ತುಂಟ ದನ: ಹಳ್ಳಿ ತೋಟಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಬೇಲಿ ಅಗತ್ಯ; ಅಗಡು ದನಗಳ ಕಾಟದಿಂದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಲು (ತರಬೆ. ೭೭).

[ಅಗಡು + ದನ]

ಅಗಡುದಾನವ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಾಕ್ಷಸ: ಅಗಡುದಾನವನನು ಕಡ್ಡಿಗಿ ಬಗ್ಗುವನೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೫). [ಅಗಡು + ದಾನವ]

ಅಗಡುಬೊಮ್ಮ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದವನು; ಧಾಂಡಿಗ: ಆ ಹೆಂಡೆಗೂ ಆ ಗಂಡಿಗೂ ಈಡೇ ಇಲ್ಲ... ಆ ಹೆಂಡಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅವರಂಥ ಇವರಂಥ ನಿನ್ನಂಥ ಅಗಡುಬೊಮ್ಮನ ಹಾಗೆ ಇರತಕ್ಕವರು ಇದ್ದರೆ ಸಗಿಯಾಳು (ಮಾಮರಾ. ೧೩೬). [← ಮರಾ. ಅಗಡಬಂಬ]

ಅಗಡುಮಗ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಾದ ಮಗ: ನಿನ್ನಗಡುಮಗನುತ್ಸಾಹವದ್ದು ಪೇದಪಂಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೫೧); ನಿನ್ನಗಡುಮಗನಾ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಂಗೆ ಸೇನಾಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ತುರಂಗ. ೫೮-೭೧, ೭೨). [ಅಗಡು + ಮಗ]

ಅಗಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು: ಅಗಡು ಮಾಡಿದ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ವಿಗಡತನಕಂಜಿದರೊ ದುರಿತದ ಸೊಗಡಿಗಂಜಿದರೋ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೫೬); ಆ ಬಡಜನರನ್ನು ಹೀಗೆ ಅಗಡುಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಸುಮಚ. ೨೧೪). ೨. ಕೇಳುಮಾಡು; ತೆಗಳು: ಹಗೆಯನೇ ಕೊಂಡಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಬೆಗಡ ಬೆಳಸಿ ರಣಾಗ್ರಸುಭಟರನಗಡುಮಾಡಿ ವೃಥಾ ತ್ಯಕ್ತುಕ್ಷಿಂಭರಿಕರೆಂದೆನಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೬). [ಅಗಡು + ಮಾಡು]

ಅಗಡುಮೋಟಿ (ನಾ). ವಿಚಾರವಾದ, ಘೋರವಾದ ಮುಖ: ಹೊಗರೋಗುವ ದಾಡೆಗಳ ದಳ್ಳಿಸುವಗಡುಮೋಟಿಯ... ರಕ್ತಸರನೀಕ್ಷಿಸಿ (ತೂರಾ. ೬-೧೩-೬). [ಅಗಡು + ಮೋಟಿ]

ಅಗಡುವಾಕ್ಯ (ನಾ). = ಅಗಡುವಾತು: ಪಗೆಯ ಕೈವಿಡಿದಮ್ಮ ಶಿಷ್ಠರನಗಡುವಾಕ್ಯದಿ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸರಿಮಿಗಿಲ ಮಾನಸನೆಂದಹಂಕಾರದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೧೭-೭೧). [ಅಗಡು + ವಾಕ್ಯ]

ಅಗಡುವಾತು (ನಾ). ಅಪವಾದ; ನಿಂದೆ: ಮಗಗಾದ ಲೀಲೆ ತಂದೆಗೆ ಬಂದ ಶೂಲೆಯೆಂಬಗಡುವಾತಿಗೆ ಬಂಜೆನಲ್ಲ (ಭರಣ. ೫೮-೮೪).

[ಅಗಡು + ಮಾತು]

ಅಗಡುಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ನಿಂದೆ ಮಾಡು: ಅಗಡುಹೇಳುವ ಅಣ್ಣಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೊಡುವರಿಲ್ಲದಿರೆ ಹಾವ ಹಿಡಿದ ಕೋಡಗದಂತಾದರು (ಕವಿಚ. 1, ೨೦೮, ಸಗಬೊ). [ಅಗಡು + ಹೇಳು (< ಪೇಚಾ)]

ಅಗಣೆ ‘ಅಗ್ಗಲ್ಯ’ ನೋ.

ಅಗಣೆ ‘ಅರ್ಘವಾಣಿ’ ನೋ.

ಅಗಣಿತ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಿಲ್ಲದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ. (ನಾ). ೨. (ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದವನು: ಭೀಷ್ಮನ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಹರನ ಹವಣಿಲ್ಲಗಣಿತನ ಸಾಮದಲಿ ಮುಟ್ಟಿಯಲು ಬೇಕು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೨). ೩. ಗಣನೆಗೆ ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅಗಣಿತದ ಶಿಶುವಿನನು ಕೋಟಿಯ ವಿಗಡರಿ ದಿರಿಗೆ ನೂಕಲಾಟಿನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪೦. ಪರಿ. ಪು. ೨೭೭). ೪. ಸಮೂಹ: “ಸಂದೋಹವಗಣಿತಂ ಸಕಲಂ ತತಿ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೧). [ಸಂ.]

ಅಗಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಲಾಗದ; ಅಸಂಖ್ಯ.

೨. ಲೆಕ್ಕಕ್ಕಿಲ್ಲದ; ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಗತ್ಯಿ (ನಾ). ೧. ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದುರ್ಗತಿ.

೨. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಲುಗಡೆ: ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಗತಿ, ಸಾವೆಂದರೆ ಅಗತಿ (ವಿಜಾಮಂ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಅಗತ್ಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಕಾಕತ್ತಿಯ ಅಗತಿ ಭೈರೋಜನ ಮಗ ನಾಡೋಜನು ಮರ ಕಬುನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ವಿತ್ತಿಕಾಜರು ಯಿವರು ತುಂಬ ಮಾಡಿದರು (ಎಕ. X, ಚಂತಾಮ. ೬೮-೧೪; 1378). [?]

ಅಗತಿಕ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಗತಿಕ; ದರಿದ್ರ: ಹಿರಿಯರ ಸೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಅಗತಿಕರಂತೆ ಕನ್ನಡಿಗರಲೆದಾಡುವುದು ಕನ್ನಡದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾತರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ (ವಿಜಾಮಂ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಗತುಕೊ 'ಅಗುರ್' ನೋ.

ಅಗತೆ 'ಅಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅಗತೆಹೊಲ (ನಾ). ಅಗಿದು ಹಸನುಮಾಡಿದ ಹೊಲ (?): ಕೋಳಿ ಕರೆ ಹೊಲಕ್ಕೆ ತೆಂ ಅಗತೆಹೊಲದ ಬ ಬೇಲಿ ಹೊರಗೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೪೨೭; 1748). [ಅಗತೆ (< ಅಗಟ್ಟಿ) + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಅಗತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ತುಂಬಾ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು; ಅವಶ್ಯಕತೆ: ಅತನ ದಿನಚರಿಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ಅಗತ್ಯ (ಕೃದೇವ. ೧೦); ಈಗ ನನಗೆ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ); ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಸಹಾಯದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಉತ್ಪತ್ತಿವಾದ ಇಚ್ಛೆ: ಒತ್ತಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೂಳೆ ದೇವಿಗಗತ್ಯದಿಂದಂಥವಿಸಿ ಹೂಂ ಕೃತಿ ವೆತ್ತು ಘರ್ಜಿಸಲುದಿಸಿತುರು ಚಾಮುಂಡತರಶಕ್ತಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮-೫೯).

ಅಗತ್ಯಬೀಳು = ಅವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾಗು: ಅವರಿಗಾದರೂ ಬಡಿಗೆ ಸಿಂಪಿಗೆ, ಕಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದವರ ಅಗತ್ಯ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೮೪. ಕಿ).

[ಸಂ. ಅಗತಿಕ? / ತಮಿ. ಅಗತ್ತಿಯಮ್; ತುಳು. ಅಗತ್ಯ; ತೆಲು. ಅಗತ್ಯಮು; ಮರಾ. ಅಗತ್ಯ]

ಅಗದ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ಆರೋಗ್ಯವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆರೋಗ್ಯ. ೩. ಔಷಧ; ಮದ್ದು. ೪. ವಿಷಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಗದಂಕಾರ (ನಾ). ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವವನು; ವೈದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಗದತಂತ್ರ (ನಾ). "ವಿಷಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣೋಪದ್ರವಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡತಕ್ಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸತಕ್ಕ ಭಾಗ ಅಗದತಂತ್ರ" (ಸುಜ್ಞಾಚಂ. ೬೭). [ಅಗದ + ತಂತ್ರ]

ಅಗದೀ (ಅ). (ಉಕ) ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ; ಪೂರ್ತಿ: ಅಕೆಯ ನಡತೆಯು ಅಗದೀ ಸರಿಬರದ್ದರಿಂದ (ಉತ್ತಗ್ಯ. ೭೯); ನೀನಾಡುವ ಮಾತು ಅಗದೀ ಸತ್ಯ (ಮೋ ಹಿ ನೀ. ೭೯); ಅವನು ಅಗದೀ ಕೆಟ್ಟ ಹುಡುಗ (ಜಾನಕೋ). [← ಮರಾ. ಅಗದೀ]

ಅಗಧರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದವನು; ಕೃಷ್ಣ; ವಿಷ್ಣು: ಜಗದಾಧಾರಕನ್ನೆ ನೀನಗಧರ ನನ್ನಂಭಿಭಾರಮಂ ಕ್ಷೀಣಬಲೋರಗನೆಂತು ಸೈರಿಸಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೧೦). [ಸಂ.]

ಅಗನಿವಾಸಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಶಿವ: ಅಗನಿವಾಸಿಯ ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿಂತೆಂದನಾ ದಕ್ಷ (ನಿಭಾಗ. ೪-೪-೪). [ಅಗ್ನಿ + ನಿವಾಸಿ]

ಅಗಪಡು, ಅಗವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಪಡು; ಸೆರೆಯಾಗು; ಸಿಕ್ಕಿಕೊ;

ವಶವಾಗು: ನರ ನೊಳ್ ಮುನ್ನಗಪಟ್ಟುಬೊಂದಬಲೊಳಾಂ ಕೈಳಾಸ ಶೈಲೇಶನಂ ಪಿರಿದುಂ ಭಕ್ತಿಯೊಳರ್ಚಿಸುತ್ತಮಿರೆ. (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೯೮); ಜಗದೊಳಗೆ ನೆಗಟ್ಟು ಪೊಲಿಯೊಳಗ(ಫ)ಪಟ್ಟರ್ ದೇವನಿವಹವೆಲ್ಲಂ (ಎಚ. XVIII, ೧೯೨-೩೯; 1184). ಅಗವಡು: ಮೆಟ್ಟಿಟ್ಟಗ[ಪಾಠಾಂ. ಫ] ಪಟ್ಟು ಕೂಡೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟಿದೆಗೆಟ್ಟು ಬಲಬಲಬಲ್ಲ ಬಾಯಿಟ್ಟು ಕುಯೋನಿ ಯೊಲ್ಲಿರಿದು ಪೋದುವು ಪಲವುಕಾಲಮನಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೨); ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಖಳರಿದರ್ಪರಂತವರ್ಗೇಕೆ ಪಕ್ಕುಗೊಟ್ಟಗವ[ಪಾಠಾಂ. ಫ]ಪ ಡುತಿರ್ಪ (ಸಮಪ. ೧೫-೧೦೩). ೨. ನೋವು ಹೊಂದು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: "ಅಗವಟ್ಟಂ ಮಿಗೆ ನೋವುಪಟ್ಟನೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾಫ. ೯೮); ಬಾಗುಳ ಪೆಚಿನಗವಟ್ಟುಗಳುಮಾ ಕತದೊಳೆ ಬಗೆ ಗೆಟ್ಟರ್ಪ ರಾಯನೋಲಗಕೊರ್ಮೆ ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಸಂ ಬಿಜಯಂಗೈದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೪-೨೦). 'ಅಫಪಡು' ಪರಾ.

[ಅಗ್ನಿ + ಪಡು. || ತಮಿ. ಅಗಪ್ಪಡು = ಒಳಪಡು, ವಶವಾಗು, ಸಿಕ್ಕಿಕೊ; ಮಲ. ಅಗಪ್ಪಡುಕ; ತೆಲು. ಅಗಪಡು, ಅಗ್ಗಪಡು = ವಶವಾಗು, ಸಿಕ್ಕಿಕೊ]

ಅಗಪೆ (ನಾ). ಚಿಪ್ಪಿನ ಸಾಟು; ಸೆಟ್ಟುಗ: "ತರ್ದು ದಾರುಹಸ್ತಕ = ಅಗಪೆ" (ನಾಚರಾ. ಕಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಗಪ್ಪೆ, ಅಪ್ಪೆ; ಮಲ. ಅಗಪ್ಪಾನ್, ಅಪ್ಪ; ತೆಲು. ಅಗಪ, ಅಬಕ]

ಅಗಭೇದಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು; ಇಂದ್ರ. ೨. ಮರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕೊಡಲಿ. ೩. ಸಿಡಿಲು.

[ಸಂ. ಅಗಭೇದಿನ್ (ಅಗ್ನಿ + ಭೇದಿನ್)]

ಅಗಮ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ತಿರುಗಾಡದ. (ನಾ). ೨. ಮರ. ೩. ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಗಮುಡಿ (ನಾ). ತಿರುಳ ಜಾತಿಯ ಗಂಡಸು, ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು ಇವರಿಗೆ ಜನಿಸಿದವನು (ಎಸಮ್. IX, ೧). [?]

ಅಗಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೋಗಿ ಸೇರಲಾಗದ. ೨. ಮುಟ್ಟಲಸಾಧ್ಯವಾದ; ಬುದ್ಧಿಗೆ ಎಟುಕದ. ೩. ಕೂಡಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಗಮ್ಯಗಮನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗಬಾರದ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಕೂಡಬಾರದವರನ್ನು ಕೂಡುವುದು. [ಅಗಮ್ಯ + ಗಮನ]

ಅಗಮ್ಯಾಗಮನ (ನಾ). ಕೂಡಬಾರದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೂಡುವುದು. [ಸಂ. (ಅಗಮ್ಯ + ಗಮನ)]

ಅಗರ್ಮಿ 'ಅಗ್ರಹಾರ' ನೋ.

ಅಗರ್ಮಿ (ನಾ). "ಹಡಗದ ಹಿಂಭಾಗ, ಹಿಂಗೋಟು" (ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಅಗರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸು: ಆ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳಂ ದೇಗುಲಂಗಳಂ ಪಾರ್ವರ್ಗಮಿತ್ತುಮೆನ್ನ ನಾಡೊಳ್ ತಲೆವಳ್ಳಿಗಳ ನಗರಂಗೆಯ್ದಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೨-೧೩). [ಅಗರ್ಮಿ + ಗೆಯ್]

ಅಗರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಗರಯ್ಯಂ ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಪೆಮ್ಮ ನಡಿಗಿ ಕಿಲ್ಲುಣ್ಣಿಯಾದಂ (ಎಕ. III, ತಿರುನ. ೯೧-೫; 921).

[ಅಗರ್ಮಿ? + ಅಯ್ಯ]

ಅಗರ್ಮಿ 'ಅಗ್ಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅಗರ್ಮಿ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್. VIII, ೮). [?]

ಅಗರ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ಅಥವಾ ಗಿಡ. IP ಇದು ಇಲಿಗಳ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ೨. ವಿಷಾಪಹಾರಿ ವಸ್ತು. [ಸಂ. ಅಗರ್ಮಿ]

ಅಗರು (ನಾ). ಗ. = ಅಗಿಲ್ ಗ : ಅಗರುವ ಮೆಚ್ಚು ಪಚ್ಚ ಸಿರಿಕಂಡ ದೊಳಗಲಿಸಿತ್ತು . . . ಬಸಂತಮಾಸದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೦); ಗೋಣಿ ಬಿಲ್ವ ಬೇವು ಅಗರು ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳು (ಸಂಗಂಧಿ. ೪೩೩-೮). 'ಕಿರಿಯಗರು', 'ಕೃಷ್ಣಾಗರು', 'ಶ್ವೇತಾಗರು' ಪರಾ. ೨. = ಅಗಿಲ್ ೨ : ಮೃಗನಾಭಿಯಂ ಕುಂಕಮವನಿಂಪುಗಪುರವನಗರುಮಂ ಸಾದಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೯); ನಿರ್ಜರರ ನಾಕಲೋಕಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯ ಇಟ್ಟು ದಿರದಗರು ಧೂಪದ ಧೂಮಮೆಣ್ಣಿಸೆಯ ಮೆಟ್ಟಿದುದು ಸಕಲ ವಾದ್ಯಂಗಳ ನಿನದಂ (ಚಿಬಪು. ೬-೫೨).

[ಸಂ. P 'ಅಗುರು' ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ]

ಅಗರುಗಂಧ (ನಾ). = ಅಗಿಲುಗಂಧ. [ಅಗರು + ಗಂಧ]

ಅಗರುಧೂಪ (ನಾ). = ಅಗರುಧೂಪ. [ಅಗರು + ಧೂಪ]

ಅಗರುಬತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದುಬತ್ತಿ. [ಅಗರು + ಬತ್ತಿ]

ಅಗರ್ತೆ 'ಅಗಲ್ಪಿ' ನೋ.

ಅಗರ್ಹಿತ (ಗು). ನಿಂದ್ಯವಲ್ಲದ : ಮಿಗೆ ದುಷ್ಕರಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗರ್ಹಿತ ಪ್ರಾಯಮಕ್ಕುಮಾ ಶ್ರುತಿಕ್ರಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೭). [ಸಂ.]

ಅಗಲ್_೧, ಅಗಲ್_೨ (ಕ್ರಿ). ಗ. ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ತೊರೆ : ಮೋಹಮಗಲ್ಲಿ ವಲಿಷಯಂಗಳನಾತ್ಮವಶಕ್ರಮವಿದು (ಎಕ. II, ೯೫-೩; 700); ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿನಾವನನಗಲಳ್ ನೀತಿನಿರಂತರನುದಾರನಾ ನೃಪತುಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧); ತಪಂಬಟ್ಟು ಪನ್ನಿರಡು ವರುಷಂಬರಿಗಂ ಗುರುಗಳನಗಲದಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೯-೧೦); ನೀನುಮಗಲ್ಲೆಯನ್ನಿನಗೆ ಪೇಟಾ ಪೆಜರಾರಿನ ಗಾಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩); ಅಗಲರ್ ಸೂಳೆಯನಾಳರಾ ಕುಲಜೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬); ಅಗಲ್ಲಿನಿಯನ ತೋಜಿಸು ಬಾ ಬಾಯೆಂದು ಮುಗುದೆ ಬಿದ್ದಳು ಚರಣದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೫೫). ೨. ವಿಶಾಲವಾಗು. 'ಅಗಲರ' ಪರಾ. **ಅಗಲ್_೧ :** ಗ. ತೋಜಿ ಮುಜುದಿನವಗಲಿಹೋದನು (ಕುವಾಳ. ಪರಿ. ೧-೧೮); ಹಿಂಡನಗಲದ ಹುಲ್ಲಿಯ ನಸೆಯೊಳಗಿಪ್ಪ ಗಂಡೇಣ ತನ್ನ ವಲ್ಲಭನ (ಮೋಹತ. ೯-೩೪).

ಅಗಲ್ಪರದ = ಅಗಲವಾದ ಎದೆಯುಳ್ಳವನು : ಬಲ್ಲೆಯಂ ತೋಳ್ಳೀಳ್ಳನಗಲ್ಪರದಂ ಬಟ್ಟಿದೊಡೆಯವಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ (ಕುವಾಳ. ೨೫೬).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅಗಲ್ = ಬೇರೆಯಾಗಿಸು; ಮಲ. ಅಗಲ್; ತುಳು.

ಅಗಪುನಿ, ಅಗಪಾವನಿ; ತೆಲು. ಅಗಲು = ಒಡೆದುಹೋಗು, ಸೀಳಿಹೋಗು]

ಅಗಲ್_೨, ಅಂಗಲ, ಅಗಲ್_೨, ಅಗಲ್ಪು (ನಾ). ಉಟದ ತಟ್ಟೆ; ಕಂಡು; ತಳಿಗೆ : ಅಗಲಂ ತಂದು ಮುಂದಿರಿಸಲುಂ (ಅದಿಪು. ೭-೭೧ ವ); ಅಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸಮೇಧ್ಯಮುಮಂಜಲುಮಪ್ಪುದು (ಅಜಪು. ೨-೫೧); ಸಾರವಸ್ತುಗಳ ತಂದಗಲಿಲ್ಲ ತುಂಬುವಂತಾಯ್ತು ಬಡಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಭರಣ. ೪-೮೧); **ಅಂಗಲ :** ಅಸವನೆಗಂಗಲಕ್ಕೆ ತಲವಾಗಿಲಿ ಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲೀಜಿಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ ನೋಂಪಿಗಂಗಡಿಗಿ ಬಾಡಿನ ಸನ್ನಿಗೆ ಬಾಯಿನಕ್ಕೆ ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯರೆಂಬುದೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫-೪೩; 1229) [ಅಂಗಲಕ್ಕೆ = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎರವಲಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ) ಉಟದ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೆ]. **ಅಗಲ್_೨ :** "ಅಗಲ - ಗಂಗಾಳ ಪತ್ರಾವಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪). **ಅಗಲ್ಪು :** ಕುದು ಕೆಯ ಘೃತ ಅಗಲಿಗೆ ಬಂದಂತೆ (ಶಿವಮಂ. ೪೭).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅಗಲ್ = ಮಣ್ಣಿನ ದೊಡ್ಡ ಮಡಕೆ; ಮಲ. ಅಗಲ್; ತುಳು. ಅಗಲಿ, ಅಗೊಳಿ]

ಅಗಲ್_೧ (ನಾ). ಗ. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅಡ್ಡಳತೆ : ಅದರಗಲಮೊಂದು ಯೋಜನಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೨೭); ನಿವೇಶನದ ಅಗಲಂ ಅಗಲೆಯೊಳ್ ಗಳಿಳಿ ಗೇಣು ೧೭ (ಇಳ. X X X, ೨೭೩-೩೮; 1054); ಮೇದಿನಿಯುತೆಗೆ

ಕಿ[ಜಾ]ದೆಂಬಾ ದೆಸೆಯಗಲಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೩). ೨. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರವು : ಧರೆಗೆ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿರಸಘನಶರಧಿಯದುವಗಲಕ್ಕೆ ನೆಜೆದುಪ್ಪರಿಸೆ (ಬಸಪು. ೮-೮); ನೆರೆದ ಸೇನೆಗೆ ನೆಲನಗಲ ನೆಜೆಯದು (ಕುವಾಳ. ೧-೪೫). ಆವರೊಳಗಲಕ್ಕೆ ನಿಂದರಿಪುಗಳ ಜವನ ಬೋನವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ (ಕುವಾಳ. ೪-೩೯). ೩. ನಡುವೆ ಅಂತರವಿರುವಿಕೆ : "ಅಗಲದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು : ಪ್ರಜ್ಞ, ಪ್ರಗತಜಾನುಕ" (ನಾಚರಾ.).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅಗಲಮ್; ಮಲ. ಅಗಲಮ್, ಅಗಲ, ಅಗಲೇ; ತುಳು. ಅಗಲೊ; ತೆಲು. ಅಗಲಮು]

ಅಗಲ್_೨ 'ಅಗಲ್_೨' ನೋ.

ಅಗಲಂ (ಅ). ಅಗಲವಾಗಿ; ಹರವಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ : ಕೊಂಟಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಕೆಯ್ಯೊಳಗಲಮ[ಪಾಠಾಂ. ಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ]ಜಿಸಿ ಕಾಣದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೨-೨೧).

[< ಅಗಲ್_೧]

ಅಗಲಂಬೆಜು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗಿರು; ವಿಶಾಲತೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಇಂತಗಲಂಬೆತ್ತು ಮಹತ್ವಮಂ ತಳೆದು ಬಂದೆಬ್ಬಂದನಬ್ಬೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೮೦); ಅಗಲಂಬೆತ್ತಿರುವಕ್ಷದೊಂದುರುಲಸದ್ರಕ್ತಾಂಬುಜಾತಾಕ್ಷಿಯಂ (ದಶಕು. ೬-೧೪೭). [ಅಗಲ್_೧ + ಪೆಜು]

ಅಗಲಾಡು 'ಅಲುಗಾಡು' ನೋ.

ಅಗಲಿಕೆ 'ಅಗಲ್ಪೆ' ನೋ.

ಅಗಲಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಸು; ಉಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು : ಭೂತಗಣಕಗಲದಗಲಿಕ್ಕಿಸುವನೆಂದಸುರಸೇನೆ ಸುಗಿಸುಗಿದೋಡುವೋಲ್ ಕಡಿದನು (ಚಿಬಪು. ೪೩-೪೦). [ಅಗಲ್_೨ + ಇಕ್ಕು + -ಇಕ್ಕು]

ಅಗಲಿಚು 'ಅಗಲ್ಪು' ನೋ.

ಅಗಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕು : ಮಿಗೆ ತಿಳಿದುಪ್ಪವಂ ಪನಿಯ ಪಾನವನಿರ್ಕಲವಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ತಂದಗಲಿಡಲಲ್ಲಿ (ನಳಚಂ. ೪೫೦).

[ಅಗಲ್_೨ + ಇಡು]

ಅಗಲಿತು, ಅಗಲಿತ್ತು (ಗು). ಅಗಲವಾದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ : ಪೆಜಗಸಿ ದಾಗಿ ಮುಂತಗಲಿತಪ್ಪುದಜಿಂದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶುದ್ಧಕ. ೭೪೭); ಅಲದ ಮರದಂತೆ ಕೆಳಗಸಿದಾಗಿ ಮೇಲಗಲಿತಪ್ಪ ವೃತ್ತನ್ಯಗ್ರೋಧ ಪರಿಮಂಡಲ ಸಂಸ್ಥಾನಮುಮಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೬). **ಅಗಲಿತ್ತು :** ಹುತ್ತಿನಂತೆ ಕೆಳಗಲಿತ್ತಾಗಿ ಮೇಗಸಿದಪ್ಪುದು ಸ್ವಾತಿ (ತಸಾವ್ಯ. ೨೫೬); ಬಿಣ್ಣೆತ್ತು, ಗುಂಡಿತ್ತು, ಅಗಲಿತ್ತು (ಶಮದ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ); "ವಿಶಂಕಟಂ ವಿಶಾಳಂ-ಈ ೨ ಅಸಲಿತ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೮). [~ ಅಗಲ್_೧]

ಅಗಲಿತ್ತು 'ಅಗಲಿತು' ನೋ.

ಅಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗ. = ಅಗಲ್ಪು_೧ : ಪ್ರಪ್ರದೇಶಾನುಭಾಗಬಂಧಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳಗಲಿಸಿ . . . ಸಮಯೋತ್ತರಾನುಕ್ರಮದಿನುತ್ಪಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿವರಂ ಪರಿವಡಿದಪ್ಪದೆ ಕಿಟ್ಟುವುದಂ ಭಾವಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ); ಉಗಿದು ಕಿವಿವರೆಗಾಗಿ ಬಾಣವನಗಲಿಸುತ ಬೊಬ್ಬಿಜಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೨೧). ೨. = ಅಗಲ್ಪು_೨ ೨ : ಚೀಲದ ಬಾಯನ್ನು ಅಗಲಿಸಿ ಹಿಡಿದುಕೊ, ಅಕ್ಕಿ ಸುರಿಯುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಗಲ್_೧ + -ಇಕ್ಕು]

ಅಗಲ್ಪು 'ಅಗಲ್_೧' ನೋ.

ಅಗಲ್ಪು 'ಅಗಲ್_೨' ನೋ.

ಅಗಲುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಮಾಡಿಸು; ಉಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು : ಅಮೃತಾನ್ನವ ಮುದದಿಂದಗಲುಗಾಣಿಸಲಾ ಶಿವಪ್ರಸಾದದಲಿ ತೃಪ್ತಿಯನೆ ಯ್ದು (ಸಾಂದಪು. ೮-೮೯). [ಅಗಲ್ಪು (< ಅಗಲ್_೨) + ಕಾಣ್ + -ಇಕ್ಕು]

ಅಗಲರ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಎದೆ; ವಿಶಾಲವಾದ ಎದೆ : ಶ್ರೀಗಗಲು [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲ]ರಮಂ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಗೆ ದಿಗಂತಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧);

ಮೃಗಮದದ ಪುಳಿಂಚುಗಳ್ ಪನ್ನಿರಲೆಡೆಯಾದಗಲುರಮನೆನೆಗೆ ಪಡೆದಜ
ನೊಗಸುಗಮಲೆಲಗೆ ನನ್ನನೆನೆಗೆಯೆ ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೭).

[ಅಗಲ್ಯ + ಉರ]

ಅಗಲುಹ (ನಾ). ಅಗಲುವುದು; ವಿಯೋಗ.

[ಅಗಲ್ಯ + ಹ (< -ಪ)]

ಅಗಲುಹ (ಅ) ಬಿಟ್ಟು; ಹೊರತು: ಪುಂದನಾಡ ಬಂಗಡಗ್ರಾಮ
ಪೊಂದಕೆ ಪಾಲೆಯಗಲುಹ ಐ ನೂಲು ವರಹ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ.
೧೨೮-೬೫; 1510). [< ಅಗಲುಹ]

ಅಗಲೆ (ಅ). ಅಗಲವಾಗುವಂತೆ; ಬಿರಿಯುವಂತೆ; ದೂರವಾಗುವಂತೆ.

ಅಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿ = ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರು: ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ದೂರ
ದೊಳ ಪೊದವಟ್ಟು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಲಮ್ಮದಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿದ್ ಚಂದ್ರಾ
ಪೀಡನಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂ. ೪೭೪). ಅಗಲೆ ನೂಂಕು = ದೂರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು
(ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಅಗಲೆ ಪೋಯ್ = ಅಗಲವಾಗಿ ಬಗಿ; ಸೀಳು: ಕುಡುವಂ
ದುಶ್ಯಾಸನೋರಾಸ್ಥಳಮನಗಲೆ ಪೋಯ್ದಾರ್ ಕನ್ನೆತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ.
೭-೧೩). ಅಗಲೆಪೋಗು = ದೂರಹೋಗು: ಅಗಲೆಪೋದ ಹಂಸನಸಹ
ಸಲ್ ಪಡೆದಳಸುವ ಪೆಣ್ಣಂಚೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೬). [< ಅಗಲ್ಯ]

ಅಗಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಉಟದ ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಎತ್ತು: ನೆರೆದತ್ತು ಮಜ್ಜನಂ
ಬುಗಿಸುವ... ಬೋನಮೆತ್ತುವಗಲೆತ್ತುವ ದೇವವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೧೧-೮೪). [ಅಗಲ್ಯ + ಎತ್ತು]

ಅಗಲೋಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಿಚ್ಚಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಎಸೆ: ಒಗದೊಗೆದು
ಮುರಿದು ಜಗುನೆಯೊಳಗಲೋಗೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕೊಲೆದೊಲೆ]ದುಂ ಪಿಂಡುತಿರ್ಪ
ರಜಕನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೭೫). [ಅಗಲ್ಯ + ಒಗ್ಗ]

ಅಗಲೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗುವಂತೆ ಒತ್ತು: ಸುರಿಗೆಯೊಳುರಮಂ
ದಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿಯೊಡು ಬಿರಿಯನಗಲೊತ್ತು ಮನಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ (ಪಂಪಭಾ.
೧೨-೧೫೩). [ಅಗಲ್ಯ + ಒತ್ತು]

ಅಗಲಾತಣ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಔತಣ; ಭೂರಿಭೋಜನ: ರಣವಿಶಾ
ಚದ ಬಡಿಸಿದಗಲಾತಣದ ಮನೆಯದು (ಉತ್ತರಾ. ೨೨-೧೮).

[ಅಗಲ್ಯ + ಔತಣ. IP ತುಳು. ಅಗಲಾಪಾಡು = ಭೂತಗಳಿಗೆ
ಬಡಿಸುವುದು]

ಅಗಲೈ, ಅಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅಗಲು ವಿಕೆ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ;
ವಿಯೋಗ: ಉಮ್ಮಳಿಸುವಳಟ್ಟು ಪತ್ತವಳಲೈಗೆ ಕಾಯ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ.
ಶುದ್ರಕ. ೯೯೩); ನಿನ್ನನಗಲ್ಲಗಲೈಯುಂ ಪ್ರಾಣದಗಲೈಯುಂ ಸಮಂ
(ಅದಿಪು. ೧೨-೩೬). ಅಗಲಿಕೆ: "ವಿಪ್ರಲಂಭ, ವಿಪ್ರಯೋಗ = ಅಗಲಿಕೆ"
(ನಾಟಕ); "ಅಪಜಯದೊಳತೃಗಲಿಕೆಯೊಳಂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಮೆಂಬುದು"
(ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೧೯); ಇಂತೆಮಗೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಹೃದಯದೊಳಗಲಿಕೆಯ
ದುಂಟೇ (ಬಸಪು. ೨೬-೬೩). [ಅಗಲ್ಯ + ಕೆ]

ಅಗಲೈಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಆಗುವ ತಾಪ; ವಿರಹಜ್ವಾಲೆ:
ಬಳಸಿದುದು... ಚಕ್ರಯುಗಂಗಳಲೈಗಿಚ್ಚು... ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು
ಲೋಕಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪). [ಅಗಲೈ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಅಗಲೈವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದು:
ಬಲ್ಲುಳಿಸಿದಮಗಲೈವೆತ್ತು ನಲ್ಲರ ಬಗೆ ಬಳ್ಳಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೦).

[ಅಗಲೈ + ವೆಲು]

ಅಗಲ್ಯ, ಅಗಚು, ಅಗಲಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ದೂರ
ಮಾಡು; ನಿವಾರಿಸು: ಕುರುಪತಿಯಿಂದ ಮುನ್ನಂ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಂ
ನಿನ್ನನಗಲ್ಲಲೈ ಕಪಟಗೋಪಂ ಪ್ರಭುವೇ (ಗದಾಯು. ೯-೧೪); ಮನಃ
ಕ್ಷತಮಂ ಮನದಿಂದಗಲ್ಲಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೯); ವಳಿತ್ರಯ ಮಧ್ಯ

ದೊಳ ನಡುವ ದಿಟ್ಟಿಯನಾಗದಾರ್ಗಮಗಲ್ಲಲ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೦); ಅಗ
ಳೀಗಳೆಂಬೆಡೆಗಲ್ಲುರುಪಾದೆಡೆಗಾಗಮಂ ದೋಷಕರಂ (ಶಮದ. ೧೧೯);
ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮವನಗಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ತೊಡೆಯಲುಂ ಕಾಯಲುಂ ಪಂಕ
ರುಹಗರ್ಭಂಗಾಗದು (ಬಸಪು. ೪೬-೧೩). ೨. ಅಗಲವಾಗಿ ಮಾಡು;
ಹಿಗ್ಗಲಿಸು; ಹರಡು: ಕರಗಸಂಗಳಿಂದಂ ಮರನಂ ಪೋಪ್ಪಂತೆಕೆಯ್ಯಂ
ಕಾಲನಗಲ್ಲಿ ಪಿಡಿದಡಸಿ ಕಟ್ಟಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೨೭-೧೫); ಸಿರಿಮೊಗಕ್ಕೆ
ಬಿಸಿಲಾಗದಂತಾಗಸದೊಳೋಸರಿಸದಂಚೆಗಳೆಂಕೆಯನಗಲ್ಲಿ ನೆಳಲಾಸೆ
ಗೆಯ್ಯವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೪). ಅಗ ಚು: ೨. ಶರಣಗರ್ಥವನ್ನ
ವೀಯದವರ ಕಾಲುಕಯ್ಯನಗಚಿ ತೋರಣದೊಳು ಕಟ್ಟಿ (ಸಾ ನಂ ಚ.
೬-೧೪೮ ರ). ಅಗಲಿಚು ೧. (ಅನಂನಾ).

[ಅಗಲ್ಯ + -ಚು. || ತೆಲು. ಅಗಲ್ಯು, ಅಗಲುಚು, ಅಗಲಿಂಚು =
ಭೇದಿಸು]

ಅಗಲ್ಯ (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆ; ವಿಯೋಗ: ನೀರಜದ ಮುಚ್ಚು ರಥಾಂಗ
ದ ಗಲ್ಲು ಜಾರೆಯಗೋದವಿದ ಬೆಚ್ಚು... ಬಂದುದಯಗಿರಿದ್ರ
ಮಸ್ತಕದೊಳಿದುದು ಪೂರ್ಣಶಶಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೨೪).

[< ಅಗಲ್ಯ]

ಅಗಲ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೂರ ಹೋಗು; ಅಂತರ
ವುಳ್ಳದ್ದಾಗು; ಅಗಲು: ಬರಿಗಂಡಂ ಪಿಣಲೇಟಿ ರೋಮಮುಡಿವಿರ್ಬ
ನ್ನಗೆ ಮುಂಗಾಲಗಲ್ಲರೆ... ಭೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತುತ್ತೇಕರಂ ಸೂಕರಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೦). [ಅಗಲ್ಯ + ತರ್ಯ]

ಅಗಲೈ (ನಾ). ಅಗಲಿಕೆ: ಅಂತಗಲನಾತ್ - ಕೆಲಕೆಲವು ಭಾಗಂಗಳ್
ಪೋಪುದಪತ್ತಣಂದಮುಂ, ನಿಶ್ಚೇಷ ನಿಶ್ಚೇಷತಶ್ಚ-ನೇಲಿಯಗಲೈಯತ್ತಣಂ
ದಮುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦-೨ ಟೀಕೆ). IP ಈ ಶಬ್ದವು 'ಅಗಲೈ' ಎಂಬ
ದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಅಗಲ್ಯ + -ತ]

ಅಗಲ್ಯರದ 'ಅಗಲ್ಯ' ನೋ.

ಅಗವಡು 'ಅಗಪಡು' ನೋ.

ಅಗವೆ (ನಾ). ಬಿದಿರು (?): "ಕರೀರ ಗ್ರಂಥಿಲಂ = ಅಗವೆ" (ಒಷಧಿ.
೨೭). [?]

ಅಗವೈರಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅಗ್ನ + ವೈರಿ]

ಅಗಸ್ಯ 'ಅಸಗ' ನೋ.

ಅಗಸ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ: ಅಗಸದ ಬೇರಂ ಮೊಸರೊಳು
ತನ್ನೆ ಕಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈ. ೯೨). [?]

ಅಗಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಸಗಿತಿ: "ರಜಕಿ, ಅಗಸಗಿತ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮು).

[ಅಗಸ್ಯ (< ಅಸಗ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಗಸತಿ 'ಅಸಗತಿ' ನೋ.

ಅಗಸವೆಟ್ಟು [ಟೈ] (ನಾ). (ಅಗಸನ ಬಡಿತದಂತೆ ಬೀಳುವ) ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ಪೆಟ್ಟು: ತನ್ನ ಬಂಡಿಕೋಲಿನ ತುದಿಯನ್ನು ಇದಿರಾಗಿ
ಇದ್ದವನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಹೊರಗೆ ತಿರುಹುತ ಭುಜದಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟು
ಆವದು ಅದು ಅಗಸವೆಟ್ಟು [ಟೈ] ಎಂದು ಸಮ್ಮತವು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೬೭).

[ಅಗಸ್ಯ (< ಅಸಗ) + ಪೆಟ್ಟು]

ಅಗಸವೈ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕೇಸವರಾಜ ಅಗಸವೈ ದಾಸರ
ಗಂಗಳ ಮಳಿದ ಕೆಲಸದ ಶಸ್ತ್ರವನ್ನೊತ್ತಿಯಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಚನ್ನಗಿ.
೩೨-೨೩೯; ಸು. 1050). [ಅಗಸ್ಯ + ಅವೈ]

ಅಗಸಾಲ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಗಸಾಲೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಅಗಸಿಗ (ನಾ). ಅಗಸ (ಕಿ). [ಅಗಸ್ಯ (< ಅಸಗ) + -ಇಗ]

ಅಗಸುತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ.

[ಅಗ್ನಿ + ಸುತೆ]

ಅಗಸುದ್ವಿ, ಅಗಸುದ್ವಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಔಷಧಿ; ಮದ್ದು : ಅಗಸುದ್ವಿ ಇಲ್ಲದ ಖೆಮ್ಮು ಹೋಗತಿದ್ದರ ಯಾಕೆ ಹೇಳಬಾರದು (ನಡವಾ. I, ೨೭೦).

ಅಗಸುದ್ವಿ : ಗಾಡರಿಗೆ ಅಗಸುದ್ವಿ ತರಸೂ ಹಾದೀ ಹೇಳಬಾರದು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೯೭). [ಸಂ. ಔಷಧಿ?]

ಅಗಸುದ್ವಿ 'ಅಗಸುದ್ವಿ' ನೋ.

ಅಗಸೈ 'ಅಗಸು' ನೋ.

ಅಗಸೈ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ, ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಬಿಳಿಯಹೂವು ಬಿಡುವ, ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಮರ : "ಅಗಸೆ ಮತ್ತಗಸ್ತೈ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮); "ಅಗಸ್ತೈ, ಅಗಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಅಗಸೆಯ ಮರಕ್ಕೆ ತೊನಸೆ ಮೂಡುಂಬಿಯೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೭-೨೨೯ ವ); ದಿಟ್ಟಪರಿಗರ್ಭಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯೊಳಿರ್ಪೆನ್ನ ದಿಟ್ಟ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಮಂ ಮದನ ಶಿವನೆದೆಗಸೆಯ . . . ಶಿವ ಸಾಂಬನಾದ ಗಡ ದಿಟ್ಟಿಯಂ ನೋಳ್ಪೆನೆಂದಗಸೆಗಳ್ ಗಗನಕಡಹಾಯ್ವಂತೆ ನಲಿವುದಿಲ್ಲಿ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೩-೩).

[ಸಂ. ಅಗಸ್ತಿ, ಅಗಸ್ತೈ, / ತಮಿ. ಆತ್ತಿ; ತುಳು. ಅಗಸೆ]

ಅಗಸೈ (ನಾ). ನೀಲಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಗಿಡ; ಇದರ ಬೀಜ : ಅತಸೀ-ಅಗಸೆ (ಶಮಧ. ೨೭೭ ಪ್ರಯೋ); ಅಗಸೆಯ ಪೂವಂ ದೊರೆಗಿಡ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಭಾಸ್ಕರತನಯಂ ಭುವನಕೆಲ್ಲಮೊಕ್ಕಂ ಮಾಕ್ಕಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೭-೮೬); ಎಕ್ಕು ಅಗಸೆ ಕುಸುಬೆ ಹೆಸಲು ಉದ್ದು ತೊಗರಿ ಹುರುವಲ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೯೪; 1387). [ಸಂ. ಅತಸೀ. / ತೆಲು. ಅಗಸಿಯ, ಅವಸಿಯ, ಅವಿಸೆ, ಅಗಿಸೆ]

ಅಗಸೆಗಿವಿ (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವಿನಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಕಿವಿ : ಬಟ್ಟಮೊಗದ ಅಗಸೆಗಿವಿಯ ಸೊಗಸುನುಡಿಯಂಗನೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೨-೨೫). [ಅಗಸೈ + ಕಿವಿ]

ಅಗಸೆಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೋಟ, —ಹೊಲ : "ಅಗಸೆಗೆಯ್ ಟೆಮಿನವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೩).

[ಅಗಸೈ + ಕೆಯ್ಯ]

ಅಗಸೆಬಾಗಿಲ್, ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು : "ಗೋಪುರ, ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ್" (ಗಂಗಾಮ). ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು (ಕಿ).

[ಅಗಸೈ (< ಅಗಸು) + ಬಾಗಿಲ್]

ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು 'ಅಗಸೆಬಾಗಿಲ್' ನೋ.

ಅಗಸೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ : ಆ ಎರಕಗಳು ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಅಗಸೆಎಣ್ಣೆ ಕೂಡಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ತಯಾರಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಪ್ರವಾಸ. ೮೮). [ಅಗಸೈ + ಎಣ್ಣೆ]

ಅಗಸೆವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ದಾರಿ : ನಡೆವವರಿಗೆ ಕಾಲೇಳವಗಸೆ ವಟ್ಟಿಗಡವವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಚಿತ್ತ ಒಡಬಡದಾ ತಾಣವ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಪರು ಸಿಡಿಮಿಡಿಸಿಗೊಳ್ಳುತ್ತೆವವರು (ರಾಮವಿ. ೨೦-೧೮೬).

[ಅಗಸೈ (< ಅಗಸು) + ಬಟ್ಟಿ]

ಅಗಸೆವೂ (ನಾ). ಅಗಸೆಮರದ ಹೂವು. 'ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು' ಪರಾ.

[ಅಗಸೈ + ಪೂ]

ಅಗಸೆವೂಗೊಂಬು (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವಿನಂತಿರುವ ಕೋರೆ ದಾಡೆ : ಪೊದಟ್ಟಿಗಸೆವೂಗೊಂಬೊಪ್ಪೆ ಕೋಲುಟ್ಟು ಪೆನೋರೆ ಸೂಸುತ್ತಿರೆ ಭೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತು ತ್ತೇಕರಂ ಸೂಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೦).

[ಅಗಸೈ + ಪೂ + ಕೊಂಬು]

ಅಗಸೆಳ್ಳು (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಬೀಜ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗಸೈ + ಎಳ್ಳು]

ಅಗಸ್ತೈ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮುನಿ. ೨. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರ. ೩. ಅಗಸೆ ಮರ : "ಅಗಸೆ ಮತ್ತಗಸ್ತೈ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). ೪. ಸಾಲೆ ಜನಾಂಗದ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಪ್ಪ. IX, ೯). [ಸಂ.]

ಅಗಹರ (ನಾ). ಪಾಪನಿವಾರಕ; ಶಿವ : ಚಿತ್ತಭವಹರನಹಿತಹರನುನ್ನತ್ತ ಗಜಹರನಗಹರಂ ಪುರಹರನು ಭವಹರನು (ಬಸಪು. ೫೪-೪೫).

[ಸಂ. ಅಘಹರ]

ಅಗಹರಣ, ಅಗಹಾರಣ (ನಾ). ರಂಪ; ರಗಳೆ : ಮಗುವಿನ ಕೈಯೊಳ ಗಿರುತಿಹ ಬಗೆಬಗೆ ಫಲಕಂದಗಳನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಂ ಅಗಹರಣ ಮಾಡಿ ಕಾಡೊಳು ನೆಗೆದೊಡೆಯುತೆ ಬೇಗ ನಡಿಯೊ ಯೆನ್ನುತೆ ತಗುಳಲ್ (ಹಮಚ. ೫೪). ಅಗಹಾರಣ : ಮೃಗದ ಸಂಕುಲ ಪೆಚ್ಚಿ ಅಗಹಾರಣವ ಮಾಡಿ ಬಗೆವವು ಜನಗಳ ನೆಗರದೊಳಿಗ (ಹಮಚ. ೧೪).

[< ? ಹಗರಣ (< ಪಗರಣ)]

ಅಗಹಾರಣ 'ಅಗಹರಣ' ನೋ.

ಅಗಹು (ನಾ). ಅಗೆಯುವಿಕೆ; ತೋಡುವಿಕೆ : ಲೋಹವನು ಬಳಕೆ ಕೆಂಗಳಾಯ ಕೋಲಿಗೆ ಬೇಗದಿ ಸಂಗಿಸಿದ ಮೊನೆಯಾಗಿ ಮುರಹರನಂಗ ದಗಹಿಗೆ ನೇಮನ[ವ]ಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧-೪೫).

[ಅಗೈ + -ಹು (< -ಪು)]

ಅಗಳ್ 'ಅಗುಲ್' ನೋ.

ಅಗಳ್ 'ಅಗುಲ್' ನೋ.

ಅಗಳಂತಿ 'ಅಗಲ್ತಿ' ನೋ.

ಅಗಳತೆ 'ಅಗಲ್ತಿ' ನೋ.

ಅಗಳತೆಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕಂದಕವನ್ನು ತೋಡಿ ಎತ್ತಿಹಾಕಿದ ಮಣ್ಣಿನ ದಿಬ್ಬ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗಳತೆ (< ಅಗಲ್ತಿ) + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಗಳಸುಂಟಿ 'ಅಗಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗಳಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಳ್ಳಾಡಿಸು : ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕಸುವಿನಿಂದರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಅಗಳಾಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೬); ಅವರನ್ನಿಷ್ಟು ಅಗಳಾಡಿಸಿ ನೋಡ್ರಿ (ಹೊಸಸಾ. ೩೪). [ಅಗಳಾಡು (< ಅಲುಗಾಡು) + -ಇಷ್ಟು]

ಅಗಳಾಡು 'ಅಲುಗಾಡು' ನೋ.

ಅಗಳಿ 'ಅಗ್ಗಲ್' ನೋ.

ಅಗಳಿಚೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲ ವರೆಗೆ ಬರುವ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಗಲವಾದ ಚೆಲ್ಲಣ (ಕಿ). [ಅಗಳಿ + ಚೆಣ್ಣೆ (< ಚೆಲ್ಲಣ)]

ಅಗಳಿತ್ತ (ಗು). ಗಳಿತವಲ್ಲದ; ಬಿದ್ದುಹೋಗದ; ಶಿಥಿಲವಾಗದ.

[ಸಂ. ಅಗಲಿತ್ತ]

ಅಗಳಿತ್ತ (ಗು). ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಅಚಾರ್ಯರಾಯ ನಗಳಿತಮಹಿಮಂ (ಮುಂಬಯಿ. ೩೭೮-೩; 12 ಶತ). [ಸಂ. ಅಗಲಿತ್ತ]

ಅಗಳಿಸು 'ಅಗುಲ್ಸು' ನೋ.

ಅಗಳ್ಳು 'ಅಗುಲ್' ನೋ.

ಅಗಳ್ಳು 'ಅಗುಲ್' ನೋ.

ಅಗಳ್ಳು 'ಅಗುಲ್' ನೋ.

ಅಗಳ್ಳು (ನಾ). ದಂಡೆ; ದರೆ (ಕರಾ): ನೋಡಿ, ನಮ್ಮ ಈ ಆಸ್ತಿ ತೆಂಕು ಬಡಗಾಗಿದೆ. ಅಗಲ ಅರ್ಧ ಫರ್ಲಾಂಗು. ತೆಂಕು ಬಡಗು ಪೂರ್ವ ಬದಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಳ್ಳು ಹಾಕಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಬಾಳಗಿ. ೪೫). [~ ಅಗುಲ್ ?]

ಅಗಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ

ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚೂರನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳು (ಉಕ).

೨. ನುಂಗು (ಸ್ವಾಂಧರ್). [~ ಅಗ್ನಿ]

ಅಗಲುಗಡೆ (ನಾ). = ಅಗಲತೆಗಡೆ (ಕಸಂಗಾ).

[ಅಗಲು (< ಅಗುಲ್ಯ) + ಗಡೆ]

ಅಗಲುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಕಂದಕದ ಸೇತುವೆ; ಎತ್ತುಸೇತುವೆ:

(ಕಸಂಗಾ). [ಅಗಲು (< ಅಗುಲ್ಯ) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಗಲುಶುಂಠಿ, ಅಗಲಸುಂಟಿ, ಅಗುರುಶುಂಠಿ, ಅಗುಳುಶುಂಠಿ (ನಾ).

ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ. ಅಗಲಸುಂಟಿ (ಕ). ಅಗುರುಶುಂಠಿ

(ಪಂಡಿತ). ಅಗುಳುಶುಂಠಿ: "ಪಾಶಿಯೆಂದೆನಲಗುಳುಶುಂಠಿಯಕ್ಕುಂ"

(ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೦); ಅಮರದವಳು ಅಗುಳುಶುಂಠಿ ಇವಿಷ್ಟು ಕಷಾ

ಯವ ಹಾಕಿ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಪಿತ್ತಜ್ವರ...

ಪರಿಹರವವು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೬೨-೧೧೭ ಟೀಕು). [< ಅಗಿಲು? + ಶುಂಠಿ]

ಅಗಲೈ 'ಅಗಲೈ' ನೋ.

ಅಗಲೈಬಾಗಿಲು (ನಾ). = ಅಗಲುಬಾಗಿಲು.

[ಅಗಲೈ (< ಅಗಲೈ) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಗಲೈ 'ಅಗುಲೈ' ನೋ.

ಅಗಲೈ 'ಅಗುಲೈ' ನೋ.

ಅಗಲೈ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗಲೈಯ ಮೋನಿಗುರವರ

ಶಿಷ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿರದ ಗುಣಸೇನ ಗುರವನ್ನೊಪ್ಪಿ ಮುದ್ದಿಪ್ಪಿದಾರಾ (ಎಕ. II,

೮-೧; 700). IP 'ಅಗಲೈ', 'ಅಗಲೈ', 'ಅಗಲೈ' ಈ ಮೂರೂ

ಒಂದೇ ಶಬ್ದದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳಾಗಿರಬಹುದೆ? [?]

ಅಗಲೈ 'ಅಗಲೈ' ನೋ.

ಅಗಲೈ 'ಅಗುಲೈ' ನೋ.

ಅಗಲೈ, ಅಗಲೈ, ಅಗಲೈ, ಅಗಲೈ, ಅಗಲೈ, ಅಗಲೈ, ಅಗಲೈ

(ನಾ). ೧. ತೋಡುವುದು; ಅಗೆಯುವುದು; ಮಣ್ಣನ್ನು ಮಗುಚಿ

ಹಾಕುವುದು; ಅಗೆತ: "ಅಗಲೈ = ಖನನಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧-೧).

೨. ಕಂದಕ; ಅಗಲೈ: ಪವಳದ ಬೀಡು ಕಂಬುಗಳ ನಾಡು... ಪದ್ಮ

ಸಂಭವನ ನೆಗಲೈ ಪೂರ್ವದ ಪೊಗಲೈ ಕುದುರ್ಗದಗಲೈ ಮಿಕ್ಕ ಬಾಡವ

ಶಿಖಿಗೋಗರಂ ಮಡಗಲೈಗರಮಂದೆಸತ್ತು ಸಾಗರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೩೭).

೩. (ನೀರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಮೊಗೆಯುವುದು(?): "ದ್ರಾಕ್ಷ್ಯಂ

ತಕಮೆಂಬುದು ಅಗಲೈಯ [ಪಾಶಾಂ. ಅಗಲೈಯ] ನೀರಾ" (ಹಲಾಯು.

೧೦೭-೨೭). ಅಗಲೈ: ೧. ನೆತ್ತಿಯಗತೆಗಳಂಕುರದ ಬೆರಲೊತ್ತುಗಿವಿಗಳ

ಕರದ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಮತ್ತಗಲೈಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೨೭); ಅ ವ ರು

ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಮಣ್ಣನ್ನೆಗೆದು ಕೊಚ್ಚಿ ಅಗಲೈಮಾಡಿದರೆ ಕೊಡಿಸಿಟ್ಟ ಬೂದಿಯನ್ನು

ಸೀತಮ್ಮ ತಂದು ಸುರಿಯುವರು (ಬಾಳಿಗ. ೭೯). ೨. "ಅವೃತ್ತಮೆನಲಗಲೈ

ಯಿಂದಾದ ನೀರ್ಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೨). ಅಗಲೈ:

೩. "ಅಗಲೈಯ ನೀರಾ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭-೨೭). ಅಗಲೈ ೨.

(ಸ್ವಾಂಧರ್). ಅಗಲೈ: ೨. ಉತ್ತರದ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ನರ್ಮದೆಯೂ

ದಕ್ಷಿಣದ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯೂ ಚಾಳುಕ್ಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗಲೈಯಾಗಿ

ಗಿದ್ದವು (ಕವೀರ. ೭೧). ಅಗಲೈ: ೩. ಅಗಲೈಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಕ್ರೂರಮಾದ

ದನಿಗಳಿಂದೆಯುಂ ಮೀನ್ಮೊಸಳೆಗಳಿಂದೆಯುಂ ಪರಿಪೂರಿತಂಗಳಾಗಿ

ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರಶಾಂ. ೭೦-೪೪೨). ಅಗಲೈ: ೨. (ಗ್ಯಾರಿಂ).

[ಅಗಲೈ + ತೆ. || ತೆಲು. ಅಗಲೈ, ಅಗಲೈ, ಅಗಲೈ; ತುಳು.

ಅಗಲೈ]

ಅಗಲೈ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿ; ಶಿಖರ. [ಅಗಲೈ + ಅಗಲೈ]

ಅಗಲೈ (ನಾ). ೧. ಮುಂಭಾಗ; ಮುಂದುಗಡೆ: ಪಾಜಲಖಾನನು

ತನ ದಂಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಗಲೈಗೆ ಅಗಲೈಕೊಂಡು. ಪಿಚಾಡಿಗೇ ಜಾನ್
ಕಸ್ತೂರಿ ಅಗಲೈಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨). ೨. ಕುದುರೆಯ ಮುಂಗಾ
ಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: ಸಾಳೋ ನರಸಿಂಗರಾಯನ ಖಾಸಾ ಕುದು
ರೆಯ ಅಗಲೈಯನ್ನೂ ಪಿಚಾಡಿಯನ್ನೂ ಬಿಚ್ಚುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಚಿತ್ರಪಾ.
೧೧). ೩. ಕುದುರೆಯ ಲಗಾಮಿನ ಹಗ್ಗ (?).

[← ಹಿಂದಿ. ಅಗಲೈ; ಮರಾ. ಅಘಾಡೀ. / ತೆಲು. ಅಗಲೈ]

ಅಗಲೈ (ಗು). ೧. ಅಳವಾದ; ಅಳವನ್ನು ಅಳೆಯಲಾಗದ. ೨. ಅಶಕ್ಯ;

ಅಸಾಧ್ಯ. ೩. ಗುಳಿ; ಗುಂಡಿ: "ನಿಮ್ಮಂ, ಅಗಲೈ; ಗರ್ತ: ... ಈ

೧೫ ಕುಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭-೨). [ಸಂ.]

ಅಗಲೈ (ನಾ). ಮನೆ; ಬೀಡು; ವಸತಿ. [ಸಂ.]

ಅಗಲೈ (ನಾ). ಮನೆಯುಳ್ಳವನು; ಗೃಹಸ್ಥ. [ಸಂ. ಅಗಲೈ]

ಅಗಲೈ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅಗಲೈ + ಅಗಲೈ]

ಅಗಲೈ (ಗು). (ಉಕ) ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಡುವ: ಕೈ ತರಿದ

ಅಗಲೈ ಲಾವಣಿ ವಸೂಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನ ತಾಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣನ್ನೇ

ಎರಚಿದ್ದಾನೆ (ಬೆವರಿ. ೧೪೭); ವಿಶ್ವಾಸಿಗೆ ಪುಣೆಯ ತ್ಯಾಗದ ಅಗಲೈ

ನೋಟೇಸು ಬಜಾಯಿಸಿದ (ದೀಪಕ. ೩೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಗಲೈ = ಮೊದಲೇ, ಮುಂಚಿತವಾಗಿ]

ಅಗಲೈತರತ್ನ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: ಮೃಗಮದದಂಗರಾಗ

ಮಸಿಖೋತ್ವಲಮಾಲೆಯ ಚೊಲ್ಲೆಯಂ ಮನಂಬುಗುವ ತಮಾಲಪಲ್ಲವದ

ಮೆಲ್ಲದೆ. ಕಟ್ಟಿದ ಪೀಲಿದಂಡೆ ಚೆಲ್ಲಗಲದ ಸಾಂದ್ರಕಜ್ಜಲಲಲಾಮಮಾಗಾ

ಹಿತರತ್ನ ಭೂಷಣಂ ಸೊಗಯಿಸಿ ದೇವಿಯರ್ ಬಳಸಿದನೆಂದಿರಗೇಂದ್ರ

ಪ್ರತಿಯ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೧).

[ಸಂ. (ಅಗಲೈ + ರತ್ನ). IP ಅಗಲೈ = ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ]

ಅಗಲೈ (ಪ್ರಿ). ೧. ಹೆದರು; ಅಂಜು; ಕುಗ್ಗು; ಹಿಂದೆಗೆ: "ಅಗಲೈ -

ಸಂತ್ರಾಸ ಹರ್ಷ ಚರ್ವಣೇಷು" (ಶಮಧಾ); "ಅಗಲೈನಳ್ಳಿದಂ... ಎನಕ್ಕೆ

ಭಯಭರಿತನಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೯); ಕಿಡುಪೊಡಲ ಕಿಡುವ ರಾಜ್ಯದ ಪಡೆ

ಮಾತುಗೊಳ್ಳಲಮೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯಗಿದಪುದು (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೨೭); ಉರಗ

ರಗಿದರಾ ದೈತ್ಯರ್ ಬೆಳ್ಳುತ್ತರಳ್ಳಿದನಿಂದ್ರನೀಶ್ವರನ ಮನಮುಟ್ಟಾಡುತ್ತೋ

ಡಿತ್ತು (ಕಾವ್ಯಾನ. ೩೯೭); ವೈರಿಗಳೆಲ್ಲರುಂ ದಶರಥಕ್ಷಿತಿಪಂಗದೊಡಿ

ಪೋಗುತಂ (ಬಾಧಪು. ೪-೪೨); ಬಿಸಿಲ ತಾಪಕ್ಕಗಿದು ಶಿಖಿಯಲಿ ನುಸು

ಳುವಪೊಲಾಪತ್ತಿಗುಣಿ ಚಿಂತಿಸಲು ಘನವಹುದು (ಜೀವಂಜ. ೪-೩೩).

೨. ಸಂತೋಷವಡು; ಹಿಗ್ಗು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಮೆಲ್ಲನೆ ಮಲಗಿರೆ

ಕದಪಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಜಕ್ಕುಲಿಸೆ ನಕ್ಕು ಮಗನಗಿದೊಡೆಯಲ್ ಮೆಲ್ಲದಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ

ಹಾರಂ ಝಲ್ಲನೆ ಪಜುದೊಕ್ಕ ಮುತ್ತನೆಂದಾಯ್ದಪೆನೋ (ಧರ್ಮನಾ.

೩-೧೨೩); ಮುಂಗಾಣಿಕೆಯ ಹರುಷದೊಳಗಿದು ವಿರಹವ ಬೀಳು

ಕೊಟ್ಟುವು ಜಕ್ಕುಲಕ್ಕಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೮). ೩. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಅರೆದು

ಸಣ್ಣೆಸು; ಜಗಿ: ಕೆಲಕೆಲವು ನಾಯ್ಕಳುಕಿಂ ತೊಲಗದೆ ಪಾಯ್ಕಗಿದು

ತೆಗೆದು ತಿನೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೩-೭೮); ದೇವದಾನವರ ಮಾಯೆ ಅಗಿ

ದಗಿದು ತಿಂಬಂದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೫-೧೫); ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಅಹಾರ

ವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಗಿದು ತಿನ್ನಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೪. ಕಚ್ಚು: ಫಣಿಯಗಿಯೆ

ಮಡಿದಂ (ಹಜ ಕಾ. ೧೨-೧೮); ಅಗಿದ ಹಲ್ಲೊಡಿನಲಿ ಹೊಜವಂಟಿನು

ನಿಜಾಲಯವ (ತೊರರಾ. ೨-೩೯). ೫. ಅಲುಗಾಡು; ತೊನೆದಾಡು;

ಸ್ಪಂದಿಸು: ಇವನನಾನಿಸುವೆಂ ಮೆಯ್ಯಗಿವಂತೆನುತುಂ ನನೆಯಂಬುಗಳಿಂ

ಮದನಂ ಮಹೀಶನುದನನಚ್ಚಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೧೧); ಅಗಿದು

ಮೆಟ್ಟಿದಡವನಿ ಪಡುವಲು ನೆಗೆದುಡದರಿದು ಮುಂದೆ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಚಿಗಿದುದಿಳಿ

ಮೂಡಲು ಮಹಾಗಜವೈದಿತಾಹವವ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯೋ. ೩-೯); ಅಬಲಾ

ಜನದ ಕೈಗಳಲಿಗಿವ ಚಾಮರವೆಸೆದವಿದ್ದ ಸೆಯಲಿ ದಶಾನನನ (ತೂ ರ ರಾ. ೬-೧೦-೧೨); ನಿಗನಿಗನೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಕಲಶದೊಳಗಿವ ಪಳಹದ ಘಂಟೆ ಮೊಳಗಲು (ಕೋಗಯ. ೧೮-೭೪). ೬. ವ್ಯಾ ಪಿ ಸು; ಆ ವ ರಿ ಸು: ಹೊಗೆಯ ಹೊದಜಿನ ನಿಜಿಗೆಯಿದು ವಹ್ನಿಗೆ ಸುನಿಶ್ಚಯವೆಂಬವೊಲು ಮೇಲಿಗಿವ ಶೋಕಕೃಶಾನುವಿನ್ನೀ ಮನದ ಹೊಗೆಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೮-೧೦, ಅಡಿಟ); ದಂದಶೂಕಮಹೋಗ್ರ ಖಗಮೃಗದಿಂದ ಮಿಗೆ ಕಪ್ಪಗಿವ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಬೀಜತು ಭಯವನಾ ರಘುರಾಜಪುತ್ರರಿಗೆ (ತೂರರಾ. ೧-೧೦-೧). ೭. ಗರ್ಜಿಸು; ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು: ದುರ್ವಿರ್ಣಿತೇಷಿ ಅಪ್ಪೊರ್ ಕೊಸರು ಪುಟ್ಟುಜಿದಿದಿರುಪ[ಪ್ರಾ]ಯ್ದಿಗದಿದಿದಿರುದಜಿ ನಾಮ ನ್ನಾದಿಗಳು ಪಗೊಳತ್ತೆಟ್ಟದಿಸ್ತರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೬-೫; 800); ಅಗಿವ ಪಟವ ಮೃದಂಗ ಕಹಳಾದಿಗಳ ಕಳಕಳರಭಸ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಾತಾದಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೧-೪೬); ಅಗಿವ ಕಂಕ ಲವಾಕ ಗೃಧ್ರಾದಿಗಳ ಬಹಳಸ್ಥಿತಗೋಮಾಯುಗಳ ರಣವೇತಾಳಭೂತಪ್ರಕರ ಸಂಕುಲದ... ಕಾಳಗದ ಕಳನತಿರಾದ್ರರಸವನು ಮೊಗೆದುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೬-೨೬).

ಅಗಿದು ಮಾಡು = ಭಯಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು (?): ಲೋಕ ವ ತನಗೆ ನಿತ್ಯವನಗಿದು ಮಾಡುವೆನುತ (ಸಂಭವ. ೮-೩).

[ದೇ. || ತುಳು. ಅಗಿಪುನ]

ಅಗ್ನಿ (ನಾ). ನಡುಕ (?): ಗಟಗಟ ಸುರಿವಶ್ಚು ಕೊರಲಿಪಿಗಮಗಿ ಮಟ್ಟದಟ್ಟ ಮೊಟಗಿಂಗಂ ಪೊಂಪುಟಿಯೆನಿಸಿದಾತ್ಮನಿಂದೆಗಮಟಲ್ಗ ಮಿಂಪ್ರನುಮುಪೇಂದ್ರನುಂ ಪದನಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೯). [< ಅಗ್ನಿ]

ಅಗಿಣ್ಣೆ 'ಅರ್ಘವಾಣೆ' ನೋ.

ಅಗಿಣ್ಣೆ 'ಅಗ್ನಿ' ನೋ.

ಅಗಿತಿನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಅಗಿದು ತಿನ್ನು: ಬಲುಶುಂಡಾಲಗಳನಗಿತಿಂಬ ಮೃಗಪತಿ ಗಿದಿರೆ ನರಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾ. ೭-೪೯). [ಅಗ್ನಿ + ತಿನ್ನು (< ತಿನ್)]

ಅಗಿದು (ಗು). ಅಳವಾದ: ಉದಕದಾನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅಗಿದಪ್ಪ ಬಾವಿ ಯನಗಳಿಸಿ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೬೮-೪೩; 1112). [?]

ಅಗಿನಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ; ಕಿಚ್ಚು: "ಅಗಿನಿಯೆನೆ ಕಿಚ್ಚು" (ಕಬ್ಬಿ. ೨೦); ಗಗನಮುನಿಪ್ಪ ಪಾಳೊಲದೊಳರ್ಕಸಮುದ್ಭೂತಿಗೆಯ್ದು ಸಂಜೆಯೆಂಬಗಿ ನಿಯನಿಟ್ಟು ಮರ್ಬನಿಸ ಗೊಬ್ಬರವಂ ತಳಿದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೬೮). ೨. ಅಗ್ನಿ ದೇವತೆ: "ಅಗಿನಿಯಮಳ್ಳಲೆಯನಗ್ನಿಯು" (ಕವಿಕಂ. ೩೪); ಅಭಿನವದ ಸದ್ವರವನಗಿಗಿ ವಿಭವದಿಂದಲೆ ಕೊಟ್ಟು (ಕೋಗಯ. ೧೧-೩೧).

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿ. / ತುಳು. ಅಗಿನಿ; ತೆಲು. ಅಗಿನಿ, ಅಗ್ನಿ; ಮರಾ. ಅಗಿನ್, ಅಗೀನ್; ಹಿಂ. ಅಗಿನ್]

ಅಗಿಬಿಗಿ (ನಾ). ಸಡಗರ; ಸಂತೋಷದ ಸಂಭ್ರಮ: ಅ ಗಂಧೋದಕ ಕತಿಪಯ ಭಾಗಮನೆಲೆಮುಟ್ಟಿ ಮೇಗಣೆಂ ಮೇಗೆಯ ಕೊಳ್ಳಾಗಡಿನ ಮುಕುಟದೊಳ್ ತಳಿ ವಾ ಗ ಡಿ ನ ಗಿ ಬಿ ಗಿ ತಗುಳ್ಳುದಮರೇಶ್ವರರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೪). [< ಅಗ್ನಿ + ಬಿಗ್ನಿ]

ಅಗಿಯಹುಣ್ಣೆ ಮೆ (ನಾ). = ಅಗಿಹುಣ್ಣೆ ಮೆ: ಅ ಗಿ ಯ ಹು ಣ್ಣೆ ಮೆ ಹೋದ ಮಿಗೆ ಮೂಜು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಮೃಗಧರನ ಕೂಡೆ ಮೃಗವಿರಲು ಮಳೆ ಗಾಲ ಜಗ ದಣೆಯಲಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೭೩).

[ಅಗ್ನಿ (< ಅಗ್ನಿ) + ಹುಣ್ಣೆ ಮೆ]

ಅಗಿಲ್, ಅಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುಗಂಧದ ಮರ: ಚಿಲ್ಲವಗಿಲಂಬಟೆ ಕರಂಜ ಪಿಚುಮಂದ (ಉದ್ಯ. ೬. ೨-೪೨); ಮಾದಲ ಕಿತ್ತಿಳೆಯಗಿಲ್ ನಾರಗ... ದಾಳಿಂಬದ ಸಾಲ್ಗಳ್ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುವಲ್ಲಿ (ಜಯ ಕಾ. ೧೫-೪೩). ೨. ಈ ಮರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪರಿಮಳ ವಸ್ತು; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: 'ಕಾರಗಿಲ್' ಪರಾ. ೩. ಪರಿಮಳ;

ಸುಗಂಧ. 'ಅಗಿಲಿಲಿ' ಪರಾ. ಅಗಿಲು: ೨. ಅಗಿಲು ಸಾದು ಜವಾದಿ ಚಂದನ ಮೃಗಮದಂ (ಬಸಪು. ೪-೩೫); ಕುಂಕುಮ ನನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಾಗೆ, ಅಗಿಲು ತೊಲೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೭೫-೮೨; 1387); ಅಗಿಲು ಸಾಂಪ್ರಾಣಿಯ ಧೂಪವಾಸನೆ ನೆಜೆ ನಿಗುರಿತು ಗಗನ ಮಂಡಲಕೆ (ಕಂ ನ ವಿ. ೨೦-೧೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಗರು, ಅಗಿಲ್; ತುಳು. ಅಗಿಲ್; ತೆಲು. ಅಗರು, ಅಗುರು, ಅಗಲು, ಅಗುಲು. / ಸಂ. ಅಗರು, ಅಗುರು; ಪ್ರಾ. ಅಗರು, ಅಗಲಯ]

ಅಗಿಲ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (ಎಸಮೈ. XXI, ೧೪). [?]

ಅಗಿಲಿಲಿ (ಗು). ಅಗಿಲು ಇಲ್ಲದ; ಪರಿಮಳವಿಲ್ಲದ: ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿವಾಯಗಿಲಿಲಿ ಗಂಧಂ [ಪಾಶಾಂ. ಪಗಿಲಿಲಿವಣ್ಣಂ] ಸಮಂತು ಕೊರಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ ಮಿಗೆ ನಾಣಲಿಯೆನಿಸುವ ವಧು ನಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ ಸಮಸ್ತ ಜಗತೀತಳದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೫೭). [ಅಗಿಲ್ + ಇಲ್ಲಿ]

ಅಗಿಲು 'ಅಗಿಲ್' ನೋ.

ಅಗಿಲುಕುಂಕುಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಪೀತಕಂ - ಮರ ದರಿಸಿನ, ಅಗಿಲುಕುಂಕುಮ" (ಒಷಧಿ. ೯೯).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್) + ಕುಂಕುಮ]

ಅಗಿಲುಗಂಧ (ನಾ). ಹಳದಿಯ ಬಣ್ಣದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: ಅಗಿಲುಗಂಧ (ಮೈಟಿಗಿ. ೮-೧೩೬).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್) + ಗಂಧ]

ಅಗಿಲುಚಕ್ಕೆ (ನಾ). ಅಗಿಲು ಮರದ ಚಕ್ಕೆ (*).

[ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್) + ಚಕ್ಕೆ]

ಅಗಿಸು 'ಅಗೆಯಿಸು' ನೋ.

ಅಗಿಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅದಜ ತದನಾನ್ತರ ಅಗಿಲಿಯ ಪಾಟೀಳಗೋ X ಅದಜ ತದನಾನ್ತರ ಅಗುಲಿಯ ಕಣುವೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೪೧-೨೮; 1100). 'ಅಗಿಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಗಿಹುಣ್ಣೆ ಮೆ (ನಾ). ವೈಶಾಖ ಮಾಸದ ಹುಣ್ಣೆ ಮೆ. IP ಬತ್ತ, ತಂಬಾಕು, ಮೆಣಸು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಗೆಗಳನ್ನು (= ಸಸಿಗಳನ್ನು) ನಾಟಿ ಹಾಕುವ ಕಾಲ: ಅಗಿಹುಣ್ಣೆ ಮೆಯ ಹಗಲು, ಗೌರಿ ಹುಣ್ಣೆ ಮೆ ಇರುಳು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೦-೯). [ಅಗ್ನಿ (< ಅಗ್ನಿ) + ಹುಣ್ಣೆ ಮೆ]

ಅಗು 'ಅಗ್ನಿ' ನೋ.

ಅಗುಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ: ಅದಿತ್ಯನ ತೇಜದಗುಂತಿ ಯುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯ ವ); ಕಾಂತಿಯಗುಂತಿ ಶಾಂತಿ ವಿಭವಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೫). ೨. ರಾಶಿ; ಒಟ್ಟೆಲು: ನೆಣದ ಬಳಂಬೆ ಕೋಳ್ಳಿದುಳ ತಿನ್ನಿಣಿ ಮೂಳೆಯ ತೋರನೆಟ್ಟು ಬಲ್ಲೆಣ ಗಳಗುನ್ನಿ ನೆತ್ತರ ಕಡಲ್ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೪೬; 1100).

'ಅದಗುಂತಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಗುಂತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು; ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಕಳ್ಳಪಹರಿಸಿದ ಕಸವರಮಗುಂತಿವಡೆದಗ್ಗಲಿಪಂತಿರೆ ತೋಜಿ ಬೇಗದಿಂ ಮೆಯ್ಯರೆಗುಂ (ನೀತಿಮಂ. II. ೨೩೩). [ಅಗುಂತಿ + ವಡೆ]

ಅಗುಂದಲೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: "ಅಗುಂದಲೆ = ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨-೧); "ಅಗುಂದಲೆಂದು ಬಹುಳಂ" (ಕರ್ಣಾನ. ೨೧), "ಮೊಕ್ಕಳಮಗುಂದಲೆ ಕರಂ ನೆಜೆ" (ಕಬ್ಬಿ. ೪೮); ಅಗುಂದಲೆ ಪೊಗ ಬಲ್ಲೆ ಚಕ್ರಿನಂದನರಳವಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೪-೮೮); ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಮಗುಂದಲೆ ಯಾದ ಬೀರಮಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೩ ವ); ಅಖಿಲೇಂದ್ರಿಯದೊಳ್ ಸಂದರ್ಶನರರ ದುಃಖದಗುಂದಲೆಯಂ ಪವಣಿಸಲ್ದೆ ಬಲ್ಲ ವ ನಾ ವಂ

(ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ್ರ. ೧-೧೧೩); ಸಂತಸಮಗುಂದಲೆಯಾಗಿ ಪಡೆವರಸು ನಡೆತರ್ಪ
(ರಾಮಾಸ್ತ್ರ. ೫೬-೨೩). [ಅಗು (< ಅಗು₁) + -ತಲ್ಪೆ]

ಅಗುಂದಲೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು: ಲಾವಣ್ಯ
ರಸದ ತಂದಲನಗುಂದಲೆಮಾಡೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೬೭ ವ).

[ಅಗುಂದಲೆ + ಮಾಡು₁]

ಅಗುಂದಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ
ಯನ್ನು ಪಡೆ: ಪಾಕಂ ಲೋಕೋತ್ತರಮನಿಸೆ ಶಯ್ಯ ರಯ್ಯಮಾಗಿ
ಬಂಧಮಗುಂದಲೆವಡೆಯೆ (ರಾಜತೀ. ೫-೧೯ ವ). [ಅಗುಂದಲೆ + ಪಡೆ]

ಅಗುಂದಲೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೋಗು: ಕೊಳದೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ
ನೀರೆಲ್ಲಮಗುಂದಲೆವೋಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೮ ವ).

[ಅಗುಂದಲೆ + ವೋಗು]

ಅಗುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಮಾಡು; ಒಟ್ಟು: "ಅಗುಂಬಿಸಿದನೆನ್ನೆ ರಾಶಿ
ಮಾಡಿದನಕ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾಣಿ. ೩೦). [ಅಗುಂಬು + -ಇಸು]

ಅಗುಚು 'ಅಗುಚು' ನೋ.

ಅಗುಣ (ಗು). ಗುಣವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಗುಣ. [ಸಂ.]

ಅಗುಣಿ 'ಅಗ್ಗುಣಿ' ನೋ.

ಅಗುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಗುಪ್ತವಲ್ಲದ; ರಹಸ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು
ಕೋರದ: ಸರ್ವಮಹೀಗುಪ್ತಮಗುಪ್ತಂ ಸಮಸ್ತ ವಂಶಾವತಂಸಮಂತಾ
ವಂಶಂ (ಕೃಷ್ಣ. ೨, ೨-೧೫; 1058). [ಸಂ.]

ಅಗುರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಹಸವನ್ನು ತೋರು; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡು:
ಧರೆಯೆಲ್ಲಂ ಪೊಗಟ್ಟುನಿರೆ [ಪುರಿ]ಗೆಜಿಯೊಳಗುರ್ತು ರೋಣಮಂ ಕಾದ
ಮರೇಶ್ವರಪುರಮನೆಯೊಡೊಂ . . . ಪಂ ಪ ಯ್ಯಂ (ಸಾಣಾ. XI-i,
೩೬-೨೩; 942). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಒಡ್ಡಿದ ಮೇಳ
ಸಮೂಹದಂತೆ ನಂಟರ ಕಡುಗೂರ್ಮ ಪಣ್ಣ ಮರಂತೆ ವಿಳಾಸದಗುರ್ತು
ಮೈಮೆಯುಬ್ಬರಮದು ನೀರಬೊಬ್ಬಳಿಕೆಯಂತೆ ನಿರಂತರಮಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೯).

ಅಗತುಕೊ = ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊ; ಅಮು
ಕಿಕೊ: ನಾನು ಅವನ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ಅವನನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಹಾಕಿ
ಮೇಲೆ ಅಗತುಕೊಂಡೆ (ಸುಮುಚ. ೬೦); ತನ್ನ ಮೇಲೆಯೇ ಎಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸಾರ
ರವೂ ಅಗತುಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ ಅವನು ಮಾನವ್ರತವನ್ನಾ
ಚರಿಸಿದ (ಶನಿಪಂ. ೨೨). IP ಅಗತುಕೊ < ಅಗರ್ತುಕೊಳ್ [ದೇ.]

ಅಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಗುರ್ಚು ೧: ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಳಗೆ ತೊಳಗುವಳೆ
ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಕುಂದದಗುರಿಸೆಯುಗುರ್ವಳಗು ಸೊಗಸಿದೆಣ್ಣೆಯಂ ದೇವಿ
ಗೊತ್ತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೩). [ಅಗುರ್ + -ಇಸು]

ಅಗುರು (ನಾ). "ದೋಣಿ" (ನಾನಾಶ. ೫). [?]

ಅಗುರು (ನಾ). ೧. = ಅಗಿಲ್ ೧: ತೆಗಪಿ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಾಂಬು
ಗಮಾಪಮಗುರುಪಿಂಡಿಯೆಂಬಿನಿತುವನಕ್ಕುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೪).

೨. = ಅಗಿಲ್ ೨: ಅಗುರು ಧೂಪದ ಹೊಗೆಗೆ ಮಾಸಿದೆ ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿ ಮುತ್ತಿನ
ಸರ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೮-೭). [ಸಂ. IP ← ಮೂಲದ್ರಾ. ಅಗಿಲ್]

ಅಗುರು (ಗು). ೧. ಭಾರವಲ್ಲದ; ಹಗುರವಾದ. ೨. [ಭಂದ] ಗುರು
ವಲ್ಲದ; ಲಘು (ಅಕ್ಷರ): ಒಗೆಗುಂ ಶಿಥಿಲವಿತ್ಯಮಗುರುಪೂರ್ವ
ಸ್ಥಿತಿಯಿಂ (ಶಮದ. ೪೪); ಅಗುರುಪದಾದಿಗೆ ದೀರ್ಘಂ ನೆಗಟ್ಟುಂ
(ಶಮದ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅಗುರುಚಕ್ಕೆ 'ಅಗಿಲುಚಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಗುರುಧೂಪ (ನಾ). ಅಗುರುಚಕ್ಕೆಯ ಧೂಪ; ಅಗುರಿನಿಂದ
ಮಾಡಿದ ಧೂಪ. [ಅಗುರು + ಧೂಪ]

ಅಗುರುಲಘುತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧರ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
"ಆ ಎಂಟು ಗುಣಗಳು—೧. ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೨. ದರ್ಶನ. ೩. ಜ್ಞಾನ.
೪. ಅಗುರುಲಘುತ್ವ. ೫. ಅವಗಾಹನತ್ವ. ೬. ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ.
೭. ಅನಂತವೀರ್ಯತ್ವ. ೮. ಅವ್ಯಾಭಾಧತ್ವ" (ಜೈನಪ. ೫೦೬).

[ಸಂ. (ಅ + ಗುರು + ಲಘು + -)]

ಅಗುರುತುಂಥಿ 'ಅಗುರುತುಂಥಿ' ನೋ.

ಅಗುರ್ಚು, ಅಗುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು; ಕೀಲಿಸು; ಒತ್ತು;
ಅಮುಕು: ಅಭರಣದೊಳಗುರ್ಚಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸರಿಸಿದ ಪಸುರಂ ಪಸು
ರೆಲೆಗೆತ್ತು (ಕಾದಂಬ. ೨೫). ಅಗುಚು: ೧. ನೆಲಕ್ಕೆ ಅಗುಚಿಬಿಡು

(ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ) ಇರುಕು (ಕ). [ಅಗುರ್ + -ಚು]

ಅಗುರ್ಚಿಸು 'ಅಗುರ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಅಗುರ್ಚು 'ಅಗುರ್ಚು' ನೋ.

ಅಗುರ್ಚುವಡೆ 'ಅಗುರ್ಚುವಡೆ' ನೋ.

ಅಗುರ್ಚಿಸು, ಅಗುರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡಿಸು; ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸು:

ನೆತ್ತಿಗಳಿಂ ನಿಮಿದಿದರ್ ಬಳ್ಳಿಗಳ್ಳಿದಿದು ವಿಷೋರಗಪ್ರತತಿ ನೋಟಿಸ್ಸಿದ
ಗುರ್ವಿಸೆ ಸುಯ್ಯ ಸುಯ್ಯಳಿಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೪೦); ಪುಲಿ ಕರದಿವಿಡೋ
ಳಿಯಿಂ ಪಾಳಿಯಿಂ . . . ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲಿಂಚುಗಳ ಹೊಯ್ಯಳಿಂ ಬಯ್ಯಳಿಂ
ತತ್ಪಥಮಗುರ್ವಿಸಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೫೬-೨೨). ೨. ಭಯಪಡು; ಹೆದರು;

ನಡುಗು: ನೆಜೆದಿಚ್ಚಿಚ್ಚೋರಣದೊಳ್ ಚೇಕಿತ್ತನನಾರುಮಗುರ್ವಿಸೆ
ಘಟೋದ್ಭವಂ ತಪಾದಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೦). ೩. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅತಿ
ಶಯಗೊಳಿಸು: ಜಲನಿಧಿಯಂ ಮುಗಿಲ್ಲನಿಗಿಂದಮಗುರ್ವಿಸುವಂತೆ

ನಿಮ್ಮನಾಂ ತಿಳಿಸಿದಪೆಂ ಗಡ (ಕಾದಂಬ. ೪೮೬). ೪. ಅತಿಶಯವಾಗು;
ವಿಜೃಂಭಿಸು: ಶಕ್ತಿಯಂ ಕೊಂಡಗುರ್ವಿಸಿ ಗಾಂಗೇಯನನಿಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೦-೧೨೩); ದೇಯಂ ತಕ್ಕನೆ ತಿವಿ ಪರ್ವಿ ಗಗನಂ ಕೂಡಿಟ್ಟವೋಲ್

ನೀಳ್ವಗುರ್ವಿಸೆ ಬಾಹುಭ್ರಮಿತಾಭ್ರಮಿಭ್ರಮಗದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೩);
ಮೆಜೆಯಿತ್ತುತ್ತಿಣಯನಾವಾಸಪರ್ವತವಗುರ್ವಿಸುತಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೫);
ಆ ರಸೆಯಾಣ್ಣನೋಲಗಕೆ ಬಂದನಗುರ್ವಿಸುತಾಂಧ್ರದೇಶದಿಂ ಶಾರಿಯ

ಭೃತ್ಯನೋವೊ ಭುವನತ್ರಯತಾತನೆನಿಪ್ಪನೊರ್ವವಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೧).
ಅಗುರ್ಚಿಸು: ೧. ನಿಸಾಂತಹೇತುಗಳಿನಾದಮಗುರ್ವಿಸಿ[ಬ]ಟ್ಟುಬೀಟು
ವೊಲ್ವೊಟ್ಟನೆ ನೊನ್ನು ಬೀಟಿಡೆ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೧೬; 940). ೨. ಎನ್ನ

ಮೆಯ್ ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗೆ ಪಕ್ಕಾದ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮೆಯ್ಯಂತಗುರ್ವಿಸಿದವುರು
(ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೦ ವ). ೫. ಸ್ಪಂದಿಸು; ಹಾರು: ಕಣ್ಣೆಲ್ಲಮಚ್ಚರಿಯೆಂ
ಬಂತಿರೆ ಪುರ್ಬಗುರ್ವಿಸೆ . . . ನೃತ್ಯಾಭಿನಯಕ್ಕದೇಂ ಮೆಜಿದೋ (ದಶಕು.

೮-೧೬೨). [ಅಗುರ್ಚು + -ಇಸು]

ಅಗುರ್ವ, ಅಗುರ್ಚು, ಗುರ್ವ, ಗುರ್ಚು (ನಾ). ೧. ಭಯಂಕರತೆ;
ಉಗ್ರತೆ; ಭಯ: "ಅಗುರ್ವ, ಬಿಗುರ್ . . . ಈ ೧೦ ಭಯಂ"
(ಶಬ್ದಸಾ. ೨೨೩); "ಗುರ್ವಮಗುರ್ವನೆ ಭಯಾನಕಂ ತಾನಕ್ಕುಂ"

(ಚತುನಿ. ೪೯); ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪನೊಳಕೊಂಡುದೋ
ಗಮುದೋಗದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟಾಜ್ಞಾಫಲಮಾಜ್ಞೆಯೊಳ್ ತೊಡರ್ಗು
ವೊಂದೊಂದಗುರ್ವಿಂದಗುರ್ವ[ಪಾಠಾಂ. ತೊಡರ್ಗು ದೋರ್ಗರ್ವ

ಕ್ಕುಗುರ್ವಿಗೆ ಮವುರ್]ಗೊಳ್ತುಪ್ಪರಮಂಡಳಂ ಜಪಕರ್ಪಪ್ಪನ್ನೆಗಂ
ಸಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೭); ಕಟ್ಟಲಿಸಿ ಕರಂಗಿದ ಬಲ್ಲಡವಿ ಕಣ್ಣೆ ಪಡೆದುದ
ಗುರ್ವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೧೪); ಅಗುರ್ವನ ದಂತಿ ದಳವುಳಿಸಿದವು ರಣ

ದೊಳಗೆ (ತೂರರಾ. ೬-೨೯-೨೬). ೨. ಸಾಹಸ; ಪರಾಕ್ರಮ: ನಡುವ
ಸರಲ್ ಸರಲೊಳೆ ಸುರುಳ್ಳ ಹಯಂ . . . ಅಂತಗುರ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂತ
ಗುರ್ವ]ನಚ್ಚುಡಿರೆ ಕಾದಿ ಬಿಚ್ಚುಟಿಸಿದರ್ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆ ಸೂಸು

ವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೪); ಈಶಂಗೆ ಬೂತಟ್ಟು ವಗುವರ್ಗ ತೋಜಿ
ದಪ್ಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೩೮); ಕದನಕ್ರೀಡೆಯೊಳಾತ್ಮಕಾಂತೆಯನಗುವರ್ಗಂ
ತಂದ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ... ಸೂಚಿಸಿ (ಪುಷ್ಪ. ೬-೩೧). ೩. ಅತಿಶಯ;
ಮಹಿಮೆ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಪಡೆ ಪಡೆಮೆಚ್ಚೆಗಂಡನೆನೆ ಸಂದರಿಕೇಸರಿಯೆಂಬ
ಗುವರ್ಗ ನೇರ್ಪಡೆ ನೆಗಟ್ಟಾನ್ತಣಂ ಸೆಡೆದು ಮಾಣ್ವೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೨);
ಕಣ್ಣೀರಪೂರದಗುವರ್ಗಂ ದೆಸೆಗಾಣದಂದೆಡಪುತಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೯೦೪);
ತದುವರ್ಗತಳಮನಗುವರ್ಗನರ್ಚನೆಗಲನರ್ಚಿಸಿ (ವರ್ಧ ಪು. ೧೬-೪೨ ವ).
೪. ವಿಸ್ಮಯ; ಅದ್ಭುತ; ಬೆರಗು: "ಬಿಗುವರ್ಗಗುವರ್ಗ... ಎನಲ್ವೆ
ಬೆರಗು ಪು ಭಾವಂ" (ಕಬ್ಬಿ. ೪೧); ದಹನನಂ [ವ]ಲಗೊಣ್ಣೋಡಿಸದೆ
ಚಿನ್ನಿಸಿ ಮನದೊಳ್ ಮೃಡನನಗುವರ್ಗ[ಗ]ಗೆ ಪಾಯ್ಡು ಸಂಬುವೆ ಬೀರಂ
(ಇಲ. XX, ೬೯-೪; 880); ವಾರಿಧಿಯೆ ಗಗನಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ನಿಂದಂ
ತಗುವರ್ಗದಾದಂ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಚಕ್ರಿದ್ವಿಪುಳು (ಆದಿ ಪು. ೧೪-೯೨).
ಅಗುರ್ಬು: ೧. ಧುರದೊಳು ಬಂದೊಡ್ಡಿ ವೈರಿಪ್ರಕರವಿರಲವಸ್ಥೆ ಮೃದಿಂ
ಬಿಟ್ಟದೇವಂ ಕರವಾಳಂ ತೋಡಿಕೊಂಡಿಂಬಳಿಕವೆಲೆ ಮಹಾದೇವ ಕಾಲಾಗ್ನಿ
ರುದ್ರಂ ಗುರಿಗಣ್ಣಾದಂತೆ... ಅಗುರ್ಬುರ್ಬುದೆನೆ ಭರದಿಂ ಮೀಜಿ
ಮಾಜಾಂಪನಾಂ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೧೬೧-೨೭; 1160). ೨. ಮದ
ಧಾರಾಜಳಾಸಾರದಿಂದುವರ್ಗದಗುರ್ಬಂ ತಾಳ್ವಿನಿಂದೂರ್ಜಿತ ಜಯಗಜಮಂ
ರಾಗದಿಂದೇಜಿಂ (ಆದಿ ಪು. ೧೨-೬೧); ನಡೆವಡೆಯೊಳಗುರ್ಬಿಂ ಬೊಬ್ಬಿ
ಡುವಂದುಗೆಗೆಟ್ಟ (ಗಿರಿ ಕ. ೩-೮೯). ೩. ಅಂತು ನೂರ್ವರೋಳೂರ್ವನ
ಗುರ್ಬು ಪರ್ಬಿ ಪರಕಲಿಸೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಯಸ್ಸನಾಗಿ ಘೃತಘಟವಿಘಟನು
ಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವುದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೧ ವ); ಚಿತ್ರಾಸೀಕನೇಂಬಗುರ್ಬಿನ
ಸೇನಾಪತಿಯೊಸೆದು ತಾಗೆ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೪-೨೨). ಗುವರ್ಗ: ೧. ಬೋಜಿ
ಯರ್ಗ ಗುವರ್ಗನಗುವರ್ಗಸುವ ಸೆರಗಂಬೆರಗಂ ಪಾರದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦-೨೬).
೨. "ಗುವರ್ಗನೆ ಗೌರವಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೨. ೫೭). ಗುರ್ಬು: ೪. ಒಡ
ಗೊಂಡು ಬಸವರಾಜನ ಮಹಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತೆ... ಆಡುವ ಗಣಂಗಳಂ
ಗುರ್ಬಿನಂ ನೋಡುತಂ (ಬಸವ. ೧೧-೧೭೮); ಹಾಸ್ಯದೊಳು ಶಿರದೊಗು
ತೊಡನಾಡಿಗಳು ಕೈಹೊಯ್ದು ಗುರ್ಬಿನಂ ನ ಗುತ ಮಗುಳ್ವಿಂತೆಂದರು
(ಸಿಂಗಿರಾ. ೬-೧೪). [ಅಗುರ್ + -ವು]

ಅಗುವರ್ಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು; ಸತ್ತ್ವಗುಂದು: ಆನೆಯು
ಮಗುವರ್ಗಿಡುಗುಮದಾನಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೨-೩೩).

[ಅಗುವರ್ಗ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಗುವರ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ಪಟ್ಟಿಂಡಭೂಮಂಡಳಂ
ನಿಮಿರ್ವಾಪ್ತಾ ಪ್ರಸರಕ್ಕಗುವರ್ಗೊಳೆಯುಂ (ಆದಿ ಪು. ೧೫-೪).

[ಅಗುವರ್ಗ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಗುವರ್ಗವಡೆ, ಅಗುರ್ಬುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು: ಅತಿಪ್ರಬಳ
ಬಲಮನಾತನ ಮೇಲಟ್ಟಲದನೆಟ್ಟಿಟ್ಟ ಕಳೆದಗುವರ್ಗವಡೆದ ಮಹಾಬಳದಿ
ನುವರ್ಗ (ನೇಮಿಪು. ೫-೭೮ ವ); ಇಂತ ಗುವರ್ಗವಡೆದ ಚಿತ್ರಕ್ರಿಯಾ
[ಪಾಶಾಂ. ವಿಕ್ರಿಯಾ]ವಿಡಂಬನದಿಂ ವಿಚಿತ್ರಗಾತ್ರಮನಪ್ಪುಕೆಯೊಪ್ಪಂ
ಬೆತ್ತ ನಿಜಗಣೇಂದ್ರಬಂಧುರಸ್ಯಂಧಪ್ರದೇಶಮಂ (ವರ್ಧ ಪು. ೧೩-೮೪ ವ).

ಅಗುರ್ಬುವಡೆ: ೨. ಭಯಂಕರವಾಗು: ಕಡುಮುಳಿಸೆಂಬ ಕಿಚ್ಚಿನ
ಕರ್ಬೊಗೆಯಂತಗುರ್ಬುವಡೆದು ನೊಸಲೊಳ್ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಪುರ್ಬುಗಳುಂ
(ಕಬ್ಬಿ. ೩೧೦). [ಅಗುವರ್ಗ + ಪಡೆ]

ಅಗುವರ್ಗವೆಲು (ಕ್ರಿ). = ಅಗುವರ್ಗವಡೆ ೧.: ಅಗುವರ್ಗವೆತ್ತು ಮುಳಿಸಿಂ
ಕೊಲೆಯಿಂದಘನೋಹಬಂಧಮಾದುದು (ಸಮಪ. ೧೫-೧೦೨); ನೇತ್ರದ
ಮಧುತ್ಯವಿಯಿಂದಮಗುವರ್ಗವೆತ್ತು ಪೋಲ್ವುದು ದಿಗುಂದಂತಿಯಂ (ಎಕ.
VII, ಚನ್ನ. ೩೯-೩೨; 1149). [ಅಗುವರ್ಗ + ಪೆಲು]

ಅಗುವರ್ಗಲು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು; ವಿಸ್ಮಯಹೊಂದು: ಮಹಾದರ್ಶ
ನಾರ್ಥಂಗಳಂ ಕೇಳ್ವಗುವರ್ಗತ್ತಂತಿದರ್ಶಾ ಸದ್ಗುರು ಪದಯುಗದೊಳ್
ಪೊಣ್ಣೆ ಸದ್ವಕ್ತಿಯಾಗಳ್ (ದಿವ್ಯ ಚ. ೧೩-೨೮). [< ಅಗುವರ್ಗ + ಪೆಲು]
ಅಗುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅದಜ ತದನಾನ್ತರ ಅಗಿ
ಲಿಯ ಪಾಟೊಳಗೋ X ಅದಜ ತದನಾನ್ತರ ಅಗುಲಿಯ ಕಣುವೆ
(ಸೌಭ. IX-1, ೪೧-೨೯; 1100). 'ಅಗಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಅಗುಸೆ, ಅಗಸೆ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು; ಮಹಾದ್ವಾರ: ಸ್ವರ್ಗದಗು
ಸೆಯಂ ರುದ್ರಲೋಕದ ಕೇರಿಗಳನು... ಕಾಣುತ್ತೆ ನಡೆತಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ.
೩-೫); ಕಡು ಮುಳಿಸಿಂ ದ ಹಟ್ಟಿಯೊಳಗುಸೆಯುಂ ಹುಗಲೀಯದಿಕ್ಕಿ
ದನು (ಬಸವ. ೬೦-೨೬); ಕಂಡೆ ಮಾತುಳಬಲ್ಲಹನರಮನೆಯಗುಸೆಯಾ
(ಸೊಬಸೋ. ೧೮-೨೨). ಅಗಸೆ: ಹೊತ್ತಾಟೆ ಎದ್ದ ಕುರುಡಂಗೆ ಅಗಸೆ
ಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಮಾನವಾದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೯೨); ಅಗಸೆ ಊರಿಗೆ ಲೇಸು
ಸೊಗಸು ಬಾಳುವೆ ಲೇಸು ಬೊಗಸೆಯುಳ್ಳವರ ಕೆಳೆ ಲೇಸು ಊರಿಂಗೆ
ಅಗಸೆ ಲೇಸೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೪೨); ಈ ಕೋಟಿಗೆ ಮೂರು ಅಗಸೆ
ಗಳಿವೆ (ಮುಂಬಯ. ೬-೨೫). [?]

ಅಗುಳ್ ಅಗುಲ್ಯ ನೋ.

ಅಗುಳ್ ಅಗುಲ್ಯ ನೋ.

ಅಗುಳ್ ಅಗುಲ್ಯ ನೋ.

ಅಗುಳಂತಿ 'ಅಗಲ್ಯ' ನೋ.

ಅಗುಳಿ 'ಅಗಲ್ಯ' ನೋ.

ಅಗುಳಿಗನ್ನ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ) ಅಗುಳಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವ
ದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊರೆದ ಕಂಡಿ: ಅಗುಳಿಗನ್ನವನಿಕ್ಕಲೊಡನಾ ಬಗಿದ ಮಣ್ಣೆಲ್ಲಂ
ಮಿಸುಪ ಹೊನ್ನಗುತಿರಲು (ಬಸವ. ೩೧-೧೨).

[ಅಗುಳಿ (< ಅಗಲ್ಯ) + ಕನ್ನ]

ಅಗುಳಿಸು 'ಅಗುಲ್ಯಸು' ನೋ.

ಅಗುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಗುಲ್ಯ: ಮರಾಳಗಮನೆಯರ್ ಮೊಗೆಯಲೆನುತ್ತೆ
ಕೊಡನನುದಕದೊಳಗುಳಿಸೆ (ಜಯ ಕಾ. ೯-೧೪); ರೂಪುಗಳ ಹಲವು
ತಾಳ್ವ ಸ್ಮರನ ಅಗುಳಿಪ ಶಕ್ತಿಯುಂಟು (ಭರ ಚ. ೫೧-೯೧); ಕೊತ್ತುಂ
ಬಲಿಯನರೆದು ಕಲುಕದೊಳಗಾ ಕಾಯನು ಅಗುಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಸೂಪಶಾ.
೪-೮೪). [ಅಗುಳು (< ಅಗುಲ್ಯ) + -ಇಸು]

ಅಗುಳು 'ಅಗುಲ್ಯ' ನೋ.

ಅಗುಳು 'ಅಗುಲ್ಯ' ನೋ.

ಅಗುಳು 'ಅಗುಲ್ಯ' ನೋ.

ಅಗುಳುಶುಂಠಿ 'ಅಗುಳುಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಅಗುಲ್ಯ, ಅಗಲ್ಯ, ಅಗಲ್ಯ, ಅಗಲ್ಯ, ಅಗಲ್ಯ, ಅಗಲ್ಯ (ಕ್ರಿ).

೧. ಅಗೆ; ತೋಡು; ಬಗಿ: "ಅಗುಲ್ಯ (ಅಗಲ್ಯ) - ಖನನೇ, ಜಲ
ನಿಮಜ್ಜನೇ" (ಶಮಧಾ); ತನ್ನ ಕಾಲಂ ದರ್ಭಾಂಕುರಂ ನೆತ್ತರ್ವರೆ
ಕೊಂಡೊಡೆ ಮುಳಿದದನಗುಟ್ಟು ಸುಡುವೊನಂ (ವಡ್ವಾರಾ. ೧೮೪-೧);
ಪುತ್ತನಗುಟ್ಟು ಪಾವಂ ಕೊಲ್ವರೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೮೬-೮); ಶೈಲಮಂ ಗುದ್ದಲಿ
ಯಿಂದಗುಟ್ಟು [ಕೆಡೆಯ]ನೂಂಕುವೆನೆಂಬೆಗನ್ನಂ ಪೋಲ್ವುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ.
೪-೧೮೫); ಮಹೀವಳಯದ ಸಿರೆಯೊಡಗುಟ್ಟುಂತೆ ನೀರಧಾರೆಗಳಕ್ಕುಂ
(ಅಟ್ಟಮ. ೧೧-೨). ಅಗಲ್ಯ: ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಗೆಂದಗಲ್ವ ಕುಳಿಗಳ್ ಕೆಟ್ಟ
ಯಾದವು (ಎಕ. II, ೧೪೩-೧೦; 1131); ಕಂದಮೂಲಫಲಂಗಳನಗ
ಳುತ್ತಂ ಬಂದು (ಮಹಾನೇ. ೩-೧೪೫ ವ). ಅಗಲ್ಯ: ೧. ಅಗಲಿದನು ಬಿಲ
ಮಾಡಿ ಘಟಪನ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಿ (ದೇವೀಮ. ೪-೫); ಉಸುಕು ಅಥವಾ
ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗಲಿದರೆ ಈ ಪಟ್ಟಣಗಳ ಹಳೆಯ ಗುರುತುಗಳು ಈಗಲೂ

ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಮತಂ. ೬೧). ಅಗಲ್ಯ_೧: ೧. ಬಾವಿಯಂ ಪೂಜ್ಞ ಬೆಟ್ಟ
ಮನಗಟ್ಟಂತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೧೩-೧೪೦). ೨. (ಶಾಸನವನ್ನು ಕಲ್ಪನಮೇ
ಲಾಗಲಿ ತಾಮ್ರಪಟದ ಮೇಲಾಗಲಿ) ಕೊರೆ, —ಕೆತ್ತು: ಮಧು
ರೋವಧುನಗಟ್ಟ ಶಾಸನಂ, ಅಗಲ್ಯದು ನಿಮಿತ್ತಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ
(ಎಕ. IX, (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೬೧; 828). ಅಗುಲ್ಯ_೧: ೧. ಮೃದ
ಪೂಜೆಯ ವೇದಿಕೆಯಂ ಬಿಡದಗುಳ್ಳ ಪಳ್ಳ (ವೃ. ೨೨-೨೪). ಅಗುಳ್ಳು_೧:
೧. ಎರಡುಶರದಲಿ ಮತ್ತೆ ಭೂಪತಿಯರವನಗುಳ್ಳದನು (ಕುಮ್ಯಾ. ೩-೪೪);
ಅಗುಳ್ಳು ತಿರೆ ಕಾಮಾಟದವರುಮವರೊತ್ತಿ ನೋಳು ಪುಗಿಲುನೆತ್ತಿ ತಿಮಂತ್ರ
ವಾದಿಗಳು (ಪ್ರಭಾ. ೭-೨೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಗಲ್ಯ]

ಅಗುಲ್ಯ_೨, ಅಗುಲ್ಯ_೩, ಅಗುಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು: “ಅಗುಲ್ಯ
(ಅಗಲ್ಯ) - ಖನನೇ, ಜಲನಿಮಜ್ಜನೇ” (ಶಮಧಾ). ಅಗುಲ್ಯ_೨:
ಪದ್ಮಿನಿಯನು ಅಗಲ್ಯನು ಪದಹೀನನಾದೆನೆಂದಿನೊಂದಗುಳ್ಳನಾ ಪಡು
ಗಡಲೆಡೆಯೊಳು (ಸೂಬಸೂ. ೨೩-೪); ಕರಗುವ ಕರಿಯ ಮುಗಿಲಕೊನೆ
ಯೇ ಒಳದ ತರಣೆ ಸಮುದ್ರದೊಳಗುಳ್ಳಂಧದಿ (ಜಯಕಾ. ೯-೨೩).
ಅಗುಳ್ಳು: ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಯದನು ಅಗುಳ್ಳುವಂದದೊಳು ಒಂದೆರಡು ಗಳಿಗೆ
ಯಿರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೩); ಪಿನ್ನೇಸಜು ಪಿಂಗಡಲೊಳಗುಳ್ಳದ ಮುನ್ನಂ
(ನೇಮಿಸಂ. ೨೮-೧೪೪). [ದೇ.]

ಅಗುಲ್ಯ_೩, ಅಗಲ್ಯ_೩, ಅಗಲ್ಯ_೩, ಅಗಲ್ಯ_೩ (ನಾ). ತೋಡಿದ್ದು;
ಅಗಿದಿದ್ದು; ಕಂದಕ: ಕೈಲಾಸಮಂ ಬಳಸೆಯುಮಗುಳ್ಳುಮಂ
ಮಾಡುತ್ತಿಪ್ಪನೆಗಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧೦ ವ); ಅಳ್ವೇರಿ ನೆಲಗಟ್ಟುಗುಳ್ಳುಳ್ಳ
... ಸ್ವರ್ಗಮರ್ತ್ಯಪಾತಾಳಂಗಳಳತೆಗೆಟ್ಟಿಗಳಂತಿಪ್ಪುವು (ಚಿಕವಂ.
೪-೧೫). ಅಗಲ್ಯ_೩: ಪೊಂಗೊಂಟಿಯಂ ತೋರಿತ್ತಾದಗಲೆಯ್ನು ಸುತ್ತಿ
ಮೆಜಿಗುಂ (ಬಾಧಪು. ೪-೨೭); ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಳಧ್ಯಾನದಿಂದಾ ಪುರ
ದಗಲ್ ಮೆ[ಜಿ]ದುದು (ಜಿಪು. ೧೧-೩೧). ಅಗಲ್ಯ_೩: ಹಳ್ಳವಂ ಮುಟ್ಟಿ
ದಗಳು ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಕಾ. II, ೧೪-೬೨; 1123); ಅಗಲ್ಯ ತಾನ್ಯವತ್ತು
ಯೋಜನದಗಲ (ತಾರಾ. ೫-೯-೩೪); ಒಂದು ಕರಿಯಲೆಯ ಪ್ರಪಂಚಿ
ಗಾಗಿ ಎನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಬೆರಳು ಕಡಿಮೆ ಅಗಲ್ಯ ದಾಂಟಿದಂತಾಯಿತು (ಕರಲೀ.
೫೯-೨ ವ); ಅಗಲ್ಯನಲಿ ನೀರಿಲ್ಲ ಅದರ ತಳದಲ್ಲಿ ಮಿಗೆ ಬಳಿದ ಮುಳ್ಳು
ಗಿಡ ಪೊದೆಯಾಗಿದೆ (ಅರುಣ. ೧೫); ಗೇಣು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲ್ಯ ದಾಟಿದ ಹಾಗೆ
(ಗಾಡ). ಅಗಲ್ಯ_೩: ಲವಣಜಳಕ್ಕು ಬಳಸಿದಂತೆ ಬಳಸಿದಗಲಿ ನೀಳದಿಂ
(ಪಂಪಾ. ೧-೫೮); ಬೆಗಟ್ಟು ನೀಯುತಗಲೆಗೆ ಸಿದ್ಧಕುಂ (ಉದ್ಯು. ೧-೪೩);
ಧೂಳೊಳಗಲಂ ಪೂಜ್ಞಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೨).

[< ಅಗುಲ್ಯ_೧. || ತಮಿ. ಅಗಲ್ಯ; ಅಗಲ್ಯ; ಮಲ. ಅಕಿಲ್ಯ;
ತುಳು. ಅಗರ್, ಅಗಲ್; ತೆಲು. ಅಗಡತ, ಅಗಡಿತ, ಅಗಡ್ತ]

ಅಗುಲ್ಯ_೪, ಅಗುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಬೆಂದ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು: ಲವಣಾಂಬು
ರಾಶಿ ಕುಕ್ಕುಟಗುದಿನಲ್ಲಿ ಕೂಜ್ಜು ದಿಯಿ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ಲ ಗುಣಂತೆ (ಪಂಪಾ.
೧೧-೧೫೩); ಒಂದು ವರ್ಷದಾರಂಬಕ್ಕಾಜದೆ ಸಾವನ್ನೆವರಮಂ ಜಲಗುಣ
ನಾಯ್ವಂಬೊಕ್ಕಲ ಮಗನುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೭-೧೫೩ ವ); ಮಗು
ಟ್ಟುಗುಳ್ಳು ಹದನಂ ತೆಗೆದೊತ್ತಿ ನೋಡಿ ಬಾಗಿಡಲ್ (ದಶಕು. ೧೨-೧೨೨).
೨. ಅನ್ನ: ಉಣ್ಣುಗುಳ್ಳಂ ಬೆಸಕ್ಕಿವ ತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುಗಳನೆ ದೈವಮಂದೇಜಿಗು
ವಾತನೆ ದೈವದ ಮೂಢನಲ್ಲವೆ (ಪದ್ಯಸಾ. II, 820. ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ). ಅಗುಳ್ಳು_೪:
೧. ಕಾಗೆಯೊಂದಗುಳ್ಳ ಕಂದರೆ ಕರಿಯದೇ ತನ್ನ ಬಳಗವನು (ಬಸವ.
೪೩೭); ಸತ್ಯ ಶರಣರ ಅಂಗದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಅಗುಳ್ಳನೆತ್ತಿಕೊಂಡಿಪ್ಪಿ
(ಶೂನ್ಯ. ೧೨೩-೫); ನೀರುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲ ಮಂ ತೊಕ್ಕ ತೆಗೆದಗುಳ್ಳ ತೆಜ
ದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿಯಾ ಕೂಳುಕಲಸೋಗರಂ ತಾನಾಯಿತು (ಸೂಪಶಾ.
೩-೨೫); ಹರವಿಯನ್ನದಲ್ಲಿ ಒಂದಗುಳ್ಳು ನೋಡಿದರೆ ಸರಿ (ಗಾಡ); ಅಗುಳ್ಳು

ಹಿಮುಕಿ ಅನ್ನ ನೋಡು (ಗಾಡ). ೨. ಉಂಡಗುಳ್ಳು ನೀರ್ ಸುರಿಯ ನಡ
ನಡುಗಿ ಕೋಡುತಂ (ಪಿಂಡೇರ. ೧-೭). ‘ಅವುಲ್ಯ’ ಪರಾ.

ಅಗುಳ್ಳು ಗಂಜಿ ಬೇರೆಯಾಗು = ಗರ್ಭಿಣಿಯ ದೇಹದಿಂದ ಮಗು
ಹೊರಬರು. [ದೇ. || ತಮಿ. ಅವಿಲ್ಯ = ಅಗುಳ್ಳು, ಅನ್ನ]

ಅಗುಲ್ಯ ‘ಅಗ್ನಿಲ್ಯ’ ನೋ.

ಅಗುಲ್ಯ_೫, ಅಗಲ್ಯ_೫, ಅಗಲ್ಯ_೫, ಅಗುಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗೆಯಿಸು;
ತೋಡಿಸು: “ಅಗುಲ್ಯ_೫ - ಖನನೇ” (ಶಮಧಾ); ಪಿರದಪ್ಪದೊಂದು
ಕೊಂಡಮನಗುಟ್ಟಿಸಿ (ಪಂಪಾ. ೧೩-೨೫ ವ); ನೀರೆಸೆವಂತಗುಟ್ಟಿಸುವುದು
ಕೂಪ ಸರೋವರ ದೀರ್ಘಕಾ ತಟಾಕಂಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋ. ೫-೩);
ಕೊಳಂಗಳನಗುಟ್ಟಿಸಿ (ಚಿಕವಿ. ೨-೪೩). ಅಗಲ್ಯ_೫: ೧. ಮಹಾಜನಂ ರಟ್ಟಿ
ಸಮುದ್ರವನಗಳಿಸಲೆಂದು ಪಡೆದ ದಾನಾರ್ತ[ರ್ಥ] ಮಾವುದೆಂದೊಡೆ
(ಇ. XIX, ೧೬೪-೧೭; 1040); ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರದಲು ಕೆಜಿಯನಗಳಿಸಿ
ನೀರಂ ಪಡೆದು (ಎಕ. VII, ೩ಕಾರ. ೧೯೨-೨೨; 1107). ಅಗಲ್ಯ_೫:
೧. ಬಾವಿಯುಮನಗುಟ್ಟಿದಂ (ಮೈ. ೧೦೯, ೭೪-೧೪; 964).
೨. (ಶಾಸನವನ್ನು) ಕೆತ್ತಿಸು: ಮೂನೂರ್ವರುಂ ವಹುದಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ
ಅಗವೆ[ಜಿ]ಸಲ್ಲಟ್ಟಿದು ನೆತ್ತಪ್ಪಡಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೩-೭; 700).
‘ಅಗುಲ್ಯ_೫’ ಪರಾ. ಅಗುಳ್ಳು_೫: ೧. ಕೆಜಿಯನಗುಳ್ಳಿಸುತ ಶಿವನಿಳಯ
ಮಂ ಮಾಡಿಸುತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪೧); ಧರೆಯನಗುಳ್ಳಿಸು ಮಹೋನ್ನತ
ಹೇಮರಾಸಿಗಳ ಸಲೆ ಹೊರಿಸಿಕೊಂಡು (ತಮ್ಮ. ೧-೮೦).

[ಅಗುಲ್ಯ_೫ + ಇಸ್ತು]

ಅಗುಲ್ಯ_೬ (ನಾ). (ಮಗುವಿಗೆ ಮೊದಲ ಸಲ) ಅನ್ನ ತಿನ್ನಿಸುವುದು;
ಅನ್ನ ಪ್ರಾಶನ: ಅವಯೋಗಮಾಗದಿರೆ ಮಾಲ್ಕುಗುಲ್ಯಾಟಮನಂತದು
ತ್ತಮಂ (ಲೋಕೋ. ೨-೨೯). P ಚೌತಿ ನವಮಿ ಚತುರ್ದಶಿ - ಈ ಮೂಲು
ತಿಥಿಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಅವಯೋಗಮಿಲ್ಲದಿದ್ದೊಡೆ ಅನ್ನ ಪ್ರಾಶನಮಂ
ಮಾಲ್ಕುದು (ಲೋಕೋ. ೨-೨೯ ಟೀಕು). [< ಅಗುಲ್ಯಾಡು]

ಅಗುಲ್ಯ_೭ (ಕ್ರಿ). (ಮಗುವಿಗೆ ಮೊದಲ ಸಲ) ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಿಸು:
ಮಾಸಪಟ್ಟಂ ಪೋಗೆ ಪೂಜಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿನಗುಲ್ಯಾಡು
ವುದು ಅನ್ನ ಪ್ರಾಶನಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂ. ೬೧). [ಅಗುಲ್ಯ_೭ + ಉಡ್ಲು]
ಅಗುಲ್ಯ_೭ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು; ಅದ್ದು: “ಅಗುಲ್ಯ_೭ ಜಲಾಶಯಮಗ್ನೇ”
(ಶಮಧಾ). [< ಅಗುಲ್ಯ_೭ + ಚು]

ಅಗುಲ್ಯ_೮ (ಗು). ಗೂಢವಲ್ಲದ; ವ್ಯಕ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿ (ಕ್ರಿ). ತೋಡು; ಬಗಿ: ಗುದ್ದಲಿಯನೆತ್ತಿಯಗೆಯತೊಡಗಿದರು
(ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೧೯); ಅಂಕುಶವಾಳೆ ನೆತ್ತಿಯನೆಗೆದು (ಕುಮ್ಯಾ. ೨-೧೭);
ಬೆಟ್ಟ ಅಗೆದು ಇಲಿ ಹಿಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ). [ದೇ.]

ಅಗ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ; ಅಂಕುರ: “ಅಗೆ ಮೊಳೆಯಂಕುರಮಕ್ಕುಂ”
(ಕವಿಕಂ. ೭೪); “ಖನನಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೆಯು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೧);
ತಾರಗೆಗಳಿಗೆಗಳಂತಿರೆ ತಾರಾಪಥದೊಳ್ ನೀರಂತರಂ ತುಲುಗಿರೆ (ಅದಿಪು.
೬-೫೪). ೨. (ಕೆತ್ತು ಬೇರೆ ಕಡೆ ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳಸಿದ) ಸಸಿ:
ನಾಂಟದ ಬೇಂಟಮೆಂಬಗೆಗೆ ನೀರ್ವೋಯ್ವಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೫೪);
ಬಿತ್ತಿದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಅಗೆಯು ಅಂದವಾಗಬೇಕಾದರೆ (ಕೋಟಿ. ೨).
೩. ರೆಂಬೆ; ಕೊಂಬೆ (ಕರಾ).

ಅಗೆನೆಗೆ = ಮೊಳಕೆಯೇಳು: ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದೊಳು ಜಾಳುಕ್ಕೆ
ಚಕ್ರೇಶ್ವರರ ವಂಶಾವತಾರದೊಳ್ ಅಗೆನೆಗೆವಂದದಿಂದೊಗೆದ ರಾಷ್ಟ್ರ
ಕುಮಾರಕರಂ ಪೊರಳ್ಳಿ (ಕಾ. ೯೫, ೪-೭; ೧೨ನೆಯ ಶತ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಗ್ನಿ; ಮಲ. ಅಗ; ತುಳು. ಅಗ್ನಿ]

-ಅಗ್ನಿ (ಪ್ರ). ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಾಗ ಗುಣವಾಚಕ

ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ— ಕಮ್ಮಿಗೆ, ನೆಟ್ಟಿಗೆ, ಸುಮ್ಮಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಅನೆ' ಪರಾ.

ಅಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜಹಾಕಿ ಮೊಳಕೆ ಬರಿಸು, —ಸಸಿ ಬೆಳೆಯಿಸು. [ಅಗ್ಗಿ + ಕಟ್ಟು]

ಅಗಿತ (ನಾ). ೧. (ಗುದ್ದಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಣ್ಣನ್ನು) ಅಗೆಯುವುದು, —ತೋಡುವುದು. ೨. ಭೂಶೋಧನೆ; ಉತ್ಖನನ. [ಅಗ್ಗಿ + ತ]

ಅಗಿದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಮೊಳೆ; ಅಂಕುರಿಸು: ನೃಪನ ಹೃದಯದೊಳಗಿದ್ದ ಬೀಜವಗಿದೋಲುತಿರಲ್ . . . ಘಂಡಿ ಘಂಡಿ ಬಳಿಕಿಂತೆಂದನು (ಭಾವಚಂ. ೯-೨). [ಅಗ್ಗಿ + ತೋಲು]

ಅಗಿಬಿಡು (ಕ್ರಿ). (ದಕ. ೪). ಸಸಿಯೆಬ್ಬಿಸಲು ಬೀಜ ಹಾಕು; ಬಿತ್ತು. [ಅಗ್ಗಿ + ಬಿಡು]

ಅಗಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ದಕ. ೪). ಸಸಿಯೆಬ್ಬಿಸು, —ಬೆಳೆಸು. [ಅಗ್ಗಿ + ಮಾಡು]

ಅಗೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಸಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಬೀಜ ನೆಡು; ಒಟ್ಟಿಲು ಹಾಕು: ಅಗೆಯಿಕ್ಕಿಗೆ ಪುಣನೆಯ ಬೀಜಗಳನವಂ ಕಿಟ್ಟು ನಾಂಟಿ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೬). [ಅಗ್ಗಿ + ಇಕ್ಕು]

ಅಗೆಯಿಸು, ಅಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ತೋಡಿಸು: ಅಗೆಯಗೆಯಿಸುತ್ತವುದಾರಿಶಂಕರದಾಸಿ ದಾಸಿಯ ಕೈಯಲಗ[ಗ್ಗಿ]ಯ ಸಲು (ಬಸವ. ೨೩-೩೪); ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಗೆಯಿಸುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ (ರೂಢಿ). **ಅಗಿಸು**: ಧನ ಸಿನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಕೆಳಗಿದ್ದ ಯನ್ನು ಸಂಶಯವೇಕಗಿಸು . . . ತೋಡಿದವೆ ನೆನಲು . . . ಜನಪಕ್ಷನಾಣವಗಿಸಿ ಮುಚ್ಚುಳವನಿತಪೊಳು ತೆಗೆಯಿಸಲ್ (ಬಸವ. ೫-೫೭, ೫೮). [ಅಗ್ಗಿ + ಇಸು]

ಅಗೆಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಕೀಳು; ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು: ಅಂತು ಪಗೆಯನಗೆಯೆತ್ತಿ ಕಳೆದು (ಸಂರಾಮ. ೧೦-೧೩೨ ವ); ಮುರಹರನಂದು ಕಿತ್ತನಗೆಯೆತ್ತಿದ[ನಾ] ಕನ ಕಾದ್ರಿಯಂ (ಕಾ. IV, ೧೦-೨೬; 1121); ಅಗಣಿತ ಮೃಗಗಣಮನಗೆ ಯೆತ್ತ ತಗುಳಿ ಬೆರ್ಚುವಿಟ್ಟುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೭೪ ವ). ೨. (?): ಅಗೆಯೆತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ನೀನಾರಿಗೆ ಮಣಿಗಣಮಂ ಸೂಸುತಂ . . . ಸುಳುವುದು ವನ ಸಂಚಾರಸಾರಂ ಸಮಾರಂ (ಕುಸುಮ. ೧-೧೦೪). [ಅಗ್ಗಿ + ಎತ್ತು]

ಅಗೆಯೇಲು (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಾಗು; ಅಂಕುರಿಸು.

ಅಗೆಯೆಲು ಪೋಗು = ನಿರ್ಮೂಲವಾಗು; ಪೂರ್ತಿ ನಾಶವಾಗು: ಚಕೋರಕೋಟಿಗಳ ಮನೋಮುದಂ ಕರಗುವಂದಮನೊಂದಿಡುತ್ತಲಂ ಗಳಾನಗೆಯೆಲು ಪೋಗಲನುಗೆಯ್ದು . . . ಗತಪ್ರಭನಾಗುತಿರಲ್ ಸಿತಪ್ರಭಂ (ಕುಸುಮ. ೪-೬೬). [ಅಗ್ಗಿ + ಏಲು]

ಅಗೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಗೆವಡೆ ೨: ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿ ಅಗೆಯೊಡೆದು ಹಬ್ಬಿದು ದಿನ್ನೊಂದು (ನಾಡೋಜ. ೫೭). [ಅಗ್ಗಿ + ಒಡೆ]

ಅಗೆವಗೆ (ನಾ). ಮೊಳಕೆಯ ರೀತಿ; ಮೊಳಕೆಗಳು; ಅಂಕುರಗಳು: ಸರ್ವಾಂಗದೋಳ್ ಪುಳಕದಗೆವಗೆಯೊಗೆಯೆ (ಮದೇಪು. ೧-೬). [ಅಗ್ಗಿ + ಬಗೆ]

ಅಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ರೆಂಬೆ ಬಿಡು; ಮಂಗಳೂರು ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಗೆವಡೆದು ಪಸರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೫೨). [ಅಗ್ಗಿ + ಪಡೆ]

ಅಗೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ನಾಟಗಾಗಿ ಸಸಿ ಬೆಳೆಸಲು) ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತು; ಒಟ್ಟಿಲುಹಾಕು: ಅ ನೃಪಂ ನೋಡಿ ವಸುದೇವನ ದೇಹಮನಗೆವೊಯ್

ತೆಯುಂ ಪಜ್ಜಿದು ಪತ್ತಿಸಿದಂತೆಯುಂ ಮೊಕ್ಕಳಮಾ ಮಕ್ಕಳೇಕಾದುವೆಂದು ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ವ); ಅತಿಸೇವ್ಯದಿವ್ಯ ಭಾಷಾಲತೆಗೆಗೆ ವೊಯ್ ಭರ್ವಜದೇವಮೊಳೆಯಂತೇಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೬೩); ಅಗೆವೊಯ್ ಕಳೆಗೀಳ್ವ ಬೆದೆಯ ಬಿಚ್ಚುವ ನೀರ ಬಗೆಯಜೊಡುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೩೫). [ಅಗ್ಗಿ + ವೊಯ್]

ಅಗೆಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಜ; ಹಿಮವತ್ಸರ್ವತ. ೨. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: ಶೀತಕರದ್ವಿತಯಂ ಕೃಶಾನು ಮರುಲ್ಲಗೋಪೇತಮಗೆಂದ್ರದೊಳಾಗಿ ವಿಶ್ರಮಣಂ (ಭಂಜೋಂ ಬು. ೨-೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಗೆಂದ್ರಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ.

[ಸಂ. ಅಗೆಂದ್ರಜಾ]

ಅಗೆಡಿ, ಅಗೋಡಿ (ನಾ). ಕಿತ್ತು ಬೇರೆ ಕಡೆ ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿ ಸಸಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಮಡಿ; ಒಟ್ಟಿಲು; ಪಾತಿ: ಕೋಳಿಗಳು ಬಂದು ಅಗೆಡಿ (ಬತ್ತದ ಸಸಿ ನೆಟ್ಟ ಹೊಲ) ಬತ್ತ ಕದಿಯದಂತೆ ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು (ಹುಮುಖ. ೨೪); ಸುಬ್ಬನ ಮಾಸೆ ನೀರಿಲ್ಲದ ಅಗೆಡಿ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ (ಹಹಸ. ೨೮). **ಅಗೋಡಿ**: "ನೋಡು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು, ಒಂದೆಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಅಗೋಡಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತಂತೆ. ನಮ್ಮ ರಾಮು ಅಟ್ಟಿದ ಅಂತಾ ಕಾಣ್ತದೆ" (ಸನ್ಯಾಸ. ೧೦೪). [ಅಗ್ಗಿ + ಅಡಿ]

ಅಗೆಲು (ನಾ). ಭೂತಬಲಿ. 'ಅಗೆಲುಹಾಕು' ಪರಾ.

[← ತುಳು. ಅಗೆಲ್]

ಅಗೆಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯನ್ನು ಹಾಕು: 'ದೆಯೊಂದಿ' ಭೂತಕ್ಕೆ ಅಗೆಲು ಹಾಕುವುದನ್ನು ದಂಬನ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ದಂಬನಾ. ೧೧).

[ಅಗೆಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಲು). / ತುಳು. ಅಗೆಲ್ ಪಾಡು]

ಅಗೆವು (ನಾ). ಸಸಿ; ಪೈರು: ತೊಪ್ಪಲಗೆವು, ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನಗೆವು, ಬದನೇ ಅಗೆವು, ಮೆಣಸಿನಗೆವು, ನೀರುಳ್ಳ ಅಗೆವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[< ಅಗ್ಗಿ]

ಅಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಗೋ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅಗೋಚರ (ಗು). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ; ಗೋಚರಿಸದ. [ಸಂ.]

ಅಗೋಡಿ 'ಅಗೆಡಿ' ನೋ.

ಅಗೌಕಸ (ನಾ). ಮರವೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಮರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಕಪಿ: ಶರಭನಿಭಾರಿ ಸೈರಿಭಮಿಭಂ ಬನವಂದಿ ತರಕ್ಷು ಖಡ್ಗಿ ಶಂಬರ ಮೃಗ ಮೇಷಮೇಣಮಜಫೇದನಮೃಕ್ಷಮಗೌಕಸಂ ಮೊಲಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಅಗೌರವ (ನಾ). ಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವಮಾನ: ಅಂದಿನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಅಗೌರವ ಒದಗಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಗ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆ ಬೆಲೆ; ಇಳಿತಾಯದ ಬೆಲೆ: ಯೇಳು ಸಾವಿರ ಭಟ್ಟಿ ಅಕ್ಕಿಯಂನು ಜಮಾ ಮಾಡಿ ಅಗ್ಗದಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೇವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೪); ಸಕಲವಾದ ಪೈರುಗಳು ಬೆಳೆದು ಅಗ್ಗವಾಗಲು (ಕೃವಾ. ೧೫೦); ಅಗ್ಗದ ಆಸೆಗೆ ಗೊಬ್ಬರ ಕೊಂಡರು (ಗಾದೆ); ಅಗ್ಗದ ಸೆಟ್ಟಿ ಮುಗಿದ ಜೋಳ (ಗಾದೆ); ಸಂತೆಗೆ ಸಾಮಾನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಂದು ಅಗ್ಗವಾಯಿತು (ರೂಢಿ); ಆ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುತ್ತಾರೆ. (ರೂಢಿ). ೨. ಅಲ್ಪ; ಹಗುರ: ನನ್ನ ಮಾತು ಅಷ್ಟು ಅಗ್ಗವಾಗಿ ಹೋಯಿತೆ? (ರೂಢಿ). [~ ಅಗ್ಗಿ? / ತುಳು. ಅಗ್ಗ; ತೆಲು. ಅಗ್ಗುವ]

ಅಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ: ಹರದರ್ ಗಳಿಸರ್ಪ ಮುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಗಜ್ಜು ಗದತ್ತಣಂ ಕಡೆಯಂದು ಅಸಂಭಾವಿತಮಾದ ಅಗ್ಗಮಂ ಪೇಳಿರ್ಪದರಿಂ (ನರಚ. ೬೩-೧೫೫ ವ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕೃ: ನಿಮ್ಮೊಳಗ್ಗದ ಪರಶು ಧರಂ ಪೂಣರ್ಪ ತಾನದಂದೇನಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭); ಅಗ್ಗದ ಕೀರ್ತಿ ಮಾಸುಗುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೫-೬); ಪುದಿದೈಶ್ವರ್ಯದಿನಗ್ಗದ ಗ್ಗಲೆಯಿಂ ಚಾತುರ್ಯದಿಂ ಶಾರ್ಯದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೦); ನೈಪರೋಳಂ ತಾನಗ್ಗದಿಂ ಕಾದೊಡಂ . . . ಪಡೆದಪ್ಪಲ್ಲದೆ ಬರ್ಪದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮); ಕುಮಾರಿಕೆಯನಪ್ಪಿದ ಪರ್ಪಕವೆಟ್ಟಿಯಗ್ಗದೀ ಬೇಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೬೪); ಅಗ್ಗದ ಬಸವರಾಜಂಗೆ ತಿಳುಹುವೆನು ಶಿವತತ್ತ್ವಭಕ್ತಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮-೨). ೩. ಅಧಿಕವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕಸುವು: ಮದನಂಗೆ ಚೈತ್ರ ನಲರಗ್ಗದ ಕೂರಲಗಾಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೫೮); ಅದಟನ್ನೆತ್ತರೆ ಹೋಗಲೇ ಯದೆ ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಗ್ಗದ ಜಯದ್ರಘ ಭೀಮನೊಳು ಬಲು ಗಾಳೆಗವ ಹಿಡಿದ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೫-೬೩); ಪಿಂಗಾಲ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಿದಗ್ಗದಗ್ಗ ರಣೆಯಂ ಭಟಭಟನೆ ಕಿತ್ತು ಕಿಳಿದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಕಂಡನಗ್ಗದ ಯಶ್ವ ರಾಕ್ಷಸ ಗಂಡುಗಲಿಗಳನತುಳಿಬಲ ಕೋದಂಡಮಡ್ಗಕರಾಳ ರುದ್ರ ಸುವೀರಭದ್ರರನು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨-೧೨). [ಸಂ. ಅರ್ಘ]

ಅಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ತುದಿ: ದೇವಕುಲೇಂದ್ರನುಪ್ಪರಿಗೆಯಗ್ಗದ ಕಾಂಚನ ಕುಂಭದಂತೆ ಚಿಲ್ಪಾವರಿಸಿರ್ಪಿನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೮). ೨. ಮುಂದು; ಮೊದಲು: ನಸಿಗನೊಳಗ್ಗದ ನಸಿಗಂ (ಸಮಪ. ೭-೩೦); ಸುದ್ದೆಗೊಳಗ್ಗದ ಬಿಣ್ಣಿನೋಂಕಾರಮಂ ಬರೆಯಲ್ (ಭಾವಚಂ. ೧-೩೮). [ಸಂ. ಅಗ್ರ] **ಅಗ್ಗಂಟು (ನಾ).** ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು; ಬಲವಾದ ಗಂಟು: ಮದಿವೆಯೆಂದರೆ ಏನೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿ? ಧರ್ಮದ ಗಂಟು, ಆಯುಷ್ಯದ ಅಗ್ಗಂಟು, ಅದದ್ದನ್ನು ಸಹನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು (ಕಾದನ. ೫೮); ಹುಡುಗ-ಹುಡುಗರು ಅಗ್ಗಂಟಾಗಿ ತೊಡಕುಬಿದ್ದಂತಿದ್ದು ಈಗ ತಟ್ಟನೆ ಸಡಿಲಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಕುಸುಮಾ. ೨೦೬). 'ಕಗ್ಗಂಟು' ಪರಾ. [ಅಱ್ಱಾ (< ಅಱ್ಱಾ ?) + ಗಂಟು. || ತುಳು. ಅರ್ಗಂಟು = ನಿರ್ಧಾರ, ಹಟ]

ಅಗ್ಗಂಬೆಣು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಇವಳ ಮುಖ ಮೆಂಬಗ್ಗಂಬೆಣಿದರ್ ಪಂಪಿನ ಚಕ್ರದಿಂದಿವಳ ಸಳಿತೋಳೆಂಬೀ ತೀವ್ರಾ ಸಿಯಂ ಸ್ಮರನಂಜಿಸಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೪). [ಅಗ್ಗ + ಪೆಣು]

ಅಗ್ಗಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡು; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು: ಎಲ್ಲ ತೆಜದಿಂ ತಮ್ಮೆಗ್ಗನಗ್ಗಂ ಮಾಡಿ ಬಂದ ಬರವುಮಂ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಪ. ೯-೪೩ ವ). [ಅಗ್ಗ + ಮಾಡು]

ಅಗ್ಗಡ (ನಾ). ಬೆಂಗಾಡು (?): ಕೆಜೆಬಾವಿಗಳಿಲ್ಲದಗ್ಗಡದೆಯಲ್ಲಿ ತೊಪ್ಪಿನೀರ ಕಂಬಿಯೊಳ್ ತರಿಸಿ ನೆಜೆ ಧರ್ಮಿಷ್ಠರು ನಿರ್ಮಿತವನು ಮಾಡಿದವಜವಟ್ಟಿಗೆಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಮೋಹತ. ೨-೨೬). [?]

ಅಗ್ಗಡ್ಡೆ 'ಅಗ್ಗಲ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಡಲ್ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ಸಮುದ್ರ. ೨. ರಕ್ತದ ಕಡಲು (?): "ಅಗ್ಗಡಲೆನ ರಕ್ತಜಲಧಿ" (ಭಾರಣ. ೧೭); ಸೇನೆಯನಗ್ಗಡಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು ಫಲುಗುಣನಗಡತಾಸ್ತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಧಿ. ೮-೬೯); ಬಗ್ಗಿ ಕವಿತಹ ತುರಗ ಸೇನೆಯನಗ್ಗಡಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಧಿ. ೮-೪೬).

[< ಅಱ್ಱಾ (< ಅಱ್ಱಾ ?) + ಕಡಲ್]

ಅಗ್ಗಡಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ಗಡಲ ಬಾಸಗವುಂಡನ ಮಗ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೨೦೪-೭; 1135). IP ಇದು ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೇಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ, ಈಗಿನ "ಅಗ್ಗಡಲು" ಎಂಬ ಊರು. [?]

ಅಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ; ಗಂಡುಬೀರಿ (?): ಬೆಂಡಕ್ಕುಂ ಬೇಳಕ್ಕುಂ ಭಂಡಕ್ಕುಂ ಬಲುಮೆ ಕೆಡುಗುಮಾಯತಿಯಳಿಗುಂ ಹೆಂಡತಿಯಗ್ಗಡೆಯಾ ದೊಡೆ ಗಂಡಂ ನಾಯಿಂದ ಕಪ್ಪ ಸುಗುಣಕರಂಡಾ (ನೀತಿಸಾ. ೭೩೬). 'ಅಗ್ಗಕ್ಕೆ' ಪರಾ. [< ಅಗ್ಗಕ್ಕೆ ?]

ಅಗ್ಗಡೆಯ 'ಅಗ್ಗಲೆಯ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಣಿ (ನಾ). = ಅರ್ಘವಾಣಿ: ರಂಜಣಿ ಅಗ್ಗಣಿ ಮಂಜು ಹರಿಯಲು ಕಾಸಿ ನಂಜುಂಡ ನಿನ್ನ ಎರೆಯುವೆನು (ನಾಡಪ. ೫).

[ಅಗ್ಗಣಿ (< ಅರ್ಘವಾಣಿ) ?]

ಅಗ್ಗಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದಗ್ಗಪವೆಗ್ಗಡೆಯರು . . . ಅಳುತ್ತಮಿದ್ದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೩-೨೦; 1205). 'ಅಗ್ಗಪ್ಪ' ಪರಾ. [< ಅಗ್ಗಪ್ಪ + ಪೆರ್ಗಡೆ]

ಅಗ್ಗಪಾಡು (ನಾ). ಗೌರವಹೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಾನಹೀನತೆ; ಹಗುರವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ (?). [ಅಗ್ಗ + ಪಾಡು]

ಅಗ್ಗಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಭಾರತಿಯಕ್ಕನನಮ್ಮನೆಯಕ್ಕಪಗ ಅಗ್ಗಪ್ಪಗೆ (ಎಕ. II, ೩೪೭-೨೪; 1296). [ಅಗ್ಗ ? + ಅಪ್ಪ]

ಅಗ್ಗಪ್ಪಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ಗಪ್ಪಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ದೋರೆಯ ಚವುಡಯ್ಯನವರು (ಎಕ. II, ೨೪೬-೨೭; 1273). 'ಅಗ್ಗಪ ವೆಗ್ಗಡೆ' ಪರಾ. [ಅಗ್ಗಪ್ಪ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಗ್ಗಯಿಲೆ 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗರ (ನಾ). (ಉಕ) ಬಲು ತಣ್ಣಗಾದ ವಸ್ತು: "ಅನ್ನಾ, ಅನ್ನ ಅರಿ ಅಗ್ಗರವಾಯಿತು. ಲಗೂನೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಾ" (ಎರಸ. ೨೧). [ಸಂ. ಅಂಗಾರ ?]

ಅಗ್ಗರಜ (ನಾ). ಅಣ್ಣ: ನೊರೆಹಾಲು ಡಿಗೆಯ ತ್ತರಿತದಿ ಒಯ್ದಗ್ಗರಜಗೆ ಕೊಡುವ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೭-೧೩). [ಸಂ. ಅಗ್ರಜ]

ಅಗ್ಗರಣೆ (ನಾ). = ಒಗ್ಗರಣೆ: ಕಡನಾದ ಬದನೆಯ ಹೊದಟಿಯಗ್ಗರಣೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪರಿಮಳವಿಕ್ಕಲದು ತುಳುವಬದನೆಯಕಾಯವೆಸರಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೭); ಹಸಿಯ ಕೊಣ ಬಿಯೊಳು ಹಾಕಿಸಿಯಗ್ಗರಣೆಯಂ ಮಾಳ್ವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೨೯).

[ಅಗ್ಗರಿಸು + ಅಣ. / ಮರಾ. ಅಗಾರಣೆಂ, ಓಗ(ಘ)ರಣೆಂ]

ಅಗ್ಗರಣೆ (ನಾ). ಹಗ್ಗ: "ಅಗ್ಗರಣೆ ದಾವೆಂದು ದಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೧); ಆ ಮಹಾಮದೇಭಂ . . . ನೆಲದ ನಾಲಗೆಯಂ ಕೀಟಂತೆ ಬಾಳ್ಗೆಂಬಮಂ ಕಿಟ್ಟು ಅಗ್ಗರಣೆಯಂ ನುಗುರಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರಪ. ೯-೧೦೧ ವ); ಪಿಂಗಾಲ್ಗೆ ತೊಡರ್ಚಿದಗ್ಗದಗ್ಗರಣೆಯಂ ಭಟಭಟನೆ ಕಿತ್ತು ಕಿಳಿದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಕಯ್ಯಟ್ಟಿನಗ್ಗರಣೆಯ ಎಳಲುಂಗೊನೆಯನ್ನು ತುಡುಂಕಿಕೊಂಡು ಆತನನ್ನು ದರದರನೆ ಈಳ್ವಯ್ಯುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧೨-೨೧). [ಸಂ. *ಅಗ್ರರಣ ?]

ಅಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕು; ಒಗ್ಗರಿಸು: ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತೆಯಂ ಶುಂಠಿ ನೀರುಳ್ಳಿಯಿಕ್ಕಿಯಿನ್ನಿಸು ಎಣ್ಣೆಯಿಂಗೆಕ್ಕಿಯಗ್ಗರಿಸಿಯಾಜಿಸಿಕೊಂಡ ಎಣ್ಣೆಯೊಳು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೦). [~ ಒಗ್ಗರಿಸು]

ಅಗ್ಗಲ, ಅಗ್ಗಡ್ಡೆ, ಅಗ್ಗಳ್ಳಿ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಅತಿಶಯ ವಾದ: ಅಲರುವಿಲ್ಲನ ಬಿಜ್ಜೆಯೆಂಬಗ್ಗಲದ ಬಿನ್ನಣೆ ಸವೆದ ನರಪುತ್ರಗಳಾ (ಸಾಳಭಾ. ೧೮-೬೩). **ಅಗ್ಗಡ್ಡೆ:** ೧. (ಅನಂ. ೧೨). **ಅಗ್ಗಳ್ಳಿ:** ೧. "ಅಧಿಕಂ ತಾನಗ್ಗಳ್ಳಿ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೨); "ಅಗ್ಗಲಂ ಎಂಬುದೆ ಅಧಿಕಂ" (ಚತುನ. ೧೯); ಏನುಮಂ ಬಗೆಯದಂತಿರೆ ಪೇಜ್ಜ ಸಮುಚ್ಚ ಯೋದ್ಭಾವಕ ಕ್ರಮವಿಚಾರದೆ ದೋಷಮಿದಗ್ಗಲಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೧); ಆದಿತ್ಯನ ತೇಜದಿಂದಗ್ಗಲಮಪ್ಪ ತೇಜದೊರಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೮-೧೩);

ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣವಂ ಕವಿತೆಯೊಳಗ್ಗಲಂ ಗುಣದೊಳಗ್ಗಲಮೆಲ್ಲಿಯುಮಾ
ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೧-೧೦); ಏನಳವಗ್ಗಲಮೋ ಕವೀಂದ್ರರಾ
(ಲೀಲಾವ. ೧-೧೧); ಇಂದು ಗೆಲಿದರೆ ಭರ್ಮಸುತನವರಿದುಕುಲದಗ್ಗ
ಳರು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೯-೨೮); ನಳಿನನಾಭನ ಭಜಕರೇನಗ್ಗಲರೊ ಜಗ
ದೊಳು (ತೊರ ರಾ. ೬-೨೬-೨೭). (ನಾ). ೨. ಅಗ್ಗಲಿಕೆ; ಶ್ರೀಷ್ಠತೆ; 5
ಹಿರಿಮೆ: ರತ್ನಗಳ ಬೆಳೆವೊಲದಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕಟಕದಗ್ಗಲವ ಕಂಡತ್ತ
ಬೀಗದಳು (ಭರಣ. ೩೯-೮೫). ೩. ಕನ್ನಡ 'ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ'
ವನ್ನು ಬರೆದ ಕವಿಯ ಹೆಸರು.

[? / ತೆಲು. ಅಗ್ಗಲಮು; ಪ್ರಾ. ಅಗ್ಗಲ = ಅಧಿಕ]

ಅಗ್ಗಲಂ, ಅಗ್ಗಲಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ: ಅಗ್ಗಲಮೆಸೆದತ್ತು
ದಿಗ್ಗಲಯದಂತೆ ನಿಶಾಂತದೊಳಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೪). **ಅಗ್ಗಲಂ:**
ಅಗ್ಗಲಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯುಂ ಗೌರವಮುಮಂ ಮಾಡಿದೊಡರಸಂ (ವಡ್ಡಾರಾ.
೧೧೧-೧೩); ಹನ್ನೊಂಬಟ್ಟಿದಿನತ್ತಲಗ್ಗಲಂ ಬಾಟನವಂ (ಜಾತಕ. ೬-೩೩);
ಜಿನಮಾರ್ಗಂ . . . ಪರಮಾಪವರ್ಗಸುಖಮಂ ಭವ್ಯರ್ಗ ಮಾಲ್ಕಗ್ಗಲಂ
(ಬಾಧಪು. ೧-೬). [**ಅಗ್ಗಲ**]

ಅಗ್ಗಲಿಸು, ಅಗ್ಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು;
ಅತಿಶಯಪಡಿಸು: ನಿಲಿಸಿ ಲಘುಪದಮನದನಗ್ಗಲಿಸಿರೆ ಮತ್ತೊತ್ತಿ ಬರ್ಪ
ಪದಮಂ ತುದಿಯೊಳ್ ನೀಲಿ ಪೇಟಾಡುಗಳ ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಒ
ಯನಿಟ್ಟು ವೊಲಸುಖಕರಂ (ಕವಿ ರಾ. ೨-೬) [ಅಗ್ಗಲಿಸಿರೆ = (ಹ್ರಸ್ವ
ಸ್ವರಕ್ಕೆ) ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ]; ತಳದಂ ಪುರಾಂಗನಾಶೇತ್ರ
ಚಕೋರಮಗ್ಗಲಿಸೆ ಸಂಮದಮಂ ಮನುಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೯-೮); ಅಲರ ಪೊಸಗಂಪಿನಿಂದಮಗಲಂಪನಗ್ಗಲಿಸಿ ನೀನೆ ರಕ್ತಿಪುದು
(ಚಂದ್ರಪು. ೭-೫೫). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ದೊಡ್ಡದಾಗು; ಅತಿಶಯ
ವಾಗು: ಅಗ್ಗಲಿಸಿದ ಮದದಿಂ ನಾಲಗೆ ಕುಲಮಂ ತುಬ್ಬುವವೊಲಬದೆ
ನೀಂ ಕೆಡೆನುಡುವೆ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೧೦-೨೦); ವಿಯೋಗದೊಳಾದ ಪೇದಮಗ್ಗ
ಲಿಸಿರುತ್ತಿರಲೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮); ಮೇರುವ ತೆಂಕದೆಯಗ್ಗಲಿಸ
ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದಾರ್ಯಾಖಂಡದೊಳಗೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೧). ೩. ದೃಢವಾಗು;
ಪ್ರಬಲವಾಗು; ಜೋರಾಗು: ಅಗ್ಗಲಿಸಿಯೆ ನಿಂದುದೆಂತು ಮನು
ಪೋಗದೆ (ಕಾದಂಪು. ೯೨೧); ಕುಲಟಿಯೊಳ್ ನೆರೆದು ಪಟಾಗಿ ನಾಣ್ಯದೆ
ಕರಮಗ್ಗಲಿಸವರ್ಗದೆಂದುವೆಂದು ನಿಲಲಿಪೆಯವು ನೋಕ್ಷದಾಯಕಂ
ಸಚ್ಚರಿತಂ (ಸಮಪ. ೫-೭೪). ೪. ಹಿಗ್ಗಿಸು; ನಲಿಸು: ನೋಯಿಕ್ಕು
ಮಾಟುಕ್ಕು ಮಗ್ಗಲಿಕುಂ ಕಬ್ಬದ ಗೇಯದೊಂದು ಕುಸಿರೊಂದಿಂಪೆಂಬು
ದೇಗೆಯ್ಯದೊ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೪). ೫. ಹಿಗ್ಗು; ನಲಿ; ಆನಂದಪಡು:
ಕಾಂತೆಯೊಳ್ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಕಾಂತೆಯೊಳಾದಮೆ ಜಿತಾತ್ಮನಗ್ಗಲಿಸುವ
ನಲ್ಲಿಂದೊಡೆ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀಕಾಂತೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಸನೆಡೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಸುಗುಮೇ
(ಅಜಿಪು. ೬-೩೬); ದಾಳಿಕ್ಕುವ ಬಲವಂತರ ಸೇನಾಸಂಭ್ರಮಮಂ ಕಂಡ
ಗ್ಗಲಿಸುತ್ತಾರುತ್ತನುಮಾನಿಸಿದನು (ವೀರೇಚ. ೨-೨೩); ತಾಂ ತಾಂ
ಬೇಟನು ಭವಿಸಿದ ಸಂತಸಮಂ ಸಮರಸಂಗೊಳಲಿವರ್ತಮೇಕಾಂತ
ದೊಳಿನವಾತುಗಳಿಂದಾಂತಾನೆಂದೊರೆವರಾಲಿಸುವರಗ್ಗಲಿಸರ್ (ಚಕವಿ.
೬-೨೭೫). ೬. ಹೆರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅಗ್ಗಲದ ವೈಷ್ಣವಮೋಹಮೆ ನಿನ್ನ
ಮೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಸಿದುದಕ್ಕುಂ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೯-೪೪); ಅಭಿಮನ್ಯು ವಿನ
ಸಾಹಸಂ ತಂತಮ್ಮ ಮನಂಗೊಳಗ್ಗಲಿಸಿ ವಿಗತನಿದ್ರೆಯನಿರೆ (ನೇಮಿಪು.
೧೨-೬೩ ವ); ಕಡಸಿಗೆಯ ಬೇರ್ ಮರಂಗುಳಿಯೊಳಗ್ಗಲಿಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಣಾ.
೪-೨೨). ೭. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು: ತತ್ಪುರುಷಕ್ಕಗ್ಗಲಿಪುದುಚಿತಾಕ್ಷ
ರಾಗಮಂ (ಶಮದ. ೧೬೬). **ಅಗ್ಗಲಿಸು:** ೧. ಮಗನನಿತ್ತ ಪುಳಕಾಂಕು
ರಮಂ ಮೈಗಗ್ಗಲಿಸದ ಕಾಂತೆಯ ಕೈಗಮದೇಂ ಭೇದಮುಂಟೆ ಸೀರೆಯ

ಕೈಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೫); ಪೂಗಂಪು ರಾಗದಲಂಪನಗ್ಗಲಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು.
೨-೪೩). ೨. ಆ ಮಾತಿ ನೊಳ್ ಬೇಟಮಗ್ಗಲಿಸೆ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದು
(ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೮-೬೩ ವ); ತಂಬೆಲರ ಕಾಲಾಟವಗ್ಗಲಿಸೆ ನಸುಮೋರೆಯುತುಂ
ತುಂಬಿ ಸುಳಿದಾಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨); ಇಳಿಯೊಳೇ ಸುತನಿಂದ ಬಡತನ
ತೊಲಗಿದಪುದೆಂದಲುಮಂತಗ್ಗಲಿಸಿದುದು ನಡುವು (ಜೀವಂಚ. ೪-೩೬).
೩. ಮೀರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು: ಕಳವೀಣಾಕ್ಷಣತಮನಗ್ಗಲಿಸುವ ಕಳ
ಕಂಠರವಮನೇಳಪ ನಿನ್ನೀಕಳಭಾಷಿತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೮); ಉಲುಕಿದರೆ
ನಿನ್ನಾಣೆಯೆಂತಗ್ಗಲಿಸಿ ನೃಪತಿಯ ಕೆಡೆನುಡಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೬೧).

[ಅಗ್ಗಲಂ + ಇಸ್ಯ. || ತೆಲು. ಅಗ್ಗಲಿಂಚು]

ಅಗ್ಗಲವಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಲವಳಿ (ನಾ). ರಾಜಪರಿವಾರದ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ: ರಾಜಾಂಗಣ
ದೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ನಡೆವ ಪಡಿಯಜರ ಪಡೆವಳರಡಪವಳರಗ್ಗಲವಳರ ಕಬ್ಬಿಗರ
. . . ಅಂದಣದ ಗೊಂದಣಂ ರಣಮಂಡಲದ ಬಾಗಿಲ್ಪಾಡದೊಳ್ ತಿಂತಿಣಿ
ಗೊಂಡು (ಅನಂಪು. ೬-೯೪ ವ). [ಸಂ. *ಅರ್ಘಪಾಲ ?]

ಅಗ್ಗಲವಳಿ (ನಾ). ಬೆಲೆ ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು; ಅಗ್ಗ: ನೀ ಕೊಂಡ
ಬಟ್ಟಿ ಬಹು ಅಗ್ಗಲವಳಿಯಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಗ್ಗಲಂ + ವಳಿ]

ಅಗ್ಗಲಸುಗ್ಗಿ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ, ಸವ್ಯದ್ವಿಯಾಗಿ
ಸಿಕ್ಕುತ್ತಕ್ಕ ಸ್ಥಿತಿ: ದಾಯಿಗನಾದನಗ್ಗಲದ ಸಗ್ಗಿಗರೊಳ್ ಸೊಡೆಯಗ್ಗ
ಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ (ಚಕವಿ. ೨-೨೧). [ಅಗ್ಗಲಂ + ಸುಗ್ಗಿ]

ಅಗ್ಗಲಸೆರ್ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಬಿರುದು(?):
ಪುನುವಲವಳಿಯ ಗಾವುಣ್ಣನಗ್ಗಲಸೆ(ಸ)ರೆಳವರಿ ತಮ್ಮ ಬಾವಂಗಿ ಪರೋಕ್ಷವಿ
ನಯಂಗಿಯು ಕಲ್ಲಂನಿಟ್ಟಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೩೦-೯; 979). [?]

ಅಗ್ಗಲೆ 'ಅಗ್ಗಲ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಲೆ (ನಾ). ಅಗಳು; ಕಂದಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೮).

ಅಗ್ಗಲ ಕಟ್ಟು = ಕಂದಕದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ.
೧೨೮). **ಅಗ್ಗಲ ಹಾಕು = ಕಂದಕವನ್ನು ತೆಗೆ** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೨೮).

[< ಅಗುಲ್ಯಾ]

ಅಗ್ಗಲೆ (ನಾ). (?): ಪರ್ಬಟ್ಟಕ್ಕಂ ಬಿದಿರೂರ ಅಗ್ಗಲವಳಿವಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಕೆ
ಕಾದಿದ ಬಿದಿಯಿತ್ತ ಸತ್ತನಾತಣ್ಣ ಬಟಾರರು ಕೊಟ್ಟಿದು (ಎಕ. X,
ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೬-೨೭; 870). [?]

ಅಗ್ಗಲಂ 'ಅಗ್ಗಲಂ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಲೆಗಣ್ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ (ಎಂದರೆ, ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣು:
ತೋಪದನಿಜಕದೆ ಹರಿಗಂಗೆ ರುದ್ರನಗ್ಗಲೆಗಣ್ಣಂ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೮-೨೩).

೨. ವಿಶೇಷ ದೃಷ್ಟಿ: ಕಳೆಗಳೆನಿತನಿಜಕವುಗ್ಗಲೆಗಣ್ಣಂ ತೋರ್ಪನ
ಗ್ಗಲಂ ನೃಪಸಭೆಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೬).

[ಅಗ್ಗಲೆ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಕಣ್]

ಅಗ್ಗಲೆಗಣ್ಣ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ (ಎಂದರೆ, ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣುಳ್ಳ
ವನು; ಶಿವ: ಅರ್ಧನಾರೀತ್ಯಮಂ ಪಡೆದಿಪ್ಪಗ್ಗಲೆಗಣ್ಣ ರಕ್ತಸೊಲವಿಂ
(ಪಾವಶ. ೪). [ಅಗ್ಗಲೆಗಣ್ + ಅ]

ಅಗ್ಗಲೆಜೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೋಳೂರಗ್ಗಲೆಜೂರ
ಕರಗಿಯ ತಳಭಂಡಮುಂ (ಎಕ. XIX, ೧೮೯-೨೨; 1079). [?]

ಅಗ್ಗಲೆಪದಾತಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾಲಾಳು ಪಡೆ: ಅಳಿದುಡಕೆ ಕೊಲೆ
ಕೊತ್ತುವಡೆದಗ್ಗಲೆಪದಾತಿಗೆ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೦-೨೧).

[ಅಗ್ಗಲೆ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಪದಾತಿ]

ಅಗ್ಗಲೆಬಲಾಡ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಬಲವುಳ್ಳವನು; ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ:
ಭರದಿಂದ ಯೋಚಿಸಿಯೆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದೆಗೆ ಪರಿಯ ನೀನಗ್ಗಲೆ

ಬಲಾಢ್ಯ ನಿನ್ನಯ ನೇಹವೆರದಿದುರ್ಮ ಮನ್ನನೋರಥ ಬೆಳೆವುದತಿಶಯಮೆ
(ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೩೧). [ಅಗ್ಗಲ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಬಲಾಢ್ಯ]

ಅಗ್ಗಲವಸ್ತು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಸ್ತು; ಬಹು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವದಾರ್ಥ :
ಒಳ್ಳಿತಪ್ಪಗ್ಗಲವಸ್ತುವೆಲ್ಲಂ ಪೃಥ್ವಿಯನಾಳ್ವಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೧೫-೨೬).

[ಅಗ್ಗಲ (< ಅಗ್ಗಲ) + ವಸ್ತು]

ಅಗ್ಗಲಾ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಅಗ್ಗಲಾ ಅರಸರಾ ಬೆಸಸಿ
ದೊಡೆ ಬೆಸನ ಪೆತ್ತುರ್ಬಿ ಬಲಮಾನ್ತಾಳ್ವಿ ಎಟುದು ಬಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ.
X (S), ಬಾಗೇಶ. ೮೬-೬; 820). [~ ಅಗ್ಗಲ (< ಅಗ್ಗಲ)]

ಅಗ್ಗಲಿಕೆ, ಅಗ್ಗಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ; ಅತಿಶಯ;
ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಲುಕಾಟಂಗಳಗ್ಗಲಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ.
೬-೪೬); ಅಣುವಂ ಪಾಂಡವಕೇತುದಂಡದೊಳ್ ನೆಲಸುವುದಾವಗ್ಗಲಿಕೆ
(ಗದಾಯು: ೩-೪೧); ನೆಗಟ್ಟು ಧರ್ಮಮುಂ ಪಾಪಮುಂ ಸಮನಪ್ಪುದೊ
ನಾವುದಗ್ಗಲಿಕೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೪-೨೮ ವ); ಹಲಗೆ ಬಳಪವ ಹಿಡಿಯ
ದೊಂದಗ್ಗಲಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೫). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕಸುವು:
ವಿರಾಟನು... ವೃದ್ಧನಾದರೂ ಪ್ರಾಯದವನ ಹಾಗೆ ಅಗ್ಗಲಿಕೆಯಿಂದ
ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತನು (ಕೃವಾವಿ. ೬೦). **ಅಗ್ಗಲಿಕೆ:** ೧. ರಾಜಸೂಯಮುನಿಂ
ದಗ್ಗಲದಗ್ಗಲಿಕೆಯ ಮುಖಂ ತಾನೆಂಬಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೬); ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲಂ
ಬಿನತಗ್ಗಲಿಕೆಯ ಮಹಾರತ್ನಂಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೭-೩೦).

[ಅಗ್ಗಲ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಇಕೆ. || ತೆಲು. ಅಗ್ಗಲಿಕೆ]

ಅಗ್ಗಲಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು:
ಅರಾ ಪಡೆವನ್ನರಾ ತನ್ನನೆಂಬಗ್ಗಲಿಕೆವಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೪೨); ಉಳುಹಿ
ಬಿಡುವನೆ ಸಮರಮುಖದಲಿ ಮಲಿತನಾದರೆ ಕರ್ಣನೇನಗ್ಗಲಿಕೆವಡೆದನೊ
ಶಿವತಿವಾ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೧೪); ಇಳೆಗಗ್ಗಲಿಕೆವಡೆದ ಪಟ್ಟಣದ ಲಗ್ನಿ
ಯೊಳಗೇಜಿದರು ತುರುಕರು (ಕಂನವಿ. ೧೪-೨೪). [ಅಗ್ಗಲಿಕೆ + ವಡೆ]

ಅಗ್ಗಲಿಕೆ 'ಅಗ್ಗಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಲಿಸು 'ಅಗ್ಗಲಿಸು' ನೋ.

ಅಗ್ಗಲೆ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕೃತ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: "ಉಬ್ಬರಂ ಅಗ್ಗಲಂ ಅಗ್ಗಲೆ
ನೆಟಿ... ಪರ್ತುಗೆ ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೩೪); ಪೊಡವಿ
ಯೊಳೆನ್ನನಗ್ಗಲೆಯ ಕವಿಮಂಗೆನೆಸಿರುವುದು (ಮಂಗಳರಾ. ೧೫೮-೭೫).
(ಗು). ೨. ಅಧಿಕೃತವುಳ್ಳ; ಅಧಿಕ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ವಿಜಯ ವಿಠಲರೇಯನ
ಶರಣರೊಳಗಗ್ಗಲೆಯಾದ ಭೀಮಸೇನನ ಚರಣ (ವಿದಾ ಕೃ. ೨೭-೩).
'ಅಗ್ಗಲೆಯ' ಪರಾ. [ಅಗ್ಗಲ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಎ_೪ ?]

ಅಗ್ಗಲೆ (ನಾ). ಅಧಿಕಳು; ಶ್ರೇಷ್ಠಳು: ಪರಮಪಾವನಚರಿತ ಪಾರ್ವತಿ
... ಸುರರೊಳಗಗ್ಗಲೆ ನೀನೆಯಾದರಾಲಿಪುದು ಶ್ರೀಕರಶುಭೋದಯಂ
ಗಳಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೪). 'ಅಗ್ಗಲೆ' ಪರಾ.

[ಅಗ್ಗಲ (< ಅಗ್ಗಲ) + ಎ_೪]

ಅಗ್ಗಲೆ 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಅಗ್ಗಲೆಯ, ಅಗ್ಗಲೆಯ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಲಿಂಗವನಜೊದನಾಗಿ ಗುರು
ನೆಂಬುದ ಬಲ್ಲ ಪ್ರಸಾದವನಜೊದನಾಗಿ ಜಂಗಮನೆಂಬುದ ಬಲ್ಲ...
ಇಂತೀ ಅಗ್ಗಲೆಯಂಗೆ ಜಗದ ಸುಗ್ಗಂಗಳು ಸರಿಯೆಂದರೆ ಸಿಗ್ಗಾಗದಿಪ್ಪರೆ
(ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೫-೬೧೭); ಅಲಿಭುಮುನಿ ಮಾತಂಗನೆಂಬಗ್ಗಲೆಯ
ನುದ್ಭವಿಸಿದನು (ಬಸಪು. ೫೭-೭೨); ರಾಯರೊಳಗಗ್ಗಲೆಯನಹ ಕಾಂತೇ
ಯನಿಗೆ (ನಳಚ. ೧೬). ೨. ಶೂರ: "ಅಗ್ಗಲೆಯನೆನಲ್ ಬಲ್ಲಿದಂ"
(ಭಾರಣ. ೧೬); ನೆಲಿಸಿದಂ ನಾಡೆ ಪದ್ಮಾಯತವ್ಯಾಹಮಂ ದಳದೊಳಗ್ಗಲೆ
ಯರೆಸಳೆಸಳಾಗಿ ದನುಜಕುಲತಿಲಕನನುಜರ್ ಕೇಸರಂಗಳಾಗಲ್ (ಚಿಬಪು.
೩೮-೩೨). **ಅಗ್ಗಲೆಯ:** ೨. ಕ್ರೋಧದಲಿ ಪೊಡೆದರಾ ರಾಮಾಚ್ಯುತರ

ನಗ್ಗಲೆಯ ಸಾತ್ಯಕಿ ಗಾಂಧೀಸುತ ಕಡು ದುರುಳನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ
ವರು ಬೊಬ್ಬಿಡುತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೬-೨೫). [ಅಗ್ಗಲೆ + ಅ_೪]

ಅಗ್ಗಲೆಯತನ (ನಾ). ಅಗ್ಗಲಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ; ಮಹಿಮೆ: ಭಕ್ತರ
ಪಾವನವ ಮಾಡಲಿಕೆ ತಾನೇ ಕುಲುಕುವಿಡಿದಗ್ಗಲೆಯತನದಲಿ ನಡೆದಂ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೩೭); ಇದಜಗ್ಗಲೆಯತನವನಾರಾ ಪೇಳ್ವಪರಾ (ಚಿಬಪು.
೨೮-೧೦). [ಅಗ್ಗಲೆಯ + ತನ]

ಅಗ್ಗಲಿ, ಅಗ್ಗಲಿ, ಅಗ್ಗಲಿ, ಅಗ್ಗಲಿ, ಅಗ್ಗಲಿ, ಅಗ್ಗಲಿ, ಅಗ್ಗಲಿ, ಅಗ್ಗಲಿ,
ಅಗ್ಗಲಿ, ಅಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ ಕದವನ್ನು ತೆರೆಯಲಾಗ
ದಂತೆ ತಡೆಯುವ ಅಡ್ಡಮರ; ತಾಳು; ತಡೆಗೂಟೆ; ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ:
ಕಾಯ್ವರ ಜವಂ ಪ್ರತಿಬಲದಗ್ಗಲಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬-೨; 946)
[ಪ್ರತಿಬಲದ ಅಗ್ಗಲಿ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ತಡೆಯುವವನು]. **ಅಗ್ಗಲಿ:**
೧. (ಕಿ). **ಅಗ್ಗಲಿ:** ೧. ಅಗ್ಗಲಿಗೂಟೆ ಹಾಕು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪). **ಅಗ್ಗಲಿ:**
೧. ಅಟ್ಟವೆಂದ್ವತ್ತಿ ಅಗ್ಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಳು ಸಾದೆಂದು ಸಗಣೆಯನು
(ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧-೮). **ಅಗ್ಗಲಿ:** ೨. ತಮಟೆಯನ್ನು ಬಡಿಯುವ
ಕೋಲು: ೧, ೨. "ಅವುಜದ ಮುಟ್ಟಿನೊಳ್ ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆಯೊಳಂ ಬಲ್ಲ
ರಿಂದಗ್ಗಲಿಯಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೩). **ಅಗ್ಗಲಿ:** ೧. ಅರ್ಗಲೇವ-
ಅಗ್ಗಲಿ [ಗು?] ನಿಯೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ (ಬಾಹುಲಿ. ೨-೩). **ಅಗ್ಗಲಿ:** ೧. ನಿತ್ಯ
ನಡುಮನೆಯ ಒಳಅಗ್ಗಲಿಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೦).
ಅಗ್ಗಲಿ: ೧. ಅವರು ತಿಮಿರಾಸ್ತದಲಿ ಕೆತ್ತರು ಭುವನನಯನದ ಕದವ
ನಾಗಲೆ ರವಿಯ ಶರದಲಿ ಮುಜಾದನಗ್ಗಲಿಯನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೪೩);
ಅಬ್ಬರವೇನೆನುತ ನಭದಗುಳಿ[ಳಿ]ಯು ತೆಗೆಯ (ವಿದಾ ಕೃ. ೭೫-೫);
ಬಾಗಿಲನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಅಗ್ಗಲಿಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿದನು (ಧ್ವಾರಾಣಿ. ೪೭).
ಅಗ್ಗಲಿ: ೧. "ಅರ್ಗಲೇ, ಪಂಘೇ-ಈ ೨ ಅಗ್ಗಲಿ" (ಹಲಾಯು.
೫೦-೧೪೫); "ಪ್ಲಂಕಗ್ಗಲಿ ಜಲಾದೇಶಂ-ಅರ್ಗಲಂ = ಅಗ್ಗಲಿ" (ಶಮದ.
೨೧ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ); "ತಾಳಗುಲಿಯೆನ್ನಲರ್ಗಲಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ.
೧೪೮). ೩. (ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ) ಕದ; ಕವಾಟ: "ದ್ವಾರಾರ್ಗಲ
ಮದು ಪರಿಘಂ ದ್ವಾರಪಿಠಾನಂ ಕವಾಟಮಗ್ಗಲಿಯೆನ್ನಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ.
೪೭-೧೨). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲ]

ಅಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತ; ಅತಿಶಯ: ಸುಖವ ತುರಂಗವಾಹಳಿಯ
ಪೂವಲಿಯೊಳ್ ಪೊರೆದಂಕದಾನೆಯಗ್ಗಲಿಯ ಮದಾಂಬುಕರ್ದಮದೊ
ಳರ್ದು (ಅನಂಪು. ೩-೧೬). IP ಇದು 'ಅಗ್ಗಲೆ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ
ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [~ ಅಗ್ಗಲೆ]

ಅಗ್ಗಲಿಕೆ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಲಿ: ೧. "ಅಗ್ಗಲಿಕೆಯೆಂದು ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ
ಯುಂ ಅವುಜದ ಮುಟ್ಟುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲಿಕಾ]

ಅಗ್ಗಲಿ, ಅಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟ ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
ಅಗ್ಗಲಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ]

ಅಗ್ಗಲಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೊಗೆಬಂಡಿ: ಸ್ವೇಷ್ಠನಲ್ಲಿ ನಾವು ಅತ್ತಿತ್ತ
ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಅಗ್ಗಲಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಅಗ್ಗಲಿ]

ಅಗ್ಗಲಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗಾರುಡಿಗ; ಯಕ್ಷಿಣಿ ಮಾಡುವವನು.
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[? + -ಕಾರ (< -ಕಾಟ)]

ಅಗ್ಗಾಯಿತಿ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ ೧. ಅಗ್ಗಾಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಯ] ತಿಯಪ್ಪ
ಸೂಳೆಗಂ ಕುದಲಿಲ್ಲದೆ ಬಡಬೊಜಂಗಂ ಪಟು ಸಾಮಾನ್ಯದ ಭೇದವಾರಿ
ಗಳಂ ಪೊಗಲ್ವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೭೭). IP ಇದು 'ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ'
ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [< ಅಗ್ಗಾಯಿಲೆ ?]

ಅಗ್ನಿಯಲೆ, ಅಗ್ನಿಯಲೆ, ಅಗ್ನಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಹೆಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವೇಶ್ಯೆ. ೨. ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು; ಸೂಳೆ: ತನ್ನಾಣ್ಣಂ ಕರ ಮರಿಯಳಪ್ಪಗ್ನಿಯಲೆಯಂ ನೋಡುತ್ತ ಮರ್ದನೆಂಬನತರ್ಕ ಮುನಿ ದಾ ಕೆಯ ಮನೆಗೆ ಕಾದಲ್ ಬಂದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೩-೫೦ ವ); ಸಗ್ಗದಗ್ನಿಯಲೆಯರರಸನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಲ್ಪಾತು ಕೊಂಡೊಯ್ದರ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೩-೯೨); ಅರ್ಘವತೀಂ = ಅಗ್ನಿಯಲೆಯಂ; ಅರ್ಘವತೀಷು = ಅಗ್ನಿಯಲೆಯ ರೊಳ್ (ನೀತಿವಾ. ೨೩-೪೯). ಅಗ್ನಿಯಲೆ: ೧. ಬಚ್ಚರ ದೂಸಿಗರ ನಿಯೋಗಿಗಳ ಅಗ್ನಿಯಲೆಯರಪ್ಪ [ಪಾಶಾಂ. ಅಗ್ನಿಗಳಮಪ್ಪ, ಅಗ್ನಿಯಮ ಯರಪ್ಪ] ಸೂಳೆಯರ ಸಾಮಂತರ ಕಸವರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩-೫). ಅಗ್ನಿಕ್ಕೆ: ೧. ಒಂದು ದಿನಂ ನೀಂ ತಳ್ಳಿದೊಡಂದಸುವಿಂ ಗುಪಟಳಂ ಮನುಷ್ಯಿಯ ಕೇಳೇನೆಂದಜಯೇನೆನೆಗೆ ನಿಕ್ಕುವಮೆಂದಜಕಿಸಿ ಧನಮನುಗಿನಳಗ್ಗೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೬೫).

[ಅಗ್ನಿ + ಅಯಿಲ + -ಎ]

ಅಗ್ಗಾರ (ನಾ). ದುರ್ಗಮವಾದ ಪ್ರದೇಶ (?): “ಈ ಅಗ್ಗಾರದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವರೂ ಕೂಡ ಒಬ್ಬರೇ ಹೋಗಲಾರರು, ನೀನು ಸಣ್ಣವನು. ಇಂಥಾ ಸಾಹಸವನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡುವೆ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. (ಶೀರಶ. ೮). ‘ಅಗ್ಗಡ’ ಪರಾ. [?]

ಅಗ್ಗಾಳಿ ‘ಅಗ್ಗಾಡಿ’ ನೋ.

ಅಗ್ಗಾಳು (ನಾ). ಕೀಳು ಮನುಷ್ಯ; ತುಚ್ಛನಾದವನು (*).

[ಅಗ್ನಿ + ಅಳ್ಳು (< ಅಳ್ಳಾ)]

ಅಗ್ಗಿ, ಹಗ್ಗಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ; ಉರಿ; ಕಿಚ್ಚು: “ನತ್ತಕ್ಕೆ ಗತ್ತಂ-ಅಗ್ನಿ = ಅಗ್ನಿ” (ಶಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ); “ಅಗ್ನಿಯಗ್ನಿಯೊಳ್ ತಳೆ ದಿಕ್ಕುಂ” (ಕರ್ಣಾ. ೪೬); “ಅಗ್ನಿಯು ಪೊಗೆವಲಯೆಗೆಯವನು ಹಗ್ಗಿ ಕಿಚ್ಚು” (ಕವಿಕಂ. ೩೪); ನಿರ್ವಿಗದಿಗಳದ್ವೈತಮಾಗಿರಲಗ್ಗಿಕೊಂಡಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೯); ನಿರತವೇದನೆಯಾಜ್ಯಂ ಬೊಯ್ದಗ್ನಿಯ ತೇಜನಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೪-೪೦). ಹಗ್ಗಿ: “ಅತ್ತಕ್ಕೆ ಹತ್ತಂ: ಅಗ್ನಿ-ಹಗ್ಗಿ” (ಶಮದ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ); “ಹಗ್ಗಿಯೆಂದಗ್ನಿನಾಮಂ” (ಕರ್ಣಾ. ೪೭); ಇರುಳಾಗೆ ಹುಳ್ಳಿಹೊಜೆಯಂ ತಂದು ಮುಂದೆ ಹಗ್ಗಿಯನೊಟ್ಟು ಬೆಳಗನೆತ್ತುತ್ತಂದು (ಕಣ್ಣರ. ೪೬-೬); ಹರನ ಹಣೆಗಣ್ಣು ಹಗ್ಗಿಯನು ಹಗ್ಗಿಗೊಂಬಂದದಿಂ ಇಂದೆನ್ನ ಹಗ್ಗಿಗೊಂಡೆ (ಹ ಚ ಕಾ. ೮-೯); ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಲಿಕ್ಕಿದ ಕಿಚ್ಚು ನೆಗ್ಗಳಗಣ್ಣಿನ ಹಗ್ಗಿಯೊಲು ಬಗೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಪುಣ್ಯಾ. ೪-೩೫ ವ); ಕದಿರೇಜಾದ ಕಂಜಾತಪ್ರಿಯನಂ ಪದದೀಪ್ತಿಸುವಿನಕಾಂತದ ಕಣ್ಣೊಳಗುದ ಯಿಹ ಹಗ್ಗಿಯಮೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೭). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿ]

ಅಗ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅಡ್ಡ ಹೆಸರು; ಉಪನಾಮ; ‘ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ’ ಶಬ್ದದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ(?): ತೆಂಕಲು ವಿಷ್ಣು ಅಗ್ನಿ ಹರಿಹರ ಪಂಡೆಯ ಬಾಳಿಂದ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು. ಗಂಗಾಧರ ಅಗ್ನಿಯ ಬೆಟ್ಟಿನ ಪಡುವಣ ಬಾಗಿಲ ಗದ್ದೆಯಿಂದ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೨೬-೧೬; 1402).

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿ-?]

ಅಗ್ಗಿಕೊಂಡ, ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಕೆಂಡದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗುಂಡಿ; ಅಗ್ನಿಕುಂಡ: ವಿರೋಧಿಯ ಬರ್ಪ ಬಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಮೋಡದ ನೆಯ್ತಿ ನಿರ್ವಿಗದಿಗಳದ್ವೈತಮಾಗಿರಲಗ್ಗಿಕೊಂಡಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೯). ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ: ಅಗ್ನಿಗೊಂಡದೊಳ್ ಪೊತ್ತುವ ನಲುನೆಯ್ತಿ ನೆಲ್ಲರಳ ಬಲಿ ಗೂಟ, ಸಿರಿಕಂಡ ಸೆಕ್ಕೆಯ ಸವುದೆಯ ಕಮರಿಂ ಪೊರೆದೆಲ್ಲದೊಳಿತ್ತಂ ಪಳಂಚಲೆವಲರಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೩). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಕುಂಡ]

ಅಗ್ಗಿಗ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಾಳು; ಅಗ್ಗಗಣ್ಣು: ಅಗ್ಗಳಿಯನಾ ಮಗಧ ಮಾತಿನಲಗ್ಗಿಗನು ಶಿಶುಪಾಲ (ಸಂಭವ. ೩೦-೨೧). IP ಈ ಪ್ರಯೋಗ

ದಲ್ಲಿ “ಮಾತಿನ ಲಗ್ಗಿಗನು...” ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ.

೨. ದೊರೆ: “ಅರಸು” (ಚತುನಿ. ೩. ೧-೫). [ಸಂ. ಅಗ್ಗಗ]

ಅಗ್ಗಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉರಿಗಣ್ಣು; ಕೆಂಡಗಣ್ಣು: ಹರನ ಹಣೆಯ ಅಗ್ನಿಗಣ್ಣು ಭೇದಿಸಬಾರದಿರವಿನಂತೆವ ವಾಹಿನಿಯ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೮-೧೨೪).

[ಅಗ್ನಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್ಣಾ)]

ಅಗ್ಗಿಗೊಂಡ ‘ಅಗ್ನಿಕೊಂಡ’ ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟ ‘ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ’ ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟೆಕೆ ‘ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ’ ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟಿಗೆ ‘ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ’ ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಟ್ಟೆಕೆ ‘ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ’ ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಣಿ ‘ಅರ್ಘವಾಣಿ’ ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಣಿಮಂಕಿ[ಕ]ಣಿ (ನಾ). “ನೀರನ್ನು ತರಲು ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ನಾಲ್ಕು ಪಾತ್ರೆಗಳು” (ಅನಂನಾ. ೧೨).

[ಅಗ್ಗಿಣಿ (< ಅರ್ಘವಾಣಿ) + ಮಂಕಣಿ]

ಅಗ್ಗಿಮುಸುಡ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮೊಗ: ಸುಮನಂಗಳತಿವ್ಯಪ್ಪಯ ಅಗ್ನಿಮುಸುಡರ್ ಮೇಲೆ ಸಿಂಪಿಸಲ್ (ಪರಶು. ೧೯-೬).

[ಅಗ್ನಿ + ಮುಸುಡು + -ಅ]

ಅಗ್ನಿಮೊಗ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಖವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು; ದೇವತೆ: “ಅಗ್ನಿಮೊಗದವ ರಮರ್ದಗಣಿಗಳ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯); ಪಯೋಷ್ಠಿನದಿಯ ಕೂಲದೊಳಗ್ಗಿ ಮೊಗಗೇ ಬಾಣಸುಗೈದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೨). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಮುಖ]

ಅಗ್ಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಪಡುವಲ್ಲಗ್ಗಿಲ ಮೆಳೆ ಅಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕೂಟದ ಮೂಜುಕಲ್ಲು ಅಲ್ಲಿಂ ಬಡಗ ಬೆಲಪುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಕುಪ್ಪೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೧೧೬-೨೭; 1075). [?]

ಅಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ (ನಾ). (= ಅಗ್ನಿ ಬಳೆದ ಎಣ್ಣೆ). ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಣ್ಣೆ; ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ: “ಉರಿಯೆಣ್ಣೆಯಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೆಂದಕ್ಕು” (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೭೬); ಬಳೆದು ವಿಷ್ಣುಯಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆಯೊಳಿಟ್ಟುರಿ ವಗ್ಗಿಯಂತೆ ನೀರೊಳಗುರಿದೇಜಿ... ಕೆಳದರ್ವಸುರಕ್ಕು ಗುಟ್ಟು ವಾರ್ಧಿ ಪೊಲಿದುರ್ದು ಕಾಳಿಯ ಪ್ರದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೪೦). IP ಇದು ‘ಶಬ್ದ ಮಣಿದರ್ಪಣ’ದ ಪ್ರಯೋಗಸಾರದಲ್ಲಿ ಉಗ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ, ಉರ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ, ಉರ್ಗಿವಳೆದೆಣ್ಣೆ ಎಂಬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

[ಅಗ್ನಿ + ಬಳ್ಳೆ + ಎಣ್ಣೆ. P ಬಳ್ಳೆ = ಸುತ್ತು. ‘ಬಳಸು’ ಪರಾ. ತಮಿ. ವಳ್ಳೆ = ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು]

ಅಗ್ಗಿವೆಗಡು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಭಯ: ತದುಕಿನ ಮರದ ಮುಜಿಗಣ್ಣೊಳೊಗೆದ ಪಗಿನೊಳಗ್ಗಿವೆಗಡಿಂ ಕಾಲ್ಪೊಡರ್ದು ಮಿಡುಕಿ ಕಳವಳಿಕ ಕಳವಿಕ ಸಂಕುಳಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫ ವ). [ಅಗ್ನಿ + ಬೆಗಡು]

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆ ‘ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆ’ ನೋ.

ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ, ಅಗ್ಗಿಟೆ, ಅಗ್ಗಿಟೆಕೆ, ಅಗ್ಗಿಟಿಗೆ, ಅಗ್ಗಿಟ್ಟೆಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ, ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಗೆ (ನಾ).

೧. ಕೆಂಡವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕಾಯಿಸುವ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ ಒಲೆ; ಕುಂಪಟ; ಕುಮಟೆ: ಇದಕೆ ಪಡೆಯಂ ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆಯುಂ ಅಜವ × × × ಯುಂ (ನಕ. x, ಮುಳಬಾ. ೮೦-೮; 767). ಅಗ್ಗಿಟೆ: ಅರಲಸರಲ ಸೊನ್ನಾರಂ ಪಲಪೂ ಪರಕಲಿಸಿದ ಪಾಸೆಂಬಗ್ಗಿಟೆದೊಳಗಿರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೮-೪೭). ಅಗ್ಗಿಟೆಕೆ: ಮಿಸುಗು ವೀಯಗ್ಗಿಟೆಕೆಯೊಳು ಎನ್ನ ನಿನ್ನ ಓಲೆಯ ಬರೆದು ಹಾಕಲಾಗಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೬೦); ಅಗುರು ದಶಾಂಗ ಗುಗ್ಗುಳಾ ದಿ ಗಳ ಬೆಳ್ಳಿಯಗ್ಗಿಟೆಗಳನ್ನು

ಪೋಷಿಸುವ ಉದುವ (ಬೆಟ್ಟ. ೪೨-೧೯). **ಅಗ್ನಿ ಟಿಗೆ** (ನಾಚರಾ. ೪).
ಅಗ್ನಿ ಟೆಕೆ : ೨. ಹೋಮಕುಂಡ : ನಾಲೂಗನ್ನಗ್ನಿ ಟೆಯೊಳೊಗೆದ
 ಒಳ್ಳೆಗೆಯ ಮುದ್ದು ಗುವರಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೫). **ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಕೆ** : ೧. (೪).
ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿ : ೧. (೪). **ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಕೆ** : ೧. (ಗುವಿಮೋ). **ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆ** : ೧.
 ಅಕ್ಕ ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆ ಕಾಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮಲಗಿದ್ದಳು (ವೈ. ೨೨೩). **ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆ** :
 ೧. ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಗದ್ಯಾಣವೆರಡು ಅನ್ನು ಗದ್ಯಾಣಂ ಮೂ
 ವತ್ತು (ಸೌ. ೧೨-೨೪; 1107). **ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆ** : ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆಯುಂ
 ಮಠಮುಮಂ ರಕ್ತಿ[ಸ]ದಗ್ನಿ ಅನ್ತಪುಣ್ಯ (ಎಕ. VII, ೨ಕಾರಿ. ೭೪-೨೬;
 1010); ಹೊಥರೆ ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆಯ ಮಠದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಘಳಿಗೆ ಸ್ತುತಿಯ
 ಹೇಳುವರು (ಎಕ. XII, ಚಕ್ರನಾ. ೨-೭೨; 1261). [ಸಂ. ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆ]

ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿ 'ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಕೆ 'ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆ 'ಅಗ್ನಿ ಪ್ಪಿಗೆ' ನೋ.

ಅಗ್ನಿ ಸ್ತು 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಗ್ನಿ ಸ್ತು (ಕ್ರಿ.) : ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠ ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ದೊಡ್ಡ ಸ್ತಿ ಕೊಡು;
 ಗೌರವಿಸು; ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡು; ಹೊಗಳು : ಮನುಚರಿತಕ್ಕಳಂಕರಣ
 ವಾಯ್ತು ಚರಿತ್ರದ ಪೆಂಪು... ಅಂಬರೇಚರೇಶನ ವಿಶವತ್ಪರಾರ್ಥ
 ಗುಣಕಂ ಮಿಗಿಲಾಯ್ತು ಪರಾರ್ಥವೃತ್ತಿಯೆಂದನು ಪಮರಗ್ನಿ ಪರಾ ನೆಗಲ್ಲ
 ಸಾಯಣನಾಯಕನಂ ಗುಣಾತ್ಮನಂ (ಶಾಸ. ೪೯-೨೦; 1164); ಶಿಶುವ
 ಸಂತಗ್ನಿಸುವೆರೇ ಎಂದು ಕರಗುತಂ ಇರ್ಪಾಗಳಲ್ಲಿ (ಬಸ. ೯-೪); ಜಾತಿ
 ನಾನೆಂದನ್ನನ್ನಗ್ನಿ ಭೂತಳಾಧಿಪ ಸಾಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೨೦).
 ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಹಿಗ್ಗು : ವಿದ್ಯಾಗಣಯೂಥನಂ ನೋಡಿ ಪುಳಕಿಸಿ ಮಜ್ಜ
 ನಕ್ಕೆಜಿದು ಮನಂಗೊಂಡು ನಾಡೆ ಅಗ್ನಿ ಸುತ ವೀರಾಳಾಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು
 (ನಾಚರ. ೧೭೭-೧೩). ೩. ಮಾರು; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಭೇರುಂಡನಿ
 ನಗ್ನಿಕುಂ ಬಲದಿನಾ ಭೇರುಂಡನೆಂಬರ್ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೪೩; 1186).

ಅಗ್ನಿ ಸಿಕೊ = ದೊಡ್ಡವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊ; ಹೊಗಳಿಕೊ :
 ಏಸನ್ನಗ್ನಿಕೊಂಬೆ ನಿನಗಿನ್ನೆಸು ಕೈದುಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತವಭ್ಯಾಸವಾ ಕೈದುಗಳ
 ಬಾಯಿಗೆ ನಿನ್ನ ಬೀಜುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೪೦); ತನ್ನನ್ನಗ್ನಿಸಿಕೊಳುತ
 ಮಾಡನು ವರ್ಣಿಗಳಿಗಾತ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಬಹುಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಮನ್ನಣೆಯನು
 (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೩೬). [ಅಗ್ನಿ + -ಇಸು]

ಅಗ್ನು 'ಅಬ್ಬು' ನೋ.

ಅಗ್ನಿ ಟಿತ (ಗು.) : ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದ : 'ಅಗ್ನಿ ಟಿತವೀರ'
 ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಟಿತ]

ಅಗ್ನಿ ಟಿತವೀರ (ನಾ.) : ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದ ವೀರ : ಅಚ್ಯುತನು
 ತಾ ನಿಮಿಷದಲಿ ಖಗರಾಜವಾಹನನಾಗಿ ನಡೆತಂದು ಅಮರಪತಿಗ್ನಿ ಟಿತ
 ವೀರರ ಯಮನ ವಶವನು ಮಾಡಿ ತ್ರೈಜಗಕಮಿತನಾದನು. ವಿಷ್ಣು ಪೊರೆ
 ದನು ದಿವಿಜಸಂತತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೪-೪೦). [ಅಗ್ನಿ ಟಿತ + ವೀರ]

ಅಗ್ನಿ ಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ನಿ ವಣಿ 'ಅರ್ಘವಾಣಿ' ನೋ.

ಅಗ್ನಾಯಿ (ನಾ.) : ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ತ್ರೇತಾಯುಗ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿ (ನಾ.) : ೧. ಬೆಂಕಿ; ಕಿಚ್ಚು. ೨. ಬೆಂಕಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ; ಅಷ್ಟ
 ದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ. ೩. ಆಹಾರ
 ವನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸುವ ಅಂತಶಕ್ತಿ; ಜಠರಾಗ್ನಿ. ೪. ಸಿತ್ತರಸ. ೫. ಮೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೬. ಚಿನ್ನ. ೭. ಚಿತ್ರ
 ಮೂಲ ಎಂಬ ಗಿಡ : "ಚಿತ್ರಮೂಲಂ ವ್ಯಾಳವನ್ನಿ ಚಿತ್ರಕವಕ್ಕು"
 (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೬). ೮. ತುಗ್ಗಿಲು ಎಂಬ ಮರ : "ಅಗ್ನಿಯೆನೆ ತುಗ್ಗಿ

ಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೪). ೯. ನಿಂಬೆ. ೧೦. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ
 ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ರಗಣ (-೧-): "ಅದ್ಯಂತ ಗುರುವಿರಲಗ್ನಿ
 ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೭-೨೦). ೧೧. "ಕೇಸರ" (ಗುವಿಮೋ). [ಸಂ.]
ಅಗ್ನಿ ಕಂಟಕ (ನಾ.) : ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುವ ಅಪಾಯ,
 —ಸಾವು. [ಅಗ್ನಿ + ಕಂಟಕ]

ಅಗ್ನಿ ಕೇಣ (ನಾ.) : ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಕೇಣ]

ಅಗ್ನಿ ಕಾರ್ಯ (ನಾ.) : ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಅರ್ಪಿ
 ಸುವುದು; ಅಗ್ನಿಯ ಪೂಜೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಗ್ನಿ ಕಾಷ್ಠ (ನಾ.) : ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರುವಲು. [ಅಗ್ನಿ + ಕಾಷ್ಠ]

ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡ (ನಾ.) : ೧. ಹೋಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು
 ಇಡುವ ಮಡಕೆ ಅಥವಾ ಗುಂಡಿ. ೨. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉರಿಸುವ
 ಗುಂಡಿ, —ಕೊಂಡ. [ಅಗ್ನಿ + ಕುಂಡ]

ಅಗ್ನಿ ಕುಕ್ಕುಟ (ನಾ.) : ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. ೨. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು
 ನುಂಗುವ ಕೋಳಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಕುಕ್ಕುಟ]

ಅಗ್ನಿ ಕೋಣ (ನಾ.) : ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಮೂಲೆ;
 ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕು. [ಅಗ್ನಿ + ಕೋಣ]

ಅಗ್ನಿ ಗಣ್ಣ (ನಾ.) : ಉರಿಗಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
 [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ್ + -ಆ]

ಅಗ್ನಿ ಗಣ್ಣ (ನಾ.) : ಉರಿಗಣ್ಣು : ಅಗ್ನಿ ಗಣ್ಣನ ಹರನೊಡನೆ ಬಲು
 ವಿಗ್ರಹವನಾಚರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೨-೧೪). [ಅಗ್ನಿ + ಕಣ್ಣ (< ಕಣ್)]

ಅಗ್ನಿ ಗರ್ಭ (ಗು.) : ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ.).
 ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿ. ೩. ಯಜ್ಞದ ಅರಣಿ. ೪. ಶಮಿ.

೫. ಮಹಾಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೀ ಲತೆ. ೬. ಭೂಮಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಗರ್ಭ]
ಅಗ್ನಿ ಗೆಯ್ಯ (ನಾ.) : ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಳ್ಳವನು; ಭಸ್ಮಾಸುರ.

[ಅಗ್ನಿ + ಕೆಯ್ಯ + -ಆ]

ಅಗ್ನಿ ಚಿತ್ತು (ನಾ.) : ನಿತ್ಯವೂ ತಪ್ಪದೆ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರ ನಡಸುತ್ತಿರು
 ವವನು; ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಿ; ಅಹಿತಾಗ್ನಿ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿ ಚಿತ್]

ಅಗ್ನಿ ಜ (ನಾ.) : ೧. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ. ೨. ಚಿನ್ನ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿ ಜ್ವಾಲೆ (ನಾ.) : ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿ ಅಥವಾ ನಾಲಗೆ. ೨. ಬಣ್ಣ
 ಗಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಗಿಡ :
 ೩. ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಮತ್ತೊಂದು ಗಿಡ; ಜಲಪಿಪ್ಪಲಿ.

[ಅಗ್ನಿ + ಜ್ವಾಲೆ]

ಅಗ್ನಿ ತಾರೆ (ನಾ.) : ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ತಾರೆ]

ಅಗ್ನಿ ತುಂಡಿ (ನಾ.) : ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ : ಆಯುರ್ವೇದದ ಅಗ್ನಿ
 ರಸ-ಅಗ್ನಿ ತುಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಮುಕ್ತಿದನು (ತುಂಬಿಕೊ. ೬೬).

[ಸಂ. *ಅಗ್ನಿ ತುಂಡಿನ್ (ಅಗ್ನಿ + ತುಂಡ + -)]

ಅಗ್ನಿ ತ್ರಯ (ನಾ.) : ಆಹವನೀಯ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣ ಎಂಬ
 ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳು. [ಅಗ್ನಿ + ತ್ರಯ]

ಅಗ್ನಿ ದಳ (ನಾ.) : ಅಗ್ನಿಯ ಸೈನ್ಯ : ಇಂದ್ರದಳ, ಅಗ್ನಿದಳ, ಯಮದಳ,
 ಸೈಮತ್ಯದಳ... ಅಗ್ನಿದಳವೇಜಲು ಹಸಿವ (ಪದಗೋ. ೨-೨೮೬).

[ಅಗ್ನಿ + ದಳ]

ಅಗ್ನಿ ದಿಕ್ಕು (ನಾ.) = ಅಗ್ನಿ ಕೋಣ. [ಅಗ್ನಿ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಗ್ನಿ ದಿವ್ಯ (ನಾ.) = ಅಗ್ನಿ ಪರೀಕ್ಷೆ : ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಬರ
 ಗಾಲ... ಪ್ರವಾಸದ ಅಗ್ನಿ ದಿವ್ಯ-ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಅಗ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ
 (ಸಮಜೀ. ೪೪೫); ಚಿಮಣಾಳ ಅಗ್ನಿ ದಿವ್ಯದ ಮರಣದ ಸುದ್ದಿ ಮನೆ ಮನೆಗೂ
 ಮುಟ್ಟಿ ಭೀತಿಯನ್ನು ಹರಡಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೮೮). [ಅಗ್ನಿ + ದಿವ್ಯ]

ಅಗ್ನಿದೀಪನ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದು. ೨. ಜಠರಾಗ್ನಿಯನ್ನು, ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪುಟಗೊಳಿಸುವುದು.

೩. “ಕಡವ” ಎಂಬ ಗಿಡ (ಒಷಧಿ. ೬). [ಅಗ್ನಿ + ದೀಪನ]

ಅಗ್ನಿದೇವ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿತಾರೆ.

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿದೇವ (ಅಗ್ನಿ + ದೇವ + -)]

ಅಗ್ನಿಧಾರಣೆ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಪಂಚಧಾರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಂಚಧಾರಣೆಗಳು - ಇವು ಅಗ್ನಿಧಾರಣೆ, ನಾಡಿಧಾರಣೆ, ವಾಯುಧಾರಣೆ, ಅಮೃತಧಾರಣೆ, ಆಧಾರಧಾರಣೆ - ಎಂದು ಐದು ಇವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೩೭೯).

[ಅಗ್ನಿ + ಧಾರಣೆ]

ಅಗ್ನಿನಯನ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು (ಮೂರನೆಯ) ಕಣ್ಣಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಶಿವ. [ಅಗ್ನಿ + ನಯನ]

ಅಗ್ನಿನೃತ್ಯ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಣಿಯುವ ಒಂದು ಕುಣಿತ: ಮಾರ್ಚ್-ಪ್ರೀತ್ಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೇಳ ಅಥವಾ ಉತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಅಗ್ನಿನೃತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಭಾರಜಾ. ೯೬).

[ಅಗ್ನಿ + ನೃತ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ನಡೆದು ಅಥವಾ ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತನ್ನ ನಿರ್ದೋಷಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪರೀಕ್ಷೆ. ೨. ಕಠಿನ ಪರೀಕ್ಷೆ. ‘ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ’ ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅಗ್ನಿಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಗೇರುಬೀಜ (ಸ್ಯಾಂಡಲ್).

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿಪರ್ಣಿ (ಅಗ್ನಿ + ಪರ್ಣಿ + -)]

ಅಗ್ನಿಪರ್ವತ (ನಾ). ಉರಿ, ಕೆಂಡ, ಕರಗಿದ ಲೋಹ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಉಗುಳುವ ಬೆಟ್ಟ; ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಪರ್ವತ]

ಅಗ್ನಿಪಳ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಫಲ : “ಅಗ್ನಿಪಳಮನಲು ವಜ್ರಂ” (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೬). [ಅಗ್ನಿ + ಪಳ]

ಅಗ್ನಿಪುಟ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ವಮಾಡುವುದು; ಪುಟ ಹಾಕುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪುಟ]

ಅಗ್ನಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಮಗಳು; ದ್ರೌಪದಿ : ನೀನಗ್ನಿಪುತ್ರಿಯ ಪವಮಾನತನೂಭವನಾನಾಣಂ ಕೂಡ ಸುಸಂಧಾನಮುನೈರೂಳಂತು : (ಗದಾಯು. ೧-೬೬). [ಅಗ್ನಿ + ಪುತ್ರಿ]

ಅಗ್ನಿಪುರುಷ (ನಾ). ಅಗ್ನಿದೇವತೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಪುರುಷ]

ಅಗ್ನಿಪೂಜೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪೂಜೆ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಹೋಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದು. ೨. ವಿಧವೆ ಗಂಡನ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಗಮನ ಮಾಡುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅಗ್ನಿಪ್ರಳಯ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿನಾಶ.

[ಅಗ್ನಿ + ಪ್ರಳಯ]

ಅಗ್ನಿಫಲ (ನಾ). ವಜ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ಫಲ]

ಅಗ್ನಿಬಲ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ (ಕಸಂಗಾ. ೧೦೧). [ಅಗ್ನಿ + ಬಲ]

ಅಗ್ನಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿ; ಕಂಗುಂಗಿ ಗಿಡ.

[ಅಗ್ನಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಗ್ನಿಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನೀಯಾಸ್ತ್ರ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ ಬಿರುಸು. [ಅಗ್ನಿ + ಬಾಣ]

ಅಗ್ನಿಭಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನುಂಗುವ ಯಕ್ಷಿಣಿಗಾರ. ೨. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದಿ; ತೀವ್ರಗಾಮಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಭಕ್ಷಕ]

ಅಗ್ನಿಭವ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಪಣ್ಣುಖ. [ಅಗ್ನಿ + ಭವ]

ಅಗ್ನಿಭೂ (ಗು). = ಅಗ್ನಿಭವ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಮಂಡಲ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಆವರಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮಂಡಲ]

ಅಗ್ನಿಮಂಥ (ನಾ). ೧. ಅರಣಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ; ನರುವಲ್ ಎಂಬ ಗಿಡ : “ಅಗ್ನಿಮಂಥಮನೇ ನ ರುವಲೇ ನ ಸಿ ಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿಮಂಥನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಂಥ ೨ : “ಅಗ್ನಿಮಂಥನ ನರುವಲ್” (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭-೨೭). [ಅಗ್ನಿ + ಮಂಥನ]

ಅಗ್ನಿಮಥನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಮಂಥ ೧. [ಅಗ್ನಿ + ಮಥನ]

ಅಗ್ನಿಮಾಂಡ್ಯ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗಿರುವುದು; ಆಹಾರ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಗದಿರುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಮಾಂಡ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಮಾಪಕ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ತಾಪವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಉಪಕರಣ (= Pyrometer) : ಕನ್ನಡ ಭಾತವಿಜ್ಞಾನ ಗ್ರಂಥಪೂಂಡರ . . . ಪುಟದಲ್ಲಿ - ಅಪ್ಪ, ಅಗ್ನಿಮಾಪಕ . . . ಅನುಪಾತ ಸೂಚಕಸಂಖ್ಯೆ - ಇಷ್ಟು ಶಬ್ದಗಳಿವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೩೦).

[ಅಗ್ನಿ + ಮಾಪಕ]

ಅಗ್ನಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ನೇಹಿತ; ವಾಯು : ಕಲಿ ಮೂಕವರಾಹ ನಗ್ನಿಮಿತ್ರನ ಹರಿಣಂ ವಿನಾಯಕನ ಮೂಷಕ ಕಾಲನ ಕೋಣ ವಿಂಧ್ಯ ವಾಸಿನಿಯ ಮೃಗಾರಿ ನಾಯಿಗರಿದಲ್ಲಿವು ಸಾಹಸಮಲ್ಲದೇವನ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೩). [ಅಗ್ನಿ + ಮಿತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮುಖ]

ಅಗ್ನಿಮುಖಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಬಾಣ; ಅಗ್ನೀಯಾಸ್ತ್ರ. [ಅಗ್ನಿಮುಖ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಮುಖಿ (ಗು). ೧. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ (ನಾ). ೨. ಗೇರುಮರ. [ಸಂ. ಅಗ್ನಿಮುಖಿ (ಅಗ್ನಿ + ಮುಖ + -)]

ಅಗ್ನಿಮೂಲೆ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿಕೋಣ. [ಅಗ್ನಿ + ಮೂಲೆ]

ಅಗ್ನಿಯಂತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಗುಳುವ ಯಂತ್ರ.

[ಅಗ್ನಿ + ಯಂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿರಕ್ಷೆ (ನಾ). “ಬರೆ, ಚಿಟಿಕೆ” (ಅನಂ. ೧೪). ‘ಅಗ್ನಿವೈದ್ಯ’ ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಗ್ನಿರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ : ಅಯುರ್ವೇದದ ಅಗ್ನಿರಸ-ಅಗ್ನಿಕುಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಮುಕ್ಕಿದನು (ತುಂಬಕೂ. ೬೬). [ಅಗ್ನಿ + ರಸ]

ಅಗ್ನಿಲಿಪಿ (ನಾ). “ಬೆಂಕಿಯ ಶಾಖಕ್ಕೆ ಕಾಣುವ ಬರವಣಿಗೆ” (ಅನಂ. ೧೪). [ಅಗ್ನಿ + ಲಿಪಿ]

ಅಗ್ನಿವರ್ಧಕ (ಗು). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ.

[ಅಗ್ನಿ + ವರ್ಧಕ]

ಅಗ್ನಿವೀರ್ಯ (ನಾ). ಶಿವ; ಈಶ್ವರ : “ಅಗ್ನಿವೀರ್ಯಭವಂ . . . ಎನಲು ರುದ್ರಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೧). [ಅಗ್ನಿ + ವೀರ್ಯ]

ಅಗ್ನಿವೈದ್ಯ (ನಾ). (ಕೆಲವು ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ) ಬರಿಹಾಕುವುದು; ಚಿಟಿಕೆ ಹಾಕುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ವೈದ್ಯ]

ಅಗ್ನಿಶಾಸ್ತ್ರ (ಗು). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಅರಿಸುವ : ‘ಅಗ್ನಿಶಾಸ್ತ್ರದಳ’, ‘ಅಗ್ನಿಶಾಸ್ತ್ರ ಯಂತ್ರ’ ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಗ್ನಿಶಾಸ್ತ್ರದಳ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಅರಿಸುವ ಸಿಬ್ಬಂದಿ.

[ಅಗ್ನಿಶಾಸ್ತ್ರ + ದಳ]

ಅಗ್ನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕಯಂತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವ ಯಂತ್ರ.

[ಅಗ್ನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ + ಯಂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿ ಶಾಲೆ (ನಾ). ಪವಿತ್ರವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಡುವ ಸ್ಥಳ; ಯಜ್ಞ ಶಾಲೆ. [ಅಗ್ನಿ + ಶಾಲೆ]

ಅಗ್ನಿ ಶಿಖ (ಗು). ೧. ಉರಿಯ ಶಿಖರವುಳ್ಳ; ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ತುದಿ ಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ. ೩. ಕುಸುಬೆ ಗಿಡ. ೪. ದೀಪ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಕಾಶಬಾಣ. ೬. ಬಾಣ. ೭. ಚಿನ್ನ.

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿ ಶಿಖ (ಅಗ್ನಿ + ಶಿಖಾ + -)]

ಅಗ್ನಿ ಶಿಖೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿ, —ಜ್ವಾಲೆ. ೨. ಕೋಲುಕುಟು ಕನ ಗಿಡ; “ವತ್ಸನಾಭಿ” (ನಾನಾಶ). ೩. “ಬೆಣ್ಣೆ ಬಿದಿರು ಸೊಪ್ಪು” (ಪಂಡಿತ. ೧೫೩). [ಅಗ್ನಿ + ಶಿಖೆ]

ಅಗ್ನಿ ಶಿಲೆ (ನಾ). ೧. “ಅಗ್ನಿಯ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಿಲೆಗಳು ಅಗ್ನಿ ಶಿಲೆಗಳು. ಇವು ಮುದ್ದೆ ಗಲ್ಲುಗಳು ಪದರಗಳಿಲ್ಲ. . .” (ಕಭಾಗ. ೨ ಅಡಿಬಿ); ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಗದೊಳಗಿನ ಭೂಮಿಯ ರಚನೆಯು ಮುಖ್ಯ ವಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಶಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ ವಿಕ್ರತಶಿಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೨). ೨. ಚಕಮಕಿ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಗ್ನಿ + ಶಿಲೆ]

ಅಗ್ನಿ ಶಾಚ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಿ ಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಉಬ್ಬಿಗೆ ಹಾಕಿ ಶುಚಿ ಮಾಡುವುದು. “ಅಗ್ನಿ ಶಾಚವಸ್ತ್ರ” ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಶಾಚ]

ಅಗ್ನಿ ಶಾಚವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿಗೆ ಹಾಕಿ ಶುಚಿಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ : ಅಳುರುತ್ತ ಮಿರ್ಪ ಮದನಾಸಳನಿಂದಂತೆಂತ್ತು ಬೇವುದನಿತಂತತಿನಿರ್ಮಳ ಮಪ್ಪುದು ಲಾಪಣ್ಯಂ ಸಳಿನಾನನೇಗ್ನಿ ಶಾಚವಸ್ತ್ರದ ತೆಲದಿಂ (ಕಾದಂ. ೨೨೭). [ಅಗ್ನಿ ಶಾಚ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅಗ್ನಿ ಪ್ಲಗೇ ‘ಅಗ್ನಿ ಪ್ಲಗೇ’ ನೋ.

ಅಗ್ನಿ ಪ್ಲೋಮ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿ ಸ್ತುತಿ. ೨. ಒಂದು ಯಾಗ. ೩. ಅಗ್ನಿ ಪ್ಲೋಮ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಂತ್ರ ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಲ್ಪ. [ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಪ್ಲೋಮ)]

ಅಗ್ನಿ ಪ್ಲಗೇ ‘ಅಗ್ನಿ ಪ್ಲಗೇ’ ನೋ.

ಅಗ್ನಿ ಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗುವಂತೆ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ — ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು; ಶವದಹನ ಮಾಡುವುದು). [ಅಗ್ನಿ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅಗ್ನಿ ಸಖ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿ ಮಿತ್ರ. [ಅಗ್ನಿ + ಸಖ]

ಅಗ್ನಿ ಸರ್ಪ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಉಷ್ಣ ವ್ಯಾಧಿ (= erysipelas. ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦೧). [ಅಗ್ನಿ + ಸರ್ಪ]

ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಕುಮಾರನಂ ಮುನ್ನಂ ಹುತಾಗ್ನಿಯಾಗಿದರ್ ಪುರೋಹಿತನಾದಿಗೊಂಡಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಜ್ಯೋತಿಃಪ್ರಭೆಯಂ ಯಥೋಕ್ತವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಕುಡುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೨ ವ). “ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಕ” ಪರಾ. [ಅಗ್ನಿ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಕ (ಗು). (ಮದು ವೆ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ; ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ.

ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ = ಅಗ್ನಿಯ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ : ಕೃಷ್ಣೆಯು ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಧರ್ಮ ಪತ್ನಿಯಾಗಿರಲಿ (ವಚನ. ೫). [ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಸಾಕ್ಷಿನ್ + -)]

ಅಗ್ನಿ ಸೂತ್ರ (ನಾ). ಉಪನಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಟುವಿನ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ ನೊಡೆಹುಲ್ಲಿನ ಹುರಿ; ಮೌಂಜಿ. [ಅಗ್ನಿ + ಸೂತ್ರ]

ಅಗ್ನಿ ಸ್ತಂಭ (ನಾ). (ಮಂತ್ರವಿಧ್ಯಾಬಲದಿಂದ) ಬೆಂಕಿಯಕಾವು ತಟ್ಟಿದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು, — ಉರಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು : ಅದಂತು ಹರಿದರ್ಶನದ ಹೃದಯಾಗ್ನಿಯೊಳಗ್ನಿ ಸ್ತಂಭದ ವಿದ್ಯೆಯನೀಗಲಂತು ಕಲ್ಪನೋ ಸಖಿಯೇ (ಜಗವ. ೧೧-೪೮). [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಅಗ್ನಿ ಸ್ತಂಭನ (ನಾ). = ಅಗ್ನಿ ಸ್ತಂಭ. [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭನ]

ಅಗ್ನಿ ಸ್ತಂಭಿನಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಸುಡದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ಯೆ : ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಅಗ್ನಿ ಸ್ತಂಭಿನಿ ಉದಕ ಸ್ತಂಭಿನಿ ವಿಶ್ವಪ್ರವೇಶಿನಿ . . . ಯಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿತವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂ. ೨೧೦).

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿ ಸ್ತಂಭಿನೀ (ಅಗ್ನಿ + ಸ್ತಂಭಿನೀ)]

ಅಗ್ನಿ ಸ್ಫೋಟಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸುಡುವ ಒಂದು ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಿಡಿಮದ್ದು : ಅಗ್ನಿ ಸ್ಫೋಟಿ ಮಹೋಲ್ಕ ಅಂಗಾರ ಸ್ಫೋಟಿ . . . ಪೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮಕ ಕ್ಷಾಧಿಸಾಧನವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೭೩). [ಅಗ್ನಿ + ಸ್ಫೋಟಿ]

ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ. ೨. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅನುದಿನವೂ ಕಾವಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕರ್ಮ. ೩. ಹೋಮಾಗ್ನಿ.

[ಸಂ. (ಅಗ್ನಿ + ಹೋತ್ರ)]

ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರೀ (ನಾ). ೧. ಅನುದಿನವೂ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವವನು. ೨. ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಗೃಹವನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿರುವವನು; ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವವನು.

[ಸಂ. ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರೀನ್ (ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರ + -)]

ಅಗ್ನಿ ಧ್ವ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಟುಮಾಡುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಋತ್ವಿಕ್ಕು. ೨. ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನಿ ಧಾನ್ (ನಾ). ಹೋಮಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. [ಅಗ್ನಿ + ಧಾನ್]

ಅಗ್ನಿ (ಗು). ೧. ಪ್ರಧಾನವಾದ; ಮುಖ್ಯವಾದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ. ೨. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ; ಪ್ರಥಮ. ೩. ಅತಿಶಯವಾದ; ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೪. ತುದಿ; ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಶಿಖರ. ೫. ಮುಂದುಗಡೆ; ಮುಂಭಾಗ. ೬. ಮೊದಲು; ಆದಿ; ಆರಂಭ. ೭. ನಗರದ ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ. ೮. ಸ್ತುತಿ; ಸ್ತೋತ್ರ. ೯. ದಾನ ಕೊಡುವ ಆಹಾರದ ಒಂದು ಅಳತೆ. ೧೦. ಸಮೂಹ. ೧೧. ಒಂದು ಪಲದ ತೂಕ. ೧೨. ಗುರಿ; ಕೊನೆ. ೧೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಅಗ್ರಪೇಟ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ‘ಅಗ್ರ’ಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ (= ಬ್ರಾಹ್ಮಣ) ಎಂಬರ್ಥವೆಂದು ಅವರು ಊಹಿಸಿರುವುದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ (ಶಬ್ದ. ೬೧). ‘ಅಗ್ರಹಾರ’, ‘ಅಗ್ರೇಶ್ವರ’ ಪರಾ. ೧೪. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆಯಾಗುವ ಪ್ರಥಮ ನೈವೇದ್ಯ : ಸಿಂಗಬೋಯಂ ಮಾಡಿದ ಅಗ್ರಂ ಒನ್ನು ಈ ಅಗ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾನಂ ಇರ್ಪ್ಪತ್ತು (ಕಾ. III-i, ೧-೭ ; 1200). ೧೫. ತುದಿಯ ಭಾಗವನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಳೆಯೆಲೆ : ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಅಗ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). “ಇದಿರೋತಿ ಮುಖ್ಯದೊಳು ತುದಿ ಮೊದಲೊಳ ಗ್ರಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೨); “ಇದಿರೋಳ್ ಪ್ರಧಾನದೊಳ್ ಸ್ತುತಿ ನಗರೋಪಭೇದ ಮೊದಲಗ್ರವಿಧಾನದೊಳಗ್ರವಾಚಕಂ” (ನಾನಾರ. ೮೩). ಅಗ್ರದೇಲಿ (= ಅಗ್ರದ ಎಲೆ) = ಅಗ್ರ ೧೫. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರ (ನಾ). ನಾಲಗೆ, ತುಟಿ, ಗಂಟಲು ಇವುಗಳ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು.

[ಸಂ. ಅಗ್ರ ? / ತಮಿ. ಅಕ್ಕರಮ್ = ಬಾಯಿರೋಗ; ಮಲ. ಅಕ್ಕಾರಮ್ = ರೋಗ; ತುಳು. ಅಗ್ರ = ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು]

ಅಗ್ರಕ (ನಾ). (ಸೈನ್ಯದ) ಮುಂಚೂಣಿ: ಎಳೆದು ಶುಂಡಿಲದಿಂದ ಹಯ 5 ಗಳ ಶುಳವ ಆನೆಗಳಗ್ರಕವು (ಪಶುಭಾ. ೨೨-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಕಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ; ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯ. ೨. ಮುಂದೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ : ೧, ೨. ಕೇಳದತಿ ಹಿತರ ವಚನಮನಾಳೋಚಿಸದಗ್ರಕಾರ್ಯಮಂ ವ್ಯಗ್ರತೆಯಂ ತಾಳಿ ಕಡು 10 ಗಜ್ಜಮೆಸಪುದನೇಳಿಪುದುರ್ವಿಜನಂ ಜಗನ್ನುತಚರಿತ (ರಾಜತೀ. ೧೩-೯).

[ಅಗ್ರ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಗ್ರಗ (ನಾ). ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಗಣ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಮುಖ; ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ. [ಅಗ್ರ + ಗಣ್ಯ]

ಅಗ್ರಗಮನ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಹೋಗುವುದು; ಮುಂಚುವುದು.

[ಅಗ್ರ + ಗಮನ]

ಅಗ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆ ಹೋಗುವವನು; ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ. [ಸಂ. ಅಗ್ರಗಾಮಿನ್]

ಅಗ್ರಗೃಹ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮನೆತನ: ಕರಿಯ ಕುಲ ಅಗ್ರಗೃಹವೆಂದೆನಿಸ ಹರಭಕ್ತ ಶಂಕರನ ಸದ್ವರಪುತ್ರಂ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧-೨೫). [ಅಗ್ರ + ಗೃಹ]

ಅಗ್ರಘರಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಹೋಳು. 20 ೨. (ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು) ಅರೆದು ಹುಡುಮಾಡುವವನು: ಕಲ್ಲಿನಾಥನ ಭೃತ್ಯ ರಿಪುಕವಿಲ್ಲಣಾಗ್ರಘರಟ್ಟಿ ಪಂಡಿತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವಿಕಮಲ ರವಿ ಪೇಳ್ವಂ (ಶಂಕರಾ. ೧-೧೪). [ಅಗ್ರ + ಘರಟ್ಟಿ]

ಅಗ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಹಿರಿಯ ಸೋದರ; ಅಣ್ಣ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅಗ್ರಜ. [ಅಗ್ರ + ಜನ್ಮ]

ಅಗ್ರಜಾತೆ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಹಿರಿಯ ಸೋದರಿ; ಅಕ್ಕ. [ಅಗ್ರ + ಜಾತೆ]

ಅಗ್ರಜೆ (ನಾ). = ಅಗ್ರಜಾತೆ. [ಸಂ. ಅಗ್ರಜಾ]

ಅಗ್ರಜೇಶ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು: ಧರಿಸಿದನು ಖಟ್ಟಾಂಗಮನಲೀಶ್ವರನ ಹೆಗಲಲಿ 30 ಅಗ್ರಜೇಶನ ಹರಿಯನಿಸಿದನ ಘನಕಳೇವಳವೊಪ್ಪುತಿರ್ಮದಲ (ಬಸಪು. ೫೪-೪೩). [ಅಗ್ರಜ + ಈಶ]

ಅಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಮುಂದಾಳು; ಪ್ರಮುಖ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಅಧಿಕ ಸತ್ಯಗುಣೈ ಕಾಗ್ರಣಿಗಾ ಸೃಪಂಗೆ (ಕಾದಂಪು. ೧೯). [ಸಂ. ಅಗ್ರಣೀ]

ಅಗ್ರತನೂಜ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ; ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರ.

[ಅಗ್ರ + ತನೂಜ]

ಅಗ್ರತಾಂಬೂಲ (ನಾ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ (ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕೊಡುವ ಮೊದಲ ವೀಳೆಯ; ಪ್ರಥಮ ತಾಂಬೂಲ: ಮದುವೆ ಮುಂಜಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರತಾಂಬೂಲ ಯಾರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸರಿ 40 ಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಗ್ರ + ತಾಂಬೂಲ]

ಅಗ್ರದೆಲೆ 'ಅಗ್ರ' ನೋ.

ಅಗ್ರದೇಶ (ನಾ). ದಡ; ಅಂಚು; ತುದಿ: ಕೋಪಮನಾಳುಪ್ಪುದೆ ಪಂಥಮೆಂದು ಬಂದಂ ತದಗ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ ವಿಗತಕ್ಕೆಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೨). [ಅಗ್ರ + ದೇಶ]

ಅಗ್ರಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಪಂಕ್ತಿ; ಉಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು 45 ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವ ಅಮಂತ್ರಿತರ ಪಂಕ್ತಿ. ೨. ನಿಮಂತ್ರಣ;

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾರ್ಥ: ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಶ್ರಾದ್ಧ; ತಾವು ಅಗ್ರ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಬರಲು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿ ಕೋರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಗ್ರ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಗ್ರಪಟಲ (ನಾ). ತುದಿಯ ಪದರ: ಸೂರ್ಯಕೋಟಿ ಪ್ರಭೆಯ ಬೆಳಗಿನ ಸಹಸ್ರಕಿರಣದ ಅಗ್ರಪಟಲದ ಬೆಳಗು ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಅಗ್ರ + ಪಟಲ]

ಅಗ್ರಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಿಗೆ ಸಮಾಜದ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪಟ್ಟಿ ಸಿಗುವವರೆಗೆ ಯಾವ 10 ನಾಡಿಗೂ ಉದ್ಧಾರವಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೮೨). [ಅಗ್ರ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಗ್ರಪದವಿ (ನಾ). = ಅಗ್ರಪಟ್ಟಿ: ರಾಜನ ಸಭಾಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು (ಮಣಿಸ. ೪೯). [ಅಗ್ರ + ಪದವಿ]

ಅಗ್ರಪದಾತಿ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆಯ ಕಾಲಾಳು ಪಡೆ: ಈತನ ಯಾನ ದೊಳಗ್ರಪದಾತಿಪದೋದ್ಧೂತಧೂಳಿ ಸಾಮಂತಶಿಖಾನೂತಮಣಿ ತರಣಿ 15 ಕಿರಣವ್ರಾತಕ್ಕಸ್ತಮಯಸಮಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೧೮).

[ಅಗ್ರ + ಪದಾತಿ]

ಅಗ್ರಪುತ್ರ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ: ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಷ ಪದದೊಳ್ ತನ್ನಗ್ರ ಪುತ್ರಂ ಕ್ರಮಂಬಿಡಿದಿದಂ (ಅದಿಪು. ೨-೩೭ ಪ). [ಅಗ್ರ + ಪುತ್ರ]

ಅಗ್ರಪೂಜೆ (ನಾ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನಿಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ; ಪ್ರಥಮ ಸನ್ಮಾನ: ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಪೇಷಮಿಾ ಸಭೆಯೊಳಗ್ರಪೂಜೆಗಾರ್ ತಕ್ಕರೆನೆ ಗಾಂಗೇಯನಿಂತೆಂದಂ 20 (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೦ ಪ). [ಅಗ್ರ + ಪೂಜೆ]

ಅಗ್ರಫಲ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಸಲ ಬಿಟ್ಟ ಫಲ; ಜೊಚ್ಚಲ ಫಲ. [ಅಗ್ರ + ಫಲ]

ಅಗ್ರಬಲ (ನಾ). ಸೇನೆಯ ಮುಂಭಾಗ; ಮುಂಚೂಣಿ: "ಮುಂಗುಡಿ 25 ಯೆನೆ ಮುಂದುಚೂಣಿಯೆನಲಗ್ರಬಲಂ" (ಭಾರಣ. ೪೭).

[ಅಗ್ರ + ಬಲ]

ಅಗ್ರಭವ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅಣ್ಣ: ಒಲ್ಲೀಪ್ಪಿಸಿದಂ ನಿಜಾಗ್ರಭವನಂ ದೈತ್ಯಾರಿ (ಜಗವಿ. ೪-೫೪). [ಅಗ್ರ + ಭವ]

ಅಗ್ರಮಹಿಷಿ (ನಾ). ಫಟ್ಟಿದ-ರಾಣಿ; ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ: ತನ್ನಗ್ರಮಹಿ 30 ಷಿಯ ಮನಮನಾಜಿ ನುಡಿದು ಪಂಡಿತೆಯಂ ನೀನೀಕೆಯುಮಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲ ಮಾಚ್ಚಿಯೊಳ್ಳಿಲ್ಲನೆಲ್ಲಂದದೊಳಮೊದಂಬಿಡಿಸಿ ಮನಂಗೆಲ್ಲು ಬೆಂದು ನಿಯೋಜಿಸಿ ಪೋದಂ (ಅದಿಪು. ೩-೨೩ ಪ). [ಅಗ್ರ + ಮಹಿಷಿ]

ಅಗ್ರಮಾಂಸ (ನಾ). ೧. ಹೃದಯದ ಮಾಂಸ; ಹೃದಯ: "ಅಗ್ರಮಾಂಸಮಂದೆನಲು ಬಡಪ್ರಾಣಂ ಬಡುಬಿಕ್ಕಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೭). ೨. ಯಕ್ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದ ದುರ್ಮಾಂಸ.

[ಅಗ್ರ + ಮಾಂಸ]

ಅಗ್ರರ 'ಅಗ್ರಾರ' ನೋ.

ಅಗ್ರವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಮುಂದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಮುಂದಾಳು. [ಸಂ. ಅಗ್ರವರ್ತಿನ್]

ಅಗ್ರಶಾಖೆ (ನಾ). ತುದಿಗೊಂಬೆ: ಭೂರುಹದಗ್ರಶಾಖೆಯೊಳು ಸೇರಿದ ಬಿಳುವಕ್ಕೆ ಚೀರುವ ದನಿ (ಹದಿಬ. ೨-೩೩). [ಅಗ್ರ + ಶಾಖೆ]

ಅಗ್ರಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವನು: ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಮುಖೋದ್ಗತಾರ್ಥಮುಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪದಗ್ರಶಿಷ್ಯ ಚತುರ್ಜ್ಞಾನ 40 ಸಪ್ತರ್ಥಸಂಪನ್ನ ಗೌತಮಗಣಧರದೇವ ರಚಿತಾಂಗಾಂಗ ಬಾಹ್ಯಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಮುಂ ಅಪ್ಪುದಣಿಂ ಪ್ರಮಾಣಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೬).

[ಅಗ್ರ + ಶಿಷ್ಯ]

ಅಗ್ರಸಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಡಗಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಹಡಗಿಗೆ ಸಾಮಾನು ಸಾಗಿಸುವುದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೩). [?]

ಅಗ್ರಸರ (ನಾ). = ಅಗ್ರೇಸರ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಸಾಲೆ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಾಕಶಾಲೆ; ಭೋಜನ ಶಾಲೆ : ಅಗ್ರಸಾಲೆ ಊಟ, ಚಂದ್ರಸಾಲೆ ನಿವ್ವೆ (ಗಾದ. ೩).
[ಸಂ. ಅಗ್ರಶಾಲಾ. / ತುಳು. ಅಗ್ರಸಾಲೆ = ಊಟದ ಮನೆ, ದೇವಾಲಯದ ಪಾಕಶಾಲೆ]

ಅಗ್ರಸುತ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮಗ : ಅವರೊಳಗ್ರಸುತಂ ವಿ ದ್ಯಾ ನಿ ಧಿ ಮಲ್ಲಪಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೬). [ಅಗ್ರ₁ + ಸುತ]

ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಮೊದಲ ಸ್ಥಾನ; ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನ.
[ಅಗ್ರ₁ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಗ್ರಹಸ್ತ (ನಾ). ಕೈಯ ತುದಿ; ತುದಿಗೈ : ಘನಸಾರ ಸರಳಚಂದನ ವನಮೃದುಪಲ್ಲವಮನಗ್ರಹಸ್ತದೆ ಕೊಂಡು (ಅಜಿಪು. ೭-೬೧).
[ಅಗ್ರ₁ + ಹಸ್ತ]

ಅಗ್ರಹಾರ (ನಾ). ೧. (ರಾಜರೇ ಮೊದಲಾದವರು) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪೋಷಣೆಗಾಗಿ ದಾನಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, — ಗ್ರಾಮ: ಶ್ರೀ ಅನಾದಿತೋ × × × ಅಗ್ರಹಾರ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦-೧; 640); ಅಗ್ರಹಾರ ಮೆಳಮುಣಿಸೆ ನ್ರಹ್ಮಾದೇಯ ಮಾಸಾಮಿಗ ಪ್ರೀ(ಪ್ರಿ?)ತಿ ಅಜಿದುಕೊಳೆ ಕೊಡಲಾರದೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪, ೬-೧; 808); ಆದನೂರು ಅವರಿಗೆ ದತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ರಹಾರ (ಬೆಂದಯ. ೬೫); ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ದುರಾಗ್ರಹ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದ. ೨). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಾಸಮಾಡುವ ಕೇರಿ, — ಬೀದಿ. ೩. ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಹೆಸರು: 'ಅಗ್ರಹಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಹಾರಿಕ (ನಾ). ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಅಗ್ರಹಾರ ನಿವಾಸಿ. (ದಕ. ೩).
[ಸಂ. *ಅಗ್ರಹಾರಿಕ?]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯ (ಗು). ಗ್ರಾಮ್ಯವಲ್ಲದ; ಸುಸಂಸ್ಕೃತ; ಶಿಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯತೆ (ನಾ). ೧. ಅಸಭ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇದು ಸೌಂದರ್ಯಗುಣಪ್ರಕಾಶಮಿದು. ತಾನಗ್ರಾಮ್ಯ ತಾಧಾನಮಿಂತಿದು... ಸಯ್ಯಪ್ಪಿನಂ ತಿರ್ದಿ ಪೇಟ್ಟುದು ಪೂಮಾಲೆಯ ನಿಂಬಿನಿಂ ಸಮೆವಪೋಲ್ ಸತ್ಯಾವ್ಯಮಂ ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೯೮).
[ಸಂ. ಅಗ್ರಾಮ್ಯತಾ]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಅಗ್ರಾಮ್ಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಾಮ್ಯವಚನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಗ್ರಾಮ್ಯ ವಚನವೃತ್ತಿ ಸಮಗ್ರಸಾಪೂರ್ಣಮಪ್ಪುದದು ಮಧುರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೯). [ಅಗ್ರಾಮ್ಯ + ವಚನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಗ್ರಾರ, ಅಗರ, ಅಗ್ರರ, ಅಘ್ರಾರ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರ ೧: ಅಗ್ರಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮರು (ಸೌ ಇ ಇ. IX-ii, ೪೦೮-೧೯; 1364); ಆರಾಮ ವಗ್ರಾರ ಧರ್ಮತಟಾಕಗಳ ಚಾರುತರದ ದೇವಾಲಯ (ಕಂನವಿ. ೨೬-೩೭).
ಅಗರ: ೧. ಅಗರದ ಪಾರ್ವರೊಟ್ಟು ನಂತೆಯುಂ ಪರದರ ಪಾಳೆಯ ದಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೨೩-೧೦); ಚಿಗುರಿದೆ ದೇಗುಲಂಗಳಗರಂ ಪೊಗ ರೇಷಿ ಪೊಟಲ್ಲೇಟೆಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸೆ (ಚಿಕವಿ. ೨-೬೦). ೩. ಅಗರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಊರುಗಳು ಹಲವು ಇವೆ (ರೂಢಿ). ಅಗ್ರರ: ೧. ಅಗ್ರರ ಬಚಳಿ ವೀರಪನ ಮಗ ಹೊಂನಂಗಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦. ೧೧-೧; 1700).

ಅಘ್ರಾರ: ೧. ಸಾತಳಿಗೆಯ ಸಾವಿರ ಐದು ಭೂಮಿ ಒಂಭತ್ತು ಅಘ್ರಾರ ದವರ ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೪೨-೨೬; 1418); ಈ ಗ್ರಾಮ

ಕೂದ್ರವಾಡವಾಗಿದ್ದು ದನೂ ಅಘ್ರಾರವ ಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩೫-೭; ಸು. 1500). [ಸಂ. ಅಗ್ರಹಾರ]

ಅಗ್ರಾರವಾಸಿ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರಿಕ: ಕುಂತಿಯ ಚರಣಸರಸಿಜಕಳಿಯ ನೇತ್ರಗಳೆರಗಿಸಿದರಾಗ್ರಾರವಾಸಿಗಳರಸ ಕೇಳಿಂದ (ಜಿನಭಾ. ೧೬-೨).
[ಅಗ್ರಾರ + ವಾಸಿ]

ಅಗ್ರಾಸನ್ಯ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜೀವನ ನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, — ಗ್ರಾಮ; ಅಗ್ರಹಾರ: ನಿಮಗೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮೋಕ್ಷ ಮಕ್ಕುಂ ಪಕ್ಷಿಗ್ರಾಮಸಮಸ್ತತಮಪ್ಪ ಅಗ್ರಾಸನ [ಪಾ ಶಾಂ. ಗ್ರಾಮ] ಮನರಸನಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸುಖದಿಂ ಬಾಲ್ಯರನೆ... ಇಂತು ಅಗ್ರಾ ಸನಮನುಣುತ್ತ ಮಜುವತ್ತು ಬಾಡಮನಾಳುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೮೫-೭). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಭೋಜನ ಶಾಲೆ, — ಭೋಜನ: ಅಗ್ರಾಸನದೊಳುಣಲೆಂದು ಬಂದು ಮಣಿಯನೇಜುರೊನನಂತೆಂದಂ... ಎನ್ನ ಗ್ರಾಸನಮನುಣಲ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದೊಂದಾತನಟ್ಟ ಕಳೆಯಿಮೆಂ ದಟ್ಟದನೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ಪಡಿಯಜನಿಂದಮೆಚೆಯಿಸಿ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೮೫-೨೪); ತದನಂತರಂ ದೇವರಾಗ್ರಾಸನದಲು ಅಪೂರ್ವಿಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪನ್ನಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸತ್ತಂ ನಡೆವುದು (ಹೈಆಸೀ. ೫-೮-೪೨; 1088); ಶ್ರೀ ಮಹಾದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಗ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಾ (ಎಇ. XIII, ೭೦-೯೩; 1178); ತಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಟೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನದೇವರಂಗಭೋಗ ರಂಗ ಭೋಗಕ್ಕೆಂದಯ್ಯದಿಂಬರಿಗೆ... ಕಮ್ಮ ೬೦ ಮನಲ್ಲಿ ಯಗ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೭೧೨-೯; 1209). 'ಅಗ್ರಸಾಲೆ' ಪರಾ.
[< ಅಗ್ರ₁ + ಆಸನ]

ಅಗ್ರಾಸನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಪೀಠ; ಪ್ರಥಮ ಪೀಠ. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಪೀಠ : ಗಂಗಾಧರರಾಯನು ಅಗ್ರಾಸನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ ದ್ದನು (ಝರಾಣಿ. ೮). [ಅಗ್ರ₁ + ಆಸನ]

ಅಗ್ರಾಸೀನ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಕುಳಿತವನು. [ಅಗ್ರ₁ + ಆಸೀನ]

ಅಗ್ರಾಹವ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾಳಗ. [ಅಗ್ರ₁ + ಆಹವ]

ಅಗ್ರಾಹಾರ (ನಾ). = ಅಗ್ರಹಾರ ೧. ಅಗ್ರಾಹಾರಂ ಸೊಂಟಿಯ ಹೊನ್ನಯ ಮಗ ಬೀರಯ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೭-೪; 1133); ಅಗ್ರಾ ಹಾರದ ಮಹಾಜನಂಗಲೂ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಉತ್ತಿರಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೧೪-೧೭; 1521).
[ಅಗ್ರ₁ + ಆಹಾರ]

ಅಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಂಗೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ; ಒಪ್ಪಬಾರದ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಗ್ರಹಿಸಲಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ; ಪ್ರಥಮ. ೨. ಪ್ರಧಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉತ್ತಮ. ೩. ಹಿರಿಯ; ಜ್ಯೇಷ್ಠ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಥಮ; ಪ್ರಮುಖ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಸಂಗರದಗ್ರಿಯರು ಕೈವಿಸಿದರು ತೇರುಗಳ ತಿಂತಿಣಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪-೯೦). ೨. ಅಗ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತುದಿಯ. (ನಾ). ೩. ಅಣ್ಣ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಾರಿ ಯಾರಿಗೋ ಮದುವೆಯಾಗಿ ದ್ದವಳನ್ನು ಪುನಃ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. ೨. ಅಕ್ಕನು ಅವಿವಾಹಿತಳಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ತಂಗಿ. ೩. ತಂಗಿಯ ಮದುವೆಯಾದಾಗ ಇನ್ನೂ ಅವಿವಾಹಿತಳಾಗಿದ್ದ ಅಕ್ಕನನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನು : ಕಿರಿಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಮೇ ಮದುವೆಯಾದ ಬಳಿಕಂ ಪಿರಿಯಳಂ ಮದುವೆಯಾದ ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷುಗಳುಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೩೪-೨೪೫). [ಸಂ. ಅಗ್ರೇದಿಧಿಷೂ (ಅಗ್ರೇ + ದಿಧಿಷೂ)]

ಅಗ್ರೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾದವನು : ನಂದಿನಾಥಾ
ಗ್ರೇಶ್ವರಂಗಮಗೊಂದಿನಿತು ಸಂದಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧-೬೧). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಅಗ್ರೇಶ್ವರಂ ಕಮ್ಮಕುಲದಿಂದ ಮೆಲೆದಿರ್ಪ ವಿಪ್ರನಿರ್ಪಂ
ಮಾದಿರಾಜಂ (ಬಸವ. ೧-೯೮). [ಅಗ್ರ + ಈಶ್ವರ]

ಅಗ್ರೇಸರ (ಗು). ೧. ಮುಂದೆ ಹೋಗುವ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಅತ್ಯುತ್ತಮ.
(ನಾ). ೩. ಮುಂದಾಳು ; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ರೋದಕ (ನಾ). ದೇವರ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಮಾಸಲು ನೀರು : ನೈಜದಿಂದಜನ ಕರಪಾತ್ರದಗ್ರೋದಕಂ ವೈಜಯಂತೀ
ಧರನ ಪಾದಾಂಬು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೨೭). [ಅಗ್ರ + ಉದಕ]

ಅಗ್ರ್ಯ (ನಾ). = ಅಗ್ರಿಯ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ಲಪಿತ (ಗು). ಕುಂದಿಹೋಗದ. [ಸಂ.]

ಅಘ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ. ೨. ದುಃಖ ; ನೋವು ; ಸಂಕಟ ; ವ್ಯಸನ.
೩. ಕಷ್ಟ ; ತೊಂದರೆ ; ಅಪಾಯ. ೪. ಆಶಾಚ ; ಸೂತಕ ; ಮುಟ್ಟು.
೫. ಜನ್ಮಾವಳಿ ; ಭವಾವಳಿ. ೬. ಅಘಾಸುರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ : “ಅಘ
ಮನಲ್ . . . ಪಾಪಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೨) ; “ವ್ಯಸನಕಾರ್ಯ
ದೊಳು ದುರಿತದೊಳು ದುಃಖದೊಳು ಮತ್ತೆ ಭವಮಾಲೆಯೊಳಘಾಖ್ಯ
ಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೧). [ಸಂ.]

ಅಘಚ್ಛಿದ (ಗು). ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ : ತ್ರಿಜಗದಘಚ್ಛಿದಂ
ತ್ರಿಜಗದೀಶನುತಂ ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಅಘಟಿನ (ನಾ). ೧. ಘಟಿಸದಿರುವುದು ; ನಡೆಯದಿರುವುದು ;
ಅಸಂಭವತೆ. ೨. ಮಾಡಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು, —ಅಸಾಧ್ಯ
ವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಘಟಿನಾನ (ಗು). ನಡೆಯದೆ ; ಸಂಭವಿಸದೆ : ನಿನ್ನಿಂದಂತುಟಿ
ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆನ್ನಿರ್ವಿರವಘಟಿನಾನವೈಕಿಕದ ತೊಡಪೆಗನ್ನಿರವಿನೊಳುಂಟಿಣಿ
ಪದೆ ನಿನ್ನಂ ಪುಸಿಯಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪). [ಸಂ.]

ಅಘಟಿನಾಪಾರ (ನಾ). ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸದ ಸಂಗತಿ.
[ಅಘಟಿ (< ಸಂ. ಅಘಟಿನ) + ಪಾರ]

ಅಘಟಿತ (ಗು). ೧. ಘಟಿಸದ ; ನಡೆಯದ. ೨. ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ;
ಅಸಾಧ್ಯ. ೩. ಸಂಭವಿಸಲಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಘಟಿತಘಟಿನೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಲಾರದ
ಕಾರ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ೨. ಅಸಾಧಾರಣ ಸಂಗತಿ ;
ಅದ್ಭುತ. [ಅಘಟಿತ + ಘಟಿನೆ]

ಅಘಟಿತಘಟಿತ (ನಾ). ನಡೆಯಲಾಗದ್ದನ್ನು ನಡೆಸುವವನು : ಅಘ
ಟಿತಘಟಿತರು ವಿಪರೀತಚರಿತರು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ನಡೆದ ದಾರಿ
ಭಯ ಕಾಣರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೧೪೭). [ಅಘಟಿತ + ಘಟಿತ]

ಅಘಣಿ ‘ಅರ್ಘವಾಣಿ’ ನೋ.

ಅಘನ (ಗು). ೧. ಭಾರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಘನರೂಪವಲ್ಲದ ; ದ್ರವ ಅಥವಾ
ಅನಿಲ ರೂಪದ. ೩. ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಘಪಡು, ಅಘನಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಗಪಡು ೨ : ರಟ್ಟಿನೈಪದಿತಿಜಕುಲ
ಸಂಘಟ್ಟಿದಿನಘಪಟ್ಟಿ ಚಳ್ಳಿಕುಲಕಘ್ಘುಧಯಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಎಚ್. V, ೧೬-೮ ;
1142). ಅಘನಡು ೧. = ಅಗಪಡು ೧ : ಮುನಿ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯಲೋಭ
ದಿಂದಮಂದಘವಟ್ಟಂ (ಪಂ. ರಾಮಾ. ೪-೮೫). ೨. = ಅಗಪಡು ೨ :
ಅನರಘವಟ್ಟರವಂ ತಿಳಿದು ವಿಭೀಷಣನೊಪಿ ರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಗೇ
(ಪಂ. ರಾಮಾ. ೧೩-೧೪೮). IP ‘ಅಘಪಡು’, ‘ಅಘನಡು’ ಎಂಬವು
‘ಅಗಪಡು’, ‘ಅಗನಡು’ ಎಂಬವುಗಳ ಈಚಿನ ರೂಪಾಂತರ
ಗಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. [ಅಘ (< ಅಗ-೧ ?) + ಪಡು]

ಅಘಮರುಷಣ (ನಾ). = ಅಘಮರ್ಷಣ. ‘ಅಘಮರುಷಣಂ
ಗೆಯ್’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಘಮರ್ಷಣ]

ಅಘಮರುಷಣಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಪಾಪನಿವಾರಕವಾದ ಮಂತ್ರೋ
ಚ್ಚಾರಣೆಯೊಡನೆ ಸ್ನಾನಮಾಡು : ಸರಸಿಗಳ ಪುಣ್ಯೋದಕದಲಘ
ಮರುಷಣಂಗಿಯು (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೫). [ಅಘಮರುಷಣ + ಗೆಯ್]

ಅಘಮರ್ಷ (ನಾ). ಜಪ : “ಜಪಮಘಮರ್ಷಂ” (ವಸ್ತುಕೋ.
೫೭-೨೫). [ಸಂ.]

ಅಘಮರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಪಾಪವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು ; ಪಾಪ
ನಿವಾರಣೆ. ೨. ಅಘಮರ್ಷಣ ಮಂತ್ರ. ೩. ಅಮಂತ್ರದ ದ್ರಷ್ಟಾರ
ನಾದ ಯಜಿ. [ಸಂ. (ಅಘ + ಮರ್ಷಣ)]

ಅಘರಿಪು (ನಾ). ೧. ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶತ್ರು. ೨. ಅಘಾಸುರನ ಶತ್ರು ;
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. [ಅಘ + ರಿಪು]

ಅಘವಡು ‘ಅಘಪಡು’ ನೋ.

ಅಘವಿಘಟಿನ (ನಾ). ಪಾಪವು ನಾಶವಾಗುವುದು ; ಪಾಪಕ್ಷಯ :
ಅಮರಪಟಹಧ್ವನಿಗಳ್ ಮೊಲಗಿದಮಾಚಾರಿಕತನು ನೆಲಲಂತಿರೆ ನೆಲಕೆ
ವಂದುದಘವಿಘಟಿನದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೩). [ಅಘ + ವಿಘಟಿನ]

ಅಘಹರ (ಗು). ೧. ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಪಾಪವು
ನಾಶವಾಗುವುದು : ಬಿಡೆ ಕೇಳ್ವಡಘಹರಂ ನೆನೆಯೆ ಪುಣ್ಯಾಘ ಸುಡಿದಡೆ
ಸರ್ವಸಿದ್ಧಿ (ಪಚಕಾ. ೧೦-೩೦). [ಅಘ + ಹರ]

ಅಘಹಾರಿ (ನಾ). = ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು : ಭಾಗವತ
ಜನಲೋಲುಪನು ಬಂದ ಭಾವಿಸುವಡಘಹಾರಿ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾ. ಉ.
೮-೫೨). [ಸಂ. ಅಘಹಾರಿನ್]

ಅಘಾಟಿ (ನಾ). ಅದ್ಭುತ ; ಅತಿಶಯ ; ಲೋಕೋತ್ತರತೆ : ಉಳಿದ
ರಿಬ್ಬರು ನಿಲುವರೇ ಕುರುಪತಿಯಘಾಟಿದ ಗದೆಯ ಗಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ಗ.
೫-೫೦) ; ಅತಿಬಲರನನುಪಮ ರಣದಘಾಟಿಕಿರೀಟವರ್ಧನರ (ತೊರರಾ.
೬-೨೦-೩). [← ? ಮರಾ. ಅಘಾಡ್]

ಅಘಾತಿ (ಗು). ೧. ಕೊಲ್ಲದ ; ತೊಂದರೆ ಮಾಡದ ; ಅಪಾಯಕರ
ವಲ್ಲದ. ೨. [ಜೈನ] ಜೀವದ ಅನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು
ನಾಶಮಾಡದ (ಕರ್ಮಗಳು) : ‘ಅಘಾತಿ ಕರ್ಮ’ ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಘಾತಿನ್]

ಅಘಾತಿಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] “ಅಘಾತಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವೇದನೀಯ,
ಆಯು, ನಾಮಗೋತ್ರ-ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿವೆ” (ಜೈನಸ. ೩೬೬).
‘ಅಘಾತಿ’ ಪರಾ. [ಅಘಾತಿ + ಕರ್ಮ]

ಅಘಾರಿ (ನಾ). ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶತ್ರು : ಅಮಿತಕೀರ್ತಿ ಕೇವಲಿಯಂ ಬಂಧಿಸಿ
ಮದ್ಯವಪದ್ಧತಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳಿ ಬೆಸಸಿದನಘಾರಿ ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಯಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೫). [ಅಘ + ಅರಿ]

ಅಘೋರ (ಗು). ೧. ಘೋರವಲ್ಲದ ; ಭಯಂಕರವಲ್ಲದ. ೨. ಅತಿ
ಭಯಂಕರ ; ಘೋರ : ಮಹಿಯದಘೋರ ದುಶ್ಚರ ತಪಶ್ಚರಿತಂ ಮಳ
ಧಾರದೇವರ (ಎಚ್. II, ೧೧೬-೯೨ ; 1123). ‘ಅಘೋರತಪ’ ಪರಾ.

೩. ತತ್ಪುರುಷ, ಅಘೋರ, ವಾಮದೇವ, ಸದ್ಯೋಜಾತ, ಈಶಾನ
ಎಂಬ ಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅಘೋರತಪ (ನಾ). ಘೋರವಾದ ತಪಸ್ಸು : ಹುತ್ತವ ಬಡಿದೊಡೆ
ಹಾವು ಸಾಯಬಲ್ಲದೆ ಆಯ್ಯಾ ? ಅಘೋರತಪವ ಮಾಡಿದೊಡೆನು ?
ಅಂತರಂಗ-ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವರನೆಂತು ನಂಬುವನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೧೭).
[ಸಂ. ಅಘೋರತಪಸ್ (ಅಘೋರ + ತಪಸ್)]

ಅಘೋರನರಕ (ನಾ). ಅಘೋರನೆಂಬ ನರಕ : ಭೋಗಾದಿ ಭೋಗವ

ಸಮವಾಗಿ ಭೋಗಿಸಲು ಅಫೋರನರಕದಲ್ಲಿ ಕ್ಷುಣ್ಣ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೭೮೨). [ಅಫೋರ + ನರಕ]

ಅಫೋರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಶಿವಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಅಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿವಾಸ್ತ್ರ ಕುರಿಕಾಸ್ತ್ರ ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರ ಪೂಮಾಸ್ತ್ರ ಅಫೋರಾಸ್ತ್ರ ಮೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). [ಅಫೋರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಫೋಷ (ಗು). ೧. ಧ್ವನಿಯಿಲ್ಲದ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಫೋಷ ತಂತುಗಳ ಸ್ಪಂದನವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸುವ (ವರ್ಣ). ಉದಾ—ವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗದ ಪ್ರಥಮ ದ್ವಿತೀಯ ವರ್ಣಗಳು, ಅವರ್ಗೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್, ಷ್, ಸ್ ಎಂಬವು. [ಸಂ.]

ಅಫ್ಫಾರ 'ಅಫ್ಫಾರ' ನೋ.

ಅಚಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಟಿಗ. ೬೮-೧೩೮೭). [?]

ಅಚಂಡ (ಗು). ಚಂಡವಲ್ಲದ; ಬಿರುಸಲ್ಲದ; ಕೋಪವಿಲ್ಲದ; ಸಾಧುವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಂಡಿ (ನಾ). ಸಾಧುವಾದ ಹಸು. [ಸಂ. ಅಚಂಡಿ]

ಅಚಕ್ಷು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋದ ಕಣ್ಣು; ಅಳಿಗಣ್ಣು: "ಅಚಕ್ಷುವೆಂಬುದು ಅಜ್ಞಿಗಣ್ಣು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮೭); "ಅಚಕ್ಷುವೆನಲಿಗಣ್ಣಿನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಳಾ. ೧೩೫-೩೭).

[ಸಂ. ಅಚಕ್ಷುಸ್]

ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಒದಗುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ... ಭೇದದಿಂದ ನವವಿಧ ಭೇದಮಪ್ಪ ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ); ಚಕ್ಷುಃ-ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯದ ಕಾಣ್ಕೆ ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಂ ಅದಂ ಮಜ್ಜೆಯಿಸುವುದು ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ, ಅಚಕ್ಷುಃ- ಉಳಿದಿಂದ್ರಿಯಗಳ ಮನದ ಕಾಣ್ಕೆ ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಂ ಅದಂ ಮಜ್ಜೆಯಿಸುವುದು ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೨). [ಸಂ. (ಅಚಕ್ಷುಸ್ + ದರ್ಶನ)]

ಅಚತುರ (ಗು). ಚತುರನಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚತುರೆ (ನಾ). ಚತುರೆಯಿಲ್ಲದವಳು. [ಸಂ. ಅಚತುರಾ]

ಅಚಪಲ (ಗು). ೧. ಚಪಲವಿಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಬಾಬು, ಅಚ್ಚವಾವು (ನಾ). ಅವಶ್ಯವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿ, —ಉಪಕರಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಚ್ಚವಾವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಸಾಬಾಬ್]

ಅಚಮತ್ಕಾರ (ನಾ). ಚಮತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ವೈರಪದವಪಶಬ್ದವಚಮತ್ಕಾರವಧಮೋಪಮೆ... ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಟಿ ಕಳೆದು (ಬಸವ. ೧-೧೮). [ಸಂ.]

ಅಚರ (ಗು). ೧. ಚಲನವಿಲ್ಲದ; ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ಥಾವರ; ಜಡ: ಚರಮಚರಮೆಂಬ ಜಗದಂತರದೊಳ್ ಮಳನೆಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕೊಡಂ... ಕೊಲ್ಲದಿರೆ (ಗದಾಯ. ೬-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಚರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಪ್ರದಾನ ಅಚರಸವೊಡೆಯರೂ ಬಾರಕೂರ ರಾಜದಾನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು (ಕಇ. I, ೫೮-೪; 1446).

[ಅಚ್ಚ (< ಅಚ < ಅಯ್ಯ) + ಅರಸ. P 'ಅಚಿಯನಾಯಕ' ಪರಾ.]

ಅಚಲ, ಅಚಳ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ಅಚ್ಚಾದದ; ಸ್ಥಿರ. ೨. ಶಾಶ್ವತ; ನಿತ್ಯ. (ನಾ). ೩. ಬೆಟ್ಟ. ೪. ಮೋಕ್ಷ. ೫. ಯೋಗಿ. ೬. ಕಿರಣ. ೭. ಪಾಮರ. ೮. ಅಗಣಿ. ೯. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: "ಅದ್ರಿ ಮರೀಚಿ ನಿತ್ಯ ಪಾಮರಮಪವರ್ಗಮುಂ ಪರಮ

ಯೋಗಿಗಳಂತಚಲಾಖ್ಯ ಸಂತತಂ" (ನಾನಾರ. ೪೨). ಅಚಳೆ: ೧೦. ಪರಮಾತ್ಮ: ೫, ೧೦. ಅಚಳನ ದೇಸೆಯಿಂದದಯಿಸುವ ಚರಾಚರಮ ಚರ್ಚೆಳ್ಳ ನಿಂದೆ ಪೊಜಗಣವಲ್ಲೆಂದಚಳಿತಚಿತ್ತದಿನಿರ್ವೃತ್ತ ಪ್ರಚಣ್ಣನದ್ವೈತಿ ನಿರುಪಮಂ ಗುಣಗಳ್ಳ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೯-೨೧; 1071). [ಸಂ.]

ಅಚಲಿತಾರಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಅಚಲ + ತಾರಿ]

ಅಚಲಪದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತ ಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ: ಹುಟ್ಟಿಸಾವ ಭವಾಟವಿಯ ಕೆಡುವಟ್ಟಿಯನು ಕಳಿದಚಲಪದದಲಿ ನೆಟ್ಟನಚಲಿತನಾಗಿ ನೆಟಿಸುಮಿಯಾಗು (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೩೮). [ಅಚಲ + ಪದ]

ಅಚಲರಿಪು (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅಚಲ + ರಿಪು]

ಅಚಲಸುತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತಪುತ್ರಿ; ಪಾರ್ವತಿ: ಮುಡಿಯೊಳಗನು ರಾಪಗೈಯ ತಳೆದು ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳಗಚಲಸುತೆಯನಾಂತು ಪೊಡೆಯೊಳಗಜಿಲ ಜಗಂಗಳ ನಿಲಿಸಿದ ಮೃಡ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧-೩). [ಅಚಲ + ಸುತೆ]

ಅಚಲಿತ, ಅಚಳಿತ (ಗು). ಅಲುಗಾಡದ; ಸ್ಥಿರ: ಘೋರತಪದಚಲಿತರ ನಿಕ್ಷಿಪಿದನವನೀಶನು (ಹಚಕಾ. ೬-೩೫). ಅಚಳಿತ: 'ಅಚಳಿತಚಿತ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಚಲೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಅಚಲೇಂದ್ರ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜ: 'ಅಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ' ಪರಾ.

[ಅಚಲ + ಇಂದ್ರ]

ಅಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಪುತ್ರಿ; ಪಾರ್ವತಿ: ಬೀಸದು ಬಿಜುಸುಗಾಳಿ... ತರುಗಳಲ್ಲಿ ಪಣ್ಣಕಾಯ್ಕಳಂ ಬೀಯಲೀಸದು ಸಮಸ್ತ ಮುತುಸಮಯಂಗಳಚಲೇಂದ್ರತನುಜೆ ತಪಮಿರೆ ಬನದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೭). [ಅಚಲೇಂದ್ರ + ತನುಜೆ]

ಅಚಳೆ 'ಅಚಲ' ನೋ.

ಅಚಳಿತ 'ಅಚಲಿತ' ನೋ.

ಅಚಳಿತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಅಚಳಿತಚಿತ್ತದಿನಿರ್ವೃತ್ತ ಪ್ರಚಣ್ಣನದ್ವೈತಿ ನಿರುಪಮಂ ಗುಣಗಳ್ಳ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೯-೨೧; 1071). [ಅಚಳಿತ + ಚಿತ್ತ]

ಅಚಳಿಯಂ (ಅ). (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮುಂತಾದ ನಿಷ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿ) ಅಚಲಿತವಾಗಿ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ: ಅಯ್ಯು ಗದ್ಯಾಣಂ ಅಚಳಿಯ ಮಿಪ್ಪವಗ್ಗಿ ಕೊಟ್ಟುದು (ಇಲ. VIII, ೨೮೭-೨; 900).

[ಪ್ರಾ. ಅಚಲಿತಂ (< ಸಂ. ಅಚಲಿತಂ)]

ಅಚಾತುರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಮಾದ: ಅವನು ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಅಚಾತುರ್ಯ ನಡೆದುಹೋಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಚಾನಕ (ಗು). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ: ಮಾವನಿಗೆ ನನ್ನ ಅಗಮನ ಅಚಾನಕವೆನಿಸಿದ್ದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಬಹುದಿತ್ತು (ದೀಪನಿ. ೧೫೭); ತುಳಸಿಯ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿಯ ಚಂಚಲತೆ ದೀಪ್ತಿ ಅಚಾನಕ ಮುಗುಳು ನಗೆಯ ಮಿಸುನಿ 'ನಮಸ್ತೆ' ಹೇಳಿದ ರೀತಿ ಅವನಿಗೆ ತೀರ ಅಪರಿಚಿತ (ದೀಪಕ. ೧೦೭). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಚಾನಕ್]

ಅಚಾಲ್ಯ (ಗು). ಅಚ್ಚಾದಿಸಲಾಗದ; ದೃಢ; ಶಾಶ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಚಿಂತ (ನಾ). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದವನು: ಅಭವರಸಯರಮಿತಮಹಿಮರ ಚಿಂತರಕ್ಷಯರಾದ್ಯರನುಪಮರು (ಬಸವ. ೮-೪೭). [ಸಂ.]

ಅಚಿಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಚಿಂತಿಸಲಾಗದ; ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಮೀರಿದ. (ನಾ). ೨. ಪಾದರಸ. ೩. ಒಂದು ಅಂಕಿಯ ಮುಂದೆ ಮೂವತ್ತೊಂದು ಸೊನ್ನೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಂಕಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟರೆ ಆಗುವ ಸಂಖ್ಯೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಚಿಕ್ಕಣ (ಗು). ಮೃದುವಲ್ಲದ; ಒರಟಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚಿತ (ಗು). ೧. ರಾಶಿಮಾಡದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತು ಖಂಡುಗದ ತೂಕ; ಒಂದು ಗಾಡಿಗೆ ತುಂಬುವಷ್ಟು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೬೧): ಹತ್ತು ತ್ವಹ್; ತೂಕಮೊಂದು ಗದ್ಯಾಣ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಕರ್ಷ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಹಲ ಅದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ವಂದು ಬೆಸಿಗೆ ಇದು ಆಯಿದಾಗಲು ಒಂದು ತೊಲೆ ಅ ತೊಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ವಂದು ಭಾರ ಅ ಭಾರ ಹತ್ತಾಗಲೊಂದು ಅಚಿತವಹುದು (ವಿನೇಶ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಚಿತ್ತು (ನಾ). "ಚಿತ್" ಅಲ್ಲದ್ದು; ಅಚೇತನ; ಜಡ. [ಸಂ. ಅಚಿತ್]

ಅಚಿನ್ನಿದ್ರೆ (ನಾ). ಜಡತೆ ತುಂಬಿದ ನಿದ್ರೆ; ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಲಾಗದ ನಿದ್ರೆ: ಜ್ಯೋತಿಯಾದರೂ ತಮೋಲೀಲೆಯಲಿ ಜಡದ ಮುದ್ರೆಯಾದೆ. ಎನಿತು ಕರೆದರೂ ಓಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಅಚಿನ್ನಿದ್ರೆಯಾದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೪).

[ಸಂ. ಅಚಿನ್ನಿದ್ರಾ (ಅಚಿತ್ + ನಿದ್ರಾ)]

ಅಚಿರ (ಗು). ೧. ಬಹುಕಾಲ ನಿಲ್ಲದ; ಕ್ಷಣಿಕ; ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲದ. ೨. ಇತ್ತೀಚಿನ; ಹೊಸದಾದ. ೩. ಶೀಘ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಚಿರದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಬೆಳಕು; ಮಿಂಚು.

[ಅಚಿರ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಚಿರಪ್ರಭೆ (ನಾ). = ಅಚಿರದ್ಯುತಿ: ಅಚಿರಪ್ರಭೆಯುಂ ಪೆಂದಿರ ಶುಚಿ ತ್ವಮುಂ ಕ್ಷಣದಿನಗಳಂ ನಿಲ್ಲುವ ಪೇಷಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೧).

[ಅಚಿರ + ಪ್ರಭೆ]

ಅಚಿರಾಂಶು (ನಾ). = ಅಚಿರದ್ಯುತಿ: "ಅಚಿರಾಂಶುವೆನಲು... ಮಿಂಚೆ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೪); ಪರೆಯಿಕ್ಕಿ ಪೋದುವಚಿರಾಂಶುರಸನ ಘನಕಾಲವಿಷಧರಂಗಳ್ ಗಗನೋದರಗಹ್ವರದೊಳೆನಲ್ ತ ರ ತ ರ ದಿಂ ಪಸರಿಸಿದುವಂದು ಬಿಳಿಯ ಮುಗಿಲ್ಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೬೪).

[ಅಚಿರ + ಅಂಶು]

ಅಚುಂಬಿತ (ಗು). ೧. ಚುಂಬಿಸಿಲ್ಲದ. ೨. ಯಾರೂ ಮುಟ್ಟದಿರುವ.

೩. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಬದ್ಧ (ದಕ. ೩). ೪. ಅಸಾಧಾರಣ; ಅಶ್ಚರ್ಯಕರ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). [ಸಂ.]

ಅಚುನೋದ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (ಮೈಟಿಗಿ. ೬೧-೧೨೨೦). [?]

ಅಚೆಯನಾಯಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಚೆಯನಾಯಕ ಮಾಡಿ ಸಿದ ದೀಪಮಾಲೆಯ ಕಂಬ (ಎಕ. X, ಚಂತಾಮಿ. ೭೧-೪; ೨).

[< ಅಚ್ಚ (< ಅಚ < ಅಯ್ಯ) + ಅಯ್ಯ + ನಾಯಕ. ಪಂ. 'ಅಚರಸ' ಪರಾ.]

ಅಚೇತ (ಗು). = ಅಚೇತನ ೨. [ಸಂ. ಅಚೇತಸ]

ಅಚೇತನ (ಗು). ೧. ಚೇತನವಿಲ್ಲದ; ಜಡ. ೨. ಅರಿವಿಲ್ಲದ; ಎಚ್ಚರ ವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚೇತನವಸ್ತು (ನಾ). ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ವಸ್ತು: ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಚೇತನವಸ್ತುಗಳು, ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳು, ಜೀವೇಶ್ವರವಸ್ತುಗಳು, ಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯). [ಅಚೇತನ + ವಸ್ತು]

ಅಚೇತನವಾಚಕ (ನಾ). ಅಚೇತನವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದ: [ಸಂಚೋಧನೆಯಲ್ಲಿ] ಸ್ವರಾಂತವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರದೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವುದುಂಟು. ಆಗ ಅಂತ್ಯಸ್ವರವು ದೀರ್ಘವಾಗುವುದೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಆಕಾರಾಂತ ವಾದ ಅಚೇತನವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಡ. ೪೧).

[ಅಚೇತನ + ವಾಚಕ]

ಅಚೇಲಕ (ಗು). ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ; ದಿಗಂಬರ. [ಸಂ.]

ಅಚೈತನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚೈತನ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಜ್ಞಾನ. ೩. ಜಡವಸ್ತು; ಪ್ರಪಂಚ. ೪. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ೫. ಅತಿಯಾದ ಬಡತನ (ದಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಚೋದ್ಯ (ಗು). ಚೋದ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಶ್ಚರ್ಯಕರವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಚೌರ್ಯ (ನಾ). ಕದಿಯದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚ (ಗು). ನಿರ್ಮಲ; ಶುದ್ಧ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ಪಟ; ಒಳ್ಳೆಯ: "ನಿರ್ಮಲದೊಳಗಚ್ಚಮೆನಲ್" (ಕರ್ಣಾಣಿ ೫೬); ಮಹೀಶಂ ತೆಗೆದಚ್ಚ ನಚ್ಚ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆ ಸೂಸುವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೮); ಅಚ್ಚ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಂಗ ಸಂದೇನು ಬಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೫೮-೮). 'ಅಚ್ಚಕೆಂಪು', 'ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ', 'ಅಚ್ಚಬಂಗಾರ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಚ್ಚ]

ಅಚ್ಚ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯ: ಅಂಡಲೆಗೆಯ್ಯೆಂಬುದು ಜೋಗಿಗಳಚ್ಚಂಗಳ ಮಗ್ಗಿಸುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಉದ್ಭವ. ೨-೧೩). ೨. ಜಪಮಣಿ: 'ಅಚ್ಚಸರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಚ್ಚ]

ಅಚ್ಚಂಗಜುಕೆ 'ಅಚ್ಚಗಜುಂಕೆ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಂಬಲಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ: ಒಗರ, ತುಯ್ಯಲು, ಅಚ್ಚಂಬಲಿ, ಹುಗ್ಗಿ, ತುಪ್ಪ, ಕಬ್ಬಿನ ರಸ... ಬಲಿಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಬಾಲಚ. ೧೨೬-೧೫). [ಅಚ್ಚ + ಅಂಬಲಿ]

ಅಚ್ಚಂಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪುಟವಿಡು: ತಚ್ಚೋಳಾವನಿಪಪ್ರಭೂತಡಸಕಂ ತನ್ನರ್ವರಾಮಂಡಲಕ್ಕಚ್ಚಂಬೊಯ್ಯ ಪರಂಜಿಯಾದುದಹಿತವ್ರಾತಕ್ಕೆ ಕಿರ್ಚಾದುದು (ಉದ್ಭವ. ೧೨-೬೩). [ಅಚ್ಚ + ಪೊಯ್]

ಅಚ್ಚಕ (ನಾ). ಕಂದಾಯ; ತೆರಿಗೆ; ಸುಂಕ: ಅವನಚ್ಚಕವೈಧೊಂನು (ಸ್ವಾಂಡರ್). [?]

ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ 'ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಕಪ್ಪು (ನಾ). ಯಾವ ಬೆರಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ: ಅಚ್ಚ ಕಪ್ಪು ಕುದುರೆಯು ದುಷ್ಟಾಶ್ವವೆನಿಸುವುದು (ಸಾಗಂಧಿ. ೩೧೨-೧೭).

[ಅಚ್ಚ + ಕಪ್ಪು (< ಕರ್ಪು)]

ಅಚ್ಚಕಮ್ಮತ್ತಿಯಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು(?): ಪೊಲಿಪುಕೊಳ್ಳಿಯುಂ ಅರಮನೆತಾಣದ ಭಾಗಮುಮ್ ಅಚ್ಚಕಮ್ಮತ್ತಿ [ಪಾರಾಂ. ಅಚ್ಚಕೆಂಮಂತಿ] ಯಕೆ ಕೊಟ್ಟುರ್ಸೇನನರಸರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೦; 675). [?]

ಅಚ್ಚಕಾಡಿಗೆಗಣ್ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು: ಅಚ್ಚಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣ ಮಿಗೆ ಮಿಂಚುಗಣ್ಣ ಕಡುಪೊಚ್ಚಲರ್ಗಣ್ಣ ಬಲ್ಲೊಗಸೆಗಣ್ಣ ಬಲೆಯರ್... ಬರುತಿರ್ದರುತ್ತವದೊಳು (ಚಿಬ ಪು. ೩೭-೪೪). [ಅಚ್ಚ + ಕಾಡಿಗೆ + ಕಣ್]

ಅಚ್ಚಕೆಂಪು, ಅಚ್ಚಗೆಂಪು (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಂಪು: ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ಅಚ್ಚಕೆಂಪಾದರೂ ಒಳಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಹುರುಳಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಚ್ಚಗೆಂಪು: (ಮಲಿನರಕ್ತವು) ಅಮೃಜನಕದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಅಚ್ಚಚ್ಚಗೆಂಪಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೩೬).

[ಅಚ್ಚ + ಕೆಂಪು]

ಅಚ್ಚಕೆಚ್ಚು (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ತಿರುಳು; ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವ: ಒಸಗೆ ಬೀರಲಿ ಅಚ್ಚಕೆಚ್ಚು ಕನ್ನಡ ಹುರುಳು (ಗಂಗಾಪ. ೩೯-೧೨). [ಅಚ್ಚ + ಕೆಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೊಟ್ಟೆ, ಕಲ್ಲು, ಧೂಳು ಇಲ್ಲದ ಹೆಸನಾದ ಅಕ್ಕಿ. [ಅಚ್ಚ + ಅಕ್ಕಿ]

ಅಚ್ಚಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಷರ; ಮುದ್ರಣದ ಅಕ್ಷರ.

[ಅಚ್ಚ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಚ್ಚಗಂಪು (ನಾ). ಹೊಸ ಕಂಪು; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: ಗೊಂಚಲೊಳೊಳಿಯ ಪಾಯ್ವ ವಚ್ಚಗಂಪಿನೊಳವಿನಾಣಮಾಗಿ... ಮತ್ತೆ

ಮಧುಪ್ರತಾಳಿಗಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೫); ಅಚ್ಚ ಗಂಭಿನ ಸಿರಿಕೆಂಡದಣ್ಣು (ಅರ್ಥ ನೇ. ೨-೧೪); ಬಿದಿದೆಸವೆಲಿರಿಂದಂ ಪೊಣ್ಣು ತಿರ್ಪಚ್ಚ ಗಂಭಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೫); ಚೂತವಲ್ಲರಿಯಲರಚ್ಚ ಗಂಭು ಬಗೆಗೊಂಡುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೯). [ಅಚ್ಚ₁ + ಗಂಭು]

ಅಚ್ಚ ಗಂಭಿ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಗೀರಿನ ಅಂಚು : ಅಚ್ಚ ಗಂಭಿಯುಳ್ಳ ಹಚ್ಚಡವ ಹೊದ್ದವ್ವೆ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೩೦). [ಅಚ್ಚ₁ + ಗಂಭಿ]

ಅಚ್ಚ ಗಗೊಳ್ 'ಅಚ್ಚ ಗಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚ ಗಡೆ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಅಥವಾ ಸೊಗಸಾದ ರಂಗೋಲಿ : ಕರ್ಪೂರಪಾಳಪ್ರದೀಪದಿನತ್ತಂ ಬಿಡುಮುತ್ತಿ ನಚ್ಚ ಗಡೆಯಿಂ ಮಂ ದಾರ ಪುಷ್ಕೋಪಹಾರದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ಗಡೆ]

ಅಚ್ಚ ಗದಿರು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಕಿರಣ; ಹೊಳೆಯುವ ಕಾಂತಿ : ಮೃಗಶಾಬಾಂಕಮುಖದ ಮುಗ್ಧೆಯೊರ್ಪಳ ನಗೆಗಣ್ಣೊನೆಯಚ್ಚ ಗದಿರಾ ಸೊಗಸುಗೊನರ (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೯-೨೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ಗದಿರು (< ಕದಿರಾ)]

ಅಚ್ಚ ಗನ್ನಡ, **ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡ** (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ಕನ್ನಡ : ಇಂಬು ವಡೆದಿರಲಚ್ಚ ಗನ್ನಡದ ನುಡಿ (ಪಾಂಧಪು. ೧-೧೯). ೨. ದೇಶ್ಯ ಮತ್ತು ತದ್ಭವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಕೂಡಿದ ಕನ್ನಡ : ಅಚ್ಚ ಗನ್ನಡಂ ಬಿಗಿಪೊಂದಿರೆ ಕಬ್ಬಿಗರಕಾವನೊಲವಿಂದೊರೆದೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬); ಸಾಲ್ಪತ್ತೇ ಲಾಯ್ತು ಕೆ ಶುದ್ಧಗೊಯ್ಚ್ಚ ಗನ್ನಡಕ್ಕೀ ಕ್ರಮದೊ (ಶಮದ. ೩೩). **ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡ** (ಕ). [ಅಚ್ಚ₁ + ಕನ್ನಡ]

ಅಚ್ಚ ಗನ್ನಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡವೇ ತಾಯ್ನುಡಿಯಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡಿಗ. ೨. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಅಭಿಮಾನವಿರುವ ಕನ್ನಡಿಗ : ಅಚ್ಚ ಗನ್ನಡಿಗರು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನಪಡಬಾರದೆಂದು ನನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ (ಇಂಗೀತ. ಅರಿಕೆ. ೪). [ಅಚ್ಚ ಗನ್ನಡ + -ಇಗ]

ಅಚ್ಚ ಗಲುಂಕೆ, **ಅಚ್ಚಂಗಲುಕೆ** (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ, ಕೋಮಲವಾದ ಗರಿಕೆ; ದೂರ್ವೆ : ನಸುಮೆಲ್ಲಚ್ಚ ಗಲುಂಕೆ ಸೂಸುತಿವೆ ಪೋದತ್ತಿಲ್ಲಿ ನಾನಾಮೃಗಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೭); ಕೊಡೆ ಗುಡಿ ತೋರಣಂ ಪಧಿ ಮಧು ದ್ರವಮಚ್ಚ ಗಲುಂಕೆ ಲಾಚಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೩೨); ಅಚ್ಚ ಗಲುಂಕೆಯನಾಯ್ತು ಮೆಯ್ದ ತಳ್ಳಿಲವಿನೊಳಿರ್ಪ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೪೯). **ಅಚ್ಚಂಗಲುಕೆ** : ಫಲಮುಕ್ತ ಕಮಲಾಕ್ಷತಮಲರಚ್ಚಂಗಲುಕೆ ಮಂಗಳಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೪-೪೦). IP 'ಅಚ್ಚಂಗಲುಕೆ' ಎಂಬುದು 'ಅಚ್ಚ ಗಲುಂಕೆ' ಎಂಬುದರ ಅವಲಿಖಿತವಾಗಿರಬಹುದು. [ಅಚ್ಚ₁ + ಗಲುಂಕೆ]

ಅಚ್ಚ ಗೆಂಡ (ನಾ). ನಿಗನಿಗ ಕೆಂಡ; ತನಿಗಂಡ; ಧಳಧಳಿಸುವ ಕೆಂಡ : ಮೇಳಿಸಿ ಜೀವಾವಳಿಗಳ ತಾಳಿಸುವರನಚ್ಚ ಗೆಂಡದೊಳ್ ಕಾವಲಿಯೊಳ್ ತಾಳಿಸುವರ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೪೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ಗೆಂಡ]

ಅಚ್ಚ ಗೆಂಪು 'ಅಚ್ಚ ಕೆಂಪು' ನೋ.

ಅಚ್ಚ ಗೊಂಡ (ನಾ). ತನಿಗೊಂಡವುಳ್ಳ ಕೊಂಡ : ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮುಜುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ಪರ್ವಿಸುವಚ್ಚ ಗೊಂಡ ದೊಳಗುರ್ವಿಸಿ ಸೀಳಿಸಿ ಮಾಣದಿಕ್ಕೆ ಪೋಟ್ಟಿರ್ವಗಿಮಾಡಿ ತಾಳಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ಗೊಂಡ]

ಅಚ್ಚ ಚರ್ಮ (ನಾ). "ಮೇಲ್ಪರ್ಮದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಅಚ್ಚಚರ್ಮ" (= Corium. ಇಂಕನ). [ಅಚ್ಚ₁ + ಚರ್ಮ]

ಅಚ್ಚ ಜಾವನೆ (ನಾ). ಹೊಸ ಪ್ರಾಯದವಳು; ನವಯುವತಿ : ನೀರೆಜಿ ವಚ್ಚ ಜಾವನೆಯ ಮೇಲುದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಜಾಜಿ. (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ಜಾವನೆ]

ಅಚ್ಚ ಟಿ (ಅ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ : ನೆಚ್ಚದಿರು ಈ ಕಾಯನಿಚ್ಚಲ ನಿನ್ನಾಧೀನ ಅಚ್ಚ ಟಿ ಇಪ್ಪನೆಂದು (ವಿಶಾಸು. ೧-೨೧-೧). [ಅಚ್ಚ₁ + ?]

ಅಚ್ಚಣಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಟವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸು" (ಶಾಮಣ್ಣ). [? + -ಇಸು]

ಅಚ್ಚ ತಾಮ್ರ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ತಾಮ್ರ. [ಅಚ್ಚ₁ + ತಾಮ್ರ]

ಅಚ್ಚ ತೆ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧತೆ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ. [ಸಂ. ಅಚ್ಚತಾ]

ಅಚ್ಚ ದಾವರೆ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ತಾವರೆ; ಸೊಗಸಾದ ತಾವರೆ : ನುಣ್ಣೊಗಮಿರದಚ್ಚ ದಾವರೆಯ ಮೆಯ್ನಿರಿಯಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦). [ಅಚ್ಚ₁ + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಅಚ್ಚ ದಿಂಗಳ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲನಾದ ಚಂದ್ರ : ನುಣ್ಣೊಗವಚ್ಚ ದಿಂಗಳಂ ಸಂದಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೦). [ಅಚ್ಚ₁ + ತಿಂಗಳ]

ಅಚ್ಚ ದುಗುಲ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಕಂಗೊಳಿಸಚ್ಚ ದುಗುಲದಿಂದೆರೆ [ತೆಪ್ಪೆ] ವಿಡಿದರ್ (ಉದ್ಯು. ೮-೫೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ದುಗುಲ]

ಅಚ್ಚ ದೊಗರಿ 'ಅಚ್ಚ ದೊವರಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚ ದೊವರಿ, **ಅಚ್ಚ ದೊಗರಿ** (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ, ಅಪ್ಪಟ ತೊಗರಿ : **ಅಚ್ಚ ದೊಗರಿ** : "ತೆಕಾರ ತೃತೀಯತೆಗೆ - ಅಚ್ಚ ತುವರಿ - ಅಚ್ಚ ದೊವರಿ, ಅಚ್ಚ ದೊಗರಿ" (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಚ್ಚ₁ + ತೊವರಿ]

ಅಚ್ಚ ನ 'ಅರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಚ್ಚ ನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಚನೆಮಾಡು; ಪೂಜಿಸು : ರಘು ನಂದನಂ ತತ್ತಿಬೊಳಿಂದುಮಾಳಿಯನಚ್ಚ ನಂಗೈದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೬೫-೯). [ಅಚ್ಚ₁ + ನಂಗೈ]

ಅಚ್ಚ ನನೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಹೂವು : ಕೊಳದಿಂ ಮಜ್ಜನಕಾರ್ಯ ಮಚ್ಚ ನನೆಯಿಂ ಭೂಷಾವಿರೋಹಂ ಫಲಾವಳಿಯಿಂ ಭೋಜನಕೃತ್ಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ನನೆ]

ಅಚ್ಚ ನಿಂಬೆ (ನಾ). ಹೊಸ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು : ಅಚ್ಚ ನಿಂಬೆಯ ಹುಳಿಯ ನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೯). [ಅಚ್ಚ₁ + ನಿಂಬೆ]

ಅಚ್ಚ ನೆ 'ಅರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಚ್ಚ ನೆ (ಅ). ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ; ಸೊಗಸಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ : ಅಚ್ಚನೆ ಬರ್ಪಲರ್ ಕುರುಳ ಕುಂಕುಮ ಭೂಳಿಯನೆತ್ತಿ ಸುತ್ತಲುಂ ಕೆಚ್ಚನೆಯಾದ ಕಾಮುದಿಯದೇನೆನೆದಿದುರ್ದೊ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೬೭). [ಅಚ್ಚ₁ + -ನೆ]

ಅಚ್ಚ ಪಳುಕು (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸ್ಪಟಿಕ; ಶುಭ್ರವಾದ ಸ್ಪಟಿಕ : ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಳಗಣ ಅಚ್ಚ ಪಳುಕಿನ ಪರ್ವತವ ಬೆಳುದಿಂಗಳೆಂದಿಪ್ಪಂತೆ (ಅದವ. ೧೧೬). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪಳುಕು]

ಅಚ್ಚ ಪುಳು (ನಾ). ಕ್ರಿಮಿ; ಕೀಟ : "ಕ್ರಿಮಿಕೀಟವಚ್ಚ ಪುಳುವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪುಳು (< ಪುಳು)]

ಅಚ್ಚ ಪೂ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಅರಳಿರುವ ಹೂವು : ಅಚ್ಚ ಪೂಗಳನಜಿಸಿ ಕೊಯ್ದು ತಂದವಜಾಂದೆ ಪಚ್ಚವಂ ಮಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೩೪-೩೧). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪೂ]

ಅಚ್ಚ ಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪರಿಶುದ್ಧನಾದ ಪ್ರಸಾದಿ : ವಾಯು ಪ್ರಾಣವ ಚರಿಸದೆ ಆಕಾಶಭ್ರಮೆ ಬಲಿಯದೆ ಸರ್ವಾಂಗವನರ್ಪಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಕಾಯವಳವಟ್ಟಿಡೆ ಅತ ಅಚ್ಚ ಪ್ರಸಾದಿ (ಪ್ರಭುವ. ೮೮-೧೩ ಟೀಕೆ); ಸಕಲ ಭ್ರಮೆಯನೆ ಜಜಿದು ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನೊಬ್ಬನೆ ಅಚ್ಚ ಪ್ರಸಾದಿ (ಪ್ರಭುವ. ೮೭-೮); ಬಂದ ಬಂದ ಪದಾರ್ಥವ ಆಯಾಯ ಮುಖ ವನಜಾದು ನಮ್ಮ ಕೊಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಯ್ಯನೆಂಬ ಮಹಾಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸ ಬಲ್ಲದೆ ಆತನೆ ಅಜಿವುಆಚಾರಸಂಪನ್ನನಾದ ಅಚ್ಚ ಪ್ರಸಾದಿ ಎಂಬೆನಯ್ಯ (ಚನ್ನವ. ೫೮-೫). [ಅಚ್ಚ₁ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಅಚ್ಚ ಬಂಗಾರ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರ; ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನ. (ದಕ. ಕ). [ಅಚ್ಚ₁ + ಬಂಗಾರ]

ಅಚ್ಚ ಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ.
೨. ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಅಚ್ಚ ಬಣ್ಣವನುಟ್ಟು ಉಚ್ಚಚ್ಚಿ ತಲೆ ಬಿಟ್ಟು
ನಿಚ್ಚಲು ಸೆಜಗ ಹಾರುವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೯). [ಅಚ್ಚ₁ + ಬಣ್ಣ]

ಅಚ್ಚ ಬಲ (ನಾ). ಶೂರಸೈನ್ಯ; ದಿಟ್ಟಸೇನೆ; ಮೂಲ ಸೈನ್ಯ (?):
ಅಚ್ಚ ಬಲ ಬಳಕೊದಗಿ ಭೂತಳ ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಲುಜೇವಡೆಗಳಲಿ ಕ ವಿ ದೆ ಚ್ಚ ರ್ಕಿ
(ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೩೫). 'ಅಚ್ಚಾಳು' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚ₁ + ಬಲ]

ಅಚ್ಚ ಬಾಸಿಗ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವು
ಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಹಾರ: ಕಡೆಗಣ್ಣುಳುಗುಟ್ಟು ಕುಡಿನೆಳಗಿಂ ಮುಡಿದ
ಮಲ್ಲಿಗೆಯಚ್ಚ ಬಾಸಿಗಂ ದ್ವಿಗುಣಿಸೆಯುಂ (ಬಾಧಪು. ೬-೧೦೯ ವ).
[ಅಚ್ಚ₁ + ಬಾಸಿಗ]

ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿದು (ಗು). ಅಪ್ಪಟ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ; ಪೂರ್ತಿ ಬೆಳ್ಳಗಿ
ರುವ: ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿದೆಂಬಿನಮುಟ್ಟು ದುಕೂಲಮಚ್ಚಗಂಪಿನ ಸಿರಿಕಂದದವ್ವು
(ಅರ್ಧನೇ. ೨-೧೪). [ಅಚ್ಚ₁ + ಬಿಳಿದು]

ಅಚ್ಚ ಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ, ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾದ ಬುದ್ಧಿ: ರಾಮಪ್ಪ
ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಹುಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಹಳ್ಳಿಗನ ಅಚ್ಚ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಳಕೊಂಡಿ
ದ್ದನು (ಸಣ್ಣಕ. ೧೦-೪೪). [ಅಚ್ಚ₁ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಚ್ಚ ಬೆಳಂತಿಗೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಬಿಳುವು; ಅಚ್ಚ ಬಿಳುವು: ತೊಳಪಚ್ಚ
ಬೆಳಂತಿಗೆಯೊಲೆಯಚ್ಚ ಮುತ್ತಿನ ತೊಡವಚ್ಚ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೋಮುರ್ಡಿ
(ಅರ್ಧನೇ. ೨-೧೪). [ಅಚ್ಚ₁ + ಬೆಳಂತಿಗೆ]

ಅಚ್ಚ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ್ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಬೆಳ್ಳಿದಿಂಗಳು: ಅಂತು
ಸೊಗಯಿಸುವಚ್ಚ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪ. ೪-೫೨ ವ); ಜಲಕ್ಕ ನಾದಚ್ಚ
ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೨ ವ); ಉನ್ನತ್ತ ನಂತಚ್ಚ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಳೊ
ಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಬರುತ್ತಿರ್ದನನಾಂ ದೂರದೊಳ್ ಕಂಡು ಭಯಂಗೊಂಡು
(ಕಾದಂಬ. ೫೬೭). [ಅಚ್ಚ₁ + ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ್]

ಅಚ್ಚ ಮಣೆ (ನಾ). (ದಕ-ಪ್ರಾದೇ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧುವರರು
ಮೆಟ್ಟುಕ್ಕಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊಸದಾಗಿ
ಮಾಡಿಸಿದ ಮಣೆ: ಮದುವೆಗಾಗಿ ಅಚ್ಚ ಮಣೆ ಬಾಸಿಂಗ ತರಿಸಬೇಕು
(ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚ₁ + ಮಣೆ]

ಅಚ್ಚ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು; ಬೇರೆ ಹೂವಿನ
ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು: ಅಚ್ಚ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೋ ಮುರ್ಡಿ
(ಅರ್ಧನೇ. ೨-೧೪). [ಅಚ್ಚ₁ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅಚ್ಚ ಮಿಂಚು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಹೊಳವು; ಬೆಳ್ಳನೆ ಬೆಳಗುವ
ಕಾಂತಿ: ಅಚ್ಚ ಮಿಂಚಿನ ಸುಲಿಪಲ್ಲಗಳಚ್ಚ ಬಿಳಿದೆಂಬಿನಮುಟ್ಟು ದುಕೂಲಂ
(ಅರ್ಧನೇ. ೨-೧೪). [ಅಚ್ಚ₁ + ಮಿಂಚು]

ಅಚ್ಚ ಮುತ್ತು (ನಾ). ಶುಭ್ರಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಮುತ್ತು;
ಶುದ್ಧವಾದ (ಕೃತಕವಲ್ಲದ) ಮುತ್ತು: ಅಚ್ಚ ಮುತ್ತಿನ ತೊಡವು
(ಅರ್ಧನೇ. ೨-೧೪); ಅಚ್ಚ ಮುತ್ತಿನ ಗುದಿಗಳಿಂ ಝಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಸಂದಣಿ
ಗಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೫-೩). [ಅಚ್ಚ₁ + ಮುತ್ತು]

ಅಚ್ಚ ಯ (ನಾ). = ಅಕ್ಷಯ: 'ಅಚ್ಚಯಗೋಲ್' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅಕ್ಷಯ]

ಅಚ್ಚ ಯಗೋಲ್ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಾಗ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ
ತಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಅನೇಕವಾಗುವ ಬಾಣ; ಅಕ್ಷಯ ಬಾಣ:
ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಕೋಲ್ಗುಳಂ ಅಚ್ಚ ಯಗೋಲ್ಗುಳಂ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಾರದಾದುವು
(ಅದ್ಭುತ. ೪೯-೨೧). [ಅಚ್ಚಯ + ಕೋಲ್]

ಅಚ್ಚ ರ್ಕಿ (ನಾ). ದೇವತೆ; ಸುರ: "ಗಾಳಿನಟ್ಟಿಗರುಮಚ್ಚ ರರಂದೆನುತುಂ
... ಎನೆ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ಧ ನಾಮಮಿವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨); "ದೇವ

ಕುಲಕೆ ಬಿಜ್ಜೋದರರುಮಚ್ಚ ರರುಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿ ಕೃ. ೧೦); ಅಚ್ಚ ರರ
ಗೊಂದಣಂ ನೆರೆದುದಂಬರತಳದೊಳು (ಸಮ್ಯಕ್. ೫-೫೬); ಅಲರಿಚನಾ
ರಿಂದ ಪೆಜೆದಲೆಯನಾವನಿಂ ಮರಗೂಳಮೆಯ್ಗಣ್ಣ ಚ್ಚ ರರು ಮಜುಮಜು
ಪುಟ್ಟಾಂತು ಮೆಯ್ಯತ್ತರು (ಶತಸಾಂ. ೧೩-೭೪); ಬಿಜ್ಜೋದರರ ಗಂದರ
ರಚ್ಚ ರರ ಗಜಬಜಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೯). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್ ?]

ಅಚ್ಚ ರ್ಕಿ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತ: ಅಚ್ಚ ರದ ಶಿವನ ಸಾರೂಪ್ಯದಿಂ
ಭಳಭಳಿಸುವಚ್ಚ ಮುತ್ತಿನ ಬೊಂಬೆಯಂತಿರ್ಪ ಶಿಶುಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೨೦-೨೨).
[ಸಂ. ಅಕ್ಷರ]

ಅಚ್ಚ ರಗಣಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚ ರಸಿ: ಕೇತ ಪೆಣೆದಿಜುದು ಸತ್ತೊಡಚ್ಚ ರ
ಗಣಿಕೆಯೊಡಗೊಣ್ಣು ದೇವಲೋಕಕುಯ್ಯರ್ (ಸಾಂ. XI-i, ೫೧-೬;
1006). [ಅಚ್ಚ₁ + ಗಣಿಕೆ]

ಅಚ್ಚ ರವೆಣ್, ಅಚ್ಚ ರವೆಣ್ಣು (ನಾ). = ಅಚ್ಚ ರಸಿ: ನೇಹದಿಂ ನೆರೆವ
ಅಚ್ಚ ರವೆಣ್ಣಿಂದಾ ಗಿರಿ ನೋಲ್ವರಿಗಚ್ಚ ರಿಯನು ಮಾಡುತಿಹುದು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೧೧). ಅಚ್ಚ ರವೆಣ್ಣು: ಗಗನಮಾರ್ಗದ ನೆಜೆ ಚರಿಮು
ವಚ್ಚ ರವೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ (ಕಂನವ. ೫-೭೭). [ಅಚ್ಚ₁ + ವೆಣ್]

ಅಚ್ಚ ರವೆಣ್ಣು 'ಅಚ್ಚ ರವೆಣ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚ ರಸಿ, ಅಚ್ಚ ರಸೆ, ಅಚ್ಚ ರ್ಕಿ, ಅಚ್ಚ ರಿಸಿ, ಅಚ್ಚ ರೆ (ನಾ). ಅಪ್ಸರೆ;
ದೇವಲೋಕದ ಗಣಿಕೆ: "ಅಪ್ಸರಸಿ - ಅಚ್ಚ ರಸಿ" (ಶ ಮ ದ. ೨೬೩
ಪ್ರಯೋ); ಪೂತ ಜಂಗಮಲತೆಗಳಂತೆಜಿ ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಬಂದಾಡುವಚ್ಚ
ರಸಿಯರುಮಂ (ಅದಿಪು. ೨-೬೫ ವ); ತ್ರಿದಿವದೊಳಚ್ಚ ರಸಿಯರಿರ್ಪುದು ವಿದಿ
ತಂ ನಿಮಗೆ (ಕಾದಂಪು. ೭೦೬); ಕೊಂಡು ಪೋದರಚ್ಚ ರಸಿಯರಣ್ಣಿ ಸತ್ತ
ಭಟಿರಂ (ಗದಾಯು. ೪-೨೨); ಅಚ್ಚ ರಸಿಯರೇಜು ಬಂದ ಪಾಟಿನ ತೊಡಿದಂ
(ಕಬ್ಬಿ ಕಾ. ೨೬೨); ಅರಗೇಜೆಯೊಳೇಸಾಡುತಿರ್ದಚ್ಚ ರಸಿಯರೋಯೆನೆ
(ಸಾಳ್ವಾ. ೪-೩೮). ಅಚ್ಚ ರಸೆ: "ಅಪ್ಸರಸಿ-ಅಚ್ಚ ರಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು.
೧೬೦); ಉಗ್ರಗ್ರಾಹಸ್ವರೂಪದೊಳಿರ್ದಚ್ಚ ರಸೆಯರಂ ವಿಶಾಪೆಯಮಾರ್ಡಿ
(ಪಂಪ. ೪-೨೦ ವ); ನೀಳಾಂಜನೆಯೆಂಬೊಳಚ್ಚ ರಸೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ಪು
(ಜಾವಂಪು. ೫೩); ಸುರಧನುವೆನೆ ನಭದೊಳು ನೆರೆದುವಚ್ಚ ರಸೆಯರಾಗ
(ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೮೬); ಅಚ್ಚ ರಿಯ ಸೊಬಗಿನಚ್ಚ ರಸೆಯವಳ್ (ಚಕವಿ.
೬-೧೮೨). ಅಚ್ಚ ರಿ: ಅಚ್ಚ ರಿಯರ್ ಮೆಲ್ಲನಮೃತರಸಮಂ ಪೊಯ್ಯಂತೆ
(ಉದ್ಯು. ೮-೨೨); ಅಚ್ಚ ರಿಯೊಡನಾಡಿಸಿದನುರವಣಪ ಕಾಲಾಳ
(ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೨-೨೧); ಅಂಬುದಕ್ಕೆ ನೆಗೆವಚ್ಚ ರಿ ಅಚ್ಚ ರಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ
ದಳ್ (ಶಬರಂ. ೧-೪೫); ನರ್ತಕಿ... ಸುನ್ನತ್ತದಿಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳಚ್ಚುತನ
ನಚ್ಚ ರಿಯರಚ್ಚ ರಿಯೆನೆ (ಚ್ಯಮಿಪಾ. ೭-೧೫). ಅಚ್ಚ ರಿಸಿ: ಪದ್ಮಾವತಿ
ಮೊದಲ ನಾಕದೊಳಚ್ಚ ರಿ ಸಿಯಾದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೬ ವ). IP 'ಅಚ್ಚ
ರಿಸಿ' ಎಂಬುದು 'ಅಚ್ಚ ರ ಸಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿತವಾಗಿರ
ಬಹುದು. ಅಚ್ಚ ರೆ: ನಚ್ಚ ಣೆ ನರ್ತಿಸಿದಳಚ್ಚ ಯಜಾದಚ್ಚ ರೆ [ಪಾಠಾಂ.
ಯಜಾದಚ್ಚ ರಿ] ಪೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೨). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಚ್ಚ ರಸೆ: 'ಅಚ್ಚ ರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚ ರಳ್ (ನಾ). ಹೊಸ ಹೂವು: ಎಳಸುವಚ್ಚ ರಳ್ಳಂ ಸಿರಿಮುಡಿಗೆ
ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೧೦-೨೩). [ಅಚ್ಚ₁ + ಅರಳ್ (< ಅರಲ್)]
ಅಚ್ಚ ರ್ಕಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು; ವಿಸ್ಮಯಗೊಳಿಸು: ಅಚ್ಚ
ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಬೊಂಬೆಯೊ ಎನೆ ಮನಕಚ್ಚ ರಿದಾವಾಗ ತೋರ್ಪ ಸಚ್ಚಿದಾ
ನಂದ ಸನ್ನತಿದೋಜು (ಭರಣಿ. ೬೧-೧). [< ಅಚ್ಚ ರ್ಕಿ]

ಅಚ್ಚ ರ್ಕಿ 'ಅಚ್ಚ ರಸಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚ ರ್ಕಿ, ಅಚ್ಚ ರಿಯ್ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ; ಚೋದ್ಯ:
"ಅಚ್ಚ ರಿ ಚೋದ್ಯಮೆಂದು" (ಕರ್ಣಾಟ. ೪೫); "ಅಚ್ಚ ರಿಯೆನಲಕ್ಕು

ಬುಧರಿನಾಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಂ” (ಕವಿಕಂ. ೩೭); ಅಸುರನದಟದೇನಚ್ಚರಿಯೋ (ಸಂಪಥಾ. ೬-೬೪); ಸಚ್ಚರಿತ್ರದೇ ನಡೆದಂದುರಿಗೊಡ್ಡಿದರಗಿನಂತಿರೆ ಕರ ಗುವುದಚ್ಚರಿಯು ನರರ ನೆರವಿದ ದುರಿತಂ (ಸಮಪ. ೬-೨೫); ನಿಚ್ಚ ಶಿವ ರಾತ್ರಿಯನಚ್ಚರಿಯಿಂ ಮಾಳ್ವೆ (ಬಸರ. ೮-೪೩) [ಅಚ್ಚರಿಯಿಂ = ಅಶ್ಚರ್ಯ ಕರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ]; ಏನಿದಚ್ಚರಿ ಕಾರವೇಂದ್ರನ ಸೇನೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗು ತಿದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೯-೬); ಅಚ್ಚರಿಯು ತಂತ್ರವಿದು ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟಿ ಗಳೇಕೊ ಮುಚ್ಚಿಹವು ಸಾಜತೆಯ (ಮಂಕುಕ. ೩೧). ಅಚ್ಚರಿಯು: ಪಚ್ಚೆಯಲೋವೆ ಪಲವು ರತ್ನಖಚಿತದಿಂದಚ್ಚರಿಯನನಖಲರಿಗೆ ಚೆಚ್ಚರದಿಂದ ದೀನಮದನಕ್ಕೆಯಾಕ್ಷಿಪರಕ್ಷಿಯ ಸಜೆಗೆಯ್ಯುತಿಹವು (ಅಂಜಣ. ೫-೫೯); ಕಂಡುದೊಂದಚ್ಚರಿಯಮುಳ್ಳದೆ ಪೇಳ್ವುದು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೧೧-೩೦).

[ಸಂ. ಅಶ್ಚರ್ಯ]

ಅಚ್ಚರಿಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ಚರ್ಯ ಕವಿದುಕೊ: ಕಣ್ಣಪ್ಪನಚ್ಚರಿಗವಿದಪಾಂ ಗಾಶ್ರುಗಳಧಿಕವಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೧೮-೫೦). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ಕವಿ]

ಅಚ್ಚರಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಕಾಣು: ನಾಲ್ವೆಸೆಯ ನೋಡು ನನಿತಳಜೊಳಚ್ಚರಿಗಂಡ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೬೭). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ಕಾಣ್]

ಅಚ್ಚರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದು: ನಾವು ನೋಡಿ ಅಚ್ಚರಿ ಗೊಂಡು ತಲೆದೂಗಬೇಕು (ಚೋತೀರ್ವಿ. ೬೧).

[ಅಚ್ಚರಿಯು + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಅಚ್ಚರಿಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ಚರ್ಯ ಹುಟ್ಟು: ಸಕಲ ನಿಯೋಗ ಸಹಿತಂ ನಾಡೊಡೆಯನುಂ ಮನದೊಳಚ್ಚರಿಮೂಡಿ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತಲೆ ದೂಗಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೫೭). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ಮೂಡು]

ಅಚ್ಚರಿಮೊಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚರಿಮೂಡು: ವಿಪ್ರನಚ್ಚರಿಮೊಳೆಯ ಮನ ದೊಳು ಹರುಷನಾಗುತ್ತಾ ಪರಿತಂದು (ಬಸಪು. ೫೭-೫೮).

[ಅಚ್ಚರಿಯು + ಮೊಳೆ]

ಅಚ್ಚರಿಯು ‘ಅಚ್ಚರಿಯ’ ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿಯು (ನಾ). ಅಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದಿದವನು: ಭೂಜನರೆಲ್ಲರು ಗಳಚ್ಚರಿಯರಾಗಿರಲು ಸತ್ತ ಮದವಾರಣದ ಹರಣವನಿತ್ತು ಬೊಮ್ಮಯ್ಯಂ ಮೆಜೆದಂ (ಬಸಪು. ೨೨-೨೫); ನೋಡಲಿಕಾಗದವನನುತ್ತಿರಲು ಜನ ರಚ್ಚರಿಯರಾಗೆ (ಬಸಪು. ೨೬-೧೭). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ಅ]

ಅಚ್ಚರಿಯೊಂದು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚರಿನಡು: ಭಕ್ತಾನೀಕವಚ್ಚರಿಯೊಂದಿ ಯಾನಂದಿಸುತ (ಬಸಪು. ೩೯-೭೦). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ಒಂದು]

ಅಚ್ಚರಿನಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗಿರು; ಅಶ್ಚರ್ಯಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹೆಚ್ಚೆಹೆಚ್ಚೆಯಲಿ ಸಾಸಿರ ಪೊನ್ನ ಚಾಗವಿತ್ತು ಪರುಸೆಯನಿತಂ ತೃಪ್ತಿವಡಿಸಿ ಧಾರುಣಿಯೊಳಚ್ಚರಿನಡಿಸಿದಂ (ಸಾಂದಪು. ೧೧-೩೮).

[ಅಚ್ಚರಿಯು + ಪಡು + ಇಸ್ಯು]

ಅಚ್ಚರಿನಡು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ಚರ್ಯಪಡು; ವಿಸ್ಮಯ ಹೊಂದು; ಬೆರ ಗಾಗು: ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಕ್ಕುದನೀ ಜಗಮಚ್ಚರಿವಟ್ಟದನೆ ನುಡಿಯುತಿರ್ಪುದು ನಿಚ್ಚ[ಂ] (ಇಲ. XX, ೧೯೪-೧೯; 900); ಆ ರೂಪಿಂಗಚ್ಚರಿನಡುತಿರ್ಪ ನೃಪರೂಪಚಂದ್ರನಂ [ನೋಡಿ] (ಕಾದಂಪು. ೫೧); ನೋಡನೋಡಲ ದೃಶ್ಯನಾಗಲಚ್ಚರಿನಡುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೮೨); ಬಂಧುವಿತಾನವಚ್ಚರಿ ವಟ್ಟು ಕೇಳಲ್ (ಬಸಪು. ೩-೨೨). ಅಚ್ಚರಿನಟ್ಟು ಮೈಸೂರ ಭೂಗಧಿ ಪತಿಯ ಪೊಗಳಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೭೧). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ಪಡು]

ಅಚ್ಚರಿನಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಶ್ಚರ್ಯಪಡು. ೨. ಅಶ್ಚರ್ಯಪಡಿಸು: ಪಾವಿನ ಪಚ್ಚದಿನಚ್ಚರಿನಡೆದ ಜೋಗಿಣಿಯಂತಿರ್ಪಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೫); ಅಚ್ಚರಿನಡೆದ ಭೂಲತೆ ಸಿಂಗಾಡಿಗಳೊಚ್ಚೀರಗಣ್ಣ ಪೂಸರದಿ (ಮೋಹತ. ೯-೮೨). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ಪಡೆ]

ಅಚ್ಚರಿವೀಣು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು: ಗಾರೀಶನೊಪ್ಪಿದರ್ ನಚ್ಚರಿವೀಣುತುಖಿಗಳಿಗೆ ಸಂತತ ಕೃಪಾರತ್ನಾಕರಂ ಶಂಕರಂ (ಶಬಶಂ. ೫-೫೮). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ವೀಣು]

ಅಚ್ಚರಿವೆಣ್ (ನಾ). = ಅಚ್ಚರಿಸಿ: ಕನಕಕರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಸು ನಚ್ಚರಿವೆಣ್ಣಳಂತಚ್ಚರಿಯ ಬೀಣಿ (ಸಾಂದಪು. ೫-೯೬). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ವೆಣ್]

ಅಚ್ಚರಿವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ಚರ್ಯಹೊಂದು: ಆಗಲಚ್ಚರಿವೆರಸುತಂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಣಗಿ ನಮಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೨-೩). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ಬೆರಸು]

ಅಚ್ಚರಿವೆಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ಚರ್ಯವುಂಟುಮಾಡು; ಬೆರಗುಗೊಳಿಸು: ಆ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬೆಚ್ಚನುಸಿದರ್ಚ್ಚರಿವೆಣ್ಣಿರೆ [ಪಾಪಾಂ. ಬೆಚ್ಚರಿ] ಮೂರ್ಛಿ ಪೋಪುದುಂ (ಅದಿಪು. ೩-೨೩); ನೋಟಕಚ್ಚರಿವೆಣ್ಣು ಸೊಡಗರ್ಬದಲ್ಲಿ ವಿರಾಟದೀಪ್ತಿಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೧-೪). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ವೆಣ್ಣು]

ಅಚ್ಚರಿಸಿ ‘ಅಚ್ಚರಿಸಿ’ ನೋ.

ಅಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ಚರ್ಯಪಡು: ಸೋದರರು ಪೊಂದೇ ಬಾರುನ್ನತಿ ವೆತ್ತುದಕೆದೆಯೊಳಾನಂದಿಸುತಿದರ್ಚ್ಚರಿಸಿ (ಭರಣ. ೭೮-೪೬); ಅಚ್ಚರಿಸಿ ಚಿತ್ತೈಸನುತಲಾ ಅಚ್ಚರಿಸಿಯರ ಮೇಳದಲಿ ಸುರನಚ್ಚಣೆಯು ಭೂಮಿ ಯನು ಮುಟ್ಟಿದ ಮೆಟ್ಟಿತಿರೆ (ಸಾಕೃಭಾ. ೨೦-೩೦). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ಇಸ್ಯು]

ಅಚ್ಚರಿಹದ (ನಾ). ಅಶ್ಚರ್ಯ ಕರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮೂಡುವಚ್ಚರಿ ಹದವ ಹಾರುತ್ತ ಸಭೆಯೆಲ್ಲ ಎನಹೊಯ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಹುದು (ಹೊಂಗಳು. ೧೨-೧೭). [ಅಚ್ಚರಿಯು + ಹದ (< ಪದ)]

ಅಚ್ಚರಿ ‘ಅಚ್ಚರಿಸಿ’ ನೋ.

ಅಚ್ಚಲರ್ (ನಾ). ಹೊಸ ಹೂವು: ಅಚ್ಚಲರ ತುಣುಗಲಂ ಪೇಜುಕೊಂಡಿ ದುರ್ದತ್ತಂ ತಿಳಕಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೮೦). [ಅಚ್ಚಲ + ಅಲರ್]

ಅಚ್ಚಲಿಂಗ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಲಿಂಗ: ಪೂಗಲ್ಲನುಜೆ ಕೆಡನೊಂಕಿ ಪೊಜಮಡುವ ಅಚ್ಚಲಿಂಗವು ಜಲಹರಿಯ ಕಡೆಗುಚ್ಚಿ ಹೆಚ್ಚುತ ಪೋಪ ಲಿಂಗವು (ಬಸಪು. ೫೭-೪೩). [ಅಚ್ಚಲ + ಲಿಂಗ]

ಅಚ್ಚಲಿಕೆ (ನಾ). ಏಕಾಂತ; ಶಾಂತಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್): ಅಚ್ಚಲಿಕೆ ಯಾಗಿ (ಗ್ಯಾರಟ್). [ಅಚ್ಚಲ + ?]

ಅಚ್ಚಲಿಚ್ಚೆ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ, ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಒದಗುವ ರೀತಿ (?): ಹೆಚ್ಚಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೆಚ್ಚುಗಳ ಮಾಡ್ಯಾರು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ ಅಚ್ಚಲಿಚ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೈಗಳ ಬೈವರು ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೮೮-೨).

[? / ತಮಿ. ಅಚ್ಚಲಚ್ಚಲಾಯ್ = ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ]

ಅಚ್ಚಲಿಸಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬರಹ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬರವಣಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚಲ + ಲಿಸಿ]

ಅಚ್ಚವಡಿ, ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ (ನಾ). ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯).

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಚ್ಚವಣ್ (ನಾ). ಹದವಾದ ಹಣ್ಣು; ತನಿವಣ್ಣು: ಪೆಣ್ಣೊಡುಗಳು ಮನಕರಗಿ ಕೂಡಿದೊಡಚ್ಚವಣ್ಣಳ ಸವಿದಂ ದವಲ್ಲಿ (ಭರಣ. ೭-೩೪); ದೋರೆವಣ್ ಕಳಿತೆಸೆವಚ್ಚವಣ್ [ಪಾಪಾಂ. ಕ. ಪಣ್] (ಶಬಶಂ. ೧-೫೧).

[ಅಚ್ಚಲ + ಪಣ್]

ಅಚ್ಚವಣ್ಣ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬಣ್ಣ; ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚಲ + ಬಣ್ಣ]

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆತನ; ಸತ್ಕುಲ: ಅವರ ಅವಳಿ ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿಯಾದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಯಾರಾದರೂ ಕೊಡುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿಯವರು ತವರವರು (ಜಾನಕೋ. ೮).

[ಅಚ್ಚಲ + ಬಳ್ಳಿ (< ಬಳ್ಳಿ)]

ಅಚ್ಚವಳ್ಳಿ ‘ಅಚ್ಚವಡಿ’ ನೋ.

ಅಚ್ಚ ವಳಿಕು (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ಸ್ವಟಿಕ: "ಎರಡು ಪದಗಳಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ- ಅಚ್ಚ ಸ್ವಟಿಕ-ಅಚ್ಚ ವಳಿಕು" (ಶಮದ. ೨೮೯); ಬೆಟ್ಟವನೆಯಂ ಪಗೆಯಿ ನಿಟ್ಟ ಕುಳಿಸದ ಕಡಿಕಂಡದಂತೊಪ್ಪುವಚ್ಚವಳಿಕಿನ ಗಂಡ ಶೈಲದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೨೪). [ಅಚ್ಚ + ಪಳಿಕು]

ಅಚ್ಚ ನಾವು 'ಅಚ್ಚಬಾಬು' ನೋ.

ಅಚ್ಚ ವಿಷ (ನಾ). ಅಪ್ಪಟ ವಿಷ: "ಸಿಂಹನಾದಂ ಕ್ಷೇಡೆಯುಂ ಅಚ್ಚವಿಷ ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೧). [ಅಚ್ಚ + ವಿಷ]

ಅಚ್ಚ ವೂ (ನಾ). ಹೊಸ ಹೂವು: ತುಂಬಿಗಳಚ್ಚವೂಗಳಿಂ ದೂಸರನಾದ ಬೊಲ್ಲೆಯದ ಕಂಪಿನೋಳೋಕ್ಕುಳಿಯಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೧).

[ಅಚ್ಚ + ಪೂ]

ಅಚ್ಚ ವೆಲ್ಲಿಂಗಲ್ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ, ಹೊಳೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ತನ್ನ ಜಸದಂತೆ ಪಸರಿಸಿದಚ್ಚವೆಲ್ಲಿಂಗಲಂ (ಪಂಪ. ೪-೬೯ ನ); ತೃಷ್ಣಗೊಕ್ಕುಡಿತೆಯಿಂ ಕೊಂಡಚ್ಚವೆಲ್ಲಿಂಗಲಂ ಕುದಿಯ ಲ್ಲಕ್ಕುರ್ವನು (ಅರ್ಪಣ. ೧-೩೧); ಅಚ್ಚವೆಲ್ಲಿಂಗಲ ಸಿರಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೮). [ಅಚ್ಚ + ಬೆಲ್ಲಿಂಗಲ್]

ಅಚ್ಚ ಶಿವ (ನಾ). ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿವ: ಭಕ್ತರನಚ್ಚಶಿವನೆಂದಿಪ್ಪ ಭಾಷೆ (ಬಸವ. ೬-೧); ಅಚ್ಚಶಿವನೊಂದಚ್ಚ ಭಕ್ತಿಯ ನಚ್ಚು (ಬಸವ. ೨೮-೪೭).

[ಅಚ್ಚ + ಶಿವ]

ಅಚ್ಚ ಸರ (ನಾ). ಅಕ್ಷಮಾಲೆ; ಜಪಸರ: ಕೊರಲೊಳೊಪ್ಪುವಚ್ಚ ಪೊಚ್ಚಚ್ಚಸರಂ ಮುಕುತಿನಣ್ಣ ಸಿರಿಗೊರಲ ಕರ್ಮಣಸರಮನಡಿಗೊತ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೧೪). [ಅಚ್ಚ + ಸರ]

ಅಚ್ಚ ಸವಿ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಧುರ ರುಚಿ; ಕೇವಲ ಸವಿ: ಪರಮ ಪರುಪತಿಯ ಅಚ್ಚಸವಿಯೇ ಸುಖವೆ ಸಖನೆ ನಂದಿಯ ಪತಿಯ (ನಂದಿ. ೭-೧೪೮). [ಅಚ್ಚ + ಸವಿ]

ಅಚ್ಚ ಸೊಗ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಸುಖ: ಹೆಜ್ಜೆಸೂಡಿದನಚ್ಚಸೊಗದ ಮೊಳೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೩೬). [ಅಚ್ಚ + ಸೊಗ]

ಅಚ್ಚ ಹಾದಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿ; ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ: ನೆಚ್ಚಿದ ವನು ಅಚ್ಚಹಾದಿ ಹಿಡಿಯುವನು (ವಿಜಾಮಂ. ೬೪).

[ಅಚ್ಚ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ)]

ಅಚ್ಚ ಹಾಲು (ನಾ). ಅಪ್ಪಟವಾದ ಹಾಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚ + ಹಾಲು (< ಪಾಲ್)]

ಅಚ್ಚ ಳ (ಗು). ಸ್ವಚ್ಛ; ಶುದ್ಧ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಚಳ ಮಾತು' ಪರಾ. ೨. ಪ್ರಶಾಂತ: ತೋಟವೂ ಮನೆಯೂ ಏನಚ್ಚಳ ವಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚ + ?]

ಅಚ್ಚ ಳಮಾತು (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಾತು. [ಅಚ್ಚಳ + ಮಾತು]

ಅಚ್ಚ ಳಿ 'ಅಚ್ಚ ಳು' ನೋ.

ಅಚ್ಚ ಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು; ಅಂದ: ನೋಡಲು ಹಸ್ತವಿಲ್ಲದ ಸೊಲ್ವ ಗೀಜಿಗ ಗೂಡ ಕಟ್ಟಿದೊಡಚ್ಚಳಿಕೆಯ ಕೋಡಗ ಕಂಡು ಸೈರಿಸದ ವಿನಾಶವ ಮಾಡಲದೇನು ಕೇಡಹುದು (ಮೋಹತ. ೧-೨೩). ೨. ಪ್ರಶಾಂತತೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಚಳ' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚಳ + ಇಕೆ]

ಅಚ್ಚ ಳಿ, ಅಚ್ಚಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಸೊಗಸುಗುಂದು; ರೂಪುಗೆಡು: ಬೀರಮಚ್ಚಜಿವಿನಮಾನು ತಳ್ಳಿಜುದು ಗೆಲ್ಲೆವರಾತಿಯನೆನ್ನು ಪೊಚ್ಚಜಿ ನುಡಿದವಳಿಗ್ಗೂರಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೫೧; 987); ಭರದಿಂ ಬಂದಚ್ಚಳಿ ಯದೆ ಸಿರಿಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಲೀಲೆ ಮಿಕ್ಕಾದರದಿಂ... ಇದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೩೪); ನಿಟ್ಟು ಲಿಗಳಾಟವ ಚ್ಚಳಿದು... ಇದರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೩೧). ಅಚ್ಚಳಿ: ಪುಳಕದ ಹಾದಿಗೊಂದು ಪಥಮಪ್ಪುದು... ಎನ್ನ

ಚರಣಂಗಳ ಲೀಲೆಗದೆಂದು ಕೀಲ್ಕಳಚ್ಚಳಿವುದು (ಪಂಪಾಶ. ೨); ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಬೆರಸಿ ಬಿರ್ಚದಚ್ಚಳಿಯದ ಪರಮಾನಂದಮಯ ಶಿವಯೋಗ ನಿಧ್ರಾ ಮುದ್ರಿತನಾಗಿ (ವೃಷವಿ. ೨೩-೧೧ ನ); ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನೆನಪು ಮಾತ್ರ ಮಾನವಕೋಟಿಯ ಹೃದಯಾಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಉಳಿದಿದೆ (ರಾಜವ. ೫) [ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ = ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕುಂದದೆ, ಸ್ಥಿರವಾಗಿ].

[ಅಚ್ಚ + ಅಳಿ]

ಅಚ್ಚಾ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಯೋಗ್ಯ: ಶಿವಪ್ರನಾಯಕನು ತನ್ನ ಮನೆ ಹಾಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಈ ವರೆಗೆ ಮಂದಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಅಚ್ಚಾ ಅನ್ನಿಸಿ ಕೊಂಡವನಲ್ಲ (ಗುರುಪ್ರ. ೪೯). [ಅನ್ಯ. ?]

ಅಚ್ಚಾ ಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗು; ಶಾಶ್ವತವಾಗು: ಬೆಚ್ಚಬೇರಿಲ್ಲದ ಸುಖವನಗಚ್ಚಾದ ಪರಿಯ ನೋಡಯ್ಯ (ಆದವ. ೮೮). ೨. ಮುದ್ರಣ ಹೊಂದು: ಈ ಪುಸ್ತಕ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚ + ಗು]

ಅಚ್ಚಾ ಟಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಆಟ; ಶುದ್ಧಲೀಲೆ: ಅಚ್ಚಾಟವಾಡುವ ದೈವ ಶ್ರೀವಾಮದೇವ (ವಿಸ್ತೇಷ. ೪೨-೧). [ಅಚ್ಚ + ಆಟ]

ಅಚ್ಚಾ ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚಿನಂತೆ ತಿರುಗಿಸು, — ಸುತ್ತಾಡಿಸು: ತನಿ ವಣ್ಣಳನಾಂತೆಸವೀಳೆಯೋಳಿಯಚ್ಚಾಡಿಪುದಾ ಪುರೋಪವನದೊಳ್ ನಡೆ ನೋಪ್ಪರ ಕಣ್ಣಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೬೫). [ಅಚ್ಚ + ಅಡು + ಇಸು]

ಅಚ್ಚಾ ನೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಆನೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: "ಕರ್ಣಾಟಕ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಸಂಗೋಪಕೆ - ಅಕಾರಕ್ಕೆ - ಅರಸ + ಆನೆ = ಅರಸಾನೆ; ಅಚ್ಚ + ಆನೆ = ಅಚ್ಚಾನೆ" (ಶಮದ. ೫೨ ಪ್ರಯೋಗ). [ಅಚ್ಚ + ಆನೆ]

ಅಚ್ಚಾಯಿಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚಗಾಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚ + ?]

ಅಚ್ಚಾರಿಗಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ಮೈಸೂರಿ. ೮-೧೪೨). [ಅಚ್ಚಾರಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಚ್ಚಾ ವಿಚ್ಚಿ, ಅಚ್ಚಾವುಚ್ಚಿ (ಅ). (ಉಕ) ೧. (ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ಅಸಂಬದ್ಧ ವಾಗಿ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ. ೨. (ಊಟ ತಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ) ಕೊಳಕಾಗಿ; ಅನಾಗರಿಕವಾಗಿ; ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿ.

[← ಮರಾ. ಅಚ್ಚಾವಚ್ಚಾ; ಅಚ್ಚಾವಚ್ಚಾ]

ಅಚ್ಚಾವುಚ್ಚಿ 'ಅಚ್ಚಾವಿಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳ್, ಅಚ್ಚಾಳ್ಕು (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆಳು; ದಿಟ್ಟನಾದ ಸೈನಿಕ; ಮೂಲಬಲದ ಸೈನಿಕ (?): ಓಡಿದವರಲ್ಲಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯವ ಮಾಡತಚ್ಚಾಳ್ಕೊಗಿನಲಿ ಹುರಿಗೂಡಿತು (ಕುಸುಮಾ. ೮-೫೦); ವೀಳಿಯವ ನೊಲಿದಿತ್ತ ಸುರನಚ್ಚಾಳ್ಕನಟ್ಟಿದನು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೫-೩೨). **ಅಚ್ಚಾಳ್ಕು**: ೧. ಓಳಿಯಿಂದವೆ ಹಳಚುವಚ್ಚಾಳ್ಕುಗಳುಮಂ ಕಳೆದು (ಬಸವ. ೬೧-೨೭); ಅಚ್ಚಾಳ್ಕು ಪವನಜನಾ ಗದೆಯಿಂ ಪೊಯ್ದು ನುಚ್ಚುನುಜಿಯ ಮಾಡಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯-೪೦); ಅಚ್ಚಾಳ್ಕುಗಳು ಗೊತ್ತು ನಾಮಂಗಳಂ ಕೇಳಿ ಯಿರಿ ದಾಡಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೭-೧). ೨. ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವನು; ಒಂಟಿ ಯಾಗಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿರುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚಾಳ್ + ಅಳ್ಕಾ. || ತೆಲು. ಅಚ್ಚಾಳ್ಕಿ, ಅಚ್ಚಾಳ್ಕು = ಒಂಟಿ ಮನುಷ್ಯ, ತೊಂಡರೆಯಿಲ್ಲದವನು]

ಅಚ್ಚಾಳ್ಕಿ, ಅಚ್ಚಾಳ್ಕಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ರಮ; ಮೈಕಟ್ಟು; ದಿಟ್ಟತನ. ೨. ಸ್ಥಿರತೆ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ. **ಅಚ್ಚಾಳ್ಕಿಗೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚಾಳ್ಕು + ಇಕ್ಕಿ]

ಅಚ್ಚಾಳ್ಕಿಗೆ 'ಅಚ್ಚಾಳ್ಕಿಕೆ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳ್ಕು 'ಅಚ್ಚಾಳ್ಕಾ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಾಳ್ಕು (ನಾ). ಅಚ್ಚಾಳ್ಕುವವನು; ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವವನು:

ಕಲುಕುಟಗರಂ ಬಡಗಿಯರನಾ ಬಳಿಗಲಸಮಂ ಮಾಳ್ವರಂ ತರವಳರ
ನಚ್ಚಾಳುಗಳನೆಕ್ಕಟಗರನು (ಬಸಪು. ೧೬-೧೩).

[ಅಚ್ಚು + ಅಕ್ಕು (< ಅಕ್ಕು)]

ಅಚ್ಚಿ₁ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ರೊಟ್ಟಿ; ಬಕ್ಕರಿ (ಉಕ್ಕ).
'ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅಚ್ಚಿ₂ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ (ಕ). ೨. ಮಲಯಾಳಿ ಹೆಂಗಸು (ಕ).

[← ಮಲ. / ತಮಿ.]

ಅಚ್ಚಿ₃ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು: ಅಚ್ಚಿಯೂ ಬೇಕು,
ಅಪ್ಪಚ್ಚಿಯೂ ಬೇಕು (ಗಾಡ. ಕ). 'ಅಚ್ಚಿಕೊಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. ? / ತಮಿ. ಒಚ್ಚಿ, ಒಚ್ಚಾ]

ಅಚ್ಚಿ₄ (ನಾ). (ಅಂಕಿತ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಉದಾ— ಅಚ್ಚಕ್ಕು
(= ಅಚ್ಚಿ + ಅಕ್ಕು); ಅಚ್ಚಪ್ಪ (= ಅಚ್ಚಿ + ಅಪ್ಪ); ಅಚ್ಚಮ್ಮ
(= ಅಚ್ಚಿ + ಅಮ್ಮ). [ಸಂ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅಚ್ಚಿ₅ (ನಾ). ಕಣ್ಣು: "ಕಣ್ಣಿನಲಾ ದಿಟ್ಟಿಯಚ್ಚಿಗಳ್ ನೇತ್ರಂಗಳ್"
(ಕರ್ಣಾ. ೯); ಅಚ್ಚಿನ[ಯ]ಲ್ಲಿ ಬೇಟೆದಾಟವು ದೃಷ್ಟವಾಯಿತ್ತು
(ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೩-೫೭೪); ಉಚ್ಚವದಿಂ ದಸಿಯಂ ತೆಗೆದಚ್ಚಿಗೆ ಗೋಚ
ರಿಸದೈದಲಾ ಬುಟ್ಟು ಕನಂದುಚ್ಚು ಮಹಿಮೆಯನೆ ಕಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೧೧);
ಮದನಕ್ಕೆಯಾಕ್ಷಿಪರಚ್ಚಿಯ ಸೆಜಿಗೆಯ್ಯುತಿಡವು (ಅಂಜಣ. ೫-೫೯); ಅಚ್ಚಿ
ಮೂಜುಕ್ಕಿ ಶಿವನಂ ಭಜಿಸುತಗಜಾತೆ ಸುಖಮಿರಲಾ (ಚಬಪು. ೩೪-೩೧).

[ಸಂ. ಅಕ್ಷಿ]

ಅಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತೆರುವುದು (ದಕ. ಕ).

[ಅಚ್ಚು + -ಇಕೆ]

ಅಚ್ಚಿಕೆಮಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು ೧. (ಕ).

[← ತೆಲು. ಅಚ್ಚಿಕಬುಚ್ಚಿಕ = ಜೊತೆಗೊಡುವುದು, ಮೈತ್ರಿ]

ಅಚ್ಚಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಮಗುವಿಗೆ ಮೊಲೆಯುಣ್ಣಿಸು; "ಅಮ್ಮಿ" ಕೊಡು
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚಿ + ಕೊಡು]

ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಹಕ್ಕಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು:
ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದೆರಡು ಕಾಗೆಗಳು ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೇಡನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ
ಅಚ್ಚಿಕ್ಕಿ ಹಾರಿಹೋದವು (ನೀತಿಚಂ. ೧೧೫). [ಅಚ್ಚು + ಇಕ್ಕು]

ಅಚ್ಚಿಗ₁, ಅಚ್ಚುಕ, ಅಚ್ಚುಗ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ವ್ಯಥೆ; ಕಳವಳ:
ನಲ್ಲಗಳಲ್ಲಿ ಯಿಂದಮಾದದವಲಬಚ್ಚಿಗಂ ಮಜುಕಮೆಂಬಿನಜೊಂದೆ ಕನಲ್ವು
(ಅದಿಪು. ೧೨-೨೩); ಅಚ್ಚಿ[ಪಾಠಂ. ಚ್ಚು]ಗವೇಕಯ್ಯ ಸಂಸಾರದೊಳಗೆ?
ನಿಚ್ಚ ನಿಚ್ಚ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಮಾಡುವುದು; ಬೇಗ ಬೇಗ ಅರ್ಚನೆ-ಪೂಜನೆಯ
ಮಾಡುವುದು, ಕೂಡಲಸಂಗನ ಕೂಡುವುದು (ಬಸವ. ೧೭೩); ನಂದಸುತನ
ಮೂಗಿಂ ಬಾಯಿಂದುಚ್ಚಳಿಸೆ ರುಧಿರಮೆನಗಾದಚ್ಚಿಗಮಂ ಮುಜುವೊಡೊತ್ತಿ
ಮುಜು ಚಾಣೂರಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೫೮); ಹೆಚ್ಚಿದಡವಿಯೊಕ್ಕೊಬ್ಬನೇ
ಶಿವನಚ್ಚಿಗದೊಳಿರ್ಪಹನಕಟಕಟ (ಬಸಪು. ೧೬-೨); (ಸಂಪಭಾ. ೪-೯೯,
ಚಕವಿ. ೬-೧೮೨ ನೋ). ೨. ಕ್ಲೇಶ; ಶ್ರಮ: ನೆಗಟ್ಟೋಪ್ಪೊಂಡಮಂ
ಸಾಧಿಸಿದೊಡೆ ಫಲಮೇಂ ಭೋಗದಿಂ ಸಾಧ್ಯಮೇಂ ಬಂಧುಗಳಿಂದಂ
ಬರ್ಪುದೇಂಸುತ್ತಿದ ಪರಿಜನದಿಂದಪ್ಪುದೇನೊಂದುಮಿಲ್ಲಚ್ಚಿಗಮೊಂದುಂಟು
(ಅದಿಪು. ೬-೨೬); ಕಿಚ್ಚೆಟ್ಟು ಬಜಾಕೆ ನಂದಿಸಲಚ್ಚಿಗದಿಂ ಬಾವಿದೊಡು
ವಂತರಿ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚಿ ಜಪಿಸುಮೆ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೦); ಎಲ್ಲ
ಕಳೆಯಂ ಕಾವ್ಯಜ್ಞರಿಂ ಕಲ್ಲದಚ್ಚಿಗದಿಂ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಟ್ಟ ಕನ್ನಡದ ಕಾಣ್ಣು
ಗಳಂ ಬಟ್ಟುಸಾಮಿಗಳಂ ಕೇಳಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೬೫); ನಿಚ್ಚವಯಣ
ದಿಂದಚ್ಚಿಗಂ ಸಮನಿಸಿ[ಸ]ದಂತೆ ಸಕಳಸೇನೆಯಂ ಸೇನಾನಾಯಕಂ
ತಡೆಯದೆ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೧೨ ವ); ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ಣು

ಕೋಮಲೆಯರೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನಚ್ಚಿಗದ ಬಾಲಕಿಯರೋರಣದ ಪೊಳೆವಲ್ಲ
ನಿಚ್ಚಕ್ಕದ ಕದಸಿನ ನಿತಂಬಿನಿಯರ್ (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೦-೨); (ಅರ್ಧನೇ.
೮-೮೪ ವ, ಅನಂಪು. ೪-೪ ನೋ). ೩. ಕೇಡು; ಅಪಾಯ: ಕತ್ತಿಡವು
ದೆನ್ನೆಡಗಣ್ ತಡವಿಲ್ಲದ ಚ್ಚಿಗಂ ತೋಜದೆ ಮಾಡದು (ಸಂರಾಮಾ.
೯-೧೧೫); ಬಂದುದೆತ್ತಣಚ್ಚಿಗಮೆಮಗಿಂದ ಬಾಯುಟವ ಭೇರುಗಳಬ್ಬರ
ಮಾಡುದುಬ್ಬರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೮೫); ಅಚ್ಚರಿಯ ಮುಳ್ಳುಪಂದಿವೊಲಚ್ಚಿ
ಗಮಂ ಮಾಡಿ ಮಡಿಸಿದತ್ತದು ಸುರರಂ (ಶಬಕಂ. ೪-೧೭); (ವರ್ಧಪು.
೧೧-೧೫ ನೋ). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ಬಲವರಲಾಟಸುತ್ತಿರೆ
ಪದಂ ಪದಸಿಂ ನಡೆ ನೋಡಲೆಂದು ಕಣ್ಣುಲರೆಳಸುತ್ತಿರೆ . . . ರಸಜ್ಞ
ಕೀರ್ತಿಸಲೊಡರ್ಚಿರೆ ಚಚ್ಚರಮಚ್ಚಿಗಂ ಪೊದಕ್ಕಲರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೯೪).
೫. ರೀತಿ; ಪ್ರಕಾರ: ಎನ್ನೆಂದ ಮಾತನಂತಿಂತೆನ್ನದೆ ತಡೆದಿರದೆ ಕೊಡು
ವಚ್ಚಿಗಮಂ ಕೇಳಾ (ಧರ್ಮಾಮ್ನ. ೨-೧೨೩). ೬. ನೆವ: ಮೊಗಮಾಸೆ ಬಾರ
ದೋಪರಾ ಸೊಗಯಿಸಿ ಪೆಣ್ಣರಿಜನಿಟ್ಟು ಬರೆ ಪೂದಿಜುವಚ್ಚಿಗದಿಂದಮೆಯ್ದ
ಮೆಚ್ಚಿದ ಬಗೆಯಿಂ ಸ್ಮರಕೇಳಿಗಳಿಸಿದರಾ ಪುಂಶ್ಚಲಿಯರ್ (ಲೀಲಾವ.
೧೩-೧೦೭). ಅಚ್ಚುಕೆ: ೧. ನೀನಿಚ್ಚಿಸಿದವ ನಿನ್ನೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಂದವ
ನೆನ್ನ ಮಾಕಾಳಿಯಾಣೆ ನೀನಚ್ಚುಕವನು ಮಾಡಬೇಡ (ನೇಮಿ ಸಂ.
೨೧-೬೩). ೪. ಮೆಚ್ಚಿದಂ ಕೊಡುವಂ ವರಂಗಳನಿಚ್ಚಿಯಾವುದು ಬೇಡು
ನೀನೆನಲಚ್ಚುಕದ ದರಹಾಸಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮುಖಾಬ್ಬದೊಳಾ ಮೊಳೆಯೆ (ಬಸಪು.
೨-೨೩); ನಿಶ್ಚಯಕೆ ನಿಶ್ಚಯಂ ಬೇಟೊಂದದೇಕೆ ನಿಜದಚ್ಚುಕಕೆ ಮಚ್ಚರವೆ
(ಸಿಂಗರಾ. ೧೨-೨೪). ಅಚ್ಚುಗ: ೧. ಬಚ್ಚಬಜಾಯ ಜ್ಞಾನದರ್ಶನ
ಮೈಯಾಗಿ ಅಚ್ಚುಗವೆಂಬುದ ನೀಗಿ ನಿಚ್ಚಲು ಸುಖದೊಳೋಲಾಡುವ
ಸಿದ್ಧರ ಮೆಚ್ಚಿ (ಭರಣ. ೧೮-೨೩). ೧, ೨. ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚ ಒತ್ತೆಯ
ಬೇಡಿದಡೆ ಅಚ್ಚು[ಪಾಠಂ. ಚ್ಚು]ಗವಾಯಿತ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗೆ ಕಿಚ್ಚನೆ
ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡಲು ಅಚ್ಚುಗವಾಯಿತ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ
ನಲ್ಲಂಗೆ (ಅವಚಂ. ೨೫-೧೦೬); ಮಚ್ಚು ಅಚ್ಚುಗವಾಗಿಪ್ಪ ಪರಿಯ ನೋಡಾ
(ಮಹದೇ. ೩೩-೨); (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮-೧೧೫, ನಿಭಾಗ. ೬-೧೬-೭
ನೋ). ೩. ಕಿಚ್ಚು ನೀರಲಗಿನ ಬಾಧೆ ತನುವಿಗಾತ್ಮನಚ್ಚುಗವಳಿದ ಸುವಸ್ತು
(ಭರಣ. ೬೭-೧೩೨). ೪. ಮೆಚ್ಚಿದೆನು ಬೇಡೀಗ ನಿನ್ನಯ ಅಚ್ಚುಗದ
ಮಾತಿಂಗೆ ನೀಂ ಮನ ಮೆಚ್ಚುವಂದದಿ ಕೊಡುವೆ (ಶರಲೀ. ೭೫-೭).
೫. ಕತ್ತಲೆಗವಿಯಿತ್ತು ಮೂಜುಲೋಕದೊಳಗೆ ಇದಜಚ್ಚುಗವೇನು ಹೇಳಾ
ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೦-೪೧); ಮಣ್ಣು ಪುತ್ರಳಿಯ ಮಾಡದೆ ಜಲದಲ್ಲಿ
ತೊಳೆದರೆ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ಕೆಸಜಹುದಲ್ಲದೆ ಅದಜಚ್ಚುಗ ಬಿಡದಣ್ಣು (ಬಸವ.
೯೩). ೭. ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ: ಮತ್ತಾನ ಅಶನವನುಂಟು ಕೆಚ್ಚಾನ
ಚರ್ಮವ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬೆಚ್ಚಾನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿಪ್ಪವರಿಗೆ ಅಚ್ಚುಗವೇ
ಅನಂತಭವದೂಟ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೧); ಪಚ್ಚೆಗಿರಿಯು ತಾನೆ ಜಿನರೂಪ
ವಾಂತು ಪಳಚ್ಚನೆ ನಿಂದುದೆಂದೆನಿಸಿ ಅಚ್ಚುಗ ನೋಡುವರಿಗೆ ಭುಜಬಲಿ
ಜಿನಗಚ್ಚರಿವಟ್ಟಿಜಗಿದರು (ಭರಣ. ೭೦-೪೫).

[ದೇ. ? / ತಮಿ. ಅಚ್ಚಮ್ = ಭಯ; ಮಲ. ಅಚ್ಚಮ್,
ಅಚ್ಚಲ್ = ಭಯ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚಿಕ = ಕೋಪ; ಕೋಲಾ. ಅಂಜಲ್ =
ಭಯ]

ಅಚ್ಚಿಗ₂ (ನಾ). ಅರ್ಚಕ; ಪೂಜಾರಿ (ಕ). [ಸಂ. ಅರ್ಚಕ]

ಅಚ್ಚಿಗಂಗೋಳ, ಅಚ್ಚುಗಂಗೋಳ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಥೆಪಡು:
ಅಚಳಿತದೈರ್ಯನ ಮನಮಂ ಚಳಿಯಿಸಲಾಡಚ್ಚರಸೆಯರಚ್ಚಿಗಂಗೋ
ಡಂತಾಗಿಯುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೭-೯೪ ವ); ಏನುಮಿಲ್ಲದಿರೆ ಬೆಜಗಾಗಿ ಅಚ್ಚಿ
ಗಂಗೋಳುತೆ [ಪಾಠಂ. ಅಚ್ಚುಗಂಬುಡತೆ] ಹಮ್ಮದಂಬೋಗಿ (ತಿರುರ.
೨೭-೨೧). ಅಚ್ಚುಗಂಗೋಳ: ೧. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲದಿರೆ ಅಚ್ಚು

[ಚ್ಚು] ಗಗೊಂಡು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಜೋಲ್ವು ನಡುಗುತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೪-೩೪).

೨. ಅವಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು : ಅಚ್ಚನಾಭಿಯ ಮೆದ್ದು ನಿರ್ವಿಷಸಿದ್ಧ ತಾನಚ್ಚುಗಗೊಳ್ಳದಿರ್ಪಂತೆ (ಭರಣ. ೨-೩೬). [ಅಚ್ಚಿಗು + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಚ್ಚಿ ಗಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು; ಕ್ಲೇಶಪಡಿಸು: ತುಚ್ಛಪರಿಚ್ಛದ ರುಚ್ಛವಿಗ್ರಹಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ನಿಚ್ಚುಗಾಳೆಗದೊಳಚ್ಚಿ ಗಂಗೊಳಿಸಿ (ಅಚ್ಚಿಪು. ೯-೩೪ ವ). [ಅಚ್ಚಿಗು + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಅಚ್ಚಿ ಗಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚಿ ಗಂಗೊಳಿಸು : ಎನ್ನ ಪಗೆಯೆನಿಸಿದರ್ -ನನಜನಾಭಂ ಮತ್ತೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕೆಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮನಚ್ಚಿಗಂ ಬಡಿಸಿದನೆಂದು ಚಾಟುವಚನಂಗಳಂ ಮೆಚ್ಚಿದು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ವ).

[ಅಚ್ಚಿಗು + ಪಡು + -ಇಸು]

ಅಚ್ಚಿ ಗಂಬಡು, ಅಚ್ಚು ಗಬಡು, ಅಚ್ಚು ಗವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಥೆಪಡು : ಅಚ್ಚರಿವಡುತೆ ಪಗಲೊಳಿ ಶಿವಾಲಯದ ಪಡಿ ಮುಚ್ಚಿರ್ಪ ಕತನಮೇನೆಂದೊಡಾಸ್ತಾನದವರಚ್ಚಿ ಗಂಬಡುತೆಂದರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೨೨).

ಅಚ್ಚು ಗಬಡು : ೧. ಸರ್ವಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಅಚ್ಚು ಗಬಡುವಡೆ ಹಬ್ಬಿದ ಪಾಪದ ಫಲವನುಂಬಡೆ ಒಬ್ಬಳವನೆ ಬಿತ್ತಿ ಒಬ್ಬಳವನೆ ಬೆಳೆವಡೆ ಕಬ್ಬಿನ ಹುಳಿವಡೆ ಇನ್ನೇವೆ ರಾಮನಾಥ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೧೪-೬೬). ೨. ಅಶ್ಚರ್ಯ ಪಡು : ಕೊಟ್ಟನೊರವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತೆ ಸಾವರ ಕಂಡು ಅಚ್ಚು ಗಬಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧-೪೩). ಅಚ್ಚು ಗವಡು : ೨. ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ವಿಯಚ್ಚರಗನೆಲಾಗಚ್ಚು ಗವಡುತಾ ಖಳನು ಬೆಚ್ಚಿ ಪಂದಣಗೋಸರಿಸಿಯಾ ವನಿತೆಯ ಸಚ್ಚರಿತವ ನೋಡಿದುಡಿದು (ಅಂಜನ. ೧೩-೨೨೨). [ಅಚ್ಚಿಗು + ಪಡು]

ಅಚ್ಚಿ ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೆಳೆ; ಕಂಗೊಳಿಸು : ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸಗಂಪಮದರ್ ಚಂದನಕುಂಜಂಗಳಿಂ ಅಚ್ಚಿ ಗೊಳಿಸುವನಂತಲಿಕದ ಕುಂಜಂಗಳಿಂ (ಉದ್ವಟ. ೩-೯೩); ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸಗಂಪನೀಯುತುಮಚ್ಚಿ ಗೊಳಿಸುವುಲ ಧೂಪಮಂ ಶಾಂತಂಗೆಂ ಚೆಚ್ಚರಿತನರ್ಪಿಸುತ್ತಂ (ಉದ್ವಟ. ೧೧-೬೮); ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಕುಂಭದೊಳಚ್ಚಿ ಗೊಳಿಸುತ್ತಿದುಮನಳವಡಿಸಿ ಕೊಂಡು (ಉದ್ವಟ. ೧೧-೬೬). [ಅಚ್ಚಿ + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಅಚ್ಚಿ ಡು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಿಸು; ಅಚ್ಚು ಮಾಡು : ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಅಚ್ಚಿಟ್ಟಿರುವ ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು + ಇಡು]

ಅಚ್ಚಿ ಮುಗುಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚು : ಅಚ್ಚರಿಯರೊಳರಗಿಣಿಯ ರೊಳಚ್ಚಿ ಮುಗುಳ್ಳುವ ವಿಳಾಸಮುಂ ವಿಭ್ರಮಮುಂ ನಚ್ಚಿರದು (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೯೬). [ಅಚ್ಚಿ + ಮುಗುಳ್ಳು]

ಅಚ್ಚಿ ರಿ 'ಅಚ್ಚಿ ಟಾ' ನೋ.

ಅಚ್ಚಿ ವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಂದು ಅಚ್ಚಿವಳ್ಳಿಯರ ಗಣಮಯ್ಯನ ತಮ್ಮ ನಾಯ್ಕಯ್ಯನ ಕಯ್ಯಲು (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೮೯-೧೬; 1035). [ಅಚ್ಚಿ ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಚ್ಚಿ ಸು 'ಅರ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಅಚ್ಚಿ ಸು (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿಸು; ಮುದ್ರಣಮಾಡಿಸು.

[ಅಚ್ಚು + -ಇಸು]

ಅಚ್ಚಿ ಜಿ, ಅಚ್ಚಿ ರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ : ಉಲಿವ ವಿನೂನ ಕಿಂಕಣಿಯ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಳ ಕಿವಿಗೆಯ್ತು ಮಟ್ಟದಗ್ಗಲಿಸೆ ತಗುಳ್ಳ ಗೇಯರಸ ವಚ್ಚಿಡಂತಿರೆ ಬೆಚ್ಚು ಚಿತ್ತದೊಳ್ ನಿಲಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೮). ೨. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು; ಮುದ್ರಿಸು : ಮಾಣದೆ ಮೋದೆ ಶೋಕದಚ್ಚಿಡದವೊಲಿದರ್ ಬಾಸುನೊಳಲು ಕನಲ್ಲು ಬಟಲ್ಲು ಜೋಲ್ವು ಮೆಯಾ (ಸಂಪಭಾ. ೧೪-೫); ಎಳನೆಂ ಡಿ ರ ತಂಡದಲತಗಿಯೂಡಿದಡಿದಚ್ಚಿಗಳಿಂದಚ್ಚಿಡದ

ಪಚ್ಚಿಯ ಪಾಸಜಿಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೬). ೩. ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು : ಅಗುಂದಲೆಯಾಯ್ತು ತೇಜಮಚ್ಚಿಡದುದು ಮಿಕ್ಕ ಬಿಚ್ಚಿತಿಕ್ಕೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೪೬-೩೬; 1099). ೪. ಒಂದು ಗೂಡು; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊ : ಪೊದಳ್ಳು ನೀಳ್ವದಿರ್ಪರ ಸಮಶೀಲಮಚ್ಚಿಡದದಿರ್ಪರ ನಚ್ಚಿನೊಡಂಬಡೇಂ ಭವಾಂತರಗತಮೋಹಬಲಮೋ ಬಲದೇವನ ವಾಸುದೇವನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೯). ಅಚ್ಚಿ ರಿ : ೪. ವಾಣಿಗೆ ವೀಣೆಯು ಅಚ್ಚಿರಿದಂತೆ ಇರದಿರೆ ಏನದು ಆ ಹಾಡು (ಗಂಗಾತ. ೬೫-೭).

[ಅಚ್ಚು + -ಇಜ್ಜು]

ಅಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿದುಕೊ (?) : ಒಚ್ಚತಯಿಲ್ಲೆನಲಾಗದು ಕಾಲವೊಂದಚ್ಚಿ ಕರ್ಮಗಳತ್ತ ತಹುದು ಚುಚ್ಚಿಕೊಡುವರಂತೆ ಪುದ್ಗಲ ಪರಿಣತಿಗಚ್ಚಾದ ಕಾರಣದಿಂದ (ಭರಣ. ೬೮-೪೨). ೨. ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದಂತೆ ಇರು : ತರಿಸಂದು ನಿಂದಿರಲ್, ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಳ್ ನೆಲದೊಳಚ್ಚಿದರ್ ಕಪಿ ಕುಲೇಂದ್ರನ ಮಹಾವಾನರನ ಮೆಯ್ಯೆಳಲ್ ಕೇಳ್ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರಂ ಕರ್ಪು ಗೆಟ್ಟು ನಸು ಬಿಳ್ಳಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೨-೩೨೫).

ಅಚ್ಚಿ ಬರು=೧. ಒಗ್ಗು : ಆ ಸ್ಥಳ ನನಗೆ ಅಚ್ಚಿಬರುವದಿಲ್ಲ (ಸ್ವಾಂಡರ್); ಆ ಊರು ನನಗೆ ಅಚ್ಚಿಬಂತು (ಸ್ವಾಂಡರ್); ಯಾರಿಗೂ ಅಚ್ಚಿಬಾರದ ಸ್ಥಳ ಅವನಿಗೆ ಅಚ್ಚಿಬಂತು (ಸ್ವಾಂಡರ್). ೨. ಕೂಡಿಬರು; ದಕ್ಕು : ಆ ದ್ರವ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಅಚ್ಚಿಬರಲಿಲ್ಲ (ಸ್ವಾಂಡರ್). [ದೇ. ?]

ಅಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ (ಹಣವನ್ನು) ತೆರು : ಆನನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರಹಾಗಳು ಅಚ್ಚುತ್ತಾನೆ (ಸ್ವಾಂಡರ್); ನಿನಗೆ ನಾನು ಅಚ್ಚಿಬೇಕೆ? (ಸ್ವಾಂಡರ್); ಆ ತೋಟಕ್ಕಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಅಚ್ಚಿ ದ್ದೇನೆ (ಸ್ವಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಅಚ್ಚು = ದಂಡವನ್ನು ತೆರು]

ಅಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಮರದಲ್ಲಿಯೋ ಲೋಹದಲ್ಲಿಯೋ ಬೇಕಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊರೆದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಕದ ಅಥವಾ ಕರಗಿಸಿದ ದ್ರವವನ್ನು ಹೊಯ್ದು, ಆ ಆಕಾರದ ಬಿಂಬವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಪಡಿಯಚ್ಚು : ಶೋಭಿಸಿದಂ ಕುಮಾರನಾನಂದಿತರೂಪನಂ ದಸೆಯ ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತೆವೋಲ್ (ಅದಿಪು. ೮-೪೩); ಸಿರಿ ಗಿರಿಜಾತೆ ಶಾರದೆ ಶಚಿ ಮುಖ್ಯರು ಸರಿಯಲ್ಲವಿವಚ್ಚು ಬೇಜಿ (ಮೋಹತ. ೧೦-೫); ತಂದೆಯಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತಿರ್ಪನಾ ರಾಜನಂದನ ತಂದೆಯಂಕ ದೊಳು (ಭರಣ. ೨೫-೨೪). ೨. 'ಅಚ್ಚು'ರ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥ. ಉದಾ— ಬೆಲ್ಲದ ಅಚ್ಚು, ಸಕ್ಕರೆಯ ಅಚ್ಚು.

ಇತ್ಯಾದಿ : ಹೊಜಗಣಂ ಬಂದ ಬೆಲ್ಲದ ಭಂಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲದಚ್ಚು ಹದಿನಯ್ಯ (ಎಂ. XIII, ೨೨-೫೬; 1204); ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ಎಳ್ಳಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸಕ್ಕರೆಯ ಅಚ್ಚುಗಳನ್ನೂ ಬೀರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೩. 'ಅಚ್ಚು'ರಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದ ರೂಪ; ಪ್ರತಿರೂಪ; ವಿಗ್ರಹ : ಕಾಮನಚ್ಚೊತ್ತಿದ ಬೇಟದಚ್ಚುಗಳ ಮಾಟ್ಟಿಯೊಳಿದುರ್ದು ಮೆಯಾ ಸುಭದ್ರೆಯಾ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೧೬); ದೈವದ ಬಣ್ಣಮುಮನಚ್ಚುಮಂ ಕಳ್ಳರ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಲಾಟದ ದೈವಂಗಳ (ಸಮಪ. ೯-೧೦೪); ರಾಯ ನೃಸಿಂಹನ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಪೇಸಣಹನುಮಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೩೪೩-೧೧; 1226); ಆಕ್ಕರಿಗರಾಭರಣಂ ಬುಧರಿಚ್ಚಿಯಚ್ಚು ವೀರರ ಕಣೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೨೫). ೪. ಒತ್ತಿದ ಮುದ್ರೆ : ನಾನಾವಿಷಯತತಿಗೆ ತನ್ನಾಣೆ ತನ್ನಚ್ಚು ತನ್ನಿಟ್ಟಿರಸರ್ ತನ್ನೋಲೆ ತನ್ನೊಂಡಿಗೆಯೆನೆ ವಿಧಿಪಾಪಾನ್ನಿತಂ ಮಾಡಿದಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೧೧೬-೭; 1075). ೫. ನೇಯುವಾಗ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಒಂದರೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳದಂತೆಯೂ, ಅಡ್ಡೆಳೆಗಳಿಗೆ ಅಣಿ ಬರುವಂತೆಯೂ ಮೇಲೊಂದು ಕೆಳಗೊಂದು ಕೊಳಲಿನ ಮೇಲೆ ಹುರಿದಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಬೆದ :

35

40

45

ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಜ್ಜು ಹಜ್ಜಿದಡೆ ಅದ ಸಾಗಿಸಿ ಕಡೆಹಾಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಗೈದುಬಿಟ್ಟಡೆ ಒಂದೊಂದು ಹಿಂದೊಂದಕ್ಕಿತ್ತು ಅ ಅಚ್ಚು (ಮೋಳಮಾ. ೫೫-೨೨೮). ೬. ಅಕ್ಷರದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮುದ್ರಣ ಮಾಡುವುದು; ಮುದ್ರಣ. 'ಅಚ್ಚುಮಾಡು' ಪರಾ.

ಅಚ್ಚಿನ ಮನೆ = ಅಚ್ಚು ಕೂಟ: ೧೮೦೦ ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೇರಿ ಥಾಂಸರ್ ಮುಂತಾದ ಪಾದ್ರಿಗಳ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಾಕರಣವೂ ನಿಘಂಟೂ ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಅಚ್ಚಿನ ಮನೆಯಾಯಿತು. ಬೈಬಲ್ ಭಾಷಾಂತರವಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೮). 'ಅಚ್ಚುಮನೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ? ಅಥವಾ ~ ಸಂ. ಅಕ್ಷ. ? / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ.

ಅಚ್ಚು; ತೆಲು. ಅಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರೀತಿಯ ವಸ್ತು: ಅಕುಟಲರ ಮನಮಚ್ಚು ಸಿರಿಹರಿಭಕ್ತತರುಮ್ನಹದಚ್ಚು ಶಿವಸೇವಕರ ಮೆಚ್ಚು ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಪ್ರಬಂಧಕೃತಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧-೧೧); ಅಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಮೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಅಚ್ಚು ಕಿಚ್ಚಿದ್ದು ಹೋಯಿತಲ್ಲಾ (ಪುರಂದ. ೧-೫೪-೧); ಹರಿಶರಣರಚ್ಚು ಬುಧಜನರಿಗೆ ಪೆಚ್ಚು (ಮೋಹನ. ೧-೩೮); ಅಚ್ಚಿನ ಮನುಷ್ಯಗೆ ನುಚ್ಚಿನ ಅನ್ನ (ಗಾದ. ೬೫) [?]

ಅಚ್ಚು (ನಾ). ಅಂಚು: ಸೇಜಗುಸೇರುವೆಗಳಿಡೆಡದ ಕಂಕುಳೊಳೊಲಿದಿಜು ಕಿದ ಪಚ್ಚಡದಚ್ಚು ನಿಜಿಸಿ ಬೀಸುವ ಬಲದೋಳಿಂದ ಗಮಕದಿ ಮಜಿ ಯಾನೆ ನಡೆವಂತೆ ನಡೆದ (ಭರಣ. ೪-೩). [~ ಅಂಚ್ಚು ?]

ಅಚ್ಚು (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯ ಮಲ; ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಚಿಕೆ: ಅದು ಕಾಗೆಯು ಅಚ್ಚು; ತುಳಿಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). 'ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [?]

ಅಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಬಂಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಇರಚಿ: ಉಡಿದಿರ್ದಚ್ಚು ಟೀದೀಸು ತಟ್ಟಿದ ನೊಗಂ ಜೀಜಿಟ್ಟಿ ಚಕ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೧); ಅಚ್ಚು ಮುಜಿದ ಭಂಡಿಯಂತೆ ನುಚ್ಚುನುಜಿಯಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೮-೩); ತೊಲಗದ ಪದ್ವಾಸನವೆನಿಪಚ್ಚಿನೊಳೊಲಿದಾರಾಧನೆಯೆಂಬ ಬಲುಗಾಲಿಯ ನಳವದಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೦೭); ಕೀಲ ತೆಗೆಯಚ್ಚುಗಳ ಹೆರೆ ಬಲು ಗಾಲಿಗಳ ಜೋಡಿಸು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೨); ಭಗ್ನವಾದ ಚಕ್ರಗಳೂ ಅಚ್ಚುಗಳೂ ಧ್ವಜಗಳೂ ಉಂಟಾಗಿ ರಥಗಳು . . . ಬಿದ್ದವು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೧೨). 'ಮೇಲಿಚ್ಚು' ಪರಾ. ೨. ನಡುಗೊಟ; ಕೀಲು: ಅಡಿದುವಿಂದ ರಾತಿಭಟರಟ್ಟಿಗಳಾಜಿಯೊಳಿನ್ನ ಕಾರ್ಯದಚ್ಚಾಡಿದುದಿಂದು ಕೂಡಿದುದು ವೈರಿಬಲಾರುಣಿಸಿಂಧುನಾರ್ಥಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೮-೬೫). ೩. ಸಗಡೆಯ ದಾಳ. ೪. ಜೂಜಾಟ: "ಅಕ್ಷು ದುರೋದರ:-ಈ ೨ ಅಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೩). ೫. ಎಂಬತ್ತು ಗುಂಜಿಯ ತೂಕ; 'ಕರ್ಪ'. ೬. ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ತುಂಬಳಬೀಡಿನ ಶ್ರೀ ಪಂಚಲಿಂಗ ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ . . . ಗಾಣ ೨ ಅಚ್ಚಿನ ಟಂಕಸಾಲೆಯಲು ದಳಕ್ಕೆ ವೀಸ ೨ (ಸೌಇ. IX-i, ೨೨೮-೧೧; 1133); ಎಂತಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರಚ್ಚಂ ಕೊಟ್ಟು ಮನವಾರೆ ಪಡಿಯ ಸಾವಿರ ಪೊನ್ನಳಂ ಕೊಟ್ಟು (ನಂಬರ. ೧೧-೮೩).

ಅಚ್ಚುಬರು = ಸರಿಯಾದ ಗೆರೆ ಬೀಳು: ಒಳಪೊಕ್ಕು ಕಟ್ಟುವರಚ್ಚು ಬಂದರೆ ಜೂಜುಗಾಣರ ಪರಿಯೊಳಬಳಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೭೬). IP ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕಿಯಿಂದ 'ಹಣ ಲಭಿಸು' ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

[ಸಂ. ಅಕ್ಷ]

ಅಚ್ಚು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರ: ವಾರಿರುಹಸಂಭವನೆ ಕೇಳಕಾರದಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಚ್ಚುಗಳು ಜನಿಸಿದವು ಕ್ರಮದಿ (ಕಥವಿ. ೨೨೯); ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚಿಂತಲೂ, ವ್ಯಂಜನಕ್ಕೆ ಹಲ್ಲೆಂತಲೂ, ಕಡಮೆ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೂ ಆಯೋಗ ವಾಹನಂತಲೂ ಹೆಸರುಂಟು (ಹೊನುಗ. ೨).

[ಸಂ. ಅಚ್ಚ. / ತೆಲು. ಅಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು (ನಾ). ವೆಗುದೇಶದ ಕುದುರೆ (*).

[ಅನ್ನ. / ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಅಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು ಕ 'ಅಚ್ಚಿಗ್ಗ' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆ ನೇಯುವಲ್ಲಿ ಅಣಿಬರುವಂತೆ ಕೋಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುರಿದಾರದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚನ್ನು ತಯಾರುಮಾಡು (*).

[ಅಚ್ಚು + ಕಟ್ಟು]

ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು 'ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟುತನ (ನಾ). ಅಣಿಯಾಗಿರುವುದು; ಒಪ್ಪ; ಓರಣ:

ಎಷ್ಟೇ ಬಡವರ ಮನೆಯಾಗಿರಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶುಚಿತ್ವ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು

ತನ ಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೩೭); ಸ್ವಲ್ಪೇ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ತಾನು ಅದೆಷ್ಟು ಅಚ್ಚು

ಕಟ್ಟುತನದಿಂದ ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿಸಿದರೂ ಮನೆಯ ಖರ್ಚಿಗೆ ಹಣ ಕೊಡು

ವಾಗ ಜಗತ್ ತೆಗೆಯುವರು (ಕುಂಕುಮ. ೯೩). [ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು + -ತನ]

ಅಚ್ಚು ಕತನ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ನಿಜಸ್ವಾಮಿಯಂ

ಮೆಚ್ಚಿಪಚ್ಚುಕತನದಿನಳವಿಯಲ್ಲದ ದುಸ್ಸಹ ಮಹಾಬ್ರತಾಯುಧಮಂ

ತಳೆದು ನಿಲ್ಲುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೪೦ ವ). [ಅಚ್ಚುಕ + -ತನ]

ಅಚ್ಚು ಕಾಣಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು: ನಿಕುಂಭನಿಕುಲನ

ಮನ್ನಣೆಯ ಮನದಚ್ಚುಕಾಣನ [ಪಾಠಾಂ. ಮನಮಚ್ಚುಗಾಣನ] ಬೆನ್ನಲಪ್ಪ

ಳಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೬-೩೯-೮). [ಅಚ್ಚು + -ಕಾಣ]

ಅಚ್ಚು ಕೂಟ (ನಾ). ಮುದ್ರಣಶಾಲೆ; ಭಾಷಮಾನೆ: ಅಚ್ಚುಕೂಟ

ಗಳನ್ನು ಇಡಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೬ ಕ.). ಆ ಅಚ್ಚುಕೂಟದಲ್ಲಿ

ಐದಾರು ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡುವ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಚ್ಚು + ಕೂಟ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಚ್ಚುಕ್ಕೂಟಮ್; ತೆಲು.

ಅಚ್ಚು ಕೂಟಮು]

ಅಚ್ಚು ಗ 'ಅಚ್ಚಿಗ್ಗ' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ಗಂಬ (ನಾ). ಇರಚಿ (ಸ್ಕಾಂಡರಾ). [ಅಚ್ಚು + ಗಂಬ]

ಅಚ್ಚು ಗಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚಿಗಂಬಡೆ ೧: ಒಚ್ಚತಂ ತನಗುಳ್ಳ ರಾಜ್ಯ

ದೊಳಗರ್ಥವಂ ಪಚ್ಚುಗೊಡುವೆಂ ತತ್ತರಂಗಮಂ ತಂದರ್ಗೆ ಮುಚ್ಚು

ಮಜಿ ಯೇಕೆಂ ಬ ನುಡಿಗೆ ಕುಂಡಲನೆಂಬ ಭಟನೆಳ್ಳು ಕಯ್ಯ ಮುಗಿದು

ಅಚ್ಚುಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ತಂ] ಬಡೆವುದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣ ಮಿದೇ ನಚ್ಚರಿಯೆ

(ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೧-೪೪). [ಅಚ್ಚುಗ + ಪಡೆ]

ಅಚ್ಚು ಗಗೊಳ್ 'ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ಗಟ್ಟು, ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ ಮುಂತಾ

ದವುಗಳ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಪರಿಮಿತಿ: ನೇಜಾಲ ಕೆಜೆಯ

ಮೂಡಣ ಕೋಡಿಯಂ ತೆಂಕಣ ಹೊಸಗೆಜೆಯಚ್ಚುಗಟ್ಟುದುಡೆಲ್ಲಂ (ಎಕ.

II, ೭೩-೪೫; 1118); ಬಜಹಾಳ ಕೆಜೆಯಚ್ಚುಗಟ್ಟು ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ.

II, ೩೪೫-೬೧; 1159); ಈ ಗ್ರಾಮಗಳ ಚತುರ್ವಿಮೆ ಒಳಗುಳ್ಳ ಗದ್ದೆ

ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಡು ಮನೆ ಅಣಿ ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟು ಕಾಡಾರಂಭ...

ಸುಂಕ ಸುನರ್ಣಾದಾಯ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಸ್ವಾಮ್ಯವು (ಎಕ. XIV,

ಮಂಡ್ಯ. ೧೫೫-೪೫; 1622). ೨. ಒಪ್ಪ; ಓರಣ; ಅಣಿ: ನಡೀಂ

ನಾನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ಇಂದಿನ ಕೆಲಸ ಅಚ್ಚುಗಟ್ಟುಮಾಡೋ

ದಕ್ಕೆ (ಬದುಬೈ. ೧೨). ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು: ೧. ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಣಿ ಅಚ್ಚು

ಕಟ್ಟು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೨೨-೨೬; 1473); ಆ ಹರಿಯ

ಸಮುದ್ರದ ಹೊಲದಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿಂಮ ನಾಫಂಡುಗ

ಗದ್ದೆಯ ಕೆಳಗೆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಿದಂಥ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು... ಅನುಭವಿಸ

ಲುಳವರು (ಸೌಇ. IX-ii, ೪೭೨-೪; 1485); ಚತುರ್ವಿಮೆಯೊಳಗಾದ

ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಕಟ್ಟಿ ಕಾಲುವೆ ಅಣಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಹೊಲ ಮೇಲೆ ನೀರುವಳ

ಇವೆಲ್ಲಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨-೧೬ ; 1563). ೨. ಮಳೆ ಗಾಳಿ ಬಿಸಿಲು ಗಳಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರಲು ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಿದ ಮನೆಗಳು ಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೭೦); ಅತನ ಸಂಸಾರ ಬಹು ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ); ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಲಸ ಚಂದ ಬಂದುಕಟ್ಟಾದ ಊಟ ಚಂದ (ಗಾದ. ೪).

[ಅಚ್ಚು? + ಕಟ್ಟು. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು; ತುಳು. ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು; ತೆಲು. ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು]

ಅಚ್ಚು ಗಬಡು 'ಅಚ್ಚಿ ಗಂಬಡು' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚು + ಕಲ್ಲು]

ಅಚ್ಚು ಗವಡು 'ಅಚ್ಚಿ ಗಂಬಡು' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ಗಾರ 'ಅಚ್ಚು ಗಾಣ' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ಗಾಣ, ಅಚ್ಚು ಗಾರ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುತ್ತಿರುವವನು. ೨. ಸಾಕ, ಲೋಹರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವವನು. ೧, ೨: ಅಚ್ಚು ಗಾಣರ ಬಣ್ಣ ಗಾಣರ ಕೆರಿಗಳಚ್ಚರಿ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಣೆಸೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೩). ಅಚ್ಚು ಗಾರ: ೩. ಮುದ್ರಣ ಕಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು + -ಗಾಣ]

ಅಚ್ಚು ಗೂಟ (ನಾ). ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಭಾಗದ ಹೋಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಗೂಟ (೪).

[ಅಚ್ಚು + ಗೂಟ]

ಅಚ್ಚು ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚು ಡಿ: ತನು ಮೀಸಲಾಗಿ ಮನ ಮೀಸಲಾಗಿ ಭಾವವಚ್ಚುಗೊಂಡಿತ್ತುದವ್ಯಾ (ಮಹಾಸಾ. ೩-೭). [ಅಚ್ಚು + ಕೊಳ್]

ಅಚ್ಚು ಗೋಲು (ನಾ). ೧. = ಅಚ್ಚು ಗೂಟ (೪). ೨. (ಧಾನ್ಯದ) ರಾಶಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ಕದಲಿಸದಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮುದ್ರೆಹಾಕಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು; ಮುದ್ರೆಕೋಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಚ್ಚು ಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದಂತೆ ಒಂದಾಗು; ಬಿಡಿಸಲಾಗದಂತೆ ಸೇರು: ದೊರೆವಡೆದಿರ್ದು ದಿವರ ಮನೋರಥಂ... ಅಚ್ಚು ಡಿದಿರ್ದು ದಿವರ ಮಚ್ಚು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೯); ಪೆಡೆವರಲಾವುದೊ ರನ್ನದ ಸೊಡ ರಾವುದೊ ಪೇಟಿಮೆಂಬಿನಂ ಸಂದೆಗದಚ್ಚು ಡಿದಿರೆ ನಾ ಗಾಂಗೆನೆಯ ರಾಗಡಣದೆ ಸಮ್ಮೇದಸಾನುವಂ ಸಾತಂದರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೨೭೬); (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೩, ೬-೧೦೭, ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೭೯ ನೋ).

[ಅಚ್ಚು + ಉಡಿ?]

ಅಚ್ಚು ಡಿ (ಕ್ರಿ). (ರಥ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಅಚ್ಚು ಮುರಿದು ಹೋಗು. [ಅಚ್ಚು + ಉಡಿ?]

ಅಚ್ಚು ತ (ನಾ). ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ವಿಷ್ಣು: ನಿಚ್ಚ ಕೈಯತ್ತಿ ಕೊಡುವ ದಾನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಚ್ಚರಿತಾನುರಂಜನೆಗೆ ಅಚ್ಚುತನೊಲಿದಿತ್ತ ಬಿರುದ ಕೊಳ್ಳೆಂದೊರ್ವ ಪಚ್ಚಿಯ ಕಡಗವಿಕ್ಕಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೬೫).

[ಸಂ. ಅಚ್ಚುತ]

ಅಚ್ಚು ತೇರು (ನಾ). (ಮರ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ) ತೇರಿನ ಸ್ಥಿರವಾದ ತಳಕಟ್ಟು, —ತೇರಿನ ವೇದಿಕೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚು + ತೇರು (< ತೇರು)]

ಅಚ್ಚು ತೊಲೆ (ನಾ). ಇರಚಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು + ತೊಲೆ]

ಅಚ್ಚು ಪಡಿ, ಅಚ್ಚು ವಡಿ (ನಾ). ೧. ಪಡಿಯಚ್ಚು; ಪ್ರತಿರೂಪ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬ: ಈ ವಕೀಲಿಗೆ ಕಮಲನೂ ಸೇರಿ ಆರುಜನ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು,

ಇಬ್ಬರು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು. ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಅಚ್ಚು ಪಡಿ. ಕೋಪದ ಮುದ್ದೆಗಳು (ಬಾಗಿ. ೪೦). ಅಚ್ಚು ವಡಿ: ೨. ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು; ಓರಣ (ದಕ. ೪). [ಅಚ್ಚು + ಪಡಿ]

ಅಚ್ಚು ಪನ್ನಾಯ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಸೂಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂಕ (?): ಶ್ರೀಮದಚ್ಚು ಪನ್ನಾಯದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಜ್ಞಾನಾಯಕಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವರಸರು (ಸೌ. ಇ. IX-i, ೧೬೪-೪೦; 1098); ಅಚ್ಚು ಪನ್ನಾಯದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ದಣ್ಣನಾಯಕ ಮಾಧವಭಟ್ಟರ (ಸೌ. ಇ. XI-ii, ೧೫೦-೨೯; 1102); ಮಾಧವ ಭಟ್ಟರಚ್ಚು ಪನ್ನಾಯಮಂ [೦] ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿನಾಳುತ್ತಮಿಬ್ಬು (ಸೌ. ಇ. XI-ii, ೧೯೦-೫; 1106).

[ಅಚ್ಚು? + ಪನ್ನಾಯ. IP ಪನ್ನಾಯ < ಪರ್ಣಾಯ (ಪರ್ಣ + ಅಯ)]

ಅಚ್ಚು ಬೀಗ (ನಾ). ಎರಡು ಕೇಲಿನ ಬೀಗ; ಜೋಡುಕೇಲಿನ ಬೀಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು? + ಬೀಗ (< ಬಿಯಗ)]

ಅಚ್ಚು ಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದ ಬೆಲ್ಲ: ಅಚ್ಚು ಬೆಲ್ಲ ಅಚ್ಚುಪ್ಪಗೆ, ನುಚ್ಚುಗಂಜಿ ವೆಂಕಪ್ಪಗೆ (ಗಾದ). ಉಂಡೆಬೆಲ್ಲ ಹೋ.

[ಅಚ್ಚು + ಬೆಲ್ಲ. / ತೆಲು. ಅಚ್ಚು ಬೆಲ್ಲಮು]

ಅಚ್ಚು ಮಟ್ಟ (ನಾ). ಪೆಗುದೇಶದ ಕುದುರೆ. (೪).

[ಅಚ್ಚು + ಮಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಅಚ್ಚು ಮಟ್ಟಮ್; ತೆಲು. ಅಚ್ಚು ಮಟ್ಟಮು]

ಅಚ್ಚು ಮನೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚು ಕೂಟ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು + ಮನೆ]

ಅಚ್ಚು ಮರ (ನಾ). ಎರಕ ಹೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಚ್ಚು (ದಕ. ೪). [ಅಚ್ಚು + ಮರ]

ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಿಸು: ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು ಇಂದಿನ ಸಂಜೆಯೊಳಗಾಗಿ ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿಸಿ ಹಂಚಲೇಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಅಚ್ಚು ಮಾಡು + -ಇಸು]

ಅಚ್ಚು ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ರಿಸು: ನಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬೇಗ ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿಕೊಡಿ ಎಂದು ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದವು (ರೂಢಿ). [ಅಚ್ಚು + ಮಾಡು]

ಅಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಮೆಚ್ಚಿಕೆ: ಕೇಳಿದ್ದೆ ಕುಶ ನಿಮ್ಮ ರಘುಭೂಪಾಲಕನ ಮನದಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನ ಪಾಲನೆಯ ನಿಜಭೃತ್ಯನನು ವಂಚಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೧); ಕೋಮಲೆಯರಚ್ಚುತ ನಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನ ರಾಜವನಿತೆಯರು (ನಳಚ. ೯-೬೭); ಅಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನೊಳು ಕೊಡಿದರೆನೆ ಸಾಕು (ಭರಚ. ೧೦-೧೦೯); ರಘುನಾಥ ಮಾಸ್ತರರು ಬಂದ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ರಂಗಣ್ಣನು ಅವರ ಅಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟನು (ರಂಗರೋ. ೮೪). ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು: ತನ್ನ ನೀಯತ್ತಿನಿಂದ ಧಣಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ನಲ್ಲದೆ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದ (ಅನಾಮಿ. ೪೪). [ಅಚ್ಚು + ಮೆಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು ಮೊಳೆ (ನಾ). ಮುದ್ರಣದ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ ಮೊಳೆ.

[ಅಚ್ಚು + ಮೊಳೆ]

ಅಚ್ಚು ವಡಿ 'ಅಚ್ಚು ಪಡಿ' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ವಡಿ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿರುವ ಕಂದಾಯ: ಈ ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚು ಪಡಿ ವರುಷಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ವರಹ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಚ್ಚು ವಡಿ' ವರಾ.

[~ ಅಚ್ಚು]

ಅಚ್ಚು ವಣೆಗ 'ಅಚ್ಚು ವಳಿಗ' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ವಳಿಗ, ಅಚ್ಚು ವಳಿಗ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಕೊಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಚ್ಚು ವಳಿಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[< ಅಚ್ಚು ವಡ್ಚಿ + -ಇಗ]

ಅಚ್ಚು ವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳು: ತೊಡುವಲ್ಲಿ ಪೊದವಲ್ಲಿ ಸಂಗ ಶರಣೆಂದೆನುತೆ ಸಂಗನಾಮದೊಳಚ್ಚುವಿಡಿದು ಬೆಳವಂ ತಿರ್ದು (ಬಸರ. ೩-೧೩೭). [ಅಚ್ಚು + ಪಿಡಿ]

ಅಚ್ಚು ಹಲಗೆ (ನಾ). ತೇರಿನ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಹಲಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು + ಹಲಗೆ (< ಪಲಗೆ)]

ಅಚ್ಚು ಹಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿಸು. [ಅಚ್ಚು ಹಾಕು + -ಇಸು]

ಅಚ್ಚು ಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಚ್ಚೊತ್ತು; ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು (ಧಕ. ೩). ೨. ಅಚ್ಚು ಮಾಡು; ಮುದ್ರಣ ಮಾಡು.

[ಅಚ್ಚು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ತು)]

ಅಚ್ಚು ಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಚ್ಚು ಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಚ್ಚು + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡೆ)]

ಅಚ್ಚು ಳ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕುದುರೆಗೆ ಜೀನುಹಾಕು ವುದು ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ: "ಅಚ್ಚು ಳ ಚರ್ಮಕ್ರಿಯಾ ತುರಂಗಾದಿ ಸಜ್ಜೀಕರಣಂ ವಾ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅಚ್ಚು ಳಕೋಲ್ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕೋಲು; ಬಾರುಕೋಲು; ಚಾವಟಿ: ಸಿಂಹರಥಮಹಾರಾಜಂ ಮುನಿದು ಅಚ್ಚು ಳಾಯಿಲರಂ ಬರವೇಟ್ಟೀ ಚಪಳಿಯಂ ಸಾಯೆ ಮೋದಿಯೆಂಬುದುಂ, ಕಟ್ಟನೆ ಕರಿಯನರಾಗಳೆ ಗಟ್ಟನೆ ಪರಿತಂದು ಮಾಣದಚ್ಚು ಳಕೋಲಿಂ ತಿಟ್ಟನೆ ತಿರಿಪಿ ದುರಾತ್ಮರ್ ಚುಟ್ಟನೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರೊಗೆಯೆ ತೊಲಗದೆ ಬಡಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೯೦, ೧೯೧). [ಅಚ್ಚು ಳ + ಕೋಲ್]

ಅಚ್ಚು ಳಾಯ[ಯಿ]ತ 'ಅಚ್ಚು ಳಾಯ್ತು' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ಳಾಯಿಲ 'ಅಚ್ಚು ಳಾಯಿಲ' ನೋ.

ಅಚ್ಚು ಳಾಯ್ತು, ಅಚ್ಚು ಳಾಯ[ಯಿ]ತ (ನಾ). ೧. ಪರಿಚಾರಕ; ಸೇವಕ; ಊಳಿಗದವನು: "ಅಚ್ಚು ಳಾಯ್ತು ನುಮೆನುತ್ತಂದುಚ್ಚರಿ ಸಲ್ ಬುಧರಿನಿರದೆ ಪರಿಚಾರಕ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೮); "ಪರಿಚಾರ ಕರ್ಗಚ್ಚು ಳಾಯ್ತುರೆಂಬ ಪೆಸರೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೫); ಪರಿವ ಕರೆವೆಪಿನ ಸೂಟಾಯ್ತರ ಸೂಟುಗಳ್ ತುಜುಂಗಿದಚ್ಚು ಳಾಯ್ತರ ಕಳಕಳರವದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೫); ಇರದೊಗೆದುದಲ್ಲಿ ಸೂಟಾಯ್ತರ ಕಳಕಳವಚ್ಚು ಳಾಯ್ತುರುಲಿಪುಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೭೩); ಬಿಜ್ಜುಲಂಗೇನದಟೆಸೆ ದುದೊ ಪೇಳ್ ಸಿಂಹಳಾಧೀಶ್ವರಂ ಬೆತ್ತಳಿಗಂ... ತುರುಷ್ಕಂ ಕುದುರೆವೆಸ ದವಂ ಲಾಳನಾದಚ್ಚು ಳಾಯ್ತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೨೦; 1181); ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಪುಗುವ ಪೊಟಮಡುವ ಝಳಂಬಾಯ್ತರ ಸೂಟಾಯ್ತರ ಕಲ್ಲಾಯ್ತರ ಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚು ಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಅತನಡಿಯಚ್ಚು ಳಾಯ್ತನಂಗದನೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೧೨). ೨. ಕುದು ರೆಯ ಜೀನು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಜ್ಜು ಮಾಡುವವನು: ಸೂಟೊ ಳಧಿಕೃತಂ ಸೂಟಾಯ್ತಂ, ಏವಂ ಬಾಗಿಲಾಯ್ತಂ, ಅಚ್ಚು ಳಾಯ್ತಂ, ಕಲ್ಲಾಯ್ತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫ ಪ್ರಯೋ). ಅಚ್ಚು ಳಾಯ[ಯಿ]ತ: ೧. ಅಡಪವಳಚ್ಚು ಳಾಯ[ಯಿ]ತರಕೇರಿಗಳೆವಿಡಿದೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೭೫). [ಅಚ್ಚು ಳ + -ಆಯ್ತು]

ಅಚ್ಚು ಳಾಯ್ತು, ಅಚ್ಚು ಳಾಯಿಲ (ನಾ). ಪರಿಚಾರಕ (ಕ). 'ಅಚ್ಚು ಳಾಯ್ತು' ಪರಾ. ಅಚ್ಚು ಳಾಯಿಲ: ಸಿಂಹರಥಮಹಾರಾಜಂ ಮುನಿದು ಅಚ್ಚು ಳಾಯಿಲರಂ ಬರವೇಟ್ಟೀ ಚಪಳಿಯಂ ಸಾಯೆ ಮೋದಿಯೆಂ ಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೯೦); ಮೈಲಾರದ ಗೊರವನಂತೆ ತಂತಮ್ಮನೆ

ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳಚ್ಚು ಳಾಯಿಲರುಮಂ ಕೊರಲ್ಲಿಗಿದ ಕಜುವಿನಂತೆ ಗೋಳಿ ಡುವ ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೬).

[ಅಚ್ಚು ಳ + -ಆಯ್ತು]

ಅಚ್ಚು ಳಿ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚು ಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು ಳ + -ಉಳಿ]

ಅಚ್ಚು ಳಿಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚು ಳಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಚ್ಚು ಳ + -ಉಳಿಗ]

ಅಚ್ಚು ಳುಗ (ನಾ). = ಅಚ್ಚು ಳಾಯ್ತು ೧: "ಬಹುಲ ಗ್ರಹಣಾತ್ ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯೋಪಿ: ಸೂಟುಗಂ, ಅಚ್ಚು ಳುಗಂ, ಕಲ್ಲುಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೫, ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಚ್ಚು ಳ + -ಉಗ]

ಅಚ್ಚೊ ರಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆ (ಮೈಟಿಗ. ೭೭-೧೫೭೪). [ಅಚ್ಚೊ ರ್ತು + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳು)]

ಅಚ್ಚೊ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಕಿಜುಮಿನ್ ಕೆಂಗಳೆಯಚ್ಚೆ [ಪಾಶಾಂ. ಮಚ್ಚಿ, ಯಚ್ಚಿ] ಕುಚ್ಚಲತಿಗಂ... ಬಣ್ಣ ಮಿನಿಸಿವೆಲ್ಲಂ ಬಿಳ್ಳುವಾ ತಾಣದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೫). [?]

ಅಚ್ಚೊ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ. ೨. ಪೂಜಾವಿಗ್ರಹ: ಅಚ್ಚೆಯ ಪೂಜೆ ಕರ್ಕಶ ದನುಭಾವ ಡೊಂಬರ ದೋಳ ಕೇಳಿ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮಂದಿ ರಕ್ಕೆ ಹೋಹಂತಾಯಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೩೫).

[ಸಂ. ಅರ್ಚಾ (= ಪೂಜಾರ್ಥವಾದ ವಿಗ್ರಹ)]

ಅಚ್ಚೊ 'ಅಚ್ಚೊ' ನೋ.

ಅಚ್ಚೊ ಸಂಗ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ದೀಪದ ಸುತ್ತ ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ (ಧಕ).

[← ತಮಿ. ಅಚ್ಚೊ ಪೊನ್ನಿ]

ಅಚ್ಚೊ ರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಕ್ಷರದ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. = ಅಚ್ಚೊತ್ತು ೧: ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಚ್ಚೊರೆದು ರಾಜಧರ್ಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮೂರ್ತಿಯೊಂದನ್ನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿ ದಿರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ (ಗುರುಣ. ೨೧). [ಅಚ್ಚು ಳ + ಎರೆ (< ಎಚ್ಚಿ)]

ಅಚ್ಚೊ ರು (ನಾ). ಅರ್ಧನೇರು: ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಪ್ರತಿದಿನ ಅಚ್ಚೊರು ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಅರ್ಚಿ + ಸೇರು]

ಅಚ್ಚೊ ತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತು; ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಮಾಡು; ಎರಕಹೊಯ್ಯಿ: ನಿನ್ನ ಚ್ಚೊತ್ತಿದನ್ನರುಂ ಪಜೆದು ಪತ್ತಿಸಿದನ್ನರುಮಪ್ಪೊ ರಯ್ಯೂರ್ವರ್ ಮಕ್ಕಳೆರಸು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦೩ ವ); ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚೊತ್ತಿದವೊಲ್ ಸಾಂದರತೆಯನಾಂತ ರೂಪು (ಪ್ರಣಾಸ್ಯ. ೭-೮೩); ಪೊಂಗಿ ಪೊರೆಯೇಪಿ ಮಾನಸಸಮರ್ಪನೆಯೊಳಚ್ಚೊತ್ತಿದನು (ಕೊಟ್ಟು ಬ. ೮-೧೦). ೨. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು; ಅಂಕಿಸು: ಬಂದು ತನ್ನ ಮಜಿ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾಯದೆ ಚಾಗದೊಳ್ವಿನಚ್ಚೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ಣ ಬಾಲ್ಯ ಪುಟು ವಾನಸನೆಂಬನಜಾಂಡಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳಿರ್ಪ ಪುಟುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೫); ಪತ್ತುವಿಡೆ ಮೂರ್ಛಿ ಮುನಿಸಚ್ಚೊತ್ತಿದ ಪೊಲ್ ಮನದಿನಗಲದಿರೆ... ಜನಾರ್ದನಂ ಕುಳ್ಳಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೭೦); ಮುಂಡಾಡಿ ಮುಂಡಾಡಿ ನೊಸಲೊಳಚ್ಚೊತ್ತತಂ ಚಂದ್ರ ಚೂಡಂಗೆ ಸಿರಿಗಂಧಮನಲಂಕರಿಸಿ (ಬಸರ. ೩-೫೨); (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೭, ೬-೪೧ ವ, ಭಾವಚಿಂ. ೨-೩, ಚಿಬಪು. ೩೨-೪೪ ನೋ). 'ಅಚ್ಚೊತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅಚ್ಚು + ಒತ್ತು. / ತೆಲು. ಅಚ್ಚೊತ್ತಿ]

ಅಚ್ಚೊ ತ್ತು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು; ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರ: ಸಖಿ ನಿನ್ನ ನೆರೆದು ಮಚ್ಚಿಸಿ ಪೋದಾತನಾರೆಂದು ಪೇಳೊ ಡಚ್ಚೊತ್ತಲಿ ನಾ ತಂದು ಕೊಡುವೆ (ಮೋಹತ. ೨೮-೨೪).

[ಅಚ್ಚು + ಒತ್ತು]

ಅಚ್ಚು₁ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುಭ್ರವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ.
(ನಾ). ೨. ಸ್ಪಟಿಕ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚು₂ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಪ್ರಾ. ಸಂ. IP ಅಚ್ಚ (< ಸಂ. ಚುಕ್ಷ)]

ಅಚ್ಚಂದ (ಗು). ಭಂದಸ್ಥಿಲ್ಲದ; ಭಂದಸ್ಸು ಕೆಟ್ಟಿರುವ: ಚ್ಯುತಯಾಥಾ
ಸಂಖ್ಯಂ ವ್ಯವಹಿತಮಚ್ಚಂದಂ ವಿಪಂಧಿಕಂ ನೇಯಾರ್ಥಂ (ಕ ವಿ ರಾ. ೧-೬೮). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚುತ್ರಿ (ನಾ). ಭತ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಭತ್ತಿಗಳ್ ನಡೆದಪರಂದಿಂತು ಅಚ್ಚು
ತ್ರಿಗಳೂ ಭತ್ತಿವ್ಯವಹಾರಂ ವರ್ತಿಸುವಂತೆ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚುಭಲ್ಲ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಅಚ್ಚು + ಭಲ್ಲ]

ಅಚ್ಚುಮಲ್ಲಿಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುಮಲ್ಲಿಗೆ.

[ಸಂ. ಅಚ್ಚುಮಲ್ಲಿಕಾ (ಅಚ್ಚು + ಮಲ್ಲಿಕಾ)]

ಅಚ್ಚುವೊ[ವ?]ತ್ತಳಿಕೆ (ನಾ). ಶುಭ್ರವಾದ ವಸ್ತ್ರ (?) : ಪರಮ
ಪ್ರೀತಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ತು ನಳಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭಂ ಸಿಂಹವಿಷ್ಣರದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ
ಲಚ್ಚುವೊ[ವ?]ತ್ತಳಿಕೆಯಿಂ ಮಂತ್ರಿವ್ರಜಂ ರಾಜಪುತ್ರರನೇಕರ್ ನಿಜ
ಪಾರಾಪ್ರರೋಸದೆತ್ತಂದೆಲ್ಲರುಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ಚರಣಕ್ಕಿತ್ತು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ
ಮುಖವಂ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿದರ್ (ನಳಚಂ. ೭೬೯).

[ಅಚ್ಚು + ಪತ್ತಳಿಕೆ?]

ಅಚ್ಚುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆದರು (?) : ತೊರೆದೊಗುವ ಪಾಲಿಂದ ಬಾಲಂಗಳ
ನ್ನೆತ್ತಿ ಹೊಸಬರ ಸೊಗಡಿನಿಂದಲಭ್ಯ[ಚ್ಚು]ಳಿಸುತ್ತ ಪಥದೊಳಗೆ ಗೋಕು
ಲದ ಹಿಂಡುಗಳ್ ಬರುತಿರ್ದವು (ತುರಂಗ. ೩೭-೩೮). [?]

ಅಚ್ಚಾ, ಅಚ್ಚೆ, ಅಚ್ಚೆ (ನಾ). (ಉಕ್) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಮಕ್ಕಳನ್ನು
ಅತಿಯಾಗಿ ಮುದ್ದುಮಾಡುವುದು; ಅತಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿ, — ಉಪ
ಚಾರ : ಈ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹುಡುಗಿ ಅಚ್ಚಾದಲೇನೂ ಬೆಳೆದಳು
(ಹೊಸಂಸಾ. ೧೨೯). ಅಚ್ಚೆ: ಅಚ್ಚು ಅಜ್ಜಂದಿರ ಅಚ್ಚೆಯ ಮೊಮ್ಮಗ
ನಾಗಿದ್ದ ಗೋಪಾಲ ಮಾವನ ಬುದ್ಧಿಯ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಕೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ
(ಒಡ್ಡಿಲು. ೧೦೧); ವಿಮಲೆಯು ಒಂದು ಅಚ್ಚೆಯ ಪೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಳು
(ದಾಸಹು. ೪೦). ಅಚ್ಚೆ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೋದರತ್ತೆ ಮಾವಂದಿರ ಅಚ್ಚೆ
ಯಿಂದ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕೊರತೆಯಾಗದೆ ಸುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದಳು
(ಹೂಬಸಿ. ೯); ಹೀಗೆ ಲೀಲಾ ಅಚ್ಚೆಯ ಮಗಳಾಗಿ, ಮುದ್ದಿನ ಕಣಿಯಾಗಿ
ಬೆಳೆದದ್ದರಿಂದ ಅವಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ 'ತನ್ನತನ' ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿತು
(ರಂಗರೋ. ೧೮೬).

ಅಚ್ಚಚ್ಚೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅವರು ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿರುದ್ಧ ನುಡಿ
ದಾಗ ಹೊಡೆತ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಮರುಕ್ಷಣ
ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಗಳೊಡನೆ ಅಚ್ಚಚ್ಚೆಯೂ ನಡೆದುದೇ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೪).
ಅಚ್ಚಾಮಾಡು = ಅತಿಯಾಗಿ ಮುದ್ದುಮಾಡು : ನಮ್ಮ ಕಾಕಾ ಏನು
ಹೀಂಗೆ ಬೈತಾನ ಹೀಂಗೆ ಅಚ್ಚಾಮಾಡತಾನ! (ವೈನಿ. ೩೫). [?]

ಅಚ್ಚಾಂಬು (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೀರು : ವನಕುಸುಮಸ್ತಬಕದ
ನೆಲಿನಿಸಚ್ಚಾಂಬುವಿನೊಳೆಸೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೨). [ಅಚ್ಚು + ಅಂಬು]

ಅಚ್ಚಾಯ (ಗು). ನೆರಳಿಲ್ಲದ : ಅ ಜನೇಶ್ವರನಂತಚತುಷ್ಪಯೈಶ್ವರ್ಯ
ಸಮೇತನುಂ ಸಮಪ್ರಸಿದ್ಧನಖಿಕೇಶತ್ವವಿರಾಜಮಾನನುಂ ಚತುರಾಸ್ಯನು
ಮಚ್ಚಾಯನುಮುಕ್ತಿಸ್ಸಂದವ್ಯಪೇತನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚಾಯತ್ವ (ನಾ). ಛಾಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೆರಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು:
ಅಚ್ಚಾಯತ್ವಮುಂ ಅಪಕ್ಷತ್ವಸ್ತಂದತ್ವಮುಂ... ಎಂಬ ಘಾತಿಕ್ಷಯಜಮು
ಮಪ್ಪ ದಶಗುಣಂಗಳುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚಿದ್ರ (ಗು). ೧. ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ; ಬಿರುಕಿಲ್ಲದ. ೨. ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ
ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದ; ಮೊಟಕುಮಾಡದ. ೨. ಬೇರ್ಪಡದ;
ಅಗಲದ. 'ಅಚ್ಚಿನ್ನಭಕ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚಿನ್ನಭಕ್ತ (ನಾ). ೧. ದೃಢಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಅಚ್ಚಿನ್ನಭಕ್ತರು
ನಾಲ್ಕರನಿಸರು ಭಾರತೀಪ್ರಾಣ ಪೊನ್ನೊಡಲ ವಾಗ್ದೇವಿಯರು (ಹಸಾರ.
೨೩-೧೪). ೨. ಒಡೆಯನ ಅಥವಾ ಮುಖಂಡನ ಮಾತನ್ನು ವಿನೇ
ಚನೆ ಮಾಡದೆಯೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಅನುಯಾಯಿ.

[ಅಚ್ಚಿನ್ನ + ಭಕ್ತ]

ಅಚ್ಚಿನ್ನಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ, ಶಾಶ್ವತವಾದ ಭಕ್ತಿ; ದೃಢಭಕ್ತಿ.
[ಅಚ್ಚಿನ್ನ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಚ್ಚಿನ್ನವಾಹಿನಿ (ನಾ). ನಿರಂತರವಾದ ಪ್ರವಾಹ: ಮಾನುಷ್ಯ ಚರಿತೆ
ಯಚ್ಚಿನ್ನವಾಹಿನಿ ಸಾಗಲಾನುಪೂರ್ವ್ಯದ ಕರ್ಮಖುಣಶೇಷವನಿತು ತಾನಿ
ರಲೆಬೇಕಲ್ಲ (ಮಂಕುಕ. ೧೬೩). [ಅಚ್ಚಿನ್ನ + ವಾಹಿನಿ]

ಅಚ್ಚೆ 'ಅಚ್ಚಾ' ನೋ.

ಅಚ್ಚೋಟಿನ (ನಾ). ಬೇಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚೋದ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೀರು. ೨. (ಬಾಣಕವಿಯು
'ಕಾದಂಬರಿ'ಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಸರೋವರದ
ಹೆಸರು : ಕಂಗೊಳಿಸಚ್ಚೋದಸರಸಿಗೆ ಜನನಿವರಸು ಮಜ್ಜನಕ್ಕೊಂದು ನಡೆ
ತಂದು ನೋಟುಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಪು. ೭೨೧). [ಅಚ್ಚು + ಉದ]

ಅಚ್ಚೋದಕ (ನಾ). = ಅಚ್ಚೋದ ೧ : ಕರಿಯೂಥಪತಿಗಳೆರಡುಂ
ಸರಸೀಜಳಮುಂ ವಿಳಾಸದಿಂ ಪುಗುವವೊಲಾದರದಿಂದೆ ಪೊಕ್ಕು ತುಳುಕಿದ
ರರವಿಂದರಜಃಪಿಶಂಗಿತಾಚ್ಚೋದಕಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೬).

[ಅಚ್ಚು + ಉದಕ]

ಅಚ್ಚುತ (ಗು). ೧. ಬಿದ್ದುಹೋಗದ. ೨. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಸ್ಥಿರವಾದ;
ಶಾಶ್ವತವಾದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ. ೪. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನದ ಗಿಡ. ೫. ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ೧೩ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ
ಸಮಪಾದ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ನಗಹರೇಂದುಗಣ ತ್ರಿತಯಾ
ಗ್ರಹರಂ ಸೊಗಸಿ ಕೊಡಿರೆ ನಿಂದೊಡೆ ವಿಶ್ವಮಣಂ ನೆಗಟೊಂಬುಧಿಯ
ಲ್ಲಿದು ಪಿಂಗಳನಿಂ ಮೃಗನಿಭೀಕ್ಷಣ ನಾಮದೊಳಚ್ಚುತಮುಂ [ಪಾಠಾಂ.
೪ಭ್ಯುದಯಂ, ೪ಭ್ಯುದಿತಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೩. ೧೬೪). IP ಇದಕ್ಕೆ
'ಅಭ್ಯುದಯ' ಅಥವಾ 'ಅಭ್ಯುದಿತ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೆಚ್ಚು
ಪ್ರಚುರವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಅಭ್ಯುದಯ' ಪರಾ.
೬. [ಜೈನ] = ಅಚ್ಚುತಕಲ್ಪ. ೭. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚುತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಶತಮುಖ
ಭಾನುಯುಗಾಗ್ರಲಗಂ ಶೀತಕರತ್ರಿತಯಾಗ್ರಹರಂ ಮತಿಯುತೆ ಬಂದೊಡಿ
ದಚ್ಚುತಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಭ್ಯುದಕಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೩. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚುತಕಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] 'ಅಚ್ಚುತ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ
ಹದಿನಾರನೆಯ ಸ್ವರ್ಗ : ಸಂನ್ಯಸನವಿಧಿಯಿಂದ ಮುಡಿಪಿ ಅಚ್ಚುತಕಲ್ಪ
ದೊಳಿರ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಾಗರೋಪಮಾಯುಷ್ಯಮನೊಡೆಯೊಂ (ವಡ್ತಾರಾ.
೨೪-೧೪). [ಅಚ್ಚುತ + ಕಲ್ಪ]

ಅಚ್ಚುತಪದವಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ: ದಾನವೇ
ಸಂಸಾರಸಾಧನ ದಾನದಿಂ ಪಾಲನೆಯ ಫಲಕಿನ್ನೇನನೆಂಬೆನು ಕಡೆಯೊ
ಳಚ್ಚುತಪದವಿ ಫಲವೆಂದ (ಕುಮ್ಭಾಲು. ೪-೨೫). [ಅಚ್ಚುತ + ಪದವಿ]

ಅಚ್ಚುತರಾಯಿ (ನಾ). (ವಿಜಯನಗರದ ಅಚ್ಚುತರಾಯನು
ಚಲಾವಣೆಗೆ ತಂದ) ಒಂದು ಚೆನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: ಇನ್ನೂ ಇತರ
ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವವೆಂದರೆ :- ೧ ಗಬರು

೧ ಮೊಹರು . . . ೧ ಅಚ್ಯುತರಾಯ ೧ ದೇವರಾಯ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೪).

[ಅಚ್ಯುತರಾಯ + ಇ]

ಅಚ್ಯುತಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖ : ಅಶೇಷದೈತ್ಯವಿದ್ಯಾ ವಣನೀಗೆ ದುರ್ಗವಿಭುಗಚ್ಯುತನಚ್ಯುತಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧-೪). [ಅಚ್ಯುತ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರ : ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರನೊಡನೆ ನಿಜಪೂಜಾವಿಳಾಸಮಂ ಮೆಚೆಯಲೆಂದು ಪೋಗಿ (ಅದಿಪು. ೨-೭೭ ವ). [ಅಚ್ಯುತ + ಇಂದ್ರ]

ಅಭ್ಯ (ಗು). = ಅಚ್ಯುತ : “ಯತ್ಸಂ ಬೆರಸಿದ ಭತ್ತಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವದ ಚಕಾರಂ - ಅಭ್ಯ - ಅಚ್ಯುತ” (ಶಮದ. ೨೫೬ ಪ್ರಯೋಗ).

[ಸಂ. ಅಚ್ಯುತ. P ‘ಅಭ್ಯ’ ಎಂಬ ರೂಪ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.]

ಅಜ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ; ಜನ್ಮರಹಿತ. ೨. ಹುಟ್ಟಿದಿರುವ. (ನಾ). ೩. ಪರಮಾತ್ಮ. ೪. ಜೀವ. ೫. ಬ್ರಹ್ಮ. ೬. ವಿಷ್ಣು. ೭. ಶಿವ. ೮. ಸೂರ್ಯ. ೯. ಚಂದ್ರ. ೧೦. ಮನ್ಮಥ. ೧೧. ಜಿನ. ೧೨. ಹಿಂಡಿನ ಮುಂದಾಳು. ೧೩. ಹೋತ; ಮೇಕೆ. ೧೪. ಟಿಗರು; ಕುರಿ. ೧೫. ಮೇಷರಾಶಿ. ೧೬. (ದಶರಥನ ತಂದೆಯಾದ) ಅಜಮಹಾರಾಜ. ೧೭. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿ. ೧೮. ಹಳೆಯ ಬತ್ತ. ೧೯. ಮಳೆ. ೨೦. ಸಮುದ್ರ. ೨೧. ಅನೆ. ೨೨. ಹೆಂಗಸು. ೨೩. ಭೂಮಿ. ೨೪. ಮುಕ್ತಿ : “ಹರಿಯೊಳು ಮನೋಜನೊಳು ಜಿನಪನೊಳು ಶಾಲಿಯೊಳು ಧರಣಿಪಾಠಾಂ. ವರುಣಿಯೊಳು ಬೊಮ್ಮನೊಳು ವೃಷ್ಟಿಯೊಳು ಭರ್ಗನೊಳು ತರುಣಿಯೊಳು ಸತ್ಯಮುನಿಯೊಳು ಹೋತನೊಳು ನಿರುತದಿಂದಲಜನಾಮಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೬೦); “ಜಿನ ವನಜಾಕ್ಷ ಮನ್ಮಥ ಶಿವಂ ಪಳನೆಲ್ಲ ಪತಂಕ ಪಂಕ ಜಾಸನ ಮುನಿ ವೃಷ್ಟಿ ಕಾಮಿನಿಯಜಾದಿಗಳಂತಜಶಬ್ದ ಮಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೪೮); “ಮದನಂ ಜಿನ ವನಜಾಕ್ಷಂ ಪದುಮೋದ್ಭವ ಪಳೆಯಭತ್ತ ಮುನಿ ಕಾಮಿನಿಯರ್ ನದಿಶೇಖರನಿನನಾಡಿಂಗಿದು ಪತ್ತಂ ಭಾವಿಸಲ್ಪೆಯದೆ ಯಜ ಶಬ್ದಂ” (ನಾನಾಕಂ. ೩೦); “ಅಜನೆನೆ ನಾರುಧಿಯಕ್ಕುಂ ಅಜನೆಂದೆನಲಾನೆಯಕ್ಕುಂ ಮಂಬರಮಕ್ಕುಂ ಅಜನೆನೆ ಶಶಿರವಿಯಕ್ಕುಂ ಅಜನೆಂದೆನೆ ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕುಂ ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್ (ಶಬ್ದರ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಅಜಂಡ (ಗು). ೧. ಹೊಲಿದು ಸೇರಿಸಿಲ್ಲದ; ಅಖಂಡವಾದ; ಇಡಿಯಾಗಿರುವ (ದಕ. ೪). ೨. ಉದ್ದವೂ ಅಗಲವೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿರುವ; ಹೆರವಾದ. [ಸಂ. ಅಜಾಂಡ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ]

ಅಜಕವ (ನಾ). ಶಿವನ ಧನುಸ್ಸು; ಪಿನಾಕ. [ಸಂ.]

ಅಜಕಾವ (ನಾ). = ಅಜಕವ. [ಸಂ.]

ಅಜಕು (ಕ್ರಿ). “ಹೆದರು, ಭಯಪಡು” (ಸಿರಿಕೋ).

[? / ತಮಿ. ಅಶಂಗು = ಚಲಿಸು; ನಡುಗು]

ಅಜಕುಕ್ಷಿ (ಗು). ಅಡಿನ ಹೊಟ್ಟೆಯಂತೆ ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ : ಮಹಾವ್ಯಾಧೋರಸ್ಥನುಂ ವಿಪುಲೋಪಚಿತಾಂಸನುಂ ಸಮಪಾರ್ಶ್ವನುಂ ಅಜಕುಕ್ಷಿಯುಂ ಗೋಭೋತ್ರಿಷ್ಟನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ವಿಜಯಪರ್ವತ ಗಜೇಂದ್ರಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೫೬ ವ). [ಅಜ + ಕುಕ್ಷಿ]

ಅಜಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮ ರೋಗ : ಶ್ಲೇಷ್ಮದಿಂದಂಟಾದ ಮಸೂರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮೇಲೆ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಾಗೇ ಸ್ಫೋಟಕಂಗಳು ಏಳುವವು. (ಇವನು ಅಜಕೆ ಎಂಬರು) (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೭೨). [?]

ಅಜಗ (ನಾ). ೧. = ಅಜಕವ. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಅಗ್ನಿ. ೪. ಒಂದು ಹಾವಿನ ಹೆಸರು : ಅಜಗನುಂ ದುರ್ಮುಖಂ . . . ಅದ್ಮುರುತರದ ಕಿಲ್ಬಿಷದ ಫಣಗಳು (ಬಸಪು. ೪೬-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಜಗಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಡಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ತೌಡಂಗಿ ಗಿಡ : “ತೌಡಂಗಿಯಜಗಂಧಿಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨). ೩. “ನಾರು ಬೇಳೆ” (ಒಷಧಿ. ೬). ‘ಅಜಗಂಧಿಕೆ’ ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಜಗಂಧಿನ್ (ಅಜ + ಗಂಧ + -)]

ಅಜಗಂಧಿಕೆ (ನಾ). ನಾರುಂಬೇಳೆ; ನಾರುಬೇಳೆ; “ನ್ಯಾಬಳ್ಳಿ” (ಗಂಗಾಮ. ೫). [ಸಂ. ಅಜಗಂಧಿಕಾ]

ಅಜಗಜನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಅಡಿಗೂ ಅನೆಗೂ ಇರುವ ಅಧಿಕವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ನ್ಯಾಯ. ‘ಅಜಗಜಾಂತರ’ ಪರಾ. [ಅಜ + ಗಜ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಜಗಜಾಂತರ (ನಾ). ಅಡಿಗೂ ಅನೆಗೂ ಇರುವಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಸಾಮಂಜಸ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು : ನಂನು ಸಂಕಟಗಳ ತಮಗೆ ಬರಸಿ ಕಳುಹಿದ್ದು ತಾವು ನಮಗೆ ಬರಸಿ ಕಳುಹಿದ್ದು ವಂದಕ್ಕೆ ವಂದು ಶೇರದೆ ಅಜಗಜಾಂತರವಾಗಿ ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೬); ಇಂದಿನ ಶಾಲೆಗಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ, ಅನಾದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವನಿಗೆ ದೊರಕುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಅಜಗಜಾಂತರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪). [ಅಜ + ಗಜ + ಅಂತರ]

ಅಜಗರ (ನಾ). ೧. ಹೋತವನ್ನು ನುಂಗುವಂಥದು; ಹೆಬ್ಬಾವು : ಪೊಲ್ಲದುಗೆಯ್ದೆನೆಂದು ನಹುಷಾಜಗರಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ದೈನ್ಯದಿಂದ (ಕಾದಂಪು. ೧೧೩); ನುಂಗಿ ಜರದಜಗರಂ ತನ್ನಂಗಿ ತಪಸ್ವಿನಿ ಸಮಾಧಿ ಸಮನಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೫೭). ೨. (ಹೆಬ್ಬಾವಿನಂತೆ) ಜಡವಾದವನು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ಮೈಟಿಗಿ. ೩೨-೩೨೫). [ಸಂ.]

ಅಜಗರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾವಿನಂತೆ ತಾನಾಗಿ ಬಂದದ್ದರಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿ ಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾಳುವುದು. ‘ಅಜಗರವೃತ’ ಪರಾ.

[ಅಜಗರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಜಗರವೃತ (ನಾ). ಅಜಗರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ವೃತ : ಧರ್ಮವಾಗಿ, ತಾನಾಗಿ ದೊರೆತ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ಬೇಡವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ದೊರೆಯದಿರುವುದನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಾನು ‘ಅಜಗರ’ವೃತವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ನಚಭಾ. ೩೪೮). ‘ಅಜಗರವೃತ್ತಿ’ ಪರಾ. [ಅಜಗರ + ವೃತ]

ಅಜಗವ (ನಾ). = ಅಜಕವ. [ಸಂ.]

ಅಜಗವಪಾಣಿ (ನಾ). ಶಿವ : ಕಾಣಿಕೆಯ ಬಳಕೆತ್ತರಜಗವಪಾಣಿ ವಾಣೀನಾಥರಾ ಗೀರ್ವಾಣಪತಿ ಧನಪತಿ ಹುತಾಶನ ಮುಖ್ಯ ದಿಗಧಿಪರು (ತೊರರಾ. ೬-೫೫-೧೯). [ಅಜಗವ + ಪಾಣಿ]

ಅಜಗಳಸ್ತನ (ನಾ). = ಅಜಾಗಲಸ್ತನ : ಅಜಗಳಸ್ತನದಂತೆಸಿನ ನಿನ್ನ ಪಾರುಷಂ ನಿಜವಾದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೫೭). [ಅಜ + ಗಳ + ಸ್ತನ]

ಅಜಗಾವ (ನಾ). = ಅಜಕವ. [ಸಂ.]

ಅಜಗುಜಿ ‘ಅಜಿಗುಜಿ’ ನೋ.

ಅಜಜಟಿ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮನ ಜಡೆ. ೨. ದವನ : “ಅಜಜಟಾ ತಪಸಿ ಯುಷ್ಪಿಷ್ಠಮೇನೆ ದವನ ನಾಮಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪). [ಅಜ + ಜಟಿ]

ಅಜಡ (ಗು). ಜಡವಲ್ಲದ; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ. ‘ಅಜಡದ್ರವ್ಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜಡದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಚೈತನ್ಯವುಳ್ಳ ವಸ್ತು : ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಸ್ಥಿರಿಸುವುದೋ ಯಾವುದರ ಪ್ರಕಾರವು ಅನ್ಯಾಧೀನವಾಗಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಅಜಡದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉದಾ— ಜೀವ; ಈಶ್ವರ; ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ (ತತ್ವಶ. ೪). [ಅಜಡ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಜದಂಡೆ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮದಂಡೆ ಎಂಬ ಗಿಡ : ಅನುದಿನಮುಜದಂಡೆಯ

ಬೇರನಕ್ಕು ಗರ್ಜಿಂ ಪೊನೆ ಮೇಣ್ ಗರ್ಜಿಗಿನ ಬೇರನೆ ಪೊನೆ ಕಿಡಿಸುಗುಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೊಲ್ಲಬಾಹುಮಂ ಗ್ರಂಥಿಯು ಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೮). [ಅಜ + ದಂಡ್ರು]

ಅಜದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ: ಕಿ(ತಿ)ರುಳಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆಯಜದೊಂಡೆ ಪುನರ್ನವಿ ಪತ್ತವಂದವೀಶ್ವರಿ ಮುಜುದೊಂಡೆ 5 ನುಗ್ಗಿ ಸುರುವಾರುಣಿ ಚಿತ್ರಕಮೆಕ್ಕೆ ಗೋನು ಕಾತರಿಕೆಯೆನ್ನಿವಂ ಮಧು ಯುತಂ ಘೃತಕರ್ಪಟ ಶುಲ್ಕ ನಾಗಲೋಹರಜಮನಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿ ಕಳೆದಿಕ್ಕು ಗು ಮಾವಗಮಸ್ತಿ ವೃದ್ಧಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೯). [ಅಜ + ತೊಂಡ್ರು]

ಅಜನ್ನಿ (ಗು). ೧. ಜನರಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಜನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮರು ಭೂಮಿ. ೩. ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ.

[ಸಂ. (ಅ- + ಜನ)]

ಅಜನ್ನಿ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಜನ್ನಿ (ನಾ). “ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ” (ಒಷಧಿ. ೨); ಬೇವಿನಂತಿರುವ ಒಂದು ಗಿಡ (ಉಕ). [?]

ಅಜನ್ನಿ (ನಾ). ದಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅಜನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು (?): ಎನ್ನಿ[ದ] [ಪಾಠಾಂ. ದೆ]ಜನಿಸಿ ನುಡಿಯಿಸಿದುವೆಹಿಧ್ವಜನೋವದ ಮುನ್ನೆ ನೆಗಟ್ಟು ದುಶ್ಚರಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೧); ಪಿಂಗಲವರ್ಣದಿಂ ಸಾಂದರಮಾಗಿ ಭಂಗಾರದ ಘಟ್ಟ ಕರಗಿ ಪರಿವ ಹೇಮರಸಪ್ರವಾಹರೂಪಮೆಂಬಂತೆ ಸೊಗ ಸನಜನಿಸುತ್ತಮಿರೆ (ಬಾಧಪು. ಪು. ೩೧೪); ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳುಂ ನಿರಂ 20 ತರಂ ನೆಲೆಗೊಂಡು ನಯನಾನಂದಮನಜನಿಸುತ್ತಿರೆ (ಬಾಧಪು. ಪು. ೩೩೮). ೨. ನೆನಪಿಗೆ ತರು (?); “ತಿರಸ್ಕರಿಸು” (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ತರಳ ಮುಕ್ತಾತಂತ್ರಪ್ರಭಾಪಲ್ಲವಮಾಕಾರಂ ಸ್ಮರಾಕಾರಮನಜನಿಸಿ ಪೊಕ್ಕಂ ನೃಪಾಪಾಸಮಂ . . . ಕುಮಾರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩); ಅಂಬುಜದ ಬಂಡನುಣ್ಣೆಳೆಯಂಬಿಯನಜನಿಸಿ ಮನೋಜಗಜಗಮನೆಯ ವಕ್ತ್ರಾಂಬುಜ ದೊಳ್ ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಬಿಂಬಾಧರೆ ಮೃಗಮದಾಂಬು ತಿಲಕಮನಿಟ್ಟಿಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೬); ಸಮುದ್ರಘೋಷಮನಜನಿಸುವ ಪಟು ಪಟಕ ಶಂಖ ಕಹಳಾರವಂ ಭೋರನೆ ಕೇಳ್ವು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೩ ವ). ೩. “ಅಡಗು, ಹೆದರು, ಭಯಪಡು” (ಅಯ್ಯಾಶಾ); ನಿಜಮುಖವಿಷಾಗ್ನಿದಗ್ಧತ್ರಿಜಗಂ ಶರಮಿಂತಿದೆಂದು ಸಕಲಗ್ರಹಮಂದ[ಪಾಠಾಂ. ದು]ಜನಿಸಿ ಶಚೀಭುಜಂಗಂ ಭುಜಂಗಬಾಣದ ಭುಜಂಗತಲ್ಪನನೆಚ್ಚಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೦೨); ಆರಲಂ ಬಿಂಗಾ ಮಹಾದೇವನುಮಜನಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಹೇಶಂ ಮನದೊಳಳುಕಿ] ಸಮ್ಯಕ್ಪೋಷಣೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರೆವೆಣ್ಣಾಗಿದುರ್ದಂ ನೀಂ ನೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೮-೩೬). [ಅಜನೆ? + ಇಸ್ಯ]

ಅಜನೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸದ್ದು, —ಧ್ವನಿ: 35 ಏನೋ ಒಂದು ಅಜನೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).

[← ? ತುಳು. ಅಜನೆ = ಭಯಹುಟ್ಟಿಸುವ ಅನ್ಯಕ್ಕೆ ಶಬ್ದ]

ಅಜನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಹೀನಕುಲದವಳು; ಕುಲ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದವಳು: ಭಾವ . . . ಕುಮುದದಳದೀರ್ಘಲೋಚನೆಯಾಗಿ ಯುಂ ಅಂಧಿಯಂತೆಯುಂ ಪವಿತ್ರ ಪಾರ್ಥಿವಕುಲಪ್ರಸೂತೆಯಾಗಿಯುಂ 40 ಅಜನ್ಮಿಯಂತೆಯುಂ ತನ್ನಂ ಬಗೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೦ ವ).

[ಸಂ. *ಅಜನ್ಮಾ]

ಅಜನ್ಮಿ (ಗು). ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದ; ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಜನ್ಮಿ (ಗು). ೧. ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಹಿತಕರವಲ್ಲದ; ಲೋಕಕಂಟಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿಪತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರಕೃತಿವ್ಯಾಪಾರ; ಉತ್ಪಾತ: 45 “ಉಪಶಮಿಸುಗೆ ಸಕಲೋರ್ವಿಯೊಳುಪದ್ರವಂ ಡಿಂಬಮನಯಮುಪ

ಲಿಂಗಂ ಮಿಕ್ಕುಪಸರ್ಗಮರಿಷ್ಠಂ ದುಷ್ಟಪೀಡೆ ಡಾವರಮಜನ್ಯಮೀತಿ ಪ್ರಕರಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೬-೧). [ಸಂ.]

ಅಜಪ್ ಆಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು; ಸ್ತಬ್ಧವಾಗು: ಚಹ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವನ ಎದೆ ‘ಅಜಪ್’ ಆಯಿತು (ರಾಜಂದ್ರ. ೮); ಮುಡೂರನ ಸವಾರಿ ಅದೇ ದಾರಿಯಾಗಿ ಹಾದುದು ಕಂಡಿತು. ಮಯ್ಯರ ಎದೆ ‘ಅಜಪ್’ ಆಯಿತು (ಹಹಸ. ೯೬).

[ಅಜಪ್ + ಆಗು. IP ಅಜಪ್ ← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಜಬ್ = ಅಶ್ಚರ್ಯಕರ, ವಿಚಿತ್ರ]

ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರಿ (ನಾ). = ಅಜಪಾಮಂತ್ರ: ‘ಸೋಹಂ’ - ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಅಜಪಾಮಂತ್ರವೆಂತಲೂ, ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರಿಯೆಂತಲೂ ಪೇಳುವರು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೨).

[ಸಂ. ಅಜಪಾಗಾಯತ್ರಿ (ಅಜಪಾ + ಗಾಯತ್ರಿ)]

ಅಜಪಾಮಂತ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಉಚ್ಚಾರಿಸಿ ನಿಶ್ಚಾಸಗಳಿಂದಲೇ ಅಕ್ಷರರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ “ಹಂಸ” ಮಂತ್ರ. ‘ಅಜಪಾಯೋಗ’ ಪರಾ. 15

[ಸಂ. (ಅಜಪಾ + ಮಂತ್ರ)]

ಅಜಪಾಯೋಗ (ನಾ). ಅಜಪಾಮಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವ ಯೋಗ: ಹರಿಹರ ಬ್ರಹ್ಮರುಗಳಂತಿ ಪರಿಯೊಳಿಹ ಮಾಯೆಯನು ಗೆಲುವಡೆ ಹಿರಿದು ಯತ್ನವ ಮಾಡತಜಪಾಯೋಗ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಪರಿಯ ಸಾಧನಗಳಿಂದದ ಪರಿಹರಿಸಲಾಯಿದೆ (ಅಮೃತ. ೪-೩೮); “೨೧,೬೦೦ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚಾಸಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಂಸಮಂತ್ರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿರುವವೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು” (ಅಮೃತ. ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. (ಅಜಪಾ + ಯೋಗ)]

ಅಜಪಾಳಿ (ನಾ). ಅಡುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ ಜೀವಿಸುವವನು: “ಅಜಾ ಜೀವ[ನ]ನಜಪಾಳಿ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫-೮೩). [ಸಂ. *ಅಜಪಾಲಿನ್]

ಅಜಪೆ (ನಾ). = ಅಜಪಾಮಂತ್ರ: ಅಪ್ರಣವದ ಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಜಪೆಯಡಗಿತ್ತು ನೋಡಾ (ವಚಪಾ. II, ೩೩೨). [ಸಂ. ಅಜಪಾ]

ಅಜಪೋತ (ನಾ). ಅಡಿನ ಮರಿ: ಅ ವಿಪ್ರಘೋಷಣಂ ಸ್ತೂತಿಗಾವಹನ ವಿಧಾನಮಾದಪೋಲಜಪೋತಂ ಭಾವಿಸಿದುದು (ಯತೋಚ. ೩-೬೧).

[ಅಜ + ಪೋತ]

ಅಜಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಭಂದ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವು ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— 40 ಅ: ಪೋರನವನೆ ಪರಮಯ | ಶಾಪಾತ್ರನೆನ್ನೆ ಜನಮನಿಸಲಸದೆಯುಂ | ಅ: ಪೇಟಲದೇನಿನಿನಂ | ಸ್ವಪದವಾಚ್ಯಂ ಸಮಂತು ಮೇಜಿವೀ ದೇಶಂ (ಕೃಷಿ. ೬೨). IP ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನದ ವ್ಯಂಜನವಾದ ಬಳಿಕ ವಿಸರ್ಗ ಬಂದರೆ ಅಜಪ್ರಾಸವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಉದಾ— ಪಾಶಾಶ್ವಿದುರಂ ತತ್ಪಾವಾಸಃ ಪರಿಪೂರ್ಣತೇಜ ಮದಮತ್ಸರನಿರ್ನಾಶಃ ಪಂಚಾನನ ಸುವಿಲಾಸಃ ಶಿವನೆಂದೊಡಂದಜಪ್ರಾಸಕ್ಕುಂ (ಕವಿಜಿ. ೨-೯); (ಭಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧-೪೮ ನೋ). [ಅಜ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಜಬೀಜ (ನಾ). ಹೋತದ ವೃಷಣ: ಹುತ್ಕಕ್ಕೆ ಸರ್ಪನಾಗಿ ಉದಕಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಕೊಂಬಿಗೆ ಕೋಡಗವಾಗಿ ಅವರವರ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ ಬೀಜವ ಕಾವ ಜಂಬುಕನಂತೆ ತಿರುಗಲೇತಕ್ಕೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೩).

[ಅಜ + ಬೀಜ]

ಅಜಮಾಯಿಶಿ ‘ಅಜಮಾಯಿಷಿ’ ನೋ.

ಅಜಮಾಯಿಷಿ, ಅಜಮಾಯಿಶಿ, ಅಜಮಾಷಿ, ಅಜಮಾಸು (ನಾ). 45 ೧. ಪರೀಕ್ಷೆ; ತನಿಖೆ: ಅಸ್ತತ್ರಿಗೆ ಹೇಗನನ್ನು ಅಜಮಾಯಿಷಿ

ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರವಾನಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾ. ೫). ಅಜಮಾಯಿಶಿ : ೧. ರಾಜಮದದಿಂದ ನಾನೂ ಅಜಮಾಯಿಶಿಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ್ದು (ಶನಿಮಾ. ೨೭). ಅಜಮಾಷಿ : ೨. ಅಂದಾಜು ; ಸರಿ ಸುಮಾರು (ಕಿಸಂಗಾ. ೧೩೯). ಅಜಮಾಸು : ೨. ಒಂದು ಎಕರೆ ಭೂಮಿಯ ಗಡ್ಡೆಗೆ ಅಜಮಾಸು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಸೇರು ಬೀಜದ ನೆಲ್ಲು ಬೇಕು (ಕೃಷಿಸ್ತ. ೫೫) ; ಉಪಸಂಪಾದಕರ ಕಿಸೆಗೆ ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹಣ ಸೇರುತ್ತದೆ ? ಅಜಮಾಸು ತಿಳಿಸಿದರೆ ಸಾಕು (ಕಿರಿಸಾ. ೨). ೩. ಊಹೆ ; ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಲ್ಪನೆ : ಈಯಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಫೈಂಚರು ತನಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಅಜಮಾಸು ಸುಲ್ತಾನನಿಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೧೭೮).

[← ಪಾರ. ಅಜಮಾಯಿಷ್ ; ಹಿಂ. ಅಜಮಾಕಾಸ್ ; ಮರಾ.

ಅಜಮಾಸ್. / ತುಳು. ಅಜಮಾಸ್]

ಅಜಮಾಷಿ 'ಅಜಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅಜಮಾಸು 'ಅಜಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಅಜಮೋದ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆಯ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೀಜ ; ಓಮು ; ವಾದಕ್ಕಿ ; ಅಜವಾನ : "ಅಜಮೋದವು ದೋವಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮-೩೩) ; "ಅಜಮೋದ ಮೆನಲೋವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪). [ಸಂ.]

ಅಜಯ (ಗು). ೧. ಜಯವಿಲ್ಲದ ; ಸೋತುಹೋದ. (ನಾ).

೨. ಸೋಲು. ೩. ಸೋಲಿಸಲಾಗದವನು. ೪. ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಜರ 'ಅಜುರ' ನೋ.

ಅಜರ (ಗು). ೧. ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದ. (ನಾ).

೩. ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು ; ದೇವತೆ. ೪. ಕೃಷ್ಣ : ಅದು ವಿಲಯಾಗ್ನಿಯ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಟ್ಟುತ್ತಮೆಯ್ದುಪರ್ವದಮಿದಿರಂ ನಡೆದಜರನುರ[ದಿ]ನಾಂ ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೭). ೫. ಜಿನ : ಶಾಂತಿನಾಥಂ ಮಿಥ್ಯಾಡಂಬರ ವಿಘಾತಿ ಘಾತಿಕದಂಬಕ ತರುಗಹನದಹನನೆನೆ ನೆಗಟ್ಟಜರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಜರಂಧ್ರ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ : ದ್ವಿಸಹಸ್ರ ವರುಷ ತಪವನು ಮಾಡೆ ಹರನೊಲಿಯದಿರಲು ಆದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ಘನಕಷ್ಟದಿಂದವಂ ನಾಲಗೆಯನಜ ರಂಧ್ರಕಿಟ್ಟು ಶ್ಲೇಷ್ಮವನೆಸವಿದು (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧-೮). [ಅಜ + ರಂಧ್ರ]

ಅಜರನುಲಿ 'ಅಜುರನೀಲಿ' ನೋ.

ಅಜರಾಮರ (ಗು). ೧. ಮುಪ್ಪು ಸಾವೂ ಇಲ್ಲದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮುಪ್ಪು ಸಾವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ನಿನಗಭಿವ್ರದ್ಧಿಯಕ್ಕೆ ಶುಭಮುಕ್ಕೆ . . . ಶುಭೋದಯಮುಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯಮುಕ್ಕೆನುಪಮಲಕ್ಷ್ಮಿಯಕ್ಕೆ ಜಯಮುಕ್ಕೆಜರಾಮರಮುಕ್ಕೆ (ಕಇಅ. ೯೬, ೪-೪೨ ; 12ನೆಯ ಶತ).

[ಅಜರ + ಅಮರ]

ಅಜರಾಮರತ್ನ (ನಾ). = ಅಜರಾಮರ ೨ : ನುಡಿದನೆ ಮೇರುಮಂದರ ಶಿಖರವರಮತ್ತನೆ. ಬೇಡಿ ಬಂದವಂಗಡಜನ ಕೇಡು ಕಾದನೆ ಶರಂಜುಗು ತಂದ ನೃಪಾನ್ವಯಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಿದಜರಾಮರತ್ನವನಲಿನನಂನನ್ನನರೇಂದ್ರ ರೊಳು ಸಮಂ ನುಡಿಯದಿರಂಜು ಬಿಜ್ಜಲಮಹೀಪನನಾಹವರೌದ್ರರೂಪನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨-೧೩ ; 1162). [ಸಂ.]

ಅಜರ್ಯ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗದ ; ಅರಗದ. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದ. (ನಾ). ೩. ಸ್ನೇಹ : "ಸ್ನೇಹಮಜರ್ಯಂ ಸಖ್ಯಂ ಸೌಹಾರ್ದಂ ಪ್ರೀತಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೧-೪). [ಸಂ.]

ಅಜಲ್ಮುಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ೫೬ ಸೇರಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಒಂದು ಅಳತೆ (ಕಿಸಂಗಾ. ೧೭೦). [← ಅಜಲಿ ? + ಮುಡಿ]

ಅಜವಾನ, ಅಜವಾನ, ಅಜ್ಜವಾನ, ಅಜವಾನ (ನಾ). (ಉಕ).

ಓಮು ; ವಾದಕ್ಕೆ : ಮೊರಡಿ ಮಸಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹವೀಜ ಅಜವಾನ ಕಾರಕ್ಕು ಅಂದರೆ ಗೂರೆಕ್ಕು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಸ್ತ. ೬೬). ಅಜಿವಾನ (ಕ).

ಅಜ್ಜವಾನ : ಯಾರ ಹೊಟ್ಟೆ ನೊಂದರೆ ಯಾರು ಅಜ್ಜವಾನ ತಿನ್ನುವರು ? ನಮಗಾದ ದುಃಖವನ್ನು ನಾವೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಭತ್ತಪ. ೯೧).

ಅಜವಾನ : ಜೀರಗೆ ಅಜವಾನ ತೂಕದ ಚಣ್ಣೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೧೪-೨೧ ; ?). [← ಹಿಂ. ಅಜವಾನಾ]

ಅಜವಿಂಡು (ನಾ). ಆಡಿನ ಹಿಂಡು : ಅಜವಿಂಡ ಹೊಕ್ಕ ಹೆಬ್ಬಲಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೧). [ಅಜ + ವಿಂಡು]

ಅಜಶೃಂಗಿ (ನಾ). ಹೋತನ ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಕಾಣುವ ಕಾಯಿಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ ; ಕೊರಟೆಗೆ ಗಿಡ ; "ಕುರುಟೆಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೬).

[ಸಂ. ಅಜಶೃಂಗೀ (ಅಜ + ಶೃಂಗೀ)]

ಅಜಸ್ರ (ಅ). = ಅಜಸ್ರಂ : ಅವರ ಚಾಕರಿಗೇ ಒಬ್ಬನು ಅಜಸ್ರ ಬೇಕು (ವಿನೋದ. ೪೮). [ಸಂ. ಅಜಸ್ರಂ]

ಅಜಸ್ರಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಎಡೆ ಬಿಡದೆ ; ಸಂತತವಾಗಿ : "ಅಜಸ್ರಂ ಶಾಶ್ವತಮೇನೆ ಸದಾನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೭) ; ಭೂಮಾಜದಿಂ ತಣ್ಣರಲಿಂ ಮಾರ್ಗಂ ಮರಾಳೋತ್ಕರದ ನೆರೆದಚಕ್ರಾಘದಿಂ ಸಿಂಧು ಸಿಂಹೋತ್ಕರದಿಂ ಪೇರಾನೆಯಿಂ ಕಾನನಮಿಡಿದೆಸೆಗುಂ ದೇಶದೊಳ್ ನಿಂದಜಸ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೭). [ಸಂ.]

ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ ; "ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆಯೆಂದರೆ ಸಹಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೬) ; "ಭರ್ಜಿಗಳು ನುಗ್ಗಿದುವು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು ಹೀಗೆ ತಿರಸ್ಕೃತ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಜನರು ನುಗ್ಗಿದಾಗ ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಭರ್ಜಿಗಳೂ ನುಗ್ಗಿಯೇ ನುಗ್ಗಿದುವು.) ಇಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಅದು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಭರ್ಜಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವರು ಲಕ್ಷಿತರಾಗು ತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಗೆಗೆ "ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾ" ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರಮಾ. ೨೫೨). 'ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣೆ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾ (ಅ- + ಜಹತ್ + ಲಕ್ಷಣಾ)]

ಅಜಹೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿಯ ಗಿಡ ; ಕಪಿತುರಚಿಯ ಗಿಡ.

[ಸಂ. ಅಜಹಾ]

ಅಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ; ವಿಶ್ವ : ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಗೊಡೆ ಕಾಯದೆ ಜಾಗದೊಳ್ಳಿನಚ್ಚೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ಣು ಬಾಲ್ಯ ಪುಟುವಾನಸನೆಂಬಜಾಂಡ ಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳಿಸ್ತ ಪುಟುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೫). [ಅಜ + ಅಂಡ]

ಅಜಾಕೃಪಾಣೀಯ (ನಾ). ಮೇಕೆ ಬರುವುದೂ ಕತ್ತಿ ಬೀಳುವುದೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿ ಮೇಕೆಗೆ ಸಾವುಂಟಾಗುವುದು : ವೇಧಸ್ಸಂ ಕಲ್ಪಂ ದುರ್ಬೋಧಮಿವಂ ನಿಟ್ಟಿಯಿಂ ನಿರೋಧಿಸಿ ತನುವಂ ಸಾಧಿಸಿದೊಡೀ ಕೃಪಾಣಮೆ ಬಾಧಾಕರಮಾಯ್ತಜಾಕೃಪಾಣೀಯದವೋಲ್ (ಪಂಪಮಾ. ೯-೨೫). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಕೃಪಾಣ + -)]

ಅಜಾಗರ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದ ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಗರುಗದ ಗಿಡ ; ಭೃಂಗರಾಜ. [ಸಂ.]

ಅಜಾಗರೂಕ (ಗು). (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಡಮೆಯಾದ ; ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸಿಲ್ಲದ ; ಮೈಮರೆತ : ಆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಅಜಾಗರೂಕನಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅನರ್ಥ ಸಂಭವಿಸಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅ- + ಜಾಗರೂಕ)]

ಅಜಾಗರೂಕತೆ (ನಾ). ಮೈಮರೆತಿರುವಿಕೆ; ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ.

[ಸಂ. ಅಜಾಗರೂಕತಾ]

ಅಜಾಗಲಸ್ತನ (ನಾ). ೧. ಆಡಿನ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೊಲೆ.

೨. [ಅಲಂ] ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ, ನಿರರ್ಥಕವಾದ ವಸ್ತು.

[ಸಂ. (ಅಜಾ + ಗಲ + ಸ್ತನ)]

ಅಜಾಗ್ರತೆ (ನಾ). = ಅಜಾಗರೂಕತೆ : ನೀನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಜಾಗ್ರತೆಗೆ ನಾನು ಹೊಣೆಯಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೮); ಇಲಿಗಳಿಗಿಟ್ಟ ವಿಷ ಬೆರೆಸಿದ ಅಪಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಿದ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಅಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ತಿಂದುಬಿಡಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಜಾಗ್ರತತಾ]

ಅಜಾಜಿ (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ: "ಜೀರಿಗೆಯಜಾಜಿ ಪೃಥ್ವಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೫). [ಸಂ. ಅಜಾಜೀ]

ಅಜಾಜೀವ (ನಾ). ಆಡುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು: "ಜಾಬಾಳು ಅಜಾಜೀವು — ಈ ೨ ಆಡಿನಂ ಬದುಂಕುವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಜಾಜೀವನ (ನಾ). = ಅಜಾಜೀವ: "ಅಜಾಜೀವ[ನ]ನಜಪಾಳಿ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೬೫-೮೩). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಜೀವನ)]

ಅಜಾಜೀವಿ (ನಾ). ೧. = ಅಜಾಜೀವ. ೨. ಸುಖ: "ಅಜಾಜೀವಿ ಜಾಬಾಳನನೆ ಸುಖಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೮). [ಸಂ. ಅಜಾಜೀವಿನ್]

ಅಜಾತ (ಗು). ೧. ಇನ್ನೂ ಹುಟ್ಟದಿರುವ. ೨. ಹುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ. (ನಾ).

೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ನಿಜಮತಮನೆನೆಗೆ ಮೀಟಲ್ಪಡಾತ ದೊರೆಯಲ್ಲ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೨೧). ೪. ಶಿವ: ಈ ಲೋಕದ ಭೀತರು ಆ ಲೋಕದ

ಕಲಿಗಳು ಸಾಲೋಕ್ಕ ಸಾಮಾಪ್ಯ ಸಾರೂಪ್ಯ ಸಾಯುಜ್ಯರಲ್ಲರೂ ಅಜಾತಂಗಿ ಸರಿಯೆ (ಬಸವ. ೯೦೧); ಕೂಟಗೆಯ ಕೂಳನುಣಬಂದವರಲ್ಲರು ಅಜಾತನ ನಿಲವ ಬಲ್ಲರೇ? ಬೇಟದ ಕಣ್ಣಿನವರಲ್ಲರು ಸತ್ಸಂಗವ ಬಲ್ಲರೇ? ಈಷಣತ್ರಯವ ಕೂಡುವರಲ್ಲರು ಪರದೇಶಿಕನ ಕೂಡಬಲ್ಲರೇ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬-೧೦೫). ೫. ಜಿನ: ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಮು ಜಾತನ ಪಾದಪಯೋಜಯುಗಳಕ್ಕುಜಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಜಾತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆಂದೂ ಹುಟ್ಟದ; ಅಪೂರ್ವವಾದ: ಒರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗುಮಾಗಿ ಸತಿ ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟಳಜಾತಪೂರ್ವ ವಿಷ್ಣುಯದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭). [ಅಜಾತ + ಪೂರ್ವ]

ಅಜಾತಶತ್ರು (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವೇ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು; ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಶಿವ. ೩. ಧರ್ಮರಾಯ ೧, ೩: ದಮಘೋಷಪುತ್ರಂ ವಸುದೇವಪುತ್ರನಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನುಡಿಯಲಾ ಮಾತಿಂಗಜಾತಶತ್ರುವೆನಿಸಿದ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಕನಲ್ಪು (ಜಗವಿ. ೧೭-೨೪ ವ); ವೀತರಾಗದ್ವೇಷಭಯನ ನಜಾತಶತ್ರುವನಕಟ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲಿ ಕುರುರಾಯ ಗೆಲಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨ ಸೂ). [ಅಜಾತ + ಶತ್ರು]

ಅಜಾನೇಯ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಶುಭಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷತಂಗಳಪ್ಪಜಾನೇಯ ಕಾಂಘೋಜ ವಾಜಿರಾಜಿಗಳೊಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೯೩ ವ). 'ಅಜಾನೇಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜಾಮಲ (ನಾ). ಆಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ: ಅಜಾಮಲ ಲಿಂಗವಾದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕದ ಬುಡ ನಿಶ್ಚಯವಾದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕಾಷ್ಟದ ವೇಷ ಗುರುಚರಲಿಂಗವಾದಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೩-೫೭೫). [ಸಂ. (ಅಜಾ + ಮಲ)]

ಅಜಾಮುಲ (ನಾ). = ಅಜಮೋದ (*). [?]

ಅಜಾರಿ (ನಾ). (ಉಕ) ರೋಗ; ಕಾಯಿಲೆ; ಜಡ್ಡು; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಇಂಥ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚ್ಯಾಘ್ಯಾಮನು ಕಾಯಿಲೆ (ಅಜಾರಿ) ಇದ್ದರೂ ಸ್ವತಃ ಪಾರ್ಲಮೆಂಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದನು

(ಇಂಗ್ಲಿಷ್. ೨-೩೮); ಹಾಗಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ಅಜಾರಿ ಆಗಿದೆಯೇನು? (ಭಾಮಿನಿ. ೬೪).

ಅಜಾರಿಬೀಳು = ಕಾಯಿಲೆ ಬೀಳು: ಈ ಮಾರಾಯ ಅಜಾ ಅಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ನಮ್ಮ ಕಳ್ಳತನ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೊರಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು (ವೈನಿ. ೧೨೪).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಜಾರ್, ಅಜಾರ್]

ಅಜಿಂಕ್ಯ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ; ಸೋಲಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ: ತಾಮ ಜಿಂಕ್ಯರೆ ದಿಟಂ! ಪಣ್ ಪೆಳರೆ ಗಂಡು ನಗುವುದೆ ಸಾಜಮಾದೊಡಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧೫-೧೨೩); ಯಾವ ಭಗವಂತನ ಅಜಿಂಕ್ಯವಾದ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಿ ನಿನ್ನಂಥವರು ನನ್ನನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂದು ತಿಳಿಯುವರೋ ಆ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನಿಗೆ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರವು (ಭಾಮ್ಯುತ. ೫೬); ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಅಜಿಂಕ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾತೇ ಸರಿ (ಹೊಸಬಿ. ೬೪). [← ಮರಾ.]

ಅಜಿಗಿಜಿ, ಅಜುಗಿಜಿ (ನಾ). ಅರೆದು ಪುಡಿಪುಡಿನಾದಿದ್ದು; ಜಜ್ಜಿ ಹೋದದ್ದು; ಚೂರ್ಣ: "ಅಜಿಗಿಜಿಯನಲರೆದು ಚೂರ್ಣಮೆನಿಸಿದು ದಕ್ಕುಂ" (ಭಾರನಿ. ೫೦); ಅದ್ವಿಗಳಜಿಗಿಗಳಾದವು ನಿಂತಂತಪದ ಪ್ರಹಾರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೪೯); ಕರಿ ರಥ ತುರಗ ಪತ್ತಿಗಳು ಥಟ್ಟುಗೆಡೆ ದಜಿಗಿಜಿಯನಿಸಿ ಕಡಲಿಟ್ಟು ಹರಿವರುಣಾಂಬುಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೩-೬); ರಕ್ತಂ ಪೊನ್ನಲ್ವರಿಯಲಜಿಗಿಜಿಯಂ ರಣಾಂಕಣಂ ಕೆಸಜಾಗಿ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೩೨). ಅಜುಗಿಜಿ: ಗಜ ತುರಂಗ ಪದಾತಿಗಳನಜುಗಿಜಿಯ ಗೈದಾ ಪಾರುಷಾದ್ರಿವ್ರಜನ ಭೇದಿಸ ವಜ್ರವಿದಕೊಳ್ಳನ್ನು ತಾರ್ಥಟಿಸಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೪-೬). 'ಅಜ್ಜಿ ಬಜ್ಜಿ' ಪರಾ.

ಅಜಿಗಿಜಿಮಾಡು = ಜಜ್ಜಿಹಾಕು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅದೇನು? ಬೇಗನೆ ಹೇಳು. ಅವನ ಕುಹಕವನ್ನು ಹಾದಿಗಳೆದು ಅಜಿಗಿಜಿಮಾಡಿಬಿಡು ತ್ರೇನೆ (ಹಗಲಿ. ೬೦). ಅಜಿಗಿಜಿಯಾಗು = ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗು; ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗು: ಚರಣಾಂಗುಷ್ಠದಿಂದ ನಿಷ್ಕುರದಿನೂಟು ನಟಿಸಿದ ದಜಿಗಿಜಿಯಾಯ್ತು ತತ್ಕಮಠ (ಬಸಪು. ೧೭-೧೭); ಪಿರಿದು ಮೊನೆಗುತ್ತಿನಲಿ ನೆತ್ತರು ಸುರಿದುದಡಹೊಯ್ಲಿನಲಿ ಖಂಡದ ಹೊರಳಿ ತಳಿತುಡು ಕಾಯವಜಿಗಿಜಿಯಾಯ್ತು ಲೊಡಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೧೭); ಆಡಿಯಡಲು ಮದವಾರಣದ ಕಾಲಡಿಯ ಕುಂಬಳದಂತೆ ರಕ್ತಸಗಡಣವಜಿಗಿಜಿಯಾಗದಿರದು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೩೧). [~ ಅಜಿಗುಜಿ?]

ಅಜಿಗುಜಿ, ಅಜಗುಜಿ (ನಾ). ನರಕ (?): ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನಳಿದನಜಿಗುಜಿಗಿಳಿದ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೫೯-೫೭; 936). ಅಜಗುಜಿ: ವಾರಣಾಸಿಯಲ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಂ ಪಸುಗಳ್ಳನಳಿದನಜಗುಜಿಗಿಳಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೩-೩೬; 1039); ಅಳಿದವನಿನೆಕ್ಕೊಟೆಯನಳಿದಂ ತೀರ್ಥಂಗಳನಿತುವನೋರಂತಳಿದಂ ಪಸುವಂ ಪಾರ್ವರನಳಿದಂ ಮೆಯ್ಯಳಿದನಾತನಜಗುಜಿಗಿಳಿದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೪-೬೦; 1108 ?). [?]

ಅಜಿತ (ಗು). ೧. ಸೋತುಹೋಗದ. ೨. ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ. (ನಾ). ೩. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಧರ್ಮರಾಜಂ ರಾಜರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ನಿರ್ವ್ಯಾಜದಿಂದಿಜಕುಳ ವಿಜಯಿಯಪ್ಪಜಿತನನೆ ದೂತಕಾಯಕ್ಕಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೨೬ ವ). ೪. ಶಿವ. ೫. [ಜೈನ] ಎರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ; ಅಜಿತ ನಾಥ: ಆ ದಿವಿಜೀಂದ್ರಂಗಾಡುಡು ಗೀತವಾದ್ಯ ನೃತ್ಯಪ್ರಸಂಗಮುಜಿತನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಅಜಪು. ೫-೮೩). [ಸಂ.]

ಅಜಿನ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮ. ೨. ಜಿಂಕೆಯ (ಚಿಗರೆಯ) ಚರ್ಮ. ೩. "ಮತ್ತಿಯ ಮರ" (ಓಷಧಿ. ೨). 'ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜಿನಧಾರಿ (ನಾ). (ಜಿಂಕೆಯ) ಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: ಶಕುನಿಯು "ಯುಧಿಷ್ಟಿರ ಮಹಾರಾಜ! . . . ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನು

ಸೋಲಿಸಿದರೆ ನೀವೂ ಹೀಗೆ ದ್ರೌಪದಿಯೊಡನೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಜಿನಧಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಹದಿಮೂರನೆಯ ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸ ಮಾಡಬೇಕು . . .” ಎಂದನು (ವಚನ. ೧೦೭). [ಸಂ. ಅಜಿನಧಾರಿನ್] ಅಜಿನಪತ್ರ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಬಾವಲಿ.

[ಸಂ. ಅಜಿನಪತ್ರ (ಅಜಿನ + ಪತ್ರ + -)]

ಅಜಿನಯೋನಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ. [ಅಜಿನ + ಯೋನಿ]

ಅಜಿನಾಂಬರ (ನಾ). ಚರ್ಮವೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಪಿಂಗಳಜಟಾಭಾರನಹಿರಾಜನಘಡೂರ ಸಮದೇಭಾಸುರಾಜಿನಾಂಬರ ದಿಗಂಬರ ಶಂಬರಾರಿ ಮದವೈರಿ ಶೂರಿ (ಉದ್ಭವ. ೭-೧೩).

[ಅಜಿನ + ಅಂಬರ]

ಅಜಿರ (ಗು). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ; ಚುರುಕಾದ. (ನಾ).

೨. ಅಂಗಳ; ಕಳ: ಸಂಗರಾಜರದೊಳ್ ಕಾರವರೆಂಬ ಕಾಕಕುಳಕನ್ನೀ ಯೊಂದೆ ಬಿಲ್ ಸಾಲದೇ (ಸಂಘ. ೧೨-೧೩೫). ೩. ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾದ ವಿಷಯ. ೪. ಗಾಳಿ. ೫. ಶರೀರ. ೬. ಕಪ್ಪೆ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಲಿ. [ಸಂ.]

ಅಜಿಲ (ನಾ). ೧. ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ವೀರತೀರ್ಮರಾಜಪೊಡೆಯರಾದ ಅಜಿಲರು ಯೇನೂರ [ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗುಂಮುಟ್ಟಾಪಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ (ಸಾ.ಇ. VII, ೨೫೨-೬; 1604); ಭೈರವ ಬಂಗರ ಚಾಟಿರಜಿಲ ಸಾಂತರ ಮನೆಮನೆಯೆಂಬೇ, ತುಳುವರ ತಾಯ್ನೆ ಯುಳಿದರ ಕಾಯ್ನೆ — ನೀನೆಮ್ಮಯ ಮನೆಯೆಂಬೇ (ಗಿಳಿ. ೩೯). ೨. ಹೊಲೆಯರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ: ಎಲ್ಲ ಹೊಲೆಯರೂ ದಂಬನಜಾತಿಯವರಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಒಳಭೇದಗಳುಂಟು. ಮಾರಿ, ಮುಂಡಾಲ, ಅಜಿಲ, ಕೊರಗ . . . ಎಂದು ಹಲವಾರು ಒಳ ಪಂಗಡಗಳ ಹೊಲೆಯರು ಬೆಂಗೂರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ (ದಂಬನಾ. ೧೯). [?]

ಅಜಿನಾನ 'ಅಜವಾನ' ನೋ.

ಅಜಿಹ್ಮ (ಗು). ೧. ವಕ್ರವಲ್ಲದ; ನೇರವಾದ. ೨. ಋಜುಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ: ಭೂಜಾಂಗವೃತ್ತಿಯಂ ಬಿಸುಟಾ ಜಗದಧಿಪಂಗೆ ವೈತ ಸಾ ವಳಿ ಪರಿವಂದಾ ಜಳಕೆಟಗುವವೋಲ್ ನಯಭಾಜನರೆಟಗಿದರ ಜಿಂಹ[ಹ್ಮ]ರೆನಿಸಿದ ಸುಹ್ಮರ್ (ಶಾಂ. ೩ ಪು. ೧೦-೧೫). (ನಾ).

೩. ಮೀನು. ೪. ಕಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಅಜಿಹ್ಮಗ (ಗು). ೧. ವಕ್ರವಾಗಿ ಹೋಗದ; ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗುವ. (ನಾ). ೨. ಬಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಜೀಗರ್ತ (ನಾ). ೧. ಹಾವು. ೨. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿ; ಶುನಶೈವನ ತಂದೆ. [ಸಂ.]

ಅಜೀಬಾತು (ಅ). (ಉಕ) ಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ: ಅರ್ಜಿಯೊಳಗಿನ ಸಂಗತಿ ಮಾತ್ರ ಅಜೀಬಾತು ಸುಳ್ಳು ಅದೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೩೨).

[← ಮರಾ. ಅಜೀಬಾತ್, ಅಜೀಬಾದ್]

ಅಜೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗದ; ಅರಗದ. (ನಾ). ೨. ತಿಂದ ಆಹಾರ ಅರಗದಿರುವುದು; ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ; ಮಂದ: ಮಕ್ಕಳು ಇತಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಿಂದು ಅಜೀರ್ಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಜೀರ್ಣಾಂಶ (ನಾ). ಜೀರ್ಣವಾಗದ ಭಾಗ. [ಅಜೀರ್ಣ + ಅಂಶ]

ಅಜೀರ್ತಿ (ನಾ). = ಅಜೀರ್ಣ ೨: ಲೋಕದಖಿಳಪ್ರಾಣಗಳನುಂಡ ಜೀರ್ತಿಯಿಂದೊಳೆಕರಿಸಿದನೊ ಕಾಲನೆಂಬಿನಂ ಕಣ್ಣೆ ಸೆದು ದಾ ಕಳಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಜೀವ (ನಾ). ೧. ಜೀವವಿಲ್ಲದ್ದು; ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತು. ೨. ಜೀವವಲ್ಲದ್ದು; ಜಡ. ೩. [ಜೈನ] ಏಳು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು:

ಆ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಜೀವಾಜೀವಾಸ್ತವಬಂಧಸಂವರ ನಿರ್ಜರಾಮೋಕ್ಷ ಭೇದದಿಂ ಸಪ್ತವಿಧಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೬೧ ವ); ತೋರ್ಪಿನಂ ಜೀವಮಜೀವ ಮೆಂಬಖಿಲವಸ್ತುಗಳುಂ (ಪರಾಮಾ. ೧೬-೬೮). [ಸಂ.]

ಅಜೀವತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಜೀವ ೩: ಚೇತನಾರಹಿತಮಜೀವ ತತ್ತ್ವಂ ಅದು ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯನಗಾಹ ಶರೀರಾದಿ ವರ್ತನಾಹೇತು ಧರ್ಮಾ ಧರ್ಮಾಕಾಶ ಪುದ್ಗಲಕಾಲಭೇದದಿಂ ಪಂಚವಿಧಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೬೧ ವ).

[ಅಜೀವ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಜೀವರತ್ನ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು.

೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಒದಗುವ ೧೪ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಸ್ತುಗಳೊಳಗೆ ಚಕ್ರರತ್ನ, ದಂಡರತ್ನ ಮೊದಲಾದ ನಿರ್ಜೀವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂತು ಜೀವಾಜೀವರತ್ನಂ ಬೇಜೀವೇಜಿ ಸಹಸ್ರ ಯಕ್ಷರಕ್ಷಿತಂಗಳಪ್ಪುವು (ಅದಿಪು. ೧೧-೩ ವ). 'ಜೀವರತ್ನ' ಪರಾ.

[ಅಜೀವ + ರತ್ನ]

ಅಜುಗಿಜಿ 'ಅಜಿಗಿಜಿ' ನೋ.

ಅಜುರ, ಅಜರ (ನಾ). ನೀಲಿಗಡ. ಅಜರ (ಃ).

[? / ತಮಿ. ಅವಿರಿ, ಅವರಿ; ಮಲ. ಅಮರಿ, ಅವರಿ; ತೆಲು. ಅವಿರಿ]

ಅಜುರನೀಲಿ, ಅಜರನುಲಿ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಪೊದೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀಲಿಗಡ. ಅಜರನುಲಿ (ಃ).

[ಅಜುರ + ನೀಲಿ]

ಅಜಿ (ನಾ). ೧. ಅಡು; ಹೆಣ್ಣು ಮೇಕೆ: ಸತ್ತು ಪೊಕ್ಕು ದಜೆಯೊಳ್ ಜೀವಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೫೪). ೨. ಮಾಯೆ: ಮಾನವನಜಿಯ ವಶನಕ ಯುವತಿ ಯರ ಮಜೆದಜೆದು ಮುಟ್ಟಿದರೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೪-೧೯); ನಿಜದೊಳು ಸದಸತ್ತಾಗಿಹ ಶಕ್ತಿ ಅಜಿಯೆನಿಸುವುದು ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ (ಪರಗೀ. ೧-೩). ೩. ಭೂಮಿ (?): ಭೂಮುಕೇತುವುದಯಿಸೆ ಬೆಳಸಿಲ್ಲಜೆಯುಂ ರುಜೆಯುಂ ನವೆಗುಂ ಪ್ರಜೆಯೆಂದಜಿ (ಅಟ್ಟಮ. ಪರಿ. ೩-೯). [ಸಂ. ಅಜಾ]

ಅಜೀಯ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲಾಗದ; ಸೋಲಿಸಲಾಗದ: ಅಜೀಯಂ ಪೋಲ್ಕುಮಾ ಮುತ್ತಗಜಂ ವಾರಿಜನಾಭನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩೨). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜ₁ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಅಥವಾ ಹಾಲೆಯ ಕಾಯಿಯ ಒಳಗಣ ಹಗುರವಾದ ಎಳೆ (ಃ). ೨. ಜೇಡರ ಹುಳುವಿನ ಬಲೆಯ ನಡುವಣ ಭಾಗ (ಉಕ). [? / ತಮಿ. ಅಜ್ಜಮ್ = ತೆಳುವು, ಅಜ್ಜಿ = ಅಲ್ಪ]

ಅಜ್ಜ₂, ಅಜ್ಜ₃ (ನಾ). ೧. ತಂದೆಯ ಅಥವಾ ತಾಯಿಯ ತಂದೆ; ತಾತ: ತಾಯ್ ತಂದೆಯಜ್ಜರ್ಕಳ ಮನೆಯಿಂದಂ ಪೂಸಲುಮುಡಲುಂ ತುಡಲುಂ ಪೂವುಂ ತಂಬುಲಮುಂ ತಿಂಬಡಂಗಳುಂ ಬಂದುವು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೬-೧೯); ತನಯಂ ತಾಯ್ ತಂದೆ ತಮ್ಮಂ ಕೆಳೆಯನಳಿಯನಾಳ್ವಜ್ಜ

ನೆಮ್ಮಜ್ಜನಿಷ್ಟಾಂಗನೆಯೆಂದು (ಅದಿಪು. ೩-೫೫); ಪಡುವಂ ಶಕ್ತಿವಿಹೀನ ನಂಥ ಬಧಿರಂ ಕೇಳಜ್ಜನೀ ಬಾಗಿಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೧೬); ಪಜ್ಜಳಿಸು ಪಾತಾಳಲೋಕದೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜನ್ನೆಸಿರಿಯು ಕೇವಲವೆ (ಮೋಹತ. ೩೦-೧೫); ಅಜ್ಜಗೆ ಮೊಮ್ಮಗೆ ಅಕಳಿಕೆ ಕಲಿಸಿದನಂತೆ (ಗಾದೆ); ಅಜ್ಜಾ ಮದುವೆ ಎಂದರೆ, ಎನಗೋ ಎಂದ (ಗಾದೆ). ೨. ಹಿರಿಯವನು; ವೃದ್ಧ: "ಅಜ್ಜಂ ಪಿರಿಯನೊಳೆಸೆಗುಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೪೮); ತನಗೆ ಸವನಪ್ಪವಂ ಪೂರ್ಣದನೆ ಕಾದುವುದಜ್ಜನಪ್ಪವಂಗೆಟಗುವುದು (ಕಬ್ಬಿ ಕಾ. ೨೨೯).

೩. ಅಂತಃಪುರದವರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ವೃದ್ಧ; "ಸಾವಾಸಿ": "ಅಜ್ಜಂ = ಸಾವಾಸಿ (ಪೂಸವಾಸಿ)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಕ್ಷಮಿಯುಪುದೆಂದೆರಡಜ್ಜರಂ ಗುಜ್ಜರುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೦೯); ಸಜ್ಜೆ ವಳ್ಳನಜ್ಜಂ. ಬೆಜ್ಜಂ ಆಡವಳನೆಂದಿಂತಿವರಂ ಕಡಂಗಿ ಬಿಡೆ ಜಡಿಯದಿರ್ಕೆ

ನಯಮಜ್ಜಿವರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೨೬); ಮಜ್ಜನವಾಳರ ಮಣಿಹಗಾಜರ
ಚಿಲುಬೆಜ್ಜರ ಬೆಸದಾಳುಗಳ ಅಜ್ಜರ ಕೇರಿಕೇರಿಗಳಿಂದಾ ಪುರಿ ಪಜ್ಜಳಿಸುತ
ಮೆಜ್ಜಿದಿಹುದು (ಕುರಾಸಂ. ೪-೧೧೫). ೪. ಬ್ರಹ್ಮ: ಏನ ಹೇಳಲಿ,
ಮದನ, ಅಜ್ಜನ ಮಾಟಗಾರಿಕೆ ಎಂಥದೋ! ಚಿಲುವರೂಪಿನ ತಿರುಳಬಲ್ಲೀ
ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೆರಗಾದೋ! (ಅಹಲ್ಯ. ೨೨). IP ಸಿತಾಮಹ ಹೋ. 5
೫. ಹಿರಿಯರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಗೆ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಸೇರು ವ
ಮಾತು. ಉದಾ— ಜೆನ್ನಜ್ಜ, ರಾಮಜ್ಜ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಜ್ಜ ೩ :
“ಅಜ್ಜೆಂದು ಸಾವಾಸಿ (ಸವಾಸಿ)” (ಶಮದ. ೩. ೨೨೩-೪೦); “ಅಜ್ಜೆಂದು
ಪೊಸವಾಸಿ (ಸಾವಾಸಿ)” (ಶಮದ. ನ. ೨೪೩-೨). ‘ಪಜ್ಜ’, ‘ಮುತ್ತಜ್ಜ’
ಪರಾ. ೪. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವನಿಗೆ ಮಗನಜ್ಜನಜ್ಜಿಗನ್ನಪಂಗೆ
ನಾಗಾಜ್ಜುನಂ (ಎಇ. XXVII, ೬೧-೧೨; 1114).

[ಪ್ರಾ. ಅಜ್ಜ (< ಸಂ. ಆರ್ಯ). / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಜ್ಜನ್ =
ತಂದೆ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಅಜ್ಜೆ = ತಾತ; ಕೋಲಾ. ಅಜಯನ್ = ವೃದ್ಧ;
ಕುರುಖ್. ಅಜ್ಜೊ, ಅಜ್ಜೊಸ್ = ಮುತ್ತಜ್ಜ]

ಅಜ್ಜಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. ‘ಅಜ್ಜಗಗವುಂಡ’ ಪರಾ.

[~ ಅಜ್ಜ]

ಅಜ್ಜಗಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಜ್ಜಗಗವುಂಡ
× × × ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಿಯ ರಾಜ್ಯಯಜ್ಜವನೂರೆಂಟಿದುಮ (ಎಕ. XII,
ತುಮಕೂ. ೧೫-೧; ?). [ಅಜ್ಜಗ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಜ್ಜಗಳ್ಳಿ (ನಾ). ತಂತ್ರಗಾರನಾದ ಕಳ್ಳ (ಉಕ. ೩).

[ಅಜ್ಜ (< ಸಂ. ಅಜ್ಜಿ ?) + ಕಳ್ಳ]

ಅಜ್ಜಗಾಪು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ ವೃದ್ಧರ ಕಾವಲು:
ಚತುರದಧಿಮೇಖಲಾಲಂಕೃತ ವಸುಧಾದೇವಿಗಜ್ಜಗಾಪಿನವರ್ ದಿಕ್ಪತಿ
ಗಳನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೯); ಮುನಿವನಿತೆಯರ್ಗಜ್ಜಗಾಪೆಪ್ಪುಪು...
ಜಂಬುಕಂಗಳ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೭). ‘ಅಜ್ಜ ೩.’ ಪರಾ.

[ಅಜ್ಜ + ಕಾಪು]

ಅಜ್ಜಗಾವಲು (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾವಲು: ಶಿವಾಜಿಯು ಎಲ್ಲಿ
ಗಾದರೂ ಹೋಗುವದಾದರೆ ಆತನ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಅಜ್ಜಗಾವಲಿಡಬೇಕು
ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಭಕ್ತಸ. ೧೪೪); ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಸಮಯ
ದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಗಂಡನ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ವಸುಮತಿ ಲಘುವಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ.
ಅವನನ್ನು ಅಜ್ಜಗಾವಲು ಕಾಯುವ ನಿರ್ಧಾರ ಅಂದೇ ಅವಳಿಗೆ ಮೂಡಿ
ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೫). ‘ಅಜ್ಜಗಾಪು’ ಪರಾ. [ಅಜ್ಜ + ಕಾವಲು]

ಅಜ್ಜಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸು; ವಯಸ್ಸಾದವಳು: ಸಜ್ಜಿವನೆ
ಯೊಳಗೆ ಮಣಿಯುಮಾದ ಪರಿಯಂಕಕಜ್ಜಗಿತ್ತಿಯರು ಪಾಳಿಕೆಗೈದು
ಮಾಣ್ಯಂಗಳ ಜ್ಯೋತಿಗಳನಿಟ್ಟು (ಚೋರಬ. ೨-೧೮). [ಅಜ್ಜ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಜ್ಜಗೆ ‘ಅಜ್ಜುಗೆ’ ನೋ.

ಅಜ್ಜಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆ ಪರಮೇಶ್ವರಿಯಜ್ಜಡಿಯ
ನಾಳುತ್ತಮಿರೆ... ಸಹದೇವನಜ್ಜಡಿಯ ಗಾಮುಂಡಿಗೆ ತಾನೇಕಮುಖ್ಯಕ
ನಾದಂದು (ಸೌಇಇ. XVIII, ೧೨೪-೯; 1019). [?]

ಅಜ್ಜನ ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಅಜ್ಜನ ಪಟ್ಟಿ (ಖರ್ವತ)
ಗಡುತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿದು. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದು
(ಕಭಾಗೆ. ೩೫). [ಅಜ್ಜ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ, ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ, ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ (ನಾ). ಅಜ್ಜ ಮತ್ತು ಮುತ್ತಜ್ಜ;
ತಾತ ಮತ್ತು ಮುತ್ತಾತ; ಪೂರ್ವಿಕ(ರು): ಜಿತಾತ್ಮರ ಪ್ರಭುಗಳ
ಕಥಿಕಪುಣ್ಯ ಮುನ್ನೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೬); ಕಾಳಾ
ಭೀಷಣಾಂತಮಂ ದಲಾ ಪುಗದರೊಳರೆ ಪೇಜಾ ನಿಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರ್ಕ

ಳಾರುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೨೦); ತನಗಜ್ಜಪಜ್ಜರಿಂ ಪಡೆದ ನೆಲಂ ದಲಾ (ಎಕ.
VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೩೩; 1192). ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ: (ಕರಾ). ಅರಸನ
ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜಂದಿರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಂದ ಕತ್ತಿ (ಈಕಥೆ. ೫-೪). ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ:
ಎಮ್ಮಜ್ಜಹಜ್ಜರು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಂಗಳಿವಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದೊಡೆ
ಯಾವುದು ದೋಷಂ (ಪಸಾರ. ೯೫೫-೧೫). ‘ಪಜ್ಜ’ ಪರಾ.

[ಅಜ್ಜ + ಪಜ್ಜ]

ಅಜ್ಜಪಾಲು (ನಾ). (ದಕ) ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳುವಾಗ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಬಿಡುವ ಪಾಲು.

[ಅಜ್ಜ + ಪಾಲು]

ಅಜ್ಜಪಿಜ್ಜ ‘ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ’ ನೋ.

ಅಜ್ಜಮಂತು (ನಾ). ವೃದ್ಧಮಂತ್ರಿ: ಸುಮಿತ್ರಾತ್ಮಜಂ ಸುಮತಿಯಂ -
“ಎಲೆ ಅಜ್ಜಮಂತು ಮುಂತಿದೆ... ತೋರ್ಪ ಕಾರೊಡಲ ಬಲ್ವೆಟ್ಟಂ
ಏನೆಂದು ಪೇಟಯ್” ಎಂಬುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩-೨೪).

[ಅಜ್ಜ + ಮಂತು]

ಅಜ್ಜವ[ವೊ]ಡೆಯ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಒಡೆಯ, — ಮುಖಂಡ (?):
ಲಜ್ಜೆಹೋಯಿತು ನಿನ್ನ ದೇಶಾಂತರ ನಮಗಾಯ್ತೆಂದು ಅಜ್ಜವ[ವೊ]ಡೆ
ಯರು ನೊಂದು ನುಡಿದು (ಬಜ್ಜರಾ. ೧೧-೩೨). [ಅಜ್ಜ + ಒಡೆಯ]

ಅಜ್ಜವಾನ ‘ಅಜವಾನ’ ನೋ.

ಅಜ್ಜಹಜ್ಜ ‘ಅಜ್ಜಪಜ್ಜ’ ನೋ.

ಅಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ತಂದೆಯ ಅಥವಾ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿ: ತಮ್ಮಜ್ಜಿ
ಯಪ್ಪ ವೀರಮತಿ ಮಹಾದೇವಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭-೩೦); ಮಗಳಕ್ಕಂ ತಂಗಿ
ತಾಯ್ ನಾದಿನಿ ಸೊಸೆ ಮದವಳ್ಳಜ್ಜಿ ಮುತ್ತಬ್ಬಿ ಮತ್ತತ್ತಿಗೆ ಕೊಸಿತ್ತತ್ತೆ
ಯೆಂಬೀ ಮೊಜೆಯ ವನಿತೆಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೭); ಬೂತಯ್ಯಂಗೆ
ಳಬ್ಬಿ ಮಾರಸಿಂಘದೇವಂಗಳಜ್ಜಿ (ಎಇ. IV, ೩೫೩-೧೮; 975); ಅಜ್ಜಿ ನೂತ
ದ್ದೆಲ್ಲಾ ಅಜ್ಜನ ಉಡಿದಾರಕ್ಕೆ ಸರಿ (ಗಾಡ). ೨. ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸು;
ಮುದುಕಿ: ಅಜ್ಜಿ ನಿಮ್ಮ ಊರು ಯಾವುದು? ನಿಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಯಾರೂ
ಬಂದಿಲ್ಲವೆ? (ರೂಢಿ). ೩. (ಕಾವಲಿನ) ಮುದುಕಿ: ನಿರ್ಜರಹಿತ ಕಂತು
ಸುತ ಕೊಂಡು ಬಂದನು ಕಜ್ಜಾಯ ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆಯ ಕೊಜ್ಜೆಯರಿಗೆ
ಮೆಲ್ಲಿಸುತ ಮಿಕ್ಕುದ ಬಾಗಿಲಜ್ಜಿಯರಿಗೆ ತುತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೯).
೪. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: ಜೈತ್ಯಾಲಯದಲಿರ್ಪ ರಿತಿಯರಜ್ಜಿಯ
ರಾಹಾರದಾನಕ್ಕೆ (ಇಆ. XIX, ೨೭೩-೩೬; 1054); ವಿಕ್ರಮಪುರದ ಶ್ರೀ
ಗೋಣದಬೆಡಂಗಿ ಜಿನಾಲಯದ ರಿಷಿಯರಜ್ಜಿಯರಾಹಾರದಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ.
XI-ii, ೧೭೯-೬; 1085); ಯೋಗಿಗಳಜ್ಜಿಗಳರಸಿಯರಾ ನಾಲ್ಕು ಬಾಗಿ
ಲೊಳ್ ನಿಂದು ಕೈಮುಗಿದು (ಭರಜ. ೧೬-೬೭). ‘ಅಜ್ಜಿಕೆ’ ಪರಾ.
೫. ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ
ಮಾತು: ಉದಾ— ಗೌರಜ್ಜಿ, ರಂಗಜ್ಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

[ಅಜ್ಜ + -ಇ]

ಅಜ್ಜಿಕಥೆ (ನಾ). ೧. ಅಜ್ಜಿ ಹೇಳುವ ಕಥೆ. ೨. ಈಗಿನ ಕಾಲದವರಿಗೆ
ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದ, ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕಥೆ. [ಅಜ್ಜ + ಕಥೆ]

ಅಜ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ: ಮೂಜುಲಕ್ಕೆಯುಮಿರ್ಪತ್ತು
ಸಾರ್ವರ್ಜ್ವಿಕೆಯರುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೫ ವ); ಆ ಮಹಿಮನರಸಿ ಸುಪ್ರಭೆ
... ಅಭಯಮತಿಗಳೆಂಬಜ್ಜಿಕೆಯರಿಂದ ದೀಕ್ಷೆಗೊಳಲು (ಸಮ್ಯಕಾ.
೭-೬೪). ೨. ಪೂಜ್ಯ; ಗೌರವಾರ್ಥ: ಅಜ್ಜಿಕೆಗಳಿಗಾಕೆ ನಮಿಸಿದಳ
ವರು ನೀನಜ್ಜಿಕೆಯಲೆ ಬಾರೆನುತ... ಮೃದದವಿ ಮನ್ನಿಸಲು (ಭರಜ.
೫೯-೨೭). [ಸಂ. ಆರ್ಯಕಾ]

ಅಜ್ಜಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವನಿಗೆ ಮಗನಜ್ಜನಜ್ಜಿಗನ್ನಪಂಗೆ

ನಾಗಾರ್ಜುನಂ ರವಿಪ್ರತಿಮನಾತಂಗೆ ನೆಗಳ್ವಿನ್ನಿನಿಂದಂಗೆ (ಎಚ. XXVII, ೭೧-೧೨ ; 1114). [ಅಜ್ಜ + -ಇಗ]

ಅಜ್ಜಿ ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) (ಮೈಯ ಚರ್ಮ) ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟು.

[ಅಜ್ಜಿ + ಕಟ್ಟು]

ಅಜ್ಜಿ ಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಮಜ್ಜೆಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ (ಕಿ). [ಅಜ್ಜಿ + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಜ್ಜಿ ಗಿಜ್ಜಿ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿ ಬಜ್ಜಿ. [~ ಅಜಿಗಿಜಿ?]

ಅಜ್ಜಿಗೆ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜಿ ಪುರಾಣ (ನಾ). = ಅಜ್ಜಿ ಕಥೆ: "ನಿನ್ನ ಕಂತೆ ಅಜ್ಜಿ ಪುರಾಣ ನನಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲಾ ಕನಸು" (ಸಾವಿಸ. ೭೬). [ಅಜ್ಜಿ + ಪುರಾಣ]

ಅಜ್ಜಿ ಬಜ್ಜಿ (ನಾ). ಮೆತ್ತಗಾಗಿರುವುದು; ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗಿರುವುದು: ಮಣೆಗೆ ರೇಗಿ ಹೋಗಿ, 'ಈನತ್ತು ಶನಿವಾರ ಅಂತ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೆ, ನಿನ್ನನ್ನ ತುಳಿದು ಅಜ್ಜಿ ಬಜ್ಜಿ ಮಾಡಿ ಕರುಳು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿಬಿಡ್ತೀನಿ ನೋಡು' ಎಂದು ಬೆದರಿಸಿದ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ವ. ೨೦೯). [~ ಅಜಿಗಿಜಿ?]

ಅಜ್ಜು 'ಅಜ್ಜು' ನೋ.

ಅಜ್ಜು 'ಅಜ್ಜು' ನೋ.

ಅಜ್ಜು (ನಾ). ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು (?): ಕಜ್ಜಳಕಂಗಳ ಕಾಮಿನಿಗೆ ವಂದಜ್ಜು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವೆ ನೀ ಮುಖಅಜ್ಜುಕೆ ಬಂದೊಡಗು ಉಜ್ಜನೀ ಮಹಕಾಳೀ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೦೫). [?]

ಅಜ್ಜುಕೆ (ನಾ). ಗಣಿಕೆ. IP ಈ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. [ಸಂ. ಅಜ್ಜುಕಾ]

ಅಜ್ಜುಗೆ 'ಅಜ್ಜುಗೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಜು ಗುಜ್ಜು (ನಾ). ಬಹಳ ಮೆತ್ತಗಿರುವುದು; ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವಿಕೆ.

ಅಜ್ಜು ಗುಜ್ಜು ಮುದುಕ = ತುಂಬ ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವ ಮುದುಕ; ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುದುಕ (ಕಿ). ಅಜ್ಜು ಗುಜ್ಜು ಪ್ರಾಯ = ಶರೀರವು ಗಲಿತವಾಗಿರುವ ವಯಸ್ಸು; ಮೈ ಬಿಗಿತ ಪ್ಪಿ ಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುವ ವಯಸ್ಸು (ಕಿ). [~ ಅಜಿಗಿಜಿ?]

ಅಜ್ಜುಗೆ, ಅಜ್ಜಿಗೆ, ಅಜ್ಜಿಗೆ, ಅಜ್ಜುಗೆ (ನಾ). ಗ. ಇರವಂತಿ: ಗುಂಜೆ ನುಗ್ಗೆಯಜ್ಜುಗೆಯೆಂಬಿಂತಿವಳಿಂದವರ್ಕೆ ಬೇವಿನ ತೊವರಂ ತೆಗಸಿದೊಡೆ ಕೈಪೆಗೆಟ್ಟಿನದಕ್ಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೫). ಅಜ್ಜುಗೆ:

೧. "ಅಜ್ಜುಗೆಯೆಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕಶಸಾ. ೯-೧೮೩); ಸೂರಣಂ ಶುಂಠಿ ಯಜ್ಜಿಗೆ... ಈ ಪೇಱ್ ಮುದುಗಗಳಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪೦); ಸಜ್ಜು ಕದ ಚಳಿಕೆಯನಜ್ಜುಗೆಯ ಪಜ್ಜಳಿಪ ಬಜ್ಜರದ ಬಾಪುರಿಯ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೫೭ ರ). ೨. ಮರುಗ: "ಸಮೀರಣಃ ಮರುವಕಃ... ಜಂಬೀರಃ ಈ ೫ ಅಜ್ಜುಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಅಜ್ಜಿಗೆ] ಕೆಲಂಬರು ಮರುಗವೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೯); ಪಾತ್ರದಜ್ಜುಗೆ ಗಜುಕೆ ತೊಳಸಿಯಂಕೋಲೆ (ವೀಶೈಪು. ೭-೧೦-೩೫).

ಅಜ್ಜಿಗೆ: ಗ. "ಅಜ್ಜಿಗೆಯುನಿ[ಮಿ]ರವಂತಿಯೊಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೮).

ಅಜ್ಜುಗೆ: ಗ. "ಅಜ್ಜುಗೆವಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪) [?]

ಅಜ್ಜು ನರಾಹ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಜ್ಜು ನರಾಹನಾಳಕೆಯೊಳೆ ವಳಂಗಳೊವರ ಚೆಬ್ಬಿಸೆಟ್ಟಿಯ ತಮ್ಮ ಮಣೆಯಮಸೆಟ್ಟಿ ತುಜುಗೊಳೆ ತುಜುನನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಕ್ಕೆ ಸನ್ನಂ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡ ಬ. ೧೦-೧; 920). [ಅಜ್ಜುನಂ (< ಅಜುನ) + ರಾಹ?]

ಅಜ್ಜಿ ಐ (ನಾ). ಬಂಧನ (?): ಕೆಜಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಸು ಬಾವಿಯಂ ಸವಸು ದೇವಾಗಾರಮಂ ಮಾಡಿಸಜ್ಜಿಐಯೊಳ್ ಸಿಲ್ವಿದನಾಧರಂ ಬಿಡಿಸು (ಸೌಜಾ. IV, ೨೬೭-೪೪; 1380). [< ಅಜ್ಜಿ? + ಸೆಜ್ಜಿ?]

ಅಜ್ಜು ಟಿ, ಅಂಝುಟಿ (ನಾ). ಕಿರು ನೆಲ್ಲಿ; "ನೆಲನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ"

(ಗಂಗಾಮ. ೫). ಅಂಝುಟಿ (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಜ್ಜುಟಾ]

ಅಜ್ಜಾಣಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತೊಲಗದ ಗಣ್ಣರ ಅಜ್ಜಾಣಗವುಂಡನ ಮಕ್ಕಳ ಮ್ಮುತ್ತ ಐಯ್ಯರು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೭; 1037). [ಅಜ್ಜಾಣಂ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಜ್ಜ (ಗು). ಗ. ಏನೂ ತಿಳಿಯದ; ಅರಿಯದ; ಅರಿವಿಲ್ಲದ. (ನಾ).

೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನು; ದಡ್ಡ: ಕವಿತಾಪ್ರಾಧನ ಸೋಲ್ವಪೋಲ್ ಕೃತಿಯೊಳಜ್ಜಂ ಸೋಲ್ವನೇ (ಜಗವಿ. ೧-೧೩); ಹುಲುಸರವಿ ಹಾವಹುದು ಹುತ್ತಿನ ತಲೆಯಲಿರಲಜ್ಜರಿಗೆ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೦-೨೪); ಅಜ್ಜನ ಬುದ್ಧಿ ಮೊಗ್ಗಿನ ಹಾಗೆ, ಪ್ರಾಜ್ಞನ ಬುದ್ಧಿ ಫಲದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜ ತನ (ನಾ). = ಅಜ್ಜ ತ್ತ: ನಮ್ಮ ಕಟಕದಲಾಕೆವಾಳನು ನೀನು ನಮಗಿಂದಜ್ಜ ತನ ನಿನಗೆ ಸೋಕಿತೇ ಸುಪ್ರಾಧ (ತೊರರಾ. ೪-೧೧-೧೨).

[ಅಜ್ಜ + -ತನ]

ಅಜ್ಜ ತ್ತ (ನಾ). ಏನನ್ನೂ ಅರಿಯದಿರುವಿಕೆ; ದಡ್ಡತನ: ಅನಂತ ನಿನಗಿಂತಜ್ಜ ತ್ತಮೇನಕ್ಕುಮೇ (ಜಗವಿ. ೪-೫೬). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜಾತ (ಗು). ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯದ: ಭುವನಖ್ಯಾತಮನಿಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಚರಿತಂ ಪೇಜಾರ್ಗಮಜ್ಜಾತಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೨೫). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜಾತವಾಸ (ನಾ). ಗ. ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ವಾಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಸಪ್ತಶರಧಿ ಪರಿವೃತಧರೆಯ ಸಿರಿಯ ಸೊಬಗಜ್ಜಾತವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋಗುತಿದೆ (ಹಚಕಾ. ೯-೧೦); ಅಜ್ಜಾತವಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಅಜ್ಜಾನಿಗಳ ಕಾಟ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ. ಕಿ). ೨. ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದ ವಾಸಸ್ಥಾನ.

[ಅಜ್ಜಾತ + ವಾಸ]

ಅಜ್ಜಾನ (ನಾ). ಗ. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವ: ಅಜ್ಜಾನೋತ್ಕಟಮದನರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೬). ೨. ಅಜಾಗರೂಕತೆ. ೩. ಅವಿದ್ಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜಾನತನ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (ಕಿ).

[ಅಜ್ಜಾನ + -ತನ]

ಅಜ್ಜಾನತ್ರಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕುಮತಿ, ಕುಶ್ರುತ, ವಿಭಂಗ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಜ್ಜಾನಗಳು: ಅಜ್ಜಾನತ್ರಯರಹಿತರ್ ತ್ರಿಜ್ಞಾನ ಧರರ್ ವಿವೇಹದಿಂದ ಬಂದಧಿಕಪ್ರಜ್ಞಾರ್ ಪುಟ್ಟುವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೯). [ಅಜ್ಜಾನ + ತ್ರಯ]

ಅಜ್ಜಾನಾಂಧ (ನಾ). ಅಜ್ಜಾನದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು: ಮಂತ್ರ ವಿಳೆಯೊಳಜ್ಜಾನಾಂಧರಿಗೆ ನಯನದಿವ್ಯಾಷಧಂ (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೩೩).

[ಅಜ್ಜಾನ + ಆಂಧ]

ಅಜ್ಜಾನಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ದಡ್ಡ: ಶ್ವಾನನ ನಿವ್ರೆ ಅಜ್ಜಾನಿಯ ತಪದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೮೦). [ಸಂ. ಅಜ್ಜಾನಿನ್]

ಅಜ್ಜೀಯ (ಗು). ಗ. ತಿಳಿಯಲಾಗದ; ಅರಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜೀಯತಾವಾದ (ನಾ). "ಜಡ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನಳಿದು ಮತ್ತೆ ಯಾವುದಾಗಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾಗಲಿ ಉಂಟೆಂಬುದೂ, ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾದದ್ದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ತತ್ತ್ವವಾದರೂ ಇರುವದೆಂಬುದೂ, ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ" (Agnosticism. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. (ಅಜ್ಜೀಯತಾ + ವಾದ)]

ಅಜ್ಜೀಯವಾದ (ನಾ). = ಅಜ್ಜೀಯತಾವಾದ. [ಅಜ್ಜೀಯ + ವಾದ]

ಅಜ್ಜೀಯವಾದಿ (ನಾ). ಅಜ್ಜೀಯವಾದವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವವನು: ಅಜ್ಜಿಯರ ಕನಸಿನ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಜ್ಜೀಯವಾದಿಗಳ ಕನಸಿನ ನಿರಸನಕ್ಕೇ ಹಾರುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ (ವಿಜಾಮಂ. ೭೯).

[ಸಂ. ಅಜ್ಜೀಯವಾದಿನ್ (ಅಜ್ಜೀಯ + ವಾದ + -)]

ಅಟಕಟ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ: “ಅಟಕಟಮೆಂದೊಡೆ ಬಳಲಿಕೆ” (ಭಾರಣ. ೨೦). [? / ಮರಾ. ಅಟಾಅಟ, ಅಟಾಅಟ=ಶ್ರಮ; ತ್ರಾಸ]

ಅಟಕಟಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸವಡು; ಬಳಲಿ: ಭಟರು ಬಳಲಿದ ರಂದು ರಣವುತ್ಪತ್ತಿವು ಧೀನಶಿಗಳು ಮಹಾರಥರಟಕಟಿಸುತಿದೆ... ನಿಶಾ ಪರಿಯಟನಪಟುಗಳು ಬರಲಿ ಕಾಳಿ ಗೆ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೂ. ೧೫-೪೨); ಕೆಂಡದಡೆ ಮಿಡಿತೆಯಂತಟಕಟಿಸುತಾ ಶ್ರೀಧರ (ಜಿನಮು. ೧೧-೧೬). ೨. ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನು ತೋರು: ಧರಣಿ ಕಂಪಿಸಲಟಕಟಿಸಿ ಕಲ್ಪಾಂತ ಪಾವಕ ಮೂರ್ತಿಯಂದದಲಿ (ಅನಂರಾ. ೧-೫-೬೪); ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ಭಗಿನಿಯ ತಾನೆನೆ ಅಟಕಟಿಸಿ ಕಲ್ಪುಳ್ಳಂ ಕೆಡಪಿ (ಪುಕಾಪ್ರ. ೨೧-೧).

[ಅಟಕಟ + ಇಸ್ಯು]

ಅಟಿಕಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು: ಯರಡು ಜನ ದುಷ್ಟಾನರು ಬಂದಲ್ಲಿ ಪಹರದವರು ಅಟಿಕಾಯಿಸುವಾಗ್ಗೆ, ದುಷ್ಟಾನರು ಪಹರದವರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೧); ಸದರಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರು ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಗಡಿಗಳ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಡ ಕಣವೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಟಿಕಾಯಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವುದು (ಗುರುದ. ೧೦).

[ಅಟಿಕಾ + ಇಸ್ಯು. P ಅಟಿಕಾ ← ಹಿಂ. ಅಟಿಕಾನ್]

ಅಟಿಕಾವು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ಅಡಚಣೆ: ಯಾ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಯಾರು ಅಡಿ ಅಟಿಕಾವು ಮಾಡಿ ನಡಸದೆ... ಮಠಕ್ಕೆ ಶಾಸನವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಯಿರುತ್ತಾರೊ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೦-೨೬; 1802); ಅವರ ಘೌಜು ಸಮುದ್ರದ ದಾರಿಗಾಗಿಯೂ ಘಟಿದಾರಿಗಾಗಿಯೂ ನಡೆಯುವಂಥಾದ್ದಕ್ಕೆ ಅಟಿಕಾವು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಸನ್ನತಿಸುವುದು ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಟಿಕಾನ್]

ಅಟಿಕಾಳಿ ‘ಅಟ್ಟಕಟಾ’ ನೋ.

ಅಟಿಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಟಿಕಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). [ಅಟಿಕು + ಇಸ್ಯು]

ಅಟಿಕು (ನಾ). = ಅಟಿಕಾವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಟಿಕಾನ್]

ಅಟಿಕೊಬ್ಬರಿ, ಅಟಿಖೊಬ್ಬರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಅಟಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಟಿಖೊಬ್ಬರಿ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[< ಅಟ್ಟು + ಕೊಬ್ಬರಿ. P ‘ಅಟ್ಟಿಕೊಬ್ಬರಿ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಣಗಿದ ಕೊಬ್ಬರಿ ಎಂದು ಮೂಲಾರ್ಥವಿರಬಹುದು]

ಅಟಿಖೊಬ್ಬರಿ ‘ಅಟಿಕೊಬ್ಬರಿ’ ನೋ.

ಅಟಿಗೋಲು ‘ಅಟ್ಟಿಗೋಲು’ ನೋ.

ಅಟಿಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು: ನಟದ ಬೀಜಂದದಲಿ ಸುಪ್ತಲಿ ಅಟಿಣಿಸದ ಲಿದ್ದವನು ವ್ಯಾನವು ಪಟುತರಾಗಲು ನಿದ್ರೆ ತಿಳುವುದು ಜಾಗ್ರಸ್ವಸ್ವದವು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೨-೪೨). [ಅಟಿಣಿ (< ಅಟಿನೆ) + ಇಸ್ಯು]

ಅಟಿಣೆ ‘ಅಟಿನೆ’ ನೋ.

ಅಟಿತಾಳ ‘ಅಟ್ಟಿತಾಳ’ ನೋ.

ಅಟಿನ (ನಾ). ತಿರುಗಾಟ; ಸಂಚಾರ; ಪ್ರಯಾಣ: ಅಟಿನಕ್ರಮದಿಂದ ಕಾಂಚಿಗೆಯ್ತಾರ್ತಗಳ್ (ದಿವ್ಯಚ. ೧೦-೫೪); ಎಲೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಕಾನನ ಮಿದು ಅಟಿನಕಸದಳಮಪ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೦). ‘ದೇಶಾಟಿನ’, ‘ಪರ್ಯಟಿನ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಟಿನಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ; ಕೊಪ್ಪು: “ಬಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪಟಿನಿ ಧನುಕೋಟಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೩). [ಸಂ.]

ಅಟಿನೆ, ಅಟಿಣೆ (ನಾ). ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ. ‘ಅಟಿನೆಗೈ’ ಪರಾ. **ಅಟಿಣೆ:** ಕರಣಗಳಟಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗಖಂಡದಿಂದಿರೆ ತೋರ್ದುದಾ ಮಹಾಮುನಿಗಳಿಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೨೩). [ಸಂ. ಅಟಿನ]

ಅಟಿನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಂಚಾರಮಾಡು: ಭಟರಾರ್ಭಟಿಸುತಲ್ಲಿ ತೃಣಚಲನೆ ಯಾಗದಂತಟಿನೆಗೈವುತ ಸರ್ವಜೀವರಿಗಗಮ್ಯಮನೆ ತೋರುವತಿಘೋರ ನಗರದಟಿನಿಗೈತರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೯-೨೨).

[ಅಟಿನೆ + ಗೈ (< ಗೆಯ್)]

ಅಟಿಸಟಿ (ನಾ). ತಲೆಕೆಳಗು; ತಿರುಗುಮುರುಗು (?): ಅಟಿಸಟಿ ದಿಂದ ವಧೂತನೆ ಮುಖ್ಯ ಅಟಿಸಟಿವನೆ ಸಾಕ್ಷಾಗ್ನಿ[ನ್ನಿ]ಜದಾಖ್ಯ (ಅವಧೂ. ೭೧). [?]

ಅಟಿಮಟಿ, ಅಟಿವಟಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ: ದಿಟಭಕ್ತರಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳ್ಳಿತಿರ್ದಪರು ಅಟಿಮಟಿವನೆನ್ನಮೇಲಿಟ್ಟು ಸುರದಿರ್ದಪರು (ತಿರುರ. ೧೮); ಹುಸಿಯಟಿಮಟಿಗಳಂ ಗುರುವಿನೊಳುಸುರ್ದವಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೫-೩). ೨. ಮಿಥ್ಯೆ; ಮಾಯೆ: ಈ ಯಟಿಮಟಿದ ಜಗಕೊಡಲು ತಾನೆಲೆ ಮಗನೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೦-೧೩); ಅಟಿಮಟಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡತತಿಗಳು ಸಟಿಯ ಪಿಂಡಾಂಡಗಳಡಗಲಾ ದಿಟವನಂತಿಂತೆನ ಲಶಕ್ಯವದೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮ (ಅಮೃತ. ೪-೪೮). ೩. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: “ಅಟಿಮಟಿಮನೆ ಕಪಟಂ” (ಭಾರಣ. ೪೪); ಅಟಿಮಟಿವೇ ಆಧಾರ, ಕಪಟವೇ ಸದಾಚಾರ, ಕುಟಿಲವೇ ಘನವಾಯಿತ್ತು ಕೆಲಬರಿಗೆ (ಸಮಾಪ. ೧); ಮಾಡುವಟಿಮಟಿದರ್ಚನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಹೋದನು (ಬಸವ. ೪೩-೫೨); ಅಟಿಮಟಿವು ಫಲಿಸುವುದೆ ದೈವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೫). ೪. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟ: ಅಟಿಮಟಿಗಿಯು ಅನಂದಮಾರ್ಗವ ಸಟಿಯನಿಪರವರಿಗೆ... ಇದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೪-೧೪೭). **ಅಟಿವಟಿ:** ೩. ನುಡಿಗಿ ಪುಸಿದಟಿವಟಿದಿಂದನ್ಯರ್ಗ ಕನ್ಯೆಯನಿತ್ತು (ಅದ್ಭುತ. ೧೪-೧೪). ೪. ಅಟಿಸ್ಥಿ ದೇಶದೊಳಗಾರು ನೆಲೆಯಾಯದೆಲೆ ಚಟಕಟಿಸುವವರ ಗುಣವೀಕ್ಷಿಸದವನಿತ್ತಟಿವಟಿರು (ಜಿನಮು. ೨೩-೨೫).

[? / ತುಳು. ಅಟಿಮಟಿ; ತೆಲು. ಅಟಿಮಟಿ, ಅಟಿಮಟಿಮು.

P ಪ್ರಾ. “ದೇಶೀ”) ಮಂಠ = ಮೋಸಗಾರ, ನೀಚ]

ಅಟಿಮಟಿಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ವಂಚಿಸು: ಇಲ್ಲಿಯ ತಾಯ್ತಕ್ಕಳ್ ತಮ್ಮೊಳ್ ತಾಮೋರ್ತನಾಳಿಗೊಂಬುದರ್ಕಿನಾತನುಮಟಿಮಟಿಂಗೈಯ್ದ ಪರ್ (ಚಕವಿ. ೬-೯೫ ವ). [ಅಟಿಮಟಿ + ಗೈ (< ಗೆಯ್)]

ಅಟಿಮಟಿಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವಳು. ೨. ಮೋಸಗಾತಿ; ವಂಚಕಿ: ದುಷ್ಟ ಕಷ್ಟೆಯೆಂಬಟಿಮಟಿಕಾರ್ತಿಯರ್ ಸತಿಯರೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫-೪೨; 1229).

[ಅಟಿಮಟಿಕಾಣ + ತಿ. / ತೆಲು. ಅಟಿಮಟಿಕತ್ತೆ]

ಅಟಿಮಟಿಕಾಣ, ಅಟಿಮಟಿಗಾಣ (ನಾ). ೧. = ಅಟಿಮಟಿಗ ೧. ೨. = ಅಟಿಮಟಿಗ ೨: ಲಂಬಿಕಾಯೋಗಿಗಳ ಡೊಂಬರಿಗೆ ಸರಿ ಎಂಬೆ ಹಟಿಯೋಗಿಗಳ ಅಟಿಮಟಿಕಾಣರೆಂಬೆ ಅಪ್ಯಾಂಗಯೋಗಿಗಳ ಕಷ್ಟಕರ್ಮಗಳೆಂದೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೩೫೮). **ಅಟಿಮಟಿಗಾಣ (ಕ್ರಿ).**

[ಅಟಿಮಟಿ + ಕಾಣ]

ಅಟಿಮಟಿಗಾಣ ‘ಅಟಿಮಟಿಕಾಣ’ ನೋ.

ಅಟಿಮಟಿಲಿಸಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಬರಹ; ಮೋಸದ ಬರಹ: ಅಟಿಮಟಿ ಲಿಸಿಗಾಗಿ ಕಟಕವಜಾಯೆ ಬಾಯ ತಟಿಪೊಟಿಸುಜೆ ಹೊಯ್ದುಕೊಂಡು ತುಟಿಯ ಚುಂಬಿಸುವ ಹಲ್ಲುಗಳ ನೀಗಿದರೆಂದು ವಿಟ ನಕ್ಕು ನುಡಿದನೆಲ್ಲ ರೊಳು (ಭರಣ. ೩೬-೯೨). [ಅಟಿಮಟಿ + ಲಿಸಿ]

ಅಟಿಮಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು: “ಮಾಡುವನೊಳಂ... ಅನ್ಯತದಲ್ಲಿಯುಂ... ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಮುಕ್ಕುಂ... ಅನ್ಯತಕ್ಕೆ - ಅಟಿ ಮಟಿಗಂ, ಮಾಳಿಗಂ, ಪುಸಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೭, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ).

೨. ಮೋಸಗಾರ; ಮಾಯಾವಿ: ಅಟಮಟಗಂ ಗಾಳುವಿನಂ ಕುಟಲಂ
ಲಂಪಟನೆನಿಪ್ಪವಂ ಮಾನಸನೇ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೬); ಅಟಮಟಗಂ ದಿಟಕ್ಕೆ ನೆ
ಕರಂ ಬಳೆದಂ ಮನದಂತೆ ವಾಮನಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೬-೨೪); ಬಂದೀ ವಟು
ಸಲೆಯಟಮಟಗಂ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧-೬೭). [ಅಟಮಟ + -ಇಗ]

ಅಟಮಟಗತನ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದು. ೨. ಮೋಸಗಾರಿಕೆ;
ವಂಚಕತನ: ಕುಟಲ ಕುಚ್ಚಿತ ಧೂರ್ತ ದುರ್ಜನವಟಮಟಗತನ ಕಪಟ
ಕಳವಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೫೪). [ಅಟಮಟಗ + -ತನ]

ಅಟಮಟಿಸು, ಅಟವಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದ್ದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು;
ಸುಳ್ಳುಮಾಡು; ಅಪಲಾಪಿಸು: ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಮುನ್ನುಳ್ಳುದುಮನಟಿ
ಮಟಿಸಿ ಲೋಕಾಯತಂ ಪುಸಿಯನುಚ್ಚರಿಸಲಳವಡಿಸಿ ವಿಷ್ಣುಪದವೆಂದು
ಗಗನದ ನಾಮವಲ್ಲಿದು (ಜೊಮ್ಮರ. ೧೧೧-೩). ೨. ಮೋಸಮಾಡು;
ವಂಚಿಸು; ಮರುಳುಮಾಡು: ಪಣಮಿಲ್ಲದೆಯಟಮಟಿಸುವ ಬಣಗು
ಗಳಂ ನೆವನಟಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೬೬); ಅಟಮಟಿಸಿ ಪರವಧುವ
ತಂದುತ್ತಟದ ಪಾಪಿಗೆ ಹೇಸಿ ನನವಧು ಚಿಟುಕ ಮುಣಿದಪಳೆನಲು
(ತೊರರಾ. ೫-೪-೧೧). ೩. ತಪ್ಪಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ
ಘಟಣೆಯೆಂಬುದು ಸರ್ವಸಂಗವನಟಮಟಿಸಬೇಕಾಗಿಯಂತರ್ಮಾರ್ಗ
ದೋವರಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೩೨); ನಿಟಲದಲಿ ವಿಧಿ ಬರೆದ ಬರಹವನಟಿ
ಮಟಿಸಲಿದಪಳೆನೆ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೪೨). ೪. ಆತುರಪಡು; ತನಕಿಸು:
ಸುಧೆಯನಿಂತೀಗಳೆನೆಗೆ ಕರುಣಿಸೆಂದಾಡಲಟಮಟಿಸ ನಾಲಗೆ ವೆರಸು
ಹರಿತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೯). ಅಟವಟಿಸು: ೨. ಚತುರೋಕ್ತಿಗಳಲಟಿ
ವಟಿಸಿದರೆ ನಾ ಮರಳುವೆನೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೦-೩೪); ಕುಟಲದೊಳು ನೆಲ
ದೊಳುಂ ಬೀಳುತಂ ಏಳುತಂ ಅಟವಟಿಸಿ ನೋಡುವರ ಪಿಂಡಟ್ಟಿ ಸೀಯ್ಯ
ಲವರುಂ ನಗಲು ಏಡಿಸುತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೩೩). ೪. ಎಂದಿನಂದದಿ
ನಿದ್ರೆಗಟವಟಿಸುತಿರ್ಪಾಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೫); ಸುಟ್ಟುರುಹುವೆನೀ
ಯಾಗವನೆಂದುಜಟವಟಿಸಿದನು (ವೀರೇಚ. ೧-೪೫).

[ಅಟಮಟ + -ಇಸ್ಯ. / ತಲು. ಅಟಮಟಿಂಚು]

ಅಟಮಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). "ವಂಚಿಸು" (ಕಲ್ಪದ್ರ. ೫).

[ಅಟಮಾರು + -ಇಸ್ಯ]

ಅಟಿರುಷ (ನಾ). = ಅಟಿರುಷ. [ಸಂ.]

ಅಟಿರುಷ (ನಾ). ಅಡುಸೋಗಿಗಿಡ. 'ಅಟಿರುಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಟಿರುಷಕ (ನಾ). = ಅಟಿರುಷ. [ಸಂ.]

ಅಟಿವಟಿ 'ಅಟಮಟ' ನೋ.

ಅಟಿವಟಿಸು 'ಅಟಮಟಿಸು' ನೋ.

ಅಟಿವಣ್ಣಿ 'ಅಟ್ಟಿವಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಟಿವಣ್ಣಿ 'ಅರವಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಟಿವಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಮೇಲುಮಹಡಿ; ಅಟ್ಟಿ (?) : ಶ್ರೀಮಂತರಾದ
ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆ[ಳಿ]ಗೆ ಅಟಿವಾಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು
ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ರೇಶಿಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ, ಶಾಲು, ಜಮಖಾನಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು
ಮಾರುತ್ತಲಿದ್ದರು (ಸತ್ಯಸಾ. ೪೧). [< ಅಟ್ಟಿ + ವಾಳಿಗೆ]

ಅಟಿನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ: ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಾ
ಯಿಗೆ ಎರಡು ಅಟಿವಿ ಜೋಳ (ರಾಜಾದೇ. ೬೬). [?]

ಅಟಿನ್ನಿ (ನಾ). ಕಾಡು; ಅಡವಿ; ಅರಣ್ಯ: ಆ ವಧುವಂ ಮೆಲ್ಲನಿಟಿಪಿ
ರೌದ್ರಮೃಗಂಗಳ್ಳಾ ವಾಸಮನಿಸದೊಂದು ಮಹಾವಿಷಮಾಟವಿಯೊಳಿರಿಸಿ
ಪೋದತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೫೪). [ಸಂ.]

ಅಟಿವಿಚರ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಬೇಡ.

[ಅಟಿವಿ + ಚರ]

ಅಟಿವಿಚರ (ನಾ). = ಅಟಿವಿಚರ: ಇರುಳುಬೇಗೆಯ ಚಕ್ರವಾಕಕೆ ತರಣ
ತಲೆದೋಪುದಮೊಲಟ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ವೀಚರಂಗರಸಗೆ ಭಾವಭಾವ ವ್ಯಕ್ತ
ವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುನ್ಯಾಗ. ೪-೪೮). [ಸಂ. (ಅಟಿವಿ + ಚರ)]

ಅಟಿವೀತಟಿ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ; ಕಾಡು: ಹಿಂಗಿದವು ಹನ್ನೊಂದು
ವರೆ ವರುಷಂಗಳವೀತಟಿದೊಳಿರಲಪುದಿಂಗಳೊಳಗೊಂದಾದುದಾಪತ್ತಾ
ಮಹೀಶರಿಗೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೩-೪). [ಸಂ. (ಅಟಿವಿ + ತಟ)]

ಅಟಿವೀಪಾಳಿ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಗಳ ಪಂಕ್ತಿ; ಕಾಡುಗಳ ಸಾಲು:
ಲೆಕ್ಕಕೆ ಸಂದುದಟಿವೀಪಾಳಿಪರಿಯಟಿಣ ಪ್ರಬಂಧಕೆ ವರುಷ ಹನ್ನೊಂದು
(ಕುನ್ಯಾ. ೨೨-೧). [ಸಂ. ಅಟಿವೀಪಾಲಿ (ಅಟಿವಿ + ಪಾಲಿ)]

ಅಟಿವೀಸಂಭವ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಕಾಡುಬತ್ತ;
ನೀವಾರ: "ದೂಸಂ ತೃಣಧಾನ್ಯ(ಮು)ಮಟಿವೀಸಂಭವಮದೆ ಗವೇಧುಕಂ
ನೀವಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೧೯). [ಸಂ. (ಅಟಿವಿ + ಸಂಭವ)]

ಅಟಿವ್ಯ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ: ವಿಕಸಿತಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್
ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ ಬಂಧಕಿಯರ ನಾಮದಂತೊಗೆದ ಪಾದರಿ ರೋಗಿಗಳಂತೆ
ತಾಪಿ ಪಾವಕನ ಶರೀರದಂತಿರುಡಿ ಸುಂಕಿಗಳಂತಿರೆ ಚೆಲ್ಲು ಸಂದ
ಲಾವಕನ ನಿಯೋಗದಂತೊಗೆದ ಬೊಬ್ಬಲಿ ಪರ್ವದಟಿವ್ಯಮದ್ಭುತಂ
(ಪುಣ್ಯಾ. ೧-೯೪). [ಸಂ.]

ಅಟಿವ್ಯವಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕುರಿ: "ಕೊಂಡಗುಣಿ ವನೋರಣಮಟಿವ್ಯವಿ
ಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮). [ಸಂ. (ಅಟಿವಿ + ಅವಿ)]

ಅಟಿಳಪಟಿಳ (ನಾ). ಅತಳವೆಂಬ ಅಧೋಲೋಕದ ಭಾವಣೆ(?):
ಪೊಟ್ಟಿಗೊಡೆದತ್ತು ರಟಿತ್ವಟುಪಟವ ಶಂಖಭೇರಿಯ ಚಟುಳಿತದಿಂದಟಿಳ
ಪಟಿಳಮುಂಬರಪಟಿಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೭).

[ಅಟಿಳ್ಳ (< ಸಂ. ಅತಲ ?) + ಪಟಿಳ (= ಪಟಿಲ)]

ಅಟಾಟೋಪ (ನಾ). (ಉಕ) ಆಡಂಬರ; ಕೋಲಾಹಲ: ಇವರು
ಬಂದು ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅಟಾಟೋಪ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ
ಅವನು ಬೇಸತ್ತು (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೩೮); "ಏನೂ ನನಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಅಣ್ಣಾ
ಎಷ್ಟು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೇನು? ಇವಳ ಅಟಾಟೋಪ ಮಿತಿಮೀರಿದೆ
(ಕೊನೆಭೇ. ೧೩೨). ಅತ್ಯಾಟೋಪ ಹೋ. [< ಅಟ್ಟಿ + ಅಟೋಪ]

ಅಟಾಪ 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಅಟಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು; ಹತೋಟಿಗೆ ಬರು(?): ಓದು
ಬರಹದಲ್ಲಿ ಕಂಯಿಕುಂಯಿಯಾದರೆ, ಹೈಗೈಯಾದರೆ, ಯಾರಿಗೂ ಅಟಾ
ಪಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಕ. ೫೦). [ಅಟಾಪ (< ಅಟೋಪ) + -ಇಸ್ಯ]
ಅಟಿ (ಕ್ರಿ). ಬಡಿ; ಅಪ್ಪಳಿಸು: ಗೋದಾಪ್ರಸಾಹಂಗಳು ಮಿಗಿಲಾವೇಗದಿ
ನೊಂದನೊಂದಟಿಯ ನೀ ರ ಕ ಲ್ಲೋ ಲ ಕೋಲಾಹಲಂ ನೆಗಳಲಾ
(ಉರಾಚ. ೪೦-೩೧). [?. / ತಮಿ. ಅಡಿ = ಹೊಡೆ]

-ಅಟಿಗ (ಪ್ರ). ಅಡುವವನು, ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು, ಉದ್ಯುಕ್ತನಾ
ದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ತದ್ಭಿತ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ:
ಒಂದುವುದಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಾಡುವ ದೀವಿಗಿವಿಡಿವ ಹರದುಗೆಯ್ವನಿಬ
ರೊಳಂ. ಅಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂ, ದೀವಟಿಗಂ, ಮಾವಟಿಗಂ
(ಶಮದ. ೨೦೪, ಪ್ರಯೋ). -ಅಡಿಗ ಹೋ. [~ ಅಡ್ಕು]

ಅಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಚಾರಮಾಡು; ತಿರುಗಾಡು: ಅಟಿಸಿಲ್ಲ ದೇಶದೊಳ
ಗಾರು ನೆಲೆಯಾಯದಲೆ ಚಟಿಕಟಿಸುವವರ ಗುಣವೀಕ್ಷಿಸದಲವನಿಯಿತ್ತಟಿ
ವಟಿರು (ಜಿನಮು. ೨೩-೨೫). [ಅಟಿನ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಟುಕು (ಗು). (ಉಕ) ಚಿಕ್ಕ; ಸಣ್ಣ: ಕೋಣೆಯು ತೀರ ಚಿಕ್ಕ
ದಿತ್ತು. ಅದನ್ನು 'ಬರೀ ರಾತ್ರಿವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಅಟುಕಾಗಿತ್ತು
(ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೧೧). [~ ಅಡಕ್ಕು ?]

-ಅಟಿ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ— ಉಬ್ಬಟಿ, ಹೋರಟಿ.

ಅಟೋಕಾಟಿ (ಗು). (ಉಕ) ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ: ಈ ಯಟೋಕಾಟಿ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನಾಭದನವೀಸನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಆ ದಂಡಿನೊಡನೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟಿತು (ಚರಿಸಂ. ೮೧). [← ಮರಾ. ಅಟೋಕಾಟಾ]

ಅಟೋಪ, ಅಟಾಪ, ಅಟೋಪು, ಅಟೋಪ್ಪ, ಅಟೋಪು (ನಾ).

೧. ಸಾಮಾನ್ಯ; ಶಕ್ತಿ: ದೈತ್ಯನಟೋಪವನು ಕಡಿಬಂಡಮಾಡಿಯ ತಹೆನು ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭವ. ೭-೩೫). ಅಟಾಪ: "... ನಿಮಗೆ ಈ ನಾಕರಿಮಾಡುವ ಅಟಾಪ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ" (ನಡೆವಾ. II, ೧೧೫೮). ಅಟೋಪು:

೨. ಅಂಕೆ; ಅಧೀನ: ಇವನು ನನ್ನ ಅಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಆ ಕುದುರೆ ನನ್ನ ಅಟೋಪಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಟೋಪ್ಪ:

೨. ಸೆಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ನಾವೆ ಅಂಬಿಗರ ಅಟೋಪ ತಪ್ಪಿ ಸಾಗುತ್ತದೋ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ ನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೪೯). ಅಟೋಪು:

೨. ಇತ್ತ ರೇಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮೊಗಲರು ಪ್ರತಾಪನು ಅಟೋಪಿನಲ್ಲಿ ಬಂದ ನೆಂದು ಮನ್ನಾಜಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಾಪನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೬). [?]

[← ಮರಾ. ಅಟಪ್, ಅಟೋಪ್ (< ಸಂ. ಅಟೋಪ?)]

ಅಟೋಪು 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಮಾನು

ಗಳನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಭಾವಣೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಲಗೆ, ಗಳು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹರಡಿ

ಮಾಡಿರುವ ಅಂತ್ಯಮು: "ಅಟ್ಟಿ: ಅಟ್ಟಾಳಕೆ — ಈ ೨ ಅಟ್ಟಿ" (ಹಲಾಯ. ೪೫-೧೩೯); ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯನಿಕ್ಕಲಾಗಿ ನುಂಗಿತ್ತು

ಅಟ್ಟವ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೨); ಕೋಡಗವೇಷದೇ ಮರನನಟ್ಟವ

ನೇಷದ ಬೆಕ್ಕು (ಸೂಕ್ತ. ೧೭-೨೩); ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏಣ್ಯಾಸೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಿದಿರಾಸೆ

ಹೆಣ್ಣುವುಕ್ಕಳಿಗೆ ತವರಾಸೆ (ನಾಪದ. ೬೮-೪); ಅಟ್ಟ ಸ್ವರ್ಗವಲ್ಲ, ಗಟ್ಟ

ಮೇರುವಲ್ಲ (ಗಾಡ); ಅಟ್ಟದಿಂದ ಬಿದ್ದವನನ್ನು ದಡಿಯಿಂದ ಚೆಚ್ಚಿದರು

(ಗಾಡ). ೨. ಮಹಡಿ: ಮಹಾರಾಜರು ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಸಾಧನಕಕ್ಷ

ದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಇಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ (ಕುರಿಹಂ. ೧೭); ಹಿತ್ತಲಿನಿಂದ ಅಂಗಳ

ವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ತನ್ನ

ಕೋಣೆಯನ್ನು ಸೇರುವುದು (ಗಂನಾಯ. ೬೯). ೩. ಕಂಬ ನಟ್ಟು

ಅದರ ಮೇಲೆ ಗಳು, ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹರಡಿ ಕಟ್ಟಿರುವ

ವೇದಿಕೆ; ಅಟ್ಟಳೆ; ಅಟ್ಟು: ಸುಖಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕನಸಿಗೆ ನೀನು ಅಟ್ಟ

ಮುರಿಯುವೀ ಕುಣಿತವಿದೇನು? (ಗರಿ. ೧೧೦-೧೭). ೪. ಅಂಗುಳು:

ಮೂರ್ಧವೆಂದರೆ ಬಾಯೊಳಗಣಟ್ಟವು (ಹೊಸಗ. ೭); ಹಪ್ಪಳದ ಹಿಟ್ಟು

ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಕಿತ್ತರೂ ಬರದು (ರೂಢಿ). (ಗು). ೫. ಎತ್ತರ

ವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ: "ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ — ಅಟ್ಟಗವಲ್, ಅಟ್ಟವಡಿ, ಅಟ್ಟ

ಹಾಸ" (ಶಮದ. ೨೯೭, ೨೯೮, ಪ್ರಯೋ). 'ಅಟ್ಟಾಸುರ' ಪರಾ.

ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರು = ಮೇಲೇರು; ಹೆಚ್ಚಿಕೊ: ಅವನು ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆ

ಯಾಗಲೇ ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರಿರುವುದೆಂದು ಉಬ್ಬಿದನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೩೦).

[ದೇ. ? / ತುಳು. ಅಟ್ಟ; ತೆಲು. ಅಟ್ಟಮು; ಸಂ. ಅಟ್ಟ.

IP ಇದು ಕೇಶಿರಾಜನು ಹೇಳುವ "ತತ್ಸಮ" ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು

(ಶಮದ. ೨೯೭ ನೋ)]

ಅಟ್ಟಿ (ಗು). ದಟ್ಟವಾದ; ಒತ್ತಾದ(?). 'ಅಟ್ಟಡವೆ', 'ಅಟ್ಟಾಗು'

ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟಿ 'ಅಡ್ಡು' ನೋ.

ಅಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಿಂಬಟ್ಟಿ (ಗು). ಒತ್ತಾಗಿ ಹರಡಿರುವ (?).

ಅಟ್ಟಿಂಬಟ್ಟಿ ಅರಣ್ಯ, ಅಟ್ಟಿಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯ = ಒತ್ತಾಗಿಯೂ ವಿಸ್ತಾರ

ವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಾಡು: ಅಗೋ ಆ ಅಟ್ಟಿಂಬಟ್ಟಿ ಅರಣ್ಯದ

ನಟ್ಟನಡುವೆ ಬೆಟ್ಟಗೋಟಿಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದು, ನಿಟ್ಟಿರುಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡ

ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಾವಲುಗಾರರು ಆದನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರುವರು (ವಿಜಾಮಂ. ೬೮);

ಅಟ್ಟಿಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯದೊಳು ರಾಕ್ಷಸನು ಬಂದು (ಸಖೀಗೀ. ೭-೧೬೧);

ತಾನು ಹಿಂದೆ ಉಡಿಸಿಯ ಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ಹೊರಟಾಗ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ

ಭಯಾನಕ ಅಟ್ಟಿಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತ ಘಟ್ಟ ಇಳಿದ ಸಂಗತಿ

ಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಮುಳ್ಳುಬಂದುವು

(ವೈನಿ. ೨೪೯). ಅಟ್ಟಿಬೆಟ್ಟ ಹೋ. [ಅಟ್ಟಿ + ಬಟ್ಟಿ]

ಅಟ್ಟಿಕಳಿ 'ಅಟ್ಟಿಕಳು' ನೋ.

ಅಟ್ಟಿಕಳು, ಅಟಿಕಳಿ, ಅಟ್ಟಿಕಳಿ (ನಾ). ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಾಗ

ಜಡ್ಡನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಲೆಗೆ ಉಜ್ಜಿ ಕೊಳ್ಳುವ

ಗಂಜಿ ಅಥವಾ ಸರಿ. IP ಇದಕ್ಕೆ 'ತೈಲನಾಶಿನಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ:

ಅವರ್ಗಿಲ್ಲಂ ನೀರನಿಡಿಸಿ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಿಸಿಯೊಲ್ಲಣೆಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊ

ಳಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ತಲೆಯೊಳ್]ಕಳಿಯಂ ಪೊಯ್ದಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೮-೨೪).

ಅಟಿಕಳಿ (ಉಕ). ಅಟ್ಟಿಕಳಿ: ಕಾದಗ್ಗುವಣಿಯಟ್ಟಿಕಳಿ

ಕರುಟು ಚಂದನಂಗಳನೊರಸಿ ಮಜ್ಜನವನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೭೩); ಬಳಿಕ

ಕುಂಕುಮವೆರಿಸಿದ ಮೃಗಮದದಟ್ಟಿಕಳಿಯ ನಾರಿಯರಳಕಕ್ಕೆ ತಳಿದು

ಮಜ್ಜನವ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯-೮೪); ಎಣ್ಣೆ ಬೆನ್ನೀರಟ್ಟಿಕಳಿ

ಯಿಂದವಳ ಮೆಯ್ಯ ಬಣ್ಣವೇಳಿಸಿದರು (ರಾಮನಿ. ೭-೬೪).

[ಅಟ್ಟಿ + ಕಟ್ಟಿ]

ಅಟ್ಟಿಕುಂಬಳಿ (ನಾ). ಬೀಜಕ್ಕಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ

(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟಿ + ಕುಂಬಳ]

ಅಟ್ಟಿಗವಲ್ (ನಾ). ಮರದ ಎತ್ತರವಾದ ಕವಲು ಕೊಂಬೆ: "ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ

— ಅಟ್ಟಿಗವಲ್, ಅಟ್ಟಿವಡಿ, ಅಟ್ಟಿಹಾಸ" (ಶಮದ. ೨೯೮, ಪ್ರಯೋ).

[ಅಟ್ಟಿ + ಕವಲ್]

ಅಟ್ಟಿಗುಣ (ನಾ). ಎಂಟರಷ್ಟು; ಎಂಟುಮಡಿ: ಇದ ಕಾದೊ ಅಟ್ಟಿಗುಣ

ಅಸ್ತಮೇದದ ಪಲಮಕ್ಕೆ (ಎಣ. IX, ೨೨-೧೫; 800).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟಗುಣ (ಅಷ್ಟ + ಗುಣ)]

ಅಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆ(?): ನಿಘಾತದಂತದಂಡಂಗಳ ಕಿಡಿಯ

ಕೆಂಡಂಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಷಕಕ್ಷಂಗಳನುಚ್ಚಳಿಸಿ ನೆಗೆವ ನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟಿರೆಗಳೊಳಂ

ಕೋಡನೂಱು ಕೆಡೆವ ಮದಗಜಂಗಳುರಪತ್ತಿದಟ್ಟಿಗೆಯೊಟ್ಟಿಲಂತಿದುರ್ವು

(ಅನಂಪು. ೧೪-೭ ವ). [~ ಅಡು?]

ಅಟ್ಟಿಗೊಂಬು (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೊಂಬೆ

(ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟ್ಟಿಗವಲ್' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟಿ + ಕೊಂಬು]

ಅಟ್ಟಿಗೋಲು, ಅಟಿಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಗಳೆ: ಆಕಾಶ

ವನಡರುವಂಗೆ ಅಟ್ಟಿಗೋಲ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಿಗೋಲ, ಅಟ್ಟಿಕೋಲ]

ಹಂಗೆಕೋ (ಅವಚಂ. ೮೩೯); ಅಂಬರವನಡವಂಗೆಟ್ಟಿಗೋಲೇಕೆ ಬಿಡ

ದಂ ಬುಧಿಯ ದಾಂಟುವಂಗೆಕೆ ಹಜುಗೋಲ್ (ಚಿಬಪು. ೫೭-೯೧).

ಅಟಿಗೋಲು: ೨. ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೇರಲು

ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಳೆ (ಉಕ. ೪).

[ಅಟ್ಟಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ದೂತನನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು; ದಾತ್ಯ; ನಿಯೋಗ:

ಇನ್ನಳಿಸಿರುವವಟ್ಟುಪಟ್ಟುಗಳಂ ಬಿಸುಟ್ಟುಬೆಸುಗಂ ತಮಗಂ ಮುಳಿಸಿಂ
ಮಿಗಳಟ್ಟುಟ್ಟುಗಳಪ್ಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೯); ಮೈತ್ರಕ್ಕಂ ಮೇರೆಗಂ
ಅಟ್ಟಿಟ್ಟುಗಂ ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯಸಂಬಂಧಕ್ಕಂ . . . ಬಲಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆ
(ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫ ವ); ಅಟ್ಟಿಲೆವೇಟ್ಟುಬೊಮ್ಮೆಗೆ ವಿಭೀಷಣನಲ್ಲಿಗೆ ನಮ್ಮ
ನಣ್ಣನಟ್ಟಿಟ್ಟುಯ ಮಾತನಟ್ಟಿದೊಡೆ ದೇವಿಯನಾತನ ಮಾತುಗಳೆಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು
ಟ್ಟುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೩); (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೭ ವ. ನೋ).
5

ಅಟ್ಟಿಟ್ಟುಯಟ್ಟು=ದೂತರನ್ನು ಕಳಿಸು; ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳಿಸು:
ಪ್ರಮದವನದೊಳಗೆ ಸೇರಿಯಿಟ್ಟು ಮತ್ತಮಟ್ಟಿಟ್ಟುಯಟ್ಟುತಿರ್ವಸುಚಿತ
ಕ್ರಮಮಂ ಕಾಮುಕರಣಿವರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೨).

[ಅಟ್ಟು₄ + ಅಟ್ಟು₂ + -ಇ₃ / ಪ್ರಾ. ("ದೇಶೀ") ಅಟ್ಟಿಟ್ಟು=ಹೊರಟು
ಹೋದ]

ಅಟ್ಟಿಟ್ಟುಕೆ, ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮೂಲಕ ಸಂದೇಶ
ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೇಳಿಕಳಿಸುವುದು; ದೂತರನ್ನು ಅಟ್ಟುವುದು;
ದಾತೃ: ಅ. ಪ್ರಭುದೇವರು ಅಟ್ಟಿಟ್ಟುಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ]ಯಲ್ಲಿ
ಕರೆಯಲಟ್ಟಿದರೆಂದು ಮುನಿನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನುಡಿಸ ಪ್ರಸ್ತಾವದ
ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೨-೧೨). ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ: ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ.
ಅಟ್ಟಿಟ್ಟುಕೆಯ] ಮಾತನಾಡಲದೇಕೋ? ಮುಟ್ಟಬಂದುದಕ್ಕಂಜಲದೇಕೋ?
(ಬಸವ. ೭೨೬); ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುದೇವರು ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯ ದೇವರು ಬಂದು
ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿರಲು ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯಲಿಂತು ತೆಜಹು ಮಹಾಕಾಶ್ವಿದು ನಿಮ
ಗುಚಿತವಲ್ಲೆಂದು ಚಿಕ್ಕದಣ್ಣಾಯಕರು ಬಿನ್ನೈಸಲು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೭-೨೨);
20 ಭೃತ್ಯನಿದ್ದೆಗೆ ಕರ್ತನೆಯಿತಂದರೆ ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತು ಕರೆವ
ರುಂಟೆ? (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೯-೨೨). [ಅಟ್ಟು₄ + ಅಟ್ಟು₂ + -ಇಕ್ಕೆ]

ಅಟ್ಟಿಡವಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು; ಕಗ್ಗಾಡು: ನಡೆದು ದೇಶ
ವಡೆಗಳಟ್ಟಿಡವಿಯೊಳಗೆ (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೩-೫೪); ಅಟ್ಟಿಡವಿಯನ್ನ
ದೂರೆನ್ನದೇಯೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೪); ಎತ್ತಿ ಚೆಲ್ಲಿದ ಮಳಲು ಬೀಳದ
ಮೊತ್ತವೆತ್ತಟ್ಟಿಡವಿಯಲಿ ನಲವತ್ತು ಬೆಳೆದಿಟ್ಟಿಯ ಮರಂಗಳು (ಬಸವ.
೩೨-೬); ಪುಟ್ಟಬಾಲಕ ನಾರಾಯಣ ಹರಿಯನುತ ಅಟ್ಟಿಡವಿಯೊಳಗಿರಲು
(ಚಂದ್ರಹಾ. ೨-೩೫). 'ಅಟ್ಟಾಗು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು₂ + ಅಡವಿ]

ಅಟ್ಟಿಡಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಭಾಗ; ತಟ್ಟತಳ: ಅಟ್ಟಿಡಿಯಲೆಲ್ಲಾ
ನಿರಯದಿಂ ತಟ್ಟತಳದೊಳು ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದುಟ್ಟನೀ ತೆಜದಿಂದೆ ಎಕ್ಕಲ
ನಾಗಿರಲು ಕಂಡು (ಸಾನಂಜ. ೮-೨೧); ಅವಳ ನಿನ್ನ ಕಾಲ ಅಟ್ಟಿಡಿ
ಸಾರ್ವದೊಡೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊಜಗಾನು (ವೀಶ್ಯಪು. ೫-೨೦-೧).

[ಅಡಿ₁ + ಅಡಿ₁]

ಅಟ್ಟಿಡಿ (ನಾ). ಜನ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ; ಜನಸಂದಣಿಯ
ದಾರಿ ಅಥವಾ ಮನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಟ್ಟಿಣ 'ಅಟ್ಟಿಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಿಣಿಕೆ 'ಅಡ್ಡಣಿಗೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಿಣಿಗೆ 'ಅಟ್ಟಿಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಿಣ್ಣೆ 'ಅಟ್ಟಿಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಿಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಲುಕೋಳಿ (?) : ಧನವೆಲ್ಲ ಸವೆಯೆ
ವೇಶ್ಯಮಾತೆ ಬಿಡದೆಯಾತನ ಕಾಲಿಗಟ್ಟಣೆಯ ಹೊಲಿದು ಬಾಗಿಲ
ಕಾಯುತ್ತನುನಿಂದಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೬೧). [?]

ಅಟ್ಟಿಣ್ಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಿದ್ಧತೆ; ಏರ್ಪಾಡು: ನಿನ್ನ ತಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು
ಕೇಳತೋ ನಿನಗೆ? ಹೇಳು, ಹಾಗಾದರೆ ನಾವು ಮದುವೆಯ ಅಟ್ಟಿಣ
ಮಾಡಬಹುದೋ (ಸೋಲು. ೩೫). [?]

ಅಟ್ಟಿತಾಳೆ, ಅಟ್ಟಿತಾಳೆ, ಅಡತಾಳೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ

ತಾಳೆ: ಧ್ರುವತಾಳಮಟ್ಟಿತಾಳಂ ತ್ರಿಪುಡಂ ರೂಪಕ (ಭಂದಸ್ಯಾ. ೫-೧).

ಅಟ್ಟಿತಾಳೆ: ವಿದೂಷಕನು . . . ಅಟ್ಟಿತಾಳಗತಿಯಿಂದ ಅಂಡುಗಳ ಮೇಲೆ
ಯೇಟುಗಳಂ ಬಡಿಯುತ್ತ (ಸಾಗಂಧಿ. ೫೦೩-೧೬). ಅಡತಾಳೆ: ಬೇಗದ
ಧ್ರುವಮತೆಯವು ಪಡಿಸುತೆಯವು ಯೇಗೈಯ್ಯಲಡತಾಳಗಳು (ತರ್ಕಕಾ.
೭-೫೬). [ಸಂ. ಅಷ್ಟತಾಲ (ಅಷ್ಟ + ತಾಲ)]

ಅಟ್ಟಿತೆಂಗು (ನಾ). ಬೀಜಕ್ಕಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಟ್ಟ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟು₃ + ತೆಂಗು]

ಅಟ್ಟಿದೆಣಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ತೆರಿಗೆ; ಹಿರಿಯ ಸುಂಕ (?): ಕನಕಸೇನ
ಭಟ್ಟಾರ ಗೈ ತಿಪ್ಪೆಯೂರೊಳಾದ ಅಟ್ಟಿದೆಣಿಯುಂ ಕುಣಿದೆಣಿಯುಂ
ಮುಟ್ಟಿ ಸಾಮಸ್ತದೇಣಿಯೆಲ್ಲವನ್ನಿಟ್ಟುಂ (ಎಕ. 111, ಮಳವ. ೩೦-೧೦;
909). ವೆರ್ಜುಂಕ ಹೋ. IP "Tax on upper rooms"
[= ಅಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ] ಎಂದು ಶಾಸನದ ಸಂಪಾದಕರು
ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. [ಅಟ್ಟು₁ + ತೆಣಿ]

ಅಟ್ಟಿಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಬೆಟ್ಟ (?): ಅಟ್ಟಿಬೆಟ್ಟದ
ಕಿಬ್ಬಿಯೊಳಗೆ . . . ಮುಟ್ಟಿ ಮೇದವು ಹುಲ್ಲನು (ಗೋಹಾಡು. ೪೪-೯);
ಅಟ್ಟಿಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸೆಟ್ಟೋಳೆ ನಿನ್ನ ಹರಸಿದೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ.
೧೪೬). ಅಟ್ಟಿಡವಿ ಹೋ. [ಅಟ್ಟು₂ + ಬೆಟ್ಟ (< ವಟ್ಟ)]

ಅಟ್ಟಿಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಂಟುಮಡಿ ಮಾಡು; ಎಂಟರಷ್ಟು ಮಾಡು:
ಡಂಬಕಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಡನು ಕೃಷ್ಣ . . . ಕಟ್ಟಿನೆಂದರು ಇಲ್ಲ, ಕ್ಲೇಶ
ಬಟ್ಟರು ಇಲ್ಲ, ಅಟ್ಟಿಮಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಿಡಸಿ] ನಿಷ್ಕೂರ ಅಡಿದಡಿಲ್ಲ
(ಪುರಂದ. ೫-೧೩೮-೨).

[ಅಟ್ಟು (< ಸಂ. ಅಷ್ಟ) + -ಮಡಿ + -ಇಸು]

ಅಟ್ಟಿಲಾಟ (ನಾ). ಬಯಲಾಟ: ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತ ಕಥೆಗಳು
ಜನತೆಗೆ ಕಥಕರು ಭಟ್ಟರು ಅಟ್ಟಿಲಾಟದವರು ಇವರಿಂದ ಕೇಳಿ ಹಿಂದಿನಂ
ದಲೂ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೭). [ಅಟ್ಟಲು + ಅಟ]

ಅಟ್ಟಿಲು (ನಾ). ಬಯಲಾಟವನ್ನು ಆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಲಗೆ ಮೊದ
ಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ವೇದಿಕೆ: ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಚಾಪೆ,
ತಟ್ಟು . . . ಗೋಣಿಯ ಚೀಲಗಳು ಅಟದ ಅಟ್ಟಲಿನ ಮುಂದುಗಡೆ ಹರಡಿ
ಕೊಂಡವು (ಬೆಳುಮ. ೨೧೯). [~ ಅಟ್ಟಿ₁]

ಅಟ್ಟಿಲೆ 'ಅಟ್ಟಿಳೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಿವಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ದೊಣ್ಣೆ (?): "ಅಟ್ಟಿಕ್ಕು-ಅಟ್ಟಿಗವಲ್,
ಅಟ್ಟಿವಡಿ, ಅಟ್ಟಿಹಾಸ" (ಶಮದ. ೨೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಟ್ಟು₁ + ಬಡಿ]

ಅಟ್ಟಿವಣೆ, ಅಟ್ಟಿವಣೆ, ಅಟ್ಟಾವಣೆ, ಅಟ್ಟಿವಣೆ, ಅರವಣೆ, ಅಠಾ
ವಣೆ, ಅರವಣೆ, ಟವಣೆ, ರವಣೆ (ನಾ). ೧. ಕೂಡುವ (ಮತ್ತು
ಕಳೆಯುವ) ಲೆಕ್ಕ (ದಕ. ೪). ೨. ಭೂಕಂದಾಯ. ೩. ಭೂ
ಕಂದಾಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಆ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ
ಸರಕಾರದ ಶಾಖೆ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರವರ್ಗ; "ರೆವೆನ್ಯೂ"
ಇಲಾಖೆ: ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯದ ಜನಕ್ಕೆ ಬಂಧುಮಿತ್ರರಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ
ಸಂಬಳಕ್ಕಿರುವ ಜನಗಳಂ ವಿಚಾರಿಸಿ, ನಮ್ಮ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ
ವಿದ್ದರೆ . . . ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ಅಟ್ಟಿವಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಮಂ ನೇಮಿಸ
ಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಕೂಡದು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೮).

ಅಟ್ಟಿವಣೆ: ೧, ೨ (೪). ಅಟ್ಟಾವಣೆ: ೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪೋಲೀಸು,
ಅಟ್ಟಾವಣೆ, ಕಂದಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪಂಗಡದವರು ಅನೇಕರು ಚಾಕರಿಗೆ
ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಲಸ. ೨೦೩). ಅಟ್ಟಿವಣೆ: ೧. ಕಟ್ಟಿಳೆ, ಅಟ್ಟಿವಣೆ,
ಅಡ್ಡಿಕೆ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವತೋ ದ್ವಿತ್ವಮಾಪನ್ನಾನಾಂ ಕಕಾರಾದೀನಾಂ
ಪುನಶ್ಚ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ವೀರಭದ್ರ

ದುರ್ಗದ ಅಟ್ಟ[ಟ್ಟ]ವಣೆಗೆ ತೆಜುವ ಬೀಡು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರೆವಾಸಿ ಉಳಿಗ ಮಾನ್ಯ... ಇದಜಲ್ಲಿಯುಂ ಅಟ್ಟ[ಟ್ಟ]ವಣೆಗೆ ಸಲುವ ವೈರು ಸುಂಕ ಪೊಂಮು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦-೧೬೩, ೧೭೨; 1724); ಅಟ್ಟ[ಟ್ಟ]ವಣೆ ನಗೈರೆ ಸ್ಥಳ ಖರ್ಚು ಹೋಗಲಾಗಿ (ಮಹಾವಂ. II. ೬೭). **ಅರವಣೆ:** ೨. ಕರಣೇಕರ ಅರವಣೆಯ ಮಾಗಣೆ ಶಾನುಭೋಗರ ವರ್ತನೆ ಯಿಂದ ಗ ೨ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭-೨೦; 1430). ೩. ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಅರವಣೆಯಾ ಮಾದರರನ್ನ ಬರಹ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೮೦-೭೪; 1460); ಅರವಣೆ ವೆಂಕಟರಮಣಪ ಕಂದಾಚಾರದ ನಾರಾಸಿ (ಎಕ. XII. ಪಾವುಗ. ೬೦-೨೭; 1705); ನೀನು ಮಾಡಿಯಿರುವ ಮಸೀದಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅರವಣೆಯಿಂದ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ... ವರಹದ ಮೇರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬರುವದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೮-೭; 1763). **ಅರಾವಣೆ:** ೩. ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಸುಬೇ ದಾರ್ರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಜನ ಉಳಿಗದವರು ಅರಾವಣೆ ಕಂದಾಚಾರ ಎಂಬ ವರ್ಗದವರೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಸಕತೆ. ೭೯). **ಅರವಣೆ:** ೨. (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯). **ಟವಣೆ:** ೧. ಸಿಕ್ಕಿದ ನಲ್ಲಳು ಮುನಿದ ನಲ್ಲನ ಮುಂದೆ ಬಿಕ್ಕಳಿಸುತ ನುಡಿದಂತೆ ಲೆಕ್ಕ ಟವಣೆಯಾಗಿ ಕೊರಳು ಕುಣಿದು ದನಿಯಿಕ್ಕುವ ರಾಗ ರಂಜಿಸಿತು (ಭರಣ. ೫-೬೩) [ಲೆಕ್ಕ ಟವಣೆಯಾಗಿ = ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ತಾಳಬದ್ಧವಾಗಿ]; ಗ್ರಾಮ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧನಿಕರಾದವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಲ ಕರಿಗೆ ಓನಾಮದಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದ ಓದುವುದು, ಹೇಳಿ ದ್ದನ್ನು ಬರೆಯುವುದು, ಟವಣೆ ಹಾಕುವುದು, ಕಳೆಯುವುದು, ಇಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಮಠಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದರು (ಕುರಾಚ. ೨೭); ಕತ್ತೆ ಚಿತ್ರಗಾರನ ಮಿಂಡ, ಹಣ ನೋಟಗಾರನ ಮಿಂಡ, ಟವಣೆ ಶಾನುಭೋಗನ ಮಿಂಡ (ಗಾದ. ೫). ೪. "ಸುಳ್ಳು, ಮೋಸ, ಕಪಟ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ); ನವಣೆಯನು ಉಂಬುವನು ಹವಣಾಗಿ ಇರುತ್ತಿಹನು ಭವಣೆಗಳಿಗವನು ಒಳಬೀಳನೀ ಮಾತು ಟವಣೆಯಲ್ಲಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨೧). **ತವಣೆ:** ೧. ಅಂತು ಸುಘೋಷೆಯೆಂಬ ವೀಣೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕಳೆಯನಳವಡಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯಂ ಸುತಂತ್ರರಮಾಡಿ ತವಣೆಯೆಂಬ ಪವಣಜಿದು ಪೊಯ್ದು (ಮಹಾನೀ. ೫-೧೪೪); ಇಮ್ಮಡಿ ಸಿ ತವಣೆಯಿಕ್ಕಲು ಘಂಮನೆ ತಾಂ... ಇಮ್ಮಡಿ ಸಿ ತವಣೆಯಿಕ್ಕಿದ ವಿವರ (ವ್ಯವಹಾ. ಹೇಜಿನ ಲೆಕ್ಕ); ಹೊನ್ನ ತವಣೆಯ ಕೂಡಲಘವದು ಬೆನ್ನ ಬಿಡುವುದೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೧೦); ಉಭಯರುನ್ನತ ಗೆಲುವಿನಲಿ ಧೂಳಕ್ಕುರಿಚ್ಚೆಯ ತವಣೆ ಮಗ್ಗಿಗಳ (ಜನಭಾ. ೭-೩೨). ೫. ಮೊತ್ತ; ರಾಶಿ: ತವಣೆವೆಂದೇ ಕಾಗೆ ಬಳಗದ ತವಣೆ ಯೆನಿಸುವ ಕಂಡ ನರರಿಗೆ ಕವರಿಕೊಡುವಾ ದಾನವದು ತಾಮಸದಾನವದು ಯೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೦-೨೪).

[ಸಂ. ಅಸ್ಥಾಪನ. / ಮರಾ. ಅರವಣ್ = ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ. P ಅಟ್ಟ ವಣೆ, ಅಟ್ಟವಣೆ-ಇವುಗಳ ಆದಿಸ್ವರ ಲೋಪದಿಂದ ಟವಣೆ, ತವಣೆ ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಸಂ. ಸ್ಥಾಪನ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತದ ಮೂಲಕ ತವಣೆ ಮತ್ತು ಟವಣೆ ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ]

ಅಟ್ಟವಣೆ ಇಲಾಖೆ, ಅರವಣೆ ಇಲಾಖೆ, ಆರವಣೆ ಇಲಾಖೆ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). **ಅರವಣೆ ಇಲಾಖೆ** (ಸ್ಕಾಂಡರ್). **ಆರವಣೆ ಇಲಾಖೆ** (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಇಲಾಖೆ]

ಅಟ್ಟವಣೆ ಕಚೇರಿ, ಅರವಣೆ ಕಚೇರಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಕಚೇರಿ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). **ಅರವಣೆ ಕಚೇರಿ** (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಕಚೇರಿ]

ಅಟ್ಟವಣೆಕೋಲ್, ಟವಣೆಕೋಲ್, ತವಣೆ ಕೋಲ್ (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಓದುವಾಗ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲು ಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪೀಠ; ಅಂಥ ಪೀಠದ ಪಾದ. IP (ಶಬ್ದವಿ. ೪೫, ೪೬ ನೋಡಿ): ಇದರ್ನಟ್ಟವಣೆಕೋಲ್ಗಳ ಮೇಲೆಸಿದರ್ನ ವೀರ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಶಾಸನಂಬರೆದ ಪೂತ್ರಗೆಯಂತಮರಾಪಗಾತ್ಮಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೬). **ಟವಣೆಕೋಲ್:** ಹೊತ್ತಗೆಯ ಟವಣೆಕೋಲ್ಗಳ ಲೆತ್ತಿದ ತೆಜದನ್ನೆ ಸರದ ತನ್ನಲು ತನುವಂ ತೆತ್ತಿಸಲ್ಪಮರಕಾಂತಾ ಜತ್ತಕಿಯ ರುಯ್ಯೆ ದೇಕಂ ನಾಕಕ್ಕೋದ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೮-೩೦; 1149). **ತವಣೆಕೋಲ್:** ಶ್ರೀತರತ್ನಪೀಠವಾಲಂಬಿತ ಲಂಬನ ಸಮಿತಿ ನಾಲ್ಕು ಮನುಷ್ಯೋಗದ ಸಂಗತಿಯನೆ ಮಣಿಖಚಿತಮದೇನತಿಶಯಮಾದತ್ತೊ ತವಣೆಕೋಲ್ ಯತಿಪತಿಯಾ (ವುಲಿಪು. ೧೦-೧೩೪); ಸೆಳೆಮಂಚದ ಕಾಲೆಂಬ ತವಣೆಕೋಲೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಪಾಸೆಂಬ ಕವಳಿಗೆಯೊಳೆಜಾವನೆ ಯವಯವಮೆಂದೆಂಬ ಲಸತ್ಪುಸ್ತಕದೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೮-೫೮).

[ಅಟ್ಟವಣೆ + ಕೋಲ್]

ಅಟ್ಟವಿಧ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆ: ಅಟ್ಟವಿಧಕಮ್ಮಮೆಲ್ಲಮನಟ್ಟು[ಂ]ಬಂ ಗೊಂಡು (ಎಕ. X, ೧೫೨-೪೫; 915). [ಸಂ. ಅಷ್ಟವಿಧ (ಅಷ್ಟ + ವಿಧ)]

ಅಟ್ಟವೈ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮೆದೆಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಗಳುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ವೇದಿಕೆ, —ಅಟ್ಟ (ದಕ. ೫).

[~ ಅಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಮಿ; ತುಳು. ಅಟ್ಟಮಾ]

ಅಟ್ಟವೈ (ನಾ). ಅಷ್ಟಮಿ: "ಇತ್ಯಕ್ಕೆತ್ತಂ: ಅಷ್ಟಮಿ-ಅಟ್ಟವೆ" (ಶಮದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಮಾ]

ಅಟ್ಟಸ, ಅಟ್ಟಾಸ (ನಾ). ಆಡಂಬರ; ರೀವಿ: ಮತ್ತಮೊರ್ವಳ್ ಅಟ್ಟಸದ ಜಗದಿಟ್ಟಿ ಸೋಮುಡಿಿಯಂ ತುಜುಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೧೫); ಒರ್ವಳಿಟ್ಟಸದಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಜಮಟ್ಟಳಾಗ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪-೯); ಅಂದಿನ ನನ್ನಟ್ಟಸವನ್ನು ಬಗೆಯಲಳವೆ ಆಪ್ಪಾ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೩-೨೧). **ಅಟ್ಟಾಸ:** ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿಹರೊಳಾಗದೆಟ್ಟಾಸವಾಮೋದ ಸತ್ಪಾಲನೆಲೆ ಸಾರ್ವಹಿ ತವ (ಜಿನಮು. ೨೩-೧೭). [ಸಂ. ಅಟ್ಟಹಾಸ. / ಮರಾ. ಅಟ್ಟಾಸ್]

ಅಟ್ಟಹನಸು (ನಾ). (ವೇದದಲ್ಲಿ) ಗೊತ್ತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದಗಳು ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಗಳಿರುವ ಹನಸು; ಅನುವಾಕದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿಯತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪದವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹನಸು: ವೇದಮುಮನುದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ರಸಮಯ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯ ಸುಸ್ವರಂಗಳಿಂ... ಪದಪಾಳಿ ಸುಜಟಾಕ್ರಮಂ ಬಳಿಕಟ್ಟಹನಸೆಂಬಿನಂ ಲೋಕದಾ ಜನಂಗಳು ನೋಡೆ (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೭-೨೧, ೨೨). 'ಹನಸು' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟ + ಹನಸು]

ಅಟ್ಟಹಾಸ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗು: ಭುಜಂಗೆಂದ್ರ ನಂಕುರಮುನ್ನೀಲಿತಮಟ್ಟಹಾಸಮೆ ದಳಾನೀಕಂ ವೃಷಂ ಪುಷ್ಪಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨); ಆಡತೊಡಗಿದನಟ್ಟಹಾಸದಿಂದಂ ಮಸಗಿ (ತಿರುರ. ೨೮-೬); ಆ ಸಿಂಗಂ... ಗಾಸಿಮಾಡದೆ ಪುತ್ರನಂ ಓದಿದುಕೊಂಡಟ್ಟಹಾಸದಿಂ ಮಾನ ವರ ತೆಜದಿಂದೆ ನುಡಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೩೪). ೨. ಆಡಂಬರ; ರೀವಿ: ಈತನು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನ ಗೌರವದ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಉನ್ನತಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಬರಮಾಡಿದನು (ಕಲಾಧ. ೯೨); ಅವನು ತುಂಬ ಅಟ್ಟ ಹಾಸದಿಂದ ಮೆರೆಯುತ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). 'ಅಟ್ಟಸ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಅಟ್ಟ + ಹಾಸ)]

ಅಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ನಗು; ತಿ ರ ಸ್ತು ರಿ ಸು : ತೊಟ್ಟನೆ ತೊಳಲ್ವಂತೆ ಮಾಡಿ ಪೊರ್ಕುಳ್ ಸುಳಿಯನಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್ ಕಿಜುಧರೆಯ ಮುಜುಕಮಂ ತ್ರಿವಳಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೮).

[ಅಟ್ಟಹಾಸ + ಗೆಯ್]

ಅಟ್ಟಹಾಸಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಟ್ಟಹಾಸಂಗೆಯ್ : ಅತುಳಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಿಲಯಮಾಡೊಡಂ ಭಂಗಸಹಿತಮಾಗಿರ್ಪುದೆಂದು ಅವಿರಳ ಪಯೋನಿಧಿ ಯನಟ್ಟಹಾಸಂಮಾಡುವವೊಲಿದುರ್ದಾ ಪುರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೩೫).

[ಅಟ್ಟಹಾಸ + ಮಾಡು]

ಅಟ್ಟಹಾಸಕ (ನಾ). ಮೊಲೈ; ಕುಂದವುಪ್ಪ. [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಹಾಸಗಾಱಿ (ನಾ). ಆಡಂಬರದ ಮನುಷ್ಯ; ರೀ ವಿ ಯಿ ಂ ದ ಮೆರೆಯುವವನು (*). [ಅಟ್ಟಹಾಸ + -ಗಾಱಿ (< -ಕಾಱಿ)]

ಅಟ್ಟಹೆರಳಿ (ನಾ). ಹೆರಳೆಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಿಗೆ. [ಅಟ್ಟ + ಹೆರಳಿ (< ಪೇರೇಳಿ)]

ಅಟ್ಟಳ್ಳಿ 'ಅಟ್ಟಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಳ್ಳಿ (ನಾ). ಮೆರೆತ; ಔದ್ಯತ್ಯ: ಅವನ ಅಟ್ಟಳನೆಲ್ಲವೂ ಹತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಗಳೇವೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [~ ಅಟ್ಟಿ]

ಅಟ್ಟಳವಾಱು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರು: ಇಜ್ಜಾದ ಘಾಯದಲಗಿದ ಕರುಳಿನಲಜುತಿದವು ಕರಡಿಗಳು ಹೊಂಗಜಾಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಲಿ ಗಟ್ಟಳವಾಱು ಹಲುಗಿದು ಒಜಲುತಿದವು ಕೋಡಗಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೨೦). [ಅಟ್ಟಳ್ಳಿ + ಪಾಱು]

ಅಟ್ಟಳಿಗೆ, ಅಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಕಂ ಬ ಗಳನ್ನು ನಟ್ಟು ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಾವಲಿನ ಗುಡಿಸಲು; ಮಂಚಿಕೆ: ನವಗಂಧಶಾಲಿನವಕ್ಕೆ ತಳಿಗಳಂ ಹೆಣೆನ ಕಪ್ಪಂ ತೋಡುವೆ ಸಳಕದಟ್ಟಳಿಗೆಯಕ್ಕುವ ಬೆಚ್ಚುಗಳನಿರದೆ ನೆಡುವ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧-೨೪). ೨. ಸೋಪಾನಪಂಕ್ತಿ; "ಗ್ಯಾಲರಿ": ಅಟ್ಟಳಿಗೆಯನು ಮಾಡಿಸಿದನು ಮುಗಿಲನು ಮುಟ್ಟುವಂದದೊಳಾ ಜಿನಗೆ (ಗೋಮಟೀ. ೧೬-೮೩); ಗಟ್ಟಿಗಳ ಮಟ್ಟಲಿನ ಅಟ್ಟಳಿಗೆ ಏರಿ, ಸಾಟಿ ಇರದೊಡ್ಡೊಲಗದ ಸೊಬಗು ಮಾರಿ (ಕವಿಪು. ೨೧). ಅಟ್ಟಣಿಗೆ: ೩. (ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆ: ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಇವನಿಗೆ ಅಟ್ಟಣಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟರು (ಬಾಲಪು. I, ೩೯೭).

[ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಳಿಕಾ. / ತಳು. ಅಟ್ಟಾಳಿಗೆ]

ಅಟ್ಟಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಭೂಭೂರ್ಭುಗಿ ಲೆಂಬಬ್ಬರವರದ[ದಿ ?]ಟ್ಟಳಿಸಲ್ವಂಡಲೆಲೆ ಜಯಜಯತುಂಬುಬೆಂದು ಗಣೇಶ್ವರರುಲಿಯೆ (ವೀರೇಚ. ೨-೩). [ಅಟ್ಟಳ್ಳಿ ? + -ಇಸು]

ಅಟ್ಟಳಿ, ಅಟ್ಟಣ, ಅಟ್ಟಣೆ, ಅಟ್ಟಲೆ, ಅಟ್ಟಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕಾವಲುಗಾರರು ಇರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕೊಠಡಿ; ಕೊತ್ತಳ; ಬುರುಜು: "ಅಟ್ಟ: ಅಟ್ಟಾಳಕ: -ಈ ೨ ಅಟ್ಟಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೯); "ಅಟ್ಟಾಳಮಟ್ಟಳಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫); ಪಾತಾಳತಳಮನೆಯಿದ್ದ ಖಾತಂ ಸುರಪುರಮನೆಯಿದ್ದಟ್ಟಳಿ ಪೆಂಪುದ್ಯೋತನೆ ಪುರವಿಳವುದು ಭೋಗಾತಿಶಯದ ಭೋಗವತಿಯನಮ ರಾವತಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೬); ಅಟ್ಟಳಿಯೊ[ಪಾಠಾಂ. ಅಟ್ಟಣೆಯೊ]ಸುರರ ನಗರಕ್ಕೆ ದಾಳಿಡಲು ತಂದಿಟ್ಟ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯೋ (ಹಜಕಾ. ೧-೩೭); ಅಗಳು ಗಳಾಳುವೇರಿಗಳು ಡೆಂಕಣೆ ಅಟ್ಟಳಿ ಕೊತ್ತಣಂಗಳೊಡ್ಡುಗಳೊಳು ಕೋಂಟಿ ಯೆಂದೆನಿಸಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೧೫; 1355); ಅಟ್ಟಳಿಯಲಿಟ್ಟಳಿಸಿ ದರು ಘನಶಾಲಾಸುವೀಧಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೨); ಕೋಟೆಯ

ನಾಲ್ಕೂ ಅಟ್ಟಳಿಗಳ ಮೇಲೆ (ಚಿಟ್ಟ. ೬-೪-೮). ಅಟ್ಟಣ: ೧. ನಿಜ ಯುಡಿಗೆ ಸುತ್ತಿಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಗಳು ತೋರ ಪೊಜನಾಜಿ ಕೊತ್ತಳಂ ಪಜಮೆಗಳೆಜಪ ಸೋಗಿದುಜುಲು ಮುಗಿಲಟ್ಟಣಂ ಮುಡಿದ ಹೊಂಗೇದ ಗೆಯ ಗಜಿಯೆಸಳೆ ಕೂರ್ವಸಿಗಳು (ಭಿಷ್ಣು. ೨-೮); ಅಡಿಗಟ್ಟಣವೇಕೆ ಬೋಡಂಗೆ ಕಬ್ಬೇಕೆ ಕೋಡಗನ ಕೈಗೆ ಬಳೆಯೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೭೪). ಅಟ್ಟಣೆ: ೧. ಶಿವನಾಗಮನೆ ನೆಗೆದ ಬಿರುದಿನಟ್ಟಣೆಯದಕೆ ಶಿವಪುರಾಣಂ ಸವೆದ ಬಾಗಿಲುಗಳಾ ಪುರಕೆ (ತಿರುರ. ೨); ಎಣೆಬಾರದ ವ್ಯವಭಕೇತನಂ ಗಳ ಅಟ್ಟಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ವಟ್ಟಳಿ, ನಟ್ಟಿಲಿ]ಗಳ ಕೊತ್ತಳದೊತ್ತಿನ ಮಣೆಗಳಸ ಕೋಂಟಿಗಳ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೫); ಮಿಗಿಲೆನಪಟ್ಟಣೆಯಿಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುವ ಪತಾಕೆಯಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨೦); ಗೋಮೇಧಿಕದ ಮುಗಿಲಟ್ಟ ಣೆಯ ಸಾಲುಗಳ (ಕೋಗಯ. ೩-೭). ೨. (ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದವು ಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆ: ಅನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಅಟ್ಟಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪರೆಯರು ನರ್ತನ ಮಾಡಿದರು (ನಡೆವಾ. II, ೧೫೩೯). ಅಟ್ಟಲೆ: ೧. ಬಲವದ್ವಜ್ರಕವಾಟಮೆರ್ದೆಗಳ್ಳಾಟಂ ರಿಪುಶ್ರೇಣಿ ಗಟ್ಟಲೆ[ಗಳ ಸಾಲ್ವದು] ವೈರಿವೀರರಸಮಂ ತೂ ಗ ಲ್ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೨೬); ಅಟ್ಟಲೆಯೇಜು ಕಣ್ಣುಚ್ಚಲೆಯೊಳು ತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುವರೆಂದು ಮುಮ್ಮುಗಿಲ ನಟ್ಟನಡುವೆಯೊಲಿರಾಡುತಿಪ್ಪಾಗಸವಟ್ಟಿವೆಂಗಳ ತಂಡಮಿ ಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೭೧). ಅಟ್ಟಳ್ಳಿ: ೧. ದುರ್ಗದ ಅಟ್ಟಳಕೊತ್ತಲು ಗಳಿಂದಲೂ (ಸುಗುಂ. ೧೧೬-೨೦).

[~ ಅಟ್ಟಿ. / ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಳ]

ಅಟ್ಟಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗಿರು: ಬಟ್ಟಲು ಹಿಡಿದು ಬಾಯಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೇಳಿದರಲ್ಲ ಅಟ್ಟಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಾ]ದದವಿಯೊಳು ಕುಳಿತರು ಇಲ್ಲ, ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಗೆ ನಮ್ಮ ಪುರಂದರ ವಿಟ್ಟಲ ಕೊಟ್ಟವರಿಗುಂಟು ಕೊಡದವರಿ ಗಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೩-೧೬-೩). 'ಅಟ್ಟಡವಿ' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟಿ + ಅಗು]

ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ 'ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿಕೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು: ಅಟ್ಟಿತ್ತೊಂದು, ಓಡಿತ್ತೊಂದು, ಮುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯಿತ್ತೊಂದು. ಅಟ್ಟಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿದಾವುದು? (ಅವಜಂ. ೧೩-೫೪). [ಅಟ್ಟಿ + ಅಟಿ + -ಇಕ್ಕಿ] ಅಟ್ಟಾಡಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವಳು (?): ಅಟ್ಟಾಡಿ ಮುಂಡೆಯರ ಇಟ್ಟಿಕೊಂಡಾಳುವರು ಕೇಡ ನೋಡಿ (ಕಾಲಸಂ. ೮೫-೪).

[ಅಟ್ಟು ('ಅಡು' ಇದರ ಭೂತನ್ಯಾಸ ರೂಪ) + ಅಡು + -ಇ]

ಅಟ್ಟಾಯ (ನಾ). ದುಡಿತದಿಂದ ಬಂದ ಆದಾಯ; ದುಡಿಮೆಯ ಪ್ರತಿಫಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟಿ ? + ಆಯ]

ಅಟ್ಟಾಲ, ಅಟ್ಟಾಳ (ನಾ). ೧. ಕೊತ್ತಳ; ಬುರುಜು: ಅಕಾಶಾಂತ ಮನೆಯ್ ನೀಳ್ಳ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಲಂಗಳೊಳ್ ಕೇತನಾನೀಕಂಗಳಾ (ಅದಿಪು. ೬-೧೦೪); ಎತ್ತಗಲ್ ಪಿರಿಯ ಡೆಂಕಣೆ ಸೂಸುಡೆಂಕಣೆ ಸಮುತ್ತಂಗಳ ಲಸಿತ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಲವಮರ್ಧ ಕೈಗತ್ತರಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೧). ಅಟ್ಟಾಳ: ೧. "ಪುರಗೋಪುರಮಕ್ಕು[ಮಟ್ಟಿ]ಮಟ್ಟಾಳಾಪ್ಪಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೪೬-೬); "ಅಟ್ಟಾಳಮಟ್ಟಳಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫); ಕಡೆಯ ಲೆಂದು ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳ್ ತಂದಿರಿಸಿದ ಮಂದರಗಿರಿಗೇಂ ದೊರೆಯಾದುದೊ ಪೊನ್ನಕೋಂಟಿ ವಿಕಟಾಟ್ಟಾಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೧); ಅಟ್ಟಾಳಮಂ ಮೆಟ್ಟಿ ನೋ ಟ್ಪು ಲತಾತನ್ನಿಯರಂಬರೇಚರಿಯರೆಂಬಾಶಂಕೆಯಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪ. ೮-೪೭). ೨. ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಮನೆ; ಮಹಡಿ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ನೆರೆದಟ್ಟಾಳಂಗಳೊಳ್ ನೋಡುವ ನಗರಜನಕ್ಕಾವಗಂ ಕೋಲನಾಂತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೯). 'ಅಟ್ಟಳಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಾಣ, ಅಟ್ಟಾಲಂ, ಅಟ್ಟಾಳ್ಳಿ; ತೆಲು,

ಅಟ್ಟಾಲಮು, ಅಟ್ಟಾಲಕಮು. P ಇದು ಮೂಲತಃ ದ್ರಾವಿಡ ಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದು. ~ 'ಅಟ್ಟಿ']

ಅಟ್ಟಾಲಕ, ಅಟ್ಟಾಲಕ (ನಾ). = ಅಟ್ಟಾಲ : ಅಲಂಘ್ಯಮುಮಭ್ರಂಕಷ ವಿವಿಧಾಟ್ಟಾಲಕಮುಮನಿಸ ಕನಕಪ್ರಾಕಾರದಿಂದೊಳಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೬ ವ). **ಅಟ್ಟಾಲಕ :** ತಜ್ಜನಪದಮಧ್ಯಂಗಲೋಳ ಪರಿಖಾವಪ್ರ, ಪ್ರಾಕಾರಗೋಪುರಾಟ್ಟಾಲಕಾಳಂಕೃತಂಗಳಪ್ಪ ರಾಜಧಾನಿಗಳು ಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ); ಸುಕುಮಾರ ಗೃಹದ್ವಾರ ಗೋಪುರಾಟ್ಟಾಲಕ ಪ್ರಾಸಾದ ಕೂಟ ಕೋಟಿಗಳನೇಜು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಅಟ್ಟಾಲ : ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ... ನಾಲ್ಕು ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆಗಳಿಂದ ಆ ಮಂಟಪವು ಬಹು ರವ್ಯವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಅಪಲ್ಯೋ. ೮೨). ೨. = ಅಟ್ಟಾಲ : ನಗರದ ಶ್ರೀಮಂತರು, ವಣಿಕಾಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಸರದಾರರು ಬಲಬೀದಿಯ ಅಟ್ಟಾಲಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುವರು (ರೂಲೇಖಾ. ೩೧). [ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಲಿಕಾ]

ಅಟ್ಟಾವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಸ 'ಅಟ್ಟಸ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಸುರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಭಯಂಕರ ಸ್ಥಿತಿ : ಕಂದರ್ಪನೆಚ್ಚಿಚ್ಚಿಂತುಂ ಕೈವಾರದಟ್ಟಾಸುರವನೆ ಮುನಿಬಟ್ಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೪); ಈ ಸಮರ ಸನ್ನದ್ಧತೆಯ ಅಟ್ಟಾಸುರದ ಗಡಾವಣೆಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯-೮). ೨. ಅತಿ ಭಯಂಕರ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸ್ಥಿರಬದ್ಧಮತ್ಸರಾರ್ಥಾಭೀಕರ ಬದ್ಧಭೃಕುಟಿಘಟಿತ ರದ್ಧುತರಟ್ಟಾಸುರರ್... ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧಂಗೈಯ್ದರ್ (ಗದಾಯು. ೮-೨).

ಅಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಸಗು, ಅಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಾಡು = ಅತಿ ಭಯಂಕರ ವಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸು; ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನು ತೋರು : ದೋಷಗಳ ಕಣ್ಣು ಯಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಸಗಿದಂತಾಶಾಸಮೂಹವಂ ನುಂಗುವಂತೆ... ಮಿಸೆ ತಲೆನವಿಗಳತಿಭಯಮನುಗುಳಿ (ಸಾಸಂಚ. ೫-೬); ಜೀವಿಸಿನಾನೆಂದು ನುಡಿಯಲಟ್ಟಾಸುರಂ ಮಾಡಿ ನಗುತಂ ಭಕ್ತನೊಡನೊಡನೆ ಕಟಕಿಗಳ ನಾಡುತಿರ್ದಂ (ರುದ್ರರ. ೫೮-೧೮). [ಅಟ್ಟಿ + ಅಸುರ]

ಅಟ್ಟಾಳ 'ಅಟ್ಟಾಲ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಳಕ 'ಅಟ್ಟಾಲಕ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಳು (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಆಳು : ಐವರಟ್ಟಾಳುಗಳ ಯಾವನದ ಹಿಂಡುಗಳ ತವಕದಿ ಹೊಯ್ದು ನಿಂದಾತ ಜಗದೊಳಗೆ ದೈವ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೬). ೨. ಆಳಿನ ಹಿಂದೆ ಕಳಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಆಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟು + ಅಳು (< ಅಳ್ಳಾ)]

ಅಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಬತ್ತುವವನು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ದನಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕಳಿಸಿಕೊಡುವವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟಿ + ಇಗ]

ಅಟ್ಟಿಗಾಲಿಗ (ನಾ). ಅಗಸರವನು (*). 'ಅಲ್ಲಿಗಾಲಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುಬ್ಬಿ ಮನೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಡಕೆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ಕುಪ್ಪೆ ಉಯ್ಯಾಲೆ ಜೋ ಜೋ ಆಳ ವಾಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ ಚಕ್ಕಳಗುಕ್ಕಳು ಗೋಲಿತೇವು (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೯-೩). 'ಅಂಟಿಗೆಪಂಟಿಗೆ', 'ತಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಟ್ಟಿದಿರು (ನಾ). ನೇರ ಎದುರು : ಬಂದು ಬಲಾಡ್ಯಕುಮಾರನಟ್ಟಿದಿ ರೊಳು ನಿಂದ ನಿಶಾಚರ ನಗುತೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೦).

[ಅಟ್ಟಿ + ಇದಿರು (< ಇದಿರ್)]

ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ತಬ್ಬುವುದು; ಬಿಗಿಯಪ್ಪುವುದು; ತೆಕ್ಕೆ. **ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿಹಾಕು = ತೆಕ್ಕೆ ಬೀಳು ; ಕೊರಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿಹಾಕಿ**

ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೧೮); ಮೋನಳು ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಅವನ ಕೊರಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಮಿಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದವಳೆ, ಅವನಿ ಗೊಂದು ಮುದ್ದುಕೊಟ್ಟಳು (ಮುಳ್ಳುಬೀ. ೭). [?]

ಅಟ್ಟಿಯ (ನಾ). (?): ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಅರಸರ್ಕ್ಕದಮ್ಮ $\times \times$ ಎತ್ತಿಸಿ ದಟ್ಟಿಯಮಿದರ್ಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟವಿರ್ಕ್ಕಬನಿ ಕಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮-೬; ಸು. 753). [?]

ಅಟ್ಟಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡಿಗೆ; ಪಾಕ.

[← ತುಳು. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿಲ್ = ಅಡಿಗೆ ಮನೆ]

ಅಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿ (?): ಪಂದಿವೇಂಟಿಯ ನಾಯಂತಪ್ಪುವೆಂ ದೊಡೆ... ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸದೆ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕೋಳಂ ಪಟ್ಟಿಟ್ಟಿ[ಪಾಠಂ. ಕೋಳಂಪತ್ತಿ, ಕೋಡಂಪಟ್ಟಿ, ಕೋಳಂಪಟ್ಟಿಲೇ]ಸದೆ ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂಬಿಸಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ).

ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊ = ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ : ಪುಂಡು ಸಾವಂತನನ್ನು ಗೋವೆ ಸರಕಾರದವರು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡರು (*). ೨. ಪಡೆ; ಸಂಪಾದಿಸು : ದೊಡ್ಡ ವ್ಯವಹಾರ ದೊಡ್ಡ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಜಯಂತ. ೩೯). **ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋಗು :** ಕಾವಲುಗಾರನು ಕಳ್ಳನನ್ನು ಬಹುದೂರದ ವರೆಗೂ ಅಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಂಡು ಹೋದನು (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಟಿ + ಇಸು]

ಅಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸಿಕೊಡು : ಲೇಸಾಗಿ ಬೆಂದ ಬಾಡಂ ಬಾಸಣಿಸಿಟ್ಟು ದನೆಯಮೃತಮತಿಗಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಯತೋಚ. ೩-೭೦). [ಅಟ್ಟು + ಇಸು]

ಅಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬತ್ತು; ಒಣಗು; (ನೀರು) ಇಂಗು : ಹಾಲಗೆರೆ ಅಟ್ಟಿಸಿತೆಂದರೆ ಊರೊಳಗಿನ ಬಾವಿಗಳೆಲ್ಲ ಬಹುತರವೊಣಗುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೪೫೫); ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ನೀರು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವದು; ಸಮುದ್ರಗಳು ಅಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಹೋಗುವವು; ಸರೋವರ ಗಳೂ ಹೊಳೆಗಳೂ ಒಣಗಿಹೋಗುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೬೬). ೨. ಕಾಯಿಸು; ಕುದಿಸು; ಕುದಿಸಿ ಇಂಗಿಸು : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕನು ಹಸಿ ದಿದ್ದಾನೆ, ಆತನಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಸಿದ ಹಾಲುಕೊಡು (ಪದ್ಮನ. ೧೦೯); ಹೃದಯ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ಪತ್ತಜ್ವಾಲೆಯು ಎದ್ದು ನಾಲ್ಕೂ ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಸೀಕರಿಯುವಂತೆ ವೃಥೆಯಾಯಿತು. ಶರೀರದ ಮಾಂಸವೆಲ್ಲ ಅಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು (ಜಯಂತ. ೩೨೨).

ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊ = ಒಣಗಿಸಿಕೊ ; ಸೊರಗಿಸಿಕೊ : ಅರಬನು ಕುದುರೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ - ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಇಂದಿನ ತನಕ ಜೀವಾ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಜೋಪಾನ ಮಾಡಿ, ಈಗ ಎರಡನೆಯವರ ಕೈಯೊಳಗೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಕೊಡಲಿ! (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೨). [ಅಟ್ಟು + ಇಸು]

ಅಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟು; ಅಂಟಿಕೊ : ನೂಂಕೆ ಬೇಟಕಾಜನ ಮನವಟ್ಟಿ ಪತ್ತುವುದು ಬೇಟವಿಡೇಂ ವಿಪರೀತವೃತ್ತಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೩); ಕಾಡ ಪಂದಿಗಳ ಬಲ್ಲೆಣದಿಂ ಪೊಲಪಟ್ಟಿನಾರ್ವ ಜೀವಡೆಗಳ ಪುಣ್ಯಂ ತೊರೆವ ನೆತ್ತರ ಕಯ್ ನಡುಗಲ್ಕೆ (ಕಾದಂಪು. ೧೮೪); ಲಲನೆಯರೊಲ್ಲ ದೊಡಂ ಸಿರಿ ತೊಲಗಿದೊಡಂ ಪೋಗದಟ್ಟಿ ಕುತ್ತಂ ತನ್ನೊಳ್ ನೆಲಸಿದೊಡ ಮಂತು ಮುನ್ನಿನ ಕೊಲೆಯಲೆದಪುದು (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬-೧೩೬); ನರಗೆ ಬಂದಟ್ಟಿದ ವ್ಯಾಧಿಯು ನಿಲಲುಂಟೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨).

ಅಟ್ಟಿ ಕೊಟೆ ನಾಟು = (ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ) ಸಹಿಸದಷ್ಟು ದುರ್ವಾಸನೆ ಬೀರು : ಜಲಧಿಯೊಳು ಕಪ್ಪೆ ಸತ್ತೊಡೆ ಜಲಧಿಯ ನೀರೆಲ್ಲ ಮಟ್ಟಿ ಕೊಟೆ ನಾರ್ಪದೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬-೨೪೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟ್ಟು; ಕೋಲಾ. ಅಟ್; ನಾಯ್ಕ. ಅಟ್ಟ.

P ಅಟ್ಟು > ಅಂಟು ?]

ಅಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಹೋಗು; ಬೆಂಬತ್ತು: “ಅಟ್ಟು - ಅನುಧಾವನೇ” (ಶಮಧಾ); ದೊನ್ನಮಾರನ್ ಚೋಡದ ನಚ್ಚೆಯ ನ್ನೊಳ್ಳೊಟ್ಟು ಪನ್ನಿವ್ವರ ದಣ್ಣು $\times \times \times$ ಪೋದಟ್ಟು ರಟ್ಟಿವಾಡಿಯ ಬೆಸವತ್ತು (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬ. ೭೬-೭; ಸು. 750); ಕದಿ[ಡಿ]ತಲೆಯಿಂದ ದಟ್ಟ ನಾಲ್ವರಾಣಿಮೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i; ೫-೧೨; 900); ಎಚ್ಚ ರಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೪); ಬೇಡನೊಂದು ಪುಲಿ ತನ್ನ ನಟ್ಟಿ ವರೆ ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂದ ದೆಸೆಗಾಡದೆ ಪುರಾಣಕೂಪದೊಳ್ ಬಿದಿರಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೪-೧೫); ಎಡಜಾದರನಟ್ಟಿ ಮೋದುವ ಪಡಿಯಜಗಟ್ಟಿಗೆ ಗಳ್ (ಶಮಧ. ೪ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಓಡಿಸು; ಹೊರಕ್ಕೆ ನೂಕು; ಬಲಾ ತ್ಯಾರದಿಂದ ಕಳಿಸು: ಮನೆಯಿಂದ ಪೆಂಡಿತಿಯನಟ್ಟಿ ಕಳೆದೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೭-೧೬); ಕೂಗಿಡುವ ಮರುಳ್ ಮರುಳ್ಳಡೆಯನಟ್ಟುವ ಸಿದ್ಧ ಗಣಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೪೪-೧೦; 1033 ?); ಕಟ್ಟಲೆಯನಟ್ಟುವುದಯಾದಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶದಂದದಿನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ (ಪರ್ವ ಪು. ೨-೪೮ ವ); ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟುವ ರಟ್ಟಿದರೆ ಮುರಿವಿಂದ ಜಾಜುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೩೦); ಸಂದೇಹವ ನಟ್ಟಿದಳಿನಿಲ್ಲದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೯-೬); ವೇಣುಕನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿ ಸದೆ ಅವನನ್ನು ದೇಸಗತಿಯ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದರು (ಗಂ ಮಾ ಯಿ. ೭೩). ೩. ಕಳಿಸು; (ದೂತನನ್ನು) ಕಳಿಸಿಕೊಡು: ನೆಕ್ಕುನ್ನಿನಾಡನಿಜೆಯ ಮೆನ್ನು ಅಟ್ಟಿ ಬಾಣರಸರಾ ದಣ್ಣು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦-೭; 890); ಪರಚಕ್ರಭೂಪರಟ್ಟಿದ ಕರಿ ಗಳ್ ಬಿಡುತರ್ಪ ಮದದ ಪೊನಲಿಂದತ್ತಂ (ಕವಿ ರಾ. ೩-೧೮೧); ಅಟ್ಟಲೆವೇಟ್ಟುವನರ್ಗ ಶಾಸನಹರರಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೪-೩೦); ಅನ್ಯನಾರಿಗೆರೆದಟ್ಟಿದಂ... ಕಿಡುಗುಂ ಕುಲಕ್ರಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೨; 1122); ಸಸಿಯಟ್ಟಿದ ಪೂವಂ ಮುಡಿ (ಕಚ್ಚಿಕಾ. ೪೩); ಬೊಪ್ಪನವರಟ್ಟಿದರೆ ಶಿವ ಶಿವ ತಪ್ಪ ನೆ ನೆ ವರೆ ಭೀಮ ಸೈರಿಸು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೩೨); ದೂತನನಟ್ಟಿದ ವಿಜಯಾಪುರವರ ಭೂತಕೇಶನ ಬಳಿ ಗಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೨); ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಗೋಪುರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದನು (ಮಣಿಮ. ೪೬). ೪. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು, — ನೀಡು: ಕವಿಗಳನೊತ್ತಲಾ ರಕ್ತಂ ಬರುಹ, ಕಣ್ಣಳ್ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋಜುಹ, ನೀರಂ ಕುಡಿವಾಗಳ್ ಮುಸುಡ ಅಟ್ಟಿ ನೀರ್ಕುಡಿತ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೫ ಟೀಕು). ೫. ಎರೆ; ಹೊಯ್ಯಿ; ಬಡಿಸು: ಹಾಲನಟ್ಟಿ ಹಾವ ಸಲಹಿ ದಲ್ಲಿ ಅದು ತನ್ನಯ ಉಚಿತಕೆ ಹಾಳಾಹಳವ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತೆ (ಬಾಬೊಮ್ಮ. ೨೭); ಆರೋಗಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿದೋ ಸೀಯಿತ್ತೋ ತುಪ್ಪವನಟ್ಟಿ ನೆಂದೋ ಕುಡಿಯಲಜೆಯೋ (ಬಸಪು. ೧೪-೯). ‘ಅಟ್ಟುಂಬರಿ’, ‘ಅಟ್ಟಿಯಟ್ಟು’, ‘ಎಟ್ಟುಟ್ಟು’, ‘ಬೆನ್ನಟ್ಟು’ ಪರಾ.

ಅಟ್ಟಡರ್ = “ಸಾಹಸದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ನಟ್ಟಿನಿಸಂ ಪಿಂಮಟ್ಟಿ ದಲವಟ್ಟಿಡರೆಯಟ್ಟಿಳವರಂ ಕೈಗೊಟ್ಟು ಪುಯಲಿಟ್ಟಿರೆನೆ (ಚಕವಿ. ೨-೪೩). ಅಟ್ಟಾಡು = ಗದರಿಸಿ ಮಾತಾಡು: ಸಿಟ್ಟಿನಂ ತನ್ನ ಮೊಲೆಪಾಲ ತಾಂ ಪೀರ್ದಪುದು ಕೆಟ್ಟುಗುಣಮಿದರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿತೆಂದಟ್ಟಾಡುತಂ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೧೧). ಅಟ್ಟಕೊ, ಅಟ್ಟಕೊಳ್ = ೧. ನಡೆಸು; ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು: ಪೊಂಬಲಂ ಬಂದಿಯನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ರಕ್ಕಪನಿರ್ವಡೆಗೆಯ್ದಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೭ ವ); ಆಳು ದನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸಂಜೆ ಮನೆಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಗದರಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಕರ್ಣನನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಭೀಷ್ಮನನ್ನು... ಸಂತವಿಟ್ಟು (ಕೃವಾ. ೨೬); ಮಗುವನ್ನು ಹಾಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ, ನಿನ್ನ ಮಾಡುವಾಗ ಬೆಚ್ಚು ತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಅಟ್ಟಿ ತಿನ್ = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹಿಂಸಿಸು, — ಪೀಡಿಸು: ಮಗಳೇ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಮನೆ ಬಗೆವಂದನಗಟ್ಟಿ ತಿಂಬ ಪಟುವಾ

ದುದು (ಧರ್ಮಾ ವ್ಯ. ೩-೨೪೩); ಚೇರರನಟ್ಟಿ ತಿಂಬ ಮಾಕಾಳಿ... ವೀರ ವಿಷ್ಣು ಭೂಪಾಲಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೭; 1218). ಅಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯ = ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ ಕೆಲಸ: ಸಾಳುವನರಸಿಂಗಯ್ಯದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ತಿರುಪತಿಯ ಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೨-೧; 1467). ಅಟ್ಟಿಯಾಡು = ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಬೆನ್ನುಹತ್ತು: ಚಲದಂಕಮಲ್ಲನ ರಣರಂಗದಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲಲೀಯದಟ್ಟಿ ಯಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨-೬೫). ಅಟ್ಟಹರಿ = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಗದರಿಸು: ಮಾತು ಮನೆ ಕೆಡಿಸಿತು ತೂತು ಒಲೆ ಕೆಡಿಸಿತು ಎಂತ ಗಾಡೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಎನ್ನುತಾ ಬಂದ ಹೆಂಗಳರನ್ನು ಅಟ್ಟಹರಿಯುತಾ ಇದ್ದಳು (ಅದೂಟ. ೯೬). ಅಟ್ಟಹಾಕು = ಕಳಿಸಿಕೊಡು: ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳು ಸ್ಥಳನಿವಾಸಿಗಳ ಮನೆಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಜನಗಳನ್ನು ಉಟಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಚಿ ಹಂಚಿ ಅಟ್ಟಹಾಕಿದರು (ಮೊಪಾಸಾ. ೧೬). ಅಟ್ಟಿಣ = ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಂದು ಇರಿ, — ಹೊಡೆ: ನೀನಿರಾನೆ ರಿಪುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ತನವುಂಕಿ ಪೇಡಿ ಪಾಡಿ ಗಟ್ಟಿಪ್ರಾಣಾಂ. ಪೇಡೆನನಿಟ್ಟಿಪ್ರಾಣಿವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧; ಶುದ್ರಕ); ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲ್ಮೊಡಕಿನ ಕರುಳ್ಳಳ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯೊಳ್ ಕೊಪ್ಪಿದು ಅಟ್ಟಿಪ್ರಾಯಲ್ಪಿ ಬಪ್ಪದ ಕಂಡು ತಲೆಗಳ ಕುಟ್ಟಿ ಕಳುಹಿದನು ಕುಮರ (ಮೋಹತ. ೩೫-೧೫). [ದೇ. ~? ಅಟ್ಟು]

ಅಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು: ಅಟ್ಟುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೧ ಉಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮರ ಜನ ೧೦ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೧-೯; 1447). ೨. (ಉಕ್ಕ) ಇಂಗು; ಕುದಿದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗು. ೩. ಕೃಶವಾಗು; ನವೆದು ಹೋಗು (ಕಿ). [< ಅಟ್ಟು]

ಅಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕಳಿಸುವಿಕೆ; ದೌತ್ಯ: ದೊಡ್ಡೊಡೆಯ ತನ್ನಯ ಮಂತ್ರಿ ಸಖರ ಬಡತಾವಿಗಟ್ಟನಟ್ಟಿದರೇನು ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕೊಡೆಯನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆವೆಂದ (ಭರಣ. ೪೮-೪೭). ‘ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿ’ ಪರಾ. ೨. ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಿಕೆ; ಬಾಧೆ; ಕೋಟಲೆ: ‘ಅಟ್ಟು ಗೊಳ್ಳು’, ‘ಅಟ್ಟುಪಡು’, ‘ಅಟ್ಟುಪೆಜು’ ಪರಾ. [< ಅಟ್ಟು]

ಅಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಮೇಲು ಭಾಗದ ಬಡು, — ನೆಲೆ: ಅವಜ ಮೇಗಣಟ್ಟುಗೊಳಿಟ್ಟಿ ಜೇನಪುಟ್ಟಿಗಳನನುಕರಿಸುವತಿರಾಪ್ಪಬೀಭತ್ಸಕ್ಕುತ್ಸಿ ತೋತ್ತತ್ತಿ ಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ (ಆ ದಿ ಪು. ೫-೮೩ ವ); ನರಕಬಿಲಂಗಳಂ ಮೇಗಣಟ್ಟು[ಪಾಣಾಂ. ಕೊಟ್ಟು]ಗಳೊಳಿಟ್ಟಿ ಜೇನ ಪುಟ್ಟಿಗಳುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೭ ವ); ಅಟ್ಟಿ ನಾಜುತಿರ್ಪಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಾರ್ವತ. ೬-೮೨).

೨. ಅಟ್ಟಣೆ; ಅಟ್ಟಲು: ಬಯಲಾಟಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[< ಅಟ್ಟು]

ಅಟ್ಟು (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ, ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ, ಸಲಕರಣೆ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). [?]

ಅಟ್ಟುಂಗರೆ (ನಾ). ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕೂಗುವವರನ್ನು ಅಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಆಟ (?): ಪರಿವರಿ ಪಾಜುಂಬಳಿ ಮರಗೆರಸಿ ಕುಳಿ ಲೈಂದು ಬಟ್ಟು ತಿಜುಕಲ್ಲಟ್ಟುಂಗರೆ ಹೊಣೆಗುಂಡೆಂಬಿನನಾ ಮುರ ಹರ ನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಾಡುತುಂ ಬರಲಿದಿರೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೪೪). [ಅಟ್ಟು + ಕರೆ]

ಅಟ್ಟುಂಗಾಳಿ (ನಾ). ಮುನ್ನುಗ್ಗುವ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಹಳೆ: ಬೊಂಬುಳಿಯಟ್ಟುಂಗಾಳಿಯ ತಿತ್ತಿರಗಾಳಿಗಳ ಕೋಳಾಹಳಮತ್ತಂ ತೀವುತ್ತಿರೆ (ಕುಮುರಾ. ೮-೩೭). [ಅಟ್ಟು + ಗಾಳಿ (< ಕಹಳೆ)]

ಅಟ್ಟುಂಜಗಳ (ನಾ). ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ (?): ಜಕಾರಕ್ಕೆ - ತೂಗುಂಜೊಡರ್, ಅಟ್ಟುಂಜಗಳಂ (ಶಮಧ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಟ್ಟು + ಜಗಳ]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋಗು:

ಹಂಸೆ ಹಂಸೆಗಟ್ಟುಂಬರಿವವೊಲು ಪದಪದಂ ಮೆಜೆಯೆ ಚಿಟ್ಟುಮುರಿ
ಯಾಡುತಿರ್ದರು ಸತಿಯರು (ಹಜಕಾ. ೪-೧೦); ಆ ವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ
ನಡೆದು - ಪುತ್ರಗತಿಯಿಂದಲೇ ಅಟ್ಟುಂಬರಿದು ಅತನನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ
ಸಜೀವನಾಗಿಯೇ ಕೈಸೆರೆಗೊಂಡು ತಂದು (ಚಿಟ್ಟು. ೨೦೯-೧೬).

[ಅಟ್ಟು + ಪರಿ]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿ (ನಾ). ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋಗುವುದು: "ಅಟ್ಟುಂಬರಿ
ಯೆನೆ ಬಣವಣಪೋವುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೬); ಚುಂಬನಮಪ್ಪು ಚಪ್ಪ
ರಣೆ ಬೇಡುವ ಬಕ್ಕುಡಿ ಕಾಯ್ದು ಕೂಡುವಟ್ಟುಂಬರಿಯೆಂಬವಾಗಿ . . .
ಕೊಂಡಳನಂಗಸಾಖ್ಯಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೬೧); ತಡೆಯದಿರಿದಿರೊಡ್ಡೆ
ಬಲವೆರಗೊಡನೆ ಕಾದಿದುದು ಮಿಗೆ ಸಿಡಿಸಿಡಿದು ತಲೆಗಳು ನಭದೊಳಟ್ಟುಂ
ಬರಿಯನಾಡುತಿರೆ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೧೩-೨). [**ಅಟ್ಟುಂಬರಿ**]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗ. ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು;
ತೊಲಗಿಸು: ಅಟ್ಟುವಿಧ ಕರ್ಮಮಲ್ಲಮನಟ್ಟುಂ ಬರಿಗೊಂಡು ಕೊಡಿಸಿ
[ನೆಂ]ಬುದೆ ಬಗೆಯಿಂ (ಎಚ್. X, ೧೫೨-೪೫; ೧೧೫); ಕಾಮನಂಬು
ನಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಂಡಟ್ಟುತೋ (ಜಗವ. ೧೦-೬೮). ೨. ಮಾರಿಸು:
ಬಟ್ಟುಗೊಡೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯನಟ್ಟುಂಬರಿಗೊಳೆ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೯).

[ಅಟ್ಟುಂಬರಿ + ಕೊಳ್]

ಅಟ್ಟುಂಬರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ನಿಲ್ಲದಂತೆ
ಓಡು: ಸದ್ವರ್ಮಪೀಯೂಷ ಮಹಾಪ್ರವಾಹಂ . . . ಕಳಿಂಗಮಂಡಲ
ದೊಳ್ ಮಡುಗಟ್ಟಿ ನಿಂದು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಮಂಡಳದೊಳಟ್ಟುಂಬರಿವರಿದು
ಮಳಯಮಂಡಲದೊಳ್ ವೇಳೆಗೊಂಡು ನೆಲಸಿ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೬ ವ).

[ಅಟ್ಟುಂಬರಿ + ಪರಿ]

ಅಟ್ಟುಂಬಣಿ (ನಾ). ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗುವುದು: "ಅಟ್ಟುಂಬಣಿ
ಯೆಂದು ಬಣವಣಿಯೊಳ್ ಪೋವುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೭-೫೬೩).

೫ "ಅಟ್ಟುಂಬಲಿಯನಲ್ಲೆ ಬಳನಲಿಯ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೨); "ಅಟ್ಟುಂ
ಬಲಿಯನಲ್ಲೆ ಬಳನಲಿಯೊಳೆಯ್ದ ಪೋವುದು" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೫೭) - ಈ ಕಡೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದದ ಅಪರಿಚಿತ ರೂಪಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಅಟ್ಟುಂಬಣಿ
ಎಂಬುದೂ ಅಟ್ಟುಂಬರಿ ಎಂಬುದರ ತಪ್ಪುರೂಪವಾಗಿರಬಹುದು.
'ಅಟ್ಟುಂಬರಿ' ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು + ಬಣಿ?]

ಅಟ್ಟುಂಬೆಸ (ನಾ). ಹೇಳಿಕಳಿಸಿ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸ, - ಸೇನೆ:
ದೇವವಾರವಧೂವರ್ಗದ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಬೆಸಕೆಯಟ್ಟುಂಬೆಸಂ . . .
ಮುದಮಂ ತಂದೀಯೆ (ಅನಂಪು. ೪-೧೩೪). [**ಅಟ್ಟು + ಬೆಸ**]

ಅಟ್ಟುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಅರಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು: ಅರಿಯುವ
ಕಲ್ಲು: ಮಸಾಲೆ ಅರಿಯಲು. ಅಟ್ಟುಕಲ್ಲು: ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆ ಇತ್ಯಾದಿ
ಗಳನ್ನು ಅರಿಯಲು. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು: ಧಾನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬೀಸಲು
(ಅಡುಸಾ. ೩೫). [**← ? ತಮಿ. ಅಟ್ಟುಕಲ್**]

ಅಟ್ಟುಕಾಣಿ 'ಅಟ್ಟುಗಾಣಿ' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಕುಳಿ 'ಅಟ್ಟುಗುಳಿ' ನೋ.

ಅಟ್ಟುಗ (ನಾ). ಚೀನ ಮೊದಲಾದ ದೇಶದವರು ಊಟದ ಪಾತ್ರೆ
ಯಿಂದ ಆಹಾರವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ;
ಊಟದ ಕಡ್ಡಿ: ಬೇಯಿಸಿದ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಾಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜಗುಲಿಯ
ಮೇಲಿಟ್ಟು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟುಗಗಳನ್ನು (= Chopstick) ಚುಚ್ಚುವರು
(ಚೀನಬಾ. ೩೫). [?]

ಅಟ್ಟುಗಲ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟು + ಕಲ್]

ಅಟ್ಟುಗಾಣಿ, ಅಟ್ಟುಕಾಣಿ (ನಾ). ಅಟ್ಟುವವನು; ಹೊಡೆದೋಡಿಸು

ವನನು (?). **ಅಟ್ಟುಕಾಣಿ:** ಅಟ್ಟುಗಾಣಿ [ಸಾಹಾಂ. ಕಾಣಿ] ನಲಾ
ಜಗಂಗಳ ಪಟ್ಟಣದಲಂಜನೆಯ ಸುತನು (ತೊರರಾ. ೬-೪೮-೨೨).

[ಅಟ್ಟು + -ಗಾಣಿ (< -ಕಾಣಿ)]

ಅಟ್ಟುಗುಣಿ 'ಅಟ್ಟುಗುಳಿ' ನೋ.

5 **ಅಟ್ಟುಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಯಾಟಿ (ನಾ).** = ಅಟ್ಟುಗುಳಾಟಿ: ಮಕ್ಕಳು ಅಟ್ಟು
ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಯಾಟಿ ಆಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಟು + ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ + ಆಟ]
ಅಟ್ಟುಗುಳಿ, ಅಟ್ಟುಕುಳಿ, ಅಟ್ಟುಗುಣಿ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು
ಗುಳಿಗಳುಳ್ಳ ಮಣೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆ ಗುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಣಿಸೆ
ಬೀಜ, ಕವಡೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತುಂಬಿ ಆ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ
ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಗುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತ ಆಡುವ ಒಂದು
ಆಟ: ಕೈನೇಣ ಕಿಜುದೊಟ್ಟಲಿನ ಬೊಂಬೆಗಳ ಎಳಮಿದುಳ ಕಜ್ಜಾಯ
ಮೂಳೆಯ ಹಳಕು ಕಾಳಿಜದಟ್ಟುಗುಳಿಗಳ ಕೆಳಿಗಳೊಳು ಕೊಡಗೊಸು
ಪೂತನಿಕರವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೫-೩೪). ೫ ಈ ಆಟವನ್ನು
"ಹರಳುಗುಣಿಮಣಿ ಆಟ", "ಅಟ್ಟುಗುಣಿಮಣಿ ಆಟ" ಎಂದು
(ದಕ) ದಲ್ಲೂ, "ಚೆನ್ನಾಮಣಿ ಆಟ", "ಚೆನ್ನೆಮಣಿ" ಎಂದು
(ಕರಾ) ದಲ್ಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. **ಅಟ್ಟುಕುಳಿ (ಕ).** **ಅಟ್ಟುಗುಣಿ**
(ಕ). [ಅಟ್ಟು? + ಕುಳಿ (< ಕುಣಿ)]

ಅಟ್ಟುಗುಳಿಮಣಿ (ನಾ). ಅಟ್ಟುಗುಳಿಯಾಟಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಳಿಗಳುಳ್ಳ ಮಣೆ. [ಅಟ್ಟುಗುಳಿ + ಮಣಿ]

20 **ಅಟ್ಟುಗುಳಾಟಿ (ನಾ).** ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆ ಮೊದಲಾದ
ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಟ
ಮಾಡುವ ಒಂದು ಆಟ: ಕಾಲಭೈರವನ ಮಡದಿಯರಟ್ಟುಗುಳಾಟದ
[ಸಾಹಾಂ. ಛಾಡಿದ] ತಾಣವೊ ಆಡವಿಯೊ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೯೩).

[ಅಟ್ಟುಗುಳು + ಆಟ]

25 **ಅಟ್ಟುಗುಳಾಡು (ಕ್ರಿ).** ಅಟ್ಟುಗುಳಾಟವನ್ನು ಆಡು. 'ಅಟ್ಟು
ಗುಳಾಟ'ದ ಪ್ರಯೋಗದ ಸಾಹಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅಟ್ಟುಗುಳು + ಆಡು]

ಅಟ್ಟುಗುಳು (ನಾ). ಗ. ಬೇಯಿಸಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಅನ್ನ;
ಪಕ್ಕಾನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. = ಅಟ್ಟುಗುಳಾಟ: ಅಟ್ಟುಗುಳು ಗೊಟ್ಟು
ಗುಳಿ ಮೊದಲಾಗಿಸೆವೊಟ್ಟು ಗುಳಿಯನೊಡಗೂಡಿ ಪುಟ್ಟದಂದು ಮೊದಲಾಗಿ
ಮಾಡುವ ಸಖಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನುಡಿದಳಂತೆಂದು (ಅಂಜಚ. ೫-೧೪೬).

[ಅಟ್ಟು + ಕುಳು (< ಕೂಣಾ)]

ಅಟ್ಟುಗ್ಗಿ (ನಾ). ಗ. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
೨. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟು + -ಗಿ]

35 **ಅಟ್ಟುಗ್ಗಿ (ನಾ).** ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಟ್ಟು + -ಗಿ]

ಅಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಬಲದೇವ ಮಂತ್ರೀಶ
ಚಿಂತೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆವುತೆ ಬಸವರಾಜಂಗೆ ಯಾ ವಾರ್ತೆಯಂ ಪೇಳಿ
ನಗುತೆಂದನು ಅಟ್ಟುಗೊಳ್ಳದಿರು ಆ ಲಿಸಿಯ ನಾನೋದುವೆಂ (ಪ್ರಭುಪು.
೭-೧೯). [ಅಟ್ಟು + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್)]

ಅಟ್ಟುಗೋಲು (ನಾ). (ಅಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ) ತೊಳಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಮರದ ಕೋಲು; ಹಿಟ್ಟು ತೊಳಸುವ ದೊಣ್ಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಟ್ಟು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

45 **ಅಟ್ಟುದೆರೆ (ನಾ).** ಒಂದನ್ನೊಂದು ನೂಕಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗುವ
ಅಲೆ: ಇಡುಕುದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆ ಕಟ್ಟುದೆರೆಯಡಕಿಲ್ಲೆರೆಗಳು
ಲಿದು ಹಳಚಲು (ಸೋಮಚ. ೧-೬೫). [ಅಟ್ಟು + ತೆರೆ]

ಅಟ್ಟುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟುಲ್ಪಡು; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು: ನಾಯ್ಕಳಿಂದ ಅಟ್ಟುಪಟ್ಟು ಪೆಣ್ಣೊಲನಂತೆ ಭಯಮನೆಡಗಲಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೧ ವ); ದೂವೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕ ಪಾವಿನಂತೆ ಬೆದಬೆದ ಬೆಂದಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪುಲ್ಲಿಯಂತಿರೆದ ಪಡಪಡ ಪಾಯೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೭೦ ವ).

[ಅಟ್ಟು + ಪಡು]

ಅಟ್ಟುಪೆಣ್ಣು, **ಅಟ್ಟುವೆಣ್ಣು** (ಕ್ರಿ). = ಅಟ್ಟುಪಡು: ಅಟ್ಟುಪತ್ತ[ಪಾಶಾಂ. ವೆತ್ತ]ಪೊಲೆಪುಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಯಾದ ಮಾತಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯ ವ); ದಾನದುರ್ದಿನನಮತ್ತೇಭದಿನಟ್ಟುಪೆತ್ತು ರಣದೊಳ್ ಬೆನ್ನಿತ್ತು (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೮; 1028). **ಅಟ್ಟುವೆಣ್ಣು**: ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯ ವ) ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅಟ್ಟು + ಪೆಣ್ಣು]

ಅಟ್ಟುಪು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ ಇಂಗಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಉಪ್ಪು: “ವಸುಕಮಟ್ಟುಪು” (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೧); ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗೊಳಗೆ ಹಾಕಿ, ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿ, ಬುಡಕ್ಕೆ ಉರಿದುಹಚ್ಚಿ, ಅಟ್ಟಿಸಿ ಉಪ್ಪು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಅಟ್ಟುಪು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೦). ಕಲ್ಲುಪು ಹೋ.

[ಅಟ್ಟು + ಉಪ್ಪು. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಟ್ಟುಪು]

ಅಟ್ಟುಮಣೆಹ (ನಾ). ಸಂದೇಶ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಕೆಲಸ; ದೂತನ ಕೆಲಸ: ತನುವೆಂಬ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮನವೆಂಬ ಅರಸು. ಅರಸಿಗೆ ನೋಟಬೇಟದವರಿಬ್ಬರು ಅಟ್ಟುಮಣೆಹ ಹರಿಮಣೆಹದವರು (ಲಿಂಗವ. ೧೨-೪೪). ‘ಹರಿಮಣೆಹ’ ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು + ಮಣೆಹ]

ಅಟ್ಟುಮಾಣಿ (ನಾ). ದೌತೃಕ್ಕಾಗಿ ಕಳಿಸುವ ಹುಡುಗ; ದೂತ: ಪಾಂಡುತನಯನಂತೆ ನಿನ್ನ ಅಟ್ಟುಮಾಣಿಗೆ ಮಣೆಯ ಹಾಕಿಕ್ಕಬೇಕು ಅರ್ಜುನನಂತೆ ನಿನ್ನ ಬಂದಿಯ ಬೋವನ ಮಾಡಿ ಲಗಾಮ ಹಿಡಿಸಲಿಬೇಕು (ಶ್ರೀಪದಾ. ೫-೫೭). [ಅಟ್ಟು + ಮಾಣಿ]

ಅಟ್ಟುರಿ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಯ ತಳದ ಸೀಕಲು ಅನ್ನು; ತಳಹತ್ತಿದ ಅನ್ನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ‘ಅಟ್ಟುತ್ತು’ ಪರಾ. [ಅಟ್ಟು + ಉರಿ?]

ಅಟ್ಟುವಳಿ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಳಿ. ‘ಅಟ್ಟುವಳಿಗೊಳ್’ ಪರಾ.

[ಅಟ್ಟು + -ವಳಿ]

ಅಟ್ಟುವಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟುವಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು: ಇಟ್ಟುಳಿಸಿ ಕೋಟೆಯ ಮುಗಿಲಟ್ಟಳಿಗಳ ತನೆಯ ಸಂದಿಸಂದಿಯೊಳೊಂದೊಂದಟ್ಟು ವಳಿಗೊಂಡು ಪಾಯ್ದುವು ಕಟ್ಟದೆ ಮುಟ್ಟದೆ ವಿಮಾನಮಂಬರಚರರಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೬೭). [ಅಟ್ಟುವಳಿ + ಕೊಳ್]

ಅಟ್ಟುವೆಣ್ಣು ‘ಅಟ್ಟುವೆಣ್ಣು’ ನೋ.

ಅಟ್ಟುಳಿ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಒತ್ತಡ: ಬೇಡ ರಟ್ಟುಳಿಗಳೊಳು ಕುತ್ತುಪೊಳಗಡಗಿದುರ್ ಬಳಿಕೆದ್ದು ತಮತಮ್ಮ ಹೆತ್ತ ತಾಯ್ಗಳನಜಸುತತ್ತಲಿತ್ತಲು ಪರಿದು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೮); ಸುಳಿ ತೆರೆ ನೊರೆ ಬುದ್ದದ ಜಲಚರಗಳಟ್ಟುಳಿಗೆ ತುಳುಕಿ ಮೇಲಕ್ಕೇಳ್ವ ಬಲುಸೀರ್ಪನಿಗಳ ಮೊತ್ತದಿಂದಂಬುಧಿಯಳವಟ್ಟು ಮೆಜೆದುದು (ಕಂನವಿ. ೪-೨೩). ೨. ಹಿಂಸೆ; ಬಾಧೆ: ಇಕ್ಕಿಕ್ಕುವ ಶಾವಿನಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ತಳಿಗೆಯ ತೆಗೆಯದೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟುಹರಿದು ಭಟ್ಟಿರಂತೆ ಅಟ್ಟುಳಿಗೊಳಗಾಗದೆ ಕೊಂಬ ತೆಜದಲ್ಲಿ (ಡಬೊಮ್ಮ. ೮೬); ಕೊಲುವ ರಕ್ಕಸನಟ್ಟುಳಿಗೆ ಪುರಜನ ಮಲ್ಲ ನೆರೆದೈತಂದು (ನೇನಿಸಂ. ೨೩-೧೨೫); ಸುರನದಿಯಲಿ ಮಿಂದು ಶುಚಿಯಾದ ಮೇಲಿನ್ನು ದುರಿತಗಳಟ್ಟುಳಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೫೫-೩); ಮನುಜಂಗೆಟ್ಟುಳಿಯಂ ಪಡೆದು ಕೊಲ್ವ ಪಸಿವೆಂಬ ಗದಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೮೭). ೩. ತನ್ನ ಜಾತಿಯ ಮೃಗಗಳನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ಬೇಟೆ

ಗಾರರ ವಶಪಡಿಸುವ ಮೃಗ; ದೀಹದ ಮೃಗ: “ಅಟ್ಟುಳಿಯೆನಲು ಸೋಹುಮೃಗ” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೫). [ಅಟ್ಟು + -ಉಳಿ?]

ಅಟ್ಟುಳಿಗೆ (ನಾ). “ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವನು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅಟ್ಟು + -ಉಳಿಗೆ]

5 **ಅಟ್ಟುಳಿಗೆ** (ನಾ). ಕೋಟೆ ಕೊಡುವವನು; ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟುಳಿ + -ಇಗೆ]

ಅಟ್ಟುಳಿಗಾರ (ನಾ). = ಅಟ್ಟುಳಿಗೆ: ಸುಟ್ಟತು ಬಿಸಿಲಂಗೋಪಾಂಗವ ನುರಿಯಟ್ಟುಳಿಗಾರನೆಂಬಂತೆ (ತರ್ಕಕಾ. ೫-೧೩).

[ಅಟ್ಟುಳಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

10 **ಅಟ್ಟುಳಿದೋಲು** (ಕ್ರಿ). ಕೋಟೆ ಉಂಟಾಗು: ಪರಮಮುಖ ದೂರ್ವಾಸನತಿಶಾಪದಿಂದಲಾ ಸುರಪಗಟ್ಟುಳಿದೋಜಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಣ. ೫-ಸೂ).

[ಅಟ್ಟುಳಿ + ತೋಲು]

ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು (ನಾ). ಬೇಟೆಯ ಮೃಗವನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹೊಡೆಯುವ ಆಳು: ಬಲೆಯ ಗೋಡೆಯು ನಿಂತಿತು. ಒಡನೆ ಹನ್ನೆರಡುಜನ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳು ಬಲೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಲೆಗೆದುರಾಗಿ ಹತ್ತುಮಾರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು. ಇವರಿಗೆ ಉಳಿಯಾಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹತ್ತುಮಾರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಜನ ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳುಗಳು ಕೂತರು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೨೫); “ಬುದ್ಧಿ, ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು, ಅಟ್ಟುಳಿಯಾಳು, ಅಂಚೆಆಳು ಅಂತ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ತೀವಿ...” (ಬೈಸರ್ವ. ೧೦೨).

[ಅಟ್ಟುಳಿ + ಆಳು (< ಆಳ್)]

25 **ಅಟ್ಟಿ** (ನಾ). ೧. ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ದೇಹ; ಮುಂಡ: “ಅಟ್ಟಿಯೆಂದುಂ, ಕಡುಕೆಂದುಂ ಕಬಂಧಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೭೩); ಇನ್ನು ತಲೆ ಮತ್ತೆ ಮಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲಿರ್ದಪ್ಪುವು (ಪಂಪಾ. ೭-೧೪); ತಲೆಯಿಲ್ಲದಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟಿನ ಕಟ್ಟುವ ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟರ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೭೨); ತಣಿದ ನಂತಕನಟ್ಟಿಗಳ ಒಂಗಣದ ನಾಟಕದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೧೦-೫); ಸೋತವರನ್ನು ಕೊಂದುಬಿಟ್ಟು, ಅವರ ಅಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದುಗಡೆ ತೋರಣ ಕಟ್ಟಿಸುವನು (ಅಜಿತ. ೧೬). ೨. ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು; ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ: ಎಂತೆಂತೊ ಬೊಮ್ಮನಂದೆದುಡಿದ ಕಡಿಯ ಲ್ಲಳಿನಟ್ಟಿಯೊಂದಂ ಬಿಗಿದು ತೊವಲಂ ಪೊಡೆಯಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧-೨೮).

ಅಟ್ಟಿಯಾಟ = ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದ ಮೇಲೂ ಉಳಿದಿರುವ ಮುಂಡದ ಕುಣಿದಾಟ: ನಾಳೆಯ ರಣಾಂಗಣದೊಳ್ ನಡೆನೋಡುವಿರಾ ಮರುಳ್ವಡೆಯೊಡಗೂಡೆ ತಾಂಡವಮನಾಡುವ ರಾವಣ ನಟ್ಟಿಯಾಟಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೩೩); (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೪೧ ವ. ನೋ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿ (ಅಟ್ಟಿಯಾಡಲ್ = ಅಟ್ಟಿಯಾಟ); ತೆಲು. ಅಟ್ಟಿ]

40 **ಅಟ್ಟಿ** (ನಾ). ೧. ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಭಾಗದ ಹಲ್ಲೆ: “ಮುಂಡದೊಳ್ ಕರ್ಪಿನೊಳಗಟ್ಟಿ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦); ಸೆಳೆಗೋಲು ಪೊಂದಟ್ಟಿಯ ಕೆರಹು ನಾಯಿಗಳ ಬಾಯ್ಕಟ್ಟು (ಬಸವ. ೩೧-೪); ಒಂದಟ್ಟಿಯ ಕರ್ಪನಲವಿಂದಂ ಮೆಟ್ಟುತ್ತೆ (ವೃಷವಿ. ೨೦-೬); ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಜೋಡುಗಳು ದಪ್ಪವಾಗಿ ದ್ದರೂ... ‘ಅಟ್ಟಿ’ಗಳು ಹರಿದು ನಾಲಿಗೆಗಳು ಹೊರಬಾಡಿದ್ದವು (ಹೂಸಮೇ. ೪೬). ೨. ಚರ್ಮ; ತೊಗಟೆ (+). ೩. ರಸತೆಗೆದ ಕಬ್ಬಿನ ಹಿಪ್ಪೆ (+). ೪. ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣಿನ ಬಿಲ್ಲೆ, —ಮುದ್ದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೫. ಮಾಯುತ್ರಿರುವ ಗಾಯದ ಹೊರಪದರ; ಹಕ್ಕಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿ; ತುಳು. ಅಟ್ಟಿ; ಕೊಡ. ಅಟ್ಟಿ = ಮರದ ತೊಗಟೆ; ತೆಲು. ಅಟ್ಟಿ]

ಅಟ್ಟ (ನಾ). ಜಿಗಣೆ (ಕ). 'ಅಟ್ಟವತ್ತುಗೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟ್ಟ; ಮಲ. ಅಟ್ಟ; ಕೊಡ. ಅಟ್ಟ]

ಅಟ್ಟ (ನಾ). ನೆಯ್ಕೆಯವರು ನೂಲು ಸುತ್ತುವ ಅರಟೆ; ಲಾಳಿ : "ಹಟ್ಟಿಗಾಣರ ಅಟ್ಟ-ತ್ರಸರ ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಷನ" (ನಾಚರಾ. ಕ).

[~ ಅರಟೆ ?]

ಅಟ್ಟಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿ : ಕೆರವಿಗೆ ಅಟ್ಟಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಜೊತೆ ಕಾಲ್ಕರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಪವನ. ೨). [ಅಟ್ಟ + ಕಟ್ಟು]

ಅಟ್ಟಗಾಲು (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕಾಲು; ಡೊಂಕುಕಾಲು; ಬಂಕಗಾಲು : ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣ - ತೋರಿಕೆಗೆ ಲಿವರ್ ರೋಗದ ಹಾಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ದೊಡ್ಡದಾಗುತ್ತ ಬರುವುದು; ಕೈಕಾಲು ಅಂಡುಗಳು ಬತ್ತಿ ಕ್ಷೀಣವಾಗುವವು. ಅಟ್ಟಗಾಲು ಆಗುವದು (ಮನಮ. ೨೯).

[ಅಟ್ಟ ? + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್ಕ ?)]

ಅಟ್ಟಗೋಲು (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕೋಲು; ಕವೆಗೋಲು (?) : ಕಜ್ಜೆ ಮುಟ್ಟಿ ದಾರಿವೆಂಚಿ... ಮೊಗಮೋಜನ ಕನ್ನಡಿ ಪಾದವಟ್ಟಿಗೋಲ್ ಸಜ್ಜೆ ದನು ಮಲ್ಲಗಂಬ ನಿರಿ ಮುಂದಲೆ ಪಾಟ್ತನೆ ಸೂರಪಿಂಡಿಯೆಂಬಜ್ಜಿಕೆಯ ಸೂಳೆಯೋ ನೆರೆವಂ ಧರೆಯೋ ಕಡುಗಾಂಪನಲ್ಲವೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೩). [ಅಟ್ಟ ? + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್ ?)]

ಅಟ್ಟಿಯಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿ ಮುಂಡ ಕುಣಿದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ದುಟ್ಟನಾಯಕರನ್ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲಂ ಮುಜ್ಜಿದೊಟ್ಟಿಜಿಟ್ಟಿಯಿಂದಟ್ಟಿಯಾದಿಸುವ ಬಿರುದನಾಯಕರ (ಕವಿ. I, ೨೫-೬೩ ; 1186). [ಅಟ್ಟ + ಅಡು + ಇಸು]

ಅಟ್ಟಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶರೀರವನ್ನು ಚಾಚು : ತೇಜಸಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಪೊಕ್ಕು ಪಾಯ್ತಲಿವ ಪೋಟಾಯ್ತರ್ಕ್ಕಳಿಂ ವಾಜಿ ಕುಕ್ಕುಜುಸುತ್ರಿರ್ಪಿನಮಟ್ಟಿ ಯಿಟ್ಟಳತೆಪಾಜುತ್ರಿರ್ಪಿನಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪). [ಅಟ್ಟ + ಇಡು]

ಅಟ್ಟವತ್ತುಗೆ (ನಾ). ಜಿಗಣೆಯಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಮಂತ್ರಿಗಾರೊಳಮಟ್ಟವತ್ತುಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮೆರ್ದೆವತ್ತುಗೆ]ಯಾಗಲಾಗದೆಂಬುದುತ್ತರ ವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೯-೫೫). [ಅಟ್ಟ + ಪತ್ತುಗೆ]

ಅಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡು (?) : ನಿರಧನಾದನು ಧರ್ಮಜನು ಸಂಗ ರಕೆ ಮೊಖದಿರುಹಿದನು ನಕುಲನು ತಿರುಗಿದನು ಸಹದೇವನಟ್ಟಿಸಿದನು ದ್ರುಪದಾಂಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ಪರಿ. ಪು. ೨೯೧). [ಅಟ್ಟ ? + ಇಸು]

ಅಟ್ಟಿಯತ್ತು (ನಾ). ತಳಹತ್ತಿದ ಅನ್ನ; ತಳ ಸೀದ ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಟ್ಟಿರಿ' ಪರಾ. [< ಅಟ್ಟ + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಅಟ್ಟೋಗರ (ನಾ). ಅನ್ನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಟ + ಓಗರ]

ಅಟ್ಟೋಲೆ (ನಾ). ಅಟ್ಟದ ಓಲೆ; ಸಂದೇಶದ ಪತ್ರ; ದೂತನ ಮೂಲಕ ಕಳಿಸುವ ಪತ್ರ : ಅಟ್ಟೋಲೆಗಳನಟ್ಟಿ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕನುಜರ ದಟ್ಟಿಸಿ ತಪಸಿಗೋಡಿಸಿದ ದಿಟ್ಟನೆಂಬುದನಜ್ಜಿದನೀಗ ಕೆಳೆಯನಟ್ಟಿದನೆ ಬಲ್ಲೆನೆಂದ (ಭರಣ. ೪೮-೪೯). [ಅಟ್ಟ + ಓಲೆ]

ಅಟ್ಟೋಳಿ (ನಾ). = ಅಟ್ಟಳಿ (ಚತುನಿ. ೧-೯ ಕ).

[← ? ತುಳು. ಅಟ್ಟೋಳಿ]

ಅಟ್ಟವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಟ್ಟಾಣ (ನಾ). ಸೈನ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ತಾಣ್ಯ, — ಕಟಕ (?). 'ಅಟ್ಟಾಣಾಂತರ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಅಟ್ಟಾಣ (< ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಣ)]

ಅಟ್ಟಾಣಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ತಾಣ್ಯ, — ಕಟಕ; ತಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ಕಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?) : ಸೋವನಾಥಯ್ಯಂಗಳ ಬೆಸದಿಂ × ಪುಟಿರಟ್ಟಾಣಾಂತರದ ಪಾನುಂಗಲ್ಲಯ್ಯಾಣಟ್ಟಾಣಾಂತರದ ಕೇಣ

ಕಾಜ[ರ]ಧಿಷ್ಠಾಯ[ಕ]ನಾಗವರ್ನ್ಯುನುಂ (ಎಂ. XVI, ೩೩೯-೧೨ ; 1053). [ಅಟ್ಟಾಣ + ಅಂತರ]

ಅಟ್ಟಾಕಣಿ (ನಾ). (ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮನುಷ್ಯ; ಅಪ್ರಯೋಜಕ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅಡೊಂದು ಹುಡುಗ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಾನಲ್ಲ - ಚನ್ನಪ್ಪಯ್ಯ. ಅವನಿಗೆ ಈ 'ಅಟ್ಟಾಕಣಿ'ಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಾಟಿ (ಪವನ. ೬೪). [?]

ಅಟ್ಟು, ಅಡಲ್ಯು, ಅಡ್ಲು (ನಾ). ಕೆಸರು; ಪಂಕ. 'ಅಟ್ಟುಗಡ್ಡೆ' ಪರಾ. ಅಡಲ್ಯು : ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಮೋಡದ ಗುಡುಗು ಚಿತ್ತಕ್ಕಿತ್ತು ಮುಖದ ಅಡಲಿನೊಳಗೆನ್ನೊಗಿದು ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನು ಪರ್ಚಿಸಿತು (ರಘು. ೧೪೨-೨೪). ಅಡ್ಲು (ಕ). 'ಅಟ್ಟಾಲ್' ಪರಾ.

[< *ಅಟ್ಟಲ್ ?]

ಅಟ್ಟುಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗಡ್ಡೆ : ನೀರಾವರಿಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟುಗಡ್ಡೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಟ್ಟು + ಗಡ್ಡೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಅಠರಾ 'ಅಠಾರಾ' ನೋ.

ಅಠರಾಖಾನೆ 'ಅಠಾರಾಖಾನೆ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ, ಅಟ್ಟವಣೆ (ನಾ). ೧. ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು. ೨. ಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು; ಜ್ಞಾಪಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಟ್ಟವಣೆ : ೨ (ಕ).

[← ಮರಾ. ಅಠವಣ್ = ಧ್ಯಾನ, ಸ್ಮರಣೆ]

ಅಠವಣೆ ಇಲಾಖೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ ಇಲಾಖೆ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ ಕಚೇರಿ 'ಅಟ್ಟವಣೆ ಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಅಠವಣೆ ಭೂಮಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ಭೂಮಿ; ಸರ್ಕಾರದ ಭೂಮಿ : ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೋಬಳಿಗೆ ಬದಲು ಭೂಮಿಯಂ ನೂ ಅಠವಣೆಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೮, ೭೯-೧೪ ; 1849). [ಅಠವಣೆ (< ಅಟ್ಟವಣೆ) + ಭೂಮಿ]

ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ (ನಾ). ಭೂಕಂದಾಯದ ಇಲಾಖೆಯ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : ಜಾನಸಾಲೆ ಶ್ಯಾನಭಾಗರ ಜ ೨ ಕೆ ೨ ಉಂ ಹಳಗ ೨||೩|| ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿಗೆ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೩, ೩೧-೩೪, 1737).

ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ ಭೂಮಿ = ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಭೂಮಿ : ಆ ಬಳಿಯಣ ಅಠವಣೆ ಹೋಬಳಿ ಭೂಮಿಯಂನೂ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಳಿತದ ಭೂಮಿಯಂನ್ನೂ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಡಿಸಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೮, ೭೯-೧೦ ; 1849). [ಅಠವಣೆ (< ಅಟ್ಟವಣೆ) + ಹೋಬಳಿ]

ಅಠಾಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ : ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತ ರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ... ಅಠಾಣ, ಆರಭಿ, ತೋಡಿ, ಮಧ್ಯಮಾವತಿ ಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಽ ರಾಗಂಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಿಂದಧುನಾ ತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪).

[? ಪ್ರಾ. ಅಟ್ಟಾಣ (< ಸಂ. ಅಟ್ಟಾಣ)]

ಅಠಾರ 'ಅಠಾರಾ' ನೋ.

ಅಠಾರಾಖಾನೆ, ಅಠರಾಖಾನೆ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳು. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ:— ೧. ತೋಷೀಖಾನೆ. ೨. ದಪ್ತರಾಖಾನೆ. ೩. ಸಿಕ್ಕಾರಾಖಾನೆ. ೪. ಕಲ್‌ಬತ್‌ಖಾನೆ. ೫. ಶೆತಾಖಾನೆ. ೬. ಸರಾಫಾಖಾನೆ. ೭. ಬಬರ್ಚಿಖಾನೆ. ೮. ತಾಲೀಂಖಾನೆ. ೯. ಚಿರಾಬಖಾನೆ. ೧೦. ಷೆಮುರ್‌ಖಾನೆ. ೧೧. ನಗಾರಾಖಾನೆ. ೧೨. ಪೇಷ್‌ಖಾನೆ. ೧೩. ಫರಾನ್‌ಖಾನೆ. ೧೪. ಜಖೀರ್‌ಖಾನೆ. ೧೫. ದಿವಾನಖಾನೆ. ೧೬. ಅದರ್‌ಖಾನೆ. ೧೭. ನಜರ್‌ಖಾನೆ. ೧೮. ಮುಜರಾಖಾನೆ" (ಬಖ್ಷರು. ೪. ಅಡಿಟಿ) : ಹಸವಾಯಿ ಜಗಜಂಪ

ಸುಗುಣ ಕನ್ನಡಜಾಣ ಪಾದಪದವನು ರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ವಸಂತಮಹಲಿನಲ್ಲಿ ಸಭೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ನಿಯೋಗ, ಅಥಾರಖಾನೆ, ಹನ್ನೆರಡು ಮಹಲು ವಿದ್ವಜ್ಞನ ಸಮೇತವಾಗಿ ಸದರು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಬಚ್ಚಿರು. ೪). **ಅಥಾರಾಖಾನೆ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). IP ಸ್ಯಾಂಡರ್ ಸನ್ ಅವರು ಕೊಡುವ ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳು: ೧. ತೋಪಿ ಖಾನೆ (= ಖಜಾನೆ). ೨. ಜವಾಹೀರಖಾನೆ (= ಅರಮನೆಯ ಒಡವೆ ವಸ್ತುಗಳ ಶಾಲೆ). ೩. ಮೋದೀಖಾನೆ (= ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೪. ದಿವಾಖಾನೆ (= ಸಭಾಭವನ). ೫. ಫೀಲ್ಡಾನ್ (= ಗಜಶಾಲೆ). ೬. ಸುತರಖಾನೆ (= ಒಂಟೆಗಳ ಶಾಲೆ). ೭. ಗಾವು ಖಾನೆ (= ಗೋಶಾಲೆ). ೮. ಗಾಡೀಖಾನೆ (= ವಾಹನ ಮುಂತಾದ ವುಗಳ ಶಾಲೆ). ೯. ಕಬೂತರಖಾನೆ (= ಪಕ್ಷಿಗಳ ಶಾಲೆ). ೧೦. ನವುಬತಖಾನೆ (= ಸಂಗೀತಗಾರರ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯಗಳ ಶಾಲೆ). ೧೧. ಘಡಿಯಾರ ಖಾನೆ (= ಘಂಟೆ ಹೊಡೆಯುವ ಕಚೇರಿ). ೧೨. ಕಾರಖಾನೆ (= ಸಾಮಾನು ಸರಂಜಾಮುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೩. ತೋಫುಖಾನೆ (= ಮದ್ದು ಗುಂಡುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೪. ಅಂಬಾರಖಾನೆ (= ಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಹುಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೫. ಬಬರ್ಚಿಖಾನೆ (= ಸಾಕಶಾಲೆ). ೧೬. ಜಾಮದಾರಖಾನೆ (= ರಾಜನ ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೭. ಮಷಾಲಖಾನೆ (= ದೀಪ, ಪಂಜು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಉಗ್ರಾಣ). ೧೮. ಪಾಯ ಖಾನೆ (= ಶೌಚಸ್ಥಾನ). [ಅಥಾರ (< ಅಥಾರಾ) + ಖಾನೆ]

ಅಥಾರಾ, ಅಥರಾ, ಅಥಾರ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು. 'ಅಥಾರಾ ಕಚೇರಿ' ಪರಾ. ಅಥರಾ (ಃ). ಅಥಾರ: 'ಅಥಾರಖಾನೆ' ಪರಾ.

[< ಹಿಂ. ಅಥಾರಹ್; ಮರಾ. ಅಥರಾ. / ಪ್ರಾ. ಅಟ್ಟಾರ, ಅಟ್ಟಾರಸ, ಅಟ್ಟಾರಹ, ಅಟ್ಟಾರಾಹ (< ಸಂ. ಅಷ್ಟಾದಶ)]

ಅಥಾರಾಕಚೇರಿ, ಅಥಾರಾಕಛೇರಿ (ನಾ). ೧. ಸರಕಾರದ ಹದಿನೆಂಟು ಇಲಾಖೆಗಳುಳ್ಳ ಕಚೇರಿ. IP ಡಿಲ್ಲಿಯ ಆಡಳಿತ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಆಡಳಿತದ ಕಚೇರಿಗಳು:— ೧. ನಿರೂಪದ ಚಾವಡಿ. ೨. ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಚಾವಡಿ. ೩. ಮೈಸೂರ ಹೋಬಳಿಯ ವಿಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೪. ಪಟ್ಟಣದ ಹೋಬಳಿಯ ವಿಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೫. ಸೀಮೆಯ ಕಂದಾಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೬. ಬಾಗಿಲ ಕಂದಾಚಾರದ ಚಾವಡಿ. ೭. ಸುಂಕದ ಚಾವಡಿ. ೮. ಪೊಮ್ಮಿನ ಚಾವಡಿ. ೯. ತೊಡಾಯದ ಚಾವಡಿ. ೧೦. ಪಟ್ಟಣದ ಹೋಬಳಿ ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮದ ಚಾವಡಿ. ೧೧. ಮೈಸೂರ ಹೋಬಳಿ ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮದ ಚಾವಡಿ. ೧೨. ಬೆಣ್ಣೆಯ ಚಾವಡಿ. ೧೩. ಪಟ್ಟಣದ ಚಾವಡಿ. ೧೪. ಬೇಹಿನ ಚಾವಡಿ. ೧೫. ಸಮುಖದ ಚಾವಡಿ. ೧೬. ದೇವ ಸ್ಥಾನದ ಚಾವಡಿ. ೧೭. ಕಬ್ಬಿಣದ ಚಾವಡಿ. ೧೮. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಚಾವಡಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೪೬, ೧೫೦ ನೋಡಿ). ೨. ರಾಜ್ಯದ ಸಮಸ್ತ ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಮುಖ್ಯ ಕಚೇರಿ. **ಅಥಾರಾ ಕಛೇರಿ**: ೨. ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರದ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಅಥಾರಾಕಛೇರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ತುಂಬ ಪ್ರಚುರವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

'ಅಥಾರಖಾನೆ' ಪರಾ. [ಅಥಾರಾ + ಕಚೇರಿ]

ಅಥಾರಾಕಛೇರಿ 'ಅಥಾರಾಕಚೇರಿ' ನೋಡಿ.

ಅಥಾವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋಡಿ.

ಅಡ್ಡ 'ಅಡ್ಡು' ನೋಡಿ.

ಅಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಯಾ ಭೂಮಿಗೆ ಸಲುವ ಚತುಸ್ಸೀಮೆ

ಯೋಳಿಗೆ ಅಡ ಅಗಾಮಿ ವತ್ತಿ ನೆಟಿ ಅಡಕೆಯ ಮರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬-೩೭; 1610); ನೂರು ವರಹಂನು ಅಡದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಶಿವಾರ್ಪಿತವಾಗಿ ಬಿಟವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೨-೫೪; 1664). [?]

ಅಡಂಕೆ 'ಅಡ್ಡಂಕೆ' ನೋಡಿ.

ಅಡಂಗಕಾಣ (ನಾ). = ಅಡಂಗಾಯ್ತು: "ರಂಗವಳಿಗಳೆನೆ ಪಿರಿದುಮುಡಂಗಾಯ್ತರೆನಲ್ಲಡಂಗಕಾಣರೊಳಪ್ಪರಾ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೪).

[< ? ಡಂಗ + -ಕಾಣ]

ಅಡಂಗಲ್ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗ್ರಾಮದ ಭೂಮಿಯ ಬಗೆ, ವಿಸ್ತೀರ್ಣ, ಸ್ವಾಮಿತ್ವ ಮುಂತಾದ ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದಾಖಲೆಯ ಪುಸ್ತಕ; ವಾರ್ಷಿಕ ಆದಾಯವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾಡುವ ಸಾಗುವಳಿಯಾದ ಜಮೀನಿನ ಪರೀಕ್ಷೆ; ಗ್ರಾಮಸಾಗುವಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆ (ಕಸಂಗಾ. ೧೩೯). 'ಪಹಣಿ' ಪರಾ. [< ತಮಿ. ಅಡಂಗಲ್]

ಅಡಂಗಾಯಿತ್ತ 'ಅಡಂಗಾಯ್ತು' ನೋಡಿ.

ಅಡಂಗಾಯಿತ್ತ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಮತ್ತು ಅಡಕೆಯ ಕಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವುದೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಡಂಗಾಯ್ತು, ಅಡಂಗಾಯಿತ್ತ (ನಾ). ಕೋಟಿಯ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವವನು: "ಕುಜುಂಬರೆಂದುಂ ಅಡಂಗಾಯ್ತರೆಂದುಂ ಕೊಟ್ಟವಳರಾ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೫೧); ಕಲ್ಯಾಯರಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋಗ); ನಾಯಕರ ಅಡಪವಳ್ಳರ ಪಡಿಯಜರಡಂಗಾಯ್ತರ ನಿಡುಗೇರಿಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೧); ತಮ್ಮಡಂಗಾಯ್ತುಗೀಪರಿಯಂ ಕೇಳಿಪುದುಂ ಪಡೆವಳರೊಳ್ ದಿಮ್ಮನೆಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫-೩೦); (ಕಶಮಂ. ೪೬; ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೬; ಕರ್ಣಾಟ. ೨೪ ನೋಡಿ). **ಅಡಂಗಾಯಿತ್ತ**: ಸುಜನ ಸೂಜಾಯಿತರುಂ ಸುತ್ತಿದಡಂಗಾಯಿತರುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೬೮ ವ). IP ಮೇಲಿನ ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು "ಡಂಗಾಯ್ತು" ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. ಇದರ ಮೂಲಪಾಠ "ಡಂಗಾಯ್ತು" ಎಂದೇ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. 'ಡಂಗ', 'ಡಂಗಾಯ್ತು' ಪರಾ. [< ? ಡಂಗ + -ಆಯ್ತು]

ಅಡಂಗಿ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆ; ಕೋಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [~ ಡಂಗಿ]

ಅಡಂಗಿಸು, ಅಡಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಮಾಡು; ಮುಚ್ಚು; ಬಚ್ಚಿಡು: ಅವರೊಳೊರ್ವನಾ ಮೂವರುಮಂ ಬಂಚಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು ನೋಡಿಯೊಂದು ಪೊಟ್ಟಣಮನಡಂಗಿಸಿಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೮ ವ); ಪರ್ಬಲವೆಲ್ಲವಂ ಮರ್ಬಿನೊಳಡಂಗಿಸೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೩೯). ೨. ದಮನಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಬಿರುದರನೊತ್ತಿ ಬೀರರನಡಂಗಿಸಿ ಕೊಂಕಿಗರಂ ಕಟಲ್ಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೮); ನಿನ್ನನೆ ನೋಡಿ ಶೋಕಮನಡಂಗಿಸಿ ಬಾಚ್ಚಿಯೆ ಲೇಸೆನುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ. (ಕಾದಂ ಪೂ. ೧೮೨); ಜಿನಪದಸ್ಥೇಹಮೆಂಬ ದಂಡಿಂ ವೇದನೀಯಮೆಂಬ ಗಡಿಯ ನಾಯಕರನಡಂಗಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೭ ವ). **ಅಡಗಿಸು**: ೧. ಒಡಲೊಳಬುಜಭವಾಂಡಕೋಟಿಯನಡಗಿಸಿಪ್ಪ ಮಹಾಮಹಿಮಾಗಾಯ್ತಡಕ ತೊಟ್ಟಿಲಲಮಳ ನಿಗಮಾಳಿಗಳು ಬೆಜಗಾಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೭೩); ಲಿಂಗದೊಳು ತಮ್ಮಯ ತನುವನಡಗಿಸಿದರೆಲೆ ಶಂಭುವೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೫-೧೩); ಅರತ್ನವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು (ಮಣಿಸಂ. ೨). ೨. ಕಾಮನ ಹೆಸರನಡಗಿಸಲು ಧಾಳಿಡುವ ಪಡೆಯೋ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೦); ಅರಿ ಹಿಮಕೊಟಿನಡಗಿಸಿ ಜಾಜಿಯ ಬಿರುದನೀಡಾಡಿಸಿ ನಗುತ (ಕಂನವಿ. ೯-೭); ಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರನ್ನು ನೆನಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಮೂಢರಾದ ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು

ಅಡಗಿಸುವನು (ಕೃವಾ. ೧೧೮). ೩. ಒಳಪಡಿಸು; ಅಡಕಮಾಡು : ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲೋ ನಿಯಮದಲ್ಲೋ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ಮಾನಸಿಕ ಸಂಸ್ಕರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩೪).

ಅಡಗಿಸಿಕೊ = ೧. ಪ್ರಕಟವಾಗದಂತೆ ತಡೆದುಕೊ; ಅದುಮಿಕೊ : ಕೋಪವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊ; ದುಃಖವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳ ಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರು : ಓಂಡದಲ್ಲಿ ಶಿವತತ್ತ್ವವನಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ದ ಆತ್ಮನ ಅಂತರಂಗದೊಳಗಣ ಶಿವತತ್ತ್ವವೇ ಜ್ಞಾನಾಂಕುರಸ್ವರೂಪವಾಗಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೪-೧೭). [ಅಡಂಗು + ಇಸ್ಯು]

ಅಡಂಗು, ಅಡಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆ ಯಾಗು ; ಮುಚ್ಚಿಹೋಗು ; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು ; ಅವಿಶುಕೊ ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊ : “ಅಡಂಗು-ಗೋಪನೇ” (ಶಮಧಾ) ; ಬೆಟ್ಟಗಳ ನೆಲದೊಳದಂಗುವಂತೆ ನೆಲದೊಳ ಸಮನಾದುವು ಸೈನ್ಯಘಾತದಿಂದ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೪ ; ಶೂದ್ರಕ) ; ನಾರದನಿರದೆ ಗಗನತಳಕ್ಕೊಗೆದು ಮುಗಿಲ ಪೊರೆಯೊಳದಂಗಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೦ ವ) ; ಘನಲಿಂಗಮಂ ಕೊಂಡದಂಗಿದನಿಮಿಷನಂದಮನೆಗಿಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೬-೭). ೨. ತಗ್ಗು ; ಕುಗ್ಗು ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿ : ಎವೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಟಗಣಾ... ಸೋಲಮನೀಯದಿರವು ಕರ್ಪಿಂ ಸಮಸಂದೊಡಲಲರ್ದ ಮೂಗಡಂಗಿದ ಗಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೩) ; ಅಂಕದ ಮುಖದೊಳದಂಗದೆ ಕರ್ಮಕಲಂ ಕರೆನಿಪ ಬಾಧರನು... ಗೆಲಿದಕಲಂಕರಿಗೊಲಿದೆಜಗುವೆನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೧೭). ೩. ಶಮನವಾಗು : ಈಗಳದಂಗಿತಮ್ಮ ಹೃದ್ರೋಗಮನೇಕ ಮಂಗಳಪರಂಪರೆಗಳ ದೊರೆಕೊಂಡುವೀಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೦) ; ಅಂತಾ ಕಳಕಳರವನುಡಂಗಲೊಡನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೩) ; ಅಡಂಗಿ ರೇಣು ಪಟಲಂ (ಉದ್ಯು. ೯-೧೩೯). ೪. ಸೇರಿಹೋಗು ; ಲೀನವಾಗು : ಮನ ದೊಳದಂಗಿ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಷ್ಟಗುಣಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬೦೩. ೮-೫೯) ; ತಲ್ಲಕ್ಷ್ಯದೊಳ ಮನವದಂಗಿ ಪರವಶೀಭೂತನಾಗುತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೪೯). ೫. ಮುಗಿದು ಹೋಗು ; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು ; ನಷ್ಟವಾಗು : ಕಡವಿನ ಕಂಪದಂಗಿದುದು ಜಾದಿಯ ಕಂಪೊದವಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೯) ; ನಟ್ಟ ಕಿವಿಯಡಂಗುವ ಸುಯ್ಯಂ ಸರಳಂ ಮೀಡುತೆ ಹರಿಣಂ ಸರಳಿಸಿತು (ಗಿರಿಕ. ೧-೯೧) ; ದುರ್ದಿನನುಡಂಗಿ ಸುದಿನಂ ಪೊರಲ್... ಎಲ್ಲುದು ಬೆಳ್ಳಿಳಗು (ಉದ್ಯು. ೧೦-೪) ; ಹೊಳೆಗಳುಳ್ಳ ಬತ್ತಿದುವು ನಿರ್ಭೂರ ಜಲವಡಂ ಗಿದವಟವಗ್ಗದ ಕೊಳನು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೬). ೬. ವಶವಾಗಿರು ; ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದಿರು ; ಪರಿಮಿತಿಗೆ ಒಳಪಡು : ಕಪ್ಪಮಿಯದೆ ಚಪ್ಪರಿಸುವ ಮಂಡಳಿಕರುಮಂ ಅಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ... ಅಜುದು (ಅದಿಪು. ೪-೮೨ ವ) ; ಈ ಪುತ್ರಂ ಕಾರಣಕನಾಗಿದರ್ಪಂ ನಮ್ಮ ಕಯ್ಯೊಳ ದಂಗುವನಲ್ಲ (ನಂಬರ. ೨-೭೯). ಅಡಗು : ೧. “ಅಡಗಿದನೆಂಬುದಕೆ ಕರೆದನೆಂಬರ್ ಕವಿಗಳ” (ಕವಿಕಂ. ೧೮೮) ; ಎನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರುಂ ತಂದೆಯುಮಡಗಿದರ್ ಕುಳಕ್ಕತಾಂತದಂತಾಂತರದೊಳ (ಅದಿಪು. ೩-೩೪) ; ಮರುಳೆಂದು ಬಗೆದರೆಂದಡಗಿದೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೯) ; ವಡ ಬಾನಲಗಂಜಿ ಕಡಲ ಜೀವನ ಬಂದಡಗಿದಂತಾ ಪುರವರದ ಕಡೆಯಗಳನೊ ಳೆಡವಿದಿಹ ಜಲವನು ಮೃದರಿಪು ಪೊಡೆಯನೆ ಬಲ್ಲ (ಅಂಜಣ. ೩-೭) ; ಅಡಗಿತಾ ವರಮೂರ್ತಿ ಕುಂಡದ ನಡುವೆ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೭). ೨. ಸಿಡಿಲು ಮೊಳಿದರೆ ಸರ್ಪನಂಜುವುದಡಗುವನೆ ಗರುಡನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬೬) ; ಕಡುಹು ನಿಮ್ಮ ವಗಿನಿತಿರಲು ನಾವಡಗಬಹುದೇ ಬಹೆ ನಡೆಯಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೬). ೩. ಕಿಡಿ ಕಿಡಿ ಕೆಡಬೊಡೆ ಹಸಿವು ತೃಷಿ ಅಡಗಿತೆಂಬೆನು (ಮಹದೇ. ೨೪-೫) ; ಶಿವನಿಲ್ಲದಧ್ವರವ ಮಾಡಿದ ದೋಷವಡಗಬೇಕೆಂದು (ಪಜಕಾ. ೧೦-೪೪) ; ನರನ ಚಿತ್ತದ ತಾಪವಡಗಲು ತಂಪನೆಜಿದನು ತರುಣ ಶಶಿಮೌಳಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೭) ; ಮನದ ಡಗಿಯಡಗಿತು (ನಳಚ. ೫-೬೧) ;

ನಿನ್ನ ನಗುಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಬಳಲಿಕೆಯೆಲ್ಲ ಅಡಗಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ನೀನೆನ್ನ ಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ನೀನೆನ್ನ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೩-೫) ; ಆ ವೃಕ್ಷವು ಮರಳಿ ಬೀಜದೊಳದಗಿತ್ತು (ಮಹದೇ. ೩೯-೧) ; ಮಳೆಗಾಲದ ನೀರು ಶರಧಿಯೊಳದಗುವಂತೆ (ನೋಹತ. ೧೭-೧) ; ಕಡಲು ಸಾಸಿವೆಯೊಳದಗಿದಂತೀ ಮೂಜು ಪೊಡವಿಯಷ್ಟುಗಲದ ಹಂಸ ಬಡವ್ವೆಯೊಳದಗಿದ ನೆನೆದು (ಭರಣ. ೩-೨೨). ೫. ಭೂತಳನಾಥಂ ಕೊಟ್ಟನವನ ಬಡತನಮಡಗಲ್ (ದಶಕು. ೬-೧೧೬) ; ನರನೊಳಿನ್ನಜುಹುವೆನು ಘನ ಸಂಗರದೊಳದಗಿದ ರಾಜಕುವರನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩) ; ಸೀತಾಲಲನೆಯನು ನಾವಗಲಿ ತಿಂಗಳು ತಿಳಿಯಲೈದಡಗಿದವು (ತೊರರಾ. ೪-೮-೯) ; ಮಾತಂದನ ಕಡು ರುಳಿದುಬ್ಬರಕಾಗ ಅಡಗುವ ಹಿಮದೊಲಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಬಲ ಮಡಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೧೫-೮೯). ೬. ಹುಳುಕು ಹೊದ್ದದ ವಿದುರನೀತಿಯಲಿಹರು ಪಾಂಡವರು... ತಾವಡಗಿ ಗುಣದಲಿ (ಸಂಭವ. ೧೭-೬೪) ; ಪತಿಯಾಣತಿಯ ಬಂದಿಯೊಳದಗಿಪುರು ಸತಿಯ ಧರ್ಮದ ಸರ್ವಸ್ವ (ಹದಿಬ. ೩-೫).

ಅಡಂಗಿಕೊಳ, ಅಡಗಿಕೊ = ಮರೆಯಾಗಿರು ; ಅವಿಶುಕೊ : ಜಯ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಾತ್ಮ ಯೇಶ್ವರನುರ್ವಿ ಸರ್ವಿಯದಂಗಿಕೊಂಡಿಪ್ಪನು (ಎಂ. XXIII, ೧೯೪-೫ ; 1265) ; ನೀನು ಈ ಪೊಡೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಅಡಗಿಕೊ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡಜ್ಜು ; ತುಳು. ಅಡಂಗು, ಡಂಗುನಿ ; ತೆಲು. ಅಡಗು ; ಕೋಲಾ. ಡಾಂಗ್]

ಅಡಂಗು, ಅಡಗು (ನಾ). ೧. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು (ಕ). ೨. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ (ಕ). ಅಡಗು : ೩. ರಹಸ್ಯ : “ಗೋಪ್ಯವು ಮಾಂಸವಡಗಕುಳ್ಳ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫).

[< ಅಡಂಗು]

ಅಡಂಗು ‘ಅಡಗು’ ನೋ.

ಅಡಂಗುಜಾಟ, ಡಂಗುಜಾಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಟ ; ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಟೆಯ ಆಟ : “ಚಿಟ್ಟುಮುಜಾ ಪುಮ್ಮೆಯೊಳಕ್ಕುಮಡಂ ಗುಜಾಟಂ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವಾಟಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೨೭) ; “ಅಡಂಗುಜಾಟಮೆಂದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಟಂ” (ಕಶಸಾ. ೨೭-೫೬೪) ; ನಗಿಸುವ ಕೋಡಗಂ... ಅಡುವ ಕುರಂಗವಡಂಗುಜಾಟಮಂ ಪ್ರಿಯಗೊಗಗೆ ಯಿಪವಂಜನನ ಬೆಸಂಬಡೆದಂತೆ ಲತಾಗೃಹಂಗಳೊಳ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೧೧-೭೪). ಡಂಗುಜಾಟ : “ಪುಚ್ಚಳಿಯ ಕೇಡು ಡಂಗುಜಾಟ ವೆನೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಟ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೬). [< ಅಡಂಗುಜಾಡು]

ಅಡಂಗುಜಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಟೆಯ ಆಟವನ್ನು ಅಡು : ಸಂಕಲ್ಪಜನ್ಮಜಂಗಮಲತಾಂಗಿ ಸಂಭೋಗಲೋಭದಿನಡಂಗುಜಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಡಂಗಿ ಕೊಜಾಡಿ] ಕಾಡಿದ ಚಂದನಲತಾಮಂದಿರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೨೦ ವ). [ಅಡಂಗು + ಉಜು + ಚು + ಅಡು]

ಅಡಂಗಿಡೆ ‘ಅಡ್ಡಂಗಿಡೆ’ ನೋ.

ಅಡಂಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಡಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಅದುಮು ; ಪರಿಹಾರ ಮಾಡು : ಅಜಾವುಳ್ಳಂ ರುಜೆ ಪರ್ಚಿ ತೀರ್ಚುಪೊಡದಂ ಮರ್ದಿಂದಡಂ ಗೊತ್ತದಂದುಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮರ್ದಿಂಗಡಂಗೊತ್ತಿದಂದು] ಬೇಗಂ ತೊಜಿ ಯೆಂಬುದಿಂತು ಮನೆಯೊಳ ಕಿರ್ಚಿಬೊಡಾ ಕಿರ್ಚನೇತೆಜಿದಂ ಬೇಗ ಮಡಂಗಿಸಿಪೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೧-೧೪). [ಅಡಂಗು + ಒತ್ತು]

ಅಡಂಬರ್ ‘ಅಡ್ಡಂಬರ್’ ನೋ.

ಅಡಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆ (ಮೈಥಿ. ೪೬-೯೧೩).

[ಅಡ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಡಂಬೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ, ಆಚೆಯಾಚೆಯ ತೂತುಗಳ ಮೂಲಕ ಸರಿಸಲು ಬರುವಂತಿರುವ ಗೂಟಗಳುಳ್ಳ ಕದ: ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ದನ ಬಂತು; ಅಡಂಬೆಗುಟ್ಟ ತೆಗೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಅಡಮ್ಮ, ತಡಮ್ಮ, ಹಡಮ್ಮ]

ಅಡಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸಂಯಮ; ಹಿಡಿತ; ವಿಧೇಯತೆ: ಓವಿ ಜೀವಮನಡಕಂಚೆರಸಯ್ಯ ಸಮಿತಿಯೊಳ್ ಮುನಿ ನೆಗಟ್ಟಿಂ (ಅಡಿಪು. ೬-೨೮); ಒರ್ವನೆ ಬಾಲನೆಂದಡಕದೊಳ್ ನಲಿಸಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಪಿರಿದು ಲಾಲನದಿನಾ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಸಲಹೆದುದೊಂ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೦-೧೦); ಮಿಡುಕುಳ್ಳ ತೇಜಿಯ ತೆಜಪಿನೊಳೊಪ್ಪಿ ಮತ್ತಡಕಕೆ ತಹ ಜಾಣನಂತೆ (ಭರಣ. ೪೧-೧೫೪); ಮನದನ್ನರೊಡನೆ ಬಾಳುವರಡಕ ದೊಳು (ಹದಿಬ. ೧-೫೬); ಕೇಳದಿರು, ಕೇಳದಿರು, ನಿನಗಡಕಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೨೪-೧೬). ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟಿರುವುದು; ಮಿತಿ; ದಾಳತ: ಅಡಕದೊಳೊಮ್ಮೆ ಹೆಚ್ಚಿನೊಳೊಮ್ಮೆ ಕಾಮನ ನಡಿಸುತಿಕನು ಸತಿಯರೊಳು (ಭರಣ. ೧೦-೧೨೨); ಅಡಕವಾಗಿದೆ ಬಸುಜದಿ ಮೇಲಿದೆ ಬಲಗಡೆಯಣ ಕುಡಿಯಳ್ಳಿ ಪೊಣ್ಣೆ (ನಾಗಕು. ೫-೪೫); ಈ ಪುಸ್ತಕ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಅಡಕವಾಗಿದೆ (ದಕ. ೪); ಭರತವರ್ಷದ ಬಹುರೀತಿಯ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಾಂಶ ಒಂದು ದೇಶದ ಅಡಕದ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದು ಖಂಡದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದಿದೆ ಎನ್ನುವುದು (ಚಿಕರಾ. ೧); ಅಡಕವಾದ ಮನೆ ವಾಸಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ (ರೂಢಿ). ೩. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟುವಾಡು: ಯಾ ಶಾಸನದ ಅಡಕಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದವರುಳ್ಳರೆ ಪೊಳಲ ದೇವಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಭಿಂನ್ನವ ಮಾಡಿದ ದೋಷ (ಸೌ. ೧೧. IX-ii, ೪೬೦-೨೬; 1465); ಬಾಳಿಸಿ ಕೊಡುವೆವು ಯಾ ಅಡಕಕ್ಕೆ ನಾಲು ತಪ್ಪಿಲು (ಸೌ. ೧೧. ೧೯೩೧, ಮಂಗಲಾ. ೩೩೯-೧೯; ?); ಅಜತನುಜ ನುಡಿ ದಡಕವೇ ನಿಜರಾಜಕಾರ್ಯಕೆ ರಾಜಪಥವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೩೧). ೪. ಒಳಸೇರಿರುವುದು; ಲೀನತೆ: ಒಡಲೊಳಬುಜಭವಾಂಡ ಕೋಟಿಯ ನಡಗಿಸಿ ಪ್ಪ ಮಹಾಮಹಿಮಾಗಾಯ್ದಡಕ ತೊಟ್ಟಿಲಲಮಳನಿಗಮಾಳಿಗಳು ಬೆಜಗಾಗಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೩); ತೃಪ್ತರಾದರೆಂದೊರೆವೆನಪ್ಪೊಳೊಲ್ಲ ವಡಕ (ಭರಣ. ೪೬-೧೫೨). ೫. ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಅಗೋಚರ ವಾಗಿರುವುದು: ನಿರುತಮಿದಿಗಂ ನಿಲ್ಲದಿ ತಮವಿದಂ ಮುಷಿಯೊಳಡ ಕದಿಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದು ಸರಸಿಜಸಖಂ ತನ್ನ ಬಲವನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೈಗರೆದುಮಿರ ಲೆಂದು ನೇಮಿಸಿದನೋ (ಚಿಬಪು. ೯-೮). ೬. "ಪತ್ರದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಲ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಇತರ ಕಾಗದ ಮೊದಲಾದವು" (Enclosure. ಇಂಕ್ಲಾ).

ಅಡಕವಾಗಿರು = ೧. ಒಳಪಟ್ಟಿರು; ಅಧೀನವಾಗಿರು: ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವಿನ ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ (೪). ೨. ಸೇರಿಹೋಗಿರು; ಲೀನವಾಗಿರು (೪). ಅಡಕಮಾಗು, ಅಡಕವಾಗು = ೧. ಅಡಗಿರು; ಮರೆಯಾಗಿರು: ಒಡೆಯನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿದ ಕುಜುಹಿನ ಕಡುಹು ಕೆಲವಿನ ಕಾಣಸದೆ ಕೆಲವಡಕವಾಗಿನ ಯೇನಮಾಡುವೆನೆನುತ ಮನದೊಳಗೆ ಮಿಡು ಕುವನು ಸಂತ್ಸೆಯುವನು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೨೮); ನರಹರಿಭಟ್ಟರ ಮಾತಿ ನಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ದಾರಿದ್ರ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದಾಗ ಅವರು ವಿಹ್ವಲ ರಾದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೧೦೮). ೨. ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಆರಾರ್ಗ ಮಡಕಮಾಗದ ವಾರುವರನ್ನಂಗಳಕ್ಕೆ ಬಸಮಪ್ಪುದೊಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೬೨). ೩. ಸೇರಿಹೋಗು; ಲೀನವಾಗು: ಒಂದಕ್ಕೋಹಿಣಿ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಚತುರಂಗಬಲವು... ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುವ ನದಿಯಂತೆ, ಪಾಂಡವರ ಬಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಡಕವಾಯಿತು (ಕೃವಾಲು. ೨೩). ೪. (ಸಾಲ ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ ಆಧಾರಪಡಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿ) ಒಳಪಟ್ಟಿರು: ವೆಂಕಪ್ಪಯ್ಯನ

ಮೊದಲನೆಯ ಮಗಳು ಸರೋಜಳ ಮದುವೆಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಆ ತರೀಜಮಾನೂ ಅಡಕವಾಗಿತ್ತು (ವಿವ್ಯಾ. ೬).

[< ಅಡಗು. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಡಕ್ಕಮ್; ತುಳು. ಅಡಕ; ತೆಲು. ಅಡಕಮು, ಅಡಕುವ, ಅಣಕುವ]

ಅಡಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿರುವುದು; ಒಟ್ಟಿಲು; ರಾಶಿ. 'ಹುಲ್ಲಡಕ' ಪರಾ. ೨. ಕೂಡುವುದು; ದಾಸ್ತಾನು (೪).

ಅಡಕದ ಕೋಣೆ = ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೂಡುವ ಕೋಣೆ; ಉಗ್ರಾಣ: ಸಾಣೆಕಲ್ಲನುಲೇಪನದ ಪಾಷಾಣವಡಕೆಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ ವೀಣೆ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣದಡಕದ ಕೋಣೆ ಬೀಯಗವುಚಿತವಸ್ತು ಶ್ರೇಣಿಯಿಂದೊಪ್ಪಿದುದು ವಾರಣತಂಬಿನೀಸದನ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೦).

[< ಅಡಕ್ಕು]

ಅಡಕಂಗಿಯ, ಅಡಕಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಒಳಕೊಳ್ಳು; ಲೀನಗೊಳಿಸು: ಕಾರ ಮೇಘದೊಳು ಮಿಂಚದಗಿ ತೋಪದ ತೆಜದಿ, ನೀರೊಳಡಕಂಗಿಯ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ, ಬೀಜುತಿಹ ಫಲರಸದೊಳಿಪ್ಪ ನವರುಚಿಯಂತೆ (ಶಿವಗೀ. ೧-೨). ಅಡಕಗಿಯ: ಅವನಿಧರಸುತೆಯರಸನೊಲಿದು ಕರವೀರ ಭೂಧವನ ತನ್ನೊಳಡಕಗಿಯಲ್ಲಾಕ್ಷಣ ಸಗ್ಗದವರು ಪೂಮಳಿಗಣಿಯ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೩-೩೪). [ಅಡಕ್ಕ + ಗಿಯ]

ಅಡಕಗಿಯ 'ಅಡಕಂಗಿಯ' ನೋ.

ಅಡಕಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಗಾತ್ರವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡು; (ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ) ಅಮುಕಿ ಒಳಸೇರಿಸು (೪). [ಅಡಕ್ಕ + ಕೊಳ್ಳ + ಇಸ್ಸು]

ಅಡಕತ್ತರಿ 'ಅಡಕೆತ್ತರಿ' ನೋ.

ಅಡಕತ್ತಿ 'ಅಡಕಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಡಕನಗೆ (ನಾ). ಅದುಮಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ನಗೆ; ಪರಿಮಿತವಾದ ನಗೆ: ಅಡಕನಗೆ ಕುಲುಕುಲಿಸಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಡಕೆಯಲಿ ಮುಟ್ಟಾಟ ಹಡುಕಾಟ ವಾಡುತಿಹುದು (ಗಂಗಾತ. ೬೧-೧೧). [ಅಡಕ್ಕ + ನಗೆ]

ಅಡಕಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಮಾಡು. ೨. ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸು; ಒಳಪಡಿಸು: ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಧ್ವನಿಯ ಬಗೆಯೆಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲೇ ಅಡಕಮಾಡಲು ನೋಡಿದರು (ಭಾರವಿ. ೭೮). [ಅಡಕ್ಕ + ಮಾಡು]

ಅಡಕಲಿಡು 'ಅಡಕಿಲಿಡು' ನೋ.

ಅಡಕಲು 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಕಲುಕೋಣೆ (ನಾ). ಸಾಮಾನನ್ನು ಅಡಕಲಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಕೋಣೆ; ಉಗ್ರಾಣ: ಅಡಿಗೆಮನೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಅಡಕಲುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಕುಳಿತು ಹೊನ್ನನ್ನು ಏನೇನೋ ಮನೆಗೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಳು (ಜನಜೀ. ೪೦). [ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಕೋಣೆ]

ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಪೇರಿಸಿಟ್ಟು ಗಡಿ ಗೆಯ ಸಾಲು: ಧಡಧಡನೆ ಮತ್ತೂ ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆಗಳನ್ನೂ ನುಗ್ಗಿಸಿದಳು (ಬರಹಾ. ೩೪).

[ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಗಡಿಗೆ]

ಅಡಕಲೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಇಡು; ಪೇರಿಸು: ನೀನು ಅಡಕಲೇರಿಸಿದ ಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಿದರು? (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೭೩); ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಅಡಕಲೇರಿಸಿದ ಟ್ರಂಕುಗಳ ಹಿಂದೆ ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಗಳು ಸೂರಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ವೈ. ೧೧).

[ಅಡಕಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಏರಿಸು (< ಏಣಿಸು)]

ಅಡಕವಂತ (ನಾ). ಸಂಯಮದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವವನು; ವಿಧೇಯ : ಪಜುಗೋಲನೇಜಾದನಂತಡಕಮುಳ್ಳನುಂ ರಾಜಸೇವಕನಂತಡಕವಂತನು ಮಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾ. ೫-೯೯); ಸಕಲಪರೀಕ್ಷಹಂಗಳಂ ಗೆಲಲಾ ಪರ್ವಂ ಅಡಕವಂತರುಂ ಪರಮತಪೋಧನರುಮಪ್ಪ ಮಹಾನುಭಾವರುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೯೫-೯). [ಅಡಕ + -ವಂತ]

ಅಡಕಿಲ್; ಅಡಕಲು, ಅಡಕಿಲು, ಅಡಕಿಲ್, ಅಡಕಿಲ, ಅಡಕಿಲಿ, ಅಡಕಿಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಡುವುದು; ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ವರಸೆಯಾಗಿ ಇಡುವುದು; ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದು : ಅಡಕಿಲ ಮಡಕೆಗಳೆಂಬಂ ಬೆಡಂಗು ನೀ ನೆಲವುನಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಂತೆ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೫೧); ಅರಸಿನ ಮೇಲರಸಾದೊಡೆ ಮೊದಲಾಗಿ ನಾಡೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟು ಪಾಟಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ ಜಗದೊಳಡಕಿಲ ದೈವಮಾದೊಡೆ ಕಿಡದಿರ್ಕುಮ (ಧರ್ಮಾ. ೭-೪೧); ಏಳಲೋಕಮುಮನಡಕಿಲ್ಲಳಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುತಲಿ (ಚಿಬ್ಬ. ೧೫-೫). ೨. ರಾಶಿ; ಒಟ್ಟೆಲು : ಎಲ್ಲಿನ ಪರ್ವತಂ ಕರುಳ್ಳಿಣಲಿ ಪೊದಟ್ಟಿರುಂಡದಕಿಲ್ ನರದುರ್ಬು (ಜಗವಿ. ೭-೮೪). **ಅಡಕಲು :** ೧. ಅಲ್ಲಿ ಗಡುಗಂಚಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಳಿನ ಚೀಲಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಅಡಕಲಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ (ಹಬ್ಬ. ೧೯). ೨. ಗಾಳಿಗೂ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಜನರು ಮೂರನೆಯ ವರ್ಗದ ಒಂದು ಡಚ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು, ಅಡಕಲಾಗಿ ತುಂಬಿರುವಾಗ, ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಜಾಗಿಯಿಲ್ಲದಂತಹ ವಾಹನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೊಗವನ್ನು ಕಾಣುವುದೀಗ ನಿಜವಾದ ರಸಿಕತೆಯೆನ್ನಬಹುದು (ಮುಂಗಾ. ೨೬). **ಅಡಕಿಲು :** ೧. ತುಡುಕಿದವು ತಂಬಟದ ದನಿ ಜಗದಡಕಿಲನು (ಕುನ್ಯಾದ್ಯ. ೧-೪೭); ಪಿಡಿದು ಚಾಪವನೇಜುಸಿಯೆ ಜೀವಡೆಯೆ ಜಗದಡಕಿಲು ಜರಿದು ಗಿರಿ ಕೆಡೆದುರುಳಿದವು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೮-೬೯); ಅಡಕಿಲನಡಸಬಲ್ಲುದೆಯಾ ಶ್ವಾನನು ಕೆಡಹಬಲ್ಲಂತೆ ಸುಕ್ಕುತಿಯ (ಗೋಮಟ. ೧-೩೭); ಅದರಲ್ಲಿ ಗಿರ್ದ ಭಾಗ ಜಗುಲಿ. ಇನ್ನೊಂದು ಗಿರ್ದ ಭಾಗ ಗಡಿಗೆಗಳ ಅಡಕಿಲು (ಕಾಳರಾ. ೨೫). ೨. ಹೂರಿಗೆಗಳಿಡುಗಡ್ಡೆ ಸಣ್ಣ ಸೇವಕಿಯ ಮದೆಯೇಜಿಯಪ್ಪದಡಕಿಲ್ಲೆಲಿಗೆಗಳ ಬೋನ ದೋಸೆಯ ಲಗ್ಗೆ (ಸಮ್ಯ. ೭-೨೫). **ಅಡಕಿಲ್ :** ೧. ಕೆಂಡದೊಂದಡಕಿಲ್ ಮಾಣಿಕದಿಂಡೆ ಕಾಯ್ತು ತಪನಂ ಚಂದ್ರಂ... ಎನಿಪ್ಪುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ತಾಂ ಮಾಡಿದಂತಿರ್ದುದಾ ಕಡುಸಿಂ ತನ್ನಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಮರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೭೦). **ಅಡಕಿಲ :** ೧. ಜಗದಡಕಿಲದ ಜೋಡಿಯ ಜರುಹಿದುವು (ಕುನ್ಯಾ. ೧೫-೨೦); ತಿಳಿನೀಲಿಯ ಬಾನಂಚಿನ ಕರೆಗೆ ಪ್ರಭಂಜನವೇ ಅಡಕಿಲವಾಗಿ (ಚೈತ್ಯಾಲ. ೩೭). **ಅಡಕಿಲಿ :** ೧. 'ಅಡಕಿಲಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಅಡಕಿಲು :** ೧. ಸತ್ಯದಡಕಿಲು ನಿತ್ಯ ದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೫-೫); ಸಕಲ ಜಲಧಿಗಳೇಕರೂಪದಲಿ ಧರೆಯ ಮುಳುಗಿಸಿ ಮೇಲೆ ಮೇಲುಬ್ಬರಿಸಿ ಜಗದಡಕಿಲಿನ [ಪಾಠಾಂ. ಲದ] ಜೋಡಿಯ ಜರುಹಿದುವು (ಕುನ್ಯಾ. ೧೪-೧೯); ಶಾರ್ಙ್ಗವ ಪಿಡಿದತ್ತಿ ಶಿಂಜಿನಿಗೊಳಿಸಿ ನುಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭಾಂಡಗಳಡಕಿಲುಹೊಜೆ ಮುಗಿವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೯-೨೩).

ಅಡಕಲ ಕೋಣೆ, ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆ = ಅಡಕಲು ಕೋಣೆ : ನಮ್ಮ ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆಗೆ ನಾನು ಓಡುತ್ತಾ ಹೋದೆನು (ಚೀನಬಾ. ೬೪); ಅವರ ಹಿರಿಯ ಮಗನು ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದಲೋ ಬಾಧೆಯಿಂದಲೋ ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು (ಇದ್ದ ಒಂದು ಅಡಕಲ ಕೋಣೆ) ಹಿಡಿದು ನರಳುತ್ತಿದ್ದ (ನಿರಾಭ. ೪೩). **ಅಡಕಲ ಗಡಿಗೆ = ಅಡಕಲುಗಡಿಗೆ :** ಒಲೆಯಲ್ಲಿ, ಕುಳ್ಳಿ ನಲ್ಲಿ, ಇದ್ದಲಿಯಲ್ಲಿ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ, ಹಾಲುಮೊಸರಿನ ಕಪಾಟಿನಲ್ಲಿ, ಅಡಕಲ ಗಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಿಗಳೇ ನಾಯಿಗಳು ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು (ಮೊಪಾಸ. ೨೫). **ಅಡಕಿಲಾಗು, ಅಡಕಿಲಾಗು = ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು**

ಕೂಡು ; ರಾಶಿಯಾಗು : ಕುಲತ್ಯಲವೇಜುಮೊಂದಡಕಿಲಾದುವೆನಲ್ (ಶಾಂತಿ. ೩-೨೦); ಪೊದವಿ ಬಾಯ್ಕಿಟ್ಟು ನರರಂ ತಿಂಬೊಡಂ ಮೇಗಣಡಿಕಲಾಗಿದರ್ಜಾಂಡಂಗಳೊಂದೊಂದಾಗಿ ನಡುನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಬೀಳ್ಪೊಡಂ... ಶಿವಭಕ್ತರಿತರಧನಕೆಳಸುವರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೭).

[ಅಡಕ್ಕು (< ಅಡುಕು) + -ಇಲ್]

ಅಡಕಿಲಿಡು, ಅಡಕಿಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸು : ಇಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಪಾಷಾಣಮೆಂಬುವೊಳವು, ಅವನೊಂದಜ ಮೇಲೊಂದನಡಕಿಲಿಟ್ಟು ನಿಜಿಸಿದಾತಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಪ್ಪನೆನೆ (ಚಾಪು. ೧೦೪-೨೪); ಸೊಡಗುರಿಯಾಗೆಯಂ ಪಚ್ಚೆಯ ಪದಲಿಗೆಗಳೊಳಡಕಿಲಿಟ್ಟು ರತಿ ಪೊಯ್ದು ಪೊಲೇಂ ಜಡಿದುದೊ ಸಂಪಗೆನೆಯಿಂ (ಅನಂ. ೬-೭೯); ತಪ್ಪದೆ ಮೂಜುವಾಯುವಿನಾಧಾರದಿಂದಿಪ್ಪುದು ಲೋಕ ಮತ್ತೊಳಗೆ ಇಪ್ಪುದು ತ್ರಸನಾಳ ಲೋಕ ಮೂಜದಜೊಳಗೊಪ್ಪಿದುದಡಕಿಲಿಟ್ಟಂತೆ (ನಾಗಕು. ೨-೧). **ಅಡಕಿಲಿಡು :** ಇಡುತಲಾನೆಯ ಕೊಂಡು ಕಡುಕಯ್ಯ ಗಜ ಫಟಿಯನಡಕಿಲಿಟ್ಟಂ ಹೆಣನ ಮೇಲೆ ಹೆಣನಂ (ಕುಮುರಾ. ೬-೩೬).

[ಅಡಕಿಲ್ + ಇಡು]

ಅಡಕಿಲು 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್ 'ಅಡಕಿಲ್ಲೊಳ್' ನೋ.

ಅಡಕಿಲುಜಗ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಜೋಡಣೆಯಾಗಿರುವ ಲೋಕಸಮೂಹ : ಗಾಂಡೀವಿ ಚಾಪವ ಮಿಡಿದ ನಿಷ್ಕರರಾವ ತಿವಿದುದು ಜರಿದವಡಕಿಲುಜಗದ ಜೋಡಿಗಳ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯ. ೯-೩೭); ಬಿರಿಯೆ ನೆಲನಳ್ಳಿಜವ ವಾದ್ಯದ ಹರುಷತರ ನಿಘೋಷದಬ್ಬರ ಜರಿಹಿತದ ಕಿಲುಜಗದ ಜೋಡಿಯನರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುನ್ಯಾ. ೨-೫).

[ಅಡಕಿಲು (< ಅಡಕಿಲ್) + ಜಗ]

ಅಡಕಿಲುವಾಸು 'ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಕಿಲ್ಲಾಟ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಶಿಖರಗಳ ಸಾಲು : ಗಂಡತ್ಯಲಮಡಕಿಲ್ಲಾಟಂ... ರಯ್ಯ ಮಾ ಬೆಟ್ಟದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨). [ಅಡಕಿಲ್ + ಕೂಟ್ಟಿ]

ಅಡಕಿಲ್ಲಿರಿ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಶಿ : ಕಸಿವ್ರಜಂ ಪರಿದು ಬೆಟ್ಟಗಳಂ ನೆಜಿ ಕಿಕ್ಕು ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ಮೂಜುನಾಲ್ಕನಡಕಿಲ್ಲಿರಿಯಾಗಿರೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಗದಿಂ ತಂದು ಸಮುದ್ರಮಂ ಕ್ಷಣದೆ ಕಟ್ಟಿದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೮-೨೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಗಿರಿ]

ಅಡಕಿಲ್ಲೊಡೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಿಸಿದ ಕೊಡೆ : ಕಡುಚಿಲ್ವ ತನಕ್ಕಡಕಿಲ್ಲೊಡೆವಿಡಿದಂತಳಿಗೋಳಿ ಮುಡಿಯಲರ್ಗಂಪಿಂಗೆಡೆವಿಡಿದ ಮೇಲೆ ತುಲುಗಿರೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೬೮). IP ಇದು ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವದ ಒಂದು ಚಿಹ್ನೆ. 'ಮುಕ್ಕೊಡೆ' ಪರಾ. [ಅಡಕಿಲ್ + ಕೊಡೆ]

ಅಡಕಿಲ್ಲೊಳ್, ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್, ಅಡಕಿಲ್ಲೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿರು : ಅಡಕಿಲ್ಲೊಂಡೊಪ್ಪುವ ಕಾಳುಡೆಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪಾಸಿನೊಳ್ ಪಟ್ಟದರ್ (ಕಾದಂಬ. ೮೮); ಮೃಡನಡಕಿಲ್ಲೊಂಡ ದೋಮ್ಮಂಡಲಂ ತಾನೆನಿಕುಂ ಪ್ರಾಕಾರಮಾಶಾಮದ ಕರಿಕಟೆ ಕಂಡೂವಿನೋದಪ್ರದೇಶಂ (ಇ. XIII, ೪೭-೬೬; 1112). ೨. ಒತ್ತೊತ್ತಾಗು ; ದಟ್ಟವಾಗು : ಕಡೆಗಡೆಯೊಳಡಕಿಲ್ಲೊಂಡು ನೋಡುವ ಜನಂಗಳಧರಬಂಧೂಕದ ನಾಸಿಕಾಚಂಪಕದ ನಯನಕುವಳಯದ (ವರ್ಧಪ. ೯-೪೩ ನ); ಬಡವಗೊಲವಿಂ ಸಾಹ್ಯಮನೊಡರಿಸದವ ರೆಡೆಯೊಳರ್ಪ ವಿತ್ತಸಮೂಹಂ ನಡುವೊರೊಳಗಿರ್ಪಟ್ಟಿಯೊಳಡಕಿಲ್ಲೊಂಡೆ ಸೆವ ಪಣ್ಣೆ ಪಾಸಟಿಯಕ್ಕುಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೩೪೮). **ಅಡಕಿಲುಗೊಳ್ :** ೨. ಒಂದು ಪುಳಕಂಗಳಡಕಿಲುಗೊಳುತ್ತಂ ಪೊಣ್ಣೆ (ಮೆಜಿರ. ೩೬-೧).

ಅಡಕಿಲ್ವೊಳ್ : ೧. ಗೋತ್ರಾಚಳಂಗಳ್ ಬಿಡದೊಡನಡಿಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡಕೀ]ಲ್ವೊಂಡೊಡಂ (ಸಮಪ. ೧೫-೮೭); ಚಾಂದ್ರನಿರ್ಮಳಬಿಂಬತ್ರಯ ಮೊಳ್ವಿನಿಂದಮಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಕಿಲ್ವೊಂಡಂತೆ ಚೆಲ್ವಾದುದಂ ನಲವಿಂ ದತ್ತಿದರಿಕ್ಕಿದರಾ ಚಮರಮಂ (ಪಾರ್ವತ. ೧೬-೧೫೮); ಅಡಕಿಲ್ವೊಂ ಡೊಪ್ಪುವೇಲುಂ ನೆಲೆಗಳ ಮಣಿಮಾಡಂಗಳಿಂದಂ (ಬಾಧಪು. ೧-೧೫೫).

[ಅಡಕಿಲ್ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಡಕಿಲ್ವ ವ್ಯನ (ನಾ). ಏರಿಸಿದ ಯೌವನ: ಪಡೆದಂ ಪದ್ವಜನೆಂತೊ ಭೂಷಣಕೆ ಭೂಷಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಜವ್ವನಕ್ಕಡಕಿಲ್ವ ವ್ಯನಮಂ ವಿರಾಜಿಸುವ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕೆ ಲಾವಣ್ಯಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೭೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಜವ್ವನ]

ಅಡಕಿಲ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ತಟ್ಟೆ: ಕಂಪುಗುವ ಪಾರಿಜಾತದ ಮಂದಾರದ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೆಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳಂ ತಿಜೊಡೊಟ್ಟಿ ಮಾಣಕದಡಕಿಲ್ವಟ್ಟೆಯೊಳ್ ತುಂಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩-೧೭). IP ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್ವಟ್ಟೆ' ಎಂದು ಕೆಲವು ಮುದ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು ಅಪಸಾರ.

[ಅಡಕಿಲ್ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡಕಿಲ್ವೆರೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ನುಗ್ಗಿಬರುವ ತೆರೆ; ಸಾಲು ಸಾಲಾಗಿ ಬರುವ ಅಲೆ: ಇಡುಕುದೇರೆಯಟ್ಟಿದರೆ ಕಟ್ಟಿದೇರೆಯಡಕಿಲ್ವೆರೆ ಗಳುಲಿದು ಹಳಚಲು ಘಜಜು ಮಜುಗಿ ಕಡೆದು ಮಲ್ಲಣೆಗಡಲನೊಡೆ ಗಲಿಸಿ ಕುಡಿದು (ಸೋಮಚ. ೧-೭೫). [ಅಡಕಿಲ್ + ತೆರೆ]

ಅಡಕಿಲ್ವೊಟ್ಟು (ನಾ). (ಹಣೆಯಲ್ಲಿ) ಒಂದರಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಬೊಟ್ಟು; ಬೊಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಟ್ಟು: ಮಳಯಜ ಮೃಗಮದಪಂಕಂಗಳಿನಡಕಿಲ್ವೊಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಲ್ವೊಟ್ಟು]ನೊರ್ವಳಾಕೆಯ ಭಾಳಸ್ಥಳಿಯೊಳವಡಿಸಿದಳ್ ಸ್ಮರಕುಳದೇವತೆ ಮಿಸುಪ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣೋ ಜುದವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೫). [ಅಡಕಿಲ್ + ಬೊಟ್ಟು]

ಅಡಕಿಲ್ವಾಸು, ಅಡಕಿಲುವಾಸು, ಅಡಿಕಿಲುವಾಸು, ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ಹಾಸಿಗೆ: ಸಜ್ಜೆವನೆಯ ಸಿರಿಮಂಚದ ಹಂಸತೂಳದಡಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಭರದಿಂ ನೆರೆವಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೪೮ ವ); ನಾರಿ ಶಯ್ಯಾಗೃಹದ ಹಂಸತೂಳದ ತಲ್ಲದೋರಣದ ಚೆಲ್ವಿ ನಡಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಪತಿಯ ಸಾರಿ(ಭಾವಚಿಂ. ೩-೪೯). **ಅಡಕಿಲುವಾಸು:** ಬಾಳೆಗಳ ಮೃದುದಳದ ನಳಿನಮೃಣಾಳದಡಕಿಲುವಾಸಿನಲಿ ಭೂಪಾಲಕನ ನೂಕಿದನು (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೪೬). **ಅಡಿಕಿಲುವಾಸು:** ತರಿಸಿದನು ನವಹೇಮಮಣಿಭಾಸುರದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಲಲಿತಾಸ್ತರಣದಡಿಕಿಲುವಾಸ [ಸು]ಗಳ ನಿರ್ಮಳವಿಹಾರಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೫). **ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು:** ಕಾಂತನಿರ್ದ ಸಿರಿಮಂಚದಂಚೆದುಪ್ಪುಳಡಿಕಿಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಮೆಲ್ಲನೆ ಚೆಲ್ಲಿದಂ ಕುಳ್ಳಿದು (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ ವ). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪಾಸು]

ಅಡಕಿಲ್ವಣ್ (ನಾ). ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹುಣ್ಣು: ಉರದಡಕಿಲ್ವಣ್ಣಂ ಕರ್ದುಕಿರದಧರದ ಪುಣ್ಣೆ ನಾಯ್ಡು ಮಿಂಗಳಿದು ತಳೋದರಿ ದರಿಯನೆಯ್ವು ವಿನಮಾ ಸರೋವರಂ ಕದಡೆ ಬೆರ್ಚಿ ದೆಸೆದೆಸೆವರಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೪).

[ಅಡಕಿಲ್ + ಪುಣ್]

ಅಡಕಿಲ್ವೆಸರ್ (ನಾ). ಇದ್ದ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಹೆಸರು; ಪೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಹೆಸರು: ಧರೆಯಂ ಕುಡುವಂದೆನಗಂ ಗುರು ತನಗಂ ರಾಜನಾಮಮಂ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ ನೋಡಿದಿ ತನಗೀಗಳ್ ರಾಜಾಧಿ ರಾಜನೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡನಡಕಿಲ್ವೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೭೮).

[ಅಡಕಿಲ್ + ವೆಸರ್]

ಅಡಕಿಲ್ವೆಳ್ಳು (ನಾ). ಬಿಳುಪಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಳುಪು; ರಾಶಿ ಹಾಕಿದ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ: ಗಂಗೆಗಡಲಳ್ ನೊರೆಗಂ ತಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಡವ

ಲಡಕಿಲ್ವೆಳ್ಳಿಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ತೀವಿದತ್ತೆಜಿಯಂಗನ ಜಸಮಖಿಳಭುವನಾಂತರ ದೊಳು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭-೩೧; 1096). [ಅಡಕಿಲ್ + ಬೆಳ್ಳು]
ಅಡಕಿಲ್ವೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಸೇರು: ಬಿಂದುವನುಸ್ಸಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕುಂ ಸೊನ್ನೆ ಮುತ್ತುವೋಲ್ ವೃತ್ತ ತೆಯಿಂ ಸಂದಿಪುರ್ದಂತದಡಕಿಲ್ವೊಂದಿರೆ ಮಣಿಗೊಪ್ಪುವೋಲ್ ವಿಸರ್ಗ ಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೧). [ಅಡಕಿಲ್ + ಪೊಂದು]

ಅಡಕ್ಕು 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧ; ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಳೆ: ಮಠ ಪರಿಹಾರವ ತೆರುವ ಅಡಕ್ಕು ಮುಂದಕೆ ಅಯಿನವಳಿ (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೫-೯; 1335). ೨. ಹಿಡಿತ; ಸಂಯಮ: '... ಒಂದಿಷ್ಟು ಅಡಕಿ ನಿಂದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಕ್ರೋಕ್ತಿಗಿಳಿಸಿದರೂ ಭಾವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿದೆಯೇ?' (ನಿರಾಭ. ೩೪). ೩. ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಸೇರಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ದಾರದ ಎಳೆ: ಉದಾ—ನಲವತ್ತಡಕಿನ ಸೀರೆ, ಅರುವತ್ತಡಕಿನ ಸೀರೆ.

[< ಅಡಕ್ಕು (< ಅಡುಕು). || ತಮಿ. ಅಡಕ್ಕು]

ಅಡಕ್ಕುಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನಿಟ್ಟು ಪೇರಿಸಿದ ಪಾತ್ರೆ (ದಕ. ೪). ೨. ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಿಡಿಸುವ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಮನೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೆ ಅಡಕ್ಕುಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉತ್ತಮ (ರೂಢಿ).

[ಅಡಕ್ಕು (< ಅಡುಕು) + ಪಾತ್ರೆ. / ತಮಿ. ಅಡಕ್ಕುಪಾತ್ರೆರಮ್]

ಅಡಕ್ಕುಮಡಕೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಾಗಿ ಪೇರಿಸಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ: ನಾನು ಅಡಕ್ಕುಮಡಕೆ ಸಾಲಲ್ಲಿ ಅಡೀಮಡ್ಕೇಲಿ ಮೂರು ರಾಜರ ಗೋಳ ಮೂರುತಲೆ ರೂಪಾಯ ಬಟ್ಟೇಲಿ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದೆ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೪೦).

[ಅಡಕ್ಕು (< ಅಡುಕು) + ಮಡಕೆ]

ಅಡಕ್ಕೆ, ಅಡಕ್ಕು, ಅಡಿಕೆ, ಅಡ್ಡೆ, ಅಳಕೆ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ; ಕ್ರಮುಕ; ಕಾಂಗು; ಅದರ ಹೊವು, ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ, ಎಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ: "ಗುವಾಕೆ ಪೂಗೇ - ಈ ೨ ಅಡಕೆಯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೩-೪೭); "ಕ್ರಮುಕಂ ಪೂಗವೆನ ಲಡಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೦); ಅಡಕೆಯ ಪೇಜಿಂಗೆ ಮೂನೂಜು (ಎಚ. IX, ೨೨-೮; 800); ಅವಜ ಮೇಲೆಡೆಲೆಯಡಕೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಪಲ್ಲ ಸಂದಿಯಡಕೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩); ಸಲೆ ತೂಗಿ ತೊನೆವಡಕೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೩); ಇರ್ತಡಿಗಾಲುನೆಯಿಂದನೆ ನೆಜಿ ಮುಸುಕಿ: ಬೆಳೆದ ಚೆಂದೆಂಗೆಳ್ಳಾಳೆಯಡಕೆ ಪಸುರಲೆವಳ್ಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೮); ಐದೂವರೆ ಸಾವಿರ ಅಡಕೇ ಮರನ ಕ್ಷೇತ್ರ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೨-೨೮; 1629); ಅಡಕೆಗೆ ಹೋದ ಮಾನ ಅನೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಬಾರದು (ಗಾದೆ). IP ಕಾಯಡಕೆ, ಗೋಟೆಡಕೆ, ಚೆಕ್ಕಡಕೆ, ಚೂರಡಕೆ, ನೆಲವತ್ತಿಯಡಕೆ, ಬೆಟ್ಟಡಕೆ, ಹಣ್ಣುಡಕೆ ಹೋ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ವಸ್ತು; ಅಲ್ಪ ಪದಾರ್ಥ: ಒಡಮೆಯನರ್ಥಗಿತ್ತೆ ನವನೀತಳಮಂ ಗುರುಗಿತ್ತೆನೀಗೊಂದಡಕೆಯುಮಿಲ್ಲ ಕಯ್ಯೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೬). **ಅಡಕ್ಕೆ:** ೧. 'ಅಡಕ್ಕೆದೋಟೆ' ಪರಾ. **ಅಡಿಕೆ:** ೧. ಸ್ಥೂಲವಡಿ[ಡ?]ಕೆಯಾದಂತೆ ಸ್ಥೂಷ್ಣ ಪರ್ಣವಾದಂತೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೦೮-೪೩೦); ನಿತ್ಯತಾಂಬೂಲ ಯಲೆ ೧೫ಕ್ಕೆ ಅಡಿಕೆ ೩ಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧, ಪು. ೩೭೨-೧೧; 1652). **ಅಡ್ಡೆ:** 'ಅಡ್ಡೆತೋಟೆ' ಪರಾ. **ಅಳಕೆ:** ೧. ತೋಟದಿಂದ ಅಳಕೇ ಮರ ೧೨೦೦ ಕೆ ಗ ೬೦ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೫-೧೪; 1667).

ಅಡಕೆಗೆ ಎಣಿಸು, ಅಡಕೆಗೆ ಕೊಳ್ಳು, ಅಡಕೆಗೆ ಬಗೆ=ಒಂದು ಅಡಕೆ ಯಷ್ಟು, ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಭಾವಿಸು; ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಕಾಣು:

ಅ ಭಾರತಿಯಂ ವಿದ್ಯಾ ಗುಣಕ್ಕೊಂದಡಕೆಗಮೆಡೆಸಳ್ (ಅರ್ಥನೇ. ೩-೪); ಎನ್ನ ಮಾತನೊಂದಡಕೆಗೆಣೆಸದೆ ಬಂದು ಕೈಪಿಡಿದನೆಮ್ಮಯ್ಯಂ (ಸೋಮಚ. ೨-೧೩೫); ಆತನ ಮಾತನೊಂದಡ[ಪಾಠಂ. ಡಿ]ಕೆಗೆ ಕೊಳ್ಳಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪-೮೨); ನೀನಾತನನೊಂದಡಕೆಗೆ ಬಗೆದೈ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೮-೧೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡೈಕ್ಕಾಯ್; ಮಲ. ಅಟಕ್ಕ, ಅಟಕ್ಕ; ಕೂಡ. ಅಡಕೆ; ತೆಲು. ಅಡ]

ಅಡಕ್ಕೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ; ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು: ದೇವರಿಗೆ ನಡಸಿ ಬಹ ಭತ್ತಂ ಮೂಡೆ ೧೦೦ ಈ ಭ[ತ್ತ] ನಡೆಯದೆ ವುಳಿದಡೆ ಆ ಮೂಲ ನಮೂ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಅಡಕೆ ಯೀ ಧರ್ಮವನು ಪಾಲಿಸಿದವರಿಗೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-ii, ೪೧೬-೧೨; 1377). [~ ಅಡಕ್ಕೆ]

ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ, ಅಡಕತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೂರುಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಾಧನ. ೨. ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಉಭಯ ಸಂಕಟ: ಹೀಗಿಲ್ಲ ಮಾಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಅಡಕೆಕತ್ತರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸ ಬೇಡ (ರೂಢಿ). **ಅಡಕತ್ತರಿ:** ೨. ಎಂತಹ ಸಂದಿಗ್ಧ ಅಡಕತ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವಿದ್ದ ದಾಮು (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೮). [ಅಡಕ್ಕೆ + ಕತ್ತರಿ]

ಅಡಕೆಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಯ ಸಸಿಯನ್ನು ನೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಗುಂಡಿ. ೨. ಹೈನೇರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಡಕೆಕುಳಿಯ ಪುರವರಾಧೀಸ್ವರ ದುಷ್ಯನಿಗ್ರಹ ಸ್ವಿಸ್ತ ಪ್ರತಿಪಾಲಕ ರಣ ಗಬ್ಬಿನಾಯಕರ ತಂ[ಮ] ದೇಲು ನಾಯಕರು (ಕಇ. I, ೬೩-೧೦; 1481).

[ಅಡಕ್ಕೆ + ಕುಳಿ (< ಕುಟ್ಟಿ)]

ಅಡಕೆಗತ್ತಿ, ಅಡಕತ್ತಿ, ಅಡಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಡಕೆ ಕತ್ತರಿ ೧: ಠಾಣದೀವಿಗೆ ಮಂಗಳಾರತಿ ಸಾಣೆಕಲ್ಲನುಲೇಪನದ ಪಾಷಾಣವಡಕೆಲೆ ಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೦). ೨. ಅಡಕೆ ಕಾಯ ಸಿವೈಯನ್ನು ಸುಲಿದು ಹೋಳುಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತಿ. **ಅಡಕತ್ತಿ:** ೧. ಗೇರ ಹರಳ ನೂರಂ ಅಡಕತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗವ ಮಾಡಿ ಒಮ್ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಬೇರಿನ ಚೂರ್ಣವ ಹಾಕಿ (ಎವೈವಿ. ೮೧). **ಅಡಗತ್ತಿ:** ೧ (ಕ). [ಅಡಕ್ಕೆ + ಕತ್ತಿ]

ಅಡಕೆಚೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಅಡಕೆ ಚೆಟ್ಟು ನ ಬೇರಂ ಬೆಂಬುದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜೀರಿಗೆ ಶುಂಠಿ ಸಹ ಅರೆದು ಬಿಸಿನೀರಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಲು ಶೀತಜ್ವರ ಮಾಣ್ಣಂ (ಎವೈವಿ. ೧೧೩). [ಅಡಕ್ಕೆ + ಚೆಟ್ಟು]

ಅಡಕೆತಾಳಿಲ, ಅಡಕೆದಾಳಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಲ್ಯ, — ತಾಳಿದ; ಪರಿಮಳಂ ಪೋಗದಂದದಿ ನೀರು ಮಣ್ಣುಗೊಡಲುರಿಗೆಂದದಾ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತದಂದದೊಳವಂ ತಿರುಹಿ ದೋರೆಯ ಮಾಡಿ ಹದವನೊಂದು ಹಸನಾಗಿ ಯಿರಿಸಿ ಪಾಕಂ ಮಾಡಿದ ಸರಸ ಕೊಷ್ಠಾಂಡಫಲವಡಕೆತಾಳಿಲ ವೆಸರ ಧರಿಯಿಸಿತು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೨). **ಅಡಕೆದಾಳಿಲ:** ಮತ್ತಮಾ ತೆಪದಿ ಬಾಳೆಯ ಹೊಡೆಯ ಹಿರಿದು ಹಸನಾಗಿ ಪಾಕಂ ಮಾಡಿದುದಡಕೆ ದಾಳಿಲವೆಸರ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೨); ಪುಳಿಚಾರು ಪೊನ್ನವಟ್ಟಿ ಭುಂಜಿತಶಾಕ ತುಳುವುದಾಳಿಲ ಶಾಮಿವಂಗಿ ಶೂಲ್ಯಕ ಮನಂಗೊಳಿಸ ಚಳಿ ಸಾಕಿ ವಿಚಿತ್ರ ಪಾಕಂ ಕಹರಿಯಡಕೆದಾಳಿಲವೆಸರನು (ಸೂಪಶಾ. ೬-೧೩).

[ಅಡಕ್ಕೆ + ತಾಳಿಲ]

ಅಡಕೆದಾಳಿಲ 'ಅಡಕೆತಾಳಿಲ' ನೋ.

ಅಡಕೆದೋಟಿ, ಅಡಕೆದೋಟಿ, ಅಡಕ್ಕೆದೋಟಿ, ಅಡೈತೋಟಿ (ನಾ). ಅಡಕೆಯ ಮರಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ತೋಟ: ಮತ್ತವಾ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗಣಡಕೆದೋಟಿ ಮತ್ತರೆರಡು (ಎಕ. VII, ಸಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೩೪; 1019); ಮತ್ತವರ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗಣಡಕೆದೋಟಿ ಮತ್ತರೊಂದು (ಇಆ. V, ೧೬-೩೪; 1161). **ಅಡಕೆದೋಟಿ:** ಹಿರಿಯ

ಕೆಜೆಯ ಹಿಂದಣ ಮೊದಲೇರಿ ಅಡಕೆದೋಟಿ ಅಡಕೆಯ ಮರ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨೪-೪೬; 1272?). **ಅಡಕ್ಕೆದೋಟಿ:** ದೇವರ್ಗ್ಗ ನಿತ್ಯ ಪೂಜೆಗೆ ಹೂವಿನ ತೋಟಮುನಡಕ್ಕೆದೋಟಿಗಳು (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೧೪೧-೪೨; 1174). IP ಇದೇ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ 'ಅಡಕೆ' ಎಂಬ ರೂಪವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. **ಅಡೈತೋಟಿ:** ಕಲ್ಪಿದೇವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮಕ್ಕಳು ವಿದ್ಯಾನಾಥ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅಡೈತೋಟದ ಒತ್ತಿನ ಕಲಾನ್ವಿತಯನ ಕಯ್ಯ ಮೂಲ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕ್ರಮ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೪, ೨೬-೧೨ 1403). [ಅಡಕ್ಕೆ + ತೋಟ]

ಅಡಕೆದೋಟಿ 'ಅಡಕೆದೋಟಿ' ನೋ.

ಅಡಕೆಪುಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಬೇರು, ಉಳ್ಳಿ, ನುಗ್ಗೆತೊಕ್ಕು, ಹುರುಳಿ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಚವ್ವ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಮೂಲ, ಶುಂಠಿ, ಅಡಕೆಪುಟ್ಟಿನ ಬೇರು, ಹೊಂಗಿನಾರು, ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ, ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ ಇಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸಲು ಸಕಲ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೦೩-೧೭ ಟೀಕೆ); (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೯೪-೨೨೬ ಟೀಕೆ ನೋ.). [ಅಡಕ್ಕೆ + ಪುಟ್ಟ ?]

ಅಡಕೆಲೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಮತ್ತು ವೀಳೆಯದೆಲೆ; ತಾಂಬೂಲ: ಅಡಕೆಲೆ ಯಡಕೆಗತ್ತಿಯು ಹಡಪ ಸಂಬಳಿಗೆ... ಉಚಿತವಸ್ತುಶ್ರೇಣಿಯಿಂದೊಪ್ಪಿದುದು ವಾರನಿತಂಬಿನೀಸದನ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೦); ಬಾಳೆಯ ಹಂಣ್ಣು ಅಡಕೆಲೆ ಸಹ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೭೦-೪೪; 1484); ಅಡಕೆಲೆ ಅಂಗಡಿ ಸಿದ್ಧಯ್ಯನಿಗೂ ತಲೆಗೂ ರೇಷ್ಮೆಯರಿ ಚಾಕ, ಮೈಗೆ ಬಿಳಿಯ ಮಲ್ಲಿನ ಜುಬ್ಬ, ಕಾಲಿಗೆ ಗಿರಕಿ ಚಡಾವು ಬಂದಿತ್ತು (ಫಾಟೀಮು. ೬೮).

ಅಡಕೆಲೆಕೊಡು = ೧. ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸು; ಬೀಳ್ಕೊಡು: ಅವರಿಗೆ ಅಡಕೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಲಸ ದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡು: ಗಿರಣಿಯವರು ಈ ದಿನ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ನನಗೆ ಅಡಕೆಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಅಡಕ್ಕೆ + ಎಲೆ]

ಅಡಕೆಹಂಗು (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪ ವಸ್ತುವಿನ ಹಂಗು: ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನೊಳು ಪುಟ್ಟದಮೊದಲಿಂದುತನಕೊಂದಡಕೆಹಂಗಿನೊಳೊಂದೆನುಸಿಕನೆ ನಿನ್ನನಾ ನೋಲ್ವೆಸಿದೆನು ಹೊಂದಿ (ಬಸಪು. ೬೧-೫೭). [ಅಡಕ್ಕೆ + ಹಂಗು]

ಅಡಕೊತ್ತು, ಅಡಕೋತು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. = ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ ೧: ಮಡದಿಯೂ ಪುರುಷನೂ ನಡೆದೊಡನೆ ಬರುವಾಗ ಅಡಕೊತ್ತು ಮಜಿಸಿ ತರಹೋಗಿ ಪಾಪವನು ನಡೆಸಿದುದ ಕಂಡೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೭೦); ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಡಬ್ಬಿ. ಅದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಡಕೊತ್ತು (ತಿಡುಗು. ೩೧); ಮಧುರೆ ಅತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಸೈನ್ಯದ ಅಡಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಸಿಕ್ಕು ಹೋಳಾದೀತು (ವಿಜಸಾ. ೭೪). ೨. = ಅಡಕೆಕತ್ತರಿ ೨: ಅಜಾಯ್ ರನ್ನು ಅಡಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಹಸವು ಅವನದಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೯೭). **ಅಡಕೋತು:** ೧. ಅಡಕೋತಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಅಡಕೆಯಂತಾಯಿತು ಅವಳ ಸ್ಥಿತಿ (ಅಸ್ಥಿಪಂ. ೧೩೮).

[ಅಡಕ್ಕೆ + ಒತ್ತು. / ತೆಲು. ಅಡಕತ್ತು, ಅಡಕತ್ತೆರ, ಅಡಕೊತ್ತು; ಮರಾ. ಅಡಕಿತ್ತಾ]

ಅಡಕೋತು 'ಅಡಕೊತ್ತು' ನೋ.

ಅಡಕ್ಕೆ 'ಅಡಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಡಕ್ಕೆದೋಟಿ 'ಅಡಕೆದೋಟಿ' ನೋ.

ಅಡಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇದೆ ಪೊಟುಮಟ್ಟು ದಾನೆಯಡಗಟ್ಟು ಪೊಕ್ಕಿ ಮುಂದೆ ವಹಿಯಂ ಪಡೆದಿಡು (ಉದ್ಭಟ. ೨-೫೩). [ಅಡಗಟ್ಟು (< ಅಡ್ಡಂಗಳಟ್ಟು) + ಇಟ್ಟು]

ಅಡಗಟ್ಟು 'ಅಡ್ಡಂಗಳಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಡಿ : ಪೊಡೆ ಶಿರಗಳನಡಗಡುವುದೆಂದುದ್ವಿಬಿ
ಸುತ್ತ ಬಿಡದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕೆಡವುವದವರನು (ಕ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೧೫).

[< ಅಡ್ಡ + ಕಡಿ]

ಅಡಗಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಬೇಯಿಸು : ಅಡಗಟ್ಟು ಮಡಕೆಯಂ
ಪೊಣಗಿಡುವಂತೆ ಕೊಬನಟ್ಟು ಮಡಕೆಯನೇಕೆ ಪೊಣಗಿಡರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೩); ಅಡಗಟ್ಟು ಮಡಕೆಗಳನೊಳಗಿಡಲಾರ್ಪರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೯೫).

[ಅಡಗು + ಅಡು]

ಅಡಗತ್ತಿ 'ಅಡಕೆಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಡಗಾಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಕಂಡುಬರು; ಅಡಚಣೆಯಾಗು;
ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು : ಪೊಡವಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳು ಎಲ್ಲ ಕಡಲ
ಶಯನ ಹರಿಯ ಗುಣಕರ್ಮನಾಮಂಗಳ ನುಡಿ ನುಡಿ ನುಡಿದವಗೆ ಅಡಗಾ
ಣೆಪವೇನೋ (ವಿಸಾಸು. ೨-೨೦೭); ಅಡಗಾಣೆ ಪವಗಡಲಾಯಾಸ
ವನು ಬಿಡದೆ ದಾಟಲಿವುಂಟು... ವಿಜಯವಿಶ್ವಲನ ಪಾದವ ಬಿಡದೆ
ನೆರೆ ನಂಬೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೧೦); ಆ ದರೆ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಸುಕಾ
ಡುವ ಈ ಜೀವದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಅಡಗಾಣೆಸಿ ನಿಂತಿದೆ (ಚೇನಬಾ. ೨೯೬).

೨. (ತಿರಸ್ಕಾರಸೂಚಕವಾಗಿ) ಅಗತ್ಯಬೀಳು : ನನಗೇನ ಅಡಗಾಣೆ
ಸೈತೇನು? (ಮಣ್ಣುಪ. ೧೦೨). [< ಅಡ್ಡ + ಕಾಣ್ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಡಗಾಳು (ನಾ). ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ; ಅಕ್ಕಡಿಕಾಳು(?): ಮುಂಬಯಿ
ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಲೆನಾಡು, ಗಡಿನಾಡು, ಎರೆನಾಡು ಈ ಮೂರು
ನೈಸರ್ಗಿಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ತೃಣಧಾನ್ಯಗಳು, ಅಡಗಾಳುಗಳು,
ಎಣ್ಣೆಯ ಕಾಳುಗಳು, ನಾರು ಮತ್ತು ಹಣ್ಣಿನ ಬೆಳೆಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆ
ತಗಲಿದ ಕೀಟಕಪಿಡುಗುಗಳ ಬಗೆಗೆ ೧೯೪೭ ರಿಂದ ೧೯೫೦ಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೊಂಡ
ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಮೀಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ (ಕೀಟವಿ. ೧೫).

[< ಅಡ್ಡ + ಕಾಳು]

ಅಡಗಿಂಡೆ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆ; ಮಾಂಸ ಪಿಂಡ: ನಟ್ಟರ್ದ
ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧಂಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟು ಸಿಡಿಲ್ಲುಚ್ಚಳಿಸಿ ನೆಲದೊಳ
ಬಿಟ್ಟುಡಗಿಂಡೆಯಾಗೆ ನೇಜನಂ ನಟ್ಟುರ್ಚಿದುಗ್ರಾಯುಧಾವಲಿಯಿಂದುವಿಸು
ವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ಗೆ ಜೋಲ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೮ ವ, ೮೯). 'ಅಡ
ಗಿಂಡೆಯಾಡು' ಪರಾ. [ಅಡಗು + ಇಂಡೆ]

ಅಡಗಿಂಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಾಡು :
ಬಳರಿಗೆ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಕುಣಿಯಂ ತಣ್ಣದಲ್ಲಿಯೆ ತಿಂದು ಪೀರ್ದು
ಕಳ್ಳಳನಡಗಿಂಡೆಯಾಡುವರೆ ಮೆಚ್ಚುವರ್ (ಸಮಸ. ೧೩-೪೬); ಅಡಗಿಂಡೆ
ಯಾಡಿ ಕಳ್ಳಂ ಕುಡಿದುಂ ಪೊಲೆಯರೊಡಗೂಡಿಯಾಡುವರಂ ಕಂಡೊಡೆ
ನಲಿವರಾಗಳುಂ... ದುಶ್ಚರಿತರ್ (ಸಮಸ. ೧೩-೪೭); ಬಿಡದರೆ ಪೊಣ
ರುನ ವೈರಿಯ ಕಡುಗಾಯಿಪಿಂಡಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ರಣರಂಗದಲ್ಪಾದಿಯಡಗಿಂಡಿ
[ಡೆ]ಯಾಡಿ ಗೆಲುವನು ಪೊಡವಿಯಲತಿಸುಭಟಿ ವಿಕ್ರಮಾಂಕಚಮೂಪಂ
(ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೭೬-೩೧; 1183). [ಅಡಗಿಂಡೆ + ಅಡು]

ಅಡಗಿಸು 'ಅಡಂಗಿಸು' ನೋ.

ಅಡಗಿಸುಹ (ನಾ). ಮರೆಮಾಡುವಿಕೆ; ಬಚ್ಚಿಡುವಿಕೆ: "ಅವಹಿತ್ಯೆ
ಅಕಾರಗುತ್ತಿ ಶರೀರವನಡಗಿಸುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೫).

[ಅಡಗಿಸು + ಹ (< -ಪ)]

ಅಡಗು 'ಅಡಂಗು' ನೋ.

ಅಡಗು 'ಅಡಂಗು' ನೋ.

ಅಡಗು, ಅಡಂಗು (ನಾ). ಮಾಂಸ; ಬಾಡು: "ಅಡಗು, ಬಿಕ್ಕು,
ಬಾಡು - ೩ ಮಾಂಸಂ" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೨೩); "ಸುಟ್ಟಡಗು ಭೂತಿಯೆಂ
ಬುದು, ತಾಳಿಸಿದಡಗು ಭರೂಟಕಮೆಂಬುದು, ಅಟ್ಟಡಗು ಉಖ್ಯಮೆಂ

ಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೬೮); ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ ನೆಣನಡಗೆಲ್ಲು ಸಮಸ್ತಂ
ಸುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೭); ಕಾಗೆಯಡಗು ಬೋನಂಬುಗದು ಎಂಬುದು
ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೫-೯); ಅಡಗಿನ ಬಸನಿಗಗ್ಗಂ ಕಳ್ಳ
ಡಿವನಗ್ಗಂ ವೃತ್ತಿಲೋಪಮೆಂಬೀ ನುಡಿಯಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಡೆ ಮೊದ
ಲಿಂದಂ ಕಿಡಿಪುದದಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೧೭-೩೭; 1055); ಉಂಬುದೆಲ್ಲ
ಕಿಲ್ಲಿಷ, ತಿಂಬುದೆಲ್ಲ ಅಡಗು, ಕುಡಿವುದೆಲ್ಲ ಸುರೆ, ಹುಸಿಯೆಂಬುದೇ ಹೊಲೆ
(ಮಹಾಸಾ. ೪೫-೧೩೧). IP ಕಾರಡಗು, ಬಿಕ್ಕಡಗು, ಬೆನ್ನಡಗು,
ಮಿಸಾಲಡಗು ಹೋ. **ಅಡಂಗು:** ನೀ ಪೊದೆದಿದರ್ವಾ ನವಕಂಬಳವ
ನಡಗೆನುತವೆ ಕರ್ಚಿ ತವಕದಿನಡರ್ದದಾಗಸಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೭೦);
ಮಿಗಗಳನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕು ವಂದದಿ ಕೊಂದು ಮಗುಳ್ಳವಜಡಂಗುಗಳ ತುಕ್ಕುಡಿಸಿ
[ಪಾಠಾಂ. ಅಡಂಗ ಕಡಿಕ್ಕಿ] (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೦-೨೬).

ಅಡಗಡಗು = ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆಯಾಗು; ಕೇವಲ ಮಾಂಸ
ವಾಗು: ನಡುವು ಡಿವನ್ನ ಮೇಜು ಬರಿಯೆಲ್ಲುಡಿವನ್ನೆಗಮೊತ್ತಿ ಮೆಟ್ಟಿ
ಮೆಯ್ಯಡಗಡಗಾಗಿ ಮುನ್ನುರಮನಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೋಜ್ಜು (ಗದಾಯು.
೫-೪). [ದೇ.]

ಅಡಗು (ನಾ). ೧. ಸೇರಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ; ಹೊಂದಾವಣೆ. (ಕಿ).

೨. ಸೊಗಸು; ಅಂದ (ಕಿ). [~? ಅಡಂಗು]

ಅಡಗು (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಡವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಲಕೊಡುವ
ವೃತ್ತಿ (?): ಭೂಮಿಯನು ಹಿರಣ್ಯೋದಕ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ
ಯೆಜುದುಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಲುಗನಾದವ ಆತನ ಅಳಿಯಂದಿರು ಬಟ್ಟಕಳದ ಅಡಗಿನ
ಅಂಜನೆಟ್ಟಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಶಾಂತಂಜನೆಟ್ಟಿ (ಕಳ. I, ೪೧-೩೭; 1417 ?).

[~? ಅಡವು (< ಅಡವು)]

ಅಡಗುಗಳೆ (ನಾ). ಅಡವಿಟ್ಟ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡದೆ
ದಕ್ಕುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರಿ (?): ಶ್ರೀ ಗುರು
ಕುಣುಕುಕೊಟ್ಟು ಕುಣುಹಿನ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜ ಎಂದು ಹೇಳಲಿಕಾಗಿ
ಆ ಉಭಯವ ಮಜದು ಬೇಜೊಂದಜೊವಿನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಡಗೂಡಿಹೆ
ನೆಂಬ ಅಡಗುಗಳೆರ ನೋಡಾ (ದಾಸೋಸಂ. ೧೪). [ಅಡಗು + ಕಳ್ಳ]

ಅಡಗುಚುಚ್ಚುಗ (ನಾ). "ಮಾಂಸವನ್ನು ಸುಡುವಾಗ ಉಪಯೋ
ಗಿಸುವ ಹಿಡಿಕೆಯ ಮೊನಚಾದ ಸೆಳೆ, —ಚುಚ್ಚುಗ" (ಕಸ್ತೂರಿ).

[ಅಡಗು + ಚುಚ್ಚುಗ]

ಅಡಗುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನು: ಪಿಶಾಚಾನಿವಹಮನಡಗುಣಿ
ಮೆಂದು ನವವೇದಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಗುಣಿಸುತೆ] ಪೇಟ್ರರಲ್ಲಿ ರಕ್ಕಸ
ಪಾರ್ವರ್ (ಗದಾಯು. ೪-೩೯). [ಅಡಗು + ಉಣ್]

ಅಡಗುಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನಿಸು. 'ಅಡಗುಣ್'
ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅಡಗು + ಉಣ್ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಡಗುತಿಸ್, ಅಡಗುದಿಸ್, ಅಡದಿಸ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು
ತಿನ್ನು: ಅಸುರರನಾಸುರಂ ಮಸಗಿ ಕೊಂದಡಗುತಿಂಬ ಬಳಾರಿ (ಸಮಸ.
೯-೧೧೨); ಬಿಲ್ಲರ ನೆರವಿಯೊಕ್ಕಡಗುತಿಂದುದು ರಕುತಗುಡಿಬುದು
ಕೆಡೆದುದಾ ವಾಗುರೆಯೆಜೆಯನೊಂದಂಬಿನೇಜೊಂದ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೩೪).

ಅಡಗುದಿಸ್: "ಅಡಗುದಿಂಬವನಂ ಪೌಷ್ಕಳನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು.
೫೮-೧೯೬). **ಅಡದಿಸ್:** ಪಿಡಿ ಪಿಡಿ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟು... ಪೆಜನೆಣ್ಗೆ ಸೋಲ್ವ
ಕಳ್ಳುಡಿವಡದಿಂಬ ನಂಬಿದರನೋವದೆ ಥಿಪ್ರಿಪ ಕಳ್ಳ ಕಳ್ಳರೊಳ್ ನುಡಿವಳಿ
ಯಾದನೆಂದು ನವನಾರಕರಂ ಪರಿದೆಯ್ದ ನಾರಕರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦);
ಮರುಳ್ಳಡದಿಂಬುತ್ನಾಹದೆ ಪಲ್ಲಂ ಮಸೆದು ವು (ಜಗವಿ. ೭-೪೮);
ಅಡದಿಂದರುಣಜಲಂಗುಡಿದೆಲುವಂ ಕಡಿದು ಮಿದುಳನುಂಧೊಣನರಮಂ

ಕಾರ್ಡದಿ ಸಿ ನೋಡಿದು ನೆಣನಂ... ಮುಕ್ಕುವ ಮರುಳೊಪ್ಪಿದುವು
(ಜಯಕಾ. ೭-೨೫); ಅಡದಿನ್ನದಜನ ದೂಸಜನೊಡಲೊಳ್ ನೆಲಸುವುವು
ಜೀವಿಗಳ್ಳುಗಳವಂ ಕಿಡಿಯಡದಿನ್ನ ನರನಂ ಪಡಿದೆಜೆದೇಂ ಪೊಜಿಗೆ
ಪೋಗಲೀಗುಮೆ ನರಕಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೨೧೫). [ಅಡಗು + ತಿನ್]
ಅಡಗುದಾಟ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು :
ಎಮ್ಮೆಯ ಮಡದಿ ಗನ್ನರು ಮನವಿಡಲು ಬಳಿಕಡಗುದಾಟವೆನಿಸುತ್ತ
ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮನವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೧೩); ಅಡಗುದಾಟದ
[ಸಾಹಾಂ. ದುಳಿದ] ನನೇಕ ಭೂಪರ ಗಡಣವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೧-೧೨).
[ಅಡಗು + ತಾಟ]

ಅಡಗುದಾಟ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಚೂರುಚೂರಾದ ಸ್ಥಿತಿ.

ಅಡಗುದಾಟಯಾಗು = ಚೂರು ಚೂರಾಗು; ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ
ಬೀಳು; ಅಡಗುದಾಟಯಾಯ್ತು ಬೀಳಬಲದುಗ್ಗಡದ ವೀರರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೨); ಅಡಗುದಾಟಯಾಯ್ತು ಶ್ವಚಯ ಸಾವಿರದ ಮೂನೂಜು
(ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೧೭). [< ಅಡಗುದಾಟ]

ಅಡಗುದಾಣ (ನಾ). ಅನಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಮರೆಯಾಗಿರುವ
ಜಾಗ : ನನ್ನಡಗುದಾಣದಿಂ ನೀಂ ಪೊರಮಡುವಪೊಲ್ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೭೯೩-೪೨೭). [ಅಡಗು (< ಅಡಂಗು) + ತಾಣ]

ಅಡಗುದಿನ್ 'ಅಡಗುತಿನ್' ನೋ.

ಅಡಗುದುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವಾಗುವಂತೆ ತುಳಿ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು :
ಅಡಗುದುಳಿದರು ಮೋಹರವನೊಗೊಡೆದು ಚೂಣಯ ಗೋಣ ಬನದಲಿ
ಖಡುಗ ನರ್ತಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೭೧).

[ಅಡಗು + ತುಳಿ (< ತುಳಿ)]

ಅಡಗುಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಡಗುವಂತೆ ತುಳಿ; ದಮನಮಾಡು; ಅಡಗಿಸಿ
ನಶಮಾಡಿಕೊ : ದುಷ್ಕರಾದವರನ್ನು ಅಡಗುಮೆಟ್ಟುತಾ ರಾಜ್ಯದ ಅಡಳಿತ
ವನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳತಾ (ಪಾಳೆಗಾ. ೧೧); 'ಆ ಸಾವ್ಕಾರ
ಸಂಕಷ್ಟ ಹೇಗೆ ಅಡಗುಮೆಟ್ಟಿಬೇಕು...' (ಬೆಳುಮ. ೧೦೩); ಮನಸ್ಸನ್ನು
ನಾವು ಅಡಗುಮೆಟ್ಟುತಾ ಮೆಟ್ಟುತಾ ಅಭ್ಯಾಸವಾದರೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಕರ್ಮ
ಫಲವು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತೆ (ಮಾಮರಾ. ೧೦೯).

[ಅಡಗು (< ಅಡಂಗು) + ಮೆಟ್ಟು]

ಅಡಗುಶೇ[ಸೇ]ಕೆ (ನಾ). (ಶರೀರಕ್ಕೆ) ಮಾಂಸವನ್ನು ಒತ್ತಿ
ಕೊಡುವ ಕಾವು; ಮಾಂಸದ ಶಾಲಿ: ದಾನಿಯಾದೊಡೆ ಪೇಳ್ವನೊಂದನೆ
ಮಾನವನ ಬರಿಯಡಗುಶೇ[ಸೇ]ಕದಿ ಬೇನೆ ಮಾಣುವುದಲ್ಲದರೆ ತಾಂ ಸಾವೆ
(ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೫೪). [ಅಡಗು + ಸೇಕ]

ಅಡಗೂಟ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಊಟ : ಅರಸುತ್ತಂಚಿಯ ಬೇಟೆಯಾಡಿ
ಮೂಲನಂ ತಂದಂದದಿಂ ಗಿಣ್ಣನೊಳ್ ಬೆರಸುತ್ತಟ್ಟಡಗೂಟವಂ ಬೆಳಗಿ
ದರ್ ತಮ್ಮಂದಿದಭ್ಯಾಸದಿಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೬-೭೬). [ಅಡಗು + ಊಟ]

ಅಡಗೆಡದು 'ಅಡ್ಡಂಗಡವು' ನೋ.

ಅಡಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗಡೆ' ನೋ.

ಅಡಗೈ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಗರ್ಭದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಗಾಳಿ ತುಂಬಿ
ಕೊಂಡು ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ (+). [?]

ಅಡಗೊಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಎಚ್ಚ ಶರವನು ಗಡೆಯ
ಲಣದಡಗೊಚ್ಚು ಪೊಕ್ಕನು [ಸಾಹಾಂ. ದಿಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂದದಲಿ] ರಥ
ವನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೭೬). [< ಅಡ್ಡ + ಕೊಚ್ಚು]

ಅಡಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುತ್ತಗಟ್ಟಿರುವ ಕೋಟೆ : ಚಿತ್ರಜ
ನಡಗೋಂಟೆಯಂತೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಸುತ್ತಲೆಯ್ದಿತು ಕೆಳದಿಯರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೭). [< ಅಡ್ಡ + ಕೋಂಟೆ]

ಅಡಗೋಡೆ 'ಅಡ್ಡಗೋಡೆ' ನೋ.

ಅಡಗಾತಣ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ಔತಣ : ಊಳ್ಳ ನರಿನಾಯ್ಕಗೆ
ನಿಮ್ಮಾ ಶರೀರದಡಗಾತಣಮನುಸುರಬಂದವನಲ್ಲದಾನೊಳ್ಳನಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೨೨). [ಅಡಗು + ಔತಣ (< ಅವುತಣ)]

ಅಡಚಣೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ತೊಂದರೆ; ಹರಕತ್ತು : ಪುನರ್ಜನ್ಮವನ್ನು
ಒಪ್ಪದಿರಲು ಇರುವ ದೊಡ್ಡ ಅಡಚಣೆಯೆಂದರೆ ಸ್ತುತಿ (ಜ್ಞಾಪಕ) ಇಲ್ಲ
ದಿರುವಿಕೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೬); ಹಣದ ಅಡಚಣೆಬಂದಾಗ ಮಾಸ್ತರು
ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಶುವಿನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೬೯); ತಕ್ಕಷ್ಟು
ಜನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಅಡಚಣೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[← ? ಮರಾ. ಅಡಚಣ್; ಹಿಂ. ಅಡ್‌ಚನ್]

ಅಡಚ್ಚು 'ಅಡಚು' ನೋ.

ಅಡಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಚಚ್ಚು; ಜಜ್ಜು (+).

[← ? ತೆಲು. ಅಡಚು, ಅಡುಚು]

ಅಡಜಂಬರ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕೆಲಸ; ಬೇರೊಂದು ಕೆಲಸ : ಇವು
ಯಾವತ್ತು ಇಂಗೇ ಕಾನತ್ತೆ... ಎಲ್ಲಿಗಾರ ನಾವು ಹೊಂಟುನಿಂತಾಗ ಅಡ
ಜಂಬರ ಎಂದು ಸಿಡುಕಿದಳು (ಸರ್ವಮಂ. ೪೨). [< ಅಡ್ಡ + ಜಂಬರ]

ಅಡಜಾತಿ 'ಅಡ್ಡಜಾತಿ' ನೋ.

ಅಡಣೆಗೆ 'ಅಡ್ಡಣೆಗೆ' ನೋ.

ಅಡತಟ್ಟು (ನಾ). ತಾಂಬೂಲ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಟ್ಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡಾ). [< ಅಡ್ಡ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡತಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ : ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಈ ಬಂಧ
ವಲುವಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದ ತತ್ತ್ವಗಳೇ ಪ್ರಬಲ ಅಡತಡೆ (ಎಎಗ್ನೇ. ೧೦).

[< ಅಡ್ಡ + ತಡೆ]

ಅಡತರ 'ಅಡ್ಡತರ' ನೋ.

ಅಡತಾಳೆ 'ಅಟ್ಟತಾಳೆ' ನೋ.

ಅಡತಾಳೆ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರುವಿಕೆ (+).

[← ? ಮರಾ. ಅಡತಾಳಾ]

ಅಡತಿ (ನಾ). ೧. ದಳ್ಳಾಳಿ; "ತರಗು" ವ್ಯಾಪಾರಿ : ಕೋಟಗಟ್ಟಲೆ
ರೂಪಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಗುಜರಾತಿ ಅಡತಿಯು ಕೊಡ್ತು
ಬಂಕವು ಸಹ ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯೇ! (ತಕ್ಕಡಿ. ೧೫). ೨. = ಅಡತಿ
ಅಂಗಡಿ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಧಡೆ, ಒಂದೂವರೆ ಧಡೆ ಬಂಗಾರ ಇದೆ. ಅಡತಿ
ಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಸಾವಿರ ಶಿಲ್ಕು ಇದೆ (ದೀಪಕ. ೬).

[← ? ಮರಾ. ಅಡತ್ಯಾ, ಅಡತ್. / ತಮಿ. ಅಡತ್ತಿ; ತೆಲು. ಅಡತಿ]

ಅಡತಿಅಂಗಡಿ (ನಾ). ದಳ್ಳಾಳಿಯ ಅಂಗಡಿ; ವಟ್ಟಿ ವ್ಯವಹಾರದ
ಅಂಗಡಿ : ಈ ಅಜ್ಜಾನ ಮತ್ತು ಭಯದ ಮೂಲಕ ಪೇಟೆಯ ವ್ಯವಹಾ
ರವು ಅಡತಿಅಂಗಡಿ ಇಲ್ಲವೆ 'ಪೇಡಿ'ಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಇಡುವರೆಗೆ
ನಡೆದಿರುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಕ. ೧). [ಅಡತಿ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಅಡಥಳಾ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ; ಅಡಚಣೆ :
ಸರಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೀವು ಅಡಥಳಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀರಿ ನೋಡಿ
ಮಾಸ್ತರೇ (ಮೂರಾಬ. ೧೪೯). [← ಮರಾ.]

ಅಡದಲಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಳು; ಜವಾನ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೮೪, +).

[← ಮರಾ. ಅಡದಲ್, ಅಡದಲೀ; ಇಂ. Orderly]

ಅಡದಿಗೆ 'ಅಣದಿಗೆ' ನೋ.

ಅಡದಿನ್ 'ಅಡಗುತಿನ್' ನೋ.

ಅಡದೋಲು 'ಅಡ್ಡದೋಲು' ನೋ.

ಅಡನಾಡಿ, ಅಡ್ಡಾಡಿ (ನಾ). ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು; ಬರಟ;

ಅಯೋಗ್ಯ: ಅತ್ತೆಯೆಂಬೋಳು ಬಲು ಖೋಡಿ ಎನ್ನೊತ್ತಿ ಅಳುವ ಪುರುಷ ಹೇಡಿ ಮತ್ತೆ ಮಾನ ಅಡನಾಡಿ (ಪುರಂ. ದ. ೪-೧೬-೩); ಇಂಥ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಹುಡುಗರು ಅಡನಾಡಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ (ಪವನ. ೯೨). ಅಡ್ನಾಡಿ: 'ಯಾಕೋ ಅಡ್ನಾಡಿ ನಾ ಯಾರಂತ ತಿಳಿದೀ? ಹೋಗಿಲ್ಲಂದ ಎದ್ದು!' (ಅನ್ನ. ೨೦೨); ಎಲೆಲೆ! ಅಡ್ನಾಡಿಯೆ! ನಿನಗೇನು ಧಾಡಿಯೆ (ಚಲನ. ೫೩).

[< ? ಅಡ್ನಂ + ಅಡ್ನು + -ಇ. / ತುಳು. ಅಡ್ನಾಡಿ]

ಅಡನಿಕೊಡ್ಡು (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯ ಹಾಗೆ ಎಟು ತಡೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೊರಡು (?): ಹತ್ತಿದೊಡಲು ಹಂಕಣದಲೆ ಕೈಯಲಿ ಎತ್ತಿದ ಅಡನಿಕೊಡ್ಡುಗಳು... ಸಾರುವ ಮರುಳುಗಳು (ಹರಿ ಸಾಂ. ೩-೪೭). [ಅಡ್ನಿ (< ಅಡ್ನಣ) + ಕೊಡ್ಡು (< ಕೊರಡು?)]

ಅಡನಿಬ್ಬಣೆಗ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ (ಮದುವಣಿಗನ ತಂಡದವರ ಪ್ರಯಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ನಡುವೆ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವನು. ೨. ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು: ಭಿಕ್ಷೆಯೇ ನಮ್ಮ ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ರೂಢಿಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಅಡನಿಬ್ಬಣೆಗರು ಕೆಲವರು ಹೀಗೆ ಭಂದು ಮೊಲಕ್ಕೆ ಒಂಬತ್ತು ನಾಯಿಗಳು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಂತೆ ನಮ್ಮ ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕುತ್ತಿರುವರು (ಕಾಳರಾ. ೮೪).

[ಅಡ್ನಿ (< ಅಡ್ನು) + ನಿಬ್ಬಣೆಗ]

ಅಡನುಡಿ 'ಅಡ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಅಡಪ 'ಅಡೆಪ' ನೋ.

ಅಡಪಂಬಿಡಿ, ಹಡಪಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡಪವನ್ನು (= ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು) ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅಜಿತಾರ್ಥಕರ್ತೃಗೆ ಕುಂಚಂಬಿಡಿದಿರ್ದ ಕೆಲದೊಳಹಡಪಂಬಿಡಿದಿರ್ದ ಸುರೇಂದ್ರನಾಯಕರ್ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಅಜಿತ. ೫-೭೪). ಹಡಪಂಬಿಡಿ: ಆ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗೆ ಗಮಳಾಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷಮದಾವುದೆಂದು ಹಡಪಂಬಿಡಿದನಾ ವಿಶ್ವಪತಿ (ಕೊಟ್ಟುಬ. ೩-೭೭).

[ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + ಬಿಡಿ]

ಅಡಪಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಅಡಪವಳಿತಿ: ಮೃಗಶಾಖನೇತ್ರಗಾನಡಪಗಿತ್ತಿಯೆಂಬಂತಿರಲೆಯ ಮಡಿಪ ಕುಡುತ್ತಂ ಮೊಗದೊಳ್ ಮುಳಿಸೊಗಿಯಲಾ (ದಶಕು. ೪-೧೧೦). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಡಪಟಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (?): ಉಭಯ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಡಲು ಬಡಗಲು ಸ್ವಳ ವಳನಾಡು ಮುಂತಾದ ಅಡಪಟಲೆಹಾಕಿ ಹೇರುವ ಮಹಾನಾಡ ಸೆಟಿ ಸಮಸ್ತರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೨೩-೧೫; 1607).

[ಅಡಪಟಲೆ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಲು)]

ಅಡಪವಳೆ, ಅಡಪವಳ್ಳೆ, ಹಡಪವಳೆ (ನಾ). ೧. (ತನ್ನ ಒಡೆಯನ) ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು: "ಅಡಪವಳೆ ಹಡಪವಿಡವನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೯); "ಹಡಪವಳೆನೆಂದು ಹಡಪಿಗಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೫೭); ಅಡಪವಳೆಂ ಪಡೆವಳ್ಳಂ. ಮಡಿವಳ್ಳಂ ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳೆ ನಜ್ಜಂ ಬೆಜ್ಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೭); ಸಚಿವನೆಯ್ದದನಲ್ಲಾ ಲೇಖನಂಬಡಪವಳೆಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೯೯); ಅಡಪವಳೆಚ್ಚುಳಾಯತರ ಕೇರಿಗಲೆಡೆವಿಡೆ ದೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೭೫); ನಡೆವಣಿಗೆ ಘೋಳಾಯ್ಲು ಸೂಳಾಯ್ಲು ಡಪವಳೆ ಬಳೆಗಾಣ ಕಮ್ಮಟ ನುಡಿಗ ಕುಂಬಟ ಕಂಚುಗಾಣರ ಕೇರಿ ಮೆಜಿದಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೮). ೨. ಕ್ಷೌರಿಕೆ; ನಾಸಿತ (ಚತುನ. ೨-೧೧೭. ೩). ಅಡಪವಳ್ಳೆ: ೧. "ಅಡಪವಳೆಂ, ಅಡಪವಳ್ಳೆಂ; ಮಡಿವಳೆಂ, ಮಡಿವಳ್ಳೆಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೦ ಉದಾ); ಅಡಪವಳ್ಳೆಂ ನೀಡಿರ್ದಾರ್ಪಪೂರ್ಣಿಫಲಂಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೨ ವ); ಗಡಿಯ ಮನ್ನೆಯರ ನಾಯಕರ ಅಡಪವಳ್ಳೆರ ಪಡಿಯಜಡೆಂಗಾಯ್ತರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೧). ಹಡಪವಳೆ: ೧. ಪಸಾಯಿತಂ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಮನೆವರ್ಗಡೆ

ಹಡಪವಳೆ ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಬಮ್ಮದೇವಯ್ಯಂಗಲ್ (ಸಾಇಇ. IX-i, ೨೩೨-೧೦; 1135); ಸಾಮನ್ತ ಕಾಮದೇವಸ್ಕ ಹಡಪವಳೇನ (ಎಇ. III, ೨೧೦-೧೮; 1143); ಹಡಪವಳೆನ ಹಡಪದೊಳಿರ್ದಡಕೆಗಳಂ ಮಾಡಿಯಾಡ ಪಿಕ್ಕೆಗಳಂ ಮತ್ತೆಡೆಯುಡುಗದಲೆಗಳಂ ಮೆಳ್ಳಡಲೆಕ್ಕಿಯ ನೀಳ್ಳಿನಲೆಗಳಾ ಗಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸು. ೮-೩೬). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + -ವಳೆ]

ಅಡಪವಳಿತಿ, ಅಡಪವಳ್ಳಿ (ನಾ). (ತನ್ನ ಒಡತಿಯ ಅಥವಾ ಒಡೆಯನ) ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವಳು: ವಸುಧಾ ಧೀರನ ಪರಮಪ್ರಸಾದಭಾಗಿನಿಯನಡಪವಳಿತಿಯನವಧಾರಿಸು (ಕಾದಂ. ೨೩೮). ಅಡಪವಳ್ಳಿ: ಚಾಪಳೆಯಪ್ಪಡಪವಳ್ಳಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗಿ ಪೊಡವೀಶಂ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೯೫ ವ); ಕೆಲದಡಪವಳ್ಳಿಯಂ ನೋಡಲ್ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೦೫). [ಅಡಪವಳೆ + -ಇತಿ]

ಅಡಪವಳ್ಳಿ 'ಅಡಪವಳಿತಿ' ನೋ.

ಅಡಪವಳ್ಳೆ 'ಅಡಪವಳೆ' ನೋ.

ಅಡಪಾಳಿ (ನಾ). = ಅಡಪಿಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + -ಆಳಿ]

ಅಡಪಿಗ, ಹಡಪಿಗ (ನಾ). = ಅಡಪವಳೆ ೧. ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ - ಅಡಪಿಗಂ, ಚಾಮರಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ). ಹಡಪಿಗ: ಮಾಲುಪೊಡ ಕೊಂಡು ಹೊಂಗುಡುವೆನಾನೆಂದು ತನ್ನ ಹಡಪಿಗನಿಂದ ಕೇಳಿಸಿದನು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೭); ಒಜಲಿ ಕೆಡೆದರು ಹಡಪಿಗರು ಸೀಗುರಿಯವರು ಸತ್ತಿಗೆಯವರು (ಕುಮ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧೨); ನಾರದಂ ತನ್ನ ಹಡಪಿಗನಾಗಿ ನಂದೀಶನೊಡವರಲು (ರಾಘ. ೭-೧೨). [ಅಡಪ (< ಅಡೆಪ) + -ಇಗ]

ಅಡಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು; ಅಡವಿಡು; ಒತ್ತೆಯಿಡು: ಅಡಪಿಟ್ಟಿ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಬರಲು (ಚಿಬಪು. ೭೨-೭೫); ಹಣವಿಡ್ಡವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಪಿಟ್ಟು ಅಕ್ಕರೆಯಂ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಪ್ಪು (< ಅಡಪ್ಪು) + ಇಡು]

ಅಡಪ್ಪು 'ಅಡಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಡಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಂದು ಊಳಿಗ: ಗೋವಿಂದರಾಜ ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯ ಪ್ರಸಾದವನ್ನೂ ತಿರುಪತಿಯವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಹರಿವಾಣಲೂ... ಮಿಕ್ಕ ಹರಿವಾಣಗಳನ್ನೂ ತಿರುಮಲೆಯ ಸಂಧಿಯ ಅಡಪಿನ ವಿಳುಕಾಡಿನಲೂ ಹಂಚಿಕೊಂಬುದು (ಸಾಇಇ. IX-ii, ೪೬೨-೨; 1467); ಡೋಲು ನಾಗಸರ ಕೊಂಬಿನವ ಜನ ೬ ಕೈ ಗ ೩೬ ಅಡಪಿನ ಮುಲತ್ತಿಯ ಜನ ೨ ಕೈ ಅಕ್ಕಿ ಮುಡಿ ೧೬ (ಇಲ. V, ೪೨-೨೨; 1587). ೨. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಊಳಿಗದವನು: ಉತ್ತನೂರ ಮಡವಳದ ಗಲುದೇವಿಯ ಸ್ಥಾನಿಕ ಕೂರಣಕೊಳ ಅಡಪುಗಳೂ ನಗರತ್ತರೂ ಮಂಗರಸಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಜಿಯ ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿಯ ಮಾನ್ಯದ ಗದ್ದೆಯ ಶಾಸನ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೩೧-೩; 1407).

[← ತೆಲು. ಅಡಪು = ತೋರಿಸುವುದು. P ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದರ ಪ್ರಯೋಗವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ]

ಅಡಪ್ಪು, ಅಡಪ್ಪು, ಅಡಪ್ಪು (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ನಿಲವು: ಬಾಯೊಳ್ ಗಾನಮಂ ಕೈಯೊಳಭಿನಯಮಂ ದೃಷ್ಟಿಯೊಳ್ ರಸಮಂ ಪದತಳದೊಳ್ ತಾಳಮಂ ಬೀಸರಂಬೋಗಲೀಯದೆ ಸೆಜಿವಿಡಿದು ರೂಪು ನೇರು ಲಾಗು ಲವಣಿಯಡಪು ತಿರುಪು ಕೈಮಜಿ ಕಳಾಸ ಕೂಟಮಾನಂಗಳಂ ಸಂಗಳಿಸಿ... ಚತುರ್ವಿಧ ನರ್ತನಮಂ ಚತುರಜನ ಮೆಚ್ಚುನಂತೆ ತೋರ್ಪ ನರ್ತಕಿಯರಿಂ (ರಾಜಶೀ. ೫-೧೯ ವ). ಅಡಪ್ಪು: ಮತ್ತಮೊರ್ವ ನರ್ತಕಿ ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನೇಪಥ್ಯಮಂ ಧರಿಸಿ ಲವಣಿ ಲಾಗು ಮುರುಹು ಗುಂಡಲ ಲಾಗನುಲಾಗು ಬೀಸುಗಾಲು ದೂಷಿ... ಮೊಡ

ಲಾದವಗಡದಡವುಗಳನಳವಡಿಸಿ... ತರಹರ ನಿಸ್ಸರಣೆ... ಮೊದಲಾದ
ಅಂದವುಳ್ಳಡವುಗಳಂ [ಪಾಠಂ. ವುಳ್ಳ ಡಾವುಗಳಂ] (ವಿರೂಪಾ. ೮೭ ವ);
ಮುಡಿಯ ಮುಂಗಾರ ಮೇಘದ ಸೋಗಿನವಿಲಾಟದಡವ ತೋಜಿದರಂಗೆ
ನೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೮-೭೫). ಅಡಹು: ನೇರು ಬಿತ್ತರ... ಎನಿಪ್ಪಡಹು
ಗಳನು... ಅಡಿವಳ್ (ರೇವಣ. ೩೨-೪೮). [$<$? ಅಡರ್ + -ಪು]

ಅಡಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಜ್ಜೆ; ತೆವಳೆ; ನಾಯಿಕಜ್ಜೆ:
ಮುಪ್ಪಾದರೆ ನಾಯಿಗಳಿಗೆ ಅಡಪ್ಪ ಹತ್ತುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೯ ಕ);
ಪಾವಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಡಪ್ಪಹತ್ತಿದ ನಾಯಿಯೊಂದು ತೊಕಡಿಸುತ್ತ ಮಲ
ಗಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೯೪). [?]

ಅಡಪ್ಪ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಗಿಡಿ; ತುರುಕು. [\leftarrow ತುಳು. ಅಡಪ್ಪ]

ಅಡಬಡಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಬಡೆ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ. 'ಅಡಬಡೆಬಡಿಸು' ಪರಾ. [?]
ಅಡಬಡೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಭ್ರಮಗೊಳಿಸು: ಬೆಡಗಿಯ ಕಂಡಾಗ
ಕಡುಹು ಮರೆತು ಖಳರು ಸೋಲುತ ಮಿಡುಮಿಡುಕುತಲವರು ಸ್ಮರಣ
ತಡೆಯದೆ ಅಡಬಡೆಬಡಿಸುತ್ತ ಪಡಿಸುಡಿಸು ಬಿಡೆಬಿಡೆವಿವಳನೆನುತ
(ಸಮುಮ. ೩೦). [ಅಡಬಡೆ + ಪಡು + -ಇಸು]

ಅಡಬರಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಬಹಳೆ (ನಾ). "ದಾಯಾದ್ಯ" (ಪಟ್ಟಣಿ): ಪೊಡವಿಪತಿ ಕೇಳಿತು
ತಮ್ಮೊಳಗಡಬಹಳರೊಂದಾಗಿ ಕಡಲನು ಕಡೆದರಾ ಕಡೆಗೋಲು ಮಂದರ
ಕೈಲವಾಗಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೮-೭-೮). [?]

ಅಡಬಳ್ಳೆ 'ಅಡುವಳ್' ನೋ.

ಅಡಬಳ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ; ಬಾಡು: "ಅಡಬಳ್ಳೆಮೆಂದೆನೆ ಮಾಂಸಂ"
(ಭಾರನಿ. ೪); ಹರನೇತ್ರನಹಿ ಯೊಳಡಬಳವ ಸುಡಬಗೆಡಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ.
೧೪-೩೭); ಸಿಡಿಲುನಕ್ಕೆಯ ಪಕ್ಕವನು ಕಿತ್ತಡಬಳದ ಬಾಣನವ ಮಾಡುವ
ಕಡುಗಲಿಗಳಾರುಂಟು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೮-೧೩); ತಲೆಯ ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು
ಮತ್ತಡಬಳವ ತಿಂದೀ ಹೆಂಡನನು ಕುಡಿಯಳವ ಪರಿಯಂತರವು (ಅರ್ಜುನಿ.
೧೩-೫೩). ೨. = ಅಡಬಳಿಗೆ: ಎಡಬಲದಡಬಳರ ಸದ್ದೀತ [ಪಾಠಂ.
ಎಡಬಲದಡಬಳರನು ಸದ್ದೆದು] ತಪ್ಪಿಸಿ ಹಾಯ್ದನೂರೊಳಗೆ (ತೊರರಾ.
೫-೨-೧೦). [$<$ ಅಡಗು + ಪಲ]

ಅಡಬಳಿಗೆ (ನಾ). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ: ತೊಡಚಿ
ದೆನು ಬೊಮ್ಮಾಸ್ತವನು... ನಿವಾತಕವೆಚರಿಗೆ ಕಡುಹಿನಿಂದಾಗ್ನಿಯ
ವಾರುಣದಡಬಳಿಗರನು ಬಾಚಿದವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪೭); ಹೇಳಿದಳಡ
ಬಳಿಗೆ ರಕ್ಕಸಗೆ ಖಳೆ ವೃತ್ತಾಂತಸಂಗತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೦-೭).

[ಅಡಬಳ್ಳೆ + ಇಗ]

ಅಡಬೀಳು 'ಅಡ್ಡಂಬೀಚು' ನೋ.

ಅಡಬು (ನಾ). ಡಬ್ಬ; ಅಡಂಬರ (?): ಅಸಮಖತಿ ಗೋವಿಪ್ರಸಧೆ
ತಾಮಸದ ಕರ್ಮವಧರ್ಮವಡವಿನ ದೆಸೆಯ ದಾತತ್ವತೆಯ (ನಿಭಾಗ.
೧೨-೧-೨೭). 'ಡಬ್ಬು' ಪರಾ. [? / ಹಿಂ. ಡಬ್ = ೦೯ವಿ, ೦೯ತಿ]

ಅಡಬೆ, ಹಡಬೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಟತನ; ತೊಂಡು (+). ಹಡಬೆ:
೧. ಆ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಹಡಬೆಯ ದನಗಳ ಸುಳಿವಿಲ್ಲ (ಬೆಳುಮ. ೧೭೪).
೨. ಕೆಟ್ಟಚಾಳಿ (ಹೆಂಗಸಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ). 'ಹಡಬೆಬೀಳು' ಪರಾ.
[ದೇ. ? / ತುಳು. ಅಡಬೆ, ಹಡಬೆ = ಜಾರಸ್ತೀ; ಕೋಲಾ. ಅಡವು =
ತುಂಟ]

ಅಡಮಾನ (ನಾ). ಅಡವು; ಆಧಾರ; ಒತ್ತೆ: ಜಪ್ತಿಯು ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ
ಹಾಗೆ ಜಪ್ತಿಯಾದ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಸದರಿ ಜಪ್ತಿಯು ಜಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲ
ದಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಯ, ದಾನ, ಅಡಮಾನ, ಈ ಮೂಲಕ ಯಾ ಇತರ ವಿಧದಲ್ಲಿ

ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಪರಭಾರಿಮಾಡುವುದೂ... ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು
(ಗ್ರಾಮಾ. ೩೭); ಅಲ್ಪಕಾಲಾವಧಿಯ ಅಡಮಾನಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಲ
ಕೊಡುವುದಕ್ಕು ಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ಭಾಗ್ಯ. ೨೮).

ಅಡಮಾನದ ಬ್ಯಾಂಕು = ಜಮೀನು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆಧಾರ
ರದ ಮೇಲೆ ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಬ್ಯಾಂಕು.

[\leftarrow ? ತಮಿ. ಅಡೈಮಾನಮ್; ಮಲ. ಅಡಮಾನಮ್; ತೆಲು.
ಅಡಮಾನಮು]

ಅಡಮಾನದಳ್ಳಾಳಿ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಲ
ಕೊಡುವವನು. [ಅಡಮಾನ + ದಳ್ಳಾಳಿ]

ಅಡಮಾನಪತ್ರ (ನಾ). ಅಡವು ಇಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ದಾಖಲೆಯಾಗಿ ಬರೆದು
ಕೊಡುವ ಪತ್ರ: ಸ್ವಾಕುಗಳು, ಬಾಂಡುಗಳು, ಸಾಲ, ಅಡಮಾನಪತ್ರ
ಗಳು, ಜಾಮೀನುಪತ್ರಗಳು - ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಣದ ಜಗತ್ತೇ ಇತ್ತು
(ಎಳಕ. ೭೭). [ಅಡಮಾನ + ಪತ್ರ]

ಅಡಮು (ನಾ). ವಿರೋಧ; ತಕರಾರು: ಯಾ ಹೆಂಣಾಳು ಹುಡುಗಿ
ಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯಮೂಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನಾಗಿ ಯಾ ಹೆಂಣೆಗೆ ಅದಿ
ಅಡಮು ಅಡ್ಡಿ ಸಡ್ಡಿಯೇನು ಉಂಟಾದ್ದನ್ನು ನಾನೇ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು
ಯೆನ್ನು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಚೀಟಿ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೨೮, ೭೭-೧೧; 1808).

[\leftarrow ? ತೆಲು. ಅಡಮು = ಪ್ರತಿಘೋಷ]

ಅಡಮುಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒರೆಟೆ; ಮೊಂಡೆ; ಹಟೆಮಾರಿ: ಆಗ
ಪಂಡಿತರು 'ಅಡಮುಟ್ಟಿ ದೇವದಾಸ ನಿನ್ನನ್ನು ತಳ್ಳಿ ಓಡಿಹೋದನೆ? ಬರಲಿ
ಅವನು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದರು
(ದೇವದಾ. ೪).

[\leftarrow ? ಮರಾ. ಅಡಮುತ್ಯಾ, ಅಡಮುಟ್ಕಾ = ಹೆಡ್ಡ, ವಕ್ರ]

ಅಡಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿ ತಪ್ಪಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗು; ವಿಮುಖವಾಗು: ಕಂಡವರಡಮುರಿದು ಮೋಜಿ
ಯನು ನೋಡದೆ ಹೋಹ ಪಾಪಿಯನು ಪೊಡವಿ ಹೊಜುವುದೆ (ನಿಭಾಗ.
೭-೨-೩೦); ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಹೊಣೆಕಾರ ನಾನಾಗಿಹೆನುಯಡಮುರಿಯದೆ
ನಿಲ್ಲಲವೊ... ಕೆಲತೊಲಗದಿರಲ್ಲಿ ಕೊಡು ಕಾಳಗವನು (ತುರಂಗ.
೫೭-೫೩). [$<$ ಅಡ್ಡ + ಮುರಿ]

ಅಡಮುಸುಕು 'ಅಡ್ಡಮುಸುಕು' ನೋ.

ಅಡರ್, ಅಡರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತು; ಏರು; ಆರೋಹಿಸು:
"ಅಡರ್ - ಆರೋಹಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಕಟಪಪ್ರತ್ಯಲಮಡಜ್ಜೀ [ರ್ದೀ]
ನಮ್ಮಾ ಕಳನ್ದುರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆಗ್ಗೊರವಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಜೆದೊನ್ (ಎಕ.
II, ೨೨-೩; 700); ಮುಕ್ತಿಪ್ರಾಸಾದಮನಡರಲಿವನೆ ಸೋಪಾನಂಗಳ್
(ಅಡಿಪು. ೫-೭೦); ಪ್ರತಿಮಾಯೋಗದೊಳ್ ನಿಂದ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಮೆಯ್ಯ
ನಡರ್ವ ಬಳ್ಳಿಗಳಂ... ಬಿಡಿಸಿ ಕಳೆದರ್ (ಜಾವುಂಪು. ೭೦); ಮುನ್ನ
ಮಮರರುಂಡಮೃತಮನೇಂ ಕಾಜಿ ಸು ವೆ ನೊ ಖಚರರನಡರ್ವೇಜುಸು
ವೆನೊ ಮೇರುಗಿರಿಯ ತೊಜಲ ತುದಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೭-೧೭); ಗರು
ಡಂಗಂ ಅಡರಲ್ಪಾರದ ಸಮುತ್ತಂಗತಿಶಿರಂಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೫-೧೨);
ಕಾರ ವೇ ಶ್ವರನೆ ಗ್ಗ ನೋಡುವೆನೆಂಬವೊಲು ರವಿಯಡರ್ವನಂಬರವ
(ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೨); ತಡಿತಿಡಗಡರ್ವ ಜಲದೊತ್ತುಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ಪಡೆಸಿಂ
ಕಡಲೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨-೪). ೨. ಹೆಬ್ಬು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು:
ಮುನಿಯ ಕರನಖರುಚಿಗಳ್ ಪುದಿದಡರ್ವ ಬೆಳಗಿದುವು ಪೂಸಿದ ಚಂದನ
ರಸಲಲಾಮದಂತಿರೆ ನೊಸಲೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೮೩೨); ಗುರುವಂ ಕಂಡು
ನವಸಾತ್ವಿಕಂ ಸಮಂತಡರೆ ದಂಡಪ್ರಣಾಮವನೆಸಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೪);
ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಸೊಂಪಡರ್ವ ಸೋಮುಡಿ (ಸಾಂದಪು. ೭-೧೦); ಆ

ಮಹಾಪತ್ರದರೆ ಭವ್ಯಸ್ತೋಮಮುಮನುಧ್ಧರಿಸಿದರು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೧೬).

೩. ಸೇರು ; ಕೂಡು : ಸಮಾಸದೊಳಮಸಮಾಸದೊಳಂ ರೇಫೆಯಡರ್ದ
ಕೈರಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೮೪ ವೃತ್ತಿ). ೪. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ;
ಆಕ್ರಮಿಸು : ಅವರೊಡನಡರ್ದು ಸ್ತತ್ತೋನ್ ಅಜ್ಜರನೂ (ಎಕ. VIII,
ಸೂರಬ. ೧-೭ ; 797) ; ಬಿಡದಡರೆ ಪೊಣಿರುವ ವೈರಿಯ ಕಡುಗಾಯಿಸಿಂ
ದಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ರಣರಂಗದಲ್ಪಾದಿ (ಸೌಇಇ. IX-1, ೨೭೬-೨೦ ; 1183) ;
ಖಂಡೆಯನ ಜಡಿವುತ್ತ ತುರಗವನು ನಂಬಿಯ ದಳದ ಮೇಲಡರಲು
(ಸೌಂದಪು. ೧೬-೨೨). ೫. ಉನ್ನತವಾಗು : ಬಿಡುಜಡೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ
ಮಡರ್ದ ಘಟಿಸ್ತನಂ . . . ತನ್ನೊಳೊಪ್ಪುತಿರಲೊರ್ಬ ತಪಸ್ಸಿನಿ ಬಂದು
(ದಶಕು. ೧೧-೩೨). ೬. ಚುಚ್ಚು ; ನಾಟು : ದರ್ಭೆಯ ಮೊನೆ ಕಾಲ
ತಳಮನಡರಲದರೆ ಸಮೂಲಮನಗಳ್ಳು ಕಿತ್ತು (ಕಗವಿ. ೯೨, ರಾಜಾವ).
ಅಡರು : ೧. ಆಕಾಶವನಡರುಂಗೆ ಅಟ್ಟಿಗೋಲ ಹಂಗೆಕೋ (ಅವಚಂ.
೧೮೬-೮೭೯) ; ಮಂದರವನಡರಿ ಭೂವರನ ಮುಂದಾಡುತಿಹ . . . ವಾಜಿ
ಗಳ್ (ಹಚಕಾ. ೩-೨೧) ; ನಾನಕಟಿ ಗರ್ವದ ಗಿರಿಯನೇನಡರಿದೇನೋ
ಮೇಣ್ ದುರುಳತನದಲಿಯೆನ್ನ ನಡೆನುಡಿ ತಪ್ಪನಪ್ಪಿದುವೋ (ಪ್ರಭುಲೀ.
೧೪-೧೮) ; ಪ್ರಾಣನಾಥನ ಕಾಣಲುಪ್ಪರಿಗೆಯನು ಬಿನ್ನಾಣದಿಂದಡರಿದರಾಗ
(ಭರಚ. ೫-೧೦). ೨. ಅಡರಿ ಕಟಾಕ್ಷಜಂಘ್ರಿಕೆ ಪಳಂಚೆಗವಾಕ್ಷದ ಚಂದ್ರ
ಕಾಂತದಿಂದುಡುಗದೆ ಸೋರ್ವ ನೀರ್ವನಿಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೭೦) ; ಬೀಜ
ಗಡರಿ ಮುಖದಿರುಹಿ ಹಿಂದಣಿಜೊಡ ಕರ್ಣನ ನೋಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ.
೬-೩೩) ; ಆ ದೇಹಕ್ಕೆ, ಆ ಹೆಸರಿಗೆ, ಆ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗೆ ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ
ಅಡರುವುದು (ಬಾಬಲ. ೮೨). ೪. ನೀನು ಮಾಡಿದ ಒಂದೊಂದು ಪಾಪಕ್ಕೂ
ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಂತೆ ಬಂದು ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನಡರಿದೆವು (ಮುಂಗಾಮು. ೩).

ಅಡರಿಗೊಳ್ = ಹೆತ್ತಿ ಕೊಂಡಿರು ; ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು : ತನು
ಲತೆಯಂ ಪುತ್ತಡರ್ದತ್ತೆನೆ ಮಳವಿಡಿದಡರಿಗೊಂಡು ತೀವಿರ್ವಿಡಜೊಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೯-೭). **ಅಡರಿಗೊಂಡು ತಿನ್ನು** = ಗಬಗಬನೆ ತಿನ್ನು ; ಅತ್ಯ
ಧಿಕವಾಗಿ ತಿನ್ನು (ಉಕ). **ಅಡರಿ ತೊಡರೆ** = ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ;
ಸಮಗ್ರವಾಗಿ : ಸೂಸಿದ ಪುಷ್ಪಾಂಜಳಿಯನೆ ಬಾಸಣಿಸಿದ ಮದವದಳಿ
ಕುಳಂಗಳ ಚೆಲ್ವಂ ಮಾಸಿಸಿದುವು ವಾಸವನ ವಿಳಾಸಂಚೆರಸಡರೆ ತೊಡರೆ
ಬಳಸುವ ಕಣ್ಣಳ್ (ಅದಿಪು. ೭-೧೧೬) ; ಬುಧಸಾಮಾಜಿಕಮತಮನೆ
ಪೇಟ್ಟು ವಿರಾಜಿತಮನಡರೆ ತೊಡರೆ ನುಡಿಗುಂ ನಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೨-೨೯). **ಅಡರೆ ನುಡಿ** = ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಮಾತಾಡು ; ದುಡುಕಿ
ಮಾತಾಡು : ಎಂದತ್ತಿಕ್ಕುಮಿಸಿ ವಿಶ್ರಮದಿನಡರೆ ನುಡಿದ ದೂತನ ದುರು
ಕ್ತಿಗೆ ಮಹೇಶನೀಷದುದ್ಗತಭೃಕುಟಿಯುಂ . . . ಆಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೧
ವ). **ಅಡರೆ ತೊಳಗು** = ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೊಳೆ ; ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾ
ಶಿಸು : ಅಮರೇಂದ್ರಾಶಾವಧು ಚಂದ್ರಮುಖ ಸುಧಾರಶ್ಮಿ ಸೀಧುರಸ
ಧಾರೆಯನಂದುಮುಖೆ ನಭಃಕೇಸರಮೆಯ್ದೆ ಮುಗುಳ್ಳಂದಡರೆ ತೊಳಗಿ
ದುವು ತಾರಗೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೭). **ಅಡರೆ ನೋಡು** = ಆಪಾದ
ಮಸ್ತಕವಾಗಿ ನೋಡು ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ನೋಡು : ಲೋಕೈಕಚಕ್ಷು
. . . ಎರಡುಮನೀಕಂಗಳನಡರೆ ನೋಡುವಂತದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೦-೫೧) ; ಮನದೊಂದಳ್ಳೊಳೆನ್ನನೊಲ್ಲಡರೆ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪುದಂ
(ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೮). **ಅಡರೆ ಬೆಮರ್** = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆವರುಂಟಾಗು :
ಉದಯಿಸಿ ಕಾಂತನ ಮುಖೇಂದು ಕರಕಮಳಂ ಮಾಣದೆ ನಡುಗಿದುದಡರೆ
[ಪಾಠಾಂ. ನಡನಡುಗಿ ಪೊಡೆ] ಬೆಮರ್ತುಮ ತನುಶಶಿಮಣಿಶಲಾಕೆ ದಳಿ
ತೇಕ್ಷಣಿಯಾ (ಲೀಲಾವ. ೭-೯೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡರ್ = ಒತ್ತಾಗು, ದಟ್ಟವಾಗು, ಮುತ್ತು, ಕೊಲ್ಲು ;
ತೆಲು. ಅಡರು]

ಅಡರಾಟಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋಗುವುದು ; ಹೋರಾಟ ;
ಜಗಳ : ಈತನೆನ್ನಣ್ಣನಮಗಂ, ಸನಿಹದಾಯ್‌ರೊಡನಡರಾಟದಲಿ ಮಡಿ
ಯಲಾತನಾತನ ಪಾಳ್ಯದೊಡತನಂ ಬಾಲನೀತನ ಸಾಕಣೆಯುಮೆನಗೆ
ಬಂತು (ಹೆಬ್ಬರ. ೬-೨೫). ೨. ಸ್ಪರ್ಧೆ ; ಪೈಪೋಟಿ (ಕ).

[ಅಡರ್ + ಅಟ]

ಅಡರಾಸು, **ಅಡ್ಡರಸು**, **ಅಡ್ಡರಾಸು** (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. ತವಕಪಡು ;
ಅವಸರಪಡು : ಅಡರಾಸಿ ಏಳೊತ ನೋಡ್ಯಾಳ ಚೆನ್ನವ್ವ ಕೆಂಪ ಕೆರಿಮ್ಯಾಗ
ಹೊರಪಂಜು ಕಿತ್ತೂರ ಸುದ್ದಿ ಹೋದಾವು ಮನಿಮನಿಗೆ (ಲೋಕಗೀ.
೨೨೧-೧೩) ; ನನಗೆ ಅವನ ಗೊಡವೆ ಬೇಡ. ನಾನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು
ಹೇಳಿಕಳುಹಿದನು. ಉಳಿದವರಿಬ್ಬರೂ ಅಡರಾಸಿ ಬೀರಬಲ್ಲನನ್ನು ಕಾಣ
ಲಿಕ್ಕೆ ಅವನ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು (ಬೀರಬ. ೪೦) ; ತಾವ ನಿಮಗ ಫಲ
ಕೊಡಬೇಕು ಅಂತ ಮಹಾರಾಜರು ಅಡರಾಸಿ ಬಂದರು (ನಾಥಾರಿ. ೮೧).
ಅಡ್ಡರಸು : ೧. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನತಿ ಅಡ್ಡರಸಿ ಓಡಿಬಂದು (ನಿರಾಭ.
೫೩). **ಅಡ್ಡರಾಸು** : ೨. ಕೂಗು ; ಕಿರಿಚು : ನಡುರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ
ನಿದ್ರೆಯಿಂದೆಚ್ಚತ್ತು 'ಅವ್ವ' ಎಂದು ತಾಸು ಹೊತ್ತಿನ ತನಕ ಅಡ್ಡರಾಸು
ವನು (ಬಿಟ್ಟುಕೊ. ೧೦). [< ? ಅಡರ್ + ಪಾಯ್ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಡರಾಳಿ (ನಾ). ರೇಗಿ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡರ್ + -ಅಳಿ]

ಅಡರಿ, **ಅಡಲಿ** (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಅರೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ಕದಡಿಟ್ಟು ಮಿಶ್ರಣ ; ಈ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ (ಕಾಯಿಸಿ) ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ.
'ಅಡರಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಅಡಲಿ** : 'ಅಡಲಿಯೆಣ್ಣೆ' ಪರಾ.

[< ? ಅಡರ್]

ಅಡರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡರಿಯನ್ನು (ಎಂದರೆ, ಕದಡಿದ ಮಿಶ್ರಣದಲ್ಲಿ
ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಬಂದು ತೇಲಿದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊ : ಪರಪಕ್ಕ
ಬಿಲ್ವಬೀಜಮನರೆದಣ್ಣೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ನೆಲಲೊಳೊಣಗಿಸಿ ಜಲದಿಂದಿರದಡರಿ
ಗೊಂಡು ತಳಿ ಹಿಮಕರನಂ ಕರ್ಪೂರತೈಲಮುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ.
೭-೨೫) ; ಅವನುದಕದಲ್ಲಿ ಅಡರಿಗೊಂಡು - ಅ ತೈಲಮಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
(ಲೋಕೋಪ. ೭-೨೫ ಟೀಕೆ). [ಅಡರಿ + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಡರಿಚು 'ಅಡರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆತ್ತಿಸು ; ಏರಿಸು : ವಿಕಟಕೂಟ ಶಾಲ್ಮಲಿಗಳನಡಿ
ಗಡಿಗಡರಿಸುತ್ತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ) ; ನೀರೊಳು ಹೊಗಿಸಿದನು ಹರಿ
ಹಯ ಚತುಷ್ಪಯವ . . . ಮುರಾಂತಕ ತಡಿಯನಡರಿಸಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿದ]
(ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೦-೩೪) ; ಭದ್ರಾಸನಕ್ಕೆ ಬಲದ ಮೊದಲ ಗದ್ದುಗೆಗೆ ಎಚ್ಚ
ರಿಂದಡರಿಸಿ ನಿವಿಷ್ಟಮಾಡಿ (ಬಿಟ್ಟು. ೩೯-೧). ೨. ಹಬ್ಬಿಸು : ತವರಾಜದ
ಸಸಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಿಯ ಬಳ್ಳಿಯನಡರಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಯಂ ನಡಯಿಸು]
ವಂತೆ (ನಂಬರ. ೧೪-೩೪) ; ಇದೇತಟ ಹುಳುವೊ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ
ನಿಚ್ಚಂ ಬಳಸಿ ಹೊಲ್ಲಹ ನೂಲನಡರಿಸಿ ಹೋಗುತಿದೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೪೦).
'ಅಡರ್ಚು' ಪರಾ. [ಅಡರ್ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಡರು 'ಅಡರ್' ನೋ.

ಅಡರು (ನಾ). ಊರೆ ; ಆಸರೆ ; ಆಧಾರ ; ಅವಲಂಬನ : ನಂಬಿಸುವ
ಸೋಲಿಸುವವರುಗಳು ಕಡುಯಂತ್ರತಂತ್ರಂಗಳಿಗೆ ವಿತ್ತುಗಳು . . . ಗಣಕೆ
ಯರ ಮಾತುಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೭೨, ೭೩). [< ಅಡರ್]

ಅಡರು (ನಾ). (ಕರಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ರೆಂಬೆ : ಆತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಂಯ್
ಕುಂಯ್ ಎಂದರೆ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹುಣಿಸೆ ಅಡರಿನ ಪೂಜೆಯೇ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು
(ಕೈಮಾಂಸ. ೫) ; ಬಿದಿರಿನ ಸಲಿಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಗಿಡಗಳ ಅಡರು ಚುಚ್ಚಿದರೂ
ಸಾಕು (ಬಾಳಿಗ. ೪೧). ೨. ಕಡ್ಡಿ ; ಪುಳ್ಳೆ ; ಉರುವಲು : ಹಸಿ ಅಡರು,

ಒದ್ದೆಯಾದ ತರಗಲೆಗಳನ್ನು ಉರಿಸಿ ಮನೆತುಂಬ ಹೊಗೆ (ಮರಮ. ೭); ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಡರು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಜಮಾಯಿಸಿದರು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೪); ಶಾಲೆಯ ಬಾವಿಯನ್ನು ನೀನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕು ಹೊರೆ ಅಡರು, ಎರಡು ರಾಶಿ ಹಂಚಿನ ಒಡಕು, ಒಂದು ತಿಪ್ಪೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆ (ಕಾಪೇರಿ. ೪೫). [← ? ತುಳು. ಅಡರು]

ಅಡರುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ: ಭಟ್ಟರು ತಲೆಗೆ ಮುಂಡಾಸು ಸುತ್ತಿ ಅಡರುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ).

[ಅಡರು (< ಅಡರ್) + ಕಚ್ಚೆ]

ಅಡರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಧೋತ್ರ, ಸೀರೆಯ ನಿರಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟು (ಕ). [ಅಡರು (< ಅಡರ್) + ಕಟ್ಟು]

ಅಡರುಗಾಲು (ನಾ). ನಡೆಯುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ಕಾಲು.

(ಕ). [ಅಡರು (< ಅಡರ್) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಅಡರುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಮಾಡು: ವಿಕ್ರಮದೊಳು ಅವನಿ ಯೆಲ್ಲವನಾಳಿ ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲರಿಗಾ ಭುವನವನಡರುಮಾಡಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೪-೭೮). [ಅಡರು + ಮಾಡು]

ಅಡರುಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಹಣತೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಮುಗಿದಾಗ (ಉರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ) ಬತ್ತಿ ಹೊತ್ತಿಕೊ (ದಕ. ಕ).

[ಅಡರು + ಹತ್ತು (< ಪೂತು)]

ಅಡರ್ಪು, **ಅಡಚು**, **ಅಡರಿಚು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಸು; ಎರಿಸು: ಮಡಿ ವಸನವನ್ನು ಪೂರ್ವದಿಗ್ವನ್ನಿತೆಯ ಮುಡಿಯೊಳು ಹೊತ್ತ ಹೊಂಗಳ 20 ನಿಡಿನಿಂದ ರಥದ ಮೇಲಡರ್ಚಿದ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಮೂಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೯); ವರವಧೂಟಿಯ ಕೆಯ್ಯ ಪಿಡಿದು ಮನ್ನಥ ತೊಡೆ ಯೆಡೆಗಡರ್ಚಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೬). ೨. ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಕಡುಗಲಿ ಕಾಮ ತನ್ನಭಯಹತ್ತದ ಗಡೆಗಡರ್ಚಿದ ಮಡೆಗಟ್ಟಿನಂತೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ಕುಮರಿಯ ತೋಳ ಭಾಪುರಿ ಕಡಗಕಂಕಣವನ್ನಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩-೪೧). ೩. ನೂಕು; ತಳ್ಳು: ಬಲದೊಳು ಹೊಕ್ಕು ಬಲ್ಲಿದರ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಹಿನ್ನೆಲಕಡರ್ಚಿದರು ಸೂರಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೯-೧೮). **ಅಡಚು**: ೪. ತುಂಬಿಕೊ; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು: ಒಡಲು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳು ಯೆಂಬ ತೊಡಕು ವೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಆಡಚಿದ ನೆರೆಯಂತೆ (ಚಂದ್ರಾವ. ೪೧). **ಅಡರಿಚು**: ೧. ಪೊನ್ನಂದಳವನಡರಿಚಿ 30 ಯನೇಕ ಮಂಗಳವಾಡುವೆರಿಸಿ (ಸಾಂದಪು. ೧೩-೪೨). [ಅಡರ್ + -ಚು]

ಅಡರ್ತಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿ ನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಲ್ಲು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಂತೆ ಮಾಡಲು ಉಪ ಯೋಗಿಸುವ ಗಾರೆ. [← ? ಅಡರ್ + -ತ್ರಿ]

ಅಡರ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಒದಗಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಅಲ್ಪಾಹಾರಮಂ ಅನೇಕ 35 ಮಂದಿಗಡರ್ಪಲಾವನಿಂದಲಾಗದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಸಕಲಸನ್ನಾಹಮಡ ಪರ್ಲ್ ಸರದಾರನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಡರ್ಚು' ಪರಾ.

[ಅಡರ್ + -ಪು]

ಅಡರ್ಪು, **ಅಡಪು**, **ಅಡವು**, **ಅಡಹ**, **ಅಡಹು** (ನಾ). ೧. ಉರೆ; ಆಸರೆ; ಆಧಾರ; ಅವಲಂಬನ: "ಅಂಕಿಯುಮಡರ್ಪೆಂದು ನೆಮ್ಮಿಗೆಗೆ 40 ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕಿ. ೭೩); ಇನ್ತಾರ್ ಪೊಗತ್ತೆಗಡರ್ಪಾದ ಮಹಾಮಹರ್ (ಎಇ. XIII, ೩೯-೨; 929); ಕಳಿಗೆ ಕುಲಭವನಮುಂ ಪ್ರತಾಪಕ್ಕಡರ್ಪುಮಾಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೨ ವ); ಮೃಗಧರ ಕುಲಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಿಗೆ ಪೆಜರಾರ್ ನೀನೆ ಮುನ್ನಡರ್ಪೆನಲಿದ್ಯೆ (ಗವಾಯು. ೩-೭೮); ಶಿವನ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಮೂರ್ತಿಯಾದೆ ಎಲೆ ರಾಮಯ್ಯ ಭವನ 45 ಕೀರ್ತಿಯ ಲತೆಗಡರ್ಪಾದೆ ರಾಮಯ್ಯ (ಎಕಾಂರ. ೧೪೫-೨೩); ಉಡಿ

ವಂತೆ ವಿಜಯವಲ್ಲರಿಯಡರ್ಪು ತದ್ವನ್ನಿ ಪಳಂಚೆ ಕೇಕಿಧ್ವಜವಂದುಡಿ ದುದು (ಜಗವಿ. ೧೮-೮); ಮುಂದೆ ಸೃಜಿಯಿಸುವ ಲೋಕಗಳು ಜರಿದಪವ ವಕ್ಕಡರ್ಪಾಗಿರಲ್ವೇಳ್ವೆಂದು ಗುರುತರಸುವರ್ಣದ ಸಲಾಕೆಯಂ ಬಲಿದರೋ (ಚಿಬಪು. ೧೬-೪೩). ೨. ಸಾಲವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣದ ಭರವಸೆಗಾಗಿ ಚೆನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಪಾತ್ರೆ, ಪದಾರ್ಥ, ಭೂಮಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು (ಹಣ ಕೊಟ್ಟವನ) ವಶದಲ್ಲಿಡುವುದು; ಹಾಗೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದು: "ಅಡರ್ಪುತ್ತ್ಯ ಯಭಿಧಾನಂ" (ಕಶರ. ೯). ೩. ಔನ್ನತ್ಯ; ಉತ್ಸಾಹ: ಬಿಡವೆಚ್ಚು ಸರಲ್ ತವೆ ಮನದಡರ್ಪು ತವದುರ್ವಿ ಮೈಯೊಳಿರ್ಬಂಬಂ ಕೈಯುಡು ಗದೆ ಕಿಚ್ಚಿಚ್ಚರ್ . . . ವೀರಭಟರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೭೭). ೪. "ಸನ್ನೆ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕುವ ಮರ" (ಕರ್ಣಾಭಾ. ೫). **ಅಡವು**: ೧. ಕೈಕೊಂಡ ತೆಜದವಂ ಕಟ್ಟುಗ್ರನಭ್ಯಾಸದವರಿಲ್ಲ ಚಾಚೆ ಲಡವಿಲ್ಲ ತಾನಭಿಮಾನವ ಬಿಟ್ಟು ತಿರಿವನನಲ್ಲ (ಹಜಕಾ. ೧೧-೧). ೨. ಒರ್ವ ಜಂಗಮನಾತನ ಅರಸಿಯಡವಿಟ್ಟು ಸೀರೆಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಬರಲದಜ ಸೇಜಗಬೇಡಿದೊಡತ್ತು ಬಳಿಕದಕೆ ಪರಮಪಾದೋದಕವ ತಳಿಯಲಾ ಸೇಜಗು ಬರಲದಪಿನವಗಿತ್ತು ಮೇಜಿವಂ (ಚಿಬಪು. ೬೨-೬೫); ಅಡವು ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡವು**: ೧. ನಡುವಣಂತೆ ಭವಕೆ ನಮಗಾ ರಡವು ದೇವ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೨-೧೯). ೨. ನಿನ್ನ ಕೊರಳಿನೊಳಿರ್ಬ ಕದು ಚೆಲುವ ತಾಳಿಯನದನ್ನಡವನಿರಿಸಿ ನೀ [ಪಾಠಾಂ. ಐದೆದಾಳಿಯ ಕೆಂಡು ನೀನಿದನಡವಿರಿಸಿ] ಬಿಡಿಸಿಕೋ ಬಳಿಕವೆನಲು (ಹಜಕಾ. ೧೨-೩೮); ಸಿಂಗಾ ಪುರದ ಗಿರಿಭಟ್ಟರು ಯಂಬವರು ಈ ದೊಡ್ಡಂಣಭಟ್ಟಿಗೆ ಹತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಣಕೊಟ್ಟು ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಡವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ 50 ದನ್ನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೮-೧೦೪; 1402); ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಅಡವ ಹಿಡಿ ದಂತಾವರು ಹೊಸವೊಳಲ ಕೆಂಪಪ್ಪನ ಮಗ ಚೆನ್ನಣ್ಣ . . . ಕರಸಿ ನಿಮ್ಮ ಅಡವಿನ ಸಾಲವನು ತೀರಿಸೇನು ಯೆನೆಲಾಗಿ (ಎಕ. II, ೨೫೦-೧೦; 1634); ಮರುಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ 'ಛಿ ಛಿ! ಅಸ್ತಿಯೆ? ಅಡವೇ? ಹೊಲವೆ? ಮನೆಯೆ? ಏನು ನೋಡಿಕೊಟ್ಟಾರು? ಈ ಬಡಪಾಸಿಗೆ ಯಾರು ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟಾರು? . . . ' (ಬೆಳುಮ. ೬). ೪. (ಕಿಂಗ್ನಾ. ೮೫). ೫. ತಡೆ; ತಡೆಯಾಗಿಡುವ ವಸ್ತು. (ಉದಾಹರಣೆಗೆ) ಕದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳ ದಂತೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ಕಲ್ಲು: ಅಡವು ಅನಿಸು, ಅಡವು ಇಡು (ಕ). **ಅಡಹ**: ೨. ಅಡಹದ ವೃತ್ತಿ ಶ್ರೀಅರಮನೆಯ ಅಧೀನವಾಗಿರಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೧೧೨-೮; 1598). **ಅಡಹು**: ೧. ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ಅಡಹಿಲ್ಲ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯೨); ಸಿರಿ ದರಿದ್ರತೆಗಡಹು ಜನನವೆ ಮರಣಫಲವು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೭-೩೦); ಕುಡುವಿಲ್ಲ ರಕ್ಷೆಗಟ್ಟದ ಮಂತ್ರಲೇಖನದಡಹನೆ ಪುಸ್ತಿಯೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೩೨). ೨. ತನ್ನ ಲಿಂಗವನಡಹನ್ನಿಟ್ಟು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫-೧೦೫); ದಾರದತ್ತವಾಗಿ ಯಿ ಅಡಹಿನ ಪತ್ರ ಸಾಲವನು . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೆಲು (ಎಕ. II, ೨೫೦-೨೩; 1634); ಕೊಡಗೆ ಉಂಬಳಿ ದಾನ ಪಾರಿತೋಷಕ ಅಡಹು ಈ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ (ಮಂತ್ರ. ೧೯-೧೦). ೫. ಕಲಿತನ ಕೈಮೀಡಲೇಬಿಡೊಡವನನು ನಿಲಿಸಿ ಕೊಂಬುದಕಡಹಾಗಿ ಬಲಿದಳು ಸೆಲದ ರಾವುತರನವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩-೩೯); ಮಾಡದಾದೆನು ಅನ್ನದಾನವ ಪೀಡಿಸುವ ಕ್ಷುಧೆಗಡಹ ಮಾಡಿ ದುದಿಲ್ಲ ದ್ವಿಜಗಣಕೆ (ಉತ್ತರಾ. ೩೬-೧೬).

ಅಡಸಂ ಹಾಕು, **ಅಡಪ ಹಾಕು** = ಒತ್ತೆಯಿಡು; ಅಡವಿಡು: ಹರುಷದಿಂದ ಮಜ್ಜನೋದಕದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಂ ಪರುಷವಂ ಹಾವಲೇವಳವ ನಡಪಂ ಹಾಯ್ತಿ ತರಿಸಿದಂ ದ್ರವ್ಯಮಂ (ಚಿಬಪು. ೫೭-೮೩); ಮುಂನೂರು ವರಹನ ಸಾಲವ ತೆಗದುಕೊಂಡು ಅಡಪ ಹಾಕಿ ಶಾಸನವನೂ ಕೊಟಿದಲಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೭-೧೫; 1690). 'ಅಡವುಹಾಕು' ಪರಾ.

ಅಡವಾಗು = ಅಧಾರವಾಗು; ಒತ್ತೆಯಾಗು : ಹಿರಿಯರ ಮನೆ ಸಾಲಕ್ಕೆ
ಅಡವಾಗಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೦).

[ಅಡರ್ + -ಪು. / ತಮಿ. ಅಡರ್ಪುಮ್ = ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ತುಳು.
ಅಡಪ್ಪು]

ಅಡರ್ಪುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆಕೊಡು; ಆಶ್ರಯಕೊಡು : ಕೋಮ
ಳಾಂಗುಳಿಜಾಳಕಂ ಮೆಜೆಯ ಕೇದಗೆಯ ಗಜೆಯಂ ತೀಡುವ ನೆವದಿಂ
ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಲ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿಗೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯ ಕವಳಿಗೆಯನಡರ್ಪುಗುಡು
ವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೮-೨ ವ). [ಅಡರ್ಪು + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಡರ್ಪುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಮಾಡು; ಅಧಾರವಾಗಿ
ಮಾಡು : ಅಯನಯಸರಾಕ್ರಮೋಪಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಶ್ರೀ ಗಡರ್ಪು
ಮಾಡಿದ ನಿನ್ನಿಂದ್ರಿಯಜಯಮೆ ಕೂಡೆ ಲೋಕತ್ರಯದಿಂ ಪೊಗಟಿಸಿ
ದುಡು (ಸಂಪಭಾ. ೯-೩೫); ಪಾಡುವೆಕ್ಕಲಗಾಣರ ಸಂಮಾನಣೆಯ ಗೀತೆ
ಲತಿಕೆಗೆ ಸಮುಚಿತೋತ್ತರಂಗಳನಡರ್ಪುಮಾಡಿ ಬಳಯಿಸುತ್ತಂ (ವರ್ಧಪು.
೯-೪೩ ವ). [ಅಡರ್ಪು + ಮಾಡು]

ಅಡಲ್, ಅಡಲ್ಪು (ನಾ). ಹೊದರು; ಮೆಳೆ. 'ಅಡಲ್ಪಿಗೆ' ಪರಾ
ಅಡಲ್ಪು : ಅಡಲ ಹೊಕ್ಕಡಗಿಯಾಳ್ಳಳ ಕೊಂದು ತಾನೇಜುವಡೆದ
ಹೆಬ್ಬಲಿಗಿದಿರಾಗಿ ನಡೆದು ಲೀಲಾಮಾತ್ರದಿ ಕೊಂದು ಕೆಡಹಿದ ಕಡುಗಲಿ
ತನದಿ ವಿಂಧ್ಯಕನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೫೭); ಬಹುಮೃಗಂಗಳಂ ಕೆಡಹಿ
ಕೊಂದು ಕೊಬ್ಬಿಜುಡು ಕಡುಲಹರಿಯಿಂದಡಲನೆಯ್ವುವ ಹುಲಿಗಳ್
(ಸಮ್ಯಕ್. ೧೦-೨೫). [~ ಅಡರ್]

ಅಡಲಿ 'ಅಡರಿ' ನೋ.

ಅಡಲಿಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಅಡಲಿ ಹಾಕಿ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ.

[ಅಡಲಿ (< ಅಡರಿ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಅಡಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ವೃಥೆಪಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಲ್ಪು + -ಇಸು]

ಅಡಲಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಅರೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿ
ಕುದಿಸಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆ.

[ಅಡಲಿ (< ಅಡರಿ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಪು)]

ಅಡಲ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ನರಳು; ವೃಥೆಪಡು; ಸಂಕಟಪಡು : ಹಂದೆವಟ್ಟ
ತ್ತಿತ್ತಲಲ್ಲದಡಲುತ್ತಡಿಗೆ ಬಂದಜಗಿದರ ಕಾಯಲೆಂದರುಹಂ (ಮದೇಪು.
೨೫-೨೮); ಬೇನೆಯಿಂದ ಲಂಪಟನಾಗಿ ರಾತ್ರಿ ಹಗಲು ಅಡಲುತ್ತಾನೆ
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಬಲ್' ಪರಾ. ೨. ಹೆದರು; ಗಾಬರಿಪಡು : ಅಡಲ
ಕಾರಣವೇನು? (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ? ತೆಲು. ಅಡಲು]

ಅಡಲ್ಪು (ನಾ). ೧. ನಡುಕ; ಭಯ (*). ೨. ದುಃಖ (*).

೩. ಭ್ರಮೆ (*).

ಅಡಲ ಭ್ರಮಣೆ = ಹುಚ್ಚು; ಸನ್ನಿ : ಹಣವನ್ನು ಕಳೆ ಕೊಂಡು
ಪೈತ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಿ ಅಡಲ ಭ್ರಮಣೆಯಾಗಿ ತಿರುಗುವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
ಅಡಲ ಪಡು = ನಡುಗು; ಅದುರು : ಗುಂಡಿಗೆಗಳು ಅಡಲಪಡುವ
ಗುಡುಗು ಗುಡುಗಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಡಲ ಮಾಡು = ಸಂಕಟಪಡಿಸು;
ವೃಥೆಪಡಿಸು : ದುಷ್ಟತ್ರ ಪಿತೃಮಾತೃಗಳಂ ಚಿಂತೆಯಿಂದಡಲಮಾಡು
ತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಅಡಲು = ಶೋಕ, ಬಾಧೆ, ಭಯ]

ಅಡಲ್ಪು 'ಅಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡಲ್ಪು 'ಅಡಲ್' ನೋ.

ಅಡಲ್ಪು (ನಾ). "ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು
ಮಧ್ಯೆ ಅಳವಿಲ್ಲದ ನೀರನ್ನೊಳಕೊಂಡ ಹವಳದ ದಿಬ್ಬ; ಅಡಲು"
(Atoll. ಇಂಕನ). [?]

ಅಡಲುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಸೌದೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (?):
ವಿಷ್ಣುಗ್ರಹದ ಅಳಗಪೆರುಮಾಳು ದೇವರ . . . ಅಡಲುಕಾಣಿಕೆ ನಿಬಂದಿ
ಅನ್ಯಾಯ ಮಂನ್ಯಯ X ವನೂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೬೩-೧೩;
1279). [ಅಡಲ್ಪು (< ಅಟ್ಟು) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಅಡಲುಹುಳು (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಗಿರಗಿರನೆ ಸುತ್ತುವ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ
ಹುಳು; ಕುಂಬಾರಹುಳು (ದಕ. *).

[ಅಡಲ್ಪು (< ಅಟ್ಟು) + ಹುಳು (< ಪುಲು)]

ಅಡಲ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಮೆಳೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಸೀಗೆಯ
ಮೆಳೆ (?): ಬಿದಿರ್ವಿಂಡಿಲು ಮುಳ್ಳುಗುಣಿಚಿ ಬಲ್ಕೆ ಚೆತ್ತ ಪುದಿದಡಲ್ಪಿಗೆ
ಬಲ್ಕೆದಜು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೨). [ಅಡಲ್ + ಸೀಗೆ]

ಅಡವಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಕುಡುಗುಂ ಚಿತ್ರವಳಿ ಪಳಿ
ಯಡವಟ್ಟು ಸುವರ್ಣಚೇಲಮುಂ . . . ವಸನಾಂಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧೧).

[ಅಡ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಡವಡಿಕೆ (ನಾ). ಆತಂಕ; ತೊಡಕು (?): ತಡೆತಡೆದು ಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ
ನಡೆಯಲ್ ಬಗೆದನೆಗೆ ಕಾರ ಕಾರುಳೊಳ್ ಸಯ್ದವಡಿಕೆಗಳಂ [ಪಾಠಾಂ.
ಸಯ್ದವಡಿಕೆಗಳಂ] ತೊಡೆದತ್ತೆಡೆವಜೆಯದೆ ಪೊಳವ ಮಿಂಚು ಮುಗಿ
ಲೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೫). 'ಅಡಿವಡಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಅಡವಡಿಸು + -ಇಕೆ]

ಅಡವಡಿಸು, ಅಡಬಡಿಸು, ಅಡಬರಿಸು, ಅಡವರಿಸು, ಅಡಹಡಿಸು

(ಕ್ರಿ). ೧. ತವಕಪಡು; ಆತುರಪಡು; ಚಡಪಡಿಸು : ನುಡಿಯಲ್
ನೋಡಲ್ಪೊಳೊಂ [ನೋಡಲ್ಪೊಂ] ಕಲ್ಪದವಡಿಪೊಡಮೋತು ಸತಿಯೊ
ಳೋಪನ ಮಾತಿಂಗೆಡೆಗೊಂಡು ಪೊಗಟ್ಟು ಮಗುಟ್ಟುಂ ನುಡಿಯಿಸುವಡ
ಮಜಿಗೆ ಕೂರ್ತಳೆಂದಾ ವಧುವಂ (ಮದಕ. ೧೧-೪೯); ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಿಡಿಯ
ಲಡವಡಿಪಾ ಬೊಜಗನ ತವಕಮಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ ಕಿನ್ನರಯ್ಯಂ ಕಂಡು
(ವೃಷವಿ. ೧೭-೮ ವ). ೨. ತವಕಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಆತುರಗೊಳಿಸು

(?) : ರಚ್ಚಿಗಂ ಬೀದಿಗಂ ಬರಿಸಿತ್ತೆನ್ನಯ ಭಕ್ತಿ ಅಚ್ಚಿಗಂಗೊಳಿಸಿತಡವಡಿಸಿ
[ಪಾಠಾಂ. ಕಳವಳಿಸಿ] ತೆನ್ನಯ ಭಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೨೮-೪). ಅಡಬಡಿಸು :

೧. ಜಾಜುವ ಹೊಳೆವ ಹೆಣಗುವ ಬೆಸುಗೆಬಿಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟವಾಳರು ತಿವಿರದ
ಬಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಕ್ಕು ಹೆಣಗಿದರು] (ಕುನ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೫); ಎಡೆಯ
ನೊರಲಿ ಹೊಡಕೊಳ್ಳುವಂ ಕೆಡೆದೇಳ್ವನಡಬಡಿಸನು (ಮಹಾಂತೇ. ೯-೩೪).

೩. ಗಾಬರಿಪಡು : ಆ ಸಪ್ತಕಕ್ಕೆ ಕೊಸು ಅಡಬಡಿಸಿ ಎಚ್ಚತ್ತಿತು
(ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೧); ದೇವರಾಯನು ಅಡಬಡಿಸಿ ಎದ್ದು ಒಂದು ಕಬ್ಬಿನ
ತೋಟವನ್ನು ಸೇರಿದನು (ಕವೀರ. ೧೧೨). ಅಡಬರಿಸು : ೧. ಬಿಂದಣ್ಣ
ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಪುಟಿದು ಬಿದ್ದ. ಎಲ್ಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವನೋ ಎಂದು

ಅಡಬರಿಸಿ ಅವನ ಕೈಹಿಡಿದೆ (ವೈನಿ. ೫೭). ಅಡವರಿಸು : ೧. ಸಡು
ಗುಡುನಾಡುವ ಬಾಲಕನಂತೆ ನಾನಡವರಿಸಿ ಹೋಗಿ ಕೆಡಹಿದನೆಂಬಂತೆ ಅಜ್ಜಿ
ವಿಗೇಕೆ ಗೆಲ್ಲನೋಲು (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೯-೩೯೬); ಕೊತವಾಲನು ಅಡವರಿಸಿ

ಹತ್ತಿರ ಹೋದ (ಕೊತಕಾ. ೧೯). ಅಡಹಡಿಸು : ೧. ನಿಲಲೆಡೆಯಿಲ್ಲ
ದಡಹಡಿಸಿ ಸುಡುಮಿಡುವಂದು ನಡನಡ ನಡುಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ);

ಅಯೆಡೆಯಿಂದ ತಳದರ್ ಕಿಜುಡೆಡೆ ನಡೆವುದುಮಡಹಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ.
ಅಡದಡಿಸಿ] ಮಸಗಿಬಿಡೆ ಜಡಿಯುತ್ತಂ ಬೀದಿಬೀದಿಗಳೊಳ್ ಸೋದಿಸಿ

ಕಾವ ತಳಾಪಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೯, ವ); ತಾಪಸಂ ಮದನ
ಸಂತಾಪನ ಶರಪಾತಕ್ಕೆ ಸುಗಿದು ಕೈವಿಡಿಯಲಡಹಡಿಸುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ.

೮-೩೧ ವ); ನಡುಗಿ ತಡವರಿಸಿ ಬೆಂಕಿಯ ಕಡುಗಾಯ್ವಿಂಗಳಿದು ಜಡೆ
ಗಳಿಡುವಿನೊಳಗಿಗಳ ತೊಡರ್ವು ನುಸುಳ್ಳೋಡಿ ಗಂಗೆಯ ಮಡುಗಳ
ನಡಹಡಿಸಿ ಪುಗುವಿನಂ ಭಯವಶದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೪೧೦); ಪಿಡಿದಡಿಸಿ

ನುಂಗಿ ಪಸಿದಡಹ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ದಿಸುವ ಭೇತಾಳನುರಿವ ಪರ್ವಣನಂ
(ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೮); ಆ ತಿರಿಕೂಳ ತೆಲುಂಗರೊಡೆಯನಿಗೆ ಉತ್ತರವೇನೆಂಬು
ದನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ನಾವೆಲ್ಲ ಅಡಹಡಿಸುತ್ತಿರುವೆವು (ಮಂತ್ರ. ೧೯-೧೬).
'ಅಡಾವುದಿ' ಪರಾ.

[< ? *ಅಡಪಡ + -ಇಸ್ಯ. / ಮರಾ. ಹಡ್‌ಬಡ್; ಹಿಂ. ಹಡ್
ಬಡಿ; ನೇಪಾ. ಹಡ್‌ಬಡ್; ಪಂಜಾ. ಹಡ್‌ಬಡಿ; ಗುಜ. ಹಡ್
ಬಡ್; ಒರಿ. ಹಡಬಡಿ; ಸಿಂಧಿ. ಹಡಬಡಾನು]

ಅಡ್ಡಡು ?]ವನೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ (?): ಮಾಣ
ಕೈಶ್ವರ ದೇವಗ್ಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಅಡ್ಡಡು ?]ವನೆಯೆಂಬು ಕಯ್ಯ ನೀಳ
(ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೮-೬೬; 1219). 'ಅಡುಮನೆ' ಪರಾ.

[ಅಡ್ಡು ? + ಮನೆ]

ಅಡವರಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನೈಬಳಿ ಪುಣುಶೆಯೆ
ಅಳಿಯ ಕಿಜುಕೆಷೆಯೆ ಅನೈಪೋಗಿ ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆಯೆ ಅನೈಪೋಗಿ ಮುಕ್ಕಲ್ಲೆ
ಪೋಗಿ ಅಡವಳಿಕೆಷೆಯ ಪಡುವಣ ಖಡೆ ಗೋಡೆ (ಎಕ. XVI, ೩೫೩.
೧೪೦-೬೯; 900). [< ? ಅಡ್ಡು + ಪಳ್ಳಿ]

ಅಡವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಅಳವಡಿಸು, ಹೊಂದಿಸು, ಜೋಕೆಮಾಡು,
ಕೂಡಿಸು, ಸೇರಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ ೩೩). [< ಅಳವಡಿಸು]

ಅಡನಾಯ್ 'ಅಡ್ಡನಾಯ್' ನೋ.

ಅಡನಾರ (ನಾ). (ಉಕ) ವಾರದಲ್ಲಿ ಸಂತೆ ನಡೆಯದ ದಿನ.

[< ಅಡ್ಡ + ವಾರ್]

ಅಡವಿ (ನಾ). ಕಾಡು; ಅರಣ್ಯ: "ಟಿಕಾರಕ್ಕೆ ಡಕಾರಂ: ಅಟವಿ-ಅಡವಿ"
(ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಎಡೆಯೊಳಡವಿಯೊಳ್ ಕಳ್ಳರ್ ಬಟ್ಟೆಗೆಟ್ಟ
ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಒಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೧೨); ಆವಡವಿಗಳೊಳ್ ಪಣ್ಣಿಲ
ಮಾವಗಮೊಳವು (ಸಂಪಥಾ. ೭-೪೬); ಒಂದಡವಿಯೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು
(ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೨-೧೮೨ ವ); ಅಡವಿಯಲೊಂದು ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ಆಶ್ರಯ
ವಿಲ್ಲದಂತಾಯ್ತು (ಅವಚಂ. ೫೧-೨೨೦); ಅಡವಿಯೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ನಿಮ್ಮಡಿಯೊಡನಿರಲು ನೀವಿಲ್ಲದಾ ಪುರವಡವಿ ನಮಗಹುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ.
೧-೯); ಅಬ್ಬರಕಂಜಿ ಅಡವಿಯ ಹೊಕ್ಕರೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೫೩).

ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ = ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಕಾಗೆ: "ಕಾಕೋಲಾ
... ವನಾಶ್ರಯ: -ಕ ೫ ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೩).

ಅಡವಿ ಅಂಟರಿಕೆ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟುಪುರಲೆ ಹುಲ್ಲು (*).

[ಸಂ. ಅಟವಿ. IP 'ಅಡವಿ' ಎಂಬುದು ಮೂಲತಃ ದ್ರಾವಿಡಶಬ್ದ
ವೆಂದು ಅಧುನಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.]

ಅಡವಿಕಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ; ಕಾಡುಕಡಲೆ
(ಸಂಧಿತ. ೮). [ಅಡವಿ + ಕಡಲೆ]

ಅಡವಿಕೋಣ (ನಾ). "ಗವಯ-ಅಡವೀ ಕೋಣ" (ಗಂ ಗಾ ಮು.
೧೧೩). [ಅಡವಿ + ಕೋಣ]

ಅಡವಿಕೋಳಿ (ನಾ). "ಕುಕ್ಕುಭ-ಅಡವೀಕೋಳಿ" (ಗಂ ಗಾ ಮು. ೮೨).
[ಅಡವಿ + ಕೋಳಿ (< ಕೋಲಿ)]

ಅಡವಿಕ್ಕು, ಅಡಹಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು (*). ಅಡಹಿಕ್ಕು:
ತನ್ನಾತ್ಮಜೆಯನಡಹಿಕ್ಕಿ ಶಿವಪೂಜೆಯವಸರಕ್ಕೆ ತರಲು ಪನ್ನೆರಡು ಪೊನ್ನಂ
(ಪಾಸೋಪು. ೪-೪೫). [ಅಡವ್ವು (< ಅಡಪ್ಪು) + ಇಕ್ಕು]

ಅಡವಿಬಾರಗಣಿಸು (ನಾ). ಕಾಡುಶುಂಠಿ (ಸಂಧಿತ. ೮).

[ಅಡವಿ + ಬಾರಗಣಿಸು]

ಅಡವಿಗಡಿತ (ನಾ). ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು: ಹರಿದುಡೋಲಗವಿತ್ತ

ಭುವನದೊಳಿರುಳಡವಿಗಡಿತಕ್ಕೆ ಹರಿದವು ಕಿರಣ ತತ್ತಿದವಭುದಲಿ ತಾರಕೆಯ
ತೇರುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೧೨). [ಅಡವಿ + ಕಡಿತ]

ಅಡವಿಗಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಪ್ರಭು ಅಡವಿ
ಗಾವೆಯ ಸಿಂದಗಾಮುಣ್ಣನ X ಒಕ್ಕಲು (ಎಕ. VII, ೨೨ಮೊ. ೩೭-೪;
1140); ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೂರ್ಗ್ಗಲು ಬಿದಿರೆಯಡವಿಗಾವೆಯ X X X X
ಹಿರಿಯೂರು (ಎಕ. VII, ೨೨ಮೊ. ೫೫-೭೯; 1167).

[ಅಡವಿ + ಗಾವೆ (< ಸಂ. ಗ್ರಾಮು)]

ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು 'ಅಡವಿಗಿಚ್ಫು' ನೋ.

ಅಡವಿಗಿಚ್ಫು, ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬುವ ಬೆಂಕಿ;
ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು. 'ಅಡವಿಗಿಚ್ಫುಗೊಳ್' ಪರಾ. ಅಡವಿಗಿಚ್ಚು:
ಪರವಾದಿಗಳ ಸಂಭ್ರಮಾಟವಿಗುಣ್ಣುವಡವಿಗಿಚ್ಚಿನ ಬೀಜದಂತೆ...
ಪಣ್ಣುಖನಖಳಶಕ್ತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ಶೋಭಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೨೮);
ಅಡವಿಗಿಚ್ಚುಟ್ಟಿದಳವುಲ್ಲೆಯಂತೆರ್ದ ದಡಂದಡಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೪೩).

[ಅಡವಿ + ಕಿಚ್ಫು]

ಅಡವಿಗಿಚ್ಫುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಕಿಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೀಳು: ತೋಟ
ಲೊಡನಾ ರುಂಡಮಂ ಮುಂಡಮಂ ಕಂಡಡವಿಗಿಚ್ಫು[ಪಾಠಾಂ. ಗಿಚ್ಚು]
ಗೊಂಡ ಪುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಹರಣಂ ಹಮ್ಮಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೪ ವ).

[ಅಡವಿಗಿಚ್ಫು + ಕೊಳ್]

ಅಡವಿಗುಂಬಳ (ನಾ). ಕಾಡುಕುಂಬಳ (*). [ಅಡವಿ + ಕುಂಬಳ]

ಅಡವಿಗುಣಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡುವ ಕುರಿ; ಕಾಡುಕುರಿ:
ಅತ ದಾಯಾದ್ಯರಿಗೆ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸೋತು
ಸತಿಸಹಿತಡವಿಗುಣಿಯಾದನು ಕಣಾ (ತಾರಾ. ೩-೨-೧೩). IP ಅಡವಿ
ಗುಣಿಯಾಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಡವಿ ಗುರಿಯಾಗು, ಕಾಡು
ಪಾಲಾಗು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. [ಅಡವಿ + ಕುಣಿ]

ಅಡವಿಗೇಣಿಸು (ನಾ). ಕಾಡುಗೇಣಿಸು: ಕೂಲಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ
ದವನು ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಅಡವಿಗೇಣಿಸು ಮುಂತಾದ ಅಹಾರವ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ
ತಿರುಗಬೇಕಾದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೯೯; *). [ಅಡವಿ + ಗೇಣಿಸು]

ಅಡವಿಗೋಟಲೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಸಂಕಟ: ಧನು
ಜಾದಿ ಖಳರೊಡನಡವಿಗೋಟಲೆಯೆಂದು ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೯).

[ಅಡವಿ + ಕೋಟಲೆ]

ಅಡವಿಗೋರಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕಾಡುಗೋರಂಟಿ.

[ಅಡವಿ + ಗೋರಂಟಿ]

ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು.

ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣನ ಮಾಡು = ಜಟ್ಟಣ್ಣ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ಆರಾ
ಧನೆ ಮಾಡು: ಅಡವಿಜಟ್ಟಣ್ಣನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಡಗರ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ
ಹೆಡಿಗೆತುಂಬ ಹೋಳಿಗೆ ತುಂಬಿ ಕೊಡ ನೀರಿಗೆ ಹೋದೇವೆ (ಕನಕ.
೧೨೧-೨). [ಅಡವಿ + ಜಟ್ಟಣ್ಣ]

ಅಡವಿಡು, ಅಡಹಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು: ಅವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ
ಮೈಮೇಲಿನ ಒಡವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಡವಿಟ್ಟು ಹಣವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟನು
(ರೂಢಿ). ಅಡಹಿಡು: ನಿರುಪಮನೆ ಸಲಹೆಂದು ಪಾಡಿ ಒಲಿಸಿ ಮುಂತ
ಡಹಿಟ್ಟು ಅಕ್ಷಯನಿಧಾನಮಂ ಪಳೆಯಂತೆ ಪಡೆದು ತುಂಬುರ ಮಂತ್ರಿಯೊಳು
ಮನಂಗೊಳಿಸಂತೆ ಪೊಂದೇರನ್ನಲಂಕರಿಪುದೊರೆದನಾ ನಂಬ್ಯಣ್ಣನು
(ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೧-೩೫). [ಅಡವ್ವು (< ಅಡಪ್ಪು) + ಇಡು]

ಅಡವಿತಗಚೆ (ನಾ). ಕಾಡುತಗಚೆ ಗಿಡ (*). [ಅಡವಿ + ತಗಚೆ]

ಅಡವಿತಿರುಕ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವವನು: ರಾಮ ಅಡವಿ
ತಿರುಕ, ಬುದ್ಧ ಬತ್ತಲೆತಿರುಕ (ನಿರಾಭ. ೧೩೧). [ಅಡವಿ + ತಿರುಕ]

ಅಡವಿದಾಣ (ನಾ). ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ: ಕೋಣಸ ಸುಧಸ್ತನಕ್ಷೀಣ ವಿಕ್ರಮ ಶಿಖಿಯ ಚೂಡಿಯ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆ ಕೇಡಗೊಂಡರಿಬಲಶ್ರೇಣಿಯೆಂಬೊಂ ದಡವಿದಾಣಮಂ ಹೊಕ್ಕಂತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪೨). [ಅಡವಿ + ತಾಣ]

ಅಡವಿನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಕಾಡುನೆಲ್ಲಿ (*).

[ಅಡವಿ + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅಡವಿಪಾರಿನಾಳ (ನಾ). ಕಾಡುಪಾರಿನಾಳ: ಅಡವಿಪಾರಿನಾಳಗಳು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ನಂಬುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೧೦).

[ಅಡವಿ + ಪಾರಿನಾಳ]

ಅಡವಿಪಾಲು (ನಾ). ಕಾಡುಪಾಲು; ದಿಕ್ಕುಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು; ಹಾಳಾಗುವುದು.

ಅಡವಿಪಾಲಾಗು=ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಹಾಳಾಗು. [ಅಡವಿ + ಪಾಲು]

ಅಡವಿಬಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; "ಮಧುರ" (ಗುಮೊ).

[ಅಡವಿ + ಬಾರಿ]

ಅಡವಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗು; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ : ನಿಜ ಗುಣಿಯು ದಾರಿತಪ್ಪಿ ಅಡವಿಬಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೨೧).

೨. ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿ (ಉಕ). ೩. (ಹೊಲಗದ್ದೆ) ಹಾಳುಬೀಳು; ಬಂಜರುಬೀಳು. [ಅಡವಿ + ಬೀಳು (< ಬೀರ್ಣ)]

ಅಡವಿಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು. [ಅಡವಿ + ಬೆಕ್ಕು (< ಬೆರ್ಕು)]

ಅಡವಿಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ (ಪಂಡಿತ. ೮).

[ಅಡವಿ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅಡವಿಮೃಗ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಕಾಡು ಮೃಗ: ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಮುಂಗುರಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಅಡವಿಮೃಗಂ ಗಳುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಲಚರಂಗಳುಂ] (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೭). ೨. ಏನೂ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ. [ಅಡವಿ + ಮೃಗ]

ಅಡವಿಯಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಅಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪. *).

[ಅಡವಿ + ಅಡು]

ಅಡವಿಯೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡು: ತಂದೆ ನಿಖಿಳವ ನಿಯ ರಾಜ್ಯವನಂದು ತನಗಿತ್ತ ಅಡವಿಯೊಗಲರವಿಂದನಾಭನ ಭಕ್ತನಾ ಧ್ರುವ ನೊಲಿದು ರಾಜ್ಯದಲಿ ನಿಂದಂ (ನಿಭಾಗ. ೪-೯-೬). [ಅಡವಿ + ಪೊಗು]

ಅಡವಿರಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (*). [ಅಡವಿ + ರಾಗಿ]

ಅಡವಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಿಡು; ಒತ್ತೆಯಿಡು: ಅಡವಿರಿಸು ಮಕ್ಕಳಂ ಸಿರಿಯಡಿಯೊಳಿಗನವಸಿ ದೊರೆಗಳಪ್ಪನಿತಜೊಳೆ ಅಡವಿನೆಳೆಯೊಳಿಗದ ವರ್ ಪಡೆದರ್ ಚಿಕದೇವರಾಯನಿಂ ದೊರೆತನಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧೧-೭).

[ಅಡವು (< ಅಡರ್ಪು) + ಇರ್ + -ಇಸು]

ಅಡವಿರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಕಾಡುರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಗಿಡ: (*). [ಅಡವಿ + ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ]

ಅಡವಿವೂ (ನಾ). ಕಾಡುಹೂವು: ಅಲರ್ಪಡವಿವೂಗಳನು ಬನದುಳ್ಳಲರ ನೆಲ್ಲವನಾಯ್ತು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೭-೨೨). [ಅಡವಿ + ಪೂ]

ಅಡವಿನೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಹೆಂಗಸು; ಬೇಡಿತಿ: ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನ ಕೈಸೆಣ್ಣಿಗೊಟ್ಟಿರಡವಿನೆಣ್ಣುಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೯-೭೮).

[ಅಡವಿ + ಪೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್ಣ)]

ಅಡವಿಸಣಬು (ನಾ). ಕಾಡುಸಣಬಿನ ಗಿಡ (*).

[ಅಡವಿ + ಸಣಬು (< ಸಣಂಬು)]

ಅಡವಿಸೀಗೆ (ನಾ). ಕಾಡುಸೀಗೆ (*). [ಅಡವಿ + ಸೀಗೆ]

ಅಡವಿಹತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾಡುಹತ್ತಿಯ ಗಿಡ (*).

[ಅಡವಿ + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಅಡವಿಹಾಗಲ (ನಾ). ಕಾಡುಹಾಗಲ ಗಿಡ (ಪಂಡಿತ. ೮).

[ಅಡವಿ + ಹಾಗಲ (< ಪಾಗಲ)]

ಅಡವಿಹೆಸರು (ನಾ). ಕಾಡುಹೆಸರು ಗಿಡ (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೫).

[ಅಡವಿ + ಹೆಸರು (< ಪೆಸರು)]

ಅಡವೀಸಿಂಗ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಿಂಹ: ಮಳಲೊಳ್ ತೈಲಂಗಳಂ ಹಿಂಡಲಕ್ಕಡವೀಸಿಂಗವ ತಿದ್ದಲಕ್ಕು (ಸೋಮೇಶ. ೪೯).

[ಅಡವಿ + ಸಿಂಗ]

ಅಡವು, ಅಡಹು (ನಾ). ೧. ರೀತಿ; ಹದ: ಲಿಂಗಮೊಡಲುಸುರನೊಳ ಕೊಂಡವರ್ ಸುಲಿಂಗಪ್ರಾಣಿಗಳ ದಲೆನಿಸವರ್ವರ್ಕಳಾ ಅಡವು ಲಿಂಗ ದಡವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೪೧); ಬೆರಲ ಸೇವಗೆಯಾಬಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಯಡ ವಾದ ಕಜ್ಜಾಯಗಳಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸೂ. ಪ ಶಾ. ೩-೭); ಆ ಪಡೆಯ ಪರಾಕ್ರಮದಡವ ನಾನೇನ ಬಣ್ಣವೆನು (ಕಂ ನ ವಿ. ೧೧-೨೦). 'ಅಡವು ಗಾಣ್' ಪರಾ. ೨. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಗಾತ್ರ; ಯೋಗ್ಯ ವಾದ ಪ್ರಮಾಣ: ಈ ಬಡಕಾರಿ ತನಗೊಂದಡವೆ ಹೇಳೆಂದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೬೦); ಸಮುದ್ರಗಳ ಲಂಘಿಸುವಂಗಳೊಂದಡವೋ ಕೊಳಚೆಯುದಕ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೧೦೦); ೩. ಸವೃದ್ಧಿ: ಜನಕ್ಕಾಗುವ ಹಾಗೆ ಅಹಾರ ವೆಲ್ಲವನ್ನು ಅಡವಾಗಿ ಕೊಂಡು ಬಾ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಮಳೆ ಅಡವಾಗಿ ಬಂತು, ಪಯ್ಯು ಅಡವಾಗಿ ಬೆಳೆದವು (*). ೪. ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟ ವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಉಕ): ಹೊಲವೆಲ್ಲವು ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಎದ್ದದೆ, ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜವು ಬಹು ಅಡವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಡಹು: ೨. ಫಳ ವೊಳಗುಕೊಳೆತು ಹೊಜಿಗೆ ಈಡಾದರೆ ಮೆಲುನರಿಗೆ ಅಡಹೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೫೯); ಅಡಹುಳ್ಳ ಕಾಂತೆಯನವಚಿಕೊಂಡು (ಸೋ ಮ ಚ. ೪-೪೫). ಹೊಯಿವುದಕ್ಕೆ ಕೈಗೆ ಅಡಹಿಲ್ಲ (ಎಲೇಶ್ವ. ೬೨); ನನ್ನಸಿಗೆ ನೀನಡಹಲ್ಲ ಬಲ್ಲದಮಾಡು ಹೋಗೆಂದ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೭-೫೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡ್ಡವು; ಮಲ. ಅಡವು]

ಅಡವು, 'ಅಡವು' ನೋ.

ಅಡವು, 'ಅಡವು' ನೋ.

ಅಡವುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ರೀತಿಯನ್ನು ಕಾಣು: ಮುಡಿ ಸಡಿಲ್ವಾವರಿಸಿ ರಾತ್ರಿಯಾಯ್ತೆಂದು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳನಾ ಚೆಲ್ಲ ಮೊಗದಡವು ಗಂಡಿಂದುಮಂಡಲಮುದಯನಾಯ್ತೆಂದು ನಸುಮುಗಿವ ಬಿಸಜಂಗಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೫). [ಅಡವು + ಗಾಣ್]

ಅಡವುಚೀಟು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಡವಾಗಿ ಇಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ. (ಕಿಸಂಗಾ. ೪೭).

[ಅಡವು (< ಅಡರ್ಪು) + ಚೀಟು]

ಅಡವುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಿಡು; ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಕೊಡು; ಆಧಾರ ಮಾಡು: ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಅಸ್ತಿ ಅಡವುಹಾಕಿದನೆಂದು ಯಾರಲ್ಲೂ ಬಾಯಿ ಬಿಡಬೇಡ, ಜೋಕೆ. ನಾಳೆ ತೊಂದರೆಯಾದೀತು. (ತ್ಯಾಗಮ. ೬೧).

[ಅಡವು (< ಅಡರ್ಪು) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಅಡವುಳಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಡು + -ಉಳಿ]

ಅಡವೆಟ್ಟು, 'ಅಡವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡವೊಡ್ಡು, 'ಅಡವೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಅಡವೊಯ್ಯು, 'ಅಡವೊಯ್ಯು' ನೋ.

ಅಡಸಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದಾಜು; ಅಂದಾಜು ಮಾಡುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). (ಗು). ೨. ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಇರುವ; ನಂಬಲರ್ಹ ವಲ್ಲದ; ಕರಾರುವಾಕಲ್ಲದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಸಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಅಡಸಟ್ಟಿ ನೋಡು = ಅಂದಾಜುಮಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಡಸಟ್ಟಿ
ಲೆಕ್ಕ = ಅಂದಾಜಿನ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಲೆಕ್ಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಮರಾ. ಅಡಸಟ್ಟಿಣೀ = ಅಂದಾಜುಮಾಡು. / ಗುಜ. ಅಡ
ಸಟ್ಟೋಣೀ = ಅಂದಾಜು]

ಅಡಸರಣಿ (ನಾ). “ಅಡ್ಡ ಬರುವ ತೊಡಕು” (ಸಿರಿಕೋ).

[← ಮರಾ. ಅಡಸರ್].

ಅಡಸರಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡ ಮಳೆ: ಅಡಸರಿ ಬಲ್ಲರಿ ವರವಳೆಯಿಡುಕುಂಬನಿ
ನಟ್ಟವನಿ ತುಷಾರಂ ಬಿಡಹಂ ಜಡಿ ಜಿನುಗು ಜುಂಜುರ್ ತುಂತುರ್ ಬಿಡ
ದಡಿಯಿಡಗೊಡದೆ ಕರೆದವಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಶ್ರೀಪುನಿ. ೮-೩೯).

[< ಅಡ್ಡ + ಸರಿ]

ಅಡಸಲಿ ‘ಅಡ್ಡ ಸರ’ ನೋ.

ಅಡಸಲಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಂದುಹೋದದ್ದು: ಅನ್ನ
ಅಡಸಲವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧೯೬೫, ಮಾರ್ಚಿ, ೧೦೪).

[~ ಅಡ್ಡ. / ತಮಿ. ಅಡಿಚಿಲ್ = ಅನ್ನ]

ಅಡಸಲಿ (ನಾ). (ಉಕ) ನೇಗಿಲು ಹೊಡುವವನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿ
ಯುವ, ನೇಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಮೇಟೆ: ಅಡ
ಸಲ ಹಿಡಿಯಲು ಬಾರದ ರೈತ ಅಳಿದರೇನು ಉಳಿದರೇನು? (ರೂಢಿ). [?]

ಅಡಸಲು (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲಲು ಉಪಯೋಗಿ
ಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ (?): ಅಡಸಲಿನ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮೂಷಕ
ಗಳಂತೆ (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೪೯-೯). [?]

ಅಡಸಲುಬಡಸಲು (ಅ). (ಉಕ) ಅನ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ: ಏನೋ
ಮಹಾ ಘಟನೆ ನಡೆದಿರಬೇಕು ಎಂದು ತೋಚಿ ಅಡಸಲು-ಬಡಸಲು
ಸಾನಾನು ತುಂಬಿದ ನಮ್ಮ ಅಡಕಿಲ ಕೋಣೆಗೆ ಓಡುತ್ತ ನಾನು ಹೋದೆನು
(ಚೀನಬಾ. ೬೪). [?]

ಅಡಸಾರ ‘ಅಡ್ಡ ಸರ’ ನೋ.

ಅಡಸಾಲ ‘ಅಡ್ಡ ಸರ’ ನೋ.

ಅಡಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಒತ್ತು; ಅಮುಕು; ಅದುಮು: ಬೆಳರೆ
ಮುಖಾಬ್ಬ ಮಾಯ್ಯಡಸಿದೊಳ್ಳೆಲೆಯಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೬೦; ಶೂದ್ರಕ);
ತೊಡೆದು ತಿಲತ್ಪಲಮಂ ಕರಪು(ವು)ಡಿ ಸಾಸಿವೆ ಲೋಯಿಸರದ ತಿರುಳೆಂಬಿ
ವನಿಟ್ಟಡಸಿ ಬಿಗಿತಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ ನಿಡುಪೊಂಗುಡಿವರ್ಡ ಕೆಯ್ಗೆ ಭಂಗಂ
ಬಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಶ. ೯-೧೩೨); ಕಲಹಂಸೆಗಳ ಬಲ್ಲಿತಪ್ಪುದೊಂದು
ದಕ್ಕಂ ತಂದದಜರೆಡು ಕಡೆಯುಮಂ ತಾವಡಸಿ ಕರ್ಚಿ (ಸಂಚಿತಂ.
೧೫೭-೧೪); ತೆಂಗಿನ ಪೊಸನೇಡೆಂದಜುಡಿಂಗಳ್ಳರಮಡಸಿ ಕಂಬಿಯಿಂ
ಕಟ್ಟಿದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೨); ಮಡದಿಯೆಡೆಗೊರಳ ನಡುವಡಸಿ
ಮೂಡಿದನು. ವಿಶ್ವನಾಥಂ (ಹಚಕಾ. ೧೩-೧೯); ಅಡಸಿ ಪೊಡೆವ
ಝಗಡೆ (ಶಮದ. ೨೦); ನಿಂಬ ಸುಪತ್ರದೊಳಂ ಬಜೆಯಂ ಬೆರಸದನಡಸಿ
ಮೆಲಿದು ತೇಟ್ಟಿಡಿದನ ಕರ್ಣಂಬುಗಲೂದಲ್ ವಿಷಮಿಲಿಗುಂ (ಖಮದ.
೧೧-೨೩). ೨. ಒತ್ತಿ ಒಳಸೇರಿಸು; ತುರುಕು; ಗಿಡಿ: “ಅಡಸು -
ಗಾಡಪ್ರವೇಶೇ” (ಶಮಧಾ); ತನ್ನ ಪಿರಿಯ ಮಗನಪ್ಪ ವ್ಯಷಸೇನನಂತಕ
ನಣಲೊಳಡಸಿ ತನ್ನ ಮನಣಲೊಳಡಸಲೆಂದಿವರ್ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಂ
ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೯ ವ); ಎರಡು ಕರದ ಬೆರಳಂ ಕಿವಿಯೊಳಿಡಿ
ದಡಸಿ ಸರ್ವಮುನಿವರರಿಂದ ಕೈಮುಗಿಸಿಕೊಂಬ (ಹಚಕಾ. ೮-೩೧); ಒಳ
ಗಡಸಿ ಕರುಳನು ಮುಚ್ಚಿ ಮಂತ್ರಿನಿ ತೊಡೆದರಖಿಳಾಪಧಿಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಭಿ.
೫-೪೨); ಏಜ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಾಯೊಡ್ಡಿ ರಕ್ತನನೀಂಟಿ ತನಿಯಡಗನಡಸಿ
ತಿಂದು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೫-೨೩). ೩. ಹದಿ; ಮೆಟ್ಟು; ಕೆತ್ತು: ಗಾಂಡೀವ
ಜ್ಯಾಘಾತದೊಳಿಂದ್ರನೀಲಂಗಳನಡಸಿದಂತಿರ್ಧರಡುಂ ಮುಂಗೆಯ್ಯಳ

ಕರ್ಪಂ ತೀವೆ ತೊಟ್ಟಿ ಬಳೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೫ ವ); ನವರತ್ನಗಳಡ
ಸಿದ ವಿಷ್ಣುರದೆ ವಿಗಡರಕ್ತಸರಾಯ ಕುಳಿತರ್ಡ (ಮೋಹತ. ೧೧-೩೨);
೪. ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊ: ಅಂಗುಳೊಳಡಸಿದ ವಿಷಮುಂ ಭಂಗುರತರ
ವಿಷಮದೃಷ್ಟಿಯುಂ... ಅಮರ್ದಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೬೩); ಸಂಜನಿಸಿದುದು
ವಿಷವದು ಕಂಧರದೊಳಡಸಿ ಪಶುಪತಿ ನೀಲಕಂಠನಾದ (ಸಾಂದಪು. ೪-೫೩);
ಕಸ ಕಡ್ಡಿ ಅಡಸಿಕೊಂಡು ಬಚ್ಚಲದ ನೀರು ಹೊರಗೆ ಹೋಗವಲ್ಲದು
(ದಕ. ೩). ೫. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ನಡನಡ
ನಡುಗುವಿನಮಡಸಿ ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭-೬);
ಇಡಿದಡರೆ ಕಾಯ್ತ ಚೂತಮನಡಸಿ ಸಿಡಿಲ್ ಪೊಯ್ದುದೆನಿಸೆ (ಅದಿಪು.
೩-೩೪); ಗಿರಿದುರ್ಗಂಗಳಂ ವಜ್ರಧರನಂತಡಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಪುಡಿ
ಗುಟ್ಟುವ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ). ೬. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು; ಸಂಭವಿಸು:
ಕೇಡಡಸಿದೊಡಂ ಬಗೆಯಂ ಕೂಡದು (ಕವಿರಾ. ೧-೭೩); ದಿಕ್ಕರಿಗಳಂ
ಬುಜಪತ್ರಪುಟಾಂಬುವಿಂ ಬೆಡಂಗಡಸಿರೆ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಪುದಂ ಸತಿ ಕಂಡು
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೦); ಅಕ್ಕಟೆನಗೀ ಪೊಲೆವಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಳ್ಪುದೊಂ
ದಡಸಿದುದಾವ ಪಾಪಮನೆ ಮಾಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೪೨); ತೀವ್ರ
ಕರ್ಮೋದಯದಿಂದಡಸುವ ಸಾವುಂ ನೋವುಂ ಏಗೆಯ್ದುಂ ತಪ್ಪಲಜಿ
ಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೦); ಉತ್ತರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಮ ಅಡಸಿದಾಗ
ಶ್ರಮಣರ ತಂದವೊಂದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು... ಉಸಿರುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆ
ಯಿತು (ಸಣ್ಣಕ. ೬-೨೩). ೭. ಒತ್ತಿ ಮುಂದುವರಿ; ನುಗ್ಗು: ಜಂಬೂ
ವೃಕ್ಷದ ಕೆಲದೊಳಡಸಿ ರಸದ ತೊಟ್ಟಿ ಪರಿವಂತೆ ಕನಕಗಿರಿಯನಲೆದು
ಪರಿವ ಜಂಬೂನದಮೆಂಬ ತೊಟ್ಟಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦ ವ); ಒಂದಜ
ಪಿಂದೊಂದಡಸಿ... ಸುರಿವಾನಂದಜಲಬಿಂದುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೫);
ಅಡಸಿ ಬಂದುದು ಚಾಪವಾ ರಘುಭೂಷಣದ್ವೇಡೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೫೦).
೮. ನಾಟು; ಚುಚ್ಚು: ಒಡಲ ಜಡಿದವು ರೋಮರೋಮದೊಳಡಸಿ
ದಂಬುಗಳ್ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧೦-೨೪). ೯. ಬೆರಸು; ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು:
ಕುಡಿವಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯ ಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ
ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಡೆಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ.
೪-೮೭ ವ); ಮಡಿಸಿದಲೆಯ ಗಳಿಗೆಯ ಕೆಂಬಲ್ಲದಿಗಡಸಿ ಬಾಯೊಳು
ಬಾಯಿಗೂಡಿ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೨೫). ೧೦. ಸೇರು; ಕೂಡು: ಅಡಸುವುದು
ಬಹುಪ್ರೀತಿಯ ಕಡೆಗತ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೮೬). ೧೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಉಂಟು
ಮಾಡು: ಕಡುವದದ ಕಾಡಾನೆ ಹೊಕ್ಕೊಡನೊಡನೆ ಕಲಕಿದ ಕೊಳನ
ವೊಲು ಭಯವಡಸುತಿದೆ ಪವನಜನ ರಣಪಥವನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೩-೪);
ಆಕಾಶವೆಂಬ ಮೃದನರೆಗಣ್ಣ ತೆಜಿದವೊಲು ನಡುನೇಸಜಡಸಿದುದಂದು
ಬಲ್ಲಿಸುಪ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೫೩). ೧೨. ಕೈಹಾಕು: ಪಾಪಕ್ಕೆಡಸಿ ತರು
ವಲಿ ಮೂಢನಕಟಾ ಮೃದನ ಬೋನವನಂತು ತುಡುಗಿಂ ತಿಂದ (ಬಸಪು.
೨೪-೫೬). ೧೩. ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು; ತುಂಬಿಕೊ; ಗುಂಪುಸೇರು:
ಹೊಸ ಹಾಲ ಹನಿಗಳಡಸಿದ ತೆಜಿದ ತೆನೆಗಳಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೯); ನಡು
ಹಗಲು ಕತ್ತಲೆಯಡಸಿತಾಕಾಶದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ಸ. ೧೫-೪೩); ಗಂಧವ
ಮಗುಳ್ಳುವ ಹೆಂಗಳಡಸಿದಂಗೆಡಿಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೩-೧೪).
೧೪. ಅಡಗಿಕೊ; ತಲೆ ಮರಸಿಕೊ (?): ಬಿಡದಲ್ಲಗೆ ಲೋಕಾಯ
ತನೆಯ್ ಶಾಂಖ್ಯನಡಸಲ್ಪಮ್ಮ ಪಟ್ಟರ್ಕವೀಧಿಗಳೊಳ್ ತೊಳ್ಳಿ ತು
ಗೋಪಣ್ಣದಿಗಿಭಪ್ರೋದ್ವಾಸಿ ಗಂಧದ್ವಿಪಂ (ನಿಕ. II, ೬೯-೪೫; 1100).

ಒಂದಡಸಲೇಟ(ಳ)ಡಸು = ಒಂದು ಕಷ್ಟಬಂದರೆ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ
ಮತ್ತೆ ಏಳು ಕಷ್ಟ ಬರು; ಕಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಗಳು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ
ಬರು: ಅಡಸಿದ ನಲ್ಲಳ ತಪ್ಪಂ ತಡವಿಕ್ಕಿದೊಡೇಟು ಭವದ ಕೇಡಡಸುವ
ಕಿಣ್ಣುಡಿಯಂ ನುಡಿದಳ ತಾಯ್ ಒಂದಡಸಿದೊಡೇಟಡಸಿತೆಂಬ ನುಡಿ

ತಪ್ಪುಗುಮೇ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೨); ತಂದೆ ತಾಯಂ ಬಿಟ್ಟು ದೊಂದು
... ಇಂದುಜೂಟಂ ಪೋಗಲೇಳಾದುದೀಗಲೆನಗೊಂದಡಸಲೇಳಡಸಿತೆಂಬ
ನುಡಿ ನಿಜವಾದುದೆಂದಗಣಿ ಚಿಂತಿಸಿದಳು (ಚಿಬಪು. ೩೫-೩೪). ಅಡಸಿಕೊ =
ತುಂಬಿಕೊ; ತುರುಕಿಕೊ: ಮತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಭೀಮರಕ್ಕ
ಸನ ಬಲಿಗೆ ಒದವಿಸಿದ ಕೊಳನ್ನು ತನ್ನ ಹೇರೊಡಲಿಗೆ ಅಡಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ
ದ್ದನೆ? (ಬಿಮರೆ. ೧೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡೈಚು = ಗುಂಪುಕೂಡು, ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು]

ಅಡಹ 'ಅಡಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಡಹಡಿಸು 'ಅಡವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಡಹಾಯ್ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡಹಾಯಿ 'ಅಡ್ಡವಾಯಿ' ನೋ.

ಅಡಹಾಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನುಗ್ಗು: ಅಸಮಬಲನಡಹಾಯ್ಸು
ಕೊಂಡನು ನೆಲನನಳವಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೩); ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಕಡ
ಲೊಳಡಹಾಯ್ಸು ವಸುದೇವನ ರಥವು ಪರಿಯೆ (ಸಾಳ್ಯಭಾ. ೮-೭೦).

[ಅಡಹಾಯ್ (< ಅಡ್ಡವಾಯ್) + -ಸು]

ಅಡಹಿಕೆ (ನಾ). ಆದಾಯ; ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ: ನ್ಯಾಯವಾದ
ಅಡಹಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಅಡಹಿಕೆಯನ್ನು ಅಡೆಯಲಿತಿ
ನಷ್ಟವಾಗುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಅಡಹಿಕೆಯ ಪಾಲು; ಅಡಹಿಕೆಗೆ ಹಾನಿ
(ಕಲ್ಪದ್ರು). [ಅಡಹು? + -ಇಕೆ]

ಅಡಹಿಕ್ಕು 'ಅಡವಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಅಡಹಿಡು 'ಅಡವಿಡು' ನೋ.

ಅಡಹು 'ಅಡವ್ವ' ನೋ.

ಅಡಹು 'ಅಡಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಡಹು 'ಅಡವ್ವು' ನೋ.

ಅಡಹುಗಾರ (ನಾ). ಅಡವಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ಆ ಧಾರ ಹಾಕಿ
ಕೊಂಡವನು: ಅಡಹುಗಾರರೂ ಭೋಗ್ಯದಾರರೂ ... ಅನುಭವಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವರೆಂದೂ (ಬೆಟ್ಟಾ. ೪೦-೫).

[ಅಡಹು (< ಅಡಪ್ಪು) + -ಗಾರ (< -ಗಾಣ)]

ಅಡಹೊಗು 'ಅಡ್ಡಹೊಗು' ನೋ.

ಅಡಹೊಯ್ಲು 'ಅಡ್ಡನೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಡಾಣೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂಲಿ ಕೊಡದೆ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಮಾಡಿ
ಸುವ ಕೆಲಸ; ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲಸ (*).

ಅಡಾಣೆ ಎತ್ತು = ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡದೆ ದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೇರೊ
ಬ್ಬರ ಎತ್ತು; ಬಿಟ್ಟುಯೆತ್ತು: ಅಷ್ಟೇಕೆ ಭಾರವಂ ಹೊರಿಸುತ್ತೀ?
ಅದೇನು ಅಡಾಣೆ ಎತ್ತೋ? (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[? / ತುಳು. ಅಡಾಣೆ; ಮರಾ. ಅಡಾಣ = ವ್ಯವಸಾಯದ ಕಸವಿ
ನಲ್ಲಿಲ್ಲದವನು; ಅಡಾಣೆ = ಅನಿಪುಣ, ಗ್ರಾಮ್ಯ]

ಅಡಾಯ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸಲಿಗೆ; ಸದರ: ಈ ಬಡ್ಡೀಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ
ಅಡಾಯ ಆಗ್ತೆ. ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಸಂದುಕೊಟ್ಟರೆ ಊರೆಲ್ಲಾ ಇವನಂಗೇ
ತಿರುಗಿಬಿದ್ದಾರು (ದಿವಾಬ. ೨೬). [?]

ಅಡಾಯಿಲ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆಯವನು" (ಕರ್ಣಾಭಾ).

[ಅಡ್ಡು + -ಯಿಲ]

ಅಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ತಡೆ; ನಿಲ್ಲಿಸು; ಅಡ್ಡ
ಹಾಕು (*). ೨. (ಕುದುರೆಯಂತೆ) ಚಡವಡಿಸು (*). ೩. (ಒಬ್ಬನ)
ಮುಂದಿಡು; ಗಮನಕ್ಕೆ ತರು (*).

[ಅಡ್ಡು + -ಇಸು. P ಅಡಾ < ಹಿಂ. ಅಡಾನಾ]

ಅಡಾಯುಧ 'ಅಡ್ಡಾಯುಧ' ನೋ.

ಅಡಾಯ್ಡ 'ಅಡ್ಡಾಯ್ಡ' ನೋ.

ಅಡಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಗಿಡ: "ಅಡಾರಂ
-ಅಂಗುರು" (ಒಷಧಿ. ೨). 'ಅಂಗುರು' ಪರಾ. [?]

ಅಡಾವಣೆ (ನಾ.) ಅಡ್ಡಿ; ಅಡಚಣೆ; ತೊಂದರೆ (ಉಕ. *).

[← ಮರಾ. ಅಡವಿಣೆ]

ಅಡಾವುಜ 'ಅಡ್ಡಾವುಜ' ನೋ.

ಅಡಾವುಡಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ; ಕ್ಷೋಭೆ; ಕಾಟ; ಉಪದ್ರವ (ದಕ):
ನಾನು ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದಾಗ ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜಿ ತನ್ನ ಬಾಲ್ಯಕಾಲದ ಹಲವು
ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. 'ರಂಗಪ್ಪನಾಯಕನ ಅಡಾವುಡಿ'
ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದು (ನಾಪದ. ೧೪೭). ೨. ಆತುರ; ಅವಸರ; ದುಡುಕು;
ಗಡಿಬಿಡಿ (ಉಕ. *). ೩. ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಅರ್ಜೀವಾಗುವಷ್ಟು ಹಲವು
ಉಂದಿವೆ, ಉಪವಾಸ ಕೆಲವು ಮಲಗಿವೆ. ಹೋಮ್ ಗವರ್ನಮೆಂಟು ಅಡಾ
ವುಡಿಯಾದರೆ ಇದೇ ಗತಿ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೭೬). ೪. ಹದ್ದುಮಿರುವ
ವ್ಯಕ್ತಿ: ಇವಳೆಂಥ ಅಡಾವುಡಿ? ನೆಲೆಯಾಗಿ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲು
(ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಪುರುಷ ಅಳದ ಹೆಣ್ಣು ಅಡಾವುಡಿಯಾಗಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು
ವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೫. ಅಡಂಬರ: ಗಂಡನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗರತಿಯಾಗಿ
ಬಾಳೋಳಿಗೆ ಈ ಸೀರೆ ಅಡಾವುಡಿ ಯಾಕೋ ನಾ ಕಾಣೆ (ಅಪಾಭಾ. ೪).
'ಅಡವಡಿಸು' ಪರಾ.

[~ ? ಅಡವಡಿಸು. / ತಮಿ. ಅಡಾವಡಿ = ಕೇಡು ಮಾಡುವುದು,
ಕಾಟ; ತೆಲು. ಅಡಾವಡಿ, ಅಡಾವುಡಿ = ಸಂಭ್ರಮ, ಗಡಿಬಿಡಿ, ತೊಂದರೆ]

ಅಡಾವುಡಿಗಾರ (ನಾ). ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಾವುಡಿ + -ಗಾರ (< -ಗಾಣ)]

ಅಡಾವುಡಿಗಿರಾಕಿ (ನಾ). ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವವನು; ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ
ಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಾವುಡಿ + ಗಿರಾಕಿ]

ಅಡಾವುಡಿಸಾರುಪತ್ಯ (ನಾ). ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಆಡಳಿತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಡಾವುಡಿ + ಸಾರುಪತ್ಯ]

ಅಡಾವುಡಿನಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಗಡಿಬಿಡಿ ಮಾಡು: ಅವ
ನಾನೋ ಏನಡಾವುಡಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಮಾಡು]

ಅಡಾವುಡಿನಾತು (ನಾ). ೧. ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾತು
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಾವುಡಿ + ಮಾತು]

ಅಡಾವೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಆಯವ್ಯಯಗಳ ಪಟ್ಟಿ.

[← ಮರಾ. ಅಡಾವ್, ಅಡಾವಾ, ಅಡಾವ್, ಅಡಾವಾ]

ಅಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಹರಡಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕಾಲಿನ ಭಾಗ; ಪಾದ;
ಹೆಜ್ಜೆ: "ಪಾದತಳಮದಡಿಯೆನೆ ಪಡೆಗುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೭-೨);
"ಅಡಿಯೆಂದು ಕಾಲೆಂದು ಪಾದಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೧); ಈ
ಧರ್ಮಮಾನ್ವಿತರಕ್ಷಿಬೋಡೆನ್ನಡಿಯೆನ್ನಲಿಮೇಲೊ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ.
೬-೧೦; 753); ತಿಳಿಪಲದಿಗಿಣಿಗೋಪನ ತಳಂಗಳಾ ತೀಟದಿಂ ಪದಂ
ಗಲೊಳೊಗೆದಾ ಪುಳಕಚಯಂಗಳ್ ಕಳಿದುವು ಮುಳಿಸಂ (ಕ ವಿ ರಾ.
೩-೧೧೮); ಸುದರ್ಶನಮೆಂಬ ಶಿವಿಕೆಯನೇಜುದಾಗಳ್ ... ಏ ಟಿ ಡಿ
ವರಂ ಭೂಪಾಲರುಯ್ದರ್ ವಿಯಚ್ಚರರತ್ತೇಅಡಿಯಂ ವಿಯದ್ಗಮನದಿಂ
ದಾಂತುಯ್ದರ್ (ಅದಿಪು. ೯-೭೨ ನ, ೭೩); ಕಾಲಿಂಗಡಿಯೆಂತುಟಂತುಟಿ
ಚಿರಾವಾಸಕ್ಕಧಿಷ್ಠಾನಮೆಂತುಟು ತಾನಂತುಟಿ ದರ್ಶನಂ ಸಕಲಧರ್ಮಕ್ಕಂ
(ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧-೭೩); ಉಬ್ಬಕನತ್ತಿತ್ತಂ ಶಬರಿಯಿಲ್ಲದೊಂದಡಿಯನಿಡಂ

(ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೬); ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ಪದ ಮುಳ್ಳಳಂ ನಿಲ್ಲದೊತ್ತಿ ಪುಳುಂ
ಬಿನಿಂ ಕಳೆಯುತ್ತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೧೨೦); ಅಡಿಯನೂಟುತ್ತಿನಿತು ದೂರಂ
ನಡೆದು (ಬಸವ. ೪೩-೮೫); ಅಡಿಯೆಂಬ ರಂಘಿಗಳನಲ್ಲದೀ ನುಡಿಗಳಂ
ನುಡಿಯರಾ ಜನಪದದೊಳು (ಚಿಬವ. ೬-೪೪); ಬಸಿನ ನೆತ್ತರ ಗಾಯದೆಡೆ
ದಡಿಯ ವೇದನೆಗೆ ಸಸುಳೆ ಹರಿಹರಿಯೆಂದೊಲ್ಲಳುತಿರಲಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೫);
ಅಡಿಯ ಮುಂದಿಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಅಡಿಯ ಹಿಂದಿಡೆ ನರಕ ಅಡಿಗಶ್ಚ
ಮೇಧಪಲ ಸ್ವಾಮಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಡಿಯಲೇಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೯೧).
೨. ಕಾಲು: ನಡೆವುದಾದಿಯುಗಂಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕುಡಿಯೊಳು ನ್ನತ
ಧರ್ಮವಾ ಮೂಡಿದಿಯ ನಡೆವುದು ಧರ್ಮವಾ ತ್ರೇತಾಯುಗಂಗಳಲಿ
ನಡೆವುದೀರಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂ ಬಿಡದೆ ತದ್ವಾಪರ ನಿಕರದೊಳ್ ನಡೆವು
ದೊಂದಡಿಯಿಂದೆ ಧರ್ಮಂ ಕಲಿಯುಗಂಗಳೊಳು (ಬಸವ. ೨-೫).
'ಅಡಿದಿ', 'ಎಂಟಿಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ಉದ್ದಳತೆ; ಮನುಷ್ಯನ
ಹೆಜ್ಜೆಯಷ್ಟು ಉದ್ದ; ೧೨ ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆ: ಜೊತ್ತಮ್ಮನ್...
ವಿಟ್ಟುದು ಒನ್ನಡಿ ಪಾನಿಯಮೇಲುಂ ಒನ್ನತ್ತೆದಿನಸಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು.
೫೫-೭; 740); ಧರಗೊಡೆಯಂ ಚಕ್ರೇಶಂ ತಿರಿವನೆ ಬಲಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿ
ಮೂಡಿದಿ ನೆಲನಂ (ಸಮಕ. ೮-೧೪೪); ಅಡಿಮೂಡಿಯೆನಲೆಯನೇ
ಬಲಿನ್ಯಪಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೪); ೬೦ ಅಡಿ ಉದ್ದ ಉಂ ಅಡಿ ಅಗಲವುಳ್ಳ
ನಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ
ಕೊಂಡುಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). ೪. ಗುರುಹಿರಿಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವ
ಸೂಚಕವಾಗಿ (ದೇವರು, ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬಂತೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಶಬ್ದ: ಚಿತ್ತೂರ ಮೋನಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷ್ಠಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೦-೧;
700); 'ಕಿತ್ತಡಿ', 'ತಮ್ಮಡಿ', 'ನಿಮ್ಮಡಿ', 'ಪೇರಡಿ' ಪರಾ.
ಸಂಸ್ಕೃತದ ತಾತಪಾದ, ಭಗವತ್ಪಾದ ಹೋ. IP ಇದು (ಅಪ್ಪ,
ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಸೇರುವುದುಂಟು:
ವಳ್ಳಿಗ್ಗಾಮೆಯರ ದಾಸಡಿಯುಂ ಅಮಲಿಯರ ದೇವಡಿಯುಂ ವೆದವಳ್ಳಿ
ಯರಾ ದೇವಡಿಯುಂ... ಮುಖಮಾಗೆ... ಪ್ರಸಾದಂ ಕೆಯ್ದಾರ್
(ಎಕ. VII, ತಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೭; ಸು. 685). ೫. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಪಂಗಡದವನು: ಮೇಲುಶಾಂತಿ ಕೀಳುಶಾಂತಿ ಬಲಿ ದೇವರ ಹೊಜುವ
ಬ್ರಹ್ಮಣ ಸಹ ಅಂತು ಮುನರು ಅಡಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳು (ಸೌಷಾ.
IX-ii, ೪೭೦-೪೭೬; 1428); ಹವಿಕರು: ಸಭಾಹಿತ, ಮಧಸ್ಥ, ದೀಕ್ಷಿತ
(ಯಾಜ್ಞೀ) ಭಟ್ಟ... ಅಡಿ, ಕಡ್ಡಿ, ಗೋಪಿ, ಕಾರಂತ (ತುಳುನಾ. ೧೮೦).
೬. ಕೆಳಭಾಗ; ತಳ; ಬುಡ: ಅಡಿಯಿಂ ಮೇಗಣ್ಣತ್ತವ ಕಡುಗಾಳಿಯ
ಪೊಯ್ಲೊಳ್ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೩-೫೨); ಕೊಡನೊಳುದಕವ ತುಂಬಿಯಿಡಿಯ
ಲಗ್ನಿಯನಿರಿಸಿ ಬಿಡದುರುಹಲುಷ್ಣವಾಗದೆ (ದೀ ಕ್ವಾ ಬೋ. ೧೩೭-೪);
ಮೃಡನೊಡು ನಗುತೊತ್ತಲಾ ಗಿರಿಯಡಿಯಲೇ ಕೈಸಿಕ್ಕಿಯಜ ನಡನಡುಗ
ಲೊಡಜಾದನವನು ವರುಷ ಸಹಸ್ರ ಪರಿಯಂತ (ತೊ ರ ರಾ. ೧-೮-೩೨);
ದೃಢವಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ ಅಡಿ ಒಡೆದ ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಸುಖಜಲವ ತುಂಬಿದಂತೆ
(ಜ ಗ ದಾ. ೧೩); ಕುಡಿ ಕಿತ್ತರೂ ಅಡಿ ಸಾಯುವುದೇ? (ಗಾದೆ); ಅಡಿ
ಹತ್ತಬೇಕೆ, ಮೇಲೆ ಸೀಯಬೇಕೆ, ನಿನಗೇನು? (ಗಾದೆ). ೭. ಮುರ್ಮು;
ರ ಹಸ್ಯ: ತುಡುಗುಣಿಯಲಿ ಮೀಸಲುಂಟೇ? ಅಡೆ[ಡಿ]ಯನಜಿಯದೆ
ಅಜಾದವಂಗೆ ಮೃಡಭಕ್ತಿಯುಂಟೇ? (ಮೋಳಮಾ. ೧೫೩-೫೭೬); ಅವನ
ಅಡಿ ಅಳ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾ ಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೮. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ:
ಪಡೆಯ ಪೊಣೆಗಿಗಿದು ಶೇಷಂ ಪಡೆಗಳನುಡುಗುವುದುಮೆಳೆ ಬೊದಿಲ್ಲೆನೆ
ಬಿಟ್ಟತ್ತಡಿಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦); ಅವನಿಗೆ ಅಡಿಯಿಲ್ಲ ಆಕಾಶವಿಲ್ಲ
ಯಾವ ಧೈರ್ಯದ ಮೇಲೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವುದು? (ರೂಢಿ). ೯. ಆದಿ;
ಮೂಲಕಾರಣ: ದುರ್ಗಮಿತ್ತಂಗಳೆ ರಾಜಂ ಪಿರಿದುಂ ಕೊರಗಿ ಏನಾನು

ಮೊಂದಡಿಯಿರ್ಕುಮೆಂದು ತಪಿಸಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧೨); ಔತ್ಪಾತಿಕ
ಮಿಂತಾಗಲಿದಜಡಿಯಜೆಯದೆ ನಾಡೊಡೆಯನಪ್ಪ ಸಹಸ್ರಕಂಠರಾಜಂ
ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು (ಅ ದ್ವಾ ತ. ೪೨-೧೯); ಏತಕೆ ಕಾದಾಡಿದರೊ ಅದ ನಾ ಬೇರೆ
ಕಾಣನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಡಿಯ (ಇಂಗೀತ. ೩೩-೧೦). ೧೦. ಅಳತೆ; ಲೆಕ್ಕ:
ಸತ್ತವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ಸಾವವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ಹೊತ್ತ ಘಾಯದೊಳುರುಳ್ಳ ಬೀಳು
ವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ ತತ್ತಲಂದಜಿಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೊಯ್ದಾಡುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ
ತೆನೆಯ ಹಿಡಿದು ಹತ್ತುವರ್ಗಡಿಯಿಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೪೧). ೧೧. ಪದ್ಯದ
ಒಂದು ಪಂಕ್ತಿ, —ಪಾದ, —ಚರಣ: ತೋಜುವ ಮಾತ್ರೆಯ
ಷಟ್ಪದಿಗಾಜಾಜಿಯೆರಡಜಿಲ್ಲೆಯೊಂದೇ ನಿಯಮಂ (ಛಂ ದೋ ೧೦ ಬು.
ಕಿ. ೩೧೫). ೧೨. ಕಟ್ಟಡದ ನಿವೇಶನ; "ಸ್ವೈಟು": ಅಕ್ಕಸಾಲಿಯ
ಮನೆಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಬುದ್ಧಿಕಟ್ಟೋ, ಗ್ರಹಚಾರ ಹಿಡಿದೋ,
ಮನೆ ಅಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನರಳುತ್ತಿರುವವರಿದ್ದಾರೆ (ಹಹಸ. ೩೮).
'ಅಡಿಸ್ಥಳ' ಪರಾ. ೧೩. = ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಮದಗಜಮಸ್ತಕವಡಿಯಾಗಲಾ
ಮೇಗಣಧಟರುಗಳ ಸದೆಬಡಿದ ಗಡಿಯೆ ಕೊಡತಿಯಾಗಲು ಭೀಮಸೇನ
ನೊಪ್ಪಿದನಾ ಕಮ್ಮಾಜನಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೦-೨೦).

ಅಡಿಗೆಕ್ಕು = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕು; ತುಳಿ; ನಾಶಮಾಡು: ಮೊದ
ಲೊಳ್ ನೀನಮಗೆ ನುಡಿದ ತೆಜದಿಂದಡಿಗಿಕ್ಕಿದೆ ಕಂಸನನಮ್ಮಂ ನೆಗವಿದೆ
ಚಿಂತಾಪಾರ್ಥಿಯೊಳಗೆ ಮುಲುಗಿದರ್ವರಂ (ಜಗಮ. ೬-೮೬); ತಿಳಿವನುಗಿ
ದಡಿಗಿಕ್ಕಿ ಮುಜವೆಯ ಕಳಕಳವ ಮೇಲಾಯ್ತು ತಾಮಸಜಲನಿಧಿಯ
ತಾಯ್ತುಳಲ ಮುಟ್ಟಿತು ಮನ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೦). ಅಡಿ
ಯಾಜಿವ ವ್ರಪ್ರಕ್ಕು = ಆರು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಆರಡಿ; ಷಟ್ಪದ;
ತುಂಬಿ: ನುಡಿನ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ ಜಿನುಗುವ ಅಡಿಯಾಜಿವಕ್ಕಿ [ಪಕ್ಕಿ] ಯಾ
ವನದೊಳು ಪಗಲೊಡೆಯನುಡಯಕಾಲದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೫೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಅಡಿ; ಕೊಡ. ಅಡಿ = ತಳಭಾಗ,
ತಳ; ತೆಲು. ಅಡುಗು; ಕೊಲಾ. ಅಜಿ]

ಅಡ್ಡಿ (ನಾ). ವಿರೋಧ: "ಅಡಿಯೆಂದು ವಿರೋಧಭಾವಂ" (ಶಬ್ದಾ.
೧೩-೨೫೯). [~? ಅಡ್ಡಿ]

ಅಡಿಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ತಳವನ್ನು
ಹಿಡಿ. [ಅಡ್ಡಿ + ಕಚ್ಚು (< ಕಟ್ಟು)]

ಅಡಿಕಾಸು (ನಾ). ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗಡಿಯ ನಿವೇಶನದ ಮೇಲೆ
ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಶ್ರೀ ಭೈರವದೇವರ ಸಂನಧಿಯ
ಸಂತೆ ಕಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ ಪ್ರತಿಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅಕ್ಕು ಅಡಿಕಾಸು ಸಹ ದ್ರವ್ಯ
ಮುಖದಿಂ ದೇವರ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೆ... ಕಟ್ಟಳೆಯನಿಕ್ಕಿ (ಸೌಷಾ.
IX-ii, ೫೩೨-೯; 1530). [ಅಡ್ಡಿ + ಕಾಸು]

ಅಡಿಕಿಲ್ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲಿ 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲು; ಕಲ್ಲೊಟ್ಟೆಲು: ಅಲ್ಲಿಂದ
ಬಡಗಲು ದಾರಿ ಮೇರೆ ಅಡಿಕಿಲಿಕಲ್ಲ ಬಳಿಯ ನೆಟ್ಟ ಕಲು (ಎಕ. XII,
ಪಾವಗ. ೭೫-೧೨೧; 1533).

[ಅಡಿಕಿಲಿ (< ಅಡಕಿಲ್) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯ)]

ಅಡಿಕಿಲು 'ಅಡಕಿಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕಟ್ಟಣಕಾ-ಬೆಳ್ಳ, ಅಡಿ
ಕಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೨೩). [?]

ಅಡಿಕಿಲುನಾಸು 'ಅಡಕಿಲ್ನಾಸು' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲ್ಲಾಡೆ (ನಾ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಪೇರಿಸಿದ ಗೋಡೆ:

ಅಗಲ್ ದಿಕ್ಕರಿಗಲ್ಲಿ ಗಿರಿಗಲ್ಲಿ ದೊರೆವರ್ಪ ಕರ್ವೇಡರ್ . . . ಕವಲ್ಯೋಲ
ಅಡಿಕಿಲ್ವೆಡೆಯ ನೇಣ ಕಡಿಗತ್ತಿಯ ಬಿಲ್ಲಂಬುಗಳ ಬಲ್ಯೋಜಿವೊತ್ತು
(ರಾಮಶ್ವ. ೮೩-೨೪). [ಅಡಿಕಿಲ್ (< ಅಡಿಕಿಲ್) + ಗೂಡ್ಲಿ]

ಅಡಿಕಿಲ್ವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಪೇರಿಸಿರು: ಮುತ್ತಿನ
ಕೈಯಿಂದಡಿಕಿಲ್ವೆತ್ತುಪ್ಪುಂಗಾರ ಘಟಿತತಿಯಿಂ . . . ಕಣ್ಣೆ ಸೆ
ದತ್ತು . . . ಆ ಪಂದಲ್ (ಉದ್ವಟ. ೮-೬).

[ಅಡಿಕಿಲ್ (< ಅಡಿಕಿಲ್) + ಪೆಜು]

ಅಡಿಕಿಲ್ಯೋಳ್ 'ಅಡಿಕಿಲ್ಯೋಳ್' ನೋ.

ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು 'ಅಡಿಕಿಲ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅಡಿಕು 'ಅಡುಕು' ನೋ.

ಅಡಿಕೆ 'ಅಡಕೆ' ನೋ.

ಅಡಿಕೆಕಸ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಗಿಡ್ಡನೆಯ ಕಳೆ (ಕ). "ಮೂಡುಗಟ್ಟಿನ ಗಿಡ, ಬೋಡು ಕಡಲೆ
ಸೊಪ್ಪು, ಕರಂಡೆ, ಮೂಡಿಗಿಡ" (ಮೈದಿಗ. ೭೧-೧೪೭೦).

[ಅಡಿಕೆ ? + ಕಸ]

ಅಡಿಗ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಆಳು; ಸೇವಕ; ದಾಸ: ನಾನೊಡೆಯ ಇವನಡಿಗ
ನೆಂದು ಪಡಿಪುಚ್ಚುವ ಮಾಡುವನ್ನಕ್ಕೆ ಅದು ತುಡುಗುಣಿಯ ಸವಿತ
(ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮-೬೮); ಒಸೆದು ನಿಮ್ಮಯ ಕರುಣೆಸಕದಿಂದೊಲಿದು
ರಕ್ಷಿಸಬೇಕುಹದನ್ನ ನಿಮ್ಮಡಿಗನೆಂದು (ಮನೋವಿ. ೧-೨); "ನಿಮ್ಮ ಕೈಪೆಯ
ಪರ್ಮೆಯಿಂ ನಿಮ್ಮ ಮರವೊಕ್ಕನೆಂದು ಎನ್ನಂ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂಬುದರ್ಥಂ"
(ಮನೋವಿ. ೧-೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೩. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೪. ಒಂದು
ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ). [ಅಡಿಗ್ಗಿ + -ಗ]

-ಅಡಿಗ್ಗಿ (ಪ್ರ). "ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು" ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥ
ಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ವಿಧ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಅಡಿಗ ಪ್ರಕಟ ಪ್ರತ್ಯಯ
ಮಕ್ಕುಂ ಸುಕವಿಗಳಿಂ ತದನುಕೂಲವರ್ತನ ವಿಧಿಯೋಳ್ . . . ಅಡಿಗ
ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ದೇವಡಿಗಂ, ಪಾವಡಿಗಂ, ಪೂವಡಿಗಂ" (ಶಮದ. ೨೦೩,
ಪ್ರಯೋ); "ದೇವಾದಿಗೋರ್ಹತಿ"; "ದೇವರಂ ಪೂಜಿಸುವಂ ದೇವ
ಡಿಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೩, ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). '-ವಡಿಗ' ಪರಾ.

ಅಡಿಗಂಟಲ್ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನ ತಳ, —ಬುಡ: ಪೊಟ್ಟಿ ಪೊಟ್ಟಿಣಿ
(ಕ)ಸೆ ಕ[ತ]ನ್ನಡಿಗಂಟಲೆ ಕೆತ್ತುಪೋಗೆ ಗೋಣೊಜಗಿರೆ ಮೂಗಿನೊಳ್
ನುಡಿಯ ಬಾಯ್ ಪೆಡೆ ದಪ್ಪನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೯);
ಅವನು ಯಾಕೋ ಅಡಿಗಂಟಲಲ್ಲಿ = ಕ್ಷೀಣಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡು
ತ್ತಾನೆ; ತುಂಬ ಆಯಾಸವಾಗಿರಬಹುದು (ರೂಡಿ). [ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಗಂಟಲ್]

ಅಡಿಗಂಟು (ನಾ). ೧. "ತಳದ ಕೆಸರು, ಮಡ್ಡಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ); "ಗಸಿ"
(ನಾನಾಶ). ೨. "ಮುಗ್ಗಿದ ಧಾನ್ಯ" (ನಾನಾಶ). [? ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಗಂಟು]

ಅಡಿಗಂಟುಮಾತು (ನಾ). ಕೀಳುಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಿಗಂಟು + ಮಾತು]

ಅಡಿಗಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಣ ರಂಧ್ರ. ೨. ಯೋನಿ (ದಕ. ಕ).

[ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಕಂಡಿ]

ಅಡಿಗಚ್ಚು 'ಅಡಿಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅಡಿಗಚ್ಚು ಕಾಣಿಕೆ 'ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಳಪಾಯ ಹಾಕು; ಆಧಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು;
ಒಡನೆ ಭಾರತಿಕನು ರಂಗಂಚೊಕ್ಕು ನಾಟ್ಯಘಟನ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗೆ ಅಡಿಗಟ್ಟು
ದನು (ಕಗದ್ಯ. ೧೬೦). [ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಕಟ್ಟು]

ಅಡಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ತಳಹದಿ; ಅಸ್ತಿವಾರ; ಆಧಾರ: ತರ್ಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ
ಅಡಿಗಟ್ಟಿನೋ ಇದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೫); ಭದ್ರವಾದ ಅಡಿಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆ

ಗೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೫೧). ೨. ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ:
ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಲು ತುಂಬಾ ಅಡಿಗಟ್ಟುಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ
ಅವರು ಸಾಲ ಎತ್ತಿ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವ
ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು (ಕುರುಕಾ. ೩೯). [ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಕಟ್ಟು]
ಅಡಿಗಟ್ಟು (ನಾ). "ಉರುವಲ; ಕಟ್ಟಿಗೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ); "ಸಾದೆ"
(ಶಾಮಣ್ಣ). [< ? ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ಕಟ್ಟು]

ಅಡಿಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಕಟ್ಟಿ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು:
ಅರಸಿಮಯ್ಯಂ ನಾಟ್ಯಾಪುಣ್ಯಗೈಯ್ಯ ಅಡಿಗಟ್ಟಿಯ ಗೊಗ್ಗಿಟ್ಟಿಯ
ಮಗಂ (ಎಕ. VII, ೩ಕಾರಿ. ೮೩-೧೩; 1058). [ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಕಟ್ಟಿ]

ಅಡಿಗಡಿ 'ಅಡಿಗಡಿಗಿ' ನೋ.

ಅಡಿಗಡಿಗಿ, ಅಡಿಗಡಿ (ಅ). ೧. ಒಂದೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಾಗಲೂ;
ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ: ಉದಿದಿರ್ಪ ಕಯ್ಯು ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಡಿಗಡಿಗಿ ತಳ
ಮನುಚ್ಚುತ್ತಿರೆ ಕಾಲಿಡಲೆಡೆವಡೆಯದೆ ಕುರು ಪತಿ ದಡಿಗವಣಂಗಳನೆ
ಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೪); ಜೀವನಿಕರಮಂ ರಕ್ಷಿಸಿ
ದಿರ್ಪಡೆ ಪಾಪಮಕ್ಕುಮೆಂದೆಂದಡಿಗಡಿಗಾರೈದು ನೋಡಿ ನಡೆವಂ ಜೈನಂ
(ಸಮಪ. ೫-೭). ೨. ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ; ಆಗಾಗ್ಗೆ:
ವನಜಮುಖಿ ಪಿರಿದುಮನುರಾಗದಿಂದಡಿಗಡಿಗಿ ಸೊಗಯಿಸಿದಳಾಗ ಮೊಗ
ರಾಗದಿಂ (ಅದಿಪು. ೭-೨೭ ರ); ಅಡಿಗಡಿಗಿ ಬೆಚ್ಚುಗುಂ ಹಾಲಂ
ಕಾಲುಗುಂ (ಬಾಲಚ. ೧೨೬-೧೯); ಅಡಿಗಡಿಗಾತ್ಮತತ್ವದೊಳಿರ್ಪು
ಕರ್ಮವ ಕೆಡಿಸುತಿಹನು ಕಿಷಿದಾಗಿ (ಭರತ. ೨-೩೦). ಅಡಿಗಡಿ:
೨. ಪೊಡವೀಶನಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕೊಳನಂ ಹೊಕ್ಕು ಅಡಿಗಡಿ ಸಚೇಲದ
ಸ್ಥಾನಮಂ ಮಾಡಿ ಹೊಜವಟ್ಟಾಗ (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೫-೨೭).

[< ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಅಡಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಡಿಕ್ಕಡಿ]

ಅಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಹರಡು (ದಕ. ಕ). ೨. ಕೆಳಮುಖ
ವಾದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಳನೋಟ: ಆಚಾರ್ಯ ಮಹಾಶಯರು ಅಡಿಗ
ಣ್ಣಲ್ಲೇ ಒಮ್ಮೆ ರತ್ನಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದರು (ಕಲಕ. ೧೫).

[ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್ಣೆ)]

ಅಡಿಗನ ಕೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಲಿ ಮೂಡಲಾಲದ
ಮರಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಲು ಕಡಲ ಸರವಲ್ಲಿ ಮೂಡಲು ಬಿಳಿಯ
ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂಡಲು ಅಡಿಗನ ಕೆಜಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಸುರಿಯ ಮರ
(ಸೌವಜ. IX-1, ೨೫೪-೪೩; 1148). [ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಕೆಜಿ]

ಅಡಿಗಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡಿಗಬ್ಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡಿಗರಟಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಕೆಳಭಾಗದ (ಎಂದರೆ, ಕಣ್ಣು
ಗಳಿಲ್ಲದ ಭಾಗದ) ಚಿಪ್ಪು: ನಾನೊಂದು ಗಿಣಿಯ ತಂದೆ . . . ಪಂಜ
ರಕ್ಕೆ ಸಂದ ಕೂಡುವ ಸಂಗದವನಿಲ್ಲ, ಕೊರೆಕೂಳಿನಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕೆ ಅಡಿಗರಟಿ
ವಿಲ್ಲ ಗಿಣಿಯ ಹಿಡಿದು ನಾ ಕೆಟ್ಟಿ (ಮನುಗುಂ. ೧೭-೯೨).

[ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಕರಟಿ]

ಅಡಿಗರ್ಚು, ಅಡಿಗಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದು.

ಅಡಿಗಚ್ಚು: 'ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಅಡಿಗ್ಗಿ + ಕರ್ಚು (< ಕಟ್ಟು)]

ಅಡಿಗರ್ಚುಕಾಣಿಕೆ, ಅಡಿಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಗುರುಗಳು ಮೊದ
ಲಾದವರ) ಕಾಲು ತೊಳೆಯುವಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಪಾದ
ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆಯ ಕಾಣಿಕೆ: ಅಡ್ಡ[ಡಿ]ಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ಬಿದ್ದು
ಬೀಯ ಮೊದಲಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೬-೧೫೫; 1077); ಆ ಪೂರೊ
ಳಾದ ಸೇಸೆ ಬಿದ್ದು ಬೀಯಂ ದೇವಿದಿಜಿ ಅಡಿಗಚ್ಚುಕಾಣಿಕೆ . . .

ಸರ್ವ್ವ ಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿದಿಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೨-೪೬; 1103). **ಅಡಿಗಚ್ಚು ಕಾಣಿಕೆ**: ಪಾಯದ್ರಮ್ಮಂ ಅಡಿಗಚ್ಚು ಕಾಣಿಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಬಂಕಾಪು. ೩-೧೯; 1062).

[ಅಡಿಗಚ್ಚು + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಅಡಿಗಲ್, **ಅಡಿಗಲ್ಲ** (ನಾ). ೧. ಅಡಿವಾಯದ ಕಲ್ಲು; ತಳಹದಿ; 5
ಆಧಾರ: ಜನಚೈತ್ಯಕ್ಕೋಟಿಗಡಿಗಲ್ ತಾನೆಂದು ರೂಪ್ಯಾಶ್ವ ರಶ್ಮಿಗ
ಳಿಂದಂ ನಗುವಂತುಟಾಯ್ತು ವಿಜಯಾರ್ಥಾದ್ರೀಂದ್ರನದ್ರೀಂದ್ರನಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೮). ೨. ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಸುವ ಕಲ್ಲು(?): ಮನೆಮನೆದಪ್ಪ
ದೆಯುಂ ಪಳುಕಿನ ಕೇರ್ಗಲ್ ಪವಳದೇಸೆ ಕಂಬಂ ಕರ್ಕೇತನದ ತೊಲೆ
ಪೊನ್ನ ಪೊಸಜಂತೆ ನೀಲದಡಿಗಲ್ಲಂ [ಪಾಶಾಂ. ನಿಂದಡಕ್ಕಿಲ್ಲಂ] ದೊಡೇ
ವಣ್ಣಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೮). ೩. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಗಡೆಯ
ಹೋಳು (ದಕ. ೬): ಅಂದೊಳ್ಳಿ ಅಡಿಗಲ್ಲಿ ಚೆಂದೊಳ್ಳಿ ಮೇಗಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ
ಮತಿಯೆಂಬೊ ಗೆರಸಿ (ಯ) ರಾಗಿಲ್ಲ (ನಾಪದ. ೬೪-೧೧). **ಅಡಿಗಲ್ಲ**:
೧. ಕಷ್ಟವೇ ನಿಜವಾದ ಜೀವನದ ಅಡಿಗಲ್ಲ (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೦೩); ಈ ಬಗೆಯ
ಶರಣಾಗತಿಯೇ ಸಾಧನೆಗೆ ಅಡಿಗಲ್ಲ (ಹಂಗೀತ. ೮೫). [ಅಡಿ + ಕಲ್ಲ್]

ಅಡಿಗಲ್, 'ಅಡಿಗಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಗಲ್ಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಳಪಾಯದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಇಡು; ತಳಹದಿ ಹಾಕು:
ಕುಳಿತಾವಳಿಗಳನುದಿಂ ತೊಳದಿಗಲ್ಲಿಕ್ಕು ಬೆಳ್ಳಿಯಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಂ ಚಾಪಳಿ
ಯಿಕ್ಕಿದಂತೆ ತೊಳತೊಳ ತೊಳಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೯).

[ಅಡಿಗಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡಿಗಲ್ಲ, 'ಅಡಿಗಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಗಲ್ಲ, 'ಅಡಿಗಲ್' ನೋ.

ಅಡಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳವನ್ನು ಕಾಣು; ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ:
ಆಯುಷ್ಯಮಾಣದಡಿಗಾಣಲೊಡಂ ಮುಳುಗುವುದಂಗಳಶರದಿಂ ತುಳುಗು
ವುದನೆ ದೇವಗತಿಯೊಳೆಂ ಸುಖಮುಂಟೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೭೨). ೨. ಪಾದ
ವನ್ನು ಕಾಣು; ದರ್ಶನ ಮಾಡು: ದೇವರಡಿಗಂಡು ಕಪ್ಪಮನೀವರ್
ಚಪ್ಪನ್ನ ದೇಶದರಸರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೭). [ಅಡಿ + ಗಾಣ್]

ಅಡಿಗಾರ (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಪಟೇಲ: ಪಟೇಲನಿಗೆ— ಪಟೇಲ, ಗಾಡ,
ನಾಡುಗಾಡ, ಎಜಮಾನ, ರಡ್ಡಿ, ಪದ್ವೆಕಾಪು, ಮಾನ್ಯಕರಣಂ, ಮಣೆಗಾರ
ಅಥವಾ ಅಡಿಗಾರ, ನಾಯಿಡು ವಗೈರೆ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧).

[ಅಡಿ + -ಕಾರ್ (< -ಕಾಣ)]

ಅಡಿಗಾಲು (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ಪಾದದ ಭಾಗ
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಅಡಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆ ತಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲೆದಪ್ಪಿಸು;
ಉರುಳಿಸು: ಆತನ ಮಗಂ ಬಿರುದರಂ ತಡಂಗಾಲುಪೊಯ್ದಿಗಿಡಿಸುವ
ತಡಂಗಾಲ ಮಾಧವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವನೊ. ೪-೪೦; 1122).

[ಅಡಿ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + -ಇಸು]

ಅಡಿಗಿಡು, 'ಅಡಿಗಿಡು' ನೋ.

ಅಡಿಗೀಟು (ನಾ). (ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ) ಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯ
ಭಾಗದ ಕೆಳಗಡೆ ಎಳೆದ ಗೆರೆ: ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೀಟು ಹಾಕಿ
ತೋರಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ದಪ್ಪಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಅಡಿ + ಗೀಟು]

ಅಡಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಒತ್ತು, —ಹಿಸುಕು: ಸೊಗಯಿಸುವ
ಮೃದುತಲ್ಪದೊಳ್ ಲಲಿತಗಂಗಾನದಿಲಹರಿಕಾತಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವವನಿತೆ
ಯರೆ ಪರಿವಿಯೊಳಡಿಗುಟ್ಟಿಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೨೭ ರ); ಮುಡಿಯಿಕ್ಕು
ವಡಿಯೂಡುವಡಿಗುಟ್ಟುವಾರತಿಯೆತ್ತುವ... ಪಲವುಂ ನಿಯೋಗದನ್ನ

ಯಾಗತೆಯರುಮಪ್ಪ ಆಕಾರವತಿಯರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೮೫ ವ); ಕಮಳ
ವದನೆಗೆ ನೀಡಿ ಡವಕೆಯಂ ಕೆಲ ಕೆಲರ್ ಕುಮುದವಳನಯನಯಗೆಗಡಿ
ಗುಟ್ಟು ಕೆಲಕೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೫೨). [ಅಡಿ + ಕುಟ್ಟು]

ಅಡಿಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆಗಳ ಕುಪ್ಪೆಯ ಕೆಳಭಾಗ (ದಕ. ೬).

[ಅಡಿ + ಕುಪ್ಪೆ]

ಅಡಿಗೂಟಿ, **ಅಡಿಗೂಟ** (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಾಗ
ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗೂಟ: ಬ್ರಹ್ಮವನಜ
ದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸರ್ವಜೀವಹತಕರ್ಮಕ್ಕೊಳಗಾದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮಕಾಟ ಈ
ಉಭಯವನಜೊಡು ಮಜೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಯುಳಿಗತ್ತಿ ಅಡಿಗೂಟಿಟ್ಟುಕೆಡೆ
ಯಾಗಬೇಡ ಅಜ್ಞ ನಿಜಾತ್ಮರಾಮರಾಮನಾ (ವಚಶಾ. I, ೩೬೩-೪);
[ಅಡಿಗೂಟಿಕೆಡೆಯಾಗು = ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು; ನರಕಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು].
ಅಡಿಗೂಟಿ: ೨. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆಯ
ಹೋಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿರುನ ಗೂಟ; ತಳಗೂಟ.

[ಅಡಿ + ಗೂಟ]

ಅಡಿಗೂಟಿ 'ಅಡಿಗೂಟಿ' ನೋ.

ಅಡಿಗಿ 'ಅಡುಗಿ' ನೋ.

ಅಡಿಗಿಕ್ಕಲು (ನಾ). ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ವಜ್ರ, —ರತ್ನ
(ದಕ. ೬). [ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್)]

ಅಡಿಗಿಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಅಡಿಗಿಮಾಡುವವಳು; ಅಡಿಗಿಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ:
ಪಳಿದೈವನೆಸರುಗಳ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದಡಿಗಿಗಾರ್ತಿಯರು ನೀಡಲ್ಪೆಯಚ್ಚುತ
ಹೆಂಗಳೊಡನೆ ಭುಂಜಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೧).

[ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + -ಗಾಣ (< -ಕಾಣ) + -ತಿ]

ಅಡಿಗಿಜನ (ನಾ). ಅಡಿಗಿ ಮಾಡುವ ಜನ; ಅಡಿಗಿಯ ಪರಿಚಾರಕ:
ಅಡಿಗಿಜನ ೧ ಕೈ ಸಂಬಳ ಗ ೫ || ೦ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧. ಪು.
೩೭೨-೩೧; 1652). [ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ಜನ]

ಅಡಿಗಿಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಗೆಜ್ಜೆ: ಮಗು ಓಡಾಡುವಾಗ ಅದರ
ಅಡಿಗಿಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದ ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ + ಗಿಜ್ಜೆ]

ಅಡಿಗಿಡಪು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತವಾಗಿ ಉರುಳಿಸು; ಮೂಲೋತ್ಪಾ
ಟಿನ ಮಾಡು: ಮರಂಗಳನಡಿಗಿಡಿಸಿದುವಿರದೆ ಪರಿವ ಪೂರದೆ ನದಿಗಳ್
(ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೧೮). [ಅಡಿ + ಕೆಡಪು]

ಅಡಿಗಿಡು, **ಅಡಿಗಿಡು** (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡಗೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ನಡಗೆ ನಿಂತು
ಹೋಗು. ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಕಿಡೆ ತನ್ನ ಬಲಂ ಪೆಜಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಡಿ
ಗಿಡದಂದೆ ವ[ವಾ]ಜಿಯೊಳೆ ಪಾಯಿಸಿ ಮೂಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸಿ
(ಎಕ. II, ೧೩೮-೮; 940). **ಅಡಿಗಿಡು**: ೧. ಬಿಡೆ ಬೀಸಿದೊಡೊಡನೆ ಬೀಸಿ
ನಿಮಿರ್ದಡಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಿಡಿಗಿಡೆ ನಿಘಾತದಿಂ ಪೊಯ್ದೊಡಂಕೆಗೊಂಡಣ್ಣ ಕಾದಿ
ದರ್ ಕಡುಗಲಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೯); ಮನಂ ವಿಳವನಾಗಿ ನುಡಿಗಳ್
ಮೊದಲಿಂದಡಿಗಿಡೆ ಕಾಲ್ ತಡತಡವರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨). ೨. ಅ ಶಿಖಂಡಿ
ಪೊಕ್ಕಡಿಗಿಡೆ ಬಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲೆಯುಂ ಮೊಗಮಂ ನಡೆನೋಡಿಯಾತ
ನಾರ್ಡೊಡನೊಡನೆಚ್ಚೊಡೆಚ್ಚ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳಬ್ಬಿಡಿವೋಗೆಯುಂ
ಮನಂಗಿಡಂ... ಸುರಸಿಂಧುನಂದನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೪); ೩. ನೆಲೆ
ತಪ್ಪು; ಆಧಾರ ಇಲ್ಲವಾಗು; ನಾಶವಾಗು: ಪಡೆಯ ಪೊಜೆಗಿಗಿದು
ಶೇಷಂ ಪೆಡೆಗಳನುಡುಗುವುದುಮೆಳೆ ಬೊದಿಲ್ಲೆನೆ ಬಿಟ್ಟತ್ತಿಡಿಗಿಡೆ ಕೂರ್ಮನ
ಬೆನ್ನಂದೊಡೆದು ಸಿಡಿಲೊಡನೆ ನುಜ್ಜುನೂಜಿಪ್ಪನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦);
ಜಾತಿಯ ನೀತಿಯ ಸೈಸಿನ ಮಾತಡಿಗಿಡೆ ಪತಿಯುಮಂ ಪುರೋಹಿತನು
ಮನಾ ಪಾತಕಿ ವಿಷದಿಂ ಕೊಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೫-೩೭).

[ಅಡಿ + ಕೆಡು]

ಅಡಿಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಹಸ್ತಿಚರ್ಮಾ
ವರಣ ಶರಣನುತ್ಪಾದಿಗಡೆದನು (ಚಿಬಪು. ೨೦-೭); ಜಯ ಜಯ ಜನಾರ್ದನ
ಕೃಷ್ಣ ರಕ್ಷಿಸೆಂದಡಿಗಡೆದನು (ತುರಂಗ. ೪೬-೩). ೨. ಬುಡಕಳಚಿ ಕೆಳಗೆ
ಬೀಳು: ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ನೆಲ ಬಾಯ್ಗೆದುಡಡಿಗಡೆದುದು ಪಿರಿಯ
ಮಾಡ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೧-೩೪). [ಅಡಿ + ಕಡೆ]

ಅಡಿಗೇನೀರು (ನಾ). ಅಡಿಗೇಯ ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ನೀರು ತರುವ
ಕೆಲಸ: ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಾರು? ಅಡಿಗೇನೀರು ಮಾಡುವವರಾರು?
(ಮಹಾಪು. ೫). [ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಡಿಗೇಪ್ಪು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಎಕ್ಕಡ; ಪಾದರಕ್ಷೆ: ಮೃದಶರಣರಾ
ರವರ ಮನೆಯ ದಾಸಿಯು ಮೆಟ್ಟುವಡಿಗೇಪ್ಪನಾಂತವಳ್ಳೊರೆಯಲ್ಲವಾನು
(ಮದೇಪು. ೨೮-೪೪). [ಅಡಿ + ಕೆಪ್ಪು (< ಕೆಪ್ಪು)]

ಅಡಿಗೇಭಟ್ಟ (ನಾ). ಅಡಿಗೇ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ಅಡಿಗೇಯ
ಪರಿಚಾರಕ; ಬಾಣಸಿಗ: "... ಬಂಡತನ ನಿನ್ನ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಭೂಷ
ಣವೇ. ಅಡಿಗೇಭಟ್ಟ! ದೂಷಣಕ್ಕೆ ಹೆದರುವ ಮನುಷ್ಯ ನೀನಲ್ಲ" (ಬದುರೆ.
೧೧); ಪುಣ್ಯಾತ್ಮ ಅಡಿಗೇಭಟ್ಟನನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪದ. ೭೬).

[ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ಭಟ್ಟ]

ಅಡಿಗೇಮನೆ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೇ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ
ಕೋಣೆ; ಅಡಿಗೇ ಮಾಡುವ ಮನೆ: ತಡೆದಿರಾದೊಡೆ ನಿಮ್ಮನಿಳೊಡ
ನಡಿಗೇಮನೆಯೊಳಗೈದೆ ಬೇಯಿಸಿಯಡಗನಾರೋಗಿಸುವನೆಂದರಮನೆಗೆ
ತೆರಳಿದನು (ರಾಮಾಸಂ. ೫-೨-೨೨). [ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ಮನೆ]

ಅಡಿಗೇಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು:
ತನಗೆ ಅಡಿಗೇಮಾಡೆಂದವಂ ಶುನಕನಡಗಂ ತಿಂದ ಪಾತಕನುಮಂತವಂ
(ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩-೨೦); ಅಡಿಗೇ ಮಾಡುವವನ ಮಕ್ಕಳು ಉಪವಾಸ
ಬಿದ್ದಾರೋ? (ಗಾದ. ೪). [ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ಮಾಡು]

ಅಡಿಗೇಯಿಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದ್ರಾವಣವನ್ನು ಕಾಸಿ ಕುದಿಸಿ ಅದರಿಂದ
ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು: ತೊಳದು ಕಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ಉಪ್ಪು, ಡೋಣೆ ಉಪ್ಪು
ಮತ್ತು ಪೆಟ್ಟುಪ್ಪು ಮುಂತಾದ ಅಡಿಗೇಯಿಳಿಸಿದ ಕೃತ್ರಿಮ ಲವಣಕ್ಕೂ
ಬಿಡಾಲವಣಕ್ಕೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೫).

[ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ಇಳಿಸು]

ಅಡಿಗೇಯುಪ್ಪು (ನಾ). ಅಡಿಗೇಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಪ್ಪು;
ಸಮುದ್ರಲವಣ. [ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ಉಪ್ಪು]

ಅಡಿಗೇರೆ (ನಾ). = ಅಡಿಗೇಟು. [ಅಡಿ + ಗೆರೆ]

ಅಡಿಗೇವಜ್ರ (ನಾ). ಕೃತಕವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ವಜ್ರ (ಗ್ಯಾರೇಟ್).
'ಅಡಿಗೇಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ವಜ್ರ]

ಅಡಿಗೇಸಾಲೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೇಯ ಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ.

[ಅಡಿಗಿ (< ಅಡುಗಿ) + ಸಾಲೆ]

ಅಡಿಗೇಡು (ನಾ). ಬುಡ ಸಹಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗುವುದು; ಸಮೂಲ
ನಾಶ. 'ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡು' ಪರಾ. [ಅಡಿ + ಕೇಡು]

ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತ ಹಾಳುಮಾಡು; ಮೂಲೋ
ತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಪಾಡು
ಪಂತದ ಕಾರವನ್ನೂ ಸಂಶಯಭಯಗಳನ್ನೂ ಅಡಿಗೇಡುಮಾಡಿ ತೀರಿಸಿ
ಬಿಡು (ಬಿಟ್ಟು. ೨೧೫-೬). [ಅಡಿಗೇಡು + ಮಾಡು]

ಅಡಿಗೈ (ಕ್ರಿ). "ಕೀಳು ಮಾಡು, ಸೋಲಿಸು, ಕೆಳಗೆಹಾಕು"
(ಕಸ್ತೂರೋ). [ಅಡಿ + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯೆ)]

ಅಡಿಗೈ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಒಡ್ಡಿದ ಕೈ: ದಾನವಂ ಕೊಡುವನ ಕೈ
ಮೇಲ್ಕೈಯಾಗಿಯೂ, ದಾನವಂ ಹಿಡಿದನ ಕೈ ಅಡಿಗೈಯಾಗಿಯೂ ಇರು

ವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಎನನ್ನಾದರೂ ಬೇಡಿ) ಕೈಯೊಡ್ಡಿದವನು;
ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ, ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವವನು: ಮೇಲ್ಕೈಯಾದವ
ನಡಿಗೈಯಾಗಲಿಹೀನವಾಗಿರುವದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡಿ + ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯೆ)]

ಅಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕು; ಓಡು: ಅಡಿಗೊಳ್ಳ ಪರ್ವರೆ...
ಎತ್ತಲುಂ ನೆಜೆದಿರೆ ಕಾಡೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೩). [ಅಡಿ + ಕೊಳ್]

ಅಡಿಗೊಳಂಗು (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಕೆಳಭಾಗ: ಸಮಸ್ತ ಸಮುದ್ರ
ಮುದ್ರಿತ ಮೇದಿನಿಯನಡಿಗೊಳಂಗಿನೊಳ್ ಮಡಂಗಿರಿಸಲ್ ಬಗೆದು ಗರ್ವ
ಪರ್ವತಾರೂಢನಾಗಿ ಪರ್ವತಮಂ ತಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೮).

[ಅಡಿ + ಕೊಳಂಗು]

ಅಡಿಗೋಟೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೋಟೆ; ವಶದಲ್ಲಿರುವ
ಕೋಟೆ (?): ರಾಣಾ ಜಗದೇವರಾಯರಸನಗ್ಗನೆಯಬುದು ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ
ವೇದ್ಯಮೈಸೆ, ಅವನಡಿಗೋಟೆಗಳೆಮ್ಮ ನೆರೆಯೊಳಿರ್ಪುವು (ಚಿಕವಂ.
೧೬-೯). [ಅಡಿ + ಕೋಟೆ]

ಅಡಿಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಮರದ ಅಗಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮರದ
ಸೌಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡಿಟಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಪುಟದ ಕೆಳಗಡೆ (ಅಡ್ಡಗೀಟು ಹಾಕಿ) ಬರೆದಿರುವ
ಟಿಪ್ಪಣಿ: ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳು... ಕವಿತೆ ಬರೆದರೂ ಅಡಿಟಪ್ಪಣೆ
ಇದ್ದದ್ದೇ (ಹಕ್ಕಿನೋ. ೪೮). [ಅಡಿ + ಟಿಪ್ಪಣೆ]

ಅಡಿತಟ್ಟೆ (ನಾ). "ಹಡಗಿನ ಅಥವಾ ದೋಣಿಯ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆಲ್ಲ ಆಧಾರ
ರವಾಗಿ, ಅತ್ಯಂತ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಹಾಸಿರುವ ಮರದ
ದಿಮ್ಮಿ" (Keel. ಇಂಕನ): ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ, ಇಳಿಜಾರಾದ ಮೆಟ್ಟಿಲು
ಗಳಂತೆ ಇರಿಸಿ ಮರದ ತುಂಡುಗಳನ್ನು, ರಚಿಸಬೇಕಾದ ಹಡಗಿನಷ್ಟೇ
ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಹಾಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಹಡಗಿನ ಅಡಿತಟ್ಟೆ (Keel)ಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ
ರುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೧೫). [ಅಡಿ + ತಟ್ಟೆ]

ಅಡಿತಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಲೆಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಹಾಕು; ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸು:
ಜೀವನನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅಡಿತಲೆ ಹಾಕಿ ನೆಲವನ್ನೇ
ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹರಿಕೋ. ೬).

[ಅಡಿ + ತಲೆ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಪು)]

ಅಡಿತಳೆ 'ಅಡಿವಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಅಡಿತುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ
ಇಟ್ಟು ತುಂಡು: ಬಡಗಿಯವನು ಮರಕೆಲಸ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ
ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಮರ ಪಟ್ಟಿಯೆಂಬ ಅಡಿತುಂಡು—ಉದ್ದನ
(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩-೧೪೮). [ಅಡಿ + ತುಂಡು]

ಅಡಿದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕತ್ತಿ: ಗದಾಘಾತಗಳಿಂದ
ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗು ಮಾಡಿ ಅಡಿದ(?)ವೆಂಬ ಆಯುಧದಲ್ಲಿ ತಲೆಗಳಂ ಕಡಿದು
(ಮಡಿಕ್ಕಾ. I, ೨೫೭; ರಾಮಾಯ). 'ಅಡಾಯುಧ' ಪರಾ.

[? / ತೆಲು. ಅಡಿದಮು = ಕತ್ತಿ]

ಅಡಿವಳ್ಳೆ, ಅಡಿತಳೆ (ನಾ). ಪಾದತಲೆ; ಅಂಗಾಲು: ತಲೆನಾಗಿ ತಳಿ
ರದಿದಳೆಕೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೧-೪೧). ಅಡಿತಳೆ: ನುಡಿಯು ದಾಂಗುಡಿಪಾಡು
ಅಡಿತಳದ ಅರಿಮೆಟ್ಟು, ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು - ವೀರಸಿರಿ ಕಲೆಬೀಡು ಎನ್ನ
ತಾಯ್ನಾಡು (ದ್ರಾಪ್ತಿದಾ. ೪). [ಅಡಿ + ತಳೆ]

ಅಡಿವಳ್ಳೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ತಳಹದಿ. 'ಅಡಿವಳ್ಳೆ' ಪರಾ.

[ಅಡಿ + ತಳೆ]

ಅಡಿವಳಿರ್, ಅಡಿವಳಿರು (ನಾ). ಚಿಗುರಿನಂತಿರುವ ಪಾದ; ಕೋಮು
ಲನಾದ ಸ್ಪಂದ; ಜಳಗಂಧಾಕ್ಷತೆ... ಧೂಪಫಲಂಗಳ ಕುಳಿಶಾಯುಧ

ನರ್ಚಿಸಿ ತೊಳತೊಳ ತೊಳಗಿದುವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಜಿನನದಿದಳಿರೊಳ್ (ಅಡಿಪು. ೭-೧೦೪); ಅಡಿದಳಿರ್ಗೆ ಧರಾವಲಯಂ ಕಡುವೆಟ್ಟತ್ತಾಗಿ ನಡೆಯಲಣ್ಣಿಯದೆ ಮನುಜರ್ ಸೆಡೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭೬); ಎಲೆ ಮುನಿಪ ನಿಮ್ಮಡಿ ದಳಿರ ಕರುಣದಿನನೆಗೆ ಫಲಿಸಿತು ಪುಣ್ಯವೆಂದೆಳಗಿದನು (ನಳಚ. ೯-೬೫).

ಅಡಿದಳಿರು : ನನ್ನಯ್ಯನದಿದಳಿರುಗಳಾಣೆ ದೋಷವಿಲ್ಲಿ ನ್ನೆಲ್ಲ ಬನ್ನಿ ನೀವೆಂದ (ಭರಚ. ೪-೪೩). [ಅಡ್ಡಿ + ತಳಿರ್ಕ್ಕ]

ಅಡಿದಳಿರು 'ಅಡಿದಳಿರ್' ನೋ.

ಅಡಿದಾವರೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆ; ಪಾದಕಮಲ : ಅನಘ ಸಕಲೇಶಮಾದರಸರದಿದಾವರೆಯೊಳನುದಿನಂ ನಿಜಮನೋಮಧು ಕರನನಾಡಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೨೭); ವಲ್ಲಭನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳ ಕಾಣದೆ ನಯನದಿಂ ಮಿದಿದಳು ಬಾಪ್ಪಾಂಬುವನು (ಮೋಹತ. ೨೮-೮); ಅಹಿಪತಿ ಪೀತವಾಸನಂ ಪೊಡಮಟ್ಟನದಿದಾವರೆಗೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೪-೬೧); ತಮ್ಮ ಅಡಿದಾವರೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಬಾಣ. ೫೬). [ಅಡ್ಡಿ + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಅಡಿದೀಪ (ನಾ). (ನಾಟಕರಂಗದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮರಸಿಟ್ಟಿರುವ) ದೀಪ (Footlights. ಇಂಕನ). [ಅಡ್ಡಿ + ದೀಪ]

ಅಡಿದೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ನಿವೇಶನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಮೊಟ್ಟಸುಂಕ ಕಾವಲಿದೆಜಿ ಅಡಿದೆಜಿ ಯಿಷ್ಟು ಪುರದ ವೀರಭದ್ರದೇವರು ಅಂಗರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಲುಉ[ದು] ಎಂದು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧-೧೧; 1402). 'ಅಡಿಕಾಸು' ಪರಾ.

[ಅಡ್ಡಿ + ತೆಜಿ]

ಅಡಿದೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುತೊಳೆ; ಪಾದವನ್ನು ತೊಳೆ: ಅಚ್ಚುತನಿ ಗರ್ಜನೆಗೈವಂತದಿದೊಳೆದು ತೊಡೆದು ದುಗುಲದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩-೧೫).

[ಅಡ್ಡಿ ? + ತೊಳೆ]

ಅಡಿದೋಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಓಡು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಎಡವಂಕ ಮುಜಾದುದು ಬಲವಂಕ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದದಿದೋಲು ದುದು ದಳ[ಪಾಶಾಂ. ಸಿದಿದೋಡಿದುದು ಜನ]ಪತಿಯ ಪಡೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೪೧). ೨. ಮರ್ವವನ್ನು ಕಾಣಿಸು. [ಅಡ್ಡಿ + ತೋಲು]

ಅಡಿನೀರು (ನಾ). ಎರಡುಮೂರನೆಯ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಮುಂದೆ ಮಳೆ ಬರುವವರೆಗೂ ಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ನೀರು (ಕಿಂಗ್ಲಾ). [ಅಡ್ಡಿ + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಡಿನೆರಳು 'ಅಡಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಅಡಿನೆಲ (ನಾ). ಅಧೋಲೋಕ; ಪಾತಾಳ : ಎಲ್ಲರನ್ನಾ ನಿವ್ರಯಿನ್ ಕೆಡುಪುವಾದೇವನ್, ಅಡಿನೆಲನ ದೇವನ್, ಎನ್ನನ್ ಕೊಂಡು ಸಾಗಿಪನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೩೭-೭೫೧). [ಅಡ್ಡಿ + ನೆಲ]

ಅಡಿನೆಳಲು, ಅಡಿನೆರಳು (ನಾ). ಪಾದದ ನೆರಳು: ಆಶ್ರಯ; ರಕ್ಷಣೆ: ಹಳುವನೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ನಿನ್ನಡಿನೆಳಲಿನಲ್ಲಿರೆ ನೀನುಯಿಲ್ಲದ ನಿಳಯವೇ ನನಗಡವಿಯೆಂದೆಳಗಿದಳು (ನಳಚ. ೫-೧೦). **ಅಡಿನೆರಳು :** ಆತನೊಬ್ಬನ ಅಡಿನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಸಾರಗಳು ಬಾಳುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಡ್ಡಿ + ನೆಳಲು (< ನೆಲಲ್)]

ಅಡಿಸಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು ವಾಡದ ಕೆಳಹಲಗೆ; ಹೊಸಿಲು; ಹೊಸ್ತಿಲು (ದಕ. ೪). [ಅಡ್ಡಿ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಡಿಸತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಬರೆಯುವಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಗದದ ಹಾಳೆ (ಕಿಂಗ್ಲಾ. ೯೮). [ಅಡ್ಡಿ + ಪತ್ತಿಕೆ]

ಅಡಿಸಾಯ (ನಾ). ನೆಲಗಟ್ಟು; ತಳಹದಿ; ತಳಪಾಯ; ಆಧಾರ: ಉದ್ದನೆ ದಂತಗಳಿರುವ ಅನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು

ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಅಡಿಸಾಯವನ್ನೇ ಅಗೆಯಿಸಿರಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೧).

[ಅಡ್ಡಿ + ಸಾಯ]

ಅಡಿಸಾಯಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ತಳಹದಿ ಹಾಕು; ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕು: "ಈಗ ಮುಂದಿನ ಕತೆಗೆ ಅಡಿಸಾಯ ಹಾಕಬೇಕಾಗಿದೆ . . ." (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೦).

[ಅಡಿಸಾಯ + ಹಾಕು (< ಸಾಯ್ತು)]

ಅಡಿಪು (ನಾ). (ನೆಲವನ್ನು, ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸುವುದು: ಡೋಳು ನಾಗಸರ ಕೊಂಬಿನವರ ಜನ ೬ಕ್ಕೆ ಗ ೩೬ ಅಡಿಸಿನ ಮೂಲಿಕೆಯರ ಜನ ೭ಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಮೂಡೆ ೧೬ (ಎಇ. VIII, ಪು. ೧೩೩-೪೦; 1586).

[← ತುಳು. ಅಡಿಪು = ಗುಡಿಸು]

ಅಡಿಸಾಂಡು (ನಾ). "ಒಂದು ಪಾಂಡು ದ್ರವ್ಯ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಎತ್ತಲು ಬೇಕಾಗುವ ಶಕ್ತಿಯ ಮೊತ್ತ" (Foot-pound. ಇಂಕನ). [ಅಡ್ಡಿ + ಪಾಂಡು]

ಅಡಿಬಂಡ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗದ ಉಣ್ಣೆ (ದಕ. ೪). [ಅಡ್ಡಿ + ಬಂಡ]

ಅಡಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು: ಅವನ ಅಡಿಬಿದ್ದನು (ದಕ. ೪). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಸೋಲು (ಕರಾ). [ಅಡ್ಡಿ + ಬೀಳು (< ಬೀಳ್)]

ಅಡಿಬೀಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಂಟಿಯಾಕಾರದ ಕೆಂಪು ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ. [ಅಡ್ಡಿ + ಬೀಳು (= ಬಳ್ಳಿ)]

ಅಡಿಬೆಸನ (ನಾ). ಪಾದಸೇವೆಯ ಕಾರ್ಯ: ನಿನ್ನ ಅಡಿಬೆಸನಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟ ಮಣಪೀಠಕ್ಕೆ ತಲೆಗೊಟ್ಟು ಕೈಯ ಮುಗಿದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೧-೧೦).

[ಅಡ್ಡಿ + ಬೆಸನ]

ಅಡಿಮಂಚಿಕೆ 'ಅಡೆಮಂಚಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡಿಮಂಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ತಳದಲ್ಲಿ ಬಳೆಯಾಕಾರದ ಆಧಾರ ವಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಂಡುಪಾತ್ರೆ. [ಅಡ್ಡಿ + ಮಂಡೆ ?]

ಅಡಿಮಗುಚು (ಕ್ರಿ). ಬುಡಮೇಲಾಗು; ತಳ ಮೇಲಾಗು: ನಡುಗಿತವನೀತಳ ಮಹೋದಧಿಯಡಿಮಗುಚಿದುದು [ಪಾಶಾಂ. ಗಡಿಯ ಮೀಳುತು] (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೫೫); ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲು ಅಡಿಮಗುಚಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡಿ + ಮಗುಚು (< ಮಗುಚ್ಚು)]

ಅಡಿಮಣೆ 'ಅಡಿವಣೆ' ನೋ.

ಅಡಿಮಲರ್ (ನಾ). "ಪಾದಕಮಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೩೭).

[ಅಡ್ಡಿ + ಮಲರ್]

ಅಡಿಮಲೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಭಾಗ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಡಿಮಲೆ ಸೀಮೆ ವಿಂಗಡದಿಂದತ್ತಂ ಬಟ್ಟಿನ ವಿನಾಯಕ ದೇವರ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಯಿಂದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೯-೪೭; 1702). [ಅಡ್ಡಿ + ಮಲೆ]

ಅಡಿಮಳಲು (ನಾ). ತಳದ ಮರಳು; ತಾಯ್ಮರಳು: ನಿಡುಗೊಂಬುಗಳ ಚಂಬಕನ ನಿರ್ಘೋಷ ಡೋಲುಗಳೆದುವು ನೆಲನನುದಧಿಯ ಕಾಣಿಸಿ ದವಡಿಮಳಲನೆನೆ ಹುರಿಯೇಜುತಬ್ಬರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೭); ಒತ್ತಿ ಕಾಲಿಡಲೊಡನೆ ಗಿರಿ ತಲೆಗುತ್ತಿರ್ತಿದದು . . . ಜಲಧಿಯಡಿಮಳಲೆತ್ತಿರ್ತಿದದು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೨೪); ಹುಡಿಯಾಗಲುರ್ವ ಪರ್ವತ ಸತ್ತ ಶರಧಿಗಳಡಿ ಮಳಲಾಗಿ . . . ಮಹೇಶ್ವರ ಹಿಡಿದನು ವರತ್ತಿಶಾಲವನು (ಮೋಹತ. ೩೯-೩೮). [ಅಡ್ಡಿ + ಮಳಲು (< ಮಲಲ್)]

ಅಡಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳಾಗಿ ಮಾಡು: ತೊಡೆ ರಂಭಾಮದಮಂ ಮಿಗೆ ತೊಡೆದುದು ನುಣ್ಣೆಂದಮೆಂಬ ಪುರುಡಿಂ ದಡಿ ತಾನಡಿಮಾಡಿದುದುರು ರಂಭಾವಿಡಂಬಮಂ ವಿತತನ್ಯತ್ಯದೊಳ್ ನರ್ತಕಿಯಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೮೫).

[ಅಡ್ಡಿ + ಮಾಡು]

ಅಡಿಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸು, — ಚಲಿಸು : ಮೋಹದಿಂದಾ ಪೊನ್ನಂ ತಡೆಯದೆ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪವೊಲಡಿಮಿಡುಕದೆ ನಿಂದು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೭-೨೪); ಗುರುಸುತನನಡಿಮಿಡುಕಲೀಯದೆ ಬಿಗಿದು ಕರ್ಣನ ಧನುಸ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೬-೧೭). [ಅಡಿ + ಮಿಡುಕು]

ಅಡಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಕೆಳಮುಖ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡಿ + ಮುಖ]

ಅಡಿಮುಟ್ಟು (ಅ). ತಳಮುಟ್ಟುವವರೆಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ : ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಡಿಮುಟ್ಟಿ ಹುಡುಕಿದರೆ ಶವ ಸಿಕ್ಕಬಹುದು (ರೂಢಿ). ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅಡಿಮುಟ್ಟಿ ಶೋಧಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[< ಅಡಿಮುಟ್ಟು]

ಅಡಿಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಬುಡವನ್ನು ಸೇರು.

[ಅಡಿ + ಮುಟ್ಟು]

ಅಡಿಮುಡಿ (ನಾ). ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕೊನೆ; ತುದಿ - ಮೊದಲು; ಅಡಿ-ಅಂತ್ಯ : ಮನೋರಮೆ—(ಪ್ರಸಿಯ ನಸುಮುನಿಸಿಂ) ... ಎನಗೆ ತಲೆನೋವುದು. ಮುದ್ದೆ—ಅಂತದೇತಪ್ಪಿನರಸಿ ? ಮನೋ—ಅಡಿಮುಡಿಯಿಲ್ಲದ ನನ್ನ ಕತೆಗೆ. ಮುದ್ದೆ—ಆ ಎನ್ನ ಬಿತ್ತರದ ಬಣ್ಣನೆಯ ನಲ್ಲ ತೆಯೋಳೆನಡಿಮುಡಿಯ ಕೊಪತೆ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೯-೧೪).

[ಅಡಿ + ಮುಡಿ]

ಅಡಿಮುಡಿದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಯನ್ನೂ ಮುಡಿಯನ್ನೂ ತೋರಿಸು; ಪಾದವನ್ನೂ ತಲೆಯನ್ನೂ ಕಾಣಿಸು; ಆದ್ಯಂತಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸು : ಹರಿವಿರಿಂಚಿಗಳೆಣಿಕೆಗಡಿಮುಡಿದೋಲಿದಾ ಮಹಿಮಾವಲಂಬಂಗೆ ಉಣಿಸುಗಳ ತಂದೊಟ್ಟ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ತಣಿಸುವೆನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೩೬).

[ಅಡಿಮುಡಿ + ತೋಲು]

ಅಡಿಮುಡಿಯಳಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ಹಾಳಾಗು; ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ನಾಶವಾಗು : ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಅಡಿಮುಡಿಯಳಿದು ಸರೈನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗುವಿರಿ (ಬೆಟ್ಟ. ೧೪೪-೧೪).

[ಅಡಿಮುಡಿ + ಅಳಿ (< ಅಳಿ)]

ಅಡಿಮುರುಂಟು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆ ಸುರುಟಿಹೋಗು; ಕಾಲು ಮಡಿಸಿ ಹೋಗು : ಅಡಿಮುರುಂಟು ಕೊರಗಿ ಸಾಗೆಮ ! ನರನ ತೊಡರ ಕಲೆಗಳೆಲ್ಲಂ (ಸಂಸಪ. ೫-೪). [ಅಡಿ + ಮುರುಂಟು]

ಅಡಿಮೆ, ಅಡುಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿರುವಿಕೆ; ಅಧೀನತೆ; ದಾಸ್ಯ; ಗುಲಾಮಗಿರಿ (ಕ). ೨. ದಾಸ (?): ಮೂಲಭಕ್ತನು ಮಾಡಿದ ಕಂಭ ಸ್ತ[ಸ್ಥಾ?]ನಕ್ಕೆ ಅಡಿಮೆಯಾಗಿಹನು (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೬೩-೫; ?). ಅಡುಮೆ : ೨. ಮೂಜಜ ಮಲಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಆಜಜಡಿಗೆ ಅಡುಮೆಯಾಗದೆ (ಅಂಬವ. ೪೦).

[ಅಡಿ + -ಮೆ. / ತಮಿ. ಅಡಿಮೈ = ದಾಸ್ಯ, ದಾಸ, ಭಕ್ತ; ಮಲ. ಅಡಿಮ; ತೆಲು. ಅಡಿಮೆ]

ಅಡಿಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಅದುಮು; ಅಡಗಿಸು : ಪರರನಡಿಮೆಟ್ಟಿ ದೂರೀಕರಿಸುವುದೆ ದುರಾತ್ಮರ ಕರ್ಮ (ಹೆಚ್ಚಿರ. ೪೨-೪). [ಅಡಿ + ಮೆಟ್ಟು]

ಅಡಿಮೇಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬುಡ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ತಳ ಮೇಲಾಗು; ತಲೆಕೆಳಗಾಗು : ನಾ ತಿವಿದ ಖಡ್ಗಕೆ ನರನ ಮೈಲವ ಲವಿಸಲಡಿಮೇಲಾಗಿ ಹೊರಳ್ವರೆ ಧನ್ಯ ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೪೦); ತಿರುಗುತ್ತೆಹ ಪರಿಭಾಕಾಂತರೆ ಗಿರಿಗಳಡಿಮೇಲಹವು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೬-೪೨). ೨. ಸಮತೆ ತಪ್ಪು; ಹದಗೆಡು; ಹಾಳಾಗು : ಇಂಥಹ ಜಗಳದಿಂದಾಗಿ ಇಸ್ಥೆಟಿನ ಮೂಲ್ಯ ಮತ್ತು ಆದಾಯ ಅಡಿಮೇಲಾಗ

ಬಹುದು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೪೬); ಇಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂಟಾದರೆ ಸಾಕು; ಈ ಕೇಂದ್ರದ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಚಟವಟಿಕೆಗಳು ಅಡಿಮೇಲಾದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಕಾಲಯಾ. ೮೯).

[ಅಡಿ + ಮೇಲು (< ಮೇಲ್) + ಆಗು]

ಅಡಿಮೈ (ನಾ). (ಮೈಯ) ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನ ತಳಭಾಗ : ಅಮೇಲೆ ಹಡಗಿನ ಅಡಿಮೈ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ (ಭೂವಿವ. ೩೮).

[ಅಡಿ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಅಡಿನೊದಲ್ (ನಾ). ಅಡಿಯ ತಳಭಾಗ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಬುಡ; ಪಾದಮೂಲ : ವಾಮಪದನಖರುಚಿ ಕಾಂಚನಹರಿಪೀಠಮುಮಂ ಮುತ್ತಿನ ಪೀಠಮಿದನಿಸಿತವನಿಪತಿಯಡಿಮೊದಲೊಳ್ (ಶಾಂ ತಿ ಪು. ೩-೪೭); ಕೆಡೆ ದಿದುರ್ದು ಪಣ್ಣವತಿಸಹಸ್ರಾಂಗನಾಳಿ ನೃಪನಡಿಮೊದಲೊಳ್ (ಅಜಿ ಪು. ೧೦-೩೪); ಕಾಲ್ಗಿಳಗಿದವೋಲಡಿಮೊದಲಂ ಸಾರ್ಧ ನೆಟಲ್ ನಡುವಗಲಂ ನಿಗದಿಸಿತ್ತು (ನರ್ಥಪು. ೩-೨). [ಅಡಿ + ಮೊದಲ್]

ಅಡಿಯ (ನಾ). ೧. ದಾಸ; ಸೇವಕ; ಶರಣ : ಎಲೆ ದೇವ ನಾನಿಮಗೆ ಕೊಡಲು ತಕ್ಕವನೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯರಡಿಯ [ಶಾಶಾಂ. ನಿಮ್ಮವರಡಿಯವನಾ] ನೆಂದು ನುಡಿದು ಭೈರವದೇವನಿರಲು (ಭೈರವೇ. ೪-೪೫); ದೇವರು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅಡಿಯನಿಗೆ ಅರುಳ್ಳೆಯ್ಯಬೇಕು (ಮಡಿಕ್ಕಾ. VI, ೧೫೪೪; ರಾಮಾವಿ). ೨. (ಕರಾ) ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಕೃಷಿಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಕೂಲಿ ಮಾಡುವ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನ (ಗ್ಯಾರಿಟ್). ಅಡಿಯಳ್ (ಪ್ರೀ). ದಾಸ; ಸೇವಕ : ಜೋಡೆ ಕರಮಡಿಯಳಾರೊಡಗೂಡಿಯುಮವರ್ಗಲಿಕ್ಕಿನಿಪ ವಸುಧಾಂಗನೆಯಂ ಕೋಡೊಳೆ ತಳೆದುಂ ಸೊಬಗಿನ ಗಾಡಿಗೆ ಮುಯ್ಯಾಂತ ಸೊಬಗಿದಾವುದು ಗಜೆಗಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೮).

[ಅಡಿ + -ಆ. / ತಮಿ. ಅಡಿಯವನ್, ಅಡಿಯಾನ್, ಅಡಿಯೋನ್; ಅಡಿತ್ತಿ, ಅಡಿಚ್ಚಿ (ಪ್ರೀ); ಮಲ. ಅಡಿಯಾನ್; ಅಡಿಯಾತ್ತಿ (ಪ್ರೀ); ತೆಲು. ಅಡಿಯ, ಅಡಿಯಡು]

ಅಡಿಯಳ್ 'ಅಡಿಯ' ನೋ.

ಅಡಿಯಣಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಹಿತ ಹಾಳಾಗು; ಸಮೂಲವಾಗಿ ನಾಶವಾಗು : ದಾನವರ ಬಳಗಮೆಲ್ಲಮಡಿಯಣಿದು ಪೋಗಲ್ ಸೀತೆಯಂ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗಿಸೆ ಬೊಮ್ಮಂ ಮುನಿಗಣಂಬೆರಸು ಬಗೆಬಗೆಯೊಳ್ ತುತಿಸಿದಂ (ಅದ್ವತ. ೫೨-೧೫). [ಅಡಿ + ಅಣಿ]

ಅಡಿಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಮೊಸರು, ಎಸರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ತಳದಿಂದ ಅಲ್ಲಾಡುವಂತೆ ಕಲಿಕು; ತಳಮೇಲು ಮಾಡು (ದಕ. ಕ).

[ಅಡಿ + ಅಡು + -ಇಸು]

ಅಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಾಡು; ಸುತ್ತಾಡು : ನಾನೆದ್ದು ನೈಲನದಿಯ ದಂಡೆಗುಂಟೆಲ್ಲ ಅಡಿಯಾಡಿದೆ (ಪ್ರವಾತೋ. ೫೭). [ಅಡಿ + ಅಡು]

ಅಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ (ಒಬ್ಬನ) ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವನು; ಉಳಿಗದಾಳು; ದಾಸ; ಗುಲಾಮ : ಹಸಿದು ದಾಸ್ಯದ ಅಡಿಯಾಳಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅನ್ನ ತಿನ್ನದಿರುವುದು ಪರಮ ಸುಖ (ಕಾವೇರಿ. ೨೭); "ತಡೆಯದಿರು ತಡೆಯದಿರು ನೆರೆ ನಂಬಿದಡಿಯಾಳೆ ಗುರಿವಿದಿದು ಹೋಗು..." (ನಡೆದಾ. I, ೪೩೬). [ಅಡಿ + ಅಳ್ (< ಅಳ್)]

ಅಡಿಯಾಳುತನ (ನಾ). ದಾಸತ್ವ; ದಾಸ್ಯ; ವಿಧೇಯತೆ : ಒಂದು ಕೊನೆ ಕ್ರಿಯೆ ಅಥವಾ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಕೊನೆ ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದ ಅಡಿಯಾಳುತನ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೩೬); ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಡಿಯಾಳುತನ ಅವರಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬೇಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೨೩).

[ಅಡಿಯಾಳು + -ತನ]

ಅಡಿಯಿಟ್ಟ (ನಾ). ಈಟಿಯ ತಳಭಾಗ: “ಇಟ್ಟಿಯ ಅಡಿ, ಅಡಿಯಿಟ್ಟ” (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡಿ + ಇಟ್ಟ]

ಅಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕು; ನಡೆ; ಮುಂದುವರಿ: ಅಪವರ್ಗಕ್ಕೆ ಡಿಯಿಟ್ಟೊ ನಜೊದೊನನುಪಮ ಕವಿಯಂ (ನಿಘ. X, ೧೫೨-೫೬; 915); ನಿಜಸಕಲಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಕ್ಕಂದಡಿಯಿಡುವಂತೆ ನಿರಂತರಮಡಿಯಿಟ್ಟಂ ಪದ್ಮರಾಗಕುಟ್ಟಿ ಮತಳದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೮-೪೧); ಅತ್ತಿತ್ತಡಿಯಿಡದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಗದಾಯು. ೯-೧೬); ಅಡಿಯಿಟ್ಟ ಧರೆ ಮಹಾ ಕ್ಷೇತ್ರವಜಿಯದೆ ಹೊಕ್ಕ ಮಡು ದಿವ್ಯತೀರ್ಥ ತುಡುಕಿದ ಜಲಂ ಸಿದ್ಧಾಂಬು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೧); ದೈತ್ಯ ಬಲವುಲಿದಡಿಯಿಡಲು ಮೇಲುಸುರು ಮಸಗಿತು ಫಣಿಸ ಕಮಠರಿಗೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೫-೪೬); ತಡೆಯದಡಿಯಿಡೆ ಹಾದಿ ಗೊಡು ಪೋಪೆನೆನೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೧೨). ೨. ಮೊದಲು ಮಾಡು; ತೊಡಗು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು: ಲಲಿತಲತಾಂಗಿ ನೂತನವಿರೇತರತಕ್ಕಡಿ ಯಿಟ್ಟಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೦); ಗರುಡಂ ತಾನಡಿಯಿಟ್ಟನಿಂತಮೃತಮಂ ಕೊಂದುಯ್ಯದಕೆಂತುಮಿಲ್ಲಿರಿ ಸಲ್ಪಾರದು (ಕುಸುಮಾ. ೯-೩೬).

[ಅಡಿ + ಇಡು]

ಅಡಿಯೂಟ (ನಾ). (ಅರಗಿನ ರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಬಳಿಯುವುದು; ಪಾದಲೇಪನ: ಸುಪ್ರಣೀತೆಯುಂ ಯಶೋಧರೆಯುಂ . . . ಎಂಬೀ ದೇವರ ನಂಬಿಕೆಯ ಸೀಗುರಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಕನ್ನಡಿಯ ಪಡಿಯುಟುಕೆಯ ಕೊಡೆಯ ಡವಕೆಯಡಪದಡಿಯೂಟದ ಪಡವೆಸಕ್ಕೆ ಬೆಸ ಸಿದಂ (ಅನಂಪು. ೪-೭೬ ವ). [ಅಡಿಯೂಡು + -ಅಟ್ಟ]

ಅಡಿಯೂಡು (ಕ್ರಿ). (ಅರಗಿನ ರಸ ಮೊದಲಾದವನ್ನು) ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಬಳಿ; ಪಾದಕ್ಕೆ ಲೇಪಿಸು: ಅಡಿಯೂಡಲ್ಪಲತಗೆಯಂ . . . ಕುಡು ವನುರಿ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ ಪೋಲ್ಪಳ್ (ಅದಿಪು. ೬-೧೧); ಇಂಬಿನೊಳಡಿ ಯೂಡುವ ಸಖಿಯಂ ಬಾರಿಸಿ ತೆಗೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭); ನಯಂಬೆರಸೆಡೆ ಯಾಡುವಾಗಳಡಿಯೂಡಿದ ಮೆಲ್ಲದಿವಜ್ಜೆಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೦೬); ಮುಡಿಯಿಸುವಣ್ಣನಿಕ್ಕು ಪಡಿಯೂಡುವ ಕನ್ನಡಿದೋರ್ಪ ತಿರ್ದಿ ಬೊಟ್ಟಿ ದುವಬಳಾಕದಂಬದಿನೆನೆಸಿದರ್ದಳೊ ರತ್ನಪೀಠದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೫-೪೪). [ಅಡಿ + ಉಡು]

ಅಡಿಯೂಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಉರು; ಭದ್ರವಾಗಿ ಕಾಲಿಡು. ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು: ಪುಸಿಯನವನೀತಳದೊಳಡಿ ಯೂಟದಂತೆ ತೊಲಗಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೮-೧೬). [ಅಡಿ + ಉಟು]

ಅಡಿಯೂಳಿಗೆ (ನಾ). ಪಾದನೇವೆ; ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಸೇವೆಮಾಡುವುದು: ಅರಸ ಕೇಳೆನಗೆ ನಿನ್ನಡಿಯೂಳಿಗೆಮೊಂದರಸಿಯರಡಿಯೊಲೈಯೊಂದು ಪರಿಕೊಡವಿಳಾರ್ಥಸಾಧನಂಗಳಿಗಿವು ನೆರವಾಗಿಹವು (ಜಿ ದಿ ಬ. ೧-೩೧); ತಮ್ಮ ಅಡಿಯೂಳಿಗದೊಳೆಡೆ ಇತ್ತರದೆ ಸಾಕು (ಹೆಚ್ಚಿರ. ೧೨-೧೦).

[ಅಡಿ + ಉಳಿಗೆ]

ಅಡಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಎತ್ತು. ೨. ಹೊರಡು: ಪರ್ವತ ಮನೆ ಪಿಡಿದನ್ನನೆ ರಣದೊಳುಪೊವೆನಿರದಡಿಯೆತ್ತಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೭).

[ಅಡಿ + ಎತ್ತು]

ಅಡಿಯೇಲ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯೆತ್ತಿ ಏಳು; ನಡೆ: ಇಂತಿರಲಿವರ್ ಮೆಲ್ಲನೆ ಅಡಿಯೆಲ್ವ ಮೆಯ್ಯೊಡದ ರಾವಣಸೇನೆಯಂ ತಡೆದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೭-೧).

[ಅಡಿ + ಎಲ್]

ಅಡಿರಜ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ರಜಸ್ಸು; ಪಾದದ ಧೂಳಿ: ಅಡಿನ ಅಡಿರಜವು ತೀಡಲಾಗದು ಎಂದು ಆಡನೇ ತಿಂದರಿಹುದಿಂದ್ರಪದವೆಂಬ ನಾಡಿದುವೆ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೧). [ಅಡಿ + ರಜ]

ಅಡಿರಾಶಿ, ಅಡಿರಾಸಿ, ಅಡಿರಾಶಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿಯ ಕೆಳಭಾಗ

(ದಕ. ೪). **ಅಡಿರಾಸಿ (೪).** **ಅಡಿರಾಶಿ:** ಅಪನಿಗೆ ಸಂಬಳ, ಮಾನ್ಯ, ಮ್ಯಾರೆ . . . ಅಡಿರಾಶಿ ಮುಂತಾದ ಜೀವನಗಳು ನಡೆಯುವುವು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೩). ‘ಅಡಿಗುಪ್ಪೆ’ ಪರಾ. [ಅಡಿ + ರಾಶಿ]

ಅಡಿರಾಸಿ ‘ಅಡಿರಾಶಿ’ ನೋ.

ಅಡಿರುಚಿ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕಾಂತಿ; ಅಂಗಾಲಿನ ಹೊಳಪು: ಎಡೆಯಾಡುವಬಲೆಯರಡಿರುಚಿತಳಿರನು ಪಡೆದು ನೀಲದ ನೆಲನುಗುರ ಬಿಡು ವೆಳಗಂಗಳರಾಗಿ ನೋಡುವರಕ್ತಿಗೊಡರಿಪುದದುವೆ ಸತ್ಪಲವ (ವರ್ಧಪ. ೫-೪೪). [ಅಡಿ + ರುಚಿ]

ಅಡಿವ (ನಾ). “ಹುಟ್ಟು; ಜನ್ಮ” (ಸಿರಿಕೋ. ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಅಡಿವಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯ ತಳದ ಗುರುತು: ಅನ್ನೆಗಮರಸನಡಿ ವಜ್ಜೆಯಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೧೦); ಕೊಳನಂ ಮುಟ್ಟಿನಂ ದದಟ ತಡಿಯೊಳ್ ಶಂಖಚಕ್ರಹಳಕುಳಿರಲಾಂಭಿತಮಾಗಿದರ್ವಡಿವಜ್ಜೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೬ ವ); ಬೇಂಟೆಕಾಟನಂತೆ ಅಡಿವಜ್ಜೆಯನಟ ಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ). ೨. ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಕೆಜಿ ದೇಗುಲಂಗಳೆಲ್ಲವು ಹಿಂದಣ ಅಡಿವಜ್ಜೆಗೊಳಗು (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೫೬-೨೫).

[ಅಡಿ + ಪಜ್ಜೆ]

ಅಡಿವಡಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯುರುವುದು; ಪಾದವಿನ್ಯಾಸ (?). ‘ಅಡವಡಿಕೆ’ ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಡಿ + ಮಡಿಕೆ]

ಅಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಪಡೆ: ಕಡುನಿಡಿಯವಹ ಬಾಜುವೆಟ್ಟಿಗಳಡಿ ವಡೆದು ನಡೆತಂದವೋ ಎನೆ . . . ಅಡಿಯಿಡುವ ಚಾಣೂರ ಮುಖ್ಯರು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೨-೫೬). [ಅಡಿ + ಪಡೆ]

ಅಡಿವಣಲ್ (ನಾ). = ಅಡಿಮಳಲ್: ಪ್ರದೀಪ ಸರ್ವಾಂಬುಪಂ ಪೀರ್ದ ನಿತನಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಡಿ]ವಣಲ್ಗಣಿಸುತ್ತಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೧೯). ‘ತಾಯ್ಕಳಲ್’ ಪರಾ. [ಅಡಿ + ಮಣಲ್ (< ಮಟಲ್)]

ಅಡಿವಣೆ (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು: “ಅಡಿವಣೆಯೆಂದು ಕೆಸಲೊಳಾದ ಪಜ್ಜೆ” (ಶಬ್ದಸಾ. ೧೬೪); “ಅಡಿವಣೆಯೆಂದೆನ ಲಕ್ಕುಂ ಸಡಗರದಿಂ ಕೆಸಲೊಳಾದ ಪಜ್ಜೆಯದೆಂದುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೯೭). IP ಇದು ‘ಅಡಿವಣೆಗೆ’ ಎಂಬುದರ ಅಪಪಾಠವೆಂದು ತೋರು ತ್ತದೆ. [ಅಡಿ + ?]

ಅಡಿವಣೆಗೆ (ನಾ). = ಅಡಿವಣೆ: ಅಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಅಡಿ]ವಣೆಗೆಯೆಂದು ಕೆಸಲೊಳಾದ ಪಜ್ಜೆ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); “ಅಡಿವಣೆಗೆಯೆನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಿವಣೆಯೆನಲ್] ಕೆಸಲೊಳಿರದಾದ ಪಜ್ಜೆ” (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೭೫).

[ಅಡಿ + ಪಣೆಗೆ ?]

ಅಡಿವಣೆ, ಅಡಿಮಣೆ (ನಾ). ೧. “ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವ ಪೀಠ” (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨). **ಅಡಿಮಣೆ:** ೨. (ಕರಾ) ಕೆಳಗಡೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ಮಣೆ: ಅಕ್ಕಿಯ ಚೀಲವನ್ನು ಅಡಿಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡಿ + ಮಣೆ]

ಅಡಿವತ್ತಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬರೆಯುವಾಗ ಒತ್ತಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಅಡಿವೊತ್ತು. [ಅಡಿ + ಪತ್ತಳಿ]

ಅಡಿವಳಿ ‘ಅಡುವಲಿ’ ನೋ.

ಅಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ: ಜಡಿಮು ಝಂಕಿಸಿ ಪೊಡೆಯ ಬಂದಡೆ ಕಾಲುವಿಡಿವಂತೆ ಅಡಿವಿಡಿದು ಪೊಡವಿಗೆ ಕೆಡಹಿ ತಾ ಹಿಡಿದಳಿವ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೧-೫೪). ೨. ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು; ವಂದಿಸು: “ಅಡಿ ವಿಡಿ ಬಾಗಿಟಗು ಮೊಗ್ಗು ತುಟ್ಟಿಲ್ಲೆಯ್ಯೆನ್ನಲ್ ಬಿಡದದುವೆ ವಂದನಾರ್ಥದಿ ತೊಡಗುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೮೯); ಅಡಿವಿಡಿಧರಡು ದಂಪತಿಗಳನುಜಿ

ಸಿಂಮುಡಿವಿಡಿದತ್ತಿದ ಬಳಿಕ (ಮೋಹತ. ೪೧-೪೩). ೩. ಬುಡದಿಂದ ನೊದಲಾಗು: ಅಡಿವಿಡಿದಿಟ್ಟ ಪುತ್ತುಗಳ ನೆತ್ತಿಗಳಂ ನಿಮಿದರ್ಬ ಬಳ್ಳಿಗಳ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೪೦). ೪. ಮೂಲವನ್ನು ಹಿಡಿ; ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿ: ಬಿಡೆ ತಿರ್ದಿ ರಕುನದ ನಯದಡಿವಿಡಿದು ಪುರೋಹಿತಂ ನೃಪಂಗೀನುಡಿಯಂ ನುಡಿದಂ (ಅದಿಪು. ೫-೬). [ಅಡಿ₁ + ಸಿಡಿ₁]

ಅಡಿವೊಣರ್ (ನಾ). ಪಾದಗಳ ಜೋಡಿ; ಪಾದಯುಗ್ಮ: ಚಾರಣ ರಿಷಿಯರಡಿವೊಣರನರ್ಚಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೮-೧೩).

[ಅಡಿ₁ + ಪೊಣರ್₂]

ಅಡಿವೊತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರದ ಕೆಳ ಭಾಗದ ಒತ್ತು. ಉದಾ—“ಅಕ್ಕ” ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ‘ಕ್’; “ಅನ್ತ” ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ‘ತ್’, ‘ಂ’. ೨. ತಳದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಆಧಾರ: ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವ ಇನೆಮಲ್ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿರಿಸಲು ಮರದ ಅಡಿಬತ್ತು [ವೊತ್ತು]ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸಾ. ೪೬).

೩. ಬರೆಯುವಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ರಟ್ಟು, ಹಲಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ (ಕರಾ). ೪. ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು. [ಅಡಿ₁ + ಒತ್ತು₂]

ಅಡಿವೋಜೆ (ನಾ). ಪಾದವೊಜೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ (?): ಬೂತಗಾವುಂಞಂ ಸಾಸಿರ್ವರ್ಗ್ಗಿ ಎಂಟು ಗದ್ಯಾಣ ಹೊನ್ನನಡಿ[ವೋ]ಜೆಯ ಕೊಟ್ಟ ಗೋಡುವಳ್ಳಿಯ ಬಯಲ ಹ[ಳ]ಗಿನ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ (ಕಾ. IV, ೩೨-೨೩; 1088). [ಅಡಿ₁ + ಓಜೆ₁]

ಅಡಿಸಡಿ ‘ಅಡಿಸಡಿ’ ನೋ.

ಅಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸು: ಕೊಲಿಸಿದನರ್ಜುನನಿಂ ಕರ್ಣನಂ ಕೃಷ್ಣಂ, ಅಡಿಸಿದಂ ಬಾಣಸಿಗನಿನನ್ನಮನರಸಂ ಇತ್ಯಾದೌ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಡು₁ + -ಇಸು₂]

ಅಡಿಸ್ಥಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಟ್ಟಡದ ನಿವೇಶನ (ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೮೦).

ಅಡಿಸ್ಥಳದ ಬಾಡಿಗೆ = ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ನಿವೇಶನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಾಡಿಗೆ. [ಅಡಿ₁ + ಸ್ಥಳ]

ಅಡಿಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಬೇಯಿಸುವಾಗ ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದದ್ದು) ತಳ ಹತ್ತು, —ತಳವನ್ನು ಸುಡು (ದಕ. ೪).

[ಅಡಿ₁ + ಹತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಅಡಿಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊ (ದಕ. ೪).

[ಅಡಿ₁ + ಹತ್ತು (< ಪತ್ತು)]

ಅಡಿಹುಡಿ (ನಾ). ಪಾದಧೂಳಿ: ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಅಚಲೆ ಅಟ್ಟಿ ಇಳಿದಳು; ರಾಮಾಬುಗಳ ಅಡಿಹುಡಿ ಮುಡಿದಳು (ಅರಗಿ. ೨೩೩).

‘ಅಡಿರಜ’ ಪರಾ. [ಅಡಿ₁ + ಹುಡಿ (< ಪುಡಿ)]

ಅಡಿಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ನಾಭಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಭಾಗ; ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ (ದಕ. ೪). [ಅಡಿ₁ + ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]

ಅಡೀಚು (ನಾ). (ಉಕ) “ಎರಡೂವರೆ” (ಜಾಸಕೋ. ೧೦; ರಮಾಕಾಂ).

[← ಮರಾ. ಅಡೀಚ್]

ಅಡೀಸೇರು (ನಾ). ಎರಡೂವರೆ ಸೇರು; ೬೦ ತೊಲದ ತೂಕ: ಅಡೀಸೇರು ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಐದುರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ತರಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯಲ್ಲ! (ರೂಢಿ). [← ? ಮರಾ. ಅಡೀಚ್ + ಶೇರ್]

ಅಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಯಿಸು; ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು; ಪಾಕಮಾಡು: “ಅಡು-ಪಚನೇ” (ಶಮಧಾ); ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೫); ನಮ್ಮಯ ಭಕ್ಷದೊಳಡು ಪಣ್ಣಡು ಪೋಗು ನೀನುಮಾನುಂ ತಿಂಬಂ (ಸಂಪದಾ. ೩-೧೨); ಸುರಿಗಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕಳನೇಜುವೆ ನೆಂಬಂತೆ ಮಡಕೆಯಿಲ್ಲದಡುವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೪-೫೦); ಅಕ್ಕಿಯಂ

ಕರಂ ಭಾವಿಸೆ ಸೇರೆಗೊಂಡಡುವ ದೋಲಿಗರಂದೆಸೆದಂ ವಣಿಗ್ವರಂ (ದಶಕು. ೪-೭೮); ದಿಟ್ಟನಹೆ ಬಾಣಸಿಗ ಸವಿಯೊಳಗಟ್ಟ ಕೂಳನು ತಿಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೬೪); “ಒಳ್ಳೆಯದು ನೀನೇ ಅಡು. ನಡೆ, ಎಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ ತೋರಿಸು ತ್ರೇನೆ” (ಅರಗಿ. ೮೯); ಅಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಒಲೆ ಉರಿಯಿತು, ಕಟ್ಟಮೇಲೆ ಬುದ್ಧಿ ಬಂತು (ಗಾದೆ); ಅಟ್ಟರೂ ಶಿವ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೇಯಿಸು; ಕುದಿ: ಅಡುವಂತಾದವು[ದೀಗಳ]ನ್ನವಯವಂಗಳ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩). ಅಟ್ಟು (ಭೂತಕ್ಕು); ಅಟ್ಟು (ಭೂತನ್ನೂ).

ಅಟ್ಟಕ್ಕು = ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಇಡು, —ಬಡಿಸು: ಸಿರಿಯಾಳನಿಂಗೆ ಮಗನನಟ್ಟಕ್ಕಿಯಾ ಪರಿಯೋಳೆ ಮನುಜೋಳನುಂ ಮಗನನಟ್ಟಕ್ಕಿ ಹರುಷದೆ (ಚಿಬಪು. ೫೫-೪೧); ಅಟ್ಟಕ್ಕುವವನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ ಆಗಬೇಡ, ಮೊಟ್ಟೆ ಹೊರುವವನಿಗೆ ಆಳಾಗಬೇಡ (ಗಾದೆ). ಅಟ್ಟೇಜು = ಪಾಕಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸು; ಬೇಯಿಸಿ ಇಡು: ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಟೆಗಳ ಬೋನದೊಳಟ್ಟೇಜಿಸಿ ಬಯ್ಯ ಬಾಡುಗಳ... ಅಂತಕಂಗೆ ಜನಂಗಳ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೨೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡು; ಮಲ. ಅಟುಕ; ತುಳು. ಅಡುಪಿನ; ಗೊಂಡಿ. ಅಟ್ಟಾನಾ, ಅಟಿನ, ಅಟಾನಾ; ಕುಣ. ಅಡ]

ಅಡು ‘ಅಡುವು’ ನೋ.

ಅಡುಂಕು ‘ಅಡುಕು’ ನೋ.

ಅಡುಂಕುವಣ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ವೇರಿಸಿದ ಹೆಣ; ರಾಶಿ ಹಾಕಿದ ಹೆಣ: ತವಿಸುವುದಾಯಿಸಮದಜುಳ್ಳವದಾಡೆಯಡುಂಕುವಣನ ನೀಕ್ಷಿಸಿದರ ಕಣ್ಣವೆಯಿಕ್ಕದ ಮುನ್ನೆನಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಡುಂಕು (< ಅಡುಕು) + ಪಣ]

ಅಡುಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ: ಮೇಲಯೇರಿ ತಲುಂದಾಟಿ [ತ]ಲುಂದಾಟಿ ಅಡುಮ್ಮು ಅಡು[ಂ]ಬಿನಿಂದ ನಾಯವ್ಯ [ದ] ಕೋಣ (ಎಣ. X, ೬೭-೭೮; 897).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡಮ್ಮು, ಅಡುಮ್ಮು; ಮಲ. ಅಟಮ್ಮು; ತುಳು. ಅಡುಂಬು]

ಅಡುಕಲ್ ‘ಅಡಕಲ್’ ನೋ.

ಅಡುಕಳ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ: ನೀಂ ದರ್ವೀಕರನಪ್ಪೊಡಿ ಕಳನೊಳೇನಡುಕಳದೊಳಡುವಳನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪-೨೯). [ಅಡು₁ + ಕಳ್ಯ. / ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕಳ್ಳಿ]

ಅಡುಕು, ಅಡಕ್ಕು, ಅಡಿಕು, ಅಡುಂಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯು; ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ತಂದಿಡು; ಸಾಗಿಸು: “ಅಡುಕು-ಸ್ಥಾನಾಂತರ ಪ್ರಣೀತೇ” (ಶಮಧಾ); ನಾನಾವಿಧ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನಜಿದುಡುಗುವ ಕಣಂಮಾಡುವೊಕ್ಕುವಡುಕುವ ಬಯ್ಯಡುವಕ್ಕಿಮಾಡುವ (ಅದಿಪು. ೬-೭೭ ನ); ಅನೆಯುಮಗುವುಗಿಡು ಗುಮದಾನಂ ಸಾಹಣಕೆ ಪುಲ್ಲನಡುಕುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೩); ಉಲಾಯ ಮಾಗಿ ಜನಿಸಿದೋರಂದದಿಂದವುಪವೇಷನೆಪೊತ್ತಿಂತಡುಕುತ್ತಮಿದುರ್ ದನೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೬೫); ಒಳಗಣಂ ತಂದುತಂದಿಡುತಿರ್ದರರಸಗೆ ಬೆಳಗ ಹೊತ್ತುಡುಕುವಂದದೊಳು (ಭರಣ. ೪-೬೦). ಅಡಕ್ಕು: ೧. ಕೋಣ ನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ತತ್ಪರದ ಪರದರ ಮನೆಯೊಳುಪ್ಪನಡಕಿ ಬಡವಾಗಿ ತನ್ನಾಳ್ ನೊಳಪ್ಪ ವೈರಂ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಸತ್ತು (ಜಾವುಂಪು. ೫೪-೨೩); ನಿನ್ನ ಮಡದಿಗರಲೆಂದರೆ ಮಡದಿಯ ಕೃತಕ ಬೇಟೆ; ನಿನ್ನೊಡಲು ಕಡೆಯಲು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಗಡಕದೆ ಮಾಣ್ಣಕೆ? (ಬಸವ. ೨೦೧); ಮೇದಿನೀಪ್ರಭುಗಳ ಸಭೆಗೆ ಲೀಲೆಯನೋಲೆಗಳನಡಕಿ [ಸಾಠಾಂ. ಲೆಯನಡಕಿ] ಸಂಬಳಂ ಬಡೆದು (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೨ ನ); ಸರ್ವವಿತ್ತವನಡಕಿತನಿಲಜನಾಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೨). ೨. ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನು ವೇರಿಸು; ರಾಶಿ

ಹಾಕು; ತುಂಬು: ಆ ಸಭೆಯೊಳ್ ಹರಿ ಕರವಿನ್ಯಾಸಂಗಳ್ ನುಡಿಯ ನಡಕುವಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಸಂಸಭಾ. ೯-೩೪); ಹೊನ್ನನಡಕಲು ಹೋದ ನತ್ತಲು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೨೯); ಸಾಗುದುರೆಗೆ ಪುಲ್ಲನಡಕಿ ಕೆಡುವನೆ ಚದುರಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೫); ತಂದಡಕುತಿದರ್ರು ಸಕಲಸಾಧನನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೩೧). **ಅಡಿಕು: ೧.** ಮುಟೆಗಾಲಮುಂಟೆಂದು ತಪ್ಪಿದ ಜೋಯಿಸಂ ಬಾವಿಯ ನೀರನಡಿ[ಡು?]ಕಿ ನೀರ್ವೊಯ್ದನೆಂಬ ಕಥೆಯಂತೆ (ಸಂಚತಂ. ೧೨೭-೩). **ಅಡುಂಕು: ೨.** 'ಅಡುಂಕುವೆಣ' ಪರಾ.

ಅಡಕಿಕೊ = ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತುಂಬಿಕೊ, — ಒಟ್ಟಿಕೊ: ಮೂವತ್ತಿಕೊಟೆಯಂತಾವಗಮನುದಿನದಿನದಕಿಕೊಂಡುಂ ಮತ್ತಾ ಕಾವಲೆ ಯದು ನೆಟೆಯದೆ ದುರ್ಭಾವೆ ಕರಂ ಬೇಡಿಯಟ್ಟಿದಳ್ಳ ಮಜುದವಸಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೮); ಮಾಯಾನೋಹನಂಗಳಲಿ ತೊಡಚಿಕೊಂಬ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುವನಡಕಿಕೊಂಬ ವಿದಗ್ಧಮುಗ್ಧಿಯರುಡಿಗೆಗಳ ತೊಡಿಗೆಗಳಲೆಸದರು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೩೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡುಕ್ಕು; ಮಲ. ಅಟಕ್ಕುಕ; ತುಳು. ಅಡಕ್ಕು; ಕೊಡ. ಅಡಂಗ್; ತೆಲು. ಅಡುಕು]

ಅಡುಕುಂಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನು ಪೇರಿಸಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ರಾತಿ: ದತ್ತಿಣಂ ನೋಡಿ... ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಮೊಜಡಿಂ(ಯೆ) ಅಡುಕುಂಗಲ್ಲಿ ಒಜಿಕೋಡಿನ ಕೊಮರಮಂಗಲದ ಉಗುರೆವಾಡಿಯ ತ್ರಿಸನ್ನಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೨೩; 950 ?). [ಅಡುಕು + ಕಲ್ಯಾ]

ಅಡುಕುಂಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕಾಲು: ಮುರಿದ ಮುಖದ ಮೆಯ್ಯುಟ್ಟಿದ ಚುಬುಕದ ತಿರಿದ ತೋದರದಡುಕುಂಗಾಲ್ಗಳ... ಕನ್ಯಾಜನಮೊಪ್ಪಿದುದರಲಸರಂ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ತ್ರಿಭಂಗಿಯ ತೇಜನಾಗಿ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೫). [ಅಡುಕು + ಕಾಲ್ಯಾ]

ಅಡುಕುಳಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸದವನು: "ಅಡುಕುಳಿ, ಪಚನಶೀಲ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಡು + ಕುಳ್ಳಿ]

ಅಡುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸೌದೆ; ಉರುವಲು: ಹಿಡಿದುಗ್ಗದ ನೀರ ಮಡಕೆ ಮಯ್ಯಡಕೆ ಮಂಡೆಯ ಮೇಗಣಡು ಗಟ್ಟಿಗೆ ಚಿರದಕ್ಷಿ ಹೆಡತಲೆಯೊಳು ಜೋಲುತಿರಲುಸೈನುತ ನಡೆತಂದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೦೩). [ಅಡು + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡುಗಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡುಗಬ್ಬು 'ಅಡುಗರ್ಬು' ನೋ.

ಅಡುಗರಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಉರಿಸುವ ಕರಿ, — ಇದ್ದಲು: ಅಡುಗಬು ಅಡುಗರಿ ಅಡುಗರಿಸುವ ಕೂಲಿ ಸಹ ಗ ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೫೩-೫; 1554). [ಅಡು + ಕರಿ]

ಅಡುಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದಲನ್ನು ಮಾಡು. 'ಅಡುಗರಿ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಡುಗರಿ + ಇಸ್ಯ]

ಅಡುಗರ್ಬು, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ). ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರುವಲು: ಸೂರ್ಯನೆಂಬಗ್ನಿಯಿಂ ಪಗಲಿರುಳೆಂಬ ಅಡುಗರ್ಬುಗಳಿಂ ಮಾಸ ಮತುಗಳೆಂಬ ಪಟ್ಟುಗದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೫); ಅಡಕೆ ೨೫ ಎಲೆ ೫೦ ಅಡುಗರ್ಬು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಬಡ್ಡಿಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೮-೨೭; 1153); ಕತಿಪಯದಿನಂಗಳಂ ಕಳಿಯೆ ಕಾವುತ್ತಿರಲೊಡನಡುಗರ್ಬುಗಳಂ ಸಮೆಯೆ (ವೃಷನಿ. ೧೦-೧೩ ವ). **ಅಡುಗಬು:** ಕಾಗ ೯೨ ಅಡುಗಬಿಗೆ ಕಾಟೆ ೯೨ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩-೩೪; 1475);

'ಅಡುಗರಿ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಅಡುಗಬ್ಬು:** "ಇಂಧನಂ ಹುತವಹಾಹಾರ ಮೇಧಸ್ಸಮಿಥೆ ಕಾಷ್ಠವಡುಗಬ್ಬುಕ್ಕು"

(ಮಂಗರಾ. ೧೫-೯); "ಇಂಧನೇನ - ಅಡುಗಬ್ಬುಗಳಿಂದಂ" (ಪ್ರಕಟೀ. ೨೭-೬); ನಡೆದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಹಲವಂದದಡುಗಬ್ಬುನಾಯ್ದೊಟ್ಟಿ ಹೊಜೆ ಗಟ್ಟಿ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೭); ಆ ಸಮಯದೊಳೊರ್ವ ನಾಲ್ಕೆತ್ತಿನೊಳು ಪೂಡಿದಡುಗಬ್ಬಿನ ಭಂಡಿಯಂ ಕಂಡು ಮನಂಗೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೧೨-೧೪ ವ); ತಬ್ಬಿ ತಂದಡುಗಬ್ಬುಗಳಿಗುರಿಹಬ್ಬಿಸುತ (ಬಸಪು. ೧೬-೨೦); ಪಾತಾಳವೊಲೆ ಶೇಷನಡುಗಬ್ಬು ತಲೆರನ್ನೇ ತುದಿಯ ಕೆಂಡವನನಿಯ ಮಡಕೆ (ಚೇರಮ. ೭-೩೨). [ಅಡು + ಕರ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಅಡುಗಲ (ನಾ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ; ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡು + ಕಲ. / ತಮಿ. ಅಡುಗಲನ್]

ಅಡುಗಾಯಿ (ನಾ). "ಬಿಸಿಮಾಡಿದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ). [ಅಡು + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್ಯ)]

ಅಡುಗಿಗ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಕೆಲಸದವನು; ಬಾಣಸಿಗ: ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡುಗೆ + ಇಗ]

ಅಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು: ಜೀವಂ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ನೆಡೆಗೆ ಹಿಂದುಗೊಂಡಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡೊಡ]ಗುತ್ತಿರೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೨೮).

[~ ಅಡುಕು]

ಅಡುಗು (ನಾ). (?) : ನಯಿವೇದ್ಯಕೆ ಪೂಜೆ ಗ ೧ ಕಂ ಅಕ್ಕಿ ಹೆಸರು ಚ ಗ ೩ ಮೇಲೋಗರ ಉಪು ಮೊಣಸು ತುಪ ಮೊಸರು ಬೆಲ್ಲ ಬಾಳೆಹಂಸು ಸಹ ಚ ಗ ೧ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಚ ಗ ೧ ಅಡುಗು. ಚ ಗ || ೩ || (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೫೩-೬; 1554). [?]

ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಗುಳಿಗ, ಅಡುಗುಳಿಗ (ನಾ). = ಅಡುಗಿಗ: ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). **ಅಡುಗುಳಿಗ:** ಅಡುಗುಳಿಗನು, ಅಡಿಗೆಯವನು (ಹೊನುಗ. ೯೦). [ಅಡುಗೆ + ಉಳಿಗ]

ಅಡುಗೂರ್ (ನಾ). "ಬೇಯಿಸುವ ಅನ್ನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅಡು + ಕೂರ್ಯ (< ಕೂಬ್)]

ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ, ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ, ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ, ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ, (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಗಂತುಕರಿಗೂ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೂ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಮುದುಕಿ:

ಇದರ ಮಾತನಡುಗೂಲಜ್ಜಿಗಳು ಹರಡಿವರೆಲ್ಲೆಡೆ ಜಾತ್ರೆ ನೆರೆಯಿತು(ಗಣೇಶ. ೬೦-೨೨). **ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿ:** ಮಾರು ಮಾರಿಗೆ ನಿಂತು ಮಾರುತ ಲಜ್ಜೆಯಂ ಪೆಸರಿಲ್ಲದ ಅಡುಗುಲಜ್ಜಿಯರು ಕೆಲಂಬರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೭-೮).

ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ: ಕಂಡವರ್ಗಲ್ಲ ಬರ್ಪ ಬೇಡೆಗರ್ಗಲ್ಲಮುಟಿಸುತ್ತ ಬೀಡುತ್ತ ಮೆಲ್ವಾಸನೀಯೆ ನಾನೇನು ಅಡುಗೂಳಜ್ಜಿ ಅಲ್ಲ ಕಾಣಯ್ಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೯-೧೭೯). **ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ (ಉಕ. ಕ).**

ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿಯ ಕಥೆ = ಹಿಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಥೆ; ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಿಷಯ: ಇವೆಲ್ಲ ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿಯ ಕಥೆಗಳಿಂದಮೇಲೆ ಯಾರು ನಂಬುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡು + ಕೂಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಅಡುಗೂಲಿ (ನಾ). = ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ: ಪುಣ್ಯ ಸಂಗಡಿಸಿ ಜಾತ್ರೆಯ ನೋಡುವಂತೆ ಅಡುಗೂಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದುಂಬನಂತೆ ಬೇರ್ಪಡೆ ನೋಡಿ ಭೋಗಿಸುತಿದರ್ (ಭರತ. ೭೫-೫೪). [ಅಡು + ಕೂಲಿ]

ಅಡುಗೂಲಿ (ನಾ). (ದಕ - ಪ್ರಾದೇ) ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಟಿವನ್ನು, ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ದವಸಧಾನ್ಯವನ್ನು, ಕೂಲಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪಡೆಯುವ ಆಳು. [ಅಡು + ಕೂಲಿ]

ಅಡುಗೂಲಿಕಾಱಿ (ನಾ). = ಅಡುಗೂಲಿ (?) : ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬೇಡಿ ತಂದು ತನ್ನ ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳ ಹೊರೆದು ಮಿಕ್ಕಿದುದ

ಒಡೆಯರಿಗಿಕ್ಕಿಹೆನೆಂಬ ಅಡುಗೂಲಿಕಾಜನ ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿಯ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನ ಸಂಸಾರದ ಅಡಿಯೊಳಗೆ ಅಡಗಿತ್ತು (ವಿಲೇಶ್ವ. ೧೫೭).

[ಅಡುಗೂಳ್ ? + -ಕಾಜ]

ಅಡುಗೂಳ್ 'ಅಡುಗೂಲ್' ನೋ.

ಅಡುಗೂಳ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಗೂಲ್, ಅಡುಗೂಳ್ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ: ಸುಡುಗಾಡಿದುಗಿಚ್ಚುಡುಗೂಲುಡುಗೂಲಿಯುಂ (ಶಮದ. ೧೭೧). ಅಡುಗೂಳ್: ಅಡುಗೂಳವರ್ ದೋಸೆ ಕಜ್ಜಾಯ ರೊಟ್ಟಿ ಹೊಯಿಗಡುಬತರಸಂಗಳುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ... ಮಾಜುವರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೭-೪೨). [ಅಡು + ಕೂಲ್]

ಅಡುಗೆ, ಅಡಿಗೆ, ಅಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸುವುದು; ಪಾಕಕ್ರಿಯೆ: ಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದಡುಗೆಯುಂ ನಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಪೆಂಡತಿಯುಂ (ಭರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೭೫); ನಾ ನಿಮ್ಮನಜಿಯದೆ ಮೂಢಮತಿಯವಿನೇಕಿ ತುರಗವ ಹೂಡಿಧಾಗಲೆ ರಥಕಿಯಡಿಗಿಯೊಳಜುಡೆನೇ ತಾನು (ನಳಚ. ೯-೫). ೨. ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಊಟದ ಪದಾರ್ಥ; ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಹಾರ; ಪಾಕ: "ಅಡುಗೆಯೊಳಗೆಯುಂ ಪೈಪ್ಪ ಕೆ ಭಕ್ಷಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೯೪-೧೨); ಎನ್ನಟ್ಟಿಡುಗೆಯನುಂಡೊಡೆ ಬಿನ್ನಣಮೇನರಸ ಸರೆಗಳಾಗವು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪); ಸತ್ತದಡುಗೆಯ ಸವಿಧೆಗೆ ಮೊದಲೊಟ್ಟಿ ಗದಾಣ್ಯಮೆರಡು (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೯೨-೨೫; 1054); ತುಟಿಕಲಡುಗೆಗಳೊಳೆಂ ಪಟಗಟವೆಯ ಕೂಟ್ ತಿವುಡುಗಳೆದ ತೊವರಿಯ ತೊವೆ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟಿವಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಟಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಭೋಜನಂ ಪೆಟುಂಟೆ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೪೧); ಅವರ ಕಾಲದೊಂದು ಮೆಟ್ಟಂ ಶತಜೋಣಂ ಮಾಡಿ ಬಾಯ್ಗೆ ರುಚಿಯಪ್ಪಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಕಲಸಿ ಉಣಲಿಕ್ಕಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೭-೪೨ ವ). ಅಡಿಗೆ: ೧. ಎಳೆವದದ ಹಲಸಿನಕಾಯಿನೊಡನೆರೆಸಿ... ಕಡುಗಂಪಿತಾದ ತುಪ್ಪದೊಳು ಕೆಂಪಾಗುವಂತಡಿಗೆಯುಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೨); ಇನ್ನೂ ಅಡಿಗೆ ಅಗಿಲ್ಲ; ಅಗಲೆ ಉಟಕ್ಕೆ ತಟ್ಟಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಪಸಿದನೆಂದಾಗಳಡಿಗೆಯುಂ ಮಾಡಿ ಉಣಲಿಕ್ಕೆಂದು ಎನ್ನ ಪೆಂಡತಿಗೆ ಪೇಳ್ವು (ಭರ್ಮಾಪ. ೯-೨೩ ವ); ತನಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡೆಂದವಂ ಶುನಕನಡಗಂ ತಿಂದ ಪಾತಕನುಮಂತವಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩-೨೦); ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಅಡಿಗೆಗಳನಳವಡಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೩-೩೮ ವ); ಅಟ್ಟಿ ಅಡಿಗೆ [ಪಾಠಂ. ಅಡುಗೆ] ಉಣಲು ಬಿಡನು ಕೊಟ್ಟಿ ಸಾಲ ಕೇಳ ಬಿಡನು (ಪುರಂದ. ೨-೫೧-೨); ಈ ಹೊತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರು? (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲೆಯ ಮನೆಯ ಬೆಲ್ಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಲ ಕಾಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣ: ಆರು ಹೇರು ಅಡಕೆ ಒಂದಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ... ನೂರು ಕಾಯಿತ್ತರು (ನಾಪದ. ೧೯೪-೧೦); ಇವತ್ತು ನಾಲ್ಕಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ). ಅಟ್ಟಿ: ೧. ಅಟ್ಟಿದ ಬಿಲ್ಲಡೆ ಮಾಡದೆ ತಟ್ಟಿದ ರಥಮೆಯ್ದೆ ಬಗಿದ ಪುಣ್ಯ ಪೊಲೆಯಿಂ ಮೊಟ್ಟದ ಕರಿಫುಟಿ ಜವನಡುವಟ್ಟಿಯನನುಕರಿಸೆ ವಿರಭಟಿ ರಣರಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೪).

ಅಡಿಗೆಯ ಬಾಳು = ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ: ಅ ಚಕ್ರರೆಯ ಊರ × ಮೂ × × × ಪೊಕ್ಕಲು ತಾಲು ಬಿಟ್ಟಿ ಅಡಿಗೆಯ ಬಾಳಿನ × × × ಶಿವರಾತ್ರಿಗೆ ದೇವರಿಗೆ ರಂಗಪೂ × × × (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೦೭-೧೪; 1364). ಅಡಿಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಅಡಿಗೆಯ ಭಟ್ಟ = ಅಡಿಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಹೊಜಗೂಲಿಗೆ ಅಡಿಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗೆ (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೬೩-೧೭; 1437). ಅಡಿಗೆಯಳಿ = ಹದವಾಗಿ ಪಾಕವಾಗು; ಪಾಕ ಚೆನ್ನಾಗು. ಅಡಿಗೆಯಿಳಿಸು = ಸರಿಯಾಗಿ

ಕುದಿದ ಪಾಕದಿಂದ ಘನರೂಪದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಇಳಿಸು. ಅಡಿಗೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯ, ಅಡಿಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ = ೧. ಅಡಿಗೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು (ದಕ). ೨. ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆಗಳು (*). [ಅಡು + -ಗೆ]

ಅಡುಗೋಲಜ್ಜಿ 'ಅಡುಗೂಲಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅಡುಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆದಾಡು; ತಿವಿದಾಡು: "ಅಡುಪಾಡೆನೆ ತಿವಿದಾಟದ ನುಡಿ" (ಭಾರಣ. ೭೪).

[*ಅಡುಪು (= ಹೊಡೆತ) ? + ಅಡು. / ತಮಿ. ಅಡಿ = ಹೊಡೆ]

ಅಡುಪಾತ್ರೆ (ನಾ). "ಅಡಿಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ ಸಲಕರಣೆಗಳು; ಅಡುಪಾತ್ರೆ; ಪಾಕಿ" (Cooker. ಇಂಕನ್ನ). [ಅಡು + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಡುಪಾಯ, ಅಡುಪಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಮಣದ ಒಂದು ಕ್ರಮ; ಪಟ್ಟು: ಕೈಜೋಡಿಸಿದ ಮಲ್ಲನನುರ್ಬು ತ್ತೊಯ್ಯನೊಳಪೊಕ್ಕ ಮಿಕ್ಕು ಪರಿದಿಕ್ಕಿ ಮುರಿವ ಅಡುಪಾಯದಳವಿಗೆ [ಪಾಠಂ. ಪಾಯ್ವಳವಿಗೆ] ಕಡಂಗುವ ಮಲ್ಲನಂ (ಗಿರಿ ಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಭುಜಯುದ್ಧದಲಿ ಬಲುಗೈದುವಿದಲಾ ಮುಷ್ಟಿ ನಿನ್ನಗಡುಪಾಯ ಚೊಕ್ಕೆಯವ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳನುವಾಗು (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೨೩). ಅಡುಪಾಯಿ: ೧. ಗಾಯದಲಿ ಮೇಣ್ ಚೊಕ್ಕೆಯದಲಡುಪಾಯಿಗಳಲಪ [ಪಾಠಂ. ಚೊಕ್ಕೆಯದೊಳಡುಪಾಯದಂಡೆಯೊಳಡೆಯೊಳಗುಪ] ಕಾಯದೊಳಗೆ ನವಾಯಿಗಳ ಬಿನ್ನಾಣದಲಿ ಬಳಸಂದು... ದಾಯವಜಿವವನವನೆ ಮಲ್ಲನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೯೭); ರಾಯನೊಡನೆ ಸಮಸ್ತ ಬಲವಡುಪಾಯ ಲೌಕಿತ ಪಾರ್ಥ ಸಾತ್ಯಕಿ ವಾಯುಸುತರಾಚಿಯಲಿ ಮೇಳೈಸಿತ್ತು ನೃಪ ಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೭೪). ೨. ಒಂದು ಆಯುಧ (?): ಸಿಂಗಶರಭವ ನಳವಿಗೊಡಲವರಂಗುಲಿಯಲಡುಪಾಯ ಲೌಡಿಯ ಜಂಗುಳಿಯ ಜೋಡಿಸಿದನಂದು ಜವಾಯ್ ಜಾಯಿಲನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೯).

[*ಅಡುಪು (= ಹೊಡೆತ) ?]

ಅಡುಪಾಯಿ 'ಅಡುಪಾಯ' ನೋ.

ಅಡುಪಾಯ್ವೇಗೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮಾರ್ತ್ಸರ್ಯ (?): ಇತ್ತ ಅಡುಪಾಯ್ವೇಗೆ ಬಿಸುಗುದಿ ಕಿತ್ತಡವು ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ಕಪಟಿಖಳೋತ್ತಮರ ಹೃದಯದಲಿ ಮೂಡಿತು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೨).

[? ಅಡು + ಪಾಯ್ + ಬೇಗೆ]

ಅಡುಬಾಣಲೆ (ನಾ). ಹುರಿಯುವ ಬಾಣಲೆ. [ಅಡು + ಬಾಣಲೆ] ಅಡುಮದ್ದು (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಮದ್ದು; "ಪೋಲ್ವೀಸು" (?): ಖಡುಗದಡವೊಯ್ಲುಗಳಲಡುಮದ್ದಡಿಸಿದರು ಸೂಕರನ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪೨).

[ಅಡು + ಮದ್ದು (< ಮದ್ದು)]

ಅಡುಮನೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ. [ಅಡು + ಮನೆ] ಅಡುಮೆ 'ಅಡಿಮೆ' ನೋ.

ಅಡುಕೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು; ಹೆಚ್ಚುವುದು: ಅನೆ ಭಾಜನ ವೆನಿಸಿದೆನಂತಕನಡುಕೆಗೆ ಪೋ ಪೆಟಾವುದೆಂಬ ದುರ್ಮನದೊಳೆ ದಕ್ಷಿಣಾಶೆ ನಿಡುಸುಯ್ದ ಪೊಲಾದುದು ದಕ್ಷಿಣಾನಿಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೯).

[ಅಡುಕು + -ಕೆ]

ಅಡುವಲಿ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ (?): ಆಗ್ರಹಾರದ ಕೊಟ್ಟ ಅಡುವಲದ ಭೂಮಿಯ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ವಳಿಯಕ (ಮೈ. ೧೯೩೧, ೫೮-೫೯; 1413). [ಅಡು + ವಲಿ (< ಪೊಲ)]

ಅಡುವಳಿ, ಅಡಿವಳಿ (ನಾ). ವಧುವಿನ ಊಟ ಉಪಚಾರದ ಸಲುವಾಗಿ ತೌರುಮನೆಯವರು ಕೊಡುವ ಉಪಹಾರ (?);

“ಬಳ್ಳುವಳ್ಳಿ” (ಸಮ್ಯಕ್. ಕೋಶ); ಚಿಂತಾರತ್ನಂ ಚೈತನ್ಯಂಬಡೆದಂತಡು
ವಲಿಯಂ ದಣೆವಂತಿತ್ತಾ ಕಂತುಸದೃಶಜಯನ್ಯಪನಂ ರವಿಕೀರ್ತಿಯುಮಂ
ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೯-೨); ನಾಡೊಡೆಯನು ತನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ
ಅಡುವಲಿಯನು ಕೊಟ್ಟನಿನ್ನು ಚಿಂತಾಮಣಿ ಪಡೆದಂತೆ ಚೈತನ್ಯವನು
(ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೩-೨೦). ಅಡಿನಳಿ: ಇಂತುಣ್ಣಳಿಯದಿವಳಿಬಳಿವಲಿಯ
ಭೂಕಾಂತ ಮಗಳಿಗಿತ್ತು ಕಳುಹಿ ಅಂತರಿಸದೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಮಟ್ಟಳಾ
ಕಾಂತೆ ಬಂದಳು ತಾಯ ಬಳಿಗೆ (ರಾಮನಿ. ೮-೬೧). [ಅಡ್ಡು + ಬಲ್ಲಿ]
ಅಡುವಲಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). “ಅಡುವಲಿ”ಯನ್ನು ಕೊಡು: ಮದುವೆಯಂ
ಮಾಡಿ ಪಲವಂದದಡುವಲಿಗೊಟ್ಟು ನಿಜಸುತೆಯನಾ ಅಳಿಯನೊಂದಾಗಿ
ಕಳುಹಿ (ಸಮ್ಯಕ್. ೯-೨೪). [ಅಡುವಲಿ + ಕೊಡು]

ಅಡುವಳಿ, ಅಡಬಳ್ಳಿ, ಅಡುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡು
ವವನು; ಬಾಣಸಿಗ: ಮಡಿವಳ್ಳಂ ಸೆಜ್ಜಿವಳ್ಳನಜ್ಜಂ ಬೆಜ್ಜಂ ಅಡುವಳಿ
[ಸಾಣಂ. ಅಡಬಳಿ, ಅಡಬಳ್ಳಿ]ನೆಂದಿಂತಿವರಂ ಕಡಂಗಿ ಬಿಡೆ ಜಡಿಯದಿರ್ಕೆ
ನಯಮಜ್ಜಿವರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೬); ನಳಚಕ್ರವರ್ತಿಯನಡುವಳನೆನಿ
ಸಿದೆ ಪಾಸಿ ವಿಧಿಯೇ (ಕೃಷ್ಣ. ೬೮-೪); ನೀಂ ದರ್ವೀಕರನಪೊದೀ ಕಳ
ನೊಳೇನಡುಕಳದೊಳಡುವಳನಕ್ಕಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪-೨೯). ಅಡಬಳ್ಳಿ:
“ಅಡಬಳ್ಳಂ = ಬಾಣಸಿಗಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಶೂಲಧರ ಸಿಮ್ಮಡಬಳ್ಳಂ
ಸಿರಿಯಾಳ ಬಾಣಸಗಿತ್ತಿ ಚಂಗಳಿ (ಬಸಪು. ೯-೪೦); ಕಡುಸುಗಿದು ಘೋರ
ರಾಕ್ಷಸನಾರ್ಭಟಕ್ಕೆ ಮರರಡಬಳ್ಳಂ ತೋರೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ತಮ್ಮನಿಯ
ಮಡದಿಯಂ ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡೊಯ್ದಂ (ಶೇಷರಾ. ೮-೯). ಅಡುವಳ್ಳಿ:
ವಳ್ಳಕ್ಕೆ - ಅಡಪವಳ್ಳಂ... ಸೆಜ್ಜಿವಳ್ಳಂ ಅಡುವಳ್ಳಂ (ಶಮದ. ೧೯೮,
ಪ್ರಯೇ). [ಅಡ್ಡು + -ವಳ. / ತೆಲು. ಅಡಬಾಲ = ಅಡಿಗೆಯವನು]

ಅಡುವಳ್ಳಿ, ‘ಅಡುವಳಿ’ ನೋ.

ಅಡುವು, ಅಡ್ಡು (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ದನಗಳು ಮೇಯುವ
ಬಯಲು; ಗೋಮಾಳ (?): ನನ್ನಿಗುನ್ನರ್ಗೆ ದಾನಂಗೊಟ್ಟಿದು
ಕೆಸುಗೊಳದ ಮಾಜನಂ ಒನ್ನಡುವು ಮದೂರೊಳ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ.
೪-೩೭; 750); ಅಯ್ಯೊಳ ಕಲಿವಿ ಪದಿಕೊಳಂ ಅಡುವು ರೊತಣ್ಣ (ಎಕ.
IX, ಹೂಸಕೋ. ೧೧೦-೭; 900); ಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ಸ್ಥಳದ ಯಲ್ಲಿ
ಸರಹದ್ದಿನ ಕಂಮ್ಮರವಳ್ಳಿಯ ವಳಗೆರೆ ತೋಟ ಬೆದ್ದಲು ಅಡುವು ಸಹಾ
ಕಂಗು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೭-೨೨; 1685); ಅಲಗೂಡ ಕಾರೆಮಾಳದ
ಅಡುವಿಗೆ ಮು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೨೬೮; 1748). ಅಡ್ಡು: ಹಿರಿ
ಊರು ಕೆರೆಕಟ್ಟಿ ಕಾಲ್ವೆ ಹೊಳೆ ಬೆಟ್ಟ ಅಡು ಹುಲು ಹೊರೆ ಒಕಲ ಸುಂಕ
ಸುವರ್ಣಾದಾಯ... ತೇಜಸ್ವಮ್ಮಂಗಳು ಏನುಂಟಾದವೂ (ಎಕ. XIV,
ತಿರುಮ. ೪೨-೧೭; 1523). [?]

ಅಡುವು (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಬೀಜಗಳನ್ನು
ಚೆಲ್ಲುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಸಸಿಗಳು ಬಹಳ ಅಡುವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಿತ್ತಿ ಅಂಗ
ಲಾದಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೫).

[← ? ತಮಿ. ಅಡುವು = ಸೇರಿರುವುದು; ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು]

ಅಡುವುಣ್ಣಿ (ನಾ). ಹದವಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಹುಗ್ಗಿ: ದೆಸೆವಲಿಗುಡ
ಲೆಂದಂತಕನಡುವುಣ್ಣಿಯನಟ್ಟಂತಿರೆ ಕಡಿಖಂಡಮಾಯ್ತು ರಣಮಂಡಲ
ದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೯೬). [ಅಡ್ಡು + ಪುಣ್ಣಿ]

ಅಡುಸು (ನಾ). ಜೇಡಿ; ಕೆಸರು (*). [← ? ತೆಲು. ಅಡುಸು = ಕೆಸರು]

ಅಡುಸೋಗೆ ‘ಅಡುಸೋಗೆ’ ನೋ.

ಅಡುಱ್ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬೀಳು; ಕವಿ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಅಸುರರ
ಮಯ್ಯೊಳಾದ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನಾಜಿಸುತಂತೆ ತನ್ನ ಕೂರಸಿಯೊಳಡುರ್ತು
ಕೊಂದಸಿಯಳಿ[ರ್ಕ]ಸಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬); ಕಡೆಗಾಲದ ಜವ

ನೆಟ್ಟರಮೊಡರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಡುರ್ತು ಕಾದುತ್ತಿದ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೦);
ರಸಾತಳಕ್ಕೆ ಸುರನಡುರ್ತು ನೂಂಕಿದ ಪರಾಭವಂ (ಎಇ. XIII, ೪೩-೨೮;
1112); ಯೆತ್ತದ ಮುನ್ನ ವೆತ್ತಿನಡೆಗೊಳ್ಳದ ಮುನ್ನವಡುರ್ತು ಕೋಪದಿಂ
ಮುತ್ತದ ಮುನ್ನಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦; ೧-೨೨; 1173-1220); ಹರಿ[ಯು]
× ರನಡುತ್ತಾಟನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಗೋಳ್ಕುರಿಗೊಂಡರ್ಕ್ಕಮುಮಂ ಗಜೋ
ತ್ಪರಮುಮಂ ತಾಂ ಕೊಳ್ಳುವಂ ಕೇಳ್ವು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೩೪-೮;
1178); ಹೃದಯದೊಳೆನ್ನವರ್ ಪೆಜವರ್ ಧನಿಕರ್ ಬಡವರ್ ಸಮಂತು
ಬೇಡದವರಡುರ್ತು ಬೇಡಿದವರೆನ್ನದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೮೧); ಸುಂಡಿಲನೆತ್ತಿ
ಸುತ್ತ ನಾಲ್ಕೆಲದೊಳಡುರ್ತು ಪಾಯ್ತು ಪರಿವಾಡುವ (ಧರ್ಮನಾ.
೩-೧೧೪); ಕಡಿಕಡಿಯನುತುಂ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟರುರ್ತವಲಮುಜಿ ಪಣಂಚಿ
ಸೇಸಿತ್ತಾಗಳ್ (ವೀರವಿ. ೫-೩೧); ಕರವಾಳಂ ಜಡಿಯುತೆ ತನ್ನೆರಡುಂ
ಕಾಲ್ಗಳನಡುರ್ತು ತುಂಡಿಸಿ (ವೈಷವಿ. ೨೭-೩೬). ಅಡುತ್ತ, ಅಡುರ್ತು
(ಭೂತನ್ಯಾ). [ದೇ.]

ಅಡ್ಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಡೆ; ಪ್ರಹಾರಮಾಡು: “ಅಡೆ-ಅಂಗುಲಿ
ಪ್ರಹರಣೇ, ಪಂಚಕಾರುಕಕರ್ಮದಾರೊ ಚ” (ಶಮಧಾ); ತಲೆಯಂ ತೂಂ
ತಾಗಡೆಯದೆ ಕೊಯ್ ಕೊಯ್ ಮಗುಟ್ ಮಗುಟ್ ಸೀಳೆರ್ದೆಯಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೨); ಅಡೆವಂ ಗೋಣ್ಕುರಿಗೊಂಡು ಬೋಟದಲೆಯಂ
ಮುಂಗೆಯ್ಗಳಿಂ ಮೂರಿಗೊಂಡಿಡುವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೮೪); ಒಡೆದ
ಮೂಗುಮಂ ಅಡೆದ ನೆತ್ತಿಯಂ ಬುಗುಟುಮಂಡೆಯುಮಂ ಯಶೋದೇಗೆ
ತೋಟು ದೂಜಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೮೫ ನ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡಿ = ಹೊಡೆ; ಮಲ. ಅಡಿ, ಅಡಕ್ಕ; ಕೊಡ.

ಅಡಿ = ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆತ; ತೆಲು. ಅಡುಚು; ಪರ್ಜಿ. ಅಟ್ಟ]

ಅಡ್ಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಿಡಿದು ತುಂಬು; ಭರ್ತಿಮಾಡು: “ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಂದದಿಂದ
ಪೂರಣಂಗೆಯಲ್ಲಿ... ಅಡೆ ಶಬ್ದವು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨). ೨. ಮುಚ್ಚಿ
ಹೋಗಿರು; ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರು: ಬಚ್ಚಲು ಅಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ).
‘ಅಡೆಯೊತ್ತು’ ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡ್ಡೆ = ದಾರಿಕಟ್ಟಿಕೊ]

ಅಡ್ಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ಅರೆಯೊಣಗಿದಿಂಧನದಿ ಇಂತೆ ಹೊಗೆ
ವುದು ಬೆಂಕಿ ತನ್ನ ನಿಜ ತಾನಡೆವ ಮುನ್ನ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೩೮). ೨. ಕೈಗೆ
ಬರು; ಒದಗು: ಬೇಡದೆ ಬೇಕಾದುದೆಂಬ, ಬೇಡದುದಂ ಬೇಡಿ
ಪಡೆಯ ಏಕೆ ವೃಥಾ ಶ್ರಮಂ (ಗಿವಿಂ. ೮೬-೮೨)

[← ತಮಿ. ಅಡ್ಡೆ = ಪಡೆ, ಹೊಂದು]

ಅಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದು; ಮಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹುಲ್ಲು
ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಮಾವಿನಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಕಾಯಿ
ಇತ್ಯಾದಿ: “ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ನೆಮ್ಮಗೆಗಳಡೆ ಶಬ್ದವು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨);
ಅಡೆಯ ಮಾವಿನಹಣ್ಣು ಕಡಿದ ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಕ ಪಡೆದ ಒಡವೆಯನು ಮಡದಿ
ಯನು ಪರರಲ್ಲಿ ಬಿಡುವವನೆ ಹೆಡ್ಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೫). ‘ಅಡೆಹಾಕು’
ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡ್ಡೆ]

ಅಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಊರೆ; ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ: “ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ನೆಮ್ಮಗೆ
ಗಳಡೆ ಶಬ್ದವು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨); ಶ್ರೀಗಂಧದ ಮರನ ಕಡಿದು ಬೇವಿಗೆ
ಅಡೆಯನಿಕ್ಕುವರೆ? (ಬಸವ. ೫೯೫). ೨. ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ, ಮುಂತಾ
ದವರು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಡಿಯಲು ಆಧಾರವಾಗಿ
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ; ಅಡಿಗೊಡು; ಅಡಿಗಲ್ಲು:
“ಅಡೆ-ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ, ಪಂಚಕಾರುಕ ಕರ್ಮದಾರೊ ಚ” (ಶಮಧಾ);
ತ್ರಿವಿಧದ ಹುಜಿಯಲ್ಲಿ ಅಡೆಯನಿಕ್ಕಿ ಅಡೆಗೊಡ್ಡಿದಂತೆ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತ ಮತ್ತ
ಜಾಕೆಯ ಮಾತ ನುಡಿದಡೆ ಅದು ಬಜುಕಟೆಯೆಂಬರು (ಬಾಣಾಮೃ. ೧೮);
ಚತುರ್ಧಶ ಷೋಡಶವೆಂಬ ಗಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿದನು ಸಮಾಧಾನವೆಂಬ

ಅಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಸಮಗುಣವೆಂಬ ಕೊಡತಿಯಲ್ಲಿ ಘಟ್ಟಿಸಿದನು (ಬಸವ. ೩೪೩); ಮಾಯೆಗಲುಗದ ಧೈರ್ಯವೆಂಬಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ನಿತ್ಯವೆಂಬ ಚಮ್ಮಟಕೆಯೊಂ ಪೊಡೆವುತಂ (ಇಜ್ಜಿರ. ೪೨-೩); ಅದು ಕಮ್ಮಜರಡೆಯಂ ಕೊಪ್ಪಿದಂತರ್ಪ ಪೆರ್ಬಾಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೭). ೩. ಅಡೆವು; ಒತ್ತೆ : ಚಿಂತಾಮಡೆಯನಡೆಗಿತ್ತು ಗಾಜಿನ ಮಣಿಗೊಂಡ ಮರುಳ್ಳೆ ಮುನಿ 5 ವರಂ ದೊರೆಯಾದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭-೯೦).

ಅಡೆಗಕ್ಕು = ಅಡಿಗೊರಡಿನ ಮೇಲಿಡು : ಪೆರ್ಗುಡುಗೋಲುಗಳಿಂದ ಅಡೆಗಿಕ್ಕಿ ಖಂಡಿಸುವರು ಕಟ್ಟುಗಳನು (ಮೋಹತ. ೨-೪೯). ಅಡೆಯ ಹಣ = ಅಡಿಗಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ : ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ . . . ಉಪೋಜುಗಳು ತೆಜುವ ಅಡೆಯ ಹಣ ಅರ್ಧ 10 ಪ್ರಹಾರ (ಸೌಗಂ. IX-ii, ೫೫೪-೪೬; 1533).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡೈ ; ತುಳು. ಅಟ್ಟಿ]

ಅಡೈ (ನಾ). ೧. ಸಗಣೆ; ಬೆರಣಿ: "ಅಡೆಯೆಂದು ಗೋಮಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೬-೧೩೧); "ಅಡೆಯೆನೆ ಗೋಮಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೮); ಒಂದು ಹರಣೆಯೆಂದೆಡೆಯ ಸಗಣೆಯೊಳಗೆಡಹಿ . . . ಬಿದ್ದದಾ ಸಿದ್ಧರಾಮಂ ಕರುಣಿದಂ . . . ನೆಗೆಪೆ ನೆಗಪಿಸಿಕೊಂಬ ಕೋಡು ಕೈಯಾಗಿ ತನು ಪುಣ್ಯ 15 ತನುವಾಗಿ ಶಿರ ಶಿರವಾಗಲಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲೆದೆ]ಯೆನೊಡೆದು . . . ಕೀರ್ತಿ ಸುವ ಗಂಧರ್ವನಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪೨, ೪೩); ಅಡೆಯಂ ಕೋಡೆ ತ್ತುತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗೆ ಮಸಗುತುಂ ದರ್ಪದಿಂ ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಕೋಡಿ ದುತುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೧೮). 'ಅಡೆಕುಣಿ', 'ಅಡೆತಿಪ್ಪೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ?]

ಅಡೈ (ನಾ). ೧. (ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣು, ಖರ್ಜೂರ, ಸಕ್ಕರೆ, ಕೂದಲು ಮೊದಲಾದವು ರೊಟ್ಟಿಯಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಂಟಂಟಾದ) ಮುದ್ದೆ; ಬಿಲ್ಲೆ; ಹಲ್ಲೆ; ಹೆಪ್ಪು (ಕ): ದೊಡ್ಡತಂ ಕೆಲಕಿರಿಯಡೆ 25 ನಿಡುಗಡ್ಡೆ ಧೂಳಪ್ಪಂತೆ ಧರಣಿಯೊಳಡ್ಡಬೀಳುತೆ ಪೋದರ್ (ಶಂಕವಾ. ೮-೪). ೨. ಬೆಲ್ಲದ ಹೊರಣವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ ಅಕ್ಕಿಯ ದೋಸೆ. 'ಅಡೆಹಬ್ಬ' ಪರಾ. ೩. ಗುಂಪು; ರಾಶಿ; ಸಮೃದ್ಧ: ಅಡೆಯುಡುಗ ದುಜುಬಿದುದು ದಾನವೇಶ್ವರನ ವಂಗಡೆ ಮಹಾಪದ್ಧಂ (ಚಿಬಪು. ೩೮-೩೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡೈ = ತೆಳ್ಳನೆಯ ರೊಟ್ಟಿ; ಮಲ. ಅಡ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ; ತುಳು. ಅಡ್ಡೈ = ರೊಟ್ಟಿ]

ಅಡೈ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ (ಕರಾ). 'ನೀರಡೆ' ಪರಾ. ೨. ಬಟ್ಟೆ (ಅಥವಾ ಕಂಬಳ)ಯ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೇಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಿಡಿ ನೂಲೆಗಳು; ಕರೆ (ಕ). 'ಅಡೆಕಟ್ಟು' ಪರಾ. ೩. ಅಂಚು; ತುದಿ; ಪಕ್ಕ; ಸಮಾಪ: ಆ ಬೇಲಿಯ ಅಡೆಯಲ್ಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋದರೆ ದಾರಿ ಸಿಕ್ಕು 30 ತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [?. / ತಮಿ. ಅಡೈ = ಬಟ್ಟೆ]

ಅಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಯ ಕರೆಯ ಬಿಡಿನೂಲುಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣದ ಅಥವಾ ಸಾಧಾರಣ ದಾರದಿಂದ ಹೆಣೆದು ಕಟ್ಟು; ಕರೆಕಟ್ಟು (ಕ).

[ಅಡೈ + ಕಟ್ಟು]

ಅಡೆಕಲು 'ಅಡೆಗಲ್' ನೋ.

ಅಡೆಕಲುವಣ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಮ್ಮಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಐರವಣ ಕೊಡತಿನಣ ಕತ್ತರಿ 40 ವಣ ಅಡೆಕಲುವಣ ಹಡವಳಿಯ ಹದಿಯರಾಯ ಕುಂಬಜಬಿಟ್ಟ ಕಂಮರ ವಿಟ್ಟ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೧; 1069). 'ಅಡೆದಿಹಿ' ಪರಾ.

[ಅಡೆಕಲು + ಪಣ]

ಅಡೆಕುಣಿ (ನಾ). ಸಗಣೆಯನ್ನು ತುಂಬುವ ಗುಣಿ; ತಿಪ್ಪೆ.

[ಅಡೈ + ಕುಣಿ (< ಕುಟ್ಟಿ)]

ಅಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ತಲೆಗೂದಲಂತೆ) ಜಡೆಗಟ್ಟು; ಮುದ್ದೆಯಾಗು; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು (ದಕ. ಕ). [ಅಡೈ + ಕಟ್ಟು]

ಅಡೆಗಲ್, ಅಡಿಗಲ್, ಅಡಿಗಲ್ಲು, ಅಡೆಕಲು (ನಾ). (ಕಮ್ಮಾರ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಮೊದಲಾದವರು) ಲೋಹದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬಡಿಯಲು ಆಸರೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ: 5 ಭರದಿನುದಯಿಗಿರಿಯೆಂಬಡೆಗಲ್ಲೊಳಗಿರಿಸಿ ಪೊಳೆನ ಪೊಸಲೋಹದುರುಳಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ ಪೋಲ್ತುದು ಮುಂದೆಸೆಯೊಳ್ ಮೂಡುವ ಹಿಮಕರ ಬಿಂಬಂ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೪). ಅಡಿಗಲ್: ಹದನೆಜೆ ಕಾಯ್ದಿರಿವಾ ಲೋಹದ ಬಟ್ಟಂ ನಿಜಿಸಿ ಹೇಮಣಗನಡಿಗಲ್ಲಾಗ್ರದೊಳಿಕ್ಕುಳಿಂದೆ ಪಿಡಿ 10 ಧೊಡ್ಡಿದನೆನೆ ರವಿಯೆಸೆದನಸ್ತಗಿರಿ ಮಸ್ತಕದೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೭-೪೩); ಮತ್ತು ಮಿರ್ಕುಲಾಯ ತಂಡಸದ ಕರ್ತರಿಯ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಕೈವಾರದ ಕಂಬ ಚ್ಚಿನ ಕೊಪವೆಯಡ[ಡಿ]ಗಲ್ಲ ಅರನ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೨೦). ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಕಮ್ಮಾರನು ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡನ್ನು ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಸಿ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಸುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಬಡಿದು ಬೇಕಾದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ಅಡೆ 15 ಕಲು: 'ಅಡೆಕಲುವಣ' ಪರಾ. [ಅಡೈ + ಕಲ್]

ಅಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಜಡೆಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದು: ಅವಳ ಕೂದಲು ಅಡೆಗಲ್ಲಾಗಿದೆ (ಕ).

[ಅಡೈ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ಅಡೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬೀಳಿಸು: ಹೊಡೆದುರುಳಿಸು (?): 20 ದುರುಳಿಂದೆಡೆಗೆಡಹೆ ಭಷಕನು ಧರಣಿಯೊಳು ಬಸವಳಿದು ತನು ಜರ್ಜರಿತ ವಾಗಿಯೆ . . . ಹರಣವನು ಬಿಡುತಿರಲು (ಜೀವಂಚ. ೧೦-೫).

[ಅಡೈ (< ಅಡ್ಡ) + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಅಡೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬೀಳು, — ಬಿದ್ದುಹೋಗು: ಕಾಡಾನೆ ಗಳೊತ್ತಿ ಕಿತ್ತಡೆಗೆಡೆದ ಮರಂಗಳಿಂ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಬಟ್ಟಿಗಳೊಳಂ 25 (ಕಾದಂ. ೨೬೬); ಉಭಯಬಲದಲಿ ಲೂನನಿವಹದ ಹಯವನಡೆಗೆಡೆ ವಾನೆಗಳ ಹೊದಜ್ಜಿದ್ದು (ಕುನ್ಯಾಭೇ. ೬-೩); ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆಸೆಯೆ ಗಜ ಮಸ್ತಕಂ ಕೂಡೆ ಪಜಿದುದು ಮುಂಡಮಿಳಿಯೊಳೆಡೆಗೆಡೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨೮-೩೩); ಅಡೆಗೆಡೆದ ರುಂಡದಿಂ ಮುಂಡದಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೩-೪೪); (ಚಿಬಪು. ೩೨-೧೭, ೪೦-೧೮, ೪೪-೪೦ ನೋ).

[ಅಡೈ (< ಅಡ್ಡ) + ಕೆಡೆ]

ಅಡೆತಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ಪ್ರತಿಬಂಧ: ". . . ಜನಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಅಡೆ 30 ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವಾಗ ವಿಷಯ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದ ಬಹುದು ಊಹಿಸು" (ಮರಳ. ೮೭); ಶ್ರಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಷ್ಟವಿದ್ದ ಬೆಲೆಗೆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಲು ಯಾವ ಅಡೆತಡೆಯೂ ಇರಕೂಡದು (ಮಾವಾ. ೧೨೪); ಪ್ರಾಸಗಳ ಪ್ರಾಸ, ಭಾವನೆಗಳ ಬಂಧನ, ವಿಚಾರಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇವು ಯಾವುದರ ಅಡೆತಡೆ—ವಿಘ್ನವಿಡ್ಡಾರಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಪಸಂ. ೪೩). [ಅಡೈ + ತಡೆ]

ಅಡೆತಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಸಗಣೆಯ ತಿಪ್ಪೆ; ಗೊಬ್ಬರದ ರಾಶಿ: ಅಡೆತಿಪ್ಪೆಯ ತೆಜನಂತೆ ವಿಚಾರಿಸಿ[ಸೆ] ಪಡುರಸಬಲದಿಂದಿಹ (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೫೩).

[ಅಡೈ + ತಿಪ್ಪೆ]

ಅಡೆತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಹಣ್ಣನ್ನು ಅಡೆಹಾಕಿ ಅದು ಮಾಗಿದ ಮೇಲೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ (ಕ). [ಅಡೈ + ತೆಗೆ]

ಅಡೆದಿಹಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಕಮ್ಮಾರ, ಬಡಗಿ ಮುಂತಾದವರು ಕೊಡುವ ಸುಂಕ; ಪಟ್ಟಡೆ ಸುಂಕ: ಮಗ್ಗನುನೆ ಬೆಲ್ಲಸುಂಕ ಅಡೆದಿಹಿ 45 ಮಾದಾಜಿಕೆ ಪೋಜನ ವರಿ (ಎಕ. XIV. ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೯೯; 1521). 'ಅಡೆಕಲುವಣ' ಪರಾ. [ಅಡೈ + ತೆಜ್ಜಿ]

ಅಡಪ, ಅಡಪ, ಹಡಪ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಲೆಯ ಚೀಲ : ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಏಜಲ್ ಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಅಡಪದ [ವಂಕೆ] ಕುಂಚಂ ತಳಿಗೆ ಕೀಟುಟ್ಟಿ ಲಡ್ಡಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜಚಿನ್ನ ಮಮ್ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌವ. ೧೯೩೨, ೪೮-೧೪ ; 960); ಅಡಪದ ಆದಯ್ಯಂ ಮಾಡಿಸಿದ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧-೨೬ ; 972). **ಅಡಪ** : ೧. ಚಾಮರದಡಪದ ಡವಕೆಯ ಕನ್ನಡಿಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೩ ವ); ಅಡಪದ ದಾಸಿರಾಜನೆಸೆವಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೫-೪೭ ; 1104); ಕೊಡೆಯಿಲ್ಲದಡಪಮಿಲ್ಲದೆ ಮಡದಿ ಯರೊಡವಸ್ಪರಿಲ್ಲದಾಳಿಲ್ಲದೆ ನೀನ್ ನಡೆದೊರ್ವನೆ ಬಂದೆ (ಬಂಕಂ. ೧೪-೨); ಅಡಪ ಡವಕೆ ಕೈಸಿಡಿ ಕಾಳುಡೆ... ಕರಗಂಬೊತ್ತು ಮಡದಿ ಯರ್ಗಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೧). ೨. ಕೈಚೀಲ; ಸಂಚಿ: ಏಕಾಂತದೊಳೀ ಲೇಖಮನಾ ಕನ್ನೆಗೆ ಪೋಗಿ ಕುಡುವುದೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದಾಕೆ ನುಡಿವು ತ್ತ ಮಂದಪ್ರಾಕಟವದನಡಪದೊಳಗಣೆ ತೆಗೆದಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೭೯೮); ಅಡಪದೊಳಿದಾರ್ ಕಮನ ಕುಸುಮಾವಳಿ ಚಿತ್ರಮನಾಗಳ್ ತೋಟಂದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೮). **ಹಡಪ**: ೧. "ಹಡಪವೆಂದಡಪಂ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೬೭); ಚಾಮರ ಸೀಗುರಿಯ ದರ್ಪಣದ ಹಡಪದ ಶಂಖದ ಬಿಂಕದ ಬಾಹತ್ತರ ನಿರೋಗಂ (ನಂಬರ. ೮-೧೭); ಆ ಸೋಮೆಯ ದಣ್ಣಾಯಕಂ ಹಡಪದ ಸಾಯಂಣ್ಣನು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣಾ. ೮೪-೪ ; 1303); ತನ್ನಯ ಬಳಿಯ ಹಡಪದ ಬಾಲಕನ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ನಡೆತಂದು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೧೬); ಹಡಪ ಕಾಳಂಜಿ ಬಹುಮಿಧಾಭರಣವಿತಿಗಳನಾಂತ ಕನ್ನೆಯರು... ನೆರೆದಿರ್ವರು (ರಾಘ. ೭-೮೪). ೨. ತೊಟ್ಟ ಕುಪ್ಪಸ ಬಟ್ಟೆ ಹ ಸುತ್ತ ನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟ ಗಂಧವು ಮಡಿಲೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮಡಿಚೀಲವು ಹಡಪಗಳಿಂದ ಸೆಟ್ಟಿಗಳರು ತಿಹರಲ್ಲಿ (ಅಂಜಣ. ೩-೮೦); ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನ ಹೆಗಲಲಾತನ ಹಡಪ ಹಾಯ್ದಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೭). ೩. ಕ್ಷಾರಕನ ಸಲಕರಣೆಯ ಚೀಲ : ಕ್ಷಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಡಪವಿಲ್ಲದೆ ಬಂದರೆ ಹೇಗೆ? (ರೂಢಿ).

ಅಡಪದವ, ಹಡಪದವ = ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಸಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿ ರುವವನು : ಕುಳ್ಳಿರ್ವರಂದೋಳಿಗಳಿಂ... ಪಾಕಕರಡಪದವರ್ ನೆತ್ತ ಕರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬); ಅರಸನನು ಕಂಡಳಲಿದರು ಚಾಮರದ ಛತ್ರದ ಹಡಪದವರಾಸ್ತರು ವಿಘಾತಿಯಲಂಬಕಿತ್ತರು ಬಹಳ ಶೋಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೫೫); ಹಡಪದವರಂ ಬಿಜ್ಜಣಿಗರನಾ ಕಾಳಂಜಿವಿಡಿವರಂ (ಜೆಬಪು. ೫-೪೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡೈಪೈ ; ಮಲ. ಅಡಪ್ಪಮ್ ; ತುಳು. ಅಡಪ, ಹಡಪ ; ತೆಲು. ಅಡಪಮು, ಹಡಪಮು]

ಅಡಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ (+); ಬಂಡಿಯ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿ. [ಅಡೈ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಡಪೈಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಟ್ಯ (?) : ಕಡಲ ಮೊಮ್ಮಗನ ಕರಸಿ ಶರ್ವಾಣಿಯರಲ್ಲ ಅಡಪೈಸರಪ[ದ] ನಾಟ್ಯವೆರಸಿ (ದೇ ವಾಂ ಪು. ೧-೭೬). [ಅಡೈ + ಪೈಸರ]

ಅಡಬರು (ಕ್ರಿ). (ಕಾಯಿ) ಮಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು (+).

[ಅಡೈ + ಬರು (< ಬರ್)]

ಅಡಮಂಚಿಕೆ, ಅಡಿಮಂಚಿಕೆ (ನಾ). ಮೃದುಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಲ್ಮಣಿ : ಕೈರಂ ದಜಾಯಲ್ಮೆ ಮಾಡಿದಡಮಂಚಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಡಮಂಚಿಗೆ] ಮಿಂಚಿದಾದಾ ಶ್ಮಶಾನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೬). **ಅಡಿಮಂಚಿಕೆ** : ಸಿಸಿರಮನೆ ಪಿಡಿದು ಪರಕೆಗೆ ಬಸಂತನಲವೋದ ಮೂವಿನಡಿಮಂಚಿಕೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿದಜಿ ದಡಗಿನಂತೆವೊಲೆಸಿದುವು ತದ್ವನದೊಳುದಿರ್ವ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಳಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೭). [ಅಡೈ + ಮಂಚಿಕೆ]

ಅಡಮನೆ (ನಾ). ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ ; ಉಗ್ರಾಣ (ದಕ- ಪ್ರಾದೇ). [ಅಡೈ ? + ಮನೆ]

ಅಡೆಯಾಳ (ನಾ). ಗುರುತು ; ಚಿಹ್ನೆ : ತಂಮ ಸ್ನೇಹ ಇರುವದಕ್ಕೆ ಅಡೆಯಾಳವಾಗಿ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೯).

[← ? ತಮಿ. ಅಡೈಯಾಳಮ್ ; ಮಲ. ಅಡಯಾಳಮ್ ; ತೆಲು. ಅಡಿಯಾಲಮು]

ಅಡೆಯೊಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೊರಡಿಗೆ ಒಡ್ಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪಲ್ಲಭ ನ ಸಿಯಧಾರೆಗೆ ಕೊರಳನಡೆಯೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊಡ್ಡಿ, ಗೆಡಹಿ]ಡ್ಡಿಸಿದನಾ ಮುನಿಪ (ತೂರಾ. ೩-೨-೨೯). [ಅಡೈ + ಒಡ್ಡು + -ಇಸು]

ಅಡೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಯ ಕೊರಡಿಗೆ ಚಾಚು ; ಪಟ್ಟಿಡಿಯ ಮೇಲಿಡು : ಒಡನೆ ಪ್ರಾಪಕಮನಡೆಯೊಡ್ಡಿದ ಮಾಟಕ್ಕಿ ಯೊಳಿದ್ ನಳೆಯಂ ಕೋಡುಜಿ ನಟ್ಟುವೆಯ್ವ ಕರುಳೊಕ್ಕುವು (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೧). [ಅಡೈ + ಒಡ್ಡು]

ಅಡೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಹಾಗೆ ಅಮುಕು, — ಒತ್ತು : ತೂಗಿಸಿ ತೊಲೆಯೊಳ್ ಬಾಯಂ ಮೂಗುಮನ[ಪಾಠಾಂ. ನೊ]ಡೆಯೊತ್ತಿ ಕೊಂಡ ಕಳ್ಳನ ದೇಹಂ ತೂಗಿದೊಡೆ ಕುಂದದು (ಯಶೋಚ. ೪-೨೧).

[ಅಡೈ + ಒತ್ತು]

ಅಡೆರಾಶಿ 'ಅಡಿರಾಶಿ' ನೋ.

ಅಡೆನಣ (ನಾ). = ಅಡೆಬೆಟ್ಟ : ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ನೀಲು ತೆಜು ವಂತು ಅಡೆನಣವನೂ ನಂಮ ತಂದೆಗಳು ರಂಗರಾಜಯ್ಯನವರಿಗೆ ಪುಂಣ್ಯ ವಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿಲು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮-೧೭ ; 1573).

[ಅಡೈ + ಪಣ]

ಅಡೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತಲೂ ಹೊತ್ತಿಕೊ ; ಪೂರ್ತಿ ಯಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಕೊ : ಅಡೆವೊ[ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆವೊ, ಅಡೆವೊ, ಅಡಿಗಿ, ಅಡೆಯೊ] ತ್ತದೆ ಕಿಜಿಕ್ಕಿಜಿದನೆ ಸುಡದಿನಿಸರೆ ಪೊರಿಕನಾಗದೆ[ಯೆ] ಸಸಿದಂದೊಡೆ ಯೊಳಗೊಟ್ಟಿರ್ವರಳೆಯನೊಡನಳುರ್ವಂತಳುರ್ವನಲನರಗಿನಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫). IP "ಅರೆವಾಸಿ ಹೊತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಮೃಣಾಳನಾಳವೊಂದೊಂದ[ಡೆ] [ಪಾಠಾಂ. ದೊಡ, ದಡ] ಪೊತ್ತಿಪತ್ತಿದವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭); ಅಡೆವೊತ್ತಿದ[ಪಾಠಾಂ. ನೆ] ತಳಿವಾಸಿನ ಪಿಡಿದಿರ್ವಂ ಬುಜದ ನಡುವೆ ಮದನನೊಡನೆರ್ವೊಡಲುರಿಪದೆ ಪುಟಪಾಕಂಗುಡೆ ಸುಡುವಂತಿರ್ಪವಲ್ಲಿ ವಿರಹಿಜನಂಗಳ್ (ಆಜಿಪು. ೨-೧೦); ಕಡೆಗಾಲ ದೊಳದೆವೊತ್ತಿ ಸುತ್ತಲುಂ ನೆಗೆವನಲನ ಪೊಗೆಯಂತೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೪ ವ); ಅಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅಡಿ]ವೊತ್ತೆ ಕೋಪಶಿಖಿ ಕಣ್ ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡ ಮುಮನುಗುಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೩೮); ಅಡೆವೊ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿಯೊ]ತ್ತುವ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಪಡೆವಣೆ ಬಿಡೆಕಾಯ್ದು ನೆತ್ತಿ ಛಿಟಿಛಿಲೆನುತುಂ ನಡೆ ಗೊಳ್ಳಿಯಂತೆ ನಡೆದುದು... ಅಹಿಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೧೦).

[ಅಡೆ ? + ವೊತ್ತು]

ಅಡೆಹಬ್ಬ (ನಾ). ಮೀನಸಂಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲದ ಹೂರಣವನ್ನೊಳ ಕೊಂಡ ಅಕ್ಕಿಯದೋಸೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಹೆಂಗಸರ ಒಂದು ಹಬ್ಬ ; ಮೂರುದೋಸೆಯ ಹಬ್ಬ IP ಇದು ತಮಿಳರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬ. [ಅಡೈ + ಹಬ್ಬ]

ಅಡೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಮಾವಿನಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ವನ್ನು) ಹಣ್ಣು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಖ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಡು ; ಮಾಗುಹಾಕು : ಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಹಣ್ಣುಗುತ್ತಿದ್ದದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದು ಅಡೆಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೬೫); "ನಿನ್ನ

ಸಂಗೀತವನ್ನು ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಡೆ ಹಾಕ ಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿರುವ ಯೇನು ?” (ನಟಸಾ. ೧೭೮). [ಅಡ್ಡೆ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಅಡ್ಡ (ನಾ). (ಕರಾ) ವಿಶಾಲವಾದ ಸಮತಲ ಪ್ರದೇಶ: ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟ ಕೋಟಿ ಚಿನ್ನಯರು ಬಲ್ಲಾಳನ ಆಳುಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಾಲೆ ದಾಟಿ, ಬೈಲು ಕಳೆದು, ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತಿ, ಹಿತ್ತಲಿಗೆ ಇಳಿದು, ಅಡ್ಡವನ್ನು ಅಡರಿ, ಹೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ (ಕೋಟಿಚ. ೧೪). IP ಈ ಶಬ್ದ ‘ಕಲ್ಲಡ್ಡ’, ‘ಹಿರಿಯಡ್ಡ’ ಮೊದಲಾದ ಉರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. [← ತುಳು. ಅಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡೆ ‘ಅಡಕ್ಕೆ’ ನೋ.

ಅಡ್ಡೆತೋಟ ‘ಅಡಕೆದೋಟ’ ನೋ.

ಅಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಕದಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಾಗುವುದು; “ತೀರ್ಯಕ” ಆಗಿರುವುದು. IP ‘ಉದ್ಡ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಎದುರುಮಾತು. ೨. ಎದುರುಗಡೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವುದು; ತಡೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ: ಮಿಜುಗುವ ತೋರಹಾರಮುನುಸ್ಸಿನ ಕಾಳಸೆಗಡ್ಡೆಮೆಂಬ ಬೇಸಜನೊಳೆ ಕಟ್ಟಲೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೫); ತದ್ವಿಯಚ್ಚರ ವಿಮಾನಕ್ಕಡ್ಡೆಮಾಗಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೨ ವ); ಇವಳೆ ಲಲಾಟಮೆಂಬ ಸಸಿಯಂ ನೆಜಿ ನೋಡುವೆಂದೊಡೀ ಮನೋಭವನೆಮಗಡ್ಡೆಮಾಗಿ ನಿಡುವುವುಗಳೆಂಬ ಪೊದಳ್ಳ ಚಾಪವಂ . . . ಇಕ್ಕಿದಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೭-೨೦೦). ೩. (ಕರಾ) ತೋಲೆ: ಬಡವರು ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ ತಾಳೆಯ ಮರದ ತುಂಡನ್ನು ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಅಡ್ಡಉದ್ದದ ನ್ಯಾಯ = ಬಗೆಹರಿಯದ ನ್ಯಾಯ; ಒಂದ ಕೊಂದು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ವಾದ: ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಅಡ್ಡಉದ್ದದ ನ್ಯಾಯ ಬದಿಗಿಟ್ಟು, ಉದ್ದಕ ಹಾಂಗಸ ಒಳಗ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬೊ ಪಂಚ ಮರಿಗೆ ಅಡ್ಡಾಗಿ ನಿಲ್ಲೋಣ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೭). ಅಡ್ಡಂ ಮಾಡು = ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು: ಮೃಗಮನವುಂಕಿಸಲುಮೊಲ್ಲದೊಲ್ಲದ ನಲ್ಲರಂತೆ ಮಿಡುಕಿಸಲುಂ ಪಣಮುಡಿಡರಂತಡ್ಡಂ ಮಾಡಲುಮೆಸೆದ ದೆನೆ ಗಳೊಡಿಸಲುಂ . . . ಅನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ). ಅಡ್ಡಡ್ಡೆ = ವಿರುದ್ಧ; ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ: ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡೆ ಸಂಗತಿಗಳು ನಡೆದರೆ ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿಗೂ ಬರಬೇಕು (ಹೊಸಂಸಾ. ೯). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ = ಪಕ್ಕದಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ. ಅಡ್ಡಲಾಗು, ಅಡ್ಡವಾಗು = ಎದುರುಗಡೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಈ ಮಿತ್ರನ ತೇಜಕ್ಕಡ್ಡಲಾದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಟ್ಟಂ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡ, ಅಡ್ಡ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ: ಒಡನೆಯೆ ಜನಕಂ ತನ್ನ ಪುಣ್ಯದೊಳಡ್ಡ ಮಂ ಧಾರೆಯನೆಜಿವುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೭-೫). ೨. ಹಿಂದೆ ಪ್ರಚಾರ ದಲ್ಲಿದ್ದ “ಹಣ”ದ ಅರ್ಧ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. IP ಇದು ಹಿಂದಿನ ಏಳು ದುಡ್ಡು ಎಂದರೆ ೨೮ ಕಾಸುಗಳಿಗೆ ಸಮನಾಗಿತ್ತು: ಪಡುವಣ ಪೊಲದಲು ಶಿವೆಯಗೆರಿಯಾಲು ಮತ್ತವ್ವಸುಗೆಯಂ [ಮತ್ತ]ರಿಂಗಡ್ಡ ಚಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕದಿಂದಜುವಣ[ಮು]ಂ ಮೂಲು ಪಣಮಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ (ಸೌಇ. V, ೮೪೯-೩೫; 1044); ದೇವರ್ಗೇ ಬಿಟ್ಟ ಅಡ್ಡವೊಂದು ಹಾಗವೊಂದು (ಎಚ. XIX, ೩೮-೩೭; 1144); ಹಸುವಿಗೆ ಹಾಗ ಎತ್ತಿಗೆ ಹಣವಡ್ಡ ಕಲುವಿಗೆ ಮೂಲು ಹಣ (ತುಜುಗಾ. ೧); ಸೂಜಿಯ ಕಾಯಕದಿ ಬಂದಡ್ಡದರೆಯನು ಬೀಯದರ್ಥಕೆ ಮೇಲುನೆಚ್ಚಕೆ (ಶಂಕದಾ. ೬-೨೦); ತನ್ನ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಂದಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಸತಿಪುತರು ಸಮಯಾಚಾರದಯ್ಯ ಬಂದೆಲ್ಲ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಸಂತುಷ್ಟಿ ವಡಿಸುವುದು ನಿತ್ಯ ನೇಮವದಾಗಿರೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೪೮); ಆಗ ಜೈಮಿನಿಭಾರತ, ಅನುರ, ರಾಮಾಯಣ, ಅಡ್ಡ ಹಾಗ ಮುಪ್ಪಾಗದ ಲೆಕ್ಕಗಳು ಇವೆಲ್ಲಾ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ

ದ್ದವು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೮); ಎರಡಡ್ಡ ಒಂದು ಹಣ (ಗಾದ); (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೭, ೩೪-೬; 11ನೆಯ ಶತ. ನೋ). ೩. ಒಂದು “ವರಹ”ದ ತೂಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರೀ ಭಾಗ (ಕ): ಅಡ್ಡಾದುಡ್ಡಿಗೆ ಮೂರಾದರೆ ದುಡ್ಡು ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು (ಗಾದ. ೫). IP ಇದು “ಹಣತೂಕ”ದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ. ಅಡ್ಡೆ: ೨. ಹೊಂನೆಯ ಕೆಜಿಯ ಮಾರಗವುಡಂಗೆ ನಾಡ ಹೆಗ್ಗಡೆತನವಂ ಕೊಟ್ಟಿವು ೪೦ ಪೂರಿಂಗೆ ಪೊಂದೊಂಪಣ ೩೦ ಪೂರಿಂಗೆ ಅಡ ಅಡ ಸಂತೆಯಾಯ ಮುಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿವು (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೭-೮೬; 1307); ಹದಿ ನಾಲ್ಕು ವರಹನು ಅರು ಹಣಅಡವನು ಯಾ ಬಸವಗೆ . . . ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಉತ್ತಾರವ ಕೊಟ್ಟಿರೇವೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೦-೧೬; 1758).

[ಪ್ರಾ. ಅಡ್ಡ (< ಸಂ. ಅರ್ಧ)]

ಅಡ್ಡ ಓಣಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರುವ ಓಣಿ; “ಅಡ್ಡ ಓಣಿ” (By-lane. ಇಂಕನಿ). [ಅಡ್ಡೆ + ಓಣಿ]

ಅಡ್ಡಂ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ: ಅಡ್ಡಂ ನಿಮಿರ್ದ ಲತೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಳಾಸಂ ನಿಲೆ ನೀಡಿ ಕಾಲಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೭೮); ಸಿದ್ಧಪದಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ಳುಡರ್ಕಡ್ಡ ಮೊಡ್ಡಣಮೊಡ್ಡಿ ದರ್ಘಸೈನ್ಯಮಂ ತುಟಿಯಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭); ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದು ಬೀಸಿಯುಮಡ್ಡಂ ಪಿಡಿದು ಕಾಸಿಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ); ಪಲರಂ ಸೋಲಿಸುತೆ ಬಜಾಕ್ಕೆ ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲಡ್ಡಂ ಕೊರಡನಿಟ್ಟು ರಾಗದಿ ಬದಿಗುಂ (ಬಂಹರಿ. ೩-೨೩); ಕಲಮುಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಪಾಮರಿ ಯರ ನವಲಾವಣ್ಯವಾರಾಶಿಯಡ್ಡಂ ನಿಲೆ ನಿಲ್ಲುಂ ಸಿಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ನಡೆಯದಲ್ಲಿದೆ ಪಾಂಥಪ್ರತಾನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩).

ಅಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ = ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಮತ್ತು ತ್ರಿಕೋಣಾ ಕಾರವಾಗಿ: ಪಾಸುಂ ಪೊಕ್ಕುಂ ದುಗುಣಮುಂ ತಿಗುಣಮುಂ ಅಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ ಪರಿದು (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ); ನಲವೇಜಿ ಪುಟವೇಳು ತಡ್ಡಮುಂ ತಿಗಟಮುಂ [ಪಾಶಾಂ. ತ್ರಿಗುಟಮುಂ] ಪರಿದಾಡಿ (ಪುಸ್ತಕ. ೯-೫); (ಆನಾರ. ೫೪-೭ ನೋ). [< ಅಡ್ಡೆ]

ಅಡ್ಡಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಅಂಕೆಗಳು (ಕ). ೨. (ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರೆದಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು ಹಾಕಿ ಬರೆದ ಆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ) ಮೊತ್ತ (ದಕ. ಕ). ‘ಉದ್ಡಂಕೆ’ ಪರಾ. [ಅಡ್ಡೆ + ಅಂಕೆ]

ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು, ಅಡಗಟ್ಟು, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು, ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು: ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನ ಯತೀಂದ್ರನನಜಿಸಿ ಪೋಪ ಪಥದಲ್ಲಿಯಡ್ಡಂಗಟ್ಟು ಭಸ್ಕಾದ್ರಿಪೊಲ್ ಕುಜು ಪನೆಯುಂ ಕಾಣಿಸದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೨೧). ಅಡಗಟ್ಟು: ೧. “ಅಡ ಗಟ್ಟಿದನೆನಲಡ್ಡಲಾದಂ” (ಭಾರನಿ. ೪೫); ಕರ್ಣನ ಥಟ್ಟಣೆಯ ಕಂಡನಿಲ ಸುತನಡಗಟ್ಟಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೧೩); (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೩-೪೫; ೩-೪೮; ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೪; ೧೪-೧೪ ನೋ); ಮುಟ್ಟುವಿಸಿ ಬಹ ರಕ್ಕಸಿ ಯನಡಗಟ್ಟಿ ನಿಂದನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೧೨); ಪೋಪ ಕುವರಿಯ ಮುಂತಡಗಟ್ಟಿ ನೋಳ್ಳವರು ಭ್ರಾಂತರಾದರು (ಮೋಹತ. ೨೫-೪೦).

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು: ೧. ಘೋರಾರಣ್ಯದಿ ತಿರುಗುವ ಮೃಗಗಳು ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿ [ಪಾಶಾಂ. ಗಟ್ಟಿ]ದರೇನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೮-೧). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸು, —ರಚಿಸು. IP ಉದ್ದವಾಗಿ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಅಲ್ಲ: ಒಂದು ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಆ ಕಲ್ಲು ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿದ ತೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಒಬ್ಬ ಉಪ್ಪಾರನಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೬).

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು: ೧. ಕಾವೇರಿಯತ್ತಡಿಯನಡ್ಡಗಟ್ಟುವೆನೆನುತ ಭಾವದಿಂ ಶಿವನುಮಂ ನೆನೆದು ಕಟ್ಟುವೆನೆಂದು (ಸೋಮಾರ. ೭೯-೨); ಲಿಂಗವಂತನ ಬರನಿಗವರುಗಳಡ್ಡಗಟ್ಟರಲು (ಬಸಪು. ೨೧-೩೯); ಮಟ್ಟಿದಬಲೆಯರಡ್ಡ

ಗಟ್ಟಿ ಬರ್ಪಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿಂದಲೆಳೆದೊಯ್ಯರೋ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೩೩); ಅಂಗನೆ ಪುಸಿಗೆ ದುಃಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಿಯಾತನ ಮುಂಗಡೆಯಡ್ಡಗಟ್ಟಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೬). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಟ್ಟು]

ಅಡ್ಡಂಗಡಪು, ಅಡಗಡಹು, ಅಡ್ಡಗಡಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳಿಸು. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಡ್ಡಬೀಳಿಸು; ಶರಣಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆ ಗದಾಧರನ ಕರೆದು ತಂದಾಗಳೂರ್ಧ್ವರೇತಂಗೆಯಡ್ಡಂಗಡಹಿದನಾ... ಶಂಕರ ದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳು (ಪಾಸೋಪು. ೪-೧೨೬). **ಅಡಗಡಹು:** ೧. ಅಡಗಡಹಿದರು ಗಜಗಿರಿಗಳನ್ನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೯); ಕಡು ಮನದ ಕೈಸೂಜಿಗಾಜರನಡಗಡಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೩); ತಡೆತಡೆದು ಕಡುಗಲಿಗಳಡಗಡಹುತ್ತಿದ್ದಂ... ಫಲುಗುಣಂ ನೋಡಿ ಖತಿಯಿಂದ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪೪). **ಅಡ್ಡಗಡಹು:** ೧. ಬಿಲ್ಲಿನಲಿ ಬಡಿದಡ್ಡಗಡಹುವೆ ನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೬); ರಣದೊಳಗಡ್ಡಗಡಹಿದನಾ ರಾಮ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೧೯). ೨. ಒಡ್ಡಿದ ಶೂಲವ ಹಾಯ್ದು ಮೈಲಾರದ ದೊಡ್ಡಿಯ ದೇವರಿಂದವನ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ ತರಿಸಿ ನಿನ್ನಯ ಕಾಲಿಗಡ್ಡಗಡಹುವೆನಂಜಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೩೭). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಡಪು]

ಅಡ್ಡಂಗಡೆ, ಅಡಂಗಡೆ, ಅಡಗಡೆ, ಅಡ್ಡಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳು. ೨. ಅಡ್ಡಬೀಳು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು: ತೊಲಗಡ್ಡಂಗಡೆದು ಪೊನ್ನಂಬಲದ ಪರಿಸೂತ್ರದೊಳು ಪರ್ಜಿಡ ಜಲರುಹೋದರನೆಂಬ ಕಸವಂ ಕಳೆದು (ಸಾಂಜ. ೯-೨೯). **ಅಡಂಗಡೆ:** ೧. ಭೂಧರೋತ್ತರಮಿರದೆಯ್ವ ಬೇರ್ಕೋಪದಡಂಗಡೆಯುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೩೧); (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೫೩ ನೋ). **ಅಡಗಡೆ:** ೧. ನೂಜು ಮಕ್ಕಳು ಬೀಯವಾದರೆ ಮಾವ ಎಂದರು ಸೊಸೆಯರಡಗಡೆದು (ಕುವ್ಯಾ. ಕ. ೧-೫); ಹಾಹಾಯೆಂದು ದನುಜರಡಗಡೆದವನಿಗೊಡನೆದ್ದು ಬಾಯನಂಗೈಗಳಿಂ ಬಡಿದು (ಚಿಬಪು. ೨೧-೨೮); ಪತಿಯ ಮೇಲಡಗಡೆದು ದುಃಖದಿಂದ (ತುರಂಗ. ೭೮-೮). ೨. ಕಾಯ ಬೇಕೆಲೆ ದೇವ... ಎಂದಡಗಡೆದನವನಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩-೨೨); ನಡುಗಿ ಭಯದಲಿ ಕಾಲಮೇಲಡಗಡೆದು ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೨-೨೩); ಹರಿಯ ಮುಂಪಥದೊಳಡಗಡೆಯುತ್ತಲೆ ದೇವ ಬಿಜಯಂಗೈದೆ ಕಥನವನೆನೆಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬೇಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೨೮). ೩. ಉರುಳಿಬೀಳು; ಸಾಯಿ: ರಣದೊಳವನಡಗಡೆದನಾದರೆ ಮಣೆಯ ದಿಜದವನನ್ನೆಬರ ಮಾರ್ಗಜೆಯನಾಹವದೊಳಗೆ ಸಂಧಿಸೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೮). **ಅಡ್ಡಗಡೆ:** ೨. ತಪ್ಪು ತಪ್ಪೆನ್ನ ರಕ್ಷಿಸೆನ್ನೊಡೆಯ ಯೆಂದನುತಡ್ಡಗಡೆದ (ಭರತ. ೨೫-೬೫). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಡೆ]

ಅಡ್ಡಂಚು (ನಾ). ಪಂಚೆ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟಿ, —ಗೆರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡ್ಡಂ + ಅಂಚು]

ಅಡ್ಡಂಪಾಲು 'ಅಡ್ಡಂಬಾಲು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಂಬರ್, ಅಡಂಬರ್, ಅಡ್ಡಬರ್, ಅಡ್ಡಬರು, ಅಡ್ಡವರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರು: ಒಂದೊಂದೆ ಸಾಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದಿಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕೆಮಡ್ಡಂ [ಸಾಕಾಂ. ನಾಸಿಕೆಯಡ್ಡಂ; ನಾಸಿಕೆ ವಡ್ಡಂ] ಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೇನಿಂ [ದಂ] ದೀಕ್ಷಿಸು [ವು] ವವಳ ನಿಡಿಯ ಸಳ್ಳಣ್ಣಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೩); ಪರಮಾಯುವ ಬರೆಗಡ್ಡಂಬರೆ ರೇಖೆಗಳೊಳಗೆ ಕುತ್ತದಿಂ ಪೊಜಗಸೋತ್ತರದಿನಪಮೃತ್ಯುವಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೧೭); (ಲೀಲಾವ. ೩-೪೨; ಶಮದ. ೧೦೪, ಪ್ರಯೋ. ನೋ); ೨. ಅಡ್ಡಿಯಾಗು; ಅಡ್ಡಮಾಡು; ತಡೆಗಟ್ಟು: ಆನನರ್ಗ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲನಂ ಪಟ್ಟುಕೊಡುವಾಗಳಡ್ಡಂಬರ್ಪ ಗಂಡರಂ ನೋಟಿಸೆಂದು

ಭೀಷ್ಮರ್ ಬಗ್ಗಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭ ವ); ಅಂ ಬರ್ಪಾಗಲೊಂದು ಸಿಂಹಂ ಬರಲೀಯದೆ ತಡೆದಡ್ಡಂ ಬಂದೆನ್ನ ಬರವಿನ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡಿಂತೆಂದುದು (ಪಂಚತಂ. ೯೦-೩); (ಸುಕುಮಾ. ೭-೫೫; ಧರ್ಮಾವ್ಯಾ. ೯-೨೩ ನೋ). **ಅಡಂಬರ್:** ೧. ಮೊಲನಂ ಬಡಿಕೋಲಿನಿಂದಡಂ ಬಂದಿದು ಡಂಗಿಯಿಂದ ಪೊಡೆ ಪೇರುಡುವಂ (ಮಹಾಸೇ. ೨-೧೪). **ಅಡ್ಡಬರ್:** ೨. ಅಂತಕಂ ಗೋಣ್ಣುರಿಗೊಂಡೆಬಿಡುಯ್ಯೊಡ್ಡಬರ್ಪರು ಮೊಳರೆ (ಅಜಪು. ೨-೮೫). **ಅಡ್ಡಬರು:** ೨. ನಮ್ಮ ದೇಶದೊಳಗಿನ ಜಾತೀಯತೆಯು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸೈನ್ಯನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಅಡ್ಡಬರುತ್ತಿದೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೬೨). **ಅಡ್ಡವರ್:** ೧. ಮಿನುಗುವ ಕೊಂಬಿನಚ್ಚು ಕಿಜುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ಳರಗೀಲ್ ಕವಲ್ ಕೊಂಬಿನ ಮಡವಡ್ಡವಂದ ನಳಿ ಗೊಂಬಿನ ಪತ್ತುಗೆ... ಚೆಲ್ವನೆ ನಡೆತಂದುವಂದಸುಗೆಯೆಂಬ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ತೇರ್ಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೩). [ಅಡ್ಡಂ + ಬರ್]

ಅಡ್ಡಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಿ; ನುಗ್ಗು: ಇದಪೂರ್ವಂ ವಾರ್ಧಿಯಡ್ಡಂಬ[ಸಾಕಾಂ. ಪ]ರಿದುದಿಳೆಯೊಳೆಂಬಂತೆ ತಾಂ ಗುಣ್ಣುಪೆಂಪಂ ಪುದಿ ದತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಮೆಂಬಂತೆ... ನದಿ ಚೆಲ್ವಾದತ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೮೩).

[ಅಡ್ಡಂ + ಪರಿ]

ಅಡ್ಡಂಬರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು, — ನುಗ್ಗಿಸು: ಪೊಜಮಡಿಪಿಡಿರೇಪಡ್ಡಂಬರಿಯಿಸ... ಘೋಳಾಯಿಲರ್ ನೆರೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). [ಅಡ್ಡಂಬರಿ + ಇಸು]

ಅಡ್ಡಂಬಾಲು, ಅಡ್ಡಂಪಾಲು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾರು; ನೆಗೆ: ಮುಕ್ತಾಹಾರಮುಂ ನೀಲಕುಂತಳಮುಂ ನರ್ತಿಸೆ ಮೇಲುಡುಂ ನಿಜೆಯು ಮಡ್ಡಂಬಾಜಿ (ಜಗವಿ. ೧೬-೮೪). **ಅಡ್ಡಂಪಾಲು:** ತೊಡರೆಯಡ್ಡಂ ಪಾರ್ವ ಜೀವಿಗಳೆಡೆಗುಪ್ಪದ್ರವವಾದುದೋ ಪೋಪೆಡೆಯೊಳೆನುತಂ ಕೈಗಳಂ ತವೆ ಬೀಸದಿಹಂತೆ (ಬಸಪು. ೩೮-೯). [ಅಡ್ಡಂ + ಪಾಲು]

ಅಡ್ಡಂಬೀಜ್, ಅಡಬೀಳು, ಅಡ್ಡಬೀಳ್, ಅಡ್ಡ ಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳು: ಬೇಂಟೆಯ ನೆನದಿಂದ[ಲ್ಲಿಂ ತಳದುರ್] ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣೊಳಡ್ಡಂಬೀಜ್ವರ್ಧ ವೃದ್ಧವಾನರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೧ ವ). ೨. ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಬಿಟ್ಟಿ ದತ್ತಿಯಾರಡ್ಡ ಬಿದ್ದಡವರ್ಗ್ಗ ಪಾಪ (ಸಾಕಾಂ. IX-i, ೧೩೩-೪೦; 1068). **ಅಡಬೀಳು:** ೧. ಕರೆಕರೆದು ಕಡುಚಪಳೆಯರು... ಅರೆನಗೆಯ ಬಿಜುನಗೆಯ ನೆಗೆಗಳ ಹೊರಳಿಗಳಲಡಬಿದ್ದು ಕೈ ದಾವರೆಯ ಕಮಲಂಗಳಲಿ ತೆವರಿದೊಟ್ಟು ಭೂಭುಜರ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೮). ೩. ನಮಸ್ಕರಿಸು: ನಿರ್ದೈವದೈತ್ಯ... ತನ್ನಂತರಂಗದೊಳಿಡಿದಿದ್ ವಿ ದ್ಯವ ರತೀಶ್ವರಗೆ ನಿರ್ಧರವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿತ ತೇಜದಬಿದ್ದ ಭೀತಾಳ ದೇವರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೪); ನಾಡಿಗ ಯಂಕಪನು ಅಡಬಿದ್ದು ನೇಡಿಕೊಂಡಾಗ (ಎಕ. VII, ೨ವಮೊ. ೧೦೭-೨೭; 1576). **ಅಡ್ಡ ಬೀಳ್:** ೧. ಮುಳುಗುವನಡ್ಡಬೀಳ್ವನು ತೆರೆಯ ಹೊಯ್ಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೫). ೨. ಹಗೆ ಹೊಕ್ಕಿಜುವ ರಿನ್ನಾರಡ್ಡಬೀಳ್ವರು ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೭). **ಅಡ್ಡಬೀಳು:** ೧. ದೊಡ್ಡತನಮು ನೀಗಿ ಗಡ್ಡದ ತಾಪಸನಡ್ಡಬಿದ್ದಿರೆ ಗೋಪಿಯರು ಗಡ್ಡವ ಪಿಡಿದು ತೂಗುತ ಗೋಪರೊಳು ಪೇಳ್ವರಡ್ಡಬಿದ್ದಿದ್ದು ನೆಗುವರು (ಅಂಜಪ. ೨-೭೭); ನೆಗೆಯೊಳಗಡ್ಡಬಿದ್ದಳು ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ಬೊಡ್ಡಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೪೩); ಅವದಿರ ಬೀಸರಕೆ ಬಂದಡ್ಡಬೀಳುವ ಭಟರ ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೭೫). ೩. ಸಿದ್ಧರಾಮ ತಂದೆಗಳು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಬಿನ್ನೈಸುವ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೪೭-೪); ಮಂದಿಯೊಳಗಡೆ ಹಾಯ್ದನೆತ್ತಿದನಡ್ಡಬಿದ್ದವರ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪೦); ಹೆದ್ದೊರೆಗಳು ಕೈಗಾಣೆಯೆತ್ತಡ್ಡಬಿದ್ದರು ಬಿಂಕವ ಬಿಸುಟು (ಮೋಹತ. ೨೨-೫೪); ಆಗಲೈ

ನೀವಿದಕಡ್ಡ ಬೀಳಲದೇಕೆ ನಾಗಧ ನೀನೆಂದ ನುಡಿಯ ಹೋಗಲಾಡುವನೆ
(ಭರಣ. ೩೫-೩೮). [ಅಡ್ಡಂ + ಬೀರ್ಣ]

ಅಡ್ಡಂಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ; ಅಡ್ಡಬಾಣ: ರಥಮಂ ಮೂವಳಸಾಗೆ ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು ಪೋಗದಡ್ಡಂಬಿನ [ಕೂರಂಬಿನ ಕವಲಂಬಿನ] . . . ಬಲ್ಲರಿಯಂ ಸುರಿಯೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧೩-೧೨೪).

[ಅಡ್ಡಂ + ಅಂಬು]

ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ, **ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ**, **ಅಡ್ಡೆಬಡಕೆ** (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಯ ಆಟಗಾರರು ಇರಬೇಕಾದ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆ ಒಬ್ಬ ಆಟಗಾರ ಕಡಮೆಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಎರಡುಕಡೆ ಗಳಲ್ಲೂ ತಾನು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಆಟವಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆ ಸಂಜೆಯ ಚೆಂಡಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಐದು ಜನ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಇದ್ದರು. ಅದರಿಂದ ಗುಂಡಣ್ಣ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕನಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

೨. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಜೊತೆಗೂ ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳುವವನು: ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಂದಿ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕರು ಇದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ** (ದಕ). **ಅಡ್ಡೆಬಡಕೆ** (ಉಕ).

೩. ಅವನು ಅಡ್ಡೆಬಡುಕನಿದ್ದಾನೆ; ಅವನನ್ನು ನಂಬಬೇಡಿರಿ (ರೂಢಿ).

[ಅಡ್ಡಂ + ?]

ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕನ ಸ್ಥಿತಿ, —ವರ್ತನೆ: ನಿನ್ನ ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[< ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕ]

ಅಡ್ಡಕಂಡು (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತು.

[ಅಡ್ಡಂ + ಕಂಡು (< ಖಂಡ)]

ಅಡ್ಡಕಂಬಿ, **ಅಡ್ಡಗಂಬಿ** (ನಾ). ೧. ಕೊರಳ ಹಿಂಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರುವ ಕಂಬಿ; ಅಡ್ಡೆ (*).

೨. ಪಂಚೆ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೆರಗಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟಿ; ಅಡ್ಡಂಚು. ೩. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸುತ್ತ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಲೋಹದ ಪಟ್ಟಿ; ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿ (*). **ಅಡ್ಡಗಂಬಿ**: ೨. ಅಗಸರನಿಗೆ ಪಂಚೆ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಅಡ್ಡಗಂಬಿಯೆಲ್ಲಾ ಕಡಡಿಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಂಬಿ]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಉಪ್ಪಂಗ, ಏಕನಾದ, ಕಯ್ಯಮ್ಮಟಿ, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ . . . ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ ಕಣಾ (ಸುಗುಂ. ೯೩-೧೩). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು, 'ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಕಟ್ಟು, —ತಡೆ. 'ಅಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಲಸಗಾರರು ಕೆಲಸಮಾಡುವಾಗ ತಮ್ಮ ಧೋತ್ರದ ಕೊನೆಯನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲಿನಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಟ್ಟು (ಉಕ. *). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಟ್ಟು]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟನ್ನು ಪಡೆ; ತಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಸಂಧ್ಯಾನಯುಕ್ತಾತ್ಮಪತಿಗಳ ಜನ್ಮಜಾಡ್ಯದೊಳ್ ತಾನಡ್ಡಕಟ್ಟುವಡೆದಾ ಕಾವಗಟ್ಟಿ ಸ್ಮರವೈರಿಯಾಕ್ಷಣಘಾತಕೆ ಆನದೊಡೆ (ಚಿಬ್ಬ. ೨೦-೨೦).

[ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು + ಪಡೆ]

ಅಡ್ಡಕಟ್ಟು, **ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು** (ನಾ). (ನದಿ ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಕಟ್ಟಿ. **ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು** (*). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಟ್ಟು]

ಅಡ್ಡಕತ್ತರಿ (ನಾ). "ಕತ್ತರಿತೀರು"ಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ ಅಡ್ಡತೀರು (ಕಸಂಗಾ. ೨೩). [ಅಡ್ಡಂ + ಕತ್ತರಿ]

ಅಡ್ಡಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕಥೆಯಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬರುವ ಬೇರೆಯ ಕಥೆ; ಉಪಕಥೆ: ಹರಿಕಥೆಯವರ ಅಡ್ಡಕಥೆ, ಅಡ್ಡ ಮಾತು, ಅಡ್ಡನಗೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಇಂದಿನ ಹರಟೆಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುವು (ಸಾಹಿ. ೧೧೫). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಥೆ]

ಅಡ್ಡಕಪ್ಪಟೀರ್ಥಕ (ನಾ). ಅರ್ಧಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ನೀವಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ರಾತ್ರಿಯೊಳನ್ನಮಂ ಬೇಡಿಬಪ್ಪಾಗಳ್ ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯಂ ಪೊದೆದು . . . ಬಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಬಂದಂದನರ್ಥ ಮಕ್ಕುಮಂಥೊಡಾ ಪ್ರಕಾರದೊಳೆ ಕೆಲವು ದಿವಸಂ ನಡೆಯಲವರ್ಗಡ್ಡ ಕಪ್ಪಟೀರ್ಥಕರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್ (ಕಸಿ. ೧೧೧-೨೦ ರಾಜಾವ).

[ಅಡ್ಡಂ + ಕಪ್ಪಟ + ತೀರ್ಥಕ]

ಅಡ್ಡಕರಡಿ (ನಾ). (ಉದ್ದಕ್ಕಿಂತ) ಅಗಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕರಡಿಗೆ. [ಅಡ್ಡಂ + ಕರಡಿ]

ಅಡ್ಡಕಲ್ಲು (ನಾ). "ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು" (ಕಸ್ತೂರ). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಲ್ಲು]

ಅಡ್ಡಕಸಬಿ (ನಾ). ೧. ತನಗೆ ಸಹಜವಲ್ಲದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಒಂದು ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಬರೆಯಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಅಡ್ಡಕಸಬಿಯು . . . ಜಡಬುದ್ಧಿಯ ಕೆಲಸ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ (ಕನ್ನ. ೨೩೯). ೨. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನುರಿಯದವನು; ಕೆಲಸವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲಾರದವನು: ಸರಿಯಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಡ್ಡಕಸಬಿಗಳೂ ಕೂಡ ಬೇಗನೆ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಜಾಣ್ಮೆಯನ್ನೂ ಕುಶಲತೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದುವರು (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೩೭). ೩. [ಅಶಿಷ್ಟ] ವೇಶ್ಯ (ಉಕ). [ಅಡ್ಡಕಸಬು + -ಇ]

ಅಡ್ಡಕಸಬು, **ಅಡ್ಡಕಸುಬು** (ನಾ). ೧. ಸ್ವಂತ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿರದ ಕಸಬು; ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಕಸಬು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಡ್ಡಕಸುಬು**: ೧. ವರ್ತಕನು ವೈದಿಕತನವಂ ಮಾಡುವದು ಅಡ್ಡಕಸುಬು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. (ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯ) ಜೊತೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಬೇರೆಯ ಕಸಬು; ಉಪವೃತ್ತಿ.

[ಅಡ್ಡಂ + ಕಸಬು]

ಅಡ್ಡಕಸುಬು 'ಅಡ್ಡಕಸಬು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲು 'ಅಡ್ಡಗಾಲು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲುಹಾಕು 'ಅಡ್ಡಗಾಲುಹಾಕು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಕಾಲುನೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾಲುನೆಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸಣ್ಣ ಕಾಲುನೆ; ಕವಲುಗಾಲುನೆ (*). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಾಲುನೆ]

ಅಡ್ಡಕಾವಡಿ (ನಾ). ಕೊರಳ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರುವ ಕಾವಡಿ (*). [ಅಡ್ಡಂ + ಕಾವಡಿ]

ಅಡ್ಡಕಾವಲಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಕಾಲುನೆ.

[ಅಡ್ಡಂ + ಕಾವಲಿ (< ಕಾಲುನೆ)]

ಅಡ್ಡಕೀಲಿ (ನಾ). (ಬಾಗಿಲಿಗೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕುವ ಅಗೆಳಿ (ಉಕ. *). [ಅಡ್ಡಂ + ಕೀಲಿ]

ಅಡ್ಡಕುಂಟೆ (ನಾ). (ಹೊಲದಲ್ಲಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವ ಕುಂಟೆ.

[ಅಡ್ಡಂ + ಕುಂಟೆ]

ಅಡ್ಡಕೊಸು, **ಅಡ್ಡಗೊಸು** (ನಾ). ೧. ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಗು; ಕೈಯಲ್ಲಿ (ಸೊಂಟದ ಮೇಲಲ್ಲ) ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ಮಗು (*). ೨. ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಮಗು (*). **ಅಡ್ಡಗೊಸು** (*).

[ಅಡ್ಡಂ + ಕೊಸು]

ಅಡ್ಡಕೆಯ್, **ಅಡ್ಡಗೆಯ್**, **ಅಡ್ಡಗೈ** (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟ

ರುವ ಕೈ (ಕ). ೨. ಯಕ್ಕತ್ತಿನ ಒಂದು ರೋಗ. ಅಡ್ಡಗೆಯ್:
೧. (ಕ). ಅಡ್ಡಗೈ: ೨. ಅಡ್ಡಗೈಗೆ:— ಹಾಗಲ ಬೇರಂ ಮೊಸರಲ್ಲಿ
ಅರೆದು ಅವುಡಲದ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ತೊಡೆಯುವುದು (ವಿವೈ. ೧೯೭).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಕೆಯ್ಯಾ]

ಅಡ್ಡಕೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಕೆಲಸ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ
(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೮೫ ಕ). ೨. ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ (ಉಕ).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಕೆಲಸ]

ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕೊಯ್ಯುವುದು, —
ಸೀಳುವುದು. 'ಅಡ್ಡಕಂಡು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಕೊಯ್ತ]

ಅಡ್ಡಕೋಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಕೋಲು ಅಥವಾ ಮರದ
ಪಟ್ಟಿ (ಕ). [ಅಡ್ಡ₁ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಡ್ಡಗಂಬಿ 'ಅಡ್ಡಕಂಬಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ; ಏರಿ: ಅಲ್ಲಿಂ ಬರ ತೋಟವೊಳಗಾಗಿ
ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಲಿಂ ಬರ ತೆಂಕಣ ಮೇರೆ (ಸೌಇ. IX-1,
೨೭೩-೯೬; 1179). [ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು + -ಅಲ್]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಮರದ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು 'ಅಡ್ಡಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು (ನಾ). = ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಕಟ್ಟು]

ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ 'ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗಣೆ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಕೂವೆಮರ (ಕಿಸಂಗಾ. ೧೩೩).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಗಣೆ]

ಅಡ್ಡಗಯ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ; ಅಡಾಯುಧ (?).
'ಅಡ್ಡಗಯ್ತವಿಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಕಯ್ತ]

ಅಡ್ಡಗಯ್ತವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗಯ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿ: ಅನುವರದೊಳ
ಕುದುರೆಯೇಜಿವಾತನಾನೆಯೇಜಲಕ್ಕು ಮಾನೆಯೇಜಿವಾತಂ ಕುದುರೆ
ಯೇಜಲಾಗ ಬಿಲ್ವಿದಾತನಡ್ಡಗಯ್ತವಿಡಿಯಲಕ್ಕುವಡಗಯ್ತವಿಡಿದಾ
ತಂ ಬಿಲ್ವಿದಿಯಲಾಗ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೧೦೨ ವ). [ಅಡ್ಡಗಯ್ತ + ವಿಡಿ]

ಅಡ್ಡಗರಗಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗರಗಸ; ಕೈಗರಗಸ: ಒಡ್ಡಿದ ಸಿಡಿ
ಡೆಂಕಣೆ ಶೂಲ ಸೂನಂಗಿಯಡ್ಡಗರಗಸ ಕತ್ತರಿಗಿಚ್ಚು ಅಡ್ಡಾಯುಧ
ತೀವಿದ ಬಾವಿನಲತು ಕಂಗಡ್ಡಮಾಗಿದರ್ವಾ ಹುರದೊಳು (ಸೊಬಸೋ.
೯-೨೮). [ಅಡ್ಡ₁ + ಗರಗಸ (< ಕರಗಸ)]

ಅಡ್ಡಗಲ (ನಾ). ಅಡ್ಡಳತೆ; ಅಗಲದ ಅಳತೆ: "ಅಂಗುಲಿಗಳೊಂದೊಂ
ದಜಡ್ಡಗಲದ ಪ್ರಮಾಣೆಂಟು ಜವೆಯಳತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೦);
ನಾವು ಮೊನ್ನೆ ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ದುಪ್ಪಟೆಯ ಅಡ್ಡಗಲ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು
(ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ₁ + ಅಗಲ. / ತುಳು. ಅಡ್ಡಗಲ]

ಅಡ್ಡಗಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಳತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ, ಬಾದಾಮಿಯಾಕಾರದ
ಉಟದ ತಟ್ಟಿ: "ಸೊನ್ನಲಿಗೆ - ಅಡ್ಡಗಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೩೬).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಅಗಲು (< ಅಗಲ್)]

ಅಡ್ಡಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ, ತಡೆಯಾಗಿ ಇರುವ ಕಲ್ಲು:
ಕೋಡಗದ ಅಣಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಟಗುಳ ಕಂಡ ಒಂದು ಚಪ್ಪೆಗಲ್ಲಿನಿಂದ
ಒಂದು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಿಂದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೫-೭೭೮); "ಪ್ರಾರಬ್ಧಯೋಗವು
ಸಾತ್ವಿಕಗುಣಸಂಬಂಧವಾದ ತನುಸ್ವರೂಪವಾಗಿಹುದೆಂಬುದೀಗ ಒಂದ
ಗುಳು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಿಂದವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಬೀಳು); ಈ
ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೂ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿವಾದದ ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಳಿಗೂ
ಯಾವುದು ಒಂದು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಿನಂತಿದ್ದಿತೋ ಅದೇ ಲೆಪ್ಪಾಸನ ವಾದಕ್ಕೆ
ಪ್ರತಿಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಭೂಕುಟ್ಟು. ೧೬). ೨. ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿ:

ಈ ಬಯಕೆಗೆ ರಂಗನು ಅಡ್ಡಗಲ್ಲಾದನು (ರಂಗರೋ. ೨೮)

[ಅಡ್ಡ₁ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ಅಡ್ಡಗವಿತೆ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾದ ಕವಿತ್ವ. ೨. ಅರ್ಥಾಂತಕವಾಗಿ
ರುವ, ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ಕವಿತೆ. ೧,೨: ತಾಮ್ರಗವಿತೆಯಂ ಮಾಡಿ
ಮಹಾವ್ಯವಸಾಯಂಗೆಯ್ತು ಮರುಳ್ಳವಿಗಳ ತಾನೇಂ ಗುಣಾಧ್ಯರಂ ಮಸು
ಳಿಸರೇ (ಗದಾಯು. ೪-೪೧). [ಅಡ್ಡ_{1,2} + ಕವಿತೆ]

ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಡೆಮಾಡು; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು; ವಿಘ್ನಮಾಡು:
ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕುವವರೇ ಬಹಳ ಜನ (ರೂಢಿ).

[ಅಡ್ಡಗಾಲು + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಗಾಲು, ಅಡ್ಡಕಾಲು (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಾಗ ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ
ಇಡುವ ಕಾಲು. ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರ ನಡೆಗೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡ್ಡುವ
ಕಾಲು; ತೊಡರುಗಾಲು. 'ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕು' ಪರಾ. ಅಡ್ಡ
ಕಾಲು: 'ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು' ಪರಾ.

[ಅಡ್ಡ₁ + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕು, ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಗಾಲಿಕ್ಕು:
ಗಂಗನವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕರಡಿ ಮಜಲನ್ನು ಎರಡು ಮನೆತನದವರು
ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು... ಒಂದು ಮನೆತನದವರು ಇದನ್ನು ಬಾರಿಸತೊಡಗಿ
ದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆತನದವರು ಅತ್ತ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ
ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹಬ್ಬಿ. ೩೬); ತನ್ನ ಚಿನ್ನದ
ಹುಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕತಾ ನಿಂತಾನೆ
(ಜನಜಿ. ೬). ಅಡ್ಡಕಾಲು ಹಾಕು: ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಅಡ್ಡಕಾಲು
ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡಗಾಲು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್)]

ಅಡ್ಡಗಾಳಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಿಂದ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ (ಕಿಸಂಗಾ. ೧೩೪).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಗಾಳಿ]

ಅಡ್ಡಗಿಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೀಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಗೆರೆ ಎಳೆ (ಕ). ೨. ಒಂದು ಬರೆ
ವಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಗೆರೆಯೆಳೆದು ಹೊಡೆದುಹಾಕು (ಕ).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಗೀಚ್ಚು]

ಅಡ್ಡಗೀಚ್ಚು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಎಳೆದ ಗೆರೆ (ಕ). [ಅಡ್ಡ₁ + ಗೀಚ್ಚು]

ಅಡ್ಡಗೀಟು (ನಾ). ೧. = ಅಡ್ಡಗೀಚ್ಚು. ೨. ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಸ್ಥಾನ:
'ಬಹ ಜನ್ಮ ಮದುವೆಯೇ ಆಗುವ. ಇದು ಬೇಡ, ಕೂಡಿಕೊಂಡವರೆಂಬ
ಅಡ್ಡಗೀಟು; ಒಲಿದವರು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಂಡನೇ ದೇವರಿಗೆ ಇದ ನೀಡು
ವುದು ಏನು ದೊಡ್ಡಮಾತು?' (ಗಾಮಲ್ಲಿ. ೨೯). 'ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಅಡ್ಡ₁ + ಗೀಟು]

ಅಡ್ಡಗೀರು (ನಾ). = ಅಡ್ಡಗೀಚ್ಚು. [ಅಡ್ಡ₁ + ಗೀರು (< ಗೀಚ್ಚು)]

ಅಡ್ಡಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ರಾಶಿ; ಅಡ್ಡದಿಣ್ಣೆ:
ಸೊಣ್ಣನ ಕಟ್ಟಿಯಿಂದಂ ಹಾಳಬಸ್ತೀಕಟ್ಟಿಯಿಂದಂ ಅಡ್ಡಗುಡ್ಡೆಯಿಂದಂ
ಪಡುವಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೫೫-೩೩; 1622). [ಅಡ್ಡ₁ + ಗುಡ್ಡೆ]

ಅಡ್ಡಗೂಸು 'ಅಡ್ಡಕೂಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಡಹು 'ಅಡ್ಡಂಗಡಪು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಡೆ 'ಅಡ್ಡಂಗಡೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆಯ್ 'ಅಡ್ಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೆರೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಗೀಚ್ಚು: "ಸುಟ್ಟುಂಚೆಯಡ್ಡಗೆರೆ ಹತ್ತುನೂಟಂ
ಖರಂ ತುಟ್ಟತುದಿ ಲಕ್ಕ ಬೆರಳಂ ಮಡಿಯೆ ಸೊನ್ನಕ್ಕು ನೆಟ್ಟನಂಗೈಯ
ನಾಂಕಲು ಹಾಗಮಿಂತ್ಯೆ ಕೈಮಾಟ ಸಂಜ್ಜೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.
೧೦೩-೭). [ಅಡ್ಡ₁ + ಗೆರೆ]

ಅಡ್ಡಗೆರೆಮುಕ್ಕಾಲು (ನಾ). (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ) ತಕ್ಕಡಿಯ ಗುರು
ತಿನ ಕಾಲಾಣೆ ನಾಣ್ಯ (ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೬೨). [ಅಡ್ಡಗೆರೆ + ಮುಕ್ಕಾಲು]

ಅಡ್ಡಗೆಲ್ಲ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡೆದ ಕೊಂಬೆ (ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೪೪).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಗೆಲ್ಲ₂]

ಅಡ್ಡಗೈ 'ಅಡ್ಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಗೊಂಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಚಾಚಿರುವ ಕೊಂಬೆ: ಬಡವಂ
ಗೊಪ್ಪುವ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕುರುಡಂಗಕ್ಷಿದ್ರಯಂ ಕೊಪದೊಳ್ ಕಡೆವಂ
ಗಡ್ಡಯಿಪಡ್ಡಗೊಂಬು ರುಜೆಯೊಳ್ ಬೇವಂಗೆ ದಿವ್ಯಾಪಥಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ.
೩-೧೭). [ಅಡ್ಡ₁ + ಕೊಂಬು₂]

ಅಡ್ಡಗೋಡೆ, ಅಡಗೋಡೆ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ:
ಆ ಗಿರಿಗುತ್ತರದಿಕ್ಕಿನೊಳದಕೆ ಮೀಟಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಪರಾಭಿಗತಾಗಿ
ಮತ್ತೊಂದಡ್ಡಗೋಡೆಯೆಂಬಂತೆ ಪೆಂಪಾಗಿರುತ್ತಿಹುದು ಹೇಮಾದ್ರಿ
(ಭರತ. ೨೮-೭೦); ಅಡ್ಡಗೋಡೆ ಹಾಕಿ ಮನೆಯನ್ನು ಎರಡು ಪಾಲು
ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸು
ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೋಟುಗೋಡೆ: ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ
ದೀಪ ಇಟ್ಟಹಾಗೆ (ಗಾದ). ಅಡಗೋಡೆ (ಕಿ).

ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮಾತು = ಖಚಿತವಲ್ಲದ, ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ
ಹೇಳಿಕೆ: ಹೀಗೆ ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮಾತನ್ನು ಅಡಬೇಡಿ. ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು
ನಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿ (ರೂಢಿ). ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ
ಮೇಲಿನ ದೀಪ = [ಅಲಂ] ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ
ಮಾತು; ಖಚಿತವಲ್ಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಅಡ್ಡಗೋಡೆ ಮೇಲಿನ ದೀಪ
ದಂತಹ ಮಾತು ನಿಮ್ಮದು (ನಂದನ. ೫). [ಅಡ್ಡ₁ + ಗೋಡೆ]

ಅಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗೋಲನ್ನು ಇಡು: ಕಾಯ ಕಟ್ಟಿದ ನೆಲಹ
ನೊಲೆಯಮೇಲೆಯೊಳುಹಿಯದು ಬೀಳದಂದದೊಳಡ್ಡಗೋಲಿಕ್ಕು ತೊಳೆದ
ಗೋಡೆಯ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಮುಚ್ಚಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೬).

[ಅಡ್ಡಗೋಲು + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕೋಲು. 'ಅಡ್ಡ
ಗೋಲಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ೨. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ: ನಮಗ ಇಡಬೇಕೆಂಬೋ
ಅಡ್ಡಗೋಲನ ನಿಮಗೆ ಒಡ್ಡಾರ (ನಿರಾಭ. ೧೧೦).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಕೋಲು (< ಕೋಲಾ)]

ಅಡ್ಡಚಾಟು (ನಾ). (ಮಳೆ ಬಿಸಿಲುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯುವುದ
ಕ್ಕಾಗಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಚಾಟು, —ಮರೆ.

ಅಡ್ಡಚಾಟು ಹಿಡುಕೊಳ್ಳು = ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ (ಕಿ).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಚಾಟು]

ಅಡ್ಡಚಾಳಿ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದ ನಡತೆ; ಕೆಟ್ಟ ಚಾಳಿ: ಊರ ಒಕ್ಕಲು
ಮನೆಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೆಲವು ಅಡ್ಡಚಾಳಿಯ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕುರಿತು ಅವನ
ಬೇಟೆಯ ಹೊಂಚು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೫೯). [ಅಡ್ಡ₁ + ಚಾಳಿ]

ಅಡ್ಡಚಿನ್ನ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯದ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಅರ್ಧ ಹೊನ್ನಿನ
ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (?): ಮತ್ತರಿಂಗಡ್ಡಚಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕದಿಂದಲು
ವಣಮಂ ಮೂಲು ಪಣಮಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ ಶ್ರೀ ಯಾಪನೀಯ ಸಂಘದ
ಪುನ್ನಾಗವೃಕ್ಷ ಮೂಲಗಣದ ಶ್ರೀ ಬಾಳಚಂದ್ರಭಟ್ಟಾರಕದೇವರ ಕಾಲಂ
ಕರ್ಚಿ (ಎಇ. XVIII, ೧೭೫-೨೫; 1044). [ಅಡ್ಡ₂ + ಚಿನ್ನ]

ಅಡ್ಡಚೌಕ (ನಾ). ೧. "ಆಯ"ದ ಆಕಾರದ ವಸ್ತು (ಕಿ). ೨. = ಅಡ್ಡ
ಕರಡಿಗೆ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಚೌಕ]

ಅಡ್ಡಚ್ಚು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಅಚ್ಚಿನ ಮರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಅಚ್ಚು]

ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂದು ರೋಗದ ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ
ಬೇರೊಂದು ರೋಗ; ಉಪರೋಗ: ಈಗ ಅಡ್ಡಜಡ್ಡು ಸಂಪೂರ್ಣ
ಗುಣವಾಗಿದೆ (ಬೆಳಗು. ೨೦); ಈಗ ಕೊನೆಗೆ ಸದ್ಯದ ಮಟ್ಟಗಿನ ಅಡ್ಡ
ಜಡ್ಡು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾಯವಾಗುವವರೆಗಾದರೂ ನಿಲ್ಲಿಸೋಣವೆಂದು
ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದನು (ಕಾಳರಾ. ೫೮). [ಅಡ್ಡ₁ + ಜಡ್ಡು₂]

ಅಡ್ಡಜಾಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊದೆದಿರುವ ಕಂಬಳಿ: ಬೋಳು
ಮಂಡೆಯು ಬೊದಡೆ ಪುಸ್ತಕ ತೋಳಿನಲ್ಲಾಧಾರ ಕಾವಿಯ ಹೋಳು
ಪಾವಡವಡ್ಡಜಾಡಿಯ ಅಧಿಕ ಪಟ್ಟಿಲದ (ಶರಣೀ. ೫೯೩-೩).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಜಾಡಿ]

ಅಡ್ಡಜಾತಿ, ಅಡಜಾತಿ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಜಾತಿ: ಶಹಾಮ್ಯಗವು ಕೆಲವು
ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನೂ ಹೋಲು
ವದರಿಂದ, ಅದು ಪಶುಜಾತಿಗೂ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗೂ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಜಾತಿಯ
ದಾಗಿ ಇರಬಹುದೆಂದು ವಿವಾಂಸರು ತರ್ಕಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ.
೪-೧೮೯). ಅಡಜಾತಿ (ಕಿ).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಜಾತಿ. / ತುಳು. ಅಡಜಾತಿ; ತೆಲು. ಅಟುಜಾತಿ]

ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ ಮನಸ್ಸು: ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನ
ದಲ್ಲಿ ಕೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನೇ ಕೇಳದೆ ಮರೆತಿಡ್ಡೆ (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೩೫); ಪುಸ್ತಕದ
ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿರುವಿಹಾಕುತ್ತಾ ಏನೋ ಯೋಚಿಸು
ತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಮಾನ. ೮೫). [ಅಡ್ಡ₁ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಡ್ಡಡಿ (ನಾ). ೧. ಪಾದದ ಅಗಲ: ಅಡ್ಡಡಿ ಎರಡುಂಗೇಣು (ಸಸಾರ.
೧೨೩-೮). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಅಥವಾ ಒಳಮುಖವಾಗಿ ತಿರುಚಿ
ಕೊಂಡ ಪಾದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್); ಅಂಗವಕ್ರನು ಅಡ್ಡಡಿಯಾಗಿ ನಡೆಯು
ತ್ತಾನೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ₁ + ಅಡಿ]

ಅಡ್ಡಣಿ, ಅಡ್ಡಣಿ, ಅಡ್ಡಣೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ; ಧಾಲು:
"ಅಡ್ಡಣಿಮಂದೆನಲ್ ಪರಿಗೆ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೮); "ಅಡ್ಡಣಿಮಂದು
ಪೇಟಿಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೬೮); ಕಾಮ[ನ][ಪಾಠಂ. ನೊ]ಡ್ಡಣಿದಂತೆ
ದೊಡ್ಡಿತ್ತಾಗಿ ಮೀಳುವುದ್ವೃತ್ತವೃತ್ತತೆಯನೀಲ್ದು (ಸಂಪಭಾ. ೨-೩೯ವ);
ಮಾಯೆಯೆಂಬಡ್ಡಣಿಮಂ ಪಿಡಿದು ಮೋಹಮೆಂಬ ಸುರಗಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ
(ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೦-೮೭ವ); ಹರನ ಹಗೆಯ್ದಡ್ಡಣಿ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ಮನೋ
ರಥಫಲವೆನಲು ಮಿಗೆ ಮೆಚಿದನುಡಯಾಚಲದ ಚಾವಡಿಯಲಿ ಸುಧಾ
ಸೂತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೭-೧೭); (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೮; ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೭೨
ನೋ). ಅಡ್ಡಣಿ: ತಳಿಗಾರವಿಯುಡೆಯನಡ್ಡಣಿಯೊಂ (ಚಿಕವಿ.
೬-೧೨೨). ಅಡ್ಡಣೆ: ಧಳಧಳಿಸುವ ಖಡ್ಗವಿಡಿದಡ್ಡಣಿಯೊಳು ತಳೆದಡ್ಡಣಿ
ಗಳ ಭಟರು ಕುಳಿತು ಮಂಡಿಯ ಹೂಡಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೮-೩೫).

[ಪ್ರಾ. ಅಡ್ಡಣ (< ಸಂ. ಅಡ್ಡನ). / ತುಳು. ಅಡ್ಡಣ, ಅಡ್ಡಣೆ;
ತೆಲು. ಅಡ್ಡನ]

ಅಡ್ಡಣದೊಲೆ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲು
ಗುರಾಣಿಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೊಲೆ (?): ಎಸೆವ
ಕೀಲಾಯುಧ ಬಲಿದಡ್ಡಣದೊಲೆ ಕಣ್ಣೆಸಿದುವು ತೆನೆಯ ಸಂದಿನಲಿ
(ಕಂನವಿ. ೬-೨೨). [ಅಡ್ಡಣ + ತೊಲೆ]

ಅಡ್ಡಣಾಯತ 'ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಾಯತವಡೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವರ ಸೈನ್ಯ:
ತಲೆಮುಟ್ಟುಲಿದೊರ್ಮೆಯ ನೂಂಕುವಡ್ಡಣಾಯತವಡೆಯಂ ಕುಮಾರ
ನಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೯೯). [ಅಡ್ಡಣಾಯತ (< ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು) + ಪಡ್ಡೆ]

ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ 'ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಾಯ್ತು, ಅಡ್ಡಣಾಯತ, ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ (ನಾ). ಅಡ್ಡಣ

ವನ್ನು, ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಹರಿಗೆಕಾರ: ನಿಲ್ಲದಾಗಲು ಸಿಂಹರಥನಾ ಬಿಲ್ಲ ಪಡೆ ತಾಗಿದುದು ಬೇಗದಿ ಚೆಲ್ಲಿದೊಡೆ ತನ್ನಡ್ಡಣಾಯ್ತರು ಕಾಳಗವ ತೊಡಲು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೯-೧೩). ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ: 'ಅಡ್ಡಣಾಯಿತವಡೆ' ಪರಾ. ಅಡ್ಡಣಾಯಿತ: ಬಿಲ್ಲಡೆಯೊಳಡ್ಡಣಾಯ್ತರಬ್ಬರಡ್ಡಣಾಯಿತರೊಡನೆ ತುರಗದಳವಶ್ವಸಂಕುಲದೊಡನೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೫-೧೦). [ಅಡ್ಡಣ + ಆಯ್ತ]

ಅಡ್ಡಣಿ 'ಅಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಣಿಗೆ: ಚಿನ್ನದ ಕಾಲ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲ ಮಂಜಸುರ್ಣದಡ್ಡಣಿಸುಪ್ಪತಿಗೆ ರತ್ನವಿಟ್ಟರ ರತ್ನಗಂಬಳಿ(ಮೋಹತ. ೧೫-೧೭).

[< *ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಪನ. / ಮರಾ. ಅಡಣೇ]

ಅಡ್ಡಣಿ (ನಾ). ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ನೂಲಿನೆಳೆ; ಅಡ್ಡಣಿ (*): ಅಡ್ಡಣಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ + ಅಣ]

ಅಡ್ಡಣಿಗೆ, ಅಟ್ಟಣಿಕೆ, ಅಡಣಿಗೆ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಇಡುವ ಪೀಠ; ಮಣೆ; ಮುಕ್ಕಾಲುಮಣೆ: "ಪಾತ್ರಧರ ಮಡ್ಡಣಿಗೆ" (ಮಂ ಗ ರಾ. ೬೩-೨೫); ಪಿರಿಯ ಪೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯು ಮುಚ್ಚಮಪ್ಪಡ್ಡಣಿಗೆಯುಮನಿಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೧೨); ಆರವೆಯೊಳ್ × × ರ್ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯುಂ ತಳಿಗೆಯುಂ ಅತನಾ × × × × ಇಡು (ಎಕ. XI, ಚತ್ರಮ. ೭೫-೧೪; 941); ಶಾಸ್ತ್ರವೆ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯಾಗಿ ಅಗಮವೆ ಹರಿವಾಣವಾಗಿ (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೨); ಸುಣ್ಣದ ಕುಡಿಕೆ ಮಣಿವುಪಕರಣತತಿ ಬಟ್ಟಲು ಪಡಿಗವಡ್ಡಣಿಗೆ ಪರಿಯಾಣ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೨); ನವರತ್ನ ಕೆತ್ತಿದಡ್ಡಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ತೆತ್ತಿಸಿ ಹೊಂಬರಿಯಣವಿಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೧೪-೭); ಅಡಲೆ ಉತ್ತರಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಎಳೆದು, ಜಾದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಅದರ ಮೇಲಿಟ್ಟು (ಅರಗಿ. ೧೫೮). ಅಟ್ಟಣಿಕೆ: ಯುವತಿಯೋರ್ವಳು ನೀಲದಟ್ಟಣಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನವಸ್ಪರ್ಣಪಾತ್ರವನಿರಿಸೆ(ಜ್ಞಾನಚ. ೨-೧೨೪). ಅಡಣಿಗೆ: ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ ಯಾ ನೆಯಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂ × ಅಡಣಿಗೆ ೧ ಮಾರಿ × × ಕ್ಕುಂ ಮಂಗಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೫-೮; 1405).

[< *ಸಂ. ಆಸ್ಥಾಪನಿಕಾ]

ಅಡ್ಡಣಿಗೆಯ (ಕ್ರಿ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ: ಪೊಸ ಮೆಯ್ಯತ್ತಸಮಶರಂ ಸಸಿಯ ನೆರಂಗೊಂಡು ಗಂಡು ಮಿಜುತಾರ್ಪಿಂದಿ ಸುತಿಸುತಿದ ಮಸಗಿದಪಂ ಪಸಮಡಿತಳಿಗಾರ್ವಿಯುಡೆಯನ್ನಡ್ಡಣಿಗೆಯ್ಲಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೨೨). [ಅಡ್ಡಣಿ (< ಅಡ್ಡಣ) + ಗೆಯ್]

ಅಡ್ಡಣಿ 'ಅಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಣಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿ; ಎರಿ. 'ಅಡ್ಡಣಿಕಂಡಿ' ಪರಾ.

[ಅಡ್ಡ + ಅಣ]

ಅಡ್ಡಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (ಮೃದಗ. ೧೧೭೬). [?]

ಅಡ್ಡಣಿಕಂಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಕಂಡಿ; ತೂಬು (?): ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಣಿಕಂಡಿ ಬಳಿಯ ಪಡುವ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಟ್ಟು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫, ಪು. ೧೫೦; 1716). [ಅಡ್ಡಣಿ + ಕಂಡಿ]

ಅಡ್ಡತರ, ಅಡತರ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಅಥವಾ ಚಲಿಸುವ ರೀತಿ: ಕದಂಪಿನೊಳ್ ಕನಕ ಕುಂಡಲವಡ್ಡತರಕ್ಕೆವಂದು ನಿಶ್ಚಲಮೆನಿ ಪಂಘ್ರಿಯೊಂದೆಸೆಯೆ (ಚಂ ದ್ರ ಪು. ೩-೫೧); ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ಪಿಂಡಾನೆಗಳೊಂದುಗೂಡಿ... ವಿಪಟಂಬರಿಯಿಪಡ್ಡತರದೊಳಿಕ್ಕುವ ಥಟ್ಟಿ ವರಿಯಪ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ದೇವರಡ್ಡತರಮಱಿಯಡೆಯುಂ ಕರುಮಾಡ ಮನಿಯುಡೆಯುಂ ಸುಖಮಿಪುರ್ವದಾಮೆ ಸಾಲ್ವನೆಮಗೆ ಬೆಸಸುವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨ ವ). ಅಡತರ: ೧. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕುರುಸೇನೆ ಓಸರಿಸಿತಡ

ತರದ ಮುಖದಲಿ ಸೂಸಿದರು ಸಮರಥರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೪೨); ಕೃಪಾಣದಲಿ ಕಡಿ ನಾಲ್ಕು ತೋಜಿಸುವ ಅಡತರದಲವನಪರ ಹಯ ಮುಂಗುಡಿಯ ಮುಜುದು ವಿಘಾತಿಯಲಿ ಥಟ್ಟಿಡೆದು ಹಾಯ್ತತಿ ಭಾಷೆಗಳ ಬಿರುದಂಕರೇಜಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪೯. ೪-೫೭). ೩. ವಕ್ರತೆ (ಉಕ): ಆತ ಬಹಳ ಅಡತರದ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). ೪. ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ದುರ್ಗಮ: ಆದಾರಿ ಬಹಳ ಅಡತರವಾಗಿ ಇತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ + ತರ]

ಅಡ್ಡತಲೆ, ಅಡ್ಡದಲೆ (ನಾ). ಮಾಟವಿಲ್ಲದ ತಲೆ; ವಿಕಾರವಾದ ತಲೆ (*). ಅಡ್ಡದಲೆ (*). [ಅಡ್ಡ + ತಲೆ]

ಅಡ್ಡತಳಿ (ನಾ). "ಭಿನ್ನವಂಶಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಭಿನ್ನಪ್ರಭೇದಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ (ಅಥವಾ ಸಸ್ಯಗಳ) ಕೂಡಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಬೆರಕೆಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯ" (Hybrid. ಇಂಕನ). [ಅಡ್ಡ + ತಳಿ]

ಅಡ್ಡತಾಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಾಗು, —ಹೊಡೆ. ೨. ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು; ತಡೆ (*). [ಅಡ್ಡ + ತಾಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡತಾಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಮಾನಿನ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಅಥವಾ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾದು ಹೋಗುವ ಸಣ್ಣ ಜಮಾನು (*). ೨. ಒಂದು ಜಮಾನಿನ ಎಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹೊರಚಾಚಿಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಒಂದು ಭಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಡ್ಡ + ತಾಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡಿ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡಿ 'ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡತಿನಿಸು (ನಾ). (ಉಕ) ಊಟದ ಕಡೆ ಗಮನ ಕೊಡದೆ ನಡುವೆ ತಿನ್ನುವ ತಿಂಡಿತಿನಿಸು: ಅವನಿಗೆ ಅಡ್ಡತಿನಿಸೇ ಹೆಚ್ಚು ಸೇರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ + ತಿನಿಸು]

ಅಡ್ಡತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗು: ತಿಂಮನ ತಲೆ ಮುಂದೊಮ್ಮೆ ಅಡ್ಡತಿರುಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಹಾದಿ ಹಿಡಿಯಿತು (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೭). [ಅಡ್ಡ + ತಿರುಗು]

ಅಡ್ಡತಿರುವು (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗದಂತೆ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ತಿರುಗಿಸು; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗಿಸು (*). [ಅಡ್ಡ + ತಿರುವು]

ಅಡ್ಡತಿರುವು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಮೂಲೆ. ೨. = ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ (ಉಕ): ನಮ್ಮ ಮಿತ್ರನ ಮನೆ ಮುಖ್ಯ ಬೀದಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಅಡ್ಡತಿರುವಿನಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ + ತಿರುವು]

ಅಡ್ಡತೊಡರು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು; ತಡೆ: ನನಗೆ (ಅಥವಾ ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡತೊಡರಿದನು (ದಕ. *). [ಅಡ್ಡ + ತೊಡರು]

ಅಡ್ಡತೊಡರು (ನಾ). ನಡುವೆ ಬಂದ ಅಡ್ಡಿ; ವಿಘ್ನ (*).

[ಅಡ್ಡ + ತೊಡರು]

ಅಡ್ಡತೊಲಗು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯಿಂದ ಆಚೆಹೋಗು, —ಹೊರಟು ಹೋಗು (*). [ಅಡ್ಡ + ತೊಲಗು]

ಅಡ್ಡತೊಲೆ, ಅಡ್ಡದೊಲೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ತೊಲೆ. ಅಡ್ಡದೊಲೆ (*). [ಅಡ್ಡ + ತೊಲೆ]

ಅಡ್ಡತೋಳು 'ಅಡ್ಡದೋಳು' ನೋ.

ಅಡ್ಡದಂಡಿ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ಅಡ್ಡಕೋಲು (*).

[ಅಡ್ಡ + ದಂಡಿ]

ಅಡ್ಡದಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನೆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿನ ನೂಲಿನ ಎಳೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾದು ಹೋಗುವ ಮರದ ದಂಡ (*). ೨. ತಕ್ಕಡಿಯ ಅಡ್ಡಕೋಲು (*). ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ಬೊಂಬು (*). ೪. ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (*). ೫. ಎದುರು

ಬದುರಾಗಿರುವ ಎರಡು ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಬಡುವಿನಂತೆ ಹಾಕಿರುವ ಗಳು (*). [ಅಡ್ಡ₁ + ದಂಡಿಗೆ]

ಅಡ್ಡದಂಡೆ (ನಾ). ಹೆಗೇವಿನ ಬಾಯಿಯ ಒಳಗಲ (*).

[ಅಡ್ಡ₁ + ದಂಡೆ ?]

ಅಡ್ಡದಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ದಬ್ಬೆ. [ಅಡ್ಡ₁ + ದಬ್ಬೆ]

ಅಡ್ಡದಲೆ 'ಅಡ್ಡತಲೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯನಾದ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ದಾರಿ ;

ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ: ಪೂರಿಂ ಮೂಡಯಾ(ಯ)ಡ್ಡದಾರಿಯಿಂ ಪಡುವ (ಎಚ್. XIX, ೧೯೬-೩೪ ; 1220) ; ಹಂದಿಯು ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಬಲಗಡೆಗೆ ತಿರುಗಿತು

(ಹುಟ್ಟುಹ. ೨೬) ; ಅನರಿಗೆ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಯಾವುದೋ ಅಡ್ಡದಾರಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ

ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ (ಶಾಲೆಮ. ೧೪೯). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಸಿತ್ಯಕುಲವನ್ನು

ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ, ಅಡ್ಡದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ, ಧರ್ಮಚ್ಯುತಳಾದ ಮಗಳಿಗೆ

ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಎರಸೆ. ೮೧) ; ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳ

ನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಅವರೊಡನೆ ರಾಜೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ನಾನು ಅಡ್ಡ

ದಾರಿ ಹಿಡಿದೆ (ಪಂಜಪಂ. ೧೬೪). [ಅಡ್ಡ₁ + ದಾರಿ]

ಅಡ್ಡದುಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧದುಡ್ಡು ; ಎರಡು ಕಾಸು : ಸತ್ಕೀ

ರ್ತಿಯಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಬಿತ್ತುವಗಡ್ಡದುಡ್ಡು ಜಱಿವರ್ಗಿಷ್ಣಾರ್ಥದಾನಂ

ಗಳುಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). ೨. ಬಹಳ ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ.

[ಅಡ್ಡ₂ + ದುಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡದುಡ್ಡು (ನಾ). (ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದೆ) ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಬರುವ

ಹಣ ; ಲಂಚ : ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಗಳಿಸುವ ದುಡ್ಡಿನಂತೆ ಅಡ್ಡದುಡ್ಡಿನ

ಅಸೆಯದ್ದವರೆ ಬಹಳ ಜನ (ನಿರಾಭ. ೧೭೦). [ಅಡ್ಡ₁ + ದುಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡದುರುಬು (ನಾ). ತಲೆಯ ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಓರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ

ಕೊಂಡಿರುವ ಕೂದಲಿನ ಗಂಟು.

[ಅಡ್ಡ₁ + ತುರುಬು (< ತುಜುಂಬು)]

ಅಡ್ಡದೇಜಿ (ನಾ). "ಅಡ್ಡ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸುಂಕ (?) : ಕುಪುಡ

ಲೂರ ಭೊದರಿಯೂರು ಮನ್ಯುನ್ದಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ತಿಕ್ರಮಮಾವುವೆನ್ನಡೆ ಅಡ್ಡ

ದೇಜಿ ಕಾಲುದೇಜಿ ನಾಲ್ಕು × × × ಇನಲ್ವ (ಎಚ್. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೧-೭ ;

913). [ಅಡ್ಡ₂ + ತೇಜಿ]

ಅಡ್ಡದೊಡ್ಡ (ನಾ). ಅಡ್ಡದಲಾಗಿ ಪರಿಮಿತಿ ಮೀರಿ ಬೆಳೆದಿರುವ

ವನು : ಅಡ್ಡದೊಡ್ಡ ನಾನಲ್ಲಯ್ಯ ; ದೊಡ್ಡ ಬಸುಲು ಎನಗಿಲ್ಲಯ್ಯ ;

ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಕರಣರು ಮನ್ನಿಸರಯ್ಯ ! (ಬಸವ. ೪೧೨).

[ಅಡ್ಡ₁ + ದೊಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡದೊಲೆ 'ಅಡ್ಡತೊಲೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡದೋಳು, ಅಡ್ಡತೋಳು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಚಾಚಿರುವ

ತೋಳು (*). ಅಡ್ಡತೋಳು : ೨. = ಅಡ್ಡತೊಲೆ : (ಕಿಷ್ಕಂಧ. ೨೬).

[ಅಡ್ಡ₁ + ತೋಳು (< ತೋಳಾ)]

ಅಡ್ಡದೋಲು, ಅಡದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಾಣಿಸು : "ರೇಖೆ

ಯೆರಡಡದೋಜಿ [ಪಾಠಂ. ಯಡದೋಜಿರಲು, ಯೆರಡಡದೋಜಿ]

ಬೇಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ಕಿ. ೧೦೫-೧೨). ಅಡದೋಲು : ಮೇಲಿನ

ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅಡ್ಡ₁ + ತೋಲು]

ಅಡ್ಡನಗೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ಅರೆನಗು ; ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ

ನಗು ; ಅಪಹಾಸ್ಯ : ಸಲೆದೊಡ್ಡಿದರು ರಘುಸಗರರವರೊಳಗಡ್ಡನಗೆ

ಹೊಗದಂತೆ ಮಾಡುವುದುಚಿತ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೪೩) ; ದೊಡ್ಡಮ್ಮ :-

... (ಭುಜಾಸ್ಥಾಲನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುಷ್ಪಾಮುಷ್ಪಿಯನ್ನಭಿನಯಿಸಿ

ಅಡ್ಡನಗೆಯಿಂದ) ಬಾರಯ್ ಮಹಿಷಾಕ್ಷಮಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೩-೧೦).

[ಅಡ್ಡ₁ + ನಗೆ]

ಅಡ್ಡನಾಮ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಹೆಸರು ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು.

(*) ೨. ಸ್ವಾರ್ಥರು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ

ಗಂಧದ ಗೆರೆ (*). [ಅಡ್ಡ₁ + ನಾಮ. / ಮರಾ. ಅಡನಾಮ್]

ಅಡ್ಡನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವ ನಾಲಗೆ. ೨. ಬಾವಿಯ

ಬಾಯಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಸಿರುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಡ್ಡನಾಲಗೆ ಹಾಕು = ೧. ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ಬಾಯಿ ಹಾಕು ;

ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (ದಕ. ಕ). ೨. ಸಾಯಿ (ಕರಾ). [ಅಡ್ಡ₁ + ನಾಲಗೆ]

ಅಡ್ಡನಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೂಗಹಾಕುವ ಚೌಕಟ್ಟು

(ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮೇಜಿನ ಅರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ? ಅಡ್ಡಣಿಗೆ]

ಅಡ್ಡನಿಲುವು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದಗಲ ; ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು : ಹಚ್ಚಡವೆಲ್ಲವು

ಅಡ್ಡನಿಲುವು ಒಂದೇ ನೇಯಿಗೆಯಾಗಿದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. "ಆಯ"ದ

ಆಕಾರದ ವಸ್ತ್ರ ; ಅಡ್ಡ (*). [ಅಡ್ಡ₁ + ನಿಲುವು]

ಅಡ್ಡನುಡಿ, ಅಡನುಡಿ (ನಾ). ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತು ; ಅಡ್ಡಮಾತು

(*) ಅಡನುಡಿ : ನುಡಿಯಲೊಡಂ ಮಿಂ ಪೇಟ್ಟಡನುಡಿಯಂ ತನ್ನಿಡಿ

ರೊಳಾ ಖಳಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಂ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ಘೃತಾಹುತಿಯಂ ಪೊಡವೆ ಶಿಖಿಜ್ಜಾಲೆ

ಯಂತೆ ಬಾಲೆ ಕನಲ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೯). [ಅಡ್ಡ₁ + ನುಡಿ]

ಅಡ್ಡನೆ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿ (*).

[ಅಡ್ಡ₁ + -ನೆ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟನ್ನೆ]

ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಾಲಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ

ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವವರ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಲು (*) : ಅಡ್ಡ

ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿರಿಸಿದರೆ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೀಳೆಂದು ಭಾವಿಸು

ತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಜೊತೆಗೂಡಿ ಒಂದೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಾಗಲಿ, ಆ

ಸಾಲಿಗೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿರುವ ಬೇರೆ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ

ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಆ ಸಾಲುಗಳ

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಅಡ್ಡಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತು

ಕೊಳ್ಳುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಸಾಂಪ್ರ

ದಾಯಿಕವಾದ ಒಂದು ಸಾಲಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬೇರೆ ನಿಲ್ಲುವ

ಸಾಲು : ಸಾಕ್ರಟೀಸನು ಅಥೆನ್ನಿನ ತಾತ್ವಿಕ ತಾರ್ಕಿಕ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ

ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿಯ ಮನುಷ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ

(ಸೋಕ್ರಮ. ೧೬). [ಅಡ್ಡ₁ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಡ್ಡಪಂತಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಂಕ್ತಿ : ಜಾತಿಯವರಾರೂ ಇವನ ಮನೆಗೆ

ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಇನ್ನಾರ ಮನೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಊಟ ಮಾಡಬೇ

ಕಾದರೆ ಅಡ್ಡಪಂತಿ. ತನ್ನ ಎಂಜಲೆಲೆ ತಾನೆ ಎತ್ತಿ ಸಾರಿಸಬೇಕು - ತಾನು

ಭ್ರಷ್ಟ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಸಾರಬೇಕು (ಅನಾಥ. ೧೨೮).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಪಂತಿ]

ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಪಟ್ಟಿ : ಹಿಂಭಾಗ

ದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಜಾರಿ

ಸುತ್ತ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಅನಂತರ ಹುಟ್ಟು

ಹಾಕುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಯ

ಮೂಲಕ ಸರಿಸುತ್ತ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೨೧).

೨. ಬಾಗಿಲಿನ ಅಥವಾ ಕಿಟಕಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗದ

ಅಥವಾ ಕೆಳಭಾಗದ ಪಟ್ಟಿ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ₁ + ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಪರ (ನಾ). (?) : ಅಂತು ಒಡ್ಡೋಲಗವಡ್ಡಪರವೆಡ್ಡನಾಗಿದುದು

(ಅನಂಪು. ೨-೩೨ ವ); ಸಕಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಲೀಲಾವಿಭವಕ್ಕಿದುವೆ ಪರಮ ಸೀಮೆಯೆಂಬಂತಿರೊಡ್ಡೋಲಗವಡ್ಡಪರವೆಡ್ಡಮಾಗಿದು (ಬಾಧಪು. ೧೬). [ಅಡ್ಡ₁ + ?]

ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ (ನಾ). (ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ದೇವ ರನ್ನೂ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು) ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರುವ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ: ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಗ್ರಾಮ, ನಗರ, ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ ಸಕಲ ಬಿರು ದಾವಳಿಗಳೊಡನೆ ಮಹೋತ್ಸವಗಳುಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನೆರವೇರಿ (ಗುರುದ. ೧೧). [ಅಡ್ಡ₁ + ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ]

ಅಡ್ಡಪಳಿ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ (ಉಕ): ಹುಡುಗರು ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಬೀಳ ಬಾರದೆಯೋ ಏನೋ ಜಗಲಿಯ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಸೊಂಟದಷ್ಟು ಎತ್ತರದ ವರೆಗೆ ಅಡ್ಡಪಳಿ ಹೊಡೆದಿರುವರು (ಕೃಹಕಾ. ೧೯).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಪಳ (< ಪಳಿ)]

ಅಡ್ಡಪಾಲಕಿ 'ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಪಿಡ್ಡಗೆ (ಅ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮತ್ತು ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ: ಒಡ್ಡಿ ತಾಗಳಿ ಮುಗಿಲಾಕಾಶ ತುಂಬಿ ಮಾಪೊಡ್ಡಿದಾನೆಯ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅಡ್ಡಪಿಡ್ಡಗೆ ಸುಳಿದುವು ಕಾಲರಾಹುವಿನೊಡ್ಡು ಸಂಚಲಿಸುವಂದದೊಳು (ಭರಜ. ೩೪-೪೫). [ಅಡ್ಡ₁ + ಪಿಡ್ಡ + ಅಂಗೆ]

ಅಡ್ಡಪುರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕಿತ್ತಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲಿನಿಂದ ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನೆಲವನ್ನು ಕುಟ್ಟುವ ಒಂದು ನೃತ್ಯ ವಿಶೇಷ: ಉಗುರ್ವಳಗು ಬಿಣ್ಣೆತೆಂದದನುಗುಟ್ಟಂತಿರೆ ತೋಪುವಂತೆ ತಳೆದಳೆಗೆಂಪಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸುವಡ್ಡಪುರಿಯಂ ಪುಗುತುಂ ಪುರಿಯಂ ವಿಳಾಸವತಿ ಪೊಪಮುಟ್ಟಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೩೯).

[? ಸಂ. ಅರ್ಧಪುರಾಣಿಕಾ]

ಅಡ್ಡಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ನಗನಾಣ್ಯಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ (?): ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ ವಸ್ತು ಗಾರ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಬೂವ್ವದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಅಡ್ಡಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೩).

[ಅಡ್ಡ₀ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದಂತೆ ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆ; ಅಸಂಬಂಧ ಪ್ರಶ್ನೆ: ಅಡ್ಡಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ ವಿಚಾರಣೆಯಿಂದ ಗದರಿಸುವಿಕೆಯಿಂದ ನಾನಾ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೧). [ಅಡ್ಡ₁ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಅಡ್ಡಬಟ್ಟೆ 'ಅಡ್ಡವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿ (ನಾ). ರೂಢಿಯ ಬಡ್ಡಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಡ್ಡಿ; ಅಧಿಕ ಬಡ್ಡಿ (?): ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿಯು ಹೊಲ್ಲ ಗಿಡ್ಡಬಾಗಿಲು ಹೊಲ್ಲ ಹೆಡ್ಡ ರೊಡನಾಟ ತರವಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೮); ಅಡ್ಡಬಡ್ಡೀ ತೆಗೆದು ಒಡ್ಡಾಣ ಮಾಡಿಟ್ಟು ದೊಡ್ಡೋರ ಮಗಳೆಂದು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೫೪). [ಅಡ್ಡ₁ + ಬಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡಬರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬರು 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಲಿಪ 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪ, ಅಡ್ಡಬಲಿಪ (ನಾ). ಅಡ್ಡಬರೆಗಳುಳ್ಳ ಹುಲಿ; ಪಟ್ಟಿಯ ಹುಲಿ: ಕಳೆದ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ್ಪನೋ, ಬೇಂಗಳಲ್ಲಿ'ಯೋ ಒಬ್ಬ ಗೌಡನ ತೋಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹರಿದುಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟಜೀ. ೨೨). ಅಡ್ಡಬಲಿಪ: ಅ ಕಣನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹುಲಿ 'ಅಡ್ಡಬಲಿಪ' ಬಿದ್ದು ಸಾಯದೇ ಉಳಿದರೂ ನಿಮ್ಮ ಊರಿಗೆಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ? (ಗಂಗಾವ. ೧೮೧). [ಅಡ್ಡ₁ + ಬಲಿಪ್ಪ. P ತುಳು. ಬಲಿಪ್ಪ=ಅರಸು ಹುಲಿ]

ಅಡ್ಡಬಾಯಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆಯವರ ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ಮಾತಾಡು; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗತನದ ಮಾತಾಡು: ನೀ ಅಡ್ಡಬಾಯಿ ಹಾಕ ಬ್ಯಾಡೋ ಭಗತಾ! ಗುಡಿ ಬಂದಮ್ಯಾಗ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಹಾಡು ಅಲ್ಲಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೬); 'ಅವ್ವಾ, ನಾ ಹೋಗಿ ವೈನಿನ್ನ ಕರ ಕೊಂಡು ಬರ್ಲೇನು?' ಎಂದು ನಾನು ಅಡ್ಡಬಾಯಿ ಹಾಕಿದೆ (ವೈನ. ೬೧).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಬಾಯಿ (< ಬಾಯ್) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಅಡ್ಡಬಾರು (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ: ಅವರ ಖಾಕೀಕೋಟು, ಎತ್ತರವಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ, ಎರಡು ಅಡ್ಡಬಾರಿನ ಚಪ್ಪಲಿಗಳು ಅವರಲ್ಲಿರುವ ದರ್ಶಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಸುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರಂಗೋ. ೧).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಬಾರು (< ಬಾರ್)]

ಅಡ್ಡಬೀಳ್ 'ಅಡ್ಡಂಬೀಟ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬೀಳಿಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಕೊಡಹ ಕುಸು ಕಿಜದಡ್ಡಬೀಳಿಕು[ಪಾಠಾಂ. ದಡ್ಡಬೀಳಿಕಿ, ದಡ್ಡಬೀಳಿಸಿ, ದಡ್ಡಬೀಳೋಪದಿ] ಮಡದಲುಪಿಫುಟ್ಟಿಸಿ ಕೃಪಾಣವ ಜಡಿದು (ಕವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೪-೧೧).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಬೀಳ್ (< ಬೀಟ್) + ಇಕ್ಕು (< ಇಕ್ಕು)]

ಅಡ್ಡಬೀಳು 'ಅಡ್ಡಂಬೀಟ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಬೂದಿ (ನಾ). ೧. ಶೈವರು ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಧರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಬೂದಿ; ವಿಭೂತಿ. ೨. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡವನು: ದೊಡ್ಡಮುದ್ರೆ ಅಡ್ಡ ಬೂದಿ ನಡೆದುನೆಷ್ಟೂ ಗೊಡ್ಡತತ್ವ ಹೇಳಿಕೊಂಡು (ಕವಿನೋ. ೪೦). [ಅಡ್ಡ₁ + ಬೂದಿ]

ಅಡ್ಡಬೆಲಗು (ನಾ). ಎದುರು ಬದುರಾಗಿರುವ ಎರಡು ಗೋಡೆಗಳ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ತೊಲೆ: ಮುಂದೆ ತಲೆಬೆಲಗಿ ನಿಂದ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡಬೆಲಗುಗಳ ಮೇಲೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೮). [ಅಡ್ಡ₁ + ಬೆಲಗು]

ಅಡ್ಡಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬೊಟ್ಟು: ಕೆಲಕ್ಕೆ ನಸುಗೊಂಕಿದ ಕತ್ತರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟು ತಳ್ಳಿಕ್ಕಿದ ಚಂದನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೯೯); ಕತ್ತರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟಿನೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯೊಪ್ಪೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೬); ಚಂದನದ ಅಡ್ಡಬೊಟ್ಟುಪರಂಜಿ ಸೆಳೆನೆವಿಡಿದು ಬಂದು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದನು ರಾಯನಡಿಗೆ (ಭರಜ. ೧೩-೧೯).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಬೊಟ್ಟು]

ಅಡ್ಡಮರ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಡೆಯಿಡುವ ಮರ (?).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಮರ]

ಅಡ್ಡಮಳೆ (ನಾ). ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ; ಅಕಾಲವರ್ಷ: ಒಮ್ಮೆ ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಮಳೆ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಹುತ್ತಗಳೊಳಗಿಂದ ಇರುವೆಗಳು ಮೇಲೆ ಬಂದುವು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೧೪೧). 'ಅಡ್ಡನರಿ' ಪರಾ.

[ಅಡ್ಡ₁ + ಮಳೆ (< ಮಳಿ). / ತಮಿ. ಅಡೈಮಳಿ; ಮಲ. ಅಡೆಮಳಿ, ಅಡಲ್ಮಳಿ = ನಿರಂತರವಾದ ಮಳೆ, ಎಡೆಬಿಡದ ಮಳೆ]

ಅಡ್ಡಮಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಮಾತು. ೨. ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ತರುವ ಮಾತು: ನಿಮ್ಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಮಾತು ಹೇಳಬೇಡಿ (ಚವೇನ. ೨೪). ೩. ಅಪಶಕುನದ ಮಾತು. 'ಅಡ್ಡನುಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಮಾತು]

ಅಡ್ಡಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡದಾರಿ; ಕಾಲುಹಾದಿ. ೨. ತಪ್ಪು ದಾರಿ: ಅವನ ಸಹವಾಸ ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ಅಡ್ಡಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಎಳೆಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ₁ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಡ್ಡಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರು; ತಡೆಯಾಗಿರು: ಪಡೆಗಡ್ಡಮಿರ್

ಬೆಟ್ಟಿಟ್ಟಿಡೆ ಮಟ್ಟಿಮಿಜುಂಬಮೆಂಬಿನಂ ಸಣ್ಣೆಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೧-೪೭); ಪರಿ ಮಳದ ನಾನೆಯಂತಡ್ಡಮಿದ್ ನಾಸಿಕಮಂ ದಾಂಟಿಲಾಜದುಭಯಪಕ್ಷದಿಂ ಸುತ್ತಿಬಪ್ಪಾಸೆಯೊಳು ಬಟ್ಟಿಗೊಡುವುದೆಂದು... ಗಂಡಮಂಡಲದೊಳು ಮಾಪೊಳೆನ ಕರ್ಣಪಾಲಿಕೆಗಳ (ಬಸರ. ೧೨-೪೨); ಮೊಗಕಡ್ಡಮಿಸ್ಪ ಕಡುನಾಣ್ಣೆಯಂ ತೊಳೆನಂತೆ ತೋರ ಬಾಪ್ಪದ ಪನಿದಂದಲಂ ಸುರಿ ಯುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೪೪). [ಅಡ್ಡಂ + ಇರ್]

ಅಡ್ಡಮುಖ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮುಸುಡು: ಮುಖಕ್ಕೆ ಮುಖಕೊಟ್ಟು ಮಾತ ನಾಡದೆ ಅಡ್ಡಮುಖನಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಈ ಡೊಂಕು ನಮ್ಮ ಆಟವಲ್ಲ (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೦೮). [ಅಡ್ಡ₁ + ಮುಖ]

ಅಡ್ಡಮುಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು; ತಲೆಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು; ಓರೆಮುಡಿ: ಅಡ್ಡಮುಡಿಯ ಸೋರಮುಡಿಯ ಸೊನ್ನಾರದ ದೊಡ್ಡಮುಡಿಯ ತೆಕ್ಕಿದುಜುಬ ಒಡ್ಡ ದೋಜದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೇಸಜುಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ಖಡ್ಗಳಿದೆಯ್ದಂದರೊಸೆದು (ಭರಚ. ೧೬-೨೪). [ಅಡ್ಡ₁ + ಮುಡಿ]

ಅಡ್ಡಮುಸುಕು, ಅಡ್ಡಮುಸುಕು (ನಾ). (ಮುಖದ ಮೇಲೆ) ಅಡ್ಡ ಲಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಸುಕು: ನಾನು ನೋಡಿದಾಗ ಆಕೆ ಅಡ್ಡ ಮುಸುಕನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). **ಅಡ್ಡಮುಸುಕು:** ಅನಿಲ ಜನು ಇಳೆಯಲಡಮುಸುಕಿನಲಿ ಜೀವರ ಹೊಳಹಿನಂತಿರೆ ಬಳಲಿ ಬೆನರುತ ಬಳಕ ಬಂದಾ ಮರಧ ಬುಡನನು ಹಿಡಿದು ಕುಳ್ಳಿದನು (ಸಂಭವ. ೧೭-೧೩). [ಅಡ್ಡ₁ + ಮುಸುಕು]

ಅಡ್ಡಮುಸುಡು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ, ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ, ತಿರುಗಿಸಿದ ಮುಖ: ಮಾಜಂಕ ಜಂಗನು ಮನೆಗೆ ಬಂದಡೆ, ಕಾಣದಂತಡ್ಡಮುಸು ಡಿಟ್ಟಡೆ, ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ, ಜಾಣ, ಮೂಗ ಹಲುಡೋಜಿ ಕೊಯ್ವು! (ಬಸವ. ೩೦೦). [ಅಡ್ಡ₁ + ಮುಸುಡು]

ಅಡ್ಡಮೊಗ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಮುಸುಡು. 'ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಮೊಗ]

ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸು: ಸನ್ನೆಯ ಹೊಯ್ದಾಗಳರಸನ ಮೊಗನೋಲಿನನ್ನೆಗವೊಲೆದರ್ಪನೆಂದು ಸನ್ನಿಧಿಯವರಿಗೆ ಪೇಳ್ವಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕಿ ಗನ್ನದೊಳೆದರ್ಪನಾ ಮದನ (ಭರಚ. ೫೧-೫೫). [ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು: ನೋಡಲಾಗದಲ ಪಾತ ಕರನೆಯತಡ್ಡಮೊಗವಿಟ್ಟಾ ತೆಜದೊಳೇಕಾಂತರಾಮನು ಭೂತಳೇಶನ ಕೈಯಲಾ ಜಯಪತ್ರವಂ ಕೊಡಲು (ಬಸವ. ೫೨-೪೬). [ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಇಡು]

ಅಡ್ಡಮೊಗವೀ (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕು: ನೋಡದವನನಡ್ಡಮೊಗ ವಿತ್ತು ಕದಪಲಿ ನೀಡುತ ಹಸ್ತಾಂಬುಜವ ಕೂಡ ಪಾತ್ಸ್ಯವು ತನ್ನಾಪ್ತ ಮಂತ್ರಿಯ ಕರೆದಾಡಿದನೇನ ಬಡ್ಡಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೩). [ಅಡ್ಡಮೊಗ + ಈ₁]

ಅಡ್ಡಮೋರೆ 'ಅಡ್ಡಮೋಜಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಮೋರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು.

[ಅಡ್ಡಮೋರೆ (< ಅಡ್ಡಮೋಜಿ) + ಮಾಡು₁]

ಅಡ್ಡಮೋರೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಮೋರೆಮಾಡು: ದುಗ್ಗಮ್ಮನು ಮುಂದೆ ಬಂದ ತಕ್ಷಣ ಕಳಸಯ್ಯ ಅಡ್ಡಮೋರೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದ (ಹಂಗಾಳ. ೫೨).

[ಅಡ್ಡಮೋರೆ (< ಅಡ್ಡಮೋಜಿ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು₁)]

ಅಡ್ಡಮೋಜಿ, ಅಡ್ಡಮೋರೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಮುಖ: ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ ಮಾತಾಡು ಭ್ರಷ್ಟರಂತಡ್ಡಮೋಜಿಯೊಳೇಕೆ ನುಡುವೆವುತ್ಯಷ್ಟಧೀರೆಯೆಂದನೊಡನೆ (ಭರಚ. ೧೪-೯೮). 'ಅಡ್ಡ ಮುಸುಡು' ಪರಾ. ೨. (ಉದ್ಯಕ್ರಂತ ಅಗಲವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ) ವಿಕಾರ ವಾಗಿರುವ ಮುಖ: ಅಡ್ಡಮೋಜಿಯ ಗಂಟು ಮೂಗಿನ... ಹಡ್ಡ ನಾದ ಕುರುಪಿತನದಲಿ ನೃಪತಿ ವಿಷದಿಂದ (ನಳಚ. ೬-೧೪). **ಅಡ್ಡ ಮೋರೆ:** ೧. ಗಿಡ್ಡುರೂಪಿನ ಭ್ರಷ್ಟರಂತೆ ಅಡ್ಡಮೋರೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ನುಡಿ ದೇವು? (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೦೭). [ಅಡ್ಡ₁ + ಮೋಜಿ]

ಅಡ್ಡಮೋಜಿದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊ: ನೋಡುವಳೊಡನೋರೆಗಡ್ಡಂದ ಭಾವನ ಕೂಡಡ್ಡಮೋಜಿದೆಗೆವಳು ನೋಡುವಾಗಿಷ್ಟು ಚಿಂತೆಯ ತೋಜಿ ಮೊಗವಡ್ಡಮಾಡಿಕೊಂಡುಜಿ ನಗು ತಿಹಳು (ಭರಚ. ೯-೬೮). [ಅಡ್ಡಮೋಜಿ + ತೆಗೆ₁]

ಅಡ್ಡಯಿಸು, ಅಡ್ಡಗಿಸು, ಅಡ್ಡಯ್ಯ, ಅಡ್ಡವಿಸು, ಅಡ್ಡೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು: ಬಡವಂಗೊಪ್ಪುವ ರಾಜ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕುರುಡಂಗಪ್ಪಿದಯಂ ಕೂಪದೊಳ ಕೆಡೆವಂಗಡ್ಡಯಿಸಡ್ಡಗೊಂಬು... ಕೈಸಾರ್ನೋಡೆ ಭಾವಿಪಂದವನೆ ಧನ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೭); ಕಣ್ಣೊಣರನಡ್ಡಯಿಸ ತೆಜದೆ ಪೊಜಮಡುವ ಕಣ್ಣಿನಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೧೨ ವ); ಕುಂಭಾಂಡನ ಕೊಂಡು ದಂತಿಗರಡ್ಡಯಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೭). **ಅಡ್ಡಗಿಸು:** ೧. ಕಾವೇರಿ, ಪತಿ ಇಂತು ಅಡ್ಡಗಿಸಿ ದಾರಿಯಲಿ ಕೆಡೆದಿರಲು, ಅವನ ತಪ್ಪಿಸಲೆಂದು ಒಡನೆ ತಾ ಎರಡಾಗಿ ಎರೆಯನನು ಬಳಸಿ ಮುಂಬರಿಯುವಳು (ನವರಾ. ೪-೬೭). **ಅಡ್ಡಯ್ಯ:** ೧. ನಿಜಮನೋ ರಥವಿವತ್ತೆಯನೀಪ್ತಿಸುವ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಾರಿಧಿಯ ಜಿಹ್ವಾ ಲೋಲಕಲ್ಲೋ ಲತೆಯನಡ್ಡಯ್ಯತಿರ್ಪಲಂಘ್ಯಲಜ್ಜಾಮರ್ಯಾದೆಗೆ ನೆರಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ವರ್ಧಪು. ೪-೮೭ ವ). **ಅಡ್ಡವಿಸು:** ೧. ಆ ಮುನಿವರರಾಜ್ಞಿಗಡ್ಡವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ] ಸರಲ್ಲಿಯ ಕಾಸಿನ ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೩೭); ಕರಿದಾವುತ ಪಾಯಕರುರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ಬಂದಡ್ಡವಿಸುತ್ತೆ ನಿಲ್ಲಸುರನೊಳ ಮಿಗೆ ಪೋರ್ದರಖರ್ವರ್ವದಿಂ (ಉದ್ಯುಟ. ೪-೭೭); ಧುರದೊಳುಳಿದಂ ತಿಂದ್ರಯಮ ಭಾಸ್ಕರ ವಿರಿಂಚಿಗಡ್ಡವಿಸಿದರೆ ಶಿರವನರಿವನು ನಾಳೆಬೈಗಿಂ ದೊಳಗೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೮-೩೬). **ಅಡ್ಡೈಸು:** ೧. ಪುದಿದ ಪುಳಕಂಗಡ್ಡೈಸದಿರವೆನುತ್ತಂಜಿದಂತೆ ನಳಿತೋಳ್ಳಲಿನಪ್ಪದೆ ಕಾಂತೆ ಹೃದ ಯದಿಂದಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೮೬); ರಣದಲಿ ಶೂಲಿಯಡ್ಡೈಸಿದರೆ ಹಿಡಿ ವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೯); ಸಾರಧರ್ಮದ ಮುಂದಧರ್ಮವಡ್ಡೈಸುವದೆ (ಜೆಬಪು. ೪೪-೩೮); (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೦; ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೪೮ ನೋ). ೨. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿ; ಮರೆಮಾಡು: ಚೀನಾಂಶುಕದ ಸಜಗನಡ್ಡೈ ಸುತುಂ ನಾಡೆಯುಂ ಮೆಲ್ಲಡಿಗೊಂಪಿಂ ಧಾತ್ರಿಯಂ ಚಿತ್ರಿಸುತುಮಸತಿಯರ್ ಪೋದರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೩೪). [ಅಡ್ಡ₁ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಅಡ್ಡಗಿಂಚು]

ಅಡ್ಡಯ್ಯ 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡಯ್ಯಹ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ವುದು: "ತಿಯರ್ಗರ್ಥ = ಅಡ್ಡಯ್ಯಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

[ಅಡ್ಡಯ್ಯ + -ಹ (< -ಪ)]

ಅಡ್ಡರಸು 'ಅಡ್ಡರಾಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರಸ್ತೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬೇರೊಂದು ರಸ್ತೆ: ಈ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆ ಹೋದರೆ ಬೇಲೂರು ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಹೋದರೆ ಹಾಸನ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆಯ ನಾಲ್ಕ ನೆಯ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸುಗಳು ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೨. ರಸ್ತೆಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಳ. [ಅಡ್ಡ₁ + ರಸ್ತೆ]

ಅಡ್ಡ ರಾಸು 'ಅಡರಾಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡ ರುಚಿ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ ರುಚಿ; ಸಲ್ಲದ ಅಭಿಲಾಷೆ: "ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವನೋ ಕೆಡಹುವನೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದರೂ ಗಂಡಸರ ಈ ಅಡ್ಡ ರುಚಿಯ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೇ ನನಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಲ್ಲ" (ನಿರಾಭ. ೩೭). [ಅಡ್ಡ + ರುಚಿ]

ಅಡ್ಡಲ್, ಅಡ್ಡಲು (ನಾ). = ಅಡ್ಡ. ಅಡ್ಡಲು (*).

ಅಡ್ಡಲಾಗಿ = ೧. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ: ಈ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ನೆಟ್ಟಗೆ ಹೋಗಿ ಅಮೇಲೆ ದೀಪದ ಕಂಬದ ಬಳಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ತಿರುಗಿಕೊ. ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲೇ ನಿನಗೆ ಆ ಮನೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎದುರಾಗಿ: ಅವನು ಓಡಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಗೂಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಂತನು (ರೂಢಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗು = ಅಡ್ಡಿಯಾಗು; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸು; ತಡೆಗಟ್ಟು: ಸಂಗ್ರಾಮಕೆಂದು ನಿನ್ನೊಡೆಯನು ನಡೆದುಬಂದೊಡೆ ತನ್ನ ಪೆಸರಂ ಮೃಡನಡ್ಡಲಾಗಿ ಬರಲು ಬಿಡೆ ತೊಡೆ ವೆನು (ಅಂಜಣ. ೭-೪೫); ಅರಸು ರಾಮರ ಪಂಥಕಡ್ಡಲಾದೆನು ಎಂದು ಮಜುಗಿದ ಮಹಾತ್ಮನುದ್ದುರುಟು ಹನುಮಂತ (ಪುರಂದ. ೨-೭೫-೪); ಗಂಡ ಮಾಡುವ ದಾನಕಡ್ಡಲಾಗುವಳಿವಳ (ಚಿಬ್ಬು. ೫೭-೨೯). ಅಡ್ಡಲಾನ್ = ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಕಡ್ಡಿಗಣಿಸದೆ ತಳಿಗಳಂ ಮುಜಿದು ಕೊಂಡಗೊಳಡ್ಡಲಾತ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ಮರರಂ ತಜುವುತುಂ ಪುರವನೊಳ ಪೊಗುತಿದರ್ (ಚಿಬ್ಬು. ೪೨-೨೮). [ಅಡ್ಡ + ಅಲ್]

ಅಡ್ಡಲಾಕು (ನಾ). ೧. ಗಿಡದ ಬುಡದ ಮುಗ್ಗುಲಲ್ಲಾಗಲಿ, ಬೇರಿನಿಂದಾಗಲಿ ಒಡೆದು ಚಿಗುರಿದ ಮೊಳಕೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೩).

೨. ಕೂಳೆಬೆಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಡ್ಡಲಾಕಿಡು, ಅಡ್ಡಲಾಕೊಡೆ = ಕವಲೊಡೆಯುವಂತೆ ಚಿಗುರು; ರೆಂಬೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ + ಲಾಕು]

ಅಡ್ಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡು; ಮರೆಮಾಡು: ನೋಡಲ್ಪಂಜಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೆರೆ ಕರಾಗ್ರಮನಡ್ಡಲಿಡುತಂ ಮಂಟಪದೊಳಿಡುರ್ (ಬಸವ. ೨೭-೨೯). [ಅಡ್ಡಲ್ + ಇಡು]

ಅಡ್ಡಲು 'ಅಡ್ಡಲ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡಲುಮೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸು; ತಡೆಯೊಡ್ಡು: ಕಾಲ ನಡ್ಡಲುಮೊಡ್ಡಿನಿಲ್ಲತ ಜೋಲಿ ನಡೆವುತ (ಬಸವ. ೨೦-೧೩).

[ಅಡ್ಡಲು + ಮೊಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡಲೋವೆ (ನಾ). ಗೋಡೆಯಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿದ ಚಾವಣಿಯ ಮುಂಭಾಗ, —ತಲೆಕಟ್ಟು; ಪರಟೆ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೮೧).

[ಅಡ್ಡ + ಲೋವೆ]

ಅಡ್ಡವಂತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರದ ಸುಂಕ; ಅಡ್ಡಸುಂಕ: ಕಳೆದುಳಿದ ಲೆಕ್ಕಗುತ್ತಿಗೆಗಳ ನಿಲಹದ ನಾಮಯಡ್ಡವಂತಿಕೆ ನಾನಾ ಸುಲಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆಯೆಂಬೀ ಗಳಬಳಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕಳಸ್ಯ. ೭-೨೦). 'ಅಡ್ಡಬಡ್ಡಿ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ + ವಂತಿಕೆ]

ಅಡ್ಡವಟ್ಟು, ಅಡ್ಡಬಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೋಗುವ ದಾರಿ; ಅಡ್ಡ ರಸ್ತೆ: ಮಾಗುಣ್ಣಿಗೆ ಪೋದ ಅಡ್ಡವಟ್ಟು ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಬಡಗನಟ್ಟುಮೊಲಂ ಮೇರೆ (ಸಾಫ. XI-i, ೯೭-೨೧; 1062); ಆಯೆರಡುಂ ಪೋಗೆ ಬರ್ಪಡ್ಡವಟ್ಟುಯ ಖಾಸಬದ ಮಳವೆ (ಎಫ. XIX, ೧೮೯-೨೩; 1079). ಅಡ್ಡ ಬಟ್ಟು: ಅಡ್ಡಬಟ್ಟು ಕೂಡಿದಲ್ಲಿ ಬಲಿಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಬಾಲ ಚ. ೧೩೩-೩). ೨. ಒಂದು ಸುಂಕ; ಅಡ್ಡ ರಸ್ತೆಗೆ ಬರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಸುಂಕ: ಸುಂಕದವರು ಗಣಪತಿ ದೇವರಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲು ಹೆಜ್ಜುಂಕ ಅಡ್ಡವಟ್ಟು[ಟ್ಟು]ಯಂ ಮಾನ್ಯಂಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು ಗಾಣ ೧ ಸುಂಕಾಧಿಕಾರಿ

ಮಂಚ್ಯರಸಂಗಿ ಪುಣ್ಯವಾಗಲು ಅಡ್ಡವಟ್ಟುಯ ಸುಂಕವನು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಗವಜೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ವಿಶ್ವನಾಥದೇವನು ಬಿಟ್ಟು ಕೋಣ ೧೦ (ಕಚ. ೪೪, ೭೩-೨೫; 1229). IP ತೆಲುಗಿನ "ಅಡ್ಡವಟ್ಟು" (ಸಾಫ. X, ೩೧೪-೧೪; 1247); "ಅಡ್ಡವಟ್ಟು ಸುಂಕಮು" (ಸಾಫ. X; ೪೨೭-೨೫; 1270) ಇದನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. [ಅಡ್ಡ + ಬಟ್ಟು]

ಅಡ್ಡವಡೆ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಅರ್ಧಭಾಗ: ನಾಲ್ಕನೆಯೊಳ ರಕ್ಕಸ ಬಲ ದೊಳಡ್ಡವಡೆ ನಿಡ್ಡಗೊಂಡುದು (ಅದ್ಭುತ. ೪೭-೧೨). [ಅಡ್ಡ + ಪಡೆ] ಅಡ್ಡವಣೆ (ನಾ). ಕಂಬಗಳಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಮಣೆ: ಕೇಳಿಸಿಳಯದ ಕೆಲದೊಳ್ ನಟ್ಟ ಕನಕಯಕ್ಷಿಗಳ ಮೇಗಣಡ್ಡವಣೆ ಗಳೊಳ್ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ಬೆಚ್ಚಿದಂತೆದುರ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೦ ವ).

[ಅಡ್ಡ + ಮಣೆ]

ಅಡ್ಡವರ್ 'ಅಡ್ಡಂಬರ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡವರಿ 'ಅಡ್ಡಂಬರಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡವರಿ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾದ ಓಟ: ತೋರಣದೊಳ್ ನುಸುಳ್ಳಂತೆ ತಲೆದರ್ಗಿ ಪರಿವ ಕಳಕಳಮನಾಲಿಸುತಡ್ಡವರಿಯೊಳಂತು ನಿಂದಿಬರ್ ಪರಿವುಟ್ಟುಜಿಯಂ ಸಿಲ್ವಿದರಂ ಪಿಡಿದ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೧ ವ). ೨. ಸಣ್ಣ ಹಾದಿ; ಕಾಲುದಾರಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ + ವರಿ]

ಅಡ್ಡವರಿ (ನಾ). ಮನೋರಂಜನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ವೆಚ್ಚಗಳಿಗಾಗಿ ಎತ್ತುವ ತೆರಿಗೆ ಅಥವಾ ವಂತಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ + ವರಿ]

ಅಡ್ಡವರಿಗೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಗುರಾಣಿ, — ಧಾಲು: ಹೆಗಲಡ್ಡವರಿಗೆಯ ನೀಡಿ ಮೈಮಣಿಡಾಕಿ ತಿವಿದಾದಿದರು ಸಬಳಿ ಗರು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೮-೧೬); ಮೇಲೆ ಬೀಳ್ತ ಕತೋರಶಸ್ತ್ರವ್ರಜನ ನೊಕಿದ ನಡ್ಡವರಿಗೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೫). 'ಅಡ್ಡವಲಿಗೆ' ಪರಾ.

[ಅಡ್ಡ + ವರಿಗೆ]

ಅಡ್ಡವಲಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಅಥವಾ ಹಿಡಿದಿರುವ ಹಲಿಗೆ: ನಾದಬಿಂದುಗಳಡ್ಡವಲಿಗೆಗಳಾದಿ ಶಕ್ತಿಯೆ ತಿಗುರಿ ಮೂಜಕ್ಕಾದಿ ಯಾದವು (ಬಸವ. ೨೧-೨೭). ೨. = ಅಡ್ಡವರಿಗೆ: ಒಡ್ಡಿದ ಶೂಲ ವರಾಹನ ತಲೆ ನೊಕುವಡ್ಡವಲಿಗೆ ಕವಣೆಗಳು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಕಣ್ಣೆಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸಿಹುವು (ಕಂನವ. ೭-೨೦).

[ಅಡ್ಡ + ವಲಿಗೆ]

ಅಡ್ಡವಳಿ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯ ತಳಿ; ಮಿಶ್ರರಕ್ತದಿಂದಾದ ತಳಿ, —ವಂಶ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡ + ಬಳಿ (< ಬಟ್ಟಿ)]

ಅಡ್ಡವಾತಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಯುವುದು, —ಹೋಗುವುದು (?): ಸಡ್ಡಿಮಾಡದೆ ರಕ್ಕಸನ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳ ವಿಡ್ಡಾರವನು ಹಾಜ ಹೊಯ್ದು ಅಡ್ಡವಾತಿಯಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಾರಿಯಲಿ, ವಾರಿನಲಿ] ಸ್ಯಂದನ ಸೂತ ವಾಜಿಯ ಒಡ್ಡವಣೆಯ ಖಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೪೦-೫೪); ಖಾತಿ ಗೆಟ್ಟುದು ಬಲಾಢ್ಯರು ಕಾಮಸುತನಡ್ಡವಾತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಡವಾಕಿನ] ಕೋಲ್ಗುಬುಟ್ಟಿಗೆ ಭೀತಿಸಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಸಾರ್ದರು ರಣರಂಗ ನೀತಿಬಾಹಿರ ರಾಜನನುತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೪).

[← ತೆಲು. ಅಡ್ಡವಾತಿಯಮ್ಮ = ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಬಾಣ]

ಅಡ್ಡನಾಯ್, ಅಡನಾಯ್, ಅಡಹಾಯ್, ಅಡಹಾಯಿ, ಅಡ್ಡ ಹಾಯ್, ಅಡ್ಡಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ತಡೆ: ಅದಾವನನಡ್ಡವಾಯ್ದನೆಲೆಲೇ ಎನುತೆ ಮುನಿದು ಸಿತಗರಗಂಡನುರ ವಣಿಸುತೆಯ್ತರುತೆ (ಇಹರ. ೪೩); ಎಣಗುವ ತುಂಬಿವಿಂಟಗಿಯ ಬಗ್ಗಿಪ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಬಳ್ಳುಚ್ಚ ಮುಳಿದಡ್ಡವಾಯ್ದ ಗಿಳಿ ಮಲ್ಲಳಿ

ಗೊಂಡೊಳಸಾರೆ (ಕಬ್ಬಿ ಕಾ. ೩೧೧). **ಅಡ್ಡವಾಯ್ :** ಭೀತಿಯೋಳೋಡುವ ದೀರ್ಘಬಾಹು ಸೈನ್ಯವನಡವಾಯ್ ಸಂಹರಿಸಿದಂ (ದಶಕು. ೫-೪೫); ಪೊಸಕೋಂಟಿಯಂ ಕೊಂಬೆಡೆಯೊಳಡವಾಯ್ವದಂ ನೆನೆದು (ಚಿಕವಂ. ೫೫-೬). **ಅಡ್ಡಹಾಯ್ :** ಪಿನಾಕಧರನಡಹಾಯ್ವರೆಯು ಬಿಡೆವೆಮ್ಮ ವಾಸಿಗಳ (ಕುನ್ಯಾ ಅ. ೬-೬); ಬಹ ದಿವ್ಯಾಯುಧಕೆ ಚಾಚಿದನು ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನಸುರಾರಾತಿಯಡಹಾಯ್ವ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೬೦); ಜನನಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಳಿದಳಿವಿಂಗೆ ಜಡಿದನು ಬಾಳ ಬಳಿಕ ವಸಿಷ್ಠ ಕಂಡಡಹಾಯ್ವನಾಯುಧಕೆ (ತೊರರಾ. ೨-೬-೫); ಅಗಸೆಗಳ್ ಗಗನಕಡಹಾಯ್ವಂತೆ ನಲಿವುದಿಲ್ಲಿ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೩-೩); ಕೌಂತೇಯನಂ ತಜುಬಲಡಹಾಯ್ವ ವೃಷಕೇತು ಬರಲಾತನೊಳ್ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾದುತಿರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೬). **ಅಡ್ಡಹಾಯಿ :** ಏತಕ್ಕೆ ನೀನಡಹಾಯಿದೆಯೆನುತೆ ಶ್ರೀನಾಥಗೆ ಕೈದುಡುಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೨೧). **ಅಡ್ಡಹಾಯ್ :** ೧. ತನ್ನನು ನಿಟಲಲೋಚನನಡಹಾಯ್ವರೆ ಹಿಡಿದನುತೆಚ್ಚ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೩೬); ರಿಪುಜಾಲವನು ಜಜಿದಡಹಾಯ್ವನು ಗಾಳಿಗುದಿಸಿದ ವೀರನದ್ಭುತ ಸಿಂಹನಾದದಲಿ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೩-೨೩). ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ನೆಡೆದಾಡು, —ಸುಳಿ (ಕ). **ಅಡ್ಡಹಾಯು (ಉಕ).**

[ಅಡ್ಡ₁ + ಪಾಯ್₁]

ಅಡ್ಡವಾಸನೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ, ಕೆಟ್ಟ ಬಗೆಯ ವಾಸನೆ: “ಏನೋ ಅಡ್ಡವಾಸನೆ ಬರುತಾ ಇದೆ” (ಮಹಾಲ. ೨೯). [ಅಡ್ಡ₁ + ವಾಸನೆ]

ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ವಕೀಲರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರಣೆ; ಪಾಟೀಸವಾಲು: ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಅಪ್ರಮೇಯ ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಮುಸುಗ. ೧೬೧). ‘ಅಡ್ಡ ಸವಾಲು’ ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ₁ + ವಿಚಾರಣೆ]

ಅಡ್ಡವಿಜ್ಞ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿವಿ: “ಅಡ್ಡವಿಜ್ಞವಾನೆ ಪರಿಣತಮೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೬). [ಅಡ್ಡ₁ + ಇಜ್ಞ₁]

ಅಡ್ಡವೆಟ್ಟು, ಅಡ್ಡವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟ: ಆಯೂರಿಂಗಿ ಸೀಮೆಲೂರಿಂ ಮೂಡಲಡ್ಡವೆಟ್ಟದ ಮೂಡಣ ಮೊನೆಯ ಪುಣುಸೆಯ ಕುಪ್ಪೆ (ಸೌಗಾ. XI-i, ೧೧೬-೨೫; 1075). **ಅಡ್ಡವೆಟ್ಟು :** ಪೊಲದ ಸೀಮೆ ಮೂಡಲಡ್ಡವೆಟ್ಟ (ಎಇ. XIII, ೧೬೨-೪೨; 1055).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಬೆಟ್ಟ (< ವೆಟ್ಟ)]

ಅಡ್ಡವೇಷ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಸೋಗು. [ಅಡ್ಡ₁ + ವೇಷ]

ಅಡ್ಡವೇಳೆ (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ; ಅವೇಳೆ: ‘ಡಾಕ್ಟರ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಬರ್ಲೇನು’ ಎಂದು ಕೇಳಿ ಅಂಥ ಅಡ್ಡವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಹೋದ (ವೈನ. ೧೯೮). [ಅಡ್ಡ₁ + ವೇಳೆ]

ಅಡ್ಡವೊಡ್ಡು, ಅಡ್ಡವೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ತಡೆಯಾಗಿ ಹಿಡಿ: ಗವಾಕ್ಷರಂಧ್ರದೊಳ್ಳೆಗಳನಿನಾಂಶುವೆಂದು ಬಗೆದೇಕೆ ಕರಾಬ್ಬ ಮನಡ್ಡವೊಡ್ಡುವಯ್ (ಕಾದಂಪಾ. ೧೦೦೮). **ಅಡ್ಡವೊಡ್ಡು :** ಬಿಸಿಲಿ ಮೆಯ್ಯನಡವೊಡ್ಡಿ ತದೀಯ ತಟಂಗಳಲ್ಲಿಯಿಂಬಿಲ ಕಡುಗೊಂಬುಗಳ್ ತುಲುಗಿ ಬಿದರ್ವೊಲಿದರ್ವು... ಮೊಸಳೆಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೮೪).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಒಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡವೊಯ್ಲು, ಅಡ್ಡವೊಯ್ಲು, ಅಡ್ಡಹೊಯ್ಲು (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ: ಕೂರಲಗಿ ನಾಜೀರಡು ಮೊನೆಯನಿರದಜುಪುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕು ತೇಜನಾದ ಧಾರೆಯನಲ್ಲಿ ಬೀಜುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕು ತೇಜದಡ್ಡವೊಯ್ಲುಂ ಜನಕೆ ತೋಜುತ್ತೆ (ಮೊನೇರ. ೧೪೧-೩). **ಅಡ್ಡವೊಯ್ಲು :** ಖಡುಗದಡ್ಡವೊಯ್ಲು ಗಳಲಡುಮದ್ಡಡಿಸಿದರು ಸೂಕರನ

ತುಪ್ಪನ ತೊಡೆದರಿಜಿದೇಜುನೊಳು ಬಿಟ್ಟರು ತೈಲಧಾರೆಗಳ (ಕುನ್ಯಾಭೀ. ೫-೪೨); ನಾಲ್ಕು ತೇಜದ ಧಾರೆಯಂ ಮೂಜು ತೇಜದ ನಿವಾರಣೆಯಂ ನಾಲ್ಕು ತೇಜದಡ್ಡವೊಯ್ಲುಂ ಕಾಯ್ವು ಹೆಣಗಿದರು ಬಿತ್ತರಿಸಿ (ತ್ರಿಪು. ೨೩-೧೪ ವ). **ಅಡ್ಡಹೊಯ್ಲು :** ಉಪ್ಪರಕೆ ಜಾಜಿದರು ಸಡಿತಳಕೆ ಮೆಯ್ಯೆಗಿದರಡ ಹೊಯ್ಲಿನಲಿ ಬಲುಗಯ್ವುಕಾಜರು... ಹೊಯ್ವಾಡಿದರು (ಸಂಘಸ. ೧೮-೫೬). [ಅಡ್ಡ₁ + ಪೊಯ್ಲು]

ಅಡ್ಡವೊರಗು (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡುವ ದಿಂಬು: ಹಂಸತೂಲಿಕಾತಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅನಂದಾನುಭವವಾದ ಅಡ್ಡವ[ವೊ]ರಗು ಯಿರುವುದು (ಸಾಗಂಧಿ. ೧೧೪-೩).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಒರಗು (< ಒಜಗು)]

ಅಡ್ಡವೊಜಿ, ಅಡ್ಡಹೊಜಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆ; ಕಾವಡಿ: “ಕಾಸು ವಿಹಂ ಗಿಕೆಯದಡ್ಡವೊಜಿಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬). **ಅಡ್ಡಹೊಜಿ :** “ವಿಹಂಗೆಕೆ ಅಡ್ಡಹೊಜಿ ಕೆಂಬಿ” (ನಾಚರಾ. ೩).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಪೊಜಿ]

ಅಡ್ಡಸರ, ಅಡ್ಡಸಲಿ, ಅಡ್ಡಸಾರ, ಅಡ್ಡಸಾಲ (ನಾ). ಅಡ್ಡಸೋಗೆಯ ಗಿಡ. **ಅಡ್ಡಸಲಿ :** ಅಡ್ಡಸಲವು ವಾಂತಿ, ಕೆಮ್ಮು ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಕ್ತ ಸಿತ್ತವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೫-೬೮). **ಅಡ್ಡಸಾರ:** ಕಾಶೀ ದಾಶಿವಾಳ ಅಡ್ಡಸಾರ (ಕೃಷಿಸ್ತ. ೨೦೧). **ಅಡ್ಡಸಾಲ (ಉಕ).**

[? / ತೆಲು. ಅಡ್ಡಸರಮು]

ಅಡ್ಡಸರ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. (ಮೈಟಿಗಿ. ೫-೮೪).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಸರ್ಪ?]

ಅಡ್ಡಸವಾಲು (ನಾ). ಪಾಟೀಸವಾಲು. ‘ಅಡ್ಡವಿಚಾರಣೆ’ ಪರಾ. (ಕಿಸಂಗಾ. ೬೮). [ಅಡ್ಡ₁ + ಸವಾಲು]

ಅಡ್ಡಸಾರಿಗೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡತಾಕ್ಕು: ೨. ಆ ನಾಗಂಜ್ಜನ ಮಗ ನಾರ ಸಿಂಹದೇವ ಕೊಟ್ಟ ಅಡ್ಡಸಾರಿಗೆಯೊಂದು (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆಸ. ೯೩-೨೨; 1237). [ಅಡ್ಡ₁ + ಸಾರಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಸಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸು: ಮೊಗಂ ಮುರಿದು ಮೊಲೆ ಯೂಡಲಡ್ಡಸಾರ್ಚಿದ ಪುಲ್ಲಿಯಿದರ್ಂತೆ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ಪರಿತಂದು ಕಡೆ ವಾಯ ಪಾಲಂ ತೊಡೆಯೊಳ್ ತಡಗಾಲ್ಪೊಡೆದು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯೨ ವ).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಸಾರ್ಚು]

ಅಡ್ಡಸಾಲು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರುವ ಸಾಲು. ೨. ಅಡ್ಡ ಪಂಕ್ತಿ (ಕ). ೩. ನೇರವಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಉಕ್ಕೆಯ ಸಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಸಾಲು (ಕ). [ಅಡ್ಡ₁ + ಸಾಲು (< ಸಾಲ್ಕಾ)]

ಅಡ್ಡಸುತ್ತ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಳಿಂದಿಯ ನೊರೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಕೂದಲಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬಿಳಿಯ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಚೀನಾಂಬರದ ಅಡ್ಡಸುತ್ತ (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೨೪). [ಅಡ್ಡ₁ + ಸುತ್ತ]

ಅಡ್ಡಸುಳ್ಳಿ ‘ಅಡ್ಡಸುಲಿ’ ನೋ.

ಅಡ್ಡಸುಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. (ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಯಲ್ಲಿ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಸುಳಿ. ೨. (ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ) ಹೀನಸುಳಿ.

[ಅಡ್ಡ₁ + ಸುಳ್ಳಿ (< ಸುಳ್ಳಿ)]

ಅಡ್ಡಸುಲಿ, ಅಡ್ಡಸುಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಿಗೆ ಸುಳಿದಾಡು, —ಸಂಚರಿಸು: ಅರಲಂಬಿಂ ಗಜಿಸನ್ನೆ ದೋಜುವನನಂಗಂ ಚಂದವಂ ಕೂಂಕುವಂ ಕರದಿಂ ತೆಂಬೆಲರಿಂಬನಡ್ಡಸುಲಿವಂ ಚೈತ್ರಂ ಪಿಕಾರಾವದಿಂ ಕರವಂ ನಲ್ಲನಗಲ್ಲೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೮-೨೧). **ಅಡ್ಡಸುಳ್ಳಿ :** ೧. ನಿಮ್ಮ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಅಡ್ಡಸುಳಿಯುವ ಆ ಹುಡುಗ ಯಾರು? (ರೂಢಿ). ೨. ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ, ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಆದರೂ, ಬರು: ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳಿಂದ ಆನನು ಈ ಕಡೆ ಅಡ್ಡಸುಳಿದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ₁ + ಸುಲಿ]

ಅಡ್ಡ ಸೆರಗು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಎದೆ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಕಂಕುಳಿನ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊದೆಯುವ ಸೀರೆಯ ತುದಿ, — ಕೊನೆ.

ಅಡ್ಡ ಸೆಣಗು ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು (ಉಕ) = ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು. [ಅಡ್ಡ₁ + ಸೆರಗು (< ಸೆಣಗು)]

ಅಡ್ಡ ಸೋಗು (ನಾ). (ಉಕ) ನಾಟಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಡುವೆ 5 ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಪಾತ್ರ. [ಅಡ್ಡ₁ + ಸೋಗು]

ಅಡ್ಡ ಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಮತಸೂಚಕವಾದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಧರಿಸು. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿಸು (ಉಕ). [ಅಡ್ಡ₁ + ಹಚ್ಚು (< ಪತ್ತಿಸು)]

ಅಡ್ಡ ಹರವು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹರಡು: ತಲೆಬೆಲಗಿನಿಂದ ಎರಡೂ 10 ಪಕ್ಕಗಳಿಗೂ ಅಡ್ಡಬೆಲಗುಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ; ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸೀಬು ಅಡ್ಡಹರವಿ, ಹುರಿಗಾತಿಯಿಂದ ಹೆಗ್ಗಟ್ಟು ಬಿಗಿದು, ತಾಟು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೮). [ಅಡ್ಡ₁ + ಹರವು]

ಅಡ್ಡ ಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕು; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇರಿಸು (*). ೨. (ಗುರುವಿನ ಪಾದದ ಮುಂದೆ ಆಶೀರ್ವಾದಕ್ಕಾಗಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು) 15 ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸು; (ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಕ್ಷಮೆಗಾಗಿ ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು) ಅಡ್ಡಬೀಳಿಸು (*). ೩. ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು; ತಡೆಗಟ್ಟು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಂತನನ್ನು ಒಬ್ಬ ಕಳ್ಳ ಅಡ್ಡಹಾಕಿದನು (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡ₁ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಅಡ್ಡ ಹಾದಿ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ: ಸಂಜೆಯ ಬಸ್ಸು ಮಂಗಳೆಯನ್ನೂ 20 ಮುಗಿಯನ್ನೂ ಮೈಸೂರು-ಮಂಗಳೂರು ಹೆದ್ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊತ್ತೇಗಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಡ್ಡಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿ ಹೋಯಿತು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೩೧). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ: ನಮ್ಮನ್ನ ಅಡ್ಡಹಾದಿಗೇ ಹಚ್ಚಬೇಕಂತ, ಟೊಂಕಾ ಕಟ್ಟೀ ನಿಂತಾರೇನೋ ಎಲ್ಲ ಆಪ್ತಗೋಳು? (ಹೊಸಸಾ. ೧೩).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ). / ತುಳು. ಅಡ್ಡಪಾದಿ]

ಅಡ್ಡ ಹಾಯ್ 'ಅಡ್ಡವಾಯ್' ನೋ.

ಅಡ್ಡ ಹೆಸರು (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಲ್ಲದೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು; ನಿಜವಾದ ಹೆಸರಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಅಥವಾ ಆ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹೆಸರು (ದಕ). ೨. ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸುವ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ 30 ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬರುವ, ಹುಟ್ಟಿದ ಊರು, ಕಸಬು, ಸಾಧಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಮನೆತನದವರಿಗೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೆಸರು; ಮನೆತನದ ಹೆಸರು; ಉಪನಾಮ (ಉಕ): ತಂದಿಹರೆ ಕೂಳಕ್ಕ ಕರೆದಿಹರೆ ಬೋಳಕ್ಕ ಕರೆದಿಹರೆ ಅಡ್ಡಹೆಸರಕ್ಕ ನಿಜವಿರಲು ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳಲಕ್ಕ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೩); ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲ ಅಡ್ಡಹೆಸರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇವರೂ ಫ್ರಾಂಕ್ಲಿನ್ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರಷ್ಟೆ (ಬೆಂಜನ್. ೯); ಲೀಲೆಯು... ಅವೆಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಹೆಸರು ಹಾಕಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನ ಹೆಸರು, ಶಂಕರನ ಹೆಸರು, ಅವನ ಅಡ್ಡಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಅಗಲೇ ಹಾಕಿಟ್ಟಿದ್ದಳು (ಹೂಬಸಿ. ೧೩). [ಅಡ್ಡ₁ + ಹೆಸರು (< ಹೆಸರು)]

ಅಡ್ಡ ಹೇರು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರಿಸು: ತಾಟು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ಮೊದಲು ಚಂದೀಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಲಗುಗಳನ್ನು 40 ಅಡ್ಡಹೇರುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೮).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಹೇರು (< ಹೇರು)]

ಅಡ್ಡ ಹೇರು (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊರಿಸಿದ ಹೊರೆ (*).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಹೇರು (< ಹೇರು)]

ಅಡ್ಡ ಹೊಗು, ಅಡ್ಡಹೊಗು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು; ನಡುವೆ 5 ನುಗ್ಗು: ಮುಕ್ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡುತುಭಯವೀರಂಗಡ್ಡಹೊಕ್ಕನು ಮಧ್ಯಸ್ಥನಾಗಿ (ಮೋಹತ. ೪೦-೪೨). ಅಡ್ಡ ಹೊಗು: ಕಡಬಡವೆವನುತಡಹೊಕ್ಕು ಮೈದುಡುಕಿದರೆ ನಗುತಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದವದರಿಗಲ್ಲಮಪ್ರಭುರಾಯನಂತೆಂದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧೦). [ಅಡ್ಡ₁ + ಹೊಗು (< ಪೊಗು)]

ಅಡ್ಡ ಹೊಡೆತ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹೊಡೆದ ಪೆಟ್ಟು; ಪಕ್ಕದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಏಟು: ಅಡ್ಡಹೊಡೆತದ ನೋವು ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಹೊಡೆತ]

ಅಡ್ಡ ಹೊತ್ತು (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು; ಅಕಾಲ; ಅನೇಕೆ: 10 ಏನು, ಸ್ವಾಮಿಜಿಯವರು ಈ ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮನೆತನಕೆ ಬರೋಣಾ ಯಿತು? (ಹೊಸಸಾ. ೯); "ನಮ್ಮವನು ಎದ್ದಿದ್ದಾನು, ಇಂದು ಅಡ್ಡ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಲಗಿದ್ದ" (ನಿರಾಭ. ೫೦).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಅಡ್ಡ ಹೊಯ್ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ: ತಿವಳ ತೆಲುಗ ರಾವುತರಡ್ಡ ಹೊಯ್ಗಳ ವಿವರನ ಬಲ್ಲರೆ ನನ್ನ ಬವರದೊಳಗೆ ರಾಮನ ಹೊಯ್ಯದೊಡೆ 15 ನನಗವನಿಪ ಮಾಡಿಸಾಜ್ಜೆಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೭).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಹೊಯ್ (< ಪೊಯ್)]

ಅಡ್ಡ ಹೊಯಿತಿ 'ಅಡ್ಡವೊಯಿತಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಳತೆ (ನಾ). ೧. (ವಸ್ತುವಿನ) ಅಗಲದ ಅಳತೆ, — ಪ್ರಮಾಣ. 20 ೨. ಮೋಸದ ಅಳತೆ (ದಕ). [ಅಡ್ಡ₁ + ಅಳತೆ]

ಅಡ್ಡಳಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸುಳಿಯುವ ತುಂಬಿ, — ಭ್ರಮರ: ಪಡ್ಡಳಿಯ ಪೊಗಸಿ ಬರುತಿರ್ಪಡ್ಡಳಿಯಂ ಸೋವಿ ತಿಜಿದಳಾ ಪಡ್ಡಳಿಯೊಳ್ 25 ದೊಡ್ಡಲರಂ ಕಾಂತೆ (ದಕಕು. ೬-೭೦). [ಅಡ್ಡ₁ + ಅಳಿ (= ಅಳಿ)]

ಅಡ್ಡಾಕೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಭಟನೆ: ಒಡ್ಡಿದ ಶೂಲವ ಹಾಯ್ದು ಮೈಲಾರದ ದೊಡ್ಡಿಯ ದೇವರಿಂದವನ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ ತರಿಸಿ ನಿನ್ನಯ ಕಾಲಿಗಡ್ಡಗೆಡ ಹುವೆನಂಜದಿರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೩೭) [ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದೆ = ಅಡ್ಡಾಕೆ + ಇಲ್ಲದೆ]; ಮಾಜೊಡ್ಡಿನ ನೈರಿಭಟರನು ಕಡ್ಡಿಗೆಣವದೆ ಕದನದೊಳು 30 ತೆರಳಿದನಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದಾ ರಾಮ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೫-೩೧); ದೊಡ್ಡವರಿಂ ತಾಡಿದಂತೆ ಸಲುವುದದಕಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದೊಂದ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿರ್ದ ಬರ ಹೇಳಲೊಡನೆ ನಾನೊಡ್ಡಿ ನಿಂದನೆ ಬಂದೆನೆಂದ (ಭರಣ. ೩೯-೧೦೬); ಹೆಡ್ಡರಿ ಗಿರಲೀ ಖಡ್ಗ ಸಾಕೆನುತಡ್ಡಾಕೆಯಿಲ್ಲದೆಯ್ದಿದನು (ಭರಣ. ೪೬-೩೬); ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡ್ಡಲಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಗಡ್ಡಮಾಸೆಯ ನಿವಿಕೊಳುತ ಅಡ್ಡಾಕಿಲ್ಲದುಂಬುವ ಕಾರ್ಯವ ಬಿಟ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯವನೆಣಿಸಿದಿರಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೨೭೫). [ಅಡ್ಡ₁ + ಅಕೆ (< ಅಂಕೆ)]

ಅಡ್ಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಕೈಕೆಯದಕಡ್ಡಾಗಿ 35 ಭರತನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಮಿರಲೀ ಕುಮಾರಂ ವನಕೆ ಗಮಿಸಲಿ (ಪರಶು. ೨-೬). ೨. ಅಲ್ಪವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಮಲಗು; ಮಗ್ಗುಲಾಗು (ಉಕ): ದಣುವು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಸಲುವಾಗಿ ಅಡ್ಡಾದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೧); ದೊರೆಗಳು ಮಂಜದ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಹೊಸಸಾ. ೯೫).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಅಗು]

ಅಡ್ಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಗಾಡಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸುತ್ತಾಡಿಸು: ಆ ಕೋಣೆಯ ಸುತ್ತೆಲ್ಲ ನನ್ನನ್ನು ಅಡ್ಡಾಡಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೬೪).

[ಅಡ್ಡಾಡು + -ಇಸು]

ಅಡ್ಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತ್ತಿತ್ತ ಸುಳಿದಾಡು: ಉಭಯ ಸುಭಟರ್ಗ 45 ಫಾರ್ಬಟಿಸಿ ತೋಳ್ವೊಯ್ದು ಪಟುಭಟನಾಜಿವರ್ಗಮಂ ರಾವ್ತರಡ್ಡಾಡಿದರ್ ತೀಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲವರ್ ಸಿಂಜಿಯನು (ಚಿಬಫ. ೨೪-೩). ೨. (ವಾಯು

ಸೇವನೆಗಾಗಿ) ಸಂಚರಿಸು: ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಡ್ಡಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ
ರುತ್ತಾನೆ (ಮೋಹನ. ೫); ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ನೀಲಾ, ಗುಣೇಂದ್ರ
ಇಬ್ಬರೇ ಅಡ್ಡಾಡಲು ಹೋದರು (ಪ್ರಣ. ೨೮).

[ಅಡ್ಡ₁ + ಅಡ್ಡ₁. / ತುಳು. ಅಡ್ಡಾಡು]

ಅಡ್ಡಾ ತಿಡಿ 'ಅಡ್ಡಾ ದಿಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾ ದಿಡ್ಡಿ₁, ಅಡ್ಡ ತಿಡ್ಡಿ₁, ಅಡ್ಡಾ ತಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದಿರು
ವುದು; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ: ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾ ದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ
ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೩೩). ಅಡ್ಡ ತಿಡ್ಡಿ₁:
ಅಡ್ಡ ತಿಡ್ಡಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಒಂದು ಹೊಲಸು ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯ
ಲ್ಪಟ್ಟ ಪತ್ರವೊಂದನ್ನು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪). ಅಡ್ಡಾ ತಿಡ್ಡಿ: ಹೀಗೆ ಅಡ್ಡಾ ತಿಡ್ಡಿ
ಯಾಗಿ ವಿಷಯಾಂತರವಾದಾಗ ನಾನು ವೃದ್ಧನಾಗಿರುವೆನೆಂಬುದು ನನ್ನ
ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಬೆಂಜನ್. ೧೯).

ಅಡ್ಡಾ ದಿಡ್ಡಿ ಬೆಲೆ = ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಬೆಲೆ; ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ
ಮೀರಿದ ಬೆಲೆ: ಸಮಯ ನೋಡಿ ಪಟೇಲ, ಗೌಡರೂ ಒಂದಾಗಿ ಅಡ್ಡಾ
ದಿಡ್ಡಿ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುತ್ತಾ ಬಂದರು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೩).

[? / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಾದುಟ್ಟ, ಅಷ್ಟಾದುಷ್ಟ, ಅಷ್ಟಾದುಷ್ಟಂ; ತುಳು.
ತೆಲು. ಅಡ್ಡಾ ದಿಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡಾ ದಿಡ್ಡಿ₂, ಅಡ್ಡ ತಿಡ್ಡಿ₂, ಅಡ್ಡಾ ದುಡ್ಡಿ (ಅ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದೆ;
ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ; ಯದ್ವಾತದ್ವಾ; ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ: ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿ
ಅಡ್ಡಾ ದಿಡ್ಡಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟಂತೆ, ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಾ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ
ವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು (ಗುರುಣ. ೧೫). ಅಡ್ಡ ತಿಡ್ಡಿ₂: ಇವು ಅಡ್ಡ ತಿಡ್ಡಿ ನಡೆ
ದಾಗ್ಯೂ ತೀವ್ರ ಓಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೪); ಅಡ್ಡ ತಿಡ್ಡಿ ಪ್ರಶ್ನೆ
ಮಾಡಿದರೆ ನನ್ನಿಂದ ತಡೆಯುವದಾಗುವದಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣು. ೩೯); ತಲೆಯಲ್ಲಿ
ಹತ್ತೆಂಟು ಕಡೆಗೆ ಅಡ್ಡ ತಿಡ್ಡಿ ಪಿನ್ನು ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೮೩).

ಅಡ್ಡಾ ದುಡ್ಡಿ (ಕ). [_< ಅಡ್ಡಾ ದಿಡ್ಡಿ₁]

ಅಡ್ಡಾ ದುಡ್ಡಿ 'ಅಡ್ಡಾ ದಿಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾ ನು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅವರಿವರದೇಯೊಳದ್ದಾಂತು
ನಿಂದುದು ಬೆಳೆದು ಚಿನ್ನಕಡಿದ ಶರಗಿರಿಯದೇನೆಂಬೆನದ್ಭವನು (ಚೈಮಿಭಾ.
೪-೩೮). [ಅಡ್ಡ₁ + ಅನು (< ಅನ್ಯ)]

ಅಡ್ಡಾ ಬುಡುಕೆ 'ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾಯದ, ಅಡ್ಡಾಯಿದ (ನಾ). = ಅಡ್ಡಾಯುಧ (?): ನರಸಿಂಹೋ
ರ್ವೀಶನಡ್ಡಾಯದದ [ಪಾಶಾಂ. ನಡ್ಡಾಯ್ದದ] ಹರಿಹರಂ ದಂಡನಾಥಾಗ್ರ
ಗಣ್ಯಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧-೩೨; 1235); ಅಡ್ಡಾಯದದ ಹರಿ
ಯಂಣ್ಯನ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೩-೩೩; 1269). ಅಡ್ಡಾ
ಯಿದ: ಪರಬಲಸಾಧಕನೆನಿಸಿದಡ್ಡಾಯಿದದ ಹರಿಹರ ದಡ್ಡಾಯಕನನ್ನ
ಯಾವತಾರವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧-೨೫; 1235). [?]

ಅಡ್ಡಾಯಿದ 'ಅಡ್ಡಾಯದ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾಯಿಲ (ನಾ). ಎದುರಾಳಿ (ಕ); "ಎದುರಾಳಿ, ವಿರೋಧಿ, ಶತ್ರು"
(ಪ್ರಥಮ): ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಓಜಾಯಿಲಂ, ಅಡ್ಡಾಯಿಲಂ, ಗೋಜಾಯಿಲಂ
(ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅಡ್ಡ₁ + -ಅಯಿಲ]

ಅಡ್ಡಾಯು (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, — ರೀತಿ:
ಗತಿಪರವಡ್ಡಾಯುವಂತಿಕೆ ಭಾವನೆ ಚಕಿತವಪರಭಾಗ ಸಿಂಹಾಣೀಕ
ಚಟಿಯೆಂಬ ಚತುರ ಶಾಣದ ತರಹರದೊಳು ಹಲಗೆಯ ಮಗ್ಗುಲೊಳು
ಖಡ್ಗವಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೪). [ಅಡ್ಡ₁ + ಅಯು?]

ಅಡ್ಡಾಯುಧ, ಅಡಾಯುಧ, ಅಡಾಯ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಕತ್ತಿ: ವಣಿಕ್ಕಡ್ಡಯಸ್ಸಿರಿವ = ಪರದನ ಕಯ್ಯಡ್ಡಾಯುಧದಂತೆ (ನೀತಿವಾ.

೯-೬೦); ನಾರಾಯಣನ ಚಕ್ರಮಂ ಸುದರ್ಶನಮೆಂಬುದು... ಆತನ
ಅಡ್ಡಾಯುಧಮಂ ನಂದಕಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬-೨೭ ಟೀಕು); ಅತ್ಯಾಂ
ಗುಳಿಗಳಡ್ಡೆಸಿದೇಡೆಯೊಳಡ್ಡಾಯುಧದಿಂ ಪಜಿಯೆಯುಂ (ನೀ ಮಿ ಪು.
೬-೩೨ ವ); ಒಡ್ಡಿದ ಸಿಡಿ ಡೆಂಕಡೆ ಶೂಲ ಸೂನಂಗಿಯಡ್ಡಗರಗಸ
ಕತ್ತರಿಗಿಚ್ಚು ಅಡ್ಡಾಯುಧ ತೀವಿದ ಬಾವಿನೆಲಹು ಕಂಗಡ್ಡಮಾಗಿದವನಾ
ಹುರದೊಳು (ಸೊಬಸೋ. ೯-೨೮); ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು
ಕಣ್ಣಡ್ಡವಾಗಿಯೆ ರಾಜಿಸಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೬-೨೦). ಅಡಾಯುಧ:

"ನಿಸ್ತಂಶ: ಕರವಾಳ, ಖಡ್ಗ:.. ಈ ೧೦ ಅಡಾಯುಧಂ" (ಹಲಾಯು.
೬೮-೩೧೮); "ಅಕ್ಕಜದಡಾಯುಧಂ ನಂದಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂ ಗ ರಾ.
೬-೨೦); ಪಾಪಿ ಹೂವನೇಜಿಸಲು ಮನೆದಡಾಯುಧದ ಗಾಯ (ಬಸವ.
೬೫೧); ವಧಾರ್ಥಂ ಮುನಿಯ ಕೆಯ್ಯಡಾಯುಧಮಿತ್ತಳ್ (ದಶ ಕು.
೮-೨೭); ಪಾರ್ಥನ ತಜುಬಿ ನಿಂದನು ಸೆಳೆದಡಾಯುಧದಿ (ಕುವ್ಯಾಕ.
೧೪-೨೧); ದೀಹದೇಣ ನುಡಿಯಲ್ಲಿಯಡಾಯುಧಮಡ್ಡಣಂ ಸೊಡರ್ಗಿಡ
ಗಮೆನಿಪ್ಪವಂ ಪಿಡಿದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೨). ಅಡಾಯ್ಡ: ತಲೆದಸೆಯೊ
ಳಿದಡಾಯ್ಡಮನೊಲವಿಂದಾನುಚಿ (ದಶ ಕು. ೯-೬೮); ಉಗಿದಡಾ
ಯ್ಡದ ಮೊನೆಯ ತುದಿನಾಲಗೆಗಳಲಿ ಮಾತಾಡಬಲ್ಲರೆ ಸೊಗಸುವೆವು ನಾವು
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೪೫). 'ಅರ್ಧಾಯುಧ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡ₂? + ಅಯುಧ]

ಅಡ್ಡಾವುಜ, ಅಡಾವುಜ (ನಾ). ಅವುಜ ಎಂಬ ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಬಗೆ: ಮತ್ತಮಾ. ಶಬ್ದರೂಪನೆನಿಸ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನೋಲಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾ
ವುಜ ಪಟ್ಟಾವುಜ ಕಂಡಾವುಜಕಾಟರಿಂ ಮುನ್ನವೆ (ವಿರೂಪಾ. ೮೧-ವ).
ಅಡಾವುಜ: ಕಂದಾವುಜಂ ಪಂಜಾವುಜವಡಾವುಜ ತುಂಬಿವೊಂದೆನೆ
ಯೊಳುಲಿಯೆ (ರೇವಣ. ೩-೪೫). [ಅಡ್ಡ₁? + ಅವುಜ]

ಅಡ್ಡಾಳೆ (ನಾ). ದಾಸಿ; ಸೇವಕಿ (?): ಸಾಲಿಗೆದರೆಯೊಳಗೆ ದೇವರಡ್ಡಾಳೆ
ಗೆಂದುಯರಸುಗಳು ಬಿಟ್ಟು ಪೊಕ್ಕಲು (ಸೌಗಂ. XV, ೧೨೯-೫೪; 1176;
ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೪-೫೪). IP: "ಕೊಲ್ಲಾಶಾ" ಸಂಪಾದಕರು ಈ ಶಬ್ದ
ವನ್ನು maid servant ಎಂದು ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. [?]

ಅಡ್ಡಿ (ನಾ). ತಡೆ; ವಿಘ್ನ; ತೊಂದರೆ: ಲಲನೆಯರ್ಗಂಗರಾಗಮದು
ದುರ್ವಹಮಂಶುಕಭಾರವಂಗಳಸಂಚಲತೆಗೆ ಕಾರಣಂ ಕುಸುಮಮಾಲಿ
ಕೆಯುಂ ಪೊಟಿ ಪುಷ್ಪದಾಮ ಮೇಖಲೆ ನಡೆಗಡ್ಡಿ ಕಣ್ಣುಲರ್ಗ ಕಾಡಿಗೆ
ಬಿಣ್ಣಿತು (ಕಾದಂಪು. ೧೦೦೩); ಮುಂತಕಾಟಿಕಡ್ಡಿಯಕ್ಕುಮೆನುತೆ ಮನಂ
ದಂದು (ಅದ್ವತ. ೧೫-೧); ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯನನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಳ
ಸಂಕೋಚದ ಸ್ವಭಾವವೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಡ್ಡಿ (ಕಾವ್ಯಸ. ೪೫).

ಅಡ್ಡಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳು = ಆಕ್ಷೇಪಣೆಮಾಡು: ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಜನರು ಪರ
ನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಅಡ್ಡಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ.
೪-೧೮೪). ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ = ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ; ತೊಡಕಿಲ್ಲ. IP ಇದು
ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. ಅಡ್ಡಿ ಹರಕತ್ತು = ವಿಘ್ನ;
ತೊಂದರೆ: ಘಾಟಿಗೆ ರಸದು ಬರುವಂಥ ಮಾರ್ಗಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಇಂಥಾ
ಯೋಗ್ಯತೆಲ್ಲದ ಅಡ್ಡಿ ಹರಕತ್ತು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು
(ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೮). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟ್ಟ; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡ್ಡಿ]

ಅಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಗೌರವ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿ: ನಡತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳದೆ ಹೋದರೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಬರುತ್ತದೆಯೇ? (ರೂಢಿ). ಸಿಕ್ಕಾ
ಬಟ್ಟೆ ನಡೆದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಅಡ್ಡಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). (ದಶ-
ಪ್ರಾದೇ). ೨. ಆಡಂಬರ (ಸ್ವಾಂಜರ).

[? / ಮರಾ. ಅಡ್ಡಾ = ದೊಡ್ಡಸ್ತಿ, ಅಡ್ಡತೆ]

ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಡ್ಡಿಗಿ, ಅಡ್ಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಅರ್ಧ
ಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಟಿಕ್ಕೆ: ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಒಡ್ಡಾರಂ

(ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಜಡೆಯಡ್ಡಿಕೆಯ ಜಾಣೆಯ ರಂಗಾಯಂಬ ಮಡದಿ ಮೈದೋರ್ವಳಿನ್ನೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೬-೩೫); ಸರಪದಕಗಳು ಸರಿಗೆಯಡ್ಡಿಕೆ ಫರಫರದ ಕಟ್ಟಾಣಗಳೆಸೆಯೆ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೨೬); ದೇವರು ಕೊಟ್ಟ ಬುಗಡಿ, ಚಳತುಂಬು, ಅಡ್ಡಿಕೆ, ನಾಗರಮುರಿ, ತೋಳಬಂದಿ, ಡಾಬು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಚಂ. ದ ತೋ. ೧೧೧); ನಿನ್ನ ಆ ಹಳೇ ತರಹದ ಅಡ್ಡಿಕೆ ಗಿಡ್ಡಿಕೆ ಹೊರಗೆ ತೆಗೀಬೇಡ ಮಹಾರಾಯತಿ. ಅಮೇಲೆ ಬೀಗರು ನಕ್ಕಾರು (ಹನ್ನೊಂದ. ೮೭). **ಅಡ್ಡಿಗೆ** : ಅಡ್ಡಿಗೆಯಂ ಕೊರಳೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೭೦-೧೭). **ಅಡ್ಡುಗೆ** : ಪೊಳಪೊಗೆವ ಮಡೆಯಡ್ಡುಗೆಯ ಡಾಬಿನ ಮೇಖಲಾಂಚಿತದ (ಅನಂರಾ. ೧-೩-೩೫).

[? ಸಂ. ಅರ್ಧಕಾ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟಿಗೈ; ಕೊಡ. ಅಡ್ಡಿಗೆ; ತೆಲು. ಅಡ್ಡಿಗೆ]

ಅಡ್ಡಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಇಡು, —ಹಿಡಿ : ಬಿಸಲು ಹೊಡೆ ತಗಲದ ಹಾಗೆ ಕೊಡೆ ಅಡ್ಡಿಕ್ಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಲಿಂಬೆಕೊಡು : ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆನಾದರೂ ಅಡ್ಡಿಕ್ಕು ಅವರಿಂದಲಾ ಕೆಲಸವಂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡು + ಇಕ್ಕು]

ಅಡ್ಡಿಗ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವವನು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡು + -ಗ]

ಅಡ್ಡಿಗೆ 'ಅಡ್ಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಿಗೆ (ನಾ). (?); "ಅಡಗಲ್ಲ" (ಮೋಳಮಾ. ಕೋಶ) : ಆ ಕಲ್ಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಕೋಡಗನ ಕೊಂಡೆ ಚಪ್ಪಗಲ್ಲನಪ್ಪಳಿಸಿದೆ ಅಡ್ಡಗಲ್ಲ ನಡ್ಡಿಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ಒಡೆದೆ ನಿಂದ ಕಲ್ಲ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ತಳ್ಳಿದೆ (ಮೋಳಮಾ. ೨೨೫-೭೭೮). [?]

ಅಡ್ಡಿ ತರು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು : ಯಾರೂ ಅಡ್ಡಿ ತರದೆ ಇದ್ದರೆ ಕೆಲಸ ಬೇಗ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಡ್ಡು + ತರು (< ತರ್)]

ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು : ಗಲ್ಲಿಗೆ ವಿಸಿದ್ವರೂ ಯಾರೂ ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪೈಮಹ. ೯೪). [ಅಡ್ಡು + ಪಡು + -ಇಸು]

ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು; ವಿಘ್ನವನ್ನು ತರು : ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಸಂಧಿಗೆ ನೀನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ಗಂಡನ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯೆಂದು ನೀನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಕ. ೧೭). ೨. ತಡೆ ಮಾಡು : ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಬಡ್ಡಿ ಹೆಚ್ಚುವದು ಅಡ್ಡಿಗೆ ಮಾಡಿದಷ್ಟೂ ಉಂಡು ತೀರುವದು (ಗಾದೆ. ೪). [ಅಡ್ಡು + ಮಾಡು]

ಅಡ್ಡಿಸಡಿ 'ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿ, ಅಡ್ಡಿಸಡಿ, ಅಡ್ಡಿಸಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಅಡಚಣೆ; ತಂಟೆ ತೆಕರಾರು : ಯಾ ಹೆಣೆಗೆ ಅಡಿ ಅಡಮು ಅಡ್ಡಿಸಡ್ಡಿಯೇನು ಉಂಟಾ ದಂನ್ನು ನಾನೇ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು ಯೆಂದು ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯ ಚೀಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೬-೧೨; 1808). **ಅಡ್ಡಿಸಡಿ** : ಯವರು ವಡವೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವರ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲ ನೀಲು ಅಡ್ಡಿಸಡಿಗಳ ಮಾಡದಂತೆ ಸಾಬಕ್ಕೂ ದಸ್ತೂರು ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಸರ ರಾಸು ನಡ್ಡಿಕೊಂಡು ಬರುವದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦; ೪೩-೨೭; 1812).

ಅಡ್ಡಿಸಡಿ : ಅಡ್ಡಿಸಡಿ ಮಾಡದಂತೆ ಪ್ರಾಕ್ಕು ಕಚೇರಿ ತಾಕಿತಿಯು ಬರದ ಬಂದ್ಡ ಮೆರೆಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦; ೪೩-೧೮; 1812). [ಅಡ್ಡು + ಸಡಿ]

ಅಡ್ಡುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಧಿಕಾರ (?) : ವೀರಪ್ರತಾಪದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯರ ಅರಮನೆಯ ಚಿಂನಭಂಡಾರದ ಅಡ್ಡುಕದ ಸಮಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಖರಾಚಾರಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ಮಲಸಾಚಾರಿಯರು (ಎಕ. IX (8), ಕಾನಕಾ. ೬೫-೬; ಸು. 1380). 'ಅಡ್ಡುಕೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಡ್ಡುಗೆ 'ಅಡ್ಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡೆ (ನಾ). ಬಿದಿರುದಬ್ಬೆಯ ಎರಡು ತುದಿಗಳಿಗೆ, ನೆಲುವು ಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆಯೋ ಕೊರಳಮೇಲೆಯೋ ಹೊರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ; ಕಂಬಿ; ಕಾವಡಿ : ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡವರೆಯ್ದು ಉಂಗುರುಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡತಾಗಿರೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ದು ಕೊಡುವಾಗ ಕಡ್ಡಾಯದೊಡವೆಯೆಯಿಂದ (ಭರಣ. ೩೮-೧೨೭); ಶಿವಾ ಜಿಯು... ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಕುಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಅಡ್ಡೆ ಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹೊರಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವದನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡಿ ದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೭೫); ಅವನು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಹೊಳೆಯಿಂದ ಅಡ್ಡೆ ಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[~ ಅಡ್ಡು. / ಮರಾ. ಅಡ್ಡೆ, ಅಡೇ = ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಇಡುವ ಗಳು]

ಅಡ್ಡೆ (ನಾ). ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : "ಸಡ್ಡೆ ಯಡ್ಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). [?]

ಅಡ್ಡೆ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಜನ ನೇರುವ ಸ್ಥಳ; ಕಟ್ಟೆ; ಚಾವಡಿ : ಅಂಗಡಿಯೆಂದರೆ ನಾಲ್ಕೈದು ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳೊಡನೆ ಹರಟೆಹೊಡೆಯುವ ಅಡ್ಡೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಗೃಹದಾ. ೮೮); ಪೋಸ್ಟು ಅಫೀಸು ಹರಟೆಯ ಅಡ್ಡೆಯಾಗಿತ್ತು (ದರ್ಶನ. ೯೪); "ಇನ್ನೇನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ನಿಮಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಮನೆ ಅಡ್ಡೆಯಾಯಿತು - ನಾನು ಬಲ್ಲೆ..." (ಪಹಾರ. ೯). ೨. ಅಂಗಡಿ; ಮಳಿಗೆ : ಈಗ ಸಾಡೆ ಅಡ್ಡೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬಸ್‌ನಿಲ್ದಾಣವಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೭೩); ಕೊತನಾಲನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತ ನಡೆದ. ಆ "ಅಡ್ಡೆದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆದಾಟ ನಡೆದಿರಬಹುದೆ" ಕಾಜಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ (ಕೂತಕಾ. ೫). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಡ್ಡಾ]

ಅಡ್ಡೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಧಾರಣ ಎತ್ತರದ ಅಡ್ಡೆಗೋಡೆ : ಪಾಗಾರ ಹಾರುವ ಎತ್ತು ಅಡ್ಡೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟೇತೆ (ಗಾದೆ). [~ ? ಅಡ್ಡು]

ಅಡ್ಡೆ ದಬ್ಬೆ (ನಾ). = ಅಡ್ಡೆ (ಃ). [ಅಡ್ಡು + ದಬ್ಬೆ]

ಅಡ್ಡೆ ಬಡಕೆ 'ಅಡ್ಡಂಬುಡುಕೆ' ನೋ.

ಅಡ್ಡೆ ವೊಟಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊರುವ ಹೊರೆ. 'ಅಡ್ಡೆ ವೊಟಿಯಾಳ್' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡು + ವೊಟಿ]

ಅಡ್ಡೆ ವೊಟಿಯಾಳ್ (ನಾ). ಅಡ್ಡೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಆಳು : ಮಣಿಮಂಚ ಸುಸ್ಪತಿಕೆ ಮಂಡೆ ಮಲಗುಗಳಡ್ಡೆ ವೊಟಿ ಯಾಳ್ಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನಡೆತಂದುದೇವೇಳ್ವೆನು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೦).

[ಅಡ್ಡೆ ವೊಟಿ + ಆಳ್]

ಅಡ್ಡೆ ಸಗು (ಕ್ರಿ). ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡು (ಃ).

[ಅಡ್ಡು + ಎಸಗು]

ಅಡ್ಡೆ ಸುಗೆ (ನಾ). ೧. ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಪಕ್ಕದಿಂದ ಬಂದ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಅಡ್ಡೆ ಟು' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡು + ಎಸುಗೆ]

ಅಡ್ಡೆ ಹೊರು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡೆಯನ್ನು ಹೊರು (ಃ).

[ಅಡ್ಡು + ಹೊರು (< ವೊಟು)]

ಅಡ್ಡೆ ಳೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಎಳೆ; ನೆಯ್ಕೆಯ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಲದ ಕಡೆಯ ಎಳೆ; "ನೆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡೆ ಳೆ : ಹೊಕ್ಕು" (Abb. ಇಂಕನ). 'ಉದ್ದೆ ಳೆ' ಪರಾ.

ಅಡ್ಡೆ ಳೆಯ ಸರ = ಅಡ್ಡೆ ಲಾಗಿ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ, —ಹಾರ : ಭುಜಲತೆಯ ಚಂಪಕಾಕುಸುಮದಡ್ಡೆ ಳೆಯ ಸರದಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೩-೨೦). [ಅಡ್ಡು + ಎಳೆ (< ಎಟ್ಟೆ)]

ಅಡ್ಡೇಟು (ನಾ). ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊಡೆದ ಪೆಟ್ಟು: ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಅಡ್ಡೇಟಿಗೊಂದು ಗುಡ್ಡೇಟು ಎಂದು ಸರಿಹೋದರೂ ಸರಿಹೋಗಬಹುದು (ಫಾಟೀಮು. ೧೩೦); ಅಡ್ಡೇಟಿಗೆ ಒಂದು ಗೊಡ್ಡೇಟು (ಕನ್ನ. ೪). 'ಅಡ್ಡೆಸುಗೆ' ಪರಾ. [ಅಡ್ಡೆ + ಏಟು]

ಅಡ್ಡೇಟುಗಾರ (ನಾ). ಗುರಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯದವನು (ಕ). [ಅಡ್ಡೇಟು + - ಗಾರ (< - ಕಾಣ)]

ಅಡ್ಡೇರಿ (ನಾ). (ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಎರಿ. [ಅಡ್ಡೆ + ಎರಿ]

ಅಡ್ಡೆಸು 'ಅಡ್ಡಯಿಸು' ನೋ.

ಅಡ್ಡೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿಗೆ, ಬೀದಿಗೆ ಅಥವಾ ಮನೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಿದ ಕುಟುಂಬ; "ಹೊಸ ಒಕ್ಕಲು" (ಜಾನಕೀ. ೧೧); ಅಡ್ಡೊಕ್ಕಲು ಬಂದರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಗೌಡ ಶಾನಭಾಗರಿಗೆ ಅತಿ ಸಂತೋಷವಾಗುವದು (ಸ್ವಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡೆ + ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್ಯಾ)]

ಅಡ್ಡೊರಗು (ಕ್ರಿ). = ಅಡ್ಡಾಗು (ಸ್ವಾಂಡರ್): ತೂಕದಿಸಲ್ಯಾಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಡ್ಡೊರಗು (ಸ್ವಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡೆ + ಒರಗು (< ಒಜಗು)]

ಅಡ್ಡೋಟಿ (ನಾ). ನೇರವಲ್ಲದ, ಓರೆಕೋರೆಯಾದ ಓಟಿ (ಸ್ವಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡೆ + ಓಟಿ]

ಅಡ್ಡೋಡು (ಕ್ರಿ). ಓರೆಕೋರೆಯಾಗಿ, ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಓಡು (ಸ್ವಾಂಡರ್). [ಅಡ್ಡೆ + ಓಡು]

ಅಡ್ಡಾಡಿ 'ಅಡನಾಡಿ' ನೋ.

ಅಡ್ಡಾಡಿದವೇಳೆ (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು; ಅವೇಳೆ: ಇವರ ಈ 'ಅಡ್ಡಾಡಿ' ವೇಳೆಯನ್ನು ನಾವು ಹೇಗೆ ನೆನಪಿಡಬೇಕೋ! (ಮುಂಗಾಪು. ೭೨). [ಅಡ್ಡಾಡಿ (< ಅಡನಾಡಿ) + ವೇಳೆ]

ಅಡ್ಡಾಡಿದೊತ್ತು (ನಾ). = ಅಡ್ಡಾಡಿದವೇಳೆ: "ಇಂದುಮತೀ, ಅಡ್ಡಾಡಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನೀನು ಕಾಲೇಜವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಗೆ ಬಂದಿ?" (ತುಳಿಮು. ೨೩). [ಅಡ್ಡಾಡಿ (< ಅಡನಾಡಿ) + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಅಡ್ಡ್ಯೋಕೇಟ್ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಾದಿ; ವಕೀಲ: ನಮ್ಮ ಅಡ್ಡ್ಯೋಕೇಟರು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Advocate]

ಅಡ್ಡ್ಯೊಬ್ಬಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಲಾದ ಬೇಲಿ; ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯ ಬೇಲಿ: ಹಳೆ ಮುಳ್ಳೂರ ಅಡ್ಡ್ಯೊಬ್ಬಿಯಿಂ ಕಾಲ್ತೆಯಿಂ ತೆಂಕಣ ನಳಗೆರೆಯ ಹೊಡಕೆ ಹಳ್ಳಕ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೪೨-೧೨; 1521). [ಅಡ್ಡೆ + ಒಬ್ಬಿ (< ಒಬ್ಬಿ)]

ಅಥಾಳ (ನಾ). "ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ" (ನಿಘಂಟು): ವರ್ಗಚತುರ್ಥಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಳಿ - ಘಟಾಯಂ... ಧೊಂಕಣಿ, ಧೊಂಕಣಿ, ಅಥಾಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಧಾಳಂ, ಅಥಾಣಂ] (ಶಮದ. ೧೫ ಪ್ರಯೋ). [? ಪ್ರಾ. / ಮರಾ. ಅಥಾಲ್ = ನಿಶಾನೆ]

ಅಣ್, ಅಣ್ಣ (ಕ್ರಿ). ಅಂಟು; ನೋ ಕು; ಮುಟ್ಟು: ಈಳಿಯ ಸಾಂದುಮಂ ಪಸಿಯ ಕತ್ತರಿ ತೀವಿದ ಪೊನ್ನ ಸಿರ್ಪುಮಂ ಗಾಳಿಯುಮಣ್ಣ ದಂತಡರೆ ಕೆಂದಳದಿಂದಮು ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೭). ಅಣ್ಣ: ಅಣ್ಣನೆಂಬಣ್ಣ ಗಳ ಅಣ್ಣ ಸುಪುದು ಹೊನ್ನ ಅಣ್ಣನೆಂಬಣ್ಣ ಗಳ ಅಣ್ಣ ಸುಪುದು ಹೊನ್ನ ಅಣ್ಣನೆಂಬಣ್ಣ ಗಳ ಅಣ್ಣ ಸುಪುದು ಮಣ್ಣ ಹೊನ್ನ ಕಂಡಬಳಿಕ ಅಣ್ಣ ದಣ್ಣ ಗಳಾರು ಹಣ್ಣ ಕಂಡ ಬಳಿಕ ಅಣ್ಣ ದಣ್ಣ ಗಳಾರು ಮಣ್ಣ ಕಂಡ ಬಳಿಕ ಅಣ್ಣ ದಣ್ಣ ಗಳಾರು (ಗಣಭಾ. ೪೨-೫; ವಚಶಾ. I, ೨೪೬-೧೧). [ದೇ.]

ಅಣ್ (ನಾ). ನಾಯಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಹಗ್ಗ: ಅಣ್ಣ ಮೊಟ್ಟೆ ಗೊಳಿಸಿ ಚೋಳಿಕರಣ್ಣಲೆಯಂ ತಳಿರನುಡಿಸಿ ನನ್ನಗೆಯಂ ಮೂವಣ್ಣಂ

ಬರಿಸಿದನುರ್ವರೆ ಬಣ್ಣ ಸಲೆಜ್ಜೆಯಂ ಗ ನೃಪತಿ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೧೩; 1100). [ಅಣ್ಣ ಮೊಟ್ಟೆಗೊಳಿಸು = ನಾಯಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು]. [? / ತಮಿ. ಅಣ್]

-ಅಣ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಯುಕ್ತವಾದಂಥಾದ್ವಯಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಣ ಯವುಗಳಿಂದ ಮಹದ್ವಯ ತೋರುವಣ, ವಾದ್ಯಂಗಳಂ ನುಡಿಸದೆ ಬಡಿಯದೆ ಧ್ವನಿಯಾಗುವಣ ನುಡಿಸಿದರೂ ಬಡಿದರೂ ಧ್ವನಿಯಾಗದೆ ಇಹಣ (ಶುಕಸ. ೩೧೨). ಹೊಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮಿದುವಾಗಿ ಇರುವಣ... ನರಗಳು ಹೊಟ್ಟೆಯಮೇಲೆ ಬಹಳವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇಹಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೭೬-೩೮೧ ಟೀಕೆ). '-ಓಣ' ಪರಾ.

ಅಣಂ, ಅಣಂ (ಅ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಕೊಂಚವೂ; ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ: "ಎನು ಮೆನಿಪ್ಪರ್ಥಮನಿರದಾನಿಪರಣಮಾಣಮೆಂದು ನುಡಿದವ್ಯಯದೊಳ್" (ಶಮದ. ೩೦೩); ಆಗಲುಮಿದುಸೂರ್ಯರಣಮಿಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಪಲೆಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೬); ಆತಂ ಮನಮೊಸೆದು ನೋಡುತಿರ್ಪುದಜಾ ನಾಗಳಣಮುಜಿದಳಿಲ್ಲ ಪೊಟ್ಟಿನ ಪವಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೦); ಪೆಂಡಿರ ಮಾತಂ ಸಲೆ ಕೈಕೊಂಡವರಭಿಮತದೆ ನಡೆವನಪೊಡೆ ಗಂಡಂ ಗಂಡನಣ ಮಾಗಲಜಾಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೯-೨೨); ಕಾಲಪುರುಷಂಗೆ ಗುಣಮಣ ಮಿಲ್ಲಂ ಗಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧-೧). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಅಣಂಪಿರಿದೆಂಬ ಮಾತು" (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೯); ನೀನಗ್ಗಿಪ್ರತಿಯೈ ಪವಮಾನ ತನೂಭವನೆನಾನಣಂ ಕೊಡೆ ಸುಸಂಧಾನಮರಿನೈಪರೊಳೆಂತು (ಗದಾಯು. ೧-೬೬); ರಥಾಂಗಚಯಂ ವಿಯೋಗ ಭೀ[ಖೇ]ದಮನಣಮೆಯೈ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೩೯); ಪುರಾಣಕವೀಂದ್ರರಖಿಳಕಾವ್ಯಂಗಳ ಗೂಢಪದ ಪ್ರಯೋಗಮಂ ನೆರಪಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳನಣಂ ಮನಂಬುಗೆ ಪೇಚ್ಚಿಂ (ಶಮದ. ೩೨೩). ಅಣಂ: ೧. ಮೇಲೆ 'ಅಣಂ ೧'ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಶಮದ. ೩೦೩) ಸೂತ್ರಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ: ಅಣಂ, ಅಣಂ, ಆವಗಂ, ನೀಡುಂ, ಕರಂ, ಆದಂ, ಕೆನ್ನಂ, ಪೀನಂ, ಎಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ... ಇತಿ ಅಣಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣ: (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಅಣಂಚು, ಅಣಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅಡಗಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು; ಹೀನಾಯಗೊಳಿಸು (ಕ). ಅಣಂಚು (ಕ). [← ? ತೆಲು. ಅಣಚು]

ಅಣಂಬಿ 'ಆಳಂಬಿ' ನೋ.

ಅಣಂಬಿ 'ಆಳಂಬಿ' ನೋ.

ಅಣಕೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಅದ್ಭುತ; ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಎಣಕೆಗಳುಂಬ ಮುಂ ಪಿರಿದುಮಾದ ಪದಾತಿ ವರೂಢ ವಾಜಿ ವಾರಣಬಲದಿಂದಮಿರ್ಮಡಿಸಿ ಧಾತ್ರಿಯ ಬಿಣ್ಣಿನಗೆಂದಿನಂದವಲ್ಲ ಣಕಮಿದೆಂದು ತಿಣಕಿದನಾನಲುಮ್ಮಳಿಸಿ ಶೇಷನಶೇಷಮಹೀವಿಭಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೯); ಖ್ಯಾತಿವಡೆದಿದರ್ ನಾಲ್ವುಂ ಜಾತಿಗಳೊಳ್ ಮದುವೆಯಾಗಲಕ್ಕುಂ ಪಾರ್ವಂಗೀ ತೆಜದಿ ನೆಂಬರೇನಾ ಜಾತಿಗಳಿಕ್ಕಿದುದುನುಣ್ಣೆನೆಂಬುದಿದಣಕಂ (ಸಮಸ. ೬-೯೨); ಪನ್ನಗಭೂಷಣ ತಲೆದೂಗುತ್ತಿರೆ ಇರಲೊಂದಣಕದ ಜವನಿಕೆ ಮೂಡಲು ಸುರಸಭೆ ಕಾತುಕದಿಂದಂ ನೋಡಲು (ಭೃಂಗೀರ. ೧೩-೨೩); ಓರೊರ್ವರಂ ಚಾಳಿಸುವ ಪದದೊಳಾ ವೇಗವಾ ಕೋಪವಾ ಮಚ್ಚರವಾ ಬಲ್ಲಾ ಪೊಡಪುರ್ವಿಗೇಯಣಕಮಗುರ್ವದ್ಭುತಂ ದುರ್ನಿವಾರಂ (ಜಗಮ. ೩-೬೪); ಬಲವದ್ಭಲ್ಲಾಳನುಗ್ರಾಹವ ಪಟಹರವಂ ಕರ್ಣಮಂ ತಾಗೆ ವಿಧಿಟ್ಟುಲ ಕಾಂತಾಕರ್ಣಪತ್ರಂ ಕೆಡುವುದಣಕಮಲ್ಲೊಂದೆ ಕೇಳಾ ವಿಸ್ಮಯಂ ಕಣ್ಣಲ ರಿಂ ಬಾಷ್ಪಾಂಬು ಕೆಯ್ಯಿಂ ಕಡಗಮಡಿಗಳಿಂ ನೂಪುರಂ ವಕ್ರದಿಂ ಸುಯಾ ತಲೆಕಟ್ಟಂ ಮಾಲೆವೂವಾಕೆಗಳ ಗಳಕದಿಂ ಬೀಳ್ವುದುತ್ತಾರಹಾರಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೪೦-೬; 1198); ತೋರ್ಪಂ ನೀನೆನ್ನಣಕದ ವಿದ್ಯಾ ವಿನೋದದೊಳ್ ಕಾಮಿನಿಯಂ (ದಶಕು. ೬-೧೨೬). [?]

ಅಣಕೃ (ನಾ). ೧. ಕುಚೋದ್ಯ; ಅಪಹಾಸ್ಯ: ಲೋಗರೇನಾನುಮೋಂ
 ದಣಕದಿನೆಂದೊಡೆ ಮನದೊಳ್ ಸೆಣೆಯದಿರೊಳ್ ಪದೊಳರ್ತಿಗುಂದದಿರಿನಿ
 ಸುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೫-೧೫೪); ಎನ್ನಗೆ ಸುಂಕಮನಿಕ್ಕಿ ಪೋಗಿಂ ನಿಲ್ಲಿಮಾಂ
 ಪಂಕಜೋದರನೀಯೆ ಪಡೆದನೀ ವನದೊಡೆಯನೆನಲಾ ಪಡೆಯ ಕಡುಗಲಿಗ
 5 ಳಿಲ್ಲಂ ನಕ್ಕಣಕಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೭೬ ವ); ಸಭೆಯೊಳಭಯಂ
 ನಿರರ್ಗಳಂ ಗಬಪುವಣಕಕ್ಕೆ ಕೆಳದರ್ (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೧ ವ); ನೀನಾಡು
 ವಂದವನುವಾಗಿರದೆನುತ್ತ ಕಾಶಿಕನಣಕದಿಂದಾಡಲೆಮ್ಮ ಕೂಡಿಪತಣಕವೇ
 ಕೆಂದು ವಾಸಿಷ್ಠಮುನಿ ನುಡಿದನು (ಹ ಚ ಕಾ. ೨-೨೮); ಹುಲುಪರದನ
 ಸುತೆ ನಿನ್ನಗೆ ಮೋಹಿಸಿ ಬರೆ ಬಲುಹೇಕೆ ಸುರಮಂಜರಿಯ ವೊಲಿಸೆ ನಿನ್ನಗೆ
 ಪಂಥ ಸಲುವುದೆಂದಣಕದಿ ಕೆಳೆಯನೊರ್ವನು ವಚನಿಸಿದ (ಜೀವಂಸಾಂ. 10
 ೧೬-೨೭); ಈ ಅಣಕ ಅವನನ್ನು ಅಪಹಾಸ್ಯವಾದ ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಈಡು
 ಮಾಡುತ್ತ (ರೂಪಸ. ೭); ತಂಗಿಯ ಮಾತಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅಣಕವಿತ್ತು
 (ತೇಮೋಡ. ೯೬). ೨. ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು; ಹೀಯಾಳಿಸುವುದು;
 ಮೂದಲಿಕೆ: “ತೆಗಟಾ, ಪಟಾ, ಚುನ್ನಂ, ಕೊಜಚಾಟಂ, ಏಳಿದಂ,
 ಅಣಕಂ - ಈ ೬ ನಿಂದೆ” (ಕಶಸಾ. ೧೩-೨೫೬); “ತೋಜಿಂ [ಕೊಜ
 ಚಿಂ] ದಣಕಂ” (ಕರ್ಣಾಣಿ. ೮); “ಕೊಜಚಾಡಿದುದೆನಲಣಕಮಪ್ಪುದು”
 (ಚತುನಿ. ೨೨); “ಅಣಕಮೇಳಿಸುಂ ಕೊಜಚಾಟಂ ಬಲಿದು ತೆಗಟೆನ್ನಲಿದು
 ... ನಿಂದಾಪ್ಪಿಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೨೨); ಆರಸನರಸಿಯನೂರಂ ಪರಿಜನ
 ಮಂ ನಾಡನಡವಿಯಂ ಬೆಟ್ಟೊಳಗಾಗಿರೆ ಮುನಿ ತೇಜೋವೃದ್ಧಿಯನುರಿ
 ಪಿದನಣಕಕ್ಕೆ ಸವಣನುಂ ಸೈರಿಪನೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೩); “ಎತ್ತಿ
 ಹಾಕಿ ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ” (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೩; ಕೋಶ); ತ್ರಿಣಯ
 ನನಂ ಹರನಂ ನಿರ್ಗುಣನಂ ಸಧಿಸಧ ರತೀಶನಿಸುವನೆ ಹೋ ಬೇಡಣಕದ
 ಮಾತು (ಗಿರಿಕ. ೮-೪೦); ಪರಶಾರ್ಯಾತ್ಮರ್ಷಮಂ ಮಾಪ್ಪಣಕದ
 ನುಡಿಗಳ ಕರ್ಣಮಂ ತಾಗೆ... ದೈತೇಯಾಂತಕಂ... ಮಹೋಗ್ರಾಂತ
 ಕಾಕಾರನಾದಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೨೮); ದೋಷಮಂ ಗುಣಹೀನಂ ಕೃತಿ
 ಬಂಧದೊಳ್ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿರ್ಪಂ ಗುಣಗ್ರಾಹಿಯಲ್ಲಣಕಕ್ಕಗ್ರಣಿಯಾದಂ
 (ಖಮದ. ೧-೬೧). ೩. ಹುಡುಗಾಟಿಕೆ; ವಿನೋದ: ಭೋರನೊರ್ವಂ
 ಬಿಸಿಲಡಸಿ ಬಂದು ತಾರಲೆಲೆ ನಾರಿ ವಾರಿಯನೆನೆಯವಳ್ ಬಜಿಯ
 ಸಸಿಗಲ್ಲ ತೋರಕರಗವನಣಕದಿಂದೆ ತಂದಿತ್ತು ನೋಡುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ.
 ೮-೧೦); ಈ ಬಣಗುಗಳ ಕೊಂಬನೆ ಕುಮಾರಕನಣಕವಲ್ಲೆಂದಸುರರಿಪು
 ತಿರುಹಿದನು ಸುಜರಥವ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೪-೨೮); ತ್ರಿಣಯನಶರಣನಾದಿ
 ಮಯ್ಯನಣಕದ ಮಾತಿಗಣೆಯರದೊಳ್ಳಿದಿ ಕರೆಯಲ್ಪೆ ಸಾರಾಪ್ಪಪತಿಯೆಣೆ
 ಸಲೇಂ ಬಂದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೭೨). ೪. ನಟನೆ; ನೋಗು; ಬೂಟಾ
 ಟಿಕೆ: ಅಕಟಕಟ ನೊಂದಳಿತ್ತಿರೆ ಸುಕುಮಾರಿಯನೆನುತುಮಿನಿತು ಕೊಂಕಿಂ
 ನುಡಿದಂ ಪ್ರಕಟಿತಚಿತ್ತಂ ಭೂನಾಯಕನವಳಣಕಕ್ಕೆ ಸವಣನುಂ ಸೈರಿಪನೇ
 (ಯತೋಚ. ೨-೭೮); ಅಣಕವಿಲ್ಲಜುವೆನವನ ಬಲ್ಲಿನ ಹವಣಂ (ದಶಕು.
 ೮-೨೮೬); ಇನಿತೆಲ್ಲ ತಥ್ಯವೋ ಅಣಕವೋ ಲೇಸಾಗಿ ನೋಡು (ಕೋಗಯ.
 ೧೭-೮೨). ೫. ಅನುಕರಣ: ಅತಿಲಲಿತನದೀವಾರಿಯಂ ತನ್ನದೀಜೀವನ
 ದೊಳ್ ಕೂರ್ತರ್ಥವೀವೊಂದಣಕಮವನಿಯೊಳ್ ಮಾಪ್ಪವೋಲ್
 ತೋರ್ಪುದೆನ್ನೊಳ್ (ದಶಕು. ೮-೧೨೨). ೬. ಕುಚೋದ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ
 ವುಳ್ಳ ಅನುಕರಣ (Parody). ‘ಅಣಕವಾಡು’ ಪರಾ. ೭. ಕಟಿಕೆ
 ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚುಚ್ಚುಮಾತು (Satire): ಮಾರ್ಮಿಕವಾದ
 ನಗೆಯ ಚಿತ್ರ(Cartoon)ದಂತೆ, ಇಲ್ಲವೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಣಕ (Satire)
 ದಂತೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಜಾಣತನದ ಟೀಕೆ(Criticism)ಯಂತೆ ಅವುಗಳ
 ಕೆಲಸ (ತಿರುಗು. ೫. ೪). ೮. ಅನುಚಿತ (?): ಅಲಲಿಸಿ ಕುಮುದಿ
 45 ನಿಯನಿಳುವಳೆಯಕ್ಕುತಿತಾಪಮಿತ್ತನಿದು ತಕ್ಕರೆ ಸಂಗಳಿಗಣಕಮೆಂದು

ಕಡಲೊಳ್ ಬಿಬಲೆಂದನುಗೆಯ್ದು ನರ್ಕನಸ್ತಾಚಲದಿಂದ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೮
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅಣಕೃ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಾಗಿರುವುದು; ಅಡಕವಾಗಿರುವುದು: ಎಣ
 ಕೆಯ ಪದಿನಪುಸಾಸಿರ ಗಣಿಕೆಯರೊಳ್ ನೆರೆವ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಧ್ಯಾನಿ
 ಪುದೋ ತ್ರಿಣಯನನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಿಸರ್ಪಣಕದ ಮೂರ್ತಿಯನೆ
 5 ವೈಷ್ಣವಂ ಧ್ಯಾನಿಪುದೋ (ಸಮಪ. ೮-೧೪೬); ಅಣಕವಾದ ಹತ್ತಿ
 ಪಿಂಡಿ (ಕ); ಅಣಕವಾದ ಕೆರೆ ಅನೇಕ ನೀರು ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಗಾದ. ಕ).
 ೨. ವಿಧೇಯತೆ; ನಮ್ರತೆ: ಹುಡುಗ ಬಹು ಅಣಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
 [< ಅಣಕು]

ಅಣಕೃ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ವಸ್ತು: ಆರ್ವಾಣಂ, ಅಣಕಂ, ಅಪಶಬ್ದಂ
 ... ಪಾಪಂ, ರೇಪಸಂ - ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೨);
 “ಪಾಪಿ ಖೇಟಂ ಕಾಂಡನಪಕ್ಯಪ್ಪನಪಶಬ್ದಂ ರೇಫಸಂಚಳ(ನ)ನರ್ವಾಣನಣ
 ಕಮವದ್ಯನಾಪೀಡಯವಮಂ” (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೪). [ಸಂ.]

ಅಣಕಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ಬತ್ತಲೆ ಪೂಜ್ಯಮಲ್ಲದೊಡೆ ಬತ್ತಲೆಯಪ್ಪ
 ದಿನೇಶಬಿಂಬಮಂ ಬತ್ತಲೆಯರ್ಪ ಮಕ್ಕಳುಗಳಂ ರತಿಯಿಂ ನೆರೆವಲ್ಲಿ
 15 ರಾಗದಿಂ ಬತ್ತಲೆಯರ್ಪ ಪೆಂಡತಿಯನೋವಣಕಂ ನೆಜೆ ಕಂಡು ಮಾನಿಸರ್
 ಸತ್ತವರಾರೊ ಭಾವಿಪೊಡೆ ಬತ್ತಲೆಯಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಾವುದೋ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ.
 ೯-೭೬); ನೆಜೆಯಲ್ ಮಹಾಪುರಾಣಮನಜಿವಳವಡೆ ಪೇಟ್ಟ ವದನ
 ಮಿರೆ ತಮಗೊಲ್ಲಾನೆಜಿಗೆ ಗುಣಭದ್ರದೇವರ ಮಿಜುಪಂಘಿಗಳಿತ್ತುವೆನೆಗೆ
 ಕವಿತೆಯನಣಕಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೧-೧೮). [< ಅಣಕೃ]

ಅಣಕಚಣಕ ‘ಅಣಕಸಣಕ’ ನೋ.

ಅಣಕಚಣಕಂಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡು; ಅಪಹಾಸ್ಯ
 ಮಾಡು: ಚಪಳರ್ ಜನತಪಸ್ಸಿಗಳಂ ಜನತತ್ತ್ವಮನಿಂತುಟಂತುಟೆಂದು
 ಬಾಯ್ಕಿ ನಂದಂತಣಕಚಣಕಂಗೆಡೆದು ನಗೆನೆಗೆಯೊಳೆ ಪಾಪಮಂ ಪೊರ್ದಿ
 25 (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೪-೭೮). [ಅಣಕಚಣಕ (< ಅಣಕಸಣಕ) + ಕೆಡೆ]

ಅಣಕಚಿತ್ರ (ನಾ). ವಿದಂಬನಚಿತ್ರ; ವ್ಯಂಗ್ಯಚಿತ್ರ: ಅವನ ಅಣಕ
 ಚಿತ್ರ ಏಕೆ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಶಾಲಿಮ. ೫೨). [ಅಣಕೃ + ಚಿತ್ರ]

ಅಣಕದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಅಣಕಿಸು: ಕಣಗಿದಿಯ ಭೇತಾಳಜಟ್ಟಿಗರಣಕ
 [ಪಾಠಾಂ. ಣಕು]ದೋಲು ವ ಬೊಮ್ಮರಕ್ಕ ಸರಣಿಸಾಚಿಗಳಜೀವ ಹೊಗ
 ಗುಡದಂಜನಾಸುತನ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೫). [ಅಣಕೃ + ತೋಲು]

ಅಣಕನುಡಿ (ನಾ). ಅಣಕಿಸುವ ನುಡಿ; ಅಪಹಾಸ್ಯದ ಮಾತು:
 ಧನಿಕರ ಮನೆಗೆ ಪ್ಲಣಪ್ಲಣಕೆ ಹೋಗಿ ತನು ಬಾಡಿ ತುಟಿಯೊಣಗಿ ಅಣಕನುಡಿ
 ಕೇಳುವ ಕೃಪಣಮನಕ್ಕೆಂತಹುದು ನಿನ್ನಯ ಭಕುತಿ (ಪುರಂದ. ೧-೭೪-೧).
 [ಅಣಕೃ + ನುಡಿ]

ಅಣಕವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಕುಚೋದ್ಯಮಾಡು:
 ಮದಮತಿಗೋತು ವ್ಯಪ್ಪಭನನಣಕವಾಡುತ ಮಾತನಾಡಿದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರು
 (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೨೭); ರಣದೊಳು ಜಯವಧೂಟಿಯ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನಯ
 35 ಡೊಣಗನ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರಲು ಅಣಕವಾಡುವರಪ್ಪರಗಣಿಕೆಯರು
 (ಮೋಹತ. ೩೯-೪); ಸಿದ್ಧಿಗಳ ಶುದ್ಧಿಗಳ್ಳಿ ಅಣಕವಾಡುವ ಮಹಾಸುಪ್ತ
 ಸಿದ್ಧರ್ (ನಂದಿಮಾ. ೫-೩೭); ಚಿದಂಬರರು - ನಿನ್ನಗೆ ಯಾರಿಲ್ಲವೇ?
 ಎಂಥು ನೂರು ಸಾರೆ ಅಣಕವಾಡಿದ್ದುಂಟು (ಚಿದಂಬ. ೧೩).

[ಅಣಕೃ + ಅಡು]

ಅಣಕವಾಡು (ನಾ). ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಭಾವನೆ, ನುಡಿಗಿಟ್ಟು ಮೊದ
 45 ಲಾದವುಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಹಾಸ್ಯಾ
 ಸ್ವದವೆಂಬಂತೆ ತೋರ್ಪಡಿಸುವ ಪದ್ಯಕೃತಿ: ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ನಗೆ-
 ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಣಕವಾಡು (Parody) ಇವೆ. ಅಣಕವಾಡು ಅಂಗ್ಗ

ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಂದುದು (ನಿರಾಭ. ೧೧); 'ಅಣಕವಾಡು'ಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ (ತುಟಮಾ. ೧೩೯).

[ಅಣಕ್ಕು + ಪಾಡ್ಡು]

ಅಣಕವಾತು (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯದ ಮಾತು; ಕಟಕಿಯ ಮಾತು : ಅಕ್ಕಕ್ಕುಮಿಂತಪ್ಪ ಪಾಪಭೀತರ್ ಸಮರ್ಥರ್ ಸತ್ಯರೀ ಧರಿಯೊಳೊಳರೆ ನೀವಳಿಪುವವರೇ... ಎಂದಣಕವಾತಿನಿಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳನಿತಲಲ್ಲಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೨೦). [ಅಣಕ್ಕು + ಮಾತು]

ಅಣಕಸಣಕ, **ಅಣಕಚಣಕ** (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯ; ಅವಹಾಸ್ಯ : ಎಲವೊ ನೀನಾ ಸತಿಯ ಕಂಡಾ ಕಲಹ ಮುಂಚಿತ ಕಂಡೆನಲ್ಲದೆ ಗಲಭೆ ಕಾಲುರು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರಣಕಸಣಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೨೯); ಅಣಕ ಸಣಕದ ಬಳಕೆ ಗಡ ತನ್ನೊಡನೆನುತ ಹಲುಗಡಿದನಸುರೇಂದ್ರ (ಉತ್ತರಾ. ೫-೧೩); ಪರಿಹಾಸಮಜ್ಞಾನ ಕೃತ್ರಿಮಾಡಂಬರಂ ಪರಿಸರಿಯಲಣಕ ಸಣಕಂಗಳಿಂದಾದದಂ ಸ್ಮರಣೆಗೈದಡೆ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆದವುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೨-೧೯). **ಅಣಕಚಣಕ** : 'ಅಣಕಚಣಕಂಗೆಡೆ' ಪರಾ.

[ಅಣಕ್ಕು + ಸಣಕ್ಕು. / ತುಳು. ಅಣಕಸಣಕ]

ಅಣಕಸೂತ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ಸೂತ; ಸೂತನಂತೆ ನಟಿಸುವವನು : ಸುರರ ಕಾಹಿಂಗರಸನಾಗಿಹ ದುರುಳರಾಕ್ಷಸ ಶಿಕ್ಷೆಗತಿಭೀಕರ ತರದ ಯಮರಾಜನಾಗಿಹನಣಕಸೂತರ್ಗಿ ಆರಿಯದಾಗಿಹ (ಕೋಗಯ. ೯-೧೦೪). [ಅಣಕ್ಕು + ಸೂತ]

ಅಣಕಾಟ (ನಾ). ೧. ಹಾಸ್ಯ; ವಿನೋದ : "ಐ ಸುಮ್ಮನಿರಿ ಅಂದ್ರೆ !... ನಿಮಗೆ ಅಣಕಾಟ" (ಚಳುಮ. ೯೧). ೨. ಉಪಹಾಸ ವ್ಯಂಗ್ಯ (Irony): ಕಾಮ ! ಇದು ನಿನ್ನ ಹುಣ್ಣುಮೆಯಂತೆ ! ಬೀದಿ ಬೀದಿಗೆ ನಿನ್ನ ಬೆಂಕಿ-ಬಾಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಸಾವಿನ ಹರುಷ ಹುಚ್ಚಿನಲಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿನ ದಿನವಂತೆ ! ಅಯ್ಯೋ ಅಣಕಾಟವೇ ! (ಬಾಸಿಗ. ೨೬). [ಅಣಕ್ಕು + ಅಟ]

ಅಣಕಿ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯಗಾತಿ (ಕ) : ತಕ್ಕಿತೆಯರಧಮೆಯರು ಕತ್ತಿಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗೋಟಿಗಳಣಕಿಗಳು ಶಬ್ದಕ್ಕೆಯರು ಬಂಡಿತೆಯರಾಗಳು ಕೊಂಡೆ ಗಿತ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೨). [ಅಣಕ್ಕು + ಇ]

ಅಣಕಿಗ್ಗ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೂರ (?) : ರಣವನೀಗಳೆ ಕಾಣಬಹುದೆಂಬಣಕಿಗರನೆಬ್ಬಿಸುವವೊಲು ಸುಳಿದಣೆದು ಹೊದಜೊಡ್ಡುದು ಸುಧಾದೀಧಿ ತಿಯ ಕರಣಿಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೩); ಕೆಣಕಿದರು ಪಾಂಚಾಲನಾಯಕ ರಣಕಿಗನ ಕೈಕೊಳ್ಳದಜೊಡೆ ಸಂದಣಿಸಿದರು ಸಮರಧರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೨೪). [ಅಣಕ್ಕು + ಇಗ]

ಅಣಕಿಗ್ಗ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯಗಾರ; ಅವಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವವನು : ಪುರದೊಳಗಣಾರುಹತರೆಲ್ಲರಯ್ಯಂದು ಕಂಡಣಕಿಗರಿದಾರಾದಿಮಯ್ಯನೇ ಹದುಳವೇ ನೀನೆಮ್ಮ ಬಸದಿಯೊಳಗಿರಲು ತಂದ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದೊಡೆಯನೇ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಹಿಡಿದವನೊ... ಎಂದರು (ಸೋಮಚ. ೪-೨೧); ಅಣಕಿಗರಾಯರ ಗಂಡನಾಜಿಯ ಕಂಡಣೆಪ ರಾಯರ ಗಂಡನೆನಿಪ ಮಣದೊಡರೆಸೆ ದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೩೪); ಇಣಕಿ ನೋಡರದಾರುಮೆನ್ನುವೆಡೆ ಕಾದಿ ಹನು ಅಣಕಿಗ ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ (ಮಂಕುಕ. ೬೯೦). [ಅಣಕ್ಕು + ಇಗ]

ಅಣಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಹಾಸ್ಯಮಾಡು : ಅಣಕಿಸುಗುಮ ತನ್ನನಿತುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಣಮೇನೊ ತನ್ನನಿತ್ತುಂ, ಅಣಕಿಸುಮೆ ತನ್ನನಿತ್ತುಂ] ತಣೆಯದೆ ಕಡುನಲ್ಲನೆಜೊಡೊಡಂ ಕುಡನೇ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೨೬); ಮಾಡುವುದಂ ಮಾಡನುತಂ ಧೀರಂ ಇರೆ ಮಾನಿನಿಯಣಕಕ್ಕಣಕಿಸುತಂ ಹರಭಕ್ತಂ ಕೊಂಡೊಯ್ಯವೆನೆನುತಂ (ಉದ್ಧರ. ೧೫೬-೨೩); ಅಣಕಿಸುವರೆನ್ನೊಡನೆ ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣವ ತೆಗೆಯಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೫೪); ಸುರಪನ ಪುರವನಣಕಿಸುತಿರ್ದುದಾ ಸತ್ಯಾವತೀ ನಗರ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೦); "ಅಯ್ಯೋ

ಬೆಸ್ತರ ಹೆಣ್ಣಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ನೀನು ತೆರೆಹಾಯಬಲ್ಲೆಯಾ ಪೆದ್ದೆ ?" ಅಣಕಿಸಿ ನುಡಿದ ಈರ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೪). ೨. ಕುಚೋದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಕರಣ ಮಾಡು : ಆ ವಿಚಿತ್ರಮಂ ನಿಮ್ಮೊಳು ಕಾಣಲ್ಪಂದುದೊ ದಣಕಿಸುವ ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಂ ಪ್ರಭಾವತಿ ಕೇಳ್ವ (ಪುಣ್ಯಾಸ. ೧೨-೧೫ ವ); ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಹುಡುಗರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಹುಡುಗರು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನು ಅಣಕಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಣಕ್ಕು + ಇಸು]

ಅಣಕು (ಕ್ರಿ). ತುರುಕು ; ಗಿಡಿ (ಕ). [~ ಅಡಕು ?]

ಅಣಕುವೆ (ನಾ). ದೈನ್ಯ ; ನಮ್ರತೆ ; ವಿನಯ (ಕ). 'ಅಣಕ್ಕು', 'ಅಣಗು' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅಣಕುವ]

ಅಣಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗಿಸು ; ದಮನಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಗುಣದಿ ಲೋಕಾದಿಲೋಕಂಗಳಂ ಬೀಜ ನಿಗುಣನಿಲಹು ಸುಪ್ರಭೆಯ ತಾಂ ಮೀಜಿ ಮಾಯೆಯಿಂದಣೆ [ಇ]ಗಿಸುತನವಿಲ ಪ್ರಪಂಚನೆಲ್ಲವನು ವಶವರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಸುತಲೀಲೆಯಿಂ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೧-೨೨-೧); ಪರರಾಯ ದರ್ಪವನ್ನು ಅಣಗಿಸುವನಿಗೆ ದರ್ಪಣವಂ ಕೊಡಿಸಿ (ಸಾಗಂಧಿ. ೪೪-೧೬); ರಾಜಬಡೆಯನನ್ನು ಅಣಗಿಸುವುದು ಹೇಗೆಂ ಬ ಚಿಂತೆಯು ನನ್ನನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೫೦). ೨. ಮರೆಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚಿಡು : ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ತಾವು ವರ್ಣಿಸುವ ವೀರರ ಕುಂದುಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿರಬಹುದು ; ಅವರ ಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಅಣಗಿಸಿ (ಮರೆಮಾಚಿ)ರಬಹುದು (ಅಕ್ಕರ. ೧೫೯). [ಅಣಗು + ಇಸು. / ತೆಲು. ಅಣಗಿಂಚು]

ಅಣಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗು ; ಉಪಶಮನ ಹೊಂದು : ದಿಗ್ವಂಶಿ ತಲೆಗೊಡಹೆಯರಗೇಂದ್ರನ ನಾಲಗೆಗೆ ದ್ರವಮಣಿಗೆಯುತ್ತರದ ದಿಶೆಗೈದಿ ಕೋಳಾಹಳಂಗಳಿಂ ಗೋವುಗಳ ಪಿಡಿಯೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೪-೪-೩); ಸಂಸಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಅಣಗಿಹೋಗುವದು (ಸಾಗಂಧಿ. ೯೨೭-೭೨); ಆ ಬಳಿಕ ಧರ್ಮರಾಯನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತವು ಅಣಗಿದ ಮೇಲೆ (ಕೃವಾಂ. ೧೨೦); ಮನುಜರಳಿವರು ಮನುಜಸಂತಾನ ನಿಂತಿಹುದು ಅಣಗದಾತ್ಮದ ಸತ್ತ್ವ (ಮಂಕುಕ. ೧೨೨). ೨. ಅಡಗಿಕೊ ; ಅಮಿತುಕೊ : ಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರೇಮದ ಸ್ವರ್ತವು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಣಗಿದ್ದ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಉರಿಯ ಉಲ್ಪಣವಂತೆ ಪ್ರೋಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವುದು (ಎಳಕ. ೧೦೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಣಜ್ಜು ; ತೆಲು. ಅಣಗು]

ಅಣಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅಣಗುವಂತೆ ಒತ್ತು ; ತಗ್ಗುವಂತೆ ಅದುಮು : ರಣದೊಳಗೆ ವೇಗ ಫಲ್ಲುಣನ ವರೂಥವ ಅಣಗೊತ್ತಿ ಫಣವಾಣ ಕಣೆಯ ಮುರಿದ ಪಾದ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೪೪-೩); ಮನೆಯರಗಿದ ವಂಚನೆ ಪ್ರಯೋಜನಂಗಳು ಅಣಗೊತ್ತಿ ಕಾವುತಿಪ್ಪ ಅಣೋರಣೆ ಆಹಾ ವಿಭುವೆ (ವಿಸಾಸು. ೭೨-೧). [ಅಣಗು + ಒತ್ತು]

ಅಣಚಿ (ನಾ). ೧. ಸುಮಂಗಲಿ ; ಮುತ್ತೈದೆ. 'ಅಣಚಿತನ' ಪರಾ. ೨. (ಮುತ್ತೈದೆಯ ಕೊರಳಿನ) ಮಾಂಗಲ್ಯ ; "ತಾಳಿ (?) " (ಬಸವ. ಕೋಶ) : ಲಿಂಗವಂತರಿಸಿದವಂಗೆ ಒಳುಮಡಿಯೇಕೆ ? ಅಯಿದೆ - ಅಣಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಐದೇರವೋಚಿ, ಐರೆಯಣಚಿ]ಯಿಲ್ಲದವಳಿಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಹೂವಿನ ಬೊಟ್ಟೀಕೆ ? (ಬಸವ. ೬೩೨). [?]

ಅಣಚಿತನ (ನಾ). ಸೌಮಂಗಲ್ಯ ; ಮುತ್ತೈದೆತನ : ಅಣಚಿತನವಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಾ ನಿನ್ನೋಲೆಭಾಗ್ಯದ ಭದ್ರಲಕ್ಷಣದ ಪದದೊಳ್ ಸಂದೀ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂ ಸ್ವಜನಂಗಳಂ ತಣಿಸಿ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೬-೮೧). [ಅಣಚಿ + -ತನ]

ಅಣಚು 'ಅಣಂಚು' ನೋ.

ಅಣಚು 'ಅಣಸು' ನೋ.

ಅಣಚು 'ಅಣಸು' ನೋ.

ಅಣದಿಗೆ, ಅಡದಿಗೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ; ಹೂಜಿ: “ಗಳಂತಿಕೆ ಯೆಂದು ಅಣದಿಗೆ” (ಶಮದ. ನ. ೨೬೯ ಅಡಿಟ); “ಅಣ [ಪಾಶಾಂ. ಅಣಿ] ದಿಗೆಯ ಪೆಸರು ವರ್ಧನಿ ಗಳಂತಿಗೆ ಗಣಿತಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂ. ಗ. ರಾ. ೬೨-೨೩); “ಕರ್ಕರಿ, ಅಲು, ಗಲ ನಿ ಕೆ = ಅಣದಿಗೆ” (ನಾಚರಾ. ೩).

ಅಡದಿಗೆ (ಕಸ್ತೂರೋ). [?]

ಅಣರು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ನೆರೆದ ವಿಟಸಂತತಿಯ ನಖಭೀಕರದ ಸುರಗಿಯಲಣರುತತಿವಿಸ್ತರದಿ ಕಾಮನ ಸೇನೆ ನಡೆದುದು ಸತಿಯ ಬಳಸಿ ನಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೮-೪೨). ‘ಅಣಿ’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಣರ್ = ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು]

ಅಣಲ್, ಅಣಲು (ನಾ). ಬಾಯಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗುಳು; 10 ದನಡೆ: ತನ್ನ ಪಿರಿಯ ಮಗನಪ್ಪ ವ್ಯಪಸೇನನಂತಕನಲೊಳಡಸಿ ತನ್ನ ಮನಲೊಳಡಸಲೆಂದಿದರ್ ವಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೯ ವ); ಖಚರನಸುರಗಾಕೃತಿಯಿಂದಮಣಲೊಳಡಸುವ ಪದ ದೊಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧); ಪೊಳವ ಕುಡುಡಾಡೆಗಳ್ ಪೊಳವವೆಜಿ ಗಳನಲೊಳಡಸಿದಂತಿರ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೦೩); ಅಜಾವನಲೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಅಗಿವುತಿದೆ ಮತ್ಯಲೋಕನೆಲ್ಲವು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨-೨೬). ಅಣಲು: ಪ್ರಳಯಘನೆಯಣಲ ಹೊಳಲೊಳಗೆ ಕೆಯ್ಯ ನೀಡಿ ದಾಡೆಯಂ ಮುಜು ಯಬದಿವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೧೧); ಭೈರವನ ಅಣಲೊಳು ಪೊಕ್ಕು ಸುಳಿ ದಾಡಬಹುದು (ಅಂಜಚ. ೧೪-೬); ಅಣಲೊಳಪ್ಪಾದಶ ಮಹಾಕ್ಷೋಹಿಣಿ ಗಳಡಗಿದವೆಂಬುದಿದು ಭೂಷಣವೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೮೫); ಎಲವೊ ರಕ್ಕಸ 20 ವಾರಿಯಣಲಿಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಶಿಶು ಜೀವಿಸುವುದೇ (ತೂರರಾ. ೬-೧೯-೬೫); ಲಲಿತಕರ್ಪೂರತಾಂಬೂಲಮಂ ತಮ್ಮಣಲೊಳಳವದಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೧೬-೩೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಣಲ್, ಅಣರಿ = ಬಾಯ ಅಟ್ಟ]

ಅಣಲು ‘ಅಣಲ್’ ನೋ.

ಅಣಸು, ಅಣಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಹುಲಿಯೆಂದನಣ 25 ಸುವಂ ಘಣಕುಳಮು × × × ವನೊಪ್ಪೆ ಮಾರಿಡುವಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಜವನಂ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಉಸಿ ಪೋವೊ ವಿಕ್ರಮಭೂಷಂ (ಎಣ. XX, ೧೨-೬; 1187); ಕೆಣಕಿದೊಡೆ ಕಲ್ಪಾಂತಕನ ಹಿಡಿದಣಸಿ ಕೀಳುವೆ ಹಲ್ಲ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೬೧). ಅಣಚ್ಚು: ಕ್ಷಣದೊಳು ಗಗನಾಂಗಣಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಅಣಿಚಿ [ಅಣಚಿ] ಬಲಿಯ ತುಳಿದು ಘನ ಉಂಗುಟದಿಂದ (ವಿಸ್ತೀಸು. ೪೦-೫).

[~ ಅಡಸು]

ಅಣಸು, ಅಣಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಆಯುಧದ ಹಿಡಿ; ಬಾಣದ ಹಿಳುಕು: ಖಟ್ಟಾಂಗಮೆ ಕೋಲಾಗೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯ ಕ್ಷೃಣಸಾಗೆಯುಂ (ಕಣ. IV, ೫೫-೧೩; 1000 ?); ಅಲಗಂ ಬೋಳಾವನೀಶಂಗಣಸನಣಿಯರಂ ಲಾಳ ಭೂಪಂಗೆ ಬಾಹಾಬಳದಿಂದ ತೋಜಿ ಮಿಾಜುತ್ತೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯; 35 ೬೫-೧೬; 1025); ಅಲರಂಬಿಂಗಣಸಂ ಮಣಿಕುಲದಿಂದ ಸಮದಂಗಜಂ ಪದಂ ಗೊಳಿಸಿದವೋಲ್ ತಳತಳಿಸಿ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ಕುಂ ಲಲನೆಯ ಪೆಂಪೆಸನ ಬೆರಳ ಪುಣಿಮುದ್ರಿಕೆಗಳ್ (ದ ಶ ಕು. ೬-೬೦); ಬಿಳಿಯ ಚಾರಿಗಳೆಸೆನ ಘಂಟಾ ವಳಿಗಳಣಸಿನ ಹೊಗರನುಗುಳುವ ಹೊಳವ ಧಾರಿಯ ಭಾರಿ ಶಕ್ತಿಯ ಶೂಗಿಧನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಪೂ. ೧೬-೫೧). ೨. ಒನಕೆಯ ತುದಿ, ದನೆ ಕರುಗಳ ಕೋಡು, ಆನೆಯ ದಂತ ಮುಂತಾದವಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಲೋಹದ ಕಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕೊಳವೆ, —ಗೊಣಸು: ಈ ಲಾಕುಳದ ಮಧ್ಯಮನಾಂ ಪಿಡಿದಪೆಂ ನೀವಿಬ್ಬರಿದರ್ಸೆಯಣಸುಗಳಂ ಬೇಜಿವೇಜಿ ಪಿಡಿವುದು (ತ್ರಿಪುನಿ. ೬-೧೦೮ ವ); ನೆಗಳ ಸೊಂಡಿಲ ಚಿನ್ನದಣಸಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸೊಗಯಿಪ ರತ್ನವಿಮಾನ... ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿತ್ತನು (ಮೋಹತ. 45 ೧೫-೨೦); ಸಾಮಾನ್ಯ ಸೇವಕಿಯರು ಬೆಳ್ಳಿಯಣಸಿನ ನಾಮದಂಡಿಗೆ

ಯೊಳೆಯ್ದಿದರು (ಭರಚ. ೨೧-೩೬); ಮೂಗುಧಾರ ತುಂಡು ೨ ಕಾನಶಿಲ್ಪ ಕುಚ್ಚು ೨ ಕೊಂಬಿನ ಅಣಸು ಕೊಂಬಿಗೆ ಬೆಲುಪಟ್ಟ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯-೬; 1847). ೩. ಜೋಡಣೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಕೀಲು: ಮಿನುಕಣಸುಂ ಪೊದಟ್ಟಮಳನೀಳಶಿಳಾಮಯಬದ್ಧ ಭೂಮಿ ಕಂಪಿನ ಕರಮಪ್ಪಕತ್ತರಿಯ ನೀರ್ದಳಿಪುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೧೬); ಕುಣದವಿಬ್ಬರ ಮುಷ್ಟಿಯಿಬ್ಬರ ಹಣೆಯಲೆದೆಯಲಿ ಮೋಜಿಯಲಿ ಭುಜದಣಸಿನಲಿ ಕಂದದಲಿ ಶಿರದಲಿ ಬದಿಯಲುದರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೬). ೪. ಆಯುಧದ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಖಡಗಧಾರೆ ವಿಯೋಗಿಗೆತ್ತಿದ ಸಬಳವಖಳ ವಿರಾಗಿಗಳ ಹೆಡತಲೆಯ ದಡಿ ನೈಷ್ಟಿಕರಿಗಲಗಣಸು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೬); ಅಣವ ಹರಿಗೆಯನೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರನಣಸಿನಲಿ ತಿವಿದಗಿನ ಭಟರೊಡ್ಡಣೆ ಸಘಾ 15 ಡಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೫). ಅಣಚ್ಚು: ೪. ಉಕ್ಕಿನಣಚಿಂದಸುವ ತಿವಿಯೊ ಬೀಸಿ ಪಾಶವನೆಸೆದು ಸದೆಯೊ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪-೩೬). ೫. ಸೊಟ್ಟು, ಚಮಚ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತೂಗು ಹಾಕಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ರಂಧ್ರಗಳುಳ್ಳ ಚೌಕಟ್ಟು (ಕರಾ-ಪ್ರಾದೇ).

[ದೇ. || ತುಳು. ಅಣಸು]

ಅಣಸುಗಲ್ಲ (ನಾ). ಆಯುಧದ ಹಿಡಿಯ ಮೇಲೆ ಊರಿಕೊಂಡ ಗಲ್ಲ: ಕಾರವನ ಹೊರಗೈತಂದು ನಿಂದನು ಸವಡಿಗೈ ಗದೆಯಣಸುಗಲ್ಲದ ಗಾಢ ಗರ್ವದಲಿ ಪವನಸುತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೬). [ಅಣಸು + ಗಲ್ಲ]

ಅಣ್ಣಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಪಣದಂಬೊಯ್ವಿಂದ ತೊಬಲ್ಲೆಂ ಪಿರಿಯ ಕಳವುಮಂ ಕಳ್ಳಿನಿಂದಣ್ಣಿ ಸಾಯಲ್ಪಣೆಂದೆ ಪೊತ್ತತ್ತು ಸೂಲಂ ಬಲದ ಪೆಗಲೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೩೬). ೨. ಕಟ್ಟು; ರಚಿಸು: ಪೊಬಲನಣವ ಭಾವಮನ್, ಕಲ್ಪುಕೊಂಡನಾಳವನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೩೩೫). [ದೇ.]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಸೊಗಸು; ಮನೋಹರತೆ; 25 ಅಲಂಕಾರ: “ಇರದಣಿಯನುವಡ್ಡಮೆನೆ ಮನೋಹರಮಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೯೯); ಕಾವ್ಯನಾಟಕವ ಅಣಿಯಜಿತುಸಿರುವ ಕವಿಗಳ ವೀಧಿ ಸಂದಣಿ ಸಿಹುವಾ ಪುರದೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೪೨); ರಣಕಿದಿರಾದ ತುರುಕರ ಕ್ಷಣ ದೊಳಗಿಣಿದಾಗ ಬೀಳಗಿಡಹಿ ಶಾಯದಣಿಯ ಮೆಜಿದರೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೯೫). ೨. ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು: ರಣದೊಳಾದುದು ಬೋನವಾರೋಗ ಣಿಗೆ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಯುವದನುಚರಗಣಸಹಿತವೆಂದತಿಬಲರು ಕಾಲಂಗೆ ದೂತ ರನು ಅಣಿಯೊಳಟ್ಟಿದರೆನಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೫); ತನಗೆ ಶತ್ರುವಾಗಿರು ವವನನ್ನು ತನಗೆ ಅಣಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು (ಕೃವಾ. ೨೬೬); ಲಾಜಾಹೋಮಕ್ಕ ಎಲ್ಲವೂ ಅಣಿಯಾಯ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೦). ೩. ಅವಕಾಶ; ಅನುಕೂಲತೆ: ದರ್ಶನವಂದಿಗಣೆಯಿಲ್ಲೆನಲು ಕಿಡಿ ಕಿಡಿಪೋದರಾ ದ್ವಿಜರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೨-೧೦). ೪. ನೆಯ್ಕೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳ ಜೋಡಣೆ; “ಕೆಚ್ಚುವ ಹಾಲಿನ ಕೋಲು, ಬಿಜಗರೆ” (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ): ಕಟ್ಟಣೆಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸ್ಯದಂತೆ 35 ಅಣಿಯೊಳಗಣ ಕೇಣದಂತೆ ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ (ಅದವ. ೮); ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತದ ಅಣಿಯನಿಟ್ಟು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ನಜ ಬಣ್ಣವ (ಅದವ. ೧೫೫); ಉಂಕಿಯ ನಿಗುಚಿ ಸರಿಗೆಯ ಸಮಗೊಳಿಸಿ ಸಮಗಾಲ ನಿಕ್ಕಿ ಅಣಿಯೊಳು ಏಳ ಮೆಟ್ಟಿದೆ ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ದುವ ನಾನೋ ನೀನೋ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೩೨-೧೪೮); ಅಯಸ್ಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯ ಲೋಹದಂತಿರಬೇಕು ಅಣಿಯೊಳಗಣ ನೇಣಂತಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮-೭೨).

ಅಣಿಯಾಗು = ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಮೃದಂಗ ದಿಂಡಿಮ ಡಕ್ಕೆಯ ಬಾರಿಸಿ ಮರುಳ್ಳಣೆಯಾಗಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೧೫-೩೯೩); ಅಲ್ಲಿ ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿ

ಗಳ್ಳೆ ಅಣಿಯಾಗಿರುವದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಇನ್ನೇನು ಅಚಮನ ಮಾಡುವ
ದರಲ್ಲಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೭೦). [**ಅಣ್ಣಿ**. / **ತಮಿ**. ಅಣಿ]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಅಂಗ; ಪದಾತಿ ಸೈನ್ಯ :
ಭೂಮಣ್ಣುಲದೊಳಗೆ ವಿಲ್ವಣ್ಣುಮನಣಿಯ ತುರಗಮನಾಜ್ಞರ ಭಣ್ಣಣ್ಣಣ
ದೊಳಗಿತ್ತಿ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೨-೬; 800); ಇಜ್ಜಿದೆ ಗಣ್ಣಮ್
ಮುಜುಮಕ್ಕಳಣಿಯನಾ ಅನೆಯಮ್ ಕುದುರೆಯಂ (ಎಕ. X, ಬಾಗೇಪ.
೬೨-೭; 900); ಕುದುರೆ ಕುದುರೆಯೊಳ್ ರಥಂ ರಥದೊಳಣಿಯಣಿಯೊಳ್
ಘಟಿಯಾನೆ ಘಟಿಯಾನೆಯೊಳ್ ತಳ್ತು ತಾಗಿ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೪೮-೬);
ಕರಿಘಟಿ ನೀಳಮೇಳಘಟಿಯಂತೆ... ರಥಂ ಮಕರಂಗಳಂತಗುವುರ್
ವರಿಯುತ್ತ ಮಿರ್ಪಣೆ ಬೃಹದ್ವಡಬಾನಳನಂತೆ ತೋಜಿ (ಪಂಪಾ. ೮-೯೯);
ಎರಡುಂ ಪಡೆಗಳೊಡ್ಡಿ ಕೈಯಂ ಬೀಸಿದಾಗಳ್ ಬಿಲ್ಲು ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ದಟಂ
ದಟದೊಳ್ ತೇರ್ ತೇರೊಳಾನೆಯಾನೆಯೊಳಣಿಯಣಿಯೊಳ್ ತಾಗಿ ಕಾದಿ
ದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೮-೬೨ ವ). ೨. ಸೈನ್ಯ; ಸೈನ್ಯದ ವ್ಯೂಹ: “ದಟ
ಮಣಿ ಪಡೆಯೊಡ್ಡು ಪಾಜು ಬಲ ಸೈನ್ಯಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಉಣ್ಣುಕಲ್ಲ
ಕೋಟಿಯೊಳಗಿಟ್ಟು ಸನ್ನೆಯಾಗೆ (ಸಾಂ. XI-i, ೫೧-೫; 1006);
ಪಡಲಿಡೆ ಕಾದಿದವರಡಣಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೫೯); ಮುಜು ದುದು
ಮುಂಗುಡಿಯೊಳಗಡ್ಡಣದಣಿ ಬಿಜುತೋಡಿತು (ಜಯಕಾ. ೭-೩); ಗಣನೆ
ಯಿಲ್ಲದ ಗಜ ತುರಗ ಸುಭಟರ ಸಂದಣಿವರಸತಿಲೀಲೆಯಿಂದ ಅಣಿಯೊ
ಳಿಸದನಂದು ದಳಪತಿ ನರಸಿಂಗು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೩೫); ಕಾಸಿಡುತ
ಮುಗಿಲಣಿಯ ತಾರೆಯಕ್ಷೋಹಿಣಿಯ ಶಾಂತಮಾನಸಳಾಗಿ ನಿಂತೆ ಮುಗು
ಮುಗುದೆ (ಪಯಣ. ೯೯).

ಅಣಿ ಮುಟ್ಟಿ ಗಂಡ, ಅಣಿ ಮುಟ್ಟಿ ಧುರಂಧರ = ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯ
ಎದುರಾಗಿ ನಿಂತಾಗ ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವೀರ.
IP ಇವು ಬಿರುದುಗಳು: ಅಣಿಮುಟ್ಟಿ(ಳ್ಳಿ) [ಛಿ] ಗಂಡಂ... ಪರ್ಜುಂ
ಕದ ಪೆರ್ಗಡೆ ಚಟ್ಟಮಯ್ಯಂ (ಎಕ. XVI, ೩೩೯-೧೫; 1053); ನಾಗ
ದೇವನಣಿಮುಟ್ಟಿ ಧುರಂಧರನಾಗದೇವನೆಂಬಿನಮಿಜುಡಿಕ್ಕಿದಂ ಸೆಣಿಸಿ
ಪೊಕ್ಕರನಾಜಿಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೪೩). ‘ಧಳ ಮುಟ್ಟಿ ಗಂಡ’ ಪರಾ.
‘ದಲು’ ದ ಕೆಳಗೆ. ಅಣಿಯೊ[ಛಿ] ಗಂಡ = ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡೊಡ
ನೆಯೇ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವು ಓಡಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶೂರ;
ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಂಗಳಕಳಮಳಮಾರ್ತಂಡನುಂ ಅಣಿಯೊ[ಛಿ] ಗಂಡನುಂ
ರಣರಜ್ಜನೀಜನುಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧-೩೪; 1154);
ಅಣಿಯೊ[ಛಿ] ಗಂಡನುಂ ರಣರಂಗನೀಜನುಂ ಬಿಲ್ಲಂಕಕಾಟನುಂ (ಎಕ.
VII, ಚನ್ನ. ೬೪-೩೭; 1214); (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೬-೪೪; 1190
ನೋ). ಪಡೆಯೊಡೆ ಗಂಡ ಹೋ. [ದೇ. II ತಮಿ. ಅಣಿ]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಭೂತದ ಕುಣಿತದವನು ಬೆನ್ನ ಹಿಂದಕ್ಕೆ
ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ, ಕೆದರಿದ ನವಿಲುಗರಿಯಂತಿರುವ ಅಲಂಕಾರ
ವಿಶೇಷ. [← ತುಳು. ಅಣಿ]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ರಥ ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ಚಕ್ರದ ಕಡಾಣಿ:
“ಅಣಿ, ಅಪ್ಪೆ, ಅಗ್ರಕೀಲಿಕಾ - ಈ ೩ ಕಡೆಗೀಲ್” (ಕಪಾಯು.
೭೪-೨೯೪); “ಅಚ್ಚಿನ ಕಡೆಕೀಲಲ್ಲಿ ಅಣಿ ಎನಿಸುಗು” (ನಾಚರಾ. ೧೩೪).
೨. ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆ. ೩. ಮೂಲೆ; ಕೋಣ. ೪. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ
ವಧೆಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿರುವ) ಮನೆಯ ಒಂದು ಮೂಲೆ.
೫. ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು; ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಅಣಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸಿನ ಮೇಲುಭಾಗದ
ಮತ್ತು ಕೆಳಭಾಗದ ದಾರಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಣ್ಣಿ + ಕಟ್ಟು]

ಅಣಿಕಟ್ಟುಮಾತು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಮಾತು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ
ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ + ಕಟ್ಟು + ಮಾತು]

ಅಣಿಕಲ್ಲು ‘ಅಣ್ಣಿ ಕಲ್ಲು’ ನೋ.

ಅಣಿಕಾರ (ಅ). ಅಣುಮಾತ್ರ; ಸ್ವಲ್ಪ: ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೆಟ್ಟ ಅಣಿ
ಪ್ರಾಯದಿಂದ ತರಲಿಲ್ಲ. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ತಂದೆವು. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ
ನಿಮ್ಮ ಮಾನಸುರಾದೆಗಳು ಅಣಿಕಾರವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದು
(ಚಿತ್ತಾಜೋ. ೪೪). [**ಅಣ್ಣಿ** ?]

ಅಣಿಕಿ (ನಾ). ಬರೆಯುವ ಕಡ್ಡಿ; ಲೇಖನಿ: ಪಾಣಿ ಭೂಪತ್ರಮಾಡಿ
ಮೇರುಶೈಲ ತಾನಣಿಕಿಯ ಪಿಡಿದು ಸಪ್ತಸಾಗರವೆಂಬೊ ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ
ಕಪ್ಪಿನಿಂದ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನವಧಿಕಳಾಗಿ ಬಲುಪರಿಯಿಂದಲ್ಲಿ ಧೇನಿಸಿ ನಿನ್ನ
ಮಹಿಮೆ ಬರಹ ಬರೆದೆ (ವಿಪ್ರಸು. ೧೮-೧). [?]

ಅಣಿಕೀಲು (ನಾ). ಗುಪ್ತವಾದ ಬೀಗದ ಒಳಕೀಲು, — ಸ್ತ್ರೀಗು
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ ? + ಕೀಲು (< ಕೀಲ್)]

ಅಣಿಕೊಸು (ನಾ). ಜೊಚ್ಚಲ ಮಗು; ಮೊದಲನೆಯ ಸಂತಾನ
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ + ಕೊಸು]

ಅಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: “ಜೀವಂತೀ - ಸಿಹಿ ಪಾಲೆ, ಮೆದೆ,
ಹೊಂಬಾಳೆ, ಅಣಿಕೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಶಾಕ” (ಓಷಧಿ. ೬೩). [?]

ಅಣಿಕೋಲು (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹೊಕ್ಕಿನ ಕುಣಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಸಿ
ನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರಿಸುವ ಕೋಲು ಅಥವಾ ದಬ್ಬೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಅಣ್ಣಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಣಿಗ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವನು (?) : ಸೆಜ್ಜುವಳರ್
ಬಾಣಸಿಗರ್ ಮಜ್ಜನವಳಣಿಗರಂಗರಕ್ಷಕರಾಗಿಪುರ್ಜುಗಕಮರರ ಗಣ
ಮನೆ ಪಜ್ಜತಿಯಿಂದಿರಿಸಿ ಶತಮುಖಂ ಕೃತಕೃತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೫೬).
೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಅಣಿಗನಾ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೦೧;
940). [ಅಣ್ಣಿ + -ಗ]

ಅಣಿಗಂಟು (ನಾ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಜಾರಿಸಬಹುದಾದ ನೂಲಿನ ಕುಣಿ
ಕೆಯ ಗಂಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ + ಗಂಟು]

ಅಣಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ೧. ಅಂದವಾಗಿ ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸು: ಬೈಗಿನ
ಕಿಜುಮುಗಿಲೊಡ್ಡಂ ಕಂಡುಲ್ಲಸದಿಂ ಪೊಂಗಿ ಇಡಿಕೊಡ ಪೀಲಿಗಳಂ
ಬಿಡಿರ್ಚಿಯುಮಣಿಗಟ್ಟು ಕೇಗಿ ತನ್ನೊಂದಾಡಂಬರದಿಂ ಮಯೂರಂ
ತಾಂಡವಕ್ಕಾರಂಭಿಸಲೊಡಂ (ರಾಮಾ ಶ್ಲ. ೪೨-೧೮). ೨. (ಭೂತದ
ಕುಣಿತದವನು) ಬೆನ್ನ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೆದರಿದ ನವಿಲುಗರಿಯಂತಿರುವ
ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಭೂತವೆಂದರದು ಅಣಿಗಟ್ಟು ಬಾರಣ
ಮುಕ್ಕುವ ಈ ಹೊರಗಿನ ಭೂತವಲ್ಲ (ನಡವಾ. I, ೪೬).

[← ತುಳು. ಅಣಿಗಟ್ಟು]

ಅಣಿಗಾರ (ನಾ). ೧. ಅಣಿಮಾಡುವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಜಾಣ;
ವಿನೇಕಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಯಜಮಾನ; ಹಿರಿಯ; ಮುಖಂಡ
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು
ವವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಅಣಿಗಿಡು, **ಅಣಿಗಿಡು** (ಕ್ರಿ). ಸಾಲು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ವ್ಯೂಹ ಭಂಗ
ವಾಗು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು: ಸೆಣಿಸಿ ಚಿಕಡೇವರಾಯನೊಳಣಿಗಟ್ಟರ್ ಭಾಗ
ವಿಜಯನಗರದ ಶಾಹರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೦-೨೦). **ಅಣಿಗಿಡು**: ರಣವ ಸಾರಿಸಿ
ಹೆಣಗಳನೆತ್ತುವೊಡೊಂದು ಕ್ಷಣ ನಿಲಲಂಜಿ ಚೌಧೆಸಿಗೆ ಕುಣಪಗಳಿಡಾಡಿ
ಬಿರುದ ಬಿಸುಟು ಹಿಂದಕಣಿಗಟ್ಟು ಸರಿದರೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೧೪).
[ಅಣ್ಣಿ + ಕಿಡು (< ಕಿಡು)]

ಅಣಿಗೆ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಯವರ ಮಗ್ಗದ ಅಚ್ಚು (ಕಿ)

ಅಣಿಗಟ್ಟು = ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸಿನ ಎಳೆಗಳ ನಡುವೆ ಅಣಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣ]

ಅಣಿಗಡು 'ಅಣಿಗಡು' ನೋ.

ಅಣಿಗೆಯ್, ಅಣಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಮಾಡು : ಕಲಿಯಾಗಿ ಪಟ್ಟುವರ್ಚಿ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ದೊಣೆಯಂ ಕಣೆಯ ನಣಿಗಿಯ್ದುಂ ಕೈಯ ತಳ್ಳಾಳಂ ಮನೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೫-೨); ಕೆಲರ್ ಗರವಟದ ಸನ್ನೆಯಮನಣಿ ಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪರ್ (ಅದ್ವೈತ. ೧-೧೧). ಅಣಿಗೈ : ಮೋದಕನ್ನೇವೆದ್ಯವ ನಣಿಗೈಯ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೫). [ಅಣ್ಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಣಿಗಲಸ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸ (ದಕ). [ಅಣ್ಣ + ಕೆಲಸ]

ಅಣಿಗೈ 'ಅಣಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಣಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು : ಒಂದು ದಿನ ದೂತಿಯವ ಬಹನೆಂದು ಹೇಳಿರಲು ಗಂಧಮೂವುಪಹಾರವಣಿಗೊಳಿಸುತ (ವಿಸೇಗೀ. ೨೭); ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ರಾಜಕಾರಣಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದಿ, ತನ್ನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೨); ಚಾರುಸ್ಮಿತೆ ನನ್ನ ಅನುರೋಧದಿಂದ ರತ್ನಾವಳಿಯಾಗಲು ಒಪ್ಪಿದಳು... ಅವಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಪರಿಶ್ರಮವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣ. ೩೯೭). [ಅಣ್ಣ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು]

ಅಣಿಚಿಲ್ (ನಾ). ಅಳಿಲು : ಬ್ರಹ್ಮಂ ಲಿಂಗಪ್ರದೇಶದಿಂದಣಿಚಿಲ್ [ಪಾಶಾಂ. ಚಿನ್] ಕೃತಿಯಿಂದ ತಳಿದುಮನೇಕ ಕ್ಲೇಶಾಯಾಸದಿಂದ ತಾನುಂ ನಾಭೀಪ್ರದೇಶಮನೆಯ್ದಿ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೨೭ ವ). [ಅಣಿಲ್]

ಅಣಿಚಿಲ್ವ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ (ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ) ಶೋಭಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಶ್ರೀಮಹಾವಲಿ ಬಾಣರಸರ್ ಪ್ರಭುವೀ ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ ಅಣಿಚಿಲ್ವನಣುಮಪರಾಕ್ರಮನ್ನೀರ ಮಹಾಮೇರು ಪೊಕ್ಕಿಜುಪೊರ ದೊಗರಾಜನನ್ನಾಳ್ವ ಪ್ರಭುಮೇರು ಬೆಸನೆ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೪; 780). 'ಇಱುವ ಬೆಡಂಗ' ಪರಾ. [ಅಣ್ಣ + ಚಿಲ್]

ಅಣಿಜಾಣ (ನಾ). ಅಣಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಚದುರ; ತುಂಬ ಜಾಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣ + ಜಾಣ]

ಅಣಿಜಾಣೆ (ನಾ). ಅಣಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಚದುರೆ; ತುಂಬ ಜಾಣೆ : ಸರೋಜ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅಣಿಜಾಣೆ (ರೂಢಿ). [ಅಣ್ಣ + ಜಾಣೆ]

ಅಣಿತುಳಿ (ಕ್ರಿ). ನೆಯ್ಗೆಯ ಹಾಸಿನ ಜೋಡಣೆಯ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟು (ಕಿ). [ಅಣ್ಣ + ತುಳಿ (< ತುಣಿ)]

ಅಣಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ಸಿದ್ಧತೆ ಕೆಡು; ಹದಗೆಡು : ಚಪ್ಪರಿಸಲರಿದಿ ನಿಶಾಟನ ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಪಾಂಡವರಿಗಣದಪ್ಪಿತೆಂದರೆ ಸಾಮನೇ ಹಿತವೆಂದು ನಡೆತಂದ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೮-೨೭).

[ಅಣ್ಣ + ತಪ್ಪು]

ಅಣಿದಬ್ಬಿ (ನಾ). = ಅಣಿಕೋಲು. [ಅಣ್ಣ + ದಬ್ಬಿ]

ಅಣಿದಾರ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಹಾಸಿನ ಎಳೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣ + ದಾರ]

ಅಣಿದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು, ಯುದ್ಧ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ಗುಣಕೀಟಗುವನಹುದಣ್ಣನೆಂದೊಮ್ಮೆ ಝಂಕಣಿಗೇಟಗುವನೆ ತಾನೀಗ ಅಣಿದೋಲು ಎಂದು ಬಣ್ಣಕೆ ನಿನ್ನ ಕಳುಹಿ ಪ್ರೇರಣಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಭಾಪು ನೋಡ (ಭರತ. ೪೯-೪೧). [ಅಣ್ಣ + ದೋಲು]

ಅಣಿನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಸೇರು : ಈ ಜನರೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಮಹಾಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದಾದರೂ ಅಣಿನೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಎನಿಸಿತು ಅಪ್ಪುವಿಗೆ (ಚರಸ್ಕ. ೨೩೫). [ಅಣ್ಣ + ನೆರೆ]

ಅಣಿಸಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಗುಟ್ಟು, — ರೀತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣ + ಸಾಡು]

ಅಣಿಪು 'ಅಳಿಪು' ನೋ.

ಅಣಿಮಣಿ 'ಅಣಿವಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿಮಣಿಕೆ 'ಅಣುಮಣಿಕೆ' ನೋ.

ಅಣಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡು; ಓರಣಿ ಗೊಳಿಸು : ಸುತ್ತಣ ಮಣಿ ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಿಹದಕ್ಕೆ ಬಾವಿ ಹೂಳಿದರೆ ತೋಡುವುದಕ್ಕೆ... ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಭಾಗೆ ಸಲುವುದು (ಸಾಣ. IX-ii, ೪೩೬-೨೫; 1412); ಜವದಿಂದ ಮೃಗನಾಭಿ ಮೈಗೆ ಪೂಸುವನೆಂದು ಯುವತಿಯಿಡಮಾಡಿ ಮುಂದಿರಿಸಲ್ಕಿ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೨-೩೩); ದೇಶಬಾಂಧವರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಅಣಿಮಾಡುವುದೇ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಹೊಣೆಯಾಗಿತ್ತು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೨೩). [ಅಣ್ಣ + ಮಾಡು]

ಅಣಿಮಿಣಿ 'ಅಣಿವಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿಮುಱಿ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಕೆಡು : ಅಜುಪಿಡದಿನಾಳಿಯರಿಗೆ ನಾಣಣಿ ಮುಱುವುದು ಚಿ: ಬೇಡ ಸುಡಲೆಂದು ಸಜುವಿಡಿದೆರ್ಡೆಯ ಬಳಿಕಲವಳೆ ದ್ದಳು (ಸೊಬಸೋ. ೨೪-೫೧). [ಅಣ್ಣ + ಮುಱಿ]

ಅಣಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಅಣುತ್ತ; ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ; ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕಿಱಿಯ ಶರೀರಮಂ ಕಯ್ಯೊಳ್ಳುದು ಅಣಿಮೆಯೆಂಬುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಬೀ. ೯೦-೩); ಅಣಿಮೆ ಮೊದಲಾದಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಮಂ ತ್ಯಜನೆಂದು ಕೆಂಡು (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೨೨-೧೫೫). [ಸಂ. ಅಣಿಮಾ]

ಅಣಿಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಪಾದದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ : ಪದಕೆ ಮೆಂಟಿಗೆ ಸಿಲ್ಲಿ ಅಣಿಮೆಟ್ಟು ದವಿದುಂಗುರ ಗೆಚ್ಚೆ ಸರಪಣಿಯಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿ (ಜಿನಭಾ. ೧೭-೨೭). ೨. ಅಂದವಾದ ಪಾದರಕ್ಷೆ.

[ಅಣ್ಣ ? + ಮೆಟ್ಟು]

ಅಣಿಯಂಕಕಾಱಿ (ನಾ). ಇಡೀ ಸೇನೆಯನ್ನೇ ಎದುರಿಸಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಏಕಾಂಗವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಣಿಯಂಕಕಾಱಿ (೦) ನಾಹ[ವಾದಿ]ತ್ಯಂ ಸಾಹಸಭೀಮಂ ಶಾಚವೆಡಂಗ... ಸುನ್ನವತ್ತಿ ಪನ್ನಿ ರಡುವನ್ನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸಾಣ. IX-i, ೭೭-೯; 992).

[ಅಣ್ಣ + ಅಂಕ + -ಕಾಱಿ]

ಅಣಿಯಂಕಧರ (ನಾ). (?) : ತ್ರಿಣಯನ ರೂಪು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಣಿಯಂಕಧರನೊಳಗೆ ಅಣಿಯನೆತ್ತುತಿಹನು (ಮಿಶ್ರಸ್ತೋ. ೮೦).

[ಅಣ್ಣ + ಅಂಕ + ಧರ]

ಅಣಿಯರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕೃ; ಹಿರಿಮೆ : "ಅಣಿಯರ ಮೆಂದು ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಅಜುಕೆಯ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳೊಳೆ ಪೂಟ್ಟು ತನ್ನಳವಣಿಯರಮೆನೆ ನಾಲ್ಕು ಶರದೆ ಪಾರ್ಥನನೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೪); ಅಣಿಯರ ದೊಳೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯನಿಳಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತೆ (ಬಸರ. ೧-೮೨); ಕಣ್ಣಣಿಯರಮಾದಲಂಪುವಡೆದೀಶಸಭಾಂತಮನ್ನೆದಿತಳ್ಳುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೨೫); ಅಣಿಯರದಿನತನುತನುಲತೆಗೆಣಿಸದೆ ಲಾವಣ್ಯರಸ ಮನೆತ್ತವ ಪೊಸಜಾಟವಾಲೆಯಂತಿರೆನೆದುದು ಮಣಿಹಾರಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೭೫); ಅಣಿಯರದೆ ದಾನಧರ್ಮಗಳಂ ಸಕಲಜನ ತಣವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಭಾವಚಂ. ೪-೬). ೨. ಶೀಘ್ರತೆ; ಸಡಗರ; ರಭಸ : ತ್ರಿಣಯನವಿರ ಹಿತಯಾಗಕ್ಕಣಿಯರದಿಂ ಪೋಗಿ ಮುಂದೆ ನಿಲೆ ದಕ್ಷಂ ನಿರ್ಗುಣನಂ ನಿಂದಿಸೆ ದಾಕ್ಷಾಯಣಿ ಕೇಳದೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೩); ಅದಿಮಯ್ಯನಣಕದ ಮಾತಿಗಣಿಯರದೊಳೆಯ್ಕೆ ಕರೆಯಲ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೭-೭೨). [ದೇ. ?]

ಅಣಿಯರಂ (ಅ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ :

ಅಣಿಯರಮೊದವಿದ ಮುಳಿಸಿನೊಳಣಮುಜವರೆಂದು ರಣದ ಜಯಿಸಲ್
(ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧); ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ಲೀ ಧರ್ಮಮನಣಿಯರಮಳಿದಂಗೆ
ಪೆಟತು ಗತಿಯಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII(S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೨-೫೪; 1050); ತನ್ನೊಳೋ
ರೊರ್ವರ ಮೇಲಣಿಯರಮೆತ್ತುವ ಮುತ್ತುವ ಪೊಣರ್ವ ಕಲುತಿಪುನನೇಕ
ನೃಪರಂ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೧೨); ತಣಿವಂತಿರೆ ರಸದಿಂ. ಬುಧರಣಿ
ಯರಮೆಸಗುವುದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೦); ಮಾಸದ ದುಪ್ಪಟಿಯಂ ತಾನಣಿ
ಯರಮೊಲ್ದಿತ್ತಾ ದೇವಂ ತದ್ಬಾಪತಿಗಿಂತೆಂದಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೭೧).
೨. ಬೇಗನೆ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ: ದ್ರುಪದನಂ ಗಡ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ
ತಂದಣಿಯರಮೊಪ್ಪಿಸಂತಿದನೆ ಬೇಡಿದನಾಂ ಪರಸ್ಪ್ರೆಸ್ಯಭೈರವಾ (ಪಂಪಭಾ.
೨-೬೧); ಸಾಮಂತ ಚೂಡಾ ಮಣಿಯ ನಣಿಯ ರಂ ಬಂದು ಕಂಡಂ
ಸುರೇಂದ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೫). [**ಅಣಿಯರ**]

ಅಣಿಯರಬಿರುದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಬಿರುದುಳ್ಳವನು: ಅಣಿ
ಯರಬಿರುದಂ ಚೋಳಂ ಗಣಕಾಸನ್ನೋಹದನ್ನೆ ಮುಡಿಯಂ ಪೊತ್ತಂ
(ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯; ೬೫-೨೭; 1081). [**ಅಣಿಯರ + ಬಿರುದು + ಅ**]

ಅಣಿಯರವೆಣು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು
ಹೊಂದು: ಕಣಕಾಲ ಚೆಲುವೆಯ ಕಂತುಕಗುಳ್ಳೆಯ ಅಣಿಯರವೆತ್ತ
ಹಿಮ್ಮಡದ ಎಣತೊಣೆಯಿಲ್ಲದಡಿಯ ರಂಗಾಯಂಬ [ರ]ಮಣಿ ಮೈದೋ
ರ್ವಳಿನ್ನೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೨-೧೧). [**ಅಣಿಯರ + ವೆಣು**]

ಅಣಿಲ್, **ಅಣಿಲ್ಯ**, **ಅಳಿಲು** (ನಾ). ಮೊಲ ಮುಂಗುಸಿ ಮುಂತಾದ
ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮರಗಳ ಮೇಲೆ
ಓಡಾಡುವ, ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಸಾಧುಪ್ರಾಣಿ; ಅಳಿಕ್ಕುಂಚ; ಇಣಚಿ:
ಅಣಿಲ ಪಡಪು ಬಸುರಿಯ ಪಣ್ಣೆಂಬಂತೆ(ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೭-೨೨೯); ಪೇರಣಿಲ್
ಮರದಣಿಲೆಂಬಿವಂ ಕೆಡಸಿಯೇಂ ತಿರುಗಿತ್ತೊ ಕಿರಾತಸಂಕುಳಂ (ದಶಕು.
೨-೧೨೦). **ಅಣಿಲ್ಯ**: ಉದಧಿಯನಣಲು ತುಡುಕಿತಿಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಧಿ
ರಾಜನಾದ ನಾಣಿಂದು (ಅಂಜಚ. ೧-೧೦೦). **ಅಳಿಲು**: ಮರೆ ಮೂಗುರಿ
ಕೂರಂಗಿಯಳಿಲು ಬೆಕ್ಕರಲೆ ಕೊಪವ ಮುಸು ಸಾರಗ ಸೀರುಡವೆಕ್ಕಲ ಕಪಿ
ಪಂದಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೯); ಆಕಾಶವ ನುಂಗಿತು ಅಳಿಲು (ಪುರಂದ.
೨-೧೯-೩); ಬಡವನಳಿಲುಸೇವೆಯೆಂದು ಧನ್ಯನಾದೆನು (ಹೊಂಗಳು.
೮-೧೩); ಅಳಿಲು ಏರಿದರೆ ಅರಳಿಮರ ಅಳ್ಯಾಡಿತೇ (ಗಾದೆ); ಅಳಿಲ ಭಕ್ತಿ
ಮಳಲ ಸೇವೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಣಿಲ್, ಅಣಿಲಮ್; ತುಳು. ಅಣಿಲ್]

ಅಣಿಲ್ಯ 'ಅಣಿಲ್' ನೋ.

ಅಣಿಲ್ಯ 'ಅಣಿಲ್ಯೆ' ನೋ.

ಅಣಿಲೆ, **ಅಣಿಲ್ಯ**, **ಅಳಲೆ**, **ಅಳಲೆ** (ನಾ). ಒಂದು ಮರ; ತ್ರಿಫಲ
ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಹರಿತಕೇವೃಕ್ಷ; ಕರಕ್ಕಾಯಿಮರ:
“ಅಭಯಾ - ಅಣಿಲೆ” (ಓಷಧಿ. ೪); ತೆಜ್ಜಣ ತಲೆಯ ಪುಣಸೆ ಅಣಿಲೆಯ
ಮರಂ (ಎಕ. XII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೮-೪೩; 878); ಬೇವಿಗೆ ಕೈಪೆಯೆಂತು
ಸಹಜಂ ಅಣಿಲೆಗೆ ತೊಗರೆಂತು ಸಹಜಂ ಸುಂಟಿಗೆ ಕಾರಮೆಂತು ಸಹಜಂ
(ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೪-೪೦); ಇದೆಯಣಲೆಯೊತ್ತಿನೊಳೆ ಸಿಂಗದುಗುರ್ಗೊನೆ
ವಜ್ಜಿಯದೆ (ಭಾವಚಂ. ೫-೧೦) **ಅಣಿಲ್ಯ**: ಕಣಗಿಲು ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕಿಯಣಿಲು
ಕದಳಿ ಹಾದರಿಯ ಮರ ನೊದಲಾದುವುರ್ವಿಹವು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೩).
ಅಳಲೆ: ಕರಂಜಿಗೆಯರನೇಣಲಳಲೆ ಮುಳ್ಳುಗ ಮುಳ್ಳಿ ಕಜ್ಜುರ (ಜಯಕಾ.
೧೫-೨೪). **ಅಳಿಲೆ**: ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಅಳಿಲೆಕಾಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ನೀರು
ಹೊಯ್ದು (ಅಂಬಚ. ೨೧); ಬೇರುಡಿಯೆ ಬೆಳಲತ್ತಿ ಕಮ್ಮರ ಗೇರಳಲೆ
[ಪಾಠಾಂ. ಗೇರಣಲೆ, ಬೇರಣಲೆ] ಹಿಂತಾಳ ತಾಳ ತಮಾಲ ತಡಸುಗಳ
... ಭೂರಿ ಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೩).

ಅಳಲೆಕಾಯಿಪಂಡಿತ = ಎಲ್ಲ ಕಾಯಿಲೆಗಳಿಗೂ ಅಳಲೆಯ
ಕಾಯನ್ನೇ ಕೊಡುವ ವೈದ್ಯ; ವೈದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನುಭವ
ವಿಲ್ಲದವನು. [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಜ್ಜಾನ; ತುಳು. ಅಣಲೆ]

ಅಣಿಲ್ಯೆ (ನಾ). ಕಾಯಕ್ಕೇಶ (?) : ಹಾಸುಗಳಿಲ್ಲದೊಡಂತು ಗೆ ಪಾಸಣಿ
ಯೊಳ್ ಪಡುವೆ ದಂ[ದಿಂ]ಬುದೊಣವೆಯದೆಂತಭ್ಯಾಸಿಸುವೆಯಣಿ
ಲೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯಣಲೆಯಂ] ಮ[ಮು]ತ್ತೋಸರಿಸಲ್ಕೆಂತು ತಾಳ್ವೆ
ರುದ್ಯಾಕ್ತಿಗಳಂ (ದಶಕು. ೮-೩೦). [?]

ಅಣಿಲೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು: ಅಣಿ ಬನ್ನು
ಅಣಿಲೆಗಾಲ್ ಪಡುವಣ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೨೫;
915). [**ಅಣಿಲ್ಯೆ + ಕಾಲ್**]

ಅಣಿಲೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಣಿಲೆಯರಮಗನೆಲ್ಲ ಅಣ್ಣ ಮ್ಮ
ನಣಿಯ[ಪಾಠಾಂ. ನಳಿಯ] ತೊಪುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಕ. IX,
ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦-೬; 900). [**ಅಣಿಲ್ಯೆ + ಅಯ್ಯ** (< ಅಯ್ಯ)]

ಅಣಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆ; ಸಾಲಾಗಿ ಹೋಗು: ಐದಿದರು
ಮಿಗೆ ಮುಂಗುಡಿಯಲಣವರಿದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುತ ಮಡದಿಯರು ಮಾಯಾಂ
ಗನೆಯ ದಂಡಿಗೆಯ ಬಳಸಿನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೨೭); (ಪ್ರಭುಲೀ.
೪-೪೯; ೨೨-೧೦; ೨೩-೩೭ ನೋ). [**ಅಣಿಲ್ಯ + ವರಿ**]

ಅಣಿವಿಣಿ 'ಅಣಿವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣಿವಿಣಿ, **ಅಣಿಮಣಿ**, **ಅಣಿಮಿಣಿ**, **ಅಣಿವಿಣ** (ನಾ). ೧. ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು;
ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ನಿರೋಧ(?): ಪಾಪುವ ವಿಮಾನದಣಿವಿಣಿಗಾಪದೆ
ಮೇಘಾಳಿದೇವರದನಂಬರದೊಳ್ ಕೀಪಿ ನಿಜಿಸಿದವೊಲತಿಜವಮಾಪದೆ
ನಿಂದ ವೊಲದೂರ್ಜಾಘನಘನಕತಳಂ (ಶಾಂತಪು. ೪-೬೧). **ಅಣಿಮಣಿ**:

೨. ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡುವುದು(?): ರಣಮುಖೋದ್ಗತ ವೀರ
ಕಲಿಗುಣಮಣಿಯು ಮೃತವಿಡಿದನ್ನು ನಾಳ್ವಟ್ಟಣವ ದೂಳಿ ಸದಿರನು
ರಾಮನು ಯಂದು ಯೋಚಿಸುತಾ ಅಣಿಮಣಿಯ ಮಾಡಲೆ ಮತ್ತಾಕ್ಷಣ
ದೊಳು (ಪಶುಭಾ. ೧೦-೪); ಗುಣಕಿ ಗುಣಮಣಿಯಾದ ಕಲಿ ಫಲ್ಲುಣಿಗೆ
ಯಣೆಯಾರಂಬುಜಾಕ್ತಿಯೆ... ಎಣಿಸಬೇಡವನಲ್ಲಿ ಯದರೊಳು ಅಣು
[ಣಿ]ಮಣಿಯನರಿ ತಾನು ಸೂಚಿಪ ಗುಣಿಯು ಕಡು ಕಾತರಿಸೆನೆಂದಳು
(ಜಿನಭಾ. ೨೯-೧೧). **ಅಣಿಮಿಣಿ**: ೨. 'ಅಣಿಮಿಣಿ ಹತ್ತು' ಪರಾ.

ಅಣಿವಿಣ: ೧. ಮುಸುಪುವ ಪಟಮಗಳಣಿವಿಣಮುಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನುಸಿ,
ಗುಸಿ]ವೋಗದೆ ಮಾಣದೆಂದದೇಂ ಬಗೆದಳೊ ತನ್ನೆಸವೀಕ್ಷಣಚಂದ್ರಿ
ಕೆಯಿಂದೊಸರ್ವಿಂದೂಪಳದ ಪೊಳೆವ ಕಲಶಮನಾಗಳ್ (ಲೀಲಾವ.
೧೧-೫೮). [?. / ಮರಾ. ಅಣಿಬಾಣೇ]

ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು(?): ಅಣಿವಿಣಿಗೆಯ್ಲಾ ಧರ್ಮ
ಮನಣಿಯರಮಳಿದಂಗೆ ಪೆಟತು ಗತಿಯಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ.
೧೫೩-೩೫; 1039). [**ಅಣಿವಿಣ + ಗೆಯ್** (< ಕೆಯ್)]

ಅಣಿವಿಣಿಹತ್ತು, **ಅಣಿಮಿಣಿಹತ್ತು** (ಕ್ರಿ). (ದಕ-ಪ್ರಾದೇ) ಹಿಂದು
ಮುಂದು ನೋಡು; ಮೇಲೆ ಕಳೆಗೆ ನೋಡು; ದೀರ್ಘ ವಿಚಾರ
ಮಾಡು: ಯಾಕೆ ಅಣಿವಿಣಿ ಹತ್ತುತೀ, ಇಷ್ಟವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಕೊಡ
ಲಿಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). **ಅಣಿಮಿಣಿಹತ್ತು**: ೨. ಯಾಕೆ ಮೇಲೂ ಕೆಳಗೂ
ನೋಡುತಾ ಸುಮ್ಮನೆ ಅಣಿಮಿಣಿ ಹತ್ತುತೀಯೆ? (ರೂಢಿ).

[**ಅಣಿವಿಣ + ಹತ್ತು** (< ಪತ್ತು). / ತುಳು. ಅಣಾವುಣಿ = ಮೇಲೆ
ನೋಡು]

ಅಣಿವಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮ; ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯ(?): ಮೂಲದ
ಬಾಳು ಅಣಿವಿತ್ತಿಯ ಗದೆ (ಸೌಇನ. ೧೯೩೨; ಉಡುಪಿ. ೩೧೮-೧೧; 1293).

[ಪ್ರಾ. ಅಣುವತ್ತಿ (< ಸಂ. ಅನುವತ್ತಿ)]

ಪ್ರಗತಗುಣಗಣನನಿಬಲವಿಘಟನನಂ ಕಂಡನಣುವನಾ' ರಾಘವನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೩೬); ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪೆಮ್ಮಡಿ ಯ ಕಲಿಯುಗದಣುವ ನಾಗ ತರನೊಳ್ ಇವ್ವಲಿಯೂರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯-೩; 870); ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಪ್ಪಣುವನನಾನಪ್ಪನೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ದು ಮಾಗಳ್ ಸಾಷ್ಟಾಂಗಮೇಜಿಗಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟಿ ಭೀಮಸೇನನಂ ಪರಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೩ ವ); ನುಂಗಿದನಣುವಂ ಭಾಸ್ಕರನಂ ಗಡ ಕಂಡಿದ್ರನಣುವನಂ ವಜ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ಗಡ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೪೬); ಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತಣುವನ ಬೀಳ್ತೊಡೆ ಮಣಿದು ಮಹೀಶರಲ್ಲರಿಗೆ (ಅಂಜಚ. ೧೪-೧೩); ಆ ವೇಳೆ ಯೊಳ್ ಶತ್ರುಹಂಗೆ ಬೆನ್ನೊಳೆ ಹೊಂಚುವ ಸಂಚುವೆತ್ತಣುವಂ ತನ್ನೊಡೆ ಯನಂ ಪಿಂದುಟುಪಿ ತಾಂ ಮುಂಜರಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೨೫). ಅಣುವಂತ: ರಾಮಂ ಗಣುವನ ತೇದಿಂ ರಾಮಮಹೀವಲ್ಲಭಂಗೆ ತಪ್ಪಾಮಾತ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ಪಾಪಣ. ೭೦-೨೧; 1275). ಅಣುವಂತ: ರಾಮಮುನಿಯುಮಣುವಂತರುಂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದರ್ (ಚಾವುಂಟ. ೩೩೪).

[ಸಂ. ಹನುಮಾನ್]

ಅಣುವಂತ 'ಅಣುವ' ನೋ.

ಅಣುವ್ರತ, ಅಣುಬ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಗೃಹಸ್ಥರು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಅಪರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ಐದು ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತನ್ನಂ ತಾನೆ ಪಟುಡು ನಿಂದಿಸಿ ಪಾಪ ಕ್ಷಂಜಿ ಅಣುವ್ರತಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಶ್ರಾವಕಬ್ರತಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡಾ ಗಳ್ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೧-೩೦). ಅಣುಬ್ರತ: ಕೊಲ್ಲದುದು ಪುಸಿಯದುದು ಕಳವಿಲ್ಲದುದುಂ ತ್ರಿಕರಣತ್ವದಿಂ ಪಾದರದೊಳ್ ಸಲ್ಲದುದು ಕಾಂಕ್ಷೆಯೊಳ್ ತಪ್ಪಿಸಲ್ಲದುದೆಂದಯ್ಯಣುಬ್ರತಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೪೦). IP ಜೈನ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಪರಿಮಿತರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ರತಗಳಿಗೆ ಅಣುವ್ರತಗಳೆಂದೂ, ಜೈನಯತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಸಮಗ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಇವಕ್ಕೆ ಮಹಾವ್ರತಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. 'ಮಹಾವ್ರತ' ಪರಾ. [ಅಣು + ವ್ರತ]

ಅಣುವ್ರತಧಾರಿ (ನಾ). ಅಣುವ್ರತಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡೆಸುವವನು: ಶ್ರೀಸಮ್ಯಕ್ಗರ್ವನವಿಶುದ್ಧನುಮಣುವ್ರತಧಾರಿಯುಮಪ್ಪ ಶ್ರಾವಕಂ ಮಧ್ಯಮಪಾತ್ರಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೯ ವ).

[ಸಂ. ಅಣುವ್ರತಧಾರಿನ್]

ಅಣುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಪರಮಾಣುವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಶಕ್ತಿ: ಇಂದು ಜೀವನಕ್ಕೇ ಮುಳುವಾದ ಅಣುಶಕ್ತಿ ನಾಳೆ ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ನಂದನವನವಾಗಿಸಬಹುದು (ನವ್ಯಕಾ. ೨೨). 'ಪರಮಾಣು ಶಕ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅಣು + ಶಕ್ತಿ]

ಅಣೂತ್ತರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕಾಕಾಶದ ತುದಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಐದು "ವಿಮಾನ" ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಯ್ದಣೂತ್ತರಗಳೊಳ್ ಮಧ್ಯಮವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಹಮಿದ್ರರುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೪೩ ವ); ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಗೆ ವಿಜಯ ವೈಜಯಂತ ಜಯಂತಾಪರಾಜಿತ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾಣೂತ್ತರಗಳಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೨೯ ವ). IP "ತತ್ತ್ವಪ್ರ" ಮೊದಲಾದ ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇದು 'ಅನುತ್ತರ' ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. 'ಅನುತ್ತರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುತ್ತರಾ]

ಅಣೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿವಿ; ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು: ಮತ್ತಹಸ್ತಿಯನಡೆದು ತೋಟ ಕೊಟ್ಟಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮೩ ವ); ಕೊಟ್ಟುಣಿ ಕೋಟಕ್ಕಿ ? ನಡೆದು ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲದು ಮಲೆದೊಲೆದಿರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೪-೧೧೧); ಆಗಸಮನಡೆವ ಕೋಡುಂಗಳಿಂ ನೀಟ್ಟುಂ ತಳೆದಾ ಬೆಟ್ಟದ ತಾಟು

ಪುದಿದ ಬನಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩೭); ಏಜಿದ ಗಜ ಮನಂಕುಶದಿಂದಣಿಣೈಯಲಂತದಣಿಯರಮೆದ್ದು ಜಾತಿ ಸ್ಮರನಾಗಿ ಗಾಳಿಗೆ ಗಜ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೨-೩೭ ವ); ಮಿಲುಗುವ ದಾಡೆಯಿಂದಣೆದು ಪೆರ್ದೆಯಂ ಕರದಿಂದಮೆತ್ತುತುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೨). ೨. ಹೊಡೆ; ಅಪ್ಪಳಿಸು: ಭುಜದೊಳಡೆದುರದೊಳ್ ತೇದು (೧೦ ಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಪಣೆಯಂ ಪಣೆಯಿಂದೊಯ್ಯನಡೆದಡೆದು ತಣೆಯದೆ ಚಯ್ಯಾಡುವ ತನಯನೆನಗದೆಂದಾದಪನೊ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೨೦); ಎಚ್ಚ ಶರವನು ಗಡೆಯಲಣೆದಿಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂದದಲಿ ರಥವನು ಬಿಟ್ಟಿ ಬಿಸುಟನು (ಕುಮಾರ್ಯ. ೨-೭೬); ಸುರಕರಿಯ ಶಿರವಣೆದು ಬಿರಿಸಾದ ಬೆರಲಾಂತು ಮೆರೆವನುರಪತಿಯ ಭುಜವ (ದಿಲೀಚ. ೩-೫೮). ೩. ಮುಟ್ಟು; ಸೋಕು; ಸೇರು: "ಅಣೆ - ಅಂಗುಲಿಪ್ರಹರಣೇ ಜಲಪ್ರತಿಬಂಧನೇ (ಅಣಕಟ್ಟು) ಸ್ಪರ್ಶನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಮಣಿಸೀರಮನಿಳಿದಾ ರಾವಣನಾ ಕ್ಷಣದೊಳು ತನ್ನ ಪುಸ್ಪಕ ಮಂ ಅಣೆದಡರ್ವೆಸೆದನಾದಿತ್ಯಬಿಂಬದೊಳು ಕಂಡಣೆಸಿದ ರಾಹುವಂದದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೧೩-೧೧೦). ೪. ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಮುತ್ತು: ಮಣಿದನಣುವ ಮಣಿಮಕುಟದ ರುಚಿಮಣಿಯಣೆ ಯಲೀರೆಂಟು ದಿಕ್ಪಟಿಕೆ (ಅಂಜಚ. ೧೪-೧೦೭); ರಣವನಿಗೇ ಕಾಣ ಬಹುದೆಂಬಣಕಿಗರನೆಬ್ಬಿಸುವವೊಲು ಸುಳಿದಡೆದು ಹೊದಜೊಡ್ಡು ದು ಸುಧಾ ದೀಧಿತಿಯ ಕರನಿಕರ (ಕುಮಾರ್ಯ. ೧೭-೧೩); ಅಜವೆಂಬ ಬೆಳಗನಣೆ ದುದು ಮೋಹವೆಂಬ ಕಾರಿರುಳು (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೨೫); ಭೋರೆಂದಣೆದು ದಂಬರದುದಿಯ ನಾನಾ ವಾದ್ಯನಿರ್ಘೋಷ (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೩೦); ಬೃಂಹಿತಂಗೆಯ್ದಂಗಡಿಗಳನಣೆದು ಪೊಯ್ದು ಮಾಮಸಕಂಮಸಗಿ ಕೋಲಾ ಹಲಮನೆಸಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). ೫. ಮೆನೆ; ತಿಕ್ಕು: ಬಿದಿರಣೆವ ಚೀತ್ಕಾರದಿಂ ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲುಗಳ ಬಳಗದಾಗರವೆನಿಸಿತಾ ವಿಸಿನ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೬-೬). ೬. ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡು; ಗುಣಿಸು: ಇಜಿ, ಅಣೆ, ಬಡಿ, ಮೋದು... ಇಂತಿನಿತುಂ ಗುಣಿಸೋದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧); ಎಣಿಸಿದನು ಹಲವಂಗದಲಿ ಖಳನಣೆದಡೆದು ರಣಮುಖದ ಮಾರ್ಗದ ಗುಣಿತದಲಿ ರಿಪುಜಯವ ಕಾಣದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೧೦). ೭. ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸು: ಕುರುರಾಜೋತ್ತಮನ ಹಿಂದೆ ಅಣೆವ ಭೇರಿಯ ರವಕೆ ಜಗ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ದಿಕ್ಪಟಿ ಬಿರಿಯೆ (ಕೋಗಯ. ೧೭-೪೩). ೮. ಸರಿ ಹೋಗು; ಉಚಿತವಾಗು (?): ಅಣೆಯದು ಚಕ್ರಿಯಾಪ್ತಿಗರೆಯ್ದು ಲೆಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣದೊಳಹೊಗಿಸಬೇಡೆಂದು ಗುಣವಸಂತಕ ಮೊದಲಾದರ ಕಳುಹಿ ಪೂಗಣೆಯ ಹೊಕ್ಕನು ನಿಜಾಲಯವ (ಭರಚ. ೪೮-೧೧೨).

ಅಣೆದಾಡು = ತಿವಿ ದಾಡು: ಗೊಂದಣದಾನೆಯನಂದಣೆದಾಡುವ ಕುಂದಣಮಿಲ್ಲದ. ವಾಜಿಯ ರಾಜಿಯ ಸಂದಣೆಯಿಂದಿಳಿದ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೧೪); ಸಲೆ ಮದಂ ಪೆಚ್ಚಿ ತರುಲತೆಯನಣೆದಾಡು... ನಿಚ್ಚಮೆಳವೆಲ ರೆಂಬ ಸೊಕ್ಕಾನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಚ್ಚಿಯಿಂ ತಿರುಗುತಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೪). ಅಣೆದು ನೂಂಕು, ಅಣೆದು ಬಿಟ್ಟಕ್ಕು = ಗುರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ತಟ್ಟಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಿಡು, — ನುಗ್ಗಿಸು: ಕಂಡಣೆದು ನೂಂಕಿ ಮದವೇತಂಡಮನಿರಿದಾದ ವಿಪುಳಕಂಠನನಿಸಿಸಂ ಕೊಂಡಿರದೆ ಕೊಂದು ಗೆಲ್ಲಂ ಗೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೫೫); ಕುದುರೆಯ ತಟ್ಟಂ ಕಂಡಣೆದು ನೂಂಕಿ ಬಲ್ಲಾವಂತರಾ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೮೧); ಪೂರ್ವಾಪರ ಪಾರಾವಾರಪತಿಗಳಿರ್ವರು ಮೊರೊರ್ವರೊಳ್ ಗರ್ವದಿಂ ಹಸ್ತಿನಿಯುಧಕ್ಕಿಂದಣೆದು ಬಿಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮೊಗಂ ಬೊಕ್ಕು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೯ ವ); ಶಚೀಸಂಯುಕ್ತನಾಗಿರ್ಭಮನಣೆದು ಬಿಟ್ಟಕ್ಕಲೆಂದಿರ್ದ (ಜಗವಿ. ೧೩-೬೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಣೈ, ಅಣವು, ಅಣೆ = ಮುಟ್ಟು, ಸೋಕು, ಸಮಾಪಿಸು; ಮುಲ. ಅಣಯುಕ, ಅಣುಕುಕ = ಮುಟ್ಟು, ಸೋಕು, ಸಮಾಪಿಸು]

ಅಣುಕೃ (ನಾ). ತುಣುಕು ; ಚೂರು (?) : ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲಗಳನೆಳೆ
ಯೋಳ್ ಕೆಡೆದೇಟೆಂಬಣುಕು ನೆಗೆದು ನುಗ್ಗಪ್ಪನೆಗಂ ಪೊಡೆದಂ ಗೋವಳಿ
ಗೋಲಿಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡಾಡುವೊಲೇಂ ಬಲಸ್ಥನೊ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಧ ನೇ.
೮-೯). [? ಸಂ. ಅಣುಕ]

ಅಣುಕೃ (ನಾ). ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದ :
ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟಿಕಾಂತಿ ಕೊಂಕಣುಕನುಜಾಯಿ... ಪೆಲ್ಲಣೆ ಕಳೆಯೆಂ
ಬಿನಂ ಮೆಟೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗನಿ. ೫-೩);
ಭಣಿತೆ ಗಮಕವನುಗುಳೆ ಗಮಕವರಿದಂ ತೊಡರೆ ಅಣುಕು ನಯದೊಳು
ಮೊಳೆಯೆ ನಯವಿಂಸೊನೊಳಗಡರೆ (ಆನಾರ. ೧೮೨). [?]

ಅಣುಕೇಳು (ಕ್ರಿ). ಸಿಡಿದು ಎಳು ; ಧಟ್ಟನೆ ಎಳು (?) : ಪಿಡಿದ
ತುಂಬಿಯ ನಾರಿಯಚ್ಚ ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲ ಬೆಡಗನಣುಕೆದ್ದಾರ್ದು (ಸೋಮಚ.
೨-೫೧); ಎಸೆವ ಜವ್ವನದ ಶಬರಿಯರು ಪದೆದುಲಿದು ಕುಸಿದು ತೆಗೆ
ದಣುಕೆದ್ದು ಹರಿವ ಹುಲ್ಲೆಗಳನೆಸೆವುದ ಕಂಡನು (ಸೋಮಚ. ೩-೧೪);
ಕಂಡು ನಂಟರು ನಲ್ಲರೈತಂದು ಕೇಳು ನಿನ್ನ ಗಂಡನಾ ಬಂದನೆನಲಣುಕೆದ್ದು
[ಪಾಠಾಂ. ಬಂದೈದನೆನಲೆದ್ದು] ಸಂತಸದಿ (ಸೋಮಚ. ೪-೧೮); ಉಣ
ಲುಣ ಹೆಣನಾಗುತ್ತಿಹ ಬದುಕಿಂಗಣುಕೆದ್ದತಿಮದದಿಂ ಮುಂದಜಾಯದೆ
(ಯೋಗಾಂವಿ. ೨-೯). [ಅಣುಕೃ + ಎಳು (< ಎಣ್ಣು)]

ಅಣುಗ 'ಅಣುಂಗ' ನೋ.

ಅಣುಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರಣಯಕಲಹ; ಪ್ರೀತಿಯ ಜಗಳ: ಪಕ್ಷ
ಪಾತಂ ಹಂಸೆಗಳೊಳು ಕುಲದ ಬೇರ್ಗೆ ಕುಡುಗೋಲ್ಲೊಂಬುದುರದೆ
ಮುಡಿವಾಳೊಳ್ ಕೂರ್ಗಿಯ್ದದಣುಗಲಹದೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಉದ್ಭವ.
೨-೧೬). [ಅಣುಗ + ಕಲಹ]

ಅಣುಗಜೀವಿತ 'ಅಣುಂಗಜೀವಿತ' ನೋ.

ಅಣುಗದಮ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ತಮ್ಮ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ
ತಮ್ಮ: ಎನ್ನಣುಗದಮ್ಮನಿಲ್ಲದೆ ಬಿನ್ನನೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಿನಿತುಮಾಡೆಜಕ
ಮುಮತ್ತುನ್ನತಿಯಲ್ಲು (ಅದಿಪು. ೧೪-೬೨); ಎನ್ನಲಿಂತು ಪೋಕುಮೆಂ
ದಡಿಗಡಿಗಿಟ್ಟು ತನ್ನಣುಗದಮ್ಮನನೀಕ್ಷಿಸಿದಂ. ಸುಯೋಧನಂ (ಗದಾಯು.
೫-೪); ವಸುಧೇಶನಣುಗದಮ್ಮಂ ವಸುದೇವಂ ಧರೆಗೆ ಕಣ್ಣುಮುಳ್ಳಾ
ಗಿದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೩೧); ಸಾವಂತಮನ್ನೆಯರಂ ಬಲಿಯಟ್ಟಿ
ಅಣುಗದಮ್ಮನಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಂ ತಕ್ಕಂತಿರೆ ಕರೆದು ತರ್ಪದೆಂದು ಕಳಿಸಿದಂ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೪). [ಅಣುಗ + ತಮ್ಮ]

ಅಣುಗನಿಭ (ನಾ). ಮಗನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು; ಮಗನಂಥ
ವನು: ಜಿನುತವೇದವನಧಿಪಾರಗನು ಮಾದೇವಿಯಣುಗನಿಭನು ಪಂಡಿ
ತಾಖ್ಯನ ಪಾದಯುಗಕೆ ನಮಿಸುವನು (ಅಂಜಚ. ೧-೭೩).

[ಅಣುಗ + ನಿಭ]

ಅಣುಗಮಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮಗ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಮಗ:
ಎ ನಗೀ ಮಿಂಗಳುಗಿನ ಮೇಗನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರೇಮಮಣುಗಮಗನೊಳ
ಮೊಲ್ಲಂಗನೆಯೊಳಮಾಗದುದಾಯ್ತು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೪). IP ಅಣುಗ
ಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ). "ಪ್ರೀತಿಯ ಪ್ರಜೆಗಳು" (ಪಾರಸಿ. ಕೋಶ):
ಯುದ್ಧಂ ಮುರಿದುದನ್ ಶ್ರೀ ಕ್ಷಯಾರ್ಷನ್ ಕಂಡು, ತನ್ನಣುಗ ಮಕ್ಕಳ್ಳಿ
ನೊಂದು (ಪಾರಸಿ. ೧೮-೧೨). [ಅಣುಗ + ಮಗ]

ಅಣುಗಮಯ್ಯನ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮೈದುನ: ಒಂದ
ಕ್ಷೋಹಿಣೇಬಲಂಬೆರಸುಮಯ್ಯತ್ತು ಸಾಸಿರೆ ಮದದಾನೆವರಸು ನಿಂದಂ
ಸುಯೋಧನನಣುಗಮಯ್ಯನಂ ಸಿಂಧುದೇಶಾಧೀಶ್ವರಂ ಜಯದ್ರಥಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೭ ವ). [ಅಣುಗ + ಮಯ್ಯನ]

ಅಣುಗಾಳ್ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿನ ಸೇವಕ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಬಂಟೆ:

ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕಟುವುಟುವನಜೊಂದುಂ ರಸವಾದಿಯಂತೆ ಕಟ್ಟಿಯುಂ
ಪೆಜೋಡೆಯಂತೆ ನುಣ್ಣೆ ತಂವೇಟ್ಟು ಮಣುಗಾಳಂತೆ ದಾಯಂಬಡೆದು[ಂ]
(ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೨ ವ); ಮಹಾಭಾರತ ಸಮರಸಾಗರ ಸಮುತ್ತರಣಪರಿಣ
ತಾಂತಃಕರಣ ಪರಿಣತಕರ್ಣಧಾರನುಮೆನಿಸಿದ ತನ್ನಣುಗಾಳಪ್ಪ ಕರ್ಣನ
ಸಾವಿನೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೦ ವ); ಅಣುಗಾಳ್ಕಾಯ್ದ ಶೌರ್ಯ
ದಾಳ್ವಜಯದಾಳ್ವಳುಕ್ಕು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೯; 1068).

[ಅಣುಗ + ಅಳ್ಳಾ]

ಅಣುಗಿ 'ಅಣುಂಗಿ' ನೋ.

ಅಣುಗಿಜು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರು. 'ಅಣುಗಿಜು
ಮೊಯ್' ಪರಾ. [ಅಣುಗು (< ಅಣುಂಗು) ? + -ಇಜು]

ಅಣುಗಿಜುವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೊಡೆ;
"ಹತ್ತಿರ ತಿವಿದು ಹೊಡೆ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಮುಳಿದು ತಳಮಳಿಸಿ
ತಳರದೆ ತೊಳಗುವ ಕರವಾಳನುರ್ಚಿ ಮೆಯ್ಯೆರ್ಚಿ ಪೊದಟ್ಟುಳವನುರೆ
ಪಿಡಿದು ರಥದಿಂದಿಳಿಗಿಜಿದವನವನಪತಿಯನಣುಗಿಜುವೊಯ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ.
ನಣೆದುಜಿ ಪೊಯ್ಯಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪೭). [ಅಣುಗಿಜು + ಪೊಯ್ಯ]

ಅಣುಗು 'ಅಣುಂಗು' ನೋ.

ಅಣುಗುಂಡು (ನಾ). = ಅಣುಬಾಂಬು: ಅಣುಗುಂಡಿನಂತೆ ಪರಿಣಮಿ
ಸಿತು ಈ ಮಾತು ನನ್ನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ (ಪತಿ. ೯೪). [ಅಣು + ಗುಂಡು]
ಅಣುಗುಜೀವಿತ 'ಅಣುಂಗಜೀವಿತ' ನೋ.

ಅಣುಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು; ತುಂಬ ಚಿಕ್ಕ ಮಗು:
ಭಿಲ್ಲನಕ್ಕೆ ಅಣುಗೂಸೈಸೆ? ಹಾಲುಹಲ್ಲುದುರಿಲ್ಲ (ಹೆಬ್ಬರ. ೩೩-೧೫).
[ಅಣು + ಕೂಸು]

ಅಣುಗೆ 'ಅಣುಂಗಿ' ನೋ.

ಅಣುಚಟಿನ (ನಾ). ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಯ್ದ ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊದಲಾದವನ್ನು
ಚಮ್ಮಟೆಗೆಯಿಂದ ಬಡಿಯುವಾಗ ಕಿಡಿಗಳು ಚಟಿಚಟಿನೆ
ಹೊರಸೂಸುವುದು: ಅಣುಚಟಿನವೆಂಬುದು ತಪ್ಪಾಯಿಪಿಂಡಾದಿಗಳ
ನಯೋಘನಾದಿಗಳಿಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದ ವಿಸ್ಫುಲಿಂಗನಿರ್ಗಮಂ
(ತಸುವ್ಯ. ೧೯೯). [ಸಂ. (ಅಣು + ಚಟಿನ)]

ಅಣುಜೀವಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾದ ಜೀವಿ: ಕೆಲವು ಅಣು
ಜೀವಿಗಳು ಬಹಳ ಆಪಾಯಕರವಾಗಿವೆ (ಮಾನಸಾ. ೭); ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ
ಕಾಣದೆ ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಲೂ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಅಣುಜೀವಿಗಳು ಆವರಿಸಿ
ಕೊಂಡಿವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೮). [ಅಣು + ಜೀವಿ]

ಅಣುಪು 'ಅಣ್ಣು' ನೋ.

ಅಣುಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ಅಣುಜೀವಿ; "ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮ ಪ್ರಾಣಿ; ಅಣು
ಪ್ರಾಣಿ" (Animalcule. ಇಂಕನ). [ಅಣು + ಪ್ರಾಣಿ]

ಅಣುಬಾಂಬು (ನಾ). ಪರಮಾಣುಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿಡಿಸುವ ಬಾಂಬು:
ಅಣುಬಾಂಬಿನ ತಯಾರಿಕೆಗೆ ಐಫ್‌ಸೈನ್‌ನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳೇ ಮೂಲ
ಕಾರಣವೆನ್ನಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅಣು + ಬಾಂಬು]

ಅಣುಬ್ರತ 'ಅಣುವ್ರತ' ನೋ.

ಅಣುವು 'ಅಣುವ' ನೋ.

ಅಣುವುಣಿ 'ಅಣುವಿಣಿ' ನೋ.

ಅಣುವುಪರಾಕ್ರಮ (ನಾ). ಆಂಜನೇಯನಷ್ಟು ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ
ವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಣಿಚೆಲ್ಲನಣುವುಪರಾಕ್ರಮನ್ನೀರ ಮಹಾ
ಮೇರುಪೊಕ್ಕಿಪೊರದೊಗರಾಜನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೪; 780).

[ಅಣುವು (< ಅಣುವ) + ಪರಾಕ್ರಮ]

ಅಣುವ, ಅಣುವು, ಅಣುವಂತ (ನಾ). ಹನುಮಂತ; ಆಂಜನೇಯ:

ಅಣಿಹಗ್ಗ (ನಾ). ನೆಯ್ಕೆಯ ಮಗ್ಗದ ಹಾಸನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೂಗುಕಟ್ಟಿರುವ ಹಗ್ಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ + ಹಗ್ಗ]

ಅಣಿಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). "ಆರಂಭವಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅಣಿ + ಹಚ್ಚು (< ಸತ್ತಿತ್ತು)]

ಅಣೀಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಸಣ್ಣದು. [ಸಂ. ಅಣೀಯಸ್]

ಅಣು (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣದಾದ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತು.

೨. ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ಕಾಲದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶ. ೩. ಶಿವ.

೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಬತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ನಾದ ಒಂದು ಜಾತಿ:

"ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಬಹುಧಾನ್ಯಮೆಂದಿವಣುವಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೩);

"ನೆಲ್ಲಲ್ಲಿಯೂ ಅಣುವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೨೮). ೫. [ವಿಜ್ಞಾನ]

ವಿಭಜಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಮಾಣದ ಕಣ.

IP Atom ಎಂಬ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೆಲವರು "ಅಣು"

ಎಂದೂ, ಕೆಲವರು "ಪರಮಾಣು" ಎಂದೂ ಭಾಷಾಂತರಿಸು

ತ್ತಾರೆ. 'ಪರಮಾಣು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಣುಂಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗುಸು; ದೈನ್ಯಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು (ಕ).

[~ ತೆಲು. ಅಣುಚು]

ಅಣುಂಗ, ಅಣುಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಅಚ್ಚು

ಮೆಚ್ಚಿನವನು. 'ಅಣುಂಗಜೀವಿತ' ಪರಾ. ಅಣುಗ್ಗ: ೧. ಅನರೋಹ

ಕಿಷ್ಕಿಯಾತನೆ ನೃಪತಿಗಂ ಪರಿವಾರಕ್ಕಮಣುಗನಾಗಿ ಬಳಿಯೆ (ಆದಿಪು.

೨-೩೭ ವ); ಅಣುಗ ಕೇಳಿ ನಿಮ್ಮವರ ಮಾರ್ಗಗಳುಬ್ಬರಿಸಿದವು

(ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೦); ಅಣುಗ ಕೇಳಿ ಮುನ್ನೀಲನನು ಭಜಿಸಿದ ಹರಿ

ಯಿರದೆ ರಣಕೆ ನಿಂದತಿಘೋರತರದಿಂ ಸೆಣಸಿ (ಕೋಗಯ. ೧೦-೮೮).

೨. ಮಗ; ಪುತ್ರ: "ತನೂಜಾಹ್ವಯದೊಳೆಯಣುಗಂ" (ಕರ್ಣಾಣಿ.

೪೮); ಅರಸಿಯರ್ಕ್ಕಳುಮಣುಗರ್ಕ್ಕಳುಂ [ಪಾತಾಂ. ಮನಿಬರ್ ಮಕ್ಕಳುಂ]

ಬೆರಸು (ನಡಾರಾ. ೧೩೬-೨೦); ಅರಸಿಯರನಣುಗರಂ ಬೇಟ್ಟುರುಮಂ

ಮೊನೆಗಾಣರಂ ಪ್ರಗೀತರನಿಂಬಾಗಿರೆ ಚೌಪಳಿಗೆಗಳೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರ್

(ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೭); ಇಭಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಬರ್ಪನಂ ಪರಿದಿದಿಗೊಂ

ಡಣುಗನನದೆಂತು ನಿವಳಿಸಿದಪೆನೋ (ಅನಂಪು. ೧೨-೫೩); ಹರನಣುಗ

ಸೌಂದರನ ಮೇಲೆ ಧವಳಾಕ್ಷತೆಯು ಸುರಿವಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೮-೩); ದಪ್ಪಗ

ನಣುಗನ ಬಲದ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲಪ್ಪಳಿಸಿದ (ಮೇ ಹ ತ. ೧೯-೪೪);

(ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೫; ಸಾನಂಚ. ೪-೧ ರ; ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೪; ಸೌಂದ ಪು.

೨-೧೯; ಭಾವಚಂ. ೪-೮; ಕಂನವಿ. ೪-೧೦೨; ಅಪ್ರತಿ. ೫೩-೫ ನೋ).

೩. ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತ: ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನಮುಂಟದನ್ನೆದೆ ಮಾಣುವೆಂ

ತ್ರಪ್ಪನಣುಗರ್ಗಾದ ಹೊಂಗಳಂ ಬೀಜುವೆಂ (ಬಸರ. ೫-೧೨); ಕೈಲಾ

ಸವೇ ತವರ್ಮನೆಯೆಂದು ನಂಬುವಳು ಶೂಲಿಯಣುಗರ್ ಸೋದರಂ

ಳೆಂದುಬ್ಬುವಳು (ಕಾರಿರ. ೨೮೨). ೪. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ರಾಜನ ಮಗ

ನಣುಗನ್ ಚಿಳಿಬರಸು ಮಾಡಿಸಿದೊನ್ (ಸೌಷಾ. IX-i, ೨೨-೧೪; 923).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕನ್ = ಹತ್ತಿರದವನು, ಶಿಷ್ಯ; ತೆಲು.

ಅನುಂಗು, ಅನುಗು = ಪ್ರಿಯ, ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ]

ಅಣುಂಗಜೀವಿತ, ಅಣುಗಜೀವಿತ, ಅಣುಗುಜೀವಿತ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ

ಪಾತ್ರರಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡಿಗೆ; ಒಲುಮೆಯ ಕೊಡಿಗೆ: [ಶ್ರೀ]ಮತ್

ತ್ಯೇಲಪರಸ[ರ] × × × [ತದ್ವ]ವಾದಿ [ಸಾ]ಸಿರಮುಮನಣುಂಗಜೀವಿತ

ಮಾಳುತ್ತ (ಸೌಷಾ. XI-i, ೪೦-೬; 965). ಅಣುಗಜೀವಿತ:

ಶ್ರೀಮತ್ ಮಾರಸಿಂಘ ಪೆಮ್ಮಾಡಿ ಪುರಿಗೆಜಿ ಮೂನೂಜು ಬೆಳ್ಳಲ

ಮೂನೂಜುಮನಣುಗಜೀವಿತಮಾಗಾ[ಳು]ತ್ತಿರೆ (ಸೌಷಾ. XI-i, ೪೩-೧೦;

970); ಎರಡುನೂಜು ಸುಂಕಮುಮನಣುಗಜೀವಿತವಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಷಾ.

XI-i, ೫೦-೧೪; 1005); ಮೋಜಂಗೇಜಿ ಮೊದಲಾಗಾಣುಂ ಬಾಡಮು

ಮನಣುಗಜೀವಿತವಾಗಿ ಶ್ರೀಭೋಗಾಭ್ಯಾಸ್ತರಸಿದ್ಧಿಯಿರಾಳುತ್ತಂ (ಸೌಷಾ.

IX-i, ೧೦೪-೧೫; 1045). ಅಣುಗುಜೀವಿತ: ಪಲವುಂ ಬಾಡಂಗಳಂ

ಕುತ್ತುಂ ಬಿತ್ತಿಯಣುಗುಜೀವಿತದಿನಾಳುತ್ತವಿರೆ (ಎಣ. XVI, ೮೩-೬;

1067). [ಅಣುಂಗ + ಜೀವಿತ]

ಅಣುಂಗಿ, ಅಣುಗಿ, ಅಣುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಗಳು: ಸತ್ತಿಗನಣುಂಗಿ

ರೂಪ ವಿ[ಳಾಸಿ]ಯತ್ಯಾದಾರ ಸಾ[ಳಿ]ಣಿ (ಸೌಷಾ. XI-i, ೬೧-೩೮;

1024); ಅಭಿನವಸರಸ್ವ[ತಿ] ಶ್ರೀಮದಾಹವಮಲ್ಲದೇವರು[ರ]ಣುಂಗಿ

ಶ್ರೀಮದ್ಭುವನೈಕಮಲ್ಲದೇವರ ತಂಗಿ ಶ್ರೀಮತ್ ಸುಗ್ಗಲ ದೇವಿಯರು

(ಸೌಷಾ. XI-i, ೧೧೭-೧೨; 1076). ಅಣುಗಿ: ೧. ಬಾಚಿಯಣುಗಿ

ಕುನ್ನಲದೇವೀ (ಎಣ. XV, ೩೩೧-೧೨; 1028); ಲಕ್ಷ್ಮೀನೊಳಂಬನಣುಗಿ

ಲು ಚಿ ತ [ವೆಡಂ]ಗಿ (ಸೌಷಾ. IX-i, ೯೧-೧೭; 1036); ಆ ಧನಿಕ

ನಣುಗಿಯಾ ಪುಣ್ಯಾಧಿಕೆ ಪೆಂಪೆಸೆವ ಪೆಸರ ಹೇಮಪ್ರಭೆ (ದಶಕು. ೪-೫೬);

ಕುಳಿರ್ನೆಟ್ಟಿನಣುಗಿಯಾಣ್ಣನು ಕುಂಟೆಣೆಗನಾಗಿ ತನಗಿಂತು ನಡುವನುವ

ತಿಳಿಹುಮಂದದೊಳಿಡುವ ದಟ್ಟಿಡಿಗಳೊಪ್ಪಿ (ಸೌಂದಪು. ೩-೬); ಇಂಗೋ

ಲನ ತಾಯಿಗಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಡಲಣುಗಿಗಿಂದಿರೆ (ಹದಿಬ. ೨-೨).

ಅಣುಗೆ: ೧. ಶ್ರೀಪಾಲ ನರನಾಥನು ತನ್ನಣಿಗೆ ಜಯಾವತಿ ಸಹಿತ

ತತ್ಪರವೊಕ್ಕು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧); ವರ ಜಂಗಮಕೆ ಮಾನಕಂಜನಣು

ಗೆಯ ಮುಡಿಯನರಿದಿತ್ತು (ಚಿಬಪು. ೫೫-೪೧); ಅಣಿಲಕೇತು ನೃಪನವಳ

ನುಡಿಗೇಳ್ವಣಿಗೆ ನೀನಘಟಿತದ ವರನನುನ್ನಿಸಿದೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೯-೬).

೨. ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ಸಖಿ; ಕೆಳದಿ: ವಿರಾಟನ ಮಹಾ

ದೇವಿಗಾವಗಮಣುಗೆಯಾಗಿ ಪಾಂಚಾಳಿಯರ್ಧಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೭ ವ).

[ಅಣುಂಗ + -ಇ. / ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕಿ]

ಅಣುಂಗು, ಅಣುಗು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಒಲುಮೆ: ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯ

ಆಡನೂರನಭ್ಯಾಸ್ತರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ ಏಳುಂ ಗೌಡಳುಂ ಸಾಯಿರದ ಕೊಮರ

ಗದ್ಯಾನಮುಮನಣುಂಗಿನೊಳಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕ. ೩೦-೬; 964).

ಅಣುಗು: ಎಂದಿಂತು ತಮ್ಮತಮ್ಮಣುಗಿಂದಂ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ಬುಧಸಮೂಹ

ಮಿದಂ ಪೇಟೆಂದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೧-೩೪); ಅಣುಗಿನೊಳಿ ರಾಜಚೂಡಾಮಣಿ

ಮಾಗ್ಗಿಡೆ ಮಲ್ಲನೀಯ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೫೬; 982); ಅಣುಗಿನ ಕೆಳ

ದಿಯೆನಾಂ ಸದ್ಗುಣಿಯೆನ್ನಿಸಿದ ನಿಮ್ಮ ರಾಜಪತ್ನಿಯ ನಾರಾಯಣದತ್ತೆ

ಯೆಂಬೆಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೪-೧೯೬); ನಿನ್ನಣುಗಿನ ಮಗನಂ ನೀನೆಂತು

ಕಡಿಕಡಿದು ತಿಂದೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೬-೬೩ ವ); ಹುಟ್ಟಿದಣುಗು ಹುಟ್ಟುವ

ಬಗೆವಡೆದಿಹ ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಳಗೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೪-೧೭).

ಅಣುಗಿನವರ್ (ಬಹುವ) = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರು; ಮೆಚ್ಚಿನವರು:

ಜಗಧೀಶಂ ನೋಟ್ಟು ಕಣ್ಣಂ ನುಡಿನ ದನಿಗಮಿಂಬಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿದರ್ಂದೋ

ಳಿಗಳಂ... ನಗೆಕಾಣರ್ ವಾದ್ಯಕರ್ ಚಿತ್ರಕನಣುಗಿನವರ್ ಸೂಳೆವಾಳರ್

ಪಯಾಳರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬). [< ಅಣುಂಗ + -ಲ್ಯು]

ಅಣುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಪಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಕಣಕಿದವು ಕರಿಘಟಿ

ಗಳೊಂದಸೆಯಣುಕಿದವು ಹಯರಥವದೊಂದೆಸೆ ಕಣೆಗದಜಿ ಕಾಲಾಳ

ದೊಂದೆಸೆ ಮುಸುಕಿತರ್ಜುನನ (ಕುನ್ಯಾಭೇ. ೮-೪೯).

[ದೇ. || ಮಲ. ಅಣ್ಣಕು = ಸಮಾಪಿಸು; ತುಳು. ಅಣೆಪುನಿ]

ಅಣುಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತ: ಕೊಡೆ ಹೀಲಿದಳೆಯಣುಕು

ಗಳ ನಡುವೆ ಮೆಚ್ಚಿವುತುಂ ನುಡಿನ ಕವಿ ಗಮಕಿ ವಾಗ್ಗಿಗಳನುಪಚರಿಸುತುಂ

(ನಂಬಿರ. ೩-೬೩); ತಳಿತ ಬೆಳುಗೊಡೆಯ ತುಣುಗಿದ ಹೀಲಿದಳೆಯ

ಮಂಡಳಿಸಿದಣುಕುಗಳ ನೆಳಲೊಳು ನಡೆನ ಶತರಥಂಗಳ ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ.

೬-೨೦). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಣುಕ್ಕನ್ = ಕೊಡೆ]

ಅಣ್ಣ (ಕ್ರಿ). ಅರಿಹೋಗು; ನಂದಿಹೋಗು (*). [← ತಮಿ. ಅಣ್ಣ]
 ಅಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ನದಿ, ಹಳ್ಳ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು
 ತಡೆದು ಜಲಾಶಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಹಾಕಿರುವ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ;
 ಅಣೆಕಟ್ಟು: "ಅಣೆ-ಅಂಗುಲಿ ಪ್ರಹರಣೇ ಜಲಪ್ರತಿ ಬಂಧನೇ (ಅಣೆಕಟ್ಟು)
 ಸ್ಪರ್ಶನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಚನ್ನಗವು
 5 ಡಿಯ ಕಲೆಯನ ಕೆಜಿಯ ಹಿಂದೆ ಅಣೆಯೊಳಗೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ.
 XVI, ಚಕ್ರನಾ. ೭೦-೨೨; 1235); ಪಾಲಾಜಿ ಹಳದಲಿ ಅರಳಿಯ ಅಣೆ
 ಯೆಂಬುದು ಅನಾದಿಕಾಲ ತೊಡಗಿ ಒಡದು ನೆಲ ಸರಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗಿ
 (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭-೫; 1416); ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಾದ ಕೆಜಿ
 ಕುಂಟಿ ಏತ ಗುಯ್ಯಲು ಗದೆ ಬೆದ್ದಲು ಅಣೆ[ಣೆ] ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಸಹವಾಗಿ
 ... ಧಾರೆಯನೆಜಿದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದವಾಗಿ (ಸಾಣಾ. IX-ii, ೪೭೪-೧೭;
 1497); ಚತುಸ್ಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ್ಳ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಡು
 ಮನೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ.
 ೧೫೫-೪೫; 1622); ಯಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವಂಥ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ
 ತುಡಿಕೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೦, ೮೭-೧೩; 1736);
 15 ತಾರಾದ್ರಿ ತತ್ಪ್ರಖರವು ಅಣೆಯಾಗಿ ತಡೆಯಲ್ಪೆ ಕೋಸದಿ ರಾವಣಂ ಮಣಿ
 ದತ್ತಲಾ (ಸರ ಶು. ೧೪-೨೬); ಪರಿವ ಪೊನಲಂ ತಡೆವುದು ಪಿರಿದು ಅಣೆ
 ಯನಜಿದು ಪರಿಯಿ ಪುದರಿದೇ (ನೀತಿಮಂ. ೧-೮). ೨. ಬೆಟ್ಟದ
 ತಪ್ಪಲು; ಸಾನುಪ್ರದೇಶ: ಅವು ಪಿರಿಯವು ಭಾನಿಪೊಡಂತಿತ್ತು ಕಿಜಿ
 ಯವೆನಿಪ್ಪುದಿದುವೆ ಭೇದಂ ಪೆಜಿತಿಲ್ಲಿ ವಜವಜಂತರಮೆನಿಸಿದುವವನೀಧರ
 ದಣೆಯ ಪುಲಿಗಳುಂ ಬೆಕ್ಕುಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೯೦); ಬೆಳ್ಳೆಳಗಿನ ಸಂತಾನ
 ಮನುಗುಟ್ಟುತ್ತ ಮರವಿಮಾನಾವಳಿ ಸಾರ್ದುದಿಂತು ಮಂದರದಣೆಯಂ
 (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೯೩). ೪. ಊರೆ; ಆಧಾರಸ್ತಂಭ: 'ಅಣೆಯಿಡು'
 ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಣ್ಣ; ಮಲ. ಅಣ; ತೆಲು. ಅನೆ]

-ಅಣ್ಣ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕಳಕಂಠಿಯ ಬಗ್ಗಣೆ
 ಯೇವುವೆಂಬ (ಅಜಪು. ೬-೨೬); ಅಗಲಾ ಬಲಿ ಕೀಲಣೆವತ್ತು ಪುಯ್ಯಲ್ಪೆ
 (ನೇಮಿಪು. ೫-೯ ವ). 'ಜೋಡಣೆ' (= ಜೋಡಿಸು + -ಅಣ್ಣ),
 'ಸಾಕಣೆ' (= ಸಾಕು + -ಅಣ್ಣ), 'ಹಂಗೆಣೆ' (= ಹಂಗಿಸು +
 -ಅಣ್ಣ) ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಾ.

ಅಣೆಕಟ್ಟು, ಅಣೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ
 ಹಾಕಿದ ಕಟ್ಟಿ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ: ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಪ್ರತಾಪರು ಅವಳ ಜೀವನ
 ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಎರಡು ದಡಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿ
 ಇನ್ನೊಂದು ಅಣೆಕಟ್ಟಾಯಿತು (ಬಂಕಮ. ೨೦೦); ನಂದಿಕೆಯ ಅಣೆಕಟ್ಟು
 ನಲ್ಲಿ ಅತಿಕಿರಿದಾದ ಅನುಮಾನದ ಬಿರುಕು ಕಾಣಿಸಿದ ರೂ ಸಾಕು
 (ಸರ್ವಮಂ. ೧೩೮). ಅಣೆಗಟ್ಟು: 'ಅಣೆಗಟ್ಟುವಡೆ' ಪರಾ.

[ಅಣ್ಣ + ಕಟ್ಟು]

ಅಣೆಕಟ್ಟು (ನಾ). = ಅಣೆಕಟ್ಟು. [ಅಣ್ಣ + ಕಟ್ಟು]

ಅಣೆಕಲ್ಲಾಟ 'ಅಣ್ಣ ಕಲ್ಲಾಟ' ನೋ.

ಅಣೆಕಲ್ಲು 'ಅಣ್ಣ ಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಣೆಗಟ್ಟು 'ಅಣೆಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಣೆಗಡಿ (ನಾ). ಅಣೆಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಕೆರೆಯ ಎರಿಯ ಎಲ್ಲೆ:
 ಅಳಿದ ಅಣೆ[ಣೆ]ಗಡಿ ಕಡಿದ[ಕುಳ]ಗಡಿ ಬಡಗಲು ಉಳ್ಳೆಳಗಿದ ಅಣೆ
 × × × ಮೂಡಲುಯಿ × × × ದ. ಅಣೆಗಡಿಯಿಂದೊಳಗುಳ್ಳ ಪ್ರಿತ್ತಿಯನೇ
 (ಕಾ. I, ೩೭-೧೧; 1408). [ಅಣ್ಣ + ಗಡಿ]

ಅಣೆಪ (ನಾ). ತಿವಿತ; ಇರಿತ; ಹೊಡೆತ: ಅಣೆಪಂ ನೋಣೆಪಂ ಪೊರೆಪಂ
 (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅಣ್ಣ + -ಪ]

ಅಣೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಆಧಾರ ಕೊಡು: ಮೇರು
 ವಿಂಗಣೆಯಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಅನಿಸಿದ] ರಜತಸ್ತಂಭವೋ... ಎಂಬಂದದಲಿ
 ಗಂಗೆಯ ಧಾರೆ ಮೆಜಿದಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೩೫). [ಅಣ್ಣ + ಇಡು]
 ಅಣೆಯಿಸು, ಅಣೆ ಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಯಿಸು: ಬೂತುಗಳನಾತನ
 ಮಂಡೆಯನಣೆಯಿಸುತ್ತಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೨೪ ವ). ಅಣೆಸು: ಗಂಡರಂ
 ಕೊಂಡಾಡುವರ ಮಂಡೆಯನಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ನಣ]ಸುವಂ ಬಲ್ಲರಂ ಕೊಲ್ಲದ
 ಕೊಲೆಯಿಂ ಬಾಧಿಸಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೭ ವ). 'ಅಣಿಸು' ಪರಾ.

[ಅಣ್ಣ + -ಇಸು]

ಅಣೆಸು 'ಅಣೆಯಿಸು' ನೋ.

ಅಣೋರಣೆಯ (ಗು). ಅಣುವಿಗೂ ಅಣುವಾದ; ಸೂಕ್ಷ್ಮಕ್ಕಿಂತ
 ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿದಾದ: ಅವನೊಬ್ಬನಣೋರಣೆಯ
 ನದಾನುರುಮಹತೋಮಹೀಯನದಾವ ನಿರುತಂ ದೃಷ್ಟಿಸಂಗತ ವಿಶ್ವ
 ಸಮಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೩). [ಸಂ. ಅಣೋ; ಅಣೆಯಸಾ]

ಅಣ್ಣ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು: ನೆಗಟ್ಟಾ ಮನೋಜರಾಜನ ವರಕೀರ್ತಿ ವಾರಿಧಿ
 ಯೊಳಣ್ಣದ ಕಾಮಿನಿಯರ್ಕಳಂತೆ ಕಾಮಿನಿಯರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸು
 ತಿದರ್ಲೊ ದೇಹದ ಶುಭ್ರತೋಭೆಯಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೧೬೧).

[< ಅಣ್ಣ]

ಅಣ್ಣ, ಅಂಕೆ (ನಾ). ಲೇಪನ; ಬಳಿಯುವುದು; ಬಣ್ಣ ಹಾಕುವುದು:
 ಮೃಣಾಲನಾಳಿಕೆಗೆ ಚಂದನದಣ್ಣಿಗೆ... ಒಡಲಂ ಗುಣಿಯಾಗಿ ಮಾಡು
 ವರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೨೮); ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮೆಂಬಾಜುಂ ತೆಜದಣ್ಣ
 ಯುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೨); ರಸಚಿತ್ರಂ ಧೂಳೀಚಿತ್ರಮೆಂಬೆರಡೋಜಿ
 ಯೊಳಂ ಪುಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ತಂ ಉದ್ವರ್ತನಂ
 ಚಿತ್ರವರ್ತಮೆಂಬಾಜುಮಣ್ಣಿಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೭೦ ವ); ಕತ್ತರಿ
 ಗಂಧದಣ್ಣಿ ಚೆಲ್ಲಪ್ಪಮಳಂಬರಂ... ಪದೆಪಿನಂ ಸತಿಗಿತ್ತೊಡಗೊಂಡು
 ಬೇಗದಿಂ ಬಪ್ಪುದು (ದಶಕು. ೪-೧೦೮); ಸಂದಣಿಸಿದ ನವಚಿತ್ರ ಸುವರ್ತಕ
 ವೆಂದೆಂಬಜುತೆಜದಣ್ಣಿ ಕರಂ ಮನಸಂ ದುದು (ಜಯ ಕಾ. ೩-೫);
 (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೩೭; ಸಾಹಸಂ. ೨೩೭ ನೋ). ಅಂಕೆ: ಕುಂಕುಮ
 ಸಾರದಿಂ ಮಳಯಜದ್ರವದಿಂ ಘನಸಾರಜೂರ್ಣದಿಂ ಪಂಕಿಲವಾದ ತಮ್ಮ
 ತನುಗಳ ಪೊಸಲೆಪ್ಪದಿನೀಗಳೇಗಳಿಟ್ಟಂಕೆಯಿದೆಂಬಿನಂ (ಸಳಜಂ. ೪೭೮).

[ಅಣ್ಣ + -ಕೆ]

ಅಣ್ಣಿಗೆಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಬಣ್ಣ ಹಾಕು: ಪೂಸಿದ ಚಂದ
 ನದ ಭೂರಿ ಭುಜಶಿಖರದೊಳಣ್ಣಿಗೆಯ್ತು ಕುಂಕುವದ ಬಿಂಕಂ (ಅನಂಪು.
 ೨-೨೬ ವ); ತನ್ನಾಕೃತಿ ಬರೆದಣ್ಣಿಗೆಯ್ತು ರಸಚಿತ್ರಗತ ಸ್ತ್ರೀಕುಂಜರಮಂ
 ಪೋಲ್ಪತ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೯); ಗಂಧರಸವನ್ನೆತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ತನ್ನ ಮುದ್ರಿಕೆಗೆ
 35 ಅಣ್ಣಿಗೆಯ್ಯುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೦-೮). ೨. ನೇವರಿಸು; ಸವರು:
 ಮಜೆಯ ಕೊರಲ ಕಿಜುದುಪ್ಪಳಂ ಚಂಚುಮುಖದಿನಣ್ಣಿಗೆಯ್ತುಂ
 (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೫). [ಅಣ್ಣ + ಗೆಯ (ಕೆಯ)]

ಅಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ; ಹಿರಿಯ ಸಹೋ
 ದರ: "ಪೂರ್ವಜಃ ಅಗ್ರಿಯಃ ಅಗ್ರಜಃ - ಈ ೩ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಅಣ್ಣನು"
 (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯); ಒಡವೆಚ್ಚೆರಾಯಿಳನ್ ನಿಗ್ಗೊಳನ್ನನುಜಾಗರನ್
 40 ಅಣ್ಣನವತಿಗನ್ ಅನ್ನಕಣ್ಣಿಡೊನ್ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೬;
 8 ನೆಯ ಶತ); ಮಂತ್ರಿಯಮ್ಮಣ್ಣಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನೆಂಬೊಂ (ವಡ್ತಾರಾ.
 ೩-೪); ಎನಗಂ ಸಮ್ಮೋಹನಮಾದುದಕ್ಕು ಮಂದಣ್ಣನ ಸೂನ್ಯತವಚನ
 ಮೆಂಬ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರದಿಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೨); ದೇವದ್ವಿಜಗುರು ಸಾಕ್ಷಿ
 ಯಂ ಅಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಂ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯದೇವನ ಪ್ರಧಾನ ಪದ್ಮನಾಭಯ್ಯನ
 ಗುಣವರ್ಮಯ್ಯನ ನಾರಿಯರ ದೇಗುಲದ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಕ. VII,

ಶಿಕಾರಿ. ೨೦-೧೪; 1032); ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಡಿ ದುಹಾರದಲಿ ಸೆಜಿಯೋದ
ನಾತನ ಹರಿಬನೇ ನಿಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೧೩); ಸಣ್ಣವನೆನೆಬೇಡ ಹರಿ
ತನ್ನ ಪೆತ್ತವಳಣ್ಣನ ಮಡುಹಿ ಮೇದಿನಿಯ ತಿಣ್ಣವನಿಳುಹಿದ (ಮೋಹತ.
೧೨-೧೭); ಅಣ್ಣಗೆ ಸುಣ್ಣವಿಲ್ಲ ಎತ್ತಿಗೆ ಹುಲ್ಲು ಇಲ್ಲ (ಗಾಡ). IP ತಂದೆ
ಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತಾಡುವಾಗ 'ಅಣ್ಣ' ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸು
ವುದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ೨. ಗಂಡಸರನ್ನು ಪ್ರೀತಿ
ಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗೌರವದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾ
ರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ತೊನ್ನಂ ರೂಪಸರಾವರ್ತ
ನಂಗಿಯು... ಅರಸನ ಕಾಪಿನವರನೆಂದನೆಲೆಯಣ್ಣಗಳಿರಾ ನೀಮಾ
ತನಂ ಕೊಂದಿರ್ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೨೫-೨); ಮಡದಿಯ ಹಚ್ಚಡಮುಜಿ
ಸುಲಿವೆಡೆಯೊಳ್ ಕೇಳಣ್ಣ ಕಿವಿಯ ಕೊಪ್ಪಂ ನೀಂ ಕೊಳ್ಳೊಡೆ ನೋಯ
ದಂತೆ ತೆಗೆಯೆಂದೊಡೆ ಮೋನಂಗಿಟ್ಟಿಳವಳೆ ಸೋತವಳೆಂದೆಂ (ಧರ್ಮಪ.
೯-೨೧); ಏನಣ್ಣ ಭರತೇಶಗನುಜಿಯ ಕುಡೆನೆಂದು ನೀನತಿರಭಸದೋರ್ಪೆ
ಗಡ (ಭರತ. ೩೭-೪೩). ೩. ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಕುಡವೇಟ್ಟನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆ
ಪಡೆವನ ಪೆಂಪೇಂ ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆಗುಮೊ ಕುಡವೇಟ್ಟನು ಪೇಟ್ಟಂ
ಕುಡುವಣ್ಣಂ ಕುಡುಗೆಮ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ಳ ಕಲಿಯನಜೆಯಲ್ಲಕ್ಕುಂ
(ಸಂಪಭಾ. ೬-೪೯); ಮೊಲೆವೊತ್ತ ತೈಲಜನನಿಯ ಕೆಲದೊಳ್ ರಂಜಿಸರೆ
ಮಿಸೆವೊತ್ತಣ್ಣಂಗಳ್ (ಅಜಪು. ೧-೬೫); ಬಿದಿಯೆಂಬಣ್ಣಂ ಬನ್ನಂಬಟ್ಟು
ದನಜೆಯನೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೬); ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನುಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣಾದ ಫಲ
ಗಳನು ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಡು ಮನದಲ್ಲಿ ಬಯಸದಾ ಅಣ್ಣಗಳು ಯಾರೊ
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೬೦); ಹರಿಯದೊಳ್ ಸೊಕ್ಕಿದಣ್ಣರು ಮರುತನಂದನನ
ಮುಸುಕೆ... ಸೀಳಿದ ಮಲತು ನಿಂದವರ ಭೀಮ (ತುರಂಗ. ೫೫-೩೨);
೪. "ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿರುವ ನವುಂಸಕರು" (ಮೋಹತ. ಅಡಿಟಿ):
ಎಂದೊಡಾ ಮಾತಿಂಗೊಡನೆದ್ದು ದೈತ್ಯ ಹೊನ್ನಂದಣದಣ್ಣರ ಕಳುಹೆ
ಸಂದಣಿಸಿದರಣ್ಣಗಳು ನಿಯೋಗಿಗಳ ಬಂದರು ರತಿಯಿದ್ದ ಬಳಿಗೆ
(ಮೋಹತ. ೧೦-೮); ಸಂದಣಿಸಿದರಣ್ಣಗಳು ದಾದಿಯರು ಹೊನ್ನಂದಣ
ದೆಡದ ಭಾಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೩). IP ಈ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ 'ಅಣ್ಣ'
ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಷಂಡ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಂದಿರಬಹು
ದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಉಂಟು. ತಮಿ. ಅಣ್ಣಗನ್ ಹೋಲಿಸಿ.
೬. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪ,
ಅಯ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ—
ಕಲ್ಲಣ್ಣ, ಬಸವಣ್ಣ, ಬೋರಣ್ಣ, ಮಲ್ಲಣ್ಣ, ರಾಮಣ್ಣ, ಶಾಮಣ್ಣ.
IP ಅಣ್ಣಂಗಳ್, ಅಣ್ಣಂದಿರ್, ಅಣ್ಣಗಳು, ಅಣ್ಣರ್ (ಬಹುವ).
ಎಮ್ಮಣ್ಣಂಗಳಪ್ಪ ಭಟಾರರ್ ಚರಿಗೆವಂದಪ್ಪೊರೆಂದು (ವಡ್ಡಾ ರಾ.
೧೧೭-೧೧); ತಮ್ಮಯ ಬಲ್ಲತನವನೇ ಮೆಜಿವಣ್ಣಂಗಳ ಬಲ್ಲತನದ
ಬಾಯೊಳು ಬಳಹರಿ ಬಲ್ಮನಿಸುದಳೆದು ಹೊಗಲಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೭);
ಬಣ್ಣಿಸಲಜೆಯ ಮೂವಣ್ಣದಣ್ಣಗಳನು ಹೆಣ್ಣು ಮಾಡಿಯ ಹಿಡಿತಹೆನು
(ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೨-೧೩೧); ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಕೈಹಿಡಿದು ನಡೆಸಿದಿರಿ ಜೊತೆಯ
ಅಣ್ಣಗಳನು ತಮ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಂಡದ್ದ ತೋರಿ ತೆರೆಸಿದಿರಿ ಕಣ್ಣುಗಳನು (ಹೃದಸ.
೭೪-೧೬); ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕುಟ್ಟಣ್ಣರಿವರಂದೇವಂದರೇವೋದರಿವಿನಂ
(ಸಂಪಭಾ. ೩-೬೫).

ಅಣ್ಣನಂಕಕಾಟ = ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ
ವೀರ: ಪರಬಳಭೀಮ ಸಾಹಸೋತ್ತಂಗ ಅಣ್ಣಣ್ಣನಂಕಕಾಟ ಸತ್ಯ
ರಾಧೇಯ ಪುಸಿದು ನುಡಿಸರ ಗಂಡ (ಕಾ. IV, ೪೮-೨೩; 1247). ಅಣ್ಣನ
ಗಂಧವಾರಣ್ಣ = ಅಣ್ಣನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಮದ್ದಾನೆಯಂತೆ

ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋರಾಡುವವನು: ಏಕಾಂಗವೀರನಸಹಾಯ
ಸೂರ ಮನೆಯ ಬೇಂಟಿಕಾಟ ಅಣ್ಣನ[ಅಣ್ಣನ]ಗಂಧವಾರಣ್ಣನು
(ಎಕ. XVI, ಚಕ್ರನಾ. ೬೨-೨೮; 1242). ಅಣ್ಣನ ಬಂಟಿ = ಅಣ್ಣನ
ಸೇವಕ; ಭ್ರಾತೃಭಕ್ತ: ಪ್ರಚಣ್ಣಂ ಅಣ್ಣನ ಬಣ್ಣ ಬಟಧರನನ್ನಂ (ಇಕ.
XIV, ೭೬-೭; 977); ಮಾಪ್ಪಡೆಗೊಜಂಟನಣ್ಣಣ್ಣನ ಬಂಟಿ (ಎಕ.
II, ೧೩೮-೩; 940). ಅಣ್ಣನ ವತಿಗ = ಅಣ್ಣನಿಗೆ ವಿಧೇಯ (?) : ಒಡಿ
ವೆಚ್ಚಿ ರಾಯಿಳನ್ನಿಗೊಳನ್ನನುಜಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನ ವತಿಗನ್ ಅನ್ನಕಣ್ಣಣ್ಣ
ದೊನ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೬; 750). ಅಣ್ಣನ ಸಿಂಗ = ಅಣ್ಣನ
ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋರಾಡು
ವವನು: ರಾಜವಿದ್ಯಾಭುಜಂಗಂ ಅಣ್ಣನ ಸಿಂಗಂ (ಎಕ. IV, ೨೧೫-೫;
1072). ಪರವೆಂಡಿರಣ್ಣ = ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅಣ್ಣನಂತಿರುವವನು,
ಪರನಾರೀ ಸಹೋದರ: ಶ್ರೀ ಪರವೆಂಡಿರಣ್ಣಣ್ಣನೀಸರಯ್ಯ (ಎಕ.
II, ೪೪೮; 900). IP ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬಿರುದುಗಳು.

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅಣ್ಣನ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ; ಅಣ್ಣಾರ್ = ಗೌರ
ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಬಹುವಚನ ರೂಪ;
ಅಣ್ಣಾ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ, ತಂದೆ; ಮಲ. ಅಣ್ಣನ್ = ಹಿರಿಯ
ಸಹೋದರ; ಕೊಡ. ಅಣ್ಣ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ಅಥವಾ ಸೋದರ
ಬಾಂಧವ್ಯದ ನಂಟ; ತುಳು. ಅಣ್ಣ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ; ಸೋದರ
ಮಾವ, ಹಿರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ತೆಲು. ಅನ್ನ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ; ಕೋಲಾ.
ಅನ್ನಾಕ್ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ; ಗೊಂಡಿ. ತನ್ನಾಲ್ = ಹಿರಿಯ
ಸಹೋದರ]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ತೊರೆ; ಹಳ್ಳ (?): ಹಿರಿಯ ಪ[ರಿ]ವು [ಪಾಠಾಂ. ಪರವು]
ಗಳ ಸುತ್ತಿದ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ತುಜುಗಿದಣ್ಣಗಳ ತೀವಿದ ಪೊಕ್ಕರಣೆಗಳ
ನೆಜಿದ ಕೆಜಿಗಳ ಸರೋವರಂಗಳ ಬಿಡಂಗುಂದಲೆ ಪುರದೊಳ್
(ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೧). [ಪ್ರಾ. ಅಣ್ಣ (= ನೀರು) (< ಸಂ. ಅರ್ಣ)]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ಮುಟ್ಟು; ಮೈಲಿಗೆ (?): "ಅಣ್ಣವೆನಲ್ಮುಟ್ಟಿದು ಸಲೆ
ಬಣ್ಣಂ ವರ್ಣದೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೪೪). [?]

ಅಣ್ಣಗಾರ (ನಾ). (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಅಣ್ಣ: ಬನ್ನಿ ಬನ್ನೀಗ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ
ಬಯಸಿ ಬಂದ ಅಣ್ಣಗಾರರು ಏನತ್ತು ಆರು ದೇಶದರಸರೊಳಗಾವರಾಗಲಿ
(ಸಾಗಂಧಿ. ೭೯-೨). [ಅಣ್ಣಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಟ)]

ಅಣ್ಣನೆ (ಅ). ೧. ಹಿತವಾಗಿ; ಸುಖಕರವಾಗಿ: ವ್ಯಸ್ತರಜಸ್ತತಿಯಾ
ಯ್ತಾವಳಯಮುತ್ತಮಸಾರಭಮಾದಿತ್ತಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ತಣ್ಣಲರ್
(ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೪). ೨. ತುಂಬ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಅಣ್ಣನೆ
ದಣೆದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣ? + -ಅನೆ]

ಅಣ್ಣಪ್ಪ (ನಾ). ಅತಿಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಣ್ಣನೆಂಬಾಗ ನಿನ್ನಣ್ಣ
ನೆಲ್ಲರ ಪಾಟಿಯಣ್ಣನೆ ತಮ್ಮನೆಂಬಾಗ ಅಣ್ಣಪ್ಪಂದಿರ ಪಾಟಿಯನುಜನೆ
ನೀನಿಂತು ಬಿಣ್ಣೆತು ತೋರ್ಪರೆ ಸ್ವಾಮಿ (ಭರತ. ೪೮-೬೬); ಅಣ್ಣಪ್ಪ
ಊರಿನಲ್ಲಿ ದ್ದರೂ ಒಂದೇ ದಂದಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ (ಗಾಡ);
ಉಂಬೋಕೆ ಉಡೋಕೆ ಅಣ್ಣಪ್ಪ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ದೊಣ್ಣಪ್ಪ (ಗಾಡ).
IP ಅಣ್ಣಪ್ಪಂದಿರು (ಬಹುವ). [ಅಣ್ಣ + ಅಪ್ಪ]

ಅಣ್ಣಮ್ಮ, ಅಣ್ಣಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆಮ್ಮ
ನಡಿಗಳ್ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಅಯ್ಯನೆಯ ವರಿಷ ಗೆಟ್ಟಿವಡಿಯ ಅಣ್ಣಣ್ಣಮ್ಮ
ನಾಳುತುಮಿರೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭-೪; 898). ಅಣ್ಣಮ್ಮ: ತದರ
ಬಣ್ಣ ಅಣಲೆಯರ ಮಗನೆಲ್ಲ ಅಣ್ಣಮ್ಮನಟಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ನಳಿಯೆ]
ತೊಜುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦-೬; 900).

[ಅಣ್ಣಿ + ಅಮ್ಮ]

ಅಣ್ಣಯ್ಯ, ಅಣ್ಣೆಯ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರನನ್ನು ಗೌರವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. ೨. ಕಿರಿಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು. ೩. ಒಂದು ಅಂಕಿತನಾಮ: ಅವರ ಪುತ್ರರನ್ನೇ [ಣ್ಣ]ಯ್ಯನು ಚಿಟ್ಟಿಯ್ಯನು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೬-೧೧; 900); ಶ್ರೀವರಮತಿಶಾಗರಪಟ್ಟಿ ತಳಿಬಾರರ ಬೆಸದೊಳಣ್ಣ [ಣ್ಣ]ಯ್ಯನು ದೇವಕುಮಾರನು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮-೧೦; 904). ಅಣ್ಣೆಯ: ೩. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅಣ್ಣ [ಣ್ಣ]ಯ್ಯ ಪ್ರೀತಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯ್ಯವಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೫೬-೩; 925).

[ಅಣ್ಣ + ಅಯ್ಯ]

ಅಣ್ಣರ್ಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಪಾಲ್ವರ ಅಣ್ಣರ್ಕ್ಕಿ ಪುನ್ನಣಿ ಮಾಣಿಯಿಜುದು ಬೀಟನ್ (ಎಕ. XXIV, ೨೬-೧೧; 885). [?]

ಅಣ್ಣರ್ಮ 'ಅಣ್ಣಮ್ಮ' ನೋ.

ಅಣ್ಣಲದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದಣ್ಣ [ಣ್ಣ]ಲದೇವ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯ್ಯತ್ತ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩-೧೭; 1027). [ಅಣ್ಣಲ + ದೇವ]

ಅಣ್ಣಲೆ (ನಾ). "ದೊರೆ, ರಾಜ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ತೊಡರ್ವ ವಿರೋಧಿಗಂಟೆದೆಯ ಮಿಜುವ ವೈರಿಗೆ ಮೂಜು ಕಣ್ಣ ಮಾರ್ನುಡಿ ವನನೇಂ ಚತುರ್ಭುಜನೆ ಮಚ್ಚರಿಪಣ್ಣಲೆ ಬರ್ಮನೊಳ್ ಬರಂ ಸಿದಿದನೆ ಮಿಜು ಬಾಳ್ವೊಡವನೇಂ ಜವನೇ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೬; 1042); ಪಲರುಂ ಚಕ್ರಿಯೊಳಿಂತೆ ನಿಮ್ಮ ತೆಜದಿಂ ಮುಂ ಕಾದುವುದ್ಯೋ ಗದಣ್ಣಲೆಗಳ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಕಾದಲೆಂದು ಕಳದೊಳ್ ಮಾಟಂಕಮಂ ಬೇಡಿ ಬಂದುಲಿವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೭-೫೪); ಅಣ್ಣ [ಣ್ಣ] ಮೊಜಿಗೊಳಿಸಿ ಬೋಳಿ ಕರಣ್ಣ [ಣ್ಣ]ಲೆಯಂ ತಳಿರನುಡಿಸಿ ನನ್ನಗೆಯಂ ಮೂವಣ್ಣಂ ಬರಿಸಿದ ನುರ್ವರೆ ಬಣ್ಣ ಸಲೆಜಿಯಂಗನೃಪತಿ ಚಕ್ರಿಯ ಬೆಸದಿ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೧೩; 1100); ಉರವಣಿಯಿಂದ ಬಂದ ಮಗಧಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಚಳುಕ್ಕ ಪಾಂಡ್ಯ ಗೂರ್ಜರರೆನಿಪಗ್ಗದಣ್ಣ [ಣ್ಣ]ಲೆಗಳೆನ್ನೊಳೆ ಭಂಗಮ ನಾಂತು ಪೋದರ್ (ಸೌಜನ. IX-i, ೨೯೭-೧೯; 1177).

[← ? ತಮಿ. ಮಲ. ಅಣ್ಣಲ = ಹಿರಿಯ, ಔನ್ನತ್ಯ, ಅತ್ಯುನ್ನತ ವ್ಯಕ್ತಿ, ದೊರೆ, ದೈವ]

ಅಣ್ಣನಸಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ನೊಂಬರಂ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ಲು ಕಾಳೆಗದೊಳಣ್ಣ [ಣ್ಣ]ನಸಯ್ಯ ಬಿಸುಗೆ ಕಳನಾಗಿ ಸುರಿಗಿಜುದು ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭-೭; 971). [? + ಅಯ್ಯ]

ಅಣ್ಣನಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು (?): ತಳಿರ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಿಟ್ಟು ಸಣ್ಣ ನನೆಗಳ ನನೆಯಕ್ಕಿಯನ್ನಿಕ್ಕಿ ಪಣ್ಣ ಬಾಯಿನಮನಣ್ಣ [ಪಾಣಾಂ. ಮಂ ಬಣ್ಣ]ನಳಿಯದೆ ಕೊಟ್ಟು ಚೂತವಲ್ಲಭನೆಂದು ವೆಸರಟ್ಟು (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ). ಅಣ್ಣನಳಿ: ಅಣ್ಣನಳಿಯದೆ ಬಣ್ಣಗುಂದದೆ ಹುಣ್ಣಮೆಯ ಸಸಿಯಂತೆ ಚೆಲುಚೆಲು ವಣ್ಣುಗಳು ಸಹ ಬಂದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೯೬). [ಅಣ್ಣ + ಅಣ್ಣ]

ಅಣ್ಣಾಜಿ (ನಾ). ಅಣ್ಣನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಅಥವಾ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಎಲೆ ಅಣ್ಣಾಜಿ ನೀಂ ಪಿರಿಯನೆಂದು ಭಾವಿಸದೆ ಅವಿವೇಕದಿಂ ವಿನಯಂ ಮಾಡದಾದೆ (ಪೂರ್ವಪು. ೫೨); ನಾನಿತ್ತ ತೆಜದೊಳೆನ್ನಣ್ಣಾಜಿ ಕೊಂಡ (ಭರತ. ೩೫-೭೯); ಪೋದವ ಶ್ರೀಧರನಿದ್ದವ ಫಣಿಸುತ ಭೇದ ಬೇಡಣ್ಣಾಜಿಯೊಳು (ನಾಗಕು. ೧೧-೩೬).

[ಅಣ್ಣ + ಅಜಿ (< ಜೀಯ). / ತಮಿ. ಅಣ್ಣಾಜಿ = ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ]

ಅಣ್ಣಾವಂಟಿಗಾರ 'ಅಣ್ಣಾವಂಟಿಗಾರ' ನೋ.

ಅಣ್ಣಾವಂಟಿಗಾರ, ಅಣ್ಣಾವಂಟಿಗಾರ (ನಾ). (ದಕ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಸೋಮಾರಿ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಅಲೆಯುವವನು: ಅಣ್ಣಾವಂಟಿಗಾರನಾದರೆ ಸುಣ್ಣವೂ ದೊರಕದು (ಗಾಡ). ಅಣ್ಣಾವಂಟಿಗಾರ: ಆ ಅಣ್ಣಾವಂಟಿಗಾರರೆಲ್ಲ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಣ್ಣಾವಾರ (ನಾ). ಅಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕೊರಪ ಲವಂಗ ಜೊರು ಮೋಡಿ ಅಣ್ಣಾವಾರ ದೇಶಾವಾರ ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨).

[? P ಇದು ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ]

ಅಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಪಿಟ್ಟುವಿಪತಿಯ ಮಗ ನನ್ನಿಯ ಗಂಗನಣ್ಣಿಯಂಬ ಗಂಡಬೀರನೊಬ್ಬಂ ತಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರರನೇಜಿಯ ರಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬ. ೪-೧೦; 920). ೨. ಹೆಂಗಸರನ್ನು (ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಗಂಡಸರನ್ನೂ) ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಅಥವಾ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು. 'ಅಕ್ಕಣ್ಣೆ', 'ಅಮ್ಮಣ್ಣೆ', 'ಅಪ್ಪಣ್ಣೆ' ಪರಾ.

[< ಅಣ್ಣೆ. / ತಮಿ. ಅಣ್ಣೆ = ಅತ್ತಿಗೆ; ಪ್ರಾ. ಅಣ್ಣೆ = ಭಾವನ ಹೆಂಡತಿ, ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ, ತಂದೆಯ ಸಹೋದರಿ]

ಅಣ್ಣೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ (?): ಅಣ್ಣನಂತೆ ಸಂಬೋಧಿಸುವ ಶರೀಫ ಸಾಹೇಬರ ಅಣ್ಣೆಯ ಹಾಡು (ಸಾಹಿವಿ. ೨೨); ಅಣ್ಣೆಯಗಡಲಿನ ತಣ್ಣ ನ್ನ ತಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಾಗುತ ತೇಲು ರಾಮ ರಾಮಾ (ಅರಳು. ೪೬೧). [~ ? ಅಣ್ಣೆ]

ಅಣ್ಣೆ (ನಾ). (ದಕ - ಪ್ರಾದೇ) ಎಣ್ಣೆಗೆಸರು; ಕಳ್ಳಕೆಸರು: ಜೋಕೆ, ಅತ್ತಕಡೆ ಕಾಲಿಡಬೇಡ; ಅಣ್ಣೆ ಇದೆ, ಅನೆಯಾದರೂ ಹೂತುಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [~ ಅಣ್ಣೆ]

ಅಣ್ಣೆಕೆ (ನಾ). ಪರಿಹಾರ; ನಿವಾರಣೋಪಾಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಣ್ಣೆಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಮಹಬಲಿ ವಂಸ ನಿಜಪನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗ ಇರ್ಬರರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೬; 830); ಶ್ರೀಮನ್ನೊಂಬಾಧಿರಾಜ ಅಯ್ಯಪದೇವನ ಮಗ ಅಣ್ಣಿಗ ಬೀರನೊಬ್ಬ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬ. ೪-೩; 920); ಸಿರಿವರದೊ ಅಣ್ಣಿ [ಣ್ಣಿ]ಗನೊಳ್ ಕಾದಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨, ೩೭-೩; 950). [ಅಣ್ಣೆ + ಇಗ]

ಅಣ್ಣೆಗೈ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಿಗೆ; ಹೇಡಿ (ಕಿ). ೨. ತಂತ್ರಿ; ಮೋಸಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕಾಮುಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ? ತಮಿ. ಅಣ್ಣಿಗನ್ = ನಪುಂಸಕ]

ಅಣ್ಣೆಗಧನಂಜಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ [ಪ್ರವರ] ಮೇರು ಅಣ್ಣೆಗಧನಂಜಯನವನ × × × ಆ ಮಹೇಶ್ವರ ಸಾಹಣಿಯ ಮಗ (ಸೌಜನ. IX-ii, ೭೦೭-೧; 800 ?). [ಅಣ್ಣೆಗೈ + ಧನಂಜಯ]

ಅಣ್ಣೆಗೆಟಿ, ಅಣ್ಣೆಗೆಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಚೆನೆಯಿತ ವುರಂ ಅಣ್ಣೆ [ಣ್ಣೆ]ಗೆಟಿ ಇಟ್ಟಿಗೆ... ಏತೇಷಾಂ (ಇಲ. VII, ೨೨೦-೨೪; 658); ಸ್ವಸ್ತಕಾಲವರ್ಷ ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥ್ವಿವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಮುತ್ತುರಾಭಿಷಿಧಿ × × × ಅ [ಣ್ಣೆ] [ಣ್ಣೆ]ಗೆಟಿ (ಸೌಜನ. XI-i, ೩೩-೧; 875); ಚಂಧಾವುರ ಅರಗ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿ ಅಣ್ಣೆಗೆಟಿ ಹುಲಿಗೆಟಿ ನಿಡುಗಲ್ಲ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೬೧; 1382). ಅಣ್ಣೆಗೆಟಿ: ಬೆಳ್ಳೊಲ ಮೂನೂಲುಮನಾಳುತ್ತು ಮನ್ನಿ (ಣ್ಣೆ ?)ಗೆಟಿ ಯೊಳಿರೆ (ಇಲ. XII, ೨೧೯-೧೯; 814).

ಅಣ್ಣೆ [ಣ್ಣೆ]ಗೆಟಿಯಗೋಲು = ಅಣ್ಣೆಗೆಟಿ ಎಂಬ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು: ಪುರಿಗೆಟಿ ನಾಡೊಳ ಗಣ ಮಟ್ಟಿಯನಾಡದ ತೆಂ ಕೃಣ ಪೊಲದೊಳಗೆಯಣ್ಣೆ [ಣ್ಣೆ]ಗೆಟಿಯ

ಗೋಲೊಳ್ಳವ್ವಬಾಧಾಪರಿಯರಂ ಸರ್ವನಮಶ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರಾ
ನೂಜು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೧೧; 1002). [ಅಣ್ಣೆ₁ + ಕೆಜಿ]

ಅಣ್ಣೆ ಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಆಸೆಪಡಿಸು; ಆಕರ್ಷಿಸು :
ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣುಗಳ ಅಣ್ಣೆಸುವುದು ಹೊನ್ನು. ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣುಗಳ ಅಣ್ಣೆ
ಸುವುದು ಹೆಣ್ಣು. ಅಣ್ಣೆನೆಂಬಣ್ಣುಗಳ ಅಣ್ಣೆಸುವುದು ಮಣ್ಣು (ಗಣಭಾ. 5
೪೨-೫; ವಚಶಾ. I, ೨೪೬-೧೧). [ಅಣ್ಣೆ₁ + - ಇಸು]

ಅಣ್ಣು 'ಅಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಅಣ್ಣು (ನಾ). ಹೆಂಗಸು (ಕಿ). [← ? ತೆಲು. ಅನ್ನು = ಹೆಂಗಸು]

ಅಣ್ಣು (ನಾ). ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳ
ಸುವ ಮಾತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಣ್ಣೆ₁]

ಅಣ್ಣೆ (ನಾ). ಬಯಕೆ (?): ಸುರಕುಜದಾ:ವೆಗಳುಮಂ ಸೊಗಯಿಪ
ಸುರಭಿಯ ಹಿಂಡುಗಳಂ ಚಿಂತಾಮಣಿಯುರುತರಕರಿಗಳನವರಿನ್ನದೆ
ಮೊಗನೋಡದೆ ಕೊಟ್ಟು ಎರೆವಣ್ಣೆಯ ತೀರ್ಪಜ್ಜಿದಂ ವಿತರಣ ಸುರಗಿರಿ
ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೆ ಬಂದಿರೆ [ವರತರ]ಚಾಗದ ಮಹಿಮೆಯ ಮೆಜಿದಂ
ಜನಕಂ ವಸುಧಾಜನಕಂ (ಕುಮುರಾ. ೪-೫೭). [< ಅಣ್ಣೆ₁]

ಅಣ್ಣೆ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಸೊಪ್ಪು (?): ಅವನುಪಕಾರಮನಾಂ ಪೇ[ಅ]
ವೇಬ್ಬುದ ನಮ್ಮ ತಿಂದು ತಂದುಣ್ಣುಶನಕ್ಕವ[ರ]ಣ್ಣೆ ಸೂಜಿಮೊನೆಯಿಸು
ವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಟಿಯುಂ ಪೇಬ್ಬುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೮).

[ದೇ. ?]

ಅಣ್ಣೆ (ನಾ). ಏಟು; ಹೊಡೆತ; ಬೆರಳಿನ ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆ
ಯುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಣ್ಣೆಹಾಕು = ಬೆರಳ ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆ: ಅಂಕೆಗಳು
ತಪ್ಪಿದರೆ ಆಯ್ಕನವರು ಹತ್ತಣ್ಣುಗಳ ಹಾಕುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಣ್ಣೆ (ಗು). ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. 'ಅಣ್ಣೆ ನೂಲು'
'ಅಣ್ಣೆ ವಾಲ್' ಪರಾ. [?]

ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್, ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲು, ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲು (ನಾ). ಆಟವಾಡುವಾಗ
ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲು ;
"ತಿಜುಕಲ್ಲು": "ತಿಜುಕಲ್ಲೆನುತುಂ ಕವಿಗಳ ನೆಜಿ ಪೇಟಲ್ಪಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲ
ದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೭); ಬೆಸಪಬಹುದೇ ರಾಯ ನನಗೀ ಬೆಸನಕಟಾ
ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಹೊಸದು ಮುಕ್ಕದ್ರಿಗಳ ಕಿತ್ತಾಡಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲುಗಳ ವಿಸದಿ
ಯನು ಕುಡಿಯಿನಲು ಮಾಡೆನೆ (ಸಾಳಭಾ. ೧೨-೪೮); ಉಣ್ಣುದುರಿವತಿ
ಬಲರ ಶಿರಗಳನಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಳನಾಡಿ (ಕೋಗಯ. ೨೫-೪೭). ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲು
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲು: ದಣ್ಣೆನೆ ದಣಿದಾಡುವಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲವರುಜಿ ಹಣ್ಣೆ
ಕೊಂಡಿಟ್ಟಾಡುವವರು (ಭೈರವೇ. ೪-೧೬೪). 'ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಟ', 'ಅಣ್ಣೆ
ಕಲ್ಲಾಡು' ಪರಾ. [ಅಣ್ಣೆ₀ + ಕಲ್]

ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ (ನಾ). ಅಲಿಕಲ್ಲು: "ಅಲಿಕಲ್ಲು; ಅಲಿವರಲು-ಅನಿಕಲ್ಲು,
ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲು, ಕರಕವ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). [ಅಣ್ಣೆ₀ + ಕಲ್]

ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಟ, ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಟ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಆಡುವ
ಆಟ: ನೆಗಹಿ ಗಗನಕೆ ಬೀಳ್ವ ಗಿರಿಗಳ ತೆಗೆದು ಹಸ್ತದೊಳಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಟಗಳ
ನಾಡುತ ತಂದು ಕೊಟ್ಟರು ವಾಯುವೇಗದಲಿ (ಅನಂರಾ. ೫-೪-೪೦).

ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ + ಆಟ]

ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ ಎಸೆದಾಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು
ವಂತೆ ಮಾಡು; ತಿರಿಕಲ್ಲಾಡಿಸು; ಎಸೆದಾಡು: ದಿಕ್ಪಾಲರ ಬೆರ್ಚಿ
ಸುತುಮಗಮನೋರಂದದಿಂದಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಡಿಸುತುಂ ಪರ್ವಿತ್ತ ಗುರ್ವಿಂ ತಳೆ
ದೊಗೆದ ಗಂಭೀರಭೇರಿನಿನಾದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೩೪).

[ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ + ಆಡು + -ಇಸು]

ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಟವನ್ನು ಆಡು. ೨. ಅಣ್ಣೆ
ಕಲ್ಲಾಟದ ಕಲ್ಲುಗಳ ಹಾಗೆ ಎಸೆದಾಡು; ತಿರಿಕಲ್ಲಾಡು: ಬೆಟ್ಟ
ನಶ್ರಮದಿನಾಟದಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಡಿದಂ ತಿಜುಕಲ್ಲಾಡಿದನೇನತಿಪ್ರಬಳನೋ
(ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೧-೧೭; 1178); ಅಲಿವರಲಂ ಪೊಯ್ದಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾ
ಡಲುಂ ತಿಜುಕಲ್ಲಾಡಲದೇಂ ತಗುಳ್ಳು ಪೊ ಮನಸ್ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಚಾತಕಂ
(ಅನಂಪು. ೯-೯); ಬೆಟ್ಟನಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಡುವ ಚಂದ್ರನಂ ಪಿಡಿದು ಸೂಡುವ
(ಸೂಕ್ತಿ. ೮-೩೭೬); ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಿವರಂ . . . ಬಿಲ್ಲೊಂಡೆದ್ದು
ಕೋಪದಿಂದಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲಾಡಿದರಾ ಪಟುಭಟರ ತಲೆಗಳಂ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ
ದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೨); (ಕಬ್ಬಿ. ೨೫೫; ಭರಚ. ೪೯-೧೨೬;
ಚಿಬಪು. ೨೫-೨೭ ನೋ). [ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ + ಆಡು]

ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲು 'ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲೊಡ್ಡು (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಪ್ಪೆಹಾಕಿ ಜೋಡಿ
ಸಿದ ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲುಗಳ ರಾಶಿ: ತೊಳಪ ಸಾಲಗ್ರಾಮಫಲದಿಂದ ಬಾಲಕಂ
ಕಳೆವಕ್ಕೊಡನಾಟದಶ್ಮಗೋಳಕಮಂದು ತಿಳಿದಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲೊಡ್ಡುಗಳನಾಡು
ತದಜಿಂದೆ ಗೆಲ್ಲೊಲ್ಲರಂ ಜಜಿಯುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೨೪).

[ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ + ಒಡ್ಡು]

ಅಣ್ಣೆ ನೂಲು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಾರ; ಹಸನಾದ ನೂಲು: ಹತ್ತು
ಬೆರಳಿಗೆ ವಜ್ರಕಿತ್ತಿಸಿದುಂಗುರ ಗುತ್ತಾಪಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಮಣಿಯಣ್ಣೆ ನೂಲಾ
ದುತ್ತಾ ಮಾಯಾರಾಣೆ ಸುರಹೊನ್ನ ಪಾದಾ ಸರಶಕ್ತೀ ಬಿರುದುಗಳಾ
ಧರಿಸಿದಳು ಕೊರಳಿಗೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೪).

[ಅಣ್ಣೆ + ನೂಲು (< ನೂಲ್)]

ಅಣ್ಣೆ ಪಲ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಣ್ಣೆ + ಪಲ್ಯ]

ಅಣ್ಣೆಯ 'ಅಣ್ಣೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆ ವಾಲ್, ಅಣ್ಣೆ ವಾಲು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲು; ಶುದ್ಧವಾದ
ಹಾಲು: ಸವಿಗೆ ಸವಿಯಿನಪ ಮೇಲೋಗರಂಗಳನಿಕ್ಕಿ ರಾಗದಿಂದಣ್ಣೆ
ವಾಲ್ ಸಕ್ಕರೆಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸರ. ೭-೧೧೩); ಪರದನಣ್ಣೆ ವಾಲಂ ಕೆನೆ
ಮೊಸರಂ ಸದ್ಯಪ್ಪತಮುಮಂ ಮನಮೊಸದೊಣಿಕ್ಕಲ್ (ಧರ್ಮ ಪ.
೮-೭); ಅಣ್ಣೆ ವಾ ಲಿಂ ಬೆರಸಿದ ಸಕ್ಕರೆಯು ತುಯ್ಯಲಿಕ್ಕಿದರರೆಬರ್
(ನಳಚಂ. ೪೪೧); ಕನ್ನೆ ತಂದಿಟ್ಟಣ್ಣೆ ವಾಲಂ ಮುನ್ನವೀಂಟುತ ಕಲ್ಲಿನಾಥಂ
ತನ್ನದರದೊಳಗಿರಿಸಿದಂ ಕೋಳೂರ ಕೊಡಗೂಸ (ಬಸಪು. ೧೪ ಸೂ).
ಅಣ್ಣೆ ವಾಲು: ಅಣ್ಣೆವಾಲಿನಿದ ರಾಯಂಚಿಯುಂಬಂತೆ ಬಕನುಣ್ಣು ಬಲ್ಲದೆ
(ಮದೇಪು. ೧-೧೬). [ಅಣ್ಣೆ + ವಾಲ್]

ಅಣ್ಣೆ ವಾಲು 'ಅಣ್ಣೆ ವಾಲ್' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆ ವಾಲೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲನ್ನು ಹೊಯ್ಯಿ; ಸೊಗಸಾದ
ಹಾಲನ್ನು ಸುರಿ: ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿಯನ್ನ ಶಾಕವು ಅಣ್ಣೆವಾಲೆರೆದ
ಪಾಯಸವು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೨-೩೧). [ಅಣ್ಣೆ ವಾಲ್ + ಎರೆ (< ಎಜಿ)]

ಅಣ್ಣೆ ವಾಲಾತಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಾಲಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ
ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಔತಣ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಭೋಜನ
ಸಮಾರಂಭ: ಅಣ್ಣೆ ವಾಲ್ ತಣ ಮಾಡಿ ವ್ಯಂತರಿಗರನುಣ್ಣುಡೊಟಿದಿ
ತಣಪಿದನು (ಭರಚ. ೫೩-೭೨). [ಅಣ್ಣೆ ವಾಲ್ + ಔತಣ]

ಅಣ್ಣೆ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು
ಜಾತಿಯ ಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು: "ಅಣ್ಣೆ ಸೊಪ್ಪು" (ಮೈಟಿ. ೧೯-೩೫೧):
ಕುಯ್ಯು ತಂದ ಅಣ್ಣೆ ಸೊಪ್ಪು ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ರಾಗಿ (ಹುಟ್ಟಪ. ೧೦೯).

[ಅಣ್ಣೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅಣ್ಣೆ ಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು) ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಸವರು:

ಅಣ್ಣಿಕ್ಕಿದ ಮಲಯಜಮಂ ಕೂಡೆ ಲಾವಣ್ಯಶೋಭಾಸ್ವದಮಪ್ಪಂಗಂ
ಗಲೊಳ್ ನಾಣ್ ಪೊಡರೆ ತೊಡೆಯುತಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೭); ಬಿಸಿಲೊಳ್
ಬೆರ್ಮತ ವಿಧ್ಯಾಧರಪ್ರಮದೆಯರೆ ಕದಪುಗಳ ಕುಂಕುಮದ್ರವಮನಾತ್ಮ
ಪ್ರಸಾರಿತಕರಂಗಳಿಂ ತೆಗೆದಣ್ಣಿಕ್ಕಿಕೊಂಡನೆಂಬಂತೆಯುಂ (ವರ್ಧಪು.
೬-೨೩ ವ); ವೀಳಿಯಂಗುಡುವ ಮೇಲುದಂ ಪಿಡಿನಣ್ಣಿಕ್ಕುವ ತಲೆಯಂ
ಪಿರ್ಕುವ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೬ ವ); ಮಿದುಳಿಂದಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ಬಂಬಲರುಳ
ಪಿಣಿಲ ಪೂಮಾಲೆಯಂ ಸೂಡಿ (ರಸರ. ೨-೧೨೪). [ಅಣ್ಣು₁ + ಇಕ್ಕು]
ಅಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಣ್ಣಿಕ್ಕು : ಜವಾದಿಯನಣ್ಣಿಸುತಳದಪುಳಮಂ ಸೋ
ದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ ಕಿಟ್ಟುವೆರಲುಗುಗೊಣೆಯುಂ ಕರ್ಮಕುತಿರೆ (ಜಯಕಾ.
೧-೬೧). [ಅಣ್ಣು₁ + ಇಕ್ಕು]

ಅಣ್ಣು₁, ಅಂಪು (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು; ಲೇಪಿಸು
ವುದು; ಲೇಪನ: "ಅಣ್ಣೆಂದು ಲೇಪನಕ್ರಿಯೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೪-೪೯೬);
"ಅಣ್ಣೆಂದು ಲೇಪನಕುಸಿರರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೦); ಮೃಗಮದದಣ್ಣು
ಜಾಜಿಯ ಬಟಲ್ಮಡಿ... ಎಂಬಿವು ಮನಂಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೨);
ಎಳವಸುಜಾಗೆ ಬಾಳಕಿಗೆ ಬೆಳ್ಳದರ್ಧಂಗದೊಳಣ್ಣಿನಿಕ್ಕಿದರ್ ಮಳಯಜ
ಸಂಕದಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೯೪); ಹರಿಚಂದನದಣ್ಣುಂ ಹಂದೆ ಸುಧಾಕರ
ಕಿರಣಾಮೃತಮಂ ಕಾಗೆ ಸರೋವರ ಸರಸಿಜಮಂ ಕಪ್ಪೆ ಒಲ್ಲದೊಡೇಂ ಗಳ
ಕೆಟ್ಟುವೆ (ಕುಮುರಾ. ಪೀ. ೩೪); ಕಪ್ಪುರವಳುಕಂ ಘುಸ್ಯಣಮನೊಳ್
ತ್ತುರಿಯಂ ಚಂದನರಸಮಂ ಪನೀರೊಳ್ ಮೇಳಿಸಿ ಸಂತಸದಣ್ಣುಂ ಗೈದುಂ
(ಉದ್ಭದೇ. ೩-೪೬); ಪರಿಪರಿಯುಡತೊಡವುಗಳ ಪೂಸರಗಳ ಪರಿಮಳ
ದಣ್ಣು ಬಯಸದೆ ಗರತಿಯರಿದನುಳಿದಿರಲಾಗದೆಂಬಲಂಕರಣ ಮಾತ್ರವ
ಧರಿಸಹಳು (ಹದಿಬ. ೬-೯). ೨. ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ
ದ್ರವ್ಯ; ಲೇಪನವಸ್ತು: ಬೆಳ್ಳೊರೆ ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಣಿನೆ ವಿರಾಜಿಸೆ (ರಾಜಶೇ.
೨-೬). ಅಂಪು : ೧. "ಅಂಪೆಂದನುಲೇಪನದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಢಿ. ೨೮);
ಮುಡಿಯಿಸುವಂಪ[ಪಾಠಾಂ. ವಣ್ಣ]ನಿಕ್ಕುವಡಿಯೊಡುವ ಕನ್ನಡಿದೋರ್ಪ
(ವರ್ಧಪು. ೫-೪೪). [ಅಣ್ಣು₁ + ಅಂಪು]

ಅಣ್ಣು₂ (ನಾ). ನಂಟತನ; ಬಾಂಧವ್ಯ; ಸ್ನೇಹ (ಕಿ).

[← ? ತಮಿ. ಮಲ. ಅಣ್ಣು = ಪ್ರೀತಿ, ಪ್ರೇಮ, ಭಕ್ತಿ]

ಅಣ್ಣುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳೆ; ಲೇಪಿಸು: ಮಿಜುಗುವ ವಜ್ರದೋಲೆಗಳ
ಪಾಲೆಗಳೊಳ್ ತಳೆದಣ್ಣುಗೆಯ್ದು ಬಾಂದೊಲೆನೊರೆಯಂತೆ ತೋರ್ಪ
ಸಿರಿಖಂಡಮನೊರ್ವ ಬೆಡಂಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೭-೮).

[ಅಣ್ಣು₁ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಣ್ಣುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಲೇಪನವನ್ನು ಹೊಂದು; ಬಳಿದುಕೊ: ಶ್ರೀ
ಪಾಲ್ಗುರ್ಜರ ಭಕ್ತಿಯಣ್ಣುವಿಡಿದಾ ಶ್ರೀಶೈಲಮಂ ಮಾಣ್ಣು (ಎಕ. XVI,
ಗುಬ್ಬಿ, ೬೨-೪; 1896). [ಅಣ್ಣು₁ + ವಿಡಿ₁]

ಅಣ್ಣು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ (?): ಶ್ರೀಮತು ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವ ಮಜ್ಜಿ
ಸೂಳಾಯ್ ಕನ್ನಯನಣ್ಣು ಮುದ್ದಗಲುಡಂಗವೆತ್ತಿ × × × ಗವುಡಕಯ
(ಎಕ. XVI, ತಪಟೂ. ೩೯-೧೩; 1300). [< ? ಅಣ್ಣು₁]

ಅಣ್ಣು₁, ಅಮ್ಮು₁, ಅಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೌರುಷವನ್ನು, ಪರಾ
ಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು: "ಅಣ್ಣು - ಪೌರುಷೇ" (ಶಮಧಾ); ಒಡನೆ
ದರಿದ್ರರಲ್ಲಮಾಭಿಮಾನಿಗಳಪೊಂಡಂ... ಆಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿ
ವವರೆಲ್ಲಮಣ್ಣು ಪೊಡಮಾ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ.
೪೨೩; ಶೂದ್ರಕ); ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳಂಜಿದ ವಿಧ್ಯಾಧರಗರ್ಭಯಂಗೊಟ್ಟಣ್ಣಿ
ಕಂಡರ ತಲೆಯೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಿಟ್ಟು ಅಂಜದಿರಿಮಂಜದಿರಿಮೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು.
೪-೫೭ ವ); ಗೆಲಲಾಪೊಡಿಸಿದು ಗೆಲ್ವುದು ಗೆಲಲಾಜದೊಡಣ್ಣಿ ಸಾವು
ದಾಳಿನಿತೆ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೧); ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಜಲಮಂ ಮೇಣಕ್ಕಿ

ಪಾಯ್ಣಣ್ಣಿ ಸತ್ತೀ ದುಃಖಾಗ್ನಿಯನೋವೊ ನೀಗದಿರಲಿಂದೀ ಬಾಲ್ಯ
ಮೇಣ್ ಪಟ್ಟಿಮೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೮೨). ೨. ಸಮರ್ಥವಾಗು; ಶಕ್ತ
ವಾಗು: ಅಣ್ಣನ ಕಣ್ಣನ್ನೆಗೆ ಮೀಜಲ[ಣ್ಣು]ದೆ ಸಮಂತಿದರ್ ಪೃಥಾ
ಪುತ್ರರ್ (ಸಂಪಭಾ. ೭-೯); ಭಯಂಕರಧ್ವಾನಮಂ ಕೇಳ್ವೆಲ್ಲಿಯುಂ
ನಿಲಣ್ಣದೆ ಓಡಿ ಬರ್ಪುದುಂ (ಸಂಚತಂ. ೪೧-೭); ಶಿವನ ವಿನಾಡೋ
ನ್ನತಿಯಾಕೃತಿಯೆಂದೆನೆ ಭಾರತಿಯನಗನುಕೂಲಿಯಾಗದಿರಲಣ್ಣುವಳೆ
(ಗಿರಿಕ. ೧-೯); ಮಂಡಳಿಕೆ ಮಾತೃಕಂಡೆಗೆ ಮೆಯ್ಯೋಜಲಣ್ಣದೆ
(ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫). ಅಮ್ಮು₁: ೧. ಅಹುದೆನಲಮ್ಮನು ಅಲ್ಲಿನಲಮ್ಮನು
(ಪ್ರಭುವ. ೪೨-೩೨); ಬವರದೊಳಮ್ಮಿ ಕಾದುವರಿಭೂಭುಜರಂ ಭುಜರಮ್ಮ
ಖಡ್ಗದಿಂದಮಿಜಿದಗಲ್ಲುವಂ ಹರಣದಿಂ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೯-೩೫; 1170);
ಉಮ್ಮಳಿಯುಪ್ಪಿನವರಿಬಲವಮ್ಮಿ ಕಜುತ್ತಿಜಿದನುಜದೆ ನಾಯಕ ಮೈಲಂ
(ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೩೮-೫; 1196). ೨. ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ದೂರದೊಳ್
ಪೊಡವಟ್ಟು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಲಮ್ಮ[ಣ್ಣು?]ದಗಲೆ ಕುಳ್ಳಿದರ್ ಚಂದ್ರಾ
ಸೀಡನಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಬ. ೪೭೪); ದೃಷ್ಟಿವಾರೆನಿಮ್ಮ ನೋಡಲೊಡನೆ
ಬೆಟ್ಟದಷ್ಟು ತಪ್ಪುಳ್ಳೊಡೆ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮವು ನೋಡಾ (ಮಹದೇ. ೯-೧);
ಅಮುಜಿಪೊಡಮುಸಿರಲಮ್ಮಿವಾಳ್ವನ ಗತಿಯಂ (ಶಮಧ. ೨೨೪ ಪ್ರಯೋ);
ತಂದೆತಾಯ್ಳ ಮಾತುಗಳ ನಾನೆಂದುವುಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸಲಮ್ಮನು (ಬಸಪು.
೨೪-೧೫); ರಿಪುಬಲದೇಜ ನಾಲಗೆ ಹೊಗಳಲಮ್ಮದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೧೫);
ಅಮ್ಮನಯ್ಯೋ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳು ಮನ ನೆಮ್ಮಿಹುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೫೨).
ಅಟ್ಟು: ೧. ತುಟಬಿಜವಡಣಿಂಗಳಾಯಂಗಳಟ್ಟು ಸತ್ತ (ಎಕ. X,
ಮುಳಬಾ. ೨೬-೧೦; 890); ತಟ್ಟಿಹುದು ಅಟ್ಟು ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ.
೪೮-೧೮; 899). [ದೇ.]

ಅಣ್ಣು₂, ಅಮ್ಮು₂ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ:
"ಅಣ್ಣೆಂದೆನೆ ಪೌರುಷದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಢಿ. ೧೩); "ಸಾಸ ದಪ್ಪಮದ
ಟಾರ್ಪಣ್ಣೆಂದೆನ್ನಲ್ ಪರಾಕ್ರಮಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೫); ಭುವನ
ಭವನಕ್ಕೆಲ್ಲಮಾಯಮುಮಳವುಮುಜುವುಮುಣ್ಣುಂ ಪುಟ್ಟುವಂತೆ ಪುಟ್ಟಿ
(ಸಂಪಭಾ. ೧-೬೭ ವ); ರವಿನಂದನ ನನ್ನಿ ಚಾಗಮಣ್ಣೆಂಬಿಂತರ್ಕಂ ನೀನೆ
ಮೊತ್ತಮೊದಲಿಗನಾದೈ (ಗದಾಯು. ೫-೧೭); ಏತಜ ಮಾತೊ ಭೂತಳ
ದೊಳರ್ಥವಿಹೀನನ ಶೌಚಮಣ್ಣು ಪರ್ಮಾತು ಕುಲಂ ನೆಗಟ್ಟಿಯನಿತುಂ
ವಿಫಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩); ನಿನ್ನಂ ಗೆಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಕಾಲ್ಕಿಡೆದನಾದೊಡೀ ಬಿಲ್
ಲೂಜುಂಗೊಲಕ್ಕೆ ಅಣ್ಣು ಕಣ್ಣಾಯಮಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೦).
ಅಮ್ಮು₂: ಭರಂಗೆಯ್ನು ನಿಂದಲ್ಲಿಯಮ್ಮುಂ ಜಲಮುಂ ಪರ್ಚುತ್ತಿರಲು
ಪೊಯ್ಯಿದಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೫-೩೩; 1557). [< ಅಣ್ಣು₁]

ಅಣ್ಣುಕಾಱಿ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಮರ್ಥ; ಸಾಹಸ: ಧರೆ ಲೇಸಿಂ
ಬಾಸೆಗಾಱಂ... ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಣ್ಣುಕಾಱಂ ವಿತತವಿರಣೋತ್ಪಾಹ
ದೊಳ್ ಗೆಲ್ಲಕಾಱಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೭). [ಅಣ್ಣು₂ + ಕಾಱಿ]

ಅಣ್ಣುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮ, ಪೌರುಷ ನಾಶವಾಗು; ಶಕ್ತಿಹೀನ
ವಾಗು: ಅನ್ವಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ ಬಿಲ್ಲಂ ಸರಳ್ಳಮಣ್ಣುಗೆಟ್ಟು
ಮಿಟ್ಟಿಡೆಯುನಾಗಿ ತೊಟ್ಟಿನೆ ನೆರೆದುರಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ); ತೃಷೆ
ಯೊದವಿಂಗಳ್ಳಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಬೇಗಂ ಕುಸಿದೋರಂತಣ್ಣುಗೆಟ್ಟೊಡದೆ...
ನಿಂದಂ ಯೋಗಿವಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨೦೧).

[ಅಣ್ಣು₂ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಣ್ಣುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮಗುಂದು; ಪೌರುಷ ಕಡಮೆ
ಯಾಗು: ಪೂಣ್ಣು ಪೂಣ್ಣೆ ನೇರ್ಪಡೆ ನಡೆವನ್ನೆಗಂ ನಡೆದನಳ್ಳದೆ
ಬಳ್ಳದೆ ತನ್ನೊಡಲ್ ಪಡಲ್ವಡುವಿನಮಣ್ಣುಗುಂದನೆ ದಲೇನಭಿಮಾನಧನಂ
ಸುಯೋಧನಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೯೭). [ಅಣ್ಣು₂ + ಗುಂದು]

ಅಣ್ಣುಗೆ, ಅಮ್ಮುಗೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಪೌರುಷ; ಸಾಹಸ : ನಗೆ
ಯಲ್ಲೇ . . . ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣುಗಿದಂತಾ ಭಯದಿಂದ ಬಂದ ಮದನಂಗಂದಾ
ಮಹಾಭಾಗರಣ್ಣುಗೆಯಿಂದೀ ವಿಭು ಬೊಪ್ಪದೇವನಲೆವಂ ಸತ್ವಾಧಿಕಾನ್ಯಾ
ಭಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೫೩ ; 1181). ಅಮ್ಮುಗೆ : ಕಾಳಗ
ದಮ್ಮುಗೆಯ ವಿಕ್ರಮದ ವಿವರಣವಿದ್ಯೆ ಫಲಿಸುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫೩);
ಎಡೆಗೊಂಡುದೇತಕೆ ದೌರ್ಮನಸ್ಯದ ದಾ ವ ಶಿ ಖಿ ಮನದಮ್ಮುಗೆಯ
ಸುರಕುಜವನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೧-೬). [ಅಣ್ಣು₁ + -ಗ್ನಿ]

ಅಣ್ಣುಟ್ಟು (ನಾ). ಸೋಕುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ; ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪ :
ಅ ಸ ದ ಫ ಖಾ ಕಾರ್ಯವೆಂಬಲ್ಲಿ ಗಂ ಸಂಗರಮಣ್ಣುಟ್ಟುಂದುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಗ
ಮೆದೇಗದರುಂ ಬೀಡಿಗೆಂಬಲ್ಲಿ ಗಂ . . . ಬಾಪ್ಪರೆ ಪಾರ್ಥೇನ್ದ್ರೇಜ್ಯ
ಭೀಮಾನ್ತಕ ಬಲಿ ಮನು ತಾನೆಂದೊಡಿಂ ಧನ್ಯನಾವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ.
೨೯೭-೨೫ ; 1180) [ಅಣ್ಣುಟ್ಟುನ್ = ತೀರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು ಎನ್ನುವ
ಹಾಗೆ ಆಗು]; ನರಸಿಂಹಂ ನರಸಿಂಹನಂತೆ ಮುನಿಸಿಂ ಮಾಜಾಂತ ವೀರಾರಿ
ಭೂಪರನಣ್ಣುಟ್ಟುನೊಳಿಂತು ಕಂಡೊಡೆ ಬಳಿಕ್ಕಮ್ಮಮ್ಮ ಪೋಪ್ಪಿಕ್ಕಿ . . .
ಬೀರಸಿರಿಗತ್ತಂ ತೋರಣಂಗಳಟ್ಟುನೇ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨-೧೮ ; 1205).

ಅಣ್ಣುಟ್ಟುಗು = ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪವಾಗು : ನೊಡಲೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ
ಭವಬದ್ಧ ವೈರದಿಂ ದಿಶಿಸುತನಣ್ಣುಟ್ಟುಗೆ ಬಂದು ಕಡನಂ ಕೊಟ್ಟಿರ್
ಕೊಳ್ಳಂತೆ ನಾಗಪಾಶದಿನಾಗಳ್ . . . ಕಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೮-೪೯ ವ);
ತತ್ಪಟಕದೊಳ್ ಬೀಡಿಗೆ ಪಾಂಗಾಗಿ ತದ್ವಿಜಯಶ್ರೀಕಟಕೋಪಮಂ
ಕಟಕಮಣ್ಣುಟ್ಟುಗೆ ಬಿಟ್ಟಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೯).

[ಅಣ್ಣು₁ + ಮುಟ್ಟು]

ಅತ್ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಅಕಾರ
ವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಒಂದು ರೀತಿ; ಹ್ರಸ್ವ ಅಕಾರ : ಮುಮಿಕೆಯದ
ದೊಳ್ ಎಂದಿಂತೀ ತೆಜದಿಂದೇತಕ್ಕುಂ ಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧.
೮೪); ಪಿಂತೆ ಪೇಟ್ಟು ನಾನಾ ತೆಜದ ಲಿಂಗಂಗಳ್ಗೆ ಪರವಾಗಿ ನಾಮ
ವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ ಮ್, ಆಮ್, ಇಮ್, ಕೆ, ಅತ್, ಆತ್, ಒಳ್ ಎಂ ದು
. . . ಏಬಾಗಿ ಕಾರಕ ವರದಿಂ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ).
'ಅದಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ ಏವ (ಅ). ಆದ್ದರಿಂದಲೇ; ಆದಕಾರಣವೇ : ಅತ ಏವ ಗದಾ
ಯುದ್ಧವು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೆ ರಚಿತನಾಯಿತೆಂದು ಕಂಡಿ
ತವೇ ಸರಿ (ಮೂರು. ೫೪). [ಸಂ. (ಅತಃ + ಏವ)]

ಅತಂತ್ರ (ಗು). ೧. ತಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಹಗ್ಗವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕೇಳುವವರೂ
ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರೂ ಇಲ್ಲದ; ಅನಾಯಕವಾದ; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ
ವಾದ : ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳುವವರೇ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ ಅತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ
(ರೂಢಿ). ೩. ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ಬಿಗಿಯಿಲ್ಲದ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ : ಅತಂತ್ರ
ವಾದ ಕೆಲಸ ಬಾಳಿಕೆ ಬರಲಾರದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅತಂದ್ರ (ಗು). ತೂಕಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಜಾಗರೂಕ
ನಾದ : ನಿರ್ವಾಣಸಾಮ್ರಾಜ್ಯನಿವಾಸಕ್ಕೊರ್ವನಂತರ್ಮುಖನು
ನಾದಿತ್ಯಂಬಿಬಕ್ಕೆ ಯೋಗೀಂದ್ರನತಂದ್ರಂ ನಿರ್ಗಮೇಷಂ ನ ಗನಿಕಟ
ಹಬ್ರದ್ವತ್ಯಕೂಟಂಬೊಲಿದಂ (ಸಂಠಾಮಾ. ೨-೧೪); ಯಾಮಿನಿಮಾತೆಯ
ವಂಚಿಸಿ ಚಂದ್ರ ಹಣಿಕಿದನಿದೆಕೋ ಮುಗಿಲೊಳತಂದ್ರ (ಗೋಕು. ೧.
೨-೮). [ಸಂ.]

ಅತಃ ಪರ (ಗು). ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ. (ನಾ). ೨. ಇದಕ್ಕಿಂತ
ಬೇರೆಯ ವಸ್ತು : ಮಾಡಿಕೋ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸತಿಯಂ ಕೂಡದನ್ನಂ
ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆ ಶಿಶೂಡನಲ್ಲದತಃಪರವನಾನುಯೆನಲ್ಲದೊಡೆ ನಾಡ ಮಾತು
ಗಳೇಕೆ (ಬಸಪು. ೫೧-೯). [ಸಂ. (ಅತಃ + ಪರ)]

ಅತಃ ಪರ (ಅ). ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ.

[ಸಂ. ಅತಃಪರಂ (ಅತಃ + ಪರಂ)]

ಅತಟಿ (ಗು). ೧. ತೀರವಿಲ್ಲದ; ದಡವಿಲ್ಲದ. ೨. ಕಡಿದಾದ. (ನಾ).
೩. ಕಮರಿ; ಪ್ರಪಾತ. [ಸಂ.]

ಅತನು (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣ ಗಿಲ್ಲದ; ಕೃಶವಲ್ಲದ. 'ಅತನೂದರ' ಪರಾ.
(ನಾ). ೨. ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಮನ್ಮಥ : ಅತನುವಿರೋಧಮುಂ ತನು
ವಿರೋಧಮುಮೊಪ್ಪುಗುಮತ್ತಿ ಮಬ್ಬೆಯೊಳ್ (ಅಜಿತ. ೧-೪೯). [ಸಂ.]

ಅತನುವೈರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ : ಕುಳಿಮಲೆಮಗಳ
ಮೆಯ್ಗೆ ಮೆಯ್ಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಗೆಟ್ಟುತನುವೈರಿಗಡ ನೋಡೆ ನಿನ್ನ ಹೊಲಬಾರ್ಗ
ಹೊಗಲರಿದರು (ಉದ್ಭವ. ೩-೨೫). [ಅತನು + ವೈರಿ]

ಅತನುಹರ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದವನು; ಶಿವ :
ತಾರಾಚಳಮನಸದಳಂ ನುಡ್ಡೆ ಪಂತೋರ್ವಳತ್ಯುತ್ತಮ ದಿವ್ಯಾಕಾರ ಕುಳ್ಳಿ
ದರ್ಶನುಹರನನಾರಾಧಿಸುತ್ತಿದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೭೫೯).

[ಅತನು + ಹರ]

ಅತನೂದರ (ನಾ). ೧. ಕೃಶವಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟೆ. ೨. ಕೃಶವಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟೆ
ಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಡು ತೆಳ್ಳಗಿಲ್ಲದೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ :
ಸುನಿವೃತ್ತಾ ಯಾಮುಕಾಂಡನನತನೂದರನಂ . . . ಜಯಮಂ ಜಯಪರ್ವತ
ಯಾನನಾಗಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೨ ವ, ೧೪೪). [ಅತನು + ಉದರ]

ಅತರ್ಕಿತ (ಗು). ೧. ಊಹಿಸದಿರುವ; ಯೋಚಿಸದೆ ಇರುವ.
೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ. [ಸಂ.]

ಅತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ಊಹಿಸಲು ಆಗದ, — ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಲೋಚನೆಗೆ
ಮೀರಿದ; ಭವ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅತರ್ಕ್ಯಗೋಚರ (ಗು). ೧. ಊಹೆಗೆ ಮೀರಿದಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ
ಗೋವುಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ
ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ : ೧, ೨. ಮತ್ತ
ಮಾ ಮಹಾವನಂ . . . ನಾಕಿನಿಳಯದಂತೆ ಅನೂನಾಸ್ಪರೋಗಣಪ್ರಣೂ
ತಮುಮತರ್ಕ್ಯಗೋಚರಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ).

[ಅತರ್ಕ್ಯ + ಗೋಚರ]

ಅತಲ, ಅತಳ (ನಾ). ೧. ತಳವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಏಳು ಅಧೋಲೋಕ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು (ಕ). ೪. ಶಿವ. ಅತಳ :
೨. ಅದ್ಭುತತಳಕೆ ಅವನಿಯನೆ ಹೊದಜೊಡ್ಡು ನಡೆದುದು ದಂತಿಘಟಿ
(ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಅತಲಕುತಲ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಅಕ್ರಮ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಗೊಂದಲ :
(ಕ); "ಕೋಲಾಹಲ, ಜಗಳ, ದೊಡ್ಡ ಸದ್ದು" (ಜಾನಕೋ).

[← ? ತೆಲು. ಅತಲಕುತಲಮು = ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ]

ಅತಲಜಲ (ನಾ). ಅಧೋಲೋಕದ ನೀರು; ಪಾತಾಳಜಲ : ಇದು
ವರೆಗೂ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಸುಕೃತವನ್ನೆಲ್ಲ ಅತಲಜಲದಲ್ಲಿ ಈಡಾಡಬೇಡ (ಆಗ್ರಹ.
೩-೩೬). [ಅತಲ + ಜಲ]

ಅತಲಸ್ಪರ್ಶ, ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ತಳವನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು ಶಕ್ಯ
ವಿಲ್ಲದ್ದು; ಅಗಾಧವಾದದ್ದು. ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ : "ಅತಳಸ್ಪರ್ಶಮ
ಗಾಧಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭-೨೭). [ಅತಲ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಅತಸಿ (ನಾ). ಅಗಸೆ : "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ — ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ"
(ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೮). [ಸಂ. ಅತಸೀ]

ಅತಸೀಕುಸುಮ (ನಾ). ಅಗಸೆಯ ಹೂವು : ಅತಸೀಕುಸುಮಗಾತ್ರನಂ
ಕಮಲನೇತ್ರನಂ ಸ್ಥಿತರುಚಿರುಭರದನನಂ . . . ಕಲಿ ಸುಧನ್ವಂ ಕಂಡನು
(ಚೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೬). [ಸಂ. (ಅತಸೀ + ಕುಸುಮ)]

ಅತಸೀಪುಷ್ಪ (ನಾ). = ಅತಸೀಕುಸುಮ : ಅತಸೀಪುಷ್ಪವಭಾಸಂ ತನು
ವೆಸೆವಿನೆಗಂ ಕಿಂಕಿರಾತಪ್ರಸೂನಪ್ರತಿಮಂ ಪೀತಾಂಬರಂ ರಂಜಿಸುವಿನಂ
(ಜಗವಿ. ೨-೯೯). [ಸಂ. (ಅತಸೀ + ಪುಷ್ಪ)]

ಅತಳ 'ಅತಲ' ನೋ.

ಅತಳಸ್ಪರ್ಶ 'ಅತಲಸ್ಪರ್ಶ' ನೋ.

ಅತಾಂತ (ಗು). ಬಳಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅತಾಂತಂ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ; ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ: ಅತಿದಿವಿಜೇಂದ್ರ
ವಿಳಾಸನೊಳತಾಂತಮಾತನೊಳದಂಗೆ . . . ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಸತಿಗೆ ವಿಳಾಸವತಿ
ಸವತಿಯಾಗಿರು ಸುಖದಿಂ (ಶಾಂತತ. ೫-೧೪೪). [< ಅತಾಂತ]

ಅತಾಸಿಸು 'ಅಥಾಸಿಸು' ನೋ.

ಅತಾಲವ್ಯ (ಗು). ೧. ತಾಲವ್ಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ತಾಲವ್ಯವಲ್ಲದ. (ನಾ).

೩. ಇಕಾರ ಚವರ್ಗ ಯಕಾರ ಶಿಕಾರಗಳಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ
ಪದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅತಿ_೧ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಅತಿನಿರ್ಭರ
ಭಕ್ತಿಭರದಿನತ್ತಾದರದಿಂ ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿಯಿಂ ವಂದಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ.
೪-೨೦); ಪತಿಸೇವೆಯೊಳಂತು ಪಸಿದ ಪಾರ್ವನ ಮರೆದತಿವಿಳಂಬವ
ನಾಚರಿಸೆ (ಹದಿಬ. ೨-೩೯). ೨. ಮೀರಿದ; ಮೀರಿಮೀರಿದ: ಅತಿಯಾಸೆ
ಗತಿ ಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದ). (ನಾ). ೩. ಹೆಚ್ಚು; ಅತಿಶಯ: ಮಣ್ಣಿನ
ಮೇಲಿನ ಮೋಹ ಅತಿಗಳ ಮುಜಾದು ಹರಿವರಿಯಾದಾಗಲೆ ದಡೆಯಿತ್ತು
(ನಗಮಾ. ೪೯); ಇರುಳಿನತಿಗೆ ಬಳಲಿ ಬೆಳಗ ಮಲಗಿ ಕಳೆವ ನೊ
(ಮಾಂದಳ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಅತಿ_೨ (ಅ). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಮೀರಿಮೀರಿ: ಆ
ಹುಡುಗನನ್ನು ಅತಿ ಹೊಗಳಬೇಡ; ಅವನ ಜಂಬ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿತು
(ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅತಿಕರ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸ್ತ್ರೀಮ: "ನಿಕುರುಂಬಮುಕ್ತರಂ . . .
ತತಿ ವ್ರಾತಮತಿಕರಂ [ಪಾಠಾಂ. ತರಂ] . . . ಸ್ತ್ರೀಮಕ್ಕೆ ನಾಮನುಕ್ತಂ"
(ಮಂಗಳಾ. ೧೨೬-೧). ೨. ಅತಿಕ್ರಮ; ಮೀರಿದ್ದು: ಈ ಜನರನತಿ
ಶಯದಿ ಸಂತಸಂಗೊಳಿಪುದಿದು ಸದ್ಧರ್ಮಕತಿಕರಮಿದಲ್ಲೆನುತ ಗುರು
ಬೆಸಸೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಅತಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರು; ದಾಟು: ಹುರಿವು
ದಾಮಿಷವನತಿಕರಿಸುವಾಸೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುರುಹುವುದು ಮಾಯಾವಿಡಂಬತತಿಯಂ
(ಸಾಂಜೆ. ೧-೩೯); ವಿಶ್ವವಿನೋದಿಯಂಘ್ರಿಸರೋಜವೆಸೆದುದು ಜಗವನತಿ
ಕರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೮-೨೬). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾಡು:
ಮಲಿನವಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕಾರ ಸೇರಿಸಿ ಮಲಿನತೆಯನತಿಕರಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಮಲಿನತೆಯ
ನೆಲ್ಲವನಲುಂಬುತ ಕಳೆವನತಿಕರಿಸಂ (ಸಾಂಜೆ. ೧೦-೪೨).

[ಅತಿಕರ + -ಇಸ್ಯ]

ಅತಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ಪಾಪ: ಕರ್ಮಪಾಶವನುಜೆ ಪಜಿದು
ದುಷ್ಟರ್ಮರಜ್ಜುಗಳಂ ತೊಡುವುದತಿಕರ್ಮವಲ್ಲೆ (ಬಸವ. ೩-೪೮).

[ಅತಿ_೧ + ಕರ್ಮ]

ಅತಿಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು;
ಪಾಪಿ: ದೊರಕುವುದೆ ನಿಷ್ಪ್ರಹತೆಯನಗತಿಕರ್ಮಿಗಳೆಕಟಿ (ಬಸವ.
೨೦-೨೬). [ಸಂ. ಅತಿಕರ್ಮಿನ್]

ಅತಿಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಅತಿಗೆ ಮೀರಿದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು.
೨. ರಾವಣನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಲಕ್ಷ್ಮಣ
ನಾಹವದೊಳತಿಕಾಯನನು ಗೆಲಿದೊಲಿಸಿದನು ಭುಜವಿಜಯಭಾಮಿನಿಯ
(ತೊರರಾ. ೬-೩೪ ಸೂ). [ಸಂ.]

ಅತಿಕಾರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ: ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು
ಅತಿಕಾರಾವಿರಲು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೬೪-೧೦; 1535). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರ]

ಅತಿಕಾರಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ: ಇಂತಪ್ಪುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಅತಿಕಾರಿ ಕಾಂತ
ಸೆಟ್ಟಿ ಚಟ್ಟಿ ಬಿಕ್ಕಸೆಟ್ಟಿ (ಎಇ. XX, ೪-೫೪; 1556). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿನ್]

ಅತಿಕಾರ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಕೃಶವಾಗಿರುವುದು. 'ಅತಿಕಾರ್ಯದಳೆ'
ಪರಾ. [ಅತಿ_೧ + ಕಾರ್ಯ]

ಅತಿಕಾರ್ಯದಳೆ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಕೃಶವಾಗು; ಬಹಳ ಬಡವಾಗು:
ಆ ರಾಜಶಿಖಾಮಣಿಯಗಲಲ್ ನವನೀರಜನಳಲೋಚನೆಯಭಿನವ
ಭಾಗೀರಥಿಯನೆ ಸೊಗಯಿಪ ಸತಿಯತಿಕಾರ್ಯದಳೆದೊಪ್ಪಿದಳು
(ಜಯಕಾ. ೪-೫೫). [ಅತಿಕಾರ್ಯ + ತಳೆ]

ಅತಿಕೃತಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಇವೃತ್ತೈದನೆಯ
ಭಂದಸ್ಥಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇವೃತ್ತೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿ
ರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . .
೨೪ ಸಂಕೃತಿ, ೨೫ ಅತಿಕೃತಿ, ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂದಿವೃತ್ತಾಪುಂ ಭಂದಂ
ಗಳಕ್ಕುಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಅತಿ_೧ + ಕೃತಿ]

ಅತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರುವುದು, —ಉಲ್ಲಂಘಿಸು
ವುದು. ೨. ನಿಯಮ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು: ಇವಯ್ಯನ್ನಂಗಳತಿಕ್ರಮಂ
ಗಳ ಭೋಗೋಪಭೋಗಪರಿಮಿತಗತಿಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೨೪).
೩. ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಹದ್ದು ಮೀರುವುದು; ಕ್ರಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂ
ಘಿಸುವುದು. ೨. ಹಕ್ಕು ಇಲ್ಲದ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದು. ೩. ಎಲ್ಲೆ
ಮೀರುವುದು; ಅವಿಧೇಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ನಿಷೇಧಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಮಾಡು
ವುದು: ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವರು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು
ತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿಕ್ರಮ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅತಿಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ತಾಯ ವಚನ
ಮನತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಜದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬-೧೬); ಕಿರಾತದೂತಂ ತನ್ನನತಿ
ಕ್ರಮಿಸಿ ನುಡಿದುಡರ್ಕೆ ಮುಳಿದು ಪರಾಕ್ರಮಧವಳಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ.
೮-೧೮ ವ); ಅವನೊರ್ವಂ ಸಜ್ಜನರ ಬುದ್ಧಿಯನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ದುರ್ಜನರ
ವಶದೊಳಿಡಪಂ ಆತಂ ತಾನಿರ್ಧ ತಾವಿನಲ್ಲೆ ಹಗೆವರ್ಗ ಸಾಧ್ಯವಹಂ
(ಪಂಚತಂ. ೧೦೨-೩). ೨. ಕಡೆಗೆಡೆಸು: ತಾಯಿದೆಸೆಯಿಂ ಬಂದನ್ನಯ
ಶುದ್ಧಿಯದನಜೊಡು ಕಂಡಾನೆ ಶುದ್ಧಜಾತಿಯನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂ ಧಾರ್ಮಿಕ
ರನತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು ಜಾತಿಮದಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೧೦-೧೬). ೩. ದಾಟು:
ಈ ಕ್ರಮದೊಳೆಚ್ಚಾಡುತಿರಲೊಂದು ಬಾಣದಿನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಹರಿಯಿಸಲ್
ದನುಜನಂದಾಕಾಶಚಕ್ರದೊಳ್ ರಥವೆರಸಿ ಪಾಜಿದಂ ಕೀಜಿದಂ
ಕೋಪದಿಂ ಬೊಬ್ಬಿಜುವುತೆ (ಚಿಬಪು. ೨೫-೨೦); ಈ ಯುದ್ಧಸಮುದ್ರ
ವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಧರ್ಮರಾಯನು ಇರುವ ತಾವಿಗೆ ರಥಾರ್ಥಗಳನ್ನು
ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಡೆಸು ಎನಲು (ಕೃವಾಕ. ೧೨೩). ೪. ಹೊರಹೊಮ್ಮು:
ಚಮರೀಜಕಾಂತೆಯರ್ ಸಿತಚಮರದ ವಿಕ್ಷೇಪದಿಂವೆಸೆದರಾ ಭೂಪೋ
ತ್ತಮ ವರತನುಂದಮತಿಕ್ರಮಿಸುವ ಲಾವಣ್ಯರಸದೊಳೊಲಾಡುವ
ಮೊಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೩). [ಅತಿಕ್ರಮ + -ಇಸ್ಯ]

ಅತಿಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಮೀರಿದ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ. ೨. ಮುಗಿದು
ಹೋದ; ತೀರಿಹೋದ: ಆ ಸೋಮವಂಶದೊಳನೇಕರರಸುಮಕ್ಕಳು
ಮತಿಕ್ರಾಂತರಾದರಾ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ). (ನಾ). ೩. ಆನೆಯ ಎಳೆ
ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. (ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ) ಕೈಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ
ಚಾಚುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ನಿಲುವು (ಭನಾಟ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅತಿಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಕ್ಲೇಶ, —ವ್ಯಥೆ. [ಅತಿ + ಕ್ಲೇಶ]
ಅತಿಗಂಡ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಷ್ಣುಂಭ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು
“ಯೋಗ”ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅತಿ + ಗಂಡ]

ಅತಿಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಗಂಧಕ.
೩. ಭೂತೃಣವೆಂಬ ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹುಲ್ಲು;
ಮಜ್ಜೆಗೆ ಹುಲ್ಲು (?). [ಅತಿ + ಗಂಧ]

ಅತಿಗಮನ (ನಾ). ಮಾರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅತಿಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ಅತಿವಿಭೇದವನುಳಿದು
ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿತಿಪನೋಲಾಡುತ್ತವಸ್ತು ತ್ರಿತಯ ಸಾಕ್ಷಿಯನಿಪ್ಪ
ತು ಯು ವ ನ ತಿ ಗ ಮಿಸಿ ನಿತ್ಯಾತ್ಮಸುಖಮಯನಾದನನೀಶ (ನಿಭಾಗ.
೫-೧-೩೬). [ಅತಿಗಮನ + ಇಸ್ಯು]

ಅತಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ದಿಟಪುಟನತಿಗಳೆದು
ಸಟಿಯ ಬಯಸುವರೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩-೧೦); ಅನ್ಯತಕೆ ಸೋಲಲಹುದೇ
ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮಾತನತಿಗಳೆದು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೧೬); ತನ್ನ ವಚನವ
ನತಿಗಳೆಯಬೇಡೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೧-೩೬). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲ್ಲ
ಗಳೆ; ಜರೆ: ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರ
ನತಿಗಳೆದು ಮರುಪತಿಯನಸಕಳೆದು (ಜ ಗ ವಿ. ೧೭-೧೧೮ ರ); ಪರರನು
ಹೊರೆದು ತನ್ನಾಶ್ರಿತರನತಿಗಳೆದಾಪ್ತಬಾಂಧವರ ಸ ರ ಕು ಮಾ ಡ ದೆ
(ಕುವ್ಯಾಲು. ೩-೧೧೦); ರ ತಿಯ ಸೊಬಗತಿಗಳೆದು ಸುರಪನ ಸತಿಯ
ರೂಪನು ಪಳಿದು (ಕೋಗಯ. ೧೧-೧೧); ಕ್ಷೋಣಿಯಮರರ ಪೊಗಳೆ
ಕುಕವಿಗಳನತಿಗಳೆದು ಸತ್ತ್ವವಿಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸಿ (ಪರಶು. ೧-೧೭). ೩. ದೂರ
ಮಾಡು; ಪರಿಹರಿಸು: ದೇಹದಿಚ್ಛೆಯನತಿಗಳೆದು ನಮ್ಮ ಸಕಳೇಶ್ವರ
ದೇವಂಗೋತು ನಾನೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯಳಿಯಾ ಮರುಳೆ (ಸಮಾವ. ೪-೧೩);
ಸಂಸಾರದ ಘಾತಕತನ ಅಜ್ಜಿವಿನ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆ ಉಭಯವನತಿಗಳೆ
ಯದೆ ಅಜ್ಜಿಯಬಾರದು (ಮ ಧು ವ. ೯೪); ಎನ್ನ ಜನ್ಮವ ತೊಡೆದ ನೀ
ಧರ್ಮ ಎನ್ನ ಜನ್ಮವನತಿಗಳೆದ ನೀ ಧರ್ಮ ಎನ್ನ ಭವಬಂಧನವ ನೀಕರಿ
ಸಿದೆಯಾಗಿ ಶಿವನೇ ಗತಿಮತಿಯೆಂದು ನಂಬಿದನಯ್ಯ (ಬ ಸ ವ. ೪೮೧).
೪. (ಕಾಲವನ್ನು) ಕಳೆ, —ತಳ್ಳು: ವಿರಹಾಕುಳಿತಹೃದಯನು ದಿನ
ಹಲವನತಿಗಳೆಪ್ಪತ್ತನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೦-೪೬). ೫. (ಕಾಲ) ಮುಗಿದು
ಹೋಗು, —ಕಳೆದು ಹೋಗು: ಶತಕವಿಪ್ರತ್ಯೈದು ವರುಷಗಳತಿಗಳೆದ
ವಿಂದಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೧-೩೬). [ಅತಿ + ಕಳೆ]

ಅತಿಗಳೆಯ (ನಾ). ಕೈ ಮಾರಿ ದ್ದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ್ದು; ಕಳೆದು
ಹೋದದ್ದು: ಅತಿಗಳೆಯಮಾದ ಕಾರ್ಯಂ ಹದಕೆ ಬರ್ಪುದೇ ಗತ
ಜೀವನೇನ ಬಲು ಸೇತುಬಂಧವೆಂಬ ನೀತಿಯಿಂ ಬಾಲಕರಿರಾ (ಸಮ್ಯಕಾ.
೨-೩೪). [ಅತಿಗಳೆ + ಅ]

ಅತಿಗಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಸುರಭಿವಿಲೇಪನ ಸುರುಚಿರ ರತ್ನಾಭರಣಮನತಿಗಳೆಯಿಸಿ ತಲೆ
ಯೋಡಲುಗುರುಳ ತೊವಲ್ಲೂವೆಗಳೇಶನ ಸಾ ಮಿಾ ಸ್ಯಂ ಬ ಡೆ ವಂ ತೆ
(ಜಯಕಾ. ೧-೧೯). [ಅತಿಗಳೆ + ಇಸ್ಯು]

ಅತಿಗಣಿ (ಕ್ರಿ). ಮಾರು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಘನಜಘನವಿಭಕುಂಭ ವಿಭ್ರಮ
ಮನತಿಗಣಿಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೬೦). [ಅತಿ + ಗಣಿ]

ಅತಿಚದುರ (ನಾ). ತುಂಬ ಚದುರ; ಬಹಳ ಜಾಣ: ಅತಿಚದುರನೆಂ
[ಮಹಾಂ. ಅತಿಚತುರನೆನ್] (ಶಮದ. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅತಿ + ಚದುರ]

ಅತಿಚದುರೆ (ನಾ). ತುಂಬ ಚದುರೆ; ಬಹಳ ಜಾಣೆ: ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿ
ಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩).

[ಅತಿ + ಚದುರೆ]

ಅತಿಚರೆ (ನಾ). ೧. ಮಾರಿ ನಡೆಯತಕ್ಕವಳು; ಚಪಲಸ್ವಭಾವದ
ಹೆಂಗಸು. ೨. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೆಟ್ಟದಾನರೆ.

[ಸಂ. ಅತಿಚರಾ]

ಅತಿಚಾರ (ನಾ). ಮಾರಿ ನಡೆಯುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ನಡೆ;
ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪದ್ಧತಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಚ್ಚತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಣಬೆ; ನಾಯಿಕೊಡೆ (ಕ). ೨. ಒಂದು
ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. [ಅತಿ + ಚತ್ರ]

ಅತಿಚ್ಚತ್ರೇ (ನಾ). ಕಾಡು ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಗಿಡ: “ಕಾಡು ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಹೆಸರು”
(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಸಂ. ಅತಿಚ್ಚತ್ರಾ (ಅತಿ + ಚತ್ರ + -)]

ಅತಿಜಗತಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೆಯ
ಭಂದಸ್ಥಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿ
ರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಆತ್ಯುಕ್ತೆ . . .
೧೩ ಅತಿಜಗತಿ, ೧೪ ಶಕ್ತರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಲು ಭಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ
(ಭಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಜಗತಿ (ಅತಿ + ಜಗತಿ)]

ಅತಿಜಾಗರ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ).
೨. ಬಹಳವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ೩. ಕರಿಯ ಕೊಕ್ಕರೆ. [ಸಂ.]

ಅತಿಜಾಣ (ನಾ). ತುಂಬ ಜಾಣ; ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತ: ಜಾಣರಿಗಿ
ನ್ನತಿಜಾಣ ಜಾಣ ಕಾಣೆ ಚಂದ್ರಯ್ಯ (ಗಾರಪ. ೧೬-೫). [ಅತಿ + ಜಾಣ]

ಅತಿಜೋಲಿ (ನಾ). ತುಂಬ ತಡ; ಸ್ಥಾವಕಾಶ: ಅಡಬಾರದು ದೊಡ್ಡ
ಕಾರ್ಯವುಂಟಿಜೋಲಿಮಾಡದಿಂದ ನೀನು ಬಹುದು ನಾಡಿದು ನಾಳೆಯೆಂ
ದರೆ ನನ್ನ ಕಾಣ್ಬುದು ಕೂಡದು (ಭರಣ. ೫೯-೮೫). [ಅತಿ + ಜೋಲಿ]

ಅತಿತಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಮಚನಹಳ್ಳಿಪೊತ್ತಿನ ಅತಿತಾಳ
ಕೆಳಗೆ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XVI, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೩೬೫; 1674). [?]

ಅತಿತ್ಯಷ್ಟೆ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ಬಾಯಾರಿಕೆ: ಕಡುವಿಸಿಲಕಾಯ್ತುನಿಂ
ಬಿದುಮೊಡೆದುಗೆ ಬಿಸುಮುತ್ತು ಸೋರ್ವ ಸೀರ್ಪನಿಗೆತ್ತೊಂದೆಡೆಮಡಗದೆ
ನೊಣೆ ದು ನ ವಿ ಲ್ ಮಿಡುಕಿದುದತಿತ್ಯಷ್ಟೆಯಾಗುಮೆರ್ದೆಗದವಟಲಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೩). [ಅತಿ + ತ್ಯಷ್ಟೆ]

ಅತಿಥಿ (ನಾ). ೧. (ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಮನೆಗೆ
ಬಂದ ಸಭ್ಯಗೃಹಸ್ಥ: ಅತಿಥಿಗಳಭ್ಯಾಗತರೊಡನಧವರ ಯತಿ ಯಾಚಕ
ರೆಲ್ಲರನು ಪತಿಕರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೮-೩೨). ೨. ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನು
ಪಡೆದು ಅಥವಾ ಪಡೆಯದೆಯೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಗೌರವಸ್ಥ: ಅಂದಿನ
ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಅತಿಥಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

೩. ಸಿಟ್ಟು (ಗುವಿಮೇ. ಕ). ೪. ಶ್ರೀ ರಾ ಮ ನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ
ಸುಹೋತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅತಿಥಿಪೂಜೆ (ನಾ). = ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ: ಶ್ರುತಿಪಠಣವೋ ತರ್ಪಣವೋ
ಮೇಣತಿಥಿಪೂಜೆಯೊ ಭೂತಯಜ್ಞವೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೮-೫೭).

[ಅತಿಥಿ + ಪೂಜೆ]

ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ (ನಾ). ಅತಿಥಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ. [ಅತಿಥಿ + ಸತ್ಕಾರ]

ಅತಿದವಡ (ನಾ). ತುಂಬ ದುಷ್ಟ, —ನೀಚ (ಕ): ಹಿಡಿದ ನೆವದಿ
ಕೊಂ ದ ನು ಭಕ್ತರೊಳಗತಿದವಡ ಬೊಮ್ಮಯನುಮೆಂಬವಗಡೆಯನೆಂ
ದಿನಲು ಬಿಜ್ಜಳನತಿಕುಪಿತನಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೮-೨೮). [ಅತಿ + ದವಡ?]

ಅತಿದವಡಿತಿ (ನಾ). ತುಂಬ ದುಷ್ಟೆಯಾದ, ನೀಚಳಾದ ಹೆಂಗಸು
(ಕ): ಜಗಳಗಂಟಿಯರು ಕಾಮಾತುರಿಯರತಿದವಡಿಯರಂತೆಕರಣ
ಮಲಿನೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೩). [ಅತಿದವಡ + ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಅತಿದುಷ್ಕಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನ, ಆಯುಷ್ಯ ಮೊದಲಾದವು
ಹ್ರಾಸಹೊಂದುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಅವಸರ್ಪಿಣಿ ಎಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಕಡೆಯ ವಿಭಾಗ. IP ಇದಕ್ಕೆ “ದುಷ್ಟಮದುಷ್ಟಮ” ಎಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು: ಆಯ್ದನೆಯದು ದುಷ್ಟಮಮನಿಸ್ತ ಕಾಲಂ ಬಲಕಾಜ ನೆಯಡತಿದುಷ್ಟಮಂ (ಸಂರಾಮ. ೧-೫೭). [ಅತಿ + ದುಷ್ಟಮ]

ಅತಿಧವಳ (ಗು). ಬಹಳ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ; ತುಂಬ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವ: ಅತಿ ಧವಳಜಳದ ಜಳಧರತಧಮುಂ ತೋಳಪೆಳವೆಜೆಯುಂ ಕಳೆದುವು ಮುಳಿಸಂ ಕಾಮಿಗಳ ಚಿತ್ತದೋಳ ನೆಲಸಿದುದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೭).

[ಅತಿ + ಧವಳ]

ಅತಿದೃತಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರ ಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ... ೧೮ ಧೃತಿ, ೧೯ ಅತಿದೃತಿ... ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಜುಂ ಭಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಅತಿ + ದೃತಿ]

ಅತಿನೀಲ (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಾಗು: “ಕಾಗೆನಲತಿ ನೀಲಂ” (ಭಾರನಿ. ೫೫). [ಅತಿ + ನೀಲ]

ಅತಿನೇತ್ರ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ವಿಶಾಲನೇತ್ರ: ಸತಿಯರಾಲಿಸಲಿತ್ತಲತಿನೇಗದಿಂದಪ್ರತಿಮನೊಡನೆ ಪರಿತಂದು ಸತಿ ಕುಳ ವತ್ತಿ ಮನ್ನೆಧರೂಪ ನಿಲ್ಲೆಂದು ಅತಿನೇತ್ರಿಯರು ತುಡುಕಿದರು (ನಿಜಸಾಂ. ೪೮-೮೧). [ಸಂ. ಅತಿನೇತ್ರ (ಅತಿ + ನೇತ್ರ + -)]

ಅತಿನೇರಿಳೆ (ನಾ). ವರ್ಣಪಟಲದಲ್ಲಿ (spectrum) ನೇರಿಳೆಬಣ್ಣದ ಅಚಿಗೆ ಇರುವ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ, ಬಣ್ಣ: ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಏಳು ಬಣ್ಣಗಳಿಗಿಂತ ಇನ್ನೆರಡು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಣ್ಣಗಳಿವೆ. ಅವಕ್ಕೆ ಅತಿನೇರಿಳೆ (Ultra-violet), ಅಲ್ಪಾರುಣ (Infra-red) ಎಂಬ ಹೆಸರಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೧೧). [ಅತಿ + ನೇರಿಳೆ (< ನೇಜಿಲ್)]

ಅತಿಪಾತ (ನಾ). ೧. ತೀರಿಹೋಗುವುದು; ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು. ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರುವುದು. ೩. ತೂರಾಡಿ ಬೀಳುವುದು. ೪. ಮಹಾಪಾಪ: ೩, ೪. ಅತಿಪಾತಂ ಮಧುಪಾನವ್ಯಸನದೊಳ ಮಧುಪಾನವ್ಯಸನಂ ಆಜಿಯೋಳ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೧). [ಸಂ.]

ಅತಿಪಾರ್ಥಿಪು (ಕ್ರಿ). ಪಾರ್ಥನನ್ನು, ಅರ್ಜುನನನ್ನು (ಶೌರ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮೀರು: ಏಂ ಜಗದಿ ಪಾರ್ಥನನ್ನತಿಪಾರ್ಥಿಪುವ ನೊಳನೆ (ಹೆಚ್ಚಿ. ೨೬-೧೨). [ಅತಿ + ಪಾರ್ಥ + -ಇಷ್ಟು]

ಅತೀಡನ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒತ್ತುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒತ್ತುವುದು: ಅತೀಡನದಿಂ ರೇಫಾಶ್ರಿತಮಾದ ಜಕಾರ ಮುಂ ಸಮಂತು ಡಕಾರಾಶ್ರಿತಮಾದ ಜಟನುಮಂಗೀಕೃತಪದಲತ್ನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟತನಿಸಿದ ಕುಳನುಂ (ಶಮದ. ೧೮). ೨. ತುಂಬ ಹಿಂಸಿಸುವುದು.

[ಅತಿ + ಪೀಡನ]

ಅತಿಪ್ರಸರಣ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾಗಿ ಹರಡುವುದು. ೨. (ಹಣದ) ಮಿತಿಮೀರಿದ ಚಲಾವಣೆ, —ಉಬ್ಬರ: ಇತ್ತೀಚೆಗಿನ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಕಾಲದ ಅತಿಪ್ರಸರಣದ ದೆಸೆಯಿಂದಾಗಿ ರೈತರ ಸಾಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂದಾಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಏತಿಪಂ. ೫೦). [ಅತಿ + ಪ್ರಸರಣ]

ಅತಿಪ್ಲತತೆ (ನಾ). ಪ್ಲತಸ್ತರಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು: ಭಂದಸ್ಥಿನ ನಾವೀನ್ಯದೊಡನೆ ವೃತ್ತದ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತತೆ, ಅತಿಪ್ಲತತೆಯೂ ಸರಳರಗಳೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಸಾಹಿವಿ. ೬೮). ೨. ಬಹಳ ವಾಗಿ ನೆನಿದಿರುವುದು; ದ್ರವದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಮುಳುಗಿರುವುದು.

[ಸಂ. ಅತಿಪ್ಲತತಾ (ಅತಿ + ಪ್ಲತ + -)]

ಅತಿಬಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ: ಬಜೆ ಸಂವರ್ಜಲ ಹಿಂಗೆತಿಬಜೆ ಕೊಡಸಿಕೆಯೆಂಬಿನಿತುಮಂ ಕುಡಿಯಿಸಲುಷ್ಣಜಲಾನ್ವಿತಮದು ಕಿಡಿಸುಗು

ಮಜಸ್ತಮೆನೆ ನಡೆವ ನುಣ್ಣುಮಂ ನೆತ್ತರುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೦).

[ಅತಿ + ಬಜೆ ? / ತೆಲು. ಅತಿವಸ]

ಅತಿಬಯಸು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಆಸೆಪಡು: “ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿಚದುರೆ ಅತಿ ಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು ಖತಿಗಳೆದ ಮೊಗವು ಸೊಬಗಿನ ಸುದತಿ ಕಂಡತಿ ಬಯಸದಿಹರೆ” (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩). [ಅತಿ + ಬಯಸು]

ಅತಿಬಲ, ಅತಿಬಳ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ದೇಹಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ತುಂಬ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ: ಕುಲವೃದ್ಧರಿಂ ಅಪ್ಪರಿಂ ಅತಿಬಲರಿಂ (ಶಮದ. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಅತಿಬಲ ನೇಮಿಖಾನಗೆ ಸರಿಯಪ್ಪ ಸೇನಾನಿಗಳುಂಟಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೩೦). (ನಾ). ೨. ಗಾಳಿ. ‘ಅತಿಬಲಾಯನ’ ಪರಾ. **ಅತಿಬಳ:** ೧. ಅತಿಬಳ ಪಾಯ್ವಳವನಿರಿಸಿದನು ವಳಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೫). [ಅತಿ + ಬಲ]

ಅತಿಬಲಾಯನ (ನಾ). ಕಿಟಕಿ; ಜಾಲರಿ; ವ್ಯಾತಾಯನ: ರಾಘವನ ನೋಳ್ವೆವೆಂದು ತಾಮತಿಬಲಾಯನದೊಳೀಕ್ಷಿಸುತ ಸಾಧಾಗ್ರ ದೊಳಾ ಬಾಲೆಯರಾ ನೆಲಸಿದರು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೨-೧೨). [ಅತಿಬಲ + ಆಯನ]

ಅತಿಬಳ ‘ಅತಿಬಲ’ ನೋ. **ಅತಿಭವ (ನಾ).** ಕಳೆದ ಜನ್ಮ; ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ: ಅತಿಭವ ಸಾಧರ್ಮ ಕೆಯ ಕೂರ್ಮಯ ಭರದಿಂದೆಜಗುವಂತೆಜಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬ ವ).

[ಅತಿ + ಭವ]

ಅತಿಮಧುರ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಸಿಹಿಯಾದ. ೨. ಮಾಧುರ್ಯವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕರಮಸ್ತಾಕ್ಷರಮುಚಿತಾಕ್ಷರಮನಲಂಬ ಪ್ರಸನ್ನಮತಿಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮನಿಸಿ ಪೇಟಲ್ ಧರಿಯೊಳ ಕವಿರಾಜಹಂಸನೊರ್ವಂ ಬಲ್ಲಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೧-೯). (ನಾ). ೩. ಇಷ್ಟ ಮೋದಕ, ಮಧುಕ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ; “ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು” (ಮೃಶಿಗಿ. ೩೯-೭೭೯). [ಅತಿ + ಮಧುರ]

ಅತಿಮನೋಮತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸತ್ಯ; ಅತಿಮಾನಸ ಸತ್ಯ: ರಾಮಾಯಣದೊಳತಿಮನೋಮತದ ಸಂಘಟನೆ ಸಂಭವಿಸಲಿರ್ಪ ತಾಣಂ ತಾನದೆಂದರಿವರೇಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬-೨೨೩).

[ಸಂ. (ಅತಿಮನಸ್ + ಮತ)]

ಅತಿಮರ್ಯಾದ (ಗು). ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ; ಅಳತೆಗೆಟ್ಟ.

[ಸಂ. (ಅತಿ + ಮರ್ಯಾದಾ + -)]

ಅತಿಮಾತ್ರ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೨. ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾದ ಯೋಗಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮೃದು ಮಧ್ಯ ಅತಿಮಾತ್ರ ಅತಿಮಾತ್ರತರವೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಯೋಗಕ್ರಮದಿಂದ (ವಿವೇಕ. ೧೪೮). [ಅತಿ + ಮಾತ್ರ]

ಅತಿಮಾನಸ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸತ್ಯ: ಮಾನಸ ಅಧಿಮಾನಸಕೇರಿ ಅತಿಮಾನಸ ಮೈದೋರಿ ಅನಂದಾಮೃತ ಸೋರಿ (ಅನಿಕೇ. ೧). [ಅತಿ + ಮಾನಸ]

ಅತಿಮಾನುಷ (ಗು). ಮನುಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದೊರೆಯದ: ಕೃಷ್ಣನತಿಮಾನುಷಪುಷ್ಪಮನೊಲ್ಲ ನೋಡಿ (ಜಗವಿ. ೧೨-೬೫). [ಅತಿ + ಮಾನುಷ]

ಅತಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದವನು; ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟವನು. [ಅತಿ + ಮಾರ್ಗ]

ಅತಿಮಿತಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಡಮೆ; ತುಂಬ ಹಿಡಿತ: “ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿ ಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು... ಸೊಬಗಿನ ಸುದತಿ” (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩). [ಅತಿ + ಮಿತಿ]

ಅತಿಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಕಾಮ

ಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಬೀಜರಹಿತವಾದ. ೪. (ಬಿಳುಪು ನಲ್ಲಿ) ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ. (ನಾ). ೫. ಬಂಜೆಯಾದ ತಳಿ. ೬. ಇರವಂತಿಗೆ: ಅತಿಮುಕ್ತದಲರಮಂ ತಮಾಳದ ತಳಿರುಮಂ... ತಂದು (ಮಲ್ಲಿಕ. ೫-೪೯). ೭. ಹುಗಿಲುಮರ. [ಅತಿ + ಮುಕ್ತ]

ಅತಿಮುಕ್ತಕ (ನಾ). ಹೊಂಗೆಯ ಮರ; "ಹುಲಿಗಲಿ, ನಮ್ಮಿ, ಹೊಂಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ). [ಸಂ. (ಅತಿಮುಕ್ತ + -)]

ಅತಿಮೂತ್ರ (ನಾ). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮತ್ತು ಹಲವುಬಾರಿ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಹುಮೂತ್ರ ರೋಗ; ಮಧುಮೇಹ ರೋಗ. [ಅತಿ + ಮೂತ್ರ]

ಅತಿಮೋಹ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ಮೋಹ; ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ: ಅತಿಮೋಹಂ ಗತಿಯಂ ಕರಂ ಕಿಡಿಕುಮೆಂಬಿ ಮಾತು ಕೈಗೂಡೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೪೮). [ಅತಿ + ಮೋಹ]

ಅತಿರ (ನಾ). ಅಸ್ಥಿರ; ನಿಲುಗಡೆಯಿಲ್ಲದ್ದು (*). [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರ]

ಅತಿರಂಜಿತ (ಗು). ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಗೆ ತುಂಬ ದೂರವಾದ: ಆ ಕಾದಂಬರಿ ಯಲ್ಲಿ ಅತಿರಂಜಿತವಾದ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿ + ರಂಜಿತ]

ಅತಿರಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾಗು: ಸಿರಿಯಣುಗಂ ಸಮ್ಮೋಹನಶರದಿಂ ವಿರಹವಿಶಾನಮನೆಚ್ಚು ಕೆಡಹಿ ಕಡುಭರದಿಂ ಬಾಜಿಪ ಶಂಬುಮನಲ್ ಮುಣ್ಣಿರಲತಿರಂಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೩-೩೯). [ಅತಿ + ರಂಜಿಸು]

ಅತಿರಕ್ತ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕೆಂಪಾದ; ಕಡುಗೆಂಪಾದ. (ನಾ). ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, —ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. [ಅತಿ + ರಕ್ತ]

ಅತಿರಕ್ತ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ರಕ್ತಿಯನುರಕ್ತಿಯತಿರಕ್ತಿಯೆಂದಿಂತು ಮೂಜು ತೆಜದಿಂ ಬೇಟಮಕ್ಕುಂ (ಮದತಿ. ೧೧-೨೬). [ಸಂ. ಅತಿರಕ್ತ (ಅತಿ + ರಕ್ತ + -)]

ಅತಿರಥ (ನಾ). ಅತಿರಥ, ಮಹಾರಥ, ಸಮರಥ, ಅರ್ಧರಥ— ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ರಥಿಕರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಅಪರಿಮಿತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ರಥಿಕ: ರಥಿಗಳನಗ್ರಸ್ಥಿತ ಸಾರಥಿಗಳನಿ ಸೀರಪಾಣಿ ಸಲೆ ರಥದ ಮನೋರಥ ದೊಡನೆ ಮಡಿದರಂದತಿರಥ ಸ ಮ ರಥ ರಾ ಮಹಾರಥಾರ್ಥರಥರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೨); ಅತಿರಥನಾದರೂ ಗತಿಗೆಡಬಾರದು (ಗಾದ); (ಗದಾಯು. ೩-೫೦; ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೨; ಕುವ್ಯಾ. ೭-೩೩ ನೋ). [ಅತಿ + ರಥ]

ಅತಿರಮ್ಯ (ಗು). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾದ. 'ಅತಿರಮ್ಯಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಅತಿ + ರಮ್ಯ]

ಅತಿರಮ್ಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಮನೋಹರವಾಗಿರು, —ಸುಂದರ ವಾಗಿರು: ಕುವರನ ಚೆಲ್ವಂ ಚಿತ್ರದ ನಳಿನವಿಲೋಚನೆ ನೋಡುವೆನೆನುತಂ ಗಳಲನೆ ಮುಸುಕಂ ತೆಗೆದಂದದಿನತಿರಮ್ಯಂಬಡೆಯಿತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೩-೬). [ಅತಿರಮ್ಯ + ಪಡೆ]

ಅತಿರಸ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು ರಸವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಅಕ್ಕಿ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಬೆಲ್ಲ ಇವುಗಳನ್ನು ರುಬ್ಬಿ ಅಥವಾ ಅರೆದು ತುಪ್ಪ ದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಧೂಪದೀಪ ನಇವೇಡ್ಯಕೆ ಅಹುತಿಗೆ ಮಾನಂ... ಕರುಚಿಯ ಅಪ್ಪ ೫, ಅತಿರಸ ೫, ಸುಖಿನಪ ೫, ಯೆಂಣಿ ಹೂರಿಗೆ ೫ (ಸೌಖ್ಯ. IV, ೨೫೦-೮; 1521); ೩ರುನಂದಾದೀಪಕೆ ಚಿಲುನಾನ್ಯದೀವಿಗೆ ೪೦ ಆರೋಗಣಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯದ

ಹರಿವಾಣ ೩ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅಪ್ಪ ೫೧ ಅತಿರಸ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅತಿರಸ ೫೧ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೮೯-೪೦; 1513). [ಅತಿ + ರಸ]

ಅತಿರಾಗಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವನು: ಅದಱೊಳಿದ್ದು ಯಕ್ಷ ಕಿನ್ನರ ಸುದತಿಯರು ಕಿಂಪುರುಷರತಿರಾಗಿಗಳು ಸುಖಮಯರು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩೨). [ಸಂ. ಅತಿರಾಗಿನ್ (ಅತಿ + ರಾಗ + -)]

ಅತಿರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು, —ಹೊಳೆ: ಆ ಹೆಣ್ಣಳ ರನ್ನೆಗೆ ಪಲ್ಲವಕವ್ಯೂಹದೇರ್ಪೆಯನಿಳ್ಳುಳಿಗೊಂಡಿರಾಜಿಸಿದುವು ತಿವಳಿಗಳು (ಜಯಕಾ. ೩-೩೫). [ಅತಿ + ರಾಜಿಸು]

ಅತಿರಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಯಜ್ಞದ ಹೆಸರು: ದೇವಯಜ್ಞ... ಅತಿರಾತ್ರ ಉಕ್ತ್ಯುಷೋದಶ ವಾಜಪೇಯ ಪೌಂಡರೀಕಾದಿ ಮಹಾಕ್ರತು ಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೪). ೨. ನಡುರಾತ್ರಿ. [(ಅತಿ + ರಾತ್ರಿ + -)]

ಅತಿರಾವ (ನಾ). ತುಂಬ ಬಿರುಸಾದ ಸದ್ದು: ಹೇವದಲಿ ಕೆಡಹಲ್ವಿ ಬೀಳ್ವರು ಸಾವಿರದಸಂಖ್ಯಾತಬಲವತಿರಾವದಲಿ ಬಳಕೆರಡು ತಟ್ಟಿನ ಬಿಲ್ಲಿ ನತಿಬಲರು (ಕೋಗಯ. ೨೧-೬). [ಅತಿ + ರಾವ]

ಅತಿರಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ. ೨. ಮೀರಿದ; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ. ೩. ಆಚೆಯ: ದೇಹಕ್ಕೆ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮವೆಂಬು ದೊಂದಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮು. ೨). (ನಾ). ೪. ತುಂಬ ಬಡವ. [ಸಂ.]

ಅತಿರಿಕ್ತಹಣ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಣ; ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಮೊಬಲಗು: ನೆಚ್ಚದ ಅಂದಾಜು ಮೊಬಲಗನ್ನು ತೋರಿಸತಕ್ಕ ಇನ್ನೊಂದು ವಿತ್ತವಿನರಣೆಯನ್ನು... ಅತಿರಿಕ್ತಹಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಭಿಯಾಚನೆಯನ್ನು ಲೋಕಸಭೆಯ ಮುಂದೆ ಇರಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸತಕ್ಕದು (ಭಾಧಾನ. ೩೦). [ಅತಿರಿಕ್ತ + ಹಣ]

ಅತಿರುಜೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ರೋಗ: ಮೃತಮನಿಸ ಸೂತಕಕೆ ಮನೆ ಯಾಗತಿರುಜೆಯ ಶರಥಿಯೊಳು ಮುಳುಗುವಸ್ಥಿತನಿಸ್ಥಿತಿಯಾಂತದೀ ದೇಹಂ ತ್ರಿಕಾಲದಲಿ (ವಿವೇಕ. ೪-೮). [ಅತಿ + ರುಜೆ]

ಅತಿರೂಢ (ಗು). ಬಹಳವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಅತಿರೂಢಾರ್ಥಮಗೂಢಂ ಪ್ರತೀತಿ ಸುಭಗಂ ಪ್ರಸನ್ನಮನೆ ಪಡೆಗುಮಸಾ ಕೃತನಿಷ್ಠರಾಕ್ಷರಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೧೨). [ಅತಿ + ರೂಢ]

ಅತಿರೇಕ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದ ನಡೆ. ೨. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಶಯ: ಎಲೆ ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ರೂಪಮುಂ ಸೌಷ್ಠವ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಂ... ವಿವೇಕಾತಿರೇಕಮುಂ ನೋಡಲ್ ನೀಂ ಪರದೈವತ ಕಳಾಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೪-೬೯ ವ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ವ್ಯತಿರೇಕಾಲಂಕಾರ: ವರಜಾತಿ ರೂಪಕಾರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸಾತಿರೇಕ ಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾಸ್ಥಿರದೀಪ ಕೋಪಮಾಬಂಧುರಾತಿಶಯ ಸದೃಶಯೋಗಿ ತಾಕ್ಷೇಪಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨). [ಸಂ.]

ಅತಿವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿನ. ೨. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ. ೩. ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುವ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ನಡೆಯುವ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿಯು ಮತಿವರ್ತಿಯೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೬); ಅತಿವರ್ತಿ ಗಳ್ಳಿ ದಾನವಪತಿಗಜಾಪುನರಿಲ್ಲ ತಕ್ಕುದಂ ಪರಿಜನದೊಳ್ ಹಿತನಂಜದೆ ಪೇಟ್ಟು ಸುಭಾಷಿತಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸುಗುಂ ವಿಭೀಷಣನೆ ವಲಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೧). [ಸಂ. ಅತಿವರ್ತಿನ]

ಅತಿವರ್ತಿತ (ಗು). ೧. ಮೀರಿಹೋದ. (ನಾ). ೨. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರ ಸಿಂಗ ಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧಕಪೋಳಿತ ಅತಿ ವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬರ. ೨-೨೧). [ಸಂ.]

ಅತಿವಸ್ತು (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮೀರಿದ ವಸ್ತು ; ಅಪೂರ್ವ
ವಾದ ವಸ್ತು : ನೀನು ಬಹಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಂಡವನು, ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ
ಅತಿವಸ್ತು (ಆಗ್ರಹ. ೩೭). [ಅತಿ + ವಸ್ತು]

ಅತಿವಳಿಗೆ 'ಅತ್ತಿವಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅತಿವಳಿ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಮಳೆ : ಸುರಿದುದತಿವಳಿಯೆಂದು ಕುಲಗಿರಿ
ಕರಗುವುದೆ (ಕುರ್ಯಾಕ. ೪-೨೨). [ಅತಿ + ಮಳೆ (< ಮಜೆ)]

ಅತಿನಾಕ್ಕೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿದ ಮಾತು ; ಚುಚ್ಚುಮಾತು (+).
[ಅತಿ + ವಾಕ್ಯ]

ಅತಿನಾದ (ನಾ). ೧. ಮಿತಿಮೀರಿ ಮಾತಾಡುವುದು. ೨. ಮಿತಿ
ಮೀರಿದ ಚರ್ಚೆ : ಈ ಅತಿನಾದದಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೇ ಆಪಾದವು
ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ (ಆರ್ಯಭ. ೧೬೪). ೩. ನಿಂದೆಯ ಮಾತು.
[ಅತಿ + ವಾದ]

ಅತಿನಾದಿ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಮಾತಾಡುವವನು. ೨. ಅತಿಯಾಗಿವಾದ
ಮಾಡುವವನು : ಅತಿನಾದಿಗೆ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ (ಗಾದ). [ಸಂ. ಅತಿನಾದಿನ್]

ಅತಿನಾಹಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶ್ರಮಪಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ;
ಕಷ್ಟಶೀಲ. ೨. ನರಕದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪ್ರೇತ : "ಪ್ರೇತಯತಿವಾಹಕಂ
ಜಂತುನೆನೆ ನಾರಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೧). ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರ
ದಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ಬೇರೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ದೇವತೆ.

[ಅತಿ + ವಾಹಕ]

ಅತಿವಿಷೆ (ನಾ). 'ಅತಿಬಜೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಔಷಧಿಯ
ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ. ಅತಿವಿಷಾ (ಅತಿ + ವಿಷ + -)]

ಅತಿವೃತ್ತ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಗುಂಡಾಗಿರುವುದು : ಅತಿವೃತ್ತದ ರವಿ
ಬಿಂಬಾಕೃತಿ ಯೋಜನಶತಸಹಸ್ರವಿಷ್ಣುಂಭಂ ವಿಶ್ರುತಜಂಬುಲವೃಕ್ಷ ಮಹಾ
ಪ್ರತೀತಿಯಂ ನೆಗಟ್ಟು ದಿಳಿಗೆ ಜಂಬು ದ್ವೀಪಂ (ಅದಿಪ. ೧-೪೯).
೨. ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು ; ಅನಾಚಾರಿ. [ಅತಿ + ವೃತ್ತ]

ಅತಿವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಳೆ ;
ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ಮಳೆ : ಕಳೆದ ವರ್ಷ ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಹಳ ಅನಾಹುತ
ಗಳಾದುವು (ರೂಢಿ). [ಅತಿ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅತೀವೇಲ (ಗು). ೧. ಸಮುದ್ರದ ದಡವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೨. ಕಾಲ
ವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೩. ಮೇರೆಮೀರಿದ ; ಅತ್ಯಧಿಕ. (ನಾ). ೪. ಅತಿ
ಮೂತ್ರವೆಂಬ ರೋಗ : "ಅತಿಮೂತ್ರಾತಿಶಯಂ ಸಮುದ್ರತಟೆ ಕಾಲಾತಿ
ಕ್ರಮಂ ತಾವಿವಂತತಿವೇಲಾಘ್ರ" (ನಾನಾರ. ೧೩೩).

[ಸಂ. (ಅತಿ + ವೇಲಾ + -)]

ಅತಿವೃಕ್ತ (ಗು). ತುಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ; ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ :
ಏಕವಚನ ಬಹುವಚನಗಳ ಕನ್ನಡದೊಳತಿವೃಕ್ತಂಗಳ್ ; ದ್ವಿವಚನ
ಮನುಚಿತ್ಯದಿನಜುವುದು (ಶಮದ. ೯೪ ವೃತ್ತಿ). [ಅತಿ + ವೃಕ್ತ]

ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). [ನ್ಯಾಯ] ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಲಕ್ಷಣವು ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಒಂದು ದೋಷ :
ಲಕ್ಷಣವು ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಆವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ
ದೋಷಗಳಿರಕೂಡದು (ಭಾರಮಾ. ೧೪೬). 'ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಅತಿ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅತಿಶಕ್ತರಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೆಯ
ಭಂದಸ್ಥಿನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ
ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ೧೨ ಜಗತಿ, ೧೩ ಅತಿಜಗತಿ,
೧೪ ಶಕ್ತರಿ, ೧೫ ಅತಿಶಕ್ತರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ರತ್ಯಾಯಂ ಭಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ
(ಭಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಶಕ್ತರಿ (ಅತಿ + ಶಕ್ತರಿ)]

ಅತಿಶಯ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ ; ಮೇಲ್ಮೆ ; ವಿಶೇಷ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ]
ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ ; ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ : ಮೇರೆಗಳೆದರೆ ವಿಶೇಷವಿಚಾರ
ಮನಧಿಕೋಕ್ತಿಯೋ ತಗುಳ್ಳುವುದಕ್ಕುಂ ಸಾರತರಮತಿಶಯಾಲಂಕಾರಂ
(ಕವಿರಾ. ೩-೯೧) ; ಸವಿಶೇಷವಚನಮತಿಶಯಂ (ಉದಯಾ. ೯).

೩. [ಕಾವ್ಯಮಾ] 'ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ'ದ ಮೇರೆಗೆ ಅರ್ಥಾಲಂ
ಕಾರಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ವಿರೋಧ, ಉತ್ತೇಜ್ಜೆ
ಮೊದಲಾದವು ಇದರ ಪ್ರಭೇದಗಳು : ನಾಡಾಡಿ ಗಜಾ ವಿನಂ
ಕೆಯೂಡಿದ ವಸ್ತುಪರ್ವಣಂ ವಿಷಯಮಂ ಮಾಡುವೊಡತಿಶಯ
ಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೭೨೫). ೪. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಹಿಮೆ :
ಅತಿತುಂಗಾಕೃತಿಯಾದೊಡಾಗದದಜೊಳ್ ಸಾಂದರ್ಭ್ಯಮಾನ್ಯತ್ಯಮುಂ
ನುತಸಾಂದರ್ಭ್ಯಮುಮಾಗೆ ಮತ್ತತಿಶಯಂ ತಾನಾಗದು (ಎಕ. II,
೨೩೪-೧೬ ; 1180). [ಸಂ.]

ಅತಿಶಯಧವಳಿ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಬಿಳುಪಾದ ; ಅತಿನಿರ್ಫಲ
ವಾದ. (ನಾ). ೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನೃಪತುಂಗನ ಒಂದು
ಬಿರುದು : ಕೃತಕೃತ್ಯಮಲ್ಲನಪ್ರತಿಹತವಿಕ್ರಮನೊಸದು ವೀರನಾರಾಯಣ
ನಪ್ಪತಿಶಯಧವಳಂ ನಮಗೀಗತರ್ಕಿತೋಪಸ್ಥಿತಪ್ರತಾಪೋದಯಮಂ
(ಕವಿರಾ. ೧-೨). [ಅತಿಶಯ + ಧವಳ]

ಅತಿಶಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು
ಪಡೆ : ವ್ರತಹೋಮನಿಯಮೋಪವಾಸದಾನಗಳೆಂದತಿಶಯವಡೆದ ಧರ್ಮ
ಗಳು (ಹದಿಬ. ೩-೬). [ಅತಿಶಯ + ಪಡೆ]

ಅತಿಶಯಿತ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ : ಅತಿಶಯಿತ ಸಮ್ರಾಜ್ಯಯ
ಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮಜಿಸಿ ನಿಜಿಸಿ ಪೇಟುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೮೨). [ಸಂ.]

ಅತಿಶಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು ; ಮೇಲಾಗು. [ಅತಿಶಯ + -ಇಸು]

ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಮಹತ್ತರವಾಗಿ ಮಾಡಿ
ಹೇಳುವುದು : "ತಾಲ್ಲೂಕ ರಾಜಾಸ್ತೋತ್ರ" ದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಿದೆ
ಯೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವದು ? (ಸಮಜೀ. ೭). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಒಂದು
ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ. IP ಇದರಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ, ಭೇದಕಾತಿ
ಶಯೋಕ್ತಿ, ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಪ್ರಭೇದ
ಗಳುಂಟು (ಕೃಷಿ. ೩೩೨-೩೩೪ ನೋ) : ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ
ಶಯೋಕ್ತಿ, ಉತ್ತೇಜ್ಜೆ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ
ವುಂಟು. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಂತೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ
ಅಲಂಕಾರಗಳ ತಳಹದಿ (ಭಾರಮಾ. ೪೧೪). [ಅತಿಶಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅತಿಶಯೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ
ಮೇರೆಗೆ, ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಉಪಮಾನ
ದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಉಪಮೇಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ವರ್ಣಿ
ಸುವುದು : ವದನಂ ಮದೀಯಲೋಚನಮುದಾವಹಂ ಕಮಳಮಳಿ
ಕುಲೋತ್ಸವಜನಕಂ ವಿಜಿತ ವಿಭೇದ ಕ್ರಮಮಿಂತಿದಲ್ಲದಿಲ್ಲೆಂಬುದತಿ
ಶಯೋಪಮೆ ಸತತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೬). [ಅತಿಶಯ + ಉಪಮೆ]

ಅತಿಸಂಧಾನ (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ ; ಕೃತ್ರಿಮ : "ವಂಚನಂ,
ಅತಿಸಂಧಾನಂ, ವ್ಯಳಿಕಂ, ಪ್ರತಾರಣಂ - ಈ ೪ ಅಟಗೊಳ್ಳುದು"
(ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೩). [ಸಂ.]

ಅತಿಸಂಧಿತೆ (ನಾ). ವಂಚಿತಳಾದವಳು ; ಮೋಸಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ
ವಳು : ಅತಿಸಂಧಿತೆಯಂತೆ ವಿರಲೋತ್ಕಳಿಕಾತರಳಿಯುಂ (ಚಂದ್ರ ಪು.
೧೫-೩೦ ವ). [ಸಂ. ಅತಿಸಂಧಿತಾ]

ಅತಿಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವುದು ; ಕೊಡು
ಗೈತನ. ೨. ಕೊಲೆ ; ಸಂಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅತಿಸಾಂಗ (ಗು). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ; ಸಮಗ್ರವಾದ: ನಿಷ್ಕೃತಿ ಸಾಂಗ
ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದವು ನಾವೆಲ್ಲರದೇ (ಬಸವ. ೫೭-೬೧). [ಅತಿ + ಸಾಂಗ]
ಅತಿಸಾರ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ರಸ
ಮಯವಾದ: ನುತಿಸಿ ನುತಿಸಿಯವರನತಿಸಾರಮೃದುಗಾಂಧರ್ವದಿಂ
ಪಾಡುತ್ತ ಹಾಡುತ್ತ (ಬಸವ. ೬-೨೬). (ನಾ). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ
ಭೇದಿಯಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: "ಬಸಿರ್ಕುತ್ವಮತಿಸಾರವಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೩); ಕುಸುಬೆಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಇವಂ ಕುಡಿಸೆ ಅತಿಸಾರ
ಮಾಣುಂ (ವಿವೇ. ೧೦೯). [ಅತಿ + ಸಾರ]
ಅತಿಸಾರಕಿ (ನಾ). ಅತಿಸಾರ ರೋಗದಿಂದ ನರಳುವವನು.
[ಸಂ. ಅತಿಸಾರಕಿನ್]
ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ (ಗು). ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ: ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಅತಿ
ಸೂಕ್ಷ್ಮ; ಒಂದು ಗೆರೆಯಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾದರೂ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು
ತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಅತಿ + ಸೂಕ್ಷ್ಮ]
ಅತಿಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಮೂಲಭೂತವಾದ ದೇವಸ್ಥಾನ: ಶ್ರೀ ಆನಂತಾ
ಪುರದ ಉರಮುಂದೆ ಅತಿಸ್ಥಾನದ [ಗುಡಿ] ಖಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ... ಪ್ರಜೆ
ಗಳ ಸನ್ಮತದಲಿ ಆ ಖಿಲವಾದ ಅತಿಸ್ಥಾನವನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವ ಮಾಡಿ
(ಸಾಂ. IX-ii, ೬೨೩-೧೧; 1507). [ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಠಾನ]
ಅತಿಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಗೆಳೆತನ: ಅತಿಸ್ನೇಹ ಗತಿಗಡಿಸಿತು
(ಗಾಡ). [ಅತಿ + ಸ್ನೇಹ]
ಅತೀಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ;
ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದೆ ಇರುವ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ;
ಪರೋಕ್ಷವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಪ್ರಕೃತಿ. ೪. ಮನಸ್ಸು.
[ಅತಿ + ಇಂದ್ರಿಯ]
ಅತೀಂದ್ರಿಯದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). "ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಅತೀಂ
ದ್ರಿಯದೃಷ್ಟಿ (ಶಕ್ತಿ); ಕೇವಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿ; ಅಸಾಧಾರಣ
ಪ್ರಜ್ಞೆ" (Clairvoyance. ಇಂಕನಿ). [ಅತೀಂದ್ರಿಯ + ದೃಷ್ಟಿ]
ಅತೀಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ,
ಕೇವಲ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸುಖ: ಅನಶ್ವರಶ್ರೀವನತೇಶರೀಗಮಗೆ
ಸಿದ್ಧರತೀಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨).
[ಅತೀಂದ್ರಿಯ + ಸೌಖ್ಯ]
ಅತೀತ (ಗು). ೧. ಮೀರಿದ: ನೆನಪುಗಳಿಗೆಯತೀತನಪ್ಪ ಮಹಾನುಭಾವ
ಪ್ರಜ್ಞಮಾನಸನು (ಬಸವ. ೮-೧೨). ೨. ದಾಟಿದ; ಎಲ್ಲಿಯನ್ನು
ಮೀರಿದ. ೩. ಸತ್ತುಹೋದ; ಗತಿಸಿದ. ೪. ಕಳೆದುಹೋದ;
ಮುಗಿದುಹೋದ: ಭಾವಿಯನಿಸಿದ ಭೋಗದೊಳಾವುದು ನಿಶ್ಚಯ
ಮತೀತಮದತೀತಮೆ ದಲ್ ಜೀವಂ ತದಾತ್ಮಸುಖಲವಸೇವೆಗೆ ಕಳವಳಿ
ಪುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೬). (ನಾ). ೫. ಅತಿಕ್ರಮ; ಕ್ರಮತಪ್ಪಿದ
ನಡತೆ: ಜಾತಂ ವಿನೀತನಾಗಲಿ ಧೂರ್ತನಾಗಲಿ ತಾತಂಗೆ ವಿರಹಿತನೆ
ನೋಡದಿರ್ ಬಾಲಕರತೀತಮಂ ಕ್ಷಮಿಸೆಂದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ನುಡಿಯೆ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೫೪). ೬. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಮೀರಿದವನು;
ಸಂಸಾರದ ಆಚೆಗಿರುವವನು; ಯತಿ. 'ಅತೀತಮಠ' ಪರಾ.
೭. (?): ಅನಾದಿಯ ಮಗನು ಅದಿ ಅದಿಯ ಮಗನತೀತ ಅತೀತನ
ಮಗನು ಆಕಾಶ (ಅವಚಂ. ೧೬೪-೬೪೩). [ಸಂ.]
ಅತೀತಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಭೂತ
ಕಾಲ: ಅಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮತೀತಭವದ್ಭಾವಿಕಾಲ ವಿಧ್ಯಾದಿಗಳೊಳ್
(ಕಾವ್ಯಾಂ. ೩೭೪). [ಅತೀತ + ಕಾಲ]

ಅತೀತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಆಗಿಹೋದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೈಮಾರಿ
ಹೋದ ಕೆಲಸ. [ಸಂ. ಅತೀತಕ್ರಿಯಾ (ಅತೀತ + ಕ್ರಿಯಾ)]
ಅತೀತಜನ್ಮ (ನಾ). ಕಳೆದ ಜನ್ಮ; ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ. [ಅತೀತ + ಜನ್ಮ]
ಅತೀತಭವ (ನಾ). = ಅತೀತಜನ್ಮ: ನೀನತೀತಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿ
ತೋದಾತ್ತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸಾಧರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಶಾಂತಿಪು.
೬-೮೫). [ಅತೀತ + ಭವ]
ಅತೀತಮಠ (ನಾ). ಯತಿಗಳ, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ, ಮಠ: ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ
ದಲ್ಲಿ ರಾಜಸುತಿಸ್ವಯತಿವ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆಂಬಂತೀತಮಠವಿರಲೊಂದು
ದಿನಸದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾ. ೮-೫೪). [ಅತೀತ + ಮಠ]
ಅತೀತಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಆತ್ಮನು
ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಯೋಗಸಾಧನೆ: ಮೂಲಾಧಾರದಲ್ಲಿ ಬೀಳಲ್ಪಡತೀತಾವಸ್ಥೆಯೆ (ವೀಶ್ವಪು.
೬-೬೨೨). [ಅತೀತ + ಅವಸ್ಥೆ]
ಅತೀತೆ (ನಾ). ಜೈನಾಗಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆಪಡೆದ ಹೆಂಗಸು;
ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: "ಜೈನಾಗಮಂಗೊಂಡವಳತೀತೆ [ಶಾಂ.
೪೦೩]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೩ ಕ). [ಸಂ. ಅತೀತಾ]
ಅತೀವ (ಗು). ತುಂಬ; ಅತ್ಯಧಿಕ: ಸಂಯಮಿಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂದೆಜಗಿ
ಕಾಣ್ವೆಯನಿತ್ತದತೀವ ಭಕ್ತಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೨೭); ಪ್ರಮೀಲೆಯು
ಉಸುರಿದ ದಾರುಣಸತ್ಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುನಿಗಾದ ಅತೀವ ವ್ಯಥೆ (ಸಮಜೀ.
೩೯. ೩೯). [ಸಂ. (ಅತಿ + ಇವ)]
ಅತುಕು, ಅದುಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಬೆಸಗೆ ಹಾಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
ಅದುಕು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ತು. ಅತುಕು]
ಅತುಚ್ಛ (ಗು). ತುಚ್ಛವಲ್ಲದ; ಪ್ರಬಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ: 'ಅತುಚ್ಛ
ಬಾಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಅತುಚ್ಛಬಾಣ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಬಾಣ: ಸಿಂಹಳ
ಭೂಪತಿ ಮಚ್ಚಿ ಚಂಡಕೋದಂಡಮನಾರ್ಪಣಂ ಸೇವೆ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟಿದೆಚ್ಚನ
ತುಚ್ಛಬಾಣಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೮). [ಅತುಚ್ಛ + ಬಾಣ]
ಅತುಲ, ಅತುಳ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ;
ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ತೂಕವಿಲ್ಲದ; ಹಗುರ. (ನಾ). ೩. ಎಳ್ಳು.
೪. ಕಫ; ಕೆಮ್ಮಲು. ಅತುಳ: ೧. ಅಂಗರುಚಿ ಶರಭಬಲಮಂ ಬಲದ
ವಾಜಿ ಕರಣಂಗಳಂ ಲೋಹಿತಾಕ್ಷಗಳತುಳ ಭೂಧರತ್ಯಂಗಮಂ (ಪದ್ಮಾ.
೫-೩೮); ಅತುಳಹರುಷದ ಹೊನಲಿನಲಿ ಹೊದಿಟ್ಟಿದ್ದು ವಿಳಸಿತ ವನ
ರುಹಾಸನನಾಗಿ ನುಡಿದನು (ತೂರಾ. ೧-೫-೧೦). [ಸಂ.]
ಅತುಲಿತ, ಅತುಳಿತ (ಗು). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ:
ನಿಷ್ಕಾವಿಶೇಷಾತುಲಿತ ಭಕ್ತಿಯನಿತ್ತೆನಾತಂಗೆ (ಬಸವ. ೨-೮). ಅತುಳಿತ:
ಆ ವಿಕ್ರಮಾಂಕ ಸಕಳ ಮಹೀವಲ್ಲಭನಾತ್ಮಜಾತನತುಳಿತ ಭುಜಶಾರ್ಫಾ
ವಸ್ತ್ರಂಭೋದ್ಧರಣದ (ಕಾ. ೧೭, ೧-೨೯; 1127). [ಸಂ.]
ಅತುಳ 'ಅತುಲ' ನೋ.
ಅತುಳಭಾಷೆ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಅಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಸೆ
ನಮರರ... ಮಿಕ್ಕಿನ ನರರನು ಕಟ್ಟಿತಹೆನೆಂದು ತೊಟ್ಟಿನತುಳ [ಶಾಂ.
ನಖಿಲ]ಭಾಷೆಯನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೩-೧೪೨).
[ಅತುಳ (= ಅತುಲ) + ಭಾಷೆ]
ಅತುಳಿತ 'ಅತುಲಿತ' ನೋ.
ಅತ್ಯಪ್ತಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮನಸ್ಸು ತಣಿಯದಿರು
ವುದು; ಅಸಮಾಧಾನ: ಅಹಾರದ ಕೊರತೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟು
ಮಾಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

-ಅತೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಉದಾ—ಅಳತೆ;
ಕೊಱತೆ: ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ
(ಅದಿಪು. ೧೦-೫೩); ಕೆಸಳ ಕೊಱತೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಕೊಳುವಂತೆ (ಅದರ.
೧೪೮-೨); ಕೊಂಕು ಕೊರತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಅಮೃತ. ೫-೧೬).

ಅತೋನಾತ (ನಾ). (ಉಕ) ಅತಿಶಯ; ಪರಮಾವಧಿ; "ಅತಿಶಯ,
ಅತಿಬಹಳ, ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨).

[← ಮರಾ. ಅತೋನಾತ್ (< ಸಂ. ಅತೋನಾತಃ=ಅತಃ ನ ಅತಃ)]

ಅತ್ತ (ನಾ). ೧. (ಮಾತಾಡುವವನು ದೂರಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿ
ಸುವಲ್ಲಿ) ಆ ಕಡೆ; ಆ ಸಕ್ಕ; ಆ ದಿಕ್ಕು; ಆ ಸ್ಥಳ: ಕುದಿಕುದಿ
ದತ್ತಣಂ ಕುದುರೆ ನೂಟುಕೊಳಾ ಬಲವಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವು (ಕವಿರಾ.
೧-೧೧೯); ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥಮಿತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮಸ್ತ
ಲೋಕಮುಪಾಂತರಿ ಪೂಣ್ಣನಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫); ಎನ್ನ ಮನದ
ದುರಾಶೆಯ ಮಾಣಿಸಿ ನಿಮ್ಮತ್ತ ತೋಜಾ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮಹದೇ.
೨-೧); ದೈವವದತ್ತಲೊಲೆದಿದುದತ್ತ ವಿಜಯ ಶ್ರೀಯ ಕುಡಿನೋಟಿ
(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೨); ಕಡೆಮೊದಲಿಲ್ಲದೆ ಖಳರಾಯರಾವುತಪಡೆ ಬಿದ್ದು
ದಿತ್ತ ಮೇಣತ್ತ ತಡೆಯದೆ ಬಾಣಕುಂಭಾಂಡರಾ ಖೇಚರದಿಂದೆ ಕೆಡಹಿದರಾ
(ಮೋಹತ. ೪೦-೭೨). ೨. ಹೊರಗೆ; ಬೇರೊಂದು ಕಡೆ: ಅನ್ನೆಗಮತ್ತ
ಯಮನಂದನಂ ಮೂವರ್ ತಮ್ಮಂದಿರ ಬರವಂ ಕಾಣದೆ ಭಗ್ನಮನನಾಗಿ
(ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೧ ವ); ಸುಯೋಧನಂಗೆ ರಣಭೂಮಿಯೊಳೆಂತುಟ
ವಸ್ಥೆಯೋ ಕನಲ್ದೊರಿದಪುದೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯನುತುಮತ್ತಣ ಪಂಬಲ ಬಂಬ
ಲೊಳ ತೆಪಂದಿರಿದುದು ಚಿತ್ತಮಾ ದೊರೆಯ ಯೋಗಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೩-೭೩). ೩. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಳ, ಕಾಲ, ವಸ್ತು ಮೊದಲಾದದ್ದ
ರಿಂದ ಆಚೆ, —ಆ ಮುಂದೆ, —ಆ ಮೇಲೆ: ಜಸಕ್ಕಾಗರಮಾದ
ಬದ್ದೆಗನಿ ನರಸಿಂಹನಿತ್ತ ನಾಲ್ವರಲ್ ಮೇಗು ಪೊದಟ್ಟ ಚಾಗದೊಳ
ಮೊಂದಿದ ಬೀರದೊಳಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೦); ದುರ್ಮಾ
ರ್ಗಮಂ ಪೊರ್ದಿದನೆಗೆ ಶರಣಾ ಧರ್ಮದಿಂದತ್ತ ಮತ್ತಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ.
೩-೪೫); ತಪಸಿಗಳಿಂದತ್ತ ಮತ್ತೆ ಪಿರಿಯರುಮೊಳರೇ (ಸಮುಪ. ೬-೯೭);
ವಾಚ್ಯ-ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದತ್ತಣ ಈ ಧ್ವನಿಯೇ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮವಾಗಿರುವುದು
ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯವು (ನಾಡೋಜ. ೩೫೬). IP ಇದರ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ
ರೂಪಗಳಾದ ಅತ್ತಣಂ, ಅತ್ತಣೆಂದಂ, ಅತ್ತಣೆಂದೆ ಎಂಬುವು ಪಂಚ
ಮಿಾವಿಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹಳಗನ್ನಡದ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಲ್ಲಿ
ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (ವಸ್ಮೀ) ಅತ್ತಣ, ಅತ್ತಳ: ರಸಿಗಳತ್ತಣೊಂದು
ಮೈಮೆಯಿಂ ಗೆಯ್ಯೆಯಿಂತಾದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೬-೧೭); ಕತ್ತ
ಲೆಯ ಪುರವ ಕಳ್ಳರು ಮುತ್ತಲು, ಪುರಪತಿ ಮುತ್ತಿಗೆಗೊಳಗಾದನು
ನೋಡಾ ಅಯ್ಯಾ, ಅತ್ತಳ (ಅತ್ತಣ) ಊರಿಂದ ಬೆಳಗು ಪಸರಿಸಲು
ಮುತ್ತಿಗೆ ತೆಗೆದೋಡುತ್ತ ಕಾಣಾ ಮಹಾಲಿಂಗ ಗುರುಶಿವಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ
ಪ್ರಭುವೇ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೩); "ಅತ್ತಳ ಊರೇ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ" (ಸಿದ್ಧೇವ.
ಟೀಕೆ). (ಸಪ್ತಮಿ) ಅತ್ತಲ್, ಅತ್ತಲು: ೧. ಅತ್ತಲಸುರಾರಿ ಬೆಸಸಿದ
ನಿತ್ತಲ್ ರುದ್ರಾವತಾರನೊಡೊಯ್ದಪಂ (ಗದಾಯು. ೯-೧೬); ಎತ್ತಲೊಲೆ
ವುದು ಧರ್ಮಬಲ ತಾನತ್ತಲೊಲೆವುದು ದೈವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೨);
ಅತ್ತಲು ವ್ಯವಭವ ಪ್ರಾಣಂ ಮತ್ತೆನಿಸದೆ ಪೊದುದುರವಾಸಮನಯ್ಯಲು
(ಮೈಸರಿ. ೧೯೨೬, ೩೪-೪; 11ನೆಯ ಶತ); ಅದೆ ವಿಜಯನಸಾಫುನತ್ತಲು
(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೯). ೨. ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬುದು ಇತ್ತಲೆಯಯ್ಯ, ಗುಹೇ
ಶ್ವರನೆಂಬುದು ಅತ್ತಲೆಯಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೫೧-೨೧೯); ಅಲ್ಲಿಂದತ್ತಲ್
ಮೂವರ್ ಮಧ್ಯಮರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೭); ಪ್ರಾಕ್ಯಜಸಾತ್-ತೈಜಸ
ದಿಂದತ್ತಲೆ (ತಸೂವ್ಯ. ೫೩). IP ಶಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ. ಮೇರೆಗೆ

ಅತ್ತಲ್ ಎಂಬುದು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪವೂ ಆಗುತ್ತದೆ.
ಅತ್ತಲ್, ಅತ್ತಲು ಎಂಬುವನ್ನು ಅವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸು
ವವರೂ ಉಂಟು.

ಅತ್ತತ್ತ, ಅತ್ತತ್ತಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ೧. ತುಂಬ ಆಚೆಗೆ; ತುಂಬ
ದೂರ: ಉಬ್ಬಸಮಪ್ಪುದತ್ತೆಯತ್ತತ್ತ ಸಾರಿಮೆಂದು (ಧರ್ಮಾ ಮೃ.
೨-೨೦೬); ಅಯ್ಯಾ ಪಾತಾಳವಿತ್ತತ್ತ, ಶ್ರೀಪಾದವತ್ತತ್ತ (ಮಹದೇ.
೬-೪); ಹೊದ್ದುವರೆ ಸಮಾಪ, ಹತ್ತೆ ಸಾರುವರೆ ಅತ್ತತ್ತ ತೋಜುತ್ತದೆ
(ಶೂನ್ಯ ಸಂ. ೧೨-೬); ಘನಪಟಲದಿನತ್ತತ್ತ ಮಿಕ್ಕಂ ಹಿಮೋರ್ವೀಧರ
ದಿಂದತ್ತತ್ತ ಪೋದಂ ರವಿಯ ರಥದಿನತ್ತತ್ತ ಮೈವರ್ಚಿದಂ (ಅರ್ಧನೇ.
೬-೨೮). ೨. ತುಂಬ ಕೀಳು, —ಹೀನ: ಒತ್ತಿಸಿದ ಕಸಕಿಂತ ಅತ್ತತ್ತ
ಈ ದೇಹ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೊಯ್ದು ಅಗ್ನಿಯಲಿ ಬಿಸುಡುವರು (ಪುರಂದ.
೧-೧೫೨-೧೧); ಬರೆವಣಿಗೆಯೋ ಆಪ್ತೆಯಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರು 'ಪ್ರಿಸ್ಕಿಪ್ಪನ್'
ಚೀಟಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರಲ್ಲ ಆ ಬರೆವಣಿಗೆಗಿಂತ ಅತ್ತತ್ತ (ಸುಪಸಂ. ೯).
೩. ತುಂಬ ಮೇಲು: ಮೂದೇವರುಗಳೆಂದಲತ್ತತ್ತ ಮಹಲಿಂಗ
(ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೦-೭); ಸಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗಕಲ್ಪಿತಕ್ಕ
ತ್ತತ್ತಲೆ (ಅದವ. ೫); ಅಜಂಗತ್ತತ್ತಲಚ್ಚುತಗ[ನ]ಚ್ಚುತಂಗತ್ತತ್ತಲತ್ತಲು
ರುದ್ರ (ಬಸಪು. ೬೧-೫೩). ಅತ್ತ ಕೆರೆ ಇತ್ತ ಬಾವಿ, ಅತ್ತ ಪುಲಿ ಇತ್ತ
ದರಿ = ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದರೂ ಅಪಾಯಕ್ಕೊಳಗಾಗಬಹು
ದಾದ ಸಂದರ್ಭ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ವಿಷಮಸ್ಥಿತಿ: ಅತ್ತ ಕೆರೆ ಇತ್ತ ಬಾವಿ
ಎಂಬಂತೆ ಅವನ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಅತ್ತಲಸುರಾರಿ ಬೆಸಸಿದ
ನಿತ್ತಲ್ ರುದ್ರಾವತಾರನೊಡೊಯ್ದಪಂನಿಂದತ್ತ ಪುಲಿಯಿತ್ತ ದರಿಯೆಂದ
ತ್ತಿತ್ತಡಿಯಡದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಳವಳಗಾದಳಾ (ಗದಾಯು. ೯-೧೬). ಅತ್ತಲ
ಬಾಯಿ = ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬಂದವನು; ತೀರ ಅಪರಿಚಿತ; 'ಯೇಕ
ಶ್ಚಿತ್ತ' (ಉಕ. ೩). ಅತ್ತಲಾಗಿ ಇಡು, ಅತ್ತಿಡು (ಉಕ) = ದೂರಕ್ಕೆ
ಸರಿಸು; ಗಮನಿಸದೆ ಇರು: ನಿನ್ನ ಟೀಕೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅತ್ತಲಾಗಿ ಇಟ್ಟು,
ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದರ ಕಡೆಗೆ ಗಮನಕೊಡು (ರೂಢಿ);
"ನೀನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಅತ್ತಿಡುವೆನು..."
(ನಡವಾ. II, ೧೪೩೫); ತಾನು ವಿಶ್ವಸ್ತಕ್ಕೇ ಅದರೂ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿ
ಮಾಡುವವನಾದರೂ, ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅತ್ತಿಟ್ಟು, ಪ್ರಯತ್ನ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು (ನಡವಾ. II, ೧೫೫೪). ಅತ್ತಲಿಂ ಮುನ್ನ,
ಅತ್ತ ಮುನ್ನಲ್ = ಅದಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬ ಮುಂಚೆಯೇ; ಬಹಳ
ಮೊದಲೇ: ಅಜಹರಿಗಳು ಜನಿಸದತ್ತಲಿಂ ಮುನ್ನ (ಬಸಪು. ೯-೫೦);
ಅಜುವತ್ತು ಮೂವರಿಗೆ ಅತ್ತ ಮುನ್ನಲುದಾತ್ತ ಬುದ್ಧಿ... ಲಿಂಗೈಕ್ಯ
ಭಾವಂಚಿತ್ತು ನಡವುತ (ಬಸಪು. ೫೩-೩೮). [ದೇ.]

ಅತ್ತಂ (ಅ). ೧. ಆ ಕಡೆಗೆ; ಅತ್ತಲಾಗಿ: ಎಲೆ ಸ್ವಾಮೀ, ನೀವತ್ತಂ
ಪೋಗಿನಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧೯). ೨. ಅ ಬಳಿಕ: ಇರನವಂ ಬಾಲ
ನೇಟುವರ್ಷದಿನತ್ತಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೨೬).

ಅತ್ತಂ ಇತ್ತಂ = ಆ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಈ ಕಡೆ: ಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕಾಣ
ದತ್ತಮಿತ್ತಂ ನೋಟುನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧-೧೧); ಉದರಶಿಖಿಜ್ವಾಲೆ
ಯಿಂದತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕುಸಿಯುತ್ತಂ (ರಕ್ತಾಶ. ೩). [< ಅತ್ತ]

ಅತ್ತಪರ (ನಾ). ಧಾಲು; ಗುರಾಣಿ: "ಅತ್ತಪರಂ = ಕಾಳೆಗವಲಗೆ"
(ಶಮದ. ಪಂ. ೨); ಕಿಟ್ಟ ಬಾಳುಮತ್ತಪರಮುಮುಭೇದ್ಯಕವಚಮುಂ
ಬೆರಸೊಗದೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಮಗನುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೨ ವ);
ಸಕ್ಕದ ಬಾಳುಮತ್ತಪರಮುಂ ಪೊಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಪಾಪಿಡಳಾ ನಭೋಗ್ರಕ್ಕತಿ
ವೇಗದಿಂದ ಖಚರಕಾಮಿನಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೧೦). [?]

ಅತ್ತರ್ 'ಅತ್ತರು' ನೋ.

ಅತ್ತರ (ನಾ). ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾತ್ರೆಯ ಮೇಲಿಡುವ ಅಥವಾ ಅದರ ಬಾಯಿಗೆ ಮುಚ್ಚುವ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟುವ ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಸಾಧನ (?): ಅತ್ತರದ ಮೇಲಿಂದ ಬದನೆಗಾಯಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಮತ್ತನಪ್ಪಂತು ಬೇಯಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿಯ ರಸಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳಗೆ ಕ್ಕಿ ಮತ್ತಾ ಕಾಯನಟ್ಟು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೪); ಅತ್ತರದಿ ಬೆಂದ ಬಾಳೆಯ ಮುಗುಳ ಕಿಜಿದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಯದಕೆ ಬಿಸಿಕೊಂಡಾ ಹಾಲ ಹುಡಿ ಚಿತ್ತಳಿಸಿದಲ್ಲ ನೀರುಳ್ಳಿ ಮೇಣಸಿನ ಜೋರ್ಣ ಹುರಿದ ತೆಂಗಾಯ ಕುಸುರೆ ಇತ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೨೭); ಅದಜಂತೆ ಬಾಳೆ ಸೋರೆ ಹೀರೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಕಾಯಗಳ ರಸಂಗಳ ತೆಗೆದು ಹದವಡಿಸಿಯತ್ತರದೊಳಿರಿಸಿ ಪರಿಮಳಗೊಳಿಸಲು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೪೩). [? ಸಂ. ಅತ್ತರ]

ಅತ್ತರಣಿ (ನಾ). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಥವಾ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಸುವ ಮೆತ್ತೆ, —ಪೀಠ. ೨. ಆನೆಯ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಗವಸಣಿಗೆ: “ಅತ್ತರಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಅತ್ತರಣ, ಅತರಣ]ಮಾ ಪ್ರವೇಷ ಯೆನೆ ಗವಸಣಿಗೆಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೬ ಕಿ). [ಸಂ. ಅತ್ತರಣ]

ಅತ್ತರದಾಣಿ ‘ಅತ್ತರುದಾನಿ’ ನೋ.

ಅತ್ತರದಾನು ‘ಅತ್ತರುದಾನಿ’ ನೋ.

ಅತ್ತರು, ಅತ್ತರ್ (ನಾ). ಹೂವುಗಳಿಂದ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಪುಷ್ಪಸಾರ: ಕಸ್ತೂರಿ ಗಂಧ ಅತ್ತರು ಹೊಸ ಚಿನ್ನಮಯ ತಬಕಿನಲಿ ಪಿಡಿದವರು ಕೆಲರು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾ. ೩೭); ಅತ್ತರಿನ ಸೀಸೆಗಳನ್ನು ನಂದೂಲಾಲನ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಎಧಿವ್ಯ. ೩೯); “ಅವನ ಸಾಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಅತ್ತರು ಮಾರಲು ಹಜ್ಜೆಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೀಯೇನು” ? (ರಂಗರೋ. ೨೧); ದರಿಯಾಬೀಬಿಯು ಔರಂಗಜೇಬನ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಅತ್ತರು ಸುರ್ಮಾ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತ, ಹೊರಗಣ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ ಇದ್ದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೭); ಅತ್ತರು ಮಾಸಬಾರದು, ಬಿತ್ತಿದ ಹೊಲ ತುಳಿಯಬಾರದು (ಗಾ. ದೆ.). **ಅತ್ತರ್:** ಅತ್ತರತ್ತರತ್ತರೆಂದು ಹೊತ್ತು ಮೂರು ಸುಡಿವೆ ನೀನ್, ಬಲ್ಲಿ ನೀನತ್ತರನ್! ಬಲ್ಲಿಯತ್ತರತ್ತರನ್ ? (ಶಾಂತಿ. ೪೯).

[← ಹಿಂ. ಅತರ್. / ತಮಿ. ಅತ್ತರ್; ತುಳು. ಅತ್ತರು; ತೆಲು.

ಅತ್ತರು, ಅತ್ತರು]

ಅತ್ತರುತಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಿದಿರು ಚಾಪೆ; ತಡಿಕೆ: ಗೌರವಕ್ಕಷ್ಟೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಮನೆಗಳನ್ನೆಬೇಕು. ಗಾಡಿಯ ಮಾಡಿನಷ್ಟು ಕಿರಿದಾದುವು. ಅವ ಕ್ಕಿಂತ ತುಸು ಅಗಲವಾದ ಅತ್ತರುತಟ್ಟಿಯ ಗೂಡುಗಳು (ಜಾರುದಾ. ೧೮೮). [ಅತ್ತರು + ತಟ್ಟಿ. / ತುಳು. ಅತ್ತರ್, ಅತ್ತರ = ಬಿದಿರುದಟ್ಟಿ ಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಚಾಪೆ, —ತಡಿಕೆ]

ಅತ್ತರುದಾನಿ, ಅತ್ತರದಾಣಿ, ಅತ್ತರದಾನು (ನಾ). ಅತ್ತರನ್ನು ಹಾಕಿಡುವ ವಿಶೇಷಾಕೃತಿಯ ಪಾತ್ರೆ; “ರಂಧ್ರಗಳಿರುವ ಮುಚ್ಚಳ ವುಳ್ಳ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಸಂಪುಟ, ಪನ್ನೀರುದಾನಿ, ಅತ್ತರುದಾನಿ” (Cassiolette. ಇಂಕನಿ). **ಅತ್ತರದಾಣಿ:** ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ತಾಟು, ಶಹಾ ಪುರದ ಡಬ್ಬಿ—ಅತ್ತರದಾಣಿ ಗುಲಾಬದಾಣಿ—ಬೇಕು ಬೇಕಾದ್ದು ತರೋಣಾ! (ತಿರುಗು. ೬೨). **ಅತ್ತರದಾನು:** ಅತ್ತರದಾನು, ಊದು ದಾನು, ಬಂಗಾರದ ಪುಷ್ಪಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹೂವು (ದೇವಿಜಾ. ೧೪೫). ‘ಪನ್ನೀರುದಾನಿ’ ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಅತರ್‌ದಾನ್; ಮರಾ. ಅತ್ತರ್‌ದಾಣೀ, ಅತ್ತರ್‌ದಾನೀ]

ಅತ್ತಲ್ ‘ಅತ್ತ’ ನೋ.

ಅತ್ತಲಗ್ಗ ‘ಅತ್ತಳಗ್ಗ’ ನೋ.

ಅತ್ತಲು ‘ಅತ್ತ’ ನೋ.

ಅತ್ತಳ (ಗು). ಅತಿಶಯ (?): ಮದನವಿಜಯಮಂಜೊಲವರ್ಧೆಯಂ ಪತ್ತಿರೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟಿರಿದಕ್ಕತ್ತಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಗ್ಗಳ]ವೆನಿಪುದನೆ ಮಿಸುಪ ಪೆಸ ರೆಸೆವಿನೆಗಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೭). ‘ಅತ್ತಳಗ್ಗ’ ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅತ್ತಳಕೊತ್ತಳ (ನಾ). ಕಳವಳದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: ಉತ್ತ ರಿಯು ಸುರಿಯದಿರೆ ಹೆತ್ತವ್ವ ಪೊರೆಯದಿರೆ ಸತ್ಯವಂತರು ಹುಸಿದರೆ ಮತ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ತಳಕೊತ್ತಳ[ಳ]ವು ಸರ್ವಜ್ಞ (ಕೃಷ್ಣ. ೩೧೨); ಉತ್ತರಿ ಕಾರ್ತಿ ಅತ್ತಳಕೊತ್ತಳ, ಹಸ್ತಕಾರ್ತಿ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಎಂದು ಗಾದೆಯುಂಟು (ಕೃಷ್ಣ. ೧೭೦). [? ಸಂ. ಅಸ್ಥಲಕುಸ್ಥಲ]

ಅತ್ತಳಗ್ಗ, ಅತ್ತಲಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ: ಒದವಿದ ಬೇಟಿವಪ್ಪೊಡೆನಗತ್ತಳಗ್ಗಂ ಬಗೆವೇಟ್ಟೊಡೆನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರ್ಕ್ಕಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೯); ಬೇಟಿದಿಂದತ್ತಳಗ್ಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ದತ್ತಾಲಗ್ಗಂ, ದತ್ತ ಲಗ್ಗಂ] ಪೆಜತುಂಟಿ (ಮದಕಿ. ೧೧-೨೪); ತನ್ನ ಪೆಂಪತ್ತಳಗ್ಗಮೆನಿಸಿದಂ ಹೆಮ್ಮಾಮಾಂಧಾತ ಭೂಪಂ (ಎಕ. VII, ೨ನಮೊ. ೩೪-೪; 1112); ಸಂಯಮಂ ಚರಿತ್ರಂ ತಪಮೆಂಬಿವತ್ತಳಗ್ಗಮಿಂತು ದಿವಾಕರನಂದಿ ದೇವ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗರ್ಗೊದೊಡೊಂದು ರಸನೋಕ್ತಿಯೊಳಾನದನೆಂತು ಬಣ್ಣಪೆಂ (ಎಕ. II, ೩೫೧-೧೫; 1119); ಜಳದಂಗಳ ಮಳಿನತೆಯಂ ಕಳೆದುದು ನಿಜದಿಂದಮನೆ ಜಳಾಶಯಜಳದಾ ಮಳಿನತೆಯಂ ಕಳೆದುದಿದತ್ತಳಗ್ಗಮೆ ಪೇಟೆನಿಸಿ ವಿಮಳಮಾದುದು ಶರದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೪-೬೭). ೨. ಅಸಾಧ್ಯ; ಅಶಕ್ಯ: ತವೆ ನೋಡಲ್ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚಲ್ ಮನದೊಳಸದಳಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾನಾ ವಿಶೇಷವದಿಂದಂ ಕೀರ್ತಿಸಲ್ಪತ್ತಳಗ್ಗಮಮರನಾಥಂಗೆಮೆಂಬನ್ನೆ ಗಂ ರೂಪವಿಳಾಸಶ್ರೀಯೊಳಾ ಶ್ರೀಧರನಧಿಕ ಯಶಃಶ್ರೀಧರಂ ಪುತ್ರನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೦೦); ಧರಾತಳದೊಳ್ ಪುರಮಿನ್ನದಿನ್ನಮಿಲ್ಲೆಂಬ ಪೊಗಟ್ಟಿ ಗತ್ತಳಗ್ಗಮೆಂಬ ನೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೭೯); ನೆತ್ತಮ ನಾಡಲೇ ಘನ ಸುವೃತ್ತಪಯೋಧರೆಯೊಳ್ ಪೋರ್ಣ ಕೇಳತ್ತಳಗ್ಗಂ ದಿಟಂ ನಿಮಗದೆಮ್ಮೊಡನಾದುವುದೆಂದೊಡೆಂದಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೩); ನೋಡಲ್ಪ ತ್ತಳಗ್ಗಂ ಸದಸ್ಯನಯನಂಗೆ ರೂಪು ಮಾಕೊಂಡು ಮಾತಾಡಲ್ಪದ್ಭುತ ಮಂತಕಂಗೆವೆನಸುಂ (ಎಕ. V, ಆರಸೀ. ೬೨-೪೮; 1177); ಸತ್ತ ಚತು ರಂಗಮಿನಿತೆನಲ್ಪತ್ತಳಗ್ಗಂ ಬಗೆದು ನೋಟ್ಟುಡಾ ಬ್ರಹ್ಮಂಗೆಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೧೩೯). ೩. ವ್ಯಥೆ; ಕಳವಳ; ಚಿಂತೆ: ಪಗೆಯೊಡ್ಡು ಗೆಲ್ಲಳುಂಬ ಮೆಂಬನಿತವರಂ ಮನಕ್ಕೆ ನಿಮಗತ್ತಳಗ್ಗಂ ಬರೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಣ್ಣೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೮); ಕೆಮ್ಮಿ ಕುಮ್ಮಿದೊಡೆ ತೋಳೊಳೆ ಜೀವವಿಯೋಗ ಮಪ್ಪುದೆಂದಿರದೆದ್ದೆಗಪ್ಪುದತ್ತಳಗ್ಗಮಾ ನರೆಪಂ ನರೆ ಬಂದ ಪೊಂಗಳಂ ಸುರಿಪೊಡಮಾರೊ ಸೈರಿಸುವರಾತನ ಪಲ್ಲಿನವಾಯ ನಾತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೦). **ಅತ್ತಲಗ್ಗ:** ೨. ಈ ಬೆಸಕಣ್ಣ ನೀನೆಯಾಂ ತಮ್ಮನೆನಾಳಿ ನಾಳ್ಳೆಯನಗಪ್ಪೊಡೆ ನೀನೆನಗತ್ತಲಗ್ಗಮೆಂದಾಂ ಮಗುಟ್ಟೆಂದು ನಿಮ್ಮಡಿಗಿ ಸೂಟದಪಿಂ ಬೆಸನೆನ್ನನನ್ನೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨).

[ದೇ. ? / ತಮಿ. ಮಲ. ಅತ್ತಳಿ = ಗಲಾಟೆ, ತಳಮಳ, ಕಳವಳ]

ಅತ್ತಳಗಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ: ಇವ್ವರಮ್ಮುದದಿಂ ದಿತ್ತರ್ಧವಸದ ಸುಂಕಮನತ್ತಳಗಂ ಸೋಂವಿಮಯ್ಯನುಂ ಬೀರಣನು (ಸಾ ಇ ಇ. IX-i, ೧೬೫-೬೬; 1099); ಅತ್ತಳಗಮುರಿದು ಬಲುಕೆ ವಿಯತ್ತಳಚರನಂದು ಚಿತ್ತಭವನಂ ಕೊಲಲೆಂದುತ್ತರಳನಾದನುಗ್ರತೆವತ್ತ ನೊಳಕ್ಕುಮೆ ಸುಸಾರಮಪ್ಪ ವಿಚಾರಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೫೨).

[< ಅತ್ತಳಗ]

ಅತ್ತಾಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು (?); ಒಂದು ಅಧಿಕಾರದ ಹೆಸರು (?): ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮನ್ಯರುಮತ್ತಾಣಿಲುಂ ಸಾಕ್ಷಿ ಚಾಟ್ಟುರುಂ

ಪೆಮ್ಮಾರುಂ ಸಮೀಪಮ್ (ಮೈಸೂರು. ೧೯೪೧, ೧-೨೫; 643 ಅಥವಾ 788 ?); ಪುತ್ತೂರುತ್ತಾಣಿಗೆ ಅಯ್ಯಂಬು ಕೆಟನಿಯುಂ ಅಯ್ಯಂಬು ತೊಟ್ಟಪ್ಪಟ್ಟುಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ, ೨೨೯-೪೯; 750). [?]

ಅತ್ತಾರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅತ್ತಾರುಗ ನಾಗಯ್ಯನ ಮಗನಾ ಕನ್ನಡಿಯನ್ ಕೊಟ್ಟು ದು ಸೊಡರು ಪನ್ನೆರದು ಗದ್ದಣ ಅಚನ್ನತ್ತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೫; 890). [?]

ಅತ್ತಿ₁ (ನಾ). ೧. ಅಲ, ಅರಳಿ ಮುಂತಾದ ಹಾಲುಮರಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಕೆಂಪಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಉದುಂಬರ ವೃಕ್ಷ: ಮೂಡೈ ನೋಕ್ಕಿ ದಿಣ್ಣಿ ಬಡಗೈ ಪೆವ್ವತ್ತು ಅತ್ತಿಯಿನ್ನೆಂಕೈ ದಿಣ್ಣಿಯಿನ್ ಪಡುವಯ್ಯೋಡಿಪೋದ ಒಟ್ಟಿಯೊಳಲೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೯; 850); ಚಾಗದೊಳ್ಳಿನಚೊತ್ತದೆ ಮಾಣ್ಣು ಬಾಟ್ಟು ಪುಟುವಾನಸೆಂಬನಜಾಂಡಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳರ್ಪ ಪುಟುವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೬೫); ಸಿಕ್ಕುಮೊಡತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣತ್ತಿ ಮುಬ್ಬಿಯಲ್ಲದರ ಗುಣಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೬೧) [ಅತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣ = ಏನೊಂದೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು]; ಎನ್ನ ಚಿತ್ತವು ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ನೋಡಯ್ಯಾ ವಿಚಾರಿಸಿದೊಡೇನೂ ಹುರುಳಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೯); ಅತ್ತಿ ಅಲ ಗೋಳಿ ಬಸುರಿಯರಳಿಯವಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಶಿಸುವಿಗೆ ಮೀಯಲೆಪ್ಪಿದು (ಬಾಲ ಚ. ೧೨೪); ಬೇರುಡಿಯ ಬೆಳಲತ್ತಿ ಕಮ್ಮರ ಗೇರಳಲೆ ಹಿಂತಾಳ . . . ಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೩). 'ಕಲ್ಲತ್ತಿ', 'ಕಾಡತ್ತಿ', 'ನಾಯತ್ತಿ' ಪರಾ. ೨. ಕುರು ಬರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಮೈ. I, ೨೮). ೩. ಗಂಗಡಿ ಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಮೈ. XXVII, ೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅತ್ತಿ; ತುಳು. ಅತಿ; ಅತ್ತಸ; ಕೊಡ.

ತಲು. ಅತ್ತಿ]

ಅತ್ತಿ₂ 'ಅಟ್ಟು' ನೋ.

ಅತ್ತಿಕಾಯ್ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತಿಮರದ ಕಾಯಿ. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅತ್ತಿ ಕಾಯಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಒಡನೆ: ಆಳಲೆರಿಯತ್ತಿ[ಪಾಶಾಂ. ಅರಳಲೆ ಮತ್ತಿ]ಕಾಯ್ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ನಿಗಳಂ ಕಿಟು ಗೆಣ್ಣೆ ಬಂದಿ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೭-೭೫). [ಅತ್ತಿ₁ + ಕಾಯ್]

ಅತ್ತಿಗೈ (ನಾ). ೧. ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ: ಮುನ್ನಿನ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಯಪ್ಪ ಪೆಣ್ಣರಿಯಿಂದ (ವಡ್ತಾರಾ. ೨-೧); ಸೊಸೆಯತ್ತೆಯತ್ತಿಗೆ ಮಗಂ ಮೊಮ್ಮಂ ಕರಂ ಕೂರ್ಮಯಂಗನೆಯಿಂದಿಂತಿವರಾರುಮಾರ್ಗ ಬಗೆವರಾ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೫೮); ಅತ್ತಿಗೈಯರ ಮೀಟಲಾಟನು (ಮಹದೇ. ೮-೧೦); ಅತ್ತಿಗೈಯಾವೆದೆ ಏನು ಕಾರಣ ಭೂಪೋತ್ತಮ ಬರವಿಲ್ಲಿಗೆನಲು ಚಿತ್ತವಲ್ಲಾಡೆ ನುಡಿದ ಸಿಂಗನಾದ ಬೆಂಬತ್ತಲೊಡನೆ ಬಂದೆನೆಂದು (ಅಂಜಚ. ೧೩-೧೬೧); ರಾಮನ ಶಶಿಮುಖಿಯನಪ್ರತಿಮೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವನತ್ತಿಗೆಯ ಅಸುರವಂಶಾಧಮನು . . . ಕೊಂಡೊಯ್ದನೆಂದುಸುರುವುದು ರಾಮಂಗಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೮); ಅತ್ತಿಗೈ ಕೇಳು ನನ್ನಣ್ಣಾಜಿಯೊಳು ನೀನು ಚಿತ್ತ ವಿತ್ತುದ ಕಂದು ನನ್ನ ಚಿತ್ತ ಮೆಚ್ಚಿತು (ಭರಣ. ೭-೬೦); ಅಣ್ಣ ತನ್ನವ ನಾದರೆ ಅತ್ತಿಗೆ ತನ್ನವಳೆ? (ಗಾಡ); ಬಡವನ ಹೆಂಡತಿ ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅತ್ತಿಗೆ (ಗಾಡ). ೨. ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ: ಅತ್ತೆಯ ಕಾಟಕ್ಕಿಂತ ಅತ್ತಿಗೆಯ ನೋಟ ಕಷ್ಟ (ಗಾಡ). ೩. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು(ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ): ಅತ್ತೆಯ ಮಾತ ದೊಕ್ಕನೆ ಮೀಟ ನೆರೆಮನೆ ಯತ್ತಿಗೆಯನು ಹತ್ತಲೊತ್ತಿ ಚಿತ್ತೇಶ್ವರನಿದಾಗಿ ಕೈಗಳ ಮುಗಿದುತ್ತಮೆ 45 ಛಂದು ನೋಡಿದಳು (ಅನಂಚ. ೨೫-೧೦೪).

[ಸಂ. ಅತ್ತಿಕಾ. (= ಜ್ಯೇಷ್ಠಭಗಿನಿ; ಅಕ್ಕ) / ತಮಿ. ಅತ್ತಾಚ್ಚಿ = ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ, ಗಂಡನ ಸಹೋದರಿ; ತುಳು. ಅತ್ತಿಗೆ = ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ]

ಅತ್ತಿಗೈ 'ಅಟ್ಟುಗೈ' ನೋ.

ಅತ್ತಿಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಾಗಣ್ಣಾಚಾರ್ಜ್ವ ಪ್ಪಡೆದೋರತ್ತಿಗೇರಿಯ ಬಟಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಕಾ. II, ೫-೧೧; 859). [ಅತ್ತಿ₁ + ಕೇರಿ]

ಅತ್ತಿನೆಲ್ಲಾಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದೊಡೆಯ ಅಟಿ ಅಲುಕುರ ಕೆಟಿ ಕುಸುಗ ಕೆಟಿಯ ಪುಳುಮ್ನ ಆಳರಿ ಅತ್ತಿನೆಲ್ಲಾಗಲ್ಗೆ ಟಿಯು ಕವ್ಯ (?) ಟಿಪ್ಪಳಿಯು (ಇಲ. XIV, ೨೩೩-೬೦; 9 ನೆಯ ಶತ). [ಅತ್ತಿ₁ + ನೆಲ್ + ಬಾಗಲ್]

ಅತ್ತಿಮುಬ್ಬೆ, **ಅತ್ತಿಯಬ್ಬೆ** (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು. IP ಈಕೆ ರನ್ನ ಕವಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತೆಯಾಗಿದ್ದಳು: ಬಿಳಿಯರಳಿಯಂತೆ ಗಂಗಾಜಳ ದಂತೆಸೆವಜಿತಸೇನ ಮುನಿತಿಯ ಗುಣಾವಳಿಯಂತೆ ನೆಗಟ್ಟ ಕೊಪಣಾ ಚಳದಂತೆ ಪವಿತ್ರಮತ್ತಿಮುಬ್ಬೆಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೬); ತೈಲನ ತಾಯ್ನಕ್ಕೆ ಭಾಜನಮನಿಪತ್ತಿಮುಬ್ಬೆ ಜನಶಾಸನಮಂ ಬೆಳಗುತ್ತಮಿಟ್ಟ ಪಳ್ (ಸೌಇ. XI-i, ೫೨-೨೮; 1007). **ಅತ್ತಿಯಬ್ಬೆ**: ದಿಶಾದ್ರಿಯ ದನ್ನಕಾನ್ರಿ ನಿಜಸಾಧನಶಾಳವಿಲೋಕಭಿತ್ತಿಯೊಳ್ಳಂತತಮೊಪ್ಪುತಿರ್ಪನೆಗೆ ಮೂರ್ಜ್ವತಮಸ್ತಿನಮತ್ತಿಯಬ್ಬೆ ಚೈರನ್ನನ ಚೇಳಿನೇಚರಿತೆ ಮಾಡಿಸಿದಳ್ಳಿನ ರಾಜಗೇಹಮಂ (ಸೌಇ. XI-i, ೫೨-೪೨; 1007).

[ಅತ್ತಿ₀ + -ಮಂ (< ಅಮ್ಮ₁) + ಅಬ್ಬಿ₁]

ಅತ್ತಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಗೋತ್ರಪವಿತ್ರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಅತ್ತಿಮಯ್ಯಂಗಳು (ಸೌಇ. IX-i, ೨೩೩-೬; 1190). 'ಅತ್ತಿಮುಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [ಅತ್ತಿ₀ + -ಮಂ (< ಅಮ್ಮ₁) + ಅಯ್ಯ₁]

ಅತ್ತಿಯಬ್ಬೆ 'ಅತ್ತಿಮುಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಅತ್ತಿರಸ (ನಾ). = ಅತ್ತಿರಸ ೨: ಅಚ್ಚ ತುಪ್ಪ ಪಕ್ಕವಾಗಿ ಅತ್ತಿರಸ ಹುಗ್ಗಿ ಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಉಂಡ (ವಾದಿಕೇ. ೪೦). [ಸಂ. ಅತ್ತಿರಸ]

ಅತ್ತಿವಣ್ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು: ಅಂಡಜಾಂಡಕೋಟಿಗಳೆಲ್ಲವವು ಹರಿಬ್ರಹ್ಮರೆಂಬಾ ಗುಂಗುರುಗಳನೊಳಕೊಂಡತ್ತಿವಣ್ಣನಂತೆ (ವೀಶೈ. ೮-೧೭-೧೦). [ಅತ್ತಿ₁ + ಪಣ್ಣ]

ಅತ್ತಿವಳಿಗೆ, **ಅತ್ತಿವಳಿಗೆ** (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಟಗ ಲೂರು ಅತ್ತಿವಳಿಗೆಯ ಮಣಲಿ ನಾಡ ಮೊರಸು ಹಂನೇರದು ನೆಕ್ಕುನಾಡ ಕೆಸಕೋಡು ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೩೭; 1117).

ಅತ್ತಿವಳಿಗೆ: ಬಳ್ಳವಿನಾಡ ಹಡಿಯವೊಳಲು ಅತ್ತಿವಳಿಗೆಯ ಮಣಲಿನಾಡ ಮರಸು ಹಂನೇರದು ನೆಕ್ಕುನಾಡ ಕೆಸಕೋಡು ಹಳ್ಳಿಗಳು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮-೮೩; 1117). [ಅತ್ತಿ₁ + ?]

ಅತ್ತಿಶಯ (ನಾ). ಅತ್ತಿಶಯ: ಉತ್ತಮ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಇರಲಾಗಿ ಎನ್ನ ಮನಸು ಈತ್ತೆರದಲಿ ಪೋಗಿ ಹೊರಗೆ ಚರಿಸುತಿದೆ ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಂತು ಆಗುವದನುಚಿತವೊ ಅತ್ತಿಶಯವೇನೊ ನಿನ್ನ ಚರಣಸೇನೆ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೨೮). [ಸಂ. ಅತ್ತಿಶಯ]

ಅತ್ತೆ₁ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯ ಅಥವಾ ಗಂಡನ ತಾಯಿ: ಮುತ್ತಬ್ಬೆ ಮುತ್ತತ್ತಿಗೆ ಕೂಸಿತ್ತತ್ತೆಯೆಂಬೀ ಮೊಟಿಯ ವನಿತೆಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೭) [ಕೂಸಿತ್ತ ಅತ್ತೆ = ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟ ಅತ್ತೆ]; ಅತ್ತೆ ಮಾವ ಮೈದುನ ಭಾವ ಗಂಡರಿಗೆ ಮನೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು (ಚಿಬಪು. ೨೦-೧೯); ಅತ್ತೆಗೊಂದು ಕಾಲ ಸೊಸೆಗೊಂದು ಕಾಲ (ಗಾಡ); ಅತ್ತೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೋಪ ಕೊತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟಳು (ಗಾಡ); ಅತ್ತೆ ಒಡೆದ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾಡ).

೨. ತಂದೆಯ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಸೋದರ ಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ; ಸೋದರತ್ತಿ: ತಮ್ಮತ್ತಿವಿರಪ್ಪ ವಿಜಯಮತಿ ಕಂತಿಯರ್ ಕಂತಿಯರಾಗಿ ತಪಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೪-೧); ಇತ್ತ ಕುಂತೀಭೋಜನಂಬ ನೃಪೋತ್ತಮನ ಭವನದಲಿ ಮುರಹರನತ್ತಿ ಬೆಳವುತ್ತಿದಳಾ ವಸುದೇವ ನೃಪನನುಜಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೩). IP ಅತ್ತಿಗಳ್, ಅತ್ತಿಯರು, ಅತ್ತಿವಿರ್ (ಬಹುವು): ಮಾವನುಮುತ್ತಿವಿರುಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨೨); ಅತ್ತಿವಿರ್, ಅತ್ತಿಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪೨).

ಅತ್ಯಮ್ = ಅತ್ತಿಯನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಕಂಡಿರಾ ಅತ್ಯಮ್ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ವ್ರತನ ಕೈಕೊಂಡು ನಾವೆಯಿಂದ ಫಲದಿ (ಭರಣ. ೪೬-೮೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅತ್ಯೈ; ತುಳು. ಆತ್ತಿ; ತೆಲು. ಆತ್ತ; ಗೊಂಡಿ.

ಅತೀ; ಕುವಿ. ಅತ್ತ. / ಪ್ರಾ. ಅತ್ತಾ; ಸಂ. ಅತ್ತಾ]

ಅತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಕಾವಡಿ; ಕಂಬಿ; ಅಡ್ಡೆ. 'ಅತ್ತಿವೊಕ್ಕಲಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅತ್ತಿತನ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು; ಅತ್ತಿಯ ಪದವಿ; ಅತ್ತಿನಡಸುವ ಅಧಿಕಾರ: ಅತ್ತಿತನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೇನೇ ಎಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅವತಾರವೇ ಮುಗಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂದು ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ತಳು ನರಸಿಂಹನ ಜನನಿ (ಮಾಮನ. ೩೩); ಅತ್ತಿತನದ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಅತ್ತಿತನದ ಅಧಿಕಾರವೆಂದರೆ ಸೊಸೆಯಂದಿರನ್ನು ಗೋಳು ಹೊಯ್ಯುವುದೊಂದೆ - ಎಂದು ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಲು. ೧೦೨).

[ಅತ್ತಿ₁ + ತನ]

ಅತ್ತಿಮನೆ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತಿಯ ಮನೆ. ೨. [ಅಲಂ] ಊಟ ಉಪಾಹಾರಗಳ ಗೃಹ; ಹೋಟೆಲು: ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ತಾರುಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ ರಾಮಣ್ಣನಿಗೆ ಅತ್ತಿಮನೆಯ ಭೋಜನಸಾಖ್ಯೆ ಒದಗಿತು (ರೂಢಿ). 'ಮಾವನ ಮನೆ' ಪರಾ. ೩. [ಅಲಂ] (ಉಕ) ಜೈಲು; ಸೆರೆ ಮನೆ: ತಲೆತಿರುಕ ತಂದೆ ರಾಗಿಂಬಲಿ ಮುದ್ದೆ ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ತಾನಾಗಿ ಅತ್ತಿಮನೆಗೆ ಹೋದ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). [ಅತ್ತಿ₁ + ಮನೆ]

ಅತ್ತಿವೊಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಅತ್ತಿವೊಕ್ಕಲಿಗರು - ಇವರು ಅಂಕೋಲಾ, ಯಲ್ಲಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ನಟ್ಟದವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವರು. 'ಅತ್ತಿ'ಯೆಂಬೊಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಕಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರ ಹೊತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಅತ್ತಿವೊಕ್ಕಲಿಗರೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪೨). [ಅತ್ತಿ₁ + ಒಕ್ಕಲಿಗ]

ಅತ್ಯಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಪಸೆಯೋಳ ಪಾಸಿದ ಬೊಂಗ ಮುಲ್ಲವದ ದೇವಾಂಗಂ ಮಣಿಸ್ತಂಭದೊಳ್ ಪೊಸವತ್ಯಂಗಮಪೂರ್ವ ಮಾಗೆ ಹರಿ ಪಾರೋಹಿತ್ಯಮಂ ತಾಳ್ವೆ... ಜಿನಂಗಿಸಿದುದಂತಾ ನಾಮ ಕರ್ಮೋತ್ಸವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೮). [?]

ಅತ್ಯಂತ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿದ; ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ; ಮೇಲಾದ: ಅರಿಕೇಸರಿಯೆಂಬಂ ಸುಂದರಾಂಗನತ್ಯಂತ ವಸ್ತುವಂ ಮದಕರಿಯಂ ಹರಿಯಂ ಪಡೆವಡೆಗುರ್ಚಿದ ಕರವಾಳನೆ ತೋಟಾ ನೃಪತಿ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೯); ಸಮಚತುರತ್ರಮಸ್ತು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಂಹನನಮುಂ ಅತಿಶಯರೂಪತೆಯುಂ ಅತ್ಯಂತ ಸುರಭಿ ನಿಶ್ವಾಸತೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೪ ವ). [ಅತ್ಯಿ + ಅಂತ]

ಅತ್ಯಂತಗಾಮಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನು; ಉಗ್ರಗಾಮಿ; ತೀವ್ರಗಾಮಿ. (ದಕ. ಕ). [ಸಂ. ಅತ್ಯಂತಗಾಮಿನ್]

ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆಂಬ ಕಾರದ ಒಂದು ಭೇದ; "ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಇರ

ಬೇಕಾದ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾದರೆ ಅದು ಅತ್ಯಂತಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ" (ಕೃಷಿ. ೨೭೬). [ಅತ್ಯಂತ + ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ] ಅತ್ಯಂತಾಭಾವ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಇರುವಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು: ಗಗನಕುಸುಮಮನತ್ಯಂತಾಭಾವಮಂ ನಿಷೇಧಮಾತ್ರದಿಂದಮುಂಟುಮಾಡಲಕ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೮ ವ); ವಂಧ್ಯಾಪುತ್ರ ಶಶವಿಷಾಣ ಗಗನಾರವಿಂದಾದಿಗಳೆಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಅತ್ಯಂತಾಭಾವಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩). [ಅತ್ಯಂತ + ಅಭಾವ] ಅತ್ಯಂತೀನ (ಗು). ಅತಿದೂರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಅತಿವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗುವ. 'ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ (ನಾ). ಮಿತಪಕ್ಷದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಅತ್ಯಂತ ತೀವ್ರವಾಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೇ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುವುದು: ಎರಡು ಮೂರು ದಾರಿಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಆ ಎಲ್ಲ ದಾರಿಗಳೂ ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸಮವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ಶಕ್ಯವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತೀನವಾದ (ಎಕ್ಸ್‌ಟ್ರೀಮಿಸಮ್) ಸಲ್ಲದು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೫೫).

[ಅತ್ಯಂತೀನ + ವಾದ]

ಅತ್ಯಗತ್ಯ (ಗು). ತುಂಬ ಅವಶ್ಯಕವಾದ; ಬಹಳವಾಗಿ ಬೇಕಾದ: ಕಲಿತರೆ ಬರುವ ಭಕ್ತಿ ಇದಲ್ಲ. ಅನುಗ್ರಹ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಇದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ (ಜಗದಾ. ೧೧೪). [ಅತ್ಯಿ + ಅಗತ್ಯ]

ಅತ್ಯಗಲಿಕೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ, ವಿಶೇಷವಾದ ಅಗಲಿಕೆ: "ಅಪಜಯದೊಳಕ್ಕಲಿಕೆಯೊಳುಂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗಳರಾ. ೧೪೨-೫೯). [ಅತ್ಯಿ + ಅಗಲಿಕೆ (< ಅಗಲ್ಕೆ)]

ಅತ್ಯಧಮ (ನಾ). ಬಹಳ ಅಧಮ; ತುಂಬ ನೀಚ: ಕ್ರೂರರತ್ಯಧಮ ರುದ್ರೇಕಿಗಳು ದುರ್ಜನಾಕಾರಿಗಳು ಧೂರ್ತರೊಳಗಾಗಿ ಶರಣೆನಲು ನಿಜ ವೈರಮಂ ಬಿಡುವರಾ (ಹಚಕಾ. ೮-೨೧). [ಅತ್ಯಿ + ಅಧಮ]

ಅತ್ಯಧಿಕ (ಗು). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ: ಅಂತಃಪುರದೊಳರಸಿರಲತ್ಯಧಿಕದೆಚ್ಚ ರಿಕೆಯಿರಬೇಕೆಂದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೩೪). [ಅತ್ಯಿ + ಅಧಿಕ]

ಅತ್ಯಪೂರ್ವ (ಗು). ಬಹಳ ಅಪೂರ್ವ: ಅಂಬುಜ ಸಾರಭಂ ತನಗೆ ಗಾವಣಜೀವಣಮತ್ಯಪೂರ್ವ ಮಾಸ್ತ್ಯಾಂಬುಜಗಂಧಮೆಂದೆಜಗಿ ಬಗ್ಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೭). [ಅತ್ಯಿ + ಅಪೂರ್ವ]

ಅತ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮ; ಹದ್ದು ಮೀರುವುದು; ಎಲ್ಲೆ ಮೀರುವುದು: ಮತಿಗೆಟ್ಟಂಗೀಗುಮತ್ಯಯಂ ವ್ಯತ್ಯಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೫). ೨. ಕಡೆ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೩. ಅಭಾವ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ೪. ಕೇಡು; ಅಪಾಯ: ರತಿಲಂಪಟಂ ಮದಯುತಂ ಮಾನಾತ್ಯಯಾಭೀತನುದ್ಧತವೃತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೨೪). ೫. ಸಾವು; ನಾಶ. ೬. ಕಷ್ಟ; ದುರ್ದಶೆ. ೭. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಆಕ್ರಮಣ. ೮. ಅಪರಾಧ; ದೋಷ. ೯. ಶಿಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಅತ್ಯರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಬಹಳ; ತುಂಬ: "ನಿಂತಾಂತಮತ್ಯರ್ಥಮತಿವೇಳಂ ಪ್ರಕಾಸಮತಿಮರ್ಯಾದಮೆನಲು ಪಿರಿದನಿಕು" (ಮಂಗಳರಾ. ೧೨೯-೧೪). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ: "ಅತ್ಯರ್ಥಂ = ಒಳ್ಳೆಯದು" (ಘನಂ). [ಅತ್ಯಿ + ಅರ್ಥ]

ಅತ್ಯಲ್ಪ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಭಾರವಾದ. ೨. ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾದ: ಮಲೆವುತಾತನ ಕಟ್ಟಿದರೊಳತ್ಯಲ್ಪಗಜವುನ್ನದವೊದಗಿ ಭುಜನಿಭಾಸುರನೀಶ್ವರನ ಮೇಲೆ ಬಪ್ಪಂತೆ (ಬಸಪು. ೨೨-೧೩). [ಅತ್ಯಿ + ಅಲ್ಪ]

ಅತ್ಯಲ್ಪ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕಡಮೆ; ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ. ೨. ಬಹಳ ಹೀನ; ಅತಿ ತುಚ್ಛ. [ಅತ್ಯಿ + ಅಲ್ಪ]

ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಅಂಶವನ್ನು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಣುವ ದೋಷ : ಈ ದೃಷ್ಟಿ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಅನವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು . . . ನಮಗೆ ಬೇಡವಾದುದನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆಯೇ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತಿಬಂದ ಇನ್ನೊಂದು ದೋಷ (ಕಗದ್ಯ. ೧೪೮, ೧೪೯).

[ಅತಿ + ಅನೇಕ್ಷಣ]

ಅತ್ಯಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ೧೪ ಶಕ್ವರಿ, ೧೫ ಅತಿಶಕ್ವರಿ, ೧೬ ಅಷ್ಟಿ, ೧೭ ಅತ್ಯಷ್ಟಿ . . . ಎಂದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಭಂದಂಗಳಕ್ಕೂಂ (ಭಂದೋಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಅತಿ + ಅಷ್ಟಿ]

ಅತ್ಯಾಕಾರ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ನಿಂದೆ [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವನ್ನು ಮೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟ ನಡೆ : ಅನ್ಯವಿಶ್ವಾಹ್ಯತೆ ಪರವ್ಯಾಪಾದವಾತ್ಮಸ್ತುತಿ ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನವತ್ಯಾಚಾರ ಬಹವೃತ್ತಿ . . . ಇವು ದೋಷಾಂಕುರಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೧೪). ೨. ದೌರ್ಜನ್ಯದಿಂದ, ದುರಾಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಿಂಸೆ : ಈ ಅತ್ಯಾಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಪಾಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ (ಅಶ್ವಮ. ೪೮); ಅವಳು ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಅತ್ಯಾಚಾರಕ್ಕೂ ಬಳಗಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅತಿ + ಆಚಾರ]

ಅತ್ಯಾಜಿ (ನಾ). ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು : ಏನು ಕಾರ್ಯವೂ ದೇವರತ್ಯಾಜಿಯರು ತಮ್ಮ ಮಾನಿನಿಯರ ಕಳುಹಿದರು (ಭರತ. ೩೭-೬೩).

[< ಅತ್ತೆ + -ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅತ್ಯಾದರ (ನಾ). ತುಂಬ ಉಪಚಾರ; ಬಹಳವಾದ ಅಕ್ಕರೆ : ಅತ್ಯಾದರದ ಅಹ್ವಾನವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಅತಿ + ಆದರ]

ಅತ್ಯಾದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಉಪಚರಿಸು; ತುಂಬ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡು : ಎಲೆ ಬಸವ . . . ನಿನ್ನ ನೇಮವಿದಾಗುಂಟು ಗುರುಲಿಂಗ ದೊಳೆರಡಿದ್ದರರ್ಥ ಶರಣರಂ ಸಂಗನಂದೆ ಕಾಣ್ಬೆ ಬಂದ ಭಕ್ತರನತ್ಯಾದರಿಸೆ ಬಪ್ಪ ಭಕ್ತರಂ ಹರುಷದೊಳಿಡಿದೊಂಬೆ (ಬಸವ. ೮-೩೯).

[ಅತಿ + ಆದರಿಸು]

ಅತ್ಯಾಧಾನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇಡುವುದು; ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕೈಂಠಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರಿಸುವುದು. ೨. ಮಾರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮ; ಕಟ್ಟಳೆ ಮೀರಿದ ನಡೆವಳಿಕೆ : “ಅತ್ಯಾಧಾನಂ, ಅತಿಕ್ರಮಃ - ಈ ೨ ಮೀಡುಹ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯). [ಅತಿ + ಆಧಾನ]

ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ (ಗು). ತುಂಬ ಹೊಸದಾದ; ಇತ್ತೀಚಿನ; ನವನವೀನ : ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ರೀತಿಯ ಆಡುಗೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಒಲೆಯನ್ನು ಪಯೋಗಿಸಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೨೬). [ಅತಿ + ಆಧುನಿಕ]

ಅತ್ಯಾಯತ (ಗು). ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ : ಸಕಲಜೀವೋತ್ಪತ್ತಿ ಸಂಸ್ಥಾನ ಮೂರ್ಜಿತಮತ್ಯಾಯತಮಪ್ರಮೇಯಕಮಧೋಮಧ್ಯೋರ್ಧ್ವಭೇದಂ ಜಗತ್ತಿತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧). [ಅತಿ + ಆಯತ]

ಅತ್ಯಾಯಾಮ (ಗು). ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ತುಂಬ ಉದ್ದವಾದ : ಜೀವಿತಾಶಯದಂತೆ ಅತ್ಯಾಯಾಮಮುಂ ಮುಕ್ತಜ್ವರದಂತೆ ನಿರ್ಮುಕ್ತೋಷ್ಣಮುಂ ಮೂರ್ಛಾಪ್ರಾಪ್ತನಂತೆ ತಮೋಮಯಮುಮಪ್ಪ ತಮಸ್ಸು ಗುಹೆಯನೆಯ್ದಿದಾಗಳಾ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೬ ವ). [ಅತಿ + ಆಯಾಮ]

ಅತ್ಯಾರ್ಪು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿ, — ಪೌರುಷ : ಒತ್ತೆಗಿಂದು ವಿಪಣ ಯೊಳು ರೂಪಜೀವೆಯರಿರುತಿರಲು ಆ ಪುರವರದೊಳಗುಳ್ಳ ವಿಟರುಗಳ ತ್ಯಾಸಿನಿಂದೊಡಗೂಡುತಿಹರು (ಅಂಜನ. ೩-೧೩೦). [ಅತಿ + ಅರ್ಪು]

ಅತ್ಯಾಲಿಢ (ಗು). ಪರಮಾವಧಿಯ; ಬಲವತ್ತರವಾದ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ : ಗುರುವಿರೋಧ ಮಹೀಬುಧರ ಮತ್ಸರವು ದೈವದ್ಯೋಹ ಗುಣಸಾಗರನ ಬಂಧುದ್ವೇಷವತ್ಯಾಲಿಢ ದೀನತನ . . . ಅಂಗೈಸೆ ಭೂಪನ ಸಿರಿಗೆ ಮೊಳೆಯದೆ ಕೇಡು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೬೯). [ಅತಿ + ಅಲಿಢ]

ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ಗು). ಬಹಳ ಅವಶ್ಯಕವಾದ. [ಅತಿ + ಅವಶ್ಯಕ]

ಅತ್ಯಾಶೆ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಆಸೆ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸೆ; ಅತಿಯಾಸೆ.

[ಸಂ. ಅತ್ಯಾಶಾ (ಅತಿ + ಆಶಾ)]

ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಸೋಜಿಗ; ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ : ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವತ್ಯದ್ಭುತವತಿಕೌತುಕ (ವಿನೇಶ. ೨೯೨). [ಅತಿ + ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಅತ್ಯಾಸನ್ನ (ಗು). ಬಹುಸಮೀಪವಾದ; ಬಹಳ ಹತ್ತಿರದ : ಅದಿದೇವನ ಪರಿಣಿಷ್ಟಮಣಕಲ್ಯಾಣಮತ್ಯಾಸನ್ನಮೆಂಬುದಂ (ಆದಿಪು. ೯-೮ ವ). [ಅತಿ + ಆಸನ್ನ]

ಅತ್ಯಾಸುರ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಭಯಂಕರವಾದ; ತುಂಬ ರೌದ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆವೇಶ, — ರಭಸ : ಕಂಠಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಮದಕರಿಗಳ್ ವೈಭಾವದಿಂದೆ ತಮ್ಮೊಳಗತ್ಯಾಸುರಮಾಗಿ ಪೋರ್ಡು ಸತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೭); ವಾಸುದೇವನೇ ದೇವನೆಂದತ್ಯಾಸುರದಿ ನುಡಿದು ವ್ಯಾಸ ದೇವಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಡೆ (ಬಸವ. ೫೪-೪೯). [ಅತಿ + ಆಸುರ]

ಅತ್ಯಾಸ್ವಾದಿ (ಗು). ೧. ಅತಿಯಾದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. ೨. ಅತಿಯಾದ ಆಸ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವ : ಕಡವೆಗತ್ಯಾಸ್ವಾದಿಯೆಂಬ [ಸಾ ಕಾಂ. ಕಾಡಾನೆಗಲಿಯೆಂದೆಂಬ] ನರಿ ಮೂಲಗಳಿಗೆ ದಡಿ ಮೊಯಲನೆಂಬ . . . ಬೇಡವಡೆಯೊಡೆಯರೆಲ್ಲರು ನೆರೆದು (ಹಚಕಾ. ೫-೭).

[ಅತಿ + ಆಸ್ವಾದಿ]

ಅತ್ಯಾಹಿತ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅನಿಷ್ಟ; ಪ್ರಬಲವಾದ ಅಪಾಯ; ವಿಶೇಷವಾದ ಕೇಡು. ೨. ಜೀವದ ಹಂಗನ್ನು ತೊರೆದು ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ; ದುಡುಕಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ರಾಕ್ಷಸೀ ಕೃತ್ಯ. ೩. ಮಹತ್ತರವಾದ ಭಯ (ಕಿ). [ಅತಿ + ಆಹಿತ]

ಅತ್ಯುಕ್ತೆ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಕ್ತೆ : “ವಿಶತೋಕ್ತಮತ್ಯುಕ್ತ ಮಧ್ಯಮ . . . ಇಪ್ಪತ್ತಾಱು ಭಂದಂಗಳಕ್ಕೂಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬-೧೮).

[ಅತಿ + ಉಕ್ತೆ]

ಅತ್ಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇರುವುದನ್ನು ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚುಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು : ಪಿಡಿಯರೇ ಕಯ್ಯನಕ್ಕಕ್ಕುಬ್ಬಟಿಯ ಭಕ್ತಿ ಪಿಡಿಯರೇ ಎನಿತು ಕಾಲದೊಳಿಂತಿದತ್ಯುಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೨೨); ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಅಂಶಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಕೆಲವೆಡೆ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಡುವ ಸಂಭವವೂ ಉಂಟು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೦); ಆಯಾ ಮತೀಯರಿಗೆ ರುಚಿಸುವಂಥಾ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಅತ್ಯನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನೂ ಉಚ್ಚರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುಸು. ಪೀ. ೧೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ; “ಅದ್ಭುತವಾಗಿಯೂ ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಹೇಳಿದ ಶೌರ್ಯದಾರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಾದಿಗಳ ವರ್ಣನೆ ಅತ್ಯುಕ್ತೃಲಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” (ಕೃಷಿ. ೨೭೬). [ಅತಿ + ಉಕ್ತಿ]

ಅತ್ಯುಕ್ತೆ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ, ೩ ಮಧ್ಯ,

೪ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ೫ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ೬ ಗಾಯತ್ರಿ . . . ಎಂದಿಪ್ರತ್ಯಾಘಂ ಭಂದಂ
ಗಳಕ್ಕುಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅತ್ಯುಕ್ತಾ]

ಅತ್ಯುಗ್ರ (ಗು). ಬಹಳ ಭಯಂಕರವಾದ; ತುಂಬ ಘೋರವಾದ :
ಪತ್ತಿಪ್ರಮಾದಫಲಕಮನತ್ಯುಗ್ರಗ್ರಾಹನವಹಸಂಕ್ಷೋಭಿತದೋಳ್ (ಕವಿರಾ.
೨-೩೪); ಗಂಡಹೆಂಡಿರನತ್ಯುಗ್ರದಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಲ್ . . . ಮಾತೆ ವಿಷಮಂ
ಪೆತ್ತರ್ಭಕಂಗೂಡಿಸಲ್ ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರಕಾಯ್ವನೇ (ಸೋ ಮೇ ಶ.
೨೯). [ಅತ್ಯು + ಉಗ್ರ]

ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ, ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ (ಗು). ತುಂಬ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ;
ಬಹಳ ಹೊಳೆಯುವ. ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ : ಧರಿತ್ರಿಸ್ತುತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ
ನಿರುಪಮದೇಹ ಪ್ರಭಾದಿವ್ಯ ಸರ್ವಾವಧಿ ಬೋಧಂ ತುಷ್ಪನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ.
೩-೪೮). [ಅತ್ಯು + ಉಜ್ಜ್ವಲ]

ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ 'ಅತ್ಯುಜ್ಜ್ವಲ' ನೋ.

ಅತ್ಯುತ್ಪಷ್ಟ (ಗು). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ತುಂಬ ಉತ್ತಮವಾದ.
[ಅತ್ಯು + ಉತ್ಪಷ್ಟ]

ಅತ್ಯುತ್ಪಮ (ಗು) = ಅತ್ಯುತ್ಪಷ್ಟ. [ಅತ್ಯು + ಉತ್ಪಮ]

ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹ (ನಾ). ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹ : ಮೊನ್ನೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಕಾರ್ಯ
ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈ ಹುಡುಗರು ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ
ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅತ್ಯು + ಉತ್ಸಾಹ]

ಅತ್ಯುದ್ಗಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಕಾರು; ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲು,
—ಕಕ್ಕು : ಪೂರಿಸುವ ನೆನದೆ ಮುಂ ಪೀರ್ದಾ ರುಚಿ ಮತ್ಪಾಂಚಜನ್ಯ
ರಶ್ಚಿಯನತ್ಯುದ್ಗಾರಿಸವೊಲ್ ದಂತದ್ಯುತಿ ರಾರಾಜಿಸಿ ಮುಖದಿನುಣ್ಣೆ
ನುಡಿದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೪). [ಅತ್ಯು + ಉದ್ಗಾರ + -ಇಸ್ಯ]

ಅತ್ಯುದ್ವಾಮ (ನಾ). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ತುಂಬ ಮೇಲಾದ :
ದಶಮ ದಿನದೋಳ್ ಅತ್ಯುದ್ವಾಮಮಂ ಶ್ರೀವರ್ಮನಾಮನುನಿಟ್ಟು
(ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೦೨ ವ). [ಅತ್ಯು + ಉದ್ವಾಮ]

ಅತ್ಯುನ್ನತ (ಗು). ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ :
ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಾನಂತರಮತ್ಯುನ್ನತ ಕನಕಸೀತಮಂ ಮುನಿಗಿತ್ತು (ಜಗವಿ.
೨-೪೨). [ಅತ್ಯು + ಉನ್ನತ]

ಅತ್ಯುಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಸತ್ಕಾರ; ಆದರ; ಮಿತಿ
ಮೀರಿದ ಉಪಚಾರ. ೨. [ಆಲಂ] ಲಂಚ; ಹೆದರಿಕೊಂಡು
ಕೊಡುವ ಹಣ : "ಅತ್ಯುಪಾಶಾಂ. ಕ್ಕುಪಚಾರಮನಲಂಚಿಕೊಡುವ
ಧನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೦-೯). [ಅತ್ಯು + ಉಪಚಾರ]

ಅತ್ಯುಪಧ (ಗು). ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಮೀರಿದ; ವಿಶ್ವಾಸ ಯೋಗ್ಯವಾದ;
ನಂಬಲರ್ಹವಾದ (*). [ಸಂ. (ಅತಿ + ಉಪಧಾ + -)]

ಅತ್ಯುಷ್ಣ (ಗು). ತುಂಬ ಬಿಸಿಯಾದ; ಬಹಳ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ (*).
[ಅತ್ಯು + ಉಷ್ಣ]

ಅತ್ಯುತ್ಸುಕ (ಗು). ತುಂಬ ತವಕವುಳ್ಳ; ಅತ್ಯಂತ ಸಂಭ್ರಮದ :
ವಿಶ್ವಸೇನ ಪ್ರಮುಖ ಸೇನಾಭಿಜ್ಞಾನತೆಯಿಂದ ರಾಜಲೋಕಮಜ್ಜಿತುತ್ಸುಕ
ರಾಗಿ ಶಶಿವಂಶಕೇತುಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೨ ವ).
[ಅತ್ಯು + ಉತ್ಸುಕ]

ಅತ್ಯೂರ್ಜಿತ (ಗು). ಬಹಳ ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ; ತುಂಬ ಪ್ರಭಾವ
ಶಾಲಿಯಾದ : ನೀಲಾಂಬುಜಲೀಲಾಕಾರದಿಂದ ಕಾಂತಿಯುತನಿನಿನ
ತ್ಯೂರ್ಜಿತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೦). [ಅತಿ + ಊರ್ಜಿತ]

ಅತ್ರಪಾತ್ಮಿಕೆ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು; ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟುಕೆ; ಸಕಲ
ದುಃಖಾವಾಸೆಯಿಂದ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ನಿಬದ್ಧಸೆಯನತ್ರಪಾತ್ಮಿಕೆಯಿಂದ (ಕಾದಂಬ.
೫೫೫). [ಸಂ. ಅತ್ರಪಾತ್ಮಿಕಾ (ಅತ್ರಪಾ + ಅತ್ಮನಾ + -)]

ಅತ್ರಿಗೋತ್ರಜ (ನಾ). = ಅತ್ರಿಪುತ್ರ ೧ : "ಇಂದು ಜೈವಾತ್ಯಕಂ . . .
ಚಂದ್ರಮಂ ವಿಧು ಸೋಮನತ್ರಿಗೋತ್ರಜನಬ್ಧಿನಂದನಂ ದ್ವಿಜರಾಜನೇನ
ಸುಧಾಂಶುಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪). [ಅತ್ರಿ + ಗೋತ್ರಜ]

ಅತ್ರಿಜ (ನಾ). = ಅತ್ರಿಪುತ್ರ ೧ : ಕ್ಷಾರಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿಗಂ ಕ್ಷೀರೋದ
ಭವಾತ್ರಿಜೇಂದುಗಳ್ಳಂ ಮುರಜಿನ್ನಾರಾಯಣಗಂ ಸಿರಿಗಂ ಶ್ರೀರಾಮಗ
ಮತನುಗಂ ಭವಾರಿಗಮೈಕ್ಕಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೯೦೬). [ಸಂ.]

ಅತ್ರಿನೇತ್ರಪ್ರಸೂತ (ನಾ). ಅತ್ರಿಮುಷಿಯ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ
ವನು; ಚಂದ್ರ. [ಅತ್ರಿ + ನೇತ್ರ + ಪ್ರಸೂತ]

ಅತ್ರಿಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ರಿಯ ಮಗ; ಚಂದ್ರ : ಆ ಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರಂ ಸಿತ
ಪಕ್ಷದತ್ರಿಪುತ್ರನಂತೆ ಕಳಾಕಳಾಪೋಪಚಯಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು.
೪-೪ ವ). ೨. ದುರ್ವಾಸಮುಷಿ : ಅತ್ರಿಪುತ್ರನ ಕೈಗುಂಡಿಗೆಯಿಂದ
ಕೀಟುಡುವೊಂದು ಪಳಕಿನ ಕರವತಿಗೆಯಿಂದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫).

[ಅತ್ರಿ + ಪುತ್ರ]

ಅತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಅಕಾರ. 'ಅತ್ವವಿಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ವವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಅಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ :
ದೊರೆಕೊಳ್ಳದತ್ತವಿಧಿಯಂತರಾಳದೋಳ್ ಬಹುಕಮಾಗಿ ಮಧ್ಯಪದಕ್ಕಂ
ದೊರೆಕೊಳ್ಳದದರ್ಶನವಿಧಿ ವಿರಳತೆಯಿಂದ ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕಜವರಿಂದ
(ಶಮದ. ೧೭೮). [ಅತ್ವ + ವಿಧಿ]

ಅತ್ವಾಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು; ಅಕಾ
ರಾಂತ (ಶಬ್ದ) : ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ವಾಂತಮುಮುತ್ವಾಂತಮುಮಾ
ಮದಂತಮುಂ ನಿಜಲಿಂಗಂ ಮುತ್ಸಕ್ತಾರಾದೇಶಂ ತತ್ವಂ ಪೀನಂ ವಿಧಾತ್ಯ
ಶಬ್ದಂ ರಾಂತಂ (ಶಮದ. ೮೪). [ಅತ್ವ + ಅಂತ]

ಅಥ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭ : ಒಂದು ದಿನ ಆತನ ಮಗನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ
ಬೀರುವಿನಿಂದ ಕನ್ನಡಕದ ಎರಡು ಗಾಜುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಂದರ
ಮುಂದೊಂದಿಟ್ಟು ನೋಡುವಾಗ ದೂರದ ಚರ್ಚಿನ ಶಿಖರ ಬುಡಮೇಲಾಗಿ
ಕಂಡಿತು. ಅದುವೇ ದೂರದರ್ಶಕದ 'ಅಥ' (ವೈಜ್ಞಾ. ಪ್ರ. ೪೮).

ಅಥದಿಂದ ಇತಿಯವರೆಗೆ = ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ,
ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ.

[ಸಂ. P 'ಅಥ' ಎಂಬುದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಯ; ಇದು ಗ್ರಂಥ,
ಪ್ರಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.]

ಅಥರ್ವ (ನಾ). ೧. ಪುರೋಹಿತ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೨. ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧ
ನಾದ ಒಬ್ಬ ಮುಷಿ. ೩. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಅಥರ್ವಣ
ವೇದ. [ಸಂ. ಅಥರ್ವನ್]

ಅಥರ್ವಕುಶಲ (ನಾ). ೧. ಅಥರ್ವಣ ವೇದದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ.
೨. ಮಂತ್ರ, ಮಾಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ : ವೇದವಿದಂ
ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ ಬಹುಶ್ರುತನಥರ್ವಕುಶಲಂ ಶುಭವಂಶೋದಯನುತ್ಪಮ
ನಾಶೀರ್ವಾದಪರಂ ಪರಹಿತಂ ಪುರೋಹಿತನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೫).

[ಸಂ. (ಅಥರ್ವನ್ + ಕುಶಲ)]

ಅಥರ್ವಣ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೇದ. [ಸಂ.]

ಅಥರ್ವಣಕೆಲಸ (ನಾ). ಮಾಯೆ; ಮಾಟ; ತಂತ್ರ; ಮೋಸ
ಗಾರಿಕೆ : ಸಂಜೀವರಾಯರು ಕಾಣುವವರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉದಾರಿಯಾಗಿ
ಬಿಣ್ಣೆಯಂತಹ ನುಣ್ಣುಗಿನ ಮನುಷ್ಯರು. ಆದರೆ ಮಾಡುವುದು ಸಂಪೂರ್ಣ
ಅಥ[ರ್ವ]ರ್ವಣ ಕೆಲಸ. ಗೋಳಿಗುಡ್ಡೆ ಶ್ಯಾಮಣ್ಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ನಡುಬೈಲು
ಮಾಸಣ್ಣ ಭಟ್ಟರು ಮೊದಲಾದವರ ಜಿವಾನುಗಳು ಸಂಜೀವರಾಯರ ಬಗ
ಲೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಹೀಗೆಯೇ ಅಲ್ಲವೇ ? (ಕುರುಕಾ. ೫೩).

[ಅಥರ್ವಣ + ಕೆಲಸ]

ಅಭವಾ (ಅ). ಪರ್ಯಾಯ, ಪಕ್ಷಾಂತರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, ಇಲ್ಲವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಅವ್ಯಯ: ಅವನು ಮೋಸಗಾರನಾಗಿರಬೇಕು, ಅಭವಾ ನೀನು ಹುಚ್ಚನಾಗಿರಬೇಕು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೧); ಈಗ ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಕಾಫಿ ಅಭವಾ ಟೀ, ಗಂಜಿಯಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. (ಅಭ + ವಾ)]

ಅಥಾಂಗ (ಅ). ಅಳವಾಗಿ; ತಳದವರೆಗೆ: ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಥಾಂಗವಾಗಿ ಮುಳುಗುಹಾಕದೆ, ಬರಿ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಕ್ಷಾಳನೆಯಿಂದ ಅಂತರಂಗವು ಅರ್ಥವಾದೀತೆ? (ಮಸಾಹ. ೧೨). [← ಮರಾ. ಅಥಾಂಗ]

ಅಥಾಸಿಸು, ಅತಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಅವರು ಹಮೇಷಾ ಶಿಕಾರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾ ಇದ್ದಾರೆ. ಅವಾಗ್ಯೆ ಸಂದರ್ಭವಾದಲ್ಲಿ ಹೊಡಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಥಾಸಿಸು [ಸಾಕಾಂ. ಅಥಾಸಿ] ಈ ಯೆರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲು ಸಂದರ್ಭ ಶಿಕ್ಷೆ ಹೋದರೆ ಶಿಸರಾತ್ರಿ ಹಬ್ಬದ ದಿವಸ ಮಹದೇವ ಪುರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಫಿಕ್ಕೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಷಿಯಿಂದ ಹಬ್ಬಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೫). ಅತಾಸಿಸು: ಅತಾಸಿಸು ತಾವು ಅವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨). [?]

ಅದಂಡ್ಯ (ಗು). ದಂಡಿಸಬಾರದ; ದಂಡನೆಗೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ: ಧರ್ಮದೊಳು ಸ್ಥಿರನಪ್ಪ ದ್ವಿಜನದಂಡ್ಯಂ ದಂಡ್ಯಾದಂಡ್ಯ ವಿಚಾರದೊಳು ಧಾರ್ಮಿಕನೆ ಸಮರ್ಥಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೯). [ಸಂ. (ಅ- + ದಂಡ್ಯ)]

ಅದಂತ (ನಾ). ಅಕಾರಾಂತ: ಅಕ್ಕುಮನುಸ್ಸಾರಮದಂತಕ್ಕೆ ಸಮಂತೆಯಾದೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೯೬). [ಅತ್ + ಅಂತ]

ಅದಂತ (ಗು). ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದ. [ಸಂ. (ಅ- + ದಂತ)]

ಅದಂತ (ಗು). ೧. ಹಲ್ಲಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ದಂತ್ಯಾಕ್ಷರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅದಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅದುಮಿಸು; ಅಮುಕುವಂತೆ ಮಾಡು (ದಕ. ೪). [ಅದಕ್ಕು + -ಇಕ್ಕು]

ಅದಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಸುಕು; ಅದುಮು; ಒತ್ತು (ದಕ. ೪). ೨. (ಪಾತ್ರಿ) ತಗ್ಗು; ನೆಗ್ಗು; ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗು (ದಕ. ೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅದಕ್ಕು, ಅದುಕ್ಕು, ಅದುಜ್ಜು; ಮಲ. ಅತಕ್ಕುಕ, ಅತುಕ್ಕುಕ]

ಅದಕ್ಕು (ನಾ). ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ತಗ್ಗು, — ನೆಗ್ಗು (ದಕ. ೪). [← ಅದಕ್ಕು. / ತಮಿ. ಅದುಕ್ಕು]

ಅದಕ್ಷ (ಗು). ದಕ್ಷನಲ್ಲದ; ಅಸಮರ್ಥ: ಅಂದು ದಕ್ಷನದಕ್ಷನೆನಿಸಿ ಯಮಂದಗರ್ವಿತನಾಗಿ ಹರನಂ ನಂದಿಸಲು (ಬಸಪು. ೬೧-೧೭).

[ಸಂ. (ಅ- + ದಕ್ಷ)]

ಅದಗುಂತಿ 'ದಗುಂತಿ' ನೋ.

ಅದಟ, ಅದಟ್ಟ, ಅಧಟ (ನಾ). ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮ: "ಅದಟನೆನೆ ಕಡುದಿಟ್ಟಂ" (ಭಾರಣ. ೫೪); ಅದಟಂ ಪುಟ್ಟದನಭಿಮನ್ನು ಕಲಿತನಂ ಪುಟ್ಟವ ಪೋಲಾ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೨೯); ದಿನಕ್ಕತ್ತನುಭವಂತಿ ಘನವಾನಿಗೆ ನಿಖಿಳಭುವನಸಂಕೀರ್ಣಯಶೋಧನಿಗೆ ನುತಕಾರ್ಯಶಾಲಿಗೆ ವನಧಿವೃತಾವನಿಯೊಳದಟರಾರ್ ದೊರೆ ಪೇಟೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೩೦); ಜೋಡೊಡೆದು ಧಟ್ಟುಗಿದು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಲದಟರ ಸೀಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೫-೫); ಇದು ನೆಜಿಗುಡಿಯ ಕೋಟೆಯ ಸೇನೆಯುಜ್ಜನಿಯದಟರುಗಳ ಪಾಜ ನೋಡು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೦೦); ಆತನು ಅದಟ ನಾದರೂ ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ದೈವಿಯು (ಕವೀರ. ೨೯). ಅದಟ್ಟ: ಸಾನ್ನಯ್ಯ ಕೊಟಗಮ್ಮನ್ನು ತುಜುವ ಕೋಣ್ಣು ಪೋಪಾಗದಟ್ಟ ಬಿನ್ನಾಂಡಿ ತುಜುವ ಮಗುಟ್ಟು ಸುರರ ಗತಿಗೆ ಸಣ್ಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೫-೧೪; 1030).

ಅಧಟ: ಇವರೊಳ್ ಪೇಟಾ ಬವರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲದಟರಾರ್ (ನೇಮಿಪು. ೭-೨೦೦); ಆ ಲಾಳದೇಶ ಮಧ್ಯಸ್ಥಳದೊಳಧಟ ಭೂಪಾಲವೆಸರಂ ತಳೆದ ಪಂಕೇಜಸಖುಲದ ಪೀಳಿಗೆಯ ರಾಯರ್ಗೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೩೫); ಶಕ್ರ ಶಿಖಿ ಯಮ ಪವನ ಧನದೀಶಾನರೊಳಗೀ ಹವಣಿನಧಟರ ಕಾಣೆನಾಹವ ದಂಗ ಲೇಸೆಂದ (ತೂರರಾ. ೧-೧೧-೧೫); ಹೊಣಕೆಯುಳ್ಳಧಟರೊತ್ತ ರಿಸಿದರ್ (ನಂದಿಮಾ. ೧೩-೪೮).

ಅದಟರ ದೇವ = ಶೂರರ ಒಡೆಯ; ವೀರ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಧಾಮಂ ಜಯಸಿಂಘದೇವನದಟರ ದೇವ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೪೨; 1019); ನಾಗದೇವನದಟರ ದೇವಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೮-೬೪; 1045); ಬರ್ಮದೇವನದಟರ ದೇವಂ (ಎಕ. VII, ೨ನಮೊ. ೫೭-೩೯; 1115). ಅದಟರ ಭೀಮ = ಶೂರರಿಗೆ ಭಯಂಕರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಧರಿಯೊಳ್ ಬೀರದ ಪೆಂಪಿಂ ನರನಿಂದಿರ್ಮಡಿ ಬಕಾರಿಯಿಂ ಮೂನಡಿ ಭಾಸ್ಕರಸುತನಿಂ ನಾಲ್ವಡಿ ಶಂಕರನಿಂದ್ಯೆವಡಿ ನೆಗಟ್ಟಿಯದಟರ ಭೀಮಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೦).

[< ಸಂ. ಅಧ್ಯಷ್ಟ / ಮರಾ. ಅಧಟ = ಅತಿಪರಾಕ್ರಮ]

ಅದಟಂಕೆಗಳ್ಳ (ನಾ). (ಶತ್ರುವಿನ) 'ಅದಟ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಅಪಹರಿಸತಕ್ಕವನು; ಶೂರನಾದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸತಕ್ಕವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವೈರಿಬಳಕಳಧಿಪತ ಪ್ರಭಂಜನ ದವಾನಲಂ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನದಟಂಕೆಗಳ್ಳನಯ್ಯನ ಚಕ್ರ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೩೬-೮; 990). [ಅದಟ + ಅಂಕ + ಕಳ್ಳ]

ಅದಟಕಾಳಾನಳ (ನಾ). ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂಥವನು; ಶೂರರಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡುವವನು: ದಿಜೆಯಕೀರ್ತಿ ಧ್ವಜಂ ಚಕ್ರಗೊಟ್ಟಿದಾವನಳಂ [ನದ]ಟ ಕಾಳಾನಳಂ ಚೋಳಕುಳಕಳ ದಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೮; 1062).

[ಅದಟ + ಕಾಳ (= ಕಾಲ್ಯ) + ಅನಳ (= ಅನಲ)]

ಅದಟತನ (ನಾ). = ಅದಟತೆ: ಸದಮಲ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗೋಚರನದಟು [ಟ]ತನವನು ಗಣಿಸಬಹುದೇ (ಸಂಭಪ. ೪-೩೭); ಕಂಡರಮರರು ಚಾಪವಿದ್ಯಾಖಂಡಪರಶುವಿನದಟು [ಟ]ತನವನು (ಸಂಭಪ. ೨೦-೮೮).

[ಅದಟ + -ತನ]

ಅದಟತೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಬೆದಜಲಿರ್ದಿರ್ದಿಡುಟ್ಟು ಭಟಕಳನಿರ್ಮರುಮರ್ವಿಸಲ್ಪೆ ಕೊಂದದಟತೆಯಿಂದಮಾಗಳೆ ಧನಂಜಯ ನಂ ಜದೆ ಕಂಜವಕ್ರಿಯಂ ಪದೆದತಿವೇಗದಿಂ ಪೆಗಲನೆಂಜಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೪೪). [ಅದಟ + -ತೆ]

ಅದಟರಕ್ಕಸ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಕ್ಷಸ: ಪದಿನಾಲ್ಕು ಭುವನ ವೆಲ್ಲವು ಪುರುಷೋತ್ತಮನುದರದೊಳಿರುತ್ತಿರ್ದು ತಾನು ಅದಟರಕ್ಕಸನ ಮೇಲಿರದೆ ಸಂಗ್ರಾಮವನೊದವಿಸಿದುದು ಚಿತ್ರವಲ್ತೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೩೪).

[ಅದಟ + ರಕ್ಕಸ]

ಅದಟರಸ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಜ: ಹಣೆದನಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ಮಿಗೆ ಕಡುವಣ ದಿಗಂತದಲದಟರಸ [ಸಾಕಾಂ. ಲದಟಿಗರ] ಪಟ್ಟಣದವರ ಪಂಚನದ ಭೂಮಿಯ ಭೂಮಿಪರ ಗೆಲಿದ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೬-೪).

[ಅದಟ + ಅರಸ]

ಅದಟರಾಯರುಳ್ಳಪ್ಪ (ನಾ). ಶೂರರಾದ ರಾಜರನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹೊಡೆಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮತ್ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲಂ ಸಾಮಜರಿಪುಪುಕ್ರಮಂ ಪರಾಕ್ರಮತುಂಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯಮಲ್ಲನೆಳೆಯೊಳ್ ಸೋಮೇಶ್ವರನನುಜನದಟರಾಯರುಳ್ಳಪ್ಪಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೭; 1082). [ಅದಟ + ರಾಯ + ರುಳ್ಳಪ್ಪ (< ಪ್ರಾ. ರುಡಪ್ಪ)]

ಅದಟಲೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕಾಡು, — ಪೀಡಿಸು: ಮಾಜಾನು
ವಿದ್ವಿಷ್ಟರನದಟಲೆಯಲ್ಲಣ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಚಕ್ರಂ ಸೂಕ್ತ (ಸೌಇಇ.
XX, ೩೧-೨೬; 1044); ಬಲಿನಲೆನ ಮಲೆನ ಕೆಲೆನದಟಲೆನ ಪಳಂಚಲೆನ
ಮಲೆಸರೆಲ್ಲಂ ಮುಜಿದಂ. . . ಲಕ್ಷ್ಮಣನುಪಂ (ಎಕ.VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೪;
1068); ಆವಂ ಮುರನಂ ಕೊಂದನದಾವಂ ಬಕಕಂಸಕೇಶಿಗಳನದಟಲೆದಂ
(ಶಮದ. ೧೫೧ ಪ್ರಯೋ); ಮೂಲೋಕಮನೆಲ್ಲ ಮನದಟಲೆನ ಮತ್ತ ಹಿರಣ್ಯ
ಕಶಿಪುವಂ ಕೊಲ್ಪಿನೆನುತ್ತಾ ಸ್ತಂಭೋದರದೊಳ್ ಜನಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೮-೫).
೨. ನಿಗ್ರಹಿಸು; ಉಡುಗಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ಅಂದಮದಟಲೆಯ
ಮನಸಿಜನಂದಮನಳವಳವಿಗಳೆದು ಕೇಸರಿಯಳವಂ ಬೆಂದಗುಳಿ ವಜ್ರ
ಬಾಹು ಪುರಂದರರೆಂಬಿವರನರ್ಗ ನಂದನರಾದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೩೬);
ಕರ್ಮಾರಿಯನದಟಲೆವಾನಂದವೀರರ್ ತಪಶ್ರೀವನಿತಾಳಂಕಾರರೆಮ್ಮಿಂ
ದಪಹರಿಸುಗೆ ದುರ್ಮೋಹಮಂ ಸಾಧುವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೫); ವೇದ
ವೇದಾಂಗ ರಹಸ್ಯ ಮನದಟಲೆದುದೆನಲ್ ಕಂಸಮಥನ ಬಣ್ಣಿಸುವರಳವೆ
ನಿನ್ನ ಮಹತ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೬-೮೩). [ಅದಟು + ಅಲೆ]

ಅದಟಸಾಮಂತ (ನಾ). ಶೂರನಾದ ಸಾಮಂತ ರಾಜ: ಅದಟ
ಸಾಮಂತ ಸಂದೋಹಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ ಭೇರಿಯಂ ಸೂಳಿಸಿ ನಿಂದರೊಡ್ಡಿ
(ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧-೮೧). [ಅದಟ + ಸಾಮಂತ]

ಅದಟಾನು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತಾಳು, — ಹೊಂದು: ನುಡಿ
ದುವು ದೇನದಂದುಭಿ ದೈತ್ಯನ ಸಿರಿಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಮಳೆಗಜೆಯೆ
ಕುಡಿವರಿದದಟಾಂತು ಸಾಸಿರತೋಳಿಂದ ಹಿಡಿದನು ರಣಭೈರವನ
(ಮೋಹತ. ೩೫-೪೮). [ಅದಟು + ಅನು (< ಅನ್)]

ಅದಟಗ (ನಾ). ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮ: 'ಅದಟರಸ' ಶಬ್ದದ
ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅದಟು + -ಗ]

ಅದಟು (ಕ್ರಿ). ೧. "ನಿಂದಿಸು, ಜರೆ" (ಗುವಿಮೋ); "ಗದರಿಸು"
(ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ); ಹದವರಿತು ವಿಧಿ ತಾನೆ ಕುದುರಿಸುವನೆಲ್ಲವನು ಅದಟ
ದಿರು ನೀನವನ (ಮಂಕುಕ. ೫೪೯). ೨. ಅದುಮು; ಅಡಗಿಸು (ಕಿ).
[← ? ತಮಿ. ಅದಟು = ಗದರಿಸು; ಬಯ್ಯ]

ಅದಟು, ಅಧಟು (ನಾ). ೧. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ; ಸತ್ತ್ವ:
ಅದಟನಳುಕೆಯಂ ಮೆಜಿದು ಸಾವುದು ಬೋಯಿಗನನ್ನಿಗ್ರಾಹ್ಯದೊಳ್
(ಎಕ. II, ೧೩೮-೧೪; 940); ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿದೆಣಿಸಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಟುಗ
ಳಿಗಳೆತ್ತ ಮೋದಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯); ಭಟಸಂಘಕ್ಕದಟೆಂತುಟೆಂತುಟೆ
ಮುಖಾಂಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೂಗಿಂತುಟೆಂತುಟೆ . . . ದರ್ಶನಂ ಸಕಲ ಧರ್ಮ
ಕ್ಕಂ ಧರಾಚಕ್ರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೨); ಹಸುಳೆಯದಟಿನ ನುಡಿಯ
ಕೇಳಿದು ನಸುನಗುತ ಧರ್ಮಜನು ಘನ ಪೌರುಷವು ನಿನಗುಂಟೆಂದು
ಕಂದನ ತೆಗೆದು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೬). ೨. ದರ್ಪ; ಗರ್ವ:
"ಹಮ್ಮದಟು ಮತ್ತೆ ಗಬ್ಬಂ ದಿಮ್ಮಿದರಿಂ ಬಿಂಕ ಪುಗ್ಗು ಮುಕ್ಕವಮೆನ್ನಲ್
ಗಮ್ಮನೆ ಗರ್ವಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೩); ಮುಕುಂದಂ ಸಭಾಂ
ತರಮಂ ಪೊಕ್ಕನಳುಕೆನೆತ್ತದಟಿನಾ ಪೀತಾಂಬರಾಡಂಬರಂ (ನೇಮಿಪು.
೬-೧೧೬); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳದಟಿಂ ವಂಚಿಸುವಾಯಾಸವೇಕೆ ಕೂರ್ತೀ
ಸ್ಥಲದೊಳ್ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಂ ಸಲೆ ಸಂದಂಚಿತ ಗೃಹಿಯಾಗೆ ಸಾಕು
ಕೇಳ್ ಜನನಾಥಾ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೭೨); ಮಾಣು ಬಜುಮಾತುಗಳೆನುತಾ
ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭಗಿಂದಳಾ ಶರ್ವಾಣಿಯನ್ನಯ ಪೈಜೆಯಿದೆಯಹುದೆಂದಳದ
[ಪಾಠಾಂ. ಧಟಿನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೪೦); ಧರೆಯೊಳ್ ಮಲೆಸರದಾ
ರೆಂದು ನಿಂದನಂದದಟಿಂದಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೪೦). ೩. ಅಬ್ಬರ: "ಅದ
ಟಬ್ಬರ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ" (ಕಶರ. ೮). ಅಧಟು: ೧. ಕಯ್ಯಂಬೇಜಿ
ನಧಟುಮಸ್ತಕದಂಬಕಮುಂ ಸೋರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೮); ಶಿವಪದ

ದ್ರೋಹಿಗಳ ಸಜ್ಜನೆ ಸವರಿ ಸೀಳ್ದಪ್ಪಳಿಸುವಧಟನ ತವಕ ತಕ್ಕೆಯ ವೀರ
ಭದ್ರನು ಮುಂದೆ ಮೋಹಿಸಿದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೨೨); ತನ್ನಧಟಿಂಗಿ
ದಾಶಾಧಿಪರುಳಿದುನ್ನ ತಿಕೆಯೊಳಿತ್ತಾ ಕಪ್ಪದ ದೆಸೆಗನ್ನೆಯರೆನಲ್ (ಜಯಕಾ.
೩-೨); ಅವಳು ಕದನದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಅಧಟೂ ಕಿಸುಕಾಡು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ
ಅರಸುಗೈದ ಚಾಣಾಕ್ಷತೆಯೂ ವರ್ಣನಾತೀತವಾಗಿವೆ (ಕರತ್ನ. ೫೨).
೨. ಪರವೆನಾಚಿಯ ಲೋಚನಂಗಳಿಂದೀವರದಳಂಗಳಂತೊಪ್ಪಿದುವು
ಮನ್ಮಥಮಹಾವೀರನೊರೆಯಿಂದಲುಗಿದಧಟಿನಂ ಪಿಡಿದು ಜಡವ ಕರವಾಳಿ
ನಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೬-೫). [< ಅದಟ. / ತೆಲು. ಅದಟು]

ಅದಟ್ಟು 'ಅದಟ' ನೋ.

ಅದದು (ನಾ). ಒಂದು ಅಭರಣ: ಕಾಲಂದುಗೆ ಕಾಂಚಿಯದ
[ಪಾಠಾಂ. ದು]ದು ನಿಜ್ಜಳದೋಲೆ ಪುಸ್ತಿಯು ಚಿಂತಾಕು ಬಾಳದೊಳೆಸೆನ
ಮುತ್ತಿನ ಬೊಟ್ಟು ತಳೆದಿಹ ನೀಲಾಳಕಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೦೩).
IP ಕಾಂಚಿಯದದು ಎಂಬುದು ಕಾಂಚಿಯ ದಾಮ ಎಂಬುದರ
ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅದನಾ (ಗು). ತುಚ್ಛವಾದ; ನೀಚವಾದ. [← ಅರ. ಹಿಂ. ಅದನಾ]
ಅದಪ್ಪು 'ಅದಪು' ನೋ.

ಅದಪ್ಪು, ಅದುಹು (ಕ್ರಿ). ಆವೇಶದಿಂದ ಮಾತಾಡು; ನಂದಿಸು;
ಜರೆ. ಅದುಹು: ಈ ವಿಪ್ರನಂ ಪೊಗಲೀಯದಿರೀ ವೃದ್ಧನಂ ಪೊಗಿಸ
ದಿರೆಂದು ಬಾಗಿಲವನನದುಹುತ್ತೆ ಕದವನಿಕ್ಕಿ ಒಳಗಂ ಪೊಗುವೆಸಕ್ಕೆ
(ನಂಬರ. ೬-೫೬); ಕೊಟ್ಟಿ ಗಿರಿಗಳ ಕೊಡುವ ಗಿರಿಗಳ ಕಟ್ಟಿಯಲಿ ಕಾಚಿಕ್ಕಿ
ಕೋಪದ ದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಗಿರಿ ಬರಲಿ ಬೇಗೊಂದದುಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬೇಗಿನುತ
ದೂಡಿ, ಬೇಗಿನುತದುರಿಂ, ಬೇಗುತುರುಬಿ, ಬೇಗೊಂದುರುಬಿ]ದನು ಭಟಿರ
(ತೊರರಾ. ೬-೫-೨೨). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅದಮ್ಮು; ತೆಲು. ಅದಲ್ಪು]
ಅದಬ್, ಅದಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ವಿನಯ; ನಮ್ರತೆ: 'ಅದಬ್ಸಲಾಂ'
ಪರಾ. ೨. ಹೆತೋಟಿ; ಹದ್ದುಬಸ್ತು: ಮುಖ್ಯ ಹರೆಯದ ಪ್ರಾಯ
ದಲ್ಲಿ ಅದಬ್ಸಲಲ್ಲಿರಬೇಕು, ಮನುಷ್ಯ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೭೪). ಅದಬ್ಬು:
೧. ಸಲಾಂ ಮಾಡಿ ಅದಬ್ಬಿನಿಂದ ನಿಂತುಕೊಂಡನು (ದೌಲತಾ. ೩೦).
೨. ಅವರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಬಹಳ 'ಅದಬ್ಬಿ'ನಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದರು
(ಅವತಂ. ೧೪೪).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅದಬ್ / ತಮಿ. ಅದಪ್ಪು = ಮರ್ಯಾದೆ]

ಅದಬ್ಸಲಾಂ (ನಾ). ವಿನಯಪೂರ್ವಕವಾದ ನಮಸ್ಕಾರ: ಆ
ಸಾಹೇಬರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸರದಾರರ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಅದಬ್ಸಲಾಂ
ಮಾಡಿ . . . ಕುಳಿತುಕೊಂಡು . . . ತಮ್ಮ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಶ್ರುತಪಡಿಸಿ
ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೬). [ಅದಬ್ + ಸಲಾಂ]

ಅದಬಳಿ (ನಾ). ಅದರ ಬಳಿ, — ಸಮೀಪ (?): ಕೆಯಿ ಕಂಬಳಂ
ಅದಬಳಿಯ ಹಕ್ಕಸಹಿತ ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಯಲಿ ರಾಜಬೀದಿಯಂ ಪಡು
ವಲು (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೨-೪; 1206). [ಅದು + ಬಳ್ಳಿ (< ಬಳ್ಳಿ)]

ಅದಬ್ಬು 'ಅದಬ್' ನೋ.

ಅದಭ್ರ (ಗು). ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ: ಮುಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ[ದ]ಭ್ರಾಭ್ರ
ವಿಭ್ರಮಭ್ರಾಜಿತೋತ್ತಂಗಶೈಲಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೫ ವ).

[ಸಂ.]

ಅದಯ (ಗು). ೧. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ದಯವಾದ. 'ಅದಯಾ
ಲಿಂಗನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ದಯೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಕ್ರೂರ:
ಅದಯನೆಗಿಪ್ಪ ಮನ್ಮಥನ ದುರ್ಜಯವೃತ್ತಿಯೊಂದು ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ
ವಿಧಾತ್ಯನಶದಿಂ ಭವಿತವ್ಯತೆಯಿಂದಮಿಂತು ಮಾಣದೆ (ಕಾದಂಬ. ೫೬೦).

[ಸಂ. (ಅ- + ದಯ)]

ಅದಯಾಲಿಂಗನ (ನಾ). ಅತಿಗಾಢಾಲಿಂಗನ : ಅದಯಾಲಿಂಗನ ದಂತಚ್ಛದ ಕೇಶಗ್ರಹಣಮತನುಕೇಳಿವಿಭವಂ ಮೃದು ಕರಿನಾತ್ಮಕಮಂ ತದು ಸುದತಿಗೆ ಕುಟ್ಟಿಮಿತಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೭೨).

[ಅದಯ + ಅಲಿಂಗನ]

ಅದರಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗದರಿಸಿ ಓಡಿಸು ; “ನಡುಗಿಸು” (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ) : ಮುಟ್ಟು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯೊಳಗಿಕ್ಕುಂಡವನು ಮುಳಿದಿಟ್ಟಡೆ ನಿರಾಘವನ ಮೋಘಕಾರ್ಗಾಲವದರಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ವದನಟ್ಟು] ತಾಗುವ ತೆಜದಿ ತಾಗಲ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೨೯) ; ಸಿಂಗಮನದಜ [ರ]ಟ್ಟುವ [ಪಾಠಾಂ. ನದಿಜಟ್ಟುವ] ಮುನಿಸಿಂಗಮವನ ಸಾಹಸಕ್ಕಮುಮಿದು ಮೃಗಂಗಳ ಸಂಗಡದ ಸಾಯ ವೆಂದೆನೆ ಸಂಗಡದೇಂ ಮಿಲುಮವನ್ನಮಿನ್ನೇನೊಳವೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೮೨) ; ಮಹಿ ಭುಜರ್ ಕಡುಮುಳಿದಾರ್ ಕೋಲ್ಪಳೆಯನಿದೇಸೆಯೊಳ್ ಸುರಿಯಲ್ ಕೆರಳ್ಳು ಬೊಬ್ಬಿಡುತದರಟ್ಟಿದಂ ನಳನೈಪಾಲಕನುಗ್ರಲಯಾಗ್ನಿಯಂದದಿಂ (ನಳಚಂ. ೪೧೫). [ಅದರು (< ಅದಿರ್) + ಅಟ್ಟು]

ಅದರಿಂದ ‘ಅದಲಿ’ ನೋ.

ಅದರಿಸು ‘ಅದಲಿಸು’ ನೋ.

ಅದರು ‘ಅದಿರ್’ ನೋ.

ಅದರು ಬೆದರು (ನಾ). ನಡುಕ ; ಭಯ (*).

[ಅದರು (< ಅದಿರ್) + ಬೆದರು (< ಬೆದಜ್ಞಾ)]

ಅದವು, ಅದವು, ಅದಹು (ಕ್ರಿ). (?) : ಮಹಾದೇವನುನಿಪುಣ್ಣವನ್ನ ದರ್ಪಿ ಕಳುಪೆದ್ದಪಂ ಮಹಾತವನ್ನರಣಮಪ್ಪೆ ತನಗಾ (ಎಕ. II, ೮೦-೧; 700). ಅದವು : ಪೆರ್ಗಲ್ಲಿಂದದವುತ್ತುಂ ಕರ್ಗಲ್ಲಂ ನೆರಪಿ ತಂದು ಬರಿಯೆಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ನುರ್ಗಾಗಿ ಚಿಟಿಲ್ ಚಿಟಿಲೆನೆ ಕುರ್ಗುತ್ತುಂ ನೆಲದೊಳೊ ರಸಿ ಮೇಲ್ಪುತ್ತುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೦). ಅದಹು : ಪಗೆಯಾದ ರಟ್ಟಿಹಳ್ಳಿಯನಗದ್ದದಹಿಯ ಕೊನ್ನು ಪಲರವ[ಲೆ]ಯಂ ಕೊಣ್ಣಾ ಹಗೆ ಯನೆ ಕೆಳಮಾಡಿದಂ (ಕೃ. IV, ೩೪-೨೭ ; 1106). [?]

ಅದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ನೋಡದಿರುವುದು. ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ; ಮರೆಯಾಗುವುದು. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಲೋಪ : ಪಡೆಗುಂ ವಿಭಾಷೆಯಿಂದಂ ಕಡೆಯೊಳದಂತೆಯನನ್ನರಂ ವೃದ್ಧನವೋಲ್ ಪಡೆಗು ಮದರ್ಶನಮಂ ಮೇಣ್ ಪಡೆಗುಂ ದ್ವಿಭಾವವನ್ನತ್ತಿಯಂ ಮೇಣ್ ಶ್ರುತಿ ವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೦) ; ಚರಮಕ್ಕದರ್ಶನಂ ಮೂಜರೆ ಬರೆ ಕಪವರ್ಗಮಗ್ರದೊಳ್ ದ್ವಿಭಾವಂ (ಶಮದ. ೧೮೮).

[ಸಂ. (ಅ - + ದರ್ಶನ)]

ಅದರ್ಶನವಿಧಿ (ನಾ). ಲೋಪವಾಗುವ ನಿಯಮ ; ಲೋಪವಿಧಿ : ಮಧ್ಯಪದಕ್ಕಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳದದರ್ಶನವಿಧಿ ವಿರಳತೆಯಂ ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕಜಾವವರಿಂ (ಶಮದ. ೧೭೮). [ಅದರ್ಶನ + ವಿಧಿ]

ಅದಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಸೀಗಡಿ ಕೊರವಂ ಬಂಪು ಬಸೇಗಂ ಗೊರವಂ ಗೆಂದೆ ಬಾಳಿ ಸಕ್ಕರೆಗಂಟಿಂದಿಗನಾನೆಮೂಗಮದಲೆಂಬ ಗಣತ ಶಫರಾಳಿಗಳನೆ ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ತ್ರಿಪು. ೨೭-೯೧).

[ದೇ || ತಮಿ. ಆಯಿಲ್ಯ ; ಮಲ. ಆಯಲ, ಆಯಿಲ, ಐಲ]

ಅದಲಾಬದಲು ‘ಅದಲು ಬದಲು’ ನೋ.

ಅದಲಿಸು ‘ಅದಲಿಸು’ ನೋ.

ಅದಲುಬದಲಾವಣೆ (ನಾ). = ಅದಲು ಬದಲು : ಈ ಹೆಸರಿನ ಅದಲು ಬದಲಾವಣೆ ನೆಕ್ಕುಡೋವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೧೮).

[ಅದಲು + ಬದಲಾವಣೆ]

ಅದಲುಬದಲು, ಅದಲಾಬದಲು (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ; ವಿನಿಮಯ : ಅವರ ಅವಕಾಶಗಳು ಕೆಲವು ದಿನವದಿಂದಾ

ಅದಲುಬದಲಾಗಿ ಇರುವದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೪) ; ಆ ಮದುವೆಯ ಮನೆಯ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಭತ್ತಿಗಳು ಅದಲುಬದಲಾದವು (ರೂಢಿ). ಅದಲಾಬದಲು : ಗಾಡಿಯ ಅದಲಾಬದಲಿನಿಂದ ಪಾಸಿಯಾದ ನಾನು ವಸಂತಸೇನೆಯನ್ನು ಪುಷ್ಪಕರಂಡಕವೆಂಬ ಜೀರ್ಣೋದ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕರೆಕೊಂಡು ಹೋದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೧೩).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅದಲ್ ಬದಲ್ ; ಮರಾ. ಅದಲಾಬದಲ್]

ಅದವ, ಅದುವ (ನಾ). ಅಂಗಹೀನ ; ಊನ : “ವಿಕಲಾಂಗ - ಆ [ಅ]ದವ” (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೮). ಅದುವ : ಮರದಿಂದ ಬಿದ್ದು ಕಾಲು ಮುರಿದುಕೊಂಡ ಅದುವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೆಣಗುತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ).

[? / ಮರಾ. ಅಧು, ಅಧೂ = ವಿಕಲಾಂಗ]

ಅದವಲಿಲ್ (ನಾ). ಸಂತಾಪ ; ಬೇಗುದಿ ; ವ್ಯಥೆ ; ಕ್ಷೋಭೆ ; ತಳ ಮಳ : “ಬೇಗುದಿಯದವಲಿಂದುಬ್ಬಿ ಗಮನಲ್ಪದನುತಾಪಕಕ್ಕುಂ ಪೆರ್ಸರ್ಗಳ” (ಕವಿಕಂ. ೧೧೦) ; “ಅದ[ಪಾಠಾಂ. ಅದರ್]ವಲಿಂದು ಮಜುಕಂ” (ಶಮದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ) ; ನಲ್ಲಳಗಲ್ಲೆಯಿಂದಮಾದದವಲಿ ಲಚ್ಚಿಗಂ ಮಜುಕಮೆಂಬಿವಜಿಂದೆ ಕನಲ್ವ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೩) ; ನಿಂದ ಬಿರಯಿಗದವಳ[ಲಿ]ಲ್ ಕುಂದದನಿಪ ಪೊಜವೊಲಲ್ (ಅಜಿಪು. ೨-೮) ; ಅಜುಪಿನೋಳಿ ಧಮ್ಮಕ್ಕದವಲಿಲುಮಂ ಗಂಗೆಯಮುನಾ XXX ಮಜಿಂದಂ ಸಪ್ತಮ ನರಕಕ್ಕಿಡದನಿಂದಂ ಕಾದ ನೈಪತಿ ತನ್ನಂ ಕಾದಂ (ಎಕ. VII (8), ೨ ಕಾರಿ. ೩೪೨-೫೪ ; 1050) ; ಅತಿತ್ಯಷ್ಟಯೀಗುಮರ್ಧಗದವಲಿಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೩). ‘ಎರ್ಧವಲಿಲ್’ ಪರಾ.

[ಅದ್ಧ + ಬಲಿಲ್. || ತೆಲು. ಅದವದ]

ಅದವು, ಅದುವು (ನಾ). ೧. ಊನವಾಗಿರುವುದು ; ನ್ಯೂನತೆ. ೨. “ಅಧಮ-ಅದವು” (ಗಂಗಾಮ. ೭) ; “ಸ್ವದ್ರೆ-ಅದವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯಳು” (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೬). ಅದುವು : ಮೊನ್ನೆ ಜರುಗಿದ ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಅದುವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಅದವ]

ಅದಹು ‘ಅದವು’ ನೋ.

ಅದಲಿಂ, ಅದರಿಂದ, ಅದಲಿಂದ (ಅ). ಆದಕಾರಣ ; ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ : ಪದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್ ಕಾಳಿದಾಸನುಂ ಗದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್ ಬಾಣನುಂ ಮುಂ ಕವಿಗಳಿರ್ವರುಂ ನೆಗಟ್ಟರದಲಿಂ ಸತ್ಕವಿಗಳಿರ್ವರು ಮೆನುಗುಳಿವಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯು. ೧-೯) ; ಇನ್ನು ಮುಂದಿರನೀಯಂದದೊಳಿರಿಸಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಅವಿನೀತರಾಗಿ ಪಗೆವರ್ಗ ವಶಗತರಪ್ಪರದಲಿಂ ಶ್ರುತ ವಿನಯಸಂಪನ್ನರಂ ಮಾಡಲ್ಪೆಟ್ಟುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೬-೧೨) ; ಅದಲಿನಾ ಪಾಂಡನರೊಳ್ಳವರ ಮೊದಲಿಗನು ನೀನಿರಲು ಧರಣಿಯ ಕದನವಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತವಲ್ಲ ಭಾವಿಸಲು (ಕುನ್ಯಾಲು. ೧೦-೭). ಅದರಿಂದ : ಇಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಸ್ನೇಹಿತರು ಬಂದರು. ಅದರಿಂದ ಕಚೇರಿಗೆ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅದಲಿಂದ : ಅದಲಿಂದ ನಾರಿ ಕೇಳಿ ನಿನ್ನಯ ಭೈರ್ಯನ ಕದಲಿಸಿದರು ಕಾಮಶರಕೆ ಎದೆ ಗೊಡದಿರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೫೭). || “ಅದು” ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮದ ತೃತೀಯಾ ಏಕವಚನದ ರೂಪ.

ಅದಲಿಂದ ‘ಅದಲಿಂ’ ನೋ.

ಅದಾಗಿ ‘ಅದು’ ನೋ.

ಅದಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ : ಎಡದ ಪಾದ ಮುಂದಾಗಿ, ಎಡದ ಕೈಯನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಅದಾಡ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೨೧). [?]

ಅದಾತಾರ (ನಾ). = ಅದಾತ್ಯ. [ಸಂ. ಅದಾತ್ಯ]

ಅದಾತ್ಯ (ನಾ). ಕೊಡದವನು; ದಾನಿಯಲ್ಲದವನು; ಲೋಭಿ.

[ಸಂ. (ಅ- + ದಾತ್ಯ)]

ಅದಾಲತ 'ಅದಾಲತು' ನೋ.

ಅದಾಲತು, ಅದಾಲತ, ಅದಾಲತ್ತು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ; ಕೋರ್ಟು: 'ಅದಾಲತು ಕಚೇರಿ' ಪರಾ. ಅದಾಲತ: ಕಡೆಗೆ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದಾವೆಯು ಅದಾಲತ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಬಂತು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೨೦೨). ಅದಾಲತ್ತು: ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಉಕ್ತ ಅದಾಲತಿನ ಜೀವಿಗಳಿಗಲ್ಲ ಆತ್ಯಂತ ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೮). 'ಅದಾಲತ್ತು ಕೋರ್ಟು' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅದಾಲತ್ / ತಮಿ. ಅದಾಲತ್ತು]

ಅದಾಲತು ಕಚೇರಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಯ ಕಚೇರಿ (ಕ).

[ಅದಾಲತು + ಕಚೇರಿ]

ಅದಾಲತ್ತು 'ಅದಾಲತು' ನೋ.

ಅದಾಲತ್ತು ಕೋರ್ಟು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ; ಕೋರ್ಟು: ಗುಲಾಂ ಮೊಹಿಯುದ್ದೀನ್ ಮೇಕ್ರಿಯವರೇ ಖಾವಂದರವರ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರ... ಅದಾಲತ್ತು ಕೋರ್ಟಿನ ಜಡ್ಡುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬರಾಗಿ ಅಧಿಕಾರ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೬). [ಅದಾಲತ್ತು (< ಅದಾಲತು) + ಕೋರ್ಟು]

ಅದಾವತಿ 'ಅದಾವತ್ತು' ನೋ.

ಅದಾವತ್ತು, ಅದಾವತಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಶತ್ರುತ್ವ; ವೈರ; ಮಾತ್ಸರ್ಯ: "ವೈರಂ ವಿರೋಧಃ ವಿದ್ವೇಷಃ - ೩ ವೈರದ ಹೆಸರುಗಳು ಅಂದರೆ ಅದಾವತ್ತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೯). ಅದಾವತಿ: ಅವಳಿಗೆ ಕೇಡು ಬಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅವಳ ಮೇಲೆ ನನಗೇನು ಅದಾವತಿಯೆ? (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅದಾವತ್]

ಅದಾಹ್ಯ (ಗು). ಸುಡಲಾಗದ. [ಸಂ. (ಅ- + ದಾಹ್ಯ)]

ಅದಿಕೆ (ನಾ). ವಿಶೇಷೋತ್ಸವ; ಅಧಿಕೋತ್ಸವ: ಹಿರಿಯ ಹಂದಿಗುಳದ ಚಂದ್ರನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಚೈತ್ಯಾಲಯದೊಳು ಪೂಜೆ ಅದಿಕೆ ಶ್ರೀಕಾರ್ಯ ನಡೆಸತಾಗಿ ವ್ರಿತ್ತಿಯನೂ ದಿಟ್ಟು ಶಾಸನವ ಹಾಕಿಸಿದರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೧೦೯-೨೦; 1392). [< ಸಂ. ಅಧಿಕ?]

ಅದಿಗು 'ಅದುಗು' ನೋ.

ಅದಿಗುದಿ (ನಾ). ಸಂತಾಪ; ತಳಮಳ: ಕುದುರುವುದೆಂತು ಈಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪಾಡು ಅದಿಗುದಿಯ ಗತಿಯೇನೋ? (ಮಂಕುಕ. ೭).

'ಎದೆಗುದಿ' ಪರಾ. [ಅದಿಗು + ಕುದ್ಡಿ]

ಅದಿಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅದಿತಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಹಸು. ೩. ಮಾತು. ೪. ಕಶ್ಯಪರ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು; ದೇವತೆಗಳ ಜನನಿ. [ಸಂ.]

ಅದಿತಿಜ (ನಾ). ಅದಿತಿಯ ಮಗ; ದೇವತೆ. [ಸಂ.]

ಅದಿತಿಜಪುರ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ನಗರ; ಅಮರಾವತಿ. ೨. ಸ್ವರ್ಗ. ೩. [ಭಂದ] ಮೂರು ಲಘುಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣ; ನಗಣ (೧೧೧). ೨, ೩: ಅದಿತಿಜಪುರಮಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಿವಹಮೆ] ಮದಗಜದಡೆಗಳೊಳೊದವಿರೆ ನಯದೊಳೆ ಬಂದು (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೯). [ಅದಿತಿಜ + ಪುರ]

ಅದಿತಿನಂದನ (ನಾ). = ಅದಿತಿಜ. [ಅದಿತಿ + ನಂದನ]

ಅದಿಬದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ; ಮೇಲುಭಾಗ ಮತ್ತು ಕೆಳಭಾಗ: ಈ ರೀತಿ ಬಾಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಂತಃಪ್ರಗತಿಯ ಸಂಬಂಧವು ನಿಕಟವೂ, ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೂ ಹಾಗೂ ಒಂದೇ ನಾಣ್ಯದ ಅದಿಬದಿಯಿದ್ದಂತೆ ಇರು ವದು (ಯಾತ್ರಿಕ. ೩೦). [ಅದಿಗು + ಬದ್ಡಿ]

ಅದಿಯಮ 'ಅದಿಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಅದಿಯಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದದಿಯಮರಸರು [ಪಾಠಾಂ. ಸಿರು] ಚಾಳುಕ್ಯ ವಿಕ್ರಮಕಾಲದ ೪೯ ತನೆಯ ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರದ... ಶ್ರೀಮದದಿಯಮರಸರು ಪೆರ್ಗಡೆ ಪಾಂನಾಂಡರು ಊರಡೆಯ ಚಂಡಿಮಯ್ಯ ನಾಯಕರು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೨೨-೧೯, ೨೬; 1124). [ಅದಿಯಮ (< ಅದಿಯಮ್ಮ) + ಅರಸ]

ಅದಿಯಮ್ಮ, ಅದಿಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊತ್ತಮಣ್ಣು ಲದ ದುಗ್ಗಯ್ಯ ಬರೆದ ಎಣಿಗಾರಿಯ ನಟವಿದ ಮಗ ಅದಿಯಮ್ಮ ಕಲ್ಲು ನಿಜಿಸಿದ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೨-೨೦; 971). ಅದಿಯಮ: ಶ್ರೀ ಮತ್ತಿಭುವನಮಲ್ಲ ಪೊಯ್ಯಳ ಬಿಟ್ಟದೇವ ತಳಕಾಡ ಹರಿಯಿಟ್ಟಡೆ ಅದಿಯಮನಿದಿರಾನ್ತು ಕಾದಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೨-೪; 1117); ಅದಿಯಮ ಚೇರ ಪಾಂಡ್ಯ ಮಕರೋದ್ಧತ ಕಾಡವರಂ ಕವತ್ತೆಗೊಂಡು ದನದನೇಕೆ ಬಂಟಸುವೆ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩-೧೦; 1223).

ಅದಿಯಮ ಘರಟ್ಟು = 'ಅದಿಯಮ' ನಿಗೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಂತಿರು ವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಲೆಪರೋಳ್ ಗಂಡ ಕದನಪ್ರಚಂಡ ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಅಸಹಾಯಶೂರ ಸನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗಮಲ್ಲ ಮಗರರಾಜ್ಯದಿಶಾಪಟ್ಟ ಅದಿಯಮ[ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಯಮ]ಘರಟ್ಟು ಚೋಳ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಚಾರ್ಯಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೯-೧೯; 1218). ಅದಿಯಮನ ಯಮ = 'ಅದಿಯಮ' ನಿಗೆ ಯಮನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಲದಂಕರಾಮ ವೈರೇಭ ಕಂಠೀರವ ಅದಿಯಮನ ಯಮ ಪು X X X ಕಾ X X X ಚಿ ಕಾಂಚನ ಚೋಳರಾಯ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೭-೨೩; 1307). ಅದಿಯಮ ನಿವಾರಣ = 'ಅದಿಯಮ' ನನ್ನು ಅಡಗಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಭವನ ಮಂಗಳ ಮಣಿತೋರಣಂ ಅದಿಯಮ ನಿವಾರಣ ಮಣ್ಣಿಳಕಘಟಸರ್ಪ ರೂಪಕಂದರ್ಪ (ಎಕ. V, ಅರಸಿ. ೩೪-೧೨; ಸು.1101). ಅದಿಯಮ ಮದ ನಿವಾರಣ = 'ಅದಿಯಮ'ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಭವನ ಮಂಗಳ ಮಣಿತೋರಣಂ ಅದಿಯಮ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಿಯರುಂ] ಮದನಿವಾರಣಂ ಮಂಡಳಿಕ ಪುಂಜ ಸರ್ಪಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೯-೧೬; 1174 ?)

[? / ತಮಿ. ಅದಿಯಮಾನ್]

ಅದಿಯರ (ನಾ). ಅಧಿರಾಜ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಶ್ರೀ ಪ್ರಿಥಿವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವದಿಯರನ್ನೊಂಬಳ್ಳಿ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೩-೩೭; 815). 'ಅಧಿರಾಜ' ಪರಾ. [ಅದಿ (< ಸಂ. ಅಧಿ) + ಅರ]

ಅದಿರ್, ಅದರು, ಅದಿರು, ಅದುರು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು; ಅಲುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು: "ಅದಿರ್-ಕಂಪನೇ" (ಶಮಧಾ); ಪುದಿದು ಕವಿದಿದ ತಮದೊಡ್ಡದಿವಿನಮೊರೊದಲೊಳೆರ್ಡ ಕಟನೆಯ ಸಸಿಪೋಲ್ ಕದಿಗಳೊಳೆ ತುಜುಗಿ ಮೂಡಿದನುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣ ತರುಣ ಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಅದಿರ್ಡತ್ತು ದಲೇಜೊದ ಸಿಂಹಪೀಠಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೫); ಅದಿರ್ದುದು ಧರೆ ಮುರ ಘಾತದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವನೊ. ೫೬-೨೭; 1125); ಅದಿರ್ವ ಖಡುಗದ ಕಾಂತಿ ಸೂರ್ಯನ ಹೊದಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೨-೭); ನಿನ್ನೀ ತೊಡೆಗಳೊಮ್ಮೆಯುಮದಿವುರ್ದಿಲ್ಲ (ಚಬುತ. ೧೦-೫೩). ೨. ಹೆದರು; ಭಯ ಪಡು: ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಗಾಂಗೇಯಂಗದಿರದಿರ್ನಿಲ್ಲನ್ನ ರೊಳರೇ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೮೦); ಕದನದೊಳೆದಿರೆ ಪಗೆವಡೆಗಿರ್ಚಿ ನಡೆವಾತನಭ್ಯ ಮಿತ್ರೀಣನವಂ (ವಸ್ತು ಕೋ. ೮೩-೧೦); ಮುಪ್ಪಿನಾ ಹೇಯಮಂ ಸಾವ ನಿರೋಧಸ್ತೋಮಮಂ ಕಂಡಲಿಸಿದನದಿರ್ಡಂ ಸೇಸಿದಂ ನೊಂದೆನೋರಂ

ತನುಗಟ್ಟೆಂ ದೇವ (ರಕ್ತಾ. ೪೨). ೩. ನಡುಗಿಸು; ಕೊಡಹು : ಸಸಿದ
ಲಂಪಿನಂ ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯಂ ಬಾಯೊಳಿಟ್ಟಾಗಳ ಕಯ್ಯಂ ಬಾಯುಂ
ಬೆಂದೊಡೆ ಮೆಯ್ಯನದಿರ್ದು ಕಯ್ಯಂ ಬಿದಿರ್ವನಂ ಬಿದಿರ್ ಕಂಡು ನಕ್ಕು
(ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮-೨೦). ಅದರು : 'ಅದರಟ್ಟು' ಪರಾ. ಅದಿರು₁ :
೧. ಕಟ್ಟಕವದಿರುತು ಲೋಕವಳುಕಿದುವು (ಬಸವ. ೨೮-೫೪); ಬೆದಜಿ
ಭೂಕಂಪದಲಿ ಕುಲಗಿರಿಯದಿರುವಂತಿರೆ ಚರಿಸಿ ಕಾಯವ ಬಿದಿರಿ ಮರಳುವ
ಕಂಗಳಲಿ ಕಲಿಕರ್ಣ ಮೈಮುಟಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೫-೨೯); ಅರ್ಭಟಿಸಿ
ಶಕ್ತಿಯನವಂ ಪಿಡಿಯೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗರ್ಭಮದಿರುದು (ಚಿಬವ. ೪೩-೪೯).
ಅದುರು₁ : ೧. ಪದದ ಬಲುಘಟ್ಟಣೆಗೆ ಭೂತಳವದುರಿ ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯು
ತಾಕಿದೊಡದುರಿ ಬಿದ್ದು ವೊ ಭುಜಗರಾಜಿಗಳಂಘ್ರಿ ಮೇಲಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ.
೬೦೩. ೭-೧೦); ಆಗ ನಳಭೂವರನ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ ಭುಜನಯನಂಗಳದು
ರಿರುವು (ನಳಚ. ೨-೪೩); ಸುರನರೋರಗರದುರಲಾ ದಿಕ್ಕರಿ ಕಮರರೆದೆ
ಬಿದುರೆ (ಕೋಗಯ. ೨೧ ಸೂ); ಅವನ ಅಬ್ಬರವನ್ನು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ಎದೆ
ಅದುರಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅದಿರ್; ಮಲ. ಅದಿರುಕ; ತುಳು. ಅದ್‌ರುನಿ,
ಅದುರುನಿ; ತೆಲು. ಅದರು]

ಅದಿರ್ ಅದಿರು₂ (ನಾ). ಕಂಪನ; ನಡುಕ. ಅದಿರು₂ : ಅದಿರುಲುಗು
ಮಿಸುಕೆನಲ್ ಚದುರ ಲೀಲಾನೋದದ ರೂಪವೆಂದೊಡಾಸ್ತದೆಂಬಿನಲು
ವಿಧಮೊಂದೆ ತಿಳಿಯಲಿಂತಿದು ಪರಿಯಾಯವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ (ಮನೋವಿ.
೨-೧೭); ನಾದ ಮೊದಲೆಂದು ನಿನ್ನೊಳಾಡಿದವೈನೆ ತಿಳಿದಿರೆ ವಿಧವನೆನಲು
ಸದುಗುರುವೆ ಪೇಳ್ವದೆನಗದಿರುನಾದಂಗಳೊಳ್ ಮೊದಲಾವುದುಜಿಪೆ
ನಲ್ಲಿಂತೆಂದನು (ಮನೋವಿ. ೨-೧೯). [**ಅದಿರ್**]

ಅದಿರಾಟಿ (ನಾ). ಅದುರುವಿಕೆ; ಅಳ್ಳಾಟ. [**ಅದಿರ್** + ಆಟ]

ಅದಿರಾಸು (ನಾ). ತೆನೆಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಕಾಳು; ಹಕ್ಕುಲು
(ಕಿಸಂಗಾ. ೭). [**ಅದಿರ್** + ?]

ಅದಿರಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೆರ್ವಾಡಿಯುಂ ಮಹಾ
ದೇವಿಯುಂ ಎಜಯಪನು ಅಯ್ಯಾಮ್ನರುಮಿಟ್ಟು ಅದಿರಾಲು ಪನ್ನೆರ
ದುಮ ಕಲ್ಯಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೩೦-೯; 900). [?]

ಅದಿರಿಲ್ಲಂದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥ್ವೀ ರಾಜ್ಯಂ
ಕೆಯೆ ಅದಿರಿಲ್ಲಂದಿಗಳ್ಳೆ ಕೆಯ್ದ ಕಪೊ $\times \times \times$ ಮಾ ಪೊಜಕಲ್ಲ (ಎಕ.
III, ಸಂಜನ. ೨೩-೨; 750). [**ಅದಿರ್** + -ಇಲ್ + ಅಂದಿ]

ಅದಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು. ೨. ಪರಿಹರಿಸು;
ನಿವಾರಿಸು : ಖದಿರಪ್ರಸೂನಮಾ ಖದಿರದ ರಸಮಂಜಿಲಮುಮಾಮ್ರ
ಗೋಕ್ಷೀರಮುಮೊಳ್ಳಿದುವಪ್ಪ ಬೆಣ್ಣೆಯಂಗುರುಮದಿರಿಪುದೊಂದೊಂದೆ
ಕಣಿಗಿಲುಗ್ರಮನನಿತಂ (ಖಮದ. ೨-೩೮). [**ಅದಿರ್** + -ಇಸು]

ಅದಿರು₁ 'ಅದಿರ್' ನೋ.

ಅದಿರು₂ 'ಅದಿರ್' ನೋ.

ಅದಿರು₃, ಅದುರು₃ (ನಾ). ಲೋಹಾಂಶವುಳ್ಳ ಖನಿಜದ್ರವ್ಯ : ಚಿನ್ನದ
ಅದಿರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು (ಭಾವನ.
I, ೫೦). ಅದುರು₃ : ಅಕ್ಕತವೆಂದರೆ ಗಣಿಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಕರಗದೆ ಇರುವ
ಅದುರು (ಸಿವ್ವಾಂತಿ. ೨೬೦); ಕೆಮ್ಮಣ್ಣುಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಳ್ಳೆಯ
ಅದುರು ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಯಿಲ್ = ಕಬ್ಬಿಣ; ಮಲ. ಅಯಿರ್,
ಅಯಿರಮ್ = ಕಬ್ಬಿಣದ ಹುಡಿ; ಯಾವುದಾದರೂ ಲೋಹದ ಅದುರು;
ತುಳು. ಅದ್‌ರ್]

ಅದಿರುಗಂತಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರುಘಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ : ಶರೀರವ
ಚಲಿಸುವದನ್ನು ಮಾಡಿ ವೈರಿಗೆ ಭಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ವೈರಿಯ ಪರಜಿನಲ್ಲಿ
ಬಂಡಿಕೋಲಿನ ಪೆಟ್ಟು ಅವನು ಅದು ಅದಿರುಘಾಯ ಎಂದು ಸಮ್ಮತವು
(ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೭೦). [**ಅದಿರು** (< ಅದಿರ್) + ಘಾಯ]

ಅದಿರುದುಟಿ (ನಾ). ನಡುಗುತ್ತಿರುವ ತುಟಿ; ಕಂಪಿಸುವ ತುಟಿ :
ತಿರುಗೆ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು ಮಿಣುಕುತ್ತಿಹವು ಅದಿರುದುಟಿ ಕೆಚ್ಚನೆಯೆ
ಅರಳುತಿಹವು (ಹಾಡುಸಾ. ೧೬). [**ಅದಿರು** (< ಅದಿರ್) + ತುಟಿ]

ಅದಿರೆ (ನಾ). (ದಕ-ಪ್ರಾದೇ) (ದನಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಬೆದೆ.
'ಅದಿರೆಗಟ್ಟು', 'ಅದಿರೆದನ' ಪರಾ. [**ಅದಿರ್**]

ಅದಿರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ದಕ-ಪ್ರಾದೇ) ಬೆದೆಹತ್ತಿ ಮೇಲೇರು : ಬೀದಿ
ದನಗಳು ಅದಿರೆಗಟ್ಟು ಗುಂಪಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದರಿಂದ ಓಡಾಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ
ಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [**ಅದಿರೆ** + ಕಟ್ಟು]

ಅದಿರೆದನ (ನಾ). (ದಕ-ಪ್ರಾದೇ) ಬೆದೆಹತ್ತಿದ ದನ : ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ
ಅದಿರೆದನಗಳ ಹಾವಳಿ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [**ಅದಿರೆ** + ದನ]

ಅದಿರ್ಕೆ (ನಾ). ನಡುಕ; ಕಂಪನ : ಮಡಲ್ಕೆ, ಅದಿರ್ಕೆ, ಬಿದಿರ್ಕೆ
(ಶಬ್ದಾಸು. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [**ಅದಿರ್** + -ಕೆ]

ಅದಿರ್ಗಂಚಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರ್ಗಂತಿ, ಅದಿರುಗಂತಿ, ಅದಿರ್ಗಂಚಿ, ಅದಿರ್ಗಂತೆ, ಅದುರು
ಗಂಚಿ, ಅದುರ್ಗಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು;
ಮಾಧವಿ : "ಅದಿರ್ಗಂತೆಯೆಂದೆನ್ನುತ್ತದಿರ್ಗಂತೆಯುಮೆಂದೆನಲ್ಕೆ
ಮಾಧವಿಯುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೫); ಪೊಳೆವದಿರ್ಗಂತಿಯುಣ್ಣೆ ಮಧುಮಾಸ
ಮೊಡರ್ಚಿದುದನ್ನಪ್ಪುನಿಂ ಕಳರುತಿ ಹತ್ತೆಸಾರ್ದುದು (ಗಿರಿಕ. ೭-೩೬);
ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ ಕರವೀರಮದಿರ್ಗಂತಿ ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿ
(ನೇಮಿಸಂ. ೧-೬೯); ಅದಿರ್ಗಂತಿಯಂ ತಾಟಿ ಮಾಲತಿಯುಂ ಮುಟ್ಟು
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೧). ಅದಿರುಗಂತಿ : "ಅತಿಮುಕ್ತಕಃ ಪುಂಡ್ರಕಃ —
ಈ ೨ ಅದಿರುಗಂತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅದಿರುಗಂಟಿ]" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮ ಕಿ).

ಅದಿರ್ಗಂಚಿ : ಚಿಂಗಳಿಗಿಲೆ ನಂದ್ಯಾವರ್ತ ದವನ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಸಖಿ
ಯಿರವಂತಿ ಹೊಂಗೇದಗೆಯದಿರ್ಗಂಚಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳ ತೊಂಗಲು
ಮೆಜಿದುವಭ್ರದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೬-೧೯). ಅದಿರ್ಗಂತೆ : ಕೇದಗೆ
ಸಂಪಗೆ ನಾಗಂ ಹಾದರಿಯದಿರ್ಗಂತೆ ಸುರಯಿ ವಕುಳ ಲವಂಗಂ ಜಾದಿ
ಮೊದಲಾದನೇಕಂ ಪೂದೋಂಟಂ ಸುರಭಿ ಪರಿಮಳಾಮೋದಂಗಳ್ (ಎಕ.
VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೫೦; 1042); ಅಜಾತಕುಂಡಂ ಮಾಳತಿ ಮೊಲ್ಲೆ
ಮಲ್ಲಿಯದಿರ್ಗಂತೆಯ ಪೆಂ) ಮ್ನುಳೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಭೃಂಗಾಳಿಯ ತಾರ
ಮಂದ್ರ ಮಧುರಸ್ವನದಿಂ (ಸೌಷಾ. XX, ೧೭೯-೪೬; ?). ಅದುರು
ಗಂಚಿ : ಅದುರುಗಂಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಅದ್ರ್ಗಂಚಿ]ಯ ಸೊಪ್ಪು, ಶ್ರೀಗಂಧ,
ಸೊಗದೆ . . . ಸಕಲ ಪಿತ್ತರೋಗ . . . ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯ ಸಾ.
೧೦೨). ಅದುರ್ಗಂತಿ : ಮಲ್ಲಿಗೆ ಶಾವಂತಿಗೆ ಇರುವಂತಿಗೆ ಅದುರ್ಗಂತಿ
. . . ಮೊದಲಾದ ಲತಾಗೃಹಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾ. ೯೬). [?]

ಅದಿರ್ಗಂತೆ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದಿರ್ಗೋಲ್ (ನಾ). ಕಳ್ಳರನ್ನು ಹೆದರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ
ಜನರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ತಳವಾರರು
ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಕೋಲು : ಅಂಗಜವೀರನಬಲ್ಲ ಸಂಗರಂಗೊಳಲಿದೆ
ಬರ್ಪನೆಂದೊಡು ತುಂಬಿಗಳೆಂಬದಿರ್ಗೋಲನಾಂತೆಲರ್ ತಳವಜನಂತೆ
ಸಾಜುತನುಗೆಯ್ದುದು ದರ್ಪಕವೀರನೇನೆಯಂ (ಚಿವ. ೬-೩೬); ಸಿಂಗದ
ರವಂಗೆಳ್ಳಾನೆಂದಿನಂತೆಯುಂ ತಳವಜರದಿರ್ಗೋಲುಲಿಗೆಳ್ಳ ಮಜಿಗೆಳ್ಳ
ರಂತೆಯುಂ . . . ಬೆರ್ಚಿ (ಚಿವಂ. ೪೧-೭). [**ಅದಿರ್** + ಕೋಲ್]

ಅದಿಚು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು : ಅಘಾಘಮನಿಸ ಕೋಟಿ ಸಂಕರ್ಷಣೆ
ಪಗಗಳನದಿಚಿ ಹರಿಸಮನೋದರ್ಶಿ (ಉದ್ಭವ. ೩-೬೪).

[ಅದಿರ್ಚು + ಚು]

ಅದಿಪು, ಅದುಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ನಕುಳನಂ
ಯಮನನದಿಪಲ್ವೆತ್ತಿ ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಸಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೮ ಪ); ಶತ್ರುಗಳುಮನಾಭ್ಯಂತರ ಶತ್ರುಗಳಾಜುಮನದಿರ್ಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ೧ದಿಚಿ]ಗೆಲ್ಲದೊಂದಂ... ಜಿತಶತ್ರುನಾಮಮಾಯುನ್ಮರ್ಧಂ (ಅಜಿತ. ೨-೪೯); ತುರುಷ್ಯ ಮಾಗಧೋತ್ತಂಗ ನೃಪಾಳಜಾಳಮನದಿರ್ಪಿದ

ಮೆಯ್ಯಲಿ ಪಾಂಡ್ಯಭೂಭುಜಂ (ಸೌಹೃ. IX-೩, ೨೫೪-೧೩; 1169);
ಅವಳನದಿಪದು ಕೃಷ್ಣನ ರೂಪವಿಭ್ರಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೪). ೨. ಅಡಗಿಸು ; ದಮನಮಾಡು : ಮದಯುತರಪ್ಪ ವಾದಿಗಳ ದರ್ಪ
ಮನೋವದದಿರ್ಪಿ ತತ್ಪ್ರಭಾಸದರಭಿವರ್ಣಪಂತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨೨);
ಮದನಮದಾಂಧಕಾರಮನದಿರ್ಪಿ ಮಹೋದ್ಧತ ಮೋಹಮಲ್ಲನಂ ವಿವಳಿಸಿ
(ನರ್ಧಪು. ೧೫-೮೩); ಪೊಸದೇಸೆಯನಲ್ವೆ ಕೋಕಿಲಧ್ವನಿಯನದಿರ್ಪಿ
ಯೆನ್ನ ಮನಮುಕ್ಕಿರಿ ಪಾಡಿದನಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ದಶಕು. ೫-೬೯).

೩. ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ಮೀರು : ವನಮಾಲಾಸ್ವದನೆಂದು ಯಾದೇಪತಿಯ
ನದಿರ್ಪಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೯-೫೩ ಪ); ಹುಸಿವನ ಮಾತುಗುಟ್ಟಿದಿರು
ಲೋಬನ ಮಾತನಡಂಗಿಗಾಜಿಯೊಳ್ ಕುಸಿವನ ಮಾತುಗೇಳಿದಿರು ಹಂದೆಯ
ಮಾತನದಿರ್ಪು ಕೂಡೆ ಧಿಕ್ಕರಿಸು[ಮವ]ನ ಮಾತುಗೊಳ್ಳಿದಿರು...
ಹಬ್ಬಿಯ ನಾಯಕನಿರ್ಧರ ತಾಣದೊಳೊ (ಕಣ. I, ೨೫-೪೭; 1186);
ಬಲಸಿಡಲಂ ದಾಡೆಯ ಕೂಪ್ಪದಿರ್ಪೆ ಹುಲಿಯೊಂದಾಕಸ್ಮಿಕಂ...
ಪಾಯ್ದುಡುಚ್ಚುಂಖಳಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೧೯; 1224).

ಅದುಹು : ೪. ಚುಚ್ಚು ; ತಿವಿ ; ಜೋದಿಸು : ರಾವು ಫಲುಗುಣ
ಯೆನುತ ಪಾರ್ಥನ ಭಾವ ಕುಡಿಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ತುರಗಾವಳಿಯನದುಹಿ
ದನು ಸುಳಿಸಿದನಾಹವಕೆ ರಥನ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯ. ೯-೩೭). ೫. ಭ್ರಮಿಸು ;
ಸಂದೇಹಪಡು (?) : ವಿದಿತ ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕಕ್ಕೆ ಜಗವದುಹದಂತಿರಿ ಚಿತ್ತ
ಗೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೈಮುಗಿದ (ತೂರಾ. ೭-೫೩-೨೭). [ಅದಿರ್ಚು + ಪು]

ಅದಿಪು (ನಾ). ೧. ಅದುರುವಿಕೆ ; ಕಂಪನ ; ಅಳ್ಳಾಟ : ಉಟ್ಟು
ಕಳೆಯದೆ ಕೂಡು ಬೇನೆ ತಳೆದಪ್ಪದು ಪೊಯ್ಯದಿರೊತ್ತಿಯಾಜುತಿಂಗಳ
ಬಸಿಜೀಕೆ ಪಾಯ್ತಿಯದಿರ್ಪಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಿರ್ಪಿ]ಬಣಪೋಡಿದುದಿಂದು
ನೋಡೆ ಕೂಸಿಟುವುದು ಕಾವುದೀ ಮೊಗಮುನಿತ್ತನುತುಂ ಪೆಜಗಾಗಿ
ಕೂಡಿದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೬೪). ೨. ಹೆದರಿಕೆ ; ಭಯ : “ಅಗುವು
... ಅದಿಪು - ಈ ೧೦ ಭಯಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೩); “ಅಳರು
ಪೆಳರೆಂದದಿರ್ಪೆಂದು ಭಯಮಕ್ಕು” (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೪೧); “ಅದಿಪು ಬೆಗಳ
ಪೆಳರಲೆಂದೆಲ್ಲಿಯು... ಭಯನಾಮ” (ಕವಿಕಂ. ೧೦೮).

[ಅದಿರ್ಚು + ಪು]

ಅದಿಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅದುರಿಸು ; ನಡುಗಿಸು ; ಅಳ್ಳಾಡಿಸು :
ಮದಗಂಧಮೆಂದೆ ಸಪ್ತಚ್ಚದಗಂಧಮನೀ ವನೇಭಮಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಪರ್ಚಿದ
ಮ ಸಕದಿಂದೆ ಪಾಯಲ್ಪದಿಪುಗೆಯ್ತು ಪುದು ನೋಡ ವನವೇದಿಕೆಯಂ
(ಅದಿಪು. ೧೧-೬೪). [ಅದಿಪು + ಕೆಯ್]

ಅದಿಮುತ್ತು (ನಾ). = ಅದಿಗುಂತಿ : “ಅದಿಮುತ್ತುಯೆಂದೆನ್ನತ್ತ
ದಿಗುಂತಿಯುಮೆಂದೆನ್ನಲ್ವೆ ಮಾಧವಿಯಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೭೫); ಎರ್ದೆ
ವಾಯದಿಮುತ್ತುಪೊದಟ್ಟಿದೆಯೆಂಬಿವು ಸಹಜ ಶಿಥಿಲವೃತ್ತಿಯಾಳ್ಗುಂ
(ಶಮದ. ೪೫). IP ಇದಕ್ಕೆ ವಸಂತದೂತಿಯೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು
ಹೆಸರೂ ಉಂಟು : ಮುಗುಳ್ಳದನಾದ ಸಂಪಗೆ ಮಡಲ್ಪದಿಮುತ್ತು
ಮರಲ್ಲರಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೫); ಮಲ್ಲಿಗೆಯಿಂ ಕೇದಗೆಯಿಂ

ಮೊಲ್ಲೆಯಿನದಿಮುತ್ತು ಸುರಗಿಯಾ ಪಾದರಿಯಿಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೀಡುವ ಗಾಳಿ
ಯೊಳೆಲ್ಲೆಡೆಯುಂ ಕುಸುಮ ರಜದೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ಸೌಹೃ. IX-i,
೨೪೯-೨೪; 1147); ನಿನಗೆ ವಸಂತದೂತಿಸರೊಪ್ಪುವುದೆಂತೆನೆ ಮುಂತೆ
ಬಂದು ನೀನೆನಗೆ ವಸಂತನಾಗಮನಮುಂ ನೆಜೆ ಸೂಚಿಸಿಕೊಟ್ಟೆಯೆಂದು
ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೀರರವದಿಂ ಪೊಗಟ್ಟಿತ್ತ ಪಸಾಯದಚ್ಚಮುತ್ತಿನ
ಪೊಸಪಚ್ಚಮಂ ತಳೆದಪೊಲದಿಮುತ್ತು ಮುಗುಳ್ಳದೆತ್ತಲುಂ (ಚಂದ್ರಪು.
೭-೪೧). [< ಸಂ. ಅತಿಮುತ್ತು, ಅತಿಮುತ್ತುಕ]

ಅದಿವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮುಂಕ (?) : ಬಾವಿಸೆಟ್ಟಿ
ಯರು ಕೊಟ್ಟರ್ ಗೌರಬ್ಬೆಗೆ ಅದಿವರಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬,
೫೫-೯; 1054). [ಅದಿ (< ಸಂ. ಅಧಿ) + ವರಿ]

ಅದೀಪನ (ಗು). ೧. ಜೀರ್ಣಕಾರಿಯಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಜೀರ್ಣ.
[ಸಂ. (ಅ- + ದೀಪನ)]

ಅದೀರ್ಪು (ಗು). ದೀರ್ಪವಲ್ಲದ ; ಉದ್ದವಲ್ಲದ.

[ಸಂ. (ಅ- + ದೀರ್ಪ)]

ಅದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಅವ, ಅವಂ, ಅವನ್, ಅವನು,
ಅತ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಅವಳ್, ಅವಳು, ಅಕೆ (ನಪುಂ. ಏಕ). ಅದು
(ಪುಂ. ಬಹುವ). ಅವಂದಿರ್, ಅವಂದಿರು, ಅವದಿರು, ಆತಂಗಳ,
ಆತಗಳು (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಅವಳ್ಳಿರ್ (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ).
ಅವರ್, ಅವರು, ಅವರ್ಗಳ (ನಪುಂ. ಬಹುವ). ಅವು, ಅವುಗಳು
(ವಿಶೇ). ಆ. ೧. ದೂರದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ
ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ : ಪಲ್ವಿಡಿಗೆ ಕುಲುಮ್ಪಿಡಿ
ವಿಟ್ಟಾರ್ ಅದಾನಳಿ[ಟ] ಪೊನ್ನೆ ಮಹಾಪಾತಕಮ್ ಸ್ವಸ್ತಿ (ಮೈಸೂ.
೧೯೩೬, ೧೬-೧೫; 450); ಅದಾನಲಿಪೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ.
೩೮-೮; 675); ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೯); ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ
ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೬); ಅದು
ಪಿರಿದುಂ ಪ್ರಮಾದಮದುವುಂ ಕುರುರಾಜನಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪);
ಅದಂ ಕೇಳ್ವಾ ಕುಮಾರರಿಂತಪ್ಪ ಕಥೆಯನ್ನೊಂದಂ ಪೇಟಿಮೆಂಬುದುಂ
(ಸಂ. ಚತಂ. ೨೦-೧೦); ಕನ್ನಡದೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನದು
ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಕಂಡಾ ನನ್ನೊಡೆಯಾ (ಭರಣ. ೧-೫); ನಾನು ಬಡವಿ ಆತ
ಬಡವ ಒಲವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಬಳಸಿಕೊಂಡೆವನೆ ನಾವು ಅದಕು ಇದಕು
ಎದಕು (ನಾಡಲೀ. ೫೯). ೨. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮದ ಅದಿಯಲ್ಲಿ
‘ಅದು’ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವುದೂ ಉಂಟು :
ಅದಾನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಂ (ಬ ಸ ಪು. ೧೮-೩೩); ನಿನ್ನ ಕೋಮಲತನವನು
ಪೊಯ್ಯವರದಾರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೦); ಯಾರದು ಕೂಗುವವರು
(ರೂಢಿ). ‘ದಾರು’, ‘ದಾವುದು’ ಪರಾ. ಅವ : ಇಂಥವರ ದೆಸೆಯಿಂದ
ಇಂತುಟಾದುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ ಭಾಷೆಗೆಟ್ಟ ಮನದವ ನಾನಲ್ಲವಯ್ಯ
(ಸಮಾ. ೧೨); ಬಿಡಿಸಿದನು ಬಂದಜನು ಮೊಮ್ಮನು ಹಡೆದ ಮಗನಿವ
ನೆಂದು ವಂದಿಸಿ ಮೃಡಗೆ ಬಳಕವ ಭಜಿಸಿದನು ಬಾಲೇಂದುಶೇಖರನ
(ತೂರಾ. ೧-೮-೩೩); ಮತ್ತೊರ್ವಳು ವಿಳಿಗಿಗೆ ಸನ್ನೆಯ ಮಾಡುವರ್ತಿ
ಯೊಳ್ ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳ ಕತ್ತುರಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಕೈತುಂಬಿ ಕೊಡಲದ ಮತ್ತವ
ನಗುತ್ತಿದಿದನು (ಕಂನವಿ. ೨-೮೪). ಅವಂ : ಅವಂ, ಇವಂ (ಶಬ್ದಾನು.
೧೮೨-೧೯). ಅವನ್ : ಅಸಿತೋತ್ಪಲ ವರ್ಣನವನ್ (ಎಕ. XI,
ಚಿತ್ರದು. ೪೩-೩. ಸು. 500); ಶ್ರೀ ಚಿಕರಾಪರವಿಯ ಗುರವರ ಸಿಷ್ಯರ್
ಸರ್ಬಣ್ಣ ಅವನ್ ಶ್ರೀ ಬಸುದೇವನ್ (ಎಕ. II, ೩೬; 750). ಅವನು :
ನೆಲೆಯನಜಿಯದವ ಕೊಲಿಸು ರಾಮನನೆಂದು ಬಲಿದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಪೇಳಲ
ವನು ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟವನ ಕೊಲಿಸಿ ದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೮);

ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗನಾದ ಅವನು ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿದ (ನಾಡಿಗೇ. ೪೭). ಆತ : ಇದಂ ಕೆಡಿಸಿದರೊಳ(ಳಾ)ರಪ್ಪೊಡೆ ಇಂತಪ್ಪಾತ (ಇಳ. XI, ೧೨೭-೧೩ ; 804); ಉಣಿದವರಾರಾತನ ಮಸಪ ಮಸಕದೇಸಕಮನಿಪರಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶುದ್ರಕ); ತೊಡರ್ಚಲಪವಾತನಾತನಿಂದಂ ಜಾಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೬); ಆತಂ ನಿಜಭುಜವಿಜಯಖ್ಯಾತಿಯನಾಳ್ವಾಳ್ವಾನ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೧೬); ಆತನನು ಕಂದುದು ತಪಸ್ವೀವ್ರಾತ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೧); ಕೃತಿಯ ಪೇಳ್ವಾತ ಸಾಮಾನ್ಯನಹುದು (ಭರತ. ೧-೧೬); ಆತಂ ಈತಂ ಊತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೧-೨೧); ಈತನ ಮಾತಿಗೆ ಆತ ಸೋತ (ಗಾದೆ. ೩೦೨). ಅವಳ : ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಳೆ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ತವಳನಪ್ಪಿದನಾ ವಿಭು ತನ್ನ ಶಾಪ ಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಿಟ್ಟುದೇವತೆಯನಟ್ಟು ಜಳುಕೆಯನಪ್ಪುವಂತೆವೋಲಾ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೧೮); ಮುಳಿದೆನ್ನನನಪರಾಧೆಯನಟ್ಟು ವಳನಂತನಾಥೆಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಕಳನಾವ ಜನ್ಮಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮಕ್ಕೈಮುಂದೆಕೇಳ್ ತಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೮); ಸತಿಯವಳ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೬ ಪ್ರಯೋ). ಅವಳು : ಹಿಂದಣ ಬಲಿಯ ತಂಗಿ ಬಳಿಕ್ಕೆ ದೂರಾಯ್ತವಳ ದೇಸಿಯಿಂದ ಬಲವಿರೋಧಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೧೦); ಸಲ್ಲಲಿತ ರಾಜಕೀರನ ನುಡಿಗೆಳಿ ವಲ್ಲಭ ಬಾರಿಂದಳವಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೨೦೦); ಎಲ್ಲ ಜನರನ್ನೂ ವಸ್ತು ಗಳನ್ನೂ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಅವನು, ಅವಳು, ಅವರು, ಅದು ಮೊದಲಾದುವು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೨೯); ಅವಳಿಗೂ ಸಹ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನಾದರಣೆ (ಮಹಾಗ. ೧೨). ಆಕೆ : ಶರೀರದೊಳೆತ್ತಂ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಂ ಮದಿರಾಮದವಾಗಿಸೆ ತೆಗಟ್ಟುನಾಕೆಯ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೯); ಆಕೆಯುನಾ ಪಾಂಗಿನೊಳ್ ದಿವಸಕ್ಕಂ ಬಡ್ಡಿಸೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೧-೫); ಪೊಸತಲರ್ಧ ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಸಟ್ಟಿ ನಡುವಿರ್ಪ ಸಿರಿಯುಮಾಕೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ನಸುಮಸುಳ್ಳು ತೋರ್ಪಳನೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೪೦); ಇರಸಲ್ಲ ದೆಂದು ಮುತ್ತಿನ ಸರಮನದಂ ಕೊರಲೊಳಾಕೆ ಕಟ್ಟಿದಳಾಗಳ (ಕಾದಂಬ. ೧೨೨); ಆಕೆಗೆ ಮತುಕಾಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ ಗರ್ಭಮಾಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪-೧೦); ಭೂಮಿ ತಾ ಬೇಡಿದಳು ಪುತ್ರನನಾಕೆಯಲಿ ಜನಿಸಿದನು ನರಕಾ ಸುರನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೭೧); ನನ್ನಾಕೆ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಲಿಟ್ಟು ಬಂದು “ಕಾಫಿ ಪುಡಿ ಇಲ್ಲ” ಎಂದಳು ಕುಂದಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ (ಮಗನಾಂ. ೪೯). ಅವಂದಿರ್ : ಪಲರುಮನೋಡಿಸಿ ಇಪ್ಪತ್ತಲ ಆರ್ಕೊನ್ನು ತಾಕ ಅವನ್ನಿ ರುಳ್ಳುಬಿದ್ದಿ ಶೂರಗತಿ ಪೆತ್ತು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೨-೪ ; 750); ಅವಂದಿರಾಗಳೆ ಬೀಡಿಗೆವರಿದು ರಜಸ್ವಲೆ ಯಾ ಗಿ ದೇ ಂ ಮುಟ್ಟಿ ಲಾಗದನೆಯುಮೊತ್ತಂಬಿದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ಸಂಪಭಾ. ೭-೪ ವ); ಅವರ ಪೋದೊಡವಂದಿರ ಕಬ್ಬುಮಿನ್ನು ಮಿಪುಪು (ಗದಾಯು. ೧-೪೭); ಅವಂದಿರ್ ಅತಿವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂತೊತ್ತಂಬಿದಂ ಬಂದು ಪಿಡಿವೆತ್ತ ಕಳ್ಳ ನಂ ತೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳುತ್ತಿದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮-೧೯). ಅವಂದಿರು : ತನ್ನ ಮುಟಿದು ಲಿಂಗವ ಮುಟುವುದು ತನ್ನ ಮುಟಿದುಲೆ ಲಿಂಗವ ಮುಟುವ ಯೋಗವಿನ್ನೆಂಥಾದೋ ? ಸುಡು ಸುಡು ಅವಂದಿರು ಗುರುದ್ರೋಹಿಗಳು, ಅಚಾರಭ್ರಷ್ಟರು (ಅವಚಂ. ೧೫೩-೭೦೩). ಅವಂದಿರು : ಎನಲಿಕವದಿರೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ತಿನಲಿಕೆದ್ದರು (ಸಂಭವ. ೫-೨೨); ಭೂಪತಿಲಿಕ ಸಿಕ್ಕಿದನವದಿರೊಡ್ಡಿದ ಬಲೆಗೆ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೪೬); ತುಡುಗುಣಿಗಳ[ಪಾಠಾಂ. ೪]ವದಿರು ನಭೋಗ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದು ಹವಿಗೊಂಬುರನಿಕರದ ಹೆಡಕ ಬಾರಿಸಿ ಬಾಚುತಿರ್ದರು ಬಾಯ ತುತ್ತು ಗಳ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೮). ಆತಂಗಳ್ : ಆತಂಗಳ್, ಈತಂಗಳ್, ಊತಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). ಆತಂಗಳು : ಸೋತುದರಿಬಲ ಹೋಗಿನುತ ಮುಯ್ಯಾಂತು ಮನ್ನಿಸಿ ಹೊನ್ನಬಟ್ಟಲೊಳಾತಗಳಿಗೊಲಿ ದಿತ್ತನ್ನೆ ಕರ್ಪುರದ ವಿಳಿಯವ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೧); ಕರೆ ನಿಮ್ಮಾತ

ಗಳನೀ ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಾಪಾತಕಕ್ಕಂಜುವನೆನುತ ಕೈ ಕೊಂಡನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೩). ಅವಳ್ಳಿರ್ : ತಳಂಗಳ್ ನೋಯವೇ ಮೆಟ್ಟಿದಂ ದೆಂದವಜಿಸಳನವಳ್ಳಿರ್ ಮೆಟ್ಟಿದರ್ ಮೆಟ್ಟಿರೆಂಬಂತೆ (ಅದಿಪು. ೭-೫೬); ಗಾಣತಿಯರಿವರುಂ ಮತ್ತಾಣದಿನಗ್ಗಳಮವಳ್ಳಿರಂ ಭಯವಶದಿಂ ಕ್ಷೋಣೇಶಂ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೨); ಗೋಳಿಟ್ಟು ಸತಿಯರಂ ವೈಹಾಳಿಯನೇಜಿದನವಳ್ಳಿರ ದಾವಣೆಯಂ ಲೀಲೆಯೊಳೆ ಕಟ್ಟಿದಂ (ಸಾಣಿ. IX-i, ೧೧೮-೪೩; 1057). ಅವರ್ : ಅವರ್ ಸ್ವಗ್ಗಾಗ್ರ ಮಾನೇಜಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೭-೨ ; 700); ಇವರವರ್ಗ ಕಪಟದಿಂದಂ ಸವಿನಯದಿಂದೆಜಿಯೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೨೦೪); ಅವರಿಂ ಕಿಷಿಯಂ ಪಿರಿಯಂ ಭುವನ ಜನಕ್ಕೆ (ನೇಮಿಪು. ೧-೩೪); ಅವರ್ಪೋದರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೭ ಪ್ರಯೋ); (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೬; ಎಕ. II, ೧೩೩-೫೦ ; 982; ಅಜಿಪು. ೧-೯; ಸುಕುಮಾ. ೪-೨ ವ; ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೨೦೪ ನೋ). ಅವರು : ಅವ ರೊಳಗಲೆಕೆ ನಿಂದರಿಪುಗಳ ಜವನ ಬೋನವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೯); ಆ ಜನೇಶ್ವರನಿರಿಸಿ ಮುದದಲಿ ಪೂಜಿಸಿದನವರುಗಳ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೩೯); ಅವರೆಡೆಯೊಳಗಾ ಪುರಕಧಿಸತಿಯಾದ ಭುವನೇಶನ ದಿವ್ಯ ಭವನ... ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂನವಿ. ೨-೭೮). ಅವರ್ಗಳ್ : ಪದ್ಮರಥನೆಂಬೊ ನರಸನಾತನ ಮಹಾದೇವಿ ಪದ್ಮಶ್ರೀಯೆಂಬೊಳಂತವರ್ಗಳಿಷ್ಯವಿಷಯ ಕಾಮಭೋಗಂಗಳನನುಭವಿಸುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭-೧೪). ಅವು : ನವ ನಳಿನೀವನಂಗಳ ಪರಾಗರಜಂಗಳನುಂಡು ಮುನ್ನಮಂತವನೆ ವಿಯುತ್ತಳ ಭ್ರಮಣವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಟುನಂತೆವೊಲಿರೆ ಕೆಂಪು (ಸಂಪಭಾ. ೪-೪೬); ಪೂಣ್ಣೆರಡಂ ತೀರ್ಚಿದೊರ್ಪವುಪರಡುಮವಂ ತೀರ್ಚಿ ತೀರ್ಚಿ ದಿರ್ಪನೆ ಪಗೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೯); ಹರಂ ಗಿರಿಸುತೆಗೆ ಪೇಟ್ಟಾ ಕಥೆ ಗಳಂ ಪ್ರಶಾತಕ ಭಾಷೆಯೊಳ್ ಬೃಹತ್ಕಥೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಪೇಟೊಡವಂ ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟಂ ಕೇಳ್ವು (ಪಂಚತಂ. ೧೩-೨); ಇವು ಲೇಸವು ಲೇಸಬೀ ವಿವರದೊಳೆಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧-೧೫೩). ಅವುಗಳು : ಅವರ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾವೋನ್ನತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ ದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹುನಷ್ಟ ಸಂಭವಿಸಿದೆಯೆಂದು ಊಹಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು (ಸಾಹಸಂ. ೯೫). ಆ : ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವ ದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೨-೪೦ ವ); ಆ ಕೃತಿ ಮುನ್ನಂ ಚಿಲ್ಲಿಂಗಾಕರಮೆನಿಸಿದುರ್ ಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸಿತ್ತಿನ್ನೀ ಕವಿತೆಯಂ (ಕಾದಂಪು. ೬); ಇತ್ತಲರ್ಜುನನಾ ತ್ರಿಗರ್ತಂಗೆತ್ತನವಸರವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೮); ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ತನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಚಿತ್ರಕೂ. ೩೩).

ಅದಲ್ಲದೆ, ಅದಲ್ಲದೆಯುಂ, ಅದುಮಲ್ಲದೆ, ಅದುಮಲ್ಲದೆಯುಂ, ಅದೆಂತೆಂದೋ = ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಉಕ್ತಿ : ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮುಂಟದಲ್ಲದೆಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬-೧೯); ಅದೆಂತೆಂದೋ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೬); ಜಗನ್ನಯನಾದ ಆಗಿಯೂ ಜಗದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಇಲ್ಲ ಅದೆಂತೆಂದೋ (ಅವನ. ೯). ಅದಾಗಿ = ಪ್ರತ್ಯವ್ಯವಹಾರ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸುವ ಮಾತು : ಅದಾಗಿ ಉಭಯ ಕುಶಲೋಪರಿ ಸಾಂಪ್ರತ (ರೂಢಿ); ರಾಮಪ್ಪನು ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಪತ್ರ ಅದಾಗಿ (ರೂಢಿ). ಅದು ಇದು ಎನ್ನು, ಅದಿದನ್ನು = ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡು; ಸಂಶಯಪಡು; ಅದಿನ್ನದೆ ಜಾತಕತಲಿಕದೊಳಜುವುದು ಗಣಿತಧರ್ಮಮಂ ಸಕಳಜಗದ್ವಿಡಿತಂ ಚಂದ್ರ ಪ್ರಭಚರಿತದೊಳಜುವುದು ಕಾವ್ಯಧರ್ಮಮಂ ಬುಧನಿವಹಂ (ಜಾತಕ. ೨೪-೪೦); ಅದು ಇದು ಎನ್ನುದೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊ (ರೂಢಿ); ಅದು ಇದು ಎಂದುಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ಅದೇತಾನೆ, ಅದೇತಾನೆ = ಆಗತಾನೆ : ಅವನೊಬ್ಬ ವರ್ತಕ. ಅವನು ಅದೇತಾನೆ

ಉಪಾಹಾರ ಪಾನೀಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ತುಂಬ ಹುರುಸಿನಿಂದಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೩); ಅದೇತಾನೆ ಪೊಟ್ಟಣದಿಂದ ತೆಗೆದ ಗಮಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಬೂನನ್ನು ಅವಳು . . . ಈಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೫). ಅದೇ ಹತ್ತಿಗದೇ ನೂಲು = ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು; ಚರ್ವಿತ ಚರ್ವಣ: ಎಲ್ಲವೂ ಅದೇ ಹತ್ತಿಗದೇ ನೂಲು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೦). 'ಅದಲಿಂ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅದು; ತುಳು. ಅವು; ಕೊಡ. ಅದಿ; ತೆಲು. ಅದಿ; ಕೊಲಾ. ಗೊಂಡಿ. ಅದ್; ಕುಣ. ಅರಿ]

-ಅದ್ಭು (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಅನುಕೃತಿ ಪದಮೊದವೆಯುಮದುವನೆಯೆಂಬೆರಡುಂ ಪದಾಂತ್ಯದೊಳ್ ಬರೆಯುಂ ನೆಟ್ಟನೆ ತಾವವ್ಯಯಮಪ್ಪುವು . . . ಅದುಗೆ ನೂಂಕದು (ನೂಕದು), ನೂಳದು, ತೆತ್ತದು (ತೆಕ್ಕದು) (ತಮದ. ೩೦೦, ಪ್ರಯೋ).

ಅದುಕಾರಣ (ಅ). ಆ ಕಾರಣದಿಂದ; ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ: ಆತನುಂ ನೀಮುಮೊಂದೆಡೆಯೊಳಗೆ ಕಿಸುಜುಂ ಕಲಹಮುಮೆಂದುಂ ಕುಂದದದುಕಾರಣಂ ಗಂ ಗಾನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ತಟದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೨ ವ); ತೊಲಗದಗ್ಗದ ಭಾಷೆಯದುಕಾರಣವತುಳಬಲನು (ಬಸಪು. ೨೧-೪೪); ಅದುಕಾರಣದಿಂದ ನಿಜಧೈರ್ಯದೆ ಗಣಿಸದೆ ಮುಂದೆ ಬರ್ಪುದಂ ಬುಧರಲ್ಲಿಂಬುದನೆಸಗದೆ ಬೆಳ್ಳಪವಾಳುದು ಕಜ್ಜಂ ಸಜ್ಜನಾಬ್ಜವನದಿನ ನಾಥಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೮). IP 'ಅದುಕಾರಣದಿಂದ' ಎಂಬ ತೃತೀಯಾಂತರೂಪವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. [ಅದ್ಭು + ಕಾರಣ]

ಅದುಕು 'ಅತುಕು' ನೋ.

ಅದುಕುಳಿ (ನಾ). "ಹರ್ಷ" (ಚತುನ. ಕ. I, ೭೩). [?]

ಅದುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅದನ್ನು ನೋಡು: ಒಗೆದ ಸಮಗ್ರಚಂದ್ರನ ವಿಹಾರಮನಲ್ಕೆ ಕುಮಾರಕಂ ಬರಲ್ ಸೊಗಯಿಸೆ ಭಾಮಿನೀಕುವಳ ಯೋತ್ಸವಮಂತದಗುಂಡು ಮಾಣ್ಣುಮೆ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೩೦).

[ಅದ್ಭು + ಕಾಣ್]

ಅದುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅದು (=ಹಿಂದೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದು) ತಪ್ಪಿ ಹೋಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಜನಕಂಗೆ ಜಲಾಂಜಲಿಯಂ ತನೂಭವಂ ಕುಡುವುದುಚಿತಮದುಗೆಟ್ಟೇಗಳ್ ನಿನಗಾಂ ಕುಡುವಂತಾದುದೆ ತನೂಜ ನೀಂ ಕ್ರಮವಿಪರ್ಯಯಂ ಮಾಡುವುದೇ (ಗದಾಯು. ೪-೬೧); ನೀನಿನಿತು ಕಾಲಂ ನಾಂ ಬರ್ಪಾಗಳಿದಿರ್ವಂದು ಸೇವೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ ಈಗಳದು ಗೆಟ್ಟು ಕರೆದೊಡಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರಂದೋಷಾದಪೆಯಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೩೪-೧೦). [ಅದ್ಭು + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅದುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಿ ಮೆತ್ತಗೆ ಮಾಡು (ಕ). ೨. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಉಡುಗಿಸು: ಇದುವರೆಗೆ ತಾ ಕೊಡುವ ಧನವನು ವದಗಿಸದೆ ಇವನಿರ್ವ ಕಾರಣ ಅದುಗಿಸುತ ಬಂಧದೊಳು ಮಾರುವೆ ಕೊಡುವ ಧನಕೇಗ (ಹಮಚ. ೧೧೬). [ಅದುಗು + -ಇಸ್ಯ]

ಅದುಗು, ಅದಿಗು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು; ಕುಗ್ಗು; ಅಮುಕಿಹೋಗು; ಉಡುಗು: ಉದರಿ ಹಲು ಬೆನ್ನುಜುಗಿ ಕೈಕಾಲದುಗಿ ಮಸ್ತಕ ನಡುಗಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೫೫); ಚದರಿದಳಿಕುಂತಳವು ಅಲಿಗಳದುಗಿದಂಬಕ ಹಸ್ತಗಳ ಮುಗಿದೆದೆಯ ಭಾವದೊಳಿರ್ವ ಸತಿಯನು ಕಂಡ ಮಾರುತಿಯು (ಜಿನಭಾ. ೫೨-೪೪); ಬೆದರುವುದು ತರನಲ್ಲ ಅದುಗಿ ವ್ಯಾಕುಲದಿ (ಹಮಚ. ೨೬). ಅದಿಗು: ಘಟಪತಿಯುಗಿಯೆ ಕೂರ್ಮಪತಿಯದಿಗಿಯೆ ತಾರಾಗಣಂ ವುದಿರೆ ನೆಲನದಿರೆ ಕುಲಗಿರಿಗಳಳ್ಳಾಡೆಯಣುವನದಟಂ ಸಿಂಹಲಂಘನದೆ ಲಂಘಿಸಿದ ನಂಬುಧಿಯ ದಾಂಟಿ ಲಂಕಾದ್ವೀಪಕೆ (ಕುಮುರಾ. ೧೩-೧೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅದುಜ್ಜು. ತೆಲು. ಅದುಕು = ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡು; ಸೇರು]

ಅದುಗೊ 'ಅದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಅದುಬುತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅದುಭುತ, ಅದುಬುತ, ಅದ್ಭುತ, ಅರ್ಬುತ, ಅರ್ಬುದ (ನಾ). ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ; ಸೋಜಿಗ; ಅದ್ಭುತ: ಗೌರೀರಮಣನದುಭುತವ ನೊಂದಿದನು (ಬಸಪು. ೫೭-೬೩); ಪದಹತಿಯೊಳದುಭುತವ ತೋಪಿ ದುದಾ ಮಹಾಸಭೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಒರಿಇ. ೪-೬೬); ಕೆದಲಿತಧ್ವರ್ಯಾದಿ ಮುತ್ತಿಜರದುಭುತದ ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೨). 'ಅದುಭುತ ಕಣೆ', 'ಅದುಭುತಬೊಬ್ಬೆ' ಪರಾ. ಅದುಬುತ: ಅತಿಚಿತ್ರವಿಧಗಳಿಂ ಸಿಂಗರವಗೊಂಡಿರುವ ಅದುಬುತದ ಸೌಂದರ್ಯದಾಳಿಕೆಯನು (ವಿಸೇಗೀ. ೨೪). ಅದ್ಭುತ: ಆ ಪುರದ ಲಿಂಗಸಂದೋಹವೊಡನೆ ಉರುಳುತೆಯ್ದಿ ದವು ಪುರಕದ್ಭುತವಾಯ್ತೆಂದು (ಗುರುಜಾ. ೧೧-೨೨). ಅರ್ಬುತ: ಹಬ್ಬಿದಾ ಮಲೆ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಅರ್ಬುತಾನೆಂತೆಂಬ ವ್ಯಾಘ್ರನು ಗಬ್ಬಿತನ ದೊಳು ಬೆಟ್ಟದಾ ಅಡಿಕಿಬ್ಬಿಯೊಳು ತಾನಿರುವನು (ಗೋಪಾಡು. ೪೭). ಅರ್ಬುದ: ಅರ್ಬುದದ ಕಾನನದ ಮಧ್ಯದಿ ನಿರ್ಭರದಿ ಮಾತೆಯನು ನಾಲ್ವರನೊಬ್ಬಳಿಯೊಕೊರಗಿಸಿದ (ಜಿನಭಾ. ೧೪-೪). [ಸಂ. ಅದ್ಭುತ] ಅದುಭುತಕಣೆ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಬಾಣ: ಕಣೆದರದುಭುತ ಕಣೆಯ ಸಜುವಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೨೬). [ಅದುಭುತ + ಕಣೆ] ಅದುಭುತಬಲ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಸೈನ್ಯ: ಕವಿದುದದುಭುತಬಲ ಮುರಾರಿಯ ತಿವಿದರಡಗಟ್ಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೪).

[ಅದುಭುತ + ಬಲ್ಯ]

ಅದುಭುತಬೊಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಗದ್ದಲ; ಅತಿ ಪ್ರಬಲ ವಾದ ಸದ್ದು: ವಾದ್ಯದ ರಣಿತವದ್ರಿಯನೊಡೆದುದದುಭುತಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಲಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೭). [ಅದುಭುತ + ಬೊಬ್ಬೆ]

ಅದುಭುತರಣ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಯುದ್ಧ: ಅಲ್ಲಿಯದುಭುತ ರಣವನಪ್ರತಿಮಲ್ಲ ಮಾರುತಿ ಕೇಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೦).

[ಅದುಭುತ + ರಣ]

ಅದುಭುತಾಕಾರ (ನಾ). ಅದ್ಭುತವಾದ ಆಕಾರ; ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಆಕಾರ: ಬೆದಲಿ ಹಾಯ್ದುದು ಘೋರರಕ್ತಸನದುಭುತಾಕಾರದ ಮಹಾ ಭಯಕಧಟಭಟರಸು (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೧೦).

[ಅದುಭುತ + ಆಕಾರ]

ಅದುಮು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕು; ಒತ್ತು: ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ನೋವಿನ ಬಾಧೆ ಈಗ ಕಾಣಿಸಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೮); ಗಂಟಲಿಗೆ ಬಂದ ದುಃಖ ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದು ಬಂದ ಮಾತು (ನಡದಾ. II, 1229); ಈ ದೈಹಿಕಾಕರ್ಷಣೆಯನ್ನೇಕೆ ಅದುಮಿಡಬೇಕು? (ಸೋತುಗ. ೧೦೦).

[ದೇ. || ತೆಲು. ಅದುಮು; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಅದುಮ್; ಗೊಂಡಿ. ಅದ್‌ಮನ]

ಅದುರು 'ಅದಿರ್' ನೋ.

ಅದುರು (ಕ್ರಿ). "ಒಣಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨); ಬೆಳೆ ಅದುರಿದವು (ಜಾನಕೋ. ೧೨); ಉದುರಲಿಹ ತರಗಲೆಯು ಅದುರಿ ಬೆಳ್ಳಿರುವಂತೆ ಅದುರಿ ಬಸವಳಿದೆಂದಿಗೂ ದಣಿವೇಕೊ (ವಿಸೇಗೀ. ೭). [ದೇ. ?]

ಅದುರು 'ಅದಿರು' ನೋ.

ಅದುರು (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೊಟ್ಟೆನಂಥ ಬಿಳಿಯ ಪುಡಿ; ಹಗರು (ಕ). [ದೇ. ?]

ಅದುರುಗಂಚಿ 'ಅದಿಗಂಚಿ' ನೋ.

ಅದುರುಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. (ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ) ಹೃದಯ ಕಂಪನವೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿ; ಹೃದಯ ವ್ಯಾಧಿ. ೨. ಪುಕ್ಕಲುತನ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ: ತಾತಾ ಅವರು ಅದುರುಗುಂಡಿಗೆಯವರಲ್ಲ (ಭಾಗ್ಯ. ೧೧). ೩. "ಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದುವುದು" (ಜಾನಕೀ. ೧೨). [ಅದುರು (< ಅದಿರ್) + ಗುಂಡಿಗೆ]

ಅದುರುರೋಗ (ನಾ). ಮೈಕೈಯ ನಡುಕ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ನಡುಗುವ ರೋಗ: ನನ್ನ ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡಿಗೆ ಇಂಥಾ ಅದುರುರೋಗ ಬಂದು ಎಲ್ಲಾ ಉದುರಿ ಹೋಯಿತು (ಕಥಾಮಂ. ೯-೧೦). [ಅದುರು (< ಅದಿರ್) + ರೋಗ]

ಅದುರುವಾಯು (ನಾ). ಶರೀರದ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳಾಗಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಗವಾಗಲಿ ಅದುರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ವಾತರೋಗ: ಚಿಕ್ಕವೀರಪ್ಪ ಪೊಡೆಯರವರು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಾರಭ್ಯ ಶರೀರವನ್ನೆಲ್ಲ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆದ[ದು]ರುವಾಯು ಸಂಭವಿಸಿ ಕೊಂಡು ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮). [ಅದುರು (< ಅದಿರ್) + ವಾಯು]

ಅದುರ್ಗಂತಿ 'ಅದಿರ್ಗಂತಿ' ನೋ.

ಅದುವ 'ಅದವ' ನೋ.

ಅದುವದು (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರಮಾಡುವುದು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು: "ಅದುವದು = ವಿಚಾರಿಸುಹಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ೨. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ (?). [?]

ಅದುವು 'ಅದವು' ನೋ.

ಅದುವ್ಯ (ಗು). ದುಷ್ಟವಲ್ಲದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಸಭ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅದುವ್ಯಕಾರಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಸದೆ ಸರಿಯಾದುವನ್ನು ಬಳಸಿ ನಾಮ ವಾಚಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು: ವರವೆನುಗೀಗೆ ದೇವತೆಗಳಾದರಿದಿಂ ಕರುಣಿಪುದಕ್ಕೆ ಬಂಧುರಗುಣಬಂಧುಸಂತತಿಯನೆಂಬುದು ಕಾರಕ ದೋಷವಾಗಳುಂ ಬರವನಮೋಘಮಾಗೆನುಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಕರುಣಿಪುದಕ್ಕೆ ಬಂಧುರಗುಣಬಂಧುಸಂತತಿಗೆ ನಿಕ್ಕುವನೆಂಬುದದುವ್ಯಕಾರಕ(ಕ)ಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೫). [ಅದುವ್ಯ + ಕಾರಕ]

ಅದುಹು 'ಅದಿರ್ಪು' ನೋ.

ಅದುಹು 'ಅದವು' ನೋ.

ಅದೂರದರ್ಶಿ (ನಾ). ದೂರದರ್ಶಿಯಲ್ಲದವನು; ಮುಂದಾಲೋಚನೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅದೂರದರ್ಶಿನ್]

ಅದೂಷ್ಯ (ಗು). ದೂಷ್ಯವಲ್ಲದ; ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಲ್ಲದ: ರತ್ನ ಸಂಚಯಪುರಮಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ನಡೆದು ಬಯ್ಯಂ ಕ್ರೋಶದ್ವಿತಯ ಮಾತ್ರದೊಳ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೂಷ್ಯಮಾಗಿಯುಮದೂಷ್ಯಮುಂ... ಪ್ರಸ್ಥಾನ ಶಿಬಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧೭ ವ). [ಸಂ. (ಅ- + ದೂಷ್ಯ)]

ಅದೃಢ (ಗು). ೧. ದೃಢವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಚಂಚಲನಾದವನು: ಕಡುಗೋಪದವನ ಬಹುಭಕ್ತನ ಖೂಳನದೃಢನ ಕುತ್ತಿತನ... ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತೊಲಗದೆ ಮಾಣ್ಣಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೯). [ಸಂ. (ಅ- + ದೃಢ)]

ಅದೃಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಾಣಿಸದ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದ: ಭರದಲಿದ್ದನು ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಸುರಮುನೀಂದ್ರನದೃಶ್ಯನಾದನು (ಕಾಶಿರಾ. ೨೪-೧೩). ೨. ನೋಡಲಾಗದ; ಕಾಣಬಾರದ.

ಅದೃಶ್ಯವಾಗು = ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ಇನ್ನೇವೆನ್ನೇವೆ ನಯ್ಯೋ ಮಹಾದೇವ ಇನ್ನೇನನೆಂದಪೆಂ ಕರುಣಿಸು ಮಹಾದೇವ ಇದ್ದಿದ್ದೃಶ್ಯವಾಗೆನೆ ಭಕ್ತವಾಗೆನೇ ಇದ್ದ ನೆಲನೊಳಕೊಳ್ಳದೇ ಜೀರ್ಣವಾಗೆನೇ (ತಿರು. ೨೧). [ಸಂ. (ಅ- + ದೃಶ್ಯ)]

ಅದೃಶ್ಯವಂತೆ (ಕ್ರಿ). ಅದೃಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪಡೆ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ಬಳಿಕತ್ತಾತುರದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕಂ ಲಲಿತಾಂಗಂ ನಿಜಸತಿ ರತಿಯಲ್ಲದೆ ಯೆಳೆಯ ಜನದ ಕಣ್ಣೆಯದೃಶ್ಯವಂತೆದಲರ್ವಿಲ್ಲನ ತೇಜಿಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೮). [ಅದೃಶ್ಯ + ತೆ]

ಅದೃಶ್ಯಕಿರಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಕಿರಣ. [ಅದೃಶ್ಯ + ಕಿರಣ]

ಅದೃಶ್ಯಮಸಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಮಸಿ, —ಶಾಯಿ: "(ಶಾಖಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯುವುದು, ಮೊ. ಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ರೂಪಗೊಂಡು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ) ಅದೃಶ್ಯಮಸಿ" (Invisible Ink. ಇಂಕನ). [ಅದೃಶ್ಯ + ಮಸಿ]

ಅದೃಶ್ಯರೂಪ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ರೂಪ: ಈಶಾನೇಂದ್ರಂ ಬಣ್ಣನೆ ತಮ್ಮ ಬಂದುದನದೃಶ್ಯರೂಪದಿನಭ್ಯಂಗನ ಕಾಲ ದೊಳ್ ಕಂಡುದುಮಂ ಸಪ್ರಪಂಚಮಜ್ಜಿಪಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೧ ವ). ೨. ರೂಪ ಮರೆಯಾದವನು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಹೋದವನು: ಅಂತು ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಶರತ್ಸಮಯಸಮುದಿತ ಜಳಧರ ರೂಪದಿಂದ ಮದೃಶ್ಯರೂಪನಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೩-೮ ವ). [ಅದೃಶ್ಯ + ರೂಪ]

ಅದೃಶ್ಯ (ನಾ). ಅದೃಶ್ಯಳಾದವಳು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದವಳು: ನಿಕುಂಭನಿ... ಬಂದ ಪಥದಲದೃಶ್ಯಯಾದಳು ಇಂದ್ರಜಿತು ಹೋಮದಲಿ ಪೂರ್ಣಾಹುತಿಯ ಬೇಳಿದನು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯-೩೯). [ಸಂ. ಅದೃಶ್ಯ]

ಅದೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕಾಣದ; ಗೋಚರಿಸದ. (ನಾ). ೨. ಜನ್ಮಾಂತರ ಕರ್ಮಫಲ (ಒಳ್ಳೆಯದು ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟದ್ದು); ವಿಧಿ; ಹಣೆಯ ಬರಹ: ಅವಳ ಅದೃಷ್ಟ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಾವೇನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷ; ಸುದೈವ: ನೀನು ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅ- + ದೃಷ್ಟ)]

ಅದೃಷ್ಟಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷದ ಪರೀಕ್ಷೆ; ವಿಧಿ ಪರೀಕ್ಷೆ: ಅದು ಕೇವಲ ಅದೃಷ್ಟಪರೀಕ್ಷೆಯಂತಿದೆಯೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಆಳೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೦); ಹೈದರನ ಅದೃಷ್ಟ ಪರೀಕ್ಷೆಯಾದಂತಾಯಿತು (ಒಡಕ. ೮೯). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಹದಿನಾರುಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎನ್ನ ಕಾರ್ಯಮಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲ ಮಾಝಿಯಿಂ ತೀರ್ಚಿ ದೊಡೆ ನೀನೆಂದುದಂ ಮಾಝಿನೆಂಬುದು ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೧೭). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪುರುಷ + ಸಂಧಿ]

ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿರದ; ಆ ಮೊದಲು ಕಂಡುಬಾರದ: ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಕೃತಕಮಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೫ ವ); ತನಗದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಪ್ಪ ಜಿನಾರ್ಥಕನ ಸರ್ವಾಂಗ ಸೌಂದರ್ಯಮುಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣ ಸಂಪತ್ತಿಯುಂ ಚಿತ್ತಮಂ ಕಾತುಕಂಗಳೊಳಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೬ ವ). [ಅದೃಷ್ಟ + ಪೂರ್ವ]

ಅದೃಷ್ಟವಂತ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ; ಪುಣ್ಯವಂತ: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಅದೃಷ್ಟವಂತ, ಅವನಿಗೆ ಲಾಟರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನ ದೊರೆಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅದೃಷ್ಟ + -ವಂತ]

ಅದೃಷ್ಟವಶ (ಗು). ೧. ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಶವಾದ; ಭಾಗ್ಯಾಧೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷ; ಸುದೈವ: ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ ನನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ ಸಿಕ್ಕಿದಳು (ರೂಢಿ). [ಅದೃಷ್ಟ + ವಶ]

ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ (ಅ). ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ; ಸುದೈವದಿಂದ: ಮೊನ್ನೆ ನಡೆದ ಅಪಘಾತದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಉಳಿದು ಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅದೃಷ್ಟ + ವಶಾತ್)]

ಅದೃಷ್ಟವಾದಿ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ದೈವ ವಾದಿ. [ಸಂ. ಅದೃಷ್ಟವಾದಿನ್]

ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಗೋಚರವಾದ ಶಕ್ತಿ; ವಿಧಿಶಕ್ತಿ: ಯಾವ ಜನ್ಮದ ಮುಕಾನುಬಂಧವೋ ನಾಲ್ಕುದಿನದ ಒಡನಾಟದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಶಕ್ತಿ ಯೊಂದು ಇಬ್ಬರ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಾಗೆ ಬೆಸೆದಿತ್ತು (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೩೬).

[ಅದೃಷ್ಟ + ಶಕ್ತಿ]

ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ (ನಾ). = ಅದೃಷ್ಟವಂತ: ಆ ವನು ಅದೃಷ್ಟ ಶಾಲಿ; ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸವೂ ಸಿಕ್ಕಿತು, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿಯೂ ದೊರೆತಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿನ್]

ಅದೃಷ್ಟಸಂಧಿ (ನಾ). = ಅದೃಷ್ಟಪುರುಷಸಂಧಿ: ಅರಿವಿಜಿಗೀಷುಗೆ ಭೂಮ್ಯೇಕಪ್ರದೇಶಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಮಾಯ್ದು ಅದೃಷ್ಟ[ಪಾಠಂ. ಅದೃಷ್ಟ] ಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಸಂಚತಂ. ೨೨೦-೧೮). [ಅದೃಷ್ಟ + ಸಂಧಿ]

ಅದೃಷ್ಟಹೀನ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟವಿಲ್ಲದವನು; ಭಾಗ್ಯಹೀನ: ಈ ಅದೃಷ್ಟಹೀನನ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಯಸ್ಸಾದ ಕುಳ್ಳುಶರೀರದವ ನೊಬ್ಬನು ಎತ್ತರವಾದ ಬೋಸಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಯೋಧಪ್ಪ. ೫೩). [ಅದೃಷ್ಟ + ಹೀನ]

ಅದೈ (ಕ್ರಿ). ದೊರಕು; ಸಿಕ್ಕು: ನಿನ್ನದಿವಾವರೆಯೆದೆಯಲಿ ಮನ್ನ ನೋಭ್ರಮರಕಡೆಯಲಿ ತೃಷಾಂತಮಚ್ಚರಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೯೧-೧೯೫); “ಅದೆಯಲಿ = ದೊರಕಲಿ” (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೩೬ ಬಿ). [?]

ಅದೈ (ಅ). ಉಂಟು, ಇದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಏಕ ವಚನದ ರೂಪ: ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಆಣೆ ರೊಕ್ಕ ಅದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೪). [ಅದು + -ಎೃ]

ಅದೈ, ಅದೇ (ಅ). ೧. ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಮಾತು: ಆದೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ ಹೃದಯದ ರಾಗಂ ಪುದಿದುದೆನಿಸಿ ಕೆಂಪಂ ಕಯ್ಯೊಂಡುದಯಾದ್ರಿಯಿಂದಮುದಯಿಸಿ ದುದು ಬಿಂಬಂ ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೭); ಆ ಹೊಗು ವಳು ಹೊಗುವಳೆದೆಯೆದೆ ಹೋಹಳ್ (ಬಸಪು. ೧೪-೩೩); ಕಲಿ ಭೀಮ ಸಾತ್ಯಕಿ ರೂಹುದೋಜಿರದರೆ ಘೋರತೃಚ ಪಾರ್ಥಸುತರೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೨-೬೫). ಅದೇ: ೨. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅಥವಾ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಅದೇ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸುಖಪಡಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಖವುಂಟಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೩ ಕಿ).

[ಅದು + -ಎೃ]

*ಅದೆಕೊಳ್, ಅಕೊ, ಅಕ್ಕೊ, ಅಗೊ, ಅಗೋ, ಅದಿಗೊ, ಅದುಗೊ (ಅ). ದೂರದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು. ಅಕೊ: ಕಡೆಗಾಲವಿದು ನೀನು ಕೆಡುವೆ ಅಕೊ ಹುಲ್ಲ ಹಿಡಿದು ಸಾರಿದೆನೆಂದಳೊಡನೆ (ಭರಜ. ೫೦-೫೭). ಅಕ್ಕೊ: ಅಕ್ಕೊ ಶ್ಯಾಮ ಅವಳೆ ರಾಧೆ ನಲಿಯುತಿಹರು ಕಾಣೆರೆ (ಗೋಕುನ. ೨೮). ಅಗೊ: ಅಗೊ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮುದುಕನೇ ನಿನ್ನ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದವನು (ರೂಢಿ). ಅಗೋ: (ಬೆಟ್ಟದ ಕಡೆ ಕೈತೋರಿ) ಅಗೋ (ಆರ್ಯಕ. ೧೪). ಅದಿಗೊ: ನೋಡ ದಿಗೊ ತೋರುತಿದೆ ಬಿರಿದಿನ ಪತಾಕೆ (ಜಿನಮು. ೪೭-೪೧). ಅದುಗೊ: (ಕಿ). [ಅದೈ + ಕೊಳ್]

ಅದೆಬದೆ ‘ಹದಿಬದೆ’ ನೋ.

ಅದೆಯಱಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅದೆಯಱಿ ನಾಡ ಚಿತ್ತೂರ ಮೋಸಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷ್ತಿಯರ್ ನಾಗಮತಿಗನಿಯರ್

ಮೂಜುತಿಙ್ಗಲ್ ನೋನ್ನು ಮುಡಿಪ್ಪಿದರ್ (ಎಕ. II, ೨೦-೧; ಸು. 700). [ಅದೆಯಱಿಕ್ಕಿ + ನಾಡು]

ಅದೇ ‘ಅದೈ’ ನೋ.

ಅದೇಯ (ಗು). ಕೊಡಬಾರದ: ಎಮ್ಮರಸನನ್ನಯಾಗತಂ ಕುಲಧನ ಮಾರ್ಗಮದೇಯಮುಮದ್ವಿತೀಯಮುಮಿದು ನಿನ್ನ ಬರವಿಂಗಂ ಚಕ್ರ ವರ್ತಿಯನುರಾಗಕ್ಕುಂ ತಕ್ಕುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೧ ವ).

[ಸಂ. (ಅ- + ದೇಯ)]

ಅದೈವೆ (ನಾ). ದೈವಬಲವಿಲ್ಲದವಳು; ಭಾಗ್ಯಹೀನಿ: ಭಾವೆ ಭಾವಿ ತನೂಭವಾನುಕ್ರಮಪ್ರಭವಭಾವಂಗಳಂ ಭಾವಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸಿ ಯುಂ . . . ಸನ್ನಿಹಿತದೈವೆಯಾಗಿರುಮದೈವೆಯಂತೆಯುಂ . . . ಇರ್ಪಿ ನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೦ ವ). [ಸಂ. ಅದೈವಾ]

ಅದೊ, ಅದೋ (ಅ). ಅಗೊ: ಅದೊ ರಜನಿಯನನುರಾಗದೆ ಹೃದಯ ಮನೇಜಿಸಿದನೆಂಬಿನಂ ಮಂಡಲಮಧ್ಯದೊಳೆಸೆಯಲಾತ್ಮಲಾಂಭನಮುದ ಯಿಸಿದಂ ರಜನಿನಾಥನುದಯಾಚಲದಿಂದ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೪). ಅದೋ: “ಸ್ವರಣೆ ಸಂಬೋಧೆಯಲಿ ಹೋ ಅದೋಯೆಂದೆನಿಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೬-೭೩). [ಅದು + -ಒೃ]

ಅದೋ ‘ಅದೊ’ ನೋ.

ಅದ್ದಡಿ (ನಾ). ಕೂಗಾಟ; ಕಿರಿಚಾಟ (?): ಎಲ್ಲಿಯುಂ ಗೋವುಗಳ ಸರಗಳುಂ ಮೊರಗಳುಂ ಯೆಲ್ಲಿಯುಂ ವತ್ಸಗಳ ಸೀತ್ಕರದ ಪೂತ್ಕರದ ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ಗೋಪಾಲರದ್ಗಡಿಯ ಹೊದ್ದಡಿಯ ಹಾಯೆಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುತಲಿ (ಜಿನಮು. ೨೧-೪). [?]

ಅದ್ದಣಿ ‘ಅದ್ದಗಣಿ’ ನೋ.

ಅದ್ದ (ನಾ). ೧. ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು; ಅರ್ಧ: “ಅದ್ದ ವೆನಲರ್ಧಂ” (ಕರ್ಣಾಟ. ೬೦); ದ್ವಿತ್ವಾಗ್ರರೇಫಲೋಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಧ - ಅದ್ದ ಕರ್ಕಶ - ಕಕ್ಕಸ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಒಂದು ಅಳತೆ) ಬಹುಶಃ ಒಂದು ‘ಮಾನ’ದ ಅರ್ಧ: ಅಕ್ಕಿವಸರಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿಯದ್ದಂ . . . ಗಾಣಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚ(ವೆ)ಣ್ಣೆಯದ್ದಂ (ಎಣ. XIII, ೨೨-೫೫; 1204). ‘ಅದ್ದನ’ ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಅದ್ದ (< ಸಂ. ಅರ್ಧ)]

ಅದ್ದಕೆ (ನಾ). = ಅದ್ದಿಗೆ ೨ (ಕಿ). [ಅದ್ದ (< ಅಬ್ಬು) + -ಕ್ಕೆ]

ಅದ್ದಕಾಣಿ ‘ಅದ್ದಗಾಣಿ’ ನೋ.

ಅದ್ದಗಣಿ, ಅದ್ದಣಿ, ಅದ್ದಗಾಣಿ (ನಾ). (ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಉಪಯೋ ಗಿಸುವ) ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಉಕ. ಕಿ). ಅದ್ದಣಿ: ನೀನು ಅದ್ದಣಿ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತರೂ ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಹಹಸ. ೩೬). ಅದ್ದಗಾಣಿ: ಕಮ್ಮಾರನ ಅದ್ದ ಗಾಣಿಯ ಮೇಲೆ ಸಂತತವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಗೆಗಳ ಹೊಡೆತಗಳು ಸಪ್ಪಗಾಗಿ ಕಂಡವು (ಪ್ರೇಮನಿ. ೨೨೧). [?]

ಅದ್ದಗಾಣಿ, ಅದ್ದಕಾಣಿ (ನಾ). ಕಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ಧರಣಿಯ ಮೇಲೊಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಅಂಗಡಿಯನಿಕ್ಕಿ ಹರದ ಕುಳ್ಳಿದರ್ ನಮ್ಮ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿಸನು; ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು. ಕಾಣಿಯ ಸೋಲ ಅದ್ದ[ಪಾಠಂ. ಅರ್ಧ] ಗಾಣಿಯ ಗೆಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೧೫); ಸೀರೆಂ ಕೈ ಅದ್ದಗಾಣಿಯೆರಡೆಂಬುದು ವಂದು ಕಾಣಿ (ವ್ಯವಹಾ. ೪೦). ಅದ್ದಕಾಣಿ: ಕಾಣಿಯನು ಗಳಿಸದ್ದ ಕಾಣಿಯನು ಈಯುವುದು ಕೇಣದಿಂದ ಗಳಿಸಿ ಕಡೆಯಲಿ ಕೊಡುವೆನೆ ಪ್ರಾಣ ಶಾಶ್ವತವೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯೪). [ಅದ್ದ + ಕಾಣಿ]

ಅದ್ದಣಿ ‘ಅದ್ದನ್ನಿ’ ನೋ.

ಅದ್ದನ್ನಿ, ಅದ್ದಣ (ನಾ). ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಳತೆ: ಅದ್ದನ ಜೋಳ ಅರೆ ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಮಡಮಾ. ೩೪); ಉಪ್ಪಿನ ಹೇಜಿಗೆ ಸೊಲಗೆ ೨

ಹೆಡಗೆಗೆ ಸೊಲಗೆ ೧ ತುಪ್ಪದ ಹೇಜಿಗೆ ಅದ್ವನ ೧ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೦-೬೩ ; 1246) ; ನಂದಾದೀವಿಗೆಯ ಯಂಣೆ ಮೂರುಸೊಲ್ಲಗೆ ಸುಖರೆ ಅದ್ವನದಲು ವರುಷ ಪೊಂದಕ್ಕಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧-೯ ; 1386) ; ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳದ್ವನ ಸುಧೆಯ ಬೆರಸುವೆನೆಂಬ ಗಾಂಪನೊಲು (ಶಂಕದಾ. ೬-೧೮). ಅದ್ವಣಿ (ಕಿ). [\leq ಸಂ. ಅರ್ಥಮಾತೆ ?]

ಅದ್ವನ (ನಾ). "ಅಡಗಲ್ಲು" (ಗುರುಚಾ. ಕೋಶ) : ಪಂಚಾಳ ಸಮಯ ಗುರುಭ್ರಾಂತಿಂ ಲಿಂಗಂಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮಿಂದೆನಲು ಕಾಂತೆಯಳ ಕುಚಮಳಲು ಹಿಕ್ಕೆಯದ್ದನ [ಪಾಠಾಂ. ಬಳ್ಳವು] ಗುಂಡುಕೊರಡುವುರಿ ಲಿಂಗೋದ್ಭವಂ ಮುಂತಾದುನೆಲ್ಲ ನಿಮ್ಮಿಂದವೇ ಶಿವಭಕ್ತನಂತರಂಗವೆ ಲಿಂಗವೆಂದು ಗೀತವ ಹಾಡಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೫೬). 'ಅದ್ವಗಣಿ' ಪರಾ. [?]

ಅದ್ವಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಒಳಹೊಗಿಸು ; ಅದುಮಿಬಿಡು : ಗೋಣನು ತಿರುಹಿ ಬಸುಜೊಳಗದ್ವಯಿಸಿಯರೆದರೆದು ಕಾಲಲಿ ತಿಕ್ಕಿದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾ. ೬. ೬೦೫. ೪-೬೦). [ಅದ್ವಂ + -ಇಸ್ಯು]

ಅದ್ವರ 'ಅದ್ವಲ' ನೋ.

ಅದ್ವರ, ಅದ್ರ (ಗು). (ಉಕ). ಶಿಥಿಲ ; ಅಸ್ಥಿರ ; ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲದ : ದರಿಲ್ಲದಂಥ ಭಾವಿಗಳಿಗೆ ವಿಚಾರವರಿಯದೆ ಕೆಲವರು ಅದ್ವರವಾಗಿ ಹಂದರ ಭಾವಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಸಾಗಿಸುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷ್ಣ. ೧೦೭).

ಅದ್ರ : ಈ ಮನುಷ್ಯ ಅದ್ರ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). 'ಅದಿರಾಟ' ಪರಾ. [\leq ಅದಿರಾ ?]

ಅದ್ವರಕ್ಷೆ (ನಾ). (?) : ಎದ್ದು ಪರಿತಪ ದೇವವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭುದಾನವನುದ್ದುರುಟನೆಂದಜಿದು ನಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ವರಕ್ಷೆ ಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯರಸದಿ (ಸಂಭವ. ೬-೩೨). IP ಈ ಶಬ್ದ ಅರ್ದು < ಅದ್ವಂ + ಅರಕ್ಷೆ ಎಂದು ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ಅಪಶಬ್ದವಿರ ಬಹುದು. [?]

ಅದ್ವರಚಿದ್ರ (ನಾ). ಪಡಿಯಚ್ಚು ; ತದ್ರೂಪ ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬ : ನಮ್ಮ ಜಾನಕಮ್ಮ ಕೃತಯುಗದ ಹುಡುಗಿ, ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೂಪು, ರೂಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಗುಣ, ಗುಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಎಲ್ಲಾ ತಾಯಿಯ ಅದ್ವರ ಚಿದ್ರ (ಅದೂಟ. ೩೪). [?]

ಅದ್ವರಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಬಹುಪುತ್ರೀ - ಅದ್ವರಣೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೦೬). [?]

ಅದ್ವರಿಸು 'ಅದ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಅದ್ವಲ, ಅದ್ವರ, ಅದ್ವಳ (ನಾ). ೧. ಅಬ್ಬರ ; ಬೊಬ್ಬೆ ; ಘೋಷ : ಪದ್ಮಪಾಡಿಂಗಿಲ್ಲದಾಪ್ತನು ಇದ್ದು ಫಲಮೇನೆನ್ನ ಸಾಹಸದದ್ವಲವ ನೋಡೆಂದು ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷ (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೧-೫೬). ಅದ್ವರ : 'ಅದ್ವರಿಸು' ಪರಾ. ಅದ್ವಳ : ೧. ನೀರೊಟ್ಟಲುಗಳೇಳೊಳದ್ವಳಂ ಮಸಗಿತಾಗ (ವೆಂಕಾ. ೬-೨೮-೫). ೨. ನಡುಕ ; ಭಯ : ಬದ್ವವಣಿ ಗಳು ಸೂಳಿಸಿದವರಿಗಳಿಗದ್ವಳವನು ಪುಟ್ಟಪಂತೆ (ಗೋಮಟೀ. ೩-೫೪).

[ಅರ್ದಂ + -ದಲ್ + -ಅ]

ಅದ್ವಲಿಸು, ಅದರಿಸು, ಅದಲಿಸು, ಅದ್ವರಿಸು, ಅದ್ವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಸದ್ದುಮಾಡು ; ಅರ್ಭಟಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ತಿದ್ದಿ ಮೀಸೆಯ ಮುರುಹಿ ರಕ್ಕಸನೆದ್ದು ನಿಂದಿದ್ದನುಚರರ ಬಿದದದ್ದಲಿಸೆ ತಂದೊಟ್ಟಿದರು ಗತಜೀರ್ಣವಸ್ತ್ರಗಳ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೩) ; ಮಹಾ ಕಾಯಬಲ ನೀನೆಯೆಂದು ಆ ಕದವೆನ್ನದದ್ದಲಿಸುತ ಪೋಪಂತೆ ಗೀಳು ಗಿರ್ರಿನುತ ತೆಪ್ಪಿದುದು (ಭರಣ. ೩೪-೮) ; ಬರೆದೋದಿ ಮಿಗೆ ನಲಿದಾಡು ತಿರ್ದವನಿಪನ ಕಡೆಯಿಂ ಕೇಡು ಬಹುದೆಂದದ್ದಲಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯೆಂದ

(ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೬-೩) ; ಹೊದ್ದಿ ರವಿ ಪಡುಗಡಲೊಳದಗಿದರದ್ದಲಿಸಿ ಖಳನಲ್ಲಿ ಕಹಳೆಗಳೆದ್ದು ಭೋರ್ಗರದುಲುಹು ಕೇಳಿಸಿತಾಗ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೧-೪೧) ; ಅದರಿಸು : ೨. ಅದುರು ; ನಡುಗು ; ಅಲ್ಲಾಡು (ಕಿ). ಅದಲಿಸು : ೨. (ಕಿ). ಅದ್ವರಿಸು : ೧. ಕಳ್ಳಂ ಎಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ನಿನಗಂ ಬ್ರಹ್ಮ ರಾಕ್ಷಸಂ ಪಿಡಿಯಲ್ ಬಂದಿದರ್ಪಂ ಬೇಗಮೇಟೆಂಬುದುಮದಂ ಕೇಳ್ವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಟ್ಟುತ್ತದಾರಲವೋ ಎಂದದ್ದರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಬ್ಬರಿಸಿ] ಬರ ಲೊಡಂ ತಸ್ಸರನುಂ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನುಮೋಡಿ ಪೋದರಾ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೮-೧) ; ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅಟ್ಟಿ ಅದ್ವರಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಓಡಿಸುವವು (ಎಲೇಶ್ವ. ೧೭೮) ; ಅದ್ವರಿಸಿ ಕೋಡಗವ ಕಡಿ ಕವಿಯೆನುತಲುವಣೆನೆ (ಮೈರಾಕಾ. ೪-೧೭) ; ಮುಳಿದು ಕಣ್ಣಿಡಗಿದಜುತ ಖಾನ ಹಿನ್ನೆಲೆಗಳಿಸಿ ದೊಜ್ಜೀರ ಮುಲುಕರ ಸಲೆ ಜಟೆದದ್ದರಿಸುತ ಪಾಜನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಲಿದನು ಬಹುಳ ಸನ್ನಹದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೨೭) ; ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಅದ್ವರಿಸಿ ಬಂಡಿ ಯನ್ನು ಬೇಗ ಬೇಗ ನಡಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಧ್ವನಿಯು ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾ ದರೆ . . . ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಿಡಿಕೆಗಳು ಅದ್ವರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕನ್ನಡಿಗಳು ಒಡೆ ಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೬). ಅದ್ವಳಿಸು : ೧. ರುದ್ರಭೇತಾಳಿಯಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೊಂಕಾಳಿಯಾ ದುರ್ಗಿಬೊಬ್ಬಿತಾಯುಮೆ ವಾಲಗಕೆ ಬರು ತಹಳೆ ಅದ್ವಳಿಪಳದಕೆ ನೀ ನಡುಗದಿರುವುದುಗದಿರು ಗಾಢದಿಂ ನೋಡೆಂ ದನೂ (ಗುಭಚ. ೪೨-೮೬).

[ಅದ್ವಲ + -ಇಸ್ಯು. / ತುಳು. ಅದ್ವಲಿಪುನಿ ; ತೆಲು. ಅದಲಿಂಚು]

ಅದ್ವಳ 'ಅದ್ವಲ' ನೋ.

ಅದ್ವಳಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗರ್ಜಿಸು ; ಸಿಂಹನಾದಮಾಡು : ಅದ್ವಳಂಗೈವ ದಶಶಿರನ ವಧಿಸಲ್ ಸಮಯಬದ್ಧಮೆಸಗಿ (ವೆಂಕಾ. ೬-೫೩-೧).

[ಅದ್ವಳ (= ಅದ್ವಲ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯಾ)]

ಅದ್ವಳವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಮೊರೆಯೇಳು ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು : ಅದ್ವಳವೆದ್ದು ದಂಬುಧಿ ಗಗನದೊಳಿದ್ದು ಬಿದ್ದುವು ನಕ್ಷತ್ರ ನಿಜಯ ಎದ್ದುವು ಧೂಮ ಕೇತುಗಳು ಬಾಣಾಸುರನದ್ದರಿಸಲು ಕುಮಾರಕನ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೭) ; ಶರಧಿಯ ಮಧಿಸಲದ್ವಳವೆದ್ದು ಮೇರುವ ತೆರೆಗಳಪ್ಪಳಿಸಿ ಪೊಯ್ಯಂತೆ (ನಾಗಕು. ೩೦-೧೪೭). [ಅದ್ವಳ (< ಅದ್ವಲ) + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್ಳಾ)]

ಅದ್ವಳಿಸು 'ಅದ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಅದ್ವಾನ (ನಾ). ಕಷ್ಟ ; ಸಂಕಟ : ವಿದ್ಯವೆ ನಮಾತಾಪಿತರುಂ ಬುದ್ಧಿಯೆ ಸೋದರರು ವಿನಯವಚನಮೆ ನಂಟಂ ಅದ್ವಾನ ಹಿಂಗಿ ಸುಖದಿಂದಿದ್ದದೆ ತನ್ನೂರು ಕೇಳು ಜೊಡಾರತ್ನಾ (ನೀತಿಸಾ. ೨೨). [ಸಂ. ಅಧ್ವಾನ]

ಅದ್ವಿಕೆ, ಅದ್ವಿಗ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಕ್ಷ ; ಮೇಲುನಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ : "ಯತ್ಸಮುತ್ರ ಧಕಾರಕ್ಕಿತ್ತಂ ಬೆರಸಿದ ದಕಾರಂ - ಅಧ್ಯಕ್ಷ - ಅದ್ವಿಕೆ" (ಶಮದ. ೨೭೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಯಾ ಸ್ಥಳಂ ಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಅದ್ವಿಕೆ ಕೋಲುಕಾಜರು ಮುಂತಾಗಿ ಆರೂ ಹೊಗಸಲ್ಲ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೦-೩೩ ; 1281) ; " . . . ಭಾರತದ ಅದ್ವಿಕೆ ನಾದ ಜಸೋಯೆಯ ಮಗನ ಹಾಗೆ ತಾನೂ ತಿಕ್ಕಬಿಜ್ಜೆಯವನಾದನು" (ಭಾಷಾಕಾ. ೨೯೨). ೨. ಮೇಲ್ನಿಚಾರಣೆ ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ : ಸೋಮೈಯ ದಣ್ಣಯಕರ ಅದ್ವಿಕದ ನರಸಿಂಹದೇವ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ಕಮ. ೮೯-೨೮ ; 1265) ; ಆ ಅದ್ವಿಕದ ಗೋವಿಂದದೇವ (ಎಕ. XIV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೦-೪ ; 1298) ; ಕೊಂಡರಾಜಗಳ ಅದ್ವಿಕೆ (ಇಲ. X, ೬೪-೫ ; 1543). ೩. ಸಮಕ್ಷ ; ಸಮ್ಮುಖ : ಪೂರು ಜಗತ್ತು ಅದ್ವಿಕದಲೂ ಕುಡಾಕೂರ ದೇವಂಜನೇನಬೋವ ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಪೂ ನಡೆಯದೆ ಯಿರಲಾಗಿ (ಸಾಇ. IX-ii, ೪೪೧-೧೩ ; 1425) ; ಆ ಖೂನಿ ದಯಾ ಫ್ತನ್ನು ಮಾಡಿಯಾ ಜನರೆಲ್ಲರಂ ಅದ್ವಿಕ್ಕದಿ ಕರದುಕೊಂಡೈದುವಂತೆಯು

... ಉಸುರು ನೀನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧-೩೮). ಅದ್ವಿಗ್ನಿ : ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಮುಳುಗಿದರು ಬಲ್ಲಿನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಿಗಳು ಇಂತೀ ಅಳಿಲುಗಳಿವ ಕಳೆದು ತನ್ನ ತಾನಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನ ಘನದಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದವನೆಗೆ ಮಾಯೆಯ ಅದ್ವಿಗನ[ವಿ]ಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೮-೨೦೮).

ಅದ್ವಿಕದವನು = ಅದ್ಭುತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು; ಗೊತ್ತುಗಾರ; ಮುಖಂಡ : “ತುಲುಹಟ್ಟಿಯ ಅದ್ವಿಕದವನು = ಗೋಷ್ಠಾಧ್ಯಕ್ಷ” (ನಾಚಿರಾ. ೪); ಅದ್ವಿಕದವನಾಜ್ಞೆಯಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡೊಳ ಪುಗುವುದಕ್ಕೆ ಗುಡ್ಡಾದಿದರು ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆವಿಡಿದ ರಿಕ್ಕಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩-೪೮). ‘ಅಡ್ಡುಕ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಅದ್ವಿಕೆ ‘ಅದ್ವಿಗ್ನಿ’ ನೋ.

ಅದ್ವಿಗ್ನಿ ‘ಅದ್ವಿಕ’ ನೋ.

ಅದ್ವಿಗ್ನಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ(?): ಅದ್ವಿಗನರೆವಾಲ ಬಿದ್ದ ಕವಿಯ ತೇಜಿ ಹೊದ್ದಲೀಯದ ಹೊಜಕಾಲಂ ಇದ್ದೆಡೆ ಯಿರದ ಹಯವ ಹಲ್ಲಣಸಿಯ ಹೊದ್ದ ಹಿಡಿದು ತೋಡಿದರು (ಅಂಜಚ. ೬-೮೭). [?]

ಅದ್ವಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹಪ್ಪಳ, ಪೂರಿ, ಚಿರೋಟಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಒತ್ತುವಾಗ ಮಣೆಗೂ ಲಟ್ಟಿಣಿಗೆಗೂ ಹಸಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಅಂಟದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ವಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಡುವ ಹಿಟ್ಟು ಅಥವಾ ಪುಡಿ; ಅದ್ವುನ ಹಿಟ್ಟು : ಈಗ ತಾನೆ ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಅದ್ವಿಟ್ಟನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಚ್ಚಿದ್ದಾಳೆ (ಹಂಕತ. ೨೫). ೨. ಬೋಂಡೆ ಮೊದಲಾದ ಕರಿಯುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅದ್ವಿಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲಸಿದ ಹಿಟ್ಟು : ಕಡಲೆಬೇಳೆಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಬಜೆ ಮತ್ತು ಬೋಂಡಕ್ಕೆ ಅದ್ವಿಟ್ಟಾಗಿಯೂ, ಸಿಹಿತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸಾ. ೭೬). ‘ಒತ್ತಿಟ್ಟು’ ಪರಾ.

[ಅದ್ವು (< ಅಬ್ಬು) + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಅದ್ವಿಯಾಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಣ ತನದಕಯ್ಯ ಅದ್ವಿಯಾಪಳ್ಳಿಯೊಳ್ ತುಲುಗೊಳೊಳ್ಳತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧-೩ ; 961). [?]

ಅದ್ವಿಸು ‘ಅರ್ಧಿಸು’ ನೋ.

ಅದ್ವಿಸು ‘ಅರ್ಧಿಸು’ ನೋ.

ಅದ್ವು ‘ಅಬ್ಬು’ ನೋ.

ಅದ್ವುಗಾಣೆ ‘ಅದ್ವಗಣೆ’ ನೋ.

ಅದ್ವುಗಿ, ಅದ್ವಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವುದು : ಭಯರಸದದ್ವುಗೆಯ ಮಂಜಿಡಿಕೆ ಮನದವರಿದ್ದು ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾಪ. ೬೦೫. ೨೦-೨೬).

೨. ಅದ್ವುವುದು; ಮುಳುಗಿಸುವುದು : ಬಿದ್ದುದರಸನ ದೃಷ್ಟಿ ಮೋಹನದದ್ವುಗೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗದ್ದುಗೆಯ] ಮೋಹನಿಯ ಮೇಲೊಡನಿದ್ದು ದೈ ನೃಪಗೇಕಪತ್ನೀವ್ರತಪರಿಜ್ಞಾನ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೮). ಅದ್ವಿಕೆ : ೨. (೪).

೩. ಬಣ್ಣಹಾಕುವುದು (ದಕ. ೪). [ಅದ್ವು (< ಅಬ್ಬು) + -ಗೆ]

ಅದ್ವುತ[ಕೆ]ಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷನು ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮುದ್ರೆ (?) : ದಾಸವೂಳಿಗೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಚಕರು ರಂಗಪತಿ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಹೇಳಲಾಗಿ... ಲೋವಿವಾಸಗೆ ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪಾರಿವೂಳಿಗೆ ಶಂಖು ಜಾಗಟೆ ಗುಡಿಕಾವಲು ಅದ್ವುತ [ಕೆ]ಮುದ್ರೆ ಸಹ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಾಲಿಸಿ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೨೯, ೭-೧೬ ; 1673).

ಮಠಮುದ್ರೆ ಹೋ. IP ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅದ್ವುಕ ಮತ್ತು ಮುದ್ರೆ ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. [ಅದ್ವುಕ (ಅದ್ವು + -ಕ) + ಮುದ್ರೆ]

ಅದ್ವೂರಿ ‘ಅದ್ವೂರಿ’ ನೋ.

ಅದ್ವೆ (ಗು). ಬೇರೊಬ್ಬನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ; ಬದಲಿ. ‘ಅದ್ವೇಕೆಲಸ’, ‘ಅದ್ವೇಚಾಕರಿ’ ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅದ್ವೆ = ಬಾಡಿಗೆ]

ಅದ್ವೆಪರ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯ್ಯತ್ತಿರೆ ಅದ್ವೆಪರ ಕೆಜೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೧೮ ; ೧೮-೭ ; 788). [?]

ಅದ್ವೇಕೆಲಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಮಾಡುವುದು (ದಕ. ೪). [ಅದ್ವೆ + ಕೆಲಸ]

ಅದ್ವೇಚಾಕರಿ (ನಾ). = ಅದ್ವೇಕೆಲಸ (ದಕ. ೪).

[ಅದ್ವೆ + ಚಾಕರಿ]

ಅದ್ವೇಲಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ಬಿಡಿಕಾಸು : ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ಅದ್ವೇಲಿಯ ಸಾಮಾನೂ ಉದ್ದರಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬).

[← ಮರಾ. ಅಧೇಲಿ = ಅರ್ಧರೂಪಾಯಿ, ಅರ್ಧಪೈಸ. / ತುಳು.

ಅದೇಲಿ, ಅದೋಲಿ = ಅರ್ಧಾಣೆ]

ಅದ್ವೂರಿಯ (ನಾ). ದೇವರ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು ತರುವವನು (?) : ಅಘಣೆಯ ತಹ ಅದ್ವೂರಿಯರ ಜನ ಎರಡಕಂ ಪ್ರತಾಪ ಮೂವತ್ತಾರು ಭೋಗಮದ್ದಲೆ ಸಹ ಜನ ಏಳಕಂ ಪ್ರತಾಪಯಪ್ಪತ್ತೆಂಟು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧-೧೭ ; 1386). [?]

ಅದ್ವೂರಿ ‘ಅದ್ವೂರಿ’ ನೋ.

ಅದ್ವೂರಿ, ಅದ್ವೂರಿ, ಅದ್ವೂರಿ (ನಾ). ೧. ವೈಭವ; ವಿಜೃಂಭಣೆ : ದುರ್ಯೋಧನನು ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಯಜ್ಞ ನಡೆಸಿದನು...

ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ವೂರಿಯಿಂದ ನಡೆಯಿತು (ವಚಭಾ. ೧೬೪); ಕಮಲ ಬದುಕಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಮನೆ ಅದ್ವೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಳು (ಶನಿಸಂ. ೩). ಅದ್ವೂರಿ : ೧. ಮದುವೆಯ ಸಂಜೆ ಆರತಕ್ಷತೆ ತುಂಬಾ ಅದ್ವೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಿತು (ಮುಚ್ಚಿ. ೩೦); ನಂಜುಂಡಪ್ಪ ಹೆಸರಾಂತ ಹಾಸ್ಯನಟ. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಎಷ್ಟೋ ಅದ್ವೂರಿಯಾಗಿದ್ದ (ಮಧುಸಂ. ೩೫); ಆರಿದ್ರೆ ಮಳೆ ಅದ್ವೂರಿ ಬೆಳೆ (ಗಾಡ). ಅದ್ವೂರಿ : ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟ : ಅದ್ವೂರಿಯ ಜಂಬೀರ ಲವಣ ಶಾಕಂಗಳ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕಾಂತೆಗಂದಿಕ್ಕಿ (ಪರಶು. ೧೫-೩೩). [ಸಂ.]

ಅದ್ವುತ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ; ವಿಸ್ಮಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಸಂಗತಿ : ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹಿಡಿದು ಬಳಸಲಿಸಿದನು ಬರೆಬರೆ ಕಂಡನದ್ವುತವ (ಕುವ್ಯಾಪ. ೨೩-೨೬); ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಂದು ಅದ್ವುತ ನಡೆದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ನವರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿಸ್ಮಯ ಭಾವಾಶ್ರಯಮದ್ವುತರಸಮೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೮೨೧). [ಸಂ.]

ಅದ್ವುತಚಿತ್ತ (ಗು). ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದಿದ : ಅತ್ತಲೆಲ್ಲಾ ಪುರಜನಂಗಳ ಮೊತ್ತವದ್ವುತ ಚಿತ್ತರಾಗುತ್ತತ್ತ ಬಿಜ್ಜಳನೊಡನೆ ತಾವೈತಂದು ನೋಡುತೀರಿ (ಬಸಪ. ೨೨-೫೭). [ಅದ್ವುತ + ಚಿತ್ತ]

ಅದ್ವುತರಸ (ನಾ). = ಅದ್ವುತ ೩ : ಹೆಬ್ಬದಿರಿಸ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸುವ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ ಅದ್ವುತರಸಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ಭಾರವಿ. ೪೧೪). [ಅದ್ವುತ + ರಸ]

ಅದ್ವುತಾಕೃತಿ (ನಾ). ಬೃಹತ್ಪ್ರಮಾಣದ ಅಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಆಕಾರ, —ರೂಪ : ಅದ್ವುತಾಕೃತಿಯನಾಂತಾ ರಾಮನಂ ಪೊತ್ತು ಕೊಂಡು... ನಾಕಂಬರಂ ಪಾಲುತುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೩).

[ಅದ್ವುತ + ಆಕೃತಿ]

ಅದ್ಭುತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪಮಾ ಲಂಕಾರ: ಕಮಳಂ ಲಲಿತಭೃಗುವಿಭ್ರಮಮಂ ವಿಸ್ಮಿತವಿಲೋಲಲೋಚನ ಯುಗಮಂ ಸಮವಾಯುಮುಳ್ಳೊಡದು ನಿನ್ನ ಮೊಗಕ್ಕೆಣೆಯೆಂಬುದದ್ಭುತೋಪಮೆ ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೮). [ಅದ್ಭುತ + ಉಪಮೆ]

ಅದ್ಭುತ 'ಅದುಭುತ' ನೋ.

ಅದ್ಭುರ (ನಾ). ಅತಿಯಾಗಿ ತಿನ್ನುವವನು; ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ: "ಭಕ್ಷಕಃ, ಘಸ್ಯರಃ, ಅದ್ಭುರಃ - ಈ ೩ ತಿನ್ನಾಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭುತನ (ಗು). ೧. ಈಚಿನ; ಈಗಿನ; ಅಧುನಿಕ. (ನಾ). ೨. ಈಚಿನವನು; ಈಗಿನ ಕಾಲದವನು: ಈ ರಘುವಂಶ ರಾಮಕೃತಿಯೊಳ್ ಪತ್ತೆಂಟುಪದ್ಯಂಗಳಂ ಪೊಸೆಂ ಯತ್ನದಿನಾದ್ಯರದ್ಯತನರೇಕಾರಾದೊಡಂ ಪೇಟರೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೩); ಅದ್ಭುತನಾಗಿಯುಂ ನೆಗಟ್ಟಾದ್ಯರ ದೊರೆಯೆನಿಸಿ ನೆಜೆದು ಸಾಹಿತ್ಯಕಳಾಹೃದ್ಯತೆಯೆನಿಸಿದನಾ ನಿರವದ್ಯಗುಣಂ ಸಂದ ನಾಗಚಂದ್ರ ಕವೀಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೨). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭಾಪಿ (ಅ). ಇನ್ನೂ; ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕವೂ: ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸೇನ ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳು... ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅದ್ಭಾಪಿ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಕನ್ನಡ ಶ್ರೀಮುಖಗಳೂ ಸಾಕಾದ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗಿವೆ (ಕವಿಜ. III, XX ಮು); ವರಾನ್ಸೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋವರುಷ ಕಳೆಯಿತು. ಅದ್ಭಾಪಿ ನನ್ನ ಮಗಳ ಮದುವೆ ಆಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. (ಅದ್ಭು + ಅಪಿ)]

ಅದ್ಭ 'ಅದ್ಭುರ' ನೋ.

ಅದ್ಭವ್ಯ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ. (ಅ + ದ್ರವ್ಯ)]

ಅದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ತುಣುಗಿದ ತಾರಾಪುಂಜದೆ ಮಿಜುಗು ತ್ರಿದರ್ಪದೊ ಪಶ್ಚಿಮಾದ್ರೀಂದ್ರಮೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೨). ೨. ಕಲ್ಲು. ೩. ಮರ: "ವೃಕ್ಷಃ, ಅಂಘ್ರಿಪ್ರಕಃ... ಅದ್ರಿಃ... ಪಾದಪಃ - ಈ. ೧೯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೩). ೪. ಸೂರ್ಯ: "ಅದ್ರಿತ್ಯನಲ್ಲಿಯುಂ ಅದ್ರಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೩೪). ೫. ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಸಪ್ತ, ಭಯ, ಅದ್ರಿ, ಗಿರಿ... ಅಶ್ವ ಇಂತಿ ನಿತುಂ ೭ಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦). ೬. ಒಂದು ಅಳತೆ. [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ (ನಾ). (ಹಿಮಾಲಯ) ಪರ್ವತದ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ; ಗಿರಿಜೆ: ನೆತ್ತರಾಪೂರದದ್ರಿಕನ್ಯೆಯಡಿಯಂತಿರಲೇನೆಸಿದಿರ್ದುಪದಿಗಳಾ ಕನ್ನಿಕೆಯ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪). [ಅದ್ರಿ + ಕನ್ಯೆ]

ಅದ್ರಿಕೀಲೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ. [ಸಂ. ಅದ್ರಿಕೀಲಾ (ಅದ್ರಿ + ಕೀಲಾ)]

ಅದ್ರಿಜ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು. ೨. ಶಿಲಾಜಿತು. [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಜಾತ (ನಾ). ೧. = ಅದ್ರಿಜ ೧. ೨. ಕಾಡುಕೆಚ್ಚು.

[ಅದ್ರಿ + ಜಾತ]

ಅದ್ರಿಜೆ (ನಾ). = ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ: ಅವರದ್ಭುತಾಕಾರದಿಂದಿರ್ದರದ್ರಿಜೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಹಾಹರುಷಮಂ ತಳೆವುತಿರೆ ತೆರಳಲನುವಾದರು (ವೀಶ್ವತು. ೩-೩೨). [ಸಂ. ಅದ್ರಿಜಾ]

ಅದ್ರಿತನಯೆ (ನಾ). = ಅದ್ರಿಕನ್ಯೆ: ಭವನ್ನೇಮಂಗಳಂ ಪೊಗಳಲೆನ್ನಳವೆ ಯೆನ್ನುತಂ ನುತಿಗೈದಳದ್ರಿತನಯೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೨-೧).

[ಸಂ. ಅದ್ರಿತನಯಾ (ಅದ್ರಿ + ತನಯಾ)]

ಅದ್ರಿದಳನ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು. ೨. ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು; ಇಂದ್ರ. ೩. ವಜ್ರಾಯುಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅದ್ರಿ + ದಳನ (= ದಲನ)]

ಅದ್ರಿಧರ (ನಾ). ಪರ್ವತವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷ್ಣು: ತನ್ನೊಳಗಿರ್ದ ಮೌಕ್ತಿಕವಿಳಾಧರಮದ್ರಿಧರಾಂಗರೋಚಿಗಳ್ ತನ್ನೊಳಗೊಳ್ಳುವೆತ್ತು

ಪೊಜಪೊಣ್ಣುವಪೊಲ್ ಜಳಶೀಕರಂಗಳೆಂದುನ್ನತಮಾದ ಬಲ್ಲೆರೆಗಳಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೬೧-೧೦; 1408). [ಸಂ.]

ಅದ್ರಿಭೇದನ (ನಾ). = ಅದ್ರಿದಳನ. [ಅದ್ರಿ + ಭೇದನ]

ಅದ್ರಿರಾಜ (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ರಾಜ; ಹಿಮಾಲಯ: ಶ್ರೀರಮಣೇ ಮನೋರಮಣಂ ವಾಗ್ರಮಣೇರಮಣಾದ್ರಿರಾಜಪುತ್ರೀರಮಣೇ ಮನೋರಮಣಂ (ಕವಿ. ೧-೨-೨; 1058). [ಅದ್ರಿ + ರಾಜ]

ಅದ್ರಿಶತ್ರು (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. [ಅದ್ರಿ + ಶತ್ರು]

ಅದ್ರಿಸಾರ (ಗು). ೧. ಪರ್ವತದಷ್ಟು ಸತ್ಯವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಬ್ಬಿಣ. [ಅದ್ರಿ + ಸಾರ]

ಅದ್ರೀಶ (ನಾ). = ಅದ್ರಿರಾಜ. [ಅದ್ರಿ + ಈಶ]

ಅದ್ಭುತ (ಗು). ತ್ವರೆಯಿಲ್ಲದ; ಮಂದಗತಿಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅದ್ಭೋಹ (ನಾ). ದ್ರೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ವಂಚನೆ: ಅದ್ಭೋಹ, ದಾನ, ಸತ್ಯ ಇವು ಮೂರು ಉತ್ತಮ ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ವಚಫಾ. ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭೆ (ನಾ). ಗಳುವನ್ನು ಸೀಳಿ ಮಾಡಿದ ದಬ್ಬೆ: ಅದ್ಭೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದರೆ ಹಲಗೆಯ ಯೋಗ್ಯತೆ ಬಂದೀತೇ? (ರೂಢಿ). 'ಅದ್ಭೆ ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [?]

ಅದ್ಭೆ ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಂಡಿ ಅಥವಾ ಗಾಡಿಯ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಳಿದ ದಬ್ಬೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ತಡಿಕೆ: ಗೊಬ್ಬರದ ಬಂಡಿಯ ಹಿಂದೆ 'ಅದ್ಭೆ ಪಟ್ಟಿ'ಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತು ಬಂಡಿಸವಾರಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೩೬). [ಅದ್ಭೆ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅದ್ಭಂತಿಕೆ (ನಾ). ನೆವ.

ಅದ್ಭಂತಿಕೆ ಹೇಳು = ನೆವಹೇಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅದ್ಭಂದ್ಯ (ಗು). ೧. ಸುಖ - ದುಃಖ, ರಾಗ - ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಎರಡಿಲ್ಲದ; ಅದ್ವಿತೀಯ: ಬಂದು ದೂರತ ರಾಘೌಫಘಸರಾಘ್ಯರತ್ನನಿಚಯಾದ್ಭಂದ್ಯಂ ಮಹಾಪುಣ್ಯದಿಂ ಕೃತ ಮಾಲಾಮರನಾಥನಂದೇಆಗಿದಂ ಶಾಂತೀಶಪಾದಾಬ್ಜದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೩೫). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭಯ (ಗು). ೧. ಎರಡಲ್ಲದ. ೨. ಎರಡಿಲ್ಲದ; ತಾನೊಂದೇ ಆದ. (ನಾ). ೩. = ಅದ್ಭೈತಳ. ೪. ಪರಮಾರ್ಥ. ೫. ಬುದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅದ್ಭಯವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಹೊರತು ಎರಡಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿ ಸುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವನು; ಅದ್ಭೈತಿ. ೨. ಬುದ್ಧ. ೩. ಜನ. ೪. ಜೈನ (ಕ). [ಸಂ. ಅದ್ಭಯವಾದಿನ್ (ಅದ್ಭಯ + ವಾದಿ + -)]

ಅದ್ಭಯಿತ (ನಾ). = ಅದ್ಭೈತ ೧: ಅದ್ಭಯಿತ ತಾನಾಗಿ ಯುದ್ಧವಿನ್ನಾ ರೊಡನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೫). [ಸಂ. ಅದ್ಭೈತ]

ಅದ್ಭಾರ (ನಾ). ಪ್ರವೇಶಮಾಡಬಾರದ ಬಾಗಿಲು; ಹಿತ್ತಲುಬಾಗಿಲು: ಮೂಜುಕೋಟಿಯ ಮುಜಿದರದ್ಭಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೩. ೨-೬೧; ೨-೬೬ ನೋ). [ಸಂ.]

ಅದ್ಭಾರಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಪ್ರವೇಶಮಾಡಬಾರದ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವುದು; ಹಿತ್ತಲುಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಬರುವುದು: ಸ್ವಾತಕರು ನಾವ್ ವೈರಿಕುಲದಲಭೀತರದ್ಭಾರಪ್ರವೇಶನೀತಿಯಲ್ಲ ಪುರಾಣಸಿದ್ಧವಿದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೩., ೨-೬೪). [ಅದ್ಭಾರ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅದ್ವಿಜ (ಗು). ೧. ದ್ವಿಜರಿಲ್ಲದ. ೨. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದ: "ಕಿವಿಯಿಲ್ಲದಂ ಮೂಳನಕ್ಕದ್ವಿಜಂ [ಸಾಶಾಂ. ಅದಿಜಂ] ಬೋಡ್ಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೬). (ನಾ). ೩. ದ್ವಿಜನಲ್ಲದವನು; ಶೂದ್ರ. ೪. ಕರ್ಮ ಲೋಪದಿಂದ ಪತಿತನಾದ ದ್ವಿಜ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವಿತೀಯ (ಗು). ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ; ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನ: ಸಹಸ್ರಪುಸ್ತಕಪ್ರಸರಮುನತ್ತಿಮುಚ್ಚಿ ಪರಮಾದರದಿಂ ಬರೆಯಲ್ಪೆನೇಟ್ಟ ಪಂಪಸದಳಮದ್ವಿತೀಯಮಸಮಂ ಸಲೆ ಭಾವಿಸಲೆಯ್ವಿ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ಪಂ.೧-೨); ರುದ್ರನದ್ವಿತೀಯನೆಂದು ನಂಬುವುದು (ಬಸವ. ೫೩೧). [ಸಂ.]

ಅದ್ವಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಎರಡಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸಮಾನವಾದ ಒತ್ತಕ್ಷರ ಬಾರದಿರುವುದು: ಮೊದಲೊಳ್ ಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರಸರಮೊದವೆ ಪರಂ ಸ್ವರಮದಾಗಿ ನಣಲಯಳಂಗಳ್ಳು ದಯಿಸುಗುಂ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪೂರ್ವದೀರ್ಘ ಕವ್ಯಯಕೆ ವರ್ಣತತಿಗದ್ವಿತ್ವಂ (ಶಮದ. ೬೯); ಅದ್ವಿತ್ಯಧಕಾರಕ್ಕೆ ಜಕಾರಂ - ಧಾತು - ಜಾದು . . . ಆ ಪಕಾರಕ್ಕೆ ಅದ್ವಿತ್ಯ ಟಕಾರಂ - ಜ್ಞೇಷ್ಠಾ - ಜೇಟಿ; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ - ಹದಿಟಿ; ಸಾರಾಷ್ಟ್ರ - ಸೊರಟಿ (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತ (ಗು). ೧. ತನಗೆ ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದ; ತಾನೇ ತಾನಾದ. ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನ. (ನಾ). ೩. ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಮತ್ವ. ೪. [ಅದ್ವೈತ] ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ, ಒಂದೇ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ತತ್ತ್ವ: ಅದ್ವೈತವೆಂಬ ಪದವು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಒಂದನೆಯದು ಭೇದನಿಷೇಧ. ಎರಡನೆಯದು ಐಕ್ಯೋಪದೇಶ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೧೨). ೫. ಅದ್ವೈತಿ: ಬೌದ್ಧರುಗಳ ಮದೋದ್ಧತಿಯೆಂಬ ಕಾನನವ ಸವಲಿ ಅದ್ವೈತರನಪಹರಿಸಿ ತವಿಸಿ ಚಾರ್ವಾಕರನವನಿಯೊಳು ಶಿವನ ಭಕ್ತಿಯ ತಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ (ಬಸವ. ೫೩-೧೦); 'ಅದ್ವೈಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತಚರಿತ್ರ (ನಾ). ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು: ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನ ಭಾವ ನೋಟ ತಾನಲ್ಲ ಅಜ್ಞಾನ ಭಾವ ಸ್ವತಂತ್ರವಿಲ್ಲ ಕಾಣಾ ಆಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ಚರಿತ್ರ ಅಜ್ಞಾನಿನಲನುಗ್ರಹಿಸಿ ಸಕಾಯದಲ್ಲಿ ಸದೈವಚರಿತ್ರ (ಅವಚಂ. ೧೩೮-೬೨೩). [ಅದ್ವೈತ + ಚರಿತ್ರ]

ಅದ್ವೈತಭಕ್ತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರೆತು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿ; ತನ್ನಯ ಭಕ್ತಿ: ಇದರೊಳು ದ್ವೈತವದ್ವೈತಭಕ್ತಿಗಳೆಂದು ಪದುಮಾಕ್ಷಿದ್ವಯವಾಗಿ ತೋರ್ಪುದು (ನೇದಾಂಪ್ರ. ೯).

[ಅದ್ವೈತ + ಭಕ್ತಿ]

ಅದ್ವೈತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮನಸ್ಸು; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ: ತೊಡಗಿ ನಾ ಮೂಜವಸರದೊಳುಂ ಮೃಡಸಮಾರ್ಜನೆಗಳನಲರ್ಪವಡಿಸೆನೇ ಯದ್ವೈತಮತಿಯಿಂದಿ ಪರಿಯೊಳವ್ವ (ಬಸವ. ೪೫-೧೦). ೨. ಅಭೇದ ಬುದ್ಧಿ. ೩. ಭಿನ್ನಭಾವವಿಲ್ಲದವನು. [ಅದ್ವೈತ + ಮತಿ]

ಅದ್ವೈತವಾದ (ನಾ). ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾದ; ಏಕತತ್ತ್ವ ವಾದ. [ಅದ್ವೈತ + ವಾದ]

ಅದ್ವೈತಿ (ನಾ). ಅದ್ವೈತ ಮತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವನು.

[ಸಂ. ಅದ್ವೈತಿಸ್]

ಅಧಃಕರಣ (ನಾ). ಕೀಳುಮಾಡುವುದು; ಧಿಕ್ಕರಿಸುವುದು. 'ಅಧಃ ಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಃಕರಿಯಿಸು 'ಅಧಃಕರಿಸು' ನೋ.

ಅಧಃಕರಿಸು, ಅಧಃಕರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳುಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ತನ್ನ ದರ್ಶನಂ ತ್ರಿದರ್ಶನಮನಧಃಕರಿಸೆ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠ ಪ್ರತಿಪನಸುಕ್ರಮದಿ ನೇಕಾದಶಾಂಗಧರನಾಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೫ ವ); ಪ್ರವಾಳಮಂ ಜಡಾ ಶ್ರಯವೆಂದೊಲ್ಲದವನಧಃಕರಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೨-೯೦). ೨. ದಾಟು; ಕಳೆ:

ದಿವಸಕ್ರಮದಿನಧಃಕರಿಸಿದನಾ ನೈಪತನೂಭವಂ ಶೈಲವಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೩). ಅಧಃಕರಿಯಿಸು: ೨. ಗುರುವಿರಹಜನಿತ ಚಿಂತಾ ತರಂಗಿಣೀ ರಯಮನಾತ್ಮ ಕುಲವೃದ್ಧ ವಚಸ್ತರಣಿಯಿನೆಂತಾನುಮಧಃಕರಿಯಿಸಿದಂ ಪಿತ್ಯವಿಯೋಗಮೇಂ ದುಸ್ತರಮೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦).

[ಅಧಃಕರಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಧಃಕೃತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿ ಕೊಂಡ; ಏರಿದ: ಜಿತಬಾಣಂ ಹರಿಯಂತಧಃಕೃತ [ಪಾಕಾಂ. ಹರಿಯಂತಿರಲ್ ಪ್ರಿಯ] ಮಯೂರಂ ತಾರಕಾರಾತಿಯಂತತಿಮಾಘಂ ಶಿಶಿರಾಂತ್ಯದಂತೆ. . . ವಾಗ್ಗುಂಫದೊಳ್ ನಾಕಿಗಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೬-೭). ೨. ಕೀಳು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ವಿತತಹಾರಮಧಃಕೃತ ತಾರಕಾಂತಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೦). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕೃತ)]

ಅಧಃಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಎಸೆದ. ೨. ತಗ್ಗಿದ: "ನೃಂಚಿತಂ, ಅಧಃಕ್ಷಿಪ್ತಂ - ಈ ೨ ನೆಗ್ಗಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೩).

[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕ್ಷಿಪ್ತ)]

ಅಧಃಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು, - ಎಸೆಯುವುದು; ಕೆಳಗೆ ಇಡುವುದು. ೨. [ವಿಜ್ಞಾನ] ಒಂದು ದ್ರವದ ತಳದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ವಸ್ತು. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಕ್ಷೇಪ)]

ಅಧಃಪತನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು. ೨. ದುರ್ಗತಿಗಳಿಯುವುದು: ೧, ೨: ಹಿರಣ್ಯರೋಮಂ . . . ಮುನ್ನಿನ ದುಷ್ಟತವನನುಭವಿಸಿ ದಲ್ಲದೆ ಪೋಗದೆಂಬುದನಜ್ಞಪುನಂತಧಃಪತನಮಪ್ಪ ಬಿಲನಂ ಪೊಕ್ಕುದು (ಸಂಚಿತಂ. ೨೯೪-೧೮). ೨. ಮ್ಲೇಚ್ಛಾಚಾರಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿಯೇ ಆರ್ಯಸಂತಾನದ ಅಧಃಪತನವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಎರಸ. ೩೦).

[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪತನ)]

ಅಧಃಪಾತ (ನಾ). = ಅಧಃಪತನ: ಆ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮನಿ ಸುಗುಮಧಃಪಾತಮಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೪೫); ಅವತಾರವೆಂದೆ ಎಂದಾರೆ ತಾಯಿ ಈ ಅಧಃಪಾತವನ್ನೇ (ಗಂಗಾತ. ೯).

[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪಾತ)]

ಅಧಃಪಾತಾಳ (ನಾ). ೧. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ ಪಾತಾಳಲೋಕ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ದುರ್ಗತಿ; ತುಂಬ ಹೀನಸ್ಥಿತಿ: ಅಷ್ಟು ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದವನು ಎಂಥ ಅಧಃಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪಾತಾಳ)]

ಅಧಃಪಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸು; ದುರ್ಗತಿಗೆ ಇಳಿಸು: ಮೊದಲೊಳಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ, ವರ್ಣಧರ್ಮವನಧಃಪಾತಿಸಲೆ? (ಹೆಬ್ಬರ. ೧೧-೧೧). [ಅಧಃಪಾತ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಧಃಪ್ರಭಾವ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವ: ಹಯಗ್ರೀವನಧಃಪ್ರಭಾವನೆರ್ವೆಗೆಟ್ಟದೋಡಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೨೭). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಪ್ರಭಾವ)]

ಅಧಃಸ್ಥಲ 'ಅಧಃಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಅಧಃಸ್ಥಳ 'ಅಧಃಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಅಧಃಸ್ಥಳೆಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ತಳಭಾಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸು, - ಆಶ್ರಯಿಸು: ನೆಲಸಿದರ್ಪುಪದಧಃಸ್ಥಳೆಂಬಿಡಿದೋಲೋಕಂ ಸಮಂತೆಯ್ವು ಸುತ್ತಲುಮಿದರ್ಪುಪದ ಮಧ್ಯಲೋಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೫೦).

[ಅಧಃಸ್ಥಳ (= ಅಧಃಸ್ಥಲ) + ಬಿಡಿ]

ಅಧಃಸ್ಥಿತ (ಗು). ಕೆಳಗೆ ಇರುವ; ಕೆಳಗಿನ.

[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ಥಿತ)]

ಅಧಃಸ್ತಂಸನ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜಾರುವುದು, - ಬೀಳುವುದು:

“ಬಜಲ್ಪು - ಅಧಸ್ತಂಸನೇ (ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು, ಬೀಳಿಸು), ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಾಯಾಂ (ಅಲಸಿಕೆಮಾಡು)” (ಶಮಧಾ). [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ತಂಸನ)]

ಅಧಟ ‘ಅದಟ’ ನೋ.

ಅಧಟರಾಯರಾವುತ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಶ್ರೀಷ್ಠ ಸವಾರ: ರಾಜಪುತ್ರರನಧಟರಾಯರಾವುತರಂ ವಿರಾಜಿಸುವ ನಾಯಕರಂ ... ಇವರ ಮೊದಲನಿಪ ಜನಸಮಾಜಮಂ ಕರೆಯಲ್ (ಪದ್ಯರಾ. ೯-೨೧).

[ಅಧಟ (< ಅದಟ) + ರಾಯ + ರಾವುತ]

ಅಧಟು ‘ಅದಟ್ಟು’ ನೋ.

ಅಧಟುದೋಷು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಸಾಹಸವನ್ನು ಕಾಣಿಸು: ಒಂದ ಹೊಯ್ದರೆ ತಾನೊಡ್ಡಿ ಕೊಂಡೆರಡಹೊಯ್ದಂದಣ್ಣಗೆ ಧಟುದೋಷಾದನು (ಭರಚ. ೬೩-೬೪).

[ಅಧಟು (< ಅದಟ್ಟು) + ತೋಷು]

ಅಧನ (ಗು). ೧. ಧನವಿಲ್ಲದ; ಅಸ್ತಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಕೇಡು; ಅನರ್ಥ; “ಡಮರ, ಈತಿ”. (ಮಂಗರಾ. ೩೭ ಕಿ) [ಸಂ.]

ಅಧನದ (ನಾ). ಧನವನ್ನು ಕೊಡದವನು; ಲೋಭಿ: ಧನದರಲ್ಲದ ಧನದರಿಲ್ಲ ತಕ್ಕರಲ್ಲದೆ ಟಕ್ಕರಲ್ಲ ಜನ್ನಮಲ್ಲದೆ ಬನ್ನಮಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ- + ಧನದ)]

ಅಧಮ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ; ಅತ್ಯಂತ ಹೀನವಾದ: ಸೋಂಕಿಗೆ ಹೊಲೆಯುಂಟಾಯ್ತೆ ಕೂಡಿರ್ಡ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೂಳು ನಾಲ್ಕಧಮಪೊಂದಧಿಕವೇ ಎಂದರು (ಹಜಕಾ. ೭-೧೯). ೨. ಕೇಳಾದ ವನು; ನೀಚ: ನಿಂದೆಗೆಯ್ದನ್ಯಾಯ ಪಾಪಿ ಚಂಡಾಲನೆನ್ನಿಂದಧಮ ರಿಲ್ಲಯ್ಯ (ಹಜಕಾ. ೯-೧೨); ಈ ಕೃತಘ್ನನ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ನಾವೇನು ಅಂಥ ಅಧಮರೇ? (ನೀತಿಚಂ. ೧೨-೧೫). ೩. ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾಮುಕ. ೪. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಗ್ರಹಸಂಯೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಧಮಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಕಾವ್ಯ: ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ‘ಚಿತ್ರ’ ಅಥವಾ ‘ಅಧಮಕಾವ್ಯ’ವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿಡಿ. ೧೮೨).

[ಅಧಮ + ಕಾವ್ಯ]

ಅಧಮಕುಲ (ನಾ). ಕೇಳಾದ ಕುಲ; ಹೀನವಂಶ: ಆರೊಡನೆ ಕಾದು ವನು ಕೆಲಬರು ಹಾರುವರು ಕೆಲರಂತಕನ ನೆರೆಯೂರವರು ಕೆಲರಧಮ ಕುಲದಲಿ ಸಂದು ಬಂದವರು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೦). [ಅಧಮ + ಕುಲ]

ಅಧಮತನ (ನಾ). ನೀಚತನ: ಅನು ಮನುಜೇಂದ್ರಪದವ ನಚ್ಚಿದುರ ದಧಮತನವನುತ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿದನಾಗ (ಭರಚ. ೮೦-೮೨); ಅಧಮತನದಿಂ ಹತಿಸಿದುದಜಿಂದಲಿದಜ ಜನ್ಮದಿ ಜನಿಸು ಪೋಗಿನಲು (ಪ್ರಾಧರಾ. ೮-೧೩).

[ಅಧಮ + ತನ]

ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ ‘ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ’ ನೋ.

ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ, ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಲವಂಗದಿಂದ ಕ್ಷಯದವರೆಗಿನ ಕೊನೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು: (ದಕ). ಅಧಮ ಬಿಸಿಗೆ: (ದಕ). ‘ಉತ್ತಮ ಬೀಸಿಗೆ,’ ‘ಮಧ್ಯಮ ಬೀಸಿಗೆ’ ಪರಾ. ೧೮ ಇದನ್ನು ‘ಕನಿಷ್ಠಂಬಿಸಿಗೆ’ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯೂ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಉಂಟು. [ಅಧಮ + ಬೀಸಿಗೆ]

ಅಧಮರ್ಣ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ: ಅಧಮರ್ಣರನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪತ್ರಗಳನ್ನವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಧನಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಮೂರನೆ ಯದು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೬೩). ‘ಉತ್ತಮರ್ಣ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಮ (ನಾ). ೧. ನೀಚಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ದುಷ್ಟೆ: ಕಕ್ಕಿತೆಯರಧ ಮೆಯರು ಕತ್ತಿಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗೋಟುಗಳಣಕಿಗಳು ಶರದಿಕ್ಕೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹಿತ್ಯೆಷಿಯಾದ ಪತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಳು; ನಾಯಿಕಾಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

[ಸಂ. ಅಧಮಾ]

ಅಧಮೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಹೀನವಾದ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಲಂಕಾರದೋಷ; ಹೀನೋಪಮೆ: ವೈರಪದನಪಶಬ್ದವಚನುತ್ಕಾರದಧಮೋಪಮೆ ನಿಂತಿ ಪದಪೂರಕಂ ದುಸ್ಸಂಧಿಯನಿಬದ್ಧಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ ... ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಜಿ ಕಳೆದಂತಂ (ಬಸಪು. ೧-೧೮). [ಅಧಮ + ಉಪಮೆ]

ಅಧರ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗಡೆಯ. ೨. ಕೇಳಾದ; ಹೀನ: ವಿದ್ಯಾಧರ ರಧರರಾಗೆಯುಂ ಪನ್ನಗರ ಪನ್ನತಿಕೆಯಿಂ ಬಂದಾಂತೊಡೆ (ಸಂಪಥಾ. ೫-೮೪ ವ). ೩. ಅಧರೋಷ್ಠ; ಕೆಳತುಟಿ; ತುಟಿ: ಅಧರ ವಚನ ಪರುಷ ಕಂಡಣ್ಣಾ ... ಅಧರಕ್ಕೆ ಕಹಿ, ಉದರಕ್ಕೆ ಸಿಹಿ (ಬಸಪ. ೧೭೧); ಕೆಡಿಸಿ ತಧರದ ರಾಗ ರಾಗವ ಬಡತನವ ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು ನಡುವಿನ ಬಡತನವು ವಿಟಜನ ಕೆನಲು ನಡೆತಂದಳೆಂದುಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩೫); ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಅಧರವಾಗಿ ಒಂದು ಶೂನ್ಯ ಓಷ್ಠವಾಗಿ (ಅನೀಕೀ. ೧೯). ೪. ಕೆಳಭಾಗ. ೫. ವಾದದಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಕಟ್ಟಿಹೋದವನು; ಮಾತಾಡಲಾರದವನು; ಸೋತವನು: “ಅಧರ, ಹೀನವಾದೀ - ಈ ೨ ಸೋಲೆ ನುಡಿನವಂ” (ಹಲಾಯು. ೬೦-೨೦೯). ೬. ಸಮಾನ. ೭. ಕೆಂಪು: “ಅಧೋಭಾಗ ಸಮಾನ ಹೀನ ದಶನಚ್ಚದ ಕೆಂಪಧರಾಖ್ಯೆ ಸಂತತಂ” (ನಾನಾರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅಧರಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳುಮಾಡು: ಅಧರಮನಧರಂ ಮಾಡಿ ಪೊಳೆವ ಸುಳಿಪಲ್ಲ ಪೊಳೆಪುಂ (ಅದಿಪು. ೪-೪೧ ವ). [ಅಧರ + ಮಾಡು]

ಅಧರತಾವಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕೇಳುತನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು: ಪಡೆನನ್ನಂ ಪಕ್ಷಬಿಂಬಕ್ಕಧರಮಧರತಾವಾಪ್ತಿಯಂ ... ಯಾವನಶ್ರೀ ಪಡೆದುದು ನೃಪ ಪುತ್ರಾಂಗದೊಳ್ ನಾಡೆ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೨೩).

[ಸಂ. (ಅಧರತಾ + ಅವಾಪ್ತಿ)]

ಅಧರತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವಿಕೆ. ೨. ಕೇಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೇಳುತನ: ೧, ೨: ಅಧರತೆಯೋಷ್ಠದೊಳ್ ... ಮಹಾಮಾತ್ರ ವರ್ತನಂ ಸೃಣಿಯೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯ ವ).

[ಸಂ. ಅಧರತಾ]

ಅಧರರಾಗ (ನಾ). ೧. ತುಟಿಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ. ೨. ತುಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಬಣ್ಣ: ಯಾವ ಅಧರರಾಗವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ ಕೆಂದುಟಿ (ರಾಗಿಣಿ. ೭೭). [ಅಧರ + ರಾಗ]

ಅಧರಾಮೃತ (ನಾ). ತುಟಿಯ ರಸ: ಅಧರಾಮೃತಸೇವನೆಯಿಂದ ಪಿತ್ತಂ ... ಪೋಗುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪). [ಅಧರ + ಅಮೃತ]

ಅಧರಿತ (ಗು). ಕೇಳುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಬಧರಿತ ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ಪಟಮಧರಿತ ಸರ್ವೇಭ್ಯಗರ್ವಿತಂ ಪುಂಭಿತಾಂಭೋನಿಧಿ ಸಲಿಲಂ ಪರಿದುಧು ಧುರವಿಧಾನ ಪಟು ಪಟಹ ಕಹಳ ಭೇರೀರಧಸಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧೨-೧೭೧). [ಸಂ.]

ಅಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳುಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಅವಳಧರಂ ಮಾಡಿ ದಧರಿಕುಂ ಪಲ್ಲವಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೩೬). [ಅಧರ + ಇಸು]

ಅಧರೋಷ್ಠ (ನಾ). ಕೆಳತುಟಿ: ಉಕ್ಕಿದುವು ಕಂಬನಿಗಳಧರೋಷ್ಠ ಮುದಿರತಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರಿಸಿದವೊಲಾಯ್ತೆಡಲೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೪).

[ಅಧರ + ಓಷ್ಠ]

ಅಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮವಲ್ಲದ್ದು; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು: ಕಂಸಂ . . . ಧರ್ಮಜ್ಞರಧರ್ಮಮೆನೆ ಪಾಸಪೆಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩ ವ); ಅಜ್ಞರವದಿರು ನೀವು ನೆಲೆ ಸರ್ವಜ್ಞರವದಿರಧರ್ಮ ನಿಷ್ಕರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೩೨). ೨. [ಜೈನ] ಷಡ್ವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೀವ ಪುದ್ಗಲಗಳ ಅಸಂಚಾರದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ದ್ರವ್ಯ: ಅದು ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯವಗಾಹರರಾದಿ ವರ್ತನಾಹೇತು ಧರ್ಮಾ ಧರ್ಮಾಕಾಶ ಪುದ್ಗಲ ಕಾಲಭೇದದಿಂ ಪಂಚವಿಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೩ ವ).

[ಸಂ. (ಅ- + ಧರ್ಮ)]

ಅಧರ್ಮಿ (ನಾ). ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು; ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅಧರ್ಮಿನ್]

ಅಧವ (ನಾ). ಅನಾಥ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು: ಅತಿಥಿಗಳಭ್ಯಾಗತರೊಡ ನಥವರ ಯತಿಯಾಚಕರೆಲ್ಲರನು ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಬಳಿಕ ಸಂತಸದೊಳು ಸತಿಯರು ಸವಿವುಧನ್ನವನು (ಹದಿಬ. ೮-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಧವೆ (ನಾ). ಗಂಡನಿಲ್ಲದವಳು; ವಿಧವೆ. [ಸಂ. ಅಧವಾ]

ಅಧಶ್ವರ (ಗು). ಕೆಳಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ. [ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಚರ)]

ಅಧಸ್ತನ (ನಾ). ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವ; ಕೆಳಗಣ.

[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ತನ)]

ಅಧಸ್ಥಲ ≡ ಅಧಃಸ್ಥಲ, ಅಧಃಸ್ಥಳ ≡ ಅಧಸ್ಥಳ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನೆಲ, —ಪ್ರದೇಶ. ಅಧಃಸ್ಥಲ: ಧನದಾಚಲದಧಃಸ್ಥಲಮನೆಯ್ದಿ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೭೪ ವ). ಅಧಃಸ್ಥಳ: ಉದ್ಯಾನಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಶಾಲದ್ರಮಾಧಃಸ್ಥಳ ನಿವಾಸಿಗಳಾಗಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೩ ವ); ಪಂತಿ ಕಂಠನ ಶಂಕರಂ ಪಾದಾಂತದಿಂದೊತ್ತಿದೊಡಧಃಸ್ಥಳಕಳಿದು ಹೋದನಲ (ಬಸಪು. ೫೪-೫೦). ಅಧಸ್ಥಳ: ಅಧಸ್ಥಳ ಪ್ರಸರ್ಪತ್ತಿಂಧುವಾದ ಪ್ರವಾಹ ವಿರಾಜಿತಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೬ ವ).

[ಸಂ. (ಅಧಸ್ + ಸ್ಥಲ)]

ಅಧಿಕ (ಗು). ೧. (ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ) ಹೆಚ್ಚಾದ. ೨. ಮೇಲಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: “ಅಧಿಕಂ ತಾನಗ್ಗಳಕ್ಕೆ ನಾನುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೩೨); ಸತ್ತನಧಿಕಂ ಪಂಪಯ್ಯಂ (ಸೌಜಾ. XI-i, ೩೬-೨೧; 942); ಕವಿಯಧಿಕನಿದೋಡೇಂ ಕೇಳುರಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಹಜಕಾ. ೧-೨೫). ೩. (ಬೇಕಾದಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ) ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೪. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಸಮೃದ್ಧಿ. ೫. ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಯಂಥ ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಆರಬ್ಬಕ್ಕಧಿಕಮಸಾಧಾರಣ ಗುಣಮಧಿಕಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಸದೃಶಾಕಾರ ವಿಶೇಷಣಮರ್ಥಮುದಾರಂ ಬೇಟೊಂದು ತೋಪೊಡವಿಶೇಷಾಖ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೭೬೨); ಪಿರಿದೆನಿ ಸುನಾಧಾರದತ್ತಚಂದಾಧೇಯಂ ಮಿಕ್ಕುಂ ಪಿರಿದಾಗಿರ್ಕುಮೆಂದು ಪೇಟಿ ಯಧಿಕಾಲಂಕಾರಂ (ಆಪ್ರತಿ. ೩-೪೦ ವೃತ್ತಿ). ೬. (ಉಕ್) ಅಧಿಕ ಪ್ರಸಂಗಿ: ಇವನು ಅಧಿಕ ಇದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಬಹಳ. [ಅಧಿಕ]

ಅಧಿಕಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಶ್ರಾದ್ಧ; ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟೆ; ವಿಶೇಷ: ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಕಟ್ಟೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಂದೇ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕ + ಕಟ್ಟೆ]

ಅಧಿಕಕೋಣ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ತೊಂಬತ್ತು ಡಿಗ್ರಿಗಿಂತಲೂ ಮೀರಿದ ಕೋಣ. [ಅಧಿಕ + ಕೋಣ]

ಅಧಿಕತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ರೂಪಕಾಲಂಕಾರ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಆಸ್ಯಚಂದ್ರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಅಧಿಕತಾದ್ರೂಪ್ಯರೂಪಕ’ (ಕೃಷಿ. ೨೬೪). [ಸಂ. (ಅಧಿಕ + ತಾದ್ರೂಪ್ಯ + ರೂಪಕ)]

ಅಧಿಕದಿನ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಫೆಬ್ರುವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ದಿನ (Leap Day. ಇಂಕನಿ).

[ಅಧಿಕ + ದಿನ]

ಅಧಿಕಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: “ಅಧಿಕಪದ - ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಬೇಡದೆ ಇರುವ ಹೆಚ್ಚು ಪದಗಳನ್ನು ಉಪ ಯೋಗಿಸಿರುವುದು” (ಕೃಷಿ. ೨೨೮); ವಿದಿತಸ್ತುಟಾಕ್ಷರಾಧಿಕಪದ ವಿರ ಚಿತಮಪ್ಪುದಕ್ಕುಮಾ ಸ್ಫುಟಬಂಧಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೫೫). [ಅಧಿಕ + ಪದ]

ಅಧಿಕಪಾಠ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಬರೆದದ್ದೆಂದು ರೂಢಿಯಾಗಿ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಭಾಗ; ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತ: ಇದಿಪದ್ಯಗಳು, ಸಂಧಿಗಳು ಅಥವಾ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳು, ಇಡಿಗ್ರಂಥಗಳು - ಇವುಗಳನ್ನು ಅಧಿಕಪಾಠ ವಾಗಿ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಮಾಡುವುದು (Insertion, Interpolation) (ಕನ್ನ ಸಂ. ೧೧೪). [ಅಧಿಕ + ಪಾಠ]

ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿ ವರ್ತಿಸುವುದು: ತಂದೆ- ತಾಯಿಗಳಿಗಿಂತ ಇವರು ಯಾಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜಾಗೃತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ? ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟರೆ ಊಟ ಹಾಕಿದರೆ ಸಾಕಲ್ಲವೆ? ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಗಳೇಕೆ? ಎಂದನಿಸತೊಡಗಿತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೮೪); “ಏ ನಿನಗೆ ಯಾಕೋ ಇಷ್ಟು ಅಧಿಕ ಪ್ರಸಂಗ? . . .” (ಮೂರುದಾ. ೨೬೦); “ಆಗಲಿ, ನೀವು ಹೇಳಿ ದಂತೆ ಮಾಡುವುದು ನನ್ನ ಕೆಲಸ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ ನನಗೇಕೆ?” (ದೀಪದ. ೧೩೫). [ಅಧಿಕ + ಪ್ರಸಂಗ]

ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ (ನಾ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವವನು: ಆಗ ಚಾರಕ, ದೂತ, ಹಾಸ್ಯಗಾರ, ಹನುಮ ನಾಯಕನೆಂಬ ಬಹುಕಾರ್ಯದ ಏಕಮುಖಿಯಾದ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿಯು ಬಂದು ಮಾತಿಗೆ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೪೪); ಮುಚ್ಚೋ ಬಾಯಿ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ (ಹನ್ನೊಂದ. ೬೪). [ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ + ಇ]

ಅಧಿಕಮಾಸ (ನಾ). ಸೌರಮಾನವರ್ಷದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಸರಿ ಹೊಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಮಾರು ಮೂರು ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಸಲ ಚಾಂದ್ರಮಾನ ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ತಿಂಗಳು; ಹೆಚ್ಚಿನ ತಿಂಗಳು: ದುರ್ಭಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಮಾಸ (ಗಾಡೆ).

[ಅಧಿಕ + ಮಾಸ]

ಅಧಿಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕಾರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ; ಅವುದಾಧಾರಮದು ಅಧಿಕರಣಂ; ಅಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩೩ ವೃತ್ತಿ); ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥ ಗಳು ಕರ್ತೃ . . . ಸಂಬಂಧ ಅಧಿಕರಣ ಎಂದು ಏಳು ವಿಧ (ಕೃಷಿ. ೫೩). ೩. ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥಭಾಗ: ಚಂದ್ರ ರಾಜನಾಗಮ ಲೌಕಿಕ ವಿರೋಧಮಂ ಕಳೆದು ಸಾರಾಂಶಮಂ ಕೊಂಡು ಸಲವು ಮತಂಗಳನೊಂದುಮಾಡಿ ಪದಿನೆಂಟಧಿಕರಣಂಗಳಿಂದಳಂಕಾರಂ ಕೃತಮಾಗೆ ನಾನಾಭಂದದಿಂ . . . ಪೇಟಿಂ (ಮದತಿ. ೧-೫೮ ವ); ಕವಿಸಮಯಮೆಂಬುದು ಪಂಚಮಾಧಿಕರಣಂ ಸಮಾಪ್ತಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೬೫ ವ). ೪. ಪರಮಾಧಿಕಾರ. ೫. ಸರಕಾರ (+). ೬. ಆಡಳಿತದ ಒಂದು ಶಾಖೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ತ್ವತ್ಪಾದಕಮಲದಾಶ್ರಯದಿಂದೆ ನಾನಾ ವಿಪತ್ಸರಂಪರಿಗಳಂ ದಾಂಟಿ ದೆವು ರಾಜಸಂಪತ್ಸದವನಧಿಕರಿಸಿದೆವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೬). ೨. (ಕಲೆ) ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿ:

ಅಂಗಸಹಿತವಿಳ ವೇದಂಗಳಂ ನೀತಿಗಳನು ಸಲ್ಲಲಿತ ಶಬ್ದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಂಗಳೆಲ್ಲವುಂ ಗುರುಮುಖದೊಳಧಿಕರಿಸಿ . . . ಚತುರನಾದನವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೭). ೩. ಅನಲಂಬಿಸು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಅರಸನಭ್ಯುದಯವನು ನೀನಧಿಕರಿಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ಪತಿಕರಿಸಿ] ಗೆಲುವದೆ ನಿನ್ನ ಹಂಗೆ ಕರಿಗಳನು ಜಯಿಸುವರು ನಮ್ಮಾ ಭತ್ತಧಾರಕರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩೪). ೪. ಗುರಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ: ಈ ದಿನ ನೀವು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಧಿಕರಿಸಿ ಭಾಷಣಮಾಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕರಣ + ಇಸ್ಯ]

ಅಧಿಕರ್ತ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ; ಯಜಮಾನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕರ್ಥಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂಪತ್ತು; ವಿಶೇಷವಾದ ವಿಳಿಗೆ; ಸವೃದ್ಧಿ. [ಅಧಿಕ + ಮೃದ್ಧಿ]

ಅಧಿಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಸಂತೆ ಅಥವಾ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನಾಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕವರ್ಷ (ನಾ). ಅಧಿಕದಿನದ ಎಂದರೆ ೩೬೬ ದಿನಗಳು ಬರುವ ವರ್ಷ. [ಅಧಿಕ + ವರ್ಷ]

ಅಧಿಕಹುಣ್ಣಿಮೆ (ನಾ). ಅಧಿಕಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. [ಅಧಿಕ + ಹುಣ್ಣಿಮೆ]

ಅಧಿಕಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಇರಬೇಕಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವ ಅಂಗ; ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಭಾಗ: ಉದಾ—ಕೆಲವರಿಗೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆರನೆಯ ಬೆರಳು. ೨. (ಯುದ್ಧಕವಚದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ) ನಡುಕಟ್ಟು,—ಪಟ್ಟಿ. [ಅಧಿಕ+ಅಂಗ]

ಅಧಿಕಾಂಶ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಭಾಗ ಅಥವಾ ವಿಷಯ. [ಅಧಿಕ + ಅಂಶ]

ಅಧಿಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಭಂದ] ೧. ಗೊತ್ತಾದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಅಕ್ಷರ. ೨. ಅಧಿಕಾಕ್ಷರವಿರುವ ಪದ್ಯ ಅಥವಾ ಪದ್ಯದ ಪಾದ. ೩. ಅಧಿಕಾಕ್ಷರದಿಂದಾಗುವ ದೋಷ: ಮೊದಲ ಪದಂ ನ್ಯೂನಾಕ್ಷರಮದಜಿಂ ಬಹುಕ್ರಮಧ್ಯಮಧಿಕಾಕ್ಷರಮಿಂತಿದಜಿಂ ಭಂದೋಭಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೨). [ಅಧಿಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಧಿಕಾರ (ನಾ). ೧. (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು) ನಡೆಸುವ, ವಿಧಿಸುವ ಅಥವಾ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಾಹಕಸ್ಥಾನ; ಪದವಿ. ೩. ಆಡಳಿತ; ಆಳಿಕೆ; ಪ್ರಭುತ್ವ: ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಸುಮಾರು ಎರಡು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೪. ಸ್ವಾಮ್ಯ; ಹಕ್ಕು: ಆ ಸ್ವತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ನಿನಗೇನು ಅಧಿಕಾರವಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಅರ್ಹತೆ: ಉಪನಯನವಾಗದೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ); ಟಿಕಿಟ್ಟಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಒಳವಿಭಾಗ: ನಾಗವರ್ಮ ವಿರಚಿತ ಭಂದೋಬುರಾಶಿಯೋಳ್ . . . ಸಂಜ್ಞಾಧಿಕಾರಂ (ಭಂದೋಬು. ೩. ೧-೭೦ ಪ). ೭. (ವ್ಯಾಕರಣ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಂದಿನ ಹಲವು ಸೂತ್ರಗಳಮೇಲೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ೮. ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ; ಪ್ರವೀಣತೆ: ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ ನನಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸು=ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು:

ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವ ಜನರು ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪ್ರದೇಶ.

[ಅಧಿಕಾರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರನಿಮಿತ್ತ (ಅ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ.

[ಅಧಿಕಾರ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಡುವ ಪತ್ರ.

[ಅಧಿಕಾರ + ಪತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ (ಅ). ೧. = ಅಧಿಕಾರನಿಮಿತ್ತ: ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಸ್ಥಾನ ಬಲದಿಂದ: ಮುಖ್ಯವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಸೆನೆಟ್ನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತ ಸದಸ್ಯರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಪ್ರಯುಕ್ತ]

ಅಧಿಕಾರವಾಣಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಆಡುವ ಮಾತು: ನಾನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಧಿಕಾರ + ವಾಣಿ]

ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). = ಅಧಿಕಾರಕ್ಷೇತ್ರ: ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನೀಯ ಸರಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ . . . ಯಾವುದಾದರೂ ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಚಲಾಯಿಸುವಂತೆ ಆ ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಸತ್ತು ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ಶಕ್ತಿಕೊಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೩). [ಅಧಿಕಾರ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿ (ನಾ). (ಆಳರಸರ ಪರವಾಗಿ) ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವುದು. [ಅಧಿಕಾರ + ಶಾಹಿ]

ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಾಕರಣ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಂದಿನ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅನುವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತ ಬರುವ ಸೂತ್ರ: ಇದು ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರ, ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ವಿಧಾನಗಳು ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಗುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮ ತಾ). ೨. ಅಧಿಕಾರದ ಹೊಣೆ; ಆಡಳಿತದ ಹತ್ತೋಟೆ: ಹೊಸದಾಗಿ ನೇಮಕಹೊಂದಿದ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಈ ದಿನ ಅಧಿಕಾರಸೂತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರ + ಸೂತ್ರ]

ಅಧಿಕಾರಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಿ: “ಆದು ಹೌದು ಬಿಡು; ನಿನಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಎಂದರೆ ಏನು ಎಂದೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥರು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ, ಅದರ ಸುಖ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ, ಇಂದು ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ” (ತೇಮೋಡ. ೩೫). ೨. ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಹಕ್ಕುಬಾಧ್ಯತೆಗಳುಳ್ಳವನು; ಹಕ್ಕುದಾರ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಪದವಿ; ಹುದ್ದೆ: ಅನಾರೋಗ್ಯದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ರಾಜ್ಯಪಾಲರು ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).

[ಅಧಿಕಾರ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. ಹಕ್ಕುಳ್ಳವನು; ಸ್ವಾಮಿ; ಪ್ರಭು. ೩. ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಹ: ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಯೋಜನದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಾದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೆನ್ನಲ್ಪಡುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೮). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಕಂಚಧಿಕಾರಿಯ ಪೆಂಡತಿ ಮಾಳಧಿಕಾರಿತಿಗೆ ಪುಟದ ಪಾರಿಸಣಧಿಕಾರಿಯ ತಂಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೪-೮೭; 1560). [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿನ್]

ಅಧಿಕಾರಿ (ನಾ). (ಶಕ್ತಿ ಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ) ಅಧಿಕನಾದ ವೈರಿ; ದೊಡ್ಡ ವೈರಿ: ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆನೆ ಸೈರಿಸೆವಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ಬಾಟ್ಗಿ ಬಡವುಗಳನರ್ಗಾಯುಧ ಭಾರಮೇಕೆ (ಗದಾಯು. ೩-೩೫); ಅಧಿಕಾರಿಗಳರೆಬಬ್ಬುಧರ್ಗಧಿಕಾರಿಗಳೆನಪರಲ್ಲದಿಂತೀತನವೋಲಧಿಕಾರಿಗಳೆನಪವ ರಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨-೩೦; 1162). [ಅಧಿಕ + ಅರಿ]

ಅಧಿಕಾರಿಣಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವಳು; ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸುವವಳು. [ಸಂ. ಅಧಿಕಾರಿಣೀ]

ಅಧಿಕಾರಿತಿ 'ಅಧಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಗುಂಪು: ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗವರೂ ಜನರೂ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಮನಸ್ಸುಪೂರ್ತಿ ದುಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ದೇಶದ ಏಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕಾರಿ + ವರ್ಗ]

ಅಧಿಕಾರ್ತಿ, ಅಧಿಕಾರಿತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಧಿಕಾರಿಣಿ. ೨. 'ಅಧಿಕಾರಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹೆಂಗಸು: ಬೊಮ್ಮರಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮದವಳಿಗೆ ನಾಗರಸಿ ಅಧಿಕಾರ್ತಿಗಳು (ಕಾ. III, ೧೪-೩೯; 1545). **ಅಧಿಕಾರಿತಿ:** ಕಂಚಧಿಕಾರಿಯ ಪೆಂಡತಿ ಮಾಳಧಿಕಾರಿತಿಗೆ ಪುಟ್ಟದ ಪಾರಿಸಣಧಿಕಾರಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೫-೮೭; 1560).

[ಅಧಿಕಾರಿ + ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಅಧಿಕೃತ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅನ್ನೋಡರ್ಜುನನೆಂಬಂತಹಕುತಂ ಭರ್ತಾನೆಂಬಾತನಕ್ಕು... ಗವಾಧಿಕೃತನಾ ಸಾದೇವಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೧೭೮). ೨. ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿದ; ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೩. ಕುರಿತು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಧಿಕೃತ ಸತ್ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪ್ರಧಾನ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೦). ೪. ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ. 'ಅಧಿಕೃತ ಮುದ್ರಣ' ಪರಾ. (ನಾ). ೫. = ಅಧಿಕಾರಿ ೧: ಜನನಾಥಂ ಗೋತ್ರಮಿತ್ರಾಧಿಕೃತ ಸಚಿವ ಸಾಮಂತ ಶುದ್ಧಾಂತ ಕಾಂತಾಜನಕಾತ್ಮೋದ್ಯೋಗಮಂ ಪೇಟ್ಟು (ಜಂದ್ರಪು. ೪-೬೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕೃತಗ್ರಂಥ (ನಾ). ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಹವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಒಳಕೊಂಡ ಗ್ರಂಥ: ಕನ್ನಡದ ನೂತನ ಭಂಡಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಅಧಿಕೃತಗ್ರಂಥ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೭). [ಅಧಿಕೃತ + ಗ್ರಂಥ]

ಅಧಿಕೃತನಿವಾಸ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತನಾಗಿ ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ: ರಾಜ್ಯ ಪಾಲರು ಸಂಸತ್ತಿನ ಅಧಿವೇಶನವನ್ನು ಉದ್ಘಾಟಿಸಿ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕೃತ ನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ನಿವಾಸ]

ಅಧಿಕೃತಭಾಷೆ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತನಾಗಿ ಬಳಸುವ ಭಾಷೆ; ಆಡಳಿತದ ಭಾಷೆ: ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡವೇ ಅಧಿಕೃತಭಾಷೆಯಾಗುವುದು ಅವಶ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ಭಾಷೆ]

ಅಧಿಕೃತಮುದ್ರಣ (ನಾ). ಸಪ್ರಮಾಣವಾದ ಮುದ್ರಣ; ಆಧಾರ ಭೂತವಾದ ಮುದ್ರಣ: ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಗಳ ಅಧಿಕೃತಮುದ್ರಣಗಳು ಇಂದು ಬಹಳ ಅವಶ್ಯವಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಧಿಕೃತ + ಮುದ್ರಣ]

ಅಧಿಕೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಅಲ್ಪವಸ್ತುವಿಗೆ ಮಹತ್ತರ ವಾದ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯ ದೋಷ: ಅಧಿಕೋಪಮೆಗೆ - ಮುಂಬಿಟ್ಟು ಪರದ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಬೆದಲಿ ತೆರಳ್ ಬೆಳಸ ಬೆಳಗಿಂದೆಸಿದಿರ್ಪಂಬುಜಸಖನಂತಿರೆ ಮಿನಾಂಬುಲು ಬೆಳಗಿ ದಪುದಖಿಳ ಗಗನಾಂತರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೬೮೨). 'ಹೀನೋಪಮೆ' ಪರಾ. [ಅಧಿಕ + ಉಪಮೆ]

ಅಧಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಮುಂದುವರಿಯುವುದು; (ಒಂದು ಕಡೆಗೆ) ಹೋಗುವುದು. ೨. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ದಾಳಿ; ಆಕ್ರಮಣ. ೩. ನಡೆಸುವುದು; ಅನುಸರಣ. 'ಅಚಾರಾಧಿಕ್ರಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನಿಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೫. ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ಷೇಪ; ನಿಂದೆ. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ. ೩. ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಇಡುವುದು; ಸ್ಥಾಪನೆ. ೪. ಎಸೆಯುವುದು. ೫. ಕಳಿಸಿ ಬಿಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಧಿಗತ (ಗು). ೧. ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪಡೆದ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ: ಅಧಿಗತೀಯ ಮಹಿಮಾತಿಶಯನುಂ ಅಧಿಗತ ಸಿದ್ಧಿತ್ರಯನುಂ (ಸಂಚತಂ. ೧೫-೮). ೨. ಕಲಿತ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ: ಅನುಮತನುಮಾಪ್ತನು ಮಧಿಗತಶಾಸ್ತ್ರನುಂ... ಆಪ್ತ ದೂತಮುಖ್ಯನನಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೧ ವ); ಅಧಿಗತಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರನುಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಗಮ (ನಾ). ೧. ಪಡೆಯುವುದು; ಸಂಪಾದನೆ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. ಕಲಿಯುವುದು; ಅಭ್ಯಾಸ; ಜ್ಞಾನ: "ಅಧಿಗಮಃ-ಅಜಿತ ಮಕ್ಕುಂ" (ತಸೂವ್ಯ. ೮); ಆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ನಿರ್ಗದಿಂದಮಧಿಗಮ ದಿಂದಮಕ್ಕುಮಲ್ಲಿಯೆಂಬಂಗಮೆಂಬುವಾವುವೆಂದೆ (ರತ್ನಕ. ೧-೩ ವ). ೩. (ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬರುವ) ಲಾಭ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಗಮನ (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ಅಭ್ಯಾಸ: ನಿಜನಂದನನಂ ವೈಶಂ ಪಾಯನಂಬೆರಸು ವಿದ್ಯಾಧಿಗಮನದೊಳ್ ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ಕಾದಂಪು. ೪೩೩). [ಸಂ.]

ಅಧಿಗೃಹ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮನೆ; ಉಪರಿಗೆ: ವಿತತೋದ್ಯಾನ ಲತಾಳಿ ಯಿಂದಧಿಗೃಹಂ ಕಂಗೊಳ್ಳುದಾನಂದದಂ (ಮೈಸೂಮ. ೩-೭೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಪಿತ್ತ ರಕ್ತ ಶ್ಲೇಷ್ಮಂಗಳಿಂದ ಅಧಿಜಿಹ್ವೆ ಎಂಬ ಜಿಹ್ವಾರೋಗ ಉಂಟಾಗುವುದು. ನಾಲಿಗೆಯ ಮೂಲ ಬಾತುಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೦೬). [ಸಂ. ಅಧಿಜಿಹ್ವಾ]

ಅಧಿಜ್ಯ (ಗು). ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ. 'ಅಧಿಜ್ಯಧನು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಜ್ಯಧನು (ಗು). ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳ: ಬೆಂಬಳಿವಿಡಿದಟ್ಟುತ್ತಂ ತಾಂ ಬರೆವರೆ ಬಿಡದಧಿಜ್ಯಧನು ಶಬರೇಶಂ ಮುಂಬರಿದು (ಶಬಶಂ. ೪-೨೪). [ಸಂ. ಅಧಿಜ್ಯಧನು]

ಅಧಿತ್ಯಕೆ, ಅಧಿತ್ಯಕೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲುಗಡೆಯ ಕಾಡುಪ್ರದೇಶ: "ವನಮದಾ ಗಿರಿಯ ಮೇಲಿರಲಧಿತ್ಯಕಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೯); ಶಂಖಾಚಳಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಭವದೀಯಾಧಿತ್ಯಕಾವಾಸದೊಳಿರ್ದ ಸರ್ವಗುಪ್ತ ಮುನಿಗಳಂ ಕಂಡು ಬಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೩ ವ). **ಅಧಿತ್ಯಕೆ (ಕೆ).**

[ಸಂ. ಅಧಿತ್ಯಕಾ]

ಅಧಿತ್ಯಕೆ 'ಅಧಿತ್ಯಕೆ' ನೋ.

ಅಧಿದೇವತೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೇವತೆ; ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ. ೨. ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ದೇವತೆ: ಪೂಜಿಸಿಮನ್ನನಿಲ್ಲಿ ಗಧಿದೇವತೆಯಾನೆನುತ್ತದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು (ಜಗವಿ. ೪-೮೨). [ಸಂ. ಅಧಿದೇವತಾ]

ಅಧಿದೇವಿ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ: ಗ್ರೀಷ್ಮಮತುವಿಂ ನವದ ಕಾಂತಾರ ದಧಿದೇವಿ ತಾನೆನಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೮); ಕಾಂತಾರದಧಿದೇವಿಯರಿಗೆ... ಬಲಶಾಂತಿಕರ್ಮಗಳಂ ನೆಗಳ್ಳು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೪-೬೬).

[ಸಂ. ಅಧಿದೇವೀ]

ಅಧಿದೈವ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ: ಆದಿಸುಭೂತಾಧ್ಯಾತ್ಮವಧಿದೈವದೊಳು ಕರೆಸುವ ಪ್ರಾಣನಾಗಾಭಿದನು (ಹಸಾರ. ೬-೯). [ಸಂ.]

ಅಧಿದೈವತ (ನಾ). = ಅಧಿದೇವತೆ: ಇನ್ನೊಂದು ಅಧಿದೈವತಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಜೀವನವು ಮೀಸಲೆಂದು ಆಕೆಗೆ ನಾನು ಹೇಳಿದೆ (ಸಮಜೀ. ೪೦೮). [ಸಂ.]

ಅಧಿನಾಥ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಒಡೆಯ; ಪ್ರಧಾನಾಧಿಕಾರಿ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥ; ಪ್ರಭು: ಸೈನ್ಯಾಧಿನಾಥನಧಿನಾಥನ ಕೆಲದೊಳ್ ಪಕ್ಷಗಜಾಧಿ ರೂಢನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫ ವ).

ಅಧಿನಾಥಳು = ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳವಳು; ಒಡತಿ: ಈ ವಸುಧೆಯಧಿನಾಥಕೇನಿಸಿ ಮದ್ಭಾಗ್ಯಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವುಪಾಯಮೊಂದ ಸಾಂಧಾನದೊಳಿರು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೫-೧೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿನಾಯಕ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ಹೊಗೆಯನಾಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆಗಳು ಧಿಗುಧಿಗಿರೆನೆ ಬೆಗಡುಗೊಂಡತಿವಿಗತಚೇತಸರಾದರಪ್ಪದಿಶಾಧಿನಾಯಕರು (ಬಸಪು. ೫೮-೬೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : “ಪ್ರಭು, ಒಡೆಯ” (ಗಂಗಾಮ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ನಿಖಿಲಾವನೀಪರಧಿಪರ್ ಮಾಣಕೈ ಪರ್ಯಂಕ ಕೀರ್ತಿಮುಖಾಧಾರ ಕಿರೀಟದಿಂದಮನೆ ಸಂ ದೊಂ ವಿಶ್ವ ಸೇನಾಧಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ಅಸಾದಿತ ಕೇವಲೋಚನನಾ ದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗಧಿಪತಿಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತಿಸನ (ನಾ). ಒಡೆಯನಾಗಿರುವುದು; ಅಧಿಪತ್ಯ; ಅಧಿಕಾರ : ಭೂತಳಕಧಿನಾಥನಾಗಿ ಕಂಧರದೇವಂ ಪ್ರೀತಿಯಲುದಯಿಸಲಿನ್ನಪ ರಾತಂಕವನೆಯೆ ಬಿಟ್ಟರಧಿಪತಿಸನಮಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯-೨೦ ; 1280). [ಅಧಿಪತಿ + -ತನ]

ಅಧಿಪತ್ರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪತ್ರ; ಅಜ್ಞಾಪತ್ರ : ಉಚ್ಚತಮ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರನ್ನೂ... ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಅವರ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಮೊಹರುಸಹಿತವಾಗಿರತಕ್ಕ ಅಧಿಪತ್ರದ ಮೂಲಕ ನೇಮಕ ಮಾಡತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪಾಣ್ಣಿ[ಣ್ಣ] (ನಾ). ಅಧಿಪತಿಯ ಅಣ್ಣ (?): ಸಕವರ್ಷ ಎಣ್ಣುನೂ ಅಯ್ಯನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಕಿಡಲೆಗಧಿಪಾಣ್ಣಿ [ಣ್ಣ]ನ್ ಎಣ್ಣಿಯಮ್ಮಂ [ನಿ]ವುದಿ ತೊಣುಗೊಳೊಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ತೋನ್ (ಸೌಭ. XI-i, ೧೯-೨ ; 883). [ಅಧಿಪ + ಅಣ್ಣ]

ಅಧಿಪಾಲ (ನಾ). = ಅಧಿನಾಥ : ದೇವಾನಕಂಗಳ ಮೊಲಗೆ ಪಲವು ಮಾ ಕಾಲದೊಳ್ ದೇವಚಾಪಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಾಧಿಪಾಲಾಭರಣಕಿರಣ ದಿಂದುರ್ವಿಯಂ ಪರ್ವ ಬಂದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತಿ (?): ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಂಗೆ ನಿಷ್ಕರದ ಮಾತೇಕೆಂಬರು ನಾಲ್ಕು ಮುಕ್ತಿಯ ಭಕ್ತರ ನಿಷ್ಕವಂತರಿಗಧಿಭಕ್ತಿ ಅನಿ ತ್ಯವ ಹಣಿದನಿಚ್ಚಟಂಗೆ ಮಿಥ್ಯವನಾರಾದಿದೇನು ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿದ್ದ ಮತ್ತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೨-೧೬೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭೂತ (ನಾ). ೧. ಪರವಸ್ತು ಅಥವಾ ಅದರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ. ೨. ಪಂಚಭೂತಗಳು: “ಅಧಿಭೂತ ಎಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳು” (ಹಸಾರ. ೬-೯ ಟೀಕೆ); “ಅಧಿಭೂತ ಎಂದರೆ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟಿದ್ದು” (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೪೧ ಅಡಿಟಿ); ಅಧ್ಯಾತ್ಮ - ಅಧಿಭೂತಗಳ ಸಮನ್ವಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖಜೀವನವಿದೆಯೆಂದು ನಮ್ಮ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಹೇಳಿರುವಂತೆ (ಜನಜೀ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿಮಾಂಸ (ನಾ). ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಅಧಿಮಾಂಸ ಎಂಬ ದಂತಮೂಲ ರೋಗದಲ್ಲಿ ದಾಡೆಗಳ ಮೂಲಗಳ ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾತುಕೊಂಡು ವೆಗಳವಾಗಿ ನೋವು ಉಂಟಾಗಿಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಅಧಿಮಾಸ (ನಾ). = ಅಧಿಕಮಾಸ : “ಅಧಿಮಾಸ (ಅಧಿಕಮಾಸ) - ಸಂಕ್ರಮಣವಿಲ್ಲದಿರುವ ಚಾಂದ್ರಮಾಸ” (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೬೦). [ಸಂ.]

ಅಧಿಯಜ್ಞ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೈವ : ಯಜ್ಞವಿಷ್ಣುರದಲ್ಲಿ ಅಧಿ ಯಜ್ಞನಾದವನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಾಗಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇತ್ರಕೀಡವನು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೪೭-೩). [ಸಂ.]

ಅಧಿರಾಜ (ನಾ). ರಾಜರಿಗೆಲ್ಲ ಮೇಲಿನವನಾದ ರಾಜ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ :

ಶ್ರೀ ಪೃಥಿವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವಾಧಿರಾಜನ್ನೊಲವುಳ್ಳ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪-೧೦ ; 815); ತಮ್ಮನೊಳಾದ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ವಿಶಾಖಭೂತಿಯು ಮನಧಿರಾಜಪದವಿಯೊಳ್ ವಿಶ್ವನಂದಿಯಂ ಯುವರಾಜ ಪದವಿಯೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೂಢ (ಗು). ಹತ್ತಿದ; ಮೇಲೆ ಏರಿದ : ಶ್ರೀ ವಿಜಯನತ್ತಮಗುಟ್ಟ ನಮಾವಾಸ್ಯೆಯೊಳೊಡನೆ ನಡೆದು ಕಡೆಯೊಳಾರವಿ ರಾಜೀವರಿಪುವಿಂದಗಲ್ಲ ಮೊಲಾವಿಭೂತಪ್ರತಾಪನಧಿರೂಢರಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೋಹಣ (ನಾ). ಹತ್ತುವುದು; ಮೇಲೆ ಏರುವುದು : ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಸಾದಾಧಿರೋಹಣ... ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಕ್ಷಪಕ ಪ್ರಥಮಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನ ಪರಿಣತನಾಗಿದ್ದು (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಏಣಿ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ : “ನಿಶ್ರೇಣಿ, ಅಧಿರೋಹಿಣಿ - ಈ ೨ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ” (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೬). [ಸಂ. ಅಧಿರೋಹಿಣಿ]

ಅಧಿವಾಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಳ; ನಿವಾಸ; ಮನೆ. ೨. ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ; ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ. ೩. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವ ಮೊದಲು ಧಾನ್ಯ, ನೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿರುವುದು, — ವಾಸಮಾಡಿಸುವುದು. ೪. ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ; ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ; ಪರಿಸರ : ಬಡಗದ ಕೆರೆಯ ಅಧಿವಾಸದಲು ಕಾರಬಯಲ ಬಾಳಿನ ಚತುಸೀಮೆ (ಸೌಭ. IX-ii, ೪೦೯-೯ ; 1365); ಅರಮನೆಗೆ ತೆಪುವ ಬಿಂಜಾಡಿಯ ಅಧಿವಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿಮೊದಲು ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬಗೆಯಿಂದ ಕಾಟಿ ಗ ೫೫... ಕೊಪವಡಿಯ ಅಧಿವಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿ ಮೊದಲು ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬಗೆಯಿಂದ ಕಾಟಿ ಗ ೫೫ (ಸೌಭ. IX-ii, ೪೬೧-೧೪ ; 1467). ೫. ಸುಗಂಧವನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು; ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟುವುದು. ೬. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ. ೭. ಪರಿಮಳ; ಸುವಾಸನೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸ್ಯ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ; ಹೊದಿಕೆ : ನಿಕ್ಷಪ್ತಾಧಿ ವಾಸನೀಲನಲಿನದಲ [ಪಾಶಾಂ. ನಿಕ್ಷಪ್ತಾನೀಲನಳಿನ] ದ್ಯುತಿಪಟಲವಿಭ್ರಾಂತಿ ಯಂ ಪಡೆನ ಸಲಿಲಂಗಳಿಂದಂ (ಅದಿಪು. ೮-೬೯ ವ). [ಸಂ. ಅಧಿವಾಸ್ಯಾ]

ಅಧಿವಾಸನ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟುವುದು. ೨. ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ದೇವತಾಸ್ಥಾಪನೆ, — ಪೂಜೆ. ೩. ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸಿತ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದ; ಪೂಜಿಸಿದ : ಅಧಿವಾ ಸಿತ ಜೈತ್ರಾಸ್ತ್ರಂ ವಿಧುವಿಶದದುಕೂಲವಸನಶೋಭಂ ನಾನಾವಿಧಮಂತ್ರಾನು ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಧಾನನುಸವಾಸದಿಂ ತ್ರಿರಾತ್ರಮನಿಧಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೭೪).

೨. ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ : ಒರ್ವಂ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಮಲಯರುಹ ಮೃಗಮದಕದಂಬಪರಿಮಳಾಧಿವಾಸಿತವಿಲಾಸಿನೀ ಸೌಧಮಂ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೮-೮೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲಸು; ವಾಸಮಾಡು : ಇವು ದಿವದೊಳ ಗಗ್ಗಮೆನಿಸುವ ರತ್ನವ್ರಾತಮಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳ್ ಮಿಗಿಲಪ್ಪುವು ನಿಧಿಗಧಿ ವಾಸಿಸಲಪ್ಪುವೆಂದು ರತ್ನಂಗಳನಿತುಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೧೬).

೨. ಪೂಜಿಸು : ಧನಚ್ಚತ್ವಚಾಮರ ಸಿಂಹಾಸನ ಪಟ್ಟವರ್ಧನ ಕುಲ ಧನಾದಿ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನೆಗಳಂ ವಿವಿಧ ವಿಧಾನದಿಂದಮಧಿವಾಸಿಸಿ (ಸಂಪಭಾ. ೧೪-೧೭ ವ). ೩. ಸುಗಂಧಮಯವಾಗಿ ಮಾಡು; ಪರಿಮಳ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡು; ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಕರ್ಪೂರ ಪಲ್ಲವರಸದಿನಧಿವಾಸಿಸಿದ ತಾವರೆಯ ನೂಲಿದು ಗುಲಂಗಳು ಮಂ (ಕಾದಂ. ೨೧೬). [ಅಧಿವಾಸ್ಯ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಧಿವಿನ್ನೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನಿಗೆ ಇರುವ ಮೊದಲ ಹೆಂಡತಿ : ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯು ಅಧಿವಿನ್ನೆಳಾದರೂ ಅಶ್ವಮೇಧ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ದಶರಥನೊಡನೆ ಸಹಕರಿಸಿದ್ದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅಧಿವಿನ್ನಾ]

ಅಧಿವೇತ್ತ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಹೆಂಡತಿಯು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದವನು : ಅಧಿವೇದನನೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದು. ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು ಅಧಿವೇತ್ತನು (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಅಧಿವೇತ್ತ೦]

ಅಧಿವೇದನ (ನಾ). : “ಅಧಿವೇದನವೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದು” (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಅಧಿವೇಶನ (ನಾ). ಕೂಟ; ಸಭೆಕೂಡುವುದು; ಸಮಾವೇಶ : ಲೋಕಸಭೆಯು ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಗಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ವಿಘಟನವಾಗದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅದರ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿರತಕ್ಕ ತಾರೀಖಿನಿಂದ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನಡೆದುಬರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿಶ್ರಯಣಿ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಒಲೆ : “ಚುಲ್ಲೇ, ಅಶ್ಮಂತಕಂ, ಉತ್ತಾನಂ, ಅಧಿಶ್ರಯಣೀ - ಈ ೪ ಒಲೆ” (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೮).

[ಸಂ. ಅಧಿಶ್ರಯಣೀ]

ಅಧಿಶ್ರಾವಕ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನ ಶ್ರಾವಕ (?) : ಮೂಜುಲಕ್ಕೆ ದೃಢ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಶ್ರಾವಕರುಂ ಆಯ್ದುಲಕ್ಕೆ ಸುವ್ರತೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರಮಶ್ರಾವಕಿಯರುಂ (ಅದಿಪು. ೧೬-೪೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ (ನಾ). ಮೇಲಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವವಳು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕಳು; ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳು : ಗಿರಿಜಾಂಬೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಹೋರಾಟದ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ ಯಾದಳು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ]

ಅಧಿಷ್ಠಾನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ ಇರುವುದು; ನೆಲಸಿರುವುದು.

೨. ನೆಲೆ; ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ : ಸತ್ಯಕಥಿಷ್ಠಾನಮೆಂದಜಾತಂ ಕೈಮಿಗೆ ಕೂರ್ತು ಕೀರ್ತಿಸುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೭). ೩. ತಳಹದಿ; ನೆಲೆಗಟ್ಟು : ಶಿಲ್ಪಜ್ಞರಂ ಕರಸಿ ನಾನಾ ನವೀನವೆನೆ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಲಿ ಮಾಡಿಸಿದನೀಶನಲಯಂಗಳ ಏನೆಂಬೆನೀ ಹಸ್ತವೀಯತೆಯಾಯಧಿಷ್ಠಾನವೀ ರೇಖೆಯಾ ಖಂಡೆಯಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೩). ೪. ಪಟ್ಟಣ; ನಗರ. ೫. ಅಧಿಕಾರ; ಪ್ರಭುತ್ವ. ೬. (ಬಂಡಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಚಕ್ರ. ೭. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟು; ಕಟ್ಟಳೆ. ೮. ಹರಕೆ; ಆಶೀರ್ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಸ್ತಿವಾರ ಹಾಕು; ತಳಹದಿ ಹಾಕು : ಗಾಂಗೇಯಂ... ಮುನ್ನೆ ತನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿವಳಿಯೆಂಬ ಪ್ರಾಸಾದ ಕೃಧಿಷ್ಠಾನಗಟ್ಟುವಂತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗೆ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೩ ವ). [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + ಕಟ್ಟು]

ಅಧಿಷ್ಠಾನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭದ್ರವಾಗಿ ನೆಲಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು : ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪತಿಪ್ರೇಮ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗೊಂಡಿದ್ದಂತೆಯೇ ಭ್ರಾತೃ ಪ್ರೇಮವೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೊಂಡಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೬೦).

[ಅಧಿಷ್ಠಾನ + ಕೊಳ್]

ಅಧಿಷ್ಠಾಯಕ (ನಾ). ಮೇಲಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವವನು; ಮೇಲಧಿಕಾರಿ : ಪರ್ಗಡೆ ಸೋಮನಾಥಯ್ಯಂಗಳ ಬೆಸದೆ ಕುಪ್ಪುಟೂರಟಾಣಿಯದ ಅಧಿಷ್ಠಾಪ್ತಾಯಕಂ ನಾಗವರ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪-೮; 1053); ತತ್ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿಯೆನಿಸಿದ ಸುಂಕದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ದೇವಧರ ದಂಡನಾಯಕನ ಬೆಸದಿಂ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೪-೧೮; 1100); ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಪಸಾಯಿತಂ ಸೂಳಾಯ್ತರಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಮಣ್ಣಳಿಕಂ

ಕಾಟಿಯಣಂ (ಎಇ. XXVII, ೭೩-೫೦; 1114); ಅವರ ಸೇನಬೋವ ಹೊಲ್ಲಣನೀ ಧರ್ಮಕೃಧಿಷ್ಠಾಯಕನಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ (ಕಇ. IV, ೧೦-೫೨; 1121). [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಯನ್ನು ಪಡೆದ; ವಾಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಸರ್ಪೋಪಜೀವಿಯಂದದಿ ಕಾಶಿಕಾಧಿಷ್ಠಿತಂ ಪಾಂಡವಾನಾಸದಂತೆ... ಎನಿಸಿತತಿ ಭೀಕರಾಕಾರದಿಂದ ಘೋರಾರಣ್ಯವು (ಹಚಕಾ. ೫-೧೯); ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಸದ್ಮದಂತೆ ವೃಕೋದರ ವಿಲಸದರ್ಜುನನಕುಲಾಧಿಷ್ಠಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೪ ವ). ೨. ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಪಡೆದ; ಮೇಲಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಪ್ರಭುತ್ವ ನಡೆಸುವ : ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರಂ... ಲೋಕಪಾಲ ಚತುಷ್ಟಯಾಧಿಷ್ಠಿತನುಂ... ಆಗಿ (ಅದಿಪು. ೬-೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಷ್ಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಧಾರವಾಗಿ ಹೊಂದು; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು; ನೆಲಸು : ವಿಶದಯಶಸ್ವಿದಾಧಿಷ್ಠಾನಪೀಠಮೆನಿಸಿ ಮಜ್ಜನಪೀಠಮನಧಿಷ್ಠಿಸಿದಾಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೮-೬೯ ವ). ೨. ಅಧಿಕಾರಮಾಡು; ಪ್ರಭುತ್ವ ನಡೆಸು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು. [ಅಧಿಷ್ಠಾನ + ಇಷ್ಯ]

ಅಧಿಸೂಚನೆ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಯುತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ವಿಧಿವತ್ತಾದ ಸೂಚನೆ : “ವಿಧಿ” ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ, ಯಾವುದೊಂದು ಅಧ್ಯಾದೇಶ ಆದೇಶ ಉಪವಿಧಿ ನಿಯಮ ವಿಧಿಯು ಅಧಿಸೂಚನೆ ಭಾರತ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಂತೆಯೇ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ರೂಢಿ ಅಥವಾ ಪದ್ಧತಿ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ (ಭಾಧಾನ. ೭). [ಸಂ. ಅಧಿಸೂಚನಾ]

ಅಧೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೂ, ಅದು ಯಾವರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಇರತಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣಗಳ ಮೇಲೂ ಅಧೀಕ್ಷಣ ನಡೆಯಿಸಲು ಶಕ್ತಿಯಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಅಧೀತ (ಗು). ೧. ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದ; ಕಲಿತ. (ನಾ). ೨. ಓದಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ; ಪಂಡಿತ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಧೀನ (ಗು). ೧. (ಒಬ್ಬರ) ಕೈಕೆಳಗಿರುವ; ಪರವಶನಾದ; ಆಶ್ರಿತನಾದ; ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಧೀನತೆ; ವಶ : ಈ ಮನೆ ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧೀನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ್] ಮುಖ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಕ್ರಿಯಾಪದ : ಕಾಡುತ್ತಂ ಬಂದಂ; ಕಡೆದೊಡೆ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ವಿವಿಧವಸ್ತುವನೀಯದೆ... ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವುದೂ ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈವುದೂ ಪ್ರಧಾನಕ್ರಿಯೆಗಳು; ಕಾಡುವುದು ಕಡೆವುದು ಅಧೀನಕ್ರಿಯೆಗಳು (ಕೃಷಿ. ೪೯). [ಅಧೀನ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಧೀನವಾಕ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ್] ಪ್ರಧಾನವಾದ ಬೇರೊಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯ : “ಒಂದು ಉಪವಾಕ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃವೋ, ಕರ್ಮವೋ, ಅದರಲ್ಲಿರುವ ನಾಮಪದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವೋ ಆಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಇಂಥ ಉಪವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಧೀನವಾಕ್ಯವೆಂದೂ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಅಧೀನವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಉಪವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ” (ಮಧ್ಯಮ. ೧೯೭). [ಅಧೀನ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಧೀರ (ಗು). ೧. ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಕಳವಳಗೊಂಡ : “ಲೋಲಂ, ಚಪಳಂ... ಅಧೀರಂ... ಸಂಚಳಂ-ಈ ೧೦ ಸಂಚಳಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೧೫-೧೦); ಕಡಿತನಕ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ ಇದು; ಹೀಗೆ ವಚನಕೊಟ್ಟರೆ ಮುಂದೇನು ಗತಿಯೆಂದು ಅವರು ತುಸು ಅಧೀರರಾದರು (ಸಮಜೀ. ೨೪೨). [ಸಂ.]

ಅಧೀರತೆ (ನಾ). ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕಳವಳ: ಶೀನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಿರುವುದು ಅವಳಲ್ಲಿ ತುಸು ಅಧೀರತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತ್ತು (ಸಮಾಜ. ೧೩೩). [ಸಂ. ಅಧೀರತಾ]

ಅಧೀರ (ನಾ). ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು; ಕಳವಳಗೊಂಡವಳು: ಮನೆಯಾಕೆಯಾರೋಗ್ಯವಿದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಕೆಟ್ಟತಡಿತಕೂ ಅರಿಯೆ ಅಂಜಿಕೆಯೆನಲಾರೆ ಶಂಕೆಯೆಂದೆನಲಾರೆ ತಾನಾದಳೊಮ್ಮೆ ಗಧೀರ (ಇಂಚಾಪ. ೪೩-೨). [ಸಂ. ಅಧೀರಾ]

ಅಧೀವಾಸ (ನಾ). = ಅಧಿವಾಸ್ಯ: ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಧೀವಾಸ ಮತ್ತು ನೀವಿಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ... ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಷ್ಯ. ೪೪). [ಸಂ. ಅಧೀವಾಸಸ್]

ಅಧೀಶ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: "ಅರ್ಯಃ... ಅಧಿಪಃ, ಅಧೀಶಃ, ಅಧಿಪತಿಃ - ಈ ೧೦ ಒಡೆಯರು" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೮೮); ಶ್ರೀ ಶಾಂತೀಶಂ ತ್ರಿಜಗದಧೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧). [ಸಂ.]

ಅಧೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. (ಅನೇಕ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮೇಲೆ) ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿ; ಸರ್ವಪ್ರಭು. ೨. (ಅನೇಕ ರಾಜರಮೇಲೆ) ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಅಧಿರಾಜ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಅಸಿತಪಯೋಜನೇತ್ರಿಯರತಿ ಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯರಾಸೆನಟ್ಟು ವೀಕ್ಷಿಸುವರಧೀಶ್ವರಾಗಮನಕಾಲಮುನಿರ್ಮು ದಿಗಂತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೮). ೩. ಪರಮೇಶ್ವರ: ವಿಶ್ವಲೋಕಾ ಧೀಶ್ವರಾಯ ಧರೇಶ್ವರಾಯ ವರೇಶ್ವರಾಯ ಮದೀಶ್ವರಾಯ ನಮೋ (ಬಸಪು. ೬೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಅಧುನಾತನ (ಗು). ೧. ಈಗಿನ; ಆಧುನಿಕ. (ನಾ). ೨. ಈಗಿನವನು; ಇತ್ತೀಚಿನವನು: ರಾಮಕ್ರಿಯೆ... ಆರಭ ತೋಡಿ ಮಧ್ಯಮಾನತಿ ಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಲು ರಾಗಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಿಂದಧುನಾ ತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪವು (ವಿನೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯತಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧೈರ್ಯ. ೨. ಬಿಗಿ ಯಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಿಥಿಲತೆ. ೩. ಸಂಯಮಹೀನತೆ; (ವಿಷಯ) ಲಂಪಟತನ. ೪. ಸುಖವಿಲ್ಲ ದಿರುವಿಕೆ; ಅಸುಖ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಷ್ಟ (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟನಲ್ಲದ; ಧೂರ್ತನನಿಲ್ಲದ. ೨. ನಾಚುವ ಸ್ವಭಾವದ; ಸಂಕೋಚಪ್ರಕೃತಿಯ. ೩. ಸೋಲಿಸಲಾಗದ; ಅಜೇಯ; ಅಜಿತ. [ಸಂ.]

ಅಧೇಲಾ (ನಾ). ವಿಷವಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು: ನಿರ್ವಿಷ ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ... ಧಿವಡ, ಧಾಮಣ, ಅಧೇಲಾ ಮುಂತಾದ ಜಾತಿಗಳು ಹಲವುಂಟು (ಕಥಾಗ. ೬೭). [← ಮರಾ. ಅಧೇಲಾ = ಕೀಟವಿಶೇಷ]

ಅಧೇಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯದ ಹೆಸರು; ಅರ್ಧ ರೂಪಾಯಿ: ಪಾವಲಿ, ಅಧೇಲಿಗಳು ಕುಣಿದಾಡಬಹುದು (ಮರಮ. ೧೩೧). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಧೇಲಿ = ಅರ್ಧರೂಪಾಯಿ]

ಅಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು; ದಿಗಿಲು; ಪುಕ್ಕಲುತನ: 'ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು; ಹೆದರು; ಅಂಜು: ಹೃದಯ ಭೇದಕವಾದ ಮಾತಿಗೆ ಕೊತವಾಲನು ಅಧೈರ್ಯಗೊಳ್ಳದೆ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಗೊತ್ತುಹಚ್ಚುವ ಸಲುವಾಗಿ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯ. ೪-೨೦); ಎಂಟಾನೆಂಟು ದಿನಸಗಳಾದರೂ ಅವನ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹಾಯಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಚಿನಿವಾರನು ಅಧೈರ್ಯಗೊಂಡು (ಮುಂಬಯ. ೪-೫೩).

[ಅಧೈರ್ಯ + ಕೊಳ್_೧]

ಅಧೋಂಶುಕ (ನಾ). ೧. ಮೈಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು; ಕೆಳಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು. ೨. ಒಳಗಡೆಯ ಬಟ್ಟೆ, —ಉಡುಪು. ೩. "ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ" (ಗಂಗಾಮ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಕ್ಷಜ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣು. ೨. ಕೃಷ್ಣ; ವಾಸುದೇವ: ಅಧಿರಾಜಂಬರಗಂ ಕದನಧುರೀಣಂ ಗಂಡನಾವನೆನೆ ಮುನಿಮು ಘನ ಪ್ರಧನರತಂ ಸಿಂಹೋದರನಧೋಕ್ಷಜಂಗೊರೆಯನುರ್ಚಿದಂ ಕೂರಸಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೫೬). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗ (ಗು). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವ, —ಇಳಿಯುವ: ನೆರೆದಿರ್ದುಮಂತು ಮೂಲಾಂಕುರಂಗಳೊಳಗೊಂದಧೋಗಮೊಂದೂರ್ಧ್ವ ಗಮಂತಿರೆ ವಾಸುದೇವ ಬಲದೇವರೊಳೊರ್ವನಧೋಗನೊರ್ವನೂರ್ಧ್ವ ಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು. ೨. "ಇಲ್ಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗತ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು; ಅವನತಿ ಹೊಂದಿ ದವನು: ಒದವಿದ ಮೋಹದಿಂದಳಿಸಿಕೊಳ್ಳನಧೋಗತನಕ್ಕು ಮೀಯೆ ಕೊಳ್ಳದ ಗುಣಮಂತನೂರ್ಧ್ವಗತನೆಂಬುದಂ (ಜೀವಸಂ. ೯-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಕೆಳಕ್ಕೆಳಿ ಯುವುದು; ಅವನತಿ: ಸತಿಸುತರಿಗರಲೆಂದು ಸುಕ್ಕತ ಉಳಿದಿರಲಧೋ ಗತಿ ನಿನಗೆ. ತದನುಭವ ಅವಗೋ? ಬಳಿಕಾಗೋ? (ಕವಪು. ೫೦);

ಹಿಂದಿನವರ ಪವಿತ್ರದೃಷ್ಟಿ ಈಗ ಅಧೋಗತಿಗಳಿಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ನಮ್ಮ ಹಲವು ಆಚಾರವ್ಯವಹಾರಗಳು ಜನಾಂಗದ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸದೆ (ಶಿಕ್ಷ. ೨೪). ೨. ದುರ್ಗತಿ; ನರಕ: ಧರ್ಮಗುಣಚ್ಯುತದಿನಧೋಗತಿಗೆ ಬೀಜ್ಞದೊಂದಚ್ಚರಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೪-೩೩); ಈ ಧರ್ಮಮನೋನಿರ ಕಿಡಿಸಿದವರಧೋಗತಿಗಳವರು (ಸೌರಾ. XX, ೧೭೫-೬೨; 1190); ಎಳಸುವೆನು ನಿಮಿಷದೊಳಧೋಗತಿಗೆ (ಬಸಪು. ೫೮-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಮನ (ನಾ). = ಅಧೋಗತಿ ೧. [ಸಂ.]

ಅಧೋಗಮನೆ (ನಾ). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವವಳು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವವಳು: ನತರಜನನಭಂಗವನಳಿವಳತ್ಯಧೋಗಮನೆಯಾಗಿಯು ಮುಟ್ಟಿದವರನೆಸೆಪೂರ್ಧ್ವಗಮನರ ಮಾಳ್ವಳಾವಗಂ... ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವೆ ಗಂಗಾನದಿ ಧರಾತಳದೊಳು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೧).

[ಸಂ. ಅಧೋಗಮನಾ]

ಅಧೋಗಾಮಿ (ನಾ). = ಅಧೋಗತಿ ೧: ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರು ಇರುತ್ತ ಜಲವು ಅಧೋಗಾಮಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದೇತಕೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೮೫). [ಸಂ. ಅಧೋಗಾಮಿನ್]

ಅಧೋಗ್ರೈವೇಯಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂಬತ್ತು ಗ್ರೈವೇಯಕ ಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಪಾತೀತ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನದು: ತಪೋಭರದೊಳ್ ನಾಲ್ವರುಂ ನಿಂದು ಜೀವಿತವ್ಯಪಾಯದೊಳಗ್ರೈವೇಯಕದೊಳಹ ಮಿಂದ್ರಪದವಿಯಂ ತಾಳ್ವಿದರ್ (ಅದಿಪು. ೫-೨೭ ನ). 'ಗ್ರೈವೇಯಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ (ನಾ). ಅನೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು: ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧಕಪೋಳಿತ ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ [ಪಾಶಾಂ. ಅಧೋಬಂಧಿನಿ, ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ, ಅಧೋನುಬಂಧಿನಿ, ಅಧೋನು ಬಂಧಿನಿ, ಅನುಬಂಧಿನಿ] ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬರ. ೨-೨೧). [ಸಂ.]

ಅಧೋಬಿಂದು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಬಿಂದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೩೩).
 ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿನ ಬಿಂದು; ಅತ್ಯಂತ ಅನನತಿಯ ಸ್ಥಾನ (ಪಾರಿ. ೭೩). [ಸಂ.]
 ಅಧೋಭಾಗ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೩೩). [ಸಂ.]
 ಅಧೋಭೂಮಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ: ರಮಣೀಜಾತಿಯೊಳಕ್ಕೆ ನಂಬಿದವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಪುಟ್ಟರಾರುಮಧೋಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೫-೬೩). [ಸಂ.]
 ಅಧೋಮಾಯೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿ: ಶುದ್ಧಶಕ್ತಿಗೆ ಚತುರಶ್ಚಿ ಅಥವಾ ಉರ್ಧ್ವಮಾಯೆ ಎಂದೂ, ಜಡಶಕ್ತಿಗೆ ಅಧೋಮಾಯೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೭). [ಸಂ.]
 ಅಧೋಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಮುಖ; ಕೆಳಮುಖ: ಇಂದುಮುಖಿಯಳ ಹೃದಯಸರಸಿಯೊಳು ಸೊಕ್ಕೇಜಿ ಚಂದದಿ ಅಧೋ ಮುಖದಿ ಬೆಳೆದ ಕೆಂದಾನರೆಗಳೋ ಎನಲು ತೋಳ್ಳೊಪ್ಪೆ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೯-೯). ೨. ಮುಖ ಕೆಳಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕೆಳಮುಖವಾದ ರೀತಿ. ೩. ತಲೆಯನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು: "ಶಿರಬಾಗಿ ನಡೆವನಧೋಮುಖನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). ೪. ತಲೆಕೆಳಗು. ೫. ವಿಷ್ಣು. ೬. ನರಕದ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಸಂ.]
 ಅಧೋಮುಖಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ: ಸಮುದ್ರತಟದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಚಲನೆಯಿಂದ ತೋರಿದಕ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರು ಕಾದ ನೀರಿಗೆ ಅವಕಾಶಮಾಡಿ ಕೆಳಕ್ಕೆಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅಧೋಮುಖಪ್ರವಾಹಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೯೧). [ಅಧೋಮುಖ + ಪ್ರವಾಹ]
 ಅಧೋಮುಖಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದವಳು, — ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು. ೨. ಒಂದು ಗಿಡ; ಗೋಬಂಧಿನಿ (ಓಷಧಿ. ೫೧). ೩. ದಾಗುಡಿಗಿಡ: "ದಾಗುಡಿಯಧೋಮುಖಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಧೋ ಮೂಲಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೫. ೪೦-೩೩). [ಸಂ. ಅಧೋಮುಖೀ]
 ಅಧೋಮೂಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ದಾಗುಡಿ. 'ಅಧೋ ಮುಖಿ'ಯ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಧೋಮೂಲೀ]
 ಅಧೋಲೋಕ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ: ನೆಲಸಿದವುಪ್ಪುದಧಃಸ್ಥಳಂ ದಿಡಿದಧೋಲೋಕಂ ಸಮಂತೆಯ್ತು ಸುತ್ತಲುಮಿದ್ರಪ್ಪುದು ಮಧ್ಯ ಲೋಕಂ (ಅದಿಪು. ೧-೫೦). [ಸಂ.]
 ಅಧೋವದನೆ (ನಾ). = ಅಧೋಮುಖಿ ೧: ಮಾಸ್ಲೋವ ಅಧೋವದನೆ ಯಾಗಿ... ಮತ್ತೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೨೧೭). [ಸಂ. ಅಧೋವದನಾ]
 ಅಧೋವಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಡೆ ನೋಡುವುದು; ಕೆಳ ನೋಟ. ೨. ಕೆಳನೋಟವುಳ್ಳವನು: ವನಜಲಕೇಳಿಯರ್ಥಿಯೊ ಡೆಯಂ ನಯಸಾಧ್ಯನಧೋವಲೋಕನಂ... ಕುಳಿರಸಂಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೪); "ಕರ್ಕಾಟಕರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು... ಕೆಳನೋಟಿ ವುಳ್ಳವ" (ಜಾತಕ. ೬೯ಕ). [ಸಂ.]
 ಅಧೋವಾಯು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಗಾಳಿ. ೨. ಅಪಾನವಾಯು; ಹೂಸು. [ಸಂ.]
 ಅಧ್ಯಂಡೆ (ನಾ). ೧. ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ, — ಬೀಜ (+). ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ; ನೆಲನೆಲ್ಲಿ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯಂಡಾ]
 ಅಧ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. (ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ) ಗೋಚರವಾದ. ೨. ಮೇಲ್ವಿ ಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೩. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ಮುಖ್ಯಾಧಿ ಕಾರಿ; ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: ಜಗದಧ್ಯಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮ

ನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೫೩). ೪. ಸಭಾನಾಯಕ; ಸಭಾಪತಿ: ನನ್ನ ಅಪ್ಪ ಸ್ನೇಹಿತರೊಬ್ಬರು ನಗರಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಚುನಾಯಿತರಾದರು (ರೂಢಿ). ೫. ಹಾಲೆಮರ. ೬. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನ: [ಮ]ಹಾಜನಂಗ $\times \times \times$ [ನೂ]ರ್ವರಧ್ಯಕ್ಷದೊಳ್ ವೇದವಾ[ಹ]ನ ಭಟ್ಟಾರಕರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ (ಸಾಇ. XI-1, ೨೨-೧೦; 897); ದೇವಾ ಲ್ಯಕ್ಷಂ ಸತ್ಯಕ್ಷಂ ನಡವಧ್ಯಕ್ಷದವಂಗೆ ಗ ೩ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೨-೬೭; 1237); (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೦-೨ ನೋ). [ಸಂ.]
 ಅಧ್ಯಕ್ಷತನ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ; ಸಭಾನಾಯಕತ್ವ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ. [ಅಧ್ಯಕ್ಷ + -ತನ]
 ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಕ್ಷತನ: ಶ್ರೀಗಳವರು ಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷತಾ]
 ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣಿ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಕ್ಷಿ: ಅವರೇ ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣಿ (ಭಾರತಿ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷಿಣೀ]
 ಅಧ್ಯಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವಳು; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಣಿ; ಯಜಮಾನಿ: ನನ್ನ ಗೃಹಿಣಿ ಭೋಜನದಧ್ಯಕ್ಷಿ ಮನೆವಾಳನದೊಳು ಬಲು ಬಲು ದಕ್ಷಿ ಅವಳಾಳನದೊಳಿ ನನ್ನಯ ರಕ್ಷೆ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೧). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಕ್ಷಾ]
 ಅಧ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುವುದು; ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು; ಪಠನಮಾಡುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯಾಯ; ಸಂಧಿ. [ಸಂ.]
 ಅಧ್ಯಯನ (ನಾ). ೧. (ವೇದವನ್ನು) ಓದುವುದು, — ಕಲಿಯುವುದು; ವೇದಾಭ್ಯಾಸ; IP ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಷಟ್ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭವಿಷ್ಯದ್ವಿಜನೃಣಕಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನ ದಾನಪ್ರತಿ ಗ್ರಹ ಯಜನ ಯಾಜನ ವಿಶಿಷ್ಟವೃತ್ತಿಯುಮಂ (ಅದಿಪು. ೮-೭೩ ವ); ಬಂದ ಪುಣ್ಯದಿನದೊಳು ಯಜ[ನ ಯಾ]ಜನಾಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನ ದಾನ ಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಷಟ್ಕರ್ಮ ನಿರತರುಂ (ಸಾಇ. V, ೮೪೮-೨೫; 1092); ಅಧ್ಯಯನ ಓದುವವರಿಗೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಹಿಟ್ಟಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಓದು; ವ್ಯಾಸಂಗ; ಅಭ್ಯಾಸ: ಪೊಣ್ಣೆತುಚ್ಛಂಬಲಂ ಗೋತ್ರಗಿರಿಚ್ಛಾತ್ರಾನು ವಾದಾಧ್ಯಯನ ಗುರು ಜರಾಸಂಧಭೇರೀನಿವಾದಂ (ಜಗವಿ. ೭-೩೯); ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾದಕ್ಕೂ ಗೂಢಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಇವೆರಡರ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಾವು ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಿದಲ್ಲದೆ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೩). [ಸಂ.]
 ಅಧ್ಯಯನತಂಡ (ನಾ). ಓದುವವರ ಗುಂಪು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವವರ ಸಮೂಹ: ಈ ಮಂಡಳಿಗಳು ಅಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಅರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಗತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಸೂಕ್ತಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಶಿಫಾರಸು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಉಪಸಮಿತಿಗಳನ್ನೂ, ಕ್ರಿಯಾತಂಡಗಳನ್ನೂ (Working Groups) ಅಧ್ಯಯನ ತಂಡಗಳನ್ನೂ (Study Groups) ರಚಿಸಿವೆ (ಅಂತರಸ. ೧೯). [ಅಧ್ಯಯನ + ತಂಡ]
 ಅಧ್ಯಯನನಿಯಮ (ನಾ). (ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಂಗಡದವರು ಮಾತ್ರ) ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ: ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವವು. ಅದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯ ಓದಬಹುದು (ಹಿಂಚಸಾ. ೧೪೯). [ಅಧ್ಯಯನ + ನಿಯಮ]
 ಅಧ್ಯಯನಮಂದಿರ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಯನ ಶಾಲೆ: ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು... ವೈಭವೋಪೇತವಾಗಿದ್ದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂದಿರವನ್ನು ಅವನು ಅಸಂತುಷ್ಟ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೦). [ಅಧ್ಯಯನ + ಮಂದಿರ]

ಅಧ್ಯಯನಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡು: ಇತರ ಶೈವಧರ್ಮಗಳಿಂದ ವೀರಶೈವಧರ್ಮ ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು... ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೪೬).

[ಅಧ್ಯಯನ + ಮಾಡು]

ಅಧ್ಯಯನಯೋಗ್ಯ (ನಾ). ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ, ವೇದಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆಯುಳ್ಳವನು: ಎಲವೋ ಪಾರ್ಥ ನಿಮ್ಮಯ್ಯ ರಿಗೆ ಜನಕನು ಪಾಂಡು ನೀವಧ್ಯಯನಯೋಗ್ಯರಲ್ಲಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೨೩).

[ಅಧ್ಯಯನ + ಯೋಗ್ಯ]

ಅಧ್ಯಯನಶಾಲೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವ ಶಾಲೆ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಒಪ್ಪತ್ತಾದರೂ ಅಧ್ಯಯನಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಏನಾದರೂ ಮಂತ್ರವನ್ನಾ ದರೂ ಕಲಿಯುತ್ತೇನೆ (ಹೂಸ್ವ. ೩೧). [ಅಧ್ಯಯನ + ಶಾಲೆ]

ಅಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ, ಪಾಠಕ್ಕೆ ಉಂಟಾ ಗುವ ಅಡ್ಡಿ, —ತಡೆ; ಪಾಠವಿಘ್ನ: ಅಧ್ಯಯನಂ ನಿಗಗನ್ನಿಷ್ಠಮಪ್ಪು ದಜನಧ್ಯಯನಾಂತರಾಯಮಂ ಮಾಡಲೆಂದು (ಅದಿಪ. ೩-೩೮ ವ).

[ಅಧ್ಯಯನ + ಅಂತರಾಯ]

ಅಧ್ಯವಸಾನ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ: ಮನೋಜ್ಞ ಸಂಪ್ರಯೋಗಾನುತ್ಪತ್ತಿಸಂಕಲ್ಪಾಧ್ಯವಸಾನಮೆಂದುಂ (ಅಜಿತ. ೮-೨೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ೧. ಮನೋನಿಶ್ಚಯ; ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನ: ಮರಣಿಮೆ ನರನಲ್ಲ ಕರಿಯಿದಲ್ಲಶ್ಚಮೆಂದರಿವುದಧ್ಯವಸಾಯಮದೆ ಬುದ್ಧಿ (ವೆಂಕಾರ. ೩-೬-೨೨); ಹುಚ್ಚನು ಕೌಶಲದಿಂದ ಪಲಾಯನನಾಗುತ್ತಿರು ವನು... ಅಧ್ಯವಸಾಯವೂ, ದೃಢಸಂಕಲ್ಪವೂ ಇಂತಹ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನ ಮತಿಯೂ ಹುಚ್ಚರಿಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? (ಚನ್ನಬೀ. ೧೩೪). ೨. ಪ್ರಯತ್ನ; ಅಭ್ಯಾಸ; ನಿರಂತರ ಪರಿಶ್ರಮ; ವ್ಯವಸಾಯ: ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರಿಮಿತಿ ಎಷ್ಟೆಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ನಾವು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅಧ್ಯವಸಾಯವಿನ್ನೂ ಉಳಿದಿದೆ (ಜಗತ್ತು. ೧೫೬). ೩. ಕಾರ್ಯನಿಧಿ ಯಾಗುವವರೆಗೂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ಇರಿಸಿದ, —ಇಟ್ಟ: ನಿನ್ನೊಳಗಿ ಸಮಸ್ತಮಧ್ಯಸ್ತಮಾಗಿದೆ ನೀನೇ ಸತ್ಯರೂಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೮). ೨. ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದಾಗ ಹಾಗೆ ಭಾವಿಸ ಲಾದ ಆ ಮತ್ತೊಂದು; ಆರೋಪಿತ: “ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿ ಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಯಾವುದನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವವೋ ಅದು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆನಿಸುವುದು. ಯಾವುದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವವೋ ಅದು ಆರೋಪಿತ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಸ್ತ” (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೪); ಹಗ್ಗ ಹಾವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸತ್ಯ —ಜಗತ್ತಾಗಿ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಧ್ಯಸ್ತ ವಿವರ್ತ ವಾದಿಗಳು; ಜಗತ್ತಿನ ಹುಟ್ಟು — ಗುಟ್ಟಿನ ಈ ವಿರೋಧಾಭಾಸವನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಲು ಹೋಗಿ ಮೂರುವುತಗಳಿಂದ ನೂರುವುತಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸ ಲಿಲ್ಲವೇ? (ಮಾವಾ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ (ಗು). ೧. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಜೀವವನ್ನಾಗಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನಾಗಲಿ ಕುರಿತ. (ನಾ). ೨. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ; ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ: ಮತ್ತಮಾ ಮಹಾತ್ಮನಧ್ಯಾತ್ಮಮಂ ಮನದೊಳವಲಂಬಿಸುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೬ ವ). ೩. ಆತ್ಮತತ್ತ್ವ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ೪. ಇಂದ್ರಿಯ: ಪದುಮ ನಾಭನು ಅಚ್ಯುತಾದಿ ಅನಂತರೂಪದಲಿ ಅಧಿಸುಭೂತಾಧ್ಯಾತ್ಮವಧಿದೈವ ದೊಳು ಕರೆಸುವ ಪ್ರಾಣನಾಗಾಭಿದನು (ಹಸಾರ. ೬-೯); ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂದರೆ —ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಘಾತವು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ (ನಾ). ವೇದಾಂತ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ: “ಜ್ಞಾನಂ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಕ್ಷಾಗಮತತಿ... ಯಜನಾಧ್ಯಾತ್ಮಕಂ ವೇದವಿಪ್ರಂ... ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಂ” (ನಾನಾರ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗುಣ (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುಣ; ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಗುಣ: ರಣಕಥೆ ಜಾರಜೋರರ ಕಥೆ ಸ್ಮರಕಥೆ ಗಣಕಾಕಥೆಗೆದೊಲಿತು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ಭವಕೊಳಗಹರಧ್ಯಾತ್ಮಗುಣಕೆ ಮೆಚ್ಚುವರಾರು ನೃಪತಿ (ಭರಣ. ೨-೫). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಗುಣ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನ (ನಾ). “ವೇದಾಂತದರ್ಶನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದರ್ಶನ ಎಂದರೆ, ಆತ್ಮನನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ದರ್ಶನವೆಂದರ್ಥ” (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೨).

[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ದರ್ಶನ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಧ್ಯಾನ (ನಾ). ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಿರುವುದು; ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ: ಸುಧರ್ಮಾಚಾರ್ಯರುಜ್ಜಯಂತ ಪರ್ವತದೊಳಧ್ಯಾತ್ಮ ಧ್ಯಾನಾಧೀನಮಾನಸರಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨ ವ).

[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಧ್ಯಾನ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಸ (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆನಂದ; ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಂದ: ದೇವ ನೀನಧ್ಯಾತ್ಮಸೂರ್ಯ ನಿನ್ನದಿರಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲರಧ್ಯಾತ್ಮ ರಸವಾ ಈ ವಿಧವೆಂಬುದು ರವಿಗಿ ಪ್ರಕಾಶವ ದೀವಿಗಿಗಳು ತೋರ್ಪ ರೀತಿ (ಭರಣ. ೨-೮೩). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ರಸ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾಸನೆ (ನಾ). ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಸಂಸ್ಕಾರ: ತನಯ ಕೇಳ ಧ್ಯಾತ್ಮವಾಸನೆಯನವರತ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಚಿಂತನೆ ಘನವೀರ್ಕ... ಮೊದ ಲಾದಿನಿತು ಸದ್ವರ್ತನೆಯೊಲೊಂದಿಹ ಮನುಜನೇ ತತ್ತ್ವಾಧಿಕಾರಿ ಮುಮುಕ್ಷುವೆನಿಸುವನು (ಅಮೃತ. ೧-೩೦). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಾಸನೆ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಗುರಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿ ಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ. [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಶಾರದ (ನಾ). ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದವನು: ಅಂತು ಭಾವಿತಾತ್ಮ ನಧ್ಯಾತ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ವಿದ್ಯಾ] ವಿಶಾರದನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನೊಳ್ ಕೂಡಿದ ನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೯ ವ). [ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ವಿಶಾರದ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ: ಉತ್ತರಮಾಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರ ವನ್ನು ಶಾರೀರಕಮಾಮಾಂಸೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶಾರೀರಕ ಪದಕ್ಕೆ ಶರೀರದೊಳಗಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೬).

[ಅಧ್ಯಾತ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿ (ನಾ). ಅಧ್ಯಾತ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು (?): ಜನನ ಮರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಹ ಆತ್ಮನು ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ಬಪ್ಪುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನುಡಿ ವರು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೋಂಕಿದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಆತ್ಮಂಗಲ್ಲದೆ ಶರೀರಕ್ಕುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೯-೧೨೧). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಂಗಿನ್]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ತನ್ನಿಂದ ಉಂಟಾದ; ತನ್ನ ಆತ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ. ‘ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ’ ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಕ (ನಾ). ೧. ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುವವನು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಶಿಕ್ಷಕ: “ಅಧ್ಯಾಪಕ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ — ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ” (ಕಲಾಯು. ೬೬-೨೪೬). ೨. ವೇದವನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಗುರು. ೩. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನು; ವಿವರಣೆ ಹೇಳುವವನು: “ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಪಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಕವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಕೆಲಸ; ಶಿಕ್ಷಕನ ಕಾರ್ಯ : ಶಾಸನ ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿ ಚುನಾಯಿತರಾದಮೇಲೆ ಗೋಖಲೆಯವರ ಕೆಲಸ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಅದರೂ ಕಾಲೇಜಿನ ಅಧ್ಯಾಪಕವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರಮವಹಿಸಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸ್ವಾವೀರ. ೩೬).

[ಅಧ್ಯಾಪಕ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಧ್ಯಾಪನ (ನಾ). ೧. ವೇದವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು. ೨. ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು; ಓದಿಸುವುದು : ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನಾಧ್ಯಾಪನಾ ನಂತರಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ವ); ಅಧ್ಯಾಪನವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿರಬೇಕಾದಂಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗಂತು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಅಭ್ಯಾಸವು ತೀರ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿತ್ತಂತೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆ (ನಾ). ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುವವಳು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ; ಶಿಕ್ಷಕಿ : ರಮಾಬಾಯಿ ಬಿ. ಎ., ಬಿ. ಟಿ. ಆಗಿದ್ದರು. ನಮ್ಮೂರ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಾಪಿಕೆಯ ರವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಅವಿನಾಹಿತಿಯರಾಗಿರುವದೇ ಹೆಚ್ಚು (ಕುಂಕುಮ. ೨೪). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಾಪಿಕಾ?]

ಅಧ್ಯಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವೇದವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸು. ೨. ಓದಿಸು; ಕಲಿಸು : ದ್ವಿಜರು ತಮ್ಮಯ ವಿಷಯಂ ದ್ವಿಜೇತರಂಗಧ್ಯಾಪಿಸರು ! (ಹೆಬ್ಬರ. ೨೩-೧೦). [ಅಧ್ಯಾಪನ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಭಾಗ; ಪಾಠ; ಪ್ರಕರಣ : ಒಂದೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ಆದಿಯಲ್ಲೂ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯದ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯವಿದ್ದರೆ ಅನುಕೂಲ (ಶಿಕ್ಷಕ. ೨೬೯). ೨. ಓದುವುದು; ವ್ಯಾಸಂಗ; ವೇದಾಭ್ಯಾಸ. ೩. ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲ. 'ಅನಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. ೪. (ಸಮಾಸದ ಉತ್ತರಪದವಾಗಿ) ಓದುವವನು; ಅಭ್ಯಾಸಿ. 'ವೇದಾಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿಡುವುದು; ಏರಿಸುವುದು; ಪೇರಿಸುವುದು. ೨. ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಗುಣವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು, — ಆರೋಪಿಸುವುದು; ತಪ್ಪುಗ್ರಹಿಕೆಯಿಂದ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು; ಭ್ರಾಂತಿ : "ಸದ್ವ್ಯುಪನಾಹ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚದ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಅಧ್ಯಾರೋಪವೆನಿಸುವದು" (ವಿನೇಕ. ೨೧). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಧ್ಯಾಹಾರ : ಕಾರಕಮುಂ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ಕ್ರಿಯೆ ಕಾರಕದಿಂದ್ವಿ ತಾರ್ಥಮಾಗಿಸಿನ ಮಧ್ಯಾರೋಪಮಯ್ದುಗುಂತತ್ಕಾರಕಗತಿಯೋಳ್ ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣತಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೧೪೩); ಕಾರಕಕ್ಕುಂ ಕ್ರಿಯೆಗುಂ ನೇಯದ ದೋಷಮಿಲ್ಲ ದಂತಧ್ಯಾರೋಪಮುಂ ಮಾಯ್ದು (ಶಮದ. ೧೪೫ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿಡುವುದು. ೨. (ಬೇರೊಂದರ ಗುಣವನ್ನು) ಆರೋಪಿಸುವುದು. 'ಅಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗಿಯಾ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸು; ಅಧ್ಯಾರೋಪಣಮಾಡು : ಎನಸುಂ ಕೈವಾರದಿಂದಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಣಮಂ ರಾಗದಿಂ ಕೆಮ್ಮನೇ ಪಾಂಥನೊಳಧ್ಯಾರೋಪಣಂಗಿಯೆನ್ನಗನವರತಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿದರ್ಘ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೨).

[ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ + ಗೆಯಾ < ಕೆಯಾ]

ಅಧ್ಯಾರೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರೆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮೇಲಿಡು; (ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ಮುಂತಾದವುಗಳು) ಮೇಲೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊರಿಸು; ಆರೋಪಣೆಮಾಡು : ಆರಾಸುಂ ದೋಷಮನಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿ

ಗುಣಗಳರಮೆ ನೋವರೆನಲ್ ತಮ್ಮಾರಾಧ್ಯರೆ ದೋಷಮನಧ್ಯಾರೋಪಿಸೆ ನೋವುದರ್ಕೆ ಪೇಟಾ ಕಡೆಯುಂಟೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೮೦). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ತಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಡು; ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಡು : ಕಡುಗಲಿಯಂಬಲ್ಲಿ ಆತನೊಬ ಪ್ರಥಮಯಂ... ಜಯಮೆ ಮೆಜೆವುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಆತನೊಳೆಂಬ ಸಪ್ತಮಿಯಂ ಈ ತೇದಿನಧ್ಯಾರೋಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುದು (ಶಮದ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅಧ್ಯಾರೋಪಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಧ್ಯಾಸ (ನಾ). ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು; ಅದಲ್ಲದರಲ್ಲಿ ಅದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಇಡುವುದು; ಭ್ರಮಿಸುವುದು : ಮತ್ತಮಲ್ಲದದಜಲ್ಲಿ ಅಹುದೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಶುಕ್ತಿ ಕಾರಜತ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಧ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣವಹುದು (ವಿನೇಕ. ೩೬); ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿದ್ದ ಒಂದು ವಸ್ತುವು (ಪೂರ್ವದೃಷ್ಟಿ) ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿರೂಪವಾಗಿ ತೋರುವುದೇ ಅಧ್ಯಾಸವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨); ಒಂದು ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಾಗಿ ಆಗುವುದು, ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಸವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಸನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸುವುದು. ೩. ಉತ್ತಮವಾದ ಆಸನ; ಪೀಠ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಸಿತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ; ನೆಲಸಿದ : ಪ್ರಧಾನಪುರುಷಾಧ್ಯಾಸಿತಂಗಳಪ್ಪ ಪುರಂಗಳುಮಂ... ಮಾಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹರಣ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಾಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ತರ್ಕ; ಊಹೆ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು, — ತಿಳಿಯುವುದು : ಆ ಸಮುಚ್ಚಯದ = ಆ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದ, ಉಮುಗಂ = ಉಂಕಾರಕ್ಕೆಯುಂ ಪೇಟ್ಟುದು = ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಂ ಪೇಟ್ಟುದು (ಶಮದ. ೧೪೫ ಟೀಕೆ); ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಊಹಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಹಾರವೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ಅರ್ಥಪೂರ್ತಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಪದ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಹಾಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದದ್ದು : ಸಮುಚ್ಚಯದುಮುಮಿಂಗಿ - ಆಯುಂ ಸಿರಿ ತಾಯುಂ ತಂದೆ ಕಣ್ಣುಂ ಗತಿಯೆನಿಸಿದಪಂ ಸಿಂಹಸೇನಕ್ಷಿತೀಶನೆಂಬಲ್ಲಿ ಸಮುಚ್ಚಯದುಮಾ ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಹೃತ (ಗು). ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡ; ಇರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಸಿತ (ಗು). ಮೇಲೆ ನಿಂತ; ನೆಲಸಿದ; ವಾಸಮಾಡಿದ : ತೃಣಶಿಖರಾಧ್ಯಾಸಿತಾಂಭೇಕಣಸಂಚಳಂ... ತನುಭೃದ್ಗಣಯಾವನರೂಪ ವಿಭವ ಭೋಗಾಭೋಗಂ (ಆದಿಪು. ೪-೭೫). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾಥೆ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ; ದೊಡ್ಡ ಹೆಂಡತಿ.

[ಸಂ. ಅಧ್ಯಾಥಾ]

ಅಧ್ಯೇಷಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಕೋರಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯೇಷಣಾ]

ಅಧ್ಯವ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರ; ಅಶಾಶ್ವತ; ಚಂಚಲ : ಭೋಗೀಂದ್ರ ಭೋಗಂ ಮಹೇಂದ್ರಮಹೈಶ್ವರ್ಯಮಿವೆಲ್ಲಮಧ್ಯವಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೯); ಇಲ್ಲಿಯಧ್ಯವವಿಭವವಮರತೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಲ್ಲಿಷವಿಲ್ಲಿ ಶಿವಮಯವಲ್ಲಿ ನೀವಿಂದೇನ ನೆನೆದಿರಿ (ಕುಷ್ಯಾಗ. ೧-೨೧). ೨. ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದ. ೩. (ದೇಹದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಂತೆ

ಹೆಚ್ಚು ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದೆ) ಬೇರ್ಪಡಿಸಬಹುದಾದ; ತೆಗೆದುಹಾಕಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೪. [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶ ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸುಖ, ಆಯುಸ್ಸು, ಬಲ, ಸಂಪತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಅನಿತ್ಯವಾದುವೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು. IP ಇದನ್ನು 'ಅನಿತ್ಯತ್ವ ಭಾವನೆ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ: ಅಧ್ಯವಾದಿ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷಾಭಾವನಾಭಾವಿತಾಂತಃ ಕರಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪); [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯವತ್ಸ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ಥಿರತೆ; ಅಶಾಶ್ವತತೆ: ಜೀವನದ ಅಧ್ಯವತ್ಸವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಲಾರರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ; ರೀತಿ; ಕ್ರಮ: ಚತುರಕವಿ ಪ್ರತಾನರಚಿತಾಧ್ಯಕೃತಿ ಪ್ರಕರೈಕ ಪಾತ್ರಸಂಸ್ಥಿತ ಗುಣದೋಷ ದುಗ್ಧಜಳಭೇದನಮಂ ಕವಿನಾಮಧಾರಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೩೮); ಅಟವಿಯ ಕುಟಿಲ ಪಥದಲಿ ಹಠಾತ್ತೆನಲ್ ಭ್ರಷ್ಟಮಾದುದು ಪರಿಚಿತಾಧ್ಯಮಾ ಕುಶಿಕ ಸೂನುವಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫-೨೦೮). ೨. ಕಾಲ; ವೇಳೆ. ೩. ಆಕಾಶ; ವಾಯುವುಂಡಲ. ೪. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ. ೫. ಸ್ಥಳ. ೬. ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಬೇಕಾದ ದೂರ. [ಸಂ. ಅಧ್ಯನ್]

ಅಧ್ಯಗ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವವನು; ದಾರಿಹೋಕ: "ಪಾಂಥಃ, ಅಧ್ಯಗಃ, ಅಧ್ಯನೀನಃ, ಅಧ್ಯನ್ಯಃ, ಪಥಿಕಃ - ಈ ೫ ಬಟ್ಟಿನಡೆವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೨); ಮುಷಿದು ನೀರ್ಗುಡಿವಂದಮನಂದು ನಿಂದು ನಿಸ್ಸಾರಮುಖಂ ಮನೋಭವನ ಬಾಣದ ಬಾರಿಗೆ ಬಂದನಧ್ಯಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಗಜನ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ ಜನ; ದಾರಿಹೋಕರು; ಪ್ರಯಾಣಿಕರು: ಬುದ್ಧಿವೇಷ್ಠಂತೆಪೊಲಾದುದಧ್ಯಗಜನಕ್ಕೆ ಕನತ್ಕಳ ಕೋಕಿಳಸ್ತನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೪೬). [ಅಧ್ಯಗ + ಜನ]

ಅಧ್ಯಗಮನ (ನಾ). ದಾರಿ ನಡೆಯುವುದು; ಪ್ರಯಾಣ; ಪ್ರವಾಸ: ಕನಕತ್ವಕ್ ನಖದಂತದಿನನುವರದಿಂ ನೃಪರಿನಧ್ಯಗಮನದಿನಕ್ಕುಂ ಧನಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೧೭). [ಅಧ್ಯ + ಗಮನ]

ಅಧ್ಯಜ್ಞ (ಗು). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ; ಪ್ರವಾಸದಿಂದಾದ. 'ಅಧ್ಯಜ ಕ್ಲೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಜ್ಞ (ಗು). ಧ್ಯಜವಿಲ್ಲದ; ಬಾವುಟವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಜಕ್ಷೇಶ (ನಾ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ತೊಂದರೆ; ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಡ್ಡಿ: ಪೂರ್ವಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತನಂ ಕಂಡಂ ಮೃಗಗಣಪತಿಯಂ ಮೃಗಧೂರ್ತನಧ್ಯಜಕ್ಷೇಶಾರ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೫-೧೧). [ಅಧ್ಯಜ್ಞ + ಕ್ಷೇಶ]

ಅಧ್ಯನೀನ (ಗು). ೧. ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾದ; ವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. = ಅಧ್ಯಗ: "ಪಾಂಥಃ, ಅಧ್ಯಗಃ, ಅಧ್ಯನೀನಃ, ಅಧ್ಯನ್ಯಃ, ಪಥಿಕಃ - ಈ ೫ ಬಟ್ಟಿನಡೆವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೨); ನಿಜೇಶಕಾರ್ಯಧುರೀಣಂ ಮನು ವಿಹಿತ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಾಧ್ಯನೀನನಿವನೇಂದು [ದುರ್ಗನೇನಿ] ದನಲ್ತೀ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೩). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯನ್ಯ (ಗು). ೧. = ಅಧ್ಯನೀನ ೧. (ನಾ). ೨. = ಅಧ್ಯಗ ೨. ಜಳಪಾನಚ್ಛೇದಂ... ಪೀಯೂಷ ಸಂಕುಳಮಂ ಚಿತ್ತದಿನೀಂಟ ತದ್ವಿಷ ಯದಧ್ಯನ್ಯರ್ ಮನಂಚರ್ಪವರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೯೯). ೩. ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ರಥ, -ವಾಹನ; ಹೂಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ರಥ: "ಅಧ್ಯನ್ಯಃ, ಪಾರಿಯಾತ್ರಿಕಃ, ಕರ್ಣೀರಥಃ - ಈ ೩ ಪಯಣದ ರಥಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೯೧). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಯೋಗ (ನಾ). [ಭಂದ] ಸ್ವಪ್ನಾತ್ಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದ್ವಿಗುಣಿಸಿ ವೃತ್ತಮನದಜೋಳ್ ತೆಗೆದೊಂದಂ ಕಳೆದಡಕ್ಕುಮಂಗುಲಿ ಗಳವಂ ಮಿಗಿಲಾಗಲಧ್ಯಯೋಗಂ ನೆಗಟ್ಟು ಪದೇಶದೊಳಪರಿಮಿತಂ ಪ್ರಸ್ತಾರಂ (ಭಂದೋಬು. ೬-೬). IP ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಅಧ್ಯನ್' ಎಂದೂ ಕೆಲವು ಭಂದೋಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. [ಅಧ್ಯ + ಯೋಗ]

ಅಧ್ಯರ (ನಾ). (ಸೋಮಪಾನವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ) ಯಜ್ಞ; ಯಾಗ: "ಯಾಗಃ, ಯಜ್ಞಃ... ಮುಖಃ, ಅಧ್ಯರಃ... ಸತ್ಯಂ - ಈ ೧೨ ಯಾಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೬೦); ಭರತನೇಕಾಧ್ಯರಭರನಿರತಂ ಜಸಮುಷಿಯೆ ಕಱಿಯೆ ಭೂಪರ್ ಪಲರಾದರಿಸಿದ ಧರಣೀಭರಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯರತುರಂಗ (ನಾ). ಯಜ್ಞದ ಕುದುರೆ: ಬಟಿವೋಪ ರಾಮ ನಧ್ಯರತುರಂಗಮಂ ತಡೆದು ನಡೆಗಿಡಿಸಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೮-೨).

[ಅಧ್ಯರ + ತುರಂಗ]

ಅಧ್ಯರರಕ್ಷೆ (ನಾ). ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು; ಯಾಗರಕ್ಷಣೆ. 'ಅಧ್ಯರರಕ್ಷೆಯ್' ಪರಾ. [ಅಧ್ಯರ + ರಕ್ಷೆ]

ಅಧ್ಯರರಕ್ಷೆಯ್ (ಪ್ರಿ). ಯಜ್ಞರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ಯಾಗವನ್ನು ಕಾಪಾಡು: ದೇಶಮಂ ನೋಡಿ ಪಾಲಿಸಧ್ಯರರಕ್ಷೆಯ್ಯಗ್ರ ಹಾರಂಗಳಂ ಬಿಡು... ಉತ್ತಮಕುಲಾಚಾರವೆರಸಿ ನಡೆಯೆಂದನ್ನದೀ ಹೊಲತಿಯರ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆಂಬರೇ ಮುನಿಗಳು (ಹಚಕಾ. ೮-೨೮).

[ಅಧ್ಯರರಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಅಧ್ಯರಶಾಲೆ (ನಾ). ಯಜ್ಞಶಾಲೆ; ಯಾಗಶಾಲೆ: ಅವನಿಪ ಮುಷಿದ ನಧ್ಯರಶಾಲೆಯಲಿ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಕ್ರತುಪ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೭೦).

[ಅಧ್ಯರ + ಶಾಲೆ]

ಅಧ್ಯರಿ (ನಾ). ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಯಾಗದೀಕ್ಷಿತ: ಹೋತ್ಯವೆ ನಾನಧ್ಯರಿಯಯ್ ಭಾತ್ಯವೆ ನೀನುಱಿದ ಋತ್ವಿಜರ್ ಯಾದ ವರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೭೭). [ಸಂ. ಅಧ್ಯರಿನ್]

ಅಧ್ಯರಿಯ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಯುರ್: ಕರೆಸಿದರು ಋತ್ವಿಕ್ಕುಗಳನಧ್ಯರಿಯ ನಾದನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಯನು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೩).

[< ಸಂ. ಅಧ್ಯಯುರ್]

ಅಧ್ಯರೋಚಿತ (ಗು). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ, -ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಅ ಮಹಾಧ್ಯರೋಚಿತ ರಚನಾ ವಿಶೇಷಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದೆಂದು ಪುಂಡರೀ ಕಾಕ್ಷನನೊಡಂಗೊಂಡುಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೧೭-೬ ವ). [ಅಧ್ಯರ + ಉಚಿತ]

ಅಧ್ಯರ್ಯ (ನಾ). ನೈಭವ; ವಿಜೃಂಭಣೆ; ಅದ್ಭುತಿ: ನಮ್ಮಿ ಬಾರ ಕೂರಂದು ಅಧ್ಯರ್ಯದಲಿ ಬಾಳುತಿರುವೆಂದು ಒಂದು ಸಲ ಯಾವನೋ ಸನ್ಯಾಸಿ ಆರಮನೆಯ ಮುಂಗಡೆಗೆ ಬಂದು ಭಿಕ್ಷಾಂ ದೇಹಿ ಎಂದು ಕೂಗಿದನಂತೆ (ನವರಾ. ೨-೪೫). [ಸಂ. ಅಧ್ಯರಿಯ?]

ಅಧ್ಯಯುರ್ (ನಾ). ೧. ಯಜುರ್ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲವನಾಗಿ ವೇದಿಕೆ ಯನ್ನು ರಚಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಪುರೋಹಿತ: ಋಷಿಗಳ್ ಅಧ್ಯಯುರ್ದ್ವಾತ್ಯಹೋತಾರರುಂ ಋತ್ವಿಜರುಂ ಸಾಮಾಜಿಕರುಮಾಗೆಸೆದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೬-೨೬); ಅಧ್ಯಯುರ್ ಎಂಬುವನು ಯಜುರ್ವೇದ ಮೂಲಕ ಹೋಮ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೭); ನಾನು... ಮಾಠರಸ ಗೋತ್ರದ ಕಲ್ಪಶಾಖೆಯ ಅಧ್ಯಯುರ್ವಾದ ಕೇಶವದಾಸನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು (ಭಾಸನಾ. ೧೬-೪). ೨. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಪುರೋಹಿತ. ೩. ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು. ೪. ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ. [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಶ್ರಮ (ನಾ). ದಾರಿನಡೆದು ಆದ ಆಯಾಸ; ಪ್ರಯಾಣದ ಬಳಿ ಕೆ: ಅವನಿವಸಂಗಧ್ಯಶ್ರಮಂ ಪಿಂಗುವಂತು ನಿಶಾನಿರ್ಗಮ ಸೂಚಕಂ ತಳರ್ದು ತೀಡಿತೊಂದು ಮಂದಾನಿಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೨೮); ಮುರುಹಿ ನಿಂದವು ಕೊಡಹಿದವು ಕೇಸರವನಧ್ಯಶ್ರಮದ ಧಗೆ ಪರಿಹರಿಸಿ ನೀರೊಳು ಹೊಗಿಸಿದನು ಹರಿ ಹಯಚತುಷ್ಟಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೦-೩೪). [ಅಧ್ಯ + ಶ್ರಮ]

ಅಧ್ಯಸಹ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಾಯಾಸವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲವನು: ನಿಡಿಯಂ ಕರ್ಕಶಲೋಮನಧ್ಯಸಹನೈಸ್ತ್ರೀಧನಾಂಹೋರತಂ ನಿಡುಗೋಣಂ ಶತನಂಗನಿರ್ಗತ ಶಿರಾಜಾಲಂ ಘಟಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೧). [ಅಧ್ಯ + ಸಹ]

ಅಧ್ಯಾನ್ಯ (ನಾ). = ಅಧ್ಯಾನ್ಯ: ಸಂದ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಮಂದೀ ಕೃತಿಯೊಂದಿ ವಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಲಂ ನೀಂ ಪೇಟೊಂದೆರಡು ಮುಕ್ತಕಂ ಪೆಜರೊಂದೊಂದಧ್ಯಾ ನಮೇಂ ಕುರುಳ್ಳಳ ಸವಣಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೪); ಪ್ರಣುತಗುಣರಿಸಿ ವಿಬುಧಾಗ್ರಣಿಗಳ ಕೆಯೊಂದು ಪೊಗಟೆ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ಟುವು ಧಾರಿಣಿಯೊಳಗೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಗುಣವರ್ಮನ ಶಂಖವರ್ಮನಧ್ಯಾನಂಗಳ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೮೫). [ಸಂ. ಅಧ್ಯಾನ್ಯ]

ಅಧ್ಯಾನ್ಯ (ಗು). ೧. ದನಿಯಿಲ್ಲದ; ಹೀನಸ್ವರವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಾಡು; ವನ: "ಇರದಾಪತ್ತುಮರಣ್ಯ ಹೀನಸರಮಿಂತಧ್ಯಾನ ಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೫); ಅಧ್ಯಾನಪದಪರಿಶ್ರಮಶ್ರಾಂತರ್ ನಿಧ್ರಾ ಭ[ರ]ಪರವಶರಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೦ ವ). ೩. ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ; ಆಪತ್ತು: ನಿಮ್ಮಡಿ ನೀಮನೆಗೆ ಪ್ರಾಣೋಪಕಾರಂಗೆಯ್ದಿರ್ ನಿಮಗೇನಾನು ಮಧ್ಯಾನಮಾದಾಗಳೆನ್ನಂ ನೆನೆದೊಡಾಂ ಬಂದು ದೇವರಸೇವೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪೋಪೆನ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦-೬); ವಿದ್ಯವೇ ತಾಯ್ತಂದೆ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಸೋದರನು ಅಧ್ಯಾನಕಾದರವ ನೆಂಬಿ ಸುಖದಿ ತಾನಿದ್ದಿದೇ ರಾಜ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೨೨); ಅಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟವೋ (ಗಾದ). ೪. ತುಂಬ ಹದಗೆಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: "... ನಮ್ಮ ಸ್ಥೂಲು ಟ್ಟಿಂಟೇಬಲ್ಲ ತುಂಬಾ ಅಧ್ಯಾನ..." (ಸ್ವಾಮಿಸ್ತೀ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾನಸಂಗೀತ (ನಾ). ತೀರ ಹದಗೆಟ್ಟ ಸಂಗೀತ: ಇವಳು ಷೂಟಿಂಗ್ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅಧ್ಯಾನಸಂಗೀತದ ಸವಿತೋರಿದಳು! (ನಾಡಿಗೇ. ೫೯). [ಅಧ್ಯಾನ್ಯ + ಸಂಗೀತ]

-ಅನ್ (ಪ್ರ). ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಶ್ರೀಮತ್ಕದಂಬಪನ್ ತ್ಯಾಗ ಸಂಪನ್ನನ್ ಕಲಭೋರ [ನಾ] ಅರಿಕಕುಸ್ಥಭಟ್ಟೋರನಾಳಿ (ಮೈ. ೧೯೩೬, ೧೬-೩; 450); ತಾಂ ತೊನ್ನನಾಗಿ ಮುರುಂಟಿದ ಕೈಯುಂ ಕಾಲುಂ ಬೆರಸು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೨-೨೨); ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯನ್ ನಿಡುವಣಿ ಯನ್ (ಕೈಟಿ. ೩೫).

-ಅನ 'ಅನೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಅನಂಗ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಮನ್ಮಥ: ಬಿರಯಿಗಳ ನಿಲನಂಗಂಗರಲಂಬಿನ ಪೊದೆಯನಖಿಳ ವನದೇವತೆಯರ್ ವಿರಚಿಸಿ ನೀಡಲ್ ಬಂದಂತಿರಲೆಸೆವರ್ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕಾಧಾರಿಣಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೭೯); ಬೇಡವೆಣ್ಣಂದು ನಿಂದಡೆಯೊಳ್ಳಿಲ್ಲನನಂಗನಾಂತು ಮುಗುಳಂಬಂ ಪುಷ್ಪಕೋದಂಡಮಂ (ರಾಜಶೀ. ೫-೧೧೨); ಅನಂಗನ ಶಕ್ತಿಯ ಮುಂದೆ ಯಾವುದು ತಾನೆ ನಿಲ್ಲುವುದು? (ಆರ್ಯಕ. ೯೬). ೩. ಅಕಾಶ. ೪. ಗಾಳಿ. ೫. ಮನಸ್ಸು. [ಸಂ.]

ಅನಂಗಪರವಶೆ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನಳಾದವಳು: ರತ್ನಮುದ್ರಿಕೆಯೊಳ್ ಬರೆದ ಶ್ರೀಪಾಲನಾಮಾಕ್ಷರಂಗಳಂ ಕಂಡಾಕೆಯುಮನಂಗಪರ ವಶೆಯಾದಳ (ಜಾವುಂಪು. ೧೦೫-೧೮). [ಅನಂಗ + ಪರವಶೆ]

ಅನಂಗಪಾಶ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಹಗ್ಗ: ಕಣ್ಣೆಸೆದಳಾ ನವರತ್ನಮಾಲೆ ಕೆಂದಳದೊಳನಂಗಪಾಶಮನೆ ಕೈಕೆ ಮನೋಜನ ಬಯ್ಯ ಬಯ್ಯಪೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೨). [ಅನಂಗ + ಪಾಶ]

ಅನಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಮುದ್ರಿಕೆ. ೨. ಮನ್ಮಥ ಪರವಶತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಭಂಗಿ, —ಅಕಾರ: ಕಲಶಕುಚಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ಸುಕುಸಿರಿಂ ನಡುಗಿತ್ತು ಚಿತ್ತಂ... ಜಾನಕಿಗೆ ಮುದ್ರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು ದನಂಗಮುದ್ರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೮). [ಅನಂಗ + ಮುದ್ರೆ]

ಅನಂಗರಾಗ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ; ಮೋಹ: ಪುಳಿಯೊಳಲೆದ ಪವಳದ ಬಟ್ಟಿನಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯನ ಬಿಂಬಾಧರಮನಂಗ ರಾಗರಸದುರುಳಿಯಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). [ಅನಂಗ + ರಾಗ]

ಅನಂಗರಾಜ (ನಾ). ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ರಾಜಸುತರ್ದವು... ಮತ್ತಪಟ್ಟಿದೀರಾಜಿಯ ವರ್ಣಸಂಕರತೆಯಿಂದೆ ಕೊಳಂಗಳನಂಗರಾಜ ನೀರಾಜನಲೀಲೆಗೆಂದು ರತಿ ತೀವಿದ ಬಣ್ಣವುರಂಗಳಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೫). [ಅನಂಗ + ರಾಜ]

ಅನಂಗರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ರಾಜ್ಯ: ಒರ್ವಳನಂಗರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಭವಂ ಗೃಹಾಂಗಣದ ಮುಂದೆ ಸಿದ್ಧಿ ಪೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಜಿದಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩). [ಅನಂಗ + ರಾಜ್ಯ]

ಅನಂಗರಿಪು (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಲಿಂಗನಿಷ್ಠೈಕಪ್ರಲೀನನು ಭೃಂಗಿನಾಥನನಂಗರಿಪುವರ್ಧಾಂಗಿಯದ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ನಮಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೫೩-೩೬). [ಅನಂಗ + ರಿಪು]

ಅನಂಗಲೋಕ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಲೋಕ: ಫಣಿಲೋಕಮನುಗ್ರ ನಾಗಸಾಧನದಿನನಂಗಲೋಕಮನೂನರತಿ ಪ್ರಮದಾಂಗದಿಂದೇನನು ಕರಿಸಿತ್ತೊ ರಾಜಭವನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೨). [ಅನಂಗ + ಲೋಕ]

ಅನಂಗವೈರಿ (ನಾ). = ಅನಂಗರಿಪು: ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಗೆ ಕೊರ್ಪ ಬಸವಂ ಜಂಗಮಾರ್ಚಕನಾದಿಬಸವನನಂಗವೈರಿಯ ಶರಣರೊಳು ಸಲೆ ಸಂದ ದಾಸೋಹ (ಬಸಪು. ೧-೩೨). [ಅನಂಗ + ವೈರಿ]

ಅನಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರ ಬಂದ ಬರವ ನಿಂದ ನಿಲವ ಅನಂಗಸಂಗಿಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಬಸವ. ೧೨೫). [ಸಂ. ಅನಂಗಸಂಗಿನ್]

ಅನಂಗಸುಭಗ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವನು. ೨. ನ್ಯೂನಾಂಗನಾಗಿರುವ ಸುಂದರ; ಅಂಗರಹಿತನಾದ ಸುಂದರ (?) ೧, ೨: ಮತ್ತಮಾ ನೈಪಂ... ಅನಂಗಸುಭಗನಾಗಿಯುಂ ಅನಂಗ ಸುಭಗನಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೩೯ ವ). [ಅನಂಗ + ಸುಭಗ]

ಅನಂಗಾನ್ನಿ (ನಾ). ಕಾಮತಾಪ: ಅರಸಿಯರತನುಶ್ಯಾಮಕಾಗ್ರಂಗ ಕೊಳ್ ಸ್ನೇಹವಶಾನಂಗಾನ್ನಿಯಂ ನೀರ್ಧಳಿದು ನದಿಪುವಂತಾದನಂ ಭೋದಲೀಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೧). [ಅನಂಗ + ಅನ್ನಿ]

ಅನಂಗಾಲೇಖನ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಪತ್ರ: ಕಂದಿರ್ಪ ಕಂಜಾತಪತ್ರದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗ್ರನಖಂಗಳಿಂ ಬರೆದನಂಗಾಲೇಖನಂ ತಾನಿದಂತಿದು (ಶಾಕುಂತ. ೪೩-೭೭) [ಅನಂಗ + ಅಲೇಖನ]

ಅನಂಗಿತಿಗಡು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಅಜಮೋದ... ಅನಂಗಿತಿಗಡು, ಲವಂಗಲೋಧ್ರ, ಕಾಚು... ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಚೂರ್ಣವ ಮಾಡಿ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣಿನ ರಸವಾಗಲೀ... ದೇಹದ ಬಲವರಿತು ಕೊಡುವುದು (ವಿವೇಕ. ೩೩). [ಅನಂಗಿ + ತಿಗಡು?]

ಅನಂಗೇಭ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಆನೆ. ೨. ಮನ್ಮಥನೆಂಬ ಆನೆ: ತಳಿರ ತಟ್ಟಿಂದೆನಿಸಿದ ಪ್ರಧಾನಾನಂಗೇಭಂ ಬೆದಜಿ ನೆರೆದಿರ್ದುಂ ಮದುವೆ ಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೩). [ಅನಂಗ + ಇಭ]

ಅನಂಗೋತ್ಸವ (ನಾ). ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ : ದಿವ್ಯಾಂಗನಾಭಾವಾಪಾಂಗ ನಿರೀಕ್ಷಣಾಮೃತಕೃತಾನಂಗೋತ್ಸವಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬).

[ಅನಂಗ + ಉತ್ಸವ]

ಅನಂತ (ಗು). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ; ಮೇರೆ ಮೀರಿದ; ಗಣನಾತೀತ ವಾದ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಪ್ರಿಯನರ್ಜುನೋರ್ಜಿತಯಶಂ ವಾಜೀಶ ಯಾನೋತ್ಸವಂ ಸ್ಯ ಸ್ತಾನಂತಸುಭೋಗ ಭೋಗಿನಿಮತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೪-೩ ; 1173); ಜೀವಪು ಮಾಯೆಯಲ್ಲ ಅದು ಅನಾದಿ, ಅನಂತ (ರಾಮಾನ. ೧೧೬). (ನಾ). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: “ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ . . . ಪೇಟಿಕಮನಂತಂ ರಾಶಿ ಚಯ ಕುಳಮನಲ್ ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೧). ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಕೃಷ್ಣ : ಸರೋಜಿಯಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಪೊಗಟ್ಟು ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡಲ್ ಬಗೆದು ತಾನುಮನಂತನುಮಂತಪುರ ಪರಿವಾರಂಬೆರಸು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೮ ವ). ೫. ಶಿವ; ಈಶ್ವರ. ೬. ಬಲರಾಮ: “ಬಲದೇವ, ಬಲಭದ್ರ . . . ಅನಂತಃ . . . ಹಲಾಯುಧಃ - ಈ ೧೮ ಬಲದೇವನ ಪೆಸರ್” (ಹಲಾಯು. ೬-೨೯); ರೋಹಿಣಿಗನಂತನಂದುದಯಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨-೮೮); ತೋಯಜನಾಭನಂತಸಹಾಯಂ ನಲಿದಿಂತು ವತ್ಸ ಕುಲಮಂ ಕಾದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೭). ೭. ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: “ಘನದನಂತಂ ವಾಸುಕಿಪ್ರಬಲ ತಕ್ಷಕಾಖ್ಯನು ಸುಕಾರ್ಕೋಟಿಕಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೪). ೮. ಆದಿಶೇಷನ ತಮ್ಮ ವಾಸುಕಿ. ೯. ಆಕಾಶ; ವಾಯುಮಂಡಲ: ಕಾಂತಾರದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಗಾಣದಳಲುತ್ತಿರಲನಂತ ನುಡಿಯಿತ್ತಹೋ ಸಾರಂಗಧರಕುಮರ ದುಃಖವೇತಕೆ ಸೈರಿಸು . . . ಎನಲ್ (ಗುರುಜಾ. ೧೩-೫೩). ೧೦. ಭೂಮಿ. ೧೧. [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ : ಅನಂತ . . . ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರ (ಚಾವುಂ ಉ. ೪೨೦-೧೪); ಅನಂತಜಿನ್ನಾ ಮನೆನಿಪ್ಪನೀಗೆಮಗನಂತ ಜಿನೇಂದ್ರನಂತಸೌಖ್ಯಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೧). ೧೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಲೋಕಮಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರದೇಶಿಯಾಗಿಯುಂ ಅನಂತ ಪ್ರದೇಶಕಲಿತಸ್ಥಂಧಕ್ಕೆ ಅನಂತಾನಂತಪ್ರದೇಶೋಪೇತಸ್ಥಂಧಕ್ಕೆ ಆಧಾರಮಪ್ಪದು ವಿರೋಧಮಲ್ಪು (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೩೪); ಪುದ್ಗಲದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾತ, ಅಸಂಖ್ಯಾತ, ಅನಂತಗಳೆಂಬ ಮೂರುವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೧).

ಅನಂತಚತುರ್ದಶಿ, ಅನಂತನ ವ್ರತ, ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭ ವ್ರತ = ಭಾದ್ರಪದ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದ ಚತುರ್ದಶಿ ದಿನದಂದು ಕಲಶಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಆಚರಿಸುವ ಒಂದು ವ್ರತ. [ಸಂ.]

ಅನಂತಕಾಂತಿ (ನಾ). ಮೇರೆ ಮೀರಿದ ಪ್ರಕಾಶ; ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿ: ಹರಿಪೀಠದೊಳ್ ದಾಂಗುಡಿವಿಟ್ಟಿದನಂತಕಾಂತಿ ಶಾಂತೀಶ್ವರನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೮೩). [ಅನಂತ + ಕಾಂತಿ]

ಅನಂತಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತ ಜೀವಗಳಿರುವ ವನಸ್ಪತಿ: ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಹಸಿರು ತೊಪ್ಪಲುಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ. ಇನ್ನೊಂದು ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ. ಸಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯೊಳಗೆ ಅಗಣಿತ ಜೀವಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ. ಎಂತಲೇ ಅ ವನಸ್ಪತಿಗೆ ಅನಂತಕಾಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೪೭೧).

[ಅನಂತ + ಕಾಯ]

ಅನಂತಗಣನೆ (ನಾ). ಮೇರೆ ಮೀರಿದ ಲೆಕ್ಕ; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಲೆಕ್ಕ: ಕವಿಗಳುಮನಾದಿ ಲೋಕೋದ್ಭವರಪ್ಪುದೊಂದನಂತಗಣನಾನು ಗತಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೭). [ಅನಂತ + ಗಣನೆ]

ಅನಂತಗುಣ (ನಾ). ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಗುಣ: ಕನಸುಗಳಿವು ಪೆಜ

ಪೆಜತೇನನಂತಗುಣನಿಲಯನಾದಿದೇವಂ ಪಲಬರ್ ಮುನಿಪತಿಗಳೈರ ಸರ್ವದಪನನಶ್ವರಾಸ್ಪದಮನೆಂಬುದಂ ಸೂಚಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೯).

[ಅನಂತ + ಗುಣ]

ಅನಂತಗೊಂಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಟಿಗ. ೪೯-೯೯೯). [ಅನಂತ + ಗೊಂಡೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರಾಗುವವರಿಗೆ ಕರ್ಮಪರಿಣಾಮಗಳು ನಷ್ಟವಾದ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು. ಅವು ಅನಂತಜ್ಞಾನ, ಅನಂತದರ್ಶನ, ಅನಂತ ಸುಖ, ಅನಂತವೀರ್ಯ: ಅಗ್ಗಳಿಸಿದನಂತಚತುಷ್ಟಯ ವಿಳಾಸಿ ಕೈನಲ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಯತಿ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪). [ಅನಂತ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅನಂತಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪನುಮನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣರೂಪನುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦ ವ); ದುರಿತಾರಾತಿಯನ್ನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ಲುವುದುಮನಂತಜ್ಞಾನಮುಂ ತಾನಿದಚ್ಚರಿಯೆಂ ಬಂತೆ . . . ನಿನ್ನೊಳ್ ಕರಂ ದೊರೆವೆತ್ತಿದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೨).

[ಅನಂತ + ಜ್ಞಾನ]

ಅನಂತತೆ (ನಾ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರು ವಿಶ್ವದ ಅನಂತತೆ ಮತ್ತು ಅಪರಿಮಿತ ವ್ಯಾಪಕತೆಗಳನ್ನರಿಯಲಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಾರ. ಪೀ ೫). [ಸಂ. ಅನಂತತಾ]

ಅನಂತದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ ನೋಟ. ೨. [ಜೈನ] ಅನಂತಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮುಮನಂತಜ್ಞಾನಮು ಮನಂತದರ್ಶನಮುಂ . . . ಎಂಟುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೧ ವ). ೩. ಅನಂತದರ್ಶನವುಳ್ಳವನು: ಇತ್ತ ಚಕ್ರ ವರ್ತಿಗೃಹೀತಪದ್ಧರ್ಶನನಂತದರ್ಶನಂ ತ್ರಿರುದ್ಧಿಯಂ ತ್ರಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಗೆಯ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೨೭ ವ). [ಅನಂತ + ದರ್ಶನ]

ಅನಂತ(ನ)ಗೊಂಡೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡ; ಬೋಳದರಗ. [ಅನಂತನಗೊಂಡೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅನಂತಪೀಠ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಪೀಠ: ಬಳಿಕಾ ಶಿವಾರ್ಚನೆಗುಪಯುಕ್ತಮಾಗಿ ಅನಂತಪೀಠ, ಕಮಲಪೀಠ, ಶೇಷಪೀಠ, ಸಿಂಹಪೀಠ, ಪದ್ಮಪೀಠ . . . ಎಂಧುಕಳೆತ್ತಮಾದ ದಿವ್ಯಮಂಟಪ ಮಧ್ಯಗತ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ (ವಿವೇಕ. ೧೦೪). [ಅನಂತ + ಪೀಠ]

ಅನಂತಪ್ರಬೋಧ (ನಾ). ೧. = ಅನಂತಜ್ಞಾನ. ೨. [ಜೈನ] ಅನಂತ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ: ಪರಮಾತ್ಮನೆನ್ನೆಂದೊಡೆ ಚರಮಾಂಗ ಪ್ರಮಿತನಖಿಲೋಕಸಮಾನಂ ನಿರವಯವ ನಿರಂಜನ ನಿರ್ದುರಿತನಂತ ಪ್ರಬೋಧದರ್ಶನಸೌಖ್ಯಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೨೭).

[ಅನಂತ + ಪ್ರಬೋಧ]

ಅನಂತಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸುಖ. ೨. ಆದಿಶೇಷನ ಶರೀರ. ೧, ೨: ಕಮಳಾಕ್ಷಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ ವಿಬುಧಲೋಕಾಹ್ಲಾ ದನಂ ದ್ವಿಷ್ಟದೈತ್ಯಮದಧ್ವಂಸನಂತಭೋಗಯುತನುರ್ವೀದಾರ ಧಾರೇ ಯಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೧೬ ; 1177); ಅನಂತಭೋಗಲಸದಂಗಂ . . . ಅಪ್ರತಿಮನೆಮ್ಮಂ ಪಾಲಿಕೆ (ದಿವ್ಯಚ. ೧-೧). ‘ಅನಂತಭೋಗ ನಿಲಯ’ ಪರಾ. [ಅನಂತ + ಭೋಗ]

ಅನಂತಭೋಗನಿಲಯ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೆ ಆವಾಸವಾಗಿರುವವನು. ೨. ಆದಿಶೇಷನ ಶರೀರವೇ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು. ೧, ೨: ಶ್ರೀಯುವತೀಪ್ರಿಯಂ ಬಲಯುತಂ ಬಲಿದರ್ಪ ಹರಂ ಜಿತಾರಿದೈತೇಯನಂತಭೋಗನಿಲಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧); ಅನಂತಭೋಗನಿಲಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತಂ . . . ತೋಡಾಯ್ತುಪೇಂದ್ರಂಗೆ

ಮಜ್ಜನಕಂಗೀ ಮರನೆಂದು ಮಾಮರಕ್ಕೆ ಕಾಮಂ ಕೊಟ್ಟನಾತಿಥ್ಯಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೮೦). [ಅನಂತ + ಭೋಗ + ನಿಲಯ]

ಅನಂತಭೋಗೀಶ್ವರ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಅನಂತ ಭೋಗೀಶ್ವರನಾ ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದೊಳಗೆ ಜನಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨-೬೦).

[ಅನಂತ + ಭೋಗ + ಈಶ್ವರ]

ಅನಂತಮಡಿ (ಗು). ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಲದ; ಹಲವು ಬಾರಿಯ: ನಮಗಿಂತ ಅನಂತಮಡಿ ಶಕ್ತಿವಂತನೂ ಗುಣವಂತನೂ ಆದ ಪರವಸ್ತುವೊಂದಿರುವುದು (ಜಗದಾ. ೨೦೭). (ನಾ). ೨. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಲ, — ಬಾರಿ: ಮರಳಿ ತನಗರ್ಪಿಸಲು ಕೊಟ್ಟು ದನಂತಮಡಿ ಮಾಡಿ ಪರಿಪರಿಯಲಿಂದುಣಿಸಿ ಸುಖಸಾಗರದಿ ಲೋಲಾಡಿಸುವ (ಹಸಾರ. ೨-೧೫). [ಅನಂತ + ಮಡಿ]

ಅನಂತಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ರತ್ನ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ರತ್ನ. ೨. ಸೂರ್ಯ: ಆ ಮಂಟಪಂ... ದಿವದಂತನಂತಮಣಿಕಿರಣಾ ಲಂಕೃತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೮ ವ). [ಅನಂತ + ಮಣಿ]

ಅನಂತಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಮೈಥಿ. ೬೬-೧೩೩೭). [ಅನಂತ + ಮರ]

ಅನಂತರ (ಗು). ೧. ಅಂತರವಿಲ್ಲದ; ಒಳಭಾಗವಿಲ್ಲದ. ೨. ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ. ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಂತರ, ಅನಂತರಂ (ಅ). ಅದು ಆದಬಳಿಕ; ಆಮೇಲೆ; ಆ ತರುವಾಯ: ಕೊಡಗೂಸು... ಕಾಂತೆ ಮಡಗಿದ ಜನ್ನಿಗೆಯ ಪಾಲಂ ತೆಗೆದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಸಿದನಂತರದೊಳಾ ತರುಣವೊಬ್ಬಳವಳೆದು (ಬಸವ. ೧೪-೫); ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಆ ರೇನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೫). **ಅನಂತರಂ:** ಮತ್ತಮಾಗಾಮಿ ಕಾರ್ಯಮನಜಿಪಿ ಪರಿಸಿ ಪೋಪುದುಮನಂತರಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೬ ವ).

[< ಅನಂತರ]

ಅನಂತರಂ 'ಅನಂತರ' ನೋ.

ಅನಂತರೂಪ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಆಕಾರ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ಆಕಾರ: ಮುರಾಂತಕನಗಣಿತೋಪಮ ಮಹಿಮನಲ್ಲಾ ಸಗುಣ ನಿ ಗುಣ ನಾ ಮಹಾತ್ಮನಂತರೂಪವನು ವಿಗಡಿಸಲು ಜಯವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧-೨೧). ೨. ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನು: ಅಂತ್ಯರಹಿತನನಪ್ರಮೇಯನಂತರೂಪನಂಘ್ರಿಭಜಕಭವಾಂತಕನನು ದ್ವಂದ್ವ ದೈವವ ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೮).

[ಅನಂತ + ರೂಪ]

ಅನಂತವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಿ (ಗು). ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ: ಮಾನಕಷಾಯಂ ಮುನಿಪತಿಗೆ ಪೋಗೆ ಪುಟ್ಟಿದು ದನಂತವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಿ ಕೇವಳಬೋಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೪೫).

[ಸಂ. (ಅನಂತ + ವಸ್ತು + ಪ್ರಕಾಶ + -)]

ಅನಂತವಿಧ (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆ; ಅನೇಕ ರೀತಿ: ಸವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಗಳುಮನಂತವಿಧಂಗಳನಂತಭೇದವದಜಂ ಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೭).

[ಅನಂತ + ವಿಧ]

ಅನಂತವೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿ; ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ನಿನ್ನೊಳಗೆ ಕರಂ ದೊರೆವೆತ್ತಿದುರ್ದನಂತವೀರ್ಯಮು ಮನಂತಾನಂತ ಸೌಖ್ಯಾಸ್ವದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೨). ೨. ಅತ್ಯಧಿಕ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನುಳ್ಳವನು. ೩. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಆ ರಾತ್ರಿಯೊಳಿಂ ತನಂತವೀರ್ಯಂ ಕಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೬). ೪. [ಜೈನ] ಅನಂತ ಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಂತ + ವೀರ್ಯ]

ಅನಂತಶಯನ (ನಾ). ೧. ಆದಿಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ಅಂತನಂತಂ ಅನಂತಶಯನನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಬಂದು ದೇವಕೀ ಗರ್ಭದೊಳಗೆ ನೆಲಸೆ (ಜಗವಿ. ೨-೬೦ ವ). ೨. ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು. [ಅನಂತ + ಶಯನ]

5 **ಅನಂತಸಂಜ್ಞ (ನಾ).** 'ಅನಂತ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು: ತಮಾಲ ಧಾತ್ರೀರುಹಮೂಲ ಭೂತಲಕೆವರ್ಪನನಾಗಳನಂತಸಂಜ್ಞನಂ ಚಾರಣ ಯೋಗಿಯಂ ನೃಪತಿ ಕಂಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೯). [ಸಂ. ಅನಂತಸಂಜ್ಞ]

ಅನಂತಸುಖ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸೌಖ್ಯ; ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಆನಂದ: ಸಮಂತಿರಿಸುವೆನಂತಸುಖಸಂಗತ ಮಂಗಳ ಕಾರಣಂಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೨); ನಿಮ್ಮ ನೋಟವನಂತಸುಖ ಕೊಟಿ ಪರಮಸುಖ ... ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೯೧). ೨. [ಜೈನ] ಅನಂತ ಚತುಷ್ಟಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಂತ + ಸುಖ]

ಅನಂತಸೌಖ್ಯ (ನಾ). = ಅನಂತಸುಖ ೧: ಭವಸಂಭವದೋಷದೂಷ ಣೋದಂತಮನಂತಸೌಖ್ಯನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೯).

[ಅನಂತ + ಸೌಖ್ಯ]

ಅನಂತಾಂಶ (ನಾ). ಅನಂತನ ಒಂದು ಅಂಶ: ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ ... ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೨-೫೮, ೫೯). [ಅನಂತ + ಅಂಶ]

ಅನಂತಾಖ್ಯ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಹೆಸರು. ೨. ಅನಂತ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅನಂತಾಖ್ಯಮೆಂದು ಭೂಮಿಯಂ ತಿಗುರಿದಿರುಪಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೯-೫೩ ವ). [ಅನಂತ + ಅಖ್ಯ]

ಅನಂತಾತ್ಮಕ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಬಗೆಯುಳ್ಳದ್ದು: ಇಂತಿಂತೆ ಪೇಟೊಡೆಲ್ಲ ಮನಂತಾತ್ಮಕಮಕ್ಕುಮಾ ವಿರುದ್ಧದ ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೦). [ಸಂ. (ಅನಂತ + ಆತ್ಮಕ)]

25 **ಅನಂತಾಧಾರ (ನಾ).** ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಆಶ್ರಯ. ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ. ೩. ಆದಿಶೇಷನ ಆಸರೆ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ... ಮುಕ್ತಾಧಾರನಾಗಿಯುಮನಂತಾಧಾರಮುಂ... ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). [ಅನಂತ + ಆಧಾರ]

ಅನಂತಾನಂತ (ನಾ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಷ್ಟು; ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು: ಇವು ಗೆಲ್ಲ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ಸೌಮ್ಯ ಕೋಮಲವಾಗಿ ಅನಂತಾನಂತವಾಗಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೦). [ಅನಂತ + ಅನಂತ]

ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಂತಕಾಲದವರೆಗೆ ಜೀವನನ್ನು ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿಸುವ ಕ್ರೋಧ ಮಾಯ ಮಾನ ಲೋಭಗಳೆಂಬ ಕಷಾಯಗಳು: ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನಾನಂತಾನು ಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಾಭಿಭೂತರುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೭ ವ); ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭಂಗಳ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮನಾಗಲೀಯವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೪); ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನಾದಿ ಚತುಃಕಷಾಯವ್ಯಪಾಯಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೬ ವ). [ಅನಂತ + ಅನುಬಂಧಿ]

40 **ಅನಂತೆ (ನಾ).** ೧. ಭೂಮಿ: ಅಂತಕಾಂತಕನೊಡನೆ ಕಡುಮಾಜಾಂತು ಕಾಮನು ವರುಷ ವರುಷಕನಂತೆಯೊಳು ಜನನಜಾಯಲೆಲ್ಲಾ ಬೇವುತಿದ್ದ ಹನು (ಬಸವ. ೫೪-೫೦); ನೀರ ನಭದಿಂದನಂತೆಯಲಿ ಬಿದ್ದೊಡನೆಯ್ದಾ ತಪುಡೊ ಬಗೆಬಗೆಯಪ್ಪ ರುಚಿಯ (ಶ್ರೀರಾಜ. ೧-೧೭). ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. ತುರುಚಿಯ ಗಿಡ. ೪. ಅಳಲೆಯ ಕಾಯಿ. ೫. ಹಿಪ್ಪಲಿ. ೬. ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ. ೭. ಗರಿಕೆ. ೮. ಅಮೃತವಳ್ಳಿ. ೯. ಸೊಗದೆ ಬೇರು; ನೆಲಮಾಗಳಿ. [ಸಂ. ಅನಂತಾ]

ಅನಂತೇಶ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ರಾಜ : ಅನಂತೇಶನಸ್ತುಗಳ
ನುಳಿದು ತನ್ನ (ದಿಲೀಚ. ೨-೫೮). [ಅನಂತ + ಈಶ]

ಅನಕ್ಕ 'ಅನ್ನಕ್ಕಂ' ನೋ.

ಅನಕ್ಕ (ನಾ). ಕೀಳು; ಅಧಮ (ಕ): ಅನಕಂ ಕುಂಡಲಿ ಭಾಭು
ವೀರ್ಯನತಿಲಾಲ್ಯಂ ... ನಿರ್ಧಯನಲ್ಪವೀರ್ಯನೇಪಂ ಚಾರಾಯಣಂ
ಜತ್ತದಂ ತನುಹೀನಂ ದೊರೆಯಲ್ಲರಿಂತಿಬರುಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಂದರ್ಪನೋಳ್
(ಮದಕ. ೧-೫೨). [< ಅಣಕ್ಕ ?]

ಅನಕಟ್ಟುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಟಿಗಿ.
೧೩-೨೩೯). [ಅನಕಟ್ಟು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲಾ)]

ಅನಕರ 'ಅನ್ನಕರ' ನೋ.

ಅನಕಾ 'ಅನ್ನಕ್ಕಂ' ನೋ.

ಅನಕು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲದುದು; ನೀರಾದುದು (ಸ್ಕಾಂಡರಾ).
[< ಅಳಕ ?]

ಅನಕೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಟ್ಟಣದ ಕಂಚಗಾಜ
ಮಾರಾಳನಿಂದೋಜನ ಮಕ್ಕಳು ಕಾಳೋಜ ಅನಕೋಜಗಳು ಮಾಡಿದುದು
(ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೧-೪; 1395). [ಅನಕ ? + ಓಜ]

ಅನಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ್ದು; ಅವಾಚ್ಯ;
ಅಸಂಬಂಧವಾದ ನುಡಿ. ೨. ಉಚ್ಚರಿಸಲಾಗದ್ದು. ೩. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲ
ದವನು. 'ಅನಕ್ಷರ ಜಠರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಕ್ಷರಜಠರ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಇಲ್ಲದವನು; ನಿರಕ್ಷರಕುಕ್ಷಿ:
ಸಕಳಕಳಾಕುಶಲಂಗೆ ವುಟ್ಟಿಯುಮನಕ್ಷರಜಠರರೇವೆಂದೆವೆಂಬ ಕಷ್ಟತೆ
ಯೊಳಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೨೨ ವ). [ಅನಕ್ಷರ + ಜಠರ]

ಅನಕ್ಷರತೆ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಬಾರದಿರುವುದು : ಅನಕ್ಷರತೆ ಹೋದ
ಹೊರತು ದೇಶದ ಏಳಿಗೆಯಾಗಲಾರದು (ರೂಢಿ). 'ಸಾಕ್ಷರತೆ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಅನಕ್ಷರತಾ]

ಅನಕ್ಷರಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಶಬ್ದ; ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿ
ಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ: "ಮತ್ತೇಳುನಾದದೊಳನಕ್ಷರಧ್ವನಿಯೊಳ
ಮುದಾತ್ತವನುದಾತ್ತ ಸ್ವರತಮೆಂಬ ರವದೊಳ್ಳೆವತ್ತೆರಡು ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಷರ
ದೊಳಾ ಪ್ರತ್ಯಾಭಿಹಾರದೊಳ್ ಸ್ವರಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೬-೩೬).
[ಅನಕ್ಷರ + ಧ್ವನಿ]

ಅನಕ್ಷರಸ್ಥ (ನಾ). ಓದುಬರಹ ಬಾರದವನು; ಅವಿದ್ಯಾವಂತ:
ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರನ್ನು ಅಕ್ಷರಸ್ಥರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ
(ಕನ್ನನು. ೧-೭). [ಸಂ.]

ಅನಕ್ಷರಾಳಾಪ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳದ ಮಾತು;
ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ತೊದಲು ನುಡಿ: ಅನಿಮಿತ್ತ ದರಸ್ಥಿತದಿಂ
ದನಕ್ಷರಾಳಾಪದಿಂದೆ ... ಹರಿಯೆಸೆದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೮).
[ಅನಕ್ಷರ + ಅಳಾಪ (= ಅಲಾಪ)]

ಅನಗತ್ಯ (ನಾ). = ಅನಾವಶ್ಯಕ : ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿವಿಧಶಾಖೆ
ಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿರುವರು ... ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ, ಹಾಗೂ ಮೊದಲ
ತರಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಅನಗತ್ಯ (ಶಿಕ್ಷಕ. ೧೭೦). [ಸಂ.]

ಅನಗಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಿಲ್ಲದವನು: ಸಾಗಾರಮನಗಾರ
ಮೆಂದು ಧರ್ಮಮೆರಡು ತಪನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಉ. ೪೬೦-೧೮); ಅಗಾರೀ
ಪ್ರತಿಕಂ ಮನೆಯುಳ್ಳನುಂ, ಅನಗಾರಕ್ಕ - ಮನೆಯಿಲ್ಲದನುಮೆಂದಿತ್ತೆಜಂ
(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೫). 'ಅಗಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಗಾರಿನ್]

ಅನಗಾರಕೇವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡದ,
ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದ ಮುನಿ: ತೀರ್ಥಕರ ಗಣಧರಾನಗಾರ

ಕೇವಳಿಗಳ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ).

[ಅನಗಾರ + ಕೇವಳಿ (= ಕೇವಲ)]

ಅನಗಾರವೇಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನವ್ರತಗಳು ಚರಿಗೆಗಾಗಿ
ಸಂಚರಿಸುವ ಸಮಯ, —ಕಾಲ: ಅ ಮುನೀಂದ್ರೋತ್ತಮಂ...
ಅನಗಾರ ವೇಳೆಯೊಳ್ ಮಾದಿರಾಭಿಧಾನಪುರಕ್ಕೆ ಚರಿಗೆಗೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು.
೧೧-೧೦೬ ವ). [ಅನಗಾರ + ವೇಳಿ]

ಅನಗಾರಸಮಯ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅನಗಾರವೇಳಿ: ಅನಗಾರ
ಸಮಯದೊಳ್ ದ್ವಾರಾಪೇಕ್ಷೆಯೊಳಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೯ ವ).
[ಅನಗಾರ + ಸಮಯ]

ಅನಘ (ನಾ). ೧. ಪಾಪರಹಿತ: ಸನ್ಯಾಸನವಿಧಿ ಇನ್ನು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರಾ
ನಾಗಸೇನಮನಘಂ ಗುಣಾಧಿಕಂ (ಎಕ. II, ೩೪-೨; 700); ಜನವಿಮುತ
ನನಘನನುಪಮನನುನಯಪರನರಸನಿಸು ನೆನೆನೆನೆದು (ಕವಿರಾ. ೨-೪೦);
ಅನಘ ನಿನ್ನಗಲಿ ಅರಗಲಿಗೆ ಜೀವಿಸಲಾಜೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭-೨೮).
೨. ದೋಷರಹಿತ. ೩. ನಿರಪರಾಧಿ. ೪. ಶುಚಿ. [ಸಂ.]

ಅನಘಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಪಾಪವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ದೋಷರಹಿತ ಪ್ರದೇಶ:
ಮುಕ್ತಿಯ ಸುಖದೊಂದಾದಾನಮನುಪಮಾನಮಾದಿನಿಸ್ತಾನವಸಾನ
ಮನಘಸ್ಥಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೧). [ಅನಘ + ಸ್ಥಾನ]

ಅನಘ (ನಾ). ಪಾಪರಹಿತಳು; ನಿರ್ದೋಷಿ: ಅನಘ ನಿನ್ನ ಕೋಪಾಗ್ನಿ
ಯಿಂದ ಕೌರವರು ಬೆಂದುಹೋಗದಿರುವುದು ಅವರ ಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ
(ಭೀಷ್ಮಜ. ೧೧೬). [ಸಂ. ಅನಘಾ]

ಅನಚ್ಛ (ಗು). ತಿಳಿಯಾಗಿರದ; ಕೊಳಕಾದ; ನಿರ್ಮಲವಲ್ಲದ;
ಕದಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅನಡುಹ (ನಾ). ೧. = ಅನಡ್ವ. ೨. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿ. [ಸಂ. ಅನಡುಹಾ]

ಅನಡುಹಿ (ನಾ). ಹಸು: "ಉಸ್ರಾ, ಅರ್ಜುನೀ, ರೋಹಿಣೀ, ಅನಡುಹೀ,
ಅನಡ್ವಾಹೀ - ಈ ೫ ಹಸು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೪).
[ಸಂ. ಅನಡುಹೀ]

ಅನಡ್ವ (ನಾ). ಎತ್ತು; ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ... ಅನಡ್ವಂ
ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷಮಾ ವೃಷಭಂ ... ಎತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧).
[ಸಂ. ಅನಡ್ವಾ]

ಅನಡ್ವಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ನಾಲಗೆ ಗಿಡ; ಸೀಮೆ ಓಮು: "ಎತ್ತು
ನಾಲಗೆಯನಡ್ವಜಿಹ್ವೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬). [ಅನಡ್ವ + ಜಿಹ್ವೆ]

ಅನಡ್ವವಾಹ (ನಾ). ಎತ್ತನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ:
"ಪ್ರಚಂಡದತ್ತೇಜುವನನಡ್ವವಾಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೩-೨೬).
[ಅನಡ್ವ + ವಾಹ]

ಅನಡ್ವಾಹ (ನಾ). = ಅನಡ್ವ: ಬಿಡದಿರಬಲಕೆನುತೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಟ್ಟಿ
ಕೊಂಡಿಗಡಿಗೆ ಬೀಸಿದರ್ ಸಿಕ್ಕಿದುದನಡ್ವಾಹಮುಡಿ ಕೊಚ್ಚು ತಪ್ಪಿ
ಯಿಜಿಯನುತ್ತೆ ಕೋಳಾಹಳದೊಳುಬಿದರ್ ವೃಷಪತಿಯನು (ಚಿಬಪು.
೪೪-೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಡ್ವಾಹಿ (ನಾ). = ಅನಡುಹಿ: "ಉಸ್ರಾ ... ಅನಡ್ವಾಹೀ - ಈ ೫
ಹಸು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೪). [ಸಂ. ಅನಡ್ವಾಹೀ]

ಅನಡ್ವಿ (ನಾ). = ಅನಡುಹಿ: "ರೋಹಿಣಿಯನಡ್ವಿಯರ್ಜುನಿ ವೃಷಗೋ
ವೃಷಭವಾಹಿಯೆನೆ ಹಸು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೩). [ಸಂ. ಅನಡ್ವೀ]

ಅನತ (ಗು). ೧. ಬಗ್ಗಿಲ್ಲದ; ನೆಟ್ಟಗಿರುವ. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸದ;
ವಿನಯವಿಲ್ಲದ; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ: ಅನತೋದ್ವಪ್ತಾರಿ × × × ಪಾಳರನ
ದಟಲದಾಟಂದು ಜೀಯಯ್ಯ ಬಾಪ್ಪೆಂಬಿನೆಗಂ ಪಾದಾನತಕ್ಷತ್ರಿಯ (ಎಕ.
VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೬೯-೫; 1062); ಘನಮಹತ್ವವೆನಿಪ್ಪ ಗದೆಯಿಂದನತ

ಪರವಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಗರ್ಜನೆಯ ಮೃಗಸಂದೋಹಮಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ನುಗ್ಗೊತ್ತಿ
(ಬಸವ. ೩೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಅನತಾರಾತಿಬಳೆ (ನಾ). ತಗ್ಗಿ ನಡೆಯದ ಮೈರಿಗಳ ಗುಂಪು;
ಗರ್ವಿಷ್ಣುರಾದ ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಅನತಾರಾತಿಬಳಕ್ಕೆ ದಣ್ಣಧರಣ್ಣ
ನಿರ್ವಿಫಲಂ ಕಾಮಿನೀಜನ ಕೇಳಿವಿಭವಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತಭವನಿರ್ವಿಫಲಂ
(ಸೌ. XX, ೭೪-೭೬; 1112). [ಅನತ + ಅರಾತಿ + ಬಳ್ಳ (= ಬಲ್ಲ)]

ಅನತಿಕಾಲ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು, —ಕಾಲ: ಈಗಿನ ಬೊಂಬಾಯಿ
ನಗರ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನತಿಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಏಳು ಪಾಳುದ್ವೀಪ
ಗಳಿದ್ದವು (ದಾದಾಸ. ೧). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ಕಾಲ)]

ಅನತಿಜರತ (ಗು). ಹೆಚ್ಚು ಮುಪ್ಪಾಗದ; ಮಧ್ಯಪ್ರಾಯದ; ಹೆಚ್ಚು
ಜೀರ್ಣಿಸಿ ಹೋಗದ: ಅನತಿಜರತಕರ್ಣಕಾಮುಕುಳಸ್ಥೂಳಚತುರ
ಸುವರ್ಣಕಂದೋದರ ಕಂಧರಂ... ಇದು ಮಹಾನಾಟಕಬಲಂ (ಆದಿಪು.
೧೩-೪೫ ವ). [ಸಂ. (ಅನತಿ + ಜರತ)]

ಅನತಿದೂರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ; ಸಮೀಪ: ತನಗನತಿದೂರದೊಳ್
ನಂದನವನದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪); ನರಾಶ್ವಗಳಿಗೆ ಅನತಿದೂರ
ದಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ವಸ್ತಿಕದ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೪೭).
[ಸಂ. (ಅನತಿ + ದೂರ)]

ಅನತಿಶಯ (ಗು). ಅತಿಶಯವಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ; ಅಲ್ಪ
ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನದೃತನ (ನಾ). ಇಂದಿನದಲ್ಲದ್ದು; ಈಗಿನದಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅನಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲದವನು: "... ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ
(ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಜೀವಿಗಳು) ನೀವೇ ನಮ್ಮೊರಿಗೆ
ಹಿರಿಯರು" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರಾಯಕ. ೮೦). ೨. ಅರ್ಹತೆ
ಯಿಲ್ಲದವನು; ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅನಧಿಕಾರಿನ್]
ಅನಧಿಕೃತ (ಗು). ಅಧಿಕೃತವಲ್ಲದ; ಅನಧಿಕೃತವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮನೆಗಳಿಗೆ
ಮಾನ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಧೀನತೆ (ನಾ). ಇತರರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದಿರುವುದು;
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. [ಸಂ. ಅನಧೀನತಾ]

ಅನಧ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ. ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷ
ರಿಲ್ಲದ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಧ್ಯಯನ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಅಧ್ಯಯನ
ಮಾಡಬಾರದ ದಿನಗಳು; ವೇದಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಬಾರದ
ದಿನಗಳು: ಅನಧ್ಯಯನ ಕಳೆಯಿತು (ಮಾಮರಾ. ೩೭); ಅನಧ್ಯಯನದ
ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಆಕೃದಿರನ್ನು ತೋಟಕ್ಕೋ... ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವು
ದೆಂದರೆ ಕುವರವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಬಹು ಆಸೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೨). [ಸಂ.]

ಅನಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಬಿಡುವು; ರಜ. ೨. ವೇದಾ
ಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದವನು, —ಓದದವನು: "ಓದಿಲ್ಲದಂ ನಿರಾಕೃತಿಯ
ನಧ್ಯಾಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬). [ಸಂ.]

ಅನನಾಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅನನಾಟಿ
ನಾಟ್ಯಾಂವುಣ್ಣ ಕಾಳುಗಯನ ಮಗ ಕಾಟಗಾವುಣ್ಣ (ಮೈ. ೧೯೨೫, ೪೦
೧೧೩-೧; ?). [?]

ಅನನಸ 'ಅನಾನಸ್' ನೋ.

ಅನನಾಸು 'ಅನಾನಸ್' ನೋ.

ಅನನೀಕ (ಗು). ಸೈನ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಕಿಂಪುರುಷರಂ ಕಾಪುರುಷಮಾಡಿ ಬಾಹ್ಯ
ಕರನ[ನನೀ]ಕರಿಸಿ ಮಾಳವಿಗರಂ ಕೆಲಗಿವಿಗಿಯ್ಯಲೀಯದಾಟೆಂದು
(ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅನನುಕರಣ (ಗು). ಅನುಕರಣವಲ್ಲದ: ಇದೇ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಂದಿನ
"ಅನನುಕರಣ" (Non representational) ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸ
ಬಹುದು (ಅರಿಕಾ. ೧೩೯ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅನನುಕೂಲ (ಗು). ಅನುಕೂಲವಲ್ಲದ; ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಪ್ರತಿ
ಕೂಲವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನನುಗಾಮಿ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಬಾರದ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯದ:
ಆ ಸದ್ವಿಕ್ಲದೊಳ್ ಅನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಭಾಸ್ಕರಪ್ರಕಾಶದವೊಲ್
ಎತ್ತವೋಪದಂ ಒಡವಪುರುಷ ಅನನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಗೃಹಪುರುಷಾ
ಕರ್ಣತವಚನದವೊಲ್ ಪುಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೆ ಕಿಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮).
[ಸಂ. ಅನನುಗಾಮಿನ್]

ಅನನುನಾಸಿಕೆ (ನಾ). ಅನುನಾಸಿಕವಲ್ಲದ್ದು; ಮೂಗಿನ ಸಹಾಯ
ವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬಹುದಾದ ವರ್ಣ: ಅನುನಾಸಿಕಮುಂ ಯವಲ
ಮನನುನಾಸಿಕಮುಂ ದಲೆಂಬರ್ (ಶಮದ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅನನುಭೂತ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಿಲ್ಲದ; ಕಂಡು ಕೇಳದ: ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿ
ಪದಕೆರಗುತೀ ಸನಾತನ ಜೀವಮಾ ಸನಾತನಚಿತ್ತನೀತಂ ಪಡೆಯುತಿಹ
ದಿವ್ಯಾನುಭೂತಿಯಿದು ಅನುಭೂತಮನನುಭೂತಂ (ಮಲೆದೇ. ೨೧-೧೦).
[ಸಂ.]

ಅನನುರೂಪತೆ (ನಾ). ಅನುರೂಪವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪ್ರದಾಯ
ವಿರುದ್ಧತೆ. (Inconformity. ಇಂಕನ್). [ಸಂ. ಅನನುರೂಪತಾ]

ಅನನ್ಯತವಚನ (ನಾ). ಸುಳ್ಳಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿಜವಾದ ಮಾತು;
ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ: ಮನೋಜನಿತಮುದನನಿಲತನಯನನೃತವಚನ ಪ್ರಪಂಚ
ನಿಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೦). [ಸಂ. (ಅನನ್ಯತ + ವಚನ)]

ಅನನ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯಲ್ಲದ; ತಾನೇ ಆದ. ೨. ತನಗಿಂತ
ಬೇರೆಯಲ್ಲದ; ಅದ್ವಿತೀಯ: ನಿತ್ಯನನೃತಮುಳಜ್ಞಾನರೂಪವೆ ತನ್ನ ನಿಜ
ವೆಂದಜ್ಞೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೮-೭೦). (ನಾ). ೩. ಒಂದನ್ನೇ
ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು; ಏಕನಿಷ್ಠ. ೪. ಬೇರೆಯಲ್ಲದವನು; ಭಿನ್ನವಲ್ಲ
ದವನು: ಮತಿಶೂನ್ಯಂ ಡಂಭಮಾನ್ಯಂ ವಿಷಯವಿಸರದನ್ಯಂ ವಿಮೂ
ಢಗರ್ವನನ್ಯಂ [ಪಾಶಾಂ. ಡಾಗ್ರಗಣ್ಯಂ] (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯಜ (ನಾ). ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬೇರೆಯಲ್ಲದಿರುವುದು; ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು:
ಆಗ ಬಾಲಕನಾಗಿದ್ದವನೇ ಈಗ ಯುವಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ
ಅನನ್ಯತ್ವ (Identity) ದ ಭಾವನೆಯಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹರಿಸದವನು;
ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ: ಅನನ್ಯಮನಸ್ಸನೆಂಬೊಂ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದೊಳ್
ನಿವರ್ತಿತಮನಸ್ಸಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [ಸಂ. (ಅನನ್ಯ + ಮನಸ್ಸು)]

ಅನನ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೊಂದರ ಮೇಲೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು;
ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ. [ಅನನ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣ (ನಾ). = ಅನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ. [ಅನನ್ಯ + ಸಾಧಾರಣ]

ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯ (ಗು). ಬೇರೆಯವರಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ರೀತಿ
ಯಿಂದಾಗಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ: ಇದು ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯ = ಶಬ್ದ
ವ್ಯಾಪಾರ್ಯಕಜನ್ಯ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೯೧).
[ಅನನ್ಯ + ಸಾಧ್ಯ]

ಅನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ (ಗು). ಇತರರಲ್ಲಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ;
ಅಸಾಧಾರಣವಾದ: ಮೂವತ್ತು ಮೂವು ಸಾಗರೋಪಮಾಯುಷ್ಯಂ
ಬರಮನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯದಿವ್ಯಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತಿ ಮುರೆ (ಶಾಂ. ೩ ಪು
೯-೧೬೧ ವ). [ಅನನ್ಯ + ಸಾಮಾನ್ಯ]

ಅನನ್ಯಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಕಡೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿ ; ವಿಶೇಷವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆ : ಮೇರಿಯಾ ಪಾವಲೋವ್ವಾನ... ಮಧುರ ವಾಗಿ ಬಾಲಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಚಿಂಗೂದಲ ಚೆಲುಕೂಸಿನ ಬಳಿ ಅನನ್ಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೫೨೧).

[ಅನನ್ಯ + ಆಸಕ್ತಿ]

ಅನನ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದದಿರುವುದು ; ವಿಪ ರೀತವಾಗಿರುವುದು : ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ ಕೊನೆಯು ಇಲ್ಲ... ಆದರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನಿಡಲೇಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಡದಿದ್ದರೆ ಅನನ್ಯ ಯಕ್ಕೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೩೩). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] = ಅನನ್ಯಯಾಲಂಕಾರ : ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ... ಅನನ್ಯಯ... ಉದಾತ್ತಾ ದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅನನ್ಯಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂ ಕಾರ : “ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಭಾವಗಳೆರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಯೇ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯಯಾಲಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೫೮).

[ಅನನ್ಯಯ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನನ್ಯತ (ಗು). ೧. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ; ಅಸಂಬಂಧ : ವೀರಸಿಂಹನು ಆದುವರೆಗೆ ತನಗುಂಟಾಗಿದ್ದ ಅನಂದವನ್ನು ಅನನ್ಯತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೂ ಮುಖಭಾವಗಳಿಂದಲೂ ತೋರುತ್ತಲಿದ್ದ (ರಾಜಾಮು. ೨೨೫). ೨. (ಉಕ). ಅತ್ಯಂತ : ಅನನ್ಯತ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸ ಬಹುದು (ಆಗಸ್ತ್ಯ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅನಪಕಾರಿ (ಗು). ಅಪಕಾರಮಾಡದ ; ಕೇಡನ್ನು ಬಗೆಯದ. [ಸಂ. ಅನಪಕಾರಿನ್]

ಅನಪತ್ಯ ‘ಅನುಪತ್ಯ’ ನೋ.

ಅನಪತ್ಯ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು : ಶನಿ... ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೂಡಿ ದಂದನಪತ್ಯಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೪) ; ನೀನು ಅನಪತ್ಯನು : ಮಿಥ್ಯಾ ಧರ್ಮ ವನ್ನು ಅಚರಿಸುವವನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅನಪತ್ಯೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವಳು ; ಬಂಜೆ : ಅನಪತ್ಯೆ ಪತಿವ್ರತೆ ಕೈಯ ನೆತ್ತಿದಳು ತೊಡುಗೆಗಳ್ಳೆ ಕರಮರ್ಥಿನಿ ರೂಪಿನ ಕಡೆ ಸೂಚೀಕರ್ಮಾಯ್ತೆ ನಿಪುಣೆ ಮಿಥುನಾಲಯಾದಿದ್ರೇಕ್ಷ್ಯಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೭).

[ಸಂ. ಅನಪತ್ಯಾ]

ಅನಪರಾಧಿ (ನಾ). ಅಪರಾಧಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ತಪ್ಪುಮಾಡದವನು ; ನಿರಪರಾಧಿ (ದಕ. ೪). [ಸಂ. ಅನಪರಾಧಿನ್]

ಅನಪರಾಧಿ (ನಾ). ಅಪರಾಧಮಾಡದವಳು ; ತಪ್ಪುಮಾಡದವಳು ; ನಿರಪರಾಧಿ : ಮುಳಿದಿನ್ನನಪರಾಧಿಯನಿಲ್ಲದವಳಿನಂತನಾಥಿಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಮಳನಾವ ಜನ್ಮಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಕೇಳ ತಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೮). [ಸಂ. ಅನಪರಾಧಾ]

ಅನಪವರ್ತಿ (ಗು). ಕಡಮೆಯಾಗದ ; ಕುಂದದ ; ಕುಗ್ಗದ : ಚತುರಶೀಲಕ್ಷಣ ಪೂರ್ವಾನಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯನುಂ ಅಪ್ರತಿಹತಶಾಸನನು ಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಪವರ್ತಿತ (ಗು). = ಅನಪವರ್ತಿ : ಲಕ್ಷಸಮಾಸಮ್ಮಿತಾನಪವರ್ತಿತ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯ (ಗು). ೧. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ ; ಹಾಳಾಗದ. ೨. ಭದ್ರ ವಾದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಕುಂಡಲೇಶ್ವರ... ದಂಡಿತ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸಮಯ ನಿಕಾಯನನಪಾಯ (ಬಸಪು. ೩೨-೧). (ನಾ). ೩. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಇಹಪರವೆರಡುಮನನಪಾಯದೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಚತುರನ ಜಸದಸಕ ಮನೀ ಮಹಿಯೊಳ್ಳೆದೆಸೆಯೊಳ್ಳುರಿಸಿ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೭). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯಕ (ನಾ). ಅಪಾಯದಿಂದ ದೂರಮಾಡುವವನು : ಕಾಯ ಜಾಂತಕನಣುಗಿನಣುಗನತಿಥೀಯುತ ವಿ ನಾ ಯ ಕಂ ವಿದ್ಯಾಧಿನಾಯಕಂ ತತಮತಿಸಹಾಯಕಂ ಸತತಾನಪಾಯಕನಮಾಯಕಂ ಸಲಹುಗೆ ಮ್ಮಂ ಸಂತತಂ (ಉದ್ಯೋ. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಅನಪಾಯಿ (ಗು). ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ ; ನಿರಪಾಯವಾದ : ಚಂಡಪ್ರಭಿ ಯೊಳಜಿಯಿಸುತ್ತಾಯವಸ್ಥೆಗಳ ಮುಟ್ಟಿದನಪಾಯಿಯಪ್ಪಾ (ವೀಶ್ಯಪು. ೫-೭-೧೯). [ಸಂ. ಅನಪಾಯಿನ್]

ಅನಪಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. ನಾಶರಹಿತಳು ; ಶಾಶ್ವತೆ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣಂಗನಪಾಯಿನಿ ಪತ್ನಿಯಾದಳು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨-೯೩).

[ಸಂ. ಅನಪಾಯಿನೀ]

ಅನಪೇಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಬೇರೊಂದರ ನೆರವನ್ನು ಕೋರದವನು : ಅಕಾರಣಮಿವಜ್ಞಾನವೇಕ್ಷಕನೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟಿನಿಜವೆಡೆಗಂ (ಗದಾಯು. ೨-೮). [ಸಂ.]

ಅನಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ಬಯಸದ ; ಬೇಡದ ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ : ಯಾವುದು ನಡೆಯಬಾರದು ಎಂದು ಅವರು ಶತಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದರೋ ಅದೇ ಅತ್ಯಂತ ಅನಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಹೋಗಿತ್ತು (ಮೂರುನಾ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ಅನಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರು ವುದು ; ನಿಃಸ್ಪೃಹತೆ : ಜನ ಬದುಕಬೇಕೆಂದು ಕಾವ್ಯಮುಖದಿಂದ ಪೇಳ್ವ ನನಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕವಿ ರಾಘವಾಂಕಂ (ಹಜಕಾ. ೧೪-೩೩).

[ಸಂ. ಅನಪೇಕ್ಷಾ]

ಅನಪೇತ (ಗು). ೧. ಹೊರಟುಹೋಗದ. ೨. ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದ ; ಅಗಲದ. ೩. ಮಿಾರದಿರುವ ; ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಅನಪೇಯ (ಗು). ಅಪೇಯವಲ್ಲದ ; ಕುಡಿಯಲರ್ಹವಾದ : ಅನುದಿನಂ ಭುಂಜಿಸಿದ ಶವದ ಶಿರದಕ್ಕಿಯಲ್ಲನಪೇಯ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಂ ಪುತ್ರನಳಿಪು ಜನ್ಮನಿಕಾಯದಳಿವಂಗನಾಹನನ ಮಾಯಾಹನನವಂಜಬೇ ಡೆಂದನು (ಹಜಕಾ. ೧೪-೭). [ಸಂ.]

ಅನಘಾಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : “ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕುಜಾದಿ ಐದು ತಾರಾಗ್ರಹಗಳಲ್ಲೊಂದು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅನಘಾಯೋಗ” (ಜಾತತಿ. ಟೀಕೆ) ; ಇನವಜ್ಯಂ ಕ್ಷಿತಿಜಾದಿಗಳ್ಳು ಹಿಮಮಯೂಖಂಗಂತ್ಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಘಾಯೋಗಮದಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೧).

[ಸಂ. (ಅನಘಾ + ಯೋಗ)]

ಅನಘಾಸಂಭವ (ನಾ). ಅನಘಾಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಅನಘಾ ಸಂಭವನಿಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಸುಖಿ ವಿಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಸುಶೀಲನನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೩). [ಸಂ. (ಅನಘಾ + ಸಂಭವ)]

ಅನಘೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] = ಅನಘಾಯೋಗ. ‘ಅನಘಾಸಂಭವ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಘಾ < ಗ್ರೀಕ್. ಅನಘೇ = ಸೋಕದ ; ಮುಟ್ಟಿದ]

ಅನಭಿಜ್ಞತೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದಿರುವಿಕೆ : ವಾಕ್ಯದೋಷವೆಂಬ ದೋಷ ಬರುವುದಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಕೇಳುವುದು ಅವರ ಅನಭಿಜ್ಞತೆಯನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೦). [ಸಂ. ಅನಭಿಜ್ಞತಾ]

ಅನಭಿಜ್ಞಾತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದ ; ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದ ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ : ಅನಭಿಜ್ಞಾತ ಕುಲಕ್ರಮಂಗೆ ಪಥಿಕಂಗೇಕಾಕಿಗೊಲ್ಲೀವ ಠಕ್ಕಿನೊಳಿದರ್ಪೆ... ಆರಯ್ಯ ಸದ್ವಸ್ತು ಭಾಜನಪ್ಪೆ ನೋಳಿ ಮಾಳ್ವುದಾಕೆಗೆ ವಿವಾಹೋದ್ಯೋಗಮಂ ರಾಗದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೨೧).

[ಸಂ.]

ಅನಭಿಮಾನ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೩. ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಮಮಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಚರಿಸುತಿದನು ಸಕಲಜೀವರ ಭರಿತಪುಣ್ಯದ ಪುಂಜದಂತಿರಲನಭಿಮಾನದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೪೪). [ಸಂ.]

ಅನಭಿಲಪ್ಯ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರಮಾರ್ಥ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಪ್ಯ, ಅನಾಚ್ಛೇಯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ. ?]

ಅನಭಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ಅಭಿಷೇಕ ಹೊಂದದ; ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ: ಹೈದರ್ ಅಲ್ಲೀಖಾನ್ ಅನಭಿಷಿಕ್ತ ದೊರೆಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಭಿಷ್ವಂಗ (ನಾ). ಅನಾಸಕ್ತಿ; ಸೋಂಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ದೇಹದ್ವಾಖತಿಶಕ್ತಿಯ ವಿಷಯ ಸುಖಾನಭಿಷ್ವಂಗ ಶುಭಶುದ್ಧಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸ ಪ್ರವಚನ ಪ್ರಭವನಾದ್ಯರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಅನಭ್ಯದಯ (ನಾ). ಅಭ್ಯದಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಶ್ರೀಯಸ್ಸು: ಅದೃಷ್ಟಿಂ ದಂ ಜೀವತ್ಕಭ್ಯದಯಮನಭ್ಯದಯಮೆಂಬಿದಂ ಧರ್ಮಧರ್ಮಮತಿಯ ಮಾಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೭). [ಸಂ.]

ಅನಮಿತಂಪಚ (ಗು). "ಕೃಪಣ, ಜೀನ" (ಗಂಗಾಮ. ೮). [ಸಂ.]

ಅನಮ್ಯ (ಗು). ಬಗ್ಗಿಸಲಾಗದ; ಬಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅನಯ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ರಮ; ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಮನೆ ನಿನಗೆ ನಂದಗೋಪಾಲನ ಮನೆ ತುಣುಗಾರ್ತಿ ನಿನಗೆ ಮನೆವೆಂಡಿತಿ ಪಚ್ಚನೆ ಪಸಿಯಗೋವನ್ನೆ ಕರಮ[ನ] [ಪಾಠಾಂ. ನೆ]ಯದೆ ನಿನಗೆ ವಿಗಳವನುಯದೆ ನೆಗಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೨). ೨. ಅನಿಷ್ಟವುಂಟುಮಾಡುವ ವಿಧಿ: ದುದೈವ: "ಅನಿಷ್ಟಮಂ ಮಾಳ್ವ ದೈವವದನಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೭). ೩. ಅನೀತಿ; ಕೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆ. ೪. ನೀತಿರಹಿತ; ನಯವಿಲ್ಲದವನು: ಮುನಿಶಾಪದಿಂ ಪಾಂಡುವಳಿಯ ಹಸ್ತಿನಪುರದೊಳನಯ ಕಾರವ ಪಾಂಡವರ್ಗ ಮತ್ತರಮಾಗಿ ಮನಮೊಲ್ಲ ವಾರಣಾತಡೊಳಿರು ತರಗುವನೆಯಂ ಕಳೆದು ಪೊಜುಮಟ್ಟರು (ಚಿಬಪು. ೫೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಅನರ (ನಾ). ನರನಲ್ಲದವನು; ಅನುತ್ರ್ಯ; ದೇವತೆ. 'ಅನರೇಂ ದ್ರೇಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರೇಂದ್ರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ. 'ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಅನರ + ಇಂದ್ರ]

ಅನರೇಂದ್ರೇಜ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಗುರು; ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ಅನ [ಪಾಠಾಂ. ಸು]ರೇಂದ್ರೇಜ್ಯನಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಕನಕಶ್ರಿಂಶಾಂಶಕಂ ಲಗ್ನಮಾಗೆ ನಿಶಾ ವಲ್ಲಭನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರೆ ಗುಣಾಘಾನ್ವಿತೆ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೮). [ಅನರೇಂದ್ರ + ಇಜ್ಯ]

ಅನರ್ಗಲ, ಅನರ್ಗಲ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿಯ. ಅನರ್ಗಲ: "ಉತ್ತುಂಗಮುಚ್ಛಂಖಳಮನರ್ಗಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೩). ನಿರ್ಗಲ ಹೋ.

ಅನರ್ಗಲವಾಗಿ = ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ: ಅನೇಕಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಅನರ್ಗಲವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಗಲ 'ಅನರ್ಗಲ' ನೋ.

ಅನರ್ಗಲತೆ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಅನರ್ಗಲತೆಯ ಬದಲು ಗಂಭೀರತೆಯ ಸಮಾವೇಶವಾಗಿತ್ತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬೭). [ಅನರ್ಗಲ (= ಅನರ್ಗಲ) + -ತೆ]

ಅನರ್ಥ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟಲಾಗದ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯ; ಅಮೂಲ್ಯ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. 'ಅನರ್ಥರತ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥರತ್ನ (ನಾ). ಬೆಲೆಕಟ್ಟಲಾಗದಂಥ ರತ್ನ; ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ರತ್ನ: ದೊರೆಯಜೀವನ ಸ್ವಪುರುಷಪರಂಪರಾ ಬೆಲೆಮಾಡೆ ಗಂಗಮಂಡಲ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಕಟಿಕೋತ್ತಮನಾಯಕ ವಿರಚನೆಯನನರ್ಥರತ್ನಮಾದಂ ರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೦); ನಾನಾಗುಣಾನರ್ಥರತ್ನೋತ್ಕರಮಂ ರತ್ನಾಕರಂ ತಾನೇ . . . ಚಿಣ್ಣದಂಡಾಧಿನಾಥಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೫೭; 1136). [ಅನರ್ಥ + ರತ್ನ]

ಅನರ್ಥಾಕಾರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರೂಪ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತು: ಅನೀತಾಖಿ ರಾಜಲೋಕಮನನರ್ಥಾಕಾರಮಂ ಮಿಕ್ಕ ಕನ್ಯಾನೂನೋಚಿತರತ್ನಮಂ ತನಗೆ ಮಾಡಲೆಂದು ಬಂದಿದರ್ಶನ ಶ್ರೀನಾಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೮೧). [ಅನರ್ಥ + ಆಕಾರ]

ಅನರ್ಥ್ಯ (ಗು). = ಅನರ್ಥ. 'ಅನರ್ಥ್ಯಮಣಿ', 'ಅನರ್ಥ್ಯರತ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥ್ಯಮಣಿ (ನಾ). = ಅನರ್ಥ್ಯರತ್ನ: ಶಿವಚಿದಂಚಿತನೇತ್ರ ದ್ವಾರ್ಣವ ವಹಿತ್ರ ಮಹೇಶಪುತ್ರ ತ್ರಿವಿಧ ಭಕ್ತಿ ಕಳತ್ರ ಶರಣಾನರ್ಥ್ಯಮಣಿಸೂತ್ರ (ಬಸಪು. ೫೯-೪೪); ಮುಕ್ತಾಳಿ ವಿದ್ಯಮರತ್ನವರ್ಗಂ ಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದುವೆಂಬೊಲೊಪ್ಪಿದವನರ್ಥ್ಯಮಣಿವಸರಂಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೩). [ಅನರ್ಥ್ಯ + ಮಣಿ]

ಅನರ್ಥ್ಯರತ್ನ (ನಾ). = ಅನರ್ಥರತ್ನ: ತಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳನರ್ಥ್ಯರತ್ನಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಬಲಿವಣಿಗೊಟ್ಟು (ಅದಿಪು. ೧೩-೮೦ ವ); ಕೆಲಬರ ಬಾಲೆಯರೊಡನುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಿದನರ್ಥ್ಯರತ್ನಮಂ ಕಂಡು (ನಂಬರ. ೪-೫೯); ಮೆಲ್ಲಡಿಗನರ್ಥ್ಯರತ್ನಂಗಳಂ ಸುರಿದು ಕರಪಲ್ಲವದ್ವಿತಯಮಂ ಮುಗಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೪೬). [ಅನರ್ಥ್ಯ + ರತ್ನ]

ಅನರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. ೩. ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ವೈಪರೀತ್ಯ; ಕೇಡು; ಅನಿಷ್ಟ; ಅಪಾಯ: ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ, ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ ತಮ್ಮ ಜಾಣತನ ಮೆರಿಸಹೋದರೆ ಬಹಳ ಅನರ್ಥವಾಗುವದು (ಮುಂಬಯ. ೩-೨೯); ಯಾವುದೊಂದು ಅತಿಯಾದರೂ ಅದರಿಂದ ಅನರ್ಥವಾದೀತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೮೨); ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾದರೂ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದಿ). ೫. ದ್ರವ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ.

ಅನರ್ಥಮಾಡು = ಕೇಡನ್ನು ತರು; ಅಪಾಯಮಾಡು: ತಾಂಬೂಲದ ಸುಣ್ಣ ಉದುರಿಬಿದ್ದರೂ ದಾಸದಾಸಿಯರಿಗೆ ಅವಳು ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟಿ ಬೈದು ಅನರ್ಥಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾಳೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ: ತದುಪನ್ಯಸ್ತ ಕುಹೇತು ಕುದ್ಯ ಪ್ಪಾಂತಾನರ್ಥಕವಚನರಚನಾಪ್ರಳಾಪಮನವ್ಯಗ್ರಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿ ಸಮೃದ್ಧಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧನವಧಾರಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೨-೯೪). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ: ಎರಡಜೊಳೊಂದಜ ಫಲಮುಂ ಪರಿಣತಿಗಾಯ್ತಿಲ್ಲನರ್ಥಕಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೪); ಗರ್ಭಂ ಬಳೆಯದ ಬಾಳಕಿಯ ಬಸಿಜನರ್ಥಕಮಲ್ಲೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೦). (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ವಾಕ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನರ್ಥಕ ಶ್ರುತಿಕೋರ ವ್ಯಾತಾರ್ಥ ಅಲಕ್ಷಣ . . . ಯೆಂಬ ಯೆಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕಪದ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಮಾತು: ಮಿಗೆ ದಲ್ ವಲಂ ವೇಜಂ ಮತ್ತೆ ಗಡಂ ಗಳ ಕೆನ್ನಮೆಂಬ ನರ್ಥಕಪದಮಂ ಸೊಗಯಿಸೆ ವಾಕ್ಯಾಲಂಕೃತಿ ನೆಗಟ್ಟಿಡೆಯೊಳ್ ಪೇಜಿ ಪೇಜಿದಿರ್ಕುಳಿದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮೫). [ಅನರ್ಥಕ + ಪದ್ಯ]

ಅನರ್ಥಕರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಕೇಡನ್ನು ತರತಕ್ಕದ್ದು; ಅಪಾಯಕರವಾದುದು : ಭೂತವಾದಿಗಳು ಪರಮಾಣು ನನ್ನು ಮಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಬಹಳ ಅನರ್ಥಕರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೇಡನ್ನು ತರುವ ಕೆಲಸ. ೩. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಪರ್ಚಿದ ಮೌಖ್ಯಮನರ್ಥಕ್ಕೆದೋಳ್ ವ್ಯಕ್ತಿಕ್ರಮ ಮತಿಪ್ರಸಾಧನ ಸಹಿತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೦). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಕೇಡನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿಪ್ಲವ : ಅನರ್ಥಕ್ರಾಂತಿ, ವಿಪ್ಲವ, ಪ್ರಳಯಗಳುಂಟಾಗಿ (ಸುಗುಗಂ. ೧೩-೧೬). [ಅನರ್ಥ + ಕ್ರಾಂತಿ]

ಅನರ್ಥದಂಡ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಹಿಂಸೆ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಇತರರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹಾನಿ. IP ಇದು ಐದು ವಿಧವಾಗಿದೆ : ಅಪಧ್ಯಾನ, ಪಾಪೋಪದೇಶ, ಪ್ರಮಾದಚರಿತ, ಹಿಂಸಾಪ್ರದಾನ, ಅಶುಭಶ್ರುತಿ : ಅಪಧ್ಯಾನಂ ಪಾಪೋಪದೇಶಂ ಪ್ರಮಾದಚರಿತಂ ಹಿಂಸಾ ಪ್ರದಾನಮಶುಭಶ್ರುತಿಯೆಂದು ನಿರರ್ಥಕಪಾಪಹೇತು ಭೂತಾನರ್ಥದಂಡಂ ಐದುತೇಷಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೬). 'ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿ' ಪರಾ.

[ಅನರ್ಥ + ದಂಡ]

ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನರ್ಥದಂಡಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು. IP ಇದು ಮೂರು ಗುಣವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ದಿಗ್ವಿಶಾ ನರ್ಥದಂಡವಿರತಿಯೆಂಬ ಮೂಟು ಗುಣವ್ರತಗಳುಮಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೦೬); ಹಿಂಸಾರಾಗಾದಿವರ್ಧನ ದುಷ್ಟಕಥಾಶ್ರವಣ ವ್ಯಾಪಾರಮಶುಭಶ್ರುತಿ ಇಂತೀ ಐದುಮಂ ತೊಪ್ಪುವುದು ಅನರ್ಥದಂಡವಿರತವ್ರತಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೭). [ಅನರ್ಥದಂಡ + ವಿರತಿ]

ಅನರ್ಥವಚನ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡತಕ್ಕವನು ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು : ನೆನೆನೆದು ಪೆಜರ ಮಾತುಗಳನೆ ನೆಗ್ಗಿರೆ ಕೃತಿಯೊಳಿಡುವನಂ ನಗದ ಗುಹಾಧ್ಯನಿಯವೊಲನರ್ಥವಚನಂ ತನ ಗಾಗಿಸಲಜಿಯನುಚಿತವಾಕ್ಯ ತುರತೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪).

[ಅನರ್ಥ + ವಚನ]

ಅನರ್ಥಸಾಧನ (ನಾ). ಕೇಡಿಗೆ ಕಾರಣ, —ಮೂಲ : ಕೋಪವೆಂಬುದ ನರ್ಥಸಾಧನ ಕೋಪವೇ ಸಂಸಾರಬಂಧನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೧೩).

[ಅನರ್ಥ + ಸಾಧನ]

ಅನರ್ಥಾರ್ಥಾಸ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಯಾಸ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಶ್ರಮ : ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿ ನಿಲೆ ವಿಧಿಮತನಯಮನುಕೂಲಮಾಗಿ ನಿಲೆಯುಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯುಂ ಸಾಧಿಸಲಾಗದು ಮೃತಕೃತೋಪಕೃತಿಯ ವೊಲನರ್ಥಾರ್ಥಾಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೫). [ಅನರ್ಥ + ಆಯಾಸ]

ಅನರ್ಸಿತ (ಗು). ಅರ್ಪಿತವಲ್ಲದ ; ದೇವರು, ಗುರು ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ನಿವೇದಿಸದೆ ಇರುವಂಥ : ಲಿಂಗ ಜಂಗಮದ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಬಾಯ್ತೊಪ್ಪಿಯೆಂಬುದನ್ನೆ ಭಾಷೆ ಅನರ್ಸಿತವಾದರೆ ತಪ್ಪೆನ್ನದು ಮೂಗ ಕೊಯಿ, ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೨೭). [ಸಂ.]

ಅನರ್ಸಿತಮುಖ (ನಾ). (ದೇವರಿಗೆ) ಅರ್ಪಿಸದೆ ಬಳಸಿದ್ದು, — ತಂದುದು (?) : ಗುರುವಿಗೆ ಪ್ರಸಾದವಾದುದು, ಶಿಷ್ಯಂಗಿ ಓಗರ ಲೌಕಿಕ ನಾಯಕನರಕ ; ಅರ್ಪಿತಮುಖವನಜಿಯದೆ ಅನರ್ಸಿತಮುಖ ನಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೪೦-೧೭೧). [ಅನರ್ಸಿತ + ಮುಖ]

ಅನರ್ಹತೆ (ನಾ). ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನರ್ಹತಾ]

ಅನಲ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿ ; ಬೆಂಕಿ : "ಅಗ್ನಿ ಮರಗೂಳಿನಿಂಗಳನ್ನಗ್ನಿ ಹಗ್ಗಿ ಸಗ್ಗಿ ಗರಡಬಳಂ ಕಿಚ್ಚು ಕೆಂಗಿಡಿಯಲಿಗೇಳೆಯ ತಗರ್ದೇರ ಪೊಗೆ ವಳಯಿಗೆಯ ಕಾರ್ವಟ್ಟಿ ಗನಿವೈದೆಯನಲನ ನಾಮವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨) ; ಗಾಂಗೇಯನುಂ ಸತ್ಯವತಿಯುಮತ್ಯಂತ ಶೋಕಾನಲದಹ್ಯಮಾನ ಮಾನ ಸರ್ಕಳಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೦ ವ). ೨. ಅಗ್ನಿದೇವ. ೩. ಜಠರಾಗ್ನಿ ; ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ. ೪. [ಭಂದ] ರಗಣ (-೮-) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಶೀತಕರಾನಲೇಂದ್ರಪುರ ಚಂದ್ರಶಶಾಂಕ ಹುತಾಶನರ್ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೨೭). ೫. ಚಿತ್ರಮೂಲ ಎಂಬ ಗಿಡ : ಅನಲಂ ಗುಳೂಚಿ ಮೊಸರೆಳ್ಳಿ ನಿಶುಮನೊಳಗೂಡಿ ಕೊಡುವುದಿಪ್ಪತ್ತೊಂದು ದಿನವರೆಗಂ ಕುದಿರೆಗೆ ಬಲಮನುಲೋಮಂ ಪರ್ಚಿ ಪರ್ಚುಗುಂ ಕ್ಷೀಣಂಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೫೨). ೬. 'ಮೂರು' ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಹರನಯನವಟ್ಟಿ ಪುರಶಿಖಿ ವರರತ್ನಂಮೂರ್ತಿ ಲೋಕವಿಮಲತ್ರಿತಯಂ ಪರಮಗುಣತ್ರಯ ಮನಲಂ ಸುರನದಿಮಾರ್ಗತ್ರಯಮದು ಮೂಜಃ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೩). ೭. ಕೃತ್ತಿಕಾನ್ವತ. ೮. 'ರ' ಎಂಬ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. [ಸಂ.]

ಅನಲಂಕೃತ (ಗು). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಲಗಣ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು : ಅನಲಗಣ್ಣನ ತೆಪ್ಪೆ ರೌದ್ರಾನನದ ದಾಡೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯ ಸುಯ್ದಿನ ಭಯಂಕರ ರೂಪ ನೆಸೆದನು ರುದ್ರನಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೯೯). [ಅನಲ + ಗಣ್]

ಅನಲಗರ್ಭ (ಗು). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ : ಎನುತ ಸುರಿದನು ಸರಳಸಾರವನನಲಗರ್ಭದ ಬಾಯಿ ಧಾರೆಗಳನಲಗರ್ಭದ ಗಣಿಗಳಶನಿಯ ಗರ್ಭಮಿಂಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೩೫). (ನಾ). ೨. ಅರಣಿ (ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಳ್ಳದ್ದು).

[ಅನಲ + ಗರ್ಭ]

ಅನಲಜೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ದ್ರೌಪದಿ : ಮುಂದಲೆಯಂ ಪಿಡಿದನ್ನಯ ಮುಂದೆಪೆದನಲಜೆಯನುಯ್ದು ಪರಿಭವಿಸಿಯ ದಳ್ಳೆಂದುರಿದು ಸೊರ್ಕಿದವನಂ ಕೊಂದೆಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೬). [ಸಂ. ಅನಲಜಾ]

ಅನಲನಯನ (ನಾ). = ಅನಲಾಕ್ಷ. [ಅನಲ + ನಯನ]

ಅನಲನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅನಲಾಕ್ಷ : ಅನಲನೇತ್ರಂ ಕೋಪಿಸಿದಿಂತನಘ ಭಕ್ತರು ಕಾಯಲಾಪರದಲ್ಲದೊಳಿಂತೆ ಘನತರೋದ್ಧತ ಭಕ್ತನಿಕರಂ ಮುನಿದೊಡೇಂ ಕಾಯಲ್ಕೆ ಶಕ್ಯಮೆ (ಬಸವ. ೨೬-೧೬).

[ಅನಲ + ನೇತ್ರ]

ಅನಲಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಕಿರಣ. ೨. ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಸೂರ್ಯ : ಅಮೃತಮಯ ಕಿರಣನೆಂಬುದುಮುರದು ಶಿಶಿರಾಂಶುವೆಂಬುದುಂ ಶಶಿಗೊಂದುಂ ಸಮನಿಸಿ ವಿಷಕಿರಣನುಮನಲಮರೀಚಿಯುಮೆಂದೆನಲ್ಮೆ ಮೋಹಾಪೋಹಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೮೩). [ಅನಲ + ಮರೀಚಿ]

ಅನಲಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿ ಮುಖ ; ಬೆಂಕಿಯ ಬಾಯಿ : ಈಕೆಯಪದೇಸಿಯುದಯದಲಿ ಕುಂತಿಕುಮಾರಕರನಲಮುಖದಲಿ ನಾಕದಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡರೆಂದುಮ್ಮಳಿಸುವನು ದ್ರುಪದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೦).

೨. ಅಗ್ನಿಯೇ ಬಾಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ದೇವತೆ. [ಅನಲ + ಮುಖ]
ಅನಲಾಕ್ಷ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಈಶಾನ ; ಈಶ್ವರ : ಕುಬೇರನನಲಾಕ್ಷಂ... ಸೇರಿ ನೆರೆದೊಪ್ಪಿರೆ ಕೃಪಾರಸಸಮುದ್ರ ನಗಜಾರಮಣನುಜ್ವಳಪುರಾರಿ ಮೆಪ್ಪಿದಿದರ್ಪಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೮೮).

[ಅನಲ + ಅಕ್ಷ]

ಅನಲಾಚಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ : ಮಲಯರುಹದೊಳನಲಾಚಿ
ನಿನ್ನ ವದನೋದರದೊಳ ಪರುಷತರವಚನಮಪ್ಪುದು ದುರವಾಪಂ
(ಕವಿರಾ. ೩-೭೯). [ಅನಲ + ಅಚಿ]

ಅನಲಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಅಸ್ತ್ರ; ಅಗ್ನಿಬಾಣ;
ಅಗ್ನಿಯಾಸ್ತ್ರ: ಅನಲಾಸ್ತ್ರದಿನೆ ದಿವಿಜಂ ದನುಜೇಂದ್ರಂ
ವಾರುಣಾಸ್ತ್ರದಿಂ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೦೭). [ಅನಲ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅನಲ್ಪ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ). ಉರಿ; ಜ್ವಲಿಸು: ಬೆಂಕಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಅನಲ್ಪತ್ತಿದೆ.
ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾತ್ರೆ ಇರಿಸು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ? || ತಮಿ. ಅನಲ್ = ಬೇಯಿಸು, ಸುಡು]

ಅನಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಸೆಕೆ; ಸಂತಾಪ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಬೆಂಕಿ.
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. ಕೋವ. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೪. ದುಃಖ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[< ಅನಲ್ಪ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅನಲ್ (< ಸಂ. ಅನಲ)]

ಅನಲೋಷ್ಠ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ತಾಪ: ಅನಲೋಷ್ಠಾವಳಿಯಿಂ
ಮಹೋಗ್ರಮೆನೆ ಕಾಯ್ದು ಪ್ಲಾತಪಜ್ವಾಲೆಗಳ್ಳಿ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೪೪).

[ಅನಲ + ಉಷ್ಠ]

ಅನಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಬಹಳ; ದೊಡ್ಡದಾದ: ನಗರ
ಮನೋಹರವ್ಯಾಪಾರಮನಲ್ಪಮೆನೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೩ ವ); ಶರೀರ
ಭೋಗಮಂ ತೊಡೆದನದರ್ಕವಂಗೆ ಕುಡಲಾಗದನಲ್ಪನಿತಂಬ ಬಿಂಬೆಯಂ
(ಶಮದ. ಸ. ೧೨೪ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ; ಮೇಲಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠ:
ಈಡಿತಜಿನವರಶಾಸನ ಚೂಡಾಮಣಿ ಬುಧಗರ್ಗನಲ್ಪಕಲ್ಪಕುಜಂ ಕೆಯ್ಯಾಡಿದ
ಬೇಲ್ವರ ನೆರವಿಗೆ ನೀಡಿಲ್ಲದ ಕುಡುವುದಾತ್ರನಾ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೧-೩೨); ಧವಳತಲ್ಪಮೆಸೆದುದನಲ್ಪಂ (ಜಗವಿ. ೨-೭೪). [ಸಂ.]

ಅನಲ್ಪವಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ವಿಕಲ್ಪಗಳುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವು
ಬಗೆಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ರೂಪರೇಖೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು: ವಿಧಿಶೋತರ
ಮಾರ್ಗಗತಂ ಪ್ರತೀತ ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ಕೃತಮನಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೫೧).

[ಅನಲ್ಪ + ವಿಕಲ್ಪ]

ಅನವಕಾರ್ಯ (ಗು). ಕಡೆಗಣಿಸಲಾಗದ; ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದ: ಅನು
ಕೂಲಕನುಮನಾಲಸ್ಯನುಮನವಕಾರ್ಯನುಂ ಲಬ್ಧಿಬುದ್ಧಸದೃಶನುಂ...
ಶ್ರೋತೃವೆಂಬೊನಕ್ಕುಂ (ಅಜಿತಪು. ೧೧-೨ ವ). IP ಇದು ಶ್ರೋತೃವಿನ
ದಶಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನವಗಮ (ನಾ). ತಿಳಿಯದಿರುವುದು; ಅರಿವಾಗದಿರುವುದು:
ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗೆ ದೇವತಾಮುಖವಸ್ತ್ರದವೋಲ್
ಅರ್ಥಾನವಗಮಂ ಸ್ವಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೧). [ಸಂ.]

ಅನವಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ನಡುವೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲದಿರುವ. ೨. ವಿಭಾಗ
ವಾಗದ. ೩. ಹೀಗೆಂದು ನಿರೂಪಿಸದ; ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ; ಸ್ವರೂಪ
ತಿಳಿಯದ. [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದೋಷವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ; ನಿಷ್ಕಳಂಕ
ವಾದ: ಇಂತನವದ್ಯಮಪ್ಪ ಪದದೊಳ ಪತಿಯಂ ನಡೆಯಲ್ಕೆ ಪೇಟ್ಟು
(ಅದಿಪು. ೨-೬೧). (ನಾ). ೨. [ಭಂದ] ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತದ
ಹೆಸರು: ಕನಕಕುಂಡಲಮಂಡಿತ ಗಂಡೇ ನೀನಿದನೋದನವದ್ಯಮಂ
(ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೨೬); ನಭಭಮಂ ಸಸಲಂ ಗಮು ಮೊಪ್ಪಲ್
ಪೇಟ್ಟು ಪರಾ ಅನವದ್ಯಮಂ (ಕೃಷಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯಚರಿತ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ನಡವಳಿಕೆ. ೨. ಶುದ್ಧವಾದ
ಚರಿತ್ರವುಳ್ಳವನು: ಅನವದ್ಯಚರಿತನೆಂದಜೊದನಿಬರ ಕಡೆವುಟ್ಟಿದಾಕೆ
ಹನುಮಂಗಸ್ಮಜ್ಜನಕಂ ಧಧಿಮುಖನಗರೀಜನಪತಿ ಗಂಧರ್ವನೆಂಬನಂಬರ
ಗಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೬೨). [ಅನವದ್ಯ + ಚರಿತ]

ಅನವದ್ಯತ್ವ (ಗು). [ಜೈನ] ಹತ್ತು ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
ಅನವದ್ಯತ್ವಮಗಣ್ಯತ್ವಮನಾರ್ಹತ್ವಂ... ಎಂಬ ಪತ್ತು ಅಧಿಕಾರಂಗಳಲ್ಲಿ
ಮೂರನೆಯದು (ಚಾವುಂಠ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಅನವದ್ಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬರೆದನನವದ್ಯಯ್ಯ
ನಳಿಯ ದುಗ್ಗುಮಾಯ್ಯನ ಮಗ ಪೋಚಯ್ಯ ಬೆಸೆಗೆಯ್ದಗಲ್ಲ ನಿಜಿಸಿ
(ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೬೪-೧೦; 976). [ಅನವದ್ಯ + ಅಯ್ಯ]

ಅನವದ್ಯಸುಖ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಸುಖ; ಅಕಳಂಕವಾದ
ಸೌಖ್ಯ; ಮೋಕ್ಷ; ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ: ಅರ್ಯಶೀಲಸ್ಥಂದದಿಂದ ಕೂಡಿ,
ಅನವದ್ಯಸುಖವನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವವನು (ಬುದ್ಧಪ.
೧೮೯). ೨. ದೋಷರಹಿತವಾದ ಸುಖವುಳ್ಳವನು.

[ಅನವದ್ಯ + ಸುಖ]

ಅನವದ್ಯಾಚರಣ (ನಾ). = ಅನವದ್ಯಾಚಾರ: ಅನವದ್ಯಾಚರಣಕ್ಕು
ದಾಹರಣಮುದ್ಯಾತ್ಮೀರ್ತಿಗಾಧಾರಮಾಳ್ವನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ... ಪೊಗಟ್ಟುಂ
(ಪಂಚತಂ. ೧೨-೧೬). [ಅನವದ್ಯ + ಅಚರಣ]

ಅನವದ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಆಚಾರ. ೨. ನಿರ್ದುಷ್ಟ
ವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ಅನುರೂಪಂಗೆ ಕುಲೀನಂಗೆ ನಿಖಲವಿದ್ಯಾ
ವಿದಂಗೆ ತೇಜೋನಿಳಯಂಗನವದ್ಯಾಚಾರಂಗೀ ವನಜಾಕ್ಷಿಯನೀವೆನೆಂದು
(ಪಂಚತಂ. ೨೫೭-೧೦). [ಅನವದ್ಯ + ಅಚಾರ]

ಅನವದ್ಯೆ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತ; ನಿರ್ಮಲ: ಅನವದ್ಯೆಯರಾಗಳ
ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕಿ ಪರಸಿದರಾ ಮನದೊಲವಿಂ (ರಾಜಶೀ. ೮-೭೬).

[ಸಂ. ಅನವದ್ಯಾ]

ಅನವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರು
ವುದು; ಮೈಮರವು; ಪ್ರಮಾದ: "ಅನವಧಾನಮಾ ಪ್ರಮಾದಮನಲ್ಕೆ
ಮೈಮುಜಿಹು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೯). ೨. [ಸಂಗೀತ] "ಅನವಧಾನ-
ಗಮಕಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದೆ ಹಾಡುವವನು" (ಸಂಗೀತಂ. ೧೦೩).

[ಸಂ.]

ಅನವಧಾರಣ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಗಮನ
ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಈ ಪ್ರಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು,
ಅದು ಸಂಶಯ ಭ್ರಾಂತಿ ಸಂಭಾವನೆ ಅನವಧಾರಣ ಮೊದಲಾದ ಬಹು
ಪ್ರಭೇದವುಳ್ಳದ್ದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೪). [ಸಂ.]

ಅನವಧಿ (ಗು). ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪಾರವಾದ.
'ಅನವಧಿತ್ಯಾಗ,' 'ಅನವಧಿಬೋಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನವಧಿತ್ಯಾಗ (ನಾ). ಅಪಾರವಾದ ತ್ಯಾಗ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ
ತೀರ್ಮಾನ: ಕಲ್ಪಮಹೀಷದಿಂದನವಧಿತ್ಯಾಗಪ್ರಭಾವಂ... ಶ್ರೀ
ನಿಳಯಂ ಸುಪುತ್ರನೊಗೆತರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೨೨).

[ಅನವಧಿ + ತ್ಯಾಗ]

ಅನವಧಿಬೋಧ (ನಾ). ಅಪಾರವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ:
ಭವ್ಯತೆ ಮೂರ್ಛುಂ ನಿಜಸೇವಾವ್ಯಸನಮನದಜೊನಜೊವು ಸಮನಿಕುಮುಜಿ
ವಿಂ ದವ್ಯಾ ಮೋಹತೆ ಸಾಗುಗಮದವ್ಯಾಹತಸುಖಮನೀಗುಮನವಧಿ
ಬೋಧಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೪). [ಅನವಧಿ + ಬೋಧ]

ಅನವರತ (ಗು). ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ: ದೇವಾಸುರ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ
ಕರಗಂಬೊತ್ತಳಿಂಬಂತನವರತ ಬಾಪ್ಪವಾರಿಧಾರಾಪೂರ ಪರಿವಾರಿತ ಪಲ್ಲವ
ನೇತ್ರೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫ ವ); ಅನವರತಪರಮಸುಖಸಾಧನಚರಿತಂ
ಜನಕುಮಾರ ಸದೃಶಂ [ಭವ್ಯಂ] ನಿನಗೆ ಮಗಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ.
೧೦-೨). [ಸಂ.]

ಅನವರತ 'ಅನವರತಂ' ನೋ.

ಅನವರತಂ, ಅನವರತ್ಯ (ಅ). ಎಡೆಬಿಡದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಬಿಡು
ವಿಲ್ಲದಂತೆ; ಯಾ ವಾಗ ಲೂ: ಅನಗುಣಮಿತಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾ
ಬಂಧನಮಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ ಸವಿಳಾಸಲೋಲಲೋಚನ ವಿ ವ ರ
ಮನೆಡೆವೆತ್ತ ಕಸದವೋಲನವರತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩). ಅನವರತ್ಯ: 5
ಅನವರತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಮನೆ
ಯದು ಅಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ (ಬಸವ. ೨೨೬); ಸುರಪುರನಿಲಯ ಚೆನ್ನಿ ಗ
ರಾಯ ಚತುರೋಪಾಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮ ನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೧-೧).

[< ಸಂ. ಅನವರತ್ಯ]

ಅನವಲ್ಯ (ನಾ). (ಉಕ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ; ತೊಂದರೆ:
ಸೂನಬಾಯೀ ಅನ್ನತ್ತಾಳೆ - ನಿನ್ನ ಊಟ ಉಪಚಾರದ ಅನವಲ್ಯವಾಗು 10
ತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು; ಅದೂ ಖರೆ (ದೀಪಕ. ೨೦); 'ಭಲೋ ಮಾಡಿದಿ
ಮಾರಾಯಾ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಕ್ಕಳ ಅನವಲ್ಯಾ ನೀನ ಕಣ್ಣಲೆ ನೋಡ
ಬೇಕಾಗತಿತ್ತು' (ವೈ. ೧೬೯); ಅನವಲ್ಯಕ್ಕೆ ಆಯುಷ್ಯ ಬಹಳ (ಗಾದೆ).
'ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸು', 'ಅನವಲ್ಯಬಡು' ಪರಾ. [?]

ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿ 15
ಮಾಡು: ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಷ್ಟು ದಿನ ಇನ್ನೇನು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಇರೋ
ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಅನವಲ್ಯಬಡಿಸಬಾರದು (ಪೂಜಾಪ. ೩).

[ಅನವಲ್ಯಬಡು + -ಇಸ್ಯ]

ಅನವಲ್ಯಬಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ
ಗುರಿಯಾಗು: ನಮ್ಮ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು ಸರಕಾರೀ ಖಾತೆದಾಗ 20
ನವಕರಿಮಾಡಿ ಅನವಲ್ಯಬಡುತ್ತಿದ್ದನ್ನ ಕಮಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದು
(ವೈ. ೧೩); ಅಂಥಾಂಗೆ ಭಣ್ಣಗೆ ತೆರುಮನ್ನಾಗ ಇರಬಾರದ ನಮ್ಮವ್ವಾ
ಇಲ್ಲಿಷ್ಟು ಅಲ್ಲಿಷ್ಟು ಅನವಲ್ಯಬಡೂದರಕಿಂತಾ (ನಡುಮ. ೮೧).

[ಅನವಲ್ಯ + ಪಡು]

ಅನವಶ್ಯ (ಗು). ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನವಶ್ಯಕ (ನಾ). = ಅನಾವಶ್ಯಕ: ಶ್ರೀಯುತರು ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ತೊಡ 25
ಗಿದಾಗ ಅನವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಕಾಲಹರಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನವಸರ (ಗು). ೧. ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಉಚಿತವಲ್ಲದ
ಸಮಯ. ೩. ಕಾರೋಚಿತವಲ್ಲದುದು: ಖುಲ್ಲನಾಗಿಂತ ನವಸರವಾ 30
ದಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯೊಳು ಹೊಗುವ ಸಲಿಗೆಯದ್ದಿಲ್ಲದುದು ತನಗಾರು ಕೊಟ್ಟಿರು
ಮಾಣದಶ್ರಾಂತ (ಬಸವ. ೪೩-೪೦). [ಸಂ.]

ಅನವಸಾದ (ನಾ). ಕುಗ್ಗದಿರುವುದು; ಕುಂದದಿರುವುದು: ದೇಶ
ಕಾಲ ವೈಗುಣ್ಯದಿಂದಲೂ, ಶೋಕನಿಮಿತ್ತವಾದ ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುವು 35
ಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಅವುಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ದೈನೃತ ಮನಸ್ಸಿನ
ಕಾಂತಿಹೀನತೆಯೇ ಅನವಸಾದವು ಎಂದೂ - ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದುದೇ
ಅನವಸಾದವು - ಅಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೈನೃತ ಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ - ಎಂದು
... ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂಕಜೀ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು;
ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು; ನಿರ್ಮಲವಾದುದು. ೨. ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲ 40
ದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ:
ಅದು ಅನಾದಿಜನ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ 45
ಅದಕ್ಕೊಂದು ಕಾರಣವೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಿಲ್ಲ. ಅನವಸ್ಥಾ
ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೭). [ಸಂ. (ಅನವಸ್ಥಾ + ದೋಷ)]

ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ, - 45
ಸಂದರ್ಭ [ಸಂ. (ಅನವಸ್ಥಾ + ಪ್ರಸಂಗ)]

ಅನವಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಚಂಚಲವಾದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ;
ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಿತಿ: ಅನವಸ್ಥಿತಮಂ 5
ಬುದು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣವೃದ್ಧಿಹಾಸಿ ಯೋಗದಿಂದ ಎನಿವಿರಿದು
ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟು ವಾಯುವೇಗ ಪ್ರಚಲಿತ ಜಲೋರ್ಮಿಯವೊಲ್
ಸ್ತೋಚಿತ ಸ್ಥಾನಂಬರಂ ಕುಂದುತ್ತಂ ಪರ್ಚುತಂ ಇರ್ಪುದು (ತತ್ತ್ವಶಾ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಿತ (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ. [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥಿತಿಕ (ನಾ). ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಅಸ್ಥಿರ; ಚಂಚಲ; ಹೆಚ್ಚು
ಕಾಲ ನಿಲ್ಲದುದು; ಕ್ಷಣಿಕ: ಭಾವಂ ಬಹಿರರ್ಥಸಮುದ್ಭಾವಿತಮನು 10
ಭವಭವಂ ವಿಭಾವಂ ರಸಸದ್ಭಾವವಿಹಿತಾಭಿನಯಮನುಭಾವಂ ಸಂಚಾರಿ
ಭಾವಮನವಸ್ಥಿತಿಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಿತಿಕಂ] (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೯೭). [ಸಂ.]

ಅನವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರು 15
ವುದು: ತಂದೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಜಯಪಾಲನಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅನ
ವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿತು (ಜಯಂತ. ೧೫೩). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] "ಒಂದು ಜ್ಞಾನವು
ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಂತೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು
ಜ್ಞಾನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಕೊನೆಯಾಗದೆ ಇರುವಂಥ
ದೋಷಕ್ಕೆ ಅನವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಅಮೃತ. ೩-೧೩೦ ಟೀಕು).

[ಸಂ. ಅನವಸ್ಥಾ]

ಅನವೀಕೃತತ್ವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನವ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು;
ಅರ್ಥದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನವೀಕೃತತ್ವ - ಅನೇಕ ಸಂಗತಿ 20
ಗಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊಸ ಹೊಸ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಒಂದೇ
ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು (ಕೃಷಿ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಅನವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ನೋಡದಿರುವುದು; ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡದಿರುವುದು:
ದೃಷ್ಟಿದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಅನವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಎರಡ 25
ನೆಯದನ್ನು ಅತ್ಯವೇಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು (ಕದ್ಯ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಅನವ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಸದಲ್ಲದ; ಹಳೆಯದಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಳೆ 30
ಯದು: "ಅನವ್ಯಂ ಪುರಾಣಂ ಪುರಾತನಮನಲು ಹಳತೆಗೆ ನಾಮ
ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಅನವ್ರಯ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ವೆಚ್ಚ; ದುಂದು:
ಮದುವೆ, ಮುಂಜಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಜನ ಅನವ್ರಯವಾಗಿ ಹಣ ಖರ್ಚು 35
ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ?]

ಅನಶನ (ಗು). ೧. ಅಶನವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು;
ಊಟ ಮಾಡದಿರುವುದು; ಉಪವಾಸ: "ಪ್ರಾಯಸ್ಸನಶನಮನ 40
ಲುಣ್ಣದಿರುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೮); ಕೃತಾನುಶಯನಶನವಿಧಾನ
ದಿನಸುವಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೧೭ ವ); ಅನಶನಮಂ ಕೈಕೊಂಡೆಳ್
ಮನದೊಳ್ ಸತಿ ಪತಿಯ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಯ ನಾಂ ಕೇಳಿನಮುಣ್ಣನೆಂದು
(ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅನಶನತಪ, ಅನಶನತಪಸ್ಸು (ನಾ). ಅನಶನವ್ರತದಿಂದ ಕೂಡಿದ
ತಪಸ್ಸು; ಉಪವಾಸವ್ರತವೆಂಬ ತಪಸ್ಸು: ಏಕವಿಹಾರದೊಳ್ 45
ಮಹಾರಣ್ಯನಿವಿಷ್ಟಂ ಮೊದಲ ಸಾಕಾರ ನಿರಾಕಾರ ಭೇದಭಿನ್ನಮಪ್ಪನಶನ
ತಪದೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೫ ವ); ಮುನೀಂದ್ರನಶನತಪದೊಳ್
ತಪಿಸಂದ ಸಲವದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪). ಅನಶನ
ತಪಸ್ಸು: ಶ್ರಮಣ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನಶನತಪಸ್ಸನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದರೆ
ಕದಾಚಿತ್, ವೈದಿಕಮತದವರೇ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸ
ಬಹುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಜೈನಪ. ೫೩೫). [ಅನಶನ + ತಪ]

ಅನಶನತಪಸ್ಸು 'ಅನಶನತಪ' ನೋ.

ಅನಶನದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಯಮ, —ವ್ರತ : ಕುರುನರೇಂದ್ರನರಸಿಯರ್ ಮೊದಲಾಗೆಲ್ಲರು ಮನಶನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡುತ್ತಮ ಮೋಕ್ಷಮಂ ತಾಳಿದರಾ (ಗದಾಯು. ೧೦-೨೦ ವ). [ಅನಶನ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಅನಶನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉಪವಾಸದಿಂದಿರುವುದು ; ಆಹಾರವನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು : ಅನಶನವೃತ್ತಾದಿ ತಪೋನುಷ್ಠಾನಮುಂ . . . ಪೇಚ್ಚು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ). [ಅನಶನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನಶನವ್ರತ (ನಾ). = ಅನಶನದೀಕ್ಷೆ : ಜಿನಮುನಿಗಳ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ವನಜಮುಖಿಯರು ದಿನವ್ರತ, ದಿಗ್ವ್ರತ, ಮಿತಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ, ಅನಶನ ವ್ರತ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು (ಮಾಮುಲ್ಲಿ. ೧೨೭). [ಅನಶನ + ವ್ರತ]

ಅನಶ್ವರ (ಗು). ನಶ್ವರವಲ್ಲದ ; ನಾಶ ಹೊಂದದಿರುವ ; ಸ್ಥಿರವಾದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಉಪಶಿಷ್ಯಗುಣಾತ್ಮಕರಾದನಶ್ವರ ಶ್ರೀವನಿತೇಶರೇಗಮಗೆ ಸಿದ್ಧರತೀಂದ್ರಿಯ ಸೌಖ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಅನಸು (ನಾ). (ಉಕ). ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಬುಡದ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಒಡೆಯುವ ಚಿಗುರು ; ಟೆಸಲು : ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಅನಸು ಒಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಅನಸೂಯ (ಗು). ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದ ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಸೂಯಕ (ಗು). = ಅನಸೂಯ : ಬರ್ಹಿಧ್ವಜನ ತನುಜನಸೂಯಕಂ ಧೀರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಸೂಯೆ (ನಾ). ೧. ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು. ೩. ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿಯ ಹೆಂಡತಿ : ವರಪುಷ್ಪಪಲ್ಲವದ ಪೊಂಗಳಸಮಂ ತುಂಬಿ ಕರದೊಳನಸೂಯೆ ಗೀಯಲ್ಪವಳರುಂಧತಿಯ ಶಿರಕೆ ಪೊಜಿಸಿದೊಡಾಕೆ ರುಕ್ಕಿಣಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯೊಳಿರಿಸಿ ನಗುತ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪-೧). [ಸಂ. ಅನಸೂಯಾ]

ಅನಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲ ಈ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪರಸೌಂದರ್ಯವಾದ ದೇವರ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ, ಅನಸ್ತಿತ್ವ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಬೇಡ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಅನಹಂಕೃತಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೆಮ್ಮೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅನಹಂವಾದಿ (ನಾ). ನಾನು ಎಂದು ನುಡಿಯದವನು ; ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವನು : ಸುಹೃದನನಹಂವಾದಿ ಅಪ್ರಮತ್ತಂ ಸಾಧು ಪಾಪ ತಾನೆಂದೆಯೇ ಹಲುಬುತಿಹ ಪದವೇ (ಮಲೆದೇ. ೧೭-೭). [ಸಂ. ಅನಹಂವಾದಿನಾ]

ಅನಹತ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] = ಅನಾಹತಚಕ್ರ : ಮಿಾರಿ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನವನು ಅದ ಹಾರಿ ಮಣಿಪೂರಕವ ಅನಹತಕೈದಬೇಕೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೧೫-೨೩). [< ಸಂ. ಅನಾಹತ]

ಅನಹಿತ (ಗು). ೧. ಅಹಿತವಲ್ಲದ ; ಹಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶತ್ರುವಲ್ಲದವನು ; ಮಿತ್ರ. ೩. ಅಡ್ಡಿ ; ಆತಂಕ ; ನಷ್ಟ. (೪). [ಸಂ.]

ಅನಾಕರ್ಷಕ (ಗು). ಆಕರ್ಷಕವಲ್ಲದ : ಉಳಿದ ವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅನಾಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೩೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಕಾರ (ಗು). ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ರೂಪರಹಿತವಾದ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪೊಡೇಕಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನು[ಮ]ಶರೀರಾಕಾರದಿಂ ಕಿಂ ಚಿದೂನನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಲ, ಅನಾಕುಳ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದ ; ಕದಡದ ; ಶಾಂತವಾದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ

ಸ್ಥಿತಿ : ಸಗರರ ಮೇಲೆ ಗಂಗೆಯನನಾಕುಲದಿಂ ತರಲಾ ಭಗೀರಥಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೩). **ಅನಾಕುಳ :** ೧. ಅಕುಳನೆನಾಗಿ ಸುಟಾದೆನಾಕುಳಮಪ್ಪಡೆಯನಜಿಸಿ ಕಾಣೆಂ ಮೂಜುಂ ಲೋಕದೊಳಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೫೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಲಂ, ಅನಾಕುಳಂ (ಅ). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳದೆ ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ; ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ : ತತ್ಪರಿವಾರ ದೇವತಾಕುಲಮುಮನಂಗನಾಜ್ಞೆಯನೆ ಬಂದುದು ರಾಜಕುಲಕ್ಕನಾಕುಲಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೭೭). **ಅನಾಕುಳಂ :** ಅನಾಕುಳಂ ಮನದಲಂಪಿನೊಳಾ ಮದನೋಪಮಾನೊಳಾ ನೆರೆವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೩) ; ಏಕೆ ನಿನ್ನನಾಳ್ವಂ ನಿನ್ನಂ ಮನಮೊಲ್ಲು ನಚ್ಚಿಯುಟ್ಟಿದನನಾಕುಳಂ ದೂತನಿಂತು ನುಡಿಯಲ್ಪೇಚ್ಚುಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೭೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಕುಳ 'ಅನಾಕುಲ' ನೋ.

ಅನಾಕುಳಂ 'ಅನಾಕುಲಂ' ನೋ.

ಅನಾಖ್ಯೆಯ (ನಾ). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದುದು : ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಅದು 'ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯ' ಅಥವಾ 'ಅನಾಖ್ಯೆಯವೇ' ಆಗುವುದಾದರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತ (ಗು). ೧. ಇನ್ನೂ ಬಾರದ ; ಮುಂದಿನ. ೨. ದೊರೆತಿಲ್ಲದ ; ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೩. ತಿಳಿಯದ ; ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ಭವಿಷ್ಯ : ಕೆಲರನಾಗತಮನಜುವ ಬುದ್ಧಿಯೊಡೆಯರಿಂತೆಂಬರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೬ ವ) ; ನಾರದಾದ್ಯರನಾಗತವನಜುಹಿದರು (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೪-೫೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತಂ (ಅ). ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ : ವ್ಯಾಸಭಟ್ಟಂ ಮಹಾಭಾರತಕಥಾಪ್ರಪಂಚಮನನಾಗತಂ ಕಂಡದಂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಂ ಮಾಡಲ್ಪಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೧೯). [< ಅನಾಗತ]

ಅನಾಗತಕರ್ತೃ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಬರೆಯುವವನು ; ಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಕಂಡು ಬರೆಯುವವನು : ಮುನ್ನಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿ ರಾಮಾಯಣಮನನಾಗತಂ ಕಂಡದಂ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನಮ್ಮಂ ತಪ್ಪನಾಗತಕರ್ತೃಗಳುಮಾಗದೀಕರಿದಾಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೨೧). [ಅನಾಗತ + ಕರ್ತೃ]

ಅನಾಗತಗ್ರಹ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಗೀತ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ, ತಾಳಘಾತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಕೆಲವು ಅಕ್ಷರಕಾಲ ನಡೆದಮೇಲೆ ಗೀತ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು ಅನಾಗತಗ್ರಹ. ಈ ಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಎಡುವು ಎಂದೂ ಹೆಸರು" (ಸಂಗೀತಂ. ೫೫).

[ಅನಾಗತ + ಗ್ರಹ]

ಅನಾಗತಜ್ಞ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿದವನು : ಅಸುರಾರಿವೊಲಾವನನಾಗತಜ್ಞಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೪). [ಸಂ.]

ಅನಾಗತಪೂಜೆ (ನಾ). ತಿಳಿಯದ ಪೂಜೆ ; ಮೌಢ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುವ ಆರಾಧನೆ(?) : ಪೂಜಿಸಿ ಕೆಳಯಿಂಕೆ ಇಳುಹಲದೇನೋ ? ಅನಾಗತ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಲದೇನೋ ? ದೇಹವೇ ಪಿಂಡಿಗೆ ಜೀವವೇ ಲಿಂಗ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೪೩-೧೮೪). [ಅನಾಗತ + ಪೂಜೆ]

ಅನಾಗತಮತಿ (ನಾ). = ಅನಾಗತಜ್ಞ : ಮುನಿವರರೆಂತೀಗಿರಿಗೆ ಚರಿಗೆ ವರ್ಪರನಾಗತಮತಿ ಬಗೆಯ ನೀನುಪಾಯಾಂತರಮಂ (ಅದಿಪು. ೫-೭).

[ಅನಾಗತ + ಮತಿ]

ಅನಾಗತಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿ ; ಮುಂದೆ ಒದಗಲಿರುವ ಸಿದ್ಧಿ : ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬೋಧೆಗೆ ಸಿಕ್ಕರೆ ಅನಾಗತಸಿದ್ಧಿಯ ಹೋದ ಹೊಲಬನಜಾಯದೆ ಕೆಟ್ಟರಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೧-೩೬೨). [ಅನಾಗತ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅನಾಗತಾರ್ತವೆ (ನಾ). ಮೈನೆರೆಯದ ಹುಡುಗಿ : "ಮೈನೆರೆಯದ ಹೆಂಗಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೮). [ಸಂ. ಅನಾಗತಾರ್ತವಾ]

ಅನಾಗರಿಕ (ಗು). ೧. ನಾಗರಿಕನಲ್ಲದ; ನಾಗರಿಕವಲ್ಲದ. (ನಾ).

೨. ನಾಗರಿಕತೆಯಿಲ್ಲದವನು : ನೆನ್ನ ನಾವು ಮಾತಾಡಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತೀರ ಅನಾಗರಿಕನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಚಾರ (ನಾ). ಆಚಾರವಲ್ಲದುದು; ಸದಾಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಿಕೆ; ತಪ್ಪುನಡೆ: ಆಚಾರವೇ ಸ್ವರ್ಗ ಅನಾಚಾರವೇ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೩೯); ನ್ಯಾಯ, ಧರ್ಮದ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ಅನಾಚಾರಗಳೆನ್ನಿಸಗುವುದು ಈ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಹೋಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೮೮); ಮಾಡೋದು ಅನಾಚಾರ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಬೃಂದಾವನ (ಗಾಥೆ). [ಸಂ.]

ಅನಾಚಾರವಂತ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನು. 'ಅನಾಚಾರವಂತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಾಚಾರವಾನ್]

ಅನಾಚಾರವಂತಕ (ನಾ). = ಅನಾಚಾರವಂತ: ಆಳುಪಿಡನ ಪರ ಸತಿಗೆ ದ್ವಿಜಸಂಕುಳವ ದೂಷಿಸಿದವನ ಕೋದೊಡಗಲಿಸಿದನು ಗುರುನಿಂದಕ ನನನಾಚಾರವಂತಕನ... ಕೊಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾಳೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೬೦೩. ಪರಿ. ೨೮೪). [ಅನಾಚಾರವಂತ + -ಕ]

ಅನಾಚಾರಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: "ಅನಾಚಾರಿ ದುರ್ಯತ್ನವದಾಸೀನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬); ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ ಕೊಂದ ಅನಾಚಾರಿ (ಮೇಳಿಮಾ. ೧೮೨-೬೮೫). [ಸಂ. ಅನಾಚಾರಿನ್]

ಅನಾಜು (ನಾ). ಧಾನ್ಯ; ಕಾಳು; ದವಸ: ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅನಾಜು ವಗೈರೆ ಲೂಟಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದು ತಂದು ಕಡೆಯ ಮಂದಿಗೆ ಲೂಟಿದ ಬಗೈ ಕೊಡಿಸುತ್ತಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧); ರಾಗಿ ಮುಂತಾದ ಅನಾಜು ತಂದು ನಮಗೂ ನಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅನ್ನಾ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೦). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅನಾಜ್]

ಅನಾಡಂಬರ (ನಾ). ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸರಳತೆ. [ಸಂ.]

ಅನಾತಪ (ನಾ). ಬಿಸಿಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೆರಳು. [ಸಂ.]

ಅನಾತುಮ (ನಾ). = ಅನಾತ್ಮ: ಆತುಮನು ತಾನಾಗಲಜವಡನಾತುಮಾ ಖಳ ಜೀವಕರಣವ್ಯತನಾತ್ಮನೆ ನೋಡೆ ಮಿಥ್ಯಜ್ಞಾನಕೃತವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೨-೩೫). [← ಸಂ. ಅನಾತ್ಮ]

ಅನಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಆತ್ಮವಲ್ಲದುದು; ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದುದು; ಜಡವಸ್ತು: ಅನಾತ್ಮನೆಂಬುದಾರಿಂದರೆ ಸಮಷ್ಟಿವ್ಯಷ್ಟ್ಯತ್ವಕವಾದಂಥ ಶರೀರತ್ರಯವು ಅನಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳ ಪಡುವುದು (ವೇಸಾರ. ೭).

ಅನಾತ್ಮರು = ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು: ಭೀಮಕರ್ಮಿಗಳಾರ್ಯವೈರಿಗಳ್ ಅನಾತ್ಮರಂ ಮುಷಿಕಂಟಕರನಿರುವದನ್ನಯ ಮನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೩-೨೦೧). [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು. ೨. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಾನು ಅರಿಯದವನು. 'ಅನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವುದು. ೨. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿಯದಿರುವುದು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಂಭಾಷಣೆಯಿದ್ದದೆ ವಲಮಿಟಿಕೆಯ್ದಂದಂ... ಪ್ರೀತಿಯಂ ಮಾಯ್ದದನಾತ್ಮಜ್ಞತ್ವಮಿವುದೆ ವಿಭವದ ಗರ್ವಂಬೊಲಾದಪ್ಪುದೀಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅನಾತ್ಮವಸ್ತು (ನಾ). ಆತ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತು; ಆತ್ಮವಲ್ಲದ ವಸ್ತು: ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಲೀಲಾವಿಭೂತಿ... ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು

ಅಜೇತನವಸ್ತುಗಳು, ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳು, ಜೀವೇಶ್ವರ ವಸ್ತುಗಳು, ಜೇತನವಸ್ತುಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯). [ಅನಾತ್ಮ + ವಸ್ತು] ಅನಾತ್ಮವಾದ (ನಾ). ಆತ್ಮನೆಂಬ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾಡುವ ವಾದ: ವಿವಿಧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಾತ್ಮ ವಾದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆತ್ಮವಾದಕ್ಕೂ ಪ್ರಮಾಣ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೫). [ಅನಾತ್ಮ + ವಾದ]

ಅನಾತ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ಆತ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ನಾಸ್ತಿಕ. [ಸಂ. ಅನಾತ್ಮವಾದಿನ್ (ಅನಾತ್ಮ + ವಾದ + -)]

ಅನಾಥ (ಗು). ೧. ನಾಥರಿಲ್ಲದ; ಕಾಪಾಡುವವರಿಲ್ಲದ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ತಬ್ಬಲಿ: ಧರೆಯೊಳಗನಾಥರಂ ಸಲಹು ದುಷ್ಟರನು ಪರಿಹರಿಸು (ಹಜಕಾ. ೮-೨೮); ಕಡೆಗೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರವನೀಶನು ಮಡದಿಹಿತಲನಾಥನಾಗಿಯೆ ಕೆಡುವನೆಂಬುದ ಬಲ್ಲೆನಾ ಪಾಂಡವರ ರಾಜ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೭). [ಸಂ.]

ಅನಾಥತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಸೈನ್ಯ: ವನದುರ್ಗಸ್ಥಿತಕಾಮನಾ ಮುನಿಗೆ ಬೆಂಗೊಟ್ಟೊಡೆ... ಕೀರಸಿಕ ವೃಂದಂ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದು ವೆಂಬಿನವಂತಿರ್ದು ವನಾಥತಂತ್ರಮಧಿಕರ್ ಬಂದೆಯೆ ಬಲ್ಲೆಯುಮೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೨೨). [ಅನಾಥ + ತಂತ್ರ]

ಅನಾಥತ್ವ (ನಾ). ನಾಥನಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ರಕ್ಷಕನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇತ್ತಲು ನಂಬಿಯಣ್ಣಂ ಶರ್ವಕಾರುಣ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸದ್ಭಕ್ತಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ ಅನಾಥತ್ವಂ ಪಿಂಗಿ ಸನಾಥನಾಗಿ (ನಂಬರ. ೮-೬). [ಸಂ.]

ಅನಾಥಬಂಧು (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ನಂಟ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು: ನೀನೇ ಅನಾಥಬಂಧು ಕಾರುಣ್ಯಸಿಂಧು (ಪುರಂದ. ೨-೧೧೬-೧). [ಅನಾಥ + ಬಂಧು]

ಅನಾಥಾಲಯ (ನಾ). ಅನಾಥರಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಡುವ ಸಂಸ್ಥೆ, — ವಸತಿ ಸ್ಥಾನ: ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಅನಾಥಾಲಯವು ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯನವರಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). [ಅನಾಥ + ಆಲಯ]

ಅನಾಥಾಶ್ರಮ (ನಾ). = ಅನಾಥಾಲಯ: ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ವಾಗಿ ಜಾತಕರ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದೆ. ಅಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಅನಾಥಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದೆವು (ಪುನರು. ೨೮೪). [ಅನಾಥ + ಆಶ್ರಮ]

ಅನಾಥೆ (ನಾ). ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದವಳು; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು: ಮುಳಿದನ್ನ ನನಪರಾಧೆಯನಲ್ಲವಳನಂತನಾಥೆಯಂ ಮೋದಿದ ಕಾಲ್ಗಳನಾವ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯುಮಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಕೇಳಿನ್ನದಿರೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೮); ಅನಾಥೆ ಇವಳನ್ನೊಬ್ಬಳೇ ಜನ್ಮ ರೋಸಿ, ವೇಧೆಯನು ತಾಳದೆಯೆ ಮುಳುಗಿ ದಳು ಹೊಳೆಗೆ (ಇಂಗೀತ. ೬೧). [ಸಂ. ಅನಾಥಾ]

ಅನಾದರ (ಗು). ೧. ಆದರವಿಲ್ಲದ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿದ: ತಪ್ಪನದಂತು ಹೊಜುವೆನನಾದರೋದ್ದತ ದಂಡಪಾಣಿಯ ದಂಡಹತಿಗಾಜಿ (ಬಸವ. ೩೯-೩೨). (ನಾ). ೨. ಆದರವಿಲ್ಲದವನು: ಪರಮಶ್ರೀಪತಿ ದೇವವಂದ್ಯಂ... ಮೋಹಾಧಿರಾಜಂಗನಾದರನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೭). [ಸಂ.]

ಅನಾದರಣ, ಅನಾದರಣೆ (ನಾ). = ಅನಾದರ. ಅನಾದರಣೆ: ಉರ್ಮಿಗಳೆಂದು ಲಂಗವು ಅನಾದರಣೆಯಾಗಿ ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಕಾಗದದ ಪೊಟ್ಟಿ ದೊಡನೆ ಪೊಟ್ಟಿವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಿತು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೩). [ಸಂ. ಅನಾದರಣ]

ಅನಾದರಣೀಯ (ಗು). ಆದರಿಸಬಾರದ; ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದ: ಕೋವಿದರ ಮತ್ತು ಉದ್ಧಾಮ ಮೇಧಾವಿಗಳ "ಇನ್‌ವಿಸಿಬಲ್‌ಕಾಲೇಜು" ಒಂದು ಅನಾದರಣೀಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಘವಾಗಿತ್ತು (ವಿಕಾಸ. ೫). [ಸಂ.]

ಅನಾದರಣೆ 'ಅನಾದರಣ' ನೋ.

ಅನಾದರಣೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನವಾಡು; ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಅರಸೀ ಮರವೆ ಯೊಳಾನಂದೊರಸಲನಾದರಣೆಗೈದ ನಿನ್ನಯ ಪಕ್ಕಾಂತರ ಲಗ್ನಬಾಪ್ಪ ಬಿಂದುವನೊರಸುತಮಿಂದೆನ್ನ ದುಗುಡವಂ ಪರಿಹರಿಪೆಂ (ಶಾ ಕುಂ ತ. ೧೧೦-೧೮೮). [ಅನಾದರಣೆ + ಗೈ (< ಗೆಯ್)]

ಅನಾದರತ್ವ (ನಾ). ಆದರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಪರಾರ್ಥಾ ಪಹಾರಪ್ರಾರಂಭಾನಾದರತ್ವಂ ಪರಯುವತಿರತಾನಾಭಿಲಾಷೋದ್ಯಮಂ... ಇಂತಿವು ಜಿನಗದಿತಾಣುಬ್ರತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೯). [ಸಂ.]

ಅನಾದವಿಧ (ನಾ). ವೀಣೆಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ: ವಲ್ಲಕಿ, ಅಳಾವಿನಿ, ಅನಾದವಿಧ, ಕಚ್ಚಪವೀಣೆ... ಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂಟು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಸಂ. ?]

ಅನಾದಿ (ಗು). ೧. ಆದಿಯಿಲ್ಲದ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ: ಅಸಿಯಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತ ಚಿತ್ತಾವಾಸವಾಗಿದ್ದವನ ಭಕ್ತರಿಗೋಸರಿಸುವನನಾದಿಗನಾದಿಯಾದ ವನು (ಬಸಪ್ಪ. ೫೧-೫೦). ೨. ಮೊದಲನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದ; ಪುರಾತನಕಾಲದಿಂದಿರುವ: ಕಾದಲಾಪರೆ ಮಗನೆ ಪರರಿಗೆ ಭೇದಿಸುವ ರಳವಲ್ಲ ಕವಚವನಾದಿಯದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಕೊಟ್ಟನು ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೦-೪೬). (ನಾ). ೩. ಸ್ವರ್ಗ: "ಸ್ಥಿತಿ ಯುಂ ಸೃಷ್ಟಿಯನಾದಿ ನಾಕಸುಖಮುಂ ಸ್ವರ್ಗಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೫). ೪. ತೊಣಸೆಗಿಡ. 'ಅನಾದಿಕಸ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾದಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಎಂದು ಮೊದಲಾಯಿತೆಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮ; ಪುರಾತನವಾದ ಕರ್ಮ: ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅನಾದಿಕರ್ಮ ದೊಳಗೆ ವಂದೆ ಕರ್ಮ ವೆಚ್ಚವಾಗಿಯಿರಲು ವುಳಿದ ಅನಾದಿಕರ್ಮ ಶೇಷ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮ ಯಿರುತದೆ (ಅಧ್ಯಾ. ೯೨). [ಅನಾದಿ + ಕರ್ಮ]

ಅನಾದಿಕವಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮೊದಲಿನ ಕವಿ: ಅನಾದಿಕವಿ ಪರಮ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ, ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩-೫೭).

[ಅನಾದಿ + ಕವಿ]

ಅನಾದಿಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ತೊಪ್ಪಲು, —ಸೊಪ್ಪು: "ತೊಣಸೆ ತೊಪ್ಪಲು" (ಕಿ). [ಅನಾದಿ + ಕಸ]

ಅನಾದಿಕಾಲ (ನಾ). ಆದಿ ಯಾವುದೆಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಕಾಲ; ಬಹು ಪುರಾತನ ಕಾಲ: ಮದುವೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). [ಅನಾದಿ + ಕಾಲ]

ಅನಾದಿಗಾನ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಗಾನ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಗಾನ: ಅನಾದಿಗಾನವು ನಾನು - ಹೇ ಅನಂತಗಾಯಕನೇ - ನಿನ್ನ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೩೦-೧). [ಅನಾದಿ + ಗಾನ]

ಅನಾದಿನಿಧನ (ಗು) ಮೊದಲು ಕೊನೆಗಳಿಲ್ಲದ; ಹುಟ್ಟು ಸಾವು ಗಳಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಅಕೃತ್ರಿಮಮುಂ ಅನಾದಿನಿಧನಮುಂ ಉತ್ಪಾದ ವ್ಯಯ ಧೌವ್ಯನಿರ್ವರ್ತ್ಯಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೧೬). [ಅನಾದಿ + ನಿಧನ]

ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೊದಲಿಲ್ಲದುದು; ಆದರೆ ಕಡೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಕಾಲದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ (?): ಕಾಲಂ ನಿರೂಪಿಸೆಪಡುಗುಂ ಅದು... ಏಕಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಅನಾದ್ಯ ಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಸಾದಿಪರ್ಯವಸಾನ ಮುಮೆಂದು ಭಂಗತ್ರಯಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧). 'ಅನಾದಿಸಾಂತ' ಪರಾ. [ಅನಾದಿ + ಪರ್ಯವಸಾನ]

ಅನಾದಿಪುರುಷ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಪುರುಷ; ಪುರಾತನ ಪುರುಷ; ಭಗವಂತ: ಕಮಲೋದರನು ಕೈಕೊಂಡನಗ್ಗದನಾದಿಪುರುಷಶ್ರೀನಿಜನ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಕೃತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೩-೬೪). [ಅನಾದಿ + ಪುರುಷ]

ಅನಾದಿಪ್ರಭವ (ನಾ). ಅನಾದಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದದ್ದು: ಇದನಾದಿ ಪ್ರಭವಂ ಭವಭ್ರಮಣ ದುಃಖೋಗ್ರಾನ್ವಿಯೋಳ್ ಮಗ್ನಿದಪ್ಪುದು ಜೀವಂಗಳನೆಂಬಿನಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೯). [ಅನಾದಿ + ಪ್ರಭವ]

ಅನಾದಿಬಂಜರು (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬೀಳು ಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ (ದಕ. ೩). [ಅನಾದಿ + ಬಂಜರು]

ಅನಾದಿಬೋಧ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಅಂತಸ್ತ ಸರ್ವಜ್ಞತಾ ತೃಪ್ತಿ ಎನುತಂತನಾದಿಬೋಧಾಯಿಂದಾ ಸ್ವತಂತ್ರನಿತ್ಯನು ಉಪಶಕ್ತಿಯನು (ವೀಶ್ಯಪು. ೫-೮-೧೮). [ಅನಾದಿ + ಬೋಧ]

ಅನಾದಿಮಿಥುನ (ನಾ). ಆದಿಯಿಲ್ಲದ ಜೋಡಿ; ಅತಿ ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇರುವ ದಂಪತಿಗಳು: ಒಲವಿಗೆ ನಲಿಯುವ ಅನಾದಿ ಮಿಥುನ ಒಂದನೆ ನೂರೊಂದೆನಿಸುವ ರತುನ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೨-೭).

[ಅನಾದಿ + ಮಿಥುನ]

ಅನಾದಿಮಿಥ್ಯಾತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ತಪ್ಪುನೆಂಬಿಕೆ: ಕಡದಿದ ನೀರ್ ಕತಕದಿನಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಗುಮೆ ಪುದಿದನಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಮತಿಯದು ನಿನ್ನಿಂದಲ್ಲದೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುಗುಮೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೮). [ಅನಾದಿ + ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ]

ಅನಾದಿಮುಕ್ತ (ನಾ). ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಈಶ್ವರ: ಇವರು ಅದಿಮುಕ್ತರು, ಪರಮಶಿವನು ಅನಾದಿಮುಕ್ತನು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦೧). [ಅನಾದಿ + ಮುಕ್ತ]

ಅನಾದಿಮೂರುತಿ (ನಾ). = ಅನಾದಿಪುರುಷ: ಅನಾದಿಮೂರುತಿ ಸಲಹೊ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೩).

[ಅನಾದಿ + ಮೂರುತಿ]

ಅನಾದಿವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬಂದ ಸಮಾಚಾರ; ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಬಂದ ವೃತ್ತಾಂತ [ಅನಾದಿ + ವಾರ್ತೆ]

ಅನಾದಿಶೈವ (ನಾ). ೧. ಏಳು ಬಗೆಯ ಶೈವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಶಿವ: ಅನಾದಿಶೈವ, ಅದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅನಾಂತರ ಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತರಶೈವವೆಂಬವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನೇ ಅನಾದಿಶೈವನು (ವಿವೇಕ. ೭೨). [ಅನಾದಿ + ಶೈವ]

ಅನಾದಿಷ್ಟ (ಗು). ಆದೇಶವಾಗಿ ಬಾರದ; ಸಹಜವಾದ: ಸ್ವರದಿಂ ಯಲದಿನನಾದಿಷ್ಟರೇಫದಿಂ ಪರದೊಳಮರ್ದು ತೋಜಿ ಪವರ್ಗಂ ದೊರೆ ಕೊಳ್ಳುಂ ವಾದೇಶಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೩). 'ಅದಿಷ್ಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಶಕಟರೇಫ (= ಅ) ಕೈ ಆದೇಶ ವಾಗಿ ಬರುವ 'ರ' ಕಾರವಲ್ಲದ ಸಹಜವಾದ ರೇಫ (= ರ್): ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫಕ್ಕೆ || ಬೇರ್ವರಸು ಕಿಟ್ಟು ಪಲವುಂ ನೀರ್ವೂಗಳನೊಟ್ಟ ಕೊಂಡು ಬರ್ಪ ಗಜೇಂದ್ರಂ ಸೋರ್ವ ಮದಧಾರೆ ಕಟದೊಳ್ ನೇರ್ವ ಟ್ಟರೆ ಸುರಕರೇಂದ್ರಮನಿಸಿದುದಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೭೧). IP ಇಲ್ಲಿಯ ಬೇರ್, ನೀರ್, ಬರ್, ಸೋರ್, ನೇರ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿನ 'ರ' ಕಾರ ಅನಾದಿಷ್ಟರೇಫ. 'ಅದಿಷ್ಟರೇಫ' ಪರಾ.

[ಅನಾದಿಷ್ಟ + ರೇಫ]

ಅನಾದಿಸಂಸಿದ್ಧ (ಗು). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ: ಅನಾದಿ ಸಂಸಿದ್ಧಗ್ಗರುದ್ವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಮೋಘವರ್ಷಪ್ರತಿಪಾಳಕದ್ವಿಜಕುಳತಿಳ ಕರ್ (ಸಾಇಇ. XX, ೫೭-೮; 1084). [ಅನಾದಿ + ಸಂಸಿದ್ಧ]

ಅನಾದಿಸಾಂತ (ನಾ). = ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನ: ಯಾವುದು ಅನಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ ಭವ್ಯಜೀವವಿದೆಯೋ ಅದರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕಾಲವು ಅನಾದಿ ಸಾಂತ ಇದೆ. ಎಂದರೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂವರೆಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿಲ್ಲ (ಜೈನಸ. ೩೧೪). [ಅನಾದಿ + ಸಾಂತ]

ಅನಾದಿಸಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧನಾದ. (ನಾ).

೨. ದೈವ; ಭಗವಂತ: ಅನಾದಿಸಿದ್ಧನ ಬರವ ಕಂಡನು ಬಾಗಿಲಲಿ
ವಿದುರ (ಕುರ್ಯಾ. ೮-೯). [ಅನಾದಿ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನಾದೃತ (ಗು). ಆದರಿಸಲ್ಪಡದ; ಕಡೆಗಣಿಸದ; ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅನಾದೇಯ (ಗು). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಪ್ಪಲಾಗದ: ದೇವತೆಯ ನುಡಿದ ನುಡಿ ಸಾರಮಸಾರಂ ಉಪಾದೇಯಮನಾದೇಯಮೆಂಬಿನಿತಂ ನಿಮಗಜಾಯಲಕ್ಕುಮೆ(ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೨ ವ). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ನಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. IP ಈ ಕರ್ಮದ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಕಾಂತಿರಹಿತವಾದ ದೇಹವುಂಟಾಗುವುದು: ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿರ ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ವರಾದೇಯಾನಾದೇಯ ಯಶಸ್ವೀತ್ಯಯಶಸ್ವೀತಿ . . . ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾದೇಶ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬೇರೊಂದು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗದೆ ಸಹಜವಾಗಿರುವ ವರ್ಣ: ವಿಧಿತ್ವಪ್ರದಿನಾದೇಶದ ಸಹಜ ವ್ಯಂಜನಂಗಳಿಂ ಪರದ ಪವರ್ಗದ ನೆಲೆಗಕ್ಕುಂ ವತ್ಸಂ ಪದವಿಧಿಯೊಳ್ ಬಹುಳವೃತ್ತಿಯಿಂ ವಾಕ್ಯದೊಳಂ (ಶಮದ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಅನಾದ್ಯ (ಗು). ಆದ್ಯವಲ್ಲದ: ಅಪ್ರಚಿಂತ್ಯಮನಾದ್ಯಮಕ್ಷರಮಪ್ರಪಂಚವಸಾಧ್ಯಮಚಳಿತಮಪ್ರನಾಶಮನಂತಮೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸವ. ೩೯-೯) [ಸಂ.]

ಅನಾದ್ಯನಂತ (ಗು). ಆದಿ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಮೊದಲು ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ: ಪದ್ಮಾಸೀನನಾದ ಬುದ್ಧನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡಿದ ಕವನದಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಅನಾದ್ಯನಂತವಾದ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಗಳ ಚರಂತನತೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿರುವ . . . ರಮಣೀಯವಾದ ದರ್ಶನವು ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೮೦). [ಅನಾದಿ + ಅನಂತ]

ಅನಾದ್ಯನಿಧನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುಸಾವಿಲ್ಲದುದು; ಮೊದಲಾಗಲಿ ಕೊನೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದುದು: ತತ್ತ್ವತ್ಯಾಭಿಧಾನಂಗಳುಳ್ಳೊಡೆ ಅವೆಂ ತೊಳವಂತೆ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲಮೊಳವಪ್ಪುದಜಾನನಾದ್ಯನಿಧನ ಸ್ವಭಾವನುಂ . . . ಅಪ್ಪ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦ ವ). [ಅನಾದಿ + ಅನಿಧನ]

ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನ (ಗು). ೧. ಮೊದಲೂ ಕೊನೆಯೂ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಕಾಲದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ: IP ಯಾವುದಾದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಕೊನೆಗಾಣದಂತಿರುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಆಕಾಲ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನ: ಏಕಜೀವಾ ಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಅನಾದ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಅನಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಂ ಸಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಮುಮೆಂದು ಭಂಗತ್ರಯಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧). [ಅನಾದಿ + ಅಪರ್ಯವಸಾನ]

ಅನಾಧಾರ (ಗು). ೧. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನಿಸ್ಪ್ರಹಾಯ. ೩. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅನಾಧಾರತೆ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮೇರುವನೊತ್ತಿ ಕಿಚ್ಚೊಡೆ ಪಯೋಮಯವಾಯ್ತೊ ನಭಂ ನೆಲಕ್ಕ ನಾಧಾರತೆಯಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟೊಡೊ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೮). [ಸಂ.]

ಅನಾಥೇಯ (ಗು). ೧. ಯಾವ ಆಧಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಆಧಾರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದವನು: ಧರೆಯಂ ಸದ್ಧರ್ಮಾ ಶ್ರಯಧರೆಯನನಾಥೇಯನಜಾಯದಾಕಲ್ಪಂ ನೀಂ ಧರಿಯಿಸೆ ತಪಮದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೪೧). [ಸಂ.]

ಅನಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಆನಂದವಲ್ಲದುದು. ೨. ಆನಂದವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುಃಖ: ಅಸತ್ತು, ಅಚಿತ್ತು, ಅನಾನಂದಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಂದು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನೀನೇ ಆಗಿ, ಎಲ್ಲಾ ತತ್ತ್ವಂಗಳಿಗೆ ನೀನಾಶ್ರಯವಾಗಿ . . . ನಿನಗೊಂದಾದಿ ಇಲ್ಲದೆ ನಿರಾದಿಯಾದ ಕಾರಣ ನಿಷ್ಕಲ ಶಿವತತ್ತ್ವವೆಂದಜೊದೆನು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಅನಾನಸ 'ಅನಾನಸು' ನೋ.

ಅನಾನಸು, ಅನನಸ, ಅನನಾಸು, ಅನಾನಸ, ಅನಾನಾಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೆಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಪೈನಾಪಲ್ ಗಿಡ; ಪರಂಗಿ ಗಿಡ (ಕರಾ): ಅನಾನಸು ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಅನನಸ: ಯಕ್ಷಿಣಿಯು ತನ್ನ ಕೋಲು ತಿರುವಿದಾಕ್ಷಣವೇ . . . ತೋಟದೊಳಗಿರುವ ದವನ, ಮರುಗ, ಪಚ್ಚಿಗಳೆಲ್ಲ ಬದನೀ ಗಿಡಗಳಾದುವು. ಅನನಸಗಳು ಅಲೂಗಡ್ಡೆಗಳಾದುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬೮). ಅನನಾಸು: ಅನನಾಸು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಡಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಹೊರಗಿನ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. ೧-೨೦೪). ಅನಾನಸ: ಸಿಲೋನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಅನಾನಸನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೨). ಅನಾನಾಸು: ಅನಾನಾಸು ಹಣ್ಣು (ಮೈಟಿಗ. ೬-೧೦೮).

[ಅನ್ಯದೇ. ← ಮರಾ. ಅನನಸ್, ಅನನಾಸ್; ಹಿಂ. ಅನನಾಸ್; ಗುಜ. ಅನೇನಾಸ್; ಒರಿ. ಅನಾರಸ್; ಸಿಂಧಿ. ಅನಾನಾಸು. / ತಮಿ. ಅನ್ನಾಸಿ, ಅನ್ನಾಸಿ, ಅನ್ನಾಸಿಯಾ; ಮಲ. ಅನನಾಸ್; ತೆಲು. ಅನಾನಸು, ಅನಾಸು; < ಪೋರ್ಚು. ಅನಾನಾಸ್]

ಅನಾನಾಸು 'ಅನಾನಸು' ನೋ.

ಅನಾನುಕೂಲ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಾಪತ್ತಿ (ನಾ). ಅಪತ್ತು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: "ಅಗ್ನಿಹೀನನ ಅನ್ನವನ್ನು ಊಟ ಮಾಡಬಾರದು. ಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ" ಎಂಬುದು ಅನಾಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದದಿರುವ; ಇನ್ನೂ ಪಡೆಯದ; ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಪ್ಪನಲ್ಲದವನು; ನಂಟನಲ್ಲದವನು: ಅಪ್ಪನ ಮಾರ್ಗದ ನಡೆಯರನಾಪ್ತಾರಾಧಕ ಸಮಾಜಮಾರ್ಹತರಂತಲ್ಲಾಪ್ತನ ಪೇಟೊಂದೊಂಜೆಯೊಳಾಪ್ತಂ ನೆಗಟ್ಟಂತೆ ನೆಗಟ್ಟೊಲ್ಲಂತೆಸಗರ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೭೪). ೩. ಅಯೋಗ್ಯ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದವನು; ಹೊಂದಾವಣೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೪. ಅಪರಿಚಿತ. [ಸಂ.]

ಅನಾಪ್ತಾಗಮ (ನಾ). ಅಪ್ಪರಲ್ಲದವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಅಪ್ಪಾಗಮಧರ್ಮಮುಮನನಾಪ್ತಾಗಮಮಾ ಕುಧರ್ಮಮೆಂಬೆರಡು ಮನೊಲ್ಲಾಪ್ತೋದಿತಮನಿಪ ಸುಖಾನಾಪ್ತಿಯನೊಲ್ಲರ್ಗ ತಿಳಿಯೆಪೇಟೊಂ ಕ್ರಮದಿಂ (ಸಮಪ. ೧-೬೨). [ಅನಾಪ್ತ + ಅಗಮ]

ಅನಾಭಿಲಾಷೆ (ನಾ). ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿರುವುದು: ಆರಯ್ಯಲ್ ಜೀವಹಿಂಸಾವಿರತಿ ವಿತಥವಾಕ್ಕುಂ ಪರಾರ್ಥಾಪ ಹಾರ ಪ್ರಾರಂಭಾನಾದರತ್ವಂ ಪರಯುವತಿರತಾನಾಭಿಲಾಷೋದ್ಯಮಂ ಬಹ್ವಾರಂಭಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಿಂತಿವು ಜಿನಗದಿಶಾಣುಬ್ರತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೯). [ಸಂ. ಅನಾಭಿಲಾಷಾ]

ಅನಾಮಕ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆಯದ. (ನಾ). ೨. ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಕೈಬೆರಳು; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು. ೩. ಮೊಳೆ ರೋಗ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ. [ಸಂ.]

ಅನಾಮತ 'ಅನಾಮತ್ತು' ನೋ.

ಅನಾಮತ್ತು 'ಅನಾಮತ್ತು' ನೋ.

ಅನಾಮತ್ತು ಅನಾಮತ್ತು ನೋ.

ಅನಾಮತ್ತು, ಅನಾಮತ್ತು (ನಾ). = ಅಮಾನತ್ತು : ಮೊದಲು ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ದೊರೆಗಳ ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದಂಥಾ ಜಂಗೀ ಸಾಮಾನು ಫಿರಂಗಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಪುನಃ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೪). ಅನಾಮತ್ತು : ದುರ್ಯೋಧನನಿಂದ ನಾನು ಸತ್ತೆನೆಂದು ತಿಳಿ. ಆ ಹಣವು ಅನಾಮತ ಖಾತೆಗೆ ಜಮೆಯಾಗಿ ಹೋಗಬಾರದು (ಜಯಂತ. ೩೯೯).

ಅನಾಮತು ಇಡು = ಶೇವಣೆ ಇಡು.

[← ಮರಾ. ಅನಾಮತ್ = ಶೇವಣೆ; ಅರ. ಅಮಾನತ್, ಅನಾಮತ್]

ಅನಾಮತ್ತು, ಅನಾಮತ, ಅನಾಮತ್ತು (ಅ). ೧. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿ ಯಾಗಿ; ಎಲ್ಲಾ: ಅವರನ್ನು ಕಾಳೀದೇವಿಯು ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ನುಂಗಿಬಿಡುವಳು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪೦); ನನ್ನ ಹತ್ರ ಐದು ಹಣವಿದೆ. ನಿನ್ನ ಹತ್ರ ಅನಾಮತ್ತು ಸರಾಫ ಚೀಲವೇ ಇದೆ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೮); ದೋಣಿಯೂ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಯಾಣಿಕನೂ ಅನಾಮತ್ತು ನಾಶವಾಗಿದ್ದರು (ಸ್ವಾಮಿಶ್ವರ. ೪೦). ೨. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ: ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ ಗುಮಾನಿಸಬಾರದಾಗಿತ್ತು (ಚಂಗೂಲಿ. ೫೦). ೩. = ಅಮಾನತ್ತು (*). ಅನಾಮತ: ೧. ಒಬ್ಬನು ಸೆಟ್ಟರನ್ನು ಅನಾಮತ ಎತ್ತಿ ಕುಣಿದು ಕೆಳಗಿರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜನನಾ. ೯೩). ಅನಾಮತ್ತು: ೧. (*). ೪. ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಬರ್ತಪು (ಕ).

ಅನಾಮತು ಕೊಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೊಡು; ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡು. ಅನಾಮತ್ತು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು = ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು. ಅನಾಮತು ಹೋಯಿತು = ಎಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಯಿತು.

ಅನಾಮಧೇಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನು; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಅಲ್ಪ: ಮಾಸ್ತರನೆಂದರೆ ಕಂಡವರ ಮನೆಗೆ ಎಡತಾಕುವ ಅನಾಮಧೇಯನೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯೇ? (ರಂಗರೋ. ೭೮); ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾಮಧೇಯನೂ ಬಲಹೀನನೂ ಅದವನನ್ನು ಮಹಾಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯೆಂದು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಲೀ ಅದರ ಮೇಲೆಯೇ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಾಗಲೀ ಅಷ್ಟು ಉಚಿತವಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨ ಮು).

ಅನಾಮಧೇಯ ಪತ್ರ = ಹೆಸರು ಕೊಡದೆ ಬರೆದ ಪತ್ರ; ಮೂಗರ್ಜಿ: ಸರಕಾರದವರು ಅನಾಮಧೇಯ ಪತ್ರಗಳಿಗೆ ಬಿಲೆಕೊಡಬಾರದೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಮಯ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ನೀರೋಗವಾದ. (ನಾ).

೨. ಕ್ಷೇಮ; ಆ ರೋಗ್ಯ: ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಕುಶಲವನ್ನೂ ಅನಾಮಯವನ್ನೂ ಕೇಳಿ (ಭಾಸನಾ. ೪೧-೧೭). [ಸಂ.]

ಅನಾಮಯ ಶರೀರ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ ಶರೀರ. ೨. ರೋಗರಹಿತವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು: ಪರಿಣತವಯಸ್ಸುಂ ವಪುಷ್ಕಾಂತನುಂ ಅನಾಮಯಶರೀರನುಂ... ಪವಿತ್ರಚಾರಿತ್ರನುಮೆಂಬ ಅಷ್ಟವಿಧೋತ್ಕೃಷ್ಟಗುಣಂಗಳಿಂ ನೆಜೆದನಾಚಾರ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೨ ವ).

[ಅನಾಮಯ + ಶರೀರ]

ಅನಾಮಿಕ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ನಾಮವಿಡಿದ ಅನಾಮಿಕ ನಾನು (ಬಸವ. ೯೩೩). ೨. ಹೆಸರನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಡಿಸದ; ಹೆಸರು ಕೊಡದ: ಹೆಸರಿಗೆ ಬಿಸಿಲುಚಂದ್ರಪಾಲರು ಸಂಪಾದಕರಾದರೂ, ಅನಾಮಿಕ ಸಂಪಾದಕರು ಅರವಿಂದ ಘೋಷ್ (ವಿಜಾಮಂ. ೯೩). (ನಾ). ೩. ಚಂಡಾಲ; ಹೊಲೆಯ: ಹೋಮದ ನೆನದಲ್ಲಿ ಹೋತನ ತಿಂಬ ಅನಾಮಿಕರೊಡನಾಡಿ ಗೆಲುವು ದೇನು (ಬಸವ. ೫೭೮); ಕಡೆಗನಾಮಿಕನ ಕಿಂಕರನಾಗಿ ಸುಡುಗಾಡ ಕಾವಂತೆ ಮಾಳ್ವೆನೆಂದು (ಹಜಕಾ. ೧೧-೧೬). [ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ?]

ಅನಾಮಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ ಕೈಬೆರಳು; ಉಂಗುರದ ಬೆರಳು; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು: ಕನಿಷ್ಠಿಕೆ ಸಮಂತು ಮುಟ್ಟದಿರೆ ಪೃಥ್ವಿಯಂ ಒಂಡೆ ಮತ್ತನಾಮಿಕೆಯದುದ್ದಮಾಗಿ ಮಜುವಾ ಅತ್ತಿ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೧); "ಅನಾಮಿಕೆ-ಕಿಜುಕುಣಿಕೆಯ ಒತ್ತಿನ ಬೆರಲ್" (ಲೋಕೋಪ. ೬೯೪). ೨. ಹೊಲತಿ: ಅವಗುಣಂಗಳ ಸಂಗದಿಂ ಕುಲಂ ಹಸಗೆಟ್ಟು ನಾಮಿಕೆಯರಾದರಲ್ಲದೆ ಸಂಗವಾರಕುಲಮಂ ಕೆಡಿಸದು (ಹಜಕಾ. ೭-೩). [ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ?]

ಅನಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಯೀ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳರಿಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಆ ಸ್ಥಳ(ಗ)ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಪೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XX, ೯-೫೩; 1556). [← ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯ?]

ಅನಾಯಕ (ಗು). ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ; ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ: ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನೂ ಅನಾಯಕವಾಗಿದ್ದ ಆ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಅಜ್ಞೆಕೊಟ್ಟನು. (ಒಡಕ. ೯೩); ದೇಶ ಅನಾಯಕವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಯಕತ್ವ (ನಾ). ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಪ್ರೀಯವಾಯ್ತು ಪರಾಧವೆಲ್ಲಕನಾಯಕತ್ವವ ನೆನೆಯದಲೆ ಯುವರಾಯ ಪದವಿಯನಿತ್ತು ನೃಪತಿಗೆ ಸರಿಯ ನೃಪರುಂಟೆ (ಬಜಪು. ೭೬-೧); ಪಂಜಾಬ್ ಇತ್ಯಾದಿ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಯಕತ್ವ ಬೆಳೆಯಿತು (ಮುಕ್ತಾರ. ಪೀ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಯತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪವಾದ; ಸಣ್ಣದಾದ: ತಾಯೆ ತಾ ಬಿನ್ನಿಸಲಮ್ಮೆನನಾಯತದ ವರವೆಂದು ಮನದಲಿ ನೋಯಲಾಗದು ಸಲಿಸಲಾಗದು ಭಕ್ತರಭಿಮತವ (ನಿಭಾಗ. ೯-೮-೧೪). ೨. ನಿರಾಧಾರವಾದ; ಆಸರೆಯಿಲ್ಲದ. ೩. ಕ್ಷಣಿಕವಾದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ. ೪. ನಿಬಿಡವಾದ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ. (ನಾ). ೫. "ಅಕ್ರಮಕೃತ್ಯ; ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ" (ಬಸವ. ಕೋಶ); ಹಲವು ಕಾಲ ಧಾವತಿಗೊಂಡು ಒಟ್ಟದ ಹಿರಿಯು ಒಂದು ಮಿಡುಕುಜಲ್ಲಿ ಬೇವಂತೆ ಸಲೆ ನೆಲೆ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರ್ಪ ಶರಣನ ಭಕ್ತಿ ಒಂದನಾಯತದಿಂದೆ ಕೆಡುವುದು (ಬಸವ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಯತನಸೇವೆ (ನಾ). = ಅನಾಯತಸೇವೆ: ಮೂಜು ಮೂಢಮುಮಾಜನಾಯತನಸೇವೆಗಳುಮೆಂದಿಂತು ಇಪ್ಪತ್ತೈದುಂ ದೋಷಂಗಳಿಂದಗಲ್ಲ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೨); ಎಮ್ಮಜ್ಜಪಜ್ಜರು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಂಗಳಿವಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದೊಡೆ ಯಾವುದು ದೋಷಮೆಂದು ಸ್ನೇಹದಿಂದಮಾನುಮಿದಂ ನೆಗಳದಂದು ಲೌಕಿಕದಿಂ ನಿಮ್ಮಲ ಮಾನುಮಿ ಪೇಳ್ವನಾಯತನಂಗಳ ಸೇವಿಸುವುದನಾಯತನ ಸೇವೆಯೆಂಬುದು (ಶ್ವಾಸಕಾ. ೧೧೧-೧೫). [ಸಂ. (ಅನಾಯತನ + ಸೇವೆ)]

ಅನಾಯತಸೇವೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರು ಬಗೆಯ ಮಿಥ್ಯೆಗಳ ಸೇವೆ: ಮಿಥ್ಯಾದೇವರುಂ ಮಿಥ್ಯಾಲಯಮುಂ... ಎಂಬ ಷಡನಾಯತ[ಪ್ರಾಣಂ. ಕ]ಸೇವಾವಿರಹಿತಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧ ವ); ಅನಾಯತಸೇವೆಗಳೆಂಬ ಪಟುಭಟಿರೇಜುಸಿ ತಮ್ಮ ಪುರ್ವಗಳ ಕಾಜುತ ಕಣ್ಣೊಳುರಿಯೆಂದು ನುಡಿದರು ಧೀರರು ತಮ್ಮೊಳಿಂತೆಂದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೪-೧೫೮).

[ಅನಾಯತ + ಸೇವೆ]

ಅನಾಯಾಸ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸುಲಭತೆ: ಕೆಲವು ಪಯಣಂಗಳಿಂದುತ್ತರಗುಹಾದ್ವಾರಮನನಾಯಾಸದೊಳ್ ತೆಜೆದು ಪೊಜಮಟ್ಟುಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೩-೫೩ ವ); ತನ್ನ ಬೇಟೆ ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿ, ಅದನ್ನು ತಂತುಗಳಿಂದ ಬಿಗಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೯).

ಅನಾಯಾಸನಾಗಿ = ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಮನುಷ್ಯನು ಅನಾಯಾಸನಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನಾಯಾಸ್ಯ (ಅ). ೧. ಸುಖವಾಗಿ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಅನಾಯಾಸ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದೀವಿ (ನಡೆದಾ. I, ೩೩೩). ೨. ಇದ್ದ ಕೈದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [**ಅನಾಯಾಸ್ಯ**]

ಅನಾಯಾಸಕೃತ (ಗು). ಸುಲಭವಾಗಿ ಮಾಡಿದ; ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಸಿದ. [**ಅನಾಯಾಸ್ಯ + ಕೃತ**]

ಅನಾಯುಧ (ನಾ). ಆಯುಧವಿಲ್ಲದವನು; ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿಯದವನು; ನಿರಾಯುಧ: ಕೈದುಮಿಡಿಯನಾಂ ನಿನಗನಾಯುಧಂಗೆಂದು ಕೈಯ ಪಾವಂ ವಿನತಾತನಯಂ ಬಿಸುಡುವವೋಲ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿಸುಟಂ ಪಿಡಿದ ಬಡಿಯನಂತಾ ದಡಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೭). [**ಸಂ.**]

ಅನಾರಂಭ (ಗು). ೧. ಆರಂಭವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು(?): ಪ್ರತರುದ್ಧಿಯೊಳು ದೇವದ್ವಿಜಂಗೆ ನಿರಾಮಿಷಘೋಜನಮುಂ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಸೇವನಮುಂ ಅನಾರಂಭಮುಂ... ಆಗವೇಟ್ಟುದು (ಚಾವುಂಉ. ೨೫೮). [**ಸಂ.**]

ಅನಾರತ (ಗು). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ಸಂತತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ: ನೀರಸಂಗಳು ಕಲ್ಪಪಂಗಳಪಾರಮಾಲ್ಯಿ ಪ್ರದಂಗಳನಾರತಾಶಾಪಾಶಬಂಧಂಗಳು ವಿಕಳತೆಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೭೪). [**ಸಂ.**]

ಅನಾರತಂ (ಅ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ಯಾವಾಗಲೂ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ದೇವರುಂ ಗೊರವರುಂ ಗುಣವೃದ್ಧರನಾರತಂ ಕಾವರಕ್ಕರಸನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೧). [**ಅನಾರತ**]

ಅನಾರಸ (ನಾ). ಅತಿರಸ; ಕಷ್ಟಾಯ: ಗಂಗಳವು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅನಾರಸ ಗುಳ್ಳೋರಿಗೆಗಳನ್ನು ಕರೆದು ಮಾಮಲೇದಾರರ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯ. ೩೩). [**ಮರಾ. ಅನರಸಾ ?**]

ಅನಾರೋಗ್ಯ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೈಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಸೇವಿಸುವ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಜೀವಾತುಗಳ ಆಭಾವವಿದ್ದರೆ ಅನಾರೋಗ್ಯ ತಲೆದೋರುವುದು... ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಾತುಗಳಿರುವಂತೆ ವ್ಯಸಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅನಾರೋಗ್ಯವನ್ನು ತಡೆಯಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೬೦). [**ಸಂ.**]

ಅನಾರ್ತ (ಗು). ಅರ್ತನಲ್ಲದ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗದ. [**ಸಂ.**]

ಅನಾರ್ಥ (ಗು). ಅರ್ಥವಲ್ಲದ; ಒಡ್ಡೆಯಲ್ಲದ; ಒಣಗಿದ: ಅನಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅರ್ಥವಸ್ತುವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಒಡ್ಡೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಚಳಿಯಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ (ಆರ್ಯಭ. ೩). [**ಸಂ.**]

ಅನಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಆರ್ಯನಲ್ಲದ. ೨. ಆರ್ಯನೆಂದು ಕರೆಯಲು ಅರ್ಹನಲ್ಲದ; ಗೌರವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದ: ಅತ್ಮಮನ್! ಅನಾರ್ಯ! ಅನಾರ್ಯನಾರ್, ಆರ್ಯನಾರ್? ನೋಟ್ಟುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೦-೮೫೦); ಅನಾರ್ಯರಿವರಂ ನಂಬಿ ಆರ್ಯಕುಲದೇವಿಯಂ ನಾಮೆಂದು ತಂದ ಪೊ ನಾನರಿಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೧-೧೫). (ನಾ). ೩. ಆರ್ಯರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ, ಪ್ರದೇಶ ಮುಂತಾದದ್ದು. ೪. ಆರ್ಯರು ಆಚರಿಸಬಾರದ್ದು; ಆರ್ಯರು ಆಚರಿಸದಂಥದು: ರಣದಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು ಅನಾರ್ಯವಾದದ್ದು (ವಚಭಾ. ೩೦೪). [**ಸಂ.**]

ಅನಾರ್ಯತಿಕ್ತ (ನಾ). ನೆಲಬೇವಿನ ಗಿಡ; ಚಿರಾಯಿತವೆಂಬ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ. [**ಸಂ.**]

ಅನಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆರ್ಯಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರದವಳು. ೨. ಅಯೋಗ್ಯಳು; ಹೀನಿ; ದುಷ್ಟ: ಕಂಡ ಕಂಡವರೆಲ್ಲರುಂ ಕುಚ್ಚಿಯನನಾರ್ಯಯಂ... ನಾಯ್ಕರಿಗೆ ಕಡೆಯಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೫೯೧). [**ಸಂ. ಅನಾರ್ಯ**]

ಅನಾರ್ಷ (ಗು). ಅರ್ಷವಲ್ಲದ; ಪ್ರಾಚೀನವಲ್ಲದ: ಅರ್ಷಾನಾರ್ಷ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ಅವರೋರ್ಷಮಂಬುದಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಚಾವುಂಉ. ೨೯೬). [**ಸಂ.**]

ಅನಾಲಸ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಅನಾಲಸ್ಯನೆಂಬೊಂ ನಾಸ್ತಿ ಕೈದ್ಯನ್ನನಿದ್ರಾದಿ ನಿರೀಕ್ಷಣಜ್ಯಂಭಣವಿವರ್ಜಿತಂ (ಚಾವುಂಉ. ೬). [**ಸಂ.**]

ಅನಾವರ (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಳ ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ತಾಯಿ ಮೇಲೆ ಅನಾವರ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು (ಮೂರುದಾ. ೬೨); ಅವನಿಗೆ ನಗು ಅನಾವರವಾಯಿತು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೧೬೯). [**ಮರಾ. ಅನಾವರ (< ಸಂ. ಅನಿವಾರ್ಯ)**]

ಅನಾವರಣ (ನಾ). ೧. ಆವರಣವನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು; ಮರೆಯನ್ನು ಸರಿಸುವುದು. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು; ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು. ೩. ಮುಸುಕಾಗಲಿ, ಮುಚ್ಚಳವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು. ೪. ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ, ಬೇಲಿ ಮುಂತಾದ ಆವರಣವಿಲ್ಲದ್ದು.

ಅನಾವರಣಮಾಡು = ಮರೆಯನ್ನು ಓಸರಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು: ಶ್ರೀಯುತರು ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆವರ ಭಾವ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಅನಾವರಣಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [**ಸಂ.**]

ಅನಾವರಣೋತ್ಪನ್ನ (ನಾ). (ಭಾವಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಇಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ಆವರ ಭಾವಚಿತ್ರದ ಅನಾವರಣೋತ್ಪನ್ನವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅನಾವರಣ + ಉತ್ಪನ್ನ]

ಅನಾವಶ್ಯಕ (ನಾ). ಅನವಶ್ಯವಾದದು; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆಹಾರಾಂಶಗಳು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಹಾಳಾಗದಂತೆ ಅಡುವುದರಿಂದ ಗೃಹಿಣಿಯು ಆಹಾರದ ಪೌಷ್ಟಿಕತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬಲ್ಲಳು (ಅಡುಸಾ. ೭೨). [**ಸಂ.**]

ಅನಾವಿರ್ಭಾವ (ನಾ). ಉಂಟಾಗದಿರುವುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ತೋರದಿರುವುದು: ಪ್ರತಿಬಂಧಕಹೇತುಸ್ಸನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ ಅನದ್ಭೂತವೃತ್ತಿತ್ವದ ಅನಾವಿರ್ಭಾವರೂಪಂ ಉಚ್ಚಾದನಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೬೬). [**ಸಂ.**]

ಅನಾವಿಲ, ಅನಾವಿಳ (ಗು). ೧. ಕಡಡದಿರುವ; ನಿರ್ಮಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಡಡದಿರುವ ಅಥವಾ ನಿರ್ಮಲವಾದ ವಸ್ತು: “ವಿಮಳಂ, ವಿಶದಂ, ವೀಧ್ರಂ, ಉಜ್ಜ್ವಲಂ, ಅನಾವಿಲಂ-ಈ ೫ ನಿರ್ಮಳ ಮಸ್ತ ವಸ್ತು” (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೨). ಅನಾವಿಳ: “ವಿಮಳಂ ವಿಶದಂ ವೀಧ್ರಮುಜ್ಜ್ವಲಂ ಸ್ಯಾದನಾವಿಳಂ” (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೨). [**ಸಂ.**]

ಅನಾವಿಳ ‘ಅನಾವಿಲ’ ನೋ.

ಅನಾವೃತ (ಗು). ಮುಚ್ಚಿಲ್ಲದ; ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಅನಾವೃತ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಸಕಡ್ಡಿ ಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [**ಸಂ.**]

ಅನಾವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಹಳ ಕಾಲ ಮಳೆಯೇ ಆಗದಿರುವುದು: ಅಲ್ಲಿ ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಗಳ ಭೇದಿಯಿಲ್ಲ (ಕಳಹು. ೯೨); ಅತಿವೃಷ್ಟಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಗಳ ಖಂಡ ಏಷ್ಯಾ ಖಂಡ (ರೂಢಿ). ‘ಅತಿವೃಷ್ಟಿ’ ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಅನಾಸ (ನಾ). (ಆರ್ಯರ ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದ) ಮೂಗು ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಜನ: ದಸ್ಯುಗಳನ್ನು ಆರ್ಯರು ಮೊದಲು ಶತ್ರುಗಳಂತೆ ಕಂಡು, ಅವರು ಸೋತುಹೋದ ಮೇಲೆ ಅವರನ್ನು ದಾಸ ಅನಾಸ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತ... ದೂರವಾಗಿಯೇ ಇಟ್ಟಿದ್ದರು (ಭಾಷ್ಯ. ೩೬). [**ಸಂ. ಅನಾಸ = ಮೂಗಿಲ್ಲದ**]

ಅನಾಸಕ್ತಿ (ಗು). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಪ್ರಹವಾದ. (ನಾ).

೨. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: "ನೀವಂತೂ ಬಂದೇ ಬರಬೇಕು; ಆದರೆ ದಯೆಯಿಟ್ಟು ಅನಾಸಕ್ತರಾಗಿ ಬನ್ನಿ" ಎಂದವಳು ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ನೆಕ್ಕು ದೋವನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಳು (ಪುನರು. ೩೩೮). [ಸಂ.]

ಅನಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. 'ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗ (ನಾ). ಫಲದ ಮೇಲೆ ಆಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಯಥಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಪ್ಪದೆ ಆಚರಿಸುವ ಕ್ರಮ, — ಉಪಾಯ: ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅನಾಸಕ್ತಿ + ಯೋಗ]

ಅನಾಸ್ತಿ (ನಾ). ನಾಸ್ತಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಇರುವಿಕೆ: ಕರ್ಮ ನಾಸ್ತಿಯೆಂಬೆ ಅನಾಸ್ತಿಯೆಂಬೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೊಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಉಲಿವೆ ಉಲಿದಂತೆ ನಡೆವ ಸಂಗಡ ಸಹಿತ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೀನೂ ಬಯಲಾಗಿ ಎನ್ನನು ಬಯಲು ಮಾಡೆ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೨೫-೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಸ್ಥೆ (ನಾ). ಆಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಔದಾಸೀನ್ಯ: ಅವರ ಅದುಬುಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಓದುಗರ ಅನಾಸ್ಥೆ. ಕವಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಬರೆದದ್ದನ್ನು ವಾಚಕರು ಓದುವುದಿಲ್ಲ, ಅನಂದಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೯೪); ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅನಾಸ್ಥೆ ಬೆಳೆಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಚಿಂತಂಕ. ೯-೨-೧೯೬೫; ೨-೬). [ಸಂ. ಅನಾಸ್ಥಾ]

ಅನಾಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ; ಏಟು ಬೀಳದ. (ನಾ). ೨. ಒಗೆಯದ ಅರಿವೆ; ನೂತನ ವಸ್ತ್ರ. ೩. ಅಭೇದ್ಯ: "ಆಯಾಸ ಮನಲನಾಹತಮನಲಭೇದ್ಯಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೮). ೪. ಗುಣಿಸಲ್ಪಡದಿರುವುದು; ಗುಣಿಸದೆ ಇರುವುದು. ೫. [ಯೋಗಶಾ] = ಅನಾಹತಚಕ್ರ: ಆದಿಯನುಳ್ಳದೆ ಆಧಾರ, ಅನಾಹತವ ಕೂಡಿಪ್ಪುದೆ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ (ಪದಗೋ. ೫೯-೧೨೧). ೬. [ಸಂಗೀತ] "ನಾದ ಆಹತ ಮತ್ತು ಅನಾಹತ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ... ಅನಾಹತ ನಾದ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಪನಾವರ್ತ ಅಥವಾ ಸ್ವಂದನ ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯತೆ ಪಡೆದು ಆಹತನಾದ ವಾಗುತ್ತದೆ" (ಸಂಗೀತಂ. ೭). [ಸಂ.]

ಅನಾಹತಂ (ಅ). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದೆ; ಏಟುಬೀಳದೆ: ಯಮಳಾ ಚುನಾವಣಾತಮನಾಹತಂ ಕಡೆದುದಂ ನೆನೆದು (ಜಗವಿ. ೩-೬೪).

[< ಅನಾಹತ]

ಅನಾಹತಚಕ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆರು ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶದಳಪದ್ಮದಂತೆ ಆಕಾರವುಳ್ಳದಾಗಿ ಎಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ಚಕ್ರ: ಕಲ್ಲುಕಾಷ್ಠ ಸಲಿಲ ನಿಷ್ಕಲದಿಂದಲಾಯಿತ್ತು ವಾಯುವಾಧಾರದ ಪವನಸಂಯೋಗದ ಅನಾಹತ ಚಕ್ರದಿಂದ ಮೇಲಣ ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಂದು (ಅವಚಂ. ೧೮೯-೮೫೪).

[ಅನಾಹತ + ಚಕ್ರ]

ಅನಾಹತಮತಿ (ನಾ). ಏಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗದ ಬುದ್ಧಿ; ಪ್ರೋಭೆ ಗೊಳ್ಳದ ಬುದ್ಧಿ; ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಅಜಿತ ಸೋಮೇಶ ನೊಲಿದಿತ್ತನಾಹತಮತಿಯ ಕುಜುಹಿನಭಿನವಮಂಗನುಸಿದ್ಧ ಸತ್ಕೃತಿಯ ನಿಧ ಜಜಿವರಾರ್ ಮಜಿವರಾರ್ (ಮಂಗರಾ. ೩-೬).

[ಅನಾಹತ + ಮತಿ]

ಅನಾಹತಲೀಲೆ (ನಾ). ಕುಗ್ಗದ ಆಟ, —ಲೀಲೆ: ಘನಗರಕಂ ವಿಜೃಂಭಿಸೆ ಘನಾಮಣಿ ರಂಜಿಸೆ ಘೋರ ಘೋತ್ಕೃತಧ್ವನಿ ಮಿಗೆ ಪಾವು

ಸುತ್ತಿರಲನಾಹತಲೀಲೆಯೊಳಂದು ಬಾಳಚಂದನಕುಜದಂತೆ ಕೃಷ್ಣನೆ ಸೆ ದಿದೋಡಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೧). [ಅನಾಹತ + ಲೀಲೆ]

ಅನಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಹಾರ; ಉಪವಾಸ: ಈ ಅನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಈ ಅನಾಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ನನಗೆ ಬಲ ಒದಗಿಸಿದ್ದರೋ ನಾನರಿಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೨). ೨. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದವನು; ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು. [ಸಂ.]

ಅನಾಹಾರಕ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೨. [ಜೈನ] ಆಹಾರಕವಲ್ಲದ್ದು. ೩. ಆಹಾರಕವನ್ನು ಪಡೆಯದವನು: ಜೀವ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆಹಾರಕ, ಅನಾಹಾರಕ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಸ. ೩೦೦). 'ಆಹಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಹುತ (ನಾ). ಆಕಸ್ಮಿಕ; ಪ್ರಮಾದ; ಅನಿಷ್ಟ; ಕೇಡು: ನಿಜವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಎಷ್ಟು ಅನ್ಯಾಯಗಳಾಗಿಲ್ಲ! ನಂಬದೆ ಎಷ್ಟು ಅನಾಹುತಗಳಾಗಿಲ್ಲ (ರಾಮರಾ. ೫೯); ಹೆಂಗಸರು ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು, ಯಾವುದೋ ಹೇಳಲಾಗದ ಅನಾಹುತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಗಮಾಂ. ೭೮); ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬೀಗ ಏನೊಂದೂ ಅನಾಹುತಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಾಗದೆ ಒಳಗಿದ್ದ ಸರ ಮಾತ್ರ ಮಾಯವಾಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೯). [< ಸಂ. ಅನಾಹುತ?]

ಅನಾಹೂತ (ಗು). ೧. ಕರೆಯಲ್ಪಡದ; ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದ: ಔತಣಕ್ಕೆ ಅನಾಹೂತರಾಗಿದ್ದರೂ ಮರಿಗಳೂ ತಾಯಿಯ ಉಣಿಸಿನಲ್ಲಿ ಪಾಲು ಕೊಂಡುವು (ಕಾನೂರು. ೪೩). ೨. ಪ್ರಮಾದ; ಕೇಡು: ಇನ್ನೇನು ಅನಾಚಾರ ಅನಾಹೂತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವೆ ಹೇಳು (ನಡುಮ. ೧೫).

[ಸಂ.]

ಅನಾಹೂತಪರಿಚಯ (ನಾ). ಕರೆಯದಿದ್ದರೂ ಹೋಗಿ ತಾನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಚಯ: ಅವನಿಷ್ಟರೊಳಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅನಾಹೂತಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಅವನಿಗೇನು ಎನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಅರಗಿ. ೨೫). [ಅನಾಹೂತ + ಪರಿಚಯ]

ಅನಿಂದ್ಯ (ಗು). ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಲ್ಲದ; ನಿರ್ದೋಷವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಾಸ್ತುಬಂಧಮೆಂದುಮನಿಂದ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೬); ಧೀರನಿಂದ್ಯನಪ್ರತಿಮಾನಾತಸರ್ವಜಗಜ್ಜನಂ... ಘೋಷ ಮಟ್ಟಿ ಸಾಂದರಂ (ನಂಬರ. ೧೮-೧). [ಸಂ.]

ಅನಿಂದ್ಯಗುಣ (ನಾ). ೧. ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದ ಗುಣ. ೨. ನಿಂದೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು: ರಣಮುಖದುಳ್ಳ ಕೋಲನೆರಿಯಕ್ಕುಮನಿನ್ನಿಗುಣನ್ ಪ್ರಣಯಿಜನಕ್ಕೆ ಕಾಮನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩-೨; 500); ಕುಂದಕಚ್ಚೆಗಮನಿಂದ್ಯಗುಣನಿಜ ದಾಮ ಮಯ್ಯಂಗಂ... ವೆಣ್ಣುಮಯ್ಯನಗ್ರತನೂಜಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೧೯).

[ಅನಿಂದ್ಯ + ಗುಣ]

ಅನಿಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯವಲ್ಲದುದು; ಮನಸ್ಸು: ಅನಿಂದ್ರಿಯಂ - ಮನಂ - ಅಂತಃಕರಣಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಅನಿಸೃತ (ನಾ). ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಡದುದು: "ಅನಿಸೃತ-ಘೋಷಮಡದುದುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಕೆ (ನಾ). ಎಣಿಕೆ; ಉದ್ದೇಶ; ಆಲೋಚನೆ: ಸಮುದ್ರ ದಡದಿಂದ ೭-೮ ಮೈಲು ದೂರ ಹೋದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನಿರೋಗಿ ಮೀನು ದೊರೆತೀತು ಎಂಬುದೇ ಅವನ ವಿಚಾರ. ಅಶಾವಾದಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು 'ಹೂ' ಎಂದಿತು... ಅನಿಕೆಯಂತೆ ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿ, ದಡದಿಂದ ಹೊರಹೊರಗೆ ಬಂದ(ದಕ್ಷಿಣ. ೯೩). [ಅನ್ನು (< ಅನ್ನು) + -ಇಕೆ]

ಅನಿಕೇತ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದವನು.

೨. ನಿಯತವಾಗಿ ಒಂದು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದವನು; ಮನೆಮಠಗಳ ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನು: 'ತಾಲೀಮಿ'ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನಿಕೇತ ಸ್ಥಿರಮತಿಗಳು ಅನೇಕರೊಡನೆ ಪ್ರಭುವೂ ಮಲಗಿಕೊಂಡನು (ಬಿಟ್ಟುಹೋ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಅನಿಕೇತನ (ನಾ). = ಅನಿಕೇತ: ಓ ನನ್ನ ಚೇತನ, ಆಗು ನೀ ಅನಿಕೇತನ! (ಅನಿಕೇ. ೬೦-೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಗಂ 'ಅನ್ನಿಗಂ' ನೋ.

ಅನಿಗಾಲ, ಅನುಕಾಲ್ಯ, ಅನುಗಾಲ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ಸಂತತವಾಗಿ: ಇತ್ತೆನು ನಿಮಗಗಲಿಕೆಯ ನಿಮ್ಮಗಳ ಚಿತ್ತ ವೆನ್ನೊಳಿ ನಾಂಟಲೆಂದನಿಗಾಲ (ಯಾದವಾ. ೨೪); ಕಂದ! ಕೇಳಿದು ಸಾವಿನಿಂದತ್ತಲತ್ತ ನಿಂದು ತಾನನಿಗಾಲ ಎಸೆದೊಪ್ಪುತ್ತಿಹುದು (ಕವಿಪು. ೪೮). **ಅನುಕಾಲ್ಯ:** ಅನುಕಾಲ ನಿನ್ನನೆ ಬಯಸಿ ನೀ ಬಹ ದಾರಿಧ್ಯನೆ ನೋಡಿ ಸಾರ್ಥೀಗ ಮಣಿದ (ಭರತ. ೭೮-೧೩೮). **ಅನುಗಾಲ:** ಜನಮನೆ ಬಿಟ್ಟೀಕಾಂತದಲಿ ಕೂಡಲಾಯಿತೆ ಜನವ ಮನೆಯ ಬಿಟ್ಟಿರದೆ ಅನುಗಾಲ ಗೂಬೆಯು (ಜಗದಾ. ೧೪೦); ಇವರಿಗೆ ಹೊಡೆಯುವ ಅಧಿಕಾರವು ಅನು ಗಾಲವೂ ಇದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೩); ನನಗಂತೂ ಅನುಗಾಲ ಬಸುರು ಬಾಣಂತನ (ಹನ್ನೊಂದ. ೨೮). [ಅನಿತು + ಕಾಲ]

ಅನಿಚ್ಛೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೇರದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನಿಚ್ಛಾ]

ಅನಿತರ (ಗು). ಬೇರೆ ಕಡೆಯ. 'ಅನಿತರ ಸಾಧಾರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿತರಸಾಧಾರಣ (ಗು). ಬೇರೆಕಡೆ ಕಾಣಬರದ; ಬೇರೆಯದಲ್ಲದ: ಅನಿತರಸಾಧಾರಣವಾದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಮಾಲತಿಯು ಸಂಗಡ ವಿರುವುದರಿಂದ ಅನಂಗನೇನಿಗೆ ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ ಉಂಟಾಗಲಾರದು (ರಾವಿಜ. ೩೦). [ಅನಿತರ + ಸಾಧಾರಣ]

ಅನಿತು 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿತ್ತು, ಅನಿತು (ಅ). ಪರಿಮಾಣ ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಅಷ್ಟು: ಮೇಲಾದ ವಿಳಾಸದೊಡ್ಡವನಿಂತುಂ ದಿನದಿಂದೊಡವಂದುವೆಂಬನಿತ್ತಾದುದು ರೂಪು (ಅದಿಪು. ೩-೧೦). **ಅನಿತು:** "ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು- ಎಂಬಿವು ಪ್ರಮಾಣ ಸೂಚನಗಳ" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೧); "ಅನಿತನಿತುಯೆನಿತೆ ನಲ್ಲಾಂ ಘನತೆಯೊಳಿಂತಿವು ಪ್ರಮಾಣಸೂಚಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೬); ನಿ ಮ ಗಿಂ ದಿ ನ ದಿವಸದನಿತೆಯಾಯುಷ್ಯಮೆಂದು ಪೇಜ್ಜುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೨೬); ಅನಿತುಸುಖದನಿತುಭೋಗದ ಮನುಜಯುಗಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ (ಅದಿಪು. ೫-೨೬); ಎನಿತೋದನೋದಿಯುಂ ಮನದನಿತೆ ವಲಂ ಬುದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೬); ಅನಿತೊಂದಣ್ಣನಿತೊಂದು ದರ್ಪ ಮನಿತೊಂದಾಧತ್ಯಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೫); ಅನಿತರಲ್ಲಿ ಸಾಂತಣ್ಣ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಗೀತಶಾಲೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ (ಹಾಹುತ. ೧೦).

ಅನಿತ್ತನಿತ್ತು, ಅನಿತನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಅಷ್ಟುಷ್ಟು: ಅನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾ ನದನೊತ್ತಿ ಕೀಸುಗುಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩-೬೮ ಉದಾ). **ಅನಿತನೆಯು** = ಅಷ್ಟನೆಯು: "ಅನಿತನೆಯುಂ, ಇನಿತ ನೆಯುಂ" (ಕಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಅನಿತನಿತು** = ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು: ಅನಿತನಿ ತೆಂದು ಲೆಕ್ಕಮಿಡಲಾನವಿಯೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೪೮); ಈತನನಿತನಿತೆಂದು ಯೋಚನೆಗೇತಜಲಿ ಠಾನಿಲ್ಲ ಸತ್ಯಗುಣಾತಿಶಯವೇ ಕಾಣಬಂದಿಹುದುಗ ಕೇಳೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೫). **ಅನಿತಜಿಲಿ** = ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ: ಊಳಿಗ ವಾದೆ ಡೆ ಗೆ ಲೊಳ್ ರೂಪಳಿಯುಂಗೊಳುತ್ತ ಮನಿತಜಿಲಿಗಳಂ ತಣೆಯದೆ

(ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಮೋನದಿಂದಿದರ್ಶಿತಜಿಲಿ ಪಾತ್ರೆ ಹಿಂಗಿತೇ (ತಿರುರ. ೧೩); ಅನಿತಜಿಲಿ ವಲ್ಲಿತರುಗುಲ್ಲ ಕಾಸಾರದೊಳ್ (ಭಾವಚಂ. ೪-೨೭). **ಅನಿತುಸೂಳು** = ಅಷ್ಟು ಸಲ: ಕ್ರಮದಿನಂಗುಲಾ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಭಾಗ ಪ್ರಮಿತಾಕಾಶ ಪ್ರದೇಶಗಳನಿತೊಳವನಿತುಸೂಳುಮಲ್ಲಿಯೆ ಪುಟ್ಟ (ಪಸಾರ. ೧೦೮೬-೧೭). **ಅನಿತ್ತೋರ್** = ಅಷ್ಟು ಜನರು: ಎಲ್ಲಮಾ ನ್ನರ್ವ ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟ ಮೊದಲಿನನಿತ್ತೋರ್ ನಿತ್ತನೆ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೭; 675). **ಅನಿಬರ್, ಅನಿಬರು** = ಅಷ್ಟು ಜನ; ಅಷ್ಟು ಮಂದಿ: ಪು ಗು ವಾ ಗ ಳ್ ಪುಗಲೀಯವೆಂದನಿಬರುಂ ವೀರರ್ಕಳೇಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಶೂದ್ರಕ. ೪೩೬); ಸಂಸ್ಥಾನಂಗಯ್ಯ ಮುಡಿಪಿ ಯನಿಬರುಂ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೩೧); ಅನ್ನನಿ ಬಮ್ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನಳಿದ ಪಳ್ಳುಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ನರಕಂ ಪುಗುಗುಂ (ಸೌಹೃ. XI-i, ೫೨-೬೧; 1007); ಇಂತುಟಿ ನಿಮ್ಮನಿಬರ ವಿಕ್ರಾಂತಮಾದೊಡಂ ಸೈರಿಸಿಮಿನಿಸಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೯೫); ಕಜುಗಾವ ಮಕ್ಕಳುಗಳನಿಬರ್ಗ ದಣೆಯುಣಲಿಕ್ಕೆ ತಣದಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧಾರಾ. ೨-೧೬); ಪವನಜನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳನಿಬರು ಕೇಣಿಕನರು ಕಲ್ಪಾಂತ ಭೈರವನ (ಕುವಾಕ. ೧೩-೩೩); ನಿನ್ನ ಚೆನ್ನಡಿಯೊಳಗಿಂದ ಸಿನ್ನೇಳು ಮುನ್ನೇಳು ತರದವರನಿಬರುಮುನ್ನತಿವಡೆದರೆನ್ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧-೩೯); ಜಾಣರನಿಬರು ಪೇಳ್ವದೆಲ್ಲ ಪುಸಿಯೊ (ವಿಸೇಗೀ. ೧೯-೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅನ್ನೆತ್ತು]

ಅನಿತ್ಯ (ಗು). ನಿತ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರ; ಕ್ಷಣಿಕ: ಪದಾಂತ ಸಂಧಿಯು ಈಗಿನ ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಈ ಪುಸ್ತಕ ದಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಪದ್ಯಗಳು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ಕವಿಪು. ೫೯); ಶ್ರುತಿ ದುಷ್ಟವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ಅನಿತ್ಯಗಳೆಂದು ಹಿಂದಿನವರು ತೋರಿ ಸಿರುವುದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಅನಿತ್ಯತೆ (ನಾ) ಅಸ್ಥಿರತೆ; ಅಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕ್ಷಣಿಕತೆ; ಚಂಚಲತೆ: ಸತಿಸುತಾದಿಗಳನಿತ್ಯತೆಯೆಂದು ಪಳವುದೆ ಚಂದಮನು (ಕೈವಲ್ಯ. ೭೬-೧). [ಸಂ. ಅನಿತ್ಯತಾ]

ಅನಿತ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಅನಿತ್ಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅನಿದ್ರೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಈ ಅನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅನಾ ಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ನನಗೆ ಬಲ ಒದಗಿಸಿದ್ದರೋ ನಾನರಿಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೨). [ಸಂ. ಅನಿದ್ರಾ]

ಅನಿಧನ (ಗು). ೧. ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಅದನಾದ್ಯನಿಧನ ಗುಣಯುತಮದಕ್ಕೈಮಮದು ಮರುತ್ತಿ ಕಾನೇಷ್ಟಿತಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪೪). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಶ್ರಿತ. 'ಅನಿಧನನಿಧನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಧನನಿಧನ (ನಾ). ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಶಿವ: ಅನಿಧನನಿಧನನಿಧನೋದ್ಭವ ಶಿವ ಶರ್ವಶ್ಚ ಎಂದೆನುತ ಪರಮಾತ್ಮ ಮಹೇಶ್ವರ ಮಹಾತೇಜ ಎನುತ (ವೀಶ್ಯಪು. ೬-೪-೨೭).

[ಅನಿಧನ + ನಿಧನ]

ಅನಿಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಲುಕದ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಧಮೋಪಮೆ ವಿಯತಿ ಪದಪೂರಕಂ ದುಸ್ಸಂಧಿ ಯನಿಬದ್ಧಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಜು ಕಳೆದಂತು (ಬಸಪು. ೧-೧೮). (ನಾ). ೩. [ಜೈನ] ಇತರರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಂಗಳ; ಎರಡು ಬಗೆಯ ಮಂಗಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮೇಣ್ಣ ಬದ್ಧಾ ನಿಬದ್ಧಭೇದದಿಂ ಮಂಗಳಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ತನ್ನಿಂ ಮಾಡೆಕಟ್ಟಿ ನಾಂದಿ ನಿಬದ್ಧ ಮಂಗಳಂ ಪರಕೈತಮನಿಬದ್ಧ ಮಂಗಳಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪). [ಸಂ.] **ಅನಿಬರ್ 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.**

ಅನಿಬರು 'ಅನಿತ್ತು' ನೋ.

ಅನಿಮಿತ್ತ (ಗು). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ; ನಿರ್ವ್ಯಾಜವಾದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯು : "ಸ್ವಚ್ಛಂದ ನಿರ್ವ್ಯಾಜಮಿತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕ. ಅನಿಮಿತ್ತಂ] ಯದ್ಯಚ್ಛೆಯದು ತನ್ನಿಚ್ಛೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦); ಅನಿಮಿತ್ತ ಮುನಿವ ಮುನಿಪನ ಬೆಸದೊಳಗ್ಗೆ ವಿಪ್ರನ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿತ್ತಂ (ಅ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ : ಜಯ ಜಯ ಧ್ವನಿಗಳೊಡನೆ ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಗಳನಿಮಿತ್ತಮಾಕಾಶದೊಳಗೆ ನಗುತಿಯುಂ (ಪಂಪಾ. ೧೦-೨೬ ವ). [< ಅನಿಮಿತ್ತ]

ಅನಿಮಿತ್ತಕ್ರೋಧಿ (ನಾ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು : ಅನಿಮಿತ್ತಕ್ರೋಧಿ ಸಿಂಹೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೫).

[ಅನಿಮಿತ್ತ + ಕ್ರೋಧಿ]

ಅನಿಮಿತ್ತವೈರ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ದ್ವೇಷ : ಮುನಿಗೆ ಹೊಲೆಯಾವು ದತಿಕೋಪ ಬದ್ಧದ್ವೇಷವನಿಮಿತ್ತವೈರವದಜಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರಾಗಿ ವನಿತೆಯರು ಕಡೆಗೆ ಹೊಲತಿಯರಾಗಿ (ಹಚಕಾ. ೭-೨). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ವೈರ]

ಅನಿಮಿತ್ತಶೋಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ದುಃಖ, — ಸಂತಾಪ : ಮರುಗಿ ಕರಗಿದುದು ರಾಮಾತ್ಮವನಿಮಿತ್ತಶೋಕದಿಂದ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೩೬-೨೩೨). [ಅನಿಮಿತ್ತ + ಶೋಕ]

ಅನಿಮಿತ್ತಹಾಸ್ಯ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ಹಾಸ್ಯ, — ನಗು : ಇನಿಯ ನಿಂದನಿಮಿತ್ತಹಾಸ್ಯಂ ಜನಿಸಿದೊಡೆ ಸೂರುಳಿಸಿ ಕೇಳುವ ವನಿತೆಗೊರೆದನು ಗುರ್ಜರನು ನಗುತೋಹಿಲನ ಕತೆಯು (ಬಸಪು. ೪೩ ಸೂ).

[ಅನಿಮಿತ್ತ + ಹಾಸ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷ (ಗು). ೧. ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸದ; ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯದ.

(ನಾ). ೨. ಮೀನು : "ವೈಸಾರಣಃ . . . ಅನಿಮಿಷಃ, ಮೀನಃ . . . ಈ ೧೩ ಮೀನ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೫); ಕೊಳದ ಜಲಮೆಯ್ದೆ ಕಾಯ್ದೆ ಸರೊಳೆ ಕೊಟ್ಟುದಿವಂತೆ ಕುದಿದುವನಿಮಿಷತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೨೧).

೩. ದೇವತೆ : ಭಕ್ತನ ಮುಖದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಕಾಣಬಹುದು ಭಕ್ತದೇಹಿಕ ದೇವ ಅನಿಮಿಷನಾಗಿ (ಬಸವ. ೧೪೫); ಅನಿಮಿಷ ನರ ನಾಗ ಲೋಕಕಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ನೆನಹಿಗೆ ನಿಲುಕದಂತಿಹುದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೪-೩೬).

೪. ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು; ಜಾಗರೂಕ. ೫. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಲಘುಗಳುಳ್ಳ (೦೦೦) ನಗಣ : ಅನಿಮಿಷ ಭಾನು ದಿವಿಜ ಪವನಂ ಬರೆ ಸುರಪುರ ಪುರಗಣ ಭಾನು ಲಗಂ . . . ಮುನಿಮತಮೆಂಬುದು (ಭಂಡೋಬು. ೨-೧೪೮). ೬. ನಿಮಿಷವಲ್ಲದ ಕಾಲ : "ಕಾಲಮುಂ ಯಾದ ಸುಪರ್ವರಿಂತನಿಮಿಷಾಹ್ವಯ" (ನಾನಾರ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿಷಗತಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಯಾಗಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತುವುದು.

೨. [ಜೈನ] ಚತುರ್ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಅನಿಮಿಷ + ಗತಿ]

ಅನಿಮಿಷಚಾಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು; ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು : ಅನಿಮಿಷ ಚಾಪದಂತೆ ಸಿರಿ ಶಾರದ ನೀರದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಯೌವನದೇಸಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೯-೧೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಚಾಪ]

ಅನಿಮಿಷಜಾತ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ : ಅನಂತಕೋಟಿ ದಿನೇಶ ದ್ಯೋತಾಭಮಿದುರ್ದನಿಮಿಷಜಾತಂ ಚಿರನಿಮಿಷಮಾಗೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪೭). [ಅನಿಮಿಷ + ಜಾತ]

ಅನಿಮಿಷತೆ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚಿದಿರುವಿಕೆ : ನೀರಜಿವಬಲಾ ಜನದಾ ತೋರಮೊಲೆಗಳಿಗೆ ಅಗದ ಪಾಂಥರ ದಿಟ್ಟ ತೋಜಿದುವನಿಮಿಷತೆಯನು (ಕಂನವಿ. ೨-೫೪). ೨. ದೇವತ್ವ. [ಸಂ. ಅನಿಮಿಷತಾ]

ಅನಿಮಿಷತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚಿದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕಣ್ಣು ತೆರೆ : ನೀಜಿಯೊರ್ವಳನು ರಾಗದಿಂದ ಭಿಕ್ಷುನ್ನಮಂ ತಂದು ನೀಡಿ . . . ಪೋಗಲಾಜದೆಯನಿಮಿಷವಡೆದಿರಲ್ಪವಳ ನಾಗಭೂಷಣ ನಿಟ್ಟಿಸಲಾ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨-೩೬). [ಅನಿಮಿಷತೆ + ವಡೆ]

ಅನಿಮಿಷತ್ವ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷತೆ : ಕೆಂಧೂಳಿ ಮಾಣಿಸಿತನಿಮಿಷತ್ವವನಮರಸಂತತಿಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೯-೨೯). [ಸಂ.]

ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡುವವನು ; ರಾಕ್ಷಸ : ಅನಿಮಿಷದ್ರೋಹನನಿಮಿಷಮಾರ್ಗದೊಳಿರ್ದ ದುರ್ಗಿಯಂ . . . ನೋಡುತ್ತ ಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩-೧೫ ವ). ೨. ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹ. [ಅನಿಮಿಷ + ದ್ರೋಹ]

ಅನಿಮಿಷಧ್ವಜ (ನಾ). ಮೀನಿನ ಗುರುತನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : "ಅನಿಮಿಷಧ್ವಜನನಂಗಂ ಮಧುಪ್ರೇಮಿ ಹೃಜ್ಜನನಂ ರತಿ ಪ್ರಭು . . . ಮಾರನೆನೆ ಮದನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೨).

[ಅನಿಮಿಷ + ಧ್ವಜ]

ಅನಿಮಿಷನಗ (ನಾ). ೧. ಮೇರು ಪರ್ವತ. ೨. ಮಂದರ ಪರ್ವತ : ಬೇಜೊಂದೆ ಬೇಜೊಂದಬ್ಬಿ ಬೇಜೊಂದಧನಿಮಿಷನಗಮೆತ್ತಾನುಮುಂಟ ಪೊಡಕ್ಕುಂ (ಎಇ. XVI, ೬೧-೧೫; 1081). [ಅನಿಮಿಷ + ನಗ]

ಅನಿಮಿಷನೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ದೇವತೆ. [ಅನಿಮಿಷ + ನೇತ್ರ]

ಅನಿಮಿಷಪತಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ : ಅನಿಮಿಷಪತಿಯಂ ತ್ರಿಜಗ ಜ್ವನಪತಿಯಂ ಪೊತ್ತು ಪಥಪರಿಶ್ರಮಮೊದವಿತ್ತೆನೆ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೪).

[ಅನಿಮಿಷ + ಪತಿ]

ಅನಿಮಿಷಪ್ರಕೀರ್ಣಕ (ನಾ). ೧. ಮೀನುಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ : ಅ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ನಾಕಲೋಕದಂತನಿಮಿಷ ಪ್ರಕೀರ್ಣಕಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ).

[ಅನಿಮಿಷ + ಪ್ರಕೀರ್ಣಕ]

ಅನಿಮಿಷಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಂತ್ರಿ ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ : ಅನಿಮಿಷ ಮಂತ್ರಿಯೊಳೊಂದಿದ ಶನಿಯಿಂದ ಮಡಕೆಮಾಟ್ಟನಡಲುಂ ಬಲ್ಲಂ (ಜಾತತಿ. ೧೫-೫). [ಅನಿಮಿಷ + ಮಂತ್ರಿ]

ಅನಿಮಿಷಮಾರ್ಗ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ ; ಆಕಾಶ : ಅನಿಮಿಷ ದ್ರೋಹನನಿಮಿಷಮಾರ್ಗದೊಳಿರ್ದ ದುರ್ಗಿಯಂ . . . ನೋಡುತ್ತ ಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩-೧೫ ವ). [ಅನಿಮಿಷ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನಿಮಿಷಲೋಕ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ ; ಸ್ವರ್ಗ : ಅಸಾರವಾದುದಿಂದ ನಿಮಿಷಲೋಕಂ . . . ಪಾರಿಜಾತಹರಣಂ ಮುರವೈರಿಯಿನಾದ ದೂಸಜೊಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೫೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಲೋಕ]

ಅನಿಮಿಷಲೋಚನ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷ ನೇತ್ರ : ವಿವಿಹತ ಸಮಸ್ತ ರಿಪುಕುಳನನಿಮಿಷಲೋಚನದೇ ನೋಡಿ ನೀಡುಂ ಪ್ರಿಯೆಯಂ . . . ಅಶ್ಲೇಷ ಸಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೭೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಲೋಚನ]

ಅನಿಮಿಷಸೇವ್ಯ (ಗು). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, — ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಮೀನುಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ : ಚಾರುಕಯೋಧರೆ ಮಹಿಮಾಧಾರೆ ಸದಾನಿಮಿಷಸೇವ್ಯರಸಯುತೆ ವರಶೃಂಗಾರಾಜಿತೆಯನಿಮಿಷ ಕಾವೇರಿ ಧರಾಕಾಮಧೇನುವೆನುವುದು ಪುಸಿಯೇ (ರಾಜಶೇ. ೨-೮).

[ಅನಿಮಿಷ + ಸೇವ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷಾಪಗೆ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ನದಿ ; ಗಂಗೆ : ಅನಿಮಿಷಾ ಪಗೆಯನವರಸ್ಥಿಗಳ ಸೋಂಕಿಸಲಾ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಹರೆನಕ್ಕೆ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೮-೯೫). [ಸಂ. ಅನಿಮಿಷಾಪಗಾ]

ಅನಿಮಿಷಾರಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು; ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಮೀನುಗಳ ಶತ್ರು; ಬೆಸ್ಟು: ದಶಗ್ರೀವನಂತಿರಲನಿಮಿಷಾರಿಗಳು... ಎನಿಸುವ ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೪). [ಅನಿಮಿಷ + ಆರೋಗ್ಯ]

ಅನಿಮಿಷಾಲಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಸ್ವರ್ಗ: "ನಭದಲ್ಲಿ ಅನಿಮಿಷಾಲಯದಲ್ಲಿ ಧರೆಯಲ್ಲಿ ನಾಕಮೆಂದೆನಿಸುವುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೭). [ಅನಿಮಿಷ + ಆಲಯ]

ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು, — ಸಮೂಹ: ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ ನೆರೆದುದಿಭಪುರಜನವೊಡನೆ ನಡೆತರಲು ಹರಿ ಬರುತ್ತಿರ್ದ ನೋಲಗಕ್ಕೆ (ಕುನ್ಯಾಲು. ೮-೪೯). ೨. ಮೀನುಗಳ ಗುಂಪು.

[ಅನಿಮಿಷ + ಆವಳಿ]

ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸರೋವರ. ೨. ವಿಷ್ಣು: ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿಯನಿಮಿಷಾಶ್ರಯಮೂರ್ತಿಯೆನೆ... ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೨).

[ಅನಿಮಿಷ + ಆಶ್ರಯ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ: ತಾರಕಾಸುರನ ಬಾಧೆಗಳ್ಳಿ ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರಾದಿ ದಿಕ್ಪಾಲಕರು ಕೂಡಿ ಧನಪಸಖನೆಚ್ಚುಪಿಸಿ ದೂಟ ಪೇಳುವರಾರು (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧೧-೧೨). [ಅನಿಮಿಷ + ಇಂದ್ರ]

ಅನಿಮೇಷ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ: ಅನಿಮೇಷರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ನಿನಗೆ ತನು ಗ್ರಹಣಂ... ಕುಶೇಶಯನಯನಾ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೩). ೨. ಮೀನು: ಮಕರಾಂಕಿತಮುರ್ವರೇಶ್ವರಾಂಘ್ರಿವೊಲ್ ಅನಿಮೇಷ ಕೂರ್ಮ ಲಲಿತಂ... ಸರೋವರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಮೇಷಾಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷೇಂದ್ರ: ಅನಿಮೇಷಾಧಿಪತಿ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರನಾಗಳ್ ಸಹಸ್ರಕರನಾದಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೧೯).

[ಅನಿಮೇಷ + ಅಧಿಪತಿ]

ಅನಿಮೇಷಾವಳಿ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷಾವಳಿ: ಅನಿಮೇಷಾವಳಿ ಮಾಳೆ ಗಟ್ಟಿ ತರದಿಂ ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೬).

[ಅನಿಮೇಷ + ಆವಳಿ]

ಅನಿಮೇಷಾಹಿತ (ನಾ). = ಅನಿಮಿಷಾರಿ ೧: ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ತು ಗಪ್ಪರವಿನಿಯಲೋಹಿತಂ... ಬಿಲ್ವಾರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೮).

[ಅನಿಮೇಷ + ಆಹಿತ]

ಅನಿಮ್ನ (ಗು). ಆಳವಿಲ್ಲದ. 'ಅನಿಮ್ನನಾಭಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಮ್ನನಾಭಿ (ಗು). ಆಳವಿಲ್ಲದ ಹೊಕ್ಕುಳುಳ್ಳ: ಸಮಸಾರ್ಥನುಂ ಅಜಕುಕ್ಷಿಯುಂ ಗೋಧೋತ್ರಿಷ್ಟನುಂ ಮೋಹಜಘನಾಪರನುಂ ಅನಿಮ್ನನಾಭಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೫೬ ನ). [ಅನಿಮ್ನ + ನಾಭಿ]

ಅನಿಯತ (ಗು). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಅನಿಶ್ಚಿತ. [ಸಂ.]

ಅನಿಯತಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗವು ಕ್ಲುಪ್ತವಲ್ಲದ್ದು; ನಿಯತವಾದ ಲಿಂಗವಲ್ಲದ್ದು. ವಾಚ್ಯಲಿಂಗ, ವಿಶೇಷ್ಯಾಧೀನಲಿಂಗ ಹೋಲಿ.

[ಅನಿಯತ + ಲಿಂಗ]

ಅನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮ (ಗು). ನಿಯಮಬದ್ಧವಾದ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದ; ಕ್ಲುಪ್ತವಾದ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸದಿರುವ: ಪರಮೋದಯರಿಕಮಲಾಕರಬೋಧಕರಿದಿರ್ನೇಶನುಂ ನೀನುಂ ಭಾಸ್ಕರನನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮನರಸಾ ನಿನ್ನಂತೆ ನಿಯತವೃತ್ತಿ ಸ್ಥಿ ತನ್ಯೈ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೧).

[ಅನಿಯತ + ವೃತ್ತ + ಕ್ರಮ]

ಅನಿಯತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಘನಮೆರಡನೆಯದ ಜೋಳಮಾಜನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಮೊಳವು ಗುರುಲಘುಭೇದಂ ಅನಿಯತ

ವೃತ್ತಿಯನೊಡದನನುಮಾರ್ಗಕ್ರಮದೆ ಸಯ್ಯುಮಾಡುಗೆ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪). [ಅನಿಯತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನಿಯತಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅನಿಯತಿಕೆಯಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಿಸಿತಾದುದು ಶಿಕ್ಷೆಗೆಟ್ಟ ಕಾರಣದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮ್ನ. ೨-೮೧).

[< ಸಂ. ಅನಿಯತಿಕಾ?]

ಅನಿಯಮಿತ (ಗು). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ: ಒಂದುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ಒಂದುದಿನ ಸಂಜೆಗೆ, ಒಂದುದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಊಟಮಾಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಯಮೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ; ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಒಂದೇ ಉಪಮಾನವೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಹಲವು ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ಕಮಳಮಿದನ್ನೆಗಮಾ ನಿನ್ನ ಮುಖದೊಳೋರಂತೆ ಪೆಜಮಮಿದಜೋಳ ಸದೃಶಂ ಸಮವಾಯ ಮುಳ್ಳೊಡ್ಲೆಂ ಸಮನಿಸುಗಂತೆಂಬುದನಿಯಮೋಪಮೆಯಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೫). [ಅನಿಯಮ + ಉಪಮೆ]

ಅನಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ನಿಯೋಗವಲ್ಲದ್ದು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ತನ್ನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು: ಅವಧಾರಣೆಯ ಎಕಾರಂ ತನ್ನ ನಿಯತಾರ್ಥಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಅನಿಯೋಗಮಾದಲ್ಲಿಯುಂ... ಸಂಧಿಯುಂಟು (ಶಮದ. ೬೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನಿಯೋಗಸಂಧಿ (ನಾ). ಅವಧಾರಣೆಯ ಎಕಾರ ಅನಿಯೋಗಸ್ಥಿತಿ ಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಆಗುವ ಸಂಧಿ: ಅನಿಯೋಗ ಸಂಧಿಗೆ - ಮಾಮರನಲ್ಲದಿಲ್ಲ ತನಿಗಂಪಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೬೪ ಪ್ರಯೋ). 'ನಿಯೋಗ' ಪರಾ. [ಅನಿಯೋಗ + ಸಂಧಿ]

ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ (ಗು). ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಉಂಟಾದ: ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಇಲ್ಲದ ಗಡಿ ಬಿಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಭಾನುವಾರ ಮುಗಿದುಹೋಗಿತ್ತು (ಕತ್ತಬಿ.೨). [ಸಂ.]

ಅನಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮಗ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಮ್ಮಗ: ಮತ್ತಮಾ ವನಂ... ಭವನದಂತನಿರುದ್ಧ ಬಲಕೃಷ್ಣಸಾರಸಮಂಚಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೬೪ ನ). ೩. [ವಿಶಿಷ್ಟ] ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಜಿತ (ಗು). ಗೆಲ್ಲಲ್ಪಡದ. 'ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಲ್ಲದವನು; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಶನಾದವನು: ಅನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಂ... ಗರ್ಜಿತನನ್ನಂ ಸಲಹು ಮದಗರ್ವಮಂ ಹರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨೨-೫೧).

[ಅನಿರ್ಜಿತ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಅನಿರ್ಣೀತ (ಗು). ನಿರ್ಣೀತವಾಗಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಣೀಯ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಆಗದ. (ನಾ).

೨. ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲು ಆಗದುದು: ಕಾಯ ನಿರ್ಣೀಯವದರೊಳು ಮನವನಿರ್ಣೀಯ ಸ್ವಾಯು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಜೀವಳಮಸಂಖ್ಯೆಯಮೇಯಾ ಪ್ರಮೇಯ ಮಿಶ್ರಣವಿಂತು ನರಜಂತು ನೇಯವದು ವಿಶ್ವಕಂ (ಮಂಕುಕ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ಖಚಿತವಲ್ಲದ: ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಭವಿಷ್ಯತೆ ನಮ್ಮ ಮುಂದಿರುವಾಗ... ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೇವಲ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಅಷ್ಟು ಅನುಕೂಲವಾಗಲಾರದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ಬಂಧ (ಗು). ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ: ಆ ಮಾತಿನ ನಡು ನಡುವೆ ಆ ಅನಿರ್ಬಂಧಸ್ನೇಹವಂತಳಾದ ವೇಣೂನ ತಾಯಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪವೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತತೊಡಗಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ವಚನಬೋಧ್ಯ (ನಾ). ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸಲಾಗದುದು : ಮರ್ತ್ಯಪ್ರಾಣಿವಿತ್ತತ್ವದೊಳ್ ಪ್ರಕಟನಾಸಾಧ್ಯಮಂ, ಅನಿರ್ವಚನ ಬೋಧ್ಯಮಂ, ಪ್ರತಿಮಾವಿಧಾನದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩-೬೬).

[ಸಂ. (ಅನಿರ್ವಚನ + ಬೋಧ್ಯ)]

ಅನಿರ್ವಚನೀಯ (ಗು). ೧. ಹೀಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ: ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೋಡಿದನದಂ, ಸಾಮಾನ್ಯಮಂ, ಆ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ದೃಶ್ಯಮಂ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೫-೧೩೭). (ನಾ).

೨. ದೇವರು. ೩. ಮಾಯೆ. [ಸಂ.]

ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ಹೇಳಲ ಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಎಂದು ತರ್ಕಿಸುವ ವಾದ; ಮಾಯಾವಾದ: ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದವೆಂಬ ತಮ್ಮದೇ ಒಂದು ಹೊಸ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದೇ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೪); ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಚಿತ್ರ ಪ್ರಪಂಚರೂಪವಾಗಿ ಆಗುವುದು ಮತ್ತು ಕಾಣುವುದು. ಇದೇ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೭).

[ಅನಿರ್ವಚನೀಯ + ವಾದ]

ಅನಿರ್ವಚ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಸೂರ್ಯನ ಮೇಲೆ ಅನಿರ್ವಚ್ಯವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯು ಸರ್ವಕಾಲವೂ ಉರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೬). (ನಾ).

೨. ದೇವರು. ೩. ಮಾಯೆ.

೪. ಜಗತ್ತು. [ಸಂ.]

ಅನಿಲ, ಅನಿಳ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿ; ವಾಯು: “ಗಾಳಿಯೆರಲನಿಲನೆಲ್ ಕಂಪುವಡೆದಸೆವ ವಾಯುಗೆ” (ಕವಿಕಂ. ೩೮); ಜೀವಾನಿಲವೈಮೋಂಬು ಪ್ರಕರಂಗಳಿಂ ಸಕಲಮಂ ರಕ್ಷಿಸ್ತ ಸರ್ವೇಶ (ಸಂಪಾಶ. ೧); ಭೂಮಿಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಘನವಾಗಿರದೆ ಅನಿಲಗಳ (Gases) ಗೋಲವಾಗಿತ್ತು (ಬಾಲಪ್ರ. 1, ೭). ೨. ವಾಯುದೇವ. ‘ಅನಿಲತನಯ’ ಪರಾ. ೩. ಮರುತ್ತುಗಳೆಂಬ ದೇವಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ವಾತರೋಗ; ವಾಯುರೋಗ. ೫. ಸ್ವಾತಿ ನಕ್ಷತ್ರ. ೬. [ಭಂದ] ಸಗಣ (೧೦ -) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ: ಇನಾನಿಲ ದಿನೇಶ ಮಾರುತ ಪಯೋಲಗಂಗಳ ಬೆಡಂಗ ನಾಳ್ವನಿಲ... ಪೃಥ್ವಿಯೆಂಬ ನಾಮ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೧೪). **ಅನಿಳ:** ೨. ‘ಅನಿಳತನಯ’, ‘ಅನಿಳಾಧ್ಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಲಕ (ನಾ). ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ: ಅಜುಂ ತೆಜದ ಮೊದಲ ಬಣ್ಣ ಮುಮನವನೋರೊಂದಜೊಳ್ಳಿರಸುವ ಪರಿಣತಿಯುಮನನಿಲಕಂ ಪ್ರತ್ಯಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧಾಮ್ರಾವರ್ತಕಮುಡ್ವಿರ್ತನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮೆಂಬಾಜುಂ ತೆಜದಣ್ಣೆಯುಮಂ ಚಿತ್ರಚಿತ್ರಾರ್ಥ ಚಿತ್ರಾಭಾಸವೆಂಬ ಮೂಜುಂ ಪ್ರಕಾರಮುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೨). [ಸಂ.]

ಅನಿಲಗಂಧಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗವಾಂಗವೆಂಬುದು ಅನಿಲಗಂಧಿಯೆಂಬುದು ಯವು ಯರಡುಬಗೆಯಾದ ಕೆಂಪುರತ್ನವು ಶೂದ್ರಜಾತಿಯು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬-೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಲಗರ್ಭ (ಗು). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ: ಎನುತ ಸುರಿದನು ಸರಳಸಾರವನನಲಗರ್ಭದ ಬಾಯಧಾರೆಯನನಿಲಗರ್ಭದ ಗರ್ಭಗಳಶನಿಯ ಗರ್ಭಮಿಂಟೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೩೫). [ಅನಿಲ + ಗರ್ಭ]

ಅನಿಲಜ (ಗು). ೧. ವಾಯುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಭೀಮಸೇನ: ಚತುರಂಗಮಂ ನಿರ್ವಾಮವೆನಿಸಿ ವಾಜಿಗ್ರಹಣಕಾರ್ಯಮಂ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಡುವೆನಿತ್ತ ಪುದೆಮಗೆ ವೀಳಿಯವನೆಂದನಿಲಜಂ ನುಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೨). ೩. ಅಂಜನೇಯ: ಶರಧಿಯಂ ದಾಂಟಿ ಮೇದಿನಿಯು ಸುತೆಗಂಕಿತದ ಮುದ್ರಿಕೆಯನಿತ್ತು... ಲಂಕೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಬಂದೊಸಗೆ ವೇಳ್ವನಿಲಜನಸುರಾರಿ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೬). [ಸಂ.]

ಅನಿಲತನಯ, ಅನಿಳತನಯ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವುತ್ರ. ೨. ಭೀಮಸೇನ. ೩. ಅಂಜನೇಯ: ಮನೋಜನಿತಮುದನನಿಲತನಯನನನೃತ ವಚನ ಪ್ರಪಂಚನಿಂತಿರೆ ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೦). **ಅನಿಳತನಯ:** ೩. ಎರಡ ಮನುಜಂಗೆ ಸುರಭೂಮಿರುಹಂ ಶರಣೆಂದವಂಗೆ ಕುಳಿಶಾಗಾರಂ ಪರವನಿತೆಗನಿಳತನೆ[ರನ]ಯಂ ಧುರದೊಳು ಪೊಣದಂಗೆ ಮಿತ್ತು ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೧೪೮-೧೧; 1094). [ಅನಿಲ + ತನಯ]

ಅನಿಲದ್ವಾರ (ನಾ). ವಾತಾಯನ; ಕಿಟಕಿ: ದ್ವಾರಬಂಧಕವಾಟಕನಿಲದ್ವಾರ ಗರ್ಭಾಗಾರಯುತ (ಬಸಪು. ೧೮-೩೯). [ಅನಿಲ + ದ್ವಾರ]

ಅನಿಲಪಥ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ರಸ ಪತ್ತಿತ್ತ ಮಾಕಾಶದೊಳನಿಲಪಥಂ ಧಾರಿಣೀ ಚಕ್ರದೊಳ್ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡತ್ತೆಂಬಿನಂ ಮಂದಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೫). [ಅನಿಲ + ಪಥ]

ಅನಿಲಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಗಾಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು: ಅಗ್ನಿ.

[ಅನಿಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಅನಿಲಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವಿನ ಪ್ರಿಯವುತ್ರ. ೨. ಅಂಜನೇಯ. ೩. ಭೀಮಸೇನ: ಶುಚಿ ಸುರಸಿಂಧುಜಂ ಸುರಸರಿದ್ಭವ ನಿಂದನಿಲಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಂ ಶುಚಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೩೧; 1077).

[ಅನಿಲಪ್ರಿಯ + ಆತ್ಮಜ]

ಅನಿಲಬಾಂಧವ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ನಂಟ; ಅಗ್ನಿ: ಎಡೆಯೆಡೆಗೆ ಮಾಣಾಂತು ತಡುಬಿದ ದಡಿಗೆರಕ್ಕಸಭೆಬಿರ ಬೀದಿಯೊಳಡಸಿ ಸದೆವುತ ಸದನ ಸದನದೊಳನಿಲಬಾಂಧವನ ಬಿಡಿಸುತತೀವೆಗದಲಿ... ಕಲಿ ಹನುಮ (ತೂರರಾ. ೫-೮-೪೧). [ಅನಿಲ + ಬಾಂಧವ]

ಅನಿಲಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಅನಿಲಪಥ. [ಅನಿಲ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನಿಲಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಭ್ಯಾಸ: ಮೃದುಚಿತ್ತವೆಂದು ಕಠಿಣಚಿತ್ತವೆಂದುಂಟು ಮೃದುವಿಗನಿಲಯೋಗಬೇಡ ಮೃದುಗೆಟ್ಟ ಕಠಿನಚಿತ್ತವ ವಾಯುಜಯದಿಂದ ಮೃದುಮಾಡಿ ಬಗ್ಗಿಸ ಬೇಕು (ಭರಣ. ೬೯-೨೦). [ಅನಿಲ + ಯೋಗ]

ಅನಿಲವೇಗ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವೇಗ. ೨. ವಾಯುವಿನಂತೆ ವೇಗವುಳ್ಳವನು: ನೆರವಿ ನೋಡಲು ಭೂಚರತ್ವದಿ ಪೊರಳಿ ಪೊರಳುತ್ತಿರೆ ತೆರಳಲಿಂಗೋತ್ಕರವನಿಲವೇಗದೊಳೆಡೆವಿಡದೆ ನಡೆವ ಲಿಂಗಚಯ (ಬಸಪು. ೫೭-೪೫). [ಅನಿಲ + ವೇಗ]

ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ವಾಯುರೂಪ; ಅನಿಲರೂಪ; ಅನಿಲದ ಸ್ಥಿತಿ: “ಶಾಖದ ಮೂಲಕ ಘನಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಂದು ಮತ್ತೆ ತಂಪಿಸಿ ಘನಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರು; ಘನ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸು” (Sublimate. ಇಂಕನಿ).

[ಅನಿಲ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅನಿಲಾತ್ಮಜ (ನಾ). = ಅನಿಲತನಯ: ಮಾರ್ಗಮೇರ್ವಗಳನಿಲಾತ್ಮಜಂ, ಮಿತಭಾಷಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೦-೧೪೧). [ಅನಿಲ + ಆತ್ಮಜ]

ಅನಿಲಾಪ್ತ (ನಾ). = ಅನಿಲಪ್ರಿಯ: ಹರಿ ರಂಭಾಪರಿರಂಭಿಯಾದನನಿಲಾಪ್ತಂ ಪುಂಡರೀಕಾಶ್ರಯಸ್ಥಿರನಾಚ್ಛಾಯೆಯೊಳೊಂದಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೩೧). [ಅನಿಲ + ಆಪ್ತ]

ಅನಿಲಾಮರ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನ ವಿಹಾರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶೋಧಿಸುವ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು: ಆ ದಿವಿಜಾಧಿನಾಥ ಮತದಿಂ... ತಣ್ಣಗೆ ಕಮ್ಮನಾಗೆ ಮೇಲಾದನಿಲಾಮರರ್ ಸುಖದು ಬೀಸುವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೨). [ಅನಿಲ + ಅಮರ]

ಅನಿಲಾಹತ (ಗು). ಗಾಳಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಗಾಳಿಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ: ಅನಿಲಾಹತಕೇತನಾಳಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೫). [ಅನಿಲ + ಆಹತ]

ಅನಿಲೀಕರಣ (ನಾ). ಅನಿಲರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು; ದ್ರವ ಅಥವಾ ಘನರೂಪದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಆವಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವುದು: ಇವುಗಳೆರಡೂ ಎಂದರೆ ದ್ರವರೂಪದ ನೀರನ್ನು ಆವಿಯ ರೂಪವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವುದು- ಇದೇ ಅನಿಲೀಕರಣ (ಭೂವಿಜ್ಞ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅನಿಲೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನಿಲರೂಪಕ್ಕೆ ತರು; ಅನಿಲಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರು; ಅನಿಲೀಕರಿಸು; ಬಾಷ್ಪೀಕರಿಸು (Sublimate. ಇಂಕನ).

[ಅನಿಲೀಕರಣ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನಿವ, ಅನುವು (ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ; ಒತ್ತಾಯ: ಮತ್ತಾವಾಗಳಿಗಿಂತ ಗಡಿಗನಿಸಲೆಮ್ಮನಿಸಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರವಾದ... ಪೋಗಿನಾಂ ಬರ್ತು ದಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೬). **ಅನುವು:** ದೂತಿಯಂ ಬೈದು ತಾಯನುಮಿಂಗೆಂ ಮೊಗಸೋಲದಾವ ವಿಟರುಂ ಕೊಟ್ಟೊತ್ತೆಯಂ ಕೊಳ್ಳದಿರ್ಪನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೭೦). 'ಅನಿವಂಗಿಯಾ', 'ಅನಿವಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಅನಿವಂಗಿಯಾ, ಅನುವಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧಪಡಿಸು; ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು: ನಿನಗೀ ವೈರಾಗ್ಯಮೇಕೋರ್ಮದ ಲೋಗಿದು... ನಿನ್ನನಾಣಿ ತೆಜದೆ ನಿಲಿಸಿ ಪೋದಂದು ರಾಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರಾಂಕನ ತಾರಾಪೀಡ ಭೂಪಾಲಕನ ಮುಳಿಸನಾರಾಂಪರೇಚ್ಚೋಪ ಮಂದಿತನಿವಂಗಿಯು ರಲ್ಪಂ ನುಡಿಯನೆ ಶುಕನಾಸಾತ್ಮಜಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೬); ಪತಿಚಿತ್ತಾನರ್ಥ ದಿದ್ರಾವಿರಹಿತೆಯಿರುಳಿಂತಪ್ಪದಂ... ಗಣಪುನ ಗಿಳಿಯಂ ತೂಂಕಡಂ ಕಾಣಲೀಯಳ್ ಕತೆಯಂ ಪೇಟೆಂದವಳ್ ಸಾರಿಕೆ ಯುಮನನಿವಂಗಿಯು ಕಣ್ಣೆಯಲೀಯಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೦೭). ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ವಿರೋಧವಾಗಿ ನುಡಿ: ಅತಿಸ್ನೇಹಮುಂ ಮೋಹಮುಂ ತಿಣ್ಣಮಾಗೆ ನಿತ್ಯ(ಚ್ಚ)ಮಾತನ ಬೀಯಮುಂ ಸಲಿಸಿ ಕೊಂಡಾಡುವುದ ಕರ್ಣಂಗಳ್ ಎಮ್ಮುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮುಂ ನಿನ್ನ ಕಿಜಿಯ ಮಗನ ಬೀಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿಮ್ಮಂ ಕಿಡಿಸಿದಪ್ಪೆಯೆಂದಬೈಯಂ ನಿಜ್ಜನಿಜ್ಜಮನಿವಂಗಿಯು ಧನ್ಯ ಕುಮಾರನಂ ತಾಯ್ ಕರೆದಂತೆಂದಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೫-೨೭ ವ). **ಅನುವಂಗಿಯಾ:** ೧. ಅನುವಂಗಿಯು ಟೀಯೆಂಬ ತಾಯ ನುಡಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡನೇ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೬). 'ಅನಿವಿಸು' ಪರಾ.

[ಅನಿವ + ಗಿಯಾ (< ಕಿಯಾ)]

ಅನಿವರ್ತಿ (ಗು). ೧. ಮತ್ತೆ ಒದಗದ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂತಿರುಗದವನು. ೩. ರಣದಿಂದ ವಿಮುಖನಾಗದವನು; ಧೀರ. ೪. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಹಪ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಅನಿವರ್ತನ್]

ಅನಿವಾರ (ಗು). ನಿವಾರಿಸಲಾಗದಂಥ; ಅತಿಶಯ; ಬಹಳ: ರಾಮನ ಮೇಲಿರುವ ಭರತನ ಅಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಅನಿವಾರಪ್ರೇಮವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ (ತುಳಸಿ. ೨೦೦). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಣ (ನಾ). ನಿವಾರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ತಡೆಯಲಾಗದುದು: ತಾನೆ ಮತ್ತೆಜಕಮನಾಂತುದೀಗಳನಿವಾರಣಮೆನ್ನಯ ಚಿತ್ತ ವಾರಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಣೀಯ (ನಾ). ನಿವಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ಗುಣ ಪಡಿಸಲಾಗದುದು; ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು: ಈ ಜಾಡ್ಯ ಅನಿವಾರಣೀಯ (ಗುರುಕ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ಹಿಂದಿರುಗಿಸದ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ: ನಿನಗಂ ಮೈತ್ರೀಯರ್ ಕೊಟ್ಟಿರುಭಂಗಶಾಪಮನಿವಾರಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಿವಾರಿತದಾನ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ದಾನ: ಕುಡುವನಿ [ಪಾಠಾಂ. ನ] ವಾರಿತದಾನಕ್ಕೆ ಪೋಲ್ವರಾರ್ ಬದ್ಧ ಗನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೮). [ಅನಿವಾರಿತ + ದಾನ]

ಅನಿವಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಲಾಗದ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ. ೨. ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದಿರುವ (ನಾ). ೩. ಅವಶ್ಯಕ: ಸೈನ್ಯಶಿಕ್ಷಣ ನಮ್ಮ ಯುವಕರಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೧೭೨). ೪. ತೊಂದರೆ; ಅಸೌಕರ್ಯ: ನಾಳೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವೊಂದಿದೆ (ರೂಢಿ); ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಒಂದು ಅನಿವಾರ್ಯ (ರೂಢಿ).

ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ = ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೆ; ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ: ಅವರು ಯಾವ ಶಿಕ್ಷಕನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಲೆಕ್ಕಣೆ ಎತ್ತಿದ್ದವರಲ್ಲ. ಈಗ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು (ರಂಗರೂ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಅನಿವಿರಿದು (ಗು). ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು; ಅಷ್ಟು ಹಿರಿಯದು: ಅನಿವಿರಿದೊಂದು ಯಾವನಮದಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿಯುಮಂದು ರಾಗಸಂಜನನಮನೆಯ್ನೆ ತಾಳ್ವಿದವನಶ್ವರಕೀರ್ತಿಯೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬); ಅನಿವಿರಿದವಂ ತಿಮಾಳವಮನಾಳ್ವ ವೃಷಭಾಂಕನ್ಯಪಂ ಬಾಲ್ಕಿಯ ಸಿರಿ (ಸುಕುಮಾರ-೪೫); ಸಮ್ಯಗ್ವರ್ತನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದೊಳನಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟುತ್ತನಿವಿರಿದೆ ಆಗಿ ಕುಂದದಡೆ (ತಸೂಫ. ೨೩); ಏಳುಂ ಜನ್ಮದೊಳನಿವಿರಿದುಂ ಕಾಲಮಗಲ್ಲು ದಾಗದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩-೮). [ಅನಿತು + ವಿರಿದು]

ಅನಿವಿಸು, ಅನುವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕರಿಸು; ಒತ್ತಾಯಮಾಡು: ಮತ್ತಾವಾಗಳಿಗಿಂತ ಗಡಿಗನಿಸಲೆಮ್ಮನಿಸಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಭುಜ ಪರಿರಕ್ಷಿತಮಪ್ಪ ತುರಂಗಬಲಂಬೆರಿಸು... ಎಮ್ಮಂ ಬೆಟ್ಟವೆಟ್ಟನಾಗಿ ಪಜುಪಡೆ ನುಡಿದು (ಕಾದಂಬ. ೪೪೬); ರಣಪ್ರಯಾಣಲಾಲಸೆಯನನಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅನಿಸು] ಶರೀರಮಾ ನೆಗವಿಂತಿರಿಸವಸದೆ ಬಿಡದೆ ಸಿಡಿದೆಟ್ಟು (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೧ ವ). **ಅನುವಿಸು:** ಘಳಿಲನೆ ಬಿಜಯಂಗಿಯು ಮಿನ್ನೆಂದು ಮೇಧಾವಿಳನನುವಿಸಿ ತಾಂ ಕೇಳ್ವು ತದ್ವೇಗದಿಂ ಬಂದಲಸ ದೆಸಕದಿಂ ಮಜ್ಜನಾದಿ ಪ್ರಿಯಾಸಂಕುಳಮನೆ ನೆಗಟ್ಟಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೦೬); ಪಟ್ಟವರ್ಧನ ಗಣೇಂದ್ರಮನಾಗಳೆ ತಂದು ಸಾರ್ಥಿ ತಜ್ಜನ ಪತಿ ಬೇಗದಿಂದೆಲೆ ಮುನೀಶ್ವರ ನೀಮಿದನೇಚ್ಚೊಳ್ಳಮೆಂದನನಿಸಿದಂ ಪ್ರಿಯಾತುರನದಂತೆಚ್ಚವಂ ಸಮಯೋಚಿತಂಗಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೧೦); ಅನುವಿಸಿದಿರ್ ನರೇಂದ್ರವರ ವಾಹನಮೇಷುವುದೇ ತಪಸ್ಸಿಗಳ್ಳುನಿಚಿತ ಮೊಲ್ಲೆವೆಂದು ಪದಮಾರ್ಗದೆ ಬರ್ತುರಕುಜ್ಜುಗಂಗಿಯಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೧೧); ಸಂಧಾನಿತ ಗುರುಭಾಷಾಸಿಂಧು ಸುಧಾಪಾನ ಸಮ್ಮದದೆ ಮತ್ತ ಮನೋಬಂಧುಜನ ವ್ಯಾಮೋಹ ನಿಬಂಧನಮನುವಿಸಿ ನೈವೇಂದ್ರ ಬಿನ್ನವಿ ಸಿದಪೆಂ (ಅನಪು. ೩-೩). [ಅನಿವ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನಿವಿಸು 'ಅನುವಿಸು' ನೋ.

ಅನಿವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಂತಿರುಗದ. ೨. ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿಂತಿರುಗದೆ ಇರುವುದು; ಬಿಡದಿರುವುದು; ಬಿಡುಗಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. 'ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರಣಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅತಿ ಪರಿಶುದ್ಧ ಭಾವಗಳು: ಪ್ರತಿ ಸಮಯಮನಂತಗುಣಶಕ್ತಿ ಖಚಿತೈಕ ಪರಿಣಾಮಾನಿವೃತ್ತಿಕರಣಕ್ಷಪಕನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಅಧೀಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಅಪೂರ್ವಕರಣ ಅನಿವೃತ್ತಿ ಕರಣಾಭಿಧಾನ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಲಬ್ಧಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೮೧).

[ಅನಿವೃತ್ತಿ + ಕರಣ]

ಅನಿಶ (ಗು). ೧. ರಾತ್ರಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ನಿರಂತರ. (ನಾ).

೩. ದೇವತೆ(?): ರೋಷ ಕರಾಳ ವಟ್ಟಿಯಲಿ ಮನ ಮುಳುಗಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ಹೆಡತಲೆಗನಿಶರಳುಕಲು ಕಿತ್ತು ಜಡೆಯನು ಜನಪನನು ತಿನ್ನೆನುತ ಬೀಸಾಡಿದನು ಮೇದಿನಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೯-೩-೪೧). [ಸಂ. ಅನಿಶಾ]

ಅನಿಶಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಅನಿಶಂ ಪ್ರಸನ್ನತಾಯುತರನೂನ ಸದಸತ್ಯದಾರ್ಥ ದರ್ಶನ ನಿಪುಣಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೬). [**ಅನಿಶ**]

ಅನಿಶ್ಚಯ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದವನು; ಸಂದೇಹಿ.

[ಸಂ. ಅನಿಶ್ಚಯಿನ್]

ಅನಿಶ್ಚಿತ (ಗು). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದ; ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಲ್ಲದ; ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ: "ಕವಿಯ ಶಾಂತಿ ಬರಿಯ ಭ್ರಾಂತಿ. ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಶಾಂತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅನಿಶ್ಚಿತವೇ..." (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಅನಿಶ್ಚಿತಕ್ರಮ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಲ್ಲದ ಕ್ರಮ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗದ ರೀತಿ: ನೆನಪಿಪಲಾರ್ಪರಾರದನನಿಶ್ಚಿತಕ್ರಮ ವಿಶೇಷ ಗುಣಯುಕ್ತಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೮). [ಅನಿಶ್ಚಿತ + ಕ್ರಮ]

ಅನಿಷ್ಟಾಪ್ತ (ಗು). ನಿಷ್ಟಾರ್ಥವಾಗದ; ನಿರ್ಧರವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟವಲ್ಲದುದು; ಅಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಹಾನಿ; ಅವಾಯ: "... ದೇಶದ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನೂ ಈಗ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ" (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬೧). ೨. ಬೇಕಿಲ್ಲದವನು; ಕೆಟ್ಟವನು: ಬೇಡ ಬೇಡವೆಂದರೂ ಈ ಅನಿಷ್ಟ ಕೇಳೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಶನೀಶ್ವರ = ಕೆಟ್ಟದಕ್ಕೆ ಶನಿ: ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶನಿ ಬಂದಂತೆ ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಶನೀಶ್ವರ ಎಂದಂತೆ ಈ ಅಪರಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೋಳು ತಲೆಯೇ ಸರಿಯಪ್ಪ (ಚಿಕರಾ. ೫೦೩). [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಟದಿನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ದಿನ: ರಾಯರ ಶಾಯ್ಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಇದ್ದರೂ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಎಂಬ ಅನಿಷ್ಟ ದಿನದಿಂದ ಪುನಃ ಯೋಚನೆಗಾರಂಭವಾಯಿತು (ರಾಯಕ. ೧೭). [ಅನಿಷ್ಟ + ದಿನ]

ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಲ್ಲದುದರ ನಿವಾರಣೆ; ಕೇಡಿನ ನಿವಾರಣೆ: ಕರ್ಮದಿಂದ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೬).

[ಅನಿಷ್ಟ + ನಿವೃತ್ತಿ]

ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತಾನು ಬಯಸದೆಯೇ ಒದಗಿದ ಪುಣ್ಯ: ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ಮಾಡಿದ ಯಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಯೆರಡರವೊಳಗೆ ಯಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಅನಂದಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ. ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ತನಗೆ ವ್ರತಕಾರ ಮಾಡಿದವರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾ. ೯೫).

[ಅನಿಷ್ಟ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನಿಷ್ಟಪುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕೇಡನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕೇಡಿನ ಏಳಿಗೆ: ಮಾನವರ ಕುಲವನಜಾಯದೆ ಬೆರಸುವತಿಚಾಪಳದಿರುವುಗಳೆರವು ಗಳುಜೆ ಮೊರೆಗಳನಜಸದಜಗುವ ಕೆಡಿಕೆಗಳನಿಷ್ಟಪುಷ್ಟಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೮). [ಅನಿಷ್ಟ + ಪುಷ್ಟಿ]

ಅನಿಷ್ಟಮದುವೆ (ನಾ). ಬೇಡವಾದ ಮದುವೆ; ಅಪ್ರಿಯ ವಿವಾಹ: ಈ ತಾಯಿಯ ಹೃದಯ ಏಕೋ ಏನೋ ಈ ಅನಿಷ್ಟಮದುವೆ ಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಇದೆ (ಮಹಾಗ. ೨೦೮). [ಅನಿಷ್ಟ + ಮದುವೆ]

ಅನಿಷ್ಟವಿಯೋಗ (ನಾ). ಬೇಡವಾದುದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ; ಅಪ್ರಿಯದ ನಿವೃತ್ತಿ. [ಅನಿಷ್ಟ + ವಿಯೋಗ]

ಅನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗ (ನಾ). ಬೇಡವಾದದ್ದು ಒದಗುವುದು; ಬೇಕಿಲ್ಲದುದರ ಸಂಬಂಧ: ಸಮನಿಸಿದನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗಮನಿಷ್ಟವಿಯೋಗಮಂ ಚತುರ್ಗತಿಗಳೊಳಂ ಭ್ರಮಿಯಿಸಿ ಕೈಕೊಳ್ಳಂ ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ನೆರಮಿಲ್ಲ ದೇಹಿಗಿಂತೇಕತ್ತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೬೭).

[ಅನಿಷ್ಟ + ಸಂಯೋಗ]

ಅನಿಷ್ಟಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಿಲ್ಲದವಸ್ತು; ಬೇಡದ ಅರ್ಥ; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಅರ್ಥ. ೨. ನಿಪರೀತವಾದ, ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ;

ಬಯಸದೆ ಇರುವ ಅರ್ಥ: ಸ್ವವಿಕಲ್ಪಿತದೊಳನಿಷ್ಟಾರ್ಥವಾಗಿ ವಿಪರೀತ ಕಲ್ಪನಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೯). [ಅನಿಷ್ಟ + ಅರ್ಥ]

ಅನಿಷ್ಟ (ನಾ). ಬೇಕಿಲ್ಲದವಳು; ಕೇಡಾಳಿ: ಮಂಥರಿ ಅನಿಷ್ಟಯೆನುತಾ ಸವತಿ ಕೈಕೆಯಂ ಬಳಿಸೇರಿಸದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫-೬೫೧).

[ಸಂ. ಅನಿಷ್ಟಾ]

ಅನಿಷ್ಟಂದ (ಗು). ಅಲುಗದ. 'ಅನಿಷ್ಟಂದಗಾತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಿಷ್ಟಂದಗಾತ್ರ (ನಾ). ಅಲುಗದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು: ಎನಿತಾನುಂ ಪೊಟ್ಟಿನಿಷ್ಟಂದಗಾತ್ರನುಮುದ್ವಾಪ್ತನಿಮಗ್ನನೇತ್ರನುಮೆನಲ್ಲನೈತ್ರಿ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮಜಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೪). [ಅನಿಷ್ಟಂದ + ಗಾತ್ರ]

ಅನಿಸಂ (ಅ). = ಅನಿಶಂ: ಅನಿಸಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅನಿಶಂ] ನಾಲ್ಕನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೇವರ್ತನಂದಿರಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪-೧೧). [**ಅನಿಶಂ**]

ಅನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಭಾವನೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಎಣಿಕೆ: ಇದು ಅವನ ಸ್ವಂತದ ಅನಿಸಿಕೆಯೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ (ಸಮಾಜಿ. ೩೪೮); ತನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆ ನೆನಸಿಕೆಗಳಿಗೆ, ಧಾರಣೆ ಧೋರಣೆಗಳಿಗೆ ಹೇಗಾದರೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೆರುಗನ್ನು ವಿಚಾರವಂತಿಕೆಯ ಒಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡುವದು (ವಿಚಾರಾ. ೪೩); ಇಂಥ ಅನಿಸಿಕೆ ನನ್ನೊಬ್ಬಳೆ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅದೊಂದು ಮಾತು ಬೇರೆ (ನೀತಿ. ೧೦೮). [ಅನಿಸು (< ಅನ್ನಿಸು) + -ಇಕೆ]

ಅನಿಸಿಕೊ 'ಅನ್ನಿಸಿಕೊ' ನೋ.

ಅನಿಸು 'ಅನ್ನಿಸು' ನೋ.

ಅನಿಸ್ತು (ನಾ). = ಅನಿತ್ತು: ಮೂಜುಕೋಟಿ ಕವಿಲಿ[ಗ]ಳುಮನನಿಬರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನಳಿದನಿಸು ಪಾಪಂ ಸಾಗ್ಗುಂ (ಸಾ ಇ ಇ. XI-i, ೧೦೩-೧೦; 1070); ಬೆಳಗೆಯ ರಸಭಾವಕ್ಕನಿಸಿ ಮಾರ್ಗ ಮಾರ್ಗ ಮುದಮಂ ದೇಶಿ ಪಡೆಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೫). [?]

ಅನಿಕ 'ಅನಿಲ' ನೋ.

ಅನಿಕತನಯ 'ಅನಿಲತನಯ' ನೋ.

ಅನಿಳಾಧ್ವ (ನಾ). = ಅನಿಲಪಥ: ಅನಿಳಾಧ್ವದೊಳ್ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ದುದು ಚಂಡಮರೀಚಿಮಂಡಲಂ (ಜಗವಿ. ೪-೭೧). [ಅನಿಕ (= ಅನಿಲ) + ಅಧ್ವ]

ಅನೀಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ನೀಳಿದ್ ಸೆಜಂಗು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಹಂಸಾನೀಕದಿಂ ಚೆಲ್ವನಾಳ್ವರೆ (ಕಾದಂಪು. ೨೮); ದನುಜಕ್ಷತ್ರಾಧ್ಯುನಾ ನೀಕಮನಗಣಿತಮಂ ಕೂಡೆ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗೈಯ್ಯದಿತುಂ ಭೂಭಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ (ಜಗವಿ. ೩-೪); ಪರಸುತಕ್ಷತೆಯನಿಟ್ಟುಪೋ ಲೊಪ್ಪಿದಂ ಶರನ್ನೇಳುದೊಳ್ ಚಂದ್ರಮಂ ತಾರಕಾನೀಕದಿಂದ (ಭಾವಚಂ. ೬-೧೨). ೨. ಸೈನ್ಯ. ೩. ಸಾಲು. ೪. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ. [ಸಂ.]

ಅನೀಕಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನು; ಸೈನಿಕ. ೨. ಸೈನ್ಯಾಧಿಪತಿ: "ರಕ್ಷಿವರ್ಗ, ಅನೀಕಸ್ಥ, ಸೇನಾನೀ ವಾಹಿನೀಪತಿ - ಈ ೪ ದಂಡನಾಯಕಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೭೯); "ಚಮೂಪತಿಯನೀಕಸ್ಥನೆ ದಂಡನಾಥನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೮). ೩. ರಾಜಸೇವಕ; ಕಾವಲುಗಾರ. ೪. ಗಜಶಿಕ್ಷಕ; ಮಾವಟಿಗ. ೫. ಯುದ್ಧಭೇರಿ. [ಸಂ.]

ಅನೀಕಿನಿ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೨. ಸೈನ್ಯ. ೩. ಅಣ್ಣ ಹಿಣಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ: ಅನೆ ೨೧೪೭, ರಥ ೨೧೮೭, ಕುದುರೆ ೬೫೬೧, ಕಾಲಾಳು ೧೦,೯೩೫ ಯಿದು ಒಂದು ಅನೀಕಿನಿಯೆಂಬ ಬಲವಕ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. ೧-೧೦) [ಸಂ.]

ಅನೀತಿ (ನಾ). ೧. ನೀತಿಯಿಲ್ಲದ್ದು; ಕೆಟ್ಟನೆಡೆ; ಅನ್ಯಾಯ: ನೀತಿ - ಅನೀತಿ ತಿಳಿಯದವನೇ ಪಶುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೬). ೨. ರೋಗ ಕ್ಷಾಮ ಮುಂತಾದ ಬಾಧೆಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು. 'ಅನೀತಿರಹಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅ + ನೀತಿ; ಅ + ಈತಿ)]

ಅನೀತಿರಹಿತ (ನಾ). ೧. ಅನೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ರೋಗ; ಕ್ಷಾಮ ಮುಂತಾದ ಬಾಧೆಗಳುಳ್ಳವನು: ೧, ೨: ನೃಪಂ . . . ಪರಾರ್ಥಪರನಾಗಿಯು ಪರಾರ್ಥಪರನಲ್ಲ ಅನೀತಿರಹಿತನಾಗಿಯು ಅನೀತಿರಹಿತನಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೨೯ ವ).

[ಸಂ. (ಅನೀತಿ + ರಹಿತ; ಅ- + ಈತಿ + ರಹಿತ)]

ಅನೀನು (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ; ಲಗಾಮು: ಅಶ್ವರತ್ನದ ಆಭರಣದ ಲೆಖ್ನಾ . . . ೨ ಲಗಾಮು ತುಂಡು ೪ ಯಿದಕ್ಕೆ ಗುಬ್ಬಿಮೊಳೆ ೪ ಅನೀನು ೨ ಹರಡೆ ೧ ತನಾಲು ೧ ಸಹಾ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೩, ಪು. ೧೪೩; 1847).

[← ಮರಾ. ಅನೀನಾ = ಲಗಾಮ್; ಅರ. ಇನಾನ = ಲಗಾಮ್]

ಅನೀಪ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: “ಉದ್ಯವಿಸಿದ = ಹುಟ್ಟಿದ, ಅನೀಪ್ಪಿತ ದೊಳ್ = ಅನಿಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ” . . . ಅನಿಪ್ಪಕ್ಕೆ - ಆತಂಗೆ ವಿಷಮನಿಕ್ಕಿದಂ, ಆತಂಗೆ ಕತ್ತಿಯಂ ಮಸೆದಂ (ಶಮದ. ೧೩೦, ಟೀ; ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅನೀಶ (ಗು). ೧. ಒಡೆಯನಲ್ಲದ; ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದ; ಪರಾಧೀನ ನಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ: ಮಂಗಳೋದಯ ನಿತ್ಯ ಪರಮೇಶಂಗಳೀಶರು ಸರಿಯೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೭). ೩. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಥ. ೪. ಅಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಅನೀಶತೆ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಶಕ್ತಿ; ಪರಾಧೀನತೆ: ನಸುಕು ಮುಸುಕೋಸರಿಸಿ ಬಯಲಿಗೆ ಬರಲಿ ನೇಸರನು ನಮ್ಮನೀಶತೆ ಹರಿದು ಓಡಲಿ ಮಾಡು ಈ ಶರನು (ಅರಳು. ೧೬). [ಸಂ. ಅನೀಶತಾ]

ಅನೀಶ್ವರ (ಗು). ೧. = ಅನೀಶ ೨: ಶರ್ವನನೀಶ್ವರನುಜಡೆ ತೆಗಳಲ್ ಶರ್ವ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ತನುನುಳಿದೆಯ್ದಲು (ಉದ್ಯದೇ. ೫-೫). ೨. ಈಶ್ವರನು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವವನು; ನಾಸ್ತಿಕ: ಅನೀಶ್ವರಾ ನೈಶ್ವರಾನೇಕೇಶ್ವರಾಭಿಮತವಾದಿ ವಿವಾದಮಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೀಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ: ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ಅನೀಶ್ವರವಾದ ಅನಾತ್ಮವಾದದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮಾನವನ ಭೋಗಲಾಲಸೆಗಳು ಎಲ್ಲಿಮಾರಿ . . . ಪ್ರಬಲಿಸಿ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮು. ೩). [ಅನೀಶ್ವರ + ವಾದ]

ಅನೀಹಿತ (ಗು). ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡದ; ಬೇಡದ. [ಸಂ.]

ಅನೀಹಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದ ಸ್ಥಿತಿ; ಉದಾಸೀನತೆ; ಏನನ್ನೂ ಬೇಡದಿರುವ ವ್ರತ: ಅಸನ್ನಭವ್ಯ ಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡುತ್ತಂ ಅನೀಹಿತವೃತ್ತಿಯಂ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೮). [ಅನೀಹಿತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನ್ನು ‘ಅನ್ನು’ ನೋ.

ಅನ್ನು, ಅನುವು (ನಾ). ೧. ಅಣೆ; ಅಂದ; ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು; ಸೊಗಸು; ಹದ; ಮನೋಹರತೆ: “ಅನು ಅಣೆ . . . ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೧). ೨. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ಸ್ವರೂಪ; ಸ್ಥಿತಿ: ಗೊಹೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಭರಿತ ಬೋನದ ಅನು ಚಿನ್ನ ಬಸವಣ್ಣಂಗಳಾಯ್ತು (ಅವಚಂ. ೨೪೪-೧೧೩೦); ಭಲಗೆಟ್ಟರೆ ಕೆಡಬಹುದಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತಿಯ ಅನು ಕೆಡಬಾರದು (ಬಸವ. ೮೯೭). ಅನುವು: ೧. “ಇರದಣೆಯನುವೆಡ್ಡೆಮನೆ ಮನೋಹರ ಮಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೯೯); ಘನವಪ್ಪ ಬೋನವನು ಒಂದನುವಿನ ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗವಾರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿ ಮಿಕ್ಕುದು ಪ್ರಸಾದ (ಅವಚಂ. ೪೦-೧೭೩); ಪೊಸಕಮ್ಮಂಗಳವೆಯ ತನೆಯ ತುದಿಯ

. . . ಕುಳ್ಳಿದಾರ್ಜುನಸುಳಿಗಳು ಅನುವಂ ಪಡೆದುವು ತತ್ತ್ವಣರಾಜಿಯ ಕೊನೆಗರ್ಚಿದ ಹರಿಣೀಲದ ಪರಲೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೯); ಎಡಬಲ ದೊಳನುವಾಗಿ ವಾಘೆಯಂ ಓಡಿದು ನಡೆತಪ್ಪ ನೃಪತನುಜರಿದಾ ಹಯಂ . . . ಐತರುತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೬); ಅನಿಮಿಷಪತಿಮತ ನರ ಲೋಕದ ಭೋಗದನುವ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕೆನುತ ಜನಿಸಿದ ನರರೂಪಿನೊಳಗೆಂ ಬೊಲು ತನ್ನ ಮನಕೆ ತೋಜಿದೆ ಮೋಹನಾಂಗಿ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೩೧). ೨. ನಾ ನಿಮ್ಮ ಮನದನುವನಜಾಯೆನೆ ಮುನಿಪ (ಹಚಕಾ. ೮-೨೪); ಶಿವ ಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯನಾ ಬಸವನೇ ಬಲ್ಲ ಪರಮನಜೀವಂ ಬಸವನನುವಂ (ಬಸಪು. ೧-೩೦); ಭಕ್ತಿಯನುವನು ತೀವಿತಿಳಿಂತೆನೆಗೆ ವರಗುರುರಾಯ ಹೇಳೆಂದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೫೧); ದೇಹ ಕೀರ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ನಿಲುವುದು ದೇಹವೋ ಕೀರ್ತಿಯೊ ಮುರಾಂತಕ ಬೇಹುದನು ಬೆಸಸಿದಡೆ ಮಾಡೆನು ಬಲ್ಲಿರೆನ್ನನುವ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೯-೪೩); ಮೊನೆಗಾತಿ ಮುಗುದೆ ಮುಸುಂಡಿಯಾಗಲಿ ನೆರೆವನೆ ಗರತಿಯ ನೀಕರಿಸದೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆಡೆ ಯೊಳು ಮನ್ನಿಸಿ ಮನವೊಲಿದನುವಜಾತಾದರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪-೩೭). ೩. ಕ್ಷೇಮ; ಕುಶಲ; ಆರೋಗ್ಯ: ಬಂದಿರೆ ಪರಿಣಾಮನೆ ಮನೆಯೊಳ ಗಕ್ಕಂದಿರನುವೆ ಮಕ್ಕಳು ಪದುಳವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦); ಐದಾಜುದಿನ ಮೊದಲೆನ್ನಯ ಮೈಗೆ ಅನುವಲ್ಲೇಕೆಂದಜಾಯೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೧೫). ೪. ಸಜ್ಜು; ಸಿದ್ಧತೆ: ತನ್ನ ಮಹಾವೃತ್ತಿಕರದೊಳ್ ಮುನ್ನವೆ ಬೆಂದವರ್ಗ ಮತ್ತೆ ಕಾದಂಬರಿಯಿಂದಂ ನೋವು ಬಂದುದಜೊಂದಿ[ನ್ನನುವಿನೊಳಾನೆ] ಶರಣಮಾ ವೃತ್ತಿಕರದೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೯೮೦). ‘ಅನುಗೆಯ್’ ಪರಾ. ೫. ಲಾಭ; ಪ್ರಯೋಜನ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ: ಕೂಟದನುವಿಗೆ ತನು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೆತ್ತುತ್ತಿದೆ ಇನ್ನಿರಿಸಲಾಗದೀತನನೀತೆಜದೊಳೆಂದು (ನಂಬರ. ೩-೮೪); ಮಕ್ಕಳಿರಾ! ಒಬ್ಬರ ಸಮ್ಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಅನುವಿಗಾಗಿ ಅವರ ಪದಾರ್ಥ ವನ್ನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನ್ಯಾಯವೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೯೩). ೬. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅನುವಮಬಲಂ ಬಭ್ರುವಾ ಹನಂ ಕಾದಲವನನುವನೊಪ್ಪಂಗಿಡಿಸಿ ಹಂಸಧ್ವಜನ ಜಯವನನುಕರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩೦). ೭. ಅನುಕೂಲತೆ; ಅವಕಾಶ: ಉರವಣಿಸಿ ನಡೆತರುತ್ತಂ ಗಿರಿಶಿಖರಮನೇಜಲಾಜದೊಳೆಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಬರಲನುವಂ ಕಂಡು ದಿನಾಕರನಂದಿಂ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣನಾದಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೫೩); ಮಗನು ಪಂಚದ್ರಾಪದೇಯರ ಬಗೆಯನೆನ್ನವನಿರಲು ರಾಜ್ಯವ ಹೊಗಿಸಿ ಲನುವಿಲ್ಲೆಂದು ಕಂದನ ರಣಕೆ ನೂಕಿದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೭-೧೫); ಮೆಣಸು ಹಿಪ್ಪಲಿ ಶುಂಠಿ ಜೀರಿಗೆಗಳೆಲ್ಲ ಸರಿ ಅನುವಪ್ಪುದೊಂದೊಂದು ರೋಗಕೊಂದೊಂದು (ಮಂಕುಕ. ೯೩೫); ಹಲವರಿಗೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ ನಾಡಲು ಅನುವು ದೊರೆತರೆ ಆಯಿತು ಎಚ್ಚರವೇ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ (ಪುಚ್ಚು ಹು. ೧೦೧). ೮. ಸ್ನೇಹ; ವಿಶ್ವಾಸ: ಅನುವಿನೊಳೆಲ್ಲ ಸೋದರರನು ಗೆಲಿದು (ವಿಸೇಗೀ. ೧-೧೧). ೯. “ಜೊತೆ” (ಮಂಕುಕ. ೯೩೬); ಬಿಂದು ವಿಸರ ಗಳನುವು, ವಂಕುಸರಲಗಳನುವು ಚೆಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ವರ್ಣವಿವಿಧಂಗಳನುವು ಚೆಂದ ವೇಗಸ್ತಿಮಿತದನುವು, ಹುಳಿಯುಪ್ಪನುವು (ಮಂಕುಕ. ೪೪೮).

ಅನುತನು = “ಪ್ರೇಮ” (ಜಾನಕೋ. ೧೨). ಅನುವು ತನುವು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಅನುಕೂಲ; ಸೌಕರ್ಯ: ಅವನಿಗೆ ತಾವು ಎಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೊಂಡರೂ ಅದರೋಪಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಅನುವು ತನುವು ನೋಡಿದರೂ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಡಲೆ ಮರೆತು (ಬೀರಬ. ೫೬). ಅನುವು ತನುವು ನೋಡಿ ನಡಸು = ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆ; ಅಸಮಾಧಾನವಾಗದಂತೆ ವರ್ತಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅನುವಾಪತ್ತು = ಸುಖ ದುಃಖ; ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲ: ನಿನ್ನ ಅನುವಾಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಧೋರೆಯ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿಕೋ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅನುವು ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಳ =

೧. ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಅಪಾಯ ಕರವಾದ ಅಥವಾ ರೋಗದ ಸ್ಥಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅನುವಳಿ = ಅಂದ ಗೆಡು : ನಿಮ್ಮ ತನುವು ಬೇಜೊಂದಂದವಾಯಿತು ಅನುವಳಿದು ವಿದ್ಯಾಪ ಗೊಂಡು (ಬಸಪು. ೧೭-೧೩). ಅನುವಾಗು = ಸಿದ್ಧವಾಗು : ಹೆಡ ತಲೆಗೆ ಮೋಹಿ ಕಯ್ಯತ್ತಿ ಕಂಧರ ಹಜಿಯೆ ಹೊಡೆಯಲನುವಾದೆನನು 5 ವಾದೆನನುವಾಗಾಗು ಮಡದಿ ನೆನೆ ನಿನ್ನ ದೈವವನು ಬಿಡದೆನ್ನೊಡೆಯನಂ ಹರಸು (ಹಜಕಾ. ೧೩-೧೨); ಆಯುಧವನೊಂದಂ ಪಿಡಿದು ತಾನಿದರ್ ನನುವಾಗಿ (ಬಸಪು. ೧೩-೧೪); ಎನ್ನುತಾಮರಿ ನಡೆಯಲನುವಾಗಿ ತಿಳಿದು, ಮುನ್ನ ಎಣಿಸಿದ ತಂತ್ರ ಬಯಲಾಗಿ ಮುಳಿದು (ಕವಪು. ೧೨-೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅ, ಅಂ = ಅಂದ, ಚೆಲುವು; ತುಳು. ಅನುತನ = ಯೋಗ್ಯತೆ, ಅವಕಾಶ; ತೆಲು. ಅನುವು]

ಅನು- (ಪ್ರ). ಕಾಲ, ದೇಶ, ದರ್ಜೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ತರು ವಾಯ ಎಂಬ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಉಪಸರ್ಗ. ೧. ತರು ವಾಯ; ಆ ಕೂಡಲೇ. ೨. ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ. ೩. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ; ಸಂಗಡ. ೪. ಅನುಗುಣವಾಗಿ; ಒಪ್ಪುವಂತೆ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು. 15 ೫. ಆ ದೆಸೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ; ಉದ್ದಕ್ಕೂ. ೬. ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ; ಒಬ್ಬರಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು; ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ. 'ಅನುಕರಣ', 'ಅನುಕಾಲ', 'ಅನುಕೂಲ', 'ಅನುಗತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಂಗೊಲೆ (ನಾ). ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಲೆ; ಯಾತನಾ ಮಯವಾದ ಕೊಲೆ : ಎಲೆ ಚೋಳಕ್ಷುತಿಪಾಳ ಸನ್ನವೆಟ್ಟಿಯಂ ನೀಂ ನೀವಿ ಕೊಳ್ ನಿನ್ನನುಂಗೊಲೆ ಮಾಡುತ್ತಿರು ಪಾಣ್ಣಪಲ್ಲವ ಭಯಂಗೊಣ್ಣೊಡ ದಿರ್ ನಿನ್ನಮುಣ್ಣಲದಿಂ ಪಿಂಗದೆ ನಿಲ್ಲದೀಗ (ಎಕ. II, ೫೯-೧೦೨; 974).

[ಅನುಂಗು + ಕೊಲೆ. / ತಮಿ. ಅನುಂಗು = ನೋವನ್ನು ಅನು ಭವಿಸು, ಯಾತನೆಪಡು]

ಅನುಕ (ಗು). ೧. ಆಸೆಬುರುಕನಾದ. ೨. (ಪ್ರಣಯದಿಂದ) ಮೋಹಗೊಂಡ; ಪರವಶನಾದ. (ನಾ). ೩. ಗಂಡ : "ಕಾಂತಿ, . . . ಪ್ರಾಣಾಧಿನಾಥಿ, ಅನುಕ - ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೩); "ವರಯಿತಂ ಭರ್ತ್ಯಧನಭಿಕನನುಕಂ ಭೋಕ್ತೃ ವರ ನಭೀಕಂ ರಮಣನೆನೆ ಗಂಡನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧-೭). ೪. ಇಳಿ ಜಾರು; ಇಳಿಕಲು. [ಸಂ.]

ಅನುಕಂಪ, ಅನುಕಂಪೆ (ನಾ). ಕರುಣೆ; ದಯೆ; ಕನಿಕರ; ಸಹಾನು ಭೂತಿ : ಪ್ರಧಾನರಿಗೆ ರಾಜಮಾತೆಯ ಮಾತುಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅನು ಕಂಪ ಉಂಟುಮಾಡಿದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩). ಅನುಕಂಪೆ : ಕಂಡನು ಕಂಪೆಯುಂ ಭಕ್ತಿಯುಂ ಕಾರಣವಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೩-೨೬); ಜಾನಕಿ ಮೂರ್ಛಿತೆಯಾಗಿ ದಶಾನನನನುಕಂಪೆ ಪುಟ್ಟಿ ಕರುಣಿಸಿ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧); ನಮ್ಮನುಕಂಪೆ ನೀತಿನಿಂದೆಯೊಳಿರದು (ಮಂಕುಕ. ೨೮೧).

[ಸಂ. ಅನುಕಂಪಾ]

ಅನುಕಂಪನ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿದ ಸ್ಪಂದನ; ಅನುಸರಿಸಿ ಆದುದು ವಿಕೆ : ಸೀತೆ ನಿಂತು ನೋಡಿದಳಾತನಾತ್ಮದನುಕಂಪನಕೆ ಪ್ರತಿಕಂಪಿಸುವ ವೀಣೆಯುಜ್ಜಲ ತಂತ್ರಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೯-೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅನುಕಂಪೆ 'ಅನುಕಂಪ' ನೋ.

ಅನುಕರ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡುವ; ಸಹಾ ಯಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಗುಂಡಿಬಟ್ಟಲು : "ಅನುಕರಂ ಗರ್ಜಕಂ ಗುಂಡಿವಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೫). [ಸಂ.]

ಅನುಕರಣ, ಅನುಕರಣೆ (ನಾ). ೧. (ಇತರರು) ನುಡಿದಂತೆ

ನುಡಿಯುವುದು; ನಡೆದಂತೆ ನಡೆಯುವುದು; ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡುವುದು : ಕಲೆಗೆ ಅನುಕರಣವು ಸಾಧನ (ಸಾಹಜೀ. ೨೩); ಅನು ಕರಣವು ಕವಿಯ ಸಾಧನ (ಅರಿಕಾ. ೧೩). ೨. ಹೋಲುವಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ. ೩. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸದ್ವನ್ನು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಚ್ಚ ರಿಸಿ ಸೂಚಿಸುವ ಪದ : ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ || . . . ನಿಶಾಟರನುಂದನನ್ನಿ ಭುಮ್ಮೆಂಬ ಭಟಚ್ಚಟೆಂಬ ಧಗಯೆಂಬ ಧಗದ್ದಗಯೆಂಬ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮); ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ - ಖಣ್ಣಿನೆ, ಖಣ್ಣಿನೆ, ಭಮ್ಮನೆ (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು . . . (iii) ಅನುಕರಣ. (iv) ತದ್ಧಿತಾಂತ. (v) ಕೃದಂತ ಎಂದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಡಿ. ೫೨). ಅನುಕರಣೆ : ೧. ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಂ ವಾಕ್ಯವೇಷ್ವನಕ್ಕಂ ಅನುಕರಣೆಗಂ ಸ್ವರಂ ಪರಮಾ ದೊಡಂ ಸಂಧಿವಿಕಲ್ಪಂ (ಶಮದ. ೬೧ ವೃತ್ತಿ). ೪. ಅಭಿನಯ : "ಅನು ಕರಣೆ ನಯಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೬). [ಸಂ.]

ಅನುಕರಣಪದ (ನಾ). ಉಂಟಾದ ಸದ್ವುಗಳನ್ನು ಅವು ಆದಂತೆಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ತಿಳಿಸುವ ಪದ, —ಮಾತು : ಧಗಲನೆ, ಭಗಲನೆ, ಭೋರನೆ ಎಂಬನುಕರಣಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೦೦ ವೃತ್ತಿ).

[ಅನುಕರಣ + ಪದ್ಯ]

ಅನುಕರಣವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಇತರರು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿ ಯನ್ನೇ ತಾನೂ ಹೇಳುವುದು : ಜನನುಜಾಯದನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನ ನಯ ಮನುಜಾಯದಪಲಾಪೋಡದು ಮಂತ್ರಿಗುಣಂ ಜನವಾದಂ ನೆಗಟೆ ನಗ ಧ್ವನಿವೋಲನುಕರಣವಾರ್ತೆ ಮಂತ್ರಿಯ ಗುಣಮೇ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೩).

[ಅನುಕರಣ + ವಾರ್ತೆ]

ಅನುಕರಣಶಬ್ದ (ನಾ). = ಅನುಕರಣಪದ : ಅನುಕೃತಿಯೊಳಂ = ಅನು ಕರಣಶಬ್ದಂಗಳಲ್ಲಿಯುಂ (ಶಮದ. ೧೪ ಟೀಕು). [ಅನುಕರಣ + ಶಬ್ದ]

ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸದ್ವನ್ನು ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅನುಕರಣಾ ವ್ಯಯಗಳು - ಗಟಗಟ, ಕವಕವ, ಭಟಲ್, ಧಟಲ್, ತಟತಟ, ನಿಟಲ್, ಸರಿಲ್, ಭುಗಿಲ್ . . . ಭೋರ್, ಖಟಲನೆ, ದುಡುಮ್ಮನೆ ಇತ್ಯಾದಿ (ಕೃಷಿಡಿ. ೫೨). [ಅನುಕರಣ + ಅವ್ಯಯ]

ಅನುಕರಣೆ 'ಅನುಕರಣ' ನೋ.

ಅನುಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಇತರರು) ನುಡಿದಂತೆ ನುಡಿ; ನಡೆದಂತೆ ನಡೆ; ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡು; ಅಭಿನಯಿಸು; ನಟಿಸಿ ತೋರು : ಗಾಂಡೀವಿ . . . ಪಗೆವರ ಗಂಟಲ ಬಳೆಯನೊಡೆದು ಕಳೆವುದನನುಕರಿಸು ವಂತೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟ ಮುಂಗಿಯ್ಯ ಬಳೆಗಳನೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೦ ವ); ಅಭವನ ತೊಡೆಯೊಳ್ ಮನದೊಲವಿಂ ಕುಳ್ಳಿಪ್ಪುದನನು ಕರಿಸುವ ತೆಜದೊಳಗಜೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ ಕಲ್ಪಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೭೧); ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವುದು ಮಗುವಿನ ಗುಣಧರ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). ೨. ಹೋಲು : ಎನಿತಾನುಂ ಪಟೆಗಳ್ ಘನನಿನ ದಮನನುಕರಿಸೆ (ಅದಿಪು. ೭-೧೦೩); ಕುರುಕುಲ ಮಹೀಶನ ಕದಳೀ ಸ್ತಂಭಂಗಳನನುಕರಿಸುವ ತೊಡೆಗಳಂ (ಗದಾಯು. ೮-೩೭ ವ); ಈ ಶಿಶುಶಾಸನಮಂ ಸ × × × [ಮು]ತ್ತಿನ ಸರಿಗಿಯನನುಕರಿಸೆ ಕನ್ನಪಯ್ಯಂ ಬರೆದಂ (ಸಾಹಜೀ. XI-i, ೧೧೧-೪೦; 1071). ೩. ಧರಿಸು : ವನಮಾಲಿ ಪಾತಕನಬದ್ಧ ಬುದ್ಧಾ ಕೃತಿಯನನುಕರಿಸಿ ನಿಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೧೫೮); ಆತಂ ಬಂದು . . . ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಂ ಅನುಕರಿಸಿಯೊಳಪುಗುತುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೧೯); ಅನುಕರಿಸಿದಮಲ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳ ಪೂಜೆ ಯಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೬); ಪನ್ನೀರ ಮಿಂದು . . . ಸನ್ನತ ಸುಯಕ್ಷ ಕರ್ದಮನನುಕರಿಸಿ ಕತ್ತರಿ ತಿಲಕವಿಟ್ಟು ಪಣೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೪೧).

೪. ತೆಗೆದುಕೊ ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಎನುತ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮಾಯಾಂ
ಗನೆಗೆಯುಪದೇಶವನು ಮಾಡಿದಡನುಕರಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಲಿದಳು ಭಕ್ತಿ
ಯನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೪೪) ; ಪರಮಹೀತಳದಖಿಳ ಜನದುಬ್ಬರದ ದರು
ಶನಗಾಣಿಕೆಯನನುಕರಿಸುತನುಪಮ ವಿಸ್ವಯವೀಧಿಯ ನೋಡುತ್ತೇತಂದ
(ತೊರರಾ. ೧-೬-೭) ; ನಿನಗೊಂದು ಪಲವು ಚಿತ್ರಾಂಬರ ವಿದ್ಯೆಯನನು
ನಯದಿಂದೀವೆನದನು ಅನುಕರಿಸೆಂದದಜೊಂದುನ್ನತಿಕೆಯ ಮನವೊಲಿ
ದೊರೆದನಂತೆಂದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೪೫). ೫. ಒಪ್ಪು ; ಅಂಗೀಕರಿಸು :
ಸರೇಫಮಿದಿರಾಗಿ ಶಿಥಿಲಮೆಂದನುಕರಿಸರ್ (ಶಮದ. ೫೯) ; ಮನದ
ಸಂಶಯವಡಗಿತಿಬ್ಬರ ವಿನುತ ಮೂರ್ತಿಯನೇಕಭಾವದಲನುಕರಿಸಿದರು
(ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧೫) ; ಸಾದರದೊಳೆನ್ನೊಡನೆ ರಮಿಸುವುದು ನಿನಗೆ
ಸೊಗಸಾದರದನುಕರಿಸುಮೇಣ್ಣ ಲಹಕ್ಕತವೆ ಲೇಸಾದರದಟಂ ತೋಜಿಸು
(ಚೈವಿಭಾ. ೧೬-೧೩). ೬. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು : ಶ್ರುತಿ
ತದರ್ಥಸ್ಮೃತಿಗಳಲಿ ಪಂಡಿತರು ನಡೆವುದು ಮಾಡು ಮೂರ್ಖರ ಗತಿಯ
ನನುಕರಿಸಿದರೆ ಬಳಿಕ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೮-೫೭). ೭. ಸಿದ್ಧ
ಪಡಿಸು ; ಒದಗಿಸು : ಎನುತ ತೃಣಧಾನ್ಯದಲಿ ಪಾಕವನನುಕರಿಸಿ ಜೀವಿ
ಸುತಲಾ ಕಾನನದಿ (ಜೀವಂಜ. ೫-೪೫) ; ಮುನಿರೂಪಿನ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ
ಮಿಂತೀಗಳು ಯೆನಗಭಿಲಷಿತ ಫಲವನು ಅನುಕರಿಸಲು ಬಂದುದೆಂದಾ
ನೃಪೇಂದ್ರನು (ಶಾಂತೀಚ. ೯-೨೦). ೮. ಹೊರಚೆಲ್ಲು ; ವಿಸರ್ಜಿಸು :
ಎನಲು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತೆದ್ದು ಸಗಣವನನುಕರಿಸಿ ಗಾತ್ರವನು ಹೊಯ್ಯಲು
(ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೩. ೨೪-೭೧). ೯. ನಿರ್ದೇಶಿಸು : ಇ ಈ ಎಂಬಕ್ಕರಂ
ಗಳನುಕರಿಸಿ ತೋಜುವಲ್ಲಿಯುಂ ನಡುವೆ ವತ್ಸಂ- ಈವಿವು ಗ್ರಂಥಂಗಳ್,
ಈವಿದು ಗ್ರಂಥಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). ೧೦. ಆಚರಿಸು ; ನಡೆಸು ;
ನೇರ ವೇರಿಸು : ವಿನುತ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿಯನನುಕರಿಸಿ ಹರಪದ
ಪಯೋಜನ ನೆನೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೯-೧೪) ; ವಿನುತ ಸತ್ಕೃತಿ ಸಹಿತ
ಗುರುಭಾವನೆಯಲೇ ಪೂಜಿಸಲು ಪೂಜೆಯನನುಕರಿಸಿ ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು
ಕಾಲೋಚಿತವೃತ್ತವ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೨೦) ; ಅ ಮಹೇಶ್ವರನು . . .
ನಿಕಾಮಲೋಕಪ್ರಳಯ ತಾಂಡವಾಡಂಬರಮನನುಕರಿಸಿದಂ (ಚಿಬಪು.
೧೨-೧೮). [ಅನುಕರಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಅನುಕರಣ (ನಾ). = ಅನುಕರ್ಷ ೪ : ಆಯಿತಲ್ಲಿ ವರೂಥ ನಕ್ಷತ್ರಾ
ಯತವು ಬಳೆಯನುಕರಣವೊಂದಾಯಿತಾ ಗ್ರಹರಾಜಿಯಾದವು ಮಾವ
ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪). [< ಸಂ. ಅನುಕರ್ಷ]

ಅನುಕರ್ತ (ನಾ). ಅಭಿನಯಿಸುವವನು ; ನಟ : “ಅನುಕಾರ್ಯ”
ರೆಂದು ತಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವೇಷ ಧರಿಸಿ ರಂಗ
ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಓಡಾಡುವ ನಟನಟಿಯರು. ಇವರು
“ಅನುಕರ್ತ”ರು (ಭಾರವಿ. ೩೫೮). [< ಸಂ. ಅನುಕರ್ತ]

ಅನುಕರ್ತೃ (ನಾ). ೧. ಅನುಕರಣ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಪಾತ್ರ
ಧಾರಿ : ಕವಿಯು ತಾನಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳ
ಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನು ಅನುಕರ್ತೃವಾಗಿರು
ವುದಿಲ್ಲ (ಆರಿಕಾ. ೧೩೪). [ಸಂ.]

ಅನುಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಆಕರ್ಷಣೆ ; ಸೆಳೆತ. ೨. ವಿಗ್ರಹ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ದೇವತೆಗಳ
ಆವಾಹನೆ. ೩. [ವ್ಯಾಕ.] ಹಿಂದಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅಥವಾ ಸೂತ್ರ
ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೪. ರಥದ ಅಚ್ಚಿನ ಮರ : “ಅನುಕರ್ಷ-
ನೊಗದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕೋಳೀಹಲಿಗೆಗೂ, ತೋಳುಮರಕ್ಕೂ ಸಾರಥಿ
ಕೊಡುವ ಹಲಿಗೆಗೂ ಕೊಳವಿ ಹೂಟದ ಮಿಣಿಗೂ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.
೨೧೮). [ಸಂ.]

ಅನುಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಥವಾ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ
ಪ್ರತಿಯಾಗಿ, ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತು
ಅಥವಾ ವಿಧಾನ ; ಗೌಣಕಲ್ಪ ; ಮಧ್ಯಮಪಕ್ಷ ; ವಾಮಪಕ್ಷ.

೨. [ವೀಶೈ] = ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮ : ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಲ್ಪ,
ಅನುಕಲ್ಪ, ಉಪಕಲ್ಪ, ಅಕಲ್ಪವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಾಗಿಪುರದದಜಲ್ಲಿ ವನ
ದೊಳಗಿದ್ದ ಗೋಮಯಮಂ ಚೂರ್ಣೀಕರಿಸಿ ದಹಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಬುದೇ
ಅನುಕಲ್ಪವೆನಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೭೪). [ಸಂ. / ತಮಿ. ಅನುಕಲ್ಪಂ]
ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಭಸ್ಮಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ಕಾಡುಬೆರಣಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಭಸ್ಮ ; ಅರಣ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಒಣಗಿದ ಗೋಮಯವನ್ನು ತಂದು ಪುಡಿಮಾಡಿ ಮೊದಲಿನಂತೆ
ಶಿವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಅನುಕಲ್ಪಭಸ್ಮವು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೪).

[ಅನುಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಅನುಕಾಮಿನ (ನಾ). ಸ್ನೇಹಿಯಿಂದ ನಡೆಯುವವನು ; ತನಗೆ
ತೋರಿದಂತೆ ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಕಾರ (ನಾ). ೧. ವೇಷಧಾರಣ ; ಅಭಿನಯ ; ಅನುಕರಣ :
ತಾನು ತೊಟ್ಟಿಲು ಕೃಷ್ಣನೆಂದನುಮಾನಿಸುತ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳಾ ಶಕಟಾನು
ಕಾರದ ಕಾಂತೆಯನು ಕೆಡೆಯೊಡೆದಳಂಬರಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೬-೨೫).
೨. ಹೋಲಿಕೆ ; ಸಾದೃಶ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಕಾರಿ (ಗು). ಅನುಕರಿಸುವಂಥ ; ಹೋಲುವಂಥ : ಬನರಾಣಿಯ
ಕರತಳದ ಚಿಂಬೊಗಗನುಕಾರಿಯಪ್ಪಳದಳಿರಿಂ ತೀವಿ ತೋರ್ಪ ಚಿನ್ನ
ಸುಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೫). [ಸಂ. ಅನುಕಾರಿನ್]

ಅನುಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಅನುಕರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ
ವಸ್ತು : ಅನುಕಾರ್ಯನ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವವನ್ನು ನಟನು ಅನುಕರಣೆ
ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರವಿ. ೩೬೪) ; ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅನುಕಾರ್ಯರಾದ
ದುಷ್ಯಂತಾದಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ; ನಟ, ಕವಿ, ಸಾಮಾಜಿಕರು ಇಷ್ಟು ಜನರು
ತ್ತಾರೆ (ಕೈಶಿಡಿ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಅನುಕಾಲ್ಯ ‘ಅನಿಗಾಲ’ ನೋ.

ಅನುಕಾಲ್ಯ (ಅ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ಕೊಂಡಾಟ ; ಗುಣಗಾನ : ಎನುತ ನಾನಾವಿಧ
ದೊಳನುಕೀರ್ತನೆಗಳಂ ಮಾಡಲ್ಪೆ ತತ್ಪುರಜನರು ಜಯ ಜಯಘೋಷ
ಣಂಗಳುವೆರಿಸಿ ಪೊಡಮಡಲು (ಬಸಪು. ೩೮-೬೯). [ಸಂ. ಅನುಕೀರ್ತನ]

ಅನುಕೂಲ, ಅನುಕೂಳ (ಗು). ೧. ತೀರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ;
ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ; ಮೇರೆ ಮಾರದ. ೨. ಹಿತಕರ
ವಾದ ; ಸುಖಕರವಾದ ; ಸಹಾಯಕವಾದ : ಮನೆಯ ತೊಜೆದು
ಮನವಾಲ್ತಿಯನುಳಿದು ತನ್ನನುಕೂಲದಾಸೆಯನಳಿದು ಬನದೊಳು ಗೈವ
ಬರಿಯ ತಪಗಳು ಕುಲವನಿತೆಯರಿರವಿಗೆ ದೊರೆಯ (ಹದಿಬ. ೨-೨೪).

(ನಾ). ೩. ಸಹಾಯಕ. ೪. ಸೌಕರ್ಯ : ಕೀಲು ಕಡೆಗೊಂದೂಡಿ
ಬೀಳಲು ಕಾಲಗತಿ ತಪ್ಪುವುದು ಅದಜನುಕೂಲ ನಿನ್ನೊಳಗಿಹುದು
(ಹರಿಸಾ. ೮೭) ; ನಿನಗೆ ಆ ದಿನ ಬರಲು ಅನುಕೂಲ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ?
(ರೂಢಿ). ೫. ಬಡತನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಹಣವಂತಿಕೆ : ಅವರು ತುಂಬ
ಅನುಕೂಲವಂತರು (ರೂಢಿ). ೬. [ನಾಟ್ಯ] ಶೃಂಗಾರ ನಾಯಕನಲ್ಲಿ
ಒಂದು ವಿಧ ; ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸದೆ
ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವವನು : ಅನುಕೂಲ
ನೆಂದರೆ, ಒಬ್ಬಳೇ ನಾಯಕಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿ ಇರುವವನು (ಕೈಶಿಡಿ.
೨೧೦). ಅನುಕೂಳ : ೨. ಪೆಂಪುವಡೆದ ಗೊಲ್ಲಣ ವಿಭುಗಂಗಳನುಕೂಳ
ಮಂತ್ರಿ ನರಸಿಂಗ ನಾಯಕಂ (ಕಳಿ. ೭೫-೧೨-೩೭ ; 1170). [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲತರ್ಕ (ನಾ). ೧. “ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ತರ್ಕ ಸತ್ತರ್ಕ. ಅನುಕೂಲತರ್ಕವೆಂದೂ ಹೆಸರು” (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಾಡುವ ವಾದ. [ಅನುಕೂಲ + ತರ್ಕ]

ಅನುಕೂಲತೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ.

೨. ಸೌಕರ್ಯ : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಆನ್ನ ಪಾನಾದಿಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೯).

೩. ಸಂಪತ್ತು. [ಸಂ. ಅನುಕೂಲತಾ]

ಅನುಕೂಲದಾಂಪತ್ಯ (ನಾ). ಸಮರಸವಾಗಿರುವ ದಂಪತಿಗಳ ಜೀವನ : ಅನುಕೂಲದಾಂಪತ್ಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನುಕೂಲ + ದಾಂಪತ್ಯ]

ಅನುಕೂಲನೆಲೆ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ಸ್ಥಳ : ಮತ್ತವರ್ಗಗಳಿಗೆ ವಸ ವಾಸವಾಗಲಾ ತನಗೆ ಚಿತ್ತಕನುಕೂಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಿಭಾ. ನಿರಾಟ. ೧-೨೦). [ಅನುಕೂಲ + ನೆಲೆ]

ಅನುಕೂಲಪವನ (ನಾ). ೧. ಹಿತಕರವಾದ ಗಾಳಿ. ೨. ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ಪ್ರಾಣವಾಯು : ಅನುಕೂಲಪವನಂ ಜೀವನಿಷ್ಟದಿಂ ನಾಭಿಮೂಲದಿಂದ ಕಡಲೆಯ ಪಾಂಗಿನವೋಲಾ ಶಬ್ದದ್ರವ್ಯಂ ಜನಿಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨). [ಅನುಕೂಲ + ಪವನ]

ಅನುಕೂಲವರ್ತನ (ಗು). ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ : ಉಕಳೆಯಾಳಿ... ಅಡಿಗೆ ಪ್ರಕಟ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ ಸುಕವಿಗಳಿಂತದ ನುಕೂಲವರ್ತನವಿಧಿಯೋಳಾ (ಶಮದ. ೨೦೩). [ಅನುಕೂಲ + ವರ್ತನ]

ಅನುಕೂಲವಾತಾವರಣ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ವಾತಾವರಣ : ಅಲ್ಲಿನ ಅನುಕೂಲವಾತಾವರಣ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸೌಕರ್ಯವುಂಟು ಮಾಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನುಕೂಲ + ವಾತಾವರಣ]

ಅನುಕೂಲವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ದಡವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹರಿಯುವುದು; ಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರದಿರುವುದು. ೨. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು. ೧, ೨ : ಅನುಕೂಲ ವೃತ್ತಿ ನದಿಯೊಳಂ ನಲ್ಲರೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೭೫ ವ).

[ಅನುಕೂಲ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನುಕೂಲಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತಮ್ಮ ನಡೆಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮ; ದಿಟವಾದ ಅರ್ಥ ಬೇರೆ ಇದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅರ್ಥ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಬಳಸುವ ರೀತಿ : ಈ ವಾದವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದರೆ “ಅನು ಕೂಲಶಾಸ್ತ್ರ” ಎಂದು ಜನ ಕರೆದಾರು (ಸುವಸಂ. ೨೪).

[ಅನುಕೂಲ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅನುಕೂಲಸಿಂಧು (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಹಿರಿಯನಾದ ಮರಿಯಾನೆ ಮತ್ತು ಅವನ ವಂಶಸ್ಥರು ಅನುಕೂಲಸಿಂಧು ಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿದು... ತಾವೂ ವೈಷ್ಣವರಾದರು (ರೂಢಿಪಾ. ೧೭೯). IP ಧರ್ಮ ಸಿಂಧು, ನಿರ್ಣಯಸಿಂಧು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆಚರಣೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಅನು ಕೂಲದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು. [ಅನುಕೂಲ + ಸಿಂಧು]

ಅನುಕೂಲಸ್ಥ (ನಾ). ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವನು : ಇವು ಬೆಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲಸ್ಥರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ (ಗೃಹವಿ. ೬೫); ಅನುಕೂಲಸ್ಥರ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೂಡ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವ ಸ್ತ್ರೀ, — ಹೆಂಡತಿ : ತನ್ನ ಮುಪ್ಪಿನ ತಂದೆಯು ಅನುಕೂಲಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಯೋಗ ದಿಂದ ಬಹು ದುಃಖಿತನಾಗಿದ್ದನು (ವಚನಾ. ೩). [ಅನುಕೂಲ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅನುಕೂಲಾನಿಲ (ನಾ). = ಅನುಕೂಲ ಪವನ : ಅನುಕೂಲಾ ನಿಲಾಂದೋಳಾಯಮಾನರಾಜಕುಂಜರವಿಜಯಕದಳಿಕಾತರಂಗಿತಗಗನಾಂ ಗಣನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೧ ವ). [ಅನುಕೂಲ + ಅನಿಲ]

ಅನುಕೂಲಿಗ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಅಥವಾ ಹಿತವಾಗಿ ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು : ಇನಿತು ಸುಗುಣಗಳುಳ್ಳನಿಯನೆನ್ನೀ ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತಮೆನ್ನ ತೋಳ್ವನೆಯೊಳಿರಲೆಂದೊರ್ವ ಕಾಂತೆಯನುಕೂಲಿಗನನಂದು ಸಖಿಯೊಳ್ ಪೊಗಳ್ದಳು (ಚಿಬಪು. ೧೦-೨೬). [ಅನುಕೂಲ + ಇಗ]

ಅನುಕೂಲಿನಿ (ನಾ). = ಅನುಕೂಲೆ : ತನುವೇನು ಶಾಶ್ವತವೆ? ಮನಕೆ ನಿಶ್ಚಲವಿಹುದೆ?... ವನಿತೆ ಅನುಕೂಲಿನಿಯೆ? ಮಗನು ಅಜ್ಞಾಧರನೆ? ಜನರೊಲುಮೆ ನಿಜವೆ? (ಕವಿಪು. ೪೯). [ಸಂ. ಅನುಕೂಲಿನೀ]

ಅನುಕೂಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕೂಲವಾಗು; ಹಿತವಾಗು; ಸಹಾಯ ವಾಗು : ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯೋಪರತಿಗಳೆಂಬ ಸಿದ್ಧಿತ್ರಯಮನುಕೂಲಿಸೆ ಮುಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೫೭); ಯಾ ವಾಹನವು ಅವಶ್ಯಕ ಕಾರ್ಯ ಉಂಟಾದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯರಿಗೂ ಅನುಕೂಲಿಸುವದೊ ಯಿಲ್ಲವೊ ಯೆಂದು ನೃಪ ತಿಯು ಕೇಳುತ್ತಿರಲು (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೯೨-೪); ಗಾಳಿಯು ಅನುಕೂಲ ಸಿದಾಳ ಒಮ್ಮೆ ಪಟವನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ತೀರಿತು; ತೀವ್ರದಿಂದ ನಡೆಯು ತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೭); ಪೂರ್ವಕೃತ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೂ ಮುಂದೆ ಪುನಃ ಆಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡದ ಹಾಗೆ ವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅನು ಕೂಲಿಸುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೪೩). [ಅನುಕೂಲ + ಇಸು]

ಅನುಕೂಲೆ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದವಳು; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯು ವವಳು : ಕಾಲಕಾಲದ ಜಪಾನುಷ್ಠಾನ ಪೂಜೆಗಳಿಗಾಲಸ್ಯಮಂ ಮಾಡ ದೆನ್ನ ಪರಿಚರೈಗನುಕೂಲೆಯಾಗಿದುರ್ ಮನೆಮಾಳ್ತಿಯಂ ಸಾಗಿ ಪು ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೩); ಕ್ರಮವನಜಾಯದಳಿ ನೀನೆನೆಗೆ ಸೈರಿಸಲಳವೆ ಗಮನಕನುಕೂಲೆಯಾಗೆನುತೆ ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿದು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಂ ಮುದ್ದು ಗೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೫). [ಸಂ. ಅನುಕೂಲಾ]

ಅನುಕೂಳೆ ‘ಅನುಕೂಲ’ ನೋ.

ಅನುಕೃತ (ಗು). ಅನುಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅನುಕರಿಸಿದ : ಎಸೆದರ್ ವತ್ಯ ಪಾಲಕರ್ ಬಲಕೃಷ್ಣರ್... ಅನುಕೃತ ಮಯೂರ ಕೇಕಾನಿದಾದ ಮೃದುಗಾನ ತಾನ ನಿಪುಣರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೭೪, ೭೬). [ಸಂ.]

ಅನುಕೃತಿ (ನಾ). ೧. = ಅನುಕರಣ ೧. ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯು ವುದು; ಒತ್ತಾಸೆಯಾಗುವುದು. ೩. ನಕಲು. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಅನು ಕರಣ ಶಬ್ದ : ಮಹಾಪ್ರಾಣಮನಂ ಮಾರ್ಗವಿದರ್ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳಂ ಭೋಗರ್ವವನುಕೃತಿಯೊಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತಿರ್ಪರ್ (ಶಮದ. ೧೪). ‘ಅನುಕೃತಿಪದ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಕೃತಿಪದ (ನಾ). = ಅನುಕರಣಪದ : ಅನುಕೃತಿಪದಂಗಳ್ಲಂ ಮೊದಲಪದದ ಕಡೆಯಕ್ಕರಕ್ಕೆ ಲೋಪಂ... ಅನುಕರಣಾಂತ ಲೋಪಕ್ಕೆ- ತಟತಟನೆ ನೇಸಮೂಡಿದುದು ಬಕಂಗೆ ಮಿಟ್ಟು ಮೂಡುವ ತೇಜದಿಂ. ಗಣಗಣ ಕಣ್ಣಿನೀರ್ ಸುರಿಯ ಚಿಂತಿಪ ಪಾರ್ವನ (ಶಮದ. ೧೯೩ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೇ). [ಅನುಕೃತಿ + ಪದ]

ಅನುಕೃತಿಸ್ವರ (ನಾ). ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಕರಣವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅನ್, ಅನ್ನು, ಎನ್, ಎನ್ನು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರ : ಅದಂತಮಪ್ಪನುಕೃತಿಪದಕ್ಕಮನುಕೃತಿಸ್ವರಂ

ಪರಮಾಗೆ, ಯತ್ನಂ; ಅನುಕೃತಿ ಸ್ವರಕ್ಕೆ - ಪಟಪಟಯಿಂದಾಲಿಕಲ್ಗಳು ದಿರ್ಭವ ನಭದಿಂ (ಶಮದ. ೫೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [ಅನುಕೃತಿ + ಸ್ವರ] ಅನುಕರ್ಮ 'ಅನುಗರ್ಮ' ನೋ.

ಅನುಕರ್ಮ 'ಅನುಗರ್ಮ' ನೋ.

ಅನುಕ್ತ (ಗು). ಉಚ್ಚರಿಸದ; ಹೇಳಲ್ಪಡದ; ಹೇಳದ. 'ಅನುಕ್ತ ವಾಣಿ', 'ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ತವಾಣಿ (ನಾ). (ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು) ಹೇಳದ ಮಾತು: ತಾನೇ ಹೋಗಬಹುದಿದ್ದಿತು! ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಅನುಕ್ತವಾಣಿಯು ಮನದ ಬಿರುಕಿ ನಿಂದ ತಲೆ ಎತ್ತಿದಂತೆನಿಸಿತು (ಜಯಂತ. ೩೧೨). [ಅನುಕ್ತ + ವಾಣಿ]

ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧ (ನಾ). ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆಯೇ ಸಿದ್ಧವಾದುದು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ: ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪರಾರ್ಥಮಂ ಶಾಶ್ವತ ಮೆಂಬುದನುಕ್ತಸಿದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೮ ವ). [ಅನುಕ್ತ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನುಕ್ತಸೂತ್ರ (ನಾ). ಗ್ರಂಥಕರ್ತನಿಂದ ರಚಿತವಾಗದೆ ಬೇರೆ ಯವರು ಸೇರಿಸಿರುವ ಸೂತ್ರ: ಅನುಕ್ತಸೂತ್ರಂ (ಶಮದ. ೬. ೧೨೨ ಬ, ೨೫೧ ಬ). [ಅನುಕ್ತ + ಸೂತ್ರ]

ಅನುಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪರಿ ವಿಡಿ; ಅನುಪೂರ್ವ: ಪೂರ್ವಚಕ್ರಾಯುಧರನುಕ್ರಮಮನವಿಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೭ ವ); ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಬಲ್ಲ ಯಾವ ಪಾಠ ಬೋಧನೆಯೇ ಆಗಲಿ, ಅ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಡೆಯಲೇಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ರಮದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಡು, - ಮಾರು: ನಾಲ್ಕರ ಭವಾವಳಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳೆ ದಮವರ ಮುನಿನಾಥನಧಿ ಬೋಧದಿಂದನುಕ್ರಮದಪ್ಪದೇ... ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೫-೨ ವ); ಪ್ರಬದ್ಧಮಣಿವಿಷ್ಣುರಂಗಲೋಕನುಕ್ರಮದಪ್ಪದಂತೆ ಬಂದು ಮಘವಾಗ್ನಿ ಧರ್ಮದಿತಿಜ ಪ್ರಚೀತೋಮರುತ್ತು ಬೇರ ಹರರಿಪುರ್ದುಂ ಸಭೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧-೭೨). [ಅನುಕ್ರಮ + ತಪ್ಪು]

ಅನುಕ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ (ನಾ). ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ; ವಿಷಯ ಸೂಚಿಕೆ; ಪರಿವಿಡಿ: ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫, ೬, ೭); ಎಲ್ಲಾ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರಾಜ್ಞಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ (ಅಂತಸಂ. ೯೩). 'ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ]

ಅನುಕ್ರಮಾನುಗತ (ಗು). (ಸಹಜವಾದ) ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ; ಉಚಿತವಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ: ಮುಂದೆ ಸಯ್ಯಕ್ಕು ಮನುಕ್ರಮಾನುಗತದಿಂ ಬರಮಾಗೆಮಗೆಂಬ ಕಾರಕಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೬). [ಅನುಕ್ರಮ + ಅನುಗತ]

ಅನುಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆ. ೨. ಪರ್ಯಾಯ ಲೋಕಿಸು: ಚಕ್ರಿಯ ಕಟಕವ-ಕಂಡು ಮಾಗಧನ ಪರಾಕ್ರಮ ಜಜ್ಜರವಾಯ್ತು ವಕ್ರ ಸಲ್ಲದೆ ಯಿವನೊಡನೆಂದು ಮನದೊಳನುಕ್ರಮಿಸುತ ಬರುತಿರ್ದಾ (ಭರಣ. ೨೫-೫೦). [ಅನುಕ್ರಮ + -ಇಸು]

ಅನುಕ್ರಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಾತು; ಪರಿವಿಡಿಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ನುಡಿ: ತದನುಮತಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ನಿರರ್ಶನಂ ಗಳನನುಕ್ರಮೋಕ್ತಿಯೆ ಪೇಟ್ಟಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೫).

[ಅನುಕ್ರಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನುಕ್ರೋಶ (ನಾ). ದಯೆ; ಕನಿಕರ; ಸಹಾನುಭೂತಿ: "ಅನುಕ್ರೋಶಃ, ಕೃಪಾ, ಶೂಕಂ, ದಯಾ, ಕರುಣಾ, ಘೃಣಾ - ಈ ೬ ಕರುಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೩೯). [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ಷಣ (ಅ). ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ; ಪ್ರತಿಗಳಿಗೂ; ಗಳಿಗೆಗಳಿಗೂ; ಯಾವಾಗಲೂ: ಪುರವಾಸಿಗಳೂ ದೇಶವಾಸಿಗಳೂ ಪ್ರಬುದ್ಧನಾದ ದೇವಪ್ರತನ ಗುಣಾತಿಶಯವನ್ನು ಅನುಕ್ಷಣವೂ ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಗ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಸೇವಕ; ಅನುಚರ: "ಸೇವಕನನುಗನನುಚರನಾ ಸಹಾಯನನುಜೀವಿಯೋಲೆಯಕಾರನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೯-೫). ೩. ಜೊತೆಗಾರ. [ಸಂ.]

ಅನುಗತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ; ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಂದ: ಗಾನರಸಾಮೃತಮೆಸಗುಂ ಧ್ರುವಪ್ರಯೋಗಾನುಗತಂ (ಆಜಿಪು. ೫-೧೦). ೨. ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವವನು; ಅನುಚರ: ಅತ್ತರ ಮುಂದೆಯೂ ಅನುಗತರ ಮುಂದೆಯೂ ನಿನ್ನ ಸೌಮ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೨೫); ನೆಂಟರಿಗೆ ಹಿತಕಾರಿ, ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ದಯಾಳು, ಅನುಗತರ ಪಾಲಕ, ಶತ್ರುಜನಗಳಲ್ಲಿ ಜಗಳವಿಲ್ಲದವ (ಬಂಕಮ. ೫೭). ೪. ವಿಧೇಯತೆ; (ಒಬ್ಬರನ್ನು) ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು: ಕಾಯಿದರೊ ಕಾದಿದರೊ ಗುರುಗಾಂಗೇಯ ಸ್ತಂಭವ ಮಾದ್ರಪತಿ ರಾಧೇಯರನುಗತ ವಾಗದಿಹುದಪರಾಧ ನಮಗೆಂದ (ಕುನ್ಯಾಗ. ೪-೩೨). ೫. [ಭಂದ] = ಅನುಗತಪ್ರಾಪ್ತ: ಅಳಕಾನನ ನಯನಂಗಳಿನಳಿನೋತ್ಪಲವಿಲಾಸಮಂ ಗೆಲ್ಲದಜಿಂ ಕಳಹಂಸಲೀಲಗಮನೇ ಕೊಳನಂ ನೀಂ ಪೋಲ್ವೆಯೆಂಬು ದನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೫೦). [ಸಂ.]

ಅನುಗತಪ್ರಾಪ್ತ (ನಾ). [ಭಂದ] ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವರ್ಣವು ಹಲವು ಬಾರಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಾಪ್ತ; ಅನುಪ್ರಾಪ್ತ: ಜನವಿಮತನನುಘನನುಪಮನನುಪರನರಸನಿನಿಸು ನೆನೆನೆಂದು ಮನೋ ಜನಿತ ಮುದನನಿಲತನಯನನೃತ ವಚನ ರಚನಂತಿರೆನೆ ನುಡಿದನವಂ || ಇದು ಅನುಗತಪ್ರಾಪ್ತಂ (ಭಂದೋಬು. ೬. ೧-೬೦). 'ಅನುಪ್ರಾಪ್ತ' ಪರಾ. [ಅನುಗತ + ಪ್ರಾಪ್ತ]

ಅನುಗತಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿದ ನಡೆ; ಅನುಕ್ರಮ; ಪರಿವಿಡಿ: "ಅನುಗತಿ ವಿಶಾಯಮೆನಲು ಸುಪರಿವಿಡಿಯನಿಹು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೧೯). 'ಅನುಗತವೆಟು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಗತಿಕ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಂದನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು. 'ಗತಾನುಗತಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಗತವೆಟು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿರು; ಅನುಸರಿಸಿರು: ಅನುಗತವೆತ್ತ ನಲ್ಲಗಡಿನೆಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿಯ ನಿಂದುವಬ್ಬಲೋಚನ ನಡಿನೆಟ್ಟಿ (ಜಗವಿ. ೫-೨೯). [ಅನುಗತಿ + ಪೆಟು]

ಅನುಗಪ್ಪುರ (ನಾ). "ಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಪೂರ; ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಅನುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಅನು + ಕಪ್ಪುರ]

ಅನುಗಪ್ಪುರವತ್ತಿ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಪೂರದ ಬತ್ತಿ; ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರದ ಬತ್ತಿ: ಮೃಗಮದದಿಂಪು ನಾಸಿಕೆಗೆ ಕಣ್ಣನುಗಪ್ಪುರ ವತ್ತಿ ಮತ್ತೆ ನಾಲಗೆಗಮ್ಮತದ್ರವಂ ಸರಸ ಚಂದನ ಚರ್ಚಿ ತೊವಲ್ಗೆ ಕರ್ಣಪಾಳಿಗೆ ಕಳಕೋಕಿಲಾರವಮನಾರತನಿರ್ವೃತಿ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗೆ (ಚಕವಿ. ೬-೧೫೭). [ಅನುಗಪ್ಪುರ + ವತ್ತಿ]

ಅನುಗಮ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವುದು; ಹೊಂದಿಕೆ: ಅದ್ಭುತಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ವಾಧೀನರಸವೃತ್ತಿ ಸಂಬಂಧಾನುಗಮಂ ಭಾವಿಕಕ್ಕೆ ಭಾವಮಿವತ್ಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೭). [ಸಂ.]

ಅನುಗಮನ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಸಹಗಮನ. [ಸಂ.]

ಅನುಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು: ಅಂತಂತಾನುಮವರನನುಗಮಿಸಿ ಸೋಮಪ್ರಭನುಂ ಶ್ರೇಯಾಂ ಸ ನುಂ ಮ ಗು ಣ್ಣು ಬಂದು (ಆ ದಿ ಪು. ೧೦-೭ ವ); ಅಲಿಗಳಲನುಗಮಿಸಿದರು ಭೂಪಾಲಕರು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೯-೨೮). [ಅನುಗಮ + ಇಸ್ಯ]

ಅನುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿತವನ್ನು ಕಾಣು; ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ: ನೆನೆದು ಭವಮುಖಚಿಂತೆಯಿಂದ ಮಿಗೆ ಬೆಂದು ಅನುಗಾಣೆನ್ನೆಲ್ಲಿಯನುತ ಮನ ದೊಳು ನೊಂದು (ದೀಪ್ತಾಚೋ. ೮೩-೧೭). ೨. ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿ; ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸು: ಆ ಗಿರಿವರದಾ ಅನುಗಾಣಲೆಂದು ನಾಲ್ಕನೆಯನಾಲಿಸಿ ನೋಡುವನಿಜಜೊಳಚ್ಚರಿಗಂಡಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೬೭). [ಅನ್ಯ + ಗಾಣ್]

ಅನುಗಾಮಿ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಕ್ಷಯೋಪಶಮನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಆರು ಅವಧಿ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಿಶುದ್ಧಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: ಹೀಯ ಮಾನ ವರ್ಧಮಾನಾವಸ್ಥಿತಾನವಸ್ಥಿತಾನುಗಾಮ್ಯನನುಗಾಮಿ ಸ್ವರೂಪದಿಂ ಪಟ್ಟಕಾರನುಪ್ಪ ದೇಶ ಪರಮ ಸರ್ವಾವಧಿಜ್ಞಾನಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪ ವ); ಅನುಗಾಮಿಯೆಂಬುದು ಭಾಸ್ಕರ ಪ್ರಕಾಶದ ಪೊಲ್ ಎತ್ತಪೋಪೊಡಂ ಒಡವಪುರು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). [ಸಂ. ಅನುಗಾಮಿನ್]

ಅನುಗಾಲ 'ಅನಿಗಾಲ' ನೋ.

ಅನುಗಿಡು 'ಅನುಗಿಡು' ನೋ.

ಅನುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಅನುಗಿಡು ೧: ತರಣಿಗಳ ಸರಣಿಗಿಟ್ಟು ಮನುಗಳನುಗುಂದಿ ಗರಗಳ ಕರಂಗಿ ವಸುಗಳ ಮುಸುಂಕಿಟ್ಟೋಡೆ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೪೪). [ಅನ್ಯ + ಕುಂದು]

ಅನುಗುಣ (ಗು). ೧. ಅನುಸಾರವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಅನುರೂಪವಾದ: ನಿನ್ನಂತೆ ಸುರೇಶ್ವರನುತ್ಪನ್ನ ಮಹೈಶ್ವರ್ಯ ನೆಂಬುದುಂ ಜಲನಿಧಿ ತಾಂ ಸನ್ನತಗಭೀರನೆಂಬುದುಮಿನ್ನದು ಹೀನಾಧಿಕ ಪ್ರಶಂಸಾನುಗುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೭). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ. 'ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ' ಪರಾ.

ಅನುಗುಣಮಾಗು, ಅನುಗುಣವಾಗು = ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಯೋಗ್ಯವಾಗು: ಪದದೊಳರ್ಥಮಂ ತಂತಮ್ಮರ್ಥಾನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಕುಡುವದೊಂ ವಿಭಕ್ತಿಯೆನಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೩೫ ವೃತ್ತಿ); ನಿನ್ನಯ ಸೊಗಸಿಗನುಗುಣವಾದವರ ವರಿಸೆಂದು ಪೊಜಮಡಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೨೦). [ಸಂ.]

ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] = ಅನುಗುಣ ೨: "ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಗುಣಕ್ಕೆ ಅನ್ಯವಸ್ತುಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವುಂಟಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಅನುಗುಣಾಲಂಕಾರ. ಲಕ್ಷ್ಯ - ಮೊದಲೊಳ್ ಸೊರ್ಕಿದವಂಗೆ ಕಳ್ ವಿಷದಿನಳ್ಳಿದಂಗೆ ದುರ್ಗಿದ್ರೆ... ಅಂತಿರೆನಗಾದತ್ತು" (ಕೃಷಿ. ೨೮೭). [ಅನುಗುಣ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸಾರವಾಗಿರು; ಉಚಿತವರಿತಿರು; ಕ್ರಮವಾಗಿರು: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯೆಕೆ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನು ಕೂಡಿ ಪಂಚಿ ಕ್ಕುವ ತೆಜದೊಳನುಗೂಡಿ ಪಂಚಿಯನಿಕ್ಕಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೬); ಹಾಡುವನು

ಮುಂಡಾಡುವನು ಕೊಂಡಾಡುವನು... ಹಸಿದಿರ್ದೊಡನಗನು ಗೂಡಿ ಕರೆದಾರೋಗಣೆಗೆ ನೀಡೆಂಬನವೈಯನು (ಬಸಪು. ೪೭-೩೯); ನೋಡಬೇಕಾರಾರು ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಹಡೆವೆಂದನುಗೂಡಿ ನಿಜ್ಜಟರಾಗಿ ಧೀರೋದಾರ ವೃತ್ತಿಯಲಿ ಖೋಡಿ ಹೋಗದೆ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಹೇಡಾಡದವರನು ಕಾಬೆವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮-೩೫). ೨. ಒಡನೆ ಸೇರು; ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಕೂಡು: ಕೇಡು ತಪ್ಪದು ವೇಶಿಯರೊಳನುಗೂಡಿದ ವರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೭೪); ಪಾಜಹಾನನಿಗೆ ಸಂಗೀತಕಲೆ ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ ಅಭಿರುಚಿಯ ಜತೆಗೆ ದೇಶದ ಶಾಂತಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳೂ ಅನುಗೂಡಿದುವು (ಇಸಾಂಸಂ. ೧೬೩).

ಅನುಗೂಡಿಬರು = ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರು; ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬರು: ೧, ೨, ೩, ೪, ೫ ಮೊದಲಾದ ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಗಳೂ, ೨, ೪, ೬, ೮ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಗಳೂ ಅನುಗೂಡಿ ಬರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ಯ + ಕೂಡು]

ಅನುಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರು: ಪವನನಂ ಪರಿಭವಿಸುವ ಮನಮನನುಗಿಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟಗಳನಿಟ್ಟಡಿಸಿ ದಾಂಟುವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಮೊಳಿದು... ಗಗನಮನದರ್ವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ). ೨. ಸ್ಥಿತಿ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅನುಪಮನೆನಿಪ್ಪ ಜಗದೀಶಂ ಮಹಾ ದೇವನಲ್ಲದೊಳಿದವರುಗಳನು ಅನುಗಿಡಿಸುವೆಂ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೨೬); ಜನಪರಿತಾಪಾಪಹ ಜೀವನಮನಿಸುತೆ ಘನನಿಕಾಯಮಂ ನೆಗಟ್ಟುಂ ತಾನಿ ನಿಸು ನೆವಮಿಲ್ಲದದೊಂದನುಗಿಡಿಸುತ್ತಂ ಪ್ರಭಂಜನನುಮುಜೆನೆಗಟ್ಟುಂ (ಚಿವಿ. ೧-೪೧). [ಅನುಗಿಡು + ಇಸ್ಯ]

ಅನುಗಿಡು, ಅನುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ದಾರಿ ತಪ್ಪು: ಅಧಮ ಸತಿಯರ ನೋಡಲಾಗದು... ಮನ್ನಿಸಲಾಗದು ಅನುಗಿಟ್ಟು ಮನ್ನಿಸಿದೊಡೆ ಮೇಗೇನುಮಂ ಕರೆದು ಕೊಡಲಾಗದು (ಹಚಕಾ. ೭-೨೧); ವನದೊಳು ತಪಸಿದರ್ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಘನಮೋಹ ಪಾಶಕೆ ಬಿಗಿದು ಮನಸಿಜನಲೆಗೈದಿಸಿದಳೂರ್ವಶಿ ನಮಗನುಗಿಡಿದವರಾರು ಜಗದೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೪೭). ೨. ಅನುಕೂಲತೆ ತಪ್ಪು; ಸೌಕರ್ಯವು ಹಾಳಾಗು; ಗತಿಗೆಡು: ನೊಂದಿರಿ ಬಸವಳಿದಿರನುಗಿಟ್ಟರಖಿಳಾಯಸಕೆ ಸಂದಿರಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೬೪); ಕುಮ್ಮಟವನು ತೆಗೆಯಿಸಿದೆ ಕಾರ್ಯ ವನುಗಿಡುವುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೪೮); ಘನವಾದೊಡನೆ ಕೈಸೇರುವ ಪರಿಯಂತ ಮನೆದೇವರೆಂದುಪಚರಿಸು ಅನುಗಿಡಲಾತನ ಹೊರಡಿಸಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಧನವುಳ್ಳ ಪುರುಷನ ಕರೆಕೊ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೦). ೩. ಕಳೆ ವಳೆಪಡು: ಕನಸಿನ ಕಣ್ಣೇಟಮೊ ಎನ್ನ ಮನದನ್ನ ವಿನಯದಿಂದೈತಂದು ಕೂಡಿ ಚಿನುಮಯ ರೂಪಾದನೊ ಕಾಣೆಂದವಳನುಗಿಟ್ಟಳೇನ ಬಣ್ಣಮನೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೨೦೬); ಎಂತು ಕಾಪಿಟ್ಟೊಡಮೇನ ಬೆಸಸಿದೊಡಮಂತರಂಗ ದೊಳನುಗಿಡದೆ ಚಿಂತಿಸಿಯಳಲದೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳದತಿ ಸಂತೋಷದೊಳು ಸಮ್ಮತಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೪-೭). ಅನುಗಿಡು: ೧. ಮುಖನಾ ಹೇಯಮಂ ಸಾವ ನಿರೋಧಸ್ತೋಮಮಂ ಕಂಡಲಿಸಿದನದಿದಂ ಪೇಸಿದೆಂ ನೊಂದೆ ನೋರಂತನುಗಿಟ್ಟೆಂ ದೇವ... ರಕ್ಷಿಪ್ಪದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೨).

[ಅನ್ಯ + ಕೆಡು]

ಅನುಗೆಯ್, ಅನುಕೆಯ್, ಅನುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು: ಮಾಟದ ತಲೆಯಿಟ್ಟಾಡುವನನಿಸು ಪೋಲ್ತನುಗೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೫); ಇಜಾಯಲನುಗೆಯ್ದ ಕೈ (ಗದಾಯ. ೪-೨೭); ಖಳ ರಾಹು ಬಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುಧಾಂಶುವಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದನುಗೆಯ್ಯೆ (ಬಾಧಪು. ೪-೩೫); ಮರದುಜುಗಲ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಕಾರಿರುಳ್ಳಿತ್ತು ಸುಖಿಯಲನು ಗೆಯ್ಯ ಗೂಗೆಗಳುಮಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಸತ್ತುತ್ತೊಬ್ಬನ ಸಾಧಿಸುವೆ

ನೆಂದೆನುತ ನಿರಹಂಕಾರನನುಗಿಯ್ಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೧೫). ಅನುಕೆಯ್ : ಪೂಳವ ಕಕ್ಕಡೆ ಖಡುಗಕತ್ತಿ ಗಳನು ಭರದಿನನುಕೆಯ್ಯ ಹೊಯ್ಯಾಡಿದರು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೧೫-೧೨). ಅನುಗೈ : ಇನಮಂಡಲಮಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಪನುಗೈ ದೆತ್ತಂದು (ಉದ್ಭಟ. ೫-೪೨); ಆಗ್ಗಳನು ಪದ್ಧಾವತಿಯ ಮನೆಗೆಂದೆಳಸಿ ಬರಲನುಗೈದು (ಜೀವಂಚ. ೩-೧೨); ಶಂಭುವ ನೋಡಿ ಪಾಡಲೆಂದನು ಗೈದನು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೫-೨೫). [ಅನು + ಕೆಯ್ಯ]

ಅನುಗಿಯ್ಯ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ : ದಿನಯದ ಬಿತ್ತು ಬಿನ್ನಣದ ಪರ್ಮೋಳಿ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬೇರ್ ವಿವೇಕದೊಳ್ಳೊ ನರನುಗಿಯ್ಯದೊತ್ತರದ ದಾಂಗುಡಿ (ಚಿಕವಿ. ೩-೧೭). [ಅನು + ಗಿಯ್ಯ]

ಅನುಗಿಯ್ಮಿ (ನಾ). = ಅನುಗಿಯ್ಯ : ಅನುಗಿಯ್ಮಿಯನಜಮಜದಿಂ 10 ವಿನಯಂ ವಿನಯದಿನಶೇಷಜನರಂಜನಮಾ ಜನರಂಜನದಿಂದೊಳ್ಳಸ ಮನಿತುಂ ಚಿಕದೇವರಾಯನೊಲೈಯೊಳಿಕ್ಕುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೯೫-೧೭).

[ಅನು + ಗಿಯ್ಮಿ]

ಅನುಗೇಡು (ನಾ). ಅಸೌಕರ್ಯ; ತೊಂದರೆ; ತೊಡಕು : ದಕ್ಷನಿ ಗಾದ ಕೊಜತೆಯನು ಹವ್ಯವಾಹನನಿಗಾದನುಗೇಡಂತಕನೆನಿಸುವವನಿಗಾ 15 ದುರದೇಜುವನು ನೋಡಲು (ಕೃವಲ್ಯ. ೩-೯೨). [ಅನು + ಕೇಡು]

ಅನುಗೈ 'ಅನುಗಿಯ್' ನೋ.

ಅನುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು : ಕರುಣಿಸದಿರನುಗೊಡ[ಪಾಠಂ. ಅನುಗಿಡ]ದಿರಗಲದಿರು ಅನುಸರಿಸದಿರು 20 (ಹಜಕಾ. ೯-೧೭); ಘನದೈನ್ಯಂಬಡುವರ್ ಗುರುತ್ವಗೊಡುವರ್ ಗ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಕುಗ್ರಾಮವಾಗನುಗೊಟ್ಟರ್ಪರು ವೀಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮುನಿವರ್ . . . ಮನುಜ ಗೆತ್ತಣ ನೀತಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೪೮). [ಅನು + ಕೊಡು]

ಅನುಗೊಳ್, ಅನುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಸಂಗವಿಲ್ಲದ ಸಂಬಂಧಸ್ವಯಮಪ್ಪ ಅನುಗ್ರಹವ ಅನುಗೊಂಬಂತೆ ಮಾಡಾ 25 ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೬೬-೭೫೧). ಅನುಗೊಳ್ಳು : ೨. "ಯೋಗ್ಯ ನಾಗು" (ಗುವಿಮೋ. ೫). [ಅನು + ಕೊಳ್ಳು]

ಅನುಗೊಳಿಸು, ಅನುಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣೆಮಾಡು; ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸು; ಅನುಕೂಲಪಡಿಸು : ಬಸವರಾಜನು ಸಹಿತವೈತಂದಸಮ ಜಂಗಮಪೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿಸುವುತಿರಲಾ ಸಮಯದಲಿ ಕೇಳಿಕೆಗಳನುಗೊಳಿಸಿ 30 (ಬಸಪು. ೩೭-೨); ಭೋಜನಕೆ ಸಲುವುಪಕರಣವನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಿಲ್ಲಕೆ ಚಳಚಳ ನನುಗೊಳಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೪-೫೮); ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಚಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ . . . ನರ್ತಿಸುವ ನೃತ್ಯದಬಲಾಜನಂ ಕಣ್ಣೆಸೆದುದು (ಚಿಬು. ೨-೨೯). ೨. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು : ಪದ್ಧಾವತಿ ಗಿಳಿಯಂದಂಬಡೆದು ನಿನಗೆ ತನೂಭವದೋಹಳಮಂ ತಾನನುಗೊಳಿಸಿ ದುದಿದು ನಿಕ್ಕುವಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೫); ಜನಮನಿತುಮನರಸುಗಿಯ್ಯದಿಂ 35 ಪೊರೆದಿಹಡೊಳ್ ನೆನೆದಂ ಪರಸುಖಮನವರ್ಗನುಗೊಳಿಸಿರವಾವುದೆಂದು ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೨-೮); ನಾರಾಯಣನಾದಿಕಾರಣನು ಆಯುರಾರೋಗೈಶ್ವರ್ಯವ ಚಿಕದೇವರಾಯನಿಗನುಗೊಳಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೧-೧೨). ೩. ಹೊಂದಿಸು; ಜೊತೆಗೊಳಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು : ವಿನಿತ ಗಂಧಸುಮಾಲ್ಯಮಣಿಮಂಡನ ನವಾಂಬರಗಳಲಿ 40 ಚಿತ್ತವನನುಗೊಳಿಸಿ ಕೈವಶಕೆ ತಂದರು ದಿವಸ ದಿವಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೧); ಕರ್ಣಾಟಕ ವ್ಯಾಕರಣ ಭಂದಸ್ಸಲಂಕಾರ ಶಬ್ದಂಗಳ ಅನು ಗೊಳಿಸಿ ವರ್ಣಕಕ್ಕಿಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಮೆಂಬ ಜನರ ನಾಣ್ಣುಡಿಯನಲ್ಲೆನಿಸಿ ಪೇಳ್ವಿಂ ವಿನೂತನ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಚಿಬು. ೧-೨೮); ಕುಟುಂಬಗಳ ಆದಾಯ ವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಈ ಬಲೆಯನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಬಹುದು (ಆಡುಸಾ. ೨೪). 45 ೪. ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ನಿರ್ಣಯಿಸು : ಘನಕುಚಶ್ರೀಪರ್ವತಾಗ್ರಗಳ

ಕಂಡೆರ್ದೆಯೊಳನುಗೊಳಿಸಿದೆಂ ಭರೆಯೊಳುಳ್ಳ ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿತವಳ ಮುಕ್ತಿಗಳ್ ನಿನೊಳ್ಳೊಳವೆಂದು ರಮಿಸುತ್ತಿರ್ದನಾ ಚೋಳನು (ಭಾವಚಂ. ೩-೫೦). ೫. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆ : ಅನುಜೆಯ ರಕ್ಕಜು ಭಾವನ ಸಮ್ಮಾನ ತನುಜೆಯರೊಂದು ಸಂತೋಷ ಅನುಗೊಳಿ ಪಳೆಯಂದಿರುಚಿತದೊಳಿಪ್ಪತ್ತು ದಿನವಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಮೈದುನರು (ಭರಚ. ೫೯-೩). ಅನುಕೊಳಿಸು : ೧. ಕಳಚಿ ನೋಗನನು ತೆಗೆದು ಕಬ್ಬಿಯನಿಳುಹಿ ಪದವಾಘಗಳ ಸರಿದನುಕೊಳಿಸಿ ಪಿಡಿಯಲು ಪಾಡಿಗೈದವು ಮರಳಿದೆಡಬಲಕೆ 5 (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೦-೩೩); ವೀರ ದೇವಾಂತಕ . . . ಮಹೋದರಾಸುರ ವೀರಯುದ್ಧೋನ್ನತ್ತರನುಕೊಳಿಸಿದರು ಸಂಗರವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೯ ಸೂ).

[ಅನುಗೊಳ್ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುಗೊಳ್ಳು 'ಅನುಗೊಳ್' ನೋ.

ಅನುಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಕೃಪೆ; ದಯೆ : ನಿಮ್ಮನುಗ್ರಹದಿನಿಗಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂ . . . ಈ ನಿವೃತ್ತಿ ದೊರಕೊಂಡತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೫); ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹಸಮಗ್ರೋದಗ್ರಬಲಶಾಯವಿಗ್ರಹಂ (ಬಸಪು. ೫೩-೨); ಶೇಷರಾಮಾಯಣವನೋದಿದರ್ಗಂತು ಕೇಳ್ವರ್ಗೆ ಕೈಗೊಡುವುದು ವೇದ 10 ಪಾರಾಯಣ ಫಲಂ . . . ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಮನನುಗ್ರಹದೊಳು (ಶೇಷರಾ. ೨೯೩-೨೬). ೨. ಅಂಗೀಕಾರ; ಸ್ವೀಕಾರ.

ಅನುಗ್ರಹವಾಗು = ಕೃಪೆಯಾಗು; ದಯೆಯುಂಟಾಗು : ಮೇಲೆ ನಿರುಪಮವೇದಶಾಸ್ತ್ರವಿಶಾಲವಕ್ತ್ಯಗಳಾದರಲ್ಲಿಮೇಲನುಗ್ರಹವಾಯ್ತು ಮುನಿಪ ವಸಿಷ್ಠನಿಂ ಬಳಿಕ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೮೨). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಹಂಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೃಪೆದೊಳು; ದಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು : ಅನುಗ್ರಹಂಗಿಯ್ಗೆ ಕರುಣದಿಂ ಮುನಿನವಹಂ (ಅದಿಪು. ೧-೧೪).

[ಅನುಗ್ರಹ + ಗಿಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೃಪಾಬುದ್ಧಿ; ದಯಾಬುದ್ಧಿ : ಅವನು ತನ್ನ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಗರ್ವಿತನಾಗಿ ವಂಗಭಾಷೆಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ 25 ನೋಡಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೧ ಮು). [ಅನುಗ್ರಹ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅನುಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೃಪೆಮಾಡು; ದಯೆತೋರು : ಪೊಂಪುಲಿ ಪೋದ ಮಹಿಮೆಯದಗುಂತಿಯುದ್ಧಾನಿಯ ಮಕುಟಬದ್ಧರನತಿಶುದ್ಧ ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪದಿನನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೧ ವ); ಎಮಗಭಯ ಮನನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕಾಯಿರೇ (ಬಸಪು. ೫೬-೪೫); ಆತನ ಮಾಯಾತಾಣದ ವಿದ್ಯಾವ್ರಾತವ ತನಗನುಗ್ರಹಿಸಿ ಭೇತಾಳವಿಘ್ನೇಶ್ವರರು ಕೊಟ್ಟರು 30 (ಮೋಹತ. ೧೧-೭೫); ಭಗವಂತನು ನಿನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನಲ್ಲೇ (ಮೊಗ್ಗು. ೩೧). [ಅನುಗ್ರಹ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುಗ್ರಾಮ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ; ಉಪ ಗ್ರಾಮ : ಹಾನುಂಗಲ್ಲಯ್ಯೂಜಿ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮದಲು (ಎಚ. XVI, 40-೬೬; 1153); ಹಗರಿಟ್ಟಿಗೆ ೩೦೦ ಆ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮದಲು ಚಂದ್ರಾಕ್ಷರತಾರಂಬರಂ ಸಲ್ಪಂತಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪೊಂದೊಂದು ಹೊಂನಂ 35 ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೧೪೩-೨೬; 1181). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪದೇಶಿಸು : ಪಂಡಿತನೊಡನಮೃತಾಕ್ಷರ ಗಂಡೊಪವನುಗುಟ್ಟು ತೆಜದನುಗ್ರಾಹಿಸಿ ಭೂಮಂಡಳಪತಿ ತಾರ್ಕಿಕರ್ದೆ 40 ಗೊಂಡುದುಪನ್ಯಾಸಮಾ ಸಭಾಮಂಡಲದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೯).

[ಅನುಗ್ರಾಹ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ : ದಯಾದತ್ತಿಯೆಂಬುದುಮನುಕಂಪವರಸನುಗ್ರಾಹ್ಯಮಪ್ಪ ಪ್ರಾಣಿಗಳ್ಗೆ ಶ್ರಿಶುದ್ಧಿಯಿನಭಯದಾನಮಂ ಕುಡುವುದು (ಚಾವುಂ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳು; ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳು: ಅತ್ಯಂತ ಶುಚಿಗಳೇಕಾಂತನಿವಾಸ ನಿರತಿಶಯಚರ್ಮಾ ನುಪೂರ್ವ ಕಮನುಗ್ರಾಹ್ಯಯುರಾರ್ಗಮೇಜಗುವರಲ್ಲರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೧ ವ).

[ಸಂ. ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯ]

ಅನುಚಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧೀನ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅಧೀನನಾದವನು. 'ಅನುಚಣಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುಕ್ಷಣ ?]

ಅನುಚಣಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಬ್ಬ ಅಧೀನ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಮಾಡು: ತೈಲಪದೇವರಸರು ಬನವಾಸೆ ಪಂನಿಚ್ಚಾಸಿರಮುಮಾ ನಾಳು ತ್ತ ಮಿರೆ ನಾಗರಬಂಡಕಪ್ಪತಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಜುಪರವೆಗ್ಗಡೆ ತಿಕ್ಕಿ ಮೆಯ್ಯನುಯನುಚಣಗೆಯ್ಯ ತ್ತ ಮಿರಲು (ಕಚ. IV, ೪೮-೧೯; 1247).

[ಅನುಚಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅನುಚರ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ.

(ನಾ). ೨. ಸೇವಕ; ಸಹಾಯಕ; ಜೊತೆಗಾರ: "ಅನುಜೀವೀ, ಸಹಾಯಕ, ಸೇವಕ, ಅನುಚರ, ಅನುಗಃ—೫ ಓಲಗಿ[ಗ] ಕಾಜಂ"

(ಹಲಾಯು. ೭೦-೨೭೪); ಅನುಚರನವೊಲಾಲೋಕಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟೋ ಸರಿಸಿತ್ತಾವೇಗದೊಳ್ಳಾಸರಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೮); ಅನುಚರನು ಬಂದುಸುರೆ ಬಸವೇಶ್ವರಂ ಬಂದು ವಿನಯದಿಂ ಪರಿದ ಲಿಂಗವ ತರಿಸಿ ಕೊಡಿಸಲ್ಪೆ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೨-೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಚರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು; ಸಖಿ; ಒಡನಾಡಿ; ಜೊತೆಗಾತಿ: ಅನುಚರಿವೊಲ್ ಸಂಜೆ ಸಂಜಾತರಕ್ಕಾಂಬರದಿಂದಂ ಬಾಸ ಣಪ್ಪಂತೆಸಿದುದಸದಳಂ ಸಾಂದ್ರ ಶೋಣಾಂಶುಜಾಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೮).

[ಸಂ. ಅನುಚರೀ]

ಅನುಚಿತ (ಗು). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ: ಸಮ್ಮದೇಶ ದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪದವಿಗಳಿಗೆ ಅನುಚಿತಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೭೪೫). ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ. 'ಅನುಚಿತದಾನಿತನ' ಪರಾ.

(ನಾ). ೩. ಉಚಿತವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದಿರುವುದು: ಹೀನಂಗೆ ಮತಿಯಿಲ್ಲ ದೀನಗನುಚಿತವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅನುಚಿತದಾನಿ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವರಿಯದೆ ದಾನಮಾಡುವವನು.

೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನು. 'ಅನುಚಿತದಾನಿತನ' ಪರಾ. [ಅನುಚಿತ + ದಾನಿ]

ಅನುಚಿತದಾನಿತನ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಔದಾರ್ಯ. ೨. ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ದಾನಶೀಲತೆ: ಆ ವಿರಂಚಿ ಭವಾದಿಗಳ ಕುಲದೈವನತ್ತಲು ಬಲಿಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾವಲೆಂಬರದೆತ್ತಲನುಚಿತದಾನಿತನವೆಂದ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೮-೨೦-೬). [ಅನುಚಿತದಾನಿ + -ತನ]

ಅನುಚಿತವೃತ್ತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: "ಅನು ಚಿತವೃತ್ತ - (i). ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕಿವಿಗೆ ಶ್ರಾವ್ಯ ವಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. (ii). ರಸಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಲ್ಲದ ವೃತ್ತವನ್ನು ಉಪ ಯೋಗಿಸಿರುವುದು" (ಕೃಷಿ. ೨೨೮). [ಅನುಚಿತ + ವೃತ್ತ]

ಅನುಚಿತಾರ್ಥ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅನುಚಿತಾರ್ಥ - ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ಅರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸು ವುದು" (ಕೃಷಿ. ೨೨೭). [ಅನುಚಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅನುಚಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಲ್ಲದ ಅನ್ವಯ; ಹೊಂದಿಕೆ ಯಾಗದ ಜೋಡಣೆ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಾಕ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವ್ಯತಿರೇಕ ಪದಕ್ರಮನುಚಿತಾನ್ವಯಂ ವ್ಯವಹಿತಾನ್ವಯಂ ತಾನದು ದಲ್ ಮತಿ ಸಮ್ಮೋಹಮನಿದರನರ್ಗ ತೊಡರ್ಚಲ್ಪೆಟ್ಟೊಡಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲದು ದೋಷಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೫೬). [ಅನುಚಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅನುಚಿತೆ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯಳು; ಅಕ್ರಮವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳ ವಳು: ವರಸೆಯರು ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕಿಯರು ವಿಚಾರಿಯರನುಚಿತೆಯರಸ್ಥಿರ ಚರಿತೆಯರು ವಿಗಡೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೬). [ಸಂ. ಅನುಚಿತಾ]

ಅನುಚಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಎಂಬಲಲ್ಲದ; ಉಚಿಷ್ಟವಲ್ಲದ. (ನಾ).

೨. ಶುಚಿಯಾದದ್ದು: "ಪ್ರಯತಃ, ಅನುಚಿಷ್ಟಃ - ಈ ೨ ಶುಚಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೨೪೮). [ಸಂ.]

ಅನುಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ನಾಶವಾಗದಿರುವುದು; ನಾಶವಲ್ಲದುದು; ಹಾಳಾಗದಂಥದು. ೨. ಲೇಖನ ಅಥವಾ ಪ್ರಬಂಧದ ಒಳವಿಭಾಗ; ಪ್ರಕರಣ: ಮೈಸೂರಿನ ಭಾಷೆ (ಅನುಚ್ಛೇದ. ೯೫-೧೦೬); ಈ ವಿಭಾಗ ದಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರ ಹೊರಗಿನ ಕನ್ನಡಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹಕ್ಕಿಯನೋಟದಿಂದ ನೋಡಿದೆ (ಕಬಸಾ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅನುಜ (ಗು). ೧. (ತನ್ನ) ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದ; ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ತಮ್ಮ: "ಕನಿಷ್ಠಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ - ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩-೩೫೨); ಅನುಜಸಮೇತನೋಳಂತಕತನಯ ನೋಳನುಜವ್ಯವೇತನೀಗಳ್ ದುರ್ಯೋಧನನಳುಪಿ ಸಂಧಿಗೆಯ್ಯೊಡೆ ಮುನಿ ವರ ಮೆಚ್ಚುವರ ಮನಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿರೇನೇ (ಗದಾಯು. ೫-೪೮). [ಸಂ.]

ಅನುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅನುಜ: ಸನ್ಮತಿಯ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳ್ವ ಮುನಿದು ಸಂವೃತಾಕಾರನುಂ ನಿಭೃತೇಂಗಿತನುಮಾಗಿ ದಕ್ಷಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಕೂತನ ಪರಾಜಿತಾನುಜನ್ಮಂ ನುಡಿವಾಗಳು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಜಾತ (ನಾ). = ಅನುಜ: ಅನುಜಾತನಾದನಾತಂಗನಿಮಿಷಗುರು ವನಿಪ ನಿಂಬದಣ್ಣಾಧಿಪಂ (ಕಚ. ೩-೨-೭೫; 1058). [ಸಂ.]

ಅನುಜಾತೆ (ನಾ). (ತನ್ನ) ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ತಂಗಿ: ಆತನಂ ಮುಳಿದು ನೀಂ ಕೊಂದು ನಿನ್ನನು ಜಾತೆಗೆ ವೈಧವ್ಯ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡುವುದು ಚದುರಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೬೮ ವ). [ಸಂ. ಅನುಜಾತಾ]

ಅನುಜಾಯ್ 'ಅನುಜಾಯಿ' ನೋ.

ಅನುಜಾಯಿ, ಅನುಜಾಯ್ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಲಯ ವಿನಯ ಸದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ತಾಳವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾಜಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ (?): ಭಣಿತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು... ಕೊಂಕಣುಕನುಜಾಯಿ ಗೀತಿ

ಜತಿ... ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೊಟೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸನಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩); ಪೊಸದೇಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸಿ ಪಂಜಳಂ ಪಲ್ಲಯಿಸೆ ಮಿಸುಗುತಿರ ಲನುಜಾಯಿ ಹೂಂಕಾರವೊತ್ತರಿಸೆ (ಅನಾರ. ೧೮೨-೬); ಮದ್ದಳಿಗಂ ತನ್ನ ಮದ್ದಳೆಯಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು... ಬಾರನೋರಣದಿಂ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಳಿಗೆ ತಂದು ಎಡಗೈ ಬಲಗೈಗಳ ಪಾಡುತಪ್ಪದೆ ಜಾಯಿ ಅನುಜಾಯಿಗಳ ಜೋಕೆ ಜಾಜದೆ ಬಂಧದ ಚಂದವಳಿಯದೆ ತಾಳದ ಕಟ್ಟಳೆ ಕೆಡದೆ... ಬಾಜಿಸು ತಿದರ್ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦ ವ); ಲಲಿತ ಗಾಢ ಮಿಠಾಯಿ ಲಂಘಿತ ತಾಕು ಜಾಯನುಜಾಯಿ... ವಳಿ ಸುರಂಗಿತಮಾಯತಂ ವಣಿ ಕಂಪಿತಂ ಹಳು ನಾಯಿ ಜೊಕ್ಕಳಮನುಗ್ಗತವೃತ್ತಿಪಾಲಿನ ಮೋಕ್ಷಮಿಂಪುಲಯಾಸ್ವದಂ... ಬೆಡಂಗಮರೆ ಬಾಜಿಸುತೆ ಚಾರುವೀಣೆಯಂ (ವ್ಯವ. ೧೧-೯, ೧೦).

ಅನುಜಾಯ್: ಗತಿ ಗಹಗಹಿಸಲ್ ಕಳಸೋನ್ನತಿಗಮಕಂ ಪವಣಿ ಕೊಂಕುಜಾಯ್ ನುಣ್ಣನುಜಾಯ್ [ಪಾಠಾಂ. ನುಣ್ಣನುಜಾಯ್] ಜತಿ ನೇವಣಿಮಿಗೆ ಸೊಂಪಾಹತ ಕಂಪಿತಮುಣ್ಣಿ ಪಾಡಿದಂ ಮುನಿಮುಷಫಂ (ವೀರವಿ. ೬-೯೦). [ಸಂ. ಅನುಜಾತಿ ?]

ಅನುಜೀವ (ನಾ). = ಅನುಜೀವಿ: ತನ್ನೊಡವಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛರಾಜರಂ ರಾಜರಾಜಾನುಜೀವಾನುವೃತ್ತದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥಮಾರ್ಥಿ (ಶಾಂತಿಪು ೧೧-೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಜೀವಿ (ಗು). ೧. ಬೇರೊಂದು ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ. (ನಾ).

೨. ಸೇವಕ; ಆಳು: “ಅನುಜೀವಿ, ಸಹಾಯಕ, ಸೇವಕ, ಅನುಚರ, ಅನುಗ - ಈ ೫ ಒಲಗಿ[ಗ] ಕಾಣಂ” (ಹಲಾಯು. ೭೦-೨೭೪); ಅಕ್ಷನ ಮನನುಜವನುಜೀವಿಗಳಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೫ ವ).

[ಸಂ. ಅನುಜೀವಿನಾ]

ಅನುಜೀವಿವೃತ್ತ (ನಾ). ಸೇವಕತನ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ: ಅನುಜೀವಿವೃತ್ತ ದಿನನುರ್ವಿಹಿಸುವ ಸೇವಾವಿಚಕ್ಷಣಪ್ರೀತಿನಕರಮಪ್ಪ ಜೀವಿಕಾಪ್ರಸ್ತಾವ ದೊಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೪ ವ). [ಅನುಜೀವಿ + ವೃತ್ತ]

ಅನುಜಿ (ನಾ). = ಅನುಜಾತೆ: ಅನುಜಿಯರೊಳ ಕಾಶ್ಯಪಿ ಮಯ್ಯು ನರ್ವಳೊಳ ಸೋಮಶರ್ಮನ್ . . . ಎನಿಸಿದರಂ ಕಥೆಯೊಳಾದೊಡಂ ಕೇಳುಪೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೪); ಬಲಿಕಥೆಯರುಚಿಯುನುಜಿಯ [ಪಾಶಾಂ. ವನುಜಾ] ಸಹಿತಂ ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪೂಜಮಟ್ಟು (ಯತೋಚ. ೪-೬೬). [ಸಂ. ಅನುಜಾ]

ಅನುಜ್ಞಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು; ಸಮ್ಮತಿಕೊಡು: ಮುದದಿಂದ ರಂಭಿಯಂ ಕರೆದು ನೀಂ ಶ್ವೇತಂಗೆ ಮೊದಲನುಜ್ಞಿಸಿದ ನೀನೇ ಭಕ್ತಿ ಭಲ ರೆಂದು ಶ್ವೇತನಂ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೫೧-೨೨). [ಅನುಜ್ಞೆ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನುಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ. ೨. ಆಜ್ಞೆ; ಅಪ್ಪಣೆ: ನೀನೆ ಗುರುವಲ್ಲದೆನಗಿನ್ನಾರುಪೇಕ್ಷಿಸದನುಜ್ಞೆಯಂ ಕೊಡುವುದು (ಚಿಬಪು. ೫೧-೨೧); ಕಾಲಿನ ವಿನಾಸವಂಡದ ಸ್ನಾಯುವಿಗೆ ಮುದುರಲು ಅನುಜ್ಞೆಯಾಗಿ ಕಾಲು ಮಡಚುವುದು (ಬಾಲಪು. ೧, ೫೪೪). [ಸಂ. ಅನುಜ್ಞಾ]

ಅನುತರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಾರಿಕೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ. ೩. ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ; ಮಧು ಪಾತ್ರೆ: “ಗರ್ಹಕ, ಅನುತರ್ಪಕ, ಚಷಕ, ಸರಕ - ಈ ೪ ತಿಳಿ ವಟ್ಟಲ” (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೨). ೪. ಕುಡಿತ. ೫. ಮದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುತರ್ಪಣ (ನಾ). = ಅನುತರ್ಪ ೩. [ಸಂ.]

ಅನುತಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪಡುವ ಸಂಕಟ; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿ; ಕನಿಕರ. ೩. ಬೇಗೆ; ಸಂತಾಪ: ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆಗಡುಗೊಂಡು ಅನುತಾಪವೇಷಿ ವಿರಹಂ ಹೊಮ್ಮಿ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟಿಗಲ ಲಾಜದೆ (ಬಸರ. ೪-೨೬); ಕೋಪದಲಿ ಮುನ್ನೋತುಕೊಂಡಿತು ತಾಪಸಂ ನಡೆತಂದು ಮನದನುತಾಪವಳಿದಪ್ಪಾಂಗವೆಜಗುತ ನಮಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದು (ಬಸಪು. ೧೮-೭೯); ಕರೆದರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರು ಒಳಿ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದರು ತಮ್ಮೊಬ್ಬ ರೊಬ್ಬರ ಬಿರುದ ಹಿಡಿದರು ಬಯ್ಯರಪಮಾನಾನುತಾಪದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧-೨೪). [ಸಂ.]

ಅನುತಾಪಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡು; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೊಳ್ಳು: ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಅವನು ಅನುತಾಪಗೊಂಡು ಕ್ಷಮೆಬೇಡಿದನು (ರೂಢಿ).

[ಅನುತಾಪ + ಕೊಳ್ಳು₁ (< ಕೊಳ್ಳು₁)]

ಅನುತಾಪಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕನಿಕರಿಸು; ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ತೋರು: ಪರರ ಸಂಕಟವನ್ನು ಕಂಡು ಅನುತಾಪಪಟ್ಟು, ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು (ನೀತಿಚಂ. ೧೩-೨೧). [ಅನುತಾಪ + ಪಡು]

ಅನುತಾಪಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡುವವನು. ೨. ಸಹಾನುಭೂತಿಯುಳ್ಳವನು; ಕನಿಕರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. [ಸಂ. ಅನುತಾಪಿನಾ]

ಅನುತಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಭಂಗತಾಳ . . . ಅನುತಾಳವೆಂಬಾಲು ನರ್ಗಸಂಖ್ಯಾಭೇದಮಾಗಿದವೆಂದು ಪೇಳ್ವ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣರಪ್ಪ ತಾಳಧಾರಿಗಳಿಂ (ವಿನೇಕ. ೨೩೪).

[ಸಂ. / ತಮಿ. ಅನುತಾಳಂ]

ಅನುತ್ಕಟಿ (ಗು). ೧. ಉತ್ಕಟವಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ. (ನಾ).

೨. ಸಂಕ್ಷೇಪ; ಸಂಗ್ರಹ: “ಸಂಗ್ರಹಮನುತ್ಕಟಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಮುಂ ಸಮಾ ಹಾರಮನೆ ಹವಣಿಸಲ್ಪಕ್ಕು ನಾಮುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತಮ (ಗು). ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ: “. . . ನೀನೆಗೆ ಬಗೆಯೊಪ್ಪೆ ರಚಿಸುವೆನುತ್ತಮಂ ಪರ್ವಕುಟಿಯಂ” (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೬-೫೬); ಅವನ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿ ಅನುತ್ತಮವಾಗಿದೆ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪-೬, ೭೪; 1964). [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೨. ಕೇಳಾದ; ಹೀನವಾದ. ೩. ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ. ೪. ಮರುಮಾತಿಲ್ಲದ; ನೀರವವಾದ; ಮೌನವಾದ. ೫. ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೬. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಲ್ಲದುದು; ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕು. ೭. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಪ್ರತಿವಚನ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ; ನೇರವಲ್ಲದ ಉತ್ತರ. ೮. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಗಳಿಸುವವನು. ೯. ಸ್ಥಿರ; ದೃಢ. ೧೦. [ಜೈನ] = ಅಣೂತ್ತರ. [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರೀಯ (ಗು). ಉತ್ತರೀಯವಿಲ್ಲದ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. ‘ಅನುತ್ತರೀಯ ಕಂಟಕ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುತ್ತರೀಯಕಂಟಕ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ತೊಂದರೆ(?): ಅನೇಕ ರುಚಿ ವಿಚಿತ್ರ ವೇತ್ಸವಿಖಾತಿ ರುಚಿರಪ್ರಾಂತ ಕುಂತಮನುತ್ಕರೀಯಕಂಟಕಮತಿ ಸುಭಟಮದೋತ್ಕಂಠ ಮಿದು ಕರ್ಣಾಟಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫ ವ).

[ಅನುತ್ತರೀಯ + ಕಂಟಕ]

ಅನುದಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಉದಾತ್ತವಲ್ಲದ. ೨. (ವೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ) ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ: ಸುರು ಚಿರೋದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತಸ್ವರಿತ ತತಪ್ರಚಯಂಗಳಿಂ ಪುಗೆ ಬೆರಸಿ ಪದವರ್ಗ ಕ್ರಮಾದಿಗಳೈದೆ ಕೂಡಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೫-೫೧); ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯಂಗಳೆಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವೇದಜಪಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೇ ಹೊರತು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನುದಾರ (ಗು). ೧. ಉದಾರವಲ್ಲದ; ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಧಾರಾಳವಿಲ್ಲದ; ಘನತೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಲೋಭಿ; ಜಿಪುಣ. ‘ಅನುದಾರತೆ’ ಪರಾ [ಸಂ.]

ಅನುದಾರತೆ (ನಾ). ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಧಾರಾಳವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಸಹನೆಯು ಅನುದಾರತೆಯ ಕುರುಹು (ವಾಬುತಿ. ೪); ಅನುಯಾಯಿ, ವಿರೋಧಿ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದೇಶದ ಜನರನ್ನು ಇಚ್ಛಾಗಿಸುವ ಅನುದಾರತೆಯಿದೆ (ಸಾಸಮಾ. ೨೮). [ಸಂ. ಅನುದಾರತಾ]

ಅನುದಿನ ‘ಅನುದಿನಂ’ ನೋ.

ಅನುದಿನಂ, ಅನುದಿನ (ಅ). ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿವಸವೂ; ನಿತ್ಯವೂ: ಅನುದಿನಮೋರ್ವಳಿ ಗೀರ್ವಾಣನಾಥವಧು ನಾಕಲೋಕದಿಂದ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೮೧); ತದ್ವಿಶ್ವಪತಿಯ ತೇಜೋಮೂರ್ತಿಯದನನುದಿನಂ ಧ್ಯಾನಿಸೆಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೧೮); ಕೈಯೊಳ್ಳಿಲಾಸಮಂಜೀ ನುಡಿಯ ನನುದಿನಂ ಪೇಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫-೧೮೭). ಅನುದಿನ: ಅನುದಿನ ನಿಮ್ಮ ನೆನೆಯಲು ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸಪ. ೨೮೪); ಧ್ಯಾನದೊಳನು ದಿನ ನೋಡಬೇಕಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಕೂಡದ ಸಮಯದೊಳು (ಭರತ. ೬೮-೭೮); ಅನುದಿನವೂ ಉದರಾಗ್ನಿಯ ಪ್ರಕೋಪಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಅವರಂತೆಯೇ ಸುಖಿಯಾಗಿ ನಲಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವುಂಟೆ? (ಮುಂಗಾಮು. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅನುದಿಶೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿಕ್ಕನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದುದು ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂಥದು. ೨. [ಜೈನ] ನವ ಗ್ರೈವೇಯಕಗಳ ಮತ್ತು ಐದು ಅಣೂತ್ತರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ಅಹಮಿಂದ್ರ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಾಕತ್ರಿಷ್ಪತ್ಯ ಪಟ ಲಾನೀಕಂ ಗ್ರೈವೇಯಕಗಳೊಂಭತ್ತೊಂಭತ್ತಾ ಕಡೆವರೆವನುದಿಶೆಗಳ್ ಲೋಕೋಪರಿಮಂಗಳಯ್ಯಣೂತ್ತರೆಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭).

[ಸಂ. ಅನುದಿಶಾ]

ಅನುದೇಶ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆಯೂ ಹೇಳುವುದು : ಮೊದಲೋಳಿ ಮುಂಪೇಟ್ಟು ದ್ವೇಶದಂದ ಮನುದೇಶಮಾಗದಂದಕ್ರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುದೇಶಿ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾನುಕ್ರಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಶಬ್ದ ; ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳ ಆನುಪೂರ್ವಿ ಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಹೇಳಿದ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಶಬ್ದ : ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿಯುಮನುದೇಶಿಯುಮನುಮದೆಂತುಂ ಪೇಟಿ ಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾಪ್ತಯುಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೫). [ಸಂ. ಅನುದೇಶಿನಾ]

ಅನುದೋಷು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣು ; ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತೋರು ; ಉಚಿತವೆನಿಸು : ಅನುದೋಷಿತದು ಸಾಕು ತಪಸಿಗಿಂದವರು ಯೋಚ ನೆಯ ಮಾಳ್ವಾಗವರಲ್ಲಿ (ಭರಣ. ೭೧-೭೧). [ಅನ್ಯು + ತೋಷು]

ಅನುದ್ಗತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿದ ; ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರುವ. ೨. ಹೊರ ಹೊರಡದ ; ಹೊರಹೊಮ್ಮದ. 'ಅನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳ ಲಯವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ, —ಕ್ರಮ : ಲಳಿತ ಗಾಢ ಮಿಠಾಯಿ ಲಂಘಿತ ತಾಕು ಜಾಯನು ಜಾಯಿ . . . ಕಂಪಿತಂ ಹಳುನಾಯಿ ಜೊಕ್ಕಳಮನುದ್ಗತವೃತ್ತಿ ಪಾಳಿವ ಮೋಕ್ಷಮಂಪು ಲಯಾಸ್ಪದಂ (ವೃಷವಿ. ೧೧-೯). [ಅನುದ್ಗತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನುದ್ವಿಶೆ (ನಾ). = ಅನುದಿಶೆ ೨ : ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಮಾಲಿನಿಯುಂ ವೈರೆಯುಂ ವೈರೋಚನಮುಂ ಸೋಮಮುಂ ಸೋಮರೂಪಮುಂ ಅಂಕಮುಂ ಸ್ಫಟಿಕಮುಂ ಅದಿತ್ಯಮುಂ - ಎಂದು ಅನುದ್ವಿಶೆಗಳೊಂಬತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೧೨). [ಸಂ. ಅನುದಿಶಾ]

ಅನುದ್ಧತ (ಗು). ೧. ಉದ್ಧತನಲ್ಲದ ; ತಗ್ಗಿನ ನಡೆಯುವ ; ಗರ್ವ ವಿಲ್ಲದ ; ವಿನೀತನಾದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿಮಾನದ ಹೆಸರು : ಸುಪ್ರಭೆಯುಂ ಸುದರ್ಶನ ಕಂಠಿಕೆಯರ ಸಾರ ರತ್ನಾ ವಳಿಯುಂ ನೋಂತು ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೋಳ್ ಅನುದ್ಧತ ವಿಮಾನದೋಳ್ ಪುಟ್ಟದಳ್ (ಚಾವುಪು. ೨೦-೩). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಧತವೇಷ (ನಾ). ೧. ನಮ್ರವಾದ ಉಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದುದು. ೨. ವಿನೀತವಾದ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ಸೌಮ್ಯ ವೇಷವುಳ್ಳವನು : ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ನಿಪುಣನುಂ ಅಧೀಯವಚನನುಮನುದ್ಧತ ವೇಷನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಹತ್ತರನ ಕೈಯೋಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೪-೪೩ ವ). [ಅನುದ್ಧತ + ವೇಷ]

ಅನುದ್ವ್ಯುತ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ; ಒದಗದ ; ಉಂಟಾಗದ. ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದ ; ಗೋಚರವಾಗದ : ಪ್ರತಿಬಂಧಕಹೇತು ಸನ್ನಿ ಧಾನದೋಳ್ ಅನುದ್ವ್ಯುತ ವೃತ್ತಿತ್ವದ ಅನಾವಿರ್ಭಾವರೂಪಂ ಉಚ್ಚಾದನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ಯೋಗ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ : ಅನಿಶಾಲಾಂ ಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಥಾಪ್ತವಸ್ಥಾಚ್ಛತೋಯವನುದ್ಯೋಗಜನೌಘವಸ್ಥ ದವವಸ್ತ್ರೇರಾಬ್ಜಂ . . . ಒಪ್ಪಿದುರ್ವದ್ಭಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೬).

[ಸಂ.]

ಅನುದ್ರುತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಲಭೇದ : ಅನುದ್ರುತ, ದ್ರುತ, ಲಘು, ಗುರು, ಪುನಃ ಮತ್ತೆ ಕಾಕಪಾದ ಇವೇ ಷಡಂಗಗಳು (ಸಂಗೀತಂ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅನುದ್ವಿಗ್ನ (ಗು). ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದ ; ಕಳವಳಗೊಳ್ಳದ. [ಸಂ.]

ಅನುದ್ವಿಗ್ನತೆ (ನಾ). ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿರು ವುದು. [ಸಂ. ಅನುದ್ವಿಗ್ನತಾ]

ಅನುದ್ವ್ಯಂಜ್ಯ (ಗು). ಉದ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲದ ; ಕಳವಳಗೊಳಿ ಸದ : ಅವಿರುದ್ಧಂ ನೃಪನೀತಿಗೇತುಮುಚಿತಂ ತಾನೀ ಪದಕ್ಯಾದಮುದ್ಭವ ಜೈತ್ರಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ನಮಗನುದ್ವ್ಯಂಜ್ಯಂ ಜನಕೈಂಬುದಂ . . . ಬೋಧಿ ಸಿದ್ಧನೀಶಂ ಕಾರ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅನುಧಾವನ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಓಡುವುದು ; ಹಿಂದೆಟ್ಟಿ ಹೋಗು ವುದು ; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುನಯ (ನಾ). ೧. ನಯವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವುದು, —ಮನವೊಲಿಸುವುದು : “ಪ್ರಣೀತೀ, ಅನುನಯಃ, ಪ್ರಣೀತಾತಃ, ಸಾಂತ್ವನಂ - ಈಳಿ ಸಂತ್ವೆಸುಹ ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೪) ; ಅನುನಯತತಂಗಳಂ ನುಡಿದನುನವತಮಾಡಲ್ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರನುಮೇ ನಾರ್ತನೆ ಜನಕಜಿಯಂ (ಪರಾಮಾ. ೯-೧೭೯). ೨. ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ : “ಸ್ನೇಹವಾದದಲ್ಲಿಯುಂ ಅನುನಯಮೆಂಬುದು ” (ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೨೯) ; ಅನಂಗಸುಖೋಚಿತಂಗಳಾನನುನಯದಿಂದಿರಿಪೆನ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೪) ; ಈ ಕಥಾಭಿತ್ತಿಯನನುನಯದಿಂದ ಪೇಟಲಿಂದಿತ್ತಿಕೊಂಡೆಂ (ಪಂಪಕಾ. ೧-೫೧) ; ಅನುನಯದೊಳ್ಳಿಲ್ಲಮಂ ಕೊಡಬಹುದು ಬಿಡ ಬಹುದು (ಹಜಕಾ. ೭-೧೭) ; ಮನವೆಂಬಹಸ್ತದಿಂದ ತನುವ ಸೋಂಕುವ ಸೌಖ್ಯವನು ಸಂತತಂ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕೆ ಸಮರ್ಪಣವನನುನಯದಿ ಮಾಡಿ (ಸಾಂದಪು. ೬-೫೧). ೩. ಕ್ರಮ ; ರೀತಿ : ಲಕ್ಷ್ಯಭೇದವನಜೊಡು ನಡೆದು ವಿಲಕ್ಷವನು ಮುಜೊದಾತ್ಮರಕ್ಷೆಯನೀಕ್ಷಿಸುವುದನುನಯವಲ್ವೆ ಭೂಪಾಲ (ಕುವಾಳು. ೩-೩೧). [ಸಂ.]

ಅನುನಯಪರ (ನಾ). ಮನವೊಲಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ಸ್ನೇಹಪರ ; ವಿನಯಶಾಲಿ : ಅನುನಯಪರನರಸಂ . . . ಇಂತಿರಿ ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೦). [ಅನುನಯ + ಪರ]

ಅನುನಯವಚನ (ನಾ). ಮನವೊಲಿಸುವ ಮಾತು ; ಸ್ನೇಹಪರ ವಾದ ಮಾತು ; ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತು : ಅನುನಯವಚನದಿಂದ ನುಗೊಳಿಸುವನಿಗೆ ಮನವೀವರೇವಡದಿಯರು (ಹದಿಬ. ೬-೬೪).

[ಅನುನಯ + ವಚನ]

ಅನುನಯಿಸು, ಅನುನೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು ; ಕೋಪವನ್ನು ಶಮನಮಾಡು. ೨. ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡು ; ಹಿಂಬಾ ಲಿಸು : ಕನಕದಿವ್ಯವಿಮಾನಪಜ್ಜಿಗಳನನುನಯಿಸಿ ಬಂದೀಶ್ವರೇಶ್ವರ ಘನ ರಜತಕರ್ಪತಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವು ವಿಳಾಸದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೪-೧೯) ; ಮದುವೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅವನದೇ ಓಡಾಟವಾಗಿ, ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅವನ ಸಲಹೆ - ಸರಸಗಳನ್ನೆ ಅನುನಯಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಅವನ ಜನಪ್ರಿಯತೆ ನನಗೆ ಹೇಗೊ ಅನಿಸಿತು (ಕಾಗೆಕ. ೧೨೧). ಅನುನೈಸು : ೧. ಅಕಾಲೋಪ ಸರ್ಪಣ ಕೋಪ[ಮಂ ನೋಡಿ]ದೊಡನನುನೈಸಲುಂ ಗುಣಾ[ನುಸಾದದಿಂದ ಲಜ್ಜಿತನಂ] ಬರೆತೆಗೆಯಲುಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೦೪).

[ಅನುನಯ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ನಾಯಕನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು : ಅಯಿತೆಲವೋ ಕರ್ಣ ನೀನನುನಾಯಕನೊ ನೃಪಹಾರದಲಿ ಮೇಣ್ ನಾಯಕನೊ ನೀನಾವನೆಂದನು ಕೃಪನು ಖಾತಿಯಲಿ (ಕುವಾಳು. ೬-೫೧).

೨. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಯಕನಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾದ ನಾಗರಿಕ, ವಿಟ, ವಿದೂಷಕ, ಪೀಠಮರ್ಧಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಜನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ನಾಗರಕಂ ತರಕೋವಿದಂ ವಿಟಂ ಪ್ರಹಸನತತ್ಪರನೆನಿಸುವವಂ ವಿದೂಷಕನರ ಸಂಗನುಪೀಠಮರ್ಧಕಂ ನಾಯಕರೋಳ್; ಅನುನಾಯಕರೇ ನಾಲ್ವರು (ಅನಂಪು. ೭-೯೨, ೯೩). [ಅನ್ಯು + ನಾಯಕ]

ಅನುನಾಸಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮೂಗಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ವರ್ಣ; ವರ್ಗದ ಪಂಚಮಾಕ್ಷರಗಳಾದ ಙ, ಇ, ಣ, ನ, ಮ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರ: ವರ್ಗದಂತ್ಯಂಗಳನಜಿಯನುನಾಸಿಕಾಪ್ಪಿಯಂ ತಳೆ ದಿಕುಂ (ಶಮದ. ೧೫); ಅನುನಾಸಿಕಮುಂ ಯವಲಮನನುನಾಸಿಕಮುಂ ದಲೆಂಬರ್ (ಶಮದ. ೧೬). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಹದಿನೈದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರದೂಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಂಪಿತ ಚಿಂತಿತ ಅನುನಾಸಿಕ... ಕಾಲಹೀನವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೂಷಣಂಗಳಂ ತೊಪ್ಪಿದು (ವಿನೀಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುನಿತ್ಯ (ಅ). = ಅನುದಿನ: ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಘಟನೆಗಳು ಫ್ರಾನ್ಸ್ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನುನಿತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಯೋಧರು. ೧). [ಸಂ.]

ಅನುನೀತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಸಮಾಧಾನ ಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಬುಧಗೋತು ಕಾವನನುನೀತಗೃಹೀತವಾಕ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅನುನೀತಿ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದ ಕ್ರಮ; ಉಚಿತವಾದ ಮಾರ್ಗ: ಅತ ನೋಡಿದನಾವುದಿದಕನುನೀತಿಯೆನೆ ಧಾಮ್ಯಾದಿ ಸುಜನವ್ರಾತ ನಿಶ್ಚೈಸಿ ದರು ಮನದಲಿ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೩. ೨೫-೨೯). [ಸಂ.]

ಅನುನೈಸು 'ಅನುನಯಿಸು' ನೋ.

ಅನುಪತ್ಯ, ಅನಪತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಜೀವನಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ನಂಜಣನೂ ತನ ಅನುಪತ್ಯ ಕುರಿತು ಕೆಂಚನನ ಕಯ್ಯ ಮುಂನೂರು ವರಹನ ಸಾಲವ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಡವ ಹಾಕಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೭-೧೪; 1690); ನನ್ನ ಅನುಪತ್ಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀನು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಹಾಯಮಾಡಿದುದರಿಂದ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೪೪). ೨. (ಹೆರಿಗೆಯ) ಬೇನೆ. ಅನಪತ್ಯ: ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿದ್ದರೆ ಖರ್ಚಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪಯ್ಯನವರೊಡನೆ ಇಡಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅನಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದಾಗ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಪರಾವ. ೧೬).

೩. ವಿಶೇಷಕಾರ್ಯ; ಸಮಾರಂಭ (ಕರಾ). [< ಸಂ. ಅನುಪಪತ್ತಿ] ಅನುಪದಂ (ಅ) ೧. ಪ್ರತಿ ಪದವನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ; ಒಂದೊಂದು ಪದಕ್ಕೂ ಹೊಂದುವಂತೆ. ೨. ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹಿಂದೆಯೇ; ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ: "ಅನುಪದಂ, ಅನ್ವಕ್, ಅನ್ವಕ್ಷಂ - ಈ ೩ ಬಾಪಿಸಲುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಅನುಪದಿ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವನು: "ಅನ್ವೇಷ್ಯ, ಅನುಪದೀ - ಈ ೨ ಅಪಿಕೆಕಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೫). [ಸಂ. ಅನುಪದಿನಾ]

ಅನುಪದೀನ (ನಾ). ಹಾವುಗೆ; ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು: "ಪಾದುಕಾ, ಅನುಪದೀನಾ - ಈ ೨ ಹಾವುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೬); "ಪಾದುಕ ಮದನುಪದೀನಮೆನೆ ಹಾವುಗೆಯು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೪). [ಸಂ. ಅನುಪದೀನಾ]

ಅನುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಿದ್ಧಿ ಸದಿರುವುದು: ಹಸ್ತಿದಂತವನ್ನು ಬೇಡನು ತರಲು ಅತನ ಗರ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಹೇಳಬಹುದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿದೆಯೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩ ಅಡಿಟಿ). ೨. ಭಂಗ;

ಅಪಜಯ. ೩. ಅನುಕೂಲತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸೌಕರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಪನ್ನ (ಗು). ೧. ನೆರವೇರದ; ಸಿದ್ಧವಾಗದ; ಸಿದ್ಧಿಸದ.

೨. ಅನುಚಿತವಾದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ: ಯಾವ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು ಅನುಪಪನ್ನವೋ, ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಾಂತರದ ಪ್ರತಿತಿಗೆ ಯಾವುದು ಕೇವಲ ಉಪಾಯಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದು ತಾನು ಓಡಿ ಹೋಗುವಂತಿರುವುದೋ ಅದು 'ತಿರಸ್ಕೃತ' ವಾಚ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೪).

೩. ಅಶಕ್ಯವಾದ; ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. ೪. ನಿರಾಧಾರವಾದ; ರುಜು ವಾತಿಲ್ಲದ. ೫. ಜೀವನಕ್ಕೆಲ್ಲದ; ಉಪಾಯಗಾಣದ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಮ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಶ್ರೀಭೂಮಿ ನೀಳಾನಾಥನಿಗನುಪಮ ವೈಭವ ವೈಕುಂಠಪತಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಶುಭಗುಣಧಿಗಂಬುಜನಾಭನಿಗಾನೇಜಗುನೇನು (ಹದಿಬ. ೩-೧); ಅವಳು ಎಳೆಹರೆಯದಲ್ಲಿ ಅನುಪಮ ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಅವಳ ಮುಖಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೧). (ನಾ). ೨. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸಮಾನನಾದವನು: ಅನುಪಮ ನಂ ಬರಿಪ್ಪೆನನುರಾಗದ ನಲ್ಲನನಿಂದು (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೪).

ಅನುಪಮವಾಗು = ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗು; ಅಸಮಾನವಾಗು: ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವನ ಅಜ್ಜವು ಅನುಪಮವಾಗಲೊಡನೆ ಬೆವಹಾರ ದೊಳಗಿರಲೇಯದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೯೦೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮಗುಣ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ಗುಣ; ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವ: ಅನುಪಮಗುಣದೊಳ್ ಶ್ರೀಶಂ ಘನಮನೆ ಮಾಲೋಪಮಾನ ಭೇದಮಿದಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೧). ೨. ಅಸಮಾನವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು: ಅನುಪಮ ಗುಣರನುಪಮತಪರನುಪಮಸಿದ್ಧಾಂತವಾರ್ಧಿಪಾರಗರೆಂದೀ ವನಧಿ ಪರಿತ ಸಕಳಾವನಿ ಪೊಗಟ್ಟಿದು ಸಕಳಚಂದ್ರಸ್ಯದ್ಧಾಂತಿಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೨೯). [ಅನುಪಮ + ಗುಣ]

ಅನುಪಮಚರಿತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ನಡತೆ, —ಶೀಲ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ನಡತೆ, —ಶೀಲ. ೨. ತುಂಬ ಮೇಲಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಕರ್ಮವಿರಹಿತರು, ಶರಣ ಸನ್ನಿಹಿತರು, ಅನುಪಮ ಚರಿತ್ರರು (ಬಸವ. ೫೭೭).

[ಅನುಪಮ + ಚರಿತ್ರ]

ಅನುಪಮತಪ (ನಾ). ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ತಪಸ್ಸು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸು: 'ಅನುಪಮಗುಣ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅನುಪಮ + ತಪ]

ಅನುಪಮತೇಜ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸು, —ಕಾಂತಿ: ಅನುಪಮತೇಜಃಪ್ರಸರಂಗುಂದದೆ ಜನಸಂಸ್ತುತ ಸಜ್ಜಾತಿಯುತಂ ಸಮ್ಮನದಿ ಸದಾಲೋಕಹಿತಂಗೆಯ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೭೩). ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು. [ಅನುಪಮ + ತೇಜ]

ಅನುಪಮದಾನಿ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ದಾನಗುಣವುಳ್ಳವನು: ಗೌರಿಯ ನೋನುವ ಬನ್ನಿರೇ, ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರೂ ನೆರೆದು ಅನುಪಮದಾನಿ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಗಂಡನಾಗಬೇಕೆಂದು (ಬಸವ. ೮೨); ಅನುಪಮ ದಾನಿಯಪ್ರತಿಮದಾನಿ ನಿರಂತರದಾನಿ... ಎಂದು ನಿನ್ನನೆ ಪೊಗಟ್ಟುತ್ತ ಮಿಂತಿರೆ (ಪಂಪಾಶ. ೧೩). [ಅನುಪಮ + ದಾನಿ]

ಅನುಪಮಮಂಗಳ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮಂಗಳ; ಅಸಮಾನವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು. ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದವನಿಗೆ ಒದಗುವ ಚಾಮರದ ಹೆಸರು: ಯಕ್ಷಕರವಿಧಾಯಮಾನಮಪ್ಪನುಪಮ

ಮಂಗಳಮೆಂಬ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಚಾಮರಂಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೩ ವ).

[ಅನುಪಮ + ಮಂಗಳ]

ಅನುಪಮಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಮೂರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ತನ್ನ ಶರೀರದ ಕೇಡಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಹಾತಪದೊಳ್ಳೆಗಳ್ಳಡೆ ದಿವ್ಯ ಮೂರ್ತಿಯುಂ ಪರಮಮೂರ್ತಿಯುಂ ಅನುಪಮಮೂರ್ತಿಯುಂ ಪಡೆಯಲಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂ. ೨೪೮). [ಅನುಪಮ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅನುಪಮರೂಪ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು : ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮನೆನಿಸಿದನೀ ಮಹಿಯೊಳ್ ಪೃಥ್ವೀರಾಮನನುಪಮರೂಪಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೮-೧೧; 980); ಅನುಪಮ ರೂಪನೇ ಸ್ಮರನು ದ್ರೋಣಾರ್ಜುನತಪಸ್ವಿ (ಎಕ. II, ೨೩೪-೨೬; 1180). [ಅನುಪಮ + ರೂಪ]

ಅನುಪಮಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತ್ರ : ವನಜಮುಖಿ ವೀಳಿಯವನನುಲೇಪನವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳತೊಡಿಗೆಯನನುಪಮಾಂಬರವಿನ ಮನೋಹರವಹರೆ ಚಿತ್ರೈಸು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೮೩). ೨. ಅಸಮಾನವಾದ ಆಕಾಶ, — ಗಗನ : ಕೆಡದ ರಥ ಸಲೆ ಕಾಂಚನಾದ್ರಿಯನಡಸಿದವು ನಾಚಿಕೆಯನಭ್ರದೊಳಿಡಿಯೆ ತಲೆ ಬೀಜುವ ಭಂಗವನನುಪಮಾಂಬರಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬). [ಅನುಪಮ + ಅಂಬರ]

ಅನುಪಮಾದ್ವಯ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಅದ್ವೈತ ಸ್ಥಿತಿ ; ಅಸಮಾನವಾದ ಐಕ್ಯ ಸ್ಥಿತಿ : ಅನುಪಮಾದ್ವಯದಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳಿನ ಮೊನೆಗೆ ಮೋಡುವರಿಲ್ಲ ತೆಜವೆಂಬಿನಿತು ಪರಿಪೂರ್ಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೬೫). [ಅನುಪಮ + ಅದ್ವಯ]

ಅನುಪಮಾನ (ಗು). = ಅನುಪಮ : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ರೋಡೇಕಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನುಮಶರೀರಾಕಾರದಿಂದ ಕಿಂಚಿದೂನನುಂ ಅನುಪಮಾನನುಂ ... ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪ ವ); ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೂ ನಮನುಪಮಾನಮದಲ್ಲೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೦೬). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮಿತ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಸಲ್ಪಡದ. ೨. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ; ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ದಿನಗಣನೆ ಹದಿನೆಂಟು ಕೋಟಿಯ ಕನಕವಂ ದಿನದಿನದಿ ಚೆಲ್ಲಿದನುಪಮಿತ ಧನರತನ ಭಂಡಾರವನು ತೆಗೆತೆಗೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೧೮). [ಸಂ.]

ಅನುಪಮೆ (ನಾ). ೧. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಅಸಮಾನಳು. ೨. ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಹೆಣ್ಣಾನೆ : ದಿಗ್ಗಜಗಳೆಂಟು ಅಭ್ರಮು ಕಪಿಲೆ ಸಿಂಗಳೆ ಅನುಪಮೆ ... ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಗಜಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೭೭). [ಸಂ. ಅನುಪಮಾ]

ಅನುಪಮ್ಮ (ಗು). = ಅನುಪಮ. 'ಅನುಪಮ್ಮ ಚರಿತ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಅನುಪಮ]

ಅನುಪಮ್ಮಚರಿತ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು : ವಿಜಯ ವಿಠಲನ ಅನುಪಮ್ಮಚರಿತ ಪರಬೊಮ್ಮ ತಿರುಮಲೇಶ (ವಿವಾಕ್. ೭೩-೩). [ಅನುಪಮ್ಮ + ಚರಿತ]

ಅನುಪಯುಕ್ತ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದ : ಈ ನೇಗಿಲು ಅನುಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಡದ ; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳದ : ಕಾಮುದೀ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ ನೋಡುವಲ್ಪಿಯೊಳ್ ಅಕ್ಕತಕಾರಾಮಸಂವರಣನನು ಪಲಕ್ಷಿತಭಾಷಾಸಂಕೇತಜನಂಗಳ್ಳಿಡಿದು ಬರ್ಪೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲಕ್ಷಿತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡು ; ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡು : ಅಂತಃಪೂರ್ವ ಮಂಗಳಾಶ್ಚರ್ಯಂಗಳಪರಾಜಿ

ತಾನಂತವೀರೈರ ಬರವನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ತಾಮನುಪಲಕ್ಷಿತಂ ಮಾಡೆ ಗಗನ ಗಮನದಿಂ ಮನಃಪವನ ಜವದಿನೆಯ್ಲಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೭ ವ).

[ಅನುಪಲಕ್ಷಿತ + ಮಾಡು]

ಅನುಪಲಬ್ಧ (ನಾ). (ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುದು) ದೊರೆಯದಿರುವುದು ; ಲಭಿಸದಿರುವುದು : ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳಜಿತಮಂ ಮೆಚಿದುಪಲಬ್ಧದೊಳ್ಳಿಶ್ಚಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು ; ದೊರೆಯದಿರುವಿಕೆ ; ಅಭಾವ ; ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕಾಣದಿರುವುದು ; ಗುರು ತಿಳಿಸದಿರುವುದು : "ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದದ್ದು ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಭಾವವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವದು ಅನುಪಲಬ್ಧಿ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೨೬) ; "ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯೆಂದರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಐದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿರದಿರುವುದರಿಂದ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅನುಪಲ್ಲವಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೂಡಲೇ ಹಾಡುವ ಕೃತಿಯ ವಿಭಾಗ.

[ಸಂ. ? / ತಮಿ. ಅನುಪಲ್ಲವಿ. ತೆಲು. ಅನುಪಲ್ಲವ]

ಅನುಪಸಂಹೃತ (ಗು). ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡದ ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳದ ; ನಿವಾರಿಸದ : ಆಕೆ ಕುಮಾರಂ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದನೆಂದು ಮಹಾಶ್ವೇತೆಗೊಪ್ಪುವುದುಮಾಕಾಂತೆಯನುಪಸಂಹೃತ ಮನ್ಯುನೇಗೆಯುಂ ಗದ್ದದಿಕಾವಗೃಹ್ಯಮಾಣಕಂಠಿಯುಮಾಗಿ ಕುಮಾರನನಿಂತೆಂದಳ (ಕಾದಂ. ೫೪೪). [ಸಂ.]

ಅನುಪಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದೂರದಲ್ಲಿರುವುದು ; ಗೈರುಹಾಜರಿ : ಫಲ್ಗುನನ ಆಶ್ವಯುಕ್ತರವಾದ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಂಟರನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವಾಗ ಕೆಲ ಗಂಟೆಗಳ ತಡವಾಯಿತು (ಯೋಧರು. ೧೨೫) ; ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ... ನಿರ್ಣಯಿಸಿತು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪-೬, ೧೨೨ ; 1964). ೨. ನೆನಪಿಗೆ ಬಾರದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು ; ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವುದು : ಪಕ್ಷಿಪಕ್ಷ ಚಂಚುಚರಣಾಭಿಘಾತದೊಳಂ ಶಿಶುಜನನಾನುಪಾತ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾತಾಪಾತ] ದಂಡತುಂಡಾಘಾತದೊಳುಮುದಿದುರ್ದ ನೆಲದೊಳ್ ಬಿರ್ದ ನೇಜಲಪಣ್ಣಳನಾ ಕೂಸಿನ ಪಕ್ಕಕ್ಕಾಗಿ ಸಾರ್ಚಿಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬೩ ವ) ; ಮನುಷ್ಯನು ಕರ್ಮಯೋಗಿ ಭೋಗಯೋಗಿ ಎರಡೂ ಆಗಿರುವುದಾದರೆ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳ ಅನುಪಾತವು ಒಂದೇ ಆಗಿರದೆ ಭಿನ್ನವಿಸುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೫). ೨. ಒಂದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಒದಗುವುದು. ೩. [ಗಣಿತ] ಒಂದರ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಸರಿಸುವುದು : ಮೆದಳಿನ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಭಾಗಗಳ ಉದ್ದ - ಅಗಲ ಅಳತೆಗಳು ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉದ್ದ ಅಗಲಗಳ ಅನುಪಾತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮೩) ; ನೆಲದ ಮೇಲಿನ ದೂರಕ್ಕೆ ಭೂಪರದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವ ದೂರದ ಅನುಪಾತವೇ (Ratio) ಪರಿಮಾಣ (ಭಾವಿವ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತನ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅನುಪಾತಕ್ರಮದಿಂದ ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವುದು : ಬಂದ ವಿಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ತಾನೆನಿತನೆ ಸಲ್ಲು ಮುನ್ನಿನಿತೆ ನಾಣಿಕೆ ಜನ್ಮ ಘಟೀಪ್ರಮಾಣಮಾದಿನ ರಜನೀಪ್ರಮಾಣದನುಪಾತನದಿಂ ನಿಜಲಗ್ನಸಂಜ್ಞೆಯೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೩-೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾತ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ ; ಪರಿವಿಡಿ ; ಸರದಿಗೆ ತಪ್ಪದಿರುವುದು. ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸದಿರುವುದು, —

ಕಡೆಗಣಿಸದಿರುವುದು; ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನಾಗಲೀ ವಿಧಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಮೀರಿದಿರುವುದು: “ಪರಿಪಾಟೀ, ಅನುಪೂರ್ಣ, ಉಪಶಾಯೀ, ಅನುಪಾತ್ಯಯೀ, ಅನುಕ್ರಮೀ, ಪರ್ಯಾಯೀ, ವಿಶಾಯೀ - ಈ ೭ ಪರಿವಿಡಿ” (ಕಲಾಯು. ೧೨೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದಾನ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವುದು: ಜ್ಞಾನ ದರ್ಶನ ವಿಶುದ್ಧಿಯು ಅನುಪಾದಾನವಾದ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದೇಯ (ಗು). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾದೇಯತ್ವ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದುದು: ಇಲ್ಲಿ ‘ಪುನರುಕ್ತಿ’ ಯೆಂಬ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಅಸಂಭವ; ‘ಅನುಪಾದೇಯತ್ವ’ ವೇಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾನ (ನಾ). ೧. ಔಷಧದ ಜೊತೆಗೆ ಸೇವಿಸುವ ಪಾನೀಯ ಅಥವಾ ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತುಪ್ಪ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದುದು: ವೈದ್ಯನು ಕೆಲವು ಔಷಧದ ಚೀಟುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು . . . ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪ ಅನುಪಾನದೊಳಗೆ ತಕ್ಕೊಂಡರೆ, ತೀವ್ರ ನೆಟ್ಟಗಾಗಿ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಬರುವುದು ಅಂದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೮). ೨. ಔಷಧಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಅನುಪಾನವನ್ನು ಸಹ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬರೆಸಿ, ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಡಿಸಿದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೮); ಪಥ್ಯಪಾನೀಯಗಳೆಲ್ಲವು ನಡೆಯಿತು ಅನುಪಾನಕನುಸಾರವಾಗಿ (ಇಂಚಾಪ. ೪೪-೧೦). ೩. ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ನಡಸುವ ಉಪಚಾರ, — ಪಥ್ಯ: ತಕ್ಕ ಅನುಪಾನವಿಲ್ಲದೆ ಇವನನ್ನಿಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಯುವುದು ಖಂಡಿತ (ಜಾರುದಾ. ೯೫); ಇನ್ನೂ ಅನುಪಾನ ಹೇಳುವುದುಳಿದಿದೆ (ಕುರಿಹಂ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲ (ನಾ). = ಅನುಪಾಲಕ: ನಿಜಸಮಯಾನುಪಾಲಾ ಬಸವ ಶರಣಾಗು (ಬಸಪು. ೨೧-೨); ಸದಾನುಪಾಲನು ದುಷ್ಟಸಂಸಾರ ಪ್ರಪಂಚವಿಡೂರನೆನಲು (ಬಸಪು. ೩೩-೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲಕ (ನಾ). ಕಾಪಾಡುವವನು; ರಕ್ಷಿಸುವವನು: ಸುವಿಮಳ ಸದಾಚಾರಮಾರ್ಗ ಸದಾನುಪಾಲಕನು (ಬಸಪು. ೨೨-೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲನ (ನಾ). ೧. ಕಾಪಾಡುವುದು; ರಕ್ಷಿಸುವುದು: ಕಾಲಕರ್ಮ ವಿರಹಿತನುತ್ಪತ್ತಿಶೀಲ ನಿಜ ಭಾಷಾನುಪಾಲನಶಾಲಿ ಭವಿಸಂಸರ್ಗ ಪಥ ಸಂತತ ಪರಿತ್ಯಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೧-೩). ೨. ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಡೆಸುವುದು; ವಿಧೇಯತೆ. ‘ಅನುಪಾಲನಕ್ರಿಯೆ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಪಾಲನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ವಿಧೇಯ: ಧರೆಯ ಕೋಸಲ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ರಘುವರನು ಭರತನವೊಲನುಪಾಲನಕ್ರಿಯರು ನಾವು (ಮಂಕುಕ. ೭೧೧).

[ಸಂ. (ಅನುಪಾಲನ + ಕ್ರಿಯಾ + -)]

ಅನುಪಿಗಲು (ನಾ). ‘ಅನುಪು’ ಎಂಬ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಲ್ಲು (?): ಪಡು ನಾಗಪುರವಾದ ಗೊಟ್ಟಿ ಗಡಿಯ ಅನುಪಿಗಲು ನೆಲೆಂ ಬಂಜಿಯಾಗಿ ಗರಿ ಪ೨ ನೂ ವರುಶಂ ಪ್ರತಿ ಆರು ಅನುಪಿನ × × × ಕವ ಮಾಡಿದಡವೂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕ. ೮೦-೨೦; 1278). [ಅನುಪು + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಪ)]

ಅನುಪು (ಕ್ರಿ). ಕಳುಹಿಸು: ಇಂತಾ ಸೌಗಂಧಿಕಾ ದೇವಿಯು ಅನುಪಿದ ನವಮಲ್ಲಿಕೆಯು ಬಂದು ಆ ಮಹಾರಾಜಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿರುವ ಸುಗಂಧ ರಾಜೇಂದ್ರನಿಗೆ (ಸೌಪರಿ. ೧೩-೧೨೧); ಅರಸೆ ಈ ಕುವರಂಗೆಯು ವರಾಜ್ಯ ಪಟ್ಟವಂ ನಿತ್ಯು: ಮತ್ತು ಸರ್ವ ಸೇನೆಗಳಿತ್ತು ಸಕಲ

ದಿಗ್ವಿಜಯಮಂ ಮಾಡಲೋಸುಗ ಅನುಪು ನೀಂ ಮಾ ನವೇಂ ದ್ರಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೯-೧೦). [← ತಮಿ. ಅನುಪು; ತೆಲು. ಅನುಪು]

ಅನುಪು, ಅನುಪು (ನಾ). ಊರಿನ ಗಡಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹೊರಗಿನವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?): ಗಂಗಮಂಡಲಿಯ ರಾಜ್ಯದ ಸೂಗೂರು ಅನುಪು ಸುಂಕದ ಪೊಳಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮-೨೩; 1291); ಭಂಡಿಯ ಭತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಅನುಪು ಆಳು ಅರ[ಕಾ]ಣಿಕೆ ಕಡಾಯಲು ದಂಜಾಯವಾರರು ಪಂನ್ ೬ ಕಬ್ಬಿನ ಮುದೆಯ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೮-೧೬; 1418); ನಾಡೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ ಉಂಬಳಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಹೊಂಬಳಿ ಹೊಂಮಾರು . . . ತಳವಾರಿಕೆ ಅನುಪು ಕೊಡ ವೀಸ . . . ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಪೂರ್ವಾದಾಯ ಸಹವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭-೨೨; 1430); ಸ್ಥಳದ ಸುಂಕ ಸಾಮ್ಯ ತಳವಾಣಿಕೆಯ ರೊಕ ಭತಜೋಡಿ ಬಿರಾಡ ಗ್ರಾಮಗಳ ನೀರ ಬಿರಾಡ ಅನುಪು ಹಾರಿಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಏನುಂಟಾದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೯೧-೧೭; 1513); ಊರಾದಿ ಕೊಳಗ ನಾಡಿನ ಬಳ್ಳಗಳ ಸರಿಮಾನದಳತೆಯ ಲೆಕ್ಕದ ಪೇಟೆಗೆ ಹೇಜು ಮೂಟೆಡೆ ತಾಕುವ ದಾರಿ ನೂಟೊಂದು ಮೂಟಾಲು ಸುಂಕ ಮುಪ್ಪತ್ತಾಜನುಪು (ಶಿವಗೀ. ೯೪೭).

ಅನುಪು: ಅನುಪು ಎತ್ತು ೧೦ಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣವ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೮೪-೨೪; 1287); ಹೊಳೆಯಾಳಿ ಅನುಪು ಕಟಿಗೆ ಪಣಬಿನ ಹಜುಗೋಲವರು ಕೊಡುವ ತೆಜಿಗೆ ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೧೧; 1513); ಶಿವರಾಜನ ಹೋಬಳಿಯ ತೋಟ ೧ ಹೊ[ಳೆ]ಯ ದಂಡೆಯ ಅನುಪು ೧ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೭-೨; 1513); ಸುಂಕ ತಳವಾಣಿ ಅನುಪು ಮಗಮೆ ಚಲವಾದಿ ಸಂಗಡಿ ಪಂತಗಾಜರಿಗೂ ಇದೇ ಭಾಷೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೩೨-೨೦; 1530). ‘ಅನುಪುಮಾನ್ಯ’, ‘ಅನುಪುಸುಂಕ’ ಪರಾ.

ಅನುಪಿನ ಕಲ್ಲು = ಅನುಪಿಗಲು: ಮೂಡಲು ಸಂತೆ ಕಡವೂರ ಗಡಿಯ ಅನುಪಿನ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೭-೨೪೪; 1524). ಅನುಪಿನ ಹಳ್ಳಿ = ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಚಿಕದೇವರಾಯದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಅನುಪಿನಹಳ್ಳಿ[ಳಿ]ಯಲಿ ಯೀ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೪೫-೩೦; 1699).

[ದೇ. II ತೆಲು. ಅನುಪು = ಪಥಿಕರು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸುಂಕ]

ಅನುಪುಮಾನ್ಯ (ನಾ). ‘ಅನುಪು’ ಎಂಬ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು (?): ದಂಜಾಯಕರ ಸಾಮ್ಯ ತಳವಾಣಿಕೆ ಅನುಪು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿವಾ. ೭೬-೧೭; 1379). [ಅನುಪು + ಮಾನ್ಯ]

ಅನುಪುಸುಂಕ (ನಾ). = ಅನುಪು: ಗಂಗಮಂಡಲಿಯ ರಾಜ್ಯದ ಸೂಗೂರು ಅನುಪುಸುಂಕದ ಒಳಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮-೨೩; 1291). [ಅನುಪು + ಸುಂಕ]

ಅನುಪೂರಕ (ಗು). ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ; ತುಂಬಿಕೊಡುವ: ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಹಾಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಅನುಪೂರಕ (Complementary)ವಾಗಿದೆ (ಅಂತಸಂ. ೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವ (ಗು). = ಅನುಪೂರ್ವಕ. [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಒಡಗೂಡಿದ; ಕ್ರಮವಾದ: ಆಗಳರಸನ ಪೊರೆಗೆ ಭಕ್ತನು ಪೋಗಿ ಸುಸ್ನೇಹಾನುಪೂರ್ವಕವಾಗಲಿಂತೆಂದನು (ಬಸಪು. ೨೭-೧೧). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಅಸಲು ಪ್ರತಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ನೆಕಲು: ಉತ್ತರಬಾಧ್ಯ ಸರಕಾರದ ಯೋಜನೆ - ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ತೀರಾ ಹೊಸದು. ಆದರ ಬಹು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಾವು ಇಂಗ್ಲೆಂಡು ಅಮೇರಿಕಗಳಿಂದ ಅನುಪ್ರತಿ (ಕಾಸಿ) ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಧಾವಿತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಓಡಿದ: ಇಂದ್ರಾಯುಧ ಪ್ರತ್ಯ ಭಜ್ಞಯೋಕಮ[ನುಪ್ರಧಾವಿತ] [ಪಾಠಾಂ. ತ್ರಿಪ್ರಚ್ಛಾರಿತ] ರಾಜಪುತ್ರ ಲೋಕದೊಳಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೆಂದಜೊಡು (ಕಾದಂ. ೪೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಯುಜ್ಯ (ಗು). ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗತಕ್ಕ: ಧಾತುಗೆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತಮಾದ ಅಮಾದಿಗಲ್ಪರಮಾಗೆ-ಪಡು ಧಾತುವನು ಪ್ರಯುಜ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯ]ಮಾದಪುದು(ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಒಳಹೊಕ್ಕುರು ವುದು: ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮ, ಅನುಪ್ರವೇಶ ಎಂಬ ಪಂಚ ಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿದಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಪಂಚಮಯನಾದ ವನು (ಈಶ್ವರ) (ಅಮೃತ. ೩-೧೫೦ ಟೀಕೆ); ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೂ ಅನುಪ್ರವೇಶವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವು ಬೇರೆ ಇರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಏಕರೂಪದ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವಂತೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ: ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಾಂತಪ್ರಾಸಂಗಳ ಮೂಜುಮತಿಶಯಂಗಳ್ ಪ್ರಾಸಾಭಾಸಂಗಳುಂಟಿದ ಮೂಜುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೩); ಸ್ಥಾನಂ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬವಿಷಯವೂ ಸಮಾನಾಕ್ಷರಾದಿಪದ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಂ ತಾನಕ್ಕು ಮಾಧುರ್ಯಾಧೀನಮನುಪ್ರಾಸಮೆಂದು ಪೇಟ್ರಾರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬೬); “ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ೧. ಅನುಪ್ರಾಸ, ೨. ಯಮಕ, ೩. ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವ ಎಂದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರುವಿಧ; ಅಕ್ಷರಗಳ ಆವೃತ್ತಿಯೇ ಅನುಪ್ರಾಸ” (ಕೃಷಿ. ೨೫೩). ಉದಾ:— ಎಳಗಿಳಿಗಳ ಬಳಗಂ ಗಳ | ಗಳನಿಳಿತಂದೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಸುಳಿ ದೊಳವುಗುತುಂ | ನಳನಳಿಸಿ ಬಿಳಿದು ಕಳಿಯದ | ಕಳವೆಯ ಕಣಿರಂಗಳಂ ಕರಂ ಖಂಡಿಸುಗುಂ || (ಕೃಷಿ. ೨೫೩). [ಸಂ.]

ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಯತಿಗಳು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾದ ಅನಿ ತ್ಯತ್ವ, ಅಶರಣತ್ವ, ಸಂಸಾರ, ಏಕತ್ವ, ಅನ್ಯತ್ವ, ಅಶುಚಿ, ಆಸ್ರವ, ಸಂವರ, ನಿರ್ಜರೆ, ಲೋಕ, ಬೋಧಿದುರ್ಲಭತ್ವ, ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ತತ್ತ್ವಗಳ ಅನುಚಿಂತನೆ: ಅರ್ಹತ್ವದಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತ ಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯ ಮನದೊಳ್ ತಣ್ಣಲೆಯ ಸೇಸೆಗೊಳ್ ಖಚರಪತೀ (ಆದಿಪ. ೨-೫೭); ವಾಚನೆಯುಂ ಪೃಚ್ಛನೆಯುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯುಮಾಮ ಯಮುಂ (ಆಜಿಪ. ೧೨-೪ ವ). [ಸಂ. ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷಾ]

ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಮಾಡು: ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಗೆಯ್ಯುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ).

[ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್_೧)]

ಅನುಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧ; ಸೇರುವೆ; ಜೋಡಣೆ: ಕಿಜೊಡು ಪೊಟ್ಟು ಶೋಕಾನುಬಂಧದೊಳ್ಳೋಪಾನುಬಂಧಮುಂ ಸಮರಾನುಬಂಧ ಮುಮಂತರಿಸಿದು (ಗದಾಯು. ೪-೧೩ ವ). ೨. ಜೊತೆ; ಸ್ನೇಹ: ವಿಗ್ರಹ ಸಮಗ್ರನಪ್ಪ ಸುಗ್ರೀವಂ ನಮ್ಮೊಳಾದನುಬಂಧದೊಳ್ ಶಿಥಿಲನಾಗಿರ್ಕು ಮಾತನೊಳನುಬಂಧಮುಳ್ಳುದಜೊಂ ಹನುಮನುಮೆನುಗಲ್ಲನೆಂಬುದುಂ (ಸಂ ರಾಮಾ. ೯-೧೯೪ ವ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ತಾನು ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದೆ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ ‘ಇತ್’ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದಕೂಡಿದ ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಸಮುದಾಯ. ೪. ಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಅಧೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೫. ಆರಂಭ. ೬. ತೊಡಗಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೭. ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳ ನಿರೂಪಣೆ: ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು

ನಿಘಂಟಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಬಂಧವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೮. [ಗಣಿತ] ಕೊಡುವುದು: ಯುತಂ, ಯುಕ್ತಂ... ಅನುಬಂಧಂ, ಯೋಗಂ, ಬೆರಸು, ಮದಿಸು... ಇಂತಿನಿತುಂ ಕೊಡೂದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು (ವ್ಯ ವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಬಂಧಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧ ತಪ್ಪು; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಂ ತಾಗು: ಪಲವುಕಾಲದಿಂದನುಬಂಧಂಗಿಡದೊಡಲೆರಡಸುವೊಂದೆನೆ ಗೆಡೆ ವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಕೂಡಿ ನಲಿಯುತ್ತಿದರ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೪-೬).

[ಅನುಬಂಧ + ಕಿಡು (<ಕೆಡು)]

ಅನುಬಂಧಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮುಖ್ಯಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡಲು ಬರುವ ಸಹಾಯಕ ಕ್ರಿಯೆ. ಉದಾ:—ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು, ಸಿಕ್ಕಿಬಿಡು, ಹಾರಿಹೋಗು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿನ ಎರಡನೆಯ ಶಬ್ದ. [ಅನುಬಂಧ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅನುಬಂಧಗಳು: ಬಳಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ್ ವಿಷಯ, ಸಂಬಂಧ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂಬವೇ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಟಯಮಾಗಿರ್ಪುದು (ವಿವೇಕ. ೧೪); ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಸಂಬಂಧ ಈ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಅನುಬಂಧ ಚತುಷ್ಟಯವೆಂದು ಹೆಸರು (ಶಿವಾಸೂ. ೧೦ ಅಡಿಟಿ).

[ಅನುಬಂಧ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅನುಬಂಧಿ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ: ಅನಂತಾನು ಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಾಭಿಭೂತರುಮಪ್ಪ ಮಹಾಪಾಪಿ ಜೀವಂಗಳ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ); ಪುಣ್ಯಂ ಸುಪ್ರಾಪ್ತಾನುಬಂಧಿಗೆ ಬಂದದದುವುಂ ಶುಭಂ ಸುಕೃತಮುಂ ಪಾಪಾನುಬಂಧಕ್ಕೆ ಮುಂ ಪುಗೆ ಪಾಪಕ್ಕೆನುಬಂಧಿ ಪಾಪಮಶುಭಂ (ರತ್ನಾಶ. ೩೮). (ನಾ). ೨. ಸಂಬಂಧ ವುಳ್ಳವನು; ಬಂಧು: ನಿನ್ನನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಅನುಬಂಧಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ವಚಛಾ. ೧೦೮); ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನನಗೆ ಅಪ್ಪ ರಾದ ಅನುಬಂಧಿಗಳು (ಪೈಗಂಬ. ೩೬). [ಸಂ. ಅನುಬಂಧಿನ್]

ಅನುಬಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಸಂಬಂಧ; ಸಹವಾಸ; ಸ್ನೇಹ: ಕುಲಹೀನ ವನಿತಾಸ್ತನೋಪಪುಷ್ಪನೊಳನುಬಂಧಿಕೆಯತಿಕಷ್ಟಮುಂ... ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮುನುಪ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ ವ); ತನ್ನ ವನಿತೆಯ ಕೊಂಡೊಯ್ಯ ಶಕ್ತಿ ಯುಂಟವ ನಿಮ್ಮನುಬಂಧಿಕೆಯನು ಬಯಸಿ (ರಾಮವಿ. ೧೫-೨೬).

[ಸಂ. ಅನುಬಂಧಿಕಾ]

ಅನುಬಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಟ್ಟು; ಕೂಡು; ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರು: ಅನುಮಸೃಜ್ಜನನೀಚರನಪ್ಪ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನೊಳನುಬಂಧಿಸಿದ ಮೋಹ ಸಂಬಂಧದೊಳ್ ನಿನ್ನ ದೇವನಪ್ಪ ಲಲಿತಾಂಗಂ ಬೆರಸಿರ್ಪತ್ತಿರ್ವರ್ಲಲಿ ತಾಂಗರಂ ಕೊಂಡಾದಿದಂ (ಆದಿಪ. ೩-೭೨ ವ); ಪಲತೆಟದಿಂ ಲೋಗರ್ ದಾನಲಾಭಭೋಗೋಪಭೋಗ ವೀರ್ಯಾದಿಗಳಂ ಸಲಿಸುವೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ವಾಯ್ವುಂ ಬಹಿಸಂದೊಂಗಳಂತರಾಯಮನುಬಂಧಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೨೬). ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ಮುಂದುವರಿಸು: ಅಭಿಲಷಿತ ಸಿದ್ಧಿಗೆಂ ದಾವುದೊಂದು ಸದ್ವ್ರತಮನಾಚರಿಸುತ್ತಿದಿರದನೇ ನೀವನುಬಂಧಿಸು ವುದು (ಕಾದಂ. ೬೨೫). [ಅನುಬಂಧ + ಇಷ್ಟು].

ಅನುಬದ್ಧ (ಗು). ಜೊತೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ; ಅನಂತರ ಸೇರಿದ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ವಿಳಿತಾಶಾಕಾಶಕೀರ್ತಿಯಚಳಿತಕಾರಣ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿ ವಿಮಳ ಶಿವಾಚಾರ ಪ್ರಸಿದ್ಧನು ಸಚ್ಚಿದನುಬದ್ಧ (ಬಸಪು. ೩೪-೧). [ಸಂ.]

ಅನುಬದ್ಧ ಕೇವಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ವರ್ಧಮಾನ ಜಿನನ ಅನಂತರ ಬಂದ ಗೌತಮ, ಸುಧರ್ಮ ಸ್ವಾಮಿ, ಜಂಬೂ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳು: ಅನುಬದ್ಧ ಕೇವಲರೆನಿಸಿದ

ಗೌತಮ ಸುಧರ್ಮ ಜಂಬೂಗಣಭೃದ್ವಿನುತರಮಗೀಗೆ ಶಾಶ್ವತಧನಮೆನಿಸಿದ
ವಿಶ್ವತ ಶ್ರುತಾರಾಧನಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭). [ಅನುಬದ್ಧ + ಕೇವಲ]
ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲಿ, ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅನುಬದ್ಧ
ಕೇವಲ. ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ : ಮಳವಿಳಯನರೆನಿಸಿದ ಕೇವಳಿಗಳ
ಶುದ್ಧಾನುಬದ್ಧ ಕೇವಳಿಗಳ ನಿಶ್ಚಿತ ಶ್ರುತಕೇವಳಿಗಳ ಚಕನಂ ನಮಗಚಳ
ಸುಖಮನೀಗನವರತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೩). [ಅನುಬದ್ಧ + ಕೇವಲ]
ಅನುಬದ್ಧಕೇವಳಿ 'ಅನುಬದ್ಧಕೇವಲಿ' ನೋ.

ಅನುಬಲ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯಕ ಸೈನ್ಯ : ಗೃಹಬಲಮಿಲ್ಲದ ಜನ್ಮಿಗನಂತೆ
ಪರ್ಚಿಲ್ಲದೆ ಅನುಬಲಮಿಲ್ಲದ ಪೊಕ್ಕಿಜ್ಜುವನಂತೆ ಮನಂಗುಂದಿ (ಶಾಂತಿಪು.
೪-೩೦ ಪ). ೨. ಬೆಂಬಲ ; ಒತ್ತಾಸೆ ; ಸಹಾಯ : ಗೋಗ್ರಹಣಮನೆ
ನೆವಂ ಮಾಡಿ ಸುಯೋಧನನೆಂಬ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಮಾಡಿದನುವರಂ
ನಿಮ್ಮನುಬಲದೊಳಮಂಕೇಸರಿಯ ಭುಜಬಲದೊಳಮೆಮಗಿಂಬುಮಂದುದು
(ಸಂಪಭಾ. ೯-೧೭ ಪ) ; ಹರಿಯನುಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವರಿಯರ್ ಗೆಲಲ್
(ಗದಾಯು. ೯-೨೮). [ಸಂ.]

ಅನುಬಿಂಬ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ; ಪಡಿನೆಳಲು. [ಸಂ.]

ಅನುಬಿಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು ; ಪಡಿನೆಳಲಾಗು.

[ಅನುಬಿಂಬ + ಇಸ್ಯ]

ಅನುಬೋಧ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನ ತಿಳಿವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಂಟಾದ
ಜ್ಞಾನ ; ತರುವಾಯ ಉಂಟಾದ ತಿಳಿವು. ೨. ಆಮೇಲೆ ಬಂದ
ಯೋಚನೆ. ೩. "ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಿ
ಮಳಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ಶೈಲಾದ್ಯುತ್ಪೇಜಕ ಸಾಮಾ
ನ್ಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಅನುಭ (ನಾ). (?) : ಮನೆ ಮಲಗದೆ ಅನುಭ ಸಹಿತ ಯಾ ಬಾಳಗೇಣಿ
ಅಕ್ಕಿ ನಾಲ್ಕಂಡೆಯಲು ಮುಖ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೫೨-೨೧ ; 1450) ;
ಚತುಸ್ಸೀಮೆ ಒಳಗುಳ ಸರ್ವಭಾಳು ಮನೆ ಕಾಲು ಮರ ಫಲ ಅನುಭ
(ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೬೮-೧೯ ; 1472) ; ಅಲಿ ಮನೆ ಹಟಿ ಭಾವಿ ಕಣ
ಅರ್ಥ ಕೆಜಿ ಅನುಭ ತೋಟಿ ಸಹಿತ ಬಿಡಾರುವಾರವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
(ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೫೧೨-೨೪ ; 1520) ; ಕೆಳಗಣ ಬಾವಿ ಅನುಭ ಹೊಲನು
ಮೆಣಸು ಮುಂತಾದ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೬೦೯-೨೪ ; 1544). [?]

ಅನುಭವ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಬರುವಜ್ಞಾನ ;
ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನ :
ಅಪ್ರಮುಖ ವಸ್ತುಗಳ ಲ್ಪತ್ಸಮಳಿದು ದಯಾ ಅನುಭವದ ಘನ
ಮಹಿಮೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೫-೯೦). ೨. ಸುಖ, ದುಃಖ, ದೈನ್ಯ,
ಭಯ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನ
ಸ್ಥಿತಿ : ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ ಅನುಭವ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ... ಅನು
ಭವದಲ್ಲಿ ಎರಡುವಿಧ, ಯಥಾರ್ಥಾನುಭವ ಅಯಥಾರ್ಥಾನುಭವ ಎಂದು
(ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೨). ೩. ಭೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು ; ಸ್ವಾರ್ಥಿನ
ದಲ್ಲಿರುವುದು : ಈ ತೋಟಿ ಹತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದ ನನ್ನ ಅನುಭವದಲ್ಲಿದೆ
(ರೂಢಿ). ೪. ಅನುಭಾವ : ಚಿನ್ನಧಾನಂ ಭಾವಿಸುತ್ತಂ ಸನ್ನತಿಗಳಂ
ಮಾಡುತಂ ವಿನಯೋನ್ನತಿಯೊಳಾ ಮಾಚಿದೇವಗಳನುಭವದೊಳಿಡ
(ಬಸಪು. ೬೧-೭೫). ೫. ಆರು ಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶ್ರದ್ಧೆ,
ನಿಷ್ಠೆ, ಅವಧಾನ, ಅನುಭವ, ಅನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಷಡ್ವಿಧ
ಭಕ್ತಿಗಳು) (ಶಿವಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಜನ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ.

[ಅನುಭವ + ಜನ್ಯ]

ಅನುಭವಣಿ 'ಅನುಭವಣಿ' ನೋ.

ಅನುಭವಣಿ, ಅನುಭವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ ; ಅಧಿಕಾರ ;
ಸ್ವಾಮಿತ್ವ(?) : ಅಂತೆನಿಸಿದ ಪೆರ್ಗಡೆ ಪ್ರಭಾಕರಯ್ಯನನುಭವಣಿಯಲು
(ಇಆ. XVIII, ೩೮-೩ ; 1076). ೨. ಅನುಭವ : ಅನುಭವಿಸದಂ
ಜಾಗಮಮನೆ ಮಾಡಿ ಪಲರ್ಗ ತಾನು ಗತಿಕಾಲೋಕಯೆನಿಸಂತೆ ಮುನ್ನ
ಪೇಟುಡದನನುಭವಣಿಗಮಾಗಮಕ್ಕ ಮಳವಡೆ ಪೇಟುಂ (ಮದಕ. ೧-೫೫) ;
ಅಜಿವಾದೊಡಮೇಂ ಬಂಧಂ ಪಜಿಪಡುಗುಮೆ ಕಾಲಲದ್ವಿ ದೊರೆಕೊಳ್ಳಿ
ನೆಗಂ ತೋಟಿಯಲ್ಲ ಪದನುಭವಣಿಗೆ ನೆರೆಯಲೊಡಂಬಡಿಪುದೊಳ್ಳು ಮನೆ
ಯೊಳ್ಳೆಯ್ಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧-೫೯) ; ಜ್ಞಾನಾವರಣಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ
ದ್ರವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕಾಲಭಾವನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪ ಅನುಭವಣಿಯಂ ಕುರು[ಜು]ತ್ತು
ಚಿತ್ತ ಪ್ರಣಿಧಾನಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೦-೧೨) ; ಅನುಭವಣಿಯಳವಡುವ
ಪರಿಯಂತನುಮತವನೊಳಗೊಂಡು ನಿಶ್ಚಲದನುನಂಗೀಕರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ.
೧೮-೩೪). ೩. ಏರ್ಪಾಡು ; ಸಿದ್ಧತೆ(?) : ಈ ಯನುಭವಣಿಯ
ಅರೊಬ್ಬ ನಡೆವರವರದೆ ಧರ್ಮ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೪-೨೧ ; 1053).
ಅನುಭವಣಿ : ೧. ಆ ಮಹಾಸೇನಾಧಿಪತಿ ಶಿರಶ್ಚೇಖರನರಡಲು
ನೂಜನುಭವಣಿಯೊಳಂ ಬನವಾಸೆನಾಡಧಿಕಾರದೊಳಂ ಕೂಡ್ಲಿ ನಾಡಾ
ಳ್ಳಿಯೊಳಂ... ಅಗ್ರಗಣ್ಯನುಮಾಗಿ (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೪೭-೧೨ ;
1099). [< ಸಂ. ಅನುಭಾವನಾ]

ಅನುಭವದಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವವನು ; ಹಿಡುವಳಿ
ಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ನಾನು ಈ ಜಮೀನಿನ ಅನುಭವದಾರ
(ರೂಢಿ). ೨. ಅನುಭವವನ್ನುಳ್ಳವನು.

[ಅನುಭವ + ದಾರ್ಯ]

ಅನುಭವಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನನ್ಯವಾದ ಅನುಭವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ :
ಶಿವನ ಸ್ವರ್ಣರೂಪವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಅವನಿಗಾಗಿಯೇ ಬಾಳಬೇಕು.
ಇದುವೇ ಅನುಭವ ಭಕ್ತಿ (ಮಹಾಸಾ. ೫೩ ಪ್ರಸ್ತಾ) ; ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲಗತವಾದ
ಅವಧಾನಭಕ್ತಿಯೇ ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದ (ತನ್ನಾತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಅನನ್ಯವಾದ
ಶಿವನ ಅನುಭವದಿಂದ) ಅನುಭವಭಕ್ತಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಸೂ.
ಅಡಿಟಿ). [ಅನುಭವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅನುಭವಭವ (ಗು). ೧. ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ, —ಹುಟ್ಟಿದ.
(ನಾ). ೨. ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು, —ಹುಟ್ಟಿದುದು :
ಭಾವಂ ಬಹಿರರ್ಥಸಮುದ್ಭಾವಿತಮನುಭವಭವಂ ವಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ.
೭೯೭). [ಅನುಭವ + ಭವ]

ಅನುಭವಮಂಟಪ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಕಲ್ಯಾಣ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವ
ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಾಗಿ ಶಿವಶರಣರು ನೆರೆಯಲು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಏರ್ಪಡಿ
ಸಿದ್ದ ಸಭಾಸ್ಥಾನ : ಚಿನ್ನ ಬಸವನೆಂಬ ಪ್ರಸಾದಿಯಂ ಪಡೆದು ಅನುಭವ
ಮಂಟಪವನನುಮಾಡಿ ಅನುಭವಮೂರ್ತಿಯಾದ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು
(ನೀಲವ. ೧) ; ಬಸವಣ್ಣನವರ ಗೃಹಾಂತಸ್ಥದನುಭವಮಂಟಪದೊಳೆಗ
ಹರಭಕ್ತರುಂ ನೀಲಲೋಚನೆಯುಂ (ಜಿಪು. ೪-೧೮) ; ಬಸವರಾಜನನು
ಭವಮಂಟಪವ ನೋಡುತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೨೬೭). 'ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ'
ಪರಾ. [ಅನುಭವ + ಮಂಟಪ]

ಅನುಭವವೇದ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವ, —ತಿಳಿ
ಯುವ : ಕತೆಯಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ವ್ಯಂಜನಾಶಕ್ತಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥ
ಗಳ ಕಡೆಗೆ ಓಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅಪರಿಚಯ ಅತ್ಯದ ನೋವಾಗಿ ಅನು
ಭವವೇದ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮೂಡುವುದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಕ. ೨೮೫).

[ಅನುಭವ + ವೇದ್ಯ]

ಅನುಭವಶಾಲಿ (ನಾ). ಅನುಭವವನ್ನುಳ್ಳವನು.

[ಸಂ. ಅನುಭವಶಾಲಿನ್ (ಅನುಭವ + ಶಾಲಿನ್)]

ಅನುಭವಸಾಕ್ಷಿಕ (ನಾ). ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾದದ್ದು; ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದದ್ದು : ಕಾವ್ಯದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಆಹ್ಲಾದವು ಅನುಭವಸಾಕ್ಷಿಕವಾದದ್ದು (ಭಾರವಿ. ೧೫೫).

[ಅನುಭವ + ಸಾಕ್ಷಿಕ]

ಅನುಭವಸಿದ್ಧ (ಗು). ಅನುಭವದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವ, —ಗೊತ್ತಾಗಿರುವ : ನಿನಗೊಂದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೮). [ಅನುಭವ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನುಭವಸುಖಿ (ನಾ). ಅನುಭವದ ಮೂಲಕ ಸುಖವಡೆದವನು : ಗುಹೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮ ನಿಲವನನುಭವಸುಖಿ ಬಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧-೨).

[ಅನುಭವ + ಸುಖಿ]

ಅನುಭವಸ್ಥ (ನಾ). ಅನುಭವವುಳ್ಳವ್ಯಕ್ತಿ; ಪಳಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನುರಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವನ ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಭವಸ್ಥರಾದ ದಾದಿಯರನ್ನು ನೇಮಕಮಾಡಿ (ಮಣಿಸ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತಾನು ತನ್ನ ಗಂಡನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಭವಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೭೩). ೨. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ : ಶಿವರಹಸ್ಯಾಗಮ ನಿಗಮದನುಭವಿಗಳೆನಿಸಿ ವಿನೋದಿಸುವರುಂ ಶಿವಗಣಾವಳಿಯಂತು ಸುಖಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಿರಲು (ಬಸವ. ೪-೯). [ಸಂ. ಅನುಭವಿನ್]

ಅನುಭವಿಕ (ನಾ). = ಅನುಭವಸ್ಥ : ಮಂಗಳಾ ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವಿಕ ಮನುಷ್ಯ (ಜಮೀನ್ದಾರ್. ೭೨); ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೇಳಿದ ಅನುಭವಿಕರ ಮಾತು ಅವನಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು (ಅಪನಾ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅನುಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸುಖ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಪಡೆ; ಹೊಂದು; ಭೋಗಿಸು : ದೇವಲೋಕದ ಸುಖಮನನುಭವಿಸಿ ಬಂದಿಲ್ಲಿ ನೀಂ ಸಂಪ್ರತಿ ಚಂದ್ರ ಗುಪ್ತನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೩೧); ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸುಖಮನನುಭವಿಸುತ್ತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೩-೭೫ ವ); ಬಳಿಕಲಾದಮಯಂತಿ ಭಾರಿಯ ಬಳಲಿಕೆಯನನುಭವಿಸಿ ತಂದೆಯ ನಿಲಯವನು ಸಾರಿದಳು (ತೊರಾರಾ. ೩-೨-೧೫). ೨. ಕಷ್ಟಪಡು (ಉಕ).

[ಅನುಭವ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುಭಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪುಧ್ಲಗಗಳಿಗಿರುವ ಸ್ವಗತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಿಶೇಷ; “ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿ” (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ಬಾದರ ಸಾಂಪರಾಯ ಕೃಷ್ಣರೂಪಾನುಭಾಗಮನಂತಗುಣ ಹಾನಿರೂಪದಿಂ ಕುಂದಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಭಾವ (ನಾ). ೧. ಭಗವಂತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪರಮಾತ್ಮನೊಡನೆ ನೇರವಾದ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು : ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತ ಲಿಂಗ, ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತ ಜಂಗಮ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತ ಪ್ರಸಾದ, ಅನುಭಾವದನುವಿನಲ್ಲಿ ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವನುಪಮಸುಖಿ (ಅವಚಂ. ೩೯-೧೭೦); ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲದವರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರೇನು? ಎಂತಾದರೇನು? (ಬಸವ. ೧೨೨); ನಿಮ್ಮ ಒಡತಣ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಗುರುಮುಖ ಸಾಧ್ಯವಾದುದಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೨೩೫-೧೦೬೪). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಕಾರ; ಅದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ; ಅಭಿನಯ : “ರಸ ಸದ್ಭಾವವಿಹಿತಾಭಿನಯಮನುಭಾವಂ” (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೭); ಕಲಾಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ‘ಭಾವ’ದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ‘ವಿಭಾವ’ಗಳೆಂದೂ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ‘ಅನುಭಾವ’ಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದೇ ಸಂಪ್ರದಾಯ (ಭಾರವಿ. ೩೪೯); ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇತರ ಸಣ್ಣ ಭಾವಗಳಿಗೆ ಸಹಚಾರಿ ಅಥವಾ ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳೆಂದೂ ಅವುಗಳ ಫಲರೂಪವಾಗಿ

ಹೊರಗೆ ತೋರತಕ್ಕ ಚಿಹ್ನೆ, ನಡೆಯತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ‘ಅನುಭಾವ’ ಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿ. ೧೮೯). [ಸಂ.]

ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). = ಅನುಭವಮಂಟಪ : ಅನುಭಾವ, ಅನುಭಾವಿಗಳು . . . ಅನುಭಾವಗೋಷ್ಠಿ - ಈ ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪದೇ ಪದೇ ಬರುತ್ತಿವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೪).

[ಅನುಭಾವ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಅನುಭಾವಭಕ್ತಿ (ನಾ). = ಅನುಭವಭಕ್ತಿ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯ ಸ್ಥಲ. ಇವನದು ಅನುಭಾವಭಕ್ತಿ. ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಗೆ ‘ಫಲರೂಪ’ವೆಂದು ವಚನಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಸವ್ಯಕಾ. ೯೦). [ಅನುಭಾವ + ಭಕ್ತಿ]

ಅನುಭಾವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಪರಿಪಾಕವಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ - ಈ ಮಾತನ್ನು ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಕಾವ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಅನುಭಾವಶಾಸ್ತ್ರವೇನು, ಎಲ್ಲವೂ ಸಾರಿ ಹೇಳುವವು (ಸಾಹಿವಿ. ೮೯). [ಅನುಭಾವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅನುಭಾವಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವವುಳ್ಳವನು : ಎಲ್ಲಜಲಿ ಅನುಭಾವಿಯಾದೊಡೇನು? ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವರನ್ನೊಲ್ಲ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೮೮); ಆ ಮಾತು ಅವರಂತಹ ವ್ಯವಹಾರಚತುರರಾದ ಅನುಭಾವಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೪೮); ಅರಿತಂ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಗಾಳಿಗು. ೭೫). ೨. ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭವವುಳ್ಳವನು; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು : ಬೇಕಾದೊಡೀ ಹದನ ನಿಗಮದಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲಿ ಅನುಭಾವಿಗಳ ನುಡಿಯಲಿ ಕೇಳುವದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೩೯). ೩. [ನ್ಯಾಯಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಾಕ್ಷಿ. [ಸಂ. ಅನುಭಾವಿನ್]

ಅನುಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತಿಸು; ಭಾವಿಸು; ಆಲೋಚಿಸು : ಮುಂದಕೆ ತನಗೆ ಬರ್ಪ ಅಪಕೀರ್ತಿಯನೊಂದಿಸನುಭಾವಿಸದೆ (ಪ್ರಭಂ. ೨-೪೬); ಗರ್ಭಿತಗೃಹ ದಿವ್ಯಸ್ಥಳ ಅವಧಾನದ ನಿಷ್ಠೆ; ಅನುಭಾವಿಸಿ ಮಾಡಲ್ಲಿಯ ನವಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಜೀವಲ. ೮೭). [ಅನುಭಾವ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುಭಾವಣ (ನಾ). (ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಭಾವಣ. ‘ಅನುಭಾವಿಗ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಭಾವಿಗ (ನಾ). (ಪ್ರಸಕ್ತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು : ಮುಂಡವನು ಮುನ್ನಿನ ಚಕ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ಪೂಜಾನುಭಾವಿಗನಪ್ಪ ಪ್ರಧಾನಂ ನಿಂದಿದುರ್ . . . ಚಕ್ರಾಯುಧನಂ ಬಿನ್ನಪಂಗಯ್ಯೆಲ್ಲೆಬ್ಬುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೨ ವ).

[ಅನುಭಾವಣ + ಇಗ್ಯ]

ಅನುಭುಕ್ತ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಿದ; ಭೋಗಿಸಿದ; ಸವಿದ : ಮನದೊಳ್ ಪೂರ್ವಾನುಭುಕ್ತಪ್ರಿಯಲಲನೆಯ ಲಾವಣ್ಯಮಂ ರೂಪಮಂ ಯೌವನಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಅನುಭೂತ (ಗು). ೧. ಅನುಭವಿಸಿದ; ಕಂಡು ಕೇಳಿದ : ಮತ್ತಮವರನೆ ತಿಳಿಪುವ ಬಗೆಯಿಂ ದೃಷ್ಟಶ್ರುತಾನುಭೂತ ಕಥೆಗಳಂ ತದನ್ವಯ ಸಂಬಂಧಿಗಳಂತೆಂದು ಪೇಟಲಗುಳ್ಳಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೧ ವ). ೨. ಈ ಹಿಂದಿನ; ಹಿಂದಿನ. ‘ಅನುಭೂತಕ್ಷಣ’, ‘ಅನುಭೂತಪೂರ್ವ’ ಪರಾ.

ಅನುಭೂತಂ ಮಾಡು = ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ಮರಿಸು; ತಡೆದುಕೊ : ಬಾಯ್ಗೆ ವಂದಂದದೊಳಾ ದುರಾತ್ಮನಾ ಮಹಾತ್ಮನನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ರೋಧ ಕಷಾಯೋದಯಮಾನಗರ್ವದಿನವಮಾನಿಸಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿಯುಮಗ್ನಿ ಭೂತಿಯನುಭೂತಂ ಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೮ ವ). ಅನುಭೂತವಾಗು = ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು : ಯೋವೈ ಭೂಮಾತತ್ ಸುಖಮೆಂಬ ಋಷಿವಾಣಿ ಅನುಭೂತವಾಗುತ್ತಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೩೫-೯). [ಸಂ.]

ಅನುಭೂತಕ್ಷಣ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ಕ್ಷಣ; ಕಳೆದು ಹೋದ ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ ಕ್ಷಣ: ಅನುಭೂತಕ್ಷಣಮುತ್ರ ರಕ್ಷಣಮುಪಾರ್ಥಂ ವರ್ತಮಾನಕ್ಷಣಂ ತನಗಕ್ಕುಂ ಸುಖಹೇತುವೆಂದೊಡನಿತಾನುಂ ಕಾಲಮಿದುಂ ಪ್ರಯೋಜನಮೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೨೫). [ಅನುಭೂತ + ಕ್ಷಣ]

ಅನುಭೂತಪೂರ್ವ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದುದು; ಈ ಮೊದಲೇ ಕಂಡು ಕೇಳಿ ಅನುಭವಿಸಿದುದು: ಅದು ನಮ್ಮ ನಿಬರ ಭವಾಳಿಯಿಂದ ನಮಗನುಭೂತಪೂರ್ವಂ (ಅದಿಪು. ೧೬-೫೭ ವ). [ಅನುಭೂತ + ಪೂರ್ವ]

ಅನುಭೂತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವ; ದರ್ಶನ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ತಗುಳ್ಳುದಾ ಅಲೌಕಿಕಂ ನೋಲ್ಪಗಮನುಭೂತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭-೨೬೩); ಆತ್ಮನನ್ನು ಶರೀರವೆಂತಲೇ ಭಾವಿಸೋಣ; ಆ ಗಲೂ ಅಂತರಿಕ ಅನುಭೂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶರೀರವನ್ನು ಶರೀರವಿಜ್ಞಾನದ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೨). ೨. ಸ್ವಂತ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ತಿಳಿವು, — ಜ್ಞಾನ. ೩. ಮನಸ್ಸಿನ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ (ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ) ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು: ಬಾರ್ಕಲೆಯು (notion) ಅನುಭೂತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವ ವಸ್ತುವೇ ನಾವು ಆಹಂಕಾರವೆಂದು ಕರೆಯುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೃತ್ತಿ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಕ್ತವ್ಯ (ಗು). ಅನುಭವಿಸಲೇಬೇಕಾದ: ಏನನುಸುರುವೆ ನೆನ್ನ ಜನ್ಮಫಲಾನುಭೋಕ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಗೆ ಸಂಧಾನವಾಯಿತು ಬದುಕಿದೆಂ (ಬಸಪು. ೩-೨೨); ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿ ಆತ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಆಯಾವೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ... ಎರಡು ಸಂಕಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಈಗ ಯಾವುದು ಅನುಭೋಕ್ತವ್ಯ? (ಶಾಂತಲಾ. ೩೪೫). [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಕ್ತೃ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವ: ನಿಜಾಂ ತಮಂದಿರದೊಳಂ ತನ್ನ ಸತಿಯುಂ ತಾನು ಸುರತಸುಖಾನುಭೋಗದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೨೦). ೨. ಸ್ವಾಮ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಅನುಭವದಲ್ಲಿರುವುದು: ಈ ತೋಟ ಕಳೆದ ಹತ್ತುವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಅನುಭೋಗದಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಮಾಡಿದ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಭೋಗದಾರ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಹೊಂದಿರುವವನು; ಮಾಲಿಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭). [ಅನುಭೋಗ + -ದಾರ್ಜ]

ಅನುಭೋಗಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಭವವುಳ್ಳವನು. ೨. ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಹಕ್ಕಿರುವವನು: ಉತ್ಪನ್ನ ಹಿಡಿತದ ಮೂಲಕ ಬೆಲೆ ಏರಿಸಿ ಅನುಭೋಗಿಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡದೆ, ಅನುಭೋಗಿಗಳನ್ನೂ ಸಮಭಾಗಿಗಳಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು (ಅಂತಸಂ. ೨೦೫). [ಸಂ. ಅನುಭೋಗಿನ್]

ಅನುಭೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಭವಿಸು; ಭೋಗಿಸು: ಕರ್ಮಫಲ ಪೋಗದೆಂತುಂ ಮುನ್ನ ತಾವನುಭೋಗಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೩೪-೧೨); ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಗಿ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೩); ಇನ್ನೆಷ್ಟು ದಿನ ಈ ಯಾತನೆಗಳನ್ನನುಭೋಗಿಸುವೆ? (ಅಂಬಿಕ. ೩೦). ೨. ಕಷ್ಟಪಡು (ಉಕ). [ಅನುಭೋಗ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನುಮತ (ಗು). ೧. ಒಪ್ಪಿದ; ಸಮ್ಮತಿ ಹೊಂದಿದ; ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದ. (ನಾ). ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ; ಅಪ್ಪಣೆ: ಸಂದುದು ನಾಕಿ ಗನನುಮತದಿಂ (ಭಂದೋಬು. ೨-೧೪೧); ಸಂಚರಿಸುವುದನುಮತದೊಳ್ ಬಲ್ಲರಿನೇಕಾರಮದೆಕಾರಮವಧಾರಣೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೧); ಬಸವನನು ಮತದಿನ್ನಗರಿಯಂ ಶೋಭನಾರ್ಥಮುಲಂಕರಿಸವೇಳ್ (ಬಸಪು. ೪-೨).

೩. ಇಷ್ಟ; ಪ್ರಿಯ. ೪. ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ನಕುಲ ನೀ ಹೇಳನುಮತವ ನಿನ್ನುಕುತಿ ಸಮರವೊ ಸಾಮವೊ (ಕುನ್ಯಾಲು. ೬-೧೩). [ಸಂ.]

ಅನುಮತಿ (ನಾ). ೧. = ಅನುಮತ ೨: ಇಂತಾಚಾರ್ಯರ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸಮ್ಮತ ವಿಷ್ಣುಕ್ಸೇನರನೊಲ್ಲದೆ (ಗಣೇಶ. ೧-೧೫); ಸರ್ಕಾರದ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿಯೇ, ಒಂದು ಆರು ತಿಂಗಳು ಪ್ರವಾಸಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಪ್ರಚಾರಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಅನುಮತಿ ದೊರೆಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೯); ತಾವು ಕೈಪೆಯಿಟ್ಟು ಅಣ್ಣ ಅತ್ತಿಗೆಯರನ್ನಾದರೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಇಲ್ಲೇ ಇರಲು ಅನುಮತಿಕೊಡಿ (ಪ್ರತಾಪ. ೬೬). ೨. ಉದಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲೆಯಷ್ಟು ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವ ಚಂದ್ರನನ್ನುಳ್ಳ ಹುಣ್ಣಿಮೆ: "ಚಂದ್ರಂ ಕುಂದಿದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಅನುಮತಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೯-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಮತಿವಿರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೂ, ಮನೆಯ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗೆ ವಹಿಸಿ, ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಅನುಮತಿ ಅವರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕೇವಲ ಅತಿಥಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ಗೃಹಸ್ಥ: ಇಂತು ದರ್ಶನಿಕಂ ವ್ರತಿಕಂ... ಅನುಮತಿವಿರತಂ ಉದ್ವಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಕಲ್ಪ ಮನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೬ ವ). [ಅನುಮತಿ + ವಿರತ]

ಅನುಮತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು: ಅತಿಥಿಪೂಜಾವಸರದೊಳು ನಿಜಸುತರು ತಾವೊಡನುಂಬರ್ ತಾವೊಲಿದನು ಮತಿಸಿ ಪುರುಷರು ನಿನ್ನ ಕೈಯಂತಾಡುವುದು ಸೆಟ್ಟಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೩೧); ವನವಾಸಬಂಧುವೀ ತರುವಂದಂ ಕೇಳುತನುಮತಿಸಿ ಕಲಕಂಠಾಲಾಪದ ನೆವದೆ ನುಡಿವುದಿದೊ ಪಡಿಮಾತಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೩). ೨. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಿರಿಯ ಭಂಡಾರಾಧಿಕತ್ಯದೊಳಿರಲನುಮತಿಸಿ ಸಕಲ ರಾಜ್ಯೋದ್ಧರಣಕರಣಮನಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೫-೧೯).

[ಅನುಮತ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನುಮನ (ನಾ). = ಅನುಮಾನ ೩: ತನಯ ಕೇಳ್ವಿಶ್ವಯದ ನುಡಿಯಿದು ಅನುಮನವು ತಾನಿಲ್ಲ ಯಾಜಗಜನಿಜವನೆಯಿಲ್ಲ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕ ವೆನಿಸುತಿರುತಿಹರು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೦-೨). [< ಸಂ. ಅನುಮಾನ]

ಅನುಮನಸು (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡುವುದು: ನಿನಗೆ ಅಭಯವ ಕೊಡುವೆ ಕೇಳು ಅನುಮನಸು ನೀ ಮಾಡ ಬಾಡ ಯನಗೆ ತೋರಿದ ನಿಜವ ನಿನಗೆ ಘನದಿ ಭಾಷೆಯ ಕೊಡುವೆನು (ಗೋಪಾಡು. ಪು. ೨೮). [ಅನು + ಮನಸು]

ಅನುಮರಣಿ (ನಾ). ಸಹಗಮನ. [ಸಂ.]

ಅನುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಉರಿಯ ಬಾಣವ ತೊಡಚಿ ಕುಂಡದ ಉರಿಯನನುಮಾಡಿಸಿತು X X X ನಯ ಹಿರಿಯ ಧರ್ಮಜ ಭೀಮರಿಗೆ ನಮಿಸಿದನು ಮನದೊಳಗೆ... ಕಲಿಪಾರ್ಥ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ಒರಿಇ. ಪರಿ ೨೯೬). [ಅನುಮಾಡು + -ಇಸ್ಯು]

ಅನುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣಿಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಹದಗೊಳಿಸು: ರಂಗಮಂಟಪದೊಳು ನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಡಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಪರಿಯ ಪೂಜೆಗಿಂದನುಮಾಡಿ (ಅನೀರ. ೪೨-೨೦); ಸಾರಥಿ ಬಿಲುರಥವನನುಮಾಡು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೩೭); ಮೊಸರ ನಾಲ್ಕುಜೊಳೊಂದು ಭಾಗ ನೀರಿಜಿದುಕೊಂಡದನು ಕಡೆದು ಅನುಮಾಡೆ ಸಿಂಧು [ಸೀಧು?] ಪೆಸರಾಯ್ತು (ಸೂಶಲಾ. ೨-೧೩); ಖಾನ ಖಾನರು ಮನ ಹರುಷದೆ ತಮ್ಮ ಬಲವ ಅನುಮಾಡಿ ಬೇರೆ ಬೇರೈತಂದು ತೋಜುವ ಘನವಿವರ ವನೇವೇಳ್ಳಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೮೧). ೨. ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು:

ತನ್ನ ಹಿಂದೆಡಬಲದೊಳು ತುರಗ ಸಂದಣಿಸುತ ಬರೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯರು ಬೋಯೆಂದು ಬಾಗಲನುಮಾಡುವರು (ಗೋಮಟ. ೨-೨೫). 'ಅನುಗೇಯ' ಪರಾ. [ಅನು + ಮಾಡು]

ಅನುಮಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವದಿಂದ ತರ್ಕಿಸಿ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮ; ತರ್ಕ; ಊಹೆ: ಶ್ರುತದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞತ ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವವಾಗಿ ಯಲ್ಲದೆ ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲ (ಮೇ. ೪ ಮಾ. ೮೫-೨೩೮); ಅನುಮಾನದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಗುಂ ನಗರೀಜನಮಂತದಲ್ಲಮಂ (ಬಾಧಪು. ೪-೨೨); ಹೊಗೆಯಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಊಹಿಸುವಂತೆ ಹೆಗ್ಗುರುತಿನಿಂದ ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಅನುಮಾನ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೨೫); ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಆಗಮ ಎಂದು ಮೂರು ಆಧಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವರು (ಹಸಾರ. ೧೧-೧ ಟೀಕು); ಯಾವತ್ತು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಜಾತಿಯ ವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯು ಸಮಸಮಾನವಾಗಿ ವಾಸಿಸುತ್ತದೆಂದು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅನುಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೨೦೯). ೨. ರೀತಿ; ಹವಣು: ಮರು [ಭಾಪು] ಬಲ್ಲವರು ಬಲ್ಲೆನೆಂಬೆಂಬರಿ? ಲಿಂಗವಂತರ ಮಹಿಮೆ ಈ ಹಿಂಗಿರಬೇಡಾ? ಗೊಹೇಶ್ವರನ ಆಪ್ತಾನವನಡಗಿಸುವ ಅನುಮಾನವನು ನೀನಲ್ಲದೆ ಮಹೀತಳದೊಳು ಮತ್ತೆ ಬಲ್ಲವರಾರು ಹೇಳಾ ಸಂಗನ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೨೪೭-೧೧೨೭). ೩. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ: ಅನುಮಾನಕ್ಕೆಡೆಯಿಲ್ಲ ಬಾಜಿಪೊಡೆ (ಎಚ್. XII, ೨೫೦-೧೬೭; 1077); ಏನಸಂಭಾವಿತವನಾದೊಡಂ ವೃದ್ಧರನುಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿಸರ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೪); ಅನುಮಾನವನು ಬಿಡಬೇಕು ತನ್ನ ತನುಮನಧನವನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೪-೩); ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಮೊದಲೇ ಅನುಮಾನವಿತ್ತು (ಆರ್ಯಕ. ೬೨). ೪. ಉದ್ದೇಶ: ಏನಿಡೆತ್ತಣ ರಭಸವೆಲೆ ಪವಮಾನಸುತ ಫಡ ಮರಳು ನಿನ್ನನುಮಾನವಾವುದು ಗಮನವೆಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಡು ಬಿನ್ನಹವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೨-೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಮಾನಂಬಡು, ಅನುಮಾನಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಶಯಪಡು; ಸಂದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅನುಮಾನಂಬಡೆ ರಾಮನಗ್ನಿಯೊಳಪೊಕ್ಕಾ ಸೀತೆ ತಾನ್ನೆತರಲಾ... ದೂರ್ ಪೋದುದೇ ಜನರಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಲಾಗದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೮೩). **ಅನುಮಾನಪಡು:** ಅವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮೇಲೆ ಬೇಕಾದರೂ ಅನುಮಾನಪಡಬಹುದು (ಶಾಲೆಮ. ೩೫).

[ಅನುಮಾನ + ಪಡು]

ಅನುಮಾನಪಡು 'ಅನುಮಾನಂಬಡು' ನೋ.

ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ವಿಷಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಮೂರುಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣ ಮನಸ್ಸಾ ದೇಶಕಾಲಾದಿಗಳ ಭಿನ್ನವಸ್ತುವದಿಂ ದ್ರವ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂ ಭಿನ್ನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೮ ವ); ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ ಆಗಮ ಪ್ರಮಾಣ ಐತಿಹ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬವೇ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಗಪ್ಪ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೪); ಬೆಂಕಿಯನುಳಿದು ಪೊಗೆಯಿರದೆಂಬ ನೇಮಮಂ ಅಡಿಗೆ ವನೆಯೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂಗೆಯ್ದು ಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದ ಪೆಜತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಳೊಗೆಯಂ ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯುಂಟೆಂದು ತಿಳುವುದು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣ ವೆನಿಸುವುದು (ಚಿಕಿ. ೩ ವ). [ಅನುಮಾನ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅನುಮಾನಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಕಂಡು ಹಿಡಿದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿ. ೨೮೩).

[ಅನುಮಾನ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅನುಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿ: ಇಂತಿಂದು ಪೂಜ್ಯಸ್ಥಾನಮುಂ ತೀರ್ಥಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದನರಸನನುಮಾನಿಸಿದಾಯವಸರದೊಳು (ಸಾಇಇ. IX-i, ೧೨೮-೩೮; 1065); ಮನದೊಳನುಮಾನಿಸಿದನೀ ಮಾನಿಗ ಮಹಾ ಸತಿಯನುತ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡ ಮನದೊಳಗೆ (ನಳಚ. ೭-೨೩); ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರೇ ಮಾಡಿರುವ ಪದದಿಂದಲೂ ಇದನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದು (ಜಗದಾ. ೧೫೦). ೨. ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು: ಎನಿತಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡವಂತನಿತ್ಯಂ ತುಣಿಲ ಬಣಿಯ ಪರಕೆಯ ತೆಪದಿಂದನುಮಾನಿಸದೆ ಸದುತ್ತರಮನೆ ಕುಡುವರ್ ಬೇಗಮಂತೆ ಜೈನಬ್ರತಿಗಳ್ (ಸಮಸ. ೭-೨೭); ಆವುದಕ್ಕನುಮಾನಿಸದಿರೊಲಿದಾವ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಮುಮನಾದೊಡೆ ಭಾವಿಸಲ್ಪಿನಗಜ್ಜಿ ನಿನ್ನಾತ್ಮದೊಳಗಲಿದಿದು (ಬಸಪು. ೧-೧೫); ದಾಶರಥಿಯನಿಸನುಮಾನಿಸದೆ ತಾನನ್ನೂ ನ ದಯೆಯಿಂದಪ್ಪಿ ಕೊಟ್ಟಭಯವನು ಮೈತ್ರಿಯನು (ಸಂರಾಣಂ. ೧೭೧). ೩. ಭಾವಿಸು; ಚಿಂತಿಸು: ತನಗೆ ಪರಹಿತಮೆ ಹಿತಮೆಂದನುಮಾನಿಸಿ ನೊಕ್ಕನೊಲ್ಲು ಮಾಡಿಸೆ ವಿಶ್ವಾಸನಿಯೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಯ ಜಿನಭವನಂ ರಿತುವಿಮಾನಮಂ ಪೋಲ್ವಿಕುಂ (ಎಕ. VII, ೨೩ವನ. ೧೦-೪೮; 1085); ಇನಿಯನಾರೋಗಿ ಸುತ್ತೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಪಾನವನನುಮಾನಿಸುತ ಮನದಲ್ಲಿ ನೆನೆಪಪ್ಪಟೊಳಗೆ ಗಿಂಡಿಯನೆತ್ತಿಕೊಡುವಳಾ ಮನವ ಪೊಕ್ಕಿದ್ದಳೆಂಬಂತೆ (ಭರಚ. ೧೦-೪೯).

[ಅನುಮಾನ + ಇಸು]

ಅನುಮಾನೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತರ್ಕ; ಊಹೆ: "ಊಹೆ, ತರ್ಕ, ಅನುಮಾನೋಕ್ತಿ - ಈ ೩ ತರ್ಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩-೧೦).

[ಅನುಮಾನ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನುಮಾಯಣ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ (?): ಮನದ ಪೇದ ಮನೆಯ್ನೆ ಮಾಡಿಸುವುದಿಂದು ನಾಳಿನೊಳೆ ತಪ್ಪುದು ತಡೆಯಲಾಗದಿದ ನಜುದು ಪವನತನಯಗನು[ಪಾಠಂ. ಹನು]ಮಾಯಣಮನೊದವಿಸದಿರು ನಿನಗಿನ್ನಾಣೆಯೆಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಪೆ (ಕುಮುರಾ. ೧೩-೭).

[ಪ್ರಾ. ಅಣುಮೋಯಣ (< ಸಂ. ಅನುಮೋದನ ?)]

ಅನುಮಾರ್ಗಕ್ರಮ (ನಾ). ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ರೀತಿ: ಘನಮರಡನೆಯದಜೊಳಮಾಜನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳ ಮೊಳವು ಗುರುಲಘುಭೇದಂ ಅನಿಯತವೃತ್ತಿಯನಜೊದದನನುಮಾರ್ಗ ಕ್ರಮದೆ ಸಯ್ಯುಮಾಡುಗೆ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪).

[ಅನುಮಾರ್ಗ + ಕ್ರಮ]

ಅನುಮಿತ (ಗು). ಊಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ತರ್ಕಿಸಿದ: 'ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ' ವಿಷಯಗಳೂ 'ಲಿಂಗಿ'ಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಎಂದರೆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅನುಮಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ) (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅನುಮಿತಿ (ನಾ). ಊಹೆ; ತರ್ಕಬದ್ಧವಾದ ತೀರ್ಮಾನ; ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವದ ಆಧಾರದಿಂದ ತರ್ಕಿಸಿ ತಿಳಿಯುವುದು: ಸಾಧನಮಂ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆವಿರೋಧಿಯನಜೊದೊಹೆಗೆಯ್ದುದನುಮಿತಿ[ಪಾಠಂ. ಮತಿ]ಯ ನಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೩೪); ಎನಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲವದರಿಂ ದೇವರಿರನೆನ್ನುವನು ಮಿತಿಯ ನೀಂಗೆಯ್ಯೆ, ಸುಖಿಯದೇನೆನುವಂ? (ಮಂಕುಕ. ೫೧೪). [ಸಂ.]

ಅನುಮಿತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಹಿಸು; ತರ್ಕಿಸು; ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿ: ತನಗಿಂತ ಹಿರಿದ ಭುವನಕ್ಕಿಂತ ಹಿರಿದೊಂದನನುಭವದ ಹಿಂದೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ನೆರಳ ಹಿಂದೆ ಅನುಮಿತಿಸಿ ಮನುಜನಾ ಹಿರಿದನೆಳಸುವನು (ಮಂಕುಕ. ೪೮೬). [ಅನುಮಿತಿ + ಇಸು]

ಅನುಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂದೇಹಪಡು; ಶಂಕಿಸು; ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡು (?): ಎನಿತೆನಿತು ಚಳಿ ಪೋಗಲನಿತ್ತನಿತು ಪಸಿವಡನೆ ಅನುಮಿಸುತೆ ಹಸಿದೆಂ ಹಸಿದೆಯನುತೆ ಲಟಲಟನೆ (ಇಳಿ. ೫೩); ಮುನಿಗಳು ಬಪ್ಪ

ಬಟ್ಟೆಯ ಚರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯೊಳನುಮಿಸಿ ನೋಡುವನೊಮ್ಮೆ (ಭರತ. ೩-೨೭); ಇನಿಯಳ ಕೋಶಮಂ ತಿಳಿಸಿದಾಂ ಮಜವಟ್ಟವನಂತೆಗೆಯ್ದು ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಗೆನೋಡಲಿದೊಡಿಸಿದಿರಲಾಜದೆಯೆನ್ನ ಮೇಲಿದೇನನಗಿದ ನೆಂದು ಮಂಚೆಡೆಯಲ್ಲಿನಿಸತ್ತಲೆ ಸಾರೆನುತ್ತಮದ್ವನುಮಿಸಿ ನೂಂಕಿ ನೋಡಿ ತೆಗೆದಪ್ಪುವ ನಲ್ಲಳನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ತೆನೋ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೩೯). ೨. ಊಹಿಸು: ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಇದು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅದ ರಿಂದ ಅನುಮಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅನುಮೇಯಜ್ಞಾನ ವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೭). ೩. ತಿಳಿಸು; ಬೋಧಿಸು: ಮುಚ್ಚಿಗೊಂಡುಂ ಕೋಡದುಗ್ರಾತಪಕೆ ಸೆಡೆಯದುದ್ದಿದ್ವಿಮುಕ್ತಕ್ಕದೋರಂತೊಲವಿಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರೋಮಾರ್ಗದೊಳೊದವಿದವಂಕಪ್ಪಯಶ್ರೀ ಕರಂ ಕಯ್ಯೊಳಗಪ್ಪಳ ತಪ್ಪದೆಂದುವ್ವರೇಗನುಮಿ[ಸಾಶಾಂ. ವಿ]ಸುವಂತಾವಗಂ ತೋಜುವಿ ನೀ ನಿಶ್ಚಲ ಮೂರ್ತಿಶ್ರೀಯ ಸಾಮತ್ಯಮನಜಿಮರುಳರ್ ಬಲ್ಲರೇ ಗುಮ್ಮಟೇಶಾ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦. ವ್ಯಾ). 'ಅನುವಿಸು' ಪರಾ.

[ಅನು ? + ಇಸ್ಯ]

ಅನುಮೇಯ (ನಾ). ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದು; ತರ್ಕದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದುದು: ಎರಡುಂ ಕಾಲದೊಳಗೆ... ಲೋಕಾಕಾಶ ಪ್ರದೇಶಪ್ರಮಾಣ ಪರಿಣಾಮಮುಂ ಆಸ್ತದಾದ್ಯನುಮೇಯಮುಂ ಸರ್ವಜ್ಞ ಗೋಚರಮುಮಪ್ಪುದು ಮುಖ್ಯಕಾಲಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೮ ವ); ಅರ್ಥವು ವಾಚ್ಯ, ಅನುಮೇಯ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆ (ಭಾರವಿ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅನುಮೇಯಿಸು, ಅನುಮೈಸು (ಕ್ರಿ). ತರ್ಕಿಸು; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿ: ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳು ಎಂತಹವೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಮೇಯಿಸಿ ಆ ಗುಣ ಗಳನ್ನು ಅನುಕರಣಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಮಹತ್ವದ ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಪ್ರಗಂಭ. ೧೪೧). **ಅನುಮೈಸು:** ಸನುರುಚಿಯಾದ ಜನರ ಇದರಂತೆ ಪಾಲಿಸುವ ಅನುಮೈಸುವದು ಹರಿಯ ಪದ ಭಕುತಿ ಬಲ್ಲವರಾರು (ವಿಕ್ರಸು. ೧೬-೫). [ಅನುಮೇಯ + ಇಸ್ಯ]

ಅನುಮೈಸು 'ಅನುಮೇಯಿಸು' ನೋ.

ಅನುಮೋದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ: ಅಂತು ತನ್ನಿರ್ವರಗ್ರಮಹಿಷಿಯರುಂ ದ್ವಿಜತನೂಜೆ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯುಂ ಪರ್ಯಷ್ಟಿಸಕ್ತಿಯರುಮನುಮೋದಾನು ರಕ್ತೆಯರುಮಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೨ ವ). ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ: ಮತ್ತಮುತ್ತಮುಪಾತ್ರದಾನಾನುಮೋದಫಲದಿಂದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟವ ಜೀವಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದಕ (ನಾ). ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡುವವನು; ಸಮ್ಮತಿಸು ವವನು. [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದನ, ಅನುಮೋದನೆ(ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು. ೨. ನಂಬಿಸುವುದು: "ನಂಬಿಸು - ಅನುಮೋದನೇ" (ಶಮಧಾ). ೩. ಸಮ್ಮತಿ. ೪. ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಒದಗಿದ ಸಂತೋಷ. **ಅನುಮೋದನೆ:** ೩. ಈ ಚಲ್ಲಾಟದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರೂ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನುಮೋದನೆ ಸಿಕ್ಕಂತಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೪೭); ಸೂಚನೆಗಳು ಇತರ ದೇಶಗಳ ಅತಿವಿಖ್ಯಾತ ಸಸ್ಯ ರೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಅನುಮೋದನೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ದುದೈರ್ವದಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ... ಬೇಕೆಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೪೦).

ಅನುಮೋದನೆ ಕೊಡು, ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡು = ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಚಿಸು; ಬೆಂಬಲ ಕೊಡು; ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸು. [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಫಲ: ಎನಗನುಮೋದನ ಪುಣ್ಯಂ ನಿನಗಂ ನಿಸ್ಸೀಮಮಪ್ಪ ಪುಣ್ಯಂ ಸಾಗ್ಗುಂ (ಎಕ. XII, ತಪಟಾ.

೯೩-೧೨; 1174 ?); ನನ್ನ ಸರ್ವೇಖನಕ್ಕೆ ಒಡಂಬಡು! ನೀನು ಅನು ಮೋದನಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಪುನೀತನಾಗುವೆ (ದಾನಚಂ. ೨೨).

[ಅನುಮೋದನ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನುಮೋದನೆ 'ಅನುಮೋದನ' ನೋ.

ಅನುಮೋದಪುಣ್ಯ (ನಾ). = ಅನುಮೋದನಪುಣ್ಯ: ಮುಚ್ಚಿಪೊಕ್ಕ ವಧಾವರರುಮನುಮೋದಪುಣ್ಯಮಂ ಪಡೆವರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೫೭-೨೨).

[ಅನುಮೋದ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನುಮೋದಫಲ (ನಾ). ಅನುಮೋದನದಿಂದ ಬರುವ ಪುಣ್ಯ ಅಥವಾ ಪಾಪ. 'ಅನುಮೋದ' ೨ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅನುಮೋದ + ಫಲ]

ಅನುಮೋದಮಾನ (ಗು). ಅನುಮೋದನೆ ಮಾಡುವ; ಸಹಾನು ಭೂತಿಯಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ: ಅಂತನುಮೋದಮಾನ ಶ್ರೀ ಪ್ರಭಾದೇವ್ಯಾದಿಕಂ ಜಿನೇಂದ್ರಪಾದಾರವಿಂದಂಗಳನರ್ಚಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಮೋದಿಸುವವನು. ೨. ಸಹಾನು ಭೂತಿಯಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡುವವನು: ಎನುತ ಚಿಂತಿಸಿ ಯೇಕಾಂ ತಕೆ ಬಂದೊರ್ವನನುಮೋದಿಯಪ್ಪ ಚಿತ್ರಕನ ಘನವೇಗದಿಂದ ಬರಿಸಿ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೫೯). [ಸಂ. ಅನುಮೋದಿನ್]

ಅನುಮೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ವಿಮಲೆಯ ಸೂಚನೆ ಯನ್ನು ಸಂಯುಕ್ತಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಮೋದಿಸಿದಳು (ಹಂಕಿರು. ೨೦); ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ಯಾವ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಗೆ ಬಂದನೋ ಅದನ್ನು ಅವನ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲವು ಅನುಮೋದಿಸಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪೭). ೨. ಬೇರೊ ಬ್ಬರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸು. [ಅನುಮೋದ + ಇಸ್ಯ] **ಅನುಮೋದಿಸು (ಕ್ರಿ).** ೧. ಅನುಮೋದಿಸಿದ; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ: ಅನುಮೋದಿಸು ಮಧುವ್ರತ ಗೀತನಿಷ್ಪನ್ನೋತ್ಪಾದಿತ ವಿಪ್ರಯುಕ್ತವನಿತಾಶ್ರವಣವ್ರಣನಾ ಸಮೀರಣಂ (ದಮಸ್ಕ. ೩-೫೮). [ಸಂ.]

ಅನುಮೋದಿಸು (ನಾ). ೧. ಅನುಮೋದಿಸಿದೆಯೆನುವನು; ಹಿಂಬಾಲಕ: ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ನೀವೂ ಶ್ರಮಿಸಬೇಕು, ಆಗ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನಿಮ್ಮ ಅನುಮೋದನೆಯಿಗಾಗುವೆವು (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). ೨. ಯಾವುದಾದ ರೊಂದು ಪಂಥವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುವವನು: ಬ್ರಹ್ಮನನು ಯಾಯಿಗಳು ನಾವೆಲ್ಲ ಹೇಯವದರೊಳಗೇನೊ (ಮಂಕುಕ. ೬೦೨).

[ಸಂ. ಅನುಮೋದಿಸುನ್]

ಅನುಮೋಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಶ್ನೆ; ಬೆಸಗೊಳ್ಳುವುದು: "ಪ್ರಶ್ನಃ, ಅನುಮೋಗಃ - ಈ ೨ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುತ" (ಹಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩).

೨. ದೋಷಾರೋಪಣೆ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು. ೩. ಶಿಕ್ಷಿಸು ವುದು; ದಂಡನೆ. ೪. ಸಲಹೆ ಕೇಳುವುದು. ೫. ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ; ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸುವುದು. ೬. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮುದಾಯ: "ಸೂತ್ರಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ - ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅನುಮೋಗವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಜೈನಸ. ೧೫೪); ಅನುಮೋಗ ಕುಸುಮ ಪಾದಪಮನೇಕನಯಲತಿಕಮಂಗಳಲ ಮಹಿಜಂ ಸದ್ವನಜವನಮಮಗೆ ವಿಶ್ರಮವನಮಕ್ಕತಿ ವಿಶ್ರುತಶ್ರುತಸ್ತಂದವನಂ (ಆದಿಪು. ೧-೧೦). ೧೧ ಇವು ಪ್ರಥಮಾನುಮೋಗ, ಕರಣಾನುಮೋಗ, ಚರಣಾನುಮೋಗ, ದ್ರವ್ಯಾನುಮೋಗ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳು. [ಸಂ.]

ಅನುಮೋಜನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಶ್ನೆ; ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುವುದು. ೨. ಸೇರಿ ಸುವುದು; ಜೋಡಣೆ; ಸಂಬಂಧಕಲ್ಪನೆ. [ಸಂ.]

ಅನುಯೋಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಸಂಬಂಧ ಕಲ್ಪಿಸು (ದಕ. ೪). [ಅನುಯೋಜನ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನುರಕ್ತ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಒಲಿದವನು; ಭಕ್ತ: ಗುರು ನಿರಂತರ ಪರಿಚರಣವಿಸ್ತರಣ ಸದ್ಭಾವಾನುರಕ್ತ ವರದ ಗುರುಲಿಂಗ ವಿಮುಖಪದಾರ್ಥಕೋವಿದ ವಿರಕ್ತ (ಬಸಪು. ೩೯-೬೮). [ಸಂ.]

ಅನುರಕ್ತಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ತನಗನುರಕ್ತಂ ಮಾಡಿದಳನೇಕ ಕಾಮುಕ ಜನಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೧).

[ಅನುರಕ್ತ + ಮಾಡು]

ಅನುರಕ್ತತೆ (ನಾ). = ಅನುರಕ್ತ: ಅಂತು ಮನದೊಳೊಗೆದ ಕಾರುಣ್ಯ ರಸಮ ಸೀತೆಯೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧೩ ವ). [ಸಂ. ಅನುರಕ್ತತಾ]

ಅನುರಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಲವು; ಪ್ರೇಮ; ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿ: ಯುಕ್ತ ಸಂಸಾರಾನುರಕ್ತಿ ವಿರಕ್ತಿಯೊಂದು ನಿರೂಪಣದೊಳುದ್ಯುಕ್ತವಹುದೆಂತೆನೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೬೫); ಭಾವಾವೇಶಕ್ಕೆ, ಅನುರಕ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೮). [ಸಂ.]

ಅನುರಕ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರು: ಸಕ್ತ ನಿರ್ಮಲತಾಂಗಲಿಂಗ ನಿಯುಕ್ತ ಸತ್ತ್ವಯುಗಲಿನರ್ಧನುರಕ್ತಿಸಲು ಸದ್ಯ ಪ್ರಸಾದ ಶರೀರಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೪೯-೩೪). [ಅನುರಕ್ತ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನುರಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನುರಕ್ತಳಾದವಳು; ಒಲಿದವಳು: ರಕ್ತಿಯನು ರಕ್ತಿಯತಿರಕ್ತಿಯೆಂದಿಂತು ಮೂಱು ತೆಪದಿಂ ಬೇಟಿಮಕ್ಕುಂ (ಮದಕ. ೧೧-೨೬); (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೨ ನೋ). [ಸಂ. ಅನುರಕ್ತಾ]

ಅನುರಣನ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ಮುಂದುವರಿದ ಧ್ವನಿ; ಘಂಟೆ, ಜಾಗಟೆ, ಗೆಜ್ಜೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ (ಒಮ್ಮೆ ಹುಟ್ಟಿದ) ಧ್ವನಿ ಮತ್ತೆ ಬಾರಿಸದಿದ್ದರೂ ಮುಂದುವರಿದು ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಕೇಳಿ ಬರುವುದು; ಧ್ವನಿಸರಂಪರೆ: ಅನುರಣನಕಟಿಪಿ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಘೀಂಕರಿಸಿ ಪಣಿ ಪೆಣಿದು ಕೋಡುಗಳುಡಿದು ಸೆಣಿಸಿ ಕಾದುವ ವನೇಭಂಗ ಲೋಲಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೫-೪೪೬); ಆ ಸದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ; ಹರಡುತ್ತದೆ, ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ; 'ಅನುರಣನ'ವಾಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾ ಲೋ. 1X ಮು). ೨. ಒಂದು ವಾದ್ಯದ ನಾದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಾದ್ಯ ನಾದ ಕೊಡುವುದು. ೩. ಅನುರಣನಧ್ವನಿ. [ಸಂ.]

ಅನುರಣನಧ್ವನಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಧ್ವನಿಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಲಕ್ಷ್ಯಕ್ರಮವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ: ಘಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿದಮೇಲೆ ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಹೊರಡುವ ನಾದದಂತೆ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರತಿತಿಯಾದ ಬಳಿಕ ವ್ಯಂಗ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಅನುರಣನವಾಗುವುದರಿಂದ "ಅನುರಣನ" ಧ್ವನಿಯೆಂದೂ, ವ್ಯಂಜಕ ವ್ಯಂಗ್ಯಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಸಂಲಕ್ಷ್ಯಕ್ರಮವೆಂದೂ ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರಮಾ. ೨೫೮). [ಅನುರಣನ + ಧ್ವನಿ]

ಅನುರಣಿತ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವುದು: ನಗಂ ಶತಗುಹಾ ಧ್ವನಿಗಳಿಂ ಪ್ರತಿಫರ್ಷಿಪೋಲಂತೆ, ನೀರವ ಮಹಾರಣ್ಯಮನುರಣಿತ ಮಪ್ಪಂತೆ... ಘರ್ಜಿಸಿದುದಾ ಅದ್ವೈತಿ ತಾಂ ದ್ವೈತಿಯಪ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೩-೪೮).

ಅನುರಣಿತವಾಗು = ಅನುಸರಿಸಿ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸು: ಅದೇಭಾವ ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುರಣಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ತುನರು. ೫೭). [ಸಂ.]

ಅನುರಾಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿ; ಪ್ರೇಮ:

ಧರ್ಮದೊಳಪ್ಪನುರಾಗಮೊದವುಗುಂ ರತ್ನನ ಪೇಟ್ಟಜಿತನ ಪುರಾಣಮಂ ಕೇಳಲೊಡಂ (ಅಜಪು. ೧೨-೩೨); ಎಲೆ ದೇವ ಅನುರಾಗವಾದಂತೆ ಮುಖರಾಗದಿಂ ದೇವ (ನಂಬರ. ೯-೧೮); ದೇವತೆಯ ಯೋಗಿಗಳೆರ್ದೆ ಗೊಳಪಂತಿನಿಯನೊಳನುರಾಗವೆರಿಸಿ ನಿಟ್ಟಿ ಪಳು (ಹದಿಬ. ೭-೪೨); ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವನೆಸೆದನಯ್ಯ ರಾಗಾನುರಾಗದಲಿ, ವೇಗದಲಿ, ರಭಸದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫-೬೮೫); ಆಕೆ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಟಮಾಡಿದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ.

ಅನುರಾಗಪಡು = ಗಾಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಈ ಬಾಲಕನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನುರಾಗಪಡುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪).

[ಸಂ.]

ಅನುರಾಗಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ಒಲಿ: ಜನಕನಕಂಪಮಹೀನಾಥಂ ಮನಕನುರಾಗಂದಳೆದಾಕೆಗೆ ತಕ್ಕೊರ್ವಿನಿಯನದಾವೆಡೆಯಿದರ್ಪನೆನುತವೆ ಬಗೆಯೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೬೪). [ಅನುರಾಗ + ತಳೆ]

ಅನುರಾಗಂಬೆಟು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಒಲವನ್ನು ಹೊಂದು: ಚಿತ್ರಪಲ್ಲವಿತಾನುರಾಗಂಬೆತ್ತು ಕನ್ನದ ಬೊಮ್ಮಿದೇವನುದಾತ್ತ ಭಕ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಯೊಳಿಂದಿನ ಪರಿಯೊಳಿರುತ್ತಿದರ್ (ಬಸಪು. ೩೧-೩೧).

[ಅನುರಾಗ + ಬೆಟು]

ಅನುರಾಗಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ಒಲಿ: ಅಲರ್ಪೊಡೆಯನೊಳಂ ಬುಜಪುತ್ರನೊಳ್ಳಿದಲೆಯಂ ಪಿರಿದನುರಾಗಂ ಮಾಳ್ವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೭೨).

[ಅನುರಾಗ + ಮಾಡು]

ಅನುರಾಗತೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರೇಮ: ನಿನ್ನ ವಿವೇಕದನುರಾಗತೆಗೆ ನಮ್ಮಯ ರೂಪು ಯಾವನಕೆ ನಾಕುಮಡಿಯಹ ಪುರುಷನೆದೆನೆ ಸಾಕು ಹೋಗಾ ನಿಳಯದಲಿ (ತೂರಾ. ೩-೪-೧೩). [ಸಂ. ಅನುರಾಗತಾ]

ಅನುರಾಗಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಪತ್ರ: ಅನಸೂಯೆ, ಆತನಿಗೆ ಇವಳು ಒಂದು ಅನುರಾಗಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಬರೆಯಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೩೭).

[ಅನುರಾಗ + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಅನುರಾಗರಸ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅನಂದ: ಸೋಗೆ ಮುಗಿಲ ಕಂಡು ಸೊರ್ಕುವಂದದೊಳನುರಾಗರಸದ ಲಹರಿಯೊಳು ಬಾಗಿಲಿನೊಳಪೊಕ್ಕು ಬಂದನೆಂಬುದುಮತಿವೇಗದೊಳಿರುಗೊಳುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೪). [ಅನುರಾಗ + ರಸ]

ಅನುರಾಗಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಒಲಿದವನು: ಆಗಮೋಕ್ತ ತ್ಯಾಗಿ ಸುಹೃದನುರಾಗಿ... ವಿಮಳ ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಜನಕ್ಕೆ ತಾನಾಗಿ (ಬಸಪು. ೭-೫); "ಒಂದು ದಾರಿಯಲೀಗ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿ ವಂದಿಸುವೆ ನಂದಿಸುವೆ ಮಾತಿನನುರಾಗಿ" (ಕವಪು. ೧೨-೪).

[ಸಂ. ಅನುರಾಗಿನಾ]

ಅನುರಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ಪ್ರೇಮಿಸು: ಮಂಜುಳರಾಗರಸವೊಸೆ ದೆಸೆಯಲನುರಾಗಿಸಿ ನುತಿಸುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೪-೫೭); ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗಿಸುವಂತೆ ಈ ಬಾಲಕನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನುರಾಗಪಡುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪). [ಅನುರಾಗ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನುರಾಧೆ, ಅನೂರಾಧ, ಅನೂರಾಧೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯದು: ಭರಣಿಯನುರಾಧೆ ಮಾರುತನೆರಡುಂ ಭಾದ್ರಪದ ಶಕ್ರನೆಂಬಿವಜೊಳ್ ಭಾಸ್ಕರಸುತನರೆ ಶನಿ ವಾರಂ ಬರೆ ಮನೆಯಂ ಮಾಡಬೇಡ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೬). ಅನೂರಾಧ (ರೈಷಾಗ. ೫೪೨). ಅನೂರಾಧೆ: ಖಗೋಳದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಿ... ಅನೂರಾಧೆ... ಎಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳ (ವಿನೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಅನುರಾಧಾ]

ಅನುರೂಪ (ಗು). ಅನುಗುಣವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಸಮಾನವಾದ; ಉಚಿತವಾದ; ತಕ್ಕ: ಅನುರೂಪಂಗೆ ಕುಲೀನಂಗೆ ನಿಖಲವಿದ್ಯಾವಿದಂಗೆ ... ಈ ವನಜಾಕ್ಷಿಯನೀವೆನೆಂದು ದಿವ್ಯಮುನೀಂದ್ರಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭-೭); ನೋಟ್ಟುಂಧನುರೂಪಮಾದುದಶರೀರ ಸಹೋಕ್ತಿಗೆ ನಾರದೇರಿತಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೧).

ಅನುರೂಪಮಾಗಿ, ಅನುರೂಪವಾಗಿ = ಹೊಂದುವಂತೆ; ಉಚಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಆಮ್, ಉಮ್‌ಗಳ್ ಮಿಕ್ಕ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆಯನು ರೂಪಮಾಗಿ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮದ. ೧೨೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನುರೂಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡ ರೀತಿ. ೨. ಯುಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮವುಳ್ಳದ್ದು: ವಿಕ್ರಮ ಮೂರ್ತಿಗೆ ತಾರಾಚಕ್ರಂ ಕಟಿಸೂತ್ರಮಾಗಿ ತತ್ಪಟಿಸೂತ್ರಂ ಚಕ್ರಿಗೆ ಬಾಲ್ಯ ಕೃನುರೂಪಕ್ರಮಮಾಯ್ತನಿಸಿ ಮುತ್ತಿನುಡೆವಣಿಯೆನೆಗುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೪೬). [ಅನುರೂಪ + ಕ್ರಮ]

ಅನುರೂಪತೆ (ನಾ). ಗುಣ, ರೂಪ, ಶೀಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯ: ಜನಕನೊಳನುರೂಪತೆಯಂ ತನೂಭವಂ ತಾಳ್ವಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೯). [ಸಂ. ಅನುರೂಪತಾ]

ಅನುರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡು ನಡೆಯುವುದು. ೨. ಒತ್ತಾಯ; ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಮಹಾ ಶ್ವೇತಾನುರೋಧದಿಂ ಕೃತಫಲ ಜಲಾಹಾರಿಯಾಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೩೩); ತಾಯಿಯ ಅನುರೋಧಕ್ಕೆ ಒಂದು ದಿನ ಅವನು ಮರುನುಡಿಯಿತ್ತ (ಮಸಕೂ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅನುರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕರಿಸು; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು: ಮಂಚ ದಿಂದ ಇಳಿಯ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಅವರ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅನುರೋಧಿಸಿದ (ಮಸಕೂ. ೪೫); ಮುಂದರಿಯು “ನಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿದರೆ ಮುಂದೆಂದು ನಾಟಕ ನೋಡಬಲ್ಲೆನು”? ಎಂದು ಅನುರೋಧಿಸಿದಳು (ಝಾರಾಣಿ. ೩೧೭). [ಅನುರೋಧ + ಇಸ್ಯ]

ಅನುಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮನಿಸು; ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡು: ಮಂಗಳೆ ... ನವಿಲುಗಳನ್ನೇ ನೆಟ್ಟ ನೋಟದಿಂದ ಅನುಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೨೩). [ಅನ್ಯು + ಲಕ್ಷಿಸು]

ಅನುಲಾಪ (ನಾ). ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದು: “ಅನುಲಾಪ, ಮುಹುರ್ಭಾಷಾ-ಈ ೨ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ನುಡಿದ ನುಡಿ” (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅನುಲಾಪದೋಷು (ಕ್ರಿ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳು; ಪುನಃ ಪುನಃ ನುಡಿ: ಬಹುವಾರ್ತೆ ಬಂದು ದೇವರಿಗೆ ಕಹಿದೋಷಾದುವು ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಚೇಷ್ಟಿತವೆಂದು ಮುಹುರನುಲಾಪದೋಷಾದನು (ಭರತ. ೫೮-೮೩). [ಅನುಲಾಪ + ತೋಷು]

ಅನುಲಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳು (ದಕ. ೪). [ಅನುಲಾಪ + ಇಸ್ಯ]

ಅನುಲಾಸಿ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಕುಣಿಯುವ. ‘ಮೇಘನಾದಾನುಲಾಸಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನುಲಾಸಿನ್]

ಅನುಲೇಪ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು: ಅನುಲೇಪಾತಿಶಯಪ್ರಭಾವದಿಗತಾಂಗೋಪಾಂಗಮುತ್ಕೋಕಿಲಪ್ತನ ಲೀಲಾಲಲಿ ತೋರು ಚಾರುನಿನದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೬). ೨. ಬಳಿಯುವ ದ್ರವ್ಯ; ಮೈಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ: ಮೃಷ್ಣಾನ್ನ ಭೋಜನಕಂ ಸತ್ಕಲಕಂಜನಾದಿಯನುಲೇಪಂಗಳ್ಗೆ ... ಆರಾಧೋಡಂ ಮನದೊಳ್ಳ ಕಾಮಿಸದಿರ್ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣ, ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬಳಿ, — ಸವರು: ಗಗನಮನನುಲೇಪಂಗೆಯ್ಲೊಡಲಿ ಮಸಿ ಪತ್ತು ಗುಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೯). [ಅನುಲೇಪ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅನುಲೇಪಕ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವವನು; ಲೇಪನಮಾಡುವವನು. ೨. ಬಳಿಯುವ ವಸ್ತು; ಲೇಪನದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪನ (ನಾ). = ಅನುಲೇಪ: ದಿವ್ಯಗಂಧಂಗಳಿಂದನುಲೇಪನಂ ಮಾಡಿ ನವ್ಯಕುಸುಮಂಗಳಂ ಸಿರಿಮುಡಿಯೊಳಗೆ ಸೂಡಿ ಕಪ್ಪುರದ ವೀಳೆಯನುನಾದರಂ ಮಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ತಿರುರ. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಅನುಲೇಪನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅನುಲೇಪಂಗೆಯ್: ಗಂಧಕತ್ತುಂ ಯನುಲೇಪನಗೆಯ್ಲೊಲವಿಂದೆ ಮನ್ನಥ ತನ್ನ ಸತಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೩). [ಅನುಲೇಪನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅನುಲೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಹಚ್ಚು: ಗಂಧಾದಿಗಳನೆಲ್ಲಂ ತೆಗೆದು ... ಮೃಗನಯನೆಗನುಲೇಪಿಸಿದರು (ಬಸಪು. ೪-೩೫). [ಅನುಲೇಪ + ಇಸ್ಯ]

ಅನುಲೋಮ (ನಾ). ೧. ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮ; ಯಥಾಕ್ರಮ: ಅಪತ್ತಕ್ಕರೆಂಗಲೊಳ್ ಎರಡೆರಡಕ್ಕರೆಂಗಲ್ ತಮ್ಮೊಳನುಲೋಮ ದೊಳಿದೊಡಂ ವಿಲೋಮದೊಳಿದೊಡಂ ಸರ್ವಸಂಜ್ಞೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತಿ); ಕ್ರಮದೊಳೆ ಬಂದನುಲೋಮದೊಳೊಂದಿ ಪದದ್ವಯಂ ನಿಯತಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೩-೮). ೨. [ಸಂಗೀತ] “ಪಲ್ಲವಿಯ ನೈಜ ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣದ ತಾಳ ಅನುಸರಿಸಿ, ಅದೇ ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತಾಳ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಟ್ಟು, ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಎರಡು ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು ಅನುಲೋಮ” (ಸಂಗೀತಂ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಅನುಲೋಮಜಾತಿ (ನಾ). ಮೇಲು ಜಾತಿಯ ಪುರುಷನಿಂದ ಕೆಳ ಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜಾತಿ: ಅನುಲೋಮ ಜಾತಿ ೬ ಪ್ರತಿಲೋಮಜಾತಿ ೬ ಕೊಡ್ತು ಜಾತಿ ೧ ಗೋಳಕ ಜಾತಿ ೧ (ಅಧ್ಯಾಮಾ. ೯೫). [ಅನುಲೋಮ + ಜಾತಿ]

ಅನುಲೋಮವಿನಾಹ (ನಾ). ಮೇಲುಜಾತಿಯ ಗಂಡಿಗೆ ಕೆಳ ಜಾತಿಯ ಹೆಣ್ಣಿನೊಡನೆ ಆಗುವ ಮದುವೆ: ಅರ್ಯರಲ್ಲಿ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರರೂಪ, ಆಕಾರಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಲೋಮವಿನಾಹವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣವು (ಕರ್ಣಾಪು. ೧೦೬). [ಅನುಲೋಮ + ವಿನಾಹ]

ಅನುಲೋಮಿ (ನಾ). ಅನುಲೋಮವುಳ್ಳವನು; ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವವನು; ಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು (?): ಸ್ವಾಮಿ ಜಯ ನೀಕಾಮಿ ಜಯ ಉದ್ಧಾಮಿ ಜಯ ಸುಪ್ರೇಮಿ ಜಯ ವೈಲೋಮಿ ಜಯ ಅನುಲೋಮಿ ಜಯ (ಶಂಕದಾ. ೫-೪೭). [ಸಂ. ಅನುಲೋಮಿನ್]

ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯ (ಗು). ಮೀರಲಾಗದ: ಕರ್ಮವು ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯ ನಿಯಮ (ಶಾಂಪಜೀ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಗೆಯ್ ‘ಅನಿವಂಗೆಯ್’ ನೋ.

ಅನುವಂಶ (ನಾ). ಮೂಲವಂಶ. ‘ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ’, ‘ಅನುವಂಶವಾದಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ (ನಾ). “(ವಂಶಾರ್ಜಿತ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಾಗುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸಂಖ್ಯಾತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ) ಮೊಂಡಲಿನ ಅನುವಂಶತತ್ತ್ವ” (Mendelism. ಇಂಕನ). [ಅನುವಂಶ + ತತ್ತ್ವ]

ಅನುವಂಶವಾದಿ (ನಾ). ಮೂಲಪುರುಷನ ಸ್ವಭಾವವು (ರೂಪ ಗುಣಾದಿಗಳು) ವಂಶದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಬರುವುದೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಅನುವಂಶವಾದಿ (Hereditarian. ಇಂಕನ).

[ಸಂ. ಅನುವಂಶವಾದಿನ್]

ಅನುವಂಶೀಯ (ಗು). ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ: ಶಿಕ್ಷಣ ಒಂದು ಕಲೆಯೆಂದೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿ ಆಸಕ್ತಿಗಳು ಅನುವಂಶೀಯ ವಾಗಿ ಬರಬೇಕೆಂದೂ ಅನೇಕರು ವಾದಿಸುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೧೭). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶೀಯತೆ (ನಾ). “ತನ್ನಂತೆ ರೂಪ, ಗುಣಗಳಿರುವ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಅನುವಂಶೀಯತೆ; ವಂಶಾನುಗತತ್ವ” (Heredit. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ಅನುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಪಡಿಸು; ಹದಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಪಾರಾವಾರಕ್ಕೆ ಜಡರ್ ನೀಡುಕುವ ತೆಜವೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದೇಂ ಸಂಸಾರದ ಮೋಕ್ಷದ ಪಕ್ಷದ ಸಾರೇತರಸುಖಮನೀಶ ನಿನಗಾರ್ ಪೇಟ್ಟರ್ . . . ಎಂದು ಪರಮನಂತಃಕರಣಜಾತಮನನುವಡಿಸಿ ಮಾರ್ಣರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೮, ೧೧೯ ವ); ಅನುವಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುವರಿಸಿ] ಧರ್ಮಮಂ ಕಿವಿಗಿನಿದಾಗೆ ಪರತ್ರಿಗಿದುವೆ ಹಿತಮನಿಸಿದ ಮಾತನೆ ನುಡಿದರ್ (ಸಮಪ. ೫-೩೪); ಅನುವಡಿಸಿ ವಾಲಾಗ್ರದಗ್ರಮುಕ್ತಾಫಲಿತವನಿಸಿ ಕೈಲಾಸ ಪಾಂಡುರಗೋಪತೀರೂಪನನಿಸಂತೆ ಗಿರಿತಟದಿ ವೀರಮಾರುತಿ ತೋರ್ದ ನದ್ಭುತಾವೇಶದಿಂದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೧); ಪೊಡವಿಗತಿಗೀ ನಿನ್ನ ಅಡಿಯ ಗತಿಯನುವಡಿಸು ತಡೆಮಾಡದಿರು ಸಾಗು ಎಲ್ಲ ಸರಿಯಹುದು (ವಿಸೇಗೀ. ೫೫-೧೭). [ಅನು + ಪಡು + -ಇಸ್ಯ]

ಅನುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗು; ಅನುಕೂಲ ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು: ನನೆಗಣೆಯಿಂದೆಚ್ಚು ತಣಿಯದಂಗಳನಾವನಿತಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮಿನುಗುವ ಪೆಟ್ಟಿಲ ಗುಂಡೆನಲವಳ ಮುಂದನುವಡೆದಿದುರ್ದಾಚೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೧೨೨). [ಅನು + ಪಡೆ]

ಅನುವತ್ಸರ (ನಾ). ೧. ವರ್ಷದ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಸರು: ವರ್ಷಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನುವತ್ಸರನೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೫-೪೦ ಅಡಿಟ). ೨. ಐದು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಮೊದಲಾಗುವ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಮಾನ ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು. [ಸಂ.]

ಅನುವದನ (ನಾ). ಮುಖಕ್ಕೆ ಎದುರಾದ ಮುಖ. ‘ಅನುವದನ ಚುಂಬನ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುವದನಚುಂಬನ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ಬಾಯಿಟ್ಟು ನಾಲಗೆಗೆ ನಾಲಗೆ ಸೋಕುವಂತೆ ಮುತ್ತಿಡುವುದು: ಮೊಗದೊಳ್ ಮೊಗವತ್ತಿಸಿ ಸೊಗಸೊಗವಿನಮೋರೊರ್ವರಾಕ್ಷಣದಿ ನಲ್ಲರ್ ನಾಲಗೆಗಳನೊಂದಿಸಿ ಪೋರಿಪ ಬಗೆ ನೆಗಳ್ಳನುವದನಚುಂಬನಂ ತಾನೆನಿಕುಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೨-೧೩). [ಅನುವದನ + ಚುಂಬನ]

ಅನುವದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಹಾಗೆ ಹೇಳು, —ಉಚ್ಚರಿಸು: ಮುನಿಜನದೋದಿಸಿದೋಜೆಯೊಳನುವದಿಪುದೊಂದೆ ಕೊಂಡಕುಂದಾ ನ್ವಯ ನಂದನವನ ಶುಕಂ (ಅದಿಪು. ೧-೧೪); ಜನಪತಿಗಳ ನುಡಿಯಲ್ ಮಾಡನಿಯಂತನುವದಿಸಿ ಬದುಕಲೊಲ್ಲದೆ ಮಾರ್ಕೊಂಡನುಚಿತಮಿ ದೆಂದು ಮಾಣಪ ಮನುಜೋತ್ತಮರೆಲ್ಲಿ ಯಾನುಮಿರ್ಪರ್ ಜಗದೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೫೪೨). ೨. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡು: ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಿಯ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ವಕಾಶಮಪ್ಪಂತು ನುಡಿದು ಮಾರ್ಣರಸನ ನುಡಿಯಂ ಸವಿಸ್ತಾರಮನುವದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೫ ವ). ೩. ಕೂಡಿ ಮಾತನಾಡು; ಸಂಭಾಷಿಸು: ದುಷ್ಟರೊಳಾಡೆನವರೊಳನುವದಿಸೆನವರ ಕಂಡರಾನು

ಇದಿರೆಳ್ಳು ಕೈಮುಗಿದಲ್ಲಿಂದ ತೊಲಗಿ ದೂರದೊಳಿಹೆನತಿಭೀತಿಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೭). ೪. ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಅನುವರದೊಳ ಗಳಿವೆನಗಾರಿಂದದನನುವದಿಸೆನ್ನೊಡನೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯-೪೩); ಮುಂದೀತನೆ ನುಡಿದವೊಲು ಬೇಟೆ ಭೂಮಿಯನನುವದಿಸಿ ಕೊಡುವುದೆ ಉಪಾಯವುಯೆಂದರಾ ನೃಪರು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೨-೩೧); ತಂದೆ ತಾಯಿ ಗಳೊಡವುಟ್ಟಿದರತ್ತೆ ಮಾವಂದಿರು ಸಕಲ ಬಾಂಧವರು ಕುಂದದೆ ನಲ್ವೆಂಡಿರ ಕೂರ್ತುಪಚರಿಪಂದವನನುವದಿಸುವೆನು (ಹದಿಬ. ೫-೩). ೫. ಭಾಷಾಂ ತರಮಾಡು: ಅದೇ ಮೂಲವನ್ನು ಅನುವದಿಸಿದ ಕಥಾಂಶವು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದು ಗುಣದಲ್ಲಿ ಕಿಂದು (ತವನಿ. ೧೮೪). [ಅನುವಾದ + -ಇಸ್ಯ]

ಅನುವರ (ನಾ). ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: ಹರಿಬಲದಿಂದ ಪಾಂಡವರನುವರಮಂ ಪೊತ್ತಿಸಿದರೆನ್ನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬); ಅನುವರದೊಳ್ ಸಿಲ್ವದನಂ ಜನಪತಿಗಳ್ ಭಂಗವಡಿಸಲಾಗದು (ದಶಕು. ೨-೩೨); ಅನುವರದೊಳಗೆ ತಲೆಗಾಯದನ ದುರ್ಭಿಕ್ಷದಲಿ ಸಲಹಿದನ . . . ಮುಳಿದವನಿಳಿವನ್ನೆ ಕುಲ ಕೋಟಿ ಸಹಿತ ಮಹಾಂಧ ನರಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪೨); ಅನುವರದೊಳಿಂದು ಶೌರಿಗೆ ವಿಮುಖನಾಗಿ ನೀಂ ಬಂದೆಯಾದೊಡೆ ಮಾವನ ಮನೆ ಯೊಳಾಂ ತಲೆಯತ್ತಿ ನಡೆವೆನೆಂತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೬). [ಸಂ. ?]

ಅನುವರ (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ: ಎಲೆ ಮಗನೆ ನೀನೆ ಬಂದನುವರನ ನುಸುರು ಮುಳಿ ಬೇಡೆಂದು ಕಟ್ಟುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಬೆಸಗೊಂಡ ತಾಯೊಡನೆ (ಸಮ್ಯಕ್. ೯-೧೫); ಒಳ್ಳೆಯ ನೆರೆಯಿದ್ದರೆ ಆಪತ್ತು ಅನುವರಕ್ಕೆ ಒದಗುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಅನಿವಾರ್ಯ]

ಅನುವರಭೂಮಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿ; ರಣರಂಗ: ಅನುವರ ಭೂಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಭೂಮಿ]ಗೆ ಬಲವಾಹನನುಂ ರವಿಹನುಮನುಂ ಪ್ರಚಂಡಾರಿಯುಮುಗ್ರನುಮಾದಿಯಾಗಿ ಖೇಚರನೇಕ ವಾಹನಮನೇಷಿ ನಡೆದರನೇಕರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೦). [ಅನುವರ + ಭೂಮಿ]

ಅನುವರಿ ‘ಅನುವಣಿ’ ನೋ.

ಅನುವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಪರಮ ಹರುಷದಲಾ ಮುನಿಪನಾದರಿಸಿ ಬಳಿಕ ವಿದೇಹಭೂಪನ ಚರರ ಕಳುಹಿದ ಮನದೊಳನು ವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ವದಿ, ಸರಿ]ಸಿದನು ಜಾನಕಿಯ ನರಚರಿತ್ರದ ರಾಮಚಂದ್ರಗೆ ಪರಿಣಯಮ ಮಾಡ್ಲುಜ್ಜುಗವ ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ತೂರರಾ. ೧-೧೨-೩). ೨. ಆದರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಜನಕನಂ ಕೊಂಡವಂ ಪಾಸಿಯಲ್ಲವೆ ತನ್ನನನುವರಿಸ ದಪ್ಪಳಿಸು ಗಡೆಯೊಳೆಂದೆಜಗಿದಂ ಪಾರ್ಥಿ ಭೀಮನ ಪದದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೫೫). ೩. ಆರೋಪಿಸು: ಬಯಸಿದು ಬೇಡಲೀ ಹೊಮ್ಮುಜ್ಜಿ[ರೆ]ಯ ಲವಗುಣವ ಆನುವರಿಸಿ ಮಾಡುವುದು ನಿನಗನುನಯವೆ (ತೂರರಾ. ೩-೮-೪೦). ೪. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸು.

[ಅನುವರಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಅನುವರ್ಣನ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ನಿರೂಪಣೆ; ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ವರ್ಣನೆ: ಇದು . . . ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ದೋಷಾದೋಷಾನು ವರ್ಣನ ನಿರ್ಣಯಂ ಪ್ರಥಮ ಪರಿಚ್ಛೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೯ ವ). [ಸಂ.] **ಅನುವರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ).** ೧. ವಿವರಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು; ಅನುಸರಿಸಿ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡು. ೨. ಬೇರೆಯವರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳು; ಅನುಕರಿಸಿ ಮಾತನಾಡು: ನೃಪ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ನೀನಪೂರ್ವಮಂ ನುಡಿಯೆ ಮತ್ತದನನುವರ್ಣಪನ ನುಡಿಗಳ್ ಪ್ರತಿ ಧ್ವನಿಯ ಪೋಲ್ವಿಗಳ್ ನಿನ್ನ ನುಡಿಗಿ ಸಮನಾದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೬). [ಅನುವರ್ಣನ + -ಇಸ್ಯ]

ಅನುವರ್ತ (ನಾ). ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿ: ಧರ್ಮಾರ್ಥರಾಗಿಹ ಯಕ್ಷರಿದಕನುವರ್ತ ಬರದೊಲ್ ಕಾಯ್ದುದು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪-೧೩). [< ಸಂ. ಅನುವಾರ್ತ ?]

ಅನುವರ್ತನ, ಅನುವರ್ತನೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಒಬ್ಬರ ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ವಿಧೇಯತೆ; ಅನುಸರಣೆ: ಮಹಾರಾಜರ ಅನುವರ್ತನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲರ ಹಿತವೂ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಾಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲರ ಆನಂದವೂ ಇರುವವೆಂದು ನಾನು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು (ತುಳಸಿ. ೧೯೩). ೨. ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸುವುದು; ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ೩. ಪರಿಣಾಮ; ಫಲಿತಾಂಶ. ೪. [ವ್ಯಾಕೃ] ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದು; ಅನುವೃತ್ತಿ. ಅನುವರ್ತನೆ: ದದಪಂಗಲ್ಪರಮಾದ ಎಂಬುದನುವರ್ತನೆ (ಶಮದ. ೨೩೮ ಟೀ). [ಸಂ.]

ಅನುವರ್ತನೆ 'ಅನುವರ್ತನ' ನೋ.

ಅನುವರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು; ವಿಧೇಯನಾದವನು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವವನು: ಅನುಸಾರ್ಯ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ವ್ಯಷಕೇತು ಯಾವನಾಶ್ವನ ತನಯ ನೀಲಧ್ವಜರ ಸರಂಗಿವ ರೈವರನುವರ್ತಿಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೬). ೨. ಹೋಲುವಂಥ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಕಮಲಾನುವರ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅನುವರ್ತಿನ್]

ಅನುವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ; ವಿಧೇಯವಾಗಿ ನಡೆ: ಪ್ರಬಲರಂ ದುರ್ಬಲರು ಅನುವರ್ತಿಸುವರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೫೫-೧೬); '... ಈ ಮಂದಮತಿಯನ್ನ ಅನುವರ್ತಿಸುವ ರಾಜರಿಗೋಸ್ಕರ ನಾನು ವ್ಯಥೆಪಡುತ್ತೇನೆ' (ಭೀಷ್ಮಜ. ೧೩೯); ಸುಲ್ತಾನ ಮಹಾಶಯರೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅನುವರ್ತಿಸಿರಿ (ಹಿಂಕಿರು. ೬೫). ೨. ಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ತರಣಿ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯ ಕರ್ಮಾಂತರವನನುವರ್ತಿಸಲು [ಪಾಶಾಂ. ನಿರ್ವರ್ತಿಸಲು] ಪಶ್ಚಿಮ ಶರಧಿಗಳಿಂದ ನು (ತೂರಾ. ೬-೧೬-೪೬). ೩. [ವ್ಯಾಕೃ] ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅನ್ವಯವಾಗಿ ಬರು; ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಬರು: ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲ್ ಪೇಟ್ಟಿ ತಾನ್ ನೀನ್ ಆನೆಂಬ ಪುರುಷತ್ರಯಕ್ಕೆ ಏಕಾನೇಕವಚನದೊಳ್ ಆಮ್ ಆರ್ ಆಯ್ ಇರ್ ಎನ್ ಎವುಗಳಕ್ಕುಂ ಎಂಬುದನುವರ್ತಿಸೆ ಪದಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ನ. ೨೬೩ ವೃತ್ತಿ). [ಅನುವರ್ತನ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನುವಶ (ಗು). ಅಧೀನನಾದ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ: ಅನುಜಂಠಿಪು ದುಸ್ಸಹತೇಜನನುವಶಂ ತಾನೆ ನಡೆವುತೀ... ಸೊಗಯಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩). [ಸಂ.]

ಅನುವಶಿ (ನಾ). ಅಧೀನಳು; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವವಳು: ಅನುನಯ ಶತಂಗಳಂ ನುಡಿದನುವಶಿಮಾಡಲ್ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರನುಮೇನಾರ್ತನೆ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೯). [ಸಂ. ಅನುವಶಾ]

ಅನುವಸಥ (ನಾ). ಆವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ: ಚ್ಯುತಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರತೀತ ದೋಷಾನುವಸಥಮಂದಜಿಗೆ ಬುಧರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೬).

[ಸಂ. ?]

ಅನುವಜಿ, ಅನುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಿ: ಅಂತನುವಜಿದೊಸಗೆಯೊಳಮರರಾಜನುಂ ಸನಾಭಿಗಳ್ಳೆರಸು ನಾಭಿರಾಜನುಂ ಬಂದು... ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂಗೆಯಿಸಿದಾ ಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೮-೨೨ ವ); ಮೂಜಗಭರಿತನನುವಜಿಯದಲ್ಲಿ ದೇನೆಂದು ಮುದ್ರಿಸಿ ಹೂಡಿ ನಡೆಗೊಂಡರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೨); ಯುವತಿಯನು ನುಡಿಸಲ್ಕೆ ನೋಳ್ವನು ತವಕದನುವಜಿದಪ್ಪಿ ಮೊಗಗೊಡೆ ಪವಣಜುದು ಜುಂಬಿಸುತೆ ಇಂದುಟಿಸುಧೆಯನೊಸೆದೀಂಟಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೪-೧೦); ಕೇತನಗಳಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳಿಗೊಂದೇಬಾರಿ ತಾಕುವವೊಲನುವಜಿತು ತೆಗೆ ದೆಚ್ಚು (ಕೋಗಯ. ೨೧-೧೯); ಅನುವಜಿಯ ಕೆಳೆಯನೊಳ್ ವಿವರಿಸಿದಂ

(ಚಿಕವಿ. ೪-೧೬೪). ಅನುವರಿ: ಅನುವರಿಯದಿಂತು ಕೊರಚಾಡಿದಿರಿ (ಮಹಾವಿ. ೪-೧೦೧). [ಅನ್ಯು + ಅಜಿ]

ಅನುವಾಕ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. ೨. ವೇದಗಳಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪ್ರಕರಣ, — ವಿಭಾಗ; ಅಧ್ಯಾಯ; ಮುಗ್ಧೇದ ಯಜುರ್ವೇದಗಳಿಂದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು ಕೂಡಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯ, — ಪ್ರಕರಣ: ಮತ್ತಮಾ ವೇದದೊಳೆ ಯಜ್ಞಾನುವಾಕದೊಳ್ ಉತ್ತಮಾ ಗ್ನಿಯೆ ನಿನೆಗೆ ರುದ್ರನೇ ರಕ್ಷಕಂ (ಆರಾಜ. ೩-೨೮); ಅವುಗಳನ್ನು ೧೦ ಮಂಡಲಗಳಾಗಿಯೂ, ಪ್ರತಿಮಂಡಲವನ್ನು ಅನುವಾಕ, ಸೂಕ್ತ ಮುಂತಾದ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿಯೂ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಭಾಷ್ಯ. ೨೯). ೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವ ವಚನ ಸಮುದಾಯ. [< ಸಂ. ಅನುವಾಕ್]

ಅನುವಾಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಓದು: ವಿನಯವತ್ತಳೆಯಂ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನದನಂತರ್ಗತಚಿತ್ತದೊಳಿಂತೆಂದು ತನ್ನೊಳನುವಾಚಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೯). [ಅನುವಾಚನ್ಯು + -ಇಸ್ಯು]

ಅನುವಾತು (ನಾ). ಹಿತವಾದ ಮಾತು: ಅನಿತುಂ ತಪ್ಪಂ ಸೈರಿಪಳನು ವಾತಂ ಪೇಟ್ಟಿಳನಿಬರ್ಗಭಯಮನೀವಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೧).

ಅನುವಾತುವಣ್ = ಹಿತಕರವಾದ ಮಾತೆಂಬ ಹೆಣ್ಣು: ವಿನಯದ ಬಿತ್ತು ಬಿನ್ನಣದ ಪೆರ್ಮೋಳೆ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬೇರ್ ವೀವೇಕದೊಳ್ಳೊನರ್... ಅನುವಾತುವಣ್ಣ: ಬಿಜ್ಜೊನೆಯೆನೆ ಚಿಕ್ಕದೇವನೆಸೆದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬-೪೧).

[ಅನ್ಯು + ಮಾತು]

ಅನುವಾದ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳುವುದು; ಅನುಕರಣೋಚ್ಚಾರಣೆ: ಅನುಕರಣದೊಳೊಂದಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೋಷಮಾಗೆ ಸಲ್ಲುಂ ಪೇಟ್ಟಿಂಪಿತುಂ ಸ್ವರೂಪಕಥನದೊಳನುವಾದಂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಮುಪ್ಪುದೊಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೪೫೨). ೨. ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಮತ್ತೆ ನಿರೂಪಿಸುವುದು: ಅರ್ಥವು ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅನುವಾದವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೦೧ ಟಿ). ೩. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು, — ಬಳಸುವುದು: ಇಂದ್ರಿಯಾನುವಾದದಿಂದ ಸಂಜ್ಞೆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ಳೆ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವತ್ರಿತಯಮುಂಟು ಉಳಿದುವಕ್ಕಿಲ್ಲ (ತಸೂವ್ಯ. ೧೧); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾನುವಾದದಿಂದ ಕ್ವಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳೊಳ್... ಅಂತರಮಿಲ್ಲ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೪). ೪. ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವುದು; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ: ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳವರು ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತದಿಂದ ಕಾವ್ಯವಾಚನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ಭಟ್ಟರ ಅನುವಾದವೂ ಉಂಟು (ರೂಢಿ). ೫. ಯಾವುದಾದರೂ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮೂಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಕುಂದಿಲ್ಲದಂತೆ, ಏರುವೇರುಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳುವುದು. ೬. ಹಾಗೆ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ ರೂಪ; ಭಾಷಾಂತರ: 'ರಾಮವರ್ಮ ಲೀಲಾವತಿ' ಯು ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್ ಕವಿಯ 'ರೋಮಿಯೋ ಆಂಡ್ ಜೂಲಿಯಟ್' ಎಂಬ ನಾಟಕದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ (ರೂಢಿ); ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರ 'ಗೀತಾಂಜಲಿ' ಬಂಗಾಳಿಯಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷಿಗೆ ಅನುವಾದವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ: ಮಂಗಳದೇವಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಅರ್ಚನೆಗಾಗಿ ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯೊಡನೆ ತೆರಳಲು ಅನುವಾದವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಸಾಕು (ಅಮಾನಂ. ೨೪೮).

ಅನುವಾದಮಾಡು = ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡು: ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂಗಾಳಿ ಮೂಲವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನುವಾದಮಾಡಿದ್ದೇನೆ (ನಿಬಂಧ. ಮು. XIV).

[ಸಂ.]

ಅನುವಾದಕ (ನಾ). ಅನುವಾದ ಮಾಡುವವನು : ಅನುವಾದ ಹಗುರವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ, ಅನುವಾದಕನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಹಲವಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು (ಸಾಹಿತ್ಯ. ಮು. XVII). [ಸಂ.]

ಅನುವಾದಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಅನುವಾದಕನಾಗಿರುವುದು; ಅನುವಾದಕತನ. ೨. ಮೊದಲೇ ಇದ್ದುದನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಹೇಳುವುದು; ಪುನರುಕ್ತಿ : ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಕತ್ವವು ಬರುವುದೆಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ತೆಗೆದಿರುತ್ತಾನೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೨ ಬೀ). [ಸಂ.]

ಅನುವಾದ ಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಒಂದು ಕಡೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ನೆಟ್ಟ ಗೂಹಾಕುವ ಅಲ್ಪವಿರಾಮಗಳು; “ ” ಮತ್ತು ‘ ’ ಗುರುತು (Comma. ಇಂಕನಿ). [ಅನುವಾದ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅನುವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸುವಂಥದು; ಹೊಂದುವಂಥದು; ಅನುಗುಣ : ನಯಮಳವಟ್ಟು ಜೀವಯಳವಟ್ಟುಧರೋತ್ತರತಂತ್ರಮಪ್ಪ ತಂತ್ರಿಯೊಳನುವಾದಿಯಾಗಿ ಪೊಸಮೂರ್ಛನೆ ರಂಜಿಸೆ... ವೀಣೆಯಂ ಮಿಡಿದಳು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೮೭). ೨. ಅನುವಾದ ಮಾಡುವವನು.

೩. [ಸಂಗೀತ] ವಾದಿ, ವಿವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ, ಅನುವಾದಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಅನುವಾದಿನ್]

ಅನುವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರೂಪಿಸು; ಹೇಳು : ಆದಿಕವಿ ಪಂಪನೆಂದನುವಾದಿಸಿ ವಾದಿಸಿ ವಿರೋಧಿ ವಿಪರೀತತೆಯಿಂದೋದೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೬). ೨. ಭಾಷಾಂತರಿಸು : ಬೃಹತ್ಪಥೆಯನ್ನು ಪೈಶಾಚಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯ (ಕಸಾಚ. ೧೭). ೩. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಾದಮಾಡು : ಅವಳೊಡನನುವಾದಿಸಿದನಿಂತೆಂದು (ರಾಮಚ. ೨೫-೮೭). [ಅನುವಾದ + -ಇಸು]

ಅನುವಾದಿಸ್ವರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] “ಸಂವಾದಿತ್ವ (Consonance) ಮತ್ತು ವಿವಾದಿತ್ವ (dissonance) ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ವರಗಳೇ ಅನುವಾದಿಸ್ವರಗಳು” (ಸಂಗೀತಂ. ೨೦). [ಅನುವಾದಿ + ಸ್ವರ]

ಅನುವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿತವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು : ಪೊಳೆವಳಿಕೆ ಪೊದಟ್ಟ ಕದಪದದ ಕುಂದಣದೋಲೆ ನೀಳ್ವ ಕಣ್ಣಳನಗೆ ಮುದ್ದುವಾಯ್ದೆಜ್ಜಿ ಸುಧಾರಸಧಾರೆ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಗಿವಾಯ್ದುಟುವನವಾಂತ ಮಾತಿನೆಸಕಂ ಮನಕಂ ಮಸಕಂಗಳೊಳೆ ಕಣ್ಣವರ್ಪಳೇ ಲಳಿತಲತಾಂಗಿ (ಚಕವಿ. ೬-೧೮೦).

[ಅನು + ಆನ್]

ಅನುವಾಸರಂ (ಅ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ; ಅನುದಿನವೂ : ಬಯಸಿ ಕುಬೇರ ರಕ್ಷಿತ ದಿಗಂಗನೆಯೊಳ್ ರವಿಪೋಗಿ ಕೂಡಲಟ್ಟಿಯೊಳನುವಾಸರಂ ನೆರೆಯ ಸೂರ್ಯ ಸಮನಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೬). [ಸಂ.]

ಅನುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಅವಲಂಬಿಸು : ಅನುವಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮದನುವ ನಿಶ್ಚೈಸುವರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧).

[ಅನು + ವಿಡಿ]

ಅನುವಿದ್ದ (ಗು). ೧. ಚುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ರಂಧ್ರಮಾಡಿದ. ೨. ಸೇರಿ ಕೊಂಡ; ಆವರಿಸಿದ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ : ಮಿಾಮಾಂಸೆಯಂತೆ ಭಾವ ನಾನುವಿದ್ದಮುಮಪ್ಪ ನೀತಿಯಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೭೮). ೩. ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ, —ಕೆತ್ತಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅನುವಿಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಖ್ಯ ವಿಧಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೊಂದು ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳು : ಮನಮೊಳಗೆ ರಾಗತ್ಯಾಗವನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಕಾಮ್ಯವ ನಾಗಲೆಂದನುವಿಧಿಸಿದಲ್ಲದೆ ವಿಹಿತವಲ್ಲೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೭೯).

[ಅನು + ವಿಧಿಸು]

ಅನುವಿಸು ‘ಅನಿವಿಸು’ ನೋ.

ಅನುವಿಸು, ಅನಿವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುನಯದಿಂದ ಕೇಳಿಕೊ; ನಯವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊ : ನಿನ್ನನಾನನುವಿಸನೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯಡ ಪೊ ನಲ್ಲನ ಮೆಯ್ಯಡವೋ ನಿಶಾಕರಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೨); ಅನುವಿಸಿ ಕರೆದಟ್ಟಿಗೆ ಸೊರ್ಕಿನ ಸಿಂಧುರಮನಿಲಜವದ ವಾಜಿ ಪದಂಗಾಸಿನ ಪೊಂಗಳಲ್ಲದೀ ಯದ ನಿನಗೆಂತುಂ ಲೋಭಮುಂಟೆ ದಾನವಿನೋದಾ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೩). ೨. ಬಯಸು; ಆಸೆಪಡು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಗಂಧರ್ವ ನಿವಾಸಕ್ಕನುವಿ ಸುವೀ ಮನವಪ್ಪಿಡೆ ತ ನ ಗೆ ಮಾಲುಪೋ[ದತ್ತೀಗಳ] (ಕಾದಂಪು. ೨೬೩). ೩. ತಡೆ; ನಿರೋಧಿಸು : ವಿನಯದಿನಾಮಿಭುವನೈಕನಾಥನಂ ಸಲ್ಲಿವರಸು ಬೇಡುತ್ತಿರೆ ಬಂದನುವಿಸುವ ನಿಮ್ಮ ಮುದುಗಣ್ಣನದೊಳದೇನ್ (ಆದಿಪು. ೯-೧೦೬); ಮೇಲೆವಾಯ್ದು ಬಯ್ದನುವಿಸಿ ಕಾಡಿ ನೋಡಿ ತಿಳಿದಟ್ಟುಜನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಲಂಪುಗಳ್ ಕನಸಿನೊಳಂ ಪಳಂಚಲಿವು[ವೆ]ನ್ನೈದೇ ಯೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೬); ಮನಮನನುವಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪಮಿಸ] ಲಾಜದಂತೆಯುಸಿರ್ ಮಿಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವ ಸವಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೪೫೧). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು : ಪವನ ಸೂನು ವ ನೀ ಕ್ಷಿಸಿ ಕಣ್ಣಸೋಲ ಮಾದನುವಿಸಿ ಶೋಕಮಂ ಮುಳಿಸು ಮಂ ಮಜ್ಜಿದು (ಪಂ ರಾಮಾ. ೧೧-೭೧); ಚಕ್ರಿ ತನ್ನಂ ಮುನಿಸನುವಿಸಿ ದಿವ್ಯ ಚಾಪಮಂ ನೀವಿ ಯಶೋ ಧನಿ ಜೇವೊಡೆಯಲ್ (ನೀ ಮಿ ಪು. ೧೨-೨೩೬); ಅನುವಿಸ ಸೊರ್ಕಿನಂ ಪಿಕನಿನಾದೆ ಪೆಜಳ್ ಗಟಪಂ ನೆಗಟ್ಟಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೬); ಉತ್ತರ ವದಂ ಪರಿಕಿಸುವನೆಂಬ ಬಗೆ ಮನಮನನುವಿಸಲ್ (ಸಾನಂಚ. ೪-೪). ೫. ಅಣೆಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಅನುರೂಪರನಿವರಂ ಪಡೆದನುರಾಗ ಮನಾಗುಮಾಡಿ ಕನಸಿಂ ಕೂಡಲ್ಪ ನುವಿಸುತ್ತಿದಳಪನ್ (ಲೀಲಾವ. ೭-೯೮); ನಿನಗೆ ತನ್ನಂ ಗುರಗಳ ತಂದು ಕೊಡುವೆಂದನುವಿಸಿ ನಾವು ಬಹಾಗ (ಭರಣ. ೪೧-೪೬). ೬. ಹೋಲು; ಅನುಕರಿಸು : ಅನುವಿಸಿದುದು ರಜತಾಚಲದನಭೈರಮಣಿ ವಿಕಟಕೊಟಮಂ ದಶರಥರಾಮನ ಮಣಿಮಯ ಮಕುಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೩೩); ಮಣಿಮಕುಟಕಾಂತಿ ಪೊದಟ್ಟು ನೀಳ್ವ ಮಿಗೆ ಪರ್ವಿ ಶಕ್ರಧನುವನನುವಿಸಿ ಕೆಳರ್ಧ ಕೇಸರಿಗಳಂತೆ ನಡೆಯೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೮ ವ); ತನಗೆಯೆ ತಾನಿವುರ್ದೆನಿಪ ತತ್ತೈ ಸುರೋ ಚನದೊಳ್ ನೋಟ್ಟುಂತನುವಿಸಿ ತೋರ್ಪಂ ಕವಿ ನಿಜನೇತ್ರತೆಯಂ (ಪಂಪ. ೪೩-೭೮). ೭. ಸೇರು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದಿಕೊ : ಷಟ್ಪಂಶ[ದುದ್ದ]ದ್ಗುಣಂ ಬಿತ್ತರದಿಂದಂ ಸದ್ಗುಣವ್ರಾತದೊಳನುವಿಸಿ ಸಮ್ಯಕ್ಪಶೀಲಜಾಲಂ ಪೊರೆದಂತೇವಾಸಿ ಭವ್ಯಾಳಿಗತುಳತಪಶೀಲಮಂ ಮಾಡೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೩); ಆಮೃತಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನಿಯೊಪ್ಪುವ ಮಂತ್ರ ಮಿದುವೆ ಸಕಳ ವಿಧಾನಕ್ಕನುವಿಸಿ ಪರವಿದ್ಯಾಭೇದನಮಂ ಮಾಟ್ಟುಂ (ಏ ಮ ದ. ೧೪-೧೫). ಅನಿವಿಸು : ೮. ಅಂತರಂಗಸಂಗತಾವೇಗ ಭಾವಮೆ ರಣಪ್ರಯಾಣಲಾಲಸೆಯನನುವಿಸಿ ಶರೀರಮಾ ನೆಗಪಿದಂತಿರಸ ವಸದೆ ಬಜಿದೆ ಸಿಡಿದೆಟ್ಟು ರಭಸಮೊಗೆವಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೧ ವ).

[ಅನುವು (< ಅನು) + -ಇಸು]

ಅನುವೀಚಿಭಾಷಣ (ನಾ). ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿರ್ದೋಷವಾದ ನುಡಿ : ಅನುವೀಚಿಭಾಷಣಂ ಚ-ನಿರವದ್ಯಮಪ್ಪ ನುಡಿಯುಮೆಂಬ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೦). [ಸಂ.]

ಅನುವೀಡು (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಾದ ಆವಾಸಸ್ಥಾನ; ಹಿತಕರವಾದ ಮನೆ : ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕನುವೀಡು ಕೃಷ್ಣನರಪಂಗೊಪ್ಪಿರ್ಪ ಕಣ್ಣೀಡು (ಮೈಸೂಮ. ೩-೮). [ಅನು + ವೀಡು]

ಅನುವು ‘ಅನು’ ನೋ.

ಅನುವು ‘ಅನಿವ’ ನೋ.

ಅನುವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ; ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ; ವಿಧೇಯ.
 ೨. ಹಿಂದೆ ನಿಂತಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದುವರಿದ. ೩. (ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ. ೪. ನಡತೆಗೆ ಹೊಂದುವ; ಅನುಗುಣವಾದ. (ನಾ).
 ೫. ಅನುಸರಿಸಿದ ನಡೆ; ವಿಧೇಯತೆ: ತನ್ನೊಡನೆ ಮೇಲ್ಮೈ ರಾಜರಂ ರಾಜರಾಜಾನುಜೀವಾನುವೃತ್ತದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥಮಾರ್ಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೭೧ ವ). [ಸಂ.]
 ಅನುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು; ಅನುಕರಣ. ೨. (ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ) ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರವಾಗಲಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿನ ಮಾತುಗಳಾಗಲಿ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಿಕೆ: ಸಮಮಂಜುಡು ಬಂಧ ದೊಳವಿಷಯಂ ಮೃದು ಸ್ಫುಟವಿವಿಕ್ರವಿನ್ಯಾಸಪದ ಕ್ರಮದಿಂ ಮೂಜು ತೆಪಂ ಬಂಧಮುಂ ಯಥಾರ್ಥಾನುವೃತ್ತಿಯಿಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೫೦). ೩. ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವುದು; ಅನುಮೋದನೆ. ೪. ಆಶ್ರಯ; ಸೇವೆ: ಅವನ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಸಾಕಾಯಿತು. ಇನ್ನು ನಾನು ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಪುನರಾವರ್ತನೆ. [ಸಂ.]
 ಅನುವೃತ್ತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿ ವರ್ತಿಸು; ಹಿತವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ; ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ನಡೆ: ಅತ್ತೆ ಮಾವನು ಮೊದಲಾದ ಪೂಜ್ಯರೊಳನು ವೃತ್ತಿಗೈದಾತ್ಮವಲ್ಲಭನ ಚಿತ್ತವಜ್ಞತು ಸೇವೆಯೆಸಗುವ ಸತಿಯರ ವೃತ್ತವ ಬಿತ್ತರಿಸುವೆನು (ಹದಿಬ. ೪-೩). [ಅನುವೃತ್ತಿ + ಗೈ (< ಗೆಯ್)]
 ಅನುವೇಷು (ಕ್ರಿ). ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅನುಕೂಲಹೊಂದು: ಅವನನಪ್ರತಿಮಂ ಬಳಿಯಿಳುಮನುವೆತ್ತಾ ತಿರು ಮಲಾಯಗನಂತುಟು ನೆಗಟ್ಟುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೧೧); ಅಪ್ಪಿಯೊಳನುವೆತ್ತು ನೆಗಟ್ಟುನಾ ದೊಡದೇವಂ (ಚಿವ. ೪-೩). [ಅನ್ಯು + ಪೇಜು]
 ಅನುವೇದನೆ (ನಾ). ಸಹಾನುಭೂತಿ. [ಸಂ. ಅನುವೇದನಾ]
 ಅನುವೇರು 'ಅನುವೇಷು' ನೋ.
 ಅನುವೇಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುತ್ತಿಗಟ್ಟು; ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು: ಇಳಿಯಂ ಸಪ್ತಶರನಿಧಿಗಳನುವೇಷ್ಟಿಸಿರಲಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧). [ಅನುವೇಷ್ಟನ + -ಇಸ್ಯು]
 ಅನುವೇಷು, ಅನುವೇರು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವನ್ನು ಪಡೆ; ಚೆನ್ನಾಗು; ಅನುಕೂಲತೆ ಹೊಂದು: ಮೂಜನೆಯಾವರಣದೊಳನುವೇಷುಕುಂ ಪತ್ತಮಾಳ್ವನವತಾರಂಗಳಾ (ಚಿವ. ೫-೧೨೬). ಅನುವೇರು: ಇಂತಹ ಈ ಉರವಣೆಯ ವಾಚಾಳತೆಯಿಂದ ಅವ ಆರಮನೆಯ ಗೌರವ ಮರ್ಯಾದೆಗಳೂ ಅನುವೇರುವಂತಿಲ್ಲ (ಬಿರುಗಂ. ೩೦-೨೨).
 [ಅನುವೈ (< ಅನ್ಯು) + ಏಜು]
 ಅನುವ್ಯಾಯಮಿತ (ಗು). ಅನುಕೂಲವಾದ ಮತ್ತು ಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ: ಶ್ಲಕ್ಷಿಸ್ತಿಗ್ಧಮೃದು ಬಹುಳಾನುವ್ಯಾಯಮಿತ ಪ್ರತಿಯಾಂಕ ಸ್ತಿಗ್ಧಪ್ರಕಾಶ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಿಂದುಸಂದೋಹನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೩ ವ). [ಸಂ.]
 ಅನುವ್ರಜ್ಯೆ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ನಡೆಯುವುದು; ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವವರ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋಗುವುದು.
 [ಸಂ. ಅನುವ್ರಜ್ಯಾ]
 ಅನುಶಕ್ತ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ: ಗುರುಗುಣ ಗಣಾರತ ವಿರಚನಾಯತಚಿದನುಶಕ್ತ (ಬಸಪು. ೩೯-೬೮). [ಸಂ.]
 ಅನುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ಶಕ್ತಿ; ಅನುಗುಣವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಬಲ (?): ರಕ್ತಿಯಿಂದಯ್ಯಾನೆಲ್ಲನುಶಕ್ತಿಯಿಂ

ದೋಯೆನುತಮಿಹ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಚನಂಗಳನುಡುಗಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿವಲ್ಲಭನು (ಬಸಪು. ೨೬-೨೪); ಸರಸಾಯತ್ತ ಲಿಂಗಾಭ್ಯರ್ಚನಕ್ರಿಯೆಮೊತ್ತು ತಚ್ಚಿವ ಸರವಶಾಲೀಧಾನುಶಕ್ತಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೩೫-೧). [ಸಂ.]
 ಅನುಶಯ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪ ಸಂಬಂಧ. ೨. ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ ಹಗೆತನ. ೩. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ೪. ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗ; ಕಳವಳ: ಸಿಂಧುನಂದನ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರಿದೋರೆಯ ನಮ್ಮರಸಂ ಮರ ಕ್ಷಿಂಬುಕೆಯ್ಲುಮೆಂದನುಶಯಮಾಡುದಿಂದನೆಗೆ ಸಂಶಯಮಂ ಕಳೆ ಕಾರ ವಾಂತಕಾ (ಗದಾಯು. ೧-೫೬); "ಅನುತಾಪಮದನುಶಯ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೪). ೫. ಮುನಿಸು; ಕೋಪ: "ಮುನಿಸುದ್ವೇಗ ಸಹಾಯ ಮಿಂತನುಶಯಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೪೩). ೬. ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಹಿಂದಿನ ದುಷ್ಕೃತದ ಪರಿಣಾಮ. ೭. ಬೇರೊಂದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳುವ ವಸ್ತು; ಪರಾಶ್ರಯ: ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಗಳು ಇರಬಹುದಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎರಡು ತೆರನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿವೆ. ಒಂದು ಅಭಿಮಾನಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಶಯ. ಒಂದಾನೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳುವುದು ಅನುಶಯ ಅದರೆ ಅದು ಸ್ವಂತ ಶರೀರವಲ್ಲ. ಹೇನು ಕೂರೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೪೪). [ಸಂ.]
 ಅನುಶಯಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅನುತಾಪ ಹೊಂದು; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡು; ಮರುಗು: "ವಿಪ್ರತಿಸಾರೇ, ಅನುಶಯೇ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪೇ, ಅನುತಾಪೇ—ಈ ೪ ಅನುಶಯಂಬಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೧).
 [ಅನುಶಯ + ಪಡು]
 ಅನುಶಾಸನ (ನಾ). ೧. ನಿಬಂಧನೆ; ನಿರ್ದೇಶನ; ಕಟ್ಟುವಾಡು; ಅಪ್ಪಣೆ: ಬಪ್ತನನುಶಾಸನದಿ ಬನಕೆ ಪೋಗಲ್ಪೇಗಲಪ್ಪಣೆಯಿತ್ತು ಕಳುಸಿಬೊಡೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೯-೩೨). ೨. ಶಿಕ್ಷಣ; ಉಪದೇಶ: ಅನು ಶಾಸನವೆಂದರೆ ವೇದಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೩). 'ದರ್ಶನಾನುಶಾಸನ', 'ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ' ಪರಾ. ೩. ದಂಡನೆ; ನಿಗ್ರಹ; ಶಿಕ್ಷೆ: ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೩). [ಸಂ.]
 ಅನುಶಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವಹಾಗಿ ಮಾಡು; ನಿಯಮಿಸು; ವಿಧೇಯವಾಗಿಸು: ಆ ನಿಶಾಚರಾಧಿನಾಥಂ... ಶಮನ ನನುಶಾಸಿಸಿಯುಂ (ಜಗವ. ೧೧-೮೧ ವ). ೨. ದಂಡಿಸು; ಶಿಕ್ಷಿಸು: ಮೂಢೆ ಮದನನಿಂ ಲಘುವಾದೆಯೆಂದಾಭಿಜಾತ್ಯಮೆ [ತನ್ನನನುಶಾಸಿಸಂ ತೆಯುಂ]... ಅತಿಲಜ್ಜಿತೆಯಾಗಿ ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಳಾ (ಕಾದಂಭ. ೭೫).
 [ಅನುಶಾಸನ + -ಇಸ್ಯು]
 ಅನುಶಾಸ್ಯ (ಗು). ದಂಡಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಶಿಕ್ಷಾರ್ಹವಾದ: ಜಯವಧುಗಾಣ್ಯನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ ವೃದ್ಧಪರಿತ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಯುಮನುಶಾಸ್ಯನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೬). [ಸಂ.]
 ಅನುಶೀಲನ, ಅನುಶೀಲನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೀಲನೆ; ಅಧ್ಯಯನ: ಕನಸಿನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅನುಶೀಲನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾತ್ತವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಧೃನಿತವಾಗು ತ್ತದೆ (ಭಾರಮಾ. ೨೬೪); 'ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ'ದ ಪ್ರಥಮ ಭಾಗವಾದ 'ಅನುಶೀಲನವು' ಗುರು ಶಿಷ್ಯ ಸಂವಾದರೂಪದಲ್ಲಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೪೧೨).
 ಅನುಶೀಲನೆ: ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಅನುಶೀಲನೆಯಿಂದ ಮಾನಸ ದರ್ಪಣವು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರಬೇಕು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೦).
 [ಸಂ. ಅನುಶೀಲನ]
 ಅನುಶೀಲನೆ 'ಅನುಶೀಲನ' ನೋ.

ಅನುಶೈವ (ನಾ). ಶಿವದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಅಥವಾ ವೈಶ್ಯ: ದೀಕ್ಷಾಯುಕ್ತನಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಅದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ . . . ಎಂಬವೇ ಸಪ್ತಶೈವಗಳು . . . ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಸಂಸ್ಕಾರಿಗಳಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೇ ಅನುಶೈವರು (ವಿವೇಕ. ೭೨); ಅದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ . . . ಎಂಬ ಈ ಅಷ್ಟಶೈವದ ನೀತಿಯಿಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೯). [ಸಂ.]

ಅನುಶೋಣಿತ (ಗು). ಬೇರೊಂದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೆಂಪಾದ: ಲೀಲಾ ಕಮಲಾಕರಾನೀಕ ರಕ್ತ ಕಮಳಗಳನಾಸ್ಯಾನುಶೋಣಿತ ಶೋಣಿಪು ನೃಪ ಶಿರಂಗಲೆಂದೆ ತುಟಿಯಿಸಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೮-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ವೇದಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ, ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ; ಶ್ರುತಿಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿರುವ. ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು: ಸಕಲ ಜಗದೊಳಗೆ ಅನುಶ್ರುತ ನಾಗಿಪ್ರಿಯಯ್ಯಾ; ನೀನೊಲಿದವನೇ ನಿಮ್ಮನಜಿವನು (ಬಸವ. ೫೦೭). ೪. ವೃತ್ತಾಂತ; ಸುದ್ದಿ. [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಪಂಕ್ತಿಕ್ರಮ; ಸಾಲನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕ್ರಮ. 'ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿ (ನಾ). ಪಂಕ್ತಿಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು: ಅನುಶ್ರೇಣಿಗತಿ: ಅನುಶ್ರೇಣಿ-ಅಕಾಶಪ್ರದೇಶಪಜ್ಜಿಕ್ರಮದಿಂ, ಗತಿ-ಸಲವಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೦). [ಅನುಶ್ರೇಣಿ + ಗತಿ]

ಅನುಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧ; ಸಹವಾಸ; ಜೊತೆ: ಪರಹಿತಕುಲ ಪ್ರಸಂಗಂ ನಿರಸ್ತದೋಷಾನುಷಂಗನಿಜವಿಚಿಂಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೧); ದೂರೀಕೃತದೋಷಾನುಷಂಗನಭಿವವಪಂಪಂ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೧೬-೧). ೨. ದಯೆ; ಕನಿಕರ. ೩. ಯಾವುದೋ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಗಿದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ; ಉಪಪ್ರಯೋಜನ. ೪. ಸಂದರ್ಭ; ಪ್ರಕರಣ; ಪ್ರಸಂಗ: ಇದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅನುಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅನುಷಂಗದಲ್ಲಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಔಷಧೀ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅನುಷಂಗಿ (ಗು). ಅನುಷಂಗವುಳ್ಳ. [ಸಂ. ಅನುಷಂಗಿನ್]

ಅನುಷಕ್ತ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ; ಜೊತೆಯಾದ: ಭೋಗ್ಯಂಗಳಂ ತರದಿಂದುಂಡು ಗುಣಾನುಷಕ್ತರೊಗೆವರ್ಧೇವಾದಿ ದೇಹಾತ್ಮಕರ್ (ಮೈಸೂನು. ೫-೧೬೦). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಟುಪು 'ಅನುಷ್ಟುಪು' ನೋ.

ಅನುಷ್ಟುಪು, ಅನುಷ್ಟುಪು (ಗು). ೧. ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ (ನಾ). ೨. ಭಾಷೆ; ಸರಸ್ವತಿ. ೩. [ಭಂದ] ಪಾದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಂಟನೆಯ ಭಂದಸ್ತು: ಅನೆಯ ಅನುಷ್ಟುಪು ಎಂಬ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜರಂ ಲಗಂ ಪ್ರಮಾಣಿಕಂ (ಕೃಷಿ. ೭೯); ಅನುಷ್ಟುಪು ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಹು ಪ್ರಚಾರವುಳ್ಳದ್ದು (ಕೃಷಿ. ೧೦೭). ೩. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಒಂದು ಹೆಸರು: ದುರಿತಾಷ್ಟಕ ಕರ್ಮಂ ವಸು ಕರಿ ದಿಜ್ಞಾಗಂ ಮದವದನುಷ್ಟುಪ್ಪಂದಂ ಹರನತನು ಸಿದ್ಧಿ ವಾರಣಮಾರಯೆ ಯೆಂಟಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೮). ಅನುಷ್ಟುಪು: ೩. "ಗಾಯತ್ರಿಯುಷ್ಣಿ ಕುಮನುಷ್ಟುಬ್ಬಿಹತಿ . . . ಉತ್ಕೃತಿಗಳೆಂದಿಪುವಿಪ್ರತ್ತಾಪು ಭಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬-೧೮). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಟುಭ್]

ಅನುಷ್ಟುಭು (ನಾ). = ಅನುಷ್ಟುಪು ೩: ಗಾಯತ್ರಿ ಉಷ್ಣಿಕ್ ಅನುಷ್ಟುಭ್ ಬೃಹತಿ ಪಂಕ್ತಿ. . . ಎಂದು ಇಪ್ರತ್ತಾಪುಂ ಭಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೧-೫೫); ಅನುಷ್ಟುಭ್: - ನಾಲ್ಕು ಪಾದದ ಗಾಯತ್ರಿ:

೮ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ೪ ಪಾದಗಳು (ಕೃಷಿ. ೧೦೬); ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿ, ಅನುಷ್ಟುಭ್, ತ್ರಿಷ್ಟುಭ್, ಜಗತಿ, ಪ್ರಗಾಥ ಹೀಗೆ ಐದು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಭಂದೋಂಬು. ೪೬). [ಸಂ. ಅನುಷ್ಟುಭ್]

ಅನುಷ್ಠಾನ (ನಾ). ೧. ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವುದು; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನಡೆ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೨. ಜಪ, ತಪ, ಪೂಜೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಆಚರಣೆ: ಯಮನಿಯಮ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಧ್ಯಾನಧಾರಣ ಮೋನಾನುಷ್ಠಾನ ಜಪ ಸಮಾಧಿ ಶೀಳ ಸಂಪನ್ನರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೬-೧೭; 1072); ಸತ್ಯ ಶುದ್ಧ ದೇವರಿಗೆ ಧ್ಯಾನ, ಮೌನ, ಅನುಷ್ಠಾನವುಂಟು (ಬಸವ. ೯೩೪); ಪ್ರಭುಗಳು ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಮಂತ್ರಾನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಈಚೆಗೆ ಬಂದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಠಾನಿ (ನಾ). ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವನು, — ಆಚರಿಸುವವನು: ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಸಂತಸದಳೆದು ತಮಸಾನದಿಯ ತಟದಲಿ ಕುಳಿತು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾನುಷ್ಠಾನಿಯಾಗಿರಲು (ಅನಂರಾ. ೧-೨-೨೮).

[ಸಂ. ಅನುಷ್ಠಾನಿನ್]

ಅನುಷ್ಠಿತ (ಗು). ನೆರವೇರಿಸಿದ; ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಚರಿಸಿದ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ: ಅಂತು ನೇಸಮೂಡುವುದುಮನುಷ್ಠಿತ ವಿಹಿತಾನುಷ್ಠಾನಂ ಧರ್ಮಸಹಾಯನಪ್ಪುದಜಿಂ ವಿವಿಧಾಯುಧ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೧೯). [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚರಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು; ನಡೆಸು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಿಷ್ಠಿತಕಾರ್ಯಮನನುಷ್ಠಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೦ ವ); ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನನುಷ್ಠಿಸಿದಂ ನಯದಿಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೮); ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಅಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಿಸಿ ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯು ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು (ಶಾಂಪಜೀ. ೩).

[ಅನುಷ್ಠಾನ + -ಇಸ್ಯ]

ಅನುಷ್ಠೇಯ (ಗು). ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದ: ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳು ಅಯಾವರ್ಣದವರಿಗೂ ಅಶ್ರಮದವರಿಗೂ ಅನುಷ್ಠೇಯಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೩೧) [ಸಂ.]

ಅನುಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಬಿಸಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಬಿಸಿಯಿಲ್ಲದ. ೩. ಜಡವಾದ. ೪. ತಣ್ಣನೆಯ; ಶೀತಲವಾದ; ತಂಪಾದ. (ನಾ). ೫. ನೈದಿಲೆ; ಉತ್ಪಲ. [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಜಾತೆ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ತಂಗಿ: ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ . . . ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದು . . . ನಂದಸ್ತ್ರೀಯ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ವತರಿಸಿ ಮದೀಯಾನು ಸಂಜಾತೆಯಾಗು (ಜಗವಿ. ೨-೫೮, ೫೯). [ಸಂ. ಅನುಸಂಜಾತಾ]

ಅನುಸಂಧಾನ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿಡುವುದು; ಓರಣವಾಗಿ ಇರಿಸುವುದು; ಕ್ರಮ. ೨. ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು; ಹುಡುಕುವುದು; ಪರಿಶೀಲನೆ; ವಿಚಾರಿಸುವುದು; ವಿಮರ್ಶೆ: ಏನನೆಂಬೆನು ಜೀಯ ಬಹಳ ಕೃಪಾನಿಧಿಯಲಾ ಭೀಷ್ಮನನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಸಸಿ ಕಳುಹಿದ ನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೩೩). ೩. ಯೋಜನೆ; ಏರ್ಪಾಡು: ಚತುರಂಗ ಸೇನೆಯಂ ಸಕಲ ಭಂಡಾರವಂ . . . ಅನಂದದಿಂದಿತ್ತೆ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾನುಸಂಧಾನಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಕರುಣಿಸಿ ಹರಸುತಿಹುದೆಂದು ಭೂನಾಥ ನೆಜಗಿ ಬೀಳ್ಕೊಂಡಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೪೭); ರಂಗಮುಖ ಕೇಳಿ ವಿಲೋಲಾ ಸಂಗ ತತ್ಪರಯುಕ್ತಿ ಸುವ್ರತ ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಾನುಸಂಧಾನೈಕ ನಿಜಭಕ್ತಿ ಪಿಂಗದೆ (ಬಸವ. ೮-೨೬); ಸಮರದನುಸಂಧಾನದಲಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ ಶೌರಿ ಸಮಾರಸುತನಲಿ ಸಮತೆಯನು ಸೇರಿಸಿದನಂದು ಸಮಗ್ರಸೂಕ್ತಿಯಲಿ

(ಕುವ್ಯಾ. ೬ ಸೂ). ೪. ಧ್ಯಾನ; ಮಂತ್ರಾದಿಗಳ ಜಪ : ಈ ಮಂತ್ರ ವನ್ನು ಒಂದು ಮಂಡಲ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಹತ್ತರ ವಾದ ಫಲವುಂಟು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಧಾನಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗು; ಕ್ರಮ ತ ಪ್ಪು : ಅನುಸಂಧಾನಂಗಿಡದ್ದೆಂದನೆಯದು ದುಷ್ಟ ಮಮನಿಪ್ಪ ಕಾಲಂ ಬಟಿಕಾಜನೆಯದತ್ತಿಡುಷ್ಠ ಮಂ ವರ್ತನಮಿಂತೀ ತೆ ಜ ನೆ ರಹಟಘಟಿಕಾ ನ್ಯಾಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೭). [ಅನುಸಂಧಾನ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅನುಸಂಧಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು : ಪಿಂಡಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮ್ಯಾದ್ಯಾತ್ಮಾಂತಮಾದ ತತ್ತ್ವ ಗಳ ಕ್ರಮದಿಂ ನಕಾರಾದಿ ಪ್ರಣವಾಂತಮಾದ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕನೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನಿಸಿ ಬಳಕೆ ನ್ಯಾಸಂಗ್ಯಯಲಕ್ಕು (ವಿನೇಕ. ೮೭). [ಅನುಸಂಧಾನ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುಸಂಧಿ (ನಾ). = ಅನುಸಂಧಾನ ಜಿ : ಘನತತ್ವಪೊಂದಕ್ಕೆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಮ ನ ಸೋ ತು ನೆನೆಯದಿನ್ನೊಂದನೆಲ್ಲವ ನೀಡುತದರಾ ಅನುಸಂಧಿಯಲಿ ಜೀವಭಾರವನು ಮರೆಯುವುದು ಹನುಮಂತನುಪದೇಶ (ಮಂಕುಕ. ೭೬೬). [ಸಂ.]

ಅನುಸಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು : ರಸಭಂಗಭಯದಿ ನಿಂದ್ರಂ ಪೊಸತೊಂದಾದೊರೆಯ ಪಾತ್ರಮಂ ತಂದನುಸಂಧಿಸುವುದು ಮ ದ ನ ಣ ಮ ಷಿ ಯ ಲೈ ಸುರಾಸುರಸಮಿತಿಗಾದುದಿಲ್ಲಾ ಕ್ಷಣದೊಳಾ (ಅದಿಪು. ೯-೪೨). ೨. ಸೇರು; ಕೂಡು : ಕಂದದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ ದೊಳನುಸಂಧಿಸದಾರ್ಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುಸಂದಿಲಾರ್ಯಾ, ಅನುಸಂಧಿಸ ದಾರ್ಯಾ, ಅನುಸಂದಿಸಲಾರ್ಯಾ] ಪರಾರ್ಧಮದನುಕ್ರಮದಿಂದೊಂದಿ ದೊಡೆ ಸಂಕೀರ್ಣಕಮೆಂದಂ (ಭಂಡೋಂಬು. ೪-೯).

[ಅನುಸಂಧಿ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುಸಮ (ನಾ). ಅನುರೂಪ; ಅನುಗುಣ : ಅನುಸಮಮಾಯ್ತಿನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುಮತಮಾದುದು] ದುರ್ಯೋಧನ ಶಬ್ದಂ ಭೀಮಸೇನ ಶಬ್ದಂ ದುರ್ಯೋಧನನೆ ಗಡಂ ಭೀಮಂ ಭೀಮನೆ ಗಡ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಗಡೇಂ ಸಮಬಲರೋ (ಗದಾಯು. ೮-೨೧). [ಸಂ.]

ಅನುಸರ (ನಾ). = ಅನುಸಾರ.

ಅನುಸರಬರು = ಹೊಂದಿಕೊಂಡುಬರು ; ಅನುಸಾರವಾಗಿರು : ಆತಗನುಸರಬರದ ಮಿಗಿಲಿನ ಮಾತುಯಿಲ್ಲವನಿಯಲಿ (ಜಿನಭಾ. ೪೪-೭).

[ಸಂ. ಅನುಸಾರ]

ಅನುಸರಣ, ಅನುಸರಣೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು. ೨. ವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಶ್ರಯಿಸು ವುದು. ೩. ಅಭ್ಯಾಸ; ಪದ್ಧತಿ; ಮಾಮೂಲು. ೪. ನಡ ವಳಿಕೆ; ವ್ಯವಹಾರ. ೫. ಸಲಿಗೆ; ಸರಾಗ. **ಅನುಸರಣೆ:** ೪. ಪರಮ ಹಂಸರಿಗಧಿಕ ತೇಜಸ್ವರಿಗೆ ತೇಜೋಭಂಗಮುಖದನುಸರಣೆ ಕೊಂ ಬು ದೆ ಕೋಪದಲಿ ಬಳಕವರ ಬಗೆಗೊಳದೆ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧೮). ೫. ಶಿವ ಭಕ್ತರು ತಮ್ಮ ನಿಜ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ, ಅವರರಸಿಯ ಪಾರ್ವತಿಯ ಸರಿ ಎಂದು ಕಾಣಲಿಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಅನುಸರಣೆಯ ಕೊಟ್ಟು ಬೆರಸಿ ಮಾತ ನಾಡುವ ನರಕಿಗಳನೆಂಬೆ (ದೇವಾವ. ೩೨-೫೭).

ಅನುಸರಣೆ ಮಾಡು : ಆಶ್ರಯಿಸು : ಅವನು ನಿನ್ನನ್ನು ತುಂಬ ಅನು ಸರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ; ಉದ್ದೇಶ ವಿನೋ ಕಾಣೆ (ರೂಢಿ); ಅನು ಸರಣೆಯಾಗು = ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಡು; ಅನುಸರಣೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗು : ಆಚಾರ ಅನುಸರಣೆಯಾಗದಲ್ಲಿ, ಲಿಂಗಬಾಹ್ಯವಾದಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ವ್ರತನೇಮಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗದೆ ಭಿನ್ನಭಾವಿಗಳಾದಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬-೬೨). [ಸಂ.]

ಅನುಸರಣೆ 'ಅನುಸರಣ' ನೋ.

ಅನುಸರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವವನು : ನಂಮೊಳಗೆ ಪೊಬ್ಬರಯಿದಿರಿಗೆ ಪೊಬ್ಬರು ಮಧ[ರಿ]ಂದ ಸಲ್ಲದು ನಿಮ್ಮ ಯಿದಿರಿಗೆ ಬಹ ಅನುಸರಿಗಳಿಗೆ ನೆರನ ಕೊಡಸಲ್ಲದು (ಸೌಖ್ಯ. VII, ೨೭೩-೧೨ ; 1509).

[< ಸಂ. ಅನುಸಾರಿ]

ಅನುಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ರೀತಿ, ಕ್ರಮ, ಮಾರ್ಗ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ) ಆ ಚ ರಿಸು : ಇ ನ ನ ರಥಚಕ್ರ ಮಾರ್ಗವನನುಸರಿಸಿ ಜಲಪ್ರವಾಹಮೇ ಪರಿದವುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦೮). ೨. ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡುಬರು; ಅನ್ವಯವಾಗು : "ಸಂಧಂ ಸಲೆ ವಶ ಗತಿಯೊಳಮೊಂದಿದಭಿಪ್ರಾಯದೊಳಮನುಸರಿಸಿಕುಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೧೧೯-೧೦). ೩. ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆ : ದನಿಗೇಳದ ಮುನ್ನೆ ತಾನಿದಿಗೊಂ ಡವನನುನುಜಿತನುಸರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೩).

ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ=ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆ. [ಅನುಸರಣ + ಇಸ್ಯು]

ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯ (ನಾ). "ವಿಭಕ್ತಿ ರೂಪಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣ ಕೃದಂತಗಳಿಗೂ ಮುಂದೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಅವ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೪); ಉದಾ:— ಹೊಳೆಯತನಕಟಿಟ ; ದೊರೆತನಕ ದೂರು ; ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಸಲುವಾಗಿ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೪); ಆ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಸೀತೆ ಧೊಪ್ಪನೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಳು... ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾವ್ಯಯ ಅನುಸರ್ಗಾವ್ಯಯಗಳು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿವೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮೩). [ಅನುಸರ್ಗ + ಅವ್ಯಯ]

ಅನುಸಾರ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಸಾರಂ (ಅ). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ; ಕ್ರಮ ವಾಗಿ : ಕ್ಷಕಾರಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ಕಕಾರಮುಂ ಚಕಾರಮುಂ ಖಕಾರಮುಂ ಪ್ರಯೋಗಾನುಸಾರಮಾಗಿ ಬಹುಳದಿನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೬೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಸಾರಿ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸುವ ; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ : ಬುದ್ಧಿಯು ಕರ್ಮಾನುಸಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅನುರೂಪವಾದ ; ಹೋಲುವಂಥ ; ಹೊಂದುವಂಥ : ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನದೊಳೋರಂ ತೊಡಗೂಡಿ ಕೂರ್ತು ಸುಖಮಿರ್ಕೆಂದಂಭೋರುಹನಯನೇ ನಿನಗನುಸಾರಿ ಯನಟ್ಟಿದನಪೂರ್ವಕನ್ಯಾದ್ವಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೫); ಈಕೆಗೀತ ನನುಸಾರಿಯಲ್ಲನೆಳಲತಿಕೆಯ ತಣ್ಣಿಂಗಳ ಮಾವೆ ದೊ ರೆಯಂ ಬಂ ತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೭ ವ). [ಸಂ. ಅನುಸಾರಿನ್]

ಅನುಸಾರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವಳು (ದಕ. ೪). ೨. ತಂಬೂರಿಯ ನಾಲ್ಕು ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂದ್ರದ ತಂತಿಯಿಂದ ಎರಡನೆಯದೂ ಪಂಚಮದಿಂದ ಮೂರನೆಯದೂ ಆದ ತಂತಿ ; ವೀಣೆಯ ತಾಳದ ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೂರನೆಯ ತಂತಿ. [ಸಂ. ಅನುಸಾರಿಣೀ]

ಅನುಸುತೆ (ನಾ). ತಂಗಿ ; ಸಹೋದರಿ : ಕುಂದನ ಕುಲಲಲನೆ ಜಗ ದ್ವಂದಿತೆ ಜೋಗಬ್ಬೆ ರೂಪವತಿ ಗುಣವತಿ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮುಖಿ ಸಂದ ಬರ್ಮನ ನಂದನೆ ವಿಭುರಾಜಮಲ್ಲನನುಸುತೆ ನೆಗಟ್ಟಳಾ (ಕಕುಲ. ೭-೯ ; .019). [< ಸಂ. ಅನುಸುತಾ]

ಅನುಸೂಚಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿ ; ವಿವರಣ ಪಟ್ಟಿಕೆ : ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನವು, ಎಂಟನೆಯ ಅನುಸೂಚಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭಾಷೆಗಳಿಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೂ ಭಾಷಾಂತರವಾಗಬೇಕೆಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು (ಭಾಧಾನ. ೫೯). [ಅನು + ಸೂಚಿ]

ಅನುಸೂಚಿತ (ಗು). ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ; ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ.

‘ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿ’ ಪರಾ. [ಅನು + ಸೂಚಿತ]

ಅನುಸೂಚಿತಜಾತಿ (ನಾ). ಸೂಚಿತವಾದ ಜಾತಿ; ನಿಮ್ಮ ವರ್ಗ : ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳವರ ಮತ್ತು ಅನುಸೂಚಿತ ಆದಿಮಜಾತಿಗಳವರ . . . ಹಿತಸಾಧನೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೨೪); ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳ ಜನಗಳ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು . . . ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೩೧). [ಅನುಸೂಚಿತ + ಜಾತಿ]

ಅನುಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮೂಲಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಹೊಸ ಸೃಷ್ಟಿ : ಕವಿ ಪ್ರತಿಭೆಯ ದೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯಗಳು, ಸಹೃದಯ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಅನುಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರ್ಯ - ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಈ ಪದ್ಯವು ಗ್ರಹಿಸಿ ಒಟ್ಟು ಪ್ರತಿಭಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಕೈಗನ್ನಡಿಯಂತಿದೆ (ಭಾರವಿ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅನುಸಾರ (ಗು). ೧. ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ. (ನಾ).

೨. ಸಾರಗತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು (ಒಂದು ರೀತಿಯ ಸಂವತ್ಸರ ಗಣನೆ) : ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯ, ಸಾರ, ಅನುಸಾರ, ನಾಕ್ಷತ್ರ, ಚಾಂದ್ರಮಾನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಗಣಿಸುವ ಪರಿವತ್ಸರಾದ ೫ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು (ಹಸಾರ. ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಮರಣ (ನಾ). ೧. ಎಡೆಬಿಡದೆ ನೆನೆಯುವುದು; ಧ್ಯಾನ : ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷಾನುಸ್ಮರಣ ಪರಿಣತಾಂತಃಕರಣನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೬-೩೪ ವ). ೨. ಸ್ಮರಣೆ; ನೆನಪು : ಅನುಸ್ಮರಣಮಾತ್ರ ನಿಷ್ಪಾದಿತಸಪ್ತತಳಾದಿಪ್ರಾಸಾದಪ್ರಕರನುಮಪ್ತ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಮೃತ (ಗು). ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆನಪಿನ : ಲೋಕಪತಿಗಿಟ್ಟನನುಸ್ಮೃತ ಮಾತ್ರ ಪಾಪವಿಚ್ಛೇದನಮಂ . . . ಶಾಂತಿನಾಮಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೯). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ಮೃತ (ಗು). ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಂದ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆರೆತ : ಎಲ್ಲ ನೀತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಸ್ಮೃತವಾಗಿದ್ದು ಮೆರುಗನ್ನು ಕೊಡುವಂಥ ವಿನಯವೆಂಬ ನೀತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು (ನೀತಿಗು. ೧೮೪); ಕವಿಗೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಅಖಂಡವಾಗಿ, ಅನುಸ್ಮೃತವಾಗಿ ಬಂದವು (ಎಳಜೀ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ವರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ವರ (Overtone. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ಅನುಸ್ವಾರ (ನಾ). (ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ) ಒಂದು ಬಿಂದು ವಿನ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸುವ ವರ್ಣ, — ಬಿಂದು : ಬಿಂದುವನು ಸ್ವಾರಂ ತಾನೆಂದಕ್ಕೆ ಸೊನ್ನೆ ಮತ್ತು ಪೋಲ್ ವೃತ್ತತೆಯಿಂದ ಸಂದಿಪ್ತವು (ಶಮದ. ೧೧); ಅನುಸ್ವಾರಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾದ ಉಚ್ಚಾರವಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿ. ೫); ಹಂಸ ದುಃಖ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಈಗ ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡಿ . . . ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಸಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (೦) ‘ಅನುಸ್ವಾರ’ ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅನುಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಕರಣ; ಬೇರೊಬ್ಬರಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಹೋಲುವಿಕೆ; ಹೋಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನುಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಚರಿಸತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ತರ್ಪಣವೇ ಮುಂತಾದ ಪಿತೃಕರ್ಮ.

[ಸಂ.]

ಅನೂಕ (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನುಮೂಳೆ. ೨. ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮ. ೩. ಶೀಲ. ೪. ವಂಶ; ಕುಲ; ಕುಟುಂಬ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲ : “ಶೀಲದೊಳು ಕುಲಸೀಮೆಯೊಳನೂಕವೆಂದೆನಿಸುಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೧); “ಶೀಲ ಸತ್ಕುಲಮಿನೂಕಮಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೧೩೦). [ಸಂ.]

ಅನೂಚಾನ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಸಂಗ ಶೀಲನಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ವಿಷಯ, — ಪದ್ಧತಿ : ಅನೂಚಾನವಾಗಿ ಬಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಚಾರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡು (ವಚಭಾ. ೩೨೯). ೩. ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ವೇದ ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓದಿ ತಿಳಿದವನು ಮತ್ತು ಅನುಸರಿಸತಕ್ಕವನು : “ಪೂರೈಸಿ ವೇದಮೋದಿದನನೂಚಾನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೩). ೪. ಉತ್ತಮವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಚಾರಶೀಲ; ವಿನಯವಂತ. [ಸಂ.]

ಅನೂತ್ನ (ಗು). ಹೊಸದಲ್ಲದ; ಹಳೆಯ; ಪ್ರಾಚೀನ : ನೀವೆನ್ನ ನುದ್ದರಿಸುವುದು ವಿಶ್ವಜಗನ್ನು ತೈಕಾನೂತ್ನ ಸಜ್ಜನ ಭಕ್ತಿ ಚಾರಿತ್ರ (ಬಸಪು. ೪-೨). [ಸಂ.]

ಅನೂನ (ಗು). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಧಿಕವಾದ : ದಿಕ್ಕರಿಯನನೂನದಾನಪರಿಶೋಭೆ ಮನಂಗೊಳೆ ಪೂರ್ವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯); ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೂನಮನುಪಮಾನಮದಲ್ಲೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೦೭); ಭೀಮನನೂನಶರಸಂಘಾತವನು ಖಂಡಿಸಿದನಾಕ್ಷಣಿಕೆ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೫). [ಸಂ.]

ಅನೂನಕ (ಗು). = ಅನೂನ. [ಸಂ.]

ಅನೂನಗುಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಾದ ಗುಣ. ೨. ಅಧಿಕ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು : ರತ್ನನೊಂದೆರಡಿಲ್ಲಾ ದೊಡಮೇನನೂನಗುಣನಂ ಸನ್ನಿತ್ರನಂ ಮಾಯು ದಾದರದಿಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೦-೨೩). [ಅನೂನ + ಗುಣ]

ಅನೂನಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಅಧಿಕವಾದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು : ಅನೂನಪುಣ್ಯಂಗಸಾಧ್ಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದಂ ನನ್ನಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಕೆಲವಾನುಂ ದಿವಸದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೨೭ ವ).

[ಅನೂನ + ಪುಣ್ಯ]

ಅನೂನಫಲ (ನಾ). ಅಧಿಕಫಲ : ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕದೊಳನೂನಫಲಭೋಗವೈರಾಗ್ಯ ಶಮೆ ದಮಯುಪರತಿ ತಿತಿಕ್ಷಯಾಶ್ರದ್ಧೆಯೂ (ವೀಶೈಶ್ವ. ೫-೧೧-೫). [ಅನೂನ + ಫಲ]

ಅನೂನಾಂಗಿ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು; ಅಂಗಸೌಷ್ಠವವುಳ್ಳವಳು : ನಿರುಪಮ ಲಕ್ಷಣಯುತೆಯರ್ ಸರೂಪೆಯ[ರ್] ಸೃತ್ಯ ಗೀತ ವಾದ್ಯಾದಿ ಕಳಾಪರಿಣತೆಯರನೂನಾಂಗಿಯರರಸಿಯರತಿಮುಗ್ಧಿಯರ್ಕಳಾಗಲೆವೇಚ್ಚುಂ (ಮದತಿ. ೮-೫೬). [ಸಂ. ಅನೂನಾಂಗೀ]

ಅನೂಪ (ಗು). ೧. ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ; ಜಲ ತುಂಬಿರುವ ‘ಅನೂಪ ದೇಶ’ ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ : ದೇವಮೃತಕ ಸಾಧಾರಣಾನೂಪ ಜಾಂಗಲ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ). ೩. ಜೌಗುಪ್ರದೇಶ. ೪. ನದಿಯತೀರ, — ದಡ. ೫. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು. ೬. ಕೆರೆ; ಕುಂಟೆ. ೭. ಎಮ್ಮೆ. ೮. ಕಪ್ಪೆ. ೯. ಆನೆ. ೧೦. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ‘ಅನೂಪವಿಷಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನೂಪದೇಶ (ನಾ). ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ದೇಶ : ಜಾಂಗಲ, ಅನೂಪ, ಸಾಧಾರಣವೆಂದು ದೇಶ ಮೂರು ತೆರ . . . ಬಹಳ ನೀರುಂಟಾದ ದೇಶ ಅನೂಪ ದೇಶವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೦).

[ಅನೂಪ + ದೇಶ]

ಅನೂಪವಿಷಯ (ನಾ). ಐವತ್ತಾರು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಧಾತ್ರೀ ತನೂಜೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳ್ ತಂದಿದಿರೊಳ್ ನಿಜಿಸಿ ತಗುಳ್ಳು ನುಡಿದಿಳ್ ಪ್ರಪಂಚಮನನೂಪವಿಷಯಾಧಿಪನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೧).

[ಅನೂಪ + ವಿಷಯ]

ಅನೂರಾಧ 'ಅನೂರಾಧಿ' ನೋ.

ಅನೂರಾಧಿ 'ಅನೂರಾಧಿ' ನೋ

ಅನೂರು (ನಾ). ೧. ತೊಡೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಸೂರ್ಯನ ಸಾರಥಿ;

ಅರುಣ: ರಥಮಂ ನುಗೊತ್ತು ತೆ ಸಾರಥಿಯಂ ತೊಡೆ ವಿ ದಿ ದಿ ಭಂ
ನಭಕ್ಕಿಡೆ ದಿನಕ್ಕದ್ರದೊಳಗೆ ಬಿಳ್ಳು ತತ್ಸಾರಥಿಯನಿಸಿದನವನೂರು
ವರುಣತೆಯಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೬). [ಸಂ.]

ಅನೂಷರ (ನಾ). ಚೌಳಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅನೂಹ್ಯ (ಗು). ಉಹಿಸಲಾಗದ: ನಾವುಮಂತೆಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಕೃತ್ರಿಮದ
ಕೈಗೊಂಬೆ ಜೀವಮಾರ್ಗವನೂಹ್ಯ (ಮಂಕುಕ. ೭೩೨). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಜು (ಗು). ೧. ನೆಟ್ಟಗಿಲ್ಲದ; ವಕ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಪಟ;
ವಂಚಕ; ಸರಳಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಣಿ (ನಾ). ಋಣವಿಲ್ಲದವನು; ಸಾಲ ತೀರಿದವನು; ಋಣ
ಮುಕ್ತ: ನಿನ್ನ ಈ ವಿನಯದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ನೀನು ಅನ್ಯಣಿ
ಯಾಗಿರುತ್ತೀ (ಮಧುರ. ಸಭಾ. ೨). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ (ನಾ). ೧. ಋತವಲ್ಲದುದು; ಸತ್ಯವಲ್ಲದುದು; ಸುಳ್ಳು:
"ನರೆ ಸುಳ್ಳುಂ ತೊಡಳಿನಲ್ಲಮನ್ಯತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೨); ಹಿಂಸಾ
ನ್ಯತ ಸ್ತ್ರೀಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಗ್ರಹ ಪರಿತ್ಯಾಗಮೆಂಬಯ್ದು ಮಹಾವ್ರತಂ
ಗಳೊಳ್ ನೆರೆದು (ಆದಿಪು. ೬-೨೭ ವ); ದೇವೇಂದ್ರನಿದಿರಲಿ ಮುನಿಯ
ಭಂಡನಂ ಮಾಳ್ವೆ ಭೂಪತಿಯಲನ್ಯತವನಿಲ್ಲಿ ಕಂಡೆನಾದೆ ಕಾಣ್ವೆ ತೆ
ನಾವುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೩-೮). ೨. ಕೃಷಿ;
ವ್ಯವಸಾಯ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತವಚನ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಮಾತು; ಸುಳ್ಳುಮಾತಾಡುವವನು:
ಕ್ರಮದಿಂದಾ ಜೀವಘಾತಾನ್ಯತವಚನ ಪರಾರ್ಥಪಹಾರಾನ್ಯನಾರೀಗಮ
(ಸುಕುಮಾ ೫-೪೩). [ಅನ್ಯತ + ವಚನ]

ಅನ್ಯತಸ್ವರ್ಧಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಧಿಸುವವನು; ಮೋಡಿ ಇಂದ್ರ
ಜಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಧಿಮಾಡುವವನು (?): (ದೇಶ ವಿವೇಶಗಳ
ಗಾಯಕರು, ನಗೆಕಾರರು, ನರ್ತಕಿಯರು, ಓಲಗದ ದೊಂಬರು ... ವಾದ್ಯ
ಕಾರರು, ಅನ್ಯತಸ್ವರ್ಧಿಗಳು ... ಶಪನಪ್ರವೀಣರು - ಈ ಮೊದಲಾ
ದವರು ತಂತಮ್ಮ ವಿಧ್ಯಾಪರಿಶ್ರಮದ ಕಲಾಪರಿಣತಿಯ ಸಾಧಕಗಳಿಂದ
ಆಸ್ಥಾಯಿಕೆಯ ಮನೋ ರಂಜನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಗೊಳ್ಳತೊಡಗುವರು)
(ಬಿಟ್ಟು. ೩೨). [ಅನ್ಯತ + ಸ್ವರ್ಧಿ]

-ಅನ್ನಿ (ಪ್ರ). ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತ
ವಾದ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ: ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನ
ಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೫); ಇಂಚರಂಗಳೊಳ್ಳಿಲ್ಲಂ ದಿಗ್ವಿತ್ತಿ
ಗಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೪ ವ); ತೊಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ನಿನಗೆ
ಗಂಡಗರ್ವಮುಮಾಯ್ತೇ (ಗದಾಯು. ೭-೩೬); ತನುರುಚಿಯ ಮುಂದೆ
ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪ ಕಪ್ಪನೆ ಕೋಪದಿರೊಳಾರ್ವಾಸಳಂ ತಣ್ಣ ತಣ್ಣನೆ
(ಹಚಕಾ. ೧-೪೧); ಅಲಿಕೇಶನ ಗುಡಿಯಾಗ ನೆಟ್ಟನೆ ನೋಡಿದನು ದಿಟ
ಮಲ್ಲಯ್ಯನು ಇರಲಿಲ್ಲ - ಅದ ಕಂಡು ಚೆಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ನಡೆದನು (ಸಿದ್ಧಪು.
೫-೭೨). [ಅನ್ನಿ + ಪ್ರ]

-ಅನ್ನಿ 'ಅನೆಯ್ಯ' ನೋ.

-ಅನೆಯ್ಯ, -ಅನೇ (ಪ್ರ). ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಕ್ರಮವನ್ನೂ
ತಿಳಿಸಲು ಸಂಖ್ಯಾ ಮತ್ತು ಪರಿಮಾಣ ವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ
ತದ್ವಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಏತನಿಯಾ ಸರಕದಾ ಪುಣು ಆಕುಂ (ಕೃಂ)
(ಇಶ. X, ೬೦-೪; 578); ಮೂಜನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿದನಂತನ
ಬರವಂ ಪಡಿಯೊಂ ಬಿನ್ನ ಪಂಗೆಯ್ಯ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯ ವ); ಅನೆಯ್ಯ

ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭
ಪ್ರಯೋ); -ಅನೆಯ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಉಕಾರಾಂತವಾದ ಸಂಖ್ಯಾ
ವಾಚಕಗಳ ಮೇಲೂ ಅಷ್ಟು, ಇಷ್ಟು, ಎಷ್ಟು ಎಂಬುವುಗಳ ಮೇಲೂ ಸೇರಿ
ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೮). -ಅನೇ: ಮೊದಲನೇ
ಪುಸ್ತಕ (ಮುಂಬಯ. ೨-೧); ಸಾರಿದೊಂಬೈನೂರು ಅರವತ್ತಾರನೇ
ಇಸವಿ (ರೂಢಿ).

-ಅನೆಯ್ಯ, -ಅನ, -ಅನ್ನಿ, -ಅನ್ನ, -ಅನ್ನಿ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಗುಣ
ವಾಚಕಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದ್ದನೆಯ ಬಿಳಿಯ
ಜುಬ್ಬ (ಆರ್ಯಕ. ೧). -ಅನ: ಉದ್ದನ, ನೆಟ್ಟನ (ಕ). -ಅನ್ನಿ: ದಪ್ಪನೆ
ಬಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ); ಉದ್ದನೆ ಮುಖ (ರೂಢಿ). -ಅನ್ನ: ಇರಾಣ ದೇಶದ
ಬೆಕ್ಕುಗಳ ಮೈಮೇಲೆ ಉದ್ದನ್ನ ಕೂದಲೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ.
೩-೩೧). -ಅನ್ನಿ: ತಪ್ಪಲೆ ಚೊಂಬು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಪರಿಯ ಕಪ್ಪಾನೆ
ಕತ್ತಲೇಲಿ (ದುರ್ಗೇಶ. ೫೪).

ಅನೆಯ್ಯಕ (ಗು). ಅನೇಕ; ಹಲವು: ಮಣಿಖಚಿತ ರಂಜಿತದಿಂದನೆಯ್ಯಕ
ಧ್ವಜನಿವಹದೊಳು (ಅನಂಚ. ೫-೧೦೬); ಅನೆಯ್ಯಕ ದೇವ ಮಾನವರನೆಲ್ಲರ
ಗೆಲ್ಲ ಘನಮಹಿಮೆಯನೆಲ್ಲವನು (ಅನಂಚ. ೧-೧೨೦).

[ಸಂ. ಅನೇಕ]

-ಅನೇ 'ಅನೆಯ್ಯ' ನೋ

ಅನೇಕ (ಗು). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ. (ನಾ). ೨. ಅನೇಕರು
ಅಥವಾ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳು: ಸಗುಣನಗುಣನೇಕನೇಕಂ ಕ್ಷರನಕ್ಷರ
ನೇಪಕಣಿತ ವಿರುದ್ಧಗುಣ ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಜಗವ.
೩-೯೭); ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯ ಗ್ರಾಮದ ಅಡಳಿತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕಗಳು ಆಗ
ಇರಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ (ಬಿಟ್ಟು. ೬-೯); ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಬಂದಿದ್ದರು
(ರೂಢಿ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ: ನಿನತನತು ತನತನಿವು ಜನ
ಯಿಸುಗುಂ ನಿನ್ನದೆನ್ನದುಂ ತನ್ನದೆನ್ನಪ್ರನಿತಜೊಳಂ ಮೇಣ್ ದ್ವಿತ್ವದಿ
ನನೇಕದೊಳ್ ನತ್ತದೆಡೆಗೆ ಮತ್ತಂ ಬರೆಯುಂ (ಶಮದ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಜಿಹ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನಾಲಗೆಯುಳ್ಳುದು;
ಹಾವು. ೨. ಹಲವು ನಾಲಗೆಯಿರುವವನು; ಆದಿಶೇಷ; ಸರ್ಪ
ರಾಜ: ಕೈಲಾಸ ಗಿರಿಯನು ವಿಸ್ತರಿಸದನೇಕಜಿಹ್ವನಿಗಲ್ಲದೊಳಿದ ಲೋಕ
ದೊಳುಳ್ಳ ಮಹಾಕವಿರಾಜರನೇಕಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ.
೭-೭೧). [ಅನೇಕ + ಜಿಹ್ವ]

ಅನೇಕತರ (ಗು). ಹಲವು ಬಗೆಯಾದ; ಹಲವಾರು ರೀತಿಯ:
ಮನೆಗಿಂದು ಬರ್ಕುಮಂದಾನೇಕತರವಸ್ತುವಾಹನಾದಿಯನೊಸದಿಂ
ಬಿನೆ ಪಸರಿಸಿ ಕುಡಲಿದೊಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೩೧). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಪ (ನಾ). ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದು;
ಸೊಂಡಿಲಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಹೀರಿ ತರುವಾಯ ಬಾಯಿಂದ ಕುಡಿಯು
ವುದು; ಅನೇ: ಇಂದ್ರಾನೇಕಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೯); ತುರಗಾನೇ
ಕವರವತ್ಸರಾಜನೇಕಪಭಗದತ್ತನಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಾಳನೃಪಂ (ಎಕ. V, ಚಿನ್ನರಾ.
೧೫೦-೧೯; 1182); ಮನ್ಮಥನ ಪಟ್ಟದನೇಕಪವು ಬಪ್ಪಂತೆ ಬರುತಿರ್ದಳು
ಸರಾಗದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೫-೩೩). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಭಂಗಿ (ಗು). ಹಲವು ಆಕಾರ ಅಥವಾ ನಿಲುವುಳ್ಳ: ಕನಕ
ರಜತಮಯಾನೇಕಭಂಗಿ ಭೃಂಗಾರಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೧೫ ವ).

[ಅನೇಕ + ಭಂಗಿ]

ಅನೇಕಭವ (ನಾ). ಅನೇಕ ಜನ್ಮ; ಹುಟ್ಟು: ವಿಶಾಖನಂದಿಯು
ಮಾಯುರವಸಾನದೊಳ್ ಸತ್ತನೇಕಭವಗಹನಪರ್ಯಟನದಿಂ ಬಂದು
(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೨ ವ). [ಅನೇಕ + ಭವ]

ಅನೇಕಮುಖ (ಗು). ೧. ಹಲವು ಮುಖವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಹಲವು ರೀತಿ: ಅಂತು ಪಿರಿದಪ್ಪುದಜೊಂದನೇಕ ಮುಖದೊಳ್ ನಡೆವ ಸುರ ಕೋಟಿಯಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೩ ವ). [ಅನೇಕ + ಮುಖ]

ಅನೇಕವಚನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ: ಕವದಿನಮರಯಿರೆನೆ ವೆನಪ್ಪುವು ವರ್ತಿಕುಮನುಯುಷ್ಯದ್ವೈಷಯ ವ್ಯವಹೃತಿಗಳ್ಳೇಕಾನೇಕ ವಚನದಿಂ ಪ್ರತಿವಿಭಕ್ತಿ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ಳಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೯).

[ಅನೇಕ + ವಚನ]

ಅನೇಕವಾರಂ (ಅ). ಹಲವು ಬಾರಿ, —ಸಲ: ಓರೊರ್ವರ್ ಸೇನು ತಗುಳ್ಳನೇಕವಾರಂ ವಾರಸ್ತೀ ಜನಮಿದಿರೊಳ್ ತುಳುಂಕೆ ನೀರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೪೮). [ಅನೇಕ + ವಾರಂ]

ಅನೇಕವಿಧ (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆ, —ವಿಧ: ಜನರು ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ವಿಧ]

ಅನೇಕವೇಳೆ (ಅ). ಹಲವು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ನಾನು ಈ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಬಂದಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ವೇಳೆ]

ಅನೇಕಾಂತ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂತವಲ್ಲದ್ದು; ರಹಸ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೨. [ಜೈನ] ಸರ್ವದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ತರ್ಕ; ಸ್ಯಾದ್ವಾದ; ಸಪ್ತಭಂಗಿ: ಸರ್ವಸ್ವಭಾವ ಧರ್ಮದಲ್ಲೂ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವೆಂದು ಅರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭). 'ಅನೇಕಾಂತವಾದ' ಪರಾ.

[ಅನೇಕ + ಅಂತ]

ಅನೇಕಾಂತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸರ್ವದೃಷ್ಟಿಗಳುಳ್ಳ ತರ್ಕ: ಜೈನರ ಅನೇಕಾಂತದೃಷ್ಟಿಯ ಕಾರ್ಯಪ್ರದೇಶವು ಬಹು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. (ಜೈನಪ. ೫). [ಅನೇಕಾಂತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅನೇಕಾಂತವಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] ವಸ್ತುವಿನ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ತರ್ಕ; ಸ್ಯಾದ್ವಾದ: ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಕೆಲವರು ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಸರ್ವಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವಾದವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೫).

[ಅನೇಕಾಂತ + ವಾದ]

ಅನೇಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳದ್ದು: ಧಾತು ಗನೇಕಾಕ್ಷರಕಾಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೊದಲೊಳಿಸು ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೭); ಗದವಜಕಾರನುನಿದಿರಿ ಪದಮಧ್ಯಂ ವಿಷಯಮಾಗನೇಕಾಕ್ಷರದೊಳ್ ಪುದಿಯೆ ಲಘೂಪಧಿ ಕೆಲಕೆಲವೊದವಿಕುಂ ರಾಂತಳಾಂತಮವು ಶಿಥಿಲತೆಯಂ (ಶಮದ. ೪೩). ೨. ಬಹುವಿಧ್ಯಾಪರಿಣತ: ಲಾಕಿಕ ವೈದಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರನನೇಕಾಕ್ಷರನೆನಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಿವೇಕಿ ಕಲಾಭಿಜ್ಞನೆನಿಸಿ] ನೆಗಟ್ಟ ಚತುರಸ್ಸಗುಣಂ (ಭಂಡೋಂಬು. ಕಿ. ೧-೧೨).

[ಅನೇಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಅನೇಕಾಕ್ಷರಧಾತು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚುಳ್ಳ ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕೃತಿ: ಪ್ರಸ್ತಾದಿಗಳಪ್ಪಜ಼ಕುಳರೇಫಾಂತಂಗಳಪ್ಪನೇಕಾಕ್ಷರಧಾತುಗಳ್ಳೆ ಭೂತ ವರ್ತಮಾನ ಭವಿಷ್ಯಂತಿಗಾದ ದ, ದಪ, ವ ಎಂಬುವು ಪರಮಾದೊಡಂ (ಶಮದ. ೪೪ ವೃತ್ತಿ). [ಅನೇಕಾಕ್ಷರ + ಧಾತು]

ಅನೇಕಾಗ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ಬಹುಮುಖವಾಗಿರುವುದು; ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮೊಗವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಚಂಚಲತೆ. ೨. ಹಲವು ಶಾಖೆ ಅಥವಾ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಭೂರುಹದೊಳನೇಕಾಗ್ರತೆ ನವಾರಾಮದೊಳ್ಳಹಾತೋಕಂ ವಸಂತದೊಳ್ ಮಾರಹಿತ ಮುಂಟಲ್ಲದಿಲ್ಲಮಿವು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯುಂ ಧರ್ಮಜನ ನೆಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೮). [ಸಂ. ಅನೇಕಾಗ್ರತಾ]

ಅನೇಕಾತ್ಮಕ (ಗು). ಹಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ; ಹಲವು ರೀತಿಯ; ನಾನಾ ವಿಧದ: ಜನೇಂದ್ರೋಕ್ತಂ ವಿಶುದ್ಧಾಂತರಂಗಮನೇಕಾತ್ಮಕಮುರ್ಚಿ ಸುತ್ತಲಿಯೆ ಕರ್ಮಧ್ಯಾನಬಂಧಂ ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೩). [ಸಂ.]

ಅನೇಕಾರ್ಥಕ (ನಾ). ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅನೇಕಾವರ್ತಿ (ನಾ). ಹಲವು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಹೇಳಿದರೆ ಬೇಸರಬರಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ]

ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಅನೇಕಾವರ್ತಿ: ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಸಾಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಅನೇಕ + ಅವೃತ್ತಿ]

ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ದೇವನು ಒಬ್ಬನಲ್ಲ ಹಲವರು ಎಂಬ ವಾದ: ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಈರ್ಷ್ಯಾಸೂಯೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರಬಹುದೆಂದು ಏಕೇಶ್ವರವಾದವರು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯). [ಅನೇಕ + ಈಶ್ವರ + ವಾದ]

ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ದೇವನು ಒಬ್ಬನಲ್ಲ ಹಲವರು ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಅನೇಕೇಶ್ವರವಾದಿನಾ]

ಅನೇಕೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಲವು ಮಾತು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಬಹುವಚನ. [ಅನೇಕ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನೇಡಮೂಕ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಗ: ಕವಿತಾರಹಸ್ಯಮಂ ಸತ್ಕವಿಯಜಗುಮನೇಕ[ಡ]ಮೂಕನೇಡಂ ಜಡನೆಂಬ ವನಜಗುಮೆ (ಅದಿಪು. ೧-೨೦). ೨. ಕುರುಡ; ಅಂಧ: "ಅಂಧ, ಅನೇಡಮೂಕ - ಈ ೨ ಕುರುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೫). ೩. ದುಷ್ಟ; ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ; ಮೋಸಗಾರ; "ಕೆಟ್ಟಮನಸಿನವ" (ಗಂಗಾಮ. ೯). [ಸಂ. (ಅನೇಡ + ಮೂಕ)]

ಅನೈಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಭಾರತೀಯರ ಅನೈಕಮತ್ಯವೇ ದಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನೈಕಾಂತಿಕ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಗುರಿಯಿಲ್ಲದ; ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದ; ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಏಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಅನೈಕಾಂತಿಕರ್ತೃವರ್ತನುತರತನುಗಳೊಳಮತಿವಿರದ ಪ್ರಜ್ಞಾತಿಶಯಮಂ ಕಾಣಲಾದಪ್ಪುದು (ಅದಿಪು. ೨-೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೈಚ್ಛಿಕ (ಗು). ಏಚ್ಛಿಕವಲ್ಲದ; ಕಡ್ಡಾಯವಲ್ಲದ: ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಸತ್ಸ್ವಭಾವದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಅನೈಚ್ಛಿಕವಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಪುನರು. ೩೩೧) [ಸಂ.]

ಅನೈಪುಣೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಥವಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿಪುಣತೆಯಿಲ್ಲದ ನುಡಿ: ಬಂದುವು ಪಾವುಡಂ ನೃಪತಿಗೆಂಬುದುಮಾನೆಗಳೇ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ಳಂದುದಿದೆಂಬುದುಂ ವಚನದೋಷವಿಶೇಷಮನೈಪುಣೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೭). [ಸಂ. (ಅನೈಪುಣ + ಉಕ್ತಿ)]

ಅನೈಸರ್ಗಿಕ (ಗು). ನೈಸರ್ಗಿಕವಲ್ಲದ; ಪ್ರಕೃತಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ: ಮನುಷ್ಯನ ಹೃದಯವು... ಉತ್ಕಟಚಿಂತೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ಮೇಲೆ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲದ ಅನೈಸರ್ಗಿಕ (Unnatural) ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾದಂತೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರುವುದು (ಕವಾಕುಂ. ೧೨೭). [ಸಂ.]

ಅನೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಈ ಶೂರಗತಿವೆತ್ತ ಅರಸು ಮತ್ತಾಣಿಯುಮೊಸದು ಅನೊಳ ಕೆಲನಿಯುಂ ಇಕೊಳ ಪಾಯುಮನೆ ಪರಿಹಾರಮುಂ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೨-೫; 750). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಯ್ಲೊಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅನೋಕದ (ನಾ). ಮರ; ಗಿಡ: "ವೃಕ್ಷಃ, ಅಂಘ್ರಿಪಃ... ಅನೋಕಹಃ, ದ್ರುತಿ, ವಿಷ್ವರಃ... ಈ - ೧೯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೩); ಅನೇಕ ಸಹಕಾರಾಶೋಕಾನೋಕಹನಂದನವನಪ್ರಸ್ಥಮುನಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಮುನೆಯೆವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅನೋಜೆ (ನಾ). ೧. ಓಜಸ್ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ಕಾ ವ್ಯ ಮಿ] 5 ಒಂದು ಕಾ ವ್ಯ ದೋಷ: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಸರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ... ವಿಷಮಾಸಾಮ್ಯಮನೋಜೆಯೆಂಬಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಭಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೧-೪೦ ಅಡಿಟ). [ಸಂ. ಅನೋಜಸಾ]

ಅನೋಸಂಸಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂಸಾರ, ಅಸಂಸಾರ, ನೋಸಂಸಾರ, ಅನೋಸಂಸಾರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಂಸಾರಗಳಲ್ಲಿ 10 ಒಂದು: ಸಯೋಗಕೇವಲಿಗಳಂತೆ ಜೀವಪ್ರದೇಶ ಪರಿಸ್ಥಂದಮಿಲ್ಲವು ದಜಾಂ ಆಯೋಗಕೇವಲಿ ಜಿನಾ ವ ಸ್ಥಾನಂ ಅನೋಸಂಸಾರಮುಕ್ತುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೭). [ಸಂ.]

ಅನೌಚಿತ್ಯ (ನಾ). ಔಚಿತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನೌಪಚಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಔಪಚಾರಿಕವಲ್ಲದ; ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕ. 15 ೨. ಮೊದಲೇ ಏರ್ಪಾಡಿಲ್ಲದ; ಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸದ; ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗಳು ರಾಯಭಾರಿಯನ್ನು ಅನೌಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಭೇಟಿಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನೌಪಮ್ಯ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನ್ನ₁ (ಗು). ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ; ಅಂಥ:

ಅನ್ನನ್, ಅನ್ನಂ = ಆಪ್ರಕಾರದವನು; ಅಂಥವನು: ಅಂಜನೇಸುತನನ್ನ ಅನ್ನ ಕೇಸಿನಿಯ ಎಲದಾತನನ್ನನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೨-೮; 800); ನಿನ್ನನ್ನಂ ವಿತತಯಶನಿಲಯ ತಾರಾಪತಿ ದಿನಕರ ಸದ್ವೃತೇಜನೆಂಬುದುಮುಂಟೇ (ಕವಿ ರಾ. ೩-೮೪); ದನುಜಾಂತಕನೆಂಬೀ ನಿನ್ನನಚ್ಚುಪೋದಂಕಮೆಲವೊ ಮುನ್ನೆನ್ನನ್ನಂ ದನುಜಂ ಪುಟ್ಟಿದೆ ಸಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೪); ಅನ್ನಮಾದಿ ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ - ಸಿಡಿಲನ್ನಂ ಸಿಂಗದನ್ನಂ ಪುರಹರನುರಿಗಣ್ಣನ್ನನೀ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ಅನ್ನಳ್ = ಆಪ್ರಕಾರದವಳು; ಅಂಥವಳು: ನಾಣ್ಣಿ ನೋಡಿದಳ್ ತಾಂ ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕಳಭಾಷಿಣಿಯಂ ನಯನ ತ್ರಿಭಾಗದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೨); ಮುಳಿದನ್ನೊಳ್ ಮನದನ್ನೊಳ್ಕೊಯ್ಯನೊಜಗಿದರ್ಳ್ ನಿವ್ರೆಗೆಯ್ಪಂದದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೨೮). ಅನ್ನದು = ಅಂಥದು; ಅನ್ನರ್ = ಅಂಥವರು: ಜಕ್ಕಯ್ಯನನ್ನರಾ ಧರ್ಮದಜಾವಿನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨-೪; 800); ನರರಾರ್ ನಿನ್ನನ್ನರಿನ್ನೀ ಭುವನಭವನದೊಳ್ ಗಂಗೆಚಕ್ರಾಯುಧಾಂಕಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಚೆನ್ನರಂ ತನ್ನರಂ ಜಾನಿಸಿ ಜಜ್ಜಿದು ಕಾಮನನ್ನರಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕೀಜಾಮೀಜುತೆ ಜತಿಗಳನ್ನರಂ ಮರುಳ್ಳಾಡಿ ಹುರುಳುಗೆಡಿಸುತ್ತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೨೫); ಕಲ್ತು ಕೊಳವೇಟ್ಟುಮೋ ವೃದ್ಧರೆಮ್ಮನ್ನರ್, ಎಳೆಯನಿವನನ್ನನಿನ್ ? (ಅಂತಿಗೂ. ೬೬೧). ಅನ್ನವು = ಅಂಥವು: ಕಡೆದನ್ನವಪ್ಪ ಮೊಲೆಗಳ ನಿದಿಯಲರ್ಗಣ್ಣಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ಕಳನರ್ಕಂ ನಡೆ ನೋಡಿ ಪೋಗಲಾಜದೆ ತಡೆಯೆ ಪಗಲ್ ಪಿರಿಯಪ್ಪುವಾ ಪುರವರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೭೮ ಶೂದ್ರಕ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅನ್ನ = ಅಂಥ; ಅನ್ನನ್, ಅನ್ನಾನ್ = ಅಂಥವನು; ಕುರುಖ್. ಅನ್ನೇ]

-ಅನ್ನ₂ 'ಅನೆಯ' ನೋ.

ಅನ್ನ₃ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರ; ಊಟ: "ಆಂಧಃ, ಕೂರಂ, ಭಕ್ತಂ, ದೀದಿವಿ, ಅನ್ನಂ, ಓದನಂ, ಭಿಕ್ಷಾ, ಆಶನಂ, ಆಹಾರಃ - ಈ ೯ ಕೂಟಾ" 45 (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೪); ಉನ್ನತ ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ ಜಿನೇಶ್ವರನಂ ಜಿನಭಕ್ತೆ

ಪೋಗಿ ಕಾಣ್ಪನ್ನೆಗಮನ್ನಮಂ ಬಿಸುಟು ಪರ್ವತಮಂ ಪರಿದೇಜಿ (ಅಜಿತು. ೧-೬೧; ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೧೯; 1008 ನೋ); ವೈದಿಕರಪ್ಪ ವೇದವಿತ್ತುಗಳೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಅನ್ನವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲಕ್ಕೆ ಕೋಟಿ ಮಿಗಿಲು ಶಿವಶರಣಂಗೆ ಒಂದು ಭಿಕ್ಷವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲ (ಅದವ. ೨೨); ಉರಗನಾರಿಯರೀತನ ಗಾಡಿಗೆ ನೆಜೆ ಮರುಳಾಗಿಯನ್ನವ ತೋಜಿದು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೩೭); ಅನ್ನಗತೋ ಪ್ರಾಣ (ಗಾಡ). ೨. ಬೇಯಿಸಿದ ಅಕ್ಕಿ. 'ಅನ್ನರಸ' ಪರಾ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಸೂರ್ಯ. ೫. ನೀರು. [ಸಂ.]

ಅನ್ನಯುಣ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನದ ಋಣ: ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣ ಕೃಪ ಇವರಿಗೆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಭಾವನೆ ಇದ್ದರೂ, ಅನ್ನಯುಣವನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಜೀವ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೧೨೩); ಅನ್ನದ ಋಣ ಇನ್ನೂ ತೀರಲಿಲ್ಲ ಬದುಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

೨. ಅನ್ನದ ಹಂಗು. [ಅನ್ನ₃ + ಯುಣ]

ಅನ್ನಂ (ಅ). ೧. ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ; ಆ ಅವಧಿಯೊಳಗೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ: ಎಯ್ಜಿ ಜೀವಂ ಬಿಡದನ್ನಂ ಬೇಗಮುಂತೀ ಗಿಳಿಯ ಮಜಾಯನಬ್ಜಾಕರಕ್ಕೊಯ್ಯಮೀಗಳ್ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೨೧೦); ನೆರೆವನ್ನಂ ರವಿನಿಲ್ಲದಸ್ತಗಿರಿಯಂ ಸಾರ್ದಂ ಪ್ರಿಯಂ ಪೋಗಲಾತುರನಾಗಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೭). ೨. ವರೆಗೆ; ತನಕ: ಒಳಗಂ ಭೇದಿಸದನ್ನಂ ಚಳಬುದ್ಧಿಗೆ ಪೋಜಗು ಬೆಟ್ಟತಾಗಿರ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೩-೨೭); ಮನಂ ದಡೆವನ್ನಮೋಲಾಡಿ ಪೊಡೆ ಕೊಡುವನ್ನಂ ಬರೆಪೀರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೯). ೩. ಹಾಗೆ; ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಅಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ: ಜಯವರ್ಮನಿರ್ದೋಷಮವಂ ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲನೆಂದೊಳ್ಪೊಡಂಬಡುವನ್ನಂ ಕಿಷಿಯಾತನಂ ನಿಜಿಸಿದಂ ಶ್ರೀವರ್ಮನಂ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಅಜಿತು. ೨-೩೮).

[< ಅನ್ನ₁ / ತೆಲು. ಅನ್ನ]

ಅನ್ನಂತ (ನಾ). = ಅನಂತ: ಅಭಯಾ ಕೊಟ್ಟು ಬೆನ್ನು ಕಾಯಲಿಬೇಕು ಬೀಸಿ ಬಿಸಾಟಿದಲೆ ಅನ್ನಂತ ಕರ್ಮದಾಧಾರಧೀರ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭).

[< ಸಂ. ಅನಂತ]

ಅನ್ನಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆ: ಬಡತನದೊಡವಿಂದನ್ನಂಬಡೆಯದೆ ಮಜಾಗಿ ಕರನ್ನೋವಿಂ ಪೆಂಪುಗೆಟ್ಟು ನಮೆಯು ತ್ರಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೬೦). [ಅನ್ನ₃ + ಪಡೆ]

ಅನ್ನಂಬರಂ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕ 'ಅನ್ನಕಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕಂ, ಅನಕ್ಕ, ಅನಕಾ, ಅನ್ನಕ, ಅನ್ನಕ್ಕ (ಅ). ೧. ವರೆಗೆ; ತನಕ; ಅಷ್ಟು ದೂರ, - ಕಾಲ: ಚಿಂತೆ ಬೇಡನ್ನಕಂ ಗೊಪೆಯೊಳಿರಿಸವನನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪೦); ಬೆಳಗನ್ನಕ್ಕಂ ಹೊಂದಿದನದೊಂದೇ ಭಂದದುರು ಸುಖವ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೦); ಕಾರವನ ಹರಣವಿರುವನ್ನಕಂ ನಮಗೆ ಧರೆ ಬಹುದೆ (ತುರಂಗ. ೬೨-೧೩). ೨. ಆ ವೇಳೆಗೆ; ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ: ಅನ್ನಕಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರದೂತರಿವರರಮನೆಗಳನ್ನು ಪೊಕ್ಕರು (ತುರಂಗ. ೨೪-೨); ಸರಸಿಯಂ ಬಿಡದೆಯಿರಲನ್ನಕಂ ರಾಯದಳ ಮೆರೆವುತಂ... ತೆರಳಿ ಬರೆ (ತುರಂಗ. ೭೪-೪೩). ಅನಕ್ಕ: ೧. ಜಡಜಘನನಭವನ ಸಮಯಮಂ ಪಡೆವನಕ ದೇಗುಲದ ಹೊಜಿಗೆ ಯೆರಡು ಕರಂ ಮುಗಿದಿಹನು (ಬಸಪು. ೪೩-೪೨); ಧನಕನಕವುಳ್ಳನಕ ದಿನಕನಪೋಲಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೭). ೩. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದ ವರೆಗೆ: ಆನಕ ಅವರತಾಯಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರಳೆ (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೫೭). ಅನಕಾ: ೧. ಹೊರಗೆ ಹೋದವ ಇನ್ನೂ ಆನಕಾ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲವಾ (ಕಾಲಜ. ೧೧). ೩. ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನ ಹತ್ತರ ಇದ್ದ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅನಕಾ ಇಸಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೨). ಅನ್ನಕ: ೧. ಈಶ್ವರಾರ್ಚನೆ ವೇಳೆಯೊಳು

ಬೆಳಗನ್ನಕ್ಕಿದನು ಮುಗ್ಧಸಂಗಯ್ಯ (ಬಸವ. ೧೨ ಸೂ); ಒಡ್ಡಿದಂಕವ
ನಾನು ಗೆಲ್ವೆ ನೀ ನನ್ನ ಕ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನೊಡನಿರು (ಭರತ. ೫೦-೧೧೬).
ಅನ್ನಕ್ಕೆ: ೧. ಸಂದೇಹವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕೆ ನತಾಂಗಿಯಲ್ಲ ಅಲಗಿನ ಮೊನೆ
ಗಂಜುವನ್ನಕ್ಕೆ ಪಟುಭಟನಲ್ಲ (ಎಲೆಶ್ವ. ೫೯); ಶಿವಕರುಣವಿಡಿಯದನ್ನಕ್ಕೆ
ಪ್ರಸಾದಿ ಎಂತೆಂಬೆ? (ಸಿದ್ಧವ. ೨-೯); ಏನಾದಡೇನಯ್ಯ ತಾನಾಗದನ್ನಕ್ಕೆ
ತಾನಾಗಿ ತನ್ನನಜಾದವನು ಲೋಕದಲಿ ಏನಾದಡೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೮).
'ಅನ್ನಕ್ಕರ' ಪರಾ. [?]

ಅನ್ನಕಂಟಕ (ಗು). ೧. ಉಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವ. (ನಾ).
೨. ಉಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವವನು: ಯಾರಿಗೂ ಅನ್ನಕಂಟಕ
ನಾಗಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ + ಕಂಟಕ]

ಅನ್ನಕಂಟಕತನ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ;
ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಹಾಕುವುದು. [ಅನ್ನ + ಕಂಟಕ + -ತನ]

ಅನ್ನಕರ 'ಅನ್ನಕ್ಕರ' ನೋ.

ಅನ್ನಕಲ್ಪಕ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು; ಆಹಾರವನ್ನು
ಕೊಡುವವನು: ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಕೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕನಾಹನಿರುದ್ಧಾದಿ
ನಾಮದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೨-೨೪). [ಅನ್ನ + ಕಲ್ಪಕ]

ಅನ್ನಕ್ಕೆ 'ಅನ್ನಕಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಕ್ಕರ, ಅನ್ನಕರ (ಅ). = ಅನ್ನಕಂ: ೧. ಮರನುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಎಲೆ
ಉಲಿವುದ ಮಾಬುದ (ಅವಚಂ. ೧೦೭-೪೮೭); ಅಂಗ ಲಿಂಗವೆಂಬನ್ನಕ್ಕರ
ಕಾಯದ ಸೂತಕ ಪ್ರಾಣಿಲಿಂಗವೆಂಬನ್ನಕ್ಕರ ಮನದ ಸೂತಕ (ಮಾಧೂಳ.
೨). ಅನ್ನಕರ: ನೆಲನೂ ನೇಸಲುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಬದುಕಿನುತಾ ಸುಕನ್ಯೆಯ
ನಸ್ತಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೨-೨೬); ಧರಿಪುದು ಘಟಿಸುವನ್ನಕರ (ರಾಮವಿ.
೧೪-೧೬೬). [?]

ಅನ್ನಗತ (ಗು). ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ.
'ಅನ್ನಗತ ಪ್ರಾಣ' ಪರಾ. [ಅನ್ನ + ಗತ]

ಅನ್ನಗತಪ್ರಾಣ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ
ತಡೆಯಲಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಹಸಿವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವನು: ಅನ್ನ
ಗತಪ್ರಾಣ ಚರ್ಮಗತ ದೃಷ್ಟಿ (ಗಾದೆ) [ಅನ್ನಗತ + ಪ್ರಾಣ]

ಅನ್ನಗದಕ (ನಾ). ಆಹಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೋಸಗೊಳಿಸುವವನು;
ಉಟಮಾಡಿದ್ದರೂ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ನಟಿಸುವವನು (ಉಕ. ೫).
[ಅನ್ನ + ಗದಕ]

ಅನ್ನಗಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?):
ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗುಣಿಗಳೆಯೊಳ್ಳಮ್ಮ ೫೦ ಸೆಜ್ಜೆ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತೆ ೧ ಕಮ್ಮ
೨೫ ಪಡಿಸಲಿಸುವುದಕ್ಕೊಂ ಭೋಗಕ್ಕೊ ಎಡೆನಾಡ ೭೦ ಬಳಿಯನ್ನಗಡೆಯಂ
ಸರ್ವನಮಶ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೮೪-೨೪; 1033 ?). [?]

ಅನ್ನಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಉಟಕ್ಕೆ
ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಾಗಲೂ ರಂಗನು ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಅಂದ ಬಳಿಕವೇ
ಅನ್ನಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರಂಗರೋ. ೧೬).
[ಅನ್ನ + ಗ್ರಹಣ]

ಅನ್ನಚತ್ರ, ಅನ್ನಭತ್ರ (ನಾ). ಉಚಿತವಾಗಿ ಆಹಾರ ದಾನಮಾ
ಡುವ ಧರ್ಮಶಾಲೆ: ಇದೇನು ಮನೆಯೋ ಅನ್ನಚತ್ರವೋ (ರೂಢಿ).
ಅನ್ನಭತ್ರ (ವೈಷ್ಣ. ೫೪೨). [ಸಂ. ಅನ್ನಪತ್ರ]

ಅನ್ನಭತ್ರ 'ಅನ್ನಚತ್ರ' ನೋ.

ಅನ್ನಜ (ಗು). ಆಹಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ; ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ:
ಅನ್ನಜ ಜೀವಜ ಮಾನಜ ಭೀತಿಗಳಂ ನಿರ್ಧರಿಸಲೆ ಬಾಲಕ (ಯೋಗಾಂವಿ.
೩-೩೧). [ಸಂ.]

ಅನ್ನದ (ನಾ). = ಅನ್ನದಾತ: ಅನ್ನದನ್ನಾದನ್ನಮಯ ಸ್ವಯಮನ್ನ
ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಕೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕನಾಹನಿರುದ್ಧಾದಿನಾಮದಲಿ (ಹಸಾರ.
೧೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನದಟ್ಟು (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಭಿಷೇಕ: ಯಂತೀ ಪಂಚಲಿಂಗದೇವರೋಹ
ಗಾದ ದೇವರುಗಳ ಅಂನದಟ್ಟುನ ತ್ರಿಕಾಲದ ಪೂಜಾ ಪುನಸ್ಕಾರ ಅಮೃತ
ಪಡಿ... ವಿಶ್ವೇಶ್ವರವಂಗಳಿಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೨-೫೫; 1286).
ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕ ಹೋ. [ಅನ್ನ + ಅಟ್ಟು]

ಅನ್ನದಾತ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಆಹಾರವನ್ನು
ಒದಗಿಸುವವನು: ಧರಿಯೊಳಿಂತಪ್ಪನ್ನದಾತರ ಸರಿಯಿಡುವರಾರಯ್ಯ
ನಿನಗತಿ ಸಾಂಗವಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೨೪-೨೬). [ಅನ್ನ + ದಾತ]

ಅನ್ನದಾನ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು;
ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು; ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು
ನೀಡುವುದು: ವ್ರತಹೀನರ್ ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಶೂಲರ್ ವ್ಯಸನ ವಶಗತರ್
ಪಾಪಿಗಳಿಂತತಿಷ್ಠರಪ್ಪರವನಿಯೊಳಿಂತಿಥಿಯೊಳಿನ್ನದಾನಮಂ ಕುಡುವೆಡೆ
ಯೊಳ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೫-೪೦); ತನಯನಿಲ್ಲದ ಮನೆಯೊಳಿಂತನುಭವಿಸ
ಬಹುದನ್ನದಾನವನನುಮತವೆ ಹೇಳಾ ನಪುತ್ರಸ್ಯ ಗತಿನಾಸ್ತಿ ಎನೆ
(ಬಸವ. ೨೪-೩೨); ಅನ್ನದಾನದ ಮಹಿಮೆ ತಾನನ್ನಮಯಕೆ (ಅನಿಕೇ.
೫೬-೮). [ಅನ್ನ + ದಾನ]

ಅನ್ನದಾನಿ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವವನು: ಅನ್ನದಾನಿಗಳ
ಸಂಖ್ಯೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ + ದಾನಿ]

ಅನ್ನದಾನೀತ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನದಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಒಡೆಯ,
—ಪ್ರಭು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಘನಶಿಷ್ಯವೃಂದಮಂ ದೇಶಿಕಶೇಖರಂ
ಪಡೆವುತಾತ್ಮಸಮಾನರನುರ್ವಿಗನ್ನದಾನೀಶನಿಪ್ಪ ನಾಮಮುಖರಾಮತೆ
ವತ್ತಿರೆ ತೋರ್ದನೂರ್ಜಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೬೦). [ಅನ್ನ + ದಾನ + ಈಶ]

ಅನ್ನದ್ರೋಹ (ನಾ). ಉಂಡಮನೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯುವುದು.

[ಅನ್ನ + ದ್ರೋಹ]

ಅನ್ನದ್ವೇಷ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಆಗದ ಸ್ಥಿತಿ; ಆಹಾರದ
ಮೇಲೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಜ್ವರದಿಂದ ಬಾಯಿ ಕೆಟ್ಟು ಅನ್ನದ್ವೇಷ
ವುಂಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ + ದ್ವೇಷ]

ಅನ್ನನಾಳ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಜರಿದವರೆಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು
ಸಾಗಿಸುವ ನಾಳ. [ಅನ್ನ + ನಾಳ]

ಅನ್ನನೀರು (ನಾ). = ಅನ್ನಪಾನ: ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀರು
ಹವಣಿಸಿ ಮಕ್ಕಳ ಗಿಣಿಯಂತೆ ಸಾಕಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬-೬೬).

[ಅನ್ನ + ನೀರು]

ಅನ್ನಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ: ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ
ಸುಂದರವಾದ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ ಅನ್ನಪಕ್ಷಿಗಳೂ... ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು
(ಶಾಂತಲಾ. ೧೩೯). [ಅನ್ನ + ಪಕ್ಷಿ / ತಮಿ. ಅನ್ನಂ = ಹಂಸ]

ಅನ್ನಪಚನ, ಅನ್ನಪಚನೆ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದು;
ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದು. ೨. ಆಹಾರವು ಜೀರ್ಣಿಸುವುದು;
ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ: ಆಹಾರವು ಕಡಮೆಯಾದರೆ ರಕ್ತಾಭಿಸರಣ, ಶ್ವಾಸೋ
ಚ್ಛಾಸ, ಅನ್ನಪಚನ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಮಂದವಾಗಿ, ದೇಹಕ್ಕೆ
ದುರ್ಬಲತ್ವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೬೨). ಅನ್ನಪಚನೆ:
(ದಕ. ೫). [ಅನ್ನ + ಪಚನ]

ಅನ್ನಪಚನೆ 'ಅನ್ನಪಚನ' ನೋ.

ಅನ್ನಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ತಾಳದ (೫)

[ಅನ್ನ + ಪದಾರ್ಥ]

ಅನ್ನಪಾನ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ನೀರು : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಯುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೯). [ಅನ್ನ + ಪಾನ]

ಅನ್ನಪೂರ್ಣ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ದುರ್ಗಿಯ ಒಂದು ರೂಪ. [ಸಂ. ಅನ್ನಪೂರ್ಣ]

ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣಿಸುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ ; ಷೋಡಶ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಾಸ ಪಟ್ಟಂ ಪೋಗೆ ಪೂಜಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿನಗಟೂಡುವುದು ಅನ್ನಪ್ರಾಶನಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂ. ೨೩೨); ಗರ್ಭಾಧಾನ ಪುಂಸವನ ಸೀಮಂತ ಜಾತಕರ್ಮ ನಾಮಕರಣ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಚಾಲ ಉಪನಯನ . . . ಎಂಬ ಷೋಡಶ ಕರ್ಮಗಳೊಡನೆಯು (ವಿವೇಕ. ೫); ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನವನ್ನು ಮಾಡುವುದು; ಮಗುವಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ಕರ್ಮವು (ಆರ್ಯಭ. ೧೨೩).

[ಅನ್ನ + ಪ್ರಾಶನ]

ಅನ್ನಬರ 'ಅನ್ನವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಬರೆ 'ಅನ್ನವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನಭೇದಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಗಂಧಕಾವಸ್ಥೆಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲವಣ; ಕಾಸೀಸ; ಹಿರಾಕಸ: ಅನ್ನಭೇದಿ ೪ ತೊಲ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೦); ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಅನ್ನಭೇದಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಸಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಮದ (ನಾ). ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಗರ್ವ; ಅನ್ನದ ಅಧಿಕತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸೊಕ್ಕು: ಅನ್ನಮದ ಅರ್ಥ ಮದ ಅಖಿಲ ವೈಭವದ ಮದ ಮನ್ನ ಪ್ರಾಯದ ಮದವು ರೂಪಮದವು (ಪುರಂದ. ೨-೧೫೧-೨). [ಅನ್ನ + ಮದ]

ಅನ್ನಮಯ (ನಾ). ಪಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸ್ಥೂಲದೇಹ: ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಆನಂದಮಯ ಎಂಬ ಐದು ಕೋಶಸ್ವರೂಪನಾಗಿ (ಹಸಾರ. ೪-೧೬); ಈ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವೇ ಅನ್ನ ಪರಿಣಾಮವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಕೋಶವು ಅನ್ನಮಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). 'ಅನ್ನಮಯಕೋಶ' ಪರಾ.

[ಅನ್ನ + ಮಯ]

ಅನ್ನಮಯಕೋಶ (ನಾ). = ಅನ್ನಮಯ: ತಂದೆಯು ತಿಂದ ಅನ್ನದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅದೇ ಅನ್ನದಿಂದಲೇ ವೃದ್ಧಿಗೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ಅನ್ನಮಯಕೋಶ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೦).

[ಅನ್ನಮಯ + ಕೋಶ]

ಅನ್ನಮಾನಿ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ: ಅನ್ನಮಾಶ್ರಿತಾಂಕ ನೊಳು ಕಾರುಣ್ಯಸಾಗರ ಕೇಶವನು ಪರಮಾನ್ನದೊಳು ಭಾರತಿಯು ನಾರಾಯಣನು ಭಕ್ತದೊಳು . . . ಇರುತಿಪ್ಪನೆಂದೆಂದು (ಹಸಾರ. ೩೧-೧೪).

[ಅನ್ನ + ಮಾನ]

ಅನ್ನಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ: ಇಂದು ಮಗುವಿಗೆ ಅನ್ನಮುಹೂರ್ತ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ + ಮುಹೂರ್ತ]

ಅನ್ನಯ 'ಅನ್ನಯ' ನೋ.

ಅನ್ನರಸ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಸಾರ; ಸಾರು ಮಜ್ಜೆಗೆ ಮುಂತಾದ ದ್ರವ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕಿವಿಚಿ ತೆಗೆದ ಅನ್ನದ ಸತ್ತ್ವ: ಯಮನು ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನರಸವನ್ನೂ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೧೩೧).

[ಅನ್ನ + ರಸ]

ಅನ್ನವರ 'ಅನ್ನವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನವರ್ಜಿತವ್ರತ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ನಿಯಮ; ಉಪವಾಸವ್ರತ. [ಅನ್ನ + ವರ್ಜಿತ + ವ್ರತ]

ಅನ್ನವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಬಟ್ಟೆ. [ಅನ್ನ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅನ್ನವಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ: ಅನ್ನವಾಟಿಕೆ ಗಳೊಳ್ ಪಾಕಮಂ ಮಾಡಿಸುವ ಮಣಹಮಂ ಕೃತವರ್ಮಕಂ ತಾಳ್ವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪-೭). [ಅನ್ನ + ವಾಟಿಕೆ]

ಅನ್ನವಾಸ (ನಾ). ೧. ಭೋಜನ ಶಾಲೆ; ಊಟದ ಮನೆ: ನೆಗಟ್ಟಿ ಮಾತಜವರ ಸಬ್ಬವದವರೊಡನಂತೊಸೆದನ್ನವಾಸದೊಲಗದೊಳಿದನಾ ಗಳ್ ಹರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೦); ಅಮೃತಮತಿಯೆಂಬಳ್ ಅಮೃತಾ ಹಾರದ ಬೋನಮಂ . . . ವಿಶಾಸದಿಂದನ್ನವಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೫ ವ); ಮಡದಿಗೆ ಬೋನವೆತ್ತುವಡೆಯಾಡುವ ಬಡ್ಡಿ ಪ ಸೋದಿಪೊಳ್ಳಿತಂ ನುಡಿಸುವ ಕಂಚನುಗ್ಗುಡಿ ಪ ಕೆಯ್ಗೊಟೆವಾರತಿದೋರ್ಪ . . . ನೆರೆದರಿಂದ್ರಲತಾಂಗಿಯರನ್ನವಾಸದೊಳ್ (ಪುಸ್ತಪು. ೯-೮೭).

[ಅನ್ನ + ವಾಸ]

ಅನ್ನವೈ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ತೊರೆಯರ ಮಾರಣ್ಣಗಂ ಅನ್ನವೈ ಯಕ್ಕಂಗಂ ಪುಟ್ಟದವರ ತಾತಣ್ಣ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೪-೨; 1000?). [ಅನ್ನ + ವೈ]

ಅನ್ನಶಾಂತಿ (ನಾ). ಅನ್ನದಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡುವ ತೃಪ್ತಿ; ಅನ್ನದಾನದ ಮೂಲಕ ನಡೆಸುವ ಶಾಂತಿ: ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗೆ ಅನ್ನಶಾಂತಿ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅನ್ನ + ಶಾಂತಿ]

ಅನ್ನಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರಶುದ್ಧಿ. ೨. ತುಪ್ಪ: ಅವರ ಹೆಂಡತಿಯ ವರು ಮುಂದಿನ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು "ಅನ್ನಶುದ್ಧಿಯನ್ನು" (ತುಪ್ಪ) ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಶಿವರಾ. ೧೫). [ಅನ್ನ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅನ್ನಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರವನ್ನು ಬಡಿಸಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ತಿಥಿ. 'ಆಮಶ್ರಾದ್ಧ' ಪರಾ. [ಅನ್ನ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ (ನಾ). ಅನ್ನದಾನದಿಂದ ಜನರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು; ದಾಸೋಹ: ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇಂದು ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ (ರೂಢಿ).

[ಅನ್ನ + ಸಂತರ್ಪಣೆ]

ಅನ್ನಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಪಾಕವಿದ್ಯೆ; ಅಡಿಗೆಮಾಡುವ ಕಲೆ: ಅವನು ಮತುಪರ್ಣದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ, "ನಾನು ಅಶ್ವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲೆ; ಅನ್ನಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಬಲ್ಲೆ; ಇತರರು ಅರಿಯದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (ವಚಭಾ. ೧೩೬). ೨. ಬಡಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು. [ಅನ್ನ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅನ್ನಸತ್ಯಾಗ್ರಹ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ ನೆರವೇರಿದ ಹೊರತು ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, —ಹಠ: ಸಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದು ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಹೇಳದಿದ್ದರೆ ತಾನು ಊಟವನ್ನೇ ಮಾಡಲಾರೆನೆಂದು ಹೆಂಡತಿ ಅನ್ನಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂತು (ಮೂರುದಾ. ೧೯೬). [ಅನ್ನ + ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ]

ಅನ್ನಸತ್ರ (ನಾ). = ಅನ್ನಚತ್ರ (ರೈಸಾಗ. ೫೪೨). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಳ್ 'ಅನ್ನಳ್' ಪರಾ.

ಅನ್ನಾಂಗ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ; ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಸನಾಂಗಾ ತೋದ್ಯಾಂಗ ಪ್ರಸವಾಂಗ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ದೀಪಾಂಗಾನ್ನಾಂಗ ಸುರಾಂಗ ಭಾಜನಾಂಗವಸಥಾಂಗ ವಿಭೂಷಣಾಂಗ ದಶಕಲ್ಪಕುಜಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೪). ೨. ಜೀವಾಣು; ವಿಟಮಿನ್ನು: "ಇದು ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಗು

... ಈಗ ನಾವು ಮಗುವನ್ನು ಗಡಸುಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅನ್ನಾಂಗ ಮತ್ತು ಹಾಲು ಕೊಟ್ಟು ಪೋಷಿಸಬೇಕು” (ಚಿಕಿತ್ಸ. ೭೮); ಉತ್ತಮ ಅನ್ನಾಂಗಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಇವು ಪುಷ್ಟಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೨).

[ಅನ್ನ + ಅಂಗ]

ಅನ್ನಾಭಂಧು (ನಾ). = ಅನ್ನಾಭಂಧು : ಚನ್ನಾಗಿ ನಂಬಿದವನೊ ಚನ್ನಿಗಗೋವಳೇಶ ಅನ್ನಾಭಂಧುವೆಂಬೊ ಘನ್ನತಂತೋ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭). [ಅನ್ನಾಭಂ (< ಸಂ. ಅನಾಭ) + ಬಂಧು]

ಅನ್ನಾದ (ನಾ). ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನತಕ್ಕವನು : ಅನ್ನದನ್ನಾದನ್ನಮಯ ಸ್ವಯಮನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಖಿಳ ಚೇತನಕನ್ನಕಲ್ಪಕನಾಹನಸಿದ್ಧಾದ್ಧಾ ನಾಮ ದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವನು : ಕಲಾ ವಿದನಿಗೆ ಬದುಕಿಲ್ಲ. ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಅವನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತದೆ... ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕನಾಗಿ ಅವನು ಬಾಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರಂಗರೋ. ೧೯೯).

ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕವಾಗು = ಕೂಳಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗು (ಉಕ) : ಮಾನವ ಜೀವ ಹುಳುಗಳಹಾಗೆ ಸಾಯುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿದೆ ; ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕವಾಗಿದೆ (ಬನಸಿ. ೧೧೦). [< ಸಂ. ಅನ್ನಾನ್ನಗತಿಕ ?]

ಅನ್ನಾಭಾವ (ನಾ). ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಊಟಕ್ಕೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಇಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಾಭಾವವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅನ್ನ + ಅಭಾವ]

ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಅನ್ನದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ. [ಅನ್ನ + ಅಭಿಷೇಕ. / ತಮಿ. ಅನ್ನಾಭಿಷೇಕಂ]

ಅನ್ನಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕೊಣ್ಣಲ ಗಾಮುಣ್ಣರ ಮಗಳನ್ನಾರಿಯ ರಾ ಕಾಡೆನು ಗಾಮುಣ್ಣಜ್ಜಿ ಕೊಟ್ಟಿರಾ ಅನ್ನಾರಿಯು ಮಾಡಿಸಿದ ತೂಮ್ಪು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೫-೨ ; 950). [?]

ಅನ್ನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡುವವನು ; ಭಿಕ್ಷುಕ (ದಕ. ೪). [ಅನ್ನ + ಅರ್ಥ]

ಅನ್ನಾಶಯ (ನಾ). ಅನ್ನಕೋಶ : ಮೊದಲು ಇವು ಅನ್ನಾಶಯದಲ್ಲಿರುವ ಹೈಡ್ರೋಕ್ಲೋರಿಕಾಮ್ಲ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟ ರಾಸಾಯನಿಕ ಕಿಣ್ವಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಭಜನೆ ಹೊಂದಿ... ಮಾರ್ಪಡುತ್ತವೆ (ನಿರಶಾ. ೨೩).

[ಅನ್ನ + ಅಶಯ]

ಅನ್ನಾಸನಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಭೋಜನ ಪಂಕ್ತಿ ; ಊಟದ ಸಾಲು : ತಮ್ಮ ತಮ್ಮವರ ತಾವಲಿಯದಬುಂಡಿತರು ಒಡಲ ಗುಣಧರ್ಮದಿಂದ ಅನ್ನಾಸನ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಹೋರುವರಿಗೇಕೆ ಶಿವನ ವೇಷ (ಅವಚಂ. ೨೫೮-೧೧೭೩).

[ಅನ್ನ + ಅಸನ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅನ್ನಿಗ (ನಾ). ಬೇರೆಯವನು ; ಹೊರಗಿನವನು : ನಿನ್ನ ಪೇಟ್ಟು ದೊಂದಂದಮನೊಲ್ಲದನ್ನಿಗರ ಪೇಟ್ಟು ದು ಗೆಯ್ದೆನೊ (ಪಂಚತಂ. ೩೪-೨) ; ಎನ್ನವರನ್ನಿಗರೆನುತುಂ ಮುಜುಕಂ ಮಚ್ಚರಗೊಳ್ಳದ ಸತ್ಯಕ್ಕಿಜವಟ್ಟಿನಿಸುವ ಸಾಧುಸಮಿತಿಗತಿ ಸಮತೆಯೊಳಿಜಗುವೆನು (ಜಯಕಾ. ೧-೫) ; ಇನ್ನಳಿದ ಮಾತೇನು ಭೂತಳಕ್ಕನ್ನಿಗಂ ನೀನಾದೆ (ಮದೇಪು. ೨೬-೪೨).

[< ಸಂ. ಅನ್ನಿಕ]

ಅನ್ನಿಗೆ (ನಾ). ಕಂಚುಕ ; ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತ್ರ (?) : ಕಳಚಿ ಪಳಂಚಿ ಪುಂಗುರವನುಟ್ಟಿಳವಟ್ಟರೆ ಮಲ್ಲಗಂಟಿನೊಳ್ಳವಡೆ ಕಟ್ಟಿ ಚೊಲ್ವೆಯಮ ನನ್ನಿಗೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿ ತೊಟ್ಟು ಕೆಂದಳದೊಳಮರ್ಚಿ ಬಾರಿಸುತೆ ಬೊಂದುಗೆಯಂ ಕುಜುಪಿಂಗೆ ಪೋದಳವ್ವಳಿಸುತಮಾಗಳೊರ್ವಳಭಿಸಾರಿಕೆ ನೀರ ವಿಡಂಬಯಾನದಿಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೪೨). [< ಸಂ. ಅನ್ನಿಕಾ ?]

ಅನ್ನಿಗೆಜಿ 'ಅಣ್ಣಿಗೆಜಿ' ನೋ.

ಅನ್ನಿಸು, ಅನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳಿಸು ; ಇತರರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬೈಯಿಸು : ಚಾಡಿ ಹೇಳಿ ಅವರಿವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಯಾಕೆ ಅನ್ನಿಸುತ್ತೀ ? (ರೂಢಿ). ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರು ; ಭಾವವಾಗು : ಹಾಗೆ ತಾನು ಹಿಂದಿರುಗಲು ದೈವೀಪ್ರೇರಣೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಈಗ ಅವನಿಗನ್ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಆಶ್ರಮ. ೬) ; ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಏಕೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಹಲವರಿಗಾದರೂ ಅನ್ನಿಸದಿರದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೪೨). **ಅನಿಸು :** ೨. ಅವುಗಳಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಹ... ನಮಗೆ ಅನಿಸಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೦) ; ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅತನ ಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿಗೆ ಅನಿಸುವುದು ಸಹಜ (ಜಗದಾ. ೨೭೦) ; “ಮಾನ್ಯ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಉಪಚರಿಸುವುದು ಗೃಹಿಣಿಯ ಧರ್ಮವೆಂದು... ನನಗನಿಸುವುದು” (ಹಾಹುತ್. ೩೧).

ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಇತರರಿಂದ ಬೈಯಿಸಿಕೊ ; ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು : ಅಂಗೈ ತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದಿ).

[ಅನ್ನ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಅನಿಸಿಂಚು]

ಅನ್ನು, ಅನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಅಂದು (ಭೂತ ಕೃ). ೧. ಹೇಳು ; ನುಡಿ : ನೀನೀಗಂದ ನುಡಿಯಕಟಾ ಹೇಯವಾಗೆಂದುದನು ಕೇಳಲಿ (ಸೀತಾಹ. ೪-೨೦-೨೧) ; ಇಂತಹ ಉತ್ತಾರಕವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅನ್ನಬಹುದು (ಜಗದಾ. ೭೨) ; ಕೃಷ್ಣಾಕುಮಾರಿ ಯಾದಿ ಜನರು ಅಂದಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಅಂದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ; ಅನ್ನಬಾರದಂಥ ಮಾತುಗಳನ್ನೇನು ನಾನು ಬರೆದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೪ ಮು). ೨. ಹಾಡು : ಹೇಗೋ ಒಂದು ಪದವನ್ನು ಅನ್ನು, ನೋಡೋಣ (ಮಂವಾಕಿ. ೧೮) ; ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನ್ನಯ್ಯಾ ಕೇಳೋಣ ? (ರೂಢಿ). ೩. ಹೆಸರುಕೊಡು ; ಹೆಸರನ್ನಿಡು ; ಹೆಸರು ಹೇಳು : ಅರಿಶಿಣ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಏನು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೨) ; ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವಿಗೆ ಮರಾಟೆಯಲ್ಲಿ ಏನನ್ನುತ್ತಾರೆ ? (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩) ; ಇದನ್ನು ಮೊಸರು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕ). ೪. ಭಾವವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸು : ಹೆತ್ತ ಹೊಟ್ಟೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಚುರಕ್ ಅನ್ನುತ್ತೆ ಅನ್ನೋದು ನಿನಗೆ ಹ್ಯಾಗೆ ಗೊತ್ತಾದೀತು (ನಡದಾ. II, ೯೨೬) ; ಹೂ ಗಮಗಮ ಅನ್ನುತ್ತದೆ, ಗಾಡಿ ಗಡಗಡ ಅನ್ನುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಅನ್ನು (ಕ).**

ಅಂದಾಡು, ಅಂದು ಅಡು = ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ನಿಂದಿಸು : ಜನ ಅಂದಾಡೋದಕ್ಕೇನು ಬಂದದ್ದು (ಜೀವನ. ೧೧) ; ಅನಂದನನ್ನು ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟಿ ಅಂದು ಅಡಿದ್ದು ಬೇರೆ ಕಳವಳವುಂಟು ಮಾಡಿತ್ತು (ಮರಳಿ. ೧೬೪). **ಅಂಬುದು =** ಅನ್ನುವುದು ; ಹೇಳುವುದು : ತೋಜುಜಿ ಮೋಹಪಾಶಮನಸುಂಗೊಳೆಯೊತ್ತಿದರುತ್ತಮಾದಮಿನ್ನುಜು ಗುಜಿ ಬಾಲಲೀಯದಿದು ನಿಕ್ಕುವನುಂಬುದನೊಪ್ಪೆ ನಂಬಿ ತಾನ್ನಿಜಿದ ಕದಂಬ (ಎಕ. XV, ಪೂಳನ. ೬೬-೭ ; 950). **ಅನ್ನುವುದು, ಅನ್ನೋದು =** ಎಂಬ ವಸ್ತು ; ಈ ಹೆಸರಿನ ಪದಾರ್ಥ : ಹಾಲು ಅನ್ನುವುದು ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ) ; ನ್ಯಾಯನೀತಿ ಅನ್ನೋದು ಬೇಡವೆ ? (ರೂಢಿ). [< ಎನ್]

ಅನ್ನುಮಾನ (ನಾ). = ಅನ್ನುಮಾನ : ಸಣ್ಣವನ ಕ್ಲೇಶ ಕಡಿಗೆ ಮಾಡು ಅನ್ನುಮಾನ ಸಲ್ಲ, ಆಸಾಧ್ಯವೆನ್ನದೆ ಪ್ರಸನ್ನವದನನಾಗು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೮). [< ಸಂ. ಅನ್ನುಮಾನ]

ಅನ್ನೆ (ನಾ). ಅಂಥವಳು ; ಆ ರೀತಿಯವಳು : ಪತ್ನಿಗಂತಃ ಕರಣದನ್ನೆಯಾಯಕನೆನಿಪ್ಪುದನುದಾಹರಿಸುವಂತೆ (ಸಾಂದಪು. ೧೩-೪೦). ‘ಮನದನ್ನೆ’ ಪರಾ. [ಅನ್ನ + -ಎ]

ಅನ್ನೆಗ 'ಅನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆಗಂ, ಅನ್ನಿಗಂ, ಅನ್ನೆಗ (ಅ). ೧. ಆ ವರೆಗೆ; ಆ ತನಕ; ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ: “ಅನ್ನೆಗಂ... ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದಂಗಳ್” (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೭); ತಳ್ಳಿಜಾದಸುಂಗೊಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ಕಾದಿ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೂ. ೩೧-೯; 900); ಈ ಪಸವು ಕಟುಪನ್ನೆಗಂ ನೀಮುಮಡದ ಕೈಯನೆಲಿಕ್ಕಿ ಪಗಲುಣ್ಣಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೬೨-೧೬); ಎನ್ನೆವರಂ ಸಚೇತನೆಯನ್ನೆವರಂ 5 ಲಘುವಾಗದಿರ್ಪೆನೋ ಅನ್ನೆಗಮೀಗಲೇ ಯೆಡೆಯಿನಾಂ ತೊಲಗಿರ್ಪುದು ಕಜ್ಜಮಲ್ಲದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೨); ನುಡಿಯದಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ ಧೈರ್ಯಮಕ್ಕುಂ ಕೂಡದನ್ನೆಗಂ ಕೂಡದಂ [ತಿ]ರಲಕ್ಕುಂ ಬಸಮಾಗದನ್ನೆಗಂ ಬಳಸಲಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೩). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ: “ಇನೆಗಮುದುಮನ್ನಮನ್ನೆಗ 10 ಮಿನಮಲೊಡಂ ಸೊನ್ನೆವರಸು ಸತ್ಯರ್ಥದಕಾರ ನಿಜಸ್ಥಾನದೊಳಪ್ಪುವು” (ಶಮದ. ೨೪೬); ಭದ್ರಬಾಹುವೆಂಬ ಮಾಣಿಯೊಂದು ಬಟ್ಟಿನ ಮೇಗೆ ಸದಿ ನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟಿನೊಂದಜಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟುಡುತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೯-೧೩); ಅದಂ ವಿವಾರಿಸಿ ನೋಟ್ಟುನ್ನೆಗಂ ಬಾಳೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ದ ಬಾಳೆಯಂ ಬಾಳನುಮಂ ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮ ವ); 15 ತನ್ನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಬರ್ಪವರ್ ಬರ್ಪನ್ನೆವರಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೯೪). ೩. ಅಷ್ಟಮುಟ್ಟಿಗೆ: ರನ್ನದ ಕಳಶಕ್ಕೆಣೆಯೆಂಬನ್ನೆಗಮದು ಸುಖಸುಧಾಕರಂ ಸ್ವಸ್ತಿಕರಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೬-೩೫); ದೇಸೆ ಪೊಚ್ಚಪೊಸ ತಾಯ್ತಂಬನ್ನೆಗಂ ಮಾಟ್ಟಿ ನೂತನ ಕಂದರ್ಪನನೂನದಾನಗುಣದಿಂ ಚಾಳುಕ್ಕಕಂದರ್ಪನಾ (ಗದಾಯು. ೧-೬). ೪. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ; ಆ ವೇಳೆಗೆ; 20 ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಅನ್ನೆಗಮಿತ್ತ ಧರ್ಮ ಪುತ್ರಂ ಶಲ್ಯವಧೆಯಿಂ ಬಟಿಯಿಂ ರಾಜರಾಜನಂ ಕೊಳುಗುಳದೊಳಜಿಯುಂ... ಕಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೪ ವ); ಅನ್ನೆಗಮವರೆಲ್ಲರೊ ಪೊಡದೆನ್ನಂ ಕೈವಿದಿದು ಕಟ್ಟಿ ಮನದತಿಮುಳಿಸಿಂ ಬನ್ನಕ್ಕೆ... ತಂದೊಡೆ (ದಶಕು. ೮-೨೨೬); ಅನ್ನೆಗಂ ಶಿವಶಿವೆಯರಿನಿತೆಗದೀ ವಿವರಮನ್ನೆಲಕೆ ಸಾರ್ವಂತೆ ಮುಂಗೋ 25 ಳಿಗರ್ ಕೂಗೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೩೧); ಅನ್ನೆಗಮೊರ್ಮ ರಾಯನೊಡೊಲ ಗಂಗೊಟ್ಟು (ಅದ್ಭುತ. ೮-೪). ೫. ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ; ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ: ಜರೆ ನಿಜಶಕ್ತಿಯಿಂ ಪಿಡಿದು ಪಿಂಡಿಸದನ್ನೆಗಮಾತ್ಮದೇಹ ದೊಳಾ ನರೆ ತಲೆದೋಜದನ್ನೆಗಮನಾಕುಳಮಿಂದ್ರಿಯದೇಜ್ಜಿಯುಳ್ಳಿನಂ ... ಅರ್ಥಿಯಂ ಜಿನೇಶ್ವರನನಹರ್ನಿಶಂ ನೆನೆವುದು (ಸಮಸ. ೧-೧೦೫); 30 ಬಗೆಗಿಡೆ ಮುತ್ತು ಚಪ್ಪರಿಸದನ್ನೆಗಮುನ್ನತ ಶಕ್ತಿ ಕುಂದದನ್ನೆಗವೆಳವೆಂಡಿ ರಿಚ್ಚಿ ಕಿಡದನ್ನೆಗಮತ್ತಿದ ಕುತ್ತಮೊತ್ತದನ್ನೆಗಂ... ಉಗ್ರವೃತ್ತಂ ಬಂದ ಗುಟ್ಟುಗದನ್ನೆಗಂ ಪರಮದೀಕ್ಷಗುಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂ ವಿವೇಕಿಯೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೩೪). ಅನ್ನಿಗಂ: ೧. ಪುರಕೆ ಬೊಪ್ಪಡಂ ಮಗನೆ ನಾ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಧರಿಸದನ್ನಿಗಂ ನಗರವಾಸಂಗಳ್ ಸಲ್ಲದೈ (ತುರಂಗ. ೮೨-೪೪). ಅನ್ನೆಗ: 35 ೧. ನೆಟ್ಟನೊರ್ವನೆ ಬೈಗಿನಿಂ ರವಿ ಪುಟ್ಟುವನ್ನೆಗ ಜಾನಜಪವಳವಟ್ಟು ನಿಲುವಾ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೨೨). [ಅನ್ನೆಗಂ + -ಗಂ]

ಅನ್ನೆಬರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆಯ, ಅನ್ನೆಯ (ನಾ). ೧. = ಅನ್ಯಾಯ: ಇಂತನ್ನೆಯದಿಂದೀ ಪಟುವಿನೊಳೆನ್ನರಸನಂತಿಂ ಬಿದಿಯೆ ತಂದಿಕ್ಕುವುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೨); 40 ಭೂವರನಾ ದುರಾಚಾರಿಯಾ ಅನ್ನೆಯದ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಸೊಳಾ ಯ್ದರಂ ನೋಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೧೮); ನನ್ನದು ನನ್ನಯೋ ಅನ್ನೆಯಪೊ ಹೇಳೆಂದಳೆಂದುಮುಖಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೮-೫೧); ಅನ್ನೆಯವಾಯಿತು ನನ್ನದು ಬಾಳು (ಚಿಲುವು. ೫೦). ೨. ಒಂದು ವಿಧವಾದ ತೆರಿಗೆ: ಮನ್ನೆ ಗಾಣಕೆ ಸೇಸೆ ತಪ್ಪನ್ನೆಯವಾಯದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು (ಸೌಇಇ. IX-i, 45 ೨೫೧-೪೫; 1149). ಅನ್ನೆಯ: ೧. “ಅನ್ನೆಯಮೆಂದನ್ನಾಯಂ”

(ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೬೮); “ಮಿಗಯನ್ನಯಮನಲನ್ಯಾಯಮೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು” (ಕವಿಕಂ. ೮೦); ಕುಲಕನ್ನೆಯರ್ಗದನ್ನೆಯಮೆಂದು ಮಹತ್ವಮೆ ಗರ್ಹಿ ಪಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೫); ಅನ್ನೆಯದೆ ಪತ್ರಮಂ ಸುಟ್ಟು ಕಂಗಟ್ಟಿರೈ (ವೀಶೈಪು. ೪-೯-೩೬); ಅನ್ನೆಯವಿದಲ್ಲು (ಉದ್ಯದೇ. ೨-೨); ಜನ ರೊಳನ್ನೆಯಮುಂಟೆ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೧೭-೫೬). [ಕಂ. ಅನ್ಯಾಯ]

ಅನ್ನೆವರ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆವರಂ, ಅನ್ನಂಬರಂ, ಅನ್ನಬರ, ಅನ್ನವರ, ಅನ್ನೆಬರ, ಅನ್ನೆ ವರ, ಅನ್ನೆವರೆ (ಅ). ೧. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಆ ತನಕ: “ಅನ್ನೆವರ ಮನ್ನೆವರಗಮನ್ನೆಗಮೆಂದು... ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧); “ಅನ್ನೆವರಂ... ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್” (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೭); ನರರರೆಬರ್ ವೈರಾಗ್ಯಂ ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೆ ತೊಜೆವೆಂಬ 5 ರನ್ನೆವರಂ ಸೈತರಲೀಯದಂತಕಂ ಗೋಣ್ಣುರಿಗೊಂಡೆಜೊಡೆಯೊಡ್ಡ ವರ್ಪರುಮೊಳರೇ (ಅಜಪು. ೨-೮೫); ದುರಿತಂ ಕಿಡದನ್ನೆವರಂ ಪರಮ ಜಿನಾಗಮಮನಜಾಯದನ್ನೆವರಂ ನಿಷ್ಕರಮಪ್ಪದುಃಖಚಯಮುಂ ಮರಣ ಮುಮಾವಾಪ ಭವದೊಳೇಂ ಪಿಂಗುಗುಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೬); ಸುಖಮಿರಲೀಧರೆ ಶಶಿರವಿಯುಳ್ಳನ್ನೆವರಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೧). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಅರ್ಥ; ಹಾಗಿರುವಲ್ಲಿ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ; 10 ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ: ಅಂ ಜನಕನೇಕಿಯೊಳಗಿದಂಜುತ್ತಂ ಕೇಳುತಿದ್ಧ ನಿರ್ಪನ್ನೆವರಂ ಬಿಂಜದಡವಿಯೊಳಗಿಲ್ಲಂ ನಂಜಿನ ಮಜೆ ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟು ತೆಜನಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೧). ೩. ಅಷ್ಟಮುಟ್ಟಿಗೆ: ಉಪವಾಸ ಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ವಪು ಗಿಡಿಗಿಡಿ ಜಂತ್ರಮಾದದನ್ನೆವರಂ ಕ್ಷಮಿಯಿಸೆ ಮುನೀಂ ದ್ರನನಶತಪದೊಳಾ ತಪ್ಪಿಸಂದ ಸಲವದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪). ಅನ್ನಂಬರಂ: ೧. ಚನ್ನಾದಿತ್ಯರ್ಕಳ್ ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ 15 ನಡೆವುದು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೪೮-೧೩; 965). ಅನ್ನಬರ: ೧. ಸಂಗ ಸುಖ ಕೊಡಲಹನ್ನಬರ ಶಿವಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡಬೇಕು (ಶಿವಮಂ. ೫೬); ನರನ ನುಡಿ ಪೊಳ್ಳಾಗದಾ ಮುರಹರನ ಬಲುಹುಳ್ಳನ್ನಬರ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೬೩). ೨. ವಿಶಿಷ್ಟ ಸುಖಾನುರಾಗದಿಂ ಘನಪರಿಣಾಮಿಯಾಗಿರುತಿ ಹನ್ನಬರೊಯ್ಯನೆ ನಿದ್ರೆ ತೀರೆ (ಶತಕ. ೨೪-೩೨). ಅನ್ನವರ: ೧. ಅನ್ನ ವರವೇ ದ್ರವಿಣದೇಹಸುಹೃನ್ನಿಮಿತ್ತಭಯಂಗಳೆನಿತನನ್ನವರವೇ ಶೋಕ 20 ಮೋಹ ಮದಾಂಧಕಾರವಿವು (ನಿಭಾಗ. ೩-೪-೨೩). ಅನ್ನೆಬರ: ಚ[ನ್ನಾದಿ]ತ್ಯರಳ್ಳನ್ನೆಬರಂ ಪ್ರತಿಪಾ[ಳಿ]ಸುರಾ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨-೧೭; 1027); ಜನಪರನ್ನೆಬರೊಬ್ಬದೂತನ ವಿನಯದಲಿ ಕಳುಹು ವುದು (ಕುನ್ಯಾಉ. ೧-೧೦). ಅನ್ನೆವರ: ೧. ತಾರಾರ್ಕರುಳ್ಳನ್ನೆವರ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನೋರಂತೆ ಪಾಲಿಸನೊಲವಿಂದೆ (ಶ್ರೀಭುತಿ. ೧-೫೫). ಅನ್ನೆವರೆ: ೧. ಹರನವಸರಮಹನ್ನೆವರೆ ತಾವರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದ ಹಿಮ 35 ಕಿರಣಂ ತಿರುಗುತಿರ್ಪಂ (ಬಸಪು. ೪೩-೪೩). ‘ಅನ್ನೆಗಂ’, ‘ಅನ್ನೆ ವರೆಗೆ’ ಪರಾ. [ಅನ್ನೆಗಂ + -ವರಂ]

ಅನ್ನೆವರೆ 'ಅನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಅನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಅನ್ನೆಗಂ: “ಅನ್ನೆವರೆಗಂ... ಇವು ಸೀಮಾ ಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್” (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೭); “ಅನ್ನೆವರೆಗಮನ್ನೆಗ 40 ಮೆಂದು... ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧); ನೀನಾ ದ್ವಿಜಸ್ತಜಾತಿಯಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ಮಾಡಿದೆಯದನ್ನೆವರೆಗಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಾಗಿ ನಡೆಗುಂ (ಜಾವುಂಪು. ೭೪-೨೧). [ಅನ್ನೆಗಂ + -ವರೆಗಂ]

ಅನ್ನೋಣ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಏಕಳ್ಳೀ, ನಿನ್ನ ಅನ್ನೋಣ ವಾದರೂ ಏನಿನ್ನು? (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೭೦).

[ಅನ್ನೆಗಂ + -ವಣ]

ಅನ್ಯಕುಂದ, ಅನ್ಯಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು.

IP ಓರಂಗಲ್ಲಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಈಗಿನ ಹನುಮಕೊಂಡ (?):

ಅನ್ಯಕುಂದ ಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಎಇ. IX, ೨೬೩-೧೬; 1117).

ಅನ್ಯಕುಂದೆ: ಅನ್ಯಕುಂದೆಯ ಭೀಮಂ ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯-೧೭; 1015). [\leq ಹನುಮಕೊಂಡ ?]

ಅನ್ಯಕುಂದೆ 'ಅನ್ಯಕುಂದ' ನೋ.

ಅನ್ಯ (ಸ). ೧. ಬೇರೆಯ. ೨. ಮತ್ತೊಂದು; ಮತ್ತೊಬ್ಬ. ೩. ಸರ್ವ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ: ಕವದಿನಮಯಿರೆನೆವೆನಿಪುವು ವರ್ತಿಕುಮನೈಯುಷ್ಕದಸ್ತದ್ವಿಷಯ ವ್ಯವಹೃತಿಗಳೇಕಾನೇಕ ವಚನದಿಂ ಪ್ರತಿವಿಭಕ್ತಿ ಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೩೭೯).

ಅನ್ಯದ ದಿನ = ಬೇರೆಬಗೆಯ ದಿನ; "ಅನ್ಯಾಯದ ದಿನ" (ಮಲ್ಲಿಗ. ೬೯); ಗಂಡುಳ್ಳಬಾಲ್ಯಾರು ಭಿಕ್ಷುಕ ಹೋದರು ಅನ್ಯದ ದಿನ ಬಂದು ಮಳಿರಾಜಾ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಂಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಅಥವಾ ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರು ಅನ್ಯಂಟಿರ ಬಳಿಯ ಸಂಕರಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಕುಡೆಯರ ಬಳಿಯ ನಾರಣಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲಶಾಸನದ ಕ್ರಮ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೯-೮; 1444); ಹೊನ್ನೆಯಹದವಳರ ಮಗ ಅನ್ಯಂಟಿರ ಬಳಿಯ ತಿರುಮಹದವಳನೂ ಮಾದಶೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಅತಿಮುದ್ದನ ಬಳಿಯ ಬೆಂಮಸೆಟ್ಟಿಯನೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii; ೪೫೦-೧೨; 1444). [?]

ಅನ್ಯಕೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯದು; ಬೇರೆಯವನು. ೨. ಮತ್ತೊಂದು; ಮತ್ತೊಬ್ಬ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಕರ್ತೃ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕರ್ತೃ; ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕರ್ತೃ: ಅನ್ಯಕರ್ತೃಗೆ - ನುಡಿಯಿಸಿದಂ, ಮುಡಿಯಿಸಿದಂ, ಕಡಿಯಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅನ್ಯ + ಕರ್ತೃ]

ಅನ್ಯಕಾರಿ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯಕಾರಿ; ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು: ನಿನ್ನ ಬಸುರಲಿ ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿದೆ ಅನ್ಯಕಾರಿ ಪಾಪಿ ನಾನು ಇನ್ನು ಅಮ್ಮನೆನುತ ಯಾರನು ಎನ್ನ ಪ್ರೇಮದಿ ಕರೆಯಲಿ (ಗೋಪಾಡು. ೮೮). [\leq ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯಕಾರಿನ್]

ಅನ್ಯಚಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುವ ಮನಸ್ಸು: ಅನ್ಯಚಿತ್ತ ವಿರಸದಿರಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತವಿರಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೮).

[ಅನ್ಯ + ಚಿತ್ತ]

ಅನ್ಯಜಾತ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಅನ್ಯವನು ಇಕ್ಕುವ ಅನ್ಯಜಾತನೆ ಕುಲಜ ಅನ್ನವನು ಇಕ್ಕದುಣುತಿಪ್ಪ ಕುಲಜಾತ ಅನ್ಯನೆಂದೂಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೫೪). [ಅನ್ಯ + ಜಾತ]

ಅನ್ಯಜಾತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪಂಗಡ, -ಕುಲ: ಅನ್ಯಜಾತಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡದಂತೆ ಎನ್ನ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೨೬೩). [ಅನ್ಯ + ಜಾತಿ]

ಅನ್ಯತರ (ಸ). ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತರವೇದನೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಾತಾವೇದನೀಯ ಅಸಾತಾವೇದನೀಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಿಜದ್ವಿ ಚರಮಸಮಯದೊಳ್ ಅನ್ಯತರವೇದನೀಯ ದೇವಗತಿತ್ತಯೋಗ್ಯಾನು ಪೂರ್ವ ಶರೀರಬಂಧನ ಸಂಘಾತವರ್ಣರಸಪಂಚಕ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಂಹನನ ಪಂಚಷಟ್ಕಾಂಗೋಪಾಂಗದ್ವಿಕಂ ಗಂಧದ್ವಿಕಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೯ ವ). [ಅನ್ಯತರ + ವೇದನೀಯ]

ಅನ್ಯತ್ರ (ಅ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಡೆ: ಹರಿಹರಾತ್ಮಕ ನಾಮಕೀರ್ತನವೆರಸಿ ಬದುಕುವನೊಬ್ಬನೀ ನಾಲ್ವರುಗಳಲ್ಲದೆ ಭುವನದೊಳಗನೈತ್ತಿಲ್ಲೆಂದ

(ಕುವ್ಯಾ. ೨-೧೧೭). ೨. ಬೇರೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಮತ್ತೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ್ವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು: ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಧರ್ಮಗಳು ಹತ್ತು: - ಅಸ್ತಿತ್ವ ಏಕತ್ವ ಅರ್ಥವತ್ವ ಅನ್ಯತ್ವ ಪರಾರ್ಥತ್ವ ಭೇದ ಸಂಯೋಗವಿಯೋಗ ಶೇಷತ್ವ ಅಕರ್ತೃತ್ವ - ಇವುಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೭). ೨. ಆತ್ಮನು ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯೆಂಬ ಸ್ಥಿತಿ. ೩. [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನು ಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇಹ ಬೇರೆ ಜೀವ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಚಿಂತನೆ, -ಅಭ್ಯಾಸ: ಶರೀರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳು ಪರವಸ್ತುಗಳು ವ್ಯವಹಾರ ನಯದಿಂದಾತ್ಮಸಂಬಂಧಿಗಳಾಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚಯನಯದಿಂದವೇ ಬೇಜಾನವರತ್ತಣಂ ಬೇಜಿಂಬುದು ಅನ್ಯತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೪೬-೧೬). [ಅನ್ಯತ್ವ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅನ್ಯಥ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು; ಬೇರೆಯದು: ಅನೇಕಯೋಚನೈವನಜಾ ಯೆನು (ಬಸವ. ೧೫-೨೦); ಅನಘ ನೀನು ನಿರೋಗಿಯಾಗಿ ಸುಮನದ ಸುಖನಿಧಿಯಾಗಿ ಶಾಶ್ವತತನು ಶುಭಸ್ಥಿತನಾಗಿರನುದಿನವನ್ನಥವನೊಲ್ಲೆ (ಬಸವ. ೧೫-೩೪). [ಸಂ. ಅನ್ಯಥಾ]

ಅನ್ಯಥಾ (ಅ). ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಾಗಿ; ಬೇರೆ ಬಗೆಯಾಗಿ; ವಿರೋಧವಾಗಿ: ಇವುಗಳಿಂದ ಇಂತಿಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಾಗುವ ಸಂಭವ ವುಂಟು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ, ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತಾನೆ; ಅಥವಾ ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೩೫); ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ತಾವು ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಥಾಕಲ್ಪನ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಭಾವನೆ; ಬೇರೊಂದು ಕಲ್ಪನೆ: ಸುರನೋ ಸಿದ್ಧನೋ ಯಕ್ಷನೋ ಗರುಡನೋ ನೀನಾರ್ಗ ಪೇಟೆಂದು ಗೋಪರನಲ್ ಸಪ್ರಣಯ ಪ್ರಕೋಪಿ ಹರಿ ಕೇಳ್ದಾನಾರುಮಲ್ಲೆಂ... ಭಾವಿಪುದನ್ನನಾತ್ಮಸಮನೆಂದೇಕನ್ನಥಾಕಲ್ಪನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೧೦).

[ಅನ್ಯಥಾ + ಕಲ್ಪನ]

ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). [ತರ್ಕಶಾ] ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ತೋರಿಕೆಯು ಬೇರೆಯೆಂಬ ತರ್ಕ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾದುದೆಲ್ಲಾ ಗೋಚರವಾದಂತೆಯೇ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ; ಕಂಡುಬಂದ ವಸ್ತುವೆಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ: ತಾರ್ಕಿಕರು ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿಗಳು ಎಂದರೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅನ್ಯತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಷಯಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೯); ಬೆಳ್ಳಿಯು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಕಪ್ಪೆಯ ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ಭ್ರಮೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ನೈಯಾಯಿಕರೇ ಮುಂತಾದವರು ಹೇಳುವ ಅನ್ಯಥಾ ಖ್ಯಾತಿ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೩). [ಅನ್ಯಥಾ + ಖ್ಯಾತಿ]

ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಒಂದನ್ನು ಬೇರೊಂದನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂಥವನು: ತಾರತಮ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ತೋರುವುದೇ ಹೊರತು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಇದು ಕರ್ಣಕತೋರವಾಗಿರುವುದು (ಹಸಾರ. ೨೦-೨೩ ತಾ).

[ಸಂ. ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿನ್ (ಅನ್ಯಥಾ + ಜ್ಞಾನ + -)]

ಅನ್ಯಧಾನುಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಗದಸ್ಥಿತಿ: ಅದು ಸಾಧನದೂಷಣಪ್ರಯೋಗಾನ್ಯಧಾನುಪಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಬಹಿರರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦ ವ). [ಅನ್ಯಥಾ + ಅನುಪಪತ್ತಿ]

ಅನ್ಯಥಾವಾಸ (ನಾ). (ಎಲ್ಲರಂತಲ್ಲದೆ) ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು; ಅಜ್ಞಾತವಾಸ: ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಪನ್ನಿರಡು ವರುಷಂಬರಂ ನಾಡಂ ಪುಗದರಣ್ಯದೊಳಿಪ್ಪಂತುಮನ್ಯಥಾವಾಸದೊಂದು ವರುಷದೊಳಾರಾನುಮಾಜಿದರಪೊಡೆ ಮತ್ತಂ ದ್ವಾದಶಾಬ್ದಂಬರಂ ನಾಡ ದೆಸೆಯಂ ನೋಡದಂತಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩ ವ). [ಅನ್ಯಥಾ + ವಾಸ]

ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ; ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. [ತರ್ಕಶಾ] ಯಾವುದಾದ ರೊಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೇರವಾದ, ನೈಜವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣ ಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿರುವಾಗ, ಸಹಜವಲ್ಲದ ಆಕಸ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ವಾದಿಸುವುದು; ಅಕ್ರಮ ತರ್ಕ: ಮಡಕೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮಂಣ, ಕುಂಬಾರ, ಅವನ ಚಕ್ರ, ಅದನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕೋಲು, ಇವೇ ಮೊದಲು ಗೊಂಡು ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ... ಮಡಕೆಮಾಡುವ ಮಂಣನ್ನು ಕತ್ತೆ ಮೇಲೆ ಹೇರಿ ತರುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕತ್ತೆಯು ಮಡಕೆಯಾಗು ವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರಣವಲ್ಲ ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ರಕೃತವಾದ ಸಂಗತಿ ಗಳಿಗೆ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಕುರಾಚ. ೧೯).

[ಅನ್ಯಥಾ + ಸಿದ್ಧ]

ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು ವವನು: "ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕರೆಂದರೆ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರೆಂದರ್ಥ" (ಹಸಾರ. ೧೩-೧೮ ತಾ). [ಅನ್ಯಥಾ + ಉಪಾಸಕ]

ಅನ್ಯದಾರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ; ಪರಸ್ತ್ರೀ. 'ಅನ್ಯದಾರ ವಿದೂರ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ದಾರ]

ಅನ್ಯದಾರವಿದೂರ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವವನು: ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ಶಂಖಪುರಮನಾಳ್ವನನ್ಯದಾರವಿದೂರಂ ಉದಾರನೆಂಬೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೮೩ ವ). [ಅನ್ಯದಾರ + ವಿದೂರ]

ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ನೋಟ; ಬೇರೆಯವರ ದೃಷ್ಟಿ; ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಭಯಮಖಿಲಕಾಂಕ್ಷೆ ವಿಚಿತ್ಸೆಯನ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಶಂಸೆ ಸಂಸ್ತವನಮೆಂಬಿ ಕ್ರಿಯೆ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೋಡೆ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ವ್ಯತಿಕ್ರಮಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೫). [ಅನ್ಯ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅನ್ಯದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಪರ ದೇಶದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯ ದೇಶದವನು; ಪರದೇಶದವನು.

[ಸಂ. ಅನ್ಯದೇಶೀ]

ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪರಭಾಷೆಯಿಂದ ಬಂದ ಶಬ್ದಗಳು: ಹೊರಗಿನ ಭಾಷೆ ಗಳಿಂದ ಬಂದು ಸೇರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೬); ಯಾವ ಭಾಷೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ದೇಶ್ಯಶಬ್ದಗಳೂ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳೂ ಸೇರಿರುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿಡ. ೧೪).

[ಅನ್ಯ + ದೇಶ್ಯ]

ಅನ್ಯದೈವ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇವರು; ಪರದೇವತೆ: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯದೈವವುಂಟೆನ್ನದಿರು (ಬಸವ. ೭೫೦).

[ಅನ್ಯ + ದೈವ]

ಅನ್ಯಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮ; ಪರಧರ್ಮ. ೨. ಸ್ವಧರ್ಮ ವಲ್ಲದುದು. ೩. ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವ. [ಅನ್ಯ + ಧರ್ಮ]

ಅನ್ಯನರೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ರಾಜ. ೨. ಶತ್ರುರಾಜ: ಅನ್ಯ ನರೇಂದ್ರ ಗಂಧವಾರಣ ಮದವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೭).

[ಅನ್ಯ + ನರೇಂದ್ರ]

ಅನ್ಯನಾರಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಪರಸ್ತ್ರೀ: ಜೀವಘಾತಾನ್ಯತ ವಚನಪರಾರ್ಥಪಹಾರಾನ್ಯನಾರೀಗಮ ಬಹ್ವಾರಂಭಪಾರಿಗ್ರಹಮನಿಸುವ ವಯ್ದುಂ ಮಹಾಪಾತಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೪೩). [ಅನ್ಯ + ನಾರಿ]

ಅನ್ಯಪರಿಭಂಗ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಮುರಿಯುವುದು, — ನೋಲಿಸುವುದು, — ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದು: ಮರಗೊಂಬಂ ಮುಜಿವಲ್ಲಿ ತಳ್ಳ ಮರವಾಪೊಂದಾತ್ಮಶುಂಡಾಗ್ರದೊಳ್ ಭರದಿಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ... ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಶೋಕರಸಂದಾಳ್ವದಿಭಂ ವೃಥಾನ್ಯಪರಿ ಭಂಗಂ ಭಂಗಮಂ ಸಾರ್ಚದೇ (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೩). [ಅನ್ಯ + ಪರಿಭಂಗ]

ಅನ್ಯಸಾಕೆ (ನಾ). ಇತರರು ಮಾಡಿದ ಅಡಿಗೆ (ದಕ. ೪).

[ಅನ್ಯ + ಸಾಕೆ]

ಅನ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಪರಪುರುಷ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಸರ್ವನಾಮ: ಪ್ರಥಮಪುರುಷದ = ಅನ್ಯಪುರುಷದ (ಶಮದ. ೪. ೨೨೫ ಟಿ). [ಅನ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಅನ್ಯಪುಷ್ಪ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಪೋಷಿತವಾದ, — ಸಾಕ ಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೋಗಿಲೆ: "ಏಕಂ ಕೋಕಿಲಂ ಕಳಕಂಠಮನ್ಯ ಭೃತಮನ್ಯಪುಷ್ಪಂ ಕೋಗಿಲೆಯದೊಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೩); ಚಂದ್ರಿಕೆಯನೆಳಸಿದತ್ತನ್ಯಪುಷ್ಪಸ್ತನಕ್ಕಾದುದು ಬಾಳ ಶ್ರೀಡೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೩). [ಅನ್ಯ + ಪುಷ್ಪ]

ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕತ್ವ (ನಾ). ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕಳ ಸ್ಥಿತಿ. 'ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕೆ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಮದುವೆಗೆ ಮೊದಲೇ ಬೇರೊಬ್ಬನ ಸಹವಾಸ ವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೆಂಗಸು: ತ್ಯಾಗದೋಷವು ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪತ್ನ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಬಹುದು. ದೋಷವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ-ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕತ್ವವೇ ಆ ದೋಷವು. ಪುನರ್ಭೂ, ಸ್ವೀರಿಣೆ ಎಂದಿಬ್ಬರು ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕರು (ಆರ್ಯಧ. ೧೫೦).

[ಸಂ. ಅನ್ಯಪೂರ್ವಿಕಾ]

ಅನ್ಯಭವ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಜನ್ಮ: ಹಾರಮಿದನ್ಯಭವಾಲಂಕಾರಮನನು ಕರಿಸಿದುದ್ವಿಶೇಷನ ಗತಿಸಂಸ್ಕಾರಮನಜಿಸಿದೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೬).

[ಅನ್ಯ + ಭವ]

ಅನ್ಯಭಾವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಮನಸ್ಸು (ದಕ. ೪). [ಅನ್ಯ + ಭಾವ]

ಅನ್ಯಭೃತ (ನಾ). = ಅನ್ಯಪುಷ್ಪ: ಅನ್ಯರಾನ್ಯಭೃತವಂದೊಪ್ಪಿದುರ್ದ ಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೯) [ಅನ್ಯ + ಭೃತ]

ಅನ್ಯಮನಸ್ಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು; ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗಮನವಿಲ್ಲದವನು. [ಅನ್ಯ + ಮನಸ್ಕ]

ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟಿರುವುದು; ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅನ್ಯಮನಸ್ಕತಾ]

ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ದಾರಿ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಮಾರ್ಗ, — ಕ್ರಮ: ದ್ವಿಪ್ರಾಸ ದ್ವಂದ್ವಪ್ರಾಸ ತ್ರಿಪ್ರಾಸ ಅಂತಾದಿ ಪ್ರಾಸ ಈ ನಾಲ್ಕು ಬೇಟೆ ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ ಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೫ ವ).

[ಅನ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನ್ಯರಜ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ರಜಸ್ಸು (?); "ಅನ್ಯಪಿಂಡ" (ಪ್ರಭುವ. ಟಿ): ಅನ್ಯರಜವ ಸೋಂಕದೆ ತನ್ನ ರಜವ ಬಾಧಿಸದೆ ರವಿಯ ಬೆಳಸ ಬಳಸದೆ ಲಿಂಗದ ಬೆಳಸ ತಂದು ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಸವಸುತಿಪ್ಪ ಲಿಂಗಭಕ್ತ ಆ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವಿಪ್ಪನು (ಅವಚಂ. ೩೨-೧೩೭).

[ಅನ್ಯ + ರಜ]

ಅನ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಬೇರೊಂದರ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಂಥದು; ವಿಶೇಷಣ. [ಅನ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅನ್ಯಲಿಂಗಕ (ನಾ). = ಅನ್ಯಲಿಂಗ. [ಅನ್ಯ + ಲಿಂಗಕ]

ಅನ್ಯಲಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಲಾಂಛನವುಳ್ಳವನು. ೨. ಬೇರೆಯ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೧, ೨: ಕಾಗೆಗಳ ಗೂಗೆಗಳಂ ಮುಸುಳಿ ಬಾಧಿಸುವುದಂ ಕಂಡುಡಂಜೊಂದಂ ಅನ್ಯಲಿಂಗಿಗಳ ಲಾಕಿಕಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಮನಪ್ರತಿಬಂಧದಿಂ ಪ್ರಕಟಿಂ ಮಾಲ್ಪುರ್ (ಜಾವಂಉ. ೪೮).

[ಸಂ. ಅನ್ಯಲಿಂಗಿನಾ]

ಅನ್ಯವಧು (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ; ಪರಸ್ತ್ರೀ: ಹೋಗಬಿಟ್ಟು, ಮರಳಿ ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ಮತ್ತಾಗಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಹವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕೆ ಆದ ಪಾರದ್ವಾರ ನಾಯಕನರಕ ತಪ್ಪದು ಅನ್ಯವಧುವೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ರಾಜ ವಾಸ ಇದೆ ದಿವ್ಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೫೫).

[ಅನ್ಯ + ವಧು]

ಅನ್ಯವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಬಣ್ಣ. ೨. ಬೇರೆಯ ಜಾತಿ.

[ಅನ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಅನ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು: ದಿಟನುಡಿಸನ್ನವಾದಿ ಮುಖಮುದ್ರಿತನುಡ್ಧತವಾದಿ ವಾಗ್ಬಿಳೋದ್ಭಟ ಜಯ ಕಾಳದಂಡಂ (ಎಕ. II, ೬೯-೪೮; 1100). [ಸಂ. ಅನ್ಯವಾದಿನಾ]

ಅನ್ಯವಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ದ್ರವ್ಯ; ಪರರ ಹಣ. 'ಅನ್ಯವಿತ್ತಾ ಹೃತಿ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ವಿತ್ತ]

ಅನ್ಯವಿತ್ತಾಹೃತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಹಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು; ಪರದ್ರವ್ಯಾಪಹಾರ: ವಿತಥಭಾಷಿತವನ್ನವಿತ್ತಾಹೃತಿ ಪರವ್ಯಾಪಾದ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನವತ್ಯಾಚಾರ ಬಕವೃತ್ತಿ... ಇವು ದೋಷಾಂ ಕುರಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೧೪). [ಅನ್ಯವಿತ್ತ + ಅಹೃತಿ]

ಅನ್ಯವಿಷಯ (ನಾ). ೧. ಇತರ ವಿಷಯ; ಬೇರೆಯ ವಿಚಾರ: ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಪಾದವಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯವಿಷಯಕ್ಕೆಳಸದಂತೆ ಇರಿಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೬೪). ೨. ಬೇರೆಯ ದೇಶ. [ಅನ್ಯ + ವಿಷಯ]

ಅನ್ಯಸಮಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತ; ಅನ್ಯಧರ್ಮ: ಶ್ರೀ ಜೈನ ಧರ್ಮಂ ಪೊದಚ್ಚೊದವುತಿಪ್ಪುರ್ದು ಮತ್ತಿನನ್ನಸಮಯಕ್ಕುತ್ಪತ್ತಿಯಿ ಲ್ಲೊಂದಚ್ಚೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೫೧). [ಅನ್ಯ + ಸಮಯ]

ಅನ್ಯಸಮಯಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಪರಧರ್ಮಿ: ಇಲ್ಲಿರ್ದ ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲ ಮೃಡನ ಮುಜಿದನ್ನಸಮಯಿಗಳಾಗಲೈ (ವೀಶ್ವಪು. ೩-೩-೧೩). [ಸಂ. ಅನ್ಯಸಮಯಿನಾ]

ಅನ್ಯಸ್ಥ (ಗು). ಬೇರೆಯ ಕಡೆ ಇರುವ; ಬೇರೆಯವರೊಡನೆ ಇರುವ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಶರೀರ. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಶರೀರ. 'ಅನ್ಯಾಂಗಪ್ರವೇಶ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಅಂಗ]

ಅನ್ಯಾಂಗನಾರತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿನ ಆಸಕ್ತಿ: ಅನ್ಯಾಂಗನಾರತಿಯಂ ಕೀಚಕನಂ ಬಕಾರಿ ಮುಜಿದಂ ಸುಗ್ರೀವನಿಂ ವಾಲಿ ತಾಂ ಹತನಾದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೯). [ಸಂ. (ಅನ್ಯಾಂಗನಾ + ರತಿ)]

ಅನ್ಯಾಂಗನಾಸ್ಪೃಹೆ (ನಾ). = ಅನ್ಯಾಂಗನಾರತಿ: ಅನ್ಯಾಂಗನಾಸ್ಪೃಹೆಯಂ ತಾಲ್ದಿದನಲೈ ಕಾಲವಶದಿಂ ಲಂಕೇಶ್ವರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೬). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಂಗನಾಸ್ಪೃಹಾ (ಅನ್ಯಾಂಗನಾ + ಸ್ಪೃಹಾ)]

ಅನ್ಯಾಂಗನೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಪರಸ್ತ್ರೀ: ಕಯ್ಯಾನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರೋರ್ವೀಜನನ್ಯಾಂಗನೆಗೆ ಪವನಜ (ಸೌಇ. XX, ೨೧-೩೨; 1019). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಂಗನಾ]

ಅನ್ಯಾಂಗಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು; ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ. ೨. ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶವೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಸುಧಾರುಗ್ಯಶೀಕಾರ ನಿರ್ಣಯಕನನ್ಯಾಂಗ ಪ್ರವೇಶಂ ಹಿಮಸಮಯ ಮಹಾಸಿದ್ಧನೊಪ್ಪಿದರ್ಶನಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೮). [ಅನ್ಯಾಂಗ + ಪ್ರವೇಶ]

ಅನ್ಯಾದೃಶ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ರೀತಿಯ. ೨. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ.

[ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಪದೇಶ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಂತೆ ನೆಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದಿರಿಗಿರುವವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನುಡಿಯುವ ಮಾತು; ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ; ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ: ನೆಪದಿಂದೊರೆದ ನಾ ಗೊಗ್ಗಯ್ಯಗಿಂತೀಪರಿಯನಲ್ಲಮಲಿಂಗನೊಲಿದನ್ಯಾಪದೇಶ ದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೧೬); ಆವನನ್ನು ನೋಡಿ ಶೈವರು ವೈಷ್ಣವ ಕಾಗಿ ನೆಲದಮೇಲೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾರಿಹೋಗಬಾರದೋ ಎಂದು ಅನ್ಯಾಪದೇಶವಾಗಿ ನಿಂದಿಸುತ್ತಾ ಇರುವರು (ಕಥಾಮಂ. ೫೪).

[ಅನ್ಯ + ಅಪದೇಶ]

ಅನ್ಯಾಯ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದುದು; ಅಕ್ರಮ; ಸರಿಯಲ್ಲದುದು; ಉಚಿತವಲ್ಲದುದು: ಆವನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನೆಂತಹ ಮ್ಲೇಂಚ್ಚನೋ ಯೆಂದಿಂತು ಈ ಅನ್ಯಾಯಮಂ ಮಾಡಿದಪನವನೆಂತ (ಬಸಪು. ೧೮-೩೩); ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು ಅಸಡ್ಡಾಳದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಯಕಾರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು; ಇತರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಮಾಡುವವನು: ನ್ಯಾಯದೂರರನಪ ಜಯರನನ್ಯಾಯಕಾರರನಧಿಕ ಕಪಟೋಪಾಯರಂ (ಬಸಪು. ೨೮-೬೨).

[ಅನ್ಯಾಯ + -ಕಾರ]

ಅನ್ಯಾಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆವಳಿಕೆ; ತಪ್ಪು ನಡೆವಳಿಕೆ; ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಹಾದಿ: ಅಧಿರಾಜಕುಮಾರಂ ನಳಿನ ಕೇತು ಕಂಡವರಂ ತತ್ಸುಕುಮಾರಾಂಗಿಗೆ ಸೋಲೈಚಿದುಕೊಂಡನನ್ಯಾಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ಕೋಮಳಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦). [ಅನ್ಯಾಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ, — ಗಳಿಸಿದ. [ಅನ್ಯಾಯ + ಅರ್ಜಿತ]

ಅನ್ಯಾಯಿ (ನಾ). = ಅನ್ಯಾಯಕಾರ: ಅಳಿದನಾ ಕಬ್ಬಿಲರ ಹೆಂಪಂ ಕಳೆದನನ್ಯಾಯಿಗಳ ಪಲ್ಲಂ ತಳೆದನುನ್ನತಿಯ (ಬಸಪು. ೫೯-೫೪); ನೀ ನನ್ಯಾಯಿಯಲ್ಲವೆ ಹೇಳು (ತೂರಾ. ೪-೪-೪೬). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾಯಿನಾ]

ಅನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತ (ಗು). = ಅನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ: ಧರ್ಮದೊಳ್ ಬಹಿಮು ಫಲನುಂ ಅರ್ಥದೊಳನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತಾರ್ಥನುಂ ಕಾಮ ದೊಳತಿಕಾಮಿಯುಂ ಮೋಕ್ಷದೊಳ್ ನಿರಪೇಕ್ಷಕನುಮಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೮-೬). [ಅನ್ಯಾಯ + ಉಪಾರ್ಜಿತ]

ಅನ್ಯಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ವಿವರಣೆ, — ಅರ್ಥ; ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಪದ ಇವೆರಡರ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಸರ್ವ ನಾಮ: ಅನ್ಯಾರ್ಥ ವಿವಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ... ಅಮಾದಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ಸ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅನ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಅನ್ಯಾವನಿಪ (ನಾ). = ಅನ್ಯನರೇಂದ್ರ ೧, ೨: ಅನುಪಮರವನಿಪ ರನ್ಯಾವನಿಪ ಶ್ರೀ ಕುಂತ [೪] [ಕೈ] ಕೈನಿಡಿ[ನೀಡಿ] ನಿಜಾವನಿಗೆ ತೆಗೆ ಯಲ್ಲಿದೀಯಾವನಿ ಕುಂತಳವಿಷಯವೆನಿಸಿ ಪೆಸವ್ವೆತ್ತೆಸಗುಂ (ಕಇ. ೨-೨-೨೧; 1058). [ಅನ್ಯ + ಅವನಿಪ]

ಅನ್ಯೋನ (ಗು). ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ; ಕುಂದಿಲ್ಲದ. 'ಅನ್ಯೋನತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯೋನತೆ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ನೂತ್ನತೆಯ ಪೂರ್ಣತೆಯನನ್ಯೋನತೆಯ ಗಳಿಸಿ ಯತ್ನಮೇ ಪಾರುಷ ಪ್ರಗತಿ (ಮಂಕುಕ. ೨೨೭). [ಸಂ. ಅನ್ಯೋನತಾ]

ಅನ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವಳು. ೨. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು: ನಾಯಕಿಯರಲ್ಲಿ 'ಸ್ವೀಯ' (ತನ್ನವಳು) 'ಅನ್ಯೆ' (ಇತರಳು) 'ಸಾಧಾರಣ' (ವೇತ್ಯ) ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ (ಕೃಷಿ. ೨೦೦). [ಸಂ. ಅನ್ಯಾ]

ಅನ್ಯೇಶ್ವರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಪ್ರಭು; ಮತ್ತೊಂದು ದೈವ: ಅನೀಶ್ವರಾನ್ಯೇಶ್ವರಾನ್ಯೇಶ್ವರಾಭಿಮತವಾದಿ ವಾದಮಂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ರಾಜಶೀ. ೫-೧೯ ವ). [ಅನ್ಯ + ಈಶ್ವರ]

ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಮಾತು; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಸರ್ವನಾಮ: ನೀನಾಂ ತಾನಿನಿಕುಂ ಪ್ರಥಮಾ ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ನಿನಗೆಯನಗೆ ತನಗೆಯೆಂಬಿ ನುಡಿ ಚತುರ್ಥಿಯೊಳ ಸಲೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದನ್ಯೋಕ್ತಿಗಳೊಳ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೫೨). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅನ್ಯಾಪದೇಶವೆಂಬ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ. 'ಅನ್ಯಾಪದೇಶ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯ (ಗು). ೧. ಪರಸ್ಪರ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು: ಇಷ್ಟು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ, ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯವಾಗಿ... ಬೆಳೆಯಿತು ಈ ಮಕ್ಕಳ ಸಖ್ಯ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). (ನಾ). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹ; ಪ್ರೀತಿ: "ದೇವಿ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಅನ್ಯೋನ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡಷ್ಟೂ, ಕೇಳಿದಷ್ಟೂ ನನಗೆ ಅಮೃತವನ್ನುಂಟುಪ್ಪು ತೃಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ" (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೬). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ. IP ಇದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಲಂಕಾರಿಕರು ಅನ್ಯೋನ್ಯವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧. ಪು. ೨೯೨).

[ಸಂ.]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಕಲಹ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಜಗಳ (ದಕ. ೪).

[ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಕಲಹ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಪೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದ ಏಟು: ಮಧ್ಯಪಾನದಿಂದ ಮತ್ತರಾಗಿ... ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಅನ್ಯೋನ್ಯಪೆಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಹತರಾದದ್ದು (ಕೃಪಾ. ೩೦). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಪೆಟ್ಟು]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರೀತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ; ಪರಸ್ಪರವಾದ ಪ್ರೀತಿ: ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಕಾಮಸುಖಮನಸುಭವಿಸುತ್ತಿರಲನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರೀತಿ ಬೀಜದಿಂದ ಜನಿಸಿದ... ರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗವಿ. ೨-೫೨ ವ). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಪ್ರೀತಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಾವ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಸ್ನೇಹ; ಸ್ನೇಹಭಾವ: ಸೂಕ್ತಿ ಮುಷಿದರನ್ಯೋನ್ಯಭಾವವನವರ್ಗಗಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೩).

[ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಭಾವ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಯುದ್ಧ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದಾಡುವುದು; ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧ: ಕೆಲವು ಮಾಂಸಭಕ್ಷಕರಾದ ದುರಾತ್ಮರಿಂದ ತಿನ್ನಲ್ಪಡುವವು. ಕೆಲವು ಅನ್ಯೋನ್ಯಯುದ್ಧಗಳಿಂದ ಮರಣವನ್ನೈದುವವು (ಶೇಷಧ. ೧೮-೨೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಯುದ್ಧ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿರುದ್ಧ (ಗು). ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಾದ: ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿರುದ್ಧ ಪದಾರ್ಥನ್ಯಾಸಮೆ ತಾಂ ವಿರೋಧಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೨೭).

[ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ವಿರುದ್ಧ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿಸಾರಿ (ಗು). ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹರಡುವ: ಓರೋರ್ವರ ಕಣ್ಣಿಂ ಸಂಚಾರಿಕಟಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣಂಗಳೆದುಮೊ ಲ ಜ್ಞಾ ಪ್ರಾರಂಭಮ

ನನ್ಯೋನ್ಯವಿಸಾರಿ ನವಪ್ರಣಯದಿಂದ ಕ್ರಿಯಾವಿರಮಣದೊಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೫). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ವಿಸಾರಿ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಂಘರ್ಷಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ಜಗಳ; ಪರಸ್ಪರ ತಿಕ್ಕಾಟ: ಪಡೆಯೊಳನ್ಯೋನ್ಯಸಂಘರ್ಷಣದೊಳುಗುವ ಪೊಂದೊಡವುಗಳ ರೇಣುಗಳೊ... ಎಂಬಿನಂ ಕೆಂಧೂಳಿ ಮಸಗಿತಾಗ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೨-೭). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸಂಘರ್ಷಣ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಲ್ಲಾಪ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಮಾತು ಕತೆ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಸಂಭಾಷಣೆ: ಚೇತೋವಿಕಾಸದೊಳತಿಚತುರ ಮನ್ಯೋನ್ಯಸಲ್ಲಾಪಭಾವನೋಕ್ತಿಗಳಿಂಪು ಮಿಗೆ (ಬಸಪು. ೫೯-೯).

[ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸಲ್ಲಾಪ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿದ, —ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ: ಸೃಷ್ಟಿಜೋದನೆಗಳಿಂ ಸರನೊಳಿಷ್ಟಗಳುದಯವಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗೆ ಯಂತ್ರತಂತ್ರಗಳ ಯುಕ್ತಿ ತ್ವಷ್ಟುಕುಶಲದೆ ಸೃಷ್ಟಿವಿಕೃತಿ: ಇಂತನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಪೃಷ್ಟರಾ ಪ್ರಕೃತಿ ನರರು (ಮಂಕುಕ. ೮೬೦). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಸ್ಪೃಷ್ಟ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವ (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಏಕಮತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: "ಘಟವು ಪಟಮಲ್ಲ, ಪಟವು ಘಟಮಲ್ಲ ಘಟಪಟೋಭಯ ಘಟವೂ ಪಟವೂ ಸಹಾ ದೊಡಂ ಘಟವೂ ಅಲ್ಲ ಪಟವೂ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮೊದಲಾದುದೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಮನಿಸುವುದು" (ವಿನೇಕ. ೨೩). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಅಭಾವ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾವಮರ್ದ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ವಿವಾದ, —ಕಲಹ, —ಘರ್ಷಣೆ: ಕೋವಿದರ ಕಳಕಳಿಯನ್ಯೋನ್ಯಾವಮರ್ದದ ರಭಸವೀ ಭೂಪಾಳಿಗಳುಪಹಾಸ್ಯಘೋಷಕೆ ಕವಚವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೭-೩೨).

[ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಅವಮರ್ದ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ತಿಳಿವು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿ, ಆ ಬೇರೆಯದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಪ್ರಸಕ್ತ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸುವ ತರ್ಕದೋಷ: ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕತ್ವವು ಬರಬೇಕಾದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕು; ವ್ಯಂಜಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ, ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವು ಮೊದಲಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವೆಂಬ ದೋಷವು ಬರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ! (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೯೩). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು: ಕಲೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಾಧನ; ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದ ಫಲ ಕಲೆ. ಇವೆರಡೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವಾದವು (ಸಾಹಜೀ. ೮).

೩. ವಿಷಮಚಕ್ರ (Vicious circle. ಇಂಕನ). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಅಶ್ರಯ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] (ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಗಳನ್ನು) ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹೋಲಿಸಿ ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಕನುಳಮಿದು ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖ ಮುಖೀ ಕನುಳದಂತೆ ನಿಕ್ಕು ವಮಂದಿತಮಂದಿರೆ ಪೇಟ್ಟುದನಜಿಗುತ್ತಮ ರನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ ನಾಮಾಂಕಿತಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೩).

[ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಉಪಮಾನ]

ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮೆ (ನಾ). = ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮಾನ: ಅನ್ಯೋನ್ಯೋಪಮೆಗೆ: ತಳಮುಂ ಕೆಂದಳಿರುಂ ಕುಚದ್ವಿತಯಮುಂ ಪೂಗೊಂ ಚಲುಂ ತೋಳ್ಳಳುಂ ಸೆಳೆಗೊಂಬುಂ... ಒಂದೊಂದಜಿಗೊಳ್ ಪೋಲ್ತೆಯಾಗೆ ಲ ತಾ ಕೋ ಮ ಕೆ ಸಾರ್ದಲೋಕಲತೆಯಂ ಪೂಗೊಯ್ದಳಂ ತಪ್ಪಿಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೭೧). [ಅನ್ಯೋನ್ಯ + ಉಪಮೆ]

ಅನ್ಯೋಪಗಮ (ನಾ). ಇತರರ ಬಳಿ ಸೇರುವುದು.

ಅನ್ಯೋಪಗಮ ಪುರಸ್ಕಾರ=ಬೇರೆಯವರ ಸಹವಾಸ; ಇತರರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು: ಸ್ವಗುಣಪ್ರಚ್ಛಾದನಮನ್ಯಗುಣಾವಿಷ್ಟರಣಮಾತ್ಮದೂಷಣಮನ್ಯೋಪಗಮಪುರಸ್ಕಾರಮಸಾರಗುಣಗಣಂ ಗುಚ್ಛಗೋತ್ರದಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೨೫). [ಅನ್ಯ + ಉಪಗಮ]

ಅನ್ಯೋರ್ವಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇಶ. 'ಅನ್ಯೋರ್ವೀಶ್ವರ' ಪರಾ. [ಅನ್ಯ + ಉರ್ವಿ]

ಅನ್ಯೋರ್ವೀಶ್ವರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇಶದ ದೊರೆ; ಬೇರೆಯ ದೊರೆ: ಅನ್ಯೋರ್ವೀಶ್ವರವ್ರಾತದೂತಕುಳಸ್ತೂಪಿತರತ್ನರುಕ್ಮಬಳಿತಂ... ರಾಜಗೇಹಾಜರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೫೧). [ಅನ್ಯೋರ್ವಿ + ಈಶ್ವರ]

ಅನ್ಯಂಗಂ (ಅ). ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ; ಒಡನೆ; ತರುವಾಯ: "ಅನ್ಯಕ್ಷಮನು ಪದಮನ್ಯಂಗಮೇನೆ ಬೆಂಬಟಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೩). 'ಅನ್ವಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಕ್ಷ (ಅ). ಇಂದ್ರಿಯದ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ, —ಒಡನೆ, —ತರುವಾಯ: "ಅನುಪದಂ, ಅನ್ವಕ್ಷ, ಅನ್ವಕ್ಷಂ —ಈ ೩ ಬಟಿಸಲುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೬); "ಅನ್ವಕ್ಷಮನುಪದಮನ್ಯಂಗಮೇನೆ ಬೆಂಬಟಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಯ (ನಾ). ೧. ವಂಶ; ಕುಲ: "ಅನ್ವವಾಯಃ, ಅನ್ವಯಃ... ಕುಳಂ—ಈ ೬ ಕುಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೨); ಕಣ್ಣೀರ್ಗಗಳನ್ನಿಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಧವಳಂ ನಿನ್ನನ್ವಯಂ ಮಾಸದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೫). ೨. [ವ್ಯಾಕ]. ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಾ ಪದಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗಿರುವ ಕ್ರಮವಾದ ಸಂಬಂಧ. ೩. ಹೊಂದಿಕೆ; ಹೊಂದಾವಣೆ; ಸಂಬಂಧ. ೪. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು. ೫. ತಾತ್ಪರ್ಯ: ಒಂಕಾರಮಂ ಬರೆಯಲೆನ್ನ ಕೈವಿಡಿ ದರ್ಭಮಂ ಕೇಳೊಡೆ ಮೊದಲನ್ವಯಂಗೇಳ್ವ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಯಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ವಂಶಾನುಕ್ರಮ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] "ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳೂ ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಬಂದಿರತಕ್ಕ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಕ್ರಮವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮೭). [ಅನ್ವಯ + ಕ್ರಮ]

ಅನ್ವಯಕ್ಷಯ (ನಾ). ಕುಲದ ಹಾನಿ; ವಂಶನಾಶ: ಇನಿವಿರದನ್ವಯಕ್ಷಯದಪವಾದದ ಪರ್ವೋಚಿಯಂ ಅನೋರ್ವಳಿನಗಂ ಪೊತ್ತು ನಿತ್ತರಿಸಲಾರ್ಪದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೯ ವ). [ಅನ್ವಯ + ಕ್ಷಯ]

ಅನ್ವಯಘಾತಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೇಡನ್ನು ತರುವವನು; ವಂಶನಾಶಕ: ಅನ್ವಯಘಾತಕರು ತಮ್ಮಿಂದ ತಾವಳಿದರು ರಣಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೬೯). [ಅನ್ವಯ + ಘಾತಕ]

ಅನ್ವಯತಿಲಕ (ನಾ). ವಂಶಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರದಂತಿರುವವನು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ಅಗಣಿತ ಮಹಿಮನನ್ವಯತಿಲಕನನುಪಮಚರಿತ ದೈವಾಪರನು ಪುಣ್ಯನಿಧಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೪೦). [ಅನ್ವಯ + ತಿಲಕ]

ಅನ್ವಯದತ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ತನ್ನ ವಂಶವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಗನಿಗಾಗಲಿ ತನ್ನ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಬೇರೆಯವನಿಗಾಗಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವುದು: ಸಕಲದತ್ತಿಯೆಂಬುದು — ತನ್ನ ಸಂತತಿಯಂ ನಿಜುಸಲೆಂದು ಪುತ್ರಂಗಳ್ಗೆ ಗೋತ್ರಜಂಗಳ್ಗೆ ಧರ್ಮಮಂ ಸರ್ವಸ್ವಮುಮನಸ್ಪಯಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ಅನ್ವಯದತ್ತಿಯೆಂಬುದು — ಅನ್ವಯಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧ ವ); ಆತ್ಮೀಯ ಸಂತತಿಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಂ ಪುತ್ರಂಗಂ ಗೋತ್ರಜಂಗಂ

ಮೇಣ್ ಧರ್ಮಮುಮಂ ದ್ರವ್ಯಮುಮಂ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ಸಕಲದತ್ತಿಯೆಂಬುದು, ಅನ್ವಯದತ್ತಿಯುಮಿದುವೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೪).

[ಅನ್ವಯ + ದತ್ತಿ]

ಅನ್ವಯಪ್ರದೀಪ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ದೀಪದಂತಿರುವವನು; ವಂಶವನ್ನು ಬೆಳಗತಕ್ಕವನು: ತನೂಭವಂ ತನಗೆ ಪುಟ್ಟ ಭೂಭಾಗಮಂ ತದೀಯ ಭುಜದಂಡದೊಳ್ ತಳೆದು ನಮ್ಮದೊಂದನ್ವಯಪ್ರದೀಪನೆನಿಸಲ್ಕೆ [ಸಲ್ಲನೆ] ನುತುಂ-ಮನಕ್ಕುಮ್ಮಳಂ ಪೊದಬ್ಬುದೆನಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೨೫).

[ಅನ್ವಯ + ಪ್ರದೀಪ]

ಅನ್ವಯವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ವಂಶದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಕುಲದ ಏಳಿಗೆ: ಪ್ರಿಯಕಾರಣಿಯೆಂಬೊಳನನ್ವಯವೃದ್ಧಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯).

[ಅನ್ವಯ + ವೃದ್ಧಿ]

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕ (ನಾ). ಒಂದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದುಂಟು ಆ ಒಂದಿಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಈ ಮತ್ತೊಂದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವರ: ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕವೆಂದರೆ — ಕರ್ಮವುಂಟಾದರೆ ಶರೀರವುಂಟು, ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರವಿಲ್ಲವೆಂಬಂಥದು ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕವೆನಿಸುವುದು (ವೇಸಾರ. ೪).

[ಅನ್ವಯ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಅನ್ವಯಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಹೊಂದಿಕೆಗಾಗಿಯೂ ಬೇರೆಯ ಪದವನ್ನು ಕೋರದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದ: ಅವಂ ಅವಳ ಅದು ಎಂಬಿವನ್ವಯಸ್ವತಂತ್ರಗಳ್ ಅವಂ ಅವಳ ಅವುದು ತಾನೆಂಬಿವು ಅವಂ ಅವಳ ಅದು ಎಂಬಿವಂ ಪಾರದೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಜಿಯವಾಗಿ ಪರತಂತ್ರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೩ ವೃತ್ತಿ).

[ಅನ್ವಯ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಅನ್ವಯಾಗತ (ಗು). ವಂಶಕ್ರಮದಿಂದ ಬಂದ; ಕುಲಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ: ರವಿವಂಶದಿಕ್ಷ್ವಾಕುಭೂವರನು ಮೊದಲನ್ವಯಾಗತವಾಗಿ ಬಂದುದೀ ಪರಿವಾರವೀ ದೇಶವೀ ನಗರವು (ಹಜಕಾ. ೯-೧೪).

[ಅನ್ವಯ + ಆಗತ]

ಅನ್ವಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವರಿತು ಜೋಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: "ಅಹಿಂಸಾ ಪರಮೋಧರ್ಮಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆಯಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಾರದೇಕೆ? (ಚಕ್ರದೇ. ೧೫೦); ಜಯಿಸಿ ಮದನನ ಬಳಿಕ ತನ್ನೊಡಲೊಳುಮೆಯನನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡಿದುಹೇನು? (ಮಂಕುಕ. ೬೧೩). ೨. ಹೊಂದು; ಸಂಬಂಧಿಸು: ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಸಂಗತಿಗಳು ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೮). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳು: ವಿಶೇಷಣ ಪದಂಗಳ್ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪಡೆದು ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲೊಳ್ದುರ್ ಅನ್ವಯಿಸುವಲ್ಲಿ ತುದಿಯ ಕಾರಕಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯನೆ ತಳೆವು (ಶಮದ. ೧೪೦ ವೃತ್ತಿ). [ಅನ್ವಯ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನ್ವಯೋಚಿತ (ಗು). ಅನ್ವಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಎಂದವರನಾತ್ಮೀಯಾನ್ವಯೋಚಿತ ವ್ರತಂಗಳೊಳ್ ದೃಢವ್ರತರಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೫ ವ). [ಅನ್ವಯ + ಉಚಿತ]

ಅನ್ವಯೋದ್ಧರಣ (ನಾ). ವಂಶವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವುದು; ವಂಶಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ತಿಯುಂಟುಮಾಡುವುದು: ಆತ್ಮೀಯಾನ್ವಯೋದ್ಧರಣಸಮರ್ಥನಪ್ಪ ನಿಜಾತ್ಮಜಂಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ). [ಅನ್ವಯ + ಉದ್ಧರಣ]

ಅನ್ವರ್ಥ (ಗು). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ: ಜೀವರತ್ನಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಮನ್ನರ್ಥಮಾಗಿ ತಳೆರನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೫೬); ಶತ್ರುಂತಪನೆನಿಸಿದ ಜಿತಶತ್ರುನಾಮನಾಯ್ತನ್ವರ್ಥಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೪೯); ದುರ್ಲಂಘ್ಯ ಪುರಮೆಂಬ ಪೆಸರನನ್ವರ್ಥಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೮೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅನ್ವರ್ಥಕ (ನಾ). = ಅನ್ವರ್ಥ: ಚಿತ್ರ ರೇಖಾನಿರ್ಮಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ಕಲಾಮಾತ್ರವಾದ್ದರಿಂದ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥಕ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ವರ್ಥತೆ (ನಾ). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುವುದು: ಉತ್ತಮ ತಪಂಗಳಿಂದತ್ಯುತ್ತಮವಿದೇಹರ್ ವಿವೇಹರಪ್ಪದಜಿಂ ಮೆಯ್ಯೆತ್ತನ್ನರ್ಥ ತೆಯಂ ತಾಳ್ವಿತ್ತು ವಿವೇಹಂ ವಿವೇಹಮೆಂಬಿ ಪೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೫೩). [ಸಂ. ಅನ್ವರ್ಥತಾ]

ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ (ನಾ). ಗುಣಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಹೆಸರು; ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ ಹೆಸರು: ಪುರೋಹಿತಂ... ತನಯರ್ಗ ರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬ ನಾಮಕರಣಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಮನ್ವರ್ಥನಾಮ ಮನಿಟ್ಟು (ಜಗವಿ. ೩-೨೬ ವ); ರೂಢನಾಮಮೆಂದುಂ, ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ ಮೆಂದುಂ, ಅಂಕಿತನಾಮಮೆಂದುಂ ನಾಮಂ ಮೂದೇಜನಾಗಿರ್ಪುದು... ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಂ ಗುಣಾನುರೂಪಮೆಂದುಂ, ಅರ್ಥಾನುರೂಪಮೆಂದು ಮಿರ್ತೇಜನಾಗಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ); ಕುರುಡ, ಕುಂಟ, ಹೆಳವ ಮೊದಲಾದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೨೬). [ಅನ್ವರ್ಥ + ನಾಮ]

ಅನ್ವರ್ಥಾಭಿಧಾನ (ನಾ). = ಅನ್ವರ್ಥನಾಮ: ಜನ್ಮೋತ್ಪನ್ನವಾನಂತ ರಮಾ ಬಾಳಕಂಗೆ ಬಾಹುಬಲಿಯೆಂಬನ್ವರ್ಥಾಭಿಧಾನಮನಿಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೮-೫೦ ವ). [ಅನ್ವರ್ಥ + ಅಭಿಧಾನ]

ಅನ್ವನಾಯ (ನಾ). ವಂಶ; ಮನೆತನ; ಪೀಳಿಗೆ: "ಅನ್ವನಾಯಃ, ಅನ್ವಯಃ... ಕುಳಂ - ಈ ೬ ಕುಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೨); ಬಗೆದುಂ ನಿನ್ನನ್ನವಾಯೋನ್ನತಿಯನಿವಳಿಸ್ಸೇಹಸಂಬಂಧಮಂ... ಪಾಲಿಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪-೫೫). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾದಿ (ನಾ). ಭೋಗ್ಯದಾರನಾದವನು ತಾನು ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿದ್ದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಬೇರೊಬ್ಬನಿಗೆ (ಬದಲಾಯಿಸಿ) ಭೋಗ್ಯ ಮಾಡುವುದು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭). 'ಅನ್ವಾದಿದಾರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅನ್ವಾಧಿ]

ಅನ್ವಾದಿದಾರ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಭೋಗ್ಯ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿರುವವನಿಂದ ಆತನ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತನಗಾಗಿ ಭೋಗ್ಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೭); (ಮೈಗಣಿ. IV, ೭೬೩). 'ಭೋಗ್ಯದಾರ' ಪರಾ. [ಅನ್ವಾದಿ + ದಾರ್ಶ]

ಅನ್ವಾಧಾನ (ನಾ). ಹೋಮಾಗ್ನಿಗೆ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಉಜ್ಜಲಗೊಳಿಸುವುದು; ಅಗ್ನಿಸಂಧಾನ: ಅರಣ್ಯನು ಮೃಗವೆಳೆದು ಕೊಂಡೀ ಹೊದಜ ಹೊಕ್ಕು ಬಹಳಕಾನನದ ಅಳಿದುದನ್ವಾಧಾನವಿತರರ ಹಳಿವಿಗಾನೋಳಗಾದೆನೆ (ಕುನ್ಯಾತಿ. ೨೩-೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಯ (ನಾ). = ಅನ್ವಯ: ಭರತಾನ್ವಾಯಕ್ಕೆ ಕಲಂಕಮಾಗದಂತಿರೆ ನೆಗಟ್ಟಿಂ (ಗದಾಯು. ೬-೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಸನ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ತಾನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಇತರರಿಗೆ ಆಸನಕೊಟ್ಟು ಆಮೇಲೆ ತಾನು ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೇವೆ; ಪೂಜೆ; ಸತ್ಕಾರ. ೩. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ; ಪರಿತಾಪ. ೪. ಕಾರ್ಖಾನೆ; ಉದ್ಯೋಗಶಾಲೆ; ಕಮ್ಯಾರೇ ಮುಂತಾದವರ ಕೆಲಸದ ಮನೆ: "ಕರ್ಮಶಾಲಾ, ಅನ್ವಾಸನಂ - ಈ ೨ ಪಂಚಕಾರುಕರುಂ ಕೆಲಸಂಗಿಯ್ವ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೨). ೫. [ವೈದ್ಯ]ಸ್ನೇಹವಸ್ತಿ ಎಂಬ ಉಪಚಾರ; ಎನಿಮಾ; ಆಸನದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಮೃದುವಾದ ದ್ರವದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕರುಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ ಅಥವಾ ನಿಮಂತ್ರಿ ತರಿಗೆ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದಕ್ಷಿಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ೨. ಪ್ರತಿ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳಿಗಾಗಿ ನಡೆಸುವ ದರ್ಶಶ್ರಾದ್ಧ; ಮಾಸಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಾಹಿತ (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಾದ ಹಕ್ಕುದಾರನಿಗೆ ತಲಪಿಸ ಬೇಕೆಂದು ಕೋರಿ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು. ೨. ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದರಿಂದ ಆರಿಹೋಗಿದ್ದು ಮತ್ತೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಹುತಗೊಳಿಸಿದ ಹೋಮಾಗ್ನಿ. ೩. ಮದುವೆಯ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆಕೆಯ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಾಗಲಿ, ಗಂಡನ ಕಡೆಯವರಾಗಲಿ ಬಹು ಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ತೀಧನ. [ಸಂ.]

ಅನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಡಗೂಡಿದ; ಯುಕ್ತನಾದ. ೨. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ. (ನಾ). ೩. ಸೇರಿದವನು; ಸಂಬಂಧಿಸಿದವನು. ೪. ಹಿತ; ಉಚಿತರೀತಿ: ಉಣೆ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದವುಗುಮಸ್ತುತದಿನುಣ್ಣಿನದನೆಂಬೆಡೆಯೋಳ್... "ಅನ್ವಿತದಿಂ = ಹಿತ ದಿಂದ" (ಶಮದ. ೨೦೨ ಟೀ). ೫. ತಿಳಿದವನು; ವಿಧ್ವಾಂಸ: ವ್ಯಾಪ್ತ ದಿಗಂತಂ ಕಾವ್ಯಮೆಂದಸ್ತಿತಸುಕವಿಜನಂ ಮೆಚ್ಚಿ (ಆದಿಪು. ೧-೨೬); ಮುನ್ನಾರುಂ ಜಾತಕಮಂ ಕನ್ನದದಿಂ ವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ ಪೇಜ್ವಿನಿತರಿಲ್ಲ (ಜಾತಕ. ೧-೧೬); "ಅನ್ವಿತರ್ = ವಿಧ್ವಾಂಸರ್" (ಶಮದ. ೨೧೫ ಟೀ).

ಅನ್ವಿತಮಾಗು = ಕೂಡಿಬರು; ಅಳವಡು; ಸಮಾವಿಷ್ಟವಾಗು: ಪುರಾಣಸ್ಥಿತಿಯೊಳೆ ಕವಿರತ್ನನಿನಸ್ತಿತಮಾದುದು ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೨೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದು: ಸಂಬಂಧವು ಪದಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವುದೆಂದು ಪ್ರಾಭಾಕರರು ಹೇಳುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫).

[ಅನ್ವಿತ + ಅಭಿಧಾನ]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದೆಂಬ ವಾದ: ಭಾಷಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪದಗಳ ಶ್ರವಣವಾದರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಬರುವುದು. ಅನಂತರ ಅಕಾಂಕ್ಷಾಯೋಗ್ಯತಾ, ಸಂದರ್ಭ, ಪ್ರಕರಣ, ತಾತ್ಪರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದ ಪದಗಳು ಶೋಧಿತಗಳಾಗಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಂಬ ಪರಸ್ಪರಾನ್ವಿತ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನ ಉದಯಿಸುವುದು. ಇದೇ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫).

[ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ + ವಾದ]

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪದಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ವಾದ ಮಾಡುವವನು: ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ಪಕ್ಷವೂ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಉಂಟು. ಅನ್ವಯವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ; ಅದಕಾರಣ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವೇ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ; ಇವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಇವರ ಮತ. ಈ ಕಾರಣ ದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಭಾರವಿಾ. ೨೪೯). [ಸಂ. ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿನ್ (ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನ + ವಾದ + -)]

ಅನ್ವಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು: ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಲ್ಲಿದುಪದಾರ್ಥದೊಳನ್ವಿತಾರ್ಥಂ ನಾಮಂ ವಸಂತತಿಲಕಂ ಕಮಲಾಯ ತಾಕ್ಷೀ (ಛಂಡೋಂಬು. ೨-೯೬). ೨. ಅರ್ಥ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಸ್ಥಳ: ಸ್ವರದಿನನಾದಿಷ್ಟರೇಫದಿಂ ಪರದೊಳಮದುರ್ ತೋಜಿ ಪವರ್ಗಂ

ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ ವಾದೇಶಮದರೆ ಉಣ್ಣಿ ವಾಕ್ಯ ದೊಳಮನ್ನಿ ತಾರ್ಥ
ದೊಳಕ್ಕುಂ [ಸಾಹಾಂ. ಧೃಂಗಲೊಳಕ್ಕುಂ] (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೬೩).

[ಅನ್ನಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅನ್ನಿತೆ (ನಾ). ಹೊಂದಿದವಳು; ಯುಕ್ತಳು: ಕಾಂತಿಯೆಂಬ ಗುಣ
ದೊಳನ್ನಿತೆಯಪ್ಪ ವಾಕ್ಯೆಂಬ ದೇವಿಗೆ... ನಮಸ್ಕರಿಸುವಾತನಪ್ಪೆಂ
(ಶಮದ. ೧ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. ಅನ್ನಿತಾ]

ಅನ್ನಿಷ್ಠ (ಗು). ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟ; ಹುಡುಕಿದ. [ಸಂ.]

ಅನ್ನಿಷ್ಠಣ, ಅನ್ನಿಷ್ಠಣಿ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವುದು; ಅರಸುವುದು.

೨. ಪರಾಮರ್ಶಿ. ೩. ಧ್ಯಾನ; ಚಿಂತನೆ. ಅನ್ನಿಷ್ಠಣಿ ೧. (ಕ). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಿಷ್ಠಣಿ 'ಅನ್ನಿಷ್ಠಣ' ನೋ.

ಅನ್ನಿಷ್ಠ (ನಾ). = ಅನ್ನಿಷ್ಠಣ. [ಸಂ. ಅನ್ನಿಷ್ಠಾ]

ಅನ್ನೇಷಕ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು: 'ಎಕ್ಸಪ್ಲೋರರ್' ಎಂದರೆ
'ಅನ್ನೇಷಕ' (ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವ) ಎಂದು ಅರ್ಥ
(ಆಕಾಶ. ೪೭); ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲೇ ಆಲೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅನಿಗೆ
'ಅನ್ನೇಷಕ' ನೆಂದೇ ಹೆಸರಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ನೇಷಣ, ಅನ್ನೇಷಣಿ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು; ಪರಿಶೋಧನೆ:
ಯಮಕವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳ ಅನ್ನೇಷಣ
ವೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನಾಂತರವು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ.
೭೯). ಅನ್ನೇಷಣಿ: ಪುಣ್ಯದನ್ನೇಷಣಿಗೆ ಪೋಷ ಪಾಪದ ತೆರದಿ ಪೊರ
ಮಟ್ಟಳರಮನೆಯನಾ ಮುದುಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೧-೨೩೭); ಅಭಿರುಚಿ
ಗಳ ಅನ್ನೇಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮೮). [ಸಂ.]

ಅನ್ನೇಷಣಿ 'ಅನ್ನೇಷಣ' ನೋ.

ಅನ್ನೇಷಿತ (ಗು). = ಅನ್ನಿಷ್ಠ. [ಸಂ.]

ಅನ್ನೇಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಕು; ಪರಿಶೋಧಿಸು: "ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲೆಲ್ಲ
ನನ್ನ ಗೀತಗಳ ಮೂಲಕ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಅನ್ನೇಷಿಸಿದ್ದೇನೆ" (ಧರ್ಮಸಾ.
೮೭). [ಅನ್ನೇಷಣ + -ಇಸು]

ಅನ್ನೇಷ್ಯ (ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು; ವಿಚಾರಶೀಲ: "ಅನ್ನೇಷ್ಯಾ,
ಅನುಪದೇ - ಈ ೨ ಅಪಕಾರಕ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪ 'ಅಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಪಕರ್ಷ (ನಾ). ಕುಂದು; ದುರ್ದೇಶ; ಕೀಳು ದೇಶ; ಕಷ್ಟದ
ಸನ್ನಿವೇಶ: ಜಡರನ್ಯಾಪಕರ್ಷದಿಂದ ರಾಗಿಸರೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೮೧).
ಉತ್ಕರ್ಷ ಹೋ. [ಸಂ.]

ಅಪಕರ್ಷಕ (ಗು). ೧. ದುರ್ದೇಶಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಕುಂದು
ಕೊರತೆಯನ್ನು ತರತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದೇಹದ ಯಾವ ಭಾಗವ
ನ್ನಾದರೂ ಅದರ ನಿಯತಸ್ಥಾನದಿಂದ ಎಳೆಯುವ ಸ್ನಾಯು
(Abductor. ಇಂಕಾ). [ಸಂ.]

ಅಪಕರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯು
ವುದು. ೨. ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು; ಕಡಮೆ ಮಾಡುವುದು; ತೆಗೆಯು
ವುದು: ತೀವಿದುದ್ದಾರಪಲ್ಯಂತದಂತಗತ ರೋಮಂಗಳಂ ಪ್ರತಿಸಮಯ
ಮೊಂಥೊಂದಂ ಅಪಕರ್ಷಣಂ ಮಾಡಿದೊಡೆಂದಾಗಿ ರಿಕ್ತಮಕ್ಕುಮಾ
ಕಾಲಮಂ ಉದ್ಧಾರಪಲ್ಯೋಪಮಮೆಂಬುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೫). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರ (ನಾ). ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವುದು; ಕೆಡುಕು ಮಾಡು
ವುದು; ಕೆಡುಕು; ದ್ರೋಹ: "ಕೆಟ್ಟುದು ದ್ರೋಹಮಪಕಾರಮಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೬); ಪೃಥಿವಿ ನೆನೆದಪಕಾರ ಲೋಕಪೃಥಿತವಾಯಿತು
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೪೬); ಅಪಕಾರ ಮಾಡುವವ ಅಪಕಾರಿ ಗೆಂಜಿಯಾನೆ
(ಗಾದ). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರಕ (ಗು). ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಅಪಕಾರವನ್ನು
ಮಾಡುವ: ರೋಗಿ ಎಷ್ಟೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಔಷಧವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿ
ದ್ದರೂ ಅಹಿತವಾದ ಆಹಾರ ಅಪಕಾರಕವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಕಾರಿ (ನಾ). ಅಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ವಿರೋಧವನ್ನು
ಆಚರಿಸುವವನು; ಅಪಕಾರ ಮಾಡುವವನು: ಕಾರವನ ಮೇಲಿಲ್ಲ
ದಗ್ಗದೆ ವೈರವೀತನಮೇಲೆ ನಮಗಪಕಾರಿಯಾತನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೨೪);
ಅಪಕಾರಗುಪಕಾರವೆಸಗುವುದಾದರೆ ಆದ ರೋಗು ಹಿರಿತನವುಂಟು
(ಇಂಚಾಪ. ೨೨೨-೯೯). [ಸಂ. ಅಪಕಾರಿನ್]

ಅಪಕಾರಿತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ದುರ್ಯಶ; ನಿಂದೆ: ಜನಪನಪ
ಕೀರ್ತ್ಯಂಗನೆಗೆ ತೊಡಿಸಿದನು ಭೂಷಣವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೨೨); ಅಜ್ಜಿವು
ಮಜೆದಪಕಾರಿನಾರಿಯ ಸೆಜಗ ಹಿಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೨೭).

[ಸಂ.]

ಅಪಕೃತ (ನಾ). ೧. ಅಪಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು; ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ
ವನು. ೨. ಕೇಡು; ಅಪಕಾರ; ಅಹಿತ. ೩. ಅನಿಷ್ಟ; ದುಷ್ಟರ್ಮ
ಪರಿಣಾಮ: ಏನೆಂಬೆನಪಕೃತದ ಸೂಚಕವನು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ.
೧೭-೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತಿ (ನಾ). ೧. = ಅಪಕಾರ: ಉಪಕೃತಿಯಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನಪ
ಕೃತಿಯನೊಡರ್ಚಿದೈ ದುರಾತ್ಮನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೩೭). ೨. ತಪ್ಪು
ಕೆಲಸ: ಇತ್ತಲಪಕೃತಿಯಂ ಗುರುಗಳೊಡನಾಲೋಚಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ.
೧೦-೧೭೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತ್ಯ (ನಾ). = ಅಪಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಪಕೃತ್ಯ (ಗು). ೧. ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿದ;
ಅಗಲಿಸಿದ. ೨. ನೀಚ; ಹೀನ. 'ಉತ್ಕೃತ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಹೋಗುವುದು; ಹಿಂದೆ ಸರಿಯು
ವುದು. ೨. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗುವುದು; ಪಲಾಯನ.
೩. ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದುದು; ಅಕ್ರಮ: ಜನಿಯಿಸುಗು
ಮಧಿಕರಾಗಮನೆಸುಮಪಕ್ರಮದೆ ವಾರುಣೇ ಸಂಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ.
೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಮಣ (ನಾ). ದೂರ ಹೋಗುವುದು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು
ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು; ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ರಾಂತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವುದು ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ
ಸರಿದವನು; ಓಡಿಹೋದವನು. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ
ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಬೇಯದೆ ಇರುವ; ಬೇಯಿಸದೆ ಇರುವ; ಹಸಿಯ.
೨. ಮಾಗಿಲ್ಲದ; ಹಣ್ಣಾಗದಿರುವ. ೩. ಜೀರ್ಣವಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ವತೆ (ನಾ). ಪಕ್ವವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳ
ಹಿಂದಿನ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಅಪಕ್ವತೆಯೂ ಅತಿರೇಕವೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ
ಇದ್ದರೂ (ಸಮಾಲೋ. ೪). [ಸಂ. ಅಪಕ್ವತಾ]

ಅಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಪರಿಪಾಕವಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಅಪಕ್ವ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಪಕ್ಷಪತಿತ (ನಾ). ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದವನು; ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿ: ಜಯ
ವಾದಮನಖಿಳ ಜಗಜ್ಜಯಪತ್ರಮನಪಕ್ಷಪತಿತರಾ ಕುಡೆ ಕೊಂಡಯ
ನಯವಿನಯಪರಂ ಮಾಣಿಯನವಮನ್ನಿಸದೆ ವಿಭು ಕರಂ ಮನ್ನಿಸಿದಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ಷಾತಿ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ದೂರು: ಈ ಮನೇಲಿ
ಏನಾದರೂ ಅವಳಿಗೆ ಆಯ್ತು ಅನ್ನೋ ಅಪಕ್ಷಾತಿ ಒಂದು ಬೇಡ
(ಚಿಕರಾ. ೧೨). [\leq ಸಂ. ಅಪಕ್ಷಾತಿ]

ಅಪಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯದಿರುವುದು ; ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸಿ ದಿರುವುದು : ಅನ್ನಿತ ಚತುರಾಸನತ್ವಮಖಿಳಾಗಮವಿತ್ವಮಪಕ್ಷತಾ ಸಮಾಯತ ಗಗನಪ್ರಚಾರಮಪಜೀವನಧಂ . . . ಏಂ ಜಿನನೋಳ್ ಪೊದ ಟ್ಪುಪೋ (ಆದಿಪು. ೧೦-೪೨). [ಸಂ. ಅಪಕ್ಷತಾ]

ಅಪಕ್ಷತಾತ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದವನು ; ರೆಪ್ಪೆ ಮಿಟುಕಿಸಿದವನು : ಬಿಲ್ಲುಂ ಬೆಟಗುಮಾಗಿ ಚಿತ್ರನ್ಯಸ್ತರೂಪುಗಳಂತೆ ನಿಶ್ಚಲೇ ಭೂತರುಮಪಕ್ಷತಾತರುಮಾಗಿ ನೀಡುಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧ ವ). [ಸಂ. (ಅಪಕ್ಷತ + ತಾತ)]

ಅಪಕ್ಷತಸ್ಪಂದ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಅಲುಗಾಟವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. ೨. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪಕ್ಷತಸ್ಪಂದತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಪಕ್ಷತ + ಸ್ಪಂದ)]

ಅಪಕ್ಷತಸ್ಪಂದತ್ವ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಬಡಿತವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಪಕ್ಷತಸ್ಪಂದತ್ವಮುಂ ಗವ್ಯೂತಿಶತಚತುಷ್ಟಯಸುಭಿಕ್ಷತ್ವಮುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭೩). [ಅಪಕ್ಷತಸ್ಪಂದ + -ತ್ವ]

ಅಪಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು : ಮಗನನೀವನೆ ಪಾರಲಾಕಿಕವಗಡಹುದಪಖ್ಯಾತಿ ತನ್ನನು ತಗುಹುದೈಹಿಕದಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಪಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು ; ಕಗ್ಗಂಟು (?) : ಸಾವ ಪುಟ್ಟುವ ಕುತ್ತಮೊಪ್ಪುವ ಮುಪ್ಪು ಚಪ್ಪರಿಸೀಯವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಮೆ ತನ್ನ ಮೆಯ್ಯಿರಿಯಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿವಾರ್ಧಿಯೋಳ್ ಜೀವಿಪಾಸೆ ಧನಾಸೆಯೆಂಬಪಗಂಟು ಪಣ್ಣದ ಕಣ್ಣೆಯಿಂ ಜೀವನಂ ಗಡ ಕಟ್ಟಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಕರ್ಮಮುಟ್ಟುಗು ಮೊರ್ಮೆಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೨-೪೪). [$<$ ಸಂ. ಅಪಗ್ರಂಥಿ ?]

ಅಪಗತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಸರಿದ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ; ತೊಲಗಿದ : ಸ್ವಪರದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಪಗತನಪ್ಪಂತೆ ಕಲ್ಲಿನಿಂಕಳಧಾತಂಸ್ವಪರದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಪಗತನಕ್ಕುಂ ನಿಜಾತ್ಮನುಂ ನಿಜದಿಂದಂ (ಪರಮಾ. ೫೯-೬೪). ೨. ತೀರಿಹೋದ : ಆರಮನೆಯ ಗಜಬಜದ ಹದನಜಾದರಸನಪಗತನೆಂದು ಪಾಳಯದಿರುಳು ನಡಗಿತು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬. ೭-೫). [ಸಂ.]

ಅಪಗತಕಪಟ (ನಾ). ೧. ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಪಗತಕಪಟದ ನಟನದನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪರಸಿ ಪೋಗಿನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೧). ೨. ಮೋಸವನ್ನುಳಿದವನು ; ಕಪಟವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರ್ಮಲ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನನಿವಗಲ್ಲದೇಕಸ್ಥಾನಂ ಪೇಜಗುಂಟೆ ಬಗೆವೊಡಪಗತಕಪಟಾ (ಜಿನಾ. ೧೧). [ಅಪಗತ + ಕಪಟ]

ಅಪಗತಗ್ಲಾನಿ (ನಾ). ಶ್ರಮವು ಪರಿಹಾರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ : ದ್ರುಪದಸುತೆಯುತ್ಸವನ ಮುನಿಜನದಪಗತಗ್ಲಾನಿಯನು ಪರಿಜನದುಪಚಿತಾನಂದವನು ಬಣ್ಣಸಲರಿದು ತನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೬೩). [ಅಪಗತ + ಗ್ಲಾನಿ]

ಅಪಗತತಂದ್ರ (ನಾ). ತೂಕಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಜಾಗರೂಕ ; ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು : ಅಪರಾಜಿತಚರನಚ್ಯುತೇಂದ್ರನಪಗತತಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧) ; ಧರಣೀಧ್ವಜನೆಂಬಂ ಖೇಚರೇಂದ್ರನಪಗತತಂದ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬). [ಅಪಗತ + ತಂದ್ರ]

ಅಪಗತತ್ವ (ನಾ). ದೂರ ಸರಿಯುವುದು ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದು : ಭರ್ತ್ಯಸೇವೆಯಿಂದಪಗತತ್ವನ ಪಡೆದೊಡಾಕೆ ಪಾಪನಿಯನಿಪಳಿದು ಲೋಕಸಮೃತದಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೦-೧೫). [ಅಪಗತ + -ತ್ವ]

ಅಪಗತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಮತಿಗೆಟ್ಟ ಅವಸ್ಥೆ : ತದೀಯ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ಕರಪಲ್ಲವಂಗಳಿನೊತ್ತುತ್ತುಂ ಅಪಗತಮತಿಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೪ ವ). ೨. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ಬುದ್ಧಿಕೆಟ್ಟವನು. [ಅಪಗತ + ಮತಿ]

ಅಪಗತಮೋಹ (ನಾ). ೧. ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಭ್ರಾಂತಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದವನು : ಅಂತಪಗತಮೋಹನಾದ ರಾಮಂಗೆ ದೇವರಿವರಂ ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪಮಂ ತೋಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೫೬ ವ).

೨. ಮೂರ್ಛೆ ತಿಳಿದವನು. [ಅಪಗತ + ಮೋಹ]

ಅಪಗತರಜ (ನಾ). ೧. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಧೂಳಿಲ್ಲದ್ದು : ೧, ೨ : ಆಗಳುದಯಿಸಿದಾ ಮಹಾತ್ಮನಪಗತರಜನೆಂಬುದಂ ಪೇಟ್ವಂತಿಳಾ ವಳಯಮಪಗತರಜಮಾದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩೩ ವ). [ಅಪಗತ + ರಜ]

ಅಪಗತರಾಗ (ನಾ). ರಾಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಮೋಹವುಳಿದವನು ; ಲಾಕಿಕವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಮುಟ್ಟಿದ ಮತಿಯದು ನಿನ್ನಿಂದಲ್ಲದೆ ಪಜ್ಜಳಿಸುಗುಮೆ ಬೇಗಮಪಗತರಾಗಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೮). [ಅಪಗತ + ರಾಗ]

ಅಪಗತವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಯುದ್ಧದ ಗೋಜಿಲ್ಲದವನು ; ವಿವಾದವಿಲ್ಲದವನು : ಸಿದ್ಧಪದವೀ ಪ್ರಾಪ್ತನಂತಪಗತವಿಗ್ರಹನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೧ ವ). [ಅಪಗತ + ವಿಗ್ರಹ]

ಅಪಗತಸುಖೆ (ನಾ). ಸುಖವು ತಪ್ಪಿಹೋದವಳು ; ಸುಖವಿಲ್ಲದವಳು : ಪುಂಡರೀಕ ದೇವನ ವೃತ್ತಾಂತದಿನಪೇತಕಾತುಕೆಯುಮಪಗತಸುಖೆಯುಂ . . . ಆಗಿ (ಕಾದಂಬ. ೫೫೭).

[ಸಂ. ಅಪಗತಸುಖೀ (ಅಪಗತ + ಸುಖ + -)]

ಅಪಗತಿ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಕೀಳುದೆಸೆ ; ದುರ್ದೇಶ ; ಕಷ್ಟದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಗಮ (ನಾ). ೧. ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು. ೨. ಅಗಲಿಕೆ ; ವಿರಹ. ೩. ಸಾವು. [ಸಂ.]

ಅಪಗಮನ (ನಾ). = ಅಪಗಮ. [ಸಂ]

ಅಪಗಮಿತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಹೋದ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಯ ; ನ್ಯೂನತೆ : ಮಮತೆ ಜಾಟುದುದೇನನೆಂಬೆನು ಕುಮತಿ ತಾನೆಂತಜೀವನೆಂತಪಗಮಿತವಾದುದು ಕರುಣೆಗಳ ದಾತಾರನೊಲವಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೪೬). [ಸಂ.]

ಅಪಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿ ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು ; ದೂರ ನಡೆ : ವೀರಸಮರಕ್ಕೋಣಿಯಿಂದಪಗಮಿಸುವವನಂತೆಂದನುಜೆ ಮುಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೧-೩೩). [ಅಪಗಮ + -ಇಸು]

ಅಪಘನ (ನಾ). ೧. ಶರೀರ ; ಮೈ : ಉಪಸರ್ಗಂ ಪಜ್ಜಪಡುವಿನಮಪಘನಮಾಹಾರಮೆಂಬಿವಂ ತೋಟಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೩). ೨. ಅವಯವ ; ಅಂಗಾಂಗ ; ಕೈಕಾಲು ಮುಂತಾದ ದೇಹಭಾಗ : ರಿಪುನಿರ್ಮೂಲ ಸರ್ವಾಪಘನ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳ ಶಿವಲೀಲ (ಬಸಪು. ೩೮-೬೮). ೩. ಮೋಡೆಗಳಿಲ್ಲದ್ದು : ಅಪಘನಮಾಗಿಟ್ಟ ರೋದೋಂತರಾಳಂ ಪೊಗೆಯಿಂದಂ ಮೇಘಬೃಂದಾಸ್ಥಿತಮೆನಿಸುವಿನಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮-೧೧ ; 1117) ; ನಭಮಪಘನಮಾಯ್ತು ತನುವಿನಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೩). [ಸಂ.]

ಅಪಘನಕಿರಣ (ನಾ). ಶರೀರದ ಪ್ರಭೆ : ನಭೋಮಣಿ ಪೂರ್ವಾಚಳ ಚೂಡಾಮಣಿಯೆನಿಸಿದನೆನೆ ಪೊದಟ್ಟು ದಪಘನಕಿರಣಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೩).

[ಅಪಘನ + ಕಿರಣ]

ಅಪಘಾತ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ತಗುಲಿದ ಪೆಟ್ಟು ; ಅಪಾಯ ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಕೆಡುಕು, —ಸಾವು, —ನೋವು : ಅಪಘಾತವೆಂದಿಗೆ ಬಂದೆರಗುವುದೆನುವುದನು ಬಲ್ಲವರಾರು ಮತ್ತೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೩೪-೬೦) ; ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಂದು ಅಪಘಾತ ನಡೆದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಘಾತಿ (ನಾ). ಅಪಾಯ ; ಭಯಂಕರವಾದ ಸಾವು ನೋವುಗಳ ಸಂದರ್ಭ ; ಪೆಟ್ಟು : ಗೆದ್ದನ್ನೆ ನಿನ್ನಾತನೊಸಗೆಯ ಬಿದ್ದಿನರಲೈ ನಾವು ಪರರಿಗೆ ಬಿದ್ದುದೊಂದಪ [ಪಾಠಾಂ. ದುವಿ] ಘಾತಿಯೆಂದನು ಸಂಜಯನು ನಗುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೫೭). [ಸಂ.]

ಅಪಚನ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವುದು ; ಅಜೀರ್ಣ : “... ಅಪಚನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಗೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಜನಿಂದ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ದರೆ!” ಎಂದು ಶೀನು ಮಾತೆತ್ತಿದ (ಸಮಜೀ. ೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪಚಯ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು ; ಕುಂದುವುದು ; ಹ್ರಾಸ : ಅದು ಶರೀರ ಬಹಾಯುದೇಹ ಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾಪಚಯ ಹೇತುತ್ವದಿಂದ ಮುತ್ಸರ್ಗಿಣಿಯವರ್ಷಿಣಿ ನಾಮಮಂ ಪಡೆದುದು (ಅದಿಪು. ೬-೪೮ ವ); ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸ ಉಪಚಯಾಪಚಯಂಗಳಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩೯). ೨. ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು ; ಶೇಖರಣೆ. ‘ಪುಷ್ಪಾಪಚಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪಚಾರ ಮಾಡು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಅಪಚರಿಸಿ ಪಾಪಜ್ಞನನ್ನೂ ವೇದಿಕೆ ಕೆಳಗೆ ಕೂಡಿಸಿದರು (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೦೦) ; ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರೀತಿಯಿಂದ ಅಪಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಅಬಲೆ ಆ ರೀತಿ ಕಂಪಿಸುವುದನ್ನು ರಂಗಜ್ಞ ಸಹಿಸದಾದ (ದುಂಬಕ. ೧೧೬).

[ಅಪಚಾರ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆ ; ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆ ; ಅಗೌರವ : ಕಂಸಂ ಮಾಝ್ಞಿಂದಪಚಾರದಿಂದಿಲಿದುದಿಂದಿ ದೇವಕೀ ಗರ್ಭಂ (ಜಗವಿ. ೨-೬೧) ; ಉಪಚಾರವೆಸಗುವ ನೆಪದೊಳು ದಿನದಿನ ನಾ ಗೈಯುವಪಚಾರಗಳನು ಕ್ಷಮಿಸೆಂದು ಬೇಡುವೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೩-೧). ೨. ಅಗಲಿಕೆ ; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು ; ಸಾವು. ೩. ಅಭಾವ ; ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ನ್ಯೂನತೆ ; ದೋಷ. [ಸಂ.]

ಅಪಚ್ಛಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ನಿರೂಪದಿಂದ ನಂಬಿಗಳು ಅಪಚಿ ಅನತಪಗಳಿಗೆ (ಸೌಇವ. 1934 ; ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬-೪ ; 1419) ; ಶ್ರೀ ನಾರ ಸಿಹ್ವ ಕಾಣಯಾಚಿಕಾಱ ನಂಬಿಗಳ ವೊಪ್ಪಗಳು ಅಪಚಿಯ ಬರಹ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೭೨-೨೨ ; 1496). [?]

ಅಪಚ್ಛಿ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ದೊಡ್ಡವಾಗಿ ಉದಿಕ್ಕೊಂಡು ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಬಜಿ, ಅಣಲಿಕಾಯಿ, ಅರಗು, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಚಂದನ ಇವಿಷ್ಟನೂ ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಹಾಕಿ ತೈಲವ ಕಾಸಿ ಆ ತೈಲವಂ ಪಾನವಮಾಡಿಸಲು ಅಪಚಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಿ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೯). [ಸಂ. ಅಪಚೀ]

ಅಪಚಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ ; ಕಡಮೆಯಾದ ; ಕ್ಷಯಿಸಿದ. ೨. ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪಚಿತಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಯ ; ಹಾನಿ ; ಕೇಡು. ೨. ವೆಚ್ಚ ; ಖರ್ಚು. ೩. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ : ಸತತ ಶಿಷ್ಟರೊಳ್ಳಿದೆ ಸಂದೇಹಗೊಳ್ಳದಪಚಿತಿಯ ಕೈಕೊಂಡಾಪ ಕಾಮ್ಯಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡರತಿಶಯದಿ (ಪರಶು. ೧೯-೫). ೪. ಶಿಕ್ಷೆ ; ದಂಡನೆ. ೫. ಪೂಜೆ ; ನಮಸ್ಕಾರ ; ಮನ್ನಣೆ : ಸರ್ವರಿಂದೀಪರಿಯು ಜಗದಂಬೆಯಪಚಿತಿಯ ನಿರ್ವಿಘ್ನ ಸಾರದಿಂ ಕೊಳುತಿರ್ಪಳ್ (ಪರಶು. ೧೯-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಪಚಿತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು ; ಪೂಜಿಸು ; ಗೌರವಿಸು : ಬರವ ನೀಕ್ಷಿಸುತಾಗ ನೆರೆದ ವಿಧ್ವಂಸನರು ಹರುಷರಸಮಂಕುರಿಸಿ ಥರಥರದೊಳಿದಿರೆದ್ದು ಭರದೊಳಪಚಿತಿಗೈದರಘ್ನ ಪಾದ್ಯಾಸನಗಳಿತ್ತು (ವೆಂಕಾ ರಾ. ೧-೨೨). [ಅಪಚಿತಿ + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಅಪಛಂದಸ್ಸು (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಛಂದಸ್ಸು ಕೆಟ್ಟಿರುವುದು ;

ಛಂದೋದೋಷ : ಅನರ್ಥಕ ಶ್ರುತಿಕೋರ... ಅಪಛಂದಸ್ಸು... ಎಂಬ ಎಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷವಿಲ್ಲದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬).

[ಸಂ. ಅಪಛಂದಸ್ಸು]

ಅಪಜಯ (ನಾ). ಸೋಲು ; ಭಂಗ : ಧುರದಲಪಜಯವಾಯ್ತಲಾ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩-೨). [ಸಂ.]

ಅಪಜಯಧಾಮ (ನಾ). ಭಂಗಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ; ಸೋಲಿಗೆ ಆವಾಸಸ್ಥಾನ : ಈ ಮನುಷ್ಯಶರೀರವಪಜಯಧಾಮವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೨೨).

[ಅಪಜಯ + ಧಾಮ]

ಅಪಜಯಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲಿಸು ; ಭಂಗಿಸು.

[ಅಪಜಯ + ಪಡು + -ಇಸ್ಯ]

ಅಪಜಯಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲು ; ಭಂಗಪಡು.

[ಅಪಜಯ + ಹೊಂದು]

ಅಪಜಯಾವಹ (ಗು). ಸೋಲನ್ನು ತರುವ ; ಭಂಗವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವ : ಇದಜ ಫಲ ನಿಮಗಪಜಯಾವಹವೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೯). [ಅಪಜಯ + ಅವಹ]

ಅಪಜಿಹ್ಮ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ತ್ಯಾಗಮಕಿಂಚನತ್ವಮಪಜಿಹ್ಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ದಲೆಂಬತುಳಂಗಳ ಕುಶಲಂಗಳಿಂತು ದಶಧರ್ಮಂಗಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೭). ೨. ಮೋಸವಿಲ್ಲದವನು ; ನೇರವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಅಪಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುಮರೆ ; ಅಪಲಾಪ ; ಕಂಡು ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ; ಮುಚ್ಚಿಡುವುದು : “ಅಪಜ್ಞಾನ, ಅಪಲಾಪ, ಅಪಜ್ಞಾನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಪಾತ್ಯಯ], ಅಪವ್ಯಯಃ - ಈ ೪ ಮಜಸುಹ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೫) ; “ಅಪಜ್ಞಾನಮದಪಜ್ಞಾನಮಪಲಾಪಮಾ ಅಪವ್ಯಯಮನಲು ಮಜಹಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೧೯). [ಸಂ.]

ಅಪಟಿ (ನಾ). ತೆರೆ ; ಮರೆ ; ಪರದೆ : “ಅಪಟಿ, ಕಾಂಡಪಟಿ, ಪ್ರತಿಸೀರಾ, ಯವನಿಕಾ, ತಿರಸ್ಕರಣೀ - ಈ ೫ ತೆರೆ” (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೪). [ಸಂ. ಅಪಟಿ]

ಅಪಟು (ಗು). ೧. ಅಸಮರ್ಥ ; ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕೌಶಲವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ರೋಗಿ. [ಸಂ.]

ಅಪತಿಕೆ (ಗು). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದ ; ಅನಾಥನಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ಯಷ್ಟ (ನಾ). ದುರಾಶೆ ; ಕೆಟ್ಟ ಆಸೆ : ಕೊಲ್ಲದ ಪರನಾರಿಗಾಟಿಸದ ಕಳ್ಳದಸತ್ಯದೊಳೊಂದದಾಗಳುಂ ಕುದಿದಪತ್ಯಷ್ಟಯಂ ಕುಸಿದು ಮಾಣ ಸುವಯ್ಯುಮುಣುಪ್ರತಂಗಳಂ (ಅದಿಪು. ೬-೭). [ಸಂ. ಅಪತ್ಯಷ್ಟಾ]

ಅಪತ್ನೀಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಈತನು ಅಪತ್ನೀಕೆ (ಆರ್ಯಧ. ೫೨). ೨. ಹೆಂಡತಿ ಜೊತೆಗೆ ಇಲ್ಲದವನು. ಸಪತ್ನೀಕೆ ಹೋ. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ಯ (ನಾ). ಸಂತಾನ ; ಮಗ ; ಮಗಳು : ಜಾಬಾಲಿಗಳೆಂಬತ್ಯತ್ತಮ ಯತಿಪತಿಗಳಪತ್ಯಂ ಹಾರೀತನಾಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಅಪತ್ಯಪ್ರೇಮ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ ; ಪುತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯ : ಅದೇ ಅವನನ್ನು ಅವರು ಅಪತ್ಯಪ್ರೇಮದಿಂದ ಕಾಣಲು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಪ್ರ. ೩೭). [ಅಪತ್ಯ + ಪ್ರೇಮ]

ಅಪತ್ಯಾಂತರಭಗಿನಿ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಸೋದರಿ : ಪರಮಧರ್ಮನಾವ ಬಯಸುವನವನ ಭವನದಲಿ ನಿರುತ ವೃದ್ಧಜ್ಞಾನಿ ವಂಶೋತ್ತರದರಿದ್ರಪ್ರಿಯನಪತ್ಯಾಂತರಭಗಿನಿಯೇ ನಾಲ್ಕರಿರಬೇಕೆಂದನಾ ವಿದುರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೩೪).

[ಸಂ. ಅಪತ್ಯಾಂತರಭಗಿನೀ (ಅಪತ್ಯ + ಅಂತರ + ಭಗಿನೀ)]

ಅಪತ್ಯೋದಯ (ನಾ). ಸಂತಾನಲಾಭ; ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ: ಅಪತ್ಯೋದಯಮುಹೂರ್ತ ಫಲಪ್ರಭಾವಭಾವನಾಜಾತ ವಿ ಸ್ವಯಾಂ ದೋಳಿತ ಶಿರಸ್ಸರೋರುಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೬ ವ). [ಅಪತ್ಯ + ಉದಯ]

ಅಪತ್ರಪ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಗೆಟ್ಟವನು; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ರಪಿಷ್ಟ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಯ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಲಜ್ಜಾಶೀಲ. [ಸಂ.]

ಅಪತ್ರಪೆ (ನಾ). ೧. ನಾಚಿಕೆ; ಲಜ್ಜೆ; ಸಂಕೋಚ. ೨. ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅಪತ್ರಪಾ]

ಅಪಥ (ನಾ). ೧. ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ್ದು; ಅನಾರ್ಗ; ತಪ್ಪುದಾರಿ. ೩. ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಹಾದಿಗಾಣದ ಸನ್ನಿವೇಶ; ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ. ೪. ಪಾಪಂಡಿತನ. ೫. ಯೋನಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಥ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ್ದು; ಬಿಡು ಕನ್ಯಾ ರತ್ನಮನೀಗಡೆ ಚಕ್ರಪದದ್ವಯಕ್ಕೆ ತಡೆದಿರಬೇಕೆಂದೇ ಪಡೆಮಾತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮಾ ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೯).

೨. ಪಥ್ಯ ಮಾಡದಿರುವುದು; ಅಹಿತವಾದ ಆಹಾರ ವಿಹಾರ: ಅಪಥ್ಯ ಮಾಡಿ ರೋಗ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪದಗಾಮಿ (ಗು). ೧. ಕಾಲಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೨. ಹಾವು. [ಸಂ. ಅಪದಗಾಮಿನ್]

ಅಪದಶೆ (ನಾ). ಕೀಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದಶೆ. [ಸಂ. ಅಪದಶಾ]

ಅಪದಸ್ಥ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದಿಲ್ಲದವನು; ಅಧಿಕಾರ (ಪದವಿ) ತಪ್ಪಿದವನು; ಸ್ಥಾನಚ್ಯುತ: ಜನನಾಥಂ ಪಿತ್ಯ ಸಾಯೆ ನಮ್ಮನಪ ದಸ್ಥರ್ ಮಾಡಿ ಬೋಡಾದುದಂ ಜನನೀಯಗ್ರಜನಲ್ಲಿಗೆಯ್ದಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪದಾಂತರ (ನಾ). ನೆರೆ ಹೊರೆ; ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯ ದೂರವೂ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಮೀಪ: "ಅಪನ್ನಮಪದಾಂತರಂ ಸನ್ನಿಹೃತ್ಯಂ ಸಮೀಪ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೩). [ಸಂ.]

ಅಪದಾನ (ನಾ). ೧. ಮಹಾಕಾರ್ಯ; ಉದಾತ್ತವಾದ ಕೆಲಸ; ಕೊಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯ: ಅ ನಾಗಪಾಶಮಂ ಜಗತೀ ನಾಥಂ ಪೊಸೆಯ ಕಟ್ಟುಗಳ ಬಿಟ್ಟುರ ಪೋಲೈನೆಸೆದುಮೊ ನೃಪಸುತನಪ ದಾನದ ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕ ಮಿಟ್ಟ ಕರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೪). ೨. ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳ ವೃತ್ತಾಂತ ಕಥೆ. [ಸಂ.]

ಅಪದೂರು 'ಅಪದೂರು' ನೋ.

ಅಪದೂರು, ಅಪದೂರು (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ದೂರು; ಅಪವಾದ: ದೂರ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಜೆಯಪದೂರು ಹೊಟ್ಟಿಸಿದೆ ಜೀವನಲಿಯದನಾರು ಮೆಚ್ಚುವರಕಟಿ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹಭಸಾ. ೯೬). ಅಪದೂರು: ಎಷ್ಟು ಅಪದೂರಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ (ದಾಲತ್. ೯೬). [ಅಪ + ದೂರು]

ಅಪದ್ಯಕ್ವಾರ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸ ತಕ್ಕುದು; ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವಂಥದು: ಇದು ಕಾಮನ ಕಾರಲಗೆನಿಸಿದುದಪದ್ಯಕ್ವಾರಮಂಥಕಾರಮಪಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೨೦). ೨. ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿ ಕಡೆಮೆಯಾದವನು; ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ ಕೆಟ್ಟವನು. [ಸಂ.]

ಅಪದೇಸೆ, ಅವದೇಶಿ (ನಾ). = ಅಪದಶೆ: ಮಾನವೇತಕೆ ಮರುಳುತನ ಬೇಡಾನು ನಿನ್ನಪದೇಸೆಯ ಬಯಸುವನಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೧೦-೧೩); ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಅಪದೇಸೆಗೆ ಏನು ಕಾರಣವಿರಬಹುದೆಂಬ ಯೋಚನೆ ಆತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ರಾಜಸೂ. ೭). ಅವದೇಶಿ: ಅ ಅವದೇಶಿಗಳೆಲ್ಲ ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುವು? ಯಾರಿಂದ ಬಂದವು? (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೪೬). [ಅಪ + ದೇಶ]

ಅಪದೇಶ (ನಾ). ೧. ನಿಮಿತ್ತ; ನೆಪ; ವ್ಯಾಜ. ೨. ಗುರಿ; ಲಕ್ಷ್ಯ. ೩. ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು; ಕೀರ್ತಿ. ೪. ಮೋಸ. ೫. ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ಸಲ್ಲದ ಜಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಪದೋಷ (ನಾ). ತಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು; ದೋಷರಹಿತ: ಅಪದೋಷನ ನೇಳಿಸಿ ಕೊಂಡ ಪಾಪಿಯಂ ಪಲವು ತೇಜದ ಕೊಲೆಗಳನೀ ನಿಷ್ಕೃಪನಂ ಕೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೩). [ಸಂ.]

ಅಪಧಮನಿ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಕಡೆಯಿಂದ ದೇಹದ ಇತರ ಭಾಗಕ್ಕೆ ರಕ್ತವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ರಕ್ತನಾಳ. 'ಅಭಿಧಮನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ; ಅಧೈರ್ಯ: ಪೆಣ್ಣುಕೊಳ್ ಪ್ರಕಟಿಸುವಳಪಧೈರ್ಯಮಂ! ಆ ಆಣಗಿ ಬೆಪ್ಪಾಡಿದುದ ನೆಲ್ಲಮಂ ನೀನುಮೊಪ್ಪಿದೆಯಲಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೪-೩೬೮). [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ದುಷ್ಟಚಿಂತನೆ; ಇತರರಿಗೆ ಹಾನಿ ಯನ್ನು ಬಯಸುವುದು: ಜಯ ಪರಾಜಯವಧಬಂಧಾಂಗಚ್ಛೇದ ಸರ್ವಸ್ವಹರಣಾದಿಗಳ ಪೆಂಗೆಂತಕ್ಕುಮೆಂದು ಮನದೊಳ್ ಬಗೆವುದು ಅ ಪಧ್ಯಾನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೬); ಗುರುಗಳೊಳ್ ಸಮಾತ್ಮರ್ಯಮ ಪಧ್ಯಾನಮಹರ್ಷಮವಿನಯಂ ಜ್ಞಾನದ್ಯಗವರಣದಾಸ್ರವಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೬). ೨. [ಜೈನ] ಅನ್ಯಧರ್ಮದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವುದು: ಪ್ರಯೋಜನಮಿಲ್ಲದೆ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಮಪ್ಪ ಪರಸಮಯದ... ಕಾವ್ಯಂಗಳಂ ಮನದಿಂ ಚಿಂತಿಸುವುದುಮಪ ಧ್ಯಾನಮೆಂಬ ಮೂಞನೆಯನರ್ಥದಂಡಮಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಣಾ. ೧೩೦-೨೩).

'ಅರ್ಥದಂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ವಂಸ (ನಾ). ೧. ಕೀಳಾಗುವುದು; ಪತಿಸಾಗುವುದು; ವರ್ಣಸಂಕರ. ೨. ಪತಿಸ; ಜಾತಿಗೆಟ್ಟವನು; ಸಂಕರಜಾತಿಯ ವನು; (ಬೈಗುಳ) ಹಾಳಾದವನು: ಇವನೆಷ್ಟು ಗರ್ವದಿಂದ ಮಾತಾ ಡುತ್ತಾನೆ! ಎಲಾ ಅಪಧ್ವಂಸ! (ಭಾಸನಾ. ೩೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. ನಾಶಮಾಡುವವನು. ೨. ಜಾತಿಸಂಕರ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಕುಲಗೆಡಿಸುವವನು.

[ಸಂ. ಅಪಧ್ವಂಸಿನ್]

ಅಪಧ್ವಸ್ತ (ಗು). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ನಿಂದೆಗೂ ಗುರಿಯಾದ; ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಚೂರ್ಣಿಸಿದ; ಪುಡಿಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅಪನಂಬಿಕೆ, ಅಪನಂಬಿಗೆ, ಅಪನಂಬುಗೆ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು; ಅವಿಶ್ವಾಸ: ನೀನು ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಪನಂಬಿಕೆ ಪಡುವೆಯೇನು? (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೨೨). ಅಪನಂಬಿಗೆ (ಕ). ಅಪ ನಂಬುಗೆ (ಕ). [ಅಪ + ನಂಬಿಕೆ]

ಅಪನಯನ (ನಾ). ೧. ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. ಹೊರದೂಡು ವುದು: ಆತನ ಕಾಲದೊಳ್ ಮಕ್ಕಳ್ ಪುಟ್ಟಿ ಗರ್ಭಮಲನಿರಾಕರ ಣಮುಂ ಮೂತ್ರಪುರೀಷ ದೋಷಾಪನಯನಮುಮಾಡುದು (ಚಾವುಂಪು. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅಪನಿ 'ಅಪಿನಿ' ನೋ.

ಅಪನಿಂದೆ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಬೈಗುಳು; ಅಪವಾದ: ಇಂತಹ ಅಪನಿಂದೆಯು ನನಗೆ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ತಲ್ಲಣಿಸು ತಿದೆ (ರಾವಿಜ. ೩).

ಅಪನಿಂದೆ ಹೊರಿಸು = ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು: "ನಿಕಾರ, ವಿಪ್ರಕಾರ = ಅಪನಿಂದೆಯನು ಹೊರಿಸಿ ಅಪಕಾರಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ). 'ಅವನಿಂದೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪನಿಂದಾ]

ಅಪನಿರೂಪಣ (ನಾ). ತಪ್ಪು ನಿರೂಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಪನೀತ (ಗು). ತೆಗೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ; ತೆಗೆದುಹಾಕಿದ; ಹೋಗಿ ಲಾಡಿಸಿದ: ಚಂದ್ರಾಪೀಡದೇವಂ ತದಾಶ್ರಮಮನೆಯಿಂದ ಕುಳಿ ವಾನುಂ ದೂರದೊಳ್ ನಿವೇಶಿತ ತುರಂಗಸೈನ್ಯನಪನೀತ ಸಮಾಯೋಗ ನಾಗಿ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದ (ನಾ). ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಣೆ: ಪ್ರಿಯ ಮಧುರಂಗಳುಂ ಶೋಕಾಪನೋದನಿಪುಣಂಗಳುಂ . . . ಅಪ್ಪ ವಚನ ನಿಜಯಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೬೨). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದನ (ನಾ). = ಅಪನೋದ: ಆ ಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯಂ ತದವಸ್ಥ ನಾಗಿಯುಂ ಸುಹೃದ್ಬಾಪನೋದನಾರ್ಥಂ ಸ್ವಸ್ಥನಂದದಿಂ ನರೇಂದ್ರ ನನಂತೆಂದಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೪೫). [ಸಂ.]

ಅಪನೋದಿತ (ಗು). ಹೋಗಲಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನಿವಾರಿಸಿದ: ಸ್ವೇದಾಪನೋದಿತ ಪಟಚ್ಚರ ಪರಿವಿಜ್ಯಮಾನ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮಯ್ಯ ನಾಗಳಾಜಿಸಲೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಪ 'ಅಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಪಪದ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಾದ ಸ್ಥಾನ (?). ೨. ಅಸಾಧುವಾದ ಪದ: ತುರಿಯೋಪಾಂತ್ಯದೊಳು ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಾತ್ರಿಕರ ಕಾಣುತ್ತ, ಹಗುರಾದ ಜೀವವಿಧರಪಪದಕೆ ಎತ್ತಿತ್ತಿ ಅತುಕೊಳುತಿರುವ (ಮಲೆದೇ. ೩೯-೮). [ಸಂ. ?]

ಅಪಪಾಠ (ನಾ). (ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ) ನ್ಯಾಯ ವಾಗಿ ರ ಬೇಕಾದ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ತಪ್ಪಾದ ಪಾಠ: ಉದಾ— ಅವಿರಳಕೇತಕಪರಿಮಳನವಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ್ಯಂ ಸಮಾಂದ್ಯನಳಿನೀಳ ಗುಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸಮಾಂದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ] ಪವನಪವನಾಶನೀಂಟು [ಪಾಠಾಂ. ನಿಂದು]ವುದು ವಿಯೋಗಪ್ರಾಣಪವನನಂ ಪುರವರದೊಳ್ (ಅರ್ಥಸೇ. ೩-೧೧೫). IP ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅಪಪಾಠಗಳಿರು ವುದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅವಿರಳಕೇತಕ ಪರಿಮಳಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೈತಕ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೇತಕವೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ, ಸಮಾಂದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸಮಾಂದ್ಯನಳಿನೀಳಗಳಂ ಎಂಬುವೂ ಅಪಪಾಠವಾಗಿ ಸೇರಿವೆ.

[ಸಂ.]

ಅಪಪ್ರಚಾರ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಸುದ್ದಿ ಹರಡುವುದು. ೨. ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಹರಡುವುದು; ಇಲ್ಲ ಸಲ್ಲದ ಸಂಗತಿ ಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳುವುದು. ೩. ಒಬ್ಬರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವುದು: ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಪಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ (ಕಮನೇ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಪಪ್ರಥೆ (ನಾ). ಅಪವಾದ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ: ಪರಾ ಶ್ರಯಗಳು ಎಂಬ ಅಪಪ್ರಥೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಅಲೆಮ. ೯೪); ಎಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅಪಪ್ರಥೆಯನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿರುವಳೋ ದೇವರೇ ಬಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೫೨). [ಸಂ. ಅಪಪ್ರಥಾ]

ಅಪಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸುವುದು; ಅಶುದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದದ ಬಳಕೆ: ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಏಕೆ ಅಪಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಸಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಯೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಪಭ್ರಂಶ (ನಾ). ೧. ಜಾರಿಬೀಳುವುದು; ಪತನ. ೨. ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕೃತದಿಂದ ವಿಕಾರಹೊಂದಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಶಬ್ದ; ತದ್ಭವ ಶಬ್ದ: ಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಧಿನಾಮಂ ಸಮಾಸಮಾ ಪೊದಟ್ಟಾ ಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಮುಖಿತ ಧಾತುಪಪ್ರಂಶಮಯಂ ಸಂಧಿ ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಶಣದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧). ೩. ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆ; ಒಂದು

ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯ ಹೆಸರು: ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಾಕೃತಮಪಭ್ರಂಶಂ ಪೈಶಾಚಿ ಕಮೆಂಬ ಮೂಜುವರೆ ಭಾಷೆಗಳೊಳ್ (ಭಂಡೋಬು. ೧-೫೫ ವ). [ಸಂ.]
ಅಪಭ್ರಂಶತೆ (ನಾ). ರೂಪದ ಮಾರ್ಪಾಡು; (ಶಬ್ದವು) ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬರುವ ರೀತಿ: ದಾಡಿಮಮಾ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಂ . . . ಅಜಿ ರೂಢಿಯ ಕುಳನೆಂದು ಒಪದಪಭ್ರಂಶತೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೦).

[ಸಂ. ಅಪಭ್ರಂಶತಾ]

ಅಪಭ್ರಂಶನುಡಿ (ನಾ). ತಪ್ಪು ನುಡಿ; ತೊದಲು ಮಾತು: ಶಾರ್ಯಮಂ ತೋರಿ ಜ ಸ ಮಾಂ ತು ಪಿಂತಿರುಗಲತೀಸಲ್ಲದೋರಂತೆ ಚಿಣ್ಣನೊಲಪಭ್ರಂಶನುಡಿಗಳಿಂದೇ ಫಲವು ದಾನವೇಶ (ವೆಂ ಕಾ ರಾ. ೬-೩೩-೨೬). [ಅಪಭ್ರಂಶ + ನುಡಿ]

ಅಪಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ೧. ನಡತೆಗೆಟ್ಟ. ೨. ಅಸಾಧುವಾದ; ಅಶುದ್ಧ ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪಮತಿ (ಗು). ಬುದ್ಧಿ ಗೆಟ್ಟ; ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾದ: ಮಯ್ಯನನ ಪೊಲ ಪಮತಿ ಸಂಭಿನ್ನಂ ಬೆರಸುಪೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೬). [ಸಂ.]

ಅಪಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ: ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಜರುಗುತ್ತಿರುವುದು ತುಂಬ ಅಪಮರ್ಯಾ ದೆಯ ಸಂಗತಿ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಅಪಮರ್ಯಾದಾ]

ಅಪಮಾನ (ನಾ). ಅವಮಾನ; ಅಗೌರವ. [ಸಂ.]

ಅಪಮಾನಂಬಡು, ಅಪಮಾನಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಗೌರವವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೋ: ನಮ್ಮರಸನೀಗಲ್ . . . ಅಪಮಾನಂಬಟ್ಟ ಉಪಧಾ ವಿಶುದ್ಧನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂತಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪ ದಾವಕಾರಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬-೧೮). **ಅಪಮಾನಪಡು:** ಅವನು ತುಂಬಾ ಅಪಮಾನಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋದ (ರೂಢಿ).

[ಅಪಮಾನ + ಪಡು]

ಅಪಮಾನಪಡು 'ಅಪಮಾನಂಬಡು' ನೋ.

ಅಪಮಾನಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಮಾನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು.

[ಅಪಮಾನ + ಮಾಡು]

ಅಪಮಾನವಚನ (ನಾ). ಅವಮಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು.

[ಅಪಮಾನ + ವಚನ]

ಅಪಮಾನಹತ (ಗು). ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಗುರಿಯಾದ: ಈ ನುಡಿಯ ಸಲಿಸಿದೊಡೆ ಇವನಪಮಾನಹತನಿದು ಧರ್ಮನಿಶ್ಚಯವೇನು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೨-೪೦). [ಅಪಮಾನ + ಹತ]

ಅಪಮಾನಿತ (ಗು). = ಅಪಮಿತ. [ಸಂ.]

ಅಪಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಗೌರವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆ ಯನ್ನು ಕಳೆ; ಮಾನಕ್ಕೆ ಭಂಗತರು: ಅಪಮಾನಿಸಿ ಪೊಪಮಟ್ಟಳತ್ತೆ ಮನೆಯಿಂದಾಗಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬-೧೧); ಅಸುರನ ಚರನಿಂದಪಮಾನಿಸುಗುಮೊ ಮೇಣ್ ಭಕ್ತನೆಂದು ಮನ್ನಿಸುಗುಮೊ . . . ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೫-೭೫). [ಅಪಮಾನ + ಇಸು]

ಅಪಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ತೊಡೆದುಹಾಕುವುದು; ಅಳಿಸುವುದು; ಗುಡಿಸುವುದು; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಮಿತ (ಗು). ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಮಾನ ಕಳೆದು ಕೊಂಡ: ಅಪಮಿತಜನಕ್ಕೆ ಮಥೇದ್ಯಾವಲಿಗಂ . . . ಪರಮಸುಖಮನೊ ಸದೀಯುತ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೧). [ಸಂ.]

ಅಪಮಿತ್ಯ (ನಾ). ಸಾಲ; ಋಣ: "ಅಪಮಿತ್ಯಕಂ, ಉದ್ಧಾರಃ, ಋಣಂ, ಪರ್ಯಾದಂಚನಂ - ಈ ಳ ಸಾಲಂ" (ಹಳಾಯು. ೯೪-೪೧೮). [ಸಂ.]

ಅಪಮೂರ್ಧ (ನಾ). ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ಅಟ್ಟಿ; ಮುಂಡ.

[ಸಂ. ಅಪಮೂರ್ಧನ್]

ಅಪಮೃತಿ (ನಾ). = ಅಪಮೃತ್ಯು. [ಸಂ.]

ಅಪಮೃತ್ಯು (ನಾ). ೧. ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸಾವು; ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಮರಣ : ಮಜುಕಮಾಮಯಮಪ್ಪಸಮೃತ್ಯು ವೆಂಬಿನಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಜಗು (ಅದಿಪು. ೫-೩೦). ೨. ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಮರಣ; ದುರ್ಮರಣ; ಅಸಘಾತ : ಸುಪ್ರಭಾತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ನೆನೆದರೆ ತಪ್ಪುವು ಅಪಮೃತ್ಯು ಕಾಲಕರ್ಮಂಗಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೭೭). ೩. ಗಂಡಾಂತರ : ಹೋದುದೊಂದಪಮೃತ್ಯು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೀರುದಿಲ್ಲಾಯುಷ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೪೭). [ಸಂ.]

ಅಪಮೌಲ್ಯ (ನಾ). ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು, — ಇಳಿಸುವುದು : ಸಂಸ್ಥಿತನಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಿಕ ಮಂತ್ರಿಗಳು ರೂಪಾಯಿನ ಅಪಮೌಲ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭರವಸೆ ನೀಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಯಶ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ : ಗುರುತರ ಕಾರ್ಯ ಧೂಳಪಯಶ ಸಹ ಚಂದವಪ್ಪುದು ಮಹಿಮವಂತರಿಗೆ (ಇಂ ಜಾ ಪ. ೭೦-೩೭). [ಸಂ. ಅಪಯಶಸ್]

ಅಪಯಾನ (ನಾ). ಹಿಂದಿರುಗುವುದು; ಹಿಂದಿರುಗಿ ಓಡುವುದು; ಪಲಾಯನ; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪರ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ; ಅನ್ಯ. ೨. ಆಮೇಲಿನ; ತರುವಾಯದ. ೩. ಕೀಳಾದ; ಕಡಮೆ ದರ್ಜೆಯ. ೪. ಹಿಂದುಗಡೆಯ. ೫. ಎದುರು ಗಡೆಯ; ದೂರದ. ೬. ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದುದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ : ಪರನಪರಂ ಭವನಭವಂ ಚರನಚರಂ ಸಗುಣನಗುಣನೇಕನೇಕಂ ಪರನಪರನನಿಪಗಣಿತವಿದ್ದು ಗುಣ ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಜಗವಿ. ೩-೯೭). (ನಾ). ೭. ಮನೋಹರ; ಸುಂದರ : “ರಮಣೀಯಮಪರಂ ಜಯಂ ಮಂಜುಳಂ ವರೇಣ್ಯಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೨). ೮. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು. ೯. ಆನೆಯ ಹಿಂಗಾಲಿನ ಹೆಜ್ಜೆ. ೧೦. ಶತ್ರು. [ಸಂ.]

ಅಪರಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರ : ತಟ್ಟೋಳಾವನೀ ಪ್ರಭೂತದೇವಕಂ ತನ್ನ ವರಾಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಚ್ಚಂಬೊಯ್ದ ಪರಂಜಿಯಾದುದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೭೩); ಬಡನಡುವಿನ ಭಾಮಿನಿ ತಳಿಗೈಯೊಳ್ ಪಿಡಿದಪರಂಜಿಯ ಸೆಳೆಯಲರ್ಪಿಲ್ಲನ ಪಡಿಯಲತಿಯ ಕೈಯೊಳ ಗೊಪ್ಪುವ ಸೆಳೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೭); ಅಪರಂಜಿಯಂತೆ ವಯಿನವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರ (ಮಹಾಗ. ೨). ೨. ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಮತ್ತು ಅತ್ಯುತ್ತಮ : “ರೂಪ, ಗುಣ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಅಪರಂಜಿ” (ಕೀಲುಗೊಂ. ೧೩).

[ದೇ ? || ತಮಿ. ಅಪರಂಜಿ; ತೆಲು. ಅಪರಂಜಿ]

ಅಪರಂಜಿಕೊಡ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಬಿಂದಿಗೆ; ಶುದ್ಧ ಬಂಗಾರದ ಕೊಡೆ : ಕಂಜಾತಾಕರದಲ್ಲಿ ವಲಂ ಜನಿಸಿದ ಸುಖಿಯ ಮಧ್ಯದೊಳ್ಳಿ ಸುಪರಜಪುಂಜಮಯ ಕಂಜಮೆನಲಪರಂಜಿಗೊಡಂ ಪೂರಿತಾಳಿಯಿಂದೊಂದೆಸೆಗುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೬೧). [ಅಪರಂಜಿ + ಕೊಡು]

ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ ‘ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ’ ನೋ.

ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ, ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ (ನಾ). ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಕೇದಂಗೆ ಹೂ; ಹೊಂಗೇದಂಗೆ : ಕಂಜಾಸ್ತನಾ ವನದುರ್ಗದಂತಾಯ್ತಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆಯ ಬಾಳ್ವೇಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೬೪). ಅಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ : ಕಂಜಾಜಿನಾಗಸಂಸಗೆ ಬಂದುಗೆಯಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆಯೊಳ್ಳರಲಾ ಮಂಜರಿಗಳನರ್ಚಿಸಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೩೬). [ಅಪರಂಜಿ + ಕೇದಂಗೆ]

ಅಪರಂಜಿದಗಡು (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ತಗಡು : ಅಪರಂಜಿದಗಡುಗಳ ದೊರೆಯಾದುವು ನುಣ್ಣುದುಪುಗಳಾ ಶ್ಯಾಮೆಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೩).

[ಅಪರಂಜಿ + ತಗಡು]

ಅಪರಂಜಿದೊಡವು (ನಾ). ಶುದ್ಧ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆ : ಅರುಣಾಂಬರವುಟ್ಟಿಪರಂಜಿದೊಡವಿಟ್ಟು ಸರಸಕುಂಕುಮರಮೆಯೊರೆದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೪೭). [ಅಪರಂಜಿ + ತೊಡವು]

ಅಪರಂಜಿಮಿಗ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ; ಸುವರ್ಣಮೃಗ : ಅಲರಶರನ ಬೀಡಪರಂಜಿಮಿಗದಾದುವೊಲ ಕಾಮಪಶು ಮೇವಕಾಡು (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೬೧). [ಅಪರಂಜಿ + ಮಿಗ]

ಅಪರಂಜಿಸರಿಗೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧ ಚಿನ್ನದ ಸರಿಗೆ; ಚಿನ್ನದ ಜರತಾರಿ : ಅಪರಂಜಿಸರಿಗೆದುಪ್ಪಟಿಯಂಹೊದ್ದು (ಯನಳ. ೭೨). [ಅಪರಂಜಿ + ಸರಿಗೆ]

ಅಪರಂಪಾರ (ನಾ). ಅನಂತ; ಎಲ್ಲೆವಿರಿದ್ದು : ಪಾಂಡವರ ಧನರಾಶಿಯಾದರೂ ಎಷ್ಟು ಅಪರಂಪಾರವಾದುದು (ಮಹಾರ. ೨-೮೩); ತಲೆಗೆ ಭಾರವಾಗಿಹುದು ಅಪರಂಪಾರವಾದ ದುಃಖದ ರಾಶಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೯-೬); ಅಪರಂಪಾರ ! ಅಪಾರ ! ಈ ಜಗಜಗಗಳ ಹಾರ ! (ಬಾಸಿಗ. ೮೦).

[ಅಪರ + ಪಾರ]

ಅಪರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ; ಉತ್ತರ ಕ್ರಿಯೆ; ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರ : ಅನರ ಅಪರಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವ ತನಕ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದು... ಮುಂಬಯಿಗೆ ಮರಳಿದರು (ಒಂಟದ. ೨೩೨). [ಅಪರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಪರಗಿರಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ಪರ್ವತ; ಪಡುವಣ ಪರ್ವತ : ಅರುಣದಿನಮಣಿ ಬಯಲಾವರೆಯನೆ ಪೋಲಿಪರ್ವತಗಿರಿವರಶಿರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೮೦. ಶುದ್ಧಕ). [ಅಪರ + ಗಿರಿ]

ಅಪರಗೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ನದಿ.

[ಸಂ. ಅಪರಗಾ]

ಅಪರಜ್ಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (?): ಅರು ತಪಿದರು ದೇವಲೋಕ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಗು ಅರಮನೆ ಅಪರಜ ೧೨೧ ಕೂಲಿ ಅಪರಜ ೧೨೦ (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೫೦-೫; ೧೬ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಪರಜ್ಜಿ (ಗು). ೧. ದೂಳಿಲ್ಲದ. ೨. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದ : ೧, ೨ : ತಿಳಿನೀರಂತಪರಜರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೫೫). [ಸಂ. ಅಪರಜಸ್]

ಅಪರಜಲಧಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ಕಡಲು; ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ : ಹೇಮಕೊಟದ ಗಿರಿ ಹಿಮಾಲಯವಾಗಪರಜಲಧಿಯನು ಮುಟ್ಟಿಹವು (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೪೨). [ಅಪರ + ಜಲಧಿ]

ಅಪರಜಲನಿಧಿ (ನಾ). = ಅಪರಜಲಧಿ : ಭೀಷ್ಮನು ಫಲುಗುಣನು ಕಾದಿದರು ದಿನಕರನಪರಜಲನಿಧಿಗೆ ಇಳಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೩).

[ಅಪರ + ಜಲನಿಧಿ]

ಅಪರಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಜ್ಞಾನ : ಜ್ಞಾನ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸುಜ್ಞಾನ, ಮಹಾಜ್ಞಾನ, ಅಪರಜ್ಞಾನ ಇಂತೀ ಪಂಚಜ್ಞಾನವ ದಹ್ಯಮಾಡಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೪-೫೮೧). [ಅಪರ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಪರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಪಡುವಲು; ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು. [ಅಪರ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಪರದಿಗ್ಭಾಗ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಪಡುವಲು : ತದಪರದಿಗ್ಭಾಗದೊಳನಗಾರಕೇವಳಿ ಹುತಾಶನ ಕುಂಡಮಂ ಸ್ಥಾಪನಗೆಯ್ದು (ಅದಿಪು. ೧೬-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪರದಿಕ್ + ಭಾಗ)]

ಅಪರನಾಮಧೇಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರು. ೨. ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು : ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಾಪರನಾಮಧೇಯನುಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ). [ಅಪರ + ನಾಮಧೇಯ]

ಅಪರಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷ : ಪರಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಂ ದೊರೆ
ಕೊಂಡು ವಿಧಿಗನುತೆ ಬಯ್ಯಳ್ ಸುಯ್ಯಳ್ (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೮೨).

೨. ಎದುರು ಕಡೆ; ಶತ್ರುಪಕ್ಷ; ಪ್ರತಿವಾದಿ. [ಅಪರ + ಪಕ್ಷ]

ಅಪರಭಾಗ (ನಾ). ಹಿಂಭಾಗ; ಹಿಂದುಗಡೆ: ಇದಿರೊಳಾಣಿಹೆ ಶಲ್ಯನೆಡ
ವಂಕದಲಿ ಬಲದಲಿ ಕೃಪನಪರಭಾಗದಲಿ ನೀ ಬಂದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯಾ. ೬-೨೮). [ಅಪರ + ಭಾಗ]

ಅಪರರಾತ್ರಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ; ನಡು
ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಗಿನವರೆಗಿನ ಕಾಲ. [ಅಪರ + ರಾತ್ರಿ]

ಅಪರವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಇಳಿವಯಸ್ಸು; ಮುಪ್ಪು: ಈ ಅಪರ
ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಮಗೆ ಇಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹಗಳಿರುವುದು
ಆಶ್ಚರ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಅಪರ + ವಯಸ್ಸು]

ಅಪರವಾರಿಧಿ (ನಾ). = ಅಪರವಾರ್ಧಿ: ಆಗಸದಿನಪರಸಂಧ್ಯಾರಾಗಾ
ವಿಲನರ್ಕನಪರವಾರಿಧಿಒಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೮೮).

[ಅಪರ + ವಾರಿಧಿ]

ಅಪರವಾರ್ಧಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ; ಪಡುವಣ ಕಡಲು:
ಇನನಪರವಾರ್ಧಿಗಳಿಂದ (ಚಿಪು. ೪೭-೪೭). [ಅಪರ + ವಾರ್ಧಿ]

ಅಪರಶರೀರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಶರೀರ; ಅನ್ಯದೇಹ: ನಾನು ಬೇಡಿ
ಕೊಂಡುದನು ವ್ಯರ್ಥವ ಮಾಡದೆ ನನ್ನ ಸಂಗಡಲಿ ಹೇಮಕೂಟಕ್ಕೆ ಬಂದು
ನನಗೆ ಅಪರಶರೀರವಾದ ಕಾದಂಬರಿಯ ದುರಾಲೋಚನೆಯ ಬಿಡಿಸಿ
(ವಚನ. ೪೮). [ಅಪರ + ಶರೀರ]

ಅಪರಸಂಧ್ಯೆ (ನಾ). (ಹಗಲಿನ ಕೊನೆಯ) ಸಂಜೆ; ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯೆ:
ಅಪರಸಂಧ್ಯಾ ಸಂಪತನತತ್ಪರಪುಣ್ಯಪಾಠಕನಿಕರ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೨೪ ವ).
[ಅಪರ + ಸಂಧ್ಯೆ]

ಅಪರಾಂಬುಧಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ: ಅಂಬರತಳದಿಂದಿನನಪರಾಂ
ಬುಧಿಯೊಳ್ಳಿಒಡೆ (ಕಾದಂಪು. ೨೭೯). [ಅಪರ + ಅಂಬುಧಿ]

ಅಪರಾಂಬುರಾಶಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ವಾರಿಜನಾಥನನಾಥನಾಗಿ
ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಮು[ಋಷಿ]ಂತಪೊಲ್ ಮುಋಗಿದಂ ಕಡುಕೆಯ್ದ ಪರಾಂಬುರಾಶಿ
ಯೊಳ್ (ಪಂಸಭಾ. ೧೩-೧೦೬). [ಅಪರ + ಅಂಬುರಾಶಿ]

ಅಪರಾಂಭೋರಾಶಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ಅಪರಾಂಭೋರಾಶಿ
ವೇಳಾ ವನಮ ಮರ. ಪುರೋದ್ಯಾನಮಂ ನೋಡಲೇಒಂದಪುದೋ
(ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೪೨). [ಅಪರ + ಅಂಭೋರಾಶಿ]

ಅಪರಾಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನುರಾಗವಿಲ್ಲದ; ವ್ಯಾಮೋಹವಿಲ್ಲದ.
(ನಾ). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು: ಅಪರಾಗಂ
ಮುನಿಸತಿವೋಲಸಗತಗುಣನಾಗಿಯುಂ ನಿಜಾಯ ತದೋಷಂ ವಿಪುಳ
ಯಶೋಧನಲೋಭಂ ನೃಪವೃಷಭನರಾಶಿನಿಕರ ತರುದವದಹನಂ (ಕವಿರಾ.
೩-೧೫೭). [ಸಂ. (ಅಪ್ಯ + ರಾಗ)]

ಅಪರಾಗ್ಯ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ. [ಅಪರ + ಆಗ]

ಅಪರಾಜಿತ (ಗು). ೧. ಸೋಲಿಸಲ್ಪಡದ; ಸೋಲಿದ. (ನಾ).
೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಜಿನ. [ಸಂ.]

ಅಪರಾಜಿತತ್ವ (ನಾ). ಸೋಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ತನಗಪರಾಜಿತತ್ವಮಳ
ವಟ್ಟಿರೆ ತೇಜವಳ್ಳುಳ್ಳೆಯಂ... ನನೆಯಿ(ಸು)ವಂ ಪುರಾತನ ಮಹಾತ್ಮರ
ನಿಮ್ಮಡಿವಂದನಾಯಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೭೧; 1136). [ಸಂ.]

ಅಪರಾಜಿತೆ (ನಾ). ೧. ಸೋಲಿದವಳು; ಜಯಶೀಲೆ. ೨. ದುರ್ಗಾ
ದೇವಿ. ೩. [ಜೈನ] ದಿಗ್ವಿನಿತೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳ ಹೆಸರು: ಜಯಂತೆ ಅಪ
ರಾಜಿತೆ... ಎಂಬೆಣ್ಣರುಂ ದಿಗ್ವಿನಿತೆಯರುಂ (ಅದಿಪು. ೭-೩ ವ).
[ಸಂ. ಅಪರಾಜಿತಾ]

ಅಪರಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರರಾತ್ರಿ (ಕಿ). ೨. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕೆ:
ಆ ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಮಳೆಯಿಂದ ಆ ಅಪರಾತ್ರಿಯ ಭೀಷಣತೆಯು
ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲಿದೆ (ಅಂಬಿಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಪರಾದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬ
ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಜಲಧಿಯ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಬಲ ಜಲಧಿಯ ನಡುವಳುವ
ಕೋಪಶಿಖಿಗಳ ನಡುವರ್ತಲೆವೊತ್ತಿದ ಪುಳ್ಳಿಯ ಪುಣ್ಯವೊಲಿದರ್ಪನತಿಚಕಿತ
ಚಿತ್ತನಪರಾದಿತ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೩). [ಅಪರ + ಅದಿತ್ಯ]

ಅಪರಾದ್ರಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ಬೆಟ್ಟ; ಪಶ್ಚಿಮಗಿರಿ; ಅಸ್ತಾಚಲ:
ಇನನಪರಾದ್ರಿಶಿಖರನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೯೭). [ಅಪರ + ಅದ್ರಿ]

ಅಪರಾಧ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪು; ತಪ್ಪುಕೆಲಸ: ಅಪರಾಧಂಗಳನೆಯ್ವಿ
ಮಾಣಿಸಿಯಜಸ್ತಂ ನಂ ಬಿಯಂ ತೊತ್ತುಗೊಂಡು (ನಂಬರ. ೮-೨).
೨. ದಂಡ; ಜುಲ್ಮಾನೆ: ಆತನು ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ
ಅಪರಾಧವನ್ನು ತೆತ್ತ (ರೂಢಿ).

ಅಪರಾಧ ಕೊಡು = ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನು ತೆರು; ದಂಡವನ್ನು
ಕೊಡು: ಯಿದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಅರಮನೆ ಗುರುಮನೆಗೆ ಅಪರಾಧ ಕೊಡ
ಬೇಕೊ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೯೮-೩೨; 1691). ಅಪರಾಧ ತೆರು=ಜುಲ್ಮಾನೆ
ಕೊಡು: ತಪ್ಪಿದವರು ಅಪರಾಧ ತೆರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪರಾಧಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪು ಮಾಡು; ತಪ್ಪುಕೆಲಸವನ್ನು
ನಡೆಸು: ಇಂತಪ್ಪಪರಾಧಂಗೆಯ್ದಂ ತಾನಲ್ಲದವೊಲೆಸವುದೀ ಶುಕಂ
(ಕಾದಂಭ. ೭೧). [ಅಪರಾಧ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಪರಾಧಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ದಂಡದ
ಹಣ. [ಅಪರಾಧ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅಪರಾಧದ್ರವ್ಯ (ನಾ). = ಅಪರಾಧ ಕಾಣಿಕೆ: "... ನಾನು ಮಾತಿಗೆ
ತಪ್ಪುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದಷ್ಟು
ಅಪರಾಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು
(ಕವಿಕ. ೪). [ಅಪರಾಧ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಪರಾಧರತಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಮಾಡುವುದರಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ
ವನು: ಬೋಧವಕ್ರೋಪಕ್ರಮಿಗಳಪರಾಧರತಿಗಳು ಸುಕೃತಧರ್ಮ
ವಿರೋಧಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೭). [ಅಪರಾಧ + ರತಿ]

ಅಪರಾಧಸ್ಥ (ನಾ). ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ತಪ್ಪಿತಸ್ಥ:
[ಸಂ.]

ಅಪರಾಧಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುಮಾಡಿದವನು: ದುರೋದರ ವ್ಯತಿಕರದೊಳ್
ಪರಾಧವಿಸಿ ಕೃಷ್ಣೆಯನುಯ್ದ ಪರಾಧಿಯಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೯);
ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಅಪರಾಧಿಗಳಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೫೬).
[ಸಂ. ಅಪರಾಧಿನ್]

ಅಪರಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಪರಾಂಬುಧಿ: ಅಂದು ಮಾರ್ತಂಡನಪರಾಬ್ಧಿ
ಗಿಳಿಯಲ್ಲಿಂತೆ ನಡೆತಂದು (ನಂಬರ. ೧೭-೧೪೮). [ಅಪರ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಪರಾರ್ಕ (ನಾ). = ಅಪರಾದಿತ್ಯ. [ಅಪರ + ಅರ್ಕ]

ಅಪರಾರ್ಧ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಉತ್ತರಾರ್ಧ: ಸನ್ನು
ತಮಪರಾರ್ಧಂ ಸಂಪನ್ನಶ್ಚಿಷ್ಟಾಕ್ಷರೋಪರಚಿತಮದೋಷಂ (ಕವಿರಾ.
೧-೯೬). [ಅಪರ + ಅರ್ಧ]

ಅಪರಾವತಾರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಅವತಾರ; ಬೇರೆಯ ರೂಪ:
ಕೇಳಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದಂ ಹರಿಧ್ವಂಸಮಂ ಭಾಳಾಕ್ಷನಪರಾವತಾರ ಹಲಗೆಯ
ಗುರುವೆ (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೧೨-೩); ವರಾಹ ಮಹಿರಾಚಾರ್ಯರ ಅಪರಾವತಾ
ರವೇ ಆಗಿದ್ದರೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು (ಕುರುಕಾ. ೧೯).
[ಅಪರ + ಅವತಾರ]

ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಅನೆ; ಅಂಜನವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ದಿಗ್ಗಜ: ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿ ಶುಂಭತ್ಕರಟಿತಟಿಗಳದ್ದಾನೆಂಬ ಭ್ರಾಂತ ಭೃಂಗಾಘಾತಯೋದಾಲಂಬಿ... ರಾವಂ ಸುಳಿದುದು (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೩). [ಸಂ. ಅಪರಾಶಾಕುಂಭಿನ್]

ಅಪರಾಶೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು: ಅಪರಾಶಾಪರ್ವತದಗ್ರದೊಳ್ ಕಲಾ ಪತಿಕಲೆ ಸಂಜೆ ಸರಿಯೆ ತೋರ್ಪವೊಲೆನೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೮೯).

[ಸಂ. ಅಪರಾಶಾ]

ಅಪರಾಹ್ಲ, ಅಪರಾಹ್ಲ (ನಾ). ನಡುಹಗಲಾದ ಮೇಲೆ ಸಂಜೆಯ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಹಗಲಿನ ಉತ್ತರಭಾಗ: ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸದ ಸಿತ ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳ್ ಭರಣೀನಕ್ಷತ್ರದೊಳಪರಾಹ್ಲದೊಳ್ ಪರಮ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೬ ವ). ಅಪರಾಹ್ಲ: ಇಂದು ಅಪರಾಹ್ಲ ಭೇಟಿಮಾಡಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಭೋಜನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು (ಬೆಸಂಕ. ೧-೧; ೧೦-೨-೬೫). [ಸಂ. ಅಪರಾಹ್ಲ]

ಅಪರಾಹ್ಲ 'ಅಪರಾಹ್ಲ' ನೋ.

ಅಪರಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಪರಿಗ್ರಹ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಯಾರಿಂದಲೂ ಏನನ್ನೂ ದಾನವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವ ವ್ರತ; ಪಂಚಾಣು ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಪರಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಜೀವ ಅಜೀವ ಬಾಹ್ಯ ಅಂತರ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಚಿತ (ಗು). ೧. ಗುರುತಿಲ್ಲದ; ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಗುರುತಿಲ್ಲದವನು: "ನಗರದ ಒಳಗೆ ಅಪರಿಚಿತರಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ, ಅರುಣೋದಯದವರೆಗೆ ಕಾದಿರಬೇಕು" ಎಂದರು (ಮಣಿಪ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದೆ ಇರುವ; ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ: ಉನ್ನತಾನಂದಾಶ್ರು ಸಲಿಲೋತ್ಪನ್ನ ವದನಾಂಬುಜದಿನಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಗದ್ಗದಕಂಠದಿಂ ಕೈಮುಗಿದು ಕೀರ್ತಿಸಲು (ಬಸಪು. ೨-೨೨). ೨. ನಿರ್ಣಯವಾಗದ; ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣತ (ಗು). ಪರಿಣತನಲ್ಲದ; ಎಳಸಾದ; ಬಲಿಯದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣಾಮ (ಗು). ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲದ; ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. 'ಅಪರಿಣಾಮವಿಹಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಣಾಮವಿಹಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವಿಹಾರ, —ಕ್ರೀಡೆ: ಈ ಖೇಚರನ ಹಾರಮಪಘಾಹಾರದಂತೆಯುಮ ಪರಿಣಾಮವಿಹಾರದಂತೆಯುಮೆನಗಿನಿತು ಬೇಗಂ ಪ್ರಮೋದಸಂಹಾರಮಂ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೬ ವ). [ಅಪರಿಣಾಮ + ವಿಹಾರ]

ಅಪರಿತ್ಯಾಣ (ಗು). ೧. ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದ: ಸರ್ವಾಶುಚಿ ನಿಧಾನಮುಂ ಅನಿತ್ಯಮುಂ ಅಪರಿತ್ಯಾಣಮುಂ ಅಕ್ಕುಂ ಈ ತನುವೆಂದು (ತತ್ವಪ್ರ. ೩೩೬). (ನಾ). ೨. ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಪಕ್ವ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯದಿರುವ. ೨. ಪಕ್ವವಲ್ಲದ; ಹದಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಪರಿಣತವಲ್ಲದ: ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಅಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಮನ ಸ್ಥಿನ್ ಉದ್ದೇಗದ ಎಳೆತ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ (ಶಾಂಪಜೀ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಪಾತ್ರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಭೇದ: ತಾಂಡವ ನಾಟ್ಯ, ನೃತ್ಯ, ಲಾಸ್ಯ... ಅಪರಿಪಾತ್ರ... ಎಂಬ ದಶವಿಧ ಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಬೀಜಿ (ವಿನೇಕ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಭಿನ್ನ (ಗು). ಭಿನ್ನವಾಗದ; ಒಡೆಯದ: ಅಪರಿಭಿನ್ನಾಂತರಕ್ಷಣ ಶ್ಲಿಷ್ಟ ಸಂನಿಧಿಕಾಂತರಸುಸ್ಥಿವಿಷ್ಟಸುಸಂವೃತ್ತಾಂತರಧರ್ಮಚಂದ್ರಾಕಾರವಿಂ ಶತಿಸಖನುಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೫೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಮಿತ (ಗು). ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದ; ಅಳತೆ ಮೀರಿದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಕೈಕೊಂಡತ್ತ ಪರಿಮಿತರಾಗಮೇರ್ದೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಮೇಯ (ಗು). ಅಳತೆಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಅಪರಿಮೇಯಮೆ ದೋಷಗುಣಾಘಮಿಂತುಪಚಿತಕ್ರಮ ದಾರಯ ಕಾವ್ಯದೊಳ್ ವಿಪುಲವೃತ್ತಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಪೇಟಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅಪರಿವರ್ತ್ಯ (ಗು). ಬದಲಾಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪರಿಶುದ್ಧ (ಗು). ಪರಿಶುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಅಶುಚಿಯಾದ: ಅರ್ಯ ಪುತ್ರನ ಹಾಗಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ! ಇವನಾವನು, ಕಟ್ಟಿದ ರಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಂಗಳಾಂಗ ನಾದ ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಅಪರಿಶುದ್ಧನನ್ನು ಮಾಡುವನು (ಶಾಕುಂ. ೧೦೯-೫). [ಸಂ.]

ಅಪರಿಹಾರ್ಯ (ಗು). ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ; ತಪ್ಪಿಸಲಾಗದ: ಯೋಚಿಸಿದಂತೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಅವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಕಂಡುವು (ಪುನರು. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಅಪರೀಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲಾಗದ; ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಾರದ: ಮಾಯೆಯಂತಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಸತ್ತ್ವದೀಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಅಪರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸಿದ. ೨. ತಡೆಗಟ್ಟಿದ; ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಘಮೂಲೋದ್ಧರಣಂಗೆಯ್ವೊಲಪರುದ್ಧಾಸ್ತ್ರವನಾತ್ಮಕೇಶತತಿಯಂ ಪಜ್ಜಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಪರೂಪ, ಅಪರೂಪು, ಅಪುರೂಪು (ಗು). ೧. ಅಪೂರ್ವವಾದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದ; ವಿರಳವಾದ: ಅಭಿಜ್ಞಾನಾದ ಮಹಾ ಮಂತ್ರಿಯು ಅಪರೂಪವೆಂತ ಅರಿಯಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. ೪-೭೬); "ತುಷಾರ ನಗರದಲ್ಲಿ ಕುಲೀನೆಯರಾದ ಕನ್ಯೆಯರು ಅಪರೂಪವಲ್ಲ... ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟನು (ಅರ್ಯಕ. ೮೪). (ನಾ). ೨. ಅಪೂರ್ವತೆ; ವಿರಳತೆ: ಪ್ರಾಣದಂಗಳಸಖನಿಂದು ತಾನು ಬಂದನಪರೂಪದಿಂದಲೆ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೩). ಅಪರೂಪು: ೧. (+). ಅಪುರೂಪು: ೧. ಇಂದು ಪರ್ವತು ಲಕ್ಷ್ಮೀವಾಸರವೆಂದು ಅಪುರೂಪಾದ ಭಕ್ಷವ ಸುಂದರದಿ ವಿರಚಿ ಸುವರನನೀಸುರರು (ಜಿನಭಾ. ೧೬-೪). [\leq ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪರೂಪ್ಯ (ಗು). ೧. ರೂಪವಿಲ್ಲದ. ೨. ರೂಪಗಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಅಪರೂಪದರ್ಶನ (ನಾ). ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಆದ ಭೇಟಿ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ಭೇಟಿ. [ಅಪರೂಪ್ಯ + ದರ್ಶನ]

ಅಪರೂಪದಿನ (ನಾ). ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಒದಗುವ ದಿನಸ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ದಿನಸ: ಇಂತಹ ಅಪರೂಪದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುಗಳೂ ಇವರ ಸಂಗಡ ಸೇರಿ, ಪಾದಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿ ಇಳಿದು, ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೨).

[ಅಪರೂಪ್ಯ + ದಿನ]

ಅಪರೂಪಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ತುಂಬ ಒಳ್ಳೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಪರೂಪ್ಯ + ಮನುಷ್ಯ]

ಅಪರೂಪು 'ಅಪರೂಪ್ಯ' ನೋ.

ಅಪರೂಪುತನ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾಗಿರುವುದು; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯದಿರುವಿಕೆ. [ಅಪರೂಪು (\leq ಅಪರೂಪ್ಯ) + -ತನ]

ಅಪರೋಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪರೋಕ್ಷವಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ಅರ್ಣವನ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಡ ಬೆರಗಾದೀತೆ ವರ್ಣನೆಯನೋದಿದೊಡೆ, ತೆರೆಯನೆಡೆ ದೊಡೆ? ಪೂರ್ಣವಸ್ತುಗ್ರಹಣವಪರೋಕ್ಷದಿಂದಹುದು ನಿರ್ಣಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ಮಂಕುಕ. ೬೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನ: ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಅತಿಪರಿಪಕ್ವ ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು (ಗೀತಾಸಂ. ೧೪೦). [ಅಪರೋಕ್ಷ + ಜ್ಞಾನ]

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು.

[ಸಂ. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ]

ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭೂತಿ (ನಾ). ಅಪರೋಕ್ಷವಾದ ಅನುಭವ.

[ಅಪರೋಕ್ಷ + ಅನುಭೂತಿ]

ಅಪರ್ಣ (ಗು). ಎಲೆಯಿಲ್ಲದ. 'ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ. ೨. ಎಲೆಯಿಲ್ಲದ. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾವನಂ... ಸ್ಥಾಪಿಸುವನನುಮಾಯಂ ಅಪರ್ಣಾನ್ವಿತಮಲ್ಪು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ).

[ಸಂ. (ಅಪರ್ಣಾ + ಅನ್ವಿತ, ಅ- + ಪರ್ಣ + ಅನ್ವಿತ)]

ಅಪರ್ಣೆ (ನಾ). (ತಪಸ್ಸಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ) ಎಲೆಗಳ ಆಹಾರವನ್ನು ಕೂಡ ತೊರೆದವಳು; ಪಾರ್ವತಿ: ಮಹಾವಟವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ವಿಶ್ವ ತಪದಿಂದ ಅಪರ್ಣೆಯೊಪ್ಪುತ್ತಮಿರೆಯಿರೆ (ಗೀತ. ೯-೫೮ ವ).

[ಸಂ. ಅಪರ್ಣೆ]

ಅಪರ್ಯಂತ (ಗು). ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಇಂತುಪಮಾ ಕ್ರಮಮನಪರ್ಯಂತ ಗುಣಗಣಮನಜ್ಞಾದು ಪೇಷಿ ಕವೀಶರಾ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೦). [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಸಾಲದ; ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು: ಭಾಸಕ್ಕೆ ಭಾಷೆ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೨೮). ೩. [ಜೈನ] ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು 'ದ್ರವ್ಯ'ವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವುದು: ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹರಿಗೆಯಾಗದೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಭ್ರೂಣವೂ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಜೈನಸ. ೨೯೪). ೪. ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಲೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕ (ನಾ). = ಅಪರ್ಯಾಪ್ತ ೩: ಆ ನರಕಂಗಳೇಷಿಂ ಕೆಳಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೋದಮೆಂಬ ನರಕಮಿಪುರ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬಾದರ ಪರ್ಯಾಪ್ತಕಾಪರ್ಯಾಪ್ತಕ ಭೇದದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವನಸ್ಪತಿ ಕಾಯಂಗಳಾ... ಸಾಯುತ್ತಂ ಪುಟ್ಟುತ್ತಮಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಸಂಪೂರ್ಣತೆ. ೨. [ಜೈನ] (ಆಹಾರಾದಿ) ಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು) ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿನಾಮಕರ್ಮ: ಇದರಿಂದ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗದೆ ಇರುವುವು (ಜೈನಸ. ೩೭೬). [ಸಂ.]

ಅಪಲಗ್ನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಲಗ್ನ; ಅಶುಭವಾದ ಗಳಿಗೆ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಲಪನ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ. 'ಅಪಲಪಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಲಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು; ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನು: ಪೇಷಿತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಧರ್ಮಮನಾರೋಪಿಸಿ ಪೇಷುವ ಕಾರ್ಗಿ ಮುನ್ನಿರ್ವ ಧರ್ಮಮನಪಲಪಿಸುವುದು ಶುದ್ಧಾಪತ್ಯವಾಲಂಕಾರ ಮೆನಿಪುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೪೬-೧೮); ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಪಲಪಿಸುವುದುಂಟು (ಭಾರವಿ. ೨೦೩); ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಪಲಪಿಸಿ ಹೇಳೋಣವೆಂದು ದೊಂಬ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತಿರಲು (ಅದೂಟ. ೧೭೯). ೨. ನಿರಾಕರಿಸು: ಈ ಸೇನೆಗೆ ಆರು ಅಪಲಪಿಸಿ [ಪಿಸಿ] ದವರು ದೇವರ ಪಾದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದವರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪-೮; ?).

[ಅಪಲಪನ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಪಲಾಪ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಮಾತು; ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು; ಇಲ್ಲವಾದುದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನುವುದು; ಅಸತ್ಯ; ಮುಚ್ಚು

ಮರೆಯ ಮಾತು: ಯಾರಾದರೂ ತನ್ನ ಅಪಲಾಪವನ್ನು ಕೇಳಿದರೋ ಎಂದು ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿದ (ಚೀನಾಬಾ. ೧೫೨). ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. 'ಅಪಲಾಪಿಸು' ಪರಾ.

ಅಪಲಾಪಮಾಡು = ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು; ಸುಳ್ಳಾಡು: ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅಪಲಾಪಮಾಡಿದ ದೋಷವೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಅಪಲಾಪಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ಬಚ್ಚಿಡು; ಇಲ್ಲವೆನ್ನು: ನಿಷ್ಕನ = ಅಪಲಾಪಗೊಳಿಸುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕಿ). ಅಪಲಾಪಿಸು ಹೋ. [ಅಪಲಾಪ + ಕೊಳ್ಳ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಪಲಾಪನ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ ೧.: ಕಾಪುರುಷನೇ ಧೂರ್ತನೇ ಅಪಲಾಪನಾಲಾಪನೆ ದುರುಳನೇ (ಬಸಪು. ೪೫-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಲಾಪನೆ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ ೧.: ಪಾಪಕರ್ಮವೆ ಧರ್ಮವುಲಿವಪಲಾಪನೆಯ ಜಪವಾಡುವುದುರಾಲಾಪನೇ ಮಂತ್ರವು ನಿ ನಗೆ (ಬಸಪು. ೪೧-೯). [ಸಂ. ಅಪಲಾಪನಾ]

ಅಪಲಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನು; ಇಲ್ಲವಾದುದನ್ನು ಉಂಟೆನ್ನು; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು: ನೆತ್ತದಲಿ ಭಕ್ತಂಗೆ ಹಿಂದಹ ವಿತ್ತಮಂ ಸೋಲ್ತೀಯಲೊಲ್ಲದೆ ಕೃತಿ ಧರನದೆಯಿದೆಯನುತ್ಪಲಾಪಿಸುವುದರಿದು (ಬಸಪು. ೪೪-೬೧); ಶಪಥವ ಗೆಯ್ಯದನಪಲಾಪಿಸುವುದಿದು ನೃಪ ಧರ್ಮವೇನೋ ನರೇಂದ್ರ (ಶಾಕುಂತ. ೬೮ ಅಡಿಟಿ). ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡು; ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು: ಪೋಪನಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲುವನ್ನೆದ ಪಲಾಪಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ಸುತ] ಮರುಳಾದ ತೇಜದಿಂದಾ ಪೊಳಲನಾತಂ ಪೊಜಮಡುವ ನೋಡುವನು ಮತ್ತೆ (ಬಸಪು. ೪೫-೩೩).

[ಅಪಲಾಪ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಪಲಿಖಿತ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಬರವಣಿಗೆ: ಕಾಂಚಿಯದದು ಎಂಬುದು ಕಾಂಚಿಯ ದಾಮ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು (ಕನ್ನ. ೧೯೪).

[ಸಂ.]

ಅಪಲೆ (ಅ). (ಉಕ) ಅಂತೆ; ಹಾಗೆ: ನಾ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸದಪಲೆ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಪವರಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಠಡಿ; ಗರ್ಭಗೃಹ; ಒಳಮನೆ: "ಅಪವರಕಂ, ಗರ್ಭಗೃಹಂ - ಈ ೨ ಓವರಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೭).

೨. ವಾತಾಯನ; ಗವಾಕ್ಷದ ರಂಧ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ಗ (ನಾ). ೧. ತೊರೆಯುವುದು; ಬಿಡುವುದು; ತ್ಯಾಗ: ೨. ಮೋಕ್ಷ; ಬಿಡುಗಡೆ: ಭವ್ಯಜನಕೆಲ್ಲಂ ಶಾಂತಿಮಿಚ್ಛಂತಿ ಸಾಧನ ಎಂಬುತ್ತಮಸಾಧನವರ್ಗಮೆ ನೆರಂಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಂಬರಂ (ಅಜಪು. ೧-೫); ಎರವಹುದೆ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದ ಸಿರಿಯದೆಂಬುದನಜ್ಞಾದು ನಡೆವಂಗರಿದನಿ ಸುವದದಾವುದೈ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬೭). ೩. ಕೆಲಸದ ಪೂರೈಕೆ; ಕಾರ್ಯದ ಸಮಾಪ್ತಿ. ೪. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದುದು; ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದುದು. ೫. ಪವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಅಕ್ಷರ; ಪವರ್ಗದ ಅಕ್ಷರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಶಬ್ದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯ. ೬. ಎಸೆಯುವುದು; ಎಸುಗೆ. ೭. ದಾನ; ಕೊಡುಗೆ.

ಅಪವರ್ಗವಾಗು = ಸಾಯು; ಕೊನೆಗಾಣು (?) : ಅಲ್ಲಿ ನಾನಾ ವಿಕಾರಂಗಳಾದಾವು ಎಪ್ಪತ್ತೇಳು ದುರ್ಗದವರು ಅಪವರ್ಗವಾದಾರು (ಕಾಲಸಂ. ೮). [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ಗಪದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪದವಿ: ಶತಬಳನಂ ಸಹಸ್ರಬಳ ಖೇಚರ ನಿಟ್ಟು ತಪೋನಿಯೋಗ ನಿಶ್ಚಿತಮನನಾಗಿ ಸಂದನಪವರ್ಗಪದಕ್ಕೆ (ಅದಿಪು. ೨-೧೯). [ಅಪವರ್ಗ + ಪದ]

ಅಪವರ್ಗಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ : ಬೋಧಿಸದದೊಳ್ ನಿಲ
ಲಿಂದಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದಗ್ರೇಸರನಾಗಲೆಂದು ಬಗೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೦);
ಮುನಿಕುಂಜರಂ ತದೇಕಾಂತದಿನಂತಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನಡೆದು
(ಸುಕುಮಾ. ೪-೩). [ಅಪವರ್ಗ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಶ್ರೀ; ಮೋಕ್ಷ ಸಂಪತ್ತು : ಸಂಸಾರಮಂ
ದಾಂಟುವೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯಂಗಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿವರೆಗಂ ಸಂಸಾರಸಾರೋ
ದಯೋದಿತ ಮಾಣಿಕೃಜನಸ್ತವಾವಳಿ ಜಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೧೦).

[ಅಪವರ್ಗ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಅಪವರ್ಗಸಂಪತ್ತು (ನಾ). = ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಅಪವರ್ಗಸಂಪ
ದ್ವಿಳಾಸಿನೀ ಲಲಾಮನು... ಎನಿಸಿದೀ ತ್ರಿಭುವನೈಕಭೂಷಣವಿಳಾಸಂಗೆ
(ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೬೨ವ). [ಅಪವರ್ಗ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅಪವರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುವುದು; ತೊರೆಯುವುದು; ತ್ಯಾಗ.
೨. ದಾನ; ಕೊಡುಗೆ; ದತ್ತಿ. ೩. ಮೋಕ್ಷ. ೪. ವಾಗ್ದಾನವನ್ನು
ನೆರವೇರಿಸುವುದು; ಋಣ ತೀರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆಯುವುದು; ಒಂದೆಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂ
ದೆಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಸಂಗ್ರಹ
ಮಾಡುವುದು. ೪. [ಗಣಿತ] ಭಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರಬಹುದಾದ ಗುಣ್ಯ
ಗುಣಕಗಳ ವಿಂಗಡಣೆ; ಭಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಿಸತಕ್ಕ
ಸಂಖ್ಯೆ. ಉದಾ— ಹದಿನೈದಕ್ಕೆ ಐದು ಮತ್ತು ಮೂರು ಅಪ
ವರ್ತನಗಳು : ಎರಡು ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮಹತ್ತಮ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಪವರ್ತನ
ವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವ ಕ್ರಮವು ಯೂಕ್ಲಿಡ್‌ನಿಂದ ಬಂದಿತೆಂದು ನಂಬ
ಲಾಗಿದೆ (ಗಣಿತ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ದೂರಮಾಡು : ಗಂಡು
ಗೆಯ್ಯದಿಜಿವಿಟ್ಟಿಗೆ ಜಿಟ್ಟಿಗನಾಗಿ ಬಾಬ್ಬುದತ್ತತ್ತಮ ಪಕ್ಷಮಾಂತೊಡಪ
ವರ್ತಿಸುಗುಂ ಕ್ಷಣದಿಂ ನಿಷೇಕಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೨೬). ೨ [ಗಣಿತ]
ಅಪವರ್ತನಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸು. [ಅಪವರ್ತನ + -ಇಸು]

ಅಪವರ್ತ್ಯ (ನಾ). ೧. [ಗಣಿತ] ಅಪವರ್ತನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ
ಸಂಖ್ಯೆ; ಅಪವರ್ತನದಿಂದ ಭಾಗಿಸಬಹುದಾದ ಸಂಖ್ಯೆ; ನಿಶ್ಚೇಷ
ಭಾಜ್ಯ. ಉದಾ— ೧೩೩ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ೧೯ ಮತ್ತು ೭ ಅಪ
ವರ್ತ್ಯಗಳಾಗಿವೆ : ಹತ್ತರ ಅಪವರ್ತ್ಯಗಳಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಟ್ಟಿಯು ಈ
ರೀತಿ ಇದೆ (ಗಣಿತ. ೬೨). ೨. [ಜೈನ] (ಬಾಹ್ಯಕಾರಣಗಳಿಂದ)
ಕುಗ್ಗಿರುವುದು; ಸ್ಥಿತಿಗವಾಗಿರುವುದು. 'ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯ'
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಪವರ್ತ್ಯದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿದ
ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಧೃತನಿರಯಜಾರ್ಯವರಚರಮತನು ದಿವೋದ್ಯಾ
ತನನಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯಸ್ಥಿತರುಬಾದ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಪ್ರತತಿಗಳುಪಸಂಹೃತಾ
ಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪); ಅಹಾರೋಭ್ಯಾಸನಿರೋಧವೇ
ದನಾಭಯ ರಕ್ತಕ್ಷಯಸಂಕ್ಲೇಶ ವಿಪಶಸ್ತಾದ್ಯುಪಘಾತಹೇತುಭೂತ ಬಾಹ್ಯ
ದ್ರವ್ಯ ಸನ್ನಿಧಾನಜನಿತ ಪ್ರಸ್ತುತ್ವಂ ಅಪವರ್ತ್ಯಮೆಂಬುದು; ತದ್ವಂತರ್
ಅಪವರ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಯರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೯). [ಅಪವರ್ತ್ಯ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಪವಾದ (ನಾ). ೧. ನಿಂದೆ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ : ಇದೇಕೆ
ಮಾಡಿದಳೊ ಮುಗ್ಧೆ ಸಹೋದರರೊಳ್ ವಿಭೇದಮಂ ತನಗಪವಾದಮಂ
ದಶರಥಂಗೆ ವಿಷಾದಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೦೪). ೨. ಅನ್ಯಾಯವಾದ
ಆರೋಪಣೆ; ದೂರು. ೩. ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸು
ವುದು. ೪. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದುದು : ಪ್ರಸಂಜನೆಯ ಮಿಥ್ಯೆ
ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸತ್ಯವೆಂಬುದೇ ಅಪವಾದಮಕ್ಕುಂ (ವಿನೇಶ. ೨೧).

ಅಪವಾದವಾಗು = ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗು, — ಬೇರೆಯಾಗು :
ಮಕ್ಕಳ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಾಯಿಯಾಗಿ, ಕುಟುಂಬದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರುವ
ಮಹಿಳೆಯೂ ಇವಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿಲ್ಲ (ಕರ್ನಾಟ. ೧). [ಸಂ.]

ಅಪವಾರಣ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚು; ಮರೆ; ಆವರಣ. ೨. ಮುಚ್ಚಿಡು
ವುದು; ಮರೆಸಿಡುವುದು. ೩. ಅಂತರ್ಧಾನ; ಮರೆಯಾಗುವುದು.
೪. ನೆವ : "ವ್ಯವಧಾನಮಪವಾರಣಂ ತಿರೋಧಾನಮೇ ನೆವನಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೨೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಪವಾರಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರೆಮಾಡಿದ. (ನಾ).
೨. ಅಂತರ್ಧಾನವಾದ ವಸ್ತು. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಮಾತ
ನಾಡುವುದು : "ಅಪವಾರಿತಂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡು ಗುಟ್ಟುಮಾತ
ನಾಡುವುದು" (ಕೃಷಿಡಿ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಪವಾಹ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಒಯ್ಯುವುದು. ೨. ಕಳೆಯುವುದು;
ವ್ಯವಕಲನ. ೩. [ಭಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಕ್ಷರ
ಗಳುಳ್ಳ ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : "ಅಪವಾಹಂ - ಮನನನ ಸನನ
ಸಗಗಂ" (ಭಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೨-೨೨೫ ಅಡಿಬಿ). [ಸಂ.]

ಅಪವಿತ್ರ (ಗು). ಅಶುದ್ಧವಾದ; ಮೈಲಿಗೆಯಾದ : ಅಪವಿತ್ರನುಡಿಯ
ನುಡಿನ ಸೂತಕವೇ ಪಾತಕ (ಬಸವ. ೭೬೯); ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಲೀ, ಮದು
ವೆಯ ಸಂಬಂಧವಾಗಲೀ ಒಮ್ಮೆ ಅಪವಿತ್ರವಾದರೆ ಆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ
ಅದು ಪವಿತ್ರವಾಗಲಾರದು (ನಿಶಿಲ. ೨೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ; ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ :
"... ಅಪವಿದ್ಧಂ, ಪರಿಹೃತಂ - ಈ ೭ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು.
೧೧೭-೧೮). ೨. ಸರಿಯಾಗಿ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆಯದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ
ಚುಚ್ಚದ. (ನಾ). ೩. ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಲವಿನಭಂಗ. [ಸಂ.]
ಅಪವೃಜಿನ (ಗು). ಪಾಪದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ; ಪಾಪವಿಲ್ಲದ :
ಶಾಂತಿಜಿನಪವೃಜಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪವ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಅನ್ಯಾಯದ ವೆಚ್ಚ; ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲದ ಖರ್ಚು;
ದುರ್ವ್ಯಯ : ಕಾಲಕಾಂಚನ ಕೆಲಸಗಳ ವ್ಯರ್ಥ ಅಪವ್ಯಯ ತಪ್ಪಿ
ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣವಾದೀತು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೭). ೨. ಮೋಲಿನಾಡು
ವುದು; ಹಾಳುಮಾಡುವುದು : ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದುದೆಲ್ಲ
ವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿಡುವುದರಿಂದ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯ
ಅಪವ್ಯಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಶಕುನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶಕುನ; ಅಶುಭ ಶಕುನ : ಗೂಬೆಯಪಶಕು
ನದ ವಿಚಾರದುಲಿಯನ್ನೇರ್ಪಡು ಕವಿಯುತಿರೆ ಕಾಡುಗತ್ತಲೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೨೨-೫೮೩). [ಸಂ.]

ಅಪಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶಕ್ತಿ; ದುಷ್ಟ ಶಕ್ತಿ (?) : ಶಾಪವಲರ ಹಾಕು
ಯೆಂದು ಕೇಳಿದರು ಅಪಶಕ್ತಿ ತಾನೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದರು (ಎಕ. XVI,
ಗುಬ್ಬ. ೭೦-೧೨; ?). [ಸಂ.]

ಅಪಶದ, ಅಪಸದ (ಗು). ೧. ಹೀನಕುಲದ; ಕೀಳಾದ. (ನಾ).
೨. ದುಷ್ಟ; ಖೂಳ. **ಅಪಸದ :** ೨. ಕಡು ಕುಸಿತನಾದನು ಹೆಂಗು
ಸಲ್ಲಿ ವನಪಸದನು ತೆಗೆ ಕರುಳನೆನುತೊಳಹೊಕ್ಕು ಹಣಗಿದನು (ಕುಮ್ಭಾ. ೨-೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪಶಬ್ದ (ನಾ). ೧. ಅಶುದ್ಧವಾದ ಪದ; ವ್ಯಾಕರಣ ನಿಯಮಕ್ಕೆ
ವಿರೋಧವಾದ ಮಾತು : ಎಂದೂ ಅಪಶಬ್ದ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ
(ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೪). ೨. (ಅಲಂ) ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು : ಸರೋಜಳ
ವಿಚಾರವಾಗಿ ಒಂದು ಅಪಶಬ್ದ ಯಾರ ಬಾಯಿಂದಲೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ
(ಮಹಾಗ. ೩೬೩). [ಸಂ.]

ಅಪಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ. [ಸಂ.]
ಅಪಸದ 'ಅಪಶದ' ನೋ.

ಅಪಸನ್ಮಗ್ಧ (ಗು). ಮುಗ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದ; ಪ್ರೌಢತನದಿಂದ ಕೂಡಿದ :
ಲಳಿತ ಮಧುರಂ ಲ ಜ್ಞಾ ಲೋ ಳಂ ಸ್ವ ರಾಕುಳಿತಂ ಮನಂ ದಳಿತಮು
ಪಸನ್ಮಗ್ಧಂ ಸ್ಥಿಗ್ಧಂ ವಿಶೋಕನಮೋಪಶಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೭). [ಸಂ.]
ಅಪಸರ (ನಾ). ಅಪಸ್ವರ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ. [ಸಂ. ಅಪಸ್ವರ]
ಅಪಸರ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆಬೇಡುವುದು; ನನ್ನಯುಳ್ಳ ಮಹಂತನಪಸರವಂ
ನುಡಿಯನೇ (ಬಸಪು. ೪೯-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸರಣ, ಅಪಸರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ಪಲಾಯನ;
ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು : "ಪಿಂ ಗಿ ತು ಪಡಮೆಟ್ಟಿತೆನ್ನಲಪಸರಣಂ"
(ಕವಿಕಂ. ೨೫೩); ಶತ್ರುಗಳಂ ವಶಮಾಡಲಾಜದೆ ಅಪಸರಣಮೇ ಶರಣ
ಮಾಗಿದರ್ಪದುವಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೦-೪); ಅಳುಕಿದನೆ ರಥ
ಮುಗ್ಧಿ ದರೆ ಕಳವಳಿಸಿದನೆ ಶ ಲ್ಯಾ ಪ ಸ ರ ಣ ಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೪೮).
೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸುವುದು. ೩. (ಕಾಲ) ಕಳೆಯುವುದು : ಕವಿಶಾಫಿ
ಮಾನದಿಂ ಮೇಣವಿರಳವೇಳಾಪ ಸರಣ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ಲೇ ಭವಹರಚರಿತಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೧-೬೩). ೪. ಹಿಂದೆ ಬೀಳುವುದು; ದುರ್ದಶೆ : ಅರಿಗಳ
ಭೃದಯನನು ನಮ್ಮಪಸರಣವನು ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳುವ ಪರಮಸುಕೃತಿ
ಗಳಾವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೬). ೫. ದಾರಿ ತಪ್ಪುವುದು; ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯು
ವುದು. ಅಪಸರಣೆ : ೪. ತರಣ ಕು ಲ ಚಿತ್ತೈಸು ನುಡಿಗಪಸರಣೆ
ಯುಂಟೇ ತನಗಿನಲು (ತೂರಾ. ೩-೧೧-೫೧). [ಸಂ. ಅಪಸರಣ]

ಅಪಸರಣಂಗೆಯ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದೆಗೆ; ಹೊರಟುಹೋಗು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು.
ಅಪಸರಣಂಗೆಯ್ದನತ್ತಲಾ ಪಡಾಸ್ಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೪೨).
[ಅಪಸರಣ + ಗೆಯ (< ಕೆಯ್)]

ಅಪಸರಣೆ 'ಅಪಸರಣ' ನೋ.

ಅಪಸರಿ (ನಾ). ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವಳು; ದಾರಿಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವ
ಹೆಂಗಸು; ದುರ್ಮಾರ್ಗಿ : ಅಪಸರಿಯರು ಷಿ ಕುಲಗೆಡಿಕೆಯರು ಕೃಪಣೆ
ಯರು . . . ಖೂಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪).
[ಸಂ. ಅಪಸರೀ?]

ಅಪಸರ್ಪ (ನಾ). ಬೇಹುಗಾರ; ಗೂಢಚಾರ : "ಅಪಸರ್ಪ, ಚರಣ,
ಚಾರಣ - ಈ ೩ ಅರಸಾಳು" (ಹಲಾಯು. ೭೦-೨೭೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸರ್ಪಣ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಹೋಗುವುದು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು;
ದೂರ ಹೋಗುವುದು. (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಪಸವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಎಡವಲ್ಲದ್ದು; ಬಲಗಡೆ : ಅಸುರವಡೆಯನ
ನಿಲತನೂಜಂ ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯಮೆಚ್ಚು ರಣವ್ಯಸನಿಶಾಚವಡೆಗೆ ಬಾಣಸು
ಗೆಯ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೧); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಪುಸ್ತಕ,
ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅಪಸವ್ಯವಾಗಿ ಇಳಿದಿದ್ದಿರುವ ಕ್ಯಾಮರಾ . . . ಇವನೊಬ್ಬ
ಪ್ರವಾಸಿ (ನಂಟರು. ೧೧೫). ೨. ವೈಚಿತ್ರ್ಯ : ಈ ಅಪಸವ್ಯನನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಡು
ಜುಗುಪ್ಸೆಪಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಭಾಷಾಶಾ. ೯೪). ೩. (ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ) ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸಂಚಾರಕ್ರಮ : ಗುರುಮೋಹರವನಪಸವ್ಯದಲಿ ವಂ ಚಿ ಸಿ
ಮುರುಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೦-೧); ವಿಲಸದಪಸವ್ಯದಲಿ ರಿಪು ಮಂಡ
ಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೧). ೪. ಅಶುಭವ್ಯಕ್ತಿ (ಉಕ) :
ಮದುವೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಪಸವ್ಯ ಬೇರೆ
ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಸಹಾಯ (ನಾ). ಪ್ರತಿಕೂಲ; ಅಡ್ಡಿ : ಅವರಿಂದ ಯಾವ ಅಪ
ಸ ಹಾ ಯ ಪೂ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ - ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು
(ಅನಾಥ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅಪಸಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಸಹ್ಯವಾದ; ಸಹಿಸಲಾಗದ. (ನಾ).
೨. ಅಸಹ್ಯವಾದುದು; ಸಹಿಸಲಾಗದುದು : ಭೀಕರಮರಣ್ಯಂ . . .
ಮಳೆಗಾಲವೆಡೆಬಿಡದೆ ಹಿಡಿದು ಹೊಡೆಯುವ ಜಡಿಯ ಕರೆಕರೆಯ ಕಾಟ
ದಿಂದಪಸಹ್ಯಮುತ್ತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೯-೨೯೮). [ಸಂ.]

ಅಪಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ. [ಸಂ. ಅಪಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಪಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಹೇಳುವವನು.
[ಸಂ. ಅಪಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಅಪಸಾತು (ಅ). ತಮ್ಮತನ್ನೊಳಗೆ; ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ : ಈ ಖಟ್ಟಿಯನ್ನು
ಅಪಸಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಮುಖವ್ಯಕ್ತಿಗಳು
ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಯಶ ಸಿಗುವ ಆಶೆ ದೂರಾಯಿತು (ಮನೆಬಿ. ೩೩).
[← ಮರಾ. ಅಪ್‌ಸಾತ್]

ಅಪಸಾಪ (ನಾ). (?): ಧೂಪದೀಪದಿಂದ ನಿನ್ನ ಬೇಡಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ ಅಪ್ಪ
ಅಪ್ಪ ಎಂದು ನಿನ್ನ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡವನಲ್ಲ ಪಾಪವೆಂಬೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಅಪಸಾಪ
ಬೀಳಧೀ ಶ್ರೀಪತಿಯೇ ನಿನ್ನ ನಾಮ ಲೇಸಿಸನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯಲಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ.
೬೫-೭). [?]

ಅಪಸಾರ (ನಾ). = ಅಪಸರಣ : ಹೆಚ್ಚಿನ ನ್ಯಾಯ - ಸತ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ
ನಾವು ಅದು ಐದುವಟ್ಟು ಸತ್ಯದಿಂದ ಅಪಸಾರ ಹೊಂದಿದೆ, ದೂರೀಕೃತ
ವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪಸಾರಿತ (ಗು). ೧. ದೂರ ಸರಿಸಿದ; ಹಿಂದೆ ಸರಿಸಿದ : ಅಪಸಾರಿತ
ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಂಗಳ್ ಸಂಸಾರದೊಳ ತೊಬಲುತಿಪ್ಪದಂಬಪಾಯವಿಜ
ಯಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೮ ವ). ೨. ಕಳಚಿದ; ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ :
ತ್ಪ್ರಲೋಕೈಶೇಖರಂ ಸಿವಿಗೆಯಿಂದಮಿಠಿದಪಸಾರಿತ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣನಾಗಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಾದ ನಿರ್ಣಯ; ಅಸಂಗತ
ವಾದ ತೀರ್ಮಾನ : ಬಗೆಗಟ್ಟುವಂದಿರಂ ಪನ್ನಗರಾಜಂ ಕೊಂದನೆಂಬು
ದಪಸಿದ್ಧಾಂತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೨೯). ೨. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತ;
ದುರ್ಮತ.

ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಷಿತ = ದುರ್ಮತದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕುರಿತು
ಮಾಡುವ ಉಪನ್ಯಾಸ : ಭರತಸುತಂ ಮರೀಚಿ ಪಂಗೈಹೀತ ಪರಿವ್ರಾ
ಜಕನಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಷಿತಂಗಳಿಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನಿದಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪು.
೯-೯೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಸುಬಾಳು (ನಾ). ನೀರಾವರಿ ಇರುವ ಭೂಮಿ, —ಗದ್ದೆ : ಭೀಮ
ರಸನ ತಂತ್ರಪಾಳ ತೊಂಡೆಯನ ಭಾವಕೇತಯನ ಕುಣಿಮುಣಿ ಅಪಸು
ಬಾಳ ಹೊಲಮೇರೆಯ ಸೀಮಕ್ಕೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೮೪-೮; 1190).

[ಅಪಸು (< ಸಂ. ಅಪಸ್ = ನೀರಿರುವುದು) + ಬಾಳ್ (< ಬಾಲ್ಯ)]

ಅಪಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಸುಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ಪ್ರಣಯದಿನಾದ
ಹೋರಟೆಯ ಹೋರಟೆ ಮಾಡ್ಕೊಡೆ . . . ಮತ್ತಮಿನ್ನವಪ್ಪಣಕಮೆ
ಪುಟ್ಟುಗಿಂದೊಡಕಟೀನಪಸೌಖ್ಯರೊ ಕೂರ್ತ ಮಾನಸರ್ (ಚಂದ್ರಪು
೮-೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ನಾನ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ : "ಅಪಸ್ನಾನಂ,
ಮೃತಸ್ನಾನಂ - ಈ ೨ ನೀರಿಳಿತ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೭). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಮರೆವು : ಅಪಸ್ಕಾರ ಲಜ್ಜಾ ವಿಷಾದ ಸ್ಥಿತಿ
ಚಿತ್ತಭ್ರಂಶ ಮೋಹಾಮಯ ಮೃತಿಗಳಿವೆಂತೆಯ್ನೆ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ
(ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೯೫). IP ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಮಲ
ರೋಗ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗ : ಅತ್ತಿಮುಚ್ಚಿ ಸೊರಗಿದಳು. ಅಪಸ್ಕಾರ
ಬಂದವಳಂತೆ ಮಂಕಾದಳು (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ವಾರಕ (ನಾ). ಮಲರೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಿದೈವ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೇವತೆ: ಬಲುಭುಜಗಳಾಣು ತಲೆ ಮೂಟುಕೆಂಗಣು ಗಳಲೊಲೆದಪಸ್ವಾರಕಂ ಪುಟ್ಟಿ ಮುಷಿಗಳ ಕೂಡೆ ಕಳುಹು ಬೆಸನೇನನುತ ಹೂಂಕರಿಸಲ್ (ಲತಚಂ. ೨೦-೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಸ್ವಾರಗ್ರಹ (ನಾ). ಅಪಸ್ವಾರ ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಗ್ರಹ; ಮೂರ್ಛಾರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಭೂತ: ಅಪಸ್ವಾರಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರಿ ಮುನಿಗುಮೆ ಮುನಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೦); ಆವಂದಿರ್ . . . ಅಪಸ್ವಾರಗ್ರಹಗೃಹೀತರಂತೆ ವಕ್ರಗ್ರೀವರಾಗಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧). [ಅಪಸ್ವಾರ + ಗ್ರಹ]

ಅಪಸ್ವಾರಮುಖ (ನಾ). ಅಪಸ್ವಾರ ರೋಗವುಳ್ಳವನ ಮುಖ ದಂತಹ ಮುಖ; ವಿಕಾರಮುಖ: ಆವನ ಅಪಸ್ವಾರಮುಖ ಕಂಡು ಜನ ಕಲ್ಲು ಹೊಡೆದಾರಂಬ ಭಯ (ನಟಸಾ. ೧೧೩). [ಅಪಸ್ವಾರ + ಮುಖ]

ಅಪಸ್ವಾರಿ (ನಾ). ಅಪಸ್ವಾರ ರೋಗವುಳ್ಳವನು; ಮೂರ್ಛಾರೋಗ ವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಅಪಸ್ವಾರಿನ್]

ಅಪಸ್ವರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೊಂದದ ಸ್ವರ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಅಪಸ್ವರಗಳಿಲ್ಲದೆ ರಾಗಗಳ ಛಾಯೆ ಕೆಡಿಸದೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ವಕ್ಲೆ ಮಾಡದೆ ಸಹಜರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಹಾಡಿದಳು (ಮಹಾಗ. ೩೨೮). ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟನಾತು; ಅಮಂಗಲವಾದ ನಾತು: ಶುಭ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಸ್ವರ ಅಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಹತ (ಗು). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಕೃಪಾವ ರೋಕನದಿಂದ ಆ ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಪಹತವ ಮಾಡೋ ಅಪಾರಮಹಿಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೬೩-೨). [ಸಂ.]

ಅಪಹ[ಹ್ಯ]ತಕದನ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದವನು: ಸಾತ್ಯಕಿ ದ್ರುಪದ ವಿರಾಟಾದಿಗಳಪಹ[ಹ್ಯ]ತ [ಪಾಶಾಂ. ರಿತ್]ಕದನರ್ ಮುಂದಿ ಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಬೀಡಿಗೆ ಪೋದರಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೬ ವ). [ಅಪಹತ + ಕದನ]

ಅಪಹತಪಾಪ್ತ (ನಾ). ನಾಶವಾದ ಪಾಪವುಳ್ಳವನು; ಪಾಪವಿಲ್ಲ ದವನು: ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅಪಹತಪಾಪ್ತ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ ವಿಶೇಷಣ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಪಹತಪಾಪ್ತನ್]

ಅಪಹರ (ನಾ). = ಅಪಹರಣ: ರೂಪುಯಾವನಮೆ ಪರಾಂಗನಾಪಹ ರದಿಂದ ಬೆಜಗಾದಪನಾತನಿಂದಂ (ಅರ್ಥಸೇ. ೭-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಹರಣ, ಅಪಹರಣಿ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕದಿಯುವುದು: ಮುಳಿದು ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರ ಣಮಂ ಮಾಳ್ವ ಕಡುಗಲಿತನವಿವಾಪ ಪುಣ್ಯವ ಪಡೆದ ಶಿಷ್ಯತನದೊಳಗು (ಹಚಕಾ. ೮-೬). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಿಸುವುದು. 'ಪಾಪಾಪಹರಣ', 'ಮಲಾಪಹರಣ' ಪರಾ. ಅಪಹರಣಿ: ೧. ಪರರುನ್ನತಿಯ ಕೃತಿಯಪಹರಣಿ ಪರರುಪಮಾನ ಪರ ರೊಡ್ಡ ವದ ಪರುಟವದ ಹರಹು ಹೊಗದಗ್ಗಳಿಕೆ (ತೂರರಾ. ೧-೧೧-೧೦). ೩. ದಂಡೆ; ಜುಲ್ಮಾನೆ: "ಗುಡದೊಳಂತಕನೊಳಂ . . . ಅಪಹರಣಿಯೊಳು . . . ದಂಡಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೧). [ಸಂ. ಅಪಹರಣ]

ಅಪಹರಣಿ 'ಅಪಹರಣ' ನೋ.

ಅಪಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಉಪ ಸಂಹಾರಿಸಿ ಮಾನವವಪುನಂ ರವಿಗಡ್ಡಮಿದ್ ಮುಗಿಲ ನೆಚ್ಚಲ್ ಬಂದ ಪಹರಿಸುವಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೫೧). ೨. ನೀಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು: ವಿಪರೀತ ಮಾದ ಮೃಗುಕುಲದಪದ್ರವಂ ನಿಮಗೆ ದಂಡಪಾಶಾದಿಗಳಿಂದಪಹರಿಸುಗು

ಮೆಂದಾರ್ಯಗುಪಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭೨) ೩. ಹೋಗಿ ಲಾಡಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ತಪಶ್ರೀವನತಾಳಂಕಾರರೆಮ್ಮಿಂದಪಹರಿಸುಗೆ ದುರ್ಮೋಹಮಂ ಸಾಧುವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧-೫); ಸಂದ ಮುಷಿಗಳು ಭೂಮಿಭಾರವನೊಂದುಪಾಯದಲಪಹರಿಸಲ್ಪಿತಂದ ಹದನನು ತಿಳುಹಿ ಬಂದನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೫೩). ೩. ಕದಿ; ಪರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅವರ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯು: ಅಪ್ರರೋಡವೆಯನ ಪಹರಿಸಿ ಸಾಹಸವ ಮೆಚೆವರು ನಿಪುಣಿಯರು (ನಳಚ. ೩-೨೪).

[ಅಪಹರಣ + ಇಸ್ಯ]

ಅಪಹಸನ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವುದು; ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಹಸಿತ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದ: ಏಕಾವಳೀ ವಿಳಾಸಾಪಹಸಿತಾಮೃತ ದಿಂದಿರ ಪಿಂಡ ಪಾಂಡುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩ ವ); ಅಭಿನೂತ ಕೇತಕೀ ಕಿಲಯಾಪಹಸಿತ ಕರತಲ ಪಲ್ಲವೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೭ ವ). (ನಾ). ೨. ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದುದು; ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದುದು. ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ನಗೆ: ಹಾಸ್ಯವು ಆರುವಧವೆಂದು ಈಚಿನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮ ಪ್ರಕೃತಿ (ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಾವ) ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಹಸಿತಗಳೂ, ಮಧ್ಯಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ವಿಹಸಿತ ಉಪಹಸಿತಗಳೂ ಅಧಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ಅಪಹಸಿತ ಅತಿಹಸಿತಗಳೂ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರಮಾ. ೪೦೬). [ಸಂ.]

ಅಪಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ತಳ್ಳುವುದು; ಬಿಡುವುದು. ೨. (ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು) ತಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೈ. ೩. ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿಕೊಂಡವನು. 'ಅಪಹಸ್ತಮಿಠಾ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಹಸ್ತಮಿಠಾ (ಕ್ರಿ). ತಳ್ಳು; ನೂಕು: ಚಪಳಕಪಿ ವನಮದಾನೇಕ ಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗೆ ಪೊಕ್ಕು ತಾಂ ಭಸ್ತಿಕಮೆಂದಪಹಸ್ತಮಿಠಾಯ ಕೈಬಿಡಿಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಗುಬ್ಬಿಪೊಲುರುಳ್ಳು ನಗಿಪುದು ನಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೧). [ಅಪಹಸ್ತ + ಇಠ್ಯ]

ಅಪಹಸ್ತಿತ (ಗು). ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಅನಾದರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ: "ಅನಾ ದೃತಂ, ಅಪಜ್ಞಾತಂ, ಅಪಹಸ್ತಿತಂ - ಈ ೩ ಉದಾಸೀನಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾತ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೈಯಲ್ಲಾಗದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು: ಅಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ಇವನೊಬ್ಬ ಅಪಹಾತ. ಏರಿಕೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಬಾಯಾರಿಕೆ ಇಲ್ಲ. ಬಾಗಿ ನಡೆವ ಬಂಡವಾಳವಿಲ್ಲ (ದಾಕೂಟ. ೧೯).

ಅಪಹಾತಳು = ಕೈಯಲ್ಲಾಗದವಳು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವಳು: ಭಿಕ್ಷುಕಳಂತಿರುವ ಈ ಅಪಹಾತಳಿಗೆ ಅಂದವಾದ ಮೈಕಟ್ಟಿನ ವಿಚಾರ ವೇಕೋ? ಇರಲಿ ಕೊಡೋ ತಿನ್ನಲಿ, ನಿನ್ನ ಕಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ (ಹನ್ನೊಂದ. ೬೭). [< ಸಂ. ಅಪಹಸ್ತ?]

ಅಪಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಬ್ಬರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಕದಿಯುವುದು; ಅಪಹರಿಸುವುದು. ೨. ಬೇರೊಬ್ಬರು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಷ್ಟ; ಹಾನಿ. ೩. (ಯುದ್ಧವನ್ನು) ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು; ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು: ಗಗನಮನಾಗಳಾವರಿಸಿದತ್ತಪಹಾರಘನಾಸಕಸ್ತನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೭೧). 'ಅಪಹಾರತೂರ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಹಾರತೂರ್ಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ನಿಲುಗಡೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾದ್ಯ; ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕದನ ನಿಂತಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾದ್ಯ: ಆಗಕೆರಡುಂಪಡೆಯ ನಾಯಕರಪಹಾರತೂರ್ಯಗಳಂ ಬಾಜಿಸಿ

(ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೪ ವ); ಅಪಹಾರತೂರ್ಯಮಂ ಪೊಯಿಸಿ ಪಡೆಗ
ಳೆರಡುಂ ರಣೋರ್ವಿಯಿಂದಂ ತಂತಮ್ಮ ಪುರಕ್ಕೆ ಪೋದುವು (ಪಂರಾಮಾ.
೧೩-೧೧೧). [ಅಪಹಾರ + ತೂರ್ಯ]

ಅಪಹಾಸ (ನಾ). = ಅಪಹಾಸ್ಯ.

ಅಪಹಾಸಮಾಡು = ಅಪಹಾಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು : ಮಾಟಕ್ಕೀಸು
ಘನವಲ್ಲೆಂದು ಕೆಲರಪಹಾಸಮಾಡಲು ನಾಚಿ ಲಂಕೆಯ ಹೊಕ್ಕ ರಾಣನು
(ಕಾಶಿರಾ. ೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾಸಿ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವ; ಮೀರಿಸುವ; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ :
ಉದಾರ ಶಾಶ್ವೀರಸಾರಾಪಹಾಸಿ ಕರ್ಪೂರಪಾಳಿ ಸಮಿಶ್ರಿತ ತಾಂಬೂಲ
ರಾಗ ಪರಿಚುಂಬಿತ ಬಿಂಬಾಧರರಾಗವದನಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೧೨೩).

(ನಾ). ೨. ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಪಹಾಸಿನ್]

ಅಪಹಾಸ್ಯ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದು; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು : ನಿಮಗಿ
ನಿಬರಿಗೆ ತಾನಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿಹುದೆಮ್ಮಯಾಜ್ಞೆಯಿದು (ಬಸಪು. ೩೯-೫೯).

ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗು = ಅಪಮಾನವಾಗು : ಇದು ಶಿಕ್ಷಕರ ವೃತ್ತಿಗೆ
ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿದೆ. (ರಂಗರೋ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪಹಾಸ್ಯಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಅವನು ನಿಸು :
ದಿನಮಂ ನಗುತ್ತ ಮಹಾಸ್ಯಂಗಿಯುತ್ತುಂ ಸೊಗಯಿಪುವುತ್ತುತ್ತಿಪು
ವತ್ತತ್ತ ಖೇಚರೇಂದ್ರಪುರಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨).

[ಅಪಹಾಸ್ಯ + ಗಿಯಾ (< ಕಿಯಾ)]

ಅಪಹಿಂಸ (ಗು). ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ದೂರವಾದ; ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲದ :
ದೋಷೇತರನಾಪ್ತಂ ತದ್ವಾಸಿತಮಹಿಂಸಮಾಗಮಂ . . . ನಿನಗೆ
(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪). [ಸಂ.]

ಅಪಹಿಂಸೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ದೂರವಾದುದು; ಹಿಂಸೆಯಿಲ್ಲ
ದುದು : ಅಪಿಶಾಚಮುಂ ಮೇಷವ ಗುಂಡಿಗೆಯುಂ ವಿಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂದ
ನಾಗ್ನಿಮುಮಹಿಂಸೆಯೆಂಬ ಜನವಾದ ಮುಮಲ್ಲದೆ (ಶಾಂತಿಪು.
೮-೧೩೨). [ಸಂ. ಅಪಹಿಂಸಾ]

ಅಪಹೃತ (ಗು). ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕದ್ದಾಯ್ತು. [ಸಂ.]

ಅಪಹೃತಿ (ನಾ). ಕದ್ದ ಒಡವೆ; ಕದ್ದ ಮಾಲು : “ಆರ್ತಮಪಹೃತಿ
ಲೋಪ್ತಮೇನ ಕಳವಿನೊಡವೆ” (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೫). [ಸಂ.]

ಅಪಹ್ನವ (ನಾ). ೧. ಗೊತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವುದು;
ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು; ಅಪಲಾಪ. ೨. ಸಮಾಧಾನ
ಪಡಿಸುವುದು; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಸ್ನೇಹ. ೪. ಕಾವ್ಯಾಲಂ
ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಅಪಹ್ನುತಿ. IP ವರ್ಣಿಸುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ
ಬೇರೊಂದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲಿ
ರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು, —ಅಪಲಪಿಸುವುದು.
ಉದಾ :—ಇಂದು ಜಡನಿಧಿಯ ಬಸಿಜೋಳ್ ಬಂದುದು ಪುಸಿ ಕಾಣ
ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನ ಬಸಿಜೋಳ್ ಬಂದುದು ಪೇಟಿಂಗಡಲೆಂಬದದಿನೇಂ
ಪಸರಿಸಿತ್ತೊ ಪೊಸವೆಳ್ಳಿಂಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಪಹ್ನುತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯನಿಾ] = ಅಪಹ್ನವಳಿ : ಅತಿಶಯಿತ ವಸ್ತು
ವಿಷಯಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮೇಜಿ ನಿಜಿಸಿ ಪೇಟ್ಟುದು ಪೇಟಂತ ಸತತಮಪಹ್ನುತಿ
ಸದಳಂಕೃತಿ ಮತ್ತಿಂತಕ್ಕುಮದಜ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಕಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೮೨);
ಬಂದಂ ಪುಸಿದೊಂದಂ ಪೇಟ್ಟಂದಮಪಹ್ನುತಿ (ಉದಯಾ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಯಾವುದಾದರೂ ಅವಯವವು ನ್ಯೂನವಾಗಿ
ರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ಅಂಗಹೀನ; ಹೀನಾಂಗ. ೨. ಕಡೆ
ಗಣ್ಣು : ಕಾಮಿನೀತತಿ ವಿಲಾಸಾಪಾಂಗದಿಂದಂ ಪ್ರತಾರಿಸದಂತಾಗಿರಲಿ
(ಕಾದಂಪು. ೫೭೪). ೩. ಹಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಲಾಂಛನ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಗದರ್ಶನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ.

[ಅಪಾಂಗ + ದರ್ಶನ]

ಅಪಾಂಗದೇಶ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಕಣ್ಣುಗಳ ಕೊನೆಯ
ಭಾಗ, —ಮೂಲೆ. [ಅಪಾಂಗ + ದೇಶ]

ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು : ಶೃಂಗಾರಸಾರರಸಮ
ನಪಾಂಗದ್ಯುತಿ ಬೀಜಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೯೪).

[ಅಪಾಂಗ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಪಾಂಗದ್ಯೋತಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ : ಪರಪುತ್ತುಂ ನವ ಪುಷ್ಪ
ವೃಷ್ಟಿಯನಪಾಂಗದ್ಯೋತಿಯಿಂದೊರ್ವ ಸುಂದರಿ ಬಂದೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ.
೭-೧೦). [ಅಪಾಂಗ + ದ್ಯೋತಿ]

ಅಪಾಂಗಪ್ರಸನ್ನತೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ
ಪ್ರಸನ್ನಭಾವ : ಅಂತೇವಪೂರ್ವಗಂಧರ್ವಯುಗಮಂ ಕಾಣ್ಯನೀಡಿದ
ನಂತರಮರಸನಪಾಂಗಪ್ರಸನ್ನತೆಯಂ ಪಡೆದು ಮೆಯ್ಯುರ್ವಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು
ಸಿಂಧುರಾಜಂ ಸಿಂಧುರಾರೂಢನಾಗಿ ಸಿಂಧುರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತಳದರ್ (ರಾಜಶೇ.
೧೨-೧೦೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಪ್ರಸನ್ನತೆ]

ಅಪಾಂಗಪ್ರೇರಣೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟದಿಂದ ಕೊಡುವ
ಸೂಚನೆ : ಅವನಿಪನಪಾಂಗ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಬರವೇಳಿಬಂದುಮವಂ
ಪೋಗಿ ತಳ್ಳದಾ ಕ್ರವ್ಯಾದನಾಮವ್ಯಾಧನಂ ಪುಗಿಸಿದಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ.
೫-೨೩ ವ). [ಅಪಾಂಗ + ಪ್ರೇರಣೆ]

ಅಪಾಂಗಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ : ಆ ಜಯಂತನುದ್ದಾ
ನಿಯ ಚೆಲ್ಲುಮೀ ಕಮಳನೇತ್ರನಪಾಂಗಮರೀಚಿಗಪ್ಪೊಡಂ ತಾನೇವಾ
ರದು (ಜಗವಿ. ೧೧-೫); ಸುಖವ ಮರಾಳಯಾನೆಯರಪಾಂಗಮರೀಚಿ
ಚಯಂ ತ್ರಿವರ್ಣಮಂ ಗಟಿಯಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೧೭).

[ಅಪಾಂಗ + ಮರೀಚಿ]

ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಕಡೆಗಣ್ಣು ನೋಟದಿಂದ ಸುಂದರಳಾ
ಗಿರುವವಳು : ಕುರುಡಿಯಾದ್ದರಿಂದ ನನಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿಲ್ಲ; ಆದು
ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವೋ ಸೌಭಾಗ್ಯವೋ ಕಣ್ಣಿರುವವರು ಹೇಳಬೇಕು; ಅಪಾಂಗ
ರಂಗಿಣಿಯರಾದ ಹೆಂಗಸರು ಅನೇಕರು ನಾನು ಕುಮಾರಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿರು
ವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾವೂ ಕುರುಡಿಯರಾಗಿರಬಾರದಾಗಿತ್ತೆ! ಎಂದಿದ್ದಾರೆ
(ಬಂಕಿಮ. ೯೩). [ಸಂ. ಅಪಾಂಗರಂಗಿಣೀ]

ಅಪಾಂಗರೋಚಿ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ : ಅಪಾಂಗರೋಚಿಯಿಂದ
ಪಡೆದಳಿಕುಂತಳಕ್ಕಲರ ಬಾಸಿಗಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೭೭).

[ಅಪಾಂಗ + ರೋಚಿ]

ಅಪಾಂಗವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರುವುದು :
ಅಪಾಂಗವಿಕ್ಷೇಪಂಗಳಿಂ ಕುನಲಯನನವಿಕಾಸಮಾದಂತೆಯುಂ
(ಕಾದಂಪು. ೧೦೦೦). [ಅಪಾಂಗ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಅಪಾಂಗವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ : ಸೊಗಯಿಪ ಪೊಂಕು
ಲಾಲಿಸುವ ಲಲ್ಲಿ . . . ಅರಲ್ಲುವಪಾಂಗವೀಕ್ಷಣಂ . . . ಈ ವಿಭಾವ
ಚೇಷ್ಟೆಗಳನದೇನಲಂಪನೆರ್ದಗಿತ್ತರೊ ಸಗ್ಗದ ಪಂಡಿರಾತನಾ (ಚಂದ್ರಪು.
೪-೭೧). [ಅಪಾಂಗ + ವೀಕ್ಷಣ]

ಅಪಾಂಗಾಂಶು (ನಾ). = ಅಪಾಂಗದ್ಯುತಿ : ಚಪಳಾಪಾಂಗಾಂಶುವಿದ್ಯು
ಲ್ಲತೆಯನಡರೆ . . . ಎಸೆದುದು ಜಾರನಾರೀ ಕದಂಬಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೯).

[ಅಪಾಂಗ + ಅಂಶು]

ಅಪಾಂಗಾಲೋಕನ (ನಾ). = ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ : ಮದನೋ
ತ್ತೇಜಿತ ಬಾಣವಿಭ್ರಮಮಪಾಂಗಾಲೋಕನಂ ನಲ್ಲಳಾ (ಅಜಿಪು. ೯-೩೯).

[ಅಪಾಂಗ + ಆಲೋಕನ]

ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ, ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ. ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ: ಆನನವನತಾನನಪಾಂಗಾವಲೋಕನದೊಳಗೆಯಂ ತಪ್ಪು ನೋಡುತ್ತಂ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩ ವ).

[ಅಪಾಂಗ + ಅವಲೋಕನ]

ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ 'ಅಪಾಂಗಾವಲೋಕನ' ನೋ.

ಅಪಾಂಪತಿ (ನಾ). ೧. ಜಲಾಧಿಪತಿ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ವರುಣ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಸುಲೆ (ನಾ). ದೋಷವಿಲ್ಲದವಳು; ಪರಿಶುದ್ಧ; ಪತಿವ್ರತೆ: ಜಗದೊಳಪಾಂಸುಲೆಯ ಚರಿತಕೆ ಸರಿಮಿಗಿಲ್ಲ (ಹದಿಬ. ೨-೨೦).

[ಸಂ. ಅಪಾಂಸುಲಾ]

ಅಪಾಕರಣ (ನಾ). ಹೊರಗುಮಾಡುವುದು; ದೂರ ತಳ್ಳುವುದು; ನಿರಾಕರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಕೃತ (ಗು). ಹೊರದೂಡಿದ; ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಪರಮಕಾರ(ರು) ಚಕನಪ್ಪನಪಾಕೃತದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨೧); ಅಪಾಕೃತನಿಷ್ಕರಾಕ್ಷರಂ ಲಾಲಿತ ಲಲಿತಪದಪ್ರಕಾರಮದು ಸುಕುಮಾರಂ (ಕಾವ್ಯವ. ೫೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾಚಿ (ನಾ). ೧. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು; ತೆಂಕಲು. ೨. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು; ಪಡುವಲು. 'ಅವಾಚಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪಾಚೀ]

ಅಪಾಚೀನ (ಗು). ೧. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಯ; ತೆಂಕಣದ. ೨. ಪಶ್ಚಿಮದ. ೩. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿದ; ಹಿಮ್ಮೊಗವಾದ. (ನಾ). ೪. ಕೆಳಮೊಗವಾಗಿರುವುದು; ತಲೆಬಾಗಿರುವುದು: "ಅಪಾಚೀನಂ, ಅವಾಚ್ಛುಖಂ - ಈ ೨ ತಲೆಬಾಗಿ ದುರ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೨೨); "ಅವಾಚ್ಛುಖಮಪಾಚೀನಮನೇ ತಲೆ ವಾಗುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೩). 'ಅವಾಚೀನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಚ್ಯ (ಗು). ೧. ದಕ್ಷಿಣದ. ೨. ಪಶ್ಚಿಮದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಅರ್ಯರು ಅವರಲ್ಲಿ ನಾಗ, ಯಕ್ಷ, ನಿಷಾದ . . . ನೀಚ್ಯ, ಅಪಾಚ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕುಲಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಭಾಷಪ್ರ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾಟನ (ನಾ). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ರೋಗ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಾತ್ರ (ಗು). ೧. ದಾನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ತಕ್ಕ ವನಲ್ಲದ, —ಅನರ್ಹನಾದ: ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಪ್ಪಂ ತನ್ನ ನೆಂತು ಸಮಜನಿಗಲ್ಲೊಡಮಾತನಪಾತ್ರಮೆ (ಅದಿಪು. ೧೦-೯ ವ); ಪಾತ್ರ ಅಪಾತ್ರವೆಂದು ಕಂಡರೆ ಶಿವನೆಂತು ಮೆಚ್ಚುವನು (ಬಸವ. ೮೦೪). ೨. (ನಾ). ಅನರ್ಹನಾದವನು: ಕರೆದಪಾತ್ರಂಗಿತ್ತು ಪಾತ್ರನ ಪರಿಹರಿಸಲೀಯೆರಡೊಂ ಸಂಹರಣವೈದುವುದಾರ್ಜಿಸಿದ ಧನವರಸ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾತ್ರತೆ (ನಾ). ಅನರ್ಹತೆ: ಯಾವನೊಬ್ಬ ನೌಕರನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಾಧೀನ ನೌಕರಿಯ ಅಥವಾ ಹುದ್ದೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅಪಾತ್ರತೆಯುಂಟಾಗತಕ್ಕದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೯). [ಸಂ. ಅಪಾತ್ರತಾ]

ಅಪಾತ್ರದಾನ (ನಾ). ಅರ್ಹರಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕೊಡುವ ದಾನ: ಅಪಾತ್ರದಾನಂ ಘೋಗಘೂಮಿಗಳೊಳಂ . . . ಕುಮಾನುಷತ್ವಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೦ ವ); "ಪ್ರೀತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಪಾತ್ರದಾನವಾಗಬಾರದು . . ." (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೦೨). [ಅಪಾತ್ರ + ದಾನ]

ಅಪಾತ್ರಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಹವಲ್ಲದ ಪಾತ್ರ: ಗಾತ್ರದೊಳು ವಿಷಯಾತುರಂಗಳಪಾತ್ರಪಾತ್ರಂಗಳು ಲಘುಗಳಪವಿತ್ರಮಿತ್ರಂಗಳು ಗಣಿಕೆಯರ ಮಾತುಗಳು ಬಳಿಕ (ಬಸವ. ೪೦-೩೩). ೨. ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಕ್ಕವನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಅಪಾತ್ರ + ಪಾತ್ರ]

ಅಪಾದಾನ (ನಾ). ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು; ಒಂದೆಡೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯುವುದು: "ಅಪಾದಾನಮಂದಾವುದಾನೋಂದಜಿಂ ತೊಲಗುವುದು" (ಶಮದ. ೧೩೧ ವೃತ್ತಿ). ಅದಂ ಪಂಚಮಿಯಪ್ಪುದಪಾದಾನಸ್ಥಲದೊಳದಲೊದವುಗುಮಾತಂಕಾದಾನೇಷ್ವಾನಿಷ್ವಾಪಾದಿತ ಹೇತುವಿನುದಯದೊಳ್ ಗೌರವದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅಪಾದಾನಕಾರಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕೃ]. ಒಂದು ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಿಭಕ್ತಿ: ಅಪಾದಾನೇ=ಅಪಾದಾನಕಾರಕದಲ್ಲಿ, ಪಂಚಮೀ = ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಭಾಷಾಭಾ. ೮೪ ಬೀ); ಊರತ್ತಣಿಂ ಬಂದಂ, ಬೆಟ್ಟದತ್ತಣಿಂದಿಬಂದಂ, ಕುದುರೆಯತ್ತಣಿಂದೋಡಿದಂ (ಭಾಷಾಭಾ. ೮೪ ಉದಾ).

[ಅಪಾದಾನ + ಕಾರಕ]

ಅಪಾದಾನವಾಚಕ (ನಾ). ಅಪಾದಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ.

[ಅಪಾದಾನ + ವಾಚಕ]

ಅಪಾನ (ನಾ). ೧. ದೇಹಗತವಾದ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೇಹದಲ್ಲಿ ಗುದಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ವಾಯು: "ಗುದದೊಳೆಡೆಯೊಡುವನೊಲಮಪಾನಮನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೨). ೨. ಗುದ ಪ್ರದೇಶ: "ಗುದೇ, ಪಾಯು, ಅಪಾನಂ - ಈ ೩ ಗುದಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪಾನವಾಯು (ನಾ). ೧. = ಅಪಾನ. ೨. ಹೊಸು; ಗುದದ್ವಾರದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಗಾಳಿ: ಗುಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಾನವಾಯು ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಯು (ಚನ್ನವ. ೮೬೯). [ಅಪಾನ + ವಾಯು]

ಅಪಾನಾನಿಳ (ನಾ). = ಅಪಾನವಾಯು ೨: ಬಳಸಿನೋಲೆಂ ತಿಂಬುದು ಮಾತುಳಂಗೆ ಪತ್ರಪ್ರಯುಕ್ತಮಧುವಂ ಬೇಗಂ ಕಳೆಗುಂ ಮಸಗಿದಪಾನಾನಿಳನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪೬). [ಅಪಾನ + ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)]

ಅಪಾಪೋಲಿ (ನಾ). ಪೋಕರಿ; ದಾರಿ ತಪ್ಪಿದವನು: ಅವನು ತೀರ ಅಪಾಪೋಲಿ (ಜಾರುದಾ. ೧೦೨); ಎಲ್ಲಾ ಅಂಥ ಅಪಾಪೋಲಿಗಳೇ (ಚಿಂಗೂಚಿ. ೫೪). [?]

ಅಪಾಮಾರ್ಗ (ನಾ). ತಪ್ಪು ದಾರಿ: ಹುಡುಗ ಯಾಕೋ ಅಪಾಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಪಮಾರ್ಗ]

ಅಪಾಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಉತ್ತರಣೆ ಗಿಡ; ಉತ್ತರಾಣಿ ಗಿಡ: ಸ್ಯಗ್ರೋಧಶಮ್ಯಪಾಮಾರ್ಗ ಖದಿರಾದಿ ಶುಷ್ಕ ಸಮಿತ್ತುಗಳುಮಂ (ಸಂಚಿತಂ. ೬೧-೧). [ಸಂ.]

ಅಪಾಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು; ಹಾನಿ: ಚರಣಂಗಳ್ ನಾಲ್ಕು ಜೊಳಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಕರ್ತಂಗೆ ಕವಿಗೆ ಲೇಖಕನಪ್ಪಂಗಿರದಕ್ಕುಮಪಾಯಂಗಳ್ (ಭಂದೋಂಬು. ಪರಿ. ೧-೨೪); ಏಸಪಾಯವನೊಡೆದು ಕಳೆಯರು ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೬೦). ೨. ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು; ತೀರಿಹೋಗುವುದು. 'ಮೇಘಾಪಾಯ', 'ಶಿಶಿರಾಪಾಯ' ಪರಾ. ೩. ವಿನಾಶ; ಸಾವು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಯಕರ (ಗು). = ಅಪಾಯಕಾರಕ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಯಕಾರಕ (ಗು). ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ನೀವು ಗುರುವನ್ನು ಓಲೇಕಾರನಂತೆ ನೋಡತೊಡಗಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ಅಪಾಯಕಾರಕವಾಗಿದೆ (ರಂಗರೋ. ೬೯). [ಅಪಾಯ + ಕಾರಕ]

ಅಪಾಯಕಾರಿ (ಗು). ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ; ಕೆಡುಕನ್ನು ತರುವ: ಇಲಿ, ಜಿರಳೆ, ನೋಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಜೀವಿಗಳಾಗಿವೆ (ಅಡುಸಾ. ೪೮). [ಸಂ. ಅಪಾಯಕಾರಿನ್]

ಅಪಾಯವಿಚಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು ; ಲೋಕದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ತೊಲಗಿಸಬೇಕೆಂಬುದರ ಚಿಂತನೆ: ಭಟಾರಾಜ್ಞಾನವಿಚಯ ಮಪಾಯವಿಚಯ ವಿಪಾಕವಿಚಯ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಚಯಮೆಂಬೀ ನಾಲ್ಕುಂ ತೆಪದ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪-೯); ಮುನ್ನ ಮಾಜ್ಞಾನವಿಚಯಮಪಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ವಿಚಯ ವಿ ಪಾ ಕ ವಿ ಚ ಯ ಸಂಸ್ಥಾನ ವಿಚಯಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಂ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಮಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). [ಅಪಾಯ + ವಿಚಯ]

ಅಪಾಯಸಂಕೇತ (ನಾ). ಅಪಾಯವೊದಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತ. [ಅಪಾಯ + ಸಂಕೇತ]

ಅಪಾರ (ಗು). ೧. ಪಾರವಿಲ್ಲದ; ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ. ೨. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತರವಾದ: ಒಪ್ಪದಿಂ ಕಳಿದು ರಾಜಕುಮಾರನಪಾರ ಚಿಂತೆಯಿಂ (ನಂಬರ. ೭-೪); ನನಗೆ ಅಪಾರ ಅನಂದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಣ. ೭). (ನಾ). ೩. ನದಿಯ ಆಚೆಯ ದಡ: "[ಅಪಾರ ಮೆಂಬುದು ಅರ್ವಾಕ್ಕೂಲಂ]" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೫); "ಅಪಾರ ಮರ್ವಾಕ್ಕೂಲಮೆಂದಿತ್ತಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೨). [ಸಂ.]

ಅಪಾರದರ್ಶಕ (ಗು). ಪಾರದರ್ಶಕವಲ್ಲದ; ತನ್ನ ಮೂಲಕ ನೋಡಿದರೆ ಆಚೆಯ ವಸ್ತುಗಳು ಕಾಣಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡದಿರುವ. [ಸಂ. (ಅ + ಪಾರದರ್ಶಕ)]

ಅಪಾರದರ್ಶಕತ್ವ (ನಾ). ಪಾರದರ್ಶಕವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಾರದರ್ಶಕತ್ವ, ಜಡತ್ವ... ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯ. ೪-೯೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾರದರ್ಶಿ (ನಾ). ೧. = ಅಪಾರದರ್ಶಕ. ೨. ಪಾರವನ್ನು ಕಾಣದವನು. [ಸಂ. ಅಪಾರದರ್ಶಿನ್]

ಅಪಾರಭುಜಾಯಮಾನ (ನಾ). ಅಪಾರ ಭುಜದಂತೆ ಇರುವವನು; ಅತೀವ ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಖೇಚರರಾಜಂಗೆ ಕೃಪ್ರಾಸಾಧ್ಯ ಕ್ಷಮಿವರಿವರೆ ಅಪಾರ ಭುಜಾಯಮಾನರೆಂಬುದನೆ ನಂಬುವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೭ ವ). [ಸಂ. (ಅಪಾರ + ಭುಜಾಯಮಾನ)]

ಅಪಾರಮಹಿಮ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ: ಆ ವಾರಿಧಿಯಿಂದ ಪಾರಮಹಿಮಂ... ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೮೩). [ಅಪಾರ + ಮಹಿಮ]

ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿ (ಗು). ಪಾರವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ಅತಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ: ಆ ಮಹಾರ್ಜವಂ ಸಮುದ್ರ ಮಾಗಿಯುಂ ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿಯುಂ... ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). [ಸಂ. ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿನ್]

ಅಪಾರವೀರ್ಯ (ಗು). ಅತಿಶಯ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ: ಅಪಾರ ವೀರ್ಯನುಂ ಪಂಚಶತಚಾಪೋತ್ಸೇಧನುಂ... ಆಗಿ (ಅದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಅಪಾರ + ವೀರ್ಯ]

ಅಪಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ. ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ. (ನಾ). ೩. ತಪ್ಪು ಅರ್ಥ: ತತ್ಪಾರ್ಥಮನವಿಯದ ಮುನ್ನ ಮಪಾರ್ಥಂ ರಂ ಜಿಸಿದ ಪಳಕುಮಣಿಯವೊಲರದೇ (ಜಗವಿ. ೧-೧೪); ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ರೂಢಿ ಮೂಢತೆ ಕೊಡವಿ ಮೇಲಕೆ ನೋಡಿದೆ: ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಶಕ್ತಿಯಪಾರ್ಥಗೊಂಡಿದೆ ಗಂಡೆದೆ (ನಿಲಮು. ೫೩); ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಅಪಾರ್ಥ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪಾರ್ಥಿವ (ಗು). ವೃಥಾವಿಗಿ ಸಂಬಂಧವಡದ; ಅಲೌಕಿಕವಾದ: ಅವನ ಆ ಅಪಾರ್ಥಿವ ನಿಧಿಸ್ವರೂಪವಾದ ದೇವಕನ್ನಿಕೆಯನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ (ಕೋಹಿನೂ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾಲಾಪ (ನಾ). = ಅಪಲಾಪ: ಕರಿಯ ಅಪಾಲಾಪ ಮಾಡುವುದೂ ಉಂಟು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೦೨). [ಸಂ. ?]

ಅಪಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ದುರವಸ್ಥೆ; ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಪಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಏನೆಂದು ಹೇಳೋಣ (ಪಂಯಾತ್ರ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅಪಾವೃತ (ಗು). ೧. ಆವರಣವನ್ನು ತೆಗೆದ; ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆರೆದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಶ್ರಯ (ಗು). ೧. ಆಸರೆ ತಪ್ಪಿದ; ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ; ನಿರಾಶ್ರಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ಗತಿ. ೩. ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವ ಆವರಣದ ಬೇಲಿ. ೪. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೇಲುಕಟ್ಟು; ಚಪ್ಪರ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸಂಗ (ನಾ). ಬತ್ತಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು; ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವುದು. ೨. ಕೊಲೆ; ಸಂಹಾರಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಸ್ತ (ಗು). ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ; ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಪಾಸ್ತ ಭ್ರೂಲತಾ ವಿಲಾಸ ವಿಶೇಷಂ ಕಮಲಮದು ಪೋಲದೀ ನಿನ್ನ ಮುಖಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೭); ಅಪಾಸ್ತೋತ್ಪನ್ನಂ ದನಂ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಮಧುರಂ ವಾಸ್ತವಯುತಮೊಗದುದು ಭವ್ಯಸ್ತೋಮಪ್ರಮದಕಾರಿ ದಿವ್ಯನಿನಾದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಪಿಂಡ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವಿಭಾಗ: ನಾಮಕರ್ಮಮುಂ ಪಿಂಡಾಪಿಂಡನಾಮದಿಂ ತೊಂಭತ್ತು ಮೂಜು ತೆಪನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು; ಮರೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಮುಚ್ಚಳ; ಮರೆ. [ಸಂ.]

ಅಪಿನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ; ಮರೆಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು: "ಬದ್ಧಂ, ಪಿನದ್ಧಂ, ಅಮುಕ್ತಂ, ಅಪಿನದ್ಧಂ - ಈ ೪ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೭೨). ೩. ಕಾಲಿಗೆ ಕೆರೆ, ಮೋಜಾ ಮುಂತಾದ ತೊಗಲ ರಕ್ಷೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವನ ವೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪಿನಿ, ಅಪನಿ, ಅಫಿನಿ (ನಾ). = ಅಪೀಮು: ಭಂಗಿಯ ಬಂಡಿಯಪಿನಿಯ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯುರಿಂಗಿಯ ಹೊಣೆ... ನಡೆದವಾ ಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿ ನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦); ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ತಿತ್ತಿ ಬಾಣದ ಹೇರುಗಳಿರದಪಿನಿಯ ಸಾಲಮೊಟ್ಟೆ ಬರುತಿರ್ದುವು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೩೭). ಅಪನಿ (ಕ). ಅಫಿನಿ (ಕ). [< ಅಪೀಮು]

ಅಪಿನಿಕೊಟಿ (ನಾ). ಅಫೀಮಿನ ಉಂಡೆ: ಹುರಿದ ಹೊಸಭಂಗಿ ಹದಗಿಯ್ವ ಪಿನಿಕೊಟಿದೊಳು ಬೆರೆದಮಲ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೫). [ಅಪಿನಿ + ಕೊಟಿ]

ಅಪಿಪಾಪ (ಗು). ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅಪಿಪಾಪ, ಸತ್ಯಕಾಮ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪ: ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಣಾತ್ಮಕಗಳು ಅಪಿಪಾಪವಿಸುವವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೪). [ಸಂ.]

ಅಪೀಮು, ಅಫೀಮು (ನಾ). ಗಸಗಸೆಯ ಕಾಯಿಂದ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟು ಅಥವಾ ಮೇಣ. IP ಇದು ಒಂದುಮಾದಕ ದ್ರವ್ಯ: ಕಸಕಸಿಯ ಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಅಂಟಿಗೆ ಕೆಲವರು ಅಪೀಮುವನ್ನು ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪು. ೧೯೭). ಅಫೀಮು: ಇದರಿಂದ ಗುಣ ತೋರದಿದ್ದರೆ ಕಾಲುತೊಲ ಅಫೀಮನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅರ್ಧ ತೊಲ ಅಳಲಿಕಾಯ ಪುಡಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಔಷಧದ ಸಂಗಡ ಸೇರಿಸಿಕೊಡುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೩೯).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಅಫೀಮ್, ಅಫಾಯೂನ್; ಮರಾ. ಅಫೀನ್, ಅಫೀಮ್; ಹಿಂದಿ. ಅಸೀಮ್, ಅಫೀಮ್. / ಸಂ. ಅಹಿಫೇನ] ಅಸೀಲ್, ಅಸೀಲು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಮೇಲಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನವಿ; ಮೇಲರಿಕೆ. ಅಸೀಲು: ಕೆಳಗಿನ ಕೋರ್ಟಿನವರು ಮಾಡಿದ ತೀರ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಸೀಲು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೩೨).

ಅಸೀಲ್‌ಮಾಡು, ಅಸೀಲುಮಾಡು = ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಮೇಲಿನ ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮನವಿ ಮಾಡಿಕೊ: ದೊರೆಗಳವರಲ್ಲಿ ಅಸೀಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿಯಮವಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾವಂ. II, ೪೧). [\leftarrow ಇಂ. Appeal] ಅಸೀಲು 'ಅಸೀಲ್' ನೋ.

ಅಪು, ಅಪ್ಪು, ಅಪು, ಅಪೂ (ನಾ). = ಅಸೀಮು: ಗಿಡ್ಡನ ಆತ್ಮ್ಯಾ ಗ ಮಳಿರಾಜ ಅವರು ಅಪುನನ್ನು ಕೂಡಾರ ಮಳಿರಾಜಾ ಸಣ್ಣ ಕೂಸಿ ಗಿ ಮನ್ನಿಸಿ ಉಣಿಸ್ಕಾರ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೨೭); ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಪು ತಿನಿಸೋದು ನೋಡು (ರಾಜಾದೇ. ೫). ಅಪ್ಪು: ಕೆಲಮಂದಿ ಅಪ್ಪುತಂದುದರಿಂದ ಆಯ್ತಂದು, ಹೇಳಿದರು ಅಲ್ಲವೆ, ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ನವರಾ. II, ೫); ಅಪ್ಪುವಿನ ಎಣ್ಣೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೨). ಅಪು: ಗಾಂಜಿ ಅಪು ಸರಾಯ ಮುಂತಾದ ಅಮಲೇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೫); ಭಂಗಿ ದತ್ತೂರಿ ಅಪು ಗಾಂಜಿ ಮೊದಲಾದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿ ಪ್ರ. ೩೧೧); ಹಣಬರು - ಇವರು ಮಾಂಸ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸಾರಾಯ, ಗಾಂಜಿ, ಭಂಗಿ, ಅಪು ಇವುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಕರ್ಭಾಗ. ೧೨೬). ಅಪೂ: ಭಾರತೀಯ ಗಾಂಜಾ ಅಪೂಗಳು ನಿಮ್ಮ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾವ ಕಾಶವಾಗಿ "ಅಮಲು ಕೂಡಿಸುತ್ತವೆ" (ಕುರಿಹಂ. ೧೩೫); ರಾಮಕಮಲ ಭಟ್ಟಾ ಚಾರ್ಯರು ಅಪೂ ತಂದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಗುಡುಗುಡಿಯನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀಕಾಂತ. ೮). [\leftarrow ಮರಾ. ಅಪು, ಅಪೂ]

ಅಪುಟಿ (ಗು). (?): ಕಾನತ್ತಿರಿನ ಸ್ಥಿತಿ ನಿಂದ ಗಂ ಪ್ರಾಕು ನಿಲಿಸಿದ ನಷ್ಟ ದಿಂದ ತೋಟದ ಸ್ಥಳ ಅಪುಟಿಗಿ ಸ್ಥಳವಾದ ಸಂಮಂದ ಮಹಾಜನಗಳು ವರಾಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಗೆಲು (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೩; ೪೪-೪೬; 1711). [?]

ಅಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಮಗನಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಮಗನಿಲ್ಲದವನು: ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ಸಂಗ ವಿರೋಧ ನಮಗಿನ್ನರಸನಾಪುತ್ರ ಸೃಗತಿಯೆಂದಿರದೆ ಪ್ರತಿ ವಚನ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಕ (ನಾ). ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳ್ (ನಾ). ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನ ಆಸ್ತಿ: ಪೇರಿಯಾ ಒಸಗೆಯುಂ ಅಲನಣ ಮುಂ ಅಪುತ್ರಕಪೊರುಳುಮಾನ್ ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೬; 685). [ಅಪುತ್ರಕ + ಪೊರುಳ್]

ಅಪುತ್ರಿಕ (ನಾ). ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನು; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅಪು ತ್ರಿಕದ[ಧ]ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ]ನ (ನಾ). ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನ ಧನ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ವನ ಹಣ: ಅನ್ನಾರು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಪುತ್ರಿಕದ[ಧ]ನಕಜ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕ್ಕುವದು ತಮ್ಮಡಿ ಎಂಬ ವಾರ್ತೆ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೭೩-೭೫; 1318).

[ಅಪುತ್ರಿಕ + ಧನ]

ಅಪುತ್ರಿಕ (ನಾ). ೧. ತನಗಾಗಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಗಾಗಲಿ ಗಂಡುಸಂತತಿ ಇಲ್ಲದವಳು. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತವರ ಆಸ್ತಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆದಾಯ: ತಳವರಿಕೆ ಕೋರಾಯ ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಪುತ್ರಿಕ

ದಂಡವುಂಡಿಗೆಗಳು... ಅರ್ಥದ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಸಂಗಿರಾ. ೨೨-೨೭); ಜನಕಲ್ಯಾಣ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಇದ್ದ ತೆರಿಗೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪುನರ್ಘಟನೆಮಾಡಿ ಬಂಕದೇ... ಅಪುತ್ರಿಕ... ಗುತ್ತಿಗೆ ಗಳೆಂಬ ಹದಿಮೂರು ಹೊಸಕರಗಳನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದರು ಬಸವಣ್ಣನವರು (ಶರಣ. ೧೨೯). [ಸಂ. ಅಪುತ್ರಿಕಾ]

ಅಪುದು 'ಆಗ್ನಿ' ನೋ.

ಅಪುನರಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಾರದಿರುವುದು; ಮೋಕ್ಷ: ಶ್ರವಣ ಮನನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಅಪುನರಾವೃತ್ತಿ ರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವನ್ನು... ನಿರೂ ಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪುನರ್ಜಾತ (ಗು). ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿದ; ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದ: ಅಷ್ಟಾ ದಶದೋಷವರ್ಜಿತನುಮಪುನರ್ಜಾತನು... ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪುನರ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿದಿರುವುದು; ಪುನರ್ಜನ್ಮ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೋಕ್ಷ: ಶಾಸ್ತ್ರಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಶಿ ಎ ವೆಳ್ಳೊಳ ಆದ್ರಿಮೇಲಶನಾದಿವಿಟ್ಟ ಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧-೪; 60); ೨. ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವನು; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು: ಅಪು ನರ್ಭವನಾಪ್ತಂ ತಲ್ಲಪನೋದಿತಮಾಗಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪುರಂಧ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡನೂ ಮಕ್ಕಳೂ ಜೀವಿಸಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀ. ೨. ಮರ್ಯಾದೆಗೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು: ಕೊಳಕು ನಾಟುವ ದುರ್ವ್ರಣಗಳು ತೊಳಲು ವರಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ತವರ್ಮನೆವೊಳಗೊಳಗುಳಿದ ಶಾಚಭಾಂಡಂಗಳ ಪುರಂಧ್ರಿಯರು (ಬಸವ. ೪೦-೭೦). [ಸಂ.]

ಅಪುರೂಪು 'ಅಪರೂಪ' ನೋ.

ಅಪುಷ್ಪಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಪುಷ್ಪಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದೆಂಬ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: "ಅಪುಷ್ಪಿ - ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಪುಷ್ಪ ಅಥವಾ ಅತಿಶಯವನ್ನು ತರದೇ ಇರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು" (ಕೃಷಿ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಅಪುಷ್ಪ (ಗು). ೧. ಹೂವಿಲ್ಲದ. ೨. ಹೂವಿಲ್ಲದ (ನಾ). ೩. ಹೂವು ಬಿಡದ ಮರ. [ಸಂ.]

ಅಪುಷ್ಪಿಕೆ (ನಾ). = ಅಪುಷ್ಪಿಣಿ (+). [ಸಂ. ಅಪುಷ್ಪಿಕಾ]

ಅಪುಷ್ಪಿಣಿ (ನಾ). ಮೈನೆರೆಯದ ಹುಡುಗಿ; ಋತುಮತಿಯಾಗ ದವಳು. [ಸಂ. ಅಪುಷ್ಪಿಣೀ]

ಅಪೂಟಿ (ಅ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಶುದ್ಧಾಂಗವಾಗಿ: "ಇಂಗ್ಲೀಷು ಕಲೀ ವನರು ಕನ್ನಡ ಅಪೂಟಿ ಮರಿತಾರ" (ರಕ್ತಧ. ೪೯).

[← ಮರಾ. ಅಪೂಟ್ = ಮುಟ್ಟಿದಿರುವ]

ಅಪೂಪ (ನಾ). ೧. ದೋಸೆ, ಒಬ್ಬಟ್ಟು, ಇಡ್ಲಿ, ಅಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿ: ಬಳಿಕತ್ತ ತನ್ನಯ ಸುತಂ ಪೂಜಗಣೆಂದೊಂದಪೂಪಮಂ ತೆಗೆದು ಮೆಲಲು (ಆರಾಚ. ೨-೨೨); ನಾನಾವಿಧವಾದ ಅಪೂಪಗಳಿಂದಲೂ, ಸೂಪ ಶಾಕಾದಿಗಳಿಂದಲೂ... ಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಲು (ವೇಂಮಾಹಾ. ೧೦೯). ೨. ಗೋಧಿ. ೩. ಜೇನುಗೂಡು. [ಸಂ.]

ಅಪೂರಣಿ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ; ದೊಡ್ಡದ ಮರ.

[ಸಂ. ಅಪೂರಣೀ]

ಅಪೂರುಷ (ನಾ). = ಅಪೂರ್ವ: ತೇರಾಯ ಕರದಾಧಿ ಯಡಸರ್ಪ ದಿಟ್ಟಸಲಪೂರುವಮದೇನೆಂದೊಡದಕೆ ಶಾವನಿಸರ್ಪ ಕಾರಣಂ ನೀನಲ್ಲೆ ನೃಪತಿಯ ಮನೋರಥನ ಪೂರಿಸಲ್ ನಿರುಜೆಯಹುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೯). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ವ]

ಅಪೂರ್ಣ (ಗು). ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವ; ಅರಕೆಯಾದ; ಇನ್ನೂ ಮುಗಿಯದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ಣಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪ: ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಅಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ... ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಅಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿ. ೪೯). [ಅಪೂರ್ಣ + ಕ್ರಿಯಾಪದ]

ಅಪೂರ್ಣಭೂತಕಾಲ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಕ್ರಿಯೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ... ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅಪೂರ್ಣಭೂತ ಕಾಲದ ರೂಪವಾಯಿತು" (ಮಧ್ಯಮ ೧೧೧). [ಅಪೂರ್ಣ + ಭೂತ + ಕಾಲ]

ಅಪೂರ್ಣಾಂಕ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಭಿನ್ನರಾಶಿ; ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ಸಂಖ್ಯೆ. [ಅಪೂರ್ಣ + ಅಂಕ]

ಅಪೂರ್ಣ (ಗು). = ಅಪೂರ್ಣ: ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಸದಿಗೆ ವಸ್ತು ನೋಡುತ್ತ ಮುಪುರ್ಣತರದ ಗಡ ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬಿಯಾ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೨೯; 918). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ಣ]

ಅಪೂರ್ಣಾಯ (ನಾ). = ಅಪೂರ್ಣಾಯ: ಪೂರ್ಣಾಯ ಅಪೂರ್ಣಾಯಯಿಲ್ಲವನೂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೨; 1291); ಪೂರ್ಣಾಯ ಅಪೂರ್ಣಾಯವೇಳೆಗಾದ ಅಪ್ಪ ಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಸರ್ವ ಮಾನ್ಯನಾಗಿ... ಎಜದು ಕೊಟ್ಟವು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೨೩; 1355). [ಸಂ. ಅಪೂರ್ಣಾಯ]

ಅಪೂರ್ಣ (ಗು). ೧. ಹಿಂದೆಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೂ ಕಾಣದ; ಹೊಸ ಬಗೆಯ; ಅಪರೂಪವಾದ. ೨. ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾದ. ೩. ಅಸಮಾನವಾದ. ೪. ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ; ಮೊದಲಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೫. ಹಿಂದೆಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೂ ಕಾಣದುದು; ಅಪರೂಪವಾದುದು: ತನ್ನ ರತ್ನಪ್ರತಿಗಳೊಳಪೂರ್ಣಂಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೩-೯೧); ಎಜವಿಕ್ಕಿದ ಬೆಲ್ಲದವೊಲಪೂರ್ಣಮಾಗೆ ಪೇಟ್ದಂ ಕೃತಿಯ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೮). ೬. ಅಶುಭ: "ಅಕ್ಷಣಮಾದ ಕಾರ್ಯಮಶುಭಂಗಳಪೂರ್ಣ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೦೨). ೭. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಅದೃಷ್ಟಿಫಲ: ಅಪೂರ್ಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಯಾಗುವ ಸಾಧನವಾಗಲಾರದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೦). ೮. [ಜೈನ] ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎರಬೇಕಾದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯದು: ದಾಂಟಿದನಪ್ರಮತ್ತತೆಯನಪೂರ್ಣ ವೆಂಬೆಂಟನೆಯದೆಯೊಳು ನಿಂದಾ ನಾಂಟಿತಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಶುಕ್ಲ ಧ್ಯಾನ ಹೆಂಟಿಯಂತಾದುವು ಕರ್ಮಾ (ಭರಣ. ೫೪-೬೩). [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ಣಕ (ನಾ). ಅಪರೂಪ; ಅಪೂರ್ಣ; ಅಸಾಧಾರಣ: ಸರ್ವ ರಕ್ಷಕ ಕೋವಿದತ್ವಮದೇನಪೂರ್ಣಕಮೇ (ಬಸಪು. ೧೦-೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ಣಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರಣಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಧಃಪ್ರವೃತ್ತಕರಣ ಅಪೂರ್ಣಕರಣ, ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣಾಭಿಧಾನ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಲಬ್ಧಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ತತ್ತ್ವಶಾ. ೮೧). [ಅಪೂರ್ಣ + ಕರಣ]

ಅಪೂರ್ಣಚಂಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಟಿಗ. ೨೯೪). [ಅಪೂರ್ಣ + ಚಂಪಕ]

ಅಪೂರ್ಣತೆ (ನಾ). ಅಪರೂಪವಾಗಿರುವುದು; ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಅಶ್ವರ್ಯವುಂಟುಮಾಡುವಂಥದು. [ಸಂ. ಅಪೂರ್ಣತಾ]

ಅಪೂರ್ಣತೆರ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕ್ರಮ; ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾದ ಬಗೆ: ಇಂದಪೂರ್ಣತೆರದಿ ಫಲಿತಮಾಯ್ತು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೫-೧೮).

[ಅಪೂರ್ಣ + ತೆರ (< ತೇಜ)]

ಅಪೂರ್ಣಭಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಪೂರ್ಣವಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆ, —ಗೋಡೆ, —ಪಟ (?: ರಾಣವಾಸದ ಬಳ್ಳಿಮಾಡದುಜ್ಜಳ ಮಣಿಭಿತ್ತಿ ಚೆಲ್ಲನೊಳಕೊಂಡೊಳ ಕೊಂಡುಪೂರ್ಣಭಿತ್ತಿಯಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧-೧೨೪); (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೩ ನೋ). [ಅಪೂರ್ಣ + ಭಿತ್ತಿ]

ಅಪೂರ್ಣರೂಪ (ನಾ). ಅಪರಿಚಿತವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು: ರಸಿಯರ್ ಪೋಪುದಂ ಸುಕಾಶಳಸ್ವಾಮಿ ಕಂಡೀ ಪೋಪರೇನೆಂಬರಬ್ಬಾ ಅಪೂರ್ಣರೂಪರನ್ನರನೆಂದುಂ ಕಂಡಜಿಯೆನೆಂದು ತಾಯಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ನಡ್ಕಾರಾ. ೪೬-೫). [ಅಪೂರ್ಣ + ರೂಪ]

ಅಪೂರ್ಣರೂಪೆ (ನಾ). ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವಳು: ಬರೆಗುಂ ಬರೆಯಂ ದೊರೆನೆತ್ತ ಚೀರಫಟ್ಟಿಯುಮೆನೆ ಭಿತ್ತಿವೆತ್ತ ತೇಜನೊಬ್ಬಿದೂರ್ವಳಪೂರ್ಣರೂಪೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೧).

[ಸಂ. ಅಪೂರ್ಣರೂಪಾ]

ಅಪೂರ್ಣಸಾಯಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ (?): ಪಾಪೇಭ ಕಂಠೀರವನೆಚ್ಚೊಂದಪೂರ್ಣಸಾಯಕಂ ಚಿತ್ರಾನೀಕನಂ ನೇಜಿಗೊಳ್ಳುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೩ ವ). [ಅಪೂರ್ಣ + ಸಾಯಕ]

ಅಪೂರ್ಣಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ರಾಮನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಅಗುವ ಚಿಕ್ಕಕೊಡಲಿಯ ಹನಸವಾಡಿಯ ಪೂರ್ವಾಯ ಅಪೂರ್ಣಾಯ... ನ್ಯಾಯಯೇನೂ ಇಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೮-೩; 1313); ರಾಮೇದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮವಿದಕೆ ಪೂರ್ವಾಯ ವಪೂರ್ವಾಯವೊಂದಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೯-೨೬; 1320).

[ಅಪೂರ್ಣ + ಆಯು]

ಅಪೂರ್ಣಾರ್ಥಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರೂಪವಾದ ಅರ್ಥದ ಲಾಭ; ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾದ ಅರ್ಥದ ಸಂಪಾದನೆ. ೨. ಹಿಂದೆಂದೂ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಅತಿಶಯವಾದ ದ್ರವ್ಯದ ಸಂಪಾದನೆ; ಬಹಳವಾದ ದ್ರವ್ಯಲಾಭ: ಒಂದು ದಿವಸಂ ಸುಕವಿಯಂತಪೂರ್ವಾರ್ಥಲಬ್ಧಿಗೆ ಚಿಂತೆಗೆಯ್ದು ತನ್ನೊಳಂತೆಂದು ಬಗೆದಂ (ಸಂಚತಂ. ೨೨-೯).

[ಅಪೂರ್ಣ + ಅರ್ಥ + ಲಬ್ಧಿ]

ಅಪೂರ್ಣಿಗ (ಗು). ೧. ಅಪರಿಚಿತವಾದ. ೨. ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ: ಅಪೂರ್ಣಿಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪನ್ನಿವರ್ಗಿಗೆ (ಹೈ. V, ೯-೫೨; 1088); ತರಳನಪೂರ್ಣಿಗನತಿಥಿ ಸ್ವರೂಪನೀಷದ್ಭೂತಿಲಸಿತಲಾಟಂ ವರವಿಪ್ರನೆನುತೆ ಬಂದಾದರಿಸಿದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೯೦). [ಅಪೂರ್ಣ + ಇಗ]

ಅಪೇಕ್ಷತೆ (ನಾ). = ಅಪೇಕ್ಷೆ: ತಾನಸಮಜಂಗಮದರುಶನಾಪೇಕ್ಷತೆಯೊಳ್ಳತಂದು (ಬಸಪು. ೨೧-೬). [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷತಾ]

ಅಪೇಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು; ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು. 'ದರ್ಶನಾಪೇಕ್ಷಿ', 'ದ್ರವ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಿನ್]

ಅಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ; ಕೋರಿದ: ಕಾಮ ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷಿತರ್ಗಂ ಕಾಮಿನೀರತ್ನಂಗಳಂ ಸತ್ವೇಮದಿಂ ಪೂಜಿಸುತ (ಬಸಪು. ೬-೨೯). (ನಾ). ೨. ಕೋರಿಕೆ; ಬಯಕೆ. ೩. ನಿರೀಕ್ಷೆ.

[ಸಂ.]

ಅಪೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಕೋರು: ಮದನಸಂತಾಪಕ್ಕುಪಶಮನೋಪಾಯಮನಾಂ ಪ್ರಾಣಂ ಬೆರಸೆನಿತು ಬೇಗಮಿರ್ಪೆನನ್ನೆವರನು ಪೇಕ್ಷಿಸಿದಪ್ಪೆನಲ್ಲದೆಯುಂ (ಕಾದಂ ಪು. ೮೫೨); ಅಗ್ನಿಹವ್ಯಮಲ್ಲದುವನ ಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳದನಯ್ಯನೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೦); ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರೂಕ್ಷ ಭೀತಿಗಳು ಅಕ್ಷಣವಳಿದು ರಕ್ಷೆಯಾಗಿಯಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪದವೀಕ್ಷಿತಿಯೊಳ ಹುದು (ಬಸಪು. ೬೧-೮೩); ಕೆಲಸವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಮಾತ್ರ

ಅವನಿಗೆ ಬೇಸರವುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮಚಸ. ೫೨). ೨. ನಿರೀಕ್ಷೆ.

[ಅಪೇಕ್ಷಣ + ಇಸ್ಯ]

ಅಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. ೨. ಆ ವಶ್ಯಕತೆ.

೩. ಮರ್ಯಾದೆ; ಗೌರವ. ೪. ನಿರೀಕ್ಷೆ. [ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಾ]

ಅಪೇಕ್ಷೆಗೆಯ (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು: ಪಾಲೋಮಿಯಂ

ನಾಳೆ ಬಲ್ಲಿದರಾರಾನುಮಪೇಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯಲವರ್ಗೀಯಲ್ಲೇಬ್ಬುಮೆಂಬದಮೇ
(ಜಗವಿ. ೧೩-೫೫). [ಅಪೇಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ಯ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಅಪೇತ (ಗು). ಬಿಟ್ಟುಹೋದ; ಹೊರಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ;

ಅಗಲಿದ: ಅನಲ್ಪಕಲ್ಪಾವನಿಜಂಗಳಪೇತರತವೀರ್ಯಪಾಕಂಗಳಾಗಿಯುಂ
(ಆ ದಿ ಪು. ೮-೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪೇತದೋಷ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ದೋಷಗಳು ಬಿಟ್ಟು

ಹೋದ: ಉಪಚಿತಗುಣಾನುಚಿತನಪೇತದೋಷನನುದಾರ ಚರಿತೋ
ದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೬). [ಅಪೇತ + ದೋಷ]

ಅಪೇಯ (ಗು). ೧. ಕುಡಿಯಬಾರದ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಹಿತಕರ

ವಾದ: ಉಚಿತಮಂ ಬಗೆಯದೆ ನುಡಿದೊಡಮೆಮಗೆ ಲಂಘನೀಯಮ
ಪೇಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪೋಗಂಡ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ

ಕಡಮೆ ಇರುವವನು; ವಿಕೃತಾಂಗ; ವಿಕಲಾಂಗ; ಅಧಿಕಾಂಗ.
೨. ಅಂಜುಬುರುಕೆ. 'ಪೋಗಂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪೋಹ (ನಾ). ೧. ದೂಡುವುದು; ನೂಕಿಬಿಡುವುದು; ಕಳೆದು

ಬಿಡುವುದು. ೨. ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಗಳ ವಿನುಶ್ಚಯಮೂಲಕ
ಸಂಶಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು; ತರ್ಕ. ೩. ವಿತರ್ಕ. ೪. ತಪ್ಪು
ಊಹೆ. ೫. ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ: ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನನೊಂದು ಕವಡಿ
ಕೆಯಂ ಕುಡುವಂತೇನುಮಪೋಹಮಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸು ಕು ಮಾ.
೧೦-೧೧೮ ವ); ನಂಬುಗೆಗಪೋಹಂ ಬಾರದಂತಾಳೆ ತಾಂ ಬಲು ಭಾಗಂ
ದೊರೆಗಪ್ಪುದೈ (ಸೋ ಮೇ ಶ. ೫೬); ಒಂದು ಕಾಸೂ ಅಪೋಹವಿಲ್ಲ
(ದಾಲತ್. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಅಪೋಹನ (ನಾ). = ಅಪೋಹ: ೧, ೨. ಅತೀತದೋಷ ನಿವರ್ತನ

ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣಮುಂ, ಅನತಗತ ದೋಷಾಪೋಹನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಂ
(ತತ್ವಪ್ರ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ಅಪಾರುಷೇಯ (ಗು). ಪುರುಷಕೃತವಲ್ಲದ; ಮನುಷ್ಯನು

ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡದ: ಅಪ್ಪನು ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವೂ ಅಪಾರುಷೇಯವಾದ
ವೇದವಾಕ್ಯವೂ ಅನಾಪ್ತರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣ
ವಾಗುವುದೆಂದು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೪); ವೇದಗಳು ಅಪಾ
ರುಷೇಯವೆಂದು ಹಿಂದೂಗಳ ನಂಬಿಕೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪ, ಅಪ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ: ಕೈತಪ್ಪ ಮಾಡದೆ ತಿರುಗಿದನು ನಿಮ್ಮಪ್ಪ

ತೊರವೆಯ ರಾಯ ನರಹರಿಯೆಡೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೩೪); ಅಪ್ಪ ನೀನೆ
ನಗೆನಲಹುದು ನಿನ್ನನು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಲೈತಂದವನೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೪);
ಅಪ್ಪನ್ನ ಅಪ್ಪಾ ಅನ್ನದವ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ್ನ ಅಪ್ಪ ಅಂದಾನೇ (ಗಾದೆ); ಅಪ್ಪ
ನಟ್ಟ ಅಲದಮರವಾದರೆ ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಂಡ
ಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ
ಮಾತು ಉದಾ—ಗಿರಿಯಪ್ಪ, ಭೀಮಪ್ಪ, ರಾಮಪ್ಪ, ಲಿಂಗಪ್ಪ:
ಶ್ರೀ ಕನ್ನಂಬಾಡಿಯ ಪೊನ್ನಗಾವುಂಡನು ಹಾರಪ್ಪಂಗಳ ಮಗಂ ಬಾಜಿಗಂ
(ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೫೦-೨೩; 1100). ೩. ಗಂಡಸರನ್ನು
ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಮಾತು: ಇರೆ ಪಿಳ್ಳೆಯರ ನಾಯಿನಾರಂದರೊಲವಿಂದೆ ಹರಭಕ್ತ ವಾಗೀಶ

ದೇವರ್ಗ ಮುದದಿಂದ ಅಪ್ಪರೇ ನಿಮಗೆನಿತು ಹರೆಯಮೆಂದೆನುತಮಿರೆ

(ವಾಗೀರ. ೨೭೫-೫); ಅಪ್ಪ ದೇವರೆ ಹೇಳಿತು ಬಿಗಿಯಪ್ಪವಂ (ಬಸಪು.
೧೪-೫೭). ೪. ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸಂಬೋ

ಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಬಾರಪ್ಪ ಇಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ). ೫. ಒಂದು
ವಸ್ತು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಇದು

ಅದರ ಅಪ್ಪ (ರೂಢಿ). ಅಪ: ೨. ಕಾವಳಿಯರಣುಗಯ್ಯ ತನ್ನ ತಮ್ಮ
ನೊಬ್ಬರಸನ ಮಲ್ಲಪನ್ನಣ ಕಾದು ಮಣ್ಣು ಕೊನ್ನು (ಎಕ. IX,
ಹೊಸಕೋ. ೪೮-೩; 980 ?); ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ಳೇಭಾಗ

ಮಕ್ಕಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ ತೂರತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಾರ್ತಮೊಳ್ಳುಣಕ್ಕಿಲ್ಲಿ
ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ ಭವ್ಯತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳಾರಕ್ರಮಕ್ಕಿಲ್ಲಿ . . .

ಕಾಣಲಾಗದು ಸಮಾನಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಪ್ಪನಾ, ಅಪ್ಪು, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ. ಮಲ. ಅಪ್ಪನಾ.

ತುಳು. ಅಪ್ಪ; ಅಪ್ಪೆ = ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ
ಸೇರುವ ಮಾತು; ಅಪ್ಪೆ = ತಾಯಿ. ತೆಲು. ಅಪ್ಪ. ಕೊಡ. ಅಪ್ಪೆ. / ಪ್ರಾ.

ಅಪ್ಪ]

ಅಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಏಲಕ್ಕಿ

ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ
ಕರಿದು ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ: ಅರೋಗಣಿಗೆ

ನೈವೇದ್ಯದ ಹರಿವಾಣ ೨ ಅಪ್ಪ ಪಡಿ ೧ ಕಂ ಅಪ್ಪ ೫೦ ಅತಿರಸ ಪಡಿ ೧
ಕಂ ಅತಿರಸ ೫೦ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೮೯-೪೦; 1513); ಅಪ್ಪದ ಹರಿವಾಣ

(ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೫೫೧-೫; 1533); ಅಪ್ಪವು ಅತಿರಸ ಮದ್ದಾ ಸ್ವಾಮಿ
ಅಸುರರ ಕಾಲಲ್ಲಿ ಒದ್ದಾ (ಪುರಂದ. ೧-೬೭-೫); ಅಪ್ಪಗಳಾದುವು;

ಒಡೆಗಳಾದುವು; ಉಂಡೆಗಳಾದುವು (ಹಂಕಭ. ೨೪) 'ಊತಪ್ಪ',
'ಎಣ್ಣೆಯಪ್ಪ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಊತ; ಬಾವು: ತಂದೆಯ ಈ

ಎರಡನೆಯ ಪಟ್ಟಿ ಅವನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪವಾದ ಅಪ್ಪವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿತ್ತು
(ಮೊಮಗು. ೧೨೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಪ್ಪಂ = ಅಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟು ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರೆಸಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದ

ಸಣ್ಣದೋಸೆ; ಕಜ್ಜಾಯ. ಮಲ. ಅಪ್ಪಂ = ಕರಿದ ದೋಸೆ; ಬೇಯಿಸಿದ
ರೊಟ್ಟಿ. ತುಳು. ಅಪ್ಪ = ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ

ದೋಸೆ. ತೆಲು. ಅಪ್ಪಮು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿದೋಸೆ. / ಸಂ.
ಅಪೂಪ]

ಅಪ್ಪ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೋ ಆಯಾಸವನ್ನೋ ನೋವನ್ನೋ

ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಎನು ಮಳೆಯಪ್ಪಾ ಇದು"
(ಕಗದ್ಯ. ೨-೪೮); ಅಪ್ಪ ಇವನ ಸಾಹಸವೆ! (ರೂಢಿ).

ಅಪಪ, ಅಪಪಾ, ಅಪ್ಪಪ್ಪ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಚಾಳುಕ್ಕನರೇಂದ್ರನ

ಮುಂದೆ ಹಟ್ಟಿಗಳೆಗದೊಳ್ [ಪಂ]ಪನಪಪ ಪರಪಿದನೆಂದನೆ ಸುಭಟ
ದೊರ್ಲೆಯೆ ಬಗೆ ವಡಾಚುಗಿನ್ನಪನೊಳ್ (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೫೫-೧೦;

1104); ಅಪಪ! ನಾಡಕಾವರೆಲ್ಲ, ಗಂಡರೆಲ್ಲ ಹೋದರೆ? (ಪಾರಸಿ.
೬೨೩); ಅಪಪಾ ವಿಧಿಯೇ ಆಯೊ ಅಯೊ ವಿಧಿಯೇ (ಪಾರಸಿ. ೮೩೦);

ಅಡಿಸುವ ಕೆಳದಿಯರ ಸಂಜ್ಞೆಯಲಾಡಿ ಪದದಪ್ಪಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಪಪ,
ಅಬ್ಬಚ್ಚಿ] ನುತ್ತಲಿ ಕೂಡಿ ನಡೆದಂತಪ್ಪಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೨೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಪ್ಪಪ್ಪ, ಅಪ್ಪಪ್ಪಾ; ತುಳು. ಅಪ್ಪ]

ಅಪ್ಪ 'ಅಗ್ಗು' ನೋ.

ಅಪ್ಪಂತ (ಗು). ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ; ಉಚಿತವಾದ:

ತಮಗೂ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಸುಯೋಗ್ಯ ಶಿಷ್ಯ ರಾಘವೇಶ್ವರರಿಗೂ ಒಪ್ಪುವ
ಅಪ್ಪಂತ ಉಪಮಾನ (ತುಂಗಭ. ೧೨೬). (ನಾ). ೨. ಯೋಗ್ಯನಾದ

ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸಂಭಾವಿತ: ಆ ಏನೂ ಅರಿಯದ ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇಂತಹ ಹಲ್ಲುಟ್ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವರು ನೀವು ಎಷ್ಟು ಅಪ್ಪಂತ ರೆಂದು ಗೊತ್ತಿದೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೫).

ಅಪ್ಪಂತವರು, ಅಪ್ಪಂತೋರು = ಹಿರಿಯರು; ಪೂಜ್ಯರು; ಯೋಗ್ಯರು: ಬೇಡಮ್ಮ ತಕ್ಕಹಾಗಿ ಅಪ್ಪಂತವರ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡಿ, ನಮ್ಮ ನೆಂಬಿತನ ನಿಮಗೆ ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಅದೂಟ. ೩೯); ಅಟ್ಟಿಡಿಗೆ ಮಿಗಲಿಲ್ಲ, ಅಪ್ಪಂತೋರು ಉಣಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

[ಅಪ್ಪ + ಅಂತಹ(< ಅಂತಪ್ಪ)]

ಅಪ್ಪಂತತನ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆ; ಸಂಭಾವಿತತನ: ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಪ್ಪಂತತನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಡಿದ ನಂಜಿನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂತಪ್ತರಾದ ಜೋಶಿ ಯವರು ನಾಲ್ಕು ಕೇರಿಗಳನ್ನೂ ಒಂದುಮಾಡುವ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಒದರಾಡಿ ದರು (ಮೂರುದಾ. ೩೫). [ಅಪ್ಪಂತ + -ತನ]

ಅಪ್ಪಂತೆ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯಳು: ಆ ಹುಡುಗಿ ನೀ ತಿಳಿಕೊಂಡಷ್ಟು ಅಪ್ಪಂತೆ ಯಲ್ಲ ಬಿಡು... ಅವಳ ವಿಷಯ ನಾನು ಬಹಳಷ್ಟು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೮). [ಅಪ್ಪಂತ + -ಎ]

ಅಪ್ಪಕಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ನೆಗರ್ತೆಯನಾಳ್ ಮಲ್ಲಪಯ್ಯನ ನೆಗಟ್ಟಪ್ಪಕಬ್ಬೆಯ ಮಗಳ ಶಚಿಪೂತ್ರಮನಪ್ಪ ಧಲ್ಲಪಯ್ಯನ ಸೊಸೆ (ಸಾಹಿ. XI-1, ೫೨-೨೭; 1007). [ಅಪ್ಪ + ಅಕ್ಕ + ಅಬ್ಬೆ?]

ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. (ಮಕ್ಕಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ) ರೊಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿ; ತಿನಿಸು: ಅಮ್ಮಾ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ನಿಸ್ಸತ್ತನಾಗು: ಎಂತಹ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನಾದರೂ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ ಯಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕು (ದೇಶಾಂಕ. ೭೬).

ಅಪ್ಪಚ್ಚಿಮಾಡು = ತೆಳ್ಳಗೆ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗುವಂತೆ ಜಜ್ಜು ಗುಟ್ಟು: "ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಸಿ ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು" ಎನಿಸಿತು (ಎಕಾಂ. ೨೦೧). [ಅಪ್ಪ + ಅಚ್ಚಿ. / ತೆಲು. ಅಪ್ಪಚಿ, ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ]

ಅಪ್ಪಟ, ಅಪ್ಪಟೆ (ಗು). ಮಿಶ್ರವಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಅಪ್ಪಟ ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಉದಾತ್ತಧೈಯದ ದೇಶಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಈ ಮನುಷ್ಯನ ವಿಶಿಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಆರಿಯದಿರಲಿಲ್ಲ (ದಾದಾಸ. ೧೧); ಅಪ್ಪಟ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು (ರೂಪಸಂ. ೧೧); ಅಪ್ಪಟವಾದ ಎಮ್ಮೆ ಹಾಲಿನಿಂದಲೇ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿ ಲೋಟದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ದೇವಹಂ. ೭೩); ಅಪ್ಪಟ ತುಪ್ಪ, ಅಪ್ಪಟ ಸೀಗೆಕಾಯಿ ಪುಡಿ (ರೂಢಿ). ಅಪ್ಪಟೆ: ಬಡತನದ ತತ್ತ್ವ ಅಪ್ಪಟೆಯ ಸುಳ್ಳು (ಅರಳು. ೪೭೪). 'ಅಪ್ಪೂಟ' ಪರಾ

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಪ್ಪಟ. ತೆಲು. ಅಪ್ಪಟ. / ಮರಾ. ಅಪೂಟ.

ಪ್ರಾ. ಅಪುಟ < ಸಂ. ಅಪ್ಪುಪ್ಪ = ಅಸಂಯುಕ್ತ]

ಅಪ್ಪಟೆ 'ಅಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಟೆಚಪ್ಪಟೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುವುದು: ಮೋಟಾ ರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಅವನ ಕಾಲು ಅಪ್ಪಟೆಚಪ್ಪಟೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಅಪ್ಪಟ (< ಅಪ್ಪಟ) + ಚಪ್ಪಟೆ]

ಅಪ್ಪಡಿ (ನಾ). ಆ ರೀತಿ; ಹಾಗೆ(?): ಅಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ ತಪ್ಪುಗಳಿಗೆ ಪೊಲಿದು ಕಪ್ಪು ಉಳಿಯದಂತೆ ಅಪಹರಿಸಿ ಇವನಾ ಅಪ್ಪಡಿಯಾಗಿ ಸಾಕಿ ಅವನರ್ಗವ ಕೊಡುವ (ತಿರ್ಗುಮ. ೮೬-೭). [← ತಮಿ. ಮಲ. ಅಪ್ಪಡಿ]

ಅಪ್ಪಡಿ (ನಾ). ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ... ದರ ಅಪ್ಪಡಿಗಳ ಕೊಡದು ಪುಸ್ತಕಾಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೩೪; 890).

[ಅಪ್ಪ + ಅಡಿ?]

ಅಪ್ಪಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಅಪ್ಪಡೆಯ ಬಸುರಿಯ ಕೊಳನ ಮೊದಲೇರಿಯಲು ಬಿಟ್ಟು ದು (ಎಕ. VII, ಚಿನ್ನಗಿ. ೩೨-೭೬; 1050). [?]

ಅಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಆಜ್ಞೆ; ಆದೇಶ: ಕಾವನೊಡನೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ ಗುರು ವಾಸುದೇವ ನಾಲ್ಕೊಗರಪ್ಪಣೆಯ ಕೇವಲ ಗುಪ್ತವೆಂದೊಂದು (ಮೋಹತ. ೫-೪೫); ಪಾತ್ಯಾಪ್ತವಿನಪ್ಪಣೆಯಿಂದ... ಬೆಂಗಳೂರ ಗಳಲನೆ ಸಹಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಕಂನವಿ ೧೧-೭೬); ಇತ್ತೀರೇ ಅಪ್ಪಣೆಯನೆಂದಂ (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೧೪-೧೪೦); ಅಬದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಯೇ ಎಂದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹೇಳು (ಗಾದೆ). ೨. ಅನುಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ.

ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳು = ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸು: ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳಿ ಕೊಂಡು ಮಯಗೊಂಡಗಲುಡನು ಹೆಂಡಿಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭-೧೩; 1576). ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸು = (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಹೇಳು: ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು... ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ಅಪ್ಪಣೆ ತೆಗೆದುಕೊ = ೧. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಮರಣಹೊಂದು; ಸಾಯು. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು = ಆಜ್ಞೆ ಕೊಡು; ವಿಧಿಸು: ತನ್ನ ದಂಡಿನವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮೊದಲು ದಾಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಂಜಿ ಗರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೦). ಅಪ್ಪಣೆ ಹೊಂದು = ೧. ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ.

[ಸಂ. ಅಜ್ಞಾಪನ. / ಪ್ರಾ. ಅಜವಣ]

ಅಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಕಾಣಿಕೆ ಅಥವಾ ತೆರಿಗೆ: ಯೇ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳರಿಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಆ ಸ್ಥಳ (ಗ) ದಲು ಇದ್ದ ಪೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು ಕಾಣಿಕೆ ದೆಸೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಪದದಲ್ಲಿ ಯತ್ತು ಸಲ್ಲದು (ಎಕ. XX, ೮-೫೪; 1456).

[< ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ?]

ಅಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಹೊಂದುವ ರೀತಿ; ಹೊಂದಿಕೆ: ಎಲೆಹುರಿಯ ತನಿ ರಸಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಮರ್ದಿಸಿ ತನುವಿಂಗಳಪ್ಪಣೆಯಾದಂತೆ ಕೊಳಲಖಿಳಕ್ರಮ ಮಂಜುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೬೧). [< ಸಂ. ಅಪ್ಪಾಯನ?]

ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು 'ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು' ನೋ.

ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು 'ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು' ನೋ.

ಅಪ್ಪಣೆಗೊಡು, ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು, ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡು: ಜೋಷಾನ ತಪ್ಪದೆ ರಾಜಮಂದಿರವ ಸರ್ಪ ನಿಧಾನವ ಕಾಯ್ದಂತೆ ಕಾದಿರೆಂದ ಪ್ಪಣೆಗೊಟ್ಟ ರಕ್ಕಸಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೩-೧೦). ೨. ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡು. ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು ೧: ಸೇನಾಧಿ ಪತಿಯು ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ನಡೆಸಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). ೨. ನನಗೆ ಹೋಗಿಬರಲು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಿರಾ? (ರೂಢಿ). ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು: ೨. ಪೋಪುದಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಗುಡು (ಮೋಹತ. ೩೩-೮).

[ಅಪ್ಪಣೆ + ಕೊಡು]

ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚೀಟಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಲಸದಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಆಜ್ಞೆ. ೩. (ಆಲಂ) ಸಾವು.

ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು = ಸಾಯು. [ಅಪ್ಪಣೆ + ಚೀಟಿ]

ಅಪ್ಪಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ಮಾಧವನ ಅಪ್ಪಣೆವಡೆದು ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಕೃತಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದ ತೊಟ್ಟಿಯಾಗಲೆಜೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೮-೧); ಅಪ್ಪಣೆವಡೆದು ಬಂದುಸಿದ್ಧಳು ಬಾಗಿಲೊಳಿಪ್ಪ ಮೊಜ್ಜೆಯ ದೈತ್ಯಂಗಿ (ಮೋಹತ. ೨೩-೭); ತಲೆವಾಗಿ ನಿಂದಪ್ಪಣೆವಡೆದು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೨೩-೭). [ಅಪ್ಪಣೆ + ಪಡೆ]

ಅಪ್ಪಣೀವೀಳಿಯ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥವೇ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಹಿರಿಯರ ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯಲು ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ. ೨. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿಸಿ ಅದರ ಗುರುತಾಗಿ ಕೊಡುವ ವೀಳಿಯು: ಈ ರಾಯಗಜ್ಜದೊಳಾಂ ಪಡೆವಳನಪ್ಪಂ ಎನಗಪ್ಪಣೀವೀಳಿಯಮಂ ದಯೆಗೆಯ್ದುದು (ಚಿ ಕ ವಂ. ೧೫-೨೦). [ಅಪ್ಪಣಿ + ವೀಳಿಯ]

ಅಪ್ಪತನ (ನಾ). ತಂದೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಪಿತೃತ್ವ: ಭಸ್ಮಾಸುರರ ಅವತಾರಗಳ ಅಪ್ಪತನ - ಅಮ್ಮತನ ವಹಿಸಿ ಮೆರೆವ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪುರವಾಗುತಿದೆ (ನಸ್ಯಧ್ಯ. ೧೨). [ಅಪ್ಪ + -ತನ]

ಅಪ್ಪತಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿಗೆ ಒಡೆಯ; ಸಾಗರ. ೨. ವರುಣ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪನ (ನಾ). ೧. ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ. ೨. ಕಪ್ಪ; ಕಾಣಿಕೆ (ಕ).

[← ತೆಲು. ಅಪ್ಪನ. / ಸಂ. ಅರ್ಪಣ ?]

ಅಪ್ಪಪ್ಪ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ (ದಕ): ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪಪ್ಪನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಪ್ಪ + ಅಪ್ಪ ?]

ಅಪ್ಪಯ (ನಾ). ಪ್ರಳಯ; ನಾಶ: ನಿನ್ನಿಂದುದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಯು ಹರಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಜಗತ್ಪ್ರಯವು (ಪ್ರಸಭಾ. ೨೮-೨೬). [< ಸಂ. ಅಪ್ಯಯ]

ಅಪ್ಪಯಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಬೇರು; ಕತ್ತರಿಯ ಬೇರು: ಗಣಜಿಲದ ಬೇರು. ಮಡುವಾಗಲದ ಗೆಡ್ಡೆ, ಕತ್ತರಿಯ ಬೇರು, ಅಪ್ಪಯಗೆಡ್ಡೆ ಇವಂ ಅಕ್ಕಿಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸೆ ಬಾವು ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೬). [ಅಪ್ಪಯ + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಅಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. 'ಅಪ್ಪಯಣ ವೀಡು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಪ್ರಯಾಣ]

ಅಪ್ಪಯಣವೀಡು (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ: ಮಣಿಯೂರ ಅಪ್ಪಯಣವೀಡಿನೊಳ್ ಪೊನ್ನವಾಡದೊಳ್ ಚಾಂಕಿಮಯ್ಯನ ಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀಶಾಸ್ತ್ರನಾಥದೇವರ (ಇಆ. XIX, ೨೭೩-೨೪; 1054); ಸಿನ್ನವಾದಿನಾಮ ಬಳಿಯ ಗ್ರಾಮಂ ಪೂಲಿಯಪ್ಪಯಣವೀಡಿನೊಳ್ (ಎಇ. XV, ೮೮-೨೮; 1060). [ಅಪ್ಪಯಣ + ವೀಡು]

ಅಪ್ಪಯಿಸು, ಅಪ್ಪಯ್ಯು, ಅಪ್ಪೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸು; ಅರ್ಪಿಸು; ವಹಿಸು: ಅಂತಾತ್ಮೀಯ ಭಾಗಿನೇಯನನಾ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಪದುಳಂ ಮಾಡಿ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಕ್ಕೆಪ್ಪಯಿಸಿ ನಿಜವಿಜಯ ರಾಜಧಾನಿಗುತ್ತಳವೇಟಕ್ಕೆ ವಂದು (ಅದಿಪು. ೫-೨೧); ಕನ್ನೆಯನೆನ್ನ ತಮ್ಮಂ ಭದ್ರಂಗೆ ಕುಡಿಮೆಂದು ತನ್ನ ಮಾವನಪ್ಪ ಕೂರಸೇನಂಗಂ ಸುಮಿತ್ರಗಮಪ್ಪಯಿಸಿ ಪೋಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೦ ವ); ಕರುಣಸನಗೆಂದು ಕೈ ಮುಗಿದು ಮುನಿಗಪ್ಪಯಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಹಚಕಾ. ೧-೧೪); ತನುಜನೊಳ್ ಧರೆಯ ಭಾರವನಪ್ಪಯಿಸಿ (ಶಾಂತೀಚ. ೨-೧೧೩). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಸೇರು: ಅಸೆಗಳನೆಲ್ಲಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಸಂನ್ಯಾಸಮಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಪೋಗಿ ನಿವಾಸಮಂ ತಾನಪ್ಪಯಿಸುವವೀಕಿಯಂದದಲಿ (ಬಸಪು. ೨೦-೨೦).

ಅಪ್ಪಯ್ಯು: ೩. ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೇಮಿಸು: ಅವರನಮರ ರಾಜಂ ಸಿರಿಗನ್ನಡಿವಿಡಿಯಲಪ್ಪಯ್ಯುದಂ (ಶಾಂತೀಚ. ೯-೧೬೬ ವ); ಬಿಡಿಮಿಂದೀವದ ರಾಜಹಂಸೆಗಳನ್ನೀ ರಾಜಕೀರಂಗಳಂ . . . ಎಂದು ಪರಿಚಾರಕಗಣಕ್ಕೆಪ್ಪಯ್ಯಿ [ಪಾಶಾಂ. ಯಿಸಿ] (ಅಜಿತ. ೬-೧೦೮ ವ); ಅಕೆಗೆ ಸೀತೆಯ ಸ್ವರೂಪವೆಲ್ಲ ವಂ ಪೇಟಪ್ಪಯ್ಯಿಯಿರುತಿರೆ (ಪುಷ್ಯಾಸ್ತ. ೭-೨೧ ವ). ಅಪ್ಪೈಸು: ೧. ಒಪ್ಪಿಸಿದಂ ಕೆಯ್ಯಡೆಯೆಂದಪ್ಪೈಸಿದ ನಿನ್ನ ಮಗನೀಗಲೆ ನಿನಗೆಂದಪ್ಪೈಸಿ ಗಂಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೭೬); ಈಕೆಯ ಗರ್ಭದರ್ಭಕನೆ ನಿಮ್ಮಂ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಾಲ್ಕುಮೆಂದು ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಚಿತ್ರಮಾಲೆಗವರಂ ಭೂಪಾಲನಪ್ಪೈಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೪೯); ಕೆಲರಂ

ಜಾಣ್ಣುಡಿಯೊಳ್ ಮಹತ್ತರಿಯರಂ ಮಾಡೇವಿಯರ್ಪೆ [ಪ್ಪೈ] ಸಿದಳ್ (ಬಾಧಪು. ೬-೬೫); ಅಳಿಯರ್ಗಾತ್ಮ ಧಾತ್ರಿಯರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿ ಮಂದಿರವನಪ್ಪೈಸಿ ತಾಳಿದ ವಿರಹ ಸಂತಾಪದಿ ಪೊಜಮಟ್ಟಳು (ಮೋಹತ. ೯-೨೧). [ಅರ್ಪಣ + -ಇಸು]

ಅಪ್ಪಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ. ೨. ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವರನ್ನೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಎತ್ತಲಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದೆ ಅಪ್ಪಯ್ಯಾ (ರೂಢಿ).

[ಅಪ್ಪ + ಅಯ್ಯ ?]

ಅಪ್ಪಯ್ಯ 'ಅಪ್ಪಯಿಸು' ನೋ.

ಅಪ್ಪರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಳಿಸು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕು. (ಉಕ. ಕ). ೨. ಉಬ್ಬು (?): ಮನೆಗಾವಾಗ ಜಂಗಮವು ಬಪ್ಪರದ ನಜಿದಾಗಳಲ್ಲದೆಯ [ಪಾಶಾಂ. ಯಪ್ಪೊ]ಪ್ಪರಿಸಿ ಹೋಗನು ಸಹಾಯವನಪ್ಪನಿದು ಹಗಲಿರುಳಿದಂತೆಂದಂಜನೇನುವನು (ಬಸಪು. ೩೧-೨೫); ಅಪ್ಪಾಜಿ ತೆರಳಿದರೇನಾಯ್ತು ದೇವರನ್ನಪ್ಪಾಜಿಯರೆ ನೀವು ನಮಗೆ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟೊಂದು ಬಿನ್ನಹವುಂಟು ಲಾಲಿಸೆಂದಪ್ಪರಿಸಿದನೆದ್ದುನಿಂದ (ಭರತ. ೭೯-೨೮). [< ಅಪ್ಪರ + -ಇಸು]

ಅಪ್ಪವಂತ (ನಾ). ಜೀವಂತವಾಗಿರುವ ತಂದೆಯುಳ್ಳವನು; ಜೀವಂತಿತ್ಯಕ: ಅಪ್ಪವಂತ ಮಗನಿಗೆ ನಾನು ಹೀಗೆ ಸಾಲಾ ಕೊಡ್ತಾ ಇದ್ದೆ, ಕೊಟ್ಟು ನಿಷ್ಟುರವಾಗೋ ಸಮಾಚಾರವಾಗುತ್ತೆ (ಅವತಂ. ೧೪೯).

[ಅಪ್ಪ + -ವಂತ]

ಅಪ್ಪಳಿ (ನಾ). ತಟ್ಟುವುದು; ಅಸ್ಥಾಲನ ಮಾಡುವುದು. 'ಅಪ್ಪಳಿ ಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಸ್ಥಾಲ ?]

ಅಪ್ಪಳಿಕೆ (ನಾ). ತಟ್ಟುವುದು; ಅಪ್ಪಳಿಸುವುದು: ಕಡಲನೊರಾಕಯ್ಯ ಅಪ್ಪಳಿಕೆಯಿಂದಮಿರ್ಕಡೆಗೆ ಸರವಂತಪೋಲ್ ಬಡಿದ ಬಲ್ವೆಯ ಪಡೆವ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಜೃಂಭಿಸುವ ದೈತ್ಯಕಲಿಗಳ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೭-೧೮೬).

[ಅಪ್ಪಳ + -ಇಕೆ ?]

ಅಪ್ಪಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು; ಅಸ್ಥಾಲನ ಮಾಡು: ಇನ್ನೆನಗಸಾಧ್ಯ ಮಪ್ಪುದೊಂದುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಒಡೆಯನಂ ನೋಡುತಂ ಬಾಹನಪ್ಪಳಿಗೊಂಡು ಕಡುಮೋಹವೆತ್ತಿ ಕೈ ಅಡಲ್ಮನಂಗೊಂಡು (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೮-೧೩). [ಅಪ್ಪಳಿ + ಕೊಳ್]

ಅಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು; ತಟ್ಟು; ಹೊಯ್ಯು: ಕಾಳಿಂದಿಯ ಪಾವನಪ್ಪಳಿಸಿದಂ ಪಿಡಿದಿ ಸಿಲೆಯಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೮); ಘನಮಪ್ಪಾಸಜೆ ಮೇಲಿ ಮುನಿಯಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ನೆಟ್ಟನಪ್ಪಳಿಸುವೆನೋ (ಧರ್ಮಾಮ್ನ. ೮-೧೧೭); ಪೊನ್ನೋಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪಳಿಸೆ ಮಧ್ಯಂ ಬಳ್ಳಿ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೦೦); ಸೋಮುಡಿ ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೮); ಕಲಿವಾಯು ಸುತನಪ್ಪಳಿಸಿ ಬಿದ್ದನು ಕಯ್ಯ ಗದೆ ಕಳಚಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೧೦); ತುರಗವ ತುರಗದಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿ (ಪೂರರಾ. ೬-೧೩-೩೭); ನನ್ನ ನೌಕೆ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿಗೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿತು (ತೇಮೋಡ. ೩೮). ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸು: ಅತನವನೋವದಪ್ಪಳಿಸಿ ಮೋಹನ ಸಾಹಸಮಂ ಕಳಲ್ಕಿ (ವರ್ಧಪು. ೧-೨); ಧಾಳಿ ಹರಿದುದು ಪಂಚಗೌಳವರಾಳವೊಡ್ಡಿಯರಾಂಧ್ರಜಾಳಾಂಧ್ರಾಳಗಳನಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೂಡಿಸಿದನು ಮಹಾಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೧೧). ೩. ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅಳಿದು ಕಳೆವೆನು ಬಸದಿಗಳನಪ್ಪಳಿಸುವೆನು ಜಿನರೂಪುಗಳಂ (ಬಸಪು. ೫೨-೩೬).

[ಅಪ್ಪಳ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಅಪ್ಪಳಿಂಚು]

ಅಪ್ಪಾಜಿ (ನಾ). ೧. (ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ತಂದೆ: ಅಪ್ಪಾಜಿ ತೆರಳಿದರೇನಾಯ್ತು ದೇವರನ್ನಪ್ಪಾಜಿಯರೆ ನೀವು ನಮಗೆ (ಭರತ. ೭೯-೨೮); ಅಪ್ಪಾಜಿ ನೀವು ಪೃಥ್ವೀಪಾಲಗಾನೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿದರೆ (ಚಂಪುಸಾಂ. ೨೦-೧೦೫);

ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರ ಶ್ರೀ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಿಗೆ ಬಾಲಕನಾದ ಸುಗಂಧರಾಯನು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಸಾಗಂಧಿ. ೬೭-೬). ೨. ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಸಾಮಿತ್ರಿ ರಥವಿಳಿದು ಬಹ ಮಹಿಳೇಂದ್ರಿಗರಗಲಪ್ಪಾಜಿ ಯೇಳೆಂದು ಯೇಳ್ವದ ಮತೆಗಸ್ತಲಾಘವನೀಯ (ಜಿನಮು. ೩೯-೭೨); ಅಪ್ಪಾ ಕದಾ ತೆಗೆಯೊ, ಅಪ್ಪಾಜಿ ಕದ ತೆಗೆಯೊ, ನನ್ನಪ್ಪಾ, ನನಗೆ ಕದಾ ತೆಗೆಯೊ (ನಾಪದ. ೯೫). ೩. ಒಂದು ಹೆಸರು; ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. [ಅಪ್ಪು + -ಜಿ. / ತಮಿ. ಅಪ್ಪಚ್ಚಿ = ತಂದೆ]

ಅಪ್ಪಾರ (ಗು). = ಅಪಾರ: ಅಪ್ಪಾರ ಜನಕ್ಕೆ ಬೆಳಕು ಮಾಡಿದ ಚರಣಮುತ್ತು ಇಲ್ಲದ ಜೀವನ ಸಾಧನಗಳ ದರ್ಶನದಂತೆ ತೋರಿ ಕೊಡುವುದೀ ಚರಣ (ವಿಸ್ತೋಮ. ೬೯-೪); ಇಪ್ಪದು ಈ ಪರಿ ತಪ್ಪದೆ ಒಂದೊಂದು ಅಪ್ಪಾರಯೋಚನೆ ಇಪ್ಪವು ಸಾವಿರ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೩೫); ಅಪ್ಪಾರ ಕಪಿ ಸೇನೆಯಡಿಗಡಿಗೆ ಪೊಗಳುತ್ತಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೯-೧೬); ಅಪ್ಪಾರ ಹಂದಿಗಳು ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಊರೊಳಗೆಲ್ಲಾ ಗುಟ್ಟಿಬಿಡುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೪). [< ಸಂ. ಅಪಾರ]

ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಲೆ, ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಲೆ (ನಾ). (ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳು) ನಿಂತೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗುವ ಒಂದು ಆಟ; ಸುತ್ತಲೂ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗುವುದು: ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ತಿರುಗಿ ಬಿದ್ದವನೊಬ್ಬ ಸ್ವಪ್ನ ಲೋಕದಿ ತಿರೆಯ ಮರೆತಾತನೊಬ್ಬ ತಪ್ಪುಸರಿಗಳ ತೂಕವಳಿಯ ಕುಳಿತವನೊಬ್ಬ ಬೆಪ್ಪನಾರ್ ಮೂವರಲಿ (ಮಂಕು ಕ. ೩೦೩); ಅದೇನೋ ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಎಂದಹಾಗಿತ್ತು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೩). ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ: ಈ ಪಂಗಡದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಆಟವಾಡುವಂತೆ ತಿರುಗುತ್ತ ಇರುತ್ತವೆ (ಆಕಾಶ. ೬೧).

ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಆಡಿಸು = ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತೋಳು ಹಿಡಿದು ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸು: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನೇ ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ ಆಡಿಸುವವರು ನಿಮಗೆ ಮಾತು ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ನು (ಮಾಮು. ೧೦). [ಅಪ್ಪಾಲೆ + ತಿಪ್ಪಾಲೆ]

ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಲೆ 'ಅಪ್ಪಾಲೆತಿಪ್ಪಾಲೆ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಿ, ಅಪ್ಪು (ನಾ). ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಂದ ಹುಡುಗರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು. (ಕ). ಉದಾ— ಬಾರಪ್ಪಿ, ಹೋಗಪ್ಪಿ. ಅಪ್ಪು (ಕ). ಉದಾ— ಬಾರಪ್ಪು, ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳಪ್ಪು, ಏನು ಬಂದೆ ಅಪ್ಪು. [< ಅಪ್ಪ]

ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ (ನಾ). ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಲಿಂಗನ: "ಆಲಿಂಗನಂ ಉಪಗೂಹನಂ... ಈ ೭ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೪). [ಅಪ್ಪು + ಕೊಳ್ಳು + -ಹ (< -ಪ)]

ಅಪ್ಪಿಗೆ 'ಅಪ್ಪುಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ (ಅ). ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ; ನೇರವಾದ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ; ಪೂರ್ವಸೂಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ: ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ ನನ್ನ ಗೋರಿಯೆಡೆಗೆ ಬಂದರೆ ಒಂದೆರಡು ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಹಾಕಲು ಮರೆಯಬೇಡಿ (ಝಾರಾಣಿ. ೧೯೮); ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ ಅನ್ನವಾಗಲಿ ನೀರಾಗಲಿ ಶ್ವಾಸರಂಧ್ರದೊಳಗೆ ಸೇರಿದರೆ ಕೆಮ್ಮು ಬಂದು ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೧೨); ಅವರು ಎಂದೂ ದಂಭ ಮಾನ ಆಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿಯೂ ಕುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಇಡರು (ಕುಳಸ. ೨೪೪). [ಅಪ್ಪು + ತಪ್ಪು]

ಅಪ್ಪಿತ್ತ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಅಳಿವಂ

ಸೋದಿಸಿ ಸೊತೆಯನ್ನಿಕ್ಕಿಸಲ್ ಅಪ್ಪಿಮಯ್ಯನಪ್ಪ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಟ ಬ್ರಹ್ಮಮಾರಾಯರ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೧೧; 1047).

[ಅಪ್ಪಿಮು + ಅಯ್ಯ]

ಅಪ್ಪಿಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿ: ಗಾಡರೇ ನಿಮ್ಮ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಪ್ಪಿಮಿಡಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಊರಿನ ದರಿದ್ರ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಗೆ ಜನ್ಮಕ್ಕೂ ಆ ರುಚಿ ಬರಲಾರದು (ಸ್ವಪ್ನ ಹೊ. ೪೫). [ಅಪ್ಪಿ + ಮಿಡಿ]

ಅಪ್ಪಿಯಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಅಪ್ಪಿಯಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಕನಗಜ ವಮಮನ ಪಲೆಗಬೀರ ನೊಂಬುನ ರಾಜ್ಯದೊಳೆ ತುಣುಗೊಳೆ ಕಾದಿಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬ. ೮೫-೨; 920). [ಅಪ್ಪಿಯು (< ಅಪ್ಪಯ್ಯ) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪರವಧು ದುವ್ಯಸನಂ ನಿನಗಿಂದನುದರ್ಶಿಸುವರ್ ಕೆಂಪೆಯೆ ಕಾಯ್ವ ಯೇಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೫-೮೭); ಅಪ್ಪಿಸುವರ್ ಪರಿತಪ್ಪ ಲೋಹಮಯ ಸುಂದರಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೮); ನಲಿದು ನೆರೆಯೆಂದು ಕಡು ಗಾಯ್ವ ಲೋಹ ಪುತ್ರಿಕೆಯನಾಗ್ರಹದಿನಪ್ಪಿಸುವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೨೨).

[ಅಪ್ಪು + -ಇಸು]

ಅಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು; ತಕ್ಕೈಸು: "ಅಪ್ಪು - ಆಲಿಂಗನೇ, ಉದಕೇಚ" (ಕಮಧಾ); ಕಾಯ್ವ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ನಪ್ಪವೇಟುಮೆಂದು ತಳಾಜಂಗಿ ಬೆಸವೇಟುಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೧-೨೨); ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ವವಳನಪ್ಪಿದನಾ ವಿಭು ತನ್ನ ಶಾಪಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಮಿಟ್ಟು ದೇವತೆಯನಪ್ಪಿಜಳುಕೆಯನಪ್ಪುವಂತೆಮೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೮); ಒಡಲನಪ್ಪಿದ ಮಡದಿಯೇ ಬಿಡದಡರಿ ಹಬ್ಬಿದ ಲತೆಯನಲ್ಲೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೧೪); ಓ ಕುಳಿಯ ನೆವದೊಳಪ್ಪಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯನಳಿನಯಿಸಿ ತೋಜುವಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೭೬). ೨. ಸಂಭವಿಸು; ಒದಗು: ಮಹಾದೇವನ್ನನಿಪುಣ್ಣವನ್ನದರ್ಶಿ ಕಳು ಪೆದ್ದ ಪಂ ಮಹಾತವನ್ನರಣಮಪ್ಪೆ ತನಗಾ (ಎಕ. II, ೮೦-೨; 700). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಧರಿಸು; ಹೊಂದು: ಮಾದೆಗವರಿಜನಪ್ಪಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯-೧೩).

ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ = ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು: ಕಮಳಾಂ ತರ್ಗತ ಗಂಧಬಂಧು ನಯದಿಂ ಬಂದಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಂತೆ ಗಾಳಿ ಮನಗೊಂಡಿರೆ ತೀಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೭); ಪುಸಿಗೂರ್ಮೆಯಿಂದೋಪಳನಪ್ಪಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೩-೩೫); ಕಮಲದಳಾಯತಾಂಬಕನಪ್ಪಿಕೊಂಡನು ಧರ್ಮ ನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೩೩); ಎಂದಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರೆ ರಂಗಯ್ಯನ ಎಂದಪ್ಪಿ ಕೊಂಡಿ (ಪುರಂದ. ೨-೬೬-೧). [ದೇ. || ತುಳು. ಅಪ್ಪಿ]

ಅಪ್ಪು (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪ್ಪುವುದು; (ಬಹುವ). ಅಪ್ಪುಗಳ್: ಮೆಯ್ಯ ಸುಯ್ಯ ಪದವೆಂಕೆಗಳಿಂ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ದಪ್ಪುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೭); ಕೊಟಿದ ಕೇಡಿಗೆ ನಾಡೆ ನೊಂದು ಮನದಪ್ಪು ಸಡಿಲದೆ ತನುವಿನಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ಲ (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಒಪ್ಪುವ ಪರವನಿತಾಜನದಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಲ್ಲನಿನೆಂದಜೊದಿತಪ್ಪು ಸಡಿಲದವೊಲಿಕ್ಕಂದಪ್ಪಿಸುವರ್ ಕಾಯ್ವ ಕಾಯ್ವಯೇಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೮೬); ಬೇಜು ಚುಂಬನವಪ್ಪು ಸೀತ್ತ್ಯತವೇಜಕ ಜಾಣ್ಣುಡಿ ನೋಟ ಬೇಟಿವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೨೬). [< ಅಪ್ಪು]

ಅಪ್ಪು 'ಅಪ್ಪಿ' ನೋ.

ಅಪ್ಪು (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ; ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಸಾರದೊಳ್ ಪಂಕಜಂ ಅಪ್ಪಿನಿಂ ತಣ್ಣು ಮಲಯಾದ್ರಿಯಿಂ ಮಲಯಜಂ (ಬಸರ. ೧-೧೨೬); ಪಾಲೊಳಪ್ಪಿನ ವಿವರವಜಿವ ಮರಾಳವಂ ಕಂಡುಬ್ಬಿ ಲೋಕಂ ಲಾಲಿಸುವವೋಲು (ಬಸಪು. ೧-೨೦). [ಸಂ. ಅಪ್ಪ]

ಅಪ್ಪು 'ಅಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಪ್ಪುಕಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ; ಜಲಬಿಂದು : ಅಪ್ಪುಕಣದುಭಯಾಕ್ಷಿಗಳ ನಿಮ್ಮಪ್ಪನನುಜನು ಕರೆದು ಬಳಿಕ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನೀ ಮಾತನಾ ಲಂಕಾಧಿನಾಥಂಗಿ (ತೋರಾ. ೬-೫೩-೮೬).

[ಅಪ್ಪು + ಕಣ]

ಅಪ್ಪುಕಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸು : ಅಲರ್ಧ ಮೊಗಂ ಕಿಜಿದಾ ದುದು ನೆಲಸಿದುದುಬಲೆರ್ಡೆಯೊಳಪ್ಪುಕಣಿಸಿದುವು ಚಾಪಲನಯನ ಕುವ ಲಯಂ ಸುಯ್ಯಲರಾದಂ ಬಿಸಿಯವಾದುವಾ ಸತಿಗಾಗಳ (ಕಾವ್ಯಾ ವ. ೯೦೯); ಅಪ್ಪುಕಣಿಸಿದುವು ಕಂಪಿನ ಕುಪ್ಪಿಗೆಗಳಿನಲ್ಲಿ ಕರವೆ ಕಣ್ಣಿಸಿದು ಬೆಳಪುಪ್ಪಳನುನಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬೆಳಪ್ಪ ಸರೋವರದಿನವನಿಪತಿ ಪೂಜ ಮಟ್ಟಂ (ಲೀಲಾವ. ೮-೮೧). 'ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸು' ಪರಾ.

[ಅಪ್ಪು + ಕಾಣ + ಇಸು]

ಅಪ್ಪುಕೆಯ್¹, ಅಪ್ಪುಕೈ, ಅಪ್ಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪು : "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ - ಅಂಗೀಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆಂದು ಇಂಬು ಕೆಯ್ಯೆಂದು ಅಂಗೀಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೨೬); "ಅಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆನುಮೆನುತ್ತಂ... ಒಪ್ಪಿದನೆಂಬರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೧); ಮುರಾರಿಯ ತಂಗಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯ ಚಚ್ಚರಮೊಳಪೊಯ್ಯ ನೀಂ ನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೪); ಅಂತು ಬಾಳ ಕೇಳಿ ಲೀಲೆಯುಂ ಪ್ರಜಾಪಾಲನಮನಪ್ಪುಕೆಯ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೫-೨೫ ವ). ೨. ತಾಳು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ : ರಜತಾಚಳೇಂದ್ರಂ ಹರಹಾಸಾಕಾಶ ಗಂಗಾ ಸುಧಾ ಕರ ಸರ್ವೀರ್ತಿಯಪ್ಪುಕೆಯ್ಯನಧಿಕಂ ಶ್ರೀ ವೀರನಾರಾಯಣಂ (ಎಚ. XIII, ೩೨೯-೬; 929); ನರಕಾಂತಕನೀಕೆಗಂಡು ತೊಟ್ಟನೆ ನಿಜ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಮಜಿದನೆಂಬ ನೆಗಟ್ಟಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೫); ಮನ್ನನ ವಾಶಂಕೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯಪುದು (ಕಾದಂ. ೪೭೭); ಜಾನಕಿ ನೋಡಿನನ್ನ ನಗೆಗಣ್ ಪರಿತುಷ್ಟಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯ (ಪಂ ರಾಮಾ. ೯-೧೭೪); ಅವನಿ ದೇವನ ವೇಷಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೨೨). ೩. ಉಂಟು ಮಾಡು; ಒದಗಿಸು : ಸುಪುಣ್ಯ ಕಾಮಿನಿಯ ಮಾಚ್ಚಿಯನ್ನೆದೆ ವಿದಗ್ಧ ಕೋಟಿಗಾನಂದನುಪ್ಪುಕೆಯ್ಯದೆನೆ ಪೇಟಾ ಕೃತಿ ಸತ್ಯತಿಯೇ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೪). ಅಪ್ಪುಕೈ : ೨. ಉಜ್ಜಲತೆಯನಪ್ಪುಕೈದುದು ವಿಯೋಗಿಗಳಂಗದೊಳಂಗಜಾನಲಂ (ರಾಜಶೀ. ೮-೯೪). ಅಪ್ಪುಗೆಯ್¹ : ೧. ನಾಗ ವರ್ಮನಂತಪ್ಪುಗೆಯ್ಯನದಜ ವಿನರಮೆಂತೆಂದೊಡೆ (ರಸರ. ೧-೧ ವ); ತಾನೆಂದುದನಪ್ಪುಗೆಯ್ಯದೆ ನುಡಿದ ನರೇಂದ್ರನಂದನಂಗಿ (ರಾಜಶೀ. ೧೩-೨೦ ವ). [ಅಪ್ಪು? + ಕೆಯ್ಯ¹]

ಅಪ್ಪುಕೆಯ್² (ಕ್ರಿ). ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬು : ಸೊನೆ ಸುರಿವನ್ನೆಗಂ ಪಜುದು ನೋಯಿಸಿ ಕಾಡಿದವಿನ್ನದೊಂದುಮಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನುಮಾಮು ಮೊಡನಿರ್ಧರವಂ ನೆನೆ ಬಾಳ ಚೂತಮೇ ಎಂದು ಮಾಕಂದ ಮಹೀರುಹ ಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೩೨ ವ); ಲಿಂಗಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯ ಪಿಂಗದೆ ನಿಲಿ ನೀರನೋಡಿ ಪುಗಿ ಪೆಣ್ಣುಡೆಯುಟ್ಟರೆ ಪುತ್ತನೇಜಿ ಕೊಲ್ಲದ ತುಟಿಲಾ ಲ್ತನಕ್ಕೆ ಸಮನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮಭೂಪನೊಳ್ (ಗವಾಯು. ೧-೨೨); ಇಂತು ತನುಮನಮಪ್ಪುಕೆಯ್ಯ ದಿವ್ಯಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹಂ ಕುಮಾರನೇನ ಗಪ್ಪನೆಂದಿಗೋ ಸಖಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೯-೬). [ಅಪ್ಪು + ಕೆಯ್ಯ¹]

ಅಪ್ಪುಕೈ 'ಅಪ್ಪುಕೆಯ್¹' ನೋ

ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡು : ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಸದಿಯೊಳ ಗೈನೂಜು ಮಾಲುಪ್ಪರದಹರಬಿಂಬಗಳಾ ಅಪ್ಪುಗಾಣಿಸಿ ರಜತಾದ್ರಿಯೊಳಗೆ ಪೂಜೆಯೊಪ್ಪದೋಜುವಗಿದು ಘನವೆ (ಭರಣ. ೧೬-೧೨೦).

[ಅಪ್ಪು + ಗಾಣಿಸು]

ಅಪ್ಪುಗೈ, ಅಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಆಲಿಂಗನ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಪಂ ಪ್ಪಂಗಮಾಲಿಂಗನಮದಪ್ಪುಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೬); ಅಲಸದ ನೋಟದಿಂ ಸಡಿಲದಪ್ಪುಗೆಯಿಂ (ದಶಕು. ೧೧-೭೫); ಹೃದಯ ರಾಮ ಧ್ಯಾನ ನಾಲಗೆದುದಿ ನಿಜೇಶಸ್ಮರಣ ಕಂಗಳ ಹೊದಿಸಿದವೆಯಪ್ಪುಗೆಗಳಪ್ಪುಗೆ ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ತೋರಾ. ೫-೩-೪೦). ಅಪ್ಪಿಗೆ : ತ್ರಿಪುರ ಮುರಿದವ ನಪ್ಪಿಗೆಗೆ ಮುಳ್ಳಿಡುವ ಮುಮ್ಮೂರಿ ಕೊರಳಿದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೮-೫).

[ಅಪ್ಪು + -ಗೆ]

ಅಪ್ಪುಗೈ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ : ಒಪ್ಪದಿಂ ನಿಂದೋಣಗಿ ತೋರು ತಿರಲಂತವಂ ಬೇರ್ಪಡೆಯದೆ ಲಸದ್ರತ್ನನಿವಹಮೆಂದಪ್ಪುಗೆಯ ನುಡಿಗಳಂ ನುಡಿವುತಿಹರಕಟಕಟಿ ಪೇಳಲೇನದ್ಭುತವನು (ಘೋರಾಸು. ೭೫-೩೩).

[< ಒಪ್ಪಿಗೆ?]

ಅಪ್ಪುಗೆಯ್ 'ಅಪ್ಪುಕೆಯ್¹' ನೋ

ಅಪ್ಪುಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು(?): ಅರ್ಪಿತಾನರ್ಪಿತಗಳಪ್ಪ ಭೇದವು ದೇಹದಪ್ಪುಗೆವಿಡಿದು ಗ್ರಹಿಸುವಿದ್ರಿಯ ಮುಖದರ್ಪಗಳ ಕಡಿಸಿ ಶಿವ ಗರ್ಭಿತವಧಾನವಾಗಿಪ್ಪ ಮುಖವುಳ್ಳಡದು ಸಹಭೋಜನ (ಶಿವಗೀ. ೬೨-೨೯೬). [ಅಪ್ಪುಗೈ + ವಿಡಿ]

ಅಪ್ಪುಗೈ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೈ; ಆಲಿಂಗಿಸುವ ಕೈ : ಕೃಷ್ಣ ಕೊಳಲ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಗೋಪಿಕೆ ಅವನ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಾಕಿದ್ದಳು (ವೈನ. ೩೦೩).

ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚಿಕೊಡು = ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿ ತುಕೊ (ಉಕ್). ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚು = ಕೈಕಟ್ಟು : ಚಳಿಗೆ ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಶಾಲೆಗೆ ಹೊರಟೆ (ವೈನ. ೬೭). ಅಪ್ಪುಗೈ ಹಾಕು = ಸ್ಪಸ್ತಿ ಕದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ, — ಕೈ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು : ದಾಸಪ್ಪನು ಅಪ್ಪುಗೈಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೃಂದಾವನದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು (ಕಥನ. II, ೪). 'ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿ', 'ಅಪ್ಪುಗೈನೋಡಿ' ಪರಾ.

[ಅಪ್ಪು + ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ¹)]

ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ತೋಳುಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಜಗಳ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ : ನೆತ್ತರದ ಓಕು ಳಿಯೆ, ಅಪ್ಪುಗೈದೋಟಿಯೇ ಆಹ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಎಂದೆ ನರಕ ತೆರೆಯೇ (ಹಾಡುಪಾ. ೨-೭). [ಅಪ್ಪುಗೈ + ತೋಟಿ]

ಅಪ್ಪುಗೈನೋಡಿ (ನಾ). ತಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ, — ರೀತಿ; ಸ್ಪಸ್ತಿ ಕಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಕೈಯ ಬೆಡಗು : ತೋಳಿಂದ ತೋಳ್ವಿಡಿ ದಪ್ಪುಗೈನೋಡಿಯೊಳಾ ಲೋಕಮುಖವಡ್ಡವಿಕ್ಕಿ ಕಾಳಗಕನು ವಾಗಿ ನಿಂದನ ಕಂಡನು (ಭರಣ. ೫೧-೫೬). [ಅಪ್ಪುಗೈ + ನೋಡಿ]

ಅಪ್ಪುದು 'ಆಗ್ನು' ನೋ.

ಅಪ್ಪುನಿಧಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು : ನಿನ್ನ ಅಮೃತ ಮಹಿಮೆಗಳ ಅಪ್ಪುನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟದವಳಜೆಯಳು (ಪುರಂದ. ೫-೫-೧೬).

[ಅಪ್ಪು + ನಿಧಿ]

ಅಪ್ಪುಮನ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು; ಒಪ್ಪಿ ಕೊಂಡ ಮನಸ್ಸು : ಒಪ್ಪವಿಡುತಾನಂದಿಸುತ ನಲಿವಪ್ಪುಮನವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದೆ ನ್ನಪ್ಪನೆನ್ನೊಡನನುದಿನಂ ಕೂಡಿಪ್ಪುನಿಂದೀಗ (ಬಸಪು. ೪೭-೪೨).

[ಅಪ್ಪು + ಮನ]

ಅಪ್ಪುರ (ನಾ). ಅಪುರ(?): ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜಯುಂ ಕೂಡಿ ಸಾಗರೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗಿ ಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗಂ ಅಪ್ಪುರದ ಹನ ನ್ನದೆ ೧೦೦೦ ಯಿರ ಹೊರಗಿಗ ಹ ಲಗ ದುಗ್ಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ತಲಂಶಾ. ೨-೧೯ : ೧೧೪೭ ?). [ಅದು + ಪುರ]

ಅಪ್ಪುರಿತ (ಗು). ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸದ: ಒಳಪುಗೆ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಗಮಗಲ ಕ್ಷೋಳಗಾಗಿರೆ ಪೂರ್ವದಂಫ್ರಿಗಳ್ ಬಳಸಿರೆ ಹಸ್ತಮುಜ್ಜಲರದಂಗಳೋಳೀ ಕ್ಷಣಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲಮಿರೆ ಚಿತ್ತಮಪ್ಪುರಿತಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಣಯುಗಲಂ ಬೆಡಂಗಿನಿಂದಿಟ್ಟುದು ಕುಂಭ ಕೂಟ ನಿಹಿತಾಂಕುಶಮಾ ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ಸಿಂಧುರಂ (ಮಹಾನೀ. ೮-೮೯). [< ಸಂ. ಅಪ್ಪುರಿತ ?]

ಅಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ, — ತಿನಿಸು: ಗರುವಿಕೆಯ ಸೇವ ಗೆಯ ಕರಮಸೇವ ಸಜ್ಜಿಯು ತೆಲಿನಪ್ಪೆಗಳ ದೊರೆವೆತ್ತ ಹೂರಣದ ಜೊಲ್ಲಿ ಕೆಯ ಕಂಪುಗಳ (ಲಿಂಗ ಪು. ೭-೪೬); ಹಪ್ಪಳಂ ಚಿಲಪಾಲು ಚಿಲ್ಲುಂಡೆ ಗಡುಬುಮಂ ಅಪ್ಪೆಯ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆ ಸುಖಿಯನುಂಡೆಯಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೫-೨೭). [< ಅಪ್ಪು ?]

ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು, ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು; ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ದೇವಗಂಧಾ - ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು (ಓಷಧಿ. ೭೯). ಅಪ್ಪೆ ಸೊಪ್ಪು: ಆರಾಮ: - ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ಓಷಧಿ. ೧೧). [ಅಪ್ಪೆ + ಸೊಪ್ಪು] ಅಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು 'ಅಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಪ್ಪೈಸು 'ಅಪ್ಪೆಯಿಸು' ನೋ.

ಅಪ್ಪೊಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತೋಟ ಬಡಗರೆನಾಡು ವಿಷಯ ಅಪ್ಪೊಗಾಲ್ಕಾಮಗ್ರಾಮ ಸರ್ವಜ್ಞಬಾಡು ಪರಿಹಾರಮೊಟ್ಟು ಗೊಟ್ಟಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨-೧೬; 266 ?). [?]

ಅಪ್ರಕಟಿ (ಗು). ೧. ಪ್ರಕಟವಿಲ್ಲದ; ಇನ್ನೂ ಪ್ರಕಟವಾಗದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಟಿಂ (ಅ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ: ಮಹಾಸ್ವಾಪದಪ್ರಕರಾಮಾತ್ಮರೊಳಂ ಗಜಾ ಧಿಪರೊಳಂ ನಂಬರ್ತನಂಗೊಂಡನಪ್ರಕಟಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೭-೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಟಿತ (ಗು). = ಅಪ್ರಕಟಿ ೧: ಅತನು ಬರೆದ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಅಪ್ರಕಟಿತವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಂಡ (ಗು). ೧. ಬುಡವಿಲ್ಲದ; ತಾಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ದಪ್ಪವಾದ ಬುಡವಿಲ್ಲದ ಪೊದರು; ಗುಲ್ಮ; ಪೊದೆ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಹೊಳಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದುದು; ಗುಟ್ಟು; ಗೂಢ; ರಹಸ್ಯ. ೩. ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ತರದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಶಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ; ಪ್ರಕಟವಾಗದ; ಹೊರಬರದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕೃತ (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟತನವಿಲ್ಲದ; ನಾಚಿಕೆಯುಳ್ಳ. ೨. ಪ್ರಕೃತ ವಲ್ಲದ; ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಈ ವಿಷಯದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕೃತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಗಲ್ಬ (ಗು). ಪ್ರಾಥನಲ್ಲದ; ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಗಲ್ಬತೆ (ನಾ). ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರಾಥಮೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು: ಕುತ್ಸಿತತ್ವಮುಮುದ್ದೇಗಮುಮಪ್ರಗಲ್ಬತೆಯುಂ... ಸವನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಿಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೫).

[ಸಂ. ಅಪ್ರಗಲ್ಬತಾ]

ಅಪ್ರಗಲ್ಬವಚನ (ನಾ). ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ಪ್ರಾಥಮೆ ಯಿಲ್ಲದ ನುಡಿ: ಸರರೊಳಮಪ್ರಗಲ್ಬವಚನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಸಹಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭). [ಅಪ್ರಗಲ್ಬ + ವಚನ]

ಅಪ್ರಗಲ್ಬೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಥಮೆಯಿಲ್ಲದವಳು. [ಸಂ. ಅಪ್ರಗಲ್ಬಾ]

ಅಪ್ರಗುಣ (ಗು). ಕಳವಳಗೊಂಡ; ಭ್ರಮೆಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಚಿಂತ್ಯ (ಗು). ಚಿಂತಿಸಲಾಗದ; ಊಹಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಅಪ್ರ ಚಿಂತ್ಯಂ... ಅನಂತಮನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸಪು. ೩೯-೯).

[ಸಂ.]

ಅಪ್ರಚುರ (ಗು). ಪ್ರಚುರವಲ್ಲದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ; ಬಳಕೆಯಿಲ್ಲದ.

[ಸಂ.]

ಅಪ್ರಕಾಶ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ; ನಷ್ಟವಾಗದಿರುವ: ಉಪಾ ಧ್ಯಾಯರಜೇಯರೀಗೆಮಗೆ ಮುಕ್ತಿನಿವೇಶಮನಪ್ರಕಾಶಮಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತರ್ಕ್ಯ (ಗು). ೧. ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಚರ್ಚಿಸ ಲಾಗದ; ತರ್ಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ: ವಾಗ್ವಿಭವಮದಪ್ರತರ್ಕ್ಯಮೇನೆ ಸಂದೇಸ ಕಂ ದೇಸಿಯಂತನೆಯ್ವಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೩); ಪಿರಿದಪ್ರತರ್ಕ್ಯನನುಪಮನಪ್ರ ಮೇಯಂ (ಆರಾಚ. ೪-೮). ೨. ತರ್ಕ್ಯ ಮಾಡಬಾರದ; ಚರ್ಚಿಸ ಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಾಪ (ಗು). ಪರಾಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ಸಾಹಸವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿ (ಗು). ಪ್ರತಿಯಿಲ್ಲದ; ಇದಿರಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ: ಅಪ್ರತಿ ಸ್ಥಿರಮತಿಯೊಳಭವಗಣಪ್ರಸಾದಮನೆಯ್ವಿ ಪೊದಗಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೧೦); ಅಪ್ರತಿ ಪರಾಕ್ರಮಿ ವ್ಯಕ್ತೋದರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಕರ (ಗು). ೧. ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ. ೨. ಗೋಪ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಘಾತ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಲ್ಲದಿರು ವುದು: ಬೆಟ್ಟದೊಳಗೆ ಆಕಾಶದೊಳು ಪೋಪಂತೆ ಪೋಪುದು ಅಪ್ರತಿ ಘಾತಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಣ. ೯೪-೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಘಾತಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಹೋಗುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಸಂಚರಿಸ ಬಲ್ಲವಳು. [ಅಪ್ರತಿಘಾತ + ಗಾಮಿನಿ]

ಅಪ್ರತಿಬದ್ಧ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದ: ಧರೆ ಶಾಶ್ವತ ಮಲ್ಲ ಸ್ವಮಧರೆ ಶಾಶ್ವತಮವನಿಚಕ್ರವಿಕ್ರಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಲ್ತು ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ ದೊರೆಯಕ್ಕುಂ ಭವ್ಯವಿನಮದಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಭ (ಗು). ೧. ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ; ದಿಕ್ಕು ತೋಚದ: ಮಹಮ್ಮದನ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಖದೀಜಳು ಅಪ್ರತಿಭ ಳಾಗಿ ಆವನಿಗೆ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರ ಮಾಡಲು ಮಹಮ್ಮದನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂ ದೆಚ್ಚತ್ತು (ವೈಗಂಬ. ೧೬). ೨. ನಾಚಿಕೆಸ್ವಭಾವದ; ಸಂಕೋಚ ಪ್ರಕೃತಿಯು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮ (ಗು). ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸಮಾನವಾದ: ಅಪ್ರತಿಮಂ ನೃಪೇಂದ್ರನುಪವಾಸವಿಧಾನದಿನದರ್ಶನಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೭); ಅಪ್ರತಿಮ ಮಹಿಮಂಗೆ ಪ್ರತಿಯುಂಟೆ (ಬಸವ. ೫೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮಲ್ಲ (ಗು). ತನಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲ ಬಲ್ಲ ಜಟ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲದ; ತನಗೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ: ಅತನನುಜರಳುಕಳವನದಹನರ್ ಪಲರುಮಪ್ಪರ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಮವೀರ (ನಾ). ೧. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಅಸಮಾನ ಪರಾಕ್ರಮಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಪ್ರಾಥಪ್ರತಾಪನ ಪ್ರತಿಮವೀರ ನರಪತಿ ಶ್ರೀಚಿಕದೇವ ಮಹಾರಾಜ (ಅಪ್ರತಿ. ೪-೨೩ ವ).

[ಅಪ್ರತಿಮ + ವೀರ]

ಅಪ್ರತಿಮಾನ (ಗು). = ಅಪ್ರತಿಮ: ಬೆಡಗಿನಪ್ರತಿಮಾನರೂಪಂ ಬಿಡದೆ ನಡೆಯುಂಟಾಗಿ (ಬಸಪು. ೪-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿರಥ (ಗು). ೧. ತನಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ರಥಿಕನಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಮಾನನಾದ ರಥಿಕ: ಖಚರೇಶ್ವರನೆಯ್ದಿದಂ ನಿರಾಕುಳಗತಿ ಲೀಲನಪ್ರತಿರಥಂ ರಥನೂಪುರಚಕ್ರವಾಳಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೨).

[ಅಪ್ರತಿ + ರಥ]

ಅಪ್ರತಿವಾದ (ಗು). ಪ್ರತಿವಾದವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿವಾದವಾದ: ಋತ ದರ್ಶಿ ತಾಂ ನುಡಿದನಪ್ರತಿವಾದ ವೇದಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೦-೫೦೦).

[ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡದ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ; ಅಸ್ಥಿರ ವಾದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ: ಅನಿವೇಶನಂ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠನುಂ ಸ್ವಪರಾಂತಸ್ಥ ವಿದನುಮಲ್ಲದರಸನನಿಜಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ದುರಭಿ ಮಾನದಿಂ ನುಡಿದು ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೨೨-೧೨). ೨. ಪ್ರಯೋ ಜನವಿಲ್ಲದ; ಲಾಭವಿಲ್ಲದ. ೩. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. ೪. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದ. ೫. ಗೌರವವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಮಹಾತಮಾಪ್ರಭೆಯೋಳ್ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾಭಿಧಾನ್ಯ ಕೇಂದ್ರಕ ತತ್ಪಂಚದಿ ಶ್ರೇಣೀಬದ್ಧ ವಿಕ್ಲದಿಂದ ಐದೇಬಿಲಂಗಳಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. ೨. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡದ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ. ೩. ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪಾರವಾದ. ೪. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ: ೧, ೪: ಅಮಹಾರ್ಣವಂ ... ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಾಗಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಜನ್ಮಭವನಮುಂ ... ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). [ಸಂ. (ಅ- + ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ, ಅಪ್ + ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ)]

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸ್ಥಿರತೆ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಅಗೌರವ. [ಸಂ. ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾ]

ಅಪ್ರತಿಹತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ; ಸೋಲಿಲ್ಲದ: ಸತತೋದಯನಪ್ರತಿಹತಗತಿ ತೀವ್ರಂ ತದ್ವಿನಾಧಿನಾಥನುಮಸ್ತಂಗಳ ತನಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತಿಹಸ್ತ (ಗು). ಸಮಾನವಾದ ಕೈಯಿಲ್ಲದ; ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ಕೈ ಯಿಲ್ಲದ: ಪಿರುದುಂ ಚಿತ್ರಾನ್ವಿತಮಂಬರಸಂಗತಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ ತಾನೆ ನಲುರ್ವರೆ ತಡೆಯಲ್ಪೊಂಗಳಿವುದು ಚಟ್ಟಿಯನ ಹಸ್ತವಪ್ರತಿಹಸ್ತಂ (ಎಕ. V ಬೇಲೂರು. ೧೯೨-೪೪; 1160). [ಸಂ. (ಅ- + ಪ್ರತಿಹಸ್ತ)]

ಅಪ್ರತೀತ (ಗು). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಥ ತಿಳಿದಿಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಚುರ ವಾದ; ಗೂಢವಾದ: ೨. ಸಮೀಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ತಾಗಲಾ ಗದ. ೩. ಅವಿರೋಧವಾದ; ತಡೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಶಬ್ದದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದ; ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅಪ್ರತೀತ-ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಬರುವುದು (ಕೃಷಿ. ೨೨೭); ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತೀತಂ ವಿಪಂಧಿ ವಿಪರೀತ ಕಲ್ಪನಂ ಕಷ್ಟಂ ನೀರಸಮೆಂದು ದೋಷವಿವು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮಜ್ಞರ ಮತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೨೫); ಬಗೆಗೇತಜೊಳಂ ತೋಜಿದುದಪ್ರತೀತಂ ಗೂಢಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತೀತಿ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯದಿರುವುದು; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ (ದಕ. ೫). ೩. ಅಪನಂಬಿಕೆ. 'ಅಪ್ರತೀತಿವಚನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತೀತಿವಚನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯಲಾಗದ

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದ ಮಾತು ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: ಅಸದರ್ಭಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ ... ನೀರಸಮಪ್ರಾಧತೆಯಪ್ರತೀತಿವಚನಂ ... ಎಂಬಿವಿವಿಧಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಭಂಡೋಬು. ೧-೪೬ ಅಡಿಬಿ).

[ಅಪ್ರತೀತಿ + ವಚನ]

ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಲ್ಲದ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾ ಗದ; ಪರೋಕ್ಷವಾದ. ೨. ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಹಿಂಸೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಹನ್ನೆರಡು ವ್ರತಗಳ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಾ ವರಣ; ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಬಗೆಯ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚಾರಿತ್ರಮೋಹದೊಳಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ಸಮ್ಯಕ್ಸ್ವಾಮಿಭ್ಯಾತ್ಮ ... ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಂಜ್ಞಲನ. ... ಕಷಾಯವೇದನೀಯ ಮೆನಿಸಿಯುಮಿರ್ಪತ್ತೆಂಟು ತೆಜನಪ್ಪ ಮೋಹನೀಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯಾಹ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ. 'ಅಪ್ರತ್ಯಾಹ ಮೈತ್ರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರತ್ಯಾಹಮೈತ್ರಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ತಡೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸ್ನೇಹ; ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ವಾದ ಗೆಳೆತನ: ಅ ಪಾರ್ಥನೊಳಪ್ರತ್ಯಾಹ ಮೈತ್ರಿಯಿಂ ವರ್ತಿಸುವುದು (ಜಗವಿ. ೪-೧೦೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ, ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ (ನಾ). ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು. ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ: ಇಲಿಯೊಂದು ಬಂದು ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಸುತ್ತಿ ಅಂಗಾತ್ತನೆ ಬಿದ್ದು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಹೇಸಿ, ಬಾಲದಿಂದತ್ತಿ ಹದ್ದಿಗೆ ಹಾಕಿ ಬಂದರು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೮೫). [ಸಂ. ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ]

ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ 'ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣ' ನೋ.

ಅಪ್ರಧಾನ (ಗು). ಪ್ರಧಾನವಿಲ್ಲದ; ಅಧೀನವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಪಂಚ (ಗು). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲದ. ೨. ವಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲದ. ೩. ಪ್ರಪಂ ಚಕ್ಕೆ ಅತೀತವಾದ; ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ: ಅಪ್ರಪಂಚಮಸಾಧ್ಯ ಮಚಳಿತಮಪ್ರನಾಶಮನಂತವೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸಪು. ೨೯-೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚರಿಲ್ಲದ. ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಇದೇ ಕೆಮ್ಮೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನಪೇಕ್ಷಿಸುವೆ ಶಿವ ಶಿವಾ ನೀನಪ್ರಬುದ್ಧನಲ್ಲವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪). ೩. ಬಲಿಯದ; ವಯಸ್ಸಾಗದ: ಡಾರ್ವಿನ್ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವನಿಗೆ ಅಪ್ರಬುದ್ಧಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ರೀಡಾವಸ್ತುವಿನಂತೆ ತೋರಿತು (ಪುನರು. ೫೨೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧತೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೌಢ್ಯ: ಅವ ಳಿಂದ ದಶರಥಂಗೆ ಸಂಧಿಸುವೊಲಪ್ರಬುದ್ಧತೆ ಪೂರ್ವವರ ಮತ್ತಬಂಧಂ ಗಳಂ ಒಲಿದು ಸವಿನುಡಿಯ ಮೋಹಕಾಮಾಂಧತೆಯ ಕವಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೯). [ಸಂ. ಅಪ್ರಬುದ್ಧತಾ]

ಅಪ್ರಬುದ್ಧಿಕೆ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೌಢ್ಯ: ಜನಕ ಜಾಪತಿ ಜನಪನಂದೇ ನೋಡಿ ಮಾಡಿದನಪ್ರಬುದ್ಧಿಕೆಯ (ತೂರರಾ. ೬-೨೬-೯). [ಅಪ್ರಬುದ್ಧ + ಇಕೆ]

ಅಪ್ರಮತ್ತ (ಗು). ೧. (ವಿಷಯ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ) ಮೈಮರೆ ಯದ; ಎಚ್ಚರತಪ್ಪದ: ಬಹುಶ್ರುತ ಪಾರಗನಪ್ರಮತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೫). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎಳ ನೆಯದರಿಂದ ಮೇಲಿನವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮ: "ಮೊದಲಿನ ಕೇತರಗ ತಿಯ ಆರು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಮತ್ತನೆನಿಸುವನು

ಮುಂದಿನ ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯವಾದ ಆತ್ಮನು ಅಪ್ರಮತ್ತನೆನಿಸುವನು” (ಜೈನಪ. ೨೮೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮತ್ತಗುಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವಾತ್ಮನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದು; ಇದರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯಗಳ ತೀವ್ರತೆಯು ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಪ್ರಮಾದವು ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ: ಅಪ್ರಮತ್ತಗುಣಸ್ಥಾನಂಗಳೋಳಧಃಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಪರಿಣಾಮಂಗಳಿಂದಮನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನಮಾಯಾಲೋಭಂಗಳಂ ವಿಸಂಯೋಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). ‘ಗುಣಸ್ಥಾನ’ ಪರಾ.

[ಅಪ್ರಮತ್ತ + ಗುಣಸ್ಥಾನ]

ಅಪ್ರಮತ್ತತೆ (ನಾ). ಮೈಮರೆವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅಪ್ರಮತ್ತತೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿ ಶೀಲಕ್ಕೆ ಕೇಡೊಗದತ್ತೆಂಬವಿರುದ್ಧವೃತ್ತಲೆಮಗೊಳ್ವಂ ಮಾಪ್ಪಿ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೬). [ಸಂ. ಅಪ್ರಮತ್ತತಾ]

ಅಪ್ರಮತ್ತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮೈಮರೆಯದ ನಡವಳಿಕೆ; ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕದಂ ಪ್ರತೀಕಾರಮನಪ್ರಮತ್ತವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನೆಗಟ್ಟುಪ್ಪೆನೆಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೩ ವ). [ಅಪ್ರಮತ್ತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಪ್ರಮಾಣ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಅಪ್ರಮಾಣಮಗಮ್ಯ ಮನುಷ್ಯಂ... ಎನಲೊಪ್ಪುವುದು ಶಿವತತ್ತ್ವ (ಬಸಪು. ೩೯-೯). ೨. ತುಂಬ ದೊಡ್ಡದಾದ: ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಬರ್ಫದ ರಾಶಿಗಳು ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿ ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಬಂಡೆಗಳಾಗಿ ಒಂದುಇಳಕಲಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಜಾರುತ್ತ ಸಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೯೧). (ನಾ). ೩. ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಧಾರ; ರುಜುವಾತಿಲ್ಲದುದು. ೫. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಂಬದಿರುವವನು: ಜಪವೇಕೋ ಅಪ್ರಮಾಣಂಗೆ ತಪವೇಕೋ ಚತುರ್ವಿಧ ಪಥಕ್ಕೆ ಹೊಟಗಾದವಂಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೬-೩೬೯).

[ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮಾಣಿಕ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಲ್ಲದವನು: ಪ್ರಣವನುಚ್ಚರಿಸುವ ಅಪ್ರಮಾಣಿಕರೆ[ಪಾಠಂ. ಗಳೆ]ಲ್ಲರೂ ಪ್ರಣವಮಂತ್ರಾರ್ಥವನೋದಿ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವನಜಾಯರು (ಬಸಪ. ೫೯೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮಾಣಿಕತೆ (ನಾ). = ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ (+).

[ಸಂ. ಅಪ್ರಮಾಣಿಕತಾ]

ಅಪ್ರಮಿತ (ಗು). ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಅಪರಿಮಿತವಾದ; ಸಮೃದ್ಧವಾದ: ಈ ನಮ್ಮ ಗೋಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಬಹುಪ್ರಕಾರ ತೃಣಮುಂ ಸುಜ್ಞಾಯೆಯುಂ ತಮ್ಮೊಳಪ್ರಮಿತಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮುಖ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ: ಅಪ್ರಮುಖವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವುತುಮುಳಿದುಯ್ ಅನುಭವದ ಘನಮಹಿಮೆಯುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೫-೮೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಪಿರದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನನುಪಮನಪ್ರಮೇಯಂ (ಆರಾಚ. ೪-೮). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದವನು; ಭಗವಂತ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯಕ (ಗು). = ಅಪ್ರಮೇಯ ೧: ಆತ್ಮಾಯತಮಪ್ರಮೇಯಕ ಮಧೋಮಧ್ಯೋರ್ಧ್ವಭೇದಂ ಜಗತ್ತಿಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಮೇಯಬಲ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ ಬಲವುಳ್ಳ. ೨. ಅತ್ಯಧಿಕ ಸೈನ್ಯವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ಉಗ್ರಯುದ್ಧಕೇಳೀಪ್ರಿಯನಪ್ರಮೇಯಬಲಂ... ನಿಮಾನನನಗುರ್ವಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೧); ಪಾಶಹಸ್ತನಂತೆ

ಘನ ಸಿಂಧುರಾಜಿತಾಪ್ರಮೇಯಬಲನುಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯ ವ).

[ಅಪ್ರಮೇಯ + ಬಲ]

ಅಪ್ರಯಾಸ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಸುಲಭವಾಗಿರುವುದು: ಇಂಥ ಕಡೆ ಅದಿಪ್ರಾಸವೂ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಅಪ್ರಯಾಸವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಯುಕ್ತ (ನಾ). “ಅಪ್ರಯುಕ್ತ ಕೋಶ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು” (ಕೈಸಿಡಿ. ೨೨೬); ದೋಷವುಳ್ಳ ಪದಗಳನ್ನು ೧ ಶ್ರುತಿಕಟ್ಟು, ೨ ಚ್ಯುತ ಸಂಸ್ಕಾರ, ೩ ಅಪ್ರಯುಕ್ತ ೪ ನಿಹತಾರ್ಥ, ೫ ಅನುಚಿತಾರ್ಥ, ೬ ನಿರರ್ಥ... ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು (ಕೈಸಿಡಿ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಯೋಜಕ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ: ಭೀತಕನು ದೂಷಕನು ದುರ್ಜನನಪ್ರಯೋಜಕನು ನೀತಿಹೀನನು (ಕುಮಾರ. ೪-೪೧); ಆ ಮನುಷ್ಯ ಬಹಳ ಅಪ್ರಯೋಜಕ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಲಂಬ (ಗು). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೋಲದಂತೆ ಎರಿಸಿಕಟ್ಟಿದ: “ಉಚ್ಚಂಡಂ ಅಪ್ರಲಂಬಂ - ಈ ೨ ಏಕಕಟ್ಟಿದುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೮). ೨. ತಡಮಾಡದ; ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರವಿಲಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ಗೋಚರಿಸದೆ ಇರುವ; ಅಗೋಚರವಾದ: ದಿನಮೆಂತಂತೆ ಶತಾರಮಗ್ರಿಮಸಹಸ್ರಾರಂ ಸಹಸ್ರಾರಮಪ್ರವಿಲಕ್ಷ್ಯಂ... ಮಹಾಚಕ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಶ್ರುತಾವಧಿಗಳೊಳ್ ಆಪ್ರವೃತ್ತಿಯಪ್ಪುದಜಿಂ ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೇಯಕ್ಷಯೋಪಶಮಾಂತ ರಂಗನಿಮಿತ್ತಜನಿತೋಪಯೋಗವಿಷಯವಪ್ಪುದಜಿಂ ಇನೆಲ್ಲಂಮತಿಜ್ಞಾನ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಂಗಳೆಂದಜಿವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಶಸ್ತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಶಸ್ತವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ; ಅಶುಭವಾದ: ಸುಪವಿತ್ರೆಯರೇಕೆ ಮೆಟ್ಟುವರ್ ಕಮಳಮನೀ ರಜೋಧಿಕಮನಾ ಜಿದಿದಾಣಮನಪ್ರಶಸ್ತಜನ್ಮಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೦-೪೮). ೨. (ಉಕ) ಅನುಚಿತವಾದ: ಸತ್ಪಶಾಲಿಗಳಾದ ಸಾರ್ವಭೌಮರು ರಾಜ್ಯವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡದೆ ನೋಡಿ ಬಡಿಯುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ, ತೀರ ಅಪ್ರಶಸ್ತಾದ ಮಾತಾಗಿರುವುದು (ಈಶಸಂ. ೩೪). (ನಾ). ೩. ಕೆಟ್ಟವನು; ಕೀಳಾದವನು: ಇವರನೇಕಿಲ್ಲಿ ಪುಗಲಿತ್ತೆಯೆಂದು... ಅಪ್ರಶಸ್ತಂ ಕೆಡೆನುಡಿಯಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಪ್ರಸನ್ನವಲ್ಲದ; ಶುಭ್ರವಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲ್ಲದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾಧ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೬). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ: ಏಕೋ ಅವನು ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿ ತೋರದವನು. ೨. [ವೀಶೈ] ಪ್ರಸಾದಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಅರಸನುಮರಸಿಯುಂ ನೆತ್ತವನೊಡರ್ಚಿಸಿ ಸುರುಚಿರಾಕ್ರಾಂತಾಪ್ರಸಾದಿಗಳನುನಯೋತ್ತಿಯಲಿ ಬೆರಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೨). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಗು). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ; ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ: ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನು ರಾಮನಾಥನು ಸುಪ್ರಸನ್ನನು ಸರ್ವವಾಗಿಹುದಪ್ರಸಿದ್ಧನು ನುಡಿಗಳಿಂದನವೇಡ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೧). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಪರೂಪವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸ್ತುತ (ಗು). ೧. ಹೊಗಳಲ್ಪಡದ. ೨. ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲದ; ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲದ;

ಅಸಂಬಂಧವಾದ: ಅಧ್ಯಕ್ಷ ನಡುವೆ ಬಾಯಿಹಾಕಿ ಅದೆಲ್ಲ ಅಪ್ರಸ್ತುತ ವೆಂದು ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೦೩). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ; ಅಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಶಂಸೆ: ಪ್ರಸ್ತುತಮಲ್ಲ ದುದನೆಮಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರಿಸಿ ನೆಗೆಟಿವ್ ಪೇಟಿಡ್ಡಕ್ಕುಂ ಮತ್ತಮಪ್ರಸ್ತುತಮೆಂ ಬುದಳಂಕೃತಿ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರಶಂಸೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: “ಅಪ್ರಸ್ತುತವೃತ್ತಾಂತವರ್ಣನೆ ಪ್ರಸ್ತುತವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸು ವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತವಾದರೆ ಅಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರಶಂಸಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವುದು” (ಕೃಷಿ. ೨೭೩). [ಅಪ್ರಸ್ತುತ + ಪ್ರಶಂಸೆ]

ಅಪ್ರಹತ (ಗು). ೧. ಏಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದ; ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ. ೨. ಕೃಷಿ ಮಾಡದ; ಬೀಳಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಂದು ಬಾರಿಯೂ ಒಗೆಯದ ವಸ್ತು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕಟ (ಗು). ರಹಸ್ಯವಾದ; ಗುಟ್ಟಾದ; ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾರದ: ಏಕಾಂತದೊಳೇ ಲೇಖಮನಾ ಕನ್ನಿಗೆ ಪೋಗಿ ಕುಡುವುದೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದಾಕೆ ನುಡಿವುತ್ತುಮಂದಪ್ರಾಕಟವದನಡಪದೊಳಗಣೆಂ ತೆಗೆದಾಗಳ (ಕಾದಂಪು. ೭೯೮). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕೃತ (ಗು). ೧. ಪಾಮರನಲ್ಲದ; ತಿಳಿದ. ೨. ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದ; ವಿಶೇಷವಾದ: ಆ ಕನ್ನೆಯ ಕೈವಿದಿದಂ ಸ್ವೀಕೃತಗಂಧರ್ವ ರಾಜ್ಯ ಮಹಿಮೋದಯನಪ್ರಾಕೃತ ನಿಜವಿಭವಕೃತಾರ್ಥೀಕೃತ ಬುಧಜನ ಮನೋರಥಂ ಚಿತ್ರರಥಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೭೩). ೩. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿದ. ೪. ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಗೆ ಸೇರದ. (ನಾ). ೫. ಪ್ರಕೃತಿ ಯನ್ನು ಮೀರಿದವನು; ದೇವರು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಕೃತಿಕ (ಗು). ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದಿರುವ; ಇನ್ನೂ ದೊರೆಯದ. ೨. ಇನ್ನೂ ಬಾರದ. ೩. ನಿಯಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತಪೂರ್ವ (ಗು). ಮುಂಚೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲದ; ಆ ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗದ: ಆತನಪ್ರಾಪ್ತಪೂರ್ವಸುಖವಿಸ್ಮಯಸ್ಥೇರ ಮುಖ ಕಮಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಋದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯದವನು; ಸಂಪ ತ್ತನ್ನು ಹೊಂದದವನು. ೨. [ಜೈನ] ಅನಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಗುಣಗಳಿಂ ಗುಣವಂತರಿಂ ಮೇಣುಪಾರ್ಜಿಸೆಪಡುವರ್ ಅನಾರ್ಯ ರೆಂಬುದು. ಅವರ್ ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥಿಗಳುಂ ಆ ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥಿಗಳುಂ ಎಂದು ಇತ್ತೆಜಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೨). [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ಋದ್ಧಿ]

ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಸು (ನಾ). ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಾರದವನು; ಹುಡುಗ. [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ವಯಸ್ಸು]

ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು; ಎಳೆತನ. [ಅಪ್ರಾಪ್ತ + ವಯಸ್ಸು]

ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ದೊರೆಯದಿರುವುದು: ಅಪ್ರಾಪ್ತಿ ರಸಂಬಡೆಗುಂ ವೈಷ ಯಿಕ ಸುಖದೊಳಿದು ವಿಸ್ಮಯಮೇ (ಕಂಠಾಮಾ. ೯-೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಪ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಲಾಗದ; ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಲ್ಲದ; ನಿರಾ ಧಾರವಾದ. ೨. ನಂಬಲು ಅನರ್ಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನ (ನಾ). = ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಆತನನ್ನು ನಾಕರಿ ಯಿಂದ ರದ್ದುಮಾಡಿದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಅವನ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ

ತನದ ವರ್ತನೆಯೆಂದೇ ಚಾಡಪ್ಪ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೯೧).

[ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ + -ತನ]

ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಂಬನೆ; ಮೋಸ. [ಸಂ. ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತಾ]

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ನಾ). ೧. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ ದಿರುವಿಕೆ; ಸರಿಯಾದ ಆಧಾರವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೪). ೨. ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರು ವುದು: ಅವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕ (ಗು). ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ; ಅಪ್ರಕೃತವಾದ: ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮ ಸಿದ್ಧಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಎಂಬುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಸುಕ (ಗು). [ಜೈನ] ಜೀವಂತ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ: ಅನ್ನೇಗಮಿರುಳ್ ನಾಲ್ಕು ಜಾವಮುಂ ಭೋರೆಂದು ಪರ್ಮಣಿ ಕೊಂಡು ಕೆಸಜಾಡೊಡೆ ನೇಸಮೂಡಿಡೊಡಪ್ರಾಸುಕಂ ಬಟ್ಟಿಯೆಂದು ಕೈಯನೆತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಮತ್ತಂತೆ ಸೂರೈ ಪ್ರತಿಮೆನಿಂದೊರನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೫೨-೧೪); ತಳಿಯೆ ಕೆಸಜಾದ ಧರೆ ಪೂಗಳ ತುಲುಗಲೊಳೆಸೆಯೆ ಪೊಟಲಿದಪ್ರಾಸುಕ ಮೆಂದೊಳಪುಗದೆ ನಿಯಮದಿಂ ನಿರ್ಮಳಚರಿತಂ ಚರಿಗೆಮೊಕ್ಕನರಸನ ಬೀಡಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೦); ಚತುರಂಗ ಚಾರಣ ಹಿ ಹಿ ತಾಸ್ರವಮುನಿ ಮಾಸೋಪವಾಸಂಗಿಯು ಅಪ್ರಾಸುಕಮೆಂದು ಪೊಟಲಂ ಪುಗದೆ ಬೀಡಂ ಪುಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩). ‘ಪ್ರಾಸುಕ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಿಣಾಕ (ಗು). (?): ಮೃದುಸ್ಥಿಗ್ಧ ಪ್ರಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಕೃಷಾತರೋ ಮನುಂ ಅಪ್ರಿಣಾಕ ಭಾವಿಲ್ಲಸ್ಥಿತಚಳನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಿಯವಲ್ಲದ; ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ತಾಯಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ವಿಷಯದತ್ತವೇ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು (ಮೂರುದಾ. ೧೨೬). (ನಾ). ೨. ಹೆಗೆ; ಶತ್ರು: ಅನಂತವೀರ್ಯಂ ಪ್ರಿಯನಾದೊಂ ಪೇಚರೇಂದ್ರನಪ್ರಿಯನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ರೀಯ (ಗು). = ಅಪ್ರಿಯ ೧: ನೃಪನಶ್ಚಮೇಧಮಂ ಮಾಡಿ ಬಹು ಕನಕಮಂ ಭೂಸುರರ್ಗಿ ಈಯಲವರೊಯ್ಯುತೆಡೆಯೊಳಗಲಿಸಿಬಿಟ್ಟ ರಪ್ರೀಯದಿಂದಾ ವಸ್ತುವದೆ ಹಿಮಾಲಯದೊಳ್ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೩೨). ‘ಪ್ರೀಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪ್ರಿಯ]

ಅಪ್ರೇಮ (ಗು). ೧. ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಕನಿಕರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಸಕ್ತ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಥ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಎಳೆಯ; ಕಿರಿಯ. (ನಾ). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಎಲೆ ಭೂಪ ನಿಗಮಾಗಮ ಪುರಾಣ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ವಿಚಾರಮಂ ನೀನಪ್ಪಿಯದಪ್ರಾಥನೇ (ಚೈಮಿ ಭಾ. ೨-೨೦). ೩. ಗರ್ವವಿಲ್ಲದವನು; ಮೃದುಸ್ವಭಾವದ ವನು; ಹೆದರುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ರಾಥತೆ (ನಾ). ೧. ಜಾಣತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಸಾಲದಿರುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕಾವ್ಯ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸದರ್ಭಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯುಭವ್ಯಂ ದುಷ್ಕರಂ ಗ್ರಾಮ್ಯನೀರಸಮಪ್ರಾಥತೆಯುಪ್ರತೀತವಚನಂ... ಇವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಪ್ಪಾದಶಂ (ಛಂದೋಬು. ೧-೪೬ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಅಪ್ರಾಥತಾ]

ಅಪ್ಸರ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: “ಕಿನ್ನರರು ಗಂಧರ್ವರಪ್ಸರರು... ದೇವಯೋನಿಗಳು” (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೭). [ಸಂ. ಅಪ್ಸರಸ್]

ಅಪ್ಪರಪ್ರತಾಪ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪರರ ಸಮೂಹ; ಸುರವೇಶ್ಯೆಯರ ಗುಂಪು. ೨. ಸರೋವರಗಳ ಸಮೂಹ ೧, ೨: ಬೇಜೋಡಮರಾವತಿ ಪೋಲ್ ತೋಜುವುದಕ್ಕುಪ್ಪರಪ್ರತಾಪದಿನೊಲವಂ ಬೀಜುವ ನಂದನ ದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪರಗಣಿಕೆ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ವೇಶ್ಯೆ; ರಂಭೆ, ಉರ್ವಶಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರ್ಗದ ಸೂಳೆಯರು: ಭೀಮನ ಕಣಕಿ ಬದುಕಿದೆಯೆನುತ ಲಪ್ಪರಗಣಿಕೆಯರು ನಗುತವನ ಕೊಂಡೊಯ್ದರು ವಿಮಾನದಲಿ (ಕುಮ್ಭಕ. ೨-೨೧). [ಅಪ್ಪರ + ಗಣಿಕೆ]

ಅಪ್ಪರಸಿ (ನಾ). = ಅಪ್ಪರ. [ಸಂ. ಅಪ್ಪರಸಾ]

ಅಪ್ಪರಸೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಪರ. [ಸಂ. ಅಪ್ಪರಸಾ]

ಅಪ್ಪರೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಪರ: ನರ್ತಿಸಿದ ರಪ್ಪರೆಯರೆರಚಿ ಪೂವಲಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೨೬). [ಸಂ. ಅಪ್ಪರಾ]

ಅಪ್ಪರೋಗಣ (ನಾ). = ಅಪ್ಪರಪ್ರತಾಪ ೧, ೨: ಅಪ್ಪರೋಗಣಂ ದಿವದಿಂ ಬಂದಾ ಗೋಕುಲದೊಳ್ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಗಣವಾಗಿದುರ್ದು (ಜಗವಿ. ೧-೭೭); ನಾಕಿನಳಯದಂತನೂನಾಪ್ಪರೋಗಣಪ್ರಣೂತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಪ್ಪರಸಾ + ಗಣ, ಅಪ್ಪರ + ಸರೋಗಣ)]

ಅಪ್ಪಣಬು (ನಾ). (ಗೊಬ್ಬರಕ್ಕಾಗಿ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬಿನ ಗಿಡ: ಅಪ್ಪಣಬು (ಮೈಟಿಗ. ೨೫-೪೭೪). [?]

ಅಫರಾತಫರಾ, ಅಫರಾತಫರು (ನಾ). (ಉಕ) ದುರುಪಯೋಗ: ಇದರೊಳಗೆ ಸಿಮೆಂಟಿನ ಅಫರಾತಫರಾ... ನಳದ ಪಾಯಿಸಿನ ಅಫರಾತಫರಾ ಆಗೋವೇ (ಅಪನಾ. ೨೦೭). ಅಫರಾತಫರು: ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಹಸ್ರರೂಪಾಯಿ ಅಫರಾತಫರು ಆಗಿದೆ (ಜರತಾ. ೨೭೯).

[← ಮರಾ. ಅಫರಾತಫರ; ಪಾರ. ಇಫರಾತಿಫರಾ]

ಅಫರಾತಫರು 'ಅಫರಾತಫರಾ' ನೋ.

ಅಫಲ, ಅಫಳ (ಗು). ೧. ಫಲವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾದ: ಪರಿ ನಿಲ್ಲದ ಮದೀಯಗೋಕುಲಮಫಲಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೪). ೨. ಕಸಿ ಮಾಡಿದ. ೩. ಹಿಡಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೪. ಹೂವು ಕಾಯಿ ಬಿಡದ ಗಿಡ; ಬಂಜೆಯಾದ ಗಿಡ. ಅಫಳ: 'ಅಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಫಳ 'ಅಫಲ' ನೋ.

ಅಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳವನು: ಅಂತಫಳಾಧ್ಯವಸಾಯನಾದುರ್ದೇವಯ್ಯ... ಮಸಕದಿಂದಸಿಧೇನುವಂ ಕಿಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೯ ವ). [ಅಫಳ (= ಅಫಲ) + ಅಧ್ಯವಸಾಯ]

ಅಫಳಿಯ (ನಾ). ೧. ವೃದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು; ಉನ್ನತವಾದುದು. ೨. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು; ತಾಡಿತವಾದದ್ದು: ಒಪ್ಪುವ ಕನ್ನಡ ದೊಳೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಕೆಲವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳವು; ಅವಾವುನೆಂದೊಡೆ ಫಳಾವುಗಂ, ಫೇಳಿ, ಅಫಳಿಯಂ (ಅಫಳಿಯಂ) (ಶಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).

[← ಪ್ರಾ. ಅಫ್ಫಾಲಿಯ. / ಸಂ. ಅಫ್ಫಾಲಿತ]

ಅಫಿನಿ 'ಅಪಿನಿ' ನೋ.

ಅಫೀಮು 'ಅಪೀಮು' ನೋ.

ಅಫೀಮುಖೋರ (ನಾ). ಅಫೀಮನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಚಟವುಳ್ಳವನು.

[ಅಫೀಮು (< ಅಪೀಮು) + ಖೋರ]

ಅಫೀಮುಬತ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಫೀಮನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಹೊಗೆಯಬತ್ತಿ, ಸಿಗರೇಟು, ಚುಟ್ಟು ಮುಂತಾದುವು. [ಅಫೀಮು (< ಅಪೀಮು) + ಬತ್ತಿ]

ಅಪು 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಪೂ 'ಅಪು' ನೋ.

ಅಬಂಡ, ಅಬಂಡು (ನಾ). ೧. ವಿಕಾರ; ಕುರೂಪ. ೨. ವಿಶೇಷ ಭಾರ (ಕರಾ). ಅಬಂಡು ೧. (ಕ). [← ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಬಂಡು 'ಅಬಂಡ' ನೋ.

ಅಬಂದರ, ಅಬಂದರೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದುದು; ಬಿಗಿಯಿಲ್ಲದುದು; ಸಡಿಲವಾದುದು; ಶಿಥಿಲವಾದುದು. ೨. ಅಕ್ರಮ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ಅಪ್ರಯೋಜಕ (ಕ). ಅಬಂದರೆ. ೧: ಈ ಕಟ್ಟಡವೆಲ್ಲಾ ತುಂಬ ಅಬಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ || ತಮಿ. ಅವಂದರೈ. ತೆಲು. ಅಬಂದರ. / ಸಂ. ಅಬಂಧ್ರ]

ಅಬಂದರೆ 'ಅಬಂದರ' ನೋ.

ಅಬಂಧುರ (ಗು). ೧. ಬಂಧುರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಚೆನ್ನಲ್ಲದ್ದು; ಮನೋಹರವಲ್ಲದ್ದು; ಉಚಿತವಲ್ಲದ್ದು: ಬಂಧುಗಳ ಬಂಧುರಮನೆ ನಂದಿಗಳ್ ನಿಂದ್ಯಮನೆ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಬಕಾರಿ 'ಅಬ್ಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಬಚಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ತಾಯಿಯ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ: ಅಬಚಿಯು ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೭೦); ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಬಚಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋದ ಸುದ್ದಿ ಹಬ್ಬಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ದಾಸಹ. ೧೪೭). ೨. ವಿಧವೆ: ಹವಿಕರು ವಿಧವೆಗಳಿಗೆ ಅಬಚಿ ಎನ್ನುವರು (ಕಛಾಗ. ೮೫). [ಅಬ್ಚಿ + ಅಚ್ಚಿ?]

ಅಬಟು (ನಾ). (?): ಅಬಟು ಹೋಗಿ ಜಿಬಟಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿದೆ ಬೆಳಗಾಗುವದರೊಳಗಾಗಿ ನಾವು ಈ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಡಲೇಬೇಕು (ಪವತಿ. ೬೬). [?]

ಅಬಡಜಬಡ, ಅಬಳುಜಬಳು (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಾಗಿ ನುರಿಸದೆ ತಿನ್ನುವುದು (ಉಕ). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ಶಿಥಿಲ; ಗೋಜಲು. ಅಬಳುಜಬಳು. ೨: ಬಯಕೆಗಳ ನೆರವೇರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಿ, ಬಳಲಿ, ಅಬಳುಜಬಳಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದೇಹ, ಜೀವ (ರಂಗನಾ. ೧೪೫).

[← ಮರಾ. ಅವಡಚಿವಡ, ಅವಡಾಚಿವಡಾ]

ಅಬಡತಬಡ (ನಾ). = ಅಬಡಜಬಡ. ೨: ಆ ಮಂತ್ರದ ಆಕ್ಷರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಡದವು. ಅಬಡತಬಡವಾಗಿ ಮಂತ್ರವು ಭಂಗವಾಗಲಾರಂಭವಾಯಿತು (ಅಂಬಕ. ೬). [ಅಬಡ + ತಬಡ?]

ಅಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರಿದ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ (ಉಕ). ೩. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ತಪ್ಪು: ಅರೋಹಕತನಂಬುದಬದ್ಧಂ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ: ಅವನೀಶನಂಬುದಬದ್ಧವೋ ನಿಜವೋ (ಬಸಪು. ೫೧-೧೭); ಮಲಮಾಯಾಕರ್ಮಗಳು ಎಂದೂ ತೊಲಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಎನ್ನು. ಮುಕ್ತಿ ಉಂಟಾದರೆ ಮಲಮಾಯಾಕರ್ಮಗಳು ನಿತ್ಯವೆಂಬುದು ಅಬದ್ಧ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೬೨); ಅಬದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆಯೇ ಎಂದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ). ಅಪದ್ಧ ಹೋ. [ಸಂ. / ತೆಲು. ಅಬದ್ಧ = ಸುಳ್ಳು]

ಅಬದ್ಧಖೋರ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಗಾರ. ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪಿ. [ಅಬದ್ಧ + ಖೋರ]

ಅಬದ್ಧಗಾರ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದೇ ಅಭ್ಯಾಸವಾದವನು (ಕ). [ಅಬದ್ಧ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಬದ್ಧಚರಿತ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆ; ಅನಾಚಾರ: ಬಾಡ್ಧರಿರ ಕೇಳಾ ನಿಮ್ಮ ಬಾಡ್ಧವಬದ್ಧಚರಿತಂ ಸಕಲವೇದವಿರುದ್ಧಮಾರ್ಗಂ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೫). ೨. ತಪ್ಪು ನಡವಳಿಕೆಯವನು; ನಿಯಮವನ್ನು

ಮಿರಿ ನಡೆಯುವವನು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ : ಶ್ರುತಿಬಾಹ್ಯರಾಗಿಯೆ ಚರಿ
ಸುತಿಪ್ಪ ಕುಬುದ್ಧಿಗಳಿರ ಅಬದ್ಧ ಚರಿತರ (ಬಸಪು. ೫೦-೪೭).

[ಅಬದ್ಧ + ಚರಿತ]

ಅಬದ್ಧ ಭಾಷಣ (ನಾ). ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಭಾಷಣ; ತಪ್ಪು ಹೇಳಿಕೆ
(ಕ). [ಅಬದ್ಧ + ಭಾಷಣ]

ಅಬದ್ಧ ಮುಖ (ಗು). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡುವ;
ಹಿಡಿತವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಸುಳ್ಳುಗಾರ.

[ಅಬದ್ಧ + ಮುಖ]

ಅಬದ್ಧ ಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳು
ವವನು (ಕ). [ಅಬದ್ಧ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅಬನಸ, ಅಬನಾಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. IP ಕವ್ಯಗೆ ಗಟ್ಟಿ
ಯಾಗಿ ಇರುವ ಎಬೊನಿ ಎಂಬ ಮರ: ಬಾಳಾಯಿ (ತುಮ್ಬು)-ಹಳೆಯ
ಮರದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಗಂಡು ಕರೆದಾಗಿ ಅಬನಸದ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆ
(ಕಭಾಗ. ೪೪). ಅಬನಾಸಿ (ಮೈಟಿ. ೩೧-೬೦೧). [∞ ಇಂ. Ebony]

ಅಬನಾಸಿ 'ಅಬನಸ' ನೋ.

ಅಬಬ 'ಅಬ್ಬ' ನೋ.

ಅಬಬಾ 'ಅಬ್ಬ' ನೋ.

ಅಬರಂಗ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಅಭ್ರಕ: ಅಬರಂಗ
ದಂಗ ಐತಿ ಅನುಭಾವ ಅದಕ ಬೇಕು ಪದರ ಎಬ್ಬಾನ (ಲಾವಣಿ).
೨. ತುಂಗ (ಭದ್ರಮುಖ) ಗೆಡ್ಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಪುಡಿ: ಮುತ್ತೇನು ಮೆಣಸೇನು, ಲಾವಂಗವೋ
ಕುದುರೇನು ಹವಳೇನು ಅಬರಂಗವೋ (ಗಂಗಾತ. ೫೫-೧೭).

[∞ ಸಂ. ಅಭ್ರಕ]

ಅಬರು 'ಅಬರು' ನೋ.

ಅಬರೂ 'ಅಬರು' ನೋ.

ಅಬರೂಗೇಡಿ 'ಅಬರುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಬರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ(?): ಅಬರೆಯಂ. ಅವುಡಲದ
ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ನೆನೆಯಿಸಿ ದೀವಿಗೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ತಣಗಿಯಲ್ಲಿ
ಹಿಡಿಯಲು ತೈಲವು ಬರುವುದು, ಆ ತೈಲದ... ರಸವನ್ನಿಕ್ಕಿ ಮರ್ದಿಸು
ವುದು (ನಿವೃ. ೧೪೪).

[? / ತುಳು. ಅಬರೆ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ]

ಅಬಲ, ಅಬಳ (ಗು). ೧. ಬಲವಿಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಾದ: ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿ
ಯೆಲ್ಲವುನೋವೋದಲೋಕಿ ಪೊಯ್ಯಂತೆ ಪೊಯ್ಯ ಪಯಃಪ್ರವಾಹಮಂ
ಬಾಲಕನಬಲಂ ಸ್ಮರಿಸನೆಂಬ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೨ ವ). (ನಾ). ೨. ಬಲ
ಹೀನತೆ. ಅಬಳ: ೧. ನಾವು ಸಾಕ್ಷಿಗಳಬಳರೆಂದೇ ನೀವು ನೃಪತಿಯ
ತೊಡೆಯನುಡಿವಿರಿ (ಕುಮಾರ. ೮-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಬಲು 'ಅವಲ್' ನೋ.

ಅಬಲೆ (ನಾ). ೧. ಬಲಹೀನ. ೨. ಹೆಂಗಸು: ಅಂಭೋಜಾಸ್ಯ ಕೇಳಿಂದ
ಬಲೆಗೆ ನುಡಿದಂ (ಮದಕ. ೧೦-೭೮); ಅಂಜರು ಅಳುಕರು ರಮಣಾಭಿಮುಖಿ
ಯರು ಅಬಲೆಯರಭಿಸಾರಿಕೆಯರು (ಇಂಜಾಪ. ೧೨೧-೯೩).

[ಸಂ. ಅಬಲಾ]

ಅಬಳ 'ಅಬಲ' ನೋ.

ಅಬಳುಜಬಳು 'ಅಬಡಜಬಡ' ನೋ.

ಅಬಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಬಿರುದ ಹೊಗಳಿಸಿ
ಕೊಂಬ ಅಬಜಿಯ ಭಯಿರಣನಾಯಕರು ಪರದಳಕೆ ಯೆದಿರಾಗಿ (ಕಚ. ೪೫)

I, ೬೭-೧೩; 1494). [?]

ಅಬಾ 'ಅಬ್ಬ' ನೋ.

ಅಬಾಗೇಡಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು; ದಡ್ಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಬಾಡ, ಅಬಾಡು (ನಾ). = ಅಬಂಡ (ಕ). ಅಬಾಡು (ಕ).

ಅಬಾಡು 'ಅಬಾಡ' ನೋ.

ಅಬಾಡು, ಅಬಾಡೆ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ವೃಥಾವಾದ.
(ನಾ). ೨. ವರ್ತಕರು ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು
ತೂಗಿ ಕೊಡುವಾಗ ತಂದಿರುವ ಪಾತ್ರೆಗಳ ತೂಕಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ
ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವ ದಡ; ಭಾರದಾಣಿ; ಕಾಣಿ (ಉಕ. ಕ). ಅಬಾಡೆ ೧:
(ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಬಾಡು ಅಂಗಿ = ಅಳತೆ ಮೀರಿದ ಅಂಗಿ; ಬೇಕಾದ ಅಳತೆ
ಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ದೊಡ್ಡದಾದ ಅಂಗಿ; ಸಡಿಲವಾದ ಅಂಗಿ (ಕ).
ಅಬಾಡುಕಟ್ಟು = ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ವುಗಳನ್ನು
ತೂಗುವಾಗ ಗಿರಾಕಿ ತಂದಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯ ಸಮಕ್ಕೆ ದಡ ಕಟ್ಟು;
ಕಾಣಿಹಾಕು. ಅಬಾಡುತೂಕಮಾಡು = ಅಬಾಡುಕಟ್ಟು.

[? / ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಬಾಡುವಜ್ಜೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೊರೆ, — ಮೂಟೆ (ಕ).

[ಅಬಾಡು + ವಜ್ಜೆ]

ಅಬಾಡೆ 'ಅಬಾಡು' ನೋ.

ಅಬಾಧ (ಗು). ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ; ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದ;
ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಬಾಧಿತ (ಗು). ಬಾಧಿತವಲ್ಲದ; ಅಡಿತಡೆಯಿಲ್ಲದ: ಒಂದು ಆಕ್ಯ
ತ್ರಿಮವಾದ ಅನುವಾದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಒದಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಿನ
ಅಬಾಧಿತವಾದ ವ್ಯಾಪಕತೆ ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವೋ (ನೀರಯೋ. VI).

[ಸಂ.]

ಅಬಾಧಿತ್ವ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಇರುವುದು; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ
ದಿರುವುದು: ಜರಾಮಯವ್ಯಾ ಬಾಧಾಬಾಧಿತ್ವಮುಂ... ತನಗನುಸಂಗತ
ಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೪). [ಸಂ.]

ಅಬಾಲ (ಗು). ೧. ಬಾಲಕನಲ್ಲದ; ವಯಸ್ಸಾದ. ೨. ಎಳೆಯ
ದಲ್ಲದ; ಬಲಿತ: ಮೂಲಕಂ ಬಾಲಂ ದೋಷಹರಮಬಾಲಂ ದೋಷ
ಕರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಬಾಲ್ಯಗ್ರಹ (ನಾ). "ದುರ್ಬಲಗ್ರಹ" (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಬಾಸೆ (ಗು). ಕೀಳಾದ; ಹೀನವಾದ; ಅಸಹ್ಯವಾದ.

ಅಬಾಸದ ಅರ್ಥ = ವಿಪರೀತವಾದ ಅರ್ಥ (ಉಕ. ಕ). ಅಬಾಸದ
ಮಾತು = ಹೊಂದದಂತಹ ಮಾತು.

[\leftarrow ತೆಲು. ಅಭಾಸ < ಸಂ. ಅಭಾಸ ?]

ಅಬಾಸಿಗೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ; ಒರಟ; ನಯವಿನಯ
ಗಳಿಲ್ಲದವನು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಬಾಸ + -ಇಗ]

ಅಬಾಸು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟನಾತ; ದುರ್ವಾಸನೆ; ಅಸಹ್ಯವಾದ ವಾಸನೆ
(ಉಕ. ಕ). [\leftarrow ತೆಲು. ಅಭಾಸು < ಸಂ. ಅಭಾಸ ?]

ಅಬಿಂದು (ನಾ). ಸೊನ್ನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಶಬ್ದರೂಪ: ಅರಿಬರ್ ತಡಗಾ
ತೆಂಬಂತಬಿಂದುವುಮನಾಚರಿಸರ್ (ಶಮದ. ೧೭೩). [ಸಂ.]

ಅಬಿಂದುಕೆ (ನಾ). = ಅಬಿಂದು: ಕೆಲವು ಪದಗಳ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ನಿತ್ಯ
ಬಿಂದುಗಳ ಕೆಲವು ಪದಗಳ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಸ ಬಿಂದು ಕ ಮ ಬಿಂದು
ಕಮಾಗಿರ್ಪುವು (ಶಮದ. ೩೬ ವೃತ್ತಿ). 'ಸಬಿಂದುಕ' ವರಾ. [ಸಂ.]

ಅಬಿಲಾಸೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಸೆ; ಬಯಕೆ (ಕ).

[ಸಂ. ಅಭಿಲಾಷಾ]

ಅಭಿಜನಾಳಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಅಕ್ಷಿಕಾ - ಹತ್ತಿಗೆ, ಅಭಿಜನಾಳಲು, ಸುಲಿಗನ ಕಾಯಿ (ಒಷಧಿ. ೪). [?]
 ಅಬುಕಾರ (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಧೂಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟಿ (*). [?]
 ಅಬುಕಾರಿ 'ಅಬ್ಬಾರಿ' ನೋ.
 ಅಬುಕಾರಿಗುತ್ತೆ (ನಾ). ಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಮಾರುವವರಿಂದ ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಏಕಾಧಿಕಾರ; ಹಕ್ಕಿನ ಗುತ್ತಿಗೆ (*). [ಅಬುಕಾರಿ (< ಅಬ್ಬಾರಿ) + ಗುತ್ತೆ]
 ಅಬುಗು, ಅವುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕಿದರೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವಷ್ಟು ಮೆತ್ತಗಿರು; ತೆಳ್ಳಗೆ ತೋರು (ದಕ). ಅವುಗು (*). [< ಅಮುಂಕು]
 ಅಬುಜ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ : ಅರಳಿದಬುಜದ ಸತ್ತಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೭); ಕರಕಂಜಾತಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟದಬುಜಮನಿಸೆ ಲೀಲಾಂ ಬುಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೫೨). ೨. ಶಂಖ. ೩. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ. ಅಬ್ಜ]
 ಅಬುಜದೊಡರು (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಅಲಂಕಾರ, — ಒಡವೆ : ಕರಕೂಲಮಬುಜದೊಡರುಂ ನೇವರಂ ಮೆಣಸಿದೇವನಮ್ಮಂ ಸಲಹಲಿ (ಹಜಕಾ. ೧-೬). [ಅಬುಜ + ತೊಡರು]
 ಅಬುಜಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಸಾಲು; ಕಮಲಗಳ ಸಾಲು : ಉಡಿದ ಬೆಳುಗೊಡೆಯಬುಜಪಂಕ್ತಿಯ ಸಿಡಿದ ಚಮರಿಯ ಹಾವಸೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೩-೪). [ಅಬುಜ + ಪಂಕ್ತಿ]
 ಅಬುಜಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ : ಅರಜೋ ಗುಣಕಬುಜಭವನಧಿಕಾರಿ [ಪಾಶಾ. ನವಿಕಾರಿ] (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೩೪). [ಅಬುಜ + ಭವ]
 ಅಬುಜಭವಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ : ಸಿಡಿಲ ಕುಡುಹುಗಳಿಂದ ಕಮಲಜ ಹೊಡೆಯಲಬುಜಭವಾಂಡಭೇರಿಯ ಕಡುದನಿಗಳಿನಲೊಡವುವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧-೪೭). [ಅಬುಜಭವ + ಅಂಡ]
 ಅಬುಜವ್ಯೂಹ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸೈನ್ಯದ ರಚನೆ; ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ : ಭೀಮಂಗಿ ಹರಣದ ಸಾಲಿಗರು ಸಂದಣಿಸಿತಬುಜವ್ಯೂಹದಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೨-೨೭). [ಅಬುಜ + ವ್ಯೂಹ]
 ಅಬುಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಬುಜಭವ : ಅಬುಜಸಂಭವ ಶ್ರೀಪತಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡನುತ್ಪದಿ (ಮೋಹತ. ೫-೧೯). [ಅಬುಜ + ಸಂಭವ]
 ಅಬುಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ : ಶಾಂತನಂಜೇಶ ದಂಡಪ್ರಕಾಶ ನೆಂಬುತ್ತಮದ ಶಕ್ತಿಯಬುಜಾಂಡದೊಳು ಪೂರ್ಣಮಾಯ್ತು (ವೀಶ್ವಪು. ೨-೬-೨). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಜಾಂಡ]
 ಅಬುಜಾನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು : ಅನುಗುಣಕ ಪಡಿಯನಿಸಿ ತನ್ನಂ ತನಯನಾಗಲೋಂಕಳಬುಜಾನೆಯ ಸುಕೃತವನೇನ ನೆಂಬೆನು (ಬಸಪು. ೫-೫೭). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಾನನಾ]
 ಅಬುಜಾಸನ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ : ಅಬುಜಾಸನ ಪೂರ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ (ತೂರಾ. ೧-೩-೧೨). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಾಸನ]
 ಅಬುಜಿನಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿನಿ : ಸುಳಿಯಲರೇಕಿತಳಿರನಲುಗಿಸಿ ಕೊಳದುದ ಕವಲುಗಬುಜಿನಿಯ ಮುಸುಕೆಳೆದು ಸುರಭಿಯ ಸೆಳೆದು ನಿರಸದ ಕೋಶಗಳ ನೀಗ (ಬಜಪು. ೧೯-೧೫). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜಿನೀ]
 ಅಬುಜೋದರ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳಲ್ಲಿ ತಾವರೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು. [< ಸಂ. ಅಬ್ಜೋದರ]

ಅಬುದ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ : ಇರವು ಹನ್ನೆರಡಬುದ ವನದೊಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೮೩); ಅದವೆಂಟಬುದಂಗಳೆಬ್ಬರಿಗಾ ದಿನಕೆ (ತೂರಾ. ೧-೩-೧೦); ಅದೊ ಅಬುದಶಬುದ ಬುದ್ಬದವು ಒಡೆದು ಹುಸಿಸದ್ದು ಹೊರಡಬಹುದು (ಅರಳು. ೧೦೦). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜ]

5 ಅಬುದಿ 'ಅಬುಧಿ' ನೋ.

ಅಬುಧಿ, ಅಬುದಿ, ಅಬ್ಬುಧಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು : ಗಗನವ ಬುಧಿಗೆ ಸರಿ ಸರೋವರ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೯-೩೯); ಬಳಿಯಲಬುಧಿಯ ನೆಗಳುಗಳು ಮೀನುಗಳು ಕೆದಕಿದುದವಿಳಿ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ತೂರಾ. ೪-೧೨-೩೫).

ಅಬುದಿ : ಕ್ಷೋಣೆಯೋಳಿ ಬಲ್ಲಿಸಿಲೆಂದ ಕಡುಗಾ ದ ಬಾಣಲಿಯೆಣ್ಣೆಯೊಳಬುದಿ ಹೂಣಿಸಿ ಕುದಿಗೊಂಡು ಮರಳ್ಳುದು ವನಚರತ್ರೇಣ ಬೆಂಡೆದ್ದು ತೇಲಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೫). ಅಬ್ಬುಧಿ : ವಿಜಯವಿಠಲರೇಯ ಅಬ್ಬುಧಿ ವಾಸ ವಾದಾ ಹೆಬ್ಬಾಗೆ ಮಹಿಮೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೨೨೯). [< ಸಂ. ಅಬ್ಜ]

ಅಬುಬು (ನಾ). ಆಕಾರ; ರೂಪ; ಅದ್ಭುತ(?): ತ್ರಿಭುವನಕಪೋಸತಾದ ನರಮೃಗದಬುಬು ತೋರ್ವನ ಕುಬ್ಜಕಾಯನ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧೮-೨೪). [?]

15 ಅಬಿ 'ಅಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಅಬೇಸ್ (ನಾ). ಕದಿಯುವುದು; ಅಪಹರಣಮಾಡುವುದು.

ಅಬೇಸುಮಾಡು = ಕದಿ; ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಅವರ ತಲೆಗೋಲನ್ ಮಾಡಿ, ಪತ್ರ ಅಬೇಸ್ ಮಾಡಿ ಸುಳ್ಳು ರುಜು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೫೪). [?]

20 ಅಬೇಸ್ (ಅ). ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಶಬ್ದ.

[? / ತುಳು. ಅಬೇಸ್]

ಅಬೊ 'ಅಭೋ' ನೋ.

ಅಬ್ಬಾರಿ 'ಅಬ್ಬಾರಿ' ನೋ.

25 ಅಬ್ಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ : ಅಬ್ಜಮಂ ಬಿಸುಟಿತ್ತುತ್ತಮಮಿಂತುಟೆಂದು ಪಿರಿದುಂ ಸಂತೋಷದಿಂ

ವಾಣಿ ಬಂದು ಸಮಂತಿಕೆ (ಜಗವಿ. ೧-೬). ೨. ಶಂಖ. ೩. ಚಂದ್ರ : ದಿನಸಾಬ್ಬಾರ ಬುಧಾಮರೇಚ್ಚ ಸಿತಮಂದಾಹೀಂದ್ರಕೇತುವ್ರಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೬೪). ೪. ರತ್ನ; ಮುತ್ತ. ೫. ಐರಾವತ. ೬. ಧನ್ವಂತರಿ.

30 ೭. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೮. ನೀರಂಜಿ ಮರ; ನಿಚಲ ವೃಕ್ಷ. ೯. ನೂರು ಕೋಟಿ (ಸಂಖ್ಯೆ) : ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಹಣವು ಅರು ಅಬ್ಜದವರೆಗೆ ಏರಿರುತ್ತದೆ (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೮೫). ೧೦. ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ : "ಸುಧಾಕರ ಕಂಜಂ ಮಣಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಸಿರಿ ಶಕ್ರೇಭಂಗಳಬ್ಬಾಪ್ತಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೫); "ಶಶಿ ಶಂಖ ರತ್ನ ಸಿರಿ ಸತಿ ಬಿಸಜಂ ಸುರದಂತಿಯಾರುಮಬ್ಜವೆಸರ್ಗಾ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

35 ಅಬ್ಜಕರ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಶಂಖವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು.

[ಅಬ್ಜ + ಕರ]

ಅಬ್ಜಕರ್ಣಕೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ಬೀಜ ಕೋಶ. [ಅಬ್ಜ + ಕರ್ಣಕೆ]

40 ಅಬ್ಜಗಂಧಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಪದ್ಮಿನಿ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಗರ್ಭ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ : ನಿನಗಕ್ಕೆಮ ಅಬ್ಜಗರ್ಭನಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಕಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಬ್ಜ + ಗರ್ಭ]

45 ಅಬ್ಜಜ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಭವ : ಬಣ್ಣಸಲಿದಬ್ಜಜಂಗಮಾಕೆಯ ರೂಪಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೮೧; ತೂದ್ರಕ). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜ ಜಠರ (ನಾ). = ಅಬ್ಜೋದರ : ಧರಣಿಯನವಯವದಿಂದಮೆ ಪರಿ ಪಾಲಿಸಲೆನ್ನ ಭುಜಮೆ ಸಾಲ್ವದು ಹಸ್ತ ಶ್ವರಧಸದಾತಿಬಲಂ ನೃಪಪರಿಕರ ಮೆಂಬಬ್ಜಜಠರನೇಂ ಮೆಯ್ಯಲಿಯೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೩).

[ಅಬ್ಜ + ಜಠರ]

ಅಬ್ಜ ದಲ, ಅಬ್ಜ ದಳ (ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳು; ತಾವರೆಹೂವಿನದಳ.

ಅಬ್ಜ ದಳ : 'ಅಬ್ಜ ದಳನೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಅಬ್ಜ + ದಲ]

ಅಬ್ಜ ದಲನೇತ್ರ, ಅಬ್ಜ ದಳನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು. ಅಬ್ಜ ದಳನೇತ್ರ : ನಿನ್ನತಿಸಾಂಗ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದವು ನಾವಬ್ಜದಳನೇತ್ರ (ಬಸಪು. ೫೭-೬೧).

[ಸಂ. ಅಬ್ಜ ದಲನೇತ್ರ]

ಅಬ್ಜ ದಳ 'ಅಬ್ಜ ದಲ' ನೋ.

ಅಬ್ಜ ದಳನೇತ್ರ 'ಅಬ್ಜ ದಲನೇತ್ರ' ನೋ.

ಅಬ್ಜ ಪತ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಕಮಲದಬೀಜ : ಅಬ್ಜ ಪತ್ರಮಣಿ ಚೂಡಾ ರತ್ನಮೆಂಬೀ ವನಾಂತರಸಂಜಾತಮನಾತನೋಲಗಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೫-೧೦೨). [ಅಬ್ಜ + ಪತ್ರ + ಮಣಿ]

ಅಬ್ಜ ಪ್ರಸರ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಗುಂಪು; ತಾವರೆಗಳ ಸಮೂಹ : ದಳಿತಾಬ್ಜ ಪ್ರಸರಂ ಸರಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨). [ಅಬ್ಜ + ಪ್ರಸರ]

ಅಬ್ಜ ಬಂಧು (ನಾ). = ಅಬ್ಜ ಬಾಂಧವ : ತ್ರಿದಶಮಹೀಶ್ವರ ಪೇಚರ ಸದಸ್ಯ ರೋಜಾಕರಾಬ್ಜ ಬಂಧುಗೆ ಮುದದಿಂದ ಪದೇಜಿಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೨).

[ಅಬ್ಜ + ಬಂಧು]

ಅಬ್ಜ ಬಾಂಧವ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನಂಟ; ಸೂರ್ಯ : ಜನ್ಮದಲಿ ಸಪ್ತಾಧಿಕದೊಳಿದ್ದರು ಸೌರಿ ಗುರು ಭಾಮಾಬ್ಜ ಬಾಂಧವರು (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೩-೩). [ಅಬ್ಜ + ಬಾಂಧವ]

ಅಬ್ಜ ಭವ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ.

[ಅಬ್ಜ + ಭವ]

ಅಬ್ಜ ಭವಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. [ಅಬ್ಜ ಭವ + ಅಂಡ]

ಅಬ್ಜ ಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗೆಳೆಯ; ಸೂರ್ಯ : ಪರಮಾರ್ಥಂ ಪರಿಪಾಲನ ಕರದಿಂದಪರಾಜಿತ್ವಾ ಮಿತ್ರಂ ಕಳೆದಂ . . . ಶೋಕ ಹಿಮಜಲ ಲವಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೫). [ಅಬ್ಜ + ಮಿತ್ರ]

ಅಬ್ಜ ಮುಖಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.

[ಸಂ. ಅಬ್ಜ ಮುಖಿ]

ಅಬ್ಜ ಯೋನಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ : ಒರ್ಬನಂ ಸುರಗುರು ಕಾಂತೆಯೊಳ್ಳೆಜೆದನೆಂದೆನುತೋರ್ವನನಬ್ಜ ಯೋನಿ ನಿರ್ಜರ ಸಭೆಗೆ ಬಹಿಷ್ಕೃತರುಮೆಂದೆನುತಂ (ತ್ರಿಪು. ೮-೨೩).

[ಅಬ್ಜ + ಯೋನಿ]

ಅಬ್ಜ ರಜ (ನಾ). ಕಮಲದ ಪರಾಗ : ಪರಿಸ್ಪರಿತಭುಜಮಂಜಿತಮಿಳಿಪಿ ದುದರುಜಾಬ್ಜರಜಸಿಶಂಗಿತೋರ್ಮಿಯ ಚಿಲ್ವಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೩೦).

[ಅಬ್ಜ + ರಜ]

ಅಬ್ಜ ವದನೆ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ ಮುಖಿ : ನವಮಾಸವಿರಾಮದೊಳಬ್ಜವದನೆ ಶುಭದಿನಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೪೪). [ಸಂ. ಅಬ್ಜ ವದನಾ]

ಅಬ್ಜ ವನ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ವನ; ಕಮಲ ಸಮೂಹ.

[ಅಬ್ಜ + ವನ]

ಅಬ್ಜ ವಾಸಿನಿ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ.

[ಸಂ. ಅಬ್ಜ ವಾಸಿನಿ]

ಅಬ್ಜ ವಾಹನ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ.

[ಅಬ್ಜ + ವಾಹನ]

ಅಬ್ಜ ವಿರೋಧಿ (ನಾ). ಅಬ್ಜಾರಿ : ವದನಾಬ್ಜವಿರೋಧಿಯನಾ ಬಿಡುವಂ ಕೆಳಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೮).

[ಅಬ್ಜ + ವಿರೋಧಿ]

ಅಬ್ಜ ವಿಷ್ವರ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಮಲಾಸನ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಸುಕವಿಕಾನ್ಯಮನಾಲಿಸಿ ಕಾಯ್ದು ದುರ್ಜನ ಪ್ರಕರದ ಕರ್ಣಕೋಟರಮನೇಕೆಯೊ ಮಾಡಿದನಬ್ಜವಿಷ್ವರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೧). [ಅಬ್ಜ + ವಿಷ್ವರ]

ಅಬ್ಜ ವೈರಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ ವಿರೋಧಿ. [ಅಬ್ಜ + ವೈರಿ]

ಅಬ್ಜ ಶರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವನ್ನು ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ. [ಅಬ್ಜ + ಶರ]

ಅಬ್ಜ ಷಂಡ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಗಳ ಗುಂಪು. ೨. ತಾವರೆಯ ಗುಂಪನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಸರೋವರ : ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಮಣಿಮುಕುರ ಮೆನಲ್ ಚೆಲ್ವದಾಯ್ದಬ್ಜಷಂಡಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೩೪).

[ಅಬ್ಜ + ಷಂಡ]

ಅಬ್ಜ ಸಂಭವ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ ಭವ : ಕವಿತಾಪ್ರಾಧಿಯೊಳಬ್ಜ ಸಂಭವನೆ ಕರ್ತಾರಂ ಕ್ರಿಯಾಕೌಶಲಂ (ಶಮದ. ಪು. ೨೧೭). [ಅಬ್ಜ + ಸಂಭವ]

ಅಬ್ಜ ಸಖ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ ಮಿತ್ರ. [ಅಬ್ಜ + ಸಖ]

ಅಬ್ಜ ಹಿತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ ಮಿತ್ರ. [ಅಬ್ಜ + ಹಿತ]

ಅಬ್ಜಾಕರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನೆಲೆ, — ಕೊಳ : ಅಳಿಸಂಕುಲನಿದ ಮೊಗೆದುದಬ್ಜಾಕರದೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೧೪೬). [ಅಬ್ಜ + ಆಕರ]

ಅಬ್ಜಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ವಿಷ್ಣು : ನೀನಳವದಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಂಗಳಿವೆಮಗೆ ಪೊಸತೆ ಪೇಟಬ್ಜಾಕ್ಷ (ಜಗವಿ. ೧-೬೫). [ಸಂ. (ಅಬ್ಜ + ಅಕ್ಷ + -)]

ಅಬ್ಜಾತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ : ಶಿಷ್ಯನ ಕರಾಬ್ಜಾತ ಮಧ್ಯದೊಳಿರಿಸಿ ಗುರು ತತ್ಪ್ರಾಣದೊಳಮರ್ಚಿ (ಬಸಪು. ೩೯-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಾನನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು.

[ಸಂ. ಅಬ್ಜಾನನಾ]

ಅಬ್ಜಾಯತನೇತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವನು : ಪ್ರತಿಪಾಲಿತ ಧರ್ಮಚಕ್ರನಬ್ಜಾಯತ ನೇತ್ರನಾದಿಪುರುಷಂ (ಗದಾಡು. ೧-೧). [ಅಬ್ಜ + ಆಯತ + ನೇತ್ರ]

ಅಬ್ಜಾರಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ : ಹೈಮತ್ಯಾಶ್ಯಾಬ್ಜ ಸಟ್ಟಿ ರಣ ನಿರ್ಮರಣ ಧೂಮಧ್ವಜಾಬ್ಜಾರಿ ಸಪ್ತಾಶ್ವನೇತ್ರ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧೦-೧).

[ಅಬ್ಜ + ಅರಿ]

ಅಬ್ಜಾಸನ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ ವಿಷ್ವರ : ಪೂಜ್ಯಬ್ಜಾಸನಂ ಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಗೆ ದೈತ್ಯಾಂತಕನಾಮದಿಂದೆಸೆವ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭಂಗೆತ್ತಿದಾ ಗಗನಚೈತ್ರದ ಹೇಮದಂಡಮೆನಿಸಲ್ ಸಾಲ್ವತ್ತು ಹೇಮಾಚಲಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೫).

[ಅಬ್ಜ + ಆಸನ]

ಅಬ್ಜಾಸನೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಅಬ್ಜಾಸನೆಯಂ ನ್ಯುಗಾಕ್ಷಿ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಾಗಳಾ ಕಂಡಳಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೨). [ಸಂ. ಅಬ್ಜಾಸನಾ]

ಅಬ್ಜಾಹಿತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಾರಿ : ಅಬ್ಜಾಹಿತನಿಂ ಕಳಾನಿಧಿ ಕುಮಾರಂ ಪುಟ್ಟುವಂ ನಿಶ್ಚಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೨೯). [ಅಬ್ಜ + ಅಹಿತ]

ಅಬ್ಜಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ನಂಜುರುಳಿಯಂ ಪೋ ನುಂಗಿ ದಳಾ ಪೇಟದಬ್ಜಿನಿಯೆಂಬಂತೆ ಪೊಲಾಯ್ತು ಕುಟ್ಟಿಳಿತ ಕಂಜಾತೋ ದರೇಂದಿಂದಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೫). ೨. ತಾವರೆಯ ವನ; ಕಮಲದ ಗುಂಪು. [ಸಂ. ಅಬ್ಜಿನಿ]

ಅಬ್ಜ ನೀಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ ನೀ ವ ತಿ : ಚಂದ್ರಧರಾರ್ಥದೇಹ
ಯುತೆಯಂ ಬಾಲಾಬ್ಜನೀಕಾಂತಸದ್ಭೂತಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೪).

[ಸಂ. (ಅಬ್ಜನೀ + ಕಾಂತ)]

ಅಬ್ಜ ನೀಪತಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ.

[ಸಂ. (ಅಬ್ಜನೀ + ಪತಿ)]

ಅಬ್ಜ ನೀವರ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ ನೀಪತಿ : ಅಬ್ಜನೀವರನಭಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ
ಭೂರುಹಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭).

[ಸಂ. (ಅಬ್ಜನೀ + ವರ)]

ಅಬ್ಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ.

[ಸಂ. ಅಬ್ಜಾ]

ಅಬ್ಜೋದರ (ನಾ). ೧. ಉದರದಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು;
ಪದ್ಮನಾಭ. ೨. ಆಕಾಶ : ೧, ೨ ದಂತವಕ್ತ್ರಂ ನಿರ್ಗಮ್ಯ ರದಿಂದಸುರ
ವೈರಿಯ ಪೆರ್ಗಗಳೆ ತನಗಸಹ್ಯಂಗಳಾಗಿ ಹರಿನಾಮಯುಕ್ತನೆಂದು ಶಕ್ರನ
ನಾಕ್ರಮಿಸಿಯುಂ . . . ಅಬ್ಜೋದರಮೆಂದು ಗಗನಮಂ ಗರವಟಿಸಿಯುಂ
ಮಾಣದೆ (ಜಗವಿ. ೯-೫೩). [ಅಬ್ಜ + ಉದರ]

ಅಬ್ಜೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಅಬ್ಜ ಭವ : ಕಡಲಂ ಪೀರ್ವನಗಸ್ತ್ರನೆಂಬ
ಪುರುಡಿಂ ಮತ್ತೊಂದನಬ್ಜೋದ್ಭವಂ ಪಡೆದಂ ಪೆರ್ಗಡಲಂ (ಕಾದಂಪು.
೧೧೬). [ಅಬ್ಜ + ಉದ್ಭವ]

ಅಬ್ಜ (ನಾ). “ಸಂಶಯ” : (ವಿಸ್ತೋಸು. ಕೋಶ); ದಯಪೂರ್ಣ ನಮಗೆ
ವಿಜಯ ವಿಠಲ ದತ್ತ ಜಯ ಕೊಡುವುದು ಪೊಲಿದು ಬಿಡಬ್ಜ ಅಬ್ಜಾ
(ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೩-೫).

[← ಪಾರ. ಅಬ್ಜ = ಅಸಂಬಂಧವಾದ ಮಾತು; ತಿಳಿಗೇಡಿತನದ
ಮಾತು; ಸುಳ್ಳು.]

ಅಬ್ಜ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವಂಥದು; ಮೋಡ : ಕಡುಗ
ಪಿಡಿದರಡಬ್ಜದ ನಡುವೆ ಬೆಡಂಗಿಡಿದು ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆವಳಮಿಂಚೊಂ
ದೆಡೆವುಗುವ ತೆಜದಿನರಡಿಭದವುಗೆ ಮಣಿಕುಂಡಲಾಭಿಧಾನಂ ಖಚರಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೩). ೨. ವರ್ಷ; ಸಂವತ್ಸರ : ವಿಜಯಾಬ್ಜಂ ನೆಗಲ್ಪಂದು
ಮಾರ್ಗಶಿರ ಶುದ್ಧೈಕಾದಶೀವಾಸರಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೫೨). ೩. ಕೊನ್ನಾರಿ
ಗೆಡ್ಡೆ; ಗೇಕಿನ ಗೆಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಕಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಕಾಲ : ಒಂದು ದೇವಸಮಂತರಸದೆ ಮಾಗಿಯೊ
ಳಬ್ಜಕಾಲದೊಳ್ ಭೂಮಿಯೊಳಂ ಪದನಜಿತು ನೀರನೆತ್ತುಗೆ ಬಲ್ಲರ್
(ಲೋಕೋಪ. ೬-೪). [ಅಬ್ಜ + ಕಾಲ]

ಅಬ್ಜರವ (ನಾ). ಮೇಘಧ್ವನಿ; ಗುಡುಗು : ಮಂಗಳವಾದ್ಯಮಬ್ಜರವ
ಮುಣ್ಣುವ ಮಿಂಚದು ದೀಪಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮).

[ಅಬ್ಜ + ರವ]

ಅಬ್ಜಾಗಿರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಯ ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿ : ನಂದಿಧ್ವಜ, ಚಾರಿ, ಚಾಮರ, ಮಿರಾಬು, ಅಬ್ಜಾಗಿರಿ
ಗಳನ್ನು ಉಗ್ರಾಜದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಂದು ಧೂಳು ಕೊಡಹಬೇಕು
(ಬಿಳುಮ. ೩). ‘ಅಪ್ಪಾಗಿರಿ’ ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಅಬದಾಗೀರ್; ಪಾರ. ಅಫ್ತಾಬ್‌ಗಿರಫ್ತನ್]

ಅಬ್ಜಾಘ (ನಾ). ೧. ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ; ಮೇಘ ಪಂಕ್ತಿ.
೨. ಗೇಕಿನ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಗುಂಪು : ಎಸೆದತ್ತೆತ್ತಂ ದಪೋಗ್ರಾದಿಗಳ್ಳತಾ
ವ್ರತಮಪಾಸ್ತಮೇಘಮುದಿತಾಬ್ಜಾಘಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೮-೨೩).

[ಅಬ್ಜ + ಘ]

ಅಬ್ಜವ್ಯ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತು ಮೊದಲಾದ
ರತ್ನದ್ರವ್ಯ. ‘ಅಬ್ಜವ್ಯಪಣ್ಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜವ್ಯಪಣ್ಯ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಿ :
ರವಿ . . . ಝಷದೊಳಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದವನಬ್ಜವ್ಯಪಣ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ.
೧೭-೧೭). [ಅಬ್ಜವ್ಯ + ಪಣ್ಯ]

ಅಬ್ಜ (ನಾ). “ಮಂದಮತಿ” (ವಿಸ್ತೋಸು. ಕೋಶ); ಸುಯತಿಗಳು
ನುಡಿದ ಶಬ್ದಾಪಯಣಾಯಂ ತಿದೆ ನೋಡಬ್ಜಾ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೩-೫). [?]

ಅಬ್ಜ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ;
ಸಾಗರ. ೨. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಸಂಕೇತ.
IP ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೂ ಈ ಸಂಕೇತವುಂಟು.
ನಾನಾರ್ಥರತ್ನಾಕರ, ನಾನಾರ್ಥಕಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲದ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ : “ಬಯಕೆಯೊಳದ್ವೈತ
ದೊಳ್ ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಶ್ರೀ ಸತಿಯೊಳ್ ತಾನಬ್ಜಿಯಕ್ಕುಂ” (ನಾನಾರ.
೯೦); “ಸಿರಿಬಯಕೆ ನಿಯತತತ್ತ್ವಂ ಶರಧಿಯೊಳ್ಳಿದಬ್ಜಿಶಬ್ದ” (ನಾನಾಕಂ.
೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಿಕಪ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ನೊರೆ. [ಅಬ್ಜ + ಕಪ]

ಅಬ್ಜಿಜ (ಗು). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಿಜಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ. [ಸಂ. ಅಬ್ಜಿಜಾ]

ಅಬ್ಜಿನಂದನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರವುತ್ರ; ಚಂದ್ರ : “ಅಬ್ಜಿನಂದನಂ ದ್ವಿಜ
ರಾಜನೆನ ಸುಧಾಂಶುವನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪). [ಅಬ್ಜಿ + ನಂದನ]

ಅಬ್ಜಿನವನೀತಕ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಣ್ಣೆಯಂಥವನು; ಚಂದ್ರ.
[ಅಬ್ಜಿ + ನವನೀತಕ]

ಅಬ್ಜಿಪ (ನಾ). ಜಲರಾಶಿಗೆ ಒಡೆಯ; ವರುಣ; ಸಮುದ್ರರಾಜ :
ನೈವಾಹಮಂ ನೈರುತಿಯಬ್ಜಿಪಂ ಮಕರಮಂ ಮೃಗಮಂ ಪವನಂ ವಿಮಾ
ನಮಂ ಮಾರಹರಪ್ರಿಯಂ ವ್ಯಪಭನಂ ಹರನೇಜಿ ನಭಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಗುಂ
(ಜಗವಿ. ೧-೩೬). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಜಿಪರೀತ (ಗು). ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡಲು
ಸುತ್ತಿದ : ವಿಷ್ಣುಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಗ್ರಪೂಜೆಯನೀವುದಬ್ಜಿಪರೀತಭೂತಕ
ವಲ್ಲಭಾ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬-೧೧). [ಅಬ್ಜಿ + ಪರೀತ]

ಅಬ್ಜಿಶಯನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದವನು; ವಿಷ್ಣು.

[ಅಬ್ಜಿ + ಶಯನ]

ಅಬ್ಜಿಶಾಯಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಜಿಶಯನ. [ಸಂ. ಅಬ್ಜಿಶಾಯಿನ್]

ಅಬ್ಜಿ ‘ಅಬ್ಜಿ’ ನೋ.

ಅಬ್ಜಿ (ನಾ). ತಂದೆ : “ಜನಕನಲ್ಲಬ್ಜಿಂ” (ಕರ್ಣಾಪಿ. ೮೮); ಇನಿತಲು
ಮಿಣಿತು ಮುಜುಕಮುಮಿಣಿತು ಮನಃಕ್ಷತಮುಮಾವನಿಂದಾದವಂಗಿನಿತ
ಜಲನಿಣಿತು ಮುಜುಕಮುನಿಣಿತು ಮನಃಕ್ಷತಮನಬ್ಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬೈ] ಮಾಡದೆ
ಮಾಣೆಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೬); ಚಾರ್ವಾಕು ನೀನು ಕಾರ್ಮಿಕರ ಗಂಡ,
ಧಾರ್ಮಿಕರ ಮಿಂಡ ಅಬ್ಜಾ (ಅರಳು. ೪೨೯).

[? / ತೆಲು. ಅಬ್ಜ = ತಂದೆ]

ಅಬ್ಜಿ, ಅಬಬ, ಅಬಬಾ, ಅಬಾ, ಅಬ್ಜಬ್ಜಾ, ಅಬ್ಜಾ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ
ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅಬ್ಜ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಹಣ್ಣು
ಇದು (ರೂಢಿ). ಅಬಬ (ಕ). ಅಬಬಾ (ಜಾನಕೋ. ೧೨). ಅಬಾ
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಬ್ಜಬ್ಜಾ : ಅಬ್ಜಬ್ಜಾ ಏನು ಬಿಸಿಯಪ್ಪ ಇದು (ರೂಢಿ).
ಅಬ್ಜಾ : ಅಬ್ಜಾ ಏನು ಶಬ್ದ (ರೂಢಿ). [? / ತುಳು. ಅಬಾ, ಅಪಾ]
ಅಬ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಆರೀತಿ; ಆಬಗೆ : ಎಲೊ ಸ್ವಾಮಿ ಕುರಿವಂದು ಕೊಬ್ಬಲು
ಕುರುಬಂಗೆ ಲಾಭವೆಂಬ ಅಬ್ಜಿಗೆ ಹ್ಯಾಗೊ ಏನೊ ನಿರ್ಧರ ಮಾಡಲಯಿ
(ನೋಕ್ಷದೀ. ೧೯೯). [ಅದು + ಬಗೆ]

ಅಬ್ಜಬ್ಜಾ ‘ಅಬ್ಜಿ’ ನೋ.

ಅಬ್ಬರೈ, ಅಬ್ಬರು (ನಾ). ೧. ಆರ್ಭಟ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ರಭಸವುಳ್ಳ ಧ್ವನಿ: ಘುರುಘುರಿಸಲ್ ಘೋರಘೋರವಿವರಂ ಕಿಳಿ ರಬ್ಬರದಿಂ ತೀವಿದುದಾಶಾಂತರಮಂ ಜವದಿಂದೆ ಗರುಡನಂತರ್ಜಪವೋಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೨); ಘುಳುಘುಳಿಸುವ ವೀರವೃಂದದ ಘುಡುಘುಡಿಸುವ ದೊಡೆಯ ಕೋಳಾಹಳದಬ್ಬರಮುಬ್ಬರಮಾಗೆ (ಗಿರಕ. ೬-೫೫ ವ); ತುದಿ ಬೆರಳ ತುಟಿಯಬ್ಬರಕೆ ಗಜ ಬೆದಜಿ... ಹೊಕ್ಕನಿವರೊಡ್ಡಿನಲಿ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨-೧೪); ಜೀಯ ನೀ ಬೆಸೆಂಬ ಜೋದರಬ್ಬರಗೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವ. ೮-೪೧); ಅವನ ಅಬ್ಬರ ಹೇಳತೀರದು (ರೂಢಿ). ೨. ಅತಿ ಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ: “ಇರದುಬಟ್ಟಿಯಬ್ಬರಮಣಿಯರ ನೆಜೆಮಿಂಟೆನ್ನಲತಿ ಶಯಾರ್ಥಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೨೦); ಬಗೆಯ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ದೂರವಪ್ಪೆಂದೇವ ಕಾಮದ [ಪಾಠಾಂ. ದು]ಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಕೋಪದಬ್ಬರ [ಪಾಠಾಂ. ದುಬ್ಬಟ್ಟಿ] ವಲ್ಲಿ (ನಂಬರ. ೧-೬೧); ಲೇಸು ಲೇಸಬ್ಬರದ ಬಿರುದಿನ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು ಪಾಂಡುಸುತರೆಂದ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೪); ಒತ್ತಬರದಾಹವದ ಸೈನಿಕ ದತ್ತಣಿತ್ತಣ ಬೊಬ್ಬೆಯಬ್ಬರವೆತ್ತಿರ್ದುದು ಕಮಲಜಾಂಡ ಕಟಾಹ ಖರ್ಪರವ (ತೊರರಾ. ೬-೧೮-೧೧). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ: “ಅದಟಿಬ್ಬರ ಪರಾ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ” (ಕಶರ. ೮). ೪. ಅಧಿಕಾರದ ದರ್ಪ. (ಉಕ). ಅಬ್ಬರು: ೧. ಗೊಂಬೆಗಿಟ್ಟ ಬೆಲ್ಲ ತಂದುಕೊಡಲು ಪುಟ್ಟ ವಾಸು ಎಂಥ ಅಬ್ಬರು; ಒಳಗೆ ಎಂಥ ಅಬ್ಬರು (ತುಂಟಪ. ೩೩).

ಅಬ್ಬರಂಬರಿ = ಆರ್ಭಟವಾಗು; ಗದ್ದಲವಾಗು: ಪುರದೊಳಗಬ್ಬ ರಂಬರಿಯ ತಾನದನಾಲಿಸಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯೇ ಸರಭಸಮೇನೆನೆಲ್ವೆ (ಮಹಾಸೇ. ೬-೩೩). ಅಬ್ಬರಗೂಡು = ಆರ್ಭಟದಿಂದ ಕೂಡು: ಕೊಂಬು ಕಾಹಳಿ ರಾಯಭೇರಿಬುರುಗು ಬಲುದೊಂಬುಳಿಯಬ್ಬರಗೂಡಿ (ಕಂನವ. ೧೫-೨೩). ಅಬ್ಬರಮಾಡು = ಆರ್ಭಟಮಾಡು: ಎಲ್ಲರ ಇದಿರನಲ್ಲೂ ಅಬ್ಬರಮಾಡಿ ಅಳುತ್ತಾಳೆ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೧೯೬).

[< ಸಂ. ಆರ್ಭಟ? / ತುಳು. ಅಬ್ಬರ = ಜಂಭ, ದರ್ಪ; ತೆಲು. ಅಬ್ಬರ = ಆಸಾರ, ಆಮಿತ್]

ಅಬ್ಬರೈ (ನಾ). ಆಕಾಶ: ಮತ್ತಿಬ್ಬರವನಿಗಂಜಿ ಅಬ್ಬರದಲಾವಾಗ ಸುಳಿ ವರು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೋ. ೨೬). [< ಸಂ. ಅಭ್ರ]

ಅಬ್ಬರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು; ಆರ್ಭಟ ಮಾಡು: ಆಗಲಾ ಕೊಳನಂ ಬಳಸಿ ಬಂದು ನಿರ್ಭರಮಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಜಿದಬ್ಬರಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ್ದುಭರಂ]ಗೆಯ್ದು (ಗದಾಯು. ೬-೧ ವ).

[ಅಬ್ಬರೈ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯೈ)]

ಅಬ್ಬರಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗದ್ದಲ; ಆರ್ಭಟ: ತೊಟ್ಟಲ ಭಟಕಳಬ್ಬರಣೆ ಕುಂಜರ ಬೃಂಹಿತಮಶ್ವಹೇಷಿತಂ... ಕಿವಿಗೆಯ್ತರಲ್ (ದಶಕು. ೫-೧೯); ಓಲ ಗದೊಳಬ್ಬರಣೆ ಮಸಗಿತು ಕದಡಿತ್ತಾಸ್ಥಾನ (ಕುನ್ಯಾ. ೪-೪೦); ನಿಜನಿಳಿಲು ನಿಟಲೆಂಬಬ್ಬರಣೆ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ದಿಗುತಟವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೪೧); “ಸ್ವತಂತ್ರರು, ನಾವು ಸ್ವತಂತ್ರರು” ಎಂಬ ಅಬ್ಬರಣೆಯು ದುರ್ಗದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೊಳಗಿತು (ಘಟಮು. ೪೧). ಅಬ್ಬರ ಹೋಲಿ.

[ಅಬ್ಬರೈ + ಅಣ್ಣೈ]

ಅಬ್ಬರತಾಳೆ (ನಾ). ರಭಸ; ಬಿರುಸು: ಅವನ ಸುದೈವಕ್ಕೆ ಅದೇ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ಅಬ್ಬರತಾಳೆ ತಗ್ಗಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೯೪).

[ಅಬ್ಬರೈ + ತಾಳ (= ತಾಲ)]

ಅಬ್ಬರತುಬ್ಬರ (ನಾ). “ಕ್ಷುಬ್ಧ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ” (ಜೀವಲ. ಕೋಶ); ಒಬ್ಬರನ ಕಂಡರ ಒಬ್ಬರ ಮನಸು ಅಬ್ಬರತುಬ್ಬರ ಆಗತ್ಯೆತಿ. ಇಬ್ಬರ ಕೂಡಿ ಬದುಕಿನ ಹಬ್ಬ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಭರಪೂರಾ (ಜೀವಲ. ೪೩).

[ಅಬ್ಬರೈ + ತುಬ್ಬರೈ]

ಅಬ್ಬರದೋಷು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಆರ್ಭಟ ಮಾಡು: ಬಿಲುಗಳನೇಜಿಸಿದರೆಡಬಲದಲಬ್ಬರದೋಷುತ ನಡತಂದರ ಡವಿಯಲೊಂದು ಯೋಜನವ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೧೪).

[ಅಬ್ಬರೈ + ತೋಷು]

ಅಬ್ಬರಬಡಕೆ (ನಾ). ಯಾ ವಾ ಗ ಲೂ ಅಬ್ಬರಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ ದವನು: “ಕೆಲವರು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗುಣ” ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು, ಪಿತ್ತದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದರು, ಅಬ್ಬರಬಡಕೆನೆಂದರು (ಸಶೂರ. ೮೩).

[ಅಬ್ಬರೈ + ಬಡಕೆ (< ಬಡಿಕೆ)]

ಅಬ್ಬರಿಗ (ನಾ). ಆರ್ಭಟ ಮಾಡುವವನು; ಆಡಂಬರಕಾರ: ದೊರೆಯೊಡನೆ ತಲೆಯೊತ್ತಿ ಮುಂದಬ್ಬರಿಗನುಬ್ಬಿದ ಸಮರದಲಿ ನಿಬ್ಬರದ ಬೆಜಿಗಿನೊಳಿದ್ದರೈ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨೦-೩). [ಅಬ್ಬರೈ + ಇಗ]

ಅಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಆರ್ಭಟಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು: ಕೊಂದನಿನೆನ್ನ ತಂದೆಯನೆಂದಬ್ಬರಿಸಲ್ವೆ ಕೇಳ್ವ ನರಪತಿ ಯವನಂ ಬಂಧಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೧೨); ವಾಯುಸುತನಬ್ಬರಿಸೆ ಗಾಳಿಯ ಘಾಯ ಮೇಘದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದವೊಲಾಯಿತು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೯); ಮೇಲೆ ಮೇಲಬ್ಬರಿಸಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ (ತೊರರಾ. ೬-೫-೮೫); ಬದ್ಧ ಭೃಕುಟಿತರಾಗಿ ಮಾಸ್ತರರು ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು (ರಂಗರೋ. ೪).

[ಅಬ್ಬರೈ + ಇಸು]

ಅಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ನೆಲನನಬ್ಬರಿಸುವ ಸಭಾಕಳಕಳದ ಮೊರೆಯನು ತಿಳಿವ ಪರಿವೆಗಳದ ಪಾಯವಧಾರು ಮಸಗಿ ದುದೊಂದು ಥಟ್ಟಿನಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೨೫); ಅಬ್ಬರಿಸಿತವರಿಗಂ ಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮಾಯೆ (ತುರಂಗ. ೮೮-೫). [ಅಬ್ಬರೈ + ಇಸು]

ಅಬ್ಬರು ‘ಅಬ್ಬರೈ’ ನೋ.

ಅಬ್ಬರಿಗೆ ‘ಅಬ್ಬೊರಿಗೆ’ ನೋ.

ಅಬ್ಬರಿಗೆ ‘ಅಬ್ಬೊರಿಗೆ’ ನೋ.

ಅಬ್ಬಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮನಾಥದೇವರ್ಚಿ ಸಸಿದಂದೇಕಾಂತದ ರಾಮಯ್ಯನಬ್ಬಲೂರ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಸ್ಥಾನದೊಳು ನಿಸ್ಸೃಹವೃತ್ತಿಯಿಂದಯಿರೆ (ಎಇ. V, ೨೪೭-೩೩; ಸು. 1200).

[ಅಬ್ಬಲ್ + ಊರು]

ಅಬ್ಬನ್ನೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಮಾಧವಯ್ಯ ದಣ್ಣಾಯಕರು ಶ್ವಶುರೇಶ್ರೀ ಅಬ್ಬನ್ನೆಯರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೧-೩೪; 1218).

[ಅಬ್ಬೈ (< ಅಬ್ಬೈ) + ಅನ್ನೆ]

ಅಬ್ಬಸವ (ನಾ). (?): ಬಣ್ಣರಸರಾ ಕೊಟ್ಟಿದು ಅಣ್ಣಾರ್ಥಿಗಳ ಅಬ್ಬ ಸವ ಧರ್ಮಭಟಾರಗ್ಗೆ ಮಹಾಜನ ಪ್ರಜೆಯಾ ಸನ್ಮತದ ಕೊಟ್ಟಿದು (ಸೌಇಇ. IX4i, ೪೮-೫; 900). [?]

ಅಬ್ಬಳಕೆ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ; ಚಟ: ಅಭ್ರಮಿ ಶಿವೈಕೈನೊರ್ವ ಅಬ್ಬಳಕೆ ಯಿಂದ ಜೂಜಾಡಿ ಸೋಲಿತ ಗೆಲಿತ ದುರ್ಬಸನವ್ಯಾಪ್ತಿಯೊಳು ಪಕ್ಕಾಗಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೯-೨೦, ೨೧). [ಅದು + ಬಳಕೆ?]

ಅಬ್ಬಳಿಕೆ (ನಾ). ಓಕರಿಕೆ; ವಾಂತಿ (ದಕ. ಕಿ). [< ಉಬ್ಬಳಿಕೆ]

ಅಬ್ಬಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಅಬ್ಬಳಿಗನಾಡೊಳಗಣ ವಾಸುದೇವನಹಳ್ಳಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೪೦-೧೧; 1663). [?]

ಅಬ್ಬಾ ‘ಅಬ್ಬೈ’ ನೋ.

ಅಬ್ಬಾ ‘ಅಬ್ಬೈ’ ನೋ.

ಅಬ್ಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಮಾವಿನಹಳ್ಳಿಯ ಹಾರು ಅಬ್ಬಾಗಿಲ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಲೊಕ್ಕಿಯ ಪಡುವ ನೆಟ್ಟ ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೪-೮೭; 1397). [? + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಅಬ್ಬಿ 'ಅರ್ಬಿ' ನೋ.

ಅಬ್ಬಿ (ನಾ). = ಅಬ್ಬಿ : ದೇವರ ದಾಸಯ್ಯನ ಅಬ್ಬಿಗಳ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯ ಶ್ರವಣ ಸಂಘಕಾಧಾರರಪ್ಪ ಚಾಮಕಟ್ಟೆಗಳ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೬೭-೬; 850). [?]

ಅಬ್ಬಿದೊಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಡುಗುಂದ ಹಳ್ಳಿ ಗಳು ಸಹಿತ ಅಬ್ಬಿದೊಡ್ಡಿ ತ ಗ ರೆ ನಾ ಡೆ ರ ಡು ಹಸುಡೆಗಳು ಹಳ್ಳಿಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೩೩; 1117).

[ಅಬ್ಬಿ (< ಅರ್ಬಿ) + ತೊಡ್ಡಿ]

ಅಬ್ಬಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಕ್ಯವಾಗು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ನಿಲುಕು : ಕರಣ ದವರುಸುರಲಮ್ಮರು ದೇವಲಿಪಿ ಸರಗರ್ಬು [ಪಾಠಾಂ. ವ, ವರ್]ದಂತೆಸ ಗುವೈ ನೀನಿದಕ್ಕನುಮಾನವೇನು (ಸಿಂಗರಾ. ೭-೧೫); ಉಸುರಬಾರದ ಮಂತ್ರ ಊಹೆಗಟ್ಟದ ತಂತ್ರ ಮಿಸುಕಬಾರದ ಜಸಂ ಮಿಸುಗಲಾರದ ಹಸಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೯-೨೫); ಈರ್ಬಗೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ನಿನ್ನವರ ಯತ್ನ ಅಬ್ಬಿ ತೇನೊ ನೋಡು ಗುಣಿಸಿ ಎಣಿಸಿ (ವಿ ಸಾ ಸು. ೮೮-೧). ೨. ಸಿಕ್ಕು; ದಕ್ಕು; ಒಳಪಡು : ಕೃತಸುಕೃತಪರಿಪಾಕಫಲರೂಪ ರಾಮಮೂರು ತಿಯು ನಮಗಬ್ಬಿದುದು (ವೆಂ ಕಾ ರಾ. ೪-೧೩-೨೭); ಕೈಗಬ್ಬಿದಾ ಕುಸು ಮಗಳ ಬಾಣವೆಂದೊಡವಾನೂ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೮); ಮನಸು ಹಬ್ಬಿಸಿ ನಿನ್ನ ಪಾದದಲಿ ರತಿಯಿಡಿಸಿ ಅಬ್ಬಿದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪೊರೆಯೆಂದೆನೊ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯೯); ಬೇಡವೆಂಬೆವು? ಏನು ಫಲ? ಜನ ನಮ್ಮ ಅಂಕೆಗೆ ಅಬ್ಬರು (ಮೂಕಮ. ೮). ೩. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಅವಲಂಬಿಸು : ಅಬ್ಬಪಾಣೆ ನಮ್ಮ ವಿಜಯ ವಿಶ್ವಲರೇಯ ಅಬ್ಬಿದವರಿಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ತೀರಿಸಿಬಿಡುವೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೭); ನೀರಬೊಬ್ಬಳಿ ತೆರನಂತೆ ದೇಹಸಿದ್ಧ ಅಬ್ಬಿದನತಿಸ್ತರಣೆ ಮಾಡಿ ಮುಕುತಿಗೈವ ನಿಬ್ಬಣದವರೊಡನೆ ಇಪ್ಪನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೮). ೪. ತಿನ್ನು; ಭಕ್ಷಿಸು(?): ಮಬ್ಬುಮೋಹಿಸಿತ್ತೆಲ್ಲರಂ ಮನಕೆ ಬಂದ ಪರಿ ಅಬ್ಬಿದರು ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯಂಗಳಂ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ ಶಾಖಂಗಳಂ ಸವಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೮-೫). ೫. ನೀಗು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ನಮಗೈತಂದ ಕಷ್ಟಗಳಾ ಅಬ್ಬಿದವ ರಾರಿಲ್ಲ ಮನೆಯೊಳು ಹಬ್ಬಗೈವಾಗಿರುವ ಸತ್ಯಗಳುಬ್ಬಿ ತೋರುವರವನಿಪತಿ ಕೇಳೆಂದಳೆಂದುಮುಖಿ (ಜಿನಭಾ. ೪೯-೨೦). [← ತೆಲು. ಅಬ್ಬು]

ಅಬ್ಬುಧಿ 'ಅಬುಧಿ' ನೋ.

ಅಬ್ಬುಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಮುಸಿ; ಕಾಡಿಗೆ. ೨. ಬೂಜು; ಬೂಷ್ಟು. [?]

ಅಬ್ಬುಜ್ಜಿ (ನಾ). ಜೇಡರಹುಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಬ್ಬುಜಿಗೂಡು = ಜೇಡರಹುಳುವಿನ ಗೂಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಬ್ಬಿ, ಅಬೆ, ಅಬ್ಬಿ, ಅಬ್ಬಾ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಅಮ್ಮ : ಬೈಯ್ಯ ರಬ್ಬೆಯ ಅಬ್ಬನ್ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೯೩-೧೯; 780); [ಕೊನ್ನೋ ನವ]ನಮ್ಮಬ್ಬೆಯುನಂಗೆಯುಮು × × × ಮಾಡಿಕೊಣ್ಣೋ[ಂ] (ಸಾಇಇ. XI-i, ೭-೨೮; 837); ಪುರಂದರನರಸಿಯಯಂದುದಲೆನಗಬ್ಬೆಯೇ ತೊಡಳು ನುಡಿಯದೆ ಪೋಗು (ಸಂಪಭಾ. ೮-೨೯); ಗಂಗನಬ್ಬೆಯು ನಂದಯಶೆಯವಸಾರಿಸುತ ಕಾಯ್ದುಪಿಂಗದೊಡೆದೊಡೆ (ಸಾ ಲ್ಲ ಭಾ. ೧೦-೭೩); ಅಬ್ಬಿಗೆ ಮಗ ಬೇಡವೆಂದರೆ ಅಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗನೇಕೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೯೧). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ, ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು : ಮಗಳ ತೊಣ್ಣಿಬ್ಬೆಯು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೮-೩; 900); ಕುಮುದಬ್ಬೆಯ ದೇಗುಲದಿಂ ಬಡಗ ಪೋಗಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೧೧-೧೮೩; 1100 ?); ಗುಣ್ಯಕಾಸ್ತದೆ ಸುಗ್ಗಿಯಬ್ಬಿ (ಕಾವ್ಯಾಸ. ೧೬೧). ಅಬ್ಬಿಗಳ್ (ಬಹುವ); ಆಯ್ಯಂಗಳ್ ಅಬ್ಬಿಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೪೨ ಉದಾ). ಅಬೆ : ೨. ಎಲೆಗೆ ಕುಂದಬೆ ಪಲದವಸದಿಂದಂ ನಿನ್ನಂ ಕಂಡೆನಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪-೮); ಬಿದಿಯಬೆ

ಮುದಕಿ ನೀ ದಿನ ಹೋದಾಕಿ ಬಲು ಜೋಕಿ (ಶರೀಫ. ೩೩). ಅಬ್ಬಿ : ಪೆಂಡಿರಕಯ್ಯೋಳ್ ನಿಲಲಣವರೆ ಪೇಟಾಮಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ಬೈ] ಗಂಡ ವಿಮುಕ್ತರ್ (ಆ ಧ ಫ ನೇ. ೧-೯೨); ನಗುತ ನಲವಿಂದ ಕೆಲಕೆ ಹಾರವ ನೂಂಕಿ ಮೊಗನೋಡುತಬ್ಬಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ತಿವ್ವವ್ವ] ಯೆನುತ ತೆಗೆದು ಮೇಲುದ ಮೊಲೆಯುಂಬೆಳವರೆಯದ ಮಗನ ನಾನೆಂದು ನೋಡುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭-೬೬). ಅಬ್ಬಾ : ಅಬ್ಬಾ ನೀನೊರ್ವಳೆಯ ಪೆಟರಾರು ಮಿಲ್ಲಿಂತುರಿಸಿಯರ್ಕ್ಕಳ್ಳಿ ನಿಲಲಾಗದೆಂದು ಪೇಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೪); ಅಬ್ಬಾ ಪೇಟೋಪುರಕ್ಕೆ ಪೆ ಸ ರಾ ವು ದಿ ದ ಕ ಫ ಧಿ ಪ ತಿ ಯಾರೆಂಬುದುಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೭-೧೩೫ ವ). [ಸಂ. ಅಂಬಾ ? / ತುಳು. ಅಪ್ಪೆ]

ಅಬ್ಬಿ (ನಾ). ಸದರ; ಹಗುರ : ಸರಕಾರದ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ ಅವಿವೇಕ ದಿಂದಲೂ ಅವರ ದುರಾಸೆಯಿಂದಲೂ ಇಂಥ ಅನಾಹುತ ನಡೆಯಿತೆಂದು ಎದುರೆದುರಿಗೆ ಜನರೆಲ್ಲ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಾಳು ಅಬ್ಬಿಯಾಯಿತು (ಮಾಮರಾ. ೨೭); ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದವನೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬಂದಮೇಲೆ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದು ರಾಜಧರ್ಮವಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಬ್ಬಿಯಾಗುವುದು (ಅಡೂಟ. ೧೭೮). [?]

ಅಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು : ಅಬ್ಬಿ ಕಡಿದರೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ತನಕ ಸುದ್ದಿ ಹೋಗದು (ಕನ್ನ. ೭). [?]

ಅಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಪಾಚಿಯ ಗಿಡ; ಗಲಗು : “ವೇತಸಃ ರತಃ ಅಭ್ಯಪುಷ್ಪಃ ವಿದುಳಃ ಶೀತಃ ವಾನೀರಃ ವಂಜುಲಃ-ಈ ೭ ಅಬ್ಬಿಯಮರ” (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೬); ಅಬ್ಬಿಬೇರು; ಹಿಪ್ಪಲಿ ಇವರ ಕಷಾ ಯವ ತುಪ್ಪವೆರೆಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ತಾಪ... ಶೋಫ... ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೫೨). ‘ಹಬ್ಬಿ’ ಪರಾ. [ದೇ. ?]

ಅಬ್ಬಿಸ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ (ಕಿ).

[← / ತೆಲು. ತುಳು. ಅಬ್ಬೇಸ; ಅಬ್ಬಿಸ. < ಸಂ. ಅಭ್ಯಾಸ.]

ಅಬ್ಬೇಸಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ಗತಿಗಿಟ್ಟವನು : ಶುದ್ಧ ವೈದಿಕ ಮನೆತನದವರು, ಸಭ್ಯರು, ಸದ್ಗುಹಸ್ಥರು - ಇವರಿಗೆ ಈ ಅಟಿ ಏಕೆ? ತನ್ನಂಥ ಅಬ್ಬೇಸಾರಿಯಾದರೆ ಆ ಮಾತು ಬೇರೆ (ಅನಾಥ. ೧೫೦); ಬೇಕಾದ ಅಬ್ಬೇಸಾರಿ ಬರಲಿ; ಗಾದಿ ಮೇಲೆ ಕೂಡಲಿ ರಾಜ ಅಂತ ನಡಸಲಿ (ಚಿಕರಾ. ೪೮೬).

[< ಸಂ. ಅನ್ಯಾಪಾರಿನ್]

ಅಬ್ಬಿಲಿಗೆ, ಅಬ್ಬಲಿಗ, ಅಬ್ಬಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; ಕನಕಾಂಬರದ ಗಿಡ (ಮೈಟಿ. ೨೫-೪೭೧). ಅಬ್ಬಲಿಗೆ : (ಕರಾ). ಅಬ್ಬಲಿಗನ ಹೂವು ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನ ಬಾಡಿಕೋಗೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಬ್ಬಲಿಗೆ : ಅಬ್ಬಲಿಗೆ ನನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಹೂವು (ಆಚೋಲೀ. ೧).

[? / ಮರಾ. ಅಬೋಲಿ]

ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಅನ್ಯಾಯ, — ಕೇಡು : “ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ಅವಧ್ಯಂ - ಈ ೨ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಕೆ(ಗೆ) ಹೊಲ್ಲಕೆಯ್ಯುದು” (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೨); ಸೋಮಶರ್ಮಭಟ್ಟಂ ಪಿರಿದೊಂದು ತೊವಲಂ ಪಿಡಿದಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋ ಎಂದಬುತ್ತಂ... ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೨). ೨. ಕೊಲ್ಲಕೊಡದು ಎಂಬ ಮಾತು; ಹಿಂಸೆ ಕೊಡಕೊಡದು ಎಂಬ ಮಾತು : ಈಯಲಿಷಾ ಯಲ್ ಶರಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಯಲ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆ ಬಲ್ಲರಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ರಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮರ್; ರಾಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ] ಭೋಯಿನಲುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರವಿ[ಧಾ] ಯಿನಲುಂ ಬಲ್ಲರಿಷಾಯಲವರೆತ್ತಣವರ್ (ಗದಾಸಂ. ೩-೩); ಈಯೆಡೆ ಯಂ ಪೋಗೆಲೆ ಪಾರ್ವಾಯೆನೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಪಾರ್ವನಬ್ರಾ[ಹ್ಮ]ಹ್ಮಣ್ಯಂ

ಭೋಯೆಂದು ಪುಯ್ಯಲಿಡುತುಂ ಬಾಯಂ ಬಿಡುತಂ ನೃಪೇಂದ್ರಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪೧); ಅವೃತ್ತಿಕಂಗೆಜಗದ ವೀರವೃತ್ತಮಂ ಕೇಳ್ವು ಹರ್ಷಮಂ ತಾಳ್ವದ ನಿನ್ನಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಬರಿಯ ಜನಪ್ರೀಡಾಕರಮದಂ ವಿಚಾರಿಸವೇಡಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೫೧). ೩. (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ) ಅನ್ಯಾಯ ನಡೆದಿದೆ ಅನ್ಯಾಯ ನಡೆದಿದೆ ಕಾಪಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಗಪೂರ್ಣವಾದ ಉದ್ಗಾರ: ಘಟಲನೆ ಬರ್ಪನ್ನಂ ಕಂಡಟಿ ಲಿರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಪತ್ತಿ ಕೆಳೆಯನ ಕೊರಲಂ ಪಳವಿಸಿ ಕಪಿಂಜಲಂ ಬಾಯಟಾ ದಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಮೆಂದು ಬಿಡೆ ಪುಯ್ಯಲ್ವಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೮). [ಸಂ.]

ಅಬ್ಬು 'ಆಬರು' ನೋ.

ಅಬ್ಬುದಾರ (ನಾ). ಮರ್ಯಾದಸ್ಥ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ: ಪ್ರೇಮಚಂದ ದೊಡಮನುಷ್ಯ ಅದಾವ್ ಬಹಳ ಅಬ್ಬುದಾರ ಅದಾವ್ (ಮೋಹಿನೀ. ೫೯).

[ಅಬ್ಬು (< ಆಬರು) + -ದಾರ್]

ಅಬ್ಬುಗೇಡಿ 'ಆಬರುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಅಬ್ಬೋನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ಬೋನಿ, ಕೊಸೆ, ಕಲ್ಲೂರು, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೫೪). [?]

ಅಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (ಮೈಟಿಗಿ. ೩೭-೭೩೭). [?]

ಅಭಂಗ (ಗು). ೧. ಭಂಗವಿಲ್ಲದ; ಒಡೆಯದ; ಮುರಿಯದ: ತುಂಗ ನಾಗಾರೂಢನಾಗಿಯುಭಂಗ ಘನತೇಜಪ್ರಭಾಯತ ಸಂಗದಿಂದೈತಪ್ಪ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೫-೪೪). (ನಾ). ೨. ಭಂಗವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿರಂತರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮನದಲಂಪಿನೊಳಾ ಮದನೋಪ ಮಾನನೊಳಾ ನೆರೆವೆನಭಂಗದೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೩). ೩. ಸೋಲಿಲ್ಲ ದವನು; ನಾಶರಹಿತ: ಅಭಂಗನ ನಿಲವ ಭಂಗಿತರೆತ್ತಬಲ್ಲರು ಗುಹೇ ಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೨೨-೫೫೪); ರಂಗುವಡೆದ ಮಾಣಿಕದ ಉಂಗುರದಿಂದ ಸವಂಗನೆಗೊಲಿಯದಭಂಗನ ಕಥೆಯನೊರೆವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೧೦೭). ೪. ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿ: ತುಕಾರಾಮ, ನಾಮದೇವ, ಏಕನಾಥರ ಅಭಂಗಗಳ ಅಮೃತವಾಣಿಯ ಪ್ರವಾಹವು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸಿತು (ಸಚ್ಚರ. ೨೦೫). ೫. ಸೊಂಟದ ಎಡಬಲಗಳ ಮೇಲೆ ಅಂಗೈಗಳನ್ನೂರಿ ಮೊಣಕೈಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ. 'ಅಭಂಗವಿಠಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಂಗವಿಠಲ (ನಾ). ಅಭಂಗದ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಠಲಮೂರ್ತಿ: ಇಂದಿರಾಪತಿ ಭವದೀಯ ಭಕ್ತಿಯನೀವುದಭಂಗವಿಠಲಾ (ದಶಕು. ೧೪-೬). [ಅಭಂಗ + ವಿಠಲ]

ಅಭಂಗಾನುಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಭಂಗದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು; ಸೋಲನ್ನು ಕಾಣದವನು. ೨. ತೆರೆಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನು ೧, ೨: ಅನೂನವಾಹಿನೀಪತಿಯಾಗಿಯುಂ ಅಭಂಗಾನುಷಂಗನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೮ ವ). [ಅಭಂಗ + ಅನುಷಂಗ]

ಅಭಂಗುರ (ಗು). ಭಂಗವಿಲ್ಲದ; ಒಡೆಯದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಹರಿ ನೃಣಿಭಕ್ತಿಭಾಗದೊಳಾ ಪುರವನಿತಾಜನಂ ಬರೆಯುತಿರ್ಪುದಭಂಗುರಪತ್ರ ಭಂಗಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅಭಂಡ (ಗು). ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದ; ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ: ಬಟಾಬಯಲು ಇದು, ಹೋ ಅಭಂಡ ತಾನರ್ಥಹೀನ ಹಳವು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತೊ ಎನುವಂತೆ ಬಂತು ಭೂಮಿಯಲಿ ನರನಫಲವು (ಅರಳು. ೧೯೫). [← ಮರಾ. ಅಭಂಡ]

ಅಭಕ್ತ (ನಾ). ಭಕ್ತನಲ್ಲದವನು: ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪರಮಾಮೃತಂ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಹೀನರಿಗಿದು ಲಯಾಗ್ನಿಯಭಕ್ತರುಗಳಿರ ಬೇಗೆಯೊಳಗಣ ಮಿಡಿಚಿಗಳ ತೆಜದಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಭಕ್ತ (ನಾ). ಅನ್ನವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅನೀಶವೆಂಬುದು ರಾಜ್ಯವೆ ಅಲ್ಲ. ಅಭಕ್ತವಾದರೆ ಇರಸಲ್ಲ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೫-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಭದ್ರ (ಗು). ೧. ಅಮಂಗಳವಾದ; ಅಶುಭವಾದ: ನಾಡೊಳಾ ವನೊ ಮಡಿವಳನೊರ್ವನಭದ್ರಮಾಗೆ ದೇವಿಯರೊಳಾ ಕುಂದಿಟ್ಟು ದೇವರಂ ಚುನ್ನವಾಡಿದಂ ಗಡ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೨೧). ೨. ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ; ಸುರಕ್ಷಿತವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಭಯ (ಗು). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದ; ಅಂಜದ: ಬಂಧುರ ಸಿಂಧುರ ನೀಲ ನೀರದ ಪ್ರಭವಭಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೮). (ನಾ). ೨. "ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು" (ಅಮರ. ೬೯). [ಸಂ.]

ಅಭಯಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಭಯತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಆತಿ ಪ್ರಸನ್ನ ಮಧುರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನೋಟಾಂಗಳಾ ಕಟಾಕ್ಷಮಂಭಯಂಗುಡೆ ಕೈಂಕರ್ಯಮನಪ್ಪುಕೈದವಂ ನಿಜಾಗಮನವಿಜ್ಞಾಪನೋತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದಿಂ ತೆಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೭ ವ); ಅಭಯಂಗುಡು ಕುಡೆರೆ ಭಯಪ್ರಭವ ಭಯಭ್ರಾಂತಿವಿಲಯಸಂಭವ ಸುಮಹಾವಿಭವ (ವಸ್ತವಂ. ೧೦೧).

[ಅಭಯ + ಗುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಭಯಘೋಷಣೆ (ನಾ). ಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಾರು ವುದು; ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆಂದು ಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು: ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ... ವಿಜಯಶಂಖಮಂ ಪೂರಿಸಿ ತದನಂತರಮಭಯಘೋಷ ಣೆಯಂ ಮಾಡಿದಾಗಳಾ (ಚಾವುಂಉ. ೩೩೧-೧೨).

[ಅಭಯ + ಘೋಷಣೆ]

ಅಭಯದಾತ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಡು ವವನು; ಭಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವವನು; ಧೈರ್ಯಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಅಭಯದಾತ್ಯ]

ಅಭಯದಾನ (ನಾ). ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಹೆದರಬೇಡ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಧೈರ್ಯಕೊಡುವುದು: ಕುಡುವುದುಮಾಹಾರಾ ಭಯಭೈಷಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಾನದಿಂ ಚತುರ್ವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೯ ವ).

[ಅಭಯ + ದಾನ]

ಅಭಯದೀಪ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ದೀಪ; ಹಸಿರು ದೀಪ: ಅಭಯದೀಪ ಹಿಡಿದು ದಾರಿ ತೋರಿ ರಕ್ಷಿಸಿದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೨).

[ಅಭಯ + ದೀಪ]

ಅಭಯಪ್ರದ (ಗು). ೧. ಅಭಯದ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ. (ನಾ). ೨. ಅಭಯದ ಆಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಯಪ್ರದಾನ (ನಾ). = ಅಭಯದಾನ. [ಅಭಯ + ಪ್ರದಾನ]

ಅಭಯಮನ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಅಭಿನಂದನ ಮುನಿರವಿವಾಕ್ಯಭಿ ತಮಮಂ ಕಳೆಯೆ ಮಯ್ಯುನಿವರಮುಷಿ ನೋಂತ ಭಯಮನರಾಗಿಯುಂ ದುರಿತಭೀತಿಯಿಂ ನಡುಗಿ ಬಡಬಡಾದಂತಾದರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭೧). [ಅಭಯ + ಮನ]

ಅಭಯಮೀ (ಕ್ರಿ). ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡು: ನರನೇನಲ್ಲಹಿಪುದಂ ಮಾಣ್ಡನೆಂದಭಯಮಿತ್ತಗ್ನಿ ನೀಲಧ್ವಜಂಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಘಾ. ೮-೪೪).

[ಅಭಯ + ಮೀ]

ಅಭಯಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಅಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹಸ್ತಭಂಗಿ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಭಯ ಪ್ರದಾನದ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ. 'ಅಭಯಹಸ್ತ' ಪರಾ.

[ಅಭಯ + ಮುದ್ರೆ]

ಅಭಯಸ್ತ (ನಾ). = ೨. ಅಭಯಹಸ್ತ. 'ಅಭಯಹಸ್ತ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಭಯಹಸ್ತ. / ತಮಿ. ಅಭಯಸ್ತಂ]

ಅಭಯಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಅಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹಸ್ತ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಭಯ ಪ್ರದಾನದ ಹಸ್ತ: ಜಾಜಿದಿಯನುತಭಯಹಸ್ತವ ತೋಪು ತುಳುಕಿದನು ಗ್ರಧಾರೆಯ ತೂಜುಗಿಡಗಳ ತೂಜುಗಿದುರಿಯ ಮಹಾಸ್ತವನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ. ೧೬-೫೦). ೨. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳ ಅಭಯಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳಿಂದಲೂ ರತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸಿದ ಹಸ್ತಾಕಾರದ ಒಡವೆ: ಕಂಚಿ ವರದರಾಜದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸ್ತ ರತ್ನ ಘಟಿತ ಶಂಘು ೧ ಚಕ್ರಂ ೧ ಅಭಯಸ್ತಂ ೧ [ಅಭಯಹಸ್ತ] ತಿರುನಾಮ ೧ (ಸೌಂಧ. IX-ii, ೫೪೭-೮; 1532). [ಅಭಯ + ಹಸ್ತ]

ಅಭಯ (ನಾ). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಅಣಿಲಿಕಾಯಿ; ಅಳಲೆ ಕಾಯಿ. [ಸಂ. ಅಭಯಾ]

ಅಭರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಇನ್ನುಣ್ಣೋರುಂ ಉಣೆಯ ಕೊಡುವೋನುಮ್ ದೇವಡಿತ್ತಿಯಿರುನ್ನುಂ ಸಾವಿರುನ್ನುಮ್ ಅಭರಮತ್ತಿ ಆಯಿತಿವ ಕೊಳ್ಳೋರುಮ್ . . . ಪಳ್ಳಾಮಹಾಪಾತಕಸಂಯುಕ್ತನಾಗಿ ಪೂತಿವನ್ನ ನರಕಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ, ೩೭-೭; 675). [ಸಂ. ?]

ಅಭವ (ಗು). ೧. ಭವವಿಲ್ಲದ; ಭವರಹಿತ; ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶಿವ: ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೩); ಸಡೆನುಡಿಯೊಳಭವ ನೆಂದೆನಿಸರ್ಪನಾ ಪುರಕೆ (ತಿರು ರ. ೪). ೩. ಜಿನ; ಅರ್ಹಂತೆ: ಧರಣೇಂದ್ರನನಭವನ ಕಿಂಕರನೆಂ ನಿಮಗಪ್ಪ ಭಾಗಮಂ ಕುಡಲೆನ್ನಂ ಗುರು ಮುನ್ನಂ ಬೆಸಸಿದಂ (ಆದಿಪ. ೯-೧೧೧). ೪. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಾಶ. [ಸಂ.]

ಅಭವಭವನ (ನಾ). ಶಿವದೇವಾಲಯ; ಈಶ್ವರನ ಗುಡಿ: ರೋದೋಂ ತಮೋಳತ್ತಂ ಸುತ್ತುತ್ತಿದರ್ತ್ತಭವಭವನ ಸಂಪೂರಿತಂ ಶಂಖನಾದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೩). [ಅಭವ + ಭವನ]

ಅಭವಾಗಮ (ನಾ). ಶೈವಾಗಮ; ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರ: ಸದಮಳಧರ್ಮ ರೂಪನಭವಾಗಮ ಸಾರಕಳಾಕಳಾಪಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧). [ಅಭವ + ಆಗಮ]

ಅಭವ್ಯ (ಗು). ೧. ಭವ್ಯವಲ್ಲದ; ಮಹೋನ್ನತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದ ಜೀವ: ಅತ್ಯುನ್ನತ ಬೋಧ ನೀಚಿಸಭವ್ಯನೋ ಭವ್ಯನೋ ದೂರಭವ್ಯನೋ (ಆದಿಪ. ೭-೩೪); ವಾಯುಭೂತಿಚರನಪ್ಪಾ ಜೀವನೀಗಳಭವ್ಯನೋ ಭವ್ಯನೋ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೨). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹದಿನೆಂಟು ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸದರ್ಭಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆಯಭವ್ಯಂ . . . ಎಂದಿವಿನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಪ್ಪಾದಶಂ (ಭಂಡೋಂಬು. ೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಾಗಿ (ನಾ). ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ; ದುರದೃಷ್ಟಶಾಲಿ: 'ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣ' ಮಾತೆಯ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಈ ಅಭಾಗಿಗೆ, ಜಿನಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನರ್ಪಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಇದೆಯೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂತೂ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭೩). [ಸಂ. ಅಭಾಗಿನ್]

ಅಭಾಗಿನಿ (ನಾ). ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ದುರದೃಷ್ಟಶಾಲಿನಿ: ನಾನು ಈ ವೇಳೆ ಅಭಾಗಿನಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ, ಹರಸಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವಳಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೨). [ಸಂ. ಅಭಾಗಿನೀ]

ಅಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ: ದುರಹಂಕೃತನನಭಿ ಮಾನಶೂನ್ಯನನಕರುಣಾವರಣನನಭಾಗ್ಯನನು (ಬಸಪು. ೬೦-೫೬). [ಸಂ.]

ಅಭಾಜನ (ನಾ). ಭಾಜನವಲ್ಲದವನು; ಅಪಾತ್ರ (*). [ಸಂ.]

ಅಭಾವ (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಲೋಪ. [ಸಂ.]

ಅಭಾವಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ನಿಷೇಧರೂಪಕ್ರಿಯೆ; ಪ್ರತಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ: ಕ್ರಿಯೆಯರ್ಥದ ಮೂಲಂ ಪ್ರತ್ಯಯರಹಿತಂ ಧಾತುವದನಭಾವಕ್ರಿಯೆಯೋಳ್ ನಿಯತಂ ನಿಶ್ಚಯಿಪುದು (ಶಮದ. ೨೧೬). [ಅಭಾವ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭಾವವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ಅಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವೈರಾಗ್ಯ; ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿರಕ್ತಿ: ನಿನ್ನದೆಲ್ಲಾ ಅಭಾವ ವೈರಾಗ್ಯ, ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದ ದ್ರಾಕ್ಷಿಹಣ್ಣು ಹುಳಿ ಎನ್ನುವ ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಅಭಾವ + ವೈರಾಗ್ಯ]

ಅಭಾಷಣ (ನಾ). ಮಾತನಾಡದಿರುವುದು; ಮೌನ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕ (ನಾ). ಪ್ರಿಯ; ಪ್ರಣಯಿ; ಕಾಮುಕ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಶಿಸು: ಸುರರಮಣೇ ಜನಂಗಳಭಿ ಕಾಂಕ್ಷಿಸುವರ್ ಜಯಮಂ ರಣಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೭-೫೦). [ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷೆ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಕಾಂಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಕೃತಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಭಂದಸ್ಸು; ಪಾದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳ ವರ್ಗ: ಅಭಿಕೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದದೊಳ್ ಇಪ್ಪತ್ತೈದಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ . . . ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಕೆ (ನಾ). ಉತ್ಪಟವಾದ ಕಾಮದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು; ಕಾಮಿನಿ: ಅಸಿಯಳತ್ತಿಯಭಿಕೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಗುಣದೊಳಾ (ಜನವ. ೭-೫). [ಸಂ. ಅಭಿಕಾ]

ಅಭಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವುದು; ಆರೋಹಣ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು. ೩. ಉದ್ಯೋಗ; ಪ್ರಯತ್ನ; ಕಾರ್ಯಾರಂಭ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು: "ವಸ್ತುನಿಕಾಯ ನಾಮವಚನದಿಷ್ಟಂ ಗಳುಂ ಲಿಂಗಭಿಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೮). ೨. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಖ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು; ಸಂಕೇತ. ೨. ಪ್ರಭಾವ; ಮಹಿಮೆ. ೩. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ೪. ಸೌಂದರ್ಯ; ಚೆಲುವು; ಶೋಭೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಖ್ಯಾ]

ಅಭಿಗಮನ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಇದಿರು ಗೊಳ್ಳುವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು: ಅಭಿಗಮನಾಂಘ್ರಿಕ್ಷಾಳನ ಶುಭಾಸನಾರ್ಚಾಪ್ರಣಾಮಕರಣಾಹಾರ ವ್ಯಭಿಚಾರಶುದ್ಧಿ ನವಭೇದ ಭೂತ ಪುಣ್ಯಕ ಪಣ್ಯನಿಧಿ ನಿಜಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಗಮವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಬರುವ ಸಮಾಚಾರ; ಸಮಾಪಿಸುವ ಸುದ್ದಿ: ರಾಮಾಭಿಗಮವಾರ್ತೆಯಂ ದೂತಿಯನುಸರಿಸುತೆಚ್ಚರಿಸೆ ಜನನಿ ಜನಿತಾನಂದಮನಸಿನಿಂದೀಕ್ಷಿಸುತಲಿಪ್ಪನ್ನ ಮಹಿತೋನ್ನತಾರ್ಣವಂ ಬರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೩೩). [ಅಭಿಗಮ + ವಾರ್ತೆ]

ಅಭಿಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಗಿ ಹೋಗು; ಸಮಾಪಿಸು: ಅಭಿಷೇಕವಾದ ಮೇಲಾ ಚತುರ್ಮುಖವಾದಭವಗೆ ಕೈಗಳ ಮುಗಿದು ಅಭಿಮತಸಿದ್ಧಿಯಧ್ಯಯನಮಂಟಪಕೆ ಮತ್ತಭಿಗಮಿಸಿದನಾ ಚಕ್ರಿ (ಭರಣ. ೧೭-೨). [ಅಭಿಗಮನ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಡುವಾಗಲೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಾಗಲೂ ಮೊದಲು ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ) ತುಪ್ಪವನ್ನು ಬಡಿಸು; ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಾಕು: ಬೇಡಗಿತ್ತಿಯರು . . . ಸದ್ಯೋಘೃತವನಭಿಗರಿಸುತಿದರ್ರು ಕರದ ಕಂಕಣದುಲುಹು ರಂಜಿಸಲು (ಸನತ್ಕು. ೧೪-೬). [ಅಭಿಗಾರ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಗಾರ (ನಾ). = ಅಭಿಘಾರ: ವಿಭುವೆ ವ್ಯಾಪ್ತಮೂರ್ತಿ ವಿಜಯವಿಟ್ಟಲ ರೇಯ ಅಭಿಗಾರದಿಂದ ಶುದ್ಧ ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥ (ವಿದಾಕ್ಯ. ೧೩೦-೧); ಪಾತ್ರಾಭಿಗಾರವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ ಬಡಿಸೆಂದು (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೫); ನೈವೇದ್ಯದ ಅಭಿಗಾರ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡೋದು ಬಿಟ್ಟು ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡ್ಯಾನ ನಮ್ಮ ಮಗರಾಜ (ನೈನಿ. ೨೨೪).

[ಸಂ. ಅಭಿಘಾರ]

ಅಭಿಗೀತ (ಗು). ಹಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. 'ಅಭಿಗೀತಾರ್ಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗೀತಾರ್ಥ (ನಾ). ಕೊಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದು: ಸದಭಿಕ್ತಮನೀಯ ಗುಣಮುಪ್ಪುದು ನಿಯತಂ ಕಾಂತಮೆಂಬುದಭಿಗೀತಾರ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೪). [ಅಭಿಗೀತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಗ್ರಸ್ತ (ಗು). ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ದರೋಡೆಗೆ ಒಳಗಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ದರೋಡೆ; ಲೂಟಿ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೩. ಇದಿರುಬೀಳುವುದು; ಪ್ರತಿಭಟನೆ: "ಯುದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಗೆಯವರಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಕಲಹಕ್ಕೆ ಅಣೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಉಪಾಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೦). ೪. ದೂರು; ಫಿರ್ಯಾದು. ೫. ಅಧಿಕಾರ; ಗೌರವ; ತೂಕ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಗ್ರಹಣ (ನಾ). ದರೋಡೆ; ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಘಾತ (ನಾ). ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ: ಕುಲಿಶಾಭಿಘಾತದಿಂದ ನೀಲಾಚಲವು ಕೆಡೆವಂತೆ (ಗದಾಯು. ೮-೨೬ ವ). ೨. ಗಾಯ; ಗಾಸಿ. ೩. ನಷ್ಟ; ನಾಶ; ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣ: ಗುರುಗೆ ನಿದ್ರಾಭಿಘಾತಮಕ್ಕುಮೆಂದು ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತ ಮಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪ ವ); ಸಿರಿಗೆ ದರಿದ್ರತೆ ಬಾಲ್ಯಕ್ಕೆ ಮರಣಂ ಜರೆ ಯೌವನಕ್ಕೆ ಮುಖಾಂತಮೆನುತ್ತಿರೆ ಕಂಡುಂ ಕೇಳ್ದಂ ಗಡ ಪರಿವರ್ತಿಸರಾತ್ಮಹಿತದೊಳತಿರುಮರ್ತಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೭). [ಸಂ.].

ಅಭಿಘಾತಜ್ವರ (ನಾ). ಗಾಸಿಯಿಂದಂಟಾದ ಜ್ವರ: ಪೆಟ್ಟು ತಗಲಿದುದರಿಂದಾಗಲಿ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಭಯ ಮುಂತಾದ ಅಘಾತದಿಂದಾಗಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಜ್ವರ: ಅಭಿಘಾತಜ್ವರಮೌಷಧ ವಿಭಿನ್ನಮುಪಶಮಿಸುವಂತಿರಪಶಮಿಸಿದುದುತ್ಪಥದಂಡನಿಹತ ಸಂಭೂತ ಭೂರಿ ಪರಿತಾಪಮಾಲುತಿಂಗಳೊಳಗದಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೫)

[ಅಭಿಘಾತ + ಜ್ವರ]

ಅಭಿಘಾತಿ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಗಾಸಿ. ೨. ನಷ್ಟ; ನಾಶ. ೩. ಶತ್ರು; ಹಗೆ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು; ಹೊಡೆಯುವವನು.

[ಸಂ. ಅಭಿಘಾತಿನಾ]

ಅಭಿಘಾರ (ನಾ). ೧. ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಡುವಾಗಲೂ, ಲೂಟಿಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಾಗಲೂ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ನೊದಲು ಬಡಿಸುವ ತುಪ್ಪ: ದಯಾಮೃತವೆಂಬ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೋನಮಂ ಮಾಡಿ ಸಮರಸರುಚಿಕರವೆಂಬ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ನೆನಹಿನ ಅವಲಂಬನವೇ ಅಭಿಘಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಲವೆಂಬ ಶಿವದಾನವನಳವಡಿಸಿ ಕಾದಿದ್ದರಯ್ಯ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯನೆಂಬ ಶುನಕ ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ (ಅವಚಂ. ೨೭೭-೧೨೭೦). ೨. ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಾಕುವ ಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಘಾರತುಪ್ಪ (ನಾ). ಅಭಿಘಾರವಾಗಿ ಬಳಸುವ ತುಪ್ಪ: ಅಭಿಘಾರತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಲ್ ೨ ಪಂಚಸರ್ವಲ್ಪ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ಪು. ೩೭೨-೨೦; 1652). [ಅಭಿಘಾರ + ತುಪ್ಪ]

ಅಭಿಚರ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಆಳು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆ; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ (ಕಿ).

೨. ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳಿಂದ ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿ ಮಾಡುವ ಹಿಂಸಾಕರ್ಮ; ಹೋಮ; ಮಾಟ; ಶೂನ್ಯ: ಬರಯಿಗಭಿಚಾರ ಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಮುಳಿಸಿಂ ಕಂತುಮಾಂತ್ರಿಕಂ ಬೇಳೆಲ್ಲೆಂದುರುಸಿದ ಹೋಮಾ ಗ್ನಿಯ ಕೇಸುರಿಯೆನಿಸಿದುವಸುಗೆಯೆಸೆವ ಪೊಸ ಪೂಗುಡಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೫೨); ಅವನ ಕೊಲ್ಲೆನೆಂದು ಮುನಿಗಳ್ ನೆನೆದು ಮುನಿಯುತುಂ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಕ್ರಮಾನಳ ಮಂತ್ರತತಿಗಳಿಂದಭಿಚಾರಮಂ ವಿನಯದಿಂ ಬೇಳಿ (ಆರಾಜ. ೧೪-೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿ ಮಾಡುವ ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೋಮ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ; ಮಾಟಮಾಡುವುದು; ಶೂನ್ಯ ನಡೆಸುವುದು: ಮಲೆಸರ್ಗಭಿಚಾರ ಕ್ರಿಯೆ ವಲಮನಿಸಲ್ ಚಕ್ರಿಪೂಜ್ಯನುಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೫). 'ವಾಮಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಭಿಚಾರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಭಿಚಾರಿ (ನಾ). ಮಾಟ, ಶೂನ್ಯ ಮುಂತಾದ ಅಥರ್ವಣ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಮಾಟಗಾರ. [ಸಂ. ಅಭಿಚಾರಿನ್]

ಅಭಿಚಾರಿ (ನಾ). = ಅಭಿಸಾರಿ: ಅಭಿಚಾರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಾದ ರೂಉಂಡೇನು ಅವಿಚಾರಿಯ ನೆರೆ ಬೇಡ (ಗಾದ). [< ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿಣೀ]

ಅಭಿಜನ (ನಾ). ೧. ವಂಶ; ಕುಲ; ಗೋತ್ರ. ೨. ತಾಯ್ನಾಡು; ಸ್ವದೇಶ. ೩. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ೪. ಬಿರುದು. ೫. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಸಜ್ಜನ: ಸುರಭೂರುಹದಗೆಯನಿಡಲ್ ಪರಿಜನದಭಿಜನದ ಗೇಹದೊಳ್ ಬಯಸಿದಳಾ ಸರಸಿಜಮುಖಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೦೧). ೬. ಸುತ್ತಮುತ್ತಿನವರು; ಪರಿಜನರು. ೭. ವಂಶದ ಹಿರಿಯರು, —ಹಿಂದಿನವರು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜನವತ್ಸಳ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಕುಲಜರಲ್ಲಿ, ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ೨. ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳವನು; ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮಾನಿ: ವತ್ಸಕುಲತಿಲಕನಭಿಜನವತ್ಸಳನಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ (ಅದಿಪು. ೧-೩೦). [ಅಭಿಜನ + ವತ್ಸಳ (= ವತ್ಸಲ)]

ಅಭಿಜಾತ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಸಂಭಾವಿತ; ಮರ್ಯಾದಸ್ಥ; ಯೋಗ್ಯ: ಅತಿಥವಳರಥನಭಿಜಾತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನುಜದ ಕಲಿ ನೃಪನಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೫). ೨. ಪ್ರಿಯ. ೩. ಸುಂದರ. ೪. ವಿದ್ಯಾವಂತ; ವಿನೇಕಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜಾತಕಲೆ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಲೆ: ಮಾನವನೊಳಗಿನ ಅಭಿಜಾತಕಲೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗಿನ ಸಹಜಾತಕಲೆ ಇವುಗಳೊಳಗಿನ ಮುಖ್ಯಗುಣವೇನೆಂದರೆ... ಅವುಗಳ ಕೃತಿಯು ಜಾತೀಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೨).

[ಅಭಿಜಾತ + ಕಲೆ]

ಅಭಿಜಾತರೂಪ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪ; ಸುಂದರವಾದ ಆಕಾರ: ಅಂತು ಜಾತರೂಪಧರನುಮುಖಿಜಾತರೂಪಮನೋಹರನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೫೭ ವ). [ಅಭಿಜಾತ + ರೂಪ]

ಅಭಿಜಾತಶೌರ್ಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ಪೂತು ಫಲುಗುಣ ನಿನ್ನ ಕುಲಕಭಿಜಾತಶೌರ್ಯಕೆ ಗರು ವಿಕೆಗೆ ಸರಿಮಾತನಾಡಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೧೨). [ಅಭಿಜಾತ + ಶೌರ್ಯ]

ಅಭಿಜಾತಸಾಹಿತ್ಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ: ಅಭಿಜಾತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದಂತೆ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೫೪). [ಅಭಿಜಾತ + ಸಾಹಿತ್ಯ]

ಅಭಿಜಿ (ನಾ). ಅನ್ಯವರ್ಣಾಂಗನೆಯನ್ನು ಕೂಡಿದವನು : ಕ್ಲೀಬನಾ ದಾತಂ ಸ್ವಗೋತ್ರಜಾತರ್ಮಹಿಯೋಳಂ ಸವರ್ಣಾಂಗನೆಯರಂ ನೆರೆದವರ ಬಳಿ ಕಲಭಿಜಿಯಾ ದಾ ಕರ್ಮಿಯಾ ಸಿತ್ಯವನತೆ ಸಿತ್ಯಭಗಿನಿಗಳುಸಿದಂ (ವೀಶ್ವಪು. ೪-೨೨-೩೮). [?]

ಅಭಿಜಿತಯೋಗ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೨ : ನವಮಿಾ ತಿಥಿಯ, ಪಾವನ ಚೈತ್ರಮಾಸವು, ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷವು ಹರಿಪ್ರಿಯ ಅಭಿಜಿತಯೋಗವು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಸಮಶೀತೋಷ್ಣ ಕಾಲವು ಹೀಗೆ... ಪುಣ್ಯಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ತುಳಸಿ. ೫೫). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿತ್ಯೋಗ]

ಅಭಿಜಿತು (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೩ : ಶ್ರವಣಂ, ಧನಿಷ್ಠೆ, ರೋಹಿಣಿ, ಜ್ಯೇಷ್ಠೆ, ಅಭಿಜಿತು, ಉತ್ತರಾಷಾಢ, ಅನುರಾಧೆ ಈ ಯೇಜುಂ ನಕ್ಷತ್ರಂ ಗಳು (ಲೋಕೋಪ. ೪-೮೩ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿತ್]

ಅಭಿಜಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಜಯಶಾಲಿ; ವಿಜಯಶೀಲ. ೨. ದಿವಸದ ಎಂಟನೆಯ ಮುಹೂರ್ತ; ಹೊತ್ತು ಮೂಡಿದಮೇಲೆ ಹದಿನೈದ ನೆಯ ಗಳಿಗೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಗಳಿಗೆಯ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಕುತುಪಕಾಲ. ೩. ಉತ್ತರಾಷಾಢ ಮತ್ತು ಶ್ರವಣ ಈ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ನಡುವಣ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ನಕ್ಷತ್ರ : ಅಭಿದೇವತೆ ಗಳ... ಇರ್ಷ್ಯತೆಯು ನಕ್ಷತ್ರಂಗಳಿಗೆ... ಅಭಿಜಿತ್ತಿಗೆ ಅಜಂ, ಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು (ಲೋಕೋಪ. ೧-೬ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅಭಿಜಿತ್]

ಅಭಿಜಿನ್ಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೨ : ತಪ್ಪುದೇವಂ ಮುಕ್ತಿ ವಧೂವರತೆಯನಭಿಜಿನ್ಮುಹೂರ್ತದೊಳು ಕೈಕೊಂಡಂ (ಅದಿಪು. ೧೬-೫೧). [ಸಂ. (ಅಭಿಜಿತ್ + ಮುಹೂರ್ತ)]

ಅಭಿಜಿ (ನಾ). = ಅಭಿಜಿತ್ತು ೩ : ಶ್ರವಣಂ ಧನಿಷ್ಠೆ ರೋಹಿಣಿ ದಿವಿಜಾಧಿಪ ನಭಿಜಿಯುತರಾಷಾಢಂ ವೈತ್ರನೆನಿಪ್ಪ ತಾರೆಗಳ ವಾಸವನುಂಡಳಮೆಂಬ ನಾಮವಳಿತ ವಚನಾ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೮೩); ಅಭಿಜಿಯರ ಮೂಲಮುಂ ... ಕೃತ್ತಿಕೆಯುಮೆಂಬೀ ತಾರಾನಿಚಯಂ ಚರಿಯಿಸುಗುಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೧೯೭). [ಸಂ. ಅಭಿಜಾ]

ಅಭಿಜ್ಞ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಬಲ್ಲವನು : ಬಹುವಿಧ ಕಳಾ ಕಳಾಪಾಭಿಜ್ಞಂ (ಕಾದಂ ಪು. ೫೫); ಸಮಸ್ತ ಕಳೆಯಲಭಿಜ್ಞನೆಂದೆನಿಸಿ (ಕುನ್ಯಾಉ. ೩-೮೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ : ಪರೇಂಗಿತಪ್ರಜ್ಞನಾದ ನರೇಂದ್ರಂ ತಿಳಿದವನಭಿಜ್ಞತೆಗೆ ಮನದೊಳ್ಳಿಚ್ಚಿ ತಾನುಮುಸಿರದೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೪ ವ). [ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞತಾ]

ಅಭಿಜ್ಞಮತ (ನಾ). ತಿಳಿದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಅಭಿಜ್ಞಮತವಿದು ತಪ್ಪ ದೆಂದನು ಮುನಿ ನೃಪಾಲಂಗೆ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೧-೩೭). [ಅಭಿಜ್ಞ + ಮತ]

ಅಭಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವು; ಜ್ಞಾನ : ಅಭಿಜ್ಞಾನಮಂ ನೀಂ ಕೃಪೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತೆ ಸಂಪಾಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ತಾಶ. ೮೪). ೨. ನೆನಪು; ಜ್ಞಾಪಕ. ೩. ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರುವ ಮಾತು, ಕತೆ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದ ಕುರುಹು. ೪. ಸಾಕ್ಷಿ; ರುಜು ವಾತು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಜ್ಞಾರೇಖೆ (ನಾ). ಗುರುತಿನ ಗೆರೆ; ಸಂಕೇತದ ರೇಖೆ : ರಾಜ್ಞೀ ಗರ್ಭದೊಳಿರುಂ ತ್ರಿಜ್ಞಾನಸಮೇತನೆಂದು ಪೇಟೆಚೆಗಿನೆ ದಲಭಿಜ್ಞಾರೇಖೆಗಳಿಸಿ ಮನೋಜ್ಞತೆಯಂ ತ್ರಿವಳಿರೇಖೆ ತಳೆದಸದಿರ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೨೫). [ಅಭಿಜ್ಞಾ + ರೇಖೆ]

ಅಭಿಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ನೆನಹು; ಜ್ಞಾಪಕ. ೨. ಗುರುತು ಹಿಡಿಯು ವುದು; ಗುರುತು. ೩. ತಿಳಿದವಳು; ಬಲ್ಲವಳು.

[ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞಾ]

ಅಭಿತಂದ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲಸ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ೨. ಕೀಳು ಮಾಡು; ಸೋಲಿಸು : ಇಂದ್ರನ ವಧು ಚಕ್ರಧರನ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ ನಾಗೇಂ ದ್ರನ ಸತಿಯರೊಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಸುಖವನಾಕೆಯ ಪಡೆದೊತ್ತಭಿತಂದ್ರಿ ಪಳವಳಾಟಕೇಣಿಯ (ಭರಣ. ೭೮-೧೫೨). [ಅಭಿತಂದ್ರಾಂ + ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿತಾಪ (ನಾ). ೧. ಬೇಗೆ; ಸೆಕೆ. ೨. ಸಂಕಟ; ಕ್ಲೇಶ : ಅಭಿತಾಪ ಮಾನಪ್ರಭೃತಿ ಭೃತ್ಯರನಭಯ ಸ ನ್ನಾನಾ ದಿ ಗ ಳಿಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿದಮನಿ (ನಾ). ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವ ರಕ್ತ ನಾಳ. (Varix. ಇಂಕನಿ). [ಅಭಿ + ಧಮನಿ]

ಅಭಿದರ್ಮಪಿಟಕ (ನಾ). ೧. [ಬಾಧ] ತತ್ತ್ವವಿಚಾರ ಗ್ರಂಥಗಳ ರಾಶಿ. ೨. ತ್ರಿಪಿಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

[ಸಂ. (ಅಭಿದರ್ಮ + ಪಿಟಕ)]

ಅಭಿಧಾ (ನಾ). ಹೆಸರು : ಆವರಿಗೆ ಪಾಳಯಗಾರರೆಂದು ಅಭಿಧಾ[ಧಾ] ವಾಯಿತೋ, ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಯಾವ ಮೂಲವೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ (ಪಾಳಗಾ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾತ್ಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿಡುವವನು; ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು ವವನು : ಅಭಿಧಾನ, ಅಭಿಧೇಯ, ಅಭಿಧಾತ್ಯ - ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಕಡಿವಡಿಯದೆ ಇರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೮೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರಿಸುವುದು; ಹೇಳುವುದು. ೨. ಹೆಸರು; ಅಂಕಿತ : ಭಕ್ತವತಿಯೆಂಬಭಿಧಾನಮನಾಳ್ವದಾ ಪೊಲಲ್ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೩೯). ೩. ಮಾತು; ಶಬ್ದ. ೪. ಸಂಭಾಷಣೆ; ಮಾತುಕತೆ. ೫. ನಿಘಂಟು; ಶಬ್ದಾರ್ಥಕೋಶ : ಅಭಿಧಾನ ಸಾಮುದ್ರಿಕಂ... ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನರವೈದ್ಯಮುಮಂ ಓದಿಸಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೧೫). ೬. "ಕೀರ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧಾನದೋಲು (ನಾ). ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು : ದಾನಕೆ ಪಾತ್ರ ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದು ವಿಧಾನದೋಲಾದನಯ್ಯನೆಂದು ಜ್ಞಾನಕೆ ಧ್ಯಾನಕೆ ದಕ್ಷರೆಂದಾನಭಿಧಾನದೋಲಾದೆನೊಪ್ಪಿರೆಂದ (ಭರಣ. ೬೦-೮೩).

[ಅಭಿಧಾನ + ದೋಲು]

ಅಭಿಧಾನಪದ (ನಾ). ನಾಮಪದ : ನಾಮಪದ ಅಭಿಧಾನಪದಂಗಳಾದ (ಶಮದ. ೮೦ ಟೀಕೆ). [ಅಭಿಧಾನ + ಪದ]

ಅಭಿಧಾನಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಕೋಶ; ನಿಘಂಟು : ಲಿಸಿಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಮಭಿಧಾನಪರಂಪರೆ ನಾಟಕ ಪ್ರಯೋಗಂ ಕಾವ್ಯಂ ನೃಪ ನೀತಿಜೋಯಿಸಂ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆ ವಿಷಾಪಹರಣಮಾಯುರ್ವೇದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೮). [ಅಭಿಧಾನ + ಪರಂಪರೆ]

ಅಭಿಧಾನಪ್ರವೀಣ (ನಾ). ನಿಘಂಟುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನು : ವ್ಯಾಕರಣಪರಿಣತನಲಂಕಾರಪರಿಚಿತನೇಕ ರಸನಿಪುಣನಭಿಧಾನಪ್ರವೀಣಂ (ಹಚಕಾ. ೧-೪). [ಅಭಿಧಾನ + ಪ್ರವೀಣ]

ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ : ಸಂಕೇತಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯೆಂದೂ... ಹೆಸರು (ಭಾರವಿಾ. ೨೨೩).

[ಅಭಿಧಾ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಭಿಧಾವ್ಯಾಸಾರ (ನಾ). = ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿ : ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು (= ಅಭಿಧಾವ್ಯಾಸಾರವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟು ಗುಣವೃತ್ತಿಯಿಂದ (= ಲಕ್ಷಣಾವ್ಯಾಸಾರದಿಂದ) ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೬).

[ಅಭಿಧಾ + ವ್ಯಾಸಾರ]

ಅಭಿಧೀಯಮಾನ (ನಾ). ವಾಕ್ಯದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ; ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿ ಯಿಂದ ತೋರುವ ಅರ್ಥ: ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ವಕ್ತೃವಿನ ಒಟ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು; ಇದು ಅಭಿಧೀಯಮಾನ, ಪ್ರತೀಯಮಾನ, ಧ್ವನಿರೂಪ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆ (ಭಾರಮಾ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧೇ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು; ನಾಮಧೇಯ. ೨. ಮುಖ್ಯವೆನಿಸಿದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ. ೩. ಮಾತು; ಶಬ್ದ. [ಸಂ. ಅಭಿಧಾ]

ಅಭಿಧೇಯ (ನಾ). ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಸ್ತು; ಅಂಕಿತವುಳ್ಳದ್ದು: ಇವು ಕಾಳಿಂಗಾಭಿಧೇಯಪ್ರವಿದಿತಮಿವು ಕಾಂಭೋಜ ಬಾಹ್ಯೀಕ ದೇಶೋದ್ಭವ ಮಶ್ವಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೨೫). ೨. ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ: “ಅಭಿಧೇಯಮೆಂದು ಅರ್ಥಂ” (ಶಮದ. ೭ ನೃತ್ಯ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಧೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ಶಬ್ದದ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ; ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ: ಸಂಕೇತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದ ಶಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಯೆಂದೂ, ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಭಿಧೇಯಾರ್ಥ, ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಭಾರಮಾ. ೨೨೩). [ಅಭಿಧೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಧೈ (ನಾ). ೧. ಏನನ್ನಾದರೂ ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು; ಚಿಂತನೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ: “ಭಿಕ್ಷುವು, ಮಹಾರಾಜ, ಲೋಕದ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಧೈಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅಭಿಧೈ ಹೋದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ವಿಹರಿಸುವನು...” (ಬುದ್ಧಸ. ೧೯೧). ೩. ಹೆರವರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತನಗಾಗಿ ಬಯಸುವ ದುರಾಶೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಧಾ]

ಅಭಿನಂದನ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯಾಪತಿ ನಾಭಿನಂದನಸುಮಾಶ್ರಿತ ಭವ್ಯ ಜನಾಭಿನಂದನಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪೦). ೨. ಕೊಂಡಾಟ; ಪ್ರಶಂಸೆ; ಗೌರವ ತೋರಿಸುವುದು. ೩. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಶೆ. ೪. ಸಂತೋಷ ಸೂಚನೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಂದನೀಯ (ಗು). ಅಭಿನಂದನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಂದನೆ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿನಂದನ ೨: ಅಭ್ಯಾಸ, ಅನುಭವ, ಮನೋಭಾವ, ಅಭಿನಂದನೆ - ಇತ್ಯಾದಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಳಗೊಂಡು ಸಮಾಜ ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಅನುಭವ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೩). ೨. = ಅಭಿನಂದನ ೪: ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮಗೆ ನಾನು ತುಂಬಾ ಅಭಿನಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೯). [ಸಂ. ಅಭಿನಂದನಾ]

ಅಭಿನಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಗಳಲು; ಕೊಂಡಾಡು; ಪ್ರಶಂಸಿಸು: ಇಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಸಾಂಗಗೊಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು... ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತೇನೆ (ಅಬೋಲಿ. ೧೩೯). ೨. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸು. [ಅಭಿನಂದನ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಭಿನಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು; ವಂದಿಸು: ನಳಿನಾಭನ ಪಾದ ಪದ್ಮನಲೋವಿಂದಭಿನಮಿಸಿ ಭಟಾವಳಿಗೆ ನೇಮವ ಕೊಟ್ಟ ನಂತಕ ಸೂನುಸಂಗರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೯-೧೧).

[ಅಭಿನಮನ್ಯ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಭಿನಯ (ನಾ). ೧. (ನಾಟಕ ಅಥವಾ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅಂತರಂಗದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಅಂಗಚಲನಾದಿಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುವುದು: ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಶಬ್ದಾಂತರದ ಕೊಡದಿಂದಭಿನಯಂಗಳಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥ ಪ್ರಕಟನ ಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧. ೪೩೧); ಸಿದ್ಧಿಭಿನಯಿಸಿದರೆಸೆವಭಿನಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೩ ವ). ೨. ಅಂಗವಿನ್ಯಾಸಾದಿಗಳಿಂದ ರಸಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಮಾಹಾ

ರ್ಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಭಿನಯಮಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೯). ೩. ನೈಜವಲ್ಲದ ತೋರಿಕೆ; ನಟನೆ; ಕಪಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಯಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿನಯ ಸಮೇತವಾಗು: ಸಿರಿದು ಸುಳಾದಿ ತಾಳದಲಿ ಕರದಭಿನಯಗೂಡಿ ಕಡು ಕುಶಲದೆ ನಾಟ್ಯದಿರವ ಮೆಜಿದ ರಂಗನೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೮-೬೧). [ಅಭಿನಯ + ಕೂಡು]

ಅಭಿನಯಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ಅಂಗಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಸಾತ್ವಿಕ, ಅಹಾರ್ಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯ: ಅಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗ ಸಂಭವಾಂಗಿ ಕಾದ್ಯಭಿನಯ ಚತುಷ್ಟಯ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಕಳಾಪರಣ ತನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೮೦ ವ). [ಅಭಿನಯ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಅಭಿನಯಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಭಿನಯಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ: ಮಾನವನು ನೃತ್ಯ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಭಿನಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೮). [ಅಭಿನಯ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಭಿನಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಕರಿಸಿ ತೋರು; ನಟನೆಯಿಂದ ತೋರಿಸು: “ಅಭಿನಯಿಸು - ಅನುಕರಣೆ” (ಶಮದಾ); ಆಗಲೇ ಕರ್ಣನ ಬಟುವಟಿ ಯನೆ ಪೋಪುದನಭಿನಯಿಸುವಂತೆ... ಮೂರ್ಛವೋದ ದುರ್ಯೋಧ ನನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೨೦ ವ); ಅಜ್ಜಿಯಿಂದಾಂ ರಾಮಚಂದ್ರ ನಾಗಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿ ಸೀತಾದೇವಿಯಾಗಿಯುಂ ನಾಟಕಮನಭಿಯಿಸಿ (ಸಂಚತಂ. ೧೯೬-೧೨); ದಿವಿಜರಂ ಜಜ್ಜಿಜಜ್ಜಿವುತಭಿನಯಿಸಿ ಹಾಸ್ಯ ರಸಮಂ ಸಭೆಗೆ ಕರೆಕರೆವುತುಂ ಭೃಂಗಿ... ಶಿವನಿರೋಳಿಸಿದಿದನು (ಚಿಬಪು. ೨-೨೬); ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದರು (ಶಾಲಮ. ೭೪). [ಅಭಿನಯ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಭಿನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿನಯಿಸು; ಕುಣಿಸು: ಮುದ್ರಿಗಳಿಂದಲಿ ಬಲು ರಮ್ಯವಾದ ಹಸ್ತ ಅದ್ರಿಯ ನೆಗಹದ ಅಗೋಚರವಾದ ಹಸ್ತ (ಕಾ)ಕದ್ಯವೆ ತುಳಿವಾಗಿ ಅಭಿನಲಿಸುವ ಹಸ್ತ ಅದೃತ (ಅದ್ವೈತ) ವಿಜಯವಿಠಲ ತಿರು ವೆಂಗಳಭದ್ರ ಗಜರಾಜ ವರದನ್ನ ಹಸ್ತ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೬-೬).

[ಅಭಿ + ನಲಿಸು]

ಅಭಿನವ (ಗು). ಹೊಸದಾದ; ನೂತನವಾದ: ಉಭಯಕವಿಚಕ್ರ ವರ್ತಗಮುಭಿನವಚಕ್ರವರ್ತಿಗಂ ದೊರೆಯೊಳರೆ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೯).

[ಸಂ.]

ಅಭಿನವಾಗತ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದವನು: ಭುವನಾಧೀಶ್ವರಸುತ ನಭಿನವಾಗತಂ ಮಾನ್ಯನಪ್ಪನಾರಾಧ್ಯನೆ ದಲಾ (ಕಾದಂಉ. ೫೪).

[ಸಂ.]

ಅಭಿನವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಸದು ಮಾಡು; ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡು; ಅತ್ಯುತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸು, —ನೆರವೇರಿಸು: ಚೆಲುವು ಮಿಗೆ ಪೂಜಾಪ್ರಬಂಧಗಳನಭಿನವಿಸುವಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಯಿ] ದಶಾಂಗಾಮಿಳಿತ ಧೂಪವನಿತ್ತು ದೀಪಾರತಿಯನೆತ್ತುವನು (ಬಸಪು. ೪೧-೨೨); ಮಲು ಹಣ್ಣವವೆನಲು ತತ್ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಮೂವತ್ತಾಲು ಶ್ಲೋಕಂಗಳನಭಿನವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಸಿ] ರಚಿಸಿದಾಗಲೇ ಮೆಚ್ಚಿ ಶಂಕರನು (ಬಸಪು. ೪೨-೩೯); ಚೆಲುವು ಮಿಗೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿವಲಯಾವಳಿಗಳಂ ಸೌವರ್ಣಪಟ್ಟಿಂಗಳನಭಿನವಿಸಿ ಬಾಸಿಗಂಗಳನಿಕ್ಕಿ ಹಣೆಗಳಲಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೬). ೨. ಹೊಸದಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಗಂಗಾದೇವಿಯುರದಲಿ ಮೊಳೆವುತಿದ್ಧವು ಮೊಲೆಗಳ ನಭಿನವಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪-೨೧). [ಅಭಿನವ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಭಿನಾಳಿ (ನಾ). ಅಭಿನಯಗಳ ಸಮೂಹ(?): ಪೇಳನೆಗೆ ತಾಳ ಮರ್ದಳೆ ಗೀತ ಸಮ್ಮೇಳಗಳ ಗತಿಯೆಡೆಯಂ ನಟಿಸಿಯಖಿಯಭಿನಾಳಿ ಗಳ ಕರನೇತ್ರಯುಗಂಗಳಿಂದ ತೋರುವ ಪ್ರಾಧನಾಯಕಿಯಳಾ ಲೀಲೆ (ನವಮೋ. ೫-೪). [ಸಂ. ಅಭಿನಯಾಳಿ?]

ಅಭಿನಿರೂಪಣ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದು; ಉತ್ತಮವಾದ ವಿವರಣೆ. 'ಅಭಿನಿರೂಪಣಂಗಿಯಾ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿರೂಪಣಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸು, —ವಿವರಿಸು: ಸುರಭಿ ಸು ಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಂ ಸುರಭಿ [ಗ್ರೀಷ್ಮತುಫ] ಸುರಭಿ ಸರ್ವ ಮನೋಜ್ಞಂ ಸುರಭಿ ಸುರಭೇನುವಂದಭಿನಿರೂಪಣಂಗಿಯುರರಮೆ ಶಬ್ದಾಗ ಮಿಕರ್ (ವಸ್ತು ಕೋ. ೧೩೫-೧೦೧).

[ಅಭಿನಿರೂಪಣ + ಗೆಯಾ (< ಕೆಯಾ)]

ಅಭಿನಿರ್ಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿಧ್ರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿಯಾರ್ಥ (ನಾ). ದಂಡಯಾತ್ರೆ; ಧಾಳಿ ನಡೆಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿವೇಶ (ನಾ). ೧. ಆದರ; ಆಸಕ್ತಿ: ಪುರುಷನಾತ್ಮಸಮಯಗುಣ ಪರಸಮಯದೋಷ ವಿಶೇಷ ಪರಿಚ್ಛೇದದಿನಾವುದೊಂದು ಗುಣ ಬಹುಳ ಮಹತ್ವೋಭವೇಶಂ ಶ್ರೇಯಂ (ಅಜಿತ. ೮-೨೮ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಹುದುಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿಶೇಷ; ನಂಬಿಕೆ: ಅದೃಷ್ಟಿಂ ಪರಲೋಕ ಸುಖಾರ್ಥಮಾತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವಾಭಿ ನಿವೇಶದಿಂ ತನುಧನ ನಿಧನಮಾಡಿ ಸೇದಿಗಡಲೈಡ (ಅದಿತ. ೨-೯ ವ); ಅರಿಸ್ವಾಟಲನ... ಮತಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಭಿನಿವೇಶವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೋಗುವುದೇ (ವಿಜ್ಞಾ. ೪. ೩೪). ೩. ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇನೆಂಬ ದೃಢ ನಿಶ್ಚಯ, —ಹಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನಿಷಾದಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗಿರುವ ಮಾನಟೆಗ; ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿರುವ ಜೋದ, —ಮಾವುತ: ವಿಪಕ್ಷವಿಶಿಖಮೋಕ್ಷ ಟಂಕಾರಮನೆ ಜಗದು ದಗ್ರನಿಜವೀರಗ್ರಹಸ್ತೋಭನಾಕ್ಷರಮೆಂದುಂ ಬಗೆದಭಿನಿಷಾದಿಯುಮಂ... ನಿಜವಿಜಯ ಸಿಂಧುರಮುಮಂ ತಿಣ್ಣಂ ನೂಂಕಲುಮವುಂಕಲುಂ ಬೆಸಸಿ. (ಅದಿತ. ೧೪-೯೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೀತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅಭಿನಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಭಿನಯಿಸಿದ. ೩. ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಕಳೆಗೊಳಿಸಿದ, —ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೪. ಉಚಿತವಾದ; ಯುಕ್ತವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಒಪ್ಪತಕ್ಕ. (ನಾ). ೫. ಸಮಚಿತ್ತ; ದಯಾಳು; ಕ್ಷಮಾಶೀಲ; ಸ್ನೇಹಪರ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತ (ಗು). ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಅಭಿನುತಕಲ್ಪಮಹೀಜಂಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತಿ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ; ಕೊಂಡಾಟ; ಸ್ತೋತ್ರ: ನಿರ್ಮಳತರ ತನುವನೀಯನೆ ಮಯೂರಂಗಭಿನುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೬೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನುತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು; ಹೊಗಳು: ಇಳೆಯುಂ ಶಿವಶರಣರುಂ ಅಭಿನುತಿಸೆ (ಉದ್ಭದ. ೩-೧೪).

[ಅಭಿನುತಿ + ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿನೂತ (ಗು). = ಅಭಿನುತ: ಅಭಿನೂತಕೇತಕೀಕಿಸಲಯಾಪಹಸಿತ ಕರತಲಪಲ್ಲವೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೂತೆ (ನಾ). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದವಳು: ನೃಪೇಂದ್ರನಾ ವನಾಂತದಿನಭಿನೂತೆಯಪ್ಪ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಚಂಪಕಮಾಲೆಯಂ ಬೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೪೮). [ಸಂ. ಅಭಿನೂತಾ]

ಅಭಿನೇತ್ಯ (ನಾ). ನಟ; ಅಭಿನಯಿಸುವವನು: ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅವರು ಪಾಕಿಸ್ತಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಅಭಿನೇತ್ಯವಾದರು (ಬೆಸಂ. ೧೧-೨-೬೫; ೮-೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೇತ್ರಿ (ನಾ). ನಟ: ಅಭಿನೇತ್ರಿಯ ರಾಣಿಗೆ ಅಭಿವಂದನೆ (ಆಶ್ರಮ. ೮೬). [ಸಂ. ಅಭಿನೇತ್ರೀ]

ಅಭಿನೇಯ (ಗು). ೧. ಅಭಿನಯಿಸಿ ತೋರತಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದೃಶ್ಯ ಕಾವ್ಯ: ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ದೃಶ್ಯವೆಂದೂ, ಶ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಭಾಗಮಾಡುವುದು ಎರಡನೆಯ ಕ್ರಮ, ದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿನೇಯವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿ. ೧೮೧). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ: ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ ಎಂಬ ಮೂಲದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಭಿನೇಯ = ವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿ; ಅದರ ವ್ಯಂಜಕ = ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ = ಕಾವ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ನಯನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ನಾಟಕವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಕ ಪ್ರಭೇದಗಳು: ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು... 'ಅಭಿನೇಯಾರ್ಥ', 'ಅಖ್ಯಾಯಿಕಾ', 'ಕಥಾ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೧).

[ಅಭಿನೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯಲ್ಲದ; ಒಂದೇ ಆದ: ಭಿನ್ನನಂತಿರ ತೋಷಾ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನನೇಸಿಯೆ ಮೇಜವ ತಿಳಿಯಲಭಿನ್ನನೈ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೬೧). ೨. ಒಡೆಯದ; ಮುರಿಯದ: ಅಭಿನ್ನಸುಪ್ರತಲೋಲ ಗುಣಸಂಪನ್ನ ನಂಗವಿಕಾರದೂರೈಕಪ್ರವರ್ತನನು (ಬಸಪು. ೩೦-೨). ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದ. [ಸಂ.]

ಅಭಿನ್ನಾಂಗಿ (ನಾ). ಏಕರೂಪಳು; ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳವಳು: ಹಿಮಶೈಲದೊಳಂ ಜಳಧಿಯೊಳಮೆಂತಭಿನ್ನಾಂಗಿ ಗಂಗೆ ಸಂಗತೆ (ಅದಿತ. ೧-೬೬). [ಸಂ. ಅಭಿನ್ನಾಂಗೀ]

ಅಭಿಪನ್ನ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿದವನು; ಮರೆಹೊಕ್ಕವನು: ಜೈವಾತ್ಯಕರ್ ದೋಷಾಕರರಲ್ಪು; ಪುರಸ್ಕೃತರಭಿಪನ್ನರಲ್ಪು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೨೩). ೨. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು. ೩. ಶತ್ರುವಿನ ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು. ೪. ತಪ್ಪುಕೆಲಸ ಮಾಡಿದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಪಾತ (ಗು). ಪ್ರಗತಿಹೊಂದುತ್ತಿರುವ; ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ: ನಾವೀಗ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ತೀರ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂಥ ವಿಶಾಲವೂ ಅಭಿಪಾತವೂ ಹಾಗೂ ಕಲಾನಿರೂಪಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅರ್ಥವಿವರಣೋಪೇತವೂ ಆದ ಅಂದೋಲನದ ಮೊದಲನೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ಸಾಧು; ಬಡಜೀವಿ: ನಮ್ಮ ತರಲ ಎಂಥ ಒಳ್ಳೇ ಹುಡುಗ! ಈ ದಿಕ್ಕೇಡಿ ಹಿಮಿ ಅವನ ಮೇಲೆ ವಿಧವಾವಿವಾಹದ ಆರೋಪ ಹೊರಿಸಿದ್ದಳು. ಅವನು ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ, ಲೋಕಲಜ್ಜೆಗೆ ಅಂಜಿ ಊರುಬಿಟ್ಟೇ ಓಡಿಹೋದ (ಎರಸ. ೫೯); ನಾನೊಂದು ಅಣುಜೀವ, ಅಭಿಪ್ರಾಣಿ (ಅಂತರಾ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ; ಇಷ್ಟ; ಆಶಯ: ಆಯುವತಿರತ್ನಮಂ ಭವದೀಯಾತ್ಮಜ ಪುರುಷರತ್ನದೊಳ್ ಕೂಡುವಭಿಪ್ರಾಯಂ ಪ್ರೀತಿಲತಾಶಾಖಾಯಮನಡರ್ಪನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೪); ಪ್ರಾಯಂ ಕೂಸಾದೊಡಭಿಪ್ರಾಯಂ ಕೂಸಕ್ಕುಮೆ (ಶಮದ. ೨೪೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ: ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ತಾತ್ಪರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಪ್ರೇತ (ಗು). ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟ; ಉದ್ದೇಶಪಟ್ಟ: ತೈಜಸಕರ್ಮಣ ದ್ವಯಂ ಸಂಸಾರಿಜೀವಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರೇತಗತಿ ನಿರೋಧ ಹೇತುವಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೬). (ನಾ). ೨. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: ಈ ತರದುದ್ದ ತಾಳನಿಕರಂ ಕಿಡುಗುಂ ದಲಮೋಘಮೆಂಬಭಿಪ್ರೇತದಳುರ್ಕೆಯುಂ ರುಚಿಯುಮಿಲ್ಲದೊಡೇವುವೊ ಪೇಟಾ ವ್ರತಾದಿಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೧-೪); ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಕಾಮತತ್ತ್ವದ ವಿಜಯ, ಕಾವನಗೆಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೦೦); ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ರಸವು ಧ್ವನಿತವಾಗುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭವ(ನಾ). ೧. ಸೋಲು. ೨. ದೈನ್ಯ; ಕಷ್ಟ; ಪಾಡು : ಪ್ರಭು ವಾಕ್ಯದಿಂದಂಜದಾತ್ಮಾ ಮೃತವನುಂಟು ಅಭಿಭವವಳಿದೀಶರಹರು (ಭರತ. ೬೬-೧೩೫). ೩. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು; ಅವಮಾನ : ಪ್ರಭು ಕಿಷ್ಕಿಯಾತನಂ ನಿಜಾಸಿ ರಾಜ್ಯದೊಳೆನ್ನನವಸ್ತುಮಾಡಿ ಪೂಣ್ಣಭಿಭವ ಮಿಗಳೇ ಭವದೊಳಿಂತಿದು ನೀಗದು (ಆದಿಪು. ೨-೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭವದಾಯಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟವನ್ನು ತರತಕ್ಕವನು; ಸೋಲಿಂಟು ಮಾಡುವವನು : ಜೀಯ ಭಾಸ್ಕರಭೂಮರಶುಭಸ್ಥಾಯಿಗಳು ಗುರು ಮಂದರಭಿಭವದಾಯಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೪).

[ಸಂ. ಅಭಿಭವದಾಯಿನ್]

ಅಭಿಭವಮಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲನ್ನು ಹೊಂದು; ಅವಮಾನವನ್ನು ಪಡೆ : ಅಭಿಭವಮಯ್ಯಿದ ತನಗಿಂ ಸ್ವಭಾವ ಸೌಭಾಗ್ಯವಲಯ ಬೇಡಿ ದೊಡಂ ದುರ್ಲಭಮಕ್ಕು (ಜಗವಿ. ೧೨-೭೩). [ಅಭಿಭವ + ಎಯ್ಯು]

ಅಭಿಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೋಲಿಸು : ಅಭಿಭವಿಸಿ ಕಪಿಧ್ವಜನಿಯನ ಭಯರ್ ಪರಿತಂದು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಂ ಕಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೨).

೨. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಅವಮಾನಗೊಳಿಸು : ನಾನಾ ನಿಶಿತ ಸ್ಫುರಿತ ಹೇತಿಪ್ರಭಿಯನುಳ್ಳಾಪಾತ ಪ್ರಭಿಗಳಭಿಭವಿಸೆಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೨೮ ವ). ೩. ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು; ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ಶಕ್ತಿ ಗುಂದಿಸು : ಅಭಿಮನ್ಯು ಮರಣವಾರ್ತಾ ಪ್ರಭೂತಶೋಕಾಗ್ನಿ ಧರ್ಮ ತನಯನನಿರದಂದಭಿಭ [ಪಾಠಾಂ. ನ] ವಿಸಿ ತನ್ನನಳುರ್ದಂತೆ ಭಾಸ್ಕರಂ ಕೆಂಕಮಾದನಸ್ತಾಚಲದೊಳ್ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೧-೧೦೬); ಅಭಿಭವಿಸುವ

ಶುಭಕರ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದೀತನಿನ್ನೆಗಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಭವಿಯೆನಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೧); ಅಭಯಾಮಲಕಾಕ್ಷಂಗಳ್ ಸುಭಾಂಡದಿಂ ಕ್ವಧಿತ ಮಾಡ ಜಲಮಂ ಕುಡಿಸಲ್ಪಭಿಭವಿಸ ವತ್ಸನಾಭಪ್ರಭವಭಯಂ ಪಿಂಗುಗುಂ (ಬಮದ. ೨-೨೯). [ಅಭಿಭವ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಭಾಷಣ (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವುದು; ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು : ಸಭಾಪತಿಯ ಅಭಿಭಾಷಣ (ನಿಬಂಧ. II, ೩೦೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭೂತ (ಗು). ೧. ಸೋತುಹೋದ. (ನಾ). ೨. ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ದವನು. ೩. ಅವಮಾನ ಹೊಂದಿದವನು; ಸೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : ವ್ಯಸನಾಭಿಭೂತನಾವನುಮನುರಾಗವೇಗದೆ ಹಿತಾಹಿತಚಿಂತೆಯನೇಕೆ ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿಭೂತಿ (ನಾ). ೧. ಮಹತ್ವರವಾದ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಸೋಲು; ಪರಾ ಜಯ. ೩. ಅವಮಾನ. ೪. ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವಂತೆ ಸಂದರ್ಭೋ ಚಿತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪವಿತ್ರತೆಯುಂಟು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ : “(ಅ)ಕಾರಣಂ, ಅಹ್ವಾನಂ, ಅಭಿಮಂತ್ರಣಂ - ಈ ೩ ಕರೆ” (ಹಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಪೂತ ಶಿವಮಂತ್ರಾಭಿಮಂತ್ರತಫೂತಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಭೂಷಿತಜಾತನಿರ್ಮಳ ಪಂಚಮುದ್ರಾಧಾರರಂ ಮಾಡಿ (ಬ ಸ ಪು. ೪೯-೪೧). ೨. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಕರೆದ; ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸು, — ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡು : ಕಸಯಂ ಬಿಟ್ಟುಜದಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಚಕ್ರ ಮನಸುರವೈರಿಯಿಡುವಾಗಳ್ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೨೧೧); ಮಂತ್ರದಿನಭಿ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಜಲಮಂ ಮೊಗದೊಳ್ ತಳಿಯೆ (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೧೦-೧೪); ಸಾಯಕಮನಭಿಮಂತ್ರಿಸುತ ವೈನಾಯಕಾಸ್ತ್ರವ ಹೂಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ಕ. ೨೦-೩೫). ೨. ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಅಮಂತ್ರಿಸು : ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ ನಿಯಮದಿ

ನಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬರಿಸಿದೊಡೆ ವಾಯುದೇವಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೪).

[ಅಭಿಮಂತ್ರಣ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಮತ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟವಾದ; ಒಪ್ಪಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಅಭಿ ಪ್ರಾಯ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ : ಖಾತಿ ಕಂದದು ಮನದ ಧೈರ್ಯದ ಧಾತು ಕುಂದದು ಲಜ್ಜೆಯಭಿಮತ ಜಾತಿಗಡದು ವಿರೋಧ ಬಿಡದು

ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದ್ಯರಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩೩). ೩. ಇಷ್ಟವಾದುದು; ಪ್ರಿಯವೆನಿಸಿದುದು : ಏನೇನಭಿಮತಮಂ ಪೇಟ್ಟೀನಾಸ್ತಾದಿಸಿದೆ ದೇವಿ ಯರಮನೆಯೊಳೆನಲ್ಲೇನೇನಭಿಮತಮಂ ಕೇಳಾನಾಸ್ತಾದಿಸಿದೆನಿಲ್ಲ ನೃಪ ಕುಲತಿಲಕಾ (ಕಾದಂಪು. ೮೫); ಜನಕನೆ ನಾಂ ನಿನಗನೆಗಾ ದನುಜಹರಂ

ಜನಕನದಜಾನಾನಭಿಮತಮಂ ನಿನಗನೆಗಭಿಮತಮಂ ವಿಷ್ಣು ನೆಗಟ್ಟಿದೊಡೆ ಮಗದಾರ ಚರಣಂ ಶರಣಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೪). ೪. ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ ನಾದವನು; ಗೌರವಾರ್ಹ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮತಫಲಚಕ್ರ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಚಕ್ರ, —ಯಂತ್ರ : ಭವರಹಿತಮಪ್ಪ ಜನೇಂದ್ರನ ಯಂತ್ರಮಿದು ಅಭಿ ಮತಫಲಚಕ್ರಮೆಂಬುದು ಈ ಯಂತ್ರದ ಪೆಸರು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦-೪೦).

[ಅಭಿಮತ + ಫಲ + ಚಕ್ರ]

ಅಭಿಮತಾರ್ಥ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವಾದ ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಯಸಿದ್ದು; ಇಷ್ಟಾರ್ಥ : ನೀಂ ಪರದೈವತಕಳಾಸ್ತರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ ನಿನ್ನಭಿ ಮತಾರ್ಥಮನೆ ಮಾಡಿ ಕೃತಾರ್ಥರಪ್ಪೆವು (ಜಗವಿ. ೪-೭೯ ವ).

[ಅಭಿಮತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿಮತಿ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಇಷ್ಟ. ೨. ಗರ್ವ. ೩. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು : ನನ್ನ ಹಾಗೆಯೇ ಅಭಿಮತಿಸುವರೆಂದು ತಿಳಿಯುವೆನು (ಶಾಕುಂತ. ೪೫-೧೨).

[ಅಭಿಮತ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಮರ (ನಾ). ೧. ಕೊಲೆ; ನಾಶ. ೨. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ. ೩. ಸ್ಪರ್ಶ ದವರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದ್ರೋಹ; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ. ೪. ಬಂಧನ; ಸೆರೆ. ೫. ಪ್ರಾಣದ ಮೇಲಿನ ಭೀತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಹುಲಿ, ಆನೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾದಲು ನುಗ್ಗುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವ; ಹೆಮ್ಮೆ : ಅಭಿಮಾನಮೊಂದೆ ಕುಲ [ಮಣ್ಣು ಕುಲಂ] ಬಗೆವಾಗಳೇ[ಗಳೇ] ಕಲಹದೊಳಣ್ಣು ನಿಮ್ಮ ಕುಲ ವಾಕುಲಮಂ ನಿಮಗುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧); ಅರ್ಥ ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಒಡೆಯರು ಸದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲದೆ ಎನಗಾರೂ ಇಲ್ಲವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೪೦). ೨. ಅಹಂಕಾರ; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆ. ೩. ಹಿಂಸೆ; ನೋಯಿಸುವುದು; ಕೇಡುಂಟುಮಾಡುವುದು : ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಚಾಳುಕ್ಯರಾಯನ ಅಳಿಕೆ ತೆಗೆಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೩೨೬); ಚಾಳುಕ್ಯರಾಯನು ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಅಭಿಮಾನ ಅಂದರೆ ಹಿಂಸೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನ ಅಳಿಕೆ ತೆಗೆಯಿತ್ತು (ಮೂರುಲು. ೯೦).

೨. ಪ್ರೀತಿ; ಆದರ : ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಅಭಿಮಾನ ವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನಂಗಿಡು, ಅಭಿಮಾನಗಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವಕ್ಕೆ ಕುಂದಾಗು; ಮಾನಹೋಗು : ಅನಿರ್ವೇಡೆಯೊಳ್ಳೂತಿಂ ನೀನೆನ್ನಂ ಬಗೆಯದ್ದು ತಿಕ್ಕೆಯೊಳಿದ್ಯೆ ನೀನೇಚ್ಚಂದಲ್ಲಿಂದಭಿಮಾನಂಗಿಡೆ ಜಡಿದು ಬಡಿದು ಕೆಡೆನೂಂಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೨). ಅಭಿಮಾನಗಡು : ೨. ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು : ಅಭಿಮಾನಗಟ್ಟೆವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಭಿಮಾನ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಭಿಮಾನಕ್ಷತಿ (ನಾ). ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಕುಂದು, —ಹಾನಿ: ಮಾನ
ಧನನಿಗಿ ನಿನ್ನಭಿಮಾನಕ್ಷತಿಮಾಡಿದ್ದೆ ಸುಯೋಧನ (ಗದಾಯು. ೭-೬).

[ಅಭಿಮಾನ + ಕ್ಷತಿ]

ಅಭಿಮಾನಗಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ದರ್ಪಿಷ್ಠರ ದರ್ಪವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ
ವನು. ೨. ಹೆರವರ ಪ್ರೀತಿವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವವನು;
ಒಂದು ಬಿರುದು(?): ಧರಣೀ ಲೋಕಾಶ್ರಯನಭಿಮಾನಗಳ್ಳಿನಹಿತರ
ಗಣ್ಣಂ ಮಾವನ ಗಂಧವಾರಣಂ (ಮೈ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೦; ೧೫೧).
ಗುಣಗಳ್ಳಿ, ಪ್ರಿಯಗಳ್ಳಿ ಹೋ. [ಅಭಿಮಾನ + ಕಳ್ಯ]

ಅಭಿಮಾನಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳವಳು. ೨. ಪ್ರೀತಿ
ಯುಳ್ಳವಳು (?): ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗೆ ನಗುವ ನಗೆಗಳ ಗಹಣಗಳಿಗೊಳ
ಗಾದನಲ್ಲಾ ಮಹಿಳೆಯರೊಳಭಿಮಾನಗಿತ್ತಿಯನೆನ್ನ ನೀನಜಿಯ (ಬಸವ.
೨೮-೨೦). [ಅಭಿಮಾನ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಅಭಿಮಾನಗೆಡು 'ಅಭಿಮಾನಂಗಿಡು' ನೋ.

ಅಭಿಮಾನಗೆಡಿ (ನಾ). ಮಾನಗೆಟ್ಟು ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದ
ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪೆಂಡಿರನು ನೆಜೆ ನಂಬಿದಾತನೆ ಭಂಡೆನವನಭಿಮಾನಗೆಡಿಯು
ಪೆಂಡಿರಲೆ ಸತ್ಪಥದ ಬಾಗಿಲ ಪಡಿಗೆ ಬೀಯಗವು (ಸಾಲ್ವ. ೧೦-೪೯).

[ಅಭಿಮಾನಗೆಡು + -ಇ]

ಅಭಿಮಾನಗೆಡು (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿ; ಗರ್ವಭಂಗ.
'ಅಭಿಮಾನಗೆಡಿ,' 'ಅಭಿಮಾನಗೆಡುಗ' ಪರಾ.

[ಅಭಿಮಾನ + ಕೇಡು]

ಅಭಿಮಾನಗೆಡುಗ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು:
ಓಡಿ ಕೊಂದನು ಕಾಲಯವನನು ಬೇಡಿ ಕೊಂದನು ಕೈಬಿಡುವ ಕೈಮಾಡಿ
ಕೊಲಿಸಿದ ಮಾಗಧನನಭಿಮಾನಗೆಡುಗನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೭).

[ಅಭಿಮಾನಗೆಡು + -ಗು]

ಅಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವದ ನಾಶ.
೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ವಿರಹದ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಮಾನದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಭಿಲಾಷೆ ಚಿಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ
ವಿಭುಗುಣನುತಿ ತಾಪನಂ ಪ್ರಿಯಾದ್ವೇಷಂ ಸಂದಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ ಗಮನಂ
ಕ್ಷುಭಿತಾತ್ಮಾವಸ್ಥೆ ಮರಣಮಿವ ದಶಭೇದಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪-೬೯).

[ಅಭಿಮಾನ + ಚ್ಯುತಿ]

ಅಭಿಮಾನತೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವ: ಕನ್ನನ ಕೀರ್ತಿ ಕನ್ನನಭಿಮಾನತೆ
ಕನ್ನನ ಸಚ್ಚರಿತ್ರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೩-೩೨; 1089); ನೀನಾ
ತಂಗಿಗದೆಯಭಿಮಾನತೆಯಿಂದಿದೆಯಾದಡಂ ನಿನಗಕ್ಕುಂ ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟತೆ
(ಕಗವ. ೭೩; ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ). [ಸಂ. ಅಭಿಮಾನಿತಾ?]

ಅಭಿಮಾನದೇವತೆ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ
ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ದೈವ ಅಥವಾ ಅಧಿದೇವತೆ:
ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳೊಲಿದು ದಯಪಾಲಿಸಿದರಾಕೇ ಶಾಸನವ ಹರಸಿ
(ಇಂಗೀತ. ೨೮-೩). [ಅಭಿಮಾನ + ದೇವತೆ]

ಅಭಿಮಾನಧನ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನೇ ಸಂಪತ್ತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು;
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಂತ: ನೃಪನನಭಿಮಾನಧನನನುಪಮನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೬);
ಅಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪ. ೧೩-೯೭).

[ಅಭಿಮಾನ + ಧನ]

ಅಭಿಮಾನಭಂಗ (ನಾ). ಮಾನದ ಹಾನಿ; ಗೌರವದ ಕೇಡು:
ಅಲ್ಪರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಗಾದ). [ಅಭಿಮಾನ + ಭಂಗ]

ಅಭಿಮಾನಭಂಜನ (ನಾ). = ಅಭಿಮಾನಭಂಗ: ಮಾನಧನರಿಗೆ ವಧೆಯೆ
ನಿಪುಡಭಿಮಾನಭಂಜನಂ: (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೪೦). [ಅಭಿಮಾನ + ಭಂಜನ]

ಅಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವೇ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ
ದಂತೆ ಇರುವವನು: ವತ್ಸಕುಲತಿಲಕನಭಿಜನವತ್ಸಲನಭಿಮಾನಮೂರ್ತಿ
ಸುಕವಿಯತೋನಿರ್ಮತ್ಸರಂ (ಆದಿಪ. ೧-೩೦). [ಅಭಿಮಾನ + ಮೂರ್ತಿ]
ಅಭಿಮಾನಮೇರು (ನಾ). ಮೇರು ಪರ್ವತದಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವೂ ಉತ್ತ
ಮವೂ ಆದ ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು:
ಸಂಗ್ರಾಮರಾಮನಭಿಮಾನಮೇರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೩-೧೦; 1027).

[ಅಭಿಮಾನ + ಮೇರು]

ಅಭಿಮಾನಸಳ್ಳಿ (ನಾ). ವಿರೋಧಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಶಲ್ಯಪ್ರಾಯ
ನಾದವನು; ಗರ್ವಿಷ್ಠರ ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿಯತಕ್ಕವನು;
ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಬಳಕೇಸರಿಕೊಟನ್ ಕೊಟ್ಟುಣ್ಣನಭಿಮಾನಸಳ್ಳಂ
(ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೩-೮; 965). [ಅಭಿಮಾನ + ಸಳ್ಳ]

ಅಭಿಮಾನಹಾನಿ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಮಾನಭಂಗ. ೨. ಆತ್ಮಗೌರವದ
ನಾಶ ೧, ೨: ಅಭಿಮಾನಹಾನಿ ವಿರಹಿಗಳೊಳ್... ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ
ಜನಂಗಳೊಳ್ಳಿ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಅಭಿಮಾನ + ಹಾನಿ]

ಅಭಿಮಾನಹೀನ (ನಾ). ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದವನು: ಮರುಳಂಗೆನೆ
ಯರಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಪರನೇ ಜನವಜೆಯಲಭಿಮಾನಹೀನನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೪೫).
[ಅಭಿಮಾನ + ಹೀನ]

ಅಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪರಮಾನುಭಾವನಭಿ
ಮಾನಿ ನಿನ್ನೋದಶೀಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨೮); ಸಂಗಮದೇವನ ಭಕ್ತಿಯಭಿ
ಮಾನಿಯ ಜೀವನದಂತೆ (ಬಸವ. ೮೬೬); ಎನ್ನ ಮಗಳಿಗೆಣೆಯಿಲ್ಲ
ಸುಮ್ಮಾನಿ ಸನ್ಮಾನಿಯಭಿಮಾನಿ ಕಡುನೀಜಿ (ಪದ್ಯ. ೪-೨೦). ೨. ಪ್ರೀತಿ
ಯುಳ್ಳವನು. 'ಕಲಾಭಿಮಾನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವಿಸು; ಪ್ರೀತಿಸು: ಬಳಸಿಯುಮುಂಡು
ಮುಟ್ಟುಮಭಿಮಾನಿಸಿಯುಂ ವಿಷಯಂಗಳೊಳ್ ಸಮುಜ್ಜಕಿತ... ಚೇಷ್ಟೆ
ನೊಪ್ಪುವಂ (ಶತಕ. ೧೬೮-೩೯); ವಿಭುಗಳು ಪೇಳಿನಲೀ ಪದಕವಿತೆಯ
ನಭಿಮಾನಿಸಿ ಪೇಳಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೭೫). [ಅಭಿಮಾನ + -ಇಸು]
ಅಭಿಮುಖ (ಗು). ೧. ಎದುರಿಗಿರುವ. ೨. ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ).
೩. ಸಮ್ಮುಖ; ಎದುರು: ಆತಂಗೆ ನೀನಜಿಪಿಡೊಡೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಭಿ
ಮುಖನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂ. ೧೭೫); ತಿರುನಾವಲೂರತ್ತಲಭಿಮುಖನಾಗಿ
... ನಡೆತಪ್ಪಾಗಳ್ (ನಂಬರ. ೮-೨೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮುಖಕೋಣ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಮೂಲೆ. ೨. [ರೇಖಾಗ]
ಎದುರಿನ ಕೋಣ. [ಅಭಿಮುಖ + ಕೋಣ]

ಅಭಿಮುಖತೆ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿರುವುದು: ಅಭಿಮುಖತೆಯೊಂದೆ
ನಮ್ಮಾ ವಿಭುವತ್ತಲ್ ಸಾಲ್ಕು ಮುಖಿಳಹಿತಸಾಧನೆಗೆಂಬ (ವಸ್ತವಂ. ೫೩).
[ಸಂ. ಅಭಿಮುಖತಾ]

ಅಭಿಮುಖಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು;
ಎದುರಾಗಿರುವವನು: ಜಟಾಯು ನೋಡಿದನ್... ಮೂವರಂ
ಮನುಜರಂ, ಪಂಚವಟ್ಟಿಭಿಮುಖಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೪-೫).

[ಸಂ. ಅಭಿಮುಖಿನ್]

ಅಭಿಮುಖೀಕರಣ (ನಾ). ತನಗೆ ಎದುರಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸಂಬೋಧನೆ: ಸಂಬೋಧನೆಯೆಂಬುದು ಅಭಿಮುಖೀ
ಕರಣಮಂ ಪೇಟ್ಟು ದುಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ... ಅಭಿಮುಖೀಕರಣ
ಮುಪಚಾರಂ (ಕಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಮುಖೀಕೃತ (ಗು). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ; ಎದು
ರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ: ಅಂತು ವಿಜಯಾರ್ಥಾಚಳ ಕಟಿಕಾಭಿಮುಖೀ
ಕೃತ ನಿಜನಿಜಯ ಕಟಿಕನಾಗಿ (ಆದಿಪ. ೧೩-೪೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯಾತಿ (ನಾ). ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಖ್ಯಾತಿಯೆಸೆಯಲು ಶಾಂತಿಯೆಂಬ
ನಿಶಾತಬಡ್ಧಿ ಕೋಪವೆಂಬಭಿಯಾತಿಯೆಂಬ ಖಂಡಿಸುವವಂ ತಾನಾವನವ
ನಿಯೊಳು ಆತನೇ ಶೂರತ್ವವುಳ್ಳವಂ (ಬಸಪು. ೩೮-೬೪); ಸುಕರಗುರುಭಕ್ತ
ಕಾಮಣ್ಣನಭಿಯಾತಿಮಿರಕುಲಸಪ್ತಾಶ್ವ ವಿಶ್ವಣ್ಣ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೨೬).

[ಸಂ.]

ಅಭಿಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ತತ್ಪರನಾದ; ಆಸಕ್ತನಾದ; ಮಗ್ನನಾದ.
(ನಾ). ೨. ತಿಳಿದವನು; ಬಲ್ಲವನು: ಅಭಿಯುಕ್ತರಜು ಪೇಚ್ಚುಡು
ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೯೧). ೩. ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು;
ಮುತ್ತಿಗೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿ: ಮೆಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣಿಸಲಭಿಯೋಗಮಾಯ್ತಿ
ನಗೆ ಸಾಹಸ ಭೀಮನ ಸಾಹಸಂಗಳಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೩). ೨. ವಿಶೇಷ
ಪ್ರಯತ್ನ; ಒತ್ತಾಯ: ಮಾಣದೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರರನಭಿಯೋಗ
ದಿಂದತಿಬಳಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಿ ಪೂಜ್ಞರ್ . . . ಜೈನದೀಕ್ಷೆಯಂ (ಆದಿಪು.
೨-೫೧). ೩. ಆಕ್ರಮಣ; ಯುದ್ಧ. 'ಅಭಿಯೋಗವಾರ್ತೆ' ಪರಾ.
೪. ಅಕಾರ್ಯ: ಕಂಸಂ ತದೀಯ ಬಾಲಹಿಂಸಾಪರನಾಗಿ ಸೂತಿಕಾ
ಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು ವಿಕ್ರಾಂತಮಂತರಿಸೆ ಪೆಂಪು ಸೊಂಪಟಾಯೆ ಭುಜಬಳ
ವೊಳಸರಿಯೇ ಮಾನಂ ಮ್ಹಾನತೆಯನೆಯ್ತೆ . . . ಯೋಗಿಗಳಭಿಯೋಗ
ಮೆನೆ . . . ಸಾಪಜಿಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩ ವ; ೫೪ ವ).
೫. ದೂರು; ಆಪಾದನೆ; ಅಪವಾದ: ಆಬ್ಬಾ ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಲೋಕ
ಮಲ್ಲಮಭಿಯೋಗಮನಿಟ್ಟೊಡರಸಂ ನಿಮ್ಮನಡವಿಯೊಳ್ ಬಿಸುಟ್ಟು ಬರ
ವೇಜ್ಜೊಡ್ಡಿಗೆ ತಂದೆನೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೭೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣದ ಸುದ್ದಿ: ಈಗಲೇ ವಿಪ್ರರಲಿ
ಖಳರಭಿಯೋಗವಾರ್ತಾಶ್ರವಣ ಬಹುದುರಿತಾಗಮುವು ತ ನ ಗಾ ವು ದೋ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೫). [ಅಭಿಯೋಗ + ವಾರ್ತೆ]

ಅಭಿಯೋಗ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಂದ್ರ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಿಗೆ
ವಾಹನಕರ್ಮದ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ದಾಸರು: ನಿರಂತರ
ಕಾಂತ ಸೋಮ ಯಮ ನರುಣ ಕುಬೇರ ಪ್ರಮುಖ ಲೋಕಪಾಲಾಭಿ
ಯೋಗ್ಯ ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರ ದೇವವಿಹಾರಪ್ರಾಸಾದಾಭಿರಾಮಮುಂ . . . ಆಗಿ
(ಆದಿಪು. ೧-೪೯ ವ); ಅನಂತರಮಾದೇವಂ ತದ್ವಿಮಾನದಿಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು
ಆತ್ಮರಕ್ಷಕಾಭಿಯೋಗ್ಯಪ್ರಕೀರ್ಣಸಂಮಾನಿತಾಮರಾದಿ ಪರಿಜನ ಪರೀ
ತನುಂ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೪-೬೮ ವ); ಅಭಿಯೋಗ್ಯ - ವಾಹನಾದಿಕರ್ಮ
ಪ್ರವೃತ್ತದಾಸ ಸಮಾನಾಭಿಯೋಗ್ಯರುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಜನೆ (ನಾ). ಆಪಾದನೆ; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು: ಯಾವ
ನೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಒಂದೇ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಸಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ
ಅಭಿಯೋಜನೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡಿ ದಂಡಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೨).

[ಸಂ. ಅಭಿಯೋಜನಾ]

ಅಭಿರಂಜಕ (ಗು). ೧. ಮನೋರಂಜಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಕಾಶ
ಗೊಳಿಸುವಂತಹುದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರುವಂತಹುದು: ಆ ಕುಮಾರರಿ
ಗೊಲವಿನಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ವೈದಿಕ ಲೌಕಿಕೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ
ನಿಜನಾಮಾಭಿರಂಜಕನ (ತೂರಾ. ೧-೩-೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಂಜನೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವುದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರು
ವುದು. ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು; ಉಪಚಾರ: ತೋಜುಕೊಡುವಿ
ತನುವಿನಭಿರಂಜನೆಯ ಸೌಖ್ಯಕೆ ಮಾಜಿರು ಮನವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೨೫).
೩. ಬಳಿಕ ಮಧುಸರ್ಕಾದಿ ವೈದಿಕ ವಿಳಸದಭಿರಂಜನೆಯಲಾ ಕಳ
ಕಳನ ಮಾಣಿಸುತ್ತಿರುತ್ತನು ಗುಡವ ಜೀರಿಗೆಯ (ತೂರಾ. ೧-೧೫-೪೬).

[ಸಂ. ಅಭಿರಂಜನ]

ಅಭಿರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಕಾಪಾಡುವುದು, —
ರಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿರಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಪಾಡು: ಸುತ್ತಿ ಸುಳಿದಭಿರಕ್ಷಿಸುವುದನು
ವೃತ್ತರಹ ರವಿಶಶಿಗಳನು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೦-೧೯). [ಅಭಿರಕ್ಷಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಭಿರಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಅಭಿರಕ್ಷಣ: ಪ್ರಾಣ್ಯಭಿರಕ್ಷೆ ಸದ್ವಿಧಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೧೧-೧೧೪). [ಸಂ. ಅಭಿರಕ್ಷಾ]

ಅಭಿರತ (ಗು). ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ಚತುರ್ವಿಧ
ತರ್ಕಾಭಿರತನುಂ (ಜಾವಂಪು. ೫). [ಸಂ.]

ಅಭಿರತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಅನುರಾಗ;
ಪ್ರೀತಿ: ಭಾವಪೂರ್ವಕ ಭಕ್ತಿ ನಂದಿಗೆ ತೀವಿದಭಿರತಿಯದರ ತೆರದಿಂ
ನೀವಿದರೊಳು ಸಕ್ತರಾದರೆ ನಿಜಸುಖವು ಬಹುದು (ವಿನೇಭ. ೨-೩೩);
ಪುರ್ವಿಂ ಮೆರವೀ ವದನಂ ಪುಲಕಂಗೂಡಿದ ಕದಪಿಂ ಕನ್ನಡಿಪುದೆನ್ನೊಳಿ
ರ್ಪಭಿರತಿಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೮-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಿಸು; ತೃಪ್ತಿಪಡು: ಸರ್ವಕಾಮ
ಗಳನ್ನೂ ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತು, ಕತ್ತರಿಸಿ, ಸುಟ್ಟು ಕದಡಿ, ನಿರ್ವಾಣ
ಮೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿರಮಿಸಿ ವಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವರು (ರಾಮರಾ.
೨೩). ೨. ಆಸಕ್ತನಾಗು. [ಅಭಿರಮಣಿ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಭಿರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಸೊಗಸಾಗಿರು: ಭೋಜನಶಾಲೆಯೊ
ಳುಯ್ಯಲಮೇಲಭಿರಾಜಿಸ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಜಗನ್ನಾತೆಯಿದ್ದಳು (ಭರತ.
೪೬-೧೦೫); ಅಭಯಾನ್ನ ವೈದ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿರಾಜಿಸಿದ
ವದಜಿಂದ (ಭರತ. ೬೬-೧೩೫). [ಅಭಿರಾಜನ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಭಿರಾಮ (ಗು). ಸುಂದರವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ: ಸಕಲ
ಕಲಾಭಿರಾಮನುಂ ವಿಬುಧಜನಸೇವ್ಯನುಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೧೮); ರಾಮನಂ
ಭುವನಾಭಿರಾಮನಂ ಗುಣರತ್ನಧಾಮನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿರಾಮತೆ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಸೌಂದರ್ಯ: ಅಭಿರಾಮಪೂಜ್ಯನಭಿ
ರಾಮತೆಯಂ ತಳೆದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೯೯). [ಸಂ. ಅಭಿರಾಮತಾ]

ಅಭಿರುಚಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿ; ಒಲವು: ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಅಭಿರುಚಿ
ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಭಾರವಿ. ೨೦೧). ೨. ರಸಾಸ್ವಾದನ
ಶಕ್ತಿ; ಸವಿಯುವ ಶಕ್ತಿ: ಊಟದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಬೇಕು (ರೂಢಿ).
೩. "ಪ್ರಕಾಶ" (ಗುವಿಮೋ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿರೂಪ (ಗು). ೧. ತಕ್ಕ; ಅನುರೂಪವಾದ. ೨. ಸುಂದರವಾದ;
ಮನೋಹರವಾದ. (ನಾ). ೩. ವಿದ್ವಾಂಸ: "ಧೀರಃ, ಧೀಮಾನ್"
. . . ವಿಪಶ್ಚಿತ್, ಅಭಿರೂಪಃ — ಈ ೨೮ ವಿದ್ವಾಂಸರಾ" (ಹಲಾಯು.
೫೫-೧೭೭). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ರೂಪ: "ಅಭಿರೂಪದಿಂ - ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ
ಮಾದ ರೂಪಿನಿಂದೆ" (ಶಮದ. ೧೨೬ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ; ಬೇಕಾದ: ಧಿಷಣರ ಕೃತಿಗಳೊಳಿಸೆ
ವಭಿಲಾಷಿತಗುಣಂಗಳನೆ ಬಿಸುಟು ಮಾತ್ಸರ್ಯಮಹಾವಿಷಮಮತಿಯಿಂದೆ
ದೋಷಾಮಿಷಮನೆ ಪೊರ್ದಿಪುರ್ವಲ್ಪ ಕುಕವಿ ಬಕಂಗಳ್ (ಆದಿಪು.
೧-೨೨); ಅಭಿಲಾಷಿತಫಲಂ ವಿಶ್ವಧಾತ್ರೀತಳಕಾದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೮).
(ನಾ). ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತು. ೨. ವಿಶೇಷ ವಿನರಣೆ. ೩. ಘೋಷಣೆ
[ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾವ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಕೊಯ್ಲು; ಕಟಾವು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಷಿತ (ನಾ). = ಅಭಿಲಾಷಿತ ೨: ಕಬಂಧನ ಮೊರೆಯೊ ಶಬರಿಯ
ಕರೆಯೊ ರಾಮನಾತ್ಮಾಭಿಲಾಷಿತಮೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೨-೪೮೨).

[ಸಂ. ಅಭಿಲಾಷಿತ]

ಅಭಿಲಾಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಸೆಪಡು (ಕ). [ಅಭಿಲಾಷ್ಯ + ಇಸ್ಯು]
ಅಭಿಲಾಷುಕ (ನಾ). ಆಸೆಬುರುಕ: “ಆಶಾಯುತಂ ತೃಪ್ತಿಸ್ತನಾಲಿಪ್ತು
 ನಭಿಲಾಷುಕನನಲಾರ್ತನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿಲಾಷೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಆಸೆ; ಬಯಕೆ. IP ಹತ್ತು ಬಗೆಯ
 ವಿರಹಾಸನ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ಅಭಿಲಾಷೆ ಚಿಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ
 ವಿಭುಗುಣನುತಿ ತಾಪನಂ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷಂ ಸಂದಭಿಮಾನಚ್ಯುತಿ ಗಮನಂ
 ಪುಭಿತಾತ್ಮಾವಸ್ಥೆ ಮರಣಮಿವ ದಶಭೇದಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪-೬೯).

[ಸಂ. ಅಭಿಲಾಷೆ]

ಅಭಿವಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು (ಕ). [ಅಭಿವಂಚನಂ + ಇಸ್ಯು]
ಅಭಿವಂದನ, ಅಭಿವಂದನೆ (ನಾ). ಗೌರವದಿಂದ ಮಾಡುವ
 ನಮಸ್ಕಾರ; ವಿನಮ್ರವಾದ ವಂದನೆ: ಈ ದಯೆಗೆ ಮಹಾಪ್ರಸಾದ
 ಮಂದು ಅಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨ ವ). **ಅಭಿವಂದನೆ**
 (ಕ). [ಸಂ. ಅಭಿವಂದನ]

ಅಭಿವಂದನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜ್ಯಭಾವದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸು;
 ಗೌರವದಿಂದ ವಂದಿಸು: ನೀ ಮಲಹರಂಗಭವಂದನಂಗೆಯ್ದುಳು
 ಹಿಕೋ ನಿನ್ನೊಡಲನಂತಲ್ಲದೊಡೆ ಬಳಕಿನ್ನು (ಬಸವ. ೪೯-೯).

[ಅಭಿವಂದನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಭಿವಂದನೆ ‘ಅಭಿವಂದನ’ ನೋ.

ಅಭಿವಂದಿತ (ಗು). ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಜಗತ್ತಯಾಭಿನಂದಿತ ಸುರಾಸುರಾ
 ಧೀಶಮಹಾಬಲಿಕುಲೋದ್ಭವ ಪಟುಮಪುರಪರಮೇಶ್ವರಂ. (ಎಕ. X,
 ಮುಳಬಾ. ೧೨೬-೯; 961). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಂದಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಪೂಜಾರ್ಹವಾದ ಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ನ
 ಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವನು; ಮಾನ್ಯ; ಪೂಜ್ಯ:
 ಎನಗಭಿವಂದಿತಾರ್ಥವಧಾರಿಸು ಚಿತ್ತದೊಳಗ್ರಜಾತ ನೀಂ ಮುನಿಯದೆ
 (ಗದಾಯು. ೭-೫೮). [ಅಭಿವಂದಿತ + ಅರ್ಥ]

ಅಭಿವಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಸವತ್ಸಸುರಭಿಯನಭಿ
 ವಂದಿಸಿ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೨-೧೦೮ ವ); ಮಿತ್ರಭಾವದಲವರನಭಿವಂದಿಸಿದ
 ನಾಚಾರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮-೫೩); ನೀವು ವಿಪ್ರರು ವೀರ ಪಾರ್ಥಿವರಾವು
 ನಮಗಭಿವಂದಿಸುವುದಿದು ಭಾವಿಸಲು ಮಾಯಾವಿಲಾಸಕವೆಂಬ ಬಗೆ
 (ತೊರರಾ. ೪-೧-೯). [ಅಭಿವಂದನ + ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವಂದ್ಯ (ನಾ). ವಂದನಾರ್ಹ: ವ್ಯಾಸರಾ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ . . .
 ನೆಗಟ್ಟುಭಯಕವಿಗಳೆಮಗಭಿವಂದ್ಯರ (ಗದಾಯು. ೧-೮); ನಿಂದ್ಯನಾ
 ವನು ಲೋಕದೊಳಗಭಿವಂದ್ಯನಾವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೪೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಚನ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಿ ಹೇಳುವುದು: ಅಭಿನಯಗಳಭಿವಚನದಲಿ
 ದುಂದುಭಿಗಳಬ್ಬರಣೆಯಲಿ ಬೊಟ್ಟೆಯ ರಭಸದಲಿ ಲಳಿಯೇಜು ಕಲಿಗಳ
 ಕದನ ಕೇಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೧೪). ೨. ವಾಗ್ಧಾನ; ಭಾಷೆ:
 ನನಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತೇವೆಂದು ಅಭಿವಚನ ಕೊಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರ ನಾನು ನಿಮಗೆ
 ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವೆನು (ಅಂಬಿಕ. ೧೬೫); ಲಲಿತೆಗೆ ರಾಜನು
 ಕಾಲೇಜು ಸೇರುವ ಮೊದಲು ಅಭಿವಚನವನ್ನು ಈಯಲು ಮರೆತಿರಲಿಲ್ಲ
 (ಭೂಮಿತಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಣನ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ವರ್ಣನೆ, —ನಿರೂಪಣೆ: ಸರಸ
 ಕವೀಂದ್ರಜಿಹ್ವೆಗಭಿವರ್ಣನಕಾಂಕ್ಷೆಯನಿತ್ತನೆಂದು ಬಿತ್ತರಿಸೆ (ಪುಷ್ಪ ಪು.
 ೪-೭೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವರ್ಣನೆ ಮಾಡು; ವಿನರಿಸು: ಚಿಲ್ಲಪ್ಪನಂ
 ಬಂಧುರೋಕ್ತಿಗಳಿಂ ನೀನಭಿವರ್ಣಿಸಿಂತಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೫೭); ಅಜ್ಜ
 ನಭಿವರ್ಣಿಸಲು ಕರ್ಣಭಟೋತ್ಕಚಾಹವವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೬);

ಯೋಗಿಗಳ ದಾತಾರನಭಿವರ್ಣಿಸಿದನವನಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೫೦);

೨. ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡು: ಹಸಿತಯಕಪ್ರಭೃತಿಯೊಳ್ಳುಸಿತಂ ಸಿತಭಾವ
 ಮಯಕದೊಳ್ ಪಾಪದೊಳಂತಸಿತ ರುಚಿ ಕೋಪ ರಾಗಪ್ರಸರದೊಳಾರಕ್ತ
 ವರ್ಣಮಭಿವರ್ಣಿಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮದುವರ್ಣಿಯುತಂ, ಮದುವರ್ಣೀ
 ಯಂ, ಮದುವರ್ಣೀತಂ] (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೬೧). [ಅಭಿವರ್ಣನ + ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ವಿನುತಾನಂತಸುಖಾಭಿ
 ವರ್ಧನಮನವ್ಯಾಬಾಧಸೌಖ್ಯಾಭಿವರ್ಧನಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೪).
 ೨. ಬೆಳೆಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವರ್ಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಳೆ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ
 ಹೊಂದು: ಬಾಲಕಂ ಕ್ರಮದೊಳಿಂತಭಿವರ್ಧಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ಚಿ ಬ ಪ.
 ೫-೪೩). [ಅಭಿವರ್ಧನ + ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವಾಂಛನ (ನಾ). = ಅಭಿವಾಂಛೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾಂಛಿತ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ; ಬಯಸಿದ: ಮುದಂಬಡೆಯ
 ರಾರಭಿವಾಂಛಿತ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೧-೧೬೨). (ನಾ).
 ೨. ಬಯಸಿದ್ದು; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಭರತನನೋಲಗಿಸಿ ಪಡೆಯಮಭಿವಾಂ
 ಛಿತಮಂ (ಅದಿಪು. ೯-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾಂಛಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಪೆಟರನಭಿವಾಂಛಿಸುವ
 [ಪಾಠಾಂ. ವಂಚಿಸುವ] ಮಜೆಯ ಶಬ್ದ ಪೊರ್ದಿರಲದಂ ಮಹಿಹೀನ
 ರೇಗೆಯ್ಯರು (ಮಂಗರಾ. ೨-೫). [ಅಭಿವಾಂಛನ + ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವಾಂಛೆ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಪುತ್ರಾಭಿ
 ವಾಂಛೆಯುತಿ ಚಿಂತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮-೨೦೭). [ಸಂ. ಅಭಿವಾಂಛಾ]

ಅಭಿವಾದ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ; ವಂದನೆ: ತನ್ನ ದೊಣೆಯಂಬುಗಳ್
 ತವುನನ್ನೆಗಮೆಚ್ಚುಂಬು ತಪ್ಪೊಡಭಿವಾದಯನಲ್ಲಿನ್ನೆ ನಗೆ ಪದನಿದೆಂದು ಕರಂ
 ನಗೆ ಸುರರರಿಗನಿರ್ದಿಗ ತೊಲಗಿದನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದಕ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು. ೨. ವಿನಯ
 ಶಾಲಿ; ಗೌರವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದನ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ; ತನ್ನ ಪ್ರವರ, ಸೂತ್ರ, ಗೋತ್ರ,
 ಶಾಖೆಯ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ: “ನಾನು
 ಕುವರ ವಿಷ್ಣು, ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದು ಕುವರ ಯತಿ
 ವರ್ಮರ ಪಾದಪದ್ಮಗಳಿಗೆ ತನುವಿಟ್ಟ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಮಿಾಜಾ
 ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದೊಳಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ಳ ಪೂರುಷನು ಪಗ್ರಾಹ್ಯನಕ್ಕು
 (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೩). [ಅಭಿವಾದನ + ಕೊಳ್₁]

ಅಭಿವಾದನೆ (ನಾ). = ಅಭಿವಾದನ. [ಸಂ. ಅಭಿವಾದನಾ]

ಅಭಿವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಮಸ್ಕರಿಸು: ವಾದಿಸದೆ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರನಭಿವಾದಿ
 ಸುವುದುತ್ತಮವಲೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬೪). [ಅಭಿವಾದನ + ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವಾದ್ಯ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವಾರ್ತ (ನಾ). “ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಿ” (ಮೋಳಮಾ. ಕೋಶ); ಇಷ್ಟದ
 ಮೇಗಳ ಚಿತ್ತ ಅಭಿವಾರ್ತವೆಂಬ ಗುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿಯೇ ನಿಜ ನಿಶ್ಚಯ
 (ಮೋಳಮಾ. ೭೨-೨೪೨). [?]

ಅಭಿವಿನುತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ:
 ಶ್ರೀಮದಭಿವಿನುತ ಭವ್ಯಸ್ವಾಮಿಯ ನೀಂ ಬಗೆದು ನೋಡೆ (ಸುಕುಮಾ.
 ೮-೫೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಇದ ಸಲ್ಲಿಸಿದೊಣ್ಣಭಿವಿಲ್ಲ
 ಯಕ್ಕು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೩೭-೨೨; 950). [< ಸಂ. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಅಭಿವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡು : ವಸುಧಯೋಳೆಸಿದಿದರ್ಭಿವೀಕ್ಷಿಸುನ ಜನಕ್ಕೆಯ್ದ ಜನನ ಜನ್ಮೋತ್ಪನ್ನಮಂ (ಶಾಂ ತಿ ಪು. ೧೦-೨೩); ದಂಡಧರಂಬೊಲಿದರ್ಭಿವೀಕ್ಷಿಸುತುಂ ಶತಖಂಡಮುಪ್ಪಿನಂ ಖಂಡಿಸುವೆಂ ವಿರುಚ್ಚರನ ನಚ್ಚಿನ ಚಕ್ರಮನೆಂದು... ಪ್ರಭಾಮಂಡಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೬೬). [ಅಭಿವೀಕ್ಷಣ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಸದಮಳಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಯು ಒದಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿಪ್ಪರವಿರತವೀಧರಾಗ್ರದೊಳು (ಬಸಪು. ೪೮-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿವೃದ್ಧಿಕರ (ಗು). ಏಳಿಗೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ಕರುಣಾಲೋಕ ನದಿ ನೀ ನೋಡಲೊಡನಭಿವೃದ್ಧಿಕರವಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೨೮-೬೪). [ಸಂ.]

ಅಭಿವೇಷ್ಪಿತ (ಗು). ಸುತ್ತವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಅವೃತವಾದ: ಮೃದು ಮೃದಂಗಾಭಂ ತ್ರಿವಾತಾಭಿವೇಷ್ಪಿತಮುತ್ತತ್ತಿಲಯೇತರಂ... ಜಗತ್ತಿ ತಯಂ ನಿಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ, —ಸೂಚಿಸುವ: ವರ್ಣಾತಿರಿಕ್ತ ಸ್ಥೋಟಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳಾದ ನಾದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ಧ್ವನಿಯನಿಸುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾ ಲೋ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜನ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವುದು; ಸ್ಪಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರು: ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರ ಪಾತ ಚಿತ್ರಮಹಾರಣ... ರಸಂ... ಬಂಧದೊಳಾರಭಟೀವೃತ್ತಿಯಂ ದಭಿವ್ಯಂಜಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೧). [ಅಭಿವ್ಯಂಜನ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಸದಾ ಚಾರಚಕ್ಷುರಭಿವ್ಯಕ್ತಪರ ಕ್ಷಿತಿಶಗೃಹವೃತ್ತಂ... ನಂದನಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೧೦).

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ: ಉದ್ಭಾವಿತ-ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಅಜಾಯಿಸುವ(ಶಮದ. ೧ ಟೀಕೆ). ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗು=ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣು: ಬರೆದವನ ಚಿತ್ರಕಾಶಲ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೯೨). ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು = ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು: ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಎಂತಹ ಗಹನ ಅಥವಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲು ನಮ್ಮ ಭಾಷೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ (ಗೃಹವಿ. IV, ಮು). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತೋರಿಕೆ: ಶಬ್ದ ಸ್ವರ ರೂಪ ರಸ ಗಂಧಗಳೊಳ್ಳಂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ ಮೊಂಡಜಲ್ಲಿಯೆ ಶಬ್ದಮುಖದಿನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಂ ಮಾಲ್ಪ ವಿಮಲಸ್ವರೂಪಗೆ... ನಮಸ್ಕರಿಸುವಾತನಪ್ಪಂ (ಶಮದ. ೧ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಉಕ್ತಿ; ಹೇಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರಕಟವಾಗು. 'ಅಭಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ + ಕೊಳ_೧]

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಟಪಡಿಸು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು: ಉಳಿದ ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳು ಅದನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅದನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಲು ಹವಣಿಸುವ ಪರಿಗಳಾಗಿವೆ (ಸಮಜೀ. ೧). [ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿವ್ಯಾಪಕ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ತಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಪ] ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಅಧಾರಾಧೇಯಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಾವಯವ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಅಭಿವ್ಯಾಪಕವು (ಹೊಸಗು. ೧೫೪-೨೫). [ಸಂ.]

ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಹರಡುವುದು; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸು ವುದು: "ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ - ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೦೬).

[ಸಂ.]

ಅಭಿಶಂಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಂದೇಹ; ಸಂಶಯ: ತದ್ವನಾಭ್ಯ ವಿಶಾಸವಾಸದೊಳ್ ತಳರದೆ ನಿಂದ ವಾಗ್ವಿನಿತೆಯೆಂಬಭಿಶಂಕೆಯನುಂಟು ಮಾಡಿದಳ್ (ಅದಿಪು. ೨-೨೬). [ಸಂ. ಅಭಿಶಂಕಾ]

ಅಭಿಶಂಸನ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು; ಆರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಪನ (ನಾ). ೧. ಶಾಪಕೊಡುವುದು. ೨. ಸುಳ್ಳು ಆಪಾದನೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಸ್ತ (ನಾ). ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ತಪ್ಪು ಹೊರಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: "ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರ ಲ್ಪಟ್ಟವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಪವಾದ; ಆರೋಪಣೆ. ೨. ಬೇಡುವುದು; ಯಾಚನೆ. ೩. ಶಾಪ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶಾಪ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಶಾಪ: ಸ್ವಾಭಾವಿಕವ ಮರೆತು ನಭಕೇಡ ಹೂಡುವುದು... ಅಭಿಶಾಪ ನ ರ ಕು ಲ ಕೆ (ಮಂ ಕು ಕ. ೩೧೦). ೨. ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶೀಲನ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು, —ಪರಿಶೀಲಿಸು ವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಶೀಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡು; ವಿಮರ್ಶಿಸು: ಯಾಸು ದಿನ ನಾನರಿಯವೈ ನಿನ್ನ ಮನದೊಳಭಿಸೀಶೀಲಿಸಿದ ಸುಜ್ಞಾನಿಯೆಂಬುದಂ (ತುರಂಗ. ೪೮-೧೮). [ಅಭಿಶೀಲನ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಭಿಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ; ಸಹವಾಸ. ೨. ಸೋಲು; ಅಪಜಯ. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ದುಃಖ. ೪. ಉದ್ದೇಗ; ಆಕ್ರೋಶ. ೫. ಭೂತ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳು ಮೈಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಭೂತಾವೇಶ. ೬. ಮುಣ; ಸಾಲ. ೭. ಆರೋಪಣೆ; ಅಪವಾದ. ೮. ಶಪಥ. ೯. ಶಾಪ; ಬಯ್ಲುಳು. ೧೦. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಪಮಾನ: "ಮುಣ ಕೂಟಂ ಬಯ್ಲುಳುಂ ಸೋಲೈಗಳಿವಕಭಿಷಂಗಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವ (ನಾ). ೧. ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು; ಮದ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಿಳಿಸುವುದು. ೨. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು; ಕಲಗಚ್ಚು. ೩. ಗಂಜಿ; ಹುಳಿ ಗಂಜಿ. ೪. ಕರ್ಮಾಂಗವಾದ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ; ಸ್ನಾನ; ಅಭಿ ಷೇಕ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ೫. ಯಜ್ಞ. ೬. ಸೋಮಪಾನ.

ಅಭಿಷವಂ ಮಾಡು = ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡು; ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು: ಅಚ್ಚತೀರ್ಥ ಸಮೂಹಾಂಬುಗಳಿಂದವಂದಭಿಷವಂ ಮಾಡ್ಪಂತೆ(ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವಣ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕ; ಮಂಗಳಸ್ನಾನ: ನಿನ್ನೀ ಕಳಭಾಷಿತ ಮೆಂಬ ಸುಧಾಜಳದಿಂ ಶ್ರವಣಾಭಿಷವಣಮಂ ಮಾಡದುದೇಂ (ಮಲ್ಲಿ ಪು. ೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷವಣವಿಧಿ (ನಾ). = ಅಭಿಷವವಿಧಿ: ಸುರರಾಜಂ ತಾನೆ ರಾಜ್ಯಾ ಭಿಷವಣ ವಿಧಿಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಅದಿಪು. ೬-೧೦೮). [ಅಭಿಷವಣ + ವಿಧಿ]

ಅಭಿಷವವಿಧಿ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕದ ಕ್ರಮ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ: ತುಂಗಹರಿನೀಳಕಳಶಮುಖಂಗಳ ಜಳಧಾರೆ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಮರಾಳಂ ನುಂಗಿ ಮಗುಟ್ಟುಗುಟ್ಟು ಬಿಸದಂಡಂಗಳನಭಿ ನಯಿಸಿತಭವನಭಿಷವವಿಧಿಯೋಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೨೮). [ಅಭಿಷವ + ವಿಧಿ]

ಅಭಿಷವಾಂಬು (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕದ ನೀರು: ಮೊದಲಂ ಬಳಸಿರೆ ಗುಂಟಿಸಿದುದಕದವೋಲಭಿಷವಾಂಬು ಮೇರು ನ ಗಂ ಸ್ಕಂಧದವೊಲಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೪೦). [ಅಭಿಷವ + ಅಂಬು]

ಅಭಿಷಮೋತ್ಸವ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕ ಸಮಾರಂಭ: ಒಗೆದು ವಾಮಂದರಂ ಶ್ರೀಲೋಕನಾಥನಭಿಷಮೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮಂಡಲಂಗಳಿಂದಮಂಡಿಯಾಡಿತೆಂಬಿನಂ (ಅನಂಪು. ೫-೭೦). [ಅಭಿಷವ + ಉತ್ಸವ]
ಅಭಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಹೊಂದಿದ: ಮಾರಪ್ರಭು ಸರಸಕರುಣಾಂಬುಧಿಯೊಳಭಿಷಿಕ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೦-೩೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಮಂಗಳಕರವಾದ ಜಲ, ಹಾಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವವನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಎರಿಯುವುದು: ಆಗಸದ ಗಂಗಾಂಬುವ ನೆಲೆವನಭಿಷೇಕ ಮಜ್ಜನಕೆ (ಬಸಪು. ೪೧-೨೧). ೨. ರಾಜನೇ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ: ನಗುತೆಂದನು ಮಹೀಪತಿವಿನಯ ಮಧುರರಸಾಭಿಷೇಕವ ನೆನಗೆ ಮಾಡಿದೆ ಸಾಕು ಪುನರುಕ್ತಾಭಿಷೇಕವದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೩). ೩. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ೪. ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ನೀರು, — ವಸ್ತು. ೫. [ಜೈನ] ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಸೂತ್ರಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭಿಷೇಕಮೆಂಬುದು ಪರಮ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ ಪವಿತ್ರನಪ್ಪ ಜಿನೇಂದ್ರನಂ ಪೂರ್ವ ಸ್ನಾನಾದಿ ನಿಜಸಂಸ್ಕಾರಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ತಪಶ್ಚರಣಂಗೆಯ್ದೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮಾಭಿಷೇಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಜಾವುಂ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡು: ನಾಭಿರಾಜಂಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ದು ಮರುದೇವಿ ಮಹಾದೇವಿವರಸು (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೭ ವ); ಲಾವಣ್ಯಾನ್ಯತಮಂ ಹರಿಸಮೊದವೆಯಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ಯಲ್ (ಜಯ ಕಾ. ೩-೩೭). [ಅಭಿಷೇಕ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಭಿಷೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್: ಅದಿನಂದಿಗೆ ಮಜ್ಜನವನಮ ಲೋದಕದಿನಭಿಷೇಕಿಸುತ್ತಾ ಮೋದಮುದು ಚಂದನಳುಸುಮ ನವಮಾಲೆಗಳನಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೨-೫೧); ನಿಜಧಾರೆಗಳನಾ ಶಿವನನಭಿಷೇಕಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೦೫). [ಅಭಿಷೇಕ + ಇಸ್ತು]

ಅಭಿಷೇಚನ (ನಾ). ೧. ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಿರೀಟಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಕುತ (ಗು). ೧. ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಶ್ರೀಜಗದಭಿಷ್ಕುತಂಗೆ ಜಿನಚಂದ್ರಮಹಾಮಹಿಪಾಳಂಗೆ (ಶಾಂತಪು. ೧೧-೬೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಕುತಿ (ನಾ). ಸ್ತೋತ್ರ; ಕೊಂಡಾಟ. 'ಅಭಿಷ್ಕುತಿಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಷ್ಕುತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು: ದುಗ್ಗೋದಧಿತಲ್ಪನಂ ನರನಭಿಷ್ಕುತಿಗೆಯ್ದುದು ಧಾರ್ವ್ಯಮಲ್ಲವೇ (ಜಗವಿ. ೧-೨೦). [ಅಭಿಷ್ಕುತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಭಿಷ್ಕಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ; ಸಹವಾಸ; ಆಲಿಂಗನ. ೨. ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ; ಸಂಕಲ್ಪ: ಪ್ರತಿಬಂಧಕರು ಬೇಡೆನಲು ನಯದಭಿಸಂಧಿಯಲಿ ಸೀವರಿಸಿ ಸಂವರಿಸಿದನು ಸೈನಿಕವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೨); ರಣದಭಿಸಂಧಿ ಸಾಕಿನ್ನನುತ ಫಲುಗುಣ ಶಿರವ ಬಾಗಿವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩೭). ೨. ಸಂಚು; ಮೋಸ: ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಅಭಿಸಂಧಿ ಇತ್ತೋ ಏನೋ? ಹೆಣ್ಣು ಇರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ನಡಸುವ ಕಾರಸ್ಥಾನ ತಾನೆ ಅದು (ದುಂಬಕ. ೮). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಕಥಾನಾಯಕಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ವಿನಯದಿನದಿಗೆಜಗದ ನಲ್ಲ ನಮೊಲ್ಲದೆ ಜಡಿದು ಕಳೆದು

ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಂ ಮನದೊಳ್ಳಂಧಿಸೆ ನೋವಂಗನೆಯಭಿಸಂಧಿಕೆಯಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೬೮). [ಸಂ. ಅಭಿಸಂಧಿಕಾ]

ಅಭಿಸಂಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕೂಟ; ಗುಂಪು. ೨. ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗುವುದು; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು: ಹುಸಿಗನಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾಯಾ ವಿಮೂಢ ರಾತ್ರಿಯ ಅಭಿಸಂಪಾತದ ಸಲುವಾಗಿ ದಾರಿಕಾಯುತಿದ್ವೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೫೦). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸರಣ (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಪ್ರಿಯರಾದವರು ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು. ೩. ಪರಸ್ಪರ ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸಂಕೇತ. ೪. ಹಗೆಯ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ೫. ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡುವುದು; ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ೬. ಚಲಾವಣೆ: ಸರಕಿಗೆ ಸರಕು ವಿನಿಮಯವಾಗಿ ಸರಕುಗಳೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಭಿಸರಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವಾಗ ಅತಿರಿಕ್ತ ಮಾಲ್ಯವು ಉದ್ಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೧೧೯). ೭. ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಸರಣ ೨: ಈ ಕೊಳಲು ಕಿವಿಗೊಳಲು ಬಂದೆನೀ ಅಭಿಸಾರವೆನಿತು ಲೇಸಾಯ್ತು (ಗೋಕುಣ. ೯-೨೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ವಿಧಾನ. 'ಲೋಹಾಭಿಸಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರಣ (ನಾ). = ಅಭಿಸರಣ ೨: ಸುಂದರಿ ಪಗಲೊಳುಂ ಚಂದ್ರಾ ಪೀಡಾಭಿಸಾರಣವೇಷಮಂ ಪಿರಿದುಮೊಲವಿಂದಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪವೊ ಲೊಪ್ಪಿದಳಾ (ಕಾದಂಬ. ೯೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಸಾರಿ (ನಾ). ೧. = ಅಭಿಸಾರಿಕೆ: "ಸ್ವೈರಿಣಿ ವಿದರ್ಶಿನಿಯನೀತೆ ಚಲಿ ಕುಲಟಿಯಭಿಸಾರಿ ಪಾಂಸುಲೆ ಬಂಧಕಿಯೆನಲ್ಲೆ ಹಾದರದ ನಾರಿಯನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೪). ೨. ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವವನು. [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿನ್]

ಅಭಿಸಾರಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯನನ್ನು ಕೂಡಲು ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಹೆಂಗಸು: "ಇರುಳೆನ್ನದೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಕಡುವಿರದೆನ್ನದೆ ದುರ್ಗ ಮೆನ್ನದೋಪನೊಳೆತ್ತಂ ನೆರೆಯಲ್ಲಿದೆ ಯ್ದು ವಸುಂದರಿಯಭಿಸಾರಿಕೆಯನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ" (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೫೯); ಇರವದು ನಗಿಸಿತ್ತು ಪೀನ ಮಭಿಸಾರಿಕೆಯಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೬); ಪಿರಿದುಂ ಗಲಪುತ್ತು ಮಿರ್ಪಳಂ ಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರಲ್ಲದಭಿಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರೆ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾ (ಪಂ ಪಳಾ. ೪-೮೩). [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿಕಾ]

ಅಭಿಸಾರಿಣಿ (ನಾ). = ಅಭಿಸಾರಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಭಿಸಾರಿಣೀ]

ಅಭಿಸ್ತುತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಸದಭಿಸ್ತುತ ಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳಾ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೭). [ಸಂ.]

ಅಭಿಹತ (ಗು). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಡಿದ. 'ಅಭಿಹತಮರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹತಮರ್ಮ (ನಾ). ಮರ್ಮಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪೆಟ್ಟು ತಾಗಿದವನು: ಬಿಟ್ಟುಂ ವಸುಧೆಗೆ ರಥದಿಂ ಮೂರ್ಛಾವಸಕ್ತಮತಿ ಧರ್ಮಪಾಲನಭಿಹತ ಮರ್ಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೯೨). [ಅಭಿಹತ + ಮರ್ಮ]

ಅಭಿಹತಿ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಏಟು: ಕರಾಳಲೋಹಗದಾಭಿಹತಿಗೆ ನೃಪಾಲ ಬಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧). ೨. [ಗಣಿತ] ಗುಣಾಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹೆರವರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಣ್ಣಿ ದಿರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಎತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ದರೋಡೆ. ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೩. ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಸನ್ನಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ತಳ್ಳುವುದು. ೫. ಒಂದರೊಡನೊಂದನ್ನು ಕೂಡಿ ಬೆರಸುವುದು; ಬೆರಕೆ.

೬. ಪ್ರಯತ್ನ. ೭. ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಷ್ಕರುಣೆ.
೮. ಕುಡುಕ. ೯. ಹತ್ತಿರ ತರುವುದು: “ವಿಪರೀತಂ ಸಮರಪ್ರವೇಶ
ಪರವಸ್ತುಸ್ವಾಪಹಂ ನೂಂಕುಹಂ ಕೃಪೆಹೀನಂ ಅಭಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ”
(ನಾನಾರ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಹೆಸರಿಸಿದ. ‘ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ’
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಾಕ್ಯದ ಅನುಪೂರ್ವಿಕ
ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಪದಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು ತೋರುವುದು.
‘ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ’ ಪರಾ. [ಅಭಿಹಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿ (ನಾ). ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳಿಂದ ಮೊದಲು
ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ, ಬಳಿಕ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು:
ಹೀಗೆನ್ನುವುದು ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರ ಮತ; ಇವರಿಗೆ ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯ
ವಾದಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರಮೀ. ೨೪೮).

[ಸಂ. ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿನ್]

ಅಭೀಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಮುಕ. ೨. ನಲ್ಲ; ಗಂಡ. ೩. ಭಯವಿಲ್ಲದ
ವನು; ಹೆದರದವನು. [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡುವುದು: ದೂರಾಭೀಕ್ಷಣ
ವೀಕ್ಷೋದಾರಾನುಕೃತಿಶ್ರಿಯಾ ಸಮಭಿಹಾರ ಸಮೀಪೋರುತರ ಚಾಪಲಾ
ದಿಗೆ ಸಾರಂ (ಶಮದ. ನ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡು:
ಒದವಿದ ರಾಗದಿಂದವನಭೀಕ್ಷಿಸುತಾಂ ಚರಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ.
೭೨೨). [ಅಭೀಕ್ಷಣ + ಇಸ್ಯ]

ಅಭೀಕ್ಷಣ (ಗು). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತೋರಿ ಬರುವ; ಪುನರುಕ್ತವಾದ;
ಅತಿಶಯವಾದ; ಸಂತತವಾದ; ನಿತ್ಯವಾದ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ:
“ಅಭೀಕ್ಷಣ - ಎಡವಜಾಯದ” (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಅಭೀಕ್ಷಣಂ (ಅ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಸಂತತವಾಗಿ; ಬಿಡು
ವಿಲ್ಲದೆ. [ಸಂ.]

ಅಭೀತ (ಗು). ೧. ಹೆದರದ; ಭಯಪಡದ. (ನಾ). ೨. ಹೆದರ
ದವನು: ಅಭೀತಂ ನಿಜಾರಸಮಿತಿಗಳಿಂದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೯). [ಸಂ.]

ಅಭೀತಚೇತ (ನಾ). ಹೆದರದ ಮನಸ್ಸಿನವನು: ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಮಗ
ಪ್ರಾತನಭೀತಚೇತನತುಳಂ ಪೀಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೮-೧೧).

[ಅಭೀತ + ಚೇತ]

ಅಭೀತಮನ (ನಾ). = ಅಭೀತಚೇತ: ಎನೆ ಬಗೆಗೊಂಡಭೀತಮನ
ನರ್ಚಿಸಿ ಬಂದಿಸಿ ಚೈತ್ಯಗೇಹಮುಕ್ತನಿತುಮಂ (ಅದಿಪು. ೩-೮).

[ಅಭೀತ + ಮನ]

ಅಭೀತಾತ್ಮ (ನಾ). = ಅಭೀತಚೇತ. [ಅಭೀತ + ಆತ್ಮ]

ಅಭೀತಾತ್ಮಕ (ಗು). ಹೆದರದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಹೈಮಾಚಳಮಿರ್ಪಂತಾ
ಗಳಿರ್ಪಂ ಮರಮೊದಲೊಳಭೀತಾತ್ಮಕಂ ಯೋಗಿನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾ.
೪-೯). [ಅಭೀತ + ಆತ್ಮಕ]

ಅಭೀತಿ (ನಾ). ಅಭಯ; ನಿರ್ಭಯತೆ. [ಸಂ.]

ಅಭೀತೆ (ನಾ). ಭಯವಿಲ್ಲದವಳು; ನಿರ್ಭಯಳು: ಅಭಯರುಚಿ ತಂಗೆ
ಗಿಂದಸನಭೀತೆಯಾಗಲಿಗೆ ತಾಯೆ ಮರಣದ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಯಶೋಚ.
೧-೪೮). [ಸಂ. ಅಭೀತಾ]

ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಹೆದರಬೇಡವೆಂಬ ಮಾತು; ಅಭಯವಾಕ್ಯ:
ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿಯಸಲಿತಂ ತಾನೆನೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಕ್ಕೆನಗಮಾ ಹಸ್ತಂ ಸರೋ
ಜಾಂಬಕಾ (ಪ್ರಪಂ. ೧೦೫). [ಅಭೀತಿ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಭೀಪ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಯಸಿದ್ದು;
ಇಷ್ಟಾರ್ಥ; ಮನೋರಥ. [ಸಂ.]

ಅಭೀಪ್ಸೆ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ: ಚಂದ್ರವರ್ಧನನಭೀಪ್ಸಾ
ವಲ್ಲರೀ ವರ್ಧನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೨೯); ಜನಮನದ ಶಕ್ತಿ ಮೇಣವರ
ಭೀಪ್ಸೆಯ ಮಹಾತ್ಮರಂ ನಮ್ಮಿಳಿಗೆ ತಪ್ಪದೆಳೆತಪ್ಪುದು ಕಣಾ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೧೦-೨೬೨). [ಸಂ. ಅಭೀಪ್ಸಾ]

ಅಭೀರ (ನಾ). = ಅಭೀರ. [ಸಂ.]

ಅಭೀರು (ನಾ). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ೨. ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗೆಡ್ಡೆ;
ಅಷಾಢಿ ಗಿಡ; ಶತಾವರಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಭೀಷ್ಟ, ಅಭೀಷ್ಟೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಬಯಸಿದುದು: ತುಹಿನ
ಕರಂನಿಲೆಸಾಮ್ಯ ಗ್ರಹರಾಶಿಯೊಳುದಯಪತಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಪೊಡನ್ಯ ಗ್ರಹಮೀಕ್ಷಿಸ
ದೊಡೆ ಶಶಿರಷ್ಟ ಹರನಭೀಷ್ಟಪ್ರವರ್ಧನಂ ಬುಧಮಿತ್ರಾ (ಜಾತಕ. ೭-೪).
ಅಭೀಷ್ಟೆ: ಭಾವದಲ್ಲಿಯೆ ಷೋಡಶೋಪಚಾರ ಅಷ್ಟ ವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿಂದ
ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಮನದಭೀಷ್ಟೆಯಂ ನೆನೆದಂತೆ ಮನದಲ್ಲೆ ಬೇಡಿ
(ಘನವ. ೪೯). [ಸಂ. ಅಭೀಷ್ಟ]

ಅಭೀಷ್ಟಫಲ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ಫಲ: ಕೋಮಲಮುಖೀ ಗೌರೀಲತಾ
ಶ್ಚಿಷ್ಟಶಂಕರ ಕಲ್ಪದ್ರುಮನೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂ ಚಾಳುಕೈನಾರಾಯಣಂ
(ಗದಾಯು. ೧-೨). [ಅಭೀಷ್ಟ + ಫಲ]

ಅಭೀಷ್ಟರಸ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ರಸ; ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ರಸ: ಅಭೀಷ್ಟ
ರಸಕ್ಕೆ ಪೋಷಕಗಳಾಗುವಂತಹ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಾದರೂ ಕಥೆ
ಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೫). [ಅಭೀಷ್ಟ + ರಸ]

ಅಭೀಷ್ಟಶ್ರೀ (ನಾ). ಶುಭಫಲದ ಸಂಪತ್ತು; ಬೇಕಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ;
ಬಯಸಿದ ಮೇಲ್ಮೈ: ಈಗಳೇವುದು ನಮ್ಮಭೀಷ್ಟಶ್ರೀಗೆ ಮಂಗಳವೆಂದು
ಹರಸಿದೊಡೆ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨೭-೧೫). [ಅಭೀಷ್ಟ + ಶ್ರೀ]

ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದರ ನೆರವೇರಿಕೆ; ಇಷ್ಟಾರ್ಥವು
ಕೈಗೊಡುವುದು; ಉದ್ದೇಶ ಪ್ರಾಪ್ತಿ. [ಅಭೀಷ್ಟ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಭೀಪ್ಸಿತ (ಗು). = ಅಭೀಪ್ಸಿತ: ಎಲೆ ನಿನಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದನಭೀಪ್ಸಿತಫಲವ
ನೀವೆನು ಬೇಡು ನೀನೆನೆ ಎಳೆನಗೆಯೆ ಮೊಗವೆಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೧೬-೨೭).

[ಸಂ. ಅಭೀಷ್ಟ]

ಅಭೀಷ್ಟೆ ‘ಅಭೀಷ್ಟ’ ನೋ.

ಅಭುಕ್ತಮೂಲೆ (ನಾ). (ಯಾರಿಗೂ) ತಿಳಿಯದ ಪ್ರದೇಶ, ಗ್ರಾಮ,
ಊರು, ಮೊದಲಾದುವು; ಮೂಲೆ ಕೊಂಪೆ: ‘ತಾನು’ ಎಲ್ಲಿ
ಯಾವ ಅಭುಕ್ತಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ ಪತ್ತೆ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ
(ನಿಬಂಧ II, ೧೨೬). [ಅಭುಕ್ತ + ಮೂಲೆ]

ಅಭೂತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ನಡೆಯದಿರುವ: ಅಭೂತ
ಪೂರ್ವಮಪ್ಪುತ್ತಾತಂಗಳನೇನುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಕೋಪಮನೆ ಬಗೆದು
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೮ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಭೂತಭಯ (ನಾ). ಭಯವುಂಟಾಗದವನು; ಭಯವಿಲ್ಲದವನು:
ಅಭೂತಭಯಂ ಕಂಡಂ ಭೂತರಮಣನಾಮಾಟವಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೪-೬೨). [ಸಂ.]

ಅಭೂತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹಿಂದೆ ಯಾರೂ ವರ್ಣಿ
ಸದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಒಂದು ವಿಶೇಷಕ್ರಮದಲ್ಲಿ
ಯೋಜಿಸಿ ವಿಷಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು: ಸುತಶಿಶಿರ ಕಿರಣ
ಕಾಂತಿ ಪ್ರತಿಯನೊಡಗೂಡಿ ಮಾಡಿದವೊಲಾಯಿತ್ತಂತೆಶಯಮಿಾ ನಿನ್ನ
ಮುಖಂ ನಿತಾಂತಮೆಂಬಾಗಳಜೊಗಭೂತೋಪಮೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೮).
[ಅಭೂತ + ಉಪಮೆ]

ಅಭೂರಿ (ಗು). ಭೂರಿಯಲ್ಲದ; ಸ್ವಲ್ಪ: "ಅಲ್ಪಂ ಲವಂ ಲೇಶಮಣಂ ಕಣಮಭೂರಿ [ಸಾಕಾಂ. ೩] ಪ್ರಮುಷ್ಯಂ ಹ್ರಸ್ವಮಸರಿಷ್ಯಮತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮಾಪ್ಪುದ್ರಮುಂ... ಕಿಷಿದೇನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ ೧೨೬-೫). [ಸಂ.]

ಅಭೇದ (ನಾ). ೧. ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು.

೨. ಏಕಮತ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭೇದಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವ ಭಕ್ತಿ (?): ಭೇದಾಭೇದ ರತ್ನತ್ರಯವೆಂದರೆ ಭೇದಾಭೇದಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವ ಭೇದಿಸಿದರೆ ಮುಕ್ತಿಯಿದೆ (ಭರಣ. ೬೪-೯೫). [ಅಭೇದ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಭೇದರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ರೂಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉದಾ:—ಅರಸಾಗಲೊಡಂ ಮೆಯ್ಯಿಜೆರು ರಾಜ್ಯಸುಖವನ್ನಿ ಪಾತನಿದ್ರೆಯ ಕೈಕೊಂಡಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಜಾಡ್ಯದೆ ಮರವಟ್ಟಿಟ್ಟುಪವ ರಲ್ಲಮೆಂತುಂ ಭೂಪರಾ || ಇಲ್ಲಿ 'ರಾಜ್ಯಸುಖವೆಂಬ ಸನ್ನಿಪಾತನಿದ್ರೆ' ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಜ್ಯಸುಖವನ್ನು ಸನ್ನಿಪಾತನಿದ್ರಾಭಿನ್ನವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಭೇದರೂಪಕಾಲಂಕಾರ (ಕೃಷಿಡಿ. ೨೬೩).

[ಅಭೇದ + ರೂಪಕ]

ಅಭೇದವಾದಿ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ವೇದಾಂತಿಯೋರ್ವನೇ ಅಭೇದವಾದಿಯಪ್ಪಂ (ವಿವೇಕ. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭೇದವಾದಿನ್]

ಅಭೇದಶ್ರುತಿ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ: ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಳು ಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತವೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ಅಭೇದ + ಶ್ರುತಿ]

ಅಭೇದಾತ್ಮತೆ (ನಾ). ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದು; ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು: ಪ್ರತಿವಸ್ತುಪಮೆ ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಯಿಂದ ಸಮಾನವಸ್ತುನೃಪನಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಭೇದಾತ್ಮತೆಯೆಂದುಪಮೆಯನ ದಲ್ದೆ ರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೬೮೫). [ಸಂ. ಅಭೇದಾತ್ಮತಾ]

ಅಭೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ಭೇದಿಸಲಾಗದ; ಒಡೆಯಲಾರದ: ತಮದೊಡ್ಡ ಮುಷ್ಟಿಗ್ರಾಹ್ಯಮಭೇದ್ಯಂ ಸೂಚಿಗಪ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೮೫೩). (ನಾ). ೨. ಭೇದಿಸಲಾಗದುದು; ಒಡೆಯಲು ಅಥವಾ ಚುಚ್ಚಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದುದು: ವಿಷಮೋಚಿಕಗಳೆಂಬ ಪಾವುಗೆಗಳುಂ ಅಭೇದ್ಯಮೆಂಬ ಕವಚಮುಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). ೩. ಭೇದೋಪಾಯದಿಂದ ಒಡೆದು ಅಗಲಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು. ೪. ಭೇದಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದುದು: ಭೇದದ ಅಭೇದ್ಯದಿಂದ ಭೇದಿಸಲಾಗಿ ನಿಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಆಯ್ದಿತ್ತು (ನೋಮಾ. ೫-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಭೇದ್ಯಕವಚ (ನಾ). ಭೇದಿಸಲು ಆಗದ ಕವಚ: ಅರ್ಜುನನು... ಗಾಂಡೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಭೇದ್ಯಕವಚ ತೊಟ್ಟು ವ್ಯೂಹದೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದರೆ ಅದು ಅವನಿಗೆ ತಕ್ಕದ್ದೇ (ವಚಭಾ. ೨೮೮). [ಅಭೇದ್ಯ + ಕವಚ]

ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). ಭೇದಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು: ವೇದ ವೇದಿಸಲಾಯದೆ ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗವೆಂದು ನಡುನಡುಗಿತ್ತು (ಬಸವ. ೯೫೨). [ಅಭೇದ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅಭೇದ್ಯಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶ್ವಿ] ಐಕ್ಯವಾಗಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಲ: ಐಕ್ಯಸ್ಥಲದಂಗೆ ಅಭೇದ್ಯಸ್ಥಲ ಇಂತೀ ಉಭಯವ ತಿಳಿದ ನಿರಂಗಂಗೆ ಸ್ಥಲ ಕುಳಲೇಪವಾಯಿತ್ತು ನಿಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲಿ (ನೋಮಾ. ೪೪೨). [ಅಭೇದ್ಯ + ಸ್ಥಲ]

ಅಭೋ, ಅಬೋ (ಅ). ಬಿಮ್ಮು; ಬಿಕೋ; ಶೂನ್ಯಪ್ರಾಯ: ತುಂಬಿದ ಬಸುರಿಯನ್ನು ಅಭೋ ಎನ್ನುವ ಕಾಡಿಗಟ್ಟು ಸುಖವಾಗಿರುವನಂತೆ (ಕೊನ್ನ ಶೂ. ೮). ಅಬೋ: ಮನೆ 'ಅಬೋ' ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ...

ಪಾರ್ವತಮ್ಮನ ಮನಸ್ಸೂ ಅಬೋ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ (ಬಳುಮ. ೧೫೯). 'ಬಿಕೋ' ಪರಾ. [?]

ಅಭೋಗಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಗಿಯಲ್ಲದವನು. ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞ ಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಭ್ರಮರಿ ಅಭೋಗಿಯೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿತವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಅಭೋಜ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಬಾರದ: ಔದುಂಬರತರುವಾರ್ಗ ಮಭೋಜ್ಯಂ ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು ಜನ್ಮಾವಾಸಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೬೧). (ನಾ). ೨. ತಿನ್ನಬಾರದ್ದು: ತಂದರಾರೀಯಭೋಜ್ಯವನೆನ್ನುತ್ತಿಳಿಯಂ ನಿಂದಿಸುತೆ (ಬಸರ. ೧೧-೪೫); ಭೋಜ್ಯಾಭೋಜ್ಯವನು ತಿಳಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೨). [ಸಂ.]

ಅಭೌತ (ನಾ). ೧. ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ಲೋಕೋತ್ತರವಾದುದು: ಗಗನವನಕೆಯ ವಿಶ್ವಶಿಲ್ಪ ತಾಂಬಿಚ್ಚಿ ಬೀಸಿದ ಮಾನಸೂತ್ರವೆಂಬಂತೆವೋಲ್ ಮುಂ ಪೇಳ್ವಿನೇನಾ ಅಭೌತಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೬-೧೦೧). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂಗ (ನಾ). ೧. ಮೈಗೆ ಎಣ್ಣೆ, ಸುಗಂಧ ತೈಲ ಮುಂತಾದ ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಎಣ್ಣೆಮಜ್ಜನ: ಬ್ರಾಹ್ಮರ ಅಭ್ಯಂಗಕ್ಕೆ ಶನಿವಾರ ರಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಶೇರು ೪ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೧೧೨; 1573). ೨. ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಲೇಪನದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂಗನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧: ಅಂಗನೆಗೆ ಸಾರಭ್ಯ ತೈಲಾಭ್ಯಂಗನವ ನಾಚರಿಸಿ... ಉಡಿಸಿದರು ನವದುಕೂಲವನು (ಬಸಪು. ೪-೩೪). [ಸಂ. ಅಭ್ಯಂಗ]

ಅಭ್ಯಂಗನಸ್ನಾನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧: ಅದಿನ ಶುಕ್ರವಾರವಾದುದ ರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಅಭ್ಯಂಗನಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದವಳು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪು. ೧೬). [ಅಭ್ಯಂಗನ + ಸ್ನಾನ]

ಅಭ್ಯಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಹಚ್ಚು: ಫೃತಮೊಂದೆ ಪಾಲ್ವರಂಗಳ ಪಾಲ್ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ ತಡೆದಿರದಭ್ಯಂಗಿಸಿದೊಡೆ ಪುಟು ತಿಂದ ಬೇನೆಯಂ ಗಂದೆಯುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೪೦). ೨. ತೈಲವೇ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನಮಾಡು.

[ಅಭ್ಯಂಗ + ಇಸು]

ಅಭ್ಯಂಜನ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಂಗ ೧: ಭಾನುವಾರ ಅಭ್ಯಂಜನ ಎಂದರೆ ಅರ್ಧ ಡಬ್ಬ ಹರಳೆಣ್ಣೆ, ಎರಡು ಬುತ್ತಿ ಸೀಗೆಪುಡಿ ಮನೆ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರ್ಚು (ಮಲೆಚ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂತರ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು; ನಡುವೆ; ಅಂತರಾಳ: ಚಿತ್ರಶಾಲಾ ಭ್ಯಂತರ [ವ್ಯ]ವಸ್ಥಿತ ಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನದೊಳಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨ ವ).

೨. ಅಂತರಂಗ: ಕುಮಾರನ ಸುಲಲಿತಾಭ್ಯಂತರವನೊಡವಗೊಳಿದು ತಿಳುಹುವೆನು (ಜೀವಂಚ. ೫-೫೬). ೩. ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೪. ಕಾಲದ ಅವಧಿ. ೫. ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳವ ಕಾಶ: ನರನೊಡನೆ ಸಮದಂಡಿಯೇ ಜಗವಜಾಯದೇ ನಿನ್ನಾತನಭ್ಯಂತರವನಕಟಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೬). ೬. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ: ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿಬರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನದೇನೂ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಂತರತಪಸ್ಸು (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಂತರಂಗದ ತಪಸ್ಸು; ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ವಿನಯ, ವೈಯಾಪ್ಯತ್ಯ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ವೃತ್ತಗರ್, ಧ್ಯಾನ ಎಂಬ ಆರು ತಪಸ್ಸುಗಳು: ಮತ್ತಮಭ್ಯಂತರತಪಸ್ಸುಟ್ಟ ದೊಳಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವಿನಯ ವೈಯಾಪ್ಯತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನವೃತ್ತ ಗರ್ಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅದಿಪು. ೬-೩೩ ವ). [ಅಭ್ಯಂತರ + ತಪಸ್ಸು]

ಅಭ್ಯಂತರಮಂಟಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮಂಟಪ; ನಡುವಣ ಮಂಟಪ : ಆರ್ಯ ಶುಕನಾಸನರಮನೆಗೆ ಬಿಜಯಂಗೈದನೆಂಬುದಂ ಕೇರ್ಮ ತಾನುಮಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪಾಗಳಭ್ಯಂತರಮಂಟಪದಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಉ. ೪೬೭). [ಅಭ್ಯಂತರ + ಮಂಟಪ]

ಅಭ್ಯಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು; ತಡೆ. ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ; ಮೆಚ್ಚು : [ಇ]ಜುಡು ಸತ್ತ ಕಾದುವಟ್ಟ ಬೀರಯ್ಯರ ವೀರವನಭ್ಯಂತರಿಸಿ ಶ್ರೀಕಲ್ಯಾಣಗೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೧೧-೧೨; ೨೪೮). [ಅಭ್ಯಂತರ + ಇಸ್ಯ]

ಅಭ್ಯಗ್ರ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ; ಸಾಮೀಪ್ಯ : ಮದುವೆ ಅಭ್ಯಗ್ರವಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಹೊಸದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಧಿಕ (ಗು). ಅಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಧಿಕೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮುಕ್ಕಣ್ಣು; ಶಿವ : ಶ್ರೀಪತಿ ಚಕ್ರಧಾರಿ ... ವ್ಯಷಭಾಸನನಭ್ಯಧಿಕೇಕ್ಷಣಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೧; 1019). [ಅಭ್ಯಧಿಕ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಭ್ಯನುಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ. ೨. ಅನುಮತಿ; ಸಮ್ಮತಿ. [ಸಂ. ಅಭ್ಯನುಜ್ಞಾ]

ಅಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣ (ಗು). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಎದುರಿಸುವ : ಕರ್ಕಸಂಗಳಂ ನುಡಿದು ಮಾಣದೆ ಅಭ್ಯಮಿತ್ರೀಣವೃತ್ತಿಯನೆ ಪೂಣ್ಣು ಪೊಜಮಡುವಾಗಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೫೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಚನ, ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಸತ್ಕಾರ : ಜಿನೇಂದ್ರ ಪಾದಾಭ್ಯರ್ಚನದೊಳ್ ನಿರ್ಗಂಧರೂಪಧಾರಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೨ ವ). ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ (ಗಂಗಾಮ. ೧೨). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಚನ]

ಅಭ್ಯರ್ಚನೆ 'ಅಭ್ಯರ್ಚನ' ನೋ.

ಅಭ್ಯರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು; ಆರಾಧಿಸು : ಸುರರೆಲ್ಲಂ ಚೂಡಾಮಣಿ ಕಿರಣದಿನವನತಕಿರೀಟರಭ್ಯರ್ಚಿಸಿದರ್ (ಅಜಿತ. ೫-೪). [ಅಭ್ಯರ್ಚನ + ಇಸ್ಯ]

ಅಭ್ಯರ್ಚ್ಯ (ಗು). ಪೂಜೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ : ಅಮರಾಭ್ಯರ್ಚ್ಯಂಗಳ ಸುರವಿಮಾನಪರಿವೇಷ್ಯನಾಭಿರಾಮಂಗಳನುಕ್ರಮದಿಂದೆಸಿದುರ್ವಕ್ಯತ್ರಿ ಮಂಗಳೀ ಗಿರಿಯ ಜೈನ ಚೈತ್ಯವಳಿಗಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಣ (ನಾ). ಸಮೀಪ; ನೆರೆ : ನಿಜಾಂಬಿಕೆಯಭ್ಯರ್ಣದೊಳ್ ಜಿನಾ ಭರ್ತನೆಸಿದಂ (ಅಜಿತ. ೪-೪). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಥನ, ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ (ನಾ). ಕೋರಿಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆ : ಪ್ರಿಯದಿಂದೊಂದೆಡೆಯಿರವಂ ಬಯಸಿದ ಶೌರ್ಯಾದಿ ಸಕಲ ಪಾರ್ಥಿವಗುಣ ಸಂಚಯದಭ್ಯರ್ಥನದಿಂದಾಶ್ರಯರೂಪನನಾ ಮಹೀಶನಂ ಬಿದಿ ಪಡೆದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೪). ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ : ಅಹಿತರೊಡನೆ ಪುದುವಾಟನೆ ನೊಂದೆಂ ಸುಜನಗುರುಜನಾಭ್ಯರ್ಥನೆಯಿಂ (ಗದಾಯು. ೬-೭). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಥನ]

ಅಭ್ಯರ್ಥನೆ 'ಅಭ್ಯರ್ಥನ' ನೋ.

ಅಭ್ಯರ್ಥಿ (ನಾ). ಉಮೇದುವಾರ; ಅರ್ಜಿದಾರ : ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಅರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂತಸ್ತನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದರಿಂದ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಮಂದಿ ದಕ್ಷ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳು ಈ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಮಾಡ ಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೩೫); ಅಭ್ಯರ್ಥಿಗಳು ಸ್ವಂತ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲೇ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಥಿನ್]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತ (ಗು). ಮಾನ್ಯವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಅಂತಃಪುರಾಭ್ಯರ್ಹಿತರೊಳಾದರಂಚೆರಸು ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವ (ನಾ). ಮಾನ್ಯತೆ; ಗೌರವ : ಅಭ್ಯರ್ಹಿತಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ನಿಪಾತಮಪ್ಪುದಜಿಂ ಜ್ಞಾನದ ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯವದೇಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪುದಜಿಂ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯರ್ಹಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆ (?) : ಅರ್ಹದ್ವಲಿ ಮುನಿಸತಿಯಭ್ಯರ್ಹಿತವೃತ್ತಿಯನದೇವೊಗಟ್ಟು ದೊನೆಗಟ್ಟೊಂದರ್ಹನ ಮತಮಲ್ಲದುದತಿಗರ್ಹಿತಮಂದೆನಿಸಿದಂ ಮಹೀ ಮಂಡಲದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೨೦). [ಅಭ್ಯರ್ಹಿತ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಭ್ಯವಕರ್ಷಣ (ನಾ). ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವುದು; ಈಚೆಗೆ ತೆಗೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಸ್ಕಂದನ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವನ್ನು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಎದುರಿಸುವುದು; ಹಗೆಯ ಮೇಲೆ ರಭಸದಿಂದ ಧಾಳಿ ನಡೆಸುವುದು. ೨. ಮುತ್ತಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹರಣ (ನಾ). ಊಟಮಾಡುವುದು; ಊಟ : "ಉಚಸಭ್ಯವಹರಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩-೭). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹಾರ (ನಾ). ೧. ಊಟಮಾಡುವುದು. ೨. ಆಹಾರ : ವ್ಯಸ್ಥರಸಾಭ್ಯವಹಾರ ತ್ಯಜನಂ . . . ಬ್ರಹ್ಮವ್ರತಂ ಜಿನೇಶ್ವರ ಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೪). ೩. ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹಾರಿ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು. 'ಸತ್ಯಣಾಭ್ಯವಹಾರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಭ್ಯವಹಾರಿನ್]

ಅಭ್ಯವಹೃತ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯವಹೃತಿ (ನಾ). ಭೋಜನ; ಊಟ : ಅರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟ ಭ್ಯಾಗತ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗೆಯ್ದುಮವರಭ್ಯವಹೃತಿಯಂ ನಿವರ್ತಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಿಯುಮಂ ತಾಂಬೂಲಮಂ ಕೊಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸನ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು; ಪರಿಚಯ : ಭೂಷಾಭ್ಯಸನ ಚತುರ ಭಾಷಾವಿಶೇಷ ಕುಶಲೆಯರಪ್ಪ (ಅದಿಪು. ೨-೬೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸನೀಯ (ಗು). ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೃ-ಕರ್ ಪದಗಳಿಂದ ನೇರ್ಪಟ್ಟ ವಿವಿಧ ಮಾತುಗಳು ಅಭ್ಯಸನೀಯವಾಗಿವೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು; ಕಲಿ : ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನರು ಓದದಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸುವರು (ರತ್ನಗೋ. ೫); ಒಂದೊಂದು ಯಕ್ಷಗಾನಪ್ರಸಂಗವನ್ನೂ ಅಭ್ಯಸಿಸಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. II ಮು). [ಅಭ್ಯಸನ + ಇಸ್ಯ]

ಅಭ್ಯಸ್ತ (ಗು). ೧. ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ; ಕಲಿಯಲ್ಪಟ್ಟ : ಅಮಹಾ ಬಳಂ . . . ಅಭ್ಯಸ್ತ ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾಧರ ವಿದ್ಯಾಪಾರಗನುಂ (ಅದಿಪು. ೧-೭೩ ವ). (ನಾ). ೨. ಬಳಕೆಯಾದದ್ದು; ರೂಢಿಯಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಂತ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು. ೨. ರೋಗವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಕುಲ (ಗು). ಚಿಂತೆಗೊಂಡ; ಆಸಕ್ತವಾದ : ಪಲವು ದೇವಾರ್ಜನಾಭ್ಯಾಕುಲ ಮಹೀಸುರ ಕುಲವನೆಣಸಲು (ಬಸಪು. ೩-೭೫). [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ಯಾಗತ, ಅಭ್ಯಾಗತೆ (ಗು). ೧. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ : ಆ ಸ್ಥಳದ ಖಾಣ ಸಿ ಜಜಿ ಕಿಜುಕುಳ ತೂಕ ನೋಟವಣ ಅಭ್ಯಾಗತ ಪಳ ಮಿಳಿ ತುಪ್ಪ ನೂಲು ಧವಳಾರದ ಬಂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೧; 1291). (ನಾ). ೨. ಬಂದವನು; ತಲಸಿದವನು. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಅತಿಥಿ : ಸ್ವಾಗತಮೇ ನಿನಗೆ ಮಹಾಭಾಗನೆ ಮದ್ಯೂಮಿ ಗೆಂತು ಬಂದಯ್ ನೀನಭ್ಯಾಗತನಾಗಲ್ಲೇಜ್ಜುಂ (ಕಾದಂಫು. ೬೮೯);

అభ్యుపగమోక్తి (నా). తిళిదవరు ఒప్పున నూతు ; బల్ల
వరిగి సమ్మతవాద నుడి : ఆపరిమేయమే దోషగుణాభ్య
మింతు . . . పేటొన్నభ్యుపగమోక్తి గుణావగుణంగళం (కవిరా.
౧-౧౪౨). [అభ్యుపగమ + లుక్తి]

ಅಭ್ಯುಪಸತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಾಪಾಡುವುದು; ರಕ್ಷಣೆ. ೩. “ಒಡಂಬಡಿಕೆ” (ಗಂಗಾಮ. ೧೨). [ಸಂ.]
 ಅಭ್ಯುಷ, ಅಭ್ಯುಷ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ ಬೆಂದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥ. ೨. ರೊಟ್ಟಿ, ದೋಸೆ ಮುಂತಾದುದು. ಅಭ್ಯುಷ: ೧. “ದರಪಕ್ಷ ಮದಭ್ಯುಷಂ” (ವಸ್ತು ಕೋ. ೯೩-೧೧). [ಸಂ.]
 ಅಭ್ಯುಷ ‘ಅಭ್ಯುಷ’ ನೋ.
 ಅಭ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ; ಮುಗಿಲು: ಉಗ್ರಸೇನಗೆ ಪುಟ್ಟದನಭ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಲ್ ಪುಟ್ಟದವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೩೮). ೨. ಆಕಾಶ. ೩. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಬಿಂಗ; ಅಭ್ಯಕ (ಒಷಧಿ. ೧). ೪. ತುರುಬು. ೫. ಕಣ್ಣು. ೬. ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ; ಮುಸ್ತೆ. ೭. ಸೊನ್ನೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ. ೮. ಕರ್ಪೂರ. [ಸಂ.]
 ಅಭ್ಯಂಕಷ (ಗು). ೧. ಮೋಡಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜುವಂತೆ ಇರುವ; ತುಂಬ ಎತ್ತರವಾದ: ಅಭ್ಯಂಕಷ ಶಿಖರ ದುರ್ಲಭ್ಯ ಮಪ್ಪ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಪೆಂಪು ಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೭ ವ). (ನಾ). ೨. ವಾಯು. ೩. ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]
 ಅಭ್ಯಂಲಿಹ (ಗು). = ಅಭ್ಯಂಕಷ: ವಿಲಸದಭ್ಯಂಲಿಹ [ಪಾ ಶಾಂ. ೧೭೮] ಮಹಾತರುಕುಲದಿನಮರನದೀಸ್ತನಂಧಯಫಲರಸದ ನದಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೯). [ಸಂ.]
 ಅಭ್ಯಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ; ಬಿಂಗ; ಅಬರಂಗ: ಪೂಲವ ರಜ ತಾ ಭ್ರ ಕ ದ್ರುತಿಗಳನಮೃತರಸಪ್ರವಾಹದಿಂದಭಿಷವಮಗ್ನಳಸಿ (ಕಾದಂಪು. ೬೬೮). ೨. ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ (ಕ). [ಸಂ.]
 ಅಭ್ಯಕಾಯ (ಗು). ಮುಗಿಲಿನಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಮೈಯುಳ್ಳ: ಕಾಡೊ ಲೊಪ್ಪಂದಳೆದರ್ಪತ್ರಭ್ರಕಾಯಂ ಪೃಥುಮಹಿಷನಿಕಾಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೮). [ಅಭ್ಯ + ಕಾಯ]
 ಅಭ್ಯಕುಳ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಮೊತ್ತ; ಮೇಘ ಸಮೂಹ: ತೀವ್ರ ವಾಯುವಿಂ... ಅಭ್ಯಕುಳಂ ತೆರಳ್ವ ತೆಜದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೩೭). [ಅಭ್ಯ + ಕುಳ (= ಕುಲ)]
 ಅಭ್ಯಕೇಶ (ನಾ). ಶಿವ. [ಅಭ್ಯ + ಕೇಶ]
 ಅಭ್ಯಗ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಿ. ೩. ಖೇಚರ. [ಸಂ.]
 ಅಭ್ಯಗಂಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶಗಂಗೆ; ದೇವಗಂಗೆ. [ಅಭ್ಯ + ಗಂಗೆ]
 ಅಭ್ಯಗಜ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿಯ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಅಮೃತಮತಿ ಸಹಿ ತಮಾ ಚಂದ್ರಮತಿಯ ಸುತನೆಯ್ ಮೇಲಿವ ಧವಳಾರದೊಳಭ್ರಮುವೆರಸ ಭ್ರಗಜಂ ವಿಭ್ರಮುದಿಂದಂ ಸಿಜ್ಜರಕ್ಕೆ ಬಂದವೊಲೆಸೆಗುಂ (ಯಶೋಜ. ೨-೨೧). [ಅಭ್ಯ + ಗಜ]
 ಅಭ್ಯಗಪತಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿರಾಜ; ಗರುಡ. [ಅಭ್ಯ + ಗಪತಿ]
 ಅಭ್ಯಗಮನೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವಳು; ವಿದ್ಯಾಧರಿ: ಅಭ್ಯಗಮನೆ ಭಾಮಿನಿ ಬೆಂಕೊಳೆ ಪುಗುತಂದಂ... ಸಭೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೩). [ಸಂ. ಅಭ್ಯಗಮನಾ]
 ಅಭ್ಯಗರ್ಜನೆ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಗರ್ಜನೆ; ಗುಡುಗು: “ಅಭ್ಯಗರ್ಜನೆಯ ಪರ್ಜನೆ ನೆಂದೆಂಬುದು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧-೧೬). [ಅಭ್ಯ + ಗರ್ಜನೆ]
 ಅಭ್ಯಗರ್ಜಿತ (ನಾ). = ಅಭ್ಯಗರ್ಜನೆ: ಅಭ್ಯಗರ್ಜಿತಂ ಎಂಬಂತಿರೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೩೧). [ಅಭ್ಯ + ಗರ್ಜಿತ]
 ಅಭ್ಯಗಾಮಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖೇಚರ: ಜಿನ ವಚಸ್ತಂಭಂ ನಂಬಭ್ರಗಾಮಿಶಿಖಾಮಣೀ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೨). [ಸಂ. ಅಭ್ಯಗಾಮಿನಾ]

ಅಭ್ಯಘಟಿ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹ: ನೀಲಾಭ್ರಘಟಿಯೆ... ಗಗನಮನೆಡೆಗೊಂಡವೊಲಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೪-೫೪). [ಸಂ. ಅಭ್ಯಘಟಾ]
 ಅಭ್ಯಚರ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಖೇಚರ. ೩. ಪಕ್ಷಿ: ಕರಮೆಸದಿದುರ್ಧಭ್ರಚರದಿಂಚರದಿಂ... ಸಭಾಸ್ಥಳ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೬೦). [ಸಂ.]
 ಅಭ್ಯಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಮೋಡದಂತೆ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನು: ಅಚ್ಚ ನವ ಪೀತಪಟಿನಭ್ರಚ್ಛವಿ... ಕಮಳಾಕ್ಷಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೯). [ಅಭ್ಯ + ಚ್ಛವಿ]
 ಅಭ್ಯಜ (ಗು). ೧. ಮುಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಗುಡುಗು. ೩. ಸಿಡಿಲು: ಗಜಜಿ ಗರ್ಜಿಪ ರುಂಡಕದಂಬಘೋಷಮಭ್ರಜಪಟು ಘೋಷಂ... ಅಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೭). [ಸಂ.]
 ಅಭ್ಯತಿಮಿರ (ನಾ). ಮೋಡ: “ದುರ್ಧನಮಭ್ರತಿಮಿರಮೆನೆ ಮೋಡ ಮೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೪). [ಅಭ್ಯ + ತಿಮಿರ]
 ಅಭ್ಯನಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಚಲಕೀರೆ ಗಿಡ: ಕಂಯಳ್ಳಂ ಗೋಕ್ಷೀರದೊಳರೆದೆಮ್ಮೆಯ ಬೆಣ್ಣೆವೆರಸು ಮೇಣ್ ಬೆಂಕೆಯೊಳಂದರಿಸಿನ ಮನಭ್ರನಾದಿಯೊಳರೆದಿಕ್ಕಲ್ ಕೇರಪುಣ್ಣಿಳಿರವನಮೋಘಂ (ಖ ಮದ. ೨-೧೧೨). ‘ಮೇಘನಾದಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಭ್ರನಾದಿನ್]
 ಅಭ್ರನಿಭಾಂಗ (ಗು). ಮೋಡದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೋಲುವ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳ: ಶುಭ್ರಾಭ್ರನಿಭಾಂಗಂ ತುಂಗವೃಷಭಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೪-೬). [ಅಭ್ರ + ನಿಭ + ಅಂಗ]
 ಅಭ್ರಪಟಲ (ನಾ). ಮೋಡದ ಪದರ: ಜ್ವೇಯದ ದ್ವೀಪಕಜ್ಜೀಯಾಬ್ಬಿ ಯಾವರಣ ಕಾಯಕದ ಗಿರಿಗೆ ಮಾನಸದಭ್ರಪಟಲ ಮೇಯವನು ಬಗೆದೇ ನಮೇಯ ಸುತ್ತಲಮಿರಲು ಮಾಯೆಯೇ ಮಿಶ್ರಣವೊ (ಮಂಕುಳ. ೧೦೩). [ಅಭ್ರ + ಪಟಲ]
 ಅಭ್ರಪತಿ (ನಾ). ಮೋಡಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ. [ಅಭ್ರ + ಪತಿ]
 ಅಭ್ರಪಥ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ; ಮೇಘಮಾರ್ಗ: ಅಭ್ರಪಥದತ್ತ ಲಂಘಿಸಲ್ಪೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೫). [ಅಭ್ರ + ಪಥ]
 ಅಭ್ರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ನೀರು. ೨. ಗಗನಕುಸುಮ; ಇಲ್ಲವಾದ ವಸ್ತು; ಅಸಂಭವವಾದ ವಿಷಯ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತದ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ. ೪. “ಹಬ್ಬೇಗಿಡ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೪). [ಅಭ್ರ + ಪುಷ್ಪ]
 ಅಭ್ರಭೇದಿ (ಗು). ಆಕಾಶವನ್ನು ಭೇದಿಸುವ: ಆ ಅಭ್ರಭೇದಿಯೂ ಉದಯರವಿರಶ್ಚಿ ಸಮುಜ್ಜಲವಾದ ತುಷಾರಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿಯೂ ಇರುವ ಶೈಲಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧ ಮು). [ಸಂ. ಅಭ್ರಭೇದಿನಾ]
 ಅಭ್ರಮ (ನಾ). ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಭ್ರಮೆಗೆ ಒಳಗಾಗದವನು: ಏಕನಾತ್ಮನನಂತನಚಲನು... ಅಕ್ರಿಯನಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]
 ಅಭ್ರಮಂಡಲ (ನಾ). ಗಗನಪ್ರದೇಶ; ಆಕಾಶ: ತೂಳಿದುದು ಬಲು ಬೊಬ್ಬೆಯೆಲ್ಲರವಭ್ರಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೧). [ಅಭ್ರ + ಮಂಡಲ]
 ಅಭ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ರತ್ನದಂತಿರುವವನು; ಗಗನಮಣಿ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಚಂದ್ರ (ದಕ. ೪). [ಅಭ್ರ + ಮಣಿ]
 ಅಭ್ರಮಾತಂಗ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ. [ಅಭ್ರ + ಮಾತಂಗ]
 ಅಭ್ರಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಅಭ್ರಪಥ: ಮಂದೈಸಿ ಪಾಯ್ ಪಾಯಕ ಸಂದೋಹದಿನಭ್ರಮಾರ್ಗಂ ಕಾಣಲ್ ಬಂದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೪). [ಅಭ್ರ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಭ್ರಮು (ನಾ). ಐರಾವತದ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರು: ಸುರದೀರ್ಘಿಕೆ ಯೊಳೆ ಕರಪುಷ್ಪ ರದಿಂದಭ್ರಮುವನಭ್ರಮುಸತಿ ಪಳವಂತಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೨೯). [ಸಂ. ಅಭ್ರಮು]

ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭ: ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭ ಕುಂಭದ ವಿಭ್ರಮುಮಂ ಸೆಳೆದು ತಳೆದು ಮೆಜೆದು ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೩೫). [ಅಭ್ರಮು + ವಲ್ಲಭ]

ಅಭ್ರಮೂರಮಣ (ನಾ). = ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭ: ಬೆದಜೆದುದಭ್ರ ಮೂರಮಣನೊಟ್ಟಿಜೆಗೆಟ್ಟು ದು ಪುಂಡರೀಕಮುಟ್ಟು ದು ಕು ಮು ದಂ (ಪುಷ್ಪತ. ೫-೮). [ಸಂ. (ಅಭ್ರಮು + ರಮಣ)]

ಅಭ್ರಮುವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಅಭ್ರಮುವಿನ ಗಂಡ; ಐರಾವತನೆಂಬ ಅನೆ: ಕೋಲ್ಮಳ್ ಜಯಶ್ರೀವಿಳಾಸಗೃಹಸ್ತಂಭಶತಂಗಳಂತೊದವೆ ಬಂದ ತೃಭ್ರಮುವಲ್ಲಭಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೨೦). [ಸಂ. (ಅಭ್ರಮು + ವಲ್ಲಭ)]

ಅಭ್ರವಿಭ್ರಮಿ (ನಾ). ಮುರುಕಿಲು ಗಿಡ; ಮೊರಡಿಗಿಡ: "ಅಭ್ರ ವಿಭ್ರಮಿಯೆನಲು ಮುಜಿ [ಪಾಠಾ. ಜು]ಕಿಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ. ಅಭ್ರವಿಭ್ರಮಿನ್]

ಅಭ್ರಾಪಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಹೊಳೆ; ಗಂಗಾನದಿ. [ಅಭ್ರ + ಆಪಗೆ]

ಅಭ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಗುದ್ದಲಿ: "ಹಡಗದೊಳಗಿನ ಹೊಲಸು ತೆಗೆ ಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗೋರೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). ೨. ಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಮಟೆ; ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ; ಸಿಕಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ೨. ಗುಡುಗು. ೩. ಮಿಂಚು. ೪. ಸಿಡಿಲು. [ಸಂ.]

ಅಭ್ರೇಷ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯದಿರುವುದು. "ನೀತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). [ಸಂ.]

-ಅಮ್, -ಅಂ (ಪ್ರ). ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಕ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಉ ಎಂಬಂತೆ ಪದಾಂತದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪಶ್ಚಿಮಾದಸೆಗಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೊಜೆ ಎ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೨; 550); ಧನ ವಿಭವ ಮಹಾರಾಶಿಗಲ್ ನಿಲ್ಲವಾಗ್ಗಂ (ಎಕ. II, ೮೮-೨; 700); ಆತಂಗಮಾಕೆಗಂ ವಿಖ್ಯಾತಯಶಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕುಲಕ್ಕಂ ಚಲಕಂ ಭೂತಳ ದೊಳಾರ್ಗಮಧಿಕಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧೬). -ಅಂ: ತೆಂಕಣಿಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿ ದೊಡಮೊಳ್ಳುಡಿಗೇಳ್ಳೊಡಮಿಂಪನಾಳ್ವ ಗೇಯಂ ಕಿವಿವೊಕ್ಕೊಡಂ ಬಿರಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಗೊಡೊಡನಾದ ಕೆಂದಲಂಪಂ ಗೆಡೆಗೊಡೊಡಂ ಮಧುಮಹೋ ತ್ತನಮಾದೊಡಮೇನನೆಂಬೆನಾರಂಕುಸಮಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನೆವು ದೆ ನ್ನ ಮನಂ ಬನವಾಸಿದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೦).

ಅಮು 'ಅಮ್ನು' ನೋ.

ಅಮಂಗಲ, ಅಮಂಗಳ (ನಾ). ಅಶುಭ; ಅನಿಷ್ಟ. ಅಮಂಗಳೆ: ತಟ್ಟಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಿ ಅಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಿದೆಯಾ? (ಕವಿಕ. ೫೦); ಕಂಡುಡೆ ತಡಂ ಅಮಂಗಳವನೀಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ ಮೊಗಂ ಮುರಿದು ಮಾತು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦-೫೪೧). [ಸಂ.]

ಅಮಂಗಲಕರ, ಅಮಂಗಳಕರ (ಗು). ಅನಿಷ್ಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ (ಕ). ಅಮಂಗಳಕರ: ಅಪಶಕುನಗಳು ಅಮಂಗಳಕರವಾದುವು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಮಂಗಲಕಾರಿ, ಅಮಂಗಳಕಾರಿ (ಗು). ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ; ಕೇಡನ್ನು ತರುವ (ಕ). ಅಮಂಗಳಕಾರಿ (ಕ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಕಾರಿನ್]

ಅಮಂಗಲಹಾರಿ, ಅಮಂಗಳಹಾರಿ (ಗು). ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವ. ಅಮಂಗಳಹಾರಿ (ಕ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಹಾರಿನ್]

ಅಮಂಗಲೆ, ಅಮಂಗಳೆ (ನಾ). ಅಶುಭಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವಳು; ಅದೃಷ್ಟ ಹೀನೆ; ವಿಧವೆ. ಅಮಂಗಳೆ (ಕ). [ಸಂ. ಅಮಂಗಲಾ]

ಅಮಂಗಳ 'ಅಮಂಗಲ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಕರ 'ಅಮಂಗಲಕರ' ನೋ.

5 ಅಮಂಗಳಕಾರಿ 'ಅಮಂಗಲಕಾರಿ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳಹಾರಿ 'ಅಮಂಗಲಹಾರಿ' ನೋ.

ಅಮಂಗಳೆ 'ಅಮಂಗಲೆ' ನೋ.

ಅಮಂಡ (ಗು). ೧. ಒಡವೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹರಳು ಗಿಡ; ಔಡಲದ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

10 ಅಮಂದ (ಗು). ೧. ಜಡವಲ್ಲದ; ಚುರುಕಾದ. 'ಅಮಂದ ಸೌಂದರ್ಯ' ಪರಾ. ೨. ಬಲವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಅತಿಶಯ ವಾದ: ಮುಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳನಖಿರಾಜ್ಯವನಂದದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುತ್ತ ಮನುಂದ ಕೀರ್ತಿಯೊಳೆಸೆವ ಬಸವನ ಭಾಷೆಯಂತೆನಲು (ಬಸಪು. ೫-೭೧). (ನಾ). ೩. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಬುದ್ಧಿವಂತ. [ಸಂ.]

15 ಅಮಂದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ: ಆರಾತಿಗಜ ಘಟೆಗಳನಿತು ಬಂದೊಡ್ಡೆಯುಂ ತನ್ನೊಂದಮಂದಧ್ವನಿಗೊಡ್ಡೊಡದೊಡು ವುದಜಿಂ ವೈರಿಗಜಘಟಾವಿಘಟನನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). [ಅಮಂದ + ಧ್ವನಿ]

ಅಮಂದರುಚಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿ: ನಿಂದಿಸಿದುದಿಂದು ಬಿಂಬಮನಿಂದುಧರಾನನಮಮಂದರುಚಿಯುತಮನಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೨೨). [ಅಮಂದ + ರುಚಿ]

ಅಮಂದಸೌಂದರ್ಯ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಚೆಲುವು: ಅಮಂದ ಸೌಂದರ್ಯ ಸಂದೋಹಮಂದೀಕೃತ ಕಂದರ್ಪದರ್ಪನುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೮ ವ). [ಅಮಂದ + ಸೌಂದರ್ಯ]

25 ಅಮಂದಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ಸ್ನೇಹಿ: ನಿಜತನೊಜೆಯ ಮೊಗದಾ ವರೆಯನಮಂದಸ್ನೇಹರಸತರಂಗಿತ ಕಟಾಕ್ಷದಿನಭೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೯-೩೭ ವ). [ಅಮಂದ + ಸ್ನೇಹ]

ಅಮಂದಾನಂದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಆನಂದ: ಅಮಂದಾನಂದಂ ಬೆತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೩). [ಅಮಂದ + ಆನಂದ]

30 ಅಮುಕಿರೆ 'ಅಮುಕೀರೆ' ನೋ.

ಅಮುಕೀರೆ, ಅಮುಕಿರೆ (ನಾ). ಹಿರೇಮದ್ದಿನ ಗಿಡ; ಅಶ್ವಗಂಧಿ ಗಿಡ (ಕ). ಅಮುಕಿರೆ (ಕ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಮುಕ್ಕಿರಾ, ಅಮುಕ್ಕಿರೈ; ಮಲ. ಅಮುಕ್ಕಿರ]

ಅಮುಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

35 ಅಮುಕ್ಕಳ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ; ಆಡಂಬರ; ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ: ಮದಿವೆ ಉತ್ಸವ ಅಮುಕ್ಕಳವಾಯಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಮಕ್ಕಳ ಹೋ.

[? < ತಮಿ. ಅಮುಕ್ಕಳ]

ಅಮುಗ (ನಾ). ೧. ಸೌಕರ್ಯದ ಕಾಲ; ಉತ್ಸವ ಸಮಯ; ಹಬ್ಬದ ಸನ್ನಿವೇಶ: ಅಮುಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಾಡುವಾಗ ಮದ್ದಳೆ ಎರವು ಬೇಡಿದ ರಂತೆ (ಗಾಡೆ). ೨. ಬೇಡಿನ ಸಮಯ; ಹಣ್ಣು ಹೂವು ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಲ: ಮಾವಿನ ಅಮುಗ ಪೇರ್ಲೆಹಡ್ಡಿನ ಅಮುಗ (ಉಕ. ಕ).

[< ? ತಮಿ. ಅಮೈದಿ = ಅವಕಾಶ, ಸಮಯ]

ಅಮುಚು 'ಅಮುರ್ಚು' ನೋ.

ಅಮುಟಿ (ನಾ). (ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ) ತೊಗರಿಬೇಳೆ, ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಕಟ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಸಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾರು: ಹಬ್ಬದ ದಿನಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಗ್ನದ ಮುಹೂರ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ...

ಸಾರು, ಅಮಟಿ ಇಷ್ಟು ಪದಾರ್ಥ ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೯೩); ಇದು ಇಬ್ರಾಹಿಮನ ತಾಯಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಆಕೆಯು ಸಂಚುಮಾಡಿ ಅಮಟಿ ಯಲ್ಲಿ ವಿಷಹಾಕಿಸಿದಳು (ಮೊಬಾದ. ೨೬).

[← ಮರಾ. ಅಂಬಟೀ, ಅಮಟೀ]

ಅಮಟೈ 'ಅಂಬಟಿ' ನೋ.

ಅಮಟೈ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭತ್ತ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿ : ಅಮಟಿ, ಅಜ್ಜಸಾಲೆ, ಕಳಸೆ (ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೭). [?]

ಅಮತ್ಯ (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ; ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ. ೨. ಸಮೃತ್ತವಲ್ಲದ (*). [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಯ (ನಾ). ೧. ರೋಗ. ೨. ಸಾವು. ೩. ಕಾಲ (*). [ಸಂ.]

ಅಮತಿ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ. ೨. ಬುದ್ಧಿ ಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಜ್ಞಾನಿ. ೩. ದುಷ್ಟ. ೪. ಚಂದ್ರ. ೫. ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಯ (ನಾ). ತಟ್ಟೆ, ಹರಿವಾಣ, ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆ : ಸರೋಜಾಂಬಕನಿಡೆ ಶಿಶುಸಾಲ ಶಿರಂಬೆರಸಂಬರತಳಕ್ಕೆ ನೆಗೆದುದಮತ್ಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೫೩). [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಸರ (ಗು). ೧. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ : ಉದಾರಂ ಶ್ರೀಯುತನಮತ್ಸರಂ ವಾಕ್ಪ್ರೀಯುತನಾದೊಡೆ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗರೆ ಕವಿ ಗಳ (ಗದಾಯು. ೧-೪೯). (ನಾ). ೨. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಸರತ್ವ (ನಾ). ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಶ್ರೀಯುತನೊಳುದಾರತೆ ವಾಕ್ಪ್ರೀಯುತನೊಳಮತ್ಸರತ್ವಮಾಗದು (ಗದಾಯು. ೧-೪೯). [ಸಂ.]

ಅಮತ್ಸರಮತಿ (ನಾ). ೧. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ ಬುದ್ಧಿ : ಸಿರಿಯೊಳ್ ಸರ ಹಿತಮನಮತ್ಸರಮತಿಯಂ ವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ ... ಆಳ್ವ ಬಾಳ್ವವಂಗಿಣೆ ಯುಂಟೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦). ೨. ದ್ವೇಷಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಸಾಧು. [ಅಮತ್ಸರ + ಮತಿ]

ಅಮದ (ಗು). ಮದವಿಲ್ಲದ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಮದರಾಶಿ (ನಾ). (?): ಕ್ರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಮುಂದು ಹಿಂದಾದೀತು ... ಬಿದುರೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಧುಪ್ರಿಯಂಕಟರು ಅಮದರಾಶಿಗೆ ಹಿಮ ಸೇತು ಮಧ್ಯದ ಶಿಲೆಗಳು ಬಂದಾವು. ಲೋಹದ ಕೀಲು ಕೊಟ್ಟಾವು. (ಕಾಲಸಂ. ೪). [ಅಮದ ? + ರಾಶಿ]

ಅಮದವೃತ್ತಿ (ಗು). ಮದವಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ ನಡತೆ : ಆ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತ ಮುಖ್ಯಂ ವಿಖ್ಯಾತದಾನನಾಗಿಯು ಮದವೃತ್ತಿ ವರ್ತನನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೮). [ಸಂ. (ಅ- + ಮದವೃತ್ತಿ)]

ಅಮದಾಲಸ (ಗು). ಮದದಿಂದ ಜಡವಾಗದ; ಅಲಸ್ಯಹೊಂದದ : ಅಮದಾಲಸಲೋಚನಲೀಲಂ ... ನಿನ್ನ ಮುಖಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೭). [ಸಂ. (ಅ- + ಮದಾಲಸ)]

ಅಮದು 'ಅಮದುರ್' ನೋ.

ಅಮನಸ್ಸು (ಗು). ೧. ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮನರಹಿತ ಜೀವ : "ಸಮನಸ್ಸಾಃ - ಮನಮುಳ್ಳರುಂ, ಅಮನಸ್ಸಾಃ - ಮನಮಿಲ್ಲದರುಮೆಂದು ಸಂ ಸಾರಿ ಗಳಿತ್ತೆ ಆಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೨). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗ : ಹಟಿ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗಗಳಂತೆ ಬಹಳ ಸಂಕಟವಾದ ಯೋಗವಿಲ್ಲವು ಸಟಿಯೆಲ್ಲಮತಿ ಸುಲಭವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಹ ಸೌಖ್ಯ ದಿಟವಿದಂ ಗನೆಯಮನಸ್ಸವು (ನೇದಾಂಪ. ೫-೪-೫); (ಮಂತ್ರ ಯೋಗ, ಲಯಯೋಗ, ಹಠಯೋಗ, ಅಮನಸ್ಸಯೋಗ, ರಾಜಯೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) (ಅಮೃತ. ೧೦-೧೧೮ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅಮನ್ನಣೆ (ನಾ). ಮನ್ನಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡ ದಿರುವುದು : ಮನ್ನಣೆ ಅಮನ್ನಣೆ ನಿನ್ನದೊ ಸರ್ವೇಶ (ಜಗದಾ. ೧೪೧).

[< ಸಂ. ಅಮಾನನಾ]

ಅಮಮ (ಅ). ಮೆಚ್ಚಿಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಸಮಾಧಾನ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. (i) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ : ಇಭಕೇತು ... ಭೀರ್ಮಾರ್ಣವವಂ ದಾಂಟಿಪ್ಪುಪಾಯೋದ್ಯಮನಮಮ ಭಾಪ್ಪೆಂದು ತಲ್ಲೋಕಮತ್ಯುತ್ಸವಮಂ ತಾಳ್ವಿರ್ಪಿನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೯೬); ಅಮಮ ಪಯೋವಾರ್ಧಿಗೆ ಚಂದ್ರಮನಂ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯಂ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೫೩); ಅಮಮ ಚಂದ್ರ ಸಲಕ್ಷಣ ಚಾರುಮೂರ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೨೮; 1218); ವೀರ ಸೇನಾಪತಿಯ ಸನ್ನೆಗೆ ಭೂರಿಬಲ ಹಬ್ಬಿದುದು ದಿಕ್ಕುಗಳೋರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವಮಮ ತಗ್ಗಿದರಹಿತಕೂರುಮರು (ಕುನ್ಯಾಭೀ. ೮-೧೧). (ii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಏನನೆಂಬೆನು ಜನಕನೃಪನ ನವೀನಭಾಗ್ಯವನಮಮ ಜಗದಭಿಮಾನದೈವದ ಲಲಿತಪದ ಕಮಲಾಭಿ ಷೇಚನವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪೫). (iii) ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ : ಇನ್ನು ಬದುಕಿದವಮಮ ರಕ್ಕ ಸಕುನ್ಯಿಯೊಳಿಗವಡಗಿತೆಂದೇ ನಿನ್ನವರ ಸುಮ್ಮಾನ ವುಕ್ಕಿತು (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೭-೨).

[ದೇ || ತಮಿ. ಅಮ್ಮಮ್ಮ ; ಮಲ. ಅಮ್ಮಮ್ಮಾ]

ಅಮರ್, ಅಮರು, ಅಮರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಢವಾಗಿ ಕೂಡು ; ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರು : ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಂಗಳೊಳ್ ಸೈತಮದಿರೆ ಕನ್ನಡ ಮನಜೊಡು ಪೇಟೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೧); ಬಿಗಿದಮದಿರ್ದ ತೋಳ್ ಸಡಿಲೆ (ಸಂ ಪ ಭಾ. ೨-೧೯); ನವಿಲಿಗೆ ಕಳಾಪವರ್ಣಮಂತಮರ್ದ ಮುಗಿಲ್ಲೆ ರಕ್ತಧನುಷೋಲ್ ... ರಾಜಸೂನುಗಿಸೆದತ್ತೆನಸುಂ ನವಯೌವ ನೋದಯಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೨); ಬಿಸುಪಮರ್ದ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೫). ೨. ಉಚಿತವಾಗು ; ಸರಿಹೋಗು ; ಹೊಂದು : ಸಮಕಟ್ಟುಪಾಯದೆ ಹರಿಗರ್ಭಮೆತ್ತಿ ನಿಂದಿದರ್ ಯಜ್ಞ ಮದು ಮೊದ ಲೊಳ್ ತಾನಮರ್ದುಮಮದಿರ್ದ ತಣಿಯುಂಡಮರ್ದಂ ಗೋಮೂತ್ರ ದಿಂದ ಬಾಯ್ತುಸಿದವೋಲ್ (ಸಂ ಪ ಭಾ. ೬-೪೮); ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂದೀ ವೆಸರ್ ದೇವರ ದೇವಂ ಶ್ರೀಜನೇಂದ್ರಂಗಳಮರ್ಗುಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೦೪); ಕರಡೆಯ ಗಿರ್ಗಟದ ದನಿಯಪೊಲಮರವನೆಂದುಂ (ಶಮದ. ೬೩). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮೇಲೆ ಬೀಳು : ತಮಾಲವೀಧಿಯ ನಮರ್ದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳ್ ಮಾಣಿಕದ ಸೊಡರ್ಗಳಂ ಬೆಳಗಲುಂ (ಕಾದಂಪು. 1006); ಪಾಯುತ್ಸಮರುತ್ತಾರುತ್ತೆ ಕೀಜುತ್ತಡಸಿ ಕೆಡಪಿತೊಂದೇಣನಂ ಚಿತ್ರಕಾಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೯೫); ತಾನೀವ ಸಮಯದೊಳಗಲ್ಲಿ ಕೆಲಬರ್ ದಂಬಕರ್ ಬಂದು ಅಮರ್ದು ಬಸವಣ್ಣನಂ ಬಂದಿದಿದಿಯಲ್ಲೆಂದು ... ಸಂಚಳಿಸುತಿರೆ (ಬಸರ. ೯-೪೨). ೪. ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗಿಬರು : ಕಷಾಯಯೋಗಂಗಳತಿಕ್ರಮಹೇತುವಾಗಿ ಜೀವನೊಳಮರ್ಗುಂ ಬಂಧಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೨೭); ಈ ಕೃತಿಗಮರ್ದುದು ಸೌಭಾಗ್ಯಮೊಂದಿದಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೧-೧೨); ಸಮಪಾತ್ತ್ರ ಪ್ರಿಯೆಯುಂ ವಾಕ್ಯ ಮಾಲೆಯುಂ ಸುಕವಿ ರಚಿತನಾಮಮದಾದಂದಮರ್ಗುಂ ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೭೫). ೫. ಕೂಡಿಸು ; ಜೋಡಿಸು : ಬಯಸುವ ನಾಣಜಾಣನುಟಿದಂತೆ ದುಕೂಲದ ನಾಂದ ವಸ್ತ್ರತೋಭಿಯೊಳಮರ್ದುಟ್ಟೋ ನಿರುತಮೇನು ಡಳೋ ಬಗೆ ಪೋಗದೆಂಬ ಸಂದೆಯದೆ ಜನಕ್ಕೆ ಪೋಲೆ ಬರೆಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೧); ಅಮರ್ದಪ್ಪಿಕೊಂಡಸಮ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಮೈಗೋದ್ಭವಂ ... ಎನಿಸಿತ್ತು ಮಲಂ ಮಲಧಾರಿ ದೇವನಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೮೭); ಚುಂಬಿಸುವಲಂಪಮರ್ದಪ್ಪುವ ... ಪೊಡರ್ಪು ಮೇರೆದ ಪ್ಪಿದು ದೆನೆ ಕೂಡಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೩); ಮಿಸುಪ ಕೆಂದಳಿರೆ ಪಣೆಗಮರ್ದ

ಸಿಂಧೂರಂ (ಚಿಪು. ೩೫-೮). ೬. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು : ಆ ಹಣ್ಣು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಅಮರೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಮರು : ೧. ನಿನ್ನಯ ಕರ್ಣಗಳಿಗೆ ಅಮರದ ಮಡತಾಟಂಕವೆನಲು ಪೇಳ್ವೆ ರಮಣೀಯಮಾದ ಮೇಲ್ಗತೆಯ (ಮೋಹತ. ೨-೨); ಮದ್ದು ತಡೆವುದೆ ಮುಪ್ಪು ಕಳ್ಳನವೊಲಮರೆ (ಮಂಕುಕ. ೬೨೫). ೪. ಕ್ರಮದಿಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವೆಲ್ಲವ ಕೇಳಲಮರಿತು ನಿರ್ವೇಗ ಮವಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೬); ಅಮರುತಿಹುದು ಚಿತ್ತ ಗ್ಲಾನಿ (ಭಾರಂಗ. ೧೮). ೫. ಮುಗುಳುಬನ ಮುಡಿಗಮರಿದ ಪರಿಮಳವೊಗುವ ಪೂದೊಂಬಿ ಯಂತಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೬-೯೯). ೬. ಕೈಯ ಮುಷ್ಟಿಗೆ ತುರಾಯಿಗಳು ಅಮರಲಿಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫). ೭. ಅಂಟು; ಹತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳು : ಇಲ್ಲಿ ಮಿಂದರೆ ಕೆಸರು ಮೈಗೆಲ್ಲ ಅಮರಬಹುದೆಂದು ಬೆದರಿಸಿ ನಮ್ಮ ರಾಮ್ಯಯ ಈ ಕಥೆಗೆ ತಿರುಗಿದರು (ದೀಪಮ. ೫೧). ೮. ಅಕ್ಷೇಪಿಸು; ಗದರಿಸು. ಅಮಱ್ : ೩. ಅಮಱ್ತತ್ತ್ವಗ್ರತೇಜಪ್ರಸರಮರಿಬಳಧ್ವಾಂತ ಪಿಣ್ಣ ಪ್ರಕಾಂಡಂ (ಸೌಗಂ. XI-i, ೭೮-೨೦; 1045). II ಇಲ್ಲಿ ಶಕಟಿರೇಫ ವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸಿದೆ.

ಅಮರ್ದಪ್ಪು = ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸು; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಅಪ್ಪು : ಅಬ್ಬಿಪ್ಪಿಂಮದರ್ದಪ್ಪಿ ಪೋಗಾವಪಾಯದೊಳಾದೊಡಂ ನೆರೆದಲ್ಲದಿನ್ನಿರೆ ನೀಕೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೩). ಅಮರ್ದಾಡು = ಅಮರ್ದಪ್ಪು : ನೋಡುವ ಪಾರ್ವತಿ ಮುದಮಂ ಕೊಡುತ್ತಿರೆ ತುಂಬಿವಿಂದು ಪಾಡುತ್ತಿರೆ ತುಳ್ಳಾಡಿದರಿಟ್ಟಾಡಿದರೇಸಾಡಿದರನುರ್ದಾಡಿದರ್ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (ಗಿಂಕ. ೪-೩೨).

[ದೇ|| ತಮಿ. ಅಮರ್, ಅಮಳ್; ತುಳು. ಅಮರಿ, ಅಮಯ್ಯ, ಅಮರು, ಅಮಾರು; ತೆಲು. ಅಮರು]

ಅಮರ, ಅಮರೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಯೋಧ ರನ್ನೂ, ಸೈನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ : $\times \times \times$ ಯರಿಗೆ ಚಂದ್ರಗುತ್ತಿಗೆ ಗ್ರಾಮನೂ ಅಮರಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಸಂಮಂಥ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೪-೬; 1510); ಕೃಷ್ಣದೇವ ನುಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಅದವಾನಿಯು ದುರ್ಗದೊಳಗಣ (ಸೌಗಂ. IX-ii, ೫೨೧-೧; 1527). ೨. ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಳಿಕೆ. ಅಮರೆ : ೧. 'ಅಮರೆಯ ನಾಯಕ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಮರ. < ಸಂ. ಸಮರ]

ಅಮರ (ನಾ). ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳು : ದೊಡ್ಡವೀರಪ್ಪ ನಡೆಯರವರಿಗೆ ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಯೆಂಬದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಂಥಾದ್ದು. ಇದರ ಹೆಸರು ಅಮರ ಯೆಂಬ ದಾಗಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬). [< ಅಮರದ]

ಅಮರ (ಗು). ೧. ಸಾವಿಲ್ಲದ; ಮರಣವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಈ ಕೊಂಬೆ ಕರಗಿದೊಡೆ ಆ ಕೊಂಬೆ ಬಿಳಿಲಿಳಿದು ಬೇರೂರಿ ತಾಗಿ ಒಂದೆ ಮರಮಮರವಾಗಿರ್ಪಂತೆ (ಪೂಂಗಳ. ೨೦-೩). ಮಾನವನು ಅಮರ ನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಅನುಭವಗಳು ಮಾತ್ರ . . . ಹರಿದುಬರುತ್ತಿವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩). (ನಾ). ೨. ದೇವತೆ : ಅಮರರೊಸಗವಜಿ ವಾಜಿಸಿಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೮). ೩. ಪಾದರಸ. ೪. ಚಿನ್ನ. ೫. ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷ. ೬. ಕಳ್ಳಿಗಿಡ. ೭. ಅಮರಕೋಶ : ಆ ಆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಅಮರವಾದರೂ ಹೇಳು ಎಂಬಂತೆ (ಗಾಥ). ೮. [ಭಂದ] ಮೂರು ಲಿಘುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ (೦೦೦) ನಗಣ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ : ಅಮರಗಣಯುಗ್ಮದಿಂ ಮುಂದಮರ್ದೇಣುಂ ಶಿಖಿಗಣಂ ಬರಲ್ (ಭಂದೋಂಬು. ೩-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಮರಕಂಟಕ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕಂಟಕಪ್ರಾಯನಾದವನು; ರಾಕ್ಷಸ : ಸುರಿವ ರಕ್ತದ ಗಂಧವಾಸಣದರಳಮಾಡಿದ ಕಳೆದ ಕಂಗಳ ನಮರಕಂಟಕನು (ಕಾಶಿರಾ. ೩೮-೨೫). ೨. ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದ ಒಂದು ಭಾಗ. [ಅಮರ + ಕಂಟಕ]

ಅಮರಕರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಆನೆ; ಐರಾವತ : ದಿಗಿಭದೊಳಗಮರ ಕರಿ ದಾನಿಗಳೊಳಗಗ್ಗಲದ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ (ಅಜಿತ. ೧-೨೦).

[ಅಮರ + ಕರಿ]

ಅಮರಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಇತ್ತಲಮರಕಾಮಿನೀಕರ ಸರೋಜವನ ರಾಜಹಂಸನಿಪ ಬಾಳಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೫೩).

[ಅಮರ + ಕಾಮಿನಿ]

ಅಮರಕುಜ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗದ ಮರ; ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ : ಏನೆಂಬ ಪೆಂಪೊ ಮನುವುಂ ತಾನುಂ ಸಚ್ಚರಿತರಮರಕುಜಮುಂ ತಾನುಂ ದಾನಿಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಅಮರ + ಕುಜ]

ಅಮರಗಂಗೆ (ನಾ). ದೇವನದಿ; ಆಕಾಶಗಂಗಾನದಿ (೪).

[ಅಮರ + ಗಂಗೆ]

ಅಮರಗಣ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪು : ಸುಡಲಾವ ವೀರರು ಕಾರವಾದಿಗಳೆಂದುದಮರಗಣ (ಕುನ್ಯಾದ್ವೀ. ೬-೬೩). ೨. [ವೀಶ್ವಿ] ನೂತನ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಒಳಕೊಂಡ ಗಣ : ಏಳುನೂಟ ಎಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕು ತಮತಮ್ಮ ಭಾವದ ಶೀಲ (ಎಲೇಶ್ವ. ೪೬); ಪ್ರಮಥಗಣ ೪೩೦, ರುದ್ರಗಣ ೧೪೯, ವೃಷಭಗಣ ಯೋಗಾಚಾರ್ಯರು ೨೨, ಅರುತತ್ತುಮೂವರು ೬೩, ಷೋಡಶರು ೧೬, ತೇರಸರು ೧೩, ದಶ ಗಣಂಗಳು ೧೦, ಅಮರಗಣ ೩೫೯, ಈ ಅಮರಗಣದಲ್ಲಿ ಬಸವ, ಚೆನ್ನ ಬಸವ ಮುಂತಾದವರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲದೆ ಈ ಹೆಸರುಗಳೂ ಹೇಳಿವೆ (ಕವಿಚ. I, ೩೪೩). [ಅಮರ + ಗಣ]

ಅಮರಗಾರ, ಅಮರುಗಾರ (ನಾ). ಅಮರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಇನಾಮು ಗ್ರಾಮದ ಒಡೆಯ : ಟೀಪೂಸುಲ್ತಾನರು ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಪಟೀಲರು, ಉಂಬಳಿದಾರರು, ಅಮರಗಾರರನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಈ ಬಾಬತು ಇನಾಮು ಗಳಿಗೆ ಕಂದಾಯ ಹಾಕಿದರು (ಮಹಾವಂ II, ೨೫). ಅಮರುಗಾರ : ಹಿಂದಿನ ಮಹಾರಾಜರುಗಳ ಅಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಪೋಲಿಸಿನವರಿಗೆ ನೇಮಕ ವಾಗಿರುವ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಮನೌಕರರಾದ ಪಟೀಲರು, ಶ್ಯಾನು ಭೋಗರು, ತಳವಾರ, ತೋಟ, ನೀರಗಂಟಿ, ಕಾವಲ್‌ಗಾರ, ಕಟ್ಟಿಬಂದಿ, ಹಳೇಪೈಕಿ, ಉಂಬಳಿದಾರ್ ಅಮರುಗಾರರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವರು ನಡೆಸು ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೨೪).

[ಅಮರ + -ಗಾರ (< -ಗಾಟ). / ತಮಿ. ಅಮರಕ್ಕಾರನ್ = ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ, ಒಂದುಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳುಗಳ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ತೆಲು. ಅಮರಗಾರುಡು = ಅಮರವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ರಾಜಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಭಟ, ಯುದ್ಧಭಟ]

ಅಮರಗಿರಿ (ನಾ). ಮೇರುಪರ್ವತ : ಪವಿತ್ರಮಾದಮರಗಿರಿಂದ್ರಕ್ಕೆ ನಡೆಯಮೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೩ ವ). [ಅಮರ + ಗಿರಿ]

ಅಮರಗುಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಅಮರಗುಂಡ ದೇವರ ದಿಬ್ಬಶ್ರೀ ಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕರುಮಪ್ಪ ಅಳಿಯ ಸಾಣನಾಯಕನ ಕುಮಾರ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ವೊಡೆಯರು (ಎಕ. XI, ಚತ್ರದು. ೩-೧೪; 1355); ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಮಂಡ ಳಿಕ ಖಂಡೆಯರಾಯ ಅಮರಗುಂಡದ ದೇವರ ದಿಬ್ಬಶ್ರೀ ಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕ (ಎಕ. XI, ಚತ್ರದು. ೩-೧೬; 1356); ಪಂಡಿತೋತ್ತಮ ನೆನಲೆಸಿದ ಮರಗುಂಡ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರನು (ಬಸಪು. ೩೫-೫೬); ತನ್ನ ಗುರು ಸಚ್ಚಿದ

ಮಳನು ಅಮರಗುಂಡಪಂಡಿತನಿಜ ವೃತ್ತಾಂತವನೊಂದು (ಬಸಪು. ೨೯-೩೪); ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿನಾಥಪೊಡೆಯರ ಸ್ವಹಸ್ತದಪೊಪ್ಪ ಶ್ರೀ ಸಮರಗುಂಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೨೫; 1355). IP. 'ಸಮರಗುಂಡ' ದಿಂದ 'ಅಮರಗುಂಡ' ಬಂದಿರಬಹುದು. ಈಗಿನ ಗುಬ್ಬಿ ಎಂಬ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [< ಸಮರಗುಂಡ]

ಅಮರಗುರು (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಆಚಾರ್ಯ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ಅಮರಗುರು ಸದೃಶನುಮಖಿಲಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಿಕಪ್ರಧಾನನು (ಕಾದಂ ಪು. ೬೨). [ಅಮರ್ಯ + ಗುರು]

ಅಮರಗ್ರಾಮ (ನಾ). ರಾಜನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಯೋಧರನ್ನೂ ಸೈನ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ: ಹುಲಿಗಿಜಿಯ ನಾಡ ಅಗ್ರಹಾರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪುರವರ್ಗ ಅಮರಗ್ರಾಮಭಂಡಾರ ಗ್ರಾಮಗಳ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡಿನ ಮದುವೆಯ ಸುಂಕವನು (ಸೌಇ. XX, ೨೩೮-೧೮; 1547). [ಅಮರ್ಯ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಮರಜನನಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ತಾಯಿ; ಅದಿತಿ ದೇವಿ: ವೀರಭದ್ರನು... ಅಮರಜನನಿಯ ಗೋಣಮಂ ಕೊಯ್ದು (ಬಸಪು. ೫೪-೫೨). [ಅಮರ್ಯ + ಜನನಿ]

ಅಮರಣತ್ವ (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಶಿವನ ಘನಮಹಿಮೋನ್ನತಿಯನೆಡೆಸುವೊಡಗೋಚರವಿನ್ನಿಪಲವಂ ವಿಪರಿಸುವೊಡವಲ್ಲ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯದನುಪಮನ ಅವಿರಳನನಜರನನಮರಣತ್ವವನನಭವನನಪ್ರತರ್ಯ (ಬಸಪು. ೫೪-೫೮). [ಸಂ.]

ಅಮರತರು (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ. [ಅಮರ್ಯ + ತರು]

ಅಮರತೂರ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ವಾದ್ಯ; ದೇವದುಂದುಭಿ: ಸಿಂಹವಿಷ್ಣುರಂ ಚಮರಮಮರತೂರ್ಯಮಶೋಕಂ (ಜಿನಾಲ. ೬-೬). [ಅಮರ್ಯ + ತೂರ್ಯ]

ಅಮರತೆ (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ದೇವತ್ವ: ಇಲ್ಲಿಯಧ್ರುವ ವಿಭವಮಮರತೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಲ್ಲಿಷವಿಲ್ಲಿ ಶಿವಮಯವಲ್ಲಿ (ಕುಮ್ಯಾಗ. ೧-೨೧). [ಸಂ. ಅಮರತಾ]

ಅಮರದ (ನಾ). ಅಮೃತ; ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥೀರವಸ್ತುಗಳು. 'ಅಮರದ ಮಾಗಣೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಮೃತ]

ಅಮರದಬಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದು'ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದಮಾಗಣೆ (ನಾ). ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥೀರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ ಅಥವಾ ಹೋಬಳಿ: ಮಂಗಳೂರು ತಾಲೂಕು ಮಾಡಪೊಂಚತ್ತು ಮಾಗಣೆಯಿಂದ ಅಮರದಮಾಗಣೆ ಒಂದು, ಸುಳ್ಳದ ಮಾಗಣೆ ಒಂದು, ಅಂತೂ ಎರಡೂ ಸಹ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬); ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆ ಬಗ್ಗಿಯಂತಾ ಆ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಅಮರದ ಮಾಗಣೆಯಂತಾ ಹೆಸರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೩). [ಅಮರದ + ಮಾಗಣೆ]

ಅಮರದಲ್ಲಣ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವನು: ಬಲವ ನೋಡುವೊಡಮರದಲ್ಲಣ ಭಲವ ನೋಡುವದೀಯ ಸೀತೆಯ ಜಗದ ಗಂಡನಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೧೯).

[ಅಮರ್ಯ + ತಲ್ಲಣ]

ಅಮರದವಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದು'ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದವಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದು'ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದುಬಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದು'ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರದುಬಳ್ಳಿ 'ಅಮರ್ದು'ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮರಧನು (ನಾ). ಇಂದ್ರಚಾಪ; ಮಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು: ಅಮರಧನು ದ್ಯೌರ್ಯತಿಯಂ ಪಂಚರತ್ನಚ್ಚವಿಯಂ ಕೀರ್ತಿಸ್ತು... ತು ರಂ ಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೧೦). [ಅಮರ್ಯ + ಧನು]

ಅಮರಧುನಿ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ: ಅಮರಧುನಿಯೊಳಗೆ ಸಾಯಾಹ್ನಿಕೇ ಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಕ್ರಮದಿಂದ ರಚಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೬-೧). [ಅಮರ್ಯ + ಧುನಿ]

ಅಮರಧೇನು (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಹಸು; ಕಾಮಧೇನು: ರಾಘವ ದೇವನಟ್ಟುಂ ಮುಷ್ಠಿವೇದಕಂಗಳಮರಧೇನುವೇವಂತಿತ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೩); ಅಮರಧೇನುವ ಪರರ ಮನೆಯಲಿ ಮಾಪು... ಪಾಪಿಗೆ ಪರಮಗುರುವಾದೆನ್ನೆ (ಕುಮ್ಯಾಗ. ೩-೬೯). [ಅಮರ್ಯ + ಧೇನು]

ಅಮರನಗ (ನಾ). = ಅಮರಗಿರಿ: ನೆಗಟ್ಟುಮರನಗೇಂದ್ರಮನಾದಿಗಿ ಭೇಂದ್ರಂ ಪೊರಿದಲ್ಲಿ (ಅಜಿತ. ೪-೨೬). [ಅಮರ್ಯ + ನಗ]

ಅಮರನಗರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಪಟ್ಟಣ; ಅಮರಾವತಿ; ಸ್ವರ್ಗ: ಆಂತು ಚತುರ್ನಿಕಾಯಾಮರಜನಂಜರಸುಮಮರರಾಜನಮರನಗರಿಗೆ ಪೋದಂ (ಅಜಿತ. ೫-೬೦ ವ). [ಅಮರ್ಯ + ನಗರಿ]

ಅಮರನದಿ (ನಾ). = ಅಮರಗಂಗೆ: ಅಮರನದಿಯೊಳಾರಕ್ತ ನೀರೇಜ ಪತ್ರಾವಳಿಯೆಂತಂತು... ಪರ್ವಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩). [ಅಮರ್ಯ + ನದಿ]

ಅಮರನದೀಜೂಟಿ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಅಮರನದೀ ಜೂಟಿನ ರೂಪಂ ತನ್ನೆರ್ದಗೇರೊಳಗೊಚ್ಚಿತ ಬರ್ಚಿಸಿದಂದದೊಳು ಏಪೊಳುಂ ತಾಳ್ವಿ ಪರ್ವಂ (ಉದ್ಭವೇ. ೨-೩೮). [ಸಂ. (ಅಮರನದೀ + ಜೂಟಿ)]

ಅಮರನಾಗೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಅಮರಕರಿ: ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಬಿಡದೆ ತಲೆವಾಗಿಸಿತ್ತಮರನಾಗೇಂದ್ರನಂ ಬುದ್ಧಿದೊಳಿಸಿತ್ತು ಪುರಮರ್ಧನಾಗೇಂದ್ರನಂ ನಿಂದು ಬೆಟಗಾಗಿಸಿತ್ತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೨).

[ಅಮರ್ಯ + ನಾಗ + ಇಂದ್ರ]

ಅಮರನಾಯಕೆ, ಅಮರೆಯ ನಾಯಕ (ನಾ). ಅಮರಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದವನು: ಶ್ರೀಮಂನೃಹಾ ಮೂವರು ರಾಯರ ಗಂಡ ಹಿರಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಅಮರನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗುಂಡಪ್ಪ ನಾಯಕರು ಅಮರೆಯ ನಾಯಕರೂ ಶ್ರೀ ವಿಜಯ ಸೋಮನಾಥಪುರವಾದ ನುಗ್ಗಿಯ ಹಳ್ಳಿಯ ನಾಡನಾಳುವಲ್ಲಿ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೧-೮; 1432); ಶ್ರೀಮಠ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಶ್ರೀವೀರಪ್ರತಾಪ ದೇವರಾಯ X X ಯರಕಜಗೀಯ ಅಮರನಾಯಕರು ಜಾಲದ ಭೀಮಸೆಟ್ಟಿಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗಿ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೫೬-೬; 1467); ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಓರಂಗಲ್ಲಿ ನ ಕಾಕತೀಯ ಅರಸರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಹುತರೂ ಅಮರನಾಯಕರೂ ಆಗಿದ್ದರು (ರೂಲೇಖಾ. ೧೬೯). **ಅಮರೆಯನಾಯಕ:** ಹುಜುಗಿಲವಾಡಿಯ ಅಮರೆಯನಾಯಕನ ಮಾಚಯ ಪಂ (ಎಕ. V, ಅರಸ. ೧೫೨-೫೬; 1227 ?). IP ಅಮರೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಅಮೃತೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವರ ಹೆಸರಿನ ಅಮೃತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು.

[ಅಮರ್ಯ + ನಾಯಕ. / ತೆಲು. ಅಮರನಾಯಕುಡು]

ಅಮರನಾಯಕೆ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನು: ಸುರರಾಜನ ಬೆಸದೊಳಮರನಾಯಕರಿಲ್ಲಂ ನೆರೆದು (ಅದಿತ. ೬-೮೬). ೨. ಇಂದ್ರ. [ಅಮರ್ಯ + ನಾಯಕ]

ಅಮರನಾಯಕತನ, ಅಮರನಾಯಕತನ (ನಾ). ಅಮರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ, —

ಒಡೆತನ: ನ(ಂ)ಮ ಅಮರನಾಯಕತನ ವಳಿದಿಲಂಬಟಿನ ಚಾವಡಿಯ ನಡುವಿ ಮಂಡಲದ ವೇಂಟಿಯದ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೩-೫; 1470); ಸ್ವಾಮಿ ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಕೊಟ್ಟೂರ ಚಾವಡಿಗೆ ಸಲುವ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೮-೬; 1530); ಸ್ವಾಮಿ ನಮಗೆ ಅಮರ ನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಪಾಂಡ್ಯ ನಾಡೊಳಗಣ ಉಚ್ಚಂಗಿ ವೇಂಟಿಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೧-೬; 1531); ಸಾಗುವಳಿಯ ಶಾಪಣದ ಕ್ರಮ ವೆಂತೆಂದರೆ ಸದಾಶಿವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಉರ್ವಕೊಂಡೆಯ ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ವೆಲುಪಡಿಗೆಯ ಗ್ರಾಮದ ಹೊಲನು ಪಾಂಡುವ ಬೀಳುಬಿದು ಇರಲಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೩೩-೩; 1548); ಶ್ರೀಪತಿ ರಂಗದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಅಮರನಾಯಕ ತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯನು ಆ ರಂಗರಾಜ ಅಮ್ಮನವರೂ ಪಾಲಿಸು ತಿರಲು (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೬-೧೧; 1554); ಶ್ರೀಪತಿ ರಾಜ ರಂಗಯ ದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಮಗರನಾಡ ವೇಂಟಿಯ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೬-೯; 1555); ಸದಾಶಿವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸ್ತ ಕಂದಿಯ ಸೀಮೆ ವಳಗಣ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೫೩-೧೪; 1561); ನಮ್ಮ ಅಮರ ನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಬೂದಿಹಾಳ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ನೀಲು ತೆಪುವಂತು ಅಡೆವಣವನೂ ನಂಮ ತಂದೆಗಳು ರಂಗರಾಜಯ್ಯನವರಿಗೆ ಪುಂಜ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿಲು (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೮-೧೫; 1573); ಮುಂಮಡಿ ತಂಮಯಗೌಡರು ತಂಮ ಅಮರನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಕೋಳಾಲಸೀಮೆ ಪೊಳಗಣ ಕೊಟ್ಟೂರ ಹೊಸಹಳ್ಳಿಯ ಗ್ರಾಮವನು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೪೧-೯; 1608); ವೆಂಕಟಪತಿದೇವ ಮಹಾ X X ರೂ ಅಮರನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಮಗರ ನಾಡ ವೇಂಟಿಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೧೯-೧೦; 1636); ಶ್ರೀ ವೆಂ ಕ ಟ ಪ ತಿ ದೇ ವ ಮಹಾರಾಯರು... ಅಮರನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ಪಾಲಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ಕನಾ. ೫೩-೯; 1639); ಅಮರನಾಯಕ ತನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಹೊಸಳದೇಶದ ಯರೆಯ ಕಟ್ಟಿಯ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೩೮-೧೦; 1669 ?). ಅಮರನಾಯಕತನ: ರಾಜ್ಯಾಧಿ ಪತಿ ಸದಾಶಿವದೇವ ಮಹಾರಾಯರು ನಮಗೆ ಅಮರನಾಯಕತನಕ್ಕೆ X X ಕಂದಿ X X ಮಪೊಳಗಣ ಬಜಗೂರಸ್ಥಳ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೫೩-೧೪; 1561 ?).

ಅಮರದ ನಾಯಕತನ = ಅಮರನಾಯಕತನ: ನಮ್ಮ ದೇವ ರಾಯ ಮಹಾರಾಯರು ಅಮರದನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಸಾತಿಗ್ರಾಮದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಲುವ ತೆರಣೆಯದ ಸ್ಥಳದ ಸೊವನಹಳಿ ಗ್ರಾಮ ೧ (ಮೈಸೂ. ೧೯೧೨, ಪು. ೫೦; 1474).

[ಅಮರನಾಯಕ + ತನ. / ತೆಲು. ಅಮರನಾಯಕರ]

ಅಮರನಾಯಕತನ 'ಅಮರನಾಯಕತನ' ನೋ.

ಅಮರಪಟದ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಭೇರಿ; ದೇವದುಂದುಭಿ: ಸುರಿದುದು ನಮೇರು ಕುಸುಮದ ಸರಿ ಮೊಲಗಿದು ದ ಮ ರ ಪ ಟ ಹಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೪೧). [ಅಮರ + ಪಟದ]

ಅಮರಪತಿ (ನಾ). ದೇವೇಂದ್ರ. [ಅಮರ + ಪತಿ]

ಅಮರಪದವಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥಿತಿ; ದೇವತ್ವ: ಮದೇಭವ ಕಡಿದು ಹರಹಿದನಾಕಿ ಚೂರಿಸಿ ಗಡಣಿಸುವ ಭೂಪರಿಗೆ ಮಾಡಿದನಮರ ಪದವಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೂ. ೧೧-೧೩). [ಅಮರ + ಪದವಿ]

ಅಮರಪ್ರಸ್ಥಧಿ (ಗು). ದೇವತೆಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ: ಭಾವಿ ಭವದ್ಭೂತ ನೈಪುಣ್ಯಗಣ್ಯನಮರಪ್ರಸ್ಥಧಿಪುಣ್ಯಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೨-೨೦).

[ಅಮರ + ಪ್ರಸ್ಥಧಿ]

ಅಮರಭೂಜ (ನಾ). = ಅಮರಕುಜ: ಅಮರಭೂಜಂ ಬಂದಂತಿ ರೊಸಗೆಯಾಯ್ತರಮನೆಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೧೨೨).

[ಅಮರ + ಭೂಜ]

ಅಮರಮಣಿ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ರತ್ನ; ಚಿಂತಾಮಣಿ: ಸುರ ಭೇನು ಪಯೋಧರಮಂ ಸುರಕುಜದೇಳದಳಿರನಮರಮಣಿಯಂ ಬೆರಲುಂ ಕರಮುಂ ನಖಮುಂ ಪರಿಜಂ ವರವಿಶರಣದಿಂದೆ ಪಳಿಗುಮಾ ನೈಪಸುತನಾ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೫). [ಅಮರ + ಮಣಿ]

ಅಮರಮಹತ್ತರಿಕೆ (ನಾ). ದೇವ ಸೇವಕಿ; ಆಸ್ಥಾನಸೇವಕಿಯರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಳೆನಿಸಿದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ: ಅಂತು ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರಕಾಲ ದೊಳಮರಮಹತ್ತರಿಕಾ ವಿರಚಿತ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ಭೋಗೋಪ ಭೋಗಮನಪುಕ್ಕೆಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೭೯). [ಅಮರ + ಮಹತ್ತರಿಕೆ]

ಅಮರಮಹಲೆ (ನಾ). = ಅಮರಮಾಗಣೆ: ಅಚ್ಚುತರಾಯ ಮಹಾ ರಾಯರು ತಮಗೆ ಅಮರಮಹಲೆಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೭೯-೯; 1533). [ಅಮರ + ಮಹಲೆ ?]

ಅಮರಮಾಗಣೆ, ಅಮರಮಾಗಳೆ (ನಾ). ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಪಾಳೆಯ ಗಾರರಿಗೆ ಸೈನ್ಯದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಇನಾಮು ಗ್ರಾಮ ಸಮೂಹ ಅಥವಾ ಹೋಬಳಿ: ರಾಮಾಭಟ್ಟಯ್ಯನವರು ಅಮರಮಾಗಣೆಗೆ ಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಸೀಮೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೬-೯; 1542); ಪೊನ್ನಪ್ಪನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರು ತಂಮ ಮರಮಾಗಣೆಗೆ ಸಲುವ ಬಾಗುರ ಸೀಮೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೧, ೩-೧೦; 1544); ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರಿಗೆ ಅಮರಮಾಗಣೆಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಕೋಳಿಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕೊಟ್ಟೂರುಮಂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೪೦-೬; 1550); ತಿರುಮಲ ರಾಜ್ಯ ದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ನಮಗೆ ಅಮರಮಾಗಣೆಗೆ ಪಾಲಿಸಿದ ರಾಯ ದುರ್ಗ ರಾಜ್ಯದ ಕೋಟೆ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ಕನಾ. ೫೪-೨೧; 1560); ಕೃಷ್ಣ ಪನಾಯ್ಕರಿಗೆ ಅಮರಮಾಗಣೆಯಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಹಾಸನದ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಸಲುವ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೫, ೮-೮; 1562). ಅಮರಮಾಗಳೆ: ನಂಮ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕರ ಅಮರಮಾಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಮೊರಬದ ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೪೭-೧೨; 1552). [ಅಮರ + ಮಾಗಣೆ]

ಅಮರಮಾಗಳೆ 'ಅಮರಮಾಗಣೆ' ನೋ.

ಅಮರಮುನಿ (ನಾ). ದೇವಮುನಿ; ನಾರದ. [ಅಮರ + ಮುನಿ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಬಂದಾಗ ರಾಜನಿಗೆ ಕುದುರೆ ಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಇನಾಮುಗ್ರಾಮ. 'ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ' ಪರಾ.

[ಅಮರ + ಮೊಖಾಸಿ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕ (ನಾ). ಅಮರಮೊಖಾಸಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದವನು. 'ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ' ಪರಾ.

[ಅಮರಮೊಖಾಸಿ + ನಾಯಕ]

ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನ (ನಾ). ಅಮರಮೊಖಾಸಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ, — ಒಡೆತನ: ಅಲ್ಲಿ ಏದ್ವಿಖಾನ ಪಾತಶಾಹಿ ನಮಗೆ ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿಯಿದ ಹುಲಿಗಿಣಿಯ ನಾಡ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರದ ಸೀಮೆಪೊಳಗಣ ಗೌಡಗಿಣಿಯ ಗ್ರಾಮವನು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೫೭-೮; 1576). [ಅಮರಮೊಖಾಸಿನಾಯಕ + ತನ]

ಅಮರಲೋಕ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: ಸಂಭ್ರಮಂ ತುಂಬಿ ದುರ್ದದಮರಲೋಕಂಗಳೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮-೪೭೨).

[ಅಮರ + ಲೋಕ]

ಪೇಟೆ ಸಮಾಧಿಯನಿಪುಡು (ಅಪ್ರ. ೧೬-೬). ೬. ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸು; ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸು: ಭೀಷ್ಮನು ಸರ್ವತೋಭದ್ರವ್ಯೂಹವನ್ನು ಅಮರಿಸಿದನು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೫೫); ಸೈನ್ಯದ ಉಗ್ರಾಣವನ್ನು ಅಮರಿಸಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ (ಮಂತ್ರ. ೬೯-೬). ೭. ಅಕ್ಷೇಪಿಸು; ಗದರಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ಬೈಯು: ಆತನ ನಡತೆ ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಮರಿಸಿ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಹೊಡೆ; ಪ್ರಹರಿಸು: ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಮರಿಸು (ರೂಢಿ). ೯. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಕೊಡು: ನಿನ್ನ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಹಸ್ತಕುಶಲಿ ನನಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ ಅಮರಿಸಿ ಹೋದ (ಗಾಳಿ. ೧೪೮). [ಅನುರು (< ಅಮರ್) + -ಇಸ್ಯ]

ಅನುರು 'ಅಮರ್' ನೋ.

ಅನುರುಗಾರ 'ಅಮರಗಾರ' ನೋ.

ಅನುರೆ 'ಅನರೆ' ನೋ.

ಅನುರಿಯನಾಯಕ 'ಅನುರನಾಯಕ' ನೋ.

ಅನುರೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರ; ಇಂದ್ರ: ತನ್ನಿಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಮರೇಂದ್ರಂ ಪೋದನಾಗಳ್ (ಆದಿ ಪು. ೬-೧೨೬). ೨. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ: ಚತುರ್ವಿಧಾಮರೇಂದ್ರಾಂಬುಧಿ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩). [ಅನುರ + ಇಂದ್ರ]

ಅನುರೇಂದ್ರತನಯ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರನ ಮಗ. ೨. ಜಯಂತ. ೩. ಅರ್ಜುನ: ಇಟ್ಟಣಿಸತಮರೇಂದ್ರತನಯನನಿದಿಗೊಂಬ ಬಟ್ಟಿಯೊಳ್ ನಾರೀಸಮೂಹಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೨೨). ೪. ವಾಲಿ.

[ಅನುರೇಂದ್ರ + ತನಯ]

ಅನುರೇಜ್ಯ (ನಾ). = ಅನುರಗುರು: ಅನುರೇಜ್ಯಂ... ಪೂಜ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೦-೧೦). [ಅನುರ + ಇಜ್ಯ]

ಅನುರೇಶ (ನಾ). ೧. ದೇವೇಂದ್ರ: ಪ್ರಥಮಲೋಕಾಮರೇಶನು ಮಿಶಾನೇಶನುಂ ಚಂಚತ್ವಂಚರತ್ನಗೋಶೀರ್ಷಚಂದನ ನಿರ್ಮಲಾಕ್ಷತಾ ಘೈಮನತ್ತಿದಿಂ ಬಟಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩೬ ವ). ೨. ಶಿವ. ೩. ವಿಷ್ಣು. [ಅನುರ + ಈಶ]

ಅನುರೋರ್ವೀಜ (ನಾ). = ಅನುರಕುಜ: ಮಧುರೋತ್ತಿಯೊಳ ಕ್ಷೋಣನ ಬಾಣನ ಬುಧತತಿಗಮರೋರ್ವೀಜನ ಭೋಜನ (ಉದ್ಯ ದೇ. ೧-೧೬). [ಅನುರ + ಉರ್ವೀಜ]

ಅನುರ್ಕೆ, ಅನುರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದು; ಬೆಸುಗೆ; ಸೇರುವೆ; ಕೂಟ: ಬಿಗಿದಮರ್ದಪ್ಪುವಪ್ಪುಗಳಮರ್ಕೆಗಳ್ (ಆದಿ ಪು. ೧೨-೩೮); ಚಾಗದ ತೋರ್ಕೆಗಂ ನೆಗಟ್ಟ ಬೀರದಳುರ್ಕೆಗಮೊಳ್ಳನಪ್ಪಿ ದುದ್ಯೋಗದಮರ್ಕೆಗಂ ಸಿರಿಯ ಸಾರ್ಕೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೮); ರಸ ದೊಳಮರ್ಕೆ ಬಿನ್ನಣದೊಳೊಟ್ಟಜೆ ಮಾತಿನ ರೀತಿಯೊಳ್ ಚಲಂ... ಎಸೆದಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೪); ಸಾಹಸದ ನಿಮಿರ್ಕೆ ವರ್ಧಿಸುವ ರಾಜ್ಯ ದಮರ್ಕೆ ಸುಖಪ್ರಪಂಚಮಂ ಪಸರಿಪ ತೋರ್ಕೆ... ಇಳಾಸ್ತುತಿವೆತ್ತುದು ವೀರಪಾಂಡ್ಯನ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫-೨೧; 1149). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ: ವಸುಂಧರೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ನೆಲ್ಲ ಪುಲ್ಲನಮರ್ಕೆಯಿಂ ಕಿಜುವ [ಪು]ಳ್ಳಿಯಂ ತರಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೀವಿದರ್ ಗುಣೆಯಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೯-೧೭೧); ಸುರನದೀತನಯನೆಂದಂ ಅಮ್ಮ ಚಲದ ಮರ್ಕೆಯುಂ ದೋರ್ವಲದಳುರ್ಕೆಯುಂ ಅಂತುಟಿ ವಲಂ (ನೇ ಮಿ ಪು. ೧೦-೬ ವ). ಅನುರಿಕೆ: ೩. ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದು; ಹೊಂದುವಂತ ಹುದು: ಇದೇಕೊ ಗದೆ ಬಿಲ್ಲಿದೇಕೊ ತರುಮರವದೆ ಸಮಾಸದೊಳಾವುದ ಮರಿಕೆ ಮದನಪಿತ ನಿನಗೆಂದು ಗದೆಯನು ಬೀಸಿದನು ಭೀಮ (ಕೋಗಯ. ೨೫-೬). [ಅನುರ್ + -ಕೆ]

ಅನುರ್ಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ಸೇರುವೆ ತಪ್ಪಿ ಹೋಗು: ಬಿಗಿದಮರ್ದಪ್ಪುವಪ್ಪುಗಳಮರ್ಕೆಗಳೊಯ್ಯನೆ ಸುಯ್ಯ ಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಗಳೊಳಮರ್ಕೆಗೆಟ್ಟೊಡಲವೋಡಿದುದೆಂದಗಿವೆಂ (ಆದಿ ಪು. ೧೨-೩೮). [ಅನುರ್ಕೆ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅನುರ್ಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಸರಿಯಾಗಿ ಸೇರು: ಎಳದೆಂಗೆನೆಯೆಲೆಯನಮರ್ಕೆವಡೆಯೆ ಪೆಣೆದು... ಜವಳವಡಿಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೯೫ ವ); ಬಳಸಿ ಪೊಳೆವ ಮಣವಳಯಮಾಳಿಯಿಂ ಸುತ್ತು ವೆತ್ತು ಹಸ್ತನ್ಯಸ್ತಮಂಗಳಮಾತುಳುಂಗದೊಳಮರ್ಕೆವಡೆದು (ವರ್ಧ ಪು. ೬-೯ ವ). [ಅನುರ್ಕೆ + ವಡೆ]

ಅನುರ್ಕೆವೆಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರುವೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೂಡು; ಎಣೆಯಾಗು: ತಂದೆಯ ರೂಪ ತಂದೆಯ ವಿಳಾಸವೆ ತಂದೆಯ ಚೆಲ್ವೆ... ತನ್ನೊಳಮರ್ಕೆವೆತ್ತುದು (ಆದಿ ಪು. ೮-೪೩). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ ಯಾಗು: ನೊಸಲಲ್ಲಿ ತೋಭನಂಚೆತ್ತಿರೆ ಚಾರುಚಂದನದ ಬೊಟ್ಟು ದುಕ್ಕೂಲಮಮರ್ಕೆವೆತ್ತು ಚೆಲ್ವೆತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೪-೧೩೬).

[ಅನುರ್ಕೆ + ವೆಲು]

ಅನುರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳವಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೇರಿಸು: ಕಳಶ ಕನ್ನಡಿಯ ತೋರಣಂಗಳನಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿಗಪಾರರಚನೆಗಳಿಂದೆ ತತ್ತದ್ವಾರ ಶಿಖರಂಗಳೊಳಮರ್ಚಿಸಿ ನಗರಿಯಗಲದಲಿ (ಬಸಪು. ೫-೧೨); ಜವಳ ಗದವಂ ದ್ವಾರವಟ್ಟದ ಹವಣಿಗಾ ಬಾಗಿಲೊಳಮರ್ಚಿಸಿ (ಬಸಪು. ೧೬-೯). ೨. ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಪೊಸದಂತದೊಲೆಗಳ ಕಿವಿಗಳೊಳ ಮರ್ಚಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೫೩-೨೩). [ಅನುರ್ಚು + -ಇಸ್ಯ]

ಅನುರ್ಚು, ಅನುಚು, ಅನುರಿಚು, ಅನುಚು, ಅವಚು, ಅವುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು: "ಅನುರ್ಚು - ಸಂಘಟೀ ಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಅಂತತ್ತಪಜಾದ ತಲೆಯನದಂ ತಂದಟ್ಟಿಯೊಳ ಮರ್ಚಿ ಸುರಗಣಿಕೆಯರಭ್ರಾಂತರದೊಳೆ ತಮ್ಮ ವಿಮಾನಾಂತರದೊಳಗಿಟ್ಟು ಕರ್ಣತನಯನನುಯ್ಯರಾ (ಸಂಘಟಾ. ೧೨-೧೬೯); ನಡೆ ಸಲ್ಲಿಡು ಸಾರ್ಚ ಮರ್ಚು ಮರನಂ ಬಂದೇಜಿ ಬಿಲ್ಲಿಸುತಂ ಜಡಿ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೯); ಶರ್ವನೊಡನಕ್ಷಮನಾಡಿ ಭವಂಗಮರ್ಚಿ ಚಕ್ಷುಸನಭವಂಗ ಪಾಲಿಸಿದು (ರಾಜಶೀ. ೧-೧೫); ಒರ್ಮೆ ಅನುರ್ಚುಗುಂ ಮತ್ತಮೊರ್ಮೆ ಅಗಲ್ಲುಗು ಮೈಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೫). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ಕ್ರಮವೃದ್ಧಿಕೆ(ವರ್ಧಿತ)ತಗರಾಗುರು ತಮಾಳ ಪತ್ರತ್ವಚಂಗಳಿಂ ಧೂಪಿಸೆ ಪುಷ್ಪಮುನಿತು ಜಾತಿಗಂಧಮಮುರ್ಚುಗುಂ ಕ್ರಮದೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಪು ಭಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೪೫); ಶೂಲಧರ... ಚೋಳರಾಯಂ ನಿಮಗೆ ಪರಿಯಾಣಮನಮರ್ಚುವನು (ಬಸಪು. ೯-೪೦); ಅನುರ್ಚುತ್ತಂಬು ರುಟ್ಟೀಳಮಂ... ಶರದಂಭೋಜಿನಿ ಮಾಡಿದಳ್ ದ್ವಿಜವರಂಗಾತಿಥ್ಯ ಸತ್ತಾರಮಂ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೦). ೩. ತೋಡಿಸು; ಮುಡಿಸು: ಮುಯ್ಯಿ ನೊಳಮರ್ಚುವ ಮೃಣಾಲದ ತೋಳ್ವಲಯಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೬೫); ಮಂಜುಕುಸುಮವನಮರ್ಚಿದ ಮುಡಿಯಿಂ ನಜುಗಂಪಂ ತಣೆದುಂಟು ಕೊನೆಯುತುಂ ಪಜಮೆವಜುಗಳಾಡುತಿರೆ (ಉದ್ಯ. ೧-೫೧); ಇಟ್ಟಳವಾದ ಪಾಯವಟ್ಟಂಗಳನಮರ್ಚಿಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೨೬ ವ); ಮುಖ ಕಮಳಕ್ಕೆಳೆವೊಳ್ ದಿಟ್ಟ ತಾಗದಂತೆ ರಕ್ತಗಿಡುವವೋಲ್ ವಜ್ರಮಯ ಮಕುಟಮನಮರ್ಚಿಯುಂ (ರಾಜಶೀ. ೧೩-೫೯ ವ). ೪. ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಅಂಟಿಸು: ಒರೊರ್ಮೆ ಕುಳಿವರ್ ಕಪ್ಪುರದ ಪಚ್ಚಮನಮರ್ಚಿ ಮನ್ನಭಜಲನ ತಾಪದಿಂ ಮೆಯ್ಯಮಿಗೆ ಪುಗುಳ್ಳುದೆಂಬ ಸಂಕೆಯಂ ಕೆಳದಿ ಯರ್ಗ ಬಳಿಯಿಸುವಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೮ ವ); ಅಲರಿನುದಿದರ್ ದೂಳಿ ಗಳನಮರ್ಚಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪). ೫. ಅಪ್ಪು; ಆಲಿಂಗಿಸು

ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು; ತೆಗೆದುರದೊಳಮರ್ಚಿ ಮುಖೇಂದುಗಾಕೆ ಮಜೆಮಾಡಿ
ಪಿಡಿದ ಲೀಲಾಬ್ಜಮನೊಯ್ಯನೆ ಕೆಲಕೆ ನೂಂಕಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೪೬).
೬. ಕೂಡು; ಸೇರು: ಮನೋಜಸುಖಾರ್ಣವಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮನಂ
ಗುಡುತುಮಮರ್ಚತೀಸುತೆ ಥುಡುಮ್ನಿಜಾಯುತ್ತಮೆ ಪಾಂಥನೊಪ್ಪಿದಂ
(ಗಿರಿಕ. ೨-೧೯). ೭. ಮಾಡು; ನಡೆಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು: ಬಲಮೆರ
ದಾಗಿ ಪರ್ವತದೊಡ್ಡಿ ವಿಳಾಸದೆ ನಿಂದು ಬೊಬ್ಬೆಗೊಟ್ಟುಲಿದು ವಿನೋದ
ಯುದ್ಧಮನಮರ್ಚಲೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೮೩). ೮. ಹೊಂದು;
ಪಡೆ: ನೆಗಳೆ ಜೊನ್ನದಪೋಲ್ ಪೊಸಮಂಜು ವಾರ್ಧಿ ಪೆರ್ಚುಗೆಯ
ನಮರ್ಚಿ ತಾಳ್ವನುದಿತೋದಯಮಂ ಹಿಮಕಾಲಚಂದ್ರಮಂ (ರಾಜಶೇ.
೯-೪). ೯. ಜೋಡಿಸು; ಸಿಕ್ಕಿಸು: ಸೋಮವಂಶಸಂಭವನೆಂಬಕ್ಕರಮಂ
ಬರೆದು ಮಂದಸಿನ ಮರದೊಳಮರ್ಚಿ ಜಗುನೆಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಬರೆ
(ನೇಮಿಪು. ೩-೪೦ ವ); ನಪೋತ್ತಲ ಕರ್ಣಪೂರಮಂಜರಿ ನಮಿತಾಸ್ಯ
ದೊಳ್ ಜಗುಟೆ ಮೆಲ್ಲನಮರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೩-೮೩). ೧೦. ಭದ್ರವಾಗಿ
ಹಿಡಿ: ಅಲಗನುರ್ಚಿ ಕರದೊಳಮರ್ಚಿ ತೊಲಂಗಿ ನಿಂದಿರಲು (ಬಸಪು.
೩೩-೧೪). ಅನುಚು: ೧೧. ಒತ್ತು; ಹಿಸುಕು (ಕ). ಅನುರಿಚು:
೨. ಕರುಮಾಡ ಗಡಣದಗ್ರದ ರತ್ನಕಲಶಗಳ ಕಿರಣದಿಂದಿದ್ದಧನಮಂ
ನಭದೊಳಮರಿಚುವ ತಿರುವತ್ತಿಯೂರು ಶಿವಧರ್ಮ ಚಿತ್ರದ ತೇರು
(ಸೌಂದಪು. ೧೨-೨೮); ಮುದಿಪೋತನ ತಲೆಯೇ ವಿಶೇಷದ ತಲೆಯದಾ
ಗಲಮರಿಚಿ ದಕ್ಷಗಸುವಿತ್ತನಾದೇವನು (ವೀಶೈಪು. ೩-೪-೫೭). ಅನುಚು:
೧. (ಕ). ಅವಚು: ೫. ಮಾಧವನ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳನು ಹೃದಯದೊಳವಚಿ
ಕಂಗಳು ತುಂಬಿ ದೇವನ ಮೂರ್ತಿಯನು ಹಿಡಿದು (ಕುನ್ಯಾಭ. ೧೦-೪೦).
೧೦. ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳ್ಳ ಪಂಚಲೋಹದ ಗುಂಡನೆಲೆ ಕೆಕ್ಕಸದ ಕಮ್ಮಜರು
ನಿಡಿದಿಕ್ಕುಳುಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೧೯); ಸಕಲ
ಸಿದ್ಧಿಗಳನೀಕೆಪ್ಪದೊಳಗವಚುವಂತಕುಟಿಲಾತ್ಮಕ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂ (ಸೌಂದಪು.
೫-೮೧). ೧೧. ಕೊಂದು ತನ್ನಂಗುಷ್ಠದಿಂದವಚಿ ಬಿಸುಡಲಾಗಿ (ಚಿಬಪು.
೫೫-೨೦). ೧೨. ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು: ಅವಚಿದುದು ಬಹುವಿಧದ
ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ ಶಿಶಾಮುಖವ (ಕುನ್ಯಾಭ. ೨೦-೪೫); ಅವನಿಜನ ಮುಪ್ಪಿನಲಿ
ಮುದುಗರವವಚಿತಿಚೆಯ ತಲೆಯ ಪಿತ್ತದ ಬವಣೆ ಬಲಿದುದು (ತೊರರಾ.
೨-೩-೧೨); ಅವಚಿದುದು ಕತ್ತಲೆ ದಿಗಂತದ ವಿವರವನು (ನಿ ಭಾ ಗ.
೧೦-೯೬-೧೪). ಅವುಚು: ೧. ಅವನಿಪತಿ ದುಗುಡದಲಿ ಮೋಜೆಯಲ
ವುಚಿದನು ಕರತಳವ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯ. ೧-೪). ೧೦. ಕಂಕುಳಲಿ ಅವುಚಿದನು
ಕಪಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೫೮); ಕಂಕುಳೊಳವುಚಿದ ಖಂಡೆಯ ಪುಸ್ತಕ
ಸಂಕುಳವೆರಸಿ ಸೇವಕರು (ಭರ ಚ. ೭೧-೭).

ಅನುಚರ್ಚಿಕೊಳ್, ಅವಚಿಕೊಳ್, ಅವುಚಿಕೊಳ್ = ೧. ಹೊಂದಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ಪಂಚಬಾಣನುಂ ಕೃಪಾಣ
ಖೇಟಕಮುಮನಮರ್ಚಿಕೊಂಡು ಚಂದವೇ ಗದಿನಿರ್ದರ್ಶಿ (ನೇಮಿಪು.
೭-೧೫೪ ವ); ವಜ್ರದಂಡಮನುರದೊಳಮರ್ಚಿಕೊಂಡು ಕಿಟ್ಟ ಬಾಳ್ವೆರಸು
ಬರ್ಪಾಕೆಯಂ ದೂರದೊಳೆ ಕಂಡು ಬೆಗಡುಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮ್ನ.
೩-೪೯ ವ); ಕೆಡಿದ ರವಿಜನ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಹಿಡಿದು ಕಂಕುಳೊಳವುಚಿ
ಕೊಂಡನು (ಕಾಶಿರಾ. ೨೫-೨೫). ೨. ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈ ಹುಡುಗನು
ಯಾರೂ ಕಾಣದಂತೆ ಮೇಲುಗಡೆಯಿಂದಲೇ ಒಂದುಚಿತ್ತು ಹಣ್ಣನ್ನ
ತೆಗೆದು ಅವುಚಿಕೊಂಡನು (ನೀತಿಚಂ. X-೨೫); ಅವಳು ಬಲದೊಳಿನ್ನಿಂದ
ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಗೊಂಡು ಕೋಳಿಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಅವುಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು
(ಪುನರು. ೨೭೫).

[ದೇವಿ ತಮಿ. ಅನುತ್ರ್ಪ; ತುಳು. ಅಮರ್; ತೆಲು. ಅಮರಿಚು,
ಅಮರಿಂಚು, ಅಮರ್ಚು]

ಅನುತ್ರ್ಪ (ನಾ). ದೇವತೆ: ನಾಗಾರಿಕೇತು ಕಾಳಿಯನಾಗಂಗೆಜಗಿದ
ನಮತ್ರ್ಪರೀಕ್ಷಿಸೆ ನಭದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೮೬). [ಸಂ.]

ಅನುತ್ರ್ಪಚಿತ್ರಕ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಚಿತ್ರಕಾರ; ದೇವಶಿಲ್ಪಿ:
ಮಯ ಮಾಂಡವ್ಯ ವಿಶ್ವಕರ್ಮರೆಂಬನುತ್ರ್ಪಚಿತ್ರಕರ್ ಬರೆದ ಚಿತ್ರಂ
ಕೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೭೦ ವ). [ಅನುತ್ರ್ಪ + ಚಿತ್ರಕ]

ಅನುತ್ರ್ಪದೀಪ್ತಿ (ನಾ). ದೈವೀತೇಜಸ್ಸು: ನಿಕುಂಭಲಾಯಾಗಮಂ
ರಚಿಸಿದನತೀಂದ್ರಿಯಪಥದೊಳನ್ನತತ್ವಕೆ ಅತೀತಮಿಪುರ್ವತಾನುರ್ತ
[ತ್ರ್ಪ] ದೀಪ್ತಿಯ ಭುವರೋಹದಲಿ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೭೧೮-೨೫೫).
[ಅನುತ್ರ್ಪ + ದೀಪ್ತಿ]

ಅನುತ್ರ್ಪನಾಯಕ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ: ಅನುತ್ರ್ಪ
ನಾಯಕಕೃತ ಸ್ವರ್ಗಾವತಾರೋತ್ಸವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೩).

[ಅನುತ್ರ್ಪ + ನಾಯಕ]

ಅನುತ್ರ್ಪಭುವನ (ನಾ). ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: "ಸ್ವರ್, ಸ್ವರ್ಗ
... ಅನುತ್ರ್ಪಭುವನಂ ... ಈ ೧೧ ದೇವಲೋಕದ ಪೆಸರ್"
(ಹಲಾಯು. ೨-೩). [ಅನುತ್ರ್ಪ + ಭುವನ]

ಅನುತ್ರ್ಪಮಾರ್ಗ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಮಾರ್ಗ; ಆ ಕಾಶ:
ಒರ್ಮೆಯೆಚಂದ್ರಮಂಡಲಾಂತರದೊಳೊರ್ವನಂದು ಪೊಜುಮಟ್ಟಿಪಾತಂದ
ನಮತ್ರ್ಪಮಾರ್ಗದಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೩೬). [ಅನುತ್ರ್ಪ + ಮಾರ್ಗ]

ಅನುತ್ರ್ಪಧ್ವ (ನಾ). = ಅನುತ್ರ್ಪಮಾರ್ಗ: ಬಿಹತ್ತಮತ್ರ್ಪಧ್ವದಿಂ
ಘನದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರನಿಕಾಯಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩-೧೭೯).

[ಅನುತ್ರ್ಪ + ಅಧ್ವ]

ಅನುದು, ಅನುದು, ಅನುಬ್ಬಿ, ಅನುದು (ನಾ). ೧. ಅನ್ಯತ;
ಸುಧೆ; ಪೀಯೂಷ: ಅಮರ್ದಿನ ದೋರೆಯಂತೆ ನುಡಿಯಿಂಪಮರ್ದಂ
ತಳಿದಂತೆ ಸೋಂಕಿನಿಂಪಮರ್ದಿನ ಪೂರದಂತೆ ಪದದಿಂಪು (ಅದಿಪು.
೧೨-೨೮); ತಿರುಳೆ ಮಿಂಚಿಂದೊಪ್ಪಮಿಟ್ಟಂತಿರುಜ್ಜಲಿಪಾಸ್ಯಂ ಪೊಸಮುತ್ತ
ನಾಯ್ಕಮರ್ದಿನೊಳ್ಳೊಯ್ದಂತೆ ನೇರ್ಪಟ್ಟ ನಿರ್ಮಲ ದಂತಚ್ಚವಿ (ಅನಂಪು.
೨-೧೪); ಬಳಸಿದೋಲಗದೊಳಗೆ ಅಮರ್ದಿನ ಸರಿ ಸುರಿದುದೆನೆ ರಾಗರಸ
ಪೊಂಪುಳವಡೆದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೨೮); ಕಿವಿಗಮದಾಗೆ ನಲ್ಲುಡಿ
ಯೊಡಂಬಡೆ ... ಕೃತಿವೇಟ್ಟುದು (ಶಬರಂ. ೧-೧೦). ೨. ಕ್ಷೀರೆ;
ಹಾಲು. 'ಅನುದುಗಡಲು' ಪರಾ. ಅನುದು: ೧. ತನಗಮರತ್ನ
ವಿರಲಮದೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೨೧-೧೮). ಅನುಬ್ಬಿ: ೧. ಅನುಬ್ಬಿಂ
ಚಿನ್ನನ ಮಂ ಚಂದ್ರಮಯೂಖಮನೊಂದು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿದನವನಂ
ಕಮಲಭವಂ (ಎಇ. XII, ೨೮೧-೧೭೬; 1077). ಅನುದು: ೧.
ಆರತಿಯ ಕರ್ಪೂರ ಆಡಕೆ ಅನುದು ಮುಂತಾದ ಉಪಚಾರಗಳು ನಂಮ
ಸೇವೆಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೨-೫; 1467). ೩. ದೇವರಿಗಿಡುವ
ನೈವೇದ್ಯ: ಅರ್ಧಪರಪಮುದು ಕಟಾಯಮುದು ಚುರುಳಮುದು ಸಹ
ವರ್ಷ ೧ಕೆ ಸಲುವುದು ಗ ೭೬ ವರದ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೯೫-೨;
1535). [< ಸಂ. ಅನ್ಯತ]

ಅನುದುಂಡ (ನಾ). ಅನ್ಯತವನ್ನು ಉಟ ಮಾಡಿದವನು;
ದೇವತೆ.

ಅನುದುಂಡರೊಡೆಯ = ಇಂದ್ರ: ಅನುದುಂಡರೊಡೆಯ ನಿನ್ನಂ
ಕುಟಾಂತಂ ತಪಮಾಚರಿಸಿದುದುಮಿಲ್ಲಂ (ಅದ್ಭುತ. ೬-೮).

[ಅನುದು + ಉಣ್ + -ಅ]

ಅನುದುಂಬ (ನಾ). = ಅನುದುಂಡ: ಬಿದಿಯನುದುಂಬರೊಡೆಯ
ದೇಸೆಯಾಣ್ಣರೊರ್ವಟ್ಟಿಗರು (ಭಾವಚಂ. ೯-೪೬).

[ಅನುದು + ಉಣ್ + -ಅ]

ಅನುರ್ದುಕಳೆ (ನಾ). = ಅನುರ್ದುಕಾಂಶು ೧. 'ಅನುರ್ದುಕಳೆವೆಳಗ' ಪರಾ. [ಅನುರ್ದುಕ + ಕಳೆ]

ಅನುರ್ದುಕಳೆವೆಳಗ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕಕಿರಣ; ಚಂದ್ರ: "ಅನುರ್ದುಕ ಕಳೆವೆಳಗನೆ ಚಾರುಚಂದ್ರಂ" (ಕಶರ. ೧೦).

[ಅನುರ್ದುಕಳೆ + ಬೆಳಗು + -ಅ]

ಅನುರ್ದುಕೆಯ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕ ಕಿರಣ: ಪೆಣ್ಣುಸೊಗುರ್ಮ ಮರ್ದುಕೆಯ ಸೋಂಕಿದೊಡಲಂ ಬೋಲಾ (ಮನ್ಮಥ. ೩-೩).

[ಅನುರ್ದುಕ + ಕೆಯ]

ಅನುರ್ದುಕ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕವನ್ನು ಕೊಡುವವನು: ಗುರುತರ ಶಿವಧ್ಯಾನಿ ಮುದ್ದುನೆಗೆಗಳ ದಾನಿ ಅಲರ್ಗಣ್ಣಳಮರ್ದುಗಂ ತೊಡಳ್ಳು ದಿಯ ತವಕಿಗಂ (ಬಸರ. ೧-೧೪೯). [ಅನುರ್ದುಕ + -ಗ]

ಅನುರ್ದುಕಡಲು (ನಾ). ಸ್ವೀರಸಮುದ್ರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು: ನಿಗಮ ವೆಂಬಮರ್ದುಗಡಲಿಗೆ ತಾ ವ ರಿಯ ಪಗೆಯ ... ತಾಳ್ವಿದನೊಸಗೆಯ (ಉದ್ಯೋ. ೬-೪). [ಅನುರ್ದುಕ + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್)]

ಅನುರ್ದುಕದಿರ (ನಾ). = ಅನುರ್ದುಕಕಿರಣ: "ಇಂದಿರನಮರ್ದುಗ ದಿರಂ ತಿಂಗಳಾ" (ಚತು. ೧೮). [ಅನುರ್ದುಕ + ಕದಿರ + -ಅ]

ಅನುರ್ದುಕಯ್ಯ 'ಅನುರ್ದುಕಿಯ್ಯ' ನೋ.

ಅನುರ್ದುಕಳಸ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕಲತ; ಅನುರ್ದುಕ ಪಾತ್ರೆ: ಒರ್ಮ ಪಂಕಿಸುವುದೆಂದಮರ್ದುಗಳಸಗಳ ಪಲಗಯ್ಯೊಳಾಂತದ್ದ ಕೆತ್ತಿ ಭೂಮೀ ಸುರಗೀವನುಪೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೩). [ಅನುರ್ದುಕ + ಕಳಸ]

ಅನುರ್ದುಕಜಿ (ಕ್ರಿ). ಅನುರ್ದುಕವನ್ನು ಸುರಿಸು: ವಳಯದ ನೂಪುರ ದುಲಿ ಭೂವಳಯದ ಕಿವಿಗಮರ್ದುಗಜಿಯಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೦-೪೮); ಮೂಜು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮರ್ದುಗಜಿವ ಚಂದಿರಮೊಗದಿನೊಪ್ಪಿದಳು (ಭಾ ವ ಚಿಂ. ೩-೩೮). [ಅನುರ್ದುಕ + ಜಿ]

ಅನುರ್ದುಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕ ಕಾಲುವೆ: ಅನುರ್ದುಗಾಲುವೆ ಯಂತೆ ರಸವಾಳಿ ರಸದ ಪೆರ್ಬೊನಲಂತೆ (ರೇವಣ. ೧೩-೩೯).

[ಅನುರ್ದುಕ + ಕಾಲುವೆ]

ಅನುರ್ದುಗೂಳ್ (ನಾ). ಅನುರ್ದುತಾನ್ನ; ಅನುರ್ದುಕದ ಆಹಾರ: ಕಂತುಹರಂ ಸುರಗಧಿಕನೆಂದೆರ್ಬೊಯೊಳ್ ಸಲೆ ತಾಳ್ವರುಣ್ಣದೇ ಸಂತತ ಸಾರಮಪ್ಪಮರ್ದುಗೂಳ್ (ವೃಷಭ. ೩೭-೪೮).

[ಅನುರ್ದುಕ + ಕೂಳ್ (< ಕೂಟ್)]

ಅನುರ್ದುಗಯ್ಯ, ಅನುರ್ದುಗಯ್ಯ, ಅನುರ್ದುಗೈಯ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕಕಿರಣ; ಚಂದ್ರ: ಮೊಗಮಿಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲಿಳಸುಗುಮಗದ್ರದ ಕರಡಿಯಮರ್ದುಗೈಯನ ಪುತ್ತಂ (ಶಬರಂ. ೨-೩೪); ಕಾವಂಗಿ ಅನುರ್ದು ಗೈಯಂಗಿ ಸುಗಿದು ಗಣಿಗೆಗಣಿಗೆಯುಂ ಯುಗಮೆನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೧೧). ಅನುರ್ದುಗಯ್ಯ: ಅನುರ್ದುಗಯ್ಯ ನೇಸರ್ಗಾಲಿಗಳು ನಡುಗಿ ಬೀಳಿ ತೇರ್ ಕಡೆವುದೆಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೧೦); ಅನುರ್ದು ಗಯ್ಯನಂ ... ಏಳಿಸಿತು ಸುದತಿಯಾ ಮಿಜುಮಿಸುಪ ವದನ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೫೫). ಅನುರ್ದುಗೈಯ: "ತಂಗದಿರನಮರ್ದುಗೈಯಂ ... ಚಂದಿರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೧೧); "ಅನುರ್ದುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೨೩). 'ಅನುರ್ದುಗದಿರ' ಪರಾ.

[ಅನುರ್ದುಕ + ಕೆಯ + -ಅ]

ಅನುರ್ದುಗೈಯ 'ಅನುರ್ದುಗೈಯ' ನೋ.

ಅನುರ್ದುಗೂರಲ್ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕವನ್ನುಳ್ಳ ಕೊರಳು: ಅನುರ್ದು ಗೂರಲೀಸರಂ ಮೆಯ್ಯ ಮರ್ದುಗ ಮರಲ್ಲಿಲ್ಲ ನಿಜಿತವಿಲಿ ತಣ್ಣದಿರಂ ... ಚಿಕ್ಕ ದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩-೧೯). [ಅನುರ್ದುಕ + ಕೂರಲ್]

ಅನುರ್ದುಕಣಿ (ನಾ). = ಅನುರ್ದುಕಂಡ: ಉಣಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಅನು ರ್ದುಕಣಿ, ಕಳ್ಳುಣಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಒಳ್ಳೆ ಬ್ಬಿಗರೀ ವಿವಿಧ ರಸಾಮೃತಮಂ ಸಲೆ ಸವಿದಮರ್ದುಕಣಿಯಂತೆ ಸುಖಿಸುತಿರ್ಕ (ರಸರ. ೧-೭). [ಅನುರ್ದುಕ + -ಉಣಿ]

ಅನುರ್ದುಕಣಿಯೆಡೆಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಇಂದ್ರ: ಸೊಲ್ಲೆಣ್ಣನಾಣ್ಣನಮರ್ದುಕಣಿಯೆಡೆಯನುಂ ... ಮೊದಲಾದ ಸಗ್ಗಿಗರೈದೆ ಸಾಲ್ವಿದಿದು ನಿಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೦). [ಅನುರ್ದುಕಣಿ + ಎಡೆಯ] ಅನುರ್ದುಕಣಿವಗೆಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು; ರಾಕ್ಷಸ: "ಅನುರ್ದುಕಣಿವಗೆಯರೆಂದು ರಕ್ಕಸರು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೫೫).

[ಅನುರ್ದುಕಣಿ + ಪಗೆ + -ಅ]

ಅನುರ್ದುಕಣಿಸ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದೇವತೆ: ಅನುರ್ದುಕಣಿಸರೇಡೊಡವರ ಪಸ ನುಸುಳಿ ಕರುಣಿಸು ವ ಮಜಿಸಿಸಿದಲೆಯ ಕುಡುಗೆ ಮತಿಯಿಸುವುಸಿರನಸವಸದೊಳು (ಉದ್ಯೋ. ೬-೨). [ಅನುರ್ದುಕ + ಉಣಿಸು + -ಅ]

ಅನುರ್ದುಕಣಿಸಿ (ನಾ). = ಅನುರ್ದುಕಣಿಸ: "ಅನುರ್ದುಕಣಿಸಿಗಳುಣ್ಣ ದರೆನೆ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದುಗನಾಮವಿವಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೨).

[ಅನುರ್ದುಕಣಿಸು + -ಇ]

ಅನುರ್ದುಕಣಿಸಿಗ (ನಾ). = ಅನುರ್ದುಕಣಿಸ (ಕಿ).

[ಅನುರ್ದುಕಣಿಸು + -ಇಗ]

ಅನುರ್ದುಕಣಿಸು (ನಾ). = ಅನುರ್ದುಗೂಳ್: ರತಿಯೂ ದುವ ಕಂಬುಗಳೋ ಎಂಬಂದದಿ ಕೇಳ್ವರ ಕಿವಿಗಮರ್ದುಕಣಿಸಾಗಿ ಇಂಬುವಡೆದ ಶೋಭನಮಂ ಪಾಡುವ ಬಿಂಬಾಧರೆಯರ (ಜಯಕಾ. ೮-೨೮).

[ಅನುರ್ದುಕ + ಉಣಿಸು]

ಅನುರ್ದುಕನುಡಿ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕದಂತಹ ಮಾತು; ಅನುರ್ದು ಕವಾಣಿ: ನೀನೀಗಳ ತುಂಬುರಂಗಿ ಸಂಪಾಟಿಯಾದೈ ಎಂದಮರ್ದು ಗನುಡಿಯಂ ಪರಸಿದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೯). [ಅನುರ್ದುಕ + ನುಡಿ]

ಅನುರ್ದುಕಮರ್ದು (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕದಂತಹ ಔಷಧ: ಅಳಗ್ಗೆ ಸಂತ್ಯೆಕೆಯಂ ತರಲೆಳಸಿದನು ತನ್ನ ಇರ್ಮದಿಸಿದಳ್ಳರೆಯ ಅನುರ್ದು ಕಮರ್ದುಂಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೧-೬೦). [ಅನುರ್ದುಕ + ಮರ್ದು]

ಅನುರ್ದುಕವಳೆ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕದ ಮಳೆ; ಅನುರ್ದುಕವರ್ಷ: ಶಶಿ ಧರೆ ಗಮರ್ದುಕವಳೆಗಜಿವನೋ (ಚಿಬಪು. ೯-೨೦).

[ಅನುರ್ದುಕ + ಮಳೆ (< ಮಳಿ)]

ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ, ಅನುರ್ದುಕಬಳ್ಳಿ, ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ, ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ, ಅನುರ್ದುಕಬಳ್ಳಿ, ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ; ಕೋಡ ಬಸಳೆ ಹೆಂಬು: ಅನುರ್ದುಕತಾ ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ (ಔಷಧಿ. ೪); ಅನುರ್ದು ಕವಳ್ಳಿಗೆ ಬಾಣಿ(ಗಿ)ಯ ಸೊಪ್ಪು ... ವಿಷಾಪಹಾರಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೭); ಸುಂಟಿಯುಮಮರ್ದುಕವಳ್ಳಿಯುಂ ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲಮುಂ ಬರಿ ವದನೆಯುಂ ಜ್ವರದ ಕೇಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮); ಬೆರಸಮರ್ದು ಕವಳ್ಳಿಯೊಳಗಿಲ್ಲರಿಯಂ ಕಾಳ್ವೆಸಜನೀ ಕಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೨೮). ಅನುರ್ದುಕಬಳ್ಳಿ: "ವತ್ಸಾದನಿ ಛಿನರದುಹುಳುಚಿ ತಂದ್ರಿಕಾ ಅಮೃತ ಜೀವಂತಿಕಾ ಸೋಮನಲ್ಲಿ ವಿಶಲ್ಯ ಮಧುಪರ್ಣಿ -ಈ ೯ ಅನುರ್ದುಕ ಬಳ್ಳಿ" (ನಾಚರಾ. ೧೦೯). ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ (ಔಷಧಿ. ೧೯೬). ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ: ವತ್ಸಾದನಿ - ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ (ಬಾಹಟೀ. ೨೨-೬೦). ಅನುರ್ದುಕಬಳ್ಳಿ (ಔಷಧಿ. ೧೯). ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ: "ಗುಳುಚೀ, ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ" (ಔಷಧಿ. ೫೯).

[ಸಂ. ಅನುರ್ದುಕವಳ್ಳಿ]

ಅನುದರ್ಶನ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀ; ಮುಕ್ತ್ಯಂಗನೆ: "ನರಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀಯುಮದರ್ಶನೇಂದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೧); "ಅನುದರ್ಶನೇಂದು ಮೋಕ್ಷಾಂಗನೆಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೬೯).

[ಅನುದರ್ಶ + ಪೆರ್]

ಅನುದರ್ಶನೈನಿಯ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ತ್ರೀಯ ಪತಿ; ಈ ಶ್ವರ: 5
"ಅನುದರ್ಶನೈನಿಯನೀಶ್ವರಂಗೇ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೪-೧).

[ಅನುದರ್ಶನ + ಇನಿಯ]

ಅನುದರ್ಶನೋಪ (ನಾ). = ಅನುದರ್ಶನೈನಿಯ: "ಎಣ್ಣೆಯುಂ ... ಅನುದರ್ಶನೋಪಂ ... ಐಮೊಗಂ - ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೇ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೧). [ಅನುದರ್ಶನ + ಓಪ]

ಅನುದರ್ಶನೋನೆ (ನಾ). = ಅನುದರ್ಶನೇ: ನೀನುಸುರುವ ಸತ್ಯ ಸಂಗಮಮದಿನ ಸೋನೆಯೊಲಿದೆ ಕೇಳ್ವರಿಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨-೨).

[ಅನುದರ್ಶ + ಸೋನೆ]

ಅನುರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅವಮೋದರ್ಯ: ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ದೊಳತಂದ್ರಮುರ್ಯದೊಳೊಂದಿಯಾಚಾವ್ವ ವರ್ಧನದಿ (ಅನಂ. ೧೯-೯೪). [< ಸಂ. ಅವಮೋದರ್ಯ]

ಅನುರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ೧. ಮೇರೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮರ್ಯಾದೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. [< ಸಂ. ಅನುರ್ಯಾದಾ]

ಅನುರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಸಹನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಎನಗೆ ನಿಗ್ರಹವ ಸಿಡಿ ಲಿಂಗೇಜನೀಶ್ವರನ ಮನಕಮರ್ಷ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ ಶಿಶಿಲ, ಕೆಶೀಲ] ವನಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೪೩). ೨. ಕೋಪ; ರೋಷ. ೩. ಹೊಟ್ಟೆಕೆಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ. ೪. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಅನುರ್ಷ (ಭಾರಮೀ. ೩೪೭). ೫. ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ಅನುರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ. ೨. ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು; ಮುನಿಸು: ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಿಂ ಸ್ವಯಂವೃತ ನಾಡನಪ್ಪುದಣಿ ನಪಗತಾಮರ್ಷಣಾಗಿ ಪುಂಡರೀಕನ ಶರೀರಮಂ ಕಿಡದಂತು ತಂದು (ಕಾದಂಬ. ೬೧೪). [ಸಂ.]

ಅನುರ್ಷಿ (ನಾ). ಅನುರ್ಷವನ್ನುಳ್ಳವನು: ಅನುರ್ಷಿ ತಾಂ ಕ್ವಾತ್ರ ತೇಜಕೆ ಭಂಗೆಬರ್ಷಂದದಿಂದೆಂದುಂ ನಡೆವನಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೦೭-೨೨೭); [ಸಂ. ಅನುರ್ಷಿನ್]

ಅನುಲ್, ಅನುಲ್ಯ, ಅನುಲೆ (ನಾ). ೧. ಮದ್ಯಪಾನ ದಿಂದಂಟಾಗುವ ಬುದ್ಧಿವಿಕಾರ; ಮತ್ತು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾದಕ ಪದಾರ್ಥ: ಹುರಿದ ಹೊಸ ಭಂಗಿ ಹದಗೆಯ್ದುಪಿಸಿಕೊಟಿ ದೊಳ್ ಬೆರೆದಮಲ್ ಜಾಯಿಕಾಯ್ ಪತ್ರೆ ಕಸಕಸೆಯೆಂಬ ತರತರ ದೊಳೆಸೆವ ಲಹರಿಗಳುಂ (ಜಿಬಪು. ೪೭-೪೫). ಅನುಲ್ಯ: ೧. ಅದನ್ನು ತಿಂದರೆ ಸರ್ಪಿನ ವಿಷದಂತೆ ಅನುಲಾಗುತ್ತದೆ ನಿದ್ರೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿಪು. ೧೯೭); ಮದ್ಯದ ಅನುಲಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ೨. ಅನುಲು ಭಂಗಿ ಮದ್ದು ಉಮ್ಮತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಭ್ರಮಗೊಳಿಪ ವಸ್ತುವನಿತ್ತು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೨-೫೬). ಅನುಲ್ಯ: ೧. (ಸ್ಕಾಂಡರ). ಅನುಲೆ: ೧. "ಸೊಕ್ಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬).

[< ಹಿಂ. ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಅನುಲ್. / ತುಳು. ಅನುಲ್]

ಅನುಲ್, ಅನುಲ್ಯ, ಅನುಲ್ಯ, ಅಮಿಲ್, ಅಮಿಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ವ್ಯವಹಾರ. ೨. ಆಲ್ಪಿಕೆ; ಆಡಳಿತ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ: ಒಬ್ಬ ಗ್ರಾಮನಾಕರನ ಮೇಲೆ ಅಮಲ್ ನಡೆಸುವ ಆಫೀಸರಾಗಲಿ... ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೮೯). ೩. ಹುದ್ದೆ; ಪದವಿ; ಅಧಿಕಾರ.

'ಅನುಲ್ದಾರ' ಪರಾ. ೪. ಗ್ರಾಮದ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗಾರಿ ಕೆಯ ಹಕ್ಕು (ಕ). ೫. ಭೂಕಂದಾಯದ ಶೇಖರಣೆ; ವಸೂಲಿ (ಕ). ಅನುಲ್ಯ: ೨. (ಕ). ಅನುಲ್ಯ: ೨. ಹೈದರನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪೊಡಿಯ ನಾದ ಬಳಿಕ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ನಾಯಕರ ಮೇಲೆ ಅಮಲು ಕೊಡಿಸಿ ಪೇಶವನ ಸಿರಾ ಸೀಮೆಯನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು (ಕಥಾಗ. ೩೫೮); ಮೊದಲು ಈ ಕೊಡಗಿನ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕರಣೀಕನಾಗಿ ಇದ್ದ ಸುಬ್ಬರಸಯ್ಯಗೆ ಕೊಡಗಿನ ಶೀಮೆ ಅಮಲು ಕೊಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬). ಅಮಿಲ್: ೩. 'ಅಮಿಲ್ದಾರ' ಪರಾ. ಅಮಿಲ: ೬. ಅಧಿಕಾರಿ: ಅಮಿಲನ ರಜಾ ತಲಬಿನಲ್ಲಿಯಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸರಕಾರದ ಆಹಂಮದಿ ದವಲತ್ತಿಗೆ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೧೨-೨; 1785); ಆ ತಾಲ್ಕು ಅಮಿಲಿಗೆ ಚಿರಂಜೀವಿ ಸಹಸ್ರಾಯುಷ್ಯರಾದ ಅಯ್ಯಾಜಿಯವರು ಸನ್ನದು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೩); ಅಮಿಲನು ವರಾತುಮಾಡಿದಾಗ ಹಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕು (ಕಥವಿ. ೨-೩೦೨). [< ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಮಲ್]

ಅಮಲ್ ದೇವತೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ: ಈಗೂ ನವರಾತ್ನುತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಈಗ ಅಮಲ್ ದೇವತೆಯ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಒಡಕ. ೩೦).

[ಅಮಲ್ ? + ದೇವತೆ]

ಅನುಲ್, ಅನುಳ್ಳ (ಗು). ೧. ಕೊಳೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ: ಪುಂಡರೀಕಾಪ್ಪಯನಮಲತರಪ್ರೇಮದಿಂದ (ಕಾದಂಬ. ೮೨೨); ಶ್ರೀಮದಮಲ ಗುಣನಿಧಿಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೆ... ಅನೇರಗುವೆನು (ಹದಿಬ. ೧-೧). (ನಾ). ೨. ಅಭ್ರಕ; ಕಾಗೆ ಬಂಗಾರ: "ಅಬರಂಗ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). ೩. [ಭಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದಿಂದ ಧರಂ ಬರೆ ತಾನೆಂದು ಮಿದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್ ಸಾಂದರಿ ಕೇಳಮಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂ] (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೩೩). ಅನುಳ್ಳ: ೧. ಈ ಕೃತಿ ಗೊಡೆಯನಮಳ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು (ಹಜಕಾ. ೧-೧೫). [ಸಂ.]

ಅನುಲ್ಯ 'ಅನುಲ್ಯ' ನೋ.

ಅನುಲತೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು; ಚೊಕ್ಕವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮುಕುರಂಗಳಮಲತೆಯ ಹಂಗಿಸುವ ವದನಂಗಳು (ಬಸಪು. ೧೨-೩೯).

[< ಸಂ. ಅನುಲತಾ]

ಅನುಲದಾರ 'ಅನುಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅನುಲಬಜಾವಣೆ, ಅನುಲುಬಜಾವಣೆ, ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ (ನಾ). ತೀರ್ಪನ್ನೂ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡುವುದು, — ಜಾರಿಗೆ ತರುವುದು: ಹುಕುಂ ಅನುಲಬಜಾವಣೆ ಮಾಡೋದು ನನಗೆ ಹತ್ತು (ಹೂಸಂಸಾ. ೧೬೮). ಅನುಲುಬಜಾವಣೆ: ನಿರ್ಮಲ ಬಂದದಿಂದ ಈ ಅನುಲುಬಜಾವಣೆ ಭರ್ತಿ ಬಂದಹಾಗೆ ಆಗಿದೆ (ಮೂರುದಾ. ೭೧). ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ: ೧. ಕಾಯಿದೆ ಮಾಡುವುದು (Legislative). ೨. ಅಮ್ಮಲಬಜಾವಣೆ (Executive). ೩. ನ್ಯಾಯ ತೀರಿಸುವುದು (Judicial). ಈ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳ ಅಧಿಕಾರವು ಈ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದವರಿಗೆ ಇತ್ತು (ಇಂಗ್ಲಿಷ. ೧೮೪).

[ಅನುಲ್ಯ (< ಅನುಲ್ಯ) + ಬಜಾವಣೆ]

ಅನುಲಾಂಶು (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕಿರಣ; ಬಿಳಿಯ ಕಿರಣ. 'ಅನುಲಾಂಶುಗಣಿ' ಪರಾ. ೨. ಚಂದ್ರ. [ಅನುಲ್ಯ + ಅಂಶು] ಅನುಲಾಂಶುಗಣಿ, ಅನುಲಾಂಶುಗಣಿ (ಕ್ರಿ). ಬಿಳಿಯ ಕಿರಣವನ್ನು ಸೂಸು. ಅನುಲಾಂಶುಗಣಿ: ಅಳಿಯ ತಮಮಿಂದು ಚಿಂಗದಿಗಳ ನುಳಿದಮಲಾಂಶುಗಣಿವನೋಲ್ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೩೩).

[ಅನುಲಾಂಶು + ಕಣಿ]

ಅಮಲಾತ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಹೂ: "ಅಮಲಾತಮಾವರ್ಣ ಪಲಾರಂ ಗಣೇ ಬಣ್ಣವಾಗಿರ್ಪ ಪೂಗಲ್ಲಿ ನಾಮಂ" (ಮಂ. ಗ. ರಾ. ೩೭-೨೨). 'ಅಮಲಾತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಲಾತಕ (ನಾ). = ಅಮಲಾತ: "ವರ್ಣಪುಷ್ಪಂ, ಅಮಲಾತಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಮಲಾನಕಂ, ಅಮಲಾತಕಂ, ಅಮಲಾನಕಂ] - ಈ ೨ ಬಣ್ಣದ ಹೂ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೪). [ಸಂ.]

ಅಮಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ವಲ್ಕಿರ್ಗಾಮೆಯರ ದಾಸಡಿಯುಂ ಅಮಲಿಯರ ದೇವಡಿಯುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೭; 685). [?]

ಅಮಲಿತ, ಅಮಲಿತ (ಗು). ೧. ಶುಚಿನಾದಿದ; ಜೊಕ್ಕುಟಗೊಳಿ ಸಿದ; ನಿರ್ಮಲವಾಗಿಸಿದ. ೨. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುದ್ಧವಾದ. ಅಮಲಿತ: ೨. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಾತ್ಪರ ಸದಮಲಿತ ಶಿವಲಿಂಗಮಂ ತೋಜಿ ದಪೆದಿ ಬನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೧-೮೦). [ಸಂ.]

ಅಮಲಿನ, ಅಮಲಿನ (ಗು). ೧. ಮಲಿನವಲ್ಲದ; ಕೊಳೆಯಾಗದ. ೨. ದೋಷವಿಲ್ಲದ. ಅಮಲಿನ: ೧. ಅಮಲಿನ ಗುಣವೃತ್ತಿಗಳಿಂ ಸಮು ಪಸ್ಥಿತ ಸಕಳ ಜನಗತೋಚಿತಗುಣಮಂ ಸಮನಾಗಿಸುವರ್ (ಕ ವಿ ರಾ. ೩-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಅಮಲ್ಯ 'ಅಮಲ್ಯ' ನೋ.

ಅಮಲ್ಯ 'ಅಮಲ್ಯ' ನೋ.

ಅಮಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ತೀರ್ಪು ಅಥವಾ ಅಜ್ಞೆಯನ್ನು ಜಾರಿಮಾಡು ವುದು; ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು: ಅವಕ್ಕೆ ಕಾಯದೆ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್ ಅಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಇವನ ಸಮ್ಮತಿ ಶಿಕ್ಷೆ ತರುವಾಯ ಅವುಗಳ ಅಮಲು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೧೯); ಉಗ್ರಕಾಯಿದೆಗಳು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದವು (ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್. ೧-೭೭); ಪಾರ್ವತಿಯ ನೆನಸಿಗಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಯವರೇ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ತಂದುದಾಗಿತ್ತು (ಹಬ್ಬ. ೬೯). ೨. ಜಾವ (?): ರಾತ್ರಿ ಆರು ತುಂಬಿ ಏಳನೆಯ ಅಮಲಾದದ್ದ ರಿಂದ ಸುತ್ತು ಮುತ್ತು ಶಾಂತತೆಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಬಹು ದಾಗಿತ್ತು (ಕುಮುದಿ. ೬೫). [< ಅಮಲ್ಯ ?]

ಅಮಲುಗಾರ (ನಾ). ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು. [ಅಮಲ್ಯ (< ಅಮಲ್ಯ) + -ಗಾರ (< -ಗಾಱ)]

ಅಮಲುದಾರ 'ಅಮಲ್ದಾರ' ನೋ.

ಅಮಲುಬಂದೋಬಸ್ತು (ನಾ). ಆಡಳಿತದ ಬಿಗಿ; ಅಧಿಕಾರದ ಭದ್ರತೆ: ಯಾವತ್ತು ಕರ್ಜಾಟಕ ದೇಶದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಕಾಣ್ಯ ಹಾಕಿ ಅಮಲು ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಿದರೆ ಮಾನ ಉಳಿದೀತು (ಬಪ್ಪರು. ೪).

[ಅಮಲ್ಯ (< ಅಮಲ್ಯ) + ಬಂದೋಬಸ್ತು]

ಅಮಲುಬಜಾವಣೆ 'ಅಮಲಬಜಾವಣೆ' ನೋ.

ಅಮಲೆ, ಅಮಲೆ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶುದ್ಧಳು; ನಿರ್ಮಲಳು; ದೋಷ ವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ; "ನೆಲನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ೬೯೬). ೩. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ಅಮಲೆ: ೩. "ಶ್ರೀಕಮಲಯಮಕ ರಮೆ ಸರಸಿಜಾಲಯೆ ಲೋಕಮಾತೆಯನಲು ಸಿರಿಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬-೧೮).

[< ಸಂ. ಅಮಲಾ]

ಅಮಲೇರು (ಕ್ರಿ). ಮಾದಕತೆ ಉಂಟಾಗು; ಬುದ್ಧಿವಿಕಾರವಾಗು: ಒಬ್ಬ ಬೇಡಿತಿಯೂ ಅವಳ ಐದು ಜನ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಾಲಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ... ಕುಡಿದು, ಅಮಲೇರಿ, ಮೈ ಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅದೇ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ವಚನಾ. ೩೪).

[ಅಮಲ್ಯ + ಐರು (< ಐಜು)]

ಅಮಲ್ದಾರಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದ ಚಲಾವಣೆ; ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆದ ತೀರ್ಮಾನವು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ವ್ಯವಹರಿಸು ವುದು: "ಅಂಥಾ ಡಿಕ್ರಿಗಳು ಆಯಾ ಕೋರ್ಟಿನವರಿಂದಲೇ ಅಮಲ್ ಜಾರಿ ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು" (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೨೧).

ಅಮಲ್ದಾರಿ ತೆಗೆಯಿಸು = ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರಲು ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಅವನಿಂದ ಸ್ಥಳ ಸ್ವಾಧೀನತೆಗೆ ಅಮಲ್ದಾರಿ ತೆಗೆಯಿಸಿದರು (ಕರುಕ. ೬೦). [ಅಮಲ್ಯ + ಜಾರಿ]

ಅಮಲ್ದಾರ, ಅಮಲದಾರ, ಅಮಲುದಾರ, ಅಮಿಲ್ದಾರ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಭೂಕಂದಾಯವೇ ಮುಂತಾದ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡಲು ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಮಾಮಲೆ ದಾರ: ಗ್ರಾಮದ ಅಭೀಸರುಗಳು (ಪಟೇಲ್, ಶಾಸು ಭೋಗರು, ವಗೈರೇರು) ಅಮಲ್ದಾರರ... ಹುಕುಂನಲ್ಲಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪); ಅವನಿಗೆ ಅಮಲ್ದಾರನ ಮಾತಿನಿಂದ ಬಹಳೇ ಹರ್ಷವಾಗಿತ್ತು (ಬಂಗಾಹ. ೪೮). ಅಮಲದಾರ: ಸೋಸಲೆ ಅಮಲದಾರ ವೆಂಕಟ ರಮಣಯ್ಯಗೆ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೮, ೫೩-೧; 1805); ಮೈಸೂರು ತಾಲೋಕು ಅಮಲದಾರನಿಗೆ ಸಹಾ ನಂವು ಅಳಿದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧-೨೧; 1833); ಆ ಹುಕುಮು ಮುಟ್ಟಿದ ತಕ್ಷಣವೇ ಅಮಲ ದಾರರು ಅದರಂತೆ ಅಮಲು ನಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೨೦). ಅಮಲುದಾರ: ಮಲ್ಲಿಪಟ್ಟಣಯಂಬಲ್ಲಿ ವಂದು ಕೋಟಿ ಕಟ್ಟಿ ಅಮಲುದಾರನ ಇರಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦). ಅಮಿಲ್ದಾರ (ರೈಸಾಗ. II, ೫೬೪). [ಅಮಲ್ಯ + -ದಾರ್ಯ]

ಅಮಲ್ದಾರಗಿರಿ (ನಾ). ಅಮಲ್ದಾರರ ಹುದ್ದೆ; ಮಾಮಲೆದಾರರ ಹುದ್ದೆ: ಕೃಷ್ಣರಾಯರಾದರೋ ಬೇಗ ಅಮಲ್ದಾರಗಿರಿಗೆ ಏರಿ ಅನಂತರ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಕಮಿಷನರ್ ಸಹ ಆದರು (ಮಹಾಗ. ೩).

[ಅಮಲ್ದಾರ + -ಗಿರಿ]

ಅಮನಾಲ್, ಅಮನಾಲು (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳು (ವಾರಸ ದಾರರು) ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಾಯುವುದರಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಆಸ್ತಿ; ಶಿವಾಜಮೆ; ಬೇವಾರಸು ನಸ್ಸೀಟು. ಅಮನಾಲು. 'ಅಮನಾಲುಜಿಂದಿಗೆ', 'ಅಮನಾಲುದನ' ಪರಾ.

[< ಆರ. ಮಾಲ್ ?]

ಅಮನಾಲು 'ಅಮನಾಲ್' ನೋ.

ಅಮನಾಲುಜಿಂದಿಗೆ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲದೆ (ವಾರಸ ದಾರರಿಲ್ಲದೆ) ಸಾಯುವವನಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಆಸ್ತಿ, — ಸ್ವತ್ತು (ಕ). [ಅಮನಾಲು (< ಅಮನಾಲ್) + ಜಿಂದಿಗೆ]

ಅಮನಾಲುದನ (ನಾ). ವಾರಸುದಾರನಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ದನಕರು. [ಅಮನಾಲು (< ಅಮನಾಲ್) + ದನ]

ಅಮನಾಸಿ 'ಅಮನಾಸೆ' ನೋ.

ಅಮನಾಸೆ, ಅಮನಾಸಿ, ಅಮನೆ, ಅಮಾನಸೆ, ಅಮಾನಾಸಿ, ಅಮಾನಾಸೆ, ಅಮಾನಾಸಿ, ಅಮಾನಾಸೆ, ಅಮಾನಾಸೆ, ಅಮಾನಾಸೆ (ನಾ). = ಅಮಾನಾ ವಾಸ್ಯೆ: ಅಷ್ಟಶ್ರುತಿಯುಜದಮನಾಸೆ ಅದಿತ್ಯವಾರ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ (ಇಕ. XII, ೨೫೬-೧೦; 971); ಅಮನಾಸಿಯೆಂದು ಲೋಕಂ ಹಿಮ ಕರನಂ ಕಾಣದನಿತಃ ಸಸಿಯಿಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೫-೧೯೩); ಅಮನಾಸೆ ಕಳೆದು ಚಿತ್ತಲೆಯ ತಳೆದು ಪಾರ್ಥಿವ ಮಯ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದೆ (ಹೃದಸ. ೧೧-೮). ಅಮನಾಸಿ: ಮೈನೆರೆದೊಡೆ... ಧನರಹಿತದಾರಿದ್ರ್ಯಮನಾಸಿ ಯಲ್ಲಿ ಕೇಳನೆಯ ವಾರದಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಪೆ (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೨೧-೧೪).

ಅನುಸಿ: ಜೇ[ಜೈ]ಸ್ವಮಾಸದಮ[ಮಾ]ಸೆಯು ಮಾದಿತ್ಯವಾರ[ಮು]
ಮಾಗಿ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ (ಇ. XII, ೨೧೯-೧೯; 814). ಅನುವಾಸಿ:
ತಾರಗೆ ಭರಣಿಯೊಳಾ ಮೂಲದ ಕಡೆಯಮಾವಸೆಯ ದಿವಸದೊಳಂ
ನಿರ್ಮೂಲಮಾಯ್ತು ಕೌರವವಂಶಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೭). ಅನುವಾಸಿ:
ಅಕ್ಕ ಸತ್ತರೆ ಅಮಾವಾಸಿ ನಿಲ್ಲೊ ದಿಲ್ಲ, ಅಣ್ಣ ಸತ್ತರೆ ಹುಣ್ಣು ಮೆ ನಿಲ್ಲೊ ದಿಲ್ಲ
(ಗಾದೆ). ಅನುವಾಸಿ: "ಸ್ವಪ್ನಂ ಸೂರ್ಯೇಂದು ಸಮಾಶ್ಚಿ ಸ್ವನಮಾ
ವಾಸೆಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೧೬-೮); ಸ್ತ್ರಾವಣದಮಾವಾಸಿ
ಸೋಮವಾರದಂದು (ಮೈ. ೧೯೩೮, ೮೫-೩; 1085). ಅನುವಾಸಿ:
ಅಮಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಚಂದ್ರನು ಹುಣ್ಣುಮೆಗೆ ಪೂರ್ಣನಾಗುವು
ದಿಲ್ಲವೋ? (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೨೪); ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರವಂತನು ಬುದ್ಧಿಗೆ
ಮುಸುಕಿದ ಅಮಾಸಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹುಣ್ಣುಮೆಯಾಗಿ
ಮಾಡುವನು (ವಿಜಾಮಂ. ೫೯). ಅನುವಾಸಿ: "ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ-ಅಮಾಸಿ,
ಅವಸಿ" (ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ); ಚೈತ್ರ ಬಹುಳ ಅಮಾಸಿ ಸೋಮ
ವಾರ (ಎ. XXI, ೭-೪೨; 1260); ತೋಜುತಿರೆ ಬಿದಿಗೆಯಲಮಾಸಿಗೆ
ಹಾಜುತಿರೆ ಕುಂದುತ್ತ ಪೆಚ್ಚುತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೩-೪೪). ಅವಸಿ:
"ಅವಸಿಯಮಾವಾಸ್ಯಾ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೦). ಅವಸಿ: "ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ-
ಅಮಾಸಿ, ಅವಸಿ" (ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ); "ಅವಸಿಯುಮೆಂದು
ಮದಕ್ಕುಮಮಾವಾಸ್ಯಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೮).

[< ಸಂ. ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ, ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ. / ಶುಳು. ಅಮಾಸಿ]

ಅನುಸ (ನಾ). ಭಾಗ; ಅಂಶ: ನಂದಿಯಾಲರಾವಿಟ್ಟಿದುಪಡೆವೈಲಾಮು
ಅನುಸ ಪಾಲುಂ ಇದಾನೆಂಬೊನ್ನಾಳನ[ಳಿ]ಪುದೊ (ಎ. VI, ಚಕ್ಕಮ.
೫೦-೪; 480). [< ಸಂ. ಅಂಶ]

ಅನುಸಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಸಹನೆ; ಅಸಮಾಧಾನ. ೨. (ಕರಾ) ಗರ್ವ,
ಜಂಬ: "ನನ್ನ ಪೂಜೆಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಇವರಿಗೆ ಅನುಸಣಿ" ಎಂದು
ಕೂಗಾಡುತ್ತಾನೆ (ದೇವತೆ. ೧೪೨).

[< ಶುಳು. ಅನುಸಣಿ, ಅನುಸಣಿ = ಸೊಕ್ಕು, ಉದ್ಭಟಿತನ < ಸಂ.

ಅನುರ್ಜಣಾ]

ಅನುಸುಯ (ನಾ). (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀಪುರುಷರಾಜರ್ ಪುಥಿವೀ
ರಾಜ್ಯಂಕೆಯು . . . ಮಹಿವಳ್ಳಿರಾಳಿಕೆಣಿ ಮನೆ ಒಡೆಬರ್ ಅನುಸುಯ
ನಾಲ್ವದಿನ್ನಕ್ಕುಂ (ಎ. XIV, ಯಳಂದೂ. ೧೪೯-೫; 750). [?]

ಅನುಸೆ 'ಅಮವಾಸೆ' ನೋ.

ಅನುಸೋಲು 'ಅಮನೋಲು' ನೋ.

ಅನುಳ್, ಅನುಳ್ಳಿ, ಅನುಳು, ಅವಳ್, ಅವಳಿ (ನಾ).

೧. ಅವಳಿ ಜವಳಿ; ಜೋಡಿ: "ಅನುಳ್ ಯಮಳಾಪ್ಪಯಂ"

(ಕರ್ಣಾ. ೭೨); "ಜವಳಿ ಪೂಣರಮಳೆನ್ನಲ್ . . . ಯುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು"

(ಕವಿಕಂ. ೩೭); ಬಳೆದುವು ತೋಳ್ಳೆಕ್ಕೆಯಿನಮಳು ಬಳೆವಂತಿರೆ

(ಸಂ. ಪ. ೨-೩೭); ವಾಸನಭರಂ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಪುಣ್ಯಮೆಯ

ಪಗಲೊಳಮಳಂ ಪೆತ್ತಳ್ (ಸಂ. ರಾಮಾ. ೧೬-೨). ಅನುಳ್ಳಳ್

(ಬಹುವ): ಅನುಳ್ಳಳ್ ವಿನಯದೆ ವಿಕ್ರಮದಮಳ್ಳಳವರ್ ಮುಳಿಯೆ

ಗಂಡರಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೩-೨೦). ೨. ಜತಿಗಾರ; ಒಡನಾಡಿ: ವಜ್ರಾಂ

ಕಿತಂ ಪುಟ್ಟಿ ತಾಯ ತಂದೆಯ ಪರಮಾನಂದಮೆ ತನಗಮಳಾಗಿ ಬಳಿ

ಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೫ ನ). ಅನುಳ್ಳಿ: ೧. ಅನುನಯದಿಂದ

ದೆಜಗಿದಮಳರು ಮನಃಪ್ಪಜಿನೋಪಲ್ಪ ತೆಗೆದಪ್ಪಿ ಪರ [ಸಿ] (ಸಂ. ಪ. ೪.

೯-೩); ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದೊಳಮಳರನಮಳರಂ . . . ಪೆತ್ತ

(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೦-೧೪). ಅನುಳು: ೧. 'ಅನುಳುಮಕ್ಕಳು' ಪರಾ.

ಅವಳ್: ೧. ಕೊಜಿ ಮೊದಲಾದುವರ್ಕೆ ಗಣಪೊಂದು ತೆನೆಗಲೆರಡಾ

ದಂದುಂ ಕುವಳಯ ಸರಸಿರುಹಂಗಳೊಳವಳ್ಳಳಾದಂದುಮಜಿಗೆ ತತ್ತ್ವತಿ
ಯಜಿವಂ (ಲೋ. ಕೋ. ಪ. ೪-೫೬); ಗೋದಾಮಹೀಷೀಕರೇಣುತುರ
ಗೋಪ್ತಕುಲಕ್ಕವಳಾಗಿ ಪೊಂದುಗುಂತಾಮಜುಂದಿಂಗಳಿಗೆ (ಲೋ. ಕೋ. ಪ.
೪-೬೭). ಅವಳಿ: ೧. 'ಅವಳಿಜವಳಿ' ಪರಾ. ಅವಳಿ: ೧. ಬೇಕು
ತನಗೊಂದವಳಿಯೆಂದಳು ನೋಡಿ ಸುರಗಣವ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೬ ರಿ. ೪.
೧೫-೮೮). 'ಅವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆ', 'ಅವಳಿಗಿರಿ' ಪರಾ.

ಅನುಳ್ಳೇವರ್ = ಅವಳಿ ಜವಳಿ ದೇವತೆಗಳು; ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆ
ಗಳು: ಮುನ್ನಂ ಮುನ್ನಮಿದು ಬೋಟೆಯರ ಬೆಜ್ಜರ್ಗೆ ಇಂತಿದಮಳ್ಳೇ
ವರ್ಗೆ ಮೇಣದಶ್ವಿನೀಸುತರ್ಗೆಂದು ಕರೆಕರೆದೆಡೆಗೊಟ್ಟಿ ಬಟಿಯಂ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೦-೧೨). ಅನುಳು ಮಕ್ಕಳು = ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳು: ಅರರ
[ರೆ] ಭೇದಿಸ ಬಾರದಿವರೊಳು ಪಿರಿಯಳಾರೆಂದಮಳುಮಕ್ಕಳು ನಿರುತ
ಮನಗಿವರಮರ ಕನ್ಯಾರೂಪ ಸನ್ನಿಭರು (ಘಟಚ. ೨-೨).

[< ಸಂ. ಯಮಲ]

ಅನುಳ್ಳಿ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅನುಳ್ಳಿ 'ಅಮಲ್' ನೋ.

ಅನುಳಿಗುಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜತೆ ಅಗುಳಿ: ಅನುಳಿಗುಣಿಯ ನಂದ್ಯಾ
ವರ್ತದ ತೋರಣದೋರಣದ . . . ದೇಗುಲಂ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡಮಾಗಿ ರಂಜಿಕುಂ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೨೫). [ಅಮಳ್ + ಅಗುಣಿ (< ಅಗ್ಗಣಿ)]

ಅನುಳಿಮಿಂಚು 'ಅಮಳ್ಳಿಂಚು' ನೋ.

ಅನುಳಿಸ್ವಾಂತ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ಮಲ
ಚಿತ್ತ: ರಾಜನೀತಿವಿದಂ ವಿದ್ವದಮತ್ಯರ್ಥರತ್ನನಮಳಸ್ವಾಂತಂ . . .
ಸಮದರ್ಶಿ (ರಾಜಶೀ. ೩-೨೨). [ಅನುಳ್ಳಿ (= ಅಮಲ್) + ಸ್ವಾಂತ]

ಅನುಳಾಂಶುಗಣಿ 'ಅಮಲಾಂಶುಗಣಿ' ನೋ.

ಅನುಳಾರ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಜೀನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ
(ಸ್ಯಾಂಡರ್) [?]

ಅನುಳಾವರ್ತವಿಮಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗದ ಒಂದು ವಿಮಾನದ
ಹೆಸರು: ಅನುಳಾವರ್ತವಿಮಾನದೊಳು ದೇವನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಪು.
೧೬೫). [ಸಂ. (ಅನುಳಾವರ್ತ + ವಿಮಾನ)]

ಅನುಳಾಳೋಕ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕವಾದ ನೋಟ; ಪರಿಶುದ್ಧವೂ
ಪಾವನವೂ ಆದ ದೃಷ್ಟಿ, —ಕಟಾಕ್ಷ: ವಿಶ್ವೋರ್ಜಿತ ಶಾಸ್ತ್ರಗರ್ಭ
ಮಮಳಾಳೋಕಂ ದಯಾಗರ್ಭಮೆಂಬೀ ವಿಖ್ಯಾತಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨೪).

[ಅನುಳ್ಳಿ (= ಅಮಲ್) + ಅಲೋಕ]

ಅನುಳಿತ 'ಅಮಲಿತ' ನೋ.

ಅನುಳಿಧುಮಳಿ (ನಾ). ಗಡಿಬಿಡಿ; ಗಲಾಟೆ (?): ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅ
ಸ್ವೇಷ್ಣ ಅನುಳಿಧುಮಳಿ ಎದ್ದಿತ್ತು ರಾಘು ಪಂಗನಂತೆ ನಾಲ್ಕಾರು ಕಡೆ
ಗಳಿಗೂ ಕಣ್ಣು ಹೊರಳಿಸುತ್ತ ಹೊರಬಂದನು (ಮೂಲಾ. ೨೧೧). [?]

ಅನುಳಿನ 'ಅಮಲಿನ' ನೋ.

ಅನುಳಿನಚರಿತ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು:
ಕಾನೂರ್ಗಣ ಮುನಿಸತಿ . . . ತಪೋಂಬುನಿಧಿ ಭುವನಾತಪದ ಕನಕ
ಕಮಳನಮಳಿನಚರಿತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೭).

[ಅನುಳಿನ (= ಅಮಲಿನ) + ಚರಿತ]

ಅನುಳು 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅನುಳುದೊಗಲು (ನಾ). ೧. ಸುಕ್ಕುಬಿದ್ದ ಚರ್ಮ. ೨. ಹದ
ಮಾಡಿದ ಚರ್ಮ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅನುಳು (< ಅಮಳ್) + ತೊಗಲು (< ತೊಗಲ್)]

ಅನುಳಿ 'ಅಮಲಿ' ನೋ.

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತಾ ಮೂರ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಕಲಿಯುಣ್ಣು [ತು]ಜುಗೊಳ್ತಾನು ಕಾದಿತ್ತಮಕೀರ್ತನೆ ಭಕ್ತಂ ಅಣ್ಣನ ದಣ್ಣ ಕೆಳಗೆಯ್ದು ಕುಪ್ಪಂ ಮಣಲಿಯುಳ್ ಅಯ್ಯಳ ಬೆದೆಮಣ್ಣು (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೪೬, ೧೫-೧೮ ; 897). [ಸಂ. (ಅನುಲಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] = ಅನುಕೀರ್ತನೆ : ಕಕ್ಷದಲಿ ವಿಧಿಯು ಧರಿಸಿಹನು ಕರಪೀಠದೊಳು ಪಕ್ಷಿವಾಹನನು ಪಿಡಿದಿಹನು ... ಸವಾಶಿವಂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪನಮಕ್ಕಿಕ್ಕದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೮-೬). ೨. ಬಾಯಲ್ಲಿ (ದನಡೆಯಲ್ಲಿ) ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು : ಲಿಂಗದಮಕ್ಕಿಕ್ಕರುಂ ಲಿಂಗಜೀವಾಹಿತರು ನೆನೆದು ಲಿಂಗವ ಬರಿಸಿಯೆ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ (ಲಚಿಂ. ೩೧-೨೪). [ಸಂ. ?]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ೧. [ವೀಶ್ವ] ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಆರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಬಾಯಿ : ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವಚನ ತವರು ಮನೆ ... ಅನುಕೀರ್ತನೆಂಬುದು ಬಾಯ ಬಗದಳ (ಅನಚಂ. ೪೭೪); ಅನುಕೀರ್ತನದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ತುತ್ತಿನ ನಿಶ್ಚಯವ ಬಿಟ್ಟಿರ ಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೨೨). ೨. ಬಾಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡ ಸ್ಥಿತಿ : ಸುರುಚಿರದ ಶೀಲವಂತಯ್ಯಗಳ ಅರಮನೆಗೆ ಚರಮೂರ್ತಿಯಮ ಕೀರ್ತನೆ ಬಂದು ಲಿಂಗಮಂ ಕರಕೆ ತಾರೆನೆ (ಗುರುಜಾ. ೮-೯೨).

ಅನುಕೀರ್ತನಾಡು = ಲಿಂಗವನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಆಸ್ವಾದಿಸು : ಮರಣವಹ ಕಾಲದೊಳಗಮಕೀರ್ತನಾಡಿದಡೆ ಪರಮ ನಿಧಿಯನ್ನ ಹೃದಯಾಂತರದಿ ಲಿಂಗವಹ (ಲಚಿಂ. ೪೨-೧೬). [ಸಂ. ?]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ಕಂಬಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿಕಂಬ : ಭೂಭುವನ ಮಂದಿರಮಂ ಧರಿಸಿದ ಪೊನ್ನಮಕ್ಕಿಂಬಮಿದೆಂದಿನಂ ಸೊಗಯಿಕುಂ ನೆಗಟ್ಟಲ್ಲಿಯ ಮಂದರದ್ವಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೧೦).

[ಅನುಲಾ + ಕಂಬ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ಕದ; ಜೋಡಿಕದ; ತಾರು ಗದ : ಕುಂಕುಮರಸದೊಳದ್ದಿದ ಕುಮುದಮುಕುಳದ ಮೊಳೆಗಳಂ ತೊಡರ್ಚಿ ಮಾಡಿದ ಮೃಣಾಳನಾಳದಮಕ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕ]ದಂಗಳಿಂ ರಂಜಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೧ ವ). [ಅನುಲಾ + ಕದ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿ ಕೊಡೆ : ಉದಾರಾರ್ಥ ಕಂಗೆ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಕುಚಯುಗಮೆಂಬ ಪೊನ್ನಮಕ್ಕಿಡೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದ ನೀಲದಂಡಮೆಂಬಂದದೆ ಸೊಗಯಿಪ ಬಾಸೆಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦೪).

[ಅನುಲಾ + ಕೊಡೆ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿಯಂತ್ರ : ಬೆಮ್ಮಾ ಪೊಣ್ಣೆ ನಾಣ್ಣುಸೆ ಕಾಮಂ ಚಲದಿಂ ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕಮಕ್ಕಿಂತ್ರಮೆನೆ ಕೆಡಪಿ ದಂತಿರ್ವರುಂ ಮೂರ್ಛಿಪೋದರಾ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೭೬); ಛಾಂತಕ್ಕೆ ... ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ಶಮದ. ೪೩. ಪ್ರಯೋ).

[ಅನುಲಾ + ಜಂತ್ರ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ತಲೆಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿತಲೆ : ಗಣಿ ಕೆನ್ನೆಯರಿವ ಕೇಸುರಿಮೆಯ್ಯ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಕಣಿಗೊಡಮೊಗಮಮಕ್ಕಿಲೆಯ ತೆಜನಾಗಲಾ ಭೇರುಂಡನೆಂಬಿಡಗನುಜೆ ಸುಡುವಗ್ನಿಯಂತಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೩೧).

[ಅನುಲಾ + ತಲೆ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿ : “ಅನು ಕೀರ್ತನೆಯನಗ್ನಿಯು ... ಹಗ್ಗಿ ಕಿರ್ಚಿಲಗೇಳಿಯಂ” (ಕವಿಕಂ. ೩೪); “ಮರಗೊಳಂ ... ಅನುಕೀರ್ತನೆಯಂ ಅಗ್ನಿ ಮಿಸುನಿಮೊಗಂ ... ಈ ೧೩ ಅಗ್ನಿ” (ಶಬ್ದಸಾ. ೩-೩೩). ೨. ಗಂಡಭೇರುಂಡ. ‘ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ’ ಪರಾ. [ಅನುಕೀರ್ತನೆ + ಅ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ : “ಅನುಕೀರ್ತನೆಯಂದು ಭೇರುಂಡಂ” (ಕಶಸಾ. ೬-೮೪); “ಬಿಡದ ಮಕ್ಕಿಲೆಯುಮೆಂದೊಡೆ ಭೇರುಂಡಕ್ಕೆ” (ಕವಿಕಂ. ೬೦); ರವಿಯು ದಯದೊಳಮಕ್ಕಿಲೆಯುಂದು ... ನಡೆದುದಾಗಸಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೭೦). [ಅನುಕೀರ್ತನೆ + ಹಕ್ಕಿ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂಗಳ ಜತೆ : ಅನುಕೀರ್ತನೆಯಂತೆ ತೋರ್ಕೆಯುರ್ಬಟೆಯದೆ ತಕ್ಕ ಪರ್ವೋಲೆಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ). [ಅನುಲಾ + ತಾವರೆ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿಯಾಗಿ ಬರುವ ತೆರೆ : ಅಲಗೊಳದಮಕ್ಕಿರೆಯೆಡೆಯೊಳಗರಸಂಜೆಯ ಮಜು ... ರಾಜಿ ಸು ವಂದದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೨). [ಅನುಲಾ + ತೆರೆ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ನಾ). ಗೊಂಚಲುಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿ ಗೊಂಚಲು : ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅನುಲಾ + ತೊಂಗಲ್]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ನಾ). ಎರಡು ತೋಳುಗಳು; ತೋಳುಗಳ ಜೋಡಿ : ತನ್ನ ತನೂಜೆ ಸುಲೋಚನೆಯಾ ಅನುರಾಗದಿನಮಕ್ಕಿಲೆಯೆಂದತ್ತಲು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೧). [ಅನುಲಾ + ತೋಳು]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ನಾ). ಅವಳಿಮಕ್ಕಳ ಜನನ; ಅವಳಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳು : ಕನಕಾದಿಗಳೀಕ್ಷಿಸೆ ಚಂದ್ರನನಳಿಯೊಳ್ ನಿಂದನಂ ಧರಾಧಿಪನ ಮಕ್ಕುಟ್ಟನ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿನರಂ] ತಂದೆ ವಿನಯನಿಧಿ ... ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨೦-೮). [ಅನುಲಾ + ಪುಟ್ಟು]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಕವಲಾಗಿ ಒಡೆದಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಬೆರಳು : ಅ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದಾಗಲೇ ಅದರ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಅನುಕೀರ್ತನೆಯಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಅನುಲಾ + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ, ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ನಾ). ಮಿಂಚುಗಳ ಜೋಡಿ : ಇದು ಬಾನಿಂ ಬರ್ಪ ಪೊಮ್ಮಿಂಬೊಣರ ತೆಜನದಲ್ಲೊಂದಮಕ್ಕಿಂಚು [ಪಾಠಾಂ. ಲೊಂದು ಮೇಣ್ಣಿಂಚು] ಮಿಂಚಲ್ಲದಿವರ್ಚಂದ್ರಾರ್ಕರೇನೀ ಯುಗಳ ಮಿಜುವ ಚಂದ್ರಾರ್ಕರೇ (ಅರ್ಧನೀ. ೨-೫೮). ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ : ಮುಗಿಲಿಂದಿಳಿದ ತಾರೆಗಳೆರಡೊ ತಳ್ಳಮಕ್ಕಿಮಿಂಚುಗಳೊ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರೊ ಜವಳಿಜರರೊ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೪-೪೭).

[ಅನುಲಾ + ಮಿಂಚು]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ನಾ). ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಅಗಲದೆ ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಜತೆ ಯಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಹಕ್ಕಿ; ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ : “ಅನುಕೀರ್ತನೆಯನಲ್ ಕೋಕದೊಳಂ” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೫); “ಅನುಕೀರ್ತನೆಯುಮೆಂದೊಡೆಸಲ್ ಬಿಸಿಲ್ಪಕ್ಕಿ ಚಕ್ರವಾಕಮೆನಿಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೬೫); ಕಮಳಾಕರದಮ ಲ್ಪಕ್ಕಿಗಳ ಮನೋರಥಮಲರಿ (ಗಿಂಕ. ೫-೯); ಸರೋವರದೊಳೊಲ್ಲ ಮುದಿರ್ಪಮಕ್ಕಿಗಳೆಂದೆನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೯೬). [ಅನುಲಾ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಕಲಾಬತ್ತು ಪಟ್ಟಿಗಳು (?) : ಭೂ ಕಾಂತೆಯುಟ್ಟಿದಮಕ್ಕಿಟ್ಟಿಯದ ಪಟ್ಟಿ ಸೀರೆಯ ಪಾಂಗಿನಿಂ ಸಂತತಂ ಪರಿ ವೇಷ್ಟಿಸಿದ ಸಪ್ತಾಬ್ದಿಗಳ್ (ನಂದಿಮಾ. ೨-೩). [ಅನುಲಾ + ಪಟ್ಟಿಯ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). = ಅನುಕೀರ್ತನೆ : ಬಿಗಿದ ಬಜ್ಜರಮುಂಡಿಗೆ ದಾಡೆಯ ಮಕ್ಕಿಡೆ ನೆಗೆದುಡುಯೆನೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೭೦). [ಅನುಲಾ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅನುಕೀರ್ತನೆಯ (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿ ಕದಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು : ಸುರಗಿಗಟ್ಟು ವರಂತೆ ಅನುಕೀರ್ತನೆಯವರಂತೆ ಕಾವಡಿಗಾಜನಂತೆ ಪಲ್ಲಂ ಸುಲಿವರಂತೆ ಮುನ್ನಿನ ದರ್ಶನಮುಂ ನಿಶ್ಯಂಕೆಯುಮೆಂಬೆರಡುಮಂ ಲೇಸಂ ಮಾಡು ವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪). [ಅನುಕೀರ್ತನೆ + ಕೀರ್ತನೆ]

ಅಮಲ್ಯಾಸು (ನಾ). ಹಾಸಿಗೆಗಳ ಜತೆ; ಜೋಡಿ ಹಾಸಿಗೆ: ಶ್ರೀಪ್ರಭ
ವಿಮಾನದೊಳಮಲ್ಯಾಸಿನ ಪೊರೆಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟ (ಪೂರ್ವ ಪು. ೧೪);
ಅಲ್ಲಿ ಯುಪಪಾದ ಭವನದಮಲ್ಯಾಸಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಸಹಜಯೌವನರುಂ...

ಅಗಿ ಪುಟ್ಟವಮರಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೨ ವ). [ಅಮಲ್ + ಪಾಸು]

ಅಮಲ್ಯೆದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜತೆ ಹೆದೆ, —ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ: ಸುರಿವ
ಕಣ್ಣೀರ ಧಾರೆಗಳು ಕರಮೆಸಿದುವು ಕಾಮನೇಜಿಸಿ ಪಿಡಿದಿದರ್ಪ ಸರಲ್ಲಿಲ್ಲ
ಅಮಲ್ಯೆದೆಯಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೯-೩೧). [ಅಮಲ್ + ಪೆಡ್ಡೆ]

ಅಮಲ್ಯೆಸರ್ (ನಾ). ಅ ವಳಿ ಹೆ ಸರು; ಯಾವಾಗಲೂ ಜತೆ
ಯಾಗಿಯೇ ಹೇಳುವ ಎರಡು ಹೆಸರು: ಅಗಲಾ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ
ಕೂಸುಗಳೆ ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ಮುನಿಗಳಿಂ ಬಳಿಯಿಸಿ ನಕುಲ ಸಹದೇವ
ರೆಂದವರ್ಗಮಲ್ಯೆಸರನಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩ ವ); ಅಮಲ್ಯೆಳವರೆಂಬಿನಂ
ತಮಗಮಲ್ಯೆಸರನುದೇಸಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೪೪).

[ಅಮಲ್ + ಪೆಸರ್]

ಅಮಲ್ಯೆಲು (ಕ್ರಿ). ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆ, —ಹಡೆ.

ಅಮಲ್ಯೆತ್ತರ್ = ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆತ್ತವರು, —ಪಡೆದವರು:

ಸಕ್ಕದಂ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮಲ್ಯೆತ್ತರಂತಿರೊಡನಡಪಿದಂ
ಕುರುಳ್ಳ ಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೦); ವರಬಾಹ್ಯಾಂತರಮೆಂಬೆರಡುಂ
ತೆಜನಪ್ಪ ತಪಮನಬ್ಬಿಜೊಳಮಲ್ಯೆತ್ತರ ಪೋಲೊಡನೆ ನಡಪಿದಳ್
(ಸುಕುಮಾ. ೯-೫); ಅಮಲ್ಯೆತ್ತರಂತೆ ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚುವರಂತೆ ಅಂದುಗೆ
ಯಿಡುವರಂತೆ... ಎರಡುಮಂ ಲೇ ಸು ಮಾ ಡು ವು ದು (ಧರ್ಮಾಮ್ನ.
೨-೪). [ಅಮಲ್ + ಪೆಜು]

ಅಮಲ್ಯಾ 'ಅಮರ್' ನೋ.

ಅಮಲ್ಯು 'ಅಮರ್ದು' ನೋ.

ಅಮಾಂಗ (ಗು). = ಅಮಾಂಸ. [ಸಂ.]

ಅಮಾಂತ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ (ಕಿ).
'ಪೂರ್ಣಮಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಾಂತಮಾಸ (ನಾ). ಶುಕ್ಲ ಪಾಡ್ಯಮಿಯಿಂದ ಮೊದಲಾಗಿ
ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯೇ ಕೊನೆಯ ದಿನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ (ವಿಂಧ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣ
ದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ) ತಿಂಗಳು: ಈ ತಿಂಗಳುಗಳು... ಎರಡು
ಮತಗಳುಂಟು ಮೊದಲನೇದು, ಶುಕ್ಲಪ್ರತಿಪದೆಯಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ
ತನಕ, ಇದಕ್ಕೆ ಅಮಾಂತಮಾಸವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಮುಂ ಬ ಯು. ೬-೬೪).
'ಪೂರ್ಣಮಾಂತಮಾಸ' ಪರಾ. [ಅಮಾಂತ + ಮಾಸ]

ಅಮಾಂಸ (ಗು). ೧. ಮಾಂಸವಿಲ್ಲದ; ಪುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ; ಕೃಶ. (ನಾ).

೨. ಮಾಂಸವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಮಾತ (ಅ). (ಉಕ) ಸರಳವಾಗಿ; ಅನಾಮತ್ತಾಗಿ: ಕಡೆಗೆ

ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ನಾನಿದ್ದ ಕಟ್ಟಡವನ್ನು ಅಮಾತವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಅದನ್ನು
ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟರು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೫೬); ಅಮಾತ ನೆಗವಲಿಕ್ಕೆ ಬರದಂಥಾ
ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಟ್ರಂಕು (ಹೊಸಸಾ. ೧೧೫); ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಎರಡೂ
ಕೈಗಳಿಂದ ಅಮಾತ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದೇ
ಇಳಿಯಹತ್ತಿದನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೯೪). [ಅನಾಮತ್?]

ಅಮಾತ್ಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ; ಸಚಿವ: ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪದೊಳ ಸಮುಚಿ
ತಾಮಾತ್ಯ ರಾಜಪುತ್ರಸಮನ್ವಿತಂ ಬಂದು ಪುಗುವಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯);
ಅಮಾತ್ಯರು ತಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೪).

[ಸಂ.]

ಅಮಾನ (ಗು). ೧. ಮಾನವಿಲ್ಲದ; ಗೌರವದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ.

(ನಾ). ೨. ಮಾನವಿಲ್ಲದವನು; ಗೌರವದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿ

ಯಿಲ್ಲದವನು: ನಮ್ಮೊಳಾದುದು ನಯೋಪಾಯಂ ವ್ಯವಹಾರಸಮಾನನು
ಮಮಾನನು ಮಲ್ಲದಿರ್ಪನೀಗಳಿಲ್ಲಿಗೇ ವಿಧೇಯಂ ಮಾಯ್ದುಂದೆಂದು
(ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನತು 'ಅಮಾನತ್ತು' ನೋ.

ಅಮಾನತ್ತು, ಅಮಾನತು (ನಾ). ೧. ಜಮಾಖರ್ಚುಗಳ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ
ಸೇರಿಸದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು; ಬಳಸದೆ ಭದ್ರವಾಗಿಡುವ
ವಸ್ತು; ನ್ಯಾಸ: ಆಯಾ ಶೆಟ್ಟಿ ಈ ಗಂಟು ಅಮಾನತ್ತಾಗಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟು
ಕೊಂಡಿರು (ಕಥಾಮಂ. ೬೧). ೨. (ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ,
ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಹಾಕದೆ) ಅನಿಶ್ಚಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ
ತಡೆಹಿಡಿದಿರುವುದು: ಮೊದಲು ಅವನನ್ನು ಕೆಲಸದಿಂದ
ಅಮಾನತ್ತು ಮಾಡಿ, ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳ ರುಜುವಾತು ಹೊರಡಿಸಬೇಕು
(ಗೊಂಡಾರ. ೧೫೪); ಆಯಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಅಮಾನತ್ತು ಮಾಡಿ...
ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಮಾಮರಾ. ೧೯೩). ೩. ಅನಿಶ್ಚಯ ಸ್ಥಿತಿ:
ಮಾತೆಲ್ಲಾ ಅಮಾನತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಅಪಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಚಂದತೋ.
೧೨೨). ೪. ನಂಬಿಕೆ (?). ಅಮಾನತು: ೫. ಪರೀಕ್ಷೆ; ತನಿಖೆ:
ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಹೇಳತೀರದು ಸ್ವಾಮೀ, ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು
ಬಂದು ಅಮಾನತು ಮಾಡಿದರೆ ಅಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ದೇಶಧು. ೮೩).

[← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಅಮಾನತ್, ಅನಾಮತ್; ಮರಾ. ಅಮಾನತ್]

ಅಮಾನತ್ತುದಾರ (ನಾ). ಅಮಾನತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು.

[ಅಮಾನತ್ತು + -ದಾರ್]

ಅಮಾನತ್ತುದಾರಿ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆ: ಈ ಕೆಲಸವು ಅವರಿಂದ ಬಹಳ
ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಅಮಾನತ್ತುದಾರಿಯಿಂದಲೂ ನಡೆದಿರುವದೆಂದು
ನೋಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೩). [ಅಮಾನತ್ತು + -ದಾರಿ]

ಅಮಾನಸಭೆ (ನಾ). ಶಾಂತಿಸಭೆ: ಅಂತೆಯೇ ಮುಂದೆ 'ಅಮಾನಸಭೆ'
ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಾಜನಿಷ್ಠರ ಪ್ರಥಮ ಸಭೆಯನ್ನು ಶಿರಸಿಯಲ್ಲಿ
ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಕರವೀ. ೨೨೮).

[ಅಮಾನಂ IP < ಅರ. ಅಮನ್ = ಶಾಂತಿ + ಸಭೆ]

ಅಮಾನಸ್ಯ (ನಾ). ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ; ಬಾಧೆ. [ಸಂ.]

ಅಮಾನಿ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ವಹಿಸದೆ
ಸರಕಾರವು ತನ್ನ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಸುವ ವ್ಯವಹಾರ.
'ಅಮಾನಿವಿಚಾರಣೆ' ಪರಾ.

ಅಮಾನಿಯಾಗು = ನೇರವಾಗಿ ಸರಕಾರದ ಅಧೀನವಾಗು.

[← ಹಿಂ. ಅಮಾನೀ]

ಅಮಾನಿಕಾಲು (ನಾ). ಸರಕಾರದ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಮಾನಿ + ಕಾಲು]

ಅಮಾನಿಕೆರೆ (ನಾ). (ಯಾವ ಗ್ರಾಮದ ದಾಖಲೆಗೂ ಸೇರದೆ
ಇರುವ) ಸರಕಾರದ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೆರೆ: ಗುಬ್ಬಿ ಅಮಾನಿಕೆರೆ (ರೂಢಿ).
[ಅಮಾನಿ + ಕೆರೆ (< ಕೆಟ್ಟಿ)]

ಅಮಾನಿಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಸ್ವಂತ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ
ರುವ ಗ್ರಾಮ: ಅಮಾನಿ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಜಿ ಬಾಜಾರಿ ನಿರಖಿನ
ಪ್ರಕಾರ ಜಮಾಬಂದಿಗೆ ದಾಖಲು ಮಾಡಬೇಕು (ಮಹಾವಂ. II, ೬೨).

[ಅಮಾನಿ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಮಾನಿತ (ಗು). ೧. ಗೌರವವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮರೆಯಾದ; ಹೊರಟು
ಹೋದ: ಪತಿಯೋಗದಿಂದ ನಿಜಜನನಿಯರನೆ ಪೋಲ್ತು... ನಿರಾಸಂದ
ಜನೋಪೇತೆಯುಂ ಅಮಾನಿತ ಹರ್ಷೋತ್ಪರ್ಷಯುಮಾಗಿದರ್ ತನ್ನ ನ್ನಯ
ರಾಜಧಾನಿಯಂ... ಎಯ್ದವಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನಿದವಸ (ನಾ). ಸರಕಾರದ ಸ್ವಂತ ಹಿಡುವಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಬಂದ ಧಾನ್ಯ: ಅಮಾನಿದವಸವನ್ನು ಜತನಮಾಡಿ ಲಾಭಬರುವಂತೆ ವಿಕ್ರಯಿಸುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೮).

[ಅಮಾನಿ + ದವಸ]

ಅಮಾನಿದಾರ (ನಾ). ಅಮಾನಿ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ (*).

[ಅಮಾನಿ + -ದಾರ್ಯ]

ಅಮಾನಿವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರವೇ ನಡೆಸುವ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ, —ಆಡಳಿತ: ರೆವಿನ್ಯೂ ಬಾಡೆಲ್ಲಾ ಅಮಾನಿ ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ತ್ತು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೦). [ಅಮಾನಿ + ವಿಚಾರಣೆ]

ಅಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಹಾಕು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: “ರಾಸಾಹೇ ಬರೆ, ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಹುಕುಮನ್ನು ಎಂದೂ ಅಮಾನಿಸಿಲ್ಲ” (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೪೫). [ಅಮಾನ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಮಾನುಷ (ಗು). ೧. ಮಾನುಷವಲ್ಲದ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಡದ; ಭಯಂಕರವಾದ: ದುಃಖಮನಂತಗುಣಂ ಕೇಳಲ್ಪಮಾನುಷಂ ನೆಜೆಯ ಪೇಟಲದನಾನಜೆಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೮). ೨. ಮನುಷ್ಯ ರಿಗೆ ಮೀರಿದ; ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ: ಪುರಶ್ರೇಯನಾತನಮಾನುಷ ಮುನುವಾಗ್ನಿಷಯಮುನುವರ್ಣನಾಗೋಚರಮುಮಾಗಿ ಬಣ್ಣ ಸು ತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಮಾನುಷಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಅಮಾನುಷ ಕೃತ್ಯ: ಅವಳು ತನ್ನ ತಪಶ್ಚಕ್ರಿಯಿಂದ ಅನೇಕ ಅಮಾನುಷಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲಳು (ಕಲಾಧ. ೧೧೮). [ಅಮಾನುಷ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಮಾನುಷಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ. [ಅಮಾನುಷ + ಕೃತ್ಯ]

ಅಮಾನುಷಖೇಳ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯ ವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆಯುಳ್ಳವನು: ದಾರಕಮಲ್ಲನೆಲ್ಲಿ ದನಮಾನುಷಖೇಳನ ದಲ್ಲಿದಂ... ಅಬ್ಬಲೋಚನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೦).

[ಅಮಾನುಷ + ಖೇಳ (= ಖೇಲ)]

ಅಮಾನುಷಚರಿತ್ರೆ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ ನಡವಳಿಕೆ: ಕೃಷ್ಣನಜ್ಜಿಯ ಕೂಸಾಟದೆ ಕಿಟ್ಟಮಾನುಷಚರಿತ್ರೆ ನೋಟ್ಟುಗೋಪಾಲ ರೊಳ್ ಭಯಮಂ ಮಾಡದೆ (ಜಗವಿ. ೩-೩೮). [ಅಮಾನುಷ + ಚರಿತ್ರೆ]

ಅಮಾನುಷಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹೆಣ್ಣು ಜೀವ: ಕಲಿಸದೆ ಬರ್ಪುದು ಕಾಶಲಮಿಳೆಯೊಳಮಾನುಷಿಗಮರಿದ ಪೆಣ್ಣಳ ಮಾತೇಂ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦-೧೨೨). [< ಸಂ. ಅಮಾನುಷಿ]

ಅಮಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಲ್ಲದವನು; ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಪಾತ್ರನಲ್ಲದವನು: ಉತ್ತಮದ ಕವಿತೆಯನಮಾನ್ಯಗಿತ್ತು ಪೆಂಪಂ ಗುಂಪನು ಲೀ ನೀಗುತ್ತ ಭವನಂ ಹೊಗಳದಳಿವರನೇನನೇಸುವೆನು (ಬಸಪು. ೧-೩೬) ೨. ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದಿರುವುದು; ಅಗೌರವ: ಅರಿಗಳತಿ ಹೆಚ್ಚಿದರು ಮೈಮಲೆ ದಿರಲು ಧರಣಿಗಮಾನ್ಯವಹುದಿನ್ನರನಣಸಬೇಕೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಮಾಯಕ (ನಾ). ಮಾಯೆಗೆ ಒಳಗಾಗದವನು: ವಿದ್ಯಾಧಿನಾಯಕಂ ತತಮತಿಪಹಾಯಕಂ ಸತತಾನಪಾಯಕಂ ಅಮಾಯಕಂ ಸಲಹುಗೆಮ್ಮಂ (ಉದ್ಭವ. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಅಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಅದರ್ಶದ ಮುಂದೆ ಅಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅಪನಿಗೆ ಮೈ ಉರಿಯೇಳುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೪). ೩. ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು (ದಕ. ೫). [ಸಂ.]

ಅಮಾರ್ಜನೀಯ (ಗು). ತೊಳೆಯಲಾಗದ; ಒರಸಲಾಗದ: ನಿಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಅಮಾರ್ಜನೀಯವೆನಿಸಿದ ಲಜ್ಜಾಕರವಾದ ಕಳಂಕವೇ ಸರಿ (ಪಿಶಾಪ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ಅಮಾವಸೆ ‘ಅಮವಾಸೆ’ ನೋ.

ಅಮಾವಸ್ಯೆ (ನಾ). = ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ನವಮಿ ಪಾಡ್ಯ ಚತುರ್ಥಿ ಪೌರ್ಣ ಮಿಯು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ (ಗಗತಾ. ೪-೬೭). [< ಸಂ. ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ]

ಅಮಾವಾಸಿ ‘ಅಮವಾಸೆ’ ನೋ.

ಅಮಾವಾಸೆ ‘ಅಮವಾಸೆ’ ನೋ.

ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನ ತಿಂಗಳ ಕಡೆಯ ದಿನ; ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಡುವೆ ಭೂಮಿ ಬಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಕಾಣದ ದಿನ: ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಚಂದ್ರ ನಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ಕಿಂಕಭ. ೧೧). [< ಸಂ. ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ]

ಅಮಾಸಿ ‘ಅಮವಾಸೆ’ ನೋ.

ಅಮಾಸೆ ‘ಅಮವಾಸೆ’ ನೋ.

ಅಮಿಕು ‘ಅಮುಂಕು’ ನೋ.

ಅಮಿತ (ಗು). ೧. ಮಿತವಲ್ಲದ; ಅಳತೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಬಹಳ: ಸುಲಲಿತ ಮಹಾಕಾಶವೆಂಬ ಬಯಲೊಳಮಿತ ತತ್ತ್ವಂಗಳೆಂಬ... ಚಪ್ಪರಂಗಳ ನಳವಡಿಸಿ (ಬಸಪು. ೮-೩೭). (ನಾ). ೨. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದವನು: ಅಮಿತನಕ್ರಿಯನಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಮಿತಭಗ (ನಾ). ತುಂಬ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ: ಆರ್ಯದರ್ಶವುಷನ ಮಗನೊ, ಶ್ರೀ ಕ್ಷಯಾರ್ಷನಮಿತಭಗನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧-೧೨). [ಅಮಿತ + ಭಗ]

ಅಮಿತಾಭ (ಗು). ೧. (ಅತಿಯಾದ) ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಒಂದು ದೇವತೆ: ವೈರೋಚನ, ರತ್ನ ಸಂಭವ, ಅಮಿ ತಾಭ... ಈ ಐವರಿಗೂ... ಐವರು ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆಗಳುಂಟು (ಕಲಾ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ: ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯಂ ದೊರೆ ಕೊಂಡ ಮನುಜಂಗಳಿವರಮಂತ್ರ ದಿವ್ಯಾಪಧಿ ಸಿದ್ಧಿ (ಜಾತಕ. ೮-೧೬). [ಅಮಿತ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). = ಅಮಿತಾಯುಷ್ಯ. [ಅಮಿತ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಮಿತಾಳಾಪ (ನಾ). ಮಿತವಲ್ಲದ ಮಾತು; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ: ಅಮಿತಾಳಾಪಂಗಳಿಂ ದೊಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಿನಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ ತಾಪ್ರಯಮೇನ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪೦). [ಅಮಿತ + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಅಮಿತ್ರ (ನಾ). ಮಿತ್ರನಲ್ಲದವನು; ಹಗೆ; ಶತ್ರು: “ಅಭಿಯಾತಿ, ಆರಾತಿ, ಅಮಿತ್ರ... ಈ ೨೪ ಹಗೆ” (ಹಲಾಯು. ೭೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಅಮಿದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಬಡಿಸು, —ಹಾಕು (?): ಅಷ್ಟವಿಂ ಶತನಿರಯಕೋಟಿ ನಿಕ್ಯಷ್ಟಯಾತನೆಗಳಿಗೆ ಭೃತ್ಯನನಟ್ಟಿ ನೋಡುವುದಳು ಕಿದರೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಶಿಶುವಹನೆ ಒಟ್ಟಿಸಿ ಕಿಟುಕುಳಕೆ ರಾಜ್ಯದ ಪಟ್ಟವನು ಕಟ್ಟಿದಡೆ ಮರುಳಮಿಡಿಟ್ಟ ಕಥೆಯಂತಿರಲಿ ನಿಮ್ಮಭಿಮತವೆ ಮತವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೮-೨೦-೪). [ಅಮಿದ್ಧು (< ಅಮುದು) + ಇಡ್ಧು]

ಅಮಿಲ್ ‘ಅಮಲ್’ ನೋ.

ಅಮಿಲ್ದಾರ ‘ಅಮಲ್ದಾರ’ ನೋ.

ಅಮಿಷ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ. ೨. ಲೌಕಿಕಸುಖ; ವೈಭವ. ೩. ಚಲನ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೪. ನಿಷ್ಕವಟ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ.

[ಸಂ.]

ಅಮಿತ್ಯ (ನಾ). = ಅಮೀಕ್ಷೆ: “ಅಜ್ಜಮದಮೀಕ್ಷೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಾಮೀಕ್ಷೆ] ಯಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೧೩). [< ಸಂ. ಅಮಿತ್ಯಾ, ಅಮಿತ್ಯಾ]

ಅಮಾನ(ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಅಧಿಕಾರಿ : (Bailliff. ಇಂಕನ್ನ). ೨. ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿ ಮಾಡುವ, ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಜಪ್ತಿಮಾಡುವ, ತಕ್ಷೀರುದಾರನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು : ತಗಾಡೆ ನೋಟೀಸನ್ನು ಜಪ್ತಿ ನೋಟೀಸನ್ನು, ಅಮಲಾಜಾರಿ ನಡೆಸಲು ಭತ್ಯೆದ ಜವಾನನಿಗಾಗಲಿ, 5 ಅಮೀನನಿಗಾಗಲಿ ವಹಿಸಿದಾಗ (ಗ್ರಾಮಾ. ೭೩); ಗುಮಾಸ್ತರು . . . ಅಮೀನರು, ಪೋಲೀಸಿನವರು— ಕೋರ್ಟು ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಜನವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿದ್ದಿತು (ಇಣಿಸೋ. ೧).

[← ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಅಮಾನ್]

ಅಮಾರ (ನಾ). ೧. ಹಣವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ : ಬದುಕಿದರೆ ಅಮಾರ 10 ಕೆಟ್ಟರೆ ಫಕೀರ (ರೂಢಿ). ೨. ಸೇನಾಪತಿ; ಸರದಾರ.

[← ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಅಮಾರ್]

ಅಮಾಲ 'ಅಮಲ್' ನೋ.

ಅಮುಂಕು, ಅಮಿಕು, ಅಮುಕು, ಅಮುಗು, ಅವುಂಕು, ಅವುಕು, 15 ಔಂಕು, ಔಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅದುಮು; ಒತ್ತು; ಮೆಟ್ಟು; ಹಿಸುಕು: ಯಮುನಾನದೀ ತರಂಗಮನಮುಂಕಿ ವನಲತೆಯ ಮನೆಗಳಂ ಸೋಂಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೩). ಅಮಿಕು: ೧. (ಕಿ). ಅಮುಕು: ೧. "ಹಿಚುಕು, ಒತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೧೩); ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಮುಕುತ್ತಾನೆ (ರಾಮಾಣಿ. ೬೬). ಅಮುಗು: ೧. "ಹಿಚುಕು, ಒತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). ಅವುಂಕು: ೧. ಆನೆ ರಿಪುಸೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ಪಿನವುಂಕಿ ಪೇಡಿ ಪಾಡಿ 20 ಗಟ್ಟಿಜವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧; ಶೂದ್ರಕ). ಕಂಪನವುಂಕುತಿರ್ಪ ತೆಂಬೆಲರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೨); ಕಾಲನವುಂಕಿ ಪತ್ತಿ ಪಿಡಿದೋವದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೮೧); ಅವುಂಕುವಂಗೆ ಜನನಂಕಿಸುವಂಗೆ ಸಿಡಿಲಾ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩-೪೪; 1164); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗಳ — ಅವುಂಕಿದಂ, ಕವುಂಕುಚು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ದುರ್ಬಲತಂಗ 25 ಳೊಳಾದ ಪಾಪದಿಂದೆನ್ನನವುಂಕಿ ಬಂದಲೆವ ದುಃಖಮಂ (ಜೀವನಂ. ೩-೬); ಕೊನೆವರಳಿಂ ಬಲದ ಮೊಲೆದುದಿಯವುಂಕಿ (ಸಾಲ್ಪಭಾ. ೩-೧೩). ೨. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು: ಗುಣಿಸುವ ಭಾಷೆಗಳು ನೂಂಕು, ಅವುಂಕು, ಅಣೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧). ಅವುಕು: ೧. ಹಿಳುಕನವುಕಿದ ತುದಿವರಳ ನಡುಗಳದ ಕಪ್ಪಿನ ನೊಸಲ ನಯನದ ಬಲುಭುಜನ ನೋಡಾತನವ್ವತ್ತಾಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೧); ರಕ್ಷಸರಾಯನೆತ್ತಿದನೊಡನೆ ಬೊಬ್ಬಿಜಾದವುಕಿದನು ಮೊಳಕಾಲಲಾ ಧನುವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೨೧); ಇಟ್ಟಿಬಾಕಿನೊಳಾಗ ತರಿ ದಿರಿದವುಕುತಟ್ಟಿದರು (ಕಂನವ. ೧೭-೩೪). ೩. ಆಲಿಂಗಿಸು; ತಬ್ಬು: ಸ ವಿ ಮಾ ತು ಸೊ ಬ ಗು ಸುರಿಯುವ ಯುವತಿಯನು ಅವುಕದವರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೨). ಔಂಕು: ೧. ಕಳಿಂಗರಾಜ ಗಜಘಟೆಗಳನಾಂಕಿ 35 ಸೊರ್ಕುತ್ತುಂ ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೪೧ ವ); ಕುದುರೆಗಳುಂ ಅನೆಗಳುಂ ನೂಂಕಲಾಂಕಲುಂ ನಡೆವುವು (ಪಂಚತಂ. ೩೧-೧೧); ನಾಚಿದಳುಂಗುಟಿದ ಲಾಂಕುತ ಮಹೀತಳವ (ಕುವ್ಯಾ. ೩೧-೨೧); ಮಿಾನ್ಪುಲಿಗನಾಂಕಿದಡಳು ಕುವುದ ಮಕರೇಶ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೪೧). ಔಕು: ೧. ಔಕುವುದು ಬಲುನಿದ್ರೆ, ನಿದ್ರೆಯ ನೂಕುವನು ಕಣ್ಣೆನೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೧೦); ಸವರಿದರು ಸನ್ಯಾಸಸನ್ಯದಲಾಕುವತಿಬಲರ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೩).

[ದೇ || ತಮಿ. ಅಮುಜ್ಜು, ಅಮುಕ್ಕು; ಮಲ. ಅಮುಕ್ಕು; ತುಳು.

ಅಮುಪು, ಅವುಂಕು, ಅವುಂಪು]

ಅಮುಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಮುಕ್ತನಲ್ಲದ; ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದದ. (ನಾ). 45 ೨. ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದೇ ಬಳಸಬೇಕಾದ ಕತ್ತಿ, ಬಾಕು ಮುಂತಾದ

ಆಯುಧ: "ಸುರಿಗೆ ಮೊದಲಾದುದು ಕಯ್ಯಂ ಬಿಡಲ್ಪಾರದು ಅಮುಕ್ತ ಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೦೮). [ಸಂ.]

ಅಮುಖ್ಯ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಮುಖ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಇರಬಹುದಾದ ಎರಡು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತೆ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಎರಡನೆಯ ಕರ್ಮ. IP ಕರ್ಮಣೀ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಕರ್ಮಪದವು ತಾನಿದ್ದಂತೆಯೇ ಉಳಿದು ಮುಖ್ಯ ಕರ್ಮಪದವು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಭಿಕ್ರಮಂತ ವಾಗುತ್ತದೆ. [ಅಮುಖ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಅಮುಖ್ಯತೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರು ವುದು: ಲಿಂಗತ್ರಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಮುಖ್ಯತೆಯಮುಖ್ಯತೆಯುಮಿಲ್ಲ; ವಾಕ್ಯದ ಕಡೆಯೊಳಾವ ಲಿಂಗಮಿದೋಡದುವೆ ಮುಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೪೧ ವೃತ್ತಿ). [← ಸಂ. ಅಮುಖ್ಯತಾ]

ಅಮುಗು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅಮುಚು 'ಅಮರ್ಚು' ನೋ.

ಅಮುದ (ನಾ). ಅಸಂತೋಷ: ಈಶಭಕ್ತರ ವಿದಿತ ಕರುಣಾಕರುಣ ದಿಂದ ಜಹರಿಮುಖಾಮರರು ಮುದದೊಳಮುದದೊಳಪರೆಂದೊಡೆ (ಬಸವ. ೪-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಮುದು 'ಅಮರ್ದು' ನೋ.

ಅಮುಷ್ಯಾಯಣ (ನಾ). ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕುಲೀನ: "ಆಚಾರಪ್ರಸಿದ್ಧನಪ್ಪಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಮಗನಮುಷ್ಯಾಯಣಾಖ್ಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೩).

[← ಸಂ. ಅಮುಷ್ಯಾಯಣ]

ಅಮೂಢ (ಗು). ಮೂಢನಲ್ಲದ. 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೈನಧರ್ಮವಲ್ಲದ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ದೃಷ್ಟಿ. 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ' ಪರಾ.

[ಅಮೂಢ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] 'ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ'ಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ಕುಹೇತು ದೃಷ್ಟಾಂತರಂಗಲಿಂ ದುರ್ಣಯಂಗಳು ತತ್ತ್ವಭಾಸಂಗಲಾಗಿದರ್ಥಂ ಮೋಹಿಸದಿರ್ಪುದು ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವಂ (ಜಾವುಂಉ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಅಮೂರ್ತ (ಗು). ೧. ರೂಪವಿಲ್ಲದ; ಆಕಾರರಹಿತನಾದ: ಲೋಕೈಕ ಪೂಜ್ಯರ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಮೂರ್ತರ್ . . . ಸಿದ್ಧರಂತರ್ ದಯೆಗೆಯ್ದರಕ್ಕೆ ಮಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೨). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಮೂರ್ತರೂಪ (ನಾ). ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿರಾಕಾರವಾದ ಸ್ವರೂಪ: ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಶಿವನ ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತ ರೂಪಗಳಿರಡನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೩).

[ಅಮೂರ್ತ + ರೂಪ]

ಅಮೂಲ (ನಾ). ೧. ಮೂಲವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ಅಮೂಲ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಬೆಲೆಯಿಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ: ಕುಟುಂಬ ಜೀವನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಮೂಲ್ಯವೂ ಉಚಿತವೂ ಆದ ಶಿಕ್ಷಣ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಅಮೂಲ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬೆಲೆಯಿಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳ ಲಾಗದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಂ ಪೇಣ್ಣ ಚಂದ್ರಪ್ರಭೋದಯ ವಿ ಸ್ತಾರ ಯೆ ನಿ ಪ್ಪ ಕಾವ್ಯಮಿದಮೂಲ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗದೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೬೫). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಕಾಲ, ಅಮೃತಕಾಲ (ನಾ). “ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು” (ಅಮರ.

ಟೀಕೆ). ಅಮೃತಕಾಲ (ಅಮರ). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಕಾಲ ‘ಅಮೃತಕಾಲ’ ನೋ.

ಅಮೃತ (ಗು). ೧. ಸತ್ವಿಲ್ಲದ. ೨. ಸಾವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ:

ಜೀವನುಂ ಮೃತ ದುಃಖ ಅಮೃತಂ ದೇವನಾ ಜೀವನುಮರುದ್ಧನು ದೇವ

ನತಿರುದ್ಧನು (ಬಸಪು. ೫೧-೨೯). (ನಾ). ೩. ದೇವತೆ. ೪. ಮೋಕ್ಷ.

೫. ದೇವತೆಗಳ ಆಹಾರ; ಸುಧೆ: ಪರಮಾಣು ಮಾತ್ರಮಮೃತದ

ಪರಿಸೇವನೆ ಘಟಿಸಲಮರದೇನಮರತ್ನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೪೪); ಪರಮಾತ್ಮನು

ಕೃಪೆಮಾಡಿದರೆ ವಿಷವು ಅಮೃತವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಂಬಹು. ೨೧). ೬. ವಿಷ

ನಿವಾರಕವಾದ ಔಷಧ. ೭. ಅನ್ನ; ಆಹಾರ. ೮. ನೀರು.

೯. ಹಾಲು. ೧೦. ತುಪ್ಪ. ೧೧. ಸಮುದ್ರ. ೧೨. ಚಿನ್ನ.

೧೩. ಪಾದರಸ. ೧೪. ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣ. ೧೫. ಬೇಡದಿರುವ ಭಿಕ್ಷೆ:

“ಬೇಡುವುದು ಮೃತಜೀವನ, ಬೇಡದಿರುವುದು ಅಮೃತವು” (ಅಮರ.

ಟೀಕೆ). ೧೬. “ಯಜ್ಞಶೇಷ” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೧೭. ಸೂರ್ಯ

ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಹೆಸರು. ೧೮. ಚಂದ್ರ. ೧೯. ವಾರಾಹಿಕಂದ.

೨೦. ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ. ೨೧. ನೆಲ್ಲಿಗಿಡ: ಅರಿಷ್ಟಾಮೃತಾಗ್ನಿಮುಖಿ

ಗಕ್ಕೆಟಗುಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೪-೭೦). ೨೨. ಅಳಲೆಕಾಯಿ. ೨೩. ತಲೆ

ಕೂದಲು. ೨೪. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ. ೨೫. ಧನ್ವಂತರಿ. ೨೬. ಕಾಡ

ಹೆಸರು ಗಿಡ. ೨೭. ವಿಷ್ಣು. ೨೮. ಶಿವ. ೨೯. ಇಂದ್ರ. ೩೦. ಆತ್ಮ.

೩೧. ಪ್ರಜಾಪತಿ. ೩೨. ವಿಷ; ನತ್ಯನಾಭ. ೩೩. ಪರಬ್ರಹ್ಮ.

೩೪. ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ. ೩೫. ಯೋಗ್ಯ. ೩೬. ಕುಮುದ.

೩೭. ಆನೆ. ೩೮. ಕುಚ. ೩೯. ಮುನಿ. ೪೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ

ಪಾನಕ: “ಅಪವರ್ಗಂ ನಿಶ್ರೇಯಸಮಪುನರ್ಭವಮಮೃತಮಕ್ಷರಂ

ಮೋಕ್ಷಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೧-೧೯); “ಜಲರೋಮ ಸಮುದ್ರಾಧ್ವರಂ ಬಿಳಿ

ಯೋಗ್ಯಮಶೇಷ ಗುಣಗಳಮೃತಂ ಕಿರಣಂ ಸಲೆ ಮುಕ್ತಿಗಳೆಂಬಿವು ಜಗ

ದೊಳು ದಶನಾಮಂಗಳಮೃತಶಬ್ದಮನಿಷ್ಕಂ” (ನಾನಾಕಂ. ೩೩); “ವಾರಿ

ಶಿರೋರುಹಾಂಬುನಿಧಿ ಯೋಗ್ಯಮಶೇಷ ಗುಣಾಧ್ವರಂ ಸುರಾಹಾರಮರೀಚಿ

ಮುಕ್ತಿ ಸಿತಮಿಂದುವಿನಲ್ಲಮೃತಾಭಿಧಾನಂ” (ನಾನಾರ. ೫). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ತಡೆಯದೆ

ಮುದದಿಂದಮೃತಂಬಡೆದುಮುಣಲ್ಪಡೆಯರೆಂಬ ನಾಣ್ಯದಿಯೆ ನೋಳ್

ದೃಢಮಾದುದು (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೧೫೪). [ಅಮೃತ + ಪಡೆ]

ಅಮೃತಕರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಮಯವಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು;

ಚಂದ್ರ: ಪೂಳವಮೃತಕರನ ಕಿರಣದ ಬೆಳವಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೬೯).

೨. ವೈದ್ಯ. ೩. ವಾಸುಕಿ. ೪. ಅಸುರ. ೫. ದೇವತೆ. ೬. ಶಿವ.

೭. ಸಮುದ್ರ: “ಪಾನಸುರಂ ಶಶಿವೈದ್ಯನು ದೇವತೆಗಳು ಶಿವ ಸಮುದ್ರ

ವೇಳಮೃತಕರಂ” (ನಾನಾಕಂ. ೭೭); “ಹಿಮಕರ ವೈದ್ಯ ವಾಸುಕಿ ಸುರಾ

ಸುರರಂಬುಧಿ ಕೃತ್ತಿವಾಸನುಂ ಅಮೃತಕರಾಭಿಧಾನಂ” (ನಾನಾರ. ೩೬).

[ಅಮೃತ + ಕರ]

ಅಮೃತಕರ ಶಿಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ; ಅಮೃತ ಶಿಲೆ:

ಕರುನಾಡಂ ಕಣ್ಣೆನಂದತ್ತಮೃತಕರ ಶಿಲಾನಿರ್ಮಿತಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೩೮).

[ಅಮೃತಕರ + ಶಿಲೆ]

ಅಮೃತಕಲಶ, ಅಮೃತಕಳಶ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಪಾತ್ರೆ: ಗರುಡನು

ಅಮೃತಕಲಶವನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಂದು ಬಿಂದುವು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು

ವಿಷ್ಣು ಸಾಗರವಾಯಿತು (ಹೂಯ್ಯವಾ. ೨೦). ಅಮೃತಕಳಶ:

ಮೇಲಿರುವ ಭತ್ತಾಕಾರದ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಅಮೃತಕಳಶ ಮತ್ತು ಶಲಾಕೆ

... ಇರುತ್ತವೆ (ಹೂಯ್ಯವಾ. ೧೬). [ಅಮೃತ + ಕಲಶ]

ಅಮೃತಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು; ಅಮೃತ

ಸದೃಶವಾದುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೇಹ್ಯ: ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ...

ಅಮೃತವೆಂಬ ಪಾನದಿಂದಂ ಅಮೃತಕಲ್ಪಮೆಂಬ ಲೇಹ್ಯದಿಂದಂ...

ನೇಜೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ). [ಅಮೃತ + ಕಲ್ಪ]

ಅಮೃತ ಕಳಶ ‘ಅಮೃತಕಲಶ’ ನೋ.

ಅಮೃತ ಕಿರಣ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಶ್ರೀಮಚ್ಚಳುಕೈವಂಶವೋಮಾಮೃತ

ಕಿರಣನಿಷಃ ಕಾಂತಿಯನೊಳೊಂಡೀ... ಯುದ್ಧಮಲ್ಲಂ ನೆಗಟ್ಟಂ

(ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೫). [ಅಮೃತ + ಕಿರಣ]

ಅಮೃತಕುಂಭ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಲಶ. [ಅಮೃತ + ಕುಂಭ]

ಅಮೃತಗಣ (ನಾ). [ಭಂದ] ಜಗಣ ಹೊರತಾಗಿ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು

ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳು: ತಾಳಮಾನ ಸರಸವನಜಾಯೆ ಓಜೆ ಬಜಾವ

ಣಿಯ ಲೆಕ್ಕವನಜಾಯೆ ಅಮೃತಗಣ ಧೇವಗಣವನಜಾಯೆ (ಬಸವ. ೪೯೪).

[ಅಮೃತ + ಗಣ]

ಅಮೃತಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನುಳ್ಳದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ

ತುಪ್ಪ: ಅಮೃತಗರ್ಭಂಗಳೆಂಬ ಸದ್ಯೋ ಘೃತಮುಂ (ಅದಿಪು.

೧೫-೩ ವ). [ಅಮೃತ + ಗರ್ಭ]

ಅಮೃತಗಳಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ವೇಳೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಗಳಿಗೆ: ಅದು

ಪ್ರಕಟವಾದ ಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಗಳಿಗೆ; ಅದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಸ್ತ ಅಮೃತಹಸ್ತ

(ಹೊಂಗಳು. V, ಮು). [ಅಮೃತ + ಗಳಿಗೆ (< ಗಣಿಗೆ)]

ಅಮೃತಗಿರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಬೆಟ್ಟ; ಮೇರುಪರ್ವತ: ಅಮೃತ

ಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಅಮರ ಸಮೂಹವು ಸಮ[ನೋ] ಗಮನದ ಸಕಲ

ಸನ್ನಹಿತನು (ಶಿವಗೀ. ೫೩-೨೫೩). [ಅಮೃತ + ಗಿರಿ]

ಅಮೃತಗೋಪುರ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಗೋಪುರ: ನಿಮ್ಮ ದೀಪ್ಯ

ದೈವೀ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಮೃತಗೋಪುರಕೇರ್ವವೋಲ್! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. IV).

[ಅಮೃತ + ಗೋಪುರ]

ಅಮೃತಜಳಧಿ (ನಾ). ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರ; ಸ್ವೀರಸಮುದ್ರ; ಹಾಲಿನ

ಕಡಲು: ಅನ್ನೆಗಮತ್ತಲಮೃತಜಳಧಿ ವೇಳೆಯಿಂ ಪೊಜಮಡುವ ಶೇಷ

ನಂತೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಮಂದುರದಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೪೮).

[ಅಮೃತ + ಜಲಧಿ]

ಅಮೃತತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ತತ್ತ್ವ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸತ್ಯ:

ಈ ಅಮೃತ ತತ್ತ್ವವೇ ಈಗ ನರಹರಿಯು ಕಂಡ ಚಿರಂತನ ಸತ್ಯವಾಯಿತು

(ಸಮಜೀ. ೯೩೦). [ಅಮೃತ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಮೃತತೀರ್ಥ (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ತೀರ್ಥ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ

ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥ: ಎಲೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮೇ ಅಮೃತತೀರ್ಥಂಗಳೇ ಅರೈ

ನಗರಂಗಳೇ, ಸ್ವರ್ಗಂಗಳೇ, ದಿವ್ಯಜನಮೇ ಮನಮೆ... ಪುಡಿ

ಯೊಳಗೆ ಪುಡಿಯ ಪುಡಿಯಾದೆನಾ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೯-೪).

[ಅಮೃತ + ತೀರ್ಥ]

ಅಮೃತತ್ವ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾವಿಲ್ಲದಿರುವುದು:

ಮನುಜನಸುವಮೃತತ್ವವಂ ಪಡೆದನುವಹುದು (ಬಸಪು. ೪೨-೬೩).

[ಸಂ.]

ಅಮೃತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ:

ಆ ಅಮೃತದೃಷ್ಟಿಯಲಿ ದಿವ್ಯ - ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ ನೆರೆದು ತೆರೆದು ನೋಡು

(ಹೃದಯ. ೩-೧೨). [ಅಮೃತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಮೃತದ್ಯುತಿ (ನಾ). = ಅಮೃತ ಕಿರಣ: ಅಮೃತದ್ಯುತಿಬಿಂಬನೋ

ಪೇಟೆ ನೆ ಮೊಜೆದು... ಮುಖಂ ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜನಾ (ರಾಜಶೇ.

೧೪-೬೨). [ಅಮೃತ + ದ್ಯುತಿ]

ಅಮೃತದ್ರವ (ನಾ). ಅಮೃತದ ದ್ರವ : ನವ ಶಶಿಕಳೆಗಳನಮೃತದ್ರವಂ
ಗಳೊಳ್ ತೀವಿ ತೀವಿ ನಿಜಿಸಿದರೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೨).

[ಅಮೃತ + ದ್ರವ]

ಅಮೃತಪಡಿ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಇಡುವ ನೈವೇದ್ಯ : ಇಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ
ಶ್ರೀಹಿಡಂಬೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ಗದ್ದೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. 5
XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೨೬ ; 1286) ; ಮಠಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿಗೆ ನಡವ ಅಕ್ಕಿಗದೆ
ಅಮೃ[ಮೃ]ತಪಡಿಗೆ ನಡವ ಅಕ್ಕಿಯ ನಳಿ ದವರು (ಸೌಇಇ. IX-ii,
೪೭೦-೬೦ ; 1482) ; ಶ್ರೀ ವಿಠಲದೇವರ ಅಮೃ[ಮೃ]ತಪಡಿ (ಸೌಇಇ.
IV, ೨೭೫-೨ ; 1561) ; ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅಮೃತಪಡಿ ನಂದಾದೀಪ್ತಿ
ಮುಂತಾದ ದೇವತಾವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವನೊ. ೨-೮೨ ; 1641).

[ಅಮೃತ + ಪಡಿ]

ಅಮೃತಪದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷ ಪದವಿ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ :
ಬೇಗಮಂದರ್ ನಾಗಶ್ರೀಕನ್ನೆಯಂ ಚೆನ್ನೆಯನಮೃತಪದಾಸನ್ನೆಯಂ
ವರ್ಣನಾರ್ಥ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪೮). [ಅಮೃತ + ಪದ]

ಅಮೃತಪಯೋಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ : ಅಮೃತಪಯೋಧಿ
ಮಂಥನದ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ಅಂ ಕಮಲೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೯-೪).

[ಅಮೃತ + ಪಯೋಧಿ]

ಅಮೃತಪಿಂಡ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಉಂಡೆ : ಪರಮ ಸುಖಾಮೃತಪಿಂಡದ
ದೊರೆ ಮೂಟು ಮೊಟಂ ಶರೀರಮಾಗಿಪ್ಪ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೫).

[ಅಮೃತ + ಪಿಂಡ]

ಅಮೃತಫಲ, ಅಮೃತಫಲ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
ಫಲ ; ತುಂಬ ರುಚಿಕರವಾದ ಹಣ್ಣು. ೨. ಮೋಕ್ಷದ ಹಣ್ಣು :
ಮರಣವೃಕ್ಷದೊಳಮೃತಫಲದಂತೆ ತೂಗುತಿರೆ (ಗೊಲ್ಲೊಡಾ. ೧೨-೧).
೩. ರಾಮಫಲ (ಮೃದಿಗ. ೭-೧೭೩). ಅಮೃತಫಲ : ೨. ಕಂಡವರ
ಕಣ್ಣುಮಣಿ ಎತ್ತಿದರ ಹಸ್ತದಮೃತಫಲಂ ಮುಟ್ಟಿದರ ಮೆಯ್ಯ ಪುಳಕಂ
(ನಂಬರ. ೨-೨). [ಅಮೃತ + ಫಲ]

ಅಮೃತಫಲ 'ಅಮೃತಫಲ' ನೋ.

ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ ; ಕೋಡಬಸಳೆ.

[ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮೃತಭಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಸಮಾನವಾದ ಭಕ್ಷ್ಯ. ೨. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಅಮೃತಭಕ್ಷ್ಯಂಗಳೆಂಬ ರುಚಿಭಕ್ಷ್ಯಂಗಳಿಂದಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ). [ಅಮೃತ + ಭಕ್ಷ್ಯ]

ಅಮೃತಭವ (ಗು). ೧. ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ; ಹಾಲಿನ
ಕಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ
ವನು ; ಚಂದ್ರ : ಅಮೃತಭವಂ ಶಿಶಿರಕರಂ ಕಮಳಂ ಜಗದೇಕಪಾವ
ನೀಯಶ್ರೀಕಂ ಸಮನವಜೋಳ್ ನಿನ್ನ ಮೊಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೪).

[ಸಂ.]

ಅಮೃತಮಥನ (ನಾ). ಅಮೃತಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕಡೆಯು
ವುದು ; ಹಾಲಿನ ಕಡಲನ್ನು ಕಡೆಯುವುದು : ಸುರರುಂ ದೈತ್ಯಾ
ಳಿಯುಂ ಮಾಳ್ವಮೃತಮಥನದೊಳ್ (ನಂಬರ. ೧-೧).

[ಅಮೃತ + ಮಥನ]

ಅಮೃತಮಯೂಖ (ನಾ). = ಅಮೃತಕಿರಣ : ರೋಗಂ ಸಮನಿ
ಸುಗುಂ ಮನುಜಂಗಮೃತಮಯೂಖಾಪತ್ಯ ದಶೆಯೋಳ್ (ಜಾತಕ. ೯-೨೪).

[ಅಮೃತ + ಮಯೂಖ]

ಅಮೃತಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಅಮೃತ ಕಿರಣ : ಅಮೃತಮರೀಚಿಯಿಲ್ಲ
ದಂಬರಚಕ್ರಂ . . . ರಂಜಿತಮೇ (ಜಗವಿ. ೨-೬೬). [ಅಮೃತ + ಮರೀಚಿ]

ಅಮೃತಮಹಲ್ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಒಂದು ತಳಿಯ ಹಸು
ಗಳ ಜಾತಿ. ೨. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅರಣ್ಯಪಶುಗಳ ಮಂದೆ ;
ಸರ್ಕಾರವು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಡಹಸುಗಳ ಗುಂಪು.
೩. ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ.

ಅಮೃತಮಹಲ್ ಕಚೇರಿ = ಅಮೃತಮಹಲ್ ವಿಭಾಗದ ಕಚೇರಿ ;
ಅರಣ್ಯ ಪಶುಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ
ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ : ಅಂಚೆ ಅಮೃತಮಹಲ್ ಕಚೇರಿಬಕ್ತಿ ತಿಪ್ಪಯ್ಯ (ಎಕ.
XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೪೦-೧ ; 1868). [ಅಮೃತ + ಮಹಲ್]

ಅಮೃತರಸಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾನಕ : ಅಮೃತರಸಾ
ಯನಮಂಬ ಪಾನಮಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೩ವ). [ಅಮೃತ + ರಸಾಯನ]
ಅಮೃತರೇಖೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಹಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಗೆರೆ.

[ಅಮೃತ + ರೇಖೆ]

ಅಮೃತಲೋಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಲೋಕ : ತ್ರಿಶರೀರಂಗಳೆಂಬ
ಸೆಜೆಮನೆಗಳ ಸುಟ್ಟು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡೆಂಬ ಗುಣವಾ ವಶವಲ್ಲದ
ಮೃತಲೋಕವನೊಂದೆ ಸಮಯದೊಳಶರೀರಾತ್ಮನೆಯ್ದುವನು (ಭರಣಿ.
೬೮-೮೯). [ಅಮೃತ + ಲೋಕ]

ಅಮೃತವರ್ಷ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಮಳೆ : ಶ್ರೀ ಧರ್ಮಾಮೃತ ವರ್ಷ
ಮನೀ ಧಾತ್ರೀತಳದ ಭವ್ಯ ಸಸ್ಯಕಮವ್ಯಾಭಾಧಂ ಕಷೆದಂ (ಸುಕುಮಾ.
೯-೧). [ಅಮೃತ + ವರ್ಷ]

ಅಮೃತವಲ್ಲಿ, ಅಮೃತವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ ಗಿಡ ; ಕೋಡ
ಬಸಳೆಹಂಬು. ಅಮೃತವಳ್ಳಿ : ಮಂಜಿಷೆಯಳ್ಳು ಅಮೃತವಳ್ಳಿಯಲೆ
ಗಳು . . . ಇವುಗಳಂ ಅರದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೬-೧).

[ಸಂ. ಅಮೃತವಲ್ಲೀ]

ಅಮೃತವಳ್ಳಿ 'ಅಮೃತವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಮೃತವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಇಂಪಾದ ಮಾತು ; ಪ್ರಶಸ್ತ
ವಾದ ವಾಕ್ಯ : ಅಮೃತವಾಕ್ಯದಿಂದಂ ನುಡಿದನಾಚಾರ್ಯನು (ವೀಶ್ಯಪು.
೨-೮-೧೧). [ಅಮೃತ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಮೃತವಾಣಿ (ನಾ). ರಸಮಯವಾದ ಮಾತು ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ
ನಿಲ್ಲುವ ಮಾತು : ವಚನಕಾರ್ತಿಯರು ತಮ್ಮ ಅನುಭವದ ಅಮೃತ
ವಾಣಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತರಿಸಿದರು (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೧೫). [ಅಮೃತ + ವಾಣಿ]
ಅಮೃತವಾರ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ : ಮೇರದಪ್ಪಿದ ರತಾಮೃತ
ವಾರ್ಧಿಯನೀಸಿ ಮೂಡುತುಂ ಮುಲುಗುತುಮಿರ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು.
೬-೧೨೦). [ಅಮೃತ + ವಾರ್ಧಿ]

ಅಮೃತವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು ; ಸುಂದರ
ವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು : ಹಿಮಕಿರಣಶಕಲಾಭರಣನಜನಮೃ [ಪಾಶಾಂ.
ಮಿ]ತ ವಿಗ್ರಹನು (ಬಸಪು. ೨೬-೪೫). [ಅಮೃತ + ವಿಗ್ರಹ]

ಅಮೃತವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಮೃತವರ್ಷ : ಕುಸುಮಾನಿಗೆ ಅಮೃತವೃಷ್ಟಿ
ಯಾದಷ್ಟು ಆನಂದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೧೦೧೯). [ಅಮೃತ + ವೃಷ್ಟಿ]
ಅಮೃತಶಿಲೆ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು ; ಚಂದ್ರ
ಕಾಂತಶಿಲೆ ; (ಉಕ) ಸಂಗಮವರಿ ಕಲ್ಲು : ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ಸಿಮೆಂಟ್
ನಿಲ, ಮಣ್ಣಿನನಿಲ, ಐಶ್ವರ್ಯವಂತರು ನಿಲಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯನ್ನು
ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೧). [ಅಮೃತ + ಶಿಲೆ]

ಅಮೃತಸಂಧಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ
ಅವಕಾಶ ; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಸಮಯ : ಎಂಥ ವಿಷವೇಳೆಯಲ್ಲಿ
ಈ ಅಮೃತಸಂಧಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿರುವೆನೆಂಬುದು ನರಹರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು
(ಸಮಜೀ. ೨೫೫). [ಅಮೃತ + ಸಂಧಿ]

ಅಮೃತಸಾನ್ನಾಯ್ (ನಾ). ರುಚಿಕರವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆದ ಹವಿಸ್ಸು; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಹವಿಸ್ಸು: ಅಮೃತಸಾನ್ನಾಯ್ ಜ್ಯಾದಿಂ ಗಂಧತೋಯದಿ ನಾಪ್ತಾಂಘ್ರಿಯನಾದಮರ್ಚಿಸಿದರಾ ಶ್ರೀ ದೇವನುಂ ದೇವಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬). [ಅಮೃತ + ಸಾನ್ನಾಯ್]

ಅಮೃತಸಾರಜ (ನಾ). ಕಾಕಂಬಿ; ಸಕ್ಕರೆ ಪಾಕ. [ಸಂ.]

ಅಮೃತಸೇಚನೆ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸುವುದು: ಮಂಥ ರಿಯ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತಾನಮೃತಸೇಚನೆಯಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩-೬೦). [ಸಂ. (ಅಮೃತ + ಸೇಚನೆ)]

ಅಮೃತಸೋದರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಉಚ್ಚೈಶ್ರವ. ೩. ಕುದುರೆ. ೪. ನೋಲ (ಕಿ). [ಅಮೃತ + ಸೋದರ]

ಅಮೃತಸ್ಯಂದಿ (ನಾ). ಅಮೃತವನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವುದು, —ಹೊರಚೆಲ್ಲುವುದು: ಕರ್ಣಾಮೃತಸ್ಯಂದಿಗಳಪ್ಪ ನುಡಿಗಳಂ ನರೇಂದ್ರಂ ನುಡಿಯ ಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೭೬ ವ). [< ಸಂ. ಅಮೃತಸ್ಯಂದಿನ್]

ಅಮೃತಸ್ವರ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ದನಿ; ಮಧುರಧ್ವನಿ: ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ಕೈವಿಡಿದು ಪರವೆಯರ ಪ್ರಾಣಮಂ ಪಿಡಿತಪ್ಪಂತೆ ನಡೆತಂದಮೃತಸ್ವರದಿಂ ತೆಗೆ ಕದವನೆನಲ್ (ನಂಬರ. ೧೬-೪೨). [ಅಮೃತ + ಸ್ವರ]

ಅಮೃತಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವುಳ್ಳ ಕೈ. ೨. ಅಮೃತದಂತೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೈ: “ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗೀತೆಗಳು”. . . ಪ್ರಕಟವಾದ ಗಳಿಗೆ ಅಮೃತಗಳಿಗೆ; ಅದನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಸ್ತ ಅಮೃತಹಸ್ತ (ಹೊಂಗಳು. ೨೦, ಮು). ೩. ಹಸ್ತ ಸಿದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು. ೪. ವೈದ್ಯ. [ಅಮೃತ + ಹಸ್ತ]

ಅಮೃತಾಂಜನ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತದಂತೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅಂಜನ, —ಕಾಡಿಗೆ: ಸತಿಯರ ಕಣ್ಣುಮೃತಾಂಜನದೊಲು ಪಿತ್ಯ[ತರ] ಗ೯ತಿ ಮುದಮೆಯ್ವಿ ಪನೊಡನೆ (ಅನಂಜ. ೭-೪೨). ೨. ಒಂದು ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ: ಅಮೃತಾಂಜನದಿಂದ ತಲೆನೋವು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಮೃತ + ಅಂಜನ]

ಅಮೃತಾಂಧಸ (ನಾ). ದೇವತೆ: ಅಸಮಮಿತ್ರಾಸ್ಥಿತ ಸತ್ಯಜಿತು ವಸುಧೆಯೊಳು ಚಿತ್ರಸೇನನಮೃತಾಂಧಸರು ಗಾಯಕರೆಂದು ಕರೆಸುವರಾವಕಾಲ ದಲಿ (ಹಸಾರ. ೨೧-೪೨). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಂಧಸ್]

ಅಮೃತಾಂಶು (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕಿರಣ. ೨. ಚಂದ್ರ: ಕುರುಳಾ ಮದೀಯಕೋಮಲೆಯ ಮುಖೇಂದುವಂ ಮಜಸಿದಂದಿನದೊಂದೊಳ ಲಿಂದಮಿಗಳಂತೆಳಸಿತಳಲ್ ಮುಗಿಲ್ ಮಜಸಿ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಂಡ ಮೃತಾಂಶುಬಿಂಬಮಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೧). [ಅಮೃತ + ಅಂಶು]

ಅಮೃತಾಂಶುರಶ್ಮಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಿರಣ: ಅಮೃತಾಂಶುರಶ್ಮಿಗಳ ಕುಂಚಿಗೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೬೭). [ಅಮೃತಾಂಶು + ರಶ್ಮಿ]

ಅಮೃತಾಕರ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಆಕರವಾದುದು; ಅಮೃತದ ನೆಲೆ, —ಮೂಲ. ೨. ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ.

ಅಮೃತಾಕರಾವನಿ = ಅಮೃತಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದ ಭೂಮಿ: ಭೋರನೆ ಪಾಯ್ಪರ್ ರಸಪ್ರವಾಹಜಯಮಾವಾಳಂಗಳಂ ತೀವೃತರ್ಪಿನಮಿದ್ವತ್ತ ಮೃತಾಕರಾವನಿಯಪೊಲ್ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟೀಕುಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಇಂಪಾದ ಅಕ್ಷರ: ಪಂಡಿತ ನೊಡನಮೃತಾಕ್ಷರಗಂಡೂಪಮನುಗುಳ್ಳ ತೆಜದನುಗ್ರಾಹಿಸೆ . . . ಎದ್ದ ಗೊಂಡುದುಪನ್ಯಾಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೯). [ಅಮೃತ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಮೃತಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಮಂಗಳಕರವಾದ ದೃಷ್ಟಿ: ಸದಮಲ ಭವಾನಿ ಸಹಿತೀಕ್ಷಿಸೆ . . . ಅಮೃತಾಕ್ಷಿಯಿಂ ಬಳಿಕ ಪೊಗಳಿದನೆದ್ದು ಚತುರ್ಮುಖಂ (ವೀಕ್ಷಿಪು. ೨-೨-೩೧). [ಅಮೃತ + ಅಕ್ಷಿ]

ಅಮೃತಾಧರೆ (ನಾ). ಅಮೃತದಂತೆ ಮಧುರವಾದ ತುಟಿಯುಳ್ಳವಳು: ಅಮೃತಮಯವಾಣಿ ಪರಿಲಸದಮೃತಾಧರೆ . . . ಅಮೃತ ಮತಿ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೨). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಧರಾ]

ಅಮೃತಾನುಭವ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಅನುಭವ: ಅಮೃತಾನು ಭವದಿ ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಿ ಶ್ರೀಜ್ಞಾನದೇವನನುವ ಮನದಿಂದ ಮುಕ್ತ ಭಗ ವಂತಯುಕ್ತ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತ ಅಮೃತ ತನುವ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೫-೧೧). [ಅಮೃತ + ಅನುಭವ]

ಅಮೃತಾನ್ನ (ನಾ). ಅಮೃತದ ಆಹಾರ, —ಅನ್ನ: ಕಾಳಕೂಟಂ ಬೆರಸಿದಮೃತಾನ್ನ ಭೋಜನವೊ ಪೇಳಲರಿದನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೫). [ಅಮೃತ + ಅನ್ನ]

ಅಮೃತಾಬ್ಜ (ನಾ). ಕೆಂದಾನರೆ: ಜಿನಾಂಘ್ರಶ್ವಸದಮೃತಾಬ್ಜಮನಾ ಘ್ರಾಯಿಸಿದಂ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೧). [ಅಮೃತ + ಅಬ್ಜ]

ಅಮೃತಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಜಳಧಿ: ಸುಖಾಮೃತಾಬ್ಧಿ ತಾನಾರ್ಗ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೫). [ಅಮೃತ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಮೃತಾಯತ (ಗು). ಅಮೃತದಂತಿರುವ; ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನ ವಾದ: ಪಂಚಮ ಕಲ್ಪಪ್ರಧಾನರಮೃತಾಯತಮಾದಿಂಚರದಿಂ ಬಿನ್ನವಿಸಿ ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೩). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾಯಿತ]

ಅಮೃತಾರ್ಚಿ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಂಶು: ಅಮೃತಾರ್ಚಿಯಂತೆ ವಿಸ್ತರಿತ ಕುವಲಯನೆಂದು ಧರ್ಮಜನ ಧರೆ ಪೊಗಳುತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೩). [< ಸಂ. ಅಮೃತಾರ್ಚಿಸ್]

ಅಮೃತಾವಹ (ಗು). ೧. ಮುಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ: “ಕೈವಲ್ಯಮಪುನರ್ಭವಂ . . . ಅಮೃತಾವಹಂ . . . ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಸರಿಸಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾನಾಸ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ನೆಲೆ; ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನ: ತ್ರೈಲೋಕ್ಯನಾಥಂ ಕುಡುಗೆಮಗಮೃತಾನಾಸಮಂ ವೀರನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧). [ಅಮೃತ + ಅನಾಸ]

ಅಮೃತಾಶನ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದೇವತೆ. ೨. ಅಮೃತದ ಆಹಾರ: ದ್ವಿಸಹಸ್ರಹಾಯನಾಂತರಕ್ಕತಾ ಮೃತಾಶನನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೯ ವ). [ಅಮೃತ + ಅಶನ]

ಅಮೃತಾಸಾರ (ನಾ). ಅಮೃತ ವರ್ಷ: ಬಲಶ್ಚೆಯಂ ಬಾರಿಸಲೆಂದು ಬಂದ ಪಥಿಕರ್ ಪಥಿಕಾನಯನ ಪ್ರಭಾಮೃತಾಸಾರದೆ ತೀವಿ ಬರ್ಷ ಪರಿ ಕಾಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೪); ಏಂ ಕಜಿದುದೋ ಕರ್ಣಾಮೃತಾಸಾರಮಂ (ಪರಾಮಾ. ೧೬-೯೬). [ಅಮೃತ + ಅಸಾರ]

ಅಮೃತಾಹರಣ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು; ಅಮೃತದ ಅಪಹಾರ. ೨. ಅಮೃತವನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ದಿಂದ ತಂದವನು; ಗರುಡ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮೃತಾಹಾರ (ನಾ). = ಅಮೃತಾಶನ ೨: ಪಾರಣಾವಧಿಯೊಳಮೃತಾ ಹಾರನುನಾರೋಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೯ ವ). [ಅಮೃತ + ಆಹಾರ]

ಅಮೃತೇ (ನಾ). ೧. ಅಮರದ ಬಳ್ಳಿ: “ಅಮೃತಾ, ವತ್ಸಾದನೀ, ಗುಳೂಚೀ —ಈ ೩ ಅಮರ್ದುಗಳ್ಳಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೧೬೧). ೨. ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಅಮೃತಾ]

ಅಮೃತೋದ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ. [ಅಮೃತ + ಉದ]

ಅಮೃತೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತವು ಹುಟ್ಟುವುದು. ೨. ಅಮೃತವು ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ. [ಅಮೃತ + ಉದ್ಭವ]

ಅಮೃ (ನಾ). ೧. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಅಮೆಯಲಿನನೋಡನಿರ್ದು ತೋಲಗಿದ ಹಿಮಕರನಮೋಲು (ತೂರಾ. ೨-೪-೭). ೨. ಚಂದ್ರನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು: ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಸಂಪೂರ್ಣಚ್ಚಾಯೆ ಹೈಮ ವತಿಸುಮನತಾಜ್ಯೋತ್ಸೇ ಸ್ವಧಾಕಾಂತಿ... ಹದಿನಾಲು ವರ್ಷದೊಳೆ (ಭಾವಚಂ. ೪-೧೪). [< ಸಂ. ಅಮಾ]

-ಅಮೃ (ಪ್ರ). ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ನಿನ್ನಜಾಯ ಮೆಯ ನಿನ್ನನಿನಿತಂ ಮುಗಿಸಿದುದು (ಆದಿಪ. ೫-೯೫); ಅಮೃಮೆವಡು ವುನು ಕುಡಿದೊಂದು ಪಣ್ಣರಸದೊಳೆ ಗಿಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೬); ನೀರ ನಂಜಮೆಯಂತೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಂತೆ ಕೇದಗೆಯ ಪುಷ್ಪದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೯೪); ಅಮೆಗೆ-ತೀರಮೆ, ಅಮೃಮೆ, (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಅಮೇಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. ೨. ಅಶುದ್ಧ ವಾದ; ಕೊಳಕಾದ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ: ಅಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸ ಮೇಧ್ಯಮುಮಂಜಲುಮಪ್ಪುದು (ಆಜಿಪ. ೨-೫೧). (ನಾ). ೩. ಹೇಲು; ಮಲ: ಮಲದೊಳಗೆ ಪುಳುವಾಗಿರುತ್ತೆ ಕೂದಲಿನ ಮಾತ್ರದೊಳಕ್ಕ ಮೇಧ್ಯವ ಮೆಲುನನು (ಶಂಕದಾ. ೧೦-೩೭). [ಸಂ.]

ಅಮೇಯ (ಗು). ಅಳೆಯಲಾಗದ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ: ಸ್ವಚ್ಛ ಕರ್ಣಾಟಕರ ತೆಂಕಣರಚ್ಚ ಬಾಹ್ಯೇಕರನಮೇಯ ಪರಾಕ್ರಮಾನ್ವಿತರಾ (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೧೫); ಅನುಪಮಚಾರಿತ್ರರದ್ವಿತೀಯರಮೇಯರಾ (ಶಾಂತಿಪ. ೧-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘ (ಗು). ೧. ವ್ಯರ್ಥವಾಗದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ. ೨. ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ; ಸಿದ್ಧಿಹೊಂದುವ. ೩. ತುಂಬ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ: ಹಿಂಸನಮಮೋಘ ಶರಮಾಯು ಕೆಡೆಮದಾತ್ಮಕುರಂಗಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪರ್ವತಶಿಖರದ ಹೆಸರು: ತತ್ಕುಳ ದಂಷ್ಟಪ್ರಾಗ್ಧಿಗ್ಧೇಶದಮೋಘ ಸುಪ್ರಬುದ್ಧ ರುಂದ್ರ... ಕೂಟಾಷ್ಟಕಂಗಳೊಳ್ ರಮಿಯನು (ಆದಿಪ. ೭-೩ ನ). ೩. [ಜೈನ] ವ್ಯರ್ಥವಾಗದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ವಜ್ರಕಾಂಡಮೆಂಬ ಬಿಲ್ಲುಂ ಅಮೋಘಮೆಂಬ ಶರನಿಕರಮುಂ (ಆದಿಪ. ೧೫-೩ ನ). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘಂ (ಅ). ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಂತೆ; ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿ; ತಪ್ಪದೆ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ: ವರವನಮೋಘವಿಾಗೆಮಗೆ ದೇವತೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೫); ಬಹುಕಳಾಳಾಪಂಗಳಂ ಕಲ್ಪು ಬರ್ಪವ ಮೋಘಂ ಬಿಡಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೫); ಭೂಮಿಭಾರವನಮೋಘಂ ಪಿಂಗಿಸಲ್ಪೆಬ್ಬುದು (ಜಗವಿ. ೧-೭೪). [ಸಂ.]

ಅಮೋಘವಚನ (ನಾ). ೧. ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸದ ಮಾತು; ಎಂದೂ ತಪ್ಪದ ಮಾತು. ೨. ಆಡಿದ ಮಾತು ತಪ್ಪದವನು; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ. [ಅಮೋಘ + ವಚನ]

ಅಮೋಘವರಿಷ (ನಾ). = ಅಮೋಘವರ್ಷ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಮೋಘ ವರಿಷಂ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೨೪-೧; ?). [< ಸಂ. ಅಮೋಘವರ್ಷ]

ಅಮೋಘವರ್ಷ (ನಾ). ನೈಪತುಂಗನೆಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಭಾವಿಸಿ ಬೆಸಸಿದನಖಿಳಧರಾವಲ್ಲಭನಿಂತಮೋಘವರ್ಷ ನೈಪೇಂದ್ರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧). [ಅಮೋಘ + ವರ್ಷ]

ಅಮೋಘ (ನಾ). ೧. ತುತ್ತಾಗಿ ಹೊವಿನ ಗಿಡ; ಪಾದರಿಗಿಡ. ೨. ವಾಯವಡಂಗದ ಗಿಡ. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ. [< ಸಂ. ಅಮೋಘ]

ಅಮೌಢ್ಯ (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಜಾಣತನ. ೨. ಜಾಣ; ಮೌಢ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಮಹಾನಿರುಪಮಿತ ಮಹಿಮಾ ಧ್ಯಾನಂ ಪ್ರೌಢನಮೌಢ್ಯನನು (ಬಸಪ. ೪೬-೭೧). [ಸಂ.]

ಅಮೌಲ್ಯ (ಗು). ಬೆಲೆಕಟ್ಟಲಾಗದ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ; ತುಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಕಲ್ಯಾಣಯುಕ್ತವಮೌಲ್ಯವರಿಹೃತಶಲ್ಯವು (ಬಸಪ. ೪೩-೬೬); ಈ ಅಮೌಲ್ಯ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದತ್ತ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸಾಹಿತಿಗಳು ಪೂರೈಸಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೭೨). [ಸಂ.]

ಅಮೃ, ಅಮೃ, (ನಾ). ಅಪ್ಪ; ತಂದೆ. ಅಮೃಂಗಳ್, ಅಮೃಂದಿರ್ (ಬಹುವ: ಬಣರರ್ ದಡ್ಡನರಾಧಿಪತ್ಯವರಮೃಂಗಳ್ವಣವಿಧ್ಯದರಾಜರಾ ಇಪ್ಪ ಸುದೇವಿ ರತ್ನಾವಲಿ ಮಾಡಿಸಿ ಸನ್ನಿಯೊಳೊಳ್ ಶಿವಾಲಯಂ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೪; ೯ನೆಯ ಶತ); ಬ್ರಹ್ಮಂಗಳಂ ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಬಿಸುಡಲ್ಪೆಲ್ಲನಪೊಡೆ ಪೆಜವುಳಿಸುಡದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧-೧೦); ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಕರ್ಣನಲ್ಲಿದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೭ ನ); ನೀತಿಯನಜಿ ದಮ್ಮಂದಿರ ಮಾತಂ ಮನ್ನಿಸಿ ನಿಜೋಚಿತ ವ್ರತಗತಿಯಂ ಜಾತಿ ಕುಲಾನ್ನತ್ಯಮನಭಿಜಾತರ್ ಮಾಲ್ಪಂತೆ ಮೂರ್ಖರೇಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು: ಚನ್ನಿಯಮ್ಮರಸರ್ ದೇವಗೈ ಮಣ್ಣಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೪-೧; 500); ಕೊತ್ತಮ್ಮಶರ್ಮಣೇ ಎಡೆತೊಳೆನಾಡು ವಿಷಯೇ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೨; 550); ಗೊಯ್ಯೆನ್ನಮ್ಮಾ ಗಳಜುಗಣ್ಣುಗ ಬೆದೆನ್ನೆಲ್ಲಣ್ಣುಟ್ಟರ್ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೨, ೫೮-೪; 825). ೩. ಪೂರ್ವ ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. ೪. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ (ಅಪ್ಪ, ಅಯ್ಯ ಎಂಬಂತೆ) ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಅವರ್ಗಳೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಿಂತೆಂದ ರಮ್ಮಾ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬಂದ ಕುಲಸಂತತಿಯಂ ಕಾವೊರಾರುಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೪-೧೪); ಅಮ್ಮ ನಿನ್ನನೊಡಗೊಂಡು ಮುಬುಂಗುವ ಕಾಲ ಮಾಡುದೋ (ಕಾದಂಪು. ೧೮೨); ಅಮ್ಮ ಪಾಪಮುಂಟೆಂದಜಾ ನೀಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೫). ೫. ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿಬೆಲೆವಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಲುಗಳಿಗೇಕೆತ್ತ ಪೋದುವೊ ಪಿಡಿವಟ್ಟಮ್ಮ ಬಲಿರೆ ಕಂಡಿರೆ ನಿಮ್ಮಳವಂ ನಿಮಗಮಾಗಳೆಯೆಡೆ ಜಾಯ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯). ಅಮೃ: ೨. ಸಿರಿಯಮಗಾಂಡನ ಹೆಂಡತಿ (ಇಲ. XII; ೧೦೧-೪; 1279).

ಅಮ್ಮಮ್ಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎಲೆಯಮ್ಮಮ್ಮಹಾವಿದೆಯತ್ತ ಹೋಗಿದಿರು (ಬಸಪ. ೪೮-೪). ಅಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಮ್ಮನ ಗಂಧವಾರಣಂ ಪಡೆಮೆಚ್ಚೆ ಗಂಡಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೮ನ); ಅಂಕದ ಗಣನಾಯಕಂ ವರದನಕ್ಕೆಮಗಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೦). [< ಅಮ್ಮ]

ಅಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಮಾತೆ: ಅಮ್ಮಾ ಬಾರೆಯನುತಂ ಕಂದ ನಮ್ಮನ ಕಚ್ಚೆಯಂ ಪಿಡಿದಾಗ ತಗೆವುತಿರೆ (ಬಸಪ. ೪೭-೨೦); ನಮ್ಮ ಪತಿಗಂದಧಿಕದೇವರ ನಮ್ಮಕಾಣಸು ತಾಯೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಂಗನೆಯೆ (ಕುವಾಳ. ೬೦೩. ೩೩-೧೧); ಅಮ್ಮ ನೀನು ಸಾಯಲೇಕೆ ನಮ್ಮ ತಬ್ಬಲಿ ಮಾಡಲೇಕೆ ಸುಮ್ಮನಿಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ಲಿನುತ್ತ ಅಮ್ಮನಿಗೆ ಕರು ಹೇಳಲು (ಗೋಪಾಡು. ೭೪); ಅಮ್ಮನ ಮನಸ್ಸು ಬೆಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಮಗಳ ಮನಸ್ಸು ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ಗಿರಿಯಮ್ಮ, ಚನ್ನಮ್ಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮ, ಹೊನ್ನಮ್ಮ. ೩. ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ—

ಅಜ್ಜಮ್ಮ, ಅತ್ತೆಮ್ಮ. ೪. ಸ್ತ್ರೀದೇವತೆ: ಅಮ್ಮನವರ ಉತ್ಸವ ಹೊರಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. (ಕರಾ) ಅಂಬಿಗರ ಒಂದು ದೇವತೆ: ಜಟಿಕಾ, ಅಮ್ಮ, ಬೊಬ್ಬ ಯೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಈ ಅಂಬಿಗರು ನಡೆ ಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಥಾಗ. ೧೮೩). ೬. ಸಿಡುಬು: ಆ ಹುಡುಗಿಗೆ ಅಮ್ಮ ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೭. (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ.) ಅಜ್ಜಿ: ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಮ್ಮ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೮. ಹೆಂಗಸು: ಆ ಅಮ್ಮ ಏನೋ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ೯. ಗಂಡ ಸತ್ತವಳು; ರಂಡೆ; ಮುಂಡೆ.

ಅಮ್ಮನ ಬೇನೆ = ವಾಂತಿ ಭೇದಿ ರೋಗ; ಕಾಲರಾ (*). ಅಮ್ಮ ನಾಟ = "ಮೈಲಿಬೇನೆ ಅಮ್ಮನ ಹಾವಳಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩).

[ದೇ || ತಮಿ. ಅಮ್ಮಾ, ಅಮ್ಮಾಳ್ = ತಾಯಿ, ದಾದಿ, ಹೆಂಗಸು, ಅಮ್ಮೈ = ತಾಯಿ, ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರು, ಅಜ್ಜ; ಮಲ. ಅಮ್ಮ = ತಾಯಿ, ದೇವತೆ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಳಿ); ಕೊಡ. ಅಮ್ಮ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರಾಗಿ ಮತಾಂತರಹೊಂದಿದ ಕೊಡಗರ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ, ಅಮ್ಮತಿ (ಸ್ತ್ರೀ); ತುಳು. ಅಮ್ಮ = ತಾಯಿ, ಹೆಂಗಸು; ತೆಲು. ಅಮ್ಮ, ಅಮು = ತಾಯಿ, ಪರಿಚಾರಕಿ, ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವ ಗೌರವ ಸೂಚಕ ಶಬ್ದ; ಕೊಲಾ. ಅಮ್ಮ, ಅಮ್ಮನೆವ್ (ಬಹುವ) = ತಾಯಿ; ಕುಣ. ಅಮು = ತಂದೆಯ ತಂಗಿ, ಸೋದರಮಾವನ ಹೆಂಡತಿ, ಹೆಂಗಸು; ಕುನಿ. ಅಮ್ಮ = ತಂದೆಯ ತಂಗಿ, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ. / ಸಂ. ಅಂಬಾ, ಅಂಬಾಡಾ, ಅಂಬಾಲಾ, ಅಂಬಾಲಿಕಾ, ಅಂಬಿ, ಅಂಬಿಕಾ, ಅಂಬಯಾ = ತಾಯಿ]

ಅಮ್ಮ (ಅ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಯಾಸ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವು ಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಯ್ಯೊ, ಅಮ್ಮಾ ಈ ನೋವನ್ನು ತಾಳಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅಣಕ, ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಮ್ಮಾ ಏನು ಹೇಳಲೋ ನಿನ್ನ ಸಾಹಸವನ್ನು (ರೂಢಿ).

ಅಮ್ಮಮ್ಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಹಹಾ ಬಾಹಾಬಳದಿಂದಮ್ಮಮ್ಮ ದಿಕ್ಕಾಳ ರನಳುಕಿಸಲದ್ದಿಂವ್ರಮಂ ಚಾಳಿಸಲ್ (ಎಚ್. XVI, ೭೧-೨೬; 1074); ಭಾಷಮ್ಮಮ್ಮ ಬಣ್ಣಪರಾಲೆ ಭಾವಿಪ್ಪೊಡೆ ಪಾಂಡ್ಯದೇಶಜರೆ ಧನ್ಯರ್ ನೋಡೆ ಭೂ ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೭೨); ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಹರಿನಿಕರ ಹರಹಿನಿಂದೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೪); ಕಂಸನಾ ಚಾಳಾನೆಯಂ ಕೆಡಹಿ ದೊಡೆ ಮಹಾದ್ಭುತವಾಯ್ತೆ ಹೇಳಲರಿದಮ್ಮಮ್ಮ ನೀಂ ಮಹಾಂ ವೀರನೈ (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೧೫-೩೧); ಹ್ಯಾಗೆಹ್ಯಾಗೆಯ್ಯೆಯೊ ಅಮ್ಮಮ್ಮ ನೀಗಿ ಆಕಟಿ ಕಟಿ ಸಾಗದ ಪ್ರಾಣ (ಜಿನಮು. ೩೬-೪೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಮ್ಮ, ಅಮ್ಮಮ್ಮ = ದಯೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಸಂತೋಷ ಸೂಚಕ ಅವ್ಯಯ; ಮಲ. ಅಮ್ಮ ಅಮ್ಮಾಹೆ = ದುಃಖ, ಸಂದೇಹ, ಕಳವಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. / ಪ್ರಾ. ಅಮ್ಮೊ]

ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ ಎಂಬ ಗಿಡ; ಶಂಖಪುಷ್ಪಿ: "ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿಯೆಂದು ಹೆ ಗ್ಗ ಟ್ಪ ವ ತ್ತಿ ಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಬಿಡದಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೬); ಶ್ರೀರಾಜಾವರ್ತ ದಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಸತಿವೋಲ್ ಕಾಸ್ತುಭಂ ಮೇಘಮಾಲಾಕಾರಂಬೊಲ್ ಶಂಖಮಮ್ಮಂಗೊಡಲಿಯ ಮುಗುಳ್ಳೊಲ್. . . ಇರೆ ತನುಚ್ಚಾಯೆಯಂ ಮಿಕ್ಕ ಲೋಕಾಧಾರಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪನಕ್ಕೀ ಭುವನ ಭವನಮಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ಕ. ೧೭೬). [?]

ಅಮ್ಮಂಡಲ (ನಾ). ಜಲರಾಶಿ: ಪೃಥ್ವೀಮಂಡಲಮುಮಂ. ಅಮ್ಮಂಡಲ ಮುಮಂ ಬಳಸಿ ಬರೆದಂತೆ ಆಸಂಖ್ಯಾತ ದ್ವೀಪ ಸಮುದ್ರಂಗಳುಂ ಬಳಸಿ ಯುಮಿದುಪ್ಪು (ಜೀವಸಂ. ೨-೧೦ ವ). [ಸಂ. (ಅಪ್ + ಮಂಡಲ)]

ಅಮ್ಮಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಮ್ಮಕುಂದೆಯಲಾ ಚನ್ನಾರ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಚ್. IX, ೨೬೪-೭೫; 1117). 'ಅನ್ನ ಕುಂದೆ' ಪರಾ. [?]

ಅಮ್ಮಗೆ (ನಾ). ಹಾವುಗೆ; ಮೆಟ್ಟು (?): ಹೇಮದಮ್ಮಗೆಯಿಂದ ಪೊಳೆ ವಂತ ಪಾದಮಂ ಕಾಮಜನಕನ ರೂಪುಲಾಪಣ್ಯಮಂ ಬಿಡದೆ ಭಾವಿಪುದು ಮನ್ನನದೊಳು (ತುರಂಗ. ೮೭-೨೧). [?]

ಅಮ್ಮಚವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಮ್ಮಚವಾಡಿಯಂ ಮಟ್ಟಿಪ್ಪಿವುಗಿ (ಚಿಕವ. ೨-೨೯). [ಅಮ್ಮಚ್ಚ + ವಾಡಿ]

ಅಮ್ಮಡಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಿಜವುಸೂರ ಪೆರ್ಗಲಿ ಯರ ಬಿಜಯಿತ ಗಾವುಂಡನ ಮಗಂ ಅಮ್ಮಡಿಗಾವುಂಡಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೧; ೪೩-೬; 993). [ಅಮ್ಮಡಿ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಕೊಳಗದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ; ಒಂದು ದ್ರೋಣ ದಷ್ಟು ಅಳತೆ; ೭೬೮ ತೊಲದಷ್ಟು ತೂಕ: ಒಂದು ಅಮ್ಮಣ ಅಕ್ಕಿ ಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿದನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೬). [< ಸಂ. ಅಮೃಣ]

ಅಮ್ಮಣಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೆಲ್ಲೂರ ಮಲೆಯರ ಕೆಜಿಯ ಮನಮ ಗ ಅಮ್ಮಣಗಾವುಂಡನುಂ (ಎಚ್. VIII, ಸೂರಬ. ೪೭೧-೯; 1012). [ಅಮ್ಮ + ಅಣ್ಣ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣಿ 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ, ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ ಗವುಂಡ' ಪರಾ. ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ: ಆತನ ಮಗಂ ಕರುವಯ್ಯನು ಅಮ್ಮಣ್ಣನು ಕಲ್ಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ನಿಜಿಸಿದ (ಎಚ್. VIII, ಸೂರಬ. ೨೪೦-೯; 954).

[ಅಮ್ಮ + ಅಣ್ಣ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ ಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತವುದಟ್ಟಿಗೆ ನಜುಬ್ಬಿ ಗವುಣ್ಣಿಯ ಮಗ ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ ಗವುಣ್ಣ ತನ್ನೂರಲುವ ಕಣ್ಣು (ಎಚ್. VIII, ಸೂರಬ. ೨೩೪-೧೦; 994). [ಅಮ್ಮಣ್ಣ + ಗವುಂಡ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ, ಅಮ್ಮಣಿ (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು; ಮೊಲೆ: (*). ಅಮ್ಮಣಿ: ಅಮ್ಮಣಿ ಕೊಡು ಎನಗೆ ಗೋಪಿ ಬೆಣ್ಣೆಯ ತೋರೆ ಮೇಲೆ ಗಮ್ಮನೆ ತಟಕನೆ ಮೊಸರನೆ ಸವಿದು ಸುಮ್ಮನೆ ತೊಟ್ಟಲೊಳು ಲೋಲಾಡು ವನು (ಪುರಂದ. ೩-೧೫೩-೨). 'ಅಚ್ಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಮ್ಮಂ; ಮಲ. ಅಮ್ಮಣ್ಣ; ತುಳು. ಅಮಣಿ, ಅಮನಿ, ಅಮ್ಮಣಿ, ಅಮ್ಮನಿ, ಎಮನಿ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಸಂಬೋ ಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಬಾರಮ್ಮಣ್ಣ ಕುಳಿತುಕೊ (ರೂಢಿ); ಏಕ ಮ್ಪಣ್ಣ, ಇಷ್ಟು ಆಯಾಸ ಪಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಅರಸು ಮನೆತನ ದವರಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಬಳಸುವ ಮಾತು. ಉದಾ— ದೇವರಾಜಮ್ಮಣ್ಣಿ, ನಂಜಮ್ಮಣ್ಣಿ. ೩. ಗಂಡಸರನ್ನು ಅಪಹಾಸ್ಯವಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು; ಹೆಣ್ಣಿಗೆ: ತುರುಗಳಿಗಾಗಿ ಜೀವನವ ಕಳೆಯದಿರು ಜೀವನಕೆ ಬೇಕೆಂದುಲಿದಿರನ್ನೆಂಥತ್ತು ದನಗಳ ಮೊಲಿದುಕೊಡುವೆವು ಬೇಡ ಹೋಗ ಮ್ಪಣ್ಣಿಯನೆ ಚರರು (ಜಿನಭಾ. ೧೧-೩೪). [ಅಮ್ಮ + ಅಣ್ಣ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ (ಅ). = ಅಮ್ಮ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿಗೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿಗೆ; ಹೇಡಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ + ಇಗ]

ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಮ್ಮಯ (ಗು). ನೀರಿನಿಂದಾದ; ನೀರು ತುಂಬಿದ.

[ಸಂ. (ಅಪ್ + ಮಯ)]

ಅನ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವರ ತಮ್ಮ ಅನ್ಮಯ್ಯಂ ದೇಗುಲಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨೭-೧೧; 929); ಬಿಲ್ಲಯ್ಯ ಅನ್ಮಯ್ಯ ರಾಚಯ್ಯ ಕೇಸವ ಸಾಹಚಯ್ಯ ಸಿರಿಯಣ್ಣ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗ. ೩೨-೫೫; 1050). [ಅನ್ಮ₁ + ಅಯ್ಯ₁]

ಅನ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಬಾರಮ್ಮಯ್ಯ ಹೋಗೋಣ (ರೂಢಿ).

[ಅನ್ಮ₂ + ಅಯ್ಯ₁. / ತೆಲು. ಅನ್ಮಾಯಿ]

ಅನ್ಮಯ್ಯ (ಅ). ನೋವು, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. [ಅನ್ಮ₃ + ಅಯ್ಯ₂]

ಅನ್ಮರುತ (ನಾ). = ಅನ್ಮತ: ತವಾಧರದಮ್ಮರುತವನ್ನು ಸೇಚಿಸು ಮಂದಸ್ತೀಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಣನಾಗಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೩೮-೧೫). [< ಸಂ. ಅನ್ಮತ]

ಅನ್ಮಲಬಜಾವಣೆ 'ಅಮಲಬಜಾವಣೆ' ನೋ.

ಅನ್ಮವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ಮವಳ್ಳಿ ಪನ್ನೆರಡು ಕೊಯುಪ್ಪನ್ನೆರಡು ಗಣ್ಣವೂರ ಮುಂತಮ್ಮನಾಳಿ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೪-೧೭; 815). [ಅನ್ಮ₁ + ಪಳ್ಳಿ]

ಅನ್ಮಹ (ಗು). ಆ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳ: ಒಮ್ಮನದಲಿ ನಿನ್ನ ಪೂಜಿಸೆನೆಂದೊಡೆ ಅನ್ಮಹ ಭಕ್ತುತಿ ಪುಟ್ಟಿದು (ತೀರ್ಥಮ. ೮೧).

[ಅದು + ಮಹಾ]

ಅನ್ಮಾಂಡಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಣಿಸೆಟ್ಟಿ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿ ಅನ್ಮಾಂಡಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಳಿಯ ಮಾರಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೬-೧೨; 1185).

[ಅನ್ಮಾಂಡಿ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅನ್ಮಾಜಿ (ನಾ). ತಾಯಿಯನ್ನೂ ಇತರ ಹೆಂಗಸರನ್ನೂ ಗೌರವದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಓಜೆಯಲ್ಲದುದ ಪೇಳ್ವನ ನಾನೆ ಪೋಪೆನಮ್ಮಾಜಿ ತಪ್ಪಗಿರಿ ನೀವೆಂದ (ಭರಜ. ೩೭-೫೫); ಪೆಜತೊರ್ವಳ್ಳವಮ್ಮಾಜಿ ನಿಮ್ಮಯ ಪ್ರಾಣದೊಡೆಯನ ಚಿತ್ತವನಿರದೆ ನೆಚಿ ಸೂಚಿಸಿಗೊಂಡವಳವಳು (ನಾಗಕು. ೪-೨೬); ಉಲಿಯಲೇನಮ್ಮಾಜಿ ಅತ್ತ ಬಹಿರುದ್ಯಾನ ದೇಗುಲಸೆಫಟಿತ ಪಡಿಯೆಡೆಯೊಳಾದಿಸುತಿರ್ದೆವು (ಜಿನಮು. ೪-೧೪). [ಅನ್ಮ₁ + -ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅನ್ಮಾಲ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲ; ಶುದ್ಧ: ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದಲಿ ನಿನ್ನ ನೆಮ್ಮಿದೆ ನೇಮದಲಿ ಅನ್ಮಾಲಾ ವನಮಾಲಾ ವಿಜಯ ವಿಠಲ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೦೭).

[< ಸಂ. ಅಮಲ]

ಅನ್ಮಾಲೆ (ನಾ). ಚೆಂಡು ಅಥವಾ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಪುಟಿ ಚೆಂಡಾಟ: "ಅನ್ಮಾಲೆಯೆಂದು ಪೊಡೆನೆಂಡುಂ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೫); ಆಳಮೇಲಾಳ ಕ ಚ್ಚಿಡಲು ರಾಮನ ವಾಜಿ ಬೀಳುವ ಸುಭಟರೊಪ್ಪಿದರು ಲೀಲೆಯಿಂ ರಣದೇವತೆಯೊಲಿದಾಡುವಮ್ಮಾಲೆಯಂತೇನ ಬಣ್ಣಪೆನು (ಕು ರಾ ಸಾಂ. ೨೦-೫೮).

ಅನ್ಮಾಲೆಯಾಡು = ಚೆಂಡು ಅಥವಾ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾ ಆಟವಾಡು: ಕೈಯೆರಡೊಂ ನೆಟ್ಟಿನ ಮ್ಮಾಲೆಯಾಡುತ ವಿಪ್ಲವಂ ಗಗನ ಕಿಟ್ಟಿಂ (ವೀಶ್ಯಪ. ೨-೧೨-೪೩); ಅನ್ಮಾಲೆಯಾಡೋಳು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನೋಡೋಳು (ವಾದಕೀ. ೧-೪೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅನ್ಮಾಣೈ, ಅನ್ಮಾಣೈ; ಮಲ. ಅನ್ಮಾನ, ಅನ್ಮಾನಮ್; ತೆಲು. ಅನ್ಮನಲು, ಅನ್ಮನಮುಲು]

ಅನ್ಮಾಲೆಬೀಸು (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯು ಮಂದವಾಗಿ ಯಿದ್ದಂಥಾ ಪಾದಗಮನಲು ಬಂದಿಗೋಲಿನ ಭ್ರಮಣಲು ಆ ವಧು ಅದು ಅನ್ಮಾಲೆ ಬೀಸುವದು

[ಯಂದು] ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗ ಟೀ. ೫-೨೮).

[ಅನ್ಮಾಲೆ + ಬೀಸು]

ಅನ್ಮಾವು (ನಾ). ೧. ಕಾಡ ಹೆಸರು: "ಕಾಟ್ಟುಜು (ಗವಯ) ಎಂದು ಅರ್ಥವು" (ಖಮದ. ೧೩-೬೩ ಅಡಿಟ); ಹುಲಿಯುಂಟು ಕರಡಿಯುಂಟು ಮ್ಮಾವು ಉಂಟಲ್ಲಿ ಖಳಮೂರ್ಖಚೋರರುಂಟು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೧); ನಲಿವರಿವ ಪುಲಿಗಳಿಂ... ಮಸಗುವಮ್ಮಾವುಗಳಿಂ (ಮಹಾನೀ. ೪-೭೬); ಮಾವುಗಳವು ಮಲೆವರನ [ಸಾಣಂ. ನೆ] ಮ್ಮಾವುಗಳವೊಲುಜದೆ ಮುಜಾವು ವೆಂದೊಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೭೩); ಕರ್ಕಾಟಕಿಯವರೋಧಂ ಶರ್ಕರೆಯುಂ ಪುತ್ರಜೀವಿ ತಾವರೆ ಬೇವು[ರಂ] ನೀರ್ಕಲಸಿರದೀಂಟಿಲ್ಲಿ ರಲಾಕುಮ ಯಮ್ಮಾವಿನನುಪಮಾನವಿಷಂಗಳ್ (ಖಮದ. ೧೩-೬೩); ಕಾವನೆ ಕಡುಪಿಂ ತಮ್ಮಂ ಕಾವನೆನಲ್ ಕೊರ್ವಿ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಮಡಲ್ಲಿ ಮ್ಮಾವುಗಳಂ ವಿರಹಿಗಳಮ್ಮಾವುಗಳೆಂದಲ್ಲಿ ಬೆರ್ಚುವರ್ ಮ್ಮಗನಯನೇ (ಧರ್ಮನಾ. ೪-೬೧); ಹೊಗಿಸಿದರು ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳ ಕಾಡೋಣ ಹುಲಿ ಕರಡಿಗಳನಮ್ಮಾವುಗಳ ತೋಳನ ಹಿಂಡುಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೩೬); ಕುಂಕುಮಚ್ಚಾಯೆವಡೆದಮ್ಮಾವು (ರೇನಣ. ೧೨-೧೮). ೨. ಖಡ್ಗವ್ಯುಗ (?): ಜಿಜ್ಞಾಸು ಲಿಹನ್ ಖಲೋ [ಸಾಣಂ. ಡೋ] ಮಾರಯತ್ತೇವ "ಖಲಃ = ಅನ್ಮಾವು" (ನೀತಿನಾ. ೨೯-೪೪). [ಅನ್ಮ₁ + ಅವು]

ಅನ್ಮಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮುಗುಳಿ ಚನ್ನಯಾರು ಪಲ್ಕಾಡಿ ಅನ್ಮಾಳಿ ಕಿಷಿಯ ಮುಗುಳಿ ಮಜಿವಳ್ಳಿ ನಲ್ಲೂರು ಮಾಗುಣ್ಣತೆ ಗುರು ಆರಮಣ್ಣಂ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಚಳ್ಳಕು. ೪೨-೨೦; 959). [?]

ಅನ್ಮಿ₁ 'ಅನ್ಮಿ' ನೋ.

ಅನ್ಮಿ₂ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಹಾಸುಗಲ್ಲು; ಅಸಿಕಲ್ಲು. 'ಅನ್ಮಿ ಕಲ್ಲು' ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅನ್ಮಿ]

ಅನ್ಮಿ ಕಲ್ಲು (ನಾ). ಸಂಬಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು: ಅನ್ಮಿ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅಮಲವ ಅರೆದಡೆ ಹತ್ತುವುದೆ ಬನ್ನ (ಮನುಗುಂ. ೩೮); ಸುಗಮವಹ ಸಕಲ ಸಂಭಾರಂಗಳ ಅನ್ಮಿ ಕಲ್ಲೊಳಗರೆದು ನುಜುಗುವಂದದಿ ಕಾಸಿ ಕಮ್ಮನೆಯ ತುಪ್ಪದೊಳು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೮).

[ಅನ್ಮಿ₂ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಅನ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರಪ್ಪ ಅನ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿ; ಭಾಣಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರರಪ್ಪ ಚಿಂಚಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗ. ೩೨-೨೨೯; 1050). [ಅನ್ಮಿ₁ (< ಅನ್ಮಿ) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅನ್ಮು₁ 'ಅಣ್ಣು₁' ನೋ.

ಅನ್ಮು₂ 'ಅಣ್ಣು₂' ನೋ.

ಅನ್ಮುಗೆ 'ಅಣ್ಣುಗೆ' ನೋ.

ಅನ್ಮಿ, ಅನ್ಮಿ₁ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: ಯಶೋದೆ ದೇವಿಯ ಅನ್ಮಿ ಉಂಡ ವದನ, ಅಸುರ ಪೂತನಿಯ ವಿಷನ ಹೀರಿದ ವದನ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೯); ಅನ್ಮಯ ನಾ ಪಸಿದನಮ್ಮಯನೀವುದನಲು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೧-೧೦೮). ೨. ಅನ್ಮಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ತಮ್ಮಿಂದೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಕಾರಿಕಾಲಮ್ಮೆಯಂ ತಮ್ಮಿ ವರ್ರುಂ ಕಂಡು ಬೆಸಗೊಳಲ್ಕ ಮ್ಮಯಂ (ನಂಬರ. ೧೯-೧೧೮). ೩. ತಂದೆ; ಅಪ್ಪ (ಕರಾ): ಹರಿಜನರ ತುಳು... ಅನ್ಮಿ ಎಂದರೆ ತಂದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ (ಸಂಶೋತ. ೧೨೫). ಅನ್ಮಿ₁: ೧. ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದೇನು ಅನ್ಮಿಯ ಬೇಡೆನು ಮಮ್ಮ ಉಣ್ಣುತ್ತೇನೆ ಅನ್ಮಿ ಅಳುವುದಿಲ್ಲ (ಪುರಂ. ೧-೧೭೧-೨); ಅನ್ಮಿಯನುಣಿಸಿದ ಯಶೋದೆಯಾಗಿದ್ದಳೆ ಅನ್ಮಿ ಇವನಿಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಿಶೋ. ೩೩); ಅಬ್ಬಿಯು ಅನ್ಮಿಯ ಕುಡಿಸುವ

ಹಾಗೆ (ತುಸದ. ೪೬). ೨. ಚಿಂತೆ ಬೇಡಮ್ಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮ]ನಿನಗೆ ಮನ
ದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೧೦೪); ಗಂಗಳಮ್ಮಿ ಬಾ ಸಿಂಧುದೇವಿ ಬಾ
(ಭರಚ. ೪೪-೨೪); ಇನ್ನೇನು ಬೇಕಮ್ಮಿ ಬಿನ್ನಾಣ ಕೊರವಿ (ಜಗೀತ ೬೫);
ಅತ "ಅಮ್ಮಿ" ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದ, ಅದು ತಾಯಿಯೊಡನೆ ತೀರ ಅತ್ತೀಯ
ವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದಾಗ ಅತ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪದ (ತಾಯಿ. ೮೦).

ಅಮ್ಮಿಯುಣ್ಣು = ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆಯನ್ನು ಉಣ್ಣು; ಸ್ತನ್ಯ
ಪಾನ ಮಾಡು : ಒಮ್ಮಾನೊಮ್ಮೆ ಅಮ್ಮಿಯುಣ್ಣುತಾಕಳಿಸಿದ (ಪ್ರಸಭಾ.
೧೧ ಪ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಮ್ಮಮ್; ಮಲ. ಅಮ್ಮಿಣ್ಣಿ; ತುಳು. ಅಮಣಿ,
ಅಮನಿ, ಉಮನಿ. / ಮರಾ. ಅಮ್ಮ]

ಅಮ್ಮಿಳಿ 'ಅರ್ಮೆಳಿ' ನೋ.

ಅಮ್ಮಿಳಿ 'ಅರ್ಮೆಳಿ' ನೋ.

ಅಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ; ಪದ್ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಹುಳಿಮಜ್ಜೆಗೆ;
ಹುಳಿಮೊಸರು. ೩. ಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ. [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮಪಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಮೈಯಮೇಲೆ ಗಂದೆಗಳು ಏಳು
ವವು. ಇದನ್ನು ಶೀತಪಿತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವರು, ಅದಲ್ಲದೆ ಅಮ್ಮಪಿತ್ತವೆಂದೂ
ಹೇಳುವರು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೩೮೦). [ಅಮ್ಮ + ಪಿತ್ತ]

ಅಮ್ಮಲೋಣಿಕೆ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಹುಳಿಗನ ಗಿಡ; ಪುಳ್ಳೆಂಪುರಿಜೆ (*).
[< ಸಂ. ಅಮ್ಮಲೋಣಿಕಾ]

ಅಮ್ಮನೇತಸ (ನಾ). ಓಟೆಹುಳಿ ಮರ (*). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮಹರಿದ್ರೆ (ನಾ). ಅಂಬೆ ಹಳದಿ (*). [< ಸಂ. ಅಮ್ಮಹರಿದ್ರಾ]

ಅಮ್ಮಾನ (ಗು). ೧. ಬಾಡದಿರುವ; ಕಂದದಿರುವ: ಅವರ ಆಪಾರ
ಬಹುಶ್ರುತತ್ವ... ಪದಪದ್ಧತಿ ಅಮ್ಮಾನಪ್ರತಿಭೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೯ ಪೀ.).
೨. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೩. "ದೊಡ್ಡ ಗೋರಂಜಿ
ಗಿಡ" (ಅಮರ. ೬೯೪). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಹುಣಿಸೆಯ ಮರ, —ಹುಳಿ. ೨. ಓಟೆ ಹುಳಿ.
[< ಸಂ. ಅಮ್ಮಿನ್]

ಅಮ್ಮಿಕೆ (ನಾ). ಹುಣಿಸೆಯ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಅಮ್ಮಿಕಾ]

ಅಮ್ಮಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡು ಬೀರಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು (ಉಕ).
೨. ದುರಹಂಕಾರ; ಹಮ್ಮುಬಿಮ್ಮು (ಕರಾ).

[← ಇಂ. Amazon. / ತುಳು. ಅಮಸಣಿ = ಗರ್ವ ?]

ಅಯ್-₁, ಐ-₂ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಯಾದ ಅಯ್ನು ಎಂಬುದು
ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾದಾಗ ಅಥವಾ ಭಾವನಾಮವಾದಾಗ
ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಯಪರವಾದಾಗ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ:
ತೊಂಬತ್ತಋಷಾಸಿರ್ಬರುಮಯ್ಯಾನತ್ತರುಂ (ಇಆ. VI, ೧೦೨-೧೩;
777). ಐ-₂: 'ಐಗಂಡುಗ', 'ಐದು' ಪರಾ. [< ಅಯ್ನು]

ಅಯ್-₁ 'ಅಯ್ಯಿ' ನೋ.

ಅಯ್-₂ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ಚಲಿಸುವುದು. ೨. ಶುಭಕರ
ವಾದ ವಿಧಿ; ಒಳ್ಳೆಯ ಅದೃಷ್ಟ: ಅಯನಯಸರಾಕ್ರಮೋಪಾಶ್ರಯಂ
ಗಳಂ ಶ್ರೀಗಡಪುರಮಾಡಿದ ನಿನ್ನಿಂದ್ರಿಯಜಯಮೆ ಕೂಡೆ ಲೋಕತ್ರ
ಯದಿಂ ಪೊಗಟಿಸಿದುದು (ಸಂಪಥಾ. ೯-೩೫); ಅಯನಯಮಯನತಿ
ವೇಗದೆ ಮಯನಿಸಿ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೩೪). [ಸಂ.]

ಅಯಂತ್ರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾದ.
[ಸಂ.]

ಅಯಃಕಾಂತ (ನಾ). = ಅಯಸ್ಕಾಂತ: ಅಯಃಕಾಂತದಾ ಸನ್ನತ
ಮಹೀಧ್ರಂಗಳಿಂ (ಆರಾಚ. ೧-೫). [< ಸಂ. ಅಯಸ್ಕಾಂತ]

ಅಯಃಪಿಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ: ಸೂಕ್ಷ್ಮಪರಿಣಾಮದಿಂ ಅಯಃ
ಪಿಂಡದೊಳ್ ತೇಜೋನುಪ್ರವೇಶದಂತೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಅಯಃಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರಿಮೆ:
ಪರವಧು ದುರ್ವ್ಯಸನಂ ನಿನಗಿಂದಮರ್ದಪ್ರಿಸುವರ್ ಕೆಂಪೆಯೆ

ಕಾಯ್ಯಯಃಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೫-೮೬). [< ಸಂ. ಅಯಃಪುತ್ರಿಕಾ]

ಅಯಕರಣ (ನಾ). ಶುಭವಿಧಿ: ಭಯಭಕ್ತಿವರಸು ನುತಿಸಿದರಯಕರಣ
ಕರರ್ ಕುಮಾರರ್ (ರಾಜಶೇ. ೪-೯೯). [ಸಂ.]

ಅಯಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಯಪ್ರತಿ
ಪಾಳನಧಿದಾಳುತ್ತಮಿರೆ ಅಯಜಿ ಮುನ್ನೂರರ ಸೌಧೂರೆ ಕೊಸನಯ
ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯುಂ (ಕಾಳ. ೧೦೫, ೧೧-೧೫; 1067). [?]

ಅಯತ್ನ (ಗು). ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದ. 'ಅಯತ್ನಕೃತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯತ್ನಕೃತ (ಗು). ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದುದಲ್ಲದ; ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ
ತಾನೇ ಆದ: ಸವನಿಪುದಯತ್ನಕೃತ ಗೌರವಮುಖದೊಳ್... ಬಹುತ್ವ
ಮೇಕತ್ವದೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೦೨). [ಸಂ. (ಅ- + ಯತ್ನಕೃತ)]

ಅಯತ್ನಸುಖ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ ಲಭಿಸುವ ಸುಖ; ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ
ತಾನೇ ಒದಗಿದ ಸೌಖ್ಯ: ಪೌರನಂದನದೊಳಗಿಂತಯತ್ನಸುಖಮಂ
ಪಥಿಕರ್ ಪಡೆವರ್ ನಿರಂತರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೫).

[ಅಯತ್ನ + ಸುಖ]

ಅಯಥಾರ್ಥ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲದ್ದು; ನಿಜವಲ್ಲದ್ದು; ಅಸತ್ಯ:
ಸಾಂಖ್ಯರು ಸರ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸತ್ಯ, ಯಥಾರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬೌದ್ಧರು
ಅಸತ್ಯ, ಅಯಥಾರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಯನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ಚಲಿಸುವುದು. ೨. ದಾರಿ;
ಮಾರ್ಗ: "ಅಧ್ಯಾ ಪಂಥಾಃ... ಅಯನಂ... ಈ-೧೨ ಬಟ್ಟಿ"
(ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೫). ೩. ಪ್ರದೇಶ; ವಾಸಸ್ಥಳ. ೪. ಭೂಮಧ್ಯ

ರೇಖೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಯಾಣ
ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗ. ೫. ಭೂಗೋಳದ ಮೇಲಿನ ವಿಷುವದ್ವಿಂದು;

ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಬಿಂದು. ೬. ಮೂರು ಋತುಗಳು: ಮಾಸಂ ಪಕ್ಷ
ದ್ವಿತಯಂ ಮಾಸದ್ವಯಮೊಂದೆ ಋತು ಋತುತ್ರಯಮಯನನ್ಯಾಸಂ
(ಸಂರಾಮಾ. ೧-೫೨); ಮಾರ್ಗಶಿರಂ ಮೊದಲಾದೆರಡೆರಡುತಿಂಗಳಿಗೊಂ

ದೊಂದು ವರ್ತಿಪವಾ ಋತು ಮೂಱಾಗಲೊಂದಯನವೆನಿಸುವುದು
(ವಿವೇಕ. ೩೨೧). ೭. ಜಾತ್ರೆ: ಅಯನ ನೋಡಿದ್ದೂ ಇಲ್ಲ, ಶಯನ
ಮಾಡಿದ್ದೂ ಇಲ್ಲ (ಗಾಜ). [ಸಂ.]

ಅಯನದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಯನ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ
ಉರಿಯುವ ದೀಪ; ಆರು ತಿಂಗಳವರೆಗೂ ಉರಿಯುವ ದೀಪ:
ಉದಯ ಪರಿಯಾರರ ಅಯನದೀವಿಗೆಗೂ ದೇವರಿಗೆ ಮಾಲೆಗೂ ಕೂಡಿ

ಹನ್ನೆರಡು ಹೊನ್ನನೂ ದನಿಯರ ಕಯ್ಯಲು ತಂದು ಕೊಡುವರು (ಸೌಇಇ.
IX-ii, ೪೦೭-೧೭; 1364). [ಅಯನ + ದೀವಿಗೆ]

ಅಯನಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಯನಯ ನಾಡಾಳೆ
ದುಗರಂ ಇಯೂರಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೩೮೦-೧; 1015).

[< ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ ?]

ಅಯನವೃತ್ತ (ನಾ). ಭೂಮಧ್ಯರೇಖೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ
ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ಸಂಚರಿಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ
ಭೂಪಟದ ಅಥವಾ ಗೋಳದ ಮೇಲೆ ಎಳೆದಿರುವ ಗೆರೆ; ಅಯ

ನಾಂಶ ವೃತ್ತ: ಅಯನಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಕರ ಕರ್ಕವೃತ್ತಗಳಿಗೆ
ಕೂಡಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಯನವೃತ್ತಗಳೆಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ.
೪-೬೪). [ಅಯನ + ವೃತ್ತ]

ಅಯನಸಂಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). “ಸೂರ್ಯನು ವಿಷುವದ್ವೃತ್ತದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ದೂರವಾಗಿದ್ದು, ಪಥದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕೊಂಚ ಚಲಿಸದೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಭಾವವಾಗುವ ಎರಡು ಕಾಲಗಳಲ್ಲೊಂದು” (Solstice. ಇಂಕನ). [ಅಯನ + ಸಂಕ್ರಾಂತಿ]

ಅಯನಾಂಶ (ನಾ). “ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಷುವದ್ವಿಂದುಗಳ ಪಶ್ಚಿಮಮುಖದ ಮಂದಚಲನೆ” (Precession. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ಅಯನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಚಲಿಸು: ಸೂರ್ಯನು ೬ ತಿಂಗಳು ಬಡಗಲಿಗೂ ೬ ತಿಂಗಳು ತೆಂಕಲಿಗೂ ಅಯನಿಸುವನಾಗಿ ಈ ೧೨ ತಿಂಗಳಿಗೊಂದು ವರುಷವಾಗುವುದು (ಸಿಪ್ಪಾಂತಿ. ೩೭).

[ಅಯನ + ಇಸ್ಯ]

ಅಯನಾರ್ಗ (ನಾ). ಶುಭಮಾರ್ಗ; ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿ: ಅಯನಾರ್ಗಶ್ರಯನಂ ಪ್ರಭೂತದಯನಂ ದೂರೀಕೃತಸ್ವಾಂತಘೋಷಯನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨೧). [ಅಯ್ + ಮಾರ್ಗ]

ಅಯಲು (ನಾ). ಕೊಳ; ಕೆರೆ (?): ಧರ್ಮಶಾಸನದ ಕ್ರಮವೈತೆಂದರೆ ... ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ವಿತಲು ಅಯಲು ಗುಯಲು ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಷಾಣ ವ್ರಿಕ್ಷ ಬಾವಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮೩-೪; 1417). IP ತುಳು. ಗುವೆಲ್, ಗುವೆಲ = ಬಾವಿ. ‘ಅಯಲು ಗುಯಲು’ ಜೋಡಿಸುಡಿ ಇರಬಹುದೇ. [?]

ಅಯಶ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು: ಅಯಶಕ್ಕಂಜದೆ ನೀಂ ತಂದೆಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಳಿಸಿ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೨-೬೬); ಹಸಿತಯಶಃಪ್ರಭೃತಿ ಯೊಳುಲ್ಲಿಸಿತಂ ಸಿತ ಭಾವ ಮಯ ಶದೊಳ್ ಪಾಪದೊಳಂತಸಿತರುಚಿ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೮೬೧). [< ಸಂ. ಅಯಶಸ್]

ಅಯಶಸ್ವೀರ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಥವಾ ಕರ್ಮ: ಶುಭಾಶುಭ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ವರ ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶರೀರಾಯಶಸ್ವೀರ್ತಿನಾದೇಯ ... ದ್ವಿಸಪ್ತತಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೬-೪೯ ನ); ಅಯಶಸ್ವೀರ್ತಿ ನಾಮಕರ್ಮೋದಯಂ ಪಳಿಯಂ ಮಾಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೮). [ಸಂ. (ಅಯಶಸ್ + ಕೀರ್ತಿ)]

ಅಯಶ್ಯಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳು, —ಸಲಾಕೆ: ಕಾಸಿದಯಶ್ಯ ಲಾಕೆಯಂತೊಡನೆ ಕುಮಾರನಟ್ಟಿಯ ಸರಂ ಕಿವಿಯಂ ಪುಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೨೮). [ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಶಲಾಕಾ)]

ಅಯಶ್ಯಾಲ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಭರ್ಜಿ, —ಕುಟಿ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣ ಉಪಾಯ; ಕುತಂತ್ರ. [ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಶಾಲ)]

ಅಯಶ್ಯಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು: “ತನ್ನ ತಾ ಸಾವವನಯಶ್ಯಾಲಿಕನೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೬).

[< ಸಂ. ಅಯಶ್ಯಾಲಿಕೆ]

ಅಯಸ್ಸಿ (ನಾ). ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಯ[ಸಂ]ನಮ ಗುಣದು ಬೇಗಮೆಜಗದೊಡುಲುಗುಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೦೮). ‘ಅಯಸಂ ಗೊಳಿಸು’ ವರಾ. [< ಸಂ. ಅಯಾಸ]

ಅಯಸ್ಸಿ (ನಾ). = ಅಯಶ: ಅಯಸದೊಳಾದೀ ಕಜಿ ಕರ್ಚಿ ಪೋಗದೀ ಕೆಯ್ನೀರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೮); ಕವಿಲಿಯಂ ವೇದಾಧ್ಯರಂ ಕೊಂದು ದೊಂದಯಸಂ ಪೊದು F ಗು ಮೆಂದು ಸಾಜಿದಪುದೀ ಶೈಲಾಕ್ಷರಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩-೬೯; 1170). [< ಸಂ. ಅಯಶಸ್]

ಅಯಸಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ದಣಿಸು: ಅಂಗಣಕಿದೆ ತ್ತುಣಂ ಪೊಸಸಿಂಗದ ಮುಣಿ ಬಂಧುದೆಂದು ಮುದ್ದಾಡಿಸುತಾಲಿಂಗಿಪೆನೆನೆ

ಪರಿಪರಿದಯಸಂಗೊಳಿಸುವ ಮಗನನೆಂದು ನಡೆನೋಡುವೆನೋ (ಧರ್ಮನಾ.

೩-೧೨೧). [ಅಯಸ್ಸಿ + ಕೊಳ್ಳು + ಇಸ್ಯ]

ಅಯಸ್ಸಾಂತ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಒಂದು ಲೋಹ; ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಲೋಹ ಚುಂಬಕ: “ಚುಂಬಕ, ಭ್ರಾಮಕ ಮೊದಲಾದವು ಅಯಸ್ಸಾಂತದ ಭೇದಂಗಳ” (ಹ ಲಾ ಯು. ೨೮-೧೪); ನಟ್ಟುಡಿದ ಬಾಳ ಕಕ್ಕಡೆಯುಡಿಗಳುಮನಯಸ್ಸಾಂತಮಂ ತೋಜು ತೆಗೆಯಿಸುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨).

[ಸಂ. (ಅಯಸ್ + ಕಾಂತ)]

ಅಯಸ್ಸಾಂತಶಿಲೆ (ನಾ). ಸೂಜಿಗಲ್ಲು. [ಅಯಸ್ಸಾಂತ + ಶಿಲೆ]

ಅಯಸ್ಸಾರ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಯಾಚಿತ (ಗು). ೧. ಯಾ ಚಿ ಸಲ್ಪ ಡ ದ; ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ದೊರೆತ: ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದ ಅಯಾಚಿತವಾಗಿಯೆ ಅನುಪಮವಾದ ಈ ಶಿಶುನಿಧಾನವು ತಮಗೆ ದೊರೆಯಿತು (ಬ ದು ರೆ. ೧೬೧). (ನಾ). ೨. ಪಂಚವಿಧ ಭಿಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಾಧು[ಧು]ಕರ, ಅಸಂಕ್ಲುಪ್ತ, ಪ್ರಾಕ್ರಜೀತ, ಅಯಾಚಿತ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂಬ ಪಂಚವಿಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಯಾನ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದ; ನಿಂತ. ೨. ವಾಹನವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಯಾಲ, ಆಯಾಲ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಅಥವಾ ಸಿಂಹದ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲು: ಕುದುರೆಗಳ ಮೈಕೂದಲನ್ನೂ ಅಯಾಲನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಪಾಳಗಾ. ೫೨). **ಆಯಾಲ:** ಚಿಗರಿಗಳು ಸಿಂಹದ ಆಯಾಲವನ್ನು ಕಟ್ಟಾಡಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರಸಂ. ೫); ನೀಲನು ಕುದುರೆಯನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು ... ಅದರ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ತುಂಬ ಬೆಳೆದ ಆಯಾಲವನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದದಿಂದ ಪುಲಕಿತನಾದನು (ಬಂಗಾಣ. ೨೨).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಆಯಾಲ್; ಮರಾ. ಆಯಾಲ, ಆಯಾಳ]

ಅಯಿಗಂಡುಗ ‘ಅಯ್ಗಂಡುಗ’ ನೋ.

ಅಯಿಗಡಲ, ಐಗಡಲ (ನಾ). ಐದು ಸಮುದ್ರದವನು (?). **ಐಗಡಲ:** ತಿಳಿದು ನೋಡೆ ಐಗಡಲನಂಗ ಮೂಜು ಮುಡಿಯವನ ಸಂಗ ಬೇಜೊಂದು ಹಿಡಿದು ನೋಡುವ ನಿಸ್ಸಂಗ ತನ್ನತಾನಜಾದಲ್ಲಿಯೆ ಕಾಣ ಬಂದಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೩).

[< ಅಯ್ಜು + ಕಡಲ್ + ಅ]

ಅಯಿಗಯಿ (ನಾ). ಐದು ಕೈಗಳಷ್ಟು ಉದ್ದ; ಐದು ಮೊಳ (?): ಹಿತ್ತಿಲವು ಮೂಡಲುಂ ಪಡವಲುಂ ಅಯಿಗಯಿಯಗಲ್ಲುಂ ತೆಂಕಲುಂ ಬಡಗಲುಂ ಆ ಮನೆಯ ... ನಿಳ ಹೊಜಗಾಗಿ (ಕಕುಲ. ೫-೭೭; 1218).

[< ಅಯ್ಜು + ಕೆಯ್ (ಕಯ್)]

ಅಯಿಗುಳ ‘ಅಯ್ಗುಳ’ ನೋ.

ಅಯಿಗುಳಿ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಕ್ಷೇತ್ರ: ಕೊಟ್ಟು ದು ವರದಪಯನ ... ಅಯಿಗುಳಿ ದೇವನಾಯ್ಕರ ಸಲಿಕೆ ಮಾಡಿ (ಎಕ. X (3), ಮುಳಬಾ. ೨೧೯-೬; 1530).

[ಅಯಿಗುಳ (< ಅಯ್ಗುಳ) + ಇ]

ಅಯಿಜನ್ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದ (ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧೮).

[← ಅರ. ಅಜಜನ್]

ಅಯಿದಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಕ್ಕರೆ; ಪಂಚದಾರ; ತವರಾಜ: ಪಾಲೊಳಗಯಿದಾರೆಯ ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಹಿತೊಡವೆರಸುವ ತೆಪದಿಂ ... ಜಯ ನೃಪಚಾರಿತ್ರಮನೋತುಸಿದೇಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೩).

[← ತೆಲು. ಪಂಚದಾರ = ಸಕ್ಕರೆ; ಮಲ. ಪಂಚತಾರ, ಪಂಚಸಾರ = ಸಕ್ಕರೆ]

ಅಯಿದಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ; ಐದು ತಾಳೆಮರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶ (?): ಬಾಳುನೆಲ್ಲಿಯ ಅಯಿದಾಳ ಗಡಕೆ[ಶ್ಚ]ಉಪಾಧ್ಯನ (ಸೌಇ. ೧೯೨೯, ಉಡುಪಿ. ೪೯೪-೨೪; 1451). [**ಅಯ್ದು** + ತಾಳೆ ?]

ಅಯಿದು 'ಅಯ್ದು' ನೋ.

ಅಯಿದೆ 'ಅಯ್ದು' ನೋ.

ಅಯಿನ 'ಐನ' ನೋ.

ಅಯಿನವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಪರಿಹಾರವ ತೆಪುವ ಆಡಕು ಮುಂದಕೆ ಅಯಿನವಳಿ ಊರೊಳಗೆ ಅಯ್ದು (ಸೌಇ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೫-೧೦; 1335). [**ಅಯಿನ** + ಪಳೆ ?]

ಅಯಿನಾತಿ 'ಐನಾತಿ' ನೋ.

ಅಯಿನು 'ಐನ್' ನೋ.

ಅಯಿನೂಲು 'ಅಯ್ದೂಲು' ನೋ.

ಅಯಿಬಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಯಿಬಿಸೆಟ್ಟಿ ಕಾಳಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ ಮಣಿಗಾಜ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೬-೧೬; 1185). [**ಅಯಿಬಿ** + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅಯಿಬು 'ಐಬು' ನೋ.

ಅಯಿಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು (?): ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ ಪಟ್ಟಿ ಸಾಹಣೆ ಕಳುಂ... ಅಯಿಬೆಯ ಸಾಹಣೆ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವನು... ಅಯಿಬೆಯ ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೨-೩೩; 1215). [?]

ಅಯಿಮೂಲೆ 'ಅಯ್ಯೂಲೆ' ನೋ.

ಅಯಿರಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಾಣರಾಜರಾ ಕಿರಿ[ಜಿ] ಯಮ್ಮಂಗಳಯಿರಡಿ ಅಳ್ಳ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಕ್ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು (ಸೌಇ. IX-i, ೪೭-೫೧; ೯ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಯಿರಣಕೇಟವರು (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮೀಕಣೂರರು ಅಯಿರಣಕೇಟವರು ಅಣಗರು ಕಟ್ಟಿಯರು ಚಿಂಗರಸನು ತಲೆ ಪರಿಯಾ ಕೆಯ್ಯಾಳೋರ್ (ಸೌಇ. IX-i, ೪೭-೧೧; ೯ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಯಿರಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ್ಯದ ಬಳಿ ಚಿಟ್ಟೂರು ಮಂಗುತೊಳಲ ಕಂಪಣದೊಳು ಅಯಿರಣ್ಣೆಯಮಂ ಕಾಲಡಿ ತೊಂಬತ್ತಜೊಳು ಕೋಣೆಯ ನೇಪಾಳಿಯುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೨-೫೩; 1162). [?]

ಅಯಿರಣ್ಣೆ 'ಅಯ್ರಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಅಯಿರಾವತ (ನಾ.) = ಐರಾವತ: "ಸುರೇಭ - ಅಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಐ] ರಾವತ" (ನಾನಾರ. ೧೫). [**ಸಂ.** ಐರಾವತ]

-ಅಯಿಲ 'ಅಯಿಲ್' ನೋ.

ಅಯಿವಜು 'ಐವಜು' ನೋ.

ಅಯಿವತು 'ಅಯ್ಯತ್ತು' ನೋ.

ಅಯಿವತ್ತು 'ಅಯ್ಯತ್ತು' ನೋ.

ಅಯಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಐದು ಬಳ್ಳದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಇಪ್ಪತ್ತಾ ಅಯಿ ವಳ್ಳಿ (ಎಕ. XIV, ೧೯೧-೩೪; 725). [**ಅಯ್ದು** + ಬಳ್ಳ]

ಅಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೊಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ; ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದ. ೨. ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ತರ್ಕಬದ್ಧವಲ್ಲದ: ಹಿಂದೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದವರು ಹೇಳಿರುವುದು ಅಯುಕ್ತ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೬). (ನಾ). ೩. ವಿರಹಿ: ಬೆಡಂಗಾಯ್ತಯುಕ್ತ ವ್ರಜಗರ್ವೋರ್ವಿಧ್ರಶಂಬಂ ನಯನ ಸುಖಲತಾಸ್ತಂಬಮಾತ್ರೇಯದಿಂಬಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೩೪). [**ಸಂ.**]

ಅಯುಕ್ತಿ ಕ (ಗು). ೧. = ಅಯುಕ್ತ: ೨. ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲದ. ೩. ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. [**ಸಂ.**]

ಅಯುತ (ಗು). ೧. ಸೇರದಿರುವ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತುಸಾವಿರ: ಕೆಡೆದವಯುತ ಘಟಾಳ ತೇರುಗಳುಡಿದು ಬಿದ್ದುವು ಮೂರುಸಾವಿರ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೦-೪೩).

ಅಯುತನಿಯುತ = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ: ನರನಾರ್ದು ತೆಗೆದಿಸಲ್ಪಿತ್ತುವು ಸರಳ್ಯೊಂದೊಂದಯುತನಿಯುತಮಂ ಪೊತ್ತುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೩೫). ಅಯುತಪ್ರಯುತ = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ: ಕ್ಷಯಪಾಂಡು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದರ್ಜಿಖಿರೋಗ ಸಂಚಯ ವಲ್ಲಿ ರೂಪಾಗಿ ನಿಂದು ಯಮರಾಜ ನಿನ್ನಯ ಬೆಸನದೇನಾರ ಹಿಡಿವೆವಾರಂ ಬಾಧೆಯಂ ಮಾಳ್ವೆನಾರ ಕೊಂದೊ[ದು]ರಯದಿಂದ ನಿನ್ನಡೆಗೆ ತಹವೆಂದು ನುಡಿವುತ್ತಲಯುತಪ್ರಯುತವಿರಲು (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೧೪-೪೬). ಅಯುತ ವರುಷ = ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರುಷ; ಅನೇಕ ವರ್ಷ: ಹೆಂಗೊಲಿಗೆ ಹೇಸದೆ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಡುತ್ತಿದ್ದೀಯಲ್ಲ ನೀನು! ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಇವಳ ಕೂಡೆ ಅಯುತವರುಷ ನೀನು ಬೇಸರಿಲ್ಲದೆ ಕಾದಿದರೂ ತೀರಲರಿಯದು (ಬಿದರಿ. ೭೫). [**ಸಂ.**]

ಅಯುಪುದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಈ ಧರ್ಮಮಾನ್ಯ ರಕ್ಷಿಚ್ಚಿದೋನ್ನಡಿ ಎನ್ನಲೆ ಮೇಲೊ ಈ ಧರ್ಮಮಾನ್ಯಪೋನ್ನಳ್ಳು ಮಹಾಪಾತಕನ ಕ್ಕು ಅರ್ಧಕ್ಕಣ್ಣುಗ ಅ[ಪಾಠಾಂ. ಅ]ಯುಪುದ ಪೋಯೋದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೧೨; 753). [?]

ಅಯೋಗ 'ಅಯೋಗ್ಯ' ನೋ.

ಅಯೋಗ್ಯ, ಅಯೋಗ (ನಾ). ಒನಕೆ: ಅಯೋಗ್ಯ - ಅಯೋಗ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೦). ಅಯೋಗ: ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವಂ - ಅಯೋಗ್ಯ - ಅಯೋಗ (ಶಮದ. ೨೭೩ ಪ್ರಯೋ). [**ಸಂ.** ಅಯೋಗ್ಯ]

ಅಯೋಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮನೋವಾಕ್ಪಾಯಗಳ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು. 'ಅಯೋಗಕೇವಲಿ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಅಯೋಗಕೇವಲಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನೋವಾಕ್ಪಾಯಗಳ ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿದವನು: ಸಯೋಗಕೇವಲಿಗಳ್ಳಿ... ಏಕಜೀವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಜಘನ್ಯಮುಂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮುಂ ಶ್ರಿಸಮಯ ಪ್ರಮಾಣಂ; ಅಯೋಗ ಕೇವಲಿಗಳ್ಳಿ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಕಾಲಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭). [**ಸಂ.** ಅಯೋಗಕೇವಲಿನಾ]

ಅಯೋಗಗುಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನ: ಸಂಚಕ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರೋಚ್ಚಾರಣ ಮಾತ್ರ ಕಾಲಪ್ರಮಿತಾಯೋಗ ಗುಣಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಂ (ಅದಿಪು. ೧೬-೪೯ ವ). [ಅಯೋಗ್ಯ + ಗುಣ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಯೋಗಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಯೋಗಕೇವಲಿ. 'ಅಯೋಗಿ ಕೇವಲಿ' ಪರಾ. [**ಸಂ.** ಅಯೋಗಿನಾ]

ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಅಯೋಗಕೇವಲಿ: ವಾಚ್ಯನ: ಕಾಯಯೋಗವನಡಂಗಿಸಿ ಸಕಲ ಬದ್ಧಾಶ್ರವ ನಿರೋಧದಿನಯೋಗಿ ಕೇವಲಿ ಗುಣಸ್ಥಾನಮಂ ಪೊದಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭೯ ವ); ಯೋಗ ದಿಂದಗಲ್ಲು ಸಮಸ್ತ ಶೀಲಗುಣಂಗಳ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟಮನೆಯ್ದಿದ ಪರ ಮಾತ್ಮಂ ಪದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನಗುಣವರ್ತಿ ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿಯಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೦-೯). [**ಸಂ.** ಅಯೋಗಿಕೇವಲಿನಾ]

ಅಯೋಗ್ಯ (ಗು). ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಉಚಿತವಲ್ಲದ: ಸಭ್ಯರ ಜೊತೆ ನೀನು ಸೇರಲಯೋಗ್ಯನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೧-೯೨). [**ಸಂ.**]

ಅಯೋಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಣಸುಳ್ಳದ್ದು; ಒನಕೆ. ೨. ಆಯುಧ: "ಶಸ್ತ್ರಮಾಯುಧಮಯೋಗ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೨). [ಸಂ. (ಆಯಸ್ + ಅಗ್ರ)]

ಅಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಗುಣ: ಇಂತಿಂತು ಮೆಜೆಯುತಿಪುರ್ವನಂತಂ ಘನ ತೇಜದಿಂದಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತೆ ಯಿಂದಂ ತಜ್ಜಿಂದಾಹಾ ರವಿಕಾಂತಮಯಸ್ಕಾಂತಮಿಂದುಕಾಂತಂ ನಗ ದೋಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೫೮). [ಸಂ. ಅಯೋಗ್ರಾಹ್ಯತಾ]

ಅಯೋಘನ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ, — ಸುತ್ತಿಗೆ. [ಸಂ. (ಆಯಸ್ + ಘನ)]

ಅಯೋಧ (ನಾ). ಯೋಧನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅಯೋಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬಾರದ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರೇಶ್ವರನ ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಸೇನಾ ಪತಿಯ ಹೆಸರು: ಅಯೋಧ್ಯನೆಂಬ ದಂಡನಾಯಕನುಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೩ ವ); ಅಯೋಧ್ಯನೆಂಬ ಸೇನಾನಾಯಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪). ೩. ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಯೋಧ್ಯ ಭದ್ರ ಮುಖ ಕಾಮವೃಷ್ಟಿ ಬುದ್ಧಿಸಾಗರ ವಿಜಯಪರ್ವತ ಪರಂಜಯ . . . ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂಗಳೆಂಬೇಲುಂ ಜೀವರತ್ನಂಗಳುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೦೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಯೋಧ್ಯ (ಗು) ೧. ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಜಯಿಸ ಲಸಾಧ್ಯವಾದುದು. ೧, ೨: ಅಂತು ಸಮದ ಪುರವರಕ್ಕಾರಾತಿನಿಕರ ಕ್ಯಯೋಧ್ಯಯಪ್ಪುದಜಿಂದಯೋಧ್ಯಯುಮಂ (ಅದಿಪು. ೬-೧೦೭ ವ). ೩. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದೇಶಕೋಸಲವಿಹುದು ಧನಧಾನ್ಯ ಜನ ತುಂದಿ ಸರಯೂನದಿಯ ಮೇಲೆ ಮೆರೆದುದು ವಿಷಯಮುಘೈ ರಾಜಧಾನಿ ಅಯೋಧ್ಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬-೫೮).

[ಸಂ. ಅಯೋಧ್ಯಾ]

ಅಯೋನಿ (ಗು). ೧. ಯೋನಿಯಿಲ್ಲದ; ಗರ್ಭವಿಲ್ಲದ (ನಾ). ೨. ಯೋನಿಯಿಲ್ಲದುದು; ಗರ್ಭವಿಲ್ಲದುದು. ೩. ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ದವನು. 'ಅಯೋನಿಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜ (ನಾ). ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಹರಿಕಮಲಜ ಸುರಾ ಸುರಾವಳಿ ಸರಿಯೆ ಜನಿಸದಯೋನಿಜಂಗಳ ಪಿರಿದು ಜನನಂಗಳಲಿ ಜನಿಸುವ ಯೋನಿಜರು ಸರಿಯೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜನಿತ (ನಾ). = ಅಯೋನಿಜ: ಆ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕಜನಿತ ರೆಲ್ಲರುಮಯೋನಿಜನಿತರುಂ ಸಪ್ತ ಚಾಪೋತ್ಪೇಧರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಯೋನಿಜೆ (ನಾ). ೧. ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು: ಇವಳ ಯೋನಿಜೆ ರೂಪಗುಣಶೀಲಸಂಪನ್ನ ಭುವನಪಾವನೆ ಪುಣ್ಯಚರಿತೆ ಮಂಗಳ ಮಹೋತ್ಸವ ಸತಿವ್ರತೆಯೆಂಬುದಂ ಬಲ್ಲಂ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೮-೫೦). ೨. ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಅಯೋನಿಜಾ]

ಅಯೋನಿಸಂಭವ (ನಾ). ೧. = ಅಯೋನಿಜ. ೨. ದ್ರೋಣ: ಅಭೇದ್ಯರುಮಸಾಧ್ಯರುಮಪ್ರಯೋನಿಸಂಭವರೆ ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯರಾದರ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೨೧ ವ). [ಅಯೋನಿ + ಸಂಭವ]

ಅಯೋಮಯ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣ ಅಥವಾ ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ. ೨. ಗಹನವಾದ; ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ. ೩. ಸುಲಭವಾಗಿ ಭೇದಿಸಲಾಗದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಯೋಮಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಶ್ಶಲ, — ಕಿಟ್ಟ: ಶ್ರೀಮಲಂ - ಅಯೋಮಲ (ಒಷಧಿ. ೧೬೭). [ಸಂ.]

ಅಯೋಮುಖ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದ ಬಾಯಿ ಅಥವಾ ಮೂತಿ ಯುಳ್ಳ; ಕಬ್ಬಿಣದ ತುದಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಬಾಣ. ೩. ಹಾರೆ: "ಒತ್ತುವ ಹಾರೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಅಯೋಮುಖಂ ಶೂಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೬). ೪. ಅಂಕುಶ. [ಸಂ.]

ಅಯೋಲಲನೆ (ನಾ). = ಅಯ:ಪುತ್ರಿಕೆ: ನೆಜೆಗಾಯ್ದಯೋಲಲನೆಯ ನಸ್ತಿಪರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೪೫). [ಸಂ.]

ಅಯ್ಯನಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಯ್ಯನಕಟ್ಟದ ತಾಣ ವಳ್ಳದಿಂದಂ ತೆಂಕಲಾದುದೆಲ್ಲವಿನಿತುಂ ಪರಮಂಗೆ ಸೀಮೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. II, ೭೩-೪೬; 1118). [ಅಯ್ಯು ? + ಕಟ್ಟೆ]

ಅಯ್ಯಲ್, ಐಕಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಚಳಿ; ಶೀತ. ೨. ಹಿಮ; ಮಂಜು: ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಯ್ಯಲ್ ಕೊಳೆ ಶೀತಕ್ಕಾಜದಳ್ಳಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೪. ಶೂದ್ರಕ); ಸೀದೇಣ - ಅಯ್ಯಲಿಂದಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೦೬-೫); ಕೈಕಾಲ್ ಸುರುಳ್ಳು ನಡುಗದೆ ಸೈಕಾಗ್ರಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಭರವಸದಿಂ ಬಪ್ಪಯ್ಯಿಲ್ಲಳ್ಳದೆ ಪಲ್ಯಂಕೈಕಾಸನದಿಪ್ಪ ಸಾಹಸಂ ಪೆಜಗುಂಟೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೨); ಬಯ್ಯಲೆ, ಅಯ್ಯಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). ಐಕಿಲ್: ೧. "ಕುಳಿರು ಹಿಮಂ ಚಳಿಯೈಕಿಲೆಂದು ಹಿಮನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೭); ಬಿಸಿಲೈಕಿಲ್ ಪಸಿಗುಗ್ರದಂಶಮಶಕವ್ಯಾಬಾಧೆ ನೀರಚ್ಚಿ (ಅದಿಪು. ೬-೩೪); ವಹ್ನಿಸಖ ನೊಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ ತಳಿದಾ ಮಾರುತನಂ ಕರಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನೈ ಕಿಲ್ಲಳಿಂ ನಾಂದಿ ಸಂಚಳನಂ ಮಾಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೯-೭). ೩. ಹೇಮಂತ ಮುತ್ತು; ಚಳಿಗಾಲ: "ಐಕಿಲೆ ಹೈಮಂತಂ ಮಂಜುಗಾಲಂ" (ಚತುನಿ. ೮೮).

[? / ತಮಿ. ಅಜ್ಜಿರಮ್, ಅಚ್ಚಿರಮ್ = ಹೇಮಂತ ಮುತ್ತುವಿನ ಆರಂಭದ ಕಾಲ, ಹೇಮಂತ ಮುತ್ತುವಿನ ಮೊದಲ ಅರ್ಧ]

ಅಯ್ಯಲಿಲರ್, ಐಕಿಲಿಲರ್ (ನಾ). ಶೀತದ ಗಾಳಿ; ತಂಗಾಳಿ. ಐಕಿಲಿಲರ್: ಕರಗಿದರಗಿಂ ಪಗಿಲ್ಲಂತಿರೆ ತಲ್ಲೆಮೆಯೈಕಿಲಿಲನೆಚ್ಚತ್ತಾ ಪೊಟ್ಟಿ ಜಿ ಯೋಳ್ ಕಣ್ಣೆಜೆಡತ್ತೂಪರಶಯ್ಯಾಧೂಮ್ರರೋಮಹರಿಣ ಸಮೂಹಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೪೮). [ಅಯ್ಯಲ್ + ಎಲರ್]

ಅಯ್ಯಿಲ್ಲದಿರ, ಐಕಿಲ್ಲದಿರ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ. ಐಕಿಲ್ಲದಿರ: "ಚಂದ್ರನು" (ಕಲ್ಪದ್ರು).

[ಅಯ್ಯಲ್ + ಕದಿರ್ + -ಆ]

ಅಯ್ಯಿಟ್ಟೆಟ್ಟಿಣುಗಿ, ಐಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟಿಣುಗಿ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ. ಐಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟಿಣುಗಿ: "ಐಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟಿಣುಗಿ ಸಿಂಗದೇರವಳ್ಳಬ್ಬಾಣ ಯೆಂದು ಶಿವ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೫). [ಅಯ್ಯಲ್ + ಬೆಟ್ಟು + ಅಣುಗಿ]

ಅಯ್ಯಿಟ್ಟೆಟ್ಟಿಯ, ಐಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟಿಯ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಅಳಿಯ; ಶಿವ. ಐಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟಿಯ: "ಗೊರವನೈಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟಿಯನೈಮೊಗಂ ಕಂದು ಗೊರಲನ್" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೪). [ಅಯ್ಯಲ್ + ಬೆಟ್ಟು + ಅಳಿಯ]

ಅಯ್ಯಿಟ್ಟು, ಐಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟು (ನಾ). ಮಂಜಿನ ಬೆಟ್ಟ; ಹಿಮಾಲಯ. ಐಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟು: "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು ಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟುಂ ಚಳಿವೆಟ್ಟು ಹಿಮಾದ್ರಿ" (ಚತುನಿ. ೧೦); ಮೂಜುಜು ರನ್ನಂಗಳೈಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟಿನಣುಗಿಗಡದೊಡಲನತ್ತಲ್ಲಿ ಮಂಡಿ ಸಿದ ಶಂಕರನಲ್ಲಿಯಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೦); ಐಕಿಟ್ಟೆಟ್ಟಿನ ಮಂಜುಗಲ್ಲ ಗವಿಯೊಳ್ ತಳ್ಳಿದ್ ಚಂದ್ರಾಶ್ಚದೊಳ್ (ಚಿವಿ. ೪-೨೮).

[ಅಯ್ಯಲ್ + ಬೆಟ್ಟು]

ಅಯ್ಯಿಟ್ಟೆಳಗ, ಐಕಿಟ್ಟೆಳಗ (ನಾ). = ಅಯ್ಯಿಲ್ಲದಿರ. ಐಕಿಟ್ಟೆಳಗ: "ಬೆಳ್ಳದಿರನೈಕಿಟ್ಟೆಳಗನಾಲಿವೆಳಗ ಚಂದಿರನು" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೪೩); "ಐಕಿ ಲ್ಲೆಳಗಂ ತಣ್ಣದಿರ ಮಂಜುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩).

[ಅಯ್ಯಲ್ + ಬೆಳ್ಳಗು + -ಆ]

ಅಯ್ಯಂಡುಗ, ಅಯಿಗಂಡುಗ, ಐಗಂಡುಗ (ನಾ). ಐದು ಖಂಡುಗ:

ನಾಲ್ಕನೇ, ಅಯ್ಯಂಡುಗಂ, ಅಯ್ಯರಂ (ಭಾಷಾಭಾ. ೧೫೨ ಉದಾ).

ಅಯಿಗಂಡುಗ: ಅಯಿಗಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೧೨೭-೩೧; 1431).

ಐಗಂಡುಗ: ಐವಡಿ, ಐಗಂಡುಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಯ್ಯಂಡುಗಂ] (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಕಂಡುಗ]

ಅಯ್ಯಣೆ, ಐಗಣೆ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣ. 'ಅಯ್ಯಣೆಯ' ಪರಾ.

ಐಗಣೆ: ನಿಂದಿದರ್ಯಣೆಯನಿಂದು ಪೂಜಿಸಲ್ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೪೧).

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಕಣೆ. / ತಮಿ. ಅಜ್ಜಣೆ]

ಅಯ್ಯಣೆಯ, ಐಗಣೆಯ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಪಂಚ ಬಾಣ;

ಕಾಮ: ಅಯ್ಯಣೆಯನ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತಾಯ್ತರುವನೆ ಮಿಸುಪ ಸತಿಯ (ಲೀಲಾವ. ೭-೫೨); ಅಯ್ಯಣೆಯನೆನಿಸುವನೆಯಾಣ್ಣು ನುಜಾರ್ಪಣಿಂ . . . ಬಣ್ಣಿಸುತೆ (ಉದ್ಭವ. ೫-೨೩). ಐಗಣೆಯ: ಚಂದಂಗಡದೈಗಣೆಯಂ ನಾಲ್ಕಲೆಯಾನದ ವಾಣೀಶಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೯).

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಕಣೆ + -ಅ. / ತಮಿ. ಅಯ್ಯಣೆಯ]

ಅಯ್ಯಳ್ಳ 'ಅಯ್ಯಳ್ಳ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಳ್ಳ, ಐಗಳ್ಳ (ನಾ). ಐದು ಕುತ್ತಿಗೆಯುಳ್ಳವನು; ಪಂಚಮುಖ;

ಶಿವ. ಐಗಳ್ಳ: ಐಗಳಿಗೆ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ಪೊನ್ನೋಡೆಯನ ಅಪ್ಪ ಪೊಟಲಪ್ಪ ಲಂಕೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೭).

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಗಳ (= ಗಲ):]

ಅಯ್ಯಾವುದ, ಐಗಾವುದ (ನಾ). ಐದು ಗಾವುದ: ಅಯ್ಯಾವುದಂ,

ಎಣ್ಣೆಸೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೭ ಪ್ರಯೋ). ಐಗಾವುದ: ಇದಜ ಹಿಂದಣ ಮೈಯೊಳ್ಳೆ ಗಾವುದದ ನೀಳದೊಳೆರಡುವರೆಗಾವುದದದ ವಿ ಸ್ತಾರದಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೯-೧೮); ಮಣಮಯದಾಲಯಂಗಳು ಸವೆದವೈಗಾವುದದ ದಳತೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧). [< ಅಯ್ಯಂಡು + ಗಾವುದ]

ಅಯ್ಯಳ್ಳ, ಅಯಿಗುಳ್ಳ, ಅಯ್ಯಳ್ಳ, ಅಯ್ಯೋಳ್ಳ, ಐಗಳ್ಳ, ಐಗುಳ್ಳ,

ಐಗೊಳ್ಳ (ನಾ). ಐದುಕೊಳ್ಳಗ: ಅರಸುಂ ಊರುಂ ಇಟ್ಟು ಅಯ್ಯಳ್ಳ ಕಟನಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟೊದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೩-೭; 815); ನಾಯಕಗಯ್ಯಳ್ಳ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೧; 830); ಬಸವ ಸೆಟ್ಟಿ ಪದಿನಯ್ಯಳ್ಳ ನೀರ್ಮಣ್ಣು ಅಯ್ಯಳ್ಳ ಪೊಂಬೊಲನುಂ ಪೊನ್ನಣಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣುಜಂ ಕೊಣ್ಣುವೂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೯; 1021).

ಅಯಿಗುಳ್ಳ: ಶ್ರೀಮತ್ ಕಲಿನೊಲಮ್ಪಾದಿ ಅರಸರ್ ಅಮರಾಲಯಾ ಅವೊಗೆ ಅಯಿಗುಳ್ಳವೆದೆ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೭-೪; 810); ದೇವರಿಂದ ಅಯಿಗುಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮರಿಂದ ಅಯಿಗುಳ್ಳ ಅನ್ನು ಹತ್ತು ಕೊಳ್ಳಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೩-೭೮; 1410); ಯೆರೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಹತ್ತು ಕೊಳ್ಳಗ ವುಸಬಿನಲು ಗದ್ದೆ ಬೀಜವರಿ ಅಯಿಗುಳ್ಳ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-ii, ೪೪೦-೫೩; 1419). ಅಯ್ಯಳ್ಳೆ: ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಷ ಅಯ್ಯಳ್ಳರಾಗಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). ಅಯ್ಯೋಳ್ಳ: ಮಾ ಹಜ್ಜ ನಮೊಸೆದು ಕೊಟ್ಟ ಕಟನಿ ಅಯ್ಯೋಳ್ಳ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೭-೮; ೮ನೆಯ ಶತ); ಅಯ್ಯೋಳ್ಳಂ ಕಟನಿಯುಂ ಅಯ್ಯೋಳ್ಳಂ ಪಾಟು (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೨-೯; 870);

ಮೊಳವೆಡೆ ಇಕ್ಕರ್ಣುಗದ ಅಯ್ಯೋಳ್ಳಂ ಕಲಿಯಜ್ಜನಿಂ ಪಡುವಣ ಮಣ್ಣುಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫-೫; 925). ಐಗಳ್ಳೆ: ಉಭಯಂ ಖಂಡುಗದ ಐಗಳ ಭೂಮಿಯನ್ನು . . . ಕೊಟ್ಟವು (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ಕನಾ. ೫೩-೧೯; 1637); ಆ ಕರು ಯಾರಿಗೆ ಸೇರಿದೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರಿಯು ಅಸ್ತಿಯಿಂದ ಆಗಲೇ ಐಗಳ ರಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವುದು (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೭೦).

ಐಗುಳ್ಳ: ಇ ಧಮ್ಮದಿ ದಾವಣವೇರುನ್ನವಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟೊದು ಐಗುಳ್ಳ ಕಟನಿ

ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೭-೧೩; 780); ಅಂಗಡಿಯೊಳಾ ಬಿಜ್ಜಳ್ ಕ್ಷಿತಿಪ ಬರುತಿರಲು ಜಂಗಮಂ ರತ್ನವೈಗುಳವ ಜೂಜಿಂ ಸೋಲೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೨-೪೩). ಐಗೊಳ್ಳ: ರಾಜಮಾನ ಐಯ್ಯೋ[ಗೊ]ಳ್ಳಂ ಕಟನಿ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌ ಇ ಎ. ೧೯೩೨, ಪುಂಗನೂ. ೧೮೦-೧೫; 964); ಐಗೊಳ್ಳ ರಾಗಿ

(ಕಲ್ಪದ್ರು). [< ಅಯ್ಯಂಡು + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಯ್ಯೋಗೊಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಲದಗಾನಹಳ್ಳಿ ಅಯ್ಯೋಗೊಡ ಕ್ರಷ್ಣಗೆ ಭೋಮಾಂನೈಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾಂನೈ ಹೊಲ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೫-೧೧; 1689).

[ಅಯ್ಯೋ ? + ಗೊಡ]

ಅಯ್ಯೋಣು, ಐಗೇಣು (ನಾ). ಐದುಗೇಣು (ಕ). ಐಗೇಣು: ಕುದುರೆ ಗಳು ಐಗೇಣಿನಿಂದ ಎಂಟುಗೇಣಿನ ತನಕ ಎತ್ತರವಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೪).

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಗೇಣು]

ಅಯ್ಯೋರಲ (ನಾ). ಶಿವ. [< ಅಯ್ಯಂಡು + ಕೋರಲ್ + -ಅ]

ಅಯ್ಯೋಳ್ಳ 'ಅಯ್ಯಳ್ಳ' ನೋ.

ಅಯ್ಯೋಳ್ಳಗ, ಐಯ್ಯೋಳ್ಳಗ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳ್ಳಗ. ಐಗೊಳ್ಳಗ:

ಬಡಗಣ ಪೊಂಪಲ್ಲಕಟ್ಟಿನ್ನು ಕಟೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿಸಿ ಆ ಕಟೆಯಲ್ ಐಗೊಳ್ಳಗಂ ಗಟ್ಟಿಯು ನನ್ನಾದೀವಿಗೆ ಈಯೂರು ಗಾಣಂ (ಎಕ. X, ಚಂತಾನು. ೩೦-೧೪; 1047).

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಕೊಳ್ಳಗ]

ಅಯ್ಯೋಲ್, ಐಗೋಲ್ (ನಾ). ಐದುಬಾಣ. ಐಗೋಲ್: ಒಪ್ಪು ವೈಗೋಲ್ಳಳಂ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಪನನಂಗಂ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೭೫).

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಕೋಲ್]

ಅಯ್ಯೋಲ, ಐಗೋಲ (ನಾ). = ಅಯ್ಯಣೆಯ. ಐಗೋಲ: ಕಾಳ ದಂಡಮೆಂಬ ಗದೆಯ ಲೀಲೆಯಿಂದೀಯಲಂತದ ಕೈಕೊಂಡೈಗೋಲನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯-೧೩೭); ಒಪ್ಪಿದಳ್ಳೈಗೋಲನಧಿವೇವ ತೆಯೊ ಪೇಳೆಂಬಿನಂ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೩).

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಕೋಲ್ + -ಅ]

ಅಯ್ಯ (ನಾ). ಆದಿತ್ಯ. 'ಅಯ್ಯಣ್ಣ,' 'ಅಯ್ಯಯ್ಯ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಅಯ್ಯಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಯ್ಯಣ್ಣ ಪರ್ಗಡೆತನಣ್ಣಯ್ಯ

(ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦-೮; 951).

[ಅಯ್ಯ + ಅಣ್ಣ]

ಅಯ್ಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂಜೆಯರಸಾಳು ಅಯ್ಯಯ್ಯ

(ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೪೦-೫; 950); ಅಯ್ಯಯ್ಯ ತಾಣಗುನ್ನೂರ ಮಹ . . . ಗೋಸಾಸಮಿಟ್ಟಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೬೧-೭; 1007).

[ಅಯ್ಯ + ಅಯ್ಯ]

ಅಯ್ಯರು, ಐಚರು (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಐದು ಹೊತ್ತು ಮಾಡುವ ನೈವೇದ್ಯದ ಅನ್ನ. ಐಚರು: ಬ್ರಹ್ಮಪದ್ವಾವತಿಯ ಐಚರುವಿಗೆ ಆಕ್ಕಿ ಮೂಡೆಳ (ಎಇ. VII, ೧೩೩-೪೦; 1586).

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಚರು]

ಅಯ್ಯಡೆ, ಐಜಡೆ (ನಾ). ಐದು ಜಡೆ: ಹರಿಯ ಪಾದಜಲ ತಾನು ಶಿವನ ತಲೆಯ ಅಯ್ಯಡೆಗೆ ಎರೆದ ಜೀವನ ತಾನು (ಬಿಡುರೆ. ೪೧). ಐಜಡೆ: 'ಐಜಡೆವೆಳಸು' ಪರಾ.

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಜಡೆ]

ಅಯ್ಯಡೆವೆಳಸು, ಐಜಡೆವೆಳಸು (ನಾ). ಐದುಜಡೆಗಳ ಬೆಳಸು.

ಐಜಡೆವೆಳಸು: ವೈಜಯಂತೀಧರನ ಪಾದಾಂಬು ಶಿವನ ತಲೆಯೈಜಡೆವೆಳ ಸಿಗೆರೆದ ಜೀವನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೨೭).

[< ಅಯ್ಯಂಡು + ಜಡೆ + ಬೆಳಸು]

ಅಯ್ಯಂಡೆ, ಐತಂಡ (ನಾ). ೧. ಐದು ಭಾಗಗಳು. ೨. ಐದು ಸೈನ್ಯ ಗಳು. ಐತಂಡ ೧. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಅಯ್ಯಂಡು + ತಂಡ]

ಅಯ್ಯನ 'ಅಯ್ಯತನ' ನೋ.

ಅಯ್ಯರ್ 'ಎಯ್ಯರ್' ನೋ.

ಅಯ್ಯರವು 'ಎಯ್ಯರವು' ನೋ.

ಅಯ್ಯ (ನಾ). (?): ಪಾಲು ಅಯ್ಯ ಮಾಸೇ ಮೊನ್ನಿತ್ತಿಳಿ ಅಜ್ಜದನ್ನವೊ
ಕಣ್ಣೀಶ್ವರುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೫; 753). [$<$ ಅಯ್ಯ ?]

ಅಯ್ಯ, ಐತೆ (ಕ್ರಿ). ಇದೆ. ಐತೆ: ಜನನಿಕೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನೆಳಲು
ಕುಣವುತ್ಯೆ ನೆಳಲ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರೊಬ್ಬರಿಲ್ಲ (ಅಷ್ಟಾಸ್ತೋ. ೩೯); ನೋಡಿ
ಇಲ್ಲಿನಿಂತೆ ನಿಜನಿಜವು (ಶರಲೀ. ೩೩೫-೪); ನಿನ್ನಲಿ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ ಐತೆ
ಯಂತೆ ಕೊಡು ಸಾವಕಾರ್ಗ (ಶನಿಮಾ. ೧೫). [$<$ ಇರ್]

ಅಯ್ಯರ, ಐತೆರ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆ, —ವಿಧ. ಐತೆರ: ಆತನ ಶ್ಲೋಕ
ಗಳಲ್ಲಿರುವ ಐತೆರದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿ ಅವುಗಳ ವಿವರಣೆ ನಡೆಸಿ
ದನು (ಗೌರಾಂಗ. ೩೪). [$<$ ಅಯ್ಯ + ತೆರ ($<$ ತೆಜ್)]

ಅಯ್ಯಂಬ, ಐದಂಬ (ನಾ). = ಅಯ್ಯೋಲ. ಐದಂಬ: ದುಗುಲದೊ
ಳ್ಳಿದಿದ ನಿಜಗಾಸೆಯಿಂದ ಐದಂಬನ ಮದದಾನೆಗಳಂದದೊಳ್ಳಿದಿದರ್ಜಲ
ಕೇಳಿಗಾಗ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೧೮). [$<$ ಅಯ್ಯ + ಅಂಬು + -ಅ]

ಅಯ್ಯಂಬು, ಐದಂಬು (ನಾ). ಐದುಬಾಣಗಳು. 'ಅಯ್ಯಂಬ'
ಪರಾ. ಐದಂಬು: ಪೆಣ್ಣೊಲಿಗೆ ತೊಟ್ಟನೈದಂಬನೈದಂಬನು (ಉದ್ಭವೇ.
೪-೩೭). [$<$ ಅಯ್ಯ + ಅಂಬು]

ಅಯ್ಯಲೆಯ, ಐದಲೆಯ (ನಾ). ಐದು ತಲೆಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ.
ಐದಲೆಯ: ಅಲಪೊಡೆಯನೊಳಂಬುಜಪುತ್ರನೊಳ್ಳಿದಲೆಯಂ ಪಿರಿದನು
ರಾಗಂ ಮಾಳ್ವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೭೨). [$<$ ಅಯ್ಯ + ತಲೆ + -ಅ]

ಅಯ್ಯಳ, ಐದಳ (ನಾ). ಐದುದಳ. ಐದಳ: ಐದಳ ಹತ್ತು ಮುಖದ
ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ಆದವ. ೪೫). [$<$ ಅಯ್ಯ + ದಳ (= ದಲ)]

ಅಯ್ಯಾನುರಿಗೆ (ನಾ). ಅಯ್ಯ ಜನ ಯೋಧರು, —ಯುದ್ಧ
ಭೆಟರು: ಮಲೆಪರಯ್ಯಾಬ್ಬರುಮಯ್ಯಾನುರಿಗರುಂ (ಇಲ. VI,
೧೦೨-೨೦; 887). [$<$ ಅಯ್ಯ + ದಾನುರಿಗೆ]

ಅಯ್ಯಾಳಿ 'ಇರ್' ನೋ.

ಅಯ್ಯಿಕೆ 'ಎಯ್ಯಿಕೆ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಿಸು 'ಎಯ್ಯಿಸು' ನೋ.

ಅಯ್ಯಿ 'ಎಯ್ಯಿ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಿ, ಅಯಿದು, ಐದ್ರು (ನಾ). ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ: ಮೆಟ್ಟಿ
ಗಂಧೇಭಮಯ್ಯಾನ್ (ಎಕ. II, ೧೨-೨; 700); ಶ್ರೀಮತ್ ಪರ್ಮನಡಿ
ಗಳ್ಳಿಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಅಯ್ಯನೆಯ ವರಿಷ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭-೩; 898);
ತ ಪಂಬಟ್ಟಿ ದಿವಸದಿಂದ ತಗುಳ್ಳಿಂದಿಂಗಮಯ್ಯ ದಿವಸಮುಣ್ಣುದಿಲ್ಲ
(ವಡ್ತಾರಾ. ೭೭-೫); ಸಂಧಿಗೆಯಲ್ಗೆ ಬೇಡಿದರೆ ಪಾಂಡುತನೂಭವರಯ್ಯ
ಬಾಡಮಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೧). ಅಯಿದು: ಮೂಜನಜೊದು ಮೂಜು
ಮಜೊದು ಮೂಜ ನೇದಿಸಿ ಅಯಿದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು (ತುಜುಗಾ. ೬);
ಎರಡಯಿದು ಶಿರದಸುರಪತಿಗೋಸರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದನಲ್ಲಾ (ಬಸಪು.
೫೩-೧೯). ಐದ್ರು: ಆತನಿಂ ಬಾಯಿಯಂ ಸೀಮಂಕರನೆಂಬಂ ಐದನೆಯ
ಕುಲಧರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೪-೨); ಆ ಕಥಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಪಂಚರತ್ನ
ಮಪ್ಪೈದು ಕಥೆಗಳನಾಯ್ದುಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೩-೨); ಕಕಾರಂ
ಮೊದಲಾಗಿ ಮ ಕಾರ ದ ಪರ್ಯಂತಮೈದೈದು ವರ್ಣಂಗಳೊಂದು
ವರ್ಗಮಾಗಿ, ವರ್ಗಮೈದಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩ ವೃತ್ತಿ); ಪರಮತತ್ವದ
ಭಿತ್ತಿನೊಳಗಂಕುರಗಳೈದಾದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೧-೨-೨). IP ಅಯ್ಯಿರ್
(ಬಹುನ): ತಮ್ಮ ಕಲಹಕೆ ತಾವು ಅಯ್ಯರು, ಪರರ ಕಲಹಕೆ
ನೂರಯ್ಯರು (ಗಾದೆ. ೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಯ್ಯಾನ್ದು, ಅಯ್ಯಾ; ಮಲ. ಅಯ್ಯಾ, ಅಯ್ಯಾ, ಅಯ್ಯಾ;
ತುಳು. ಅಯ್ಯಾ; ಕೊಡ. ಅಯ್ಯಾ; ತೆಲು. ಅಯಿದು; ಕೊಲಾ.
ಅಯ್ಯಾ, ಅಯಿದ್]

ಅಯ್ಯಂಬು 'ಅಯ್ಯಾಂಬು' ನೋ.

ಅಯ್ಯಾಗುಂದು, ಐದು ಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಐದು ಕಡಿಮೆಯಾಗು;
ಐದು ಸಾಲದೆ ಹೋಗು: ಆ ನರಕಜಿಲಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಅಯ್ಯಾಗುಂದೆ
ಲಕ್ಕಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿತ. ೧೧-೬ ವ). ಐದುಗುಂದು: ಪಂಚೋನ್ಮೇಕ
ನರಕ ಶತಸಹಸ್ರಾಣಿ ಐದುಗುಂದಿದೊಂದುಂ ನರಕ ಲಕ್ಕಗಳುಂ (ತತ್ವಪ್ರ.
೧೧೬). [$<$ ಅಯ್ಯ + ಕುಂದು]

ಅಯ್ಯಪ್ಪು (ನಾ). ಕಾಚ, ಸೈಂಧವ, ಬಿಡು, ಸೌವರ್ಚ, F,
ಸಾಮುದ್ರ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: ಅರಿದಾಳಂ ಪೊಸಸುಣ್ಣು
ಮಿಂದ್ರಯವೆ ಕೇರ್ಗಂಧೋಜ್ಜಳಂ(ಳೆಂ)ದಾರು ಸಿಂಧುರಮಯ್ಯಪ್ಪು
ಕಟ್ಟುತ್ರಯಂ ರಜನಿ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪೩); ಸೈಂಧವಂ ಕಾಚ ಬಿಡು
ಸಂವರ್ಚಲವಣಂಗಳ್ ಉಪ್ಪು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೨೩ ಟೀಕೆ).

[$<$ ಅಯ್ಯ + ಉಪ್ಪು]

ಅಯ್ಯಾಂಬು, ಅಯ್ಯಂಬು, ಅಯ್ಯಾಬು (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯದ
ಒಂದು ಅಳತೆ; ಐದು ಕೊಳಗ. ೨. ಐದುಕೊಳಗ ಬಿತ್ತುವಷ್ಟು
ಜಾಗ: ಪುತ್ತೂರಾಜೆಟ್ಟಿ ಮುಗುಳೊತ್ತಿಟ್ಟು ಪುತ್ತೂರತ್ತಾಣೆಗೆ
ಅಯ್ಯಾಂಬು ಕಅನಿಯುಂ ಅಯ್ಯಾಂಬು ತೊಟ್ಟಪ್ಪಟ್ಟುಂಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ.
X, ಕೋಲಾರ. ೨೨೯-೫; 750); ಗೊಟ್ಟಿಜಿಯರಂಬಲಕೆ ಕೊಟ್ಟು
ಅಯ್ಯಾಂಬು (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೬, ೧೦೦-೮; ೯ನೆಯ ಶತ). ಅಯ್ಯಾಂಬು:
ತುಜುಗೊಳೆಯ್ದು ಸತ್ತರ್ ಇದರ್ಕೆ ಅಯ್ಯಮ್ಮು ಕಳನಿ ಕಲ್ಲಾಟು
ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೪೨-೪; ?). ಅಯ್ಯಾಬು: ಮೂಜ
ಶೂರಮುಟ್ಟಿಯುಳ್ಳಯ್ಯಾಬು ಇನ್ನು ತಾಗೆ ಮೂಜಡಿ ತೂಮ್ಮುಮ್
ದೇವಭೋಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧-೮; 753).

[$<$ ಅಯ್ಯ + ತೂಂಬು]

ಅಯ್ಯಾಬು 'ಅಯ್ಯಾಂಬು' ನೋ.

ಅಯ್ಯಿ 'ಎಯ್ಯಿ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಿ, ಅಯಿದೆ, ಎಯ್ಯಿ, ಐದೈ (ನಾ). ೧. ಸುವಾಸಿನಿ; ಸುಮಂ
ಗಲಿ: "ಅಯ್ಯಿಯೆಂದು ಸುವಾಸಿನಿ" (ಶಬ್ದಸಾ. ೩೬೯). ಅಯಿದೆ:
೨. ಮುತ್ತೈದೆತನ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ: ಅಯಿದೆ - ಅಣಜಿಯಿಲ್ಲದವಳಿಗೆ
ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಹೂವಿನ ಬೊಟ್ಟೀಕೆ (ಬಸವ. ೬೩೦). ಎಯ್ಯಿ: ೧. ಪಸು
ವರ್ಂದಲೊಳೊಲ್ಲೆಡೆಯಾಡುವೆಯ್ಯೆಯರ್ ಬಳಸಿದ ವೇದ ಪಾರಗರ
ಸಂದಣಿಯೆಂಬವಳಿಂ ವಿವಾಹ ಮಂಗಳಂ (ಪಂ ಪಳಾ. ೧೧-೧೭);
ನಿಟ್ಟಿಯೆಯಾಗು ಪತಿಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟನುನಲೆಯಾಗು ಶೀಲವತಿಯಾಗು
(ಕಾವ್ಯಾ. ೨೨೩); ಎಡೆಯಾಡುವೆಯ್ಯೆಯರ ಪಾವನ ಮಂಗಳದೊಪ್ಪು
ಗೂಡಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟು... ವಿವಾಹದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೨೨). ಐದೈ:
೧. "ಐದೆಯೆನೆ ಸುವಾಸಿನಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೫); ಗುರುಜನ
ಮೀಯದೆಯುಂ ಮುನ್ನೆರೆವಾತನನೆಯ್ಯಿದೆಯೆ[ಪಾಠಂ. ಯೆನೆಯೆನ]
ಪೊಡೆ ದೋಷಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೭೫). ಅತ್ತಿತ್ತೆಡೆಯಾಡುವೆಯ್ಯೆಯರದಂ
ಕೊಂಡಾಡಿ (ಪುಸ್ತಪು. ೧೨-೧೦೯); ಮುನಿಪಂಗಂಬುಜಾನನೆ ನಮಿಸಿ
ಹರಸಿದನೈದೆಯಾಗೆನುತ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೬-೪೫); ಸೋಬನಮುನ್ನೆದೆಯ
ರಾದರದಿಂದೆ ಪಾಡುಗೆ (ಚಕವಿ. ೪-೩೪). ೨. ಸವೆದುದೇ ನಿನ್ನೈದೆ ಶುಭಕರ
ಕವಿದುದೇ ವೈಧವ್ಯ ಮೇಘವು ತವಮುಖೇಂದುವಿಗಂದು ತಂದನು ಕುಳಿತು
ಕಂಬನಿಯ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೪-೧). [$<$ ಸಂ. ಅವಿಧವಾ?]

ಅಯ್ಯಿತನ, ಎಯ್ಯಿತನ, ಐದಿತನ (ನಾ). ಸುಮಂಗಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ:
ಮೆಯ್ಯರೆಡುದೆ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಿನತ[ಪಾಠಂ. ತೆ]ಯ್ಯಿತನಂ (ವರ್ಧಪು.
೯-೭೦). ಎಯ್ಯಿತನ: ಕಾಂತೆಗೆ... ಸಿರಿಯುಂ ಸಂತಾನಮುಮೆಯ್ಯಿ
ತನಮುಮುಭೃದಯಮುಮೋರಂತು ನೆಲೆವರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೧೦-೮೬).

ಏದೆತನ : ಜಯಸಿರಿಯೆದೇತನ ನಿನ್ನಿಂದಮೆಜೆವುದು ಕಂದ(ಕು:ವ್ಯಾಧ್ಯೋ. ೪-೪೪); ಅವನಿವನ ಸತಿಯಳಿಗೈದತನ ಮಿಗಿಲೆಂದು ಹರಸಿತು ಮುನಿ ವಧೂನಿಕರ (ನಳಚ. ೯-೧೨); ತಳೆವೆನ್ನೆದತನದಿಂದ ಸದ್ಗತಿಯನೆಂದಾ ಕುಮುದ್ವತಿ ನುಡಿದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೬). [ಅಯ್ಯ + -ತನ]

ಅಯ್ಯದಾಳಿ, ಐದೆದಾಳಿ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆತನದ ಸೂಚಕವಾದ ಚಿಹ್ನೆ; ತಾಳಿ; ಮಾಂಗಲ್ಯ : ಅಮಮ ಶಿವಪದಕದೊಳು ಮುಖ್ಯವೀ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಉಮೆಯಯ್ದೆದಾಳಿಯೊಳು ನಾಯಕಂ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾ. ೫-೧); ಹೆಂಡತಿಯ ಕೊರಲಯ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಐರೆ]ದಾಳಿಯೊಂದುಳಿಯಲ್ತೆ ... ಇನ್ನಿದೇ ವರತಾಳಿ ನೇಮವಿಂತಾಗುತಿರೆ ಇನ್ನಿದೇತಲ ಬಾಳ್ಕೆ (ಒಲರ. ೧೯೦); ಪಳಚ್ಚನೆ ಮೂಡುವಿಂದುವಿಟ್ಟ ಪಳೆನೆ ಕಟ್ಟಿದಳೆದೆ [ಪಾಠಾಂ. ರ] ದಾಳಿಯಂ ಪೆಜಿಲಾರ್ವರ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೨೭). ಐದೆದಾಳಿ : ಎನ್ನ ಗುಪ್ತಮಂಗಳಸೂತ್ರದಡೆಯ ಹೊಳೆಹೊಳೆವೈದೆದಾಳಿಯನಿದಂ ಶ್ವಪಚ ನೆಂತು ಕಂಡಪಂ (ಹಜಕಾ. ೧೨-೨೮); ತನ್ನೈದೆದಾಳಿಯಂ ತನ್ನ ಕಯ್ ಕಿತ್ತೆಸೆದುದಯ್ಯಯ್ಯೋ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೧-೩೭೦). 'ಅಯ್ಯದಾಳಿ' ಪರಾ. [ಅಯ್ಯ + ತಾಳಿ]

ಅಯ್ಯಮಿನುಗು (ನಾ). = ಅಯ್ಯದಾಳಿ : ವರುಣನ ಮಕರಮುಂ ವರುಣಾನಿಯ ಕೊರಲೊಳಯ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ದು]ಮಿನುಗುಮುಟಾಯಿ ಯುಟಾದ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲಮಂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೨ ವ).

[ಅಯ್ಯ + ಮಿನುಗು]

ಅಯ್ಯಲೆನಾಗ (ನಾ). ಐದೆಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಸ್ಯ : ಕನಕದ ರಸಮುಂ ಗರ್ವಗುಂ ಜನಹಿತಕರಮೆನಿಸಿ ಪರ್ವದಯ್ಯಲೆನಾಗಂ ಸುನಯದಿನರೆದು ನಿಲೇಪಿಸಲನುಪಮಮೆನಿಪುದುಗಳುಗ್ರವಿಷಮದು ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೮೫). [ಅಯ್ಯ + ಎಲೈ + ನಾಗ]

ಅಯ್ಯವಸ, ಐದೆವಸ (ನಾ). ಐದು ದಿವಸ. ಐದೆವಸ : ಕರೆಯಲ್ತೆ ಕಣ್ಣಾಗವು ಮುಜೆದಪ್ಪೊಡಂ ತೆರೆಯಲ್ತೆದೆವಸಂ ಹಡಹಿಂಗೆ ಮೆಯ್ಯಳಾ ಗವು (ಲೀಲಾಪ. ೨-೬೯). [ಅಯ್ಯ + ದೆವಸ]

ಅಯ್ಯೊಂದಿ (ನಾ). ಐದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ : "ಅಯ್ಯೊಂದಿ ಎನ್ನುವುದು ಐದರಲ್ಲೊಂದು ಭಾಗವನ್ನೂ ಪತ್ತೊಂದಿ ಎನ್ನುವುದು ಹತ್ತರಲ್ಲೊಂದು ಭಾಗವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದು" (ಸಂಭಾಸೆ. ೨೦೯); ಕಾಯಬಿಟ್ಟಿಣ್ಣುಂ ಅರಸಣ್ಣುಂ ಅಯ್ಯೊಂದಿ ಬತ್ತೆ ಮಣ್ಣೆತ್ತು ಪಾದಂ ತೆತ್ತುನ್ನೊರಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ೩ರಮ. ೨೫೩-೭ ; 800); ಪಾಳುಕೋಡ ಕೆಜಿಯು ಅಯ್ಯೊಂದಿ ಕಾದು ಪತ್ತೊಂದಿ ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದೊರ್ (ಮೈಸರಿ. ೧೯೨೬, ೧೦೦-೭ ; ೯ನೆಯ ಶತ). [ಅಯ್ಯ + ಒಂದು + -ಇ]

ಅಯ್ಯೀರು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದವಳು ಐದನೆಯ ದಿನ ಎರೆದು ಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು, —ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ.

[< ಅಯ್ಯ + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಅಯ್ಯಾರ್ವಾಚಾರಿ, ಐನೂರ್ವಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು.

ಐನೂರ್ವಾಚಾರಿ : ಐನೂರ್ವಾಚಾರಿಯ ಮಗ ಪಳಿಯಣ್ಣ (ಎಕ. X, ಚಕ್ರಬ. ೨೬-೮ ; 880). [?]

ಅಯ್ಯೂಲ್ (ನಾ). ಐದು ನೂಲಿನ ಅಳತೆ; ಅಗಲದ ಒಂದೂ ಕಾಲಷ್ಟು ಇರುವ ಅಳತೆ : ಮನೆಯಗಲದೊಳಗಲದ ನಾಲ್ಕನೆಯಂತ ಮನೊಂದುಮಾಡಿ ನಿಲಿಸಿದೊಡಯ್ಯೂಲೆನಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೯); ಮನೆಯಗಲಮನಳೆದು ಸೂತ್ರಮಂ ನಾಲ್ಕುಭಾಗಂ ಮಾಡಿ ಆ ಪ್ರಮಾಣ ನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಮನೆಯುದ್ದಮಂ ಕೊಳಲ್ ಅದು ಅಯ್ಯೂಲೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುದು (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೯ ಬೀಕೆ).

[< ಅಯ್ಯ + ನೂಲ್]

ಅಯ್ಯೂಲು, ಅಯಿನೂಲು, ಐನೂರು, ಐನೂಲು (ನಾ). ಐದು ನೂರರ ಮೊತ್ತ; ಐದುನೂರು : ಇರ್ಬಿಣ್ಣುಗ ವೆದೆ ಗಟ್ಟಿ ಪನ್ನಿಮ್ಮತ್ತ ಲೆರೆ ಅಯ್ಯೂಲು ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಣ್ಣ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೧೪ ; 889); ಗಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಯನಯ್ಯೂಲಿನತ್ತನಂಗದಪರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೫); ಇರ್ಪತ್ತ ಕುದುರೆಗವಯ್ಯೂರಾ[ಪಾ]ಳ್ಳಳನಿತ್ತೂಗ್ಗಳಸಿದ್ಧಾ ಯವನಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೫೧ ; 1085). ಅಯಿನೂಲು : ತೋಟನಾಡು ಅಯಿನೂಲು[ಂ]... ಆಳಿ (ಇಲ. XIV, ೨೩೨-೪೯ ; ೯ನೆಯ ಶತ). ಐನೂರು : ಐನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). ಐನೂಲು : ಗ್ರಾಮಂಗಳ್ಳಾಮವೈನೂಜಲತಲೆಯನೆ ಸಂದಿದುರ್ ದಕ್ಕುಂ ಮಡಂಬಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೪); ಕರ್ಣ ತೆರಳಿಬಿಡನ್ನೈನೂಜು ಹೆಜ್ಜೆಯಲಿಂದ್ರಸುತಸೂನು (ಕುಮಾರ್ಯ. ೬-೫೧); ಬಲ್ಲವಿಕೆಯ ಮಾತು ಬೇಡವೆಂದೈನೂಜು ಬಿಲ್ಲನಾರಿಯ ಭೋಗರಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೮೦-೩೨).

ಅಯ್ಯೂರ್ಬರ್, ಅಯ್ಯೂರ್ವರ್, ಐನೂರ್ವರ್ = ಐದುನೂರು ಜನರು : ಅಂತೆಲ್ಲಮಯ್ಯೂರ್ವರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೭); ಅದಿತ್ಯ ವಾರದನ್ನ ಶ್ರೀಮದಯ್ಯೂರ್ವರುಂ ತಮಗೆ ನಡೆವ ಸುಂಕಮಂ (ಇಲ. VI, ೧೩೮-೩ ; 1096); ಕುಣುಂಗಿಲಯ್ಯೂರ್ಬರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೮ ; 812); ಶ್ರೀ ಹಿಲೆಯ ಚನ್ನಿಗನುಂ ಗಾಳಿ ಗನುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಯ್ಯೂರ್ಬರುಂ ತುಪ್ಪವನುಟಿದೋರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨-೧೪ ; 812). ಶ್ರೀಮಹಾಚಾತುರ್ವಿದ್ಯ ಸಮುದಯಮೈನೂ ವ್ವರ್ಕ್ಕಂ ಬೆಣ್ಣುಮ್ಮಸೋಮಯಾಜಿಗಳ ಕೊಟ್ಟ ದಾನಂ (ಇಲ. VIII, ೨೮೭-೨ ; ೯ನೆಯ ಶತ); ಅರಸು ಮಕ್ಕಳ ಕೊಂದನ್ನೈನೂರ್ವರನು (ಕುಮಾರ್ಯ. ೯-೨೮).

[< ಅಯ್ಯೂ + ನೂಲು. / ತಮಿ. ಅಯ್‌ಇಯ್ಯೂ ಅಯ್‌ನೂಲು; ಮಲ. ಅಯ್ಯೂಲು; ಕೊಡ. ಅಯ್ಯೂಬಾರಿ; ತುಳು. ಅಯ್‌ನೂರು; ತೆಲು. ಐನೂಲು]

ಅಯ್ಯಿರಳು, ಐಬೆರಳು (ನಾ). ಐದು ಬೆರಳು. ಐಬೆರಳು : ಒಂದೇ ಅದು ಐದಾಗಿಬೆ ಐಬೆರಳಿನ ಕೈದಾಗಿದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩೭-೫).

[< ಅಯ್ಯೂ + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಅಯ್ಯಡಿ 'ಅಯ್ಯಡಿ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಣ್ಣಿಗ, ಐಮಣಿಗ, ಐಮಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಐದು ಜನ ಜಮೀನು ದಾರರು : ಚಾವಣಿಯ್ಯಂಗೆ ಇವರ್ಪೇಟೆ ನಾಡು ಸಾಸನಂಗೊಟ್ಟಿರ್ ಇದಕ್ಕೆಯಣ್ಣಿ[ಣ್ಣಿ]ಗರ್ಪಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೮ ; 997); ಧಾರಾಪೂರಕ್ಕದಿನಂದ ಊರುಂ ಅಯ್ಯಣ್ಣಿಗರುಮುಜೆಯೆ ಇ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೧೧ ; 1021). ಐಮಣಿಗ : ಪನ್ನೆರದು ಪಳ್ಳಿಯ ಪಳ್ಳಿಕಾಜರುಂ ಐಮಣಿಗರುಂ ತಂಡೆಯದ ನೇಮಗಾಣ್ಣುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೪೪-೮ ; 1113). ಐಮಣ್ಣಿಗ : ಅಜುವತೊಕ್ಕಲುಂ ಐಮಣ್ಣಿಗರುಂ ಬಿಟ್ಟುಂಬಳಿಗದ್ದೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೯೩-೧೭ ; 1163).

[< ಅಯ್ಯೂ + ಮಣ್ಣಿಗ]

ಅಯ್ಯತ್ತರ್ (ನಾ). ಐದು ಮತ್ತರು : ಕುಪ್ಪಣ್ಣನ ದೇಗುಲದ ಮಹಾ ದೇವರ್ಗೆ ಒಮ್ಮತ್ತತ್ತೋಣ್ಣಮಂ ಅಯ್ಯತ್ತಕ್ಕೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಮ್ ಮಜ್ಜಂ ತನ್ನ ಭಾಗಮಂ ಕುಡೆ (ಕಇ. I, ೧೫-೧೩ ; 1055).

[< ಅಯ್ಯೂ + ಮತ್ತರ್]

ಅಯ್ಯಾನ, ಐಮಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಐದು ಮಾನ. ಐಮಾನ : ಬೆಟ್ಟದಾವರೆಯ ಹೂವಂ ತಂದು ನೆಳಲೊಳೊಣಗಿಟ್ಟು ಚೂರ್ನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಳಿಕ್ಕೆಮಾನಬಟ್ಟ ವಾಲೊಳಗದಂ ವರ್ಣಬಪ್ಪಂ ದದೊಳು ಕದಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೧). [< ಅಯ್ಯೂ + ಮಾನ]

ಅಯ್ಯಸುಡ, ಐಮುಸುಡ (ನಾ). = ಅಯ್ಯೋಗ : ೨. ಅಯ್ಯಸುಡಂ
ಅಯ್ಯಮುಸುಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). ಐ ಮು ಸು ಡ :
೨. "ಶಿವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [\leq ಅಯ್ಯೋ + ಮುಸುಡು + -ಅ.]

ಅಯ್ಯಾಲೆ, ಅಯಿಮೂಲೆ, ಐಮೂಲೆ (ನಾ). ೧. ಐದು ಮೂಲೆ :
ಅಯ್ಯಾಲೆ, ಅಯ್ಯಮೂಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ದಾರಿ
ಯಿಂದ ದೂರವಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಮೂಲೆ;
ಅಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಜಾಗ : ಅವನ ಮನೆ ಒಂದು ಅಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿದೆ
(ರೂಢಿ). ೩. ಐದು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ಅಯಿಮೂಲೆ : ೧. ಜಲದ
ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಯಿ[ಪಾಶಾಂ. ಐ]ಮೂಲೆಯ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಲ
ಬೆಳೆಯಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೫). ಐಮೂಲೆ : ೨. ಇವನ ಮನೆಯು
ಐಮೂಲೆಯಾಗಿತ್ತು (ನೀತಿಚಂ. ೬೩).

[\leq ಅಯ್ಯೋ + ಮೂಲೆ. / ತುಳು. ಐಮೂಲೆ]

ಅಯ್ಯಿ (ನಾ). ಐದುಸಲ, —ಬಾರಿ : ಅಯ್ಯಿ, ಅಯ್ಯರ್ (ಶಬ್ದಾನು.
೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). [\leq ಅಯ್ಯೋ + -ಮೈ]

ಅಯ್ಯೋಗ, ಐಮೋಗ (ನಾ). ೧. ಐದು ಮುಖ : ಗಿರಿಯ ಸರಿಯಿಜುಹೆ
ಯನಂತ ಹೆಡೆಗಳ ಹಾವನರಡು ಮೊಗದಾವನ್ನೆಮೊಗದೊಟ್ಟಿಯಂ ಜಗದ
ಗುರು ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗೆ ತೋಟುತ್ತ ನಡೆತಂದನ್ (ಸಿದ್ಧ ರಾ. ೩-೩).
೨. ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ನಾಲ್ಕು ಟ್ಟಿ, ಅಯ್ಯೋಗಂ
(ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಐಮೋಗ : ೨. "ಗೊರವನ್ನೆಕಿಲೆಟ್ಟಿಳಿಯು
ನ್ನೆಮೋಗಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕಿ. ೪) ; "ಕಜಿಗೊರಲಂ ತಿಸುಳಿಯೆಮೋಗಂ ಸಾಂತಂ
ಬಾಂದೊಜಿಡಲೆಯಂ ಪಜೆಗಣ್ಣಂ ತಜಿಸಂದುಮೆಯಾಣ್ಣನೆಂದು ತಿಳಿ"
(ಚತು. ೬) ; ಐಮೋಗನ ಮೊಗಸಿರಿಯಂ ಕಂಡೊಂದಲಂಪಿಂ ತಾನೆ
ಮುದ್ದಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧-೧೫). ೩. ಸಿಂಹ : "ಎಂಟಿಡಿಯೆಂದೆನೆ
ಶರಭ ಸಿಂಗಮೈಮೋಗ ಸಿಂಹಂ" (ಕವಿ. ೬೦).

ಐಮೋಗನ ಕೆಳೆಯ = ಶಿವನ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಕುಬೇರ : "ಬಡಗಣ ದಿಕ್ಕಿ
ನರಸನ್ನೆಮೋಗನ ಕೆಳೆಯನುಮೆಂದು ಸಲ್ಲಂ ಕಿನ್ನರಪತಿಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ.
೧೪). [\leq ಅಯ್ಯೋ + ಮೋಗ]

ಅಯ್ಯಿ, ಅಯ್ಯಿ, ಐಯ್ಯಿ, ಐಯ್ಯಿ (ನಾ). ೧. ತಂದೆ; ಅಪ್ಪ :
ಕಳಿಂಗಬೈಗಳಯ್ಯ ಪಲ್ಲಹಾರಕಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೮ ; 889) ;
ಬೇಡುವುಡೆ ನೀವಮ್ಮಯ್ಯನಂ ಬೇಡಿರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೦) ; ಅಯ್ಯಿ
ನಾರನಗವೈಯಾರ್ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಾರ್ ನೀ ನೆಲ್ಲಿ ಯವ ನಿನ್ನಯ್ಯತನ
ವೇತಕ್ಕೈ (ಬಸಪು. ೩-೮೨) ; ಕಂ ಜಜನಯ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ
(ಹಫಸಾ. ೪). ೨. ತಾತ ; ಅಜ್ಜ : ನಿಮ್ಮಯ್ಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಯೇ
(ರೂಢಿ). ೩. ಜಂಗಮ ; ಲಿಂಗಾಯತ ಪುರೋಹಿತ ಅಥವಾ ಗುರು :
ಮಂದಿರದೊಳೊಬ್ಬಯ್ಯನಿರ್ದೊಲವಿಂದ ದಾಸಿಯನೊಬ್ಬಳಂ ಕರೆದು
(ಬಸಪು. ೧೧-೨೦). ೪. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ : ಕೊಲುತಿರ್ಪಯ್ಯಗಳೋದು
ಬೇನೆಯಳಿವಾ ತೀಕ್ಪ್ಪಿಪ್ಪಧಂ . . . ಮುಂ ಪಲಕಪ್ಪಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತ್ತೈ
(ಸೋಮೇಶ. ೯೬) ; ಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಯ್ಯನವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಕೊಳ್ಳ
ಬೇಕು (ಮುಂಬಯ. ೧-೨೧). ೫. ಒಡೆಯ ; ಯಜಮಾನ : ಅಯ್ಯಿ
ಗಳ ಅಯ್ಯನು ನಮ್ಮ ಮಾದಾರ ಚೆನ್ನಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೩೫೦) ; ಅಮ್ಮ
ನವರು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅಯ್ಯನವರು ಚಟ್ಟಕ್ಕೆ (ಗಾದೆ) ; ಅಯ್ಯನವರ ಪೂಜೆಗೂ
ಅಮ್ಮನವರ ಅಡಿಗೆಗೂ ಸಮ (ಗಾದೆ). ೬. ಗಂಡಸಿನ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆ
ಯಲ್ಲಿ (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು : ಶ್ರೀಮತ್
ಅನಂತವೀರಯ್ಯಂಗಳ್ (ಇಲ. VI, ೧೦೨-೧೫ ; 887) ; ಕನ್ನಯ್ಯ
ಮಯ್ಯನುಮಿಟ್ಟು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬-೧೫ ; 946) ; ಹಿರಿಯಯ್ಯ
ಶ್ವಪಚಯ್ಯ ಕಿಜಿಯಯ್ಯ ಡೋಹಾರಕಕ್ಕಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೫೦).

೭. ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು (ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ ಎಂಬಂತೆ) : ಎಂತು
ಸೈರಿಸುವೆಯ್ಯ ವಿಯೋಗಮಂ (ಅದಿಪು. ೯-೭೬) ; ಈಳಿ ನಿಂಬೆ ಮಾವು
ಮಾದಲಕೆ ಹುಳಿನೀರನೆಜಿದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹದೇ. ೧-೧) ; ಕಡು
ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಕಾಲವಯ್ಯ ಎನ್ನೊಡೆಯ ಪುರಂದರ ವಿಠಲ ಕೇಳಯ್ಯ
(ಪುರಂದ. ೧-೧೪೯-೫). ಅಯ್ಯಿ : ೬. 'ಮಾರಯ' ಪರಾ. ಐಯ್ಯಿ :
೫. ಇಜಿವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಚ್ಚಿನ ಕೈದುನೇಟ್ಟುದೇ
(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ). ೭. ಸಲಹುವೈಯನು ಮುಳಿದು ಲೋಕದ
ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಂಗೈಸಿದನೆ (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೬-೨೯). ೮. ಐಯ್ಯಗಳು ನಡೆತಂದು
ನೋಡಿದರೀಯವಸ್ಥೆಯನೀ ಕುಮಾರಕರೈಯಗಳಿಗೈಯಗಳು ತಾವಾದರು
ಕಣಾಯನುತ (ಅನಂರಾ. ೧-೫-೪೬) ; ನರಸಿಂಹ ಭಾರತಿ ಸ್ವಾಮಿ
ಗಳೈಯನವರ ಕರಕಮಲಸಂಜಾತರಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨-೯ ;
1683). ಐಯ್ಯಿ : ೬. ಆ ದೇವಣ್ಣ ಐಯ್ಯನವರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ.
೧೪೮-೪೧ ; 1417) ; ಬೈಚೇಗಾವುಡರೈಯ್ಯನವರ ಪಲುತ್ರ (ಎಕ. XII,
ಮದ್ದಗಿ. ೩೧-೬ ; 1656). ೭. ಉಡಿಗೆಜ್ಜೆಯನಂಡಿ ಸವಾನಂದಾಜ್ಞಾಪಿಸ
ಲೈಗಳಂ ಬೀಳೊಟ್ಟು (ಮದೇಪು. ೨೭-೧೪) ; ಐಗಳಿಲ್ಲೆಂದ ಬಂದಿರಿ ನಿಮ್ಮ
ಹೆಸರೇನು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೬-೩೭) ; ಬಸ ಅಗ್ಗಣೆ ಚೆನಬಸವ ಸ್ವಾಮಿಗಳ
ವರಿಗೆ ಅವರಗೊಳದ ಐಗಳು ಸಮಸ್ತರು ತಂಮು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ (ಎಕ.
XI, ದಾವಣ. ೯೬-೩ ; ?). ೮. ಪ್ರಿನ್ನಿಪಾಲರಾದ ನಮ್ಮ ಐಗಳು ಕಿರಿ
ಯರಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿ ಹಚ್ಚಿ ಬಿಡುತ್ತಿರುವರು (ಮಲೆಚ. ೩೦) ; ಐಗಳೇ,
ಐಗಳೇ, ಐದರ ಅಂಕೆ ನೀವೆ ಬರೆದರೆ ಚಂದ (ಗಾದೆ) ; ಅವರನ್ನು . . .
"ಓದಿಸೋ ಅಯ್ಯೋರು" "ದಾಗ್ಗಾರು" "ಗೋಸಾಯಿಗಳು" - ಏನೆಂ
ದಾದರೂ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳಿ (ಸುವಸಂ. ೧). ೯. ಗುಡಿ ಪರಿಚಾರಕರಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಜಾತಿ : ಐಗಳು - ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೂಗಳನ್ನು ತಂದು ಬೇರೆ
ಹಲವು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೨೦). IP ಅಯ್ಯಿಳು,
ಅಯ್ಯೋರು, ಐಗಳು (ಬಹುವ).

ಅಯ್ಯನ ಚಕ್ರಿ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅದಟಿಪ್ಪಗಳ್ಳನ್ ಅಯ್ಯನ ಚಕ್ರಿ
ಪುಸಿಗೆ ಪೇಸುವನ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೧೬, ೧೩-೮ ; 900). ಅಯ್ಯನಯ್ಯ =
ತಂದೆಯ ತಂದೆ ; ತಾತ ; ಅಜ್ಜ : ಅಯ್ಯನಯ್ಯನು ಚೆನ್ನಯ್ಯಂ
ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಕಕ್ಕಯ್ಯನು ತೆಲುಗ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಯ್ಯನು ನಂಬಿ ತಾಯ್ತೀರ
ಮನ ಮಗ ನಾನು (ಬಸಪು. ೩-೮೨).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅಯ್ಯನ್, ಐಯ್ಯನ್, ಅಯ್ಯಾ ; ಮಲ. ಅಯ್ಯನ್ ;
ಕೊಡ. ಅಯ್ಯಿ ; ತುಳು. ಅಯ್ಯಿ ; ತೆಲು. ಅಯ್ಯಿ ; ಕೊಲಾ.
ಅಯ್ಯಾ = ತಾಯಿಯ ತಂದೆ, ಅಯ್ಯಾಕ್ = ದೇವರು. / ಸಂ. ಅರ್ಯ =
ಗೌರವಾರ್ಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪಾಲಿ. ಅಯ್ಯ = ಶ್ರೇಷ್ಠವ್ಯಕ್ತಿ]

ಅಯ್ಯಿ 'ಅಯ್ಯೋ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಐಯಂಗಾರ್ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೨. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರ ಹೆಸರುಗಳ ಮುಂದೆ ಸರ್ವ
ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸೇರುವ ಮಾತು. ಐಯಂಗಾರ್ ೧ : ತಿರು
ಮಲೈಯಂಗಾರ್ಯರು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭೦೦ ರಲ್ಲಿ ಬರೆದಂತೆ ತೋರು
ತ್ತದೆ (ಚಿಕವಂ. ೧ ಪೀ).

[ಅಯ್ಯಿ + -ಗಾರು. IP < ತೆಲು. ಗಾರು. / ತಮಿ. ಅಯ್ಯಜ್ಞಾರ್ ;
ತೆಲು. ಅಯ್ಯಂಗಾರು]

ಅಯ್ಯಂಬ, ಐಯಂಬ (ನಾ). = ಅಯ್ಯಣೆಯ. ಐಯಂಬ :
"ಐಯಂಬಂ ಪಂಚಶರಂ" (ಚತು. ೫೧).

[\leq ಅಯ್ಯೋ + ಅಂಬು + -ಅ.]

ಅಯ್ಯಗಲಿ (ನಾ). ಅಂಜುಬುರುಕ; ಹೇಡಿ: ಅಯ್ಯಗಲಿ ದಲ್ ಭೀರು ಕರಂ ಕಾತರಂ ಭಯಸ್ಥಂ ತ್ರಸ್ತಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦-೧೨); ಅಂತು ತನ್ನಂ ಮುನ್ನಂ ಬೀರನೆಂದವರ್ ಭೀರುವೆನೆ, ಕಲಿಯೆಂದವರಯ್ಯಗಲಿ ಯೆನೆ ಪ್ರಾಣವನೆ ಕಾವ ಬಗೆ ಮಿಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೯ ವ). [?]

ಅಯ್ಯಗೊಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು, — ಭತ್ತಿಗಳು: ವಜ್ರಾಯುಧಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರ ಮಹೀಪಾಲನ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಠಿಗಮೆತ್ತಿದಯ್ಯಗೊಡೆಗಂ ದಯೆಗೆಯ್ದು ಯುವರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೩ ವ). ‘ಸವಡಿ ಗೊಡೆ’ ಪರಾ. [ಅಯ್ಯ? + ಕೊಡೆ]

ಅಯ್ಯಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಜೋಳಮಹಾರಾಜ ನಯ್ಯ ಅಯ್ಯಣ (ಎಕ. X, ಗೋರೇಬ. ೭೨-೫; 900); ಮಾರ್ಬಲಮಲ್ಲ ಮಜುವಂಕಭೈರವ ಅಯ್ಯಣಪುತ್ರ ನಾಗರಖಂಡ ಎಟ್ಟುತ್ತ ಅಳುತಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೩-೧೩; 986); ಸನ್ನಯ್ಯಣಂ ಸಾಹಸ ನಿಧಿ (ಇಲ. IV, ೨೦೮-೪; 1075). [ಅಯ್ಯ + ಅಣ (< ಅಣ್ಣ)]

ಅಯ್ಯಣದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಣರಂಗಮಲ್ಲ ನೆನಪಯ್ಯಣದೇವನಿಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ). [ಅಯ್ಯಣ + ದೇವ]

ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನ್ನಕುನ್ನೆಯ ಭೀಮಂ ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ ಉತ್ತಂಗಮಲ್ಲನೆನಿಸಿದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಸೌಷ. XX, ೧೯-೧೮; 1015). [ಅಯ್ಯಣ + ಅಯ್ಯ]

ಅಯ್ಯಣಿಗ (ನಾ). ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಕವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ (?): ದೇವರಿಗೆ ತಂತಮ್ಮ ಕರ್ಮಾಂತರದ ಬೆಸಗಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ಮೂನೂರ್ವರು ಸಾನಿಗರುಂ ಮೂನೂರ್ವರಯ್ಯಣಿಗರುಂ ನಿಬನ್ಧಕಾಜರುಂ ಸುಖಮಿ ಪರ್ರು (ಸೌಷ. VI, ೧೧೩-೪; 1700). [ಅಯ್ಯಣ + -ಇಗ]

ಅಯ್ಯತನ, ಅಯ್ಯನ, ಐತನ (ನಾ). ಅಯ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಆವರಿನ ರೆನ್ನದೆ ಚರಣಕ್ಕೆ ಜಗಲು ಅಯ್ಯತನವೇಷ ಬೆಬ್ಬನೆ ಬೇಷವೆ ನಾನು (ಬಸವ. ೨೫೩); ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ ನಿನ್ನಯ್ಯತನವೇತಕ್ಕೆ ಸುಡು ಶಿವಭಕ್ತಿಹೀನರಿರ (ಬಸವ. ೩-೮೨). **ಅಯ್ಯನ (ಕ).** ಐತನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಯ್ಯ + -ತನ]

ಅಯ್ಯಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾರಾಯಣಂ ಗಾಣದಂಕಕಾಜ ... ಶ್ರೀಮದಯ್ಯಪ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೧೦-೫; 948).

[ಅಯ್ಯ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ)]

ಅಯ್ಯಪಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶಿವಮಾರ ಗಾವುಂಡರ ಮಗಂ ಅಯ್ಯಪಗಾವುಂಡನು ವಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೩-೫; 977).

[ಅಯ್ಯಪ + ಗಾವುಂಡ]

ಅಯ್ಯಪದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೀರ ಮಹೇಂದ್ರ ನೊಳ್ಳಾದಲೆಂದು ಅಯ್ಯಪದೇವಜ್ಞ ಸಾಮಂತ ಸಹಿತಂ ನಾಗತ್ತರನಂ ದಂಡುವೇಟ್ಟೊಡೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೪; 890); ಪಲ್ಲವಾತ್ಮಯಂ ನನ್ನಿಗಾತ್ರಯಂ ಶ್ರೀಮತು ಅಯ್ಯಪದೇವ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬೨-೫; 918). [ಅಯ್ಯಪ + ದೇವ]

ಅಯ್ಯಪಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಬ್ರಹ್ಮಾ ದೇಯಂ ಅಯ್ಯಪಮಂಗಲ ಸಿಪ್ಪಸಿನ್ನೆಯರ್ದ್ವ ಬಳದೊಳ್ ಬಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೧-೩; 975). [ಅಯ್ಯಪ + ಮಂಗಲ]

ಅಯ್ಯಮ (ನಾ). “ಸೂರ್ಯ” (ತದ್ಭಕೋ. ೨).

[< ಸಂ. ಆರ್ಯಮನ್]

ಅಯ್ಯರೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಗಜಮೆಜೆವ ಕಾಗೆಂಡೆಯಯ್ಯರೆಗ ದೊಂಡಿ ... ಪರಿಸರಿಯ ಮೀನುಗಳಂ ಗುಡಿಗಿಯ್ದರು (ಜಜಕಾ. ೫-೪೫). [?]

ಅಯ್ಯಲ್, ಅಯ್ಯಲಾ (ಅ). ದುಃಖ, ಅಶ್ವರ್ಯ ಸೂಚಕವಾದ ಮಾತು: ಅಯ್ಯಲಡಿಯಿಡೆ ಸುಡುವ ಹುರಿವ ಬೆಳ್ಳಣಲಣ್ಣ (ಸಾನಂಚ. ೪-೧೧೯ ವ). **ಅಯ್ಯಲಾ:** ಅಯ್ಯಲಾಂತು ನಾಯುಣ್ಣದ ವಿಧಿಯ ನುಂಡೆ ಏನೆಂಬೆನೀಶ್ವರಾ ಕಾವುದೆನ್ನಂ (ವಾಗೀರ. ೨೬೧-೬).

[ಅಯ್ಯ + - ಅಲ್ ? / ಪ್ಪಾ. ಅಯಲ್ಲಯಾ = ದುಃಖ]

ಅಯ್ಯಲಾ ‘ಅಯ್ಯಲ್’ ನೋ.

ಅಯ್ಯಹರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೆರಟೂರ ಅಯ್ಯಹರಸರ ಮಗಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೯೫-೪; 1021).

[ಅಯ್ಯಹ (< ಅಯ್ಯಪ) + ಆರಸ]

ಅಯ್ಯಾಚಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆ: ಉಮೇಶ, ನೀನೂ ಅಯ್ಯಾಚಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ಎಂದು ನಗೆಯಾಡಿ ಕೇಳಿದ್ದರು (ವಾಕಗುಟ. ೧೩೫). [ಅಯ್ಯ + ಆಚಾರ]

ಅಯ್ಯಾಜಿ (ನಾ). ಅಯ್ಯನನ್ನು ಗೌರವ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು: ಚರಂಜೀವಿ ಸಹಸ್ರಾಯುಷ್ಯರಾದ ನಮ್ಮ ಅಯ್ಯಾಜಿಯವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಭೂದಾನವಂ ಮಾಡಿ (ಹುಟ್ಟು. ೨). [ಅಯ್ಯ + -ಜಿ (< ಜೀಯ)]

ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ ‘ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ’ ನೋ.

ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ, ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ, ಅಯ್ಯೊಳಿ, ಐಯ್ಯೊಳಿ, ಐಹೊಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಭಟ್ಟಾರಕಾ ಪ್ರಭುವಿರಾಜ್ಯ[ಜ್ಞ]ಯೆ ಅಯ್ಯಾವೊಳಿಯು[ಳ್] (ಸೌಷ. XI-ii, ೪-೨; ?); ಅಜುವತ್ತನಾಲ್ಕು ಘಟಕ(ಕಾ)ಸ್ಥಾನಮುಮಯ್ಯಾವೊಳಿ ಪುರಪರಮೇಶ್ವರರು(ರುಂ) (ಇಲ. V, ೩೪೨-೧೦; 1093); ಅಯ್ಯಾವೊಳಿಯ ತಳದಿನಿದುವೆ ನೆಗ್ಗಿಂಪದಿನಿಪರಯ್ಯಮಾ ದ್ವಾರಾವತೀ ಪುರಕೆ ಕುಜುವೆನಿಸ ಕುಜುಗೋಡ (ಸೌಷ. IX-i, ೨೯೬-೨೪; 1097); ಶ್ರೀಮತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಚಲದಂಕರಾವ ಹೊಯ್ಯಳ ಸೆಟ್ಟಿಯರು ಅಯ್ಯಾವೊಳಿಯ ಯುಂಡಿಗೆಯ ದಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ (ಎಕ. II, ೧೫೯-೧೦; 1130).

ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ: ಭಗವತೀದೇವೀಲಬ್ಧವರ ಪ್ರಸಾದರುಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಮದಯ್ಯಾವೊಳಿಯಯ್ಯಾರ್ಪಸ್ತಾಮಿಗಳುಮುಂ (ಕಣ. II, ೨೫-೮೪; 1185).

ಅಯ್ಯೊಳಿ: ಅಯ್ಯೊಳಿಪುರವರೇಶ್ವರರಪ್ಪ (ಇಲ. X, ೧೮೭-೩೨; 1095).

ಐಯ್ಯೊಳಿ: ವಾಕುಸಿದ್ಧರುಂ ಭಲ್ಲುಂ ಕದಣ್ಣ ಹಸ್ತರ್ ಐಯ್ಯೊಳಿಯ ಪುರಪರಮೇಶ್ವರರ್ (ಕಣ. VI, ೫೫-೮; 1000 ?). **ಐಹೊಳಿ:** ಕನ್ನಡದ ಕವಿ ರವಿಕೀರ್ತಿ ತಾನು ಕಾಳಿದಾಸ ಭಾರವಿಯರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ - ಎಂದ ಮಾತು ಐಹೊಳಿಯ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ (ಯಕ್ಷಬ. ೯). IP ಈಗಿನ ಐಹೊಳಿ. [< ಅಯ್ಯ + ಪೊಳಿ ? (< ಪೊಲಲ್)]

ಅಯ್ಯೊ ‘ಅಯ್ಯೋ’ ನೋ.

ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೊ, ಅಯ್ಯೊ (ಅ). ದುಃಖ, ಅನುಕಂಪೆ, ವಿಡಂ ಬನೆ, ಅಪಹಾಸ್ಯ, ಅಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: “ಅಯ್ಯೋ ವಿಷಾದಾನುಕಂಪಾಪಹಾಸೇಷು” (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬); “ಅಯ್ಯೋ ಎಂಬವ್ಯಯಮಂ ದುಃಖದ ವಿಡಂಬನದ ಕರುಣದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಪೇಟಲಕ್ಕುಂ” (ತಮದ. ೩೦೮ ವೃತ್ತಿ); “ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ - ಬೇಡ ವಿಡಂಬನಯೋ” (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಅಹಹ (ನೋವು), ಅಕ್ಕಟಾ, ಅಯ್ಯೋ (ದುಃಖ), (ಕೈಸಿಡಿ. ೫೨). (i) ದುಃಖಕ್ಕೆ: ಬೆರ್ವಾರ್ಯ ಬತ್ತಿತ್ತಯ್ಯೋ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೮); ಇನ್ನೇವನಯ್ಯೋ ಮಹಾ ದೇವ (ತಿರುರ. ೨೧); ನಾನಾ ಭೋಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗುತೆ ಚರಿಸಿದಿನಿನ್ನಾಜಿ ನಿನ್ನಾಜಿನಯ್ಯೋ ಅನಂದಾಂಬೋಧಿ ಪಂಪಾಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿತ್ತದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಕಾಶ. ೪); ಅಯ್ಯೋ ಅನ್ಯಾಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬).

(ii) ಅನುಕಂಪೆಗೆ: ದಯೆಯಿಂದ ಕೃತಿ ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕಾರುಣ್ಯಮಪ್ಪ ಮನದೋಳ್ಳೊಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೪); ಮಂತ್ರಿ ಮುಖ್ಯರುಮಯ್ಯೋ ವಿನಿವಾರಿಸಲ್ಪಡಿದರೆಲ್ಲಂತಕ್ಕುಮೋ (ವರ್ಧಪು. ೩-೪೧); ಅಯ್ಯೋ ಪ್ರಾಣ ಬಿಟ್ಟು (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬). (iii) ಅಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ: ಅಯ್ಯೋ ಇದೇಕಿಂತಾದುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). (iv) ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ: ಅಯ್ಯೋ ಏಂ ಸೈಪೊ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೬); ಅಯ್ಯೋ ನಿನ್ನ ಮೋರೆ ನೋಡು (ರೂಢಿ). **ಅಯ್ಯೋ:** (i) “ರಮಾ, ಏನು? ಅಯ್ಯೋ, ಒಳಗ ಬಾರವಾ (ಬೀಳತ. ೩೯). **ಅಯ್ಯೋ:** (i) ಆರಗಿನ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವ ರುರಿದಾಳಿದರಕ್ಕುಟಿಯೊ ದುರ್ಯೋಧನನೆಂಬರಲೆಯಿಂ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೩-೭); ಅಯ್ಯೋ ಭೂಮ್ಯುತರಸಮಂ ಕಯ್ಯಿಂದಂ ಪಿಡಿಯೆ ವಿಷಮ ದಾಯ್ತೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೮೨).

ಅಯ್ಯಯ್ಯ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಮಮ ಪ್ರದ್ಯೋತಮಯ್ಯಯ್ಯ ಭೀಕರವಾಹಾ (ಗಿರಿಕ. ೮-೫೧); ತನ್ನರಸಿಯಂ ಹೊಯ್ಯೆಂದು ಪೇಳದದವಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಬಾರೆಂದನಯ್ಯಯ್ಯೋ ರಾಘವಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿಯೆಂದಕಲ್ಲಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೯-೧೭); ಹ್ಯಾಗೆ ಸೈರಿಸಲಮ್ಮ ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ ಪ್ರಿಯನು ವೀರಾಗನಾದಕಟಿಕಟಿ (ಜಿನಮು. ೪೬-೩೮); ದುಃಖದಿಂದ ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). **ಅಯ್ಯೋಪಾಪ=ಕರುಣೆಯ ನುಡಿ, ದಯೆಯ ಉದ್ಗಾರ:** ಕರಡಿ ಕಂಡು ದಿಗಿಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಕೇಳಿಕೊಂಡದ್ದು ನೋಡಿ ಅಯ್ಯೋಪಾಪ! ಎನಿ ಸಿತು (ಪಂಜಾಮೃ. ೨); ಅಯ್ಯೋಪಾಪ ಎಂದು ಮರುಗಿತು (ಕಿಂಕಭ. ೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಐಯ; ಮಲ. ಆಯ್ಯಾ, ಅಯ್ಯೋ; ತುಳು. ಅಯ್ಯೋ; ತೆಲು. ಆಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ; ಕುಯಿ. ಐಗೇ, ಐಗೋ; ಮಲೊ. ಆಯ, ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ. / ಸಂ. ಆಯ]

ಅಯ್ಯ (ನಾ). ಮುತ್ತೈದೆ. ‘ಅಯ್ಯದಾಳಿ’ ಪರಾ. [?]

ಅಯ್ಯಗಡಗ, ಐರಗಡಗ (ನಾ). ಸೌಮಂಗಲ್ಯ ಸೂಚಕವಾದ ಕಡಗ. **ಐರಗಡಗ:** ಭಳಭಳಿಸುವ ರತ್ನದೈರಗಡಗ ದಿವ್ಯನುಲಿಗಡಗಗಳಾಮಲ ಕದ ತೊಳಪಕಡಗ ಹಲಸಿನಕಾಯಿಗಡಗಗಳೆನೆಣ್ಣೆಗಳೆನೆದರ್ಶಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೩೮). [ಅಯ್ಯ + ಕಡಗ]

ಅಯ್ಯಣೆ, ಅಯಿರಣೆ, ಅಯ್ಯಾಣೆ, ಅರಣೆ, ಅರಿಣೆ, ಅರಿವೇಣೆ, ಐರಣೆ, ಐರಣೆ, ಐರಾಣೆ (ನಾ). (ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಬರೆದಿಡುವ ಗಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ವ್ರತ. **ಅಯಿರಣೆ:** ಅದರ ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಮುತ್ತಿನ ಭತ್ತವು ಪದರ ಅಯಿರಣೆಯೆಂಬಭರದ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೯೨). **ಅಯ್ಯಾಣೆ:** ‘ಅಯ್ಯಾಣೆ ಕುಂಭ’ ಪರಾ. **ಅರಣೆ:** ನಾಗೋಲೆಯ ದಿನ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡನ್ನು ದೇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ‘ಅರಣೆ’ಯ (ಅಂದರೆ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಶದಲ್ಲಿ ತರುವ ನೀರು) ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ‘ಕಂಚು ಹತ್ತಿಸಿ’ದರು (ಸರ್ವಮಂ. ೨೧೯). **ಅರಿಣೆ:** ‘ಅರಿಣೆಮನೆ’, ‘ಅರಿಣೆಶಾಸ್ತ್ರ’ ಪರಾ. **ಅರಿವೇಣೆ:** ‘ಅರಿವೇಣೆ ಪೂಜೆ’ ಪರಾ. **ಐರಣೆ:** ಒಪ್ಪಮರು - ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ಐರಣೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೩೨). **ಐರಣೆ:** ಅರ್ಚಿಸಿದ್ವೈರಣೆಯೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩ ವ); ಪೂಜಿಸಿದ ಕಾಂಚನದೈರಣೆಯ ಶೋಭೋಪಕರಣ ದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೩೬); ರತಿಯಭಿಷೇಕದ ಕೊಡನೆನೆಲೆಸೈರಣೆಯಿಂ (ಜಯಕಾ. ೮-೧೧); ಹಸನಾಗಿ ಬೈತ್ತೈರಣೆಗಳಂತೆ ನಾಡೆ ರಂಜಿಸಿದವಾಕೆಯ ಮೊಲೆಗಳ್ (ಚೇರಮ. ೫-೩೪). **ಐರಾಣೆ:** ‘ಐರಾಣೆಗಡಿಗೆ’ ಪರಾ.

[? ತೆಲು. ಅಯಿರೇನಿ, ಐರೇನಿ. / ಮರಾ. ಅಹೀರೆ; ಪ್ರಾ. ಅಇರಾಣೆ, ಐರಾಣೆ = ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಾಣೀವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು]

ಅಯ್ಯಣೆಗೊಡ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ಚಿತ್ರ ಬರೆದ ಗಡಿಗೆ. [ಅಯ್ಯಣೆ + ಕೊಡ]

ಅಯ್ಯದಾಳಿ, ಐರದಾಲಿ, ಐರದಾಳಿ, ಐರಿದಾಲಿ, ಐರಿದಾಳಿ (ನಾ). = ಅಯ್ಯದಾಳಿ. **ಐರದಾಲಿ:** ಕರಮಾಪ್ತುತಿಂತಿದ ಚೋಳಮಂಡಲ ದೊಳಗೆ ಧರವೆಣ್ಣಿನೈರದಾಲಿಯ ಪಾಂಗುವಡೆದು ಬಂಧುರತರಮೆನೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಸೌಂದಪು. ೨-೮). **ಐರದಾಳಿ:** “ಗುಳದಾಳಿ” (ಗಂಗಾಮ. ೫೫); ಜಡವ ಕುಂಡಲದ ಪೊಳವೈರದಾಳಿಯ ಕೊರಲ (ಭಿಕ್ಷಾಜ. ೩-೧); ಗರಳವನು ನಲಿದುಂಡು ಹರನಳುಕದುಳಿದ ಭಾಸುರತೆ ನಿನ್ನೈರದಾಳಿಯ ಮಹಿಮೆ ಗಿರಿಜೆ (ಕೈವಲ್ಯ. ೧-೯-೧); ಸುರಸಾರೀಜನ ದೈರದಾಳಿಗೆ [ಚಿ]ರಸ್ಥಾಯಿತ್ವಮಂ ಮಾಪ್ಪ (ವೃಷವಿ. ೩೭-೧೧೫); ಐರದಾಳಿಯ ಬಿಚ್ಚೋಲೆಯ ಚಂದನದ ಕುಂಕುಮದ . . . ಕರಂಡಮಂ ಕೈಯೊಳ್ಳೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೧೭). **ಐರಿದಾಲಿ:** ಮಿಜುಗು ತಿರ್ದುದು ಚೆಲ್ಲಿನಿಂದೆ ವಾಣಿಜ್ಯಪುರಿ ಭೂಲಲನೆಗಿಟ್ಟಿರಿದಾಲಿಯಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೨-೨೦). **ಐರಿದಾಳಿ (+).** [ಅಯ್ಯ + ತಾಳಿ]

ಅಯ್ಯನ್ನ, ಐರನ್ನ (ನಾ). ಐದುರತ್ನಗಳು; ಪಂಚರತ್ನ. **ಐರನ್ನ:** ಐರನ್ನದುಂಗುರದ ಸಿಂಗರದ ನಾನಾ ವಿಲಾಸಿನಿಯರು (ರೇವಣ. ೩-೨೨).

[< ಅಯ್ಯು + ರನ್ನ]

ಅಯ್ಯಾಣೆ ‘ಅಯ್ಯಣೆ’ ನೋ.

ಅಯ್ಯಾಣೆಕುಂಭ (ನಾ). = ಅಯ್ಯಣೆಗೊಡ.

[ಅಯ್ಯಾಣೆ (< ಅಯ್ಯಣೆ) + ಕುಂಭ]

ಅಯ್ಯಾಣೆಗಡಿಗೆ (ನಾ). = ಅಯ್ಯಣೆಗೊಡ (+).

[ಅಯ್ಯಾಣೆ (< ಅಯ್ಯಣೆ) + ಗಡಿಗೆ]

ಅಯ್ಯಾಣೆಹಾಡು, ಐರಾಣೆಹಾಡು (ನಾ). ಅಯ್ಯಾಣೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಾಗ ಹಾಡುವ ಹಾಡು. **ಐರಾಣೆಹಾಡು:** ಐರಾಣೆಹಾಡು (ರೂಢಿ). [ಅಯ್ಯಾಣೆ (< ಅಯ್ಯಣೆ) + ಹಾಡು (< ಪಾಡು)]

ಅಯ್ಯಿ, ಐರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ. **ಐರಿ (ಸ್ಯಾಂಡಾ).**

[? / ತೆಲು. ಆವಿರಿ, ಅಯಿರೆ, ಐರಿ; ಮರಾ. ಅಹೀರಾ. ಅಹೇರಾ]

ಅಯ್ಯು (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಆಣೆ. ‘ಅಯ್ಯುಗಾಲು’ ಪರಾ. [?]

ಅಯ್ಯುಗಾಲು (ನಾ). ಆಣೆ ಬೆಳೆದಿರುವ ಕಾಲು: ಅಯ್ಯುಗಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟವಾಗುವುದು (ರೂಢಿ).

[ಅಯ್ಯು + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಅಯ್ಯಗಲ್, ಐವಗಲ್ (ನಾ). ಐದುದಿನ; ಐದುಹಗಲು. **ಐವಗಲ್:** ಆ ರಾಜಪ್ರಭದೇವಂ ತನ್ನ ಕುಮಾರಂ ದ್ವಿಟ್ಟುಲಮಂ ಜಯಿಸುವನೆಂದಾರ ಯ್ತುತ ಲಗ್ನಿಗರುಸಿರಲು ಕೇಳುತ್ತೈವಗಲಾಗೆ . . . ತೊಟ್ಟಿಲ್ಲುಂಬಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೧). [< ಅಯ್ಯು + ವಗಲ್]

ಅಯ್ಯಡಿ, ಅಯ್ಯಡಿ, ಐಮಡಿ, ಐವಡಿ (ನಾ). ಐದರಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ; ಐದು ಪಟ್ಟು: ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳೊಳಗಯ್ಯಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಲ್ಕಡಿ] ಲಾಭಮ ನುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೬-೩೭); ಕಡುಸವಿ ಮಡದಿಯರೊಳ್ಳುಡಿಯದಾಂದಯ್ಯಡಿ ಸವಿ ಹಸುಳೆಗಳಿರದೆ ನುಡಿನ ನುಣ್ಣುಡಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೬೧); ಮಜಾಯಂ ತಾಯ್ಯಡಿ ನಡೆನೋಡಿ ಬಾಡಿ ತಾಪಂ ಮೊದಲಿಂದಯ್ಯಡಿ ನೆಗಳಿರದೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೦). **ಅಯ್ಯಡಿ:** ಸಾಸಿರಗಣ್ಣಿಗೆ ಸೊಬಗಿನೊಳಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಸಿರಗದಿರೆಗೆ ತೇಜದೊಳಯ್ಯಡಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೧). **ಐಮಡಿ:** ತ್ರಿಪುರದಹನದ ಭಾಳಲೋಚನನುಪಮೆಗೈಮಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಡಿ]ಯೆನಲು (ತೊರರಾ. ೫-೮-೫೩); ವಿಶ್ವಮೆಲ್ಲಂ ಪಿಂತೆ ರಾವಣವಧೆ ಯೊಳಂತು ತಲ್ಲಣಂಗೊಂಡಿತ್ತು, ಅಂತೆಯೆ ಐಮಡಿಯಾಗಿ ಬೆದರ್ಪುದು

(ಅದ್ಭುತ. ೫೬-೫). ಐವಡಿ: ನಿಮಗೈವಡಿಯ ಸಹಸಿಗಳವರು ದುರ್ಬಲರು ನೀವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೩); ಇಮಡಿ ಮೂವಡಿ ನಾಲ್ಕಡಿಯೆವಡಿ ಸಂತಸದಿಂದ ತಂದೆ ಮಗಳಂ ಕರೆದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೪); ಭಾನುಸುತ ನಿಂದೈವಡಿ ಇಂತೀ ಧರೆಯೊಳು ಕಲ್ಯಾಣಸಕ್ತಿಪಂಡಿತರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೯-೩೩; 1197). [**ಅಯ್ಯಡಿ + ಮಡ್ಡಿ**]

ಅಯ್ಯಡಿಗಣೆಯ, ಐವಡಿಗಣೆಯ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಕಾನು. **ಐವಡಿಗಣೆಯ:** "ಕಾನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[**ಅಯ್ಯಡಿ + ಕಣೆ + -ಆ**]

ಅಯ್ಯಡಿಸು, ಐವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಐದು ಮಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಐದರಷ್ಟು ಮಾಡು. **ಐವಡಿಸು:** ಮುನ್ನಿನ ಗುಣಂ ಪೋಗಿ ಹರೆಯದ ಚೆಲುವನ್ನೆವಡಿಸಿದಂತೆ ಚೆಲುವಾಗಿ ತೊಳತೊಳಗಲಾ ವನಿತೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೮); ಎರಡು ಮುಂಗೈಯೊಳಾಗ್ಗೆಯತತಿಯೈವಡಿಸಿಯರದಲ್ಲಿಯು ಪನಿಪದಳದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಲನದಿರದೆ ಪದಿನೆಂಟು ಮಡಿ (ಭಾವಚಂ. ೪-೩೨); ಪದುಮಮಿತ್ರನನ್ನೆವಡಿಸಿದಂತದಪೊಳೊಂದೇ ಕೊಪತೆ ಕರುಣಾಸ್ವದ ಮುರಾರಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೯-೬೦). [**ಅಯ್ಯಡಿ + -ಇಸು**]

ಅಯ್ಯಣ್ಣ, ಐವಣ್ಣ (ನಾ). ಐದುಬಣ್ಣ; ಪಂಚವರ್ಣ. **ಐವಣ್ಣ** (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [**ಅಯ್ಯಡಿ + ಬಣ್ಣ**]

ಅಯ್ಯತ್ತು, ಅಯಿವತ್ತು, ಅಯಿವತ್ತು, ಐವತ್ತು (ನಾ). ಐದನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದರೆ ಬರುವ ಮೊತ್ತ: ಬಣ್ಣವೇಷಿಗೆ ಅಯ್ಯದ ವಿವಸಂ ಎಲೆವೇಷಿಗೆ ಅಯ್ಯತ್ತು (ಇಆ. VIII, ೨೮೬; ೫೮-೪; 732); ಸೊಗಯಿಪುವಯ್ಯತ್ತಿತ್ತಪುವತ್ತತ್ತ ಪೇಚರೇಂದ್ರಪುರಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨); ಅಯ್ಯತ್ತು ವರುಷಂಗಳ್ (ಬಸಪು. ೨೦-೩೦). **ಅಯಿವತ್ತು:** ನೇದಮಾರ್ಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಚಾರ್ಯರು ಅಯಿವತ್ತಿಬ್ಬರು ಶ್ರೀವಯಸ್ಸವರು ಕೂಡಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬-೧೯; 1471). **ಅಯಿವತ್ತು:** ಅಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ಐ]ವತ್ತಸರಮುತ್ತು ಮಾಣವಕಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೪). **ಐವತ್ತು:** ಐವತ್ತು ಶರದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ರಥಿಕರನೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿ ಷಾದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೨); ಹತ್ತು ಸಾವಿರದ ಕಾಲಾಳು ಗಜಗಳೈವತ್ತು ತುರಗ ಸಾವಿರದ ಮೊತ್ತ (ಕಂನವ. ೩-೨೩).

ಅಯ್ಯತ್ತಪುನರ್ = ಐವತ್ತಾರುಜನ: ತದ್ವರಿಷಾಭ್ಯಾನ್ತರದೊಳ್ [ಶ್ರೀ]ಚಿಂಚಲ[ದ] ಅಯ್ಯತ್ತಪುನರುಂ ಮಹಾಜನಂ ನೆರದಿರಲು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೨; 897). **ಐವತ್ತಿಬ್ಬರು = ಐವತ್ತೆರಡುಮಂದಿ:** ಯಜಮಾನ ವೃತ್ತಿ ಐವತ್ತಿಬ್ಬರ ಐಯ್ಯಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬-೪೫; 1471). **ಅಯ್ಯತೊಕ್ಕಲ್, ಅಯ್ಯತೊಕ್ಕಲ್ = ಊರಿನ ಪ್ರತಿನಿಧಿ**ಗಳಾಗಿ ಆರಿಸಿದ ಐವತ್ತು ಜನ ನಿವಾಸಿಗಳು (?): ಪಟ್ಟಜನಾಲಯ ಕಿಟ್ಟಳವಾದಯ್ಯತೊಕ್ಕಲನುಮತದಿಂದ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೨; 980); ಆ ಪಟ್ಟಣದಯ್ಯತೊಕ್ಕಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೮-೩೨; 1118). **ಅಯ್ಯದಿಂಬರ್, ಐವದಿಂಬರ್ = ಐವತ್ತು ಜನ:** ಅ ಎಜಮ್ಮನುಂ ಅಯ್ಯದಿಂಬರುಂ ನಕರಮುಂ ಸೇಣಿಯುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫-೫; 750); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಯ್ಯದಿಮ್ಮರುಂ ಗಾವುಣ್ಣುಗಳುಂ ಪ್ರಜೆಯುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೨-೧೯; 968); ನಾಲ್ಕಾಸಿರದೇಲ್ಲೊಪಯ್ಯದಿಂಬರ್ ಸಕಳಪೂರ್ವ ಧರರುಂ (ಅದಿಪು. ೧೬-೪೦ ಪ); ನೀನಾಗಲೀನಿನ್ನ ಆ ಅಯ್ಯದಿಂಬರಾಗಲಿ (ಬಿಟ್ಟು. ೧೩೦-೧೪); ನಾಲ್ಕಾಸಿರದ ನೊಪ್ಪವದಿಂಬದಿರ್ ಪೂರ್ವ ಧರರುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೪-೧೬).

[**ಅಯ್ಯಡಿ + ಪತ್ತು. / ತಮಿ.** ಅಮ್ಮತ್ತು, ಐಮ್ಮತ್ತು; ಮಲ. ಅಮ್ಮತ್ತು; ಕೊಡ. ಅಯಿಂಬದಿ; ತುಳು. ಐವ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣದಿ, ಯಾಭಯ್, ಯಾಭೈ]

ಅಯ್ಯಲ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ; ಐದು ಪಲಗಳ ತೂಕ: ಬಿಟ್ಟ ಜನಳಕ್ಕೆ ಅಯ್ಯಲ ಹತ್ತಿಯ ಮಳವೆಯ್ಯಲಂ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೭, ಸಂದಗಿ. ೩೯-೮; ?). [**ಅಯ್ಯಡಿ + ಪಲ**]

ಅಯ್ಯಾಗಿಲು, ಐವಾಗಿಲು (ನಾ). ಐದು ಬಾಗಿಲು. **ಐವಾಗಿಲು:** ಬಟ್ಟಬಯಲೊಳಗೊಂದು ಐವಾಗಿಲ ಪಟ್ಟಣ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೫೫-೩).

[**ಅಯ್ಯಡಿ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)**]

ಅಯ್ಯಾಯ್, ಐವಾಯ್ (ನಾ). ವಿ ಸ್ತಾರ ವಾದ ಬಾಯಿ: ಅಯ್ಯಾಯ ಶಂಬನುಂ ಪೂರಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಐವಾಯ್:** ಸಿಂಗಂ ಮಸಕದಿನ್ನೆವಾಯಿಂ ಗರ್ಜಿಸುವಪೊಲಯ್ಯಾಯ ಶಂಬನೇಂ ಗರ್ಜಿಸತೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೨೯). 'ಐವಾಯ್ಪುಲಿ' ಪರಾ.

[**ಅಯ್ಯಡಿ + ಬಾಯ್**]

ಅಯ್ಯಾಯ್, ಐವಾಯ್ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಮುಖವನ್ನುಳ್ಳದು; ಸಿಂಹ. **ಐವಾಯ್:** 'ಐವಾಯ್ಹುಲಿ' ಪರಾ. IP 'ಪಂಚಾಸ್ಯ'ದ ಭಾಷಾಂತರ ಸಮಾಸ. [**ಅಯ್ಯಾಯ್ + -ಆ**]

ಅಯ್ಯಾಯ್ಪುಲಿ, ಐವಾಯ್ಪುಲಿ, ಐವಾಯ್ಹುಲಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳ ಹುಲಿ; ಪಂಚಾಸ್ಯ. **ಐವಾಯ್ಪುಲಿ:** ಐವಾಯ್ಪುಲಿಯೆನೆ ನಗರ ರಕ್ಷಕನಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೧೦). **ಐವಾಯ್ಹುಲಿ:** ಐವಾಯ್ [ಪಾಠಾಂ. ಐದು ಬಾಯ್] ಹುಲಿ ಆಗುಳಿಸುತ್ತಿತ್ತುದು (ಅವಚಂ. ೧೦೫-೪೭೯). [**ಅಯ್ಯಾಯ್ + ಪುಲಿ**]

ಅಯ್ಯೆಡೆ, ಐವೆಡೆ (ನಾ). ಐದು ಹೆಡೆ. **ಐವೆಡೆ (+).**

[**ಅಯ್ಯಡಿ + ಪೆಡೆ**]

ಅಯ್ಯೆಳೆ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ' ನೋ.

ಅಯ್ಯೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಿತ್ತಾರಿ ಕೇತೋಜನ ಮಗಂ ಬಡ್ಡಗಿ ಅಯ್ಯೋಜಂ ಈ ಶಾಸನದ ಕಲ್ಲಂ ಗೆಯ್ಯಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪-೭೪; 1053). [**ಅಯ್ಯಡಿ + ಜ**]

ಅಯ್ಯಂಬರ, ಅಸಂಬಳ, ಐಸಂಬರ (ನಾ). ಮೆಣಸು, ಕೊತ್ತುಂಬರಿ, ಜೀರಿಗೆ, ಸಾಸಿವೆ, ಮೆಂತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಸಂಬಾರದ ಪದಾರ್ಥಗಳು: ನಖರಂಗಳು ಹೊಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಭತ್ತ ಸೊಳಸ ೨ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಸೊಳಸ ೨ ಮುಂ ಮುರಿದಂಡಗಳಯ್ಯಂಬರದಲ್ಲಿ ದೇವರ್ಗೆ ಹೊಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಕಾಣೆ ೧ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಕಾಣೆ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೭೦; 1176); ಪರದೇಶಿಗಳು ಅಳವ ತೂಗುವಯ್ಯಂಬರಂಗಳಲುಂ ಎಣಿಸುವ ದವಸಂ ಮಾಜುದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೭-೪೪; 1177). **ಅಸಂಬಳ:** ಈ ಸ್ಥಳದ ಪೂರ್ವದಲುಳ್ಳ ಖಾಣ ಅಸಂಬಳ ಅಭಾಗ್ಯತೆ ಧವಳಾರದ ಭಂಡಿ ಅಡುಗುಬ್ಬಿನ ಭಂಡಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೫; ?). **ಐಸಂಬರ:** ಐಸಂಬರ ಅಮೌಲ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿಯುಂ (ಕಇ. IV, ೫೫-೧೪; 1000).

[**ಅಯ್ಯಡಿ + ಸಂಬರ**]

ಅಯ್ಯರೈ, ಐಸರೈ (ನಾ). ಐದು ಎಳೆಯ ಸರ: ನಾಲ್ಕಾವುದಂ, ಅಯ್ಯರಂ, ಅಯ್ಯಂಡಿರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೪ ಉದಾ); ಮುತ್ತುರಿ ನೂಲ್ಪುಡಿಯೇಷೆ ಮುತ್ತಿನಯ್ಯರಂ (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೬-೨೧೧). **ಐಸರೈ:** ಕಟ್ಟಿದೈಸರ ಮದೊಂದು ಬೆಡಂಗಿನ ಸೇತುಮಾಲೆ (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೨); ತೋರ ಮುತ್ತಿನೈಸರದ ಮರೀಚಿಯಂ ಸಿರಿಯ ತಾಯ್ನನೆ ರಾಮನ ಪೇರುಂ ಮನೋ ಹರಮೆನಿಸಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫೪); ಮುತ್ತಿನೈಸರಂ ಮೆಯ್ಯೊಲೆಪಕ್ಕೆ ರಯ್ಯಮೆನೆ ತೂಗೆ ವಿಲಾಸದಿನಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿ. ೮-೩೨೧).

[**ಅಯ್ಯಡಿ + ಸರೈ**]

ಅಯ್ಯರೈ (ನಾ). = ಅಯ್ಯೋಲ. [**ಅಯ್ಯಡಿ + ಸರೈ**]

ಅಯ್ಯರಲ, ಐಸರಲ, ಐಸರಳ (ನಾ). = ಅಯ್ಯೋಲ : ದರ್ಶಕೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಅಯ್ಯರಲನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು... ಸಾಧಕ ಮಾಡಿಸುವ ಲವಲವಿಕೆಯ ಗುರುವರೇಣ್ಯ (ಮಂತ್ರ. ೬೦). ಐಸರಲ : “ಐಸರಲ ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಜತಿವಗೆ ಪಿರಿದಿಂಗೋಲ್ಲಿಲ್ಲ ಕಾವ” (ಕವಿಕಂ. ೨೭); ಪಿರಿದುಂ ಮಾತಿ ನೋಳೇನೈಸರಲಂಗೆ ಪೊಡರ್ಪಿನೇಪ್ಪಿಯುಂಟಾದೊಡೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೮೪); ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದಿರದೈಸರಲ ಮಾರನಂ ಗಾಱುಮಾಡುವ ಲತಾಂಗಿಯರ್ ನಡೆತಂದರು (ನಂದಿಮಾ. ೬-೧೬). ಐಸರಳ : “ಬಂಡುಣೆವೆದೆಯನೈ ಸರಳನೂ... ಕಾಮ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೬).

[< ಅಯ್ಯ + ಸರಲ್ + -ಅ]

ಅಯ್ಯಾನಂತ (ನಾ). ಐದು ಜನ ಸಾಮಂತರು : ತೊಂಬತ್ತಾಜು ಸಾಸಿ ಬರಮಯ್ಯಾನುನುರುಂ (ಇಳ. VI, ೧೦೨-೧೩ ; 777); ತೊಮ್ಮತ್ತಾಜು ಸಾಸಿಬ್ಬರುಂ ಅಯ್ಯಾನಂತರುಂ (ಇಳ. XIV, ೭೬-೧೩ ; 899); ಪರ್ಮಾಡಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎ ಜ ಯ ಪ ನು ಅಯ್ಯಾನುನುರು ಮಿಟ್ಟು ಆದಿರಾಜ ಪನ್ನೆರಡು ಕಲ್ಲಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೮ ; 900); ಅಯ್ಯಾನುನುರುಂ ಪೆರ್ಗಡೆಗಳು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೫ ; 930). [< ಅಯ್ಯ + ಸಾಮಂತ]

ಅಯ್ಯಾಸಿರ, ಐಸಾವಿರ, ಐಸಾಸಿರ (ನಾ). ಐದು ಸಾವಿರ : ಸಾಸಿ ವರ್ ರಾ ನನಿತೆಯರಯ್ಯಾಸಿರ್ ಪ್ರಿಯ ತನೂಜರ್ (ಅದಿಪು. ೬-೫); ನಾಲ್ಕಾಸಿರಂ, ಅಯ್ಯಾಸಿರಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨-೩೩ ಉದಾ). ಐಸಾವಿರ : ಕರಿಗಲ್ಕೆಸಾವಿರ ತುರಂಗಮವೆರಡುಸಾವಿರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೨೦); ತುರುಕ ಬರ್ಬರ ಪಾರಸೀಕರ ತುರಗವೈಸಾವಿರ ಸಹಿತ ಮೋಹರಿಸಿ ನಿಂದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೪). ಐಸಾಸಿರ : ಧನದಂ ಮಾಡಿದ ನೆಲದ ಮೇಗೈಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ಲುತ್ಸೇಧದೊಳ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪-೨೭); ಗಗನಕ್ಕೆಸಾಸಿರ ಬಿಲ್ಲಂತರದಿ ನೊಗೆದು (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೭೨); ಇನ್ನೂರು ಗಜವೈನೂಜು ಹಯವೈ ಸಾಸಿರದ ಮೂನೂಜು ಸುಭಟರು ಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫).

ಅಯ್ಯಾಸಿರ್ವರ್ = ಐದುಸಾವಿರ ಜನರು : ಅಯ್ಯಾಸಿರ್ವರ್ ಪ್ರಿಯ ತನೂಭವರ್ (ಶಮದ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ).

[< ಅಯ್ಯ + ಸಾಸಿರ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಯ್ಯಾಸಿರಮ್]

ಅಯ್ಯು, ಅಯಿಸು, ಐಸು (ಗು). ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ ; ಅಷ್ಟು ; ಅನಿತು : ಅಯ್ಯು ದಾನವ ಮಾನವರ್ಕದನ ಕರ್ಕಶದ ಮೆಯ್ಯಿರಿಯ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೨). ಅಯಿಸು : ಯಿದನಾ[ವ]ನೋವ್ವರ್ ಅಳಿಸಿದನು ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನು ಕ ಪಿ ಲೆ ಯಂ ಕೊಂದಯಿಸು ದೋಸ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೭೦-೧೪ ; 1300); ಹೆತ್ತತಾಯ್ಯಂದಯಿಸಲಿ ಕಾಣುತ್ತ ಚಿ ಚಿ ಕೆಟ್ಟನಾಯಿಯೆನುತ್ತ ಮನದೊಳು ಹೇಸಿ (ಬಸಪು. ೨೩-೫೫). ಐಸು : ನಿಮಿಷದ ನಿಮಿಷಂ ಬೋ, ಕ್ಷಣದೊಳಗರ್ಧಂ ಬೋ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಚ್ಚುವೈಸು ಬೇಗಂ ಬೋ (ಬಸವ. ೧೬೮); ಈಶ ಲಾಂಛನವ ಕಂಡಾಸನವಿಳಿಯಬೇಕು ಐಸಿಲ್ಲದೊಡೆ ಕಡೆವೋಸರಿಸಿ ಕೂಡಲು ಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೩-೨೧); ಐಸು ಕೈದುಗಳೊಳೊಡಗಿದರೈಸು ಕೈದುಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ತಡೆಗಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೪೬).

ಅಯ್ಯಿ, ಐಸಿ = ಅಷ್ಟೇ ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವೆ : ಅಳಿಮನವ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಮನದೊಡೆಯ ಬಲ್ಲನೈಸಿ (ಮಹದೇ. ೨೪-೧); ವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗದ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದರೆ ಸಂಸಾರ ಮುಕ್ತವಹುದೆ ವ್ಯರ್ಥವೈಸಿ ಉಳಿದ ವಿಚಾರ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೬-೧); ಐಸಿ ಮತ್ತೇನೆನುತ ಸೇನಾಧೀಶನಂಗೀಕರಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೫); ಕಲಿತ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬಲ್ಲರಿಗೆ ಕೇಳಿಪುದೈಸಿ ಫಲ (ಹದಿಬ. ೧-೨೯). [?]

ಅರೈ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲ್ಯಾಗವನ್ನು ನಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಕ್ಕಿನ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : ಮೂಗನೊಡು ಕೆತ್ತಿ ಕೇಸಿಯರದೊಳುಜ್ಜುತಿರ್ಪರ್ (ಸಾನಂಚ. ೬-೩೨ ರ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಅರ ; ಕೋತ. ಅರೈ ; ತೆಲು. ಅಕುರಾಯಿ]

ಅರೈ ‘ಅಟ್ಟ’ ನೋ.

ಅರೈ ‘ಅಟ್ಟಿ’ ನೋ.

ಅರೈ (ನಾ). ಅರಸು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಅಥವಾ ಉತ್ತರ ಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. ‘ಅರಗಿಣಿ,’ ‘ಅರಗುವರ,’ ‘ಅರಮನೆ,’ ‘ಕನ್ನರ,’ ‘ಗೋವಿಂದರ’ ವರಾ. [< ಅರಸು (< ಅರಸಿ)]

ಅರೈ ‘ಅರೈ’ ನೋ.

ಅರೈ ‘ಅಟ್ಟಿ’ ನೋ.

ಅರೈ ‘ಅಟ್ಟಿ’ ನೋ.

ಅರೈ (ನಾ). ಅರಳೆ (?).

ಅರನಭಂಡಿ = ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಬಂಡಿ (?) : ವಿಚಾರಂಗೆಯ್ಯವ ರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಾಪಣಂ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗಂ ಅರನ[ನೆ] ಭಂಡಿ ಮಾಟಂ[ಟ] ದಲ್ಲಿ ಮೇ[ಲ]ಲುದಕ್ಕೊಂದು ಭಂಡಿಯಲು ಮಾಟದ ಧಾನ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಳಗ ವಂದು (ಎಇ. XIX, ೩೮-೩೧ ; 1144). [?]

ಅರೈ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸುವುದು ; ಹೋಗುವುದು. ೨. ವೇಗಶಾಲಿ ; ಚುರುಕು ; ವೇಗ. ೩. ಚಕ್ರದ ಆರಕಾಲು. ೪. ಚಕ್ರಾಯುಧದ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ. ೫. [ರೇಖಾಗ] ಕೋಣ ; ಮೂಲೆ. ೬. [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಒಂದು ಪರಿಮಿತಿ. ೭. [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂ ಕರರಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟನೆಯವನು : ಅರ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಮುನಿಸುನುತ... ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಅರಂಚು ‘ಅಜಚು’ ನೋ.

ಅರಂಚೆ (ನಾ). ಜೀರ್ಣವಾದ ಬಟ್ಟೆ ; ಸವೆದುಹೋದ ವಸ್ತ್ರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರೈ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಅಂಚೆ]

ಅರಂಜಿ ‘ಅರಂಜೆ’ ನೋ.

ಅರಂಜೆ, ಅರಂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; ವಲ್ಬಲ ವೃಕ್ಷ (ಮೈಟಿ. ೨-೧೨೫). ಅರಂಜಿ (ಪಂಡಿತ). [?]

ಅರಂಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಹುಡುಕು ; ಸುತ್ತು : ಸೇರು ಅಕ್ಕಿಯ... ಅಷ್ಟು ಅನ್ನವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ತಿನ್ನುವಷ್ಟು ಅಸೆ ಅವಳಿಗಾಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಹಸಿವೆಯಿಂದ ರಾವು ಬಡೆದವರಂತೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅರಂಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಆ ಬಡಮಕ್ಕಳು (ಕೈಮಾಂಸ. ೪೭).

[← ತುಳು. ಅರಂಟು = ತಡಕಾಡು, ನಿರೀಕ್ಷಿಸು, ಅಸೆಮಾಡು, ಬಯಸು]

ಅರಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (ಮೈಟಿ. ೧೧೭೯). [?]

ಅರಂಬಲ್ಲವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪ್ರಮಾಣದಿಗಳ ರಾಜ್ಯಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಅರಮ್ಬಲ್ಲವನ್ ಇದುಳೆಯ ಬಜವೃತ್ತಿ ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಮೈಟಿ. ೧೯೧೫, ೨೦-೬ ; 900). [?]

ಅರಂಬಳಿ (ನಾ). ಗಾಬರಿ ; ಕಳವಳ : ನಾನಾಸಾಹೇಬನು ಮೈಸೂರು ರಾಜಧಾನಿಯಮೇಲೆ ದಂಡಿತ್ತ ಬಂದನು ; ಆಗಲಂತೂ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಅರಂಬಳಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣಸಲಕವಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೧೨೫).

[← ಮರಾ. ಅರಂಬಳ]

ಅರಕ್ಕಿ, ಅರಕ್ಕು, ಅರಖ, ಅರಾಕು, ಅರ್ಕ₁ (ನಾ). ೧. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿ ಸುವುದು. ೨. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ವಸ್ತು (ಉಕ. ೫). ಅರಕ್ಕು: ೨. “ಮೂಲರಸ” (ಜಾನಕೋ. ೧೩). ಅರಖ ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅರಾಕು ೨. (೫). ಅರ್ಕ₁: ೧. ಇರಾಣ ದೇಶದ ಆತ್ತರನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಇಸ್ತಂಬೂಲಿನಲ್ಲಿ ಅದರ ಅರ್ಕ ತೆಗೆದು ಈ ನಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ (ಬೀರಬ. ೯೨).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಪಾರ. ಅರ್ಕ; ಮರಾ. ಅರ್ಕ; ತಮಿ. ಅರಕ್ಕು; ತುಳು. ಅರಾಕ. / ಸಂ. ಅರ್ಕ; ಇಂ. Arrack]

ಅರಕ್ಕ (ನಾ). ಅರಗುವುದು; ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು.

ಅರಕವಾಗು = ಜೀರ್ಣವಾಗು. [← ಅರಗು]

ಅರಕಂಚಟ್ಟಿ, ಅರಕನಚಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಜಾಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; “ಬೋಗುಣಿ” (wash bowl ಇಂಕನ). ಅರಕನಚಟ್ಟಿ: ಅನ್ನವನ್ನು ಅರಕನಚಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅರವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[← ತಮಿ. ಅರಕ್ಕುಚ್ಚಟ್ಟಿ, ಅರಿಕ್ಕುಚ್ಚಟ್ಟಿ]

ಅರಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತಃಪ್ರಾಗ್ಗತ್ತಾನೇಷಲ್ಟೆಷಿ ತತಃ ಕುರುಪಗೇಷಿ ತತಃ ದಕ್ಷಿಣದಿಶಮಾವೃತ್ಯ ಅರಕಟ್ಟಿಂ (ಎಕ. XI, ದಾನಣ. ೬೬-೬೪; 694). [?]

ಅರಕನಚಟ್ಟಿ ‘ಅರಕಂಚಟ್ಟಿ’ ನೋ.

ಅರಕಲವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಕಲವಾಡೀ ಕೇಷಿಯ ಕೆಳಗಣ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೮-೮೫; 1510).

[ಅರ₁ (< ಅರಕ್ಕಿ) + ಕಲ್ಯ (< ಕಲ್ಯ) + ವಾಡಿ]

ಅರಕಳಿ (ಗು). (ಉಕ. ೧. ಅಪೂರ್ಣ: ಅನಂದವಿಲ್ಲದ ಶಾಂತಿಯು ಅರಕಳಿ (ಸಾಹಿವ. ೧೩೯); ಅದರ ನಡುವೆಯೇ ಅಲಸಿಕೆಯೋ ಏನೋ ಬಂದು ಆ ಕೆಲಸ ಅರಕಳಿಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುಬಿಡುವುದು (ಅಕ್ಕಾಜಿ. ೩); ಇದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅರಕಳಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದು (ತವನ. ೪). (ನಾ). ೨. ಅರಕೆ; ಅಪೂರ್ಣತೆ. [ಅರ₁ (< ಅರಕ್ಕಿ) + -ಕಳಿ?]

ಅರಕಾಣಿ ‘ಅರಿಕಾಣಿ’ ನೋ.

ಅರಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಕಾಣಿಕೆ: ಭಂಡಿಯ ಭತ್ತದ ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಅನುಪು ಆಳು ಅರ[ಕಾ]ಣಿಕೆಯ ವಡಾಯಲು ಕೊಟಿಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೮-೧೬; 1418).

[← ಅರಸ₁ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅರಕಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆ; ರಾಜಕೋಟೆ: ಯೂಸಫ್ ಅದಿಲ್ ಶಹನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಕೂಡಲೇ ಬಿಜಾಪುರದ ಅರಕಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು (ಕಥಾಗೆ. ೩೪೭). [← ಅರಸ₁ + ಕಿಲ್ಲೆ]

ಅರಕ್ಕು ‘ಅರಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಅರಕ್ಕು, ಅರಖು (ನಾ). ವರಕು; ಗಿಲೀಟು; ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ಹೊರಲೇಪ; ಮುಲಾಮು ಹಚ್ಚುವುದು. (ಉಕ. ೫). ಅರಖು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ವರಖ್; ಅರ. ವರಕ್]

ಅರಕ್ಕುಡಿ (ನಾ). “ಅರಸುಕುಲ, ರಾಜವಂಶ” (ರಮಾಕಾಂ).

[← ಅರಸ₁ + ಕುಡ್ಡಿ]

ಅರಕ್ಕುಮಾರಕ (ನಾ). = ಅರಗುವರ: ಮುನ್ನರ ಕು ಮಾರಕ ನಿಟ್ಟು ಕರಿಯು ತೊರೆದಾಹಾರವ ಕೊರಗಿರೆ ಮಾವಂತರರುಹಿದರಾ ಕಾಪ್ಪಕಗೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೩-೨). [← ಅರಸ₁ + ಕುಮಾರಕ]

ಅರಕ್ಕುಲಿ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಕುಲ; ಬೆರೆಕೆಯಾದ ಕುಲ (೫).

[ಅರ₁ (< ಅರಕ್ಕಿ) + ಕುಲ]

ಅರಕ್ಕುಲಿ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ. [← ಅರಸ₁ + ಕುಲ]

ಅರಕ್ಕುಳಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಪುರಿಗೇಷಿಯಂ ಬನ್ನ ಪೊಲೆಯಣ್ಣನ ಶಿಲಾಕರ್ಮ ಅರ[ಕ್ಕು]ಳಿಯನ ಕಲ್ಲು ಮೀಕಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧-೨೭; 865). [← ಅರಸ₁ + ಕುಳಿಯ?]

ಅರಕೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ಕಡಮೆ: ನನಗೆ ಇವರ ಬಾಳುವೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅರಕೆಯಾಗಿರಬೇಕು ಎನ್ನಿಸಿತು (ಸುವಸಂ. ೩). [← ಅರಕೆ?]

ಅರಕೆರೆ ‘ಅರಕೆಷಿ’ ನೋ.

ಅರಕೆಲ್ಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅರಕೆಲ್ಲ ರಾನಾ ಟು ಮುದು ಮೆಯುಳ್ (ಎಇ. IX, ೨೫-೫; 800); ಸತ್ತ ಅರಕೆಲ್ಲನ ಮಗ ಅವನ ಮಗ ಮಮಪೊಯ್ಯಳ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೩೨-೨೭; ?). [?]

ಅರಕೆಷಿ, ಅರಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೇರೊಟ್ಟಿ ಎ ಅರಕೆಷಿಯ ಪಿಟ್ಟು ಕುಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩-೬೪; 806); ಮಹಾಸಾಮಂತ ಅರಕೆಷಿ ಕಾಲುಗುಂಡ ಬೆಟುವಟಿ (ಎಕ. XII, ೩೫೩. ೧೦೪-೨೫; 1130). ಅರಕೆರೆ: ಅರಕೆಯೊಳು ಬೀಡ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ತುರುಕರ ನಿರುಳು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳು ಬಿದ್ದು (ಕಂನವಿ. ೧೩-೫೪).

[← ಅರಸ₁ + ಕೆಷಿ]

ಅರಕೇಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಿನ್ನರಸರುಂ ದೇವಸತ್ತಿ ಅರಸರುಂ ಮನಸಿಜರು ವಿನೈಪ್ಪಂಕೆಯೆ ಪರಮ ಕೂಳರ್ ಮಗನ್ನಿರರಕೇಸಿಗಳಾಣತ್ತಿ ಅಗಪಳ್ಳಿಟ್ಟು ಪ್ರಸಾದಂ ಗೆಯ್ಯಾರ್ (ಎಕ. III, ೩ರುಮ. ೧-೭; 726).

[← ಅರಸ₁ + ಕೇಸಿ]

ಅರಕೋರು, ಅರಗೋರು (ನಾ). ಜಮೀನಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಭಾಗ. ಅರಗೋರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅರಕೋರಾಗಿ ಹಂಚಿಬಿಡು = ಬೆಳೆಯನ್ನು ಎರಡು ಸಮಭಾಗ ಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹಂಚಿಕೊಡು. ಅರಕೋರು ಹಾಕು = ಅರ್ಧಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರ₁ (< ಅರಕ್ಕಿ) + ಕೋರು]

ಅರಕ್ಕ (ನಾ). ವಿರಕ್ತ; ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಅರಕ್ಕನಾದ ಆತ ದಿನವೂ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೧). [ಸಂ.] ಅರಕ್ಷಣ (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೪-೧೬). [ಸಂ.] ಅರಕ್ಷೆ (ನಾ). ರಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ‘ಅದ್ದರಕ್ಷೆ’ ಪರಾ.

[← ಸಂ. ಅರಕ್ಷಾ]

ಅರಖ ‘ಅರಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಅರಖು ‘ಅರಕ್ಕು’ ನೋ.

ಅರಗಂಡುಗ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಖಂಡುಗ: ಅರ್ಧವಾದಿಯೊಳಸಿನ್ನರ ಗಣ್ಣುಗ ಮೂಗಣ್ಣುಗಮಿತ್ತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೫-೧೦; 1060).

[ಅರ₁ (< ಅರಕ್ಕಿ) + ಖಂಡುಗ]

ಅರಗಚ್ಚು, ಅರಗಚ್ಚಿ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅವಧಾನ ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅರ್ಧ ಪಕ್ಷ: ಅವನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅವನ ಲಕ್ಷ್ಯ ಸಾಲದು. ಎಲ್ಲವೂ ಅರಗಚ್ಚು. ಯಾವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮನಸು ಎರಡು ಕಡೆ (ಚೀನಾಬಾ. ೨೯೬). ಅರಗಚ್ಚಿ: ಅರಗಚ್ಚಿಯಾದ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೆಟ್ಟಗೆ... ಯಾಕೆ ಹೇಳಲೊಲ್ಲ (ಪವತಿ. ೭೮). [ಅರ₁ (< ಅರಕ್ಕಿ) + ಚ್ಚು]

ಅರಗಚ್ಚಿ ‘ಅರಗಚ್ಚು’ ನೋ.

ಅರಗಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: ಹರಿಣೋಟದ ನಯನಕೆಚ್ಚಿದಳು ಕಾಡಿಗೆಯೂ... ಅರಗಜ ಆತ್ತರು ಬಾಹುಮೂಲಕೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೨); ಅರಶೀಣ ಕುಂಕುಮ ಅರಗಜ ಸುಗಂಧ ಉರಗ ಕಂಕಣನಿಗೆ ತೇಡುತ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೯-೨೨); ಎದೆಗೆ ತೊಡೆದಂಥ ಅರಗಜ

ಶ್ರೀಗಂಧ ಕೇಸರಗಳ ಸುವಾಸವು ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿರುವುದು (ಮುಂ ಬ ಯಿ. ೫-೨೯೯). [\leq ಸಂ. ಅಗರು, ಅಗುರು ?]

ಅರಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ: ಚಾಗಿ ಅರಗಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದನ್ನು ಕಣ್ಣವಂಗಲದ ರಾಮೇಸ್ವರ ದೇವಗೆ ಈರ್ಮ್ತರ್ ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭-೪; 888). [\leq ಸಂ. ಅರಘಟ್ಟ]

ಅರಗಣ್ಣು 'ಅರೆಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಅರಗಲ್ಲು (ನಾ). ರತ್ನ: ನಾಗಿಂಧ್ರನರಗಲ್ಲವು ಬಾ ಅರಗಲ್ಲದ ರೂಪವು ಬಾ ಹೋಯಿತು ಸರ್ಪಾ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೭೪).

[\leq ಅರಸ್ಸು + ಕಲ್ಲು (\leq ಕಲ್ಯಾ)]

ಅರಗಳಕೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಉಂಡೆ; ಬಿಲ್ಲೆ: ಹಸಿಯಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟು ಬೆರಸಿ ಮೊತ್ತಿ ಕುಟ್ಟಿ ಬಳಿಕೊಮ್ಮೆ ಗುಡಪಾಕವಿಕ್ಕಿ... ತನಿವಾಲುಗಳ ಬೆರಸಿಯುದಯ ದೊಳಗರಗಳಕಮಾಡಿ ತುಪ್ಪದೊಳು ಗಾರಿಕೆಯಡುವುದು (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೧-೨೪). [ಅರೈ (\leq ಅರೈ) + ಗಳಕ್ಕ]

ಅರಗಳಿಗೆ 'ಅರೆಗಳಿ[ಟಾ]ಗೆ' ನೋ.

ಅರಗಣಿ 'ಅರಗಿ' ನೋ.

ಅರಗಿಲ್ವಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ತಟ ಯರಗಿಲ್ವಾಳ್ ನಾಗಮಗಾವಣ್ಣ ನುಮರಸುವಿಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೮-೨; 1022); ಅರಗಿಲ್ವಾಳ್ ಹೊಲದ ಮೇರೆಯ ಮೂಡ ಹರಳ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೫-೨೪; 1113). [ಅರಗಿಲ್ + ಪಾಳ್ (\leq ಪಾಲ್)]

ಅರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೀರ್ಣವಾಗಿಸು; ಪಚನವಾಗುವಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಅನುಮಾನಿಸದ ಕೊಂಡರಗಿಸಿದನಾ ವಿಷವ ಪ್ರಹ್ಲಾದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಜ. ೭-೯೦); ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೇವಿಸಿ ಅರಗಿಸಿ ಅಮೃತನಾಗುವೆ ನಾನು (ಅಂತರಾ. ೪೯).

ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗಿಸಿಕೊ: ಕಾಯಿಲೆಯವರಿಗೆ ಅವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಅಹಾರ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ (ಅಹುಸಾ. ೯೧). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊ: ವಿಶಾಲಜಗತ್ತಿನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರಂತೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಗಂಡಸಿ ನಂತೆಯೇ ಅದನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೃತಿಗಳಿಂಬೇಕು (ಅಪನಾ. ೧೯). ೩. ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕದ್ದ ಮಾಲನ್ನು ಅವನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅರಗು + -ಇಸ್ಸು]

ಅರಗಿಳಿ, ಅರಗಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದುದು; ಉತ್ತಮ ವಾದ ಗಿಣಿ: ಕೋಗಿಲೆಯಕ್ಕಿಲರಕ್ಕೆ ತುಂಬಿಯಕ್ಕರಗಿಳಿಯಕ್ಕಿ ಬಂದೊಡ ಮೊಜಲೈದ್ವಯಾಪುನರ್ (ಅದಿಪು. ೩-೮೬); ಓ ದಿ ದೊಡೇ ನರಗಿಳಿ ಕಲೊಡುವ ಪೋಲ್ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೭); ಅರಗಿಳಿ ಕರ್ಮಂಕದಿಮ್ಮಾವಿನೊಳ್ಳಣ್ಣ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೨). ೨. (ಪ್ರೀತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅಡುವ) ಮುದ್ದಿನ ಮಾತು: ನನ್ನ ಅರಗಿಳಿಯು ಮತ್ತೆ ಮಾತಾಡಹತ್ತಿತೇನು? (ಉದವೈ. ೩). **ಅರಗಿಣಿ:** ೧. ತರುಣಿಯೊರ್ವಳ ತುಟಿಯ ತೊಂಡೆಯ ಪಣ್ಣೆಂದರಗಿಣಿಯೆರಗಲು (ಕಂನವಿ. ೫-೧೦೬); ಗಿಣಿಯ ಮೈಬಣ್ಣ ಈ 'ಅರಗಿಣಿ' ಗೆ (ಸುವಸಂ. ೨೬). ೨. ಓಹೋ ಅರಗಿಣಿ ಬಾಯಿಬಿಡ್ತು! (ಕಂಕಕೂ. ೨೨).

[\leq ಅರಸ್ಸು + ಗಿಳಿ (\leq ಗಿಣಿ)]

ಅರಗಿಳಿನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಅರಗಿಳಿಯ ಮಾತು. ೨. ಅರಗಿಳಿ ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಅಡುವ ಮಾತು: ದುಂಬಿಗುರುಳ್... ಅರಗಿಳಿ ನುಡಿ ನಳಿತೋಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೨೫). [ಅರಗಿಳಿ + ನುಡಿ]

ಅರಗಿಳಿವಿಂಡು (ನಾ). ಅರಗಿಳಿಗಳ ಗುಂಪು: ಅರಗಿಳಿವಿಂಡು ವಾರುವದ ಮೋಹರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೧); ನಲಿವ ಕಿನ್ನರ ಮಿಥುನದಲಿ ಮಿಗೆ ಗಳಹು ನರಗಿಳಿವಿಂಡಿನಲಿ (ತೂರರಾ. ೧-೯-೧೧). [ಅರಗಿಳಿ + ವಿಂಡು]

ಅರಗೀಲ್, ಅರಗೀಲು (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಆರೆಕಾಲು: ಕದನದೊಳ್... ಅರಗೀಲ್ ಕಟಲ್ವುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೯); ಮಿನುಗುವ ಕೊಂಬಿ ನಚ್ಚು ಕಿಜುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ಳರಗೀಲ್... ನೆಗಟ್ಟಿಯ ತೇರ್ಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೩); ತೇರಿನರಗೀಲ್ ಕಟಲ್ವು ಪಟಯಿಗೆಯುಡಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೧). **ಅರಗೀಲು:** ಒಂದೊಂದೂ ರಥದ ಅಣೆ, ಅರಗೀಲು, ಕಡಾಣಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಂಕಣಿಯವರೆಗೆ... ನೋಡುವನು (ಸವತಿ. ೪೮). [ಅರೈ + ಕೀಲ್]

ಅರಗೀಲು 'ಅರಗೀಲ್' ನೋ.

ಅರಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೀರ್ಣವಾಗು; ಪಚನವಾಗು; ಕರಗು: ಬಜು ಬಂಗೇ ಅರಗದು (ಕೋಲಕಾಂ. ೩೭); ತೇಜದಲ್ಲಿ ತಮ ಶಮಿಸಿ ಸೋಮ ರಸಿಕತೆಯೊಳರಗುತಿಹುದು (ಅರಳು. ೯); ಅನೇಳಿಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡಿದರೆ ಅರಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ನಶವಾಗು: ಅವನು ನನಗೆ ಅರಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು (*).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರತ್ತು; ತೆಲು. ಅರುಗು, ಅಜುಗು]

ಅರಗು 'ಅರುಗು' ನೋ.

ಅರಗು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟುವ ಮೇಣ: "ಜತು, ಯಾವಕೆ, ಲಾಕ್ಷಾ - ಈ ೩ ಅರಗು" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೪೦೧); ಅರಗು ಮೊದಲಾಗಿ ಘೃತ ಸಜ್ಜರಸಂ ಬೆಲ್ಲಂ ಸಣಂಬಿನೆಂಬಿನಿವಿಂ ವಿಸ್ತರಿಸಿ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೩); ಅರಗಿನರಸನ ಬಾಗಿಲಲಿ ದಳ್ಳುರಿಗೆ ತಡವೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೫-೪೧). 'ಅವಲರಗು' ಪರಾ.

[ದೇ || ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಕ್ಕು; ತುಳು. ಅರಕ್. / ಸಂ. ಅಲಕ್ತ, ಅಲಕ್ತಕ]

ಅರಗು 'ಅರುಗು' ನೋ.

ಅರಗುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಮುಂದಿನ ಮೆಟ್ಟಲು (ಕಿಪಂಗ್ಲಾ. ೮೦).

[ಅರಗು (\leq ಅರುಗು) + ಕಲ್ಲು (\leq ಕಲ್ಯಾ)]

ಅರಗುಗೆಸೆವ್ವ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಕೆಸರು; ಅರಗು ಕರಗಿ ಆದ ಕೆಸರು, —ರಾಡಿ: ಕೆಂಡದಂತಿರುವ ಮಣಲನಿಡಿನರವಯವದೊಳಕಟಿ ಅಜಿಜಲಜಿಜಲೊಯ್ದು ಕರಗಿದರಗುಗೆಸೆವೊಳಿಡುವರಕಟಿ (ಸಾನಂಜ. ೬-೮೪ ರ). [ಅರಗು + ಕೆಸವ್ವ]

ಅರಗುಮಸಿ (ನಾ). ಅರಗಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಸಿ; ಶಾಯಿ (*).

[ಅರಗು + ಮಸಿ]

ಅರಗುರಿ 'ಅಜಗುಲಿ' ನೋ.

ಅರಗುಲಿ 'ಅಜಗುಲಿ' ನೋ.

ಅರಗುಲಿತನ 'ಅಜಗುಲಿತನ' ನೋ.

ಅರಗುವರ (ನಾ). ಅರಸನ ಮಗ; ರಾಜಕುಮಾರ: ಅರಗುವರ ಮಾದಣ್ಣನಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು (ಹಾಹುತ್. ೩೨).

[\leq ಅರಸ್ಸು + ಕುವರ]

ಅರಗುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು: ಕೆಂಪಿನ ಹರುವೆ ಯನೂ ಸುಟ್ಟು ಕರುಕುಮಾಡಿ ಸುಣ್ಣಮಂ ಬೆರಸಿಕೊಂಡು ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಟ್ಟಿಡುವುದು ಅರಗುಹುಣ್ಣು ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿವೈ. ೧೯೪).

[ಅರಗು ? + ಹುಣ್ಣು (\leq ಪುಣ್)]

ಅರಗೇಲಸಿ 'ಅರೆಗೆಲಸಿ' ನೋ.

ಅರಗೇಷಿ (ನಾ). ಅರಸನಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೆರೆ; ರಾಜತಟಾಕ: ತೀವಿ ದರಗೇಷಿವೊಕ್ಕು ಕಲಿ ವಸುದೇವ ಮಿಂದೀಸಾಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೦); ಅರಗೇಷಿಯೊಳಿ ಸಾಡುತಿರ್ದ ಅಚ್ಚರಸಿಯರೊಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೮).

[\leq ಅರಸ್ಸು + ಕೇಷಿ]

ಅರಗೇಡಿ (ನಾ). ನೀತಿಗೆಟ್ಟವನು: ಹೋದರಗೇಡಿಗೆ ಹಿಂದೆಯೆ ಬಂದೆಯಾ ಮುರು ಕಂಡ ಎಮ್ಮೆಯ ಹಾಗೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೨೩-೯೧).

[ಅರಗ (< ಅಜಗ) + ಕೇಡಿ]

ಅರಗೇಡು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಹಾಳಾಗಿರುವುದು; ಅರ್ಧ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರಗ (< ಅರಗ) + ಕೇಡು]

ಅರಗೊರತೆ 'ಅರೆಗೊರತೆ' ನೋ.

ಅರಗೋರು 'ಅರಕೋರು' ನೋ.

ಅರಘಟಿಕ (ನಾ). = ಅರಘಟ್ಟಿಕ: "ಅರಘಟಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಮುದ್ದಾಟಕಂ ಘಟೀಯಂತ್ರಮೇನೆ ತಿರುಗಿಬಹ ರಾಟಾಳಮೆನಿಕು" (ಮಂ. ಗ. ರಾ. ೧೨೫-೧೯). [ಸಂ.]

ಅರಘಟ್ಟ (ನಾ). = ಅರಘಟಿಕ: ಇದು ಸಮಸ್ತ ಕಮಲಭವಾಂಡಮಾಲಾ ಘಟೀಘಟಿತಾರಘಟ್ಟ ಘಟಿನಾಸ್ತತಂತ್ರ (ಜಗವಿ. ೧-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅರಘಟ್ಟಿಕ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವ ಯಂತ್ರ; ರಾಟೆ; ರಾಟೆಗೆ: "ಉದ್ವಾಟಿಕಂ, ಘಟೀಯಂತ್ರಂ, ಪಾದಾವರ್ತಕ, ಅರಘಟ್ಟಿಕಃ - ಈ ಳ ರಾಟೆಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೩). [ಸಂ.]

ಅರಘವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಳಿ, ಅರಘವಾಳ, ಕಡಬೆ... ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧). [?]

ಅರಘಳಿಗೆ 'ಅರೆಗಳಿ[ಚ್ಚ]ಗೆ' ನೋ.

ಅರಚಣ್ಣ 'ಅರಚಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಅರಚನೆ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ರಚನೆಯಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು (*). [ಸಂ. ಅರಚನಾ]

ಅರಚರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಥಿ. ೫೩-೧೦೬೮). [?]

ಅರಚಲ 'ಅರಚಲು' ನೋ.

ಅರಚಲು, ಅರಚಲ (ನಾ). ಕೂಗು. ಅರಚಲ: ಗರುಡನು ಇವನ ಅರಚಲವನ್ನು ಕೇಳಲಾರದೆ... ಇಳಿದನು (ನೀತಿಚಂ. vi, ೧೯).

[ಅರಚು (< ಅಜಾಚು) + -ಅಲು]

ಅರಚಲ್ಲಣ, ಅರಚಣ್ಣ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಲ್ಲಣ; ತೊಡೆಯನ್ನು ಅರ್ಧ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮುಚ್ಚುವ ಚಲ್ಲಣ; ಚಡ್ಡಿ; ಕಾಚೆ (*).

ಅರಚಣ್ಣ (*). [ಅರಗ (< ಅರಗ) + ಚಲ್ಲಣ]

ಅರಚಾಟು (ನಾ). ೧. ಮರೆ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ರಕ್ಷಣೆ. ೨. ಅಪರಾಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅರಚು 'ಅಜಾಚು' ನೋ.

ಅರಜಲ (ನಾ). ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನೀರನ್ನು ಊರಿ ಸುವ ನೆಲೆ; ಸರುವು (ಉಕ. *). [ಅರಗ (< ಅರಗ) + ಜಲ]

ಅರಟಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಟಿಕಂಡ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗದ್ದೆ (?): ಶಂಕರಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳ ಮಕ್ಕಳು ಮಹೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ಮುಡಿಪಿ ಹಲಸಿನ ಗದ್ದೆ ಗೋರಂಟಿ ಅರಟಿಕಂಡ ಸಹಿತ ಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಚ್. XXVII, ೨೮-೩೪; 1256); ಸೂಗಾನಿಯ ಮಣಲಿಯ ಭಾರ್ಗವಗೋತ್ರದ ಕೇಶವ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಹೊಂನೆಯ ಮಾಲು ಅರಟಿಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಕಾಳುವ ಗದ್ದೆ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಚ್. XXVII, ೨೮-೪೦; 1256).

[ಅರಟ + ಕಂಡ ?]. IP ತೆಲು. ಅರಟ = ಬಾಳೆ

ಅರಟು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ದಿಂಡಲ ಮರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). [< ಸಂ. ಅರಟು, ಅರಡು]

ಅರಟು (ನಾ). ಒಳನೋವು; (ಹಸಿವಿನ) ಕೋಟಲೆ: ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಎನೋ ಅರಟು (ರೂಢಿ). [?]

ಅರಟು (ನಾ). ಗರ್ಜನೆ (?): ಸಿಂಗದರಟಂ ಕಂಡ ಮದಮಾತಂಗ ಪ್ರಜದೊಲ್ (ಮದೇಪು. ೩-೪೯). [< ಸಂ. ರಟ ?]

ಅರಟೆ 'ರಾಟೆ' ನೋ.

ಅರಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜವಂಶ; ರಟ್ಟವಂಶ (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಂಗಣೆ ಮಹಾರಾಜರ್ ಸಿರಿಪುರುಷರ್ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಅರಟ್ಟ ಗಳರಸರ್ ಚೊತ್ತಮ್ಮನ್ ಎಡತ್ತೊಪ್ಪನಾಡು ಸಾಸಿರವುಂಮಾಳುತ್ತಿದು ವಿಟ್ಟಿದು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೪; 740).

ಅರಟ್ಟಗಂಡ = ರಟ್ಟರಾಜರನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ರಟ್ಟರಾಜರ ಗಂಡ (?); ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಾಳುಕ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ಚಲಕೆ ಮೊದಲಿಗ ಮರಟ್ಟಗಣ್ಡನ್ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧೨೬-೫; 900).

[< ಅಟ್ಟ ?]

ಅರಟ್ಟತೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಪುರುಷ ಮಹಾ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಕೆಯೆ ಅರಟ್ಟ × × ರಮ್ಮಗನ್ನಿರ್ ಸಿಜ್ಜಂ ದೀಕ್ಷೆಬೀಳಾದು ಅರಟ್ಟತೀರರ್ ಕುಡಲೂರದೆ ಗೊಟ್ಟಮಡಿ ಒಡೆಯಂಬರಾಳ್ವಕೆಯೆ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫-೪; 750). [ಅರಟ್ಟ + ತೀರ]

ಅರಡಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಣ್ಣ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ, —ಪಾರಿ ತೋಷಿಕ.

[← ತೆಲು. ಅರಣ; ತಮಿ. ಅರುಳ್ = ಉದಾರವಾಗಿ ಕೊಡು. / ಮರಾ. ಅಹೇರ]

ಅರಣ್ಣ (ನಾ). ಸಗಣೆ; ಕರುವಿನ ಸಗಣೆ: "ಅರಣವೆಸರದು ನೋಡೆ ಕರುವಿನ ಸಗಣಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೪); ಚೊಚ್ಚಲೆಳಹೋರಿಯರ [ರೆ]ಣಂ ಬೆಚ್ಚರದಿಂ ತಗರಮಂತದಂ ಸಂಯೋಗಿಸಿ ಒಚ್ಚತದಿಂ ವಿಷಮ ಕೊಂದ ಚ್ಚರಿಯೇ (ಖಮದ. ೧೬-೧೮); ಹೋರಿಯರ[ರೆ]ಣಮಂ ಪಾಲಿಂದಾಸ್ತಾದಿಸಿ ಕುಡಿಯಲ್ಕೆಲ್ಲಾ [ಭೇದದ] ವಿಷಂಗಳಾಕ್ಷಣಮಿಟುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೬-೧೯). ಎರಣ ಹೋ. [?]

ಅರಣ್ಣಿ (ನಾ). ಹೂವು. 'ಅರಣಗುತ್ತಿಗ' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲರಿ]

ಅರಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಯಾಗದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬನ್ನಿಯ ಮರದ ಕೊರಡು: "ಯಾಗಾಗ್ನಿಯ ಹೊಸವ ಮರದಲ್ಲಿ ಅರಣಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿ. ೧೨೬); ತಾಪಸರಂ ಬೆರ್ಚೆಸಿ ತೂಳ್ಳು ಬೇಪ್ಪರಣಿಯಂ ಕೊಂಡಾಶ್ರಮಕ್ಕಿಂತು ಬೇವಸಮಂ ಮಾಡುವ ದಾಯ್ತು (ಸಂಪಭಾ. ೮-೩೬). ೨. ಯಾಗಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಶ್ವತ್ಥದ ಕೊರಡು: ಆಗ ಅವನು ಆ ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷದ ಎರಡು ಅರಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ... ಅವುಗಳನ್ನು ಮಥಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡಿದನು (ಭಾಮೃತ. ೨೮೧).

ಅರಣಿಯತನುಜ = ೧. ಅರಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಅಗ್ನಿ. ೩. ಶುಕಮಹರ್ಷಿ: ವರಯೋಗಿ ಧರ್ಮರಹಸ್ಯಗಳ ನೀ ಬೇಗ ಹೇಳುವ ದೆನುತಲರಣಿಯ ತನುಜ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೧೦-೩೨). [ಸಂ.]

ಅರಣಗುತ್ತಿಗ (ನಾ). ದೇವರ ಹೂತೋಟದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ತಂದ ಹೊಸ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಮಾಲೆಗಳಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರತಿದಿವಸವೂ ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕೆಲಸದವನು: ಈ ದೇವರ ತೋಟದ ಅರಣಿ ಗುತ್ತಿಗ ಬೀಚಣನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ತಪ್ಪದೆ ದೇವರ್ಗ ದಿವಸವಳವಿಕ್ಕುವ ಹೂವಿನ ಸರ [೧೨] (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೯೯-೭; 1159); ಅರಣಗುತ್ತಿಗನಲ್ಲಿ ಒತ್ತಧಾರೆಯಂ ಕುಡಸಲ್ಲ (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೫೪೫-೨; 1165).

[ಅರಣ್ಣಿ (< ಅರಳ್ ?) + ಗುತ್ತಿಗ]

ಅರಣ್ಯಗುತ್ರಿಗತನ, ಅರಣ್ಯಗುತ್ರಿಗತನ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಹೊಸಹೊಸವಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕೆಲಸ: ಈ ತೋಟದರಣ್ಯಗುತ್ರಿಗತನವಂ ಕೈಹಣಿಸಿಟ್ಟಿಯರ ಕೈಯ್ಯಲಾ ಕನಕಕಬೆಯಳಿಯ ನಾಚಿಸಿಟ್ಟಿ ಪಡೆದು ದೇವರ್ಗ್ಗಿ ನಿಜವಿಕ್ಕುವ ಹೊಸಹೂವಿನ [ಹಿರಿಯ] ಮಾಲೆಯಸರ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೧೧೧-೪೦; 1165). ಅರಣ್ಯಗುತ್ರಿಗತನ: ಈ ತೋಟದರಣ್ಯಗುತ್ರಿಗತನವನಾ ದೇವರ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯ ಮಹಾ ಜನಂಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಬಮ್ಮಣ ಪಡೆದು (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೫೫೫-೨; 1165). [ಅರಣ್ಯಗುತ್ರಿಗ + -ತನ]

ಅರಣ್ಯಗುತ್ರಿಗತನ 'ಅರಣ್ಯಗುತ್ರಿಗತನ' ನೋ.

ಅರಣ್ಯಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಶುಕಮಹರ್ಷಿ. ೨. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ.

[ಅರಣ್ಯ + ಪುತ್ರ]

ಅರಣ್ಯಪೋತಕ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಅರಣ್ಯ: "ಮಹಾರಾಜ, ಅರಣ್ಯಯಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ, ಅರಣ್ಯಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ... ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೇ?" (ಬುದ್ಧ ಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೭೪). [ಅರಣ್ಯ + ಪೋತಕ]

ಅರಣ್ಯಯತ್ನಕ (ನಾ). ಅರಣ್ಯಯನ್ನು ಕಡೆಯುವ ಹಗ್ಗ; ಬೆಂಕಿ ಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕಡೆಯುವ ಕೊರಡಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಹಗ್ಗ: "... ಅರಣ್ಯಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣ್ಯಯತ್ನಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ... ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೇ?" (ಬುದ್ಧ ಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೭೪). [ಅರಣ್ಯ + ಯತ್ನಕ]

ಅರಣ್ಯ (ನಾ). ಹಾವುರಾಣಿ: ಅರಣ್ಯ ಕಡಿದರೆ ಬರಣ್ಯ ಮದ್ದು ಸಾಲದು (ಗಾಡ); ಅರಣ್ಯ ಮೆಟ್ಟಿದರೆ ಧರಣ್ಯ ನಾಶ (ಗಾಡ). 'ಹಾವರಣ್ಯ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರಣ್ಯ; ಮಲ. ಅರಣ್ಯ; ತುಳು. ಅರಣ್ಯ]

ಅರಣ್ಯ (ನಾ). ಅಡವಿ; ಕಾಡು: "ಪಟುವನ್ನುತ್ತಂ ಕವಿವರರು ಪೇಟಲಕ್ಕುಮರಣ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೭); ಪಶುಗಳು ಎಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಮೇಯತ ಒಳ್ಳೆ ಹುಲ್ಲು ನೀರ್ಗಗಳಿಂದಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಮೆರೆದವರಣ್ಯದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ. ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ತಾವರೆಯ ಕೊಳ: ಅರಣ್ಯಭೂಮಿಯಂತೆ ಅಕ್ಷತ ರೂಪಸಂಪನ್ನೆಯುಂ ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿಯಂತೆ ಮಾತಂಗಕುಲದೂಷಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೯). ೩. ಕಾಡಿನ ತಾವರೆ. [ಅರಣ್ಯ + ಕಮಲಿನಿ] ಅರಣ್ಯಪಂಡಿತ (ನಾ). ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿರುವವನಂತೆ ನಟಿಸುವವನು; ಅಲ್ಪಪಾಂಡಿತ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಯಾವ ಬಾದರಾಯಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಜೋಡಿಸುವನೋ ಈ ಅರಣ್ಯಪಂಡಿತ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೫೫).

[ಅರಣ್ಯ + ಪಂಡಿತ]

ಅರಣ್ಯಪ್ರಕರ (ನಾ). ಕಾಡುಗಳ ಗುಂಪು; ಅರಣ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ: ಪರ್ವದರ್ಥಪ್ರಕರಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪). [ಅರಣ್ಯ + ಪ್ರಕರ]

ಅರಣ್ಯರುದಿತ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಳುವುದು, —ರೋದನ. ೨. (ಅಲಂ) ಯಾರಿಗೂ ಕೇಳದ ಆಲಾಪ; ವ್ಯರ್ಥಾ ಲಾಪ: ಮೂರ್ಖಜಡಜನಾರಣ್ಯದೊಳಿಂಪೋಗಡಿಸಿದ ಕವಿಶಬ್ದ ಮದೇಗೆಯ್ದದ ರಣ್ಯರುದಿತಮದು ಬಗೆವಾಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧-೨೩). [ಅರಣ್ಯ + ರುದಿತ]

ಅರಣ್ಯರೋದನ (ನಾ). = ಅರಣ್ಯರುದಿತ ೨: ನನ್ನದು ಅರಣ್ಯರೋದನವಾಗಿರುವಂತಿದೆ (ವಚನ. ೩೯೭). [ಅರಣ್ಯ + ರೋದನ]

ಅರಣ್ಯಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ; ನಡುಗಾಡು: ಕರಿ ಕಳಭಂಗಳ್... ಕರಪುಷ್ಕರದಿಂ ಬರೆ ತೆಗೆದುವಂದರಣ್ಯಾಂತರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೨೪). ೨. ಬೇರೊಂದು ಕಾಡು. [ಅರಣ್ಯ + ಅಂತರ]

ಅರಣ್ಯಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಅರಣ್ಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಅನಂತರ ಅವಳು ಅರಣ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಬಳಿ ಹೋದಳು (ಪುನರು. ೨೮೪). [ಅರಣ್ಯ + ಅಧಿಕಾರಿ]

ಅರಣ್ಯಾನಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಕಾಡು; ಮಹಾರಣ್ಯ: "ತರುಲತೆಗಿಡು ಗಳಿಡುಕುಣಿಂದ ಘನಮಾದ ವನಮರಣ್ಯಾನಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೯). ೨. ವನದೇವತೆ. [ಸಂ. ಅರಣ್ಯಾನಿ, ಅರಣ್ಯಾನೀ]

ಅರಣ್ಯಾನೀಚರ (ನಾ). ಮಹಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಬೇಡರವನು: ಇತ್ತ ಸಹಸ್ರಾಯುಧಂಗೆ ವಜ್ರಾಯುಧಮುನೀಂದ್ರತಪಃ ಪ್ರಭಾವಮನರಣ್ಯಾನೀಚರರಣಿಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೮ ವ). [ಸಂ. (ಅರಣ್ಯಾನೀ + ಚರ)]

ಅರಣ್ಯ 'ಅಯ್ಯ' ನೋ.

ಅರಣ್ಯ (ಗು). ದುಃಖಿತನಾದ; ನೊಂದ; ಉತ್ಕಟ: ಉದಯಕಾಲದ ಲೆದ್ದು ಮುದದಿಂದಲಿ ಹರಿಯನಾಮ ಒದಗಿ ಅರತನಾಗಿ ವದನದಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಸ್ನಾನಾದಿ ಕರ್ಮ ಮುಗಿಸಿ (ವಿಷಯ. ೨-೧೮೭-೨).

[< ಸಂ. ಅರಣ್ಯ]

ಅರಣ್ಯ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು: ಚಾರು ಮಾನಸ ಮಾನಸಂ ದಾನಾರತ ಶ್ರುತಕರ್ತನುಂ (ಬಸವ. ೮-೨). [ಸಂ.]

ಅರತಳಾಣಿ (ನಾ). ರಾಜರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿರುವ (ಪೋಲೀಸ್) ಅಧಿಕಾರಿ: ಪೊಳಲೊಳಗೆ ಅರತಳಾಣಂ ಕೊಟ್ಟು ದರ್ಶ ಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಂ (ಎಚ. XV, ೭೯-೨೪; 1050); ಆ ಸ್ಥಳದ ಅರತಳಾಣಿ ಸಾಯಿದೇವ ತಮ್ಮ ನಡವ ತಿಪ್ಪೆಸುಂಕದಲು ಮತ್ತ ಒಕಲಲು ಒಂದು ಹೇಟಿ ಬಿಟ್ಟರು. (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೩೪-೨೫; 1100). [< ಅರತಳ + ತಳಾಣಿ (< ತಳವಾಣಿ)]

ಅರತಾವು (ನಾ). (ಕಾಗದದ) ಅರ್ಧಹಾಳೆ (ಕಿ).

[ಅರತ (< ಅರತೆ) + ತಾವು]

ಅರತಿ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಡದಿರುವಿಕೆ: "ಅರತಿ - ಮೆಚ್ಚದುದು" (ತತ್ವಪ್ರ. ೩೩೩); ಪುರಾತನ ಕರ್ಮದೊಡನೆ ಹಾಸ್ಯರತ್ನಕರತೋಕಭಯಜುಗಪ್ಪಾಭಿ ಧಾನನವನೋಕಪಾಯಪಟ್ಟರ್ಮಮಂ ಘಾತಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ).

೨. ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪೋದ್ರೇಕ. ೩. ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜಲದ ಭುಜಗಜ ವಿಷವು ವಿರಹಿಣಿಗೆ ತಲಿಸುತ್ತ ಹೃದಯದಲಿ ಅರತಿ ಅಲಸ್ಯಗಳನು ... ಮರಣವನು ತಾ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡದೆ ತಮದು (ಧ್ವನ್ಯಾಶೋ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅರತೆರಣಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ಭಾಗವನೆಯ ತುದಿ (ಸ್ಕಾಂಡಂ). [?]

ಅರತೆಪ್ಪಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಪೋಷಣೆಗಾಗಿ (ಸ್ವಂತ ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ) ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ: ಗನಪೂರಲೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹಣವೊಂದು ಅರತೆಪ್ಪಿ ಹಂದಲ ಹಣ ಪರಿಹಾರ ಗಗ (ಎಕ. IX; ಕೊಡಗು. ೩೩-೧೨; 1115).

[ಅರಸು (< ಅರಸಿ) + ತೆಪ್ಪಿ]

ಅರತ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೈ. ೨. ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಕಿರುಬೆರಳಿನ ವರೆಗಿನ ಉದ್ದ; ಮೊಳ: "ಕಿಣುಕುಣಿಕೆಯಿಂದಲೆದ ಮೊಟನಂ ಅರತ್ನಿ ಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೮೨); ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಕಿರಿಬೆಟ್ಟಿನ ಕೊನೆಯವರಿಗೆ ಅಳದ ಪ್ರಮಾಣವು ವಂದು ಅರತ್ನಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೭-೭). [ಸಂ.]

ಅರದ್ಯ (ನಾ). ರಥ; ತೇರು: ಮಾಣದೆ ಚೋದಿಸು ಬೇಗಮತ್ತಲತ್ತ ರಥದ್ರು ಮನೆಂದು ಭೋರ್ಗರೆಯೆ ಬಂದನರಾತಿಗೆ ಮಿಟ್ಟು ಬರ್ಪವೋಲ್ (ಪಂಪ. ೧೧-೧೨); ಅರದದ ಪೂಂಗಾಲಿಯ ಜೀರ್ಗರೆವಂದಮನಂತ ವೀರ್ಯನೇಷಾದ ನಿನಗಂ ಪರಿವೆನಗಮೊಡನೆ ಕೇಡಂ ತರೆ ನಿನ್ನಮು ನೆನ್ನುಮಂ ಪೆಟಂ ಕಾದಪನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧೦); ಅರದಂಗಳ್ ವಿವಿಧಾಯುಧಭರಿತಂಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೨೨೧).

[< ತಮಿ. ಇರದ; ತೆಲು. ಅರದ, / ಸಂ. ರಥ]

ಅರದ್ಯ (ನಾ). "ಹಲ್ಲು ಇಲ್ಲದವ; ಬೋಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೪). [ಸಂ.]
ಅರದಳ 'ಅರದಾಳ' ನೋ.

ಅರದಾಪರದಾ (ನಾ). ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ; "ಹರಕಮುರಕ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). [?]

ಅರದಾಲಿ (ನಾ). ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿ
ನಿಂತ ಸೇವಕ; ಆಜ್ಞಾವಾಹಕ: ಹರಿವಲ್ಲಭನು ದೇವಿಯ ಹಡಗನ್ನೇರಿ
ಅಲ್ಲಿ ದ್ದ ಅರದಾಲಿಸವಾಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು (ದೇವೀಚಾ. ೧೪೮).
[← ಹಿಂ. ಅರದಲೀ; ಮರಾ. ಅಡಲೀ = ಅಳು, ಸೇವಕ. < ಇಂ.
Orderly]

ಅರದಾಳ, ಅರದಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರದಾಳ:-
ಮೇಲಿನ (ಅರಟಾಳ) ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷ (ಕಭಾಗ. ೩೫). ಅರದಳ (ಮೃದಗ.
೩೮-೭೫೪). -[?]

ಅರದೇಗು (ನಾ). ತೇಗಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮರ
ನರೆ[ರ]ದೇಗು ಕರ್ಕದವುಮುಂಬಟಿ... ಪರ್ವರಗಳ ಕಾಡೊಳ್ಳಿತರುತ
(ಪುಣ್ಯಸು. ೩-೭೪). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ತೇಗು]

ಅರದೇಶಿ, ಅರದೇಸಿ (ನಾ). ಯಾತ್ರಿಕ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ. 'ಅರದೇಶಿ
ಪರದೇಶಿ' ಪರಾ. ಅರದೇಸಿ: 'ಅರದೇಸಿಪರದೇಶಿ' ಪರಾ.
[? / ತೆಲು. ಅರದೇಸಿ = ಯಾತ್ರಿಕ]

ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ, ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷುಕ; ಫಕೀರ;
ಯಾತ್ರಿಕ; "ಸನ್ಯಾಸಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). ಅರದೇಸಿಪರದೇಶಿ:
ಆ ಬಳಿಕ ಕೆಳಗಾರಾದರೂ ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿಗಳಿದ್ದರೆ ಕರೆದು ಫಲವನ್ನು
ಕೊಡಹೇಳಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದ. ಗಿಣಿಗಳು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಸ.
೩೭). [ಅರದೇಶಿ + ಪರದೇಶಿ. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ]

ಅರದೇಸಿ 'ಅರದೇಶಿ' ನೋ.

ಅರದೇಸಿಪರದೇಸಿ 'ಅರದೇಶಿಪರದೇಶಿ' ನೋ.

ಅರನ, ಅರ್ನ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅರ: ಅರನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಚಾಕುವನ್ನು
ಹರಿತಗೊಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢ). ಅರ್ನ: ತುದಿಯನ್ನು ಅರ್ನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ
ಮೊನೆಮಾಡುವನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೪); ಅವರ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಾದ
ಅರ್ನದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭). [< ಅರ]

ಅರನಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರನಟ್ಟು-ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ
ಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು (ಮರ) ಇದು ಮೇಲಾದ ಅಂಜೀರಿ ಬಣ್ಣ ಹುಟ್ಟಿಸು
ತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೫). [?]

ಅರನಡೆ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ನಡವಳಿಕೆ: ಬಲಿದನಾದಾಯಕ್ಕೆ ಕನಲ್ವ
ಕ್ವಾತ್ರ ಅರನಡೆಗೆ ಆತಂಕವೊಡ್ಡುವೆಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಎಂದಿಗೂ ಮುನ್ನಡೆವ
ಸತ್ಯದುರ್ಕು (ಅಮತಂ. ೨೨). [ಅರ (< ಅರ) + ನಡೆ]

ಅರನಾಭಿದೃಷ್ಟಾಂತ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಆರೆ
ಕಾಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತ: ಹೇಗೆ
ಹಾರೆ [ಆರೆ] ಕೋಲುಗಳು ಗುಂಬದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ
ಎಲ್ಲವೂ ಈ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ... ಎಂದು... ಅರನಾಭಿ
ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೩೮೨).
[ಅರ + ನಾಭಿ + ದೃಷ್ಟಾಂತ]

ಅರನಾರಿ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದ ಚಲನಗಳು ನಿಂತು
ಹೋಗುವುದು; ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು; ಲಕ್ಷ್ಯ: ಅರಸನಿಲ್ಲದ ನಾಡು
ವರುಷವಿಲ್ಲದ ಬೆಳೆಯು ಹರುಷವಿಲ್ಲದವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಅರನಾರಿಪುರುಷ
ನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೬೭); ಒಬ್ಬ ಕುಷ್ಠಿಯನ್ನೂ ಅರನಾರಿಯಿಂದ
ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಶತಾಧಿಪತಿಯ ಆಳನ್ನೂ ಗುಣಪಡಿಸಿ (ಗೊಲ್ಲೊ. IV ಮು).

೨. ಒಂದೇ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವುದು; ಒಂದೇ ಕಡೆಗಿರುವುದು.

[ಅರ (< ಅರ) + ನಾರಿ. / ಸಂ. ಅರ್ಧನಾಡೀ ?]

ಅರನಾರಿಅಂಚು (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಒಂದು ಅಂಚು ಒಂದು ಬಣ್ಣ
ದಿಂದಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಚು ಬೇರೊಂದು ಬಣ್ಣದಿಂದಲೂ
ಕೂಡಿರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ಕ. ೩-೧೦೩). [ಅರನಾರಿ + ಅಂಚು]
ಅರನಿದ್ದೆ 'ಅರೆನಿದ್ದೆ' ನೋ.

ಅರನಿರಿ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ಕ್ರಮ; ಧರ್ಮನಿಯಮ: ಅರಿವಾಗಿ,
ಅರುಳಾಗಿ, ಅರನಿಯ ತಿರುಳಾಗಿ, ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯ ನೆರಳಾಗಿ (ಹೊಂಗಳು.
೩೩-೨೩). [ಅರ (< ಅರ) + ನಿರಿ (< ನಿಜಿ)]

ಅರನಿರಿ (ನಾ). (ಸೀರೆಯ) ಅರ್ಧನೆರಿಗೆ: ಅರನಿರಿ ಸೀರೆ (ರೂಢ).

[ಅರ (< ಅರ) + ನಿರಿ (< ನಿಜಿ)]

ಅರನೆಲೆ 'ಅರೆನೆಲೆ' ನೋ.

ಅರನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ; ರಾಜನೆಲ್ಲಿ: ಎಲವ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಲೆಯರ ನೇಜಾಲ
ಕಡವೆ ಪರ್ಗೋಳಿಯಾಲವ ಬೆಳಲು ಮೊರಟ ಪರ್ವದಿರತೋಕೆಯರನೆಲ್ಲಿ
ಬೆಳನೆಲ್ಲಿ (ಸಾಳ್ಯಭಾ. ೫-೩); ಅರಳಿ ಕಡವೊಡವ ಕಂಡೆಯರನೆಲ್ಲಿ
ಬಿದಿರ್ಪತಂಗಮರುಟಾಳಂ ಪಾದರಿ ಬಾಗಿ ತೇಗು (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೮);
ಅಂಬಟಿಯರೆ[ರ]ನೆಲ್ಲಿ ಚಳ್ಳೆ ಬಿಲ್ಲದ ಮರ (ಕಂನವಿ. ೫-೮೪).
[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಅರನೆಲೊಬಡ (ನಾ). ನೇರಿಕೆಮರದ ತೋಪು (?): ಉದಿಚಿಡೆಸಿ
ಕೆಜಿಯಿನ್ನೇಗೊರ್ವರೆಮಟ್ಟಿ ಈಶಾನ ದೆಸೆ ಅರನೆಲೊಬಡಂ ತಸ್ಯದಾನಸ್ಯ
ಸಾಕ್ಷಿಣ (ಎಕ. X (8), ಮುಳಬಾ. ೩೨೮-೫೩; 650 ?). IP 'ಅರನೆಲೊ
ಲೊಡ್ಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು.

[ಅರನೆಲೊ (< ಅರನೆಲೊಲ್) + ಒಡ (< ಒಡ್ಡು)]

ಅರನೆಲೊಲ್ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೇರಿಕೆ; ಜಂಬುನೇರಿಕೆ;
ರಾಜನೇರಿಕೆ: ಪೆಜತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಸಹಕಾರ ರಸದಿಂ ತೊಯ್ದರನೇ
ಜಾಲ ತಳಿಗಳೆಂ ಪೊದಯಿಸಿದ ಕುಳಿರ್ವ ಕಾವಣಂಗಳುಮಂ (ಕ್ರಾದಂ. ೨೧೪);
ಬಾಟಿಯ ಖಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಟಿಯ ಕರ್ಪುರದ ಮಾವಿನರನೇ
ಜಾಲ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦); ಎಲವ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಲೆಯರನೇಜಾಲ ಕಡವೆ
(ಸಾಳ್ಯಭಾ. ೫-೩). ೨. ನಾಯಿನೇರಿಕೆ: ಸಮನಪ್ಪಂತಿರಿ ಕೂಡಿ ಲುಂಗ
ಮರನೇಜೊಲ್ ಬಿಲ್ಲಮಾಮ್ರಂ ಕಸಿತ್ಥ ಮೆನಿಪ್ಪಯ್ಯ ಪಲ್ಲವತ್ತ್ವಚಮನೆಂ
ಟೊಂದಪ್ಪಿನಂ ಕಾಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೧೧); "ನಾಯ್ ನೇಜೊಲ್"
(ಲೋಕೋಪ. ಬೀಕೆ). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ನೇಜೊಲ್]

ಅರಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಕ್ಷಿ: ರಾಕ್ಷಸನೊಡನೆ ಸಮರಕೆ ನಿಂದು
ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ ಕಡಿದಾಡಿ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ ನೊಂದೆನಿನರಪಕ್ಷಿಯೆಂ
ಬುದನಿಂದು ತೋಜಿದೆ (ಅನಂರಾ. ೩-೫-೨೩).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಪಕ್ಷಿ]

ಅರಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ರಾಜಪಟ್ಟಿ; ರಾಜಪದವಿ. 'ಅರಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟು'
ಪರಾ. [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಪಟ್ಟಿ]

ಅರಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ರಾಜಪಟ್ಟಿವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಪುತ್ತೂರ ತೊಜು
ಕೊಳೊಳ್ಳೆತ್ತೋಮ ಬಲಿ ಮಿಣ್ಣ ನ ಆ ಸಿಟ್ಟಿಯರಮಗನರಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟು
(ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೩-೫; 815). [ಅರಪಟ್ಟಿ + ಕಟ್ಟು]

ಅರಪಟ್ಟಿಗ (ನಾ). (?): ನರಯಣನ ದಾನಗೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಲ ದೇವಯಾನ
ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ನನ್ನಿಮಕರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನರಪಟ್ಟಿಗ ಪೊನ್ನದಿತ್ಯನ(ಂ)
ನ್ನಾನಂಗೊಟ್ಟ (ಸಾಣಣ. XI-i, ೩೫-೧೦; 933). IP ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು
'ನರಪಟ್ಟಿಗ' ಎಂದೂ ಭಿಡಿಸಬಹುದು. [?]

ಅರಪಣ (ನಾ). ಆಸ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನು; ಏನೂ ಇಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಗತಿಕ :
ಅರಪಣಕ್ಕೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡ
(ಗಾದ). [ಸಂ. ?]

ಅರಸಿಚ್ಚೆಗೆ (ನಾ). ಜಾಜಿಗಿಡ : ಗುರುಗುಂಜಿಯೆಲೆಯೊಳ್ಳದೊಡರ
ಪಿಚ್ಚೆಗೆಯರಲೊಳ್ಳುಮಂ ಬೆಲ್ಲಮುಮಂ ಬೆರಸಿ ತುಲಿದಿಟ್ಟದಂ ತಿನೆ
ವರಾಂಗಿ ಲತೆಯಂತೆ ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗಿರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೭೪);
“ಜಾಜಿಯ ಮೊಗ್ಗೆ” (ಲೋಕೋಪ. ೬೯೬). [?]

ಅರಪು ‘ಅಱಬ್ಬು’ ನೋ.

ಅರಪುಕತ್ತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಕತ್ತೆ : ಅರಪುಕತ್ತೆ
ಹೊಲಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದ).

[ಅರಪು (< ಅಱಬ್ಬು) + ಕತ್ತೆ + (< ಕಟ್ಟಿ)]

ಅರಪುಡಿ ‘ಅರವುಡಿ’ ನೋ.

ಅರಪುಣಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು : ಅರಪುಣಸೆ ನಾಮ ಗ್ರಾಮಸ್ಥ
(ಎಇ. II, ೫-೨೦ ; 754). [ಅರ + ಪುಣಸೆ (< ಪುಣಸೆ)]

ಅರಬ್ಬಿ (ನಾ). ಅರಬ್ಬೀದೇಶದವನು : ಅರಬರ ದೇಶದ ಮರುಭೂಮಿಯೊ
ಳಾಯಾಸದಿ ತಿರುಗುವ ದಾರಿಗರ (ಭಾವಗೀ. ೯೨). [← ಅರ. ಅರಬ್]

ಅರಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡಿ : ಅರಬ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗು
ವಾಗ ಎರಡು ಕಡೆಯ ಮನೆಗಳ ಮಣ್ಣು ಗೋಡೆಗಳಿಗೂ ತಾಕಿ ಕೆರೆಯು
ವಂತೆ ಬಹು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಆ ಬೀದಿಗಳು (ನಗಹೊ. ೯) ; “ಅರಬ = ಸ್ಥಳೀ
ಯನಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಡಿ” (ನಗಹೊ. ೯ ಅಡಿಟಿ).

[← ಪಾರ. ಅರಾಬ ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅರಾಬಾ. / ತೆಲು. ಅರಾಬಾ =
ಭಿರಂಗಿ ಬಂಡಿ]

ಅರಬಕ್ಷಿಪರಬಕ್ಷಿ (ಗು). (ಉಕ) ಬುದ್ಧಿ ಬಲಿಯದ ; ಬುದ್ಧಿ
ತಿಳಿಯದ : ನನ್ನ ಕೋಮಾರ ಅರಬಕ್ಷಿಪರಬಕ್ಷಿ ಒಬ್ಬರೊಂದಿನ ಮಲಿ
ಗೊಳ್ಳ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೩೩). [?]

ಅರಬದ್ದಗಿ, ಅರವದ್ದಗಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಬಡಗಿ ; ರಾಜಶಿಲ್ಪಿ :
ಅರಬದ್ದಗಿಯರವಾದ ಪುಲಿ ಮಾಡಿದಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೯ ;
800). ಅರವದ್ದಗಿ : ಅರವದ್ದಗಿಯರವದರ್ಪುಲಿಯಮಾರಾದಿದ ಸಿಲಾ
ಕರ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೦ ; 800).

[ಅರಸ್ತು (< ಅರಸ್ತು) + ಬದ್ದಗಿ]

ಅರಬಲವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಹಿತಪಾತ್ಕರ ಅರಬಲವನ
ಅಲ್ಲೊಡೆ ಚೋರರಂ ಪಿಟ್ಟು... ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದಂ (ಎಕ. XI. ಹೊಳಲ್ಕೆ.
೮೫-೫ ; 977). [ಅರಸ್ತು (< ಅರಸ್ತು) ? + ಬಲವ್ವ]

ಅರಬಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಅರಬ್ಬೀದೇಶ. [ಅರಬ್ಬಿ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಬಿ ‘ಅರಬ್ಬಿ’ ನೋ.

ಅರಬಿದೇಶ (ನಾ). = ಅರಬಸ್ಥಾನ. [ಅರಬಿ + ದೇಶ]

ಅರಬೀದಿ (ನಾ). ರಾಜಬೀದಿ ; ರಾಜಮಾರ್ಗ : ವಾಜಿಯ ಕನಕ
ಖಲೀನದ ಪೇರುಲಿಯೆಸೆಗಾಹುರದೆಲ್ಲೆಡೆಯರಬೀದಿಯೊಳು (ಉದ್ಭದೇ.
೨-೩೭). [ಅರಸ್ತು (< ಅರಸ್ತು) + ಬೀದಿ]

ಅರಬು ‘ಅಱಬ್ಬು’ ನೋ.

ಅರಬುಗಾಡು (ನಾ). ಕ್ಷಾಮದ ಸೀಮೆ ; ಬೆಂಗಾಡು : ಮಳೆ ಬೆಳೆ
ಇಲ್ಲದೆ ದೇಶವರಬುಗಾಡೆದ್ದಿತು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅರಬು (< ಅಱಬ್ಬು) + ಗಾಡು]

ಅರಬೂತ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಭೂತ ; ದೆವ್ವ : “ಅರಿಷ್ಟಮನ್ಯಾಗ ಅರಬೂ
ತಿಟ್ಟಿತಿ” (ಜಾನಕೋ. ೧೩).

[? ಮರಾ. ಅರಬುಜ, ಅರಬುದ = ಅಸಭ್ಯ. / ಸಂ. ಅಬುಫ]

ಅರಬೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬೇವಿನ ಮರ : ಹೆಚ್ಚೇವಿನ
ಬೇಲು ಬಾದಲೂ ದೊರೆಯದೆ ಇದ್ದರೆ ಅರಬೇವಿನ ಬೀಜವನ್ನಾದರೂ
ಹಾಕುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೩). [ಅರಸ್ತು (< ಅರಸ್ತು) + ಬೇವು]

ಅರಬೊಜಂಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಿಟ ; ರಾಜವಿಟ : ಬರ್ಪ
ಪಾಂಗಗುವಾರಗಿರೆ ಚೆಲ್ಲನಾಯ್ಕರಬೊಜಂಗರ ಲೀಲೆ ಸುರೇಂದ್ರಲೀಲೆಯಿಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭). [ಅರಸ್ತು (< ಅರಸ್ತು) + ಬೊಜಂಗ]

ಅರಬ್ಬಿ, ಅರಬಿ, ಅರಬ್ಬೆ (ನಾ). ಅರಬ್ಬಿಯೆಂಬ ದೇಶ, — ಭಾಷೆ,
— ಜನ : ಒರೆದು ನೋಡೀ ಲಿಪಿಯ ಒಡಲ ಬಲ್ಲವರು ಆರೆ ಪಾರಸಿಯಲ್ಲ

ಅರಬ್ಬಿಯಲ್ಲ, ಗೀರ್ವಾಣ ತಾನಲ್ಲ ಗಿರಿಜಪತಿ ಬಲ್ಲ (ಶರಣೀ. ೧೫೯-೬).

ಅರಬಿ : ಅರಬಿದೇಶ (ರೂಢಿ). ಅರಬ್ಬೆ : ಹಬ್ಬಿತು ಗಗನ ಕೆಂಥೂಳು
ಮುಸುಕಿ ಬಹ ಹಬ್ಬಿಸಿಗಳು ಪರಂಗಿಗಳು ರಬ್ಬುದೋರುತ ಅರಬ್ಬಿಗಳು
ಭೂತಗಳಂತೆ ಗರ್ಭನಿರ್ಭೇದ ನೋಡುವರೆ (ಸಾಂದಕಾ. ೫-೧೧).

[← ಅರ. ಅರಬ್]

ಅರಬ್ಬಿಸ್ತಾನ್ (ನಾ). = ಅರಬಸ್ಥಾನ : ಅರಬ್ಬಿಸ್ತಾನ್ ಎಂಬುವ ತುರು
ಕರ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ತದುಕಿನ ಮಡ್ಡಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೦). [?]

ಅರಬ್ಬಿ ‘ಅರಬ್ಬಿ’ ನೋ.

ಅರಮ (ನಾ). ಒಂದು ರೀತಿಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ : “ಕಣ್ಣು ಬೇನೆ”
(ಗಂಗಾಮ. ೧೪) ; “ಅರಮ - ಅರ್ಮ = ಬೇನೆ” (ತದ್ಭಕೋ. ೭).

[< ಸಂ. ಅರ್ಮನ್]

ಅರಮಗ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗ ; ರಾಜಕುಮಾರ : “ಅರಮಗ
ನೆಂದರಸುಮಗಂ” (ಕಶಸಾ. ೩೩೪) ; “ಅರಮಗನರಸುಮಗಂ”
(ಕವಿಕಂ. ೧೫೩) ; ಮಜಿಗೆನೆಂದರಂ ಕಾಯದೆ ಬಾಲ್ಯರಮಗನ ಬಾಹು
ದಂಡಂ ನಿರರ್ಥಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೭೯) ; ಅರಮಗನರ್ಪನೋಲಗ
ದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೀ. ೨-೩೭) ; ಅರಮಗನಂ ಕೆಲ್ಲಯಿಸುತ ನೋಡುವ
ತರುಣಿಯ ಕೇಕರರುಚಿ ಕರ್ಣಾಂತಂ ಪರಿದು ಕರಂ ವಿಭ್ರಾಜಿಸಿದುದು
(ಜಯಕಾ. ೪-೧೨). IP ಅರಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ) : ಸೂರ್ಕಿನರಮಕ್ಕಳ್
ಮೊಕ್ಕಳ್ (ಗೀತಗೋ. ೧೪).

ಅರಮಗಳ = ರಾಜಕುಮಾರಿ : ಅರಮಗಳಾಲಾಪಕೆ ತಮ್ಮಯ ದನಿ
ಸರಿಯೆಂದಾಡಿದ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ... ಆನವರತಂ ನುಡಿವಡೆಯದೆ
ಸಿಕಮಿದುರ್ವು (ಜಯಕಾ. ೩-೫೪). [ಅರಸ್ತು (< ಅರಸ್ತು) + ಮಗ]

ಅರಮಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಗಾವುಣ್ಣುಗಳು ಪನ್ನಸಿಗರು
ಅಯ್ಯಪದೇವನಲ್ಲಿ ಕೆಜಿಗೆ ಬಿತ್ತುವಾಟವ ಪಡೆದ ಅರಮಣ್ಣೊದಲಾಗಿ
ಎಲ್ಲನಿಟ್ಟುಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX -i ; ೨೧-೭ ; ೯ನೆಯ ಶತ).

[ಅರ ? + ಮಣ್ ?]

ಅರಮಣೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಪೀಠ ; ಸಿಂಹಾಸನ : ಅರಮಣೆಯನೇಜು
ತಳೆವನಾನ್ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಮನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬೦) ; ನೀನೆಲಗೆ ಚೆನ್ನಿಗಳ್
ಅರಮಣೆಯ ನೇರರ್ಪ ಸ್ತೂಪನೋ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪-೭೩೮).

[ಅರಸ್ತು (< ಅರಸ್ತು) + ಮಣೆ]

ಅರಮನೆ, ಅರಮ್ಮನೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜನ ಮನೆ ; ಅರಸನ ನಿವಾಸ
ಸ್ಥಾನ : ಅರಮನೆ ತಾಣ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೯ ; 675) ; ಚರಿಗೆವು
ಗುತ್ತಂ ಬರ್ಪೊರರಮನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೬) ; ಹಸನ
ವಾಡಿಯೆಂಬ ಗ್ರಾಮದಲು ಅರಮನೆಯ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ.

೭೦-೧೯ ; 1409) ; ರಾಜಾಲಯ ಶ್ರೀ ಶಿರಸರೋರುಹವನಿಸಿತರಮನೆ
ಕಾಂತಿಜಲದೊಳಗೆ (ಸಾಳಭಾ. ೨-೧೭). ಅರಮ್ಮನೆ : ೧. ವಾರಣಸಿಯ

... ಕೆಡುಗೆ ಅರಮ್ಮನೆಯ ಭಟಮಾನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೩, ೫೯-೬ ; 800).

೨. ಕಾರ್ಯಾಲಯ ; ಕಚೇರಿ. ೩. ಸರ್ಕಾರ,

ಅರಮನೆಗೊಂಡೆಯಗಂಡ = ಅರಮನೆಯ ಚಾಡಿಕೋರರನ್ನು ದಂಡಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಾನತಗಸಣೆ ಅರಮನೆಗೊಂಡೆಯರ ಗಂಡ ತಮಯನ ಪೆಸರಲಿ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೩೬-೨೨ ; 1178).

[< ಅರಸ್ಸು + ಮನೆ. / ತಮಿ. ಅರಮನೈ ; ಮಲ. ಅರಮನ ; ಕೊಡ. ತುಳು. ಅರಮನೆ]

ಅರಮನೆಕಾಱಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರುವವನು : ಅಟಗಾಱಂ ಮುಂಡುಕಾಱಂ ಅರಮನೆಕಾಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೭ ಉದಾ).

[ಅರಮನೆ + -ಕಾಱಿ]

ಅರಮನೆಗಲ್ (ಕ್ರಿ). ಅರಮನೆಯಿಂದ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳು ; ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳು : ಅರಮನೆಗಲ್ತು ಸೂಳೆಮನೆಗಲ್ತು ಸವಣ್ಣನೆಗಲ್ತು ಕೊಡೆಬಲ್ಲರ ಬಗೆಗಲ್ತು ವಸ್ತುಕೃತಿಯಂ ಸಲೆ ಪೇಟ್ಟುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೫). [ಅರಮನೆ + ಕಲ್]

ಅರಮನೆವುಗು 'ಅರಮನೆವೊಗು' ನೋ.

ಅರಮನೆವೊಗು, ಅರಮನೆವುಗು (ಕ್ರಿ). ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು ; ರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗು : ಅಡಲೇನಾತನರಮನೆವೊಗಲ್ ಬಸವನುಸಿರಾದಿದುದು ಮೂಗಿನೊಳ್ (ಚಿಬಪು. ೬-೨೭). ಅರಮನೆವುಗು : ಮುರಹರ ನಿಖಿಲ ಯಾದವರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನರಮನೆವುಗಲ್ (ಮೋಹತ. ೧೬-೩). [ಅರಮನೆ + ವೊಗು]

ಅರಮರಲು, ಅರಮರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ, — ಮರ : ದೂರದಲ್ಲಿ ಹುಳಿಚೊಪ್ಪಿನ ಪೊದೆಗಳೂ ಬೊಮ್ಮರಲ ಮಟ್ಟಗಳೂ ಅರಮರಲ ಗಿಡುಗಳೂ ಇದ್ದವು (ಮಲೆಮ. ೧೮೦). ಅರಮರಳು : ಪೆಟ್ಟಿಗೆಂದು ಒಂದಷ್ಟು ಅರಮರಳುಕಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು (ಪ್ರಶ್ನ. ೯೮). [?]

ಅರಮರಳು 'ಅರಮರಲು' ನೋ.

ಅರಮರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮಾನ ; ಸಂಶಯ ; ಶಂಕೆ : ಕಾವೆಡೆಯೊಳರಮರಿಕೆ ತೂರಿ ಬೆಕ್ಕಿನೊಲು ಹಂಬಲದ ದಾರಿಯಡ್ಡನುಗು ತಿಡೀಕೆಯೊ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೭-೧೧೦). ೨. ಅಸಮ್ಮತ ; ವೈಮನಸ್ಯ : ನನಗೆ ನಿನಗೇನಾದರೂ ಅರಮರಿಕೆ ಉಂಟೋ (ಸ್ವಾಂಠರ್. ೩). ಅರ್ಥಮರೆ ; ತೆರೆ.

[ಅರಮರೆ (< ಅರೆಮರೆ) + -ಇಕೆ. / ತೆಲು. ಅರಮರಿಕ = ಭೇದ, ಶಂಕೆ]

ಅರಮರೆ 'ಅರೆಮರೆ' ನೋ.

ಅರಮರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಮರೆ ಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಮಾಡು : ಹರಿ ನಿನ್ನ ದಾಸರ ಚರಣಯುಗಳವನ್ನು ನೆರೆ ನಂಬಿದಮ್ಮಾಲೆ ನರರೊಳು ಗಣಣೆ ಅರಮರೆಮಾಡದೆ ಎನ್ನ ಕಡಿಗೆ ಮೊಗತಿರುಹು (ತೀರ್ಥಮ. ೧೦೮). [ಅರಮರೆ (< ಅರೆಮರೆ) + ಮಾಡು]

ಅರಮರ್ದ (ನಾ). (ಉಕ) ಅರ್ಥಂಬರ್ದ : ಕೆಲಸ ಅರಮರ್ದಮಾಡ ಬಾರದು (ರೂಢಿ). [< ಅರ್ಥಂಬರ್ದ]

ಅರಮಾದಲ, ಅರಮಾದಳ (ನಾ). ರಾಜಮಾದಲಗಿಡ, — ಹಣ್ಣು : "ಮಧುವಲ್ಲಿ ಯರೆ[ರ]ಮಾದಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೩). ಅರಮಾದಳ (ಮೈಟಿಗಿ. ೭೯-೧೬೨೧). [ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸಿ) + ಮಾದಲ]

ಅರಮಾದಳ 'ಅರಮಾದಲ' ನೋ.

ಅರಮಾಯಿಸಿಪರಮಾಯಿಸಿ, ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತು (ಉಕ). ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ (ಕಿ). [← ಪಾರ. ಅರಮಾಯಿಷ್ಫ ಪರಮಾಯಿಷ್ಫ ?]

ಅರಮಾವು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಳಿ : "ಬಿಂಕ = ಅರಮಾವು" (ಅಕಾಣಿ. ೧೧-೭). [?]

ಅರಮಾಸಿಪರಮಾಸಿ 'ಅರಮಾಯಿಸಿಪರಮಾಯಿಸಿ' ನೋ.

ಅರಮುಡಿ (ನಾ). ಅರಸನ ಮುಡಿ ; ರಾಜನ ತಲೆಕೂದಲು : ಸಿಯನಿತುಮಿದೊಡಂ, ಅರಮುಡಿಗೆ ನೆರೆನವಿರ ಬೆಳ್ಳಿಗೆರೆಯೇದೊಡಂ... ಸಂತಾನಮಂ ಕಾಣದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭-೧೮೯).

[ಅರಸ್ಸು (< ಅರಸ್ಸಿ) + ಮುಡಿ]

ಅರಮೈ (ಅ). ೧. ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ; ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ : ಅರಮಮುಟೆ ಪತಂಗಂಗಾಗೆ ತಚ್ಚಿಲಶ್ಯಂಗಂ ವಿರಹಪರವಶಾಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ ಜಾಯಾನುಷಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೫) ; ಅರಮೆ ತಿದ್ದಿದ ತಿಲಕಮೇಕನಯ ನಾಂಜನಂ ಕರದ ಕನ್ನಡಿ ಕಟ್ಟಿದೊಳ್ಳುಡಿ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೪) ; ಅರಮೆ ಅರಲ್ವ ಬಯಲ್ವಾವರೆಗಳ ಪುದುವುಗಳೊಳರಮೆ ಎಳದಳಿರ ಲತಾಂತರ ದೊಳುಳಿದುಳಿದು ಕಾಡುಗುಮಿರುಳಪ್ಪಿನಮುಜಸುವಿನಯಳಂ ಚಕ್ರಾಹ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೭). ೨. ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ; ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ : "ಅರಮೆಯೆಂದು ಕೆಲವು" (ಕಶಸಾ. ೬೦೯) ; "ಅರಮೆಯೆನಲ್ ಕೆಲವಹುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೫) ; "ಅರೆ ಅರಮೆ ಕ್ವಚಿತ್ಕದಾಚಿದರ್ಥಯೋ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೮) ; ಎತ್ತಾನುಮದೆಲ್ಲಿಯೂನುಮೆಂಬರ್ಥದೊಳಾಯತ್ತಂ ಗಳರಮೆ ಅರೆಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೨) ; ಸುರಭಿಸುರಧೇನುವೆಂದಭಿನರೂಪ ಣಂಗೆಯ್ದುರರಮೆ ಶಬ್ದಾಗಮಿಕರ್ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫-೧೦೧). ೩. ಬಹಳವಾಗಿ ; "ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ" (ಕಾದಂಉ. ೪೮೦ ಅಡಿಟಿ) ; ಅರಾನುಂ ದೋಷ ಮನಧ್ಯಾ ರೋಪಿಸೆ ಗುಣಗಳರಮೆ ನೋವರ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೮೦). [?]

ಅರಮೈ 'ಅರವೆ' ನೋ.

ಅರಮೈ 'ಅರುಮೆ' ನೋ.

ಅರಮೈನೆ 'ಅರಮನೆ' ನೋ.

ಅರರೈ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ ; ಮುಸುಕು. ೨. ಬಾಗಿಲ ರೆಕ್ಕೆ ; ಕದ ; ಬಾಗಿಲು : "ಬಾಗಲು ಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆಯುವ ಕದದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨). [ಸಂ.]

ಅರರೈ (ಅ). ದುಃಖ, ಸಂತಾಪ ಸೂಚಕವಾದ ಅವ್ಯಯ : ಕಿಷಿಯ ಬಷಿಯ ದೈವತತಿಗೆ ಅಗಮಂಗಳೊರಿದನರರ ರಸನೆಗಳವ ಕೂರ್ಪುವೆತ್ತ ನೇಗಿಲಲ್ಲಿಯುಳುವರರರ (ಸಾನಂಚ. ೬-೩೪ ರ). [?]

ಅರರಿ (ನಾ). ಕದ ; ಬಾಗಿಲು : "ಸಾಲಮನೆ ಕೋಟೆಯಕ್ಕು ಕವಾಟ ಮರಿಯನೆ ಕದವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೪). [ಸಂ. ಅರರೀ]

ಅರರೀಪುಟಿ (ನಾ). ಕದದ ರೆಕ್ಕೆ ; ಕವಾಟಪುಟಿ ; ಬಾಗಿಲ ಹಲಗೆ : ಅರರೀಪುಟಿಮೆರಡುಂ ಜೀರ್ಗರೆದು ಮರಲ್ದಂದಮೆಂತುಹಿಯು (ಅದಿಪು. ೧೩-೩೭) ; ಚೆಚ್ಚರದಿಂದರರೀಪುಟಿಂಗಳಂ ಕೀಲಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೧೨).

[ಸಂ. (ಅರರೀ + ಪುಟಿ)]

ಅರರೆ (ಅ). ಮೆಚ್ಚುಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : "ಅರರೆ ಭಣು ಭಾಪು . . . ಎನೆ ಕೊಂಡಾಟದ ನುಡಿ" (ಭಾರಣಿ. ೪೬) ; ಅರರೆ ಅಕಲಂಕ[ಪಾಶಾಂ. ಅಜಿಯಯಲಂಕ] ಚರಿತಂ ದೊರೆಯಾದುದೊ ಸಕಲ ಸತ್ಯಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾ (ಗದಾಯು. ೧-೧೩) ; ಅರರೆ ಸತ್ವರಜಸ್ತಮಂ ಗಳೊಳರಡು ಗುಣವಡಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೫೮) ; ಅರರೆ ವಿಸ್ಮಯ ಮತ್ತೆ ದೊರೆಯ ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಸುರರು ನಿಂದಾಕಾಶದಲ್ಲಿ . . . ಸರಿಯುಂಟೆ ನಿನಗೆನುತಿಹರೆ (ಭರಜ. ೩-೧೧೧). [ಸಂ. ಅರರೀ]

ಅರರೀ (ಅ). = ಅರರೆ : ಅರರೀ ಭುರ್ಭುಗು ಭಾಪುರೀ ಭುಗುಭುಗು ಪ್ರಜ್ಞಾಲೆ . . . ಬೆಜಿಗಾಗೆ ಸುಟ್ಟುದು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪಿ ಕಂದರ್ಪನಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೫೧). [ಸಂ.]

ಅರಲ್ 'ಅಲರ್' ನೋ.

ಅರಲ್ 'ಅಲರ್' ನೋ.

ಅರಲಂಬ 'ಅಲರಂಬ' ನೋ.

ಅರಲಂಬು 'ಅರಲಂಬು' ನೋ.

ಅರಲಸರಲ, ಅರಳಸರಳ (ನಾ). ಹೂವನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: ಗಜಾಯೋದದರಲಸರಲನ ಮನೆದ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ಬೋಳೆಯೋ... ಎನಿಸಿ (ಸದ್ಭರಾ. ೩-೩೨). ಅರಳಸರಳ: ಗರಳಗೊರಳವನರಳಸರಳಗೆ ಮುನಿವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೩೦).

[ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ಸರಲ್ + -ಅ]

ಅರಲಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು; ಪುಷ್ಪವನ್ನು ತಳೆ: ಅರಲಾಂತು ಕಣ್ಣುಳಿಸುತಹ ಬಳ್ಳಿವನೆಗಳಿಂ (ಶೇಷರಾ. ೮-೩೬).

[ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ಅನ್]

ಅರಲಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಮುಕ್ತಿ ಹರಿಹರಪುರದ ಮಾವು ಕೋಡಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂ ಉಂತ್ರೆ ಗಡಿ ಖಂ ೨೨೦ ಅರಲಾಪುರದ ಹುಣಿಸೆಯ ಬಯಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೩೨; 1573).

[ಅರಲ್ಯಾ + ಪುರ]

ಅರಲಿಚ 'ಅಲರಿಚ' ನೋ.

ಅರಲಿಸು 'ಅಲರಿಸು' ನೋ.

ಅರಲು 'ಅಲರ್ಯಾ' ನೋ.

ಅರಲು 'ಅಲರ್ಯಾ' ನೋ.

ಅರಲು 'ಅಲರ್ಯಾ' ನೋ.

ಅರಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ದಿಂದಲ ಮರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೪). ೨. ಹೆಮ್ಮರ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಮರ; ಸ್ತೋನಾಕ ವೃಕ್ಷ. [?]

ಅರಲುಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಲುಕುಪ್ಪೆಯ ಸೀಮೆಯಿಂದ ಸಡುವಲು ಕಟ್ಟಿರಿಯ ಸೀಮೆಯಿಂದ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೧-೫೪; 1448). IP ಈಗಿನ ಅರಳುಗುಪ್ಪೆ.

[ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ಕುಪ್ಪೆ]

ಅರಲುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಹೂವು ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಕಡಮೆಬೀಳು: ವರಲಿಂಗ ಶಿಖಿಯೊಳೊಂದರಲುಗುಂದಲು ರಾಜ್ಯವಿರದರ್ಥವಸ್ತುವಾಹನ ಸಮೇತಂ (ಸಾನಂಚ. ೩-೯೮). [ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ಗುಂದು]

ಅರಲುಗೊಂಡ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿದ ಕೆಂಡ; ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ: ಮತ್ತಾ ಬೆಂದ ಕಾಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಸಿ ತುಪ್ಪವನೆಣಿಸಿದು ಸಲಗಿಯಿಂದವೆ ಚುಚ್ಚಿ ಅರಲುಗೊಂಡದೊಳು ಹಿಡಿ ಹಿಡಿದು ಗೌರಂಮಾಡಿ (ಸೂ ಸ ಶಾ. ೫-೪೭). [ಅರಲು (< ಅಲರ್ಯಾ) + ಕೆಂಡ]

ಅರಲುಣಿ 'ಅಲರುಣಿ' ನೋ.

ಅರಲೆ 'ಅರಲೆ' ನೋ.

ಅರಲೆಲೆ 'ಅರಲೆಲೆ' ನೋ.

ಅರಲೇಣಿ 'ಅಲರೇಣಿ' ನೋ.

ಅರಲೈ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರಲುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಕಡಮೆಮಾಡು: ತದ್ಭಕ್ತಿಯನಣಿಯೊಂದರಲುಂದಿಸು ಮಲಹರನ ಮಾಯೆಯೆಡೆನುತ ಹರಿ ನಿಜಾಂಬಕ ಕಮಲಮಂ ತೆಗೆದು ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ಸದ್ಭರಾ. ೧೧-೭೬).

[ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ಕುಂದಿಸು]

ಅರಲೊಳ 'ಅಲರ್ಗೊಳ' ನೋ.

ಅರಲು 'ಅಲರ್ಕು' ನೋ.

ಅರಲು (ನಾ). ವಿಕಾಸ; ಅರಳುವುದು: ಕೈರವಾಭ್ಯುದಯದರಲ್ಲು... ಪೂರ್ಣಶಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೨೪).

[ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + -ಚು]

ಅರಲ್ಪರ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು: ಮುಗುಳಂ ಪೇಜಾದ ಕುಂದವಲ್ಲಿಗಮರಲ್ಪಂದಾ ಕದಂಬೋದ್ಭವಾಪಿಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೧).

[ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ತರ್]

ಅರಲ್ಪೊಡಂಬೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಕುಚ್ಚು: ಕೊಪ್ಪಿನರಲ್ಪೊಡಂಬೆಗೆ ಕಡಂಗುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳ್ಳರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫-೧೨). [ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ತೊಡಂಬೆ]

ಅರಲ್ಪಂಡೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಂಡೆ; ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆ: ಕಂದದ ಕುಂದದರಲ್ಪಂಡೆಗಳಿಂ ನಜುಗಂಪಡರಿದ... ಸಂಪಗೆಯಿಂದುದ್ಭವನರ್ಚಿಸಿದಂ (ಉದ್ಭವ. ೬-೧೪). [ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ದಂಡೆ]

ಅರಲ್ಪುಲುಗಲ್ 'ಅಲರ್ಮುಲುಗಲ್' ನೋ.

ಅರಲ್ಪೊಂಗಲ್ 'ಅಲರ್ಮೊಂಗಲ್' ನೋ.

ಅರಲ್ಪೊಂಟಿ 'ಅಲರ್ಮೊಂಟಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು: ಅರಲ್ಪನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೫ ಪ್ರಯೋ). [ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ನೆ]

ಅರಲ್ಪೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ಮೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅರಲ್ಪಳಿ 'ಅಲರ್ಮಳಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ಪೊಲೆ (ನಾ). ೧. ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಮೊಲೆ. ೨. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗಿನಂತಿರುವ ಮೊಲೆ: ೧, ೨. ಅರಲ್ಪೊಲೆಯು ಬರುತಿರ್ಪ ತರಲ್ಪೊಲೆಯು ಬಿಗಿಯಾದ ಕುರುಳ್ಪೊಲೆಯು ಜಗಿಯುತಿರ್ಪ... ತರುಣಿಯರು (ಹಮಚ. ೭೯). [ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ಮೊಲೆ]

ಅರಲ್ಪಕ್ಕಿ 'ಅಲರ್ಮಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ಪಡಿಗ 'ಅಲರ್ಮಡಿಗ' ನೋ.

ಅರಲ್ಪಸೆ 'ಅಲರ್ಮಸೆ' ನೋ.

ಅರಲ್ಪಳಿ 'ಅಲರ್ಮಳಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ಪಳಿಗಣಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸು; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಮಾಡು: ತ್ರಿದಶರರಲ್ಪಳಿಗಣಿದು ನೋಡಿದರ್ ಪಾಡಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೦-೩೨). [ಅರಲ್ಪಳಿ (< ಅಲರ್ಮಳಿ) + ಕಣಿ]

ಅರಲ್ಪಳಿ 'ಅಲರ್ಮಳಿ' ನೋ.

ಅರಲ್ಪಾಸು 'ಅಲರ್ಮಾಸು' ನೋ.

ಅರಲ್ಪೊಡೆಯ 'ಅಲರ್ಮೊಡೆಯ' ನೋ.

ಅರಲ್ಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹುರಿದು ಅರಳಾಗು; ಬಿರಿ: ರವಿಕಾಂತೋಪಲವಜ್ಜಿಯಿಂದಡವಿಗಳ ಭಸ್ಮವಶೇಷಂಗಳಾದುವರಲ್ಪೋದುವು ಬೆಟ್ಟಗಳ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೯೭); ಕುಂಭಸ್ಥಲಂ ತೀವಿದ ಮುಕ್ತಾಜಾಲಕಂ ಬಿಬ್ಬರನೆ ಬಿರಿದರಲ್ಪೋಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೦೫).

[ಅರಲ್ಯಾ (< ಅಲರ್ಯಾ) + ಪೋಗು]

ಅರವ್ವ, ಅರವು (ನಾ). ೧. ತಮಿಳು ಭಾಷೆ: ಅರವ ಅರಸು ಕನ್ನಡ ಬಿರಸು (ಸಾಲಂಸಾ. ೧೩೧). ೨. ತಮಿಳು: ಒಂದು ದಿವಸ... ಅರವರ ಸೀರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಯ ಮಲೆಯಾಳಿ ಹೆಂಗಸರ ಉಡುಪು (ಅಡೂಟ. ೭೮). ಅರವು: ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರಿ ಅರವು ಅಧ್ಯಾನ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೧೦).

ಅರವದೇಶ = ತಮಿಳುನಾಡು; ತಮಿಳರು ವಾಸಮಾಡುವ ಸೀಮೆ (*). ಅರವಭಾಷೆ = ತಮಿಳುಭಾಷೆ (*).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರವರ್, ಅರವರ್; ತುಳು. ತೆಲು. ಅರವ]

ಅರವ್ವ (ನಾ). ತೊದವ ಜನಾಂಗದ ಗ್ರಾಮಪುರೋಹಿತ: "... ನಮ್ಮ ಊರ ಅರವನೊಡನೆ ನಿನ್ನ ಆಪ್ತನ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೇಳಲೆಂದು ಕಳುಹಿಸಿದ" (ನಡೆದಾ. II, 1131). [?]

ಅರವಂಟಿಗೆ 'ಅಲವಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ತಮಿಳರ ಹೆಂಗಸು (ದಕ. ೪). [ಅರವ್ವ + -ಗಿತ್ತಿ]
ಅರವಟಿಗೆ 'ಅಜವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೃದಯರೋಗ: ರಾಜಪತ್ನಿ,
ಗುರುಪತ್ನಿ, ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನದಿಂದ ಅರವಟಿಯೆಂಬ ಹೃದ್ರೋಗವನ್ನೆದುವನು
(ಕುಕಸ. ೧೪೮). [?]

ಅರವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅರ್ಧವಟ್ಟಿ: ಮೇಲು[ವ]ಟ್ಟಿಯ ಎಲೆಯ ಹೇಜಿಗೆ
ವಿ ೧ ಹೇಜಿಗೆ ಕ|| ಪೂಳ್ಳಲೆ ೧೦೦ ಯಿನ್ನರವಟ್ಟಿದ ಹೇಜಿಗೆ ಕ||
ಕೊಟ್ಟರು ಪ್ರಭುಗಳು (ಸಾಹಿ. XV, ೧೬೪-೩೫; 1220).

[ಅರೈ (< ಅರೈ) + ವಟ್ಟಿ]

ಅರವಟ್ಟಿಗೆ 'ಅಜವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಅರವಟ್ಟು (ನಾ). = ಅರವಟ್ಟಿಗೆ (?): ಕಟ್ಟಿಸಿದ ತಟಾಕಮುವರವಟ್ಟಿಸಿ
ದೆತ್ತಿಸಿದ ದೇವತಾಯತನಂ ಸಾಲಿಟ್ಟು ಟ್ಪುರವೆ ಪೇಳವೆ ನಟ್ಟನೆ ತಾವಯ್ವು
ಮೋಟಿಗಾಂಡನ ಪೆಂಪಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೧-೬೮; 1233). [?]

ಅರವಡ್ಡಗಿ 'ಅರಬಡ್ಡಗಿ' ನೋ.

ಅರವತ್ತು 'ಅಜವತ್ತು' ನೋ.

ಅರವರಿಸು, ಅರಿಮರಿಸು, ಅರಿವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರಿಸು; ವಿಚಾರ
ಮಾಡು: ತಿರುದುಂಬ ತಿರಿಕರಂ ನಿಷ್ಕರುಣದಿನಜೆಯಿಟ್ಟು ಸಿಡಿದು ಸುಂಕ
ಮನಿಕ್ಕೆಂದರವರಿಸವೆ ಕಾಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೨-೨೦); ಅರವರಿಸದೀ
ಸಭೆಯೊಳಿನ್ನಯ ಸಮಕ್ಷಮೊಳು ಹುಸಿ ನುಡಿವರೆ (ಬಸ. ೧-೫೮);
ಉತ್ತುಂಗ ಹಯಮೊಂದು ಹರಿಯೆ ತಿಳಿ ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಬಹುದದನರವರಿಸದೇ
ಜೊಂದು ಕನಸಿನ ಪರಿಯಲಜುಪಲು ದರ್ಭಶಯ್ಯೆಯಿನೆದ್ದನಾ ಕೃಷ್ಣ
(ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೩-೫೦). ೨. ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಪಾಂಡ್ಯನಂ
ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರನತಿಗಳೆದು ಮರುಪತಿಯನಸ
ಕಟಿದು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೮ ರ); ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗುರು ಸದಾ ರಾಧ್ಯ
ಪ್ರಸಿದ್ಧರ ಸುವ್ರತಾಂಗನೆಯ ಅರವರಿಸದಿರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೬-೫೦).
ಅರಿಮರಿಸು: ೧. ಅರಿಕರಿ ಶಿರಸ್ಸಮೂಹಮನುಮರಿಸದ ಬಾಧಿಪಲ್ಲಿ
ಕಾಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳ್ಳಿರಿ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೩೧-೨; ?). ಅರಿವರಿಸು:
೨. ಸರಮ ಬಾಂಧವರ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕೈವಿಡಿದವಳನರೆವರಿಸಿ ಸೂಳೆನೆಂದಿರ
ಸಂಗದೊಳಗಿರ್ಪ ಧರಣಿಪತಿಯಂ (ಚಿಬಪು. ೮-೧೮).

[ಅರವರೈ + -ಇಸು]

ಅರವಲ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎರಡು ಸೊಲಿಗೆ(?): ಹೊನ್ನಾವರ
ಕುಮಟಾ ತಾಲೋಕುಗಳಲ್ಲಿ ೨ ಸೊಲಿಗೆಗೆ ೧ ಅರವಲ, ೨ ಅರವಲಕ್ಕೆ
ಒಂದು ಸಿದ್ದೆ, ೨ ಸಿದ್ದೆಗೆ ಒಂದು ಸೇರು (ಕಭಾಗ. ೨೯೦).

[ಅರೈ (< ಅರೈ) + ಪಲ]

ಅರವಸಿರು (ನಾ). ಅರಸಿನ ಬಸಿರು; ರಾಜಗರ್ಭ: ಅರವಸಿರಿನಲಿ
ಬಂದೂ ಹೆರರ ಬಿಕ್ಕಿಗೆ ನೀನು ಕೈನೀಡುವಂತಾಯ್ತು (ಚಂದ್ರಸ. ೭೦).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಬಸಿರು (< ಬಸಿಜ್ಞ)]

ಅರವಟಿ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ: ಅವಳಿಂದೆ ಅರವಟಿಯೊಂದು ತಲೆ
ಯೆತ್ತುವುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೬-೯೯೭). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಬಟಿ]

ಅರವಾವು (ನಾ). ರಾಜಸರ್ಪ; ಸಣ್ಣ ಹಾವುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿ
ಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಹಾವು: "ರಾಜಸರ್ಪ, ಸರ್ಪಭುಕ್
-ಈ ೨ ಅರವಾ [ಸಾಹಾಂ. ಹಾ]ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೧); "ಫಣಿಭು
ಗ್ರಾಜಫಣಿಯೆನಲ್ವರ [ಸಾಹಾಂ. ರೆ]ವಾವು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೩);
ಬಿಸಿಲೈಕಿಲಾ ಪಸಿವು... ತಿಂಬರೆ[ರ]ವಾವು ಪಾಯ್ವು ಪುಲಿಯೆಂಬಿ ಬಾಧೆ
ಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೬-೩೪); ಜನನರವಾವು ಕೊಂಡುವೆನೆ
ಕರ್ಕಡೆ ಕೊಂಡುವು ಚಕ್ರಮೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೧); ಪುಲಿಗಂಜಿ

ಪುತ್ರನೇಜೊಡಲ್ಲಿಯು ಮರವಾವು ಕೊಂಡುದು ಎಂಬಂತೆ (ಜೀವಸಂ.
೨-೩೧ ನ); ಪರಿಯುಚ್ಚಿದ[ರ]ವಾವು (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭-೬).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಪಾವು]

ಅರವಿಂದ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ನೃಪತಿ ಮಕುಟತಟಘಟಿತ
ಮಣಿಗಣಕಿರಣಜಳಧಾರಾಧೌತಾವದಾತಪೂತಚರಣಾರವಿನ್ನರುಂ (ಸಾಹಿ. XX, ೪೬-೨೬; 1075); ಸರಯೂನದ್ಯರವಿಂದಮಂದಮಕರಂದಸ್ಯಂದಿ
(ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೮); ಖರಕಿರಣ ತಾಪಮನಿತುಬ್ಬರಿಸಿದೊಡಂ ಕಂದಿಕುಂದ
ದರವಿಂದದವೋಲ್ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೨೮). ೨. [ಭಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ
ಹೆಸರು: ಸುರಪುರಯುಗಪವನ ದ್ವಿತಯಾಕಾಶಾಂಬುಗಣಂಗಳ ನೆರೆದಿರೆ
... ತಾನ್ ಅರವಿಂದಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೨೦). [ಸಂ.]

ಅರವಿಂದಗಂಧಿ (ನಾ). ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹೆಂಗಸು;
ಪದ್ಮಿನೀ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಪದ್ಮಗಂಧಿ: ಅರವಿಂದಗಂಧಿಯ ದಾಸಿ
ತಾನೆಯಿತಂದು (ಬಸಪು. ೪೧-೨೪).

[ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಗಂಧ + -)]

ಅರವಿಂದಗರ್ಭ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿ) ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ
ದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಅರವಿಂದಗರ್ಭನ ಮಸ್ತಕವನುದ್ದಂಡಚಾಪದಲಿ
ಸಂದಿಸಿದ ಸರಳಂ ಪರಿಯಲೆಸಬಂದ ಶಬರೇಶ್ವರನೊ (ಬಸಪು. ೪೪-೩).

[ಅರವಿಂದ + ಗರ್ಭ]

ಅರವಿಂದಗೋನಮಿತ (ನಾ). ಕಮಲನೇತ್ರನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ
ನಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಅರವಿಂದಹಿತನೇತ್ರ ಅರವಿಂದಗೋನಮಿತ,
ಅರವಿಂದಸುತಜಿತಾನಂದಯುತ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೯-೫೮).

[ಅರವಿಂದ + ಗೋ + - + ನಮಿತ]

ಅರವಿಂದನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳಲ್ಲಿ ತಾವರೆಯುಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮ
ನಾಭ; ವಿಷ್ಣು: ಅರವಿಂದನಾಭನು ಬಂದನಾ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನರವನಿಗೆ
(ಕುನ್ಯಾಲು. ೭-೩೦). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ನಾಭ + -)]

ಅರವಿಂದನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು.

[ಅರವಿಂದ + ನೇತ್ರ]

ಅರವಿಂದನೇತ್ರೈ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು.

[ಸಂ. ಅರವಿಂದನೇತ್ರೈ]

ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು;
ಸೂರ್ಯ: ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯನಿಂದೆ ಕೆಚ್ಚು (ಜಾತಕ. ೫-೧೧).

[ಅರವಿಂದ + ಪ್ರಿಯ]

ಅರವಿಂದಬಂಧು (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ: "ಅರವಿಂದಬಂಧು
ಬ್ರಹ್ಮಂ ಹಂಸನಶು ತಿಗ್ಮಾಂಶು ಮಾರ್ತಾಂಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.
೧೦-೧). [ಅರವಿಂದ + ಬಂಧು]

ಅರವಿಂದಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: "ನುಡಿ
ವೆಣ್ಣು ಸರಸತಿಯು ಸಾರದೆಯೆಂಬವರವಿಂದಭವನರಸಿಗಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ.
೯). [ಅರವಿಂದ + ಭವ]

ಅರವಿಂದಮಿತ್ರ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ: ನಡೆಗೊಂಡನುದಯ
ದರವಿಂದಮಿತ್ರನ ತೆಜದಿ ರತ್ನಭೂಷಣದ ಕಾಂತಿಗಳೆಸೆಯಲು (ಹಜಕಾ.
೪-೧). [ಅರವಿಂದ + ಮಿತ್ರ]

ಅರವಿಂದಮುಖಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಅರವಿಂದ
ಮುಖಿ ಕೇಳು (ಬಸಪು. ೨-೨). [ಸಂ. ಅರವಿಂದಮುಖಿ]

ಅರವಿಂದವನ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಸಮೂಹ; ಕಮಲವನ: ವಿಞ್ಞಾನ
ಮಾಳಿತಕುಮುದವನಂ ಜನಿತೋನ್ಮೀಲಾರವಿಂದವನಲಕ್ಷ್ಮೀಶಂ ದಿನಕರ
ನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೭೨). [ಅರವಿಂದ + ವನ]

ಅರವಿಂದಸಖ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯ : ಮಂಡೇಹರ ಭಯದಿಂದರ
ವಿಂದಸಖಂ ನಿಜಮಯೂಖಮಂ ಪಸರಿಸನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೧).

[ಅರವಿಂದ + ಸಖ]

ಅರವಿಂದಸಖಸುತೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗಳು; ಯುಮುನಾ
ನದಿ : ಅರವಿಂದಸಖಸುತೆ ತೆಗೆದುಬಿಟ್ಟಳು ಯದುವರಗೆ ಪಥವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೧೬). [ಅರವಿಂದಸಖ + ಸುತೆ]

ಅರವಿಂದಾಕರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ನೆಲೆ; ಕೊಳ; ಸರೋವರ : ಅರ
ವಿಂದಾಕರಸಾಂದ್ರ ಪದ್ಮವನಮಧ್ಯೋದ್ದೇಶದೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೭೬೩).

[ಅರವಿಂದ + ಅಕರ]

ಅರವಿಂದಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕಮಲನೇತ್ರ; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ : "ಅರವಿಂದಾಕ್ಷ
ಬಿಡಾಜ ಮುಕ್ತಪದವೀ ವೈಕುಂಠನಾಮಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೫೮).

[ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಅರವಿಂದಾಸ್ಯೆ (ನಾ). = ಅರವಿಂದಮುಖಿ : ಅರವಿಂದಾಸ್ಯೆಯ ನೊಸಲ
ಸಮಾನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧). [ಸಂ. (ಅರವಿಂದ + ಅಸ್ಯ + -)]

ಅರವಿಂದಿನಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಬಂದ ಬಸಂತಂಗಂದರವಿಂದಿನಿ
ಸೇಸಿಕ್ಕಲೆಂದು ನೆಗಸಿದ ಹಸ್ತಕ್ಕೇಂ ದೊರೆವಂದುವೊ... ಕೋಕನ
ದಂಗಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೫೯). [ಸಂ. ಅರವಿಂದಿನೀ]

ಅರವಿವರ (ನಾ). ರಥದ ಚಕ್ರಗಳ ಅರಿಕಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯದ ಜಾಗ,
—ರಂಧ್ರ : ಅರವಿವರಂಗಳೊಳ್ ನುಸುಳ್ಳ ಚಾತಕ ಸಂಕುಲದಿಂ...

ಭವದ್ರೂಪಮಿಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಕುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೧-೧೨೦). [ಅರ್ಯ + ವಿವರ]

ಅರವೀಸ 'ಅರಿವೀಸ' ನೋ.

ಅರವು 'ಅರವ್ವ' ನೋ.

ಅರವುಡಿ, ಅರವುಡಿ, ಅರಹುಡಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನ ಅರದಿಂದ ಉಜ್ಜಿ
ದಾಗ ಉದುರುವ ಪುಡಿ : ಬೆಳ್ಳಿಯರವುಡಿಯಂತಿರಿಸೆವ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಗುಟ್ಟಿ
ಬಳ್ಳಿಯಲಿ ತಿಲಿ ಸೇವಗೆಯ ರಾಸಿಗಳ ಮಾಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೧).
ಅರವುಡಿ : ಕಬ್ಬಿಣದ ಅರವುಡಿ (ರೂಢಿ). ಅರಹುಡಿ : ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ
ಕಬ್ಬಿಣದ ಅರಹುಡಿ ಏಳುರಾತ್ರಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಣಗಿಸಿ
ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಎರಡುವರಹ ತೂಕವ ಹಾಲಿಂದ ಕೊಡಿಸಲು ಪಾಂಡು
ರೋಗ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಂ. I, ೩೩೭ ಟೀಕೆ). [ಅರ + ಪುಡಿ]

ಅರವುಮರವು 'ಅಲುವುಮಲುವು' ನೋ.

ಅರವುರನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ (?): ಪರಿಜನಮನಿತುಂ ತುರಿಪದೆ ಪರಿತಂ
ದಿನ್ನೇನೆವೆಂದು ಕಪ್ಪುರದ ರಜಂಜೊರೆದ ಕರಕಾಂಬುವಂ ತಳಿದರವುರ
ನೆಟ್ಟುಜಿಸಿ ಮೂರ್ಚ್ಛಿತಳಿದು ಕುಮಾರಂ (ಅದಿಪು. ೪-೧೭). [?]

ಅರವೇಣ್ (ನಾ). ಅರಸಿ; ರಾಜಸ್ತ್ರೀ. IP ಅರವೆಂಡಿರ್ (ಬಹುವ):
ಜಾಣ್ಣಂಬಾದರವೆಂಡಿರಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೫); ತನ್ನ ಭಾವದ ಸಲೆಯೊಲೈಯ
ನುಡಿಯೊಳರವೆಂಡಿರ ಪರ್ಮೆಯ ಸೂರ್ಕಿನ ಕೊರ್ವಿನ ಬಿಂಕಮುಂಟೇ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫-೨೮). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಪೇಣ್]

ಅರವೇಣಿ 'ಅರಿವೇಣಿ' ನೋ.

ಅರವೊಲಿಸು, ಅರಹೊಲಿಸು (ನಾ). ಪಾರಿವಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಜಾತಿ; ರಾಜಕಪೋತ : ಮಾನಸರ ನುಡಿನ ತೆಪದಿಂ ಶೈಲನನುಮರವೊ
ಲಿಸು[ಸು]ಮಿಂತು ಗಲಪಿದಪುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೧); ಅರವೊಲಿಸಿನ
ಬಣ್ಣದೆ ಡಾವರಮಂ ಬಿಳಿದಾಗಿ ನಾಡು ಕಿಡುಗುಂ (ಅಟ್ಟ ಮ. ೫-೮);
ನವಿಲ[ರ]ವೊಲಿಸಿನ ಕುಕ್ಕುಟದ ವಿಷ್ಣೆಯಂ ಭರದೊಳೇಣಿ ಪೂಸ
ಲೊಡಂ... ಇಣಗುಮುಗ್ರವೃತ್ತಿಕದ ವಿಷಂ (ಏಮದ. ೧೧-೩೮).
ಅರಹೊಲಿಸು : ಅರೇ[ರ]ಹೊಲಿಸು ಟಿಟ್ಟವನು ಮಜಗನು ಗರುಡ
ಕೊಣಕನು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೫-೨೩). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಪೊಲಿಸು]

ಅರಶ 'ಅರಸು' ನೋ.

ಅರಸು, ಅರಶ, ಅರಸು, ಅರಾಸು (ನಾ). ೧. ರಾಜ; ದೊರೆ; ಆಳು
ವನನು; ಒಡೆಯ : ಶ್ರೀಚಂದ್ರಿಯಮ್ಬರಸರ್ (ಎಕ. XI, ಚತ್ರದು.
೨೪-೧; 500); ಪರದರ್ಗಾ ಪಾವರ್ಗಾಯ್ ರಸಗರ್ಗಾ ಕುಡಿಯರಪ್ಪ ನಾಲ್ವ
ಗಾರ್ಗಗಳ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೫); ಶ್ರೀವನಿತೆಯರಸನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧).
೨. ಹಿರಿಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಲೆಕ್ಕಗರರಸನೊಗೆದನೆಸೆವಾಂಡಯ್ಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ.
೧೧). ಅರಶ : ೧. ಸಾಸಿವರು ಅರಶರಾ ಶ್ರೀಕರಣಮುಂ ಇಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ
ಮಣ್ಣು (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೯, ೩೮-೬; 700). ಅರಸು : ೧. ಅರಸು
ಕುಮಾರನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೯); ಆಳರಸೆಂಬುದೊಂದು ದಂದುಗಂ (ಅದಿಪು.
೫-೩೦). ೨. ಅರಸುಗಳ ಜಾತಿ; ಕ್ಷತ್ರಿಯ : ಅರಸುಗಳಿಗಿದು
ವೀರ ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಪರಮವೇದದ ಸಾರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೭). ಅರಾಸು :
೧. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಮಚ್ಚರ್ ತೆಲಿಮ್ಪಯರ್ ಕರಾಸರ್ ರಗ್ಗ X ಸರ್
(ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬-೬; 750); ಬನವಾಸಿಮಣ್ಣಲಮಾನಾ
ಸಮುದ್ರಾಂತ ರಾಜಾದಿತ್ಯರಾಸರ್ ಆಳ... ಆ ಕಾಕರಾಸರುಮೆಟ್ಟು
ಪೆರ್ಗುಂಜಿಯ ಕೋಟಿಯಾನ್ ರೋಹಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ.
೧೦-೨೪; 800).

ಅರಸರ ಕರಗಸ = ಇದಿರುಬೀಳುವ ರಾಜರಿಗೆ ಗರಗಸದಂಥವನು;
ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಅರಸರಕರಗಸ
ಬಿರುದಧಂಕುಸ (ಎಕ. VII, ಸಾಗರ. ೧೨-೧; ?). ಅರಸರ ಕಾಣಿಕೆ =
ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ... ಕೊಂಡವಂ
ಚಣ್ಣಾಳಂ (ಎಕ. XXVII, ೧೫-೫೯; 1114). ಅರಸುಗಂಡ = ಅರಸ
ರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಗಂಡ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವೈರಿ
ಮಂಡಳಿಕ ಸಂಗ್ರಾಮರಾಮಂ ಅರಸುಗಂಡ ರಾಮನ ಬೆಂಕೊಂಡಗಂಡ
(ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೧-೫; 1310).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರಶನ್, ಅರೈಶನ್, ಅರೈಯನ್; ಮಲ. ಅರಶನ್,
ಅರಸನ್, ಅರಯನ್; ತುಳು. ಅರಸು, ಅರಸೆ; ತೆಲು. ಅರಸು.
/ ಸಂ. ರಾಜನ್]

ಅರಸು (ನಾ). ರಸಿಕನಲ್ಲದವನು; ರಸವಿಲ್ಲದವನು : ಅರಸರೊಳಲೆ ನೀಂ
ಸರಸಮನರಸಿಯವೊಲಾಡುತಿರ್ಪ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೇ ಅರಸರ್ ಸರ
ಸಮನಲವರೆ ಸರಸಮನಾಡರಸರಲ್ಲದವರೊಳ್ ಮಗಳೇ (ಕವಿರಾ.
೩-೨೩೨). [ಸಂ.]

ಅರಸಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು. ೨. ರಾಜ
ಮಲ್ಲ, —ಜಟ್ಟಿ.

ಅರಸಂಕಕರಗಸ = ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಅಥವಾ
ರಾಜ ಜಟ್ಟಿಗೆ ಗರಗಸದಂಥವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅರಸಂಕ
ಕರಗಸಂ... ಬೀರದೇವರಸರು (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೯, ೭೨-೪; 1253).
ಅರಸಂಕಗಳ = ಅರಸು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜ
ಮಲ್ಲನಿಗೆ ಗಾಳದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅರಸಂಕಗಳ
ನೆಂಬುದು ಪರಬಳಕೆ ಗಜೇಂದ್ರವೈರಿಯೆಂಬುದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ.
೪೩-೮೪; 1164). ಅರಸಂಕಭೀಮ = ರಾಜನ ಜಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಭೀಮ
ನೆಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಳಸೂಚಿಕಾಣ ವೈರಿ
ಬಂಗಾಣಂ ನ[ಅ]ರಸಂಕಭೀಮಂ ಚಲದಂಕರಾಮಂ (ಸೌವ. XX,
೧೮-೯; 980). ಅರಸಂಕಮೊನೆಗಾಣ = ರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಿಗೆ
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುವ ಶೂರ; ರಾಜಜಟ್ಟಿಯೊಡನೆ ಮಲ್ಲ
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೆಣಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾ
ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಜನಾದಿ ಕೋಳಾಹಳ ಪೆಸಾಳಿ ಹನುಮ ಅರಸಂಕಮೊನೆಗಾಣ

ಗೇಣಾಂಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ (ಮೈಸೂರು. ೧೯೪೬; ೨೫-೨; 1495). ಅರಸಂಕ ಸೂನೇಗಾಣ = ರಾಜ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವನಿಗೆ ಅಥವಾ ರಾಜಮಲ್ಲನಿಗೆ ಕಟ್ಟುಕನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಘೇಣಂಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಅರಸಂಕ ಸೂನೇಗಾಣ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೭೦೧-೨; 1512).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಅಂಕು]

ಅರಸಂಚೆ (ನಾ). ರಾಜಹಂಸ: ಮೃದುಪದವ್ಯಸನದಿಂದರಸಂಚೆಗೆ ನಡೆ ಗಲಿಪ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೭೮ ವ); ಇಂಗಡಲೊಳರಸಂಚೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೩೧).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಅಂಚು]

ಅರಸಂಚೆಗಮನೆ (ನಾ). ರಾಜಹಂಸದಂತೆ ನಡೆಯುವವಳು: ರಮ್ಯ ವಡದ ಹಮ್ಮುವ ನೋಡಿ ಹತ್ತಿದಳರಸಂಚೆಗಮನೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೨೯).

[ಅರಸಂಚೆ + ಗಮನೆ]

ಅರಸಗಿಳಿ, ಅರಸುಗಿಳಿ (ನಾ). = ಅರಗಿಳಿ: ಮೃದುಪದವ್ಯಸನದಿಂದರಸ ಪೆಣ್ಣಳ ತನ್ನ ಮನದನ್ನ ಮಧುಮಿತ್ರನೆಂಬರಸಗಿಳಿಯರುಳ್ ತಡೆಯಿ ತೋಕಿಸುತ್ತಿದುರ್ದು (ಚಿಪು. ೪೬-೪). ಅರಸುಗಿಳಿ: "ರಾಜರುಕೆ - ಅರಸುಗಿಳಿ" (ಒಪ್ಪ. ೧೩೮).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಗಿಳಿ (< ಗಿಣಿ)]

ಅರಸಣ್ಣ [ಣ್ಣ] (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅರಸಣ್ಣ [ಣ್ಣ] ಅಯ್ಯೋನ್ರಿ ಒತ್ತೆ ಮಡ್ವತ್ತು... ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೭; 800).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಅಣ್ಣ]

ಅರಸತೂಕ 'ಅರಸುತೂಕ' ನೋ.

ಅರಸಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕೋತರನ ತಾಯರಸಬ್ಬಿಯು ಮಾತನ ಮಯ್ಯನಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೩೦-೯; 979).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಅಬ್ಬಿ]

ಅರಸರಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿರುವುದು.

"ಅರಸರಿಕೆಯ ಬಿಜ್ಜೆವಳಂ = ಆಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತ, ರಾಜರವರಿಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಂಡ ಪಂಡಿತ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅರಸು + ಅರಿಕೆ (< ಅಣಿಕೆ)]

ಅರಸಾಂಗ (ನಾ). (ರಾಜನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ) ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗ: ಅರ ಸಾಂಗದವರು ಕೆಲವು ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತಾಯಿಭಾಷೆಗಳನ್ನೂ ಒತ್ತಾಯ ವಾಗಿದಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ಇನ್ನೂ ಜೀವಂತವಾಗಿವೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೯೬).

[ಅರಸು + ಅಂಗು]

ಅರಸಾಣೆ (ನಾ). ರಾಜಾಣ್ಣ; ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆ: "ಉಪರೋಧ = ಅರಸಾಣೆಯು" (ನೀತಿವಾ. ೧೭-೪೭). [ಅರಸು + ಅಣ್ಣ]

ಅರಸಾನಿ (ನಾ). ದೊರೆಸಾನಿ; ರಾಣಿ: ಅಮ್ಮಾ, ಈಗ ನಿನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅದೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಲಿಯರಸಾನಿಯ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿ ದೆಯೇ? (ಕೊನವೈ. ೬೩). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಸಾನಿ?]

ಅರಸಾಸವಾರಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಆಪಾದಿತವಾಗುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು (?); ಒಂದು ಬಿರುದು: ನೆಗಲ್ಲರಸಾಸವಾರಿ ಮದನೋಗ್ರ ಮಹೇಶ್ವರನಾದ ಬಿನ್ನಣಂ ಬಗಸಿಲದಾನಿಯಾದ ಕಡುಚಾಗಿ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೫-೫೩; 1186); ಮಂಡಳಿಕ ಮುಖದರ್ಪಣಾ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಮದನಮಹೇಶ್ವರನುಮೆಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನರ್ಥವಾಗೆ (ಇಆ. XII, ೯೬-೯; 1187); ರೂಪಕಂದರ್ಪಂ ತೊಣ್ಣಮಣ್ಣಳಿಕ ಘಟಸರ್ಪ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಳಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೭-೯; 1200): ಮಣ್ಣಳೇಶ್ವರಂ ಅರಸಾಸವಾರಿ ಮದನ ಮಹೇ ಶ್ವರಂ ತೊಂಡ ಮಂಡಳಿಕ ಪುಂಡರೀಕ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೨೨-೧; 45 ೧೩ ನೆಯ ಶತ). [ಅರಸು + ಸಾಸ + ವಾರಿ]

ಅರಸಾಳ್, ಅರಸಾಳು (ನಾ). ದೊರೆಯ ಆಳು; ರಾಜಭೃತ್ಯ; "ಚ ರ ನೆಂ ದೊ ಡ ರ ಸಾ ಳ ಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೧); ಅರಸಾಳಂತೆ ಕಣ್ಣುಜು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧ ವ); ಸಾರೆಂಬರಸಾಳ್ಗಳ ತೊಲಗೆಂಬ ಪಡಿಯಜರ (ಬಸರ. ೬-೮). ಅರಸಾಳು: ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಕಾಡಿಯುಣ್ಣದೆ ಅರಸಾಳಿನಂತೆ ನೋಯಿಸಿಯುಣ್ಣದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯); ಅರಸಾಳು ತನ್ನಂ ಹೊಯ್ದು ಹೊಯ್ದು ನೃಪಾಳ ನಿಖಿಳನಿಯೋಗದವರಂ ತಾಗುವಂದ ದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೨-೧೦); ಹರಿದರರಸಾಳುಗಳು ರಾಯನ ಬರವನೀ ತಂಗಣುಹಿದರು ಕಡುಹರುಷದಲಿ ಕಲಿಶಲ್ಯ ಹೊಜವಂಟನು ನಿಜಾಲಯವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೨). [ಅರಸು + ಅಳ್]

ಅರಸಾಳಿಕೆ 'ಅರಸಾಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅರಸಾಳು 'ಅರಸಾಳ್' ನೋ.

ಅರಸಾಳ್ಳಿ, ಅರಸಾಳಿಕೆ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಆಡಳಿತ; ರಾಜನ ಆಡಳಿತ: ಹಿರಿತಂದೆಗರಸಾಳ್ಳಿ ನೆಚ್ಚ ತಣಿಸಿ, ತಂಗಿಯರ ಮರಸಿ ಕುಣಿಸಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೪-೩). ಅರಸಾಳಿಕೆ: ಅರಸಾಳಿಕೆಯಿಂದಾಗಿಯೇ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಗೆ ಕಾರಣ (ವೀರಬಂ. ೧೭); ನಡುವೆ ಅರಸಾಳಿಕೆಯ ಹೆಮ್ಮೆಸೊಮ್ಮುಗಳೊಡನೆ ಮೇಲೇರಿದ ಒಡ್ಡೋಲಗದ ವೇದಿಕೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೫೯).

[ಅರಸು + ಅಳ್ಳಿ]

ಅರಸಾಳ್ತನ (ನಾ). ೧. ರಾಜಸೇವಾಧರ್ಮ. ೨. ರಾಜಸೇವಕನ ಅಧಿಕಾರ: ನಿನಗರಸಾಳ್ತನಂ ನುಡಿದ ಬೀರರ ಬೀರದಳುಕು ವಿಕ್ರಮಾ ಜುಗನನೊಳದೇಕೆ ಸಲ್ಲದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೮); ಬೆಸಕೆಯ್ಯದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ತೊನೆದು ಮಾಣದರಸಾಳ್ತನದಿಂ ಪುಗುವಂತು ದೇವಗತಿ ಪಾಪ್ಪನೆಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೨); ಅರಸಾಳ್ತನಮೆನ್ನದೆ ಕೇಳ ಪರಮಾರ್ಥಮನೀ ಗಳನೆಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪದಂ ದೊರಕೊಂಡಂತಾದುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೧).

[ಅರಸಾಳ್ + -ತನ]

ಅರಸಿ (ನಾ). ೧. ರಾಣಿ; ಒಡತಿ: ಅರಸರೊಳಿ ನೀಂ ಸರಸಮನರಸಿ ಯವೋಲಾಡುತಿರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೇ ಅರಸರ್ ಸರಸಮನಜಿವರೆ ಸರಸಮನಾಡರಸರಲ್ಲದವರೊಳ್ ಮಗಳೇ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೩); ಪತ್ರ ಲೇಖಿಯೆಂಬುದು ಪೆಸರೆಂದಾ ಸತಿಯನರಸಿಯಂ ಕಾಣಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೩೮); ಅರಸಿ ಕೇಳಿ ಹೊನ್ನಿ ಸರಸಸಾಹಿತ್ಯದ ವರದೇವತೆ (ಪದಿಬ. ೧-೨೩). ೨. ಹೆಂಡತಿ: ಎಮ್ಮರಸಿಯರೆಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳವರಾ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೦೨); ಬಸವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮರಸಿಯರ ನೋಡುತಂ (ಬಸರ. ೭-೪); ಮುಕ್ಕಣ್ಣನರಸಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ರತಿದೇವಿ (ಮೋಹತ. ೭-೪೯).

[ಅರಸು + -ಇ. / ತಮಿ. ಅರಸಿ]

ಅರಸಿಂಗ (ನಾ). ರಾಜಸಿಂಹ: ಅರಸಿಂಗನ ಬಲ್ಲೆದ್ದೆಗೆ ಪಾಸಟಿಯೆನಿಸ್ತ ಪೇರಗಲದ್ದೆ ಮನಂಗೊಳೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯-೨೧).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಸಿಂಗ]

ಅರಸಿಕೆ (ನಾ). ರಸಿಕನಲ್ಲದವನು: ಅರಸಿಕರ ಮುಂದೆ ಕವಿತೆಯನೊಪ್ಪಿ ಸುವುದೊಂದ ಬರೆಯದಿರು... ಶಿರದಿ (ಭಾರಮಾ. ೨೨೨). [ಸಂ.]

ಅರಸಿಕತನ (ನಾ). ರಸಿಕತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರ ಅಲಂಕಾರ, ಅಭರಣ, ಅರಿವೆ - ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಅರಸಿಕತನ ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ (ಯಕ್ಷಬ. ii). [ಅರಸಿಕ + -ತನ]

ಅರಸಿಕೆ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜತ್ವ: ನೀಮಿಂತಿರೆಯುಂ ನೋಡಿದೆ ವೇನೆಮಗರ[ಸಿಕೆ] [ಪಾಶಾಂ. ವೇನೆಮಗರಗತಿ, ಮನೆಮರಸಗರಿ, ಮನೆ ಮಗರಸತಿ, ಮೆಮಗಿನೆಂತಳ್ಳಿಸತಿ]ಯೋ ಪೇಟಮೆಂದು ತೋಕಂಗಿಯ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೮). [ಅರಸು + -ಇಕೆ]

ಅರಸಿಗ(ನಾ). ಹುಡುಕುವವನು; ಅನ್ವೇಷಕ: ನಾನೊಬ್ಬ ಅರಸಿಗನು, ಕಲ್ಯಾಣನೆನ್ನವರು ದಿವ್ಯವಕ್ಷಿಯನರಸುತಿಲ್ಲಿಗೀಗಳೆ ಬಂದೆ (ಪಾ ಪಾ ಕ. ೧೧); ಓದುವ ಅರಸಿಗರಿಗೆ ಕಾವ್ಯಾನಂದವೂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿಶಾಲತೆಯೂ ... ಸಹಜವಾಗಿ ಲಭಿಸುವವು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೦೦).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + -ಇಗ]

ಅರಸಿಗಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಬೆಳಗಟ್ಟೂರ ಕೊಂಡು ಅರಸಿಗಯ ಗಾವುಂಡು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೪-೪; 1015).

[ಅರಸಿಗ + ಅಯ (< ಅಯ್ಯ)]

ಅರಸಿಣ 'ಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಅರಸಿತಿ (ನಾ). ಅರಸನ ಹೆಂಡತಿ; ರಾಣಿ: ಅರಸನ ಪೆಂಡತಿ, ಅರಸಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅರಸು + -ಇತಿ]

ಅರಸಿನ 'ಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಅರಸಿನಕೆಂಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಕ್ಕಿ (ಕಸಂಗಾ. ೭). [?]

ಅರಸಿನಗುರ್ಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಸಿನಗುರ್ಚಿ (ಮರ) ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಕರ್ಭಾಗ. ೩೫). [ಅರಸಿನ + ಗುರ್ಚಿ ?]

ಅರಸಿಮಕೊತ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಅರಸಿಮಕೊತ್ತಿಗಳ್ ಗೌತಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೪೪; 890).

[ಅರಸಿ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ) + ಕೊತ್ತಿ]

ಅರಸಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ತಾಗರಜೆಯ ಪೂರೊಡೆಯ ಅರಸಿಮಯ್ಯನ ಮಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೭-೨೨; 1027).

[ಅರಸಿ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ) + ಅಯ್ಯ]

ಅರಸಿನಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ರಾಣಿಯ ಪದವಿ, —ಅಧಿಕಾರ. ೨. ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ಧರಿಸುವ ಕಿರೀಟ: ಲಂಕೆಯನಾಳ್ವ ತಾಳ್ವರಸವಟ್ಟಮನಾತ್ಮ ಲಲಾಟ ಪಟ್ಟದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೪). [ಅರಸಿ + ಪಟ್ಟ]

ಅರಸು 'ಅರಿಸು' ನೋ.

ಅರಸು 'ಅರಸು' ನೋ.

ಅರಸು (ನಾ). ೧. ಅರಸುತನ; ದೊರೆತನ: ಅಜಿಯಂ ಸೋದರ ನೆಂದು ಧರ್ಮತನಯಂ ನಿರ್ವಾಜದಿಂ ನಿನ್ನನಾಜವೆಂ ಮುನ್ನಜಿ ದಿದುರಮನ್ನರಸನಾನೇಕಿತ್ತೆ ನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫); ಕ್ರೂರರ ಕಳೆಯುಂ ವಿವೇಕಿಯಲ್ಲದವನರಸುಂ ಸಾರಗುಣಮಿಲ್ಲದಾತನ ಚಾರಿತ್ರಮುಮೊಪ್ಪ ಲಾಜವೆಂತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೭-೪೮). ೨. ರಾಜಗುಣ; ರಾಜತ್ವ: ಪುಲ್ಲೆಗಾಟಿಸಿ ಮಲಿತರ್ಪರಲೆಯ ಸೋಲಮನಜ್ಜಿಯೊಳರಿ ಕೇಸರಿ ನಿಂದು ನೋಬ್ಬುದೊಂದರಸಲ್ತೀ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೪).

[ಅರಸು + -ಉ]

ಅರಸುಕುಮಾರ (ನಾ). ರಾಜಪುತ್ರ; ದೊರೆಯ ಮಗ: ಅರಸು ಕುಮಾರನನಾಯತತರ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದೆ ನೋಡಿ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೯); ಅರಸನೂಸಕ್ಕೆ ... ಅರಸುಕುಮಾರಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಕುಮಾರ]

ಅರಸುಕುಮಾರಕೆ (ನಾ). = ಅರಸು ಕುಮಾರ: ಸಿರಿವಂತರರಸು ಕುಮಾರಕರು ನಿನ್ನವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೪೬).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಕುಮಾರಕೆ]

ಅರಸುಕುಮಾರಿ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗಳು; ರಾಜಪುತ್ರಿ: ಅರಸುನೆಯ ಅರಸುಕುಮಾರಿಯರಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಪದ ತೋರದು (ಹಾಹುತ್. ೯೬). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಕುಮಾರಿ]

ಅರಸುಕುವರ 'ಅರಸುಗುವರ' ನೋ.

ಅರಸುಕುವರಿ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರಿ: ಅರಸುಕುವರಿಯನೆನ್ನ ಮದನಂಗೆ ಕೈವಿಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಕುವರಿ]

ಅರಸುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅರಸುತನವನ್ನು ಕಾಣು; ರಾಜಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಆ ನಾರೀಲೋಕಮಾವುದೀ ಕೇಳಿಸುತಿದ್ ಪರಿಜನಮಾರೆಂದು ಕುಜುಂಬನರಸುಗಂಡಂತೆ ನೋಡುತ್ತ ಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೨೧೨). [ಅರಸು + ಕಾಣ್]

ಅರಸುಗಾದೆ (ನಾ). ರಾಜನೀತಿ: ತನಗೆ ಸವನಪ್ಪನಂ ಪೊಣರ್ದನೆ ಕಾದುವುದಜ್ಜನಪ್ಪವಂಗೆಜಗುವುದೆಂಬಿನಿತೆ ವಲಮರಸುಗಾದೆಗಳನುವಂ ನೀನಜೊಂದು ಬಿಲ್ಲಿ ಕೈನೀಡುವರೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೯).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಗಾದೆ]

ಅರಸುಗಾವಲು (ನಾ). ದೊರೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಕೆಲಸ; ರಾಜನ ಮೈಗಾವಲು; ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ: ಸವನಜಂ ... ಅರಸುಗಾವಲಂ ಫಲುಗುಣನೊಳಿರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೬೭).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್)]

ಅರಸುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೊರೆತನವು ತಪ್ಪು; ರಾಜತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳು: ಜೂದಿನೊಳ್ ಪೊಜಪಜುವಂತೆ ತಮ್ಮರಸುಗೆಟ್ಟು ಕಲಲ್ದಿದ್ ಗೆಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿತರುತಿದ್ ಕಣ್ಣಿಡಿಗಿರಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೫).

[ಅರಸು + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅರಸುಗಿಳಿ 'ಅರಸಗಿಳಿ' ನೋ.

ಅರಸುಗುಣ (ನಾ). ೧. ಅರಸನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ; ರಾಜಗುಣ: ಅರಸು ಗುಣಂ ಪಟೆಯನಣಂ ಬರಲಿತ್ತುದೆ ಶಾಚದಳವು ಪರವೆಣ್ಣಳಪಂ ತರಲಿತ್ತುದೆ ... ಮಹಾನುಭಾವಂ ನೃಪನಾ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೨೮೩); ಅರಿಯೆ ನೆಂಬುದು ಅರಸುಗುಣ (ಗಾದೆ). ೨. ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಗುಣ: "ಅರಸು ಗುಣಂ, ಪ್ರಶಸ್ತಗುಣಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಗುಣ]

ಅರಸುಗುಲ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ; ದೊರೆಯ ಮನೆತನ: ನರಕನಹುದು ಪೈಕಾ[ರು]ನೈವೊದಗುವುದೆಮ್ಮರಸುಗುಲಕೆ ಹಾನಿಯಹುದು (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೭೩). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಕುಲ]

ಅರಸುಗುವರ, ಅರಸುಕುವರ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ: "ನೃಪ ಕುಮಾರನೊಳರಸುಗುವರನೆಂಬಿಧಾನವು" (ಕಶರ. ೭); "ಅರಸುಮಗ ನೊಳೆಯರಸುಗುವರನೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೮). ಅರಸುಕುವರ: ನಿಮ್ಮರಸುಕುವರಂಗೆ ಚಂದ್ರಹಾಸಂಗೆ ಈಗಿನಿತು ವಯಸ್ಸು? (ಚಂದ್ರಸ. ೫೯). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಕುವರ]

ಅರಸುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡು; ದೊರೆತನವನ್ನು ನಡೆಸು: ಶ್ರೀಪುರುಷ ಮಹಾರಾಜರ್ ಅರಸುಗೆಯ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೫೫-೧; 750); ನಂದನೆಂಬರಸಂ ಪಲಕಾಲಮರಸುಗೆಯ್ಯತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೪); ಶ್ರಾವಕ ವ್ರತಶೀಲತತ್ಪರನಾಗಿಯರಸುಗೆಯ್ಯ ತಿದುರ್ (ಶಾಂತೀಚ. ೫-೮೪). [ಅರಸು + ಕೆಯ್]

ಅರಸುಗೆಯ್ತು (ನಾ). = ಅರಸುಗೆಯ್ಯ: ಅರಸುಗೆಯ್ಯದಿಂ ಪೊರೆದು ... ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೨-೮); ಇವನ ಅರಸುಗೆಯ್ಯದೊಳ್ ಮಂದಂಗೆ ಮಂದಾಧಿಕಾರಮಿಲ್ಲ (ಚಿಕವಂ. ೧೫೦-೭).

[ಅರಸು + ಗೆಯ್ತು]

ಅರಸುಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ರಾಜಕಾರ್ಯ; ರಾಜ್ಯಭಾರ: ಅತ್ತಲರಸು ಗೆಯ್ಯೆಯ ಕಜ್ಜದುಜ್ಜುಗಂಬಿಡಿದು ನಾಡಿಗಿರನನಾರಯ್ಯೊಡೆಂದು ರಾಯ ನಟ್ಟಿದ ಬೇಹಿನವರ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೨೩-೩). [ಅರಸು + ಗೆಯ್ಯ]

ಅರಸುಚಾವಡಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಒಡ್ಡೋಲಗ, —ಸಭೆ: ತೀವಿದೂರೂರ್ಗೊಳು ನಗರನಗರಿಯೊಳರಸುಚಾವಡಿಯೊಳಗ್ರಹಾರಂಗ ಕೊಳು ಮನ್ನೆಯರ ತಾವಿನೊಳು (ಸೋಮಚ. ೧-೧೦೨).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಚಾವಡಿ]

ಅರಸುರೀವಿ (ನಾ). ರಾಜಗಾಂಭೀರ್ಯ; ದೊರೆತನದ ಗೌರವ: ಭಾವಿಸಲರಸುರೀವಿಗುಳ್ಳನಿತು ಶಾಲೆಗೊಪ್ಪಿದುವು ರತ್ನರಂಜನದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೫-೪೯). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ರೀವಿ]

ಅರಸುತನ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜತ್ವ: ಪುಸಿಯರಸುತನದ ಬೆಸನ ದೊಳು ತೊಡದುರಿಸಿರದಿದಿನಪ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೭-೩); ನಿನಗಿನಿ ತರಸುತನದ ಮೇಲೆ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳೊಡೆ (ಹಜಕಾ. ೮-೩೬); ಎನ್ನರಸುತನ ವಿಂದಳಿದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ಕ. ೫-೩೨); ಆಳು ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಅರಸುತನ ತಾನೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೪-೧೨). [ಅರಸು + -ತನ]

ಅರಸುತನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅರಸುಗೆಯ್: ಅರಸುತನಗೆಯ್ವಿಟುಪಿಂ ಧುರದೊಳು ಮಾಜಾಂತರಲ್ಲರಂ ಮುಚ್ಚಿ ಪುದುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ ಪಾತಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೭೩). [ಅರಸುತನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅರಸುತೂಕ, ಅರಸತೂಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೂಕ; ಅತಿಶಯ ವಾದ ಮಹತ್ವ: ಅರಸುತೂಕದ ನಲ್ಲ ಗಳಿಸುವ ಮೈದೂನ ನಡಸಿ ಕೊಳುವತ್ತಿ ಸಿರಿಗಂಗಿ (ಗರತಿ. ೭೨). ಅರಸತೂಕ: ಅರಸತೂಕದ ಹೆಣ್ಣು ಸರಸವ್ಯಾತಕಿನ್ನ ವಿರಸವಾದೀತ ನನ ಮನಸು (ನಾದಲೀ. ೫೪-೫). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ತೂಕ]

ಅರಸುತೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ತೋಟ: ಅವರ ನಲವಿನೊಲುಮೆ ಬನದ ಪಿಕದ ಕುಕಿಲು ದಿಸೆಯ ಮುಟ್ಟು... ನೆಲವೆ ಅರಸುತೋಟವಾಗಿ ಮೆರೆಯಬೇಕು (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೧೫-೭). ೨. ದೊರೆಯ ಉದ್ಯಾನವನ. [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ತೋಟ (< ತೋಟ)]

ಅರಸುನರಕ (ನಾ). ದೊಡ್ಡನರಕ; ಭಯಂಕರವಾದ ನರಕ: ಘೋರಮೆಂಬ ಅರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ನರಕ]

ಅರಸುನೇಜಿಲ್ (ನಾ). = ಅರನೇಜಿಲ್: ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕೆ— ಬಡವನಡು, ಬಡನಡು; ಅರಸುನೇಜಿಲ್, ಅರನೇಜಿಲ್ (ಶಮದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ನೇಜಿಲ್]

ಅರಸುಪದವಿ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ರಾಜತ್ವ: ಈತಂಗಳರಸುಪದವಿಯ ನಂಗದೇಶದ ಸಿರಿಯನಿತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೫೫). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಪದವಿ]

ಅರಸುಪೆಂಡಿ (ನಾ). ರಾಜವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: “ರಾಜವೀಜೇ ರಾಜವಂಶ... ರಾಜಪೆಂಡಿ, ಅರಸುಪೆಂಡಿ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೩). ‘ರಾಜ ಪೆಂಡಿ’ ಪರಾ. [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಪೆಂಡಿ?]

ಅರಸುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗು; ತುಂಬ ಸಂತೋಷಿಸು: ಅರಸುಬ್ಬು ನಗುವಾ (ಕನ್ನನು. II, ೪೩೨). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಉಬ್ಬು (< ಉರ್ಬು)]

ಅರಸುಮಗ (ನಾ). = ಅರಸುಕುಮಾರ: ಪಟ್ಟಾಭಯನುಟ್ಟು ಕೊಂಡ ರಸುಮಗನಂ ಪೋಲ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೩-೧೫); ಅರಸುಮಗಂ ಗಡ ಕವಿ ಗಡ (ಸಮಪ. ೧-೪೭); ತೊಟ್ಟಿಲೊಳರಸುಮಗಂ ಬೆಳೆದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೯). IP ಅರಸುಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಒಡನೆ ನೆರೆದರಸುಮಕ್ಕಳ್ ನಿಡುಗಣ್ಣಳ ಬಳಗಮೆಜಿಗೆ ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೧); ಬೀಯಂಗಿಯ್ವರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಮುಂದೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೪); ಅರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಕೊಂದನ್ನೆನೂರ್ವರನು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೨೮).

ಅರಸುಮಗಳ = ಅರಸು ಕುಮಾರಿ: ಅರಸುಮಗಳ ರಾಜಾಜಿಪ ನವಮುದುತರ ಗಮನದ ಗಾಡಿಯ ಗರುವಿಕೆಯಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೫೫).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಮಗ]

ಅರಸುಮನೆತನ (ನಾ). ರಾಜವಂಶ; ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ: ಅರಸುಮನೆ ತನದ ಅಲ್ಪರ್ತನೆಂಬ ರಾಜಪುತ್ರನನ್ನು ಮದುವೆಯಾದರು (ಮುಂಬಯ. ೪-೩). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಮನೆತನ]

ಅರಸುಮರ್ಜಿ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ: ಊಟಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ ಅಂದರೆ ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ಅರಸುಮರ್ಜಿ ಬಂದಿದೆಯೇ (ಪದ್ಮಸ. ೧೧೭). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಮರ್ಜಿ]

ಅರಸುಮಿಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೃಗ, —ಜಿಂಕೆ: ತಂತಮ್ಮಯ ವೈರದೊಳೆದದಿರದೆ ನಿಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸ ಪರು ಪುಲಿ ಕರಿ ಹರಿ ಫಣಿ ಪರ್ಮ ರದನಿಯರಸುಮಿಗಗಳ... ಕರಂ ಹರಿಸಂಬಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೦-೨೭); ಕಾಟಿಯ ಕೊಟ್ಟಂ ಖಟ್ಟಿಯ ಪಳ್ಳಿ ಅರಸುಮಿಗದ ಪಟ್ಟಣ ಮಾನೆಯ ಮಟಂ... ಭೀಮಾರಣ್ಯಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೩).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಮಿಗ]

ಅರಸುಮೋಹರ (ನಾ). ೧. ರಾಜರ ಸಮೂಹ. ೨. ಸೈನ್ಯ: ಕೋಲಳವಿಗೊಡ್ಡಿದ ನಿಚ್ಚಟರ ನಿಗಿದನು ತಾಗಿದನರಸು ಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾ. ಕ. ೧೫-೨೨). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಮೋಹರ]

ಅರಸುವಂಶ (ನಾ). = ಅರಸುಮನೆತನ: ಅಲ್ಲಿಯ ಪೂರ್ವಿಕ ಅರಸು ವಂಶಕ್ಕೂ ನಾವು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಪ್ರತಾಪ. ೧೭). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ವಂಶ]

ಅರಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ದೊರೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ರಾಜಸ್ವತಿಯಾಗು: ಪುರು ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗವತರಿಸಿದನಿಂದರಸುವಡೆವೆಂಬಂತೆ (ಅದಿಪು. ೭-೩೬). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಪಡೆ]

ಅರಸುವಣ್ಣು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಣ್ಣು: ಕುಸುಮಹಾರಗಳನ್ನೂ ಅರಸುವಣ್ಣುನ್ನೂ ರಣಧೀರನಿಗೆ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೧೨೨-೧೦). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಪಣ್ಣು (< ಪಣ್ಣ)]

ಅರಸುವೇಣು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೇಣು; ಭಾರಿಯ ಹೊರೆ (?): ಅರಸುವೇಣಿಗೆ ಮುನ್ನನ್ನಡವ ಪಾಗಮಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾಗಮುಂ ಲಾವಣಿಗೆಯ ಪಣಮುಂ (ಸೌಷಾ. IX-1, ೧೯೨-೨೮; 1115).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಪೇಣು]

ಅರಸುಹಂತಿ (ನಾ). ರಾಜರ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಸುನರ್ತನ ವಾದ್ಯ ಗೀತಾಮೃತಲಹರಿ ಸುಳಿಸುಳಿದುದಾಚೆಯಲರಸುಹಂತಿಯಲಿ (ತೊರಾ. ೧-೭-೫೨); ಅರಸನುಗ್ಗಡಣೆಯ ನಿನಾದದಲರಸುಹಂತಿಯ ನೋಡುತ... ಭದ್ರಪೀಠಕೆ ಬಂದನೊಲವಿನಲಿ (ತೊರಾ. ೧-೧೪-೭).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಹಂತಿ (< ಪಂತಿ)]

ಅರಸುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹುಣ್ಣು; ಬೆನ್ನುಫಣಿ: ಹೈದರನು ಅರಸುಹುಣ್ಣಿನ ಬೇನೆಯಿಂದ ಚಿತ್ತೂರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಗರಾಯನ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು (ಚರಿತಂ. ೧೫೭).

[ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್ಣ)]

ಅರಸೂಳಿಗ (ನಾ). ರಾಜನೇವೆ; ದೊರೆಯ ಚಾಕರಿ: ಮುಂತೆ ಅರಸೂಳಿ ಗವು ಭಕ್ತಿಯುಮಿಂತೆರಡುಮಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಸುವೊಡಂತಹುದು (ಬಸಪು. ೫೩-೧೩). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಊಳಿಗ (< ಊಟಿ:)]

ಅರಸೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎಕ್ಕೆದಗಿಡ; ಬಿಳಿಯ ಎಕ್ಕೆ: “ವಸುಕೇ = ಅರಸೆಕ್ಕೆ, ರಾಜಾರ್ಕೇ = ಅರಸೆಕ್ಕೆ” (ಓಷಧಿ. ೧೩೭, ೧೪೬). [ಅರಸು (< ಅರಸು) + ಎಕ್ಕೆ]

ಅರಸೇರು (ನಾ). ಅರ್ಧಸೇರು ; ಒಂದು ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಎರಡರ ಸೇರು ಒಂದು ಸೇರು (ರೂಢಿ). [ಅರ್ಧ (< ಅರ್ಧ) + ಸೇರು]
ಅರಸೊಡನೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಒಡನೆ ; ದೊರೆಯ ಆಭರಣ : ಎಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು, ಕಂದ, ಈ ಅರಸೊಡನೆ ? (ಚಂದ್ರಸ. ೧೯).

[ಅರಸ್ಯ (< ಅರಸ್ಯ) + ಒಡನೆ]

ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ದೊರೆತನ ; ರಾಜಪದವಿ : ಮರಣ ಛಾಯೆಯು ಮುಸುಕಿರಲು ಇಳಿ, ಜೀವರಿಗಿಲ್ಲರಸೊತ್ತಿಗೆ (ಹಾಡುಪಾ. ೫೨-೧೯) ; ಹೊಯ್ಯಳರ ರಾಜಶಕ್ತಿ ಕುಂದಿತು, ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ ಕಳಚಿ ಬಿತ್ತು (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ. ೧೬೧). [ಅರಸ್ಯ (< ಅರಸ್ಯ) + ಒತ್ತಿಗೆ]

ಅರಸೊಲ್ಲಗೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಸೊಲ್ಲಗೆ : [ನಂದಾದೀ]ವಿಗೆ ನಡೆವಂತಾಗಿ ಗಾಣದಲಿ ಅರಸೊಲ್ಲಗೆಯ ಸೂ[ಟಿಗೆ]ಯಂಣ[ಯಂ] ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೨೧೦-೧೬ ; 1196). [ಅರ್ಧ (< ಅರ್ಧ) + ಸೊಲ್ಲಗೆ]

ಅರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಅರಮನೆ. ೨. ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನ : ಮಂತ್ರಿ ಅರಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂತ್ರಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಗಾಡ).

[< ಅರಸ್ಯ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಹಂತ 'ಅರುಹಂತ' ನೋ.

ಅರಹಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಚಿಪ್ಪಿನ ಕಟ್ಟಿದಲು ಅರಹಟದ ಬಂಮಿಸೆಟ್ಟಿಯಂ ಬಡಗಲುಗದ್ದೆ ಕಂಮವಜುನೂಲು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೧-೨೯ ; 1100) ; ಅರಹಟದ ಬಟ್ಟಿಯಂ ಬಡಗ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೫-೨೩ ; 1113). [?]

ಅರಹುಚ್ಚ 'ಅರಿಹುಚ್ಚ' ನೋ.

ಅರಹುಡಿ 'ಅರುವುಡಿ' ನೋ.

ಅರಹೊಟ್ಟಿ 'ಅರಿಹೊಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅರಹೊಳಸು 'ಅರವೊಳಸು' ನೋ.

ಅರಳ್ 'ಅಲರ್' ನೋ.

ಅರಳ್ 'ಅಲರ್' ನೋ.

ಅರಳ್ಳು, ಅರಳ್ಳು (ನಾ). ನೆಲ್ಲು, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹುರಿದ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ರೂಪ ; ಲಾಜಿ : "ಅರಳಾಗಿ ಪುರಿದ ಧಾನ್ಯೋತ್ಪರಮಂತವೆ ಲಾಜಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧-೧೬-೧೧) ; ಮೆದೆಯಂ ಸುಟ್ಟರಳಂ ಕುಲುಕುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೧). ಅರಳ್ಳು : "ಅರಳು ಲಾಜಾಖ್ಯೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬) ; ಹೂವಿನ ಸರ ೧೨ ಒಪ್ಪಿಡಿಯರಳು (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೆವಾ. ೧೦೭-೮ ; 1159) ; ಪಾಕದೋಡಿ ನೊಳುರಿದರಳಿನಪೂಕಸದೋಳಿಡಿದಿದ್ ತಾರಾಣೀಕವೊಡನೊಡನೆಯ್ದಿ (ಬಸಪು. ೫೮-೬೦) ; ಮರಳಲ್ಲಿ ಹರಳು ಹುರಿದರೆ ಅರಳು ಅದೀತೇ (ಗಾಡ).

ಅರಳಿಟ್ಟು = ಅರಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಿಟ್ಟು : ಅರಳಿಟ್ಟು ಮೊಸರು ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [< ಅರಳ್ಳು]

ಅರಳಿಂಬು 'ಅಲರಿಂಬು' ನೋ.

ಅರಳಿಲರ್ (ನಾ). ಅರಳಿದ ಹೂ ; ವಿಕಾಸಗೊಂಡ ಪುಷ್ಪ : ಪಣ್ಣರಗಳೆ ಪೂಮರಗಳೆ ತಣ್ಣಲೆದಲೆವಲರೆ ಮಿಜುಗಿಪರಳಲರೆ ಪೊದಳ್ಳುಣ್ಣುವ ಕೆಂಪೆ ಕರಂ ಕೈಗಣ್ಣುವ ದಂಪತಿಯಲಂಪೆ ನಂದನವನದೊಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೧-೨೧). [ಅರಳ್ಳು (< ಅಲರ್) + ಅಲರ್]

ಅರಳಿಸರಳೆ 'ಅರಲಿಸರಲ' ನೋ.

ಅರಳಿ, ಅರಳಿ ?, ಅಳರಿ (ನಾ). ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ ; ಬೋಧಿವೃಕ್ಷ : ಅತ್ತಿಯ ಬಸರಿಯ ಗೋಳಿಯ ಮತ್ತರಳಿಯ ಪಟದ ಪಣ್ಣಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೨) ; ಅರಳಿಯ ಪಣ್ಣಂ . . . ಗೊರವರ ಶಾಪದೊಳೆ ಪುಣಿ ತುಪೋ ಪೇಟಿಮಿದಂ (ಸಮಸ. ೧೦-೧೧೮) ; ಅಲ, ಅರಳಿ ಬೀಜಗಳನ್ನು

ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೪). ಅರಳಿ ? : ಇನ್ನಿ ದನಬಿಡುಬಿಡು ಗರಿ[ರ]ಱಿಯನರಮೆಯಂದರನಲಯಂ ಕವಿಲೆಯಂನಲಿದ ಪಣ್ಣಮಹಾ ಪಾತಕನಕುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೪೯-೯ ; 1017). ಅಳರಿ : ಪಳ್ಳದೊಳ ಗಣ ಉಳಿಯಳರಿಯೇ (ಇಆ. XII, ೧೬-೪೮ ; 735) ; ಅಳರಿ ಅತ್ತಿನೆಲ್ಲಾ ಗಿಲ್ಲೆಪ್ಪೆ (ಇಆ. XIV, ೨೩೩-೬೦ ; ೯ನೆಯ ಶತ) ; ಅಲಿಪೊಮ್ಮಣಶೆ ಅನ್ನೆ ಬಳಿ ಪುಣುಶೆಯೆ ಅಳರಿಯ ಕಿಜುಕಿಜೆಯೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦-೬೯ ; 900) ; ಅಳರಿ(ರಳಿ)ಯ ಶೋಭೆ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೧೧).

ಅರಳಿಯ ಅಣೆ = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಪಾಲಾಪ ಹಳದಲಿ ಅರಳಿಯ ಅಣೆಯೆಂಬುದು ಅನಾದಿಕಾಲತೊಡಗಿ ಒಡದು ನೆಲ ಸರಿತವಾಗಿ ಹಾಳಾಗಿರು[ದ] (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭-೫ ; 1416). ಅರಳಿಯ ಕೆಯಿ = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಜಮೀನಿನ ಹೆಸರು : ದೇವಾಲಯದಿಂ ಪಡುವಲು ಅರಳಿಯ ಕೆಯಿ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೨೦-೪೩ ; 118೯). ಅರಳಿಯ ಬೆಂಚಿ = ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು : ಮೂಡಲು ಹರಿಗೆಯ ಹೊಲ ವೇರಿಯ ಸಸಿ ಅರಳಿಯ ಬೆಂಚಿ ಮತ್ತಂ ವಿದಿಕ್ಕಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬-೨೫೨ ; 1524).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅರಚು, ಅರೈ ; ಮಲ. ಅರಯಾಲ್, ಅರಚು ; ಕೊಡ. ಅರಳಿ ; ತೆಲು. ರಾಗಿ, ರಾವಿ ; ಕೊಲಾ. ರವಿ]

ಅರಳಿ (ನಾ). = ಅರಣಿ : ಕೂರಿಗೆ ಎರಡು ಕೂರಿಗೆ ಭೂಮಿ ಯನ್ನು ತೋಯಿಸಿ ಬಿತ್ತಿಕೊಂಡರೆ ಅದನ್ನು ಎದುರು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅರಳಿಯ ಕಂಡ ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಪದವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೬೦). [?]

ಅರಳಿಕೆರೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೂಡಲು ಹಳ್ಳ ಅಗ್ನೇಯ ಚಿಕೊಂಡಿ ಹಳ್ಳ X X X ಮೊರಡಿ ತೆಂಕ ಅರಳಿಕೆರೆ ಅ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೯-೭೦ ; 1388). [ಅರಳಿ + ಕೆರೆ (< ಕೆಟ್ಟಿ)]

ಅರಳಿಗಿ 'ಪರಳಿಗ' ನೋ.

ಅರಳಿಗ್ಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ಪಿಂಗಳಿಕ ಸಾಳ್ವನರಳಿಗನಸಗ ವಕ್ಕಿಗಳ (ರುಕ್ಕಾಂಗ. ೧೦-೫). [?]

ಅರಳಿಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಳಿಸು 'ಅಲರಿಸು' ನೋ.

ಅರಳ್ಳು 'ಅಲರ್' ನೋ.

ಅರಳ್ಳು 'ಅಲರ್' ನೋ.

ಅರಳ್ಳು 'ಅರಳ್ಳು' ನೋ.

ಅರಳುಂಡೆ (ನಾ). (ಜೋಳದ ಅಥವಾ ಬತ್ತದ) ಅರಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಂಡೆ ; ಅವಲುಂಡೆ : ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅರಳುಂಡೆ ಪುರಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದಳು (ನಿಬಂಧ. I, ೩೫).

[ಅರಳ್ಳು (< ಅರಳ್ಳು) + ಉಂಡೆ]

ಅರಳುಗಣ್ಣ 'ಅರಳ್ಳಣ್' ನೋ.

ಅರಳುಗಣ್ಣು 'ಅರಳ್ಳಣ್' ನೋ.

ಅರಳುಣ್ಣ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಸೇವಿಸು ; ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿ : ಸಂಪಗೆಯ ಅರಳುಂಡೆ ಪಣ್ಣಂಜಿಯಂದದಿನಯ ಪೂಸರಲನ ತಂದು ತೋಪುವಳು (ಮೋಹತ. ೧೨-೨೩).

[ಅರಳ್ಳು (< ಅಲರ್) + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಅರಳುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ವಿಕಸಿತವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ; ಅರಳಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂ : ಕರಿಕಪೋಲದ ಮದ ಸೊಗಡೆಂದು ತುಂಬಿಯ ನೆರವಿಗೆ ಪರಿಮಳ ವೀವ ಅರಳು ಮಲ್ಲಿಗೆ ಗೊಂಚಲೆನೆ ಗಜಕರ್ಣದ ಮೆಚಿದುವು ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚು (ಕಂನನಿ. ೨೩-೯೯). [ಅರಳ್ಳು (< ಅಲರ್) + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅರಳುವಾಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಳೈ, ಅರಲೆ (ನಾ). ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹತ್ತಿ: ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊಟ್ಟಿದ್ದ ರಳೆಯನೊಡನಳುವರ್ತಳುದರ್ಶನನಲನರಗಿನ ಮನೆಯಂ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೫); ಬಿಳಿಯರಳೆ [ಸಾಹಾಂ. ೪]ಯಂತೆ ಗಂಗಾಜಳದಂತೆ... ಆತ್ತಿ ಮುಟ್ಟಿಯ ಚರಿತಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೬); ಅರಳೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಧನಮಾಯು ವಸಂತದ ಶೋಭೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೯); ಪಾಪವೆಲ್ಲಂ ಕ್ಷಣದೊಳು ಬೆಂದುಪೋಯ್ದರಳೆಗಳ ಬೆಟ್ಟದೊಳು ಕಿಡಿಯು ಬಿದ್ದಂದದೊಳು (ವೀಶ್ಯಪು. ೨-೬-೪೪); ಕಾಳು ತೆಗೆದ ಹತ್ತಿಗೆ ಅರಳೆಯನ್ನು ತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೭). ಅರಲೆ: ತನು ಪಂಜಿಪೋಲ್ ಬೆಳರ್ತರ್ಪಿನೆಗಂ ಹಿಮಮೆಕ್ಕಿದರಲೆಪೋಲ್ ಪುದಿದಿರೆಯುಂ (ಅಜಿತ. ೬-೩೩); ಗಾಳಿ ಮುಟ್ಟಿದರಲೆಯಂತೆ ನಡುಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦೬); ಆನಲನಡಸಿದ ರಲೆಯ ತೆಜದಿಂ (ಅಮದ. ೫-೬೬). [?]

ಅರಳೈ (ನಾ). ಕಂಬ; ಸ್ಥೂಣು: ನಾಣದೆ ಅರಳೆಯ ತಿಟ್ಟನೆ ತಿರುಗುವ ಗಾಣದೆತ್ತಿನಂತೆ ಪೂರ್ದಲಿಖಿತ ಮುಂದುಗಾಣಲೀಯದು (ಬಸವ. ೫೭೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಜುಳ್ = ಕಂಬ; ತೆಲು. ರಾಡು = ಕಂಬ]

ಅರಳೆಲೆ, ಅರಲೆಲೆ, ಅಲರೆಲೆ, ಅಳರೆಲೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಹಣೆಗೂ, ಸೊಂಟಕ್ಕೂ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನೆತ್ತಿಗೂ, ಮನೆಗಳ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟುವ ಅರಳೆಯ ಎಲೆಯ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಒಡವೆ: ನೊಸಲೊಳೊಡಂಬಡುವರಳೆಲೆ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೪); ಅರಳೆಲೆ ಪೊಂಗುನೂಲ್ ಪುಲಿಯು ಗುರ್ ಮಣಕಿಂಕಣೆಗೆಜ್ಜೆ... ಏನೆಸೆದಿದುರ್ದೊ ಬಾಲ ಮಂಡನಂ (ಅಜಿತ. ೫-೬೨); ಶಾಂಕರಿಗೆಸೆದು ಮುಂದಲೆಯೊಳಗರಳೆಲೆ ಬಹುರತ್ನನೂತ್ಕಾಂತಿಗಳಿಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೮೧); ಮಂಡೆಮೊದಲ ನಂಡಲೆವರಳೆಲೆಯನು ಕೊಂಡಾಡುವರೆನ್ನಳವೆ (ಅಂಜಿತ. ೪-೪೬); ಕುರು ವಿಂದದಳ ಖಚಿತ ಸೋಪಾನ ಬಜ್ಜರಗಳರಳೆಲೆಯು ಮರಕತದ ತಳ್ಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೨೧). ಅರಲೆಲೆ: ಅಲರೆಸೆವಳದಳಿರೆಯರಲೆಲೆ ಬಲ್ಮಿಡಿ ಮಿಸುಪ ಪಚ್ಚೆಗೊಂಡಲಮಳಿ ಕಜ್ಜಲ ತಿಲಕಮಾಗೆ ತೋರ್ಪುದು ಬಾಲನಂದದಿಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೩೬). ಅಲರೆಲೆ: ತಳೆದ ಸಹಜಚ್ಚಿದ್ರ ಕರ್ನಂಗಳಿಗೆ ಮಣಮಾಂಗಾಯನಿಟ್ಟಳು ಅಲರೆಲೆಯ ಸಿಖಿಯಲಿ ತೊಡರ್ಚಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೭೫). ಅಳರೆಲೆ: ಅಳರೆಲೆಗಳಲುಗೆ ಮಾಂಗಾಯ್ ಚಳಿಯಿಸೆ ಕಿಂಕಣಿಗಳಳಿಯೆ ಶಿಶು ನಡೆಗಲ್ವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೬೬); ಆಳರೆಲೆಯತ್ತಿ [ಸಾಹಾಂ. ಅರಳೆಲೆ ಮತ್ತಿ, ಅಳಕಡ್ಡಿ ಮತ್ತಿ] ಕಾಯ್ ಪುಲಿಯು ಗುರ್ ನಿಗಳಂ ಕಿಜುಗೆಜ್ಜೆ... ಅಚ್ಚುತನಾದ ಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೭೫). [ಅರಳೈ + ಎಲೆ]

ಅರಳೆಲೆಮಾಲೆ (ನಾ). ಅರಳಿ ಎಲೆಗಳ ಆಕಾರದ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಚೆನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸರ: ತಲೆವಳಸಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತಲೆ ಮಾಲೆಯ ಪರಿಸರದೊಳೆಲೆವಿಟ್ಟ ಕನಕದರಳೆಲೆಮಾಲೆಯ (ರಾಜತೀ. ೬-೧೧ ವ). [ಅರಳೆಲೆ + ಮಾಲೆ]

ಅರಳೇಳ್ (ಪ್ರಿ). ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಅರಳಾಗಿ ಸಿಡಿದು ಹೊಮ್ಮು; ಅವಲಾಗು: ಘರಿಘರಲೆಂದು ಸೀದುವು ವಿಹಂಗಕುಲಂ ಕೆಜಿಬಾಬಿಂಚೆಗಳ ಪುರಿದರಳೆಲ್ಲವು (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೧). [ಅರಳೈ + ಏಳ್]

ಅರಳೈ 'ಅಲರ್ಕ' ನೋ.

ಅರಳೈಣ್, ಅರಳುಗಣ್, ಅರಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು; ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣು: ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಣು ವರರಳಣ್ಣು ವರ್ ನಿಡುಗಣ್ಣು ಹುಲ್ಲೆ ಗಣ್ಣು ವರೆಸಣ್ಣು ಲಲ್ಲೆಗಣ್ಣು ವರ್... ಎಯ್ದಿತ್ತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೨); ಕೆಂಪೆಜಿದರಳಣ್ಣು ಕಡೆ ಪರೆದ ಕುರುಳಾಂತ ನುಂಪುನಡೆ ಮಸುಳ್ಳೆ ತಿಲಕಂ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೫). ಅರಳುಗಣ್: ಇರಿಸಿದನೊ ಕೈರ

ವವನೆಂದೆನಲರಳುಗಂಗಳ ಧಾಳವೊಪ್ಪರೆ ಬಂದಳ್ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೨೩); ಅಳಿಗುರುಳ ತಾವರೆಮೊಗದ ಪೊಳೆವರಳುಗಂಗಳ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨-೨); ಪರಮಕಾರುಣ್ಯಾಬ್ಧಿ ನೆಲಸಿಹನರಳುಗಂಗಳಲಿ ಅಖಿಲ ಭುವನೋತ್ಕರ ಶುಭಪ್ರದನಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೦-೩೬). ಅರಳುಗಣ್ಣು: ಬೆರಳಲುಕದೊಳಾಂದೋಳಿಸಮಸ್ತ ಕದರಳುಗಣ್ಣು ಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೭೪).

[ಅರಳೈ (< ಅರಳೈ) + ಕಣ್]

ಅರಳೈಣ್ 'ಅಲರ್ಗಣ್' ನೋ.

ಅರಳೈಡು 'ಅಲರ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಅರಳೈ 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅರಳೈಲ್ಲು 'ಅಲರ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಅರಳೈಲರು (ನಾ). ಅರಳಿದ ಹೂವು: ಕುಚ್ಚು ಕುಚ್ಚಿನ ಕೇಸರದ ಅರಳೈಲರುಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೬-೩೮೭).

[ಅರಳೈ (< ಅರಳೈ) + ಮಲರು (< ಮಲರ್)]

ಅರಳೈಳೆ 'ಅಲರ್ಮಳೆ' ನೋ.

ಅರಳೈಡಿ 'ಅಲರ್ಮುಡಿ' ನೋ.

ಅರಳೈಸು 'ಅಲರ್ವಾಸು' ನೋ.

ಅರಳೈ? 'ಅರಳೈ' ನೋ.

ಅರಳೈಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ (ಊರಿನ) ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಪ್ರಭು ಮೆಜಂಪೊತೆನಾನಾ ಮಗ ಎಲೋಯಮಗಮವಖತನ ವಿಲ್ವ ಡರಳೈಮುಳ್ಳುಳ್ ಸ್ವರ್ಗಯೋದನ (ಎಕ. X, ಚಂತಾಮ. ೧೦೭-೩; 800).

[ಅರಳೈ (< ಅರಳೈ) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳು)]

ಅರಾಕು 'ಅರಕ್ಕ' ನೋ.

ಅರಾಜಕ (ಗು). ೧. ರಾಜನನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ರಾಜ ನಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಗೊಂದಲ: ಜಗವರಾಜಕವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಅರಾಜಕತೆ (ನಾ). ರಾಜನಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅನಾಯಕತ್ವ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಬಂಗಾಳಾದೇಶವನ್ನು ಅರಾಜಕತೆಯಿಂದ ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿ ದರು (ಬಂಕಿಮ. ೨೭೧). [ಸಂ. ಅರಾಜಕತಾ]

ಅರಾಜಿಕೆ (ನಾ). = ಅರಾಜಕ ೨: ಅರಾಜಿಕವಾದಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಡಕಾಯಿತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೆಲಸವಾಗಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಚಾ. ೧೦೮). [< ಸಂ. ಅರಾಜಕ]

ಅರಾಡಮುರಾಡ (ನಾ). ೧. "ಹಟೆಮಾರಿ; ಮಂಡ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). ೨. ಮೊಂಡಾಟ; ಹಟೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅರಾಡು + ಮುರಾಡು]

ಅರಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಶ್ರೀಯನರಾತಿಸಾಧನ ಪಯೋನಿಧಿ ಯೋಳ್ ಪಡೆದುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೧); ರಣದೊಳರಾತಿವಾರಣ ಘಟಾಳಿಯ ನೊರ್ವನೆ ಗೆಲ್ಲನ್ (ಗದಾಯು. ೧-೧೭). ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಶತ್ರುಸ್ಥಾನ: ಸಿತನಿಂ ಧರ್ಮ ಧನಾರಿ ಪಂಚಮ ದಶಾಯಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಮಂದನಿಂ ತ್ರಿತಯಾರಾತಿ ಸುತಾಂತ್ಯದೊಳ್... ಇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತಕ. ೧೦-೧೧). [ಸಂ.]

ಅರಾತಿಕಾಂತೆ (ನಾ). ಶತ್ರುವಿನ ಪತ್ನಿ: ಪಾವಡರ್ವಳಿವಂದೆಯಂತಿರಗಿ ವರ್ಸುಗಿವರ್ತದರಾತಿಕಾಂತೆಯರ್ (ರಾಜತೀ. ೫-೧೦).

[ಅರಾತಿ + ಕಾಂತೆ]

ಅರಾತಿದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಕೊರ್ವಿದ ವಿಜಯ ಪರ್ವತವೇಜು ಬಂದನು ಗರ್ವಿತಾರಾತಿದಲ್ಲಣನು (ಭರತ. ೩೬-೬೮). [ಅರಾತಿ + ತಲ್ಲಣ]

ಅರಾತಿನಿಕರ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ಗುಂಪು; ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹ: ನೃಪ
ವೃಷಭನರಾತಿನಿಕರ ತರುದವದಹನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೭).

[ಅರಾತಿ + ನಿಕರ]

ಅರಾತಿಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವಿನ ಸ್ಥಾನ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನ
ದಿಂದ ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಇರಿ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ... ಹಿಮಕರಂ... ಅರಾತಿ
ಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕೂಡೆ ನಿಷ್ಕರಂ (ಜಾತಕ. ೧೮-೭). [ಅರಾತಿ + ಸ್ಥಾನ]

ಅರಾತಿಹರ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಅರಾತಿಹರ
ಜಯ ಜೀಯ ಎಂದುದು ವಂದಿಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೧೩).

[ಅರಾತಿ + ಹರ]

ಅರಾಬಿ (ನಾ). ಅಗಲ; ವಿಸ್ತಾರ; ವಿಶಾಲ.

ಅರಾಬಿಗೋಡೆ = ಊರ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಗೋಡೆ; ಉದ್ದ
ವಾದ ಗೋಡೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಅರ. ಅರಾಬಾ; ಮರಾ. ಅರಬಾ. / ತುಳು. ಅರಾಬಿ]

ಅರಾಬು (ನಾ). ಗಾಬರಿ; ಗದ್ದಲ; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ; ದಂಗೆ; ಅವಾಂ
ತರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ಅರಾಬಾ = ಗೊಂದಲ. / ತೆಲು.]

ಅರಾಲ, ಅರಾಳ್ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ಡೊಂಕಾದ; ವಕ್ರವಾದ.
(ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ರಾಳ. ಅರಾಳ್ (ಗ್ಯಾರ್ಟ್).

೩. [ನಾಟ್ಯ] ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ಪತಾಕ... ಅರಾಳ
(ಅಭಾನ್ಯ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಅರಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಡಲಿನ ಬಳಿಯ ಮರಳುದಿಣ್ಣೆ: ಅವರ
ಮನೆಯಿರುವುದು ಅರಾಲಿನ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ (ಮರಮ. ೧).

[← ತಮಿ. ಅಜಲ್ = ಕಡಲ ಕರೆಯ ಕಪ್ಪು ಮರಳು]

ಅರಾಸ್ತ್ರಿಕತೆ (ನಾ). ರಾಷ್ಟ್ರಕತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಧುನಿಕ ಪ್ರಪಂಚ
ದಲ್ಲಿ ಅರಾಸ್ತ್ರಿಕತೆ (Statelessness) ಅತಿ ಭೀಕರವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಂಟರು.
೧೦೧). [ಸಂ. ಅರಾಸ್ತ್ರಿಕತಾ]

ಅರಾಸ್ತ್ರಿ 'ಅರಸ್ತ್ರಿ' ನೋ.

ಅರಾಸ್ತ್ರಿ (ನಾ). ಭೀತಿ; ಭಯ.

ಅರಾಸವಿಲ್ಲದವ = ಭೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಭಯವಿಲ್ಲದವನು
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [? / ಹಿಂ. ಹಿರಾಸ್ = ಭೀತಿ, ಭಯ]

ಅರಾಳ್ 'ಅರಾಲ' ನೋ.

ಅರಾಳ್ (ನಾ). ಆನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಯಾ
ಪ್ರಮಾಣಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ವಂದು ಆರತ್ನ ಪ್ರಮಾಣ ಉನ್ನತತ್ವವೂ
ದೈರ್ಘ್ಯವೂ ವಿಸ್ತಾರವೂ ಉಳ್ಳ ಆನೆಗಳು ಮಧ್ಯಮಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು
ಅರಾಳಗಳೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಯುವವು (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೬೭-೧೩).

[ಸಂ. ಅರಾಲ = ಮದವೇರಿದ ಆನೆ]

ಅರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಕಡಿದುಹಾಕು; ಕೊಯ್ಯು: "ಅರಿ-
ಕೃಂತನೇ (ಕತ್ತರಿಸು)" (ಶಮಧಾ); "ಭೇದನದೊಳೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ"
(ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫); ಪುಗುವ ಕಳ್ಳನ ಮೂಗನರಿದೊಡವಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು
(ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫-೩೧); ವಿನೇಕ ವಿಕಳರಪೋಲ್ ಬಾಲರ ತಲೆಯನರಿದು
ತಂದೆಯೊ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪); ಅರಿ ಅರಿ ಪೊಯ್ ಪೊಯ್ ಸೀಳ
ಸೀಳ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬-೧೯೩); ಹರ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ... ಅರಿದು ನೋಡುವ
ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಂತೆ (ದೇವಾವ. ೪೩-೯೦); ಕೃಪಾಣವ ಜಡಿದು ಗಂಟಿಲ
ಬಳಿಗೆ ಹೂಡಿದನರಿವುದಕೆ ಕೊರಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೧೪-೧೧); ತಪೋದರ
ರಿದರ್ ಕೂಡೆ ಕತ್ತರಿಸಿದರ್ (ಚಿಬ್ಬ. ೨೧-೨೦).

ಅರಿದುಹೋಗು = ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ತುಂಡಾಗಿ ಹೋಗು:

ಹರಿಗೆ ಕಪಟವನೆಸಗಿ ಕಿವಿಮೂಗರಿದುಹೋಯಿತು ನಿನ್ನ ತಂಗಿಗೆ
(ಕಾಶಿರಾ. ೧೪-೨೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಿ; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಅರ್ಕ್ಕ]

ಅರಿ 'ಅಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಅರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಜಾಲಿಸಿ
ಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣು ತೆಗೆ, — ಶೋಧಿಸು.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಡ. ತುಳು. ಅರಿ]

ಅರಿ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಡಿಯಾಗಿ ಕೊಯ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ
ಗುಡ್ಡೆಹಾಕುವ ತೆನೆ, — ತೆನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹುಲ್ಲು: "ಧಾನ್ಯ
ಯುತ ತೃಣದ ರಾಶಿಯೊಳ್... ಅರಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫);
ಸಾಳವನ ಬೆಳೆಯಿತ್ತು ಕೊಯಿದು ಅರಿಯ ಹಾಕಲಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎರಡಾಗಿ
ಎರಡಕ್ಕೆ ಮೂರುಗೂಡಿ ಹೊಜೆಗಟ್ಟಿತ್ತು (ಅವರೇ. ೮೫). ೨. ನೆಲ್ಲು
ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಎತ್ತಿ ಬಡಿಯುವಾಗ ಒಂದು ಬಾರಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ತೆನೆ
ಹುಲ್ಲಿನ ಮೊತ್ತ (ಉಕ. ೪). [ದೇ. || ತಮಿ. ತುಳು. ಅರಿ]

ಅರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಗಳೊಳಗೆ ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ: "ನಯನರೋಗದೊಳ್ ಛೇದನ
ದೊಳೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫); ಅರಿ ಪಾಳಿ ಪಟೋಲಂ
... ಎಂಬ ಪಲವಕ್ತರೋಗಮಂ ಕಳೆಗುಮಂಜನಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧೫).
'ಅರಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಅರಿ]

ಅರಿ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು; ವಿರೋಧಿ. ೨. ಆರು ಎಂಬ
ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. ೩. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನ.

ಅರಿತಟ್ಟಿಕಂಠೀರವ = ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಯನಾದವನು;
ಒಂದು ಬಿರುದು: ವೀರಸಿಖಾಮಣಿ [ಅರಿತಟ್ಟಿಕ]ಣ್ಣೀರವಂ ಸಮರ್ಥಕ
ಭೈರವಂ (ಸೌಭ. XX, ೩೯-೧೪; 1064). ಅರಿದಿಶಾಪಟ = ಶತ್ರು
ಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು:
ಅರಿದಿಶಾಪಟ ಬೀಳುಕೊಟ್ಟನು ರಾಯಸವ ಬರೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೩).
ಅರಿದಿಶಾಪಟ ಮಲ್ಲ = ಹಗೆಗಳನ್ನು ದಿಗಂತಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಬಲ್ಲ ಶೂರ;
ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿದಿಶಾಪಟಮಲ್ಲ ಬಂದನು ಪಯಣಗತಿಗಳಲಿ
(ತೊರರಾ. ೧-೬-೭). [ಸಂ.]

ಅರಿಲೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಕ್ಕಕ್ಕಿಲೂರ ಮಕ್ಕನ್ನಿರ್
ಮಾದಪ್ಪನ್ನಂ ಅರಿಲೂರದ ಆಗ್ನಿರವೆರ್ ಪೆರ್ಗಡೆತನಕೆಯ (ಎಕ. IV,
ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೮೮-೩; 750).

ಅರಿಲೂರ್ಪನ್ನಿರ್ವರ್ = ಅರಿವುರದ ಹೆಸರಡು ಮಂದಿ (?):
ಅರಿಲೂರ್ಪನ್ನಿರ್ವರು ತೊಜಿಕ್ಕಾ ರಾಟ್ಟಿಲು ಪೆಕ್ಕವಿಯ ಮುಮೊಲ್ಪೋ
ಗೆಯು ಕೂಡಲೂರು ಇನೆತ್ತು ಮೂರ್ ನೆರಸಾಸನಮಾಗಿ ಕುದಿಯು (ಎಕ.
IV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೮೮-೪; 750). [ಅರಿ + ಪುರ]

ಅರಿಂಜಯ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು: ಮತ್ತಿನೈಸರ
ಮುರದೊಳ್ ತಳತ್ತಳಿಸೆ ಬಂದನರಿಂಜಯನಂಜನಾಸುತಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೧೧-೧೬೧). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ತೋರ್ಪುದಿಂತರಿಂಜಯ
ಸಮಾಹ್ವಯಂ ಜನಪದಂ ಸುಖೈಕಾಸ್ವದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೯೩). [ಸಂ.]

ಅರಿಂದಮ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದಮನಮಾಡುವವನು: ಪತಿಯ
ಪದಾರವಿಂದಮನರಿಂದಮನರ್ಚಿಸಿದಂ ಕಿರೀಟ ಕೀಲಿತ ಹರಿ ನೀಲ ರತ್ನ
ರುಚಿ ಮಂಜರಿಯೆಂಬತಸೀಲತಾಂತದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೨); ಹೇ
ಅರಿಂದಮ, ಮನೆಯದಿರ್ ನೆನದುಸಾಣೆಯೊಳಲ ಕತ್ತಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೨೯೫-೨೮೪). [ಸಂ.]

ಅರಿಕಟಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಗೆಗಳ ಪಾಳೆಯ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ: ಅರಿಕಟಿಕಭೇದ
ಕನ ನಾನಾಯುಧನಿವಾರದನ . . . ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾಡು ವು ದ ರ ಸ
(ಕುವ್ಯಾ. ೩-೮೮). [ಅರಿ + ಕಟಿಕ]

ಅರಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಅಥವಾ ತೆನೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟು
ಗೂಡಿಸಿ ಕಂತೆಕಂತೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಸಿವುಡುಕಟ್ಟು: ನಾನು ಕೊಯ್ದ
ಅವಳು ಅರಿಕಟ್ಟಿದಳು (ಪುನರು. ೪೭೫). [ಅರಿ + ಕಟ್ಟು]

ಅರಿಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಮೈರಿಯ ಖಡ್ಗ: ಅರಿಕತ್ತರಿ ಹರಣದ ದಯದಿರವ
ಬಲ್ಲದೇ? ಬಿಜುನುಡಿನವ ಮಾನ್ಯರ ಮಾನದ ಮನ್ನಣೆಯ ಬಲ್ಲನೇ
(ಮೋಳಮಾ. ೫೫). [ಅರಿ + ಕತ್ತರಿ]

ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಯಾದ ಕಾಮನನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿ
ದವನು; ಶಿವ. ೨. ಶತ್ರುವಾದ ಕದಂಬ ಕಾಮನನ್ನು ಧ್ವಂಸ
ಮಾಡಿದವನು. ೧, ೨: ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿ ನಾಗವ್ರಜಮಯಕಟಿಕಂ
ರಾಜರಾಜಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಿರತಂ . . . ರಕ್ತಸುಗಂ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ
ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩). [< ಸಂ. ಅರಿಕಾಮಧ್ವಂಸಿನ್]

ಅರಿಕುಠಾರ (ನಾ). ೧. ಹೆಗೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲಿಯಂತಿರುವವನು.
೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಿಕುಠಾರದ ಸೂರಿಪಂಡಿತರಾತ್ಮಜಂ
ಚಿಕತಮ್ಮನಾವರ ಸುಪುತ್ರನು (ಅರ್ಧನೇ. ೧ ಉಪೋ); ಅರಿಕುಠಾರದ
ಶಾಣಿಯದಾರನು ನನ್ನನ್ನು ಗಿಡ್ಡಂಗಿಗೆ ನೂಕಿ ಅರಮನೆಗೆ ವರದಿ ಮಾಡ
ದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೪೨-೧೬). IP ಈಗಿನ ಚಾಮರಾಜನಗರಕ್ಕೆ
ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [ಅರಿ + ಕುಠಾರ]

ಅರಿಕೆ 'ಅಱುಕೆ' ನೋ.

ಅರಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು: ಅ
ಅರಮನೆಯ ಅರಿಕೆಗೊಂಡಿರುವ ಬೊಕ್ಕಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ . . . ನಮಗೇ
ಕಳುಹಿಕೊಡಬೇಕು (ಚಿಟ್ಟು. ೫೮). [ಅರಿಕೆ (< ಅಱುಕೆ) + ಕೊಳ್]

ಅರಿಕೆನಾಯಕ 'ಅಱುಕೆನಾಯಕ' ನೋ.

ಅರಿಕೇಸರಿ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಯನಾದವನು;
ಒಂದು ಬಿರುದು. ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಉದಾತ್ತ ನಾರಾಯಣ
ನಾದ ದೇವನಮಗೀಗರಿಕೇಸರಿ ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧);
ಶ್ರೀಮದರಿಕೇಸರಿ ದೇವರು (ಇವ. XIII, ೧೭೧-೩೩; 1055).

[ಅರಿ + ಕೇಸರಿ]

ಅರಿಕೋಲು (ನಾ). ಒಕ್ಕಣೆಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಧಾನ್ಯದ ಅರಿಗಳನ್ನು
ಹದವಾಗಿ ಹರಡಲು ಬಳಸುವ ಕೊಕ್ಕುಗೋಲು; ಮೆರೆಗೋಲು:
ಅಕಾಶದರಿಕೋಲು ಭೂಮಿತೂಕದ ಕುಂಟೆ . . . ನೂರೊಂದು ಸಾಲ
ಹೊಡೆದವ್ವೆ (ಜಗೀತ. ೯೧); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟದೆ ಅರಿಗೋಲಿನಲ್ಲಿ
ನೂಕುವನು (ಅರಸಾ. ೨೦೫). [ಅರಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅರಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜ; ಅರಿಕೇಸರಿ: ಸರಸ್ವತಿ . . . ಈಗರಿಗಂಗೆ
ವಿಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಡೆ
ವಳ್ಳ ಅರಿಗನು ಎಣಿಯೆಬ್ಬಿಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೦೧-೬; 958).

[< ಅರಿಕೇಸರಿ]

ಅರಿಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಗಂಟು; ಒಳಗಂಟು:
ಬಲಿದು ಬಿಡಿಸಲಾರದ ಅರಿ ಗಂಟಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವವರಿಗೆ ಹಾಗೇ
ಇರಬೇಕೆಂದು ಆ ಗಂಟನ ಎಣಿಕೆಯಾಗಿರಬೇಕು (ವೀರಬಂ. ೮).

[< ಅರಿ + ಗಂಟು]

ಅರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಯೊಳಗೆ ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡ
ಕಣ್ಣು; ಅರಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಕಣ್ಣು: ಜಲಮಾಳ್ವಗಣ್ಣು ಅರಿ
ಗಣ್ಣು (ಮಹಾವಿ. ೬-೫೧). [ಅರಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅರಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿ
ಸುವ ಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರಿ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ಅರಿಘಟೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಸೈನ್ಯ, —ಸಮೂಹ.

ಅರಿಘಟೆಮಲ್ಲ = ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಜಟ್ಟಿಯಾದವನು;
ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿಘಟೆಮಲ್ಲನ ಬೀಡಂ ಪರಿರಕ್ಷಿಸ ತಳವ ನಾಗ
ವರ್ಮಂ ದಯೆಯಿಂ (ಸಾಇ. XX, ೫೫-೩೦; 1082). [ಅರಿ + ಘಟೆ]

ಅರಿಟಿಣ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಿಟಾಳ 'ಅರುಟಾಳ' ನೋ.

ಅರಿಟ್ಟನೇಮಿ, ಅರಿಟ್ಟನೇಮಿ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ
ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಮಲೆ
ಗೊಳ್ಳದ ಅರಿಟ್ಟನೇಮಿ ಪಣ್ಣೆತರ್ (ಎಕ. II, ೪೫೮-೧; 950).
ಅರಿಟ್ಟನೇಮಿ: ೨. ಶಿಷ್ಯರ ಅರಿಟ್ಟನೇಮಿ ಮಾಡಿಸಿದ
ಸಿದ್ಧಂ (ಎಕ. II, ೬೧-೨; 900). [< ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿ]

ಅರಿಣೆ 'ಅಯ್ಯಣೆ' ನೋ.

ಅರಿತ 'ಅಱುತ' ನೋ.

ಅರಿತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹರಿಗೋಲು: "ಅರಿತ್ರಯೆನೆ ನೀರ ಹರುಗೋಲ್"
(ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೩). ೨. ಹರಿಗೋಲು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಹುಟ್ಟು: "ಅರಿತ್ರಂ ಕೋಟಿಪ[ಪಾ]ತ್ರಂ —ಈ
೨ ನಾವೆಯ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೦). [ಸಂ.]

ಅರಿದಲ 'ಅರಿದಾಳ' ನೋ.

ಅರಿದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆಯ ಶಿಲ್ಪವನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು
ಲಾಂಛನ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅರಿದಲೆ ಸುಶಂಖಚಕ್ರಂ . . .
ಬಿರುದುಗಳನೊಸೆದತ್ತಿ (ಕಳಸ್ಯ. ೧-೧೦೧); ತತ್ಸದಾಶಿವನಾಯಕಂಗಮರಿ
ದಲೆ ಮೇಘಡಂಬರ ದಿವಾಪ್ರದೀಪ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳನಿತ್ತು (ಕಳಸ್ಯ.
೨-೪೯). [ಅರಿ + ತಲೆ]

ಅರಿದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಭಯಪಡಿಸುವವನು: ಬಲ್ಲಿದರಿಗೆ
ಬಲ್ಲಿದನೆಂಬ ಬಿರುದು ಅರಿದಲ್ಲಣನು ಎಂಬಂತೆ ಬಲು ಸಾಹಸ (ಕನಕ.
೧೨೫-೩). [ಅರಿ + ತಲ್ಲಣ]

ಅರಿದಳ 'ಅರಿದಾಳ' ನೋ.

ಅರಿದಾಳ, ಅರಿದಲ, ಅರಿದಳ (ನಾ). ಶಂಖಪಾಷಾಣ ಮತ್ತು
ಗಂಧಕಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿಯ ಧಾತು
ವಿಶೇಷ; ಹರಿತಾಲ: "ಅಂಗುಲಿಕಚೋರಮನಲರಿದಾಳಮನಿಸಿಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೩೧-೬); ನಯಮಳವಟ್ಟಿ ಪಚ್ಚಿ ಸಹಕಾರದೊಳಿಂಗುಳಿಕಂ
ತಳಿರ್ತಲೋಕೆಯೊಳರಿದಾಳಮುಳ್ಳಲರ್ಧ ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ . . . ಸಮನಾಗಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೪); ಕಾಲ್ಗಳರಿದಾಳದ ಮೇಗಣ ಕೆಂಪಿನಣ್ಣೆಯಿಂದಿಟ್ಟಿಗೆ
ಬಂದುದಾರ್ಬರೆವರಿಂತಳವಟ್ಟಿರೆ ರಾಜ ಹಂಸನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೩೬);
ಅರಿದಾಳಂ ಸಿಂಧಾದ್ವವಮರಿಸಿನಮಳಗಣುಕೆಯೆಂಬಿನಂ ಗೋಮೂತ್ರಂ
ಬೆರಸರೆದು ಪೂಸೆ ತರ್ದುಂ ಮರವೂ[ವು]ವುಂ ವಿರ್ಜಿಯುಂ ವಿರ್ಜಮು
ಮಱುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೦೫); ಅರಿದಂತಾಡಿನ ಪಾಲಿಂದರಿದಾಳ
ಬಿಡಾಲವಿಷ್ಣೆಯಂ ತೊಡೆದುಂ ಬಿಡುತಿರಲ್ (ಖಮದ. ೧೬-೧೬).

ಅರಿದಲ: "ತಾಲ=ಅರಿದಲ" (ಓಷಧಿ. ೬೭). ಅರಿದಳ: "ಹರಿತಾಲಕ =
ಅರಿದಳ" (ನಾಚಿರಾ. ೫); ಚತುರಂಗದ ಒಡನೆ ಮಿಸುಪುದಳವ ಪಿಡಿದಿರ್ಡ
ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಕಡೆಮಾಡಿ ತೊಡೆವವಿಡು ಚಿತ್ರವೆನೆ ಬರೆದರು (ಭಾವಚಂ.
೫-೨೫); ಅರಿದಳ, ಗಂಧಕ, ಪಾಷಾಣ, ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ, . . . ಹದದಲ್ಲಿ
ಇಳುಹಿ ಮೈಗೆ ಲೇಪ ಇಕ್ಕಿಸಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೯೫).

[< ಸಂ. ಹರಿತಾಲ. / ತುಳು, ಅರಿದಳ, ಅರಿದಾಲೆ, ಅರಿದಳ]

ಅರಿದು, ಅರಿಯ (ಗು). ೧. ಅಸಾಧ್ಯವಾದ; ಅಶಕ್ಯವಾದ; ಗಹನವಾದ: ಇನ್ನುವಾಲ್ಯುದರಿದಿನ್ನೆನಗೆನ್ನು ಸಮಾಧಿ ಕೂಡಿವಿ (ಎಕ. II, ೯೩-೨; 700); ಬೆನ್ನ ಬೆನ್ನನೆ ಪರಿತಂದ ದೈನ್ಯಮರಿದಾದುದು ಮಿಾಜಲತರ್ಕ್ಕುರೂಪೆಯೊ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೪); ನೀನಿಂತಳುತ್ತಿಪ್ಪಡೆನಗರಿದು ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸರ. ೫-೨೦); ಬವರದೊಳರಿದಲೈ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳಿಗೀ ರಣದ ಮೇಳಾಪ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೩೩); ಊಹಿಸುವೊಡರಿದೆನಲ್ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತಂ ರಾಮಣೀಯಕಮಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೨-೧೦). ೨. ಅಪೂರ್ವವಾದ: ಅರಿದಾದಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ತಿರಿಕೊಪ್ಪಿಗೊಂಡಜಾಯೆ ಪೇಚ್ಚಿ ನೆಂಬುದಿದಾಗರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೨). ಅರಿಯು: ಅಖಿಳಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಶಾರದ ನಪ್ಪನುಂ ಗೆಲಲ್ಪರಿಯನುಮೊಂದಿಬಾರದನುಮಂಕದ ಕರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೧); ನೆರದೊಳ್ ಕೊಲ್ಲುಂ ತೆ ನ ಗೇ ನ ರಿಯ ನೆ ಗಾಂಡೀವಧನ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೪). IP ಅರಿಯುವು, ಅರಿಯರ್ (ಬಹುವ): ಚಕ್ರಿಗರಿಯುವುಮೊಳವೇ (ಅದಿಪು. ೧೪-೫೭); ಹರಿಯನುಬಲದಿಂ ಪಾಂಡವ ರರಿಯರ್ ಗೆಲಲ್ (ಗದಾಯು. ೯-೨೮).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅರಿದು, ಅರಿಯ; ಮಲ. ಅರುತು, ಅರಿಯ; 15

ತೆಲು. ಅರುದು, ಅರಿದ]

ಅರಿಧೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಯಮ್ಮನೆ[ಮೈ]... ಯೈಸರ್ ಅರಿಧೀರನೆ[ಮೈ]ದ (ಸಾಣಾ. XX, ೧೦-೩; ?). [ಅರಿ + ಧೀರ]

ಅರಿಧ್ವಜಿನಿ (ನಾ). ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯ: ತ್ರಿಪುಷ್ಕಂಗಳಿಧ್ವಜಿನಿ ಮಾರಣ ಮೇನೊ ಯೂಧವಧದಿಂದಕ್ಕೇಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪೯).

[ಅರಿ + ಧ್ವಜಿನಿ]

ಅರಿನಿರ್ಧಾರಣ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ಸೀಳುವವನು; ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು: ಶ್ರೀರಮಣೀರಮಣೀಯಂ ಸೀರಾಸ್ತ್ರಂ ನಿಂದ ನಾಧಿರಾಜ್ಯದೊಳರಿನಿರ್ಧಾರಣನಂತವೀರ್ಯನಪಾರಬಲಂ ಯಾವರಾಜ್ಯದೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧). [ಅರಿ + ನಿರ್ಧಾರಣ]

ಅರಿಪದ (ನಾ). = ಅರಿ ಸ ಮಾ ಸ: ತನಗರಿಪದನಿಲ್ಲ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಮಹುವುಂ (ಕಮದ. ೧೬೮). [ಅರಿ + ಪದ]

ಅರಿಪರದೂಷಣಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹಗೆಯೊಡನೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಹದಿನಾ ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಉತ್ಪುಷ್ಪವಾದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಶತ್ರುವಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ: ಸಾರಭೂಮಿಯಂ ಕುಡುವುದು ಅರಿಪರ ದೂಷಣಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೧-೧).

[ಅರಿ + ಪರ + ದೂಷಣ + ಸಂಧಿ]

ಅರಿಪೀಠ (ನಾ). ಗೌರವದ ಪೀಠ; ಅಪೂರ್ವವಾದ ಪೀಠ (?): X X X ಯರುಳ್ಳರಿಪೀಠದಿಬ್ಬೊನಾನ್ X X (ಎಕ. II, ೨೬-೨; 700).

[< ಅರಿದು + ಪೀಠ]

ಅರಿಪು 'ಅಪು' ನೋ.

ಅರಿಪೇಣ (ನಾ). ವೈರಿಯ ಹೇಣ; ಶತ್ರುಗಳ ಹೇಣ: ತೊರೆಯುತ ಮೊರೆಯುತ ಸುರಿಯುತ ರಕ್ತವ ಕರಚರಣಗಳಾದಿಸುತ ಅರಿಪೇಣಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ನೋಟಕಚ್ಚರಿಯ ಪುಟ್ಟಿಸುತೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೧೫-೬೦).

[ಅರಿ + ಪೇಣ]

ಅರಿಪ್ರಧ್ವಂಸನ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು: ಕೂರಗೆ ವಿಂಡಂ ಗಜವೈರಿ ಪೊಕ್ಕುಪೊಲರಿಪ್ರಧ್ವಂಸನಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೪). [ಅರಿ + ಪ್ರಧ್ವಂಸನ]

ಅರಿಬಲ, ಅರಿಬಳ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಯ ದಂಡು; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ: ಅರಿಬಲವನೀ ಖಂಡಿಗಳೆ ನೋಹರಸಹಿತ ನಾ ಬಹೆನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೧).

೪-೪೬); ಮದಾಂಧತೆಯಿಂದಾಂತರಿಬಲಬಲಾಹಕಪ್ರಸ್ಪರಿತ ಮಹಾನಿಲ ನೋಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೨೯). ೨. ಶತ್ರುವಿನ ಶಕ್ತಿ. ಅರಿಬಳ: ೧. 'ಅರಿಬಳ ಜೈತ್ರ' ಪರಾ. [ಅರಿ + ಬಲ]

ಅರಿಬಳಜೈತ್ರ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ದಂಡನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಮಿತ ಗುಣಾಧಾರಂ ನಿಮ್ಮ ಮಾಮಂ ಅರಿಬಳಜೈತ್ರಂ (ಸುಕುನಾ. ೨-೪೦). [ಅರಿಬಳ (= ಅರಿಬಲ) + ಜೈತ್ರ]

ಅರಿಬಿರಿದು (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಬಿರುದು: ಧರೆಯ ಮೇಲಣ ಮರದಲ್ಲಿ ಹಿರಿದಹ ಕೊಂಪಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಬಿರಿದಿನ ಪಕ್ಷಿ ಬಂದಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಮೇಳಮಾ. ೭೮೪); ಆ ಚಿದಹಂಕಾರಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಿಹು ದೆಂಬುದೀಗ ಅರಿಬಿರಿದಿನ ಪಕ್ಷಿಬಂದಿತ್ತು ನೋಡಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧರ್ಮ (ಮೇಳಮಾ. ೭೮೪ ಟೀಕು). [< ಅರಿದು + ಬಿರಿದು (< ಬಿರುದು)]

ಅರಿಬಿರುದ (ನಾ). ಅಪೂರ್ವವಾದ ಬಿರುದುಳ್ಳವನು: ನೀಡಿದನರಿ ಬಿರುದ ಮಂಡಳಿಕರಿಗೆ ಕಾಳೆಗದ ವೀಳೆಯವ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೫); ಅರರೆ ನರನೋ ನೂಕು ನೂಕರಿಬಿರುದರಾನೆಡೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೧).

[< ಅರಿದು + ಬಿರುದು + -ಅ]

ಅರಿಭಟ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನಿಕ: ಅರಿಭಟ ರುಣ್ಣು ಮಾಳೆಗಳನಿಕ್ಕಿ... ಭೀಕರತರಮಾಗೆ ನರ್ತ್ರಿಸುವ ಭೈರವನೀ ರಣರಂಗಭೈರವ (ಸಾಣಾ. XX, ೮೭-೩೪; ?). [ಅರಿ + ಭಟ]

ಅರಿಭಯಂಕರ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಅರಿಭಯಂಕರ ಭೀಮಸೇನನ ನಿರುಪಮಾಲಯನೆಡದ ಕಡೆಯಲಿ ಸರಿಸದಲಿ ಸೂತ್ರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೪೫).

[ಅರಿ + ಭಯಂಕರ]

ಅರಿಭಾರಣೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು: ಅರಿ ಭಾರಣೆಯ ಭರವಸದ ಸಮತೆ ನಿಂದುದು ಸಾಹಸೀಕರು ಭ್ರಮಿಸುತಿದೆ ಭಟಜಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೫). [ಅರಿ + ಭಾರಣೆ]

ಅರಿಭೂಮಿಪ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ: ಅರಿಭೂಮಿಪರೆಡೆಗಳನಾಚರಣ ದಿನೊದೆವಂತೆ ಕಾಲಿನಲಾಡಿಸುವಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೨೭).

[ಅರಿ + ಭೂಮಿಪ]

ಅರಿಮುಣಿ (ನಾ). ಪಾರಸೀದೇಶ ಅಥವಾ ಜನ: ಮಗಧ ಮಾಳನ[ವ] ಕೇರಳ ಒಡ್ಡಿಯ ಜಿನ ಜೊನೆಗ ಅರಿಮುಣಿ ಕೊಂಕಣ ಚೇರಚೋಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩-೯೨; 1397). [< ಅರಿ. ಅಪ್ರಿಮಾನ್]

ಅರಿಮುಣಿಗಿಡ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಅರಿಯ ದೋಷಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೀಜಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗಿಡ (*).

[ಅರಿ + ಮುಣ್ಣಿ + ಗಿಡ]

ಅರಿಮರಿಸು 'ಅರವರಿಸು' ನೋ.

ಅರಿಮೂಗಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೂಗುಳ್ಳವಳು: ಕೂರಲ ಶಂಖಿನ ಸರವೆರೆಗೊಂಪಿನ ಪಿಕಿಸೊರೆಯೋಡು ಕೆಲದರಿಮೂಗಿ ಕರದ ತ್ರಿಶೂಲ ಜಡೆಯೊತ್ತ ಜೋಗಿಗಳಿರಲೊಪ್ಪಿತಾ ರುದ್ರಭೂಮಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೧೮).

[ಅರಿ + ಮೂಗು + -ಇ]

ಅರಿಯ 'ಅರಿದು' ನೋ.

ಅರಿಯಮ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಧರಣಿ ಪಾಲಕನಾಗಳು ಹಿಡದರಿಯಮರಸಂ ಮರಳಿ ಬರುತಂ (ಬಸಪು. ೫೩-೪೬). [< ಸಂ. ಅರ್ಯಮನ್]

ಅರಿಯಮಾನ್ಯಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯವಂಶ: ಅಳವಿದೂರಕನರಿಯ ಮಾನ್ಯಯದರಸು ಸ್ವಂಜಯನ ನಗರವಿದು (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೧೫).

[ಅರಿಯಮ + ಅನ್ಯಯ]

ಅರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು ; ಸೀಳಿಸು : ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುದುಮಲ್ಲದೆಯದನರಿಯಿಸಿ . . . ಸೊಸೆವಿರ್ಗಿಲ್ಲಂ . . . ಸಮ್ಮ ವಾವುಗೆಯನಲ್ತೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೨೦ ವ ; ೧೨೧).

[ಅರಿ + -ಇಸು]

ಅರಿಯಿಸು 'ಅಱಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅರಿಯುವತಿ (ನಾ). ಶತ್ರುಪ್ರೀತಿ : ಅರಿಯುವತಿಬಾಪ್ಪ ಬಿಂದೂತ್ವರಂಗಕಳಸ ಸೂತ್ರಹಾರಮಂ ಸ್ತನದೊಳ್ ಪೋಲ್ತರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೧೪).

[ಅರಿ + ಯುವತಿ]

ಅರಿಯ (ನಾ). ಶತ್ರು ರಾಜ : ಅರಿಯ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತಂ ಅರಿಯ ಸೇವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೫ ; 1019) ; ಕರ್ಣಾಸ್ತ್ರ ಹತಿಯಲಪಾಯವರಿಯರಿಗಪೂರ್ವವೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೬).

ಅರಿಯ ಗಜಸಿಂಹ = ಶತ್ರುರಾಜರೆಂಬ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹ ದಂತಿರುವನನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ರಾಜನಾಳುತ್ತಿರ್ಪನರಿಯ ಗಜ ಸಿಂಹ ದೇವರಾಜೇಂದ್ರ (ರಾಘ. ೧-೪೧) ; ಅರಿಯ ಗಂಡರಡಾವಣೆ = ಶೂರರಾದ ಶತ್ರುರಾಜರಿಗೆ ಹಗ್ಗವಾಗಿರುವನನು, —ಬಂಧಿಸು ವನನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಅರಿಯ ಗಂಡರಡಾವಣೆ ಶ್ರೀವೀರಭಯಿರಪ (ಎಕ. XI, ಮೂಡಗ. ೪೦-೮ ; 1552). ಅರಿಯದಲ್ಲಣ = ಶತ್ರುರಾಜರಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವನನು : ಅರಿಯದಲ್ಲಣ ಸಾಂಬಸುರವನು ತಿವಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೬-೧೮). ಅರಿಯವಿಭಾಡ = ಶತ್ರುರಾಜರನ್ನು ಸೀಳುವನನು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ಅರಿಯವಿಭಾಡ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೦೫-೩ ; 1357) ; ಅರಿಯವಿಭಾಡ . . . ವೀರ ಬುಕ್ಕಣ್ಣವೊಡೆಯರು (ಮೈ. ೮ ರಿ. ೧೯೨೮, ೪-೪ ; 1369). [ಅರಿ + ರಾಯ]

ಅರಿಯದಳ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜರ ದಂಡು : ಸಂದಣಿಸಿತರಿಯದಳ ಜಲರಾಶಿ ಜರಿವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೧೯).

[ಅರಿಯ + ದಳ (< ದಳ)]

ಅರಿಲ್ 'ಅಱಿಲ್' ನೋ.

ಅರಿಲುಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಕಲ್ಲಡಿ ಶಂಖಪಾಯ ನರಿಲುಂಬನಾ ಮೂಗಂ (ತ್ರಿಪುನಿ. ೫೭-೮). [ಅರಿಲ್ + ಉಂಬ ?]

ಅರಿಲ್ಟಿ 'ಅಱಿಲ್ಟಿ' ನೋ.

ಅರಿವಡೆ (ನಾ). = ಅರಿಬಲ : ಅಡವಿಯ ಕಿಚ್ಚಿನಾರ್ಭಟಿಯಂತಿಹರರಿ ವಡೆಗಾ ನೃಪನ ಸುಭಟರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೫-೩೬). [ಅರಿ + ಪಡೆ]

ಅರಿವನ್ನು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಹುನುಪಲ್ಕೆಯ ಮಾದಗರ ಕಮ್ಮಯನಂ ಮಗಂನ್ ಅರಿವನ್ನು ಗಾವುಣ್ಣುಗೆಯ್ಯ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೩೨-೪ ; 964). [< ಅರಿವರ್ನು ?]

ಅರಿವರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಗಳ ಗುಂಪು ; ಶತ್ರು ಸಮೂಹ. ೨. = ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ : ವೀರಭಕ್ತಿ ವಿಚಾರವೆಂಬ ಕಠಾರಿಯಿಂದರಿವರ್ಗ ವೆಂಬಾವರಣವನೊಡಸಿಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೩೪-೩೪). [ಅರಿ + ವರ್ಗ]

ಅರಿವಾಹಿನಿ (ನಾ). = ಅರಿಬಲ : ಇಕ್ಕ ಮಿಕ್ಕನರಿವಾಹಿನಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೫). [ಅರಿ + ವಾಹಿನಿ]

ಅರಿವಾಳ್ (ನಾ). ೧. ಕುಡುಗೋಲು ; ಬೆಳೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ನಸುಬಾಗಿಡ ಅಲಗುಳ್ಳ ಸಾಧನ : ಇರೆನ್ನಿರೆಂ ಸತ್ಯವಿದ ಸತ್ಯವೆಂದನು ತೆ ಅರಿವಾಳನಿರದೆ ಹೆಡತಲೆಗಾಗಿ ನೋಹಿಸುತೆ (ಅರ. ೫೨). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಡಿಯಂ ಕೊಡುವ ನರಿವಾಳ್ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವನಿಕ್ಕುವನೆಮ್ಮ ರೇಚಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೯-೩೭). [ಅರಿ + ವಾಳ್. / ಕವಿ, ಮುಲ. ಅರಿವಾಳ್]

ಅರಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು (?) : "ಮಂಪಳಂ - ಅರಿ ವಾಳ, ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೫). [?]

ಅರಿವಿಲಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವನನು ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ. 'ನಾಣಿಲಿ', 'ಪಲ್ಲಿಲಿ', 'ಅರಿವಿಲಿತನ' ಪರಾ.

[ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + -ಇಲಿ]

ಅರಿವಿಲಿತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ : ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಅರಿವಿಲಿತನ ಇಷ್ಟದೂರ ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲ (ನಮ್ಮನು. ೨೨೮). [ಅರಿವಿಲಿ + -ತನ]

ಅರಿವಿದಾರ (ನಾ). ಹಗೆಯನ್ನು ಸೀಳುವನನು : ಐವರು ಕುಮಾರಕ ರುಪ್ಪವಡಿಸಿದರರಿವಿದಾರರು ಮಾಡಿದರು ಮಾಂಗಲ್ಯ ಮಜ್ಜನವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪). [ಸಂ.]

ಅರಿವಿಧುಂತುದ (ನಾ). ಶತ್ರುವಾದ ರಾಹು : ಸುರನದಿಗೆ ಶಿವನಾಯ್ತು ಮಕರಾಕರಕೆ ಕಳಶಜನಾಯ್ತು ತರಣಿಗೆ ಅರಿವಿಧುಂತುದನಾಯ್ತು ರಥಪದ ತಳಿತ ಧೂಳಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೫೮).

[ಅರಿ + ವಿಧುಂತುದ]

ಅರಿವಿರಾಮ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದನನು : ಒಲ್ಲೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ನಿಜಾಗ್ರಭವನಂ ದೈತ್ಯಾರಿ ತೇಜೋಭಿರಾಮನನುಗ್ರಾಂ ವಿರಾಮನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೮). [ಅರಿ + ವಿರಾಮ]

ಅರಿವು 'ಅಱಿವು' ನೋ.

ಅರಿವುಗೇಡಿ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತಿಳಿಗೇಡಿ : ಸುಧಾ ರಿಸಿಕೊಳ್ಳೊ ಅಬ್ಬರದಾಗ ಅರಿವುಗೇಡಿ ಹಂಗ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೧) ; ಇಂದಿನ ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆ ಅವಳನ್ನು ಆರೀತಿ ಅರಿವುಗೇಡಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು (ಹಕ್ಕಾ. ೧). [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ಕೇಡಿ]

ಅರಿವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ದಾರಿಯದ್ದಕ್ಕು ಎಡವಿ ಬಿದ್ದಿದೆ ಸ್ಮರಣೆ ಅರಿವುಗೊಡದೊಲು ಎಲ್ಲೊ ಜನುಗಿದೆ ಕರುಣೆ (ಸಲಮು. ೬೩). [ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ಕೊಡು]

ಅರಿವುದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಚಕಿತನಾಗು ; ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪು : ಏನು ಸುಂದ ರಿಯೋ ಆವಳು ! ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ನಾನು ಅರಿವುದಪ್ಪಿದೆ (ಕೊತಕಾ. ೧).

[ಅರಿವು (< ಅಱಿವು) + ತಪ್ಪು]

ಅರಿವೆ 'ಅಱಿವೆ' ನೋ.

ಅರಿವೆಅಂಚಡಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಬರೆ ; ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರ : ಸಾಂಬಾರ ದಿನಸು, ಮದ್ದಿನ ದಿನಸು, ಅರಿವೆಅಂಚಡಿ ಇಂಥ ಯಾವ ಸಾಮಾನುಗಳೂ ಅವರಲ್ಲಿವೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೭). 'ಅಂಚಡಿ' ಪರಾ.

[ಅರಿವೆ (< ಅಱಿವೆ) + ಅಂಚಡಿ]

ಅರಿವೆಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಅರಿವೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿದ ಕಾಲುಳ್ಳವನು ; ಪೋಲೀಸರವನು : ಪೋಲೀಸು ಸ್ವೇಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೆ ಎಂದು ನೋಡಿದೆವು. ಒಬ್ಬ ಅರಿವೆಕಾಲು (ಕಾನ್ ಸ್ಪಬಲ್) ಮಲಗಿದ್ದ (ಜೆಸ್ತಕ. ೩೧). ೨. (ಉಕ) (ಅಶಕ್ತಿಯಿಂದ) ಬಟ್ಟೆಯಂತೆ ಜೋಲಾ ಡುವ ಕಾಲು. [ಅರಿವೆ (< ಅಱಿವೆ) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಅರಿವೇಣಿ 'ಅಯ್ಯಣಿ' ನೋ.

ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳೆಂಬ ಒಳಗಿನ ಆರು ಶತ್ರುಗಳು : ಮಲೆತು ಚಿನ್ನಟ್ಟುವ ಮಹಾರಿಷಡ್ವರ್ಗಮಂ ಗೆಲಲಜಯದವನಾವ ಹಗೆಗಳಂ ಗೆಲುವೆ (ಹಜಕಾ. ೯-೯).

ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗದೂರ = ಆರು ಅಂತಶತ್ರುಗಳಿಂದ ದೂರನಾದ ವನು : ಶ್ರೇಷ್ಠನಘಸಂಹಾರಿ ಭಕ್ತಸ್ತಪ್ಪನರಿಷಡ್ವರ್ಗದೂರನು ನಿಷ್ಕಿತೇಂ ದ್ರಿಯ ಲಿಂಗಸುಖ ನಿಷ್ಕಾಪರಂ (ಬಸಪು. ೨೧-೪). [ಅರಿ + ಷಡ್ವರ್ಗ]

ಅರಿಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದು.

೨. ಶುಭ; ಮಂಗಳ. ೩. ದುರದೃಷ್ಟ; ಅಶುಭ; ಕೇಡು: "ಅಶುಭದಲ್ಲಿಯೂ ಅರಿಷ್ಟಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೪-೧೪); ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೊದಗಿದ್ದ ಅರಿಷ್ಟವನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕಿದ ರಾಮನಾಥ (ಸಂಜುಂಡ. iv ಪ್ರಸ್ತ.); ಅರಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅಂಗಾರಕನೇ ಗುರಿ (ಗಾದ). 'ಬಾಲಾರಿಷ್ಟ' ಪರಾ. ೪. ಅ ಪ ಶ ಕು ನ. ೫. ಕಾಗೆ: "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಕರಟಃ... ವಾಯಸಃ—ಈ ೧೦ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೨). ೬. ಮಜ್ಜಿಗಿ: "ಅರಿಷ್ಟಂ... ಮಥಿತಂ—ಈ ೬ ಅಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೨೦). ೭. ಬೇವಿನ ಮರ: "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಪಿಚುಮಂಡಃ—ಈ ೨ ಬೇವು" (ಹಲಾಯು. ೩೩-೪೩). ೮. ಅರಿಟಾಳದ ಮರ. ೯. ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ. ೧೦. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ಮಾನವಭುಜಾವಸ್ಥಂಭಾರಿಷ್ಟನುಮೆಂಬರಿಷ್ಟನುಮಂ... ಎಂಬ ದಾನವರುಮಂ ಕರೆದು (ಜಗವ. ೩-೨೨ ವ). ೧೧. ಶತ್ರು. ೧೨. ರೋಗಾದಿ ಉಪದ್ರವ: "ಉಪಲಿಂಗಂ, ಅರಿಷ್ಟಂ...—ಈ ೧೦ ಉಪದ್ರವಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೨೭). ೧೩. ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ: "ಹಡವಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಮದರಿಷ್ಟಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೧). ೧೪. ದುಷ್ಟ; ಕೆಡುಕ: ನೀನು ಸುಮ್ಮನೆ ಅರಿಷ್ಟನಾಗಬೇಡ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಬದುರ. ೧೦೫). ೧೫. [ಜೈನ] ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ತೆರ, —ಬಗೆ: ಸಾರಸ್ವತರುಂ... ಅರಿಷ್ಟರುಮೆಂದು ಲಾ ಕಾಂ ತಿಕ ರೆಂಟು ತೆಜಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೨). ೧೬. [ಜೈನ] ಒಂದು ರತ್ನವಿಶೇಷ: ರುಚಿಕಾಚಳದ ಮೂಡಣ ದೆಸೆಯ ಕೂಟಿಂಗಲೊಳಿರ್ಪ ವೈಡೂರ್ಯದ ವಿಜಯೆಯುಂ... ಅರಿಷ್ಟದಪರಾಜಿತೆಯುಂ... ಅಂಜನಮೂಳಕದ ನಂದ ವರ್ಧೆಯುಮೆಂಬ ದಿಗ್ವೀವಿಯರೆಣ್ಣರುಮಂ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೧೧-೧೨೨ ವ). ೧೭. [ವೈದ್ಯ] ಔಷಧಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದು ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನು, ಬೆಲ್ಲ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ಭೂಪುಟವಿಟ್ಟು ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವವಸ್ತು. 'ದಶ ಮೂಲಾರಿಷ್ಟ', 'ದ್ರಾಕ್ಷಾರಿಷ್ಟ' ಪರಾ. ೧೮. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಅರಿಷ್ಟಸುಮನವೆಂಬೆದು ಮಂತ್ರನರಕಂಗಳೊಡನೆ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ಅರಿಷ್ಟಗೇಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು; ಕೆಡು ಕನ್ನು ತರತಕ್ಕದ್ದು: ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೂ ಸು ಹುಟ್ಟಿತಲ್ಲಾ ಕರೆ, ಹುಟ್ಟಿ ಹುಟ್ಟುತಲೆ ದೇಶ ತುಂಡಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹುಟ್ಟುತು. ಅರಿಷ್ಟಗೇಡಿ ಮುಂದ ಏನೇನ ಅಗುತ್ತೋ (ಅಮಗಾಂ. ೨೫). [ಅರಿಷ್ಟ + ಕೇಡು + -ಇ]

ಅರಿಷ್ಟಘರಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅರಿಷ್ಟರಿಗೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಾಗಿರುವವನು; ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಅಕಲಂಕರಾಮ ತಳವರ್ಗ ತಳ ಪ್ರಹಾರಂ ಅರಿಷ್ಟಘರಟ್ಟಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟಕಾಳಕೂಟಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ). [ಅರಿಷ್ಟ + ಘರಟ್ಟಿ]

ಅರಿಷ್ಟನಿವಾರಕ (ಗು). ಕೇಡನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ: ಹಳಿಬೀಡಿನ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವೀಲವೆಂದು ಕಾಣುವ ಇಂಥ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಶುಭದಾಯಕವೆಂದೂ, ಅರಿಷ್ಟ[ಸ್ವ]ನಿವಾರಕವೆಂದೂ ಜನರು ತಿಳಿದಿದ್ದರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೩೩). [ಅರಿಷ್ಟ + ನಿವಾರಕ]

ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿ (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಸಹೋದರ. ೨. [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು: ಆ ಸುರೇಶ್ವರಂ ತ್ರಿವಿಷ್ಟ ಪಾರ್ಥಿಶ್ವರಂಗೆ ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬ ಪುಣ್ಯಾಭಿಧಾನಮನಿಟ್ಟು (ನೇಮಿಪು. ೮-೧೬೬ ವ). ೩. ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು: ಅರಿಷ್ಟ ನೇಮಿಯು... ಗೊಮ್ಮಟ ವಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದ್ದಿತು (ಹೂಯ್ಯವಾ. ೨೧೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ನೇಮಿ]

ಅರಿಷ್ಟಪತಿ (ನಾ). ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ; ಗಣಪತಿ: ತುಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದದ್ದಾ ಮಹೇಶಾರಿಷ್ಟಪತಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಪು] ನೃಪಕ್ಕಪಣರಲ್ಲಾ ತುಷ್ಟನಾದವನೇ ಕೃತಾರ್ಥನು (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೩೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ಪತಿ]

ಅರಿಷ್ಟಶಾಂತಿ (ನಾ). ಅರಿಷ್ಟ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಶಾಂತಿ: ಅರಿಷ್ಟಶಾಂತಿಗಾಗಿ ನವಗ್ರಹಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಅರಿಷ್ಟ + ಶಾಂತಿ]

ಅರಿಷ್ಟಸದ್ಮ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ; ಸೂತಿಕಾ ಗೃಹ: ಪಿಚುಮಂಡ ಪಲ್ಲವಸಮುಲ್ಲಸಿತಂ ಮುಸಲೋರು ಸೀರಡಂಬರಯುತಮೇಂ ಮನಕ್ಕೊಲ ವನಿತ್ತುದೊ ಬಾಗಿಲರಿಷ್ಟಸದ್ಮದಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೭). [ಅರಿಷ್ಟ + ಸದ್ಮ]

ಅರಿಷ್ಟಾಂಶ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅಶುಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ (ನಕ್ಷತ್ರ ಅಥವಾ ರಾಶಿಯ) ಭಾಗ: ಉತ್ಪನ್ನನಾದಂ ಮೂಲನಕ್ಷತ್ರದಿಂದರಿಷ್ಟಾಂಶದೊಳ್ ಸುಕುಮಾರನು (ಜ್ಯಮಿಭಾ. ೨೮-೧೪). [ಅರಿಷ್ಟ + ಅಂಶ]

ಅರಿಷ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಲಿಂದತ್ತಮೇಕರಜ್ಜು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದೊಳಮುರಿಸ್ವೆಯೆಂಬ ಪೆಸರನುಳ್ಳ ಧೂಮಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ಯ್ದನೆಯ ನರಕದಿಲಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಮೂಜುಲಕ್ಕಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೬ ವ). [ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟಾ]

ಅರಿಸಮಾಸ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸ; ವಿರುದ್ಧ ಸಮಾಸ: "ಕನ್ನಡ (ದೇಶ್ಯ ಅಥವಾ ತದ್ಭವ) ಪದಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಕ್ಕೂ ಸಮಾಸವು ಕೂಡದು. ಇದನ್ನು ಅರಿಸಮಾಸ ವೆನ್ನುವರು" (ಕೃಷಿಡಿ. ೨೨); ಅರಿಸಮಾಸಕ್ಕೆ - ಮುಖತಾವರೆ, ಅರಸು ಕುಮಾರಂ, ಕೆಳದಿಸಮೇತಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಅರಿಪದ' ಪರಾ. [ಅರಿ + ಸಮಾಸ]

ಅರಿಸಿನ, ಅರಿಸಿಣ, ಅರಿಸಿನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಗೆಡ್ಡೆ, —ಅದರ ಪುಡಿ; ಹರಿದ್ರೆ: ಅಗಳೆ ತಂಬುಲಮರಿಸಿನಮಾಗಳಿ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೦೯); ಜವೆ ತಿಲಮುರ್ದಿಂಗರಿಸಿನಮೆಂ ಬಿವನಿಂಬಾಗರೆದಿಕ್ಕಿ ಬಾಕ್ಕೆ ಮಾಚ್ಚಿ ಸಂಡಗೆಗಳುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೭); ಕಳಸಗಳನ್ನಿಕ್ಕಿಯರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಗಳ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯಿಟ್ಟು... ಕಾವೇರಿಯನೊಲಿದು ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪರಲ್ಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫-೫೩). ೨. ಅರಿಸಿನ ಹಾಕಿದ (ಬಿಸಿ) ನೀರು: ಅರಿಸಿನವನೆ ಮಿಂದು ಹೊಂದೊಡಿಯನೆ ತೊಟ್ಟು ಪುರುಷನ ಒಲವಿಲ್ಲದ ಲಲನೆಯಂತಾಗಿದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೬೯). ೩. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣ. ೪. ಅರಿಸಿನಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ. ಅರಿಸಿಣ: ೧. ಅರಿಸಿಣ ಬಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ವರುಷದ ಕೂಳು ಕಳಕೊಂಡ (ಗಾದ). ಅರಿಸಿನ: ೧. ಧರಣಿಮಜ್ಜನಗೈದು... ಅರಿಸಿನವನ್ನು ತಿಗುರೊಲು ರಮ್ಯದೆ ಮೆಜಿದುವು ಶಾಲಿಕ್ಷೇತ್ರಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨೦-೪).

ಅರಿಸಿನಕೊಂಬು = ಅರಿಸಿನದ ಗೆಡ್ಡೆ: ಅರಿಸಿನಕೊಂಬನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಪುಡಿಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಅರಿಸಿನಗೊಡು = ಅರಿಸಿನವನ್ನು ಕೊಡು: ಎಣ್ಣೆಯರಿಸಿನಗೊಟ್ಟರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೦). ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ = ಆರತಕ್ಷತೆಗೆ ಬಣ್ಣ; ಸಂತೋಷಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಣ್ಣ: ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ಎಂದು ಊರಿನವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕರೆದರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಹರಿದ್ರಾ. / ತಮಿ. ಅರಿಸಣ]

ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ (ನಾ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣವಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕಾಮಾಡೆ: ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಟೈಫಾಯ್ಡ್ ರೋಗಾಣುಗಳು ಗರ್ಭವೇಷ್ಣನದಿಂದ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಜ್ವರ, ಅರಿಸಿನ ಕಾಮಾಲೆ (Jaundice), ಸೆಳವು... ಮಗುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಕಲರೋ. ೭೧); ಅರಿಸಿನಕಾಮಾಲೆ ರೋಗದವನಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಹಳದಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅರಿಸಿನ + ಕಾಮಾಲೆ]

— ಅರಸಿನಕುತ್ತು (ನಾ). = ಅರಸಿನಕಾಮಾಲೆ : ಅರಸಿನಕುತ್ತುದವನಿಗೆ
ಲೋಕವೆಲ್ಲಾ ಹಳದಿ (ಕನ್ನ. ೮).

[ಅರಸಿನ + ಕುತ್ತು. / ತುಳು. ಅರಸಿನಕುತ್ತು]

ಅರಸಿನತೇಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ತೇಗದ ಮರ.

[ಅರಸಿನ + ತೇಗ]

ಅರಸಿನಮುಂಡ (ನಾ). (ಕರಾ) = ಅರಸಿನ ಕಾಮಾಲೆ : ಅರಸಿನ
ಮುಂಡದವನಿಗೆ ಊರೇ ಅರಸಿನ (ಗಾಡ).

[ಅರಸಿನ + ಮುಂಡ. / ತುಳು. ಅರಸಿನಮುಂಡ]

ಅರಸಿನಮುಂಡಿಗೆರೋಗ (ನಾ). = ಅರಸಿನಕಾಮಾಲೆ (ದಕ. ೪).

[ಅರಸಿನ + ಮುಂಡಿಗೆ + ರೋಗ]

ಅರಸಿನವುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಸಿನವುರನಾಮ
ಗ್ರಾಮ; (ಮೈಸೂರು. ೧೯೩೫, ೪೦-೬೯; 951). [ಅರಸಿನ + ಪುರ]

ಅರಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೊಯ್ಲುಹಾಕಿಸು :
ಅಸಮಲೋಚನ... ಶಿಶುವನರಿ [ಪಾಶಾಂ. ನಜ] ಸುವ ಮರಳಿ ಬರಿಸುವ
ಗಸಣೆಯೇತಕೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೬೫); ಸರಸತಿಯ ನಾಸಿಕವನರಿಸಿ ಚಂದ್ರನ
ನೊರಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೫೨-೨೨).

ಅರಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೊಯ್ಲಿಕೊಳ್ಳು; ಪೊನ್ನ ಸುರಿಗೆಯೆನೆ ಮೂಗ
ನರಿಸಿಕೊಳ್ಳುದು ಚದುರೆ (ಸಮಪ. ೫-೬೪). [ಅರಿ + -ಇಸ್ಯ]

ಅರಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಡಿಸು; ಎಕ್ಕು; ಹತ್ತೀ ಅರಿಸ್ಸು ಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ.
೪-೧೫೯). [< ಅರಿಸ್ಸು ?]

ಅರಿಸೆ, ಅರುಸೆ (ನಾ). ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ; ಮೊಳೆರೋಗ : “ಅರಿಸೆಯುಳ್ಳ
ವನಂ ಅರ್ಶನಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೨). ಅರುಸೆ : ಅಳಿ
ಯಿಂದಂ ಕಾಮಾಲೆ ತಂಡುಳಜಲದಿಂದರುಸೆ [ಪಾಶಾಂ. ರಿಸಿನ] ತಾಂಗಳ
ಗಂಡಕ್ಷಯವಾತಂಗಳೆ ಕಿಡುಗು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೯); ಚಿತ್ರಕಮಂ
ಗೋಜಲದೊಳ್ ಕುಡಿದಳೆಗೂಟುಣೆ ಕೆಲವುಂದಿವಸಕ್ಕೆ ಕಿಡುಗುಮರುಸೆಯೆ
ಮೊಳೆಗಲ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೪೩). [< ಸಂ. ಅರ್ಶನ್]

ಅರಿಹ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಕೊಯ್ಲು : ಕಾವಣದರಿಹದ ಲಾಳ
ಭಾಗವೊಂದು (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೫೨-೪೧; 1103); ಎಲೆಯಂತರಿಹಕ್ಕೆ
ವಂದು ನಾರಂತಿ ಹೊಸೆಹಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೩-೭೭). ‘ಅರಿಹ
ಕೊಟ’ ಪರಾ. [ಅರಿ + -ಹ (< -ಹೃ)]

ಅರಿಹ್ಲ ‘ಅರುಹ’ ನೋ.

ಅರಿಹಂತ ‘ಅರುಹಂತ’ ನೋ.

ಅರಿಹಕೊಟ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲು ಮಾಡುವವನು; ಪೈರುಗಳನ್ನು
ಕೊಯ್ಲುುವವನು; ಒಕ್ಕಣೆಗಾರ (?) : ಅರಿಹಕೊಟರಲು ಕೊಯ್ಲು
ಗಳಲುಂ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ ಪವಿತ್ರಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಬಾಡಿನ ವಳವೆಗೆ
ವೊಂದು ಸೂಡು ಅಯ್ಲು ಕೊಯಿ (ಮುಂಬಯಿ. X, ೨೪೯-೭೫; 1219).

[ಅರಿಹ + - ಕೊಟ ?]

ಅರಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ತೆನೆಗೂಡಿದ ಹುಲ್ಲಿನ ಕಂತೆ : ಬಡಗಿಗಳು ಒಂದು
ಹೊರೆ ಭಾರಿಯಾದ ಅರಿಹುಲ್ಲನ್ನು (ಭತ್ತ ಸಹಿತವಾದ ಹುಲ್ಲು) ಹೊತ್ತು
ಕೊಂಡು ಬರುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೩); ಹಂಕಲು (ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿ)
ಆಯುಕ್ತಿದ್ದವನಿಗೆ ಅರಿಹುಲ್ಲು (ಕಂತೆ ಹುಲ್ಲು) ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು
(ಹುಟ್ಟಹ. ೧೨೨). [ಅರಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅರು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಇಷ್ಟಪಡು.

ಅರುತ್ತು (ಭೂತಕ್ರ). ವಾಜಿಮಾಂಸಮನಲಂಪಿಂ ಮೆಲ್ವ ಮಾತಂಗ
ಭೀಕರಕುಂಭಸ್ಥಿತರಕ್ತಪಾನಮನರುತ್ತಾನೆಂದದಿಂ ಪೀರ್ವ (ಎಇ. XIX,
೨೩೦-೩೬; 1177). [?]

ಅರು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಮೆಣಸಿಗೆ ಗಿಡ; ಕೆಂಪು ಕಗ್ಗಲಿ : “ಬಿಣಕೆ
ಬಲವತಿಯಕ್ಕುಮೆಸಗಮಿಸುವಕ್ಕುಮರು ಮೆಣಸಿಗೆ” (ಮಂಗರಾ.
೪೨-೩೭). [ಸಂ.]

ಅರು (ನಾ). ೧. ಹುಣ್ಣು; ವ್ರಣ : “ಅರು, ವ್ರಣ — ಈ ೨ ಪುಣ್
(ಹುಣ್ಣು)” (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೮). ೨. ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ. ‘ಅರುಂ
ತುದ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅರುಸ್]

ಅರುಂಗಳ (ನಾ). [ಜೈನ] ಯತಿಗಳ ಒಂದು ಶಾಖೆ : ಅರುಂಗಳಾನ್ವ
ಯದಗುಣಸೇನ ಪಣ್ಣತದೇವಗ್ಗಿ ಮಾಡಿಸಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಕೊಟ್ಟರು
(ಎಕ. II, ೩೫-೪೪; 1056); ಶ್ರೀಮದ್ರವಿಳ ಸಂಘದರುಂಗಳಾನ್ವಯದ
(ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೯-೨೬; 1160). [?]

ಅರುಂತುದ (ಗು). ೧. ಮರ್ಮವನ್ನು ನೋಯಿಸುವ. (ನಾ).
೨. ಮರ್ಮವನ್ನು ನೋಯಿಸುವವನು : “ಅರುಂತುದಂ ನೋಯಿಸು
ವನಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೫); ಅನ್ಯರೊಳಗ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಂಧ್ರಾ
ನ್ವೇಷಣಂಗೆದು ಶರರರುಂತುದರಪ್ಪರು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಅರುಂಧತಿ (ನಾ). ೧. ವಸಿಷ್ಠನ ಪತ್ನಿಯ ಹೆಸರು : ಪತಿಭಕ್ತಿ
ಯೊಳರುಂಧತಿಗೆ ಸರಿ (ಹಜಕಾ. ೧-೪೪). ೨. ಒಂದು ಸಣ್ಣ ನಕ್ಷತ್ರದ
ಹೆಸರು : ಸಪ್ತರ್ಷಿಮಂಡಲ—ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಎರಡ
ನೆಯ ನಕ್ಷತ್ರವೇ ವಶಿಷ್ಠ; ಅದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗಿರುವ
ನಕ್ಷತ್ರವೇ ಅರುಂಧತಿ (ಆಕಾಶ. ೬೮). [ಸಂ. ಅರುಂಧತೀ]

ಅರುಂಪೆಟಲ್ (ನಾ). ಪಡೆಯಲು ಕಷ್ಟವಾದುದು : ಅರುಂಪೆಟಲ್
ಕಾದಲ್ ಪೆಣ್ಣಣ ಕಲ್ಪಿನ್ (ಹೊಂಗಲು. ೪೪-೭).

[← ತಮಿ. ಅರುಂಪೆಟಲ್]

ಅರುಂಬು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು (*).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರುಂಬು; ಮಲ. ಅರಿಂಪು]

ಅರುಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಿದಿರು ಕೋಲು : ಎತ್ತುಕಾಯುವವನಿಗೆ
ಎಳೆಸಣ್ಣ ಅರುಕಡ್ಡಿ ಪಚ್ಚಿ ತೆನೆಯಂತ ನಾಗಸರ ತಕ್ಕೊಂಡು ಎತ್ತಿನ ಜ್ಞಾನ
ಮರೆತಾನು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೦). [ಅರು ? + ಕಡ್ಡಿ]

ಅರುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ
(ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೩೯). [ಅರು (< ಅರ್) + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : ಹೇನು, ತಗಣೆ, ಅರುಗ,
ಜಿರಲೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). [?]

ಅರುಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಂಕ (?) : ದೇಶದವರು ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಿಗೆ
ಅರುಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹ[ಡಿ]ದ ವಸ್ತುವ (ಕಾ. I, ೫೩-೩೫; 1433);
ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರು ಎಜದು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ತೆಲು ಮುಡಗಡಿ
ದೇವರ ದಮ್ಮ ಅರುಗಡಿ ಮನೆಹಣ ನೊಗಹಣ... ಮೊದಲಾಗಿ
ಆಲುದೂ ಸಲ್ಲ (ಕಾ. I, ೫೪-೩; 1433). [?]

ಅರುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಚಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು. ೨. ಕಳಿಸು;
ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ರಾಮನಿಂದಧಿಕ ಭರತ ಧರೆಯನಾಳಲಿ ಗಹ
ನಕೇಂ ನಿಂತುದಿಂ ರಾಮನರುಗಿಸೆಂದೊರೆವೆಯಾತನ ಕಳುಪಲೇ ಲೋಕ
ಹರುಷಪರದೆಂತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೬-೩೬). [ಅರುಗು + -ಇಸ್ಯ]

ಅರುಗು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ, —ಹೋಗು : ಭಾನುಕುಲ ಸಂಭೂತಕಥಿ
ನಾಥ ನೆರವಿಗೇಂ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಹುದು ಕರಗತಮಾದ ಧರಣಿಯಂಜಿಟ್ಟರು
ಗಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೦-೯); ವೈದೇಹಿ ಸಾಧ್ವೀಮತವ ಮೀರದೆ ಸಂತಸ
ದಲರುಗಿಸರ್ವರು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೪-೬; ೩-೬-೧೦; ೫-೩-೩೦ ನೋ).

[ದೇ || ತಮಿ. ಅರುಕು, ಅರುವು = ಸಮಾಪಿಸು; ತೆಲು. ಅರುಗು =
ಹೋಗು]

ಅರುಗು, ಅರಗು (ನಾ). ಅಂಚು; ಪಕ್ಕ; ಮಗ್ಗಲು; ಕಡೆ: ಇನಿಯನ ಮೊಗದ ಮುನಿಸು ತಿರುಳುವುದೋ ಘನವಹುದೋ ಎನುತವೆ ಬಾಳಾಂಕಿಯ ಮನೆಯರುಗಂ ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ನಿಂದೋಸರು ಗೇಳ್ವಾ ವನಿತೆಯರವನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೬೫); ಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗ ದಂತಾವೆಯದಪರುಗಮೆಟ್ಟುತ್ತಪ್ಪದಿಗ್ಗಜಗಳು (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೧೩-೧೧). ಅರಗು (ಕ).

ಅರುಗಾಗು = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಲ್ಲು; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಬಿಲ್ ಹಿಡಿದಣ್ಣ ಅರುಗಾಗೊ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಸತ್ತಿಗ್ಗಾರುತಿ ಬೆಳಗೇವು (ನಾಸದ. ೯೯); ಅಲುಗದೆಯ ನೋಡುತಿರು ಅರುಗಾಗಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫-೩); ಬಂದ ಗವುಂಡನು... ಮುಗಿದ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅರುಗಾಗಿ ನಿಂತನು (ಸವತಿ. ೧೬೨). ಅರುಗುಮಾಡು = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೂಕು: ನಮಗೆ ಬರುವ ಸಿದ್ಧಾಯ ಸೊನ್ನೆ (ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಮಿಂಚು) ಅವನನ್ನೆ ಅರುಗು ಮಾಡುವುದು (ತುಂಗಭ. ೫೨).

[ದೇ || ತಮಿ. ಅರುಕು; ಮಲ. ಅರು, ಅರುವು; ತುಳು. ಅರು, ಅರುಗು]

ಅರುಗುಗಾಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟು (?): ಬೋದಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಂಭವೆಂಟು ಅರುಗುಗಾಲು ಹತ್ತು ತೊಲೆವೊಂದೆ ಹೇಜುತ್ತು ಮುಚ್ಚಳ ವಲಗೆಗೆ ದಿಕ್ಕುಗಾಣದೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಗಳೆಲ್ಲರೂ (ಭೀಮನ. ೨೨೪); “ಜೀವರಿಗೆ ದಶವಾಯುಗಳೆ ದುಶ್ಚರಿತ್ರವಾಗಿಹವೆಂಬುದೀಗ ಅರುಗುಗಾಲು ಹತ್ತು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ” (ಭೀಮನ. ೬೯೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರುಕುಕ್ಕಾಲ್ = ಹೊಸ್ತಿಲು; ಬಾಗಿಲಚೌಕಟ್ಟು]

ಅರುಚಿ (ನಾ). ೧. ರುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಎಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕಟಪ್ರದೇಶ ಭಾಗಕ್ಕಂ ಕಣ್ಣಿನೀರ್ ಬರ್ಪುದಕ್ಕಂ ಅರು ಚಿಮೇಕೆ ಮದರ್ನ ಮಾಡಿಸಿದಿರಲ್ಲೆನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೭-೩); ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಕರಿಣವುಂಟೆ ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಕುಲವುಂಟೆ ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಅರುಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅನುರುಚಿ]ಯುಂಟೆ (ಬಸವ. ೨೮೫); ಭಕ್ತಿರುಚಿಕನು ಬಸುಪೊಳಿ ಹನಾಗಿ ಕಮಳವದನೆಗೆ ರುಚಿಯರುಚಿಯಾಯ್ತು (ಬಸಪು. ೩-೧). ೨. ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೩. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರುಜ (ನಾ). ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು: “ಅರುಜಾದ್ರಿ ಮನೋಹರ ಸಹ್ಯ ವಾಚಕಂ” (ನಾನಾರ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಅರುಟಾಲ ‘ಅರುಟಾಳ’ ನೋ.

ಅರುಟಾಳ, ಅರಟಾಳ, ಅರಡಾಳ, ಅರಿಟಣ, ಅರಿಟಾಳ, ಅರುಟಾಲ, ಅರುತಾಳ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ ಉಜ್ಜಿದಾಗ ನೊರೆಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ; ಅಂಟುವಾಳ: ಅರುಟಾಳಂ, ಹಾರಿವಾಳಂ... ಲೊಕ್ಕಿ (ಗಿಂಕ. ೧-೭೨); ಅಂಕೋಲೆಯ ಮದಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಾಕ್ಷಿಯದೊಂದರು (ಟಾ)ತಾಳದ ಮದ ಶಮನಂ (ಖಮದ. ೨-೧೧೪); ತಾರೆ ತಿಗರರುಟಾಳ ಚಿಲ್ಲರನೇಜಾಲಪ್ರತಿ ಹುಣಿಸೆ ನಾನಾಭೂರಿಭೂಜಗಳಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೩). ಅರಟಾಳ: “ಅರಿಷ್ಟ, ಫೇನಿಲಿ—ರಂಗುವಾಲದ ಗಿಡ, ಅರಟಾಳದ ಮರವೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೪).

ಅರಡಾಳ (ಕ). ಅರಿಟಣ: ಸುಜ್ಜಿಲರಳಿಸಾಗಡೆಯದಿ ಸಂಪಗೆ ಬೆಜ್ಜಲು ಬೆಳೆವ ಬಿದಿರ್ ಬೇವರಿಟಣ ಸಜ್ಜರಸ ಕರಂಜಿಗೆಯರನೇಜಾಲ್... ಬೆಳೆ ದಿರಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೪). ಅರಿಟಾಳ: “ಅರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರು]ಟಾಳ ಮದರಿಷ್ಟಕಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೯); “ಅರಿಟಾಳಮನಲರಿಷ್ಟದ್ರುಮಂ” (ಕಶರ. ೪); ಅರಿಟಾಳವಾದುಂಬರ ಹೊನ್ನಿ ಬನ್ನಿಯ ತರುಗಳಿಂದೆಸೆದುದಾ ಕಾಡು (ರಾಮಕಾ. ೧೫-೫೯). ಅರುಟಾಲ: ಅರುಟಾಲ... ದಿಂದ (ರೇವಣ. ೩೭-೧೩). ಅರುತಾಳ: ಬಜೆ ಕಟುಕತ್ರಯಂ ವರಸಮುದ್ರ

ಫಲಂ ಅರುತಾಳಮೆಂಬ ಸತ್ಪುಜಫಲರಾಜಿಯೆಂಬಿನೆ ಕೊಡುಗೆ (ಖಮದ. ೭-೧೫); ಸೊಡರಿಯ ಬೇರರುತಾಳಂ ಗುಡೂಚಿಯಾಡುಳಿಜಮೆಂಬಿನಂ ಕಟಿಯಿಂದಂ ಕುಡಿಯಿಸಲಹಿವಿಷಮುಟುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೫-೬೭).

[< ಸಂ. ಅರಿಷ್ಟ]

ಅರುಟಾಳಕೆ (ನಾ). = ಅರುಟಾಳ: ಸಂಪಗೆ ಬಿಕ್ಕ ಕಕ್ಕೆ ತೆಂಗರಳರು ಟಾಳಕಂ ಮರಗಳೊಪ್ಪುಗುಂ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧-೪೭). [ಅರುಟಾಳ + -ಕೆ] ಅರುತಾಳ ‘ಅರುಟಾಳ’ ನೋ.

ಅರುಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: “ಅರುಣಃ, ಶೋಣಃ... — ಈ ೭ ಕೆಂಪು” (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೪); “ಪಾಟಳಂ ಲೋಹಿತಂ ಶೋಣ ಮರುಣಂ ತಾಮ್ರಮೆನೆ ರಕ್ತಕಾಂತಿ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೦); ಮೂಡಿ ದನುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣತರುಣಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೮೭೦). ೨. ಸೂರ್ಯನ ಸಾರಥಿಯ ಹೆಸರು; ಗರುಡನ ಅಣ್ಣ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಕಿರಣ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಷ್ಠರೋಗ. ೬. ಪುನ್ನಾಗವೃಕ್ಷ. ೭. ಕೈಲಾಸದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಹಿಮಾಲಯದ ಒಂದು ಶಿಖರದ ಹೆಸರು. ೮. ಉದ್ದಾಲಕ ಮುಷಿಯ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು. ೯. ಸೂತ್ರ; ದಾರ. ೧೦. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ೧೧. ಧೂಳು. ೧೨. ಚಿನ್ನ. ೧೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ವಿಷಕೀಟ. ೧೪. ತಾಮ್ರ; ಕೆಂಪು ಲೋಹ. ೧೫. ಒಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು: ಅರುಣ... ಮೊದಲಾದುವೆ ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿನೇಕ. ೪). ೧೬. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯ ವತ್ಸ್ಯರುಣ... ದೇವರ್ ಬಂದು (ಅದಿಪ. ೯-೬೦೨); “ಕಿರಣಂ ಸಾರಥಿ ವರ್ಣ ಭೇದ ನದಿ ಸೂತ್ರಂ ರೇಣುಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ್ ಅರುಣಾಪ್ತಂ” (ನಾನಾರ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಅರುಣಕಮಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾನರೆ. ‘ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕ’ ಪರಾ. [ಅರುಣ + ಕಮಲ]

ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುತಾನರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವನು. ೨. ಕೃಷ್ಣ: ಅರುಣಕಮಲಾಂಬಕನು ಭೀಮಾದಿಗಳ ಕರೆಸಿದನು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೨-೨೦). [ಅರುಣಕಮಲ + ಅಂಬಕ]

ಅರುಣಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ, — ಕಾಂತಿ: ತನುರೋಮಾಳಿ ತಳಿತುದು ರೋಷವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ಝಳಿಸಿ ಜಡಿದವರುಣಚ್ಛವಿಯಲಕ್ಷಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೩). [ಅರುಣ + ಛವಿ]

ಅರುಣಜಲ, ಅರುಣಜಳ (ನಾ). ಕೆಂಪು ನೀರು; ರಕ್ತ: ಅರುಣಜಲ ದಾಜ್ಯದಲಿ ಬಂಬಲುಗರುಳ ಚರುವಿನಲಿ... ಆಹವಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತನಹೆನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೧೯). ಅರುಣಜಳ: ಮಿಂಬೊಲಸು ನಾರ್ಪ ಮೆಯ್ಯ ಮಳುಂಬಂ ತೂಂಬುರ್ಚಿದಂತೆ ಸುರಿವರುಣಜಳಕ್ಕಂ ಬಿಡದೆ ಕಾಗೆಯುಂ ಪರ್ದುಂ ಬಳಸುವನೆಂದೊಡಿತು ಕಿಮುಗುಳೆಯೊಳರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೯).

ಅರುಣಜಲವರುಷ = ರಕ್ತದ ಮಳೆ: ಅರಿಭಟಿನ ಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಮೊಳಗಿ ನೊಳರುಣಜಲವರುಷದಲಿ ರಿಪುಗಳ ಕೊರಳ ಬನದಲಿ ಕುಣಿದುವೀತನ ಖಡ್ಗವನಕೇಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬-೪೧). [ಅರುಣ + ಜಲ]

ಅರುಣಜಲಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತವನ್ನು ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು; ರಕ್ತದಿಂದ ಲೇಪಿತವಾಗು: ಅರುಣಜಲಂಬೊರೆದಧರಮದಜೊಳೆಯಾದುವ ಜನ ತತಿಯಾ ಸ್ವರಸಂತತಿ ಗರ್ಜಿತಮಾಗಲ್ವೆ... ಹುಲಿಮೊಗಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೪). [ಅರುಣಜಲ + ಪೊರೆ]

ಅರುಣಜಳ ‘ಅರುಣಜಲ’ ನೋ.

ಅರುಣತೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೆಂಪಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಸಳಸಳಿಸ ತರುಣತೆಯ ಸೊಂಪುವೆತ್ತರುಣತೆಯ ತಳಿರಿಡಿದ ತೋರಣದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೧೭). [ಸಂ. ಅರುಣತಾ]

ಅರುಣದಾವರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುತಾವರೆ: ಅರುಣದಾವರೆಯ ಮೊಗ ಬೆಳ್ಳಾ ವರೆಯೊಲಾಯ್ತು (ಪ್ರಾಕರಾ. ೯-೪೪). [ಅರುಣ + ತಾವರೆ]

ಅರುಣದಿನಮಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಸೂರ್ಯ: ಅರುಣದಿನಮಣಿ ಬಯಲದಾವರೆಯನೆ ಪೋಲ್ದಿದನಪರಗಿರಿವರಶಿರದೊಳ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೮೮೦ ಶುದ್ಧಕ). [ಅರುಣ + ದಿನಮಣಿ]

ಅರುಣಮೂಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ; ಬಿಂಡಿಗೆ: “ಅರುಣಮೂಲಮನೆ ಬಿಂಡಿಗವಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಅರುಣವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಟ್ಟೆ: ಅರುಣವಸ್ತ್ರವನಿಟ್ಟು ಶಿರದಲಿ ನೆರೆದು ದಾಸಣದಂಡೆಗಳ... ಬೇಳಿದನು (ಕಾಶಿರಾ. ೨೮-೧೨). [ಅರುಣ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅರುಣವಾರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುನೀರು; ರಕ್ತ: ತಲೆಮಾಲುಗಳು ಹಣ ಸಾಲನೆಡೆಹದರರುಣವಾರಿಯ ತೊಪ್ಪೆಯನೀಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೧೫). [ಅರುಣ + ವಾರಿ]

ಅರುಣಶಾಲಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಭತ್ತ: ಬೆಳೆದು ಪೊದಟ್ಟು ನೀಳ್ವರುಣಶಾಲಿಯ ಸತ್ಯನಶಾಲಿಯಂ ಶುಕಾವಳಿ ನಡೆಗರ್ಚಿ ಪಾಲುನ ಬೆಡಂಗು (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೪-೯೪). [ಅರುಣ + ಶಾಲಿ]

ಅರುಣಸಾರಥಿ (ನಾ). ಅರುಣನನ್ನೇ ಸಾರಥಿಯಾಗುವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಅರುಣ + ಸಾರಥಿ]

ಅರುಣಾಂಗ (ನಾ). ಕೆಂಪಿಗ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗೊದ್ದು: “ಅರುಣಾಂಗ ಮೆನಲು ಕೆಂಪಿಗಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩). [ಅರುಣ + ಅಂಗ]

ಅರುಣಾಂಬು (ನಾ). = ಅರುಣವಾರಿ: ಗಂಟಲಂ ಮುರಿದರುಣಾಂ ಬುವಂ ಪಿಪ್ಪಿದು ಮರ್ದಿಸಿದಂ ವ್ಯವನಂ ಜನಾರ್ದನಂ (ಜಗದ. ೫-೩೮). [ಅರುಣ + ಅಂಬು]

ಅರುಣಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಅರುಣಾಕ್ಷಿ ಮುರಿದ ಪುರ್ವದು ಕರಮೆವುದು ಮುಳಿದು ಮುರಿದ ಮದನನ ಧನು ಪೋಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦-೧೨೩). [ಸಂ. ಅರುಣಾಕ್ಷೀ]

ಅರುಣಾಧರ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ತುಟೆ: ಅರುಣಾಧರದ ಚುಂಬನವಿತ್ತು ... ಬಿಡರವನನಲ್ಲಿಯ ವಿಷಾಂಗನೆಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೪೮). [ಅರುಣ + ಅಧರ]

ಅರುಣಾಬ್ಜ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾವರೆ: “ಅರುಣಾಬ್ಜಮನೆ ಕೋಕನದ ಮೆನಲ್ ಕೆಂಪುದಾವರೆಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬); ವಿನತ ನಾಗೇಂದ್ರಹಸ್ತಾರುಣಾಬ್ಜಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೧). [ಅರುಣ + ಅಬ್ಜ]

ಅರುಣಾವರಜ (ನಾ). ಅರುಣನ ತಮ್ಮ; ಗರುಡ. [ಅರುಣ + ಅವರಜ]

ಅರುಣಾಶ್ವ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು; ಕೆಂಪುರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ: “ಅರುಣಾಶ್ವಮನೆ ಪದ್ಮರಾಗಮನೆ ಮಾಣಿಕಂ” (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೬). [ಸಂ. ಅರುಣಾಶ್ವನ್ (ಅರುಣ + ಅಶ್ವನ್)]

ಅರುಣಿ (ನಾ). ರಕ್ತಣಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗೋಡೆ; ಕಟ್ಟೆ; ಅಣೆಕಟ್ಟೆ (?): ಅರುಣಿ [ಪಾಶಾಂ. ಅರಣಿ] ತಿರ್ದವರೆ ಕಳಿದ ನೀರ್ಗೆ ಚದುರರು ಮರುಳು ತನವಿಡೀಕೆ ನಿನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೨೧). [? / ತಮಿ. ಅರಣ್ = ರಕ್ತಣಿ (< ಸಂ. ಶರಣ)]

ಅರುಣಿತ (ಗು). ಕೆಂಪಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆಂಪಾದ: ಅಧರಮಯೂ ಪಾಳಿಯಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಪಾಂಡುರಿತಂ ಪೈಶಂಗಿತಂ ಕರ್ಬುರಿತಮರುಣಿತಂ ಪೋಮರಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭೭). [ಸಂ.]

ಅರುಣಿಮೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು: ಆಕಾಶದ ಅರುಣಿಮೆ ಲುಪ್ತ ಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು (ಬಾಣ. ೯೧). [< ಸಂ. ಅರುಣಿಮನ್]

ಅರುಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದಯವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಮೂಡಿಸು: ದೇವ ಕೊಟ್ಟು ಕಾನ ಜ್ಞಾನನೇತ್ರ ಕರುಣಿಸು, ಸತ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಅದೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಎನುವ ಭಾವ ಅರುಣಿಸು (ಜೀವಲ. ೫೨). [ಅರುಣ + ಇಸ್ಯ]

ಅರುಣೀಭೂತ (ಗು). ಕೆಂಪಾದ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ: ಅರುಣೀಭೂತವಿಯುತ್ತಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೯-೩). [ಸಂ.]

ಅರುಣೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಬಜೆಯೆಂಬ ಔಷಧದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಗಿಡ. ೨. ಮಂಜಿಷ್ಠೆ. ೩. ಲಾಲ್‌ತಿಗಡೆ. ೪. ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ. ೫. ಗುಲಗಂಜಿ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಅರುಣಾ]

ಅರುಣೋದಯ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬೆಳಕು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೂರ್ಯೋದಯ: ಹರ ಕರುಣೋದಯ ಮಾದಂತರುಣೋದಯಮಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿದದ್ದು (ಬಸರ. ೪-೫೭). [ಅರುಣ + ಉದಯ]

ಅರುಣೋಪಲ, ಅರುಣೋಪಳ (ನಾ). = ಅರುಣಾಶ್ವ. ಅರುಣೋಪಳ: ಪಳುಕಿನ ಪಾದಪೀಠಮರುಣೋಪಳದಿಂ ಸಮದಂತೆ ಕಾಂತಿಯಂ ತಳೆದಿರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೯೭). [ಅರುಣ + ಉಪಲ]

ಅರುಣೋಪಳ ‘ಅರುಣೋಪಲ’ ನೋ. ಅರುದಿಂಗಳು ‘ಅರುದಿಂಗಳ’ ನೋ.

ಅರುದು (ನಾ). ಬೆರಗು; ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಅಲ್ಲಿ ಬರ್ಪವು ಚಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೇಳಿ ನೀವು ಅರುದಾಗಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೯೦); ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಅರುದಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭೩); ಕಾಲಕ್ಕಾದ ಹಗೆಗಳ ಅರುದುಬೆಚ್ಚಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣ ಸಲಾಸಲ್ಲ (ಮೋಬಾದ. ೩೯). [< ಅರುದು. / ತೆಲು. ಅರುದು]

ಅರುನೂರು ‘ಅರುನೂರು’ ನೋ. ಅರುಪು ‘ಅರುಪು’ ನೋ.

ಅರುಬ್ಬು ‘ಹರಿಬ’ ನೋ. ಅರುಬ್ಬು ‘ಅರುಬು’ ನೋ.

ಅರುಬೆ ‘ಅರುಬೆ’ ನೋ. ಅರುಮರುಪು ‘ಅರುಮರುಪು’ ನೋ.

ಅರುಮೆ, ಅರಮೈ (ನಾ). ೧. ಮುದ್ದು; ಸ್ತ್ರೀತಿ: “ಅರುಮೆಯೆಂದು, ಲಲ್ಲಿಯೆಂದು ಮುದ್ದು” (ಕಶಸಾ. ೨೧-೪೨೦); “ಲಲ್ಲಿ ಮೇಣರುಮೆಯನೆ ಮುದ್ದಿಗೆ ಪೆಸರ್” (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೦); ತಾನರುಮೆ ಮೆಚ್ಚು ಪೊನ್ನನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿದೆ (ಸೌರಾ. IX-i, ೧೬-೪೪; 800). ೨. ಚಂಚಲತೆ; ತರಳಸ್ವಭಾವ (ಚತುನಿ. I, 72 ಕ). ಅರಮೈ: ೨ (ಕ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಆರ್ವಂ] ಅರುಮಡಿ ‘ಅರುಮಡಿ’ ನೋ.

ಅರುಣ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ತೆರಿಗೆ; ಒಂದು ತೆರನಾದ ಸುಂಕ (?): ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತರಾಜುವರುಣಂ ರೋಣದ ಪೊಂಧರಣಂ (ಇಲ. XII, ೨೫೬-೧೮; 971); ಫಲವಾಗದ ಮಣ್ಣು ಅರುಣವಿಲ್ಲ (ಸೌರಾ. IX-i, ೭೭-೨೭; 993); ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂದರಸರ ಕಾಣೆಯೆಂದು ದಾಯದ ವರ್ಗಗಳ ತೊಪ್ಪೆಯೆಂದರುಣಮೆಂದಳಿವಣಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦-೧೦೦; 1040); ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುಣಂ ಕಿಲು ಸುಂಕಂ ಪುರದ ಮರ್ಣಂ ಬಂಜ್ಞೆಯೆಂದರವೀಸಮನಳಿಪಿಕೊಣ್ಣವಂ ಚಣ್ಣಾಳಂ (ಎಕ. XXVII, ೧೫-೫೯; 1114).

[ಅರು (< ಅರ್) + ಪಣ್ಣ]

ಅರುವತ್ತು 'ಅಱುವತ್ತು' ನೋ.

ಅರುವಾರ (ನಾ). ಒತ್ತೆ; ಆಧಾರ (?): ತುಳುವ ಹೆಗ್ಗಡತಿಗೆ ಯಿಂ
ಸಿದ ಅರುವಾರದ ಬಾಳಿನ ವಿವರ ಮೂಡಲು ಕೊಳಚೆಯ ತಾಪಿಂದಂ
ಪಡುವಲು ತೆಂಕಲು (ಸೌಇ. IX-ii, ೪೨೪-೪೬; 1401); ಯೀ ಧರ್ಮ
ಸ್ಥಳದ ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ದೇವಡಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ಅರುವಾರ
5 ಸಲ್ಲ ಆರೊಬ್ಬರು ಕೊಟ್ಟ ಹೊನ್ನು (ಸೌಇ. IX-ii, ೪೭೦-೭೧; 1482);
ನಾರಣಸೆಟ ಅರುವಾರವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೊಟ ಅರ್ಥ (ಸೌಇ. IX-ii,
೫೧೨-೧೧; 1570). [← ತುಳು. ಅರವಾರ]

ಅರುವು 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅರುಷ್ಕರ (ಗು). ೧. ಗಾಯವನ್ನು ಒಟ್ಟು ಮಾಡತಕ್ಕ. (ನಾ). 10
೨. ಗೇರುಗಿಡ, —ಹಣ್ಣು, —ಬೀಜ: ಹಿಂಗು ವಚಾದ್ರಯ ಮರಿಚ
ವಿಳಂಗಾರುಷ್ಕರ ಪತಾಕಮಳ? ಸರ್ವಪ ಗೋಶ್ವಂಗ ಪಶುಮೂತ್ರದಿಂ
ವೃಕ್ಷಗಳನಿಂಬಾಗಿ ಪೊರೆಯ ಕೀಟಾಪಹರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೧).

[ಸಂ.]

ಅರುಸೆ 'ಅರಿಸೆ' ನೋ.

ಅರುಹ, ಅರಿಹ್ನ (ಗು). ೧. ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ: ಅರಸ
ನೊಕ್ಕೈಯೋಗರಕ್ಕೆ ತಾನರುಹನುಳಿದಂತೀ ಧರಿತ್ರಿಗೆ ನಿರುತವಧಿಪತಿ ನೀವೆ
ಯಲ್ಲಾ ಬಸವ ಮಂತ್ರೀಶ (ಬಸಪು. ೫-೧೦); ದಾನಕ್ಕರುಹರಿವರಲ್ಲೆಂದು
ನೋಡದೆ ಮೂಢಮಾರ್ಗದಲಿ ಕರೆದಪಾತ್ರಂಗಿತ್ತು (ಕುನ್ಯಾಲು. ೩-೨೩);
ನಿನಗರುಹವೇ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವೆಂದರೆ ಮುಳಿದು (ಸೌಂದ ಪು. ೪-೪೬). 20
(ನಾ). ೨. ಜಿನ; ಜೈನತೀರ್ಥಂಕರ: "ಅರ್ಹಂ - ಅರುಹಂ,
ಬರ್ಹಂ - ಬರುಹಂ, ಅರ್ಹಂತಂ - ಅರುಹಂತಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೫-೧೦೮
ಉದಾ); "ಅರ್ಹ - ಅರುಹ, ಆಕರ್ಷಣ - ಆಕರುಸನ" (ಶಮದ. ೨೫೪
ಪ್ರಯೋ); ಮತಿ ತವದನ್ನೆಗಮರುಹನನತಿಶಯಮೆನೆ ಪೊಗಟ್ಟು ದು
(ಸಮಸ. ೧-೫೬); ಎಲಗುವನರುಹಂಗುಅದರ್ಗಿಅಗಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯). 25
ಅರಿಹ್ನ: ೨. "ಅರ್ಹಂ - ಅರಿಹಂ, ಅರುಹಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೬-೨೧).

[< ಸಂ. ಅರ್ಹ]

ಅರುಹಂತ, ಅರಿಹಂತ, ಅರಿಹಂತ (ನಾ). ಜಿನ; ಜೈನ ತೀರ್ಥಂಕರ:
"ಬರ್ಹಂ - ಬರುಹಂ, ಅರ್ಹಂ - ಅರುಹಂತಂ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಂ - ಗಾರುಹ
ಪತ್ಯಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೫-೧೦೮ ಉದಾ); ಅರುಹಂತನ ಮೆಲ್ಲದಿದಾವರೆಗಳ್
ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂದುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩). ಅರಿಹಂತ: ಅರಿಹಂತರ್ಜಗ
ದೊಳಗೊಬ್ಬರಲ್ಲ (ಸಮಸ. ೨-೫); ಅರಿಹಂತಾ ಮಂಗಳಂ ಸಿದ್ಧಾ
ಮಂಗಳಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೯೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಅರಿಹಂತ: "ಅರ್ಹಂತಂ -
ಅರಿಹಂತಂ, ಅರಿಹಂತಂ, ಅರುಹಂತಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[< ಸಂ. ಅರ್ಹತ]

ಅರುಹಮಂದಿರ (ನಾ). ಜಿನದೇವಾಲಯ; ಜಿನಾಲಯ: ಪುರದೊ
ಳಲ್ಲಿಯುಮಂಗಳಂಗಳೆ ಅರುಹಮಂದಿರ ಶೋಭಿಗೊಂಡಿರೆ (ಬಜ್ಜ ಪು.
೧೧೩-೧೦೦). [ಅರುಹ + ಮಂದಿರ]

ಅರುಹು 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅರುಹು 'ಅಱುವು' ನೋ.

ಅರುಳ್, ಅರುಳು (ನಾ). ಕರುಣೆ; ದಯೆ: ಅರುಳಿಕ್ಕ, ನೀಡುಂ,
ಅರಂ, ಪುರುಳಿಂಪುಂ (ಹೊಂಗಳು. ೪೫-೫). ಅರುಳು: ದೈವದ ಅರುಳು
ಎಂದಿಗೂ ಸತ್ಯವಾಗದೆ ಇರದು (ಹಾಹುತ್. ೩೨); ದೈವದ ಅರುಳನ್ನು
ಕೇಳಲೆಂದು ಕೊಲ್ಲೂರಿಗೆ ತೆರಳಿದ ದುಗ್ಗಪ್ಪ ಇನ್ನೂ ಮರಳಿ ಬರಲಿಲ್ಲ
(ಹಾಹುತ್. ೪೬); ಅರಿವಾಗಿ, ಅರುಳಾಗಿ, ಅರಿನಿಯ ತಿರುಳಾಗಿ 45
(ಹೊಂಗಳು. ೩೩-೨೩); ಮಾತಾಯ ಕೃಪೆಯು ಸಿರಿಗುರುವಿನರುಳು

ಕರುಳಾಗಿ ಪೊರೆಗೆ ದಯೆಯಿಂದ (ಹಾಡುಪಾ. ೩೫-೧೯).

[← ತಮಿ. ಅರುಳ್]

ಅರುಳಪಾಡು (ನಾ). ಭಗವಂತನ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವ
ಕೆಲಸ: ತಿರುತಂಬುಲ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ಅರುಳ
ಪಾಡನೂ ಯಿವು ಮೊದಲಾದ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಎಕ.
XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೯-೬; 1544).

[← ತಮಿ. ಅರುಳ್ಪಾಟು]

ಅರುಳಾಳು (ನಾ). ಕರುಣಾಳು: ಅರುಳಾಳು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅಕ್ಕರೆಯ
ಅಣುಗ, ಮೃಧರಿಸಿ ಬಂದ ಶಿವಮಾರ (ತುಂಗಭ. ೬೧).

[← ತಮಿ. ಅರುಳಾಳನ್]

ಅರುಳಿ (ನಾ). ಹೂವು: ಬಣ್ಣದರುಳಿಯ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪ್ರಿಯ
ವಾದ ಸರ್ಪವು ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಕೀರಮರಿಗಳು ತಣ್ಣಗಿದರ್ವರಣ್ಯದಿ
(ಗೋಹಾಡು. ೧೪). 'ಅರಣ್ಣಿ' ಪರಾ. [< ಅರಳ್ಳಾ]

ಅರುಳು 'ಅರುಳ್' ನೋ.

15 ಅರುಳುದೋರು (ಕ್ರಿ). ಕರುಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಅನುಗ್ರಹ
ಮಾಡು: ಶಿವಶಿವಾ! ಅರುಳುದೋರೆಯ ದೇವ (ಹೆಚ್ಚರ. ೧೨-೮೬).

[ಅರುಳು (< ಅರುಳ್) + ತೋರು (< ತೋರು)]

ಅರುಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕರುಣೆದೋರು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ದೇವರು ಕೃಪೆ
ಯಿಂದ ಅಡಿಯಾಗಿ ಅರುಳ್ಳಿಯಬೇಕು (ಮಡಿಕ್ಕಾ. VI, 1584; ರಾಮಾವಿ).

[ಅರುಳ್ + ಕೈ (< ಕೈಯ್)]

ಅರೂಪ (ಗು). ರೂಪವಿಲ್ಲದ; ನಿರಾಕಾರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅರೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣ್ಣಿಗೆ ಮಾಡು; ಪುಡಿಮಾಡು; ತೇಯು: "ಅರೆ-
ಪೇಷಣೆ, ಅರ್ಥೇಚ" (ಶಮಧಾ); ನಳತೋಳ ಬಳ್ಳಕ್ಕ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಘಟ್ಟ
ಮಗುಳ್ಳುವಂದಮಲ್ಲರೆದು ಮಗುಳ್ಳುವಂದಮೆ ದಲೆನ್ನೆರ್ದೆಯಂ ಪೆಜ
ತೇನದೆಂತು ಪೇಟಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೦); ತಿಲಮಗಸೆ ವಿಳಂಗಂ ಸಿಂಧು
ಲವಣಮಿವನರೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೨); ಯಕ್ಷಕರ್ತಮಾದಿಗಳನರೆದಾ
ವನಿತೆಗನುಲೇಪಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೪); ಕಟಕಿಯೇಕಿದು ಪರಶುರಾಮನ
ಪಟುತನಕ್ಕೆ ಮದ್ದರೆಡೆನೆಂಬೀ ನಿಟಲನೇತ್ರನ ಭುಜಬಲಕ್ಕೆ ಸಮಜೋಳಿ ಗಡ
(ಕುನ್ಯಾಭ. ೯-೩೨). ೨. ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಡು: ತಳಪಟವ ತುಂಬಿದವು
ತೇರುಗಳೆಳೆ ಜಡಿಯ ಕಾಲಾಳು ಹೊಕ್ಕೊಡೆಗಲಿಸಿ ಹೊಯ್ದರು ಚೂಚ
ಯರೆದುದು ಕಳನ ಚೌಕದಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೨೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರೈ; ಮಲ. ಅರೆಕ್ಕ; ತುಳು. ಅರೆಪು; ತೆಲು. ರಾಸು]

ಅರೈ 'ಅಱುಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅರೈ, ಅರೈ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಭಾಗ: "ಅರೆ - ಪೇಷಣೆ, ಅರ್ಥೇಚ" 35
(ಶಮಧಾ); "ಅರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಮೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಸಮಭಾಗಮಂ
ಪೇಟ್ಟಲ್ಲಿಯುಂ" (ಶಮದ. ೬೪ ವೃತ್ತಿ); ಸಜ್ಜುರಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿಗೆ ಒನ್ನರೆ
(ಎಇ. IX, ೨೨-೬; 800); ಅರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಣಳಂ ವನಕರಿ ಮೆಲ್ಲದೆ ಲಲಿತ
ಸಲ್ಲಕೀ ಪಲ್ಲವಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೮); ಅರೆಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಣಳುಮಲರ್ದ
ಮೊಗಂ (ಗದಾಯು. ೪-೫೩); ಇಂದಿಗಜುದಿಂಗಳರೆಯಾದುದೀ ಗ್ರಾಮವ
ಪುಳಿಂದಿರಿದು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೯-೪೭). ೨. ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ: ತಾವರೆ
ಗಮರೆಯಾಯ್ತು ನಲವನೆ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಾಲಮನದಾರೊ ಕಳೆಯಲ್
ಬಲ್ಲರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೮); ತಿರಿವರಂಗೈಪಾತ್ರೆ ಕೂಳನು ಹರಿಯಲೇನರೆ
ನಿಮಗೆ (ಪಶುಭಾ. ೧-೧೯); ಅರೆಯಾವುದಿಲ್ಲಿ? ಜ್ವಲಿಸುವ ವಸಂತವಿದೆ
ತಿಳಿನೀಲಿ ಗಗನವಿದೆ ಕೊರತೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ (ಇಂಗಿತ. ೭೬-೧); ಚಿಕ್ಕವನೇ
ಅವನಿಗೇನು ಅರೆ (ಮುನಿಮಾ. ೩). ಅರೈ: ೧. 'ಅರಕಾಣೆ',
'ಅರಗಚ್ಚು' ಪರಾ.

ಅರೆಅಳು = ಅರ್ಧಅಳು ; ಒಂದು ಅಳು ಮಾಡುವಷ್ಟು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಅರೆಅಳಿನ ಕೂಲಿ (ರೂಢಿ). ಅರೆಉಣಿಸು = ಅರ್ಧಉಣಿಸು ; ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದಷ್ಟು ಉಣಿಸು : “ಓಮೋದರಿವಿ - ಅರೆಉಣಿಸಿ ನಿಂದಂ” (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೨). ಅರೆಮಾಡು = ಅರ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; ತೆಗ್ಗಿಸು : ಮುನ್ನೀರ್ಗಲಂ ಕೆಲಬರ್ ಪೀರ್ದರೆ ಮಾಡತುಂ ನಡೆದರ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೫೩) ; ಬನವನರೆಮಾಡುವೀ ದುಷ್ಟ ಮರ್ಕಟ ತತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೨-೮೦). ಅರೆಯಾಗು = ಅರ್ಧವಾಗು ; ಕುಗ್ಗು ; ಕುಂದು : ಶರಶರವರ್ಷಮನಕ್ಕುದ್ದರ ಧುರದೊಳ್ ಕೃಷ್ಣಕೃಷ್ಣಮೇಘಂ ಕಪಟಿಯಲ್ ಪರಬಲ ಜೀವನ ಜೀವನವರೆಯಾಗುತಿರ್ಬದಂತದೇನಚ್ಚರಿಯೋ (ಜಗಮ. ೮-೫೨) ; ಮಗಳ ಅರೈಕೆಯೊಳರೆಯಾಗಿ ಹೋದರು ಮುಪ್ಪಿನ ತಂದೆ ತಾಯದಿರು (ಇಂದ್ರಜಾ. ೪೫-೧೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರೈ ; ಮಲ. ಅರ ; ತುಳು. ಅರೆ ; ತೆಲು. ಅರೆ] ಅರೈ (ನಾ). ೧. ಗೂಡು ; ಮಾಡ : ಗವಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ಒಂದು ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿದ ಕಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಅರೆಯಿತ್ತು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೬). ೨. ಸೆಳೆಖಾನೆ : ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮೇಜಿನ ಅರೆಯನ್ನು ಎಳೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಾಗ ಆ ಮೇಜು ತಿರುಗಮುರುಗಾಗಿತ್ತು (ರಂಗಕ. ೬೮) ; ಜಯಂತ ಅವಳು ಕೊಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಅರೆಯೊಳಗಿರಿಸಿ ಹೊರಟ (ಹೂಹಣ್ಣು. ೧೩೬). [? / ತಮಿ. ಅಪೈ]

ಅರೈ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ (?) : ರಣಮಾರಿಗರೆಯಾಗಿ ಓಕರಿಪ ಮಾಳ್ಳೆಯಿಂ ಕಡಿದು ಬಡಿದು ಕುಂದರಿಯೊಟ್ಟುವನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೭೫-೭೮೩). [?] ಅರೈ (ನಾ). ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮರದ ಕಾಲು, — ಕಡ್ಡಿ : ಭಾಗ್ಯವು ಚಕ್ರದ ಅರೆಗಳ ಸಾಲತೆ ಮತ್ತೆ ಮೇಲೇರಿತೆ ಕೊನೆಗೆ (ಇಂಜಾಪ. ೪೬-೯೫). [ಸಂ. ಅರೆ]

ಅರೈ (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ; ಎಂದಾದರೂ ; ಕೆಲವೆಡೆ ; ಕೆಲ ಮಟ್ಟಿಗೆ ; ತುಸು ; ಸ್ವಲ್ಪ : “ಅರೆ ಅರಮೆ ಎಂಬ ನಿಪಾತಂಗಳ್ ಕೃಚಿದರ್ಥದಲ್ಲಿಯುಂ ಕದಾಚಿದರ್ಥದಲ್ಲಿಯುಂ ವರ್ತಿಕುಂ” (ಭಾಷಾರ್ಥ. ೨೬೮ ಉದಾ) ; “ಎತ್ತಾನುಮದೆಲ್ಲಿಯಾನುಮೆಂಬರ್ಥದೊಳಾಯತ್ತಂಗಳರಮೆ ಅರೆಗಳ್” (ಶಮದ. ೩೧೨) ; “ಕಿಜುಡೆಡೆಯಂ ನಿರೂಪಿಸುವ ನಿಪಾತಾರ್ಥದ ಅರೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದ” (ಶಮದ. ೬೪).

ಅರೆಬರ್ = ಕೆಲವರು ; ಸ್ವಲ್ಪ ಜನ : “ಅರೆಬರೆಂದು ಕೆಲಂಬರ್” (ಕಶನಾ. ೧೮-೩೬೬) ; ಪಾಪಂಡಿಗಳರೆಬರ್ ಪುಟ್ಟಿಯುಮಡಂಗುವರ್ (ಅದಿಪ. ೧೫-೨೯) ; ಇಜಿಯಲ್ಪಣ್ಣವರೀಯಲಾಜರರೆಬರ್ ಪೂಣ್ಣೀವರಾರಾನುಮಾನ್ವಿಯಲ್ಪಣ್ಣರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೫ ; ೯೮೭) ; ಕುರು ಕುಲಮಂ ನುಂಗಿದೆಯಿನ್ನರೆಬರುಮಂ ನುಂಗಲಿರ್ಪ (ಗದಾಯು. ೨-೯) ; ಅಡಿಯಿಟ್ಟರೆನೆರೆದು ಬಿಂಕಗಾರ್ತಿಯರೆಬರ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೯೫) ; ಅರೆಬರಿಂ ತೆಸಗಲಕ್ಕುಮೆಯೆಂಬರಲ್ಲಿ ಮತ್ತರೆಬರೆಸಗಿದೊಡಮೆಸಗುಗೆ ಪಾತ್ರಮೇಯೆಂಬರೆಬರಾದೊಡಮದೆಂ ತನ್ನೊಡನೆಯೇಯೆಂಬರೆಬರದು ತಾನಾ ದೊಡಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೮). [< ಅರೈ ?]

ಅರೈ (ಅ) ಅಶ್ವರ್ಯ, ಅಕ್ಷೇಪ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. (i) ಅಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ : ಅರೆ ಹೋಯಜಬಾಪ್ಪೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೦) ; ಅರೆ ! ಇದೇನಯ್ಯಾ ನೀನು ಹೇಳೋ ಮಾತು ಅಶ್ವರ್ಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ii) ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ : ಅರೆ ! ನನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಾನು ಹೋಗುವವ ಇವನಾರು ನನಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ (ನಡದಾ. II, ೧೨೨೮).

- ಅರೈ ‘- ಒಡೆ’ ನೋ.

ಅರೆಉಣಿಸು, ಅರೆವುಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲವು ಕಡೆ, — ತಾವು : ಅರೆಎಡೆ ಹಸ್ತಿ ಶಿಕ್ಷಣ ವಿಚಕ್ಷಣರಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದರೆಉಣಿಸು ಮಲ್ಲಮೇಷ ಮಹಿಷೋದ್ಧರ ಯುದ್ಧರಸಪ್ರಿಯರ್ಕಳಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧). ಅರೆವುಳಿ : ೧. “ಅರೆವುಳಿತಿಳಿ ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್” (ಕರ್ಣಾಪ. ೩೨). ೨. ಕೆಲವರು : “ಅರೆವುಳಿ ಕೆಲಬರೆನಿಪ್ಪರ್” (ಕವಿಕಂ. ೨೬೦) ; ಅರೆವುಳಿಯಲಿ[ನಿ]ಕ್ಕಿದಂ ಮತ್ತರೆವುಳಿಯಂ ಬೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬೆಯಿಂದಟ್ಟಿದನಂದರೆವುಳಿಯಂ ಕೈಪಟಿಯಬ್ಬರದಿಂದೋಡಿಸಿದನಾ ಗಣೇಶ್ವರನಾಗಳ್ (ವೀರವಿ. ೧೧-೫೯). [ಅರೈ + ಉಣಿಸು] ಅರೆಎಡೆ (ನಾ). ಕೆಲವು ಕಡೆ : ಅರೆ ಎಡೆ ಹಸ್ತಿ ಶಿಕ್ಷಣವಿಚಕ್ಷಣರಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದರೆಉಣಿಸು ಮಲ್ಲಮೇಷಮಹಿಷೋದ್ಧರ ಯುದ್ಧರಸಪ್ರಿಯರ್ಕಳಿಂದರೆ ಎಡೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧) ; ಅರೆಎಡೆಯೊಳ್ ಜತ್ತಂ ಮೇಣರೆಎಡೆಯೊಳ್ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗಿ ಭತ್ತಂ (ಶಮದ. ೬೮). [ಅರೈ + ಎಡೆ] ಅರೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು (?) : ಅರವಿಂದಾನೆ ಕೇಳು ಅರೆ ಮೊರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅರೆಕಟ್ಟು ಎನ್ನ ಅಧರ ಮುದ್ದಿಕ್ಕಿದ (ಪುರಂದ. ೪-೧೧೦-೩). ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅರೆ ? + ಕಟ್ಟು] ಅರೆಕಡೆ ‘ಅರೆಗಡೆ’ ನೋ. ಅರೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲು : ದಿಬ್ಬವೇರಿ ಅರೆಕಲ್ಲಮೇಲೆ ಮರೆನಿಂತು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನು (ಮಲಮ. ೪೪೭).

[ಅರೈ (< ಅಪೈ) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)] ಅರೆಕಾಣೆ, ಅರಕಾಣೆ, ಅರೆಗಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಣೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ ; ಅರ್ಧಕಾಣೆಯ ನಾಣ್ಯ ; ಯಾವುದೇ ಒಂದು ನಾಣ್ಯದ ೧೨ ಭಾಗ (ಃ) : ಅರಸಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂದರಸರ ಕಾಣೆಯೆಂದು ದಾಯದವರ್ಗಳ ತೆಪ್ಪೆಯೆಂದರುವಣವೆಂದಳವಣವೆಂದರೆ ಕಾಣೆಯ ಕೊಣ್ಣವರ್ ಚಾಡಾಣ್ಣಾರ್ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೩-೧೩೨ ; 1167) ; ನಿನ್ನ ಒಡವೆಯೊಳರಕಾಣೆಯುಂ ಸವೆದಡೆ ಬಳಿಕ ನಾಂ ಭಕ್ತನಲ್ಲೆ (ಬಸಪು. ೧೧-೧೪). ಅರಕಾಣೆ (ಃ). ಅರೆಗಾಣೆ : [ಅರೆಗಾಣೆಯನಕ್ಕೆ ಕೊಣ್ಣವರ್ ಚಾಡಾಣ್ಣಾರ್ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦-೧೦೦ ; 1040) ; ಧರ್ಮಕ್ಕೊಂದರೆಗಾಣೆಗೆ ಜೀವಮಕಟ ಮೋಹಮತಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೯೧) ; ದ್ರವ್ಯದೊಳರೆಗಾಣೆ ಕುಂದದಿರಲು (ಸಾಂದಪು. ೬-೨೪).

[ಅರೈ + ಕಾಣೆ. / ತಮಿ. ಅರೈ ಕಾಣೆ] ಅರೆಕಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬರ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಸಾಯಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಪಾಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ವಾರಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅರೈ + -ಕಾರ (< -ಕಾಜ)] ಅರೆಕಾಲ್ (ನಾ). ಕಾಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ; ಒಟ್ಟು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (ದಕ. ಃ).

[ಅರೈ + ಕಾಲ್. / ತಮಿ. ಅರೈ ಕಾಲ್] ಅರೆಕಾಲು ‘ಅರೆಕಾಲು’ ನೋ.

ಅರೆಕಾಲ್ಟೆ (ನಾ). ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಅರೆ ಪಾವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅರೆಕಾಲ್ + ಟೆಟ್ಟಿ]

ಅರೆಕಾಸು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಾಸು ; ಕಾಸಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ : ಸ್ಥೂಲ ವೈಭವದ ವಸ್ತುಗಳು ಮೆರೆದಪವತಿಶಯಮಾಗುತಾ ತಾಣಮಂ ಬಿಟ್ಟರೆಕಾಸಿಗುಂ ಸಲ್ಲಮೆನುತಮೆಲ್ಲರ್ ಬಲ್ಲರ್ (ವೆಂ ಕಾರಾ. ೬-೨೭-೨೦) ; ರಾವಣನ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಅರೆಕಾಸಿನ ಮಣ್ಣಿಗೆ (ಗಾದ). [ಅರೈ + ಕಾಸು]

ಅರೆಕೆಂಪು (ನಾ). ಅರ್ಧಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ; ಸ್ವಲ್ಪಕೆಂಪು ; ನಸುಕೆಂಪು : ಕಂಗಳರೆಕೆಂಪಾಗಿ ಮೀಸೆಗಳು ಕೆತ್ತತೆ (ಬಸರ. ೧೧-೪೯).

[ಅರೈ + ಕೆಂಪು]

ಅರಿಕೊರೆ (ನಾ). ಅರ್ಧ; ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು : ನೆಕ್ಕೋವಾ
ಅನರೊಂದಿಗೆ ಅರಿಕೊರೆಯು ಆಸಂತ್ಯಪ್ತ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಅಭೀಸು
ಬಿಟ್ಟನು (ಪುನರು. ೨೭೨).

[ಅರೈ + ಕೊರೈ (< ಕೊಱೈ). / ತಮಿ. ಅಱೈಕ್ಕುಱೈ]

ಅರಿಗಂಜಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲುಪಟ್ಟು ಗಂಜಿ : ಧುರ 5
ಧೀರಗರ್ಗಂಜಿ ಹೇಡಿಗಳಿಗೆ ಮೃತ್ಯುನ್ನ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦).

[ಅರೈ + ಗಂಜಿ]

ಅರಿಗಂಜಿ (ನಾ). ಹಸ್ತದ ಹೆಬ್ಬರಳಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ರೇಖೆ ಅಥವಾ
ಗಿರಿ : ಅತಿಧೃಢವನ್ನು ಸ್ಥಾಯತಲೇಖಾತ್ರಿತಯಮಾಗಿ ಕರತಲದೊಳ
ಸನ್ನುತದಿನರೆಗಂಜಿ ಚೆಲ್ಲಿದಿದು ತೋಜಿ ಪರ್ವರಲೊಳಾತನುತ್ತಮ 10
ಪುರುಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೧೩); ಹೆಬ್ಬರಲಲ್ಲಿ ಅರಿಗಂಜಿಯುಗಲವಾಗಿ
ಎರಡು ರೇಖೆಗಳ ತೋಜುಹ (ಲೋಕೋಪ. ೬೯೬).

[ಅರೈ ? + ಗಂಜಿ ?]

ಅರಿಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಸಡಿಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗಂಟು. ೨. ಅರ್ಧದಿಂದ
ಅತ್ತ ತುದಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹಾಕಿದ ಮುಡಿಯ ಗಂಟು : ಸೀತಮ್ಮ 15
ಅರಿಗಂಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಡಿಗೆ ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು (ರೂಢ).

[ಅರೈ + ಗಂಟು]

ಅರಿಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಡು; ಬಣ್ಣಕೆಡು : ಕೊರಳ ತುಳಸಿಯ
ದಂಡೆ ಬಾಡದು ಮುಡಿದ ಪೂಗಳರೆಗಂದವು [ಪಾಠಾಂ. ಗುಂದವು]
(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೩೮). [ಅರೈ + ಕಂದು]

ಅರಿಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಚ್ಚು : ನಾಲಿಗೆಯನರೆಗಚ್ಚು ಕೆಡೆದ ಮೃಗಾಳಿ
ಕೆಲವು (ತೂರಾ. ೩-೩-೬೧); ಅರಿಗಚ್ಚಿದ ನಾಲಿಗೆ ಕಡೆವಾಯೊಳು
ಸುರಿದ ಜೊಲ್ಲು ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ (ಕಂನವ. ೧೫-೧೬).

[ಅರೈ + ಕಚ್ಚು (< ಕಚ್ಚು)]

ಅರಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಟ್ಟು; ಸಡಿಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಅರಿಗಟ್ಟು
ತುರಿಪದಿಂ ಪರಿತರೆ ಮೇಖಲೆ ಸೋದರ್ ಕಾಲ್ಗಿವರೆ ಮದನ ಮದೋದ್ಧರ
ಗಂಧಗಂಜಂ ನಿಗಳಂಬೆರೆಸಿಪರ್ಂತಿರ್ದು ನೋಡಿದಳಾ ಪೆಜಳೊರ್ವಳ್ 25
(ಶಾಂತಿ. ೬-೧೦). [ಅರೈ + ಕಟ್ಟು]

ಅರಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಟ್ಟು (?) : ಅಂಜೋಪಂಜ ಕಲಂಜನದು
ಗದಕ್ಷೇತ್ರದಿಂ ತೆಂಕಲು ಅರಿಗಟ್ಟಿರಬದ ಹಳ್ಳದ ಬಡಗಣ (ಎಕ. III,
೩ರುಮ. ೨೭-೨೦; 1290). [ಅರೈ + ಕಟ್ಟು]

ಅರಿಗಟ್ಟಿ (ನಾ). = ಅರ್ಧಕಟ್ಟು (?) : ಅರಿಗಟ್ಟಿಯ ಪೊಳಗಿಟ್ಟಿಂ
ಪಡುವಲು ಹೆಬ್ಬಳ್ಳದ ಬಡಗಣ ನೀರುವರಿಂ ಬಡಗಲು (ಎಕ. III,
೩ರುಮ. ೨೭-೨೫; 1290). [ಅರೈ + ಕಟ್ಟು]

ಅರಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಡು
ಮಾಡು : ಬಡಲನರೆಗಡಿವುತ್ರಿಲು ಧೃತಿ ಬಡದೆ . . . ಹೊಡವಡಲು
(ಬಸಪು. ೨೭-೩೫); ಬೆರಸಿ ಹೊಯ್ದರು ತಿವಿರೆಚ್ಚರು ಅರಿಗಡಿದರೆತ್ತಿದ
ರಿಟ್ಟುರಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಧ. ೮-೨೭). ೨. ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು;
ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಡಾಗು : ಮುಜಾದ ಬಲ್ಲಹದ ಅರಿಗಡಿದ
ಬಿಲ್ಲುಗಳ ನೆಗ್ಗಿದ ಹರಿಗೆಯನು ಮುಕ್ಕಾದ ಕೈದುಪ ತರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. 40
೧೫-೧೮); ಅರಿಗಡಿದ ಹಸ್ತಗಳ ಹರಹಿನ ರಥದ ಹಂತಿಗಳ (ತೂರಾ. ೩-೮-೩);
ಗೋಣರೆಗಡಿದು ಪರ್ವರವಾಂತು ಮಿದುಕುವ ಪ್ರಾಣದ ಶವ
ಗೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೪೦-೭೦); ಅವರ ಸಂಭಾಷಣೆ ಅರಿಗಡಿಯಿತು
(ಪುನರು. ೨೪೨). [ಅರೈ + ಕಡಿ]

ಅರಿಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಡೆ : ಅರಿಗಡೆದ ಮೊಸರು, ಅರಿಗಡೆದ ಮಜ್ಜೆಗೆ 45
(ರೂಢ). [ಅರೈ + ಕಡೆ]

ಅರಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅರ್ಧವಾಗುವಿಕೆ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ : ಸ್ವಲ್ಪ
ಹೊತ್ತಿನ ಅನಂದ ಇನ್ನೂ ಅರಿಗಡೆಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪುನರು.
೩೨೩). [ಅರೈ + -ಕಡ್ಡೆ]

ಅರಿಗಣ್, ಅರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅರ್ಧತೆರಿದ ಕಣ್ಣು : ಅರಿಜೀವನಾಗಿ
ಕೈಕಾಲ್ಗುಡಿರೆಗಂಗಳ ಬಿಡುವರ್ಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೫೮).
ಅರಿಗಣ್ಣು : ಅವರೆಲ್ಲಾ ಕಂಡರೆ ಅರಿಗಣ್ಣು, ವರನಂದಿ ನಿನ್ನ ಕಂಡರೆ
ನಿಜಗಣ್ಣು (ಹುಟ್ಟಹ. ೮೪). [ಅರೈ + ಕಣ್]

ಅರಿಗಣ್ಣು 'ಅರಿಗಣ್' ನೋ.

ಅರಿಗಣ್ಣೆಡು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರಿದಿರುವಿಕೆ : ತೆಗಳಿವಿಡೊಳ
ಡಲುಂ ನಾಲಿಗೆತ್ತರೆಬಟತ ಬಾಯುಮಬ್ಬರೆಗಣ್ಣೆಡುಗಳುಂ ತಾಜುವ
ತಾಳ್ಳಳು ಮ ಗುರ್ವಿ ಸಲ್ ಕಾಡಕೋಣನೆಯ್ದುದುಡಲಂ (ಜಗವಿ.
೧೭-೬೬). [ಅರಿಗಣ್ + ಬೀಡು]

ಅರಿಗಣ್ಣುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚು : ತರವಿಡಿದೇಕಪಾದದೊಳ
ನಿಂದರೆಗಣ್ಣುಗಿದಾತ್ಮಚಂಚುವಂ ನಿಡುಗೊರಲಿಂ ಮರಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ.
೬-೯). [ಅರಿಗಣ್ + ಮುಗಿ]

ಅರಿಗದ, ಅರಿಕದ (ನಾ). ಅರ್ಧತೆಗೆದ ಬಾಗಿಲು; ಓರೆ ಮಾಡಿದ
ಕದ : ಅವರು ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವಾಗ ಅರಿಗದಮಾಡಿ ಹೋದರು
(ರೂಢ). ಅರಿಕದ : ಬಾಗಿಲು ಅರಿಕದ ಮಾಡಿದನು (ಪುಟ್ಟರ. ೩೧).

[ಅರೈ + ಕದ]

ಅರಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ಅರ್ಧಕಪ್ಪು; ನಸುಗಪ್ಪು : ಹೆಣ್ಣುಮಗು, ತಂದೆ
ಯಂತೆಯೇ ಅರಿಗಪ್ಪಾಗಿದ್ದು ಅರೋಗ್ಯವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯಿತು
(ಒಡ್ಡಲು. ೩೨). [ಅರೈ + ಕಪ್ಪು (< ಕಪ್ಪು)]

ಅರಿಗರಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಸೀಯು; ಅರ್ಧಸುಡು : ಪರಮತದತ್ತ ಪೊಕ್ಕು
ವನೊಕ್ಕು ವಿರುದ್ಧತಪೋಗ್ನಿಯಿಂದ ಬೆಂದರೆಗರಿದಿರಲಾಗಿ ಕಡುವೆಂ
ದೊಡೆ ಬೂದಿಯುಮಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೦-೧೮). [ಅರೈ + ಕರಿ]

ಅರಿಗರಿಂಕುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಸೀದುಹೋಗು; ಅರ್ಧಸುಟ್ಟು
ಹೋಗು : ಅರಿಗರಿಂಕುವೋದ ಚಮರಿಗಳನನುಕರಿಸಿ ಕೊರಗಿ ಪರಿದ
ಶೀತಳಿಕೆಗಳ ಬಳಗಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬೩ ನ).

[ಅರೈ + ಕರಿಂಕು + ಪೋಗು]

ಅರಿಗಲ್ (ನಾ). ಅರಿಯುವ ಕಲ್ಲು; ಅಸಿಕಲ್ಲು; ಮಸೆಕಲ್ಲು : ಸರಲಂ
ಮುಂಗೈಯ ಬಲ್ಲದ್ದಿನೊಳ ಮಸೆಯುತುಂ ನೀಡುಮತ್ತಿದರ್ಗಿನ್ನರೆಗ
ಲೊಳ್ ಪಾಂಸುವಂ ಪುಟ್ಟ ಪತನವಿನ ರೌದ್ರಾಸ್ತದಿಂದರ್ವಿಸುತ್ತಂಬರೆ
. . . ಎತ್ತಂದಂ ಪುಳಿಂದಾಗ್ರಣಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೩೩).

[ಅರೈ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ). / ತಮಿ. ಅರೈಕ್ಕಲ್]

ಅರಿಗಲ್ಲು 'ಅಱಿಗಲ್' ನೋ.

ಅರಿಗವಚೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕವಚೆ : ನಾನಂತೂ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನವರಂತೆ ಅಸಭ್ಯ
ಅರಿಗವಚವನ್ನೂ ಅಸಂಗತ ಗರಿಟೋಪಿಯನ್ನೂ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ
(ನಿಬಂಧ. II, ೧೭೧). [ಅರೈ + ಕವಚ]

ಅರಿಗವಡಿಕೆ (ನಾ). ಕವಡೆಯ ಅರ್ಧ; ಅರ್ಧಕವಡೆ : ಸಿರಿಗಿ ಸಿರಿ
ಯುಮಂ ಪುಲ್ಲಿ ಕೈಕೊಳ್ಳಳ್ . . . ಪಾರ್ವತಿಯಂ ತನ್ನೊಂದು ಪೆಂಪಿಂಗರೆ
ಗವಡಿಕೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಳೇವೇಟ್ಟಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೪).

[ಅರೈ + ಕವಡಿಕೆ]

ಅರಿಗಳಿಗೆ 'ಅರಿಗಲಾಗಿ' ನೋ.

ಅರಿಗಲ್ಲೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕತ್ತಲೆ; ಸ್ವಲ್ಪಕತ್ತಲೆ; ಮುಬ್ಬು : ನಸು
ಗಲ್ಲೆಯರಿಗಲ್ಲೆ ಮುಸುಂಕುಗಳಲ್ಲೆ ಪೊದಲ್ಲ ಪೆರ್ಗಳಲ್ಲೆ (೧೦೫.
೪-೭೩). [ಅರೈ + ಕಲ್ಲೆ (< ಕಲ್ಲೆ)]

ಅರಿಗಲಿಗಿ, ಅರಿಗಲಿಗಿ, ಅರಿಘಲಿಗಿ, ಅರಿಗಲಿಗಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಲಿಗಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಕಾಲ; ಹನ್ನೆರಡು ನಿಮಿಷ: ಅರ್ಧದ ಗಲಿಗಿಯ ಜಾದಿಯ ಮಲೆಪುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪೂಂಕಮುಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೧-೧೨೨); ಈ ನಿಜಸಂಗತಿಯು ಪೂಟ್ಟು ಪೋದುದರೆಗಲಿಗಿಯವೋಲ್ (ಮಲ್ಲಿ ಪು. ೪-೯೩). ೨. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ; ತೀರಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ: ನಾನು ಇನ್ನೊಂದು ಅರಿಗಲಿಗಿಯಲ್ಲೇ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಅರಿಗಲಿಗಿ**: ೧. (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮, ೧೮೨ ಕ.). **ಅರಿಘಲಿಗಿ**: ೧. ಅರಿಘಲಿಗಿನನಾಳುವನು ಜಲಧಿಯಲಿ ಕಾಣೆನು ವೈರಿ ಸ್ತಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯ. ೧೪-೩೪). **ಅರಿಗಲಿಗಿ**: ೧. ನಿನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಡುವೆನಿಸ್ತರೆ ಗಲಿಗಿ ಸೈರಿಸು ಮಾದ್ರಪತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೯). [ಅರಿಗಿ + ಗಲಿಗಿ]

ಅರಿಗಾಣಿ 'ಅರಿಕಾಣಿ' ನೋ.

ಅರಿಗಾಯ (ನಾ). ಅರ್ಧಗಾಯ; ಸ್ವಲ್ಪಗಾಯ: ಹಾಯಿದವು ಮೃಗ ವಿಂಡು ಸರಳರಿಗಾಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೫). [ಅರಿಗಿ + ಗಾಯ]

ಅರಿಗಾಲ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲ: ದಶಾವತಾರ ಮೇಳಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅರಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೫). [ಅರಿ? (< ಅಜ್ಜಿ) + ಕಾಲ]

ಅರಿಗಾವು (ನಾ). ಅವಶ್ಯಕವಾದುದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆ ಕಾಯಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಯಿಸುವುದು: ಉಳಿದ ಹಾಲನ್ನು ಅರಿಗಾವು ಕಾಸಿ ಹೆಪ್ಪುಹಾಕಿ ಹೆರದೇ ಹೋದ ಅ ಮೊಸರನ್ನು ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗೆ ಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದವರಿ ಗೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟು (ನೀತಿಚಂ. ೯-೨೯). [ಅರಿಗಿ + ಕಾವು]

ಅರಿಗಾವುದ (ನಾ). ಆರು ಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ದೂರ; ಎರಡು ಹರದಾರಿ: ಅರಿಗಾವುದಮಂ ಪರಿದಂ (ಶಮದ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ); ತ್ರಿಪುರಾಂತಕನ ದೇವಾಲಯದ ಮೂಡಣ ಕಡೆಯೊಳಗಿರುವುದೊಳುಂಟು (ಬಸಪು. ೧೦-೪); ಪುರವ ಬಿಟ್ಟಿರಗಾವುದದಲಿ ಬೀಡಿದಿರುವ ಭಂಗವನೇವೇಳ್ವ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೧). [ಅರಿಗಿ + ಗಾವುದ]

ಅರಿಗಿರಿ (ಕ್ರಿ). (ಹೆಲ್ಲುಗಳು) ಅರ್ಧಕಾಣುವಂತೆ ಬಾಯನ್ನು ತೆರೆ: ಬೆರಳ ಬಾಯ್ಕಳ ಬಿಸುಟಿ ಕೈದುಗಳರಿಗಿರಿದ ಹೆಲ್ಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯ. ೧೮-೩೪). [ಅರಿಗಿ + ಕಿರಿ]

ಅರಿಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಧೈರ್ಯ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ: "ಅರಿಗುಂಡಿಗೆ - ಅಂಜುಬುರುಕತನ" (ಜಾನಕೋ. ೧೩). [ಅರಿಗಿ + ಗುಂಡಿಗೆ]

ಅರಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಗ್ಗು; ತುಸು ಕುಗ್ಗು. [ಅರಿಗಿ + ಕುಂದು]

ಅರಿಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕುದಿ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕುದಿ. 'ಅರಿಗುದಿಯಿಸು' ಪರಾ. [ಅರಿಗಿ + ಕುದಿ]

ಅರಿಗುದಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕುದಿಸು; ಸ್ವಲ್ಪ ಕುದಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಗುಡದಿಂದೆಳ್ಳೆಣ್ಣೆಯನರಿಗುದಿಯಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೨). [ಅರಿಗುದಿ + ಇಸ್ತು]

ಅರಿಗುರಿಕ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಆಗಿರುವುದು; ಅಪೂರ್ಣ ವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಪೂರೈಸುವವನು; ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ನೀನು ಅರಿಗುರಿಕನಾಗಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ, ಒಂದನ್ನೂ ಪೂರೈಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅರಿಗಿ + ಕುರಿಕ]

ಅರಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಮಾಡು; ಕಡಮೆಮಾಡು; ಕುಂದಿಸು: ಆಯುಗೆ ನಷಂ ವಿಧಿಷದಾಯುವನರೆಗೆಯ್ವನಧಿಗತನಯಂ ತನಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೧೮-೩); ದಂದುಗವನರೆಗೆಯ್ವ ಸಂತಸವನಿಮ್ಮಡಿಪ ಬಾಂಧವ್ಯ ದೈವಕೃಪೆ (ಮಂಕುಕ. ೪೨೯). [ಅರಿಗಿ + ಗೇಯ್ (< ಕೇಯ್)]

ಅರಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಅರ್ಧನಡೆದ ಕೆಲಸ; ಪೂರ್ಣವಾಗದ ಕಾರ್ಯ: ನಿಲ್ಲು ಬಹನುಳಿದರೆಗೆಲಸ ಪೂರೈಸಲೆಂದನು ನಗುತ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೩೩); ಅರಿಗೆಲಸದಲ್ಲಿ (ಯಾವುದನ್ನೂ) ಅರಸನಿಗೆ ತೋರಿಸಬೇಡ (ಗಾದ. ಕ). [ಅರಿಗಿ + ಕೆಲಸ]

ಅರಿಗೆಲಸಿ (ನಾ). ಅರ್ಧದಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡುವವನು; ಕೆಲಸವು ಮುಗಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವ ಸ್ವಭಾವ ದವನು: ಸುಕೃತದೊಳರೆಗೆಲಸಿಗಳು ನಾವೆ ನಿಮ್ಮಲಿ ಕೊಪತೆಯಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೯); ನರಪತಿಗಳೊಳು ಭಾಗ್ಯದಲಿ ಬಾಹಿರರಲಾ ನಾವಿಂದು ಸುಕೃತದೊಳರೆಗೆಲಸಿಗಳು ನಾವಲೇ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೩೩). [ಅರಿಗೆಲಸ + ಇ]

ಅರಿಗೆಲಸಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೆರೆ: ಅರಿಗೆಲಸಿ ಕೆಲಸಿ ಮಾವಿಮ್ಮಾವೆ ನೋಡೆ ತರು ಸುರತರು ಕೊಡುವುವು ಬಂದು ಬೇಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೩). [< ಅರಸ್ತು (< ಅರಸ್) + ಕೆಲಸಿ]

ಅರಿಗೆಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗೇಣಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಅರ್ಧ ಗೇಣು: ಮೂಟುಂ ಮೊಟುನರೆಗೆಣ್ ಸಪೋರ್ವೀವಳಯಂಬರಮತ್ತಮತ್ತ ಮಿರ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೮). [ಅರಿಗಿ + ಗೇಣ್]

ಅರಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕೊಡು; ಸ್ವಲ್ಪ ನೀಡು: ಅರಿದ ಸಾಸುವೆಯ ಶುಂಠಿಯನಿಕ್ಕಿ ಪಚ್ಚರೆಮೊಸರಿನಲಿ ಮುಚ್ಚೆರೆ ನೀರ ಕದಡಿಯದ ನೀರನರೆ ಗೊಟ್ಟು ನೀರೋಗರವನಿಕ್ಕಲು ಸುಗಂಧ ತಕ್ಕೋದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೩). [ಅರಿಗಿ + ಕೊಡು]

ಅರಿಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಕೊಯ್ಯು, — ಕತ್ತರಿಸು: ತಮದಿಂದಂ ದಿರ್ಮ ಸತ್ತು ದರೆಗೊಯ್ಯುಂಬುದಜಿಂ ನೊಂದು ಸತ್ತದಿಲ್ಲಜಪೋತಂ (ಯತೋಚ. ೩-೩೫). [ಅರಿಗಿ + ಕೊಯ್]

ಅರಿಗೊರಡು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಒಣಗಿದ ಕೊರಡು (?): ಅರಿಗೊರಡಿ ನಂತಲುಗದುಲಿಯದಲೆ ಕಂಗಳಂ ತೆರೆಯದಿರಲ್. . . ಪರಿಪರಿಯ ಯುಕ್ತಿ ಗಳೊಳೆಚ್ಚರಂಗೊಳಿಸುವೊಡುಪಾಯಗಳ ಮಾಳ್ವರೊಲಿದು (ವೆಂಕಾ ರಾ. ೨-೨೦-೩೨). [ಅರಿಗಿ + ಕೊರಡು (< ಕೊಡು)]

ಅರಿಗೊರತೆ, ಅರಿಗೊರತೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೊರತೆಯಾಗಿರುವುದು: ಆ ಅನಂದಾನುಭವ ಅರಿಗೊರತೆಯಾಗುವುದು (ಚಿಕುಮ. ೩೮). **ಅರಿಗೊರತೆ**: ನಿನ್ನ ಶಿರಮನ್ನೇರಿದ ಅಲ್ಪತ್ವದಿಂದ ಬೆರದರಗೊರತೆಗಳಿಂದಡಲೆಯುತ್ತಿರುವ (ಸೌಗಂಧಿ. ೯-೨); ತನಗೆಯುದರಕಂಮಿತ್ತ ರದುಯರಗೊರತೆಯಾಯ್ತಿನಲ್ಲೆ (ತುರಂಗ. ೪-೧). [ಅರಿಗಿ + ಕೊರತೆ (< ಕೊಡತೆ)]

ಅರಿಗೊಲೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೊಲೆ: ನೃಹರಿಯಸು ಪಿಂಗುವನ್ನೆಗಂ ವೀರ ನಾರುಂ ಕೊಲ್ಲದರೆಗೊಲೆಯನುಣಿ ಕೊಂದನು (ಚಿಬಪು. ೩೩-೨೩); ಅರಿ ಗೊಲೆಯ ಗಡಣಂಗಳಿಂ ನೋವ ಸಾವ ಬೇವನಿಬರಂ ಪದ್ಮಾಸನಂ ಕಂಡನು (ಚಿಬಪು. ೪೯-೩೨). [ಅರಿಗಿ + ಕೊಲೆ]

ಅರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧವಾಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು (?): ಪೂರಳ್ಳು ಚಪ್ಪರಿದು ರುಧಿರವನೀಂಟಲು ತೃಪ್ತಿಯರೆಗೊಳ್ಳು [ಪಾಶಾಂ. ಹೊರ ಗೊಳ್ಳು]ದೆಂದು ಸುಮ್ಮನಿರೆ (ಭೈರವೇ. ೪-೧೦೪). [ಅರಿಗಿ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅರಿಗೊಪ್ಪಿ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ವೆನಿಸು: ಇರಿಸಿದ ಬಾಯಿನವನು ಕೊಂಬುದು ಮೇಲರೆಗೊಪ್ಪಿಯದೆ ನೋಂಪುವುದು (ಅನಂಜ. ೧೫-೧೦೪). [ಅರಿಗಿ + ಕೊಪ್ಪಿ]

ಅರಿಚ್ಚಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚಿಡಿ; ಹನುಮಾನ್ ಚಿಡಿ; ಕಾಚಾ: ಅಲ್ಲಿ ಅರಿಚ್ಚಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪೈಲ್ವಾನರ ಹುಡುಗ ಲಾಗಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ (ರೂಢಿ). [ಅರಿಗಿ + ಚಿಡಿ. / ತಮಿ. ಅರಿಚ್ಚಿಟ್ಟು]

ಅರಿಚಣ (ನಾ). ತೀರಾ ಸ್ವಲ್ಪಸಮಯ; ಅರಿಕ್ಷಣ: ಸುಮ್ಮನರಿಚಣ
ವಿರದೆ ಪ್ರಕೃತಿ ತೊಡಗುತೀರಿ ಜನ್ಮ ಸಾಕೆನುವದೇಂ (ಮಂಕುಕ. ೨೭೨);
ಬಾಗಿ ತೂಗಿ ಬೇಡುವೆನು ನಿನಗೆ ಅರಿಚಣವು ಕೂಡ ನೋಡು (ಅರಳು. ೨೪೩).

[ಅರಿ + ಚಣ]

ಅರಿಜಾವ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಮೂರುಮುಕ್ಕಾಲು
ಗಳಿಗೆಯಷ್ಟು ಕಾಲ; ಒಂದೂವರೆಗಂಟೆಯಷ್ಟು ಕಾಲ; ಸ್ವಲ್ಪ
ಕಾಲ: ಇರುಳರಿಜಾವಮಾದಾಗಳು ಭಟ್ಟರಿದೇಡೆಯನಜಸುತ್ತಂ ಬಂದು
(ಪಂಚತಂ. ೨೩೦-೧೦); ಇತಿಂಗಗಳನೋದಿದಂ, ಅರಿಜಾವಮಂ ನಿಡ್ವಿ
ಗೆಯ್ದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪-೭೭ ಉದಾ); ಸರಳ ಸಂಗರ ನಡೆದುದೊಂದರೆ
ಜಾವಪರಿಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೧೩); ಅವಗಡದ ಬಾಣಗಳನೇಜು
ಸಲವನಿಗೊಳಗಿದ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿಯರಿಜಾವ ಪರಿಯಂತೆ (ಕೋಗಯ.
೧೦-೪೪). [ಅರಿ + ಜಾವ]

ಅರಿಜೀವ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಪೂರ್ತಿ ಹೋಗದೆ ಅರ್ಧವಾದ ಸ್ಥಿತಿ;
ಅರ್ಧಜೀವವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ನೀನಾವಪರಿಯಲಿ ಮನ್ನಿಸಿದಡೆಜೀವ ಕಾರವ
ವಂಶವೇ ಸಪ್ತಾಚಸುವುದೆಂದು (ಕುನ್ಯಾಕ. ೫-೧೯); ಅರಿಜೀವಮಾಗಿ
ಕೈಕಾಲುಳ್ಳುದಿದು (ಚಿಬು. ೪೯-೫೪); ಕಾಲಿಗೆ ಗುಂಡು ತಗಲಿದುದರಿಂದ
ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅರಿಜೀವವಾಗಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಿತು (ತೇಮೋಡ. ೪೮).

[ಅರಿ + ಜೀವ]

ಅರಿತಲೆನೋವು 'ಅರೆದಲೆನೋವು' ನೋ.

ಅರಿತಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ದಿನವೊಂದಕ್ಕೆ ಅರಿತಾರದ ಮೊಸ
ರಲ್ಲಿ (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೩೨ ಉದಾ. ೨೯೦-೧೪; 1376).

[ಅರಿ + ತಾರ]

ಅರಿತಿಳುವು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವಾದ ಅರಿವು; ಅಲ್ಪವಾದ
ತಿಳಿವು. ೨. ಅರ್ಧತಿಳಿಯಾಗಿರುವುದು: ತಮದ ಅರಿತಿಳಿವಿನಲಿ
ಧರೆಯು ಮುಳುಗಿರಲು (ವಿಜೇಗೀ. ೧೬-೩). [ಅರಿ + ತಿಳುವು]

ಅರಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತುಂಬು: ತುಂಬಿದ ಕೊಡ ನೋಡು ತುಳುಕದು
ತುಳುಕುವುದರಿತುಂಬಿದಂತಹ ಕೊಡ (ಇಂಜಾಪ. ೧೪೫-೧೪).

[ಅರಿ + ತುಂಬು]

ಅರಿತೆಜಿ 'ಅರೆದೆಜಿ' ನೋ.

ಅರಿತೊಡೆಚಲ್ಲಣ (ನಾ). ತೊಡೆಯನ್ನು ಅರ್ಧಮುಚ್ಚುವ ಚಲ್ಲಣ;
ಅರಿಚಡ್ಡಿ: "ಅರ್ಧೋರುಕಂ- ಅರಿತೊಡೆಚಲ್ಲಣ, ಚಡ್ಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.
೧೭೭). [ಅರಿ + ತೊಡೆ + ಚಲ್ಲಣ]

ಅರಿತ್ತುಟಿ (ನಾ). ಅರ್ಧ ತುತ್ತೆಯಷ್ಟು ಹೊತ್ತು; ಅರ್ಧ ನಿಮಿಷದ
ಕಾಲ: ಪ್ರಸಾದದ ಸೊಂಪಿಗೆ ಚಿತ್ತಮರೆತ್ತುಟಿಯ ತೆರಪಿಲ್ಲದೆ ದಣಿಯ
ದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲ್ಲಚ. ೫-೮). [ಅರಿ + ತುತ್ತೆ]

ಅರಿದಪ್ಪಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶ: ಅರಿ
ದಪ್ಪಲುಗಳಿಂದಲೂ... ವಿಚಿತ್ರವರ್ಣಮಾದ ಧಾತುಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಷಿತ
ವಾಗಿ (ಸೌಗಂಧ. ೪೨೮-೧೫). [ಅರಿ (< ಅಜಿ) + ತಪ್ಪಲು]

ಅರೆದಲೆನೋವು, ಅರಿತಲೆನೋವು (ನಾ). ತಲೆಯ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವ
ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವ ನೋವು. ಅರಿತಲೆನೋವು (*).

[ಅರಿ + ತಲೆ + ನೋವು]

ಅರೆದಲೆಬೇನೆ (ನಾ). = ಅರೆದಲೆನೋವು: "ಅರ್ಧಭೇದಕವೆಂಬು
ದೊಂದು ಅದು ತಾನೇ ಅರೆದಲೆಬೇನೆ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು" (ವೈದ್ಯಸಾ. II,
೧೩೦); ಮರಿಚಂ ಪೆಪ್ಪಣಿಂಬಿಂತಿನನರೆದಳ್ಳ ಕಪ್ಪಾಯದಿಂದ ನಸ್ಯಂ
ಗೆಯ್ದಂದರೆದಲೆಬೇನೆಯನದು ಸಂಹರಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೭೨).

[ಅರಿ + ತಲೆ + ಬೇನೆ]

ಅರೆದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅರೆನೋಟ. ೨. ಅರ್ಧಬಿಟ್ಟಿ ಕಣ್ಣು: ಒಗುವ
ನಯನೋದಕದಲರೆದಿಟ್ಟಿಗಳ ನೋಟದಲಪ್ಪಿ ಸತ್ಯದ ತಗಹಿನವನೇ
ನಾಥನಾ ರಘುನಾಥಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೩೩). [ಅರಿ + ದಿಟ್ಟಿ]
ಅರೆದುಲುಗು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತುಂಬಿಕೊಂಡಿರು: ಅರೆದುಲುಗಿದರ್
ಬಯಲ್ದಾವರೆಯಲೆಗೊಡೆಯಡುವಿನಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಬ. ೨೮೨).

[ಅರಿ + ತುಲುಗು]

ಅರೆದೆಜಿ, ಅರೆತೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತೆರೆ: ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳರೆದೆಜಿದು ದರನಿಮಾ
ಲಿತಲೋಚನ ಕಮಲಾಕರಮಿರ್ಪಂತೆಯಿದರ್ (ಗದಾಯ. ೫-೪೦ ವ);
ತೊಜಿಗಳ ಪುಳಿನತಳಂಗಳ ತೆಜಪುಗಳರೆದೆಜಿದು (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೪);
ಕಣ್ಣುಗಳನೆದೆಜಿವುದು ನೆನೆನೆನಿದು ಕಾಂತೆಯಂ ಕಳಹಂಸಂ (೧೦ ಕ.
೨-೫೮); ಅರೆದೆಜಿವಬ್ಬದೊಳುತಿರ್ದ ಮಜ್ಜಿದುಂಬಿ ಸ್ವರಮಾಡಿ ಪೊಜ
ಮಡುವಂತೆ (ಭರಜ. ೫-೫೭); ನಿಟಲಾಕ್ಷಮರೆದೆಜಿಯೆ (ಚಿಬು.
೪೬-೨೪). ಅರೆತೆರೆ: ಇಬ್ಬರೂ... ಅರೆತೆರೆದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದೂಡಿ ಒಳ
ಹೊಕ್ಕರು (ಒಡ್ಡಿ. ೫). [ಅರಿ + ತೆಜಿ]

ಅರಿನಗು, ಅರಿನಗೆ (ನಾ). ನಸುನಗೆ; ಮುಗುಳುನಗೆ: ಕಿರಳದೆ ಅರಿ
ನಗು ಬೀರುತ್ತ (ಭಾಮಣ. ೩೧). ಅರಿನಗೆ: ಅರಿನಗೆಯ ಬಿಜುನಗೆಯ
ನಗೆಗಳ ಹೊರಳಿಗಳಲಡಬಿದ್ದು (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೮). [ಅರಿ + ನಗು]
ಅರಿನಗೆ 'ಅರಿನಗು' ನೋ.

ಅರಿನಚ್ಚು (ನಾ). ಅರ್ಧನಂಬಿಕೆ; ಅ ಪೂರ್ಣ ವಾದ ವಿಶ್ವಾಸ:
ಮಿಕ್ಕುದು ಪಾಲಿಗನ ಪಾಡು ಒಲ್ಲನವನ್ ಅರಿನಚ್ಚು (ಮಂಕುಕ. ೫೮೪).

[ಅರಿ + ನಚ್ಚು]

ಅರಿನಿಡ್ವಿ, ಅರಿನಿಡ್ವಿ (ನಾ). ಅರ್ಧನಿಡ್ವಿ; ಅರ್ಧ ಎಚ್ಚರವಿರುವ
ಸ್ಥಿತಿ; ಗಾಢವಲ್ಲದ ನಿಡ್ವಿ: ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಅರಿನಿಡ್ವಿಯ ಆಯಾಸ
(ನಾಪ್ಪಲ್ಯ. ೪೮). ಅರಿನಿಡ್ವಿ: ಅರಿನಿಡ್ವಿಮಾಡಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಎಚ್ಚತ್ತನು
(ಅನ್ನ. ೩೩೩); ಮಡದಿಯ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದ ಅರಿನಿಡ್ವಿ ಅದಾವು (ನಾಪದ. ೮೯).

[ಅರಿ + ನಿಡ್ವಿ]

ಅರಿನಿಮಿಷ (ನಾ). ಅರ್ಧನಿಮಿಷ; ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ: ಇರಲು
ಬಳಿಕೆಜುವತ್ತುಸಾವಿರ ವರುಷ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗೆ ನಮಗೊಂದರಿನಿಮಿಷ
ವಾಯಿತು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೪೪); ಅರಿನಿಮಿಷವಲ್ಲಿದ್ದು... ನಡೆತಂದ
(ತೊರರಾ. ೫-೨-೯೦). [ಅರಿ + ನಿಮಿಷ]

ಅರಿನುಡಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಂಬರ್ಧದ ಮಾತು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು:
ಮಾಣೆಂದೀ ತೆಜಂಬೆತ್ತರೆನುಡಿಗಳನಾವೃತ್ತಿಗೆಯ್ಯುತ್ತೆ (ಚಿವ. ೬-೧೭೩).

[ಅರಿ + ನುಡಿ]

ಅರಿನೂಂಕು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧತಳ್ಳು: ಕಜುವಂ ಕಾಯ್ತು ತನುಜನು ಹರಿದು
ಬಂದಾಸತ್ತು ಹಸಿದಾತುರದೊಳವ್ವಾಯೆನುತ ಬಾಗಿಲ ಕದವನರೆ [ಪಾಠಾಂ.
ನುಜಿ]ನೂಂಕಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೫೪). [ಅರಿ + ನೂಂಕು]

ಅರಿನೇರಳು (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು ನೇರಳು: ಉಪಚ್ಚಾಯೆ ಎಂದು ಕರೆ
ಯಲ್ಪದುವ ಅರಿನೇರಳು ಮುಚ್ಚಿದ ಸ್ವಚ್ಛತರವಾದ ಭಾಗ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವ.
೮೭). [ಅರಿ + ನೇರಳು (< ನೆರಳು)]

ಅರಿನೇಲ (ನಾ). ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಭೂಮಿ: ಕಿಷಿಯ ರಾಜಮಲ್ಲಮನ್ನಿ
ಬೇಡಿದೊಳರೆನೇಲನುಂ ಭಣ್ಣಾರವುಮಂ ಕೊಟ್ಟಾನೆನ್ನು ಬನ್ನು (ಎಕ. IV,
ಹಗ್ಗ. ೧೧೬-೪; 930). [ಅರಿ + ನೇಲ]

ಅರಿನೇಲೆ, ಅರಿನೇಲೆ (ನಾ). ಮುಂದುಗಡೆಯ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ
ಹಿಂದುಗಡೆಯಿರುವ ಸೈನ್ಯ: "ಸನ್ಯಯ-ಸೇನೆಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ
ಅರಿನೇಲೆ" (ನಾಚರಾ. ೪); ಅರಿನೇಲೆ[ಯೊಳ್ಳರೆ]ನೆಡೆಯೊಳ್ ದೂಷಣನುರು
ಮುದದಿಂ ಚೂಡೆಯೊ[ಳಗೆ] ತ್ರಿಶಿರಂ ಬರುತಾ (ಕುಮುರಾ. ೮-೪೩);

ಅರಿನೇಲೆಯ ದಳದತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯ ಹರಿಯಬಿಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೨); ಸುರಸುಭಟಿರಜಾತಕ್ಕೆ ಚೂಡೆ ಮುರಿದೋಡಿ ಕೂಡಿತು ಜಲಂಧರ ದೈತ್ಯ ನರನೇಲೆಯನು (ಚಿಬಪು. ೨೪-೧೦). ಅರಿನೇಲೆ: "ನೇನಾವ್ಯೂಹ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅರಸನಿರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಾನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಅರಸುಗಳೆಂಬವರ್ಬ ವರದೋಳ್ ಸೆರಗಿಂ ಪೆಜಗಿರ್ಪು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದರನೇಲೆಯೆಂದು ಮಾಡಿ ಪೆಜರಂ ಪೆಜರಿಂದಮೆ ಗೆಲ್ಲರಲ್ಲದಿಂತಿರೆ ಪೆಜಗಾಗಿ ತನ್ನ ಬಲವನ್ಯಬಲಂ ಬೆಜಗಾಗಲೊಂದೆ ಸಿಂಧುರದೋಳಿ ಗೆಲ್ಲರೇ ಪಗೆಯನಾರ್ ಸಮನಂತ ಸಹಾಯಶೂರನೋಳ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೬-೧೩; 1195); ಅರಿನೇಲೆ ಯೋಳಿದುರ್ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಭೂಪಾಲನೆರಡು ದೆಸೆಯೊಳು ಗಜಾಶ್ವಾರೂಢ ರಪ್ಪ ಪಲವರಸುಗಳನಾಪ್ತಬಲವಂ ನೋಡಿ (ಸೋಮಚ. ೫-೪೮); ಅರಿ ನೇಲೆಯ ಸುಯಿಧಾನ ಬಾಹ್ಯಕ ತರಣಿಸುತ ಗುರುಸೂನು ಕೃತವಮುರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೪-೧೮); ಅರಿಭಟರು ಪವನಜನನಾನುತ ಮರಳುತುಬ್ಬರ ಬವರವನು ತಂದರನೇಲಿಗೆ ರಥಮನದಿರದೆ ಮೊಗಮಾಡಿದ ವಿಕ್ರಮ ಕೌರವನ (ಜಯಕಾ. ೬-೫೫); ಅಪರಾಜಿತ ನೃಪಾಲಕನ ನಿಲಿಸಿ ಅರಿನೇಲೆ ಯೊಳು ಪುಳಿದ ಪರ್ವಲವೆರಸಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೩-೩೮); ಗರ್ಜಿಸುತ ಸೇನಾ ಜಲಧಿಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬಂದು ನಿಂದರನೇಲೆಯ ಸುಯಿದಾನಮಂ ಬಲಿದನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೪-೩). IP 'ಅರಿನೇಲೆ' ಎಂಬುದು 'ಅರಿನೇಲೆ' ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತ. [\leq ಅರಸ್ಯ (\leq ಅರಸ್ಯ) + ನೇಲೆ]

ಅರಿನೋಟಿ (ನಾ). = ಅರಿದಿಟ್ಟು: ತುದಿಮುರವನೂಟಿ ನವಾಯಿ ಮಿಗಲರಿನೋಟಿದಾಲಿಯ ಮಿಡುಕದೆ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೭-೯); ಅರಿನೋಟಿ ಮಿಡುಕಕೆಗೆ ನೆರೆನೋಟಿ ನಾಗರಿಕಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೨).

[ಅರೈ + ನೋಟಿ]

ಅರಿಪೆ (ನಾ). ಅರಿಯುವುದು; ಅರಿತ: ಅರಿಪಂ, ಬರಿಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅರೈ + -ಪ್ಪ. / ತಮಿ. ಅರೈಪ್ಪು]

ಅರಿಪಲ್ಲೆಹಿ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳು ಅರ್ಧ ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಬಾಯಿ ಬಿಡು: ಅರಿಪಲ್ಲೆಹಿದೋವದೆ ಕಂಡ ಕಂಡರಂ ಸೈರಣೆಗೆಟ್ಟು ಬೇಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೮೮). [ಅರೈ + ಪಲ್ + ತೆಹಿ]

ಅರಿಪಾದ (ನಾ). ಅಂಗಾಲಿನ ಅರ್ಧವಾ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ: ಬಲದ ಅರಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಉರ್ಧ್ವಮುಖನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪಿರಿ ಅಯ್ಯ ಎಡದ ಅರಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಚರಾಚರನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪಿರಿ (ಸಿದ್ಧೇಪ. ೧೮೮). [ಅರೈ + ಪಾದ]

ಅರಿಪಾಲು (ನಾ). ಅರ್ಧಭಾಗ: ಗೊಲ್ಲನ ಜಸದಲಿ ಅರಿಪಾಲೆಲ್ಲಾ ನಿನ್ನದೆ, ನಿನ್ನದೆ: ಸೋದರನೆ! (ಭಾವಗೀ. ೬೯); ಆದರೂ ಆ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಪಾಲು ಮಾತ್ರ ತನ್ನದಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೧೧). [ಅರೈ + ಪಾಲು]

ಅರಿಪಾಲುಗಾರ (ನಾ). ಅರ್ಧಪಾಲುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಧ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕುದಾರ (ಕ). [ಅರಿಪಾಲು + -ಗಾರ (\leq -ಕಾಣ)]

ಅರಿಪಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ; ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ವೇಷ ಕುಣಿಯುವುದು.

ಅರಿಪಾವಿನಾಟಿ = "ಚಪ್ಪರಮಂಚದಾಟಿ ಎಂಬುದು ಈ ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರದ ನರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಕುಣಿತಕ್ಕೆ ಅರಿಪಾವಿನಾಟಿ - ಮರಕಾಲಿನಾಟಿ ಎಂಬ ನಾಮಾಂತರಗಳೂ ಇವೆ" (ಪಾರ್ತಿಪು. ೩೩).

[ಅರಿ? + ಪಾವು?]

ಅರಿಪುರುಷ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಆಳು ಪ್ರಮಾಣದ ಆಳ: ಪುತ್ರಿಂ ಬಡಗಲ್ ಮೂಗಯ್ಯನತ್ತಲ್ ತಳದರ್ಗುಟ್ಟೊಡೆಪುರುಷದೊಳಕ್ಕು ಮಸಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕರ್ಪಿರಲ್ . . . ನೀರಧಾರೆಯಕ್ಕುಂ (ಒಟ್ಟು. ೧೧-೧೪). [ಅರೈ + ಪುರುಷ]

ಅರಿಪೆರಿಯ 'ಅರಿವೆಹಿಯ' ನೋ.

ಅರಿಪೊರಿಕ (ನಾ). "ಅರ್ಧವ್ಯಾಪಿಸಿದುದು" (ಪಂಪ ಭಾ. ಕೋಶ); ಆಗಲ್ ಶರದದ ಬಿಸಿಲಳುರೆ ಪೊಡ್ಡಿದ ಪುರೈಬಿಂದುಗಳಿಂ ನಾಂದು ಪುಚ್ಚು ದರೆಪೊಪಾಪಾಂ. ಪೊರಿಕನಾದ ಕುಂಕುಮ ಪತ್ರಭಂಗದ ಕೊಟಗಿದ ನಗೆ ಮೊಗಂಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೬೮ ವ); ಅಡೆಪೊತ್ತದೆ ಕಿಟಾಕಿಟದೆನೆ ಸುಡ ದಿನಿಸರೆಪೊರಿಕ [ಪಾಪಾಂ. ಪೊರಿಕ]ನಾಗದೆ[ಯೆ] ಸಸಿದಂದೊಂದೆಯೊಳ ಗೊಟ್ಟಿದರ್ಲೆಯನೊಡನಳುರ್ವಂತಳುರ್ವನನಲನರಗಿನಮನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫). [ಅರೈ + ಪೊರಿ? + -ಕ್ಕ]

ಅರಿಬದ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಎತ್ತರವಿರುವ ಬದುವು: ಅರಿಗಟ್ಟಿರಿಬದ ಹಳ್ಳದ ಬಡಗಣ ಪಡುವಣ ನೀರುವರಿಗಂ ಪಡುವಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭-೨೦; 1290). [ಅರೈ + ಬದ (\leq ಬದು)]

ಅರಿಬರೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿಯಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ.

ಅರಿಬರೆಯಾಗು = ಅರ್ಧಂಬರ್ಧವಾಗು: ಪರೀಕ್ಷೆಯೊಳಿನ್ನ ದುರ್ಯ್ಯ ವಕೆ ವಿಜಯವು ಅರಿಬರೆಯಾಗೆ (ಇಂಜಾಪ. ೧೯-೮೧). [ಅರೈ + -ಬರೈ?]

ಅರಿಬಳವಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಬೆಳವಣಿಗೆ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ: ಹಣ್ಣುಳು ಸಿಹಿ ಕಾಯೊಳು ಕಹಿ ಮರದ ರಸವಂತು ಅರಿಬಳವಿಯೊಳಾನಂದವೇ ನೋವೆನಿಸುವುದಿಂತು (ಅಹಲ್ಯೆ. ೧೧೫-೪). [ಅರೈ + ಬಳವಿ] ಅರಿಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಲೇಪಿಸು; ಅರ್ಧಬಳಿ: ಎಳೆಯ ರವಿಶಶ್ವಿಗಳು ರಕ್ಕೋತ್ಪಲದೊಳಗೆ ಹೊಳೆವಂತೆ ಹೊನ್ನರಿಬಳಿದ ಹಿಳುಕನೆ ಕಾಣಲಾ ದುದು ಭಟನ ಕಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೬-೫೦); ಪುಲಿದೊಗಲ ಸೀಸಕವ್ವ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿಲವ ಸುರಗಿಯ ಕಾಂಚನದೊಳರೆಬಲಿ[ಳಿ]ದ ಬಿಲ್ಲಂ ಬಿಗಿದ ತಿರುವಿನ ಬೆರಳ ಕೋಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೧).

[ಅರೈ + ಬಳಿ (\leq ಬಳಿ)]

ಅರಿಬಿರಿ 'ಅರಿವಿರಿ' ನೋ.

ಅರಿಬೆತ್ತಲೆ (ಗು). ಅರ್ಧಬೆತ್ತಲೆಯಾದ; ಅರ್ಧನಗ್ಗವಾದ: ಉಜ್ಜಲ ವರ್ಣರಂಜಿತವಾದ ಬಾಹುಯುಗ್ಮಗಳ ಆ ಅರಿಬೆತ್ತಲೆಯ ಹೆಂಗಸಿನ ಕಡೆಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೋಡುತ್ತ . . . ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನು ಗೊಣಗಿಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೧೩೦). [ಅರೈ + ಬೆತ್ತಲೆ]

ಅರಿಬೇ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಬೇಯು; ಅರ್ಧಬೆಂದುಹೋಗು: ಅರಿಬೆಂದುವು ತಾವರೆ ಖಗಮರೆಬೆಂದುವು ಭೀಮಕೋಪ ಶಿಖಿ ಮುಟ್ಟಿ (ಗದಾಯು. ೬-೧೮); ಆ ಪುಲ್ಲು ಪೊತ್ತಿ ಪೊಗೆದುರಿದು ಮಂದುರಮಂ ಪೊತ್ತಿದೊಡಲ್ಲಿ ಯರೆಬೆಂದ ತುರಗಂಗಳನರಸಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೭೯-೧೧); ಅರಿಬೆಂದನಂಗನಾದಂಗೆ ಪಳವಿಗೆಯಾದ (ನಂದಿಮಾ. ೨೩-೩೬). [ಅರೈ + ಬೇ]

ಅರಿಭಾಣೆ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯದ ಭಾಣೆ (?): ನೋಡಿರೆ ಪೇಟ್ಟ ಮೂಟುವಣಿ[ರೆ] ಭಾಣೆಗಳಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೧೨-೭೭); ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪ್ರಾಕೃತಮಸಭ್ರಂಶಂ ಪೈಶಾಚಿಕವೆಂಬ ಮೂಟುವರೆಭಾಣೆಗಳೊಳ್ (ಭಂದೋಬು. ಕ. ೬೭). [ಅರೈ + ಭಾಣೆ]

ಅರಿಭೋಗ (ನಾ). ಅರ್ಧಸುಖ; ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖ: ಅರಿಮೆಯ್ಯೊರೆ ಭೋಗ ಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೇಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳ್ಳಿತ್ತಣ ನೀತಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦). [ಅರೈ + ಭೋಗ]

ಅರಿಮತ್ತರು, ಅರಿವತ್ತಲು, ಅರಿವತ್ತರು, ಅರಿವತ್ತಲು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಮತ್ತರಿನ ಅಳತೆ: ಅರಿಮತ್ತರು ಗದ್ದೆಯ ನೀರ್ವರಿಗಂ ಕ್ರಯವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸಾಹಿ. XX. ೮೨-೨೧; 1122). ಅರಿವತ್ತಲು: ೨೧ ಮಾರು ಗಳೆಯಲು ಗದ್ದೆ ಅರಿವತ್ತಲು ಕೆಯ ದೇಪಯಂಗೆ ಸೋಮನಾಥದೇವರ ಸ್ಥಳದ ಹೆಗ್ಗಡಿಕೆಯಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟರು (ಎಕ. VII (೩), ಶಿಕಾರಿ. ೩೭೦-೧೨; 1300). ಅರಿವತ್ತರು: ಹರಳಕಟದ ಹಿಂದೆ ಗದೆ

ಅರಿವತ್ತರು ಆ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯಲು ಅರಿವತ್ತರು ಎರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೭೧-೧೬; 1266). ಅರಿವತ್ತಲು : ಹರಿಹರ ಗಾವುಂಡನರೆ ವತ್ತಲು ಗದ್ದೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೨-೪೧; 1145).

[ಅರೈ + ಮತ್ತರು (< ಮತ್ತರ್)]

ಅರಿಮತ್ತು (ನಾ). ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅರ್ಥಅಮಲಿ ನಲ್ಲಿರುವಿಕೆ : ಅವಳು ಬಳಲಿ ಬಸವಳಿದು ಅರಿಮತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೨೫). [ಅರೈ + ಮತ್ತು]

ಅರಿಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಅರ್ಥಮನಸ್ಸು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು : ಅಮೇಲೆ ವಸುಧಾ ಕೂಡ ಅರಿಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೊರಟು ನಿಂತಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೧೧). [ಅರೈ + ಮನಸ್ಸು]

ಅರಿಮರಳು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಹಿಂತಿರುಗು; ಅರ್ಥಮುಚ್ಚು : ಅರಿಮರಳು ವಾಲಿಗಳ ಹೆಗಲಲಿ ಮುರಿದ ಗೋಣಿನ ದುಜುಬುಜುಪ ನೆತ್ತರ ನಿಹಾರದ ಮೈಯ ಸಡಿಲದ ಕೈಯ ಬಿಲುಸರಳ ಅರಸನನು ಕಂಡಳಲಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೫೫). [ಅರೈ + ಮರಳು (< ಮರಲ್)]

ಅರಿಮರುಳೆ (ನಾ). ಅರ್ಥಹುಚ್ಚು : ಅರಿಮರುಳಿಗೆ ನಾಯಿ ಕಚ್ಚಿದಂತೆ (ಗಾದ). [ಅರಿಮರುಳು + ಅರ್]

ಅರಿಮರುಳು (ನಾ). ಅರ್ಥಹುಚ್ಚು : ಹಿರಿಯಳ ಸ್ವಭಾವ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತು, ಅರಿಮರುಳಾದವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತ ಕೂಡುವಳು (ಕುಂಕುಮ. ೮೨).

[ಅರೈ + ಮರುಳು (< ಮರುಳ್)]

ಅರಿಮರೆ, ಅರಿಮರೆ (ನಾ). ಸಂಕೋಚ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ಪರಲೋಕ ಮಾರ್ಗ ಪುರಬಿಟ್ಟೆಯಂತೆ ಅರಿಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತುದು (ವಿದಾಕ್ಯ. ೧೨೩-೩); ಅರಿಮರೆ ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲ ಶಾಶ್ವತವಾಕ್ಯವೆಂದು ನೆರೆ ನಂಬಿದೆ (ಪೋಕ್ಷದೀ. ೨). ಅರಿಮರೆ : ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಹುದೆಂದು ಅರಿಮರೆ ಇಲ್ಲದಲೆ ಬಿರುದನು ಪೊಹಿಸಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೧೧-೧೫).

[ಅರೈ + ಮರೈ ? / ತೆಲು. ಅರಿಮರೆ]

ಅರಿಮರೆವು (ನಾ). ಅರ್ಥಮರೆತುಹೋಗುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅರ್ಥನೆನಪಿನ ಅವಸ್ಥೆ : ಹೀಗಾಗಿ ಅರಿಮರೆವಿನಲ್ಲೇ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ (ಅಲಹೂ. ೫೪). [ಅರೈ + ಮರೆವು (< ಮಜಿವು)]

ಅರಿಮಾತ್ರಿಕೆ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅರ್ಥಮಾತ್ರೆಯಷ್ಟು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಅರ್ಥಮಾತ್ರೆಯಷ್ಟು ಕಾಲದ್ದು : ವ್ಯಂಜನಂಗಳರೆಮಾತ್ರಿಕೆಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭). [ಅರೈ + ಮಾತ್ರಿಕೆ]

ಅರಿಮಾನ, ಅರಿಮಾನ, ಅರಿವಣ, ಅರಿವನ, ಅರಿವಾನ (ನಾ). ಅರ್ಥಅಳತೆ ಅಥವಾ ತೂಕ : ಸೋಲಿಗಳೆದ ಉಳ್ಳಿಯ ಬೇಳೆಯ ಅರಿ ಮಾನ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ . . . ಕಾಸಿ ಕೊಡಲು ವಾತ ಗುಲ್ಮ . . . ಕ್ಷಯ ಇಷ್ಟನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೯೬). ಅರಿಮಾನ : ಸಿವೆ ನಾಯಕಂಗೆ ಅರಿಮಾನಮಪ್ಪೆ ಕೂಟ್ಟಿ ಒಬ್ಬಳು [ಅರಿಮಾನಂ] ಸೂರ್ಯ ಗ್ರಹಣದೊಳ್ಳೊಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿ[ಯಕ್ಕು] (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫೫-೧೧; 893); ಅದ್ದನ ಜೋಳ ಅರಿಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಗಣಭಾ. ೭೬-೬). ಅರಿವಣ : ಅಂಗದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅರಿವಣ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). ಅರಿವನ : ಒಂದಡಕೆ ಎರಡಲೆ ಹೇಜಿಂಗರವನ ಬತ್ತ (ಎಕ. XII, ಪಾವಗ. ೫೨-೫೪; 1232). ಅರಿವಾನ : ಶ್ರೀ ಮರುಳೇಶ್ವರ ದೇವ ರಿಗೆ ಅಂಗದಿಯಲರವಾನಂಗಳೊಳ್ಳು ಸಟ್ಟುಗ ಭತ್ತಮಂ (ಕಣ. II, ೧೦-೧೫; 1080); ಬೀಡಿನ ಗಾಣದಲು ಗಾಣವಾಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಅರಿವಾನ ೧ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೪೧-೩೧; 1100); ಅರಿ[ವಾ]ನ ತುಪ್ಪ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭೬-೧೧; 1296). [ಅರೈ + ಮಾನ]

ಅರಿಮಾನಿಸ 'ಅರಿವಾನಿಸ' ನೋ.

ಅರಿಮುಕ್ಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥ ಹೊರಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲು, —ಸೂಸು : ಕಳವಳವನರೆಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಾಲಿಗಳ . . . ಅಳಿಮನದ ಭೂಪಾಲನಿರವನು ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೧೮-೯). [ಅರೈ + ಮುಕ್ಕುಳಿಸು]

ಅರಿಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಥಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರು : ಅರಿಮುಗಿದಿದರ್ ಕಣ್ಣಳು ಮಲದರ್ ಮೊಗಂ ಕಡಿವೋದ ಕಯ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೪-೫೩); ಅರಿಮುಗಿದಕ್ಕಿಗಳ್ ತೆಜಿದ ಚಂಚು ಪುಟಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೫೪); ಅರಿಮುಗಿದ ಲೋಚನದ ಬಳಲುನ ಕೊರಳ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೪); ಅರಿಮುಗಿವಬ್ಬಮುಳ್ಳಲರ್ವ ಕೈರವಮಾಕುಲಿಸಾ ಮಧುವ್ರತಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೬೬). ೨. ಅರ್ಥಮುಟ್ಟಿಗೆ ಪೂರೈಸು : ಚಿತ್ರ ಫಲಕದ ಮುಂದೆಯೂ ಅರಿಮುಗಿದ ಚಿತ್ರಗಳ ಮುಂದೆಯೂ ನಿಂತಾಗ . . . ಸ್ವಶಕ್ತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಅಭ್ಯರ್ಥವೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿತು (ಪುನರು. ೨೦). [ಅರೈ + ಮುಗಿ]

ಅರಿಮುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಪೂರೈಸು : ಯೋಚನೆಯಲ್ಲೇ ಮುಳುಗಿದ್ದ ವೆಂಕಣ್ಣ ಎರಡನೇ ಕಪ್ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಅರಿಮುಗಿಸಿ, ಲೋಟವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಮೇಲಿಡಲು ಹೋಗಿ ಕೈತಪ್ಪಿದ (ನಿಶಿಲು. ೫೬).

[ಅರಿಮುಗಿ + ಇಸು]

ಅರಿಮುಗುಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರು : ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದೊಳರೆಮುಗುಳ್ಳ ರಕ್ತಾಂಭೋಜದಳವಿಳಾಸೋಪಹಾಸಿಗಳಪ್ಪ ಕಣ್ಣಳನೊತ್ತಂಬಿದಂ ತೆಜಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೩ ವ); ಕಂತು ಶರಭೇದದ ವೇದನೆಗಳ್ಳಿದಂತೆ ಕಣ್ಣರೆಮುಗುಳ್ಳಿದರ್ವು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೨); ಅರಿಮ[ಮು]ಗುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಲಗ್ಗಲೋದುವ ಪಂಚಪದಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೧೧೨; 1131). [ಅರೈ + ಮುಗುಳ್]

ಅರಿಮುಗುಳ್ (ನಾ). ಅರ್ಥಬಿರಿದ ಮೊಗ್ಗು : ನವ ಚಂಪಕದರೆ ಮುಗುಳಿದು [ಪಾಠಾಂ. ದರದಳಿತ] ತಾನೆಂಬಂದದಿಂ ಬಂಧುರಮಾದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೪೪). [ಅರೈ + ಮುಗುಳ್]

ಅರಿಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಮುಚ್ಚು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು : ಅರಿ ಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಣಳಂ ವನಕರಿ ಮೆಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಸಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೮); ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಜಿದಿನಿಸಾನುಮನರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಣಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿದರ್ ಮೆಜಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೩); ಕಣ್ಣಳನಿಂತರೆಮುಚ್ಚಿ ಪೀರುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೮೯). [ಅರೈ + ಮುಚ್ಚು]

ಅರಿಮುಚ್ಚುಗಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಥಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಚ್ಚಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಶೋಕದ ಕಳವಳದಲರೆಮುಚ್ಚುಗಣ್ಣಲಿ ಮತ್ತೆ ಮೈಮೆಜಿದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೦); ತೂಗುವೊಡಲರೆಮುಚ್ಚುಗಂಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೦). [ಅರಿಮುಚ್ಚು + ಕಣ್]

ಅರಿಮುಚ್ಚುಳ (ನಾ). ಅರ್ಥಮುಟ್ಟಿಗೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಮುಚ್ಚುಳ : ಸಾರು ಉಕ್ಕಬಾರದೆಂದು ಅರಿಮುಚ್ಚುಳ ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಅರೈ + ಮುಚ್ಚುಳ]

ಅರಿಮುಸುಕು (ನಾ). ಅರ್ಥಮುಸುಕು; ಅರ್ಥಅವರಣ : ಅಖಿಳ ಖಳನಿಕರ . . . ವದನದರೆಮುಸುಕುಗಳಲಿದ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೩-೭-೧೩).

[ಅರೈ + ಮುಸುಕ್ಕು (< ಮುಸುಂಕ್ಕು)]

ಅರಿಮೂಕೆ (ನಾ). ಅರ್ಥಮೂಕೆ : ಅರಿಮೂಕನಾಗಿಹೆನು ಕರಿಕರೆಯ ಪಡುತಿಹೆನು ಒರೆಯಲರಿಯೆ (ನಿವೇದ. ೫೬-೧). [ಅರೈ + ಮೂಕೆ]

ಅರಿಮೆಯ್, ಅರಿಮೈ (ನಾ). ಅರ್ಥಶರೀರ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಭಾಗ : ಅಗಿಯುತ್ತಿರೆಯರೆಮೆಯ್ಯಂ ಬಗೆದನೆ ಸಸಿ ರಾಹುವಂ (ಚಕವ. ೧-೪೪); ಅರಿಮೆಯ್ ವಲ್ಮೀಕದೊಳ್ ತಾಂ ಪುದುಗಿರೆ . . . ಮೌನ

ತಾನಿರ್ ತಾಣಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೨-೧೬೪). ಅರಿಮೈ : ಶಿವನರೆಮೈಯೊ
ಳೊಂದಿರ್ದ ಸೌಖ್ಯಮಂ ಮುಳಿದು ಪಾರ್ವತಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೬);
ಕಾಂತೆಗೆಮೈಯನು ತೆತ್ತು ಬಿಡದಪ್ಪಿ ಕೊಂಡಿರ್ಪನೀಶ್ವರಂ (ಜೈಮಿಭಾ.
೨೮-೩).

ಅರಿಮೆಯ್ಯೆಣ್ = ಅರ್ಥಶರೀರವಾದವಳು; ಅರ್ಥಾಂಗಿ;
ಹೆಂಡತಿ : ಈರೇಳ್ಳುಗಮನ್ನಿಕ್ಕುವದೇಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದದೇಂ ನಿನ್ನಿಂದೋ
ನಿನ್ನರೆಮೆಯ್ಯೆಣ್ ಸೆಳಗಿಂದೋ ಪೇಳಭವ (ಉದ್ಭವ. ೧-೨೨).

[ಅರೈ + ಮೆಯ್ಯಾ]

ಅರಿಮೆಯ್ಯೆಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಥಾಂಗಿ; ಹೆಂಡತಿ : ಅರಿಮೆಯ್ಯೆಣ್ಗೆರಿಫೋಗ
ಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳ್ಗೆತ್ತಣ ನೀತಿಯೈ
(ಸೋಮೇಶ. ೬೦). [ಅರಿಮೆಯ್ಯಾ + ಪೆಣ್]

ಅರಿಮೇವು (ನಾ). ಅರ್ಥಮೇವು; ಸಾಲದಷ್ಟು ಆಹಾರ; ಕಡಮೆ
ಆಹಾರ : ಅರಿಮೇವಿನೊಳೆ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಮಂದೆ (ಗೊಲ್ಲಾಢಾ. ೧೪-೪).

[ಅರೈ + ಮೇವು]

ಅರಿಮೋರಿ (ನಾ). = ಅರಿಮರಿ (?) : ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರಿಮೋರಿ
ಯಾದರೆ ಅಪ್ಪಾಯದಂದದಿ ಬಂದು ಅಧರ ಮುದ್ದಾಡಿಸ (ಪುರಂದ.
೧-೨೧೪-೧); ಅರವಿಂದಾನನೆ ಕೇಳು ಅರಿಮೋರಿಯಲ್ಲದೆ ಅರಿಕಟ್ಟಿ ಎನ್ನ
ಅಧರ ಮುದ್ದಿಕ್ಕಿದ (ಪುರಂದ. ೪-೧೧೦-೩). [ಅರೈ + ಮೋರಿ ?]

ಅರಿಮೈ 'ಅರಿಮೆಯ್ಯಾ' ನೋ.

ಅರಿಮೈವೆಣ್ಣ (ನಾ). (ಶಿವನಂತೆ) ಅರ್ಥಶರೀರ ಹೆಣ್ಣಾದವನು :
ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲಹಿಕಟಿಕ ಕುಂಡಲಧಾರರೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲರಿಮೈವೆಣ್ಣ
ರೆಸಿದಿರ್ಪರಾ ಪುರದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೩೦-೭).

[ಅರಿಮೈ + ಪೆಣ್ + ಅ.]

ಅರಿಯಂಗಡಿ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲರೆ ಅಂಗಡಿ; ಸಣ್ಣ ಅಂಗಡಿ (?) :
ಮತ್ತವಂಗಡಿಯರಿಯಂಗಡಿ ದೇವರಂಗಡಿ ಮಾನ್ಯದಂಗಡಿಯೆನ್ನದುಡಿ
ಸುರಿಯಂ ಕೊಂಡು (ಕಣ. II, ೨೧-೨೩; 1147).

[ಅರೈ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಅರಿಯುಟ್ಟು 'ಅಪ್ಪಿಯುಟ್ಟು' ನೋ.

ಅರಿಯರೆಗೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥರ್ಥವಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಅರ್ಥಂಬರ್ಥಕಟ್ಟು :
ಇತ್ತಲೆಳ್ಳು ಜಡೆಯಿಂದಿಳಿನ ಕಣ್ಣನೀರಿದಜಿತ ವಿಭೂತಿಯ ತಿಲಕದಿಂದ
ರೆಯ [ಸಾಶಾಂ. ಅ]ರೆಗೆಟ್ಟು ಕೈಯಿಂದೆಯಿಂ ಸಡಿಲ್ವ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ
ಮಾಲೆಯಿಂ (ನಂಬರ. ೨-೫೪). [ಅರೈ + ಅರೈ + ಕಟ್ಟು]

ಅರಿಯರೆಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥರ್ಥವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು; ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ
ಜೂರು ಮಾಡು : ಕಲಹದಲಿ ಮೈತ್ಯುವಿನ ಗಂಟಲಿಗಲಗ ಹೂಡಿದ
ಲಯಕ್ಕತಾಂತನ ತಲೆಯನರಿಯರೆಗೊಯ್ ಕಡುಹಿನ ಕಾಲಭೈರವನ
(ತೊರರಾ. ೩-೭-೬). [ಅರೈ + ಅರೈ + ಕೊಯ್]

ಅರಿಯಹಣ (ನಾ). ಕೃಶವಾಗುವುದು; ಬಡವಾಗುವುದು : ವರನೀ
ಕ್ಷಣವೊಂದು ಚಿಂತೆಯದಿರಡು ಸುಯ್ಯದು ಮೂಜು ಜ್ವರ ನಾಲ್ಕರೆಯ
ಹಣವೈದೊಟಿನ ಬಿಡುವುದಾಲು... ಅಪ್ಪ ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳ (ಜೀವಂಚ.
೧೭-೪೭). [ಅರೈ + ಅಹಣ]

ಅರಿಯಳವಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪದೂರ; ತುಸು ದೂರ : ಬಳಿಕ ಬೀಜವರ್ಣೋ
ಪೇತಮಾಗಿ ಪಜ್ಜಳಿಸ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳ ಗಳವುವ ವೀರನನಾ ನೃಪನರ
ನರೆಯಳವಿಯೊಳಗೆ ಕಂಡನಾಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೪೦). [ಅರೈ + ಅಳವಿ]

ಅರಿಯಾಳತೆಪ್ಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಉತ್ತರ
ಸ್ಯಾಂಧಿ ಬಾಟೊಚ್ಚಿ ಅರಿಯಾಳತೆಪ್ಪಿ ಕೊಪಾಳಿ ಪಿಳ್ಳಿಗಾಳ್ವ ತೆಣ್ಣರುಳ್
(ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪; ೮೦-೯೮; 799). [?]

ಅರಿಯರುಳು (ನಾ). ಅರ್ಥರಾತ್ರಿ; ಸಮರಾತ್ರಿ : ಅರಿಯರುಳಿನ ಸನ್ನೆ
ಯಾಯ್ತಾಗ (ಭರಣ. ೨೦-೧೨೪). [ಅರೈ + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]
ಅರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಮಾಡಿಸು; ಅರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಯ
ಮಾಡಿಸು. [ಅರೈ + ಇಸು]

ಅರಿಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಭಾಗವನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ : ನಿಷಂಗದಿಂದರೆ
ಯುಗಿದಂಬನಂಜುತುಪಸಂಹರಿಪಂ ಸ್ಮರನೆಂದು ಶಂಕಿಪೆಂ (ಶಾಕುಂತ.
೮೧-೧೩೫). [ಅರೈ + ಉಗಿ]

ಅರಿಯುಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು : ಅರಿಯುಟ್ಟು ಸೀರೆ ನೆಲಕಲೆವ
ಮೇಲುಡು ಸಿರಂಬೊರೆದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೪).

[ಅರೈ + ಉಡು]

ಅರಿಯುಣ್ಣ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥ ಕುಡಿ, — ಉಟಮಾಡು : ಅರರೇ ಜನನಿಯ
ಮೊಲೆವಾಲರೆಯುಂಡೀ ಸಿಂಹಶಿಶುವನರಿದೊಡನಾಡಲ್... ಕೇಸರಂಗಳ
ಲೆಯೊಂದೆ ಸೆಳೆಯುತಿರ್ಪಂ ಬಲ್ಲಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪-೧೭೭).

[ಅರೈ + ಉಣ್ಣ (< ಉಣ್)]

ಅರಿಯೆಡ್ಡ (ನಾ). ಅರ್ಥಪೆಡ್ಡ : ಕಡ್ಡ ಬೇಡಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರೆಯೆಡ್ಡ
ರೆಮ್ಮೊಳು ನಿಮಗೆನುತ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಪಾದದೊಳು ಶಂಕರದಾಸಿ
ಮಯ್ಯಗಳ (ಶಂಕದಾ. ೮-೪). [ಅರೈ + ಎಡ್ಡ]

ಅರಿಯೆಸಳ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಎಸಳು : ಸಂದುವಿಡದಂತೆ ತರಂಗೊಳಿಸಿ
ರಚಿಸಿದ ಕರ್ಣಕಾರದ ಪಲಗೆಗಟ್ಟಿನಡೆಯೆಡೆಯೊಳರೆಯೆಸಳ್ಳಂ ನೆಗಪಿ
ಕೀಲಿಸಿದ ಪೊಂದಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗಗಳ ನುಣ್ಣೊಗರಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ.
೧೦-೩೧ ವ). [ಅರೈ + ಎಸಳ್ (< ಎಸಲ್)]

ಅರಿಯೇಯಿ (ನಾ). = ಅರಿಗಾಯ : ಅರಿಯೇಯಿಂ ಕುಳಿತವಸಾನಕಾಲದಿ
ನರನೊರ್ವನಿಷ್ಟದೈವನು ಸ್ಮರಿಯಿಸ ಶಾಂತರಸಕೆ ಮೆಚ್ಚಿತನೆ ಬಂದ
ಮರುಳು ಮುಸುಜು ನೋಡಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೩೦).

[ಅರೈ + ಎಯ್]

ಅರಿಯೊಡಲ್ (ನಾ). ಅರ್ಥಶರೀರ : ಭಳಿಗಲ್ಮಗಳಿಗರೆಯೊಡಲನಿತ್ತ
ಕಸವರವಸುರನಿಂ ತುಳಿಲ್ಗೊಕ್ಕೊಂಬಾ (ನಂದಿಮಾ. ೨೧-೫೩).

[ಅರೈ + ಒಡಲ್]

ಅರಿಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಅಮುಕು; ಅರ್ಥ ಮುಚ್ಚು : ಆಕೆಯ
ನಯನಕುಮುದಾಸ್ತ್ರವತ್ತಿಡಲವನೀಶನುರದೊಳಗೊತ್ತಿ ಧಾಳಾಧೂಳಿಗೈ
ಲರೆಯೊತ್ತಿ ನಯನಗಳೊರಗಿದಂಗೆನೆಯಂಕದೊಳು ಮರೆದು (ಬಿಜ್ಜಪು.
೩೦-೧೩). [ಅರೈ + ಒತ್ತು]

ಅರಿರಾಜಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವಿನ ಗಿಡ :
“ಮಧ್ಯಾವ್ವಂ ಅರಿರಾಜಮಾವು” (ಓಷಧಿ. ೧೧೪).

[< ಅರಿಸು (< ಅರಿಸು) + ರಾಜಮಾವು]

ಅರಿವಣ್ (ನಾ). ಅರ್ಥಪಕ್ಕವಾದ ಹಣ್ಣು; ದೋರೆ ಹಣ್ಣು :
ಬಸಂತದ ನಡು ಮನ್ನಂಗೆ ನೆರಮಾದರೆವಣ್ಣ ಮಳಾದ ಪಣ್ ಬಸಂತದ
ಕಡೆಯಾಗೆ ಸುಗ್ಗಿಯ ಮನೋಜನ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಯೆಲ್ಲ ಮಾಮರಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೯-೭೫).

ಅರಿವಣ್ಣಾಗು = ಅರ್ಥಹಣ್ಣಾಗು : ಅರಿವಣ್ಣಾದ ಕಳವೆನೆಗರ್ಚು
ತ್ತರಗಿ ಪಾಪಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೪೦); ಕೆಂಪಿಡಿದರೆಪಣ್ ಪದ್ಮರಾಗಮನೆ
... ನೇಜಾಲೆಸೆದುದು (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೭). [ಅರೈ + ಪಣ್]

ಅರಿವತಲು 'ಅರಿಮತ್ತರು' ನೋ.

ಅರಿವತ್ತರು 'ಅರಿಮತ್ತರು' ನೋ.

ಅರಿವತ್ತಲು 'ಅರಿಮತ್ತರು' ನೋ.

ಅರಿವರಿಸು 'ಅರಿವರಿಸು' ನೋ.

ಅರಿವಳ (ನಾ). ಅರಿಯುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತನಾದವನು : ಶಶಿಕಾಂತದ ಸಣ್ಣಗೆಯೊಳ್ಳುರಳ್ಳಿ ಪೊಯ್ದರೆವಳರಂತೆ ಕತ್ತರಿಯ ಘಟ್ಟ ಯನಲ್ಲಿಯ ಘಟ್ಟವತ್ತಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೧-೧೦೭).

[ಅರೈ + -ವಳ (< -ವಳ್ಳ)]

ಅರಿವಳೆ 'ಅಜಿವಳೆ' ನೋ.

ಅರಿವಾಗ (ನಾ). = ಅರ್ಥಹಾಗೆ : ಅಯ್ಯೂಜನಾಲ್ವರುಂ ಅರಿವಾಗಮಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಹಿರೇಕೆ. ೨೨-೪೩; ?). [ಅರೈ + ಪಾಗ]

ಅರಿವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಕೆಮ್ಮಳ್ಳಾರ್ ಅರಿವಾಡ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೧; 725). [ಅರಿ? + ಬಾಡ?]

ಅರಿವಾತು (ನಾ). ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು : ಅಡಿಸುವ ತೋಳ್ ತೇರಯ್ ಬಾಯ್ ತಪ್ಪಿ ಬರ್ಪರ್ವಾತುಣ್ಣುವ ಕಿತ್ತುಸಿರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೧).

[ಅರೈ + ಮಾತು]

ಅರಿವಾನಿಸ, ಅರಿಮಾನಿಸ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥಮಾತ್ರ ಮನುಷ್ಯ; ನರಸಿಂಹ. ೨. ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮ : 'ಅರಿವಾನಿಸವಗೆಯ' ಪರಾ.

ಅರಿಮಾನಿಸ : ಬೀರದಿಂದರೆಮಾನಿಸನನಿಜಿದನಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೦).

[ಅರೈ + ಮಾನಿಸ]

ಅರಿವಾನಿಸವಗೆಯ (ನಾ). ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮನ ಶತ್ರು; ವೀರಭದ್ರ : "ಅರಿವಾನಿಸವಗೆಯನೆಂದು ವೀರಭದ್ರಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೬); "ಬೀರನರೆವಾನಿಸವಗೆಯನೆಂದು ಸಲ್ವದಾ ವೀರಭದ್ರನ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬).

[ಅರಿವಾನಿಸ + ಪಗೆ + -ಅ]

ಅರಿವಾನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಅರ್ಥಮನುಷ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅರ್ಥಮನುಷ್ಯತ್ವ; ನರಸಿಂಹನಾಗಿರುವಿಕೆ : ಶೂದ್ರಕನ ವಿಕ್ರಮಾಡಂಬರ ಮಂದರೆವಾನಿಸಿಕೆಯೊಳೊಂದಿದ ನರಸಿಂಹಾಡಂಬರಕ್ಕೆ ನಸುನಗುತಿರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೦). [ಅರಿವಾನಿಸ + -ಇಕೆ]

ಅರಿವಾಶಿ 'ಅರಿವಾಸಿ' ನೋ.

ಅರಿವಾಸಿ, ಅರಿವಾಶಿ (ನಾ). ಅರ್ಥದಷ್ಟು; ಅರ್ಥವಾಲು : ಊಳಿಗ ಮಾನ್ಯದ ಅರಿವಾಸಿಯನ್ನೊಕ್ಕಾಡ... ಸುಖದಿಂದನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹರು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೧೧೫; 1724); ಬೀಡುದೇವಸ್ಥಾನದ ಅರಿವಾಸಿ ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಕಮ್ಮಾರರ ತೊಟ್ಟಿದೆಜಿಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦-೧೬೪; 1724); ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಯು ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಖರ್ಚಿನ ಅರಿವಾಸಿ ಹಣವನ್ನು ತಾನು ಒದಗಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು (ದಾದಾನ. ೧೩). **ಅರಿವಾಶಿ** : ಅವರ ಸಂಸಾರ ದೊಡ್ಡದು; ಅವರಿಗೆ ಎಂಟು ಮಕ್ಕಳು. **ಅರಿವಾಶಿ** ಹೆಣ್ಣು; **ಅರಿವಾಶಿ** ಗಂಡು (ಚಿಟ್ಟಜೀ. ೩೭).

[ಅರೈ + ವಾಸಿ]

ಅರಿವಿರಿ, ಅರಿಬಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಬಿರಿ; ಅರ್ಥಅರಳು : ಓರೊಂದೆಡೆಯ ಬೆಂಚೆಗಳೊಳರೆವಿರಿದ ನೀರ್ವೊಗಳ ಕಂಪಿಗೆ ಮಾಣದೆ ಮುಸುಜಿ ಮೊಜಿವ ಪೆಣ್ಣುಂಜಿಗಳ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೮); ಕಮಲಮರೆವಿರಿಯೆ ತಂಗಾಳಿ ತಲೆದೋಪಲು (ಚಿಬಪು. ೫-೩೧); ತರಂಗಿಣಿಯ ತಡೆಗೊಂಡು ಬೆಳೆದರೆ ವಿರಿದ ಸರಸಿಜದರಲ ಸರಸಪರಿಮಳಕೆ (ರಾಜಶೀ. ೨-೮); ನಸುನೆಗೆ ಯೊಳರೆವಿರಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯನುಜಿ ಪೊಳೆವ ದಶನದೊಳ್ ಕುಂದಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೬). **ಅರಿಬಿರಿ** : ಅವಳ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿಬಿರಿದ ಗುಲಾಬಿ ಹೂ ಎಲೆಸಹಿತ ಇತ್ತೋ (ರೂಪಸಂ. ೩೯). [ಅರೈ + ಬಿರಿ]

ಅರಿವೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಹಿ ಹೀರೆ : ಪರಿಮರ್ದಿಸಿ ಕೈಪೆಯನಿಪ್ಪರೆವೀರೆಯ ಸೊರೆಯ ಕಾಯ ರಸದಿಂ ಶೃಂಗಾಂತರದೊಳ್ ತಿಂಬಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕಂತಿರೆ ಲೇಪಿಸಿ ಕುಡಿಸಲೊಡನೆ ನಸುಂಗೆಯ್ಯಲ್ (ಋಮದ. ೧೩-೧೪೦). [ಅರಿ? + ವೀರೆ]

ಅರಿವೀಸ, ಅರಿವೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ವೀಸದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ; ಒಂದು ಹೆಣದ ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಭಾಗ : ಪಂಕಿಸದೀ ಧರ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ... ಅರಿವೀಸಮನಳಿ[ಟ]ಪಿ ಕೊಣ್ಣವಂ ಚಣ್ಣಾಳಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೫೯; 1114). **ಅರಿವೀಸ** : ಸೊಪ್ಪಿಗೆ ಅರಿವೀಸ (ಸೌತಾ. XI-ii, ೧೨೨-೧೩; 1072). [ಅರೈ + ವೀಸ]

ಅರಿವೀ[ರಲ್ಲಿ]ಲು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ : ಸುರಯಿಯ ಸೋನೆ ಸಂಪಗೆಯ ಸೂಟ್ವಿಟಿ ಮಲ್ಲಿಗೆವೂವಿನಚ್ಚೆಬೆಳ್ಳರಿ ಸುರಹೊನ್ನೆ ಯೊಂದೆವನಿ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬಲ್ಲು ಗುಳಾಲಿಕೊಳ್ಳಪಾದರಿಯರೀ[ರಲ್ಲಿ]ಲು [ಪಾಪಾಂ. ಯರಲೇಲು] ಕೇಸರದ ತಂದಲಗುಂದಲೆಯಾಗಿ ಸುತ್ತಲುಂ ಸರಿಯೆ ಸಡಿಲ್ಲಿ ಬೀಸುವುದು ತೆಂಕಣಗಾಳಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೩೪). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಅರಲ್ಲಿಲು' ಎಂಬುದರ ಅವಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[ಅರಲ್ + ಬೀಲು]

ಅರಿವುಳಿ 'ಅರಿಲುಟಿ' ನೋ.

ಅರಿವೆಣ್ಣ, ಅರಿವೆಣ್ಣು (ನಾ). = ಅರ್ಥನಾರಿ : ಅರಿವೆಣ್ಣಾ ಕೃತಿಯಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೨೦. ಬಾಗೆವಾ. ೧೧೧-೨೩; 1165); ಆಗಡೆ ಮೃಡನಂ ಮೃಡಾನಿ ಭಯದಪ್ಪಿದಳಂದರೆವೆಣ್ಣಿನಪ್ಪನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೧೧); ಸಮ್ಯಕ್ಪೋನಿಷ್ಠೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರೆವೆಣ್ಣಾಗಿದುರ್ದಂ ನೀಂ ನೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೮-೩೭). **ಅರಿವೆಣ್ಣು** : ಅರಿವೆಣ್ಣಿನಿ ಲೋಕಾಧಾರಿಯಾಗಿರ್ಪ ಗಿರಿ ರಾಜನಂದನೆ ಜಯ ಜಯ (ತ್ರಿಭುಕ. ೧-೪); ಮದನನು ಶಿವನನ್ನು ಅರಿವೆಣ್ಣುಮಾಡಿ ಗೆದ್ದ ಕಥೆಯನ್ನು... ಬರೆಯಬಲ್ಲ (ತವನಿ. ೧೩೦).

[ಅರೈ + ಪೆಣ್]

ಅರಿವೆಣಿ (ನಾ). ಅರ್ಥಹೆಣ್ಣು; ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಹೆಣದಂತಿರುವವನು; ಜೀವಚ್ಛವ : ಅರಿವೆಣಿ ನಾಗಿರೆ ಪುಣ್ಯೋಳ್ ಮಜುಗುತ್ತಿದೆನ್ನನೆತ್ತಿ (ದಶಕು. ೧೨-೧೦೦); ಅರಿವೆಣಿಗಳ ಕಂಡು ಬೇತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಕರುಣಿಸಿ ಮುಸುಕಿ ನೋಡಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೨೪). [ಅರೈ + ಪೆಣಿ]

ಅರಿವೆಣಿಂಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಹೆಣದಂತಿರುವ ಜೀವಿಯನ್ನು ಕಾಣು : ಘಾಯದಿಂ ಹೊರಳಿ ನರಳಿ ಬಾಯ್ಪತ್ತಿ ವಿಧಿಯಂ ಬಯ್ಯು ತಿರ್ಪರೆವೆಣಿಂಗಂಡು ಚಿತ್ತಜಸಿತಂ... ನಡೆತಂದನು (ಚಿಬಪು. ೩೨-೩).

[ಅರಿವೆಣಿ + ಕಾಣ್]

ಅರಿವೆಣ್ಣ (ನಾ). ಅರ್ಥಹೆಣ್ಣಾದವನು; ಅರ್ಥನಾರೀಶ್ವರ : ಅರಿವೆಣ್ಣ ನೀಶಪುತ್ರೀವರಂ ಬ್ರಹ್ಮನಾಸುರದ ಜಾರಂ ಶಕ್ರಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬೨); ಅಧಭಿನಳುರೈಯಂ ಕಿಡಿಸಿ ಬಿಂಕಮನಟ್ಟಿಯೆನ್ನ ಕೋಲ್ಗಳಿಂ ಸದೆದರೆ ವೆಣ್ಣನಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯೫); ಶರೀರ ಸಂಪಾದನಾರ್ಥವಾಗಿ ಆ... ದರ್ಪಕನನ್ನೂ ಅರಿವೆಣ್ಣನ ವರಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ... ತಪಸ್ಸಿಗಟ್ಟು ಮತಹುದಹುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೧-೭). [ಅರಿವೆಣ್ + -ಅ]

ಅರಿವೆಣ್ಣು 'ಅರಿವೆಣ್' ನೋ.

ಅರಿವೆಣ್ಣನ (ನಾ). ಅರ್ಥಹೆಣ್ಣಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅರ್ಥನಾರೀಶ್ವರತ್ವ : ಶಿವನರೆವೆಣ್ಣನಂ ಹರಿಯ ಹಾದರವಬ್ಬಜನೊಲ್ಲ ಲಜ್ಜೆ ಹೇಳವ ನನವಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಪನ ಶೌರ್ಯಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೯೧). [ಅರಿವೆಣ್ + -ತನ]

ಅರಿವೆಣ್ಣೆಯ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಥಹೆಣ್ಣಾದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಥನಾರೀಶ್ವರ : ಅಲರ್ವೊಡೆಯಂಗೆ ನಡೆದಾಣಮುಮರೆವೆಣ್ಣೆಯ್ಯಂಗೆ ನರೆ ವನೆಯುಂ ದೆಸೆಯಾಣ್ಮಿಗೆ ಪೊಸವೀಡುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೫).

[ಅರಿವೆಣ್ + ಮೆಯ್ + -ಅ]

ಅರಿವೆಸ (ನಾ). ಅರ್ಧಕೆಲಸ; ಅರಿಗೆಲಸ : ಅರಿವೆಸನಾಗಲಿತ್ತಪುನ ಪೂವಿನ ಪುತ್ರಳಿಗಳ್ಳೆ ನೋಟದಂತಿರೆ ನನೆಗಣ್ಣಳಲ್ಲಿ... ನಿಲುಂಬಿದ ನೀಜ ದುಂಬಿಗಳ್ಳೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೬೯). [ಅರೈ + ವೆಸ]

ಅರಿವೆ, ಅರಿವೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರ: “ಅರಿವೆಯೆಂದು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಂ” (ಕಶಸಾ. ೩-೨೭); ಕಿವಿನರಂ ತೆಗೆದು ಸನ್ನೋದದಿಂದೆನುವ ರಸದಾಳಿವಿಲ್ಲೋಯೆನಲ್ಪಾ ಗಳರೆವೆಯೊಗೆದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೩); ಸಿತಪಕ್ಷದರೆವೆಯೆ . . . ಶೋಭಿಸುವಂ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೩). ಅರಿವೆ: ಸುರತರಂಗಿಯ ಮಧ್ಯದ ಕೆಂಜೆಗಳ ಮೇಲರವೆ ರಾರಾಜಿಸಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೮). [ಅರಿ + ಪೆ]

ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ; ಚಂದ್ರಮೌಳಿ: ತ್ರಿಪುರವನಸುರವೆವೆಯೆನಂದದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೧೪). [ಅರಿವೆ + ತಲೆ + -ಅ]

ಅರಿವೆಯೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸು: ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲೈ ಮೊಗ ಹತ್ತು ತೋಳಿನವರೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲರೆವೆಯೆವಳೆದ ಜಡೆದಲೆಯರ್ (ಚಿಬ್ಬ. ೩೦-೭). [ಅರಿವೆ + ತಳೆ]

ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನಂತೆ ಮನೋಹರವಾದ ತುಟಿ: ಅರಿವೆಯೆದಲೆಯ ಅಸಿಯಳ ತಕ್ಕೆಯೆಂದದೊಳೆ (ಕಶಸಾಂ. ೨೫-೨೯). [ಅರಿವೆ + ತುಟಿ]

ಅರಿವೆಯೆ, ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಅರಿವೆಯೆನಾನೆ ಪಶುಪತಿ ನೆರೆವೆಯೆಂ ತಾಳ್ದ ನಿಲ್ಲಿ ಬಸವನನಿಪ್ಪಾ ತೆಪನಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೫-೧೩). ಅರಿವೆಯೆ: ಅರಿವೆಯೆನಂ ಜೋಬೋಲ್ಲ ಸಿರಿಬಾಳಮುಮನು ತಾತ್ಪರಿಯದಿಂ ಪಿಡಿದಿತ್ತಿ (ನವನೋ. ೧೩-೨೪). [ಅರಿವೆ + -ಅ]

ಅರಿವೆಯೆ (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ಅರ್ಧಉರಿ ತಾಗು: ಪಿಡಿದು ದಿವ ಬಾಳಕಿಡಿಗ[ಳ]ನೊಡನೊಡನರೆವೆಯೆ ತೊಟ್ಟ ಸನ್ನೆವುರಿಯಲ್ಲೊ ಡರಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪ. ೧೦-೭೯); ಹರ ನಯನಾನಲಹತಿಯಿಂದರೆ ವೊತ್ತಿದ ಕುಸುಮಶರ ನಿಷಂಗೋಪಮೆಯಂ ಪರಿಭವಿಪು ಕಂದರ್ಪನ ಸುರುಚಿರ ಜಂಘೆಗಳ (ಕುಸುಮ. ೭-೧೩೦). [ಅರಿ + ಪೊತ್ತು]

ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ ಅರ್ಧಮುಳುಗಿರುವ ಸಮಯ; ಅರ್ಧ ಸಂಜೆ: ಮೂಡುವ ಜಂಧುಬಿಂಬದಪರಾದ್ರಿಯನ್ನೆದಿದ ಭಾನುವಂಶುಗಳ ಕೂಡಿರಲಂದು ಕಣ್ಣೆ ಫನಶೋಭಿಯನೀವರೆಸಂಜೆಯಂತೆವೋಲ್ ನಾಡೆ ವಿರಾಜಿಸಾ ಸದನನೀಶತನೂಭವೆಗೊರ್ವಲೊಲ್ಲೆಯಿಂ ನೀಡಿ (ಉದ್ಯು. ೮-೪೦). [ಅರಿ + ಸಂಜೆ]

ಅರಿವೆಯೆ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಧಸವೆಯೆ ಹೋಗು: “ನಮ್ಮ ಊಟವೆ? ಊಟ ವೇನೊ ತುಂಬ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವರಸೆಯಲ್ಲಿ ರೊಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕ್ವಾಸ್ . . .” ಎಂದು ಮುದುಕಿ ಅರಿವೆಯೆದ ಹಲ್ಲುಗಿಂಜಿದಳು (ಪುನರು. ೨೭೯). [ಅರಿ + ಸವೆ]

ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಹರಿವಾಣ; ಅರ್ಧತಟ್ಟೆಯಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ: ಕರ್ತು ಚೆನ್ನರಾಯಗೆ ಸಲುವ ಕಾಣಾಚಿ ವೊಳಗೆ ಅರಿವೆಯೆ ವಾಣ ಪ್ರಸಾದವನೊ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩೧-೨; 1556).

[ಅರಿ + ಹರಿವಾಣ (< ಪರಿಯಾಣ)]

ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹಾನಿ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಸತ್ತದ ಬ್ರಾಹ್ಮರು ೧೨ ಕಂ ನಿತ್ಯಪಡಿ ಅರಿವೆಯೆ ೩ (ಮೃತ. ೧೯೨೪; ೨೦-೩; ?).

[ಅರಿ + ಹಾನಿ (< ಪಾನಿ)]

ಅರಿವೆಯೆ, ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕೆಟ್ಟವನು; ಅರಿವೆಯೆ: “ಮುಕ್ತಾಳರೇ ನೀವು ಅರಿವೆಯೆರಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಳಿ” ಎಂದೊ . . . ರೂಪಿಸುವಂತೆಯೇ (ರೂಪಸಂ. ೩೬). ಅರಿವೆಯೆ: ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತರೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯ ಅರಿವೆಯೆನಾಗುವ ಸಂಭವ ವಿರುದ್ಧ (ಕುಂಕುಮ. ೧೧). [ಅರಿ + ಹುಚ್ಚ]

ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹುಣಿಸೆಬೀಜ (?): ಸರಪಣಿ ಪಿಲ್ಲಿ ಮಿಂಟಿಗೆ ಪಾದಸರ ಗಾಳಸರ ಭುಜಕೀರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಪರಿಪರಿಯಾಭರಣಂಗಳ ಬಿಸುಟೊಂದರೆವೆಯೆಸಕೆ ಸರಿಗಂಡು (ಭರಣ. ೭೭-೧೨೦).

[ಅರಿ + ಪುಲಿ. P ← ತೆಲು. ಪುಲುಸು]

ಅರಿವೆಯೆ, ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊಟ್ಟೆ; ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ: ಹಗಲಿರುಳೂ ಧನಗಳ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ದುಡಿದರೆ . . . ಅರಿವೆಯೆ ಯಾದರೂ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಗಾಮು. ೩೪). ಅರಿವೆಯೆ: ಉಳಿದ ವೃತ್ತಿಯ ಜನರು ಕೈತುಂಬ ಹಣಗಳಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಶಿಕ್ಷಕರು ಮಾತ್ರ ಹರಕು ಆಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರಿವೆಯೆಲ್ಲಿ ತಿರುಗ ಬೇಕೇನು? (ರಂಗರೋ. ೫೪). [ಅರಿ + ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟಿ)]

ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ಅರ್ಧಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ: ಮುಗುಳುಹೊಡೆಗಳರೆಹೊಡೆ ನೆಣೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಿಗುರುವ ಹೊಡೆ ಪಸುರ್ವೊಡೆಯ ಒಗುಮಿಗೆಯಲಿ ಹಾಲುದುಂಬುವೆನೆಯ ಶಾಲಿ ಸೊಗಸ ನಿತ್ತುವು (ಕಂನವಿ. ೫-೬೨). [ಅರಿ + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡೆ)]

ಅರಿವೆಯೆ (ಗು). ೧. ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ. ೨. ಒತ್ತಾದ; ದಟ್ಟವಾದ. ೩. ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಕಪ್ಪಾದ. [ಸಂ.]

ಅರಿವೆಯೆ (ಗು). ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ಅರಿವೆಯೆವುಳ್ಳ: ಅರಿವೆಯೆಗನೆಯೊಂ ವಾತಪಿತ್ತಶ್ಲೇಷ್ಮಸನ್ನಿಪಾತಾದಿ ವ್ಯಾಧಿವಿರಹಿತ ಶರೀರನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂ. ೫). [ಸಂ.]

ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು; ಅರಿವೆಯೆವಂತ. [ಸಂ. ಅರಿವೆಯೆ]

ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಳಪಿಲ್ಲದುದು. ೨. ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದುದು. ೩. ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥದು; ಸಮೃದ್ಧ ವಾಗದ್ದು: ಕಿವಿಗರೋಚಕವಾಯ್ತು ತೆಗೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೦); ನಿನಗರೋಚಕವೆಮ್ಮ ಮಾತುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೩೧). ೪. ನಾಲಗೆಗೆ ಆಹಾರ ರುಚಿಸದ ಒಂದುಬಗೆಯ ರೋಗ; ಅರುಚಿ. ೫. ನಾಲಗೆಗೆ ಆಹಾರ ರುಚಿಸದ ರೋಗಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ಅರುಚಿಯುಳ್ಳವನು: ನಿರತಿಶಯರಸಸಮೇತಮನರೋಚಕಂ ಮೆಚ್ಚದಂತೆ ಸೊಗಯಿಸು ವುಣಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೨). [ಸಂ.]

ಅರಿವೆಯೆ (ನಾ). ವಿವೇಕ; ವಿವೇಚನೆಯುಳ್ಳವನು: ಅರಿವೆಯೆಗಳದಂ ತೆಗಟಿಂದಾ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ಕಾವ್ಯದೊಳಿಕ್ಕರ್ (ಶಮದ. ೬೦).

[ಸಂ. ಅರಿವೆಯೆ]

ಅರಿವೆಯೆ (ಗು). ೧. ಕೂದಲಿಲ್ಲದ; ರೋಮವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬಕ್ಕದಲೆಯವನು: “ಅರಿವೆಯೆ—ಕೂದಲಿಲ್ಲದವ, (ಮೈಕೂದಲಿಲ್ಲದವ)” (ನಾನಾರ. ೧೪೪ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕ, ‘ಅರಿಕ’ ನೋ.

ಅರ್ಕ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ತಾವು. ೩. ಲೋಹ. ೪. ಪ್ರಭೆ; ಕಿರಣ. ೫. ಸ್ಪಟಿಕದ ಹರಳು. ೬. ಇಂದ್ರ. ೭. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ. ೮. ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ. ೯. ವೈಚಿತ್ರ್ಯ; ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೧೦. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜಗಣ (೮-೮). ೧೧. ಹೆನ್ನೆರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಕೇತ. ೧೨. ತಂಬಿಗೆ (ಗಂಗಾಮ. ೧೪). ೧೩. ಸೂರ್ಯನಾಡಿ: ಅರ್ಕನ ಅದ್ಭುತದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟರು ಹಲಬರು ತಪ್ಪುಕರಾದರು ಹಲಬರು (ಅವಚಂ. ೪೫-೧೯೨); “ವಾಸವಕಲ್ಪಭೂಜ ಪಟಿಕಾರ್ಕ ವಿಚಿತ್ರವನೇಜಮಿತ್ರಸಂಕಾಶಮಿವರ್ಕಮಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೧೪); “ಎಕ್ಕೆಯೊಳು ಸ್ಪಟಿಕದೊಳು ದಿನಪನೊಳು ಸುರಪನೊಳು ಅರ್ಕ ಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭-೨೯). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಕರ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ : ಪುಗುಳ್ಳೂಡಿದ ಬಿಳ್ಳು ದರ್ಕಕರ
ಕಲ್ಪಿತ ಸಂಜ್ವರನೊಂದು ಕುಂಜರಂ (ರಾಜಶೀ. ೫-೩೯). [ಅರ್ಕ_೨ + ಕರ_೨]
ಅರ್ಕಕುಳ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯಸಮೂಹ : ಉದಯಾದ್ರೀಂದ್ರದೊಳೊ
ಪ್ಪುವರ್ಕಕುಳಜನ್ಮಸ್ಥಾನಮೋ... ಎನಲ್ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿ ತೋಜಲ್ ಪುರಂ
(ನಂಬರ. ೯-೨). ೨. ಸೂರ್ಯವಂಶ. [ಅರ್ಕ_೨ + ಕುಳ_೨ (= ಕುಲ)]
ಅರ್ಕಕ್ಷೀರ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಹಾಲು : ಇವಂ ಅರ್ಕಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ
ಮರ್ದಿಸಿ (ವಿವೈ. ೪೪). [ಅರ್ಕ_೨ + ಕ್ಷೀರ]
ಅರ್ಕಗ್ರಾವ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆ : ಅರ್ಕತೇಜದಿನರ್ಕಗ್ರಾವದ
ಕಾಯ್ಪೇಜುವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೩-೪೧).

[ಸಂ. ಅರ್ಕಗ್ರಾವನ್ (ಅರ್ಕ_೨ + ಗ್ರಾವನ್)]

ಅರ್ಕಜ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ. ೨. ಶನಿ. ೩. ಕರ್ಣ.
೪. ಯಮ. ೫. ಸುಗ್ರೀವ : ಕೋಟಿಯಲಿ ನಳನೀಲನರ್ಕಜ...
ಕೋಟಿಯಲಿ ಖಳಪಡೆಯು ಹಳಚಿತು ಹತ್ತುಮುಖದಲ್ಲಿ (ಕಾಶಿರಾ.
೨೧-೨೬). ೬. (?) : ಕೋಳಿಯ ಅರ್ಕಜದ ಅಜ್ಜನಜ್ಜದ ಅಜ್ಜಹಿರಿ
ಯರ ಅನುಭಾವಿಗಳ ಮಿಕ್ಕು ಭಾವಸೊಕ್ಕನುಂಡು ಕೊಕ್ಕಜನಾಯಿತ್ತು
(ಅವಚಂ. ೮೨-೩೬೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಜಾಂಬು (ನಾ). ಯಮುನಾ ನದಿಯ ನೀರು : ತಳಿಯೆ ವಧೂ
ಜನಂ ಮೃಗಮದೋದಕಮಂ ನೈಪನಲ್ಲಿ ನಾಂದು ಕಂಗೊಳಿಸಿದನರ್ಕ
ಜಾಂಬು ಮುಸುಕಿದಮರೇಂದ್ರಗಜೇಂದ್ರದಂತೆ (ರಾಜಶೀ. ೧೦-೯೧).

[ಸಂ. (ಅರ್ಕಜಾ + ಅಂಬು)]

ಅರ್ಕಜಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗಳು ; ಯಮುನಾನದಿ.

[ಸಂ. ಅರ್ಕಜಾ]

ಅರ್ಕದಳ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಎಲೆ. ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಗಿಡ :
“ಅರ್ಕಕಾಂತಾ - ಅರ್ಕದಳ” (ಓಷಧಿ. ೬). [ಅರ್ಕ_೨ + ದಳ_೨]

ಅರ್ಕಪರ್ಣ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಎಲೆ. [ಅರ್ಕ_೨ + ಪರ್ಣ]

ಅರ್ಕಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ಎಕ್ಕದ ಹೂ. ೨. ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಹೂ.

[ಅರ್ಕ_೨ + ಪುಷ್ಪ]

ಅರ್ಕಬಂಧು (ನಾ). ಬುದ್ಧ : ಗೌತಮಃ, ಅರ್ಕಬಂಧುಃ... ಬುದ್ಧ
ದೇವರ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫); ಬುದ್ಧನು ಅದಿತ್ಯಗೋತ್ರದವನು,
ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯವಂಶೋತ್ಪನ್ನನು ಎಂಬ ಕಾರಣ ಆತನಿಗೆ ಅರ್ಕಬಂಧು
ಎಂದು ಹೆಸರಿಡ (ವೈಶಾಖ. ೨೯-೬೦). [ಅರ್ಕ_೨ + ಬಂಧು]

ಅರ್ಕಭಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ; ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಗಿಡ : “ಅರ್ಕ
ಪತ್ರಾ = ಅರ್ಕಭಕ್ತನು” (ಓಷಧಿ. ೬). [ಸಂ.]

ಅರ್ಕಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ, — ಬಿಂಬ : ಇಂದ್ರ
ದಿಗ್ವೀವಿ ನವಾರ್ಕಮಂಡಲಮನಾಂತರಿ (ಜಗವಿ. ೨-೮೬).

[ಅರ್ಕ_೨ + ಮಂಡಲ]

ಅರ್ಕಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ. ೨. [ಭಂದ] ಪ್ರತಿ
ಪಾದದಲ್ಲೂ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು :
ಅರ್ಕಮರೀಚಿ-ನಜಭಭಭಜರಂ ವಿಶ್ರಮಣಂ ಶೈಲದೊಳ್ (ಭಂದೋಂಬು.
೫. ೨೧೯). [ಅರ್ಕ_೨ + ಮರೀಚಿ]

ಅರ್ಕಮೆ ‘ಅಬ್ಬಮೆ’ ನೋ.

ಅರ್ಕಮೆವಡು ‘ಅಬ್ಬಮೆವಡು’ ನೋ.

ಅರ್ಕರೋಚಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶ ; ಕಿರಣ : ಪ್ರವಿಷ್ಟಾರ್ಕ
ರೋಚಿರ್ಜ್ವಲಿತಂ (ರಾಜಶೀ. ೨-೬೨).

[ಸಂ. ಅರ್ಕರೋಚಿನ್ (ಅರ್ಕ_೨ + ರೋಚಿನ್)]

ಅರ್ಕಲು ‘ಅಬ್ಬಲು’ ನೋ.

ಅರ್ಕಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಭೂಮಿ ; ಜರುಗು ಹೆಚ್ಚಾದ ನೆಲ. ‘ಅರ್ಕಲ್
ಕುಮ್ಬಿ’ ಪರಾ. [ಅರೈ (< ಅಜೈ) + ಕಲ್_೨]

ಅರ್ಕಲ್ಕುಮ್ಬಿ (ನಾ). ಅರ್ಕಲ್ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ
ಕುಮ್ಬಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೪೩). [ಅರ್ಕಲ್ ? + ಕುಮ್ಬಿ]

ಅರ್ಕಲ್ ಸಾಗುವಳಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮರಿಗಳನ್ನು ಕಡಿದು
ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೬). [ಅರ್ಕಲ್ + ಸಾಗುವಳಿ]

ಅರ್ಕವಾರ (ನಾ). ಭಾನುವಾರ ; ಆದಿತ್ಯವಾರ. [ಅರ್ಕ_೨ + ವಾರ_೨]

ಅರ್ಕಸಾಲಿ ‘ಅಕ್ಕಸಾಲಿ’ ನೋ.

ಅರ್ಕಾಡು ‘ಅಟ್ಟಾಡು’ ನೋ.

ಅರ್ಕಾವಳಿ (ನಾ). = ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು (ಉಕ) : ಅಕ್ಷರಗಳ ಮುಂದೆ
ಬರುವ ‘ರ್’ ಈ ಚಿಹ್ನೆಗೆ ಅರ್ಕಾವಳಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಅರ್ + ಕ್ಕಾ + ವಳಿ ?]

ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು (ನಾ). ರಕಾರದ ಉಚ್ಚಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ
ಗುರುತು (ರ್) : ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳು, ಇಳಿದೀರ್ಘಗಳು, ಅರ್ಕಾವೊತ್ತು,
ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ... ಸಮವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ.
೨೬). [ಅರ್ + ಕ್ಕಾ + ಒತ್ತು ?]

ಅರ್ಕಾಶ್ಮ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆ.

[ಸಂ. ಅರ್ಕಾಶ್ಮನ್ (ಅರ್ಕ_೨ + ಅಶ್ಮನ್)]

ಅರ್ಕ ‘ಅಬ್ಬಿ’ ನೋ.

ಅರ್ಗಡ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಟ್ಟಿ ೧. (ಕ). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲ]

ಅರ್ಗಲ, ಅರ್ಗಲಿ (ನಾ). = ಅಗ್ಗಟ್ಟಿ ೧. ಅರ್ಗಲಿ : “ಅರ್ಗಲ-
ಅಗುಲಿ” (ಶಮದ. ೨೭೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಹೇಮಮಯಾಗಳಸ್ತಂಭದ ಸುತ್ತಿ
ಕಟ್ಟಿದ ಕನಕಘಂಟಿಯು... ಮಂಟಪದ (ರಾಜಶೀ. ೮-೫) [ಸಂ.]

ಅರ್ಗಲವಿಹೀನ (ಗು). ೧. ಅಗುಲಿಯಿಲ್ಲದ ; ತಾಳಿಲ್ಲದ. ೨. ತಡೆ
ಯಿಲ್ಲದ : ಅರ್ಗಲವಿಹೀನ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಸಹಭಾಗಿತೆಯ ಅರ್ಘಾರ್ಹ
ತತ್ತ್ವವೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೮೬೯). [ಅರ್ಗಲ + ವಿಹೀನ]

ಅರ್ಗಲಿಕಾ (ನಾ). ಅಗುಲಿ ; ತಾಳು (ಕ). [ಸಂ. ಅರ್ಗಲಿಕಾ]

ಅರ್ಗಲಿ ‘ಅರ್ಗಲ’ ನೋ.

ಅರ್ಗಲಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು : ದುರ್ಗಮಂ ಕೊಂಡವರನಟ್ಟಿದೊಡೆ
ನೀಂ ಜಗದೊಳಗರ್ಗಲನೆ (ಚಿಬು. ೨೫-೧೬). [< ಅಗ್ಗಲ]

ಅರ್ಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಹಿಂದಾಗು : ಕಯ್ಯಾಳ್ಕುಟ್ಟಿದೊಡೆಂ
ತರ್ಗ[ಪಾಠಂ. ಗ್ಗ]ಳಿಸಿ ತೋರ್ಕುಮೇ ಲಾವಣ್ಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧).

[ಅರ್ಗಲಿ + ಇಸ್ಸು]

ಅರ್ಘ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ. ೨. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯರಿಗೂ
ಅರ್ಪಿಸುವ ಸತ್ಕಾರ ; ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಘಕ್ಷಯ (ನಾ). ಬೆಲೆಯಿಳಿಯುವಿಕೆ : ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರ
ವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಘಕ್ಷಯಂ ಸೇಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಡಾವರಂ
(ಅಟ್ಟಮ. ೪-೬). [ಅರ್ಘ + ಕ್ಷಯ]

ಅರ್ಘವಾಣಿ, ಅಗ್ಗಣಿ, ಅಗ್ಗಣಿ, ಅಗ್ಗಣಿ, ಅಗ್ಗಣಿ, ಅಗ್ಗಣಿ,
ಅಗ್ಗಣಿ, ಅರ್ಘಣಿ (ನಾ). ಅಭೀಷೇಕಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ

ಮಡಿನೀರು ; ಶುದ್ಧೋದಕ : ಶ್ರೀಮತು ಕಲಿದೇವಗ್ನಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ
ಲಕ್ಷ್ಯ ಗಡುಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಯಲ್ಲಿಯರ್ಘ[ರ್ಘ] ವಾಣಿಯಂ ತಹರು
ನಾಲ್ವರು (ಸೌಹಾರ. IX-i, ೨೫೫-೧೬ ; 1148). ಅಗ್ಗಣಿ (ಗಂಗಾಮ. ೪).

ಅಗ್ಗಣಿ : ವರನದಿಗಳಗ್ಗಣಿಯನ್ (ಸಾಸಂಚ. ೧-೬೦) ; ನಡೆಸಂದಾದ್ರೀಸ
ಪ್ಪೋಗಗ್ಗಣಿಸೆನುತೆ ಬೆಸಂಬೇಳ್ವರಾಕ್ಷೇಪದಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ೨ವಮೊ.

೫-೧೫ ; 1218) ; ಹೊಂದಂಬಿಗಿಯಗ್ಗಣಿಯಿಂದೆ ಪಾ ದ ವ ತೊಳಿದು

(ನೋಪತ. ೪೨-೫೧); ಬಂದ ಅಣ್ಣಯ್ಯಗೆ ಗಿಂಡೀಲಿ ಅಗ್ಗಣೆಯ ಕೊಟ್ಟು (ಜನಗೀ. ೭೯). **ಅಗ್ಗವಣಿ**: ಭುವರ್ಲೋಕದ ಸ್ಥಾವರಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ ಲೋಕದ ಅಗ್ಗವಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಟ್ಟಿದು (ಪ್ರಭುವ. ೯೪-೨೪); ಉಚಿತದಗ್ಗವಣಿಗಳನ್ನೆಂಟಿಸಲಜಲಭಕ್ತಿಯನಜಿವನಾತನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೨೦). **ಅಗ್ಗಿಣಿ**: ಶೀಲವಂತೆ ತಂದ ಅಗ್ಗಿಣಿ ಜಂಗಮಗೆ ಶಿವಾರ್ಚನೆ ಗಾಯಿತು (ಗಾದ). **ಅಗ್ಗಿಣಿ**: ತಮ್ಮ ಲಿಂಗದ ಮಜ್ಜನದ ಅಗ್ಗಿಣಿಯಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮಂಗವ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು (ವಿಲೀಶ್ವ. ೫೫); ಅಗ್ಗಿಣಿಯ ಹೊನ್ನಯ್ಯ ಅಗ್ಗಿಣಿಯ ಹಂಪಯ್ಯ ಅಗ್ಗಿಣಿಯ ದೇವರಸ (ಸಾನಂಜ. ೯-೨೧); ಕೆಲರಂಗವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುದಕದೊಳೆ ತೊಳೆವುತಗ್ಗಿಣಿಗಳಂ ತುಂದಿ (ಲಚಿಂ. ೩೧-೧೩). **ಅಗ್ಗಿವಣಿ**: ಗಗನಗಂಭೀರದ ಭಾವಿಯೊಳಗೆ ಅಗ್ಗೋಚರದ ಅಗ್ಗಿವಣಿಯ ತಂದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦-೨೪); ಕಲ್ಲ ಮೊಜಡಿ ಯೊಳಗೆ ಚೆಲುವೆಯಗ್ಗಿವಣಿಯುಂಟೆ ಆಯ್ಕೆ (ಅದವ. ೨೮); ಹೊಸ ಪುಷ್ಪಮಂ ತಿಳಿಯಗ್ಗಿವಣಿಯಂ ತಂದು (ಬಸರ. ೨-೬೮); ಆ ಸ್ಥಳದ ಅಯ್ಯಾವಂತರ್ ದೇವರಗ್ಗಿವಣಿಯ ಬಿಂದಿಗೆಗೆ ಆವಗೆಗಲನ ಕೊಟ್ಟಿರಾ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೭೦-೭೫; 1229). **ಅಘಾಣಿ**: ಅಘಾಣಿಯ ತಡ ಅಡ್ಡೊರೆಯರ ಜನ ಎರಡಕಂ ಪ್ರತಾಪ ಮೂವತ್ತಾರು (ಎಕ. XI, ನೋಕಾ. ೩೧-೧೭; 1386); ಶ್ರೀಮಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕಕೆ ನಯವೇಡ್ಕ ಅಘಾಣಿ ದಂಡೆಯದಕೆ ತೆಳನೂರ ವೀರಯಗವುಡ ಕೊಟಿ ಹೊಲ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೪೪-೪; ?). [**ಸಂ. ಅರ್ಘಪಾನೀಯ**]

ಅರ್ಘಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು: ತದನಂತರಂ ದಣ್ಣಾಧಿಪತಿ ರೇವದಾಸವೀಸೋತ್ತರ ಸೋಮಯಾಜಿಗಳನ್ನಿರ್ಘಿಸಿ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೪; 929); ಅರ್ಘ್ಯಮನೆತ್ತಿ ದಿನೇಶಂಗರ್ಘಿಸಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪); ತದುತ್ಸವದೊಳಾರ್ಜುನಮನರ್ಘಿಸಿಯುಂ . . . ಪೂಜ್ಯಜನಮಂ ಪೂಜಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೮೬ ವ).

[**ಅರ್ಘ + ಇಸ್ಯ**]

ಅರ್ಘ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆಬಾಳುವ; ಬಹಳ ಬೆಲೆಯ. ೨. ಪೂಜ್ಯ ವಾದ; ಗೌರವಾರ್ಹವಾದ: ಶ್ರೀ ವಾಸುದೇವನರ್ಘ್ಯನಮೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೨೭). (ನಾ). ೩. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪೂಜ್ಯರಿಗೂ ಕೈತೊಳೆಯಲು ಕೊಡುವ ನೀರು. ೪. ಮೌಲ್ಯ. [**ಸಂ.**]

ಅರ್ಘ್ಯಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು; ಪೂಜಿಸು; ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡು: ಅದಿತ್ಯಂಗರ್ಘ್ಯಂಗುಡಲೆನುತುಂ ಮೇದಿನಿಗಿಡೆಯಿದ್ದ ಸುರ ಪತಿ ಮೊದಲಾದರನೆಲ್ಲರನಾಹ್ವಾನಿಸುತ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೬).

[**ಅರ್ಘ್ಯ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)**]

ಅರ್ಘ್ಯಕರ (ನಾ). ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ವನು: ವಿವಿಧಾರ್ಘ್ಯಕರರಾ ಕಾಣ್ಣುಜ್ಜುಗದಿಂ ಭವನ ಮಹತ್ತರದೇವರಾ ಕ್ರಮದಿಂ ಬರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೩). [**ಅರ್ಘ್ಯ + ಕರ**]

ಅರ್ಘ್ಯಜಲ (ನಾ). = ಅರ್ಘ್ಯವಾಣಿ: ಹೊಳೆವ ಹೊಂಬಟ್ಟಲಲಿ ಸೂಸಿ ದನರ್ಘ್ಯಜಲವನು ಜನಕನಿರಿದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೬). [**ಅರ್ಘ್ಯ + ಜಲ**]

ಅರ್ಘ್ಯತೀರ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥದ ಹೆಸರು: ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಂ ಪ್ರಯಾಗಿಯುಗ್ಗರ್ಘ್ಯತೀರ್ಥಂ ಗಂಗಾಸಾಗರಮೆಂಬ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಂಗಳೊಳಾ (ಸಾಇಇ. XI-ii, ೧೩೩-೬೦; 1087); ವಾರಣಾಸಿಯಲುಂ ಅರ್ಘ್ಯತೀರ್ಥಂಗಳೊಳಾ (ಸಾಇಇ. XX, ೬೮-೧೭; 1107). [**ಅರ್ಘ್ಯ + ತೀರ್ಥ**]

ಅರ್ಘ್ಯದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿ: ಕುಶಾಗ್ರ, ತಿಲ, ಬಿಳಿಯ ಸಾಸುವೆ, ಜವೆ, ನೆಲ್ಲ, ಕ್ಷೀರವೆಂಬಾಜುಂ ಅರ್ಘ್ಯದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ವಿನೇಕ. ೧೦೫). [**ಅರ್ಘ್ಯ + ದ್ರವ್ಯ**]

ಅರ್ಘ್ಯಲಾಜ (ನಾ). ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಭತ್ತದ ರಳು: ಮಂದಾನಿಲಂ ತೆಂಕಣಂ ಬರೆ ಚೈತ್ರಂ ಕುಡುವರ್ಘ್ಯಲಾಜತತಿಯೋ ಪೇಟೆಂಬಿನಂ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಯಂ . . . ನೋಡಿದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೧).

[**ಅರ್ಘ್ಯ + ಲಾಜ**]

ಅರ್ಘ್ಯಹಸ್ತ (ನಾ). = ಅರ್ಘ್ಯಕರ: ಮುನೀಶಂಗಂದಿರಬ್ಬರ್ಘ್ಯಹಸ್ತ ನೆಜಗಿದನಸುರಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೧). [**ಅರ್ಘ್ಯ + ಹಸ್ತ**]

ಅರ್ಘ್ಯೋಪಚಾರ (ನಾ). ಸತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉಪಚಾರ: ಸುರವಿರೋಧಿಯ ಗೆಲಿದೆ . . . ಕರುಣವತ್ಸಲ ಚಿತ್ತವಿಪು ದರ್ಘ್ಯೋಪಚಾರವನು (ಕಾಶಿರಾ. ೪೪-೩೩). [**ಅರ್ಘ್ಯ + ಉಪಚಾರ**]

ಅರ್ಚಕ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ ಮಾಡುವವನು: ಜಂಗಮಾರ್ಚಕನಾದಿ ಬಸವನನಂಗವೈರಿಯ ಶರಣರೊಳು ಸಲೆ ಸಂದ ದಾಸೋಹಿ (ಬಸಪು. ೧-೩೨). ೨. ಪೂಜಾರಿ. [**ಸಂ.**]

ಅರ್ಚನ, ಅಚ್ಚನ, ಅಚ್ಚನೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಸತ್ಕಾರ: ಇದಜೊಳಾವ ವಿರುದ್ಧವುಂಟೈ ಯಿದಕೆ ರುದ್ರನೆ ಗಣವಲ್ಕೆ ಬಳಿಕಿದಕೆ ನಂದಿಯ ಮುಖ್ಯ ನುಪನಯನಾರ್ಚನಂಗಳಿಗೆ (ಬಸಪು. ೩-೫೩). **ಅಚ್ಚನ**: ರಘುನಂದನಂ ತತ್ತೆದೊಳಿಂದುಮಾಳಿಯನಚ್ಚನಂಗೈದು (ನೆಂ ಕಾರಾ. ೬-೬೫-೯). **ಅಚ್ಚನೆ**: “ಅರ್ಚನಾ - ಅಚ್ಚನೆ” (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ); ಅಚ್ಚನೆ ನೋಡಲ್ . . . ಪೋಪಸಕದೆ ಪಾಂಬ[ಣ್ಣ]ರೊಳ್ಳೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿ ಯೆಂಬರೇ (ಮುಂಬರಾ. ೨೬೫-೪೩; 1229).

ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡು = ಅರ್ಚನಾ ರೂಪವಾಗಿ ನರ್ತನಮಾಡು: ಕಿಚ್ಚನೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಚ್ಚನೆಯನಾಡಲು ಅಚ್ಚಗನಾಯ್ತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗಿ (ಅವಚಂ. ೨೫-೧೦೬). [**ಸಂ. ಅರ್ಚನ**]

ಅರ್ಚನಾವಿಧಿ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಕ್ರಮ: ಏಂ ದ್ರವ್ಯದ ಭಾವದರ್ಚನಾ ವಿಧಿ ಪಿರಿದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೪೭). [**ಸಂ. (ಅರ್ಚನಾ + ವಿಧಿ)**]

ಅರ್ಚನಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವವನು: ದೇವದ್ವಿಜಾರ್ಚನಾಸಕ್ತರು ಭಕ್ತರುದಾರರು ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಲರು (ಇಂಚಾಪ. ೩೪-೫೭). [**ಅರ್ಚನ + ಆಸಕ್ತ**]

ಅರ್ಚನೆ (ನಾ). = ಅರ್ಚನ: ಚತುರ್ವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೪ ವ); ಮಾಡುವಟಮಟದರ್ಚನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಹೋದನು (ಬಸಪು. ೪೩-೫೨); ಪೊಗಟ್ಟಿಗಮರ್ಚನೆಗಮರ್ಹನೆಂಬನೆ ಜೈನಂ (ಉಸಾರ. ೫೬). [**ಸಂ. ಅರ್ಚನಾ**]

ಅರ್ಚನೆಗುಣಿ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಕುಣಿ, —ನರ್ತನ ಮಾಡು: ಉತ್ತಮ ಮಾಹೇಶ್ವರರುಂ . . . ತಮ್ಮುತ್ತಮಿಕೆಯನೊಕ್ಕಾ ಗದೆ ಸತ್ತಪೆಮೆಂದಂಜಿ ಬಳರಿಗರ್ಚನೆಗುಣವರಾ (ಸಮಪ. ೯-೯೨).

[**ಅರ್ಚನೆ + ಕುಣಿ**]

ಅರ್ಚನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜೆಮಾಡು; ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸು: ಶಿವಾರ್ಚನೆಗೆಯ್ ಮನೆಯಂದಾತ್ಮದೊಳು ನೆನೆದು (ಬಸಪು. ೧೨-೧೬); ಮನಸಿಜನೆಂಬಂಕದ ಬಿಲ್ಲಾಂ ಮನಮೊಸೆದರ್ಚನೆಗೆಯ್ನೆನುತ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೦). [**ಅರ್ಚನೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)**]

ಅರ್ಚನೋಪಕರಣ (ನಾ). ಪುಷ್ಪ, ಗಂಧ, ಫಲ, ಶಾಲಿ, ಅಕ್ಷತೆ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ಚೆರು ಎಂಬ ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು: ಅನುಮಲ್ಲಿ ಗರ್ಚನೋಪಕರಣಂಗಳಂ ಕೊಂಡುಪೋದೆಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧೬).

[**ಅರ್ಚನ + ಉಪಕರಣ**]

ಅರ್ಚಾಕ್ರೀಡನ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ವಿನೋದ: ತತ್ತತಿಮಾನೀಡಾ ಗಮನಮುಮರ್ಚಾಕ್ರೀಡನಮುಂ ಮುಕ್ತಿಕೇತುವಪ್ಪುದು ಪಿರಿದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೪೯). [**ಸಂ. (ಅರ್ಚಾ + ಕ್ರೀಡನ)**]

ಅರ್ಚಾವತಾರ (ನಾ). (ದೇವರು) ವಿಗ್ರಹ ರೂಪದಿಂದ ಅವಿರ್ಭವಿಸುವುದು; ವಿಗ್ರಹಾಕಾರ: ಈತನು ಅರ್ಚಾವತಾರ ವಿಶಾಸವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ಕವಿಚ. III, ೨೧೨); ಮಾನವರು ನನ್ನನ್ನು ಅರ್ಚಾವತಾರವಾಗಿಯೇ ಪೂಜಿಸಬೇಕು (ಭಕ್ತವಿ. ೨೩).

[ಸಂ. (ಅರ್ಚಾ + ಅವತಾರ)]

ಅರ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ಜ್ವಾಲೆ. ೨. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ; ಕಿರಣ: "ಅಗ್ನಿಯ ವಿಶಾಲಕಾಂತಿ ದ್ಯೋತಿ ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸು ಹೇತಿ ಶಿಖೆಯರ್ಚಿ ಪ್ರಭಾಘ್ನ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮).

ಅರ್ಚಿರಲಂಕೃತ = ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅಲಂಕಾರಗೊಂಡ; ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ರತ್ನಾರ್ಚಿರಲಂಕೃತಂ ಕೃತಕಶೈಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨). [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಸ್]

ಅರ್ಚಿಕಣ (ನಾ). ಕೆಂಡದ ಕಿಡಿ; ಬೆಂಕಿಯ ಜೊರು: ಸಂಜಾತೇಂದ್ರಗೋಪಪ್ರಸರವಿಸರದರ್ಚಿಕಣಂ . . . ಬಂದುದು ವಿರಹಿತರುವ್ರಾತಮಂ ಪರ್ವವುಗ್ರಾನಕನೆಂಬಂತಬ್ಬಕಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೯).

[ಸಂ. (ಅರ್ಚಿಸ್ + ಕಣ)]

ಅರ್ಚಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅರ್ಚಿಸು: $\times \times \times$ ಯರುಳ್ಳರಿ ಪೀಠದಿಟ್ಟಿ ನಾನ್ $\times \times \times$ ತಾರಿಕುಮಾರರಿನರ್ಚಿಕೆಯ್ ತಾಂ ಸ್ಥಿರದರಳಿನ್ನು ಪೆಗುರಮ ಸುರಲೋಕ ವಿಭೂತಿ ಎಯ್ದಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೬-೨; 700).

[ಅರ್ಚಿ + ಕೆಯ್]

ಅರ್ಚಿತ (ಗು). ೧. ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಉನ್ನತಗಂಗ ಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಮಕುಟಾರ್ಚಿತಂ (ಅಜಪು. ೧-೭). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಚಿಷ್ಠಂತ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿಯುಕ್ತ; ತೇಜೋಮಯ. ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಷ್ಠತ್]

ಅರ್ಚಿಷ್ಠತಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಚಿಷ್ಠತಿ]

ಅರ್ಚಿಷ್ಠದಂಬಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಹರಿದಶ್ವಾಙ್ಗವಿಲಸ ದರ್ಚಿಷ್ಠದಂಬಕ ವಿಯತ್ಪುರಗಹನ ದವದಹನ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೩೧).

[ಸಂ. (ಅರ್ಚಿಷ್ಠತ್ + ಅಂಬಕ)]

ಅರ್ಚಿಸು, ಅಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು; ಆರಾಧಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಪಿರದಪ್ಪ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿಯರ್ಚಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ (ನಡ್ಕಾರಾ. ೬೪-೨೬); ಬದ್ಧರಂ ಗಿಲಲ್ ಕಾಮನ ನಿಚ್ಚಮರ್ಚಿಸುವ ಕೈದುಮೊ . . . ಎಂಬಿನಂ ಮಗಳ್ ಶ್ರೀಮತಿಯೆಂಬಳಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೩-೧೮); ನಂದದೀವಿಗಿಗಂ ಅಚ್ಚಿ [ರ್ಚಿ]ಸುವ ಮಾಣಿಯ ಜೀವಿತಕ್ಕಂ ಕುಡುವುದು (ಕಚ. II, ೯-೨೮; 1075); ಕಮ್ಮಿದು ವಪ್ಪ ಕಾಡ ಪೊಸಪೂಗಳಿನರ್ಚಿಸಿ ಪಾದಪದ್ಮಮಂ (ಎಕ. II, ೨೩೪-೫೯; 1180); ಸಂಪಗಿಯರಲಿಂದಂ ಗಿರಿಜೆ ಹರನನೊಲ್ಲ ರ್ಚಿಸುವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೯೬); ಆದಿನಾರಾಯಣನ . . . ಒಂದರ್ಚಿಸಿದನಾ ಭೂಪ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೨೮). ಅಚ್ಚಿಸು: ಅಚ್ಚಿಸುತ್ತಚ್ಚಿಸುತ್ತಾರುತ್ತ ಬೊಬ್ಬಿಡುತೆ ಮಚ್ಚಿಸುತೆ ಮಚ್ಚಿಸುತೆ ತೆಗೆದು ಮುಂಡಾಡುತ್ತೆ (ತಿರುರ. ೫).

[ಅರ್ಚನ + ಇಸ್ಯು]

ಅರ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ. ೨. ಮೂರ್ತಿ; ವಿಗ್ರಹ.

[ಸಂ. ಅರ್ಚಾ]

ಅರ್ಚಕ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ಒದಗಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಚನ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವುದು; ಒದಗಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಚಿ (ನಾ). = ಅಚ್ಚಿಕೆ ೧: ಅರ್ಚಿಯರ್ಗ ಕೆಂಪು ಕರಿದು ಮೊದಲಾದ ಪಲವು ತೇಜದ ಬಣ್ಣಮೆಂಬ ವಸ್ತ್ರವಿಕಾರಮಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೩-೯೫-೪).

[< ಸಂ. ಆರ್ಯಾ]

ಅರ್ಚಿ, ಅರ್ಜು (ನಾ). ಅರಿಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನಾವತ್ಯ: ಪೂಜ್ಯಯ ನವರು ಸೋಸಲೆ ಅಮಲದಾರ ವೆಂಕಟರಮಣ್ಯಯಗೆ ಅರ್ಚಿವಾರದ ಅದಾಗಿ ಕಳುಯಿಸ್ತ ಅರ್ಚಿಯಿಂದಾ ವಿನರ (ಮೈ. ೧೯೩೮, ೫೩-೩; 1805); ತಾಲೂಕಿನ ಅಮಲುದಾರರು ಇದ್ದ ಅರ್ಚಿಗಳನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮); ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಅರ್ಚಿ ತಂದಿ ಕಳುಹಿಸಿದರೂ ಕೂಡಲು ಶಕ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಸ್ವ. ೩. ೧). ಅರ್ಜು: ನಿಮ್ಮ ಸಾಸನದ ಕಲ್ಲು ಮೊಡೆಹೊಯಿಸಲಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ನೀಲು ಬಂದು ಅರ್ಜುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿ (ಎಕ. XII, ೨೮೦. ೧೧೨-೨೯; 1720); ಅನಂತರ ಮಡಲುದಾರನು ತನ್ನ ದಣಿಯದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಹು ಕೋಪದಿಂದ . . . ಹೀಗೆ ಅರ್ಜುಮಾಡಿದನು (ಬಪ್ಪರು. ೩).

[← ಪಾರ. ಅರ್ಚ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅರ್ಚ, ಅರ್ಚಿ]

ಅರ್ಚಿತ (ಗು). ಸಂಪಾದಿಸಿದ; ಗಳಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಚಿದಾರ (ನಾ). ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಅರ್ಚಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು: ಅರ್ಚಿದಾರರ ಹೆಸರನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುಮಾಸ್ತರು ಓದಿದರು (ರೂಢಿ).

[← ಪಾರ. ಅರ್ಚಿದಾರ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅರ್ಚಿದಾರ, ಅರ್ಚಿದಾರ]

ಅರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು; ಗಳಿಸು: ಭುಜಪತ್ತದಿನಗ್ರವೈಂ ಭೂದಾಯಮನರ್ಚಿಸಲ್ ಪಡೆಯಲೆಂದು ನಳಂ (ನಳಚಂ. ೩೧).

[ಅರ್ಚನ + ಇಸ್ಯು]

ಅರ್ಜು 'ಅರ್ಚಿ' ನೋ.

ಅರ್ಜುನ (ನಾ). ೧. ಬೆಳ್ಳಗಿರುವುದು; ಬಿಳುಪು: "ಧಾತಂ ಸಿತಂ ಗೌರಮರ್ಜುನಂ . . . ಶ್ವೇತಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೨).

೨. ಮತ್ತಿಯ ಮರ: "ಅರ್ಜುನ, ಕಕುಭಃ — ಈ ೨ ಮತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೪೨). ೩. ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಸಹದೇವನಾಗಿ ಸಮುದಿತ ನಕುಲನಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತಾರ್ಜುನನುಮಾಗಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨).

೪. ತೃಣ: "ಎಲ್ಲಾವುಲ್ಲುಮಂ — ಅರ್ಜುನಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೬). ೫. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾದ ಧನ. ೬. ಬಂಗಾರ. ೭. ಬೆಳ್ಳಿ.

೮. ಕಣ್ಣಿನ ಬಿಳಿಯ ಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ತೋರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣು ರೋಗ. 'ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು' ಪರಾ. ೯. ಕೃತವೀರ್ಯನ ಮಗ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ: "ಇಂದ್ರಜಿಂ ಸಿತಹಯಂ ಗಾಂಡೀವಿ ಜಿಷ್ಣು ಹರಿಬಂಧು ಫಲ್ಲಣನೆನಲ್ಪರ್ಜುನನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೩); "ವೃಕ್ಷಭೇದ ಧನಕಂ ಪಾರ್ಥಂ ಸುನರ್ಣಂ ತೃಣಂ ನಿರುತಂ ತಾನಿವಕರ್ಜುನಾಘ್ನಿ" (ನಾನಾರ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಅರ್ಜುನಕುಜ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ಮರ. ೨. ಮತ್ತಿಯ ಮರ: ಜಿನಸವನಸಲಿಲದಿಂದ ಬೆಳ್ಳನಾಳ್ವವರ್ಜುನಕುಜಂಗಳಿನಿಪದೆ ಚಿತ್ರಂ ನನೆ ವಡೆದು ಪಾಂಡುಕದ ಸಾಮನಸದ ನಂದನದ ಭದ್ರಶಾಲದ ತರುಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೩೯). [ಅರ್ಜುನ + ಕುಜ]

ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು (ನಾ). 'ಅರ್ಜುನ' ಎಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಕಣ್ಣು: ಅರಿಯು, ಪಟಲಂ, ನೀರು ಸುರಿವುದು, ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು (ವಿವೈವಿ. ೧೯೩). [ಅರ್ಜುನ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅರ್ಜುನತೇಜ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ ತೇಜಸ್ಸು; ಕಾಂತಿ: ಹಿಮವಂತನ ನುಜೆ ಸಾರ್ಧಂತಮರ್ಜುನತೇಜದಿಂದೆ ಗಿರಿಪತಿಯರ್ಧಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೧-೪೨). [ಸಂ. ಅರ್ಜುನತೇಜಸ್ (ಅರ್ಜುನ + ತೇಜಸ್)]

ಅರ್ಜುನವಾದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರ್ಜುನವಾದೆ (ಡ)ನಾಮ ಗ್ರಾಮ (ಮೇ) ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾಂದಿಶಿ (ಇಲ. VIII, ೨೧೪-೪೪; 10ನೆಯ ಶತ). [ಅರ್ಜುನ + ವಾದೆ]

ಅರ್ಜುನಶ್ಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಕೀರ್ತಿ; ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕೀರ್ತಿ. ೨. ಧನಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಭುವನಾಕಾಶಕಾಶರಾಮಂ ದಿಗವನಿತಳ ಪೂರ್ಣಾರ್ಜುನಶ್ಲೋಕಂ... ಪಸರ್ವದೇವಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೬-೨೧; 1185).

[ಅರ್ಜುನ + ಶ್ಲೋಕ]

ಅರ್ಜುನೋರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಮತ್ತಿಯ ಮರದಿಂದ ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದ. ೨. ಪಾರ್ಥನಿಂದ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ. ೧, ೨ : ಪಾಂಡವ ಪ್ರಕರದಂತಾತ್ಮಭೀಮನಕುಲದ್ರೂಪದಮುಂ ಅರ್ಜುನೋರ್ಜಿತ ಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಅರ್ಜುನ + ಉರ್ಜಿತ]

ಅರ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀರು; ಪ್ರವಾಹ. ೨. ಅಕ್ಷರ. ೩. ತೇಗದ ಮರ. ೪. [ಭಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಗಣಗಳೂ ಎಂಟು ರಗಣಗಳೂ ಬರುವ ಚತುಷ್ಪಾದ ವೃತ್ತ. [ಸಂ. ಅರ್ಣ, ಅರ್ಣಸ್]

ಅರ್ಣವ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ: ಇದು ನಿಜ್ಜಂ ಪೂರ್ವಾರ್ಣವಂ ಬೋಲತಿ ಗಂಭೀರಂ ಕವಿತ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೬); ರಿಪುದರ್ಪಾರ್ಣವ ಸೇತುಬಂಧವಂ... ನೃಪಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೪೩). ೨. [ಭಂದ] ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಗಣಗಳೂ ಒಂಬತ್ತು ರಗಣಗಳೂ ಬರುವ ಚತುಷ್ಪಾದ ವೃತ್ತ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಣವಜಾತ (ಗು). ೧. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರ: ಅರ್ಣವಜಾತಾನನ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯಿಂ... ಪೇಟ್ಟಿ (ಭಂದೋಂಬು. ೫-೨). [ಅರ್ಣವ + ಜಾತ]

ಅರ್ತ 'ಅಲ್ಪ' ಪರಾ.

ಅರ್ತಗಲ (ನಾ). ನೀಲಿಹೂವಿನ ಗೋರಂಟಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅರ್ತನ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು; ದೋಷಾರೋಪಣೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ತಿ 'ಅಲ್ಪ' ನೋ.

ಅರ್ತಿ (ನಾ). ಚೀಲ: "ಅರ್ತಿಯೆನೆ ಚೀಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೪). [?]

ಅರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ನೋವು; ವ್ಯಥೆ. ೨. ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೊನೆ; ಕೊಪ್ಪು. [ಸಂ.]

ಅರ್ತಿಕಾಱಿ 'ಅಲ್ಪಕಾಱಿ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ, ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಅಸೆಬುರುಕತನ: ಅರ್ತಿ ಕಾರು[ಜು]ಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯರ್ಥದ ಭಕ್ತಿ ಇತ್ತಲೆ ಉಳಿಯಿತು (ಮೆಹಿಮಿಂ. ೨೩). ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ: ಸಿಕ್ಕಿದ ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ ಎಂಬ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೬-೧೫೦). [ಅರ್ತಿಗಾಱಿ (< ಅಲ್ಪಕಾಱಿ) + ಇಕೆ]

ಅರ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕ; ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರಿ. [ಸಂ. ಅರ್ತಿಕಾ]

ಅರ್ತಿಗ 'ಅಲ್ಪಗ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗಾಳೆಗ (ನಾ). ರತಿ ಕಲಹ: ನಗ್ನಿಹೋದುವು ಬಳಿ ತಕ್ಕೆಯಿಂ ಮೊಲೆಕಟ್ಟು ಕುಗ್ಗಿದುವಧರ ಗಾಜಾಯ್ತು ಅಗ್ಗದ ವೀರನೊಳಿರುಳರ್ತಿ ಗಾಳೆಗ ಲಗ್ನಿಯಾಯ್ತೆಂದವಾ ಸುರಸೆ (ಭರಣ. ೪೨-೬).

[ಅರ್ತಿ (< ಅಲ್ಪ) + ಗಾಳೆಗ]

ಅರ್ತಿಗಾಱಿ 'ಅಲ್ಪಕಾಱಿ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ 'ಅರ್ತಿಗಾಱಿಕೆ' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗುಂದು 'ಅಲ್ಪಗುಂದು' ನೋ.

ಅರ್ತಿಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ವನಿತೆಯಾ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಪೆನೆನುತ ಬೇಗದೊಳರ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಧಿ] ಗೆಡಿಸದೆ ಘನಕುಚಿಯೆ ಬಾಯೆನುತ ಕಾಲ್ದೊಡಕೇಕೆ ಮಗುಳೆನುತ (ಬಸಪು. ೫-೩೧).

[ಅರ್ತಿಗಡು + ಇಸ್ಯು]

ಅರ್ತಿಗಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಸನ್ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಂದಪ್ಪಿ ನಿಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ನಡೆದೋಜೆಯಂ ಮಜಿದು ಮಿಥ್ಯಾಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊರ್ದಿ ರೂಢಿಯ ಸದ್ಧರ್ಮದೊಳರ್ತಿಗೆ [ಪಾಠಾ. ವ] ಟ್ಟವನುಮಂ (ಸಮಪ. ೪-೪೫). [ಅರ್ತಿ (< ಅಲ್ಪ) + ಕಡು]

ಅರ್ತಿಗಡುಕೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು; ಪ್ರೀತಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ತರುವವನು: ತೊಡಗಿದ ಮದುವೆಗೆ ಕಿಸುರನಿಟ್ಟಾಗರ್ತಿ ಗಡುಕರಲ್ಲದೆ ನಾವು ನೃಪರೆ (ಭರಣ. ೫೬-೬೨).

[ಅರ್ತಿ (< ಅಲ್ಪ) + ಕಡುಕ]

ಅರ್ತಿಬಡು 'ಅಲ್ಪವಡು' ನೋ.

ಅರ್ತಿವಡು 'ಅಲ್ಪವಡು' ನೋ.

ಅರ್ತಿಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಕನಸಿನೊಳು ಮೃದನ ಭಕ್ತರ ನಲ್ಲದಾರುವನವೆಯವರ್ತಿಪ್ಪೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೩೬); ಕವಿಯ ಜ್ಞಾನಕೆ ರಾಯ ರಾಯನುದಾರಗಾರವಕೆಲ್ಲ ರರ್ತಿಪ್ಪುವಾಗ ಧವಲಶಂಖಧ್ವನಿ ಘಳಿ ಯಾರದಲ್ಲಿ ಭುಂಭುವ ಭುಮೆನೆ ಕೇಳಲಾಯ್ತು (ಭರಣ. ೨-೧೦೪).

[ಅರ್ತಿ (< ಅಲ್ಪ) + ಇಪ್ಪು]

ಅರ್ತಿಪ್ಪು 'ಅರ್ಥಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಅರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಅಭಿಧೇಯ. ೨. ಹಣ; ದ್ರವ್ಯ. ೩. ವಿಷಯ; ಉದ್ದೇಶ; ಗುರಿ. ೪. ಕೋರಿಕೆ; ಬೇಡಿಕೆ. ೫. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ. ೬. ಉಪಯೋಗ; ಪ್ರಯೋಜನ. ೭. ಕಾರಣ. ೮. ವಸ್ತು; ಪದಾರ್ಥ. ೯. ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ. ೧೦. ಸ್ವರೂಪ. ೧೧. ಸೌಕರ್ಯ; ಅನುಕೂಲತೆ. ೧೨. ಫಲಿತಾಂಶ; ಪರಿಣಾಮ. ೧೩. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಧನಂ ಜೀವಂ ಶಬ್ದನಿರೂಪಣಂ ವಿಮಲ ಯೋಗಂ ತಾವಿನರ್ಥಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಕರಿ (ಗು). = ಅರ್ಥಕಾರಿ.

ಅರ್ಥಕರೀವಿದ್ಯೆ = ಅರ್ಥವನ್ನು ಗಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ಅವರ ಅರ್ಥಕರೀವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಾರಣರ ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೮೫). [ಸಂ. ಅರ್ಥಕರೀ]

ಅರ್ಥಕಾರಿ (ಗು). ಪ್ರಯೋಜನಕರವಾದ; ಲಾಭಕರವಾದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ. [ಸಂ. ಅರ್ಥಕಾರಿನ್]

ಅರ್ಥಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದ ಕಾವ್ಯ. ೨. ಅರ್ಥಪ್ರಚುರತೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ: ಪ್ರತಿಭೆ ನಿಸರ್ಗಮುಂಟು ಕಿಷಿದೋದು ಗಳೊಳ್ಳಿಜುದುಂಟು... ಕೆಲಬರೋದದೆ ಕೇಳದೆ ಕಲ್ಪಳಂತೆ ಗರ್ವಿತ ರಡಸಿರ್ಪರರ್ಥಕೃತಿಗೇಂ ಮತಿವಂತರೊ ಪುಣ್ಯವಂತರೋ (ಗದಾಯು. ೧-೫೦). [ಅರ್ಥ + ಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಖಂಡನ (ನಾ). ಇತರರ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು: ಮತ್ತಂ ಶಬ್ದಖಂಡನಮರ್ಥಖಂಡನಮನುಮಾನಖಂಡನಮೆಂಬ ತರ್ಕ ತಂತ್ರಕೋವಿದರಪ್ಪ ವಾದಿಗಳೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ).

[ಅರ್ಥ + ಖಂಡನ]

ಅರ್ಥಗತಿ (ನಾ). ಹಣದ ನಿಮಿತ್ತ: ಈ ಜೀವರಿಗೆ ದುಃಸ್ಥಿತಿ ಸುದತಿ ಯರ ದೆಸೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಹುದುವಿನಲಿ ಮೇಣರ್ಥಗತಿಯಲನರ್ಥ ತಪ್ಪ ದಲೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೮-೩೧). [ಅರ್ಥ + ಗತಿ]

ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ (ಗು). ಅರ್ಥದಿಂದ ತುಂಬಿದ: "ನೀವು ಬಂದದ್ದು ಮೇಲಾಯಿತು ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಾತಾಡುವುದಿದೆ" ಎಂದವನು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ ವಾಗಿ ನೆಕ್ಕು ದೋವನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೦).

[ಅರ್ಥ + ಗರ್ಭಿತ]

ಅರ್ಥಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಗುಣ : ಪ್ರಸಾದ, ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ, ಉದಾರತ್ವ, ಕಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿ ಇವು ಅರ್ಥಗುಣಗಳೆಂದೂ ಮಾಧುರ್ಯವು ಉಭಯಗುಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೨೩೨). [ಅರ್ಥ + ಗುಣ]

ಅರ್ಥಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು : ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯಿದೆ, ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ (ಸ್ವಸ್ವ. ೨೫೬). [ಅರ್ಥ + ಗ್ರಹಣ]

ಅರ್ಥಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವನು : ನಿರಂಜನರಾಗಿದುರ್ಮತಶೇಷ ಲೋಕನಿಹಿತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿಗಳ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೧-೨). [ಸಂ. ಅರ್ಥಗ್ರಾಹಿನ್]

ಅರ್ಥಘಟನೆ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಹೊಂದಿಕೆ ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾವೃತ್ತಿ ಕೆಟ್ಟ ಪುರ್ವಾಗಿಯೂ, ಕಟಿಯಂ ಪೊತ್ತಪ್ಪದಂಬುಡಂ ಕರಿಯಂ ಪೊತ್ತಪ್ಪದಂದೊಡೆ ಅರ್ಥಘಟನೆಯಿಲ್ಲಾಗಿಯೂ, ಯಮಕ ಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ).

[ಅರ್ಥ + ಘಟನೆ]

ಅರ್ಥಚಯ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯರಾಶಿ : ಮೋಹಮನೆಯ್ದೆ ನೀಂ ಬಿಡುವುದರ್ಥಚಯಂಗಳೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧-೫೧). [ಅರ್ಥ + ಚಯ]

ಅರ್ಥದ (ಗು). ೧. ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವ. (ನಾ). ೨. ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ಕುಬೇರ : “ಯಕ್ಷಸಖನೈಕವಿಳನರ್ಥದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಂ] ... ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). ‘ಧನದ’ ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಅರ್ಥದುಷ್ಟ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರ್ಥದುಷ್ಟಲಕ್ಷ್ಯಂ - ನೆರೆದೂರ್ಧ್ವರೇತನೊಳ್ ಪುರುಹಿರಣ್ಯರೇತೋತಿ ತೀವ್ರನೊಳ್ ಮುನಿವರನೊಳ್ ಪರಮಭಗಸಹಿತೆ ಮುದದಿರೆ ಪರಿಶ್ರಮಕ್ಕೆನ್ನ ನಿರ್ವಿಶೇಷನೊಳಾಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೪). [ಅರ್ಥ + ದುಷ್ಟ]

ಅರ್ಥದೂಷಕ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸುವವನು : ಅರಸುಗಳ್ಳಿ ವಿರಸಮಾದವಸರದೊಳ್ ... ಸೌಭಾಗ್ಯಮುಳ್ಳವನಂ ಪಾಣ್ಣನೆಂಬರ್ ತ್ಯಾಗಿಯಂ ಅರ್ಥದೂಷಕನೆಂಬರ್ ಅರ್ಥದೂಷಕನಂ ತ್ಯಾಗಿಯೆಂಬರ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೧-೧೨). [ಅರ್ಥ + ದೂಷಕ]

ಅರ್ಥದೃಕ್ಯ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷ ; ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ; ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ : “ಪ್ರಾಜ್ಞವಾಕಃ, ಅರ್ಥದೃಕ್, ಸ್ಥೇಯಃ, ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷಃ - ಈ ೪ ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷಂ” (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೭೫). [ಸಂ. ಅರ್ಥದೃಕ್]

ಅರ್ಥದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಕಡೆಗೆ ಗಮನವಿಡುವುದು : ಇನಿತುಪಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲನಿತು ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲಿನಿತರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲ ... ಇನಿತುಪರಂ ಪ್ರದೋಧಮಣಮಿಲ್ಲ ಪೆಲರ್ಗಿ (ಅಜಿತ. ೧೨-೩೫). [ಅರ್ಥ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅರ್ಥದೋಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ... ‘ದೋಷ’ ಗಳನ್ನು ೧. ಪದದೋಷ, ೨. ಅರ್ಥದೋಷ, ೩. ರಸದೋಷ ಎಂದು ಮೂರುಭಾಗ ಮಾಡಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೨೨೬).

[ಅರ್ಥ + ದೋಷ]

ಅರ್ಥದ್ರಷ್ಟೃತ್ವ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವಿಕೆ : ಅಂತವರಿವರನುಡಿಗಮರ್ಥದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಕ್ಕೆ ಮನುರೂಪಮಾದುವೆನುತ್ತಂ ಬರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಚಂದ್ರತ. ೭-೮೬ ವ). [ಸಂ. (ಅರ್ಥ + ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವ)]

ಅರ್ಥಧಾರಿ (ನಾ). (ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ) ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವವನು : ಊರ ಪರಊರ ಅರ್ಥದಾ[ಧಾ]ರಿಗಳು ಸೇರಿ ತಾಳಮದ್ದಳಿ ಜರುಗಿದರೆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲೂ ಕೂಡ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೭೩). [ಸಂ. ಅರ್ಥಧಾರಿನ್]

ಅರ್ಥನಾಥ (ನಾ). ಧನಾಧಿಪತಿ ; ಕುಬೇರ. ‘ಅರ್ಥನಾಥಸಖ’ ಪರಾ. [ಅರ್ಥ + ನಾಥ]

ಅರ್ಥನಾಥಸಖ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ಗೆಳೆಯ ; ಈಶ್ವರ : ಅರ್ಥನಾಥ ಸಖಪ್ರತಿಮನಭಯಾರ್ಥರಾಗಿದರ್ಪವರನಧಿಕ ಸ್ವಾರ್ಥ ಕರುಣಾ ವರಣ ನಿಶ್ಚಲಭಾವದಲಿ ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೪೯). [ಅರ್ಥನಾಥ + ಸಖ]

ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಖಚಿತಮಾಡುವುದು ; ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು. [ಅರ್ಥ + ನಿಶ್ಚಯ]

ಅರ್ಥನೀಯ (ಗು). ಬೇಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ : ನ್ಯಾಯಪರಾರ್ಥನೀಯನಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಜನಪ್ರಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೧-೧೫೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥನೆ (ನಾ). ಬೇಡಿಕೆ ; ಕೋರಿಕೆ ; ಯೋಚನೆ. [ಸಂ. ಅರ್ಥನಾ]

ಅರ್ಥಪ (ನಾ). = ಅರ್ಥದ ೨ : “ರಾಜರಾಜಂ ತ್ರಿಯಕ್ಷಸಖನೈಕವಿಳನರ್ಥಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಂ] ವೈಶ್ರವಣಂ ... ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಪಂಚಕ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಯಸುವವರು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಐದು ವಿಷಯಗಳು. IP ಸ್ವಸ್ವರೂಪ, ಪರಸ್ವರೂಪ, ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ವರೂಪ, ಉಪಾಯಸ್ವರೂಪ, ವಿರೋಧಿಸ್ವರೂಪ : ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಚೇತನನಿಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿ ಉಜ್ಜೀವಿಸುವಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಪಂಚಕಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವು (ಅರ್ಥಪಂ. ೧).

[ಅರ್ಥ + ಪಂಚಕ]

ಅರ್ಥಪತಿ (ನಾ). ೧. ರಾಜ. ೨. ಕುಬೇರ. [ಅರ್ಥ + ಪತಿ]

ಅರ್ಥಪೋಷ (ನಾ). ಅರ್ಥ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವಿಕೆ, —ಅನ್ವರ್ಥವಾಗುವಿಕೆ : ವಜ್ರಾಯುಧನೆಂಬ ದೊಡ್ಡವನರಂ ಕೊಳದೊಳ್ ತನಗರ್ಥಪೋಷಮಾನ್ವಾಯಮನೀಯ ಪಾರನಿಕರಂ ಪರಿವೇಷಿಸಿ ... ತದ್ವನದಿಂ ತಳದಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೬). [ಅರ್ಥ + ಪೋಷ]

ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] : “ಕಥಾವಿಸ್ತರೀಕರಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಐದು ಅಂಶಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ‘ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿ’ ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ : ೧. ಬೀಜ, ೨. ಬಿಂದು, ೩. ಪತಾಕಾ, ೪. ಪ್ರಕರೀ, ೫. ಕಾರ್ಯ” (ಕೃಷಿ. ೨೦೭) ; ಬೀಜ ಬಿಂದು ಪತಾಕಾ ಪ್ರಕರೀ ಕಾರ್ಯ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಐದು - ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿಗಳೆಂದು ಕೀರ್ತಿತವಾಗಿವೆ (ದಶರೂ. ೧-೨೭).

[ಅರ್ಥ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರ್ಥ : ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಮನಾರಯ ಸಮನಿಸುವರ್ಥಪ್ರತೀತಿ ತೋಪದೊಡೆಲ್ಲಂ ಕ್ರಮಮಕ್ಕುಮರ್ಥರೂಪಂ ಸಮಸ್ತಕವಿವೃಷಭದೂರದೊಷಿತಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೮). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರತೀತಿ]

ಅರ್ಥಪ್ರಧಾನ (ಗು). ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ : “ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಾಧಕ ಬಾಧಕಗಳು ಕಂಡುಬರುವಂಥ ಕಥೆಗಳನ್ನು ರಸಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಿ ನೀತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪುರಾಣಾದಿಗಳು ‘ಮಿತ್ರಸಮಿತಿ’. ಇವು ಅರ್ಥಪ್ರಧಾನ” (ಕೃಷಿ. ೧೬೮ ಬಿ).

[ಅರ್ಥ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅರ್ಥಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲ ಕೊಡುವುದು ; ಲೇವಾದೇವಿ. [ಅರ್ಥ + ಪ್ರಯೋಗ]

ಅರ್ಥಪ್ರವರ್ತನ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿನ ವ್ಯವಹಾರ ; ದ್ರವ್ಯಸಂಪಾದನೆಯ ಉದ್ಯೋಗ : ವಣಿಗಂಶಕ್ಕೆ ಜಳಸ್ಥಳ ಯಾತ್ರಾ ಸಂವೃತಮರ್ಥ [ಪಾಠಾಂ. ವೃತ್ತಿ, ವಾರ್ತಾ] ಪ್ರವರ್ತನಮುಮಂ ... ನಿಜಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೮-೭೩ ವ). [ಅರ್ಥ + ಪ್ರವರ್ತನ]

ಅರ್ಥಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ (ನಾ). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯತೆ, — ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ :
ಅರ್ಥಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿರುವ ಕಡೆ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ಕೃಷಿ. ೨೫೧).

[ಅರ್ಥ + ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ]

ಅರ್ಥಯುತಿ (ನಾ). [ಭಂಧ] ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬರುವ
ಯುತಿ ಅಥವಾ ವಿರಾಮಸ್ಥಾನ : ಅರ್ಥಯುತಿಯು ಕನ್ನಡಗಣ ವೃತ್ತ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಸಾಹಿ. ೪, ೬). [ಅರ್ಥ + ಯುತಿ]

ಅರ್ಥಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಚಮತ್ಕಾರ : ಓಜೆಯೊಳುದಾತ್ತತೆ
ಸೂಕ್ತಿಯೊಳರ್ಥಯುಕ್ತಿ (ಕುಸುಮ. ೧-೪೪). [ಅರ್ಥ + ಯುಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥಯುತ (ಗು). ೧. ಹಣವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಹಣವುಳ್ಳವನು ;
ಶ್ರೀಮಂತ : ಕುಳೀರಮಂದಿರದೊಳರ್ಥಯುತಂ . . . ಅಕ್ಕುಮವಂ
(ಜಾತ. ೧೭-೧೯). [ಅರ್ಥ + ಯುತ]

ಅರ್ಥರಹಿತ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ್ದು : ಈ ಮಹೀಪತಿಗರಸೆಂಬೆರಡಕ್ಕರ
ಮನ್ಯರೊಳರ್ಥರಹಿತಮನ್ಯರ್ಥಮೀತನೊಳ್ ಮೃಗನಯನೇ (ಶಾಂತಿ. ೫-೧೨೨). [ಅರ್ಥ + ರಹಿತ]

ಅರ್ಥರೇಖೆ (ನಾ). ಅಂಗೈಯೊಳಗಿನ ಧನರೇಖೆ : ಅರ್ಥರೇಖೆ
ಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಫಲವೇನು ಅಯುಷ್ಯರೇಖೆಯಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೧೦೮).
[ಅರ್ಥ + ರೇಖೆ]

ಅರ್ಥಲಂಬಿ, ಅರ್ಥಳಂಬಿ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರು
ವಂಥದು. ಅರ್ಥಳಂಬಿ : ತಿಳಿ ತಾಂ ನೀನಾನೆಂಬರ್ಥಳಂಬಿಗಳ
ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಪುರುಷಂಗಳ (ಶಮದ. ೨೨೪).
[ಸಂ. ಅರ್ಥಲಂಬಿನ್ (ಅರ್ಥ + ಲಂಬಿನ್)]

ಅರ್ಥಲೋಪ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
ಶಬ್ದಪುನರುಕ್ತಿ, ಅರ್ಥಪುನರುಕ್ತಿ, ಅರ್ಥಲೋಪ, ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥ . . .
ಎಂಟು ಶಬ್ದದೋಷಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಅರ್ಥ + ಲೋಪ]

ಅರ್ಥವಂತ (ನಾ). ಹಣವುಳ್ಳವನು ; ಧನಿಕ. [ಸಂ. ಅರ್ಥವತ್]

ಅರ್ಥವರ್ತನ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ಇರುವಿಕೆ, — ವ್ಯಾಪ್ತಿ : ಪರಪದ
ದೊಳರ್ಥವರ್ತನಮಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ (ಶಮದ. ೧೬೪). [ಅರ್ಥ + ವರ್ತನ]

ಅರ್ಥವಾದ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯವು ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ವಿವರಿಸು
ವುದು : ಅರ್ಥವಾದವಲ್ಲ ಮನಸುಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ
ಅನಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩). ೨. ವಿವರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ
ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾದ ಟೀಕೆ, — ಟಿಪ್ಪಣಿ : ದೋಷೋದ್ಘಾಟನೆ
ಮತ್ತು ಅನುವಾದಗಳ ಮೂಲಕ ಗುರಿಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಿಷಯ
ನಿರೂಪಣೆ ಅರ್ಥವಾದಗಳೂ ವಿಧಿಯೊಡನೆ ಏಕವಾಕ್ಯವಾಗಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥ
ವಾಗಿರುವವಾದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆಯು ಅರ್ಥವುಳ್ಳವಾಗಿ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ
ವಿಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವು
(ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೯೪). ೩. ಗುಣಪ್ರಶಂಸೆ. [ಅರ್ಥ + ವಾದ]

ಅರ್ಥವಿಜಯಿ (ನಾ). [ರಾಜ್ಯಶಾ] ದೊರೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು
ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರ್ಥವಿಜಯಿಯು ಮನುಸರವಿಜಯಿಯುಂ
ಧರ್ಮವಿಜಯಿಯುಮೆಂದರಸುಗಳೂ ವರಪುರ್ (ಕಗವ. ೪೮ ಚಾವುಂಪು).
[ಸಂ. ಅರ್ಥವಿಜಯಿನ್ (ಅರ್ಥ + ವಿಜಯಿನ್)]

ಅರ್ಥವಿವರಣೆ (ನಾ). ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು. [ಅರ್ಥ + ವಿವರಣೆ]

ಅರ್ಥವಿಷಯ (ನಾ). ಹಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು : ದನುಜಿಯಲ್ಲಾಂ
ಮನುಜಿಯಾನರ್ಥವಿಷಯದಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಂಡೆನು
(ಹಚಕಾ. ೧೩-೬). [ಅರ್ಥ + ವಿಷಯ]

ಅರ್ಥವಿಸು 'ಅರ್ಥೈಸು' ನೋ.

ಅರ್ಥವಿಹೀನ (ನಾ). ಹಣವಿಲ್ಲದವನು ; ಬಡವ : ಕುವಲಯ
ಸಖನಿರೆ ವ್ಯಷಭದೊಳವನಿಸುತಾದಿಗ್ರಹಂಗಳೇಕ್ಷಿಪೊಡವನರ್ಥವಿಹೀನಂ
(ಜಾತ. ೨೦-೨) ; ಏತಜ ಮಾತೊ ಭೂತಳದೊಳರ್ಥವಿಹೀನನ ಶಾಚ
ಮಣ್ಣು ಪರ್ಮಾತು ಕುಲಂ ನೆಗಟ್ಟಿ ಯಿನಿತುಂ ವಿಫಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩).
[ಅರ್ಥ + ವಿಹೀನ]

ಅರ್ಥವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅರ್ಥದ ವಿವರಣೆ : ಪ್ರಾಸಚ್ಛಂದೋನ್ವಯವಿನ್ಯಾಸ
ದಿನಂತಿಂತು ಶಬ್ದಮಿರ್ಕುಂ ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಸಂ ತದ್ವ್ಯಾಕುಳಮೆಂದಾ ಸೂತ್ರ
ಕ್ರೃತ್ವರ್ಥವೃತ್ತಿ ವರ್ತಿಸೆ ಬರೆದಂ (ಶಮದ. ೬ ಪೀ). [ಅರ್ಥ + ವೃತ್ತಿ]

ಅರ್ಥವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು
ವಿವರಿಸು : ಆಸುರದಿಂ ಕಬ್ಬರ್ಥವೇಳುವ ಬುಧಾಭಾಸರಿಗಾನಂಜುವೆನು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೦). [ಅರ್ಥ + ವೇಳು (< ವೇಷು)]

ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ;
ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥತೆ : ಸರಸಿಜರಜದಿಂ ಕನಕಚ್ಚವಿಯಾದುದು ಕೊಳನೆನೆ ಸೂಕ್ತ
ಮನೇಯಮಪ್ಪುದರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಂ (ಉದಯಾ. ೫-೧೬). [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು : ತ್ರಿಯಾ
ಕಾರಕದೊಳ್ ಪುದಿದರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯನೀವುದು ಗದ್ಯಮನೇಕರೂಪಭೇದ
ವಿವಿಕ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೫). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು : ಕವಿಭಾವಕೃತಾನೇಕ ಪ್ರವಿಭಾಗ ವಿವಿಕ್ತಸೂಕ್ತಮಾರ್ಗಂ ಕಾವ್ಯಂ
ಸವಿಶೇಷಶಬ್ದರಚನಂ ವಿವಿಧಾರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿವರ್ತಿಸಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೨) ; ಪದಮಂ ಕೇಳ್ವಾಗಳೆಯರ್ಥಂ ತೋಪಿವರೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ
ಯನಿಪುದು (ಅಪ್ರ. ೧೧-೧೬) ; ವರ್ಣಸುವ ವಸ್ತುವಿನಿರವು ವ್ಯಕ್ತಮಾಗಿ
ತೋಪಿ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿಯನಿಪುದು (ಅಪ್ರ. ೧೮-೧೬). ೩. ಶಬ್ದ ಮತ್ತು
ಅರ್ಥಗುಣಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. [ಅರ್ಥ + ವ್ಯಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಅರ್ಥದ ವಿಸ್ತಾರ,
— ಹರವು : ಪ್ರಯೋಗಗಳು ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅರ್ಥ
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೮).
[ಅರ್ಥ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ರಾಜನೀತಿ ; ದಂಡನೀತಿ. ೨. ಕಾಟಲೈ
ರಚಿಸಿದ ರಾಜ್ಯನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಗ್ರಂಥ : ಲೋಕಕ್ಕಿದರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ
ಟೀಕೆನಿಸಿದ ತನ್ನ ನುಡಿ ಮನಂಗೊಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೪). ೩. ದ್ರವ್ಯೋ
ತ್ಪಾದನೆಯನ್ನೂ ಅದರ ವಿತರಣೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ.

[ಅರ್ಥ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅರ್ಥಶೂನ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಮನಾರಯೆ ಸಮನಿಸುವರ್ಥಪ್ರತಿತಿ ತೋಪದೊಡ್ಲಂ
ಕ್ರಮಮಕ್ಕುಮರ್ಥಶೂನ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೮). [ಅರ್ಥ + ಶೂನ್ಯ]

ಅರ್ಥಶಾಚ (ನಾ). ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪಹರಿಸದ ಅಥವಾ
ಬಯಸದ ಗುಣ : ಪರಸ್ತವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲೂ ಬಾರದು, ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲೂ
ಬಾರದು—ಹಾಗಿರುವುದು ಅರ್ಥಶಾಚವು (ಆರ್ಯಭ. ೯೯). [ಅರ್ಥ + ಶಾಚ]

ಅರ್ಥಶ್ಲೇಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಅರ್ಥ
ವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು : “ಎರಡರ್ಥಮೊಂದೆ ಶಬ್ದಾಂತರದೊಳ್
ನೆಗಟ್ಟಂತು ಪೇಟ್ಟುದರ್ಥಶ್ಲೇಷಂ” (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫೩). ಉದಾ :
ಶ್ರೀವಿಶದವರ್ಣ ಮಧುರಾರಾಪೋಚಿತ ಚತುರ ರುಚಿರ ಪದರಚನೆ ಚರಂ
ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿ ಹಂಸೀಭಾವದೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳೆ ಕೂರ್ತು ಮನ್ಮಾನಸದೊಳ್
(ಕವಿರಾ. ೧-೩) ; ನಾಡೊಳ್ ಕೀಟೆಂಬುದು ಕುದುರೆಯ ಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣ
ದೊಳ್ ಕವರೆಂಬುದು ಚಪ್ಪರದೊಳ್, ಬಂದಿಯೆಂಬುದು ತೊಡವಿನೊಳ್
... ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೫). ‘ಶಬ್ದಶ್ಲೇಷ’ ಪರಾ. [ಅರ್ಥ + ಶ್ಲೇಷ]

ಅರ್ಥಸಂಕ್ರಮಣ (ನಾ). (ಪ್ರಕರಣ ವಿಶೇಷದಿಂದ) ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವುಂಟಾಗುವುದು; ಅರ್ಥಸಂಯೋಗ: ಸಮಭಿರೂಢನಯಾ ಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಂಗಳ ಅರ್ಥಾಂತರಕಲ್ಪನೆಯಂ ಪಡೆವವೊಲ್ ಮತ್ತಾದಿಗಳು ಅರ್ಥಸಂಕ್ರಮಣಮುಂಟಾಗಿಯುಂ ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೇ ಯಜ್ಞಯೋಪಶಮನಿಮಿತ್ತೋಪಯೋಗಮುಮಂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸದುದಜಿಂ ಈಯರ್ಥಂ ವಿವಕ್ಷಿಸೆಪಟ್ಟುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೪).

[ಅರ್ಥ + ಸಂಕ್ರಮಣ]

ಅರ್ಥಸಂಚಯ (ನಾ). ಹಣದ ರಾಶಿ; ಹಣದ ಶೇಖರಣೆ; ದ್ರವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ: ಬೇಡುವೆನರ್ಥಸಂಚಯಮನೆಂಬುದಿತ್ತರಮಾರ್ಗವಾಚಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೦). [ಅರ್ಥ + ಸಂಚಯ]

ಅರ್ಥಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳಿರುವುದು: (ಶಬ್ದಸಮೂಹ, ಅರ್ಥಸಂಪತ್ತು, ಅಲಂಕಾರವೈಚಿತ್ರ್ಯ, ಉಕ್ತಿಕ್ರಮ ಮುಂತಾದವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇ ಪ್ರತಿಭೆ) (ಕೃಷಿ. ೧೭೪ ಅಡಿ). [ಅರ್ಥ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅರ್ಥಸಂವರಣೆ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡುವುದು: ಅರ್ಥಸಂವರಣೆ ಯನರ್ಥಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೪೦). [ಅರ್ಥ + ಸಂವರಣೆ]

ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಾಧನೆ ನೆರವೇರುವುದು: ಆದರೆ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ತನ್ನ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ಣ ಪ್ರತಿಭಾ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧೭).

[ಅರ್ಥ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅರ್ಥಹೀನ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಣವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ. [ಅರ್ಥ + ಹೀನ]

ಅರ್ಥಳಂಬಿ 'ಅರ್ಥಲಂಬಿ' ನೋ.

ಅರ್ಥಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ: ಏನಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅರ್ಥಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೦). ೨. ಬೇರೊಂದು ವಿಷಯ, —ವಸ್ತು. ೩. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ. [ಅರ್ಥ + ಅಂತರ]

ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] “ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳೆರಡೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಒಂದರಿಂದ ಒಂದು ಸಮರ್ಥಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು” (ಕೃಷಿ. ೨೭೦); “ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷಂಗಳಂ ಪೇಟ್ಟುದು ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಂ” (ಅಪ್ರ. ೧೦೫-೧೬); ಲಕ್ಷ್ಯ: ಅತುಲಬಲ ವಿಕ್ರಮಪ್ರಾಸ್ಥಿತನಸಮರ್ಥಂಗೆ ಮುನಿಯಲಜಗುಮೆಯಧಿಕೋನ್ನತ ಗಜನಿನಹಂ ಭೂಜಪ್ರತಿಯನುಡಿವಂತೆ ಪುಲ್ಲನೇನುಡಿದಪುದೇ (ಕೃಷಿ. ೨೭೦).

[ಅರ್ಥಾಂತರ + ನ್ಯಾಸ]

ಅರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ: ದೂರಕೊಳೆ ಪೇಟ್ಟರ್ಥಮನಾದರದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲೇವೆಡಿ ಪೆಪತೊಂದರ್ಥಾಂತರಮಂ ಪೇಟ್ಟುದದರ್ಥಾಂತರವಿನ್ಯಾಸಾಖ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೪).

[ಅರ್ಥಾಂತರ + ವಿನ್ಯಾಸ]

ಅರ್ಥಾಗಮ (ನಾ). ಹಣದ ಆದಾಯ; ದ್ರವ್ಯ ಬರುವುದು: “ಅರ್ಥಾಗಮಂ ಭಾಗಧೇಯಮಾಯಂ” (ಮಂಗರಾ. ೭೯-೭). ೨

[ಅರ್ಥ + ಆಗಮ]

ಅರ್ಥಾತ್ (ಅ). ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ; ಎಂದರೆ: “ವ್ಯವಹಾರ, ವಸೂಲಿ, ಹ್ಯಾಂಗ ನಡೆದದ, ಬಾಯ್?” ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಅರ್ಥಾತ್ ನರನರಿಯು ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಾಗ ಈ ಮಾತು ನಡೆದಿದ್ದು (ಸಮಜೀ. ೨೦೯). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಾನುರೂಪ (ಗು). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತಿರುವ; ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವ: ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಂ ಗುಣಾನುರೂಪಮೆಂದುಂ, ಅರ್ಥಾನುರೂಪಮೆಂದುಮಿರ್ತೆನಾಗಿರ್ಪುದು . . . ಅರ್ಥಾನುರೂಪಾನ್ವರ್ಥಕ್ಕೆ — ಹೆಚ್ಚಿಗಾಲಂ, ನಿಡುಮೂಗಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಂ (ಶಮದ. ೭೬ ವೃತ್ತಿ; ಪ್ರಯೋ). [ಅರ್ಥ + ಅನುರೂಪ]

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: “ಕಂಡು ದಾಡೊಡಂ ಕೇಳ್ದುದಾದೊಡಮೊಂದು ವಸ್ತು ಪೆಪತೊಂದು ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡದೆಂಬುದರಿಂದಾ ಪೆಪತೊಂದು ವಸ್ತುವಂ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುದರ್ಥಾಪತ್ತಲಂಕಾರಂ” (ಅಪ್ರ. ೧೫೦-೧೦). ೨. [ತರ್ಕಶಾ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: “ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆಂದರೆ ಒಂದಂಶದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದಂಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು” (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೩).

[ಅರ್ಥ + ಅಪತ್ತಿ]

ಅರ್ಥಾಭಾಸ (ನಾ). ಅರ್ಥ ತೋರುವಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅರ್ಥಾಭಾಸದಿನ್ವರಸಾರ್ಥಮನುಚ್ಚರಿಸೆ ಕಾವ್ಯಮೆಂತೆಸೆಗುಂ ತತ್ಪಾರ್ಥಮನಜಾಯದ ಮುನ್ನಮಪಾರ್ಥಂ ರಂಜಿಸದ ಪಳಿಕು ಮಡೆಯವೊಲರದೇ (ಜಗವಿ. ೧-೧೪). [ಅರ್ಥ + ಅಭಾಸ]

ಅರ್ಥಾರ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಹಣವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೧, ೨: ಭಟ್ಟಂ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಅರ್ಥಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಪೋಗಲ್ಪಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೮-೧೭). [ಸಂ. ಅರ್ಥಾರ್ಥಿನ್ (ಅರ್ಥ + ಅರ್ಥಿನ್)]

ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಭಾಗ; ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚತುರೋಕ್ತಿ: ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಕುಂದಣದ ಒಡನೆಗಳಂತಿದ್ದರೆ, ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳು ಸದ್ದಿಗೋಸ್ಕರ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಗೆಜ್ಜೆಪಾಡಗಗಳಂತಿರುವವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೨೪೪). [ಅರ್ಥ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅರ್ಥಾಲಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ. [ಅರ್ಥ + ಅಲಂಕೃತಿ]

ಅರ್ಥಾವಲಂಬನ (ನಾ). ೧. ಹಣದ ಆಸರೆ. ೨. ದ್ರವ್ಯವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು; ಹಣವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು: ಬಹಳಾರ್ಥಾವಲಂಬನವೇ ಮುಖಪ್ರಾರಂಭ ವಿಸ್ತಾರ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೭-೨೫). [ಅರ್ಥ + ಅವಲಂಬನ]

ಅರ್ಥಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ದೀಪಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಯಾವುದಾದರೂ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಒಂದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಗಳು) ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗುವಂತೆ ಬರುವುದು: “ಶಬ್ದಂ ಬೇಜಾಗಿದೊಡಮರ್ಥಂ ಬಳಸಿ ಬರೆ ಅರ್ಥಾವೃತ್ತಿದೀಪಕಮೆಂದುಂ” (ಅಪ್ರ. ೩. ೫೪-೧೬); ಉದಾ— ಅಲರ್ದುವು ಕುಟಿಂಗಳ ಪೂತುವಿಂಬಿಸಿನಂ ಕಂದಲಿ ಕುಸುಮಿಸಿದತ್ತುದ್ದಾಮ ನೀಪಾವನೀಜಾನಲಿ ಬಿರುದುವೆ ಜಾತೀಯೂಧಿಕಾ ಕೇತಕೀಸಂಕುಲಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೫೫). [ಅರ್ಥ + ಅವೃತ್ತಿ]

ಅರ್ಥಿ_೧ 'ಅಲ್ಪಿ_೧' ನೋ.

ಅರ್ಥಿ_೨ (ನಾ). ೧. ಬೇಡುವವನು; ಬಯಸುವವನು; ಯಾಚಕ: ಅರ್ಥಿಗರ್ಥಮಂ ಕಸವಿನ ಲೆಕ್ಕಮೆಂದು ಕುಡಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೭). ೨. ಸೇವಕ. ೩. ವಾದಿ. [ಸಂ. ಅರ್ಥಿನ್]

ಅರ್ಥಿಕಾಱಿ 'ಅಲ್ಪಿಕಾಱಿ' ನೋ

ಅರ್ಥಿಕುಲ (ನಾ). = ಅರ್ಥಿಗಣ: ಬರುತಿರ್ದನರ್ಥಿಕುಲವಾರಿಣ ದಿವಾಕರಂ (ನಂಬರ. ೫-೮೪). [ಅರ್ಥಿ_೨ + ಕುಲ]

ಅರ್ಥಗಣ (ನಾ). ಬೇಡುವವರ ಗುಂಪು; ಯಾಚಕರ ಸಮೂಹ : ನೋಡುವನಾ ಮಹೀಪತಿಯನರ್ಥಗಣಾರ್ಥತ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೦). [ಅರ್ಥ + ಗಣ]

ಅರ್ಥಜನ (ನಾ). ಯಾಚಕರು; ಬೇಡುವವರು : ಕೊಟ್ಟನರ್ಥ ಜನಕ್ಕಾ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦); ಬೀರಕೆ ಬೀಯಕ್ಕಿಜುವ ಬೆಡಂಗನೊಳಾದೊರೆ ನೆಜೆ ತೋರ್ಕುಮೆ ಶತ್ರುಜನಕ್ಕ ಮರ್ಥಜನಕ್ಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೮). [ಅರ್ಥ + ಜನ]

ಅರ್ಥತ (ಗು). ಬೇಡಿದ; ಬಯಸಿದ : ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ : ಅರ್ಥತ ಫಲ ದಾಯಿಯಾಗಿಯುಂ ನಿನ್ನೊಳ್ ತಾಂ ವ್ಯರ್ಥತೆಯುಂ ಪಡೆಗುಂ ಪರ ಮಾರ್ಥವಚೇತನತೆಯಿಂದೆ ಕಲ್ಪಕುಜಾತಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೪). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥನಿ (ನಾ). ಅವೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು : ಅನಪತ್ಯ ಪತಿವ್ರತೆ ಕೈಯ ನೆತ್ತಿದಳು ತೊಡುಗೆಗಳ್ಗೆ ಕರಮರ್ಥನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ರೂಪಿನ ಕೆಣಿ ನಿಪುಣೆ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೭). [ಸಂ. ಅರ್ಥನಿ]

ಅರ್ಥನಿಚಯ (ನಾ). = ಅರ್ಥಗಣ : ಅಲಂಭ್ಯತೇಜನುಮವನತರಿಪು ಸಮಾಜನುಂ ಸಫಲೀತ್ಯತಾರ್ಥನಿಚಯಾಶನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭೫). [ಅರ್ಥ + ನಿಚಯ]

ಅರ್ಥಬಡು 'ಅಟ್ಟುವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಥವಡು 'ಅಟ್ಟುವಡು' ನೋ.

ಅರ್ಥಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಅರ್ಥಗಣ : ಅದಿತಿಜ ಕುಜಂ ಎನಿಸಿದನರ್ಥ ಸಮಿತಿಗೆಲ್ಲಂ ಮಲ್ಲಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೪೭-೫೦; 1099). [ಅರ್ಥ + ಸಮಿತಿ]

ಅರ್ಥಸಾರ್ಥ (ನಾ). ಯಾಚಕರ ಗುಂಪು : ಪರಮಾರ್ಥಂ ವಿದ್ಯದರ್ಥಂ ತವಿಸದನ ಧನಂ ವ್ಯರ್ಥಮೆಂದರ್ಥಸಾರ್ಥಂ . . . ವಿಬುಧತತಿಗೆ ಪೊನ್ನಂ . . . ಕರಿದೀನಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪-೪೪; 1133). [ಅರ್ಥ + ಸಾರ್ಥ]

ಅರ್ಥಸು, ಅರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು : ಪಾರ್ಥಸೈದುಪು ದಿಂದ್ರಕೀಲದೊಳರ್ಥಿಸಲಿ ಶಂಕರನನಖಿಸ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೆ (ಕುವಾ. ೮. ೫-೧೭); ತನಗನ್ನರ್ ಗಡ ತನ್ನನರ್ಥಸುವವರ್ (ಶತಕ. ೧೧೭-೭೭).

ಅರ್ಥಿಸು (ಕ). [ಅರ್ಥ + -ಇಸು]

ಅರ್ಥೇಶ (ನಾ). = ಅರ್ಥಪತಿ : "ಸುರರಾಜನನ್ನಿ ಕಾಲಂ ನಿರುತಿ ವರುಣನಾ ಮರುತಂ ಕುಬೇರನೀಶಂ [ಪಾಠಾಂ. ನರ್ಥೇಶನೀಶಂ] ದಿಶಾಧಿಪರು" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೮). [ಅರ್ಥ + ಈಶ]

ಅರ್ಥೇಷಣ (ನಾ). ಹಣದ ಬಯಕೆ; ದ್ರವ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಆಸೆ; ಐಶ್ವರ್ಯವೇಕ್ಷೆ. [ಅರ್ಥ + ಈಷಣ]

ಅರ್ಥಿಸು, ಅರ್ಥವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಮಾಡು; ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು : ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ವಚನಂಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಮಂ ತಾನೆ ಅರ್ಥಿಸಿದ ನೆಲ್ಲಾ ಶಿವಗಣಂಗಳೆವಂತೆ (ಕವಿಚ. II, ೭೩ ಮಂತ್ರಗೋ); ಅರಗಿಳಿ ಪೂಸಲರ್ಥಿಸುವ ಜಾಣಾಂಕಿ ಪರಭೃತಗಾನಪ್ರತಿಗೆ ಸರಗೊಡುವಳಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೪); ರಾಘವಾಂಕ ಪಂಡಿತ ನಿನ್ನ ಪದ್ಯ ತಪ್ಪು ಎನಲು ಅದಕೆ ಅರ್ಥಸಮಸ್ತಕ್ಕೆ ಪದ್ಯವಂ ಕೂಡಿಸಿ ಅರ್ಥಿಸಿಯೆನೆ (ಭೈರ ಸೂ. ೩೫). **ಅರ್ಥವಿಸು** : ಅರ್ಥಿಯೊಳು ಪರತತ್ವ ಸ್ವಾನುಭವಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ತತ್ತ್ವಮನರ್ಥವಿಸಯರ್ಥವಿಸಿ ತತ್ಪುಖರಸವನೇಡೆಡೆದು (ಬಸಪು. ೭-೨೮); ಪುಲಿಗೆಜೆಯ ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡ ಎಲ್ಲ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ ದೇಸಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿಸಿಕೊಡದು (ತವನಿ. ೭೭). [ಅರ್ಥ + -ಇಸು]

ಅರ್ಥೋಕ್ತಿ (ನಾ). ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತಹ ಮಾತು :

ಸುಕಥಾಳಾಪಮನೋತು ಪೇಟ್ಟುದು ಪದಾರ್ಥಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಸ್ತು ಕವೀಂದ್ರರಾ ಬಗೆಗೊಳ್ಳಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೭).

[ಅರ್ಥ + ಉಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥೋತ್ಕರ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಮೂಹ : ಅತಿಶಯಮಿತಿ ಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯಂ ಮೇಣ್ ಕಥಾವಿಶ್ರುತ ಚತುರ ವಿ[ಕಾ]ಶೋತ್ಪಾದಿ ತಾರ್ಥೋತ್ಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೦೯). [ಅರ್ಥ + ಉತ್ಕರ]

ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಕಗಳ ಮೊದಲಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೊನೆಗೆ, ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಕಥೆಯ ನ್ನಾಗಲಿ, ಮುಂದೆ ಬರುವ ಪಾತ್ರಗಳ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನಾಗಲಿ, ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ ಐದು ಸೂಚನೆಯ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿಷ್ಕಂಭ, ಚೂಲಿಕಾ, ಅಂಕಾಸ್ಯ, ಅಂಕಾವತಾರ, ಪ್ರವೇಶಕ - ಈ ಐದು ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕಗಳಿಂದ ಸೂಚ್ಯ (ವಾದ ವಸ್ತುಭಾಗ)ವನ್ನು ಪ್ರತಿ ಪಾದಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ದಶರೂ. ೧-೧೧೫); ನೀರಸವಾದ ಅಥವಾ ಅನುಚಿತ ವಾದ ವಸ್ತುಭಾಗಗಳು ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪ'ಕಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಮಧುರವಾಗಿಯೂ, ಉದಾತ್ತವಾಗಿಯೂ, ರಸಭಾವ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭಾಗಗಳು ಮಾತ್ರ ನೋಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ವಾದವು. ಅರ್ಥೋಪಕ್ಷೇಪಕಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ :- ೧. ವಿಷ್ಕಂಭ, ೨. ಪ್ರವೇಶಕ, ೩. ಚೂಲಿಕಾ, ೪. ಅಂಕಾಸ್ಯ, ೫. ಅಂಕಾವತಾರ (ಕೈಮಿಡಿ. ೨೦೭). [ಅರ್ಥ + ಉಪಕ್ಷೇಪಕ]

ಅರ್ಥೋಪಾರ್ಜನ (ನಾ). ಹಣದ ಸಂಪಾದನೆ : ಶುದ್ಧವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಧೋರಪಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ವ ವಾರ್ತೆಯುಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ).

[ಅರ್ಥ + ಉಪಾರ್ಜನ]

ಅರ್ಥಾಘ (ನಾ). ಹಣದ ರಾಶಿ; ನಿಧಿ; ಸಂಪತ್ತು. [ಅರ್ಥ + ಘ]

ಅರ್ಥ್ಯ (ಗು). ೧. ಬೇಡತಕ್ಕ; ಬಯಸಬಹುದಾದ. ೨. ಯೋಗ್ಯ ವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹಣವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ. ೪. ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಯುಳ್ಳವನು. ೫. ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಳವಾಗಿ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ : ಎಮಗಾರ ಶರಣೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪೆವೆಂದು ಮೆಳ್ಳಡಿನಿಸಿಪತ್ತನಂದನಮನೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ವದಾಮಲ್ಲಿ ಮೈಯೊಳರ್ಥಿಡುವುವು ಪತ್ರ ಪುಷ್ಪ ಫಲಸಂಕುಳದಂದದ ಶಸ್ತ್ರಕೋಟಿಗಳ (ಅದಿಪು. ೫-೮೮). [ಅರ್ಥ (< ಅಟ್ಟು) + ಇಡು]

ಅರ್ಥಿಸು, ಅರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು : ಪುಸಿ ಕೊಲೆ ಕಳವು ಪರಸ್ತ್ರೀ ವ್ಯಸನಂ ಬಹುವಿಧಪರಿಗ್ರಹಂ ನರರಂ ಬಂಧಿಸಲೀ ಭವಾಬ್ಧಿಯೊಳಗರ್ಥಿಸ ಲಾಕುಂ ದ್ಯೂತ ಮದ್ಯಮಾಂಸವ್ಯಸನಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೭೭). **ಅರ್ಥಿಸು** : ನೀರ ಬಟ್ಟಲ ತರಿಸಿ ಕೆಯ್ಯಳನ್ನದರೊಳದ್ದಿಸಿ ತೊಳೆದು (ಗೊಲ್ಲೊಡಾ. ೨೨೩). [ಅರ್ಥ (< ಅಟ್ಟು) + -ಇಸು]

ಅರ್ಥಿಸು, ಅರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರ್ದಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು; ನೋಯಿಸು : ದೇವವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭು ದಾನವನುದ್ದುರುಟಿನೆಂದಜೊಡು ನಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ದರಕ್ಷೆಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯರಸದಿ (ಸಂಭಸ. ೭-೩೨). ೨. ಸೋಲಿಸು; ಅಡಗಿಸು : ತನ್ನನರ್ಚಿಸಿರ್ಪಾತನ ನೊಯ್ಯಲಿಡ್ಪದ ಕೃತಾಂತನನರ್ದಿಸಿದಂ ಮಹೇಶ್ವರಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯೭); ಅರ್ಥಿಸಿ ಕಾಯಗುಣಂಗಳಂ ಮನಂ ಮಿಸುಕದ ಮಾಟ್ಯಿಯಂ ತಡೆದು ಭಕ್ತಿ ಯೊಳಾಂ ಪಿಡವೆಂ ಮೃಡಾಂಘ್ರಿಯಂ (ಶಬರಂ. ೨-೯೦). **ಅರ್ಥಿಸು** : ೧, ೨ : ಶಿವನು ತನ್ನಿಂದ ಐದ್ದರೆಂದಕ್ಕಧಿಕ ದೇವರನದ್ದಿಸಿದ ನಾನೆಂದ ಕಾರಣ ರುದ್ರನನು ಶಾಪಿಸಿದ ವಾಣೀಪತಿಯು (ಕುವಾ. ೬. ೬೦೩. ೩೩-೩೫, ೩೬). [ಅರ್ಥಿಸು + -ಇಸು]

ಅರ್ಥ 'ಅಟ್ಟು' ನೋ.

ಅರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಸಮವಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರೆ ವಸ್ತುವಿ
ನರ್ಥವನುಸಿರುತ್ತಿರೆ ತಗಳ್ಳುವುದು ಸಂಹಿತೆಯಂ (ಶಮದ. ೬೪).

೨. ಒಂದು ಅಂಶ; ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗ.

ಅರ್ಥಂಬರ್ಥ, ಅರ್ಥಮರ್ಥ = ಪೂರ್ತಿಯಾಗದೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ
ಮಾತ್ರ; ಅಪೂರ್ಣ: ಹೆದರಿಕೊಂಡೇ ಅರ್ಥಂಬರ್ಥ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ
... ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರು ರೌದ್ರಾವೇಶವನ್ನೇ ತಾಳಿದರು (ಮುಂಗಾಮು.
೪೪); ಅರ್ಥಂಬರ್ಥ ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರತ್ನಳೂ ಗಂಡಾಂತರದಲ್ಲಿ
ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು (ಅನತಂ. ೨೧೧); ಬಂದ
ಪ್ಪನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೇಳಿದ ಅರ್ಥಮರ್ಥ ಹಳೆಲಾವಣೆಪದ ಒಂದನ್ನು
ಹಾಡುತ್ತಾ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು (ಅಮಗಾಂ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಕಪೋಲಿತ (ನಾ). [ಗಜ] ಆನೆಯ ಮದದ ಏಳು ಅವಸ್ಥೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು : ಆ ಪಟ್ಟಣದ ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟ
ದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಥ [ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಥ, ಅರ್ವ] ಕಪೋಲಿತ
ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾ
ನಕ್ಷೆಯ ಮದದಿಂದು ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ಸಂಬರ. ೨-೨೧).

[ಸಂ. ಅರ್ಥಕಪೋಲಿತ]

ಅರ್ಥಕಪ್ಪಟೆ (ನಾ). ಅರ್ಥವಸ್ತ್ರ; ಸ್ವಲ್ಪ ಬಟ್ಟೆ.

ಅರ್ಥಕಪ್ಪಟೆ ತೀರ್ಥಕರ = ಅರ್ಥಶರೀರ ಮಾತ್ರ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ
ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಗುರು; ಅಡ್ಡಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಹೊದಿದ ಗುರು :
ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯಂ ಪೊದಿದಿಮ್ಮಡಿ ಸಿದ್ಧ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು... ಬರ್ಪು
ದುಳಿದಂತೆ ಬರ್ಪುವನರ್ಥಕಮಕ್ಕು ಮಂದೊಡಂಬಡಿಸಲಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂ
ಕೆಲವು ದಿನಂ ಪೋಗಲವರ್ಗರ್ಥಕಪ್ಪಟೆತೀರ್ಥಕರರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್
(ಪುಣ್ಯಸ್ತ. ೯-೧೮ ವ). 'ಅರ್ಥಗಪ್ಪಡ' ಪರಾ. [ಅರ್ಥ + ಕಪ್ಪಟೆ]

ಅರ್ಥಗಪ್ಪಡ (ನಾ). = ಅರ್ಥಕಪ್ಪಟೆ: ಕೈಯನೆಬಲಿಕ್ಕಿಯರ್ಥಗಪ್ಪಡ
ಮನೆಡದ ಮುಯ್ಯಿನ ಮೇಗಿಕ್ಕಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨-೧೭); ಇಂತರ್ಥಗಪ್ಪಡದ
ತೀರ್ಥಪಾರಂಪರ್ಯದಿಂದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩-೪). [ಅರ್ಥ + ಕಪ್ಪಡ]

ಅರ್ಥಗುಚ್ಛ (ನಾ). "ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾರ" (ಅದಿಪ.
ಕೋಶ); "ನೂಲುಸರದ ಮತ್ತು ದೇವಚ್ಛಂದಂ ಎಂಬುದು. ಅಯ್ಯತ್ತು
ಸರದ ಮತ್ತು ಮಾಣವಕ ಎಂಬುದು. ಹಾರ, ಗುಚ್ಛ, ಅರ್ಥಗುಚ್ಛ,
ಗೋಪುಚ್ಛ - ಎಂಬವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಕುಂದುತ್ತಾ ಬರಲಪ್ಪುವು"
(ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೮); ತುಡಲೈ ಯೋಗ್ಯಮಸ್ತು ಸಾಸಿರದೆಂಟು ತೋರ
ಮುತ್ತಿನ ಸರದಿಂ ಪ್ರಚ್ಛಂದಂ ಮೊದಲಾಗಿ ವಿಜಯಚ್ಛಂದಾರ್ಥಹಾರ
ದೇವಚ್ಛಂದಾರ್ಥಹಾರ ರಶ್ಮಿಕಳಾಪಗುಚ್ಛ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲಾರ್ಥಗುಚ್ಛ
ಮಾಣವಕಾರ್ಥಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನದ ಸುವರ್ಣ
ಪದಕ ವಿರಚನಾದಿಭೇದದಿಂ (ಅದಿಪು. ೮-೫೪ ವ). [ಅರ್ಥ + ಗುಚ್ಛ]

ಅರ್ಥಗೋಲ, ಅರ್ಥಗೋಳ (ನಾ). ೧. ಗೋಳದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಭಾಗ.

೨. ಭೂಮಿಯ ಅರ್ಥಭಾಗ. ಅರ್ಥಗೋಳ: ೧. ಗೋಳದ ಒಂದು
ಭಾಗದ ನಕ್ಷೆಯಿತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥಗೋಳ ನಕ್ಷೆಯಿತ್ತು
ಮಾತ್ರ ಇದು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ (ಭೂವಿವ. ೩೧).

[ಅರ್ಥ + ಗೋಲ]

ಅರ್ಥಗೋಳ 'ಅರ್ಥಗೋಲ' ನೋ.

ಅರ್ಥಚಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವ ಚಂದ್ರ.

೨. ಅರ್ಥಚಂದ್ರನ ಆಕಾರದ ಬಾಣ; ಕವಲಂಬು: "ಅರ್ಥಚಂದ್ರ
ಮೆಂಬುದು ಹೆಣ್ಣಿಯಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೩೧೫); "ಅರ್ಥಚಂದ್ರ
ಮೆನೆ ಕವಲಂಬು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೫); ದಡಿಗೆ ಬಿಲುಜೇವಡೆಂದು
ಬಾಣವ ತೊಡಚಿ ಸುರಿದನು ಗಂಧಮಾದನ ಪಡೆಗೆ ರವಿಸುತನೆಡೆಗೆ

ಮೋಹದನರ್ಥಚಂದ್ರಗಳ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯-೧೪). ೩. ನೈತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಅಭಿನಯ ಮುದ್ರೆ: ಪತಾಕ, ಅರ್ಥಚಂದ್ರ, ತ್ರಿಪತಾಕ, ಪದ್ಮಕೋಶ,
ಅಲಪದ್ಮ, ಹರಿನ್ಯ... ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಿವೆ
(ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೧೯). ೪. ಹೆಬ್ಬೆರಳು ತೋರ್ಬಿರಳುಗಳ ನಡುವಣ
ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕೊರಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳುವುದು: ನೂಂಕಿದನೆಂಬೊಂ
ದರ್ಥದೊಳ್ ಅರ್ಥಚಂದ್ರನನಿತ್ತನೆಂದು ನಕಾರಮುಪಚಾರಮಾಯ್ತು
(ಶಮದ. ೧೦೬ ವೃತ್ತಿ); ರಾಜಮಂಡಲವಾದರೂ ನಿಶ್ಚಿತ ನ್ಯಾಯಬುದ್ಧಿ ಇಟ್ಟು
ನಡೆಯದೆ ನಿಯಾಸನಿಗೆ ಅರ್ಥಚಂದ್ರವಿತ್ತಿತು (ನೂರಜ. ೭). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ]
ಒಂದು ಯೋಗದ ಹೆಸರು. 'ಅರ್ಥಚಂದ್ರಯೋಗ' ಪರಾ.

ಅರ್ಥಚಂದ್ರಪ್ರಯೋಗಮಾಡು = ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಹೊರಗೆ
ನೂಕು. [ಅರ್ಥ + ಚಂದ್ರ]

ಅರ್ಥಚಂದ್ರಕ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಅರ್ಥಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ
ಉಗುರಿನ ಗಾಯ: ಪಂಚನಖಯೋಗ, ದ್ವಂದ್ವಯೋಗ, ಅರ್ಥ
ಚಂದ್ರಕ, ಮಂಡಲ... ಎಂಬ ಸಪ್ತವಿಧ ನಖೋಪಕ್ಷತ (ವಿನೇಕ. ೨೩೦).

[ಅರ್ಥ + ಚಂದ್ರಕ]

ಅರ್ಥಚಂದ್ರಪ್ರಸವ (ನಾ). ಅರ್ಥಚಂದ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ
ವನು: ಅರ್ಥಚಂದ್ರಪ್ರಸವ ನರಂ ಸುಭಗನೆನಿಸುಗುಂ ಬುಧಮಿತ್ರಾ
(ಜಾತಕ. ೧೩-೧೯). [ಅರ್ಥಚಂದ್ರ + ಪ್ರಸವ]

ಅರ್ಥಚಂದ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] "ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ
ಸ್ಥಾನ (ಫಣಪರ) ದಿಂದ ಏಳುಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಮೂರನೆಯ
ಸ್ಥಾನ (ಆಪೋಕ್ಲಿಬ) ದಿಂದ ಏಳುಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಏಳು
ಗ್ರಹಗಳೂ ಇದ್ದರೆ ಅರ್ಥಚಂದ್ರಯೋಗ" (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೦
ಅಡಿ); ಉದಯದ ಪಣಪರದಿಂದ ಸ್ತದೇವರಂ ನಿಂದೊಡಂ ವಿಲಗ್ನಾ
ಪೋಕ್ಲಿಬದಿಂದ ಸ್ತದೇವರಂ ನೆಲಸಿದೊಡಂ ಗ್ರಹಮೇಲುಮರ್ಥಚಂದ್ರಂ
ಯೋಗಂ (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೦). [ಅರ್ಥಚಂದ್ರ + ಯೋಗ]

ಅರ್ಥಚಂದ್ರಾಚೂಡ (ನಾ). ಅರ್ಥಚಂದ್ರನನ್ನು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ
ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ನೋಡಲಾಗದು ಜೂಜನಾಡುವ ಗಾಡಗನನೆಂ
ದರ್ಥಚಂದ್ರಾಚೂಡನೊಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟು ನೇ ವ್ಯಸನಾರ್ಥದಿಂ ಜೂಜನಾಡಿ
ಧರ್ಮಜಮುಖ್ಯರಳಿದರು (ಬಸಪು. ೪೪-೬೪). [ಸಂ. ಅರ್ಥಚಂದ್ರಾಚೂಡ]

ಅರ್ಥಚಕ್ರವರ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಖಂಡಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ
ಯಾದ ಸಮ್ರಾಟ: ನಿಖಿಳ ಖೇಚರ ಲಲಾಮಾಯಮಾನಂ ತ್ರಿಖಂಡಾಧಿ
ಪಂ ಅರ್ಥಚಕ್ರವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಹಯಗ್ರೀವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೬ ವ); ಅರ್ಥ
ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಮಾಱು ಚಕ್ರಮುಖವೆಂಬ ಪೂಜೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ.
೬-೨೫ ವ). [ಸಂ. ಅರ್ಥಚಕ್ರವರ್ತಿನಾ]

ಅರ್ಥನಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅರ್ಥಭಾಗ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ, ಇನ್ನೊಂದು
ಅರ್ಥಭಾಗ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ಗಣಿಯಸುವ
ತಮಂ ಮೂಡಲ್ ಪೊಣಿಗಟ್ಟುವ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ಪಡುವಲ್ ಕೈಕೊಂಡೆಬಲೆ
ಧರೆ ಗರ್ಧನಾರಿಯ ತಪ್ಪಿವಿಡಿದಂತಾಯ್ತು ಗಗನಮಂಡಲಮಿಸುಂ
(ಅನಂಪು. ೭-೭೨). [ಅರ್ಥ + ನಾರಿ?]

ಅರ್ಥನಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು; ಲಕ್ಷ್ಯ: ತನ್ನ ಬಲಮನಿತು
ಮರ್ಥನಾರಿಯ ಬಲದಂತಿರದಂಗಿಯುಂ ವೃದ್ಧನ ಬಲದಂತಿರಬುದು
ಪೋಗಿಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೭ ವ). [\leq ಸಂ. ಅರ್ಥನಾರ್ತಿ?]

ಅರ್ಥನಾರ್ತಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಅರ್ಥಭಾಗ ಹೆಣ್ಣು ರೂಪಾಗಿರುವುದು:
ರೂಪರ್ಥನಾರಿಯಾಯ್ತು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂಗೆ (ಕಾವ್ಯಾಸ. ೭೨೪); ಕರದಲ್ಲಿ
ಕಪಾಲವ ಪಿಡಿದವನ ಅರ್ಥನಾರಿಯಾದವನ ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದವನ
(ಬಸವ. ೫೦೩). [ಅರ್ಥ + ನಾರಿ]

ಅರ್ಥನಾರೀಶ್ವರ (ನಾ). ಶರೀರದ ಎಡಭಾಗ ಹೆಣ್ಣಿನ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ ಬಲಭಾಗ ಗಂಡಿನ ಆಕಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈಶ್ವರ. [ಅರ್ಥನಾಂ + ಈಶ್ವರ]

ಅರ್ಥಪ್ರಸ್ತಾರ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ಪದ್ಯದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಕ್ಕಾಗಲಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಾಕುವ ಪ್ರಸ್ತಾರ: ಮುರಜಂ ಅರ್ಥ ಪ್ರಸ್ತಾರದಿಂ ಗೋಮೂತ್ರೀಯಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭೭).

[ಅರ್ಥ + ಪ್ರಸ್ತಾರ]

ಅರ್ಥಭ್ರಮಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಚಿತ್ರದ ಕವಿತ್ವ: ಉದಾ—ಶ್ರೀರಾಮಾಧಾಮ ನಾಮಂ ತಾರಾರಾರಾಸಮಾ ಸಮಂ ಮಾರಾರಿ ನಿನ್ನೋಳ್ ಸಮಾನಾಧಾರಾ ನಿನ್ನೂತನೋಳ್ ಸಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮೦). [ಅರ್ಥ + ಭ್ರಮಣ]

ಅರ್ಥಮಂಡಲಿಕೆ (ನಾ). ಅರ್ಥಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಚಿಕ್ಕ ಸಾಮಂತರಾಜ: ಅರ್ಥಮಂಡಲಿಕರ್ ಮಾಲ್ವ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಮೆಂಬ ಪಸರಂ... ಬಗೆದು (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ). [ಅರ್ಥ + ಮಂಡಲಿಕೆ]

ಅರ್ಥಮಾಗಧಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಭಾಷೆ; ಜೈನಾಗಮಗಳ ಭಾಷೆ. [ಸಂ. ಅರ್ಥಮಾಗಧಿ]

ಅರ್ಥಮಾಣವಕೆ (ನಾ). ಹನ್ನೆರಡು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ: ಮಾಣವಕಾರ್ಥಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನದ ಸುವರ್ಣ ಪದಕವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೪ ವ). [ಅರ್ಥ + ಮಾಣವಕೆ]

ಅರ್ಥಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ರಿಯಾಯಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಭೂಮಿ. (ಕೃಷ್ಣಗ. ೫೪೨). [ಅರ್ಥ + ಮಾನ್ಯ]

ಅರ್ಥಮಾನ್ಯದಾರ (ನಾ). ಅರ್ಥಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವನು (ಕೃಷ್ಣಗ. ೫೪೨). [ಅರ್ಥಮಾನ್ಯ + -ದಾರ]

ಅರ್ಥಮೈ (ನಾ). = ಅರ್ಥಾಂಗ: ನಿಸ್ಸಾರವಾದ ಸಂಸಾರದೊಳಂಗನೆಯೊರ್ವಳೆ ಸಾರವೆಂದರಿತು ತನ್ನ ಧರ್ಮಮೈಯೊಳು ತಾನಾಗಿ ಗಿರಿಶನೆ ಗಿರಿಜೆಯ ನಾಂತಿಹನೊಳಿತು (ಇಂಜಾಪ. ೧೭೫-೭೬). [ಅರ್ಥ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಅರ್ಥರಥ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಹಲವು ವೇಳೆ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿಯೂ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ರಥಿಕ. ೨. ತನ್ನೊಡನೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ರಥದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಯುದ್ಧಮಾಡಬಲ್ಲ ರಥಿಕ: ರಥಿಕಗಳನಗ್ರಸ್ಥಿತ ಸಾರಥಿಗಳನಿಸಿ ಸೀರಪಾಣಿ ಸಲೆ ರಥದ ಮನೋರಥ ದೊಡನೆ ಮಡಿದರಂದತಿರಥ ಸಮ ರಥ ರಾ ಮಹಾರಥಾರ್ಥರಥಕರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೨); ಕೃತ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯರಪ್ರತಿಹತ ಭುಜಬಲರುಭಯಬಲದ ರಥಿಗಳ್ ಗತಜೀವಿತರಾದರ್ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳತಿರಥ ಸಮರಥ ಮಹಾರಥಾರ್ಥರಥಕರ್ (ಪಂರಾಮ. ೧೩-೭೨). [ಅರ್ಥ + ರಥ]

ಅರ್ಥರಾತ್ರಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ; ನಡುರಾತ್ರಿ: ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಥರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡನಂತೆ (ಗಾದಿ).

[ಅರ್ಥ + ರಾತ್ರಿ]

ಅರ್ಥವಿರಾಮ (ನಾ). ವಿರಾಮ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುರುತು (;): ಅಲ್ಪವಿರಾಮ, ಅರ್ಥವಿರಾಮ, ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳ ಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೮). [ಅರ್ಥ + ವಿರಾಮ]

ಅರ್ಥವಿಸದಿ (ನಾ). (?): ಲಂಜಗೇಶ್ವರಂ ದೇವರ್ಕ ಪೂನಿಜುವ ಮಾಲ (ಲಾ)ಕಾರಗ್ಗಿ ಅರ್ಥವಿಸದಿ ಇತ್ತೊದಾನ್ ಅಱಿವೊನ್ ಪಂಚಮಹಾ ಪಾತಕನಕುಂ(ಕ್ಕುಂ) (ಇಆ. X, ೬೦-೩; 578). [ಅರ್ಥ + ವಿಸದಿ?]

ಅರ್ಥವಿಸರ್ಗ (ನಾ). ಕ, ಖ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದೆ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ ವಿಸರ್ಗದ (೪) ಎಂಬ ಚಿಹ್ನೆ; ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ;

ಪ, ಫ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳ ಹಿಂದೆ ಬರುವ ಅರ್ಥಸೊನ್ನೆಗಳುಳ್ಳ ಚಿಹ್ನೆ; ಉಪಧ್ಯಾನೀಯ. [ಅರ್ಥ + ವಿಸರ್ಗ]

ಅರ್ಥಸಮ (ನಾ). = ಅರ್ಥಸಮವೃತ್ತ: ಸಮಂ ಅರ್ಥಸಮಂ ವಿಷಮ ಮೆಂದು ವೃತ್ತಂ ಮೂಜು ತೇಜನಕ್ಕುಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೧-೭೭).

[ಅರ್ಥ + ಸಮ]

ಅರ್ಥಸಮವೃತ್ತ (ನಾ). [ಭಂದ] “ಒಂದು ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳೂ ಎರಡು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳೂ ಸಮನಾಗಿರುವುದು ಅರ್ಥಸಮ ವೃತ್ತವು” (ಕೃಷಿ. ೭೮). [ಅರ್ಥಸಮ + ವೃತ್ತ]

ಅರ್ಥಸ್ವರ (ನಾ). ಅರ್ಥಸ್ವರದಂತೆ ಇರುವ ವ್ಯಂಜನ; ಯ, ವ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ವರಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಮವಾಗುವ ಯ, ವ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳು ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಸಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವವು, ವ್ಯಂಜನಗಳಾದರೂ ಇವು ಅರ್ಥಸ್ವರಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿವೆ (ಕೃಷಿ. ೮). [ಅರ್ಥ + ಸ್ವರ]

ಅರ್ಥಹಾರ (ನಾ). “ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ” (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ದೇವಚ್ಛಂದಾರ್ಥಹಾರರಶ್ಮಿಕಲಾಪಗುಚ್ಛ ಮಾಣವಕಾರ್ಥಮಾಣವಕಂಗಳೆಂಬ ಪನ್ನೊಂದು ನಾನಾರತ್ನಸುವರ್ಣ ಪದಕವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂ... ಆದ ಹಾರಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೪ ವ). [ಅರ್ಥ + ಹಾರ]

ಅರ್ಥಾಂಗ (ನಾ). ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಭಾಗ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ: ಸರ್ವಪಿತನರ್ಥಾಂಗದಲ್ಲಿಹ ಸರ್ವಮಾತೆ ಕಡಂಗಿ ಬಂದಳು (ಬಸಪು. ೫೦-೮). [ಅರ್ಥ + ಅಂಗ]

ಅರ್ಥಾಂಗವಾಯು (ನಾ). (ಉಕ) ದೇಹದ ಅರ್ಥಭಾಗದ ಚಲನೆಯನ್ನು ಉಡುಗಿಸುವ ನಾತರೋಗ; ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು: ಅರ್ಥಾಂಗವಾಯುವಿನಿಂದ ಆವರ ಕಾಲುಗಳೆರಡೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತಾಗಿವೆ (ಜನಜೀ. ೨). [ಅರ್ಥಾಂಗ + ವಾಯು]

ಅರ್ಥಾಂಗಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ: ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅರ್ಥಾಂಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಬಸವ. ೮೩೦); ವಸುದೇವನರ್ಥಾಂಗಿ ರೋಹಿಣಿದೇವಿ (ಜಗವಿ. ೨-೮೭ ವ).

[ಸಂ. ಅರ್ಥಾಂಗೀ]

ಅರ್ಥಾಯ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಥಆದಾಯ. ೨. ಅರ್ಥಪಾಲು: ಬಳಕೆ ಪಾಂಡವರಿಗರ್ಥಾಯಮಂ ಕೊಡದ ಕಾರಣದಿಯುಭಯತ್ರರಿಗೆ ಜಗಳಾಗಿದ್ದುದು (ತುರಂಗ. ೮೦-೧೮). [ಅರ್ಥ + ಆಯ]

ಅರ್ಥಾವಲಿಕೆ (ನಾ). ಅರ್ಥಚಂದ್ರಾಕಾರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಕವಲಿಂಬು: ಅಂತಶ್ಚನೇನರ್ಥಾವಲಿಕಮೆಂಬಮೋಘಾಸ್ತ್ರ ಮಾಗಿ ಕರ್ಣನ ದೊಣೆಯೊಳಿದಂ (ಸಂಪದಾ. ೫-೧೦೦ವ).

[ಸಂ. ಅರ್ಥಾವಲಿಕೆ]

ಅರ್ಥಾವಶೇಷ (ನಾ). ಅರ್ಥ ಉಳಿದಿರುವುದು: ಯಾಮಿನೀಚರಮ ಯಾಮಮರ್ಥಾವಶೇಷಮುಂಟೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೦ವ).

[ಅರ್ಥ + ಅವಶೇಷ]

ಅರ್ಥಾವಳಿಕೆ (ನಾ). = ಅರ್ಥಾವಲಿಕೆ: ಮುಳಸಂ ನೆಪಪಲ್ಲರ್ಥಾವಳಿಕತರರೂಪದಿಂದಸುಂಗೊಳೆ ದೊಣೆಯಿಂ ಪೊಳೆದು ಬರೆ (ಸಂಪದಾ. ೧೨-೧೯೧). [ಸಂ. ಅರ್ಥಾವಲಿಕೆ]

ಅರ್ಥಾಸನ (ನಾ). ೧. (ಒಬ್ಬರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡ) ಪೀಠದಲ್ಲಿನ ಅರ್ಥಭಾಗ: ಇಂದ್ರನೊಳರ್ಥಾಸನಮೇಜೊಡೊಳ್ಳು ಹರಿಗಂಗಳಕ್ಕುಂ ಪೆಜಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಸಂಪದಾ. ೮-೨೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿವಯೋಗಾಸನ: ಶುದ್ಧಾಸನ, ಸಿಂಹಾಸನ... ಜೈನಾಸನ, ಅರ್ಥಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ಯಾ ಲ್ತಾಸನಭೇದಂಗಳ್ (ವಿನೇಕ. ೧೫೦). [ಅರ್ಥ + ಆಸನ]

ಅರ್ಥಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಭಾಗ: ಸುಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಅರ್ಥಾಹಾರಮಂ ನುಂಗುಗುನುರ್ಥಾಹಾರಮನುಗುಟ್ಟುಂ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೨೬-೨೪). ೨. ಅರೆಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಆಗುವಷ್ಟು ಊಟ: ಜಠರಾಗ್ನಿ ನಂದ ದಂದದಿನರ್ಥಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಾಚಾರದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫).

[ಅರ್ಥ + ಆಹಾರ]

ಅರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಎರಡು ಸಮಪಾಲಾಗಿ ಮಾಡು; ಅರ್ಥಭಾಗ ಮಾಡು: ಮೊದಲೊಳಿ ಭಂದದೀಯೆಡೆಯೆ ಲೆಕ್ಕದೆ ಕೆಟ್ಟುದು ವೃತ್ತಮೆಂದು ಪೇಟ್ಟುದು ಬಗೆವಂದೊಡಾಗಳವಜಂಕಮ ನರ್ಥಿಸಿ ಬೆಳ್ಳುನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುದು (ಭಂದೋಂಬು. ೬-೩). [ಅರ್ಥ + ಇಸ್ತು]

ಅರ್ಥೇಂದು (ನಾ). ಅರ್ಥಚಂದ್ರ: ಅ ರ ವಿ ಂ ದಾ ಸ್ಯ ಯ ನೊಸಲ ಸಮಾನಂ ನಿರುಪಮಾರ್ಥೇಂದುಪ್ರತಿಮಾನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧).

[ಅರ್ಥ + ಇಂದು]

ಅರ್ಥೇಂದುಮಾಳಿ (ನಾ). ಅರ್ಥಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದವನು; ಈಶ್ವರ. [ಅರ್ಥೇಂದು + ಮಾಳಿ]

ಅರ್ಥೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರೆಮಾತು; ಪೂರ್ಣವಾಗದ ಉಕ್ತಿ: ಅ ಮೇನಕೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯವನ್ನು ನೋಡಿ, (ಎಂದು ಅರ್ಥೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ಸುಮ್ಮನಿರುವಳು) (ಶಾಕುಂತ. ೧೪-೧೩).

[ಅರ್ಥ + ಉಕ್ತಿ]

ಅರ್ಥೋರುಕೆ (ನಾ). = ಅರೆತೊಡೆಚೆಲ್ಲಣ: “ಅ ರ್ಥೋ ರು ಕಂ ಚಂಡಾತಕಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮-೨೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ನ ‘ಅರನ’ ನೋ.

ಅರ್ನವ (ನಾ). ಅರ್ಣವ; ಸಮುದ್ರ: ಧರೆ ಮಸಗಿ ಬರುವ ಕಡಲಂತೆ ಸೇನಾರ್ಣವಂ ನೆರವುತ್ತಿದ್ದವು (ತುರಂಗ. ೮೨-೧೬). [ಸಂ. ಅರ್ಣವ]

ಅರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸುವುದು; ಅರ್ಪಿಸುವುದು; ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು: ಗುರುಪದಾಂಗಾರ್ಪಣವೆ ದಾನಂ ಪರಿಪರಿಯೊಳಿಂತನವರತಮುಂ ಸರಸಸಮ್ಮದನಾಗಿ (ಬಸವ. ೩೯-೩೦). ೨. ಒಳಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು; ಹುದುಗಿಸುವುದು. ೩. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಒಳಗೆ ಅಳವಡಿಸುವುದು. ೪. ಹಿಂತಿರುಗಿ ಕೊಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರ್ಪಣಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅರ್ಪಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಂಗಿಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ಗಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪೇಳಿ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣಂಗೈವ ಸೊಗದಿಂ ಮಿಗಿಲ್ ಸೊಗಂ ತಾನೊಳದೆ? (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪-೧೪). [ಅರ್ಪಣ + ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಅರ್ಪಣವಿಧಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಅರ್ಪಿಸುವ ವಿಧಾನ: ಸಪ್ತ ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸತಕ್ಕ ಅಂಗನ ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾದ ಅರ್ಪಣವಿಧಿಯು ನಿರ್ದೇಶಿತವಾಗಿದೆ (ಶಿವಾಸೂ. ೧೪-೩೮ ಅಡಿಟಿ). [ಅರ್ಪಣ + ವಿಧಿ]

ಅರ್ಪಣೆ (ನಾ). = ಅರ್ಪಣ. [ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ]

ಅರ್ಪಿತ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದು; ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು; ನಿವೇದಿಸಿದ್ದು; ನೈವೇದ್ಯ: ಅರ್ಪಿತ ಅರ್ಪಿತವೆನುತಿದರೆಲ್ಲರೂ ಅರ್ಪಿತದ ಮುಖವನಜಾ ಯರು ನೋಡಾ, ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ನೀಡಿ ಜಂ ಗ ಮ ಪ್ರ ಸಾ ದ ವ ಕೊಂಡರೆ ನಿನಗರ್ಪಿತ ಕಾಣಾ (ಬಸವ. ೬೬೬); ಅರ್ಪಿತದ ಭೇದವನು ತಪ್ಪದಲೆ ತಿಳಿದಾತ ಸರ್ವಭೂಷಣನ ಸಮನಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಪಿತಮುಖ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಅರ್ಪಣೆಯ ಸ್ವರೂಪ (?): ಸುತಾಳವೆಂಬ ಶರಣನಂಗದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು, ಗುರುವಿಗೆ ಪ್ರಸಾದವಾದುದು ಶಿಷ್ಯಂಗಿ ಒಗರ; ಲಾಕಿಕನಾಯಕ ಸರಕ! ಅರ್ಪಿತಮುಖವನಜಾಯದೆ ಅನರ್ಪಿತಮುಖವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೪೦-೧೩೧).

[ಅರ್ಪಿತ + ಮುಖ]

ಅರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು; ಅರ್ಪಣೆಮಾಡು; ಸಲ್ಲಿಸು: ಪದವನರ್ಪಿಸ ಬಹುದಲ್ಲದೆ ಪದಾರ್ಥಮನರ್ಪಿಸಬಾರದು. . . ಗುಹೇಶ್ವರನನ್ನು ಶರಣರು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ಮುಂದನರ್ಪಿಸುವರು (ಅವಚಂ. ೪೦-೧೩೨); ವಿಮಲ ಶಂಭುಗೆ ಸಹಸ್ರ ಕ ಮ ಲ ಮಂ ನಿಚ್ಚಮವಿಚಲನಿಯಮದಿಂದರ್ಪಿಸುತೆರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬೬); ಬಲಿಯನು ಹರಿಯೊಳರ್ಪಿಸಿ ನಡುವಿರುಳು ಕಲಿಸಾರ್ಥ ನರ್ಚಿಸಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಕೋ. ೯-೩); ಪ್ರೇಮದಿ ನಿಖಿಲೋಪ ಚಾರವನರ್ಪಿಸಿ ನೇಮನ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೩-೪೭).

ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಈ ಸಕೀಲ ಸಂಬಂಧವಜ್ಞರು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅನರ್ಪಿತವ ಮುಟ್ಟದೆ ರೂಪುರುಚಿಯ ಹಾರದೆ ಸಂಗಸುಖದ ಸೋಂಕು ತ ನು ವ ಸೋಂಕದ ಮುನ್ನವೆ (ಅದವ. ೬೪). [ಅರ್ಪಣ + ಇಸ್ತು]

ಅರ್ಬಿ ‘ಅರ್ವಿ’ ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು ‘ಅರ್ವಿಸು’ ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು ‘ಅರ್ವಿಸು’ ನೋ.

ಅರ್ಬಿಸು ‘ಅರ್ವಿಸು’ ನೋ.

ಅರ್ಬುತ ‘ಅದುಭುತ’ ನೋ.

ಅರ್ಬುದ್ಧ ‘ಅದುಭುತ’ ನೋ.

ಅರ್ಬುದ್ಧ (ನಾ). ೧. ಹಾವು. ೨. ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣರೋಗ; ಎಡಿಹುಣ್ಣು; ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ರೋಗ: ಎದೆ, ಗರ್ಭಕೋಶ, ಮೂತ್ರಕೋಶ, ಜಠರ ಮೊದಲಾದ ಅಂತರಿದ್ರಿಯ ಗಳ ಅರ್ಬುದ ರೋಗಕ್ಕೆ ರೇಡಿಯಂ ಅನೋಫವಾದ ಔಷಧಿಯಾಗಿದೆ (ವಿಜ್ಞಾನಿ. ೧೩೦); ಬಾಪು[ವು] ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಅರ್ಬುದವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿತು (ಜಾರುದಾ. ೧೨೨); “ನನ್ನ ಮೊದಲನೆಯ ರೋಗಿ, ಒಬ್ಬ ಬಡಶೈತ, ಈ ದಿನ ಅರ್ಬುದರೋಗದಿಂದ ತೀರಿಕೊಂಡ” (ಚಿಕಿತ್ಸ. ೫).

೩. “ಹಲ್ಲುಬೇನೆ” (ಗಂಗಾಮ. ೧೫). ೪. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ (ಕಿ. ಜಿ. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತುಕೋಟಿ: ಅರ್ಬುದಹಸ್ತದೊಳರ್ಪಿಸಿ ನಿರ್ಬುದನೇತ್ರದಿಂದ ನೋಡಿ ಶಿವ ನಿಮ್ಮಡಿಯಂ ಖರ್ವ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳು ಕೀರ್ತಿಸಿ ಕೊರ್ಬುವೆನೆಂದೋ ಪ್ರಸನ್ನ ಶಂಕರಲಿಂಗಾ (ಶಂಕಕಂ. ೧೧೬); ಸಾರಿಯನಿರಿಸುವ ಮನೆಯ ರೇಖೆಯಷ್ಟುಂಟು ಅಷ್ಟು ಅರ್ಬುದ ದ್ರವ್ಯವ ಸೋತನು (ಭೈರಸೂ. ೧೦೧); ಸಾವಿರ, ಲಕ್ಷ, ಕೋಟಿ, ಅರ್ಬುದ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಗಳು . . . ನಾಮವಾಚಕಗಳಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೬೯). ೬. ಮಾಂಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಸಲಾಕೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಬುದಾಂಶ (ನಾ). ಹತ್ತುಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು: ಲಲಿತ ಮಾದಾ ಪು ರಾಣಂ ಪೇಳ್ವುನೆಲ್ಲನುಂ ಪೇಳ್ವೊಡೆನಗನುಶಕ್ಯವು ಗಳಲಿನ ದಜ್ಜೊಳಗರ್ಬುದಾಂಶಮಂ ವಿವರಪೊಡೆ (ಆರಾಚ. ೨-೧೩).

[ಅರ್ಬುದ + ಅಂಶ]

ಅರ್ಭಕ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣದು; ಚಿಕ್ಕದು: ಅರ್ಭಕವಾದದ್ದು ಎಂದರೆ ಅಲ್ಪವಾದದ್ದು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೬೫). ೨. ಮೊಲೆಗೂಸು; ಎಳೆಯ ಮಗು: “ಬಾಳೆ, ಪಾಕೆ, ಅರ್ಭಕೆ, . . . ಶಾಬಿ, ದಿಂಭೆ-ಈ ೯ ಮಗುವು” (ಹಲಾಯು. ೮೩-೩೪೮); ಬಳಿಕೊರ್ವ ದಾದಿ ಶಿಶುವಂ ಕೊಂಡು ಪೊಜಮುಟ್ಟು. . . ಸಾಕಿದರ್ಭಕನನತಿಪ್ರೇಮದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧೬); ಧರಣಿಪತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥನಾಲ್ಪನು ಹೊರವಪೋಲರ್ಭಕರ ಸಲಹುತ್ತಿರಲು (ಕಾಶಿರಾ. ೧-೭೮). [ಸಂ.]

ಅರ್ಭಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?): ಜಗಳ ಜಾಗಟಿಯ ಭಟಿಯ ಚೌಷಷ್ಟಿಯು ನಗನಗಿಸುವ ಯೋಗಿಯೊ (ದೇವಾಂ. ೪-೪೨). [?]

ಅರ್ಭಣ್ಯ (ನಾ). = ಅಭ್ಯರ್ಣಿ (?) : ಇವಕ್ಕೆ ಮೂಲಸ್ಥಲವೆ ಚಿತ್ತಂ ಭವದ
ಬೀಜಂಗಳು ವಿಚಾರಿಸಲಿವು ಗುರುಗಳಭರ್ಣ್ಯಮಂ ಕಡುಭಕ್ತಿಯಂ ಸೇರಿ
ಸವದ ತೆರದಿಂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರೋಗವನು ಯತ್ತೀಕರಿಸುತಿರಲ್ (ವಿವೇಚ.
೫-೩೩). [< ಸಂ. ಅಭ್ಯರ್ಣಿ ?]

ಅರ್ಭಾಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಆರ್ಭಟ. ೨. ಸಡಗರ; ಕೂಗಾಟ :
ನಿನ್ನ ಅರ್ಭಾಟಿ ನೋಡಿ ನಾವು ಗಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದೀತು
(ಅಮಗಾಂ. ೭). ೩. ಅತ್ಯುತ್ತಮ : ಅಡಿಗೆ ಬಹಳ ಅರ್ಭಾಟಿವಾಗಿದೆ
(ರೂಢಿ). [< ಅರ್ಭಟ]

ಅರ್ಭಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡುಂಟಾಗು; ಅಪಾಯ ಸಂಭವಿಸು; ಅಪತ್ತು
ಒದಗು : ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ ಸಾರಗ್ರಾಹಿ ಸಮಸ್ತ ದೇಶದವರ್ಗಳ್ಳರ್ಭಿ [ರ್ಭಿ]
ಕ್ರೀರಲ್ ರಕ್ಷಿಸಂ (ಎಚ. XVIII, ೨೧೪-೧೬; 1162). [? + ಇಕ್ಕು]

ಅರ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣು ರೋಗ. [ಸಂ. ಅರ್ಮನ್]

ಅರ್ಮಕೊಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಕಳಭುವನವಿಖ್ಯಾತ
ಕೀರ್ತಿ ಶ್ರೀಮದರ್ಮಕೊಂಡಿಗೆ ಶ್ರಾವಣಮಾಸ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದ ಪೌರ್ಣ
ಮಿಯುಮಾಡಿಕೆ $\times \times \times$ ದ್ರವ್ಯ ಸಾಸಿರದ ಮೂನು ಪೊಂಬಲ ನಿಗ್ಗುಡಿ
(ಕಚ. ೧೮-೮೫-೧೭; 932). [ಅರ್ಮ ? + ಕೊಂಡ ?]

ಅರ್ಮಳೆ, ಅಮ್ಮೆಳೆ, ಅಮ್ಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು :
ಅರ್ಮಳೆಯ ಪಳ್ಳಿ ಕುಟುಪಟ್ಟಿಯೊಳೆ (ಮೈ. ೧೯೩೩, ೩೮-೬; 801);
ಶ್ರೀಮದ್ವಿಜಯಾಕ ತಿಕ್ಕಣ್ಣ ಪ್ರಮುಖ ಲೆಂಕಸಾಸಿವ್ವರು ಅರ್ಮಳೆ
ನೆಲ್ಲಿ ಕುದಿರು ಸೊನ್ನಪೊಲಿಲ್ಲಂಡೆ ಸೊಗುರು ಮೋರಿಂಗಿಟಿ ಮೊದಲಾ
ಗಾಲುಂ ಬಾಡಮುಮನಣುಗಜೇವಿತವಾಗಿ (ಸೌ. ೧೯-೧, ೧೦೧-೨೧;
1045). ಅಮ್ಮೆಳೆ : ಅಮ್ಮೆಳೆಯ ಪತ್ತಣ್ಣಜುವ ಅಯ್ಯಾಜುವ ಭತ್ತ
ಪಡಿಯಂ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ರ. ೪೨-೧೬; 959). ಅಮ್ಮೆಳೆ : ಜಳಧಿ
ಪರೀತ ಭೂತಳದೊಳ(ಂ)ಮ್ಮೆಳೆ ರ(ಂ)ಮ್ಮೆಮದಂತು ನೋರ್ಪಡಂ
ಧರಿಸಿದಿಪ್ಪ(ಂ)ಮ್ಮೆಳೆಯಂ ಧರಣೀಪತಿ ದುವ್ವಿನೀತಗಂಗೆಂ ಪರ
ಮಾದರದಿಂದೆ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂ ಬೆರಸು ಕುಡಲ್ಪಡದನನೆಯ ಪರುಪತಿಭಟ್ಟಂ
(ಸೌ. ೧೯-೧, ೧೫೩-೨೪; 1083); ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತಿ
ಪಾತದಂದು ಅಮ್ಮೆಳೆಯಲು ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಭಟ್ಟಾರಕ ದೇವರು ಮಾಡಿಸಿದ
ಶ್ರೀನಾರಸಿಂಹದೇವರಂಗ[ಭೋ]ಗಕ್ಕೆ (ಸೌ. ೧೯-೧, ೨೪೨-೧೬;
1143). [?]

ಅರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ : “ಅರ್ಯಃ,
ಪರಿವೃಧಃ, ಸ್ವಾಮಿ... ಅಧಿಪತಿಃ - ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ” (ಹಲಾಯು.
೫೭-೧೮೪). ೨. ವೈಶ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಯಮ (ನಾ). ೧. ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಮುಖ. ೨. ಸೂರ್ಯ.
[ಸಂ. ಅರ್ಯಮನ್]

ಅರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅರ್ಯಾಣೀ]

ಅರ್ರಿಕೊಠಾರ (ನಾ). = ಅರಿಕುಠಾರ ೨ : ಅರ್ರಿಕೊಠಾರದ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳ
ಗಣ ಗಡ್ಡೆ ಯಿಪತ್ತು ಖಂಡುಗ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೮-೮೪;
1810).

[ಅರ್ರಿ (< ಅಜ್ಜಿ) + ಕೊಠಾರ. IP ಶಕಟರೇಫಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ರೇಫ
ದ್ವಿತ್ವವನ್ನೂ ರೇಫಕ್ಕೆ ಅರ್ಕಾಪೊತ್ತನ್ನೂ ಬರೆದಿರುವುದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ
ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲೂ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ]

ಅರ್ರಿಯಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹೊಂನಗೊಡನ ಹಳ್ಳಿ
ಅರ್ರಿಯಹಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬುನಕೋಟಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೨೧; 1261).

[ಅರ್ರಿ (< ಅಜ್ಜಿ) + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅರ್ಲು ‘ಅಜ್ಜಿಲ್’ ನೋ.

ಅರ್ಲುಗಷ್ಟ (ನಾ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಕಟ್ಟಡಕ್ಕಾಗಿ ಕಲಸುವ ಕೆಲಸ :
ಅರ್ಲುಗಷ್ಟ ಮುಂತಾದ ಮೇಲ್ಗಿಲಸವನ್ನು ಕೂಲಿಕಾರರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ
(ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೪). [ಅರ್ಲು (< ಅಜ್ಜಿಲ್) + ಕಷ್ಟ]

ಅರ್ವ (ನಾ). ೧. ಹೀನ; ನೀಚ. ೨. ಕುದುರೆ : “ಹರಿ ತುರಂಗಂ
... ಅಶ್ವಮರ್ವಂ ವಾಹಮುರುರಥ್ಯಮೇನ ಕುದುರೆಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ.
೮೧-೧೨). [ಸಂ. ಅರ್ವನ್]

ಅರ್ವತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆ. ೨. ಕುಂಟೆ. [ಸಂ. ಅರ್ವತೀ]

ಅರ್ವವದನ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು :
ಕಿನ್ನರ ಅರ್ವವದನರು ವಿರಚಿಸುವ ಗಂಧರ್ವನಾದರಸಾಮೃತಂ (ಬಸವ.
೨೫-೪೭). ‘ಹಯವದನ’ ಪರಾ. [ಅರ್ವ + ವದನ]

ಅರ್ವಳೆ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ತೊಲದ ತೂಕ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [?]

ಅರ್ವಾಕ್ಕೊಲ (ನಾ). ಈಚೆಯ ದಡ : “ಪಾರಮರ್ವಾಕ್ಕೊಲಮಿಂದ
ಡಿತ್ತಡಿಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೨). [ಸಂ. (ಅರ್ವಾಚ್ + ಕೊಲ)]

ಅರ್ವಾಚಿ (ನಾ). ಇತ್ತೀಚಿನದು; ಹೊಸದು : ಸರ್ವಹಿತವೊಂದುಂಟಿ
ಅದಕ್ಕೆ ಪಥ ನಮಗುಂಟಿ ? ನಿರ್ವಾಹಸಾಧನಗಳಿತ್ತ ? ಗುರುವೆತ್ತ ? ಪೂರ್ವ
ವನು ನೆಟ್ಟಗಿವ ನರಕೃತಿಯನಾಗದೇನ್ ಅರ್ವಾಚಿಯಲಿ ಸೊಟ್ಟು ?
(ಮಂಕುಕ. ೮೫೪). [ಸಂ. ಅರ್ವಾಚ್]

ಅರ್ವಾಚೀನ (ಗು). ಇತ್ತೀಚಿನ; ಹೊಸದಾದ : ನವೀನರ ವಿದ್ವದಭಿ
ಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಹಿತೆಗಿಂತಲೂ ಆರಣ್ಯಕವು ಅರ್ವಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯವು
(ಆರ್ಯಧ. ೮). [ಸಂ.]

ಅರ್ವಾಣ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ವಸ್ತು; ನಿ ಕೃಷ್ಣವಾದ ವಸ್ತು :
“ಅರ್ವಾಣಂ, ಅಜಕಂ, ಅಪಶದಂ... ಪಾಪಂ, ರೇಫಸಂ - ಈ ೧೩
ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು” (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ವಿ, ಅಬ್ಬಿ, ಅರ್ಬಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಬೀಳುವ ನದಿ; ನೀರಿನ
ಝರಿ; ಜಲಪಾತ : ದೆಸೆಗೆತ್ತಂ ಗಜಜುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಪುಲಿಯಂ...
ಎತ್ತ ಗುರ್ವಿಸಿ ಪಾಯ್ವರ್ವಿಗಳಿಂ ಮದಾಂಧವ[ನ]ಗಂಧೇಭಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಣ
ಗುರ್ವಿಸಿಯುಂ ಚಿತ್ತದೊಳಂದು ಕಾಮ್ಯಕವನಂ ಮಾಡಿತ್ತಪ್ರೀತಿಯಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೮); ಪೇರರ್ವಿಗಳಿನಸದಳಂ ಕಣ್ಣೆ ಚಿಲ್ವಾಗಿ ನಾನಾಮಣಿ
ಕೂಟಂ ಚಿತ್ರಕೂಟಂ ಸೊಗಯಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೩೧). ಅಬ್ಬಿ :
ಕುಳಿಗಳೊಳು ಕಲುಗಳೊ[ಳಗ]ಬ್ಬಿಯೊಳು ಬೆಳೆಗೆಯ್ಯ ಸಂದಿಯೊಳು
(ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೮); ಮರದ ಮರೆಯಲಿ ದುಮುಕುವಬ್ಬಿಗಳ ಹಬ್ಬಿ
ಹರಡಿದ ಕೂಗು ಕೊರಲು (ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೨೧); ತುಸು ದೂರದಲ್ಲೇ
ನನಗೊಂದು ಅರೆಬತ್ತಿದ ಅಬ್ಬಿ ಕಂಡಿತು (ಗಂಗಾವ. ೨೪). ಅರ್ಬಿ :

“ಬೆಟ್ಟದ ಹೊಳೆ, ನಿರ್ಝರ” (ಪ್ರಭಣ್ಣ); “ಅರ್ಬಿ = ನಿರ್ಝರ”
(ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); “ಅರ್ಬಿಯೆನಲ್ಲೆ ನಿರ್ಝರದ ನಾಮದೊಳಂ”
(ಕರ್ಣಾ. ೨೦); ಸುರಿವಾ ಬೆಮರರ್ಬಿಯುರ್ಬು ಕೋಮಲತನಯಸ್ವಿ
ಕಲ್ಪಲತಿಕಾಂಕುರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ಬಿಸುನೆತ್ತ[ರ]ರ್ಬಿಗ
ಳುರ್ವಿ ಪಾಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೬ ವ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅರುವಿ; ಮಲ. ಅರುವಿ, ಅರಿವಿ; ತುಳು. ಅರ್ಬಿ]

ಅರ್ವಿಸು, ಅರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುಡು : ಕೇಳ್ದನಲಂ ಪರಸುತ್ತಮಾ
ಲಯಕ್ರೀಡೆಯೊಳಿ ಚರಾಚರಮುಮಂ ಸುಡುವಂದಿನ ಮೆಯ್ಯಮಗ್ಗಂ
ಮಾಡಿ ತಗುಳ್ಳು ನೀಳ್ಳು ಬಳೆದರ್ವಿಸೆ ಪರ್ವಿದನಾ ವನಾಂತಮಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೫); ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮಜುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ
ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ವರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ನೀಳಿಸಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫); ಪರ್ವಿದ ಬೆಟ್ಟವೇಸಗೆಯ ಪರ್ವಿಸಲರ್ವಿಸೆ ಮೆಯ್ಯ
ನೊಡ್ಡಿ ತಾಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ವಮಾಡದೆ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೨); ಚರಮಾಂಗೆ

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅರುವಿ; ಮಲ. ಅರುವಿ, ಅರಿವಿ; ತುಳು. ಅರ್ಬಿ]

ಅರ್ವಿಸು, ಅರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುಡು : ಕೇಳ್ದನಲಂ ಪರಸುತ್ತಮಾ
ಲಯಕ್ರೀಡೆಯೊಳಿ ಚರಾಚರಮುಮಂ ಸುಡುವಂದಿನ ಮೆಯ್ಯಮಗ್ಗಂ
ಮಾಡಿ ತಗುಳ್ಳು ನೀಳ್ಳು ಬಳೆದರ್ವಿಸೆ ಪರ್ವಿದನಾ ವನಾಂತಮಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೫); ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮಜುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ
ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ವರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ನೀಳಿಸಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫); ಪರ್ವಿದ ಬೆಟ್ಟವೇಸಗೆಯ ಪರ್ವಿಸಲರ್ವಿಸೆ ಮೆಯ್ಯ
ನೊಡ್ಡಿ ತಾಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ವಮಾಡದೆ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೨); ಚರಮಾಂಗೆ

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅರುವಿ; ಮಲ. ಅರುವಿ, ಅರಿವಿ; ತುಳು. ಅರ್ಬಿ]

ಅರ್ವಿಸು, ಅರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುಡು : ಕೇಳ್ದನಲಂ ಪರಸುತ್ತಮಾ
ಲಯಕ್ರೀಡೆಯೊಳಿ ಚರಾಚರಮುಮಂ ಸುಡುವಂದಿನ ಮೆಯ್ಯಮಗ್ಗಂ
ಮಾಡಿ ತಗುಳ್ಳು ನೀಳ್ಳು ಬಳೆದರ್ವಿಸೆ ಪರ್ವಿದನಾ ವನಾಂತಮಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೫); ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮಜುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ
ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ವರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ನೀಳಿಸಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫); ಪರ್ವಿದ ಬೆಟ್ಟವೇಸಗೆಯ ಪರ್ವಿಸಲರ್ವಿಸೆ ಮೆಯ್ಯ
ನೊಡ್ಡಿ ತಾಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ವಮಾಡದೆ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೨); ಚರಮಾಂಗೆ

ಅರ್ವಿಸು, ಅರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುಡು : ಕೇಳ್ದನಲಂ ಪರಸುತ್ತಮಾ
ಲಯಕ್ರೀಡೆಯೊಳಿ ಚರಾಚರಮುಮಂ ಸುಡುವಂದಿನ ಮೆಯ್ಯಮಗ್ಗಂ
ಮಾಡಿ ತಗುಳ್ಳು ನೀಳ್ಳು ಬಳೆದರ್ವಿಸೆ ಪರ್ವಿದನಾ ವನಾಂತಮಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೫); ಕರ್ವಿನ ಗಾಣದೊಳ್ ಮಜುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ
ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ವರ್ವಿಸುವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ನೀಳಿಸಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫); ಪರ್ವಿದ ಬೆಟ್ಟವೇಸಗೆಯ ಪರ್ವಿಸಲರ್ವಿಸೆ ಮೆಯ್ಯ
ನೊಡ್ಡಿ ತಾಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ವಮಾಡದೆ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೨); ಚರಮಾಂಗೆ

ರವರವಿಸುವ ಕಿಚ್ಚಿಂಗಳಿಯರೆಂದನು ಭೂಪತಿಗೆ ಮುನಿಸ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೩-೧೮). ಅರ್ವಿಸು_೧: ಹರಸುರಿಗಂಣ ಕಾಯ್ವು ಸಿಡಿಲೆತ್ತರವರ್ವಿಸ ಬಾಡವಾಗ್ನಿ (ಎಣ. XV, ೩೫-೧೪; 1189).

[ಅರ್ವು_೧ (< ಅರ್ವು) + -ಇಸು]

ಅರ್ವಿಸು_೨, ಅರ್ವಿಸು_೩ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಅಧಿಕ 5
ವಾಗು: ಕಿಸುಸಂಜೆ ಪರ್ವಮರ್ವವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪರ್ವಮರ್ವಿಸಿ, ಪರ್ವಿಸುಮರ್ವಿಸಿ] ತಾರಾನಿಕರಮೊಗೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭೧); ಮೆಯ್ಯಂ ಜಳೂಕಾವಳಿಗಳು ಪೀರ್ವಲ್ಲಿ ಮರ್ವು ಅರ್ವಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೮ ನ); ತಗುಳೆ ತೃಷ್ಣೆ ನೀರ್ಗೆ ಮದುವಂ ಪುಗುವರ್ವಿಸಿ ಪಸಿವು ಪಣ್ಣೆ ಮರನೇಬುವ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರವರ್ ಮಿಗೆ ಮುಂ ಬೆಂಕೊಂಡ ಕರ್ಮವೈರಿಯ 10
ಭಯಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೪೨); ಮಿಸುನಿವೆಟ್ಟಿವೆ ನೀರ್ಮೊಗೆಯಲೆಂ ದೊಸೆದು ನೀಡಿತೊ ಕಡಲಿಗರವರ್ವಿಸುವ ತೋಳ್ಳಳನೆನಿಸಿ ಸಾಲಿಟ್ಟಿದು ದಿವಿಜವ್ಯಂದ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೫೮). ಅರ್ವಿಸು_೩: ಇಳಿ ನುಡಿವಂತು ಪರ್ವಿಸಿಲೋಳರ್ವಿಸಿತುರ್ವಿ ನಿರಾಘಮುರ್ವಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೬); ಅಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಪೊಟ್ಟಿ ಪೊಜಪಾಯ್ದೆರ್ವಿಯರ್ವಿ ಪುರ್ಬು (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೩೭); ಮದನವಾಗ್ನಿ ಯೌವನವನಾಂತದೊಳರ್ವಿಸಿ (ದಶಕು. ೮-೨೭೮). [ಅರ್ವು_೩ + -ಇಸು]

ಅರ್ವಿಸು_೪, ಅರ್ವಿಸು_೫ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡಿಸು; ಹೆದರಿಸು; ಬೆದರಿಸು: ಕಾದನಾಗಳರ್ವಿಸಿ ತೆಗೆದೆಚ್ಚೆ ವೈಷ್ಣವಮನೊಡ್ಡಿಸಿ ವೈಷ್ಣವದಿಂ 20
ಮುರಾಂತಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೨); ಇಸುವಂಬನಂಬಿನಿಂ ಮಿಂಡಿಸಿ ಗರುಡ ಧ್ವಜನ ಗಜದ ಮೊಗಚರ್ಮಮನರ್ವಿಸುವಿನಮಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೦); ಅತ್ಯುಗ್ರಸತ್ಯಂಗಳಿಂದರ್ವಿಸುವೀ ದುರ್ವಾರಕಾಂತಾರಮನಬಲೆಯನಿಶ್ಯಂಕೆ ಯಿಂದಂತು ಪೊಕ್ಕೈ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೩೯); ಬಾಯೆಂದುಸಿದೊರ್ಯ್ವಾ ಚಾರುದತ್ತನಂ ತಾಪಸನರ್ವಿಸುವ ವನದೊಳಗೆ (ನೇಮಿಪು. ೪-೮೬); ಕ್ರೂರೇಕ್ಷಣಮುಂ ದನುಜಾಕಾರಮನೊಡರಿಸಿ ನಿಶಾಟರರ್ವಿಸಿ ತೋರ್ಪರ್ 25
(ಕಾವ್ಯಾ. ೨೨೦); ಅರ್ವಿಸುವಾಕ್ಯತಿ ಪರ್ವಗೊಂಡು ಬಿಲ್ಲೊದವಿದ ಗರ್ಜಿತಂ ಸುರಿವ ಸಾಯಕವದ್ಭುತವಾಯ್ತು ಸಾಲ್ವನಾ (ಜಗವಿ. ೧೮-೯೦); ನೊಸಲಕಣ್ಣೀಶ್ವರನೆ ಕಪಟದಿಂದಿಳಿಗಿಳಿದು ಶಿಶುರೂಪಿನಿಂದಿರ್ವನೆಂಬಂತಿರ ವಿಸುವ ಹಸುಳೆಯಂ ಕಂಡು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೫-೩೪). ಅರ್ವಿಸು_೬: ೧. ಬಿಲ್ಲಂ ಮುಷಿಯೆಚ್ಚೊಡಂತನಿಬರುಂ ಬಾಳ್ಗಿಟ್ಟು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದೊಡರ್ವಿಸಿ 30
ತಿಣ್ಣಂ ತೆಗೆದರ್ವಜಂದ್ರಶರದಿಂ ಸೂಟ್ ಸೂಟ್ಲೋಳಿಚ್ಚಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೫); ಶಶಾಂಕನೆಂಬ ಸೊಂಕದ ಮೃಗವೈರಿಕೊಡೆ ಪರಿದರ್ವಿಸಿ ಪರ್ವದ ದುಸ್ತಮಸ್ತಮೋನ್ನದಕರಿಯೂಥಮಂ ಪೆಳೆ ಪೊಳೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೦೨); ಕಂಠೀರವದ ಮಸಕದಿಂದರ್ವಿಸುತ್ತಾನೆಯಿಂದಾನೆಗೆ ಪೊಯ್ವಂ (ಮೈ. ೧೯೪೦, ೧-೩೩; 1300). ೨. ಭಯವಡು; ಹೆದರು; ಬೆದರು: ಮಣ್ಣುಲಿಕರ್ಪಂಕಿಸಿ ಬೇಡರರ್ವಿಸಿ ಕುಲುಂಬರ್ವಿಚ್ಚಿ 35
ತನ್ನೊಂದೆ ತೋಳ್ವಲದಿಂ ಭೂತಳಮುಂ ನಿಮಿಚ್ಚಿ... ಸಂದಂ ಸಿಂಹ ಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೮೪-೨೦; 1033).

[ಅರ್ವು_೬ (< ಅಗುರ್ವು) + -ಇಸು]

ಅರ್ವು_೭ 'ಅರ್ವು' ನೋ.

ಅರ್ವು_೮ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ. 'ಅರ್ವಿಸು', 'ಅರ್ವವಡೆ' 40
ಪರಾ. [?]

ಅರ್ವವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಗು; ಅತಿಶಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಘೋರತರಂ ಮರ್ವ ನಾಡೆ ಪರ್ವಿದುದಾಗಳ್ || ಅಂತರ್ವವಡೆ ರಾತ್ರಿ 45
ಯೊಳು ಮುನಿಯುಮನರ್ಚಿಕೆಯುಮಂ ನೆಗಪಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ(ಪುಣ್ಯಾ. ೧೧-೧೯೩, ೪). [ಅರ್ವು_೮ + ಪಡೆ]

ಅರ್ಶಸ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗವುಳ್ಳವನು; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ 5
ನರಳುವವನು: "ಅರಿಸೆಯುಳ್ಳವನಂ ಅರ್ಶಸನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯ. ೯೯-೪೫೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ಶೋಷ್ಣ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂಥದು; ಚೂರ್ಣಗಡ್ಡೆ; ಸೂರಣದ ಗಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಹ_೧ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ; ಜೈನಮುನಿ; ಜೈನ 5
ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಸಡಯನ ಕುಲದಂತಿರ ಕರ್ಪಿಡಿದೊಪ್ಪುವದರ್ಹ ನಿನ್ನ ಪದಪಂಕರುಹಕ್ಕೊಡನೆಜಗಿದಮರಸಮಿತಿಯ (ಜಿನಾಲಿ. ೩೨); ನೀವು ಅರ್ಹನನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ದೇವರನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವವರಲ್ಲ (ಕಸಾಚಿ. ೧೦೧).

೨. [ಬೌದ್ಧ] ಬುದ್ಧ. [ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರ್ಹ_೨ (ಗು). ೧. ತಕ್ಕುದಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಉಚಿತವಾದ.

೨. ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ. (ನಾ). ೩. ಹಕ್ಕುಳ್ಳವನು. ೪. ಶಕ್ತ; ಸಮರ್ಥ. ೫. ಇಂದ್ರ. ೬. ಬೆಲೆ; ಕ್ರಯ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಹಂತ (ನಾ). ೧. [ಬೌದ್ಧ] ಬುದ್ಧ: ಆ ಭಗವಂತನು ನಿನ್ನಂಶಯ 15
ವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಹಂತನಾಗಿರಬೇಕು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೫೧). ೨. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ: ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕನೆಯವರೇ ಮಹಾವೀರ ವರ್ಧಮಾನ ಜಿನೇಶ್ವರರು. ಇವರೇ ಅರ್ಹಂತರು ಮತ್ತು ಪರಮ ಜಿನಮುನಿಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ಹಚ್ಛಾಸನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ಆಜ್ಞೆ; ಅರ್ಹಂತನ ಆಪ್ತಣೆ: ಆ ಸಾಹಸ ಭೂಷಣೆ ನಾಲ್ಕುಸರ್ವರ್ ಕುಡದ ಕೂಸುಗರ್ವರಸರ್ಹಚ್ಛಾಸನ 20
ದೇವದಿಡಿದಳುಮಂ ತ್ರಾಸಿಸಲೆಂದಮಳದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೆಯ್ದೊಂಡಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೪). ೨. ಜೈನಧರ್ಮ. [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಶಾಸನ)]

ಅರ್ಹಣೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ; ಸತ್ಕಾರ. [ಸಂ. ಅರ್ಹಣಾ]

ಅರ್ಹತ (ನಾ). = ಅರ್ಹಂತ ೧: "ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂಬುದು ಅರ್ಹತನೂ 25
ಸಮ್ಯಕ್ಸಂಬುದ್ದನೂ ಆದ ತಥಾಗತನ ಹೆಸರಿನ ಗುರುತು" (ಬುದ್ಧಪ. ೭೩); ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರೂ ಅರ್ಹತರಾಗಬಹುದು; ಪರ್ಣಶಾಲೆ ಯಲ್ಲಿದ್ದವರೂ ಅರ್ಹತರಾಗಬಹುದು (ಹತ್ತುಮ. ೯೪). [ಸಂ. ಅರ್ಹತ್]

ಅರ್ಹತ್ವದ (ನಾ). ೧. ಅರ್ಹಂತನ ಪದವಿ. ೨. ಅರ್ಹಂತನ ಪಾದ: ಅರ್ಹತ್ವದಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯೆ ಮನದೊಳ್ ತಣ್ಣಲೆಯೆ 30
ಸೇಸೆಗೊಳ್ ಖಚರಪತೀ (ಆದಿಪು. ೨-೫೭). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪದ)]

ಅರ್ಹತ್ವರಮೇಶ್ವರ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರಸ್ವಾಮಿ; ತೀರ್ಥಂಕರ 35
ಪ್ರಭು: ಅರ್ಹತ್ವರಮೇಶ್ವರನಂ ನಿರ್ಭರ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೧೨೮). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪರಮೇಶ್ವರ)]

ಅರ್ಹತ್ವತಿಬಿಂಬ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರನ ಮೂರ್ತಿ, —ವಿಗ್ರಹ: ಕನಕಮಯಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಾಷ್ಟಕಾರ್ಹತ್ವತಿಬಿಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಮಾಡಿ 40
ದನವಯವದಿಂದೀಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಲೆನ್ನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೮೨).

[ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರತಿಬಿಂಬ)]

ಅರ್ಹತ್ವತಿಮೆ (ನಾ). = ಅರ್ಹತ್ವತಿಬಿಂಬ: ಚತುರ್ವಿಂಶದರ್ಹತ್ವತಿನೂ 45
ವಿರಾಜಮಾನ... ವಂದನಮಾಲೆಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೩೭ ನ).

[ಸಂ. ಅರ್ಹತ್ವತಿನಾ (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರತಿಮಾ)]

ಅರ್ಹತ್ವವಚನ (ನಾ). ತೀರ್ಥಂಕರನ ಉಪದೇಶ; ಜಿನನ ಬೋಧೆ: ಪರಿಣತಿ ಸುಖಮಂ ಭಾವಿಸಿ ಶರೀರಗರ್ಹತ್ವವಚನಮಲ್ಲದೆ ಪೆಜತಿಲ್ಲ 50
(ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೯). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಪ್ರವಚನ)]

ಅರ್ಹದಾಲಯ (ನಾ). ಜಿನಾಲಯ; ಬಸದಿ: ಅನುಜಿಯೊಳ್ ತಾನೊಂದೊಂದರ್ಹದಾಲಯಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೨೪).

[ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಆಲಯ)]

ಅರ್ಹದ್ವೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಜೈನದೀಕ್ಷೆ: ಅರ್ಹದ್ವೀಕ್ಷೆಗೆ ಪೋಗದೆ ಮೆಯ್ಯಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೬). [ಸಂ. ಅರ್ಹದ್ವೀಕ್ಷಾ (ಅರ್ಹತ್ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಅರ್ಹದ್ವೀವ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯನಾದ ಜಿನ, —ತೀರ್ಥಂಕರ: ಅರ್ಹ [ಪಾಠಾಂ. ರುಹ]ದ್ವೀವನನರ್ಚಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಚಯಮೆ ಪವಿತ್ರಂ (ಸಮಪ. ೧-೧೨೦). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ದೀವ)]

ಅರ್ಹದ್ವೀಜ (ನಾ). = ಅರ್ಹದ್ವೀಬ (?): ಗುರುಪರಮೇಷ್ಟಿ ಚರಣಾನು ಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕಮರ್ಹ[ದ್ವೀ]ಜಮಂ ಹೃತ್ಪದ್ಮಸದ್ಮದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಳಮಿರಿಸಿ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೫೨-೩೭; 1077). IP ಈ ಶಬ್ದ ಅರ್ಹದ್ವೀಬ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿತವಿರಬಹುದು. [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ದೀಜ)]

ಅರ್ಹದ್ವೀಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ರೂಪ: ಮುನ್ನಂ ಭಗ್ನರಾದ ಕಚ್ಚ ಮಹಾಕಚ್ಚಾದಿಗಳರ್ಹದ್ವೀಪಮಂ ಕೈ ಕೊಂಡ ರಾ (ಆದಿಪ. ೧೦-೬೪ ವ). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ರೂಪ)]

ಅರ್ಹನೃತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತ, —ಧರ್ಮ: ಉಪಾದ ತಪೋನಿಯಮಂ ನಿಷ್ಕಿಂಚನತ್ವಮರ್ಹನೃತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೬). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ನೃತ)]

ಅರ್ಹನ್ಯಾರ್ಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಮಾರ್ಗ; ಜೈನಧರ್ಮ: ಅರ್ಹ ನ್ಯಾರ್ಗ ಪ್ರಭಾವನೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವನಪ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧಂ ಸುಖದಿನರಸುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿಪುರ್ದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೨ ವ).

[ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ಮಾರ್ಗ)]

ಅರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿ; ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವದ ವೈಭವ: ಅಭವಂಗೆ ಕಾಲಲಬ್ಧಿಯ ವಿಭವಂ ದೊರೆಕೊಂಡ ಭವದಿನರ್ಹ ಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಭುತವರಂ ಬರೆಯಿಸಿ ಭಕ್ತಿಭಾರಮಂ ಸಫಲಮೆನಿಸಿ ನಿಜುಸಿದ ನಿಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೪೧).

[ಸಂ. ಅರ್ಹಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀ (ಅರ್ಹತ್ + ಲಕ್ಷ್ಮೀ)]

ಅರ್ಹವ್ರತ (ನಾ). ಜೈನವ್ರತ: ಕೆಲಬರರ್ಹವ್ರತವನಾಂತು (ಸದ್ಭರಾ. ೧೦-೧೬೨). [ಸಂ. (ಅರ್ಹತ್ + ವ್ರತ)]

ಅರ್ಹಿತ (ಗು). ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಲ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡ, ಆಗದಿರು ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಿರುವ ಅಲ್ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯದ ಮೂಲರೂಪ: (ವುಂ. ೪ಕ). ಅಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲೆ, ಅಲ್ಲೆನ್, (ಸ್ತ್ರೀ. ೪ಕ). ಅಲ್ಲಳ್, (ನವುಂ. ೪ಕ). ಅಲ್ಲಾ, ಅಲ್ಲದು, ಅಲ್ಲು, (ವುಂ. ಬಹುವ). ಅಲ್ಲರ್, ಅಲ್ಲಿರ್, (ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಅಲ್ಲರ್, ಅಲ್ಲೆವು, (ನವುಂ. ಬಹುವ). ಅಲ್ಲವು, (ವಿಶೇ). ಅಲ್, ಅಲ್ಲವೆ, ಅಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲಾ: ಮಾಧವನೀತನ್ ಪೆಜ ನಲ್ಲ (ಇಆ. X, ೬೧-೬; 700); ವಿಶೇಷ್ಯಮುಂ ವಿಶೇಷಣಮುಮನೊಂದ ಲೀಯದಿರೆಯುಂ ಮಿಗೆ ಕಾರಕದೊಳ್ಳಕ್ಕಲ್ದಂ ಪ್ರಣುತಪದಾಂತರೀಕರಣ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೨); ಎಲ್ಲರಿಂ ಪಿರಿಯಾಕೆ ನಿನ್ನನಲ್ಲದೆ ಪೆಜರನೊಲ್ಲೆನೆಂ ದಿದೊಡ (ಸಂಪಥಾ. ೧-೭೪ ವ); ಏನೇನಭಿಮತಮುಂ ಕೇಳಾನಾಸ್ತಾದಿ ಸಿದನಲ್ಲ ನೈಪಕುಲತಿಲಕಾ (ಕಾದಂಪು. ೮೫); ಸುಚರಿತೆ ಸೀತೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬರ್ಪವಳರ್ಪವಳಲ್ಲಳಿಪುರ್ದೇನುಚಿತಮೆ (ಸಂರಾಮಾ. ೬-೧೭೫); ನಿಜವ ನಜಾಯದೆ ಮುಳುಗಿದರಲ್ಲಾ ಮುಪ್ಪುರದಲ್ಲಿ (ಆದವ. ೩೧); ಮಿಗೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ ತಪ್ಪಲ್ಲಂಬು ಬಿದ್ದವು ಗುಜಾಯ ಸರಿಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೫-೪೬); ಅಲ್ಲದ ಮತುವಿನೊಳ್ಳಿದ ಪಣ್ಣಂ ನೆಲ್ಲಳ್ ಬಯಸಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೧).

[?]]

-ಅಲ್, -ಅಲು (ಪ್ರ). ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಕೆಲವು ಸಲ ನಾಮಪದಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಹತ್ತುವ ಭಾವನಾಮ

ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪೊಸಸಂಜೆ ಮುಗಿಲ ತುಲುಗಲ್ (ಆದಿಪ. ೭-೮೪); ತಾಟಲಾದುವು ತನು ಕೂಟನೀರದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೊಡಲೈನೆಂತು ತಾಳ್ವಂ (ಆದಿಪ. ೯-೮೯). 'ಕಾನಲ್', 'ಕೂಡಲ್', 'ತೂಟಲ್' ಪರಾ. -ಅಲು: 'ಕೂಡಲು', 'ತೂರಲು', 'ಬೀಳಲು' ಪರಾ.

5 -ಅಲ್ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಪ್ರತಿಷೇಧದ ವಿಧಿಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಇಳಿಸ ಲಿಳಿಸಲ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದು ಸಂಗಳಿಸಿ ಶರದಿಂ ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ಳೆಂದೆಚ್ಚೊಡೆಚ್ಚ ಶರಂಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೪); ಪಾಸಿ ಪುಗಲು ಪುಗಲುಗ್ರದ ಕೋಪಿ ಪುಗಲು ಪುಗಲಶೇಷಧರ್ಮದ್ರೋಹ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದಾಪೊರ್ತುಂ ಕೋಕಿಳಂಗಳುಲಿಗುಂ ಬನ ದೊಳು (ಎಇ. XVI, ೩-೧೨; 978); ಪ್ರತಿಷೇಧದೊಳಂ ಕೆಲಬರ ಮತ ದಿಂದಲ್ ವರ್ತಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೧); ನಗಿಯೊಳಮಪ್ಪೊಡಮಿಂತೀ ತೆಗಟದುರುಕ್ತಿಗಳನೆಮ್ಮೊಳಿಂ ನುಡಿಯಲ್ ನೀಂ ಬಗೆಯೊಳ್ ಬೇಟೊಂದ ನಣಂ ಬಗೆಯಲ್ ನಿನೆಗೆ ಸುಮತಿ ಬೇಟಾಂ ಬೇಟೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೨); ಕಿಜುಕುಳನೆಂದೇಳಿಸಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೧).

15 ಅಲ್ ಬತ್ 'ಅಲ್ಪತ್' ನೋ.

ಅಲ್ 'ಅಲ್' ಪರಾ.

ಅಲ್, ಅಳ (ನಾ). ೧. ಚೇಳಿನ ಕೊಂಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಳ್ಳು. ೨. ಅರಿ ದಲ; ಹರಿತಾಲ. ಅಳ: ೧. "ಅಳಂ, ವೃಷ್ಟಿಕಲಾಂಗೂಳಂ -ಈ ೨ ತೇಟ (ಚೇಳ) ಬಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೩). [ಸಂ.]

20 ಅಲಂ (ಅ). ಸಾಕು ಎಂಬರ್ಥದ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ: ಅಲಮಲಂ ಕೂಸಾಡಿಸದಿರನ್ನ (ಹೆಚ್ಚಿರ. ೧೨-೭). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಣ, ಅಳಂಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು; ಶೃಂಗರಿಸುವುದು. ೨. ಒಡನೆ; ಆಭರಣ; ಶೃಂಗಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಅಲಂಕಾರ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಪ್ರಸನ್ನಮತಿ ಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸಿ ಪೇಟಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸ ನೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಭಂಡೋಂಬು. ೧-೯). ಅಳಂಕರಣ: ೨. ಎರಿವ ಮರಲ್ಪಲಲ್ಲಯಪ ಕಾಲ್ಪಿಡಿವೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವಳಂಕರಣವಿಶಾಸಮಂ ಮೆಜಿವ ಮೇಳಿಸುವಂದಿನ ರೂಪು (ಆದಿಪ. ೩-೪೩). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಿಷ್ಣು (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವನು; ಅಲಂಕಾರ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ಪರಿಪಾಳಿಕೆ ಜಿಷ್ಣುವಲಂಕರಿಷ್ಣು (ಕಮದ. ೨೨೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಶಿವ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕರಿಸು, ಅಳಂಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡು: ಭಸಿತದ ತಿಲಕಮನಲಂಕರಿಸಿದರ್ ಸ ತಿಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೧); ಬಾಲಕರಿಗಿನ್ನೇನು ಗತಿ ಭೂಪಾಲ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿನುತ ನಿಜ ಭಾಳವನು ಭಾಳದಲಲಂಕರಿಸಿದಳು ಶೋಕದಲಿ (ತೂರರಾ. ೨-೫-೨೯); ಭದ್ರದುಪ್ಪರಿಗೆಯನಲಂಕರಿಸು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೮); ಭುವನದೊಳಾಕೃತಿ ಸಾರತತ್ವವನ್ನೆನ್ನ ಕಿವಿಗಲಂಕರಿಸು ನಲ್ಲುಡಿಗಾಟ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧-೩೯); ಸೀತಮ್ಮನು ನೆಲನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಸಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ರಂಗೋಲಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮೊಗ್ಗು. ೪೨). ೨. (ಅಲಂ) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಮಂಡಿಸು: ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನೋಭಯಪಾರ್ಶ್ವ ಪ್ರದೇಶಗಳನಲಂಕರಿಸಿ ವಸುಂಧರೆಯುಂ ವಸುಮತಿಯುಮಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೩ ವ). ಅಳಂಕರಿಸು: ೧. ದೇವೇಂದ್ರಂ . . . ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ಕೆದಜು ಗಗನತಳಮನಲಂಕರಿಸಿದಂತೆ (ಸಂಪಥಾ. ೧೨-೧೩೭ ವ); ತೀವಿದ ಚೆಂಬೊನ್ನ ದೋಣಿಗಳೊಳಮಳಂಕರಿಸಿದ ಪಳುಕಿನ ಪಟ್ಟಿವಣಿಗ ಲೊಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೦); ಮುಕುರಮನಟ್ಟಿಯಿಂದ ಪಿಡಿದ ಚಾಮರ ಮಿಕ್ಕುವ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಪ್ರಕರಮನೀವಳಂಕರಿಸುವಾಡುವ ಪಾಡುವ

ಕಾಂತೆಯರ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೨೫); ಯಶಸ್ವೀಕಮಖಿಳದಿಜ್ಞುಖ
ಮನಕಂಕರಿಸೆಯು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೨). [ಅಲಂಕಾರ + ಇಸ್ಯ]

ಅಲಂಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಒಡವೆ; ಆಭರಣ: “ಭೂಷಣಮಲಂಕಾರಮಾ
ಭರಣಮೆಂದೆನಲು ತೊಡುಗೆಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೮).

೨. ಭೂಷಣಪ್ರಾಯ: ಬಂದು ಮನೋವಲ್ಲಭನ ಸಿಂಹಾಸನಾರ್ಥಕ್ಕಲಂ
ಕಾರಮಾಗಿದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೦೧ ವ). ೩. ಸೊಗಸು; ಚೆಲ್ಲು.

೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಶಬ್ದಾರ್ಥ
ವೈಚಿತ್ರ್ಯ: “ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಅಲಂಕಾರ’ ವೆಂದರೆ ಅನುಪ್ರಾಸ ಉಪಮೆ
ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳೆಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ; ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ
ರುವ ಸೌಂದರ್ಯ ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ” (ಕೃಷಿ. ೧೬೩);

ಸಕಲ ವ್ಯಾಕರಣಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣತಾಲಂಕಾರ ಸತ್ಯಾತ್ಮ ನಾಟಕ ವಾತ್ಸಲ್ಯ
ಯನ ನೃತ್ಯಗೀತ (ಮದಕ. ೧-೫೧). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಕೇಳುವವರಿಗೆ
ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ಸಂತೋಷಕೊಡುವಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರಗಳ
ಜೋಡಣೆಯಿಂದಲೂ ಮೂರ್ಛನಾಜಾತಿವರ್ಣಗಳಿಂದಲೂ
ಕೂಡಿದ ರಾಗವಿನ್ಯಾಸ. ೫. ದೇಶೀತಾಳ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕಾರದೋಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾರ್ಥವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳ
ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಚಮತ್ಕಾರ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿರುವುದು:
ಮಮ್ಮಟನು ಕೆಲವು ಅಲಂಕಾರದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಕೃಷಿ. ೧೬೩
೨೨೬ ಅಡಿ). [ಅಲಂಕಾರ + ದೋಷ]

ಅಲಂಕಾರಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಮಾಧ್ವಯತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ
ಉಗಟಕ್ಕೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಿಷ್ಟರ ಭೋಜನಪಂಕ್ತಿ: ಅಲಂಕಾರ
ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ (ರೂಢಿ); ಮೊದಲು
ಅಲಂಕಾರ ಪಂಕ್ತಿ; ಅನಂತರ ಭೂರಿಭೋಜನ (ರೂಢಿ).

[ಅಲಂಕಾರ + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಲಂಕಾರಪ್ರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಗಳೇ ಮುಖ್ಯ
ವೆಂದು ಎಣಿಸುವವರ ಪಕ್ಷ: ಭಾಮಹನೂ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ
ಉದ್ಭಟ ಮೊದಲಾದವರೂ ಅಲಂಕಾರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಎಣಿಸಿದರು
... ಇವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಲಂಕಾರಪ್ರಸ್ಥಾನವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ
ಯಾಗಿದೆ (ಭಾರಮಾ. ೩೮). [ಅಲಂಕಾರ + ಪ್ರಸ್ಥಾನ]

ಅಲಂಕಾರವೆರು (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಸಪ್ತಾ
ಭರಣ[ಪಾ]ಲಂಕಾರವೆತ್ತು (ನವಮೋ. ೧೭-೧೩).

[ಅಲಂಕಾರ + ಪರು (< ಪೆಜು)]

ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). “ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಉಕ್ತಿಚಮ
ತ್ಕಾರವನ್ನೂ ಸೌಂದರ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ
ಹೆಸರಿಟ್ಟು ತೋರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ” (ಭಾರಮಾ. ೭).

[ಅಲಂಕಾರ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಲಂಕೃತ (ಗು). ಸಿಂಗರಿಸಿದ; ಅಲಂಕಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಲಂ
ಕಾರ ಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕೃತಿ, ಅಲಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಲಂಕಾರ ೧: ಸಂದಲಂಕೃತಿ ಚಂಚ
ಚ್ಚಮರೀಜಮಾಗ... ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರೇಂ ರನ್ನಂಗಿ ಮೆಯ್ಯೆತ್ತುದೊ
(ಅಜಿತ. ೧-೮೫); ಇದು ಪೂರಣಿ ನೋಡಿದು ನವೀನಮಲಂಕೃತಿ
(ಶಬಶಂ. ೧-೨೬). ಅಲಂಕೃತಿ: ೧. ಅಳಿಕುಳನ್ನಭ ಮನಸಿಜಗೋಳಕ
ವಿಳಸದಳಂಕೃತಿ ಕುಟಿಳಚಳಾಳಕ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೫೧ ರ); ವಿಸ್ತಾರದಿ
ನಿಟ್ಟು ಚಂದನದ ಬಟ್ಟಿನಳಂಕೃತಿಯಿಂದಮುಟ್ಟು... ದುಕೂಲಮಂ
(ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೭-೧೭೮). [ಸಂ.]

ಅಲಂಕೃತಿನೆಜು (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಸೊಗಸಾಗು:
ಅಲಂಕೃತಿನೆತ್ತ ಗಣೇಶ್ವರಸ್ಥರನ್ನಂದಿರಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ (ಶಬಶಂ. ೧-೫೫).

[ಅಲಂಕೃತಿ + ಪೆಜು]

ಅಲಂಕೃತೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು: ದೇವಿಯಾದಯ
ಸ ಮ ಯ ದೊಳ್ ಮಂಗಲಾಲಂಕೃತೆಯಾಗಿ ಪರಿವಾರಾಂಗನಾಕರತಳ
ಪರಿಕಳಿತ ವಿವಿಧಾರ್ಚನಾ ವಿಶೇಷಂಜೆರಸು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೪ ವ).

[ಸಂ. ಅಲಂಕೃತಾ]

ಅಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ನಿರ್ಮಾಣ; ಸೊಗಸನ್ನು
ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಕೆಲಸ: ಪದಿನಾಜಿಲ್ಲವಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನೆ ಮೂವತ್ತಾಜು
ನೇರ್ಪಟ್ಟುವು (ಗದಾಯು. ೧-೭).

[ಸಂ. ಅಲಂಕ್ರಿಯಾರಚನಾ (ಅಲಂಕ್ರಿಯಾ + ರಚನಾ)]

ಅಲಂಕ್ರಿಯೆ, ಅಲಂಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು;
ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ
ಕೆಲಸ. ಅಲಂಕ್ರಿಯೆ: ಮಾನಕಮುಳಂಕ್ರಿಯಾನುವಿಧಾನಂ ಮತ್ತಿಂತು
ತದುಪಲಕ್ಷ್ಯವಿಹಲ್ವಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೮). [ಸಂ. ಅಲಂಕ್ರಿಯಾ]

ಅಲಂಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆ; ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ:
ಮಾಗಡಿಯ ಅರಸು ಅಲಂಗದ ನರಸಯ್ಯನೆಂಬವ ದೊರೆ ಕೃಷ್ಣರಾಜ
ನೋಲಗಕೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೧-೬೬). ಅಂಗ ಸುಲ್ತಾನನು ಕೇವಲ ಸ್ವಾಮಿ
ಕಾರ್ಯಧರಂಧರನಾದ ತನ್ನ ಅಪ್ಪನೇನಾಪತಿ ಸೈಯದ್ ಗಫೂರನನ್ನು
ಕೋಟೆಯ ಅಲಂಗದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಮುಸುಗ. ೧೩).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಲಂಗ್ = ಕಂದಕ]

ಅಲಂಘನೀಯ (ಗು). ದಾಟಬಾರದ; ಮಾರಬಾರದ: ಗುರು
ವಚನಮಲಂಘನೀಯಮೆಂಬುದು ಮಗನೇ (ಗದಾಯು. ೪-೨). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯ (ಗು). ದಾಟಲಾಗದ; -ಮಾರಬಾರದ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲು
ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ: ಪರಿಪಾಕಯಮಲಂಘ್ಯಂ ಪರಿವೇಕ್ಷಿಸಿ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೨-೫೧); ತಂದೆಯ ಪರಮವಚನಮಲಂಘ್ಯವೆನೆ (ಕುವಾ. ೨-೫೫);
ಇದಲಂಘ್ಯಂ ಪ್ರೇಮಕಾಮಿನೀಜನವೃತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೧೫). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯತೇಜ (ನಾ). ಮಾರಲಾಗದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಅತಿಕ್ರಮಿ
ಸಲಾಗದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು: ಅಲಂಘ್ಯತೇಜನುಮವನತರಿಪು
ಸಮಾಜನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭೪ವ).

[ಸಂ. ಅಲಂಘ್ಯತೇಜಸ್ (ಅಲಂಘ್ಯ + ತೇಜಸ್)]

ಅಲಂಘ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಮಾರಲಾಗದುದು; ದಾಟಬಾರದ ಸ್ಥಿತಿ:
ಅಲಂಘ್ಯತ್ವದೊಳಂ ದ್ವೀಪಪರ್ಯಂತವೇಷ್ಣನದೊಳಂ ನೆಜೆದು (ಅದಿಪು.
೧೨-೬೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಲಂಘ್ಯಬಲ (ನಾ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲಾಗದ ಬಲವುಳ್ಳವನು; ಮಾರ
ಲಾಗದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಬಲದೇವನಾಸುರೋವರೋಲಂಘ್ಯಬಲ
ನೊರ್ವನುಗ್ರಬಲನೊರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೦); ಅಲಂಘ್ಯಬಲ ಬಲ
ಗರ್ವದಿಂದಂ ಬಗೆದನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೦೦). [ಅಲಂಘ್ಯ + ಬಲ]

ಅಲಂಜರ ‘ಅಲಂಜರ’ ನೋ.

ಅಲಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರ
ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಅಲಂದೆಯ ಮುಢ್ರಾವಣದ ಸುಂಕದೊಳಗೆ (ಎಇ.
XXVIII, ೫-೫೬; 1082). [?]

ಅಲಂದೆಸಾಸಿರ (ನಾ). (ಸಾವಿರ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಒಂದು ನಾಡಿನ
ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಪರ್ವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲಂದೆಸಾಸಿರದ
ಮೊದಲ ಬಾಡವಲಂದಾಪುರದ ಸ್ವಯಂಭೂಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರಂಗ
ಭೋಗಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXVIII, ೫-೫೫; 1082). [ಅಲಂದೆ + ಸಾಸಿರ]

ಅಲಂಪಟಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಅಧಿಕವಾಗು, — ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಒಲವಿನೊಳಗೊಳ್ಳಲ್ಪಡುಗೆ ಪರ್ವೋಲಿಗಳೊರೆ [ದುರ್ಜ್ಞ] ಪಾಯ್ಪಪಾಲೊಳೆ ಮಿಸುತುಮೆತ್ತಿ ಮಗನಂ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಪೊದಳ್ಳ ಕಣ್ಣಿನೀರ್ಗ್ಗಳನೊಳ [ಸೇದಿ]ತಾಂ ಪರಸಿ ಮತ್ತಮಲಂಪಳಿ[ಅ]ಯಾಗೆ ನೋಡಿ ಬೀಳ್ಕೊಳಿಸಿ ದಳಾ ವಿಳಾಸವತಿ ಧೀರತೆಯಿಂ ಬಲಿಕೆಯ್ದು ಚಿತ್ತಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೦೬).

[ಅಲಂಪು + ಅಪ್ಪಿ + ಅಗು]

ಅಲಂಪಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು: ಜಾತ್ಯಶ್ವಂ ಪಯಿಂಚ್ಚಾಸಿರಂ ಕ್ರಮದಿಂದೆತ್ತರೆ ಕೂಡೆ ತಾನಿ ರದೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕಲಂಪಾಂತು ಚೀರಮನೇಂ ದಾಟಿಯುನಿಕ್ಕನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೨೪). [ಅಲಂಪು + ಅನ್]

ಅಲಂಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಲೇಪಿಸು: ರವಿ ಬಯ್ಯು [ಪಾಶಾಂ. ಬಯ್ಯು] ಪೊಪ್ಪಲಂಪಿಕ್ಕುವ ಕುಂಕುಮರಜದ ಪೊಟ್ಟಳಕ್ಕೊತ್ತಿದನೆಂಬ ಪೊಲರಗಿನ ಮುದ್ರೆಯನೆಸೆದುವು ಮಧುಯುತ ಮುಕುಳಿತಾಂಬುಜಂಗಳೊಳಳಿಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮-೨೫); ಮೃಗಮದಮನಲಂಪಿಕ್ಕಿ ಸಾದಿನ ಕಂಪಂ ಕಕ್ಷಪುಟದೊಳ್ ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಬಸರ. ೪-೬). IP 'ಅಲಂಪು' ಎಂಬುದು ಆಲೇಪ್ಯದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆ? [ಅಲಂಪು + ಇಕ್ಕು]

ಅಲಂಪು, ಅಲಪ್ಪು, ಅಲಹು (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಸಂತೋಷ; ಸಂಭ್ರಮ: "ಸಂತಸ ಹರಿಸಮಲಂಪುಂ ಸಂತೋಷಾಖ್ಯಾನ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೪); ಮಂಗಳಕಾರಣಂಗಳಂ ತರಿಸುವೆ ನಾಂ ಮನೋನಯನವಲ್ಲಭ ನೊಳ್ ಮನದೊಂದಲಂಪಿನಂ ನೆರೆವೆನಮೋಘಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೪); ಪೂತಕಲ್ಪಲತೆಯಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಯೆ ಗೆತ್ತಲಂಪಿನಿಂದೆಜಗುವುದುಂ (ಅದಿಪು. ೪-೧೩); ಜಾಗದ ಭೋಗದಕ್ಕರದ ಗೇಯದ ಗೊಟ್ಟಿಯಲಂಪಿನಿಂಪು ಗಳ್ಳಾಗರವಾದ ಮಾನಸರೆ ಮಾನಸರಾ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೨೯); ಅಲಂಪಿಂ ಭೂರಾಕ್ಷಾಚಕ್ರಮುಂ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ಟುಂ ರಟ್ಟಿಕಂದರ್ಪದೇವಂ (ಎಕ II, ೧೩೩-೭; 982); ಒದವಿದಲಂಪಿನ ಪೊಂಪುಳಿಯಿಂದೆವೆಗದ ಮುಚ್ಚದೆ ನಡೆನೋಡುವ (ಜಯಕಾ. ೩-೧೨). ೨. ಸೊಗಸು; ಸೌಂದರ್ಯ: "ವಿಭವ" (ಚತುನಿ. ಕ. I, ೧೦೫); ತದ್ವನದಲಂಪಂ ನಡೆ ನೋಡುತ್ತಂ ಬರೆವರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೨ ವ). ೩. ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಬಹಳವಾದ ಆಸೆ: ಆತನುಂ ಪಸಿದಲಂಪಿನಿಂದಂ ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯಂ ಬಾಯೊಳಿಟ್ಟು ಗಳ್ಳ ಕಯ್ಯುಂ ಬಾಯುಂ ಬೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೦-೧೯); ಅನ್ನು ಮನದಲಂಪು ಪೋಗೆ ಗಂಗಾನದಿಯೋಲಾಡಿ ನಿಜಗೃಹಕ್ಕೆವಂದು (ಎಕ. VII, ೨ನೊ. ೪-೧೦; 1122). ೪. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಮೇಲ್ಮೈ: ಪಟತೇನೊ ಪಾದರದೊಳ್ಳಂಸಾರ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಗೆಲೆವಂದಿಂಪಿನಲಂಪನಾಳ್ ಸವಿಯುಂಟಕ್ಕುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಣ್ಣೇಟದೊಳಾದ ಮಚ್ಚರದಲಂಪಿಂ ಪೋರ್ವ ದಿವ್ಯಾಂಗನಾಳಿಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೫೫); ಸೊಂಪುಗೆಟ್ಟುದು ಸಿರಿವದನ ಮನದಿಂಪು ಬೀತುದು ಭಕ್ತಮೋಹದಲಂಪು ಮಸುಳಿತು ಬಿಸುಟುಕಳೆದನು ಹಯದ ವಾಘೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೬). ಅಲಪ್ಪು: ೨. "ಅಲಪುಗಾರ" ಪರಾ. ಅಲಹು: ೧. ನಲವಿಂದ ಮೇದು... ಕಡಲ್ಪಾಯ್ತು ಪೂರಾಂಬುವಂ ತಮ್ಮಲಹಿಂ ಪೊಕ್ಕೀಂಟಿ ಮೆಯ್ಯಂದಳೆದು ಪುದಿದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೬೦). [?]

ಅಲಂಪುಗಾಱಿ, ಅಲಪುಗಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಸಂತೋಷ ವುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಚದುರಂ ಚಾಗಿಯಲಂಪುಗಾಱಿನೆಜೆಯಂ... ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೧೯); ಅಲಂಪುಗಾಱಿನೆಜೆಯಂ... ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಗೀತಗೋ. ೧-೩). ಅಲಪುಗಾರ: "ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳ ವನು, ಸಂತೋಷಚಿತ್ತನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅಲಂಪು + -ಗಾಱಿ (< -ಕಾಱಿ)]

ಅಲಂಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸೊಗಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಮಿಸುಗುವ ಪುಷ್ಕರಾಗಮಣಿಮುದ್ರಿಕೆಯಿಂದಮಲಂಪುಗೊಂಡು ನಿಂದಸಿ ಯಳು ಪೋಲ್ಪಳಂಗಳನ ವಲ್ಲಭೆಯರ್ಚಿಸ ಪೊನ್ನ ಬೊಂಬೆಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೦೯). [ಅಲಂಪು + ಕೊಳ್]

5 ಅಲಂಪುನಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡು: ಘಾಣೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಕಮಂ ಪ್ರಕಟಂಮಾಡಿ ನೃಪಂಗಲಂಪು ನಡೆದತ್ತಂಭೋಜಗಂಧಾಸನಂ (ಅದಿಪು. ೪-೬೯). ೨. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ: ಜನಪಾಗ್ರಣೆ ನಿಷ್ಕಂಭಂ ಜನಮಂ ಪಡೆದಲಂಪುನಡೆದಸದಿಪಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೩೦). [ಅಲಂಪು + ನಡೆ]

10 ಅಲಂಪುನೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡು: ಅಲಂಪುನೆರಸಿದ ನೋಟಕ್ಕಮಿಂಬುನೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೧೬ ವ). [ಅಲಂಪು + ನೆರಸು]

ಅಲಂಪುನೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗು; ತೃಪ್ತಿಪಡು: ಹೃದಯವಲಂಪುನೋಗೆ ಪದದೀಂಟಿದ ಮುನ್ನಮೆ ತನ್ನ ಕಂಪಿನಂ ಮದದ ಪೊದಟ್ಟಿಯಂ ಮನಕೆ

ಮಾಪ್ಪು... ಮಧುವಿಂಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೫೬).

[ಅಲಂಪು + ನೋಗು]

ಅಲಂಪೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಂದಲಂಪೂರೋಳ್ಳ

ತಿಷ್ಠಿಸಿ ವಂದಿಸುವನಾ ಬ್ರಹ್ಮನುತ್ಪಾದಿಂದವಾ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರನನಾ ಪುಷ್ಪ

ಗಿರಿಯಲ್ಲಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೬೪). [ಅಲಂಪು + ಊರ್]

20 ಅಲಂಪೋಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗು; ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗು: ಕೂಡುವ ಪಾರಿವಂಗಳುಳಿ ಕೇಳಿನಗಂಗಳೊಳುಣ್ಣೆ ಕೇಳ್ಳಲಂ ಪೋಡೆ ಕೊಳಂಗಳೊಳ್ ನೆರೆದು ಕಣ್ಣೆಯಲಾಟಪ ಹಂಸಯುಗ್ಮಮಂ ನೋಡಿ ನಪೋದಬಿಂದುಭರಮಂಧರ ದೃಷ್ಟಿ ಮರಳ್ಳು ನಲ್ಲನಂ ನೋಡಿದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೬-೨೪). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲಂಪೋಡು' ಇರಬಹುದೆ?

[ಅಲಂಪು + ಓಡು?]

ಅಲಂಬು 'ಅಲಂಬು' ನೋ.

ಅಲಂಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಸಾಕು ಎಂಬ ಮನೋಧರ್ಮ; ತೃಪ್ತಿಯ ಭಾವನೆ; ವೈರಾಗ್ಯ: ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನಡೆಯುವ ನೀನು ನನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಔಪಚಾರಿಕವೇ ಸರಿ (ಪದ್ಮನ. ೬); ತಾನಾದರೂ ಅವ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಉಳಿದುಬಂದನು (ನವರಾ. ೧೬-೯); ಅದರೆ ಬರುಬರುತ್ತಾ ಅವರ ವಿರಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬಂದುದಲ್ಲ (ಅನಂತ. ೮೪). [ಅಲಂ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಲಂಬುನಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು: ಇಡಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಂದಾಕಿನೀ, ... ಅಲಂಬುನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರಪರ್ವತ... ಹೀಗೆ ೧೨ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ನದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು (ಹಸಾರ. ೪೯೮-೧೯).

[ಅಲಂಬು + ನಾಡಿ]

ಅಲಂಬುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು: ತರಳ ತಿಳಿ ನಾಡಿಗಳ ಚೌದಶಗಳಿಗೆ ನಾಮಗಳಾ... ಅಶ್ವಿನಿ ಅಲಂಬುಸೆಯು (ಗಗತಾ. ೯-೧೧).

[ಸಂ. ಅಲಂಬುಷಾ, ಅಲಂಬುಸಾ]

ಅಲಂವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ನೆದೆವಳ್ಳಿಯರಾ ದೇವಡಿಯುಂ ಅಲಂವಳ್ಳಿಯರಾ ರವಿಚಂದ್ರನುಂ (ಎಕ. VII, ೨ಕಾರಿ. ೧೫೪-೮; 685).

[ಅಲಂ + ವಳ್ಳಿ]

ಅಲಕ, ಅಳಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುರುಳು; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲು; ತಲೆಯ ಕೂದಲು: ಅಲಕಂ ಮಂದಾರಶೂನ್ಯಂ ಕದಪು ಮಕರಿಕಾಪತ್ರ ಶೂನ್ಯಂ (ಅದಿಪು. ೩-೧೩). ೨. ಹುಚ್ಚುನಾಯಿ. ೩. ಬೇಟೆಯ

ನಾಯಿ (ಗಂಗಾಮು). ಅಳಕೆ: ೧. ಅಳಕುಳದವೋಲಾ ವಿನೀಳಂಗಳಾ ನಿನ್ನಳಕಾಳಿಗಳಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೧); ಅಳಕುಳಸನ್ನಿಭ ಮನಸಿಜಗೋಳಕ ವಿಳಸದಳಂಕೃತಿ ಕುಟಿಳಚಳಾಳಕ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೦ ರ); ಅದು ಕೊಯ್ದುದಳಕೆಯಳಕಮಂ . . . ಎನಲಾ ವಿತಶೋಕಪುರವರಮೆಸೆಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಲಕನೆ 'ಅಲಕ್ಕನೆ' ನೋ.

ಅಲಕಿಣ್ಣುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಸ್ಯ[ಸ್ಯಾ] ನಿರಿ ರಜಪನ್ನ . . . ಕೊಟ್ಟಲೆ ಪಳದ ಅಲಕಿಣ್ಣುಕೆಯ ಕರ್ಗಲ್ಲೊಟ್ಟಿಯ ಪುಣುಶವಡಿಯ (ಎಕ. XVI, ೩೫೬. ೧೪೦-೭೨; 700). [?]

ಅಲಕ್ಕು 'ಅಲುಗು' ನೋ.

ಅಲಕ್ಕು (ನಾ). ಬೀಜಬಿತ್ತಿದ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೀಜಗಳು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆಯೂ, ಉತ್ತಮಣ್ಣು ಸಮವಾಗಿ ಹರಡಿ ಕೊಳ್ಳುವಂತೆಯೂ, ಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಹೆಲುವೆ: ಅಲಕು ಎಂದರೆ ಜಾಡರು ನೇಯುವ ಹಲಗೆಯ ಹಾಗಿರುವ ಕುಂಟೆಯ ದಿಂಡಿಗೆ ಜಂತಿ ಕುಂಟೆ ಹಲ್ಲಿನಹಾಗೆ ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳು ಅಗಲವಾಗಿ ಮೊನೆಯಾದ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಇಪ್ಪತ್ತರವರೆಗೂ ಅದರ ಅನುವರಿತು ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಸಿರುವ ಕುಂಟೆಗೆ ಅಲಕುಕುಂಟೆ ಹಾಗೂ ಪಲಗೋರು ಎಂಬ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿಸ್ತ. ೫೬).

ಅಲಕುಹೊಡೆ = ಹಲುವೆಹೊಡೆ; ಹೊಲದಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಸಮಗೊಳಿಸಲು ಮತ್ತು ಬೀಜಗಳ ಮೇಲೆ ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಣ್ಣು ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಅಲಕಿನ ಮರವನ್ನು ಎತ್ತುಗಳ ಮೂಲಕ ಎಳೆಸು: ಅದೇ ಕೆಸರಲ್ಲಿ ಅಲಕುಹೊಡೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಸ್ತ. ೫೬).

[? / ತೆಲು. ಅಲಕು = ಬಿತ್ತು]

ಅಲಕ್ಕು (ನಾ). ಹೆಣೆದ ತೆಂಗಿನ ಗರಿ: ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆ ಅಲಕು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಮಗಳ ಮದುವೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾದೀತೆ! (ರೂಢಿ). [ಅಲಕ್ಕು + -ಕ]

ಅಲಕೆ, ಅಳಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುಬೇರನ ರಾಜಧಾನಿ; ಅಳಕಾನಗರ. ೨. ಎಂಟರಿಂದ ಹತ್ತು ವರ್ಷದೊಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗ. ಅಳಕೆ ೧: ಅದು ಕೊಯ್ದುದಳಕೆಯಳಕಮನದು ಮಿಕ್ಕುದು ಭೋಗ ವತಿಯ ಭೋಗಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೨). [ಸಂ. ಅಲಕಾ]

ಅಲಕ್ಕನೆ, ಅಲಕನೆ (ಅ). ಧಟ್ಟನೆ: ಅದು ಒಮ್ಮೆ ಇವರ ಸಾಲನ್ನೇ ಅಲಕ್ಕನೆ ಜಿಗಿದು ಪಾರಾಗಬೇಕೆಂದು . . . ಸರಿಯಿತು (ಮೇದಿಮ. ೧೪೬).

ಅಲಕನೆ: ಜೋಗಿ ಎದ್ದಂತೆ ಅಲಕನೆದ್ದು ಮುಗಿಸಿದಿರಿ ಒಂದು ಸಂಧಿ (ಹೃದಸ. ೭೪). [ಅಲಕ್ಕು + -ಅನೆ]

ಅಲಕ್ಕು (ನಾ). ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು.

ಅಲಕ್ಕಾಗು = ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ನೋಡಿದಿರಾ ವೆಂಕಣ್ಣ, ಯಜಮಾನರ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ, ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಂದೆ ನೂಕಿ ತಾವು ಅಲಕ್ಕಾಗುವುದು (ನಟಸಾ. ೩೪೭). [ಅಲಕ್ಕು + -ಅನೆ]

ಅಲಕ್ತ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕ: "ಅಲಕ್ತಮೆನಲಲತಗೆ[ಗೆ] ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೩೦); ಯೋಷಿಚ್ಚರಣಾಲಕ್ತಾಂಶುವಿಂ ಕೆಂಪಡರ್ದು ಲತೆಯ ಬಾಚ್ಚೊಂಪದಿಂಥೊಪ್ಪಿ . . . ಇರ್ದ ಹಾರೀತಕ ಹರಿತಲಿಲಾ ಪಟ್ಟದೊಳ್ ಭೂಪನಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ತಕ (ನಾ). ಅರಗು: ಅತ್ತಾಂಗದೊಳ್ ರೋಹಿಣೀಚರಣಾಲಕ್ತಕ ರಾಗಿ ಮಚ್ಚಿಜುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೦). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ತಕಚ್ಚವಿ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಹೊಳಪು; ಅರಗಿನ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ಕವಿಲಾದ ರತ್ನಕಂಬಳಮುಲಕ್ತಕಚ್ಚವಿಯುಲಕ್ತಕಮುಂ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ರತ್ನ ಕಂಬಳಮುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೯೦). [ಅಲಕ್ತಕ + ಚ್ಚವಿ]

ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸ; ಅರಗಿನ ದ್ರಾವಕ: ಈ ಬಗೆಯೊಳಲಕ್ತಕದ್ರವದೊಳೊಂದದೆ ನಿಂದವು ಪಾದಪಂಕಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೭). [ಅಲಕ್ತಕ + ದ್ರವ]

ಅಲಕ್ತಕರಸ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ: ಚಿಂದಾವರೆ ಚೆಂಬಿಸಿಲಿಂದೊಂದುವ ತೇಜದಿಂದ ನಿನ್ನ ಮೃದುಪದಯುಗಮೆಂದೆಂದಿನವೊಲಲಕ್ತಕರಸ ದಿಂದಂ ಪೇಚೊಂದಿತಿಲ್ಲಿದೇನಿಂದುಮುಖಿ (ಕಾದಂಪು. ೩೩೨).

[ಅಲಕ್ತಕ + ರಸ]

ಅಲಕ್ತರಸ (ನಾ). = ಅಲಕ್ತಕದ್ರವ: ಪಸುರ್ಮಣಿಯ ಸೋಪಾನಕ್ಕೆ ಪದತಳಮುಲಕ್ತರಸದಿನಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿ ಗಂದಂಗೊಳಿಸಿದ ಕೆಂಬರಲ ಸಿರಿಯಂ ನಿರವಿಸುತ್ತಿರಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೭ ವ). [ಅಲಕ್ತಕ + ರಸ]

ಅಲಕ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾಕ್ಯದೋಷ: ಅನರ್ಥಕ, ಶ್ರುತಿಕೋರ, ವ್ಯಾಹತಾರ್ಥ, ಅಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವಸಂಕೇತ, ಪ್ರಕೃತಾರ್ಥ, ಅಸಂಮತ, ಅಪಭಂದಸ್ಸು . . . ಯೆಂಬ ಯೆಂಟು ವಾಕ್ಯದೋಷಮಿಲ್ಲದೆ (ವಿನೀಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ಷ (ಗು). = ಅಲಕ್ಷ್ಯ ೧: ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಲಕ್ಷಿಸಲಾಯದೆ ಅಲಕ್ಷವ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಕಾಂಬುದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯವೇನು (ಮೋಳಮಾ. ೨೮೩-೫೪).

[ಸಂ. ಅಲಕ್ಷ್ಯ]

ಅಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬೀಳದ; ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉದಾಸೀನವಾಡು: ಅಡುಗೆಮನೆಯು ನಮ್ಮಿಂದ ಅಲಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹ ಸ್ಥಳವಲ್ಲ (ಅಡುಸಾ. ೧೧).

[ಅಲಕ್ಷ್ಯ + -ಇಸು]

ಅಲಕ್ಷಿ (ನಾ). ದಾರಿದ್ರ್ಯ; ಬಡತನ: ಮಾನವೇಂದ್ರನು ಮಡಿದೊಡಾತನನೂನ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಯಿತು (ಬಸಪು. ೬೧-೩೪).

[ಸಂ. ಅಲಕ್ಷ್ಮೀ]

ಅಲಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಾಣಲಾಗದ; ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ತಿಳಿಯಲಾಗದ (ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಾರದಿರುವುದು; ಉದಾಸೀನತೆ; ವಿಮನಸ್ಸುತೆ. [ಸಂ.]

ಅಲಗ (ನಾ). ಮೃದಂಗವಾದನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಮಧ್ಯೆ ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ: ಸಮಪಸ್ತ ಅರ್ಧಸಮಪಸ್ತ ಕರ್ತರಿ ಅರ್ಧಕರ್ತರಿ ವಿಷಮಕರ್ತರಿ ಅಲಗ ಬೊಟ್ಟಳಗ ಬೊಟ್ಟುಗಳಂ ನುಡಿಸುತ್ತ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦). [?]

ಅಲಗಂಬು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಣ: ಅಲಗಂಬಿಂಗಳ್ಳದ ಮನಮಲರಂಜಿಗಳ್ಳದಪ್ಪದಸಿಯಳೆ ಮಸೆದಿಪಲ ಗಂಬು ತನುವನಲ್ಲದಲರಂಜಿನ ತೇಜದೆ ಮನವನೇಂ ಭೇದಿ ಕುಮೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೨೫). [ಅಲಗು + ಅಂಬು]

ಅಲಗಣಸು (ನಾ). ೧. ಅಲಗಿನ ಸ್ಪರ್ಶ, —ವಿಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ: ಯೋಗಿಗಿತ್ತಿದ ಖಡುಗಧಾರೆ ವಿಯೋಗಿಗಿತ್ತಿದ ಸಬಳವಳಿಳಿ ವಿರಾಗಿಗಳ ಹೆಡತಲೆಯ ದಡಿ ನೈಷ್ಠಿಕರಿಗಲಗಣಸು ಅಗಮಿಕರೆಬಿಡಲ. . . ಎಸೆದುದು ಕುಸುಮಮಯ ಸಮಯ (ಕುವಾ. ೪-೫೬); ಅನಿಮಿಷರಿಗಲಗಣಸು ನಿನ್ನಾನದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಮಾಂದ್ಯವೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೧-೮); ಬಣಗು ಕಪಿ ಕೇಳಲಿವೊ ರಣಕಲಗಣಸಹನು ಹನುಮಂತನಾತನ ಕುಣಹವೇನಾಯ್ತೆಂಬುದನು ನೋಡಲಿದ ಕಪಿಭಟರ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೩೪). ೨. ಹೊಯ್ ಕಯ್; ಸಮಾನ: ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧೆ: ದುಗುಲದ ಮಜೆಯೊಳ್ ಜಲಜಲಿಸ ರತ್ನದೀಪಕ್ಕಲಗಣಸೆನುತಿರ್ಪದಧರಮರುಣಾಧರೆಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೭೪); ಜಲಜಲಿಸ ಭಾಜನಾಂಗಮಹೀಜಕ್ಕಲಗಣಸೆನೆ ಕೊಸಗೆಸೆದುದು

ಮೂರ್ಧನಾರ್ಧಕೃಲರ್ಧ ಮಿಸುಪ ಪೊಸತಲರ್ಧಲರಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೫೬); ಚರಿತ್ರದೊಳು ಗಂಗೆಗಲಗಣಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಿಸು] ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳರುಂಧ ತಿಗೆ ಸರಿ (ಹಚಕಾ. ೧-೪೪); ರತಿಗಲಗಣಿಸು ರಂಭೆಗೆ ಸರಿಮಿಗಿಲು ಭಾರತಿಗೆ ತೆಕ್ಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೩೭). ೩. ಅಧಿಕವಾಗುವುದು ; ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು.

ಅಲಗಣಿಸಾಗು = ಮಿಾರು ; ಸ್ಪರ್ಧಿಸು : “ಅಲಗಣಿಸಾದುದು-ಪ್ರತಿ ಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೬); “ಅಲಗಣಿಸಾದುದು ಮಿಕ್ಕು ದು ಗೆಲೆವೆಂದುದು” (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭). [ಅಲಗ್ನು + ಅಣಿಸು]

ಅಲಗಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯವಾಗು : “ಅಲಗಣಿಸಿತನಲ್ಪ ಸಹ್ಯಮೆಂದಜಿಗೆ” (ಭಾರನಿ. ೫೧). [?]

ಅಲಗರ್ಜಿ (ಗು). ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ಅಲಗರ್ಜಿ ನಿಶ್ರಾಣವಾದ ಎತ್ತಗಲಿಂದ ಹೊಲದ ಕೆಲಸವು ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೩).

[← ಮರಾ. ಅಲಗರಜೀ, ಅಲಗರದ, ಅಲಗರದೀ]

ಅಲಗರ್ಜಿತನ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದು ; ಉದಾಸೀನತೆ : ತಂದೆಯ ಅಲಗರ್ಜಿತನ ರಾಗಣ್ಣನನ್ನು ಕೊರೆಯಿತು (ಗೀಚುಗಿ. ೫೮).

[ಅಲಗರ್ಜಿ + -ತನ]

ಅಲಗರ್ಧ (ನಾ). ನೀರುಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಲಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗಿನಿಂದ ಇರಿ ; ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚು ; ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಹಾರ ಮಾಡು : ಉಕ್ಕಿದುವು ಕಂಬನಿಗಳಧರೋಷ್ಯಮದಿರತ ಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರುಪಿದವೊಲಾಯ್ತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೪); ಕಾರಮ್ಮನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಅನಂದರಾಯನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅಲಗಿಕ್ಕಿ ಹೊಡೆದಂತಾಯಿತು (ತೊಳಮು. ೫೨). [ಅಲಗ್ನು + ಇಕ್ಕು]

ಅಲಗಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಡಿಗಿ. ೫೧). [ಅಲಗಿನ? + ಗಿಡ]

ಅಲಗ್ನು ‘ಅಲುಗ್ನು’ ನೋ.

ಅಲಗ್ನು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ, ಚಾಕು, ಚೂರಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳ ಹರಿತವಾದ ಅಂಚು, —ಬಾಯಿ : ಕುಸುಮಕಾಮುಕನ ಪೊಡೆಗೆ ಪದವಡಿಸಿ ಕಾಸಿ ಕಂದಿಸಿದ ಸೆಲಗಿನಂಜಿನಲಗುಗಳಿವೆನಿಸಿ ಕಡು ಗಂದಿ ಸೂಸಿದ ಪಾಸಿದಳೆದಿಗಳಿಗಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬೩ ವ); ಎಲವೊ ಕಪಿ ಕೇಳಿ ಮಹಾಯುಧದಲಗಿಗಳಿಯದೆ ಸಮರದಲಿ ನೀನುಳಿದಿಯಾದರೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೫೨). ೨. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ : ಮಿಸುಗುವ ರವಿಬಿಂಬಂಗಳ ಮಸೆದಲಗುಗಳಂ ಪಳಂಚಿ ಮಿಂಚುವ ಕಾಂತಿಪ್ರಸರದೆ ನೀಲೋತ್ಪಳ ಕುಮುದಸಮಾಜಮನಿಳಿಸಿ ಪೊಳೆದುವಂಬರತಳದೊಳಾ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೪೬೬); ಮದನನಲಗಿನ ಮೊನೆದೋಜುಡನೊಡನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೧); ಅಲಗಿನ ತುಪ್ಪದ ಸವಿಗೆ ಲಣ್ಣೆಯಿಂದ ನಕ್ಕಿದಡೆ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ ನಾಲಗೆಯ ತಾಗಿ ಆ ಜೀವ ಹಲುಬುವ ತೆಜದಂತೆ (ಎಲೇಶ್ವ. ೨೦); ಮುನಿದು ಗಗನಕ್ಕಲಗನುಗಿದಡೆ ಗಗನವಳುಕುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೪೬); ಮುನಿಸು ನುತ್ತರದಲಗು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಿದುದು (ತೊರರಾ. ೧-೯-೨೮). ೩. ಬಾಣ; ಅಂಚು : ಹೊಗರಲಗ ತಲೆಗಿಂಬ ರಚಿಸೆನೆ ಪಾರ್ಥ ಕೈಕೊಂಡು ಬಿಗಿದ ಬಿಲುಗೊಂಡೆದ್ದು ಮಂಡಿಸಿ ಹೊಗರ ಕವಲಂಬೈದನೆಚ್ಚೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೨); ಅಲಗನೊಡಲೊಳು ತೊಳಸಿದಂತೆ ಬಳಲಿದನು ಭೂಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ಪರಿ. ೨೮೨); ಸವಗದೊಳೆಚ್ಚ ಕಣೆ ಬೆಚ್ಚಂತಾಗಲೊಡಂ ನಾಂಟದಲಗನಲಘುಭುಜಪ್ರತಾಪಂ ಎನಸುಂ ಬಗೆಯದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫-೪).

ಅಲಗಿನಂಬು = ಅಲಗಂಬು : ಕಣಗಲಿಯ ಕೋಲುಳಿಯಂಬು ಕವಲಂಬಲಗಿನಂಬೀಸಾಡಿದುವು ಪರಸ್ಪರ ಸಾಗರವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೪). ಅಲಗಿನ ಚಾವಡಿ = ಆಯುಧಾಗಾರ : ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಗುಡಿ, ಹಳೆಯ

ಮನೆ, ಜಾನಸಾಲೆ, ಮದ್ದಿನ ಮನೆ, ಅಲಗಿನ ಚಾವಡಿ... ನಾವು ಕಂಡು ಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೩-೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಗು ; ತೆಲು. ಅಲುಗು]

ಅಲಗುಗಣೆ (ನಾ). = ಅಲಗಂಬು : ಅಲಗುಗಣೆಗಲೊ ಮೇಘತರುವಿನ ತಳಿತ ತುದಿಗೊಂಬುಗಲೊ ಬೀಳುವ ತಲೆಗಲೋ ತತ್ಪಲ ಸಮೂಹವೊ ಚಿತ್ರವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೮). [ಅಲಗ್ನು + ಕಣೆ]

ಅಲಗುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗಿನಿಂದ ಹೊಡೆ ; ಆಯುಧದಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸು : ತೊಳಲದಡವಿಗಳಿಲ್ಲ ತೋಹಿಗೆ ಸಿಲುಕದಿಹ ಮೃಗವಿಲ್ಲ ಬೇಂಟೆ ಯೊಳಲಗುಗಾಣಿಸದಿದ ಮೃಗವಿಲ್ಲಿ ನಿತು ಪರಿಯಂತ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೩೯). [ಅಲಗ್ನು + ಕಾಣಿಸು]

ಅಲಗುಧಾರೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಂಚು, —ಬಾಯಿ. ೨. ಬಾಣಗಳ ಧಾರೆ, —ಮಳೆ : ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದ ಹಸುಳೆಯನು ರಿಪುಬಲದ ಮುಂದಿರಿಸಿಯಲಗುಧಾರೆಯ ಮೊನೆಗೆ ನುಕಿಯ ತಾನೆ ಕೊಲಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ಪರಿ. ೨೮೩). [ಅಲಗ್ನು + ಧಾರೆ]

ಅಲಗುಮುಱಿ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳ ಏಟನ್ನು ತಡೆಯಬಲ್ಲ ರಕ್ಷಾಕವಚ : ಅಲಗುಮುಱಿವುಳ್ಳವಂಗೆ ಶಸ್ತ್ರದ ಭಯವೇತಕ್ಕ (ಮದೇಮ್ಮ. ೧೩). [ಅಲಗ್ನು + ಮುಱಿ]

ಅಲಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸು : ಮಲ್ಲ ಗಾಸೆಯ ತೆಗೆದುಟ್ಟು ನಲಿದು ಭರದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಂಗಿಯ ತೊಟ್ಟು ಸಲ್ಲಿತ ಲಗುವಿಡಿದು ಕಲಿವೀರಭಟರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೫-೩೫). [ಅಲಗ್ನು + ವಿಡಿ]

ಅಲಗುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಮೈಕೈಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಷ್ಟು ಹರಿತವಾದ ಅಂಚುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ; ಗಲಕುಹುಲ್ಲು (†). [ಅಲಗ್ನು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಅಲಗೆ (ನಾ). ಅಲಗೆ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲು ; ಆ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ : ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಟಲ್ ಕೋಡಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆ ದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೨೨). [?]

ಅಲಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲಗೆಹುಲ್ಲನ್ನು ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟು : ದೇವರ ದೊರೆಯ ವಿದಗ್ಧ ಜನಾವಳಿಯುಮನಲಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಲೆ] ಗಟ್ಟಿ ಮಾಣುತ್ತಂ ನಾನಾ ವಿಧದೊಳೆ ಪೊಕ್ಕಾಡುವ ಡಾವರ ಡಾಕಿನಿಯ ಮನೆಯನಾಗಳ್ ಕಂಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೨-೧೯). [ಅಲಗೆ + ಕಟ್ಟು]

ಅಲಗೆವಾರ (ನಾ). ಅಲಗೆ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ, —ಚಾವಟಿ (?) : ಭೋರ್ಗರೆದುಲಿವ ಘಂಟೆಯುಮುರಗೆಜ್ಜೆಯುಮಂದಂಬಡೆಯ... ನವಿಲ ಕಂಠದ ಬಾಸಿಗಮುಮಲಗೆವಾರಮುಂ ಉರಚೆಲ್ಲಿಯುಂ ನೇವಣಮುಂ ಲೀಲೆವಡೆಯ... ವೃಷಬಲೀವರ್ಧಧ್ವಾನಮುಂ... ವಿಜೃಂಭಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ). [ಅಲಗೆ + ವಾರ?]

ಅಲಗೆಣು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ (?) : ರಣಕ್ಕೆ ಅಲಗೆಣಾದಲ್ಲಿ ಹಲುಬಿದರೆ ಬಿಡುವರೆ? ಭಕ್ತಿಗೊರೆಗಟ್ಟಿ ತಪ್ಪಿಹೆನೆಂದರೆ ಬಿಡುವರೆ (ಮೋಳಮಾ. ೪೯-೨೦೬). [ಅಲಗ್ನು + ಣು]

ಅಲಘು (ಗು). ೧. ಲಘುವಲ್ಲದ : ಕಲಿತ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲ ಸಫಲಗಳಿಂದವಲಘುಸಂಕಲ್ಪಸಿದ್ಧಿಸಿತಾತ್ಮಸಂತೋಷ (ನೆಂಕಾರಾ. ೨-೯-೪).

(ನಾ). ೨. ಹಗುರವಲ್ಲದ ವಸ್ತು ; ಮಹತ್ವವಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಲಘುತರ (ಗು). ತುಂಬ ತೂಕವಾದ ; ಮಹತ್ವರವಾದ ; ಮೇಲಾದ : ಜಲನಿಧಿಮುಂ ಮುಱಿಗೆವಂದ ಕುಲಪರ್ವತ ಸಂಕುಲಮಂ ರಕ್ಷಿಸಿ ತಳೆದತ್ತಲಘುತರ ಶ್ರೀಯನಸಮಗಂಭೀರತೆಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೩-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಲಘುಭುಜ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು; ದೀರ್ಘಬಾಹು.

೨. ತೋಳುಬಲವುಳ್ಳವನು: ಅಲಘುಭುಜನಾಗಿಯು... ಮೇರು ಕಠಿಣ ಭೋಗಾಧಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೩); ಅಲಘುಭುಜರೆನಿಸಿ ಖೇಚರ ಕುಲತಿಲಕರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೬೬). [ಅಲಘು + ಭುಜ]

ಅಲಘುಭುಜಬಲ (ಗು). ಮೇಲಾದ ತೋಳುಬಲವುಳ್ಳ; ತುಂಬ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ: ಅಲಘುಭುಜಬಲಕರ್ಣ ನುಡಿದನು ಕಾರನೇಂದ್ರಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧-೭). [ಅಲಘುಭುಜ + ಬಲ]

ಅಲಘುಸಾಹಸಿ (ನಾ). ಮೇಲಾದ ಸಾಹಸವುಳ್ಳವನು; ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಿ: ವಲಲ ಮೆ ಚ್ಚಿದೆ ನೈ ಮಹಾದೇವಲಘುಸಾಹಸಿ ತನ್ನ ದಿಡಿಸಿದೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೯೫).

[ಸಂ. ಅಲಘುಸಾಹಸಿನ್ (ಅಲಘು + ಸಾಹಸಿನ್)]

ಅಲಘುಚ್ಚಾರಣೆ (ನಾ). ಹ್ರಸ್ವವನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು: ಆಜನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಲಘುಚ್ಚಾರಣೆ ಯಥೇಷ್ಟಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೮). [ಅಲಘು + ಉಚ್ಚಾರಣೆ]

ಅಲಚು (ಕ್ರಿ). = ಅಲಸ್ಯು: ಶರಧಿಯೊಳಗಣ ವಸ್ತುಗಳನಲಚಿ ಜಾಲಿಸುವ ತೆರೆಯಂತೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೨೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ತುಳು. ಅಲಸು]

ಅಲತಗ್ಗಿ, ಅಲತಿಗಿ (ನಾ). ಅರಗು; ಅರಗಿನ ರಸ, — ಬಣ್ಣ; ಲಾಕ್ಷಾರಸ: ಆಡಿಯೊಡಲ್ಪಲತಗೆಯಂ ತುಡಲ್ಕಿ ತುಡುಗೆಯಂ... ಕುಡುವಮರಿ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧); ಈಕೆಯ ಪದ ದಲತಗೆ ಕೃಷ್ಣನಂಗದೊಳ್ ಪೊರೆಗುಂ ಬೇಟಿದ ಮುದ್ರೆಗಳಂತೆ (ಜಗವಿ. ೨೦-೧೦೮). ಅಲತಿಗೆ: ಉದಕದೊಳಲತೆ[ತಿ]ಗೆ ದಾಳಿಂಬದ ರಜಮೆಳ ಗಣುಕೆಯಣಲೆಯೆಂಬಿನನರೆದಂತದಜಿಂ ನಸ್ಯಮನೆಜಿಗೊರ್ಮೊದಲೊಳ್ ಮೂಗೊಡೆದು ಸುರಿವ ರಕ್ತಂ ಮಾಣ್ಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೮೦); ಅಲತಿಗೆ ಗಾಲ್ಗಲ ಕಂಚುಕಿಯೊರ್ವಳ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೯); ಎಡವಿಡದೆಡೆಯಾಡುವ ಸಿರಿವಡದಿಯಡಿಯಲತಿಗೆಯಣ್ಣುವಡೆದು (ಚಿಕವಂ. ೩೪-೧೫); ಅಲತಿಗೆಯನಾಂತ ನೊಸಲಿಂದೆ ಮುಂಡಾಡಬಹೆ (ರಾಘಜ. ೭-೫೦).

[< ಸಂ. ಅಲತಕ್]

ಅಲತಗ್ಗಿ (ನಾ). ಏಳುನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೊಮ್ಮಿ ದೇಶಾಭ್ಯಂತರೇ ಅಲತಗೆ ಸಪ್ತಶತಮಧ್ಯೇ ಕೊನ್ನಸೀ ನಾಮ ಗ್ರಾಮೋ ದತ್ತಃ (ಇಲ. XVI, ೨೪-೬೪; 1009) [?]

ಅಲತಗೆವಜ್ಜೆ (ನಾ). = ಅಲತಿಗೆಗಾಲ್: ನವಕೋಟಿ ತವಸಿಗಳಲತಗೆ ವಜ್ಜೆಗೆ ತವಕದಿಂದಾನೆಜಗುವೆನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೯).

[ಅಲತಗ್ಗಿ + ವಜ್ಜೆ]

ಅಲತಿಗೆ 'ಅಲತಗೆ' ನೋ.

ಅಲತಿಗೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದ ಪಾದ; ಅರಗು ಬಳಿದ ಕಾಲು: ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದಲತಿಗೆಗಾಲ್ಗಲ ಕಂಚುಕಿಯೊರ್ವಳ್ ಜಲ ಜೋಪಮ ಕರಯುಗಮಂ ಮುಗಿಯುತೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿದಳಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೯). [ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗ್ಗಿ) + ಕಾಲ್]

ಅಲತಿಗೆರಸ (ನಾ). ಅರಗಿನ ರಸ; ಲಾಕ್ಷಾರಸ: ಅಲತಿಗೆರಸದಲ್ಲಿ ಕಲಸುಗೊಳ್ಳಟ್ಟಿಗೊಳೊಲೆದುರಿ ನಿಮಿರ್ವ ಧೂಪಘಟಾ ಮಿಳಿಮಿಳಿಸುವ ಸಾಲುಗೈದಿಂದ ರಕ್ತಸವೊಳಲಂತೆ ಮೆಜಿದುದಾ ಸದನ (ಭರಣಿ. ೨೦-೧೩೧). [ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗ್ಗಿ) + ರಸ]

ಅಲತಿಗೆವೊನ್ (ನಾ). (?): ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಚರಿಸ ಕೇರಳಿಯರ ತಳಿರಡಿಯ ಲೆಪ್ಪದಲತಿಗೆವೊನ್ನಂ ಕೊರ್ವಿ ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಯೊಲಿನಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪-೧೪). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲತಿಗೆವೊನ್' ಎಂದಿದ್ದಿರಬಹುದೆ?

[ಅಲತಿಗೆ (< ಅಲತಗ್ಗಿ) + ವೊನ್?]

ಅಲತೆ (ನಾ). ಕುದಿಸಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಮಸಿ: ಅರಗು ಕುದಿಸಿದರೆ ಕೆಂಪುಮಸಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಲತೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಲತೆಯೊಳಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ತಿಕ್ಕಿದರೆ ಅಲತೆಯ ಮಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೪). [< ಸಂ. ಅಲಕ್]

ಅಲತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ನರಿ ಅಲತ್ತೂ ಪೊರ್ರುಳೊ[ಳ]ಜಿ ಪನ್ನಗರಾನ್ಯನೇಕ ಸಮರಮುಖ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೯, ೬೯-೧೫; ಸು. 788). [?]

ಅಲಪಟಿ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ(?).

[ಅಲೈ + ಪಟಿ (< ಪಾಡು)]

ಅಲಪಾಕು 'ಅಲ್ಪಾಕ' ನೋ.

ಅಲಪಾಟು (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಆಯಾಸ; ದಣಿವು: ಆದರೆ ಈಚೆಗೆ ಜೊಟ್ಟಿಯ 'ಅಲಪಾಟಿನಲ್ಲಿ' ಅವಳ ದೇಹ ಕ್ಷಯಿಸಿದ್ದು ದಿಂದಲೂ (ನನ್ನರ. ೫೪). [ಅಲೆ + ಪಾಟು (< ಪಾಡು)]

ಅಲಪ್ಪು 'ಅಲಂಪು' ನೋ.

ಅಲಪ್ಪು 'ಅಲೆಪು' ನೋ.

ಅಲಪುಗಾರ 'ಅಲಂಪುಗಾಟ' ನೋ.

ಅಲಬತ್ 'ಅಲ್ಪತ್' ನೋ.

ಅಲಬ್ಬು, ಅಲುಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಹುಲ್ಲಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕಳೆ: ಆ ಸಸಿಯ ಮುಟ್ಟುವ ಸರ್ಪವರ್ಣದ ಸದೆಯಂ ಕಳೆದು ಅಷ್ಟಾವರಣದ ಅಲಬಂ ಕಿತ್ತು ದಶವಾಯುವೆಂಬ ಕಸವಂ ತೆಗೆದು ಆ ಸಸಿ ಪಸರಿಸಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ಫಲಕ್ಕೆ ಬರಲಾಗಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೯೪); ತೀರದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಳೆವಸರು ಗರಿಕೆಯೂ ಅಲಬು ಅಂಚಡಿದೊಳೊ ಬೆಳೆದಿದ್ದುವು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೬೮). ಅಲುಬ್ಬು (?). [← ? ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಲಬ್ಬು 'ಅಲುಂಬು' ನೋ.

ಅಲಬುಂನಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಲಬುಂನ ಬೋಯಸ್ಯ ಕಾಶ್ಯಾ[ಶ್ಯ]ಪಗೋತ್ರ (ಇಲ. VII, ೧೮೭-೨೩; 668).

[ಅಲಬುಂನ + ಬೋಯ]

ಅಲಭ್ಯ (ಗು). ೧. ಸಿಕ್ಕದಂತಹ; ದುರ್ಲಭವಾದ: ತತ್ಪಾಲಭ್ಯ ವೆಂಬುದಂಗಳಿಸುತಮಿನಿಶಿತು ನೆನಪುಗಳಂಗಳಿಪ... ನುಡಿದಡೆಯಿಂದ (ಬಸವ. ೭-೧೦). ೨. ಅಪೂರ್ವವಾದ; ಅಪರೂಪವಾದ [ಸಂ.]

ಅಲಭ್ಯತರ (ಗು). ೧. ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಷ್ಟವಾದ; ತುಂಬ ದುರ್ಲಭವಾದ. ೨. ತುಂಬ ಅಪರೂಪವಾದ; ಬಹು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ: ಅಲಭ್ಯತರಮಾದ ತದಂಘ್ರಿಗಳನ್ನೆಮೇಲೆ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿದುವು (ಜಗವಿ. ೩-೪೨); ಏನಲಭ್ಯತರನೋ ನೆಲಲುಂ ಜಳ ಮುಂ ನಿರಾಘೋಷ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೮೦). [ಸಂ.]

ಅಲಭ್ಯಲಾಭ (ನಾ). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ ಲಾಭ; ದೊರೆಯಲಾರದ ಲಾಭ: ವ್ಯಾಪಾರಿಗೆ ಇಂದು ಅಲಭ್ಯಲಾಭವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಭೇಟಿ (ಉಕ): ಏನು ಅಲಭ್ಯಲಾಭ ನಿಮ್ಮದು (ರೂಢಿ). [ಅಲಭ್ಯ + ಲಾಭ]

ಅಲಮಾರು 'ಅಲ್ಮೈರ' ನೋ.

ಅಲರ್, ಅರಲ್, ಅರಲು, ಅರಳ್, ಅರಳು, ಅಲರು (ಕ್ರಿ). ವಿಕಾಸವಾಗು; ಅಗಲವಾಗು; ಬಿರಿ; ದೊಡ್ಡ ದಾಗು: ಮನ್ನಭರಿಖಿ ಜ್ಞಾಲಾಳಿ ತಳ್ಳೇಟಿ ಬೇಯದೆ ಕಾಯ್ದೊಡಿನ ಜೋಳದಂತಲದೊಡಾ ಕಂಪುಂ ಮನಸ್ತಾಪಮುಂ ಪುದಿದತ್ತಂಬರೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶುದ್ರಕ); ಅಲರ್ವರ್ಣಗಳ ನೋಟದ ಸುಲಲಿತತನು ಶಿಶುವ ಮೆಯ್ಯ ತೀಟದೆ ತನಗಗ್ಗಲಿಸಿದಲಂಪಂ ಕುಡೆ ಪೊಸತಲದಂಕುರಿಸಿದ ಕಲ್ಪಲತೆಯನೆ

ಪೋಲ್ಟಾ (ಆದಿಪು. ೭-೪೬); ಅಲರ್ಡ ತಾವರೆಗೆಣ್ಣಿಗಳಿಂ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೧-೫೮). ಅರಲ್_೧: ಜನುಗುವ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿಯೊಳರಲ್ಲಲರಿಂದಿ ವಜಿಂ ಬಸಂತರಾಜನ ಮನೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣೆನೆದು ತೋಜುಗುಮಲ್ಲಿಯ ನಂದನಾಳಿಗಳ (ಆದಿಪು. ೧-೬೫); ಪಿರಿದೆನಿಸ ಭಕ್ತಿಭರದಿಂದರಲ್ಲ ಸಿರಿ ನೆಲಸಿ ತೋರ್ಪ ಕಣ್ಣುಲರ್ಗಳ ನಟ್ಟಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭೨); ಕರ್ಣೋ ತ್ವಲಂ ಲೋಲಲೋಚನಚಂದ್ರಾತಪದಿಂದರಲ್ಲದೆನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೮೫). ಅರಲು_೧: 'ಅರಲು ಗೆಂಡ' ಪರಾ. ಅರಲ್_೧: ಏಜುಂಜವ್ವನಂ ಶಿವಪೂಜೆಗೆಂದರಳಲರ್ಡ ಪರಿಮಳದ ಮೊಗ್ಗಿಯಂತಿದಪುದು (ನಂಬರ. ೪-೪೨); ನಾಸಾಪುಟಮರಳೆ ಬೆಮರಾ ಚುಮ್ಮೆನುತ್ತಾಣ್ಣೆ (ದಶಕು. ೬-೭). ಅರಳ್_೧: ವಿಕಸಿತ ಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ . . . ಪರ್ವದಟವ್ಯಮದ್ಭುತಂ (ಪುಣ್ಯಾ ಸ್ತ. ೧-೯೪); ಅರಳಿದಬುಜದ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಮಂಜರಿಯ ಕುಸುಮದ (ಕುವ್ಯಾಪ. ೫-೭); ಅರಳಿತರಸನ ವದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಿರಿ ವಿಶಾಲದಲಿದರ್ಪನ ಮರೇಶ್ವರನು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೮); ಅರಳಿದರಳಿಂ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೨೧-೧೫). ಅಲರು_೧: ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ, ಕಾಯ್ಪಾಜೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಳರಲರುಂವಂತಾನುಂ . . . ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨); ದರಹಸಿತಮುಖ ವಲರಿ ನೋಡುತಿರೆ (ಬಸಪು. ೬-೨೭); ಆ ನುಡಿಯನಾಲಿಸುತ ಮಾಯಾ ಮಾನಿನಿಯ ಮೊಗವಲರಿ ಸಲೆ ಸುಮ್ಮಾನದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೨೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲರ್; ತುಳು. ಅರಲ್, ಅರಳ್, ಅಲರ್; ತೆಲು. ಅಲರು]

ಅಲರ್_೨, ಅರಲ್_೨, ಅರಲು_೨, ಅರಳ್_೨, ಅರಳ್_೨, ಅಲರು_೨ (ನಾ). ಹೂವು; ಪುಷ್ಪ: ಮೊಗಮೆಂಬುಬುಜದಲರಾ ಸಗೆಯೆಂಬ ವಿಕಾಸ ಮೊಪ್ಪುವದಜೋಳ್ ಸುಜಿಗುಂ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಣೆಂಬ ತುಂಬಿಗಳ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೫); ಅಲರಂ ನೋಯಿಸದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಿಗಳ ಬಂಡುಣ್ಣುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೧); ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ ನಾಡೆ ರಾಜಿಪ (ಭಾವಚಂ. ೪-೨೧). ಅರಲ್_೨: ತಂದತ್ತರಲ ಮಜಿಗಳಂ ಪುಷ್ಪಮೇಘಪ್ರತಾನಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧೮); ನಿಶ್ಚಯಮಾಗರಲ್ ನಭದೊಳ್ಳಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೫೨); ವಿರಹತಾಪದಲಿ ನೀಳ್ವರಲ ಪಾಸಿನಮೇಲೆ (ಸಾಂದಪು. ೧೫-೩). ಅರಲು_೨: ವರಲಿಂಗ ಶಿಖೆಯೊಳೊಂದರಲುಗುಂದಲು ರಾಜ್ಯವಿರದು (ಸಾಂಜೆ. ೩-೯೮). ಅರಳ್_೨: ಜಾದಿಯರಳಂ ಕೊಂಡು ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩-೨೭); ಸಂಪಗೆಯರಳ ಪರಿಮಳ ಪಥ್ಯವೇ ತುಂಬಿಗಳ ತಿಂತಿಣಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಪೋ. ೪-೪೩). ಅರಳ್_೨: ನನೆಮೊಗ್ಗು ಅರಳು ಮೊದಲಾದವ ರಲ್ಲಿಯ ಗಂಧವನಜುವುದು ಅಜಾರದಲ್ಲಿಯ ಜಂಗಮಲಿಂಗ (ಆದವ. ೧೨); ಅಳಿಯಿಲ್ಲದರಳುಗಳಿಲ್ಲಾ ವನದೊಳು (ಅಂಜಜ. ೩-೪೮). ಅಲರು_೨: ನಕ್ಷತ್ರ ಮುಡಿಯಲರುಗಳಂತೆ ತಡೆಯೆ ಮಹೇಶ್ವರ ಹಿಡಿದನು ವರತ್ತಿಶಾಲವನು (ಮೋಹತ. ೩೯-೩೮); ವಿಕಸಿತಮಾದ ತಾವರೆಯರಲಿ ನೊಳು (ಸಾಂದಕಾ. ೩-೭೭).

ಅಲರಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬೆಳೆಬೆಳೆದ ರಾಜೀವದಲರಲರ ತುಳಿತುಳಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೩೭). ಅಲರಾಗು = ಹೂಬಿಡು; ಪುಷ್ಪಿತವಾಗು: ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಕೈಸೋಂಕಿನ ಸವಿಗಂತಲರಾದುದು ಪ್ರಿಯಂಗು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೩೭). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲರಿ; ತೆಲು. ಅಲರು]

ಅಲರಂಬ, ಅರಲಂಬ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: "ಅಲರಂಬಂ ನನೆವಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಹನಿನಲ್ ಪೂವಿಲ್ಲ ಕಾವಂ" (ಕರ್ಣಾಪಿ. ೮); ಅಲರಂಬನಾನೆಯನಿಬೀ ತಂಗಾಳಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೫); ಅಲರಂಬನ ಕಂಡರೆ ತೋಜಿಸೆಂದು ವ್ಯಾಕುಲದಿಂದ ಹಲುವಿದ (೪೫) (ಮೋಹತ. ೯-೩೬). ಅರಲಂಬ; ಅರಲಂಬನಂಗಡಿ ರತಿಯ

ರಾಗದೋವರಿ ಪದಿರ ಪಾಳೆಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೬); ತಾವರೆಯ ನೂಲ್ದಿರುವಿಗಿನಿವಿಲ್ಲನರಲಂಬನು ಅರರೆ ಪೂಡುತ್ತೆ ಚೊಡ್ಡ (ಭಾವಚಂ. ೩-೮); ಅರಲಂಬನಟ್ಟುಳಿಯನಂಗನಾತಂಕ ರತಿವರನ ಹಾವಳಿ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೩-೨೮). [ಅಲರಂಬು + - ಅ]

ಅಲರಂಬವಗೆಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಅಲರಂಬವಗೆಯ . . . ಕಜೆಗೊರಲ ಪಣೆಗಣ್ಣು ಮಾದೇವ (ರಾಘವ. ೧೩-೭).

[ಅಲರಂಬ + ಪಗೆ + - ಅ]

ಅಲರಂಬು, ಅರಲಂಬು, ಅರಳಂಬು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಅಲರಂಬು ಕರ್ಬುವಿಲ್ ಕೋಮಲ ಸರಸಜನಾಳತಂತು ತಿರು ಮತ್ತಿನಜಾ ಬಲದಿನಗಲ್ಲರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕಮಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವನೆಂತುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೧); ಯೋಷಿಜ್ಜನಮಲರಂದಿನ ವೇಷಂಗೊಂಡಂತೆ ನೆಜೆದು ಪೂದುಡುಗೆಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೩); ನೀರ್ಗುಡಿನ ತಾಪಸನ ನಂದಲರಂದಿಗಿ ಗುಣಿಮಾಡಿ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೪೬); ಕಡೆಗಣ್ಣು ಕಾಂತಿ ಕಾವ ನಲರಂಬಂ ಕೆದಜೆ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ ವ). ಅರಲಂಬು: ಸ್ಮರನರ ಲಂಬು ಕೈಬರ್ದುಕಿ ಬರ್ಪವೊಲೊಯ್ಯನೆ ಬಂದು ನಿಂದ ಸುಂದರಿಯನೊ ಜಲ್ಲ ಸಿಂಹಬಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೪); ನಿನ್ನ ಬೆರಲ್ಲರಲಂಬಾಗದ ವಸ್ತು ನಿನ್ನ ನಾಭಿವಳಯಕ್ಕೆ ಪೂಗೊಳಂ ಪುಸಿ (ನಂಬರ. ೧೪-೧೭); ಚಿಣ್ಣ ನೀನಜಿಯದಾಡಿದೆ ಹೋಗಲವೊ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೆನ್ನರಲಂಬಿಗಳುಕಿ ಹೆಣ್ಣೊ ಡಲಾದ ಹಿಂಗಿದರೆ ಕೊಂದಪನೆಂದು ನನ್ನೊಳು ಸೇಜಸುವರಾರು (ಮೋಹತ. ೩೮-೧೦). ಅರಳಂಬು: ಅರಳಂಬುಗಳ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಮಿವು ನಾಡೆ ನಿಬ್ಬರ ಮಮರರಂ ಜಯಿಸಲೆಂದವಂ ಬಿಟ್ಟು ಶಂಬರಮಥನಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೧೩).

[ಅಲರ್_೨ + ಅಂಬು]

ಅಲರಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಆರಿಸು; ಪುಷ್ಪಾಪಚಯಮಾಡು: ಅಲರಾಯ್ ಪದದೊಳೆರಡನೆಯಲರ್ಗಂ ಕೈ ನೀಡಿ ಸೇಡೆವಡುವರ್ ಸತಿಯರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೫). [ಅಲರ್_೨ + ಅರ್ಯ_೧]

ಅಲರಿಕೆ 'ಅಲರ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಲರಿಚೆ, ಅರಲಿಚೆ (ನಾ). ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಪೊಟಲಿಚೆಂ, ಅಲರಿಚೆಂ, ಕರಹಡಿಚೆಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೭-೧೬೯ ಉದಾ); ಮುನ್ನಾಗ ಸಮನಳೆವಾಗಳಲರಿಚೆಂ ತೊಳೆದಿಟ್ಟು ಕುಂಕುಮದಣ್ಣೆ ನಿಂದಮೋ . . . ಎಂಬಂತೆ ಕೆಂಪು ಪೆಂಪುವತ್ತ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಿಂ (ಚಿವಂ. ೩೨-೧೨); ಅಲರಿಚೆಂ ಮುಗಿಲ್ಲೆರಂ ಮುಂತಪ್ಪ ಬಿಡುಗಣ್ಣುರುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧೯-೧೮); ಮುರಾರಿಯಂದಲರಿಚೆಂ ಕಾಲ್ಗುರ್ಚಿದಾ ಗಂಗಾಧಾರಂ ತನ್ನ ಶಿರಂಗಡೆಂಬ ಶಿವನಂ ನಾನಪ್ಪಿಣಿಂ ವಂದಿಪೆಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೧-೨). ಅರಲಿಚೆ: "ಅರಲಿಚೆ ನಾಲೊಗ ನುಡಿವಣ್ಣೆಜಿಯಂ . . . ಎನೆ ಧಾತ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೯). [ಅಲರ್_೨ + - ಇಚೆ]

ಅಲರಿಚು 'ಅಲರ್ಚು' ನೋ.

ಅಲರಿಸು, ಅರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ಮನೆಯೊಳಗಿದು ಪುರಸ್ತೀಜನಮುಮನಾತ್ಮಪ್ರಭಾವದಿಂದಲರಿಸಿದಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೬); ಹೃದ್ವಿಸಜವನಲರಿಸಿ . . . ಶಿರವ ತೂಗಿಸುವುದೇ ವಚನದ ರಚನೆ (ಮೋಹತ. ೧-೨೫); ನೃಪನಾಸ್ಯಶಶಿಂಬವಲರಿಸಿದುದು . . . ಜನದ ನೇತ್ರಕುಮುದವ (ಶ್ರೀಭುತಿ. ೫-೧೩). ಅರಳಿಸು: ಹೃದಯದ ಕಮಲವ ನರಳಿಸುವನೆ ಜಯ (ಜಯಕಾ. ೮-೨೨). [ಅಲರ್_೧ + - ಇಸು]

ಅಲರು_೧ 'ಅಲರ್_೧' ನೋ.

ಅಲರು_೨ 'ಅಲರ್_೨' ನೋ.

ಅಲರುಗಳೆ 'ಅಲರ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಅಲರುಗಳೆಯ 'ಅಲರ್ಗಣೆಯ' ನೋ.

ಅಲರುಗೋಲು 'ಅಲರ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಅಲರುಣೆ, ಅರಲುಣೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ಆ ಹಾ ರ ವಾ ಗಿ ಉಳ್ಳುದು; ತುಂಬಿ: "ಎಲ್ಲಿಯುಮಲರುಣೆಯುಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲವರಿಂ ಭ್ರಮರನುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೯); ಅಲರುಣೆಯನಳಿಯೆಂಬರು (ಚಿಬಪು. ೬-೪೪); ಸುಪುಷ್ಪಾರ್ಕುಟ ತಾನರೆಯಲರುಣೆಗಳ ಬಳಗದ ನೆರವಿನಂ ನಿಮಿದುರ್ (ಚಿವಂ. ೩೨-೮). ಅರಲುಣೆ: ಅರೆವಿರದರವಿಂದೋದರ ದೊಳಗೆಳೆಯರಲುಣೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೨).

[ಅಲರ್ಗ + ಉಣ್ + - ಇ. / ತುಳು. ಅರಲುಣೆ]

ಅಲರುಣೆಗಣ್ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕವ್ವಾದ ಕಣ್ಣು: ನಗೆಗಣ್ಣು ನಿಡುಗಣ್ಣು ಬಗನೆಗಂಗಳ ಶಿಶುಮಿಗಣ್ಣು ಲರುಣೆಗಣ್ಣು... ಬಗೆಗಾತಿಯ ರೈದಿದರು (ರಾಮಕಾ. ೭-೯೩). [ಅಲರುಣೆ + ಕಣ್]

ಅಲರುದೋರಣ 'ಅಲರ್ದೋರಣ' ನೋ.

ಅಲರುನಕ್ಕಿ 'ಅಲರ್ನಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅಲರುನಿಲ್ 'ಅಲರ್ನಿಲ್' ನೋ.

ಅಲರುನಿಲು 'ಅಲರ್ನಿಲ್' ನೋ.

ಅಲರುನಿಲುಗಾಟ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಕಾಮು: ಅಲರುನಿಲುಗಾಟನ ಸರಳ ಗಣಿಗಳವೊಲೆವೆಗಳಲರ್ಗು (ಬಸಪು. ೪-೨೬).

[ಅಲರುನಿಲು (< ಅಲರ್ನಿಲ್) + -ಗಾಟ (< -ಕಾಟ)]

ಅಲರುನಿಲ್ಲ 'ಅಲರ್ನಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಅಲರುಸರ (ನಾ). ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಕಾಮು (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅಲರು (< ಅಲರ್) + ಸರ]

ಅಲರೆಲೆ 'ಅರಳೆಲೆ' ನೋ.

ಅಲರೆಸಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನದಳ, — ಎಸಳು: ಕುಳಿವರ್ಗಲರಿಸಲ ಪಸೆಯ ಮೇರೊಟಗಿದರ್ (ಕಾದಂಪು. ೯೦೫); ಸೊಂಪಿಡುವ ಪಲತೆಪದಲರೆಸಲ ಪಸೆಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬ ವ).

[ಅಲರ್ + ಎಸಲ್]

ಅಲರೇಱಿ, ಅರಲೇಱಿ (ನಾ). ತುಂಬಿ; ದುಂಬಿ: "ಅಜಡಿ ಪಟಮೆ ಗಳಿನಲರೇಱಿ" (ಚತುನ. ೭೮). ಅರಲೇಱಿ (ಕ).

[ಅಲರ್ + ಏಱು + -ಇ]

ಅಲರೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹೂಬಿಡು; ಪುಷ್ಪಿತವಾಗು: ಅಲರೇಱಿದ ಸೊಂಪಿಡಿ ದಿನವಣ್ಣಳನೆಲ್ಲಗೆಡೆವಿಡಿದೇವುತ್ತುಮೊಪ್ಪುಗುಂ ಪನಸಕುಜಂ (ಉದ್ಯುಟ. ೯-೨೦); ಭರದಿಂದಲರೇಱಿದ ಮಾಕಂದಂ ಸರಸಫಲಂದೋಱುಪುರ್ ದೆನಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೨). [ಅಲರ್ + ಏಱು]

ಅಲರೊಡ್ಡಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಾಶಿ: ಮುಗುಳಲರೊಡ್ಡಿ ಕರಂ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡುದಂಬರತಲರೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೮).

[ಅಲರ್ + ಒಡ್ಡಿ (< ದೊಡ್ಡಿ?)]

ಅಲರೋಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಸಾಲು, — ರಾಶಿ: ತಳಿರ್ಗಗಳ ತೊಂಗ ಲಿಂದಮಲರೋಳಿಗಳಲ್ಲುಗುವಂತೆ (ಆದಿಪು. ೪-೫೯); ತಳಿರ ಮೇಗಣಲ ರೋಳಿಗಳೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯೫). [ಅಲರ್ + ಲಿಳಿ]

ಅಲರ್ಕ (ನಾ). ೧. ರೇಗಿದ ನಾಯಿ. ೨. ಹುಚ್ಚುನಾಯಿ. ೩. ಬಿಳಿ ಎಕ್ಕೆಯ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅಲರ್ಕ, ಅರಳ್ಕೆ, ಅರಳ್ಕೆ, ಅಲರಿಕೆ (ನಾ). ಅರಳುವಿಕೆ; ಬಿರಿಯು ವುದು; ವಿಕಾಸ: ಇಂದ್ರಾಣಿಯ ನಯನೋತ್ಪಳಕಂ ದ್ರುತಮಾನಂದ ವಾರ್ಧಿಗಂ ನೆಗಟ್ಟುಹಗ್ಗಂಪ್ರಸ ತನುರುಚಿ ಚಂಚಚ್ಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಡೆ ದಲರ್ಕೆಯಂ ಪರ್ಚುಗೆಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೯೩); ವನಜಕ್ಕೊಯ್ಯ ನಲರ್ಕೆಯಂ ಸಮನಿಸುತ್ತೋರಂತೆ ಮೆಯ್ಯರ್ಚಿ ತಣ್ಣನೆ ತೀಡುತ್ತೆನಸುಂ

ಪ್ರಭಾತಸಮಯ ಪೋದ್ಬೊತ್ತಶೀತಾನಿಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೨). ಅರಳ್ಕೆ: ಮೇಣದ ರಳ್ಕೆಯೊಳಾದ ರಾಗದಿಂ ಪುದಿದರುಣಾರವಿಂದಚಯಮೋ (ಕಾದಂಪು. ೪೧೪). ಅರಳ್ಕೆ: ಚಂದ್ರಮಂ ಪೊರೆಯೊಳಿರೆ ತಾನರೆ ಗರಳ್ಕೆಯೇಕೆ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೧೬). ಅಲರಿಕೆ: ಕಣ್ಣು ದಿಲರಿಕೆಯಿಂಪು ಕಳೆಯೆ ನಾಸಾನಿಲನ ಕಂಪು ಸುಳಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೧-೨).

[ಅಲರ್ + -ಕೆ]

ಅಲರ್ಕಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ವಿಕಾಸವು ಕಡಮೆಯಾಗು; ಸಂಕೋಚ ಗೊಳ್ಳು: ಹಳದಳನಿರ್ಧ ತಾರೆ ಕಳಿಗುಂದಿದ ಚಂದ್ರನಲರ್ಕಗುಂದಿದು ತ್ವಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೨). [ಅಲರ್ಕ + ಗುಂದು]

ಅಲರ್ಗಂಪು (ನಾ). ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ: ಪೊತ್ತಲರ್ಗಂಪಂ ನೆಗೆದುಪಿ ತಣ್ಣಲರದಿಸು ತೀಡುತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೧೬೫); ಪಾದರಿಯಲರ್ಗಂಪು ಪಡ್ಡಳಿಯ ಕಂಪು (ಗಿರಿಕ. ೨-೬೧); ಅಲರ್ಗಂಪಿಂಗೆಟಗಿದರ್ ತುಂದಿಗಳ ಬಂಬಲ್ಕಾರ್ಗುಗಿಲ್ಲವಾವಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ಪಚಯಂ ಪಿಕ್ಕಪ್ರಕರನಾದಂಮೇಘ ನಾದಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೩೯). [ಅಲರ್ಗ + ಕಂಪು]

ಅಲರ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಕಲಲೆಂದತಿ ಕಾತುಕದಿಂ ದಲರ್ಗಟ್ಟುವೆಂಬದೊಂದು ಸಾಹಸಮಂತಿಕೆ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೦೫).

[ಅಲರ್ಗ + ಕಟ್ಟು]

ಅಲರ್ಗಣ್ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಣ್ಣು: ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಣಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ಕಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಪೊಳೆವಲರ್ಗಣ್ ಜಾಮರಮನೆ ಲಳಿತ ಭ್ರೂಲತೆ ಪತಾಕೆಯೆನೆ (ಆದಿಪು. ೬-೮೧); ಅಲ ಗರ್ಣ್ಣಳಮರ್ದುರ್ಗಂ ತೊದಳ್ಳುಡಿಯ ತವಕಿಗಂ (ಬಸರ. ೧-೧೪೯); ಅಲರ್ಗಣ್ಣು ಬಂಬಟ್ಟಳಗುಗಳ ಸೂಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೦).

[ಅಲರ್ಗ + ಕಣ್]

ಅಲರ್ಗಣೆ, ಅಲರುಗಣೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಅಂಬು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ: ನೀಳಾಂಜನೆ ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲಿಂ ಮಸೆದ ಮದನನಲರ್ಗಣೆ ಬರ್ದುಕಿತ್ತೆನಿಸು ತ್ತೊಳಪೊಕ್ಕಳ್ ಭೋಂಕೆನೆ ನಿಖಿಳಜನಾಂತರಂಗಮಂ ರಂಗಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೯-೧೯); ಗಿರಿಜೆಗೆ ರೂಪೋತ್ಪನ್ನದೊಡನೆ ಮೇಷಿವ ದಶವರ್ಷವ ದಾಯ್ತುಲರ್ಗಣೆಗೆ ಕೂರ್ಪು ಕೂಡುವ ತೆಜದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨); ಅಂಗಜನಲರ್ಗಣೆಯಂತೆ ತಂಬೆಲರ ಬೆಡಂಗಿನಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೯).

ಅಲರುಗಣೆ: ಅಲರುಗಣೆಗಳ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಿನ... ಮನ್ಮಥರಾಜ ಸುಳಿದನು ರಾಮನಿರಿದನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೨೬). [ಅಲರ್ಗ + ಕಣೆ]

ಅಲರ್ಗಣೆಯ, ಅಲರುಗಣೆಯ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳ ವನು; ಕಾಮು: ನುಣ್ಣೊಡೆಯಂಬ ಪೊಂಬಾಟೆಯ ಬಾಟುಂಬ ಮಲರ್ಗಣೆಯನೆಂಬ ಸೂರ್ಕಾನೆಯಂ ತೊಲಗಲೀಯದೆ ನಿಲಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩). ಅಲರುಗಣೆಯ: ಅಲರುಗಣೆಯನ ಡೊಣೆಗಳಿಂ ದಗ್ಗಳಿಪ ಕಿಜುದೊಡೆಗಳೆಸುವು (ಬಸಪು. ೪-೧೮). [ಅಲರ್ಗಣೆ + -ಯ]

ಅಲರ್ಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ವಿಷ್ಣು: "ನೀರ್ವೂಪೊಕ್ಕುಳನಲರ್ಗಣ್ಣಂ ಹರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಚತುನ. ೭); ಅತ್ಯಕ್ಕ- ಅಲರ್ಗಣ್ಣಂ, ಬಟ್ಟದೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಲರ್ಗಣ್ + -ಯ]

ಅಲರ್ಗಣ್ಣಾರ್ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೋಲುವ ಎರಡು ಕಣ್ಣು ಗಳು: ಅಲಸಗಮನಮುಂಬುಜಕುಟ್ಟಲಕುಚವಲರ್ಗಣ್ಣಾರಮ್ಪತಾಧರ (ಜಯಕಾ. ೩-೧೮). [ಅಲರ್ಗಣ್ + ಪೊಣ್ಣಾರ್]

ಅಲರ್ಗಯ್ಯ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಆಯುಧ; ಪುಷ್ಪಬಾಣ: ಅಂಗೋ ಧ್ವನನೆಂಬ ಮಹಾ ಸಾಹಸಿಗಂಗೆಯೊಲಿದು ರತಿ ಬಾಸಟಿಮುಟ್ಟಲರ್ಗಯ್ಯಂ ಕುಡುವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೨೨). [ಅಲರ್ಗ + ಕಯ್ಯ]

ಅಲರ್ಗಳೆ (ಅ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ: ನಿಗಳಂಬೊಲ್ ತೊಡದಿದರ್ ಮೋ ಹ ನಿ ಗಳಂ ನಿವ್ಯಾಕುಳಂ ಪಿಂಗಿ ಮತ್ತಗಜೇಂದ್ರಂಬೊಲರ್ಗಳಂ ವನಮನಂದಾನಂದದಿಂ ಪೊಕ್ಕನಾವಗ ಮಾದಪ್ಪುಳುಕಳೆಯಿಂ... ಶ್ರೀಚಂದ್ರಭೂವಲ್ಲಭಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೪೨).

[< ಸಂ. ಅನರ್ಗಲಂ]

ಅಲರ್ಗಟ್ಟಿ, ಅರಳ್ಗಟ್ಟಿ (ಕ್ರಿ). ಹೊವನ್ನು ಸುರಿ; ಪುಷ್ಟವನ್ನು ಸೂಸು: ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು ಹೊತ್ತು ಮಾತ್ಸಕೆಯ ಪಾದಾಂಭೋರುಹ ಕಲರ್ಗಟ್ಟಿದು ಮುಂಬಾಗಿ ಕೈನೀಡಿ ಶರಣೆಂಬ ರೀತಿಯೊಳ್ ಪೊಂಬಾಳೆ ಬನದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೧). **ಅರಳ್ಗಟ್ಟಿ:** ತಾಪಸ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನಯ ವಂಶೋತ್ಪನ್ನ ಭೂಪಾಲಕರಿಗೆ ಕೂರ್ತು ರೂಪಾಂತ ನೆಂದರಳ್ಗಟ್ಟಿದ ರೀತಿಯೊಳಿಂದ್ರಗೋಪದ ಪುಳುವುದುರಿರುವು (ಮೋಹತ. ೪-೩೬). [ಅಲರ್ಗ್ + ಕಟ್ಟಿ]

ಅಲರ್ಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಕುಡಿ. ೨. ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ಸುಮನಶ್ಶಿಲೀಮುಖಾಕ್ರಾಂತಮಿದಲಗುಡಿ ದೇವ ತನ್ನೊಳುತ್ಕಳಿಕೆ ಕರಂ ನಿಮಿದರೆ ನಿಗನಿಜಮನಾಂತು ಮೆಚಿದಪುದು (ವರ್ಧಪು. ೪-೧೨); ಬಾಳಗುಡಿ ಪಿಕರುತಿ ಬಾಯ್ಕೀಳಿಕೆ ಮಾಂದಳಿರ ಕೆಂಪು ದೀವಿಗೆಯೆನೆ ... ಬಂದುದು ವಸಂತಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೨). [ಅಲರ್ಗ್ + ಕುಡಿ]

ಅಲರ್ಗೊಡು, ಅರಳ್ಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೂವಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರು. ೨. ಹೂವನ್ನು ಸೇರಿಸು, — ಬೆರಸು: ಅಕ್ಷತೆಯೊಳು ಕುಂಕುಮ ದಲಗೊಡಿ ತೋ ಭಾ ಕ್ಷತೆವಟ್ಟಿ ಲಿಟ್ಟಿ ಹಳು (ಮೋಹತ. ೨೧-೧೦). **ಅರಳ್ಗೊಡು:** ೧. ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳ್ಗೊಡಿ ಪಾಲ್ಪಳಿದಂದದಿ ಚೆಲ್ಲಿ ತು ಬೆಳುದಿಂಗಳಿಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೦೨). [ಅಲರ್ಗ್ + ಕೂಡು]

ಅಲರ್ಗೊಳೆ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು; ತುಂಬಿ: “ಅಲರ್ಗೊಳೆನ್ = ದುಂಬಿ” (ಧನಂಜ). ‘ಮರಗೊಳೆ’ ಪರಾ.

[ಅಲರ್ಗ್ + ಕೂಳ್ (< ಕೂಱಾ) + -ಅರ್]

ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ಅಲರ್ಗೊಂಚಲೆ ಕೇಸರಮೆಂದಿನಂ ಮನಂಗೊಳಿ ಮಧುಮಾಸ ಕೇಸರಿ (ಅಜಿತ. ೬-೨೩); ಪಾರಿಜಾತದೊಂದೆಸೆವಲರ್ಗೊಂಚಲಂ ಪಿಡಿದು ನಂದನದೊಳ್ ಬರು ತೊರ್ವೊಳೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೬೬); ಅಲರ್ಗೊಂಚಲೆಜಪುಂಚ ದುಂಬಿಗಳ ಶುಂಭದ್ಗಾನದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೮); ಎಸೆವಲರ್ಗೊಂಚಲಂ ತಳದ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೧). [ಅಲರ್ಗ್ + ಗೊಂಚಲ್]

ಅಲರ್ಗೊಂಡೆ (ನಾ). = ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್: ಎಳೆನೆಣ್ಣ ಪೊರ್ಕುಳಲ ಗೊಂಡೆಯಂತಿರೆ ಪೊಂಬೆಟ್ಟಿಂ... ಕಣ್ಣೊಳಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೩).

[ಅಲರ್ಗ್ + ಗೊಂಡೆ]

ಅಲರ್ಗೊಳೆ, ಅರಲ್ಗೊಳೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಕೊಳೆ: ಮಿನಾಧ್ವಜ ನುಪವನದೊಳ್ತಾನೆಸೆವಲರ್ಗೊಳದವೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೩೬); ಅಲ ಗೊಳದಮಕ್ಕಿರೆಯೆಡೆಯೊಳಗರಸಂಜೆಯ ಮಜ್ಜಿ... ರಾಜಿಸುವಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೨). **ಅರಲ್ಗೊಳೆ:** ನಲ್ಲಂಪುವೀಜಿ ಮೋಹಿಸುವ ಚಿಂಗಳಿಲೆಯರಲ್ಗೊಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೮). [ಅರಲ್ಗ್ + ಕೊಳ್]

ಅಲರ್ಗೋಲ್, ಅಲರುಗೋಲು, ಅಲರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಒಲುಮೆ ವಂಚಕರಲ್ಲಿ ದರಲ್ಲಿ ದರಂದಲರ್ಗೋಲಿಟ್ಟಂಗಳವನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೯೨); ಅಂಗಜನಾಗ ಕಿವಿನರೆಗೆ ತೆಗೆದು ತುಂಬೆಟ್ಟಲರ್ಗೋ ಲಂತರಂಗದೊಳ್ ನಾಂಟಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೨). **ಅಲರು ಗೋಲು** (ರಮಾ ಕಾಂ). **ಅಲರ್ಗೋಲು:** ಕಟ್ಟಾಯವಡೆದಿದರ್ ನಂಗಜನಲರ್ಗೋಲ ತೊಟ್ಟಿ ಮೋಹನ ಶಕ್ತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೮).

[ಅಲರ್ಗ್ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಲರ್ಗೋಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಟಬಾಣ; ಮನ್ಮಥ: ನೋಡಲವೊ ಕಾಲಭೈರವನ ಕೈಚಳಕನಂದಲರ್ಗೋಲನ ಮಗನನಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫-೩೬). [ಅಲರ್ಗೋಲ್ + -ಅರ್]

ಅಲರ್ಗೋಲು ‘ಅಲರ್ಗೋಲ್’ ನೋ.

5 **ಅಲರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ).** = ಅಲರಿಸು: ಅಲ್ಪಹಾಸಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸುತುಂ ವಿಲಾಸ ಮನಲರ್ಚಿಸುತುಂ... ಕಾಂತೆಯರಾದಮೊಪ್ಪಿದರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೬೯); ಹೆಂಗಳ ಮೊಗದಾವರೆ ದಿವ್ಯನಯನೋತ್ಪಲಂಗಳ ಮಿಗೆಯಲರ್ಚಿಸುವ ಮಂಗಳರವಿಶಶಿಬಿಂಬದೋಲ್ಪರಳೋಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದುವು ಕರ್ಣದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೩೬). [ಅಲರ್ಚು + -ಇಸು]

10 **ಅಲರ್ಚು, ಅರಲ್ಚು, ಅರಳ್ಚು, ಅಲರಿಚು (ಕ್ರಿ).** ೧. ಅರಳು ವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ವದನಸರಸಿಜಾಸವಸೇಕದೊಳೆ ವಕುಳಕುಜಂಗಳನಲರ್ಚಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೩೦ ವ); ವನಜದಳಂಗಳೊಳೊಂದೊಂದನೆ ಮುಗಿಯಿಸಿ ಕುಮುದವನದಳಂಗಳೊಳೊಂದೊಂದನೆ ಪಿಡಿದಲರ್ಚುತಿರ್ದಪುವೆನೆ ಪೂಗೊಳದೊಳಗೆ ಪೊಳೆದುವಿಂದುಕರಂಗಳಾ (ಕಾದಂಪು. ೪೨೦); ಸವಿನಯಂಗಳ ಮೇಟಿ ದಾಸೋಹವನಲರ್ಚುವ ಚೇಟಿ (ಬಸಪು. ೬-೧೦); ಶಿವೈಕಭಕ್ತಿಯನಲರ್ಚುವುದುಮಂ... ನಿತ್ಯವ್ರತ ಮೆನಿಸಿ ಪೂಣ್ಣ ಕೈಕೊಂಡು (ವೃಷವಿ. ೫-೩೮ ವ). ೨. ಚದುರಿಸು: ಹಿಮ ಮನಲರ್ಚಿ ತೀಡೆ ಪವನಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೫). **ಅರಲ್ಚು:** ೧. ಅನಿಮಿಷ ನಯನದ ನೋಬ್ಬುದುಮನಿಮಿಷಪತಿ ಲೀಲೆಯಿಂದರಲ್ಚಿದುದಾಗಳ್ ಜಿನ ಪತಿವಕ್ರೇಂದುಸಹಸ್ರನೇತ್ರಲೋಚನ ಸಹಸ್ರ ಕುವಲಯವನಮಂ (ಅಜಿತ. ೪-೧೫). **ಅರಳ್ಚು:** ೧. ತಡವೇನು ತಾ ವೀಳೆಯವನುತೆಡಗಯ್ಯನರಳಿ ಚುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೫-೪೫); ಅಲಿಗಳನರಳಿಚುತ ನಗೆಗಳ ಮಾಲೆಗಳ ತೆರಳಿಚುತ... ಎಂದನು ಹರಿ ಸುಪರ್ಣಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೫೪); ಕರುಣಾವನಧಿ ಕಂಗಳನರಳಿಚುತ ನಸುನಗೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೪-೪೦).

25 **ಅರಳ್ಚು:** ೧. ತವಕಮನರಳ್ಳುತುಂ ಮೆಚುವುಮಾದ್ಯೋ ಶುಕನಿಕರಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೩೮); ತನ್ನಯ ಬಂಧುಸಂತತಿಗಳೆಂಬ ಸರೋಜವನಂಗಳಂ ಪ್ರಮೋದೋನ್ಮತ್ತಿಯಿಂದರಲ್ಚಿ (ಬಾಧಪು. ೪-೩೬). **ಅಲರಿಚು:** ೧. ಸರಸಿ ಯೊಳು ಪದುಮಂಗಳೊಡನೆಯಲರಿಚುತ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩-೪೬).

[ಅಲರ್ಚು + -ಚು]

30 **ಅಲರ್ಜೊಂಪ (ನಾ).** = ಅಲರ್ಗೊಂಚಲ್: ರಾಂತಕ್ಕ ಕುಳಿಗಾಳಿ ... ಅಲರ್ಜೊಂಪಂ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ); ಸಂಪಗೆಯಲರ್ಜೊಂಪದ ಮುಂದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೨೦); ಬಲವರ್ಪಾಜಡಿ ಬಗ್ಗಿಸ ಕಳಕಂಠಂ ತೊಂಡು ಗೆಡೆವ ಗಿಳಿ ಪೂತೆಸಿದಿರ್ಪಲರ್ಜೊಂಪಂ ಕಾತೊಳಗುವ ಫಲಾಳತಳ್ಳಿರೆ ರಸಾಲಭೂರುಹಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೩೮). [ಅಲರ್ಗ್ + ಜೊಂಪ]

35 **ಅಲರ್ದಂಡೆ (ನಾ).** ಹೂವಿನ ಮಾಲಿಕೆ; ಹೂವಿನ ಸರ. ‘ಅಲರ್ದಂಡೆ ವಿಡಿ’ ಪರಾ. [ಅಲರ್ಗ್ + ದಂಡೆ]

ಅಲರ್ದಂಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಯಲರ್ದಂಡೆವಿಡಿಯೆ ಬಂದೆಜಗುವ ಜಿಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಗೆ ಬೆರ್ಚಿ ನಿಂದು ಸೊಲ್ಲಿಪ ಪೂಮಾಲೆಗಾರ್ತಿ (ಮೋಹತ. ೩-೧೬). [ಅಲರ್ದಂಡೆ + ವಿಡಿ]

40 **ಅಲರ್ದಟ್ಟಿ (ನಾ).** ಹೂವಿಡುವ ತಟ್ಟಿ; ಹೂವಿನ ತಟ್ಟಿ: ಗಂಗೋದಕ ಹೂಜೆ ಘನರತ್ನ ಕೀಲಿತ ಪಿಂಗಾಣಿಗಂದಲರ್ದಟ್ಟಿ ಹೊಂ ಗಾಳಾಂ ಜಿಯ ಹೊಳೆವ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯ ಹೆಂಗಳು ತಂದಿರಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೮).

[ಅಲರ್ಗ್ + ತಟ್ಟಿ]

45 **ಅಲರ್ದಳೆ (ಕ್ರಿ).** ಹೂವನ್ನು ವಡೆ, — ಹೊಂದು: ಬೆಳೆಯದ ಪೊಲಂ ಗಳಂ ಬೆಳ್ಳಾವರೆಗಳಲರ್ದಳೆಯದ ಕೊಳಂಗಳಂ... ಅಜಸಲಾಂಕಾಣೆನಾ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೪). [ಅಲರ್ಗ್ + ತಳ್ಳಿ]

ಅಲರ್ವಾಚೆ (ನಾ). ಅರಳಿದ ತಾವರೆ : ಪೊಳೆವ ಲೋಚನದ ಮುಱಿ
ಮಿನ ಮೊಗದಲರ್ವಾಚೆಯ ತಿವಳಿಗಳ ಕಿಜು ಧೆ ರೆಯ (ಜೈಮಿಭಾ.
೨೦-೬). [ಅಲರ್ವಾ + ತಾವರೆ]

ಅಲರ್ವಿಣಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಬಿಡಿಸು, —ಕೀಳು : ಪಟ್ಟದವೇಣಿ
ತಳಿತ ಸಂಸಗಿಯಲರ್ವಿಣಿಯ ಮತ್ತೊರ್ವ ನಗಿಮೊಗದವಳು ಕೇತಕಿಯ
ಗಂಡಿಸಿನಲರ್ ಪಗೆಯೆಂದು ತಿಪ್ಪಿದಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೪).

[ಅಲರ್ವಾ + ತಿಪ್ಪಿ]

ಅಲರ್ವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ತುಳಿ : ಹಿಮರುಚಿಕಾಂತ ತತ್ತ್ವೀಡಾ
ಕುಳಿಗೆ ಕುಂಕುಮದಲರ್ವಳಿದೊಡೆಗಲಸಿ ರಮಣಿಯರ್ ತಳಿರಡಿದಳೆದರ್
ಲತೆಯಂತೆ ರಮಣಿಯವಾಯ್ತು ಕೆನ್ನೀರು (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೭).

[ಅಲರ್ವಾ + ತುಳಿ (< ತುಪ್ಪಿ)]

ಅಲರ್ವಾಚುಗಲ್, ಅರಲ್ವಾಚುಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗುಂಪು,
—ಸಮೂಹ : ನೆಪಿಯಲರ್ವಾಚುಗಲ್ ಹದಲರ್ವಾಚುಗಲನಲೆದೊಗೆ
ದುವು... ಬಂಬಲ್ವೆರೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೭); ಬಂಡನುಗುಟ್ಟಲರ್ವಾ
ಚುಗಲಿಂ (ಕಾದಂ. ೨೬೬). ಅರಲ್ವಾಚುಗಲ್ : ಕಣ್ಣಂ ಬಿಡುವಂ
ತಿರ್ಪವರಲ್ವರಲ್ವಾಚುಗಲಿಂ... ಅಂಘ್ರಪವ್ರಾತಮುಂ (ಅರ್ಧ ನೆ. ೨-೬೭). [ಅಲರ್ವಾ + ತುಪ್ಪಿ]

ಅಲರ್ವಾಂಗಲ್, ಅರಲ್ವಾಂಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು,
—ಕುಚ್ಚು : ಮಿಳಿವೆಳವಳ್ಳಿ ಬಾಲಮಲದೊಂಗಲ್ ಕೇಸರಮೆಂಬಿನಂ
ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧು ಮಾ ಸ ಕೇ ಸ ರಿ (ಅಜಿತ. ೬-೨೩); ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ
ದೊಂಗಲಂ ಮಹೇಶ್ವರಿ ತಿಪ್ಪಿದಳಾ (ಗಿರಕ. ೫-೬೩); ಮಿಸುಪದುಗುಲ
ದೊಳ್ಳುಡೆ ಪಿರಿದುಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತಲರ್ವಾಂಗಲ್
ಕಲ್ಪಲತೆಗೆ ಸೊಗಯಿಸ ತೆಪಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೦೭). ಅರಲ್ವಾಂಗಲ್ :
ಅರಲ್ವಾಂಗಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಅಲರ್ವಾಂಗಲ್] ನಿಪ್ಪಿದಳಿರೊಳಗೆ ಜನುಂಗುವ
ಪೆಣ್ಣುಂದಿಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೫೦). [ಅಲರ್ವಾ + ತೊಂಗಲ್]

ಅಲರ್ವಾಂಚೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು : ಕೈಗೆ ನಿಲ್ಲದಲರ್ವಾಂ
ಬೆಗಳ್ ಕೈಪಡುವಂತೆ ನಿಡುಗೊಂಬುಗಳಂ ಬಾಗಿಸಿ (ಚಿವಂ. ೧೦೩-೧೭);
ನಿಜಮುಡಿಗಲಂಕರಿಸಿದ ಪರಿಮಳದ್ರಲರ್ವಾಂಚೆಯಂ (ನಂದಿ ಮಾ.
೨೨-೩೫). [ಅಲರ್ವಾ + ತೊಂಚೆ]

ಅಲರ್ವಾಂಟೆ, ಅರಲ್ವಾಂಟೆ, ಅಲರ್ವಾಂಟೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ
ತೋಟ : ಮದಮಧುಪಾಳಿ ಸುತ್ತದಲರ್ವಾಂಟೆ... ಇಲ್ಲ (ಎಕ. XI,
ದಾವಣ. ೩೫-೪೦; 1160); ರಾಂತಕ್ಕೆ - ಅಲರ್ವಾಂಟೆಂ, ಬಿದಿದಳಟ್ಟ
(ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). ಅರಲ್ವಾಂಟೆ : ಲತೆಯಿಂ ಕಲ್ಪಕುಜಂ
ಮದಾಳಿಯಿನರಲ್ವಾಂಟೆಂ... ಮೇಪಿವಪೋಲ್ ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರೀಸ್ವೇಹದಿಂ
ಸತತಂ ರಂಜಿಸುವಂ ನಿತಂಬವತಿಯಿಂ ತದ್ವ್ಯಭುಜಂ (ದಶಕು. ೧೨-೧೬೫).

ಅಲರ್ವಾಂಟೆ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಸಬನಂಗಳಲರ್ವಾಂಟೆಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ.
೩-೩೩); ಅಲರ್ವಾಂಟೆ ವ ಪೊಕ್ಕು ಕೊಯ್ಲರಾಯತನೇತ್ರೆಯರು
ಪುಷ್ಪಜಯವ (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೨). [ಅಲರ್ವಾ + ತೋಂಟೆ]

ಅಲರ್ವಾಂಟೆ 'ಅಲರ್ವಾಂಟೆ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಾಂರಣ, ಅಲರುದೋರಣ (ನಾ). ಹೂವಿನ ತೋರಣ :
ಅಲರ್ವಾಂರಣಂ, ಅಲರ್ವಾಂಟೆಂ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). ಅಲರು
ದೋರಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಲರ್ವಾ + ತೋರಣ]

ಅಲರ್ವಾಂಚೆಯ 'ಅಲರ್ವಾಂಚೆಯ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಾಂಚೆ 'ಅಲರ್ವಾಂಚೆ' ನೋ.

ಅಲರ್ವಾಂಚೆ, ಅರಲ್ವಾಂಚೆ, ಅರಲ್ವಾಂಚೆ, ಅರಲ್ವಾಂಚೆ, ಅಲರ್ವಾಂಚೆ,
ಅಲರ್ವಾಂಚೆ, ಅಲರ್ವಾಂಚೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವರ್ಷ :

ಸುರತರುನಂದನಗಳಿನಲರ್ವಾಂಚೆ ಬಂದೆಜಿಗಿತ್ತು (ಅದಿಪು. ೨-೬೫).
ಅರಲ್ವಾಂಚೆ : ಅಗಳ್ ಬಾನತ್ತಣನರಲ್ವಾಂಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅರಲ್ವಾಂಚೆ] ಸುರಿದತ್ತು
ರಾಮನ ಸಿರದೊಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೩೭-೨೦). ಅರಲ್ವಾಂಚೆ : ತ್ರಿವಶರರಲ್ವಾಂಚೆ
ಗಜಿದು ನೋಡಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೦-೩೨). ಅರಲ್ವಾಂಚೆ : 'ಅರಲ್ವಾಂಚೆ'
ಶಬ್ದದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಅಲರ್ವಾಂಚೆ : ಛಾಯಾಪ್ರತಿ
ಮೆಗೆ ನೃಪಗಾದಿಜನಬಿಂಬಕೊಯ್ಯಾರದಲರ್ವಾಂಚೆಯಾಯ್ತು (ಭರಣಿ.
೧೩-೪೪). ಅಲರ್ವಾಂಚೆ : ಎಜಿಗಿತು ಮಂದದ್ರಾಪದಲರ್ವಾಂಚೆ ತಣ್ಣನೆ
ನಜುಘಾಳಿ ಬೀಸಿತಂಬರವಾ (ವರ್ಧ ಸಾಂ. ೪-೫೪); ಕಮ್ಮನಲರ್ವಾಂಚೆ
ಭೋಂಕನೆಜಿಗಿದುದು (ಸಾಂದಪು. ೧೨-೯೬). ಅಲರ್ವಾಂಚೆ : ಮುಕ್ಕೊಡೆ
ಯೊಪ್ಪಿದತೋಕೆ ಭಾಷೆಯಲರ್ವಾಂಚೆ... ಮೃಗಾಧಿಪತೀಶಂ ಎನೆಯೆ
(ನೇಮಿಪು. ೧೪-೧೪೩); ತನೂದರಿಯರಲಂಸಿಂ ತುಳುಕೆ ಕೃಷ್ಣನಮೇಲೆ
ಪೊದಟ್ಟುದುಂ ಕಪ್ಪುರವಡೆಯಂತಿರಾಲಿನಲರ್ವಾಂಚೆಯಂತಿರಲರ್ವಾಂಚೆ ಯಂತಿ
ರೆತ್ತಲುಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೯೪). [ಅಲರ್ವಾ + ಮುಚೆ]

ಅಲರ್ವಾಂಚೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲಿಕೆ; ಪುಷ್ಪಹಾರ : ಪೊಳೆವ
ಪರ್ಜೆಯಲರ್ವಾಂಚೆ ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದ ಹೊನ್ನಂಡೆಗಾತಿಯರು
ಬೆಂಗೆಡೆಯ ಸಾರಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೧). [ಅಲರ್ವಾ + ಮಾಲೆ]

ಅಲರ್ವಾಂಚೆ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು ಮುಡಿದುಕೊ. [ಅಲರ್ವಾ + ಮುಡಿ]
ಅಲರ್ವಾಂಚೆ, ಅರಲ್ವಾಂಚೆ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಮುಡಿದ ತುರುಬು;
ಹೂವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಮುಡಿ : ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ವಾಂಚೆಯ ತನಿಗಂಪ
ನೆರವಿ ನೆರವಿಗೆ ತಂದೆಲಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪರಪುತಿರ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ.
೬-೧೨). ಅರಲ್ವಾಂಚೆ : ಸುಯ್ಯಗಂಪರಲ್ವಾಂಚೆಯಗಂಪು ಮೈಗಂಪೊಂದ
ನೊಂದೊದಗಿ ತಂಗಾಳಿಯಂ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೫೦).

[ಅಲರ್ವಾ + ಮುಡಿ]

ಅಲರ್ವಾಂಚೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ : ಅಲರ್ವಾಂಚೆನುಂಡು
ಸೊಕ್ಕಿ ಮೊರೆವ ಮೊರೆಪದಿಂ ತುಂಬಿಗಳುಂ ಪಲ್ಪುಗುಟ್ಟದಪುನೆಂಬಂ
ತೆಯುಂ (ಕಾದಂ. ೨೧೯); ಅಲರ್ವಾಂಚೆಂದಾದ ಬಂಬಲ್ವಾಂಚೆಗಳ
ನಲವಿಂ ದಾಂಟಿ ಪೊಪನ್ನೆಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩); ಅಲರ್ವಾಂಚೆನುಂಡು
ರೋಂಕರಿಸುವ ಮುಱುದುಂಬಿ (ರೇನಣ. ೩೧-೪೩).

[ಅಲರ್ವಾ + ಬಂಡು]

ಅಲರ್ವಾಂಚೆ, ಅರಲ್ವಾಂಚೆ, ಅಲರುವಾಂಚೆ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು
ಕುಡಿದು ಜೀವಿಸುವ ಹಕ್ಕಿ; ತುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ : "ಅಲರ್ವಾಂಚೆ =
ತುಂಬಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಲರ್ವಾಂಚೆಯೆಂದು ಭೃಂಗದೊಳ್"
(ಕರ್ಣಾ. ೧೦); ನಜುಸುಯ್ಯಲರ್ವಾಂಚೆ ಜನುಂಗುತಿರ್ಪಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ.
೩೪೨); ಅಲರ್ವಾಂಚೆಗಳಂತೆ ನೀಲಾಳಕವಿದರ್ಪದವಳ ಮಸ್ತಕದಿ
(ಮೋಹತ. ೨೩-೨೪); ಅಲರ್ವಾಂಚೆಗಳ್ ಬಂಡನುಂಡುಂ ಬಾಯಾಪಿ
ಬಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೬). ೨. ಕೋಗಿಲೆ : "ಅಲರ್ವಾಂಚೆಯೆನೆ
ಪೆಸರಕ್ಕು ಭ್ರಮರ ಕೋಗಿಲೆಗಳಿಗೆ" (ಕಶರ. ೭). ಅರಲ್ವಾಂಚೆ : ೨. "ಅರ
ಲ್ವಾಂಚೆ = ಕೋಕಿಲೆ? ಭ್ರಮರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಅಲರುವಾಂಚೆ : ೧. ಅಂಜನ
ದಲರುವಾಂಚೆಯ ಬಣ್ಣಮೆನೆ ತೋರ್ಪ ಕಂಜಲೋಚನನ (ವರ್ಧ ಸಾಂ.
೪-೨). [ಅಲರ್ವಾ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಲರ್ವಾಂಚೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಒಡನೆ; ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ
ತೋಡಿಗೆ : ಅಲರ್ವಾಂಚೆಂ ಪಚ್ಚಮುಂ ಪೊಚ್ಚಮುಮನಿಸದ ಮೆಯ್ಯತ್ತೊ
ಡಂಬಟ್ಟು ತನ್ನೊಳ್ ನೀಲಿ ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೫); ಮಗಮಗಿಪಲರ್ವಾಂಚೆದ
ಪಡಲಿಗೆಗಳನೊಟ್ಟಿಸಿದವಚ್ಚುತನ ಮುಂದೆ ಮಾಲಾಕಾರಂ (ಜಗವಿ.
೬-೧೬); ಗೌರೀವಲ್ಲಭಂಗೆ ಪೂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟಲರ್ವಾಂಚೆಗಳಂ ಮಾಡಿ
ದೇವಿಯರ್ಗಿತ್ತು (ವೀರವಿ. ೩-೫೭ ವ). [ಅಲರ್ವಾ + ಪಚ್ಚು]

ಅಲರ್ವಡಿಗ, ಅರಲ್ವಡಿಗ (ನಾ). ಹೂವಾಡಿಗ: “ಪೂವಡಿಗನುನ್ನತದ ಪೂವಳನಲರ್ವಡಿಗನಾತನೆಂದೆನ್ನಲಾ ಪುಲ್ಲವಡಕಾರಂಗಿ ಪೆಸರು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೮). **ಅರಲ್ವಡಿಗ:** ಅರಲ್ವಡಿಗರ ನವಮಡಿಗಾಜರ ಹೂನ್ನ ಹರದರಂಗಡಿಯುಪುರ್ವಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೬೮). [ಅಲರ್ವ್ + -ವಡಿಗ]
ಅಲರ್ವಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವು ಬಿಡು; ಹೂವನ್ನು ಪಡೆ: ಕುಡುಗೊಂಡು ಪುರ್ವನೊಳಲರ್ವಡೆದು ವದನದೊಳೆ ಕೋಪಲತೆ ಭೂಭುಜನಾ (ವೈಷವ. ೧೨-೪೩). [ಅಲರ್ವ್ + ಪಡೆ]
ಅಲರ್ವಸೆ, ಅರಲ್ವಸೆ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಹಸೆಮಣೆ; ಪುಷ್ಪಪೀಠ: ಆಮಂಟಪದೊಳಲರ್ವಸೆಯೊಳ್ ಪಸದನಂಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿದುರ್ವ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೪ ವ). ೨. ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ: ಎಸೆವಲರ್ವಸೆಯಿಂ ಕಾಂತೆಯಿಂ ತಾನುಮೆಪ್ಪಿಲ್ (ಕಾದಂ. ೨೩೪); ಅಲರ್ವಸೆಯೊತ್ತೆ ಪತ್ತಿದೆಸಳೆಂದೆಸೆ ವಂಗದ ಗಂದೆ ಗಂಧಶೀತಲಜಲಬಿಂದುಗಳ್... ಉತ್ಪಲವಲಯಂಗಳೇಂ ನೆಜೆಯ ಪೇಟ್ಟವೊ ತಚ್ಚಿಶೋಪಚಾರಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೫೮).
ಅರಲ್ವಸೆ: ೨. ಮಿಸುನುಮಂಚದರಲ್ವಸೆ ಕೀರಶಾರಿಕಾವ್ರಾತ ಕಳಸ್ಸನಾ ದಿಗಳಿನೊಪ್ಪುಗುಮಂತದು ವೈಷ್ಣವಾಗ್ರಣೀ (ದಿವ್ಯಜ. ೬-೪೧).
 [ಅಲರ್ವ್ + ಪಸೆ]

ಅಲರ್ವಳಿ ‘ಅಲರ್ವಳಿ’ ನೋ.

ಅಲರ್ವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಳ್ಳಿ; ಪುಷ್ಪಲತೆ: ನಿರ್ಮಲ ಪುಳಿನ ತಳದಿಂ ತೊಡರ್ವಡರ್ವರ್ವಳ್ಳಿಗಳ ಮಂಟಪಂಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೪೫). [ಅಲರ್ವ್ + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಲರ್ವಳಿ ‘ಅಲರ್ವಳಿ’ ನೋ.

ಅಲರ್ವಾಸು, ಅರಲ್ವಾಸು, ಅರಳುವಾಸು, ಅರಳ್ವಾಸು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ; ಪುಷ್ಪಶಯ್ಯೆ: ಆಗರುನ ಮೆಚ್ಚು ಪಚ್ಚೆ ಸಿರಿಕಂಡ ದೊಳಗ್ಗಲಿಸಿತ್ತು ಸೂದುಶಯ್ಯೆಗಳ ಬಿಯಕ್ಕೆ ಜೊಂಪದಲರ್ವಾಸುಗಳೊಳ್ ನೆಲಿಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೦); ತನುಮಧ್ಯೆಯರಲರ್ವಾಸಿನ ನನೆವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪಾಸಿದರ್ ತನುತನುವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೩೩); ಮುಜೆದೊಳಗಿದ ಲರ್ವಾಸಿನೊಳಾಯಣವಕ್ಕಿನೊಲೆಯ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಗಲ್ಲಿನಿಯನ ಬಯಸಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೬). **ಅರಲ್ವಾಸು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅರಳುವಾಸು:** ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳುವಾಸಿನ ಮಂಚೆ ಕರಪಲ್ಲವನನು ಪಿಡಿದೆಡೆದು ನಿಲ್ಲದೆ ಕೆಡಹಿ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೮೬). **ಅರಳ್ವಾಸು** (ಕಲ್ಪದ್ರು).
 [ಅಲರ್ವ್ + ಪಾಸು]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಞಣ, ಅಲರ್ವಿಜ್ಞಳ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೀಸಣಿಗೆ; ಹೂವಿನ ಬೀಸಣಿಗೆ: ಅಲರ್ವಿಜ್ಞಣದ ತಣ್ಣಲರ ಸುಳಿವನೊದವಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೨). **ಅಲರ್ವಿಜ್ಞಳ:** ತಿಳಿನೀರ ನಂಗದಮೇಲೆ ತಳಿವುತ ತಳಿರಲರ್ವಿಜ್ಞಳದಿಂ ಬೀಸಿಕೊಳುತ ವಿರಹದೊಳ ಗಿರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪-೧೩). [ಅಲರ್ವ್ + ಬಿಜ್ಞಣ]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಞಣಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲರ್ವಿಜ್ಞಣ: ತಳಿರ್ವಾಸಿಕೆಯೊಳು ಮಲ ಗಿವ ಪನ್ನೀರ್ಗಳ ತಳಿದಲರ್ವಿಜ್ಞಣಿಗೆಯಲಿ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ಬೀಸಿಕೊಳುತಲಿ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೪-೬೫). [ಅಲರ್ವ್ + ಬಿಜ್ಞಣಿಗೆ]

ಅಲರ್ವಿಜ್ಞಳ ‘ಅಲರ್ವಿಜ್ಞಣ’ ನೋ.

ಅಲರ್ವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವನ್ನು (ಕೈಯಲ್ಲಿ) ಹಿಡಿ: ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ್ವಿಡಿದು ಕೆಂಜಾದಿಯಂದೀವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೮). [ಅಲರ್ವ್ + ಪಿಡಿ]

ಅಲರ್ವಿಲ್, ಅರಲ್ವಿಲ್ಲು, ಅಲರುವಿಲ್, ಅಲರುವಿಲು (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲು: ನೃಪಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು ತನ್ನಲರ್ವಿಲ್ಲಂ ನಿಜರಾಜಚಿಹ್ನೆಸಹಿತಂ... ಮನ್ಮಥನೃಪಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೩೦); ಓವೊ ನಿಟಲಾಗ್ನಿಯಿಂದಂ ಬೇವುದನಾನೆತ್ತ

ಬಲ್ಲೆನಲರ್ವಿಲ್ಲರಸಾ (ಗಿರಿಕ. ೮-೬೧); ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ ಜೇವೊಡೆಯ ರವ ವೆಂದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೩೯ ವ). **ಅರಲ್ವಿಲ್ಲು** (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಅಲರುವಿಲ್:** ಅಲರುವಿಲ್ಲುಪ್ಪಬಾಣಗಳತಿ ಮೃದುಮದಕಳುಕರು ಜನರೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೫-೬೪). **ಅಲರುವಿಲು:** ‘ಅಲರುವಿಲುಗಾಱ’ ಪರಾ.

[ಅಲರ್ವ್ + ಬಿಲ್]

ಅಲರ್ವಿಲ್ಲ, ಅಲರುವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: “ಅಲರ್ವಿಲ್ಲಂ... ಸ್ಮರಾರ್ಥದೊಳೆ” (ಕರ್ಣಾಣಿ. ೮); “ಅಲರ್ವಿಲ್ಲನೆಂದು ಕಾಮಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೮); ಅಲರ್ವಿಲ್ಲನ ಶೋಭನ ಶಂಖದಂತಿದರ್ ಗಳಮೆಸೆದು ಲಲಿತಾಂಗಿಯ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦-೫೬). **ಅಲರುವಿಲ್ಲ** (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಲರ್ವಿಲ್ಲಬಲ್ಲಹ = ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದವನು; ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಶಿವಾಲಯಕ್ಕೆ ನಡೆತಂದು ಕಂಡಳಲರ್ವಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಹನ ಕಡುಚೆಲ್ಲ ಮುಜೆಗೆಯ್ ನಂಬ್ಯಣ್ಣನ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೩-೩೧).

[ಅಲರ್ವಿಲ್ + -ಅ]

ಅಲರ್ವಡಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಧೂಳಿ; ಪುಷ್ಪಪರಾಗ: “ಅಲರ್ವಡಿಯ ಪರಾಗ” (ಕವಿಕಂ. ೯೮); ಸುರಗಿ ಸಂಪಗೆ ಸುರಹೊನ್ನೆಗಳಲರ್ವಡಿವರೆಸಿ ನಲವಿನಿಂದ ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ಪೊನಲಲ್ಲಿ ಕುಂಕುಮರಸದಿರವಿನಂತಿ ಹುದು ನೋಳ್ವರಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೨೫); ಅಲರ್ವಡಿಯಿಂ ಪೊರೆದ ಪರಮವಜಾಯಂ ಕೋಶದಳಬಿಟ್ಟುಗೆತ್ತು ಕರ್ದುಂಕಲೆಂದವೃಳಿಸುವ ಬಾಲಹಂಸಂಗಳಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೨೬). [ಅಲರ್ವ್ + ಪುಡಿ]

ಅಲರ್ವೊಕ್ಕುಳ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: “ಅಲರ್ವೊಕ್ಕುಳಂ ನಾಡೆ ತಾವರೆಗಣ್ಣು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೬).

[ಅಲರ್ವ್ + ಪೊಕ್ಕುಳ್ (< ಪೊಕ್ಕುಳ್) + -ಅ]

ಅಲರ್ವೊಡೆಯ, ಅರಲ್ವೊಡೆಯ, ಅರಲ್ವೊಡೆಯ, ಅಲರ್ವೊಡೆಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ (ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳಲ್ಲಿ) ಹೂವನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಅಲರ್ವೊಡೆಯನೊಳಂಬುಜಪುತ್ರನೊಳ್ಳಿದಲೆಯಂ ಪಿರಿದನು ರಾಗಂ ಮಾಳ್ವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೨); ಅಲರ್ವೊಡೆಯಂಗೆ ನಡೆದಾಣಮುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೪). **ಅರಲ್ವೊಡೆಯ (ಕ).** **ಅರಲ್ವೊಡೆಯ:** “ಅರಲ್ವೊಡೆಯಂ... ಕಾವನಯ್ಯಂ-ಈ ೧೨ ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೧-೯). **ಅಲರ್ವೊಡೆಯ (ಕ).**

[ಅಲರ್ವ್ + ಪೊಡೆ + -ಅ]

ಅಲರ್ವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಹೂವುಬಿಡು: ಸಿಸಿರಮನೆ ಪಿಡಿದು ಪರಕೆಗೆ ಬಸಂತನಲರ್ವೊಗದ ಮಾವಿನಡಿಮಂಚಿಕೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿದಜಡಗಿನಂತೆ ಪೊಲೆಸೆದುವು ತದ್ವನದೊಳುದಿದರ್ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಳಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೬). [ಅಲರ್ವ್ + ಪೊಗು]

ಅಲರ್ವುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೆತ್ತೆ; ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ: ದಪ್ಪಕ ರತಿಯ ವಸಂತಕೇಳಿಯ ಚಿತ್ರವಿಪ್ಪುದ ನೋಡಿ ಸಂತಸದಿ ಚಪ್ಪರಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಂಕುಮದಲರ್ವುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ (ನೋಹತ. ೨೨-೧೨). [ಅಲರ್ವ್ + ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ]

ಅಲಲ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಅಲಲ ಬಿಲ ದೊಳಗಿಂದ ಹುಲಿಗಳು ಮುಳಿದು ರಾಜನಮೇಲೆ ರಭಸದ ಚಲಿಸಿ ಬರಲು (ರಘುವಂ. ೯೬). [ಸಂ. ಅಲಲೆ]

ಅಲವಣ (ನಾ). ಹಸಿಶುಂಠಿಯ ಮೇಲಣ ಸುಂಕ: ಪೇ[ಪೆ]ರಿಯಾ ಒಸಗೆಯುಂ ಅಲವಣವುಂ ಅಪುತ್ರಕ ಪೊರಳುಮಾನ್ ವಿಖ್ಯಾರ್ (ಇ. XIX, ೧೪೪-೫; 680). [ಅಲ (< ಅಲ್ಲ) + ಪಣ]

ಅಲವತ್ತು ‘ಅಲವಟ್ಟು’ ಪರಾ.

ಅಲವರಿಕೆ, ಅಲವಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ; ಕ್ಲೇಶ; ತೊಂದರೆ: ಇರುಳೊಳು ಅಲವರಿಕೆಯಿಲ್ಲದೊಂದೆರಡು ಜಾನಂ . . . ನಾಮಿ ವರ್ ರೊಲಿದು ವಿಹರಣೆಗೈಯ್ಯಲೇನಾನುಮೊಂದು ಬಿಸವಂದಮಂ ಕಾಣಬಹುದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೨-೧೦೦); ನೀನು ಬಾಳ್ವೆನ್ನೆವರಮಲವರಿಕೆಯಿಲ್ಲದೇ ಉಣ್ಣುನಿತ ನೀವೆನೆನೆ (ಸಮ್ಯಕ್. ೬-೭). ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ; ಆತಿಯಾಸೆ: ಕಲುಷಾಂಧರ್ ಸುರತರು ಸಂಕುಲಮೆಮ್ಮವು ತಮ್ಮವೆಂದು ತನ್ನೊಳ ಗಾರ್ಯರ್ ತಲೆಯೊತ್ತಿ ಕುಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ಯವರಲವರಿಕೆಯೊಳಾದತೋಟಿಯಂ ತೊಲಗಿಸಿದಂ (ಸಂರಾಮ. ೧-೭೫). “ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿ ತ” (ಸಂರಾಮ. ೫೭); ವಿಟತನದಲವರಿಕೆಯಲಿ ವಿಷಯಲಂಪಟತನದ ತವಕದಲಿ ಇಳೆಯ ಖೂಳ ರ ಖೂಳ ಹೋಗಿದುದಲಿದು (ತೊರಣ. ೬-೨೨-೨೪). 10
ಅಲವಲಿಕೆ: ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಲವರು (< ಅಲವಲು) + -ಇಕೆ] ಅಲವರಿಸು, ಅಲವಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು; ಹಾತೊರೆ; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಚೀಟಗನಿತು ಬೇಟೆಮಾಡೊಡಂ ಮನವಾನೆಡೆಗೆ ಮೆಯ್ದದೆಂದಲವರಿಸುವ ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿಯ ಕಾತರಿಕೆಯಂ ಕಳೆಯಲ್ಪಡೆದವು (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೨ ವ); ಅಲವರಿಸಿ ನೋಡಿದಳ್ ಕೋಮಲೆ ಕಣ್ಣೊಳ್ ಮೂಲು ವರ್ಣಮೆಸಿದಿರೆ ಕರ್ನೆಯಿಲ್ಲ ಕಿಸುನೆಯಿಲ್ಲ ಬೆಳ್ಳಿಯಿಲ್ಲ ಪೂವಿಂ ಮೋಡುವಂತೆ ಚಂದ್ರೋದಯಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೪೬); ಲೋಧ್ರಲತಾಂತ ಸಾರಭಕ್ತಲವರಿಸಿತ್ತು ಮತ್ತಮಧುಪಾಳಿ (ಜಗವಿ. ೧೪-೭); ಅಲವರಿಸಿ ಮಸಗಿ ಪರಿಪರಿದಲಸದೆ ತಿರಿದೆಲಗಿ ಪಣನದಂ ತಿಂದು ಕರಂ ನಲಿನಲಿದು ತನ್ನೊಳುಂ . . . ನುಡಿದ ವೈಶಾಚಕರಿಂ (ಬಂಕರಿ. ೨-೧೫). ಅಲವಲಿಸು: ನಳಿನಿಯ ಬಿರಿಮುಗುಳೊಳ್ಪಾಯ್ದಳಿ ಕಳಭಂ ಬೆಂಡು ನೆಗೆದು ಬಂಡುಣ್ಣು ಪೊಲಂದಲೆದಲೆದಲವಲಿಸಿ ಯಶೋದೆಯ ಮೊಲೆಯುಂಡಂ ನವ ತಮಾಲಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೭-೫೫).

[ಅಲವರು (< ಅಲವಲು) + -ಇಸ್ಯು]

ಅಲವರು ‘ಅಲವಲು’ ನೋ.

ಅಲವಲಿಕೆ ‘ಅಲವರಿಕೆ’ ನೋ.

ಅಲವಲಿಸು ‘ಅಲವರಿಸು’ ನೋ.

ಅಲವಲು, ಅಲವರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಪಡು; ಸಂಕಟಪಡು; ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾಗು; ದುಃಖಪಡು: ಅಲವತ್ತು (ಭೂತಕೃ): ಹಗಲಿರುಳದನ್ನೆದೇ ನಿನ್ನ ಕುಟ್ಟಿದೂರ್ ಮೊದಲಿಲ್ಲಿತನಕೊಜಲಿ ಕರೆದು ಕರೆದಲವತ್ತು ಹಂಬಲಿಸುತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೪); ತನ್ನನಲವತ್ತಜಿಸಿ ಕಂಡು ಕೊಂಡುಯ್ಯ ತವಕನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಬಿಪ್ಪ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೨೮); ಕೊಲಲಾಗದು ಪುಸಿಯಾಗದು ಕಳಲಾಗದು ಪೆಜರ ಪೆಂಡಿರೊಳ್ ತನ್ನ ಮನಂ ಸಲಲಾಗದು ತೀರದುದಕ್ಕಲವಜಲಾಗದು (ಯಶೋಚ. ೪-೩೧); ಮಲಮಲ ಮಜುಗಿ ಕಂಡಿ ಬಿಸುಸುಯ್ಯಲವತ್ತು ಜಜ್ಜನೆ ಜರಿದು (ರಾಮವಿ. ೬-೪೦). ೨. ಆಸೆಪಡು; ಹಂಬಲಿಸು: ಹಲವು ಲಿಂಗದೊಳು ಹೊಲಬುಗೆಡುವರಂ [ರುಂ] ಹಲವು ಪ್ರಸಾದಕೆ ಅಲವಜುತಿಹರಂ [ರುಂ] ಎಂತಜವರು ನಿಜವನು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೪-೧೦); ಬಿಡು ಸೆಜಗನೆಂದೂಟಿ ಕಲವಜುವ ಮಕ್ಕಳಂ ಜಡಿದು (ರಾಜಚ. ೧೬-೪೬); ಆವೊನುಂ ಹೆಬ್ಬುಯೆಗೆ ಗಲವತ್ತು, ಮಿತಿಮಿಾರಿ, ಕಯ್ಯಾಗರದ ಗುರಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಲ್ಲೆಯನ್ ತೆತ್ತು, ಕಳೆಯಬಾರದು ದೇವರಿತ್ತೊಂದು ಭಾಗ್ಯವನ್ (ಪಾರಸಿ. ೭೧೦). ‘ಅಲವರಿಕೆ’ ಪರಾ. ೩. ಕಷ್ಟಪಡು: ಚಿತ್ತದೊಳು ಕೋಪಿಸುತ ನಾನಲವೊ[ವ] ತ್ತು ಮಾಡಿ ದದೇಗುಲವನೀವುತನಾರ್ಚನೆಗಳನಳಿದು ಹೋದಪುದಧಿಕಕರ್ಮಿ (ಬಸಪು. ೧೭-೪೨). ಅಲವರು: ೧. ಮಿನಾಕ್ಷಮ್ಮನವರು ರಾಮುವಿಗೋ ಸ್ವರ ಆಲೆ[ಲ]ವತ್ತುಕೊಂಡು ಹೆಣ್ಣಾಗಿ 45 ಹೋಗಿದ್ದರು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೬೦); ಆತ್ಮೆಯಮ್ಮ, ಯಾಕೆ ಅಲವತ್ತು[ತ್ತಿ]

ಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರಿ? ನನ್ನಿಂದ ಏನಾದರೂ ತಪ್ಪು ನಡೆದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಪಿಸಿದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು (ಅದೂಟ. ೯೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲಮರು]

ಅಲವಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆ: ಇಕಾರಮಾ ಕಕ್ಕಿಗೆ ಎರಡು ಅಲವಾನ ತರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳು ಗಿರಿಜಾಗ (ದೀಪಕ. ೨೭೯).

[← ಆರ. ಅಲವನ್; ಮರಾ. ಅಲವಾನ್]

ಅಲವಾಲ (ನಾ). = ಅಲವಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಲಸ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿ; ಅಲಸ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅಲಸರಪ್ಪವರ್ ತಮ್ಮ ಮೆಯ್ಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾಪಹೇತುಗಳಪ್ಪ ಕುಧರ್ಮಮಂ ಪೇಟ್ಟು ಪೆಜರಂ ಮರುಳ್ಳಾಡಿ ಧರ್ಮಮೆಂದು ನೆಗಟಿಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೪-೩೪); ಪತಿ ಕಾರ್ಯದವಸರಂ ಸಂಭವಿಸಿತೀಗಲಸನಾಗಿದೊಡೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೪೩). ೨. ಸೋಮಾರಿತನ; ಅಲಸ್ಯ; ದಣೆವು: ಬೆಳ್ಳೆಳಗಾನನ ಚಂದ್ರಬಿಂಬ ದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸೆ . . . ಬಿಣ್ಣುಗೊಂಡಲಸಮಾ ನಿಜನಿರ್ಮಳ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೨೫); ನೂರ ನಿಜವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಬ್ಧವಾದಳು. ಭಯ ಅಲಸ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತೋರತತ್ತಿದುವು (ನೂರಜ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಅಲಸಂದಿ ‘ಅಲಸಂದೆ’ ನೋ.

ಅಲಸಂದಿಗೆ (ನಾ). = ಅಲಸಂದೆ: “ಕುಲ್ಯಾಷಃ . . . ಅಲಸಂದಿಗೆ ಕಾಳು, ಕಾಡುವುದ್ದಿಗೂ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). [?]

ಅಲಸಂದೆ, ಅಲಸಂದಿ, ಅಲಸಂದೆ (ನಾ). ತಡಗುಣಿಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಕುಲ್ಯಾಷ; ರಾಜಮಾಷ: “ಅಲಸಂದೆ ರಾಜಮಾಷಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬-೧೮); “ಸುಧಿಯಲಸಂದೆ” (ಮಂಗಳಾ. ೧೧೦-೫); ಬಾಗಿದ ಅನ್ನ, ಪಾಯಸ, ಉದ್ದಿನ ತೋಯೆ, ಅಲಸಂದೆಯ ಗುಗ್ಗರಿ, ಕಬ್ಬಿನ ರಸ . . . ಯಾ ಬಲಿಯಂ ನಿವಾಳಿಸಿ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೬-೧೩). ಅಲಸಂದಿ (ಕ). ಅಲಸಂದೆ: ಆ ಸತಿಯರೊಮ್ಮೆ ಮೈ ಚೆಂಡಳಿಗೈಗಳಂ ಕುಸುಬೆಯಂ ಪಿಡಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಮೋಸಮಲ್ಲಳಕಂದೆಯೆಂಬರ್ (ಪರಶು. ೪-೨೬). [ದೇ. || ತೆಲು. ಅಲಜಂದಲು, ಅಲಸಂದೆಲು, ಅಲಸಂದಿಯಲು]

ಅಲಸಂಬೆಲು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ದಣೆ; ಬಳಲು: ಕೆಚ್ಚಲ ಕೊಬ್ಬು . . . ನುಗೊತ್ತಿಯುಂ ಕಾಲಗಲ್ಲಲಸಂಚಿತ್ತಿರೆ ಪೋಗದಂತು ನಡೆಯಂ ಮಾಡ್ತಂತು ಮೆಲ್ಲೊತ್ತು ತುಂ ಸಲೆ ವಿಭಾಜಿಸುತ್ತಿ ಪುರದಾ ವಿಷಯದೊಳ್ ಧೇನುವ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೪೮). [ಅಲಸ + ಬೆಲು]

ಅಲಸಕೆ (ನಾ). = ಅಲಸ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಲಸಗಮನೆ (ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವವಳು: ಆರಯೆ ದುರ್ಘಟವೆನ್ನ ಮನೋರಥಮೆಂದಲಸಗಮನೆ ಮನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ದೂರಿಸಲದೇಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೭). [ಸಂ. ಅಲಸಗಮನಾ]

ಅಲಸಗಾಮಿ (ಗು). ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ; ಮಂದಗಾಮಿ ಯಾದ: ಅಲಸಗಾಮಿಯಾದ ನೆಕ್ಕುಮೋವನ ಕುದುರೆ ತಂಡದೊಡನೆ ಏಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೪೩೮). [ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನಾ]

ಅಲಸಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಅಲಸಗಮನೆ: ಘನಕುಚಭಾರಾಲಸಗಾಮಿನಿ ಗರ್ಭಂ ಬಳೆಯವಳೆಯ ನಸುಜೋಲ್ಲು ಬಬಲ್ಲು (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೧).

[ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಲಸಟಿ (ನಾ). ದಣೆವು; ಆಯಾಸ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟಿ (ಕ). ‘ಅಲಪಟಿ’ ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಅಲಸಟಿ]

ಅಲಸತೆ (ನಾ). ಅಲಸ್ಯ; ಸೋಮಾರಿತನ: ನೆಲಸಲಸತೆ ನಡೆಯೊಳ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೮-೪೦); ಬರೆಯಲು ಶಕ್ತರಾದ ಕೆಲವರಲ್ಲಿರುವ ಅಲಸತೆಯೂ (ಕಸಾಪ. ೧-೫೨). [ಸಂ. ಅಲಸತಾ]

ಅಲಸತ್ವ (ನಾ). = ಅಲಸತೆ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಲಸಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿತನ; ಅಲಸ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೈನಿಕಜೀವನ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು... ಅಲಸಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೬೨). [ಅಲಸ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]
ಅಲಸಭಾವ (ನಾ). ಅಲಸ್ಯ: ಮದಗಜಗಾಮಿನಿ ಕಾಮಿನಿ ಬಂದಳು ಲೀಲೆಯಿಂದಲಸಭಾವದೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೯೮-೮೦).

[ಅಲಸ + ಭಾವ]

ಅಲಸಯಾನ (ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು; ಮಂದಗಮನ: ಸಾರ್ಥಕವೆಂದುಪದೇಶಂ ಗುಡುವಂದದಿಂದಲಸಯಾನ ಪ್ರಾಧಿಯಂ ಹಂಸಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೪). [ಅಲಸ + ಯಾನ]

ಅಲಸಾಟಿ (ನಾ). ಅಲೆಯುವಿಕೆ; ಆಯಾಸ: ಬಹು ಅಲಸಾಟಿಬಿದ್ದು (ತತ್ವಚಿಂ. ೨೫೩-೮). [ಅಲಸ್ಯ + ಅಟ್ಯ]

ಅಲಸಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು: ಜಾನಕಿಬಾಯವರ ತೋಟಗನು ಅಲಸಿ. ಆದರೆ ಹನುಮಂತನು ಪರೋಪಕಾರಬುದ್ಧಿಯವ (ಸಮಜೀ. ೧೧ ಪೀ.). [ಅಲಸ + ಇ]

ಅಲಸಿಕೆ, ಅಲಸಿಗೆ, ಅಲಸುಕೆ, ಅಲಸುಗೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ; ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ: ಆಕೆಯ ಮಂದಗಮನಮುಂ ಪಗೆವರೆ ಮನಂಗಳು ಮೊಡನೊಡನಲಸಿಕೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೧ ವ); ಅಲಸಿಕೆಯಾಗಳುಂ ಕಳೆದಿಯಂತಿರೆ ಪೊರ್ದಿದುದು (ಬಾಧಪು. ೪-೩೯); ಆಗುಳಿಕೆಯಲಿ ಸೀನಿನಲಿ ನಡೆವಾಗ ನುಡಿವಾಗಲಸಿಕೆಗಳಲಿ... ರಘುಕುಲ ಸಾಗರನ ನೆನಹಲ್ಲದಿಲ್ಲನೈ ತ್ರವೀ ಸತಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೪); ಇಂದಿಗೋಲಗ ಸಾಕು ದಕ್ಷಿಣನಾಯಕ ಬಂದಲಸಿಕೆಯ ಹಿಂಗಿಸಲಿ (ಭರಜ. ೪೭-೧೨೨). ೨. ಅಲಸ್ಯ; ನಿಧಾನ; ಸಾವಕಾಶ: ಅಲಸಿಕೆ ಮೆಯ್ಯಾದುದು ಕಣ್ಣುಲಮ್ಮರಲ್ಲೆಸೆದುಮೊದವಿತಾಗುಳಿಕೆಶತಂ... ಕಾಂತೆಗಂದೆಳೆ ವಸಿಷ್ಠೋಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೮೧); ಜನನದ ನೆಲೆಯನಲುಹಿದೊಡೊಪ್ಪು ಗೊಂಬುದಲಸಿಕೆಯದೇಕೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೨೬); ಸವಿಸುಡಿಯನಾಶ್ರಯಿಸಿತಲಸಿಕೆ ವಿಶೇಷವಾಂದ್ಯವನಾಂತುಡೊಳ್ಳಡೆ (ಚಿಬ ಪು. ೪-೧೧).

೩. ಉದಾಸೀನತೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ನೀನಲಸಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದಂ ಸಲೆ ಸಂದೆಯವಂ ತಗುಳ್ಳದಂತೆ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೦-೧೫೩); ಒಲಿದೊಲಿದಿಸಿ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದೊಂದೆಡರು ಬಂದಲಿ ಜಜ್ಜಿಯದೆ ತಿದ್ದಿ ಕೃತಿಯ ಅಲಸಿಕೆಮಾಡದೆ ರಚಿಸುವ ಸುಗುಣರ ಬಲಗೊಂಬೆ ನಾನನವರತ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨೦-೪೨).

೪. ನಿದ್ರೆ; ತೂಕಡಿಕೆ: “ತಂದ್ರಾ - ತಂದ್ರೀ = ಅಲಸಿಕೆ” (ನಾಚರಾ. ೪); ಅಲಸಿಕೆಯೊಳ್ಳೆ ನೂಲು ಸಾವಿರ ನಳಿನಭವರಡೆಗೆಡೆವರೆಂಬಗುಳಿಕೆಯೆತ್ತಲು ಹುಲುಮನುಜ ನಾನೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೯). **ಅಲಸಿಗೆ**: ೧. ಆತನ ಮೊಗವು ಅಲಸಿಗೆಯಿಂದ ಬೆಂದು ಬೇಗುದಿಗೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೩). **ಅಲಸುಕೆ**: ೨. ‘ಅಲಸುಕೆಗಾಳಿ’ ಪರಾ. **ಅಲಸುಗೆ**: ೧. “ಅಲಸ್ಯಕೆ-ಅಲಸುಗೆ” (ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ); ಪಸಿವುಂ ನೀರಚ್ಚೆಯುಂ ನಿದ್ರೆಯುಮಲಸುಗೆಯುಂ ಮಾಣ್ಣುದೆಂಬಂದದಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫-೧೧೨); ಎಡೆವಿಡದ ಅಲಸುಗೆಗೆ ಬೇಸರಿಗೆ ನಿರುತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಆಯಸಕ್ಕೆ ಸೆರೆಗಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಚಿಟ್ಟಿ. ೧೪೪-೯).

ಅಲಸಿಕೆಯಾಗು = ದಣಿವಾಗು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು: ಅತ್ರಿಮುಷಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ದಿನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಲಸಿಕೆಯಾಯಿತು (ನೀತಿಚಿಂ. ೯-೧೬). [ಅಲಸ್ಯ + ಇಕೆ. / ತುಳು. ಅಲಸಿಗೆ, ಅಲಸಲ್]

ಅಲಸಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಸ್ಯಮಾಡು; ತಡಮಾಡು: ಒಲಿದು ಪತಿಯ ಮನದೊಲನನಾರೈದು ತಾನಲಸಿಕೆಗೊಳದನುಸರಿಸಿ ಕುಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮ ಕೊನರಿದಿ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗಳುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೦).

[ಅಲಸಿಕೆ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಲಸಿಗೆ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ: ಕೇಶವನು ಒಂದು ಅಲಸಿಗರ ಕೂಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಯಾದನು (ಸಮಜೀ. ೨೪).

[ಅಲಸ್ಯ + ಇಗ]

ಅಲಸಿಗೆ ‘ಅಲಸಿಕೆ’ ನೋ.

5 **ಅಲಸಿಸು** (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ದಣಿಸು: ಆತನ ಚಾಗಂ ಪೆರ್ಮಾಚಿ ಚಾತಕ ಪೋತಕಮನಲಸೆ ಕೊಳ್ಳುವೊಲರ್ಥಿವ್ರಾತಮನಲಸಿಸಿದುದು ಪೆರ್ಮಾತಿನ ತೊಡವಿಂ ಮದಾಂಧಕರಿಯಿಂ ಹರಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫೪). [ಅಲಸ್ಯ + ಇಸ್ಯು. / ತೆಲು. ಅಲಯಿಂಚು]

ಅಲಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು: “ಅಲಸು - ಅಲಸ್ಯೇ” (ಶಮಧಾ); ಅಂಜನಾಚಲದವೋಲ್ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿ ಬರ್ತಂಬುಡೊದರನಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ನೋಡಿ ಮೆಯ್ಯಲಸಿದಂತೆತಾನುಮೆಲ್ಲಿದುರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೧); ಕಂದಿದಂ ಕುಂದಿದೆ ನಲಸಿದನಾಸತ್ತೆ ನಲ್ಲಾಡಿದಂ (ರಕ್ಕಾಶ. ೨೫); ಅಲಸುವ ಮೆಯ್ಯುಮಾ ಗುಳಿಸುವಾನನಮುಂ... ಅಪೂರ್ವ ಭಾವಮಂ ಲಲನೆಗೆ ತಂದುವಂದನು ದಿನಂ ಬಳಿಯುತ್ತಿರೆ ಗರ್ಭದರ್ಭಕಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೧೫); ಮಾಡಿಪಂ, ಕೂಡಿಪಂ, ಅಲಪಂ, ಬೆಸಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೧೫ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತಡಮಾಡು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು: ಕುಲಜನೀತನೆ ಪಂಡಿತನೀತನುಜ್ವಲಯತೋಧಿಕ ನೀತನೆ ತಿಬ್ಬಮಂದಲಸಿ ಪೇಟ್ಟು ವಧಾರಣ ದೋಷಮಂ ನೆಲಸಲೀಯದಿರಿಂ ಕೃತಿನಾರಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೯); ಆಕೆಯುಂ ವ್ಯಾಸಭಟ್ಟಾರಕನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಲಲಸಿ ತನ್ನ ಸೂರ್ಯಾಯ್ತೆಯಂ ತನ್ನವೊಲೆ ಕಯ್ಯೆಯ್ ಬರವಂ ಬೇಡಲಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೫೪); ಇಲಿಗಲ್ ಮನೆಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಯುಮಲಸದೆ ತನೆ ತೋಡಿ ಮನೆಗಳಂ ಕಿಡಿಸುವವೋಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೬-೧೬); ಮುರಾಂತಕ ಸೂತತನಕಲಸಿದನೆ (ಕುವ್ಯಾಭ್ಯಾ. ೩-೬೨); ಹಳೆದಿನದ ತಾಯ್ತಂದೆಯರ ಬಿಡದಲಸದವರನು ಹೊತ್ತು ತೊಳಲಿದನಿಳಿ ಯೊಳುಳ್ಳ ಸಮಸ್ತ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಿರಿವನವ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೧೫); ನೀನಿಂದು ಅಲಸದೆ ನಾಣ್ಣುದಂಜದೆಯಳುಕದೆ ಪೇಳು (ಹದಿಬ. ೧-೨೯).

10 [ದೇ.|| ತಮಿ. ಅಲಚು; ಮಲ. ಅಲ; ತುಳು. ಅಲಸು; ತೆಲು. ಅಲಂಚು. / ಸಂ. ಅಲಸ]

ಅಲಸು (ಕ್ರಿ). ಜಾಲಾಡು; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಈ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಸಿಕೊಂಡು ಬಾರಮ್ಮ (ದಕ-ಪ್ರಾದೇ). [< ಅಲಚು]

ಅಲಸು (ನಾ). ೧. ಬಳಲಿಕೆ; ದಣಿವು: ನೆಲೆ ಚಲಿಸುವ ಸುಯ್ಯ... ಅಲಸಾಟದ ಕಣ್ ಬೆರ್ಮರ್ವನಗಳ ಬೀಡೊಡೆಯದ ತೆಕ್ಕೊಡಲು (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೧೪); ಸುರತದಲಸಂ ಪರಿಹರಿಸು (ಚಿಬಪು. ೧೦-೩೦); “ಅಲಸ್ಯ-ಅಲಸು” (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಅಲಸ್ಯ; ಮೈಗಳ್ಳತನ: ಪಟುವಣಿವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಲಸ್ಯ]

20 **ಅಲಸುಂಗಾಳಿ** ‘ಅಲಸುಗಾಳಿ’ ನೋ.

ಅಲಸುಕೆ ‘ಅಲಸಿಕೆ’ ನೋ.

ಅಲಸುಕೆಗಾಳಿ, ಅಲಸುಗೆಕಾಳಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: “ನಾಂಬಂ ಸೋಂಬನುಮೆನಲ್ಲಲಸುಕೆಗಾಳಿಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೫೫); **ಅಲಸುಗೆಕಾಳಿ**: “ಸೋಂಬನೆಂದುಂ ನಾಂಬನೆಂದುಂ ಅಲಸುಗೆಕಾಳಿಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೬೦). [ಅಲಸುಕೆ + ಇಗಾಳಿ (< ಇಕಾಳಿ)]

ಅಲಸುಗಾಳಿ, ಅಲಸುಂಗಾಳಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: “ಅಲಸಲೋಲ = ಅಲಸುಗಾಳಿ” (ನಾಚರಾ. ೪); “ಸೋಂಬ ನಾಂಬನೆನಲ್ಲಲಸುಗಾಳಿನು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೪); ಅಲಸುಗಾಳಿಗೆ ದೋಷಮಂ ಪೇಟ್ಟು

30 **ಅಲಸು** (ಕ್ರಿ). ೩. ಅಲಸ್ಯಮಾಡು; ತಡಮಾಡು: ಒಲಿದು ಪತಿಯ ಮನದೊಲನನಾರೈದು ತಾನಲಸಿಕೆಗೊಳದನುಸರಿಸಿ ಕುಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮ ಕೊನರಿದಿ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗಳುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೦).

40 [ಅಲಸಿಕೆ + ಕೊಳ್ಳು]

45

ದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ, ಅಲಸಃ = ಅಲಸುಗಾಣಂ (ನೀತಿವಾ. ೯-೧೪೧); ಅಲಸು
ಗಾಣನುಂ ಸದಾ ವ್ಯಾಧಿಸೀದಿತನುಂ (ಪಸಾರ. ೮೩೯-೧೫); ಅವಿರತಂ
ಭುಜಿಸುತೆ ಬಳಿಕೆ ಮೃದನಂ ನೆನೆದು... ಪಸರಿಸ ಅಲಸುಗಾಣರ ರಾಜಿ
ಸುವ ಮಾನಸಾರ್ಜನೆಗಳಂ (ಆರಾಜ. ೨೧-೨೫). **ಅಲಸುಂಗಾಣ :**
ಅಸಿತಂ ಕಡುನಿಡಿಯಂ ಸ್ನಾಯುಸಾರನನಿಲಾತಿರಕ್ತನಲಸುಂಗಾಣಂ...
ರವಿಜಂ (ಜಾತತಿ. ೨-೨೬); ಪಾಡುಂಗಾಣಂ, ಅಲಸುಂಗಾಣಂ (ಶಮದ.
೨೦೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲಸು + -ಗಾಣ (< -ಕಾಣ)]

ಅಲಸುಗೆ 'ಅಲಸಿಕೆ' ನೋ.

ಅಲಸುಗೆಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಸೋಮಾರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು : ಹೊತ್ತು
ಹೋಗದ... ಮುತ್ತ ಮುದುಕಿಯರಲಸುಗೆಕಾರ್ತಿಯರಿಗೆ ಆಪರಾಧ್ವ
ಮಂತ್ರಣದ ಮಹಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ... ಸಂತ್ಯಪ್ತಿಯನೊಪ್ಪಿಸಲು (ಬೆಟ್ಟ ಅ.
೧೮೨-೧೫). [ಅಲಸುಗೆಕಾಣ + -ತಿ]

ಅಲಸುಗೆಕಾಣ 'ಅಲಸುಕೆಗಾಣ' ನೋ.

ಅಲಸೇಂಗಿತ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಗಂಡನಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ನಿಧ್ವೆ
ಹೋಗಿ ಗಂಡನು ನಿಧ್ವೆಹೋದಮೇಲೆ ಎದ್ದು ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ
ವಳು: ಪತಿಯಂ ಮುನ್ನಂ ನಿಧ್ವಾಸ್ಥಿತೆಯಾಗಿದೋಪನೋಜಿಗಿದಿಂ ಬಲಕ
ವಿಧ್ವಿತೆಯಾಗಿ ವಿಹರಿಸುವೊಡಾ ಸತಿಗಲಸೇಂಗಿತಮಿಮೆ[ದೆ]ಂದು ಬಗೆ
ಮೃಗನಯನೇ (ಮದತಿ. ೧೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಅಲಹು 'ಅಲಂಪು' ನೋ.

ಅಲಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚದರಿಸು; ನಾಶಮಾಡು : ಮನದಿಂ ನುಡಿಯಿಂ
ತನುವಿಂದೆನಸುಂ ಮುನ್ನೆಜಿಸಿದಘನಲಜಪೆನೆಂಬೀ ಮನದಿಂದಮೊನೆದು
ಗೊಮ್ಮಟ ಜಿನನಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿದನಿಂತು ಸುಜನೋತ್ತಂಸಂ (ಎಕ. II,
೨೩೪-೬೫; 1180). [ಅಲಹು + -ಇಸು]

ಅಲಹು (ಕ್ರಿ). ಚದರು; ಒಡೆ; ಹಾಳಾಗು : ಶ್ರೀದುರಿತಾಭೂದ್ವ್ಯಪ
ಮಾನ್ವೀಟ್ರಲಜಿ ಪೊದದಜ್ಞಾನಶೈಲೇಂದ್ರಮಾನ್ ಪೋಟ್ಟುರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ
ಪ್ರಮೂಢಸ್ಥಿರತರ ನೃಪನಾನ್ ಮೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೧೨-೧; 700); ಚಲಚಲ
ದಾಂತು ಕಾದುವ ಸುಯೋಧನಸಾಧನದೊಡ್ಡುಗಳ ಕಟಲಲಜಿ ತೆರಳ್ಳು
ತೂಳ್ಳು ಜಿಲುತೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೩).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅಲಹು = ಚದರು; ವಿಭಾಗವಾಗು]

ಅಲಾ 'ಅಲ್' ಪರಾ.

ಅಲಾತ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳಿ : "ಅಲಾತಂ,
ಉಲ್ಮುಕಂ - ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಲಾತಚಕ್ರ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವುದ
ರಿಂದ ದುಂಡಗೆ ಕಾಣುವ ಚಕ್ರದಂತಹ ಆಕೃತಿ; ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂದ
ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವೃತ್ತಾಕಾರ : ಕೃಷ್ಣಂ ಗೆಲ್ಲು ಸಿಂಗಾಲ್ಗಂ ಪಿಡಿದಾ
ದೇತ್ತಿ ನಿಶಾಟಿನಂ ತಿರಿಪೆ ತದ್ವ್ಯಾಮೃನ್ನಿಶಾಟಾಸ್ಯದಿಂ ಪೊಡರ್ದಸ್ರಾಂಬು
ವಲಾತಚಕ್ರಮೆನೆ ವೃತ್ತಾಕಾರದಿಂದುಣ್ಣುತುಂ (ಜಗವಿ. ೬-೬೯); ದೀಪ್ತಿ
ತಿರನೆ ತಿರುಗಿದುದಾ ಅಲಾತಚಕ್ರದ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೯೯-೧೦೦೬).

[ಅಲಾತ + ಚಕ್ರ]

ಅಲಾತು (ನಾ). ತಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹೊರಜೆ; ಹುರಿ
(ಕಿಸಂಗ್ಲಾ). [← ತುಳು. ಅಲಾತ, ಅಲಾದ್, ಅಲಾತ್]

ಅಲಾಬಿ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬ.

ಅಲಾಬಿಹಬ್ಬ = ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ; ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಬ್ಬ : ಒಂದು
ಮಸೀದಿ ಇದೆ, ಹಾಗೆಂದಮೇಲೆ ಮೊಹರಂ ಇರಬೇಡನೇ? ಅಲಾಬಿಹಬ್ಬ
ಆಗಬೇಡನೇ? (ಜಾರುದಾ. ೫೪). ಅಲಾಬಿಹುಲಿ = ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ
ದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಬಾಬಯ್ಯನ

ಹಬ್ಬದ ಹುಲಿ ವೇಷಧಾರಿ : ಈ ಅಲಾಬಿಹುಲಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಗದಿ
ಗೆಯ್ಯನವರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೆರಳಿದರು (ದೀಪಕ. ೫೬).

[← ಆರ. ಇಲಾಹಿ = ದೇವರು. / ತುಳು. ಅಲಾಬಿ, ಅಲಾಯಿ]

ಅಲಾಬು (ನಾ). ಸೋರೆ ಗಿಡ, —ಕಾಯಿ, —ಬುರುಡೆ : ಬಂಧುರ
ರಸಗೇಯಮೆಂಬಮೃತಪೂರಮನೊಯ್ಯ ನಲಾಬುವಿಂದವೊತ್ತರಿಸುತು
ಮಿದ್ಗಳಿಕೆಯೆನೆ ಬಾಜಿಸಿದ ಘ ಪೆಜಳುನ್ನತಸ್ತನಾಂತರದೊಳಗಾಂಕಿ
ವೀಣೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೮); ಕತಕ ಕಂದದ್ವಯಮಲಾಬು ಶಿಗ್ಗಾದಿಗ
ಳಹಿತಮೆನುತ ವರ್ಜಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨೧-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಲಾಬುವಲ್ಲಕಿ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬುರುಡೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ : ಬಳಿಕ ವಿಪಂಚಿಕೆ... ಅಲಾಬು
ವಲ್ಲಕಿ... ಕಾಲಕೀಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂವು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ
(ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಅಲಾಬು + ವಲ್ಲಕಿ]

ಅಲಾಬುಸ್ತನ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬುರುಡೆಯಂತಿರುವ ಸ್ತನ :
ಪಿಸುಗಣ್ಣು ಕಿಸವಾಯ ವಕ್ರದಂತಂಗಳಿಂದೊಸರ್ವ ತೋಣತ ಮಹೋ
ದರಿಯಲಾಬುಸ್ತನಗರಸೆಯೊಳ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೪೭-೬).

[ಅಲಾಬು + ಸ್ತನ]

ಅಲಾಭ (ನಾ). ೧. ಲಾಭವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು.
೨. [ಜೈನ] ಚರಿಗೆಗೆ ಹೋದ ಜೈನಯತಿಗೆ ಯಾವ ಭಿಕ್ಷೆಯೂ
ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು : ಸಂಸಾರ ನಿರ್ವೇಗಮಾಗೆಯಂದಿನ ದಿನಸಮಲಾಭಂ
ಮಾಡಿ [ಪಾಶಾಂ. ಮುಟ್ಟುಪಡಂಮಾಡಿ] ತನ್ಮಾವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದೊಡೆ
ಭಟ್ಟಾರರೆಂದರ್ - ಏನಲಾಭಮಾದುದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯-೨೧). [ಸಂ.]

ಅಲಾಯಿದ 'ಅಲಾಯಿದಾ' ನೋ.

ಅಲಾಯಿದಾ, ಅಲಾಯಿದ (ಅ). ಬೇರೆಯಾಗಿ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ :
ಅಲಾಯಿದಾ ಸಾಗವಳಿ ಆಗಿಯಿರುವ ಬಾಜೆಬಾಬುಗಳು ಸಹಾ (ಮೈಸಿ.
೧೯೩೯, ೪೨-೪೬; 1825); ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಪರಿಯಂತರಕ್ಕೂ ಅಲಾಯಿದಾ
ಬಾಬು ಇದೆಯೋ ಅದು ಯಾವತ್ತೂ ಬಾಬಿಗೂ (ಮಹಾವಂ. I, ೬೬).
ಅಲಾಯಿದ : ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಅಲಾಯಿದಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ ತೆಗೆದಿಡಿ (ರೂಢಿ).

[← ಆರ. ಅಲಾಹಿದಾ]

ಅಲಾಲ್‌ಟೋಪಿ (ನಾ). ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಜವಾಬ್ದಾರಿ
ಯಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ : ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅಲಾಲ್‌ಟೋಪಿಗಳಂತೆ ಆಲೆ
ಯುವರಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕೈಗಳು ಎನಿಸಿದ ಕತ್ತೆ ನಾಯಿಗಳೂ ಕೂಡ
(ಸ್ವಾಮಿಶ್ವೇ. ೯೧).

[← ಹಿಂ. ಅಲಲ್‌ಟಪ್ಪು = ಅಸಂಬದ್ಧ, ಯದ್ವಾತದ್ವಾ]

ಅಲಾಳನಾಥ 'ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ' ನೋ.

ಅಲಿ 'ಅಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಲಿ, ಅಳಿ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ : ಅಲಿ [ಪಾಶಾಂ. ಅಳಿ]
ಮಾಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರಂ ಪಡೆವಂತೆ ಭೂಪನರಿ ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಣಲರಂ
ಪಡೆದವೊಲೆಸದಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೬೨); ಅಲಿಗಳ ಸೋಂಕಿಂ ಪ್ರಾರ್ತರ್ಪ
ಲರುಹಮಲರ್ವಂತೆ (ಜಗವಿ. ೩-೩೩). ೨. ಚೇಳು. ೩. ಕಾಗೆ.
೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಶ್ಚಿಕರಾಶಿ. ಅಳಿ : ೧. ಈ ಮುಗುಳೊಳಮಾ
ಮಾಚ್ಚಿಯಿನಜಿಸಿ ಸುಖವುದಳಿ ಕೆಲಗಲದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೮);
ಅಲರ್ಧಂ ಭೋಜಕ್ಕೆ ಮೊಗಸಿದಳಿ ನೀರಾಜನ ಕುಸುಮವನೆ ಮುಸುಜಿ
ಮೊಜಿಯುತ್ತಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಗ (ಗು). ೧. ಯಾವ ಲಕ್ಷಣವೂ ಇಲ್ಲದ; ಗುರುತಿಲ್ಲದ.
೨. [ವ್ಯಾಕ] ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಯಾವ ಲಿಂಗವೂ ಇಲ್ಲದ. ಉದಾ—
ಆನ್, ನೀನ್, ತಾನ್. [ಸಂ.]

ಅಲಂಜರ, ಅಲಂಜರ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹರವಿ; ಗುಡಾಣ: “ಮಡಕೆ, ಅಲಂಜರ - ಈ ೨ ಕೇಲು” (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೫೨). ಅಲಂಜರ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂದ, ಅಲಿಂದ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದಿನ ವಲಾರ; ಮೊಗಸಾಲೆ; “ಹೊರಬಾಗಿಲು” (ಗಂಗಾಮು). ಅಲಿಂದ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂದಕೆ, ಅಲಿಂದಕೆ (ನಾ). = ಅಲಿಂದ. ಅಲಿಂದಕೆ: “ಪ್ರಭಾಣಿ, ಪ್ರಭಾಣಿ, ಅಲಿಂದಕೆ - ಈ ೩ ಮೊಗಸಾಲೆ” (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೪). [ಸಂ.]

ಅಲಿಕ, ಅಲಿಕ (ನಾ). ಹಣೆ; ನೆತ್ತಿ; ನೊಸಲು: “ಲಲಾಟಂ, ಅಲಿಕಂ - ಅಲಿಕಂ, ಹಣೆ, ಪಣೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೦); “ಲಲಾಟಂ, ಅಲಿಕಂ - ಈ ೨ ನೊಸಲು” (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೧). ಅಲಿಕೆ: ಅಂತಾ ಫಣಕಾಂತೆ ಗಮರಿ ಕಾಂತಾಳಿಕೆ ಫಳಕೆ ತಿಳಕೆ ಹರನೆನಿಪರಿಗಂಗಂ ತನಯನಧಿಕ ತೇಜೋವಂತನಿಶಾವಂತನಿಂದುಮಂಡಳಕಾಂತಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪-೧೮); ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಜನಕಳಿಕದ ತಿಳಕದ ತೇಜಿಂ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೭-೨೯; 1196); ರಕ್ಷಿಸವೇಳ್ಳು ದಯದಿಂದ ಮಲಹರಾತ್ಮಕಾ ಎಂದು ಪಾದಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ತನ್ನಳಿಕಮಂ ಸಾರ್ಜಿ (ಗುರುಚಾ. ೩-೨). [ಸಂ.]

ಅಲಿಕನೇತ್ರ, ಅಲಿಕನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅಲಿಕಲೋಚನ. ಅಲಿಕನೇತ್ರ: ಅಲಿಕನೇತ್ರನು ಪ್ರಮಥಲೋಕವನೊಲಿದು ನಂ ಬಿ ಗೆ ಸೂರೆಗೊಂಡನೇ (ಬಸಪು. ೫೪-೭೩). [ಅಲಿಕ + ನೇತ್ರ]

ಅಲಿಕಲೋಚನ, ಅಲಿಕಲೋಚನ (ನಾ). ಹಣೆಗಣ್ಣು; ಶಿವ. ಅಲಿಕೆ ಲೋಚನ: ಅಲಿಕಲೋಚನನಾದೊಡಂ ಮಲಮೂತ್ರವಂ ಬಿಡುವ ನೆಲನದುಂಟೇ ಮೆಟ್ಟಲುದೇ (ಬಸಪು. ೫೧-೪೧); ಅಲಿಕಲೋಚನ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯ . . . ನೋಳ್ವ ಸುಖದಗ್ಗುಳಿಕೆಯದ ನೀನೆನಗೆ ಪಾಲಿಸು (ಕೈಕವ. ೬೧-೩). [ಅಲಿಕ + ಲೋಚನ]

ಅಲಿಕಾಕ್ಷ, ಅಲಿಕಾಕ್ಷ (ನಾ). = ಅಲಿಕಲೋಚನ: “ಅಲಿಕಾಕ್ಷ = ಮಹಾದೇವ” (ಗುವಿಮೋ). ಅಲಿಕಾಕ್ಷ (ಕಿ).

[ಸಂ. (ಅಲಿಕ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಅಲಿಕೇರನ್ಯಾಯ (ನಾ). ದುಂಬಿಯನ್ನು ನೇರಳೆ ಹಣ್ಣೆಂದು ಗಿಳಿಯೂ, ಗಿಳಿಯ ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಹೂವೆಂದು ದುಂಬಿಯೂ ಭ್ರಮಿಸಿ ಮೇಲೆರಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ನ್ಯಾಯ.

[ಅಲಿ + ಕೇರ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಲಿಕುಂತಲೆ, ಅಲಿಕುಂತಲೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕವ್ವಾದ ತಲೆ ಗೂದಲುಳ್ಳವಳು. ಅಲಿಕುಂತಲೆ: ಸಳಿನಾಕ್ಷಿಯೋಂಕಾರವೆಯ್ತೆ ಸರ್ವ ವನೊಲ್ಲು ಬಳಸಿಹುದದಾಗಿನ್ನು ಬೇಜಿ ಮಂತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲಳಿಕುಂತಲೆಯೆ (ವೀಶ್ವಪು. ೧-೫-೩೫). [ಸಂ. ಅಲಿಕುಂತಲಾ]

ಅಲಿಕೇಕ್ಷಣ, ಅಲಿಕೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಹಣೆಗಣ್ಣು ೨. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ. ಅಲಿಕೇಕ್ಷಣ: ಶಶಾಂಕಲೇಖಿ ಚೆಲ್ಲಡದಳಿ ಕೇಕ್ಷಣಂ ನೊಸಲ ಸಿಂಧುರ ಬಟ್ಟಿನ ಪಾಂಗನಾಗಳೆ (ವ್ಯಪವ. ೧೪-೨೯).

[ಅಲಿಕ + ಕೇಕ್ಷಣ]

ಅಲಿಖಿತ (ಗು). ಲಿಖಿತವಲ್ಲದ; ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ. [ಸಂ.]

ಅಲಿಗಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅಲಿಗಬೆಯ $\times \times$ ಯ್ಯನು ಕುಪ್ಪ ಯ್ಯನು [ನಾ] ಗ್ಗ್ಗವುಣ್ಣುಗೆಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೫೫-೪; 972).

[ಅಲಿಗ್ಗ + ಅಬೆ (< ಅಬ್ಬಿ)?]

ಅಲಿಗುಲಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಚುಚ್ಚು (?): ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ರಾಜ್ಯಮನಾಳ್ವ ಸಮಯದೊಳ್ ವಿಪ್ರಶಾಸಂ ಅಲಿಗುಲಿದವೊಲ್ತಾಗಿ ಪಾಪದಿ ಪರೀಕ್ಷಿತಂ

ಜಲನಿಧಿಮಧ್ಯದೊಳಿರಲು (ತುರಂಗ ೨-೪). IP ಈ ಶಬ್ದ ‘ಅಲಗುಗಿ’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಅಲಿನಿ, ಅಲಿನಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ದುಂಬಿ. ಅಲಿನಿ: ನವಯೌವನದೊಳ್ ಗುಣದೋಷವಿಚಾರಮನಿಂತು ಮಾಡಲೆಯದ ಭಾಷೋದ್ಭವನಿಂ ಪರವಶೆ ಯಾದೆಂ ನವಕುಸುಮಾಸವದೆ ಸೋರ್ಕಿದಳಿನಿಯ ತೇಜಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೪೫). [ಸಂ. ಅಲಿನೀ]

ಅಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೇಪವಿಲ್ಲದ; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ. ೨. ಮೋಹ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದ: ವಿಷ್ಣುತ್ರಿವೇದಿಯರು ಅಲಿಪ್ತರಾಗಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೬೧೭). (ನಾ). ೩. ಯಾವ ಕಡೆಗೂ ಸೇರದವನು; ತಟಸ್ಥ: ‘ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲಿಪ್ತತೆ (ನಾ). ಯಾವ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಮೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಾಟಸ್ಥ್ಯ: ಅವನ ಅಸಾಧಾರಣ ಮಾನ ಅಲಿಪ್ತತೆ ಲಲಿತಳಿಗೆ ಸೋಜಿಗವೆನಿಸಿದುವು (ಅಪವಾ. ೧೨೦).

[ಸಂ. ಅಲಿಪ್ತತಾ]

ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದಿರುವುದು; ತಟಸ್ಥ ನೀತಿ: ಅಲಿಪ್ತನೀತಿ ತೃಜಿಸಿದರೆ ಪೀಕಿಂಗಿಗೆ ಜಯವೆಂದು ನೆಹರು ಸ್ಪಷ್ಟನೆ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧-೩-೧೯೬೩; ೧-೩).

[ಅಲಿಪ್ತ + ನೀತಿ]

ಅಲಿಪ್ತರಾಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರ; ತಟಸ್ಥ ರಾಷ್ಟ್ರ: ಅಲಿಪ್ತರಾಷ್ಟ್ರಗಳೆಂದರೆ ಆದಕ್ಕಾಗದು. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ರಷ್ಯ ನೆರವುನೀಡುವುದಕ್ಕೂ ಪೀಕಿಂಗಿಗೆ ಸಹನೆಯಿಲ್ಲ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧-೩-೧೯೬೩; ೧-೩). [ಅಲಿಪ್ತ + ರಾಷ್ಟ್ರ]

ಅಲಿಮನೆ (ನಾ). ಅಲ್ಯೂಮಿನಿಯಂ ಲೋಹ: ಅವರ ಹತ್ತಿರ ಅಲಿ ಮನೆಯ ಒಂದೆರಡು ಪಾತ್ರೆಗಳು. ಅದೇ ಅವನ ಸಂಸಾರ (ಫಲಸಂ. ೧೨).

[← ಇಂ. Aluminium]

ಅಲಿಮಾರಿ ‘ಅಲ್ಯೂರ’ ನೋ.

ಅಲೀಕ, ಅಲೀಕ (ಗು). ೧. ಮೆಚ್ಚಲಾಗದ; ಸಂತೋಷಕರವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಸತ್ಯ; ಸುಳ್ಳು. ೩. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ನಟನೆ.

ಅಲೀಕ: ೨. “ಅಲೀಕಂ, ವಿತಥಂ, ಮಿಥ್ಯಾ, ಮೃಷಾ, ಅನ್ಯತಂ - ಈ ೫ ಅಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್” (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೪೩); ಗುಣವಿಹೀನನನ್ನಳೀಕ ಮಿತ್ರನಂ ನೆನೆಯದೆ (ಕಾದಂಪು. ೪೫೨). [ಸಂ.]

ಅಲೀನ (ಗು). ಲೀನವಾಗದ; ಕರಗದ. [ಸಂ.]

-ಅಲು - ‘ಅಲ್ಯಾ’ ನೋ.

ಅಲುಂಕಿಸು ‘ಅಲುಗಿಸು’ ನೋ.

ಅಲುಂಕು ‘ಅಲುಗು’ ನೋ.

ಅಲುಂಗು ‘ಅಲುಗು’ ನೋ.

ಅಲುಂಬು, ಅಲಂಬು, ಅಲಬ್ಬು, ಅಲುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಚೊಕ್ಕಟಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡು; ತೊಳೆ: “ಅಲುಂಬು - ಜಲಕ್ಷಾ ಲನೇ” (ಶಮಧಾ); ಸಮಿತ್ಕುಶಮಂ ತರವೋಪ ಧಾತವಲ್ಲಲಮನಲುಂ ಬುವ . . . ವ್ಯವಸಾಯಮೆತ್ತಲುಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೨೪); ಇಂಬಾಗಿರೆ ಬಾಂದೊಪ್ಪಿಯೊಳಲುಂಬಿದ ಮಂದಾರವಲ್ಲಲವಿರಚಿತ ನವದಿವ್ಯಾಂಬರವಾ ಮುನಿಪರನೊಳ್ ಬಿಂಬಿಸಿತು (ಕಾದಂಪು. ೭೩೮); ಸಿರಿವಂಡದ ಬಂಡಿನೊ ಳಲುಂಬಿ ತಳಿವರ್ಸೆಯ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ನೇಜಿದ ನವೀನ ಚಮರಜಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬೩ ವ). ಅಲಂಬು: ೧. “ಅಲಂಬೆಂದುಂ ಕರ್ಚೆಂದುಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಂ” (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೭೭). ಅಲಬ್ಬು: ೧. “ಅಲಬು-ತೊಳೆಯು” (ಗಂಗಾಮು). ಅಲುಬ್ಬು: ೧. ಪರಮಾನಂದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಅಲುಬಿ ಮಹಾ

ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿ (ಅವಚಂ. ೧೮೨-೨೨೧); ಅದಜ್ಞಾನಿಗಳು ತೋಯ್ದು ಪಟಮಂ (ಖನುಡ. ೭-೨೦); ಒಲಿದುಂಬ ಬಟ್ಟಲು ಹರಿವಾಣದೊಳಗೆ ಕೈಯಲುಬುವ ಬಟ್ಟಲು ಹೊಣಿಗೆ (ಭರಣ. ೪-೭೪). ೨. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸೆಳೆ: ಅಲುಬಿ ತಿರುಪಿ ತರುಚಂಡಿಕೆಗಳಂ ಭೋರ್ಭೋರ್ಗರಿದು ಬೀಸುತಿದೆ ಚಂಡಪ್ರಭಂಜನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೬-೭೦೨). ೩. (ಅಲಂ) ಬಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಎಳೆದಾಡು: ನಾನು ಹೋಗೋದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡ ಆಗಿದ್ದರೆ ಆ ಕಿರುಬ ನಮ್ಮ ಗಂಗೆನ ಮಂಡಿತ ಅಲುಬಿಹಾಕಿ ಬಿಡ್ತಾ ಇತ್ತು (ಸರ್ವಮಂ. ೨೪೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಮ್ಮು; ತುಳು. ಅಲಂಬು, ಅಲುಂಬು; ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಲುಂಬು, ಅಲುಂಬು (ನಾ). ಕಾಲು ತೊಳೆದ ನೀರು: "ಅಲುಂಬು ಕರ್ಚಿನ್ನ ಕಾಲಿನುದಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೩). ಅಲುಂಬು (ಕ).

[< ಅಲುಂಬು]

ಅಲುಕ (ನಾ). ಅಲುಗುವುದು; ಅಲ್ಲಾಟ: ತಳಿರಲರಿಂ ಮುಸುಕಿದ್ ಸುತೆಯ ಮೈಯಲುಕವಡಗಿದಳವಳ್ಳಿಯವೊಲು (ಸೂಬಸೋ. ೨೫-೭೩); ಶಿವನ ಪುರ್ಬುಗೊನೆಯಲುಕದಿಂ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಸೂತ್ರಂ ಗಳು ಜಿ ಕಳಚಿ ಹೂಡುವುವು (ಚಿಬಪು. ೪೬-೩೫). [< ಅಲುಗು]

ಅಲುಕ್ಕು 'ಅಲುಗು' ನೋ.

ಅಲುಕ್ಕು (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ; ಶಾಶ್ವತತೆ (?): ಆತನನುಜಂ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಸೀತಾದೇವಿಯನೆ ಕಂಡು ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಾತಂ ಪತಿ ಹಿತದಲುಕಿನೆ ಭೂತಳದೊಳ್ ತಂತ್ರಪಾಳ ನಾಮಂ ನೆಗಟ್ಟಿಂ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೩-೨೯; 1150).

[? / ತಮಿ. ಅಲ್ಕು = ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು]

ಅಲುಗಾಟ (ನಾ). ಅಲ್ಲಾಟ; ಕಂಪನ; ಅಲ್ಲಾಡುವುದು: ನಾಲಗೆ ಯಲುಗಾಟವಿನೊಳು ಸವಿಯ ಸಮ್ಮೇಳವನೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೩); ಅಲಸಿಕೆಯಿಲ್ಲ ರೋಗಗಳಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣು ಎವೆಯಲುಗಾಟವಿಲ್ಲ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫-೯೨).

[ಅಲುಗು + ಅಟ]

ಅಲುಗಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಡುಗಿಸು; ಸಡಿಲವಾಗಿಸು: ರಸವನು ಸೂರಿಯ ಗುಂಡಿಗೆಯೊಳು ತುಂಬಿ ಭರದಿಂದಾ ಹಗ್ಗದ ತುದಿಯೊಳು ಕಟ್ಟಿ ಪಿರಿದಾಗಿಯಲುಗಾಡಿಸಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦-೨೧೪); ಮಾನವಪ್ರದಯವನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸುವ ಮಹಾಶಕ್ತಿ ಅದರಲ್ಲಿದೆ (ರಾಜವ. ೪೨); ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ಆಸ್ಪಷ್ಟ ಹಾಗೂ ದೃಢವಲ್ಲದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸಿದ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲ ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಖಗೋಲಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಒಂದು (ಭೂಕುಟ್ಟು. ೧೬). [ಅಲುಗಾಡು + ಇಸು]

ಅಲುಗಾಡು, ಅಗಲಾಡು, ಅಗಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡು; ಚಲಿಸು: ಪಗೆಯಪ್ಪ ಭೃತ್ಯನಂ ಅಲುಗಾಡುವ ಹಲ್ಲಂ ದುಷ್ಟನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂ ಬೇರ್ವರಸಿ ಕೀಟುದೆ ಸುಖಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೨೧); ಶೀತಕ್ಕೆ ಕೋಡದ ವಾತಕ್ಕಲುಗಾಡದ... ನಂಜೂಜದ ಮುಪ್ಪುಬಾರದ ಯುವತ್ನಂ ತೀರ ದುತ್ಕರ್ಷಣಂ (ಅನಂಪು. ೬-೧೭); ಸುರಗಿರಿ ಕಂಪಿಸಲ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ವಲುಗಾಡೆ (ಬಸಪು. ೨-೧೫). ಅಗಲಾಡು (ಸ್ಥಾಂಡರ್). ಅಗಲಾಡು: ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗಾಡಹತ್ತಿತೆಂದರೆ ಆ ಗುಂಡುಗಳು ಅಗಲಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅದ್ಭುತವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿಶಾ. ೧); ತೊಟ್ಟಿಲವು ಅಗಲಾಡಿದರೆ ನಾವು ಅದು ತೂಗಾಡುತ್ತದೆಂದೆನ್ನುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೧೦೨). [ಅಲುಗು + ಅಡು]

ಅಲುಗಿಸು, ಅಲುಂಕಿಸು, ಅಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅಲುಗು ವಂತೆ ಮಾಡು: ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಕ್ಕಜಂ ಮಿಕ್ಕಲುಗಿಸುತೆ ಶಿರವ (ಬಸಪು. ೫-೬೧); ಆ ತ್ಯಜವಂ... ವಾಯುವಲುಗಿಸಿದುದಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೫೪); ವಸಂತಂ... ಆ ಕೆಂಗಣ್ಣುಕ್ಕಿಯ ಸರಮೆಂಬ ಪೊಸಗಂಟಿ ಯನಲುಗಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೦). ಅಲುಂಕಿಸು: ಸಾರಥಿಯ ಮಂಡಿ ಸುವ ನುಡಿಯನೆಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವೆನುತಲುಂಕಿಸುತೆ ಕೈಬಿಡದದಿಗೆ (ಜಿನಮು. ೧೯-೨೭). ಅಲ್ಲಿಸು: ಪೆಣ್ಣಳಂ ಪಲ್ಲಿಂದೇಡಿಸುತ್ತೆ ಕಿಷುಕಿಷುನುತುಂ ಬರಿಯಂ ಬರುಂಟಿ ಪುರ್ಬಲ್ಲಿಸಿ ಕಣ್ಣಳಂ ಮುಗಿದು ರುಮ್ಮನಲರ್ಚುತೆ (ಕವಿಜ. II, ೨೭೪ ರಾಮನಾ).

[ಅಲಗು + ಇಸು]

ಅಲುಗು, ಅಲಕ್ಕು, ಅಲುಂಕು, ಅಲುಂಗು, ಅಲುಕ್ಕು, ಅಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲ್ಲಾಡು; ಚಲಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಸರಿ; ಕದಲು: ಮಾರಲಾಪಂ... ಮರದಲುಗುವ ಕೊಂಬಂ ಕಂಡು (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೭೩-೨); ಉದಗ್ರ ಮಂದರಮದಂದಲುಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೫); ಸುರಾಲಯಮಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಮಕ್ಕಲುಗುವೊಡೆ... ದೇಶಮಹೀಶ ವಿನಾಶಕಾರಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೭); ತುಂಗಕುಚಂಗಳಲುಗಲು ತೊಡಿಗೆಗಳು ಫಳಫಳಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫-೨೪); ಆಗಿಯಲಲುಗುವ ತಲೆಯ ಮುಪ್ಪಿನ ಮುಗುದನೀತನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೫); ನಾನಾ, ನಾನು ಅಲುಗಲಾರೆ (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪). ೨. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತೆ ಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದೆರ್ದೆಯನಳ್ಳಿವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗು ವಂತಲುಗೆ... ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೇಯರಸಾಬ್ಬಿ ಪೂರದೊಳ್ (ಕಾಂಕಿಪು. ೨-೨೨ ವ); ಅಳಿಯೆಜಗದನಿಲನಲುಗದ ರವಿಕರಂ ಪುಗದ... ಇರವಂತಿ ಯರೆ ಕಂಡು (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೯); ಹಸಿದ ಹುಲಿಯ ಮೀಸೆಯನು ಹಿಡಿದಲುಗಿ ನೋಡಿದೆಯೆಂದನು (ಹಜಕಾ. ೮-೧೨); ಮಂಡೆಯನಲುಗಿ ನುಡಿದರೀ ವಧುವಿಗಾಖಂಡಲನರಸಿ ತಾನೆಣೆಯೆ (ಅಂಜಜ. ೫-೧೧೪); ಕವಿಗಳ ನಲುಗಿದುವು ಕರಿನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೭-೧೪); ಅರಸು ಇದ್ದರೆ ಊರು ನಡುಗುತ್ತದೆ, ಮುದುಕ ಅಂದರೆ ಗಡ್ಡ ಅಲುಗುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ). ಅಲಕ್ಕು: ೧. ಅಲಕಿ ಮುಂದೈದಡರೆ ರವಿಯಕ್ಕಲಿಸುವನೆ ಶಶಿರಾಜನೆಂದಾನುಳುಹಿದನು ದೀಪಾಳಿ ಮನೆಯಾವಳಿಯ ಹೊಕ್ಕಡಗಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೧೫). ಅಲುಂಕು: ೧. 'ಅಲುಂಕಿಸು' ಪರಾ. ಅಲುಂಗು: ೧. ಕೆಂಬರಲಂತೆ ತೊಳತೊಳಪ ನಾಸಾಭರಣ ಮೌಕ್ತಿಕಂ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ಪುದಿದ ಶುಕ್ರನಂತೆ ಮೆಜೆದಲುಂಗು [ಪಾಠಾಂ. ದಲಗು; ದಲುಗು]ತ್ತಮಿರೆಯುಂ (ರಾಜಶೀ. ೭-೧೭ ವ); ಈಸುಂ ಬಟ್ಟಿಯ ಬಿಟ್ಟಲುಂಗದೆ ತಿರಂಗೊಂಡಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡುತುಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೧-೫). ಅಲುಕ್ಕು: ೧. ಅಲುಕಲಮ್ಮದೆ ಸುಕ್ಕು ಸುಗಿದು ಬೆಂಬಿದ್ದವಾನೆಗಳು (ಹಜಕಾ. ೫-೪೦); ತಜುದು ಬಿಸುಡುವರೆ ವರುಕಾರವಶತವನಲುಕಿದೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೭೧); ಪಡಿಬಲವಲುಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ವವುಕಿ]ದುದು ರವಿಸುತನ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೩೬). ೨. ಈಕೆಯನಲುಕಲಮ್ಮದು ನೋಡಲಮ್ಮದು ಮಂದಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೧೦೬); ಪರಿಪೂರ್ಣಭಾವವೆಂದೆಂಬ ಕರವಿಟ್ಟಲುಕಿ ಪರತತ್ವವೆಂಬ ಬಿಣ್ಣೆಯನೆ ತೆಗೆದು (ಕೈಕವ. ೧೩೦-೧೭). ಅಲ್ಲು: ೧. ಭೀಮಸೇನಂ ಮರನಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಲುಗೆ] ಪಣ್ಣೊಲನಿಬರುಮುದಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೧); ಚದುರಂಗದ ಮಡೆಯನಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆನಲ್ಲಿ] ದಂತಪ್ಪಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೦); ಬಲ್ಲದೆಗಳುರವಣಿಸಿ ಛಿಣ್ಣಿಲಿಲ್ಲು ತಿಡವೋಲ್ (ಜಿನಭಾ. ೧೦-೨೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಲಕ್ಕು, ಅಲಕ್ಕು, ಅಲುಕ್ಕು; ಮಲ. ಅಲಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಲಂಕು, ಅಲಂಗು]

ಅಲಗು (ನಾ). ಅಲ್ಲಾಟ; ಕಂಪನ; ಚಲನ; ಸ್ಪಂದನ : ಅ
ಘನದೇಯೋಳಾವುದೇನಿನಿಸಿಲ್ಲವೆಂದಿರಲುಗೊಂತಾದುದು (ಮನೋವಿ.
೨-೧೧); ಸಿರಿಯಂತೆ ವಲ್ಲಕಿಯನುಂ ನುಡಿಸಿತುರುತರ್ದಳುಗಿನಿಂ
ಸುಸ್ತರದೊಳು (ಪರಶು. ೭-೧೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಲಜ್ಜಲ್; ಮಲ. ಅಲುಜ್ಜಲ್; ತುಳು. ಅಲಗ್,

ಅಲಗು = ಹಾಡುವಾಗ ಧ್ವನಿಯುಲ್ಲಂಟಾಗುವ ಸ್ಪಂದನ]

ಅಲುಪ, **ಅಲುಪು**, **ಅಲ್ಪು** (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ.

೨. ಹೀನವಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ; ಹೃದ್ರವಾದ : “ಅಲ್ಪ - ಅಲುಪ”
(ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ). **ಅಲುಪು** : ಹುಳುವು ನಾನು ಎನಗೆ, ಸುಳಿ
ದಿವಸವಿದ್ದರು ಕಳೆಯೊ, ಕರುಣದಿಂದ ಅಲುಪುಮಾಡಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೦).

ಅಲ್ಪು : ‘ಅಲ್ಪಮನಸು’ ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಲ್ಪ]

ಅಲುಪು ‘ಅಲುಪು’ ನೋ.

ಅಲುಪು ‘ಅಲುಪ’ ನೋ.

ಅಲುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೋಪವಿಲ್ಲದ; ಮರೆಯಾಗದ. (ನಾ).

೨. ಲೋಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮರೆಯಾಗದೆ ಇರುವುದು : ಆತ್ಮನ
ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಮುಖಗಳು ಲುಪ್ತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಲುಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ
(ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅಲುಬು ‘ಅಲುಬು’ ನೋ.

ಅಲುಬು ‘ಅಲುಂಬು’ ನೋ.

ಅಲುಬ್ಬ (ನಾ). ಲೋಭಿಯಲ್ಲದವನು. ‘ಅಲುಬ್ಬತ್ವ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲುಬ್ಬತ್ವ (ನಾ). ಲೋಭವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಲೋಭಿಯಲ್ಲದಿರು
ವುದು : ಐಹಿಕಾದಿಯನು ದ್ವೇಷಿಸದೆ ದಾನಮಂ ಮಾಡುವುದು ಅಲುಬ್ಬತ್ವ
ಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಣ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಅಲುಮಾರು ‘ಅಲ್ಮೈರು’ ನೋ.

ಅಲುರುಗುದುಗೆ (ನಾ). ಭಯಪಡಿಸುವ ದೊಣ್ಣೆ (?) : ತಳವಾರರು
ಗಳೆಲ್ಲ ಅಲುರುಗುದುಗೆಯ ಪಿಡಿದು ಯೆಲವೊ ಯಡಬಲದೊಳೆಹ ಅಂಗಡಿ
ಗೊಳೆಗೆ ಮಲಗುವರದಾರನುತ ಕೇಳಿ (ಗುರುಬೋ. ೫೩-೨೧).

[ಅಲರು (< ಅಳಜ್ಜ) + ಗುದುಗೆ (< ಗುದಿಗೆ)]

ಅಲೂರ್ (ನಾ). ಅಲೂರ್ (?) ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಲೂರ್

ನಾಮ ಗ್ರಾಮ : (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೪, ೮೦-೧೦೪ ; 799). [< ಅಲೂರ್ ?]

ಅಲೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಚರಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡು : “ಅಲೈ - ಪರಿಭಾವ

(ತಿರಸ್ಕರಿಸು), ಲೋಲನಯೋ (ಚಲಿಸು)” (ಶಮಧಾ); ಮಸಗಿದ
ಕಂಪು ಕಂಪನೋಳಕೊಂಡಲೆವೊಂದೆಲ್ಲ[ರಿಂಜಿ]ವಂದು ಪಾಜಿಸುವುವು
... ಪರಿಶ್ರಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪); ದೆಸೆದಸೆಯೊಳಲೆವ ಕಣ್ಣು

ಲರ್ಗಳನುನ್ನತ್ತ ಗಜಗಮನೆಯಬರ್ಗದೊತ್ತಿಗೆ ನಿಲ್ಲರ್ (ಸುಕುನಾ.
೯-೬೨); ಅಳೆದೊಡೊಂದಡಿ ಮೇರುತನಕತ್ತಲೆದುದೊಂದಡಿ ಮಾನು
ಷೋತ್ತರಕಳತೆಯಾದುದು ವಿಕ್ರಿಯೆಯನಾಂತಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ (ಸಾಳ್ವಭಾ.
೪-೨೮). ೨. ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಿರುಗಾಡು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಸುತ್ತಾಡು :

ಈ ಊರಿನಿಂದ ಅ ಊರಿಗೆ... ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ (ಜಾಣಲ.
೧೧); ಅವನು ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಡೆ ಅಲೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ.
೩. ಪರಿಭವಿಸು; ಸೋಲಿಸು : ವ್ಯಸಗತಭಯಾ ದಯಾಲೂರಿಪುನರ್ಗ

ಮನಲೆದು ಗೆಲ್ವಿಯಾಗಾಹವದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨). ೪. ಕಾಡು;
ಹಿಂಸಿಸು : ನಮ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರದಿಂದ ಬಂದ ಮೋಹಂ ಬಿಡದಲೆವುದ
ಜಿಂದಾದೊಡೊಂದ (ಅದಿಪು. ೪-೮೯); ಬಲದೇವಂ ಭೀಮನ ಭುಜಬಳ

ದೇವಂ ಮನಮನಲೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೮-೪೩); ನಿಂದು ದೇಹವನಲೆದು
ದಲ್ಲಿ ರೋಗದ ಕೇಳಿ (ಬಸರ. ೫-೧೪೮); ಜಳದಂ ಕಳಸಿಗೆ ಪಡಲರಿ

ಘಟ್ರಯಂ ದೇವದಾರು ನಿಶಿ ನಿಂಬಮಿವಂ ಜಳದಿಂ ಮಜುಗಿಸಿ ಕುಡಿದುದು
ಕಳೆಗುಂ ಬಿಡದಲೆವ ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦).

೫. ಕಳೆ; ನಿವಾರಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ಬಳ್ಳಿಗವುಂಗಂ ತಳ್ಳಿಲೆ
ವಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಲೆಯನಲೆವ ಸೊಡಗುಡಗಿಗಳನೀಯಳ್ಳಿಜಾಲೆವುವು ಬನ
ದೊಳಗುಳ್ಳಲರ್ದುರ್ದುಳ್ಳಿಪ ಚಂಪಕಪ್ರಸವಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೧-೬೭);

ವಿಷಮನಲೆಯಲಿಂತಿದೆ ಸಾಲ್ಪುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೧೭); ತಂದರುಂ
ಧತಿಯ ಮುಂದಿಡೆ ಭೂತಿದಳದಸುನನಿತ್ತು ಶಾಪವನಲೆಯಲೆ (ಪದ್ಮರಾ.
೧೧-೧೩೫). ೬. ಮೂದಲಿಸು; ಹಂಗಿಸು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು : ಒರ್ಬೆಸ

ಕಳ್ಳುವ ಜೋಳಗಳಳ್ಳರಂ ಪಟಾಯೆಡೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಳಲೆಯುತಿಪ್ಪುದು
ಮಾವನ ಗಂಧಪ್ಪಿಯಂ[ಯಾ] (ನಕ. II, ೧೩೪-೩೩ ; 987).

೭. ತಾಗು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು : ಪಾದತಳಂಗಳಡಿಗೆಜಗಿದರಿನರಪಾಲರ ಮಕುಟ
ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮರೀಚಿ ಜಾಲ ಬಾಳಾತಪಂಗಳನಲೆದು ಕೆಂಕಮಾದಂತಾದುವು
(ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೬ ವ); ಗಿಳಿ ಸೋವರ್ ಬಳಲುವ ಮುಡಿ ಬೆನ್ನನಲೆಯ

ಧವಳೇಕ್ಷಣೆಯರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೪೯-೨೯ ; 1147); ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಲಿಂ
ಮುಂದಲೆಯನಲೆವ ನುಣ್ಣುರುಳನೊಯ್ಯಾರುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೩);
ಹರಳೋಲೆ ಕುಣಿಯಲು ಜಡೆ ಬೆನ್ನನಲೆಯಲು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೩೩).

೮. ತೋಳೆ; ಜಾಲಿಸು : ಪುಳಿಯೊಳಲೆದ ಪವಳದ ಬಟ್ಟಿನಂತೆ ಸೊಗ
ಯಿಸುವ ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯನ ಬಿಂಬಾಧರಮನಂಗರಾಗರಸದುರುಳಿ
ಯಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ವಾರುಣೆಯನೊಲಿದು ಮುಟ್ಟಿದ

ಕಾರಣದಿಂ ಮುಳುಗುವಂತೆ ತನ್ನಯ ಕಳೆಯಂ ನೀರೊಳಲೆವಂತೆ
ಪಶ್ಚಿಮವಾರಿಧಿಯೊಳ್ ಮಗ್ನನಾದನಮೃತಕರಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೬);
ಕುದಿಸಿ ಉದಕದೊಳಲೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಲಲಿಬಿ] ಬೀಸುತ್ತೊಗೆದು...

ಮೈಲಿಗೆ ಮಡಿಗಳಹುದು (ಬಸಪು. ೩೬-೪೭).
ಅಲೆದಾಡು = ಸುತ್ತಾಡು; ತಿರುಗಾಡು : ಮೆಲ್ಲಲ ರೊಂದು
ತಣ್ಣನಲೆದಾಡುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋಪ. ೨೨೬); ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲವಾಗಿ

ಅಲೆದಾಡಿತು (ನನ್ನಜೊ. ೨೬); ಅವನ ಕಣ್ಣು ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ
ಅಲೆದಾಡಿತು (ಯೋಧಪು. ೧). **ಅಲೆದಾಟ** = ಸುತ್ತಾಟ; ತಿರುಗಾಟ.
ಅಲೆದಿಡು = ಭದ್ರವಾಗಿ ಒತ್ತು : ಮೊಳೆಯಿಲ್ಲಮನುಸುನೊಳಂ ಪುಳಿ

ಯೊಳಮಲೆದಿಟ್ಟು ದಾಸನಣದಲರಂ ತಂದಳೆಯೊಳರೆದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿದೊಡಳ
ಸುಗುಮದು ಚಿಲ್ಪುವೆತ್ತ ಪವಳದ ಕುಡಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಲೈ]
ಅಲೈ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ : ನುಡಿಯೊಳನ್ನತಂ
ತೋಜದಂತೆ ನಿನ್ನಲಿಗೆ ನಿಂದದೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೇಲೇನ ಕೊಡುವೆನೆಂದೆಂದೆ

ಯದ ಕೊಡು ಬೇಗದಿಂ [ದೆ] ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೧೧);
ನೀವಿದುರ್ ಫಲವಾವುದೆಂಬಳಾ ಸಖಿಯರಂ ಭಾವಭವನಲೆಗೆ ಸೈರಿಸದಿಂದು
ಮುಖಿಯರಂ (ನಳಚಂ. ೧೯೫); ಕಡುಚಿಲ್ವ ನಿನ್ನ ವಾರತೆಗೆಳಿದಾಕ್ಷಣ

ಕುಡುವಿಲ್ಲನಲೆಗೊಳಗಾದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೩೪); ನಿನ್ನನು ಮರೆದು
ಕರ್ಮಾಸುರನಲೆಯೊಳತಿ ಕೊರಗಿ ಕರಗಿದನಯ್ಯಾ (ಸನತ್ಕು. ೧೦-೭);
ಖರನಲೆಗೆ ಮುನಿಗಣಂ ಚಿತ್ರಾದ್ರಿಯಂ ತೃಜೆಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೬-೪೫).

೨. ಬೀಸುವಿಕೆ; ಚಲನ : ಎಲರಲೆಯಿಲ್ಲದೇಕಳವಳ್ಳಿ ನಡುಗಿತು (ಕಂನವಿ.
೬-೧೬೧). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಲೈ]

ಅಲೈ (ನಾ). (ನೀರಿನ) ತೆರೆ; ತರಂಗ : “ಊರ್ಮಿ, ವೀಚಿ - ಅಲೆಗಳ
ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೯); ಆ ಜಾಲಿನಲೆಗಳನು ಬಿಡಿಸಿ ಬಂದಿತು
ತೇಲಿ ಕೊಳಲ ದನಿ (ನಡದಾ. I, ೪೫೧); ವಿದ್ಯುತಿತ್ತ ಅಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂ

ಧಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೧).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಲೈ; ತೆಲು. ಅಲ]

ಅಲೈ 'ಅಲೈ' ನೋ.

ಅಲೈಕುಳಿ (ನಾ). ಅಲೈಯುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : ಬಿರುಗಾಳಿ ತೂಗ್ಗಿಸುವ ಅಲೈಕುಳಿಯೇ ಓವೋ ! (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೧-೨೨೪).

[ಅಲೈ + ಕುಳ್ಳಿ]

ಅಲೈಗಾರ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು ; ತೊಂದರೆಪಡಿಸುವವನು : ಮನ್ಮಥನಲೆಗಾರನು ರಕ್ಷಿಸೆಂದು ಶರಣು ಹೊಗುವಂತೆ (ವಚನಾ. ೧೬-೭).

[ಅಲೈ + ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಅಲೈಗೂದಲು (ನಾ). ತೆರೆ ತೆರೆಯಂತಿರುವ ಕೂದಲು : ಅದೇ ನಸು ಗೆಂಪಿನ ಗುಂಡುಮುಖ, ಹೊಳಪಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಕಣ್ಣಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದ ಕಪ್ಪಾದ ಅಲೈಗೂದಲು (ಮರಳ. ೧೩೪).

[ಅಲೈ + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಅಲೈಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು ; ಮಿಡಿ : ತಂತಿಯನಲೆಗೆಯ್ದ ಬೆರಲ್ಲಳ್ ಅಂದು ಹೃದಯದಾನಂದದ ನಾಡಿಕಳೊಳಾಡುವಂತೆ (ಚಕನಂ. ೧೬೦-೨). [ಅಲೈ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಲೈಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸೆಮಾಡು : ಅಲೈಗೈನ ಬಗೆಯನಜುಹಿ ತಂದೆತಾಯನು ಸಲಬಗೆಯೊಳು ಬಳಲಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೪-೨೮). [ಅಲೈ + ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಅಲೈತ್ರಿ (ನಾ). ಅಲೈಯುವಿಕೆ ; ತಿರುಗಾಟ ; ಸುತ್ತಾಟ : ಏನು ಹೇಳೋಣವೋ ಅವನ ಅಲಿತವನ್ನು (ರೂಢಿ). [ಅಲೈ + -ತ್ರಿ]

ಅಲೈತ್ರಿ (ನಾ). ಕ್ಲೇಶ ; ಹಿಂಸೆ : ಈಚೇಚೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅಲಿತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಲೈ + -ತ್ರಿ]

ಅಲೈಪ (ನಾ). ೧. (ಗಾಳಿಯು) ಬೀಸುವಿಕೆ ; ಅಲುಗುವಿಕೆ : ತೆಂಕಣೆ ಲರಲೆಪದಿಂದಂಕುರಿಸಿದ ಚೂತದಂತೆ ಆತಂ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಿತ ಶರೀರನಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೪-೨೧ ವ) ; ತೆಂಬೆಲರಲೆಪದ ಪೂಲತೆಯೆಂಬಿನ ಮಂಕುರಿಸೆ ಪುಳಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭) ; ಚರಪುರುಷ ವಚನವರುಷದಿಂ ಕವಿದ ಕೋಪರಸತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರೆಗಳಲೆಪದಿಂದಲುಗುವಂತೆ ನಡು ಗುಮೊಡಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೧ ವ) ; ಚಲಿಪಲರಲೆಪಕ್ಕೆಳಲತೆಯೊಲೆವಂತೆ (ಉದ್ಯು. ೮-೧೦೦). ೨. ಚಲನ ; ಸಂಚಾರ ; ಅಲುಗಾಟ : ದೀಪ ಕಳಿಕೆಗಳ ಅಲೆಪದಿಂದ ಕೆಚ್ಚಕೆಚ್ಚನೆ ಕೆದಕೆದರುತ್ತಿರುವ ಕೆಮ್ಮಿಂಚುಗಳ ಆ ವಿಮಾನ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೯-೧೮). [ಅಲೈ + -ಪ]

ಅಲೈಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು ; ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಲುಕಿಸು : ಅನುರಾಗ ದಿಂದೆನ್ನ ಮಗಳನಲೆಪಡಿಸುವಿವನುಗು ಜಿನದತ್ತೆಯಂ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂ ದೆನಲ್ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೫-೩೧).

ಅಲೈಯಪಡಿಸು = ಹಿಂಸಿಸು : ಅಲೈಯಪಡಿಸಿದನಾಗ ಚಲದೊಳಾ ಶನಿಯಂ (ಯನಳ. ೮೭). [ಅಲೈ + ಪಡಿಸು + - ಇಸ್ಯು]

ಅಲೈಪು, ಅಲೈಪು (ನಾ). ೧. ಚಲನ ; ಬೀಸುವಿಕೆ ; ಕುಲುಕಾಟ ; ಆಯಾಸ : ತಂಬೆಲರಲೆಪಿಂ ಕಳಿಕೆಯೊಳೆ ತುಜುಗಿ ತಳಿರೊಳೆ ತಳತಳಿ ಸಿದುದೊಂದರೋಕಲತೆ (ಅದಿಪು. ೮-೨೬) ; ಮಲೆಯೆಲರಲೆಪುಂ ಮನಸಿಜ ನಲೆಪುಂ ಕೋಗಿಲೆಯ ಜಡಿಪುಮೊಡನೆಗಟ್ಟಿನಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೪) ; ಎಲರಲೆಪಿಂ ತೆಜಂಬೊಳೆವ ಕೀಳಲೆ ಸೋಂಕೆ ಸಿತೇಕ್ಷುದಂಡದಿಂ ಸುಲಲಿತ ಚೂತ ಪಕ್ಷಪಳದಿಂದುಗುತಿರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಮಂ ಗೆಲೆ (ಸೌಂದ. IX-I ; ೧೧೮-೨೬, 1057). ಅಲೈಪು. ೨. ಕಾಟ ; ತೊಂದರೆ : ಸುರಕುಜದ ನೆಲೊಳೊಂಗಳೊಡೊಳೆನುಮಲಿಪಿಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಿರೆ ಕಾಮಧೇನು (ಸಂಪದಾ. ೪-೧೦). [ಅಲೈ + -ಪು]

ಅಲೈಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು. ೨. ಹಾಳು ಮಾಡು ; ನಾಶಪಡಿಸು. ೧, ೨ : ಬನವನಲೆಮಾಡುವೀ ದುಷ್ಟ ಮರ್ಕಟತೆಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬನಕೊಡೆಯನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಿ

ಕೊಂಡಿರು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೨-೮೦) ; ಇಂದೀಗ ಮೃಗವ ನಿರ್ಮಿಸಿ ದೇಶವ ನೆಲ್ಲ ತಿಂದು ಕೆಡಿಸಿ ಅಲೈಮಾಡಿ (ಹರಿಸಾಂ. ೧-೫೨). [ಅಲೈ + ಮಾಡು]

ಅಲೈಮಾನ್ 'ಅಲೈಮಾನ್' ನೋ.

ಅಲೈಯೇಲು (ನಾ). ಅಲೈಗಳ ಏರಿಕೆ, —ಉಬ್ಬರ : ಬಟಲದ ಎಟಲದ ಅಲೈಯೇಲಿಂಪಂ ಅಲೈಬೀಲಿಂಪಂ . . . ನೋಡಿಮ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೯-೧೭೬). [ಅಲೈ + ಏಲು]

ಅಲೈ 'ಅಲೈ' ನೋ.

ಅಲೈಖ (ನಾ). ೧. ಬರೆಯದ ತಾಳೆವೋಲೆ ಮತ್ತು ಕಡತ : ಶಬ್ದ ಹತ್ತದ ಅಲೈಖದಂತೆ, ಅನಿಲಮುಟ್ಟದ ಪುಷ್ಪದಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೧೨೦-೪).

೨. ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಬಹಳ. ೩. ಚಾಮರ. ೪. ದೇವತೆ : "ತ್ರಿವಶಾಲೇಖಮದಭ್ರಚಾಮರಮಲೇಖಾಖ್ಯಾನಮಕ್ಕುಂ" (ನಾ ನಾ ರ. ೯೭). [ಸಂ.]

ಅಲೈಮಾನ್, ಅಲೈಮಾನ್, ಅಲೈಮಾನಿ (ನಾ). ಜರ್ಮನಿ, ಆಸ್ಟ್ರಿಯ, ಯೂರೋಪು ಮುಂತಾದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದೇಶಗಳು ; ಪರದೇಶ. ಅಲೈಮಾನ್ (*). ಅಲೈಮಾನಿ (*).

ಅಲೈಮಾನ್ ಚೂರಿ = ಯೂರೋಪಿನ ಚಾಕು, —ಚೂರಿ. ಅಲೈಮಾನಿ ಕತ್ತಿ = ಯೂರೋಪಿನ ಖಡ್ಗ, —ಕತ್ತಿ. ಅಲೈಮಾನಿ ತುರುಪು = ಯೂರೋಪಿನ ಸೈನ್ಯದ ತುಕಡಿ. ಅಲೈಮಾನಿ ರೂಪಾಯಿ = ಸುಮಾರು ಹದಿನಾಲ್ಕಾಣೆ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಯೂರೋಪಿನ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ (*). [← ಲ್ಯಾಟಿನ್. Alemauni]

ಅಲೈಮಾನಿ 'ಅಲೈಮಾನ್' ನೋ.

ಅಲೋಕ (ನಾ). ಈ ಲೋಕವಲ್ಲದುದು ; ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸ ದುದು. 'ಲೋಕಾಲೋಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ದೃಷ್ಟಿ ; ಪರ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿ : ಅಲೋಕದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಪದ್ರವ್ಯಕನೇ ಇರಬಹುದಾದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಗೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿಯಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ಸಹಜ (ಬದ್ಧಪ್ರ. lii). [ಅಲೋಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಲೋಕಾಕಾಶ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕದ ಹೊರಗಿನ ಆಕಾಶ ; ಸಿದ್ಧರು ಇರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಆತ್ಮಲೋಕಾಕಾಶಂ ಸುತ್ತಿದುರ್ದನಂತ ಮಲ್ಲಿ ಲೋಕದೊಳೊಂದುಂ ಸುತ್ತಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೯).

[ಅಲೋಕ + ಆಕಾಶ]

ಅಲೌಕಿಕ (ಗು). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ; ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದ : ಇಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕವು ಪಾರಮಾರ್ಥದೊಳಗಲೌಕಿಕವ ತೆರೆದು ತನ ದೊಂದು ಹೊಸಲೋಕ ಕಟ್ಟಿ ಸಂಪೂರ್ಣಯೋಗ ಬೆರೆದು (ನಿಲಮು. ೩೮-೫). [ಸಂ.]

ಅಲೌಕಿಕತನ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸೇರದಂತಿರುವಿಕೆ ; ಅಸಾಧಾರಣ ಸ್ಥಿತಿ. [ಅಲೌಕಿಕ + -ತನ]

ಅಲೌಲ್ಯ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಚಾಪಲ್ಯವಿಲ್ಲದಿರು ವುದು ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗದಿರುವುದು : ನಿತ್ಯಪ್ರಥಿತ ಕಲ್ಯಾಣ ಭಕ್ತಿ ನಿರರ್ಗಳಾಲೌಲ್ಯಲಸತ್ವದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೭-೯೪). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪಾಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು ; ಪ್ರಶಸ್ತಿ ; ಮರ್ಯಾದೆ (*).

[← ಅರ. ಅಲ್ಪಾಬ್ = ಬಿರುದಾವಳಿಗಳು]

ಅಲ್ಪಳಿ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆ (?) : ರಾಜಪುಲಿ ಕುಲಮುದ್ದನ್ ಗೋ ಸಹಸ್ರಪ್ರದಾರುಂ ಪದಲುಂ ಕನ್ಯಾಧಾನಮುಂ ಅಲ್ಪಳಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟು ನಿಜಿಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೯-೪ ; 800). [?]

ಅಲೈಸು 'ಅಲೈಸು' ನೋ.

ಅಲ್ಪ 'ಅಲುಗು' ನೋ.

ಅಲ್ಪ 'ಅಲ್ಪ' ವರಾ.

ಅಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಕೊಂಚ; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಗಗನವಿಹಾರಮಲ್ಲಮನೆಯುಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೧೨-೨೩ ವ); ಅಕಟಿನಲ್ಲಿ ಹೊಗುವ ಕಂದ ಕುಂತಿಯ ಜಠರವಲ್ಲವಲೇ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೨-೪೭). (ನಾ). ೨. ತುಚ್ಛ; ನೀಚ; ಹೀನ: ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದ); ಅಲ್ಪರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಗಾದ).

ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ = ಎಲ್ಲಿಯೋ ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು ತುಸು: ಆತನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದುದು ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ (ದೂಧ). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪಕೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಪ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಣಿಕೆ; ಚಿಕ್ಕದಾದ ಕೊಡುಗೆ: ಇಂತಹ ವ್ಯಾಸಂಗ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಅಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು, ಅದು ಕನ್ನಡದೊಳಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಕಾಣಿಕೆಯಾಗುವುದೆಂದೂ ಎನ್ನಿಸಿ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾಗಿದೆ (ಜಗದಾ. ೪).

[ಅಲ್ಪ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಅಲ್ಪಕಾಲಿಕ (ಗು). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ, — ನಿಲ್ಲುವ.

[ಅಲ್ಪ + ಕಾಲಿಕ]

ಅಲ್ಪಜ್ಞ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತಿಳಿದವನು: ಜೀವಾತ್ಮನು ಅಲ್ಪಜ್ಞ (ಶಕ್ತಿ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪತನ (ನಾ). ಸಣ್ಣತನ; ನೀಚತನ; ಹೀನಸ್ವಭಾವ: ನಾನೂ ದೇಶ ದೇಶ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಅಲ್ಪತನ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ (ದುಂಬಕ. ೧೫೮). [ಅಲ್ಪ + ತನ]

ಅಲ್ಪತನು (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮೈ. [ಅಲ್ಪ + ತನು]

ಅಲ್ಪತೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಪತನ: ಅಲ್ಪತೆಯ ಭಾವಗಳಂ ನೆರೆ ತೊರೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೨೦೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪತಾ]

ಅಲ್ಪತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಅಲ್ಪತನ. ೨. ತುಂಬ ಕಡಮೆ ಪರಿಮಾಣ. [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪದಂಡ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕೋಲು; ತುಂಡು ಕೋಲು (೪). ೨. ಜುಜುಬಿ ಜುಲ್ಮಾನೆ. [ಅಲ್ಪ + ದಂಡ]

ಅಲ್ಪದಶನದಂಶ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಚ್ಚುವುದು: ಪಾಲ್ಗಡಲ ನೊರೆಯ ಪೊರೆಯ ತೆರೆಯನನುಕರಿಸಿಯುಮಲ್ಲದಶನದಂಶ ಮಾತ್ರವಿಂಡ ನೀಯಕರಂಗಳೆನಿಸಿದ ಮಂಡಕಂಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೯ ವ).

[ಅಲ್ಪ + ದಶನ + ದಂಶ]

ಅಲ್ಪದಿನ (ನಾ). ಕೆಲವು ದಿನ; ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನ (ದಕ. ೪). [ಅಲ್ಪ + ದಿನ]

ಅಲ್ಪದೂಷಿತ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ದೋಷವುಳ್ಳದು; ಹೆಚ್ಚು ದೋಷವಿಲ್ಲದ್ದು: ನರಪತಿಯುಂ ನೃಪಾಂಗನೆಯರುಂ ನೆರೆದಪ್ಪೆಯನಾಡಿ ಪೋದರಾ ಪರಿಜನಮುಂ ಮಹೋತ್ಸವದೊಳೊಂದಿದುದೆಂಬುದಿದಲ್ಪದೂಷಿತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅಲ್ಪಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಬೆಳಕು; ತುಸು ಹೊಳಪು.

೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಳಪುಳ್ಳದು. [ಅಲ್ಪ + ಪ್ರಕಾಶ]

ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಬಲಹೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಉಸಿರು ಬೇಕಾದ ಕ್, ಗ್, ತ್, ಪ್, ಯ್ ಮುಂತಾದ ಅಕ್ಷರಗಳು: ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಉಸಿರು ಬೇಕಾಗುವ ಪಕಾರ ಬಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಗಳೆಂದೂ... ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೪). [ಅಲ್ಪ + ಪ್ರಾಣ]

ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ ೨: ಮಿಗೆ ನಿದಿಡ ಬಂಧಮೆಂಬುದು ತಗುಳ್ಳುವು ವರ್ಣಗಳಗಲದಿರೆ ಮತ್ತಕ್ಕುಂ ನೆಗಟ್ಟಲ್ಪ ಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ ನಿಗದಿತವೇ ತದ್ವಿಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಂ ಶಿಥಿಲಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೨). [ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ + ಅಕ್ಷರ]

5 ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾನುಕರಣ (ನಾ). ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಇವು ಮೊದಲಾದುವಲ್ಲಪ್ರಾಣಾನುಕರಣಗಳ್ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಉದಾ: ಗುಣುಗುಣು ಗಣಗಣಯೆನುತುಂ ಪರಿವ ಪರಿ ಪೊನಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೫೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ + ಅನುಕರಣ]

10 ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಬುದ್ಧಿ; ಔದಾರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು (ದಕ. ೪). ೨. ಸಣ್ಣಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಕ್ಷುದ್ರಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು. [ಅಲ್ಪ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಲ್ಪಮತಿ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ: "ಶಚಿರಂ ಜಡಾಲ್ಪಮತಿ... ಕೃಪಣಂ ಪ್ಲಲ್ಲಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೫೯). [ಅಲ್ಪ + ಮತಿ]

15 ಅಲ್ಪವಚಿ (ನಾ). ಮಿತಭಾಷಿಣಿ; ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವಳು: ನಯವಿದೆ ಶಾಚಿಯಲ್ಪವಚಿ ಸಾಧುಸುರಾಳಿಸುಪೂಜ್ಯ ಸಂತತಂ (ಮದತಿ. ೮-೮). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವಚಿ]

ಅಲ್ಪವಯಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸು: ನಾವು ಮಾಡೋದು ಒಂದು, ಅದು ಅಗೋದು ಇನ್ನೊಂದು. ಗೌಡತಿ ಪಾಪ, ಹೆಣಮಗಳು; ಮಕ್ಕಳು ಅಲ್ಪವಯಿ; ದೊಡ್ಡ ಆಸ್ತಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೩೯).

[< ಸಂ. ಅಲ್ಪವಯಸ್]

ಅಲ್ಪವಸುಧೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಭೂಪ್ರದೇಶ (೪). [ಅಲ್ಪ + ವಸುಧೆ]

ಅಲ್ಪವಿದ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತಿಳಿದವನು: ಘನಪಂಡಿತೋತ್ತಮರಿಲ್ಲದ ಸಭೆಯೊಳು ಸನ್ಮಾನ್ಯರಹರಲ್ಪವಿದರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೬-೭೨).

[ಸಂ. ಅಲ್ಪವಿದ್]

ಅಲ್ಪವಿರಾಮ (ನಾ). ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಓದುವಾಗ ಅರ್ಧಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಓದಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ',' ಎಂಬ ಗುರುತು: ಅಲ್ಪವಿರಾಮ... ಪೂರ್ಣವಿರಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೮). [ಅಲ್ಪ + ವಿರಾಮ]

30 ಅಲ್ಪವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಮಳೆ; ಕಡಮೆ ಮಳೆ: "ಜಡ - ತರ್ಜನೇ (ಹೆದರಿಸು), ಅಲ್ಪವೃಷ್ಟಾಚ" (ಶಮಧಾ). [ಅಲ್ಪ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಮಿತಭಾಷಿ: ಅಮಿತನಮಿತಾರ್ಥಾಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿ ಗಾಣಿಯರ್ಗಿಂಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೩). [ಸಂ. ಅಲ್ಪವ್ಯಾಹಾರಿನ್ (ಅಲ್ಪ + ವ್ಯಾಹಾರಿನ್)]

35 ಅಲ್ಪಶಂಕೆ (ನಾ). ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆಯೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಗರಿಕರು ಬಳಸುವ ಗಂಭೀರವಾದ ಮಾತು. [ಅಲ್ಪ + ಶಂಕೆ]

ಅಲ್ಪಶೀಲ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಹೀನಸ್ವಭಾವದವನು: ದೋಷಾನುಕೂಲರನಲ್ಪಶೀಲರನೆಮ್ಮನುದ್ಧರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೪೪).

[ಅಲ್ಪ + ಶೀಲ]

40 ಅಲ್ಪಶ್ರುತ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಓದಿ ತಿಳಿದವನು: ಅತಿಗಂಭೀರ ಮೃದೂಕ್ತಿ ವಕ್ರದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೊಪ್ಪೆ ಕೇಳ್ದಂ ಬಹುಶ್ರುತನಲ್ಪಶ್ರುತನೆನ್ನದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮). [ಅಲ್ಪ + ಶ್ರುತ]

ಅಲ್ಪಸರ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೊಳ; ಕುಂಟೆ; ಹೊಂಡ: "ಸಣ್ಣ ಕೆರೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸರಸ್ (ಅಲ್ಪ + ಸರಸ್)]

45 ಅಲ್ಪಸರಸಿ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಸರ: "ಬೆಂಚೆ ಪಲವಲವೆನಲ್ ತಾನಲ್ಪ ಸರಸಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸರಸೀ]

ಅಲ್ಪಸಾರ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸತ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು : ವಲನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಬಿದ್ದಂಥಾ ಅಲ್ಪಸಾರವಾದ ವಜ್ರವು ವೃತ್ತಾಸುರನ ವಧೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ಕಗವಿ. ೯೯ ಹಾಲಾಮಾ). [ಅಲ್ಪ + ಸಾರ್ಜ]

ಅಲ್ಪಸುಖ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಹಿತ; ಕಡಮೆ ಸುಖ : ಮಜೆದುಟ್ಟಾದೀ ಸಂಸಾರಮನುಷ್ಯಾದರಂತೇನುಮಲ್ಲದಲ್ಪಸುಖಕ್ಕುಂತೆಜಿಗಿ ಮರುಳಕ್ಕ ಕನಸಿನ ತೊಪ್ಪೆಯೊಳ್ ನೀಗುಗಡಿದು ತಣೆವನಜಿಸಿದರೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೮). [ಅಲ್ಪ + ಸುಖ]

ಅಲ್ಪಸುಖಾಶಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆ ಆಸೆಪಡುವವನು : ಮುಕ್ತಿಯೊಳಾದ ನಂಬುಗೆ ಮನಂಬುಗದಲ್ಪಸುಖಾಶಿಗಿಂಬ ಲೋಕೋತ್ತಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೬). [ಸಂ. ಅಲ್ಪಸುಖಾಶಿನ್ (ಅಲ್ಪ + ಸುಖಾಶಿನ್)]

ಅಲ್ಪಸೂನು (ನಾ). ಮಿತಸಂತಾನವುಳ್ಳವನು : ಅಲ್ಪಸೂನುವನಿಮಿತ್ತ ಕ್ರೋಧಿ ಸಿಂಹೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೫). [ಅಲ್ಪ + ಸೂನು]

ಅಲ್ಪಾಂಶ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ. [ಅಲ್ಪ + ಅಂಶ]

ಅಲ್ಪಾಕ, ಅಲಪಾಕು (ನಾ). ಪೆರು ದೇಶದ ಚತುಷ್ಪಾದಿ ಪ್ರಾಣಿ; ಒಂಟಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಉದ್ದವಾದ ತುಪ್ಪಟದ ಕೂದಲುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ : IP ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ, ರೇಶ್ಮೆಯಂತೆ ನವುರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇದರ ತುಪ್ಪಟದಿಂದ ಸೊಗಸಾದ ಬಟ್ಟೆಯು ತಯಾರಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲಪಾಕು : ರೇಶಿಮೆ ಅಲಪಾಕಿನ ಜಾಕೀಟುಗಳನ್ನು ತೊಡುವನು (ಹೂಬಿಸಿ. ೭೪).

ಅಲ್ಪಾಕಬಟ್ಟೆ = ಅಲ್ಪಾಕಪ್ರಾಣಿಯ ಕೂದಲಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ, —ವಸ್ತ್ರ. [← ಇಂ. Alpaca]

ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳದ್ದು : ಸೂತ್ರವು ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಅಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಲ್ಪ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಲ್ಪಾಚಮನ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಶಂಕೆ (ಕ). [ಅಲ್ಪ + ಅಚಮನ]

ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪ (ಗು). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡದಾದ.

ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪವಿಚಾರ = ಚಿಕ್ಕ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡವಿಚಾರ : ಅಲ್ಪಾನಲ್ಪ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದಭಾವವನ್ನೆಣಿಸದೆ ಸೇವಾನಕಾಶ ದೊರೆತೀತೇ ಎಂದು ಅವಳು ಸದಾ ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೯೩). [ಅಲ್ಪ + ಅನಲ್ಪ]

ಅಲ್ಪಾಯು (ನಾ). ಕಡಮೆ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ನಾಕಸಂಭೂತನದೇ ಕಲ್ಪಾಯುವಾದಂ (ಕಾದಂಠು. ೬೯೯); ವಿಸ್ಮಯಮಾದಪುದಲ್ಪಾಯುವಲ್ಲ ನಕ್ಕುಂ ದನುಜಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೩೨). [ಅಲ್ಪ + ಆಯು]

ಅಲ್ಪಾಯುಷ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಾಯು : ಅಲ್ಪಾಯುಷನುಮಾಸನ್ನಭವ್ಯ ನಪ್ಪುದಂ ಜಲಕ್ಕನಜಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೮ ವ). [ಅಲ್ಪ + ಆಯುಷ]

ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಆಯುಸ್ಸು : ತರುಣಿಗಲ್ಪಾಯುಷ್ಯ ವೆನುತಂ ಹರಸಲೊಲ್ಲದೆ ಹೋದನೇ ಶಿವ (ಬಸಪು. ೮೬-೪೪).

[ಅಲ್ಪ + ಆಯುಷ್ಯ]

ಅಲ್ಪಾವಧಿ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರದ ವಾಯಿದೆ. 'ಅಲ್ಪಾವಧಿ ಸಾಲ' ಪರಾ. [ಅಲ್ಪ + ಅವಧಿ]

ಅಲ್ಪಾವಧಿಸಾಲ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಬೇಕಾದ ಸಾಲ : ಅಲ್ಪಾವಧಿ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿದರ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಲ್ಪಾವಧಿ + ಸಾಲ]

ಅಲ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳುಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು(?): ಪರರ ದುರ್ಗುಣ ವೆತ್ತಿ ನುಡಿಯದಿರು ಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ ಪರರೊಡವೆಯಲ್ಲಿ ಸದಿರಲ್ಪರೊಡನಾಡದಿರು (ಗುರುಜಾ. ೧೬-೪೬). [ಅಲ್ಪ + ಇಸು]

ಅಲ್ಪು 'ಅಲುಪ' ನೋ.

ಅಲ್ಪುಮನಸು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮನಸ್ಸು : ಮುಪ್ಪುರದೊಳಗಿಡಕೆ ಎದುರು ಗಾಣನೆಂದು ಅಲ್ಪುಮನಸು ಮಾಡದೆ ವಾಸವಾದನು ಇಲ್ಲಿ (ಕೀರ್ತಮ. ೧೬೬). [← ಸಂ. ಅಲ್ಪುಮನಸ್]

ಅಲ್ಪೋಪಜಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮಿತವಾದ ಭಾಷೆ. ೨. ಮಿತಭಾಷಿ. ೧, ೨ : ಲೋಕಪ್ರತೀತ್ಯಾಶ್ರಯ ಸಕಳಕಳಾಲೀಲಾಕರಾಲ್ಪೋಪಜಲ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೬). [ಅಲ್ಪ + ಉಪಜಲ್ಪ]

ಅಲ್ಪತ್, ಅಲ್ಬತ್, ಅಲಬತ್, ಅಲ್ಪತ (ಅ). ಅವಶ್ಯವಾಗಿ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ; ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ : ಅಲ್ಪತ್ ನಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು (ಕನ್ನಡಿ. ೧೦೯). ಅಲ್ಬತ್ : ಅಲ್ಬತ್ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಪಾಲತ್. ೭೯). ಅಲಬತ್ : ಅದಕ್ಕೇನು ಬಂದಿದೆ, ಅಲಬತ್ ಹೇಳುವೆನು (ದೋರಾಕ. ೭); ನೀ ಅಲಬತ್ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೨೯). ಅಲ್ಪತ : ಅಲ್ಪತ ಆ ಶೀಮಮೇಲೆ ಕುಂಪನಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ಅಮಲದಾರರು ಮೊಕರರು ಆದಾರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪).

[← ಅರ. ಅಲ್ಬತ್ = ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ; ಹಿಂ. ಅಲಬತ್]

ಅಲ್ಪತ 'ಅಲ್ಬತ್' ನೋ.

ಅಲ್ಪಿದಾಯ (ನಾ). ೧. ಬೀಳ್ಕೊಡುಗೆಯ ಗೀತೆ. ೨. ಮೊಹರಮ್ ಹಬ್ಬದ ಕಡೆಯ ದಿನ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಹಾಡುವ ಚರಮಗೀತೆ : ಬಾಬಯ್ಯನ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ತೊಳೆದು 'ಅಲ್ಪಿದಾಯ' ಹಾಡುತ್ತಾ ಅವನು ಬರುವಾಗ ನೋಡಬೇಕು (ಉರುಕ. ೩೧). [← ಅರ. ಅಲ್ಪಿದಾ]

ಅಲ್ಪೀರ 'ಅಲ್ಪೀರ' ನೋ.

ಅಲ್ಪೀರ, ಅಲಮಾರು, ಅಲಿಮಾರಿ, ಅಲುಮಾರು, ಅಲ್ಪೀರ (ನಾ). ಬೀರು; ಕ ಪಾಟು. ಅಲಮಾರು : ಕಾಗದಪತ್ರಗಳು ಸುಮಾರು ೪೦-೫೦ ಜಡ್ಡಿ ಕಛೇರಿಯ ಅಲಮಾರಿನೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದನು (ಝಾರಾಣಿ. X, ಪಂಚ); ಅನ್ಯದೇಶಗಳಿಗೆ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು... ಪೋರ್ಚುಗೀಸಿನಿಂದ ಬಂದವು ಅಲಮಾರು, ಸಾಬೂನು, ಪಾದ್ರಿ, ಇಸ್ರಿ, ಮೇಜು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೬); ಪುಸ್ತಕಗಳಿರುವುದು ಅಲಮಾರಿನಲ್ಲಿ (ಸುವಸಂ. ೪). ಅಲಿಮಾರಿ : ಗೋಡೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳು, ಅಲಿಮಾರಿಗಳು ಇದ್ದುವು (ಧೂಮಮ. ೧೦೨). ಅಲುಮಾರು : ಅಡಿಗೆ ಮನೆ ಅಲುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಸೀಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಕ್ಕರೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ಮಹಾಗ. ೮೫). ಅಲ್ಪೀರ : ಅಲ್ಪೀರಾ ಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದುನೋಡಿ (ನಡೆವಾ. II, ೧೦೭೬).

[← ಪೋರ್ಚು. Almirah]

ಅಲ್ಯಾಮಿನಿಯಂ (ನಾ). ಹಗುರವಾದ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಲೋಹ. [← ಇಂ. Aluminium]

ಅಲ್ಪ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ; ಕಾರಗಣಿಸು : "ಆದ್ರ್ವಕಂ, ಶೃಂಗಬೇರಂ - ಈ ೨ ಅಲ್ಪದ ಕೊಂಬು" (ಹಲಾಯಂ. ೧೦೧-೪೬೨); ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಡಿಯ ಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಿಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ವ); ಅರೆದುರ್ದಿನ ಬೇಳೆಯನೊಂದಿರೆ ಮೊಸರಧಿ(ಡಿ) ನೀರೊಳಂಗು ಜೀರಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಮೆಣಸಲ್ಲಮಿವಿನಿತಂ ಬೆರಸಿಡಲಿಗೆಯನಡಲ್ಪೆ ಕಂ ಪಂ ಕುಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೧); ಮಾಗುಳಿವೇರ್ ಮೊಳೆಯಲ್ಲ ಮೇಲೆ ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಭದ್ರೆ ಮಾಮಿಡಿ... ಅದಿಯಾದುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾಮ. ೫-೭೧); ಅಲ್ಲವ ಮೆಲಿದೂದಲು ಕಿವಿಯೊಳಗೀ ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿಯೇಳುವಳು (ಅಂಜಣ. ೭-೧೦೭); ಹಸಿಯ ಅಲ್ಲವು ಲೇಸು ಬಿಸಿಯ ಪಳಿದೆಯು ಲೇಸು ಹುಸಿ ಲೇಸು ಕಳ್ಳ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಬೈಗಿನ ಬಿಸಿಲು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೧೭).

[ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಪಯ. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲ್ಪ (< ಸಂ. ಆದ್ರ್ವಕ)]

ಅಲ್ಪ 'ಅಲ್' ಪರಾ.

ಅಲ್ಪಕಲ್ಪೋಳ 'ಅಲ್ಪಕಲ್ಪೋಲ' ನೋ.

ಅಲ್ಪಕಲ್ಪೋಲ, ಅಲ್ಪಕಲ್ಪೋಳ, ಅಲ್ಪೋಲ ಕಲ್ಪೋಲ (ನಾ).

೧. ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ತೆರಗಳೇಳುವುದು; ಬಲವಾದ ಕ್ಷೋಭೆ;

ಮಹತ್ತರವಾದ ಗದ್ದಲ. ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವುದು;

ಜಿಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವುದು; ತಿರುಗು ಮುರುಗಾಗಿರುವುದು;

ಪಾಂಡವ ಬಲಮಲ್ಲಮನಲ್ಲಕಲ್ಪೋಲಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೦ ವ).

ಅಲ್ಪಕಲ್ಪೋಳ: ೧. ಸಡಗರದೇಹಿಯುಂ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯುಂ

ಬೆರಸಾಡುವಂತೆರಟ್ಟಡೆಯೊಳಮಾಗಳೊರ್ಮೊದಲೆ ಪಲ್ಲಣಮಿಕ್ಕಿ ಪುದಲ್ಲ

ಕಲ್ಪೋಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೩). ಅಲ್ಪೋಲಕಲ್ಪೋಲ: ೧. ರಾಜ್ಯ

ದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪೋಲಕಲ್ಪೋಲಗಳೇಳಬಹುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮); ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ

ಅಲ್ಪೋಲಕಲ್ಪೋಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರು (ಸೇನಾಹ. ೭೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲಹಳ್ಳೋಲಂ; ತೆಲು. ಅಲ್ಪಕಲ್ಪೋಲ.

/ ಸಂ. ಉಲ್ಲಲಕಲ್ಪೋಲ, ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಪೋಲ]

ಅಲ್ಪಖಲ್ಲೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಕಲ್ಪೋಲ (?): ಪಾಂಡವರ ಪಾಳಯಮಂ

ನೆಹಿ ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿದಂ ನಡುವಿರುಳ್ಳಖಲ್ಲೆಗೊಳಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಕಟಕಾಂಗ

ನಾದಿಗಳ್ (ಮಹಾಸೇ. ೧೩-೨೯). [?]

ಅಲ್ಪಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರಾಕರಿಸು. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಕೀಳಾಗಿ ಎಣಿಸು:

ಮುಳದಲ್ಲಿ ಮುಳಿದೇಳಿಸಿದುದನೇಳಿಸಿಯಲ್ಲಗಳೆದುದೆಲ್ಲವನಲ್ಲಗಳೆದು ಬಳಿ

ವಿಡಿದಿನಿಯನ ಪಾದಾರವಿಂದದ ನೆಳಲಂತೆ ನೇಮದೊಳಿಹುದು (ಹದಿಬ. ೩-೪೧);

ಅನುಭವದ ರುಚಿಯನ್ನು ನಾವು ಅಲ್ಪಗಳೆಯಲಾರೆವಷ್ಟೆ

(ಗಾಳಗು. ೪೦); ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನು ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸದೆ ತನ್ನನ್ನು

ಅಲ್ಪಗಳೆದುದು ದೇವದತ್ತನಿಗೆ ಸಹಿಸಲಿಲ್ಲ (ಹಿಂಕಿರು. ೩೩); ನನ್ನ

ಮಾತನ್ನು ನೀನು ಅಲ್ಪಗಳೆಯಬಾರದು (ಕಾವೇರಿ. ೨೪). [ಅಲ್ಪ + ಕಳೆ]

ಅಲ್ಪಗಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರಾಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಡೆಗಣಿಸು

ವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾನಂದುದನ್ನು ನಾಳೆಯದಿನ ಅಲ್ಪಗಳೆಯಿಸಬಹುದು

(ಯಕ್ಷಬ. ೭ ಮು.) [ಅಲ್ಪಗಳೆ + ಇಸು]

ಅಲ್ಪಟಪಲ್ಲಟ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಪೋಲ ಕಲ್ಪೋಲ (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ತಲೆಕೆಳಗು; ತಿರುಗುಮುರುಗು.

[ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಪಟಪಲ್ಲಟ]

ಅಲ್ಪಡ (ಗು). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ನಡುವೆ ಇರುವ (ಶಾಮಲಾದೇವಿಯ)

ಎರಡು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಅಲ್ಪಡ ಹಸುಳೆಗಳು (ಹಕ್ಕಿನೋ. ೭೭).

[← ಮರಾ. ಅಲ್ಪಡ್ = ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ, ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ]

ಅಲ್ಪಡಂ, ಅಲ್ಪಡೆ (ಅ). ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ; ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ:

ಮರಮಾಚಿ ನಿನ್ನಣುಗನಂ ಕೊಂದನಲ್ಲದಂ ತರಳ ಮಡಿವನೆ (ತುರಂಗ. ೭೦-೩೦);

ಕೊಡಿಸಿದರೆ ಜೀಯ ನಮಗಪ್ಪಣೆಯ ಪಾರ್ಥನಂ ಪಿಡಿತಹೆವು

ವೇಗದೊಳ್ ಭೂಪ ನೀನಲ್ಲದಂ ನಡೆ ಜಗಳಕಮ್ಮೆನಲ್ ಬಭ್ರುವಾಹನ

ಸುಭಟರಂ ನೋಡಿ ಸಂತಸದೊಳು (ತುರಂಗ. ೮೨-೪). ಅಲ್ಪಡೆ:

ಮಳೆಯ ಕತ್ತಲೆಯೋ? ಅಲ್ಪಡೆ ನಭೋಗ್ನಿಮುಖಿಯಿಂದುಗುನ ಕಬ್ಬೊ

ಗೆಯೋ? (ಗೊಲ್ಕೊಥಾ. ೧೩-೭). [← ಅಲ್ಪದೊಡೆ, ಅಲ್ಪದಡೆ]

ಅಲ್ಪಡೆ 'ಅಲ್ಪಡಂ' ನೋ.

ಅಲ್ಪಣೆ 'ಅಲ್ಪಳ' ನೋ.

ಅಲ್ಪಣೆಗೆ (ನಾ). = ಅಲ್ಪಳ: "ಅಲ್ಪಣೆಗೆ = ಮೇಳಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨);

"ಅಲ್ಪಣೆಗೆ ಪ್ರಮೇಳದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೭); ಅಲ್ಪವಲ್ಲಣೆಗೆಯ

(ಮಂತ್ರ. ೯೩-೭). 'ಅಲ್ಪಣೆಗೆಗಳೆಗೆ', 'ಅಲ್ಪಣೆಗೆಮುಳಿಸು' ಪರಾ.

[? / ಪ್ರಾ. ಅಲ್ಪಿಯಾವಣ = ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಿಕೆ]

ಅಲ್ಪಣೆಗೆಗಳೆಗೆ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ: ಶರ

ವರ್ಷಮಯಮಾಗೆ ದಸೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಪರ್ವರ್ಷ ದಮಿತಾಯೆಲ್ಲರಮಂ

ಕಂಡು ಜಿನಚಂದ್ರಂ ತಮ್ಮನಂ ಪೇಟ್ಟಲ್ಲಣೆಗೆ ಗಾಳೆಗಂಗಾಡುತಿರ್ಪುದಂ

(ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೩ ವ). [ಅಲ್ಪಣೆಗೆ + ಕಾಳೆಗೆ]

ಅಲ್ಪಣೆಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೂಡು: ಸೊಲ್ಲಿಸುತರೆ ಬಂದಲ್ಲಣೆಗೆ

ಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಣುತೆ ಕೊಲ್ಲಣೆಸು ವರುಜು ಬಿ ನುಡಿಸರೂಪಾಗವೊಳ್

(ಚಕವಿ. ೪-೩೨). [ಅಲ್ಪಣೆಗೆ + ಕೊಳ್ಳೆಗೆ]

ಅಲ್ಪಣೆಗೆಮುಳಿಸು (ನಾ). ನಟನೆಯ ರೋಷ; ಹುಸಿಮುನಿಸು: ಪಜ

ತೊಂದು ತಾಣದೊಳವಚಜಮಾದ ಪಜವೇಟಿದಿಲ್ಲದ ದೋಷಮನಿ(ಲ್ಲ)

ಟ್ಟಲ್ಲಣೆಗೆಮುಳಿಸಂ ಮುಳಿದೊಲ್ಲದೆ ಪೋಷನನೇರಡಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳ್ ಪಿಡಿದು

(ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೪ ವ). [ಅಲ್ಪಣೆಗೆ + ಮುಳಿಸು]

ಅಲ್ಪದು 'ಅಲ್' ಪರಾ.

ಅಲ್ಪದೆ 'ಅಲ್' ಪರಾ.

ಅಲ್ಪದೇ 'ಅಲ್' ಪರಾ.

ಅಲ್ಪಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೋಮಂಜನವರ ಭ್ರಾತೃ

ನಾಗಣ ಸಿಂಗಂಣ ಅಲ್ಪಪ್ಪ ಭೊಪ್ಪಿಶೆಟ್ಟಿಯಂಬಿವರೆಲ್ಲರಂ (ಎಕ. XII,

೩೫೩. ೧೨-೪೬; 1285). ೨. ಅಲ್ಪವೆಂದು ಹೇಳುವವನು: ಅಲ್ಪಪ್ಪನ

ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಪ್ಪ, ಹೌದಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೌದಪ್ಪ (ಗಾದೆ).

[ಅಲ್ಪ + ಅಪ್ಪ]

ಅಲ್ಪಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಹೆಸರು: ಅಸ್ತಿಯ ಸುಗ್ಗ

ಯ್ಯನು ಬಿಡಿ ಪೊನ್ನಯ್ಯನುಂ ಅಲ್ಪಮ್ಮನುಂ ಬಯ್ಯರ ಜೋಗನುಂ ಇಂತಿ

ನಿಬರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦-೧೩; 964).

[ಅಲ್ಪ + ಅಮ್ಮ]

ಅಲ್ಪರ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ಅಗಲಿಕೆ; ವಿರಹ (ಚತುನಿ. I-೮೫ ಕ). [?]

ಅಲ್ಪವಲ್ಲಣೆಗೆ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿಯ ಬೆರಕೆ, — ಮಿತ್ರಣ: ಚಿಕ್ಕಿಯ

ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ . . . ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯಮಾರುದಿನ

ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿಲ್ಲವಲ್ಲಣೆಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿ

ಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಲ್ಪದಲ್ಲಣೆಗೆ' ಎಂದಿರ

ಬಹುದು. [ಅಲ್ಪ + ಅಲ್ಲಣೆಗೆ]

ಅಲ್ಪಳಿ, ಅಲ್ಪಣೆ (ನಾ). ಮೇಳ; ವಿನೋದ. 'ಅಲ್ಪಳಿಗಳೆಗೆ' ಪರಾ.

ಅಲ್ಪಣೆ: "ಅಲ್ಪಣೆಯೆನಲ್ಲಬ್ಬವಮುಮೆಂದು ಮೇಳಮುಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ. ೭೭);

ಪಲ್ಲಟದ ಫಲ್ಲಣೆಯಲ್ಲಣೆಯ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯಿಂಚರಕ್ಕೆ

(ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩-೪). [?]

ಅಲ್ಪಳಿಗಳೆಗೆ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ; ಹುಸಿ

ಯುದ್ಧ: ಅಂತನೋಘಾಸ್ತ ಧನಂಜಯಂ ತನ್ನಮೋಘಾಸ್ತಂಗಳಂ ಕಡಿ

ದೊಡೆ ಸಾಮಾನ್ಯಾಸ್ತಂಗಳೊಳ್ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂಗೆ ತನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿ

ವಳಿಯಂ ನೆನೆದು ಅಲ್ಪಳಿಗಳೆಗೆಂಗಾಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೩ ವ). 'ಮೇಳ

ಗಳೆಗೆ' ಪರಾ. [ಅಲ್ಪಳಿ + ಕಾಳೆಗೆ]

ಅಲ್ಪಾ 'ಅಲ್' ಪರಾ.

ಅಲ್ಪಾ (ನಾ). ದೇವರು: ಅಲ್ಪಾ ಹಜರತ್ ಕದರೆ ಕುದರತ್ತು ಕುರಶೆ

ದರಾಯತ್ ದಾರಾದಿರಾಯತ್ ಸುಲ್ತಾನೆ ರೂಂಕಲದಲ್ಲಾ ಹೂಮುಲ್

ಕುಹೂ ಇವರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೯); "ಇಂದೂ ಅಲ್ಪಾನ ಸಂಕೇತವಿದೆ

. . . ಅದರ ವಿರುದ್ಧ ನಾನು ಬಾಳಬೇಕೆ?" (ದಕ್ಷಿಣ. ೫೩).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಅಲ್ಪಾಹ್]

ಅಲ್ಲಾಟ, ಅಲ್ಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಡುವುದು; ಕಂಪನೆ; ನಡುಕ; ಮಿಡಿತ: ಬಗೆಯಂ ತೆಗೆಯನಲ್ಲಾಟಮಂ ಕಾಟಮಂ ನೋವುದಂ ಸಾವುದ ನೆಲ್ಲಂದದಿಂ(ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩); ಉಗುರೊಳು ರಜವನೆದೆಯೊಳಲ್ಲಾಟಮಂ ಕೈಯ ಮೊದಲೊಳು ಮಿಡುಕಂ... ಆರಯ್ವು ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಹಜರಾ. ೧೨-೨೬); ನೀಳ್ ಕಣ್ಣಳುಂ ಸೆಳೆನಡುವಿನಲ್ಲಾಟಮಂ ಕಂಡು 5 ಪೊಜವಾಪಂದೇಜಲಾತುಕವಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಾ. ೭೪). ೨. ಚಂಚಲತೆ; ಅಕರ್ಷಣೆ: ನೋಟದಮರರ ನಯನಗಳಿಗಲ್ಲಾಟವನೆ ಪಯಚಕ್ರಗತಿಗಳ ತೋಟಕಾಟರು ಹೊಕ್ಕು ತಾಗಿದರುಭಯಸೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೫); ಒಂದಿಗನಲ್ಲಾಟವುಂಟೋಜೆನಿಡಿದ ಬಾಯ್ವಿಜೆಯುಂಟು (ಭರಣ. ೧-೬೦). **ಅಲ್ಲಾಟ:** ೧. ಕುವಲಯದಳನಯನೆಯ ನೋಟಂ ತನ್ನ ಮನದೊಳ 10 ಳ್ಲಾಟಮಂ ಪಡೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೧ ವ); ಮನದೊಳಲ್ಲಾಟಮಿಲ್ಲದರಿ ನೈಪಕೋಟಿಯನಾಟರಲೆಂದಾಸ್ಪೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪ ವ).

[< ಅಲ್ಲಾಡು]

ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, ಅಲ್ಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಚಲಿಸು: ಅಕೆಯ ಸೆಳೆನಡು ನೋಡಿ ದರ ಮನಮನಲ್ಲಾಡಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೬೫); ತರುಣರಣಾಕ್ಷಿ... ಬಂದಳಾ ನೆರವಿಯ ನೋಟಿಕರ 15 ಮನಮನಲ್ಲಾಡಿಸುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೮೪); ಪಾಡಜೊಡೊಲಗೆ ಗೊಟ್ಟಾಚಿ ಶಿರವನಲ್ಲಾಡಿಸುತುತನು ನೋಳ್ವವರಾ (ಭರಣ. ೧-೩೬); “ಇದಕಿಂತ ಆಚ್ಚರಿಯು ಏನಿಹುದು ಲೋಕದಲಿ!” ಎಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ತಲೆ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿ (ವೀರಯೋ. ೧೧೦). ೨. ನಡುಗಿಸು; ಹೆದರಿಸು: ದೆಸೆಗಳೆಂ ದಹಿಸುತ್ತ ರಸೆಯನಲ್ಲಾಡಿಸುತೆ... ಒಗೆದುದು ಮಹಾವಿಷಂ (ನಂಬರ. ೧-೧೨); ಹಾಹಾಧ್ವನಿಯ ರವನಲ್ಲಾಡಿಸುತು ಪರಬಲವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೯-೧೧೧). **ಅಲ್ಲಾಡಿಸು:** ೧. ಪುಷ್ಪಕದಿಂ ನೆಲಕ್ಕಳಿದು ತನ್ನಿಪ್ಪತ್ತು 20 ತೋಳಿಗಳಿಂದಾ ಗಿರಿಯಂ ತಳ್ಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಾಡಿಸೆ ಗಿರಿಜೆ ನಡುಗಿ ಭಯಂ ಗೊಂಡು (ಧರ್ಮ ಪ. ೯-೩೮ ವ). ೨. ಈ ಜಗಂಗಳನಲ್ಲಾಡಿಸುವ ಮದೀಯೋಗ್ರಾಸ್ತ್ರಂ ಪೆಸಗೊಳಲೇಂ ತನಗೆ. ದೊರೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೯). [ಅಲ್ಲಾಡು + ಇಸು]

ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಲಿಸು; ಅಲುಗಾಡು; ತೂಗಾಡು: “ಅಲ್ಲಾಡು - ಸಂಚಲನೇ” (ಶಮಧಾ); ತ್ರಿದಶಾಸನಂಗಳಲ್ಲಾಡುವು 30 ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಸನದಿಂದಿದಿರೇಪಮೆಂದು ಪೇಟ್ಟುಪೋಲ್ (ಆರಪು. ೭-೪೦) ಸೆಳೆಗೊಂಬಲ್ಲಾಡುವಪೋಲ್ ಫಲಭರದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೬೫), ಕಡುವೆದ ಮರದಂತೆ ಮನದೊಳಲ್ಲಾಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೬); ಜಲಜಮುಖಿ ಬೆಮರಡಲು ಕೊರಳಿನ ಲಲಿತ ಮುಕ್ತಾಹಾರ ವಲ್ಲಾಡಲು ಸೆಜಗನಳವಡಿಸಿ ನಿಂದಳು (ನಳಜ. ೨-೩೪); ತಾನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲ್ಲಾಡಿದರೆ ರಾಮನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಗುವುದಲ್ಲಾ ಎಂದು ಸೀತೆಯು 35 ... ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ನೀತಿಚಂ. ೭-೧೧); ಅಳಿಲು ಖರಿದರೆ ಆರಳೇ ಮರ ಅಲ್ಲಾಡಿತೋ (ಗಾಡ. ೧೮೭). ೨. ಬೆದರು; ನಡುಗು: ದಂದಿನ ಸಾಮಗ್ರಿಗೆ ಪರಮಂಡಲಮಲ್ಲಾಡೆ (ಎಇ. X. ೧೫೨-೪೪; ೧೧೫); ಬಲ ವಲ್ಲಾಡಿತೊಬ್ಬನೆ ಹಸುಳೆ ಹೊಕ್ಕನು ವೈರಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾಮೃ. ೫-೫). ೩. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ತೂಗಾಡಿಸು; ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಒಂದು ಗೋಲಾಂಗೂಲಂ... ಬೆಟ್ಟದರ್ಪ ತಪ್ಪಿಯದ ಕೀಲಿನಿರ್ಕೈಗಳೆಂ ಪಿಡಿದು ಅರ್ಪ ಭರದಿಂದಲ್ಲಾಡಿ ಕೀಟವುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೭); ತಳಿರೆತೊಂಬೆ 40 ಯನಲ್ಲಾಡಿ ಹೂಗೊಂಚಲೊಳ ಸುಳಿದು (ಅಂಜಜ. ೨-೫೧); ನೀವು ಕರುಣಿಸಿದಿರಿ ಕೃಪಾರಸಭಾವ ಹಿರಿಯರಲುಂಟಲೇ ತಪ್ಪಾವುದೆನತಲ್ಲಾ ಡಿದನು ಶಿರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೧೦); ನೋಡಿದನು ಮುರಿದವನಿಪನನಲ್ಲಾ 45 ಡಿದನು ತುದಿವರಳನು (ತೊರಣ. ೪-೪೩-೩೩); ಗಗನವ ತಬ್ಬಿ ತಾರೆಗಳ

ಪೊಯ್ದಿದ್ದಿಸಿ ನಗಕುಲಗಳನಲ್ಲಾಡಿ ಮಿಗೆ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟರು. ಹಾವನ ಜಗಜವಾಳುಗಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೮೯). **ಅಲ್ಲಾಡು:** ೧. ದಳ್ಳಿಸಿ ಕುಕಿಲು ತ್ತಂಬುಧಿಯುಳ್ಳಾಳಂ ನೆಗಟೆ ಕವಿದು ನರ್ತಿಸಿ ನಡೆದತ್ತಳ್ಳಾಡೆ ನೆಳೆಂಬಲ ಮೆದು ಕೊಳ್ಳೆರದು ಮಹಾರವಂ ಪೊದಟ್ಟಿ ಸೆವಿನೆಗಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೫೩); ಮನದೊಳಲ್ಲಾಡದೆ ಯೋಗಿ ಬೆಳ್ಳವಾಸದೊಳದರ್ಪಂ (ಪಾಶ್ವಾ. ೧೩-೫೦). ೨. ಓಡೆ ತಮೋಬಳಮಗಿದಳ್ಳಾಡೆ ನಿಲ್ಲಾಡರಬಲಂ... ನೇಸಪ್ಪ ಮೂಡಿ ದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೭); ಟೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ ಗೌಳನಳ್ಳಾ 5 ಡಿದಂ ಬರ್ಬರರಾಜಂ ಗಬ್ಬರಮಂ ತುನುಳಿದಂ (ಸಾಳಾ. IX-1, ೧೧೮-೧೯; 1057); ಈ ಸ್ಥಳಂ ಕಾಪ್ಪ ಪಾಪಾಣ ವರ್ಜಿತಂ ಅಲ್ಲಾಡಿ ಕೆಡಪುವೆನೆಂದುಬಡಗೊಂಡಳ್ಳಾಡಲಾ ಕಳಕಳಮಂ ಕೇಳ್ವು (ಜಗವಿ. ೪-೪೦ ವ).

[ದೇ. || ತೆಲು. ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು. P ಅಲ್ಲಾಡು, ಅಲ್ಲಾಡು ಇವು ಅಲ್ಪ ಮತ್ತು ಅಲ್ಪ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧಾತುಮೂಲ ಗಳಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆ?]

ಅಲ್ಲಾಬಿಲುತ್ಸವ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬ: ಅವನು ಊರನಲ್ಲಾಡಿ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾತ್ಸ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಊರುಕ. ೩೧). [ಅಲ್ಲಾಡಿ + ಉತ್ಸವ. IP ← ಆರೆ. ಹಿಂ. ಆಲಾಜಿ] **ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ, ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ, ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ (ನಾ).** ೧. ಕರುಣಾಳು ವಾದ ಪ್ರಭು. ೨. ಕಂಚಿಯ ವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿಯ ಹೆಸರು: ದುಷ್ಪಜನ ಮರ್ಲಭ ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ ದೇವರ ದಿವ್ಯಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೧-೬; 1310); ಅಲ್ಲಾಳನಾಥದೇವಗಳ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೮-೧೧; 1491); ಅಲ್ಲಾಳನಾಥದೇವರಿಗೆ ಯೆಜದು ಕೊಟ್ಟಿರಿ (ಮೈ. ಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೩-೧೦; 1561). **ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ:** ೨. ಮಹಾದೇವ ದೇವೋತ್ತಮ ಶ್ರೀ ಅ[ಅ]ಲ್ಲಾಳನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪದಕೆ (ಮೈ. ಆರಿ. ೧೯೨೯, ೪೮-೪; 1634). **ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ:** ೨. ಸ್ವರ್ವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಂ ಇರಲು ಮಾಸಿತ್ತಿ ಅಲ್ಲಾಳನಾಥದೇವರಿಗೆ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೬೨-೫; 1542). [ಅಲ್ಲಾಳ (< ತಮಿ. ಅರುಳಾಳ) + ನಾಥ] **ಅಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಿ (ನಾ).** ಆ ಸ್ಥಳ; ಆ ಪ್ರದೇಶ; ಆ ಎಡೆ: ಇದಾನ್ ಕೊಳೆ 50 ... ಒಕ್ಕಲನಂ ಕೆಯೊನಾ ವಿತ್ತದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಪದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೬; 683); ದೇಳನಿವನಲ್ಲಿ ಲಾಕಿಕಮನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಗಮಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೦); ಎಲ್ಲಿ ಜನಪವನಮೊಳವಂತಲ್ಲಿಯೇ ಮನದಜಕ ದೋಲಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೩); ಅಲ್ಲಿಗಿರ್ವರುಂ ವಿಳಾಸಿನಿಧುರಂದೆ ಯ್ತಂದು (ನಂಬರ. ೧-೩೯); ಅಲ್ಲಿ ದೈವದ ನೆನಪು (ಕುವ್ಯಾಮೃ. ೩-೨೩); ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬಿಟ್ಟ ತಿಂದು ನೆಯ್ಯಾಥ ಅಂದ (ಗಾಡ). ಅಲ್ಲಿ: ಮಲಗುವಲಿ ತಿರುಗುವಲಿ ದೇಶದಲಿಲ್ಲ ಕುಳ್ಳದಳಿಲ್ಲ 35 ನಿಂದಿಹ ಸ್ಥಳದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೧೫-೫೮).

ಅಲ್ಲಿಂಪೆಣಿಗೆ = ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ; ಅದರ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ: ಅಲ್ಲಿಂ ಪೆಣಿಗೆ... ಎಲ್ಲಂದಂ ಚೆಂಡಿಕೆವರಿಸಿದ ಚಂಡಾಲಬಾಲಕಂ ಮತ್ತೋರ್ವಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೩೬, ೩೬). **ಅಲ್ಲಿಂಬಳಕ್ಕೆ = ಅಲ್ಲಿಂಥ ಮುರಭೆ:** ಆ ತರುವಾಯ: ಕುಸುಬಿತ್ತು ಕೆಡಹಿತ್ತು... ಬಸವನಲ್ಲಿಂಬಳಕ್ಕೆ ಪೊಗಟ್ಟನು (ಸೋಮಜ. ೫-೩೬). **ಅಲ್ಲಿಂಮುನ್ನಂ = ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು:** ನೆನೆವಲ್ಲಿಂ ಮುನ್ನಂ ಮದನನ ಪಂಚಬಾಣಂ ಪರಿತಂದು (ಗಿಂಕ. ೮-೪೫ ವ). **ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ = ಆಯಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ; ಆಯಾ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ:** ಸಹಕಾರದ ಸಾರಣೆಯೊಳಂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಲದರ್ಪ ಪೂವಲಿಗೊಳ್ಳಿಕಳಿ (ಕಾದಂ. ೭೮೩); ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ (ಅದವ. ೨೭); ಮೊಳಗಿದುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೇಗುಲವೊಳಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೩೬).

ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ = ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ : ದೇವರಿಗರ್ಥಿಯಿಂದವ ಮ್ಮಾಂಡಿ[ನ]ಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ಸೊಡರಲ್ಲಿ ನಿವೇದ್ಯಮನೊಪ್ಪ ಕೇಶವ (ಸಾಂ. XX, ೭೦-೨೮; 1108). ಅಲ್ಲಿವರಂ = ಆ ಸ್ಥಳದ ವರೆಗೆ : ಭೀಷ್ಮಂ ಶರಶಯನತಳವಿಗತನಾಗಿರ್ದಲ್ಲಿ ವರಂ... ಬಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೧೩-೬೧ ವ). ಅಲ್ಲುಗು = ಅಲ್ಲಾಡಿ ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲು; ಹೊರಸೂಸು : ಸುರಿವರಲೊಂದು ಬೆಳ್ಳರಿಯದಾತ್ಮ ತನೂಭವನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳ್ಳೊರೆಕೊಳೆ ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಂ ಕೆಲವಲ್ಲುಗೆ... ಸಾಹಸಮಂ ಪೊಗಟ್ಟಂ ಸುರಾಧಿಪಂ (ಪಂಪ. ೫-೧೦೩); ಶತ ಖಂಡಮಸ್ತಿನಂ ಖಂಡಿಸುವೆಂ ವಿರುಚ್ಛರನ ನೆಚ್ಚಿನ ಚಕ್ರಮನೆಂದು ಘರ್ಮವಾರ್ಪಂಡಲಿ ಗಂಡಮಂಡಲದಿನಲ್ಲುಗೆ... ಮಂಡಲಾಗ್ರವನಿಡೆ (ಪಂ. ರಾಮ. ೧೪-೧೭೭); ಅಲ್ಲುಗುವಧರಾಮೃತಮೆನೆ ಪುಲ್ಲಾಸ್ಯೆಯ ನಗೆಯ ತಂದಲೆನೆ ಸುಲಿವಲ್ಲುಳ್... ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೭೯); ಹಾರಂ ತೊಗೆ ಕಣ್ಣೆಲ್ಲಮಲ್ಲುಗೆ ಪೊನ್ನೋಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪಳಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೦೦). [?]

ಅಲ್ಲಿಗ(ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಂಗವಂಶೋದ್ಭವಂ ಚನ್ನಿ × × × ಅಳಾಳೆ ಅತನ ಬೆಳವಡಿಚೆ ಅಲ್ಲಿಗಂ ಕಿಟ್ಟುಣಿಯಾಗಿ ಸ × × × ಪ್ರನಾದ ಅತಂಗಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೯-೬; 930). [?]

ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗ(ನಾ). ಅಗಸ : ಅಲ್ಲಿಗಾರಿಗ [ಪಾಠಂ. ಅಟ್ಟಿಗಾರಿಗ] (ಚತು. ಕಿ. I, ೬೧). [?]

ಅಲ್ಲಿದ(ನಾ). ಆ ಸ್ಥಳದವನು; ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅಲ್ಲಿಯವನು : ಕೆಲವನಲ್ಲಿ ದನಿಲ್ಲಿ ದನಿಗಳೆಂಬಿನಂ ಮುತ್ತಿದನೊಂದೆ ತೇರೊಳಮರೇಂದ್ರ ಸುತಂ ಕುರುವುದಮೆಲ್ಲಮಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ, ಅಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ).

ಅಲ್ಲಿದಳ್ = ಆ ಸ್ಥಳದವಳು; ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಇಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಲ್ಲಿದ', 'ಎಲ್ಲಿದ' ಪರಾ.

[ಅಲ್ಲಿ + -ದ್ವ]

ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ(ನಾ). ಮುಖಸ್ತುತಿ; ಅಕರ್ಷಣೆ; ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿ ಪೂರ್ವಕ ಪರಿಚಯ, — ಅಸಕ್ತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) : “ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ-ಕಲಿಬಿಲಿ (ಅಲಿಬಿಲಿ)” (ಜಾನಕೋ. ೧೪); ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿಯಾದವಳು ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ ಮಾತಾದವಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಮಾಡು = ಪರಿಹಾಸಮಾಡು; ವಿನೋದದಿಂದ ಕೆಣಕು; ಮುದ್ದಾಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರು = ತಮಾಷೆಯಾಗಿರು; ವಿನೋದದಿಂದಿರು : ಅವರು ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ತಲು. ಅಲ್ಲಿಬಿಲ್ಲಿ = ಬೆರೆತಿರುವುದು, ಸಾಂದ್ರತೆ, ಪ್ರಿಯವಾದುದು]

ಅಲ್ಲಿಯಣ(ನಾ). = ಅಲ್ಲಿದ : ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲ್ಲಿ + -ಅಣ]

ಅಲ್ಲಿಸು(ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲವಾಗಿ ಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು : “ಅಲ್ಲಿಸು - ಹೀಯಾಳಿಸು” (ಜಾನಕೋ. ೧೪). [ಅಲ್ಲ (< ಅಲ್) + -ಇಸು]

ಅಲ್ಲಿಕೇರಿ(ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ನದಿಯ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಊಟ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಮಾರಂಭ : ಅಲ್ಲಿಕೇರಿಯ ಸಡಗರವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು, ನವಿಲುಗುಂದದ ನೀಲವ್ವನಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಅಲ್ಪವಿ. ೧೦೨). [?]

ಅಲ್ಲಿಪಾಕ(ನಾ). ಹಸಿಶುಂಠಿ ಸಕ್ಕರೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಕ : ನೇಣು ಅಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತುಮಾರುತ್ತಿದ್ದವನಿಂದ ‘ಅಲ್ಲಿಪಾಕ-ಚುರುಮುರಿ’ ಕೊಂಡು - ಕೊಂಡಿಡ್ಲಳು (ನೀರ್ಗ್ಲೆ. ೯೬). [ಅಲ್ಲಿ (< ಅಲ್) + ಪಾಕ]

ಅಲ್ಲು(ಕ್ರಿ). ಸೇರಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಹೆಣೆ; ನೇಯು; ಕಸೂತಿ ಹಾಕು; ಹೊಲಿ (+).

[ದೇ || ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಲ್ಲು; ಕೊಲಾ. ಅಲ್; ಪರ್ಜಿ. ಅಲ್ವಾ = ಸುತ್ತಿಹಾಕು, ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಲ್ವಾ; ಕುಣ. ಅಲ್ವ = ತಡೆಕೆಳನ್ನು ಹೆಣೆ, ಬೇಲಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಕುವಿ. ಅಲ್ಲಿನಯಾ]

ಅಲ್ಲು, ಅಳ್ಳು(ಕ್ರಿ). ಚೆಲಿಸು; ಅಲುಗು : ಹಂದೆವಟ್ಟಿತ್ತಲಲ್ಲದಲುತ್ತಡಿಗೆ ಬಂದೆಜಗಿದ ಕಾಯಲೆಂದಿರುಹಂ (ಮದೇಪು. ೨೫-೨೮). ಅಳ್ಳು : ಹಂಸನಾಥನ ನೋಡುವಾಗ ಕರ್ಮಾಳಿ ವಿಧ್ವಂಸನವಹುದೆನಲಿವನು ತಾಂ ಸಿಡಿದಳ್ಳೆನೆ ನೋಡಿರೈ ನಾಳೆ ತಂದಾಂ ಸೇವೆಗಿಕ್ಕಿ ತೋಜುವೆನು (ಭರಚ. ೨೪-೧೬). [?]

ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ(ನಾ). ಒಂದು ದೇವರ ಹೆಸರು. ‘ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯಾ’ ಪರಾ. [?]

ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯಾ(ನಾ). ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ : ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯ್ಯದ ಅ ಮೂಡಣ ಕಂಬಿನಡ್ಡದೊಳ್ ನೂಜು × × ಮತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯಂ ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ ನಮಸ್ಕವಾಗೆ... ವಿಟ್ಟನ್ (ಎಣ. XVI, ೨೯-೨೮; 1010). [ಅಲ್ಲೇಶ್ವರ + ಕೆಯ್ಯಾ]

ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ ‘ಅಲ್ಲಕಲ್ಲೋಲ’ ನೋ.

ಅವ ‘ಅದ್ರು’ ಪರಾ.

ಅವಂ ‘ಅದ್ರು’ ಪರಾ.

ಅವಂಗ(ನಾ). ನಾರಂಬೇಳೆಗಿಡ : “ಅಜಗಂಧಾ-ಅವಂಗ” (ಓಷಧಿ. ೬). [?]

ಅವಂತಿಸೋಮ(ನಾ). ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು : “ಅಭಿಷಂ, ಅವಂತಿಸೋಮಂ, ತು[ಪಾಠಂ. ಶು]ಷೋದಕಂ, ಶುಕ್ಲಂ - ಈ ೪ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು” (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೩). [ಸಂ.]

ಅವಂದಿರ್ ‘ಅದ್ರು’ ಪರಾ.

ಅವಂದಿರು ‘ಅದ್ರು’ ಪರಾ.

ಅವಕರ(ನಾ). ಕಸ; ಧೂಳು : “ಅವಕರ ಸಂಕರಾಖ್ಯಮದು. ಮನೆಯ ಕಸಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೮-೨೧); ಅಪಾಸ್ತಖ್ಯವ್ಯಜಾವಕರಮುಜ್ಜಳಕೀರ್ತಿ ಸುಧಾಂಶು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೩-೩; 1175). [ಸಂ.]

ಅವಕರುಣೆ(ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ; ದಯಾಹೀನತೆ : ವೃಥಾ ರಾಜರವ ಕರುಣೆ ಸಂಪಾದಿಸಲೆ ? (ಹೆಚ್ಚಿರ. ೧೧-೧೬). [ಸಂ. ಅವಕರುಣಾ]

ಅವಕರ್ಣನ(ನಾ). ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುವುದು; ಅಲಿಸುವುದು. ‘ಅವಕರ್ಣಿಸು’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಕರ್ಣಿಸು(ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲಿಸಿ ಕೇಳು; ಮನಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು : ಅಂತು ಪರಶುರಾಮನನಂಜಿಸಿದ ವೀರಂಗೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಪಗೆವರ ನೆನ್ನ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದನೆಂದು ಪೊಟ್ಟಳಿಸುವ ಸುಯೋಧನನ ನುಡಿಯನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕರ್ಣನಂತೆಂದಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೧೫ ವ); ತಂದೆಯ ಮಾತಂ ಕನ್ನೆ ನಿರ್ಣಯಮಾಗಿಯವಕರ್ಣಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೮ ವ); ಇದು ನಿನಗಿನ್ನೇ ಅನೆಯ ಭವಕ್ಕಾದಪುದೆಂದಾಕಾಶವಚನಮನವಕರ್ಣಿಸಿ ಮತ್ತಮಂತೆಂದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೪೯ ವ). ೨. ಕಡೆಗೆಣಿಸು; ಅಲಿಪ್ಪ ಮಾಡು; ಕೀಳಾಡು : ಅಗ್ನಿ ಭೂತಿ ವಿಜಯಚಿಹ್ನವಾದಿಯನಾದ ವೃತ್ತಕಮುಮಂ ಸಭಾಸದರ್ ತಮ್ಮನವಕರ್ಣಿಸಿ ಕಿಡೆನುಡಿದುದುಮಂ... ಸವಿಸ್ತರಮುಜುಪುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೧ ವ). ೩. ಅಲಂಕರಿಸು : ರತಿಯ ಮಧು ಪಾನ ಗೋಷ್ಠಿಯ ಸುವರ್ಣಚಪಕಮನವಕರ್ಣಿಸದ ಕರ್ಣಕಾರಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪ. ೧-೧೦೭ ವ). [ಅವಕರ್ಣನ + -ಇಸು]

ಅವಕಲನ(ನಾ). ಕಳೆಯುವುದು. ‘ವ್ಯವಕಲನ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಅಂತರ : ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಭೂಮಿಗೂ ಇರುವ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಆಲೆಗಳಂತೆ ತೇಲಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು (ಎಕ್ಸ್‌ಪ್ರೆಸ್. ೩).

೨. ಪುರಸ್ಕೃತ; ಬಿಡುವು. ೩. ಅನುಕೂಲಸಂದರ್ಭ; ಸೌಕರ್ಯ : ಪೌರುಷಪಾಪಕವಕಾಶವಿರದಿರೆ ವ್ಯರ್ಥವೇನಲ್ಲವೆ ಬಾಳು (ಇಂ ಜಾ ಪ. ೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಅನಕಾಶಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಂಡು; ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು : ಶರದ್ವಿಧುವಿನದ ತದೀಯ ಯಶಃಪ್ರಸರಕ್ಕನಕಾಶಂಗುಡುವಂತೆ ಜಲಧರಪಟಲನಿರೋಧರಹಿತಮಾಕಾಶಮತಿಪ್ರಕಾಶಿತಾಶಾಂತಮಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೭-೩೫ ವ). [ಅನಕಾಶ + ಗುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅನಕಿಲ, ಅನಕಿಳ (ನಾ). ಕೆಸರು; ರೋಚ್ಛು : “ಪಂಕಜ, ಸಾಡ, ನಿಷದ್ವರ, ಜಂಬಾಳ, ಕರ್ದಮ, ಅನಕಿಲ-ಈ ೬ ಕೆಸಲು” (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೬). ಅನಕಿಳ : “ಜಂಬಾಲಮವಕಿಳಂ ಪಂಕಮನೇ ಕೆ ಸ ಟಿ ನಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಕಿಳ ‘ಅನಕಿಲ’ ನೋ.

ಅನಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಎರಚಿದ; ಚೆಲ್ಲಿದ; ಕೆದರಿದ : ಭಯದಿಂದ ಬನದೊಳಗೆ ಬಿರುಟ್ಟುಪೋದ ವಿಷಮಾಸ್ತ್ರನ ನ ಚ್ಚಿನ ಬಾಣಾವಳಿಯೆನಿಸಿದುವನೂ ನ ಕುಸುಮಾವಕೀರ್ಣ ಬಾಣಾವಳಿಗಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೯೮).

೨. ತುಂಬಿದ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದ : ಭೂವರಾಡ್ಯಖಿಲರೀಕ್ಷಿಸುತಲಿಂತು ತೋರ್ಪಮಹಿಮಾವಕೀರ್ಣಾತ್ಮರಾರ್ ನಿನ್ನಂತೆ... ಗುರು ಪದ್ಮದೇವಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೮೨). ೩. ಬಿಟ್ಟ; ತ್ಯಜಿಸಿದ : “ಅನಕೀರ್ಣಂ, ಅವಧ್ವಸ್ತಂ, ತ್ಯಕ್ತಂ, ಉತ್ಸೃಷ್ಟಂ, ಉಜ್ಜಿತಂ-ಈ ೫ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೨೯).

(ನಾ). ೪. = ಅನಕೀರ್ಣಿ : “ಅತ್ತವ್ರತಸಂಸ್ಕಾರನಿವತ್ತಿ೯ತನವಕೀರ್ಣನುಂ ನಿರಾತ್ಮನುಮಕ್ಕುಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೮-೩೮). [ಸಂ.]

ಅನಕೀರ್ಣಿ (ನಾ). ವ್ರತಗಟ್ಟುವನು; ವ್ರತಹೀನ; ಕೆಡುಕ : “ಕೆಡುಕನಂ ಅನಕೀರ್ಣಿಯೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೦); ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತಹೀನರಾದ ಅನಕೀರ್ಣಿಗಳಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೩೪-೨೪೫).

[ಸಂ. ಅನಕೀರ್ಣಿನ್]

ಅನಕುಂಚಿತ (ಗು). ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ; ಸಂಕೋಚಹೊಂದಿದ; ಮುದುಡಿದ : “ಅನಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮದವಲೀನಮವನೀತನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ ಅವಕೃಷ್ಣಮನೇ ಹರಹುಗೆಟ್ಟು ದೆನಿಸಿಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೯). [ಸಂ.]

ಅನಕುಂಠನ (ನಾ). ೧. ಮುಖಪರದೆ; ಮೇಲುಮುಸುಕು : ಅಬಾಲಕಿಯು ಅವಕುಂಠನದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣೂರಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಕೋಹಿನ್ಮೂ. ೧೦೩). ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು; ಆವರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಕುಂಠನವತಿ (ನಾ). ಮುಖಪರದೆಯುಳ್ಳವಳು; ಮೇಲುಮುಸುಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು. [ಸಂ. ಅನಕುಂಠನವತಿ]

ಅನಕುಂಠಿತ (ಗು). ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಮೃಗಶೃಂಗನೆಂಬೊಂ... ಮಿಥ್ಯಾಂಧಕಾರಾವಕುಂಠಿತ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೩ ವ); ಮಲಯಜರಸಲುಳಿತ ನಳಿನೀ[ದಳಾವಕುಂಠಿತ]ಮಾದ ಮೆಲ್ಲೆದೆಯೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೭). [ಸಂ.]

ಅನಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಕಿರಿಯಾಗು; ರೇಗು (?) : ಎನ್ನ ಶಿಷ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಂ ಪೊನ್ನಿದೇಡೆಯನಜಿಯೊಡೊಡವಕುಟ್ಟುತ್ತಂ ಮಠಮಂ ಪತ್ತುವಿಡದೆ ಪಿರಿಯೊಂದು ಕರಕೆಯ ಕೊಟಂ ತಂದು ತಾನೊಂದು ಭಾಗಮನುಂದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦೨-೨೫). [?]

ಅನಕೂರ (ಗು). “ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವಂಥ” (ಗಂಗಾಮು. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅನಕೃಪೆ (ನಾ). = ಅವಕರುಣೆ : ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಅದೇ ದೈವದ ಅವಕೃಪೆಯೆನಿಸಿತೇನೋ (ಕರ್ಣಾಕ. ೭೦). [ಸಂ. ಅವಕೃಪಾ]

ಅನಕೃಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸೆಳೆದ. ೨. ಹೊರದೂಡಿದ. ೩. ಕೆಳದರ್ಜೆಯ; ಹೀನವಾದ; ಕೀಳಾದ. ‘ಅಪಕೃಷ್ಣ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಕೇಶಿ (ಗು). ೧. ಬಂಜೆಯಾದ; ಫಲಹೀನವಾದ : ಭಾವಕಿಪಾದಪಲ್ಲವದ ಕೆಂಪಿನ ಶೋಭೆಯೊಳಿತ್ತಳೆಂಬ ಮಾತೇವುದನೇಕ ಪಾರ್ಥಿವಕುಲಕ್ಕನಕೇಶಿವೆಸರ್ಗಗಳಿಲ್ಲದಿನ್ನಾವನ ನುಣ್ಣೊಸಲ್ಲಿ [ಮುದದಿಂ] ಪದಪಟ್ಟಿಮನೀನಳೆಂದು ನಾನಾ ವಿಷಯಾಧಿಪರ್ ಪದತಳಂಗಳನೀಕ್ಷಿಸುತಿದರಾಕೆಯಾ (ನಳಚಂ. ೩೩೧). (ನಾ). ೨. ಫಲಬಿಡದ ಮರ. ೩. ಅತಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆಯವನು. [ಸಂ. ಅನಕೇಶಿನ್]

ಅನಕ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಬಾಡಿಗೆ : “ಭಾಟಕ, ಅನಕ್ರಯ-ಈ ೨ ಬಾಡಿಗೆ” (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೧೯). ೨. ಬೆಲೆ; ಕ್ರಯ. ೩. ಕೂಲಿ. ೪. ಬಾಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸದ ಕೆಲಸ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ : ಎಮ್ಮ ಬಿತ್ತರಿತ ಶಿಶಿರಕ್ರಿಯೆಯಂ ತನ್ನ ಮನೋರುಜಿಗವಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೮ ವ). [ಸಂ. ಅನಕ್ರಿಯಾ]

ಅನಗಡ, ಅನಘಡ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ವಿಪತ್ತು; ಅಪಘಾತ : “ಮುಕ್ಕುಡಿಯೆನಲವಗಡಕೆ ನಾಮಂ” (ಭಾರನಿ. ೪); ಕಲುಗುಂಡುಗಳನುಂ ಸುತ್ತಿವರೆ ಹಾಕಿಸಿದನವಗಡವಾಗಿ ದಾರಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೧೦); ಯುವತಿಯರ ನಂದಿದರಿಗೀಪರಿಯವಗಡವು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೮).

೨. ಸಾಹಸ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಪವನಜನಂತು ಪೂಜ್ಞ ಯುವರಾಜನ ನೆತ್ತರನಾರ್ದು ಪೀರ್ವನಿಂತವಗಡದಿಂದ ದಿನೇಶಜನನಂಕದ ಗಾಂಡಿವಿ ಕೊಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮); ಪೂರ್ವಾನ್ವಯದರಸುಗಳಿಂದಿನ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ ಪಿರಿದಪ್ಪವಗಡದಿಂದ ಪೆಳರ್ಚಿಸಿ ಬಲ್ಲಪ್ಪಂ ಗೊಂಡು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೭). ೩. ಅಶಕ್ಯವಾದುದು; ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಅವಗಡದ ಕೈಲಾಸಮಂ ನೆಟಿ ಸೊಟಿಗೊಂಡವನು (ಬಸಪು. ೨೪-೫೧); ಈ ಕೋಟಿಯಂ ಸಾಧಿಸುವೊಡವಗಡಂ (ಬಸಪು. ೧೬-೧೦); ನುಡಿಯ ಬಾರದು ಪೆಣ್ಣಳಿರವು ಬೊಮ್ಮನಿಗವಗಡ ಮಿಕ್ಕಮನುಜರಿಗಳವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೪೮). ೪. ಭಯಂಕರವಾದುದು; ರೌದ್ರವಾದುದು : ವಿಷವಹ್ನಿ ತೀವಿರ್ವವಗಡದ ಫಣಿವರ ಕಟಕ ನಿಮ್ಮುವನೆ ಹೊಂದಿದವರ್ಗೆ ಕೇಡಹುದಲ್ಲವೇ ಬಳಿಕ (ಬಸಪು. ೪೮-೧೫); ಶಂಬರಾಸುರನ ಅವಗಡದ ಸಮರದಲಿ ಕೊಂದನು ಭುವನಭೀಕರಶೂರ (ಕೋಗಯ. ೧೯-೧೬).

೫. ಕಳವಳ; ಭಯ (?) : ಅವಗಡವಾಗಿದೆಯೆನಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸೆಂದು ಯುವತಿ ತನ್ನನಿಗೆ ಒಗಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೨-೨೮). ಅನಘಡ : ೧. ದಿನದಿನಕೆ ಬಂದವಘಡವ ಪರಿಹರಿಸೆ ಬಳಿಕೆನುತ (ಕೋಗಯ. ೧೦-೧೦೦); ಇಂತಹ ಅವಘಡವು ಪುನಃ ಆಡಸದಿರಲಿ (ಬೆಟ್ಟ. ೧೫೩); ಒಂದು ಅವಘಡ ತಪ್ಪಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು (ಕುಡಿಕೂ. ೭೯); ಪೇಪರಿನಲ್ಲಿ ರೈಲ್ವೇ ಅವಘಡಗಳು... ಇತ್ಯಾದಿ ಅನಾಹುತಗಳೇ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದುವು (ನಡದಾ. II, ೮೭೮).

[< ಸಂ. ಅಪಘಾತ. / ತಮಿ. ಅವಗಡ = ಮೋಸ, ಕಪಟಾಚರಣೆ; ಮಲ. ಅವಗಡ = ಅಪಾಯ; ತುಳು. ಅವಗಡ = ದೋಷ, ಮೋಸ, ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ, ಕಳವಳ, ಕಠಿಣ, ಅಪಾಯ; ತೆಲು. ಅವಗಡ = ಪ್ರಮಾದ, ಅಪಾಯ; ಮರಾ. ಅವಘಡ = ಕಠಿಣ, ಕಷ್ಟಪ್ರದ]

ಅನಗಡಿಗ (ನಾ). ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಕೇಡಿಗ; ದುಷ್ಟ : ಕವಿಕವಿಯೆಲೆಲೊ ಕೊಲ್ಲದಿರಿ ಸಿಂಗಳವವಗಡಿಗರು [ಪಾಶಾಂ. ವಿವವಗಡೆಯನು] ಕೈಮಾಡದೆ (ಸೊಬಸೋ. ೫-೪೮). [ಅವಗಡ + -ಇಗ]

೨೦

೨೫

೩೦

೩೫

೪೦

ಅವಗಡಿಸು, ಅವಘಟಿಸು, ಅವಘಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಡೆಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಹರಿಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ವಂದಂವನಗಡಿಸಿ ದಹಂಕಾರಮೆಲ್ಲಿ ತ್ತೊ (ಗವಾಯು. ೭-೧೪); ಬಲದೇವನಂದನೆಯ ಫಲಿತ ಮೃದು ತಾಂಬೂಲಪತ್ರಂಗಳನವಗಡಿಸಿ ಕದ ತು ಗಳು ನಿರ್ವಾಳವೊದಗಿ ಧಾಳಿಸುತಿಪ್ಪುವು ಲೋಲಲೋಚನೆಯ (ಬಸವ. ೪-೨೩); ಅಡಿವಳದ ಬಲ್ಲೊಂಪು ಕೆಂದಳಿರ ಪೆಂಪನವಗಡಿಸಿ ಮರನೇಜುನೆ ಪೊದಳ್ಳುಗುರ್ ರುಕ್ಮಿಜದ ಬೆಡಂಗಿಗೆ ಭಂಗಮಂ ಸಂಗಳಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೭); ಮಿಂಚಂ ಮಿನುಗುವ ಸಂಚಲತೆಯೊಳೆ ಪಳಂಚಿ ಗೆಲುವ ಚಟುಲಾಕ್ಷಿ ಗಳಿಸೆ ವ ವಿಪಂಚಿಯ ಪಂಚಮದಿಂಚರಮಂ ಪಿರಿದವಗಡಿಸುವ ಮಾತು (ಜಯಕಾ. ೨-೨). ೨. ಭಂಗಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ಜವನುಂ ತೊಡರ್ಬಡೆಯೊಳ ನಂಜವನುಂ ನೀನಲ್ಲದಿಡಿದವಗಡಿಸುವರಾರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨-೮೯); ಕವಲುಗೋಲಲಿ ದ್ರುಪದ ಮತ್ಸ್ಯರನವಗಡಿಸಿ ಹೈದಿಂಬನಭಿಸುನ್ಮವನು ಮಸೆಗಾಣಿಸಿ ಮಹೀಶನ ರಥಕೆ ಮಾಜಾಂತ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೬೦). ೩. ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗು: ದೈವಯಂತ್ರವ ನವಗಡಿಸಿ ಸೂಕುವರೆ ನಮ್ಮಳವೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೪); ತಿವಿಯೆನೆ ಪೊಡೆ ಪಿಡಿ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೆನುತವಗಡಿಸುತ ಲಾಗಿಸಿದರು (ಭರತ. ೩೪-೭೯); ತವಕದಿನಾನೆ ಕುದುರೆ ಕಾಲಾಳು ಬಂದವಗಡಿಸಿದುದೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೭-೨೭). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು: ಯುವತಿಯಂ ಕಂಡಿಯನಾಗ್ರಹವವಗಡಿಸುತಂತೆಂದಂ (ಬಸವ. ೧೩-೨೦); ಜಲಜ ನಾಭಂ ಕಂಡು ತನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂ ಸೆಳೆದನುನ್ನತ ವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮಂ ಪರ್ಗಿದಿಯ ಬಳಗಂಗಳವಗಡಿಸೆ ಭಟಿರ ಭಯವಿ ಮೃಡಿಸೆ ಪೂಡಿದಂ ಕಾಮುಕದೊಳು (ಜಬಪ. ೧೬-೨೪). ೫. ದುಡುಕು; ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಸೋತ ಕರ್ಣನ ಹರಿಬವಮ್ಮದು ನೂಕು ನೂಕೆಂದುರವಣಿಸಿದರು ಮತ್ತೆ ಕಾರವನನುಜರವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೭); ಸಲೆ ಕಂಡು ಕೇಳ್ವ ಹಿರಿಯರು ನೀವು ಸಾಮದಿಂದಳವಡಿಪರಲ್ಲದವಗಡಿಸಿ ದಂಡೋಪಾಯದಲಿ ಕೊಂಬ ಕಾರ್ಯ ಸುಮಂತ್ರವಲ್ಲ (ಸಾಂದಪ. ೪-೬೫). ೬. ನಿರೋಧಿಸು; ಅಡ್ಡ ಗಟ್ಟು: ಗಂಗೆ... ಭಗೀರಥನ ಬೆಂಬಲಿಯೊಳೆಯ್ದ ರಲು ಪಥದೊಳಗೆ ಜಹ್ನುಮುನಿಪ ಅವಗಡಿಸಿ ತಾಂ ಮಾಳ್ವ ಯಜ್ಞವಳಿದಪುದೆಂದು ಪವಣಿಸಿದ ನೊಂದು ಕುಡಿತೆಯೊಳೆಂಟಲಾ ನದಿಯ (ಲಿಚಂ. ೨೫-೨೦); ದಿಕ್ಪಾಲ ನವಹಂ... ತಿವಿ ಬಸುಜನುಗಿ ಕರುಳನಗಿಯೆನುತ್ತಾಹವಕ್ರವಗಡಿಸಿದುದು ವಜ್ರನಾಭನಿರೋಹೆ ನಿಂದು ಸರಳೈಗಳೆಂ ಕರೆವುತೆ (ಜಬಪ. ೩೯-೩). ೭. ಚೋರಿಸು; ಪ್ರೇರಿಸು: ಇಭಕತಿಯನವಗಡಿಸಿ ನೂಕಿದೊಡಮಮ ದಿಕ್ಪಂ ಪಡುಗೆ ಚೌಕದಕಳನ ತುಳಿದುದು ಸುಪ್ರತೀಕಜ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೧); ಕಿವಿಯ ಮುಟ್ಟಿದನರ್ಜುನನು ಹರಿಯವಗಡಿಸಿ ಕೈಕೊಂಡ ಸರಸನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೮-೪೦); ಗಡಗಡಿಯೊಳಗುಳ್ಳ ಬಲುಗಡಿ ಯರನವಗಡಿಸುತ ಮೊಜಿವ ವಾದ್ಯಗಳ (ಕುರಾ ಸಾಂ. ೪೧-೮೧). ಅವಘಟಿಸು: ೩. ಕವಿದವಾನೆಗಳಟ್ಟಿ ರಾವ್ತರು ತಿವಿದರಂದಿನ ಸರಿಯ ಸಾರದೊಳವಘಟಿಸಿದರು ರಥಿಕರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೨೨); ಅವಘಟಿಸಿದುದು ದಂತಿ ದಂತಿಯ ಜವಗತಿಗೆ ಜವಗುಂದಿದರು ಬಹುಭುವನಕೋಶದ ಜೊಜಿಯ ಜೊಜಿಯ ಜೊಂತಕಾರಿಗಳು (ತೂರಾ. ೬-೩೨-೧೪). ಅವಘಡಿಸು: ೧. ನುಡಿದ ದಿನಕವಚಾರನೆಂದವಘಡಿಸರಲೆ ಚಿತ್ತದಲಿ ನನ್ನಲಿ ತಡೆದುದಪರಾಧಾಂಶವದ ಬಿನ್ನಿಸಲೇಕಿನ್ನು (ತೂರಾ. ೪-೬-೨೭); ಕಡುಚಪಲನು ನಾನೆನುತ ಪರರ ಅವಘಡಿಸಬೇಡೆಚ್ಚರಿಕೆ (ಪುರಂ. ೨-೪೭-೧೦). [ಅವಗಡ + -ಇಸು]

ಅವಗಡೆಯ (ಗು). ಭಯಂಕರವಾದ; ರೌದ್ರ ವಾದ: ಅಲ್ಲಿಂದ 45 ಹೊಜವಂಟವಗಡೆಯ ಪರ್ವತಕೆ ಬಂದರು ಯಾಮುನಾಹೃದದ

(ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೩); ನಡೆದುದಲ್ಲಿಂಮೇಲೆ ಬಲವವಗಡೆಯ ನಳನೀಲಾಡಿ ಕವಿಗಳ ಗಡಗದಲಿ (ತೂರಾ. ೪-೪-೩); ಅವಗಡೆಯ ಮುನಿಯ ಕೈಹಿಡಿತೆಗೊಳಗಾಗಿ ಭಂಗವನಾಂತೆನೆಂದು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧-೨೩).

[ಅವಗಡ]

ಅವಗಡೆಯ (ನಾ). ೧. ರಭಸವುಳ್ಳ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಸಾಹಸಿ: ಮಡಗದಿರು ಮಡಿವಳ ಶರಣನವಗಡೆಯನಾತನು ಕಲ್ಲಿನಾಥನ ಕಡುಗಲಿಯ ಮಾಸಾಳು (ಬಸವ. ೩೭-೪೩); ಪಾಂಡುಸುತರು ಮೊದಲಾದವಗಡೆಯ ರನುವಾಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೨೫); ಅವಗಡೆಯನಾ ಭೀಮ ನೀವೆಂಬರು ನಿನ್ನೀಮರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೨೫); ಕಡಿದು ವಜ್ರದಲಾನೆ ಸಹಿತವಗಡೆಯ ನಲ್ಲಿಂದಿರದೆ... ಹೊಜವಂಟನಾಕ್ಷಣಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೧-೨೨).

೨. ತೊಂದರೆ; ಅವಾಯ: ತನುನಿಗೆ ರುಜೆಯಡಿಸಿದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಗಡೆಯ ಬಂದಿತ್ತು (ಶಿವಮಂ. ೩೨). [ಅವಗಡೆ + -ಅ]

ಅವಗಡೆಯತನ (ನಾ). ೧. ಸಾಹಸ; ಹುರುಪು; ಉತ್ಸಾಹ: ಲವಲವಿಕೆಯಲಿ ಕಾದಬೇಕೆಮ್ಮವನಿಯನು ಕೈಕೊಳಲುಬೇಕೆಂಬವಗಡೆಯ ತನವತ್ತಲಡಗಿತು ಪಾರ್ಥ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩೯); ಇವರು ಪರಿಯಂತೇಕೆ ಸತ್ತಿಗಿಯವನು ಸಾಲದೆಯೆಂಬ ಸಾಹಸದವಗಡೆಯತನ ವಾರಿಗುಂಟೇ ನೆರೆದ ಭಟರೊಳಗೆ (ತೂರಾ. ೬-೨-೧೬). ೨. ತುಂಟಿತನ: ತುಡುಕಿ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮೆಲುವ ಕೃಷ್ಣನ ಹಿಡಿದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವುದೆನಗನ ಗಡೆಯತನವನು ಮಾಣಿಸುವೆನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೩೨).

[ಅವಗಡೆಯ + -ತನ]

ಅವಗಣಿತ (ಗು). ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಗತ (ಗು). ೧. ಹೊರಟುಹೋದ; ಕಳೆದುಹೋದ. ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ: ವಿಭಂಗ ಜ್ಞಾನದಿಂದವಗತನರಕಲೋಕ ವೃತ್ತಾಂತರಾ ದಿಂಬಲೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೨ ವ).

ಅವಗತಮಾಡಿಕೊ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊ: ಅವರ ಸುಖ ದುಃಖ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅವಗತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಜನಜ. ೩೩). ಅವಗತವಾಗು = ೧. ಲೀನವಾಗು; ಐಕ್ಯವಾಗು: ವಿವಿಧ ಶಬ್ದ ಬ್ರಹ್ಮವಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮದೊಳವಗತವಾಯ್ತೆಯೆಂಬಂತೆ (ಭರತ. ೬೭-೨೪). ೨. ಗೊತ್ತಾಗು; ತಿಳಿದುಬರು: ನೃತ್ಯವೂ ಒಂದು ಕಲೆ, ಅದು ಅವಗತ ವಾಗದಿದ್ದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಂದು ಅಂಗ ಊನವಾದಹಾಗಿ (ಸಮಜೀ. ೬೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಗತಿ (ನಾ). ಜ್ಞಾನ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಅರಿವು. [ಸಂ.]

ಅವಗಮನ (ನಾ). = ಅವಗತಿ [ಸಂ.]

ಅವಗಮ್ಯ (ಗು). ತಿಳಿಯ ಬಹುದಾದ; ತಿಳಿಯಲೇಬೇಕಾದ: ಅವುದಂತರ್ಬಹೀರೂಪದಿಂ ವಿಶದದರ್ಶನಾವಗಮ್ಯಂ ಅಡಿಲ್ಲಮುಕ್ತಾಪ ಭಾಸಿ (ಅದಿಪ. ೨-೯ ವ); ಅವಧಾರು ವೇದಾಂತಾವಗಮ್ಯ ಮನೋರಥ ಪ್ರದ ನೀಲಗಳ ಬಿನ್ನಪವನವಧರಿಸು (ಬಸವ. ೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಅವಗಯಿಸು, ಅವಗಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗ್ರಹಿಸು; ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ವಾಸವಪುರಮಿದರ್ಜೀ ವಿನ್ಯಾಸಮನಿದರ್ಜೀ ಗೃಹಾಧಿವಾಸಮನಿದರ್ಜೀ ದೇಸ ಯನಿದರ್ಜೀ... ಬೆಡಂಗನವಗಯಿಸುಗುಮೇ (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೮); ನೂಜ ನೂರ್ವಾಸಿರಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ ವಿಮಾನದ ಯಾನದ ವಾಹನಂಗಳಗ್ರೇಸರ ಸದ್ವಿಮಾನಮುನರ್ಚನೆಯೊಳ್ ದೊರಕೊಂಡ ಚೆಲ್ವುಮಂ || ಅವಗಯಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೨, ವ). ೨. ತೋರಿಸು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ಭವನಮೆಂಬೀ ನಿವಾಸದಿಂದತ್ತ ಮತ್ತೆ ಮೇಲಿದರ್ಪಪ್ರದಂದವಗಯಿಸುವೊ ಲಲ್ಲಿಯ ವಾತವಿಧೂತವಿನೂತಕೇತುಗಳ್ ದಳ್ಳಿಸು ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೪೯). ೩. ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಪರಿಹಾಸಮಾಡು: ಅನೂನ

ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದ ಕಡಲನವಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಪುದು ವಿಡಂಬಿ ಮಹಿಮಾವ
ಳೆಂಬಿ ಕೌಶಾಂಬಿಪುರಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೭೪); ಕೇಶಾವಳಿಗಳ ಮತ್ತಾಳಿನೀ
ಕಾಂತಿಯನವಗಯಿಸಲ್ಪ ಪೌಡವೇಶ್ಯಾಸಮೂಹಂ . . . ತೋಜುತ್ತ
ಮಿಕ್ಕುಂ (ಬಾಧಪು. ೧-೧೩೫). ಅವಗಯಿಸ್ಸು : ೨. ಕೊಡಕೆಯಾದ
ಬಿಂದು ಕೊಟ್ಟು ಬೆಡಂಗನವಗಯಿಸ್ಸು . . . ಸತಿ ಸೂ ಗ ಯಿಸಿ ದ ಳ್
(ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೨). ೪. ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳು : ಬಗೆ
ಮತ್ತೊಂದೆನೆಯುಂ ಗೆಯ್ಯೊಗಮಿತ್ತೊಂದೆನೆಯುಮಂಗುಳಿನುಜಯ
ಕಾಂತಿಗಳನವಗಯಿಸ್ಸು ಸಲೆ ಪಾಸಗೆಯುಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪೊರಕ್ಕಿದಂ
ಮತ್ತೊರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೫).

[ಅವಗಯಿಸ್ಸು (< ಅವಗ್ರಹ) + -ಇಸ್ಸು]

ಅವಗಯಿಸ್ಸು 'ಅವಗಯಿಸ್ಸು' ನೋ.

ಅವಗಯಿಸ್ಸು 'ಅವಗಯಿಸ್ಸು' ನೋ.

ಅವಗವಿಸು 'ಅವಗಯಿಸ್ಸು' ನೋ.

ಅವಗಹನ (ನಾ). ೧. ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನ
ಮಾಡುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಎಂಟುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು; ಒಂದು ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಾನಾ ದೀಪಗಳ ಪ್ರಕಾಶ
ಸೇರಲು ಹೇಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮುಕ್ತಜೀವದಲ್ಲಿ
ಅನೇಕ ಸಿದ್ಧಜೀವಿಗಳು ಸಂಕ್ರಮಿಸಲು ಇರುವ ಅವಕಾಶದ
ಗುಣ : ಅನಂತಜ್ಞಾನಮುಂ ಅನಂತದರ್ಶನಮುಂ . . . ಅವಗಹನಮುಂ
ಅವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಟುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು.
೧೨-೫೧ ವ). 'ಅವಗಾಹನ' ಪರಾ.

ಅವಗಹನಮಾಡು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು : ನೀಡು
ಮೋಲಾಡಿದನವಗಹನಂ ಮಾಡಿದಂ ರಾಗದಿಂದೀಂಟಿದನೋರಂತೀಸಿದಂ
(ಸುಕುಮಾರ. ೭-೪೩). [ಸಂ.]

ಅವಗಹಿಸ್ಸು, ಅವಗಯಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಹೊಗು; ಲೀನವಾಗು :
ಅ ಅಜ್ಜಿವಿಂಗೆ ಕುಜುಹಿನ ವಾಸ ಅವಗಹಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ
(ಡಬೊಮ್ಮ. ೭೫); ಬಸವಣ್ಣ ಚರಲಿಂಗಾನಿವಹ ಸತ್ಪ್ರಾಣಾಶ್ರಿತೋಕ್ತಿ
ಯೊಳವಗಡೆಯೊಂತೀಗ ನಿನ್ನೊಳಗವಗಹಿಸಿ [ಪಾಕಾಂ. ಗಯಿಸಿ] ಬೆರೆಸಿ
ದನು (ಬಸಪು. ೩೬-೩೭); ತನಕಿಸುವ ತನುಪೊಂದಜೊಳಗೊಂದವಗಹಿ
ಸಿತನೆ ಕೂಡೆ ಸುರತದ ಸವಿ ತವದೆ ಸಮಸುಖವನುಂಡರು ದಂಪತಿಗಳವರು
(ಸಾಲ್ವಭಾ. ೬-೨೨). ಅವಗಯಿಸ್ಸು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ
ಪಾರಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅವಗಹನ + -ಇಸ್ಸು]

ಅವಗಹಿಸ್ಸು, ಅವಗವಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅವಗ್ರಹಿಸು ೧ : ಮೆಚುವ
ತಾಪತ್ರಯವದವಗಹಿಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳುರಿವ ಬಿಸಿಲಂತೆನ್ನ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ
ಪುದು (ಕೃಕವ. ೧೭-೪). ಅವಗವಿಸು : ಅಕಾಶವನವಗವಿಸಿದ ಗೋಳಾ
ಕಾರದಂತೆ ಮಜುಹಿಂಗೆ ಒಡಲಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡುದು ಗಣಪ್ರಸಾದ (ನಿಲೇಶ್ವ.
೧೨೭); ಭಂಗಾರ ರೂಪಿದ[ದ್ದ] ಲ್ಲದೆ ಬಣ್ಣವನವಗವಿಸದು . . . ಅ
ಬದನವಗವಿಸಿ ನಿಂದುದು ಅಯಿಕ್ಕಸ್ಥಳಂ (ಶಿವಮಂ. ೫೩); ಭವರೋಗ
ವೈದ್ಯ ಕೇಳೆನ್ನ ಪತಿಯೊಡಲನವಗವಿಸಿದುಗ್ರಜ್ಜರವ ತವಿಸಿ (ಸಾಂ. ದ ಪು.
೧೨-೭೭); ಚಂದ್ರಮನ ಬೆಳಕು ಮಂಡಲವನು ಅವಗವಿಸಲು ಮಂಡಲ
ಕರಗಿ ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿ ತನ್ನ ಕಂಡುದು ಸೋಜಿಗ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೪೪);
ಮಹಂತ ಶರಣನ ಮನವನವಗವಿಸಿಕೊಂಡ ನಿಭ್ರಾಂತಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಾಜ
ಜಾರವಂ ಪೇಳ್ವ (ಗುರುಚಾ. ೩-೭೪).

[ಅವಗಹಿಸ್ಸು (< ಅವಗ್ರಹ) + -ಇಸ್ಸು]

ಅವಗಳಿಯು (ನಾ). ಪರಿಕರ : "ಅವಗಳಿಯುಂ ಕರಂ ಪರಿಕರಂ"
(ಕರ್ಣಾ. ೪೨). [?]

ಅವಗಳಿಯು 'ಅವಗಲಯ' ನೋ.

ಅವಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು : ಇವರು
ಮೊದಲಾಗೀಶ್ವರಾಜ್ಞೆಯನವಗಳಿಯಲಳವಲ್ಲ (ಅಮೃತ. ೨-೪೬).

[ಅವಂ + ಕಳಿ]

ಅವಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು (?): ಪಟಿಯರನುಜದಪಮಾನದೆ
ಕಟಿಲ್ಲವಂ ಬೀಡಿನಾಳ್ಗೆ ತೆಪ್ಪಿಯಂ ಮತ್ತಂ ಘಟಿಯಿಸುವಂ ರಾಜ್ಯ
ಮನವಗಲಿಯದೆ ದುಷ್ಪ್ರಭಾನನಿರಲಜ್ಜದಪನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೫೫).

[ಅವಂ + ಕಲಿ]

ಅವಗಲಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕೃತ : ಬಟಿಯಂ ಪೋಗುತ್ತಂ
ಪಟಗುಟವಿನನನುಜರರ ತೆಪ್ಪಿ ಕೆಟ್ಟೀವಿಗಳ್ ಪಟ ಪಟನೆ ಸೆದಿರೆ
ಬರವವಗಲಿಯೆನೆ ಕಣ್ಣೆವರೆ ಬರ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೪);
ನೀರನವಗಲಿಯನುಂಡು ಶರೀರಂ ಬಡವಾಗಿ ತಲೆಯನೆತ್ತದೆ ವಧನಂ
ನೀರೋಡಿ ಬಾಡೆ ಮರಣಮನಾರಾಧಿಸಿ ತನಗೆ ತಂದುದೆಂದಜ್ಜುವದದಂ
(ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೫೪). [ಅವಂ + ಕಲಿ]

ಅವಗಲಿಯು, ಅವಗಳಿಯು (ನಾ). ೧. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗುವ
ಸ್ವಭಾವ : "ಅವಗಲಿಯಂ=ಉರನಣ್ಣಕಾಶನಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ ೧);
ಅಜ್ಜಿ ಪು ಕೊಲೆ ಕಳವು ಪುಸಿಯವಗಲಿಯಂ ಪಟಿಯೆಂಬ ದೋಷದೊಳ್
ಪೊರೆದ ನರಂ ಕೆಟಕೆಟಗೆ ನರಕಬಿಲದೊಳ್ ಗಟಗಟವಿಟಗುಂ ರಸಾಂತಮಂ
ತಾಪನೆಗಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೯೧). ೨. ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕ : ಅವಧರಿಸದೇನ
ನಿತ್ತೊಡಮವಚತ್ತವೊಲಿಪಕೋಪನೊಳ್ ನೆರೆಪೊಡೆ ನೋವವಗಲಿಯ
ಮೀಕೆಗಲಿಸಿಕೆಯಿವಳಿದಂ ಬೀಯಕಾರ್ತಿಯರೊಳರೇ (ಲೀಲಾವ. ೨-೭೭).
ಅವಗಳಿಯು : ೨. ಅನಾಥ ಅಬಲೆ ಅಸಹಾಯ ಆ ಪರಸ್ತ್ರೀಯಳ
ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಆ ಮುರಿಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿಹೋದ ನನ್ನ ಅವಗಳಿಯದ
ಪೊಲ್ಲಮೆಯನ್ನು ಮಹಾಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು (ಬೆಟ್ಟು. ೧೨೬-೬). IP
ಅವಗಡೆಯ, ಅವಗಲಿಯ ಇವೆರಡೂ ಒಂದೇಶಬ್ದದ ಭಿನ್ನರೂಪ
ಗಳೆರಬಹುದು. [?]

ಅವಗಲಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರವಣಿಸು; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಪಟಿಯಿಗೆ
ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಬೀರದ ಪಟವಿಗೆಯಂ ನಿಜುಸಲೆಂದೆ ಹರಿಪಕ್ಷಮನಲ್ಲ ಟಿಪೋಗೆ
ಯೆಚ್ಚು ಮುಳಿಸವಗಲಿಯಿಸುತಿರೆ ನ ರ ನ ಬಿಲ್ಲುಗೊಣೆಯುಮನೆಚ್ಚಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೯).

[ಅವಗಲಿಯು + -ಇಸ್ಸು]

ಅವಗಾಡ (ಗು). ಮುಳುಗಿದ; ಮುಗ್ಧವಾದ : ಅರ್ಥದೊಳವಗಾಡಮಾಗಿ
ಬಿಡದುಣ್ಣುವ ಭಾವ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ಅವಗಾಹ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವುದು. ೨. ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ
ಮೈಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು; ಸ್ನಾನ : ಅಂ
ಚಿಂತಾರ್ಣವಾಪಗಾಹದೊಳಿದೋಡೀ ಪೋದ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ನಿನ್ನನೋಲ
ಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೪ ವ). ೩. ನೀರಿನ ದೋಣಿ; ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿ
ಡುವ ಪಾತ್ರೆ : "ಅವಗಾಹ, ಜಲದೋಣಿ - ಈ ೨ ನೀರದೋಣಿ"
(ಕಪಾಯ. ೧೨೪-೬೯); "ಅವಗಾಹಮೆನೆ ಮರಗಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗುರಾ.
೩೩-೨೬). ೪. ಆಳ : ಯೋಜನ ಸಹಸ್ರಾವಗಾಹಮುಂ . . . ಆಗಿ ನೆಲಸಿ
ರ್ದಪ್ಪು ದಧಸ್ಥಳಂಬಿಡದಧೋಲೋಕಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪೯ ವ. ೫೦);
ಸಪಾದಪಡ್ಯೋಜನಾವಗಾಹದೊಳಂ ಪಂಚಪಡ್ಯೋಜನಾಧೋವಿಸ್ತಾರ
ದೊಳಂ (ಅದಿಪು. ೧-೬೨ ವ). ೫. = ಅವಗಹನ ೨ : ಬಟಿಯಂ ಕ್ಷಾಯಿಕ
ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾನಂತಜ್ಞಾನ ದರ್ಶನ ವೀರ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಗಾಹಾ ಗುರುಲಭು
ತಾನ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಬ ಗುಣಮೆಂಟುಂ (ಅದಿಪು. ೧೬-೪೯, ವ, ೫೦).
[ಸಂ.]

ಅನಗಾಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನಾನಮಾಡು; ಮುಳುಗಾಡು : ಶೃಂಗಾ ರಾಮ್ಯತರಸಪೂರಿತದಿ ಮನಂಗೊಳಿಸುವ ನಾಭೀಕಾಸಾರದೊಳಂಗಜಗಜ ಮವಗಾಹಂಗೆಯ್ಯಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೬).

[ಅನಗಾಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಅನಗಾಹನ (ನಾ). = ಅನಗಾಹಂಗೆಯ್ : ಅನಗಾಹನಕ್ಕೊಂದು ಬಂದ ಸೊಕ್ಕಿ ದಾನಗಳ ಸಿಂದುರಂಬೊರೆದ ಸಲಿಲಂಗೊಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೬); ಸಲಿಲಾವಗಾಹನಕ್ಕತಿಲಿತತೆಯಂ ಬನದೊರ್ಗ ಪಾದರಿಗಂಪಂ ಸುಲಭ ತೆಯಂ ನಿದ್ರೆಗೆ ನೆಳಲೊಳಗಿತ್ತುವು ಪರಿಣತಿಯೊಳೆ ಸೊಗಯಿಸ ಪಗಲ್ಗಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಅನಗಾಹನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅನಗಾಹಂಗೆಯ್ : ಸರಯೂನದಿ ಯೊಳವಗಾಹನಂಗೆಯ್ಯೆ ನೋಂತ ಭರತನದೆಂತೊ ಈವೊತ್ತಿನೀ ಚಳಿಗೆ ಮನದಂದಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೦೫).

[ಅನಗಾಹನ + ಗೆಯ್ಯ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಅನಗಾಹನಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿರು; ಮುಗ್ನವಾಗಿರು : ನಿನಗೆ ರಸ ಮೊಂದೆ ಶಾಂತಮೆ ಜಿನೇಂದ್ರ ಮನಮಾ ರಸಾಂಬುನಿಧಿಯೊಳಗವಗಾಹನ ಮಿರ್ದು ಮಿಕ್ಕ ರಸಮಂ ಕನಸಿನೊಳಂ ನೆನೆಯದಂತು ಮಾಡೆಮಗರುಹಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೪೨). [ಅನಗಾಹನ + ಇರ್]

ಅನಗಾಹನಸ್ನಾನ (ನಾ). ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯನ್ನು ಮುಳು ಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ : ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತದ ಮೇಲೂ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶೀತೋದಕಸ್ನಾನವೂ ಅನಗಾಹನಸ್ನಾನವೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ (ಆರ್ಯಭ. ೩೦). [ಅನಗಾಹನ + ಸ್ನಾನ]

ಅನಗಾಹನೆ (ನಾ). ಗಮನ; ಪರಿಶೀಲನೆ : ವಿಶೇಷಾಧಿಯ ಅನಗಾಹನೆಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಲಾಗುವ ಯೋಜನೆಗಳು ಮೊದಲು ಸಲಹಾಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆ ಸಲ್ಲದುವು (ಅಂತರಂಗ. ೧೪೦); ಈ ವಿಷಯ ತಮ್ಮ ಅನಗಾಹನೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ (ಅನಗಾಹನೆ) [ಅನಗಾಹನ + ನೆ]

ಅನಗಾಹಪ್ರದ (ಗು). ಮುಳುಗಿಸತಕ್ಕ : ಅದಜನುಜವುದಂತೀ ದೇಹ ದಾಹಾನಗಾಹಪ್ರದಮನಿಸ ವಿಷಾದೋನ್ಮಾದಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೩). [ಸಂ. (ಅನಗಾಹ + ಪ್ರದ)]

ಅನಗಾಹಮಿರ್, ಅನಗಾಹವಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿರು; ಮುಗ್ನವಾ ಗಿರು : ಭವಭಯಾಂಬುಧಿಯನುತ್ಪರಿಸುವಂತುತ್ಪರಿಸಿಯವಗಾಹಮಿರ್ದು ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನೆಯ್ದುತಿಪ್ಪವರನೀಕ್ಷಿಸಿ ಗಂಗೆ ಹೆಚ್ಚಿದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೨); ಚಿತ್ಸುಖಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ಕರಮವಗಾಹಮಿರ್ದರ್ಶನಪಾದ ಸರೋಜಪಟ್ಟದಂ (ಶಬರಂ. ೨-೧೦೦). ಅನಗಾಹವಿರ್ : ಮುಜಿ ದೊಮ್ಮೆ ಕುಡಿತಗೊಂಡು ಕುಡಿದನಾದಡೆ ಮುಕ್ತಿಯವಗಾಹವಿರ್ದನಾದಡೆ ಗಣೇಶತ್ವ ಸಾರ್ಥಡೆ ಮಹಾರುದ್ರತ್ವವಡೆವರೀ ಗಂಗೆಯಿಂದ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೦); ಏ ಪುಣೆಗಲ್ಲಿನವಗಾಹವಿರ್ದು ಸರೋವರದಿನೊಂದಾನೆಯೆ ದ್ದುದು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೬-೧೦). [ಅನಗಾಹ + ಇರ್]

ಅನಗಾಹವಿರ್ 'ಅನಗಾಹಮಿರ್' ನೋ.

ಅನಗಾಹಿತ (ಗು). ೧. ಆಳವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಮನನ ಮಾಡ ಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಒಳಕೊಂಡ : ಜಿನಮತದಂತೆ... ಅನಗಾಹಿತ ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಮುಮಾದ ಗಗನಮಂಡಲಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಗಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು : ಗೌತಮಿಯೊಳ್ ಕರಮವಗಾಹಿಸಿ ದಾನಮನಿರದಿತ್ತೊಡೆ ನರಕಮುಕ್ತರಕ್ಕುಂ ಪಿತ್ಯಗಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೨-೯೯). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು : ಅಮಹಾನನ ವಹ್ಯಭೂತಸ್ತೋಮ ಸಂಹೃತಿ ಕರ್ಮಶಾರ್ವೋದ್ಯಮವವಗಾಹಿಸುತ ಬರುತಿರೆ ಮುಂದೆ ಜೊಣೆಯಲಿ ಧೂಮವಿಳಿದುದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೦-೫೯);

ಹೈಹಸಾದವು ನಿಮ್ಮ ಕೃಪೆಯವಗಾಹಿಸುವೊಡೆನರಿದು ದೈತ್ಯರು ಸಾಹಸಿ ಕರೀ ಸದೇವನೀ ಪುರಜನಕೆ ಹಿತವಹರೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬೦೫. ೧೩-೧೧).

೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿ. [ಅನಗಾಹನ + ಇಸ್ಯ]

ಅನಗೀತ (ಗು). ೧. ತಪ್ಪು ತಪ್ಪಾಗಿ ಹಾಡಿದ. ೨. ನಿಂದಿಸಿದ; ತೆಗಳಿದ; ಹೀಯಾಳಿಸಿದ. ೩. ಮತ್ತೆ ಕಂಡ; ಉಪಲಬ್ಧವಾದ : "ಅನಗೀತಮುಪಲಬ್ಧಮೆನೆ ಮಗುಳೆ ಕಾಣ್ಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೯). [ಸಂ.]

ಅನಗುಂಠನ (ನಾ). = ಅನಗುಂಠನ : ನವನಧುವಿನ ಅನಗುಂಠನವನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ದಾಸಿಗೆ ಹೇಳಿದರು (ನಿಬಂಧ. ೧, ೫೦). [ಸಂ.]

ಅನಗುಣ (ನಾ). ದುರ್ಗುಣ; ದೋಷ : ಅನಗುಣಮುನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧಮನಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩); ಎನ್ನ ಕಾಯದೊಳುಳ್ಳವಗುಣಂಗಳ ಕಳೆದು ಕೃಪೆಯ ಮಾಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ಅನಗುಣಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ದುರ್ಗುಣಿ; ದೋಷಿ : ಗುಣಂಗಳಂ ದೋಷಮೆಂದು ದೋಷಂಗಳುಮಂ ಗುಣಮೆಂದು ಪಟುವ ಪೊಗಟ್ಟವಗುಣಿಗಳ ಗುಣಮಂ ಗುಣಜ್ಞನೇನೆಳಿಸುವುದೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೮); ನಿಮ್ಮನಜಿಯದವಗುಣಿಗಳ ತೋಜದಿರಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಬಸವ. ೫೧೩). [ಸಂ. ಅನಗುಣಿನ್]

ಅನಗೂಹನ (ನಾ). ೧. ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. ಆಲಿಂಗನ. [ಸಂ.]

ಅನಗೂಹಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಅನಿಮೇ ಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರ ವಿನಿಯೋಗಿತಂ ಕಾಕಗೃಧ್ರನಿಕಾಯಚ್ಛದನಾವ ಗೂಹಿತನೆನಲ್ ಬಿಟ್ಟುರ್ದನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೯). ೨. ಆಲಿಂಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅನಗೃಹ್ಯಮಾಣ (ಗು). ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ : ಅಕಾಂತೆಯನುಸಸಂಹೃತ ಮನ್ಯುನೇಗೆಯುಂ ಗದ್ಗದಿಕಾವಗೃಹ್ಯಮಾಣಕಂಠೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೪). [ಸಂ.]

ಅನಗೇವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದ್ಭಟ್ಟವಸ್ತಕ ಮಲ್ಲದೇವಗ್ಗೇ ಅನಗೇವಾಡಿಯ ನೆಲವೀಡಿನೊಳ್ಳಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ನು ಪರಮೇ ಶ್ವರ ದತ್ತಿಯಾಗೆ ಪಡೆದು (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೧೧೭-೧೬; 1076).

[ಅನಗೈ + ವಾಡಿ]

ಅನಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಬೀರ್ಪಡಿಸುವುದು; ದೂರಮಾಡುವುದು. ೨. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ. ೩. ಹಿಡಿತ; ಹತೋಟಿ. ೪. ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿರು ವುದು; ಅನಾವೃಷ್ಟಿ. ೫. ಆನೆಯ ಹಣೆ : ಅಂತು ಬಂದಾ ತ್ರಿಶೂಲ ಮವಗ್ರಹಮನುಚಿರ್ ಪಂಪೇಚಕದೊಳ್ ಪೊಯ್ವಿನಂ... ಕುಳಿತ್ತೆನೆ ದಿದರ್ಶಂ ಗಜದೈತ್ಯಂ (ವೀರವಿ. ೫-೫೭ ವ, ೫೮). ೬. ಬೈಗಳಿನ ಮಾತು. ೭. [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬರುವ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಕಲವಿನೇಯಸಂಹತಿಯೊಳ್ಳದವಗ್ರಹ ಮೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೨); ಅನಗ್ರಹ - ಅನಗ್ರಹಮುಂ, ಈಹಾ - ಈಹೆಯುಂ, ಅನಾಯ - ಅನಾಯಮುಂ, ಧಾರಣಾ - ಧಾರಣೆಯು ಮೆಂದು ಮತಿಜ್ಞಾನವಿಕಲ್ಪಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ... ಕಣ್ಣಂ ಬಣ್ಣಂ ಬಿಳಿದೆಂದುಕೊಳ್ಳಂತೆ ವಿಷಯ ವಿಷಯ ಸನ್ನಿಪಾತಮಾಗೆ ಸತ್ವವಲೋಕನ ದರ್ಶನಮಕ್ಕುಂ ತದನಂತರಂ ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಂ ಅನಗ್ರಹಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೫೬); ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಪರೋಕ್ಷವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ... ಒಂದನೆ ಯದರಲ್ಲಿ ಅನಗ್ರಹ, ಈಹ, ಅನಾಯ, ಧಾರಣೆಯೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೫). [ಸಂ.]

ಅನಗ್ರಹಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕೃ] ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಾರಾಂತ ಅಥವಾ ಓಕಾರಾಂತವಾದ ಪದಗಳೊಡನೆ ಮುಂದಿನ 'ಅ' ಕಾರವು ಲೀನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಸ' ಚಿಹ್ನೆ. ಉದಾ: ತೇಽಸಿ = ತೇ + ಅಸಿ; ದೇವೇಽತ್ರ = ದೇವೇ + ಅತ್ರ. IP ಸರ್ವಣದೀರ್ಘಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಈ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬಳಸುವುದುಂಟು. ಉದಾ: ತಥಾಽಽಸು = ತಥಾ + ಅಸು. [ಅನಗ್ರಹ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅನಗ್ರಹಣ (ನಾ). = ಅನಗ್ರಹ ೧, ೨, ೩. [ಸಂ.]

ಅನಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ರೋಮಾಳಿಯೆಂಬ ಕರಿಯುರಗ ತದ್ವಿನಿತಯಾನೇಂದುವನಟ್ಟಿ ತಾನವಗ್ರಹಿಸೆನೆಂದು (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩-೨೨). ೨. ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಬೇರಿಲ್ಲದ ಗಿಡುವಿಗೆ ಪರಿಮಳ ವಿಲ್ಲದ ಪುಷ್ಪ ಹುಟ್ಟಿ ರೂಹಿಲ್ಲದ ಅನಲನು ಅನಗ್ರಹಿಸಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅನಚಂ. ೬೮-೨೯೬); ಆಯ್ಕೆ ನಿಮ್ಮನೆನ್ನ ಪಂಚಮುಖದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದಡೆ ನೀನೆನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗವನವಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡುದ ನಾನೇನೆಂಬನಯ್ಯ (ಅದವ. ೮೯); ಕುಲಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ... ಆನ ಮದವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ನೀನವಗ್ರಹಿಸಿದ ಕಾರಣ (ಮಹಾಸಾ. ೧೧೯). ೩. ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು: ಪರಮ ಪ್ರಸಾದವನವಗ್ರಹಿಸಿ ಪರಮಸುಖಿಯಾಗಿಪ್ಪ ಮಹಾಶರಣನ ತೋಟಾಸೆನ್ನ ಬದುಕಿಸಾ (ಅದವ. ೮೪). [ಅನಗ್ರಹಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಅನಗ್ರಾಹ (ನಾ). = ಅನಗ್ರಹ ೨, ೩, ೪. [ಸಂ.]

ಅನಗ್ರಾಹಕ (ನಾ). ಗ್ರಹಿಸತಕ್ಕದ್ದು; ಒಳಕೊಳ್ಳುವಂಥದು; ಹಿಡಿಯುವಂಥದು: ಘನವ ಕಂಡು ಮನ ಅನಗ್ರಾಹಕವಾಯಿತ್ತು ಕಂಡು ಕಂಡು ಮನ ಮಹಾಘನವಾಯಿತ್ತು (ಅನಚಂ. ೧೫೦-೬೮೮). [ಸಂ.]

ಅನಘಟಿಸು 'ಅನಗಡಿಸು' ನೋ.

ಅನಘಟ್ಟಿನ (ನಾ). ೧. ತಳ್ಳುವುದು; ನೂಕುವುದು. ೨. ತಾಗುವುದು; ಘರ್ಷಣೆ. ೩. ಕಲಕುವುದು; ತೊಳಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಘಡ 'ಅನಗಡ' ನೋ.

ಅನಘಡಿಸು 'ಅನಗಡಿಸು' ನೋ.

ಅನಘಾಟಕ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತುಗಳಿರುವ ಹಾರ: ಸುರ್ವಪದಕ ವಿರಚನಾದಿ ಭೇದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶೀರ್ಷಕೋಪ ಶೀರ್ಷಕಾನ [ಸಾಹಾಂ. ಮು] ಘಾಟಕ ಪ್ರಕಾಂಡಕ ತರಳತರ ಬಂಧೋಪ ಪದಪಂಚಕಸಮೇತಂಗಳಾಗಿ ಪಂಚಪಂಚಾಶತ್ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳೊಳಾದ ಹಾರಂಗಳುಮಂ (ಅದಿಪು. ೮-೫೪ ವ); "ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಸಣ್ಣನಾಗಿರುವ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಯಕ್ಷಿಗೆ (ಹಾರಕ್ಕೆ) ಅನಘಾಟಕವೆಂಬ ಹೆಸರು" (ಅದಿಪು. ಕೋಶ). [ಸಂ.]

ಅನಘಾತ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ನೆಟ್ಟು. ೨. ಅಪಾಯ; ಅಪಘಾತ. ೩. ಮಿಡಿಯುವುದು; ಕುಟ್ಟುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಚ (ನಾ). ೧. ಮಾತಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಮೌನ. ೨. ಒಂದು ಮನೆ ತನದ ಹೆಸರು (?): ಅನಚಾಗ್ರಗಣ್ಯರೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯರ್ (ಎಇ. VI, ೨೧೫-೩; 1057). [ಸಂ. ಅನಚಸ]

ಅನಚಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ವರ್ಣಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾಗು; ಅನರ್ಣನೀಯವಾಗು (?): ಸಂಗರಲಾಭೋತ್ಸವಪುಷ್ಪಾಂಗತೆಯಿಂದ ಕಿಟಿಯವಾದೊಡಲಿಜನಕ್ಕಾ ಪೊಂಗವಚಂಗಳನಿತ್ತರ್ ಪಾಂಗವಚಂಬಡುವಿನಂ ಮಹಾ ವೀರಭಟರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೬೪). [ಅನಚ + ಪಡು]

ಅನಚಟಿ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು: ಕೋಡಿನ ಕೊನೆಯಲಿ ಡವರಿಸಿತು ಕುಸುಬಿತ್ತು ಕೆಡಹಿತ್ತು ಕೆಲಬಲಕ್ಕವಚಟಿದೊಳಾದಿಗೊಂಡುಲು ದಿತ್ತು (ಸೋಮಚ. ೫-೩೬).

[? / ಮರಾ. ಅನಚಟಿ = ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ, ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ]

ಅನಚಯ (ನಾ). (ಹೂವು ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವುದು; ಬಿಡಿಸುವುದು. 'ಪುಷ್ಪಾಪಚಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಚರು 'ಅನಚಟು' ನೋ.

ಅನಚವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನಚವಾಡಿಯ ಪರ್ಮ್ನಡಿಗಾವುಣ್ಣನಲಕೊಳ ಆದಿತ್ತನ ಮೆಳೆಯ ಪುಣಸುಗ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೩೪-೯; 839). [ಅನಚ + ವಾಡಿ]

ಅನಚವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಮಸಕಾಗು: ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳ ಅನಚವಿಸಿ ಪೊಯ್ದ [ಸಾಹಾಂ. ಜಿಃಪೋಯ್ತು] ನೇಹಂ ತವೆಯ ಲೊಡಂ ಗುಣಮನುರುಪಿ ಹಿರಿದಾಗಿಯೆ ಪರ್ಚುವ ಸೊಡರ್ಗಳ ಪರ್ಚಂ ನಗುವವೊಲುಜ್ಜಳಿಸಿದುವು ವಿಮಳ ಮಣದಿಪಿಕೆಗಳ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೦).

[ಅವ್ಯಂ + ಚವಿ + -ಇಸ್ಯ]

ಅನಚಟಿ 'ಅನಚಟು' ನೋ.

ಅನಚಟಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರಪಡಿಸು; ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಪೊಂಬೆಸದಿಂದಮೆಯ್ದಿ ಸಮದೆಂತೆಸೆದೊಪ್ಪುವ ಬಣ್ಣಮುಂ ಕರಂ ಪಂಬಲಿಸಲ್ದೆ ತಕ್ಕವಚಟಾಗಿಸದೋಗರಗಂಪುಮಾವ ಪೂವಿಂ ಬಗೆವಾಗಳಿಂತಿವಚಟೊಳ್ಗಳಮಾದೊಡಮಕ್ಕಟಾ ಮರುಳ್ಳುಂದಿಗಳೇಕೆಕೆಸಂಪಗೆ ಗಳೊಳ ಪಗೆಗೊಂಡುವೊ ನಿರ್ಗಮಿತ್ತದಿಂದ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೩೮).

[ಅನಚಟು + ಅಗ್ನು + -ಇಸ್ಯ]

ಅನಚಟು, ಅನಚರು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರಪಡು; ಜುಗುಪ್ಸೆಯೊಂದು. ಅನಚತ್ತು, ಅನಚರ್ತು (ಭೂತಕ್ಯ): ದಿವಸಮನೊಂದು ಮೇಣರಡು ಮೂಜನೆ ನಿಲ್ಲದು ಮೂಜುತಿಂಗಳಾಯ್ತವಚಟಂತು ನಿಂದನೊಳನೇ (ಅದಿಪು. ೯-೮೯); ಒಂದೆ ಕೋರಕದೊಳಟ್ಟ ಮೆವೆತ್ತವಚತ್ತು ಲಂಘನಂಗಿಯ್ದುದುಮಾದುದಾ ಮಧುಪ ಕೀರ ಪಿಕಾಳಿಗೆ ನಂದನಂಗಳೊಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೩); ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕವಚತ್ತೆಂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳನಕ್ಷಯ ಸುಖಮಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೬೯); ಕರಶಾಖೆಗಳವಚತ್ತೆಂತಿರ ಜಳಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ಲನಾದುವು... ಬೆಡಂಗಿಯರ ತನುಲತೆಗಳ (ಅನಂಪು. ೭-೪೯); ತೆರಳ್ಳು ವಲಸಿತ ತೆಜದಿ ಮೊಗಮುಂ ಸುರುಳ್ಳುವವಚತ್ತಂತೆ ದೇಹಂ (ಕುಮುರಾ. ೫-೧೯); ಅನಚಟದಿನ್ನೆಗಂ ಸವಿದಿನಂದ್ರಿಯಸಾಖ್ಯಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೬೬); ಮುಖ್ಯನೊಳ್ ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕವಚಟಿರತರ್ ನರಪತಿಯವಚತ್ತಂ ಕರಗೆ ಮುಗಿಲದೇಂ ವಿಷಯಮೋ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೬೪); ಮುಂಬಿನಿಗಳು ಪವಣಿಸದೆ ಸುರಿಯ ಚಾತಕನಿಕರ ಕೊರಳೆತ್ತಿಯ ವಚಟದೆ ಚಂಚುಪುಟವಂ ತೆಜಿದು ನಲಿದೀಂಟಿದುವು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೧೬-೧೯). ಅನಚರು: ಹೇಸಿಗೆಯ ಕಾಣ್ಗೆಗಳಿಗವಚರುತ್ತೊರ್ಮೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೯-೨೮). [ಅವ್ಯಂ + ಚಟು]

ಅನಚಟು, ಅನಚಟಿ (ನಾ). ಬೇಸರ; ಜುಗುಪ್ಸೆ: ಅನಚಟಂದ್ರಿಯ ಸೌಖ್ಯವಿಯ ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದವನಿಯನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೨೧); ಅನಚಟನಾಗಿಸದೆಸಿದಿರ್ದುಪು ವೇದೀದ್ವಾರಮಂಗಳಂ ನಿಧಿಪ್ರತಿಹಾರವಿತಾ ನಂಗಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೩೮); ಕರ್ಣಪೂರ ಕೈರವದ ರಜಂ ತೆಜಂದಿರದೆ [ರಿದು] ಮೆಲ್ಲಲಿರಿಂ ಪೊಜಸೂಸಿ ಪೊಕ್ಕುಡೆಂಬವಚಟೊಳೇಕೆ ಚಾಮರದ ಕಾಮಿನಿಯಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣೆ ನೋಡಿದಳ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೪೨). ಅನಚಟಿ: ಪೆಜತೊಂದು ತಾಣದೊಳವಚಟಮಾದ ಪಜವೇಟದಿಲ್ಲದ ದೋಷಮನಿ (ಲ್ಲ)ಟ್ಟಿಲ್ಲಣೆಗಿಮುಳಿಸಂ ಮುಳಿದೊಲ್ಲದೆ ಪೋಪನೇರಡಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳಾಪಿದಿದು ನಿಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೪ ವ); ಎನಗೆಂತುಂ ದುರ್ವಹಮಪ್ಪನೂನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭರಮನಿದನವಚಟಮಂ [ಮಂ] ದಿನಿತಾಗಿರೆ ತಳೆವತಿಬಳರ ನುಪಮಿತರ್ ಪುತ್ರರಾದರಾಹವಜೈತ್ರರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭-೮೦).

[< ಅನಚಟು]

ಅನಚಿತ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ: ಒಬ್ಬ ದಿವ್ಯದೇಹ
ಧಾರಿಯಾದ ಪುರುಷನು ಅನಚಿತವಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನಾಗಿ
(ಮಂಜುಕ. ೧೬೧). [← ಮರಾ. ಅನಚಿತ]

ಅನಚಿತ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪರವಶತೆ: ಶಿವನಿಲಯ
ದತ್ತಲೆಯಿಂದನಾ ಕಣ್ಣಿಂದನನಚಿತ್ತನು [ಪಾಶಾಂ. ಚಿತದೊಳು] ರವಣನಿ
ತೆಜಿತೆಜಿತೆ ಕದವನೆಂದ (ಕಣ್ಣರ. ೧೨೯-೨೨). [ಸಂ.]

ಅನಚ್ಚು 'ಅನುಚ್ಚ' ನೋ.

ಅನಚ್ಚು (ನಾ). = ಅನಚ್ಚು: ತವದುತ್ಕಂಠತೆ ಮಳ್ಳುಮಳ್ಳದೆಹಕಂ
ತಳ್ಳಯ್ಯ ದಟ್ಟು ಮನಕ ನಚಂಮಾಡದಳುಕೆ ಕುಂದದಳುಪೇವಂ
ಗೊಳ್ಳದಾಸಕ್ತಿ (ಶಾಂತಿ. ೭-೩೭). [?]

ಅನಚೂಡ (ನಾ). ಬಾವುಟದ ತುದಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೇತಾಡುವ
ಆಭರಣ; ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ನೇಲುವ ಕುಚ್ಚು: "ಉಚ್ಚೂಡಾ,
ಅನಚೂಡಾ - ಈ ೩ (ಪರಿವಿಡಿಯಂ) ಹಳೆಯಗೆಯ ಮೇ(ಎ)ಲಿ
ಮೊಗದ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೫-೩೦೯). [ಸಂ.]

ಅನಚೂರ್ಣತ (ಗು). ೧. ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಚೂರ್ಣಿಸಿದ.
೨. ಪುಡಿಯನ್ನು ಮೇಲುದುರಿಸಿದ; ಚೂರ್ಣವನ್ನು ತಳಿದ;
ಪುಡಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅನಚೂಲ (ನಾ). = ಅನಚೂಡ. [ಸಂ.]

ಅನಚ್ಚೆನ್ನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಅವೃತವಾದ: ಆ ಮಹಾದೇವಿ
... ಧವಳಕಂಡುಕಾವಚ್ಚೆನ್ನ ವೃದ್ಧಕಂಡುಕೀಜನ ಪರಿವೃತೆಯುಮಾಗಿ
(ಅಜಿತ. ೩-೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಚ್ಚೆನ್ನ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುರಿದ: ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ಭಾಗವು ಅನಚ್ಚೆನ್ನ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೯). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ.
೩. ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಹೊಂದಿದ. ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ
ಮಾತ್ರವಿರುವ ವಿಶೇಷ ಗುಣಜಾತಿಕ್ರಿಯಾ ಧರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ
ಅದು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅನಚ್ಚೇದ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು: ಉದ್ದವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು
ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸುವ ಹಾಗೆ ದೊಡ್ಡವಸ್ತುವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅನಚ್ಚೇದವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೯). ೨. ಕತ್ತರಿ
ಸಿದ ಭಾಗ, —ಅಂಶ. ೩. ವಿಶೇಷಣತ್ವ. ೪. ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ.
೫. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣುವುದು; ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು.
೬. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಅನಚ್ಚೇದಕ (ಗು). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವ; ಭೇದವನ್ನು
ತೋರಿಸುವ; ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸೂಚಕವಾದ. ೨. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ
ಸ್ವಭಾವದ. [ಸಂ.]

ಅನಜೆ (ನಾ). ಅಂಬಟೇಗಿಡ: "ಅನಜೆಯನಂಬಟೆಯನಿಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಅನಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಸಂಸ್ಕೃತದ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನಜ್ಞತೆಯನ್ನು ತೋರದೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು
ರಚಿಸುವುದೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವನು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೭೨೧).
[ಸಂ. ಅನಜ್ಞತಾ]

ಅನಜ್ಞಾತ (ಗು). ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅನಜ್ಞೆ (ನಾ). ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಅಂತನಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪಕ್ಕಿ
ಗಳೆಲ್ಲಮರೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೯-೨೦): ಶಾಸನಕವಿ ಹಾಗೆ ಇದ್ದೂ ಅವು
ಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸದೆ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಅನಜ್ಞೆಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. (ಸವತಿ. ೪೫
ಪ್ರಸ್ತ. ೭). [ಸಂ. ಅನಜ್ಞಾ]

ಅನಜ್ಞೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು:
ನಿಖಿಳಜನಪೂಜಾರ್ಹರನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ಯಲಾಗದು (ಕಾವಂ ಪೂ. ೭೫೩);
ಎಮ್ಮಂತಪ್ಪ ಪಟಿಯರುಮನಾಪ್ತರುಮನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ಯಲ್ಲಿಯಾನುಂ ಬಂದ
ಜಲ್ಲಪೊತ್ತನ ಬೆಲ್ಲವಾತುಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೦೫-೯);
ಭೂಪೋತ್ತಮನಾಜ್ಞೆಯನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ಯೆ ಕೊಡನೆಲಲ್ ನೆತ್ತಿಗೆ ಗೆಂಟಿಕ್ಕುಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೭-೫೨). [ಅನಜ್ಞೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್_೧)]

ಅನಟಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ರಂಧ್ರ: "ಅನಟಂ, ಛಿದ್ರಂ... ದರಃ -
ಈ ೧೫ ಕುಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೨). [ಸಂ.]

ಅನಟಿಯಿಸು 'ಅನಟಿಯು' ನೋ.

ಅನಟಿಯು, ಅನಟಿಯಿಸು, ಅನಟವಿಸು, ಅನಟಿಸು (ಕ್ರಿ).
೧. ಕೊಡು; ನೀಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಕವಿತೆಗೆ ವಾಗ್ದೇವತೆ ಕಟ್ಟುವಳಿಗೆವಿಡು
ವಂತೆ ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಂಜಿಕೆಗವಟಿಯಿದ
ಕೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿ. ೯-೧೮೦); ಸುರಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂ
ಮುನ್ನಮೆ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದುದು ತಂದವಟಿಯುವುದುಂ ಪರಮ
ಪದವೀಪ್ರಾಸಾದ ಪ್ರಥಮ ಸೋಪಾನಮನೇಜುವಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು.
೧೩-೯೯ ವ). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಬದಗಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು:
ನೋಟ್ಟುರ ಕಣ್ಣಂ ಕೆಯ್ಯಜಿವಿದಿದುಂ ಮತ್ತವಟಿಯುವುದು ಮನಕ
ಮೊಲವನಾ ನೃಪರೂಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೦); ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯ
ಜೊನ್ನದ ಚೆನ್ನನೀಯೆಯುಂ ಕಂಕಣದ ನುಣ್ಣರದ ನುಣ್ಣು ಕಳಕಂಠಸ್ಸನ
ಮನಸಟಿಯೆಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೪೭ ವ); ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರತಿ ಸುರಭಿ
ಭನಸಾರ ಕಾಶ್ಮೀರ ಮೃಗಮದಾದಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಮನತಿಸೇವ್ಯ ಕುಸುಮ
ಮಾಳಾವಳಿಯುನುಂ ಬಹುಳ ತಾಂಬೂಲಮುನವಟಿಯು ತಂದಿರಿಸಿ
ಪೋಗೆ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೩ ವ). ೩. ಒಪ್ಪುಗು; ಸೇರು: ಪಲ್ಲಡೆಸಿ ತತ್ತ್ವ
ಮಾರಕರೆಲ್ಲರುಮನಟಿಯು ಬೆಂಗೆವರೆ ಕುವರಂ ತದ್ವಲ್ಲಭಕುರಂಗ
ಮಾಗಿಸಿತೆಲ್ಲರ್ಗಂ ತನ್ನ ಗತಿಯೊಳೆಕಿತುಕುತುಕುಮಂ (ಮಹಾನೀ. ೪-೭).
ಅನಟಿಯಿಸು: ೧. ಅಜ್ಞರಿಯನಿಸಿದುಪಾಯನಸಹಸ್ರಮಂ ಸಖೀ
ಸಹಸ್ರಂ ಕೈಗೈಯೊಳ್ ನೀಡೆ ತಾನೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸಿಂಹಸೇನಮಹಾ
ರಾಜಂಗಂ ಜಯಶ್ಯಾಮಾಮಹಾದೇವಿಗಮನಟಿಯಿಸುವಾಗಳ್ (ಅನಂಪು.
೨-೨೭ ವ); ಕೆಲರ್ ತಾಂಬೂಲಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ್ ಭೋಗೋಪದ್ರವ್ಯಂ
ಗಳಂ ತಂದವಟಿಯಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೩-೭೨ ವ). ೨. ಶ್ರವಣಕ್ಕರ್ಥ
ವ್ಯಕ್ತಿಯನವಟಿಯಿಸದೆ ನೆಗಟ್ಟು ವಶ್ಯಮಂತ್ರಾಕ್ಷರದಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ.
೩-೧೨೭); ಆರಾಧಿಸಿದಂ ದೇವಿಯನಾ ರಾತ್ರಿಯೊಳಮಳಗಂಧಪುಷ್ಪಾದಿ
ಗಳಿಂ ಭೋರನವಟಿಯಿಸೆ ಖಚರಕುಮಾರಿಯರುಂ ಕೆಳೆಯನುಂ ಕಳಾ
ರ್ಣವತೀರಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೫೩); ಕಿವಿಗೆ ಮೃದುಮಧುರ ನಿನದಮನವ
ಟಿಯಿಸುವ ವಿವಿಧ ಹೃದ್ಯವಾದ್ಯಂಗಳಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭-೯೪); ಅನಟಿಯಿಸಿ
ಜಗದ ಕಣ್ಣಳ್ಳವಿಷಯಮಾದರ್ಥಮಂ ಕವರ್ದುದೆಂಬದಿಲಿಂ? ಕವಿ
ದಿಸಿಸುಂ ಕೆಂಪದರ್ಶಕವಿವರೆಗಂ ಪಾಯುವವನ ನಿಟ್ಟಿಸಳ್ಳಣ್ಣಳ್ (ಚಕವಿ.
೪-೧೫೭). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು:
ಅತ್ತಲಿತ್ತಲೆಳವೆಲ್ಲಿಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಪಾಸಪಿಗಳುಮಂ
ಎಲ್ಲದೆಸೆಗಂ ತಣ್ಣಿಸಿಲನವಟಿಯಿಸುವ ವಜ್ರಶಿಲಾತಲಂಗಳುಮಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೩ ವ). ೫. ಆದರಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಬೆಲೆವೆಣ್ಣಳಾವ
ಬೊಜಗನೊಳ್ || ಅನ್ಯರನವಟಿಯಿಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯತೆಯಂ ಮಾಣ್ಣು ಸನ್ನೆ
ಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪಳ್ ಧನ್ಯನವನಲ್ಲಿ ಜಗದೊಳನನ್ನಜರಾಜನ್ನಜನ್ಯವೈಭವ
ಮಾನ್ಯಂ (ಚಕವಿ. ೭-೧೩೩ ವ, ೧೩೪). ಅನಟವಿಸು: ೬. ಯತ್ನಿಸು;
ತೊಡಗು (?): ಕವಿಗಳ ಬಿಸುಟ್ಟಬಗೆಯುಂ ತವಗುಂಟಿ ವಿದಗ್ಧಹೃದ್ಯ
ಕಾವ್ಯವಿಚಾರಕ್ಕೆವಟವಿಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ] ಗಂಟಲೊಡೆದೊಣಗುವಿನಂ

ಬಾಯ್ಲಾಲ್ಪುರೇಕೆ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೭). ಅವಟೈಸು :
೨. ಅಕೆಗೆ ಕುಂಕುಮದುರುಳಿಯನವಟೈಸುವ ಘಟ್ಟವಲ್ಲಿಯರಂತೆ ಪಣ್ಣ
ನಾರಂಗವಲ್ಲಿಗಳಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೮ ವ); ಸರೋವರದ ತಡಿಗಳೊಳ್
ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಿಂ ಚೆಲ್ಲಿದ್ ದ ಯಕ್ಷಯುವತಿಯರ ಕರಕಲಿತ ಕುಂಕುಮಂ
ಗಲಾಕೆಯರ ಮನದನುರಾಗಮೆ ಚೆಲ್ಲಿದ್ ದುಡೆಂಬ ಚೆಲ್ವನವಟೈಸೆಯುಂ
(ಜಗವಿ. ೧೬-೩೪); ಅಟ್ಟಜನವಟೈಸ ನಾಡಕಡುನೀಟಿಯರಂ ನಡೆನೋಡೆ
ಸೋಲದಿಂ ಮುಚಿವುದು . . . ದೇವ ಸೌಂದರಿಯರಂ (ಸೂ ಕ್ರಿ ಸು.
೪-೧೨೭). [?]

ಅನಟವಿಸು 'ಅನಟಯ್ಯ' ನೋ.

ಅವಟು (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನ ಹಿಂಭಾಗ; ಹೆಕ್ಕುತ್ತು : ವಿಟವೃತ್ತಂ
ಮೆಯ್ಯಾಳಿತ್ತಂ ಪಸರಿಸೆ ವಿಟಂ ಬೀಸೆ ನಿಂದಿದ್ ದಳೋರ್ವಳ್ ಸ್ಫುಟಿತೋ
ರೋಮಧ್ಯೆ ಭಿನ್ನಾವಟುತಟವಿಡಬ್ದಂಧಿ ನಿಗ್ರಂಥದಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೦೨). ೨. ಗುಳಿ; ಬಿಲ. [ಸಂ.]

ಅವಟಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಅನುಟಿಕಾಯಿ : ಬಾಳಿ . . . ಅವಟಿಕಾಯಿ . . .
ಇವು ಪೌಷ್ಟಿಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೫-೧೧೭). [ಅನಟೈ + ಕಾಯಿ]

ಅವಟೈಸು 'ಅನಟಯ್ಯ' ನೋ.

ಅವಠಾಣ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ರೀತಿ, — ಅವಸ್ಥೆ (?) :
ಸುಳಿದರೆಡಬಲ ಚಾರಿಯಲಿ ಚಾಪಳದ ಪಯಪಾಡಿನಲಿ ಚಿತ್ರದ ಚಳಗತಿಯ
ಚೇತನದ ಚಡ್ಡಣಿಗಳ ಚಡಾಳದಲಿ ಹೊಳೆದರಾವರ್ತವಲಿ ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿ
ದರು ಠಾಣದಲಿ ಜಂಘೆಯಲುಳಿಯಲವಠಾಣದಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಯಪಾಡಿನಲಿ
ನವಧಾನದಲಿ, ನವಸಾನದಲಿ] ಮೆಚಿದರು ಭೀಮ ಕಾರವರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೨). [ಪ್ರಾ. ಅವಠಾಣ = ಅವಸ್ಥೆ, ಸ್ಥಿತಿ (< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾನ)]

ಅವಡೀನ (ನಾ). (ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ) ಹಾರುತ್ತ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು :
ಭ್ರಮಿಯು ಸಿ ಸೆಡೆದುಡೀನ ಸಂಡೀನ ತಿಯಗ್ಗೋಡೀನಾನಾಡೀನ
ಪ್ರಕೃತಿ ಗರುಡನೇಂ ವಿಷಯಂ ಸೌಭವೇಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೯೪). [ಸಂ.]

ಅವಡು (ನಾ). ಮುದ್ದೆ; ರಾಶಿ (?).

ಅವಡವಡು = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಒಡಲವಡವಡಪ್ಪಿನಮೆಲ್ವಡಗಪ್ಪಿನ
ಮಲಸದಾಯ್ದು ಸುದುವಿನಮಿಭದೊಳ್ಳಡಗುಮನಡುಗುಮೆ ರತಿಯರ್ಗಡ
ಗೊಲ್ವಪ್ಪಿನಮಿಭೇಂದ್ರದಿಂದ ತುಟಿಯಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೧). [?]

ಅವಡುಸವಡು (ನಾ). (ಉಕ). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನುರಿಯದಿರು
ವುದು : ಚಟ್ಟಿ ಅವಡುಸವಡಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಅವೈವಸ್ಥೆ;
ಗಡಿಬಿಡಿ. ೩. ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರ : ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಅದೂ ಅವಡುಸವಡು
ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕುಲ ಮಾಸ್ತರರು. ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ
ವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಬೇಸರ (ಕಯಾತ್ರಿ. ೩).

[? : ಮರಾ. ಅವಡಚವಡ, ಅವಡಾಚವಡಾ = ಅವೈವಸ್ಥಿತನಾಗಿ
ಬೆರಸುವುದು, ಕುಟ್ಟುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ]

ಅವಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅಲಸಂದೆ ಜಾತಿಯ ಧಾನ್ಯ : ರಾತ್ರಿ ಬೆಳು
ದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಟು ಯಾರಾರು ನಟ್ಟಿ ಅವಡೆ (ಅಲಸಂದೆ ಜಾತಿಯ
ಒಂದು ಧಾನ್ಯ) ಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕದ್ದು (ಹುಮುಖ.
೧೮); ಹಲಸಿನ ಬೀಜ, ಗೆಣಸು, ಅವಡೆ (ಮಡಿಕೆ) ಎಂಬ ಒಂದು ಜಾತಿ
ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ (ಹುಮುಖ. ೭೭).

[← ತುಳು. ಅವಡೆ, ಅವಡೆ]

ಅವಡೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಅವಡೆಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು : ಅವಡೆ ಸೊಪ್ಪಿನ
ಪಲ್ಕಕ್ಕೆ ಬರಗಾಲಿಲ್ಲ (ಮರಮ. ೩೫). [ಅವಡೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅವಣ (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ. ೨. ತೃಪ್ತಿ : "ಅವಣ - ಅವನ = ತೃಪ್ತಿ"
(ತದ್ಭೂತ. ೭). 'ಅವಣಜವಣ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವನ]

ಅವಣಜವಣ (ನಾ). ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಆಹಾರ : ಎರಡು ಪದ
ಗಳಪ್ರಬಂಧಕ್ಕೆ - ಅವನಜೇಮನ - ಅವಣಜವಣ (ತಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ).

[ಅವಣ + ಜವಣ]

ಅವತಂಸ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ : "ಉತ್ತಂಸ, ಅವತಂಸ -
ಈ ೨ ಕರ್ಣಪೂರಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೪೦೦); ಅವತಂಸೋತ್ಪಲ
ತಾಡನಂ ಕನಕಕಾಂಚೀಬಂಧನಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೪೮); ಕರ್ಣಲಗ್ನ
ತೋಮರಮವತಂಸದಂತಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪-೨೨). ೨. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ
ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ. ೩. ಆಭರಣ; ಒಡನೆ : ರವಿಸುತನ ವತಮಿಪುರ್
ದವತಂಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೪-೨೬೬). ೪. ಹೊವಿನ ಮಾಲೆ.
೫. (ಆಲಂ) ಭೂಷಣಪ್ರಾಯನಾದವನು : ಅವನೀಂದ್ರನಾಥ
ಠಾಕೂರರು ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಬಂಗಾಳಿ ಚಿತ್ರಕಲಾವತಂಸರಲ್ಲಿ ಇವರು
ಮಿತ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು (ಜಗಜಂ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಅವತಂಸಕೆ (ನಾ). = ಅವತಂಸ. [ಸಂ.]

ಅವತಮಸ (ನಾ). ೧. ನಸುಗತ್ತಲೆ; ಮಬ್ಬು. ೨. ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ;
ಗಾಢಾಂಧಕಾರ : "ಅವತಮಸಂ, ಅಂಧತಮಸಂ, ಸಂತಮಸಂ - ಈ
೩ ಕಡುಗತ್ತಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೧೦); "ಪರಿಯದೆ ಸುತ್ತಲಿಹುದು
ಸಂತಮಸಮವತಮಸಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೮). [ಸಂ.]

ಅವತರ (ನಾ). = ಅವತಾರ : ಸುರಲೋಕಾವತರೋತ್ಸವಂ ಪಂಕ್ತತಂ
ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕೋತ್ಸವಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೫). [ಸಂ.]

ಅವತರಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿದುಬರುವುದು; ಇಳಿಯುವುದು : ಇದು
. . . ಸುಧಾರ್ಣವಾವತರಣೋದ್ಯೋಗ ವರ್ಣನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೮೦ ವ).
'ಗಂಗಾವತರಣ' ಪರಾ. ೨. ದೇವತೆ ಮೊದಲಾದವರು ಬೇರೆ
ರೂಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದು; ಅವತಾರ ಮಾಡು
ವುದು : ಪನ್ನಗಶಯನವತರಣೋದ್ಯೋಗದಿಂದ ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ನೋಡಿ
. . . ವಿಭುವಾ ವಿಭುಗಗ್ರಜನಾಗು ಲೀಲೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೬ ವ, ೫೭).

೩. ಜಲಾಶಯಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಮೆಟ್ಟಿಲು, — ಸೋಪಾನ.
೪. ದಾಟುವುದು. ೫. ನಾಟಕದ ಪೂರ್ವರಂಗದಲ್ಲಿ ಗಾಯಕರೇ
ಮುಂತಾದವರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವುದು : ಸಾಮಾನ್ಯ
ವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಕಗಳೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ.
ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ 'ಪೂರ್ವರಂಗ'ವುಂಟು . . . ಇದರಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತ್ಯಾ
ಹಾರ' (ವಾಡ್ಯಗಳನ್ನು ತಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು) 'ಅವತರಣ'
(ಗಾಯಕಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬರುವುದು) . . . ಮುಂತಾದ ನಾನಾ
ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೧೨). ೬. ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ
ಹೇಳುವ ವಿಷಯ. 'ಅವತರಣ ಚಿಹ್ನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವತರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಎತ್ತಿಹೇಳಿದ್ದೆಂದು
ಸೂಚಿಸುವ " " ಗುರುತು. [ಅವತರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಅವತರಣಕೆ (ನಾ). ೧. (ಗ್ರಂಥದ) ಪೀಠಿಕೆ; ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ; ಭೂಮಿಕೆ.
೨. = ಅವತರಣ : ೬. ಹಿರಿಯರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂದು
. . . ಎಂಬ ಅವತರಣಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಕ. ೪೮).

[ಸಂ. ಅವತರಣಕಾ]

ಅವತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಳಿದು ಬರು; ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರು :
ದೇವಾಪ್ಸರೋನ್ಮಂದಂ . . . ದಿವ್ಯಾಭರಣಕಿರಣಂಗಳೊಳ್ ತೋಳಿಗೆ ಬೆಳಗೆ
ಬಂದು ಮಹೀತಳಕ್ಕೆ ವತರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೧ ವ); ನಾರದನಭ್ರಮದ
ದಿನವನಿಗವತರಿಸೆ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೧ ವ); ಏನೈಯವನಿಗವತರಿಸಿದ
ಕಥಾಂತರವೇನು ಹೇಳಿಂದ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨೨). ೨. (ದೇವತೆ
ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು) ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಅವತಾರವೆಂದು :

ಶಾಶ್ವತದಿನವತರಿಸಿದಂ ಗದಾಶಂಖಚಕ್ರಾಂಕಿತಹಸ್ತಂ... ವಾಸುದೇವಂ (ಜ.ಗ.ವಿ. ೨-೯೯); ಪರಮಮುನಿ ಪಾಲಸ್ತ್ಯನಾ ಸರಸಿರುಹಗರ್ಭನ ಮಾನಸದಲವತರಿಸಿದನು (ತೂರಣ. ೧-೮-೨೩); ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯ ರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿ ದುಷ್ಕರಂ ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನಗೈದರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೭೮-೫). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಅವಿರ್ಭವಿಸು: ಯತಿ ಹತ್ತ 5 ಜತ್ತವತರಿಸಿದೊಡಮುಂಬುಜಾಯತಲೋಚನೇ ನವನಳಿನಂ ಕವಿರಾಜ ಹಂಸವಿನಿಮಿತ್ತಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೫. ೨-೧೮೨); ಉಣ್ಣುವಶ್ರುಗಳವ ತರಿಸುವ ಗದ್ದದಂ ಮನೋಹರಮಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೨೭); ನವಮಣಿ ಭೂಷಣಮಂ ತಾಮೆಲ್ಲಂ ತವ ತೊಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಕಡುಚೆಲ್ಲಿಕೆ ತಮಗವತರಿಸದು (ಜಯಕಾ. ೩-೫೨). ೪. ಇಳಿಸು; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು: ತನ್ನಂಶಮನಾ 10 ಕೆಯ ಗರ್ಭದೊಳವತರಿಸಿ ಯಮಭಟ್ಟಾರಕನಂತರ್ಧಾನಕ್ಕೆ ಸಂ ದಂ (ಸಂ.ಸಭಾ. ೧-೧೧೯ ವ). ೫. ಬೇರೊಬ್ಬರ ನುಡಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನಾಗಲೀ ಉದ್ಧರಿಸು: ಅಭಿ ನವಪಾದವಿದ್ಯಾನಂದನ 'ಕಾವ್ಯಸಾರ' ವೆಂಬ ಸಂಕಲನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಂದರೆ ೪೧ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ೧ ಗದ್ಯಭಾಗವನ್ನು 15 'ಶುದ್ಧಕ' ದಿಂದ ಅವತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ (ತವನಿ. ೫೧). ೬. ಹೊಂದು; ಪಡೆ (?): ಅವರೊಳ್ ಪಿಟ್ಟುಮನೆಂಬಂ ಭುವನದೊಳಗಿತ್ತಾದ್ರಿಯೆಂಬ ಕಾಳಾಂಜರಮೆಂದಿನ ಮೇರೆಯಾದ ವಸುಧೆಯನವತರಿಸಂ (ನಿ. XXVII, ೧೫-೧೧; 1114); ನಟ್ಟಿಗಾಯದೊಳಾತ ದೇಹಾಭಿಮಾನವ ಬಿಟ್ಟು ಮೂರ್ಛೆಯನವತರಿಸೆ ದುಟ್ಟಿದ್ದೈತರು ಬಂದು ಕವಿದರು ರಣರಂಗದಿಟ್ಟಿ 20 ಕುಮಾರನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೨೨).

[ಅವತರಣ + -ಇಸ್ಯು]

ಅವತಳೆ, ಅವದಳೆ (ನಾ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು: ಪೃಥ್ವಿಯ ಮೇಲಣ ಕಣಿಯ ತಂದು, ಇಷ್ಟಲಿಂಗಮಂ ಮಾಡಿ, ಶಿಷ್ಯನ ತನುವಿನ ಮೇಲೆ ಅವ 30 ಧರಿಸಿದ ಲಿಂಗವು ಅವತಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಳ]ವಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾ ಸನಗೊಂಡಿತ್ತೆಂದು ಸಮಾಧಿಯ ಹೊಗುವರಯ್ಯ, ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅವತಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಳ]ವಾದರೆ ಭೂಮಿ ತಾಳಬಿಲ್ಲದೇ ಅಯ್ಯ (ಉರಪ. ೬೯-೪೫). **ಅವದಳೆ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[< ಸಂ. ಅವತರ]

ಅವತಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದು: ಮಹಾಭಾರಾವತಾರ 30 ದೊಳತಿರಥ ಮಹಾರಥ ಸಮರಥಾರ್ಥರಥಕಳಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸುವುದುಂ ಸಾಹಸಾರ್ಜುನನುಂ (ಸಂ.ಸಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). ೨. (ದೇವತೆ ಮೊದಲಾ ದವರು) ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; (ಜಗತ್ತಿನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ) ದೇವತೆಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು: ಇದು ಪರಮಸರಸ್ವತೀತೀರ್ಥಾವತಾರ ನೃಪತುಂಗದೇವಾನುಮತಮಪ್ಪ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೬ ವ); ಅರ್ಜುನನ ರಥಮೆಸಸ ಪನ್ನೊಂದನೆಯದು ಸೂತಾವ ತಾರಮುಂ ಹರಿಗಾಯ್ತೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೪); ಮುರಧ್ವಂಸಿ ನರಲೀಲಾವ ತಾರಮಂ ತಾಳ್ವ ಹೊಂದೇರನಿಳಿದೈತಂದು (ಜೈನಿಭಾ. ೨-೪೯). 'ದಶಾವ ತಾರ', 'ರುದ್ರಾವತಾರ' ಪರಾ. ೩. ನಿರೂಪಣೆ; ಪ್ರಸಂಗ: ಕೃತಿ ಕಾದಂಬರಿಯೆನೆ ಸತ್ಯತಿ ಕಥಿತ ಕಥಾವತಾರಮೇಂ ಕೇವಳಮೇ 40 (ಕಾದಂಪು. ೭). ೪. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಗರ್ಭಾನ್ವಿತಕ್ರಿಯೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಮವತಾರ ವೃತ್ತಿಲೋಭ ಗಣಗ್ರಹಣ ಪೂಜಾ ರಾಧ್ಯ... ಎಂ ಬೆಂಟುಂ ಬೆರಸುಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ); ಅವ ತಾರಮುಂ ವೃತ್ತಿಲಾಭಮುಂ... ಉಪಯೋಗಿತ್ತಮುಮೆಂಬೆಂಟು 45 ಗರ್ಭಾನ್ವಿತಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂ ಉ. ೨೩೦). ೫. ಹತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ: ನಿನಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆ ಎಷ್ಟು ಸಿಕ್ಕಿತು? ಒಂದು ಅವತಾರ (ರೂಢಿ).

೬. (ಅಲಂ) ವೇಷ; ರೂಪ: ಇದೇನೋ ನಿನ್ನ ಅವತಾರ ನಾನು ನೋಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಅವತಾರ ಎತ್ತು = ಅವತಾರವನ್ನು ತಾಳು; ಅವತರಿಸು. [ಸಂ.]
ಅವತಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನಾಗತಕ್ಕ ಮಹಾ ಪುರುಷನು ಮಾತೃಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸುವುದು: ಸ್ವರ್ಗಾ ವತರಣ ಕಲ್ಯಾಣ ಪೂರ್ವಕಂ ಷೋಡಶ ಶುಭಸ್ವಪ್ನಾನಂತರ ಕುಲಾಚಲದೊ 5 ಳಿಪ್ಪಂ ಶ್ರೀದೇವಿ ಪ್ರಭೃತಿದೇವಿ ಜನಸೇವಿತೆಯಪ್ಪೊಳ ಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸು ವುದುಂ ಅವತಾರಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂ ಉ. ೨೩೭).

[ಅವತಾರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅವತಾರಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಸುವುದು; ಅವತಾರಮಾಡಿಸುವುದು. 10 ೨. ಪೂಜೆ. ೩. ಬೇರೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವ ವಿಷಯ. ೪. ಭೂತ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳು ಮೈಮೇಲೆ ಬರುವುದು.

[ಸಂ.]

ಅವತಾರಲೇಖಪತ್ರ (ನಾ). ಜನ್ಮವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕುರಿತ ಬರ 15 ವಣಿಗೆಯುಳ್ಳ ಪತ್ರ: ಮಂದಸಿನೋಳ್ ಕೂಸನಿಕ್ಕೆ ಪಿರಿದೊಡಮೆಯ ನವತಾರಲೇಖಪತ್ರಮನಲ್ಲಿಟ್ಟು (ಚಾವುಂ ಉ. ೪೦).

[ಅವತಾರ + ಲೇಖ + ಪತ್ರ]

ಅವತಾರಾಕೃತಿ (ನಾ). ಅವತಾರಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ (ದೇವರ) ಆಕಾರ: ಇಂದ್ರಾದ್ಯರ ಪರಮಾಕೃತಿ ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದೆನಲ್ 20 ನಿನ್ನವತಾರಾಕೃತಿಯನರ್ಚಿಸರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೭).

[ಅವತಾರ + ಅಕೃತಿ]

ಅವತಾರಿ (ನಾ). ಅವತಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. [ಸಂ. ಅವತಾರಿನ್]
ಅವತಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ, ಉದ್ಧರಣವನ್ನಾಗಲಿ ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸುವ ಉಕ್ತಿ: ಈ ಬಗೆಯಾದ ಅವತಾರಿಕೆಯೊಡನೆ 25 ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಆರ್ಯಗಳೂ ಬಂದು (ಭಾರವಿ. ೧೨).

[ಸಂ. ಅವತಾರಿಕಾ]

ಅವತಾರಿತ (ಗು). ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಸಿದ: ಮೋಹನೀಯಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಪ್ಪಿನಂ ನಿರವಶೇಷ ಕ್ಷಸಿಯಿಸಿ... ಅವತಾರಿತ ಮೋಹ 30 ನೀಯಭಾರಂ ಅಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಕಾಲಂ ವೀತರಾಗಪರಿಣಾಮಪರಿಣತಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ಅವತಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸು. ೨. ಹುಟ್ಟು; ಜನ್ಮವೆತ್ತು: ಸಾರಚಂದ್ರೋಪಲದ ರಮ್ಯಾಗಾರದಲಿ ಸುಕುಮಾರ ನೀನವತಾರಿಸದೆ 35 ಸುಡುಗಾಡಿನಲಿ ಬಂದುದಿಸುವರೆ (ಜೀವಂಚ. ೫-೨೯).

[ಅವತಾರಣ + -ಇಸ್ಯು]

ಅವತೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಇಳಿದ; ಇಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ದುರ್ಧರ ತಪೋ ಮಹಾತಪಕ್ಷಸಿತ ಜೀವನಂ ಜೀವಿತಾಂತ್ಯದೊಳ್ ಸಮಾಧಿವಿಧಿಯನವ 40 ತೀರ್ಣಶರೀರಭಾರನಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭೦ ವ). ೨. ದಾಟಿದ; ಹಾದು ಹೋದ. ೩. ಭಾಷಾಂತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಬಂದು ಸೇರಿದ: ಭೂರಿ ಭೇರೀಧ್ವನಿ ಕರ್ಣಪಥಾವತೀರ್ಣಮಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೪).

[ಸಂ.]

ಅವತೆ (ನಾ). ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೈವ: "ಅವಸ್ಥಾ-ಅವತೆ" (ಶಮದ. ೨೫೭ ಪ್ರಯೋ); "ಅವತೆಯೆನಲ್ವವಸ್ಥೆಯೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾಣಿ. ೪೨); ನಿನ ಗಿನಿತವತೆಯೇಕಾರಣದಿನಾದುದೆನೆ (ಸಂಚತಂ. ೨೯೧-೨೩); ಇಂತಿದೊಂ ದವತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦-೨೧); ಮುರುಕುತುಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತುಂ ಮರುಗಿ 45 ಸೆನ್ನವತೆ ಮೆಯೊಂದು (ಸಂಸಪ. ೨೨-೧); ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು ಈ ಅವತೆ (ಚಿಕರಾ. ೬೩). [< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾ]

ಅನತೋಕೆ (ನಾ). ಕಂದು ಹಾಕಿದ ಹಸು; ಗರ್ಭಸ್ತ್ರಾವವಾದ ಆ ಕಳ್ಳು: "ಅನತೋಕಾ, ಸ್ರವದ್ಗರ್ಭಾ - ಈ ೨ ಕಂದಿಕ್ಕಿದಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೫); "ಕಂದಿಕ್ಕಿದಾ ಕಳ್ಳನತೋಕೆಯ ಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೩). [ಸಂ. ಅನತೋಕಾ]

ಅನತ್ತು 'ಅಮೌಲ್ಯ' ನೋ.

ಅನದಂತ (ನಾ). ಮದ್ಯಪಾನದ ನಡುವೆ ರುಚಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ನಂಜಿ(ಬಾಡಿಸಿ)ಕೊಳ್ಳುವ ಮಾಂಸದ ತುಣುಕು, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥ; ಚಾಕಣ: "ಉಪದಂತಃ, ಅನದಂತಃ, ಭಕ್ಷಣಂ - ಈ ೩ ಕುದಿವುತ್ರೆ ಬಾಡಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೩); "ಓರಂತೆ ಬಾಡಬಾಡಿಸುತ ಕಳ್ಳುಡುವುದನದಂತಮುಪದಂತ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೮). [ಸಂ.]

ಅನದರಿಸು 'ಅನಧರಿಸು' ನೋ.

ಅನದರೆ, ಅನದೆಶೆ (ನಾ). ದುಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೇಸೆ; ಕಷ್ಟದ ಕಾಲ (ದಕ. ೬). ಅನದೆಶೆ: ಆ ಅನದಶೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುವು? (ಬಿಟ್ಟಹೂ. ೪೬). [ಸಂ. ಅನದಶಾ]

ಅನದಳೆ 'ಅನತಳೆ' ನೋ.

ಅನದಳೆಯ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಗಾಬರಿ(?): ಇನ್ನುಳಿದ ಪಕ್ಷಗಳು ಮೃಗ ಪ್ರಜಂ ವ[ಅ]ವದಳೆಯವಿಲ್ಲದತಿಮುಖದಿಂದೆಯರುತಿರ್ದು... ನಿತ್ಯತ್ವವಾಗಿಹವಲಾ (ಪ್ರಭುಪು. ೮-೧೧೧); ವರಪುರಾತನರ್ಗೇ ಪೇಳಲು ಎನಗೆಯವದಳೆಯ ಹಿರಿಯರುಂ ನೀವಿದರ್ ಬಳಿಕ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೧೫೫); "ಅನದಳೆಯ - ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ" (ಪ್ರಭುಪು. ಕೋಶ). [?]

ಅನದಾತ (ಗು). ೧. ಬಿಳಿದಾದ. ೨. ಹಳದಿಯಾದ. ೩. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ: ಜಳಧಾರಾಧಾತಾನದಾತ ಪೂತಚರಣಾರವಿಂದರ್ (ಸೌಗಂ. XX. ೪೬-೨೬; 1172). ೪. ಮನೋಹರವಾದ; ಸುಂದರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನದಾತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ ಯಶಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಭೀಮಭುಜದಳಿತ ರಿಪುನೃಪಸಾಮಜನವದಾತ ಕೀರ್ತಿ ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧). [ಅನದಾತ + ಕೀರ್ತಿ]

ಅನದಾತಯಶ (ನಾ). = ಅನದಾತಕೀರ್ತಿ: ಅನದಾತಯಶಂ ಕವಿತಾ ಮನೋಹರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೩೬). [ಅನದಾತ + ಯಶ]

ಅನದಾನ (ನಾ). ೧. ಜನರು ಮೆಚ್ಚಿ ಒಪ್ಪಬಹುದಾದ ಕೆಲಸ; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ನೆರವೇರಿಸಿದ ಕೆಲಸ; ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ಮುಗಿಸಿದ ಕೆಲಸ. ೩. ಪರಾಕ್ರಮ; ವೀರ್ಯ; ಶೌರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನದಾರಣ (ನಾ). ೧. ಸೀಳುವುದು; ಭೇದಿಸುವುದು. ೨. ಅಗತೆಯ ಕೈಗುದ್ದಲಿ; ಪಿಟಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಅನದಾಹ (ನಾ). ಲಾಮಂಚದ ಗಿಡ; ಬಾಳದ ಬೇರು. [ಸಂ.]

ಅನದಿರು 'ಅದ್ರು' ಪರಾ.

ಅನದೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕರಗಿದ. ೨. ಒಡೆದ; ಮುರಿದ. [ಸಂ.]

ಅನದೆಶೆ 'ಅನದಶೆ' ನೋ.

ಅನದ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿಂದಾರ್ಹವಾದ; ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾದ.

(ನಾ). ೨. ನಿಕ್ಕಷ್ಟವಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು: "ಅಧಮಂ, ಅನದ್ಯಂ... ನಿಕ್ಕಷ್ಟಂ - ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೨). ೩. ದೋಷ; ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ಅನಧರಿಸು, ಅನದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ: "ಅನಧರಿಸು - ಸ್ಮರಣೆ" (ಶಮಧಾ); ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ರಿತಯಮನನಧರಿಸದ ವೈರಾಗ್ಯಮೇಕೆ ಪುಟ್ಟಿದುದೋ (ಕಾದಂಉ. ೪೫೩); ಕುರುಕುಲಮಧ್ಯ

ಮಹೀತಳ ಸಹಕಾರಭೂರುಹಂ ನಿಮಗೆ ವಿನಮಿತೋತ್ತಮಾಂಗನಾದನವಧರಿಸುವುದು (ಗದಾಯು. ೩-೮೪ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು; ಅವಧಾನದಿಂದ ಕೇಳು: ಅವಧರಿಸಂ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂಗವರಜಿತತ್ಯಾರ್ ಮಿತ್ರ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೨); ಅವಧರಿಸಿ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳೆಲ್ಲರು (ಮಹದೇ. ೧೧-೧); ಕೃತಿಯನವಧರಿಸುವುದು ಸುಕವಿಯ ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವೀವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೫); ಅವಧರಿಸು ಜೀಯ ತಾರಕದೈತ್ಯನಾತ್ಮಜರಾದಿವಿಜರಂ ಸದೆಬಡಿದು (ಚಿಬಪು. ೪೧-೩೬); ಪ್ರಭುಗಳು ಅವಧರಿಸಬೇಕು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೫). ೩. ದೃಢವಾಗಿ ಧರಿಸು: ಶಿಷ್ಯನ ತನುವಿನ ಮೇಲೆ ಅವಧರಿಸಿದ ಲಿಂಗ (ವಚಶಾ. I, ೩೪೨-೧೭). ಅನದರಿಸು: ೧. ಅಂತು ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟವದರಿಪುದೆಂದಿಂತೆಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೯ ವ).

[ಅವಧಾರಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಅವಧಾತ್ಯ (ನಾ). ಅವಧಾನವುಳ್ಳವನು: ಅಸಂಚಳನಲ್ಲಿದನಪ್ರಮಾದಿಯಲ್ಲಿದನವಧಾತ್ಯನಲ್ಲಿದನಿಭಧ್ವಜನಲ್ಲಿದಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರಸಕ್ತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವುದು; ಏಕಚಿತ್ತತೆ: ತಂದೆಯ ಬೆನ್ನನೆ ಪೋಸಂತವಧಾನಂ ಗೆಂಟುಪೋದುದು (ಶಾಂತಪು. ೪-೭೯ ವ); ಮನದವಧಾನಪರಂಪರೆಯನಶೇಷಂ ತಾಳ್ದಿದತ್ತ ಭವ್ಯವ್ಯೂಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯); ಹೂಡಿದನಂಬನವಧಾನದಲಿ ಬಿಡೆಯಜುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೨೦-೮).

೨. ಕೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಇವನ ಅವಧಾನಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡರು (ಕಭವಿ. ೧-೫೬). ೩. ಎಚ್ಚರಿಕೆ: ದನುಜರಿಪುವವಧಾನವಧಾನನುತ ವಿಮಳ ಮಹಾಭೈರ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನಕೆ ಬಿಜಯಂಗೈಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೮-೬); ಅವಧಾನಮೆಚ್ಚಿಜೆಂದುಲಿನ ವಂದಿಸಂದೋಹದುಲಿಯ ನಾಲಿಸುತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೪. [ವೀಶೈ] ಷಡ್ವಿಧಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅವಧಾನ, ಅನುಭವ, ಅನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಷಡ್ವಿಧಭಕ್ತಿಗಳು) (ಶಿವಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಬಿ). [ಸಂ.]

ಅವಧಾನಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಪಾಂಡನರೋಳವಧಾನಗುಂದನು ರಾಯ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೨೬. ೧೦-೬೩). [ಅವಧಾನ + ಗುಂದು]

ಅವಧಾನತ್ರಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅವಧಾನಗಳು: ಇಂದ್ರಿಯಾವಧಾನ ಪ್ರಾಣಾವಧಾನ ಭಾವಾವಧಾನಮೆಂಬ ಅವಧಾನತ್ರಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನೆದುರವ ಪರಿಯಂತರ (ಪದಗೋ. ೮೪-೧೫). [ಅವಧಾನ + ತ್ರಯ]

ಅವಧಾನಭಕ್ತಿ (ನಾ). = ಅವಧಾನಳ: ಮಹೇಶ್ವರ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿರುವ ನೈಷ್ಠಿಕೀಭಕ್ತಿಯೇ ಅವಧಾನಸ್ವರೂಪದಿಂದ (ಗುರುದತ್ತವಾದ ಶಿವಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ) ಅವಧಾನಭಕ್ತಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಸೂ. ೮೪-೭೪); ಪರಮ ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯಾನಂದಭಕ್ತಿ ಮತ್ತಿರಲದನುಭವಭಕ್ತಿಯವಧಾನಭಕ್ತಿ ಸುಸ್ಥಿರದಿಂದೆ ನೈಷ್ಠಿಕಾಭಕ್ತಿಯೆಂದು ಸದ್ಭಕ್ತಿಯೆಂದು ಷಡ್ವಿಧವನಾಂತು (ಚಿಬಪು. ೬೧-೨೩).

[ಅವಧಾನ + ಭಕ್ತಿ]

ಅವಧಾನಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವವನು; ಲಕ್ಷ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಅನುವಾಯಿತ್ತೆಂಬೆನೆ ಅವಧಾನಿ ನಾನಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೮೬); ಲಿಂಗಾಭಿಮಾನಿ ಸದಾಗಣಿತಸುವಿಧಾನಿ ಭಕ್ತಿವಿಭಾಗ ಮಹದವಧಾನಿ ನಿಗಮಾರ್ಥಾ ವಿರತ ದಾನಿ (ಬಸವ. ೭-೫). ೨. ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವನು. ೩. ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು: ಉದಾ: ರಾಮಾವಧಾನಿ, ಶ್ರೀಕಂಠಾವಧಾನಿ. [ಸಂ. ಅವಧಾನಿನ್]

ಅವಧಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮನದಲ್ಲಿಡು; ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಚಿಂತಿಸು: ತಾನು ಮೊದಲವು ಮುನ್ನವವಳೊಳು ಗಾನವೊಪ್ಪುವ ದಂಡಿಗೆಯನವಧಾನಿಸುತ ಮಿಗೆ ಮೇಘಚಾಳನವೊಡನೆ ಯವುರಾಣ (ಬಸವ. ೧೯-೮); ಘಾಯ ಘಾತಿಯ ಸುಳಿವನವಧಾನಿಸುತ ತೂಗಿದರಾಯುಧದ್ವಯವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೯).

[ಅವಧಾನ + ಇಸ್ಯ]

ಅವಧಾನೋದಕ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಪಾದೋದಕ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ದಶವಿಧ ಪಾದೋದಕಗಳು:—ಇವು ಗುರು ಪಾದೋದಕ, ಲಿಂಗಪಾದೋದಕ, ಜಂಗಮಪಾದೋದಕ, ಸ್ವರ್ತನೋದಕ, ಅವಧಾನೋದಕ, ಅಪ್ಯಾಯನೋದಕ, ಹಸ್ತೋದಕ, ಪರಿಣಾಮೋದಕ, ನಿರ್ನಾಮೋದಕ, ಸತ್ಯೋದಕ ಎಂದು ಹತ್ತು ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೧೧೧). [ಅವಧಾನ + ಉದಕ]

ಅವಧಾರಣ (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಣಯ: ಸಮಸ್ತಾಗಮ ಪದಾರ್ಥವಧಾರಣಗುಣ ಸಮೇತನು (ಸುಕುಮಾ. ೮-೫೮ ವ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ನುಡಿಯುವುದು: ಅವಧಾರಣಕ್ಕೆ—ಧನಮುಳ್ಳನಾಪೊಂತಾತನೆ ಶೂರನಾತನೆ ಕುಲೋದ್ಭವನಾತನೆ ಶುದ್ಧವೃತ್ತಂತಾತನೆ ಇಂದ್ರನಾತನೆ ಮನೋಭವನಾತನೆ ಅಂಬು ಜೋದ್ಭವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅವಧಾರಣಿ (ನಾ). = ಅವಧಾರಣ ೨: “ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಅವಧಾರಣಿ’ ಎಂದು ಹೆಸರು” (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೪); ಅವಧಾರಣಿಗೆ—ಅತನಯ ತೋರದೊಡೆ ಗಳಿಸಾತನ ನಿರಿದೋಳ್. ಅವಳಯೆ, ಅದಜಯೆ (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಸಂ. ಅವಧಾರಣಾ]

ಅವಧಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು; ಕೇಳು: ದೇವಣ್ಣಯ್ಯ... ಸ್ವಕೀಯ ಕನ್ನೆರಾಸಿಯೊಳ್ಳೋಮಗ್ರಹಣ ದೊಳ್ಳಿಸುಕಳಾಟಯ್ಯದಿಂಬರು ಮಹಾಜನಮನವಧಾರಿಸಿ (ಸೌ. ೫. XI-i, ೧೪-೧೧; ೮72); ಶಲ್ಯನ ನುಡಿದ ನುಡಿಯನವಧಾರಿಸಿ ತನ್ನ ಮನದೊಳೆ ಕರ್ಣನಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೫ ವ); ಅಜಿವಂತು ಪೇಚ್ಚಿನವಧಾರಿಸಿವಿವರಮೇಕಚಿತ್ತದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೧); ಚಾರು ವೈದಿಕ ಹವ್ಯಕವ್ಯ ವಿಹಾರವೃತ್ತಿಗಳಿಳಿದವಿನವಧಾರಿಸೆಂದಬಿಜಾಸನನು ಮಾಡಿದನು ಬಿನ್ನಹವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೨). ೨. ಸೈರಿಸು: ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಂ ಕರ್ಣನೊಳಾದ ಮುಳಿಸನವಧಾರಿಸಲಾಜೆದು ಸುಯೋಧನನಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೨ ವ). [ಅವಧಾರಣ + ಇಸ್ಯ]

ಅವಧಾರು (ನಾ). ೧. ದೇವತೆ, ಗುರು, ರಾಜ, ಹಿರಿಯರು ಮೊದಲಾದವರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಭವರೋಗ ವೈದ್ಯ ನೀನು ಭವರಹಿತ ನೀನು ಅವಧಾರು (ಬಸವ. ೬೮); ಬಗೆಮಿಗೆ ಸತಿಯಾರ್ ಜಲಕೇಳಿಗೆ ಚಿತ್ತಂಗೊಟ್ಟು ದೇವಿಯವಧಾರಿಸುತುಂ ಪುಗುತುಂ ಮಿಗುತುಂ ನಗುತುಂ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೨); ಜಯ ಜಯ ಸ್ವಾಮಿಯವಧಾರು (ಪದ್ಯರಾ. ೧೦-೩೦); ವಿಚಾರಿಸುಪೊಡವಲ್ಲ ಚಿತ್ತವ ಧಾರು ಹೋ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದರು ಸಲುಗೆ ಬಿನ್ನಪವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೪). ೨. ಅವಧಾರು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮಾತು: ಬಳಿಯ ಪಾಯವ ಧಾರುಗಳ ಕಳಕಳದೊಳಗೆ ರಥವೇಜಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೨೪); ಮುಂದೆ ಪಾಯವಧಾರು ಸತಿಯರ ಸಂದಣಿಯ ಸಿಂಜಾರವದ ಸೊಗಸಿಂ ದ ಶಬ್ದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೋತುದು ಸೊರಹಲೇನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೧೩).

[< ಸಂ. ಅವಧಾರಯ]

ಅವಧಾಯ್ (ಗು). ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಧಿ (ನಾ). ೧. ಗಡು; ಮೇರೆ; ಕೊನೆ; ಕಾಲ ದೇಶಗಳ ಪರಿಮಿತಿ: “ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ಅವಧಿಯೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೩೪); ಭಗದತ್ತ ಬಳಲಿದನವಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಶರವ ನೆಜೆ ತುಳುಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯಾ. ೩-೩೯); ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರತಿ ಶಾಲೆಗೂ ಒಂದೊಂದು ಕೊಟಡಿ ಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಯತ್ನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು (ಶಿವದ. ೭೩೯). ೨. ಬಲ. ೩. ಸಂದರ್ಭ; ಅವಕಾಶ. ೪. ರಂಧ್ರ; ತೂತು; ಬಿಲ; ಗುಳಿ: “ಅಂತಿ ಕ ಗ ತ ಫ ಮಿಂತ ಪ ಧಿಯ ಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೧೨೧). ೫. = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ: ಜನಪತಿಗೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಗುಬ್ಬಿಡಗಿಲಗ ಲೊಡಂ ಪಡೆದಂ ಗಡಮವಧಿಯನಧಿಕಭಕ್ತರೇನಂ ಪಡೆಯಾರ್ (ಅದಿಪು. ೩-೨೯ ವ); ಮುನಿನಾಥನವಧಿಯಂ ಬಗೆದು ನೋಡಿ ನಿನಗಾಯುರವಧಿ ಮೂಜುದಿನಂ... ಎಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೮). ೬. (?): ಧರಣಿ ಯೊಳು ಸಕಲೇಶ್ವರನ ಮಾದರಸನು... ದುರುಳ ಕಾಲನ ಬಾಯನೊಡೆದಾ ಕರಿಸಿತಾಟಿಸಿಯವಧಿ ವಿಧಿಗಳ ತಾಜುಕುಂಡೆಗಳ ಉರವಣಿಸುವ ವಿಧಾತ್ರನಂ ಸಂಹರಿಸಿ (ಬಸವ. ೪೭-೧); ಕಾಲನೆಂಬ ದರ್ವಿಕೇರನ ದಾಡೆಯಂ ಕಿಳ್ವವಧಿವಿಧಿಗಳಿರ್ವರ್ಗ ತೊಳ್ಳುಗೆಲಸಮನಿತ್ತು (ಪದ್ಯರಾ. ೨-೧೭). “ಯಮು” (ಪದ್ಯರಾ. ಕೋಶ). [ಸಂ.]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಬು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: “ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಮಂ ಏಕದೇಶ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಿ ಅಜಿವುದು ಅವಧಿ ಜ್ಞಾನಂ” (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೨); ಸೂರ್ಮಿಮಿತ್ರಾಚಾರ್ಯಗರ್ವಧಿಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ವಜ್ಜಾರಾ. ೯-೧೪); ಮಾನಸರ ನುಡವ ತಟದಿಂ ಶೈಲಸು ಮರಪೊಜಸಮಿಂತು ಗಲಪಿದವುದಿದಂ ಶ್ರೀನಾಥ ಬೆಸಸಿಮವಧಿಜ್ಞಾನದಿ ನಜಿದನೆ ನೃಪೇಂದ್ರನದುವಂ ಪೇಬ್ಬಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೧). [ಸಂ.]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅವಧಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಕರ್ಮ: ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಂ... ಎಂದೀ ಪ್ರಕಾರ ದೆ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). ‘ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ’ ಪರಾ. [ಅವಧಿಜ್ಞಾನ + ಅವರಣೀಯ]

ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಅವಧಿಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಒಂದು ದಿವಸಂ ಮಣಮಾಳಿ ರತಿಚಾರಣರೆಂಬ ಚಾರಣರನವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳಂ ಕಂಡಜಗರ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಅದಿಪು. ೨-೧೫ ವ); ಸೋಮ ಮಹಾದೇವಿ ಅವಧಿ ಜ್ಞಾನಿಯಪ್ಪ ನಿಜೇಶನಿಂ ತತ್ಪಲಮನಜೊಡು ಸುಖಮಿ ಪಿ ನಂ (ಚಾವುಂ. ೨೮೮). [ಸಂ. ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿನಾ]

ಅವಧಿದರ್ಶನಿ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನಿ: ಅವಧಿದರ್ಶನಿಗಳ ಅವಧಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳ, ಕೇವಲದರ್ಶನಿಗಳ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಗಳಸಂಖ್ಯೆಯಮನೆಯ್ದ ವರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫). [ಸಂ. ಅವಧಿದರ್ಶನಿನಾ]

ಅವಧಿದಿವಸ (ನಾ). ಗಡುವಿನ ದಿನ; ವಾಯಿದೆಯ ಕಡೆಯ ದಿವಸ: ಪರಿಪೂರ್ಣವಧಿ ದಿವಸ ಸಾಯಂತನ ಸಮಯದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೮ ವ). [ಅವಧಿ + ದಿವಸ]

ಅವಧಿಬೋಧ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ: ಅವಧಿಬೋಧದಿಂದಲೇ ಡೆಜಿ ಯೊಳ್ ನೀಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟಿದುದನಜೊಡು (ಅದಿಪು. ೫-೫೦); ಜಗತ್ರ ಯಜ್ಞಾಯನಭಿಪ್ರಾಯಮನವಧಿಬೋಧದಿಂದಮಜೊಡು ಬಂದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೫೮). [ಅವಧಿ + ಬೋಧ]

ಅವಧಿವಿಬೋಧ (ನಾ). = ಅವಧಿಜ್ಞಾನ: ಅಂತು ವಿವರಣೆ ಬರ್ಪ ಪೊಲಿರದವಧಿ ವಿಬೋಧದೆ ಬರೆ ಮನಕ್ಕೆ ಬಗೆಯೊಳ್ ಕಂಡಂ ದಿವಿಜಪತಿ ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಭವಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೯). [ಅವಧಿ + ವಿಬೋಧ]

ಅವಧಿಸಮಗ್ರ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಅವಧಿ; ವಾಯಿದೆ; ಗಡು: ಉಗ್ರ
ಕರ್ಮವ ನೆನೆಯಬೇಡ ವ್ಯಗ್ರದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದವವಧಿಸಮಗ್ರವನು ಸಾಕಿನ್ನು
ಬಿಡಿಸು ವಿರಾಟಭೂಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫೭). [ಅವಧಿ + ಸಮಗ್ರ]
ಅವಧೀರಣ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ
ಮಾಡುವುದು; ಅಗೌರವದಿಂದ ನೋಡುವುದು. [ಸಂ.]
ಅವಧೀರಿತ (ಗು). ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ: ಈಕೆ
ಕನ್ಯಾಗ್ರಥ ಪರಿಮಂಡಲೆಯನುವಧೀರಿತ ಮಹೀಪಾಲ ಕುಮಾರ ಮಂಡ
ಲೆಯುಮಾಡಳಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೮ ವ). [ಸಂ.]
ಅವಧೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಮೊಜ್ಜಿದು ಹಿಡೀಪ
ದೇಶಮನೆ ಕೇಳಲೊಡಂ ಸಿಡಿಲೇಬ್ಬಿಯೆರ್ದು ಮೆಯ್ಯಲುಗಿ ನಯಂ
ಕಿಡಲಾ ಗಜನಿವಾಲನದಿಂದವಧೀರಿಸುತ್ತೆ... ಮಮ್ಮಲಂ ಮುಜುಗಿಪರಲ್ತೆ
(ಕಾದಂಪು. ೫೪೪). [ಅವಧೀರಣ + - ಇಸ್ಯು]
ಅವಧೂತ (ಗು). ೧. ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಅ ಜಯಪರ್ಮನುಂ ಅವಮಾನ
ಪವಮಾನಾವಧೂತನಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೨-೩೮ ವ). (ನಾ). ೨. ಎಲ್ಲಿ
ಬಗೆಯ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದವನು; ವಿರಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ವಿಶೇಷ ಪ್ರಭೇದ: ಭವಗೇಡಿಯಾಗಿ ಬಯಸದೆ ಬಂದ ಭಿಕ್ಷುಮಂ ಸವಿದು
ಚರಿಪವಧೂತ ಬಂದು (ಭಿಕ್ಷು. ೩-೧೭); ದಿನದಿನಕೆ ದಾಯಾದಮತ್ತರಂ
ಜೆಚುತರಿ ಮನೆವಾಲ್ತೆಯೊಳ್ಳುಗುಗೆಯಂ ಕುಡದೆ ಗುರು ತಗುಳ್ಳನುಜನಂ
ಪೊ ಆ ಮ ದಿ ಸೆ ಕಾಶಿಯೊಳ್ಳೋಗಿರ್ಪನಾತನವಧೂತನಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ.
೫-೨೭). ೩. ವಿರಕ್ತರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಾತು (?).
ಉದಾ: ಚಿದಾನಂದಾವಧೂತ. [ಸಂ.]
ಅವಧೂತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಅವಧೂತರು ಅನುಸರಿಸುವ ಪಂಥ,
—ಕ್ರಮವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಂ ಬಹುಶಿಖಿಗಲುಮವಧೂತಮಾರ್ಗಾಯತ್ತಂ
(ವೀಶ್ಯತು. ೭-೭-೫೧). [ಅವಧೂತ + ಮಾರ್ಗ]
ಅವಧೂತಾಶ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಅವಧೂತನ ಸ್ಥಿತಿ, —ಅವಸ್ಥೆ: ಸ್ಥಿರ
ಗತಿಯ ನಾ ಹೇಳ್ವೆ ವಾಜ್ಞನಗತಿಗೆ ದೂರಿಸುವುದು ಅವಧೂತಾಶ್ರಮವು
ತಾನು (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೪೨-೩). [ಅವಧೂತ + ಅಶ್ರಮ]
ಅವಧೃತ (ಗು). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದ; ಗಮನಿಸಿದ; ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ
ತಿಳಿದ; ಭಾವಿಸಿದ. [ಸಂ.]
ಅವಧ್ಯ (ಗು). ೧. ವಧೆಮಾಡಬಾರದ; ಕೊಲೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ:
ಕೃಪನೆಂದನು ನಿಧಾನಿಸಲಾವಧ್ಯರು ಜನಪ ನಿನ್ನನು ನಾವು ಕೊಲ್ಲೆವು
(ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೪). (ನಾ). ೨. ಕೊಲೆಗೆ ಅಶಕ್ಯನಾದವನು;
ಕೊಲ್ಲಲಾಗದವನು: ಜಗದೊಳವಧ್ಯನಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಧ್ಯನಂ] ಗೆಲಲೆ
ಬಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೨); ನರಕಾಸುರನವಧ್ಯನು ಸಕಲ ದಿವಿಜರಿಗೆ
(ಕುವ್ಯಾ. ೩-೭೧). [ಸಂ.]
ಅವಧ್ಯಸ್ತ (ಗು). ೧. ಚದುರಿದ; ಚಲ್ಲಾಸಿಲ್ಲಿಯಾದ. (ನಾ).
೨. ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು; ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದು: “ಅವಕೀರ್ಣಂ, ಅವಧ್ಯಸ್ತಂ,
ತ್ಯಕ್ತಂ, ಉತ್ಸ್ಯಸ್ತಂ, ಉಜ್ಜಿತಂ — ಈ ೫ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟುದು” (ಪಲಾಯು.
೧೧೮-೨೯). ೩. ನುಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದು. [ಸಂ.]
ಅವಸ್ ‘ಅದ್ವೈ’ ಪರಾ.
ಅವನ (ನಾ). ೧. ಸಂರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪಾಡುವುದು: ಅಸದನುಶಾಸನಂ
ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಮೊಂದು ಬಾಹುಸಾಹಸಗುಣಮೊಂದು ದಾನಗುಣ
ಮಾಯೆ ರಡುಂ ನಿಮಿರ್ವಂತು... ತಜಿಸಂದನುದಾತ್ತರಾಘವಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೧೩). ೨. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೩. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು
ವುದು; ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದು. ೪. ಬಯಕೆ; ಕೋರಿಕೆ.
೫. ಉಪಕಾರ; ಅನುಗ್ರಹ. ೬. ವೇಗ. ೭. ಬಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವನಚೀಮನ (ನಾ). = ಅವಣಜವಣ. [ಅವನ + ಚೀಮನಿ]
ಅವನತ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ಬಗ್ಗಿದ; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ: ಅಂತು ಶಾಂಡು
ರಾಜನಧಿಕತೇಜನುಮವನತವೈರಿಭೂಭೃತ್ಸಮಾಜನುಮಾಗಿ... ಪೋಗಿ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೦ ವ); ಅವನತನಾಗಿ ತಂದೆವಿರ ತಾಯ್ತಿರ ಕಲ್ಪಿಸಿ
ದುಕ್ತಿ ಕೇಳು (ಶಮದ. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). (ನಾ). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು.
೩. ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವವನು; ಕೀಳುದೆಸೆಯಲ್ಲಿರುವವನು.
ಅವನತನಾಗು = ನಮಸ್ಕರಿಸು: ತನಗಹಮಿಕೆಯಿಂದಿರದಹಪ
ನ್ಯಾಳರ ಮೌಳಿಮಾಳಿಕುಟ್ಟುಮಸಂಘಟ್ಟನದಿನತಿಮುಖರಮಾಗಿಸಿನೆಗಂ
ಸಾತೆಂದು ತಂದೆಗವನತನಾದಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೭೧). [ಸಂ.]
ಅವನತಿ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕಾರ. ೨. ಕೀಳುದೆಸೆ; ದುರ್ದೇಸೆ; ಕಷ್ಟದ
ಕಾಲ: ಧರ್ಮಪಾಲಕವಲ್ಲದ ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆವ
ನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಮಹಾ. ೧೦೪ ಬೀ.). [ಸಂ.]
ಅವನತೆ (ನಾ). ೧. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವಳು. ೨. ಬಗ್ಗಿದವಳು; ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ
ದವಳು: ನಿ ೭ ಹಾಗಿ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡ ತೆಳುಮೆಯ್ಯ
ಮಗಳು ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಮುಖವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವನತೆಯಾಗಿದ್ದಳು
(ಪುನರು. ೩೪೭). [ಸಂ. ಅವನತಾ]
ಅವನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಳವಡಿಸಿದ; ಅನ್ಯತವಾದ:
ಕೆಳೆಯರ ಪಗೆವರ ಪೆಂಡಿರ ವಿಳೋಳಹಾರಾವನದ್ಧ ಕಂಠಂಗಳಿಳಾತಳ
ನಾಥನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೆಯಳವಿಯನಳವಲ್ಲದೆಳಿಗೆ ಗೋಸನೆಗೊಳು ಗುರಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫೨). (ನಾ). ೨. ಮದ್ದಳೆ, ಮೃದಂಗ ಮೊದಲಾದ
ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ತತಫನಸುಪಿರಾವನದ್ಧವಾದ್ಯಂ
ಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೫). [ಸಂ.]
ಅವನಮ್ನ (ಗು). ಬಾಗಿದ. [ಸಂ.]
ಅವನಾಟಿ (ನಾ). ಚಪ್ಪಟಿಯಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]
ಅವನಾಯ್ಕ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುವುದು, —ಬಿಸುಡುವುದು;
ಕೆಡಹುವುದು. [ಸಂ.]
ಅವನಾಯ್ಕ (ನಾ). ವಿವಿಧ ಸುಂಕಗಳು (?): ನಿಮ್ಮ ಕವತಾಳದ
ಸೀಮೆಯಲು ಅರಮನೆಯವರೂ ಅವನಾಯವ ಮಾಡಲಾಗಿ ಅವನಾಯಕೆ
ಅಂಜಿ ನೀಲು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸೀಮೆಯನು ಬಿಟ್ಟು ಹಟಮಾಡಿ
ಮಾಸವೆಯ ಸೀಮೆಗೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿ (ಸೌಭಾ. IX-ii, ೫೫೪-೧೨; 1534);
ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡವುತ್ತಾಯಿರಲಾಗಿ ಮಧ್ಯೆ ಅವಾಂತರಮಾಗಿ
ಬಂದಂಥಾ ಅವನಾಯಗಳ ರೊಕ್ಕ ಧಾನ್ಯಗಳನು (ಸೌಭಾ. IX-ii,
೫೬೧-೧೨; 1534). IP ತೆಲುಗು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಕಂಡುಬರು
ತ್ತದೆ: ಸುಂಕಮೂನು ಸಾ ದ ಮೂನು ಮಾಡಲು ಆಜನ ಅವನಾ
ಯಾಲೂನು (ಸೌಭಾ. X, ೪೯೬-೧೦; 1809 ?).
[ದೇ. || ತೆಲು. ಅವನಾಯ]
ಅವನಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ: “ಧರಣಿ ಧಾರಿಣ... ಸ್ಥಿರೆಯವನಿ ವಿಶ್ವಂಭವಿ
... ನೆಲಕೆ ನಾಮಂ” (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೧); ಅವನಿಯರ್ಥವನಿವುದು
(ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧). ೨. ಕರಿಬೇವಿನ ಗಿಡ: “ಅವನಿಯನೆ ಕರಿಬೇವು”
(ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨). ೩. ಅಗಸೆಮರ: “ಅಗಸೆಯವನಿಯನಿಕ್ಕು”
(ಮಂಗರಾ. ೫೭-೫). [ಸಂ.]
ಅವನಿಂದೆ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ ದೂರು; ಅಪನಿಂದೆ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]
ಅವನಿಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಅವನಿಚಕ್ರ ವಿಕ್ರಮಚಕ್ರಂ ದೂರೆ
ಯಲ್ಲು ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ ದೂರೆಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೮); ಅಂದವನಿ
ಚಕ್ರಂ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆಯ್ದಾ ಬಲಿಯಂ... ಮೆಟ್ಟಿ ರಸಾತಳಕ್ಕಿಬಿಡಿದ್ದೆ
ನೀಂ ವಾಮನಾಕಾರದಿಂ (ಜಗನಿ. ೧-೫೯). [ಅವನಿ + ಚಕ್ರ]

ಅವನಿಜ (ನಾ). ೧. ಮರ; ಗಿಡ. ೨. ಭೂಮಿಯ ಮಗ; ಅಂಗಾರಕ:
“ಅಂಗಾರಕಂ ವಕ್ರನವನಿಜಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೫). ೩. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ
ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅವನಿಜಾತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ. [ಅವನಿ + ಜಾತ]

ಅವನಿಜಾಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳಾದ ಸೀತೆಯ ಗಂಡ;
ಶ್ರೀರಾಮ. [ಸಂ. (ಅವನಿಜಾ + ಪತಿ)]

ಅವನಿಜಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳಾದ ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಅವನಿಜಾ]

ಅವನಿತಳ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಮೈ: ಭುವನಾಕೋ
ಕಾಭಿರಾಮಂ ದಿಗವನಿತಳ ಪೂರ್ಣಾಜ್ಞುನ ಶೋಕಂ... ಪರ್ವತದಿಂದ
ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭-೨೧; 1185).

[ಅವನಿ + ತಳ (= ತಲ)]

ಅವನಿದಿವಿಜ (ನಾ). ಭೂಮರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಅವನಿ + ದಿವಿಜ]

ಅವನಿಧರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವನಿಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು; ದೊರೆ: ಅಂತವ
ನಿಪನಿಕರಂ ಕೈಯಾಂತವನಿಪನಿಕರಮೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತಾ
ದೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೫). [ಸಂ.]

ಅವನಿಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಅವನಿಪತಿ ಕೇಳಾ ಪುರ
ದೊಳುತ್ಸವನದನೆನೆಂಬೆನು (ಸಳ. ೭-೪೩). [ಅವನಿ + ಪತಿ]

ಅವನಿಪಾಲಕ (ನಾ). = ಅವನಿಪ: ವ್ಯವಹರಿಸುವುದುನಾಥಂ ನಿಲೆ ಪುಟ್ಟಿದ
ಮನುಜನವನಿಪಾಲಕನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೨-೧೬). [ಅವನಿ + ಪಾಲಕ]

ಅವನಿರುಹ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅವನಿವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ. [ಅವನಿ + ವಲ್ಲಭ]

ಅವನಿಸು (ಪ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು: ಅವನಿಕೆ ಬಲಭುಜಯುಗಂ... ಪದ್ಮಾ
ವತೀರ್ಣಪೂರ್ಣಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸ್ವಸ್ತವಾ. ೧). ೨. ಆತುರ ಪಡು;
ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಒಂಕರಿಸಂ ಕಾತರಿಸಂ... ಜಿನುಗನವನಿಸಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸಂ
(ಅಜಿತ. ೫-೮೬). [ಅವನಿ + ಇಸ್ಸು]

ಅವನಿಸುತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೨. [ಅವನಿ + ಸುತ]

ಅವನಿಸುತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಮೇಷವೃತ್ತಿಕ ರಾಶಿಗಳು: ಇರೆ ಚಂದ್ರಂ
... ಅವನಿಸುತಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ ಸ್ತೀವಿರುದ್ಧಾಚರಣಂ... ಕೂಡಿ ಬರ್ಹಂ
(ಜಾತತಿ. ೯-೧೬). [ಅವನಿಸುತ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವನಿಸುತೆ (ನಾ). = ಅವನಿಜಿ: ಕಮಲಲೋಚನ ಕಾಯು ಕಾಯೆನು
ತಿರ್ದಳವನಿಸುತೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೩೭-೧೫). [ಸಂ. ಅವನಿಸುತಾ]

ಅವನಿಸುರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ‘ಭೂಮರ’ ಪರಾ. [ಅವನಿ + ಸುರ]

ಅವನೀಜ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೧: ತರುಗಳೊಳು ಕಲ್ಪಾವನೀಜಂ...
ಭೇನುಗಳೊಳಮರಭೇನು... ಅಖಿಲದೇವರೊಳು ಶಂಕರನುಮಾರ್ಪವೊ
ಲೊಪ್ಪಿದಂ ಬಸವರಸನು (ಬಸಪು. ೫-೬೯). [ಸಂ.]

ಅವನೀಜಾತ (ನಾ). = ಅವನಿಜ ೧: ಯಮಳಾಜುನಾವನೀಜಾತ
ಮನಾಹತಂ ಕೆಡೆದುದಂ ನೆನೆದದ್ವೈತಮಿಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಯ್ತು (ಜಗ. ೧.
೩-೬೪). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಜಾತ)]

ಅವನೀತ (ಗು). ೧. ತೆಗೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟು; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ.
೨. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: “ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮದವಲೀನ
ಮವನೀತನಿಷ್ಠಾಸಿತಂ ಅವಕೃಷ್ಣಮೆನೆ ಹರಹುಗೆ ಟ್ಪುಡೆನಿಸಿಕು”
(ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೯). [ಸಂ.]

ಅವನೀತಳ (ನಾ). ೧. = ಅವನಿತಳ: ಜಲಧಿ ಮೊಗೆಯಲಿ ಮಹಿಯೊಳಿನ
ಮಂಡಲವು ಬೀಳಲಿ ಬಿಸುಡಲವನೀತಳವನಾಶಾದಂತಿ (ತೊರರಾ.
೧-೩-೨೫). ೨. ಭೂತಲ. [ಸಂ. (ಅವನೀ + ತಳ)]

ಅವನೀತಳಪತಿ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಕಡೆದುದವನೀತಳಪತಿಯ
ಪಡೆಯೊಳರಿನ್ಯಪಜಲಾಶಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೩೯).

[ಅವನೀತಳ + ಪತಿ]

ಅವನೀದಿವಿಜಪುರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಾಗಿ ಬೆಟ್ಟ ಊರು;
ಅಗ್ರಹಾರ: ಇವರು ತಮ್ಮೊಳಗಿಂದರವನೀದಿವಿಜಪುರದಲಿ ದೈನ್ಯವೃತ್ತಿಯ
ನಿವಹ ನಿಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೨೦). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ದಿವಿಜ + ಪುರ)]

ಅವನೀದೇವ (ನಾ). = ಅವನಿಸುರ.

ಅವನೀದೇವಾನ್ವಯ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ವಂಶ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲ:
ವಾಗ್ವಿಪ್ರವರಂ ವರೇಣ್ಯನವನೀದೇವಾನ್ವಯಕ್ಕುತ್ತಮಂ (ಸುಕುಮಾ.
೨-೩೮). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ದೇವ)]

ಅವನೀನಾಥ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀನಾಥನ ಗೆಯ್ದ ಪೊಲ್ಲಮೆಗ
ಮೆನ್ನೊಳ್ಳಿಂಗಮಿಂ ಸಕ್ಕಿಯಾಗು (ಸಂಪಥಾ. ೯-೨೬); ಮೇಘನಿನಾದದಿಂದ
ಮೇಘರಥಾವನೀನಾಥನಂತೆಂದು ಪೇಟ್ಟುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೩ ವ).

[ಸಂ. (ಅವನೀ + ನಾಥ)]

ಅವನೀನಿರ್ಜರ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ನೆರೆದರವನೀನಿರ್ಜರರು ಕೇಸರಿಯ
ಪೀಠವ ರಚಿಸಿ... ವಿಪ್ರರಿಸಿದರು ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೦).

[ಸಂ. (ಅವನೀ + ನಿರ್ಜರ)]

ಅವನೀಪಕ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಚಾಗಮನೀಸಿಕೊಳ್ಳ
ದವನೀಪಕರಿಲ್ಲವನೀಪಕಮ್ಮೋದೊಡೊಗಮನೊಕ್ಕು ಬಾಳದವರಿಲ್ಲ
(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೩-೨೨; 1149). [ಸಂ.]

ಅವನೀಪತಿ (ನಾ). = ಅವನೀಪಕ: ಜನಮುನಿವೃಂದವವನೀಪತಿಯ
ತಾನ್ಯತಂದು ನೋಡಲು (ಬಸಪು. ೫೦-೪೦). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಪತಿ)]

ಅವನೀಭರ್ತೃ (ನಾ). = ಅವನೀಪಕ: ಇಂದ್ರೇಭದಿಂದವನೀಭರ್ತೃ...
ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗ. ೨-೮೩). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಭರ್ತೃ)]

ಅವನೀಭಾಗ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ನೋಡವನೀಭಾಗ
ದೊಳೆನ್ನ ಭಾಗಮನದಂ ತಾನೀಯದಿದಾರ್ಗಗಳ್ (ಸಂಪಥಾ. ೯-೨೬).

[ಸಂ. (ಅವನೀ + ಭಾಗ)]

ಅವನೀರಕ್ಷಣ (ನಾ). ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು: ಅವನೀರಕ್ಷಣ
ದಕ್ಷ ದಕ್ಷಿಣಭುಜಸ್ತಂಭಂ ಕೊಲಲ್ ಸಾಲದೇ (ಸಂಪಥಾ. ೯-೨೬).

[ಸಂ. (ಅವನೀ + ರಕ್ಷಣ)]

ಅವನೀರುಹ (ನಾ). = ಅವನಿರುಹ. [ಸಂ.]

ಅವನೀವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀವಲ್ಲಭ ವಲ್ಲಭಾನುಜ
[ನು]ದಾತ್ತಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೩).

[ಸಂ. (ಅವನೀ + ವಲ್ಲಭ)]

ಅವನೀಶ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: “ಶಾರಿಯೊಳು ವಾಸ್ತುಕದೊಳವನೀಶ
ನೊಳು ಕುಂಭಕಾರನೊಳು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳ್ಳು” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೨);
ಈ ತೆರಳಿಕೆಯದಾವಂಗೆಂದನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೬).

[ಸಂ. (ಅವನೀ + ಈಶ)]

ಅವನೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಭರತಾವನೀಶ್ವರಂ ಗುರು ಪಿರಿ
ಯಣ್ಣಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೧೨). [ಸಂ. (ಅವನೀ + ಈಶ್ವರ)]

ಅವನೀಸುರ (ನಾ). = ಅವನಿಸುರ: ರಾಜನಿಕರಮಂ ತಪ್ಪಿದೀಯನೇ
ಪರಶುರಾಮನೀ ಧರೆಯನವನೀಸುರಗೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೩೩).

[ಸಂ. (ಅವನೀ + ಸುರ)]

ಅವನೀಶ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ಅವನಿಪತಿ: ಅವನೀಶ್ವಾಮಿಗೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ
ಬಲಿಕ್ಕಾ ದೊತನಂತೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೨)

[ಸಂ. ಅವನೀಶ್ವಾಮಿನ್]

ಅನನು 'ಅದು' ಪರಾ.

ಅನಪಥ್ಯ (ನಾ). = ಅಪಥ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅನಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವುದು; ಇಳಿಯುವುದು. ೨. ಹಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ರಂಧ್ರ. [ಸಂ.]

ಅನಪುತ್ರಿಕ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು. 'ಅನಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತವರ ಅಸ್ತಿ, —ಹಣ: ಮಾಣಿಯಾಯುಧಂಚರಸು ಮಣ್ಣು ಪವೇಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದೊಳಂಕವರ್ತೆಯೊಳವಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯದ ದಶವನ್ನದೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ದ್ರವ್ಯಮುವಂ ಕಳೆ (ಎ. XX, ೬-೪೦; 1012). [ಅನಪುತ್ರಿಕ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅನಬದ್ಧ (ಗು). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಜೋಡಿಸಿದ: ಶ್ರೀವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಹಸ್ತಜಿನಂ ಭನಂ ಶ್ರುತಿಪುಟಾವಬದ್ಧಾ ಹೀಂದ್ರಗೀತಘೋಷಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧).

[ಸಂ.]

ಅನಬಾಧೆ (ನಾ). ನೋವು; ಹಿಂಸೆ; ದುಃಖ: "ಅನಬಾಧೆ ವೇದನೆ ವ್ಯಥೆ ಪೀಡೆಯಾರ್ತಿಯೆಂಬಿವು ದುಃಖಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೨).

[ಸಂ. ಅನಬಾಧಾ]

ಅನಬೋಧ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರಿಕೆಗೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಅರಿವು; ಜ್ಞಾನ: ಅನಬೋಧಂ ವಿಷಯ ಪರಿಪ್ಲವಂ (ಮನೋವಚನಕಾಯ ನಿಯಮಂ ಪಾರಿಪ್ಲವ) ಮಿನಿತಿಲ್ಲದೆ ಮೂಱುಂ ಭುವನಮನೇಗಿಸುವ ಸಮತೆ ಸಮನಿಸಿದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೯). ೩. ವಿವೇಕ. ೪. ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ. ೫. ಶಿಕ್ಷಣ; ತರಬೇತು. [ಸಂ.]

ಅನಬೋಧನ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು. ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು; ವಿವೇಕವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು: ತದ್ವೈಮಾನಿಕ ಭೇದಾವಬೋಧನಾರ್ಥಂ ಉತ್ತರ ಸೂತ್ರಾವತಾರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೫).

[ಸಂ.]

ಅನಭಳೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದೊಡೇರಿಯ ಅನಭಳಗಾಡರಿಗೆ ಲಕ್ಷುಮಿಯಪುರದ ಕೆಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟಿ ಮಾಂನೃದ ಧರ್ಮ (ಮೈ. ೧೯೨೯, ೧೦೯-೮; 1595). [< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಅನಭಾಸ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭೆ; ಕಾಂತಿ; ಹೊಳವು: ಅತಸೀಪುಷ್ಪಾವಭಾಸಂ ತನುನೆವಿನೆಗಂ... ಶಾಶ್ವತನವತರಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೯); ದೇಶೀಯ ಗಣಗಜೇಂದ್ರಸಾಂದ್ರಮದಧಾರಾವಭಾಸರುಂ (ಎ. II, ೬೬-೬೫; 1176).

೨. ತೋರುವುದು; ಕಾಣುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಭಾಸಮಾನ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ; ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗುವ: ಅಂತೆಜಾಗ್ರದ್ದ ಶಾವಭಾಸಮಾನಾಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗವಸ್ತುಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೨-೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಭೃತ (ನಾ). = ಅನಭೃಥ: ಕ್ರತುಸಮಾಪ್ತಿಯಲವಭೃತದ ಭೂಪತಿಯ ವಿಮಳಸ್ನಾನಪುಣ್ಯೋಚಿತದಲೋಕುಳಿಯಾದಿ ದಣಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೩); ಮುಜುವಿನ ಸಮನಂತರದಲವ ಭೃತದೋಕುಳಿಯ ವಿಸ್ತರಣವೆಸಿದುದು (ತೀರರಾ. ೧-೧೬-೫೧).

[ಸಂ. ಅನಭೃಥ]

ಅನಭೃತಮಜ್ಜನ (ನಾ). = ಅನಭೃತಸ್ನಾನ: ಪರಮಸತ್ಯವತ ಮಹಾ ಕ್ರತುವರದಲವಭೃತಮಜ್ಜನವ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಭೀಮಾದಿಗಳು ಸಹಿತ ವಿರಾಟ ನರಮನೆಗೆ ಅರಸ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೬). [ಅನಭೃತ + ಮಜ್ಜನ]

ಅನಭೃತಸವನ (ನಾ). = ಅನಭೃಥಸ್ನಾನ: ಅಮರಜನಾಹ್ಲಾದ ಕರಮನಿಜ ಜನಗಂಧೋದಕದಿಂ ಕುಲಿಶಿಗಾದುದವಭೃತಸವನಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೩). [ಅನಭೃತ + ಸವನ]

ಅನಭೃತಾವಗಾಹನ (ನಾ). = ಅನಭೃಥಸ್ನಾನ: ಪಟ್ಟರ್ಮ... ಸಂಸ್ಥಾವಭೃತಾವಗಾಹನ [ಪವಿ]ತ್ರೀಕೃತ ಶರೀರರ್ (ಸಾ. XX, ೨೯-೧೨; 1044); ವೇದಾರ್ಥ ವಿದ್ಯಾ ಪಾರಗರ್ ಪಟ್ಟರ್ಮನಿರತರ್ ಸಪ್ತ ಸೋಮ ಸಂಸ್ಥಾವಭೃತಾವಗಾಹನ ಪವಿತ್ರೀಕೃತಶರೀರರ್ (ಕಾ. II, ೧೦-೬; 1080). [ಅನಭೃತ + ಅವಗಾಹನ]

ಅನಭೃಥ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ ಮುಗಿಯುವುದು; ಯಾಗದ ಸಮಾಪ್ತಿ: "ಯಜ್ಞದ ತೀರ್ಕಣೆ ಅನಭೃತ[ಥ]ಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೩). ೨. = ಅನಭೃಥಸ್ನಾನ. [ಸಂ.]

ಅನಭೃಥಸವನ (ನಾ). = ಅನಭೃಥಸ್ನಾನ: ಜನಸವನಗಂಧತೋಯ ದಿನನಿಮಿಷಲೋಚನರ್ಗಮಾದುದವಭೃಥಸವನಂ (ಅದಿಪು. ೬-೧೦೩); ದುರ್ಯೋಧನನ ದೇಹಪ್ರಹರಣ ಲೋಹಿತದಿನಾದುದವಭೃಥಸವನಂ [ಸಾ. ಸ್ನಾನಂ] (ಗದಾಯು. ೮-೪೬).

[ಅನಭೃತ + ಸವನ]

ಅನಭೃಥಸ್ನಾನ (ನಾ). ಯಾಗ ಅಥವಾ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯವು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಅಗ್ರಪೂಜೆಯಂ ನಾರಾಯಣಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವ ಭೃಥಸ್ನಾನದೊಳ ಪಿರಿದುಮೊಸಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೫ ವ).

[ಅನಭೃತ + ಸ್ನಾನ]

ಅನಮ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಕೆಳಗಿನ. ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುವ. 'ಅನಮೋದರ್ಯ' ಪರಾ. ೩. = ಅನಮೆ. [ಸಂ.]

ಅನಮತ (ಗು). ೧. ಅನಮಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅನಮತಿ (ನಾ). ೧. ಅನಮಾನ. ೨. ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ೩. ಅವಿವೇಕ; ತಿಳಿಗೇಡಿತನ (+). [ಸಂ.]

ಅನಮತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನಮಾನಮಾಡು. ೨. ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡದೆ ಅನಮತಿಗೈಯ್ದ ಮತ್ತೆಯಾಗದೆ ಮರೆತಿರದೆ (ಹದಿಬ. ೪-೧೦). [ಅನಮತಿ + ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಅನಮನ್ನಣೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ; ಅನಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾದ ಸುದೇಷ್ಟೆಯು ನನ್ನನ್ನು ವೃದ್ಧನು, ಅಥಮನು ಎಂದು ಅನಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ... ಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಕೃನಾ. ೧೯೬).

[< ಸಂ. ಅನಮಾನನಾ]

ಅನಮರ್ದ (ನಾ). ೧. ತುಳಿದುಹಾಕುವುದು; ಅಡಗಿಸುವುದು. ೨. ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ. ೩. ಶತ್ರುವಿನ ಸೀಮೆಗೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿ ಬೆಳೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಅಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದುದು: ನೀನೋ ಶೂರ; ಅನಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದವನು (ವಚಭಾ. ೩)

[ಸಂ. ಅನಮರ್ಯಾದಾ]

ಅನಮರ್ಶ (ನಾ). ೧. ವಿಮರ್ಶ; ಪರಾಮರ್ಶ. ೨. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ನಾಟಕದ ಐದು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಅನಮರ್ಶ ಸಂಧಿ' ಪರಾ. ೩. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅನಮರ್ಶಸಂಧಿ (ನಾ). "ಅನಮರ್ಶ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಗರ್ಭಸಂಧಿ ಗಿಂತ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ನಾಯಕನು ಕೋಪ ವ್ಯಸನ ವಿಲೋಭನಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ (ಅಮೇಲೆ ಫಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ)" (ಕೃಷಿ. ೨೦೮); ಕೋಪ, ವ್ಯಸನ ಅಥವಾ ಲೋಭದಿಂದ ಪರ್ಯಾಯವಿಲ್ಲ [ಇರುವ] ಅಂಗಗಳ ಸಂಗ್ರಹವು ಅನಮರ್ಶ[ಸಂಧಿ]ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಒಡೆದು ಪ್ರಕಟವಾದ ದೀಪವು [ಅಲ್ಲಿನ] ವಿಷಯವಾಗಿದೆ (ದಶರೂ. ೧-೪೧). 'ವಿಮರ್ಶ ಸಂಧಿ' ಪರಾ.

[ಅನಮರ್ಶ + ಸಂಧಿ]

ಅವಮಾನ (ನಾ). ಅಪಮಾನ; ಅಗೌರವ: ದೇವಶ್ರುತನಂದಿನಿಯ ಅವಮಾನ ಅವನ ತಂಗಿಗಾದ ಅವಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿಸು (ಬಾಣ. ೮೭).

ಅವಮಾನಪಡಿಸು, ಅವಮಾನಮಾಡು = ಅಗೌರವಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆ ಕೆಡುವಂತೆ ನಡೆ; ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಾಣು. [ಸಂ.]

ಅವಮಾನಿತ (ಗು). ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ಅವಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಮಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾನಹಾನಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ಅವಶ್ಯಂಭಿಸಿ ವಿಪ್ರಸಭೆಗೆ ವಶ್ಯಾಚಮುಕ್ತಮುಕ್ತಿಗ್ರೀವನವರನವ ಮಾನಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೪); ನನಗೆ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಲುಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವಮಾನಿಸಬೇಡಿ (ಕಾವೇರಿ. ೧೫). [ಅವಮಾನ + ಇಸ್ಯ.]

ಅವಮೆ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ವಸುಧಾಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಲಾಯಸಗೃಹವರಣಂ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಕ್ಕೆ ರಾಹುಗ್ರಸನಂ ಚಂಡಾಂಶುಬಿಂಬಕ್ಕೆ ವಮೆಯ ರಜನೀಪ್ರೋದ್ಭವಂ... ಎಂಬಿನಂ ಬಂದುದು (ಕಾವ್ಯಂ. ೮. ೫೨೯).

“ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ” (ಕಾದಂ. ೮. ೫೨೯). [ಸಂ. ಅಪಮ]

ಅವಮೋದಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಆಹಾರವನ್ನು ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತು ಕಡೆಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬಂದು, ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ತುತ್ತಿನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರವ್ರತ ಕ್ರಮ: “ಅವಮೋದಯ - ಅರೆಯುಣಿಸುಂ” (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೧); ಏಕಕಬಲೋನಾದ್ಯೇಕಸಿಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣಾಹಾರಂಬರಂ ಬರ್ಪವಮೋದಯಮೆಂಬೆರಡನೆಯ ತಪದೊಳಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೬-೨೦ ವ); ಪಾರಣಿಯ ದಿನಂಗಳೊಳವಧಾರಿಸಿ ಜಠರಾಗ್ನಿ ನಂದದಂದದಿನರ್ಥಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಾಚಾರದಿನಳವಟ್ಟು ದವರೊಳವಮೋದಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫). ‘ಅಮಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಯವ (ನಾ). ೧. ಅಂಗ; ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ. ೨. ಭಾಗ; ಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶ. ೩. ಸೌಲಭ್ಯ; ನಿರಾಯಾಸ: ಘೋರಮಪ್ಪ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ದಂಡಣೆಗಳಿಂ ನೀಡುಂ ದಂಡಿಸಿಯ ನಿತುಮಂ ಬಾಣಿ ವಾಣಿ ಅವಯವದೆ ಸೈರಿಸಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೪-೨೨); ಕರಣಂಗಳ ಗಾಯಂಗಳ ಪರಿಣತಿಯಂ ಮೆಚಿದು ಪೊಣದರ್ಪ ಸಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಭರತನವಯವದೊಳೆ ಮಣಕಿರೀಟಿರುಚಿ ಬೆಳಗೆ ದೆಸೆಗೆ ಬೀಸಿದನಾಗಳ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೪-೧೧೦); ದಿವ್ಯಜಾತಕ್ಕೆ ಪೊಡಮಟ್ಟ ದನವಯವದಿನೆಡಗೆಯೊಳ್ ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೨ ವ); ಧರಣಿಯ ನವಯವದಿಂದಮೆ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೆನ್ನ ಭುಜಮಸಾಲ್ಪುದು (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೧೬); ಸದ್ಭಾವದೆ ಶಿವನಂ ಚಿತ್ತದೊಳಾವಗಮನಯವದೆ ತಾಳಿದರ್ ಕರ್ತಾರ್ (ಎಕ. XI, ಜಗಲೂ. ೧೦-೩೦; 1054); ಅವಯವದಿಂದ ಮೆನ್ನ ತನುಜಾನುಜರಂ ಪಿಡಿದುಯ್ದಾರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೮೧); ಸುರರಾಜಂಗಳ ಭೇದಿಸಲರಿದನಿಸುವ ದಿವ್ಯರತ್ನ ಮನಗವಯವದಿಂದೊರೆ ಕೊಂಡುದು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೨೬); ಭುವನನುತ ಶ್ರುತದೇವಿಯನವಯವ ದಿಂದೊಲಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೨೪). ೪. ಅಲ್ಪಶ್ಚೈ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಇಬಿರುವುನೊರ್ಮೆಯ ಪೊಣದು ಮುಕ್ಕುವೆನೆನೆ ಸಾಹಸಭೀಮಂ ಮಲ್ಲಂತಿಗೆಯನಪ್ಪೊಡಂ ಸಡಿಲಿಸದವನ ನವಯವದೊಳಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬ ವ). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಮುದಾಯ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಗ(ಶ)ಗಳನ್ನು ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಸುಂದರವಾದ ಅರ್ಥವು ಗಮ್ಯವಾಗುವಂತೆ ನಿರೂಪಿಸುವ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಸ್ವರಿತಾಧರಪಲ್ಲವ ಬಂಧುರಲೋಚನಕುಸುಮ ಲೋಲಭುಜಶಾಖೆಮನೋಹರ ಕಾಂತೆಯೆಂಬುದವಯವ

ನಿರೂಪಣಕ್ರಮದಿನವಯವಂ ರೂಪಕದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫); ಅವಯವಮುಖದಿಂ ಸಮುದಾಯ ವಿಶೇಷಣಮನ್ಯವಸ್ತುಗಮಕಮದಾದೆಂದವಯವಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೫೯). ೬. [ನ್ಯಾಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರ್ಕವಿಧಾನ: ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಅವಯವ, ತರ್ಕನಿರ್ಣಯ... ಎಂಬ ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨).

[ಸಂ.]

ಅವಯವಸಂಬಂಧ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಸ್ತುವಿನ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂಬ ಹೊಂದಿಕೆ: ಸಂಬಂಧದೊಳೆ ಸ್ವಾಮ್ಯಕ್ಕುಂ ಅದು ಸ್ವಾಮಿ ಸಂಬಂಧ... ಅವಯವಸಂಬಂಧ ಎಂಬಿನಿತಜ್ಞೋಳಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೩೨ ವೃತ್ತಿ). [ಅವಯವ + ಸಂಬಂಧ]

ಅವಯವಿ (ನಾ). ಅವಯವಗಳನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಹಲವಂಶಗಳನ್ನೊಳ ಕೊಂಡ ಪ್ರಧಾನ ವಸ್ತು. [ಸಂ. ಅವಯವಿನಾ]

ಅವಯೋಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸನ್ನಿವೇಶ; ಅಪಶಕುನ; ಕೇಡನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗಳಿಗೆ (ದಕ. ೫). [ಸಂ.]

ಅವರ್ 'ಅದ್ವ' ಪರಾ.

ಅವರ (ಗು). ೧. ಹೀನವಾದ; ಕೆಳದರ್ಜೆಯ. ೨. ಆತರುವಾಯದ; ಕಡೆಯ. (ನಾ). ೩. ಅನೆಯಹಿಂಗಾಲಿನತೊಡೆ. [ಸಂ.]

ಅವರಜ (ನಾ). ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ತಮ್ಮ: “ಕೃಷ್ಣಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ - ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ” (ಹಲಾಯು. ೮೩-೨೫೨);

ಕ್ಷಿತಿ ಯಂ ಕುಳಕುಧರಸ್ತನವತಿಯಂ... ತದವರಜನಾಳ್ವನಾ ಜಯ ಸಿಂಹಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೧೩; 1100); ದೈವಮಂ ಮುಂದಲೆ ವಿಡಿದು ತರುಬುವದರ್ಚೆ, ಅವರಜನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೨-೧೨೪). [ಸಂ.]

ಅವರಜೆ (ನಾ). ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ತಂಗಿ: ಅವಧರಿಸಿಂ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂ ಗವರಜೆ ತತ್ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರಸಹಧರ್ಮಿಣಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೩). [ಸಂ. ಅವರಜಾ]

ಅವರತಿ (ನಾ). ೧. ಮುಗಿವು; ಕಡೆ. ೨. ವಿರಾಗ; ವೈರಾಗ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವರವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಜಾತಿ. ೨. ಕೆಳಜಾತಿಯವನು; ಶೂದ್ರ.

[ಅವರ + ವರ್ಣ]

ಅವರಸಚಾರಸ (ಅ). (ಉಕ) ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಾಗಿ: ಗಿಡಗಳು ಯಾಸಿಯಾಗದಂತೆ ಅವರಸಚಾರಸ ಸಾಲು ಸಾಲು ಕಾಣುವಂತೆ ಗಿಡಗಳನ್ನು ದಾರಹಿಡಿದು ಹಚ್ಚಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣಪ್ರ. ೬೧).

[← ಮರಾ. ಔರಸ್‌ಚಾರಸ್]

ಅವರಾತ್ರಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಅವ್ಯತ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ; ಮಾಘಮಾಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಎಳ್ಳ ಅಮಾಸಿಗೆ ಎಳ್ಳಪ್ಪ, ಅವರೆಯಕಾಳಪ್ಪ ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಅವರಾತ್ರಿಗೆ ಬಿಸಲಲ್ಲ, ಬೇಯಿಸುವ ಬೆಂಕಿಯು! ಬೇಗೆಯು ಶಿವಶಿವ ಎನಿಸಿತ್ತು ಶಿವರಾತ್ರಿಗೆ (ಸಖೀಗೀ. ೧೯-೨೯೦). [ಸಂ. ಅಮಾರಾತ್ರಿ]

ಅವರಿ, ಅವರಿ (ನಾ). ದೇವರಮಣಿ; ಅಪ್ಪರೆ: “ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವಕಾರಂ-ಅಮರಿ - ಅವರಿ” (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). ಅವರಿ: “ಅಮರಿ - ಅವರಿ” (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [← ಸಂ. ಅಮರಿ]

ಅವರಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲದ. ೨. ಸಣ್ಣದಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ: “ಅವರಿಷ್ಠಮತಿಗೂಕ್ತಮಾಕ್ಷುದ್ರಮುಂ ದಭ್ರಮುಂ ವಪು ಕಿಂಚಿತ್ ತನುಸ್ತೋಕಮನೆ ಕಿಷಾದಿನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೫). [ಸಂ.]

ಅವರು 'ಅದ್ವ' ಪರಾ.

ಅವರುದ್ಧ (ಗು). ತಡೆಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಅವ್ಯತವಾದ: ಉಪನಸಲತಾ ಕುಸುಮಪರಿಮಳಸಮೀರಣಾದೋಳಿತ ಪ್ರಾಸಾದಪತಾಕಾವರುದ್ಧಾಂಬರಮುಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೩-೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅನರೂಪಿತ (ಗು). ೧. ರೂಪುಗೆಟ್ಟು; ಆಕಾರಗೆಟ್ಟು; ವಿಕಾರವಾದ.

೨. ಬಾಗಿಡ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಂ... ಹರಹುಗೆಟ್ಟುಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೯). [ಸಂ.]

ಅನರೈ, ಅನುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿಧಾನ್ಯ: "ನಿಷ್ಪಾಪವಲ್ಲ ಸಂಜ್ಞೆ ಕವದವರೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪-೧೭); ಪಾರಕಿನ ಕೂಲುಮವರೆ ಯುಮೇಣ್ಣ [ಪಾಕಾಂ. ಮಾವರೆಯೇಣ್ಣ]ಯುಮಾಡಿನಳೆಯುಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿ ದೊಡ್ಡ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೪-೨೬); ಅವರೆಯುಮಂ ನೀಲಿಯ ಬೇರುವನರೆ ದಿರುಳೊಲೆಯೊಳಿಟ್ಟು ತಿಲತ್ತಲನುಂತವಜೊಡನೆ ಕಲಸಿ ತಿನೆ ಕಿಡುಗುವ ಸಾಧ್ಯವೆನುಗುವಂ ಬುಕಿಬೊಳೊಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೫೬); ಹಾಗಲ ಹಡಲಂ ಗುಳ್ಳಂ ಕೂಗಲಿ ಕೂಷ್ಠಾಂಡಮವರೆ ಬದನೆಗಳಿಂ ಲೇಸಾ ಗಿರೆ ಮಾಡಿದಸವಿಮೇಲೋಗರಮಂ ತಂದು ಬಡ್ಡಿದರ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೫); ಹಸಿಯವರೆಯಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಲು ತಾನು ಕೆನೆ ಪಾಯಸಮಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೪). ಅನುರೆ: ಅವನು ಅನುರೆ ಕಾಯಿಯ ಉಸುಳಿಯನ್ನು ಮಿತಿಮಾರಿ ತಿಂದು ಹೊಟ್ಟೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ).

ಅನರೆಕಾಯಿ, ಅನರೆಯ ಕಾಯಿ = ಅನರೆಯ ಗಿಡದ ಕಾಯಿ: ಅನರೆಕಾಯಿಗೆ ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟು ತಿನ್ನಬೇಕಾಗಿದೆಯಲ್ಲ (ರಂಗಕ. ೭); ಹಸಿದನೆಂದಾರೋಗಿಸುತ್ತಲವರೆಯ ಕಾಯಿ ಹಸನಾದುದೀ ಪದಾರ್ಥವ ನೀಡನುತ್ತ ನೀಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸವಿದು ಸವಿದು (ಗುರುಚಾ. ೧೦-೯೧). ಅನರೇ ಕಾಳು = ಅನರೆಯ ಧಾನ್ಯದ ಬೀಜ: ನಮ್ಮ ರೈತನು... ಅನರೇ ಕಾಳನ್ನೂ ಯಾರ ಕೈಲೋ ಕೊಟ್ಟು ಹುಳಿ ಮಾಡಿ ಹೊಡೆದು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೩೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಅವರೈ; ಮಲ. ಅವರ, ಅನುರ; ತುಳು. ಅನರೆ, ಅಬರೆ]

ಅನರೈ 'ಅನರಿ' ನೋ.

ಅನರೆತಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅನರೆತಿಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಯಿಮತ್ತರ ಐದನುಮರುಂ (ಇಆ. IV, ೨೭೬-೪೬; 1184).

[ಅನರೆ? + ತಿಪ್ಪೆ]

ಅನರೆಹಾಳು (ನಾ). ಅನರೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹೊಲ: ಅ ತೋಟದ ಗಡ್ಡೆ ಅನರೆಹಾಳ ಸರ್ವಾಬಾಧ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣ ೪ ತೆರು ವನ್ನಾಗಿ (ಎಕ. II, ೩೨೬-೫; 1200). [ಅನರೈ + ಹಾಳು (< ಪಾಟ್)]

ಅನರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧ. 'ಅನರೋಧಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ: ಮೆಯ್ಯನೀಡಾಡಿ ಬೆಳರ್ತು ದಲು ದಲಿಂದವರೋಧವಧೂಕದಂಬಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೩೦). [ಸಂ.]

ಅನರೋಧಕ (ಗು). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ; ತಡೆಮಾಡುವ. [ಸಂ.]

ಅನರೋಧಜನ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸದ ಜನ: ಆಗಳ ಮಂತ್ರಿ ಪುರೋಹಿತ ಸೇನಾನಾಯಕಾಂತಃಪುರಾವರೋಧಜನಂಗಳ... ಅರಸಂಗೆ ಮರಸಿಯರ್ಗಂ ಸತ್ಯಭಾಮೆಂಗೆ ಶರೀರಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೭ ನ). [ಅನರೋಧ + ಜನ]

ಅನರೋಧನ (ನಾ). = ಅನರೋಧ. [ಸಂ.]

ಅನರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವತೋ ಮುಖವಾಗಿ ಅನರೋಧಿಸಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೭೨). [ಅನರೋಧನ + ಇಸ್ತು]

ಅನರೋಹ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವುದು. ೨. ಗಿಡದ ಕೊಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವ ಬೇರು; ಬಿಳಲು. ೩. ಮರದ ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿರುವ ಬಳ್ಳಿ: "ಅನರೋಹಂ ಲತೋದ್ಗಮಂ

ಬಲಿದ ಮಡಲುಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨-೪). ೪. [ಸಂಗೀತ] "ಇಳುವರಿ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಮೇಳೈಸುವುದು ಅನರೋಹ" (ಸಂಗೀತಂ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಅನರೋಹಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವುದು: ಶೀಘ್ರದೊಳು ಶೈತ್ಯೋಪಚರ ಕರಿಯಗ್ರಗೈದಾಲಯಕೆ ನಡೆಸತೀವ್ರದವರೋಹಣದಿ ಮಲಗಿಸಿ ತುಪ್ಪಳಾ ಸನದಿ ಉಗ್ರಮರನೆಯ ತೊಲಗಿಸಲು ನೃಪವಿಗ್ರಹವನಲುಗಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೩೦-೧೪). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಇಳಿಕೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು: 'ಸನಿಧಪಮಗಂಸ' ಈ ಸ್ವರಗಳ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವುದಕ್ಕೆ 'ಅರೋಹಣ'ವೆಂದೂ ಇಳಿಯುವಿಕೆಗೆ 'ಅನರೋಹಣ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೩೯); ಅನರೋಹಣ - ಹೆಚ್ಚುಸ್ಥಾನದ ಸ್ವರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಇಳುವರಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಅನುಕ್ರಮಿಸಿ ತಗ್ಗುಸ್ಥಾನದ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾಯಿಯ ಸ್ವರ ಸೇರುವುದು (ಸಂಗೀತಂ. ೨೮).

ಅನರೋಹಣಮಾಡು = ಇಳಿದುಬರು: ನಿನ್ನ ದೈನ್ಯವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ಅಕೆಯು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಅನರೋಹಣಮಾಡುವಳು (ಹಂಕಿರು. ೯೭). 'ಅರೋಹಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರೋಹಿ (ಗು). ೧. ಇಳಿಯುವಂಥ. (ನಾ). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಳಿತದ ಕಾಲ: ದಿನನಾಥಾದಿಗಳುಚ್ಚದಿಂದಿಬಿಯ ನೀಜಾಂತಾಸಿನಂ ಕಷ್ಟಮುಕ್ತನಿತುಂ ತಾನವರೋಹಿ ತದ್ವಶಿ (ಜಾತಕ. ೯-೬).

[ಸಂ. ಅನರೋಹಿನ್]

ಅನರೋಹಿಣಿ (ನಾ). = ಅನರೋಹಿ ೨: ಪಾಪರತಂ ಸ್ವಭೃತ್ಯಕಲಹಂ ಸರುಜಂ ಹೃದ್ರೋಗಿ ದಿನಪನವರೋಹಿಣಿಯೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೯-೧೮).

[ಸಂ. ಅನರೋಹಿಣೀ]

ಅನರ್ಗ (ಗು). ೧. ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರದ; ಒಂದು ಕ್ರಮವಾದ ಗುಂಪಿ ನಲ್ಲಿರದ. (ನಾ). ೨. = ಅನರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನ: ಆ ವರ್ಗಾಕ್ಷರಂ ಗಳರ್ಪತ್ವದಿಟ ಕಡೆಯಕ್ಷರಂಗಳವರ್ಗಂಗಳ: ಯ್ ರಾ ಲ್ ಲ್ ವ್ ಶ್ ಷ್ ಸ್ ಹ್ ಘ್ ಙ್ - ಎಂಬವು (ಶಮದ. ೧೩ ವೃತ್ತಿ). ೩. [ಗಣಿತ] ವರ್ಗವಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಗಲ್ 'ಅದ್ರು' ಪರಾ.

ಅನರ್ಗೀಯ (ಗು). = ಅನರ್ಗ ೧. 'ಅನರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಯಕಾರದಿಂದ ಆಕಾರದ ವರೆಗೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳು: "ಯಕಾರದಿಂದ ಆಕಾರದ ವರೆಗೆ ಇರುವ ಒಂಬತ್ತು ವ್ಯಂಜನಗಳನ್ನು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇವಕ್ಕೆ ಅನರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫).

[ಅನರ್ಗೀಯ + ವ್ಯಂಜನ]

ಅನರ್ಜ (ಗು). = ಅನರ್ಜ್ಯ. [ಸಂ. ಅನರ್ಜ್ಯ]

ಅನರ್ಜ್ಯ (ಗು). ಬಿಡಬಾರದ; ಬಿಡಲಾಗದ; ತೊರೆಯಲು ಶಕ್ಯ ವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಣ (ಗು). ೧. ಬಣ್ಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಆಕಾರ: ವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ ಅನರ್ಣಂ ಇನರ್ಣಂ ಉನರ್ಣಂ ಎಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೧೦ ಅಡಿಟ). ೩. ಅಪವಾದ; ನಿಂದೆ; ಅಪಕೀರ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ಣವಾದ (ನಾ). ೧. ಅ ಅ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚರ್ಚೆ. ೨. ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ: "ಅನರ್ಣವಾದ - ಪಳಿಸು" (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೬೧). ೧, ೨: ಅನರ್ಣವಾದಕ್ಕೆಡೆಯಾಗದೊಳ್ಳಿಂದವರ್ಣಕಾಮರ್ ಗುಣವೃದ್ಧಿಧಾಮರ್ ದಿವಾಕರರ್ ವ್ಯಾಕೃತಿನಾಮಿಗಳೋಲ್ ದಿವಕ್ಕೆ ಪನ್ನಿವರೆ ಮುಖ್ಯರಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೧೩). [ಅನರ್ಣ + ವಾದ]

ಅವರ್ಣ್ಯ (ಗು). ೧. ವರ್ಣಿಸಲಾಗದ. ೨. ವರ್ಣ್ಯವಲ್ಲದ : ಕಾಲದೇಶಾತೀತಮಂ ಅನುಭವಾವರ್ಣ್ಯಮಂ ಕೇಲ್ಮಲೋ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೩೩೧-೧೭). [ಸಂ.]

ಅವರ್ತಿ (ನಾ). ಬಡತನ; ಕಷ್ಟ : ಅವರ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿದಹಾಗೆ ಒಳಹೊರಗೆ ದಾಸರೂಪವೇ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಕಥಾ. ೨೭೨). [ಸಂ.]

ಅವರ್ಷಣ (ನಾ). ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯ ಕಾಲ; ಬರಗಾಲ. [ಸಂ.]

ಅವಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ಒನಕೆಯಿಂದ ಇಡಿ : “ಅವಲ್ - ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಚಿಪಿಟಕೇ ಚ (ಅವಲಕ್ಕಿ)” (ಶಮಧಾ); ನೆಲ್ಲಾರಲೊಳಿಟ್ಟವಲ್ಲದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೦-೧೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅವೈ; ಮಲ. ಅವೆಕ್ಕ; ತುಳು-ಅಬೆ]

ಅವಲ್, ಅವಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಒರಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಇಡಿಯುವುದು (ಕ). ೨. ಅವಲಕ್ಕಿ : “ಅವಲ್-ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಚಿಪಿಟಕೇ ಚ (ಅವಲಕ್ಕಿ)” (ಶಮಧಾ); ಗಾಳಿಯಂ ಮೆಲ್ಲನ ಬಾಯ್ಲವಲಂ ಪೊಯ್ದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೨-೧೪೮); ಚಿಗುಳಿ ಚಕ್ಕುಲಿ... ಲಡ್ಡಿಗೆ ಕಳವೆಯನಲಾದಿಯಾದ ಪಲವು ಫಲಂಗಳನು (ಬಸಪು. ೧೪-೧೫); ಚಕ್ಕುಲಿಯಂ ಗಾರಿಗೆಯಂ ಪುರಿಗಡಲೆಯನವಲಂ ಕರ್ಬಂ ತೇಂಗಾಯಂ ನಿನಗಂ ಪಾಲಿತ್ತು ಮೊದಲೊಳಿರ್ಪಿಸುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೨೨). ಅವಲ್ಯ : ೨. ಹಬ್ಬಕೆ ಕಾಯಿ ಅವಲು ಅಸಾದಿಯ ಹಬ್ಬಕೆ (ಸೌಗಂ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೮೨-೧೫; 1432). ೩. ಭತ್ತ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹುರಿದರೆ ಒದಗುವ ಪುರಿ; ಲಾಜ : ಬಣಬೆಗೆ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಅವಲನಾದುಕೊಂಡು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೩-೫೭; 1672).

ಅವಲಾಗು = ಆರಿ ಅವಲಿನಂತೆ ಒಣಗು; ತಣ್ಣಗಾಗು : ಅನ್ನವೆಲ್ಲ ಆರಿ ಅವಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು, ಇನ್ನು ಎಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ನೀವು ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುವುದು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅವಲ್ = ಅವಲಕ್ಕಿ; ಮಲ. ಅವಿಲ್]

ಅವಲ್, ‘ಅವ್ವಲ್’ ನೋ.

ಅವಲ್ಮೋಸುಂ (ನಾ). ಶೀಘ್ರ; ತ್ವರಿತ : ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕುದುರೆ ಸಹ ಅವಲ್ಮೋಸುಮ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಬಾಯಿನಿಂದ ತರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಬಹುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೦); ಈಗ ನಾವು ಮುಂಬಾಯಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪುನಹ ಅವಲ್ಮೋಸುಮಿನಲ್ಲಿ ಕಂಜೂರಿಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೦); ಆ ಬಳಿಕ ಅವಲ್ಮೋಸುಮಿಗೆ ಪುನಶ್ಚ ಮುಂಬಾಯಿಂದ ಈ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೯).

[ಅವಲ್ + ಮೋಸುಂ. P ← ಅರ. ಹಂ. ಮರಾ.]

ಅವಲಂಬ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ; ಆಧಾರ. 35

೨. ನೆಲಹು; ನೆಲವು : “ಕಾಚಂ ಶಿಕ್ಕಮವಲಂಬಮನೆ ನೆಲಹು” (ಮಂಗರಾ. ೭೩-೨೬). [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬನ (ನಾ). = ಅವಲಂಬ ೧ : ಅಮಿತಗುಣಾವಲಂಬನನಂಬು ಜೋಡ್ವನಮುಖ್ಯ ಸುರವಂದ್ಯ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೧); ಶ್ರುತಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅವಲಂಬನ (ಶಕ್ತಿ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬನೆ (ನಾ). = ಅವಲಂಬ ೧. [ಸಂ. ಅವಲಂಬನ]

ಅವಲಂಬಿ (ಗು). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ; ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ : ಸಲೆಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯಾರ್ಥಾವಲಂಬಿ (ಶಮಧ. ೩೧೩). ೨. ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ; ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವ.

[ಸಂ. ಅವಲಂಬಿನ]

ಅವಲಂಬಿತ (ಗು). ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ಆಸರೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅವಲಂಬಿಬಿಂಬ (ಗು). ಇಳಿಯಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಬಿಂಬವುಳ್ಳ : ಗಗನದ ಪಡುವಣ ಭಾಗದೊಳವಲಂಬಿಬಿಂಬನಾದಂ ದಿನಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೯). [ಅವಲಂಬಿ + ಬಿಂಬ]

ಅವಲಂಬಿಸು, ಅವಳಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಧೈರ್ಯಮನೆ ಮನದೊಳವಲಂಬಿಸಿ ಸಮಾಧಿವಡೆದು (ಅದಿಪು. ೫-೧೩ ವ); ಸಾಮಯಿಕ ವ್ರತಸಮಿತಿಗುಪ್ತಿಸಮಸ್ತವನವಲಂಬಿಸಿ ನಿಲ್ಲುದುಂ (ಅಜಿತ. ೩-೧೨೩ ವ); ಸಿತಾತಪತ್ರದಂಡಮನವಲಂಬಿಸಿರ್ಪಡಪದಾಕೆಯ ಮುಯ್ಯಿನ ಮೇಲೆ ಹಸ್ತಯುಗ್ಮಮನೊಸೆದಿಕ್ಕುರ್ಪ ಮದಲೇಖಿಯಂ (ಕಾದಂ. ೮. ೯೮); ಕುಶನೇ ಕೇಳಂಬರವನವಲಂಬಿಸಿದುದುಸುರವರೂಢ (ತೂರರಾ. ೩-೧೦-೧). ೨. (ಕಾವ್ಯದ) ವಸ್ತುವಾಗಿ ಅಥವಾ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಕಂಬುಕಂಧರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಕಲೆಯನವಲಂಬಿಸಿ ಹಾಡಿದ ಲೊಲಿದು (ಭರಣ. ೧೧-೨೩). ೩. ಇಳಿಯ ಬೀಳು; ತೊಂಗು : ಇನಿಸು ಪಡುವಣ ದೆಸೆಗವಲಂಬಿಸಲೊಡರ್ಚಿದತ್ತಿನಬಿಂಬಂ (ಕಾದಂ. ೮. ೪೫೭). ೪. ಅನುಸರಿಸು : ಅಕಳಿನ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಾತುಗಳ ಅಂಶ ಅಕಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆಹಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು (ಅಡುಸಾ. ೮೧); ಕ್ಷುದ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಬಾರದು (ಆರ್ಯಧ. ೪೭). ಅವಳಂಬಿಸು : ೧. ಅಭೀಮಾಟವೀಸರಸ್ತೀರದೊಳ್... ಧೈರ್ಯಮನೆ ಮನದೊಳವಳಂಬಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೭ ವ); ಅವಿನಯರೊಳ್ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥಮುಮನವಳಂಬಿಸುತ್ತಂ (ಅಜಿತ. ೭-೮ ವ). [ಅವಲಂಬನ + ಇಸ್ಸು]

ಅವಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಭತ್ತವನ್ನು ಕುದಿಯುವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಬೇಯಿಸಿ, ಸೋರುಹಾಕಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಿಸಿ, ಹುರಿದು, ಕೊಡಲೇ ಒರಳಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಒದಗುವ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಅಕ್ಕಿ : “ಪೃಥುಕೇ, ಚಿಪಿಟಿ - ಈ ೨ ಅವಲಕ್ಕಿ” (ಹಲಾಯು. ೬೯-೪೩೦); ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ ಖಂಡುಗ ಭತ್ತವ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೯೯-೪; 1074); ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯಾ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ನಿನಗೊಪ್ಪಿಸಿದವನಿಗೊಲಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೬); ಸಂಧಿಗೆ ಸಂಭಾರಗಡಲೆ ಪ್ರಾಸಕ ಕುಕ್ಕುಟಾಂಡವನವಲಕ್ಕಿಗಳನು ದುಂಡರಲ್ಲಡಲೆ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಬಡ್ಡಿಸಿಕೊಳುತುಂಡರು ನೆಜಿ ಸೊಕ್ಕುವನಕ (ಮೋಹತ. ೧೮-೮೭); ಮೂರು ಮುಷ್ಟಿಯವಲಕ್ಕಿಯಂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದಳು (ಕುಚೇಲೋ. ೪೧); ಕೆನೆಮೊಸರು ಅವಲಕ್ಕಿ ತಿಂದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೯).

[ಅವಲ್ಯ + ಅಕ್ಕಿ. / ಕೊಡ. ಅವಲ್ಯ ಅಕ್ಕಿ; ತೆಲು. ಅಟುಕುಲು]

ಅವಲಕ್ಕಿಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕುಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಎದೆ ಡವ ಡವ ಎಂದು ಹೊಡೆದುಕೊ; ಹೆದರು; ಭಯಪಡು : ವೆಂಕಮ್ಮನೂ ಹೆದರಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಸೊಸೆಯ ಮುಂದೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ದ್ವರೂ ಅವರ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ಅವಲಕ್ಕಿಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿತ್ತು (ಸದ್ವಸ. ೧೧). [ಅವಲಕ್ಕಿ + ಕುಟ್ಟು]

ಅವಲಕ್ಕಿಸರ (ನಾ). ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಬಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಸರ : ಆಕೆಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅವಲಕ್ಕಿಸರವಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ಅವಲಕ್ಕಿ + ಸರ]

ಅವಲಕ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ರೂಪವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಶುಭ; ಅಮಂಗಳ : ಈ ಕ್ಷತಿಯೊಳಧನೋಕ್ತಿಯಿಂದವಲಕ್ಷಣದೊಳಾಚರಿಸುತಿ ದೊಡ್ಡ ಈಕ್ಷಿಸಲು ಭಕ್ತಿಯು ಕೆಡುವುದು (ಬಸಪು. ೩೦-೫೩); ಅವಲಕ್ಷಣ! ತನ್ನ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸಿದವರ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಹುಲಿಯ ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದು ಆಕೆಯೇ ಗೆದ್ದಳು (ಯೋಧಪು. ೩೦); ಅಂಗೈತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದ. ೩. ಕುರೂಪಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಶುಭವನ್ನು ತರುವ ದೇವತೆ; ಅಮಂಗಳದ ದೇವತೆ: ಎಲೈ ಅರಸೇ ಈವರೆಗೂ ನಿನ್ನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಏಳು ಮಂದಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇದ್ದೆವು, ಇನ್ನು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಆದೇತ ಕ್ಕೆಂದರೆ ನಿನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಅವಲಕ್ಷಿಯು ಸೇರಿದಳು (ಬತ್ತೀಸ. ೧೩೩).

[ಸಂ. ಅವಲಕ್ಷಿ]

ಅವಲಗ್ನ (ಗು). ೧. ಸೇರಿದ; ಸೇರಿಕೊಂಡ; ಕೀಲಿಸಿದ; ಜೋಡಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೊಂಟ; ನಡು: "ಅವಲಗ್ನಂ, (ವಿ)ಲಗ್ನಂ, ಮಧ್ಯಂ, ಮಧ್ಯಮಂ - ಈ ೪ ನಡು" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೩೩).

೩. ಅಶುಭಮುಹೂರ್ತ. [ಸಂ.]

ಅವಲರಗು (ನಾ). ೧. ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಮೊಹರು ಮಾಡುವ ಅವಲಕ್ಷಿ ಆಕಾರದ ಅರಗು (*). ೨. ಅರಗಿನ ಪುಡಿ (*).

[ಅವಲ್ಯು (< ಅವಲ್ಯಾ) + ಅರಗ್ನು. / ತಮಿ. ಅವಲರಕ್ಕು]

ಅವಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೇಪಿಸಿದ; ಬಳಿದ: ಅರುಣಜಲಾವಲಿಪ್ತ ಪೊಸ ಕುಂಕುಮದಂತಿರೆ ಕರ್ಣಲಗ್ನತೋಮರಮವತಂಸದಂತಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪-೨೨). (ನಾ). ೨. ಗರ್ವಿಷ್ಠ; ಮದಿಸಿದವನು; ಅಹಂಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲಿಪ್ತತೆ (ನಾ). ೧. ಲೇಪ ಹೊಂದಿರುವುದು; ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಬಳಿದಿರುವುದು. ೨. ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗಿರುವುದು; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ. [ಸಂ. ಅವಲಿಪ್ತತಾ]

ಅವಲೀಡ (ಗು). ೧. ನೆಕ್ಕಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಸಮುದಯದಂತೆ ಅತ್ತ ಕಪಿತಥ ಮುಂ ತಾಮ್ರಚೂಡಾವಲೀಡಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಲೀಡೆ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಹೇಳನ; ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವುದು: "ಹೇಳಾ, ಅವಹೇಳಾ, ಲೀಡಾ, ಅವಜ್ಞಾ, ಅವಲೀಡಾ - ಈ ೫ ಲೀಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೩೦). IP "ಅವಜ್ಞೆ ಎಂದಿರಬೇಕು" (ಹಲಾಯು. ಅಡಿಬಿ). [ಸಂ. ಅವಲೀಡಾ]

ಅವಲೀನ (ಗು). ೧. ಕರಗಿಹೋದ. ೨. ಮರೆಯಾದ. ೩. ಬಾಗಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ: "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮದವಲೀನಂ... ಹರಕು ಗೆಟ್ಟಿದನಿಸರ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೯). [ಸಂ.]

ಅವಲ್ಯು 'ಅವಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಅವಲ್ಯು 'ಅವ್ವಲ್' ನೋ.

ಅವಲುಪ್ತ (ಗು). ೧. ಲೋಪಗೊಳಿಸಿದ; ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ: ಅವಲುಪ್ತ ಸಪ್ತಸತ್ತಿದೀಪ್ರತಾಪವಿಧಾನ ನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ). (ನಾ). ೨. ಹಾವಿನ ಕಡಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಗಾಯವಾಗದಂತೆ ಅಥವಾ ಗಾಯ ಕಾಣದಂತೆ ಕಚ್ಚುವುದು: ಆ ಸರ್ಪದಂಶ ಅವಲುಪ್ತ ವೆಂದು... ಖಂಡಿತವೆಂದು, ನಾಲ್ಕು ತೆರ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕಚ್ಚುವುದು ಅವಲುಪ್ತ ವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೮೫). [ಸಂ.]

ಅವಲುಪ್ತಫಲ (ಗು). ಫಲವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡ: ಋಷ್ಯಮೂಕ ನಿವಾಸಿಯಪ್ತ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದವಲುಪ್ತಫಲಮಾದ ಲತಾವಿತಾನದಿಂದ (ಕಾದಂಪು. ೧೧೭). [ಅವಲುಪ್ತ + ಫಲ]

ಅವಲುಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನೆಲ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೂಮಿ: ಉತ್ತಮಪ್ರತಿಯ ಅವಲುಭೂಮಿಯಾದರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೭).

[ಅವಲ್ಯು (< ಅವ್ವಲ್) + ಭೂಮಿ]

ಅವಲುಮಾನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಅವಲುಮಾನಿನ ಮರಿಗಳೆಂಬುದೇನೋ ಅವನಿಗೆ ತಕ್ಷಣವೇ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ಕಾನೂರು. ೨೩).

[ಅವಲು? + ಮೀನು]

ಅವಲೆ (ನಾ). ನೋವು; ರೋಗ (?): ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನ ನಿಂದಿತ ನಾದವನದತ್ತಲಾಂ ಅವಲೆವುಳ್ಳವನ ಕೃತಘ್ನನನಾಯತನಮತ್ತನಾ ಶತವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನಾ... ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು (ಶೇಷಧ. ೧೬-೨೦). [?. / ತಮಿ. ಅವಲಮ್, ಅವಲೈ (< ಸಂ. ಅಬಲ)]

ಅವಲೇಪ (ನಾ). ೧. ಲೇಪನ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ. ೨. ದರ್ಪ: ಕಾಶ್ಯಪ ಗೋತ್ರಮಂಡನನುಮೆನಿಸಿ ನಿಜಭುಜಬಲಾವಲೇಪ ಪ್ರತಾಪಾಟೋಪ ನಿರ್ಜಿತಾನೇಕಶತ್ರು ಜಿತಶತ್ರುವೆಂಬರಸಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೨೩ ವ); ಕುಲಮಂಚಲಮಂ ವಿದ್ಯಾಬಲಮಂ ಶಾರ್ಯಾಪಲೇಪಮಂ ಪೊಗಟೆ ನೆಲಂ (ತಮದ. ೧೦೪ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಮದ; ಸೊಕ್ಕು. ೪. ಅಪವಾದ; ಆರೋಪ: ಅರಸನಿಗೆ ಸಂದ ಅವಲೇಪದಲ್ಲಿ ರಾಜೆಯಾದ ತನಗೆ ಒಂದು ಭಾಗ ಇದೆ ಎಂದು ಗಾರಮ್ಮಾಜಿಗೆ ತೋರಿತು (ಚಿಕಿರಾ. ೪೨೫). [ಸಂ.]

ಅವಲೇಹ (ನಾ). ಲೇಹ; ಲೇಹ್ಯ; ರಸಾಯನ ಮುಂತಾದ ನೆಕ್ಕುವ ಔಷಧ: ಕಷಾಯ, ಭಸ್ಮ, ಚೂರ್ಣ, ಅವಲೇಹ, ಅಸನ, ಅರಿಷ್ಟ, ತೈಲಗಳನ್ನು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಅನುಭವ ಪಡೆದ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೩). [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕ (ನಾ). = ಅವಲೋಕನ. [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ದರ್ಶನ: ನಂದಗೋಪಂ ನಂದನಮುಖಾರವಿಂದಾವಲೋಕನೋತ್ಸುಕಂ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೩-೨೩ ವ). ೨. ಪರಿಶೀಲನೆ; ವಿಮರ್ಶೆ: ತಂಜಾವೂರಿನ ಸರಸ್ವತಿಭಂಡಾರದ ಇತಿಹಾಸಗ್ರಂಥಗಳ ಅವಲೋಕನದಿಂದ... ವಿಷಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತಲಾ. ೪ ಅರಿಕೆ). ೩. ದೃಷ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಅವಲೋಕನಗೃಹ (ನಾ). (ನೋಟವನ್ನು) ನೋಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಎತ್ತರವಾಗಿರುವ ಮನೆ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಗಿರಿಕೂಟಮೆಂಬ ದಿಗವಲೋಕನಗೃಹಮುಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಅವಲೋಕನ + ಗೃಹ]

ಅವಲೋಕಿನಿ (ನಾ). = ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ: ತನ್ನವಲೋಕಿನಿಯಿಂದ ಶಾನನಂ ಸ್ಮರಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೯). [ಸಂ. ಅವಲೋಕಿನೀ]

ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ, ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೂರದಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೇಳಬಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆ, — ಆ ವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿದೇವತೆ: ಅಂತು ನೆನೆಯಲೊಡಮವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ ಮನದೊಡನೆ ಬಂದು ಬೆಸನಾವುದೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೯ ವ). ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ: ಮಗನವಸ್ಥೆಯನಜೊಂದು ಬಾಯಿಂದವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆಯನಾರಯಲಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೦-೧); ಆನುಂ ಮದೀಯ ಪುರದೊಳಿರ್ದೆನ್ನ ಮಗಳಂ ನೋಡಲವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆಯನಟ್ಟಿದೊಡದು ನೋಡಿಬಂದೀ ವೃತ್ತಿಕರಮ ನೆನಗೆ ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬ ವ). [ಸಂ. ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯಾ]

ಅವಲೋಕಿಸು, ಅವಲೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಕಾಣು: ತಜ್ಞ ಸಂದು ಮನದಜಕದಿಂದವಲೋಕಿಸುತ್ತಿ ಪುರ್ದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೮ ವ); ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನವಲೋಕಿಸುತ ಶುಕಪಿಪಾಡಿ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನಾಲ್ತಿಸುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೨-೯). ೨. ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಓದು: ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಅರಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಆರ್ಯಧ. ೪೧). ಅವಲೋಕಿಸು: ೧. ನಿಜಾಂಭಿರೂಪವರ್ಣ ಜುಂಜಿತಮಗ್ನಜಾನನೆಂದುವನವಲೋಕಿಸುತ್ತವಧಿತ್ವದುದಾಜ್ಞೆಸೆತ್ತ ತಿಂಗಳಾದುವು (ಅದಿಪು. ೧೨-೪೩); ಅವರ ಚರಣಾಬ್ಜಯುಗಳಕ್ಕವನತೆಯಾಗಿರ್ದ ಕನ್ನೆಯಂ ಮಾನ್ಯೆಯನಂದವಲೋಕಿಸುತುಂ ವ್ಯಾಮೋಹವಶೀಕೃತನಾದನಗ್ನಿಭೂತಿಮುನೀಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩); ಬಬುವಜಿಯಂಗನಾನಿಕರಮಂ ಪಡೆಪಿಂದವಲೋಕಿಸುತ್ತೆ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೭).

[ಅವಲೋಕನ + -ಇಸು]

ಅವಲೋಹ (ನಾ). (ಉತ್ತಮ ಲೋಹದ ಜತೆಗೆ ಬೆರೆತಿರುವ) ಕೇಳಾದ ಲೋಹ: ಅವಲೋಹಂ ಪಿಂಗೇ ಹೇಮಂ ಸಹಜಗುಣದಿ ನಿರ್ಪಂತೆ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬಂ ತವೆ ನಿಂದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ತಮಗೆ ತನು ವೆನಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೨); ಕಟ್ಟುಗ್ರದ ಕಾಮಮತ್ತರಗಳೆಂಬವ ಸುಟ್ಟುರುಹಿ ತನುವಿನ ಅವಲೋಹವ ಕೆಡಿಸಿ, ಮನದ ಸಂಚಲವ ನಿರಿಸಿ... ನಿರ್ಮಳ ನಾಡೆನು (ಅವಚಂ. ೨೩೮-೧೦೮೦); ಪರುಷದ ಬಲದಿಂದ ಅವಲೋಹದ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೮೪೧); ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಲೋಹವನ್ನು ಕಳೆದು ಅಪರಂಜಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ (ಭಕ್ತಿಬ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅವಲ್ಯಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಅವಲಕ್ಕಿಯಂತೆ) ಕುಟ್ಟು; ಪುಡಿಮಾಡು: ಅವಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಕ್ಕೆಳಸುವನವನಂ ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ವದೆಂದಿನ್ನಾವಂ ದೇವನುತ್ಪತ್ತಿಯನವನವನಲ್ಯಾಡುವೆಂದಾ ಪುರಸ್ತ್ರೀ ಭ್ರೂವಿಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸೇನಾಪತಿಪದವಿಯನಿತ್ತಂ ಮನೋಜಾತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೬).

[ಅವಲ್ಯಾ + ಮಾಡು]

ಅವಶ (ಗು). ೧. ವಶವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ. ೨. ತನ್ನ ಅಧೀನತೆ ಯಲ್ಲಿ ತಾನಿಲ್ಲದ; ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ನಡೆಯದ; ಪರಾಧೀನವಾದ: ಈಗ ಗೋವಿಂದಲಾಲನೂ ಅವಶನಾದನು (ಬಂಕಿಮ. ೭೮). ೩. ಅವಶ್ಯಕ ವಾದ; ಅಗತ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಶಕುನ (ನಾ). ಅವಶಕುನ: ಇದೆ ಅವಶಕುನವಿನ್ನೇನೀ ಮದುವೆ ಹಸನಾಗದೆನುತ್ತೆ (ನಂಬರ. ೬-೫೩); ಪೊಡವಿಯೊಳವಶಕುನಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಂಡು ಮಡಮುರಿದೊಡೆ ಮಾನಭಂಗ (ನೋಡತ. ೬-೨೬); ಶಕುನ ಇಲ್ಲ ದಿದ್ದರೂ ಅವಶಕುನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಅವಶಿಷ್ಟ (ಗು). ಉಳಿದ; ಮಿಕ್ಕ: ಇತ್ತ ರತ್ನಗ್ರೀವಾದ್ಯವಶಿಷ್ಟ ಖಚರ ರೊಡನೆ... ನೆರೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೬); ಅವಶಿಷ್ಟದಳ ನಿರೀಯಮಾ ನೋಚ್ಛಕಿತ ಚಕ್ರವಾಕಯುಗಮುಮೆನಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಅವಶೀರ್ಯಮಾಣ (ಗು). ಬಿರಿಯುತ್ತಿರುವ; ಅರಳುತ್ತಿರುವ; ಒಡೆಯುತ್ತಿರುವ: ಅವಶೀರ್ಯಮಾಣೋದ್ದಂಡ ಕುಮುದದಳಗಳ ಹ ನಮುಂ... ಎನಿಸಿ ತಜ್ಜಲದೋಪಹತಿಯಿಂ ಬೇಟೊಂದು ಸರೋವರ ಮೆಂಬ ಸಂ ದೆ ಯ ಮಂ ಸಂದಿಸುವಚ್ಛೋದ ಸರೋವರಮಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಅವಶೇಷ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು; ಉಳಿದುದು; ಶೇಷ: ಪರಮಾಯುರ ವಶೇಷಮುಪುದಿಂಗಳುಂಟೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೧ ವ); ಹಗೆಯೊಳೆಮ್ಮವ ರೊಳಗೆ ಎದೆಗಿಚ್ಚುಗಳ ಮುಲ್ಲಕುಠಾರರಪನಂಬುಗೆಯ ಬಳಸಿದರದು ಪುರಾ ಕೃತಕರ್ಮದವಶೇಷ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೦). [ಸಂ.]

ಅವಶೌಚ (ನಾ). ಅಶುಚಿ; ಮೈಲಿಗೆ: ಎಂಜಲವಶೌಚವು ಸಂಜೆಯಿಂ ದನಬೇಡ ಕುಂಜರವು ವನವ ನೆನೆವಂತೆ ಬಿಡದೆ ನಿರಂಜನನ ನೆನೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೭). [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ; ವಶಕ್ಕೆ ನಿಲುಕದ. ೨. ತಪ್ಪಿಸ ಲಾಗದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಅವಶ್ಯಕ; ಅಗತ್ಯ: “ಭೃಶದೊಳಮವಶ್ಯದೊಳು ಬಾಡಮೆಂದೆನಿಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೪). ಅಂಬು ಬಿಲ್ಲಿಗವಶ್ಯ ಶಂಭು ಸಹಜಗವಶ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೧).

ಅವಶ್ಯಬೀಳು = ಅಗತ್ಯವುಂಟಾಗು (*). ಅವಶ್ಯವಾಗಿ = ತಪ್ಪ ದಂತೆ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ. [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿ (ಗು). ಆಗಲೇಬೇಕಾದ; ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ತಪ್ಪದೆ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ: ಯಾವಾಗ ರಾಜರು ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿ... ನರಹಂಸಕ ರಾಗುವರೋ ಆಗ ರಾಜರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧವು ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿ (ಭೀಷ್ಮಜ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿನ್]

ಅವಶ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಿಮ; ಮಂಜು: ಈ ಲೋಕಮಂ ಹೈಮನಗಂ ಕೈಕೊಂಡುಬೆಂಬನ್ನೆಗಮೊದವಿದವಶ್ಯಾಯದೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಸು ಕುಮಾ. ೪-೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ; ಆಲಂಬನ. ೨. ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ವುದು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು. ೩. ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ. ೪. ಆರಂಭ. ೫. ಕಂಭ. ೬. ಸೌಷ್ಠವ; ಸೌಂದರ್ಯ. ೭. ಲೇಸು; ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೈ: “ಸೌಷ್ಠವಂ, ಆ(ವ)ಷ್ಟಂಭಃ — ಈ ೨ ಲೇಸಾಗಿರ್ಪುದು” (ಪರಾಂಯು. ೧೨೫-೭೪). ಲ. ಚಿನ್ನ. ೯. ಗರ್ವ; ಹೆಮ್ಮೆ; ದರ್ಪ: ಶೌರ್ಯವಷ್ಟಂಭದೊಳಾನರೆ ಗೋವಳಿಗಂಗ್ರಪೂಜೆಯಂ ನೀಂ ಕುಡುವಾ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೪೭); ದ್ರುಪದನಂ ತನ್ನ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಿವೇಟ್ಟು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲನವಷ್ಟಂಭದಿಂ ನೀಡಿ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೬೨ ವ); ಈ ವಜ್ರಾವರ್ತ ಕೋದಂಡಮನವಯವದಿಂದೇಜಾಸಲ್ ಸಾಲ್ವ ದೋರ್ಧಂ ಡಾವಷ್ಟಂಭ ಪ್ರಚಂಡಂ ಜನಕಜೆಗೆ ವರಂ ಬರ್ಪುದು (ಸಂರಾಮಾ. ೫-೭೬); ಅನಲನವಷ್ಟಂಭಮೋಡಿತ್ತು... ಒದವಿದವಶ್ಯಾಯದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೧). [ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭಿತ (ಗು). ಅವಲಂಬಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ; ನೆಲೆಗೊಂಡ: ನವ್ಯಾಭರಣಾಲಂಕೃತ ಸರ್ವಾವಯವನುಂ ಅಚ್ಛಾದಿತ ದಿವ್ಯದುಕೂಲನುಂ ಅವಷ್ಟಂಭಿತ ತುರಂಗರಾಜನುಂ... ಆಗಿ (ನಂ ಬರ. ೧೬-೧೨೭); ಅವಷ್ಟಂಭಿತ ಕುಂಭಕುಂಭಸ್ಥಳಪೂರ್ವಾಸನನುಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ).

[ಸಂ.]

ಅವಷ್ಟಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಒರಗಿಕೊ: ದುಕೂಲ ಪ್ರಚ್ಛ ದಾಚ್ಛಾದಿತ ಸುಖಾಸೀನಂ ಮಣಿಮಯಸಿಂಹಾಸನಮನವಷ್ಟಂಭಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೭ ವ); ಮುನಿಪಂ ಬಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷ್ಣುರದೊಳಿಂಬಿಂ ಕುಳ್ಳಿರಲ್ಕಂಚಿ ವಾಸನವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ತಾಂ ಪ್ರಿಯಾಗಮನಮಂ ಪಾರುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೨); ಸಿಂಹವಿಷ್ಣುರ ಮನವಷ್ಟಂಭಿಸುತ್ತುನ್ನತ ಚಿತ್ತಂ ಪುಷ್ಪಧನ್ವಂ ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೩೩ ವ). ೨. ಗರ್ವಿಸು; ದರ್ಪವನ್ನು ತೋರಿಸು: ತನ್ನ ಧ್ವಜನೀಪತಿಯನಟ್ಟಿ ಬಾಯ್ಕೀಳಿಸಿ ಚಕ್ರ ರತ್ನಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮಖಂಡಮುಮನೌಂಕಿ ಪೂಜೆ [ಪಾಶಾಂ. ೮೩] ಪೊಕ್ಕವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೬); ಇರ್ದೆಡೆಯಿಂದ ಮೇಲಲೆಸಗದವಷ್ಟಂಭಿಸಿ ವಿಪ್ರಸಭೆಗೆ ವಖ್ಯಾಣಿಸುತ್ತಮುದ್ದಿವ ಮೆಲ್ಲಲಿ ನವರನವಮಾನಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೪).

[ಅವಷ್ಟಂಭನ೦ + ಇಸ್ಯು]

ಅವಷ್ಟಬ್ಧಿ (ಗು). ೧. ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ. ೨. ಹತ್ತಿರವಾಗಿರುವ. ೩. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅವಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ತನ್ಮಯವಾದ; ಉದ್ಯುಕ್ತವಾದ: ಕುಸುಮಾ ಸಚಯ ವ್ಯಸನಾವಸಕ್ತ ಸುರಯುವತಿ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವರಾಗಂ ಮುಸುಕಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬-೯೬). ೨. ಕೂಡಿದ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ; ಸೇರಿದ: [ಅಂಸಾವಸಕ್ತ ಚಮರೀಜಿ]ಯರಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರ ಪೊಂಗಿಜ್ಜಿಗಳ ಮೆಲ್ಲಲಿಯೊಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೭). [ಸಂ.]

ಅವಸಥ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಆಲಯ; ನೆಲೆ: ದಿಗಿಭದಂಗದೊ ಳಿಂದ್ರನ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳ್ ಶಿವಾವಸಥದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಪ್ಪುದದೆಂದೆನಲ್ (ಬಸವ. ೧೦-೧). ೨. ಗ್ರಾಮ; ಹಳ್ಳಿ. ೩. ಶಾಲೆ; ಮಠ. [ಸಂ.]

ಅವಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ; ಹೀನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿದ. ೨. ಅಸ ಮರ್ಥವಾದ; ದುರ್ಬಲವಾದ. ೩. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖಿತ ವಾದ: ಗತಿಸಿದ ಕಡಲಿನ ನೆರೆ ತೆರೆ ಅವಲೋಕಿಸಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿವೆ ಬಿನ್ನ ಉರುಳುರುಳುತ್ತಿವೆ ಅವಸನ್ನ (ಆರಳು. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ಅವಸನ್ನೆ (ನಾ). ದುಃಖಿತೆ: ರಮೆಯಂತೂ ಅವಸನ್ನೆಯಾಗಿ ಜ್ಞಾನತಪ್ಪಿ
ಬಿದ್ದಳು (ಶಾಂಭವಿ. ೧೪). [ಸಂ. ಅವಸನ್ನಾ]

ಅವಸರ (ನಾ). ೧. ಸಮಯ; ಸನ್ನಿವೇಶ: ಜನಮಜ್ಜನಾವಸರದೊಳ್
ವಿನಮಜ್ಜನ ಮಕುಟದುಗ್ಧದುಗ್ಧಾಂಬುಕಣಂ ಕನಕಮಕುಟಂಗಳಂ
ಮುತ್ತಿನ ಮಕುಟವಿದಿಸಲಾರ್ತದು (ಅಜಿಪು. ೪-೫೮); ಸವಿವಸರ
ಮಿದು ವಿದ್ಯಾಯುನತಿಯ ವದನಾರವಿಂದಮಧುವಂ (ಪಂ. ರಾಮಾ. ೩-೧೪೬); ನಾನು ನನಸವಸರನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನನಸೊಲೆಯಾಳು ಕೆಂನನ
ಹೆಂಡತಿ ಚೆಲುವಿಯೆಂಬ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನಾಗಿ
(ಮೈ. ೧೯೨೮, ೬೭-೭; 1808). ೨. ಅಗತ್ಯವಾದ ಕಾಲ; ಅವಶ್ಯ
ವಾದ ಸಂದರ್ಭ: ನಿನ್ನವಸರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೂಡುವ ಬಲದೇವನುಮಂ
ನಿನ್ನದೇಡೆಯನೊಯದಜಸುಮ ಶ್ವತ್ತಾಮ ಕೃಪಕೃತವರ್ಮರೂಮಂ ಕೂಡಿ
ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೦ ವ); ಕೆಲಹಕ್ಕೆವಂದು ನಣ್ಣದೋರ್ಪೊಡವ
ಸರಮಲ್ಲ ಕೆಯ್ಯುಗೆಯ್ಯೆಂದು ಕಡುಕೆಯ್ಯು ನಿಲ್ಲುದುಂ (ಪಂ. ರಾಮಾ. ೧೦-೧೫೩); ಶಿವಶರಣರವಸರಕೊದವಿದುಪಕಾರಿಯೋ (ಪದ್ಮ. ೬-೮೫); ಜಜ್ಜಾರಮಾಸಾಳುಗಳು ನಿಜದಾತಾರನವಸರಕೊದಗಿ ಹಣವಿನ
ಋಣನ ನೀಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧-೫೦). ೩. ಸೌಕರ್ಯ; ಅವಕಾಶ:
ಗಾಂಗೆಯನ ನುಡಿಯೊಳವಸರಮಂ ಪಸರಮಂ ಪಡೆಯದೆ . . .
ಸಾಲ್ವಲನೆಂಬರಸನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫ ವ); ಅವಸರ ಬಂದರೆ
ಮಾಟುವ ದೈವವನೆಂತು ಸರಿಯೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೫೮); ದಿಕ್ಕರಿ
ಹರಹಿ ಕೊಲುತಿದ ಮಾತಿಗಿಲ್ಲವಸರವು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೪೪). ೪. ವೇಳೆ;
ಕಾಲ; ಹೊತ್ತು: ದೇವರಿಗೆ ಅವಸರ ಮೂಜಕ್ಕಂ ಅಕ್ಕಿಪೊಕ್ಕಳ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧-೭; 1386); ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ದಿನಕೆ
ಪೊಂದು ಅವಸರದ ಹರಿವಾಣದ ನೆಯಿವೇದ್ಯದ ಕಟ್ಟಿಳವು (ಸಾ. ಇ. IX-ii, ೪೫೮-೯; 1458); ಕೀರ್ತಿನಾರಾಯಣದೇವರ ಮುಢ್ಯಂ ನ
ಮೂರು ಅವಸರಕೆ ಗಂ ೧೩೦ (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೩೮-೧೭; 1517); ಎಲ್ಲಾ
ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸರಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಸುಖಿಯಾಗಿಡಬಲ್ಲುದು
(ಪ್ರಕಾಶ. ೧೭೧). ೫. ತ್ವರೆ; ಆತುರ: ಪವನಾಪ್ರನಾಭರವನಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ
ವಿಷಾದವನಾಂತು ಕಾಂತೆಯೆತ್ತಂದು ನಾಟ್ಯಲಯವನವಸರದ ಪೊಕ್ಕು
(ಕೊಟ್ಟುಬ. ೬-೩೫); ಶಾಲುಗಳನವಸರದ ಕಾಯದೊಳ್ ಕೊಟ್ಟುಟ್ಟು
ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರನಿಕರಮಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಅರ್ಜುನ. ೨೪-೧೨); ಈಗಾಗಲೇ
ಪ್ರೇಮಾ ಮದುವೆಗೇನು ಅವಸರ? (ಕಮಕು. ೮೨); ಅವಸರದವನಿಗೆ ಎಲೆ
ಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ನನಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಗಾಡ). ೬. ಅಗತ್ಯ; ಅವಶ್ಯ
ಕತೆ: ಇಂಥಾ ಅಸ್ತತ್ಯಗಳಿರಬೇಕಾದುದು ಅವಸರವೇ (ಹೂ. ೧೦೩).
೭. ಒಂದು ವರ್ಷ. ೮. ಮಳೆ. ೯. ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆ ಯಾವಾಗ
ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೋ ಎಂದು ಸಮಯ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ
ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಸೇವಕನ
ಉದ್ಯೋಗ: ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮ ಸಹ ಅವಸರ
ದಂಕಪ್ಪನವರು ಮಾಡಿದ ನಾನಾಗೋತ್ರದ ಬ್ರಹ್ಮರ ವೃತ್ತಿಗಳು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೬೨-೧೨; 1366); ಅವಸರದ ದೇವರೈಯ್ಯನವರ
(ಮೈ. ೧೯೩೦, ೧೬-೫; 1527).

ಅವಸರದ ಉಪಗದವಳು=ರಾಣಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಬೇಕಾದ
ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಸೇವಕಿ: ಆ ಗಿಣಿಯ
ಪ್ರಸಂಗವ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವಸರದ ಉಪಗದವಳ
ಮುಖವ ನೋಡಿ ಗಿಣಿಯ ತರಹೇಬಲಾಗಿ (ವಚ. ೨-೧೨). ಅವಸರ
ದವನು, ಅವಸರದವಳು, ಅವಸರದರು = ರಾಜನಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ
ವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆ ಕೂಡಲೇ ಮಾಡುವ ಸೇವಕರು:

ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ಅವಸರದವನ ಕಯ್ಯಂ ಹೇಳಿಕಳುಹಲು ಸಾರಂಗ
ಧರನು ಆ ಮಂತ್ರಿಗಳಂ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು (ಸಾರಂಗ. ೧೮); ಅರಮನೆಯ
ಅವಸರದವನೊಬ್ಬ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪರಾತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ
ಚೀನಾಂಬರ . . . ತಾಂಬೂಲ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಂದು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೫);
ವೈಶಂಪಾಯನನಿಗೆ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ ಮೆಲ್ಲಿಸಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಸರ
ದವಳು ಬಂದು ಕೇಳಲಾಗಿ (ವಚ. ೨-೧೭); ಇತ್ತಲಾ ದೊರೆರಾಯ
ನೋಲಗಕ್ಕೆತರುವರ್ತಿಯ ಶುಭಮುಹೂರ್ತಗಳ ಹೊತ್ತನೊಂದು ದಳಪತಿ
ಗವಸರದರು ಮತ್ತೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದರಾಗ (ಕಂ. ನ. ೨೧-೨೯). ಅವಸರದ
ಹೋಬಳಿ = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಮತ್ತು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾದ ಕೆಲಸಗಳಿ
ಗಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧವಿರಬೇಕಾದ ಸೇವಕರ ಇಲಾಖೆ:
ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೊಕ್ಕಸ ಮುಂತಾದ ಗೊತ್ತುಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದು:-
(೧). ಹಣಕಾಸುಗಳನ್ನಿರಿಸುವ ಬೊಕ್ಕಸ, (೨). ಜನಳಿಯ ಬೊಕ್ಕಸ
. . . (೨೨). ಅವಸರದ ಹೋಬಳಿ. ಅವಸರದ ಹೋಬಳಿಗೆ ವಳಿತ
ವಾಗಿರುವುದು:- ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಸೋಟಿಯವರು, . . . ನವಪತ್ತುಖಾನೆ
ಯವರು, ಬೆಸ್ತರು, ದೀವಟಿಗೆಯವರು, ದೀಪದ ಕಂಭದವರು
(ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೮). ಅವಸರದಾನೆ = ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ
ಸೇವೆಗೆ, ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆನೆ: ಅಳಲಿದರು ಬಾಮಗನೆ
ಕುರುಕುಲತಲಕನವಸರದಾನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧-೨೩). ಅವಸರದಾಳು =
ಸಮಯಕ್ಕೊದಗುವ ಬಂಟಿ: ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಅವಸರದಾಳು ಬಂದು
(ಚಿನ್ನ. ೬). ಅವಸರಕೊಡು = ಅವಸರಂಗುಡು: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಪುನಃ
ಉತ್ಸಾಹಯುಕ್ತರಾಗುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಅವಸರಕೊಡೋಣ . . . ಎಂದು
ನಾವಿಕನು ನುಡಿದ (ಮಹಾತ್ಮ. ೧೪೩). ಅವಸರ ನೋಡು = ಸಮಯ
ವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು; ಅವಕಾಶವನ್ನು ತಿಳಿ: ಹೊತ್ತು ಮುಣುಗಿದ ಬಳಿಕ
ಅವಸರನೋಡಿ ಆತನು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ರಥವನ್ನು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ
ಬಿಟ್ಟು ಅರಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು (ತುಳು. ೧೫೩). ಅವಸರಪಡು =
ಆತುರಪಡು; ತವಕಿಸು: ನನಗೂ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಗೂ ಅದಷ್ಟು ಬೇಗ
ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಬಂಧಿಮುದಲಿಯಾರರು ಅವಸರ
ಪಟ್ಟರು (ಪ್ರಕಾಶ. ೩೮); ನೀನು ಯಾಕೆ ಇಷ್ಟು ಅವಸರಪಡುತ್ತಿ (ಹಳ್ಳಿ. ೯೬).
ಅವಸರಮಾಡು = ೧. ಆತುರಪಡು: ಇದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅವಸರ ಮಾಡಬಾರದು (ಅಶ್ರಮ. ೧೨).
೨. ಆತುರಪಡಿಸು: ನನ್ನನ್ನು ಹೊರಡಿಸಲಕ್ಕೆ ಯಾಕೆ ಇಷ್ಟು ಅವಸರ
ಮಾಡುತ್ತೀ (ರಾಧ). [ಸಂ.]

ಅವಸರಂಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಿಸು: ಪರಮನ
ನೋಲಗಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರೆಮಪ್ಪೆವಮೋಳವವಸರಂಗುಡಿಸುವುದೆಂದಿರದೆನ್ನ
ಭಕ್ತಿಯ ತರೆ ಬಂದುದು ದೇವ ದಿವಿಜಪೇಟಿಕಮನಿತುಂ (ಅದಿಪು. ೯-೧೦).
ನಧಿಕ [ಅವಸರಂಗುಡು + ಇಷ್ಟು]

ಅವಸರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಭೇಟಿಗೆ ಅವಕಾಶ
ಕೊಡು: ಅಂತು ಮಂತ್ರಿಗಳೆರಸು ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾರ್ಯನಾಗಿ ಮುಖದಿವಸ
ಮವಸರಂಗೊಟ್ಟು ಗಜಕರ್ಣ ದೂತನ ಮುಖಾನಲೋಕನಂ ಮಾಡಿ
(ಪುಷ್ಪ. ೭-೫೨ ವ). [ಅವಸರ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅವಸರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಮಯವನ್ನು
ವಡೆ: ಆತನೊಳವಸರಂಬಡೆದು ಮೆಲ್ಲನೆಯ್ದೆವಂದು (ಕಾದಂಪು. ೭೫೯);
ಕುಲಾಪವಾದ ಪರಾಭವದ ದಾವಾನಳದಿಂದ[೦]ದಹ್ಯಮಾನಸನುಮಸಹ್ಯ
ಮಾನ ಚಿಂತಾಂತರಂಗನುಮಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೦ ವ); ಅವಸರಂ
ಬಡೆದು ದೇವೇಂದ್ರಾಸ್ಥಾನದ ಭದ್ರಮಂದಿರಮನಿಂದ್ರಂ ಬಂದು ಪೊಕ್ಕು
(ಜಗವಿ. ೧೧-೬೯ ವ). [ಅವಸರ + ಪಡೆ]

ಅನಸರಂಬಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು; ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ಕಾಯು: ಅನ್ನಿಗಂ ಮುನ್ನಮೆ ಬಿನ್ನವಿಸಲವಸರಂಬಾರುತ್ತಮಿದ್ ವಿಧ್ಯಾ ಧರಚರಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೧೧ ವ). [ಅನಸರ + ಪಾರ್]

ಅನಸರಣ (ನಾ). ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ಪಲಾಯನ; ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದು: “ಪಿಂಗು - ಅನಸರಣೇ” (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಅನಸರವಣಿ (ಕ್ರಿ). ಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಂಡು ಕೊ: ನಮ್ಮ ರಾಕ್ಷಸವಾಸದವಸರವಣಿದು ನಿಮ್ಮಾಸುರದ್ವೇಷಿಯನು ಕಾಣವೆನೆಂದನಾ ಶುಕ್ರ (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೭೮). [ಅನಸರ + ಅಣಿ]

ಅನಸರಸತ್ಯ (ನಾ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಸತ್ಯ (?): ಶ್ರೀ ಹರಿಹರ ದೇವರ ಅನಸರಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದ ಎರಡು ಪಾಲು (ಇ. ೪. IV, ೨೨೮-೯; 1530). [ಅನಸರ + ಸತ್ಯ]

ಅನಸರಾಯ್ತ (ನಾ). ಅನಸರದ ಉಳಿಗದ ಅಧಿಕಾರಿ. [ಅನಸರ + -ಯ್ತ]

ಅನಸರಾಯ್ತ 'ಅನಸರಾಯ್ತ' ನೋ.

ಅನಸರಾಯ್ತ, ಅನಸರಾಯ್ತ (ನಾ). ಅನಸರದ ಉಳಿಗದವಳು, —ಅಧಿಕಾರಿಣಿ: ಸೂಳಾಯ್ತ, ಸೂಳಾಯ್ತ, ಅನಸರಾಯ್ತ, ಅನಸರಾಯ್ತ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋಗ). ಅನಸರಾಯ್ತ: 'ಅನಸರಾಯ್ತ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅನಸರ + -ಯ್ತ]

ಅನಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು; ಆತುರಪಡು: ಅನಸರಿಸುವುದೇ ಕುಣಿಯ ಬಳಿವಿಡಿದವಸರಿಸಿ ಬರುತಾ ಶಿವಾಲಯಮಂ ಪೊಗಲು (ಬಸಪು. ೨೮-೨೯); ಶಿರವನಾಗಳ್ ಕೊಯ್ತು ಕೊಳಲವಸರಿಸುವೆಡೆಯಲಿ ಮೆಚ್ಚಿಯುಭವಂ... ಬೇಡು ಬೇಡೆನಲು (ಬಸಪು. ೪೪-೭೨). ೨. ಆತುರ ಪಡಿಸು; ತ್ವರೆಗೊಳಿಸು: ಅಲಸದಂತೆ ಸ್ನೇಹ ಬಳಸು ಎಂದು ಹಲುಬಿ ಅನಸರಿಸದೆ, ಬಲಿಸಿ ಬೇಡಿದರೆ, ಆಗಲಿ ಎಂಬೊದೇನೊ, ಮಂಗಳ ಮೂರುತಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೦); ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗ ಮುಗಿಯದಿದ್ದರೆ, ಅನಸರಿಸ ಬೇಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೪೭); ಅಲಿಬಹದ್ದೂರನು ಅನಸರಿಸಬಾರದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದನು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೦೭). [ಅನಸರ + -ಇಸು]

ಅನಸರೋಚಿತ (ಗು). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವ: ಅನಸರಸನವಸರೋಚಿತ ಫಳಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂತಸಂ ಬಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೩೩ ವ). [ಅನಸರ + ಉಚಿತ]

ಅನಸರಪ (ನಾ). ಬೇಹುಗಾರ; ಗೂಢಚಾರ. [ಸಂ.]

ಅನಸರಪಣ (ನಾ). ೧. ಇಳಿತಾಯ; ಕುಂದುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಮನುಷ್ಯರ ಆಯುಷ್ಯ ಸುಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕುಂದುವ ಕಾಲ: ಅನಸರಪಣದ್ವಾರಾಗರೋಪಮಂಗಳ ಪತ್ತು ಕೋಟಿ ಕೋಟಿಗೊಂಡೊಡವಸರಪಣಕಾಲಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಪು. ೩-೧೫ ವ); ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ ಮನುಷ್ಯರೋಳು ಕುಂದುವಡೆಗುಮವ ಸರಪಣದೊಳು (ಪರಾಂವಾ. ೧-೫೮). [ಸಂ.]

ಅನಸರಪಿಣಿ (ನಾ). = ಅನಸರಪಣ ೨: ಅದು ಶರೀರ ಬಳಿಯು ದೇಹ ಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾ ಪಚಯಹೇತುತ್ವದಿಂದ ಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯವಸರಪಿಣಿನಾಮಮಂ ಪಡೆದು ದು (ಅದಿಪು. ೬-೪೮ ವ); ಗುಣಿಗಳುಮಂ ನೆಗಟ್ಟೊಳ್ಳಿನ ಕಣಿಗಳುಮಂ ಕಾಣಲಪ್ಪುದದೊಂದವಸರಪಿಣಿಯಲ್ಲು ಕಾಲಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬಂತಾಯ್ತು (ಅಜಿಪು. ೧-೬೧); ಹನ್ನೆರಡವಸರಪಿಣಿಯೊಳು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦-೬೨). 'ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನಸರಪಿಣಿ]

ಅನಸಾದ (ನಾ). ೧. ಕುಸಿಯುವುದು; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ. ೨. ದಣಿವು; ಆಯಾಸ. [ಸಂ.]

ಅನಸಾನ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಚಾತುರ್ಯಾ ಮಾವಸಾನಘಟಿತಘಂಟಿಕಾಧ್ವನಿಗಳುಂ ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯ ಸಮುದಿತ ಶಂಬಧ್ವನಿಗಳುಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೦-೩೫ ವ); ದೇವಾಯತನನೂತ್ಯ ಸ್ತಂಭವಂ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಂದಿದು ತದಂಗನಾಗೀತಾವಸಾನ ಸಮಯಮಂ ಪಾರುತ್ತಮಿಪುರ್ದುಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೮೬). ೨. ಸಾವು; ಮರಣ: ಪುತ್ರನಾದರೆ ಅನಸಾನದಲ್ಲಿ ಹತ್ತರ ಇದ್ದಾನು (ಗಾಬಿ). [ಸಂ.]

ಅನಸಾನಕಾಲ (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲ; ಸಾಯುವ ಸಮಯ: ಅಂತು ಪಲಕಾಲಂ ತಪಂಗೈಯವಸಾನಕಾಲದೊಳು ನಿಧಾನಪೂರ್ವಕಂ ಸತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೪ ವ). [ಅನಸಾನ + ಕಾಲ]

ಅನಸಾನಸಮಯ (ನಾ). = ಅನಸಾನ ಕಾಲ: ರಾಜರವಿಯವಸಾನ ಸಮಯದೊಳಾದುದ್ದುತ (ಕುನ್ಯಾ. ೮-೨). [ಅನಸಾನ + ಸಮಯ]

ಅನಸಿ 'ಅನುವಾಸೆ' ನೋ.

ಅನಸಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಂಡ; ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ. ೨. ಕೊನೆ ಗೊಂಡ; ಪೂರ್ತಿಯಾದ. ೩. ತಿಳಿದ; ಗೊತ್ತಾದ. ೪. (ಧಾನ್ಯ ದಂತೆ) ಕೂಡಿಟ್ಟ. (ನಾ). ೫. ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ: “ಅನಸಿತಂ ವೇಶ್ಯವೆನೆ ಗೇಹಮನೆ ಧಿಷ್ಟಮೆನಲಿವು ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೭). [ಸಂ.]

ಅನಸಿತಿ (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ಮುಗಿವು: ಕೀಲ್ಪೊಂಬೆಗಳನಾಡಿಸಿ ಅನಸಿತಿಯೊಳು ಈಳ್ಳ ಕರಿದರೆಯೆಂಬವೊಲ್ ಕವಿದುದು ಕತ್ತಲೆ (ಶೇಷರಾ. ೧೬-೯). [ಸಂ.]

ಅನಸೆ 'ಅನುವಾಸೆ' ನೋ.

ಅನಸೇಕ (ನಾ). (ದ್ರವವಸ್ತುವಿನಿಂದ) ತೋಯಿಸುವುದು; ನೆನೆಸುವುದು; ಚಿಮ್ಮುಕೆಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಸ್ಯಂದ (ನಾ). ೧. ದಾಳಿ; ಮುತ್ತಿಗೆ; ಆಕ್ರಮಣ: “ಅನಸ್ಯಂದೇ, ಪ್ರಪಾತೇ - ಈ ೨ ದಾಳಿ” (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೮). “ಪ್ರಪಾತಮದವ ಸ್ಯಂದಮೆನೆ ಧಾಳಿ” (ಮಂಗರಾ. ೮೫-೨೬). ೨. ಬಿಡಾರ; ರಾಣಿ. ೩. [ನ್ಯಾಯ] ಆರೋಪಣೆ; ತಪ್ಪುಹೊರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಸ್ಯಂದನ (ನಾ). ೧. = ಅನಸ್ಯಂದ ೧: ದೆಸೆಗಿಟ್ಟೋಡುವವನಿಷ್ಟೋಷ ನನುರ್ವರಾಸ್ಯ ತಿಲಕಂ ಕೊಂದಲ್ಲದಿರೆನೆಂದು ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಬೆನ್ನೊಳಿ ತಗುಳ ವೇಟ್ಟು ತಾನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಂ ವಿಧ್ಯಾಧರಶೂರಸೈನ್ಯವಸ್ಥಂದನ ಸಮಸ್ತಿತಂ ಬೆಂಕೊಳ್ಳುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೯ ವ). ೨. = ಅನ ಸ್ಯಂದ ೨: ಪರಾಂಗನಾವಸ್ಥಂದನ ರಾಗ ತೀವ್ರಾನಾಚಾರಾದಿಗಳ ನಪುಂ ಸಕವೇದನೀಯದ ಅಸ್ರವಂಗಳ ಅಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಅನಸ್ಯರ (ನಾ). ೧. ಕಸ; ಕೊಳೆ. ೨. ಮಲ; ಹೇಸಿಗೆ. ೩. ಗುಹ್ಯ ಪ್ರದೇಶ. ೪. ತಿಪ್ಪೆ; ಕುಪ್ಪೆ: ಅನಸ್ಯರದವೊಲ್ ಮೂತ್ರ ಪುರೀಷಾದಿ ಮಲಭಾಜನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೯). [ಸಂ.]

ಅನಸ್ತು (ನಾ). ವಸ್ತುವಲ್ಲದುದು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಪದಾರ್ಥ; ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು: ಇದುದಲವಸ್ತುವೆನ್ನದೆ ಮದುಕ್ತಿಯ ನೊಯ್ಯನೆ ಕೇಳ್ವು ದಿವ್ಯಚಿತ್ತದೊಳವಧಾರಿಸು (ಅದಿಪು. ೮-೧೧); ನಿಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕೊಬ್ಬಿದ ಕೊಳಕು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಅನಸ್ತುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ಪುನರು. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಅನಸ್ತುಭೂತ (ಗು). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ: ಸೋದರರೆಂದು ನಾಣ್ಣಿ ಸೆಡೆದಿದ್ ಪೆನಿದೊಡವಸ್ತುಭೂತನೆಂದಾದಮೆ ಭೂತಳಂ ಪಟಾಯ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟವು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೮).

[ಅನಸ್ತು + ಭೂತ]

ಅವಸ್ಥಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಅವಸ್ಥೆ ; ಕಷ್ಟದ ಸನ್ನಿವೇಶ : ನಾನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವಂತಹದೊಳಗೆ ನಿನ್ನನ್ನರಾಣೆ ಬಂಧುಗಳ (ಕಾದಂಪು. ೮೫೧); ತನ್ನವಸ್ಥಾಂತರಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ (ನಾ). ಜಾಗ್ರತ್, ಸ್ವಪ್ನ, ಸುಷುಪ್ತಿ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳು : ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿ ಮೂರು ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯಗಳು (ಪಂಚೀಕ. ೬). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ತ್ರಯ)]

ಅವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯ (ನಾ). = ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ : ಕನಸು ಮೇಣೆಚ್ಚರು ಸುಷುಪ್ತಿಗಳಿವೆವಸ್ಥಾತ್ರಿತಯದಲೆ ಜೀವನವು ವಿಸಂಚಿಸಿ ಬೀಳ್ತನಲ್ಲದೆ ಶರಣೆ ಸಿಲುಕುವನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೮೮). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ತ್ರಿತಯ)]

ಅವಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ; ನಿಲುಗಡೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ. ೨. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ೩. ಮಲ್ಲಿಯುದ್ಧ (ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ)ದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ರೀತಿ : ಕೃಷ್ಣಂ... ನಿರ್ವರ್ತನಾವರ್ತನ ಭ್ರಮಣಂ ಲಲನಂ ಪ್ಲವನಾವ ಸ್ಥಾನಾದಿಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೫೬). 'ಅವಲಾಣ' ಪರಾ. ೪. ಮಟ್ಟ; ಹಂತ; ದರ್ಜೆ : ಭಾಷೆಯು ಒಂದು ಅವಸ್ಥಾನವನ್ನು (stages) ಮುಟ್ಟಿತೆಂದು ಹೇಳುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದೂ... ಹೇಳಿದೆ (ಕೃಷಿ. ೩೦೯). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಾಭೇದ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ : ವಿಷ್ಣುಶಿವರು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ನಿಮಿತ್ತರಾಗಿರುವರು. ಇವರಿಗೆ ಅವಸ್ಥಾಭೇದ ಹೊರತು ಸ್ವರೂಪಭೇದವಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೫).

[ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ಭೇದ)]

ಅವಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ನೆಲೆಗೊಂಡ; ನಿಂತ; ವಾಸಿಸುವ.

[ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಅವಸ್ಥಾರೂಪ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ : ನಿಮ್ಮಯ ಮಗನವಸ್ಥಾರೂಪ ವಿಮುಚಿತವಿಸಿ ನೀವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೪೨). [ಸಂ. (ಅವಸ್ಥಾ + ರೂಪ)]

ಅವಸ್ಥಿತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಇರುವು, — ಸ್ಥಿತಿ : ಅವಸ್ಥಿತಮೆಂಬುದು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿ ಗುಣಸ್ಥಾನದಿಂದ ಎನಿವಿದು ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ. ೨. ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುವುದು; ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿತಿ; ಸನ್ನಿವೇಶ. ೨. (ಸ್ವರೂಪ, ವಯಸ್ಸು, ಅವಕಾಶ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಪರಿಸ್ಥಿತಿ : ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳುಂಟೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿ. ೩೧೦). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಕ್ಲೇಶ : ಎನಗಿನಿಂತೊಂದವಸ್ಥೆ ವಿಧಿಯೋಗದಿನಾ ದುದಿದರ್ಕ ನೀನಿಂತೊಂದು ಮನಃಕ್ಷತೆಂಬಡದಿರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೫); ಕಂಡರೆ ಮನೋಹರವಯ್ಯಾ, ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಅವಸ್ಥೆ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೭೦); ಈಯವಸ್ಥೆಗೆ ನಮ್ಮ ತಂದನು ಭಾನುನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೩). ೪. ನಲವತ್ತೈದು ಬಗೆಯ ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅವಸ್ಥೆ, ಸ್ವರ, ಪ್ರಕೃತಿ... ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚತ್ತಾರಿಂಶತ್ತಂತ್ರ ಸಾಧನಗಳೂ ಪುಜ್ಯಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦).

ಅವಸ್ಥೆಗೊಳ್ = ೧. ಕಷ್ಟಪಡು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ದುಃಖಿಸು : ಹೆಚ್ಚದ ಸೆಜಗಂ ಪಿಡಿದು ಕೈಯಿಂದ ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ಜೋಲುತ್ತು ತೆಗೆವಂ ಬಲುಮುನಿಸುನಿಮ್ಮಿಂದವಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಯದೆನುತುಂ ಬಾಲಲಿಂಗನವಸ್ಥೆಗೊಳು ತಿರಲು (ಬಸವ. ೪೭-೪೭). ೨. ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ. [ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾ]

ಅವಸ್ತಂದ (ಗು). ಸ್ತಂದವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ : ಎಂದೀ ದಿನ್ನಪಮನವಸ್ತಂದಮನಂತೆಯ್ದ ಕೇಳ್ದು ಮನುಜೋಕ್ತಿಪರಿ

ಸ್ತಂದಮತಿ ಕೇಳದಂತಿದರ್ಪಂದಪಗತಚಳನ ಜಳಧಿಯಂ ವಿಭು ಪೋಲ್ತರಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಅವಹಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ; ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ನಿಯೋಜಿಸಿದ; ಅವಧಾನಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಅವಹಿತಧ್ಯಾನ (ಗು). ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ : ಇತ್ತ ವ್ಯಷಭನಾಥನುಂ ಮೌನವ್ರತದಿಂ ಯೋಗಯೋಗ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಅವಹಿತಧ್ಯಾನನಾಗಿ ವಿಹಾರಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭-೫); ಯೋಗಯೋಗ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ವಾಕ್ಸಂಯಮನುಮವಹಿತಧ್ಯಾನನುಮಾಗಿರೆ (ಅಜಿತ. ೭-೮ ವ).

[ಅವಹಿತ + ಧ್ಯಾನ]

ಅವಹಿತಭಾವ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ಅಡಗಿಸುವುದು : ಸ್ವಭಾವಗಂಭೀರವೃತ್ತಿಯುಪ್ಪದಜ್ಞಾನವಹಿತಭಾವಮನವಳಂಬಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೩ ವ). [ಅವಹಿತ + ಭಾವ]

ಅವಹಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. (ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರ್ಪ ಡಿಸದಂತೆ) ಬಚ್ಚಿಡುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ನಾಚಿಕೆ ಭಯ ಮುಂತಾದವು ಉಂಟಾದಾಗ, ಅವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಮರಸುವುದು ಅವಹಿತ್ಯ" (ಭಾರಮಿ. ೩೪೭). ಮತಿನಿರ್ವೇದಾವಹಿತ್ಯಶ್ರಮಮದ ಜಡತಾ... ಇವಂತೆಯ್ದ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೭೯೫). ೩. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಅಂಜಲಿ... ೧೧ ಗಜದಂತ ೧೨ ಅವಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ೧೩ ವರ್ಧಮಾನ (ಅಭ್ಯಾಸ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಅವಹಿತ್ಯೆ (ನಾ). = ಅವಹಿತ್ಯ ೨ : ಚಿಂತೆ, ಅಸೂಯೆ, ಅವಹಿತ್ಯೆ, ಉಗ್ರ, ಅಪಸ್ಥಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ ಪರಿವರ್ಧಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). [ಸಂ. ಅವಹಿತ್ಯಾ]

ಅವಹೇಳನ (ನಾ). ಅಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುವುದು; ಅವಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ : ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅವಹೇಳನವನ್ನು ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕಾವ್ಯವಾಗಲಿ, ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಲಿ, ಚಿತ್ರಕಲೆಯಾಗಲಿ ಬೆಳೆಯಲಾರದು (ರಂಗರೋ. ೧೦೮); ಯಜಮಾನರ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಗೋಸ್ಕರ ನಾನು ಅವಹೇಳನವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲೆ (ಕಲಕ. ೫೨).

ಅವಹೇಳನಮಾಡು, ಅವಹೇಳನಮಾಡು = ಅಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣು; ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು : ತನ್ನಣ್ಣನಾರ್ಪ ನಾಶಂಕಿಸಿದ ವಾನರನ ಕೀಳ್ಮೆಗವಹೇಳನಂ ಮಾಳ್ವವೋಲಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೮-೩೬೬); ಅವನ ಮೃದುಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು ದೇವದತ್ತನು ಅವ ಹೇಳನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹಿಂಕರು. ೩೩). [ಸಂ. ಅವಹೇಳನ]

ಅವಹೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನಮಾಡು : ಖೇಲನವ ಬೇಡವೆನುವರನು ವಿಧಿರಾಯನವಹೇಳಿಸನು ಸೆರೆವಿಡಿದು (ಮಂಕುಕ. ೨೬೭).

[ಅವಹೇಳನ + ಇಸ್ಯು]

ಅವಳ್^೧ 'ಅದ್ರು' ಪರಾ.

ಅವಳ್^೨ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅವಳ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅವಳೆಂಬಿಸು 'ಅವಲಂಬಿಸು' ನೋ.

ಅವಳಜವಳ 'ಅವಳಜವಳ' ನೋ.

ಅವಳಿ 'ಅಮಳ್' ನೋ.

ಅವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಜೋಡಿಕಟ್ಟಿಗೆ : ಉರಿಗಿಂದೊಳಗವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ

ಕಟ್ಟಿ ನಡುವಿರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೪೯).

[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ್) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅವಳಿಗಿರಿ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಬೆಟ್ಟ; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಹೋಲುವ ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳು; ಅವಳಿಗಿರಿಗಳವೋಲು ದೃಢತರದವಯವದ ಘನವಜ್ರಸಾರದ ಜವಳಿಸಿಂಹದವೋಲು ದುರ್ಧರ ಶೌರ್ಯಸಾಹಸರು (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೯).

[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ) + ಗಿರಿ]

ಅವಳಿಚುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜೋಡಿನಕ್ಷತ್ರ; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಹೋಲುವ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು; ಅಶ್ವಿನಿನಕ್ಷತ್ರ: ಪುನರ್ವಸು, ಪುನರ್ವಸು ದ್ವಿತೀಯ ಎಂಬ ಅವಳಿಚುಕ್ಕಿಗಳೇ ಮಿಥುನದ ತಲೆಗಳು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೩೯). [ಅವಳಿ (< ಅಮಳ) + ಚುಕ್ಕಿ]

ಅವಳಿಜವಳಿ, ಅವಳಿಜವಳಿ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಿ; ಒಂದೇ ಸಮನಾದ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳ ಜತೆ; ಯಮಳ. ೨. ಒಂದೇ ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳು: ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನಾವಿಬ್ಬರು ಅವಳಿಜವಳಿ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೩); ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ, ಬಲರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಆಗಲ ಲಾರದಂಥ ಅವಳಿಜವಳಿಯರು (ಯಕ್ಷಬ. ೩೭); ನೀವು ಅವಳಿಜವಳಿಗಳೇ (ನಡವಾ. II, ೧೨೫೧). **ಅವಳಿಜವಳಿ:** “ಯಮಳ - ಅವಳಿ ಜವಳಿ, ಜೋಡು” (ಗಂಗಾನು).

ಅವಳಿಜವಳಿ ಮಕ್ಕಳು = ಒಂದೇ ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಎರಡು ಸಂತಾನ: ಅವಳಿಜವಳಿ ಮಕ್ಕಳಂತಿದ್ದಾರೆ ಆ ಹುಡುಗರು (ರೂಢಿ).

[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ) + ಜವಳಿ]

ಅವಳಿನೋಲೆ (ನಾ). ಮೊಬ್ಬಳ ಜೋಡಿ; ಸ್ತನಯುಗ: ನವರತ್ನದ ಪುಸ್ತಿ ಕಟ್ಟಾಣಮುತ್ತಿನ ಖನಖನಿಸುವ ಪಂಚಸರದ ಅವಳಿನೋಲೆಯ ಮಧ್ಯಕಮರದ ಪದಕದ ಕುನಲಯನೇತ್ರೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೭೨).

[ಅವಳಿ (< ಅಮಳ) + ನೋಲೆ]

ಅವಳಿಸು ‘ಅವಳಿಸು’ ನೋ.

ಅವಳು ‘ಅದ್ರು’ ಪರಾ.

ಅವಳಿ, ಅವಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕಾಲು: ಸಂಕರನಾಯ್ಕ ಆಳುತ್ತ ಪ್ರಿತಿಗಡಿ ತೆಂಕಲೂ ಹರಿದ ಅವಳಿ ಗಡಿ ಪಡು ಬಸ್ತಿಗಡಿ ಬಡಗಲೂ (ಕಾ. I, ೪೧-೩೦; 1417 ?); ಮೂಡಲು ಕಟ್ಟಿದ ಪಾಗರಲು ಮುಂದೆ ಹರಿದ ಅವಳಿ ಗಡಿ ತೆಂಕಲು ಅವಳಿಗಡಿ (ಕಾ. III-1, ೯-೧೫; 1538). **ಅವಳಿ:** ಪಡು ವಲು ಸಂಜೆ[ನಾ]ಯಕನ ಮಾವಣನಾಯ್ಕ ಆಕಯ್ಯ ಅವಳಿಗಡಿ ಬಡಗಲು (ಕಾ. I, ೪೧-೪೭; 1417 ?). [?]

ಅವಳೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ ‘ಅವಲೋಕಿನೀವಿದ್ಯೆ’ ನೋ.

ಅವಳೋಕಿಸು ‘ಅವಲೋಕಿಸು’ ನೋ.

ಅವಳಿರ್ ‘ಅದ್ರು’ ಪರಾ.

ಅವಳು (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚು; ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಕಡಿ: ಸಿಂಗಂ ಪೆಜುತಿರಲಾ ಶಿಶುವಂ ತಾಯಂಗದಿ ತಲೆ ಹೊಜಟಿದಯಿಪ ಸಮಯಕೆ ಮುಂಗಡೆಯೊಂದು ಮತಂಗದ ಮಜಾಯಿರೆ ಕಾಣುತ ಕಡು ಮಳಿದು ಜಂಗಿಸಿಯಾವೊಡಲಿಂದದನವಜುತು ತುಂಗಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ ಕಿಟಾದೊಡೆ ಪಿಂಗುನರೇ ತಮ್ಮಯ ಕೃತ್ಯವಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೨). IP ಈ ಶಬ್ದ ‘ಅವಳು’ ಎಂಬುದರ ಬೇರೊಂದು ರೂಪ.

[< ಅವಳು]

ಅವಾಂತರ (ಗು). ೧. ನಡುವೆ ಉಂಟಾದ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ. ೨. ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ; ಅಧೀನವಾದ. ‘ಅವಾಂತರಭೇದ’ ‘ಅವಾಂತರ ಮುಕ್ತಿ’ ಪರಾ. (ನಾ). ೩. (ಸೈನ್ಯ, ಯುದ್ಧ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ) ತೊಂದರೆ, — ಉಪದ್ರವ: ಊರಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯ ಅವಾಂತರ ಬಂದಡಂ ಸ್ಥಾನಿಕರು ತಪೋಧನರ ಸಂಮತ × × ನಡೆವಂತಾಗಿ (ಸೌಇಇ.

IX-i, ೩೨೭-೧೦; 1207); ವೀರಣನಾಯಕರು ಧಾರಾಪೂರ್ವವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಅವಾಂತರದಲಿ ಆರಸುಗಳು ಅರ್ಧಕೆ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು × × × ನಡೆದು ಬರಲಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೦-೩; 1551); ಕಟಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕುಣಿತದ ಬೆವರಿನ ಅವಾಂತರಕ್ಕಾಗಿ ಜಲ್ಲಣ ಧರಿಸಿ ಮೇಲೆ ವೀರಗಟ್ಟಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೩೫). ೪. ಗದ್ದಲ; ಗಡಿಬಿಡಿ: ಎಲಾ ಹುಡುಗ, ಈಗಿನಿಂದಲೇ ಇಷ್ಟು ಅವಾಂತರ, ಮುಂದೆ ಮದುವೆ ಆಗೋದಾದರೆ ಇನ್ನೇನು ಅವಾಂತರ ಮಾಡ್ತೀಯೋ ಕಾಣ (ಮರಳಿ. ೧೦೦); ಏನಿದು ಪಾರ್ವತಿ! ಈ ಅವಾಂತರ! ನನ್ನನ್ನು ಕೆರಳಿಸ ಬೇಕೆಂದಿರುವೆಯಾ? (ಕೈಲಾಸ. ೫೬).

ಅವಾಂತರವಜ್ಜಿಸು = ಗಡಿಬಿಡಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು; ಗದ್ದಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು: ಹೊಡೆದಾಡಿ ಒಬ್ಬರ ಮುಖ ವನ್ನೊಬ್ಬರು ಪರಚಿ, ಒಬ್ಬರ ಕೂದಲನ್ನೊಬ್ಬರು ಎಳೆದು ಕಿತ್ತು ಅವಾಂತರವೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಗೆಹೊ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ಅವಾಂತರಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡು ನಡುವೆ ಬರುವ ಉಪಕಥೆ. [ಅವಾಂತರ + ಕಥೆ]

ಅವಾಂತರಕಾರಣ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದ ಕಾರಣ; ಅಧೀನವಾದ ಕಾರಣ; ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ನಡುವೆ ಒದಗುವ ಕಾರಣ: ಘಟವು ಕಾರ್ಯವು, ಇದಕ್ಕೆ ಮೃತ್ತಿಕೆಯು ಕಾರಣ, ಅವಾಂತರಕಾರಣ ದಂಡ ಮೊದಲಾದುವು, ಕರ್ತಾ ಕುಂಬಾರನು (ಹಸಾರ. ೯೬೬-೩ ಬೀಕು).

[ಅವಾಂತರ + ಕಾರಣ]

ಅವಾಂತರಪ್ರಲಯ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಳಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಆಗತಕ್ಕ ಪ್ರಲಯ: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ ಆಗತಕ್ಕ ಪ್ರಲಯಗಳು ಅವಾಂತರಪ್ರಲಯಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೪).

[ಅವಾಂತರ + ಪ್ರಲಯ]

ಅವಾಂತರಫಲ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ಫಲವಲ್ಲದೆ ನಡುವೆ ಒದಗಬಹುದಾದ ಬೇರೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ: ಅವಾಂತರ ಫಲವೇನೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಬಂದಹೊತ್ತಿಗೂ ತ್ರಿವಿಧಕರಣಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬಿಡಬೇಕು. ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಪಾಪಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಿಡದೆ ಇರಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಅವಾಂತರ ಫಲವೆನಿಸುವುದು (ನೇಸಾರ. ೨೧). [ಅವಾಂತರ + ಫಲ]

ಅವಾಂತರಭೇದ (ನಾ). ಒಳಭೇದ; ಒಂದೇ ಜಾತಿಯ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರವಾದ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸ: ಶೈವಶಾಸ್ತ್ರವು ಬಲುವಿಸ್ತೃತವಾದುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅವಾಂತರ ಭೇದಗಳಿವೆ (ಚಿನ್ನಸಾ. ೨ ಮು).

[ಅವಾಂತರ + ಭೇದ]

ಅವಾಂತರಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಮೊದಲು ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದು ಅಮೇಲೆ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ತರುನಾಯ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಮೋಕ್ಷಹೊಂದಿದವನು: ಇವರು ಅನಾದಿಮುಕ್ತರಲ್ಲ ಅವಾಂತರಮುಕ್ತರೆಂಬ ಅನಲಕ್ಷಣದ ನಾಯನಾಲಿಗೆಯ ನೇನೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೫೫); ಮೊದಲು ಪ್ರಪಂಚವರ್ತನೆಯ ದೇಹವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅಮೇಲೆ ಮುಕ್ತರಾದವರು (ಅವಾಂತರ ಮುಕ್ತರು) ಎನ್ನುವರು ಶೈವಮತದವರು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೫೫ ಬಿ). [ಅವಾಂತರ + ಮುಕ್ತಿ]

ಅವಾಂತರವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಪಂಚಿಕವಾಗಿ ನಡುವೆ ಒದಗುವ ವಾಕ್ಯ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ವಾಕ್ಯ: ಎಲ್ಲಿ ಆ ಅವಾಂತರ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥವಾದವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೦೧). [ಅವಾಂತರ + ವಾಕ್ಯ]

ಅನಾಂತರಶೈವ (ನಾ). ೧. ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ : ಅ ದೀಕ್ಷಾ ಯುಕ್ತಮಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಅದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅವಾಂ ತರಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅಂತರಶೈವವೆಂಬಿವೇ ಸಪ್ತಶೈವಂಗಳು (ವಿನೇಕ. ೭೨). ೨. ಅನಾಂತರ ಶೈವ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಶಿವದೀಕ್ಷಾ ಸಂಪನ್ನರಾದ ವೈಶ್ವರೇ ಅನಾಂತರಶೈವರು (ವಿನೇಕ. ೭೨).

[ಅನಾಂತರ + ಶೈವ]

ಅನಾಂತರಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದ ಸೃಷ್ಟಿ : ಪರಮಾತ್ಮನ... ಲೀಲಾಯಾತ್ರೆಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಯೆನಿಸುವುದು. ಇದು ಅದಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲ, ಅನಾಂತರಸೃಷ್ಟಿ. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ಚಿದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಜೀವರನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸುವ ಲೀಲಾವಿನೋದವೇ ಈ ಸೃಷ್ಟಿ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೪). [ಅನಾಂತರ + ಸೃಷ್ಟಿ]

ಅನಾಂತ್ರ (ನಾ). = ಅನಾಂತರ ೩ : ಹಾವಳಿ ಬರಪಗಾಡ್ರ ಅನಾಂತ್ರದಲು (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡ ಬ. ೭-೭ ; 1596 ?) ; ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಜಶ್ರೀ ತಮ್ಮಳ ನಾಯಕನವರಿಗೆ ವಂದು ಅನಾಂತ್ರ ಬರಲೀಕಾಗಿ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೭-೪ ; 1617 ?) ; ಮಂತ್ರಿಕಾಪಾಯಮಾದುದರಿಂದ ಪಟ್ಟಣಕವಾಂತ್ರ ಸಂಜನಿಸಿದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೭-೨೭-೪೩) ; ಸತ್ಯಮಂಗಲ ಮುಂತಾದ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಡಾನೆಗಳ ಅನಾಂತ್ರ ಬಹಳವಾಗಿರುವುದು (ಕಥಾಮಂ. ೪-೭೩) ; ಅನಾಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕುದುರೆ ದೇಶಾಂತ್ರವಾಗಿ ಓಡಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾಥ). [< ಸಂ. ಅನಾಂತರ]

ಅನಾಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಮಾತಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮೂಗ.

ಅನಾಕ್ಕಾಗಿಸು = ಮಾತನಾಡದಂತೆ ಮಾಡು ; ಮೂಕವಾಗಿಸು : ರಸಿಕರೆಲ್ಲರ ಎದುರಿಗೂ ಪಿಟೀಲುಪಾದನ ನಡೆಸಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅನಾಕ್ಕಾಗಿಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೦೪). ಅನಾಕ್ಕಾಗು = ಮಾತು ಹೊರಡದಂತಾಗು : ಈ ಅನಂದಪರವಶತೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿಯು ಅನಾಕ್ಕಾದಳು (ಭಕ್ತವಿ. ೪) ; ಮಾಚಿಕಚ್ಚಿ ಅಗ ಬಸದಿಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲನ್ನು ಸೇರಿ, ಪತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅನಾಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತರು (ಶಾಂತಲಾ. ೩). [ಸಂ. ಅನಾಚ್]

ಅನಾಕ್ಕುತಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಕತನ ಮತ್ತು ಕೆವುಡುತನ.

೨. ಮೂಗನೂ ಕೆವುಡನೂ ಆಗಿರುವವನು : “ಕಳಮೂಕಸ್ತವಾಕ್ಕುತಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಗೋಚರ (ಗು). ಮಾತಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ : ತ್ರಿಜಗತ್ಪಾರತರಂ ವಿಯಚ್ಚರಪುರಂ ಚಿತ್ತಿಂದವಾಗೋಚರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೧). [ಸಂ.]

ಅನಾಗ್ವ (ಗು). ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ; ತೆಂಕಲಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ.

[ಸಂ. (ಅನಾಚ್ + ಭವ)]

ಅನಾಗ್ವ (ನಾ). ೧. ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ ; ತೆಂಕಲು. ೨. ಗಿಡದ ಕೆಳಭಾಗ ; ಮರದ ಬುಡ : “ಅನಾಗ್ವಗೀ, ಬುಧ್ವೀ - ಈ ೨ ಮರದ ಮೊದಲ್” (ಹಲಾಯು. ೩೦-೨೭) ; “ಅನಾಗ್ವಗಮೆನೆ ಬುಧ್ವಮೆನಲು ಎಸೆವ ತರು ಮೊದಲಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೨-೨). [ಸಂ. (ಅನಾಚ್ + ಭಾಗ)]

ಅನಾಗ್ವಿಷಯ (ಗು). ಮಾತಿ ನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದ, — ವಿವರಿಸಲಾಗದ ; ವರ್ಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಪುರಶ್ರೀಯನಾತನಮಾನುಷ ಮುಮವಾಗ್ವಿಷಯಮುಮವರ್ಣನಾಗೋಚರಮುಮಾಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾಜ್ಞಾನಸಗೋಚರ (ಗು). ಮಾತಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ನಿಲುಕದ : ಅನಾಜ್ಞಾನಸಗೋಚರಂ ದಿಟಕೆ ನೀಂ ಬಜಾಕ್ಕಾವುದೀ ಭವಚ್ಚರಣನೇವ ಯೊಳ್ ಕ್ರಿಯೆ ಜಿನೇಂದ್ರಚಂದ್ರಪ್ರಭಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೯೦). [ಸಂ.]

ಅನಾಜ್ಞಾನಸಗೋಚರ (ಗು). = ಅನಾಜ್ಞಾನಸಗೋಚರ : ಮುಕ್ತ ಜೀವನವೊಡೆ... ಅನುಪಮಾನನುಂ ಅನಾಜ್ಞಾನಸಗೋಚರನುಂ... ಅಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾಜ್ಞಾನ (ಗು). ತಲೆಬಾಗಿ ; ಕೆಳಮುಖವಾದ : “ಅನಾಜೀನಂ, ಅನಾಜ್ಞಾನಂ - ಈ ೨ ತಲೆವಾಗಿದು” (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೨) ; “ಅನಾಜ್ಞಾನಮಪಾಜೀನಮೆನೆ ತಲೆವಾಗುಹಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು ; ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿದವಳು : ಸ್ತಂಭತೆಯರಾಗಿದ್ದು, ಎದ್ದು, ಅನಾಜ್ಞಾನಿಯ ರಾಗುವರು (ಚಿಟ್ಟಲ. ೧೨-೧೧). [ಸಂ. ಅನಾಜ್ಞಾನಿ]

ಅನಾಜಿ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕು ; ತೆಂಕಲು. [ಸಂ. ಅನಾಜೀ]

ಅನಾಜಿದಿಕ್ಕು (ನಾ). = ಅನಾಜಿ. ‘ಅನಾಜೀದಿಗ್ವಿಜಯ’ ಪರಾ.

[ಅನಾಜಿ + ದಿಕ್ಕು]

ಅನಾಜೀದಿಗ್ವಿಜಯ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ; ತೆಂಕಣ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ದಿಗ್ವಿಜಯ : ಆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಡೆದನವಾಜೀ ದಿಗ್ವಿಜಯಹೇತುವಿಂ ಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧). [ಸಂ. (ಅನಾಜೀದಿಕ್ + ವಿಜಯ)]

ಅನಾಜೀದ್ವಾರ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಬಾಗಿಲು ; ತೆಂಕಣಬಾಗಿಲು ; ಸುವರ್ಣಕುಲಾಭಿಧಾನ ತರಂಗಿಣೀ ಪುಂಡರೀಕಹೃದದ ಅನಾಜೀದ್ವಾರದಿಂ ಪೂಜಮಟ್ಟು ತನ್ನಾಭಿಗಿರಿಯಂ ಅರ್ಧಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಮಾಡಿ ಪರಿದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩೬). [ಸಂ. (ಅನಾಜೀ + ದ್ವಾರ)]

ಅನಾಜೀನ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನದು ; ತೆಂಕಲಿನದು : “ಅನಾಜೀನಂ, ಅನಾಚ್ - ಈ ೨ ತೆಂಕಲಾದುದಪಿ ಪೆಸರ್” (ಹಲಾಯು. ೧೭-೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಚ್ಚ (ಗು). ೧. ನುಡಿಯಬಾರದ. (ನಾ). ೨. ಬೈಗಳು ; ನಿಂದೆ : ಬಿನ್ನವಿಸಲ್ಪವಾಚ್ಚಮಿದು ದೇವ ಪರಿಚ್ಛೇದಭೀತಿಯಿಂದನಾಂ ಬಿನ್ನವಿಪೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೩೫) ; ಅನಾಚ್ಚ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ನಿಂದಿಸತೊಡಗಿದ (ನಾಪೋಲೀ. ೭೩) ; ಎದುರು ಬಿದ್ದು ಮಾತಾಡಬಾರದೆ ಎಂದು ಪ್ರಚೋದಿಸಲು ತನ್ನ ಶಬ್ದಕೋಶದಿಂದ ಅತಿ ಅನಾಚ್ಚವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಅನಾಜು (ನಾ). ಶಬ್ದ ; ಸದ್ದು : ಶನಿವಾರದ ದಿವಸ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಫಿರಂಗಿ ಅನಾಜು ಬಂದಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೭) ; ಆ ಇಬ್ಬರು ಸಾಹೇಬರು ದೊಡ್ಡ ಲಷ್ಕರಿನ ನಿಶಾನಿ ಫಿರಂಗಿ ಅನಾಜು ಕೇಳಿದರೆ ಅದರ ಜವಾಬು ಕೊಡುವ ಬಗ್ಗೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೪) ; ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರಿಗೂ ಇಂಗ್ಲೀಷಿಯವರಿಗೂ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನ ಗದ್ದಿಗೆ ಬಳಿಯ ಅದಲಡಾಯದ ಅನಾಜು ಕೇಳಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೩) ; ತಾಳ, ಡೊಲಕೆಗಳ ಗಡಚಿಕ್ಕುವ ಅನಾಜಿನಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತರರ ದನಿ ಅವರಿಗೆ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೭೩).

ಅನಾಜುಮಾಡು = ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಈ ಜನ ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೆದರಿತು. ಅನಾಜುಮಾಡುತ್ತಾ ಹಿಂಜರಿದು ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದರು (ಬಿಳುಮ. ೧೪೯).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅನಾಚ್]

ಅನಾಥವ್ಯ (ಗು). (ಉಕ) ಅಳತೆ ಮೀರಿದ ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಅನಾಥವ್ಯ ಖರ್ಚನ್ನು ಅವಳು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುವಂತಾಯಿತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೩೧) ; ಅದರ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅನಾಥವ್ಯ ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವ ಧೈರ್ಯಸಾಲದೆ ಮರಳಿ ಹೋದರು (ರತ್ನಗೋ. ೪) ; ಮೇಲಾಗಿ ಅನಾಥವ್ಯ ಬಡ್ಡೀವ್ಯವಹಾರ (ತಿರುಗು. ೭೯). [← ಮರಾ. ಅನಾಥವ್ಯ (< ಸಂ. ಅಪೋಥವ್ಯ)]

ಅನಾಪ್ತ (ಗು). ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ; ಉಂಟಾದ: ನಕುಳಾರ್ಯನುಂ ಪ್ರಭಾಕರ ವಿಮಾನದೊಳ್ ಮನೋರಥಾವಾಪ್ತ ದಿವ್ಯಭೋಗಂ ಮನೋ ರಥನೆಂಬ ಕಲ್ಪಜನಾದಂ (ಅದಿಪು. ೫-೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾಪ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಬಹುದಾದ; ಪಡೆಯತಕ್ಕ: ಬಹಿರಂತರ ಸ್ಥಿತನವಾಪ್ಯನಂ ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪಿನನಗಂ (ವೀಶ್ಯಪು. ೬-೧-೩೯). [ಸಂ.]

ಅನಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನ(ಗು). ೧. ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನಡೆಯುವ; ಮುಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವ. ೨. ಎಡದಿಂದ ಬಲಗಡೆಗೆ ಸುತ್ತುವ. ೧, ೨: ಉದಯಿಸಿದ ಮಹಾತ್ಮನಂ... ಅನಾಮವೃತ್ತಿ ವರ್ತನನೆಂಬುದಂ ಪೇಶ್ವಂತೆ ಅಧ್ವರಾನಲನಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನ ಮಾದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩೩ ವ).

[ಸಂ. (ಅ + ನಾಮವೃತ್ತಿವರ್ತನ, ಅನಾಮವೃತ್ತಿ + ವರ್ತನ)]

ಅನಾಯ (ನಾ). ೧. ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು. ೨. ಸಮಾಪಿಸುವುದು.

(+) ೩. ಅವಕಾಶಕೊಡುವುದು; ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಅಪಾಯ (?) : “ಅವಗಡಮೆನಲ್ಪವಾಯಮೆನಿಪ್ಪುದು” (ಕಶರ. ೧೧೬); ರಾಯ ಹದುಳದೊಳಹನು ಬಂದುದವಾಯ ನಿಮ್ಮಡಿ ಗಿಂದು (ಉತ್ತರಾ. ೨೯-೪೮). [ಸಂ.]

ಅನಾಯಿ (ನಾ). ದೋಷಾರೋಪಣೆ: ಪ್ರಕೃತದ ಅನಾಯಿ ನೋಡಿದರೆ ನಮಗೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೯೨).

[ಪ್ರಾ. ಅನಾಃ; ಮರಾ. ಅನಾಈ (< ಸಂ. ಅಪಾಯಿನ್)]

ಅನಾರ (ನಾ). ೧. ಈಚೆಕಡೆ. ೨. ನದಿಯ ಈಚೆಯ ದಡ. [ಸಂ.]

ಅನಾರಿ (ಗು). ಸಂತತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ; ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವ (?): ಸಲುವುದು ಗ ೩೧ ಬಿರಾಡದಿಂದಲೂ ವೆಚ್ಚ ಬಿರಾಡ ಗ ||೦|| ಅನಾರಿಯಿಂದಲ್ ೩೧ ಉಭಯಂ ಗ|| ೪ ಲು ಗ ೪|| (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೩-೧೪; 1630); ಅನಾರಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ತವೆ ಮಾಟಕೊಟದ ಸವಿನಯ ಭಕ್ತರ ಮತಗಳು - ಒಂದು ಲಕ್ಷ ನನ್ನ ಕಲ್ಯಾಣದಿ ತೋರಿತವು (ಸಿದ್ಧಪು. ೨೮-೧೫). [< ಸಂ. ಅನಾರ್ಯ]

ಅನಾರಿಚ್ಛತ್ರ (ನಾ). = ಅನಾರಿಸತ್ರ: ಶ್ರೀಕಪಿಲಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಅನಾರಿಚ್ಛತ್ರಕ್ಕೆ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೭೬-೩೪; 1190). [ಅನಾರಿ + ಚತ್ರ]

ಅನಾರಿತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ; ತಡೆಯದಿರುವ; ತಡೆಬಡೆಯಿಲ್ಲದ: ಬೋಳಭೂನಾಥನ ಪಿರಿಯ ಕರಿ ಕಾಲಸಂಕಲೆ ಪಟುಕೊಂಡು ತ್ತಾಲರಾದ್ರಾವಾರತೋದ್ಧತ ಬಹಳ ವೇಗದಲಿ... ಎಯ್ತಪ್ಪ ಸಮಯ ದೊಳು (ಬಸಪು. ೨೨-೬). [ಸಂ.]

ಅನಾರಿತಂ (ಅ). ತಡೆಬಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ: ಎತ್ತತ್ತಮನಾರಿತ ಮುದ್ದುತ್ತತೆಯಂ ಪರಿವ ಚಿತ್ತಗಜಮಂ ನಿಲಿಸಲ್ (ಉಸಾರ. ೧೬೧).

[ಸಂ.]

ಅನಾರಿಸತ್ರ (ನಾ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮ ಭಕ್ತ; ವರ್ಷದ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮಭಕ್ತ(?): ಅದಿಸ್ವಯಂಭು ಭೈರವದೇವರಲ್ಲಿಯವಾರಿಶ[ಸ]ತ್ರಕ್ಕಂ ಸರ್ವನಮಶ್ಯಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕನ್ನೆ ಮೂನೂಪು ಬಳಿಯ ದುಡ್ಡಿಯಾಲು (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೯೦-೩೧; 1057); ಶ್ರೀಮದಿಂದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗಮಲ್ಲಿಯ ಅನಾರಿಶ[ಸ]ತ್ರಕ್ಕಂ ಸರ್ವನಮಶ್ಯಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕುಟುಕುನ್ನೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೧೯-೩೫; 1057); ಶ್ರೀವೈದ್ಯನಾಥದೇವರ್ಗ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗಾರ್ಥಂ ಗಳಾಗಿ... ಕೂರಂ ದೇವರ್ಗ ಕೊಟ್ಟು ಅನಾರಿಸತ್ರನ ನಡೆಸುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. XXX, ೯-೧೨; 1220). [ಅನಾರಿ + ಸತ್ರ]

ಅನಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸಲಾಗದ; ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ.

೨. ತಡೆಯ ಬಾರದ: ಅಚಾರ್ಯನನಾರ್ಯನನಸಮಶಾರ್ಯನನು (ಬಸಪು. ೪೬-೬೮). [ಸಂ.]

ಅನಾರ್ಯವೀರ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ ವುಳ್ಳ; ತಡೆಯಲಾಗದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ: ಭೀಷ್ಮರ ಬೆಂಬಲದೊಳ್ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯನುಮವಾರ್ಯವೀರ್ಯನಾಗಿ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧-೪೦ ವ); ಒದವಿದ ರಿಪುವಂ ಸೂಜಿಲ್ಲದಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ಲತುಳಬಲದ ಮಲ್ಲನುಮೆಚ್ಚಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಮಿದರ್ತಜನಿದುರ್ದಪುಗುಮವನವಾರ್ಯವೀರ್ಯಂ ಶಾರ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೫); ಸತ್ಯವಾಕ್ಯನವಾರ್ಯವೀರ್ಯಂ ಸಜ್ಜನಂ (ಬಸಪು. ೨೨-೨೪). (ನಾ). ೨. ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ: ಅದು ದೇವಲೋಕದಂತೊಪ್ಪಿದುದು... ಚಕ್ರಿಯ ತೇಜದ ಜಸದವಾರ್ಯ ವೀರ್ಯದ ಪೊದಳ್ಳ ಭುಜವೀರ್ಯದೊಂದು ರೂಪನೆ ಪೋಲ್ಪುಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೩). [ಅನಾರ್ಯ + ವೀರ್ಯ]

ಅನಾಸ (ಗು). ೧. ಬೆತ್ತಲೆಯಾದ; ವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬೆತ್ತಲೆಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಸಂ. ಅನಾಸಾ]

ಅನಾಸ್ತವ (ಗು). ವಾಸ್ತವವಲ್ಲದ; ದಿಟವಲ್ಲದ; ಸುಳ್ಳಾದ: ಅನಾಸ್ತವ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದ ಸಿಂಧಿಯನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧). [ಸಂ.]

ಅನಾಸ್ತವತೆ (ನಾ). ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ದೂರವಾಗಿರುವುದು; ದಿಟವಲ್ಲದಿರುವುದು: ಈ ರೀತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಾಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಅನಾಸ್ತವತೆಗಳ ಕೊಳಚೆಯ ನೀರಾಗದೆ... ಸಜೀವ ಪ್ರವಾಹವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಬಹು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪತ್ರಿಕಾ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೬೦). [ಸಂ. ಅನಾಸ್ತವತಾ]

ಅನ್ವಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊ: ಅವಿತು, ಅವಿದು (ಭೂತನ್ಯೂ): “ಅವಿ - ನಿಗೂಹನೇ (ಮರೆಯಾಗು)” (ಶಮಧಾ); “ಅವಿದಂ ಕರೆದಂ” (ಕರ್ಣಾ. ೬೧); ಅಸುರನ ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಹಾರಂಗಳಂ ಬಂಚಿಸುತುಂ ಬಾಹಾಸಹಸ್ರಾಟವಿಯೊಳವಿದು ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯನಾದಾಗಳಾ ರಾಕ್ಷಸನೋವೋ ಗೆಲ್ಲಿನೆಂದಾವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೧); ಪಸಿಯನೇತ್ರದಿಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುನಿದವಿದಿದರ್ ನಿಜಮನೋಹರಿಯೆಂದು ಬಗೆದು ಕಾಲಮೇಲೆ ಕವಿದುಬಿದುರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೬೪ ವ); ನಿಜಮಂ ಮಾಜಿ ಕೃತಕದೊಳಗವಿದೊಡಂ... ದೇವಕಳೆ ಮನಕೆ ಮಂಗಳವಿತ್ತುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೪); ಪಜಮೆನಪೊವಿಂಡವಿದತ್ತದಿಮುರ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಸಂದಣೆ ಗೊಳುತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೬); ತುಟುಗಿದ ತಮಾಲದೊಳಗವಿದು ಸಖಿಯಂ ಕಾಡಿ (ಪುಸ್ತಪು. ೨-೪೪); ಪಂಪೆಯೊಳ್ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನೊಳಗವಿದ ಪಂಪೆಯ ಹರೀಶ್ವರನ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ನೆನೆದಸಗುವಂ ಕೃತಿಯನು (ಅರಾಚಾ. ೧-೨೨).

ಅವಿತಿಡು = ಬಚ್ಚಿಡು; ಮುಚ್ಚಿಡು: ಎಲ್ಲಿ ಅವಿತಿಟ್ಟೊ ಅ ಕಾಗ ದಾನ (ಅನ್ನಪೂ. ೫೯); ಅಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಪಿಲಮುನಿಯ ಹಿಂದೆ ಅವಿತಿಟ್ಟನು (ನೀತಿಚಂ. VII, ೨೪). ಅವಿತಿರಿಸು = ಬಚ್ಚಿಡು; ಮುಚ್ಚಿಡು: ಹೊಸತು ಹಳತಾದಂತೆ ತಿರಿತಾಯಿ ಮದಿಲೊಳು ಅವುಗಳ ನವಿರಿಸಿದಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮೫-೧೫). ಅವಿತುಕೊಳ್, ಅವಿದುಕೊಳ್ = ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊ; ಅಡಗಿಕೊ: ಕೋಪದಿಂದ ಮುನ್ನವಿತುಕೊಂಡಿಹ ತಾಪಸಂ ನಡೆತಂದು (ಬಸಪು. ೧೮-೭೯); ಸೂರ್ಯಶರ್ಮನು... ಅಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ ಕೆಳಗೆ ನಡೆಯುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಅವಿತು ಕೊಂಡಿದ್ದನು (ನೀತಿಚಂ. VI, ೯); ರಾಜಬಡೆಯನು ಭಕ್ತವೃಂದದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡು ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನು ಇಡೆಕಿಡೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು

(ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೫); ಭವಿಗಲಿವರ್ವರಲಂಜಿ ನಿಲ್ಲದೋಡುತ್ತಿಪ್ಪರವಿವಿದು ಕೊಂಡು ದೊಷಕರಡಂಗುತ್ತಿಪ್ಪರಂದು (ಇಜ್ಜರ. ೧೧೦-೨೨); ಒಂದು ಮರದೊಳಗವಿದುಕೊಂಡಿರಲು (ಚಂಡೇರ. ೨೪೮). [?]

ಅವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ: ಅವನ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ಕಾಲು ಅವಿಯುದ್ದದ ಸೀಳುಗಾಯ ಕಂಡಿತು (ಕಲನ. ೨೭೫). [?]

-ಅವಿ(ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯ ನಿಂದು ದ್ಯುತಿಯ ನಿಕಾಶಮನೋಳಕೊಳ್ಳು ಮಳವಿಗಲಿದಿರ್ದುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೪). [ಅಳಿ + -ಅವಿ]; ಅಳವಿಗಲಿದಲಂಪುಮಂ ಬಳವಿ ವಡೆದಟ್ಟುಮಂ (ಅದಿಪು. ೪-೫೨ ವ). [ಬಳಿ + -ಅವಿ]; “ಬಳಿಬಳ ತೋರವ್ಯಸೂ” (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೩).

ಅವಿ (ನಾ). ೧. ಕುರಿ: “ಅವಿ, ಊರ್ಣಾಯ: ... ಮೇಂಡೆ - ಈ ಲ ಕುಣಿ” (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೪); ಅಂದವಿಗೋಪರೈಸೆ ಮರುಳೊಂದಿದ ರಂದು ಲಯಸ್ವರಜ್ಜುರಾನಂದದೊಳಟ್ಟು ಬಾಟ್ಟಿರಮಮಾ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೨೦). ೨. ಮೇಕೆ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ. ೫. ಬೆಟ್ಟ. ೬. ಗಾಳಿ. ೭. ಮುಟ್ಟಾದ ಹೆಂಗಸು. ೮. ಯಜಮಾನ. ೯. ಇಲಿ; ಹೆಗ್ಗಣ. ೧೦. ಶಾಲು; ಕಂಬಳಿ. [ಸಂ.]

ಅವಿಂಧ (ನಾ). ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು; ಯವನ: ಅವಿಂಧರು ಪರಮ ಕೃತಘ್ನರೂ, ದುರಾತ್ಮರೂ, ಕರುಣಹೀನರೂ ಆಗಿರುವರು (ಭತ್ತಪ. ೧೦೪). [ಸಂ. ಅವಿಧ್]

ಅವಿಕತ್ಥನ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು: ಅಲಘುನಿಜನುತಿಗಳು ವದಲಿ ನವಿಕತ್ಥನಂ ಫಲಿಸುತಿದ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೨೦). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಲ, ಅವಿಕಳ (ಗು). ೧. ಕುಂದಿಲ್ಲದ; ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲದ; ಸಮಗ್ರವಾದ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ: ಜಲರಾಶಿಪ್ರಭವನಯನವಿಕಲ ಕೃಷ್ಣಗುಣಾನುರಕ್ತಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೬೧). ೨. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ. ಅವಿಕಳ: ೧. ಧನವಜಲಧರಕುಲಾಕುಲಮವಿಕಳಮಂಬರ ತಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೧); ಅವಿಕಳನಯಮಶ್ರೀಯನಳವಡಿಸಿ ನಿಂದ ಧರಾಯುವತೀಶಂ (ಸಂಪಭಾ. ೮-೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಲ್ಪ (ಗು). ವಿಕಲ್ಪವಿಲ್ಲದ; ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ; ಯಾವ ವಿಧವಾದ ನ್ಯೂನತೆಯೂ ಇಲ್ಲದ: ಶುಕ್ರಮಹಾಶುಕ್ರಂಗಳ್ ಕಲ್ಪಂಗಳಿರ್ಕುಮ ವಿಕಲ್ಪಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬೫). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಳ ‘ಅವಿಕಲ’ ನೋ.

ಅವಿಕಾರಿ (ನಾ). ಯಾವ ಬಗೆಯ ವಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದವನು: ಅವಿಕಾರಿ ಯೆಂಬೊಂ ಭ್ರೂಲಲಾಟನಯನ ನಾಸಾಪುಟೋಷ್ಠಶಿರಶಿರೋಧರ ಕರ ಚರಣೋದರ ವಿಕಾರ ವಿರಹಿತನುಂ ... ಅಪ್ಪೊಂ (ಜಾವಂಪು. ೬).

[ಸಂ. ಅವಿಕಾರಿನ್]

ಅವಿಕಾರಿತ್ವ (ನಾ). ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿಕಾರ್ಯ (ಗು). ವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದ: ಅತ್ಮನು ಹೆಚ್ಚು ದೇವಸದೃಶನೆಂದೂ ಅವಿಕಾರ್ಯನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ಸೋಕ್ರಮ. ೭೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಕೃತ (ಗು). ವಿಕಾರ ಹೊಂದದ; ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಇರುವ: ಸ್ವರೂಪದಿಂ ನಿಲ್ಕು ಮವಿಕೃತಂಗಳವೆಂದುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಕೃತಿ (ಗು). ವಿಕಾರ ಹೊಂದದಿರುವ; ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದ ದಿರುವ: “ಅವಿಕೃತಿ ಶಬ್ದಂ = ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಶಬ್ದಂಗಳ್” (ಶಮದ. ೮೩ ಟೀಕ). [ಸಂ.]

ಅವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮರೆ ಯಾಗು; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ಪೋದತ್ತ ಬೆಂಬಳವಿಡಿದ ಅವಿಗೊಳಲು ಸುತ್ತ ಸುತ್ತಿಸುವ ಕುಟಲದ ವೇಶ್ಯಗಳೆ ಕೆಯರು (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೧೨೫). [ಅವಿ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅವಿಗೋಪ (ನಾ). ಪಶುಪಾಲಕ; ಕುರಿ ಮತ್ತು ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು: ಅಂದವಿಗೋಪರೈಸೆ ಮರುಳೊಂದಿದರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬-೧೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಘ್ನ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ: ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ: ಮಾಱ್ಕರಡಮ ಗಾಗಳುಂ ವೃಷಭಯಕ್ಷನವಿಘ್ನಮನಃಪ್ರವೃತ್ತಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೧-೮). (ನಾ). ೨. ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ನಿನ್ನ ಧ್ವರದ ಚಾರುಹಯಮವನಿಯೊಳವಿಘ್ನದಿಂ ತಿರುಗಿಬಂದುದು (ಚೈವಿಭಾ. ೨೦-೨೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಲ, ಅವಿಚಳ (ಗು). ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ: ದುಷ್ಕರ ಸಂಗದೊಳಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವು ಸಜ್ಜನರವಿಚಲ ಮನವು (ಇಂಚಾಪ. ೬೯-೭೫). ಅವಿಚಳ: ಅಮೂರ್ತಮುಂ, ಅವಿಚಳಮುಂ, ನಿತ್ಯಮುಂ ... ಅಲೋ ಕಾಕಾಶಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೬); ಹವಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿದ್ರಿಯವರ್ಗ ವನವಿಚಳನಾಗಿರಬೇಕು (ಭರಣ. ೨-೧೪); ಪವನಾಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಬರು ದೇಹಭವನದೊಳಿರ್ದ ಹಂಸನನು ಅವಿಚಳಮನದಿಂದ ಕಾಣ್ಬರು (ಭರಣ. ೬೯-೧೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಲಿತ, ಅವಿಚಳಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡದಿರುವ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ಅವಿಚಲಿತ ಧೈರ್ಯನುತ್ತುಂಗವಂಶನಪ್ರತಿಮ ಸಹಜಸತ್ತ್ವಂ ಕಪಿಕೇತುವದಾತ್ತಂ ಬಂದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೩); ಅವಿಚಲಿತಭಕ್ತಿಯು ಶಕ್ತಿಯುಂ ... ಅಹುದು ಮನುಜರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೩೪-೩೮). (ನಾ). ೨. ನಿಶ್ಚಲತೆ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು: ತನ್ನಯ ಬಲಸಹಿತವವಿಚಲಿತದಿಂ ನಡೆತಂದುರವಣಿಸಿ ತಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೭-೩೦). ಅವಿಚಳಿತ: ೧. ಕ್ಷತ್ರಸಾರ ಸ್ಥಿತಿಯವಿಚಳಿತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಳ ‘ಅವಿಚಲ’ ನೋ.

ಅವಿಚಳಿತ ‘ಅವಿಚಲಿತ’ ನೋ.

ಅವಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರಮಾಡದಿರುವುದು: ನೆವದಿಂದಂ ನಿಮ್ಮ ಪುಣ್ಯೋದರದೊಳೊಗೆದೊಡೀಬಾಲೆಯಂ ಪುತ್ರಿಯೆಂಬೊಂದವಿಚಾರಂ ಬೇಡ (ಗಿರಿಕ. ೪-೫೦); ಅವನಾಳ್ಳ ಭುವನದೊಳಗನ್ಯತವನ್ಯಾಯವಾಲೀ ಧತ್ತವವಿಚಾರ ... ಇಲ್ಲಿಂದೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೨-೧೦); ಪರದೈವಂಗಳನವಿಚಾ ರದಿಂ ಮುಟ್ಟನು (ಬಸಪು. ೫೩-೫೦); ಆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಾಂಡವನಾಡು ತಿದ್ದ ಅವಿಚಾರ ಅನೀತಿಗಳಿಗೆ ಅವನು ಮತ್ತೆ ಬಲಿಯಾದನು (ಪುನರು. ೩೩೫). ೨. ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡದಿರುವುದು; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡ ದಿರುವುದು: ಮಾರಹರಭಕ್ತಗಿಳಿಯೊಳಪಕಾರವಂ ಮಾಡುವವದಿರನ ವಿಚಾರದಿಂ ಕೊಲುವುದು ತನಗೆ ನಿಜನೇಮವಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೨-೫); ನಿನಗೆ ಅವಿಚಾರಂ ಶಿವಾಚ್ಛೆ (ಬಸಪು. ೩೮-೬೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾರಣೆ (ನಾ). = ಅವಿಚಾರ. [ಸಂ. ಅವಿಚಾರಣಾ]

ಅವಿಚಾರಿ (ನಾ). ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ವಿವೇಕ ವಿಲ್ಲದವನು; ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದವನು: ಪೂಜಮಡಿಸಿ ಕಳೆದಂ ಪೊಲಿಂಬದವಿಚಾರಿ ಜೈನಮುನಿಸಂಕುಲಮಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೧೦); ಸಾರಬೋಧಿಯನಾದರಿಸದವಿಚಾರಿಯಾದೆನು (ಬಸಪು. ೪೫-೩೯).

[ಸಂ. ಅವಿಚಾರಿನ್]

ಅವಿಚಾರಿತ (ಗು). ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡದ; ವಿವೇಚಿಸಿ ನೋಡದ; ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸದ. ‘ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯ (ಗು). ವಿಚಾರಮಾಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುವ; ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾತ್ರ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಕಾಣುವ : ಇನ್ನಾರ ಕವಿತ್ವಮವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯಮಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಸುವುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೯); ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯರ ಕವಿತೆಯ ದರ್ಶನ ಸಮಂತಭದ್ರತ್ರಯಮಂ ಕವಿಗಳ ರತ್ನತ್ರಯಮೆಂದೆ ವಲಂ ಕೊಂಡಾಡಿದರ (ಚಾವುಂಪು. ೭-೬); ಚತುರಚಮತ್ಕೃತಿಯುಧಾಟಿತ ರಮಣೀಯಂ ದಿಟಕ್ಕೆ ಪಂಪನ ಕೃತಿ ಮಿಕ್ಕಿತರರ ಕೃತಿಯವಿಚಾರಿತರ ಮಣೀಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೬೦). [ಅವಿಚಾರಿತ + ರಮಣೀಯ]

ಅವಿಚಾರ್ಯ (ಗು). ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಚಾಲಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡಿಸದ. ೨. ಅಲ್ಲಾಡದ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಚು (ಕ್ರಿ). ಬಚ್ಚೆಡು; ಮುಚ್ಚೆಡು; ಮರೆಮಾಡು : ಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯ ವನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತಟ್ಟಿಯ ಕೆಳಗೆ ಅವಿಚಿಡುತ್ತಾನೆ (ಸುಂದರ. ೯೮).
[ಅವಿ + -ಚು]

ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಭಿನ್ನವಾಗದ; ಕತ್ತರಿಸದ. ೨. ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ : ಇಂತು ಸೋಮವಂಶದಿಂದಮವಿಚ್ಛಿನ್ನಮಾಗಿ ಬಂದ ಭರತಾನ್ವಯದೊಳ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ). ೩. (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಸರು : ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವೃಷ್ಟಿ ಕಾರಣಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿಮಾನವಮಾಡಿದ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆನು ತಲೂ ಪರಮಾರ್ಥಿಕನೆತಲೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನನೆನುತಲೂ ಹೆಸರು (ವೇಸಾರ. ೭). [ಸಂ.]

ಅವಿಚ್ಛೇದ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸದಿರುವ; ವಿಭಾಗಹೊಂದದಿರುವ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿರುವ. ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಿರುವ; ಸಂತತವಾಗಿರುವ.
[ಸಂ.]

ಅವಿಜ್ಞೇಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ : ಅವರ ವಚನಂ ಜಡ ಸಂಸ್ಥಾನಮವಿಜ್ಞೇಯಮದರ್ಶನಾನುಂ . . . ನ್ಯಾಸ ಕಾರಣಂ ತರ ವೇಚ್ಛುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೮೦). (ನಾ). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಅವಿಜ್ಞೇಯ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಈ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಾಷ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ, ಅವಿಜ್ಞೇಯ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅವಿತಥ (ಗು). ೧. ಸುಳ್ಳಲ್ಲದ : ನಿಶಾವಸಾನಸಮಯದೊಳ ಕಂಡ ಕನಸುಗಳವಿತಥಂಗಳಪ್ಪುವದುಕಾರಣದಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೭೪). ೨. ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲದ; ಸಾರ್ಥಕವಾದ : ಮಹಂತ ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರ ನೊಲಿಸಿದ ಪುರಾತನ ಪಥವಿದು ಅವಿತಥವಿಲ್ಲದೆ ನಂಬುವುದು (ವಚನಂ. ೨೨೧-೭೬). [ಸಂ.]

ಅವಿತರ್ಕ (ಗು). ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ; ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದ : ರವಿಮಾತ್ರದಿಂದಲ್ಲ ಭುವಿಮಾತ್ರದಿಂದಲ್ಲ ಭುವನಪೋಷಣೆಯುಭಯ ಸಹಕಾರದಿಂದ ವಿವಿಧ ಶಕ್ತಿ ರಸಂಗಳೇಕೀಭವಿಸಿ ಜೀವ ಅವಿತರ್ಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಿದ (ಗು). ಅವೇದ್ಯವಾದ; ಜ್ಞಾನಾಂತೀತವಾದ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ (?) : ಓಡಿನಲೂಟ ಕಾಡಿನಲಾಟ ವಿಪರೀತಚರಿತ್ರ ಮರುಳಿನ ಕೂಟ ಕೋವಿದ ಕೋವಿದ ಅವಿದ ಅವಿದ ಲಿಂಗ ಗೋಗೇಶ್ವರನೆಂಬಾತ ನೊಬ್ಬನೆ ಹೊಜಗು ಉಳಿದ ವರೆಲ್ಲರೂ ಸೂತಕರಯ್ಯ (ಅವಜಂ. ೧೭೮-೭೯೭); "ಅವಿದ : ಜ್ಞಾನಾಂತೀತ, ಅವೇದ್ಯ" (ಅವಜಂ. ಕೋಶ). [ಸಂ. ?]

ಅವಿದಿತ (ಗು). ತಿಳಿಯದ; ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ : ಅವಿದಿತಪರಸ್ಪರೋಚ್ಯ ವ್ಯವಹೃತಿ ತಂತಮಗೆ ವಿಸ್ಮಯಂ ಪುಟ್ಟುವಿನಂ ಭವನಾಮರಭವನಮ ನುಣ್ಣುವ ಶಂಖನಿನಾದವಾದಮೇಂ ತೀವಿದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೦೫); ಅವಿದಿತಾಖಂಡ ಸತ್ವದಪಾರ ಜಲಧಿಯಲಿ ಭುವನದ ದ್ವೀಪ ಕಿಂಚಿನ್ನಾತ್ರ ವಿದಿತ (ಮಂಕುಕ. ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅವಿದೂರ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ. [ಸಂ.]

ಅವಿದೆ (ಅ). = ಅವಿಧಾ : ಭೂಸುರರು ಭೂಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದರವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅವಿಧಿ] ದೆಗಳನಿಡುತ (ಬಸಪು. ೫೩-೪೨).

ಅವಿದೆಯಿಡು = ಮೊರೆಯಿಡು; ಕಾಪಾಡಿರೆಂದು ಕೂಗಿಕೋ : ಅವಿದೆಯಿಡುತುಂ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಕವಿಲೆಗಳು ನಾವೆನುತ ದೈನ್ಯಂಗವಿದು ಪೊಗಳುತ ಸಭೆಯ ಮಾನಸರಾಗ ವಂದಿಸುವ (ಬಸಪು. ೫೭-೫೧).

[ಸಂ. ಅವಿಧಾ]

ಅವಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ಚುಚ್ಚಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು; ಮಹಮ್ಮದೀಯ; ಮ್ಲೇಚ್ಛ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಧಕರ್ಣ (ನಾ). = ಅವಿದ್ಧ ೨ : ಎಮ್ಮನೀ ಸಮಯದೊಳವಿದ್ಧ ಕರ್ಣರುಂ ಶಬರರುಂ ಮತ್ತಂ ಕೆಲಂಬರ ತುಂಡು ಮನ್ನೆಯರ್ಕಳುಂ ಕಂಡು ನಡೆಯದೆ (ಕಳಸ್ಯ. ೧-೮೨). [ಅವಿದ್ಧ + ಕರ್ಣ]

ಅವಿದ್ಧಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಅಗಳುಕುಂಠಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಕ (ಗು). ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾದ; ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ : ಸಕಲ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಅವಿದ್ಯಕವೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವ ವಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೯). [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯವಾನತ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿದ್ಯಾತೀತ (ಗು). ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಮಾಯೆಯನ್ನು ಅತಿ ಕ್ರಮಿಸಿದ : ಅವಿದ್ಯಾತೀತನಾನಂದಮಯನು . . . ಸುಕವಿ ಹಂಪೆಯ ಮಾದಿರಾಜನು (ಹಚಕಾ. ೧-೧೦). [ಸಂ. (ಅವಿದ್ಯಾ + ಅತೀತ)]

ಅವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟ : ಅವಿದ್ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಉಪಾಸ್ಯೋಪಾಸಕ ವ್ಯವಹಾರವಿರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೪೬). [ಸಂ. (ಅವಿದ್ಯಾ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಅವಿದ್ಯಾವಂತ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾವಂತನಲ್ಲದವನು : ವಿದ್ಯಾವಂತ ಅಥವಾ ಅವಿದ್ಯಾವಂತ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರವರ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಅರಿಯಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವಿದ್ಯಾವತ್]

ಅವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ. ೨. [ಅದ್ವೈತ] ಮಾಯೆ. ೩. ಮಾಯಾಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತ್ತಮಾ ತಮಸ್ಸು ಮಾಯೆ ಮೋಹ ಅವಿದ್ಯೆ ಅಮೃತಾತ್ಮಿಕೆಯೆಂಬವೇ ಮಾಯಾಪಂಚಕ ಮದಜಲ್ಲಿ . . . ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕೆಡುವುದು ಎಂದವಿದ್ಯೆಯೆನಿಸುವುದು (ವಿನೇಕ. ೨೬). [ಸಂ. ಅವಿದ್ಯಾ]

ಅವಿಧವಾನವಮಿ (ನಾ). ಮುಕ್ತೈದೆಯಾಗಿ ಸತ್ತ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಪಕ್ಷ ಮಾಸದ ನವಮಿಯಂದು ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ತಿಥಿ.

[ಸಂ. ಅವಿಧವಾನವಮಿ (ಅವಿಧವಾ + ನವಮಿ)]

ಅವಿಧಾ (ಅ). ಕಾಪಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿ ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಡುವ ಕೂಗು : ಅವಿಧಾ[ಪಾಠಾಂ. ಧೋ] ಪಾರ್ವನನೊರ್ವನುಳ್ಳ ಮಗನಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ನಿರ್ಘೃಣಂ ಜವನುಯ್ಯಂ (ಅಜಪು. ೧೦-೧೧); ಬೆನ್ನಹತ್ತಿದ ಬಸಿರ್ವರಸಿ ತಡೆಯದವಿಧಾ ಎಂದು ಬಿಡದೆ ಮೊಜೆಯೋ ಎಂದು ಕಡಗಿ ಶಿವಧೋ ಎನುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೩-೬೫). 'ಅವಿಧೋ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧಾನವಮಿ (ನಾ). = ಅವಿಧವಾನವಮಿ.

[ಸಂ. (< ಅವಿಧವಾನವಮಿ)]

ಅವಿಧಿ (ನಾ). ೧. ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಕ್ರಮ. ೨. ದುರದೃಷ್ಟ. ೩. ತೊಂದರೆ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧ್ಯತೋದ್ರೇಕ (ಗು). ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ತಾಳದಿರುವ; ವೇಗವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವ: ಅಪರಿಮಿತಸ್ತಂಭೇರಮಾನೀಕ ಶೀಕರ ನೀಹಾರ ವರ್ಷದಿಂದ ಉಷ್ಣಾಂಶಪ್ರತಾಪಮುಂ ಉರ್ಜಿತಾರಾತಿರಾಜ ಪ್ರತಾಪಮುಂ ಅವಿಧ್ಯತೋದ್ರೇಕಮಾಗೆಯುಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೭೭ ವ).

[ಸಂ. (ಅವಿಧ್ಯತ + ಉದ್ರೇಕ)]

ಅವಿಧೇಯ (ಗು). ೧. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದೆ; ವಿಧಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ. ೨. ವಿಧೇಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅವಿಧೇಯತನ (ನಾ). ವಿಧೇಯತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದೆ ಇರುವಿಕೆ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಇದು ನಿನಗೆ ಅವಿಧೇಯತನವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದರೆ ನಾನು ಮಾಲತಿ ಯಶೋದೆಯರ ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೆ ನಿಲ್ಲಲೂ ಸಿದ್ಧನೇ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೭೬). [ಅವಿಧೇಯ + -ತನ]

ಅವಿಧೇಯತೆ (ನಾ). = ಅವಿಧೇಯತನ: ಮಗನ ಅವಿಧೇಯತೆಯಿಂದ ತಂದೆಗೆ ತುಂಬ ಸಂಕಟವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವಿಧೇಯತಾ]

ಅವಿಧೋ (ಅ). = ಅವಿಧಾ: ಅಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಭೋಯೆನಲುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರವಿಧೋಯೆನಲುಂ ಬಲ್ಲರ್ (ತಮದ. ೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅವಿನಶ್ಯ (ಗು). ನಾಶವಾಗದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ವಿಶ್ವಾನುಭವವೆ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನುಭವಕೆ ಪಥ ನಶ್ಯದಿಂದವಿನಶ್ಯ ಮಂಕುತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೪೦೦).

[< ಸಂ. ಅವಿನಾಶ್ಯ]

ಅವಿನಶ್ವರ (ಗು). ನಶ್ವರವಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ: ಸ್ತಿಮಿತ ಸಾಗರಧರಾಧೀಶ್ವರನವಿನಶ್ವರಸುಖಾನುಭವನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೩ ವ); ಈಗ ಭರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿನಶ್ವರ ಶರೀರಿಯ ಅವಿನಶ್ವರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಿವಿವರೆದು ಕೇಳುವುದಾದರೂ ಉಂಟೆ? (ಆರ್ಯಕೀ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಣ 'ಅವಿನಾಣ' ನೋ.

ಅವಿನಾಭಾವ (ನಾ). ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅಗಲದೆ ಒಟ್ಟಿಗಿರುವುದು: ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧವಿದೆ (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಭಾವಿ (ಗು). ಬಿಡದಿರುವಂಥ; ಯಾವಾಗಲೂ ಜೊತೆಗೇ ಇರುವಂಥ: ಭವವಿಜಯಮೆಂಬುದು ಜೀವಂಗೆ ಚೇತನಾಚೇತನಂಗಳೊಳ್ ಅವಿನಾಭಾವಿಸಹಾಯಮೊಂದುಮಿಲ್ಲಂ (ಅಜಿತು. ೮-೨೮ ವ).

[ಸಂ. ಅವಿನಾಭಾವಿನಾ]

ಅವಿನಾಶ (ಗು). ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದ; ನಾಶಹೊಂದದ: ಧರ್ಮನಂತ ವಿನಾಶನಂತಿರಪದಸ್ಥರು... ಎನಿಸುವ ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೪); ಸುರಿಗೆಯಿದನು ನಿಮಗೀವ ಮನವಿದಂ ಕೊಂಡು ಕರುಣಿಸಬೇಡು ದವಿನಾಶಯೆಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೩೨). [ಸಂ.]

ಅವಿನಾಶಿ (ಗು). ನಾಶವಿಲ್ಲದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಈ ಆತ್ಮ ಅವಿನಾಶಿ ಯಾದುದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೯); ಯಾವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಅವಿನಾಶಿಯೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿದುಕೊ (ಅನಾಸ. ೭).

[ಸಂ. ಅವಿನಾಶಿನಾ]

ಅವಿನಾಶಿತ್ವ (ನಾ). ನಾಶಹೊಂದದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿನೀತ (ಗು). ೧. ವಿನಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ಅವಿಧೇಯನಾದ: ಹರಿ ಕಾಂತನೆಂಬ ತನಯಂ... ತಂದೆಗವಿನೀತನಾಗಿ ಪೇಟ್ಟುದಂ ಗೆಯ್ಯದೆ (ಅದಿಪು. ೫-೧೬ ವ); ಅವಿನೀತಂ ಮಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೨). (ನಾ).

೩. ಗಂಗೆವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ: ಮಾಧವನತರುವಾಯ ಅವನ ಮಗನಾದ ಅವಿನೀತನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪೯೫ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೯೨).

[ಸಂ.]

ಅವಿನೀತೆ (ನಾ). ವಿನಯವಿಲ್ಲದವಳು; ಅವಿಧೇಯಳು.

[ಸಂ. ಅವಿನೀತಾ]

ಅವಿನ್ನಾಣ, ಅವಿನಾಣ (ನಾ). ಗುರುತು; ಕುರುಹು: ವಿದುರನ ವಿಶ್ವಾಸದಾಸಂ ಕನಕನೆಂಬಂ ಬಂದು ಪಾಂಡವರಂ ಕಂಡೇಕಾಂತದೊಳ್ ವಿದುರನಟ್ಟಿದವಿನ್ನಾಣಂಗಳಂ ಪೇಟ್ಟು ನಂಬಿಸಿ (ಸಂಪದಾ. ೩-೪); ಆಕೆ ಬರೆದ ಪಟಮಂ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಬರೆಯದವಿನ್ನಾಣಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಜಾವುಂಪು. ೨೭-೧೯); ರಘುವೀರನಣುವಂಗೆ ಜಾನಕಿಯ ತನ್ನ ಕುಟುಪಿನವಿನ್ನಾಣಂಗಳನಪ್ಪಿ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೧-೪೬ ವ). ಅವಿನಾಣ: ಎನ್ನಾ ತನಪ್ಪವತಿರಹಸ್ಯಂಗಳಪ್ಪ ಕೆಲಕೆಲವುಂ ಅವಿನಾಣಂಗಳಂ ನಾಣ್ಣಿ ಬಂಟಿಸಿ ಪಿರಿದುಮನುರಾಗದಿಂದಮೆನ್ನ ಬರೆದ ಪಟಮನಿದನರ್ಚಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೩-೪೩ ವ); ಒದವಿದ ಬೇಟದತ್ತಳಗದೊಳ್ ಮುಳಿಸಂ ಪುರುಡುಂಟು ಮಾಡೆ... ಕಾದಿ ಮೋದಿದವಿನಾಣಮದಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ ನಲ್ಲಳಾ (ಅದಿಪು. ೪-೧೦); ಪೂರ್ವಸಂಭೋಗಸಂಸ್ಕರಣಂ ದೂತನ ಕೆಯ್ಯೊಳಟ್ಟುವ ವಿನಾಣಂ ಕೂಟದುದ್ಯೋಗದಾದರಮಿಯಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೫).

[< ಸಂ. ಅಭಿಜ್ಞಾನ]

ಅವಿಸಾಕನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಕರ್ಮವು ಉದಯವಾಗಿ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ರಾಗದ್ವೇಷರಹಿತವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹೊಸಕರ್ಮಗಳ ಬಂಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಬದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳು ಉದುರಿಹೋಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಅವಿಸಾಕನಿರ್ಜರೆ" (ಅದಿಪು. ಕೋಶ); ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದೊಳ್ ಕೂಡಲಿರ್ದ ಕರ್ಮಮಂ ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರಗೃಹಂಗಳಿಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದಯಾಗೋಪುಚ್ಚಿಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಅನುಭವಿಸುವುದವಿ ಪಾಕನಿರ್ಜರೆ (ಶ್ವಾಂತಕಾ. ೭೫-೮).

[ಸಂ. ಅವಿಸಾಕನಿರ್ಜರಾ]

ಅವಿಭಕ್ತ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗವಾಗದ; ಪಾಲುವುದಿಲ್ಲದ. ೨. ಬೇರೆಮಾಡದ; ಒಂದಾಗಿರುವ: ಈ ವಿಭಕ್ತವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡು ಈಶ್ವರನೊಡನೆ ಒಂದಾಗುವುದು ಜೀವಿಯು ಅವಿಭಕ್ತನಾಗಿ ಭಕ್ತನಾದಾಗಲೇ (ಭಾರದ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬ (ನಾ). ವಿಭಾಗಹೊಂದದೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವ ಕುಟುಂಬ; (ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಅಸ್ತಿಯನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳದೆ) ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಕುಟುಂಬ: ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಮಾನುದಾರಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಂಕಿಮ. ೬೮).

[ಅವಿಭಕ್ತ + ಕುಟುಂಬ]

ಅವಿಭಕ್ತಘರಾಣೆ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬ.

[ಅವಿಭಕ್ತ + ಘರಾಣೆ]

ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಅನನ್ಯಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹಯಂ ರೋಹಿಣಿಯನೊಸೆಯಿಸಲ್ ಸೋಮಲೋಕಕ್ಕೆ ದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ... ವಿಶೇಷಸ್ನೇಹಮಂ ಮಾಡುವನನುದಿನಮೆತ್ತಂದು ರಾಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೨೨). [ಸಂ. ಅವಿಭಕ್ತಸ್ನೇಹಾ]

ಅವಿಭಾಗ (ಗು). ವಿಭಾಗವಿಲ್ಲದ; ಪಾಲುವುದಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಭಾಜ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗಿಸಬಾರದ. ೨. ವಿಭಾಗಿಸಲು ಆಗದ.

೩. [ಗಣಿತ] ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಾಹಾರಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ.

ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನ = ವಿಭಾಗಮಾಡಲು (ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ಭಾಗಿಸಲು) ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ ಅಪವರ್ತನ: ಹದಿನೆಂಟಕ್ಕೆ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನಗಳಾವುವು (ರೂಢಿ); ನೂರತೊಂಭತ್ತೆಂಟಕ್ಕೆ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಪವರ್ತನವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿಭಾಜ್ಯತ್ವಪ್ತಿ (ನಾ). ವಿಭಜಿಸಲಾಗದ ತ್ವಪ್ತಿ : ಯಾರ ಅಧೀನವೂ ಅಲ್ಲವೆಂಬವಿಭಾಜ್ಯತ್ವಪ್ತಿಯ ಭಾಗ್ಯವೆನಗಿರಲಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೩೦-೩೯).

[ಅವಿಭಾಜ್ಯ + ತ್ವಪ್ತಿ]

ಅವಿಭಾಜ್ಯ (ಗು). ೧. ಯೋಚಿಸಿ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ವಿಭಾವಿಸಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. ಗುರುತಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಲಾಗದವನು : ಜವನವಾಯದಿದಿರೋಳೀಬರ್ಪ್ಪ ನಾಜಿಗಳ ನಡುವೆ ಪೀಲಿ ದಟೆಗಳ ನೆಳಲಿಂದವಿಭಾವ್ಯನೆನಿಸಿ ಬರುತಿರ್ಪವನೇಂ ಕೇಯೂರನಾಗ ದಿರ್ಕುಮೆ (ಕಾದಂ. ೩೫೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಭೇದಿ (ಗು). ೧. ಒಡೆಯದ; ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ. ೨. ಭೇದವಿಲ್ಲದ; ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ : ಅತಿಬಹಲಸ್ಥಿತಿ ಯಿಂದ ಸಂಗತಗುಣ ಮವಿಭೇದಿಯಾಗಿ ತದ್ಗುಣಮನಿಸುಂ || ಉದಾ : ಯಮುನಾಪಗೆ ಸುರ ನದಿಯಂ ಕಮಲೋದರನಿಂದುಮಾಲಿಯಂ . . . ಪೋಲ್ವಿರ್ಪನಮಮಲ ಯಶೋರುಚಿ ಪೊದಕ್ಕುದಿಳಿಗಿಂದರನಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೬, ೭೪೭).

[ಸಂ. ಅವಿಭೇದಿನ್]

ಅವಿಮುಢಾತ (ನಾ). [ಜೈನ] ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮೋಹನೀಯಮಿರ್ಪತೆಂಟುತೆಜನಕ್ಕುಮೆಂತೆನ :- ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಂ ಚಾರಿತ್ರಮೋಹನೀಯಮೆಂದಿರ್ತೆಜನಕ್ಕು ಮವಿ ಮುಢಾತಂ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಢಾತಂ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಕೃತಿಯುಮೆಂದು ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಂ ಮೂಞುಂ ತೆಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿ (ನಾ). ದುಡುಕುಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿಯೆ ಅವಳನು ಹಗೆದರು ನಿನಗತಿಮಜ್ಜಾದಳವಳು (ಗಾಥಾಸ. ೬-೧೦).

[ಸಂ. ಅವಿಮರ್ಶಕಾರಿನ್]

ಅವಿಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದದ; ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವ. (ನಾ). ೨. = ಅವಿಮುಕ್ತ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಭೂರಿದುರಿತಂಗಳಂ ಕಂಡಮಾತ್ರದೊಳೆ ಸಂಹಾರಮಂ ಮಾಳ್ವ ನಿಖಿಳ ಪ್ರಳಯಬಾಧೆಗಳ್ ದೂರಮನಿಪವಿಮುಕ್ತ ಕಾಶಿಗೃತಂದು ವಿಶ್ವೇಶಂಗೆ ಪೊಡಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಘಾ. ೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಅವಿಮುಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಪವಿತ್ರಕ್ಷೇತ್ರ; ಕಾಶಿ; ವಾರಣಾಸಿ : ಶರಣ ಬಸವಣ್ಣನಿದ್ದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಅವಿಮುಕ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಐಮುಕ್ತಿ]ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿ ಅನು ಬಸವಣ್ಣನ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ನಮೋ ನಮೋ ಎನುತಿದೆನು (ಮಹಾದೇ. ೧೧೩-೨೫೭). [ಅವಿಮುಕ್ತ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವಿಮುಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). = ಅವಿಮುಕ್ತ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಆತನ ಇರವೆ ವಾರಣಾಸಿ ಅವಿಮುಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ (ಬಸವ. ೮೫೩). [ಅವಿಮುಕ್ತಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅವಿಮೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟದಿರುವ; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡದಿರುವ. 'ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಅವಿಮೃಷ್ಟವಿಧೇಯಾಂಶ - ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಭಾಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಡದಂತಿರುವುದು" (ಕೃಷಿ. ೨೨೮).

[ಅವಿಮೃಷ್ಟ + ವಿಧೇಯ + ಅಂಶ]

ಅವಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಭುವನಹಿತ ಕರ್ಡೆಗೊಟ್ಟು ಸಾಧಿಸುವ ಕರ್ತವ್ಯವಿವಿಧನಿರ್ವಹಣಂಗಳಂ ಬಲ್ಲನಿತನೆಂತೊ ಅವಿಯಿಸಂ ಗುಪ್ತಿಗೆಯ್ದಂ (ಸಂಸಪ. ೧೧-೧೦). [ಅವಿ + ಇಮ್ಯ]

ಅವಿರತ (ಗು). ೧. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ನಿರಂತರವಾದ; ಒಂದೇ ಸಮನಾದ : ಯಾರು ಸತ್ತರೇನು, ಯಾರು ಇದ್ದರೇನು, ಜೀವನ ಸಾಗುವುದು ಅವಿರತವಾಗಿ (ಮುಕ್ತ. ೭). (ನಾ). ೨. ನಿವೃತ್ತನಲ್ಲದವನು; ವಿರಕ್ತನಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅವಿರತಂ (ಅ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ : ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದೊಳವಿರತಂ ನಿಘರ್ಷಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೭೦ ವ); ಪಶುಗಳನಾರಯಿದು ಕಾಯಪ್ಪನನುದಿನವು ಸವಿನಯದೊಳೀ ಕಾಯಕೋದ್ಯೋಗವೆ ತನಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಜಂಗಮಕವಿರತಂ ಮಾಡತ (ಬಸಪು. ೨೩-೨). [ಸಂ.]

ಅವಿರತಪ್ರಯತ್ನ (ನಾ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ ಯತ್ನ; ಸಂತತವಾದ ಉದ್ಯೋಗ : ಅವಿರತಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಮಾನವನು ಕಾಮವಿಕಾರದಿಂದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವನು. (ಕನ್ನ. II, ೧೦). [ಅವಿರತ + ಪ್ರಯತ್ನ]

ಅವಿರತಿ (ನಾ). ವಿರಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಸೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಿಡದಿರುವುದು : ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನ ಅವಿರತಿ ಪ್ರಮಾದ ಕಷಾಯಯೋಗಗಳು ಬಂಧಹೇತುಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಅವಿರಲ, ಅವಿರಳ (ಗು). ೧. ವಿರಳವಲ್ಲದ; ದಟ್ಟವಾದ; ಸಾಂದ್ರವಾದ; ನಿಬಿಡವಾದ. ೨. ನಡುವೆ ತೆರವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ; ನಿರಂತರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಅಪರೂಪವಲ್ಲದ್ದು; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರೆಯುವಂಥದ್ದು. ೪. ನಿರ್ದೋಷವಾದದ್ದು; ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ್ದು (?). ಅವಿರಳ : ೧. ಅವಿರಳ ಧೂಪಾಮೋದ ಸಂಸಂಗಿ ಭೃಂಗಾನ್ವಿತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೫೦). ೨. ಅವಿರಳ ವಾದ್ಯಸಮೇತಂ ಧವಳ ಪ್ರಾಸಾದಸಾರ ದೇವಾಗಾರಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨೩); ಕವಿತಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಮೇಣವಿರಳವೇಳಾಪಸರಣ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ಲಿ ಭವಹರಚರಿತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೬೩). ೪. ಅವಿರಳ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದೊಳಂ ಕವಿತೆಯ ಬಲ್ಲೆಯೊಳಮಾ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳ್ ಕವಿಪಂಪನ ಕವಿಪೊನ್ನನ ಕವಿರತ್ನನ ದೊರೆಗೆ ಮೊರೆಗೆಮೇಂ ಬಂದಪರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಅವಿರಲಿತ, ಅವಿರಳಿತ (ಗು). = ಅವಿರಲ ೧. ಅವಿರಳಿತ : ಅವಿರತಾಪಗತಾನ ತಾರ್ತಿಯ ವಿರಳಿತ ತೇಜಃಪ್ರಪೂರ್ತಿಸಮಸ್ತವಿಸ್ಪೂರ್ತಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೪೦). [ಸಂ.]

ಅವಿರಳ 'ಅವಿರಲ' ನೋ.

ಅವಿರಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಕೊ; ಕಲಸಿಕೊ : ಜಿನಮತವನಜಿವಂ ಮತ್ತಿ ನಾಗಮಂಗಳನು ನೋಡುವಂದವಿರಳಗೊಂದಿಸುಂ ನಿಶ್ಚಯಮಿಲ್ಲೆಂತೆನೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ತೆಜವೆ ನುಡಿದವರಪ್ಪದಜಿಂದಂ (ಸಮಸ. ೩-೬೯). [ಅವಿರಳ + ಕೊಳ್]

ಅವಿರಳವಿಸಾರಿ (ಗು). ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹರಡುವಂಥ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಪ್ರಸರಿಸುವಂಥ : ಆರಮಣಿಯ ದೇಹದ್ಭುತವಾರಿಯಿನವಿರಳವಿಸಾರಿಯಿಂ ತೊಳೆದಂತಾಚಾರಮೆನಿಸ್ತನಿತುಂ ವಿಸ್ತಾರಿಸಿದುದು ವಿಮಲವೃತ್ತಿಯಿಂದನವರತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೪).

[ಸಂ. ಅವಿರಳವಿಸಾರಿನ್ (ಅವಿರಳ + ವಿಸಾರಿನ್)]

ಅವಿರಳಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಬಿಡುವ ಬಾಣ : ಅವಿರಳಾಸ್ತ್ರಾನೀಕ ಡಾವರಿಸಿದವು ದಿಗುತಟವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩೬). [ಅವಿರಳ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅವಿರಳಿತ 'ಅವಿರಲಿತ' ನೋ.

ಅವಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಹೊಂದುವಂತಹ; ಉಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ್ದು; ಹೊಂದುವಂಥದು : ಮಾನಧನರಜಾದು ಪೇಜ್ಜನುಮಾನಕ್ಕವಿರುದ್ಧವಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಗಮದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೬). [ಸಂ.]

ಅವಿರೋಧ (ಗು). ೧. ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ; ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆಮಹನೀಯರು ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿರೋಧಿ (ಗು). ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲದಿರುವ; ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ; ಹೊಂದುವಂಥ: ಸಾಧನಮಂ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯನಜೊಡೊಹೆಗೆಯ್ದು ದನುಮಿತಿಯನಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೬೩೪). [ಸಂ. ಅವಿರೋಧಿನ್]

ಅವಿಲಂಬ (ನಾ). ವಿಲಂಬವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬಂ, ಅವಿಳಂಬಂ (ಅ). ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದೆ; ಸಾವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ. ಅವಿಳಂಬಂ: ಮುಂಡಮಂ ಶಿ[ಸೀ]ಳ್ ವಿಳಂಬಂ ಮಾಂಸಖಂಡಂಗೆದು ಸಲಿಲದಿಂ ಕ್ಷಾಲನಂಗೆಯ್ಯತಾಗಳ್ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬನ (ನಾ). ತಡಮಾಡದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಲಂಬಿತಂ (ಅ). ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ; ಬೇಗನೆ: ಲೋಕಾಯತ ಶಾಕ್ಯ ಮತಾವಲಂಬಿಯನವಿಲಂಬಿತಂಗೆಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಿಲಿಣ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣದ ಮೊಳೆ; ಕಡಿವಾಣದ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡು: "ಅವಿಲಿಣಮಾಳಭೇದಮಧಮಂ ನೆರೆ ಕೀಳ್ವದು ಕೀಲೆಳ್ಳಿಕ್ಕು" (ನಾ ನಾ ರ. ೧೫೦); ಘುರುಘುರುಸ್ವನವಿಲಿಣದ ಕಿಲುನೊರೆಯ ಕಬ್ಬಿಯ ಘಟಘಟಾ ರದ ಗ ದಾ ವಣೆಯ (ತೂರಾ. ೬-೩೦-೩೩). [?]

ಅವಿಲು (ನಾ). ತರತರದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥ: "ತರತರದ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಪದಾರ್ಥಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ "ಅವಿಲು" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ದೇಶ್ಯಾತಿ. ೭೨); ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಅವಿಲನಂತಾಯಿತು (ಅಳನ. ೧೦೩). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅವಿಯಲ್]

ಅವಿವಕ್ತ (ಗು). ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸದ: ಅವಿವಕ್ತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತದ್ಗುಣಯೋಗದಿನನ್ಯ ತ್ವಾರೋಪಮಪ್ಪುದುತ್ಪೇಕ್ಷೆ ವಲಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೨೭). [ಸಂ.]

ಅವಿವಕ್ತವಾಚ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಲಕ್ಷಣವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹೊರಡುವ "ಅವಿವಕ್ತ ವಾಚ್ಯಧ್ವನಿ" ಎಂಬ ವಿ ಭಾಗ ನ ನ್ನು ಮೊದಲು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ (ಭಾರಮಿ. ೨೭೬); 'ಧ್ವನಿ' ಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಅದನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿದರೆ 'ಅವಿವಕ್ತ - ವಾಚ್ಯ' ಮತ್ತು 'ವಿವಕ್ತಾನ್ಯಪರ - ವಾಚ್ಯ' ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾರೋ. ೩೯).

[ಅವಿವಕ್ತ + ವಾಚ್ಯ]

ಅವಿವೃತ್ತ (ನಾ). ನಡೆಗೆಟ್ಟುವನು; ದುಷ್ಟ; ಧೂರ್ತ: "ಅವಿವೃತ್ತನೆ ಪೋಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೩-೨೫). [ಸಂ.]

ಅವಿವೇಕ (ನಾ). ೧. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದಿರುವುದು: ಅವಿವೇಕಮೆ ಸುಖಘಾತಕಮಜುಂಪೊಂದೆ ದೇಹಿಗಪ್ಪುದು ಸುಖದಂ (ಪಾರ್ವತ. ೪-೧೫೩). ೨. [ಅದ್ವೈತ] ಅಧ್ಯಾಸ; ಭ್ರಾಂತಿ; ಅವಿದ್ಯೆ: ಅವಿವೇಕ ಪದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಸ, ಭ್ರಾಂತಿ, ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ವಿರುದ್ಧಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲೇ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ವಾಗಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತೆ (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಅವಿವೇಕಿತನ: ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತೆಯಿಂದ ಮೆಯ್ಯಜಿಯದಾಂ ದಿಜ್ಞೂಢನಾಗಿದೆನಿನ್ನೆವರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೫).

[ಸಂ. ಅವಿವೇಕಾತ್ಮತಾ]

ಅವಿವೇಕಿ (ಗು). ೧. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದ: ಅವಿವೇಕಿ ದಶಮುಖಂ ದೃಷ್ಟಿವಿಷಾಹಿಯ ಪಡೆಯ ಮಣಿಶಲಾಕೆಗೆ ಕೈನಿಡುವ ಗಾಂಪ ನಂತೆ ರಘುವೀರವಧೂಜನಕಜೆಗೆ ಮನದೊಳಳಿಪಂ ತಂದಂ (ಸಂ ರಾ ಮಾ. ೯-೪೪). (ನಾ). ೨. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ಅವಿವೇಕಿನ್]

ಅವಿವೇಕಿತನ (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಜೀಯ ನೀನವಿವೇಕಿತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿತನವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫). [ಅವಿವೇಕಿ + -ತನ]

ಅವಿಶಾಲ (ಗು). ವಿಶಾಲವಲ್ಲದ; ಚಿಕ್ಕ ದಾದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರ ವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ಪಷ್ಟಾದ್ವವಸ್ಪಷ್ಟತೋಯಂ... ಒಪ್ಪಿದುರದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಶಾಲಪರಿಧಿ (ಗು). ೧. ವಿಶಾಲವಲ್ಲದ ಅವರಣವುಳ್ಳ. ೨. ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಆವರಣವುಳ್ಳ. ೧, ೨: ವಿಶಾಲಪರಿಧಿಯಾಗಿಯುಂ ಅವಿಶಾಲಪರಿಧಿಯೆನಿಸಿ ಗೃಹಮಹತ್ತರಂ ಮುನ್ನಮೆ ಸಮುದುದಂ ಪ್ರಸ್ಥಾನಶಿಖರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಯಥೋಚಿತ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದಿನ ದಿವಸಮಂ ಕಳಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧೭ ವ).

[ಸಂ. (ಅ- + ವಿಶಾಲ + ಪರಿಧಿ, ಅವಿ + ಶಾಲ + ಪರಿಧಿ)]

ಅವಿಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ. ೨. ಕೂಡಿದ್ದ; ಸೇರಿದ್ದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಶಿಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಲಿಂಗವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲೂ, ಎಲ್ಲಾ ವಚನಗಳಲ್ಲೂ ಯಾವ ಮಾರ್ಪಾಡೂ ಇಲ್ಲದೆ ವರ್ತಿಸುವುದು: ಅವಿಶಿಷ್ಟಲಿಂಗ ವಚನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದೊಂದಿ ಗುಂ ಕುಮಾದೇಶಂಗಳ ಬವರಸುಗುಂ ಸಂಪ್ರತಿಗಂ ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥದೊಳಮನ್ಯವಚನೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೩೯೭).

[ಅವಿಶಿಷ್ಟ + ಲಿಂಗ]

ಅವಿಶೇಷ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಮಾನತೆ: ಅವಿಶೇಷದಿನುಸರ್ವ ರೂಢಿಯನಿತಿತನಿತೆಲ್ಲವು ಕೆಲವು ಸಲವು ತಾಮಂತ್ಯ ವರ್ಣಲೋಪಮನೆ ವತ್ಸಮೊದವಿರೆ ಪಡಗುಂ (ಶಮದ. ೧೦೦); ಅವಿಶೇಷ ದಿನಾ ದೀರ್ಘವ್ಯವಹೃತಿ ಶಬ್ದಾಂತರಾಳದೊಳ್ ಪಕ್ಷದಿನು ದ್ವವಿಕುಂ (ಶಮದ. ೧೧೪). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] (ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನಕಾರನ ಪ್ರಕಾರ) ವರ್ಣ್ಯವರ್ಣ್ಯಗಳ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಒಂದೇ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಉದಾರವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವು ತೋರುವ ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಸದೃಶಾಕಾರ ವಿಶೇಷಣಮರ್ಥಮುದಾರಂ ಬೇರೊಂದು ತೋರ್ಪೊಡವಿಶೇಷಾಖ್ಯಂ. ಉದಾ:—ಅವಿಶೇಷಕ್ಕೆ: ಗುರುಪರಿಣಾಹಂಗಳ ಪೀವರಂಗಳುನ್ನತಿಯುತಂಗಳುರ್ವರಿಗೆ ಮನೋ ಹರಕುಜಮಂಡಳದಂತಿರೆ ಕರಮೆಸೆವುವು ವಿಮಳ ದದುರಾದ್ರಿಗಳೆರಡುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೬೨, ೭೬೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಶೇಷಣ (ಗು). ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಸಂತತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ಅಂತವಿಶ್ರಾಂತತ್ರೀಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೨೩ ವ). ೨. ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದದ. (ನಾ). ೩. ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ.

ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ = ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಅಮಹನೀಯರು ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ದುಡಿದವರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ವಾಸ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವಿಶ್ವಾಸನಿರ್ಣಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ, ಸಭಾಪತಿ ಮುಂತಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಾಗಲಿಸರ್ಕಾರದಲ್ಲಾಗಲಿತಮಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಸಾಲದೆಂದು ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು ಮಾಡುವ ನಿರ್ಣಯ: ಪುರಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು ಪುರಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೇಲೆ ಅವಿಶ್ವಾಸನಿರ್ಣಯವನ್ನು ತಂದರು (ರೂಢಿ).

[ಅವಿಶ್ವಾಸ + ನಿರ್ಣಯ]

ಅವಿಶ್ವಾಸಿನಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದವಳು; ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು: 'ಬನ್ನಿ ನಾನು ಅವಿಶ್ವಾಸಿನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ನೀವು ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಬಹುದು' (ಕಪಾಕುಂ. ೯೭). [ಸಂ. ಅವಿಶ್ವಾಸಿನೀ]

ಅವಿಷಮ (ಗು). ವಿಷಮವಲ್ಲದ; ಸಮವಾದ; ಏರುಪೇರಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಸಮನಾದ: ಸಮಮೆಂಬುದು ಬಂಧದೊಳವಿಷಮಂ ಮೃದು ಸ್ಫುಟಿಮಿಶ್ರವಿನ್ಯಾಸಪದಕ್ರಮದಿಂ ಮೂಲು ತೆಪಂ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೫೦೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಷಯ (ಗು). ೧. ವಿಷಯವಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ; (ಇಂದ್ರಿಯ) ಗೋಚರವಲ್ಲದ: ಮಾಂಸನಯನಾವಿಷಯಮೆಲ್ಲ ಮುಪ್ಪಕ್ಕಮೆಂಬೀ ಜಡವಾದಮಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೧ ವ). ೨. ಪಾತ್ರವಲ್ಲದ; ಅಪಾತ್ರವಾದ; ಗುರಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. [ಬೌದ್ಧ] ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನಭಿಲಷ್ಯ, ಅನಾಜ್ಞೇಯ... ಅವಿಷಯ... ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಸಂಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಆಸಕ್ತಿ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಪ್ರೇಮ: "ಅಭಿಷ್ಯಂಗ-ಅವಿಸಂಗ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೫೧ ಪ್ರಯೋಗ). [**ಸಂ.** ಅಭಿಷ್ಯಂಗ]

ಅವಿಸಂವಾದ (ಗು). ವಿರೋಧವಲ್ಲದ; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಲ್ಲವೆನ್ನಲಾಗದ; ಅಸಾಂಗತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ: ಪಗೆವಂಗಂ ಕೆಳೆಯಂ ಗಮಾದ್ರ್ಯಮತಿಯಂ ತ್ಯನ್ಮೂರ್ತಿ ತೀರ್ಥೇಶ ಮಾಡುಗುಮಾಳೋಚಿಸೆ ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವಮ[ವಿ]ಸಂವಾದಂ ದುರಾಪಂ ಗುಣಾಬ್ಧಿ ಗಭೀರಂ ಭವದೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅವಿಚು: ಇದನಾಂ ಕೈಯೊಳವಿಸಿರ್ಪೆಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೭); ಅವಳನಂತವರದೊಳೇ ಅವಿಸಿದಳು (ಮಿತ್ರಗೋ. ೫೧); ಅಂಸದೊಳುಗುರ್ವೊಯ್ಯವಿಸಿ ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳ್ ಕೊಡುವಿನಂ (ಮನ್ಮ. ವಿ. ೩-೨೪). [ಅವಿ + -ಇಸು]

ಅವಿಸೋಧ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹಾಲು: "ಅವಿಸೋಧಂ, ಅವಿಮರೀಸಂ, ಅವಿದೂಸಂ - ಈ ೩ ಕುಟಾಯ ಪಾಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಸ್ಪಷ್ಟ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿಯಲು ತೊಡಕಾದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ. [ಸಂ.]

ಅವಿಹಿತ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಲ್ಲದ; ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವಾದ. ೨. ವಿಹಿತವಲ್ಲದ. 'ಅವಿಹಿತವೇಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಿಹಿತವೇಗ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದ ವೇಗ; ತಕ್ಕ ವೇಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅವಿಹಿತವೇಗಮೇಷ್ಠಿಯ ಜನಂ ವ್ರಣಮುಕ್ಷತಕಾಯಮೆತ್ತಿಕಟ್ಟುವ ಮದಮುಡ್ಡ ಸೋರ್ವ ಸೊನೆ ಬೀಜ್ವ ಗಜಧ್ವಜಮಂಬರಕ್ಕೆ ನಿಳ್ಳುವ ಜಯಕೇತು ಸಂಧೆಯದ ದಂದುಗಮಂ ಕಿಡಿಸಿತ್ತು ಮುಂದಣೋಡುವ ರಿಪುದಂತಿಗಂ ಪೆಜಗಣಟ್ಟುವ ಜಟ್ಟಿರ ಮೇರುದಂತಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೬೨೦). [ಅವಿಹಿತ + ವೇಗ]

ಅವಿಹಿತಸಂಹಿತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಸಂಧಿಮಾಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಮಾಡದೆ) ಅನುಚಿತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವುದು; ವಿಸಂಧಿ: ಅವಿಹಿತ ಸಂಹಿತ ಮೇಣ್ ಸಂಧಿವಿರೂಪಂ ಬಗೆಯೆ ತಾಂ ವಿಸಂಧಿಯನಿಕ್ಕುಂ ಉದಾ: ಅಸಿಯ ಒಜಿ ಬೆಸದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಸುಗುವ ಅರಂ ತೊಳಪ್ಪ ಕನ್ನವುರಂ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೪೩೯, ೪೪೦).

[ಅವಿಹಿತ + ಸಂಹಿತೆ]

ಅವಿಳಂಬ 'ಅವಿಲಂಬ' ನೋ.

ಅವೀಚಿ (ಗು). ೧. ತೆರೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಲೆಗಳಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮಮನಳಿದಾತಂ ಅವೀಚಿ ಮೊದಲಾಗೆರ್ಪ್ಪ ತ್ತೆಂಟು ಕೋಟಿ ನರಕದೊಳೊಳ್ಳುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೨-೪೩; 897).

[ಸಂ.]

ಅವೀರ (ನಾ). ಗಂಡನೂ ಮಗನೂ ಇಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಅವೀರಾ] **ಅವ್ವ (ಕ್ರಿ).** ಒನಕೆಯಿಂದ ಕುಟ್ಟು; ಇಡಿ: "ಅವು - ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ. ನ); ಅವು ತವು ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತ್ಯೋಃ ಇಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೩). 'ಅವಲ್', 'ಅವಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [?] **ಅವ್ವ 'ಅದ್ವಿ' ಪರಾ.**

-ಅವ್ವ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತಭಾವನಾಮಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಮೆಚ್ಚನಾನೀ ಧರಣಿಯುಳಿರವಾನೆನ್ನು ಸನ್ಯಾಸನಂಗೈಯ್ದ (ಎಕ. II, ೮೮-೩; 700). [ಇರ್ + -ಅವು = ಇರವು]; ರಿಸಿಯರ್ಕಳ ಬರವಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೦-೧೯). [ಬರ್ + -ಅವು = ಬರವು] ಒಲವೆಂಬುದಿಂತುಟಾಗದೇ (ಅದಿಪು. ೧೨-೪೧). [ಒಲ್ + -ಅವು = ಒಲವು]; ಚೆಲ್ವಾದ ತೊಡವು ಗಳೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೬ ವ). [ತೊಡು + -ಅವು = ತೊಡವು].

ಅವುಂಕಿಸು, ಅವುಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಸುಕುವಂತೆಮಾಡು; ಅದುಮಿಸು; ಮೆಟ್ಟಿಸು: ಎಡೆಯಾಗದ ಮೃಗಮನವುಂಕಿಸಲುಮೊಲ್ಲದ ನಲ್ಲರಂತೆ ಮಿಡುಕಿಸಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ); ಧೃತಿಯಂ ಬಿಡದೆ ತೆರಳ್ವೆ ನೆನುತವುಂಕಿಸಲೊಡನೆ ಹುಲಿಗೆಜೆಯರಸನಾಕ್ಷಣದೊಳಗೆ ಹರಿತಂದು (ಬಸಪು. ೪೪-೬). **ಅವುಂಕಿಸು (ಕಿ).**

[ಅವುಂಕು (< ಅಮುಂಕು) + -ಇಸು]

ಅವುಂಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಅವುಂಕುಹ, ಔಂಕುಹ (ನಾ). ಅಮುಂಕುವಿಕೆ: ಬದ್ಧಿಸಂ (ಬದ್ಧಿಸಂ) = ಅವುಂಕುಹಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಔಂಕುಹ:** "ಬದ್ಧಿಸುಯೆಂದೊಡಾಂ ಕುಹಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೮೮).

[ಅವುಂಕು (< ಅಮುಂಕು) + -ಹ್ (< -ಹ್)]

ಅವುಂಗುರು (ನಾ). ಹಿರಿಮದ್ದಿನ ಬೇರು; ಅಂಗರಬೇರು; ಅಶ್ವಗಂಧಿ: ಸವಳದೆ ಸಿತಘೃತ ಮಿಶ್ರಿತಮವುಂಗುರುಂ ಸೂಸಲೆಂಬಿವಂ ಸೇವಿಸಿ ಪುಷ್ಟಿವಿವರ್ಧನಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೭). [**ಅಂಗುರ್**]

ಅವುಂಡಲ 'ಅವುಡಲ' ನೋ.

ಅವುಂಡಲಗೆ, ಅವುಡಲಗೆ, ಅವುಡಲಕ್ಕೆ, ಅವುಡಲಿಗೆ, ಅವುಡಲಿಕೆ, ಅವುಂಡಲಗೆ, ಅವುಂಡಲಿಗೆ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಟೆಡಲಗಿಡ: ಅವುಂಡಲಗೆಯ ಬಿತ್ತಿನಂತೆ ಬಂಧಮಿಲ್ಲವುಡಲಿಂ (ಪಸಾರ. ೧೧೬೯-೭).

ಅವುಡಲಗೆ: ಏರಂಡ, ವೃದಂಬಕ, ವರ್ಧಮಾನ... ಅವುಡಲಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). **ಅವುಡಲಕ್ಕೆ:** ಅನೆಯನಿಟ್ಟವುಡಲಕ್ಕೆಯಂ ಮಜಿಗೊಂಡರೆಂಬಂತೋಡಿಪೋಗಿ ಕೋಂಟಿಯಂ ಮಜಿಗೊಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೨೯ ವ). **ಅವುಡಲಗೆ:** ತುಲಸಿಯ ನುಗ್ಗಿಯ ತಗ್ಗಿಯ ಬೆಳೆದಾ ವುಡಲದಗೆ[ಲಗೆ]ಯ ಕೆಕ್ಕೆಯೆಕ್ಕೆಯ ಪತ್ರಂಗಳೊಡನೆ ತೆಗಪಿಕೊಂಡದ ಜೊಳು ಸೇಕಂಗೈಯ್ಯ ಪತ್ರಸೇಕಂ ದಿವ್ಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೨೧).

ಅವುಡಲಿಕೆ: ಪಾರ್ವಂ ಪೋಗಿ ಎಳೆಯುನ್ನತ್ತದೆಲೆ ಪಣ್ಣೆಕ್ಕೆಯಲೆಯವು ಡಲಿಕೆಯಲೆಗಳನು... ತಂದೀಶ್ವರ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳು ಪೂಸಿ (ಬಸಪು. ೧೬-೭); ಅವುಡಲಿಕೆಯಾ ಮಜಿಗೊಳ್ಳಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೨೬-೫೬).

ಅವುಂಡಲಗೆ: ಸಲೆ ಪಂದಿಯ ನೆಣನುಮನಂಕೊಲೆಯ ಕಪಾಯಮುಮ ನೆಜಿಗೆ ಮೂಲದೊಳಾವುಂಡಲಗಿಗಿಡಚ್ಚರಿಯೆನೆ ಪಾಗಲ ಕಾಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೫೪). **ಅವುಂಡಲಿಗೆ:** ಬರಿವಡಣೆ ಸುಣ್ಣುಗಂದಿಗೆ... ತವಸಿ ಅವುಂಡಲಿಗೆಯುಮಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦೨-೭೦). [ಅವುಂಡಲ + -ಗೆ]

ಅವುಂಡಿ (ನಾ). (?): ಇಂತು ಧರೆಯೊಳುಳ್ಳ ಹದಿನೆಂಟು ನಗರವು ಸಂತತ ಅವುಂಡಿಯ ಪರವೂ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೩೪). [?]

ಅವುಂಡು, ಅವುಡ್ಡು, ಔಂಡು, ಔಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ದವಡೆ. ೨. ಕೆಳ ತುಟಿ: “ನಕಾರದಾತ್ಮಕ್ಕೆ: ಕವುಂಗು - ಕಾಂಗು, ಅವುಂಡು - ಔಂಡು” (ಶಮದ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ). ಅವುಡ್ಡು: ಅಸುರತರನಾಗಿ ಕರ್ಚಿದವುಡುಂ ಬೆರಸು (ಗದಾಯು. ೪-೫೩); ಕರ್ಚಿದೀಯವುಡ ಪಾಂಗು (ಬಂಹರಿ. ೩-೧೨); ಬಡವನ ಕೋಪ ಅವುಡಿಗೆ ಮಾರಿ (ಗಾದ). ಔಂಡು: ೨. “ಅವುಂಡು - ಔಂಡು” (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ). ಔಡ್ಡು: ೨. ಕರ್ಚಿದಾಡುರ್ಚಿದ ಬಾಳು ಇಜೆಯಲನುಗೆಯ್ದು ಕೈ (ಗದಾಯು. ೪-೨೭); ಔಡಂ ಕರ್ಚಿ ಮಹಾ ರೌದ್ರಭಾವದಿಂದಂ ಕೆಡೆದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೨-೪೩); ಹುಬ್ಬುಗಳನುಜಿ ಬಿಗಿದಾಡನೊಡೆಯೊತ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಕೋ. ೧೯-೧೩).

ಔಡುಕಡಿ, ಔಡಗಿ = ಕೋಪದಿಂದ ಹೆಲ್ಲುಕಡಿ, —ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ದೇ. || ತೆಲು. ಅವುಡು, ಔಡು]

ಅವುಂಡುಗರ್ಚು, ಅವುಡುಗಚ್ಚು, ಅವುಡುಗರ್ಚು, ಔಂಡುಗರ್ಚು, ಔಡುಗಚ್ಚು, ಔಡುಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). (ಹೆಲ್ಲುಗಳಿಂದ) ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು; ಹೆಲ್ಲುಮುಡಿ ಕಚ್ಚು: ಕರಿಪೋತಮವುಂಡುಗರ್ಚಿ ಕೇಸರಿಣಿಯ ಕೆಚ್ಚಲಂ ತುಡುಕುತುಂ ಪರಿಡತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೦). ಅವುಡುಗಚ್ಚು: ಅವುಡುಗಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದನು (ಗಂಮಾಯು. ೧೩೧); ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಅವುಡುಗಚ್ಚಿ (ಪ್ರಕಾಶ. ೪೯). ಅವುಡುಗರ್ಚು: ಪುರ್ವಗಳ ಬಿಗಿದವುಡುಗರ್ಚಿ ಮಂಡಿಗಳನಿಟ್ಟು (ಚಿಬಪು. ೪೦-೯). ಔಂಡುಗರ್ಚು: ತೊಡೆಯಿಂದಿ ಜುಂಕದಿರು... ಔಂಡುಗರ್ಚದಿರು (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೦); ಹುಂಕೃತಿಯಂ ಮಾಡುತುಮಾಂಡುಗರ್ಚಿ ಕಿಸುಗಣ್ಣೆಟ್ಟಚ್ಚುತಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೦). ಔಡುಗಚ್ಚು: ಅಲಿಯಲಿ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ಮಿಸೆಯ ಮೇಲುದಿರು ಹುತಲಾಡುಗಚ್ಚಿ... ಪಾರ್ಥನಿರಾದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೩); ಕೇಳುತ ಕಿಡಿಕಿಯಾಗಿ ಮಾ ಗ ಧ ನು ಮೈತೊಳೆದೆದ್ದಾಡುಗಚ್ಚಿದನು (ಭರತ. ೨೪-೪೪). ಔಡುಗರ್ಚು: ಬಿಡದಾಡುಗರ್ಚಿ ನೋವಿಂದಿಗಿಡಿದಹಾ ಯೆನುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೩). [ಅವುಂಡು + ಕರ್ಚು]

ಅವುಕಾಟಿ, ಔಕಾಟಿ (ನಾ). ಒತ್ತಡ; ಅಮುಕುವಿಕೆ; ಅದುಮುವುದು. ಔಕಾಟಿ: ಅ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲ್ಗಡೆ ದಟ್ಟವಾದ ಬಂಡೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಕೆಳಗಡೆ ಎಣ್ಣೆಯೂ ಅನಿಲವೂ ಸೇರುತ್ತ ಸೇರುತ್ತ ಎಣ್ಣೆಯ ಮೇಲಿನ ಔಕಾಟಿವು ಹೆಚ್ಚುವುದು (ವಿಜ್ಞಾನ. ೧-೧೮೩).

[ಅವುಕು (< ಅಮುಂಕು) + -ಅಟ್ಟು]

ಅವುಕಿಸು ‘ಅವುಂಕಿಸು’ ನೋ.

ಅವುಕು ‘ಅಮುಂಕು’ ನೋ.

ಅವುಕುಳಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಅವು ಕುಳಿ, ತಪ್ಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೭೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅವು + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಅವುಗು, ಔಗು (ನಾ). “ಹಾಲುಖೋವದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಡುಬು” (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ): ಹಾಲಲವುಗು ಹಾಲವುಂಡೆ ಹಾಲಮಂಡಿಗೆಗಳನಿಟ್ಟು (ವೈಜರ. ೯೨-೨೪); ಫೇಣಿ ಗಾರಿಗೆ ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ಅವುಗು ತಿಜುಸೇವಗೆಯನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೮೫); ಎಳ್ಳಕಚ್ಚರಿ ತುಪ್ಪ ಹಾಲು ಮೊಸರು ಅವುಗು... ಬಲಿಯಂ ಕೊಡಲು (ಬಾಲಚ. ೧೩೨-೨); ಪತ್ತಿಯು ಇವನ ಗಂಗಾಳ ದಲ್ಲಿ ಅವುಗನ್ನಿಟ್ಟು ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಅಣ್ಣವಾಲನ್ನು ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಚಳುಮ. ೧೦೫). ಔಗು: ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯ ಪಿಟ್ಟಿಂದ ಕಾವಲಿಯೊಳೆಜಿಡಾಗ ನಡುವೆನೆಂಬನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೫); ಅ ಔಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಅವುಚು ‘ಅಮುಚು’ ನೋ.

ಅವುಟ್ಟು (ನಾ). “ಮೂರುವರೆ” (ಬಸಪು. ಕೋಶ): ನಿಮ್ಮ ನೋಟವ ನಂತಸುಖ ಕೂಟ ಪರಮಸುಖ ಅವುಟ್ಟು ಕೋಟಿ ರೋಮಂಗಳೂ ಕಂಗಳಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಬಸವ. ೪೯೧). [?]

ಅವುಟ್ಟು (ನಾ). ಸಿಡಿಮದ್ದನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಫಿರಂಗಿ. ‘ಅವುಟ್ಟುಗುಂಡು’ ಪರಾ. [?]

ಅವುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಜೋರು; ಜಂಭ; ಆಡಂಬರ (?): ಸಾಟು ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅವುಟ್ಟು ಮಾಡಿದ್ದೇ ಬಂತು (ಗಾದ); ಅವುಟ್ಟು ಇದ್ದ ವನಿಗೆ ಸಾಟಿನಿಂದ ಹೊಡೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾದ). ೨. ತೋರಿಕೆಯ ಮಾತು; ದಿಟವಲ್ಲದ ನುಡಿ; ಸೋಗಿನಮಾತು: ಏನು ಅವುಟ್ಟು ಹೊಡೆಯುತ್ತೀ ಯಪ್ಪ (ರೂಢಿ). [< ಅವುಟಿ?]

ಅವುಟ್ಟುಗುಂಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಫಿರಂಗಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ಸಿಡಿ ಮದ್ದಿನ ಗುಂಡು (ಕಿ). [ಅವುಟ್ಟು + ಗುಂಡು]

ಅವುಠಾಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನಿಲುಗಡೆ (?): ತಾನ ಮೊದಲಿವು ಮುನ್ನ ವವಟಿಳು ಗಾನವೊಪ್ಪುವ ದಂಡಿಯನವಧಾನಿಸುತ ಮಿಗೆ ಮೇಘ ಜಾಳನವೊಡನೆಯವುಠಾಣಮಾನಿತಂ ನವಠಾಣಮುಂ... ಅಮರ್ದಿರಲು (ಬಸಪು. ೧೯-೮). ‘ಅವುಠಾಣ’ ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅವಸ್ಥಾನ]

ಅವುಡಲ, ಅವುಂಡಲ, ಔಡಲ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಹರಳು; ಏರಂಡ: “ಗ್ರಾಮರು ಹಮೇರಂ ಡಮೆಂ ದೊಡವುಡಲ ಮದಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪); ಬೂದಿಗುಂಬಳದ ಬೇರು, ಅವುಡಲದ ಬೇರು, ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರು, ಈ ಮೂರನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಐದುನರಹ ತೂಕವನು ಎರಡು ಮಾನ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಚತುರ್ಭಾಗವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಗರ್ಭಿಣಿಯರ ಶೂಲಿ ಶಮನ ವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೪೬೬-೩೪೬ ಟೀಕೆ). ಅವುಂಡಲ (ಕಿ). ಔಡಲ: ಕೋರಟಿಯಂ ಕೆಡಸಿಸಿ ಔಡಲಮಂ ಬಿತ್ತಿಸಿ ಆ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳಂ ದೇಗುಲಂಗಳ್ಳಂ ಪಾರ್ವರ್ಗಮಿತ್ತುಂ (ಚಕವಂ. ೧೨-೧೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಮಣ್ಣಮ್, ಅಡಮ್, ಅಟಲೈ, ಅಮಣಕ್ಕು; ಮಲ. ಅಮಣಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಲುಂಬುಡ, ಅಲುಂಬುಡೆ; ಕೊಡ. ಅಣಕೆ; ತೆಲು. ಅಮುದ; ಕೊಲಾ. ಅಮದ್ವಾ, ಅಮಿದ. / ಸಂ. ಅಮಂಡ, ಅಮಂಡಕ, ಏರಂಡ]

ಅವುಡಲಕೆ ‘ಅವುಂಡಲಗೆ’ ನೋ.

ಅವುಡಲಕ್ಕೆ ‘ಅವುಂಡಲಗೆ’ ನೋ.

ಅವುಡಲಗೆ ‘ಅವುಂಡಲಗೆ’ ನೋ.

ಅವುಡಲಿಕೆ ‘ಅವುಂಡಲಗೆ’ ನೋ.

ಅವುಡ್ಡು, ಔಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚು, —ಅಗಿ: ಉರಗ ನವುದೊಡದಜ ವದನದೊಳಿರದೆ ಮೇಣಾ ದಪ್ಪದೇಹದೊಳಿರದೆ ರುಧಿರವು ಹರೆನವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಉ. ಓರಿ. ೩-೧೩). ಔಡ್ಡು: ೧. “ಔಡು - ದಂತ ಚರ್ವಣೆ” (ಶಮಧಾ); ಕಂಗೆಟ್ಟು ಡೆಂಡೆಣಿಸಿ ಸರಳಿಸುವ ಹರಿಣಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಮುಜಿದಾಡಿ ಕೆಡಹಿದವು ದೀಹದ ಹುಲಿಗಳು (ಸೋಮಜ. ಪಂ. ೩೨); ಪೊಟಲೊಳಗಿದ ದುಷ್ಟವ್ಯಾಳಂ ಮುಳಿದೆನ್ನ ಕೈಯನಾಡಲ್ (ದಶಕು. ೭-೧೦೧); ಸರ್ಪನೊಡಿದ [ವಾಠಾಂ. ಗೊಡ್ಡಿದ] ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ (ಲಚಿಂ. ೨೧-೧೮). ೨. “ಮೆಲಕಾಡಿಸು” (ಗಂಗಾಮ. ೬೧). [?]

ಅವುಡ್ಡು ‘ಅವುಂಡು’ ನೋ.

ಅವುಡ್ಡು, ಔಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಕಾಳು; ಅಗುಳು (ಕಿ). ಔಡ್ಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಒರಟಾದದ್ದು; ನುರಿಯದ್ದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅವುಡುಗಚ್ಚು ‘ಅವುಂಡುಗರ್ಚು’ ನೋ.

ಅವುಡುಗಚ್ಚು, ಔಡುಗಚ್ಚು (ನಾ). ತುಟಿಯನ್ನು ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಡಿಯುವುದು. ಔಡುಗಚ್ಚು : ಒಳಗೊಳಗೆ ಸನ್ನೆಗಳೋರೆ ಗೊರಳುಗಳಾಡುಗಚ್ಚುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೦); ಸರಳ ಕನ್ನೆಯ ಬಿಗಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಮುಂದೆ ಮಿಸೆಯಲಾಡುಗಚ್ಚಿನ ಕುರುಕುಲಾಂತಕ ಭೀಮ ದಿಟ್ಟನು ಸೂರಿಯಲಿ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೩೫).

[ಅವುಡ್ಡು (< ಅವುಂಡು) + ಕಚ್ಚು (< ಕರ್ಚು)]

ಅವುಡುಗಡಿ, ಔಡುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಅವುಂಡುಗರ್ಚು. ಔಡುಗಡಿ : ಹೋಗಿಸುತ್ತಾಡುಗಡಿದು ಪಲ್ಲಿಂದು ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಮರಳಿದನು ಫಲದಂಕ ಭೀಮಂ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೬-೩೦). [ಅವುಡ್ಡು (< ಅವುಂಡು) + ಕಡಿ]

ಅವುಡುಗರ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಡೂಲು (ಕ್ರಿ). ದವಡೆಯನ್ನು ಊರು (?): ಅಖಿಳದಿಗ್ಗಜರಾಜ ಯವುಡೂಲು ಮಣ್ಣುಚ್ಚಿದವು (ಚುಪ್ಪ. ೪೮-೨೨).

[ಅವುಡ್ಡು (< ಅವುಂಡು) + ಊಲು]

ಅವುತ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಫಿ (?): ಲೋಕಯ್ಯಂತು × × × ಗಾಮುಣ್ಣಿಗೆ ಅವುತಮಂ(ಂ)ಬ್ಬಟ್ಟು (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೫-೬; 904). [?]

ಅವುತಣ, ಅವುತನ, ಔತಣ, ಔತನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವೂ ರಸಭರಿತವೂ ಆದ ಊಟಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ. ೨. ರಸಭರಿತವಾದ ಹಬ್ಬ ದೂಟದಂಥ ಊಟ: ನಾನಾವಿಧವಾದ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಗಳನ್ನೂ... ಸಮಸ್ತ ಬಂಧುಜನಗಳಿಗೂ ಅವುತಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ (ಕೃವಾವಿ. ೧೩೧); ನೀಡವುತಣ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ ಹಾಲ (ಹೆಬ್ಬರ. ೩೮). ಅವುತನ: ೨. ಈ ಅವುತನದಿಂದ ಹೈಮವತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸವಾಗಲಿ ಉತ್ಸಾಹವಾಗಲಿ ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ (ಎರಸ. ೭೪). ಔತಣ: ೨. ಇಲ್ಲಿಯೆಮಗೋರ್ವ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಲಾತಣಂ (ಅನೀರ. ೩೯-೧); ಆತನಲ್ಲಾ ಸುರಗೌರ್ತಣಮಂ ಪೇಟಿಲ್ಲರಂ ತನ್ನ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು (ಧರ್ಮಪ. ೩-೧೧೬ ವ); ನಾಳೆ ಹೊದಾತಣದಲುಣಬಡಿಸುವೆನು ಜಂಬುಕಕಾಕಸಂತತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೮); ವಿನಮಿರಾಜಗೆ ಪೇಟೆ ಚರರಿಗೆ ಭೂವರನರಮನೆಯೊಳಾತಣವ ಮಾಡಿಸಿದ (ಭರಜ. ೩೨-೨). ಔತನ: ೨. ಕೃತಾಂತನ ತೆತ್ತಿಗರಿಗಾತನವ ಹೇಳಿಸಿದನು ಶರಾಘದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೨೮).

[ಪ್ರಾ. ಔದಣ, ಓದಣ (< ಸಂ. ಔದನ, ಓದನ)]

ಅವುತನ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಅವುತವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬಿ ನಾಗರ ಖಣ್ಣುಮೆಲ್ಲುತ್ತರ್ಕ್ಕು ಅವುತವೂರೊಳಾದ ನಾಟ್ಯಾಪ್ಪಣ್ಣವಾಗಮಂ ದಿಸು ಬೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೧೫; 918).

[ಅವುತ? + ಊರ್]

ಅವುತಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ: ಹೇಳಲರುಹಿತರಾರು ಲೋಗರ ಹೇಳಿಕೆಯೊಳೇನಹುದು ಮನವವುತಾಳಿಸದೆ ನಿಂದಿರಿಸಿ ಯೋಚಿಸು ಕಾರ್ಯಸಂಗತಿಯ (ಅನಂರಾ. ೬-೧೦-೨).

[ಅವುತಾಳು (< ಸಂ. ಅವತಾರ) + ಇಷ್ಟು]

ಅವುತಿ 'ಅವುತೈ' ನೋ.

ಅವುತೈ, ಅವುತಿ, ಅವುಸಿ (ನಾ). ಜೀವರಕ್ಷಣೆಯ ಕವಚ; ಕವಚ: "ಅವುತ[ವಾಣಂ. ಅವುತಿ, ಅವುಸಿ]ಯೆಂದು ಕವಚಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ.೨); ಜೀವರಕ್ಷೆ ರಕ್ಷಿಸನ ಕಯ್ಯ ಕೋಲುಂ, ಮೆಯ್ಯವುತೆಯುಂ... ಕಡಿದಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೩-೨೭). ಅವುತಿ, ಅವುಸಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಅವುತೈ (ನಾ). ಅವಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕರೆಯುವುದು (?): "ಕರೆ ದುದು" (ಚತು. I, ೪೮ ಕೆ). [< ಅವಿ + -ತೆ]

ಅವುದುಂಬರ (ನಾ). = ಔದುಂಬರ: ಅವುದುಂಬರಾಹ್ವಯದ ವೃಕ್ಷ ಕಿಡಿಹ ಫಲಗಳನಲಘುಮೋಕ್ಷಣನಲೋಗಿದಿಹವು (ಗಗತಾ. ೧೨-೭೫).

[ಸಂ. ಔದುಂಬರ]

ಅವುಪಾಸನ (ನಾ). = ಔಪಾಸನ: ಅವುಪಾಸನ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದ್ವಿಜರುರು ದೇವತಾಪೂಜಾತತ್ಪರರುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೬-೨೮; 1907).

[ಸಂ. ಔಪಾಸನ]

ಅವುಸು (ನಾ). ಔಚಿತ್ಯ; ಹೊಂದಿಕೆ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಚೊಕ್ಕತನ (ಕೆ). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅವುಚು]

ಅವುಸೆ 'ಅವುತೈ' ನೋ.

ಅವುಲ್ (ನಾ). = ಅಗುಲ್: ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತನುಡಿಸಿನೊಳೊಂ ದವುಲಪ್ಪಿನೆಗಮಿಟುಪಿ ಮತ್ತೇಜುಪುದೆಂಬಂದದೇರಡನೆಯ ತಪಮೇಂ ಸಂದುದೊ ಮುನಿಪತಿಗೆ ವರ್ಯಮವಮೋದಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೧-೯); ಸ್ಥಿರತರಮಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರದೆ ಸಂಚಳಿಪಾಸನ ಮುಣ್ಣೆ ಕಣ್ಣಿನೀರ್ ಸುರಿವು ದುಮುಣ್ಣುದೊಂದ(ಗು)ವುಲನೊಯ್ಯನೆ ನುಂಗುತುಮೊಂದನೇವದಿಂದಿರ ದುಗುಲುತುರೋಚಕದ ಮಾಚ್ಚಿಯುನುಣ್ಣುದಿದೊಳ್ಳಿತಲ್ಲ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೦-೩೯). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅವಿಲ್]

ಅವೆ (ಅ). ಇವೆ, ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ನಿನ್ನ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹುಡುಗರು ಅವೆ? (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೨೧); ಅವು ಕ್ಷೇಮದಿಂದ ಅವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೬೯); ಹಳೇಗನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳು ಬಹಳ ಅವೆ (ವಚನಾ. ೧೧ ಪ್ರಸ್ತಾ); ಕಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿ ಸಲ್ಲಟ್ಟವೆ (ಕ ಭಾಗ. ೨); ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳು ಬಹುಶಃ ರಮ್ಯ ವಾಗೇ ಅವೆ (ಉರಾಚ. ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಅಹವು (< ಅಗು) + -ಎ]

ಅವೆಕೊ (ಅ). = ಅದೇಕೊಳ್: ಎನ್ನ ಮಹಾನುಭಾವರ ಬಡತನದಿರವ ನೀಗ ತೋಜುವೆನು ಅವೆಕೊ ಎನುತುಂ ಚಿಲ್ಲಲೊಡನೆ (ಬಸಪ. ೨೨-೫೫, ೫೬). [ಅವೆ + ಕೊಳ್]

ಅವೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು. ೨. ಪರಿಶೀಲನೆ; ವಿಮರ್ಶೆ.

[ಸಂ.]

ಅವೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಅವೇಕ್ಷಣ ೧: ಟೈಕೊ ಬ್ರಾಹ್ಮಯು ಗ್ರಹಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಅವೇಕ್ಷಣೆಗಳನ್ನು (Observations) ಮಾಡಿ ಬರೆದಿಟ್ಟದ್ದನು (ಗಣಿತ. ೧೧೩). [ಸಂ. ಅವೇಕ್ಷಣ]

ಅವೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು. ೨. ಗಮನಕೊಡುವುದು; ಎಚ್ಚರ ದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿಕೆ; ಶ್ರದ್ಧೆ; ಎಚ್ಚರು: "ಅವೇಕ್ಷಾ ಪ್ರತಿ ಜಾಗರ — ಈ ೨ ಎಲ್ಲತ್ತಿರ್ಪುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೭).

[ಸಂ. ಅವೇಕ್ಷಾ]

ಅವೇದಿ (ನಾ). ತಿಳಿಯದವನು: ವೇದಾನುವಾದದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಪುಂಸಕ ವೇದಿಗಳ್ಳಂ ಅವೇದಿಗಳ್ಳಂ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಭಾವಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೪೭).

[ಸಂ. ಅವೇದಿನ್]

ಅವೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಲಾಗದ. ೨. ತಿಳಿಯಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅವೇಳೆ (ನಾ). ವೇಳೆಯಲ್ಲದ ವೇಳೆ; ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ; ಅಕಾಲ: ಅವಳನ್ನು ಅವೇಳೆಯಾದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಜಗತ್ತೇಟಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದಿಡಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೨೦೫); ಒಳ್ಳೆಯ ಅವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಆತನು ಬಂದ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅವೇಲಾ]

ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕ (ಗು). ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಲ್ಲದ; ವಿಜ್ಞಾನ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಲ್ಲದ: ಐದು ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪುರಾತನವಾದ ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ ಒಲೆಗಳಿಗಾಗಿ ಕಷ್ಟದಿಂದ ದುಡಿದ ಎಷ್ಟೊಂದು ಹಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಭಸ್ಮವಾಗಿ ಹೋಗಿಲ್ಲ? (ಅಡುಸಾ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯದಿಕೆ(ಗು). ೧. ವೈದಿಕವಲ್ಲದ; ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರದ, —ಹೊಂದದ: ಈಗಿನಂತೆ ಉಪನಯನಕರ್ಮವನ್ನು ಹದಿನಾರು ವಯಸ್ಸು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ನಡೆಸುವುದೇ ಅವ್ಯದಿಕ ಕ್ರಮ (ರೂಢಿ).

(ನಾ). ೨. ವೈದಿಕನಲ್ಲದವನು; ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯದವನು: ಎಷ್ಟೋ ಕರ್ಮಗಳು ಈಗ ಅವ್ಯದಿಕರಿಂದ ವಿಚಿತ್ರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯರಾಗ್ಯ (ನಾ). ವೈರಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವಿರಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಆಧರ್ಮ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅವ್ಯರಾಗ್ಯ, ಅನೈಶ್ವರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಂಡೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ; ಕಪಿತುರಚಿ ಗಿಡ.

[ಸಂ. ಅವ್ಯಂಡಾ]

ಅವ್ಯಕ್ತ (ಗು). ೧. ವ್ಯಕ್ತವಾಗದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗದ: ತ್ರಿಗುಣವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂದೂ ಜಡವಾದುದರಿಂದ ತಮಸ್ಸೆಂದೂ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೬). (ನಾ). ೨. ಪರಮಾತ್ಮ; ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಕಾಮ. ೫. ಮೂರ್ಖ: “ಅವ್ಯಕ್ತಃ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಮೂರ್ಖೇ” (ಹಲಾಯು. ೧೩೯-೫೩); “ಪರಮಾತ್ಮನಲಿ ಮೂರ್ಖನಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟದೊಳು ಸ್ಫುರಿತವವ್ಯಕ್ತವೆಂಬುದು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪-೨೬). ೬. ಯುಗಭೇದ. ೭. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನ: “ಅತ್ಯಯುಗಭೇದಂ ಮೂರ್ಖಮಸ್ಪಷ್ಟಕಾಂಚನಮವ್ಯಕ್ತಸಮಾಹ್ವಯಂ” (ನಾನಾರ. ೧೪೩). ೮. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲಬೀಜವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ; ತ್ರಿಗುಣ; ಮಾಯೆ: ತನಯ ಕೇಳವ್ಯಕ್ತಮಾವುದದನಲನಿರ್ವಚನೀಯ ಮಾಯೆಯೆ (ಅಮೃತ. ೪-೧೨). ೯. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: “ಅವ್ಯಕ್ತ-ಅರ್ಥಹೀನವಾಗಿ ಹಾಡುವವನು” (ಸಂಗೀತಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಕ್ತತೆ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರದಿರುವುದು; ವ್ಯಕ್ತವಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅವ್ಯಕ್ತತಾ]

ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧ್ವನಿ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧ್ವನಿ: “ಜನುಗು, ಜನುಂಗು - ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನಿ, ವರ್ಷಭೇದೇಚ” (ಶಮಧಾ).

[ಅವ್ಯಕ್ತ + ಧ್ವನಿ]

ಅವ್ಯಕ್ತರವ (ನಾ). = ಅವ್ಯಕ್ತಧ್ವನಿ. [ಅವ್ಯಕ್ತ + ರವ]

ಅವ್ಯಕ್ತಲಕ್ಷಣ (ಗು). ಲಕ್ಷಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣದ; ಸ್ವರೂಪವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದ: ಅವ್ಯಕ್ತಲಕ್ಷಣನನಾ ಹಂಸನಂ ಮಹಾ ಸೇವ್ಯನಂ ಜ್ಞಾಲೆಗಳ ಮಾಲೆ ಬಳಸಿರೆ (ವೀಶ್ಯಪು. ೬-೧-೩೩).

[ಅವ್ಯಕ್ತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಅವ್ಯಗ್ರ (ಗು). ೧. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಕೊಡದ; ಏಕಾಗ್ರವಾದ: ಅವ್ಯಗ್ರಕುಶಾಗ್ರೀಯಬುದ್ಧಿಸಮೃದ್ಧಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧನವಧಾರಿಸಿ(ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಬೇರೆಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಹರಿಯದ ಸ್ಥಿತಿ; ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತತೆ: ಉಗ್ರವಾವುದು ದೈವದೊಳಗೆ ಸಮಗ್ರವಾವುದು ಧರ್ಮದೊಳಗವ್ಯಗ್ರದಿಂದುಪದೇಶಿಸಲುಬೇಕೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಗ್ರತೆ (ನಾ). = ಅವ್ಯಗ್ರ ೩: ಅಗ್ರಮಹಿಷೀ ಪದಕ್ಕೆ ಮುದಗ್ರ ಪ್ರೇಮಾಸ್ವದಕ್ಕೆ ಮವರಿ ಸ್ವಪನವ್ಯಗ್ರತೆಯನಿತಿ ಪನಿತೆಯರಾಗ್ರಹಮಂ ದಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೩); ಆತನೋರೋರ್ಮ ತನಗೆ ಸಹಜಮಾದಣಿ ಮಾಣು ಸಾಮಗ್ರಿಯಂ ನೆಲನನವ್ಯಗ್ರತೆಯನುರ್ಚಿಪೋಗಿ ನಾಗಭವನದ ಕೃತ್ರಿಮ ಜೈತ್ಯಯಾತ್ರೆಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೫೫ ವ).

[ಸಂ. ಅವ್ಯಗ್ರತಾ]

ಅವ್ಯಗ್ರಮನ (ಗು). ಬೇರೆಕಡೆ ತಿರುಗದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಏಕಾಗ್ರ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಕೇಳುಂ ದನುಜಂ ಜಪಿಯಿಸುತುಮಿದನವ್ಯಗ್ರಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೦).

[ಸಂ. ಅವ್ಯಗ್ರಮನಸಾ (ಅವ್ಯಗ್ರ + ಮನಸಾ)]

ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯಲ್ಲದವಳು; ಒಂದೇ ಆದವಳು: ಸತತಂ ನಿಜದೇಹದಿನವ್ಯತಿರಿಕ್ತೆಯನಿಪ್ಪ ಹೃದಯವಲ್ಲಭೆಯೋಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೫). [ಸಂ. ಅವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾ]

ಅವ್ಯಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ವ್ಯಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವಳು. ೩. ಅಳಲೆಕಾಯಿ; ಅದರ ಗಿಡ. ೪. ಕಂಪಿಲ್ಲದ ಗಿಡ; ರೋಚನೀ ಎಂಬ ಔಷಧಿ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಥಾ]

ಅವ್ಯಪಗಮ (ನಾ). ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದಿರುವುದು: ಧರೆಯಂ ಪೊತ್ತಿದ್ದು ಭಾರಾವ್ಯಪಗಮವಿವಶಂ ಭೋಗಮಂ ಕಾಣೆನೆಂದುಂ ನಿರುತಂ ಭೋಗೀಶನೆನ್ನುಂ ತಪ್ಪೆಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦-೨೧; 1129). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಲ್ಲದ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಭಾವನೆ: ಶಾಂತ ಉದಿತ ಅವ್ಯಪದೇಶ್ಯಗಳೆಂಬ ಈ ಮೂರು ವಿಧ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಫಲವಾಗಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯತೀ ಎಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಿದ್ಧಿ ಇದರಲ್ಲೇ ವಿನೇಕ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪೇತ (ಗು). ಬಿಡದಿರುವ; ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಇರುವ; ಕೂಡಿದ.

[ಸಂ.]

ಅವ್ಯಪೇತಯಮಕೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಸಮಾನವಾದ ಅನುಪೂರ್ವಿಯುಳ್ಳ ಪದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳು ನಡುವೆ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವ ಯಮಕ; ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನ ಪದ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳ ಜತೆಗೇ ಕೂಡಿಬರುವ ಯಮಕ. ಉದಾ:- ಸರಂಸರಂ ಕಂತುವ ಮನ್ಮಥಾಂಬುಜಾಕರಂಕರಂ ನೋಡೆ ಮೊಗಂ ವಳಿತ್ರಯಾಂತರಂ ತರಂಗಂ ಸ್ಮರಿಸಿಂಧುಗಾಲತಾಂಕುರಂ ಕುರಂ ಗಾಕ್ಷಿಯ ಕಣ್ ಮನೋಜನಾ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೪೧). ‘ವ್ಯವಹಿತಯಮಕ’ ಪರಾ. [ಅವ್ಯಪೇತ + ಯಮಕ]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರ (ಗು). ೧. ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯದಿರುವ; ತಪ್ಪದೆ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ: ‘ಯತ್ರಾತ್ಮಕಿಸ್ತತ್ರ ಗುಣಾಸಂಕಿ’ ಎಂಬೊಂದು ಸುಭಾಷಿತಾರ್ಥ ಮವ್ಯಭಿಚಾರಮೆಂದಮಿತಂಗಿತೆಂದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೭ ವ); ಇವೆಲ್ಲಂ ಪುರುಷಂಗಳ್ಳುಮೆಂದು ಕೆಲರಾ ಕಲ್ಪಿಸು ವರಾ ಅದು ಕಾರಣಂ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಾರ್ಥಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶ್ರದ್ಧಾನಮೆಂದು ಉಭಯೋ ಪಾದಾನಂ ತಕ್ಕುದು (ತತ್ತ್ವಪು. ೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿ (ಗು). ದೃಢವಾದ; ಸ್ಥಿರವಾದ. ‘ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿನಾ]

ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ಸ್ಥಿರನಾದ ಸ್ನೇಹಿತ: ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವಾನುಜನವ್ಯಭಿಚಾರಿಮಿತ್ರಾನುಕಾರಿಯಪ್ಪ ಬಿಲ್ಲನದಂ ಬಿಸುಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೦ ವ). [ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿ + ಮಿತ್ರ]

ಅವ್ಯಯ (ಗು). ೧. ವ್ಯಯವಿಲ್ಲದ; ನಷ್ಟಹೊಂದದ; ವಿಕಾರವಾಗದ; ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರ ಇರುವಂಥ: ಅಮೇಯಂ ಅವ್ಯಯಂ ದೇವರದೇವನಾದಿಪುರುಷಂ ಜಳಶಯ್ಯೆಯೊಳಿದಪಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೨); ಸರ್ವಜರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳ ಕಾರಣನಾದರೂ ಅವುಗಳ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಲಿಪ್ತನೂ ಅವ್ಯಯನೂ ಇದ್ದವನವನು (ವಚರ. ೯). (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕೆ] ಲಿಂಗವಚನ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದ ಶಬ್ದ:

“ಅವ್ಯಯ” ಎಂದರೆ (ನಾಮಪದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಂತೆ) ಲಿಂಗ, ವಚನ, ವಿಭಕ್ತಿ ಸೂಚಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವ ಶಬ್ದ” (ಕೃಷಿ. ೫೨); ಧಿಗಿಲನೆ ಭುಗಿಲನೆ ಭೋರನೆ ಎಂಬನುಕರಣಪದಗಳ ಬರೆಯುಂ ಅದು ಆನೆ ಎಂಬಿವು ಪದಾಂತ್ಯದೊಳಿರೆಯುಂ ಅವ್ಯಯಪದಂ ಗಳಪ್ಪುವು (ಶಮದ. ೩೦೦ ವೃತ್ತಿ); ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದೆ ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಪದಗಳಿಗೆ ಅವ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವ್ಯಯ ಎಂದರೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಮಧ್ಯಮ. ೮). ೩. ಮೋಕ್ಷ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ: ಸ್ವಾರ್ಜಿತತಪೋಬಲದ ಮಿಗಿಲಾದ ತೇಜದಿಂದೈದು ಸರೋದದಿಂವ್ಯಯವನೆ (ಪಂ. ಕಾರಾ. ೧-೧೮-೨೫). ೪. ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಯಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). ಲಿಂಗ, ವಚನ, ಪುರುಷ, ಕಾಲಗಳಿಗಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದದೆ ಒಂದೇ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದ; ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ. ಉದಾ—ಉಂಟು, ಇಲ್ಲ, ಬೇಕು, ಬೇಡ ಇತ್ಯಾದಿ (ದಕ. ೪). [ಅವ್ಯಯ + ಕ್ರಿಯಾಪದ]

ಅವ್ಯಯಪದ (ನಾ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ. ೨. = ಅವ್ಯಯ ೨: ಅತಿಶಯತಾರ್ಥ ವೀಕ್ಷಾನ್ವಿತ ನಾಂತಾವ್ಯಯ ಪದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯತಪದಕಂ ಕೃತಮಂತ್ಯಲೋಪಂ (ಶಮದ. ೧೯೩). [ಅವ್ಯಯ + ಪದ]

ಅವ್ಯಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಲಿಂಗ, ವಚನ, ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದ ಶಬ್ದ: ದೊರೆವಡೆದವ್ಯಯಲಿಂಗಂ ಸರಿ ಸರ್ವ ವಿಭಕ್ತಿಗಂ ತ್ರಿಲಿಂಗಕ್ಕೆಂ ತಾಂ ಸರಿ ವಚನತ್ರಿತಯಕ್ಕೆಂ ಸರಿ (ಶಮದ. ೯೦); ಅವ್ಯಯಲಿಂಗಕ್ಕೆ - ಕಂಮಿದಂ, ಕಂಮಿದಳ್, ಕಂಮಿತು; ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಂ, ಭೋಂಕನೆ ಬಂದಳ್, ಭೋಂಕನೆ ಬಂದುದು (ಶಮದ. ೮೮ ವೃತ್ತಿ). [ಅವ್ಯಯ + ಲಿಂಗ]

ಅವ್ಯಯಲೋಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಲೋಕ; ಮೋಕ್ಷಲೋಕ: ಭವ್ಯರಕ್ಷಾರ್ಥಕಿಲ್ಲಿರುತಿರ್ದಪನು ನಾಳೆ ಅವ್ಯಯಲೋಕಕೆಯ್ದವನು (ಭರತ. ೬೬-೧೧೧). [ಅವ್ಯಯ + ಲೋಕ]

ಅವ್ಯಯಾಭಾವ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿರ್ವಿಕಾರತೆ. ೨. ಪೂರ್ವಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಮಾಸ: ಅವ್ಯಯಾಭಾವಮಾದಿಪದ ಮುಖ್ಯತೆಯುಂ (ಶಮದ. ೧೬೫). ೩. ಇದಕ್ಕೆ ಅಂಶಿಸಮಾಸವೆಂದು ಹೆಸರುಂಟು. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗದ; ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಬಿಡದ: ನಿರಂತರವಾದ; ಧಾರಾಕಾರವಾದ: ಎನ್ನ ದಾನಮಿದಾ ಗಳುಂ ಮಧುಪಾತ್ರಯಂ ಧರೆಗವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನದಾನಮಿದಾಗಳುಂ ವಿಬುಧಾ ಶ್ರಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭); ಎನ್ನ ವಂಶಂ ಕುಲನದಿಯವೊಲಾಯ್ತವ್ಯವ ಚ್ಛಿನ್ನಮಿಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೨); ನಿಮಗೆ ದಮಿತಾರಿಯೊಳವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯುಂ ದಮಿತಾರಿಗಂ ನಿಮಗಮಿನ್ನ ಬಮಾಂಸ ಪ್ರೀತಿಯುಮಂ ನೀರ ಕ್ಷೀರ ನ್ಯಾಯಮುಮಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಧಾನ (ಗು). ೧. ಮುಸುಕಾಗಲಿ, ಮರೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಂತತವಾಗಿರುವುದು; ಎಡೆ ಬಿಡದಂಥದು: ಭ್ರಾಂತಿವಶದಿಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಸಂವೇದನಾಕಾರತ್ರಯಾ ಕ್ರಾಂತಂಗಳ್ ವಿಜಾತೀಯಾವ್ಯವಧಾನ ಲ ಘೂ ತ್ವ ತ್ತಿ ಸದೃಶಾಪರಾಪ ರೋತ್ತಪ್ತಿ ಎಂಬಿವಳುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). ೩. ಅವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜಾಗರೂಕತೆ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡದಿರುವುದು; ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳ ಪಡದ; ಭದ್ರವಿಲ್ಲದ: ಬುಡವಾಗಲಿ ತಳಪದಿಯಾಗಲಿ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾ ಗಿದ್ದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಮರವಾಗಲಿ ಕಟ್ಟಡವಾಗಲಿ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ದಿಲ್ಲ. (ರಾಮಾ. ೪೦). (ನಾ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ - ಗಾನಪದ್ಧತಿ ತಿಳಿಯದೆ ಹಾಡುವವನು (ಸಂಗೀತಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರು ವುದು; ಏರ್ಪಾಡು ಸರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಹಿಂದೂಚೀಡದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಸ. ೧, ೨: ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ಜಡಾಶ್ರಯದೊಳ್ ಪರಾ ಭವಂ ಸಂವತ್ಸರದೊಳ್... ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳ್ಳ (ಜಗಮ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ. (ಅ- + ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಅ- + ವ್ಯವಸ್ಥೆ)]

ಅವ್ಯವಹಾರ (ಗು). ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದ; ಅಕ್ರಮವಾದ: ಗಂಡನ ಈ ವೆಚ್ಚ ಅವ್ಯವಹಾರವೆಂದು ಆ ವಳಿಗೆ ಅನ್ನಿಸತೊಡಗಿತು (ರಂಗರೋ. ೯೯). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಹಿತ (ಗು). ಆಗಲಿರುವ; ನಡುವೆ ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದ; ಜತೆ ಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ. [ಸಂ.]

ಅವ್ಯವಹಿತಪೂರ್ವಕಾಲ (ನಾ). ಆಗತಾನೆ ಕಳೆದ ಕಾಲ; ಪ್ರಸಕ್ತ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ. [ಅವ್ಯವಹಿತ + ಪೂರ್ವಕಾಲ]

ಅವ್ಯವಹಿತಭ್ರಾತೃ (ನಾ). ತನಗಿಂತ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಾದ (ಅಥವಾ ಕಿರಿಯನಾದ ಮಧ್ಯೆ ಬೇರೊಬ್ಬನು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಸಹೋ ದರ) ಅಣ್ಣ (೪). [ಅವ್ಯವಹಿತ + ಭ್ರಾತೃ]

ಅವ್ಯಸನಿ (ಗು). ದುರಭ್ಯಾಸಗಳಿಲ್ಲದ; ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಗಳು ಇಲ್ಲದ; ದುರ್ವ್ಯಸನಗಳಿಂದ ದೂರನಾದ: ಅವ್ಯಸನಿಯುಂ ಶಿವನಂ ಮನೋ ವಾಗ್ವಾಪ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೯-೧೧). [ಸಂ. ಅವ್ಯಸನಿ]

ಅವ್ಯಾಕುಲ, ಅವ್ಯಾಕುಳ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ; ಶಾಂತವಾದ; ನೆಮ್ಮದಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದವನು; ಶಾಂತ; ನಿಶ್ಚಿಂತ: ಶ್ರೀವ್ಯಾಖ್ಯಾಮುದ್ರೆಯನೆಮಗವ್ಯಾಕುಲರನಿಸಲೆಜೆದುತಿಳಿವಿನ ಸೊದೆಯಂ ಭವ್ಯತೆಯನೀವ ದೇವನ ದಿ ವ್ಯಾ ಭಯ ಹ ಸ್ತ ಮೆ ಮ್ನ ಸಕಲೈಶ್ವರ್ಯಂ (ವಸ್ತವಂ. ೨). ೩. ನೆಮ್ಮದಿ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ; ಶಾಂತಿ: ಅವ್ಯಾಕುಲದೊಳಚ್ಚುತಧ್ಯಾನದಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದವನಿಯುಂ ತಾಳ್ದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೫). ಅವ್ಯಾಕುಳ: ೧. ಉಚಿತಪದಂ ಶ್ರವ್ಯಮವ್ಯಾ ಕುಳಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೬). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಲಂ (ಅ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಕಳವಳವಿಲ್ಲದೆ: ಸಮವಾಯಂ ಮನುಜತ್ವಮಾದೊಡಮುಘವ್ಯಾಪಾರದಿಂ ನೀಚಗೋತ್ರಮುಮಾಕ್ರಂ ದನಮುಂ... ಆತಂಕಕಳಂಕಮುಂ ಸಮನಿಕುಂ ಸಂಸಾರಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಲಾತ್ಮಕ (ಗು). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಶಾಂತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ: ಅ ಭಿ ಭ ವಿ ಸು ವ ಶುಭಕರ್ಮಪ್ರಭಾವದಿಂದೀತನಿನ್ನೆಗಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮಾನುಭವಿಯನಿಸಿದನಾಸನ್ನಭವ್ಯನವ್ಯಾಕುಲಾತ್ಮಕನಿರ್ವ್ಯಾಜಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಅವ್ಯಾಕುಳ 'ಅವ್ಯಾಕುಲ' ನೋ.

ಅವ್ಯಾಕೃತ (ಗು). ೧. ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದ; ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡದ. (ನಾ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾಮರೂಪ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದದ ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿ. ೩. ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿ: ಅವ್ಯಾಕೃತವೆಂದರೆ ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿಯು. ಅದು ಅನೇಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೩೨೫ ಅಡಿಬ). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಜ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಜವಿಲ್ಲದಿರುವ; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ; ಸರಳವಾದ; ಸಹಜವಾದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸರಳತೆ; ಸೌಲಭ್ಯ: ಗಣನಾಯಕಸಮಜಃ ಭವ್ಯಶ್ರೇಣಿಗವ್ಯಾಜದಿಂದಜಾಯಲ್ವಾ ನಾಲ್ಕನುಯೋಗಮಾದುದು (ಅದಿಪು. ೧-೨೯). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಜಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ಮನೋಧರ್ಮ: ದೇವತಾರ್ಚನೆಯು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾನವಜಾತಿಗೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅನ್ಯಾಜ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೪೭).

[ಅನ್ಯಾಜ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅನ್ಯಾಪಾರ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರುದ್ಯೋಗ. ೩. ತನಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯದ ಕೆಲಸ: ಅಂಕಗಣಿತ ಅಸಹ್ಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವ ಅಸಂಭಾವ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಆ ಬಳಿಕ ಮಹನೀಯರ ಅನ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೇ ನೋಡಿರಿ (ಗಾಳಪ. ೧೮೭). ೪. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ: ಮಗನ ಅನ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅವರ ಕಡುತರ ಮಾರುತ್ತರ ಇದು (ವೈನಿ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಪಾರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು: ನಾವೀ ರಾಜಕಾರ್ಯದೊಳ್ ತೊಡರ್ಪು ಪರ್ಯಾಲೋಚನಾ ಪರವೃತ್ತಿಯೊಳೇನಪ್ಪುದು ಎಂತುಂ ಅನ್ಯಾಪಾರವೃತ್ತಿಯಾವುದುಂ ಪೊಲ್ಲದು (ಸಂಚತಂ. ೨೯-೭). [ಅನ್ಯಾಪಾರ + ವೃತ್ತಿ]

ಅನ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಾಲದಿರುವುದು. ೩. [ತರ್ಕಶಾ] ಲಕ್ಷಣ ಸೂತ್ರವು ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಹೋಗುವುದೆಂಬ ರಚನಾದೋಷ; ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಗಾಗುವುದೆಂಬ ನ್ಯೂನತೆ. ಉದಾ—ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತವುಳ್ಳವನು ದ್ವಿಜ—ಎಂದರೆ ದ್ವಿಜನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಹೊಂದದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಸುರರೆಲ್ಲರೂ ದುಷ್ಟರು—ಎಂದರೆ ಸಾಧುಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಮತ್ತು ವಿಭೀಷಣ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅನ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಪಿ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಪಿಸಲಾಗದ. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸಬಾರದ. ೩. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸದ; ಎಲ್ಲ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೂ ವಿಸ್ತರಿಸದ. ೪. ಅಸಾಧಾರಣವಾದ; ವಿಚಿತ್ರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಬಾಧ (ಗು). ೧. ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಬಾಧೆಯೂ ಇಲ್ಲದ; ಬಾಧೆಗೆ ಒಳಗಾಗದ: ಅನ್ಯಾಬಾಧ ಸುಖಸಂಯುಕ್ತಾತ್ಮಕವಸ್ಥಾಂತರಂ ಮೋಕ್ಷಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧); ಅನ್ಯಾಬಾಧನುಮನಂತಸುಖಾಂಬುಧಿ ನಿಲಯನುಮಾಗಿ ನೆಲಸಿದರ್ಥ (ಅದಿಪು. ೧೬-೫೧ ವ). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಟಿಗಳ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಕುಂದದ ಹೆಚ್ಚಿದ ಅನಂತಸುಖತ್ವ: ಪರಮ ಪದಮನಿ ಮನದೊಳ್ ನಿಜಿಸಿ ಸಮ್ಯಕ್ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಾಂತವೀರ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗುರುಲಭುತ್ತಾವಗಾಹವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಬ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಟಿಗಳಷ್ಟು ಗುಣಂ ನೆನೆಯುತ್ತಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ). ೩. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧದ ಪಂಗಡ: ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾಂತವಾಸಿಗಳುಮಪ್ಪ ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯವತ್ಸ್ಯರುಣಗರ್ಧತೋಯ ತುಷಿತಾನ್ಯಾಬಾಧಾರಿಷ್ಟರೆಂಬೆಣ್ಣಿರುಂ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರ್ ಬಂದು (ಅದಿಪು. ೯-೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾವಹಾರಿಕ (ಗು). ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಲ್ಲದ; ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತರಲಾಗದ: ಕಾತ್ಯೂಷ್ಯನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬ... ತನ್ನ ಇತ್ತೀಚಿನ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಅನ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ ಕನಸುಗಳೆಂದು ಅವನು ಎಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೮೩). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಾಹತ (ಗು). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ; ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗದ; ಎಡೆ ಬಿಡದ; ತೊಡಕಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ: ನಿರ್ಮೋಹದಿನ್ನಿರೆ ಯತಿಪತಿ ಗವ್ಯಾಹತಮಳವಟ್ಟುದುತ್ತಮಾಕಿಂಚನ್ಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೪೮); ಭುಜಂಗ ರಾಯರ ಓದೂ ಅನ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದಿತು (ಸಮಜೀ. ೧೨೫೬); ಇದೇ ರೀತಿಯ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಡಕಾಣಿಕೆಯೇ ಅನ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಕುರಿರದ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಗಳೆಷ್ಟೋ ಸುಲಭವಾಗಿ ರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಚತಸ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ್ವತ್ವಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯತ್ಯತ್ವತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅನ್ಯತ್ವತ್ವತಿಯಿದ್ದರೂ ಕವಿಕೃತಿ ಅದನ್ನು ಮರೆಗೊಳಿಸುವುದು (ಭಾರವಿ. ೧೯೮ ಅಡಿ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ]: “ಅನ್ಯತ್ವತ್ವಿಯೆಂದರೆ ಅನುಪ್ರಾಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು” (ಭಾರವಿ. ೧೮೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ಯತ್ವತ್ವ (ನಾ). ವ್ಯತ್ಯತ್ವತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಾಲದವನು: ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯಮೆಚ್ಚು ಪಿತೃವ್ಯನ ಕೈವಿಧಿವಿಜಯವಧುವಂ ಕೈಕೊಂಡವ್ಯಾಜಶೌರ್ಯಸಂಕುಶನವ್ಯತ್ವತ್ವನವೊಲೆಂತು ಮೊಜೆದಪ್ಪುವನೇ (ಪಂರಾಮ. ೧೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಅನ್ವತ (ಗು). ೧. ವ್ರತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ವ್ರತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಕೆಲಸ: ಕಷಾಯ - ಕ್ರೋಧಾದಿ ಕಷಾಯಂಗಳುಂ, ಅವ್ರತ - ಹಿಂಸಾದ್ಯವ್ರತಂಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೬). ೩. ವ್ರತವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ.]

ಅನ್ವತಯೋಗ (ನಾ). ೧. ವ್ರತಾಚರಣೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಆಮೆಯಂತೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಮಾಡುವುದು. ೧, ೨: ಅವ್ರತಯೋಗಂ ಜಳಪಕ್ಷಿಗಲ್ಲದೆ ಜನಕ್ಕಿಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨೯).

[ಸಂ. (ಅ- + ವ್ರತಯೋಗ; ಅ + ವ್ರತ + ಯೋಗ)]

ಅನ್ವತಿಕ (ನಾ). ವ್ರತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸದವನು: ವ್ರತಿಕಂಗಂ ಭಾವಿ ಪದವ್ರತಿಕಂಗಮದಾವುದಂತರಂ (ಕಗವಿ. ೭೩ ಪುಷ್ಯಾಸು). [ಸಂ.]

ಅನ್ವ_೧ ‘ಅನ್ವೆ’ ನೋ.

ಅನ್ವ_೨ (ಅ) = ಅನ್ವ_೧. ‘ಅನ್ವಯ್ಯ’ ಪರಾ. [< ಅನ್ವ_೨]

ಅನ್ವಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು (ಉಕ. ೪).

[ಅನ್ವ_೧ (< ಅನ್ವೆ) + ಅಕ್ಕ_೧]

ಅನ್ವಡಿಸು ‘ಅನ್ವಳಿಸು’ ನೋ.

ಅನ್ವಣಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಕ್ಕ ಮೂನೂರ್ ವರು ಅನ್ವಣಿಯೂರ್ ಬೋಗಾದಿಯರುಮ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೪; ೮೬-೪; 800 ?). [ಅನ್ವಣಿ + ಊರ್]

ಅನ್ವಪ್ಪ (ಅ) = ಅನ್ವಯ್ಯ. [ಅನ್ವ_೨ + ಅಪ್ಪ]

ಅನ್ವಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮ್ಯ ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ ಗೊನ್ನು ಮನುಕಮಯ್ಯಂಗಂ ಅನ್ವಬ್ಬಿಗಂ ಒನ್ನು ಭಾಗಂ ಸಲ್ಪುದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭-೧೬; 925). [ಅನ್ವ_೧ (< ಅನ್ವೆ) + ಅಬ್ಬಿ]

ಅನ್ವಯ್ಯ (ಅ). ಆಶ್ವರ್ಯಸೂಚಕ ಶಬ್ದ: ಅನ್ವಯ್ಯ ಒಲೆಮುಂದೆ ಒಂದು ಹಾವು ಮಲಗಿದೆ ಎಂದು ಹುಡುಗಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡಳು (ರೂಢಿ).

[ಅನ್ವ_೨ + ಆಯ್ಯ (< ಆಯ್ಯೋ)]

ಅನ್ವರಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: “ಚಿತ್ರಫಲಾನ್ವಿತಾ - ಅನ್ವರಣೆ” (ಒಷಧಿ. ೧೪೩). [?]

ಅವ್ವಲ್, ಅವಲ್, ಅವಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಸನಾದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಮಿಶ್ರವಲ್ಲದ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಮೊದಲನೆಯ ದರ್ಜೆಯ : ಆಗ ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್‌ರವರು... ಕರ್ನಲ್ ಜಾನ್‌ಬ್ರಿಗ್ಸ್ ಎಂಬ ಸರದಾರರನ್ನು ಸೀನಿಯರ್ (Senior) ಎಂದರೆ ಅವ್ವಲ್ ಕಮಾಂಡರ್ ಎಂದೂ... ನೇಮಿಸಿದರು (ಮಹಾಸಂ. II, 98) ; ಅವ್ವಲ್ ಗೋವಾ ಸಾರಾಯಿ ಇದೆ ಕೊಡಲೋ ? (ಅನಾಥ. ೧೩೮). ೨. ನೇರವಾದ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ಅವಲ್ಯ : 'ಅವಲ್‌ಪುಡಿ' ಪರಾ. ಅವಲ್ಯು : 'ಅವಲುತರ', 'ಅವಲುಭೂಮಿ' ಪರಾ.

[← ಆರ. ಹಿಂ. ಅವ್ವಲ್; ಮರಾ. ಅವಲ್, ಅವಲ್]

ಅವ್ವಲ್‌ಪುಡಿ (ನಾ). ಹಸನಾದ (ನಶ್ಯದ) ಪುಡಿ : ಒಂದು ಚಟಕೆ 10 ಏರಿಸಿ 'ಅವ್ವಲ್! ಅವ್ವಲ್‌ಪುಡಿ! ಉಡುಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಕರಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ...' (ಬಾಳಿ. ೧೦). [ಅವ್ವಲ್ + ಪುಡಿ]

ಅವ್ವಲ್‌ರಾತೀಲು (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಆಹಾರ : ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅರಸನ ಆಪ್ತನ ಪ್ರಕಾರ ಅವ್ವಲ್‌ರಾತೀಲು ಆದರೆ ಗೋಧಿ, ರೊಟ್ಟಿ, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆ, ಹಾಲು, ಮಾಂಸ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಪಡಕೊಂಡು... 15 ಮಹಾಬಲವಂತರಾಗಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨-೧).

[ಅವ್ವಲ್ + ರಾತೀಲು]

ಅವ್ವಲ್‌ಲವಾಜಮಾ (ನಾ). ಪಾಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಒಂದನೆಯ ದರ್ಜೆಯ ಪದಾರ್ಥವರ್ಗ : ಬೆಳಗಾಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ನೂರಾರು ಜನರಿಗಾಗುವ ಅವ್ವಲ್‌ಲವಾಜಮಾ ಮೋತಿಖಾನೆಯಿಂದ ಬರಬೇಕು (ಕಥಮಂ. ೩೪೧). [ಅವ್ವಲ್ + ಲವಾಜಮಾ]

ಅವ್ವಳಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಹಾಯುವಿಕೆ (?) : ನಿಲ್ಲೆ, ನಲ್ಲೆ, ಕವ್ವರಿ, ಅವ್ವಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂತಸ್ತಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಚ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಅವ್ವಳಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಅವ್ವಳಿಸು, ಅವಳಿಸು, ಅವ್ವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು : "ಅವ್ವಳಿಸಿತೆಂದು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು" (ಕಶಸಾ. ೨೯-೬೨೬); ಮಹಿಳಾಜರತ್ತಮೆಚ್ಚೆ ಕಿತ್ತಂಬುಗಳೆತ್ತಮವ್ವಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೨); ಒಲಿದು ಕೇಸರಿ ಹೊಯ್ಯವೋಲವ್ವಳಿಸಿ ಕರ್ಣನ ಹಯರಥನಪ್ಪಳಿಸಿ ಮರಳುವ ಲಾಗಿನಲಿ ಖಂಡೆಯವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೬-೫೦); ತೆಕ್ಕೆವರಿದೇಳ್ವ ಕರೊಗಿಯ ಹೊರಳಿಗಳ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳನವ್ವಳಿಸ ಕೇಸು 25 ರಿಯು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೨). ೨. ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ಉರವಣಿಸು; "ಆತುರಿಸು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ); ಅವ್ವಳಿಸುವ ಮುಳಿಸಿನ ದಳ್ಳುರಿಗಳ ನುಗುಟ್ಟುವೊಲುಗುಟ್ಟುನಸುರನುರಿವ ಪಟಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೯); ಬಳ್ಳಿವಾಲುಮನಕನಾಗರೆಂದು ಸೆಳೆದು ಕೆಡಪಿ ಕಡಿದೀಡಾಡಲವ್ವಳಿಸುವ ಮುದಿಮುಂಗುಲಿಗಳು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಆ ಸಿತಾಶ್ವನ ಬಿಲ್ಲನೊಡೆದಾ ಕಾಶಕವ್ವಳಿಸುವ ಶರಾಘಕೆ ಮಿಸಾಲಜಿಯಾ ಕರ್ಣ ನಿನ್ನೊಡಲೆಂದನಾ ಶಲ್ಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೨೪); ಅಲರ ಸೊಗಸಿಗವ್ವಳಿಸಳಿಗಳು (ನಂದಿಮಾ. ೧೮-೧೭). ೩. ಮೀರಿಸು; ಮೀರು : ಎಳವಿದಿರ ಬಣ್ಣಮೊಳ್ಳಡು ಕಳಶಮನವ್ವಳಿಸ ಮೊಲೆ ಪೊದಳ್ಳಳಿಸುವ ಬಾಯ್ ಬಳಸುವ ಕರ್ಣ ಮಿರ್ವಳ ಕುರುಳ್ ನಳಿಮೊಗಮನೆ ಸೊಬಗಿವಳ್ಳೆ ನಾಲ್ಕುತನಮೇ 40 (ಅದಿಪು. ೪-೪೪). ೪. ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು : ಪಡಪೆತ್ತಿ ಬಯ್ಯ ಕಿಜು ದಂಗೆಯ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕೀಜು ಕಲ್ಪಿಪಣ್ಣನ ಬಿಯಕ್ಕಿಲ್ಲದವ್ವಳಿಸ ತಮ್ಮನೆ ತೀನಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ನಿನ್ನನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನ ನಲ್ಲೆಗಿದು ತಕ್ಕದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೫). ೫. ಹಿಂದೆಗೆ; ಕುಗ್ಗು : ಗಿಳಿಯ ಮುಜುಕಕೆ ಗಿಡುಗನಗಿ ದವ್ವಳಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೪೬); ಒಡಜು ಬಲನೊಡನೊಡನೆ ಹಳಚಿ 45 ಭೊಡೆದರೆ ನೆಲನವ್ವಳಿಸ ದಿಕ್ಕರಿ ಮದವಡಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪).

ಅವಳಿಸು ೧ : ಕೈಯಿಂದಜುಯಲ್ಪತ್ತವಳಿಸ ಸುತನ ಪರಿಯನೆಂದೀಕ್ಷಿ ಪನೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೪೭). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಉತ್ತವಳಿಸು' ಎಂಬುದರ ಅವಲಂಬಿತವಾದ 'ಅತ್ತವಳಿಸು' ಎಂಬುದರ ತಪ್ಪುವಿಭಜನೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ. ಅವ್ವಡಿಸು : ೧. ಎಡ ಬಲದೊಳವ್ವಡಿಸ ನಾಯ್ಕಳ ಗಡಣವನು ನೆಜಿಪೊಡೆದುದವುಂಕಿದುದಡಿಸ... ಒತ್ತಿ ಸಜ್ಜನೆ ಸೀಳಿ ತಿಕ್ಕಲಕೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೩೪). [ಅವ್ವಳಿ + ಇಸ್ಸು]

ಅವ್ವಾಣಿ 'ಅವ್ವಾಳಿ' ನೋ.

ಅವ್ವಾಳಿ, ಅವ್ವಾಣಿ (ನಾ). ಕೈಲಾಗದವನು; ಅಶಕ್ತ (ಉಕ್) : ಮಗನ ನೀ ಎಂಥಾ ಅವ್ವಾಳಿ, ಒಂದು ಹೆಣ್ಣೀನ್ನ ಸಂಬಾಳಸೋದು ಅಗೋದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನಕಡಿಂದ (ಬಾಂಡಾಯ. ೯೯); "ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ತುಂಟಿನ ಮಾತಿಗೆ ಬಂಟರ ಕೂಡೂ ಹೀಗೆ ಬೆದರಿದರೆ ಅವ್ವಾಳಿಗಳ ಪಾಡೇನು?" (ಜೀವಪ್ರ. ೯೮); ಶಿಕ್ಷಣವು ದೊರೆಯದಿದ್ದ ಅವ್ವಾಳಿಗಳ ಕೈಯಿಂದಲೂ... ದೇಶೋನ್ನತಿಯಂಥ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಕೊನೆ ಗಾಣುವುದೆಂದು ಆಶಿಸುವುದೆಂದರೆ ಉಸುಕಿನ ಮೇಲೆ ಮನೆ ಕಟ್ಟುವಂ ತೆಯೇ ಸರಿ (ಅಮೇವ. ೧). ಅವ್ವಾಣಿ (ಕಿ). [?]

ಅವ್ವಾಳಿತನ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿಗತನ; ಅಶಕ್ತತೆ : ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಉನ್ನತ್ತ ಪಠಾಣನು ಊರನ್ನು ಸೇರಿ... ಒಡಿಸುವಾಗ ಕುರಿಯಂತೆ ಒದರಿ, ಒದರಿ ಮರುಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವ್ವಾಳಿತನವು ಮತ್ತಾವ ದಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೧೯). [ಅವ್ವಾಳಿ + ತನ]

ಅವ್ವೆ, ಅವ್ವ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ; ಹೆತ್ತಾಕೆ : ಇನ್ನೇನೇಬ್ಬಪೆಂ ಪ್ರಸೂತ್ಯು ದ್ವಾವದಿನೆಮ್ಮವ್ವ ಕಟಿದಳಂತಾಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೧೩೩); ಹೊಲಗೆಟ್ಟವ್ವೆಗತ್ತನ್ನಳಂ ಕಂಡ ಶಿಶುವ ಪೋಲ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೬); ಎಮ್ಮವ್ವೆಗೆ ಪೇಟೊಲಿವಿಂ (ದಶಕು. ೯-೯೫); ಸೋದರಿಯಲಾ ಕೃಷ್ಣನವ್ವೆ ವಿವಾದವೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೮); ಮನಸಿಜನಳಿಯನವ್ವೆಯ ಭಾವನ ಕೂಡೆ ಜನಿಸಿದವಳ ವಲ್ಲಭನ (ಕಂನವಿ. ೮-೧). ೨. ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಾರ್ಹರಾದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಕಡೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು : ಶ್ರೀ ನವಿಲಾಸಂಘದಾ ಗುಣವತಿ ಅವ್ವೆಗಳಾ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. II, ೧೧೨; 700); ಗೆರಸೊಪ್ಪೆಯ ಶ್ರೀಮತಿ ಅವ್ವೆಗಳು ಸಮಸ್ತರು ಗೋಷ್ಠಿಯ ಕೊಟು (ಎಕ. II, ೩೪೩; 1419 ?). ೩. ಅರಮನೆಯ ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇವೆಗಾಗಿರುವ ಗೌಡಿ ಅಥವಾ ಸೇವಕ : ಅರಮನೆಯ ಅವ್ವೆಯರ ಗೊತ್ತುಗಾತಿ ಒಳಗೆ ಬಂದು ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಕೃಷ್ಣಭಾ. ೪); ರಣಧೀರನು ತೆರಕಣಾಂಬಿಯಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜಮಾತೆ ತಮ್ಮ ಅವ್ವೆಯ ರೊಡನೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ತೆರಳುತ್ತಾರೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೭). ಅವ್ವೆ : ೧. ಅವ್ವಂ, ಅವ್ವಂ ಎಂಬಿವರ್ಕಮಿಂತಣುವುದು (ಶಮದ. ನ. ೧೩೨ ಪ್ರಯೋ); ಅವ್ವ ಹೇಳಿದಳು, ನಾಳೆ ಗೌರಿಹಬ್ಬ (ಕಪಪು. ೧-೩೦); ಅರಸು ಯಾರಿಗೆ ಅಪ್ಪ, ಸೂಳೆ ಯಾರಿಗೆ ಅವ್ವ (ಗಾದ). 'ಪಿರಿಯವ್ವ' ಪರಾ. ೨. ಪದೆ ಪಿಂದಂ ಬಂದು ಮೇನಾಸತಿ ನಿಜಸುತೆಯಂ ನೋಡಿ ಮುಂಡಾಡಿ ದೇವೀ... ತಾಯೇ ಪದುಳಂ ಪೋಗವ್ವ ಪೋಗಿಂದತಿಭಯರಸದಿಂ ಬುದ್ಧಿವೇಳುತ್ತುಮಿದರ್ವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫-೧೨); ದ್ವಿಜನಿದ ಕೇಳಿ ಫಲವೇನವ್ವ ಎಂದನು ಸುಯ್ಯು ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೯); ಚಂದನಗಂಧಿ ನಿನ್ನಾಳ್ಳ ಚಿತ್ತಜನಾದನೆಂದಳವಳಿಯದಿರವ್ವಾ (ಮೋಹತ. ೮-೪೭); ಅವ್ವನವರೇ ನೀವು ಒಳಿತಾಗಿದ್ದೀರೋ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೬೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅವ್ವೆ; ತುಳು. ಅಬ್ಬೆ; ಕೊಡ. ಅವ್ವೆ; ತೆಲು. ಅವ್ವ; ಗೊಂಡಿ. ಅವ್ವಾರಿ. / ಮರಾ. ಅಯಿ]

ಅನ್ವಯಕೃತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಅನ್ವಯಕೃತಿ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆ ಬೆದಲೆ ಕಂಬ ಅಂ (ಎಕ. VI, ಶಿವಮೊ. ೪೪-೧೮ ; 1177).

[ಅನ್ವ + ಕೃತಿ]

ಅನ್ವೋರ್ (ಸ). ಅವರು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಪ್ಪೋರಯ್ಯದಿವ್ಯಕ್ಕು ಪದಾರ್ಥವೆಂದು ನಲ್ವತ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦-೬ ; ಸು. 480).

[< ಅದ್ವು. / ತಮಿ. ಅಪ್ಪೋರ್]

ಅಶಂಕರತ್ವ (ನಾ). ಶಂಕರತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಶುಭವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಿರುವುದು : ಶಂಕರಂಗೆ ಶಿವಂಗೆ ಕಂಕಾಕಾಂಕ್ಷಾಣೆಗೆ ಶಂಕರತ್ವದ ಶಂಕರರು ಸರಿಯೇ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಶಂಕಿತ (ಗು). ಶಂಕೆಗೊಳ್ಳದೆ ; ಹೆದರದೆ : ಕಣ್ಣಿಗೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯ ಮುನಿಗಿತ್ತಪಮಾನದಿನಾರ್ತರಾದ್ರದಿಂ ಪೆಣ್ಣುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಸಹದೇವಿ ಬರುತ್ತಿರೆ ಕಂಡಶಂಕಿತರ . . . ಉಪಸರ್ಗಸಹಿಷ್ಣುಗಳಿರ್ದರ್ವರುಂ (ಪಂರಾಮ. ೨-೫೩). [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ತ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ; ಅಸಮರ್ಥವಾದ ; ದುರ್ಬಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶಕ್ತಿಹೀನನಾದವನು ; ಬಲಹೀನ : ಅಶಕ್ತರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಎಲ್ಲಕಡೆಯೂ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ತತನ (ನಾ). = ಅಶಕ್ತತೆ : ಅದರಿ ಬಹಳ ಅಶಕ್ತತನ ಬಂದಿದೆ (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೨೦೫). [ಅಶಕ್ತ + -ತನ]

ಅಶಕ್ತತೆ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದೌರ್ಬಲ್ಯ.

[ಸಂ. ಅಶಕ್ತತಾ]

ಅಶಕ್ತಯಾನ (ನಾ). ಅಶಕ್ತರನ್ನೂ ರೋಗಿಗಳನ್ನೂ ಒಯ್ಯುವ ವಾಹನ ; ಅಶಕ್ತಯಾನ (Ambulance. ಇಂಗ್ಲಿಷ್).

[ಅಶಕ್ತ + ಯಾನ]

ಅಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ದುರ್ಬಲತೆ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಶಕ್ಯ (ಗು). ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ; ಅಸದಳವಾದ : ಗುಣಸ್ತವಗಳಂತೆ ದವನಣಿಸಲಶಕ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಅಶತ್ರು (ಗು). ೧. ಶತ್ರುವಿಲ್ಲದೆ. ೨. ಶತ್ರುವಿಲ್ಲದೆ. (ನಾ). ೩. ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಸ್ನೇಹಿತ. ೪. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಶನ (ನಾ). ೧. ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಅನ್ನ ; ಆಹಾರ : ಬದರಾಕ್ಷಾ ಮಲಕಪ್ರಮಾಣಮಶನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೪) ; ಅಶನವಸನ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಸನವ್ಯಾಕೆ (ಗಾದಿ). [ಸಂ.]

ಅಶನಘಾತಕ (ನಾ). = ಅನ್ನಕಂಟಕ (ದಕ. ೪). [ಅಶನ + ಘಾತಕ]

ಅಶನಪರ್ಣಿ 'ಅಸನಪರ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಶನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿಶ್ರಾಂತಿವೇತನ ; ವಿರಾಮವೇತನ ; ವರ್ಷಾಶನ : ಪ್ರತಿವರುಷಕ್ಕೆ ೩೦೦೦ ಪೌಂಡುಗಳ ಅಶನವೃತ್ತಿಯನ್ನು (Pension) ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಇಂಗ್ಲಿಷ್. II, ೩೨). [ಅಶನ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಶನಾಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ಅನ್ನ ಹಾಗು ಬಟ್ಟೆ : ತಪೋಧನಗೈ ಛಾತ್ರವರ್ಗಮಶನಾಚ್ಛಾದನಕ್ಕೆ (ಸೌಂದ. XX, ೩೯-೩೭ ; 1064) ; ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ತಪೋಧನರಶನಾಚ್ಛಾದನಕ್ಕಂ (ಸೌಂದ. XX, ೮೩-೨೧ ; 1123).

[ಅಶನ + ಅಚ್ಛಾದನ]

ಅಶನಾಯಿತ (ನಾ). ಹಸಿದವನು ; ಕ್ಷುಧಿತ. [ಸಂ.]

ಅಶನಾಯಿ (ನಾ). ಹಸಿವು ; ಕ್ಷುಧೆ. [ಸಂ. ಅಶನಾಯಾ]

ಅಶನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡುವವನು ; ಅನ್ನಾಪೇಕ್ಷಿ.

[ಸಂ. ಅಶನಾರ್ಥಿನ್ (ಅಶನ + ಅರ್ಥಿನ್)]

ಅಶನಿ (ನಾ). ೧. ಸಿಡಿಲು : ಮನದೊಲವರದಿಂದೀ ಯಮತನಯನ ಕುಡು ವಗ್ರಪೂಜೆ ಮತ್ಸ್ಯಧಿಯೊಳ್ ನಿನಗಶನಿಯ ಮಿಟ್ಟುವ ಸಂಜಿನ ದೊರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೧). ೨. ವಜ್ರಾಯುಧ : ತ್ರಿಪುಷ್ಪನರಾತಿಧ್ವಜಿ ನೀ ಸಮಸ್ತ ಮದಸಾಮಾಜಕುಲ ನಗಕುಲಕೆ ಶನಿಯುಮಶನಿಯುಮಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೪). ೩. ಗೋಲಂದಾಜು ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುವ ಯಂತ್ರ (?) : ಮೂಜು ಕೋಟಿಯಸುರರು ಸಜ್ಜೆಗಳಿಟ್ಟಿ ರಶನಿಯ ಶರದಲೆಡೆಯಲಿ ತಲುಪಿದರು ಕೈಸೋತುದನೆಗಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೩೯). [ಸಂ.]

ಅಶನಿಸಾತ (ನಾ). ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆಯುವುದು ; ಸಿಡಿಲು ಎರಗುವಿಕೆ.

[ಅಶನಿ + ಸಾತ]

ಅಶನಿಸನ್ನಾಹ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುವ ಯಂತ್ರ ; ಗೋಲಂದಾಜು (?) : ಎರಡುಂ ಲಕ್ಕಂಬರಂ ಸುತ್ತಣೆಯರಶನಿಸನ್ನಾಹದಿಂ . . . ತೋರ್ಕ್ಕವೆತ್ತೆಯರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೩೧ ; 1224).

[ಅಶನಿ + ಸನ್ನಾಹ]

ಅಶರಣ (ಗು). ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದೆ ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ; ನಿರ್ಗತಿಕನಾದ. [ಸಂ.]

ಅಶರಣಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಮುಪ್ಪು, ರೋಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಭಯದಿಂದ ಯಾರೂ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಾರರೆಂದೂ ರತ್ನತ್ರಯಾತ್ಮಕ ಧರ್ಮವೇ ಶರಣೆಂದೂ ಭಾವಿಸುವಿಕೆ : ನಿಶ್ಚಲಾನುಭೂತಿ ರೂಪಾಭೇದ ರತ್ನತ್ರಯಾತ್ಮಕ ಧರ್ಮವು ಶರಣಂ, ಪೆಪರಾರುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು ಅಶರಣಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಕ್ಕಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೩೨೬).

[ಅಶರಣ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅಶರೀರ (ಗು). ೧. ಶರೀರವಿಲ್ಲದೆ ; ದೇಹರಹಿತವಾದ : ತುಂಬಿದತ್ತ ಶರೀರಗಂಧವರ್ಗಾಯನಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೬-೪೨೪). (ನಾ).

೨. ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ. ೩. ಆಕಾಶ. [ಸಂ.]

ಅಶರೀರತ್ವ (ನಾ). ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅಶರೀರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಧರ್ಮವು ಬೇಕಾಗದೆ ಹೋಗಲಿ, ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಬೇಡವೇ ? - ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೩ ಅಡಿಬಿ). [ಸಂ.]

ಅಶರೀರಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ : ಅಶರೀರಧ್ವನಿಯಂತೆ ನಾರದನ ಪೇಷಾಡೇಶಮಿಂದಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೩-೧೯). [ಅಶರೀರ + ಧ್ವನಿ]

ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಶರೀರವು ಕಾಣದೆ ಕೇಳಿಬರುವ ಮಾತು ; ಆಕಾಶವಾಣಿ : ಆ ಸಮಯದೊಳ್ ನುಡಿದುದಶರೀರವಾಕ್ಯಮಾಕಾಶದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೫). [ಅಶರೀರ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಶರೀರವಾಣಿ (ನಾ). = ಅಶರೀರವಾಕ್ಯ : ಹೋಮಶಾಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ತಂದೆಗೆ ಭಂದೋಮಯವಾದ ಅಶರೀರವಾಣಿಯು (ಶಾಕುಂತ. ೪೯-೬). [ಅಶರೀರ + ವಾಣಿ]

ಅಶರೀರಿ (ಗು). ಶರೀರವಿಲ್ಲದೆ ; ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದೆ. [ಸಂ. ಅಶರೀರಿನ್]

ಅಶಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಆಯುಧರಹಿತವಾದ ; ನಿರಾಯುಧವಾದ : ಶಲ್ಯನನಂದಶಲ್ಯನಂ ಬಗೆವವೋಲೇಳಿದಂ ಬಗೆದು ದಂತಿಯನಾಗದೆ ತೋಜಿ ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೧) ; ಆನವರನಶಲ್ಯರೆಂದುಜದೆ ಕಾದಿದೆ ನಪ್ಪೊಡೆ ಕಾರ್ಯಹಾಣಿ ಸಂಭವಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮ. ೧೪-೮೧). 'ನಿಶ್ಚಲ್ಯ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲದೆ. 'ಅಶಲ್ಯ ಭಾವೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಲ್ಯಭಾವೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಲ್ಲದವಳು : ಪರಮ ಜಿನೇಂದ್ರನಂ ಬಗೆವ ಭಾವಮಜಾಲ್ಯಮಶಲ್ಯಭಾವೆಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೬). [ಸಂ. ಅಶಲ್ಯಭಾವಾ]

ಅಶಾಂತ (ಗು). ೧. ಶಾಂತವಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಕೋಪಿ
ಗೊಂಡ; ಕದಡಿದ. (ನಾ). ೩. ರೇಗಿದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ. [ಸಂ.]
ಅಶಾಂತಮತಿ (ಗು). ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ; ಕದಡಿದ ಬುದ್ಧಿ
ಯುಳ್ಳ; ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದ: ತಚ್ಛಿ ಪಲವು ಯೋನಿಯೋಳು ನಿಂದಶಾಂತ
ಮತಿ ಚಂದರುಚಿ ನಿಶಾಚರನಾದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೮೮).

[ಅಶಾಂತ + ಮತಿ]

ಅಶಾಸ್ತ್ರ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ.
[ಸಂ.]

ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ (ಗು). ೧. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲದ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕನು
ಸಾರವಾಗಿಲ್ಲದ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ: ಅವನ ಆಚರಣೆ
ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಿಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯದ; ತರಬೇತಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ).
೨. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವನು; ಅವಿಧೇಯ: ಅವರ ಮನೆಯ
ಹುಡುಗ ತುಂಬ ಅಶಿಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಯಾರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೂ
ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಶಿಕ್ಷಿತ ೨: ಹುಡುಗ ಬಹಳ ಅಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ
ದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಶಿಕ್ಷಾ]

ಅಶಿತ (ಗು). ತಿಂದ; ಅಗಿದ; ನುಂಗಿದ. [ಸಂ.]

ಅಶಿಥಿಲ (ಗು). ಶಿಥಿಲವಲ್ಲದ; ಸಡಿಲಗೊಳ್ಳದ; ಭದ್ರವಾದ; ಬಿಗಿ
ಯಾದ: ಅಶಿಥಿಲಪದಚಯರಚನಾಶಯಂ ಸಂಶ್ಲಿಷ್ಯಮೆಂಬುದಕ್ಕು
(ಕಾವ್ಯಾ. ೫೦೫). [ಸಂ.]

ಅಶಿರ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿ. ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಗಾಳಿ. ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ
ಹೆಸರು. ೫. ವಜ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಶಿನ (ಗು). ಅಶುಭವಾದ; ಅಮಂಗಳವಾದ. 'ಅಶಿನರವ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಅಶಿನರವ (ನಾ). ಅಮಂಗಳವಾದ ಧ್ವನಿ: ಪಾಂಡುಗೆ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ...
ಈ ಮರದಡಿಯೊಳ್ ಶಿವಾಶಿನರವಂಗಳಿನೆಲ್ಲವುಂಟಾದುದೇ
(ಸಂಪದಾ. ೩-೧೧). [ಅಶಿನ + ರವ]

ಅಶಿಶಿರ (ಗು). ಶಿಶಿರವಲ್ಲದ; ತಂಪಿಲ್ಲದ; ಉಷ್ಣವಾದ. 'ಅಶಿಶಿರ
ಕರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಿಶಿರಕರ (ನಾ). ಉಷ್ಣಕಿರಣ; ಸೂರ್ಯ: ಅಶಿಶಿರಕರ ರಥ ತುರಗ
ಮುರ ಶಿಖರ ನಿಖಂಡಿತ ಲವಂಗಪಲ್ಲವಮುಂ (ಸಂಪದಾ. ೪-೧೮ ವ).

[ಅಶಿಶಿರ + ಕರ]

ಅಶಿಶಿರಕಿರಣ (ನಾ). = ಅಶಿಶಿರಕರ: ಶಿಶಿರಕರನಲ್ಲಿ ನಿಂದೊಡ
ಮಶಿಶಿರಕಿರಣಾದಿಗಳ ನಿರೀಕ್ಷಿತೋಡೆ ಫಲಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೧೫).

[ಅಶಿಶಿರ + ಕಿರಣ]

ಅಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಶಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ಒರಟಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಯೋಗ್ಯ
ವಾದ ನಡವಳಿಕೆ; ತಪ್ಪುದಾರಿ: ಕಂಸಂ ತದೀಯ ಬಾಲಹಿಂಸಾಪರ
ನಾಗಿ ಸೂತಿಕಾಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು... ಶಿಷ್ಟರಶಿಷ್ಟಮೇ... ಪಾಪಜಿ
ಯೋಳು ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨-೫೩ ವ, ೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಅಶೀತಿ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತು. 'ಅಶೀತಿಯೋಜನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶೀತಿಯೋಜನ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತು ಯೋಜನ: ಅಲ್ಲಿ ಮೇಗಶೀತಿ
ಯೋಜನಾಂತರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೯ ವ).

[ಅಶೀತಿ + ಯೋಜನ]

ಅಶೀಲ (ಗು). ೧. ಶೀಲವಿಲ್ಲದ; ನಡತೆಗೆಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟ
ನಡವಳಿಕೆ; ನೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಶುಚಿ (ಗು). ಶುಚಿಯಲ್ಲದ; ಅಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿ
ಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಶುದ್ಧತೆ. [ಸಂ.]

ಅಶುಚಿತ್ವ (ನಾ). ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಹೊಲೆ: ಒಡಲಶುಚಿತ್ವಮಂ
ಗತಿಚತುಷ್ಟಯದೊಳ್ ದೊರೆಯೊಳ್ಳನಿಷ್ಟಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೮೭).

[ಸಂ.]

ಅಶುಚಿತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು; ಮನುಷ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದರೂ ಶುಚಿಯೂ ಪವಿತ್ರವೂ
ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು: "ಈ ಮನುಷ್ಯ ಶರೀರದೊಳ್ ಒಂದ
ಪೊಡಂ ಶುಚಿಯುಂ ಪವಿತ್ರಮುಂ ಇಲ್ಲದಜೊಂ ಜಲಾದಿಗಳಿಂ ಶುದ್ಧಿ
ಯಿಲ್ಲ, ನಿಶ್ಚಯವ್ಯವಹಾರಾದಿ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಾದಿಗಳ ಜೀವಕ್ಕಿಂತ
ಶುದ್ಧಿ ಕಾರಣಂಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಅಶುಚಿತ್ವಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಕ್ಕುಂ"
(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೯). [ಅಶುಚಿತ್ವ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ಅಶುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧವಲ್ಲದ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶುಚಿ
ಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಪವಿತ್ರನು: ಕಪಿ ಯ ಬಹುದೆ ಕಾಮಧೇನುವ
ಶುದ್ಧಂಗೆ (ಬಸವ. ೨೬೭). ೩. [ಶೈವ] ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ
ಒಂದು: ಸೃಷ್ಟಿ ಶುದ್ಧ, ಅಶುದ್ಧವೆಂದು ಎರಡುಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ.
೨೯೬). [ಸಂ.]

ಅಶುದ್ಧಿ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಲಸು;
ಮೈಲಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಶುಭ (ಗು). ೧. ಅಮಂಗಳವಾದ; ಅನಿಷ್ಟಕರವಾದ. (ನಾ).
೨. ದುರದೃಷ್ಟ; ಕೇಡು. ೩. ಪಾಪ: "ವೃಜಿನಂ... ಅಶುಭಂ,
ಪಾಪಂ... ಈ ೧೪ ಪಾಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೫). [ಸಂ.]

ಅಶುಭಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪಾಪಕಾರ್ಯ; ಅಮಂಗಳಕರವಾದ
ಕೆಲಸ. ೨. [ವೀಶೈ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
ಕರ್ಮವು ಅಶುಭಕರ್ಮ, ಶುಭಕರ್ಮ, ಜ್ಞಾನಕರ್ಮ, ಪ್ರಸಾದಕರ್ಮ
ವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆರನಾಗಿರುವುದು (ಶಿವಾಸೂ. ೧೩೧). [ಅಶುಭ + ಕರ್ಮ]

ಅಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪಾಪಕರವಾದ ಉದ್ಯೋಗ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ
ದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವಿಕೆ: ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಉತ್ತಮ
ಜನ್ಮವೂ ಅಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಧಮಜನ್ಮವೂ ಬರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ.
೧೨೨). [ಅಶುಭ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಅಶುಭಲೇಶೈ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಲೇಪದಿಂದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಉಂಟಾ
ಗುವ ಅಶುಭವಾದ ಬಣ್ಣ: ಮೊದಲಿನ ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ, ಕಾಪೋತ,
ಲೇಶೈ ಉಳ್ಳವರು - ಅಶುಭಲೇಶೈ - ನಾಲ್ಕು ಗುಣಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು
ಹೊಂದುವರು (ಜೈನಧ. ೩೦೨).

[ಸಂ. ಅಶುಭಲೇಶ್ಯಾ (ಅಶುಭ + ಲೇಶ್ಯಾ)]

ಅಶುಭಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ
ರುವ: ಜೀಯ ಭಾಸ್ಕರಭಾಮರಶುಭಸ್ಥಾಯಿಗಳು... ಚಿತ್ತವಿಸಯನೆ
ಜೋಯಿಸರ ಜಿವಿವಲೆಗೆ ಸಿಲುಕೆನುತ್ತು ಹೊಲವಂಟ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೪).

[ಸಂ. ಅಶುಭಸ್ಥಾಯಿನ್ (ಅಶುಭ + ಸ್ಥಾಯಿನ್)]

ಅಶೇಷ (ಗು). ಶೇಷವಿಲ್ಲದಿರುವ; ಸಮಸ್ತವಾದ: ಕುಷಾಂತೆ ಪೇಟ
ಪದದೊಳ್ಳೆಷೆಯದೊಡೆಲ್ಲಂ ವಿವಕ್ತಾರ್ಥಮಶೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೦);
ಅವುದಶೇಷಲೋಕವಿಷಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೪೪). [ಸಂ.]

ಅಶೇಷನಕರ (ನಾ). ನಕರ ಎಂಬ ವರ್ತಕರ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಸೇರಿದವ
ರೆಲ್ಲರು: ದೀವಿಗೆಗೆ ಗಾಣ ಒಂದು ಅಶೇಷನಕರ ಹೊನ್ನವಣ ಹೇಜುಂಗೆ
೧೦೦ ಎಲೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಕಣ. ೪೩-೧೭; 1100 ?). 'ನಕರ' ಪರಾ.

[ಅಶೇಷ + ನಕರ]

ಅಶ್ವೇಷಭರಣಕರ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವ.

೨. ಶೇಷನೆಂಬ ಸರ್ಪರಾಜನನ್ನು ಕೈಗೆ ಭೂಷಣವಾಗಿ ಹೊಂದದ.

೧, ೨ : ಆತನು ವಿಭೂತಿವಿಳಸಿತನಾಗಿಯು ಮಶೇಷ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾ] ಭರಣ ಕರನೆನಿಸಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯ ವ).

[ಸಂ. (ಅಶೇಷ + ಭರಣಕರ; ಅ- + ಶೇಷ + ಭರಣ + ಕರ)]

ಅಶೇಷಮಹಾಜನ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಮಹಾಜನಗಳು : ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ದೇವ ಪಾದಪಂಕಜಭ್ರಮರರುಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ಸೇದಿಂಬದ ಅಶೇಷಮಹಾಜನ ಮುನ್ನೂರ್ವರುಂ (ಕೃಷ. ೯೪-೩-೨೯; 1124).

‘ಮಹಾಜನ’ ಪರಾ. [ಅಶೇಷ + ಮಹಾಜನ]

ಅಶೇಷಸಮಯ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಾ ಸಮಯ; ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲ.

೨. ಎಲ್ಲಾ ಮತಧರ್ಮ; ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪ್ರದಾಯ.

ಅಶೇಷಸಮಯಂಗಳು = ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು; ಎಲ್ಲಾ ಸಮಯದವರು : ಕೇಸವಸೆಟ್ಟಿ ನಾ ವಿಸೆಟ್ಟಿ ಸಮಸ್ತ ಸೆಟ್ಟಿ ಕಾಜರುಂ ಅಶೇಷಸಮಯಂಗಳು ರಾಜಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಕಾವಣ ಹೆಗ್ಗು [ಡೆ]ಯ ಸ್ವಾಧಾನದಲಾ (ಕೃಷ. ೩೮-೫೧-೧೨; 1091). IP ಬಹು ವಚನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಮಾತು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ‘ಸಮಯ’ ಪರಾ. [ಅಶೇಷ + ಸಮಯ]

ಅಶೋಕ (ಗು). ೧. ಶೋಕವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖವಿಲ್ಲದ. (ನಾ).

೨. ದೇವತೆ. ೩. ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಸಂಯಮಿ. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕಕುಭಾಶೋಕಕದಂಬ ಲುಂಗಲವಲೀ ಭೂಜಾರ್ಜುನಾನೋಕಹ ಪ್ರಕರಂ (ಸಂಪಥಾ. ೫-೮೦). ೫. ಅಶೋಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಮೌರ್ಯ ವಂಶದರಾಜ : “ಸುರರುಂ ವೃಕ್ಷವಿಭೇದ ಸಂಯಮಿಗಳಂತೀ ಮೂರ ಶೋಕಾಪ್ಪಯಂ” (ನಾನಾರ. ೯೫). [ಸಂ.]

ಅಶೋಕಪಾದಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ; ಅಶೋಕವೆಂಬ

ಮರ : ಪದ್ಮರಾಗಾರುಣಲಸದಶೋಕಪಾದಪಮುಂ . . . ಕರ ಮೊ ಪೈ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೯ ವ). [ಅಶೋಕ + ಪಾದಪ]

ಅಶೋಕರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟು ಕರೋಹಿಣಿಯೆಂಬ ಒಂದು

ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಶೋಕರೋಹಿಣಿ]

ಅಶೋಕಲತಿಕೆ (ನಾ). ಅಶೋಕದ ಬಳ್ಳಿ; ಹಿರಣ್ಮಯವೇದಿಕಾವಳಯಿತ

ಮುಮಶೋಕಲತಿಕಾಪ್ರತಾನ . . . ಸಮಭಿರಾಮಮುಮಾಗಿ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೦-೨೫ ವ). [ಸಂ. ಅಶೋಕಲತಿಕಾ]

ಅಶೋಕವನ (ನಾ). ೧. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷಗಳ ತೋಟ. ೨. ಲಂಕೆ

ಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಸೆರೆಯಿಟ್ಟಿದ್ದ ತೋಟದ ಹೆಸರು : ಅಶೋಕವನಮರ್ಷ ತಾಣವನರಸಿ ತೋತೋಳಲಿ ಚರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೪-೧). [ಅಶೋಕ + ವನ]

ಅಶೋಕವನಿಕೆ (ನಾ). = ಅಶೋಕವನ ೨ : ಏರ್ಪನ್ . . . ಕೆಮ್ಮಣ್

ವಟ್ಟಿಮಂ, ಅಶೋಕವನಿಕಾ ಮಧ್ಯೆ ಕಡಲದಡಕನತಿದೂರಸ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೫-೨೬). [ಸಂ. ಅಶೋಕವನಿಕಾ]

ಅಶೋಕವಲ್ಲರಿ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದ ಬಳ್ಳಿ; ಇದಿರಿ ಮಂಜಿನೋ

ತುಲುಗಿ ತೆಂಕಣಗಾಳಿಯೊಳಾದ ಸೋಂಕಿನೋ ನಡುಗುವಶೋಕ ವಲ್ಲರಿಯ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ (ಸಂಪಥಾ. ೩-೭೫). [ಅಶೋಕ + ವಲ್ಲರಿ]

ಅಶೋಕವೃತ್ತ (ನಾ). ಶೋಕಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು :

ಆಗಲ್ಲ ಪೋದಂ . . . ಅಶೋಕವೃತ್ತನಭಯಾತ್ಮಕಂ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೧೯-೯೩). [ಅಶೋಕ + ವೃತ್ತ]

ಅಶೋಕಸಂಗತ (ಗು). ೧. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ.

೨. ಶೋಕದ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದ. ೧, ೨ : ಮತ್ತಮಾವನಂ . . . ತತತಾಪಸ

ಸಮುಚ್ಚಯಮಾಗಿಯು ಮಶೋಕಸಂಗತಮೆನಿಸಿದುದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೪ ವ). [ಅಶೋಕ + ಸಂಗತ]

ಅಶೋಕಿ (ನಾ). ಶೋಕವಿಲ್ಲದವನು : ಅಶೋಕಿಯಾಗಿಹುದೆಂದೆನಗೆ ನೀಹೇಳಶೋಕೆಯೆ (ಬಸಪು. ೪೫-೩೫). [ಸಂ. ಅಶೋಕಿನಾ]

ಅಶೋಕಿತ (ಗು). ಶೋಕವಿಲ್ಲದ; ದುಃಖವಿಲ್ಲದ : ಉಂಡರೇನೋ? ಉಣ್ಣದಿದ್ದರೇನೋ? ಶೋಕಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋಂಕಿತ]ವೇನೋ? ಅಶೋಕಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸೋಂಕಿತ]ವೇನೋ? ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲಾಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ಸತ್ತು ನಿಶ್ಚಿತವಾಯಿತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಆವಚಂ. ೧೨೬-೫೭೫). [ಸಂ.]

ಅಶೋಕೆ (ನಾ). ೧. = ಅಶೋಕಲತಿಕೆ : ಲಲಿತೆಯ ಶ್ರೀಪದತಳಗ ಳಶೋಕೆಯ ತಳಿರಂ ಪೋಲ್ವುವು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧). ೨. = ಅಶೋಕ ರೋಹಿಣಿ. ೩. ಶೋಕವಿಲ್ಲದವಳು : ಮಾವನನು ಕೊಲರೆಂದು ದೇವರ ದೇವ ಬಂದನಶೋಕೆಯಾದಳು ದೇವಕೀವಧು (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೧೦).

[ಸಂ. ಅಶೋಕಾ]

ಅಶೋಧಿತ (ಗು). ೧. ಶೋಧಿಸಲ್ಪಡದ; ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳಿಸದ.

೨. ಹುಡುಕದ. ೩. ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದದ. [ಸಂ.]

ಅಶೋಭಿತ (ಗು). ಶೋಭೆಗೊಳಿಸದ; ಅಲಂಕಾರಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಶೌಚಿ (ನಾ). ೧. ಶೌಚವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕೊಳೆ : ಅನೃತವು ಲೋಭವು ಮಾಯೆಯಶೌಚವು . . . ಸಹಜಮಾಗಿಹವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೫-೬೪). ೨. ಸೂತಕ. [ಸಂ.]

ಅಶೌಚಿ (ನಾ). ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಅವಿನೀತಂ ಮಗನೇ ಅಶೌಚಿ ಮುನಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೨). [ಸಂ. ಅಶೌಚಿನಾ]

ಅಶ್ವ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು. ೨. ಮೇಘ. [ಸಂ. ಅಶ್ವನ್]

ಅಶ್ವಂತ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯ ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಂತಕೆ (ನಾ). = ಅಶ್ವಂತ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕಾರ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಕುಟೆಗ : “ಅಶ್ವಕಾರಂ ಕಲ್ಲುಕುಟೆಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅಶ್ವಕಾರಕಂ ಕಲ್ಲುಕುಟೆಗಂ]” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕಾರಕೆ (ನಾ). = ಅಶ್ವಕಾರ. ‘ಅಶ್ವಕಾರ’ ಶಬ್ದದ ಪಾಠಾಂತರ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಗರ್ಭ (ನಾ). ಪಚ್ಚೆ; ಮರಕತಮಣಿ : “ಅಶ್ವಗರ್ಭಂ, ಮರ (ಕತಂ)ತಕಂ, ಹರಿನ್ನಣಿ — ಈ ೩ ಪಚ್ಚೆ” (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೧).

[ಅಶ್ವ + ಗರ್ಭ]

ಅಶ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕಾವಿಕಲ್ಲು. ೨. ಶಿಲಾಜಿತು. ೩. ಕಬ್ಬಿಣ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಹೂವು : ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಂ ವೃದ್ಧಂ ಅಶ್ವಪುಷ್ಪಂ ಶೀತಶಿವಂ ಶೈಲೇಯಂ ೫ ಕಲ್ಲುಹುವ್ವಿನ ಪೆಸರು, ಶಿಲಾಪುಷ್ಪ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩). [ಅಶ್ವ + ಪುಷ್ಪ]

ಅಶ್ವಯುಗ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಯುಗ; ಶಿಲಾಯುಗ : ಅಶ್ವಯುಗದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ೩೪ ಆಯುಧ ಗಳೂ, ಉಪಕರಣಗಳೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೆಣ್ಣೆಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ (ಕರ್ಣಾಪು. ೯೨). [ಅಶ್ವ + ಯುಗ]

ಅಶ್ವಯೋನಿ (ನಾ). = ಅಶ್ವಗರ್ಭ (ಕ). [ಅಶ್ವ + ಯೋನಿ]

ಅಶ್ವರಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು; ಶಿಲಾಮೇಹ : ಶುಕ್ಲವು ವಾತದೋಷದಿಂದ ವಸ್ತಿ-ಸ್ಥಾನವನ್ನೆದಿ ಅಶ್ವರಿಯಹುದು. ಅಶ್ವರಿಯನೇ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಎಂಬರು. ಹಾಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮವಾದರೂ ವಸ್ತಿಸ್ಥಾನವ ಐದಿ ಅಶ್ವರಿ ಯಹುದು ತೀವ್ರವಾದ ವೇದನೆಯಹುದು; ಮೂತ್ರನಾಳದಲ್ಲಿ ಉರಿ

ಉಂಟಾಗಿಹುದು; ಅದು ಅಶ್ವರಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯ ಸಾ. ೨೫೨-೮ ಬೀಕ); ಬೂರುಗದ ಮೂಡು ಹರಿದ ಬೇರಿನ ತಿಗಡು, ಈಚಲ ಎಲೆ, ಸುಳಿ, ಕಲ್ಲಾರು, ಹರಿವಾಣ ಇವ ವೊಸರೊಳು ತಳಿದು ಹಿಂಡಿ ಕೊಂಡು ಅಕಳವೊಸರು ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಶ್ವರಿ ಮಾಂಬುದು (ವಿವೈ. ೧೪೦). [ಸಂ. ಅಶ್ವರಿ]

ಅಶ್ವರೀಹಾರಕ (ನಾ). ಅಶ್ವರಿ ರೋಗವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂಥದು; ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಔಷಧಿ: ಮೂತ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಕೂಡದಂತೆ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಕೂಡಿದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕರಗಿಸುವ (ಮದ್ದು); ಅಶ್ವರೀಹಾರಕ. (Antilithic. ಇಂಕನ). [ಸಂ. (ಅಶ್ವರಿ + ಹಾರಕ)]

ಅಶ್ವಸಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣ: ಬಿಸಿಲಳುರೆ ಕರಗಿ ಹರಿವಶ್ವಸಾರಮಂ ಗಿರಿಯ ನಿರ್ಝರಂಗೆತ್ತೇಂ ಚುಂಬಿಸಿ ಚಂಚು ಬೇಯೆ ತಲೆ ಬಿದಿದರ್ಸುವರೆ ಯಾದುದೊ ತೃಷಾರ್ತನೊಂದು ಮಯೂರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೨).

[ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾತಕ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: ಅಶ್ವಾತಕವೆಂಬ ವೃಕ್ಷದ ಯಡದ ಭಾಗದೊಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾರೋಪಣ (ನಾ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಒಂದು ಕರ್ಮ; ವರನು ವಧುವಿನ ಬಲಗಾಲಿನ ಪಾದವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ಕರ್ಮ (ದಕ. ೩). [ಅಶ್ವ + ಅರೋಪಣ]

ಅಶ್ವೀರ (ನಾ). = ಅಶ್ವರಿ (೩). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರ (ನಾ). = ಅಸ್ರ ೨, ೩, ೪. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರದ್ಧೆ (ನಾ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸಂನಿಚೆ: ತಮ್ಮ ಅಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಕಾರಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತಾನಿಲ್ಲದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಬಂದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಖಚಿತವಾದಾಗ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಅವನ ಮೇಲೆ ಹೇಸಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿತು (ಹೊಸಪ್ಪ. ೧೬). [ಸಂ. ಅಶ್ರದ್ಧಾ]

ಅಶ್ರಮ (ಗು). ೧. ದಣಿವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೌಲಭ್ಯ; ನಿರಾಯಾಸ: ಅಂತು ನಾಗಪಾಶಮುಮನಶ್ರಮದೊಳ್ ಪಡೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೧ ನ); ಅಶ್ರಮದಿಂದ ಧರೆಯಂ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ನಾಳ್ವಂ (ಕವಿ. ೨-೨-೧೯; 1058). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದ; ದಣಿವಿಲ್ಲದ. ೨. ನಿಲುವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆ ಬಿಡದ: ಅಶ್ರಾಂತರಾಗದಿಂದ ಸಂಭೋಗಸುಖದೊಳೊಲಾಡಿ (ಜಗವಿ. ೨-೭೫ ನ). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾಂತಂ (ಅ). ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ; ದಣಿವಿಲ್ಲದೆ: ಅಶ್ರಾಂತಂ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಂ ಮಂಜುಳಗುಣಗಣಮಾಣಕೈಕೋಶಂ ಮಹೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೬೯). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಾವ್ಯ (ಗು). ೧. ಶ್ರಾವ್ಯವಲ್ಲದ; ಕೇಳಲು ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲದ: ಭಂದಸ್ಸು ಲಕ್ಷಣಮಲಂಕಾರ ಭಾವ ರಸಮೊಂದಿ ಕಳೆವೆತ್ತ ಸತ್ಯತಿಯುಕ್ತವೊಂದು ಮಿಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯಮಶ್ರಾವ್ಯಮಹುದೆಂದಜಾಯದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೬).

(ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದು; ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಕೇಳಿಸದ್ದು; ಸ್ವಗತ: "(ನಾಟ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ) ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು 'ಶ್ರಾವ್ಯ'ವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು 'ಅಶ್ರಾವ್ಯ'ವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ: ... ಸ್ವಗತಂ - ಮಾತನಾಡುವ ಪಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರೂ ಕೇಳದ್ದು (ಅಶ್ರಾವ್ಯ)" (ಕೃಷಿ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ. ೨. ಎಣು; ಅಂಚು; ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧದ ಅಲಗಿನ ಧಾರೆ: "ಆಣಿ; ಅಶ್ರಿ; ಕೋಟಿ; ಅಶ್ರಿ; ಕೋಣಿ - ಈ ೫ ಗೋಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೪೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರೀಕ (ಗು). ಸಂಪತ್ತಿಲ್ಲದ; ಸೌಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಲೋಕಾಲೋಕಾ ವಿತತವಿಲೋಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸಮೂರ್ಜಿತವದ್ಯವಿದಶ್ರೀಕಂ ಚರಿತ್ರಮಪಿ ಪರಲೋಕಮುಮಾ ಲೋಕಮುಂ ತದಾಯತ್ತಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಅಶ್ರುವಂ ಪೇಜುವ ಕಣ್ಣುಲರ್. ... ಇವಜೊಂದು ದೊಂದು ಚೆಲ್ಲೇಜರೆ ಭೋಗಿ ಭಾವಿನಿಯರಾ ಮದುವೆಂ ಪೊಜಮಟ್ಟಿ ರಜ್ಜಿಯಿಂದ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೧); ಬನದ ತೊರೆ ಸೋರುತ್ತದೆನೆ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ದೆನೆಗಳೆಂ ಸ್ತನಿಸಿದತ್ತಶ್ರು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೬-೪೦೧). 'ಅಶ್ರುಕಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುಕಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಹೆನಿ: ಸುರಿವ ನಿರಂಜನಾಶ್ರುಕಣದಿಂದ ಕುಚದೊಳ್ ಪೊಸಮುತ್ತಿನಾರಮಂ... ನಿರೋಜಿತ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೪). [ಅಶ್ರು + ಕಣ]

ಅಶ್ರುಜಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಕಂಡಾಗಳಶ್ರುಜಲಂಗಳು ಸುರಿಯದಿದ್ದರೆ, ಸುಡಿನಲ್ಲಿ ಗದ್ದದಂಗಳು ಹೊಜಹೊಮ್ಮದಿದ್ದರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮ ದೇವರ ಭಕ್ತಿಗಿಡು ಚಿಹ್ನೆ ಎನ್ನಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅನು ದಂಭಕ ಕಾಣರೇ (ಬಸವ. ೩೭೮). [ಅಶ್ರು + ಜಲ]

ಅಶ್ರುತ (ಗು). ಕೆವಿಯಿಂದ ಕೇಳದ; ಕೇಳಿಲ್ಲದ: ಜನಿಯಸುಗುಂ ದುರ್ಗತಿ ಬಂಧನಮೆಂಬೀ ದಿವ್ಯಭಾಷೆ ನಿನಗಶ್ರುತಮೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೩೯). (ನಾ). ೨. ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುತಪೂರ್ವ (ಗು). ಹಿಂದೆಂದೂ ಕೇಳಿಲ್ಲದ: ಆ ಮಹಿಯುತ್ಸವ ಮೆಂಬುದಸಾಮಾನ್ಯ ಮದ್ಯಪೂರ್ವಮಶ್ರುತಪೂರ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧); ಈತನ ಮಾತು ಅಶ್ರುತಪೂರ್ವವಿಾ ಚೋದ್ಯಮಂ ನೋಡುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೧-೧೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಿಜನ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ: ಗುಣಮಿದು ದೋಷಮಿದೆಂಬೀ ಗಣದಮನೆತ್ತಜನುಮಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಿ ಜನಂ (ಕವಿ. ೧-೮). [ಅಶ್ರುತ + ಪ್ರಕೃತಿ + ಜನ]

ಅಶ್ರುಭರ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಆಧಿಕ್ಯ; ಬಹಳವಾದ ಕಣ್ಣೀರು: ಶಕುಂತಲೆ ಪೋದಪಳೆಂದು ಕಂಠಮುಮ್ಮಳಿಸುವುದೊತ್ತುವಶ್ರುಭರದಿಂದ ಜಡಮಾದುದು ದೃಷ್ಟಿ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨-೨). [ಅಶ್ರು + ಭರ]

ಅಶ್ರುರಸ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಕಣ್ಣಾದರೆಯೊಳಶ್ರುರಸಮುಗುವನ್ನೆಗಂ ರೋಮಹರ್ಷದಾಳ್ವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧-೨). [ಅಶ್ರು + ರಸ]

ಅಶ್ರುವಾರಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಅಜಾಪಿದೊಡೆನ್ನ ಪೋಗನಿಯಲ್ಲಿ ಮನಂ ಮಜುಕಕ್ಕೆ ನೀಳ್ವ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದುಗುವಶ್ರುವಾರಿಗೆ ತೊದಲ್ವುಡಿ ಲಲ್ಲಿಗೆ ಪಕ್ಕುಗೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೨). [ಅಶ್ರು + ವಾರಿ]

ಅಶ್ರುವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮಳೆ; ಕಣ್ಣೀರಿನ ವರ್ಷ: ಕಂಡ ವರು ಮಾಡಿದರು ಅಶ್ರುವೃಷ್ಟಿಯನು (ನಾದಲೇ. ೩೯-೧೮).

[ಅಶ್ರು + ವೃಷ್ಟಿ]

ಅಶ್ರುಸ್ನಾತ (ಗು). ಕಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ; ಕಣ್ಣೀರಿಂದ ತೊಯ್ದು: ಸ್ನನಯುಗಮಶ್ರುಸ್ನಾತಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೦).

[ಅಶ್ರು + ಸ್ನಾತ]

ಅಶ್ರುಸ್ರವೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುವಳು: ಆ ಬಾಲಿಕೆ ಗದ್ದದ ಕಂಠೆ ವಾಮಕರ ಪಲ್ಲವಾಂಗುಳಿ ನಖಾಕ್ಷಿಪ್ತಾಶ್ರುಸ್ರವೆ... ಬಿನ್ನವಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೨ ನ). [ಸಂ. ಅಶ್ರುಸ್ರವಾ]

ಅಶ್ವಪ್ಪ (ಗು). ಮೃದುವಲ್ಲದ; ಅವಿಶಾಲಾಂಬರವಸ್ತ್ರವನ್ನ ದಿವಸ್ವಪ್ನಾ
ಧ್ವನಸ್ವಚ್ಛತೋಯವನುಡ್ಯೋಗಜನಾಘವಸ್ತ್ರದವಸ್ತ್ರೋರಾಜ್ಯವಶ್ವಪ್ಪ
ಕೈರವಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾಘ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ತೆಗಳಿಕೆ: ಪಿರಿಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವರ್ಕಳಿನೆ
ಯುಮದೇಂ ವಿಷ್ಣುಗಶ್ವಾಘೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೧-೧೯).

[ಸಂ. ಅಶ್ವಾಘ]

ಅಶ್ವಾಘ್ಯ (ಗು). ಶ್ವಾಘ್ಯವಲ್ಲದ; ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆ
ಯದಲ್ಲದ: ವಿಭುಗಪರಿಮಿತಾಳಾಪಮಶ್ವಾಘ್ಯಮಲ್ತೀ (ಜಗವಿ. ೧-೬೬).
[ಸಂ.]

ಅಶ್ವಿಷ್ಯ (ಗು). (ಒಂದನ್ನೊಂದು) ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದ; ಸೇರಿಲ್ಲದ: ಅಸ್ಪು
ರಿತಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯವಶ್ವಿಷ್ಯಕೋಕವಯೂನಾಧ್ಯಗವಸ್ತ್ರರಾನ್ಯಭೃತವಂದೊ
ಪ್ಪಿದುರ್ದಭಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವೀಲ (ಗು). ೧. ಅಸಭ್ಯವಾದ; ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದ. ೨. ಅಮಂಗಳ
ವಾದ. (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
“ಅಶ್ವೀಲ = ಮನಸ್ಸು ಹಿಂದೆಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಇದು ಮೂರು
ವಿಧ:—(೧) ನಾಟಕಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ, (೨) ಜುಗುಪ್ಸೆ ಅಥವಾ ಅಸಹ್ಯ
ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ, (೩) ಅಮಂಗಳ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು
ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ” (ಕೃಷಿ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ. ೨. ಪುರುಷಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಶವೃಷ
ಅಶ್ವರೆಂದು ಮೂರು ಪುರುಷಜಾತಿಯಿರುವುದು (ಸಾಗಂಧಿ. ೪೯೩-೬).
೩. ಒಂದು ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: “ಕಚ್ಚು: ಕಾಂತಲಕು: ನಂದಿವೃಕ್ಷು:...

ಈ ಅಶ್ವವೆಂಬ ಗಂಧದ್ರವ್ಯ” (ನಾಟಕ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕರ್ಣ (ನಾ). = ಅಶ್ವಕರ್ಣಕ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕರ್ಣಕ (ನಾ). ಮತ್ತೀಮರ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಗಂಧ (ನಾ). = ಅಶ್ವಗಂಧಿ: “ಅಂಗುರಮಶ್ವಗಂಧಮಕ್ಕುಂ”
(ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭). [ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]

ಅಶ್ವಗಂಧಿ (ನಾ). ಹಿರೀಮದ್ದಿನ ಗಿಡ; ಅಂಗುರದ ಗಿಡ, —ಬೇರು
(ಮೈಟಿ. ೭೮-೧೬೧). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಗಂಧಿ (ನಾ). = ಅಶ್ವಗಂಧಿ (+). [ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]

ಅಶ್ವಗತಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ನಡೆಗೆ, —ಓಟ: “ತರುಭೇದಂ ಘೃತ
ಶಾಮಶ್ವಗತಿಯಂ ತೂರ್ಣಂ ಮಖಾಂತ್ಯಂ ಭದಂ ನಿರುತಂ ವಾಜಿ
ಯನಿಕ್ಕುಂ” (ನಾನಾರ. ೧೨೫). [ಅಶ್ವ + ಗತಿ]

ಅಶ್ವಗ್ರೀವ (ಗು). ೧. ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ
ಅನತಾರವಾದ ಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿ. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು.

೪. [ಜೈನ] ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾರ್ಥರನ ಹೆಸರು: ಅಶ್ವಗ್ರೀವನಭಿಕ್ಷುರನಲ್ಪ
ಪುರಾತನವೈರದಿನವಾದನಾ ತ್ರಿಪುಷ್ಪನ ಕೈಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೭-೬೪).
‘ಹಯಗ್ರೀವ’ ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಶ್ವ + ಗ್ರೀವಾ + -)]

ಅಶ್ವಜಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು: ಸುತ್ರಾಮಜಿತನು,
ನೈಜಿತನು, ಉರ್ವರಾಜಿತನು, ಅಶ್ವಜಿತನು, ಗೋಜಿತನು, ಸ್ವರ್ಜಿತನು
... ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಸಂ. ಅಶ್ವಜಿತ]

ಅಶ್ವತರ (ನಾ). ೧. ಹೇಸರಕತ್ತೆ: ತುರಗಗತಿಯನಶ್ವತರ ವರಿಸಲಕ್ಕುಮೇ
(ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೬೮-೧). ೨. ಶಿವನ ಆಸ್ಥಾನದ ಒಬ್ಬ ಗಾಯಕ:
ಅಡಾತಹಿನಿಕರವೋಲ್ವೆಪಂತೆ... ಸಂಗೀತವಂ ಪಾಡಿ ಕಂಬಳಾಶ್ವತರರ
ಕರ್ಣಕುಂಡಲಧರನ ನಡೆಗೆ ತಡೆಯಿಟ್ಟು (ಭಿಕ್ಷಾ. ೨-೪೧).
[ಸಂ.]

ಅಶ್ವತರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹೇಸರಕತ್ತೆ. [ಸಂ. ಅಶ್ವತರೀ]

ಅಶ್ವತ್ಥ (ನಾ). ಅರಳೇಮರ: “ತೂಡು, ಯೂಪು, ಕ್ರಮುಕು, ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ,
ಬ್ರಹ್ಮದಾರು, ತೂಲಂ—ಈ ೬ ಅಶ್ವತ್ಥಾಕಾರಮಪ್ಪ ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಂ”
(ನಾಟಕ. ೧೦೭); ಪಾಲಾಶ, ಅಶ್ವತ್ಥ, ಶಮಿ, ಔದುಂಬರಾದಿ ಸಮಿತ್ತಾತ್ರ
ಪರ್ಣಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಂ (ವಿನೇಶ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಶಕ್ತಿ, —ವೇಗ. ೨. ದ್ರೋಣಾ
ಚಾರ್ಯರ ಮಗ: ೧, ೨. ದಿವಿಜಾಶ್ವತ್ಥಾಮದೊಳಿ ಭುವನಂಗಳ
ನಡುಗೆ ಶಿಶು ಸರಂಗೆಯೊಡೆ ನಕ್ಕವಯವದೆ ಕುಂಭಸಂಭವನಶ್ವತ್ಥಾ
ಮನೆಂದು ಪೆಸರಿಡೆ ನೆಗಟ್ಟಂ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೪೪). ೩. ಭಾರತ
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೀಮನಿಂದ ಹತನಾದ ಒಂದು ಆನೆಯ ಹೆಸರು:
ಸಾಮಜಮಶ್ವತ್ಥಾಮಂ ನಾಮದಿನೊಂದಲೊಡೊಡೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೨೭).
[ಸಂ. ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್]

ಅಶ್ವಪತಿ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ಒಡೆಯ. ೨. ಸಾವಿತ್ರಿಯ ತಂದೆ
ಯಾದ ಮದ್ರದೇಶದ ರಾಜನ ಹೆಸರು. ೩. ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ
ವರಹದ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧೩. ಅಶ್ವಪತಿ (ಕಥಾ. ೨೮೦).
[ಅಶ್ವ + ಪತಿ]

ಅಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡುವುದು: ರತ್ನ
ಪರೀಕ್ಷೆ ಗಜಾಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸೆ ಬಾಹ್ಯವಿಜ್ಞಾನ ರತ್ನತ್ರಯರೂಪ
ನಾತ್ಮನೆಂದಲುವುದು ನೂತ್ನಾಂತರಂಗ ವಿಜ್ಞಾನ (ಭರಣ. ೨-೧೯).
[ಅಶ್ವ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅಶ್ವಪಾಲ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ಕುದುರೆ
ಯನ್ನು ಮೇಯಿಸಿ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು.
೨. ಅಶ್ವಪತಿಯೆಂಬ ರಾಜ. (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಪ್ರಾಸ, ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು (ನಾ). [ಭಂದ] ಪಾದದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ
ಅಕ್ಷರ ಸಜಾತೀಯ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಸ.

ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಮರದೇಳದಲ್ಲಿ ಮುಗುಳ್ಳಡರೆ...
ಇರ್ಕುಂ-ಇದು ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು (ಭಂದೋಂಬು. ೫. ೪೯). [ಅಶ್ವ + ಪ್ರಾಸ]

ಅಶ್ವಪ್ರಾಸು ‘ಅಶ್ವಪ್ರಾಸ’ ನೋ.

ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು, —ಆಸಕ್ತಿ
ಯುಳ್ಳವನು: ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿ (Hippophil(e). ಇಂಕನ).
[ಸಂ. ಅಶ್ವಪ್ರೇಮಿನ್]

ಅಶ್ವಬಲ (ನಾ). ೧. = ಅಶ್ವಶಕ್ತಿ. ೨. ಕುದುರೆಯ ಸೈನ್ಯ; ರಾವು
ತರ ಸೈನ್ಯ: ಅಶ್ವಲಮುಳ್ಳಡಶ್ವಬಲಮಿಲ್ಲ ಭಟಾಶ್ವಬಲಂಗಳುಳ್ಳಡಂ
ತೋಟ್ಟಲಮಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೬; 1068). [ಅಶ್ವ + ಬಲ]

ಅಶ್ವಮಹಿಷನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಗೂ ಕೋಣನಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ
ಇರುವಂತೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಹಗೆತನ, —ವೈರ: ಆಯಡೆಗೆ ನೀರು
ಣ್ಣರೆ ಜಾಯಿಲಮರಸನ ಪಸಾಯಿತಂ ಕೋಡೆರಡುಂ ಕೋಯೆ ಸೆಳೆದಶ್ವ
ಮಹಿಷನ್ಯಾಯಂ ನಿಲೆ ಕೊಂದುದು (ಯ ಶೋ. ೩-೬೭). IP ಇವೆರ
ಡನ್ನೂ ಒಂದೆಡೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಇಲ್ಲವೆ ಒಂದರ ಎಂಜಲನ್ನು ಒಂದು
ತಿಂದರೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸಾಯುವುದೆಂದು ಅನುಭವ
ಶಾಲಿಗಳು ಹೇಳುವರು. [ಅಶ್ವ + ಮಹಿಷ + ನ್ಯಾಯ]

ಅಶ್ವಮಾರ (ನಾ). ಕಣಿಗಿಲೆಯ ಗಿಡ: “ಕರವೀರಮಶ್ವಮಾರಂ
ಕಣಿಗಿಲೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೧). ‘ಹಯಮಾರಕ’ ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಅಶ್ವಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಕಿನ್ನರ.
೨. ಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿ. ೩. ಹಯಗ್ರೀವನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ.

[ಅಶ್ವ + ಮುಖ]

ಅಶ್ವಮೇಧ (ನಾ). ಒಂದು ಯಜ್ಞ ; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಶುವನ್ನಾಗಿ ಬಲಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಯಾಗ : ಮರುತನೆಂಬಾ ಯುಗದ ನೃಪನಶ್ವ ಮೇಧಮಂ ಮಾಡಿ ಬಹುಕನಕಮಂ ಭೂಸುರರ್ಗೆ ಈಯಲ್ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮೇಧ : ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವಂತಿರಲಿ ಅಜಪೆಯುಪದೇಶಸಮಾಧಿಯಂತಿರಲಿ (ಬಸವ. ೬೧೨); ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು . . . ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೧೦೦).

[ಅಶ್ವಮೇಧ + ಯಾಗ]

ಅಶ್ವಮೇಧೀಯ (ಗು). ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ.

[ಸಂ.]

ಅಶ್ವಯಜ್ಞ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮೇಧ : ವಾತಾಪುರವರೇಶ್ವರ[ನಶ್ವ]ಯಜ್ಞ ದೀಕ್ಷಿತಂ ಪೂಜಿಸುವಲ್ಲಭಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೯-೧೦ ; 1015).

[ಅಶ್ವ + ಯಜ್ಞ]

ಅಶ್ವರಥ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ರಥ (ದಕ. ೪).

[ಅಶ್ವ + ರಥ]

ಅಶ್ವರಾಜ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆ; ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆ (ದಕ. ೪). ೨. ಅಶ್ವಪತಿಯೆಂಬ ಮದ್ರದೇಶದ ರಾಜ.

[ಅಶ್ವ + ರಾಜ]

ಅಶ್ವಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಲಕ್ಷಣ; ಕುದುರೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸತಕ್ಕ ಕುರುಹು : ನೀನಶ್ವಲಕ್ಷಣದ ಹೊಲಬ ಬಲ್ಲೆ (ತೂರಾ. ೩-೨-೨೦). [ಅಶ್ವ + ಲಕ್ಷಣ]

ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಅಶ್ವರೂಪವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಉತ್ತಮವಾದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ; ಆನೆ ಕಡಿಯುವನೇ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಕುದುರೆ ಕಡಿಯುವನೇ ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಇನ್ನು ಯಾರನ್ನು ಕಡಿಯಲಿ ಅಂದರೆ ಕಡಿಯಲಿ ಬೋಳು ಹಾರುವನ (ಗಾಡ). [ಸಂ. ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಅಶ್ವ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ)]

ಅಶ್ವವೈದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೨. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ವೈದ್ಯ. 'ಗೋವೈದ್ಯ' ಪರಾ. [ಅಶ್ವ + ವೈದ್ಯ]

ಅಶ್ವಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಶಕ್ತಿ; ಕುದುರೆಯ ಬಲವಷ್ಟು ಬಲ : ನಮ್ಮ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಸೂರ್ಯನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಜನ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ವಿಭಾಗಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಪಾಲಿಗೆ ೧,೬೦,೦೦೦ ಅಶ್ವಶಕ್ತಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಬಾಲಪ. I, ೬೪). [ಅಶ್ವ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಶ್ವಶಾಲೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಲಾಯ. [ಅಶ್ವ + ಶಾಲೆ]

ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಶಕ್ತಿ, ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅಶ್ವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷಕ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತರವೇತುಮಾಡುವವನು; ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವನು. [ಅಶ್ವ + ಶಿಕ್ಷಕ]

ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ತರವೇತುಮಾಡುವುದು : ಆರೆ ಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣ ವಿಷ್ಣುಜಿಂದರೆ ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ . . . ಪುರಬಾಹಿರಮೊಟ್ಟ ತೋಜುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೧). [ಅಶ್ವ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಅಶ್ವಸ್ತನ (ನಾ). ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ಊಟಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು; ನಾಳೆಗೆಂದು ಇಡುವವನು : ಸಂಗ್ರಹಕಾರರನ್ನು ಕುಶಾಲಧಾನ್ಯರೆಂದೂ ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯರೆಂದೂ, ತ್ಯಾಹಿಕರೆಂದೂ, ಅಶ್ವಸ್ತನರೆಂದೂ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ನಾಳೆಗೂ ಸಹ ಇಡದಹಾಗಿ ಆಯಾ ದಿವಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಇರುವವನು ಅಶ್ವಸ್ತನನು (ಅಶ್ವಸ್ತನಿಕನು) (ಆರ್ಯಧ. ೮೬).

[ಸಂ.]

ಅಶ್ವಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಇಂಗಿತ, — ಸ್ವಭಾವ : ನಳನು ಬಲ್ಲವನಶ್ವಹೃದಯವನಿಳೆಯೊಳ್ (ತೂರಾ. ೩-೨-೨೦); ಆ ನರೇಂದ್ರಂ ಗಶ್ವಹೃದಯವ ತಾನಜುಹಿ ಆತನಲಿ ಪಡೆದನು ಸಾನುರಾಗದಿ ಭೂರುಹದ ಹೃದಯವನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ನಳ. ೮-೩೬). ೨. ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ; ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯ. [ಅಶ್ವ + ಹೃದಯ]

ಅಶ್ವಾರೋಹ (ಗು). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಏರಿದ; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿದ : ಮಹಾಪುರುಷನೊಬ್ಬನು ಅಶ್ವಾರೋಹನಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಪುರದಿಂದ ಹೊರಟು ಮಂದಾರಣ್ಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ದುರ್ಗೇಶ. ೧). [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹ]

ಅಶ್ವಾರೋಹ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಏರುವುದು. ೨. ಕುದುರೆಯ ಸವಾರ. [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಕ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೨ : ದುರ್ಧರಾಶ್ವಾರೋಹಕ ತುರಂಗಬಲಾವಗಾಧಮುಂ . . . ಅಶ್ವ ನಿಜ (ಬ)ಲಂಬೆರಸು (ಆದಿಪ. ೧೪-೯೩ ವ). [ಅಶ್ವ + ಆರೋಹಕ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಣ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೧.

[ಅಶ್ವ + ಆರೋಹಣ]

ಅಶ್ವಾರೋಹಿ (ನಾ). = ಅಶ್ವಾರೋಹ ೨ : ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳ ತಂಡವೊಂದು ಆರಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಅಶ್ವಾರೋಹಿನ್]

ಅಶ್ವಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಅಶ್ವಮುಖ ೧ : "ಕಿನ್ನರರು ಕಿಂಪುರುಷರಶ್ವಾಸ್ಯರೆನೆ ಮಯೂರರ್ಗೆ ನಿಜನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೬).

[ಅಶ್ವ + ಆಸ್ಯ]

ಅಶ್ವಿನಿ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ತಾಯಿ; ಒಬ್ಬ ದೇವತೆ. ೨. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. ೩. ಪರಿಮಾಣಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾದ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು : ಹರಿಣಿ ಅಶ್ವಿನಿ ಇಭಾಯಿತೆಯರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧ ಪರಿಮಾಣ ಪ್ರಮದೆಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯).

ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು = ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಯ ಅವಳಿ ಮಕ್ಕಳು.

ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು = ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು; ದೇವಲೋಕದ ವೈದ್ಯರು. ಅಶ್ವಿನೀಸುತರ್ = ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರು.

[ಸಂ. ಅಶ್ವಿನೀ]

ಅಶ್ವೀಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಗುಂಪು : ಅಶ್ವೀಯಬಹಳಮುಂ ಹಾಸ್ತಿಕ ಸಾಧನಮುಪಸ್ತ ತಮ್ಮ ಬಲಮನೊಂದು ಮಾಡಿ (ಆದಿಪ. ೧೩-೫೬ ವ); ನಡೆದುದು ವಿತಾಶ್ವೀಯಮುರ್ವಿಶ್ವರೀಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೨೨).

[ಸಂ.]

ಅಶ್ವಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆ [ಸಂ. ಅಶ್ವಾ]

ಅಷಡಕ್ಷೀಣ (ನಾ). ೧. ಆರು ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕಾಣಲಾಗದ್ದು - ಎಂದರೆ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾದದ್ದು; ಗೂಢ; ರಹಸ್ಯ.

೨. (ಆಲಂ) ಗಂಭೀರ. ೧, ೨ : ಬುಧನಿಶಾಪರಂ ವಾರ್ಧಿಯಂತೆ ವಿಶಾಲ ವಿಲಸದಷಡಕ್ಷೀಣಂ ಮಧುಸಖನಂತಸಮಾಸ್ತ್ರಂ ಸುಧಾಂಶುಧರ ನಂತು ಮಾಧವಂ ಬಲ್ಲಾಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭-೧೩; 1219). [ಸಂ.]

ಅಷಡ್ವಾಳ 'ಅಸಡ್ವಾಳ' ನೋ.

ಅಷಡ್ವಾಳ 'ಅಸಡ್ವಾಳ' ನೋ.

ಅಷರಫಿ (ನಾ). ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆಯಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ; ಮೊಹರು.

[← ಹಿಂ. ಅಷರ್ಫಿ]

ಅಷರಫುಲ್, ಅಷರಾಫ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯವರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು (ಸರದಾರ್ ಎಂಬಂತೆ). ಅಷರಾಫ್ : ಅಷರು ಫುಲ್, ಅಷರಾಫ್, ಗವರ್ನರ್ ಜನರಲ್ ಸಾಹೇಬ್ ಬಹಾದ್ದರ್ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೭).

[← ಅರ. ಹಂ. ಅಷರಾಫ್ = ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಗೌರವಾನ್ವಿತ, ಸದ್ಗುಹಸ್ಥ, ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತ]

ಅಷರಾಫ್ 'ಅಷರಫುಲ್' ನೋ.

ಅಷಾಢ (ನಾ). ೧. = ಅಷಾಢಮಾಸ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಅಥವಾ ಯತಿಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಮುತ್ತುಗದ ದಂಡ. ೩. ಪೂರ್ವಾಷಾಢ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರ. ೪. ೨ : ವಳಯಾಭೂತ ತಮಸ್ತಮಾಳಹನಂ ಸಾಷಾಢ ಸಪ್ತರ್ಷಿಸಂಕುಳಸಂಪೂತಮುಂಧತೀ ಸ್ಥಿತಿಸುತಂ ಮೂಲಾಸ್ಥಿತಂ ವ್ಯೋಮಮಂಡಳಮಾಯಾಶ್ರಮಂ (ಕಾದಂಭ. ೨೮೩). ೫. ಪೂರ್ವಾಷಾಢ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೬. ಮಲಯಪರ್ವತ. 'ಅಷಾಢ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಷಾಢ; ಅಷಾಢಾ]

ಅಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಟು : ನಗಮಷ್ಟಂ ನವಮರ್ಕದಿಜ್ಜನುದಿನಾಂಭೋರಾಶಿ (ಕವಿಚ. I, ೧೨೩); ಏಕ, ದಿ, ತ್ರಿ, ಚತುರ್, ಪಂಚ, ಷಟ್, ಸಪ್ತ, ಅಷ್ಟ, ನವ, ದಶ - ಎಂಬುವ ಸಹಜದಿಂದ ಲಿಂಗಮಾಗುವು (ಶಮದ. ೮೨ ವೃತ್ತಿ).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟನ್]

ಅಷ್ಟಮುದ್ದಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬುದ್ಧಿಮುದ್ದಿ, ಕ್ರಿಯಾಮುದ್ದಿ, ವಿಕ್ರಿಯಾಮುದ್ದಿ, ತಪೋಮುದ್ದಿ, ಬಲಮುದ್ದಿ, ಔಷಧಮುದ್ದಿ, ರಸಮುದ್ದಿ, ಅಕ್ಷೀಣಮುದ್ದಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಮುದ್ದಿಗಳು : ಏಂ ಸಮನಿಸಿದುದೊ ಸನ್ನತಮತಿಗಷ್ಟಮುದ್ದಿಗಳ್ ಕ್ರಮದಿಂದ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೨೦). [ಅಷ್ಟ + ಮುದ್ದಿ]

ಅಷ್ಟಕ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಭಾಗಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರಗಳ ಎಂಟು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು. ೩. ಮುಗ್ಧೇದದ ಎಂಟು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಎಂಟು ಪದ್ಯ ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಕವಿತಾರಚನೆ. ಉದಾ : ಗಂಗಾಷ್ಟಕ, ಕೃಷ್ಣಾಷ್ಟಕ, ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾಷ್ಟಕ. ೫. ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳ ಸಮುದಾಯ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಕರಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಆನೆಗಳು; ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳು. [ಅಷ್ಟ + ಕರಿ]

ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಎಂಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ; ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಕರ್ತೃತ್ವ : ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವ - ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದರೆ ರಕ್ಷಣೆ, ನಾಶ, (ಪ್ರಳಯ) ಮತ್ತು ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಇವು ಐದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟಾದಿ ಎಂಟು ವಿಧ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಷ್ಟಕರ್ತೃತ್ವವೇಕೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ - ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು . . . ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು (ಹಸಾರ. ೧-೧ ಟೀಕೆ). [ಅಷ್ಟ + ಕರ್ತೃತ್ವ]

ಅಷ್ಟಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ, ದರ್ಶನಾವರಣೀಯ, ಅಂತರಾಯ, ಮೋಹನೀಯ, ಆಯುಃಕರ್ಮ, ನಾಮಕರ್ಮ, ಗೋತ್ರಕರ್ಮ, ವೇದನೀಯ ಕರ್ಮ - ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳು : ಅಷ್ಟಕರ್ಮಾನ್ನಿ ಪರಿಪುಷ್ಕಂ . . . ನಿಕ್ಯಷ್ಟಮಾ ಸಂಸಾರಂ (ಅಜಿತ. ೨-೭೪). [ಅಷ್ಟ + ಕರ್ಮ]

ಅಷ್ಟಕವರ್ಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] "ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ ಏಳುಗ್ರಹಗಳು ಮತ್ತು ಲಗ್ನ ಈ ಎಂಟು ಯಾವ ಯಾವ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿರುವವೋ ಆ ರಾಶಿಯಿಂದ ತಾವು ಶುಭಾ

ಶುಭ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬಿಂದುಗಳ ಸಮೂಹ" (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೩); ದಿವಸಕರಾದಿಗಳೊಳಭೀಷ್ಠವೆನಿಸ್ತು ಗ್ರಹಮದೊಂದು ಶೇಷಗ್ರಹಮಾಜು ವಿಲಗ್ನಭವನಮೊಂದಿಂತಿವಳ ಶುಭಾ ಶುಭಮನಜೀವುದಷ್ಟಕವರ್ಗಂ (ಜಾತಕ. ೧೦-೧).

[ಅಷ್ಟಕ + ವರ್ಗ]

ಅಷ್ಟಕಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಎಂಟು ತೊಂದರೆಗಳು; ಅನವಶ್ಯವಾದ ಪ್ರವಾಸ, ಹೆಂಡತಿಯ ಅಗಲಿಕೆ, ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಬಂಧುಗಳ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಭಾರವಾಗುವಂತೆ ನೆಲಸುವುದು, ಇತರರು ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕುವದರಿಂದ ಜೀವಿಸುವುದು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಡದವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಸ್ಥಿತಿ, ಹೆರವರು ಕೊಡುವ ಕೂಳಿಗಾಗಿ ಕಾಯಬೇಕಾಗುವುದು, ತಿಳಿದವರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು, ಬಡತನ. ೨. ಬಹಳವಾದ ಕ್ಲೇಶ (ಉಕ. ೪).

[ಅಷ್ಟ + ಕಷ್ಟ]

ಅಷ್ಟಕಾಂಗ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಭಾಗಗಳುಳ್ಳ ಪೆಗಡೆಯ ಹಾಸು (೪).

[ಅಷ್ಟಕ + ಅಂಗ]

ಅಷ್ಟಕೋಣ (ನಾ). ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಕಿ : ವರ್ತುಲದೊಳಗಿನ ಸಮಪಾರ್ಶ್ವ ಅಷ್ಟಕೋಣದ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವು ಆ ವರ್ತುಲದ ಒಳಗಿನ ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ಚೌಕದ ಪಾರ್ಶ್ವದ ಕಾಟಕೋಣ ಚೌಕೋಣಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿದೆ (ಭೂಮಿ. ೫೨). [ಅಷ್ಟ + ಕೋಣ]

ಅಷ್ಟಗಂಧ (ನಾ). ಚಂದನ, ದೇವದಾರು, ಚಂಗಲ್‌ಕೋಷ್ಠ, ಕೇಸರಿ, ಕಲ್ಲುಹೊ, ಜಟಾಮಾಂಸಿ, ಗೋರೋಚನ, ಅಗಿಲು ಎಂಬ ಎಂಟು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳು. ೧೨ ಈ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬೇರೆಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ : ಚಂದನಾಗರು ಕಸ್ತೂರಿ ಕರ್ಮರಕೇಸರ ಕಚೋರ ಲಾವಂಜ ಕೋಷ್ಠಂಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟಗಂಧಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಅಷ್ಟ + ಗಂಧ]

ಅಷ್ಟಗುಣ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮಡಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು. ೨. = ಅಷ್ಟಭೋಗ ೨ : ಉಡುಪ ಭಟ್ಟ ಕೊಂಮೆಭಟ್ಟರ ಮೂಲಮಾದ ಸಟ ಅಷ್ಟಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗದೆ ಮು೬ ಕೆಗಳೇನಿ ಅಕ್ಕಿ ಮು೯ ಮತ್ತಂ ಆಯಿದುವರೆ ತಾರೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೭೧-೪೪; 1482). ೩. ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ; ಅಣಿಮೆ, ಮಹಿಮೆ, ಗರಿಮೆ, ಲಭಿಮೆ, ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯ, ಈಶತ್ವ, ವಶಿತ್ವ ಎಂಬ ಎಂಟು ಗುಣಗಳು : ಅಣಿಮಾದ್ಯಷ್ಟಗುಣ ಮಣಿನಿಧಾನನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೩೩ ವ). ೪. [ಜೈನ] ಮುಕ್ತಿಪಡೆದ ಜೀವನ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳು ; ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ, ಜ್ಞಾನ, ದರ್ಶನ, ವೀರ್ಯ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಅವಗಾಹನ, ಅಗುರುಲಭು, ಅವ್ಯಾಬಾಧ.

[ಅಷ್ಟ + ಗುಣ]

ಅಷ್ಟಗಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅಷ್ಟಕಾ ಎಂಬ ಮಹಾಲಯ ಪಕ್ಷಶ್ರಾದ್ಧ.

[< ಸಂ. ಅಷ್ಟಕಾ]

ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಎಂಟು ಗ್ರಾಮಗಳ ಸಮುದಾಯ ; ಎಂಟು ಗ್ರಾಮಗಳ ಪ್ರಾಂತ್ಯ. [ಅಷ್ಟ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಷ್ಟಚಾಪೋತ್ಸೇಧ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಿಲ್ಲುಗಳ ಪ್ರಮಾಣದಷ್ಟು ಎತ್ತರ : ಏತುನೂಟಯ್ಯತ್ತು ಧನುರ್ವಿಸ್ತಾರಮಂ ಅಷ್ಟಚಾಪೋತ್ಸೇಧ ಮುನುನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೮೭).

[ಅಷ್ಟ + ಚಾಪ + ಉತ್ಸೇಧ]

ಅಷ್ಟತನು (ನಾ). (?): ಮುದದಿಂದಲೆಂಟು ತಿಂಗಳಿಗಷ್ಟತನುಗಳು ವದಗಿ ತನ್ನೂರ್ತಿಗೊಂಬವು (ನವಮೀ. ೧೪-೫೧). [ಅಷ್ಟ + ತನು]

ಅಷ್ಟತಾಲ, ಅಷ್ಟತಾಳ (ನಾ). ೧. = ಅಟ್ಟತಾಳ. ೨. ಅಷ್ಟಕೋಣ (ಕ). ಅಷ್ಟತಾಳ ೧ : ಅಷ್ಟತಾಳ (ಯಕ್ಷಬ. ೨೭೮). [ಅಷ್ಟ + ತಾಲ]
ಅಷ್ಟತಾಳ 'ಅಷ್ಟತಾಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟತೂರ್ಯ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳು; ಭೇರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ಝಲ್ಲರಿ, ಕಹಳೆ, ಶಂಬ, ಕೊಳಲು, ವೀಣೆ ಮತ್ತು ತುಣವ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಾದ್ಯಗಳು. 'ಅಷ್ಟತೂರ್ಯರವ' ಪರಾ.
[ಅಷ್ಟ + ತೂರ್ಯ]

ಅಷ್ಟತೂರ್ಯರವ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ: ಭೋರ್ಗರವಸ್ವತೂರ್ಯರವಮಾರ್ಗ ಜಯಧ್ವನಿಯಾರ್ಗ ಪೇಟಾಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೫). [ಅಷ್ಟತೂರ್ಯ + ರವ]

ಅಷ್ಟದರಿದ್ರ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಡವ: ಅವರೇನೋ ಕುಬೇರನ ಹಾಗಿರ ಬಹುದು; ನಾನು ಅಷ್ಟದರಿದ್ರ (ರೂಢಿ). [ಅಷ್ಟ + ದರಿದ್ರ]

ಅಷ್ಟದಲ, ಅಷ್ಟದಳ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ದಳ. ೨. ಎಂಟು ಎಸಳು ಗಳುಳ್ಳದು; ಎಂಟು ವಿಭಾಗವುಳ್ಳದ್ದು. ಅಷ್ಟದಳ: ೨. ಅಷ್ಟದಳ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಕೃತಿ ಭಜನೆ (ಅವಚಂ. ೧೮೦-೮೧೦). ೩. ಒಂದು ಒಡವೆ; ಆ ಭರಣ: ದಾದಿಮಾದಳದಷ್ಟದಳಮುಮಂ, ಕೇಸರದ ಕೇಯೂರಮುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೧೪ ವ). [ಅಷ್ಟ + ದಲ]

ಅಷ್ಟದಳ 'ಅಷ್ಟದಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳು; ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ, ದಕ್ಷಿಣ, ಉತ್ತರ, ಈಶಾನ್ಯ, ನೈಋತ್ಯ, ವಾಯುವ್ಯ, ಆಗ್ನೇಯ.
[ಅಷ್ಟ + ದಿಕ್ಕು]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ, ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಒಡೆಯರು; ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ಯಮ, ನಿರುತಿ, ವರುಣ, ವಾಯು, ಕುಬೇರ, ಈಶಾನ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮಂದಿ ದಿಕ್ಪತಿಗಳು: ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲರು ಬಂದು ವಂಚಿಸಿದರು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಿರುವಂಥ ಸತಿಯು ಭ್ರಷ್ಟಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಇಂಜಾಪ. ೧೦೦-೮೮). ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ: ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲರು ತಮ್ಮಯ ಪಟ್ಟಣಗಳಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗೆ ರಕ್ತಸರ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಲುವ ತಾಣಗಳೆನೆ ಕೊತ್ತರ ಕಟ್ಟಿಸಳ ದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವ. ೨-೭೨). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಪಾಲ)]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕ (ನಾ). = ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ. [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಪಾಲಕ)]

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ 'ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲ' ನೋ

ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆಗಳು; ಐರಾವತ, ಪುಂಡರೀಕ, ವಾಮನ, ಕುಮುದ, ಅಂಜನ, ಪುಷ್ಪದಂತ, ಸಾರ್ವಭೌಮ, ಸುಪ್ರತೀಕ ಎಂಬ ಎಂಟು ದಿಕ್ಕರಿಗಳು. [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಗಜ)]

ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಯ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಗೆಲುವು; ದಿಗ್ವಿಜಯ: ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಯೋಪಾರ್ಜಿತಯಶನುಂ ದಶಾಂಗಭೋಗ ಸಂಗತನುಮಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೫ ವ). [ಸಂ. (ಅಷ್ಟದಿಕ್ + ಜಯ)]

ಅಷ್ಟದೇಹಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ: ಅಹೋಯ್ಯನಾಹೋಯ್ಯನೆಲೆಲೆ ಶಿವ ಶಿವ ಅಷ್ಟದೇಹಿ ನೀನ [ಪಾಠಾಂ. ತನ್ನ ನೇಹಿನಿಯನೆನೆ] ಶರಣು ರಕ್ಷಿಸಬಲೆಯನು (ಹಜಕಾ. ೧೩-೧೩). [ಸಂ. ಅಷ್ಟದೇಹಿನ್ (ಅಷ್ಟ + ದೇಹಿನ್)]

ಅಷ್ಟದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ). ಗಣಪತಿಯ ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೆಲ್ಲ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಕಬ್ಬು, ಎಳ್ಳು, ಅರಳು, ಬಾಳೆ ಹಣ್ಣು, ತುಪ್ಪ, ಅವಲಕ್ಕಿ—ಈ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳ ಒಟ್ಟು. ೨. ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಎಂಟು ಹೋಮ ದ್ರವ್ಯಗಳು; ಅರಳಿ, ಅತ್ತಿ, ಆಲ, ಬಸರಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಮಿತ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ, ಪಾಯಸ, ಎಳ್ಳು, ಬಿಳಿಸಾಸುವೆ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು. [ಅಷ್ಟ + ದ್ರವ್ಯ]

ಅಷ್ಟನವತಿ (ನಾ). ತೊಂಬತ್ತೆಂಟು: ಅಷ್ಟನವತಿಯ ಪದ್ಯದೊಳಗಿದನು ಪುದುಗೊಳಿಸಿದಸ್ವರತ್ವಂಗಳಿಗೆ ಪೇಕ್ಷೆ ನಾಂ ಕನ್ನಡದಿ (ರತ್ನಶಾ. ೨೪-೧೧).

[ಸಂ. (ಅಷ್ಟ + ನವತಿ)]

ಅಷ್ಟನಾಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಆನೆಗಳು. ೨. ಎಂಟು ಸರ್ಪಗಳು. 'ಅಷ್ಟಫಣಿ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ನಾಗ]

ಅಷ್ಟಪತ್ರ (ನಾ). "ದೊಡ್ಡ ಕಾಗದದ ಹಾಳೆಯನ್ನು ಮೂರು ಸಲ (ಅಥವಾ ೮ ಎಲೆಗಳಾಗುವಂತೆ) ಮಡಿಸುವುದರಿಂದಾದ ಪುಟ (ದ ಅಥವಾ ಪುಸ್ತಕದ ಆಕಾರ): ಅಷ್ಟಪತ್ರ" (Octavo. ಇಂಕನ); ಕ್ರಾನ್ ಕಾಗದವನ್ನು ಮಡಿಚಿ ಎಂಟಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಕ್ರಾನ್ ಅಷ್ಟಪತ್ರವೆನ್ನುವರು (ರೂಢಿ). [ಅಷ್ಟ + ಪತ್ರ]

ಅಷ್ಟಪದಿ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಟೊಪಸ್ ಎಂಬ ಒಂದು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ: ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸನಂತಿರುವ "ಅಷ್ಟಪದಿ" (Octopus)ಯೂ ಬಲಿಷ್ಠ ಪ್ರಾಣಿಗಳೇ (ಬಾಲಪ. 1, ೪೯೦).

೨. [ಭಂದ] ಎಂಟು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡುಗಬ್ಬ: ಪಟ್ಟದಿ ಅಷ್ಟಪದಿ ಗಣನೆಯನು ಕಂದ ಶಂಬಾವೃತ್ತ ತಾಳವೃತ್ತ ಅದಿ ಜಾತಿಗಳ ಉಂಟು (ಭಂದೋಂಬು. ೧-೫೫ ಅಡಿಬಿ). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಪದೀ]
ಅಷ್ಟಪಾದ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಜೇಡರ ಹುಳು. ೩. ಶರಭ ಎಂಬ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ.

[ಅಷ್ಟ + ಪಾದ]

ಅಷ್ಟಪಾದಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಪದಿ (Octopus. ಇಂಕನ).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟಪಾದಿನ್]

ಅಷ್ಟಪಾಶ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಬರುವ ಎಂಟು ಪಾಶಗಳು; ಭಯ, ಶಂಕೆ, ಶೀಲ, ಕುಲ, ಜಾತಿ, ಕರುಣ, ಲಜ್ಜೆ, ಜುಗುಪ್ಸೆ ಎಂಬ ಎಂಟು: "ತರುಣ ಕೇಳ ಭಯ ಶಂಕೆ ವರಶೀಲ ಕುಲ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ರತ] ಜಾತಿ ಕರುಣೆ ಲಜ್ಜಾ ಜುಗುಪ್ಸೆಗಳೆಂಟು ಪರಿಕಿಸಲ್ ಜೀವಗಿವು ನೆರದಪ್ಪಪಾಶವೆಂಬರು ಪೂರ್ವಿಗರ್ (ಮನೋವಿ. ೫-೩೯); ಅಷ್ಟಪಾಶವ ಹರಿದು, ಕ್ಲೇಶಗಳಿಟ್ಟಿಯ ನೆರೆ ಮುರಿದು (ಅಮೃತ. ೧-೨೨); "ಅಷ್ಟಪಾಶಗಳು-ಘೃಣಾ, ಶಂಕಾ, ಭಯಂ, ಲಜ್ಜಾ, ಜುಗುಪ್ಸಾ (ಚೇತಿ ಪಂಚಮಾ), ಕುಲಂ, ಶೀಲಂ, (ತಥಾ) ಜಾತಿ (ರಷ್ಯಾ ಪಾಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ)" (ಅಮೃತ. ೧-೨೨ ಅಡಿಬಿ). 'ಅಷ್ಟಮಲ' ಪರಾ.

[ಅಷ್ಟ + ಪಾಶ]

ಅಷ್ಟಪೈಲು (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳದ್ದು: ಕೇಶವನ ಈಗಿನ ವೇಷವೇ ಬೇರೆರಡು ಕೈಗಳ ಎಂಟು ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟಪೈಲಿನ ಉಂಗುರಗಳು (ಸಮಜೀ. ೪೩). ೨. ಎಂಟು ಮೂಲೆಗಳುಳ್ಳ ಉಂಗುರ: ಬಲಗೈಯ ಅನಾಮಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಪೈಲಿನ ಜೋಡಿ (ತಿರುಗು. ೬೫). [← ಮರಾ. ಅಷ್ಟಪೈಲು]

ಅಷ್ಟಪ್ರಕಾರಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ: ರಸತೋಯಂ ಭಾವನಂಧಂ ಪದಸದಕ ಜಯಂ ಕಾವ್ಯಪುಷ್ಪಂ ಗುಣಾನ್ವಪ್ರಸರಂ ವೃತ್ತಪ್ರದೀಪಂ ವಚನರುಚಿರ ಧೂಪಂ ಜನಶ್ರೀಫಲಂ ನಿಶ್ಚೊಸತಾಯಸ್ವಪ್ರಕಾರಾರ್ಚನೆಯೆನಿಸಿದಪೆಂ ಸಲ್ಲನಂತಂಗೆ ಮತ್ಯಾವ್ಯಸಪರ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೬೪).

[ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಕಾರ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಎಂಟು ಪ್ರಕೃತಿಗಳು: ಭೂಮಿ... ಅಹಂಕಾರವೆಂಬಸ್ವಪ್ರಕೃತಿಯಂ ವಿಕಾರಿಸಿ (ವಿನೇಕ. ೨೪೬).

[ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಅಷ್ಟಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಆಗಮ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಉಪಮಾನ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ ಸಂಭವ, ಐತಿಹ್ಯ: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ... ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣವೆಂಬವೇ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಗಷ್ಟಪ್ರಮಾಣಗಳು (ವಿನೇಕ. ೧೮). [ಅಷ್ಟ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅಷ್ಟಫಣಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಎಂಟು ಸರ್ಪಗಳು; ಆನಂತ, ತಕ್ಷಕ, ವಾಸುಕಿ, ಶಂಖಪಾಲ, ಪದ್ಮ, ಕಾಕೋಟಿಕ, ಕ್ರೋಡ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಎಂಟು ಹಾವುಗಳು: ಪನ್ನಗಂಗಳು ಸಾವಿರವಷ್ಟೊಳ ಗುನ್ನತಾಷ್ಟಫಣಿಗಳೆನಲ್ವೆ... ಎಂಟು ಪಾವುಗಳಿಗೆ ಪತಿಗಳಾಗಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೨೭). IP ಕ್ರೋಡ ಮತ್ತು ಕಾಲ ಎಂಬ ಈ ಎರಡಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಹಾಪದ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಳಿಕ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಎರಡು ಹೆಸರು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. [ಅಷ್ಟ + ಫಣಿ]

ಅಷ್ಟಫಣೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಫಣಿ: ಕಷ್ಟವ ಮಾಡಾಷ್ಟಫಣೀಶ್ವರಾಂಶದ ಪವನಭಕ್ಷಣರಾಜಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೨೦). 'ಅಷ್ಟಫಣಿ' ಪರಾ.

[ಅಷ್ಟ + ಫಣೀಶ್ವರ]

ಅಷ್ಟಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಎಂಟರ ತಂಡ, —ಗುಂಪು; ಅಷ್ಟಕ. ೨. ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಭದ್ರಗೊಳಿಸಿ ಅಳವಡಿಸಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಸಾಧನ, —ನೆಲೆಗಟ್ಟು: ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಮೃತನರಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಅಷ್ಟಬಂಧನವು ಶಿಥಿಲವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ದೊರೆಗಳು ಅಷ್ಟಬಂಧನವನ್ನು... ಮಾಡಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪).

[ಅಷ್ಟ + ಬಂಧನ]

ಅಷ್ಟಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿ: ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ ಮುಮಂ... ಅಷ್ಟಭಕ್ತಿಯು ನುಳ್ಳ ಶಿಷ್ಯರಂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತ (ವೀಶ್ಯಪ. ೫-೧೬-೨). 'ಅಷ್ಟವಿಧ ಭಕ್ತಿಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಸಂಪತ್ತು; ರಾಜ್ಯ, ಭಂಡಾರ, ಸೈನ್ಯ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಭತ್ತ, ಚಾಮರ, ಆದೋಲನ ಎಂಬ ಎಂಟು (*). [ಅಷ್ಟ + ಭಾಗ್ಯ]

ಅಷ್ಟಭುಜ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು: ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಏಕಾಂಗ... ಅಷ್ಟಭುಜ, ನವನಿಧಿ, ದಶವ್ಯಾಕರಣ... ಎಂದು ಸಮಾಸವಾಗಲೊಡಂ (ಶಮದ. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. [ಗಣಿತ] ಎಂಟು ಬಾಹುಗಳುಳ್ಳ ಅಕೃತಿ. [ಅಷ್ಟ + ಭುಜ]

ಅಷ್ಟಭೈರವ (ನಾ). ಶಿವನ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಭಯಂಕರ ರೂಪಗಳು. IP ಸಿತಾಂಗ, ರುರು, ಚಂಡ, ಕ್ರೋಧ, ಉನ್ಮತ್ತ, ಕಪಾಲ, ಭೀಷಣ, ಸಂಹಾರ (ದಕ. *). [ಅಷ್ಟ + ಭೈರವ]

ಅಷ್ಟಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಮನೆ, ಹಾಸುಗೆ, ವಸ್ತ್ರ, ಆಭರಣ, ಸ್ತ್ರೀ, ಪುಷ್ಪ, ಗಂಧ, ತಾಂಬೂಲ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು. IP ಅನ್ನ, ಉದಕ, ತಾಂಬೂಲ, ಪುಷ್ಪ, ಚಂದನ, ವಸ್ತ್ರ, ಶಯ್ಯೆ, ಅಲಂಕಾರ. ೨. ನಿಧಿ, ನಿಕ್ಷೇಪ, ಅಕ್ಷೀಣ, ಆಗಾಮಿ, ಸಂಚಿತ, ಜಲ, ಪಾಷಾಣ, ತರು ಎಂಬ ಎಂಟು ವಿಧದ ಸ್ವಾಮ್ಯ: ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯ (ಕಾ. II, ೨೬-೧೯; 1173); ಚತುಸ್ತೀಮಯೋಳಗುಳ್ಳ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯಂಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ (ಮೈಲಂ. ೧೯೪೦, ೨೮-೨೪; 1509); ಭತ್ತಚಾಮರಾದೋಳಿಕಾದಿ ಅಷ್ಟಭೋಗಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಲಂ. ೧೯೨೮, ೬೩-೨೭; 1532); ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಪಾಷಾಣಂ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಜಲಾಸ್ಥಿತಂ ಅಕ್ಷೀಣಾಗಾಮಿ ಸಂಯುಕ್ತಂ ಅಷ್ಟಭೋಗ ಸಮಸ್ತತಂ (ಎಂ. XIII, ೩೪-೧; ?). ೩. ಮನೆ, ತರಿ, ಬೆದ್ದಲು ಭೂಮಿಗಳು, ದನದ

ರೊಪ್ಪಗಳು, ಅರಣ್ಯ, ಪಾಳುಭೂಮಿ, ಕಾಡುಮೃಗಗಳ ಸ್ಥಾನ, ನದಿಯ ಬಯಲು, ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲಿನ ಸ್ಥಳ ಎಂಬ ಎಂಟು; "ಅಷ್ಟಭೋಗವೆಂದರೆ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಸ್ವತ್ತಿನ ಭೇದಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು" (ಸಂಭಾಷ. ೨೦೨): ಮಂದಿರಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಗೋಷ್ಠಂ ಚ ವನಮೇವ ಚ ಖಿಲೇಭೂತಂ ಚ ಯತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮೃಗವಾ ಸಸ್ತಥೈವಚ ನದೀಪರ್ವತ ಭೋಗಾರ್ಥ ಅಷ್ಟಭೋಗಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೫-೧೪೮; 1403). [ಅಷ್ಟ + ಭೋಗ]

ಅಷ್ಟಮ (ಗು). ೧. ಎಂಟನೆಯ: ಗ್ರಹಂ ಗ್ರಹದಿಂದಂ... ತುರ್ಯಾಷ್ಟಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಗ್ರಹದಿಂ ಕೂಡೆ ಪರಸ್ಪರಂ ಸ್ವಗುಣದಿಂದಾಳ್ಕುಂ ಚತುರ್ಥಾಂಶಮಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೯). (ನಾ). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಅಥವಾ ರಾಶಿಯಿಂದ ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಆವನಿಗೆ ಅಷ್ಟಮದಲ್ಲಿ ಶನಿಯಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಮಂಗಲ, ಅಷ್ಟಮಂಗಲ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಶುಭ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಮಂಗಳಕರವಾದ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು; ಧ್ವಜ, ಕನ್ನಡಿ, ಚಾಮರ, ರತ್ನ, ಭೃಂಗಾರ (ಗಿಂಡಿ); ಬೀಸಣಿಗೆ, ಕಲಶ, ಭತ್ತಿ. ೨. (ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ) ಸಿಂಹ, ವೃಷಭ, ಆನೆ, ಜಲಪೂರ್ಣ ಕಲಶ, ಬೀಸಣಿಗೆ, ಧ್ವಜ, ಭೇರಿ ಅಥವಾ ತುತೂರಿ, ದೀಪ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಸ್ತುಗಳು: ಅಲ್ಲಿ ಉಪಕರಣಸ್ವಮಂಗಲವೆಲ್ಲ ನವರತ್ನಗಳೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೫-೨೧). ಅಷ್ಟಮಂಗಲ: ೧. ಧ್ವಜದರ್ಪಣ ಚಂಚಚ್ಚಮರಜಮಣಿ ಭೃಂಗಾರ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತತಾಳವೃಷನ ಕಳಶಾತಪತ್ರಂ ತ್ರಿಜಗತ್ಪತಿಗಷ್ಟಮಂಗಳಂ ಸೋಗಯಿಸುಗುಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೪೧). ೩. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುದುರೆ; ಬಿಳಿದಾದ ಮುಖ, ಬಾಲ, ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲಣ ಕೂದಲು, ಎದೆ ಕಾಲ್ಗೊರಸುಗಳೂ ಉಳ್ಳ ಕುದುರೆ (*). [ಅಷ್ಟ + ಮಂಗಲ]

ಅಷ್ಟಮಂಗಲ 'ಅಷ್ಟಮಂಗಲ' ನೋ.

ಅಷ್ಟಮಂಚಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಜನ್ಮಲಗ್ನದಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು ೨. (ಅಲಂ) ಕೇಡು: ಅಮರಾಧ್ಯದೊಳೊಂದ ಶರೀರ ಮಹಾಧ್ವನಿ ಕಂಸ ಕಂಸ ಕೇಳಾ ದೇವಕಿಯಷ್ಟಮಂಭವದಾತನಿಂ ದಷ್ಟಮಂಚಂದ್ರಂ ನಿನಗೆ ನೆರೆಗುಮೆಂದುದಮೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೭).

[ಅಷ್ಟಮ + ಚಂದ್ರ]

ಅಷ್ಟಮತೀರ್ಥನಾಥ (ನಾ). ಎಂಟನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ; ಚಂದ್ರ ಪ್ರಭ ತೀರ್ಥಂಕರ: ಪ್ರಿಯದಿಂದಷ್ಟಮತೀರ್ಥನಾಥನಿಂದೆನ್ನಲ್ಲಿಗೇ ಮಾತೊ ನಿರ್ವಯ ಸೌಖ್ಯೋನ್ನುಖನೆಂದು ತನ್ನಗರಿ ತಾಂ ಮೆಯ್ಯರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೭೪). [ಅಷ್ಟಮ + ತೀರ್ಥನಾಥ]

ಅಷ್ಟಮದ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಮದಗಳು; ಧನಮದ, ಕುಲಮದ, ವಿದ್ಯಾಮದ, ರೂಪಮದ, ಯೌವನಮದ, ಬಲಮದ, ಪರಿವಾರಮದ, ಅಧಿಕಾರಮದ: ಅಷ್ಟಮದವ್ಯಪೇತಮಂ (ಜಾವುಂಪು. ೫); ಕುಲಬಲಧನರೂಪಯೌವನ ವಿದ್ಯಾರಾಜ್ಯ ತಪದೇಳ್ಗೆ ಯೆಂಬಷ್ಟಮದದಿಂ ಮದಿಸಿ (ವಿನೇಕ. ೨೪೬).

[ಅಷ್ಟ + ಮದ]

ಅಷ್ಟಮಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ದೋಷಗಳು; ಶಂಕೆ, ಘೃಣೆ, ಭಯ, ಲಜ್ಜೆ, ಜುಗುಪ್ಸೆ, ಕುಲ, ಶೀಲ, ಜಾತಿ ಇವುಗಳ ಭಾವನೆ: ಶಂಕಾದೃಷ್ಟಮಲಂಗಳುಮೆಂಟುಂ ಮದಂಗಳುಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೬-೨೧); ಸಪ್ತರ್ಥ ಸಂಪನ್ನನುಂ ಅಷ್ಟಮಲವ್ಯಪೇತನುಂ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೪). 'ಅಷ್ಟಪಾಶ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಮಲ]

ಅಪ್ಪಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಿನನ ಎಂಟು ಮಂಗಳ ಲಾಂಛನಗಳು : ಚತುಸ್ತಿಂಶದತಿಶಯಂಗಳುಮನಸ್ಸಮಹಾ ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಂಗಳುಮಂ . . . ಪೆಸಗೊಂಡು (ಅದಿಪು. ೩-೪೦ ವ); “ಅಪ್ಪಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ-(೧) ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ, (೨) ಸುರಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷ, (೩) ದಿವ್ಯಧ್ವನಿ, (೪) ಚತುಷ್ಪಕ್ಷಿಚಾಮರ, (೫) ರತ್ನಜಡಿತ ಸುವರ್ಣ ಸಿಂಹಾಸನ, (೬) ಪ್ರಭಾವಲಯ, (೭) ದೇವದಂದುಭಿ, (೮) ಭತ್ತ ತ್ರಯ” (ಅದಿಪು. ಅನು. ೨). [ಸಂ. (ಅಪ್ಪ + ಮಹಾ + ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯ)]
ಅಪ್ಪಮಹಿಷೀಪತಿ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಜನ ಪ್ರಧಾನಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಗಂಡ; ಎಂಟು ಹೆಂಡಿರುಳ್ಳವನು. ೨. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ.

[ಸಂ. (ಅಪ್ಪ + ಮಹಿಷೀ + ಪತಿ)]

ಅಪ್ಪಮಾಂಶ (ನಾ). ಎಂಟನೆಯ ಒಂದು ಪಾಲು. [ಅಪ್ಪಮ + ಅಂಶ]
ಅಪ್ಪಮಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಮೇರೆಗೆ ಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ತಿಥಿ: ಪಂಚಾಕ್ಷರಾದಿಯಲಿರುವಖಳ ಮಂತ್ರಗಳ ಜಪ . . .

ಅಶುಭ ಪಕ್ಷಿ ಅಪ್ಪಮಿ (ಗಗತಾ. ೪-೬೭). [ಸಂ. ಅಪ್ಪಮಾ]

ಅಪ್ಪಮಾಂದು (ನಾ). ಅಪ್ಪಮಿಯ ಚಂದ್ರ: ಅಪ್ಪಮಾಂದುನಿಖಳಂ ಶೇಷೋಲ್ಲಸದ್ಭಾಹು . . . ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳಿದಂ ಸಾ ಶ್ವಯರ್ ಸಾಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರತು. ೪-೭). [ಅಪ್ಪಮಿ + ಇಂದ್ರ]

ಅಪ್ಪಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ; ಮಹಾದೇವ; ಭೂಮಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಎಂಟು ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು, ಅಥವಾ ಪಂಚಭೂತಗಳು - ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಯಾಗ ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಎಂಟು ಆಕೃತಿಗಳುಳ್ಳವನು: ವಿವರ ಯಥಾಶಿಸಮಯಂ ವಿಷ್ಣುವೆನಿಪಾ ನುಡಿಗಳು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿವು ಶಿವನೆಂಬಾ ದುರುಕ್ತಿಗಳಪ್ಪ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಶಿವನೆಂಬ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳು (ಬಸಪು. ೫೪-೭೯).

[ಅಪ್ಪ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅಪ್ಪಯೋಗ (ನಾ). = ಅಪ್ಪಾಂಗಯೋಗ: ಯಮುನಿಯಮವಾಸನಂ ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯಚಿರಯಾಮವಾಪ್ರೀತಿಯಾಹಾರ [ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ] ತದ್ಭಾಸ ಕರಧಾರಣಾಧಿಕ ಸಮಾಧ್ಯಸ್ವಯೋಗದಿಂ (ವೀಶ್ಯತು. ೭-೩-೪೪).

[ಅಪ್ಪ + ಯೋಗ]

ಅಪ್ಪರಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಶೃಂಗಾರ, ವೀರ, ಕರುಣ, ಅದ್ಭುತ, ಹಾಸ್ಯ, ಭಯಾನಕ, ಬೀಭತ್ಸ, ರೌದ್ರ ಎಂಬ ಎಂಟು ಕಾವ್ಯ ರಸಗಳು. [ಅಪ್ಪ + ರಸ]

ಅಪ್ಪರು ‘ಅಪ್ಪು’ ಪರಾ.

ಅಪ್ಪಲೋಕ (ನಾ). ಎಂಟು ಲೋಕಗಳು; ಅಪ್ಪದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಲೋಕ ಗಳು (?). ‘ಅಪ್ಪಲೋಕೇಶ’ ಪರಾ. [ಅಪ್ಪ + ಲೋಕ]

ಅಪ್ಪಲೋಕಪಾಲ (ನಾ). ಎಂಟುಲೋಕಗಳ ಒಡೆಯರು: ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪ್ಪಲೋಕಪಾಲ ಪರಿಪಾಲಿತ ಸಾಹಸನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ).

[ಅಪ್ಪಲೋಕ + ಪಾಲ]

ಅಪ್ಪಲೋಕೇಶ (ನಾ). = ಅಪ್ಪಲೋಕಪಾಲ: ಪುರಹರಂ ಕರುಣಿಸಿದ ಪುಣ್ಯವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳು ನೆರೆಯತದನೇನೆಂಬನಮು ಹರಹರ ಗಣೇಶ್ವರ ರಪ್ಪಲೋಕೇಶರಪ್ಪ ಮೂರ್ತಿಗಳಪ್ಪವನುಗಳು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೧).

[ಅಪ್ಪಲೋಕ + ಈಶ]

ಅಪ್ಪವರ್ಗ (ನಾ). ೧. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಮುಖ್ಯವೂ ಸಂಜೀವಕವೂ ಆದ ಎಂಟು ಮೂಲಿಕೆಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಋಷಭ, ಜೀವಕ, ಮೇದಿ, ಮಹಾಮೇದ, ಬುದ್ಧಿ, ವೃದ್ಧಿ, ಕಾಕೋಲಿ, ಸ್ತೀರಕಾಕೋಲಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮೂಲಿಕೆಗಳ ವರ್ಗ. ೨. ಎಂಟು ವರ್ಗ; ಎಂಟು ಗುಂಪು:

ಕಾದಿದ್ವರಯ್ಯ ಅಪ್ಪವರ್ಗವೆಂಬ ಮಕ್ಕಳು ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ (ಅವಚಂ. ೨೭೭-೧೨೭೦). [ಅಪ್ಪ + ವರ್ಗ]

ಅಪ್ಪವರ್ಗಿ (ನಾ). ಎಂಟು ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರು (?): ಧೃತಖಿಲರಪ್ಪವರ್ಗಿಗಳತಿಚಟುಳರುಮೊಳಗಣೆರಡು ಕೆಲದೊಳ್ ಬರೆ ಭೂಪತಿ ಪೋಲನುರಗಶಾಖಾವೃತ ಜಂಗಮ ಸಾಂದ್ರರುಂಪ್ರಚಂದನ ತರುವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೮). [ಸಂ. ಅಪ್ಪವರ್ಗಿನ್]

ಅಪ್ಪವಸು (ನಾ). ಅಪ, ಧ್ರುವ, ಸೋಮ, ಧನ, ಅನಿಲ, ಅನಲ, ಪ್ರತ್ಯಾಪ, ಪ್ರಭಾಸ ಎಂಬ ಎಂಟು ಮಂದಿ ವಸುಗಳು: ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರನಪ್ಪವಸುಗಳಂ ನೆಜಿ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೦೯). IP ಈ ಹೆಸರು ಗಳು ಕಲ್ಪಭೇದಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆ. [ಅಪ್ಪ + ವಸು]

ಅಪ್ಪವಿಂಶತಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು: ಶರ್ಕರಾಪ್ರಭೆಯೆಂಬೆರಡನೆಯ ನರಕಮಲ್ಲಿಂ ಕೆಳಗೇಕರಜ್ಜುಂತರದೊಳಪ್ಪವಿಂಶತಿ ಸಹಸ್ರಯೋಜನ ಬಾಹುಲ್ಯದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ); ಮುಖ್ಯಯುದ್ಧವ ಮಾಡುತಿರ ಲಂದಪ್ಪವಿಂಶತಿ ದಿವಸಪರಿಯಂತಿಪ್ಪಬಕುತನ ಕೂಡೆ ಲೀಲೆಯಲಾಡು ವಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೭-೧೫). [ಸಂ. ಅಪ್ಪವಿಂಶತಿ]

ಅಪ್ಪವಿಧ (ಗು). ಎಂಟು ಬಗೆಯ. [ಅಪ್ಪ + ವಿಧ]

ಅಪ್ಪವಿಧಪೂಜೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪೂಜೆ; ಅಕ್ಷತೆ, ಜಲ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ನೈವೇದ್ಯ, ತಾಂಬೂಲ, ಅಥವಾ ಫಲ - ಇವುಗಳ ಅರ್ಪಣೆ: ಅಪ್ಪವಿಧಪೂಜೆಪ್ಪನಿಷ್ಠಾತುಷ್ಪಮಾನಸಕಪ್ಪ ಸಂಶ್ರುತಿಸಪ್ಪದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಗುಣವಿಸ್ಪಪ್ಪ ಬಸವೇಶ (ಬಸಪು. ೪೪-೩೩).

[ಅಪ್ಪವಿಧ + ಪೂಜೆ]

ಅಪ್ಪವಿಧಭಕ್ತಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯ ಗಳು; ಸ್ಮರಣ, ಕೀರ್ತನ, ವಂದನ, ಪಾದಸೇವನ, ಅರ್ಚನ, ದಾಸ್ಯ, ಸಖ್ಯ, ಆತ್ಮನಿವೇದನ (ಕ). [ಅಪ್ಪವಿಧ + ಭಕ್ತಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಪ್ಪವಿಧರಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಪ್ಪಮುದ್ಧಿ: ಬುದ್ಧಿ ಕ್ರಿಯಾದೃಷ್ಟವಿಧರಿದ್ಧಿಯುಂ . . . ತನ್ನೊಳುಂ ಸಜ್ಜನ್ನಮಾಗಿ (ಪುಷ್ಪತು. ೧೪-೧೬ ವ).

[ಅಪ್ಪವಿಧ + ರಿದ್ಧಿ]

ಅಪ್ಪವಿಧರ್ಥಿ (ನಾ). = ಅಪ್ಪಮುದ್ಧಿ: ವ್ಯಸಭಸೇನಂ . . . ಅಪ್ಪವಿಧರ್ಥಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರಥಮಗಣಧರನಾದಂ (ಚಾವುಂ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪವಿಧಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾರ್ಯಶುದ್ಧಿ; ಭಾವಶುದ್ಧಿ, ಈರ್ಯಾಪಥ ಶುದ್ಧಿ, ಭಿಕ್ಷುಶುದ್ಧಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾಶುದ್ಧಿ, ಶಯ ನಾಸನಶುದ್ಧಿ ವಾಕ್ಯಶುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳು: ಕಾಯಶುದ್ಧಿವಿನೇಯ ಶುದ್ಧಾದೃಷ್ಟವಿಧಶುದ್ಧಿಯುಂ . . . ತನ್ನೊಳುಂ ಸಜ್ಜನ್ನಮಾಗಿ (ಪುಷ್ಪತು. ೧೪-೧೬ ವ). [ಅಪ್ಪವಿಧ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಪ್ಪವಿಧಸಮಾಧಿ (ನಾ). = ಅಪ್ಪಾಂಗಯೋಗ (ಕ).

[ಅಪ್ಪವಿಧ + ಸಮಾಧಿ]

ಅಪ್ಪವಿಧಾರ್ಚನೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಪವಿಧಪೂಜೆ: ತ್ರಿಲೋಕಶಿಖರಶೇಖ ರಂಗಪ್ಪಾಂಗಮೇಜಗಿ ಪೊಡಮಟ್ಟಪ್ಪವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿನರ್ಚನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೪ ವ). [ಅಪ್ಪವಿಧ + ಅರ್ಚನೆ]

ಅಪ್ಪವಿಭೂತಿ (ನಾ). = ಅಪ್ಪೈಶ್ವರ್ಯ. [ಅಪ್ಪ + ವಿಭೂತಿ]

ಅಪ್ಪವಿವಾಹ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಮದುವೆಯ ಕ್ರಮ; ಬ್ರಾಹ್ಮ, ದೈವ, ಅರ್ಪ, ಪ್ರಜಾಪತ್ಯ, ಆಸುರ, ಗಾಂಧರ್ವ, ರಾಕ್ಷಸ, ಪೈಶಾಚ—ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹ.

[ಅಪ್ಪ + ವಿವಾಹ]

ಅಪ್ಪವೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಮಾತಿಥಿ: “ಅಪ್ಪವೆಯನಲ್ಲ ಕ್ಕದಪ್ಪಮಿಗೆ ಪೆಸರ್” (ಕಶರ. ೫). [< ಸಂ. ಅಪ್ಪಮಾ]

ಅಷ್ಟಲೋಭಿ (ನಾ). ಮಂಗಳಸೂಚಕವಾದ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು; ಸುಣ್ಣ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚುವುದು, ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸಾರಣಿ, ರಂಗವಲ್ಲಿ, ತಳಿರುತೋರಣ, ಧ್ವಜವನ್ನು ಏರಿಸುವುದು, ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸುವುದು, ಚಪ್ಪರ ಹಾಕುವುದು, ಮೇಲುಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟುವುದು : ಕತ್ತರಿಯ ಸಗಣನೀರ್ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಲಿ ಮಿಳಿರ್ವ ದುಗುಲದ ಗುಡಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಶಿತ್ತರದೆತ್ತಿದ ಮುತ್ತಿನ ಮಂಡವಿಗೆ ಪೊಬಲ ಮನೆಗೊಳ್ಳಿಲ್ಲಂ|| ಅಂತಾಗಲೊಂದುತ್ತರಂ ಬಳಿಯ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪೊಬಲೊಳಪ್ಪಲೋಭಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಸಂಘಾ. ೩-೨ ವ); ಎನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಗಂಡುಮಗನಂ ಪೆಜಲೊಡಮಪ್ಪಲೋಭಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿ ಮಹಾದಾನಂಗೆಯ್ದು (ಸಂಚತಂ. ೧೮೭-೫). [ಅಷ್ಟ + ಲೋಭಿ]

ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿ (ನಾ). [ಭಂದ] (ಎಂಟು ಸಾಲುಗಳ ಒಂದು ಅಂಶವೂ ಆಮೇಲೆ ಆರು ಸಾಲುಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶವೂ ಬರುವ ಒಟ್ಟು) ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪದ್ಯಜಾತಿ; ಸಾನೆಟ್: ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯ ಶಿಲ್ಪಸಮರಚನೆ ಅದರ ಭಾವಬಂಧುರತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಂದೋ. ೩೦೩); ಭಾವಗೀತ, ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿ... ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೪); ಅಷ್ಟಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುತಿದೆ ಕಾತುಕದ ಬಗೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩). [ಅಷ್ಟ + ಪಟ್ಟದಿ]

ಅಷ್ಟಪಕ್ಷಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅರವತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳು: ನೆರೆದ ಶಿವಭವನಂಗಳಪ್ಪಪಕ್ಷಿಕ್ಷೇತ್ರ ನಿರುತವೆಂದೆತ್ತಿದನು ಕಯ್ಯನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೮). [ಅಷ್ಟ + ಪಕ್ಷಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅಷ್ಟಪಕ್ಷಿತಿರ್ಥ (ನಾ). ಅರವತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯತಿರ್ಥಗಳು: ಅಷ್ಟಪಕ್ಷಿತಿರ್ಥಂಗಳುಂ ಗುಪ್ತದೊಳಗಿರೆ (ವೀಶ್ವತ. ೧-೧-೩).

[ಅಷ್ಟ + ಪಕ್ಷಿ + ತೀರ್ಥ]

ಅಷ್ಟಸಹಿತಶತ (ನಾ). ನೂರೆಂಟು : ಒಂದೊಂದಜೊಳಕ್ಕು... ವರಜನೆಂಬಂಗಳಪ್ಪಸಹಿತಶತಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೧).

[ಅಷ್ಟ + ಸಹಿತ + ಶತ]

ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಗುಣ ೩ : ಇಂತಪ್ಪಸಿದ್ಧಿಗೆ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಂಗಳ್... ಅಸ್ತಿತಂ (ಮನೋ. ೧-೩೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಅಣೆಮಾದಿ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಆ ಮಹಾತ್ಮರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಬಗ್ಗೆ... ವ್ಯಥೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೪೬).

[ಅಷ್ಟ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅಷ್ಟಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು: ನಿಮ್ಮ ಶರಣಂಬೊಕ್ಕೆ ವೆನುತಂ ಬಿಮ್ಮಗೆಟ್ಟಪ್ಪಾಂಗದಿಂ ಪೊಡವಡುತ ನಸು ಸಾರ್ದು (ಬಸಪ. ೫೫-೪೩). 'ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ' ಪರಾ. ೨- [ಯೋಗಶಾ] ಎಂಟು ಅಂಗಗಳುಳ್ಳದ್ದು: ಯೋಗವು ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). 'ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟ + ಅಂಗ]

ಅಷ್ಟಾಂಗದಂಡಪ್ರಣಮ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ: ಭಕ್ತಗಣಂಗಳಿಗೆ ಧರಣೀತಳದೊಳಪ್ಪಾಂಗದಂಡಪ್ರಣಮವಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪ. ೩೬-೫೭). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ದಂಡ + ಪ್ರಣಮ]

ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಭೂಮಿ, ಸ್ವಪ್ನ, ಶರೀರ, ಸ್ವರ, ಉತ್ಪಾತ, ಆಕಾಶ, ಲಕ್ಷಣ, ವ್ಯಂಜನ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ: ಶಿವಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯರಪ್ಪಾಂಗನಿಮಿತ್ತಂಗಳಂ ಬಲ್ಲೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೨೪); ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಮನಜಿವ ಮಹಾ ಮುನಿಯಂ ಭೆಸಗೊಂಡಂ (ಸಂಘಾ. ೧೧-೬೩); ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಂ

ಬಗೆಪೊಡವರ್ಗೆ ಶುದ್ಧಗೆಯಲ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫೮).

[ಅಷ್ಟಾಂಗ + ನಿಮಿತ್ತ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಪುಷ್ಪ (ಗು). ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು ಜಿನ್ನಾಗಿ ಪೋಷಣೆಗೊಂಡ: ಬಳಿದ ದೇಹಂಗೊಂಡಪ್ಪಾಂಗಪುಷ್ಪನಾಗಿ... ಕೈಪಜಿವ ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಹೆಜಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆನಡೆದು (ನಂಬರ. ೧೪-೧೧).

[ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಪುಷ್ಪ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ (ನಾ). ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ; ಅಷ್ಟಾಂಗ ಸಮೇತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ಎದೆ, ತಲೆ, ಕಾಲುಗಳೆರಡು, ಮೊಣಕಾಲು, ದೃಷ್ಟಿ, ಕೈಗಳೆರಡು ನೆಲಕ್ಕೆ ಸೋಕುವಂತೆಯೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಯೂ, ನಮಸ್ಕರಿಸುವನೆಂದು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಲೂ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ: ಕಂಡಪ್ಪಾಂಗಪ್ರಣಾಮಂ ಬೆರಸು ಹರಿಸದಿಂ ನಾರದಂ... ಶರಣುತಂ ಸ್ತೋತ್ರಮಂ ಮಾಡುತಿದಂ (ಗಿಂಕ. ೪-೪೫). IP ಇದರಲ್ಲಿ ಸಮಯ ಭೇದಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕ್ರಮಗಳಿವೆ.

[ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಪ್ರಣಾಮ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯಾದ ಭಕ್ತಿ: ನೈಜದಿಂದಪ್ಪಾಂಗ ಭಕ್ತಿಯೊಲೊಲಿದೊಲಿಸಿಯೊಲಿಸಿ (ಬಸಪ. ೬-೩೦). 'ಅಷ್ಟವಿಧಭಕ್ತಿ ಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಭಕ್ತಿ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಮೆಲಗು, ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಲಗು (ಕ್ರಿ). ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಮಾಡು: ತ್ರಿಲೋಕಶಿಖರಶೇಖರಂಗಳಪ್ಪಾಂಗಮೆಲಗಿ ಪೊಡಮಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪ. ೮-೧೧೪ ವ). **ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಲಗು:** ಲಿಂಗಭಕ್ತಾಂಘ್ರಗಳ ಮೇಲಪ್ಪಾಂಗವೆಲಗಿ ನಮಿಸಿ ನಮಿಸಿ (ಬಸಪ. ೬-೨೪).

[ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಎಲಗು]

ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಯೋಗ; ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ, ಧ್ಯಾನ, ಧಾರಣ, ಸಮಾಧಿ: ಸ್ವಾನುಭವದಪ್ಪಾಂಗಯೋಗಾನೂನಭಕ್ತಿಯೊಳಿಂತು ತನ್ನೊಳು ತಾನೆ ಮಜಹಿಂದಿಪ್ಪ ವೇಳೆಯೊ (ಬಸಪ. ೩೪-೨೦). [ಅಷ್ಟಾಂಗ + ಯೋಗ]

ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿ (ನಾ). ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು: ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿಗಳಗುರ್ವಗ್ರಗಣ್ಯ ಮೇಲಣ ಗವಿಯ ಶಾಂತನಂಜೀಶ ರಕ್ಷಿಸು (ವೀಶ್ವತ. ೫-೧೬-೨).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಿನ್]

ಅಷ್ಟಾಂಗವೆಲಗು 'ಅಷ್ಟಾಂಗಮೆಲಗು' ನೋ.

ಅಷ್ಟಾತ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಆತ್ಮಗಳು: ಜೀವಾತ್ಮ ನಂತರಾತ್ಮಂ ಪರಾತ್ಮಂ ನಿರ್ಮಲಾವಿಶೇಷಾತ್ಮ ಶುದ್ಧಾತ್ಮ ಸುಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ನೋವಲು ಮಹಾತ್ಮ ಭೂತಾತ್ಮನಂತಪ್ಪಾತ್ಮರಿಂ (ವೀಶ್ವತ. ೬-೩-೨೦).

[ಅಷ್ಟ + ಆತ್ಮ]

ಅಷ್ಟಾದಶ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು: ಅಸದರ್ಥಂ... ಇನಿತುಂ ದೋಷಂಗಳಪ್ಪಾದಶಂ (ಭಂದೋ. ೫. ೧-೪೦). [ಸಂ. ಅಷ್ಟಾದಶನ್]

ಅಷ್ಟಾದಶಜಾತಿ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಜಾತಿಗಳು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಲಿಂಗವಂತ, ಬಣಜಗ, ಗಂಗಡಿ ಕಾರವೊಕ್ಕಲಿಗ, ಮಡಿವಾಳಿ (ಅಗಸ), ಕೆಲಸಿಗ, ಕುರುಬ, ಕುಂಬಾರ, ಕಟುಕ, ಬಡಗಿ (ಓಜ), ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ತೊರೆಯ, ಉಪ್ಪಾರ, ಬೆಸ್ತ, ಹೊಲೆಯ, ಮಾದಿಗ (ಕಿ): ಜಾತಿ ಅಜಾತಿಯೆಂದು ಅಷ್ಟಾದಶಜಾತಿಯೊಳಗೆ ಇಕ್ಕಲಾಗದು ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿಗಳೊಳಗೆಂದೂ ಭಾವಿಸಲಾಗದು (ಗಣಭಾ. ೨೪೯-೫). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಜಾತಿ]

ಅಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು; ಮಂತ್ರಿ, ಪುರೋಹಿತ, ಯುವರಾಜ, ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ, ಅಂತರ್ವಂತಿಕ, ನಗರಾಧ್ಯಕ್ಷ, ದ್ವಾರಪಾಲ, ಸೇನಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಧರ್ಮಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ, ಕಾರ್ಯನಿರ್ಮಾಣಕ, ಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷ, ದುರ್ಗಪಾಲಕ, ಅರಣ್ಯಪಾಲಕ, ಸೀಮಾಪಾಲಕ, ಸೆರೆಮನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ, ದಂಡಪಾಲ (ಕೊತ್ತಾಲ), ಯೋಜನಾಧಿಕಾರಿ: ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ಚರರಂ ದ್ವಿಷನ್ಮುಖಾಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥದೊಳ್ಳಡೆಯ ಸರ್ (ಶಾಂತಿ. ೨-೪೨); ಸಹಜ ಕೃತ್ತಿಮವಿದ್ವಿಷ್ಟಾಷ್ಟಾದಶತೀರ್ಥಂಗಳೂಳ್ ವಿವಿಧವೇಷ ವಿದ್ಯಾವಿಶಾರದ ಪ್ರಜ್ಞನ್ನ ಪ್ರಣಧಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ತೀರ್ಥ]

ಅಷ್ಟಾದಶದೋಷ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹದಿನೆಂಟು ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳು. P ಅಸದರ್ಭಂ ವಿಸರೀತಕಲ್ಪನೆಯುಭಯಂ ದುಷ್ಕರಂ ಗ್ರಾಮ್ಯಂ ನೀರಸಮಪ್ರಾಥತೆಯುಪ್ರತೀತವಚನಂ ದುಸ್ಸಂಧಿ ವಿಶ್ಲೇಷನಶ್ಯಸಮಾಸಂ ನಯನಾಶ ರೀತಿವಿಫಲಂ ದುರ್ಲಕ್ಷಣಂ ಹಾಸ್ಯ ವಾಗ್ವಿಷಮಾ ಸಾಮ್ಯ ಮನೋಜಯಿಂಬಿವಿವಿಧಂ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಭಂಡೋಬು. ೨-೧೪೦). ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ದೋಷಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ವಿವರಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ. ೨. [ಜೈನ] ಜೀವಿಗೆ ಅಂಟುವ ಹದಿನೆಂಟು ದೋಷಗಳು; 'ಕ್ಷುಧೆ, ತೃಷೆ, ಭಯ, ದ್ವೇಷ, ರಾಗ, ಮೋಹ, ಚಿಂತೆ, ಜರೆ, ರೋಗ, ಮೃತ್ಯು, ಖೇದ, ಸ್ವೇದ, ಮದ, ಅರತಿ, ವಿಸ್ಮಯ, ಜನ್ಮ, ನಿದ್ರೆ, ವಿಷಾದ' (ಜೈನಸ. ೫೦೪); ವಿಗತಾಷ್ಟಾದಶದೋಷರಪ್ಪ ಜಿನರುಂ ಜ್ಞಾನರ್ಥಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಗಣಾಧೀಶ್ವರರುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೮). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ದೋಷ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪರ್ವ (ನಾ). ಮಹಾಭಾರತದ ಹದಿನೆಂಟು ಪರ್ವಗಳು; ಆದಿ, ಸಭಾ, ಅರಣ್ಯ, ವಿರಾಟ, ಉದ್ಯೋಗ, ಭೀಷ್ಮ, ದ್ರೋಣ, ಕರ್ಣ, ಶಲ್ಯ, ಗದಾ, ಸ್ತ್ರೀ, ಸೌಪ್ತಿಕ, ಶಾಂತಿ, ಅನುಶಾಸನಿಕ, ಅಶ್ವಮೇಧ, ಅಶ್ವಮನಾಸ, ಮೌಸಲ, ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣ. [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪರ್ವ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳು; ಬ್ರಾಹ್ಮ, ಸಾಧ್ಯ, ವಿಷ್ಣು, ಶೈವ, ಭಾಗವತ, ನಾರದೀಯ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ, ಅಗ್ನೀಯ, ಭವಿಷ್ಯತ್, ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ, ಲೈಂಗ್ಯ, ವರಾಹ, ಸ್ಕಾಂದ, ವಾಮನ, ಕೂರ್ಮ, ಮತ್ಸ್ಯ, ಗರುಡ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪುರಾಣ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಜೆ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಜೆಗಳು: ಶ್ರೀಹು[ಲಿ]ಗಿಜೆಯ ನಾಡಗಲುಡ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸೆಟ್ಟಿ... ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಜೆಗಳು (ಸಾಂಜ. XX, ೨೩೮-೧೧; 1547). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪ್ರಜೆ]

ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ರಾಜನ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು; ಪುರೋಹಿತ, ದಂಡನಾಥ, ಅಧ್ಯಕ್ಷ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಮಂತ್ರಿ, ಪ್ರಧಾನಿ, ಮಹೋಗ್ರಾಣಿ, ಭಂಡಾರಿ, ಸೇನಾನಾಯಕ, ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ, ಪ್ರತಿಹಾರಿ, ಅಂತಸ್ಥಿತ, ದ್ವಾರಪಾಲ, ಕರಣಿಕ, ದಂಡಪಾಲ, ಕೊಠಾರಿ, ಯುವರಾಜ, ತಳವಾರ. P ಪುರೋಹಿತಂ ದಂಡನಾಥನಧ್ಯಕ್ಷನಧಿಕಾರಿ ಮಂತ್ರಿ ಪ್ರಧಾನಂ ಮಹೋಗ್ರಾಣಿ ಭಂಡಾರಿ ಸೇನಾನಾಯಕಂ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಪ್ರತಿಹಾರಿಯಂತಸ್ಥಿತಂ ದ್ವಾರಪಾಲಂ ಕರಣಿಕಂ ದಂಡಪಾಲ ಕೊಠಾರಿ ಯುವರಾಜನಾ ತಳವಾರನೆಂಬವರು ಭೂರಮಣರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಮಂ ತಾಳ್ವ ಪದಿನೆಂಟು ಪ್ರಧಾನರೆನಿಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೦-೧೧). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಪ್ರಧಾನ]

ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಣನೆ (ನಾ). ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಹದಿನೆಂಟು ವಿಷಯಗಳ ವರ್ಣನೆ; ಸಮುದ್ರ, ಪರ್ವತ, ಪಟ್ಟಣ, ರಾಜ, ವಿವಾಹ, ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ, ಸೂರ್ಯೋದಯ, ಚಂದ್ರೋದಯ, ಋತು, ಉದ್ಯಾನವನ, ಜಲಕ್ರೀಡೆ, ಮಧುಪಾನಗೋಷ್ಠಿ, ಸುರತ, ವಿರಹ, ಮಂತ್ರಾ ಲೋಚನೆ, ದೂತಪ್ರೇಷಣ, ಯುದ್ಧ, ಪ್ರಯಾಣ: P ಉದಧಿ ಪುರಾಧಿಪಸುತ ಮಂತ್ರ ದೂತಗಮನಾಚಿ ವಿರಹ ಪರಿಣಯ ಸುರತರ್ತು ದಿನೇಶ ಚಂದ್ರ ಮಧು ಕುಭ್ಯದುದಕ ವನಸ್ಪತಿಯ ಕೃತಿಗೆ ಪದಿನೆಂಟಂಗಂ (ಉದಯಾ. ೧-೧೩). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ವರ್ಣನೆ]

ಅಷ್ಟಾದಶಮಾತೃ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಧಾನ: "ಮಂತ್ರಿ ಮೊದಲಾದಷ್ಟಾದಶಮಾತೃರುಂ ಮುನಿ ಕೂಪಂ ಭಗ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥವಿಹಿತುಂ ತೀರ್ಥಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೪೯). [ಅಷ್ಟಾದಶ + ಅಮಾತೃ]

ಅಷ್ಟಾಪದ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಶರಭ: ಭ್ರಮಿತಾಷ್ಟಾಪದಮುಗ್ರಖಡ್ಗಮೃಗಸಂಭನ್ಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೨). ೨. ಜೇಡರಹುಳು. ೩. ಚಿನ್ನ. ೧, ೩: ಇದು ದೇಹಾರದ ಗೇಹದಂತೆ ಹರಿಣೀರಮ್ಯಂ ಗ್ರಹಗ್ರಾಮದಂತುದಿತಕ್ರೋಡವಿಭಾಸಿ ಕೋಶಗೃಹದಂತಷ್ಟಾಪದಾಧಿಷ್ಠಿತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೮); ಶಿಶಿನವಾಸಸ್ಥಾನಮಾಗಿ ದಿಗ್ಭಾಗ ಮಲ್ಲಷ್ಟಾಪದೋದ್ಭಾಸಮಾಗಿ ನೈಪಥ್ಯ ಮಲ್ಲ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೦-೬). ೪. ಚದುರಂಗದ ಅಥವಾ ಪಗಡೆಯ ಮಣೆ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡವಿಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ. ೬. ಕೀಲು; ಕಡಾಣೆ. ೭. ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಾಪದಮಯ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದು; ಸುವರ್ಣಮಯವಾದದ್ದು: ಅಷ್ಟಾಪದಮಯವಹ ಜಿನಸದನವ ಸೃಷ್ಟಿಪಾಲಕ ಸರ್ಧಿಯಲಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಭೇರುಂಡ. ೨. ಸಿಂಹ. 'ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪುಪೀಠ' ಪರಾ. [ಅಷ್ಟಾಪದ + ರಿಪು]

ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪುಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹದ ಆಕೃತಿಯ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ. ೨. ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತವನು: ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪುಪೀಠಂಗಳ್ವಿವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಸೆಯ ಪದೇದರ್ಚಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೫೫). [ಅಷ್ಟಾಪದರಿಪು + ಪೀಠ]

ಅಷ್ಟಾಪದವಿಷ್ವರ (ನಾ). ಸುವರ್ಣಪೀಠ: ರಾಜಪುತ್ರಸಮಾಜಪರಿವೇಕ್ಷಿತನಿಷ್ಪಾಷ್ಟಾಪದವಿಷ್ವರೋಪವಿಷ್ವನಜಿತಸೇನಚಕ್ರಧರನಿರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೩ ವ). [ಅಷ್ಟಾಪದ + ವಿಷ್ವರ]

ಅಷ್ಟಾಘ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜಲ, ಅಕ್ಷತೆ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ಚರು, ಫಲ ಇವುಗಳ ಅರ್ಪಣೆ, — ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಪೂಜೆ: ದೊರೆವೆತ್ತಾಘ್ಯಮುಮಂ ಮಾಡಿದುದಡಿದೊಡಲೊಳಂ ಮಂದಹಾಸಂ ಜಳಂ ಬಂಧುರಗಂಧಂ ಶ್ವಾಸಗಂಧಂ... ಬಿಂಬೋಷ್ಫಳಂ ತಾನೆನಿಸಿ ಜಿನನ ತಾಯ್ನಂದ್ರಕಾಂತಾಕದಂಬಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೬೧). P ವೈದಿಕಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಅಷ್ಟಾಘ್ಯವೆಂದರೆ ನೀರು, ಹಾಲು, ದರ್ಭೆ, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ, ಅಕ್ಷತೆ, ಯವ, ಬಿಳಿಸಾಸುವೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಘ್ಯ. [ಅಷ್ಟ + ಅಘ್ಯ]

ಅಷ್ಟಾವಂಕ (ನಾ). = ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ ೧: ಅಮೃತಮುತಿಯತ್ತ ರೂಪಾಧಮನಷ್ಟಾವಂಕನೆತ್ತ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೪). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ]

ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ವಿಕಾರವಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೨. (ಎಂಟು ಅವಯವಗಳು ವಕ್ರವಾದ) ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. ೩. ಬಹಳ ವಿಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು: ಹೀಗೆಯೇ ತಮ್ಮ ಹೆಸರನ್ನು ಅಷ್ಟಾವಕ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ನಾಡಿಗ. ೨೬೯). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟಾವಧಾನ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಮನ ಕೊಡುವುದು : ಅಷ್ಟಾವಧಾನ ಗಣ್ಯವೆ ನೂಜುಸಾವಿರ ಶಿಷ್ಯ ಲಕ್ಷಾನವಧಾನಗಳಾ ದೃಷ್ಟಿಯೆ ತನು ಸುಬುದ್ಧಿಯೆ ಮುಖವಾದಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ತೋಜುವರವರು (ಭರಣ. ೬೪-೬೫); ಈ ಅಷ್ಟಾವಧಾನ ತಮ್ಮಿಂದ ನೀಗೀತೇ (ಗಂಮಾಯ. ೧೦೮). ೨. ದೇವತಾ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಸೇವೆಗಳ ಸಮರ್ಪಣ; ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳ ಋಕ್ಕುಗಳ ಪಠನ, ಪುರಾಣಶ್ಲೋಕವಾಚನ, ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠ, ಪಂಚಾಂಗ ಶ್ರವಣ, ಸಂಗೀತ (ಗಾಯನ). [ಅಷ್ಟ + ಅವಧಾನ]

ಅಷ್ಟಾವಧಾನಿ (ನಾ). ಎಂಟು ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಧಾನ ಕೊಡಬಲ್ಲ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಅವಳು ಅಷ್ಟಾವಧಾನಿಯಂತೆ ಒಮ್ಮೆಗೇ ಎಂಟುಜನಕ್ಕೆ ಗಮನ ಕೊಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಹಾ. ೩೬೦).

[ಸಂ. ಅಷ್ಟಾವಧಾನಿನ್]

ಅಷ್ಟಾವರಣ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಎಂಟು ಆವರಣಗಳು : "ಗುರು, ಲಿಂಗ, ಜಂಗಮ, ಪಾದೋದಕ, ಪ್ರಸಾದ, ಭಸ್ಮ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಮಂತ್ರ ಇವುಗಳೇ ಅಷ್ಟಾವರಣಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳು" (ಅಷ್ಟಾವ. ೧); ಅಷ್ಟಾವರಣದಲ್ಲಿ ನಿಜೈಜಗಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಈಸಾಡುವುದೇ ಚಂದ (ವಚಸಂ. ೨೧೮-೬೧). [ಅಷ್ಟ + ಅವರಣ]

ಅಷ್ಟಾವಶೇಷ (ನಾ). ಎಂಟು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಒಂದು ಅಂಶ; ಎಂಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು ಉಳಿಯುವುದು : ಅವಗಂ ಜನ್ನಿಗೆಯ ಪಾಲಾಷ್ಟಾವಶೇಷದ ಪಾಕಮಾಗಿರೆ ತೀವಿ ಕಬ್ಬಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಪುಡಿಯೊಂದು ಸೇರಿಯನು ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸವ. ೧೧-೨೮); ಗಜ್ಜುಗದ ತಿರುಳು, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಶುಂಠಿ, ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ, ಹೊಂಗೆತೊಕ್ಕು, ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ; ಇಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರದ ತೂಕವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯವೆತ್ತಿ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿಕೊಡಲು ಆಮಾತಿಸಾರ, ಅಗ್ನಿ ಮಾಂದ್ಯಗಳು ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೬).

[ಅಷ್ಟ + ಅವಶೇಷ]

ಅಷ್ಟಾಶೀತಿ (ನಾ). ಎಂಬತ್ತೆಂಟು : ಒರ್ವ ಚಂದ್ರನ ಪರಿವಾರಂ ಒರ್ವಾದಿತ್ಯನುಂ ಅಷ್ಟಾಶೀತಿಗ್ರಹಜಯಮುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೩); ಕ್ಷಡುರಸಾನ್ನದಲಾದರಣಿಯೊಂದುಡುಗೆಯಿಂದವೆ ತುಟ್ಟಿಬಡಿಸಿದ ಪೊಡವಿಪಾಲಕ ಮುನಿಗಳಷ್ಟಾಶೀತಿ ಸಾವಿರವ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೬-೬).

[ಅಷ್ಟ + ಅಶೀತಿ]

ಅಷ್ಟಾಹ್ನಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸುವ ಜಿನಪೂಜೆ. IP ಇದನ್ನು ಅಷ್ಟಮಿಯಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯವರೆಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ : ಸಮಸ್ತ ಭವ್ಯಜನನಿರ್ವರ್ತ ಮಾನಾಷ್ಟಾಹ್ನಿಕಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧೫-೧೩); ಅಷ್ಟಾಹ್ನಿಕಮೆಂಬುದು ಸಕಲ ಶ್ರಾವಕಜನಂಗಳ ಮಾಜ್ವ ಪೂಜೆಯಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪ. ೧೨-೧೩). [ಅಷ್ಟ + ಅಹ್ನಿಕ]

ಅಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೆಯ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ : ಅಷ್ಟಿಯೆಂಬ ಭಂದದೊಳ್ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೬೫, ೫೩೬ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ (ಭಂದೋಂಬ. ೨-೧೦೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟು, ಅಯಿಷ್ಟು, ಅಯಿಷ್ಟು (ನಾ). ಆ ಪರಿಮಾಣ; ಆ ಅಳತೆ : ಸಲುಪಷ್ಟನೆ ಅರ್ಪಿತಮಾಡಿ (ವಿಲೇಶ. ೧೪೪); ದೃಷ್ಟಿವಾರೆ ನಿಮ್ಮ ನೋಡಲೊಡನೆ ಬೆಟ್ಟದಷ್ಟು ತಪ್ಪುಳ್ಳೊಡೆ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮವು ನೋಡಾ (ಮಹಾದೇ. ೯-೧); ಕಡಲೇಳಂ ಮಗುಚಿಟ್ಟೊಡಂ ಕಲಿಯೆ ನಾನಾ ಹೃದ್ಯ

ವಿದ್ಯಂಗಳಂ ಪಡೆದಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಬರ್ಪದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮); ಕಣ್ಣಿನಷ್ಟು ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲ, ಮಣ್ಣಿನಷ್ಟು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ (ಗಾದ). ಅಯಿಷ್ಟು : ಒಂದು ದಿನ ಒಂದು ಕೂಜಿಗೇಲಿ ಬಿತ್ತುವ ಅಯಿಷ್ಟು ಭೂಮಿ ಯಿಷ್ಟನೂ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ ದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ಸಲು ವು ದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. XI, ಹೊಳೆ. ೧೨೬-೨೦; 1387). ಅಯಿಷ್ಟು : ಯಾ ಧರ್ಮಲೂ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಮಸ್ಸುಗಳು ಉಳ್ಳ ಅಯಿಷ್ಟುಕಾಲವೂ ನಡವುದು (ಎಕ. XI, ಹೊಳೆ. ೧೨೬-೨೧; 1387).

ಅಷ್ಟನೆಯ = ಆ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ = ೧. ಆ ಕಾಲದ ಪರಿಮಿತಿಯೊಳಗೆ; ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ. ೨. ಆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ. ಅಷ್ಟರವಂ = (ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕತಕ್ಕವನು. ಅಷ್ಟರು = ಅನಿಬರು; ಅಷ್ಟು ಮಂದಿ : ಸಂತ್ಯಪ್ತಿಪಡಿಸಿದನಖಿ ಸತ್ಕಲಾಪಣಿತರನುಚಿತ ಸನ್ಮಾನದಿಂದ ಅಷ್ಟರುಂ ಸಂತ್ಯಪ್ತಿಯಿಂದೈದೆ (ಭರಣ. ೨-೧೦); ಪಟ್ಟಣದ ಜನವಷ್ಟು ಬಿನ್ನೈಸಿ ಧರಣಪತಿಯಷ್ಟರುಂ ಸಂತವಿಟ್ಟಂ (ಕುರಂಗ. ೩೦-೩೬). ಅಷ್ಟೆ, ಅಷ್ಟೇ = ೧. ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರ : ಬೇರೇನೂ ಅಲ್ಲ ನಡೆದ ವಿಚಾರ ಅಷ್ಟೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅಲ್ಲವೆ : ನೀನು ಆ ದಿನ ಬಂದಿದ್ದೆಯಷ್ಟೆ ಅಂದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯಿತು (ರೂಢಿ). ೩. ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ; ಒಂದೇ ಸಮ : ನೀನು ನನ್ನ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನೂ ಹಾಸಿದರೂ ಅಷ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟರೂ ಅಷ್ಟೇ, ನನಗೆ ನಿಡ್ಡೆ ಬರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧); ನೀನು ಬಂದರೂ ಅಷ್ಟೆ, ಬಿಟ್ಟರೂ ಅಷ್ಟೆ, ನಡೆಯುವುದು ಬೇರೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಷ್ಟೇ ಒಂದು = ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರವಾದರೂ; ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ : ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇಒಂದು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಚಿಂತೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೭). ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ = ಆ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ : ನಾವು ಹೊರಡುವಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವನು ಬಂದನು (ರೂಢಿ). ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆಗೆ ಏಳು = ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಏಳು. ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೇ = ಸಾಧಾರಣ; ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹವಲ್ಲ; ಅತ್ಯಪ್ತಿಕರ : ಅವಾಗಿನ ಕಲಾಭಿರುಚಿಯೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೇ (ಸಮರ್ಪ. ೬ ಸೀ).

[ಅಸ್ತು + -ಟು ? ; ಅ + ಇಷ್ಟು]

ಅಷ್ಟಪಾಸ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಉಪವಾಸ : ಇನಿತುಂ ಬಾಧಾವಿರಹಿತಮನಿಸಿರೆ ಬೇಹೂರ ವಿಪ್ರಮುಖ್ಯಕ್ಕೊಟ್ಟಿಜ್ಜನಪೂಜೆಗಷ್ಟಪಾಸದ ಮುನಿಗೆ ಮಹಾಗುಣಿಗೆ ಚಂದ್ರತಾರಂಬರಿಗಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೧೫-೩೧; 1054). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸ]

ಅಷ್ಟಪಾಸಿ (ನಾ). = ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ : ತಾಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಸಾಹಸ ನಿಲಯಂ . . . ದೇಹಾರಮನಷ್ಟಪಾಸಿಮುನಿಪತಿಗಿತ್ತ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೧೫-೫೪; 1054). [< ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿನ್]

ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಅಷ್ಟಗುಣ ೩. ೨. ರಾಜ್ಯ, ಭಂಡಾರ, ಸೈನ್ಯ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಭತ್ತ, ಚಾಮರ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ೩. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಅಧಿಕಾರಗಳು; "ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯವೆಂದರೆ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಅಧಿಕಾರದ ಲಕ್ಷಣಗಳು :— ೧. ಬೇಕಾದ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೨. ಸುಂಕವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದು. ೩. ದಂಡವನ್ನು ಅಂದರೆ ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು. ೪. ಮೊಹರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು. ೫. ಗಡಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು. ೬. ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಕಾಪಾಡುವುದು. ೭. ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕಂದಾಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೮. ಬೇಕಾದ ಶಿಲ್ಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಸಂಭಾ. ೨೦೧). [ಅಷ್ಟ + ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ನೂರೊಂಟು ನಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ನಡೆಸುವ ದೇವತಾರ್ಚನೆ: ಗೋಪಾಲರಾಯರು ರಾಯರ ಭಕ್ತರು. ಗುರುವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಅಷ್ಟೋತ್ತರವಾಗಬೇಕು, ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ವೈ. ೭೧). ೨. ನೂರೊಂಟು ನಾಮಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದೇವತಾ ಸ್ತೋತ್ರ: ಬಸವ ಲಿಂಗನಾಮಾಷ್ಟೋತ್ತರ (ಕವಿಚ. III, ೨೯೪). ೩. ಒಂದೇ ಮಂತ್ರ ವನ್ನು ಅಥವಾ ನಾಮವನ್ನು ನೂರೊಂಟು ಬಾರಿ ಪಠಿಸುವುದು. ೪. (ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಬೈಗಳು: ಆಯಿತಪ್ಪ ನನಗೆ ಅಷ್ಟೋತ್ತರ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. P ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತ (ನಾ). ನೂರೊಂಟು: ಅಮರದಾವಾರಿಕ ಪರಿಪಾಳಿತ ಬಹಿರಂತರ್ಜಗತ್ತೀದ್ರಯ ನಿಹಿತ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಷ್ಟೋತ್ತರಶತಾಷ್ಟಮಂಗಳ ನವನಿಧಿ ಸಮಸ್ತತ ಜಾತರೂಪ ಗೋಪುರಾಭ್ಯಂತರ ಮಹಾವೀಧೀ ಮಧ್ಯ ದೊಳ (ಅದಿಪು. ೧೦-೨೨ ನ).

[ಅಷ್ಟೋತ್ತರ + ಶತ]

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಸಹಸ್ರ (ನಾ). ಸಾವಿರದ ಎಂಟು: ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ಸಹಸ್ರ ನಾಮಾಂಕಿತ ಸ್ತುತಿಗಳೆಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೫-೨೧ ನ).

[ಅಷ್ಟೋತ್ತರ + ಸಹಸ್ರ]

ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಮೇಘನನ್ನಿಭಟ್ಟಾರಕರ ಶಿಷ್ಯರಪ್ಪ ಕೇಶವನನ್ನಿ ಅಷ್ಟೋಪ ವಾಸಿ ಭಳಾರರ ಬಸದಿಗೆ ಪೂಜಾನಿಮಿತ್ತದಿಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೦-೧೪; 1048); ಅದಿವಾರ X ದು ದೇಸಿಗಣದ ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಭಳರಗೇ ತಮ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೧೫-೨೬; 1054). [ಸಂ. ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿನ್]

ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗೆ ಸೇರಿದ ಎಲ್ಲೆಕಟ್ಟು: ಭೀರುಣ್ಣಿಗಳೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟು ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರಯ್ದು ಅದಿ ಸೀಮೆ ಬಡಗ ಟಾಣಗುನ್ನೂರ ಸೀಮೆಯ ಪಳ್ಳಂ ಮೂಡ ಪಾ ಸಜ್ಜೆ ಗಲ್ಲು ತೆಂಕ ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿಗಟ್ಟು ಪಡುವ ನಟ್ಟೆಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦-೧೪; 1048). [ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ + ಕಟ್ಟು]

ಅಷ್ಟಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣಿನ ಬೀಜ ಅಥವಾ ಓಟೆ; ಗೊರಟೆ. [ಸಂ.]

ಅಷ್ಟೀಲೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಡಾದ ಗ್ರಂಥಿ. ೨. ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕೆಳಗೆ ವಾತದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟು, —ಊತ: ಸ(ಪ)ವಳದ ಕೊಗ್ಗಿಯನಕ್ಕಿಂ ದ್ರವಾರುಣಿಯ ಬೇರನಕ್ಕೆ ಸೇವಿಸಿ ತನ್ನೂಲ ವನರದಂಬಲಿಯಟ್ಟುಣಿ ವಿವಿಧಾಷ್ಟೀಲಾದಿ ಜಠರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಶೋಕೋಪ. ೯-೧೨೪). [ಸಂ. ಅಷ್ಟೀಲಾ]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ; ದುರ್ಬಲತೆ. 'ಅಸಮಸೆ' ಪರಾ.

ಅಸವಲ್ಲದ = ಸಣ್ಣದಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಲ್ಲದ; ಅಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಮಹತ್ತಾದ: ಹಸವೀಗಿ ಹಾಲ್ಕೊಟ್ಟು ಶಿಶುವೀಗಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಸಿಲಿಗಿ ನಿಂತವರ ನೆರಳೀಗಿ ಕರದರ ಅಸವಲ್ಲದ ಪುಣ್ಯ ಮಗನೀಗಿ (ಗರತ. ೭೯). ಅಸವಲ್ಲದ ಕೆಲಸ = ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯ. ಅಸವಲ್ಲದ ದೆವ್ವ = ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ದೆವ್ವ. ಅಸವಲ್ಲದ ರೋಗ = ಬಲವಾದ ರೋಗ; ಮಹತ್ತರವಾದ ವ್ಯಾಧಿ. ಅಸವಲ್ಲದವ = ಶಕ್ತ; ಬಲಿಷ್ಠ; ಸಮರ್ಥ: ಅಸವಲ್ಲದವನ ಕೂಡ ಅರಂಬಾ ಮಾಡಿ ಹಸೀ ಅವರಕಾಯಿಗೆ ಮೋಹಿಸಿದ (ಗಾದ).

[< ಅಸಿ. / ತಮಿ. ಅಸು = ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ, ನಾಜೂಕು, ಅಲ್ಪತೆ; ಮಲ. ಅಸು = ತೆಳ್ಳಗಿನ, ಕೋಮಲ; ತುಳು. ಅಸಲೆ, ಅಸಳೆ = ತೆಳ್ಳಗೆ, ದುರ್ಬಲ, ಕೃಶ; ತೆಲು. ಅಸದು, ಅಸಿ = ಚಿಕ್ಕದು; ಕುರುಖ್. ಅಜಾ = ತೆಳ್ಳಗಿನ, ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಿದ, ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆ; ಕ್ರಮ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಯಶಸ್ಸು: ಕಮ್ಮಯ್ಯರ ಸಂಗಮನೂನ ವಿದಿತ ಗುಣಗಣ ಶಿಲಾಭರಣಭೂಷಿತ ಸಗರಬ್ಬರಸಿಗಮಸಮಸೆಯ ಪುಟ್ಟದಂ ಪುಲಿಕಾಲ (ಎಚ. III, ೨೩೩-೨೩; 1070). [< ಸಂ. ಯಶಸ್ಸಾ?]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ಶೀಘ್ರ; ವೇಗ. 'ಅಸಕಟಾ', 'ಅಸದಳ', 'ಅಸವಸ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಶು]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ಹಸನುಮಾಡುವುದು. 'ಅಸಗಡಿಸು', 'ಅಸಗಿಯಾ' ಪರಾ. [< ಹಸ? < ಹದ < ಪದ]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ಸಮಾಸಪದಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಸಗ'ಶಬ್ದ ಪೂರ್ವಪದ ವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಅಸಬಡಿ', 'ಅಸವನೆ' ಪರಾ. [< ಅಸಗ]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ; ಜೈತನ್ಯ. 'ಅಸವಳಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಸು]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನ; ವಶ. 'ಅಸಕೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಪರಾ ಕ್ರಮ; ಶಕ್ತಿ: ಅಹಂಕಾರವೆಂಬಸದ ಮದಗಜವೇಜ್ಞ ವಿಧಿಗೆ ಗುಣಿ ಯಾಗಿ ನೀವು ಹೋದಿರಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೬೩೯). [< ಸಂ. ವಶ]

ಅಸಂಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಬೆರಸಿಹೋಗದ; ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳದ; ಮಿಶ್ರ ವಲ್ಲದ. ೨. ಸರಳವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಕ್ಲ್ಪಪ್ತ (ಗು). ೧. ಕ್ಲ್ಪಪ್ತವಿಲ್ಲದ; ನಿಯಮಿತವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಭಿಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. IP ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬೇಡ ಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪಡೆಯುವ ಭಿಕ್ಷೆ: ಮಾಧೂಕರ ಅಸಂಕ್ಲ್ಪಪ್ತ ಪ್ರಾಕೃತೇತ ಅಯಾಚಿತ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂಬ ಪಂಚವಿಧಭಿಕ್ಷುಗಳನಾದೊಡಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯ (ಗು). ಎಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ: ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಂಖ್ಯ ಪಂಗಡಗಳಿವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾಕೆ (ಗು). = ಅಸಂಖ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. = ಅಸಂಖ್ಯ: ದ್ವೀಪಾಬ್ಧಿವರ್ಗಕ್ರಮಮದು ಮಸಂಖ್ಯಾತಮಾ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೧-೪೮); ಪೂತುರೇ ಕುರು ಸೈನಿಕವಸಂಖ್ಯಾತವೆಂದಿಗೆ ಸವೆವುದೋ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೬-೭). (ನಾ). ೨. [ವೀಶೈ] ಶಿವಶರಣ: ಎಲೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತರಿರ ಹುಯ್ಯಲನವಧರಿಸಿ ಸಲಹಿ (ಬಸವ. ೪೪-೪೮). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯಾತಕೆ (ಗು). = ಅಸಂಖ್ಯ: ಧರಾಬ್ಧಿಗಳಸಂಖ್ಯಾ(ತ)ಕಂಗಳಂ ಸುತ್ತಿ (ಜೀವಸಂ. ೨-೧೦). [ಸಂ.]

ಅಸಂಖ್ಯೇಯ (ಗು). ಎಣಿಸಲಾಗದ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ: ಅತನಿಂಬಜಾ ಯಮಸಂಖ್ಯೇಯವರ್ಷಪ್ರಮಿತಮನ್ವಂತರಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೬-೬೫ ನ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗ (ಗು). ೧. ಸಂಗವಿಲ್ಲದ; ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಗ ವಿಲ್ಲದವನು; ನಿಸ್ಸಂಗ: ಲಿಂಗಸುಖಕೇಳಿವಿಲೋಲಾಸಂಗ ತತ್ವರ ಯುಕ್ತ (ಬಸವ. ೭-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತ (ಗು). ೧. ಸೇರದ; ಕೂಡದ; ಹೊಂದದ; ಅಸಂಬಂಧ ವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಂಬಂಧವಾದುದು: ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರಸಂಗತ ವನಿದು ಹೋಲುವುದಲೇ ಮುನಿಕುಮಾರರು ಕಾಳಗವನೇಗನುಬರು ಬಳಿಕೇ ನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೮-೬೪); ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಲೇಖಕರು ... ಅದು ದೋಷವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಗತವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಪೃಗಂ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಸಂಬಂಧತೆ. ೨. ಸಮಂಜಸವಲ್ಲದ್ದು; ಹೊಂದಾವಣೆಯಿಲ್ಲದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಸಂಗತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಅನೌಚಿತ್ಯ ; ಅಕ್ರಮ : ಪ್ರಸಂಗ ಕೇಳಿದರೂ ಅಸಂಗತಿ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : “ಕಾರಣಮೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಅದರ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಮಾದ ಪೆಜತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಕಾರ್ಯಮಿರ್ಪುದೆಂದು ಪೇಟೆಯದು ಅಸಂಗತ್ಯಲಂಕಾರಂ” ಎಂತೆನೆ :— ಕಾನಂಗಿ ಗುಂಡುತಾಕಿದುದಾನೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಚೆನ್ನಬಸವಂ ಬಿಟ್ಟಂ ತಾನೈಗೂರವನಬಿಡದಿಡೆನಚ್ಚರಿ ತಿಳಿಯದೆಮಗೆ (ಅ ಪ್ರ ೨. ೩-೯೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಗವಿಲ್ಲದವನು. ೨. ಈಶ್ವರ : ಮತ್ತಮಾ ಅಂತರಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಈಶ್ವರತ್ರಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯ . . . ನಿರಂಜನ ಅಸಂಗಿ . . . ಎಂಬುವು ಮೊದಲಾದವೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಪರ್ಮಾಯನಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವೀರೇ. ೨೭). [ಸಂ. ಅಸಂಗಿನ್]

ಅಸಂಚಲಿತ (ಗು). ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಚಲಿಸದ ; ಅಳಿದದ ; ದೃಢವಾದ : ಅಸಂಚಲಿತ ಘೋರಾಕಾರನಾಗಿ ಮಹಾಪ್ರತಾಪದಲಿ . . . ಪರಿತಂದು (ಬಸವ. ೨೧-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಸಂಚಿತ (ಗು). ಕೂಡಿದದ ; ಸಂಪಾದನೆಮಾಡದ ; ಶೇಖರಿಸದ. ಅಸಂಚಿತ ಸುಕೃತ= ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿದದವನು : ಉತ್ತಮದಾನಂ ಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗಳ್ಲದಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗೆ ಬಯಸೆ ಸಮನಿಸಿದ ಪುದೇ (ಶಾಂತಿ. ೯-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಜ್ಞೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆಹಾರ, ಮೈಥುನ, ಭಯ, ಪರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿಲ್ಲದ ಜೀವಿ ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮುಂ ಸಂಜ್ಞೆಯಸಂಜ್ಞೆಯೆಂಬ ಭೇದದಿಂದಿತ್ತಜನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬ ನ) ; “ಸಂಜ್ಞೆಗಳು ಆಹಾರ, ಭಯ, ಮೈಥುನ, ಪರಿಗ್ರಹಗಳೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಇಂಥ ಸಂಜ್ಞೆಗಳುಳ್ಳ ಜೀವಿಗಳು ‘ಸಂಜ್ಞೆ’ ಎಂದೂ, ಇಲ್ಲದವುಗಳು ‘ಅಸಂಜ್ಞೆ’ ಯೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ” (ಜೈನಸ. ೩೦೦). [ಸಂ. ಅಸಂಜ್ಞೆನ್]

ಅಸಂತಾಯ (ನಾ). ‘ಅಸತು’ ಎಂಬ ಸುಂಕದಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ : ತೆಜುಮಾಂನೈವಾಗಿ ಮತಾನವೊಸಗೆ ಅಸಂತಾಯ ಅಕರ ಅನ್ಯಾಯ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಾರ ಆಸೆ ಅಪ್ಪಣೆ ವರಡಸರಡ ಸರ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಕವ. III-i, ೯-೬೨ ; 1538). [ಅಸತು + ಆಯು]

ಅಸಂತುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ. ೨. ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ. ‘ಅಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಅತ್ಯಪ್ತ ; ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದವನು : ಮಹಾಲೋಭಾಭಿಭೂತನಸಂತುಷ್ಟಚಿತ್ತನಿವನಂ ಕೊಲ್ಲಿಮೆಂದು ತಳಾ ಅಂಗಿ ಬೆಸವೇಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೨-೧೫). [ಅಸಂತುಷ್ಟ + ಚಿತ್ತ]

ಅಸಂತುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಪ್ತಿ. ೨. ಅಸಂತೋಷ : ಸಂತುಷ್ಟಿಯೇ ಸುಖಕ್ಕೆ ಮೂಲವು, ಅಸಂತುಷ್ಟಿಯೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು (ಆರ್ಯಧ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂತೃಪ್ತ (ಗು). = ಅಸಂತುಷ್ಟ ೨ : ರೈತರು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮುಖದಲ್ಲಿರುವ ಅಸಂತೃಪ್ತಭಾವನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೭೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂತೋಷ (ನಾ). ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಸಮಾಧಾನ : ಪಾಟೀಕರನು ಪ್ರಮೀಲೆಯ ವಿರುದ್ಧ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಕೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಅಸಂತೋಷವು ಅವನಿಗೆ ಕಂಡಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೪೮೬). [ಸಂ.]

ಅಸಂದರ್ಭ (ನಾ). ಅನುಕೂಲವಲ್ಲದ ಸಮಯ ; ಅಸೌಕರ್ಯ ; ಅಡಚಣೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಂದಿಗ್ಧ (ಗು). ಸಂದಿಗ್ಧವಲ್ಲದ ; ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದ : ಎನಿತೊಳವು ಮನದ ಸಂದೆಯಮನಿತುಮಸಂದಿಗ್ಧಮನಿಸುಗುಂ ಧರ್ಮದೊಳಪ್ಪನು ರಾಗಮೊದವುಗುಂ ರತ್ನನ ಪೇಟಿಜಿತಪುರಾಣಮಂ ಕೇಳಲೊಡಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಸಂಧೇಯ (ಗು). ೧. ಸಂಧಿಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ : ಮಂತ್ರೋಪಧಾಸಿದ್ಧಿ ಗುಣಶಕ್ತಿಗಳ್ಳಸಂಧೇಯನುಮ ಸಾಧ್ಯನುಮಾದಂ (ಚಂದ್ರ. ೯-೧೧೭ ನ). ೨. ಬೆಸೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಕೂಡಿಸಲಾಗದ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಪೂರ್ಣ (ಗು). ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದ ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ : ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನಾದರೂ ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬಂಧ (ಗು). ೧. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ; ಸೇರುವೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. [ವೀಶೈ] ಈಶ್ವರ : ಅಸಂಬಂಧ ಸಂಬಂಧವಾಯಿತ್ತು ಲಿಂಗಸಾರಾಯರ ಸನುಮತದಿಂದ, ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮವ ಕೆಡಿಸಿತ್ತು ಏಕೋ ಸತಿಪತಿ ಗುಣದಿಂದ (ಬಸವ. ೮೪೩). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬಂಧಾತಿಶಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ‘ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ’ ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ ; ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು : “ಸಂಬಂಧಮಿದೋಡಮಿಲ್ಲೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ಅಸಂಬಂಧಾತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆನಿವುದು” ಎಂತೆನೆ :— ಆರಯ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರನ ಭೂರಿದಯಾಮೃತವನೀಂಟಿ ತಣದೀ ವಿಬುಧರ್ ತಾರರ್ ತಮ್ಮೆಣೆಗೆ ಮುನ್ನೀರೊಳ್ಳಿಸದೊಡನೆ ಸಮದ ಕಟ್ಟುಪ್ಪೆಸರಂ (ಅಪ್ರ. ೩-೪೫).

[ಅಸಂಬಂಧ + ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ]

ಅಸಂಬದ್ಧ (ಗು). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ : ಈಗಿನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಮನವಿಟ್ಟು ಕರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಯತ್ನವೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೭) ; ಅವಳ ನೃತ್ಯವು ಶುದ್ಧ ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದಿತು (ಮೊಗ್ಗ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂಬದ್ಧತನ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳೊಳಗೆ ಅಸಂಬದ್ಧತನವೂ ಗೋಪನ ಗೌಪ್ಯವೂ ನಮಗೆ ತೋರಿಬರುವುವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಡುವುದಿಲ್ಲ (ಅಂಬಕ. ೪೪).

[ಅಸಂಬದ್ಧ + ತನ]

ಅಸಂಬದ್ಧತೆ (ನಾ). = ಅಸಂಬದ್ಧತನ : ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳು ಮಂಡಿಸಿರುವ ಉತ್ತರ ಅಸಂಬದ್ಧತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ಪುನರು. ೨೦೪).

[ಸಂ. ಅಸಂಬದ್ಧತಾ]

ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪ (ನಾ). ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ಮಾತು ; ಪ್ರಸ್ತುತವಲ್ಲದ, ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮಾತು : ಇಂತಹ ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಗಳು ಹೇರಳ (ಕೆಲರೋ. ೨) ; ಹರಪ್ಪಲಿಯನ್ನು ಭಾರತೀಯರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮರೆತರೂ ಶೈವಮತ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಭಾರಸಂ. ೧೪). [ಅಸಂಬದ್ಧ + ಪ್ರಲಾಪ]

ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿ (ನಾ). ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವವನು ; ಗೊತ್ತುಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವವನು : ಈ ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಸಂಬದ್ಧಪ್ರಲಾಪಿನ್]

ಅಸಂಬಳೆ ‘ಅಯ್ಯಂಬರ’ ನೋ.

ಅಸಂಬಾಧ (ಗು). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ; ವಿಶಾಲವಾದ. ೨. ಜನ ಸಂಮುಖವಿಲ್ಲದ; ನಿಬಿಡವಲ್ಲದ; ವಿವಿಕ್ತವಾದ. (ನಾ). ೩. ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾಗಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಘಟಿಸಲಾರದ: ಅಸಮಬಲ ಭವದ್ವಿಕ್ರಮಸಂಭವಂ ಪೇರ್ಗೇ (ಗದಾಯು. ೪-೫೬). (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಉಪಮೇಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಉಪಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು: ಪೆರೋಳಸಂಭವಮನಿಸುಗುನುಸಂಭವಂ ತದ್ವಿಶೇಷಣಂ ಪೃಥಗರ್ಥಂ ಪೊಸೆಯಿಸೆ... ಲಕ್ಷ್ಯಂ || ಅಸಂಭವಕ್ಕೆ || ಅವ್ಯವಸ್ಥೆದನನತಿಭವಳ ವರ್ಣನುತ್ಸಾರಿತಾರಿ ಬೇಜಿರ್ವಂ ದಾನವಮಥನನೀತನಿನಿದನನಿಗೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾನುಭಾವಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೬೫, ೭೬೬); ಅಕೃಷ್ಣಮಾಗಿ ಒಂದು ಕಜ್ಜಮಂ ಪುಟ್ಟಿತೆಂದು ಪೇಜಿಯದು ಅಸಂಭವಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರ. ೩-೯೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವನೀಯ (ಗು). = ಅಸಂಭವ ೧: ಅಸಂಭವನೀಯ (Improbable)ವಾದುದನ್ನು ಅದು ಜನಾಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದಲೋ... ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಬೇಕು (ಅಂಕಾ. ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಅಸಂಭವೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಹರಿಣಧರನೋಳ್ ವಿಷಂ ಮಲಯರುಹದೊಳನಲಾರ್ಚಿ ನಿನ್ನ ವದನೋದರದೊಳ್ ಪರುಷತರವಚನಮಪ್ಪುದು ದುರವಾಪಮಿದಂತಸಂಭವೋಪಮೆ ಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೯). [ಅಸಂಭವ + ಉಪಮೆ]

ಅಸಂಭಾವಿತ (ಗು). ೧. ಯೋಚಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಭಾವಿಸಲಾಗದ; ಊಹಿಸಲಾಗದ: ಎಂತೀ ಮಾತಸಂಭಾವಿತದಪೊಲೆನಗಾದ ಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಪು. ೩೬೯); ಏನಸಂಭಾವಿತವನಾದೊಡಂ ವೃದ್ಧರನು ಮಾನವಿಲ್ಲದ ನುಡಿದರ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೪). (ನಾ). ೨. ಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲದವನು; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಡದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸಂಭಾವ್ಯ (ಗು). ಭಾವಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಊಹೆಗೆ ಸಿಲುಕದ: ತತ್ಕಾಂಕ್ಷೆ ಕೈಸಾರದುದಂ ತೋಜುತ್ತಮಿದರ್ತ್ತನೆಗೆ ಸಿರಿದುಮಿ ಚಿತ್ತದೊಂದಾಸೆ ದಲ್ಪಾಯದ ಕುಂಚಂಬೋಲಸಂಭಾವ್ಯಮನೆ ದಿಟಮೆನ ಶ್ರೋಜುತ್ತಿದರ್ಪುದೀಗಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯತ (ಗು). ೧. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದ: ಈ ಕತೆಯು ದುರ್ಬಲತೆಯೆಂದರೆ ಅದರ ಅಸಂಯತವಾದ ಬರವಣಿಗೆ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೨೮೨). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದವನು; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ ಆಚರಣೆ ಭಾವನೆಗಳಿಲ್ಲದವನು: ದರ್ಶನವಿರುದ್ಧನಾಗಿಯುಂ ಶೀಲವ್ರತಭಾವನಾರಹಿತನಸಂಯತಂ ಜಘನ್ಯಪಾತ್ರಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೯ ನ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯತಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವುಳ್ಳವನಾದರೂ ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದವನು; ಅಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾದ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ: ಅಸಂಯತಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾಗೇಕಾದತೋಪಾಸಕದೇಶ ಸ್ಥಾನಮಂ ಸಪ್ರಪಂಚಂ ಪೇಟ್ಟು (ಜಾವುಂ. ೨೨೮).

[ಅಸಂಯತ + ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ]

ಅಸಂಯಮ (ನಾ). ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಸಾಮಾಯಿಕ... ಸಂಯಮ ಅಸಂಯಮ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಸಂಯಮಂ ಸಪ್ತವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಅಸಂಯುಕ್ತ (ಗು). ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಸಂವೇದ್ಯ (ಗು). ತಿಳಿಯಲಾಗದ; ಅರಿಯಲಾಗದ: ಕಾಮ ಜೀವನದ ಗಂಧವನ್ನರಿಯದ ಮತ್ತೊಬ್ಬಾಕೆಗೆ ಲೈಂಗಿಕಪ್ರೇಮವೆಂಬುದು ಅಸಂವೇದ್ಯವಾದ ಅನುಭವವಾಗಿ ಕಳಂಕಪ್ರಾಯವಾಗಿ ತೋರಿತು (ಪುನರು. ೪೯೪). [ಸಂ.]

ಅಸಂಶಯ (ಗು). ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದ; ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾದ. [ಸಂ.]
ಅಸಂಸಾರಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲದವನು. ೨. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲದವನು: ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು ಶಿವನಸಂಸಾರಿ (ಬಸಪು. ೫೦-೨೮). [ಸಂ. ಅಸಂಸಾರಿನ್]

ಅಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದದವನು; ವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯದವನು. ೩. [ವೀಶ್ಯ] ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದವನು: ಅಸಂಸ್ಕಾರರಚಿತ ಪಾಕಂಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸನೇ (ಬಸಪು. ೪೪-೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸಂಸ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ಸಂಸ್ಕೃತವಲ್ಲದ. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ; ಸಂಸ್ಕಾರಹೊಂದದ. ೩. ನಯಗೊಳಿಸಿ ಒಗ್ಗರಣೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೪. ಉತ್ತಮವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯದವನು; ನಯ ನಾಜೂಕುಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಗರಿಕ: ಅವನು ಶುದ್ಧ ಅಸಂಸ್ಕೃತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಂಹತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಲ್ಲದ; ಸೇರದ; ಸಡಿಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಂತ ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹ. [ಸಂ.]

ಅಸಕಳಿ 'ಅಸಕಳಿ' ನೋ.

ಅಸಕಳಿ (ಕ್ರಿ). ವಶತಪ್ಪು: ಸುಗಿದು ಸುರುಂಟಿ ಮುರುಂಟಿ ಮರವಟ್ಟು ಮೂಗುವಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯಟ್ಟು ಸಕಳಿದರಲ್ಲಾರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪-೨೯).

[ಅಸ_೧ + ಕಳಿ (< ಕಳಿ_೧)]

ಅಸಕಳಿ, ಅಸಕಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: "ಅಸಕಳಿ - ಅತಿಕ್ರಮಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಬೆಳಗುವ ಮಣೆ ಮುಕುರಂಗಳುಂ ಅವರ್ಕೆ ತಾಂಗಾಗಿ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸಲೆಯ ಪಸುರನಸ ಕಳಿದು ನಿಮಿರ್ದ ನೆಲೆವಡಲಗೆಯ ಜಾಗಂಗಳುಮಂ (ಅದಿಪು. ೮-೧೫೧); ಪೊನ್ನ ಪುತ್ತಳಿಗೆಯ ವಿಳಾಸಮನಸಕಳಿದು... ಮನಸಿಜಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ಯ ರತಿಯಂತೆ ನಿರತಿಶಯಮಾಗಿಪುರ್ದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೫೭ ನ); ತತ್ಪಾರ್ಥಿ ವಂಗಂ ಸಿರಿಯಂ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂ ಪೆಂಪಿನೊಳಸಕಳಿವಾ ಕಾಂತೆಗಂ ಲೋಕಚೇತೋಹರ ಬಾಣಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೯೩); ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನರವರಿಸಿ ಕುರುಕುಳರನತಿಗಳಿದು ಮರುಪತಿಯನಸ ಕಳಿದು... ದೇವಾದಿದೇವನಂ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನಂ ಪ್ರಿಯಶಂಕೆಯಂ ತಂದು (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೮ ರ); ಅಂಚಿಯ ನಸಕಳಿದಮರ್ಧಂ ಬಂಚಿಸಿ ಮಂಜಂಮರಳ್ಳಿಬಂದವಿಚಳಿತಂ ಚಂಚಚ್ಚಳಲಕ್ಷ್ಮಿಯದೇಂ ಚಂದ್ರಪ್ರಭನ ತನುವಿನೊಳ್ ನೆಲಿಸಿದುದೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೧೦೦); ಮಣಿಘಂಟಾ ಗಣದ ಮಸಕಮಸಕಳಿದ ರವಂಗಳಿನಂದೆಸೆಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೪ ರ). ೨. ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಳತೆ ಮೀರು: ಅಸಕಳಿದಬಲುಂ ಬಸಿಜೊಳ್ ಕುಸುಂಟೆವುರಿಯುರಿಯೆ ಸತ್ತಳತ್ತಳ್ ಬಸಿಜಂ ಪೊಸೆದಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೩೫); ಅಂತಳವಿಗಲಿದ ಲೀಲಾವತಿಯ ವಿರಹಮುಮನಸ ಕಳಿದ ವಸಂತಸಮಯಮುಮಂ ಕಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೩೪ ನ); ಅಸಕಳಿದ ತಾಪಮಂ ಸ್ಮರಿಸಲಾಜದೆ ಸಾವ ಬವನೆಯಿಂ ಪೊರ್ದುವಳರ್ವಿ ಸುವ ಪುಲಿಯೆಂದು ಮಧುಪಪ್ರಸೂನ ಸಂಕೀರ್ಣ ಕರ್ಣಕಾರದ್ರುಮಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೮); ನಿನಗೆ ನೀನ್ ಕಾಣಲ್ವೆ ಅಜಿಯಯ್ ಅಸಕಳಿದು ಪೊರಳ್ಳ ನಾಲಗೆಗೆ ತೆಜುವಂತಪ್ಪ ತೆಜಿಯನ್ (ಬದ್ಧಪು. ೧೮-೩೩೩).

೩. ನಿವಾರಿಸು; ತಪ್ಪಿಸು: ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನಸಕಲಿಯಲುಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ನಾಗಿಸಲುಮಾಗದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೧). ಅಸಕಲಿ: ೧. "ಕೈಗಳಿದು ದಸಕಳಿದುನಿಪ್ಪ ನಾಮಂ" (ಚತು. ೧೧); "ಅಸಕಳಿದುದೆಂದು ಕೈ ಮಾರಿದುದು" (ಕಬ್ಬಿ. ೬೪); "ಅಸಕಳಿದುನಲಾ ಸ್ವಾಧೀನತಪ್ಪಿದ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೬); ಇದಿರಾಂಪರಳವನಸಕಳಿದು (ಚಿವ. ೬-೧೫೪); ಚಿಕ್ಕದೇವನ್ಯಪಾಲನ ಬಾಹುದಂಡದೊಳ್ ವಸುಮತಿಚಕ್ರಿ ವಕ್ರಗತಿಯಿಂ ನಡೆವಾದಿಭುಜಂಗರಾಯನೆಂದಸಕಳಿದಷ್ಟು ದಿಕ್ಕರಿಗಳಷ್ಟು ಮದಾಸ್ತಿತರೆಂದು . . . ಪೊರ್ದಿದಳ್ (ಕಮಮಾ. ೧-೧೦೯). ಅಸಗಲಿ: ವೇದವ ನಿಂದಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರವ ಪಳಿದನುವಾದ ದ್ವಿಜರನಸಗಳಿದು ವಾದಿಸುವರ್ಗಲ್ಲ ಸೊಕ್ಕಡಗಿ ಸುವಲ್ಲಿ ನೀ ದಿಟ್ಟನಲ್ವಿ (ಶತಸಾಂ. ೧೨-೭೦).

ಅಸಕಲಿಹಂ = ಕೈಮಾರಿದವನು: "ಅಸಕಲಿಹನೆಂದು ಕೈಮಾ ಳಿದಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨); "ಅ ಸ ಕ ಳಿ ದ ನೆ ನೆ ಕೈಮಾಳಿದಂ" (ಸಂಜೀವ. ೪). ಅಸಕಲಿಹುದು = ಕೈಮಾರಿದುದು: "ಕೈ ಮಾ ಳಿ ದುದಕ್ಕಸಕಲಿಹುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೫). [ಅಸ್ಯ + ಕಲಿ]

ಅಸಕಲಿಹ (ನಾ). ಕೈಮಾರುವುದು; ಕೈವಶತಪ್ಪುವುದು: "ಅಸ ಕಲಿಹಮೆಂದು ಕೈಮಾಳಿದಂ" (ಶಮದ. ನ. ಪಂ. ೨).

[ಅಸಕಲಿ + -ಹ]

ಅಸಕೊಳ್ಳು 'ಅಸಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಸಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಏನನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳದವನು; ನಿರ್ಲಿಪ್ತ (+). [ಸಂ.]

ಅಸಗ, ಅಗಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆದು ಮಡಿದುಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ವೃತ್ತಿಯವನು; ಮಡಿವಾಳ: "ಅಸಗಂ ತಾಂ ಸ್ವೀಕೃತ ನಿರ್ಣೇಷಕಾಭಿಧಾನಂ ರಜಕಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೬೫-೭೯); "ಅಸಗಂ ರಜಕ ನ ಕ್ಕುಂ" (ಮಂ ಗ ರಾ. ೧೧೧-೩); ಅಸಗ ಗಣ್ಯನ ಮಗಂ ಪಿಲ್ಲುವಿಗಣ್ಣಂ ಭಿಷಿ ಸ್ತಿತಿ (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೪೦-೧; ಅನೆಯ ಶತ); ಆಯ್ದು ಕಷಾಯೋದಕದೊಳ್ ತೊಯ್ದು ಸಗಂಬೋಲ್ ನೃಪೇಂದ್ರಸಭೆ ಯೆಂಬ ಕೊಳಕ್ಕಯ್ದು [ಅಸದಲೆದು ಸೆಲೆಯೊಳ್] ಪೊಯ್ದಂ ಕವಿಚಕ್ರ ವರ್ತಿ ಕವಿಚೇವರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೩); ಈಯಸಗನೂರಸೀರೆಯ ನೆಲ್ಲಮನೆನ್ನ ಬೆನ್ನೊ ಳೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುಮತ್ತಲಿತ್ತಲುಮಾಹಾರಾಥಕ್ಕೆ ಪೋಗ ಲೀಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೨-೨೩); ಊರಸೀರೆಗೆ ಅಸಗ ತಡಬಡಿದ ಹೆ ದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೦೯); ಅಸಗ ನೀರಡಸಿ ಸತ್ತಂತಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೨-೨೮೫); ಹೊದ್ದಿ ಸೊಸೆಗೆ ಬುದ್ದಿ ವೇಳ್ವತ್ತೆಯಸಗನೊಳಿದ್ದಂತೆ (ನಾಗಕು. ೯-೮೭). ೨. ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ: ಮರಕುಟಿಗೆ ಚಂಬೋತ ಶುಕ ಜಾಗರಿಗ ನರಳಿಗನಸಗ ಸಾಳುವ. . . ಮೇಳಗಳಿತ್ತಲಿವೆಯೆಂದ (ತೂರರಾ. ೩-೧-೩೨); ಹರಡೆ ಚಿಲುಮಿಲಿಗನು ಚಿಲುವೆ ಗಿಜುಗಿರಳೆ ಕಮ್ಮರನಸಗ ಕೊಟ್ಟುಳಿ ಹೊಳಿಸು ಹೊಡೆ . . . ಎಂಬ ಪಕ್ಷಿಗಳವರೊಳೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೨೧). 'ಅಸಗವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. ೩. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಕನ್ನಡಗವಿತೆಯೊಳಸಗಂನನ್ನೂ ಮರ್ಡಿರೇಖಿಗ್ಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೧); ಗಜಗನ ಗುಣನಂದಿಯ ಮನಸಿಜನಸಗನ . . . ಸುಮಾರ್ಗ ಮಿಡಲೊಳೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ (ಶಮದ. ೫). ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಒಗೆದ[ಂ] ತತ್ಕುಲದೊಳು ಜಸಮೊಗಿದಿರೆ ತತ್ಕುಲದೊಳಸಮ ಬಳನಸಗಂ (ಕವಿ. ೭೪-೧೨-೬; 1170). ಅಗಸ್ಯ: ೧. ಬಡಗಿಯಂತೆ ಕೆತ್ತುವರ್ ಅಗಸನಂತೆ ಬೀಸಿ ಪೊಯ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೩-೭೩); ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕುಂಬಾಟ ಅಗಸ ನಾವಿಂದ ಜೇಡ ಬೇಡನೆಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಗಣಭಾ. ೨೪೭-೪); ಅನೆಯ ಮಡುಹಿದ ಅಗಸನ ಕೆಡಹಿದ (ಪುರಂದ. ೨-೭೬-೧೧); ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಅಗಸರ ಮಾಳಿಯೇ ಮುತ್ತೈದೆ (ಗಾದೆ).

ಅಸಗನ ಕಟ್ಟಿ = ಒಂದು ಕಟ್ಟಿಯ ಹೆಸರು: ಅಲಿಂದಂ ಪಡುವ ಲಾಗಿ ನಡೆದು ಯಾರೆಯೂರ ಅಸಗನ ಕಟ್ಟಿಯ ಯೇರಿಯ ಪಡುವಲು ಸಲುವುದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೨೭-೧೭; 1879). [?]

ಅಸಗಗಾರಕ (ನಾ). ಅಗಸನ ವೃತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಯಾ ಮಲಕ್ಕೆ ಉತ್ತಾರವಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಯಾ ಹವಕಲು ಗಳಿಂದ ಬಾಹಕಾರಕದಿಂದ ಗಾಜನೂರ ಸೀಮೆ ಅನುಪಿನಕಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಹಟಿಕಾರ ಮಗ ಅಕ್ಕಿ ಗಂ || ೨ ಹುಡಿಕಾರಕದಿಂದ ಜನ ಅಕ್ಕಿ ಗಂ || ೨ ಹಂಬುಗಾರಕದಿಂದ ಜನ ಅಕ್ಕಿ ಗಂ || ೩ ಅಸಗಗಾರಕದಿಂದ ಜನ ಅಕ್ಕಿ ಗಂ || ೩ ಅಂತ್ತು ಗಂ || (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೫-೬೧; 1709).

[ಅಸಗ + ಕಾರಕ]

ಅಸಗಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಾಳವಾರನುಂ ಕಾಕಂಬಾಟ ಕಂಬಯ್ಯನುಂ ಅಸಗಗೋಡ ಸಿರಿಯಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೫-೨೩; 941); ಅಸಗಗೋಡಗಾಮುಂಡು (ಎಕ. XI, ಜಗಲಾ. ೧೩-೧; 1010). [ಅಸಗ + ಕೋಡು]

ಅಸಗಪೊಟಿ 'ಅಸಗಪೊಟಿ' ನೋ.

ಅಸಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಪಣರವಾಡಿಯ ರಟ್ಟಿಗುಡ ನಣ್ಣಪಯ್ಯಕ ಮಗ ಅಸಗಯ್ಯ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೭-೧೩; 971).

[ಅಸಗ + ಅಯ್ಯ]

ಅಸಗವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಶಕುನದ ಹೆಕ್ಕಿ: ಪಯಣದೊಳತೇಪ್ಪಶಕುನಂ ನಯ ಮಂ ಕುಡೆ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಸಮವಾಯಂ ದುರ್ನಯಮಾಡೊ ಡಸಗವಕ್ಕಿಯ ನಯದಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕು ಮಮೋಘಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫); ಪೆಣ್ಣಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಗರಗಂ ಮುಂಗುರಿ ನವಿಲಸಗವಕ್ಕಿಯರಗಿಳಿ ಕಾರೇಡಂ ಗಿಡುಗಂ . . . ತಾಂ ಪುಗೆ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೯); ಸಾಲ್ವನರಳಿಗನಸಗವಕ್ಕಿಗಳ ಸಂಘಮೊಪ್ಪಿದುರವಲ್ಲಿ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೫).

[ಅಸಗ + ಪಕ್ಕಿ]

ಅಸಗವನೆ (ನಾ). ಅಗಸನ ಮನೆ; ರಜಕಗೃಹ: ನೀರ ಪೊಟಿ ಪಾಡು ವೆಡೆ ಹೊಲಗೇರಿ ಪರೇತವನವಸಗವನೆ ಸಭೆ ದೇವಾಗಾರಂ ಚೌವಟಮೆನೆ ದಿರ್ಪಾರವೆಯೆಂಬೆಡೆಗಳುಚಿತಪೋಸಲೋಗೇಟಲ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫೩).

[ಅಸಗ + ಮನೆ]

ಅಸಗವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚಿಂಡು ಗುಮ್ಮನ ಬಡಿದ ಕತ್ತಲೆಗುದ್ದು ಗಂಬದಗಡಣೆ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಸಗವರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣು ಮು ಚ್ಚಾಟ ಸ ವ ಗ ಲಿ] ಹರಿಹಲಗೆ . . . ವಿನೋದದಲಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨). [ಅಸಗ + ಪರಿ]

ಅಸಗವೊಯ್ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೊಡೆತ; ಮಡಿವಾಳನ ಬಡಿತ: ಎಲ್ಲಡಗಪ್ಪನ್ನೆಗಮತ್ತಿ ಕೊಂಡಸಗವೊಯ್ಯೋ ತಡಂಬೊಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೪); ಶಿಳಾಗ್ರದೊಳ್ ಭೀಮಾಟೋಪದಿಂ ಕೋಪದಿಂ ದಂದತ್ಯದ್ಭುತಮಾಗಿರಲಸಗವೊಯ್ಯೊಯ್ದಂ ಮಿದುಳ್ ಸೂಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೪೮). [ಅಸಗ + ವೊಯ್]

ಅಸಗವೊಯಲ್ 'ಅಸಗವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಗವೊಯ್ಲು 'ಅಸಗವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಗವೊಯ್ಲು, ಅಗಸವೊಯ್ಲು, ಅಸಗವೊಯಲ್, ಅಸಗ ವೊಯ್ಲು, ಅಸಗಹೊಯ್ಲು (ನಾ). = ಅಸಗವೊಯ್: ಎರಡುಂ ಕರಪರಿಘದಿನಡಸಿ ಗುದಿ ಪಜಪಿಂಗುವಿನಂ ಮುರಿದಡಸಿ ಘಟ್ಟಿಸಿ ಪಿರಿ ಯಲೆಯೊಳ್ ಪೊಯ್ದನಸಗವೊಯ್ಲುಂ ಭೀಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೦); ಸಿಲೆಯೊಳಸಗವೊಯ್ಲುಂ ಪೊಯ್ಲುಂ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೭-೫೭). ಅಗಸ ವೊಯ್ಲು: ಊರಸೀರೇಗನಂ ಬಡಿದತ್ತನೆನಿಪ್ಪ ಜನದ ನಾಲ್ಕುಡಿ

ನಿನಗಾಗಲ್ಯಗಸವೊಯ್ಲ ಸವಿಯಂ ತೋರ್ಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೬-೭). **ಅಸಗವೊಯಲ್:** 'ಅಸಗವೋಯಲ್ಯಾಯ್' ಪರಾ. **ಅಸಗವೊಯಲು:** ಶಿಶುಗಳನು ಖಳದುರಾತ್ಮಕ ಕಂಸ ಕೊಂಡತ್ತಲತಿಮುಳಿದು ಶಿಶಿಯೊಳಸಗವೊಯಲನು ಹೊಯಿದು ಕೊಂದ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೧-೩). **ಅಸಗಹೊಯ್ಲು:** ಮ ಸ ಕ ದಿ ನಾ ಹ ರಿ ಯಾ ಕಂಸನತ್ತಿಯಸಗಹೊಯ್ಲುಂ ಕೊಂದನಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೪೪). [ಅಸಗ + ಪೊಯ್ಲು]

ಅಸಗವೋಯಲ್ಯಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಗಸನ ಹೊಡೆತವನ್ನು ಹೊಡೆ: ಅಸಗವೋಯಲ್ಯಾಯ್ಚಿಯಂ ಚಿತ್ರ ವ ಫಂ ಗೆ ಯ್ಚಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ). [ಅಸಗವೋಯಲ್ + ಪೊಯ್ಲ್]

ಅಸಗವೊಲಿ, ಅಸಗವೊಲಿ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೊಳೆ, —ನದಿ: ಅಸಗವೊಲಿಯೊಳೊರ್ವಳಸಗನ ಪೆಂಡತಿ ಕುರುಡಪ್ಪಸಗಂಗೆ ಲಲಿತಾಂಗಂ ಬಂದನೆಂದು ಪೇಟೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೫). **ಅಸಗವೊಲಿ:** ಮೂಡಮೊಗದೆ ತಡ್ಲಿಗದಪು ತೆಂಕಮೊಗದೆ ಪೋಗಿ ಅಸಗವೊಲಿಯ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೪, ೩೮-೧೯; IIನೆಯ ಶತ). [ಅಸಗ + ಪೊಲಿ]

ಅಸಗಹೊಯ್ಲು 'ಅಸಗವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಗಲಾ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು: ಮಸಗಿ ಮಹಿಶೂರವರ್ತಗುಲ್ದಸಗ ಲಾಡರಾ ನಾಡಪೀಡೆಯೊಡನಾರೆಯರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩-೬೪).

[ಅಸಗು + ಅಲಾ. P ತಮಿ. ಅಶಜ್ಜು = ಚಲಿಸು, ನಡುಗು, ಅಲಾಡು]

ಅಸಗಿತಿ, ಅಸಗತಿ (ನಾ). ಅಗಸನ ಹೆಂಡತಿ; ಮಡಿವಾಳಿತಿ: ಗಾಣಿ ಗಿತಿ, ಅಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ).

ಅಸಗತಿ: ಕೀಳುಕೋಟಿಯೊಳೊಬ್ಬ ಅಗಸಾಲ ಸತ್ತರೆ ಮೇಲುಕೋಟಿಯೊಳೊಬ್ಬ ಅಸಗತಿ ಅವಳು (ಪುರಂದ. ೨-೧೨-೩). [ಅಸಗ + -ಗತಿ]

ಅಸಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆದಗಿಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಸಗಿಡಿಸರು ರಾಜ ಕಾರ್ಯವ ರಾಜ[ಜ್ಯ]ದಾವಸಗೆ ಮಸುಳಿಸ ಮಂತ್ರಿಗಳು (ಸಾಂದಕಾ. ೧೩-೭೫). [ಅಸಗ (< ಹಸ) + ಕೆಡು + -ಇಸು]

ಅಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆದ ಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಪಡಿಸು: ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ನೇಟುಸುವ ಬಂಡಬಸಂತನನಾಸೆಮಾಡುವಿಂಮಾವಿನರಲ್ಲಂ ಬನಸಗೆಯ್ಚೆ ದಿಂಗಳ ಪಂಗುಗೊಳ್ಳ ಬಲೈಲುದನೆತ್ತ ಚಿತ್ರಭವನಾವನ ಮೆಯಿವಳಿ ಗೊಂಡು ಕಂಡ ಕಾಂತಾವಳಿಯಂ ಮರಳ್ಳುವನೆನಲ್ಯೊಬಗೆಂತುಟೊ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಂಕನಾ (ಸಾಂಇ. IV, ೨೬೭-೫೬; 1130).

[ಅಸಗ (< ಹಸ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಸಗೊಳ್ಳು, ಅಸಕೊಳ್ಳು, ಅಸುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ವಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ದಕ್ಕು: ಅಸಗೊಳ್ಳದ ಅಗಡುಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನು ಜಾಣನಿದ್ದನು (ಪ್ರಾಚೀನ. ೫೨); ಎಂಟು ಜನಾ... ಬಂದರೆ ಅಸಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲರಿ ಅಂವಾ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೪೦). **ಅಸಕೊಳ್ಳು:** ಬೀಪುವು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ಬೇಲಿಯು ಅವನಿಗೆ ಅಸಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ಜಂಸಂ. ೧೫೨); ಬೇಲಿಯಂತೂ ಯಾತಕ್ಕೊ ಅಸಕೊಳ್ಳದಹಾಗಾಗಿ ಕಳ್ಳದನಗಳಿಗೂ... ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಂತೆ ಆಗುವುದು (ಕೃಷ್ಣ. ೧೩೪); ನನಗೊಬ್ಬನಿಗೆ ಆದು (ಕುದುರೆ) ಅಸಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೧-೩). **ಅಸುಗೊಳ್ಳು:** ಎತ್ತುಗಳು ಅಸುಗೊಳ್ಳದೆ ಅವರನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಒಗೆದು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದವು (ಚಳಿ. ೧೪೫). [ಅಸಗ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳ)]

ಅಸಜ್ಜನ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಜನ; ಕೆಟ್ಟಜನ. ೨. ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲದವಳು: ಮಾಯೆಯೆಂಬ ಸ್ತ್ರೀ ಅಸಜ್ಜನಭಾವದಿಂದ ಪಟ್ಟಾಂಗನೆಯಾಗಿರು ತರ್ಪಳ್ (ಪದಗೋ. ೩೮-೭). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಜನ)]

ಅಸಡಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ' ನೋ.

ಅಸಡಿ 'ಅಸಡಿ' ನೋ.

ಅಸಡ್ಡಾಳ, ಅಸಡ್ಡಾಳ, ಅಸಡ್ಡಾಳ, ಅಸಡ್ಡಾಳು (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಕ್ರಮ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಕಿಡಿಕಿಗಳು ಕಿರಿದಾಗಿ ಅಂದಗೇಡಿಯಾಗಿದ್ದಾವು ಬಿದಿರಿನ ಚಪ್ಪರ ಅಸಡ್ಡಾಳ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾವು ಎಂದು ಅವಳು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಅರಗ. ೭೪). ೨. ಕುರುಪ; ಅಂದಗೇಡಿತನ: ಏನು ಎತ್ತರ, ಏನು ದಪ್ಪ, ಏನು ಅಸಡ್ಡಾಳ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೩೬). **ಅಸಡ್ಡಾಳ:** ೧. ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದು ಅಸಡ್ಡಾಳದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾದ). **ಅಸಡ್ಡಾಳ:** ೧. ಅಸಡ್ಡಾಳ ಸಾವಿರ ಇರಲಿ, ಆಡಂಬರ ಇದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಾರೂ ಮುಂದೆ ಬರಿ ಅಂದಾರು, ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡ್ಯಾರು (ದಾಕೂಟ. ೧೦೭). **ಅಸಡ್ಡಾಳು:** ೨. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಕರಡಿಯ ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲ ಅಸಡ್ಡಾಳಾಗಿ ಬಲವುಳ್ಳವಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦೪). [?]

ಅಸಡ್ಡಾಳ, ಅಸಡಾಳ, ಅಸಡ್ಡಾಳ (ಗು). ೧. ಕುರುಪವಾದ; ಅವಲಕ್ಷಣವಾದ: ಅವನಂತಹ ಅಸಡ್ಡಾಳ ಮುಸುಡಿಯ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು... ಈ ಮೊದಲಾದರೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೯). ೨. ಕ್ಷುದ್ರವಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ. **ಅಸಡಾಳ:** ೨. ಮಂಗಳೋದಯ ನಿತ್ಯಪರಮೇಶಂಗೆ ನೀಶರು ಸರಿಯೆ ಸೊಡ್ಡಳ ಲಿಂಗದೇವನ ಸದೃಶವೇ ಅಸಡಾಳ ದೈವಗಳು (ಬಸಪು. ೫೩-೨೭). **ಅಸಡ್ಡಾಳ:** ೧. ಜಟ್ಟಿಗಳು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಸಡ್ಡಾಳವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಚಿತ್ರ ಚಂದವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು (ಗಾಳಿ ಪ. ೬೪). ೨. ಎಂಥಾ ಅಸಡ್ಡಾಳ ನಾಟಕದೊಳಗೂ ಹೀಂಗೆ ಜಟ್ಟಿಕ್ಕನ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಆಗೂದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಸಾ. ೧೩೪). [?]

ಅಸಡ್ಡಾಳತನ (ನಾ). ಅಶ್ರದ್ಧೆ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇಂಗ್ಲಂಡದವರೆಗೆ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಅಸಡ್ಡಾಳತನ ತೋರಿಸಬೇಕೆ? (ಶ್ರೀರಂಗ. ೬೭).

[ಅಸಡ್ಡಾಳ + -ತನ]

ಅಸಡ್ಡಾಳು 'ಅಸಡ್ಡಾಳ' ನೋ.

ಅಸಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಕಾಣು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಕೆಲವು ಜನರಿಗೆ ಭೂತಕಾಲವನ್ನು ಅಸಡ್ಡಿಸುವ ಭೂತಬಾಧೆಯಾಗಿದೆ (ಕನ್ನಡ. ೧-೧೫೩). [ಅಸಡ್ಡೆ + -ಇಸು]

ಅಸಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ತಿಳುಹಿದಾಗ್ಯೂ ನೀವು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಕುಳಿತಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬಂದುದರಿಂದ... ನಿಮಗೆ ಎಚ್ಚರಕೊಡೋಣಾಗುತ್ತದೆ (ಕುರುಕಾ. ೫); ಸತ್ಯದ ಗುತ್ತಿಗೆ ತಮ್ಮದೊಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇದ್ದಂತೆ ಅವೇಶ ತಾಳಿ ಉಳಿದವರನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನ್ಯಾಯ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೮೩).

ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡು = ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಕಾಣು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು: ಅವರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಘೋರ ಪಾಪ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು (ಕೃವಾಘ. ೧೩೧); ನೀನು ಇಲ್ಲದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತೋರಿ ಅವನನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಮಾಡಿದಿ (ತೇಮೋಡ. ೯೯); ನನ್ನ ವರ್ತನೆ ಅಂಥ ಅಸಡ್ಡೆ ಮಾಡುವಂಥದೇನಿದೆ (ಕಪ್ಪುಹು. ೧೩).

[< ಸಂ. ಅಶ್ರದ್ಧಾ]

ಅಸಡ್ಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಅಸಡ್ಡಿಸು: ನೀವು ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಗೈದ ವಿಚಾರ ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕು (ಪ್ರವಾ. II, ೩).

[ಅಸಡ್ಡೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಅಸಡ್ಡಾಳ 'ಅಸಡ್ಡಾಳ' ನೋ.

ಅಸತಿ (ನಾ). ನೀತಿಗೆಟ್ಟು ಹೆಂಗಸು; ಜಾರೆ: ಅಸತೀಸಂಕುಲದೂರನಂ ಮನುಮುನೀಂದ್ರಾಚಾರನಂ (ಮದತಿ. ೧-೪೬); ಹಠಾತ್ತನೆ ಬಂದೆರೆಯನಿ ಗೆಯೆ ಜಾರನನಿತ್ತಳು ಅಸತಿ (ಗಾಥಾಸ. ೩-೯೭). [ಸಂ. ಅಸತೀ] **ಅಸತಿವಸಥ (ನಾ).** ಜಾರೆಯ ಮನೆ: "ಪಾದರದ ಮನೆಯಸತಿವಸಥಂ [ಪಾಠಾಂ. ವದನಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೧). [ಸಂ. ಅಸತೀವಸಥ] **ಅಸತೀಕೇಳಿ (ನಾ).** ಜಾರೆಯೊಡನೆ ವಿಹರಿಸುವುದು: ಸ್ಮರರಾಗಾಂಧತ್ಯ ದಿಂದಂ ಪಗಲೊಳಮಸತೀಕೇಳಿ ಪೊಣ್ಣಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೦).

[ಸಂ. ಅಸತೀಕೇಳಿ]

ಅಸತು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಕರವಂದ ತಳ ಭೋಗಮಸತು ಮೊದಲಾಗಿ ಸರ್ವಭಾಧಾ ಪರಿಹಾರಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫೨-೭೪; 1007); ತಳಾಟಗೂಲಿ ಅಸತನ್ಯಾಯವಿಂತಿತಿತುಮಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೇವಾ. ೧೦೩-೪೪; 1165). 'ಅಸತುದೇಟ' ಪರಾ. [?] **ಅಸತುದೇಟಿ (ನಾ).** 'ಅಸತು' ಎಂಬ ಸುಂಕ: ಒಸೆದಿತ್ತಮ್ಮಾಜನಮಾ ಬಸದಿಯ ಸೂಳಿಗೆ ವಿಶೇಷದಂ ಪರಿಯರಮ್ಯಂದಸತುದೇಟಮೈಂದಿ ಕರವಡ ವಿಸಿವಾಕೂಳ್ಳಾಳಗೈಯ್ದು ತಳಭೋಗವಿವ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫೨-೭೭; 1007). [ಅಸತು + ತೇಟ]

ಅಸತ್ಯಥೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕಥೆ. ೨. ಕೆಟ್ಟವರ ವಿಷಯದ ಮಾತು ಕಥೆ; ಕೆಟ್ಟವರ ಚರಿತ್ರೆ. [ಸಂ. ಅಸತ್ಯಥಾ]

ಅಸತ್ಯಮ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ: ಅಸತ್ಯಮ್‌ಬಂಧಮಶುಭಮೆಂಬು ದಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫ ವ). [ಸಂ. ಅಸತ್ಯಮ್‌ನ್]

ಅಸತ್ಯಾರ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಯರಿಸದಿರುವುದು; ಸತ್ಯಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಸತ್ಯಹೀನವಾದ ಸ್ಥಿತಿ. ೧, ೨: ಅಸತ್ಯಾರಂ ನೀರಸಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ... ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸತ್ಯಾರ್ಯ (ನಾ). = ಅಸತ್ಯಮ್: ಅಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದುದು ಅಸತ್ಯಾರ್ಯವಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಭ. ೯೧). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಕಾರ್ಯ)]

ಅಸತ್ಯತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಕಾರ್ಯ. ೨. ಕೆಟ್ಟಕಾವ್ಯ; ದುಷ್ಕಾವ್ಯ. ೩. ಆದರಿಸದಿರುವುದು. [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಕೃತಿ)]

ಅಸತ್ತು (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಸತ್ತು ಅಚಿತ್ತು ಅನಾನಂದಾದಿ ಗಳಿಲ್ಲದಂದು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನೀನೇ ಆಗಿ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೩೧); ಅಸತ್ತಿ ನಿಂದ ಸತ್ ಹುಟ್ಟಲಾರದು, ಅಭಾವದಿಂದ ಭಾವ ಹೊರಡದು. ಈ ಸತ್ ಅಸತ್ತು ಆಗಲಾರದು. ಶೂನ್ಯದಿಂದ ವಸ್ತುವಾಗಲಾರದು (ಚುಕ್ಕಾರ. ೪೯. ೯). ೨. ಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು. ೩. ಕೆಟ್ಟದ್ದು; ಹೇಯವಾದದ್ದು: ಮ್ಯಾಕ್‌ಬೆತ್ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಾಟಗಾತಿಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ವಶವಾಗಿ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಕೈವರ್ತಿಸುವ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ನಿಜವಾದ ಸಂದಿಗ್ಧಾವಸ್ಥೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿತ್ಯ. ೨೧೨).

[ಸಂ. ಅಸತ್]

ಅಸತ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ಯವಲ್ಲದುದು; ಸುಳ್ಳು: "ಅಳೀಕಂ, ವಿತಥಂ, ಮಿಥ್ಯಾ, ಮೃಷಾ, ಅನ್ಯತಂ - ಈ ೫ ಅಸತ್ಯದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೪೩); ಯಮವೆಂದರೆ ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದು; ಅದು ಹಿಂಸೆ ಅಸತ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯ ದುರಾಚಾರ ಪರಿಗ್ರಹ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಸತ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ಸುಳ್ಳುಗಾರ: ಧರಣೀಪುತ್ರನಿವಾಸದೊಳ್ ಸಲೆ ಬುಧಂ ಕೂಟಿಕ್ರಿಯಾವೇದಿ ತಸ್ತರನದ್ರವ್ಯ ನಸತ್ಯವಾದಿ ... ಎನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೨೨). [ಸಂ. ಅಸತ್ಯವಾದಿನ್]

ಅಸತ್ಯವಾ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಇಲ್ಲದಿರು ವುದು; ಅಭಾವ: ಅಸತ್ಯವೆಂಬ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಸದನುಶಾಸನ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ: ಅಸದನುಶಾಸನಂ ಸದವನಂ ನೃಪಲಕ್ಷಣಮೊಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೩); ಅಸದನುಶಾಸನಂ ರಘು ಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಲವ್ರತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫).

[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಅನುಶಾಸನ)]

ಅಸದರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಅರ್ಥ; ತಪ್ಪು ವಿವರಣೆ. ೨. ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ದ್ರವ್ಯ. ೩. ಕೆಟ್ಟ ಉದ್ದೇಶ; ತಪ್ಪಾದ ಗುರಿ. ೪. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಕೆಟ್ಟ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ; ಹದಿನೆಂಟು ಕಾವ್ಯದೋಷ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆ ... ಇನಿತುಂ ದೋಷಂ ಗಳಪ್ಪಾದರಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೬. ೧-೪೦).

[ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಅರ್ಥ)]

ಅಸದರ್ಥಬೋಧನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನೊಳಿರ್ಪಡೊಂದು ಕಾರ್ಯಂ ಲೋಕಗೇಗ್ ಪೊಲ್ಲದ ಕಜ್ಜಮಂ ತಿಳಿಪುನಂತಿರ್ಪಡೆಂದು ಪೇಟಿ (೩) ಅಸದರ್ಥಬೋಧನಮೆಂದು; ನಲ್ಲಿಯ್ಯಮಂ ತಿಳಿಪುನಂತಿರ್ಪಡೆಂದು ಪೇಟಿ (೪) ಸದರ್ಥಬೋಧನಮೆಂದು, ಎರಡುಂ ನಿದರ್ಶನೆಯನಿಪುದು. ಎಂತೆನೆ:— ಅಜ್ಜಿಕಲ್ಲೂಡಂ ಕೊಂಡವರುಜುಬಿದೊಡಿದಿರಾಂಪುದರಿದು ಬಿದಿರೂರವರೆಂದಜಾಯುತೆ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ ತಟಾತಟಾದಿರ್ಕೇರಿಯವರ ಸೊರ್ಕಂ ಮುಜಾದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩-೬೦ ವೃತ್ತಿ, ೬೧).

[ಅಸದರ್ಥ + ಬೋಧನ]

ಅಸದಳ (ನಾ). ಅಸಾಧ್ಯ; ಅಶಕ್ಯ; ಅತಿಶಯ: "ಅಸದಳಮೆಂದು ಅಸಾಧ್ಯಂ" (ಕ ಶ ಸಾ. ೩೧-೬೬); ಹುಸಿಮುಸುಕಿದ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯಂ ಬುದು ಅಸದಳದಖಿಳ ಸರಕೆಂಗಳನುಂಬುದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೯-೧೩); ಮೊಗಕ್ಕೆ ಪಿರಿದೊಪ್ಪುವ ಬಿಂಕದ ಸಂಕದೋಲಿಕರ್ಪಸದಳಮಾದ ಸಣ್ಣವಳಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೫೧); ಕಂದ ವೈರಿವ್ಯೂಹವಸದಳವೆಂದೆನಿಪುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯಾ. ೪-೪೦); ಆರು ಗೆಲಬಹುದರಸ ಕೇಳ ಕಾಮಾರಿಗಸದಳವಬಲೆಯರ ಕಣ್ಣೋರೆಗಳ ಕಾಲಾಟಕಳುಕದರುಂಟಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೨); ನನ್ನಿಂದ ಯಾವ ನೆರವನ್ನೂ ನೀಡಲು ಅಸದಳ (ಧೂಮಮು. ೫೭). [?]

ಅಸದಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಅಸಮಾನವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸಪಸೆಯೊಳಸದಳಮೆನೆಯ ಪಸರಿಸಿ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸ ಸುಸಿಲ ಮಸಕದ ಬಸದೊಳ್ ಬಸದಾಗಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೪-೧೨ ವ); ಅಸದಳಮಾಗಿಯು[ಮಾ] ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯಮಿಂತೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳ್ ಸೇಜಿಸಿ ಖಿಳವ್ಯಸನದೊಳೆ ಕೆಟ್ಟುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೨); ಇಸುವಂಬನಂಬಿನಿಂ ಖಂಡಿಸಿ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಗಜದ ಮೊಗಚರ್ಮಮನರ್ವಿಸುವಿನಮಿಸಿ ಪೊಸ ಮಸೆಯೆಂಬಸದಳಮೊಡನೆಜಿಗಿ ತುಲುಗಿ ಪಾಯ್ದು ಕೈಲವುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೦); ಶ್ರೀ ಮಜ್ಜಿ ನಮಜ್ಜ ನದ ಮಹಾಮಹಿಮಾತಿಶಯಮಸದಳಂ ಪೊಗಬಲ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೧); ಜಯಮಂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಾನ್ವಯಮನಸ ದಳಂ ಸಾಧುವರ್ಗಕ್ಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೦; 1068); ಪೂರ್ವಾನು ರಾಗಮಂ ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸುವ ನೆನದಿಂ ಶ್ರವಣನಾಳದೊಳ್ ಸುಖಸುಧಾರಸಮ ನಸದಳಂ ತಳೆಯಿ (ವರ್ಧಪು. ೪-೧೨ ವ). [< ಅಸದಳ]

ಅಸದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಅಸದಳಿಸಿ ಮಾಮರ್ಲಿತು ಮು ತ್ರಿದ ವಿಷಮವೀರರನದ್ರಿಕುಜಸಹಿತುಸುರಗಾಳಿಯ ಲೂಡಿ ಹಾಜಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೧೦); ಶ್ವಸನಸುತ ಸುಗ್ರೀವ ವಿಸೌಕಸರ ಸೇನಾನಾಥ ವಾಲಿಜರಸದಳಿಸಿದರು ನಿಜಪತಿಯ ಸೇವಾಭಿ ಮಾನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೨೫).

[ಅಸದಳ + -ಇಸು]

ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] (ವರ್ಣನಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ಕವಿಸಮಯ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉಂಟೆನ್ನುವುದು: “ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಇರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು” (ಕೃಷಿ. ೨೪೩); ಅತಃ ಸತ್ಯವಿಸಮಯಂ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುಣಾಶ್ರಯಮಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ಣೀತಂ ನಿಯಮಾರ್ಥಮೈಕ್ಯಮೇನಾಲ್ಪ ತಪಃ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೪೫); ಉದಾ:—ಸಲಿಲಾಶ್ರಯಮಾತ್ರದೊಳಂ ಕಲಹಂಸಪ್ರಭೃತಿ ನದಿಗಳೊಳ್ ಕಮಲ ಸಿತೋತ್ಪಲ ಕುವಲಯಾದಿ ಶೈಲಾವಲಿಯೊಳ್ ರತ್ನಾದಿಯುಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸೆ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೪೬). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಅಖ್ಯಾತಿ)]

ಅಸದಾಗ್ರಹ (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ಹಟೆ; ಅನುಚಿತವಾದ ಆಗ್ರಹ: ಬಿಡುವುದರದಾಗ್ರಹಮಂ ಪ್ರಸನ್ನ ಗಂಭೀರಚಿತ್ತದಿಂದಿನವಧಾರಿಸುವುದು (ಅದಿ. ೧೪-೧೦೪); ಈ ವುದು ಜಾನಕಿಯನುಜ್ಞೆಯದರದಾಗ್ರಹಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೬೧). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ಆಗ್ರಹ)]

ಅಸದ್ವಶ (ಗು). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ; ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ: ವಿರಹಿತೇಂದ್ರಿಯಕರ್ಮಿಯಸದ್ವಶ ಪರಮಲಿಂಗ ಸರ್ವಮಿ ಕರುಣಾಭರಿತ (ಬಸವ. ೬-೩೭). ೨. ಅನುಚಿತವಾದ; ಅನುರೂಪವಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ಅಸದ್ವ್ಯಯ (ನಾ). ಅನ್ಯಾಯವಾದ ವೆಚ್ಚ; ಅನುಚಿತವಾದ ಖರ್ಚು: ಎಂತಾನುಂ ಪಡೆದ ಧನಮನಸದ್ವ್ಯಯಂಗೆಯ್ದೊಡೆ ಬಡತನ ಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೧-೨); ತ್ಯಾಗ ಭೋಗೋಪಭೋಗಾದಿ ವ್ಯಸನ ಕೃತದ್ವ್ಯಯಂ ಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವ್ಯಯ)]

ಅಸದ್ವಾದ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಚರ್ಚೆ; ಅನುಚಿತವಾದ ವಾದ: ಕುಟಿಲನುನ್ನತಂ ಪಿರಿದಸದ್ವಾದಕುಶಲಂ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗೇತರಂ ನಿಶ್ಯಂಷಂ (ಆರಾ. ೧-೪). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವಾದ: “ಶೂನ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಂ ಎಂದರೆ ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವು. ಈ ವಾದಕ್ಕೆ ಅಸದ್ವಾದವೆಂದು ಹೆಸರು” (ಹಿಂದಸಾ. ೪೬). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವಾದ)]

ಅಸದ್ವಿಷಯ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ವಿಷಯ. ೨. ಸಲ್ಲದ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ, —ವಿಷಯಸುಖ: ಮನಮಂ ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತಸದ್ವಿಷಯದತ್ತಲೊದ್ದದಂತಾಗೆ ಮಾಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೩). [ಸಂ. (ಅಸತ್ + ವಿಷಯ)]

ಅಸನ್ನ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಆಹಾರ: ಹಸಿದು ಹಲವೂರೊಳಗೆ ತಿರಿತಂದಸನದೊಳಗುಂ ಬಾಗ ನಾಯ್ತಿಟ್ಟಿದವೊಲಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೫-೩೭); ಹಸಿದ ಹಾರುವನಾಗಿ ಭಾಮೆಯೊಳಸನಮಂ ಪಡೆದುಣುತ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೮-೩೮); ಪಶುಪತಿಯ ಪದವ ಪಡೆಯುವಡೆ ಹಸಿದರಿಗೆ ಅಸನವನು ಇಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೨). [< ಸಂ. ಅಸನ]

ಅಸನ್ನ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಯಮರ: “ಅಸನಂ ಪೀತಸಾರಮನೆ ಹೊನ್ನೆಯದು” (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೨). [ಸಂ.]

ಅಸನಪರ್ಣಿ, ಅಸನಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಯ ಮರ. ಅಸನಪರ್ಣಿ: ಉಪರಾಜಿತ ಅಸನಪರ್ಣಿ (ನಾಚರಾ. ೪). [ಸಂ. ಅಸನಪರ್ಣಿ]

ಅಸನಬೆಸನ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಚಿಂತೆ; ಅನ್ನದ ವ್ಯಸನ: ಕಲಿದೇವ ಮುನಿಪನಾತ್ಮಜ ಸಲಿ ಮೂಜಗದೊಳಗೆ ಮೆಜೆವ ಮಾನವದೇವಂ ಗೆಲಿದಂ ಅಸನಬೆಸನವ ಭಲರಧಿಕಂ ಹಾಲಬಜವಿದೇವ ಮುನೀಸಂ (ಇ. XXI, ೨-೩೮; 1260). [ಅಸನ್ನ + ಬೆಸನ್ನ]

ಅಸನರಿ (ನಾ). ಉಪಾಯಗಾರ: ಅವನೇನು ಅಸನರಿ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಸನರಿ (ನಾ). (ಉಕ). ದುರ್ಬಲ; ಅಶಕ್ತ: ಹುಡುಗಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಇದ್ದಾಳೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ? ಸ್ವಭಾವ ಹ್ಯಾಂಗ ಅದ? ಅಸನರಿ ಇದ್ದು ಮತ್ತೆ ಇವರ ತಿರಿಗಿದ್ದಾಂಗ (ದೀಪನ. ೩೯). [?]

ಅಸನಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧ: “ಅಸನಿ - ಅಸನಿ” (ಶ ಮ ದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಸನಿ]

ಅಸನೆಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ(?): ಕರಡಿಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತರು ೧ ಅಸನೆಗೆ ಭೂಮಿ ಮತ್ತರುಂ $\times \times \times$ ಗವಿನು $\times \times$ ಮತ್ತರು ೧ | ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಚ್. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೬-೨೬; 1173). [?]

ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿಯ ಉದ್ಯೋಗ(?): ಟೀಪು ಸುಲ್ತಾನರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫಾಜುದಾರಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದ ಅರುಣಾಚಲ ಪಂಡಿತ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೪). [← ಅರ. ಪಾರ. ಅಸಫ್‌ನೌಕರಿ]

ಅಸಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅಗಸನು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಬಡಿ; ಸದೆಬಡಿ: ಬಲರಥವನಸಬಡಿದು ಸೂತನನಿಗುಹಿ ಹಯವೋಡಿದುವು ಮುಮ್ಮಳಿಸಿ ತನಿಗುದಿಗುದಿದು ಕೋಟಲೆಗೊಂಡುದರಿಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೯-೩೬); ಅಸಬಡಿದುತಮರೇಂದ್ರನತಿಸರಭಸದ ಸೌರಂ ಭದಲಿ ಬರೆ ಕಂಡಸುರಹರ ಮೂಗಿನಲಿ ಬೆರಳಿಟ್ಟೊಲಿದನವಯವನ (ತೊರರಾ. ೬-೫೩-೫೦); ಕೈಕಾಲುಗಳನಸಬಡಿದು ಕೆಡವುತೇಳುತ ಕೂಡೆ ಮೈ ನಡನಡುಗಿ ಬೆವರುತ... ಒಜಲಿದಳು ಪೇಚರಿ ಬೆಟ್ಟ ಬಿರಿವಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫-೪೦). [ಅಸ್ಯ + ಬಡಿ]

ಅಸಬಳೆ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛ; ನಿರ್ಮಲ(?): ಬಿಸಿಲತೊಪ್ಪೆಯೊಳ್ ತೋರ್ಪ ಪುಸಿಜಲದೊಳು ಎಸೆಯವೇ ತೆರೆನೊರೆಗಳಸಬಳದೊಳಾ ಪರಿಯ ಪುಸಿ ರೂಪ ಮನವೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಂತು (ಮನೋವಿ. ೪-೧೯).

[ಪ್ರಾ. ಅಸಬಲ = ಅಮಿಶ್ರಿತ, ನಿರ್ದೋಷ, ಪವಿತ್ರ < ಸಂ. ಅಸಬಲ = ನಿರ್ಮಲ, ಶುಭ್ರ]

ಅಸಭ್ಯ (ಗು). ಸಭ್ಯವಲ್ಲದ; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಬಗ್ಗೆ... ಅಸಭ್ಯವೆನ್ನಬಹುದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಶಿಸ್ತುಭಂಗದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡುತ್ತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೬೫). [ಸಂ.]

ಅಸಭ್ಯತನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅಸಭ್ಯತನದ ದೋಷವು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಬರುವುದು (ಮಂಜುಕ. ೩೩). [ಅಸಭ್ಯ + -ತನ]

ಅಸಮ (ಗು). ೧. ಸಮವಲ್ಲದ: ಅತಿರಥರಸಮಸಂಗರನಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೬-೪). ೨. ಸಮಾನವಿಲ್ಲದ; ಅಸದ್ವಶವಾದ: ಸ್ಮರನನುರಿಪಿಯುಂ ಕಾಮಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ ಮತ್ತಸಮಂ (ರತ್ನಾಶ. ೮೩).

೩. ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ; ವಿಷಮವಾದ. ‘ಅಸಮನೇತ್ರ’ ಪರಾ. [ಸಂ.] **ಅಸಮಂಜಸ (ಗು).** ಸಮಂಜಸವಲ್ಲದ; ಅನುಚಿತವಾದ: ಗಡಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಪುನರ್‌ಪರಿಶೀಲನೆ ಅಸಮಂಜಸವಾದುದು (ತಾಯಿನಾ. ೧-೪; 4-2-1965). [ಸಂ.]

ಅಸಮಚ್ಛದ (ನಾ). ಎಳು ಎಲೆಗಳಿರುವ ಬಾಳೆ: “ಅಸಮಚ್ಛದಂ ಸಪ್ತವರ್ಣಮೆನಲೇಳೆಲೆಯ ಬಾಳೆ” (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯).

[ಅಸಮ + ಚ್ಛದ]

ಅಸಮಜಸೆ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು: ಅ ವಸು ವಸುಮತಿಯು ನಿಗುಗಳನಸಮಜಸೆ ಕಾಳಿಕಾಂಬೆ ಕುಂದಿಸುತ್ತಿರ್ಪಳು (ಶಾಸಪ. ೮೯; 1179). [ಅಸಮ + ಜಸ + -ಸೆ]

ಅಸಮತೋಲ (ನಾ). ತೂಕವು ಸರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಏರುಪೇರು : ಇವತ್ತಿನ ಪ್ರಸಂಗಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ, ಈ ಅಸಮತೋಲದ ದೋಷ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಿರುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦೫). [ಅಸಮ + ತೋಲ]

ಅಸಮನಯನ (ನಾ). ವಿಷಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಇಳೆಯೊಳಗತಿದಯಾಪರರಸಮನಯನ ಭಕ್ತರೆಂಬರು (ಬಸಪು. ೨೭-೩೦). [ಅಸಮ + ನಯನ]

ಅಸಮನೇತ್ರ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ : ಅಸಮನೇತ್ರನೆ ಬಸವನಾಮದಿ ನೆಸೆದನಲ್ಲದೆ ಬಸವನಿಳೆಗುದಯಿಸಿದ ಮಾತ್ರದೊಳಾತನಂ ನರಜಾತನೆನ ಬಹುದೆ (ಬಸಪು. ೧-೨೮); ಅಸಮನೇತ್ರನ ಭಕ್ತರಂ ನಿಂದಿಸುವವಂದಿರ ತಲೆಗಳಂ ಖಂಡಿಸುತಮಿರು (ಬಸಪು. ೪-೬೭). [ಅಸಮ + ನೇತ್ರ]

ಅಸಮಬಲ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಅಸಮಬಲ ಭವದ್ವಿಕ್ರಮಮಸಂಭವಂ ಪೇರ್ಗಿ (ಗದಾಯು. ೪-೫೬).

[ಅಸಮ + ಬಲ]

ಅಸಮಯ (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ; ಅಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಯಕೃತ (ಗು). ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಅವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ : ತ್ರೈಕಾಲ್ಯಯೋಗಿ ಬಂದುದನೀ ಕುಸುಮಫಲಂಗಳಿಂದ ಮಸಮಯಕೃತ ಭೃಂಗೀಕೀರಕೇಶಿಕೋಕಿಳ ಕಾಕಳಿಯಿಂದಪಡೆದು ಬನ ದೊಳಪಿಸಿದನಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೮೧). [ಅಸಮಯ + ಕೃತ]

ಅಸಮರ್ಥ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ; ದುರ್ಬಲವಾದ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಾಗದ : ಭಕ್ತರೆ ಸಮರ್ಥರು ಅಸಮರ್ಥರೆನಲುಂಟೆ (ಬಸವ. ೬೮೨).

೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] = ಅಸಮರ್ಥಪದ : ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತಿತಂ ವಿಸಂಧಿ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನಂ ಕಷ್ಟಂ ನೀರಸಮೆಂದು ದೋಷಮಿವು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮಜ್ಞರ ಮತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೫). [ಸಂ.]

ಅಸಮರ್ಥಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉದ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸದ ಪದ : "ತಪ್ಪಿರಿದರೆ ತದ್ವಾಚಕತೆಯನಜಾಪಲ್ ನೆಜೆಯ ದುಡೆ ಕೃತಿಯೊಳಸಮರ್ಥಪದಂ" (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೬). ಉದಾ :— ಉರಗಾಳಿ ನಂದನಾಳಿ ತರತರದಿಂದೆಜಿಗಿ ಜಳಭೃದಂತಿಕದೊಳ್ ಮಾಣ್ಣರದೆ ಕುಡಿದುಪ್ಪುನೀರಂ ಧರೆಗಿನಿದಂ ಕಪ್ಪಿವುದಂತಿದೀಂ ವಿಸ್ತಯಮೋ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೭). [ಅಸಮರ್ಥ + ಪದ]

ಅಸಮರ್ಪಕ (ಗು). ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲದ; ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲದ : ಬಹಳ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಹೊಗೆನೆಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಂಡಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದರೂ ಅವು ಹೊಗೆ ಹರಡುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿವೆ (ಅಡುಸಾ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸಮಲೋಚನ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ : ವಸುಧೆಯೊಳ್ ಕಾಮಿತ ಫಲಂಗಳನಸಮಲೋಚನನಿತ್ತು ಪರಿಪಾಲಿಸುವನೆಲ್ಲಾ ಕಾಲದೊಳು ಕಾರುಣ್ಯಭಾವದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೮-೭೭). [ಅಸಮ + ಲೋಚನ]

ಅಸಮವಗೆ (ನಾ). ಅಸಮಾನವಾದ ಶತ್ರು, —ವೈರಿ : ಮಗುವ ಹಿಡಿತಕ್ಕಿ ನಿತು ಬಲಮ್ಯಾಕೆಯಮ್ಮ ಬಿಡಬೇಕಸಮವಗೆಯ ಮ್ಯಾಲೇ (ನವಮೋ. ೧೨-೪೨). [ಅಸಮ + ವಗೆ]

ಅಸಮವಿಭೂತಿ (ನಾ). ಅಸಮವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಅಸದೃಶ ಸಂಪತ್ತು : ಅಸಮವಿಭೂತಿಗಳನುಪಾರ್ಜಿಸುವೊಡೆ ಜನಮಂ ಸ್ವಕೀಯಮಂ ಮಾಳ್ವುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೧). [ಅಸಮ + ವಿಭೂತಿ]

ಅಸಮಶರ (ನಾ). ವಿಷಮಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಪಂಚಶರ; ಮನ್ಮಥ : ಆ ಪುರದುಪವನದೊಳಸಮಶರ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿ ಗಜಜಿ ಗರ್ಜಸದ ಕೃತಕಗಿರಿಗಳಿಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೦೭ ೨). [ಅಸಮ + ಶರ]

ಅಸಮಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ವಿಷಮಸಂಖ್ಯೆ; ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆ : ಉದಾ :—೧, ೩, ೫, ೭, ೯ : ಸಂಖ್ಯಾಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಅಸಮ (odd) ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಘನಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವು ನಿಕೊಮಾಕಸ್ಸಿನಿಂದ ಬಂದುದು (ಗಣಿತ. ೪೬).

[ಅಸಮ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಅಸಮಸೆ, ಅಸವಸೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಗಾಯ; ಸಣ್ಣ ಗಾಯ : ಅಸಮ[ಪಾಶಾಂ. ವ]ಸೆಗೆ ಮೈಯುಳುಕದೆಜಗುವ ಹುಸಿವೆ ಜಾಲು ವ ಹೊಳೆವ ಹಣಗುವ ಬೆಸುವ ಬಿಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟವಾಳರು ಹೊಕ್ಕು ಹೆಣಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೫); ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಹರಿದಖಿಳ ದೇವಪ್ರಸರವನು ನೀವಾ ನೆರಹಿ ಮೇಲಿನ್ನಸಮಸೆಗೆ ಹೆದಜದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೨೪); ಎಸೆವರಿಜಾವರಾ ಪೊಯ್ದುರುಬ್ಬುವರಾ . . . ಅಸಮಸೆಯನುಳಿದು ಕೈದುಡುಕುವರಾ ಕುಸುರಿದಜಾದಡಗನಿರದೊಟ್ಟುವರಾ ಮೆಟ್ಟುವರಾ (ಚಿಬಪು. ೩೮-೩೬). ಅಸವಸೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಅಸ + ಮಸೆ]

ಅಸಮಸ್ತ (ಗು). ೧. ಅಪೂರ್ಣವಾದ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸಮಾಡದ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸದ; ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಂಬಕ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ : ನಂದಿದರುಂಟೆ ನಿನ್ನಂತೆ ಲೋಕದೊಳಸಮಾಂಬಕ ಶರಣರನು (ಪ್ರಭುತಿ. ೧೯-೧೫).

[ಅಸಮ + ಅಂಬಕ]

ಅಸಮಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. = ಅಸಮನಯನ : ಅಸಮಾಕ್ಷಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅನ್ಯ ದೈವ ಸರಿಯೆಂಬನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಮನೆದ ಕೂರಲಗನಿಕ್ಕದೆ ಮಾಣ್ಣನೇ (ಬಸವ. ೫೬೭); ಆಶನಕ್ಕೆ ಹರಿಯದಿರು ಅಸಮಾಕ್ಷನಡಿಯ ಬಿಡದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಹೊಂಗಾಗಿ; ಹಂಗ : "ಅಸಮಾಕ್ಷಮನೆ ಹಂಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೮).

[ಸಂ. (ಅಸಮ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಅಸಮಾಖ್ಯಾತ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದದ್ದು; ಹೇಳದ್ದು : ಜನರಿ ಗಹುದೇ ನಿನಗೆಯಲ್ಲದೆ ವಿನುತಿಸಲು ಲಿಂಗದ್ವಯಮೆನಲವನಿಯೊಳಸಮಾಖ್ಯಾತವೆನಲನ್ನರಿಗದೇಕಹುದು (ಬಸಪು. ೩೮-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾಧಾನ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅತ್ಯಸ್ತಿ; ಅಶಾಂತಿ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಶಾಲೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಿದೆಯಂತೆ (ಕಾವೇರಿ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾನ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಸದೃಶವಿಲ್ಲದ : ಅಸಮಾನ ಮೆನ್ನೊಳಿವರ್ ಪಸಾಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೧). (ನಾ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಕಂಪಿತ . . . ಅಸಮಾನ ಕಾಲಹೀನ ವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೋಷಂಗಳಂ ತೋಪೆದು (ವೀರಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮಾನಗಾರ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸದೃಶ ನಾದವನು : ಕುಸುಮಾಲನದೀಂ ಹೊಸ್ಮಾತೀನ್ವಾಣ್ಣೇಗ ಅಸಮಾನ ಗಾರಾ ಮೈದಾರಸೂ (ಹುಟ್ಟುಪ. ೧೦೧). ೨. ಸೂಕ್ಷ್ಮಮನಸ್ಸಿನವನು (ದಕ). [ಅಸಮಾನ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಅಸಮಾನಗಿರಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ಛಾವಣಿಯ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಲ್ಬಟ್ಟು; ವಿತಾನ. ೨. ನವಿಲುಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಕುಂಚ (ದಕ. ೪).

[← ಮರಾ. ಅಸ್ಮಾನಗಿರಿ]

ಅಸಮಾನತೆ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸದೃಶ ವಿಲ್ಲದ್ದು. ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು.

[ಸಂ. ಅಸಮಾನತಾ]

ಅಸಮಾಪ್ತ (ಗು). ಮುಗಿಯದಿರುವ; ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾದ. [ಸಂ.]
ಅಸಮಾಯುಧ (ನಾ). = ಅಸಮಶರ: ವಿಲಾಸದಿಂ ಜೋಡಿಸಿದನಾತ
ನೀತನಸಮಾಯುಧನಂ (ಪಂ ರಾಮಾ. ೩-೬೧); ಲತಾಂಗಿ ಪೋಲ್ವ
ಳಸಮಾಯುಧ ಮೋಹನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೯೭).

[ಅಸಮ + ಆಯುಧ]

ಅಸಮಾಸತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಭಿನ್ನ
ಪದವಾಗಿರುವುದು: ಕ್ಷಿತಿಯೋಳ್ ರೂಢಾನ್ವರ್ಥಾಂಕಿತಮೆಂದಾ ನಾಮ
ಮಜಿಗೆ ಮೂಡೆಜನಸಮಾಸತೆಯೋಳ್ ನೆಲಸಿಪುದು ನಿಶ್ಚಿತ ನಾಮಂ
(ಕಮದ. ೭೬). [ಸಂ. ಅಸಮಾಸತಾ]

ಅಸಮಾಪ್ತ (ನಾ). ೧. ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣ. ೨. = ಅಸಮಶರ: 10
ಕಡುಗಿಂ ತಗುಳ್ಳು ನಟ್ಟಲಿನಸಮಾಪ್ತವಕ್ರತೆಯೊ ದೈವಿಕನೋ ನಿನಗೇನ
ನೆಂಬೆಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೨೧). [ಅಸಮ + ಅಪ್ತ]

ಅಸಮಾಪ್ತತೆ (ನಾ). ಸಮವಲ್ಲದ ಎಂದರೆ ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಾಣ
ಗಳಿರುವುದು: ಅಖಿಲಲೋಕಗುರುವಂ ಭರದಿಂದಸಮಾಪ್ತನನರಿದಾದಿ
ಸುವಸಮಾಪ್ತತೆ ಜಲಧಿಶಯನ ವಸುಧೆಯೊಳುಂಟೇ (ಗಿಂಕ. ೭-೨೯).

[ಸಂ. ಅಸಮಾಪ್ತತಾ]

ಅಸಮಿಸಿ 'ಅಸಿಮಿಸಿ' ನೋ.

ಅಸಮಿಾಪ್ತ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡದಿರುವುದು; ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡ
ದಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅಸಮಿಾಪ್ತ]

ಅಸಮಿಾಪ್ತಕಾರಿ (ನಾ). ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; 20
ಮುಂದಾಲೋಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: "ಜಾಲ್ಮಿ,
ಅಸಮಿಾಪ್ತಕಾರಿ-೨ ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನ
ಹೆಸರುಗಳು, ಅತುರಗಾರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೮೧).

[ಸಂ. ಅಸಮಿಾಪ್ತಕಾರಿನ್]

ಅಸಮಿಾಪ್ತಕಾರಿತ್ವ (ನಾ). ವಿಮರ್ಶೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು; 25
ವಿಚಾರಮಾಡದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಸಮೇಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಅಸಮನಯನ: ಅಸಮೇಕ್ಷಣಂ ವಿಷವಂ ಧರಿಸಿ
ತನುವಕ್ಷಯದೊಳಿರೆ ಗಂಡುಡುಗಿ ಪೆಣ್ಣಾಗನೇ ಶಾರಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೩೭).

[ಅಸಮ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಸಮ್ಯತ (ಗು). ೧. ಒಪ್ಪಲಾಗದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] 30
ಒಂದು ವಾಕ್ಯದೋಷ: ಅನರ್ಥಕ, ಶ್ರುತಿಕರ್ತೋರ... ಅಸಮ್ಯತ,
ಅಪಭಂಧಸ್ಸು, ಮತಿಭ್ರಷ್ಟ, ದುಷ್ಟ, ಅಸತ್ತ್ವಯೆಯೆಂಬ ವಾಕ್ಯದೋಷ
ವಿಲ್ಲದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಮ್ಯತಿ (ನಾ). ಸಮ್ಯತಿಸದಿರುವುದು; ಒಪ್ಪದಿರುವುದು; ಇಷ್ಟ
ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: 'ತನ್ನ ಅಸಮ್ಯತಿಯನ್ನು ತೋರಲೆಂದೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು
ವೈದ್ಯರಾಗರು' ಎಂದನು (ಮಣಿಸ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಸರಂತ (ಗು). (ಉಕ) ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ: 35
ಮೈಯಮಲೆಯ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅಸರಂತ ದೇವಲೀಲೆ (ಕಮೇಳ.
೧೧-೧೩); "ನನ್ನೊಡನೆ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರೂ ಅಸರಂತ ಜಗಳವಾಗುತ್ತಿದೆ
ಯೇನೋ" (ಅರಗ. ೯೩). [ಸಂ. ಅಶ್ರಾಂತ]

ಅಸರಂತ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ: ಅಸರಂತಾ ಈ
ಬಡವರ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೯೯-೮). [ಅಸರಂತ]

ಅಸರಣಿ (ನಾ). ಸರಣಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (?): ಅದುಡೆಮಗಂದೆ
ಬೇಡಿತ್ತು ಬಂದುದು ಎಂದು ಉಸುರೆ ಕೇಳಿಹಪಗೆಯರೇನೆಂಬ ಪರಿ
ಯೆನಲು ಅಸರಣಿಯ ಮಾತನೆನುಗುಣುವುದು ನೀವೆನೆಲು (ಇಹರ. 45
೩೮-೨೪). [?]

ಅಸರಪಸರ (ನಾ). ಅವಕಾಶ; ಆಸರೆ; ಸಲಿಗೆ: ಅನಿಂಧ್ಯರಾಜಭವನ
ಪುರೋಭಾಗದೊಳಿರ್ದು ನಡೆದರೆದರ (ದ) ನರೆನಿಸಿ ಲೋಭಕ್ಕಸರಪಸರ
ಮಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಬಚ್ಚರ ಪಸರಂಗಳುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೫ ವ).

[ಅಸರ (< ಅವಸರ) + ಪಸರ]

5 **ಅಸರಫಿ (ನಾ).** ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆ
ಯಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ, —ಮೊಹರು: ನಾನು ನಿಮಗೆ
ಇವುಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಹಾಗೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ
ಒಂದೊಂದು ಅಸರಫಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಿರಿ (ವಿಕಾಶ. ೩). 'ಅಷರಫಿ'
ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಷಫೀ]

10 **ಅಸಲ್, ಅಸಲು, ಅಸ್ಸಲ್ (ಗು).** ೧. ಮೂಲವಾದ; ಮೊದಲಿನ;
ಮುಖ್ಯವಾದ. ೨. ಚೊಕ್ಕವಾದ; ಅಪ್ಪಟವಾದ; ಸಹಜವಾದ;
ಘನವಾದ: ನಿಂ ಚಥಾಯಿ ಮಾಡುವ ನೀತಿ ಅಸಲ್ ನಿರ್ಭೀತಿ ಹೇಳಿಕೇಳಿ
(ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೦-೧೧). (ನಾ). ೩. ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ;
ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿನ ಹಣ. **ಅಸಲು:** ೩. ಕೊಟ್ಟ ಅಸಲು
ಹಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಯಮಪ್ರಕಾರ ಕೊಡಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹಣಕ್ಕೆ
ಬಡ್ಡಿಯೆಂದು ಹೆಸರು (ಕುರುಕಾ. ೩೩); ಅಸಲು ಬಡ್ಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಳೆದು
ಮೇಲೆ ೫೦ ರೂಪಾಯಿ ಕೈಗೆ ಬಂದರೆ ಅದೇ ಹೆಚ್ಚು (ಮಗಮಾಂ. ೮೨);
ಆತನ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸವೆಸಿದರೂ ಬಡ್ಡಿಯ ಹೊರೆಯೇ ಇಳಿಯು
ವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೆ ಅಸಲಿನ ಮಾತು ತೆಗೆಯುವುದೇ ಬೇಡ (ಚಿಗುಬ. ೭);
ಅಸಲಯಿಲ್ಲದೆ ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ, ಮೊಸರುಯಿಲ್ಲದೆ ಮಜ್ಜೆಗೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ);
ಅಸಲಿಗೆ ಮೋಸ ಲಾಭಕ್ಕೆ ಗುದ್ದಾಟ (ಗಾದೆ). **ಅಸ್ಸಲ್:** ೩. ನಮ್ಮ
ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತೀರ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಶಬ್ದಗಳೆಂದರೆ ಕಚೇರಿ...
ನಾಮದರ್, ಅಸ್ಸಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೬).

**ಅಸಲ್‌ಅಧಿಕಾರ = ಒಂದು ಹುದ್ದೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋದ
ಅಧಿಕಾರ:** ಚೀಫ್ ಕೋರ್ಟಿನವರು ಅಸಲ್ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸು
ವಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭೪). **ಅಸಲ್ ಮಾಲು = ಶುದ್ಧವಾದ ವಸ್ತು:** ನಮ್ಮ
ಕಂಪೆನಿ ಅಸಲ್ ಮಾಲು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ - ಹತ್ತುಜನಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತಾಗುಕೆ
ನಾವು ನಿನ್ನೆ ಹೇಳಾ ಇದ್ದೀವಿ (ಮಾಮನಿ. ೯೨).

[← ಹಿಂ. ಅಸಲ್, ಅಸಲು; ಮರಾ. ಅಸಲ್; ಅರ. ಅಸ್, 30
ಅಸ್ಸಲ್]

ಅಸಲಸನದು 'ಅಸಲುಸನದು' ನೋ.

ಅಸಲು 'ಅಸಲ್' ನೋ.

ಅಸಲುಕ್ರಯ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಬೆಲೆ; ಮೂಲಬೆಲೆ; ಒಬ್ಬರು
ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ಬೆಲೆ: ಈ ಮನೆಯ ಅಸಲುಕ್ರಯವೆಷ್ಟು? (ರೂಢಿ).

[ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಕ್ರಯ]

ಅಸಲುಖರೀದಿ (ನಾ). = ಅಸಲುಕ್ರಯ: ಈ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಅಸಲು
ಖರೀದಿಗೆ ಕೊಂಡುಕೊಂಡೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಖರೀದಿ]

ಅಸಲುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಮೂಲಪ್ರತಿ: ಈ ದಾಖಲೆಯ ಅಸಲುಪ್ರತಿ
ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಪ್ರತಿ]

40 **ಅಸಲುಸನದು, ಅಸಲಸನದು (ನಾ).** ಮೂಲಪತ್ರ: ಅಸಲುಸನದು
ಶ್ರೀಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಮಠಕ್ಕೆ ವಾಪಸು ಕೊಡುವುದು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೪,
೫೨-೧೫; 1812). **ಅಸಲಸನದು:** ಯು ಸನದ್ವಿ ನಕಲೆನೂ ಶಿರಸ್ತೀ
ದಾರರ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಬರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಸಲಸನದಂನು ಹೆಚ್ಚಿ ತಿಂಮಯನ ವಶಕ್ಕೆ
ಕೊಡುವದು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮-೫೧; 1811).

[ಅಸಲು (< ಅಸಲ್) + ಸನದು. / ಅರ. ಅಸ್ಲಾಸನದ್ = ಮೂಲ
ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರ]

ಅಸಲಿ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ : ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಸಲಿ, ಬಂದಿ, ಜೋಮಾಲೆ, ಏಕಾವಳಿಸರ, ಹನು ಮನ ತಾಳಿ, ಹುಲಿಯುಗುರು (ಮಲ್ಲಿ. ೪೦).

[← ಮರಾ. ಹಸಲೀ, ಹಸಳೀ; ಹಿಂ. ಹಸಲೀ. / ಸಂ. ಅಂಸಲೀ]

ಅಸಲೆ (ನಾ). ಅಶ್ಲೇಷಾ ನಕ್ಷತ್ರ : ಅಸಲೆ ಮಳೆಗೆ ಸಸ್ತೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ನೆಗೀತು (ಗಾಡ). [< ಸಂ. ಅಶ್ಲೇಷಾ]

ಅಸಲೇಕಾರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕರ್ತ : ಯಾ ಹಣಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಅಸಲೇಕಾರ ನಜರಾಣಿ ಮೋಮುಲಕಿ ಅರವಾಸಿಗೆ ಬಹದರು ಜಾಮಿನಾಗ (ಹೈದರ. ೧೧೧). [< ಅಸಲ್ + -ಕಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಅಸವನೆ (ನಾ). = ಅಸಗವನೆ : ಅಸವನೆಗೆ ಕೆಯ್ಯ ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಸಿಂಹ ದ್ವಾರಗೃಹಕ್ಕೆ ಪೊಲೆನಗಾಳಾಂ ಬೆಸಪೋದೆನೆಂದು ಪುಂಶ್ಚಲಿ ಸುತೀಲಿ ಪೋಕುಂ (ಮದತಿ. ೮-೪೯); ಅಸವನೆಗಂಗಳಕ್ಕೆ ತಲೆವಾಗಿಲೆಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲೀಱಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ ನೋಂಪಿಗಂಗಡಿಗಿ ಬಾಡಿನ ಸಂತೆಗೆ ಬಾಯಿ ನಕ್ಕೆ ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯರೆಂಬುದೇ (ಸೌಂಡ. XX, ೨೪೮-೪೩; 1228).

[ಅಸ್ಯ + ಮನೆ]

ಅಸವರ (ನಾ). ಅವಸರ (?): ಶ್ರೀಮನುಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಹಿರಿಯ ಹಡೆಯ ಅಸವರ ಮಾರಯ್ಯಂಗಳ ಸಂಸ್ಥಾನದಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩೫-೨; 1204). [< ಸಂ. ಅವಸರ]

ಅಸವರ್ಣ (ಗು). ಸವರ್ಣವಲ್ಲದ; ಬೇರೆ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ವಿಜಾತೀಯ. 'ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಸವರ್ಣವಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸು; ವಿಜಾತೀಯ ಸ್ತ್ರೀ: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ಣರಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಈಕೆ ಅಸವರ್ಣಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿರ ಬಹುದೆ? ಒಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇತಕ್ಕೆ? (ಶಾಕುಂತ. ೧೦-೨೫).

[ಅಸವರ್ಣ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಅಸವಸ, ಅಸವಸಿ, ಅಸಿವಸಿ (ನಾ). ೧. ತ್ವರೆ; ಆತುರ; ಸಂಭ್ರಮ: "ಅಸವಸವಸರವನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದ ಮಂ. ೩೨); "ಅಸವಸವೆಂದೊಡವ ಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೫೪); ಅಸವಸದೊಳಾದ ಮನದಜಕದಿನೆಜಿ ಪೊಡೆ ವಟ್ಟು (ಅದಿಪು. ೩-೩೩೬); ಅಸವಸದಿಂ ಪಟಗೆಯ್ಯಂ ಕಸಮಂ ಸೋದಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನವೊಲ್ (ಕಾವ್ಯಾ ವ. ೪೫೪); ಬರೆ ತಮ್ಮನಿ ಪೊರೆಗೆ ವನೇಚರನಸವಸದೇಜಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೩೩); ಅಸವಸದಿನಬಲೆಯರ ನೆಚ್ಚಿಸನೆ ಕುಮಾರನನಿಡೇನೊ ಮಾರನ ಬಗೆ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೧೨-೮೬); ನಿಧ್ರಾತರುಣಿಯನಾ ಧರಣಿ ಪಾಲಕನು ಅಸಿಯಳದೊರ್ವಳ್ ದೊರ ಕಲ್ಯಾಣುತ್ತಸವಸದಿಂ ಪೊಜಮಡಿಸಿದನು (ಜಯಕಾ. ೮-೩೩). ೨. ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದಿರುವುದು; ದುಡುಕುವುದು: ಬಸದಿಗೆ ಬಿಟ್ಟೇ ಧರ್ಮಮನೊಸದು ಕರಂ ಸಲಿಸುತಿರ್ದರ್ಗಕ್ಕುಂ ಪುಣ್ಯಂ ಅಸವಸದಿ ಕೆಡಿಸಿ ದವರ್ಗಳು ಪಸುವುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೊಂದ ವಧೆ ಸಮನಿಸುಗುಂ (ಮೈಆಂ. ೧೯೩೮, ೩೮-೧೭; 1121); ವೃಥಾಳಾಪದಿನಸವಸದಿಂ ಕಾಮದಿಂ ಕೋಪ ದಿಂ... ಎಲ್ಲಂದದಿಂದ ದೇವನಿಮ್ಮಂ ಸ್ಮರಿಯಿಪ್ಪಂತಿತ್ತು (ರತ್ನಾಶ. ೭೦); ದಳ್ಳುರಿಯೊಳಡಗು ಹೋಗಿಂದೊಡೆಯನು ಬೆಸಸಿದಡೆ ನಾನಾಜಿನೆನಬಾರ ದೆಂಬಾಗಳಸವಸದೊಳವಕಲಿಸಿ ಸೆಡೆನಾದಡೆ ಕೊಟ್ಟ ಬೆಸನ ನಡಸುವೆನೆಂಬ ನುಡಿ ಸಡಿಲವಾಗದೇ (ಹಜಕಾ. ೧೧-೩೪); ಅವಿನೇಕಿಗಳಸವಸದಿಂದವ ಧೀರಣ್ಣೆಗೈದು ಪಟಾಯೆ... ಸೈರಿಪುದು ಗುಣದೊಳಗ್ಗಳಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೧೧); ಅಸವಸದಿಂದ ಕೊಟ್ಟು ಮಿದು ಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ವಿಚಾರಿಸಿ, ವಿಮರ್ಶಿಸ ತತ್ಪ್ರಾತ್ರದಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಲೇಸು (ದಾಖ್ತ. ೩೬). ೩. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ತಾರುಮಾರು; "ತಾಜವ[ಮಾ]

ಜಾದುದಸವಸಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೧೧೬-೩೩). ೪. ಅವಶ್ಯ: "ಅಸವಸ ಮೆಂದವಶ್ಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೪-೪೯೭). ಅಸವಸಿ: ೩. "ಅಸವಸಿಯೆಂ ದೆನಲವಶ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೦). ಅಸಿವಸಿ: ೧. ತತ್ತಿಯನ್ನೊ ಡೆದು ಮರಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಾಡುವ ಅಸಿವಸಿಯ ಅವಿನೇಕವು ಅವಳಿಗೆ ಹೊರತು (ನಿರಾಧ. ೨೯-೧೭); ಹುಸಿಯ ಅಸಿವಸಿ ಸಾಕು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೯-೮); ಅದಕ್ಕೆ ದೊರೆತಷ್ಟೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಸಿವಸಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕಟ್ಟಲು ಹೇಣಗಾಡುವದು (ಬೆಳಗು. ೧೯).

ಅಸವಸಬಡು = ಆತುರಪಡು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು: ಸನ್ನೆಹವೆಸಗು ರಣಕ್ಕೆ ತರುವರಾಗಸವಸಬಡದಿರು ಪೋಪೆ ದ್ವಾರಕಿಗೆಂದನಾ ವಿಪ್ಲು (ಜಿನಭಾ. ೩೪-೨). [ಅಸ್ಯ + ವಶ]

ಅಸವಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತುರಪಡು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು. ೨. ಬಾಡು; ಕಂದು: ಬಸವಳಿದನಕಟಿಕಟಿ ಹಾಯೆಂದು ರಾಮನಾಲಿಸಿದೊಡನದಂ ಸಿಡಿಲ ಧಗೆ ತಟ್ಟಿದವನವೋಲಸವಸಂಗೊಂಡು ಶೀತೋಪಚಾರಂಗೈದು ಸಂತವಿಸಲಾ ಚಾರರು ನಸುತೆರೆದು ಮುಚ್ಚಿದ್ದ ಕಣ್ಣಳಂ (ಶೇಷರಾ. ೩-೪೪).

[ಅಸವಸ + ಕೊಳ್ಳಾ]

ಅಸವಸೆ 'ಅಸವಸ' ನೋ.

ಅಸವಸೆ 'ಅಸಮಸೆ' ನೋ.

ಅಸವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು: ವಸುಧೆ ಬಾಯ್ತಡೆ ದೆಸೆಗಳಸವಳಿದು ಮಜುಗೆ (ಹಜಕಾ. ೯-೧೧); ಮಗನ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಕೆಟ್ಟಿನನ್ನೇವೆನೆಂದು ಅಸವಳಿದು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೯-೧೫); ಅತಿವಿಷಯ ಕಾಳೋರಗ ಕಡಿವುತಿರಲಸವಳಿಯ ಪಾಲಿಸುವನಚ್ಚುತನಲ್ಲ ದಾರುಂಟು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೨೪); ವಿಕಟಿತ ಸುಖದೊಳದ್ದ ಮನವೆದ್ದ ರೋಮಾಂಚಮಸವಳಿದ ಕೈ ಮಸುಳ್ಳ ಮಕರಪತ್ರದ ಕದಪು... ಅಳಿದ ತಿಲಕಂ ಪರೆದ ಕುರುಳ್ ಸೊಪ್ಪಾದಧರಮೊಪ್ಪಿತಾ ಕಾಂತೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೫); ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆಯೊಳಸವಳಿದು ಬೀಳುತ್ತ ಬರಲು (ಗಣೇಶ. ೮೪-೧೨). [ಅಸ್ಯ + ಅಳಿ (< ಅಱಿ)]

ಅಸವೆ (ನಾ). ಅಮ್ಮಿಕಲ್ಲು (?): "ಅಸವೆ-ಅಸವು" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ): ವಾರಗೇರಿಯೊಳೇಜುಂಜಾವನದ ನೀಱೆಯರ... ಕೈಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯುಡಿಮಂ, ಕಂದಿನೊಳ್ ಕುಂದಿಯುಂ ಅಸವೆಯೊಳಸಕಳಿದುಂ ಸುಯ್ಯೊಳ್ ಸುಗಿದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೧). [?]

ಅಸಹ (ನಾ). ೧. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ೨. ಹಗೆ; ಶತ್ರು (?): ನಡೆದ ನೆಲಂ ರಣೋರ್ವ್ವರಿಯೊಳಂತನುಂ ತನಗಜ್ಜಪಜ್ಜರಿಂ ಪಡೆದ ನೆಲಂ ದಲೆಂಬನಸಿಗನ್ನಪಾಳರನಿಕ್ಕುಂತೆ ಕಿಟ್ಟಡೆ ಕಡುಡೋಸವೆಂಬ ನಸಹಂ ಮಿಗೆ ಬೆಂಗುಡೆ ಪತ್ತೆ ತಾನೆ ಬೆಂಗುಡುವವೊಲೆಂಬನೇನದಟೆನೋ ಕಲಿ ರೇಚಣದಣ್ಣನಾಯಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೩೩; 1181).

[< ಸಂ. ಅಸಹನ]

ಅಸಹಕಾರ (ನಾ). ಸಹಕರಿಸದೆ ಇರುವುದು: ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಆಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಅಸಹಕಾರ (ರಾಮರಾ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಸಹನ (ನಾ). ೧. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕೋಪ. ೨. ಶತ್ರು; ಹಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಹನೀಯ (ಗು). ೧. ಸಹಿಸಲಾಗದ: ದುಃಖ ನನಗೆ ಅಸಹನೀಯ ವಾಗಿತ್ತು (ಕುಂಕುಮ. ೮೮). ೨. ಸಹಿಸಬಾರದ. [ಸಂ.]

ಅಸಹನೀಯತೆ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದಿರುವಿಕೆ: ಅದೇ ನಗೆಯನ್ನು ನಕ್ಕನು. ಅದರ ಅಸಹನೀಯತೆಯನ್ನು ವಾಸುನಿಗೆ ತಡೆಯಲು ತುಂಬ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು (ಬಾಡಿಬ. ೬೧). [ಸಂ. ಅಸಹನೀಯತಾ]

ಅಸಹನೆ (ನಾ). = ಅಸಹನೆ ೧, ೨ : ಹತ್ತಿಕ್ಕಿದ ಭಾವನೆಗಳು ವಿಚಾರದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದಾಗ ಅಸಹನೆಯನ್ನು ತೋರಿ ಮಗನನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತಿರಿ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). [ಸಂ. ಅಸಹನೆ]

ಅಸಹಾಯ (ಗು). ೧. ಸಹಾಯಕನಿಲ್ಲದ : ಅಸಹಾಯ ಸಾಹಸವಿನೋದಿ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨೯). ೨. ಇತರರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ; ಸ್ವಯಂಸಮರ್ಥನಾದ : ಅಸಹಾಯ ಕವೀಶ್ವರಂ ಕುರುಳ್ಳಳವಣಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೫). [ಸಂ.]

ಅಸಹಾಯಕ (ಗು). ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ; ನೆರವಿಗೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ. 'ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಯಾರ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ : ತನ್ನ ಅಸಹಾಯಕಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಾನೇನೂ ಮಾಡಲಾಗದೆ ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಎದೆಯ ದುಃಖವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಡೆಹಿಡಿಯುವಂತೆ... ತೋರುತ್ತಲಿತ್ತು (ಚಿತ್ರಸ. ೧೦೩). [ಅಸಹಾಯಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಅಸಹಾಯತನ (ನಾ). ನೆರವು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಒಂಟಿಗತನ; ಏಕಾಂಗವೀರತೆ : ಧಾನ್ಯದೊಳಕ್ಕೆ ಪಾಲೊಳ್ ತನಿವಾಲ್ ತುಪ್ಪದೊಳ್ ಬೆರಸದುದು ಬಂಟಿರೊಳ್ ನಿಜ್ಜಟಗಲಿ... ಕುಲದೊಳಗೊಳೆ ರಾಜ್ಯದೊಳಸಹಾಯತನಮುಮಪ್ಪ ನಿಗ್ರಂಥಮನೆ ಜನಂ ಬಯಸುವುದೊಂದಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮). [ಅಸಹಾಯಕ + -ತನ]

ಅಸಹಾಯಶೂರ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂಗವೀರ : ಉರಿಯಕೋಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂತವ ತಿರುಗಿ ಸೇನೆಯನೊಬ್ಬ ತುಳಿದನು ಮರಳಿಸಿದನಸಹಾಯಶೂರನು ಮೂರು ಯೋಜನಕೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೧-೩೫). ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮಲಕರೊಳು ಗಂಡನಸಹಾಯಶೂರ ಸನಿವಾರಸಿದ್ದಿ ಗಿರಿದುರ್ಗಮಲ್ಲ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೫೯-೧೧; 1209). [ಅಸಹಾಯ + ಶೂರ]

ಅಸಹಾಯಸಿಂಹ (ನಾ). ಸಹಾಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸದ ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪ್ರಭು ಮಂತ್ರೋತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿತ್ರಯ ಸಂಪನ್ನ ನಸಹಾಯಸಿಂಹಂ ತಗುಟ್ಟುಳ್ಳ ಬಡವಂ ದುಷ್ಕಮನೈಯ ಪ್ರಳಯಕಾಳಂ ಶ್ರೀಮತ್ತೈರ್ಗೃಡೆ ಮಾಡಿ [ಮ]ಯ್ಯಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೫-೬; 1034). [ಅಸಹಾಯ + ಸಿಂಹ]

ಅಸಹಿಷ್ಣು (ನಾ). ಸಹನೆಯಿಲ್ಲದವನು : ಅಸಹಿಷ್ಣುವಧ್ವಗಮನ ವ್ಯಸನಂ (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೧); ನಿಲೆ ಕುಜನಂಗನಾಮಿಥುನದೊಳ್... ಕಲಿಯಸಹಿಷ್ಣು ಮಿತ್ರರಹಿತಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೧೯). [ಸಂ.]

ಅಸಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಜುಗುಪ್ಸೆ ಹೊಂದು (*).

[ಅಸಹನೆ + -ಇಸು]

ಅಸಹ್ಯ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಸಹಿಸಲಾಗದ : ಅಸಹ್ಯ ಪರಿಭವಾನಲದಂಧಹ್ಯಮಾನಗಾತ್ರಿಯುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫ ವ). ೨. ಜುಗುಪ್ಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಈರ್ಷ್ಯೆಯುಳ್ಳವನು : ಇರಿ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥದೊಳ್ ಹಿಮಕರಂ... ಕೂಡಿರೆ ತತ್ಪ್ರಮದೊಳ್ ಮದಾರ್ಥತನಸಹ್ಯಂ ತದ್ವಿಲಗ್ನೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೮-೬).

ಅಸಹ್ಯವಾಗು = ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಗು : ಘೋರಮುಖವನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೆ ಭಯವಾಯಿತು ಅಸಹ್ಯವಾಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು : ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಗುಜಗುಜ ಗುಟ್ಟುತಂ ನಡೆತಂದಸಹ್ಯಂಬಟ್ಟು ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನೊಡನಂತೆಂದು (ಬಸಪು. ೫೪-೩). [ಅಸಹ್ಯ + ಪಡು]

ಅಸಹ್ಯತನ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದಿರುವಿಕೆ. [ಅಸಹ್ಯ + -ತನ]

ಅಸಹ್ಯಭಾವ (ನಾ). = ಅಸಹ್ಯತನ (*). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯಭಾವನೆ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಅಸಹ್ಯ ಭಾವನೆಯಿಂದವದಿರು ಮತ್ತೆಯುಂ ಪಾಪಿಷ್ಠರಾಗಿದುರ್ (ಬಸಪು. ೫೯-೨೦).

[ಅಸಹ್ಯ + ಭಾವನೆ]

ಅಸಹ್ಯಮಾನ (ಗು). ಸಹಿಸಲಾಗದ : ದ[ಂ]ದಹ್ಯಮಾನ ಮಾನಸನು ಮಸಹ್ಯಮಾನ ಚಿಂತಾಂತರಂಗನುಮಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಹ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸಹಿಸಲಾಗದ ನಡತೆ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಲಸ : ವಿಷಯದೊಳೊಂದಿದಸಹ್ಯವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ತಾಂ ಬಹುತ್ವ ಮೇಕತ್ತದೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೦೨). [ಅಸಹ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಅಸಹ್ಯಭಾವ (ನಾ). = ಅಸಹ್ಯತನ : ಅಸಹ್ಯಭಾವದಿಂದ ಸೊಗಸದೆ ಶಿವೈಕ್ಯಗೆ ಭೂವರಂ ಪ್ರಾತಾಪನಾರಾಯಣ ಪುರದ ನಡುವೆ (ಬಸಪು. ೫೨-೩೧). [< ಸಂ. ಅಸಹ್ಯಭಾವ]

ಅಸಹ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯವನ್ನು ಒಂದು ಮಾಡುವ ಮಾತು; ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನು ತರುವ ನುಡಿ : ಪದಯುಗದ ಸಂಧಿಯಂ ಬೇಟೆ ದೊಂದಸಹ್ಯೋಕ್ತಿ ಪುಟ್ಟಿ ಮಾಡುವುದಂ ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳ ಸಂಧಿಯಂ ಕಿಡಿಪುದುಮಾಗದು (ಶಮದ. ೬೭). [ಅಸಹ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಸಳೆ (ನಾ). ದುರ್ಬಲ; ಶಕ್ತಿಹೀನ : ನದೀಜಲಂ ಚಂಚಲಂ ತಳಿದಸಳೆ ಪಸಿಯಳಿಗೆಯಂತೆ ಜಗಂ (ಸಾನಂದ. ೮-೬೨).

[< ತುಳು. ಅಸಲೆ, ಅಸಳೆ = ನಯವಾದ; ತೆಳುವಾದ]

ಅಸಾಂಗತ್ಯ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದೆ ಅಸಾಂಗತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಅಪಾದನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ಕೋಪ ವ್ಯಕ್ತ ಪಡಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೧೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಕಲ್ಯ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಮಗ್ರತೆ; ಅಸಂಪೂರ್ಣತೆ; ಅರಕೆಯಸ್ಥಿತಿ (*). [ಸಂ.]

ಅಸಾಡಿ 'ಅಸಡಿ' ನೋ.

ಅಸಾದೃಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ವೈಷಮ್ಯ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಉಪಮಾದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಉದಾ :- ಅಸಾದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ : "ದಾನಾಂಬುಜುಂಭಿತಕಪೋಲತಲಂ ಮದೇಭಂ ತಾನೊ ಪ್ಪುವಂತೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು ನೋಡೆ ಪೀನಂ ನಾನಾರುಚಿಪ್ರಚುರ ಚಾಪ ಕಳಾಪಕಾಂತಂ ಸಾನುಪ್ರದೇಶದೊಳುಪಾಗತಮಾ ಮಯೂರಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೬೮೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣ (ಗು). ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲದ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ; ಗಮನಾರ್ಹವಾದ : ಇನಿವಿರೂಪ ಸತ್ಕಾರಮಂ ಪರ್ಗಡೆತನಂ ಬಂದನಾನನುಂ ದೇವರ ದೊರೆಯ ರಾಜಾಧಿರಾಜನೊಳ್ ಪಡೆಯನೊದಾರ್ಯಮಸಾಧಾರಣ ಮಿದೆಲ್ಲಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಪ್ಪ... ಅನುರಾಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಹಿರಿಮೆ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಾರಣೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ : ಹರಿಣಧರ ಸರಸಿಜಂಗಳ್ ದೊರೆಯಲ್ಲಿವು ತನಗೆ ತಾನೆ ದೊರೆ ನಿನ್ನ ನೊಗಂ ನಿರುಪಮಮೆಂಬುದನಜುವುದು ನಿರುಪಮಸಾಧಾರಣೋಪಮೋದಯವಿಧಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೭). [ಅಸಾಧಾರಣ + ಉಪಮೆ]

ಅಸಾಧು (ಗು). ೧. ಉಚಿತವಲ್ಲದ; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ : ಉಗ್ರವಾಗಿ ಬೈಯುವುದು ಅಸಾಧುವೆನಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೨). (ನಾ). ೨. ಸಾಧುವಲ್ಲದವನು; ದುಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಧುಜನ (ನಾ). ಸಾಧುವಲ್ಲದ ಜನ; ಕೆಟ್ಟ ಜನ : ತೊಪುವುದು ತೊಪೆವಂತಸಾಧುಜನ ಸಂಗತಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೬). [ಅಸಾಧು + ಜನ]

ಅಸಾಧುಪದ (ನಾ). ಸಾಧುವಲ್ಲದ ಪದ; ಸರಿಯಲ್ಲದ ಶಬ್ದ : ಶಿಷ್ಯರು ಅಸಾಧುಪದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಅಸಾಧು + ಪದ್ಧ]

ಅಸಾಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಧಿಸಲಾಗದ : “ಅಸದಳಮನಲ ಸಾಧ್ಯ” (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬); ಉಬ್ಬಕರಾಜನುಗ್ರಬಲಸಂಪನ್ನಂ ತಗುಳ್ಳೀ ವನ ಪ್ರದೇಶದ ನಾಡೆಲ್ಲಮನೊತ್ತಿ ಪೀಡಿಸುತುಮನ್ಯಾಸಾಧ್ಯನಾಗಿದುರ್ ಪೊರ್ದಿದಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೫-೬೧); ಜನರ ಗುಂಪು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಗ; ಶೂರ : ಅವನೊಬ್ಬ ಅಸಾಧ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). ೩. ವ್ಯವಹಾರ (?) : ಅರಮನೆಗೆ ಸಲುವ ಕುಳಪ್ರಮಾಣದ ಹೊನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಅಸಾಧ್ಯ ಪಾರುಪತ್ಯ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಅಷ್ಟಭೋಗ ಸಹವಾಗಿ ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಬಾಳುವಂತಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಾಳಿಯೆಂದು ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಸೌ. ೧೫. IX-ii, ೪೬೯-೧೩; 1501). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗದ ಲಿಂಗ; ಇಂತೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ಲಿಂಗ : ವೇದ ವೇದಸಲಹೆಯದೆ ಅಭೇದ್ಯಲಿಂಗನೆಂದು ನಡೆಸಡುಗಿತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಧಿಸಲಾಯದೆ ಅಸಾಧ್ಯ ಲಿಂಗವೆಂದು ಸಾಲುತ್ಯದಾವೆ (ಬಸವ. ೯೫೨). [ಅಸಾಧ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯ (ನಾ). ಸಮಂಜಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಮಂಜಸತೆ : ಜೊತೆಗೆ ಯಾವ ಅಸಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆಯೇ ಅವಳು ಚರ್ಚಾ ವಿಧಾಯಕಮಾಡಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಅಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಾಜಿಕ (ಗು). ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ : ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಅಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ದೂರ ಉಳಿಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಾನ್ಯ (ಗು). = ಅಸಾಧಾರಣ : ಅಂದಾ ಮಹಿಯುತ್ಸವಮೆಂಬು ದಸಾಮಾನ್ಯಮದ್ಯಷ್ಟಪೂರ್ವಮಶ್ರುತಪೂರ್ವಂ. (ಶಾಂ. ೩ ಪು. ೧೦-೧); ಲೀಲಾ ಗಂಡನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಹೆಣ್ಣಾಗಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಿ ‘ಅಸಾಮಿ’ ನೋ.

ಅಸಾರ (ಗು). ಸಾರವಿಲ್ಲದ; ನಿರುಪಯೋಗವಾದ : ಅಸಾರಮುಪ್ಪುಧಂ ಸಾರವಿದೊಂದು ನಂದಿ (ಅಜಿಪು. ೨-೫೬); ಅಸಾರಂ ಸಂಸಾರಂ (ಜಿನಾಲಿ. ೨೪-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಸಾರಚೇತನ (ನಾ). ಸತ್ವಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಲೆಪ್ಪದ ರಸಂ ಕೊಲವೇಪ್ಪಿನಸಾರಚೇತನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೨೮).

[ಸಂ. (ಅಸಾರ + ಚೇತನಾ + -)]

ಅಸಾರ್ಥತೆ (ನಾ). ೧. ದ್ರವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಶುಷ್ಕವಾದ ಅವಸ್ಥೆ; ನೀರ ಸತ್ತ್ವ. ೨. ದಯೆ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆ ಘನ ಸಮಯಂ... ಅತಿಪರುಷ ಘನನಿದಯುಕ್ತಮಾಗಿಯುಂ ಅಸಾರ್ಥ ತಾನುವಿದ್ದಮಲ್ಲು (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೨ ವ). [ಸಂ. ಅಸಾರ್ಥತಾ]

ಅಸಾವಧಾನತೆ (ನಾ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿರುವುದು; ಅಸಾವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಪಂತನು ಅತನ ಆ ಅಸಾವಧಾನತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅವನ ಕೈಯೊಳಗಿನ ನಿಡಿವಾದ ಚೂರಿಯನ್ನು ಕಸಿದನು (ಅಂಬಿಕ. ೫೫). [ಸಂ. ಅಸಾವಧಾನತಾ]

ಅಸಾವೇರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಅಸಾವೇರಿ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಗ, ೪ನೆಯ ಮೇಳಕರ್ತ ಹನುಮತೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ ಕರುಣಾರಸ ಪ್ರಧಾನರಾಗ, ಶ್ರೇಷ್ಠರಕ್ತಿರಾಗ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೩೫). [?]

ಅಸಾಸೋಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು... ಡಮರುಗ, ಪಂಚಘಂಟಿ, ಅಸಾಸೋಟಿ, ಜಮದಂಡ, ಗಗ್ಗರಿಕಟ್ಟಿಗೆ (ಗುರುದ. ೧೦). [?]

ಅಸ್ತಿ (ಕ್ರಿ). ಈಡಾಡು; ಜಿಲ್ಲು : “ಅಸಿದಂ = ಈಡಾಡಿದಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). [?]

ಅಸ್ತಿ (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು : ಕರಕಲಮಸಿದು ಬಳ್ಳಿ ಅಂಕದೊಳಿಟ್ಟು ಮಂಕಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ನೆಲನೊಳ್ ಧರಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾ. ೨೬-೪); ಪಜಮವಜಗಳ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಸಿದು ಕಿಸಿದು ಪಿಸಿದೆಸಲ ತನಗಂಪಿಂ ಪೊರೆದ ಕಿಲುಗಾಳಿಯ ತೀಟಕ್ಕೆ ಕದಡುಗೊಂಡ ತಣ್ಣಿಳದೊತ್ತಿನೊಳ್ (ರಾಮಾ. ೧೩೬-೨೨). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಶ್ವ]

ಅಸ್ತಿ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣನಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು; ಬತ್ತು; ಕೃಶವಾಗು : ಅಸಿದು ವರಿವ ಪರ್ವಳ್ಳದಿರ್ವಳ್ಳದೊಳ್ ನಿಲ್ಲೊಸೆದೊಂದಂ ಜಾನಿಸುತ್ತಿದುರ್ದು ಚಳಶಫರಿ ಕಾಳಕೊಟಂ ಬಕೋಟಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೬೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಶ್ವ; ಕುರುಖ್. ಅಸಾ, ಅಸ್ತಾ]

ಅಸ್ತಿ ‘ಅಸುವೆ’ ನೋ.

ಅಸ್ತಿ ‘ಅಸಿದು’ ನೋ.

ಅಸ್ತಿ, ಅಸ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲುಗಿಡ : “ಅಸ್ತಿ[ಪಾಕಾಂ. ಸ್ತ]ಯೆನಲು ಬಾಳುಬುಲು ಚಿಕ್ಕಣಕೆ ಬಂದಿಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮).

ಅಸ್ತಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಅಸ್ತಿ, ಅಸ್ತಿ (ಅ). ಬೇಸರವನ್ನಾಗಲಿ, ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನಾಗಲಿ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಅಸಿ ! ಬಸಪ್ಪನ್ನ ಕಾಣ್ಯಾ ? ನಾಟಕಗೀಟಕ ಬರದವ್ವೆ ನೋಡು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೨೬). ಅಸ್ತಿ : ಅಸ್ತಿ ! ಏನೆಂದಾರು ಜನ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ (ರೂಢಿ).

ಅಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ : ಅಸಿ ಮಹಿ ಕೃಷಿ ವಣ್ಣಿದ್ದಾ ಶಿಲ್ಪ ಕರ್ಮಗಳಿಂ (ಅ. ದಿ. ಪು. ೧೫-೧೩ ವ); ಅಸಿ ಮಹಿ ಕೃಷಿ ವಾಣಿಜ್ಯಾದ್ಯ ಸದುದ್ಯೋಗಂಗಳಿಂದ ಪಾಪಾಯಾಸ ಪ್ರಸರಮದಕ್ಕುಂ (ಉಸಾರ. ೧೦). ೨. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಇತರರಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು; ಸೈನಿಕ ವೃತ್ತಿ; ಭಟನಾಗಿ ಜೀವಿಸುವುದು : “ಅಸಿಯೆಂಬುದು ಕೈ ದುವಂ ಪಿಡಿದೋಲಗಿಸುವುದು” (ಪಸಾರ. ೬೯೮-೫). [ಸಂ.]

ಅಸಿಲುನ್ನತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಅಸಿಲುನ್ನತನ್ ಎನ್ನೊನ್ ಕೆಳೆ ಇನಿತ್ತನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫-೮; 780). [?]

ಅಸಿಂಬಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಮಜಿಯ ಟಿಗುರೆ ಅಸಿಂಬಾಲ ನಂದಿ ಅಲಾದ್ಯನೇಕ ಮಹಾಮನುಷ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ (ಮೈಲಿ. ೧೯೨೪, ೬೯-೩೬; ?). [?]

ಅಸಿಕೆ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು; ಕೃಶ : ಕರಿಕಂ, ಅಸಿಕಂ, ದಸಿಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಸ್ತಿ (< ಅಸಿದು) + -ಕೆ]

ಅಸಿಕೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ : ಲೋಭಮೆಂಬ ಸವಗಮಿಕ್ಕಿ ಮೋಹಮೆಂಬಸಿಕಮನಿಕ್ಕಿ... ನಿಷ್ಕಾರುಣನಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿದ ಕಲೆಗಳಂ ಕೊಲ್ಪಾತನಂ ಕಂಡು ಬೆಚ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧೦-೮೭ ಅಡಿಬಿ). [ಸಂ.]

ಅಸಿಕಲೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆ : ಕೃಷಿಯಿಂದ ಮುಂದಣ ಫಲವ ಕಾಂಬಂತೆ ಅಸಿಕಲೆಯಿಂದ ಮುಂದಣ ಅರಿಬಲವ ಗೆಲುವಂತೆ (ಬಾಬೊಮ್ಮ. ೩೯).

[ಅಸ್ತಿ + ಕಲೆ]

ಅಸಿಕೆಲ್ಲು ‘ಅಸುವೆಕಲ್ಲು’ ನೋ.

ಅಸಿಕಾಯ (ನಾ). ಬಡವಾದ ಶರೀರ; ದೇಹ : ಅವರ ಬದಲಿಗೆ... ಉದ್ದನೆಯ ಅಸಿಕಾಯದ ಅಗ್ನಿಶಾಮಕದಳದ ಕೇಪ್ಪನ್... ನಿಂತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೫೦). [ಅಸ್ತಿ (< ಅಸಿದು) + ಕಾಯ]

ಅಸಿಕೇಅಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ಅಡಿಕೆ: ಮೊದಲು ನೆಲ ಪೊಳ್ಳುಮಾಡಿ ಅಸಿಕೇಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ತುಂಬುಮೇಲು ಮಾಡಿ ಹುಗಿದು ಮೇಲೆ ಬಾಳೆ ಯೆಲೆಯ ನೆರಳು ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನೀರುಹಾಕುತ್ತ ಹೋಗುವರು (ಕರ್ನಾಟಕ. ೨೭೪). [ಅಸಿಕೇ + ಅಡಿಕೆ]

ಅಸಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ರಾಜಸ್ಥಿಯರಿಗೆ ಸೇವಕಳಾಗಿ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ಸೇವಕಿ: "ಅಸಿಕ್ಕಿ ಎಂಬುದು ಲೆಂಕಿತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೨೨೭). [ಸಂ. ಅಸಿಕ್ಕಿ]

ಅಸಿಖೇಟಿಕಹಸ್ತ (ನಾ). ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವಳು: ಅಕೆಯುಮುಸಿಖೇಟಿಕಹಸ್ತಿಯಾಗಿ ವಿಭೀಷಣಮಪ್ಪ ರೂಪಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೬೦-೧೧); ಅಸಿಖೇಟಿಕಹಸ್ತ ತೂಳ್ವಿದಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬).

[ಸಂ. ಅಸಿಖೇಟಿಕಹಸ್ತ (ಅಸಿ + ಖೇಟಿಕ + ಹಸ್ತ + -)]

ಅಸಿಗಲೆ (ಕ್ರಿ). (?): "ನಡುಗು" (ಸೋಮಚ. ಕೋಶ); ನಿಜಿಯ ನಡಿಗಡಿಗೆ ಕಳೆದುಹೋದ ನೆವದಿಂ ಮನವನ ಜೀವ ಪದುರುನುಡಿಸಿದೊಡೆ ನಸುನಗುವ ಕೆಲದೇಗಿದು ಮುಖವ ನೀಗುಡಿಯಲೆಜಿವುತ್ತ ದೊರೆವಸಿಗಲೆ [ಪಾಶಾಂ. ಸೀಗುರಿ]ಯ ತುಟಿಗೆ ಹದಕೊಡುವ ನಾಲಗೆಯ ಸುದತಿಯ ರೊಪ್ಪಿದರು (ಸೋಮಚ. ೧-೧೧೩). [?]

ಅಸಿಗಲ್ಲು 'ಅಸುವೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಅಸಿತ್ಯ (ನಾ). ಆಹಾರ: ಕಾಕಸಿತಿತಮುಸಿತಮಾಗೆ ಬೇಗದಿಂ ರೋಗಮಂ ನೀಗಿ ರಾಗದಿಂ ಬಾಪ್ಪ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೬೦ ವ). [ಸಂ. ಅಸಿತ್ಯ ?]

ಅಸಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಬಿಳುಪಲ್ಲದ; ಕಪ್ಪಾದ: ಶ್ವೇತಂ ಹಾಸ್ಯಂ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಧೂಮ್ರಮುಸಿತಮುಖಾದುವೆರೆಡುಂ (ಕಾವ್ಯಾ ವ. ೮೩೬). (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪು: "ಅಸಿತಂ, ಶಿತಿ(ಃ) ... ಮೇಚಕಂ - ಈ ೬ ಕರಿದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೯). ೩. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: "ಬಹುಲಃ, ಅಸಿತಃ - ಈ ೨ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ" (ಹಲಾಯು. ೯-೫೦). ೪. ಶನಿ: "ಅಸಿತಃ, ಕ್ರೋಡಃ ... ಶಾರಿಃ - ಈ ೬ ಶನಿಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೯-೪೯). ೫. ಒಬ್ಬ ಮುಸಿಯ ಹೆಸರು: ನಿಮಗೆ ಅಸಿತವಾರ್ಷಾಣ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶವಾಗಿರುವ ... 'ಮಂಥಕರ್ಮ'ವನ್ನು ನೀವು ಅವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿ (ಚಿಂತಾ. ೬). [ಸಂ.]

ಅಸಿತಕಂಠ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಘನ ಕವೀಶ್ವರ ರಾಜಧಾನಿಗಳನಸಿತಕಂಠನ ನಗರಗಳನಹಿತ ವಿಧು ರಾಹು ವೆನಿಸ ಬಿರುದಿನ ಕೇತುಮಯ ಪತ್ತನಂಗಳಿಂ (ಭಾವಚಂ. ೩-೪).

[ಅಸಿತ್ಯ + ಕಂಠ]

ಅಸಿತಕಂಠರ (ನಾ). = ಅಸಿತಕಂಠ: ವನಜಲೋಚನಯುಗಳೆ ಬಂದಳು ಕನದಸಿತಕಂಠರನ ಬಳಿಯಿಂ (ಬಸಪು. ೪೯-೧೦). [ಅಸಿತ್ಯ + ಕಂಠರ]

ಅಸಿತಖಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಅಸಿತಖಗಮನೆ ಕರಿಯ ಹಕ್ಕಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೮). [ಅಸಿತ್ಯ + ಖಗ]

ಅಸಿತಗಲ, ಅಸಿತಗಳ (ನಾ). = ಅಸಿತಕಂಠ. ಅಸಿತಗಳೆ: ಅಪ್ರತಿಮನಂ ತನ್ನಿ ಜಂಗಮಸುಪ್ರಸಾದಿಯನರಿಸಮರಸರಸಿಪ್ರಹಾರಿಯನಸಿತಗಳಗಣನಾಥನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೮-೩೪); ಅಸಿತಗಳನವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸಮಯದಿಹ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವನಿತ್ತು (ಸಾಂದಪು. ೬-೨೩).

[ಅಸಿತ್ಯ + ಗಲ]

ಅಸಿತಗಳ 'ಅಸಿತಗಲ' ನೋ.

ಅಸಿತಗ್ರೀವ (ನಾ). = ಅಸಿತಕಂಠ: ಸಿತಕಿರಣಜೂಟನಸಿತಗ್ರೀವನ ಭಯಕರಯುತ ಜಗತ್ಪುಷ್ಪಿ ಹರಿನೇತ್ರಾಂಘ್ರಿಯಭವನಣುಗರ್ಗುಂಟಿ ತನ್ನ ನರ್ಗಳು (ಭಾವಚಂ. ೬-೨೨). [ಸಂ. (ಅಸಿತ + ಗ್ರೀವಾ + -)]

ಅಸಿತತೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ನೀಲಿಮೆ. 'ಅಸಿತತೆವಡೆ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಸಿತತಾ]

ಅಸಿತತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು: ಪೂರ್ವ ಕಜ್ಜಲವೆಚ್ಚದಸಿತತೆವಡೆದ ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಪ್ಪ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೦-೧೭). [ಅಸಿತತೆ + ಪಡೆ]

ಅಸಿತಪಕ್ಷ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: ಅಸಿತಪಕ್ಷಾಷ್ಟಮಿಯದಿನ ಸಂಧಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೬). [ಅಸಿತ್ಯ + ಪಕ್ಷ]

ಅಸಿತಪಯೋಜ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ತಾವರೆ; ಕನ್ನೆದಿಲೆ: ಅಸಿತಪಯೋಜನೇತ್ರಯರತಿಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೮).

[ಅಸಿತ್ಯ + ಪಯೋಜ]

ಅಸಿತಪಯೋಧರ (ನಾ). ನೀಲಮೇಘ; ಕಾರ್ಮುಗಿಲು.

[ಅಸಿತ್ಯ + ಪಯೋಧರ]

ಅಸಿತರಕ್ತ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವ. ೨. ಕಪ್ಪಾದ ರಕ್ತ. ೩. ಅಗ್ನಿಯ ಏಳು ನಾಲಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಬಹುರೂಪಮತಿ ರಕ್ತಮಸಿತರಕ್ತಂ ಸದಂತು ಹಿರಣ್ಯಮಾ ಕನಕಮರ್ಚಿಯನಲಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಹ ವೇಳು ನಾಲಗೆಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೭). [ಅಸಿತ್ಯ + ರಕ್ತ]

ಅಸಿತರಸೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಭೂಮಿ; ಎರೆಯ ಭೂಮಿ: "ಅಸಿತರಸೆ ಕೃಷ್ಣವೃತ್ತಿಕೆಯೆನಲ್ಲೆರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೩). [ಅಸಿತ್ಯ + ರಸೆ]

ಅಸಿತರುಚಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ, —ಕಾಂತಿ: ಹಸಿತಯಶಃಪ್ರಭೃತಿಯೊಳುಲ್ಲ ಸಿತಂ ಸಿತಭಾವಮಯಶರದೊಳ ಪಾಪದೊಳಂತಸಿತರುಚಿ ಕೋಪ ರಾಗಪ್ರಸರದೊಳಾರಕ್ತವರ್ಣಮುಖವರ್ಣಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾ ವ. ೮೬೧). [ಅಸಿತ್ಯ + ರುಚಿ]

ಅಸಿತವಸನ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಟ್ಟೆ; ನೀಲಿವಸ್ತ್ರ: ತಂದೆ ಕಾಲಾಯ ಸಾಸನದೊಳಸಿತವಸನವನಾಂತು, ರಕ್ತವರ್ಣದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ ಧರಿಸಿ ... ಕಳ್ಳೆಯನದರಿ ತೆಂಕಮೊಗಮಾಗಿ ಪೋಗುತಿರ್ದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೪-೧೨೧). [ಅಸಿತ್ಯ + ವಸನ]

ಅಸಿತಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿವಸ್ತ್ರ. ೨. ನೀಲಿವಸ್ತ್ರವುಳ್ಳವನು; ಬಲರಾಮ: "ಅಸಿತಾಂಬರಂ ದನುಜರೂಪವಿಹಾಯಸವಾರಿ ದೊಡ್ಡಿತಂ ಬೆನೆವಿವರೊಳ್ಳಲಾಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೧೫). [ಅಸಿತ್ಯ + ಅಂಬರ]

ಅಸಿತಾಶ್ವ (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು; ನೀಲಶಿಲೆ; ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: "ಹರಿಕಾಂತಮಸಿತಾಶ್ವವೆನೆ ನೀಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೬).

[ಅಸಿತ್ಯ + ಅಶ್ವ]

ಅಸಿತಾಹಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾವು ಕೃಷ್ಣ ಸರ್ಪ: ಅಗರುವ ಧೂಪ ಧೂಮಲತೆಯೆಂದಸಿತಾಹಿಗೆ ಸಾರ್ವ ... ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ವಿಷವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರೆಜಿವೆಗ್ಗನಂತೆ (ಕಾದಂಪು. ೮೪೭). [ಅಸಿತ್ಯ + ಅಹಿ]

ಅಸಿತಾಹಿದಂಶ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪದ ಕಡಿತ: ಪಿರಿದಪ್ಪ ನಂಜು ಪುಗುಳುರ್ಬಿದವಂಗೆಸಿತಾಹಿದಂಶಮಾದುದು ದಿಟಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೮೩).

[ಅಸಿತಾಹಿ + ದಂಶ]

ಅಸಿತಾಳವನ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕ: ಮತ್ತಂ ಅಸಿತಾಳವನ ... ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರಸಂಮರ್ಧನವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೦).

[ಅಸಿತ್ಯ + ತಾಳ (= ತಾಲ) + ವನ]

ಅಸಿತೇಂದೀವರ (ನಾ). = ಅಸಿತಪಯೋಜ: ಅಸಿತೇಂದೀವರಲೋಲಲೋಚನೆಯನಂದಂತಾ ಸಭಾಮಧ್ಯದೊಳ ಪಸುವಂ ಮೋದುವವೋಲೆ ಮೋದೆಯುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೭-೫೮). [ಅಸಿತ್ಯ + ಇಂದೀವರ]

ಅಸಿತೋತ್ಪಲ (ನಾ). = ಅಸಿತಪಯೋಜ: ಪ್ರಣಯಿಜನಕ್ಕೆ ಕಾಮನಸಿ ತೋತ್ಪಲವರ್ಣನವನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩-೩; 500).

[ಅಸಿತ್ಯ + ಉತ್ಪಲ]

ಅಸಿತೋತ್ಪಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು. ೨. = ಅಸಿತ ಪರ್ಯಾಯ : ಕಿಸುಸಂಜೆಯೋಳ್ ದಿಸಿಲ್ಲೊರೆದಸಿತೋತ್ಪಲಿನಿಯವೊಲಾಕೆ ಕಡ್ಗನೆದಿದರ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೯). [ಅಸಿತ್ಯ + ಉತ್ಪಲಿನಿ]

ಅಸಿದನಿ (ನಾ). ಕೃಶವಾದ ಧ್ವನಿ; ಕಿರುದನಿ : ಸಿರಿವಿಗಿದ ಕೊರಲೊಳ್ ಸಿಲ್ವದ ಅಸಿದನಿಯುಂ (ಚಕವಂ. ೧೧೬-೫). [ಅಸಿ (< ಅಸಿದು) + ದನಿ]

ಅಸಿದು, ಅಸಿ, ಅಸಿಯ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ತೆಳ್ಳಗಿರುವ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ : ಪೆಜಗುಡಾಗಿ ಮುಂತಗಲಿತಪ್ಪದ ಒಂದೆ. . . ಪೊಲ್ಲದ ಮಹಾನದಿ ರುದ್ರಪಡೆಂದ್ರರಾಜನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪೭ ಶ್ಲೋಕ); ಪೊಡರ್ವ ಪಗೆವರೊಡನೆ ಕರಮುಸಿದಾದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ ಮುಂ (ಅದಿಪು. ೨-೯ ನ); ಕರಮುಸಿದಾದ ಜಂಘೆ ಚಿಟುಕೆಂದು ಪಳಂ ಚುವ ಜಾನು (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೨). ಅಸಿ : ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವ ಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಅಸಿದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಅಸಿನಡು', 'ಅಸಿಮೊಗ' ಪರಾ. ಅಸಿಯ : ೧. ವಿಳಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯನೊಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ವಿರಿ ಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬ ನ). ೨. ಕೃಶವಾದ : ನೋಡಿದರಾ ಭಾವಿಸಿ ಸಗರನಸಿಯ ಪಸಿಯ ಪೊಸಜವನೆಯರ್ (ಅಜಿತ. ೯-೬೬). IP ಗಮಕ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಅಸಿದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ.

ಅಸಿದುಗೊಳ್ = ಸಣ್ಣ ಗಾಗು; ತೆಳ್ಳಗಾಗು; ಕೃಶವಾಗು : ಬಳವಳಿದು ಬಡವಾಗಿ ಬಾಗಿ ಕದಸಿನ ಬಳಿಯೊಳಿಳಿದುಗೊಂಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ನುಸುಳಿ ಹೋಗಲಿತ ತೆಳುಗತ್ತಲೆಯ ಮುಜುಗೊಳೆಯನಿಪ್ಪಂ ತೆನೆದವೀಶನ ಭ್ರೂಲತೆಗಳು (ಸೋಮಜ. ೪-೭೫). ಅಸಿಯದು = ಸಣ್ಣದು; ಚಿಕ್ಕದು (?) : ಅಸಿಯದಜಿಡೆವೊತ್ತಿ ಪೊಕ್ಕು ಕೆಲನಂ ಕೊಬುತೆನೆಡುವಿದರ್ದಾರ್ ದುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೬). ಅಸಿಯನ್ = ಸಣ್ಣವನು; ಕೃಶವಾದ ವನು : ನಾರಾಜದಂತಸಿಯನುಂ ಕೊರಿದನುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೬ ನ); ಕರಮುಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಲಿ]ಯನಾದ ದೆವಸಂ ಹರಿಣಧರಂ ದಿನಪನಲ್ಲಿ ಗಾಸಿಯೊಳಂದಂತಿರ ತಾಂ ಪೋದಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೨-೯). ಅಸಿಯನಾಗಿಸು = ಸಣ್ಣನಾಗಿಸು : ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಳು ಮುಡಿಸುಗಳನಿಕೆಯ್ಲು ನಾನಂದ ದೊಳ್ ಕನಲ್ದಾದ ಮೆಯ್ಯನಸಿಯನಾಗಿಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭). ಅಸಿಯಲು = ಕೃಶವಲ್ಲ; ದೊಡ್ಡದು : ನಿನಗೇನಸಿಯಲು ನನ್ನ ಬಗೆ ಯುಬ್ಬಿಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೨-೨೯). ಅಸಿಯಳ್, ಅಸಿಯವಳ್ = ತೆಳು ಮೈಯವಳು; ಕೃಶಾಂಗಿ : ಪಸರಿಸಿ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸಸುಸಿಲ ಮನಕದ ಬಸದೊಳೆ ಬಸದಾಗಿಯುಮಸಿಯಳಿನಗವಸದೊಳ್ ಬೆಸೆದು ಪೋಗಿ (ಅದಿಪು. ೪-೧೨ ನ); ಹಾರ ಮರೀಚಿಪ್ರಸರಂ ಬಳಸುತ್ತಿರೆ ಬರ್ಪಸಿಯಳ್ ಪಾಲ್ದಡಲೊಳೆವ ಸಿರಿಯಂ ಪೋಲ್ವಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೫೧೮); ಅನುರಕ್ತೆ ನಚ್ಚಿನಸಿಯವಳನುಪಮ ವಿಗ್ರಹವಿಳಾಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೪೨). ಅಸಿಯರ್ (ಬಹುವ್ರ) = ಕೃಶರು : ನಕುಳನುಂ ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯ ಮಲೆಪರಂ ಮಂಡಳಿಕರನಸಿಯರಾಗಿ ಕವದು ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೨ ನ). ಅಸಿಯವು = ಸಣ್ಣವು; ಚಿಕ್ಕವು : ಮೂಜಸಿ ಯವು ಮೂಜು ದೊಡ್ಡಿದುವು ಮೂಜಿಡೆ ತೆಳ್ಳದುವಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೨). ಅಸಿಯಾಗು = ಸಣ್ಣಗಾಗು; ಕೃಶವಾಗು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗು : ಅದಿಯನೊಡನೆ ಕೆಚ್ಚನಿದ ಕೇಸದಿಗೊತ್ತದೆ ನಿಜವಿಡಿದ ಕುರುಳಡಸಿ ವರದಸಿಯಾಗಿ ಕೊಂಕಿದ ನಿದಿಯ ಪುರ್ವಗಳು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೦-೧೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರು; ಮಲ. ಅಸು; ತೆಲು. ಅಸದು, ಅಸಿ; ಕುರುಖ್. ಅಸಾ]

ಅಸಿಧಾರಾವೃತ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗಿನ ಮೇಲೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವಂತೆ (ಅಥವಾ ಕುಳ್ಳಿರುವಂತೆ) ಆಚರಿಸಲು ಬಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ವೃತ : ಅಸಿಧಾರಾವೃತದಿಂದ ಪೆಂಪೆವಿನಂ ಮುಳ್ಳಂದದೊಳ್ ಮುನ್ನೆ ಸಂಸ್ಕರಿಸಕ್ಕೆಯ್ಲೆ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ಲೆ (ಚಾವಂಪು. ೩-೧೫). ೨. ದಂಪತಿಗಳು ಏಕಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮದಿಂದ ಇರುವುದು. ೩. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗಿನಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ವೃತ : ಅಸಿಧಾರಾವೃತಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಜಯವಧುವಾಣಿ ಬಾಣ ಮುಖಮಂ ಸಲೆ ಸಾಧಿಸಿ ಬಂದು ಭುಜದೊಳಾಸ್ಕದೊಳೆನೆದರ್ಪಳ್ ವೀರ ಪಾಂಡ್ಯ ಭೂಪಾಳಕನಾ (ಎಚ. XVI, ೪೦-೪೯; 1152). 'ಅಸಿಪತ್ರವೃತ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಅಸಿ + ಧಾರಾ + ವೃತ)]

ಅಸಿಧಾರೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು : ಅಸಿಧಾರೆ ಮೊಗದಲಿ ಮಿಂಚಿದುವು ಮುತ್ತಿದುವು ಕಳಶಜನ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೧೮-೪೫); ಲೇಸಿಸಿದ ಜೇನಿನಾಸೆ ಗಸಿಧಾರೆಯಂ ನೆಕ್ಕಲೆಳಸುತಿದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೫-೪೮೨).

[ಅಸಿ + ಧಾರೆ]

ಅಸಿಧಾವಕೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯುವವನು (*).

[ಅಸಿ + ಧಾವಕೆ]

ಅಸಿಧೇನು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕತ್ತಿ; ಕಿಗ್ಗತ್ತಿ : ಸಿಂಗಬಲನೆಂಬಗುರ್ವಿನ ಸಿಂಗ ಮನಸಿಧೇನು ಕಿರಣ ಕೇಸರಮಾಲಾಸಂಗತಮನಡಸಿ ನುಂಗಲ್ ಸಂಗತ ಬಲನೊಂದು ಶರಭಮಿರ್ಪಂತಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೪). [ಅಸಿ + ಧೇನು]

ಅಸಿಧೇನುಕೆ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು : ಕಟಿತಟಪ್ರಬದ್ಧಾಸಿಧೇನುಕನು ಮೆಂಬ ಧೇನುಕನುಮಂ . . . ಕರೆದು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ನ).

[ಅಸಿ + ಧೇನುಕೆ]

ಅಸಿನಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣನಡು; ಬಡನಡು : ಅಸಿನಡುವಿನೊಳ್ಳೊಳೆವ ಗರ್ಭಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೩೫); ಅಸಿನಡು ಬಳೆದು . . . ಭೂಪನ ಶಶಿಮುಖಿ ಗರ್ಭವ ಧರಿಸೆ (ಕಂನವಿ. ೪-೫೯).

[ಅಸಿ (< ಅಸಿದು) + ನಡು]

ಅಸಿಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು : ನಿಶಿತಾಸಿಪತ್ರ ಪತಿತ ಪ್ರಚಂಡ ಸುಭಟಮಸ್ತಕೋಚ್ಚಳಿತ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ನ). ೨. = ಅಸಿಧಾರಾ ವೃತ ೧ : ಇಂತಾ ಹಯಂ ತಾನೆ ಮೇದಿನಿಯೊಳೊಂದು ವರ್ಷಂ ತಿರುಗಿ ತನ್ನಿ ಕೆಗೆ ಬಂದು ನಿಲುವಲ್ಲಿಪರಿಯಂತಮಸಿಪತ್ರಮೆಂಬುರುತರವೃತವ ನಾಚರಿಸುತಿದುರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೦). ೩. ಕತ್ತಿಯ ಚೀಲ; ಒರೆ. ೪. ಕತ್ತಿಯ ಆಕಾರದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಮರ. ೫. ಒಂದು ನರಕ. 'ಅಸಿತಾಳವನ' ಪರಾ. ೬. ಕಬ್ಬು. [ಅಸಿ + ಪತ್ರ]

ಅಸಿಪತ್ರನಂದನ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯಂತೆ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಮರಗಳ ತೋಟ : ಎಮಗಾರ್ ಶರಣೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪೆವೆಂದು ಮೆಟ್ಟಿಡಿನಸಿಪತ್ರನಂದನಮ ನೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ವದುಂ (ಅದಿಪು. ೫-೮೮). [ಅಸಿಪತ್ರ + ನಂದನ]

ಅಸಿಪತ್ರವನ (ನಾ). = ಅಸಿಪತ್ರನಂದನ : ಮತ್ತಮಸಿಪತ್ರವನನಿಕರ್ತ ದೊಳಂ ತಪ್ತಾಯೇಪುತ್ರಿಕಾಲಿಂಗನದೊಳಂ (ಅಜಿತ. ೧೧-೧೦ ನ); ಸಂಧಿ ಸಂಧಿಗಳಂ ಗಂಟುಗಡಿದುದುಂ ತಡಂಗಡಿದುದುಂ ಅಸಿಪತ್ರವನದೊಳೊಳ್ಳಿ ಗುರ್ದುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ನ). [ಅಸಿಪತ್ರ + ವನ]

ಅಸಿಪತ್ರವೃತ (ನಾ). = ಅಸಿಧಾರಾವೃತ ೨ : ಶ್ಲಾಘ್ಯದಿಂದಾದ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನದ ಸದಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ತಾಂಬೂಲ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣದ ಸಾಧಾರಣ್ಯದಿಂದ ಕುಸುಮಪರಿಮಳಲೇಪನಂಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರೇಕಾಂತಕೆಯೋಗ್ಯವಹ ಸಿಜ್ಜೆವನೆಯೊಳಗಿರ್ವರುಂ ದಿವ್ಯಭೋಗ್ಯಮೆನಿಪೊಂದು ಮಂಚದೊಳೊಜಗಿ ಕಾಮವೈರಾಗ್ಯನಾಗಿಪುರದಸಿಪತ್ರವೃತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೯).

[ಅಸಿಪತ್ರ + ವೃತ]

ಅಸಿಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣಿಗಲೆ ಗಿಡ: "ಪರ್ಣಿ ಗಿಲ ಸಿ ಪರ್ಣಿ"
(ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೭). [ಸಂ. ಅಸಿಪರ್ಣಿ]

ಅಸಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು. [ಅಸಿ + ಪುತ್ರಿ]

ಅಸಿಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). = ಅಸಿಧೇನು: "ಅಸಿಪುತ್ರಿಕಾ, ಅಸಿಧೇನು, ಪುರಿಕಾ,
ಪತ್ರಂ, ಶಸ್ತ್ರಕಾ - ಈ ಏ ಸುರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೧೯).

[ಅಸಿ + ಪುತ್ರಿಕೆ]

ಅಸಿಮಸೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಎಟಿನಿಂದಾದ ಗಾಯ: ಪೂಸಕಾಲನೆಂಬಂತೆ
ಸಮರಭೂಮಿಯೊಳು ಪೊಕ್ಕಸಿಮಸೆಯನೆಸಗಿ ಕಪಿಸಂತತಿಯ ಭಕ್ತಿಮತ
ಮೆಸೆದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೭-೨೯-೨). [ಅಸಿ + ಮಸೆ]

ಅಸಿಮಿಸಿ, ಅಸಮಿಸಿ (ನಾ). ಹಿಂದೆಗೆಯುವುದು; ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ
ನೋಡುವುದು: "ನಾಚಿಕೆ, ಹೇಸಿಕೆ, ಸಂಕೋಚ, ಅಸಿಮಿಸಿ" (ಕಂನುಕು.
೮೭); ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಮಯವು ಬದಗಿರುತ್ತದೆ ಅಂದ
ಬಳಿಕ ಅಸಿಮಿಸಿಯೇಕೆ? (ಮಾಧವ. ೨೭). ಅಸಮಿಸಿ: ಏನಿಹೆನೋ ಅದೆ
ಮಾಡಿರಿ ಜನನೇ ನಾನಿದಕಸಮಿಸಿಗೊಳ್ಳೆನು ಕರುಣೇ (ನನಲ್ಲ. ೯೭).

ಅಸಿಮಿಸಿ ಅನ್ನು = ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ತಕರಾರುಮಾಡು; ಹಿಂದೆಗೆ:
ಹುಡುಗೀ ಇನ್ನಮ್ಮಲೆ ಅಸಿಮಿಸಿ ಅಂಬೂಹಾಂಗಿಲ್ಲಾ, ಹಾಂಗೆ ಹಾಕೇನಿ
ಒಂಟೀ ಹಿಡತಾ (ಮಂಚಕು. ೮೯). ಅಸಿಮಿಸಿನೋಡು = ಸಂದೇಹಪಡು;
ಹಿಂದೆಗೆ: ಈ ಹಿಂದೆ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆ, ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಹೇಳಿದರೆಂದು
ಅವಳು ಅಸಿಮಿಸಿನೋಡದೆ ತಲೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಬಿಳಿಯ ಪೊರೆಯನ್ನು
ನಖಾಗ್ರದಿಂದ ಸಲೀಲವಾಗಿ ಹರಿದು ಅರ್ಧಕ ಜೀವಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು
ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದಳು (ದೀಪಕ. ೩). [?]

ಅಸಿನೋಗ (ನಾ). (ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ) ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವ ಮುಖ; ಸಣ್ಣ
ಮುಖ: ಕಿಣುಗಿವಿ ದೇಸವೆತ್ತಸಿಮೋಗಂ ಸಫುರುಸ್ಸನನಾಸಿಕಾಪುಟಂ...
ಘನವಾಜಿಗಳ್ (ಚಕವಿ. ೨-೯೫). [ಅಸಿ (< ಅಸಿದು) + ಮೋಗ]

ಅಸಿಯ 'ಅಸಿದು' ನೋ.

ಅಸಿಯಜಂಘ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮೀನುಂಡ: ಅಸಿಯಜಂಘ
[ಪಾಶಾಂ. ಗೆ]ಯ... ಗುಜ್ಜುರಿಯರೊಪ್ಪಿದರು ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೪).
[ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ಜಂಘ]

ಅಸಿಯಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಪಾದ; ಪುಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆ: ತಳಿರಡಿಯ
ಮೆಲ್ಲಡಿಯ ತಾವರೆಗಳಡಿಯ ಧಳಧಳಪ ಚೆನ್ನಡಿಗಳಸಿಯಡಿಯ ಲಲಿತಾಂಗಿ
ಯರ್ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೪೧). [ಅಸಿ (< ಅಸಿದು) + ಅಡಿ]

ಅಸಿಯದು 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯನ್ 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯನಡು (ನಾ). = ಅಸಿನಡು: ಅಸಿಯ ನಡು, ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣಂ,
ಬಿಳಿಯ ಕರ್ಬು, ನಿಡಿಯ ನಾಲಗೆ (ಕಮದ. ೧೭೮ ಪ್ರಯೋ); ಹರಿಣಧರನ
ಪೊಲೊಳುಮೊಗಂಗಳ ಹರಿಯನಡುವಿದಸಿಯನಡುಗಳ ಸುರನದಿಯ
ಸುಳಿಗಳಿಗಿವೆ ಗಂಭೀರನಾಭಿಗಳ (ಬಸಪು. ೫-೨೪).

[ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ನಡು]

ಅಸಿಯನೂಲ್ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ದಾರ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ದಾರ:
ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯನೂಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮಲ್ಲಿ
ಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭ ವ).

[ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ನೂಲ್]

ಅಸಿಯಪುರ್ವ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಹುಬ್ಬು; ಸಣ್ಣದಾದ ಹುಬ್ಬು:
ಸಮಜದೆ ಕೊಂಕಿ ನೀಳ್ವಸಿಯಪುರ್ವಗಳೆಚ್ಚದೆ ನಾಡೆಯುಂ ಬೆಡಂಗಮದ
ಸಿತಾಕ್ಷಿಯುಗ್ಮಮಡಿಯೊಡದೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೭೩೭).

[ಅಸಿಯ (< ಅಸಿದು) + ಪುರ್ವ]

ಅಸಿಯರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣನಾಗುವಂತೆ ಅರೆ; ನಯನಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸು;
ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡು: ಕಡುಮನದ ಕೈಸೂಜಿಗಾಜರನಡಗಡಹಿದನು
ಧುರದ ಗೆಲಿವಿಗೆ ಮಿಡುಕುವರನಸಿಯರೆದು ನೆಗ್ಗಿದನೇನನುಸುರುವನು
(ಕುವ್ಯಾ. ಭೀ. ೫-೨೩); ಪರಶುವಿನಿಂದೆ ಮುಸುಕಿ ಮುದ್ದರದಿಂದಲಸಿ
ಯರೆದು ಬಾಣಂಗಳಿಂದೆಚ್ಚು (ಚಿಬಪು. ೪೪-೩೨). [ಅಸಿ + ಅರೆ]

ಅಸಿಯಳ್ 'ಅಸಿದು' ಪರಾ.

ಅಸಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿಡು: ಅರೆರೆ ಮೃತ್ಯುವಿ
ನಜಕೆ ಗಾಢಧವರೆವ ಪೊಲುರಿಪುಬಲವನಸಿಯಿಟ್ಟರೆದವಿಳಿ ಬರಿಕೈಯ
ಭಾರಿಯ ಲಾಳವುಂಡಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾ. ಭೀ. ೪-೮೦).

[ಅಸಿ (< ಅಸುವೆ) + ಇಡು]

ಅಸಿಯೇಲು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಗಾಯ. ೨. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧ.
೩. ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: "ಅಭಿಚಾರೇಣ = ಬೇಳುವೆಯಸಿಯೇಲು" (ಒಂ
ಮೊದಲಾದುವಜಾಂ (ಕಪಟದಿಂದ) (ನೀತಿವಾ. ೨೫-೩೩); ಮನದೊಳ್
ನೀಂ ಮುಳಿದರನಪಿವನೊಸೆದರಂ ಕಾವನೆಂಬ ನಚ್ಚಿನ ಜವನುಂ ನಿನಗ
ಮಸಿಯೇಜಾನವನಾದನೆ ತಮ್ಮನೆ ಸಿಡಿದ ಕೆಯ್ದುವುಂ ಪಾವಾಯ್ತೇ
(ವರ್ಧಪು. ೯-೭೨). [ಅಸಿ + ಏಲು]

ಅಸಿಯೇಲುಕಾಣ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವವನು.
೨. ವೇಷಧಾರಿ; ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ: "ಗೂಢಪುರುಷ = ಅಸಿ
ಯೇಲುಕಾಣಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೪-೧೦೯). [ಅಸಿಯೇಲು + ಕಾಣ]

ಅಸಿಯೊಲಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಚೀಲ; ಒರೆ. 'ಅಸಿಯೊಲಿದೆಗೆ'
ಪರಾ. [ಅಸಿ + ಒಲಿ]

ಅಸಿಯೊಲಿದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿಯ ಒರೆಯನ್ನು ಕಳಚು; ಒರೆಯಿಂದ
ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿ: ಆ ವಧುವಿನ ಗೃಹಕೆಯ್ತು ಮುಸುಂಕಿದ ಧಾವಳ್ಯಾಂ
ಬರಮಂ ತೆಗೆದಂ ಸ್ಮರನಸಿಯೊಲಿದೆಗೆವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೨).

[ಅಸಿಯೊಲಿ + ತೆಗೆ]

ಅಸಿರತ್ನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕತ್ತಿ: ಅಸಿರತ್ನಂ ಚಕ್ರರತ್ನಂ ನವನಿಧಿ
ಪಲವುಂ ವಿದ್ಯೆ ಕೈಸಾರ್ವವುಳ್ಳಂಜಿಸಿದಂ ದಿಕ್ಪಾಲರಂ (ಪಂ ರಾಮಾ.
೯-೧೭೭). [ಅಸಿ + ರತ್ನ]

ಅಸಿಲತಾಧಾರೆ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಬಳುಕುವ ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು:
ವೈರಿಭೂಪಾಳಕಜಾಳಸ್ವಾಂತಚಿಂತಾಭರಮನಸಿಲತಾಧಾರೆಯಿಂ... ಮಾಡಿ
(ಚಂದ್ರಪು. ೪-೮೪). [ಸಂ. ಅಸಿಲತಾಧಾರಾ]

ಅಸಿವಲಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿ ಎಂಬ ಆಯುಧಗಳನ್ನು
ಹಿಡಿ, —ಧರಿಸು: ಪಲ್ಲೊರೆಯುತಸಿವಲಗೆವಿಡಿದವನ ಮೇಲೆ ನಡೆಯಲ್
(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೩). [ಅಸಿ + ವಲಗೆ + ವಿಡಿ]

ಅಸಿವಸಿ 'ಅಸವಸ' ನೋ.

ಅಸಿವೆರಲ್ (ನಾ). ತೆಳುವಾದ ಬೆರಳು; ಕೋಮಲವಾದ ಬೆರಳು:
ಅಸಿವೆರಲ್ಗಳೊಪ್ಪುವುಗುರ್ಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೨೯).

[ಅಸಿ (< ಅಸಿದು) + ಬೆರಲ್]

ಅಸಿಹೇತಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಖಡ್ಗ
ಪಾಣಿ (ಕ). [ಅಸಿ + ಹೇತಿ]

ಅಸೀಮ (ಗು). ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ: ಒಂದು ತತ್ತ್ವ
ಕ್ಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಅಸೀಮ ಸಂಕಟಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ನಿರ್ಗತಿಕರಾದ ನೂರಾರು
ಅಪ್ಪಬಾಂಧವರ ಚಿತ್ರವು (ಕರವಿ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಅಸು (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದು; ಬತಾಲಕ್ಕಾರದಿಂದ
ಕಿತ್ತು ಕೊಂಡದ್ದು: "ಅಸುವೆಂದೊಡಂ ಸಲಂಗೊಂಡುದೆಂದಿನಿಸಲ್ಕೆ
ಯಾಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡುಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೮೭). [?]

ಅಸು (ನಾ). ಶೀಘ್ರ; ಬೇಗ: "ಅಸು [ಪಾಠಾಂ. ಅಸು]ವೆಂದು ಶೀಘ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨). [\leq ಸಂ. ಅಸು]

-ಅಸು (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ಎಕಾರಾಂತ ಧಾತುಗಳ ಮುಂದೆ ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ: ಕರಸು, ನಡಸು.

-ಅಸು (ಪ್ರ). ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಬಳಿಬೆಳೆತೋರ ನೈಸೂ... ಬೆಳಸು, ಬೆಳಸುಗಳ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೩ ಪ್ರಯೋ); ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂ ಬೆಳಸಾ ವಿಷಯಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೪); ಓರಂತಿರ ಬೆಳಸ ಬೆಳಸು ಸುಖದುಃಖಂಗಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೧); ಬೆಳೆಯೆಂಬ ಧಾತುವಿನ ಭಾವವಚನಂ ಬೆಳೆಯೆಂದುಂ ಬೆಳಸೆಂದುಮಿಪುರ್ವದು (ಶಮದ. ೨೧೮ ವೃತ್ತಿ).

ಅಸು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣ; ಜೀವ; ಉಸಿರು: "ಜೀವಿತವಸು ಪ್ರಾಣ ಜೀವನೆ ಪ್ರಾಣವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯-೨೯); ಮೆಯ್ಯಳೆರಡಾದೊಡ ಮೇನಸುವೊಂದೆ (ಅದಿಪು. ೩-೫). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ.

ಅಸುವಜಿಯಾಗು = ಜೀವವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಸತ್ತವಿಲ್ಲದಂತಾಗು: ಅದಿವರಾಜನೆತ್ತುವಂದಸುವಜಿಯಾದ ಸೇದೆ ತನಗಾಜಿದು ದೆಂಬಿನವೀಗಲಿಪ್ಪುಪಳ್ ವಸುಮತಿ ವಿಕ್ರಮಾಭರಣ ಭೂಪನ ಭೂರಿಭುಜ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೪೩-೨೮; 1112); ಪೊಗಸಿನೊಳ್ ಮೊಗಸಿ ಬೈಗುವರೆಗಂ ಬೇಟೆವೆಸದಿನಸುವಜಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮಿರ್ಕೆವೆಟ್ಟುಗಳ ಗುಹಾ ಶಯ್ಯೆಯಿಂದುಜಿ ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ವ); ನೀಡುಮೆಸಗಿ ಯಸುವಜಿಯಾಗಿ ನಿರರ್ಥಕ ಪ್ರಯಾಸಂಬೆತ್ತು (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೩೯ ವ).

ಅಸುವೊಜಿಯಾಗು = ಜೀವಹೋಗು: ರೋಗದಿಂ ಪತ್ತೆಂಬುದಿವಸ ಕಸುವೊಜಿಯಾಗಿ ಬೇಗದಿಂ ರಜತಗಿರಿಗೈದಿದಂ (ಬಸರ. ೫-೧೪೯). [ಸಂ.]

ಅಸು 'ಅಸುವೆ' ನೋ.

ಅಸುಂಗೊಳ್, ಅಸುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆ; ಕೊಲ್ಲು: "ಅಸುಂಗೊಳ್ - ಪ್ರಾಣಾಹಾರಣೇ" (ಶಮಭಾ); ಇಜಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮ ನಂತೆ ಭುವನಂಗಳಸುಂಗೊಳೆ ತಕ್ಕುದೆಂದೊಡೇಮಜುಕಮನೆಂಬುದೇ ವಿರಿದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶಬ್ದಕೃ); ಅಪ್ರತಿಮಂ ಕೃತಾಂತ ಸದೃಶಂ ರಿಪು ಸೇನೆಯನೊಟ್ಟಿಸುತ್ತ ನಿನ್ನೊಪ್ಪಭಟರ್ಕಳನ್ನಿಜಿದಸುಂಗೊಳೆ ಪೊಂದಿದ ಕೇಸವಯ್ಯನ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೭೮-೧೭; 900); ಪೊಗಟದಿರ್ಪನೆ ಮೆಚ್ಚಿದಾಂತ ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ ಮೆಯ್ಯಳೊಳ್ ಬಗಿದಸುಂಗೊಳೆ ಸುಯ್ಯ ಕೆತ್ತುವ ಪುಣ್ಯ ಬಾಯ್ಲಳಿ ಬೀರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫); ಅಸುಂಗೊಂಡಂ, ಅಸುಗೊಂಡಂ, ನಿನ್ನಸುಂಗೊಂಡೊಡೆ ದೋಷಮಾದುದೆ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹೆದರು; ಭಯಗೊಳ್ಳು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಜಕ್ಕ ವಕ್ಕಿಗಳ ಸುರತ ಮಕರಧ್ವಜನ ಸುಭದ್ರೆಯ ವಿರಹಪರಿತಾಪಮಂ ಪಚ್ಚು ಗೊಂಡಸುಂಗೊಂಡಗಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೮ ವ); ನಭಸ್ಥಳದೊಳಾದುದುಳ್ಳಾಪಾತಂ, ಅದಂ ಕಂಡು ಅಸುಂಗೊಂಡು (ಅಜಿಪು. ೬-೪೬ ವ); ರಿಪುಭೂಪರೀ ನಿಕಟಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಸಾಹಸತುಂಗನಾ ಪುರಮಸುಂಗೊಳೆ ಬಿಟ್ಟರಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೨೮). ೩. ಬೆರಗಾಗು; ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು: ಗಂಗಾವಾರ್ಧಿಯೊಳಾತ್ಮತುರಂಗಮಮಂ ಮಿಸಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟು ಡಾಳಪ್ರಿಯ ನೊಳ್ ಸಂಗತ ಗುಣನಸಿಲತೆಯನಸುಂಗೊಳೆ ಭುಜವಿಜಯ ಗರ್ವದಿಂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೮); "ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟಿಯಂ ಜಗಮಸುಂಗೊಳೆ ಕೊಂಡ ನೆಗಟ್ಟಿ (ಎಇ. V, ೧೭೮-೯೪; 1088); ಭುವನೈಕಮಲ್ಲನಂ ಭೂಭುವನಮಸುಂ ಗೊಳೆ ಮರಳ್ಳಿ ರಾಜ್ಯಮನಧಿಕೋತ್ಪದಿಂ ತ್ರಿಭುವನ ಮಲ್ಲಂಗಳ ವಯವದಿಂ ಕೊಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟಿ ಗಣ್ಣಂ ಪಾಣ್ಣಾ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೪೪; 1100). "ಅಸುಂಗೊಳೆ = ಬೆರಗಾಗು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ).

ಅಸುಗೊಳ್: ೧. ಅಸುಂಗೊಂಡಂ, ಅಸುಗೊಂಡಂ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಈ ದುರುಳ ನೈಶಾಟರಸುಗೊಳೆದಿಬರುತಿಹರೆಂದು ಬಹ ಮಾಯಾದುರಾತ್ಮನ ಕಂಡು ಮುನಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೯). ೪. ಮನವನ್ನು ಅಪಹರಿಸು, —ಕದಿ: ಮುದ್ದುವೆಣ್ಣಿಗೆ ಪೇಳಿದಳು ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲೆದ್ದು ಪೋಸೆನೆ ಪೋಪುದಿಲ್ಲ ಗೆದ್ದು ನಿನ್ನಸು ಗೊಂಡು ಪೋದಾಳ್ವನ ತರದಿದ್ದು ಮಾಡುವುದೇನು ಮಗಳೆ (ಮೋಹತ. ೨೯-೩). [ಅಸು + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಸುಂಗೊಳಿಸು, ಅಸುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸು; ಕೊಲ್ಲಿಸು. ೨. ಹೆದರಿ ನಡುಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಭಯಪಡಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸು: ಅಂತಾ ಕೂಸುಗಳ ನಿಜಜನನೀಜನಕರ ಮನಮ ನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಳಿಸಿಯು ಮರಾತಿಜನಂಗಳ ಮನಮನಸುಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ ಬಳೆಯ ಬಳೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೧ ವ); ಈತನೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರೆ ಸಪ್ತಾಂಗದ ರಾಜ್ಯದ ತೇಜಮಸುಂಗೊಳಿಸುವುದನ್ನಮಂಡಲಾಧೀಶ್ವರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೮). ೩. ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡಿಸು; ಬೆರಗಾಗಿಸು: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಮಮರ್ಧ ಕೋದಂಡಮಸುಂಗೊಳಿಸಿ ಭಯಂಗೊಳಿಸಿ ಸಭಾಸ ದರನುಜದೆ ಕರ್ಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೮); ತ್ರಿಣೇತ್ರನುಮನ ಸುಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಾಹಸದೊಳ್ ಕದನ ತ್ರಿಣೇತ್ರನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). ಅಸುಗೊಳಿಸು: ೧. ಖಳರ ತೀಲಾಚಾರವ ನಂಬಿ ಮೆಯ್ಯೊಡೊಳಗಾಗಿ ಕೇಡಾಗದಿರದು ಹುಲಿಯು ಪವಾಸ ಪರುಗಳ ನೆರವಿಯಸುಗೊಳಿಸದೆ ಸುಮ್ಮನಿರ್ದಪುದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೬).

[ಅಸುಂಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಅಸುದೊಜಿ, ಅಸುದೊಜಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡು; ಜೀವ ವನ್ನು ತೊರೆ: ಮುಕ್ಕಿದರ್ ಕೊಜಿದರಜೆದರ್ ಕೊಂದರಂದಗಡಿಸಿದ ರಸುದೊಜಿವಿನಂ ಬಾಯ್ಲಳಂ ತೆಜಿವಿನಂ ಮೆಯ್ಯಳಂ ಮಜಿವಿನಂ ಸುರರಸುರರ (ಚಿಬಪು. ೨೧-೨೦). ಅಸುದೊಜಿ: ತಂದೆಗೋಸುಗ ಮಾಳ್ವನವರಕೆ ಗೋನಿಮಿತ್ತಂ ದೇವವಿಪ್ರಾರ್ಥಕಸುದೊಜಿದೊಡಾತಂಗೆ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲದಾದಪುದು ಗಡ ಕೈವಲ್ಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೧೧).

[ಅಸು + ತೊಜಿ]

ಅಸುಂಬು, ಅಸುಬು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: "ಅಸುಂಬು - ಸಂಚಾಲನೇ (ಅಲ್ಲಾಡಿಸು)" (ಶಮಭಾ); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ - ಬೆಡಂಗು... ಅಸುಂಬಿದಂ, ಕರಂಡಗೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). ಅಸುಬು: ಭರವಸ ದಿಂದ ಸಂಜೀವಿನಿಯ ತಂದು ಅಸುಬಿ ವಾನರರಿಗೋಸುಗ ಗಿರಿಯನೆತ್ತಿ ಚಿಮ್ಮಿಸಿ ನೆಲಕೆ ನಿಲಿಸಿದನೀ ಹನುಮಂತ (ಪುರಂದ. ೨-೭೭-೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಶಬ್ಬು, ಅಶಕ್ಕು, ಅಯಕ್ಕು; ಮಲ. ಅಯಕ, ಅಯಕ = ಕಳಿಸು, ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು, ಸಡಿಲಮಾಡು; ಕೊಡ. ಅಯ = ಕಳಿಸು; ತೆಲು. ಅಸಿಯಾಡು = ಚಲಿಸು, ನಡುಗು, ನೇತಾಡು; ಕುರುಖ್. ಅಸ್ರಾನಾ = ನಡುಗು]

ಅಸುಕೆ 'ಅಸುಗೆ' ನೋ.

ಅಸುಖ (ಗು). ೧. ಸುಖವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಸುಖವಲ್ಲದ್ದು; ದುಃಖ. [ಸಂ.]

ಅಸುಖಕರ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದ್ದು; ಅಹಿತ; ಕ್ಲೇಶವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವಂಥದು: ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳ್ಳಿಣ್ಣುಜೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಪೊಲಸುಖ ಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬). [ಸಂ.]

ಅಸುಗತಿ (ನಾ). ದುರ್ಗತಿ; ಕೀಳುಗತಿ: ಪಾವನವಾದುದನು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದೆ ಅಚಾರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕಿ ಅಸು[ಪಾಠಾಂ. ಅಭೋ]ಗತಿಗಳ ಯದಿರಿ (ಬಸವ. ೬೩೦). [ಸಂ.]

ಅಸುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೀವಬಿಡು; ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮಾಡು: ತನ್ನನುವಿಗೆ ಕೊರತೆಬರೆಯುಸುಗಳೆನೆಂಬ ನಿಸ್ಸೆಯನಾಂತು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೨೭); ಪೊರೆಯೊಳಸುಗಳೆಂದರ್ ವೇಶ್ಯಗಂ ಪರಣಮೈತಂದುದು (ಚಿ ಬ ಪು. ೬-೩೩). [ಅಸು + ಕಳೆ]

ಅಸುಗಾವಲು (ನಾ). ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆ; ಜೀವವನ್ನು ಕಾಯುವುದು (ಕಿ). [ಅಸು + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲಾ)]

ಅಸುಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹೀರು; ಸಾಯಿಸು: ಪಿಡಿದ ಪುಲಿ ಕರಡಿ ಬಾಯ್ತಡುವ ಭೂತಂಗಳ ಸುಗುಡಿದ ಪಾವುಗಳಟ್ಟಿಸುಡುವ ಕಾಳ್ಕಿಟ್ಟು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೩). [ಅಸು + ಕುಡಿ]

ಅಸುಗೆ, ಅಸುಕೆ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ: "ಅಸುಗೆ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ ತಾ ನಶೋಕಾಪ್ಪಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೧); ಪುಗಲೆನ್ನದೆ ದಲ್ ಪುಗಿ ಮೆಂದು ಮೆಲ್ಲುಗುಂದದ ದನಿಯಿಂ ತಳಿತುಸುಗೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿದರ್ ಪಿಕಾಳಿ ಮೆಲ್ಲನೂಳ್ಳುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೨); ಕಿಸಲಯದಿನಸುಗೆಯಸದಳ ಮೆಸೆಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೦); ಕೆಂಪಾದಸುಗೆಯ ತಳಿರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೮). ಅಸುಕೆ: ಅಸುಕೆಯ ಕೆಂಪು ಪಾದರಿಯ ಕೆಂಪು (ಕುಸುಮಾ. ೯-೪೮); ಕುಸುಮಕಿಸಲಯಮೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸೆವುತ್ತಂ ಸಾವತಂಸಮನೆ ಸಾಲದೆ ಸಂದಸುಕೆಗೆ ನಿಸ್ಸಾರಫಲಪ್ರಸೂತಿ ಮತ್ತಂತದಾದೊಡೆನಾಗ ದೊಡೇಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೭೦); ಹೀಲಿಗಣನೊಲಿದುಟ್ಟು ತಳಿರನ ಮೇಲುದಿಟ್ಟು ಸುಕೆಗಳ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮಾಲೆಗಳ ತಲೆಸೂಡಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೮).

[< ಸಂ. ಅಶೋಕ]

ಅಸುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸತ್ತ್ವಕುಗ್ಗು: ಮಸೆದಸಿಯ ಪಂಜರದೊಳಿನ್ನೆಗೆ ಮಸುಗೆಡುತಮರ್ದುಗ್ರಸೇನನಸೆವ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಬಂಧನವನು ಕಳೆದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೭೮). [ಅಸು + ಕೆಡು]

ಅಸುಗೆದಳಿರ್ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದ ಚಿಗುರು: ಬಾಸುಟ ತಳ್ಳು ಶೋಕಶಿಖಿಯಂ ಕಟಲ್ಪಲೆಂದೊಟ್ಟಿದಸುಗೆದಳಿರಂ ಪೋಲ್ಪುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೦೧); ಘುಸ್ಸಣರಸದಿನಸುಗೆದಳಿರಂ ತೊಯ್ಯಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೩ ವ); ಸುರಯಿಯರಲ ಪರಾಗದ ಪೊಂಜಗಲಿಯ ಮೇಲಣಸುಗೆದಳಿರಲರ್ವಾಸಿ ನೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೧ ವ). [ಅಸುಗೆ + ತಳಿರ್]

ಅಸುಗೆನನೆ (ನಾ). ಅಶೋಕಿಯ ಮೊಗ್ಗು, —ಹೂವು: ಅಸುಗೆನನೆ ಗಳ ನಿಮಿರ್ದು ಬಳಸಿದಳವಳ್ಳಿಗಳಿವೆಂದಿನಂ ಸೊಗಸೆಯಲ್ ಪಸುರ್ವ ಣಿಯುಂಗ[ಗು]ರಗಳನೊಲ್ಲಸಿಯಳ ಕರಶಾಖೆಗಳ್ಳ ಮರ್ಚಿದಳೊರ್ವಳ್ (ಉದ್ಯು. ೮-೩೭). [ಅಸುಗೆ + ನನೆ]

ಅಸುಗೊಳ್ 'ಅಸುಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಸುಗೊಳಿಸು 'ಅಸುಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಅಸುಗೊಳ್ಳು 'ಅಸಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಸುತ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು: ಇನಜಂ... ಬಂದಿ ನಿಲೆ ಸಾಮ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ದುಃಖಿತಂ ಧನಹೀನಂ ಸ್ಥಲಿತಾಂತರಂಗನಸುತಂ ನಿರ್ಲ ಜ್ಞಕಂ ರಕ್ಷಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಸುದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಸುಂಗೊಳ್ ೧: ಪರರಸುದೆಗೆವುಡೆ ಕುಲಧರ್ಮವಾ ಗಿರಲವನಿಗಿನ್ನು ಪದೇಶವೇಕೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೧೭-೭೧). [ಅಸು + ತೆಗೆ]

ಅಸುದೊಲಿ 'ಅಸುಂದೊಲಿ' ನೋ.

ಅಸುಧಾರಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆ; ಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದು; ಬದುಕುವುದು. [ಅಸು + ಧಾರಣೆ]

ಅಸುನಿಜ (ನಾ). ನಯವಾದ ಅಥವಾ ಕೋಮಲವಾದ ದೇಹ ವುಳ್ಳವನು (?): ಬಾಳಂ ಬಾಳಮೃಣಾಳದಂತಸುನಿಜಂ ದುಗ್ಧ ಪ್ಲವಂ ಸ್ಥೂಳ ಕಲ್ಲೋಳಾಸ್ಥಾಳಿತ ಹೇಮಶೈಲಮಿದನಿನ್ನೇವಣ್ಣಿದಂ ಶಕ್ರನೆಂಬಾ

ಲೋಚಂಬೆರಸಿರ್ಪ ದೇವಗಣಮಂ (ಅದಿಪು. ೭-೯೧). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಸಿನಿಜ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?

[ಅಸಿ? + ನಿಜ. P ತಮಿ. ನಿಜಂ = ಶರೀರ]

ಅಸುಬು 'ಅಸುಂಬು' ನೋ.

ಅಸುಭೃದ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಸಮೂಹ; ಜೀವಕೋಟಿ: ಅಸು ಭೃದ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ನೀಮಾಗಳುಂ ಕಾರುಣ್ಯಾನ್ವಿತಚಿತ್ತರಾಗಿಂ (ಜೀವ ಸಂ. ೯-೩೪). [ಸಂ. (ಅಸು + ಭೃತ್ + ವರ್ಗ)]

ಅಸುಮೋಕ್ಷ (ನಾ). ಪ್ರಾಣವಿಯೋಗ; ಸಾವು: ಕಳೆಯಂಗಾಯ್ತು ಸುಮೋಕ್ಷನಾಗದನಗಂ ಬಾಷ್ಪಾಂಬುಮೋಕ್ಷಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩೧).

[ಅಸು + ಮೋಕ್ಷ]

ಅಸುರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಹೋಗು; ಬೇಸರ ಗೊಳ್ಳು: "ಅಸುರ್ - ಅಸಹ್ಯಭಾವೇ" (ತನುಧಾ). ೨. ಬಳಲು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು.

[ದೇ. II ತಮಿ. ಆಶರ್, ಆಯರ್ = ಬಳಲು; ಮಲ. ಆಯರ್ = ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪು]

ಅಸುರ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ: "ಅಸುರಃ, ದಾನವಃ... -ಈ ಲ ಅಸುರರ ವೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೫); "ಚುಕ್ಕಿಗುವರರು ರಕ್ಕಸರು ಮಜ್ಜಿಗರುಯೆನಲ್ತೆ ಅಸುರಾಭಿಧಾನದೊಳ್ ಸಲೆ ತೋರ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦). ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಅಸುರಗುರು (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರ ಗುರು; ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ: "ಅಸುರ ಗುರುವೆಂದೆನಲು ಶುಕ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೬); "ರಕ್ಕಸರೋಜ ಚುಕ್ಕಿ ಯೆನಲೂ ಕಂಗೊಳಿಕುಮಸುರಗುರುವಿನೊಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೮).

[ಅಸುರ + ಗುರು]

ಅಸುರಧೂಳೀಪಟಿ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಘನಮೋಹರದ ಮಧ್ಯದೊಳಸುರಧೂಳೀಪಟನು ಹೊಜವಂಟಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೩೭).

[ಅಸುರ + ಧೂಳೀಪಟಿ (= ಧೂಳೀಪಟಿ)]

ಅಸುರಬಲಿ (ನಾ). ದೈತ್ಯನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಆಹಾರ: ಮತಿಯುಳ್ಳಾ ದಿನಸುರಬಲಿಗೊದಗಿಸಿದ ಕೂಳನತಿಮಹೋದರಕಡಸಿಕೊಂಬನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೮). [ಅಸುರ + ಬಲಿ]

ಅಸುರರಿಪು (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರ ಶತ್ರು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಪರಮಾರ್ಥಂ ನಿಮ್ಮ ಸಮ್ಯಕ್ ಪರತರ ನಿಜಮಂ ಭಾವಿಸಲ್ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ ತಾಮರಸೋ ದ್ವೈತಂಗೆ ಶಕ್ರಂಗಸುರರಿಪುಗೆ ವೇದಕೃತಕೃಗಂ (ರ ಕ್ವಾ ಶ. ೮೨); ಕೆಂಗಜಿಯ ಮ ಳಿ ದುಂ ಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವವೊಲಸುರರಿಪಿನ ಮಂಗಲಾನನ ಕಮಲದಲಿ ಶರವಾಳೆ ಗಜಗಡಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೫).

[ಅಸುರ + ರಿಪು]

ಅಸುರವಿಜಯಿ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣು. ೨. [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ನೀಚಸ್ವಭಾವದ ಅರಸು: ಅರ್ಥವಿಜಯಿಯು ಮ ಸು ರ ವಿಜ ಯಿ ಯುಂ ಧರ್ಮವಿಜಯಿಯುಮೆಂದರಸುಗಳ್ ಮೂವ ರಪ್ಪರ್ (ಕಗವಿ. ೪೮-೧೯ ಜಾವಂಪು). [ಸಂ. ಅಸುರವಿಜಯಿನ್]

ಅಸುರವಿರೋಧಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು: ಕುಂತೀಸೂನುವನು ಬೆಸಗೊಂ ದನಸುರವಿರೋಧಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೩). [ಸಂ. ಅಸುರವಿರೋಧಿನ್]

ಅಸುರವೈರಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು: ಪಿಡಿದವರಸುರವೈರಿಯನೊಡಂ ಬಡಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮). [ಅಸುರ + ವೈರಿ]

ಅಸುರಹರ (ನಾ). ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನು; ವಿಷ್ಣು.

[ಅಸುರ + ಹರ]

ಅಸುರಾಂತಕ (ನಾ). = ಅಸುರಹರ : ಅಸುರಾಂತಕನಾಮದಂದು ಸಾರ್ಥಕಂ (ಜಗವಿ. ೧-೭೩); ಆ ಶಿರವನಸುರಾಂತಕಂ ಮೈದುವನಗುಟ್ಟಿ ತೋಜಿ ಹಂಸಧ್ವಜನ ಮುಂದಕಿಡಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೨).

[ಅಸುರ + ಅಂತಕ]

ಅಸುರಾನಾತ್ಯ (ನಾ). ದೈತ್ಯರ ಮಂತ್ರಿ; ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ : ಹಿಮ ಧಾಮಂ . . . ಅಸುರಾನಾತ್ಯನಿಂದ ಚ ತು ಸ್ವಪ್ನ ಮ ಕರ್ಮಾಯ ತ್ರಿದರ್ಮಾತ್ಮಜನೋಳ್ . . . ಅತಿಶುಭದಂ (ಜಾತಕ. ೧೦-೪).

[ಅಸುರ + ಅನಾತ್ಯ]

ಅಸುರಾರಾತಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ಆ ನೆಯಿಂದಿಳಿಗಿಳಿದು ಬಿಜ ಯಂಗೈದನಸುರಾರಾತಿ ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೫೧).

[ಅಸುರ + ಅರಾತಿ]

ಅಸುರಾರಿ (ನಾ). = ಅಸುರರಿಪು : ನಿಖಿಳಯಾದವಜಾಲ ಪಯಣವ ಮಾಡಲೆಂದಸುರಾರಿ ನೇಮಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೪೨). [ಅಸುರ + ಅರಿ]

ಅಸುರಾವಾಸ (ನಾ). ಅಸುರರ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ದೈತ್ಯರ ನೆಲೆ : ಪಂಚಾ ಣೂತ್ತರೆಯಿಂದಮಿತ್ತಲಸುರಾವಾಸಂಬರಂ ಹೀನಮಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೨೨). [ಅಸುರ + ಆವಾಸ]

ಅಸುರಿ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸಿ; ದೈತ್ಯರ ಹೆಂಗಸು. ೨. “ಕರಿಸಾಸವೆ” (ಅಮರ. ಟೀಕ). [ಸಂ. ಅಸುರೀ]

ಅಸುರುಸುರು (ನಾ). ದಣಿವಿನಿಂದಾಗುವ ಉಸುರು; ಆಯಾಸ; ನಿಶ್ಯಕ್ತಿ. ‘ಅಸುರುಸುರುಗೊಳ್’ ಪರಾ. [← ತಲು. ಅಸುರುಸುರು]

ಅಸುರುಸುರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ದಣಿವನ್ನು ಹೊಂದು; ಶ್ರಮದಿಂದ ಏದು : ಜಾಂಬವನ ಕಾಣ್ಕನೆಂಬಾ ಎಸಕದಿಂದ ದೈತರಲ್ಲದಿಡಿದು ಪದಗಳಿಂದ ಮುಸುಕಿದಂ ಬಿನ ಸಮುದಯಂಗಳೊಳ್ಳುಕ್ಕಿ ಯಂತಸುರುಸುರುಗೊಳ್ಳುತ ಕಂಗೊಂಡುದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೩೪-೪೪).

[ಅಸುರುಸುರು + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಸುರೆ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸಿ : ಹೇವರಿಸದಸುರೆಯಸುವೀಂಟಿದವರಾರೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೬೧). ೨. ಕೋಳಿಕುಟುಂಬನ ಗಿಡ; ಹಾಲ್ಗಂಚಿ ಗಿಡ : “ಕೋಳಿಕುಟುಂಬವೆಂದೆನಕ್ಕು [ಲ್ಕು] ಸುರೆ ಪಾಲ್ಗಂಚಿ [ಪಾಣಂ. ಪಾಲ್ಗಂಚಿ, ಪಾಲ್ಗಂಚಿ]ಯಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪-೪೦-೨೦).

[ಸಂ. ಅಸುರೀ]

ಅಸುರೇಂದ್ರ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರಾಜ; ರಾಕ್ಷಸರ ಅಧಿಪತಿ, —ಒಡೆಯ : ಅಸುರೇಂದ್ರನಳ್ಳಿ ಬೆಳ್ಳು ತ್ರಿ ರದೆ . . . ನಿಜವಿಮಾನದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೨). [ಅಸುರ + ಇಂದ್ರ]

ಅಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಡೆ; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ದೇವ ರಾಮನ ಕಟಕ ಮೃತಸಂಜೀವಿನಿಯಲಸುವಡೆದ ಬಳಿಕ ವಿಭಾವರಿ ಯೊಳಂದಾಯ್ತು ಲಂಕಾಪುರ ಪುನರ್ವಹನ (ತೊರರಾ. ೬-೩೭ ಸೂ).

[ಅಸು + ಪಡೆ]

ಅಸುವಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಪಿರಿಯ ಪಾಗವಡ್ಡಿ ಯೊಳಸುವಡ್ಡಿಯೂರಿಗೆ ಕದ × × ಇ ಗದ್ಯಾ ವಿಪ್ರತೆರದು ಅಂಕದೊಳು (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೧-೨೩ ; 1059). [?]

ಅಸುವಳಿ ‘ಅಸುವಣಿ’ ನೋ.

ಅಸುವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಹೋಗಿಸು; ಜೀವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡು : ಅಸಿಯಳಿಸಿಯ ಬೆಳ್ಳಾಂತಿರ್ಪ ಮೈಗೊಂಚಲಿಂ ಛೇದಿಸಿದ ಕಿಸಲಯಂಬೊಲ್ ಕೋ ಮಲಂ ಬಾಡುತಿರ್ಕುಂ ಅಸುವಳಿಸುವಳಲ್ಲ ತ್ಯಗ್ರಹಂ ಮಾಡಿ ನೇಸರ್ ಬಿಸಿಗೆ ಬಳಲುಂತಾ ಕೇತಕೀಗರ್ಭಪತ್ರಂ (ಉರಾಚ. ೪೪). [ಅಸುವಳಿ (< ಅಸುವಣಿ) + -ಇಸು]

ಅಸುವಣಿ, ಅಸುವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಹೋಗಿಸು; ಜೀವಬಿಡು : “ಅಸು ವಣಿದುದರ್ಕೆಯುಂ ಸೊಪ್ಪಾದುದರ್ಕೆಯುಂ ಪೆಸರಟ್ಟಿ ತೆನಿಸುಗುಂ” (ಸಂಜೀವ. ೧೨). ಅಸುವಳಿ : ಸೇನಿ ಪಡುರಥರೊಡನೆ ಹೊಯ್ದಾಡಲು ಆಳಕವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಡುತಸುವಳಿದು ಪೋಪಾಗ ತ್ರಿನಯನಸು ಪಾರ್ಥರಿದ್ದೇನ

ಮಾಡಿದರು (ಪುರಂದ. ೨-೬೨-೯); ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾ ಮಾಲೆಯ ನೋಡಲು ಪೊತ್ತಿ ಮಾಲೆಯುಂಬಂದದಲಿ ಕೆನ್ನೆತ್ತರನು ಹೀರಿ ಹೀರಿ ಅಸುವಳಿವಂತೆ ಪೊರೆಯಿಟ್ಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೪೧). [ಅಸು + ಅಣಿ]

ಅಸುವಾಹಕ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು ವವನು; ಯಮದೂತ. ೨. ಜೀವಧಾರಿ; ಆತ್ಮ : ಅಲ್ಲಿಯ ಆಡ ಗಿತ್ತು ಬಂಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವ ಆಜಿವ ಅಸುವಾಹಕಂಗೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೬೪).

[ಅಸು + ವಾಹಕ]

ಅಸುವಿಡ್ಡಿ (ಕ್ರಿ). ಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರು; ಬದುಕಿರು; ಪ್ರಾಣ ಧಾರಣೆ ಮಾಡು : ಕೈಮುದ್ದೆಗೊಂಡನು ಕಾಲನಸುವಿಡಿದಿದ್ದವರ ನಾ ಕಾಣೆ ತೊಡಕಿದ ವೈರಿಬಲದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫); ಅಲಸಿ ಬಳಿ ಕಸವಿಡಿಯಲೊಲ್ಲದೆ ಸುತವಿಯೋಗದಲಿ . . . ನಳಿನಜನಕಯಕಭಿಮುಖ ರಾದರನಿಬರು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೭). [ಅಸು + ವಿಡ್ಡಿ]

ಅಸುವಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ವೇಗದಿಂದ ಎದುರು ಜಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯು ವುದು; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು : ಕಷ್ಟವಡಂ ಮುಹಡಂ ತುಳಾಡಿ ಸಂದಸುವಿಡಿಪಟ್ಟು ಸುಗುಣವಳುಂಬಗೆ ಪಾಸಗೆವನ್ನಿ ಮುಟ್ಟು ಚಟ್ಟು ಸಿರಣವಟ್ಟಿ ಬಾಹುದಣೆ . . . ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೮). [ಅಸು + ವಿಡ್ಡಿ]

ಅಸುವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಪ್ರತಿವೈಮಾಡು; ಜೀವಕೊಡು : ಯುಷ್ ಛಂದಮುಖ್ಯಾದಿ ದೇವತಾವರಣದಿಂದ ವಸುರಜತಸ್ಪಟಿಕ ಶಿಲಾಮಯಲಿಂಗ ವಸುವಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸತೆ (ನವಮೋ. ೨-೬೬). [ಅಸು + ಇಡು]

ಅಸುವೆ, ಅಸಿ, ಅಸು, ಅಸೈ (ನಾ). ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು : ವಿಶಾಲ ವಜ್ರದಸುವೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಸಣ್ಣನಾಗರೆ ವುದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೧೧೦ ವ); ಪೊತನೇನ ಸಿಂಧುವಾರದ ರಸದಿಂದ ದರಿದಾಳ ಕೋಷ್ಠಶಿಲೆಯೆಂಬಿನಂತಸುವೆಯೊಳರೆದೀಂಟಲೊಡಂ ವಸು ಧೆಯ ಮೂಷಿಕ ವಿಷಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೨-೧೨); ಅಸುವೆ ಯೊಳೊತ್ತೊತ್ತಿ ಪನೀರನೇನೇದೇಜೆಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೪).

ಅಸಿ : ಅರರೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಜಕೆಗಾಪಧವರವಮೊಲು ರಿಪುಬಲವನಸಿಯಿಟ್ಟರೆದವಿಭ ಬರಿಕ್ಕೆಯ ಭಾರಿಯ ಲಾಳವುಂಡಿಯ ಸರಿಸಗುಂಡಿನೊಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೮೦). ಅಸು : “ಅಸು ಶಿಲಾಪಟ್ಟವೆನಲ್” (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೯).

ಅಸೈ : ‘ಅಸೆಕಲ್ಲು’ ಪರಾ.

ಅಸಿಯಗುಂಡು = ಅಸಿಯೆಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಅರೆಯುವ ಗುಂಡು, —ಕಲ್ಲು : ಸ್ಮರನಂ ನೋಡದ ಮುನಿಜನದಾ ಉರುಧೈರೈವನೆಯಲ್ಕೆ ನುತುಂ ರತಿ ಕರದೊಳು ಧರಿಸಿದಸಿಯಗುಂಡೋ ಎನೆ ತರುಣೇರತ್ನದ ಕಿಜುದೊಡೆ ಕಣ್ಣೆ ಕರಂ ಜಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೯). [?]

ಅಸುವೆಕಲ್ಲು, ಅಸಿಕಲ್ಲು, ಅಸಿಗಲ್ಲು, ಅಸೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು : ತೊಳಲಿಕಲ್ಲಸುವೆಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲೊರಳಕಲ್ಲೊನಕೆಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ (ಪಸಾರ. ೬೨೭-೧೪).

ಅಸಿಕಲ್ಲು : ೨. ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿ ಗಲ್ಲು : ಅತ್ತೆಗೆ ಅಸಿಕಲ್ಲು ಸೊಸೆಗೆ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು (ಗಾದ). ಅಸಿಗಲ್ಲು : ಅದನ್ನೇ ಗೋರಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಕತ್ತಿ ಮಸೆಯಲು ಅಸಿಗಲ್ಲಾಗಿ ಉಪಯೋ ಗಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದರು (ನಡವಾ. II, ೮೮೮). ಅಸೆಕಲ್ಲು : ಅಸೆಕಲ್ಲಿಗೂ ಹಪ್ಪಕದ ಹಿಟ್ಟುಗೂ ನಂಟು (ರೂಢ).

ಅಸಿಯಕಲ್, ಅಸಿಯಕಲ್ಲು, ಅಸುವೆಯಕಲ್, ಅಸೇಕಲ್ಲು = ಸಂಬಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು: “ಅಸು ಶಿಲಾಪಟ್ಟಿಮೆನಲಸಿಯಕಲ್ ಗುಂಡಿಗೆ ಪೆಸರು” (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೯); ಅಸಿಯಕಲ್ಲಂ ಮಡಗಿಕೊಂಡೊಡೆ ಮದುವೆ ಕೆಡುವುದೆ (ಆರಾಚ. ೮-೪೧); ಅಸುವೆಯಕಲ್ಲಂ ತೊಳೆದು ಚಂದನಮಂ ಪನ್ನೀರ್ಗಳಿಂದೆ ಚಾರಿಸಿ (ಗಂಕ. ೨-೮೯); ಈ ಒಲೆಯ ಮುಂದಿರುವ ಅಸೇಕಲ್ಲು ಹ್ಯಾಂಗೆ ಬಂತು (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೪-೧೭೭).

[ಅಸುವೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಅಸುವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣತೆಗೆ; ಜೀವವನ್ನು ಸೆಳೆ: ತುಂಗಹಯಂಗಳ ಸಾರಥಿಯನೆಚ್ಚಂಗದಿಂದಸುವೆಳೆದು ವಹಿಲದಿ ಸಿಂಗರಥವನು ಹಿಡಿದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದಂ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೯-೧೯). [ಅಸ್ಯು + ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ)]
ಅಸುವೊಸರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೀವ ಹೋಗು; ಪ್ರಾಣ ಸೋರಿಹೋಗು; ಸಾಯು: ನಿರನಿತಂ ಕೇಳ್ ಯಮನಂದನ [ಅಸು]ವೊ ಸರ್ವರಸು ಮಕ್ಕಳಂ ಕುಡುವುದವರ ವನಿತೆಯರ್ಗಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೭).

[ಅಸ್ಯು + ಒಸರ್]

ಅಸುಹೃತ್ತು (ನಾ). ಸುಹೃತ್ತಲ್ಲದವನು; ಶತ್ರು: ಅಸುಹೃದ್ವೇಷಾಂಕು ರಮುದಯಿಸಿದತ್ತು (ಜಗನ. ೩-೨೨). [ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್]
ಅಸುಹೃತ್ತೇನೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ: ಅಸುಹೃತ್ತೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ವನಾರ್ವನೆ ಗಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೦). [ಸಂ. ಅಸುಹೃತ್ತೇನಾ]
ಅಸುಹೃದ (ನಾ). = ಅಸುಹೃತ್ತು: “ರಿಪುಶತ್ರುಸಪತ್ನನಸುಹೃದಂ... ಪರಿಪಂಥಿಯೆನಲು ಹಗೆಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೨೯).

[ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್]

ಅಸುಹೃದ್ವಜಿನಿ (ನಾ). = ಅಸುಹೃತ್ತೇನೆ: ರಾವಣಂ ನಡೆದ ನಸುಹೃದ್ವಜಿನಿಯನೋಡಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೮೧).

[ಸಂ. ಅಸುಹೃದ್ವಜಿನೀ]

ಅಸುಳೆ (ನಾ). ಮಗು; ಕಂದ(?): ಅಸಮದೆ ಯತೋವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಸಲ್ಲಸಿತ ಜಾಯಂತೇ ಎನಿಪ ವೇದಕ್ಕೆ ಕೇಳಸುಳನೇ ಕಾಲುಗಾಹಿನ ಯುಕ್ತಿ ಯಾವುದೆನೆ ತಜ್ಞಗತ್ತೆಂದೆಂಬುದೂ (ವೀಶ್ಯಪ. ೫-೧೪-೧೦).

[< ಹಸುಳೆ?]

ಅಸೂಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮತ್ಸರ; ಕರುಣು: “ಕಜು ಬಕ್ಕಜಮಸೂಯೆಯಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬); ಹುಟ್ಟಿದುದು ಬಳಿಕಾ ಯತಿಕೆ ಗಜುಗಟ್ಟಿತಗ್ಗದಸೂಯೆ (ತೂರರಾ. ೨-೧-೩೭). ೨. ದ್ವೇಷ; ಹಗೆತನ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತಿಲಜ್ಜೆ... ಅಸೂಯೆ ಅವಹಿತ್ಥೆ ಉಗ್ರ ಅಪಸ್ಮಾರ ಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭); ಅಸಹನೆಯೇ ಅಸೂಯೆ (ಭಾರಮಾ. ೩೨೦). [ಸಂ. ಅಸೂಯಾ]

ಅಸೂಯೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು. ೨. ಅಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು: ಆಯವಜಾತು ತರಲಜಾಯದ ಪತಿಯೊಳಸೂಯೆಗೊಳದೆ ಸುಖಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೨೬). [ಅಸೂಯೆ + ಕೊಳ್]

ಅಸ್ಯಕ್ಕಣ (ನಾ). ರಕ್ತದ ಬಿಂದು; ನೆತ್ತರ ಹನಿ: ತನ್ಮುಕ್ತಿ ಕಾಸ್ಯಕ್ಕಣೋತ್ತರಮೆತ್ತಂ ಸುರಿವಂತೆ ಸೂಸಿತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೪೯).

[ಸಂ. (ಅಸ್ಯಜ್ + ಕಣ)]

ಅಸ್ಯಕ್ಕು (ನಾ). ರಕ್ತ; ನೆತ್ತರು. [ಸಂ. ಅಸ್ಯಜ್]

ಅಸ್ಯಜ್ಜಿದಿ (ನಾ). ರಕ್ತದ ನದಿ: ನೃಪಚಾಪಮುಕ್ತಬಾಣಂಗಳ ಪಾತದಿಂ ಸುರಿದಸ್ಯಜ್ಜಿದಿಯೊಳ್ಳೆರೆದೆಯ್ತು ಕೂಡೆ ರತ್ನಂಗಳವಂಗೆ ಮೇಜ್ಜೂರೆದುವಲ್ಲ ದೊಡಬ್ಬಿ ಗವಂತು ಸಾರ್ದುಪೋ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೦೬). [ಸಂ. ಅಸ್ಯಜ್ಜಿದೀ]

ಅಸ್ಯಕ್ತೋಯಧಿ (ನಾ). ರಕ್ತದ ಸಮುದ್ರ; ನೆತ್ತರ ಕಡಲು: ಶ್ರೀಯನರಾತಿಬಳಾಸ್ಯಕ್ತೋಯಧಿಯೊಳ್ ಪಡೆದ ವೀರಂ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೩-೧). [ಸಂ. (ಅಸ್ಯಜ್ + ತೋಯಧಿ)]

ಅಸ್ಯಕ್ತಂಕೆ (ನಾ). ನೆತ್ತರ ಕೆಸರು; ರಕ್ತದ ಕೆಸರು: ಘನಮಾರ್ಗಂ ನಖಟಂಕಭಿನ್ನದಿತಿಜಾಸ್ಯಕ್ತಂಕದಿಂ ಕೆಂಕಮಾಗಿ ನಿಲಲ್ (ಜಗನ. ೧-೫೮). [ಸಂ. (ಅಸ್ಯಜ್ + ಪಂಕ)]

ಅಸ್ಯಕ್ವಾರ (ನಾ). ರಕ್ತಪ್ರವಾಹ; ನೆತ್ತರ ತೊರೆ: ಕರವಾಳಾಹತ ವಿದ್ವಿಷಂ ದ್ವಿಶದಸ್ಯಕ್ವಾರಪ್ಲುತೇಭಂ ಪ್ಲುತೇಭಂ ರಥಾಲಂಬಿತ ಖಳ್ಳಿ... ಭರತಶ್ರೀಮಚ್ಚಮೂವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೧೬೧-೯೪; 1137). [ಸಂ. (ಅಸ್ಯಜ್ + ಪೂರ)]

ಅಸ್ಯಗಾಲಿಪ್ತ (ಗು). ರಕ್ತದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲೇಪಿತವಾದ; ನೆತ್ತರು ಬಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ: ಪರಕಂಧರಾಸ್ಯಗಾಲಿಪ್ತ ಮಹಾಬಾಣಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೧-೩೦). [ಸಂ. (ಅಸ್ಯಜ್ + ಅಲಿಪ್ತ)]

ಅಸ್ಯಗ್ಗಲ, ಅಸ್ಯಗ್ಗಲೆ (ನಾ). ರಕ್ತದ ನೀರು: ತಲೆ ಪಜ್ಜಿದು ಪಾಟಿ ಪಾಟು ವ ತಲೆವರಮೆಡೆವಜಿಯದಟ್ಟಿಯಿಂದುಣ್ಣುವಸ್ಯಗ್ಗಲಧಾರೆ ನಾಳ ಮನೆ ಪಂದಲೆ ಪೋಲ್ತುದು ನಭದೊಳಲರ್ಧ ಕೆಂದಾವರೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨೪). ಅಸ್ಯಗ್ಗಲೆ: ಉರಮಂ ಬಿರಿಯೆಚ್ಚೊಡೆ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ಸಸ್ಯಗ್ಗಲೆ ಮವನುಗ್ರಕೋಪಶಿಖಿ ತಳ್ಳಳುವಂತೆವೊಲಾಗಿ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೧೦-೧೧೫). [ಸಂ. (ಅಸ್ಯಜ್ + ಜಲ)]

ಅಸ್ಯಗ್ಗಲೆ ‘ಅಸ್ಯಗ್ಗಲೆ’ ನೋ.

ಅಸ್ಯಗ್ಗರ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ರಕ್ತಪ್ರಾವ ರೋಗ; ಪ್ರದರ; ಸೀರೆ ರೋಗ; ಹೆನ್ನೆತ್ತರು: ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳ ಯೋನಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವವಿಸುವ ರಕ್ತ ಅಸ್ಯಗ್ಗರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧೪೧). [ಸಂ.]
ಅಸ್ಯಗ್ಗರ (ನಾ). ಚರ್ಮ; ತೊಗಲು: “ಅಸ್ಯಗ್ಗರಃ, ಅಜಿನಂ, ಚರ್ಮ, ಕೃತ್ತಿ, ತ್ವಕ್ - ಈ ೫ ತೊವಲ್” (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೮).

[ಸಂ. ಅಸ್ಯಗ್ಗರಾ]

ಅಸ್ಯಗ್ಗರೆ (ನಾ). = ಅಸ್ಯಗ್ಗರ: “ಚರ್ಮ ತ್ವಚಂ ಕೃತ್ತಿ ಅಜಿನವದಸ್ಯಗ್ಗರೆಯೆನಲು ತೊಗಲಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೩). [ಸಂ. ಅಸ್ಯಗ್ಗರಾ]
ಅಸ್ಯಜ್ಜ (ಗು). ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಲದದ: ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಲೋಕದೊಳು ಜೀವರುಗಳಿಪ್ಪರು ಸಂತತ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ವಿಲಿಂಗ ಸಲಿಂಗ ಸೃಜ್ಯಾಸೃಜ್ಯ ಭೇದದಲಿ (ಹಸಾರ. ೧೪-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಯತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ (ಕಿ). ೨. ಸುಳ್ಳು: “ಕುಸೃತಿ ಮಾಯೆ ಕುಹಕಮ[ಪ್ರಾಣಂ. ಕು] ಸೃತಿ ಮಿಥ್ಯೆಯೆ ನಲು ಸಟಿ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಯೆ ‘ಅಸುವೆ’ ನೋ.

ಅಸ್ಯೆ ‘ಅಸಿ’ ನೋ.

ಅಸ್ಯೆ (ನಾ). ಮುಖ. ‘ಅಸೆಯಿಪ್ಪ’, ‘ಅಸೆವಿರಿ’ ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಸ್ಯ] ಅಸೆಕಲ್ಲು ‘ಅಸುವೆಕಲ್ಲು’ ನೋ

ಅಸೆಯಿಪ್ಪ (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ(?): ಎನಿತದಗ ನೂಡೆಯುಂ ಬಾಯಾಡಿ ನಲಿಯದೆ ತಿಂಬದಗಂ ತೋಡಿಕೊಂಡು ಕಾಡುವ ಕೂಸಂ ದಸಿಯೊಳಸೆಯಿಪ್ಪಿದು ಬಿಸಿಯಡಗಂ ಬಾಯೊಳ್ಳಿದಿದು ತಿನ್ನು ತಿನ್ನೆಂದವುಡಂ ತಿಂಬ ತಾಯಿರಕ್ಕಸಿಯರುಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೪೧ ವ). [ಅಸ್ಯೆ + ಇಪ್ಪಿ]

ಅಸೆವಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಖ ಬಿರಿದುಹೋಗು(?): ಅಸೆವಿಪ್ಪ[ರಿ]ನಂತೆ ನಟ್ಟು ಗಿ ವ ಕೋಡೊಡನುಣ್ಣುವಸ್ಯಗ್ಗಿಷೇಕಮಾಪ್ತೆ... ಮಸಗಿ ಪೋರ್ವವೆರಟ್ಟುಲದಂಕದಾನೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೪). [ಅಸ್ಯೆ + ಬಿರಿ]

ಅಸೇಚಕ (ನಾ). = ಅಸೇಚನಕ ೨ : “ಮಾಱು ತಣವಿಲ್ಲದನಸೇಚಕ
[ಪಾಠಾಂ. ಅಸೇಚ, ಅಸೇಚನ] ನೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಅಸೇಚನ (ನಾ). = ಅಸೇಚನಕ ೧. [ಸಂ.]

ಅಸೇಚನಕ (ಗು). ೧. ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗದಿರುವ.
(ನಾ). ೨. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಎಷ್ಟು ತಿಂದರೂ
ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : “ಅಸೇಚನಕವೆಂಬುದು ತ ಣ ವಿ ಲ್ಲ ದ ವಂ”
(ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅಸೇಧ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ನಿರೋಧ; ಪ್ರತಿಬಂಧ : ಯೀ ಮೂಱು
ಕೆಯ್ಯನು ಹೇಮದೇವಾಚಾರ್ಯರವರು ಅಸೇಧವನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ
ಆ ಕ್ರ ಮ ಣ ದ ಲ್ಲಿ ಆ ಸಿವರಾಮಯ್ಯಗಳವರು ಭೋಗಿಸುತ್ತಂ ಯಿದ್ದಾರೆ
(ಸೌಹೃ. XX, ೨೩೨-೪೪; 1412). [ಸಂ.]

ಅಸೇವ್ಯ (ಗು). ೧. ಸೇವಿಸಬಾರದ; ಮಾಡಬಾರದ; ಅನುಸರಿಸ
ಬಾರದ : ಸೇವ್ಯರಸೇವ್ಯಮನೆ... ಪಾಪಜಿಯೋಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ
(ಜಗವಿ. ೨-೫೩). (ನಾ). ೨. ಸೇವಿಸಬಾರದವನು; ಸೇವೆಗೆ
ಅನರ್ಹ : ವಿ ಯ ಚ್ಚ ರ ಪ ತಿ ಯ ಪ್ಪ ರಾವಣನಿರಲ್ ಕರಮೇಳಿದರಪ್ಪ
ಭೂಮಿಗೋಚರರೋಳಸೇವ್ಯರೋಳ್ ತನಗೆ ಕಿಂಕರಭಾವಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಸೇವ್ಯವರ್ಣನ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಅಥವಾ ಸಹಿಸಲಾಗದ
ವರ್ಣನೆ : ಕೋಟಲೆಗೊಳಗಾಗಿ ಪಂದಿ ನಮೆವಂದಮದಾರ್ಗಮಸೇವ್ಯ
ವರ್ಣನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೮). [ಅಸೇವ್ಯ + ವರ್ಣನ]

ಅಸೌಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಸೌಮ್ಯವಲ್ಲದ; ಭಯಂಕರವಾದ : ಜಯ
ವಧುಗಾಣ್ಣನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೬). (ನಾ). ೨.
[ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳೆಲ್ಲವುಂ : ಅಸೌಮ್ಯಮನೋಜೆಯಂ
ಬಿವಿವಿವಿವಿ ದೋಷಂಗಳಷ್ಟಾದಶಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೫. ೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಅಸೌಮ್ಯಸ್ವರ (ನಾ). ಸೌಮ್ಯವಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ; ಕರ್ಕಶಧ್ವನಿ.

[ಅಸೌಮ್ಯ + ಸ್ವರ]

ಅಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಬುಗುರಿ ಗಿಡ : “ಅಸ್ಕಂಧ [ಪಾಠಾಂ. ಅಸ್ಕಂಡೆ]
ಮನಲಾ ಬುಗುರಿ” (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಲಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪಾಡದ; ಜಗ್ಗದ; ಭದ್ರವಾದ. ‘ಅಸ್ಥಲಿತ
ಗತಿ’ ಪರಾ. ೨. ಜಾರದ; ಬೀಳದ. ೩. ತಪ್ಪದ; ಚ್ಯುತನಾಗದ :
ಈ ಹಸುಗೆಯಸ್ಥಲಿತವಿಡಲಿ ರಾಮನೀ ಕುರುಬಲವ ಬಿಟ್ಟನದೇಕೆ
(ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೭); ಭಯಂ ತೃಣತಭದ್ರಂ ಎಂಬ ಅಭೀತ್ಯುಕ್ತಿಯಸ್ಥಲಿತಂ
ತಾನೆನೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಕ್ಕೆನಗಮೀ ಹಸ್ತಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೪-೧೦೫); ತುಂಬಿದ
ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಲಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬಲ್ಲ ತನಗೆ ಇಂದು ಮಾತೇಕೆ
ಹೊರಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಲಿತಂ, ಅಸ್ಥಲಿತಂ (ಅ). ತಪ್ಪದಂತೆ; ತೊದಲದಂತೆ; ಎಡವ
ದಂತೆ : ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪದ್ಮಲತೆಯುಂ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮಂ ಅಸ್ಥಲಿತ
ಮಾರಾಧಿಸಿ... ಲೋಕಾಂತರಿತರಾಗೆ (ಜಾವಂಪು. ೨೬-೨೯); ವರ್ಣ
ಮಾತ್ರಾಸ್ವರರುಚಿರಮುದಾರ್ಯಯಂ ವ್ಯಕ್ತದಿಂದಸ್ಥಲಿತಂ ತಾನೆನ್ನ
ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಸುಲಲಿತವೆಂಬದಂದಿದೋದಿ ತೋರ್ದಿ ಗಿಳಿಗೆ (ಕಾದಂಪು.
೬೩). ಅಸ್ಥಲಿತಂ : ಕನಕಲತೆಯುಂ ಪದ್ಮಲತೆಯುಂ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ
ಮನಸ್ಥಲಿತಮಾರಾಧಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಲಿತಗತಿ (ನಾ). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಡೆ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಗಮನ.
೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಡೆಯುಳ್ಳದ್ದು : ಅಸ್ಥಲಿತಗತಿಯಪ್ಪ ಚಕ್ರರತ್ನ
ಸ್ವಲನಕ್ಕೆ... ಚಕ್ರಿ ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೪-೬ ವ).
[ಅಸ್ಥಲಿತ + ಗತಿ]

ಅಸ್ಥಲಿತವಾಣಿ (ನಾ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿರರ್ಗಳವಾದ ನುಡಿ :
ಆವರು ತಮ್ಮ ಅಸ್ಥಲಿತವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವ
ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು... ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೮).

[ಅಸ್ಥಲಿತ + ವಾಣಿ]

ಅಸ್ಥಲಿತಂ ‘ಅಸ್ಥಲಿತಂ’ ನೋ.

ಅಸ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ.
೩. ನಿವಾರಿಸಿದ; ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದ. ೪. ಮರೆಯಾದ; ಕಳೆದುಹೋದ.

(ನಾ). ೫. ಪಶ್ಚಿಮಪರ್ವತ; ಸೂರ್ಯನು ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ
ತೋರುವ ಬೆಟ್ಟ. ೬. ಮರೆ; ಕೊನೆ; ಸಾವು. ೭. (ಹೊತ್ತು)
ಮುಳುಗುವಿಕೆ; ಅಸ್ತಮಯ. ೮. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಎಳ
ನೆಯ ಸ್ಥಾನ : ಶುಷಾರಕರನಿಂದ... ಅಸ್ತದೊಳಿಂಪ್ರಮಂಶ್ರು ಶುಭದಂ
(ಜಾತಕ. ೧೦-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಂಗತ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗಿದವನು; ಮರೆಯಾದವನು : ಸತತೋ
ದಯನಪ್ರತಿಪತಗತಿ ತೀವ್ರಂ ತದ್ವಿನಾಧಿನಾಥನುಮಸ್ತಂಗತನಾದನಂತೆ
ನಿಯತಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕಲಿಯಲಕ್ಕುಮೇ ವ್ಯಾಪಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೦).
೨. ಕಾಲವಾದವನು; ನಷ್ಟವಾದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು; ಮರೆಯಾಗು : ಭಾನುವಸ್ತಂಗಿಸಲು
ನಯನಕ್ಕೆನುವನು ಕಾಣಿಸಲಾಯಿದದು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೪-೨೪).

[ಅಸ್ತಂಗಮನ? + ಇಸ್ಯು]

ಅಸ್ತಗತಿ (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಮುಳುಗುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ :
ಪ್ರತ್ಯಗ್ನಾಧರವಾತ್ಯಾಧಿತ್ಯಕದೋಳ್ ತಳೆದುದಸ್ತಗತಿಯಂ ಬೀಟಾದಿತ್ಯ
ನನೆಂದುಮದಾರ್ಗಂ ನಿತ್ಯಪರಾರ್ಥೈಕವೃತ್ತನಕ್ಕುಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು.
೮-೩). [ಅಸ್ತ + ಗತಿ]

ಅಸ್ತಗಾಮಿ (ಗು). ಮುಳುಗುತ್ತಿರುವ : ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಗಾಮಿ
ಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಮುಚೆಯ ಮೃದುಲವಾದ ಕಿರಣದಲ್ಲಿ ನೀಲವಾದ ಜಲ
ರಾಶಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವು... ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೮).

[ಸಂ. ಅಸ್ತಗಾಮಿನ್]

ಅಸ್ತಗಿರಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಿ ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ
ತೋರುವ ಪರ್ವತ; ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ : ಅಸ್ತಗಿರಿಯನು
ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೪೮); ಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಪರಿಯಾಣ
ಮೆನಲಸ್ತಗಿರಿ ಮಸ್ತಕದೊಳಿನಬಿಂಬಮೆಸೆದುರ್ದದು (ಚಿಬಪು. ೯-೨).

[ಅಸ್ತ + ಗಿರಿ]

ಅಸ್ತಗೃಹ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಎಳನೆಯ ಮನೆ,
—ಸ್ಥಾನ : ರವಿ ಲಗ್ನಾವಸಥಕ್ಕೆ ಸ್ವಗೃಹದೊಳ್ ನಿಂದಂದಮಿಲ್ಕಂ
ಪರಾಭವಭಾಜಂ ನೆಲಸಿದೊಡಸ್ತಗೃಹದೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀದೋಷದಿಂದಂ
ಪರಾಭವಭಾಜಂ... ಅಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತಕ. ೧೮-೩).

[ಅಸ್ತ + ಗೃಹ]

ಅಸ್ತದವ (ಗು). ಅಡಗಿದ ಅಥವಾ ನಂದಿದ ಕಾಡುಕೆಚ್ಚುಳ್ಳ :
ಆನುಡೋಗಜನಾಘವಸ್ತದವವಸ್ತೀರಾಬ್ಬಂ... ಒಪ್ಪಿದುರ್ದಭಾಗಮಂ
(ಜಗವಿ. ೪-೨೬). [ಅಸ್ತ + ದವ]

ಅಸ್ತನಗ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಪಡಮಾತೇನುದಯಾಚಲಾಸ್ತನಗಹೈಮಾ
ದ್ರೀಂದ್ರ ತತ್ಸೇತುವಾ ಕಡೆಗಳ... ಪರ್ವಿ (ಶಾಂತಿಪು. ಪಂ. I, ೫).

[ಅಸ್ತ + ನಗ]

ಅಸ್ತಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮುಳುಗುವುದು; ಮರೆಯಾಗುವುದು : ಇನಂ
... ಅಸ್ತಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ ಸಾರ್ವದಂ ಇನಿತಾಯುತ್ಸವಮುತ್ಪಲಕ್ಕೆ
(ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೧). [ಅಸ್ತ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಅಸ್ತಬೆಸ್ತ (ನಾ). = ಅಸ್ತ ವ್ಯಸ್ತ : ಅಜಾಯಲೆ ಚಿತ್ತವಿಾಯದಭಸಂ ತತಿಯಾತ್ಮನನತ್ತಲಾನುಮೊಲ್ವಾಡೊಡೆಯಸ್ತಬೆಸ್ತನನೆ ಮಾಡುವುದು (ಅಪಶ. ೬೪). [\leftarrow ಸಂ. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ]

ಅಸ್ತಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವುದು; ಮರೆಯಾಗುವುದು. 'ಅಸ್ತಮಯಸಮಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಯಸಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವ ಕಾಲ; ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ : ಮುಂದಾಗಿ ದಿನಪಮದಯಾನಂದದೊಳಸ್ತಮಯ ಸಮಯದೊಳ್ ಸಂಜೆ ಕರಂ ಪಿಂದುಪೊದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೯ ಶೂದ್ರಕ); ತೊಳತೊಳಗಿದನಸ್ತಮಯಸಮಯದೊಳ್ ದಿನಪಸುತಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೨೧೦). [ಅಸ್ತಮಯ + ಸಮಯ]

ಅಸ್ತಮಾನ (ನಾ). = ಅಸ್ತಮಯ : ಉದಯಾಸ್ತಮಾನದಲ್ಲಿವುದು ಕೃತ್ರಿಮಜನ್ಯವಿಷದ ನೀಗುಗಂದಲ್ (ಖಮದ. ೧೪-೭೯); ಹೊತ್ತಾಜಿ ಎದ್ದ ಕುರುಡಂಗೆ ಅಗಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಮಾನವಾದಂತೆ ಅನು ಭಕ್ತಿಯ ಬಯಸಿದರಹುದೆ (ಬಸವ. ೨೯೨). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಿತ (ಗು). ೧. ಮುಳುಗಿದ; ಮರೆಯಾದ. ೨. ಕಳೆದು ಹೋದ : ಸಿಂಹಜೀವದಿನಿರದೆಟ್ಟನಸ್ತಮಿತಪುಣ್ಯದಶಾನನನಾ ದಶಾನನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೩). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಮಿತಶಠ (ನಾ). ಶಠತ್ವ (ಮಾಯೆ) ತೊಲಗಿಹೋದವನು; ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ : ಭವತ್ವದಯುಗಮಂ ಚಿಂತಿಸುವಂಗೆಲ್ಲಮಕ್ಕುಮಸ್ತಮಿತಶಠ (ಜಿನಾಲಿ. ೧೨-೧೨). [ಅಸ್ತಮಿತ + ಶಠ]

ಅಸ್ತಮಿತಹರುಷ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ಮರೆಯಾದವನು; ಹರ್ಷ ಗೆಟ್ಟವನು : ಅಸ್ತಮಿತಹರುಷನು ನಿಂದು ನೆನೆದನು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೪). [ಅಸ್ತಮಿತ + ಹರುಷ]

ಅಸ್ತಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗು; ಮರೆಯಾಗು : ಉದಯಿಸಿ ನಡುವಗಲಪ್ಪುದುಮುದಿತೋದಿತನಾಗಿ ಸೂರ್ಯನಸ್ತಮಿಸುವವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೮೪); ನಂದಿತು ಬೆಳುದಿಂಗಳ ಕಿಚ್ಚು ಪಾಪಿಷ್ಠ ಚಂದ್ರ ಮನಸ್ತಮಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೭-೬೪). ೨. ಸಾಯು : ಗಗನದ ಮುಗಿಲ ಮೋಹರವ ಧಾಳಿಯಲಿಯುಪ್ಪು ಸುಂಟಿರುಗಾಳಿಯುರವಣೆ ನಿಂದವೊಲು ಸುರಪಾಲತನಯನ ತನಯನಸ್ತಮಿಸಿದನು ರಣದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೦). [ಅಸ್ತಮಿಸು + ಇಹು]

ಅಸ್ತರ 'ಅಸ್ತರು' ನೋ.

ಅಸ್ತರಾಗ (ನಾ). ಅಸ್ತಮಯ ಸಮಯದ ಕೆಂಪು; ಸಂಜೆಗೆಂಪು : "ಅಸ್ತರಾಗಮುಂ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಮುಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೮). [ಅಸ್ತ + ರಾಗ]

ಅಸ್ತರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ರಾಶಿ : ಪುರುಷಸ್ತ್ರೀಜಾತಕಫಲಮೆರಡುಂ ಸಮಂ... ಅಸ್ತರಾಶಿಬಲದಿಂದಮುಪ್ಪು ದಾಕೆಯ ಸೊಬಗಂ (ಜಾತಕ. ೨೨-೧). [ಅಸ್ತ + ರಾಶಿ]

ಅಸ್ತರು, ಅಸ್ತರ (ನಾ). ಅಂಗಿ, ಕವಚ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಳಬಟ್ಟೆ; ಲೈನಿಂಗು (ಃ). ಅಸ್ತರ : "ಒಳ ಅರಿವೆ" (ಜಾನಕೋ. ೧೪). [\leftarrow ಪಾಠ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಸ್ತರ್]

ಅಸ್ತವಿಳಾಸ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ಮರೆಯಾದವನು; ಹರುಷಗೆಟ್ಟವನು; ಸುಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ಬಿಲ್ಲುಂಜಿಜಾಗಾದಿಂ ರತೀಶನಸ್ತವಿಳಾಸಂ (ಗಿಂಕ. ೮-೩೭). [ಅಸ್ತ + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (ನಾ). ಅಕ್ರಮವಾಗಿರುವುದು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವುದು; ಅಸಂಬದ್ಧ : ಹಜುಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಜಗಳೆಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಜಾ ತಾಜಿಗ ಬೀಜಿಗ ವೆತ್ತಲ ತತ್ತಲವೆಕ್ಕ ಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೨೩); ಮನೆಯಾಕೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ

ಅಮನೆ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು (ರಂಗರೋ. ೯೭); ಜಾನಕೀ ಬಾಯರು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಧಾಬಳಿ (ಸಮಜೀ. ೭ ಪೀ); ಅದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಯಾರೂ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಮಾಡಿದಂತೆ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ತೇಮೋಡ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ (ನಾ). ಅಕ್ರಮ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಅಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲಾ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತಾ]

ಅಸ್ತಶೈಲ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಸರೋಜಸಖನೊಯ್ಯನೆ ಪೊದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೭೪). [ಅಸ್ತ + ಶೈಲ]

ಅಸ್ತಸಮಯ (ನಾ). (ಹೊತ್ತು) ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆ; ಸೂರ್ಯ ಮರೆಯಾಗುವ ಸಮಯ : ದಿನಪಾಸ್ತಸಮಯದೊಳ್ ದಿನಪನ ಪಿಂಬಡಿನೊಳ್ ಕೋಮಳೆಯ ಮೊಗಂಗಿಡುವಂತಿರಿ ಕಿಡುವುದರಿದೆ ಕಮಳ ವಿಳಾಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೨). [ಅಸ್ತ + ಸಮಯ]

ಅಸ್ತಾಂತರಗತ (ನಾ). ಅಸ್ತಪರ್ವತದೊಳಗೆ ಸೇರಿದವನು : ಸರಸಿಜ ಬಾಂಧವನಸ್ತಾಂತರಗತನಾಗಿರೆ ಸರೋಜಿನೀವನಮಾದಂ ಕೊರಗುತ್ತೆ ಮುಗಿಗುಮಾಶ್ವರ ವಿರಹದೆ ಶೋಕಾಕುಲಂ ವಿಶೇಷಾಪ್ತಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೧). [ಅಸ್ತ + ಅಂತರ + ಗತ]

ಅಸ್ತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಕ್ಷರಲೋಪವುಳ್ಳದ್ದು : ಕರಮಸ್ತಾಕ್ಷರ [ಪಾಠಾಂ. ಮರ್ಧಾಕ್ಷರ] ಮುಚಿತಾಕ್ಷರಮವಲಂಬಪ್ರಸನ್ನಮತಿಮಧುರಮಲಂಕರಣ ಯುತಮೆನಿಸಿ ಪೇಟಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕವಿರಾಜಹಂಸನೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಭಂದೋಂಬು. ಕ. ೧-೩). [ಅಸ್ತ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಸ್ತಾಗಾರ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] = ಅಸ್ತಗೃಹ : ಕ್ರೂರರ್ ನೀಲಗ್ನಾಸ್ತಾಗಾರಂಗಳೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೬-೨). [ಅಸ್ತ + ಅಗಾರ]

ಅಸ್ತಾಚಲ, ಅಸ್ತಾಚಳ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ. ಅಸ್ತಾಚಳ : ಬಸು ಷೋಳು ಪೊಕ್ಕ ಮಿತ್ರನ ತೇಜವಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕನಲುನಸ್ತಾಚಲದ ಗೌರವ ವೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೨೮). [ಅಸ್ತ + ಅಚಲ]

ಅಸ್ತಾಚಳ 'ಅಸ್ತಾಚಲ' ನೋ.

ಅಸ್ತಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತಗಿರಿ : ಉದಯಾದ್ರಿಯುಮಸ್ತಾದ್ರಿಯುಮುದಗ್ರ ಕೋಪೋತ್ಕರಂಗಳಿರ್ಪಂತಿರಿ ನೀಳ್ಗೊದವಿದರ್... ಭೀಮಭುಜಗ ಧ್ವಜರುಂ (ಗದಾಯು. ೮-೬); ಅಸ್ತಾದ್ರಿಯಂ ಸಾರುತವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ (ಹಜಕಾ. ೧೨-೮). [ಅಸ್ತ + ಅದ್ರಿ]

ಅಸ್ತಾಬ್ಧಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ಸಮುದ್ರ; ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ : ಅಕ್ಷಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಾಪಾತಮಸ್ತಾಬ್ಧಿ ಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೪೫). [ಅಸ್ತ + ಅಬ್ಧಿ]

ಅಸ್ತಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಹೋಗುವ ಸ್ಥಿತಿ; ತುಂಬ ಕಷ್ಟದ ಸ್ಥಿತಿ : ನಾಯಕನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅಸ್ತಾವಸ್ಥೆಗಿಟ್ಟಿತು (ಕಥವ. I, ೨೪೮).

[ಅಸ್ತ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಅಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ; ಇರುವು. ೨. [ವೀಶ್ವಿ] ನಾದ : ಕಂದ ಕೇಳಿಸ್ತಿಯೆಂಬಂದವೇ ನಾದ (ಮನೋವಿ. ೨-೩೨); ಸುವೀಕ ಅಸ್ತಿಯೆಂದೊಡೆ ನಾದಮೆನಿಸುಗುಂ (ಮನೋವಿ. ೨-೩೨ ಪೀಳು). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬಹುಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ ವಸ್ತು : ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮ ಆಕಾಶ ಪುದ್ಗಲ ಜೀವ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿಕಾಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಸ್ತಿಕಾಯವೆಂದರೆ ಬಹುಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೧); ಕಾಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೀವ, ಪುದ್ಗಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶಗಳು ಸತ್ತಾಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಬಹಳ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು (ಜೈನಸ. ೪೨೩).

[ಅಸ್ತಿ + ಕಾಯ]

ಅಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಉಂಟೆಂಬ ಸ್ಥಿತಿ: ಇವು ತಿಳಿಯೆ ಪಡ್ವಾ ವ
ವಿಕೃತಿಗಳ ಜಾಯತೆಯೆ ತವೆ ಜನನಿಯುದರದಿಂದ ಬರ್ಪುದಸ್ತಿತ್ವಯುಂಟು
(ಚಿಬು. ೫೮-೪೨). [ಸಂ. ಅಸ್ತಿತ್ವ]

ಅಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ: ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾಸ್ತಿತ್ವಮನವಧಾರಿಸಿ ಸಕಲ
ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸಚಿವಪ್ರವರಂ ಬೆಸಗೊಳಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಭಾರ 'ಅಸ್ತಿವಾರ' ನೋ.

ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ 'ಅಸ್ತಿವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅಸ್ತಿವಾರ, ಅಸ್ತಿಭಾರ (ನಾ). ತಳಹದಿ; ಬುನಾದಿ: ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ,
ನೀತಿಗಳ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಅಸ್ತಿವಾರದ ಬೆಂಬಲವೂ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ (ರಾಜವ.
೭೭). ಅಸ್ತಿಭಾರ: ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೂ ಧರ್ಮವೇ ಅಸ್ತಿಭಾರ
(ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಸ್ತಿಪಾರ, ಅಸ್ತಿವಾರ; ಮಲ. ತುಳು. ಅಸ್ತಿವಾರ;
ತೆಲು. ಅಸ್ತಿಭಾರ]

ಅಸ್ತಿವಾರಶಿಲೆ (ನಾ). ತಳಹದಿಯ ಕಲ್ಲು; ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ
ಅಸ್ತಿವಾರಶಿಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದರು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧೨೯). [ಅಸ್ತಿವಾರ + ಶಿಲೆ]

ಅಸ್ತು (ಅ). ಆಗಲಿ; ಹಾಗಾಗಲಿ; ಉಂಟಾಗಲಿ: ತಾಪಸವರಂ
ಶಿವಮಸ್ತು ಶಿವಮಸ್ತೆಂದು ಪರಸಲ್ಕಿ (ಬಸವ. ೩೨-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳು; ಹಾಗಾಗಲೆಂದು ಒಪ್ಪಿ
ಕೊಳ್ಳು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ನಮ್ಮೆಣಕೆ, ಆ ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಅಸ್ತುಗುಟ್ಟು
ಲೊಲ್ಲದು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೦). [ಅಸ್ತು + ಕುಟ್ಟು]

ಅಸ್ತುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ನಾನು ಅವನ
ಮಾತಿಗೆ ಅಸ್ತುಗೊಡಲಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸ್ತು + ಕೊಡು]

ಅಸ್ತುಬಡು (ಕ್ರಿ). ಒಡಂಬಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ಬೆಸ್ತನಾ ಬಹುಜನರು
ಪೇಳುದಕಸ್ತುಬಡದಲೆ ಹಾನಿಯನೆ ಘಳಿಸಿ (ಜಿರಾಪಾ. ೨೬೬-೧೩).

[ಅಸ್ತು + ಪಡು]

ಅಸ್ತೇಯ (ನಾ). ೧. ಕದಿಯದಿರುವುದು; ಅಪಹರಿಸದಿರುವುದು.

೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಾಣುವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕದಿಯದಿರುವ
ವ್ರತ: "ಅಸ್ತೇಯವೆಂದರೆ ಪರಕೀಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕದಿಯದಿರುವುದು"
(ಹಿಂದಸಾ. ೮೮); ಹೀನಾಧಿಕ ವಿನಿಮಾನಸ್ತೇನಾ[ಹೃತ] ದಾನಸದ್ಯಶಮಿಶ್ರ
ವಿಲೋಪಸ್ತೇನ ಪ್ರಯೋಗಮಂದಿವು ತಾನಸ್ತೇಯವ್ರತಕ್ಕತಿಕ್ರಮಮಕ್ಕುಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತೇಯಭಾವನೆ (ನಾ). ಇತರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಯಸದಿರುವುದು:
ಪರದ್ರವ್ಯಾನಭಿಲಾಷೆಯೆಂಬ ಅಸ್ತೇಯಭಾವನೆ ನಿಂತರೆ ಸರ್ವಧನಿಯಾಗು
ವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಅಸ್ತೇಯ + ಭಾವನೆ]

ಅಸ್ತೋಕ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪವಲ್ಲದ; ಅಧಿಕವಾದ; ಮಹತ್ತಾದ:
ಆಕೆವಾಳರಿಗಲ್ಲುಹಿ ನೀ ವಸ್ತೋಕ ಪುಣ್ಯರು ತಿಳುಹಿ ವಿಗಳಿತಶೋಕರೆನಿ
ಸುವುದಂಧನ್ಯಪ ಗಾಂಧಾರಿದೇವಿಯರ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೧೧). (ನಾ).

೨. ಅತಿಶಯ; ಮಹತ್ವ: ಅಸ್ತೋಕದಿಂದ ರುದ್ರಯೆನುತಾರಾಧನ
ಯೆನುತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ. ೨. ಆಯುಧ: "ಹೇತೀ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ,
ಆಯುಧಂ, ಅಸ್ತ್ರಂ—ಈ ೫ ಕೆಯ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೨೦೮); ಅಸಿ
ಮುಸಲ... ತೋಮರ ಪಾಶಾಂಕುಶಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಂಗೊಳಿಚ್ಚುಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ: ಬಿಲ್ಲುಂಟೆಬಗುಮಾಗಿ
ತಮ್ಮ ಮನಂ ಕಯ್ಯಂಬೇಲಿನದಟ್ಟುಮಸ್ತ್ರಕದಂಬಕಮುಂ ಸೋರೆ
(ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೮). [ಅಸ್ತ್ರ + ಕದಂಬಕ]

ಅಸ್ತ್ರಗ್ರಾಮ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ: ಆ ತಪೋಧನ ಬೇಗನಿತ್ತನಸ್ತ್ರ
ಗ್ರಾಮಮಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೨-೫೬). [ಅಸ್ತ್ರ + ಗ್ರಾಮ]

ಅಸ್ತ್ರಜಾಲ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ: ತನ್ನಸ್ತ್ರಜಾಲಂಗಳಿಂತವನೇರ್ವಾರ್ದ
ನನಂತವೀರ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೪). [ಅಸ್ತ್ರ + ಜಾಲ (= ಜಾಲ)]

ಅಸ್ತ್ರಜೀವ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧದ ಬಲದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು;
ಯೋಧ; ಸೈನಿಕ. ೨. ಬೇಡರವನು (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ್ರಜೀವಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಜೀವ. [ಸಂ. ಅಸ್ತ್ರಜೀವಿನ್]

ಅಸ್ತ್ರತತಿ (ನಾ). = ಅಸ್ತ್ರಕದಂಬಕ: ಬೇಚರರಾಜನಸ್ತ್ರತತಿಯಂ ತನ್ನಸ್ತ್ರ
ಜಾಲಂಗಳಿಂ ತವೆ ನೇರ್ವಾರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೪). [ಅಸ್ತ್ರ + ತತಿ]

ಅಸ್ತ್ರದೇವತೆ (ನಾ). ಆಯುಧದ ಅಥವಾ ಬಾಣದ ಅಭಿನಾನ
ದೇವತೆ: ನೇಪಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತ್ರದೇವತೆಗಳು ಸೀತೆಯಂ ಕುರಿತು...
ಎಂದರು (ಕಗವಿ. ೧೨೭ ಉತ್ತರಾ). [ಅಸ್ತ್ರ + ದೇವತೆ]

ಅಸ್ತ್ರರುಚಿ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳ ಕಾಂತಿ; ಬಾಣಗಳ ಹೊಳಪು:
ಮಿಂಚಿನಂಗಿಯ ಪೊಳಪಂ ಭಟಾಪುರುಚಿಯಂದಿರದಂಗಳರಾಜ ಸೈನ್ಯ
ಭೀತಿಯನೊಳಕೆಯ್ದು ದಬ್ಬ ಸಮಯೋತ್ಸವದೊಳ್ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಜನಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೯). [ಅಸ್ತ್ರ + ರುಚಿ]

ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ, —ಕಲೆ:
ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾನಿಯ ತಮತಿ ಮೋಹರಿಸಿ ಸಮರಕ್ಕೆ ದ್ರೋಣನವಾದ
(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯ ಸೂ).

ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನ = ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದ
ರಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಿಗೆ ಸಮನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ
ದಲಿ ಹೊಕ್ಕಾಳು ಮರಳಿದದಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭಾಳಲೋಚನನೆಂಬ ಬಿರುದನು
ಬಿಟ್ಟಿ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೯). ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪಾರಗ = ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು
ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತ: ಹಾರುಪರು ನಾವಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾ
ಪಾರಗರು ನಾವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೨). [ಅಸ್ತ್ರ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಸ್ತ್ರಶಾಲೆ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ; ಶಸ್ತ್ರಾಗಾರ:
ಬಂದುದಿಂದು ವಿಯಚ್ಚಕ್ರದಿಸ್ತ್ರಶಾಲೆಗೆ ಮಹಾಚಕ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೧-೧೧೫). [ಅಸ್ತ್ರ + ಶಾಲೆ]

ಅಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಕ್ರಮ: ಈ
ಕುಮಾರರಲ್ಲವೆ ಜನ್ಮಿಸಿದ್ದವಾಗಿರುವ ಅಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯವುಳ್ಳವರು (ಕಗವಿ.
೧೨೮. ಉತ್ತರಾ). [ಅಸ್ತ್ರ + ಸಂಪ್ರದಾಯ]

ಅಸ್ತ್ರಾಲಿ (ನಾ). ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹ; ಅಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾಲು: ಶೂಲಾ
ಯುಧದಿಂದಲೆ ಲಯಕಾಲೋರಗನಂತೆ ಬರ್ಪುದಂ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲಂ
ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಸ್ತ್ರಾಲಿಗಳಿಂ ಖಂಡಖಂಡಮಾಗಿರೆ ಕಡಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೧೪-೨೫). [ಅಸ್ತ್ರ + ಅಲಿ]

ಅಸ್ತ್ರಿ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರಧಾರಿ; ಬಿಲ್ಲಾರ: "ಬಿಲ್ಲಾರನು" (ಅಮರ. ೬೮೪).
[ಸಂ. ಅಸ್ತ್ರಿನ್]

ಅಸ್ಥಾಗ (ನಾ). ಆಳವಾದುದು; ಅಗಾಧ: "ಅತ(ಳಾ)ಳಿ, ಅಸ್ತರ್ಶಂ,
ಅಗಾಧಃ, ಗಂಭೀರಂ, ಗಂಭೀರಂ, ಅಸ್ಥಾಗಂ—ಈ ೫ ಗುಂಡಿತು"
(ಹಲಾಯು. ೧೦೭-೨೭). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಸ್ಥಾನವಲ್ಲದ್ದು; ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನ:
ಇದು ಮೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಮೊಂದಚ್ಚರಿಯೆನಿಸಿದುದಸ್ಥಾನದೊಳ್ ರೂಪಮಂ
ಮಾಡಿದ ಪಾಣೀಶಪ್ರಯತ್ನಂ (ಕಾದಂಪು. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾನಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯದೋಷ: "ಅಸ್ಥಾನ
ಪದ - ಪದಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸದೆ
ಇರುವುದು" (ಕೃಷಿಡಿ. ೨೨೮). [ಅಸ್ಥಾನ + ಪದ್ಯ]

ಅಸ್ಥಿ (ನಾ). ಮೂಳೆ; ಎಲುಬು: “ಮೂಳೆಯನಲೆಲುಪನಲ್ಪಸ್ಥಿ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); ನೆರೆದ ಹಲವಂಗದಸ್ಥಿಗಳನ್ನಾರ್ಯಯುತು ಹೊಕ್ಕನಾ ಸುಡುಗಾಡನವನೀಶನು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೪೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿಗತ (ಗು). ಮೂಳೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು; ಎಲುಬನ್ನು ಸೇರಿದ; ಮೂಳೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ; ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಇರುವ: ರಾ ಎಂದ ಮಾತ್ರ ದೊಳು ರಕ್ತಮಾಂಸದೊಳಿದ್ದ ಅಯಸ್ಥಿಗತವಾದ ಅತಿಪಾಪವನ್ನು ಮಾಯ ವನು ಮಾಡಿ ಮಹರಾಯ ಮುಕ್ತಿಯ ಕೊಡುವ ದಾಯವನು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮುನಿರಾಯಬಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೫-೫೧-೧); ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಿಸಿ ಅಸ್ಥಿಗತವಾದ ಗುಣಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು (ನಿಬಂಧ. ೧, ೧೦). [ಅಸ್ಥಿ + ಗತ]

ಅಸ್ಥಿಗತಜ್ವರ (ನಾ). ಮೂಳೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಜ್ವರ: ಕಹಿಪಡವಲ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಎಲುವನ ಸಂದಿಬೇರು, ಶುಂಠಿ, ಪಾಪಟಿ ಬೇರು, ಪರ್ಪಾಟಿಕ ಇವೆಲ್ಲ ಸಮಭಾಗ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿ ಅಸ್ಥಿಗತಜ್ವರ ಗುಣವಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೦೮). [ಅಸ್ಥಿಗತ + ಜ್ವರ]

ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ (ನಾ). ಎಲುಬುಗೂಡು; (ಶರೀರದ) ಮೂಳೆಗಳ ರಚನೆ: “ಅಸ್ಥಿಪಂಜರಂ ಕಂಕಾಳಮನಲೊಡಲಯೆಲು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೬); ಅಸ್ಥಿಪಂಜರದಂತೆವೋಲಿಸಿದ ಸ್ಥವಿರೆಯಂ ಕಂಡೊಡನೆ ಕೈಕೆ ನಡೆದಳು ಬಳಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧-೫೫೩). [ಅಸ್ಥಿ + ಪಂಜರ]

ಅಸ್ಥಿಭಂಗ (ನಾ). ಮೂಳೆ ಮುರಿಯುವುದು. [ಅಸ್ಥಿ + ಭಂಗ]

ಅಸ್ಥಿರ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದ; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲುವ; ಚಂಚಲವಾದ: ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿರ ಶುಭಾಶುಭ ಸುಸ್ಥಿರದುಸ್ಥಿರ... ದ್ವಿಸಪ್ತತಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೬-೪೯ ವ). ೨. ಭದ್ರವಲ್ಲದ; ಅಲ್ಲಾಡುವ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿರಚರಿತೆ (ನಾ). ಚಂಚಲವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವಳು: ಅನುಚಿತ ಯರಸ್ಥಿರಚರಿತೆಯರು ವಿಗಡೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೩).

[ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರಚರಿತಾ]

ಅಸ್ಥಿರತೆ (ನಾ). = ಅಸ್ಥಿರತ್ವ. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿರತಾ]

ಅಸ್ಥಿರತ್ವ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಚಂಚಲತೆ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ, ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಮಂಗರವಳ್ಳಿಗಿಡ; ನೆರಳೆಕುಡಿ; ವಜ್ರವಲ್ಲಿಗಿಡ: “ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ [ಪಾಶಾಂ. ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ, ಯಸ್ಥಿಮಲ್ಲಿ ಮಂಗರವಳ್ಳಿ” (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩). ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ]

ಅಸ್ಥಿಸಂಗ್ರಹ (ನಾ). ಹೆಣವನ್ನು ಸುಟ್ಟಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಂಗ್ರಹ]

ಅಸ್ಥಿಸಂಚಯ (ನಾ). = ಅಸ್ಥಿಸಂಗ್ರಹ. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಂಚಯ]

ಅಸ್ಥಿಸಾರ (ನಾ). ಮಜ್ಜೆಯೆಂಬ ಧಾತು. [ಅಸ್ಥಿ + ಸಾರ್ಥ]

ಅಸ್ಥಿಸ್ರಾವ (ನಾ). ಮೂಳೆ ಕರಗಿ ಹರಿಯುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಶ್ರೇತಸ್ರಾವ; ಸೋಮರೋಗ; ಬಿಳಿಸೆರಗು: ಘೃತಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಹದದಲ್ಲಿ ಇಳುಕಿ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಿಗೆ ಹೆನ್ನೆತ್ತರು, ಅಸ್ಥಿಗ್ರಹ, ಪ್ರದರ, ಅಸ್ಥಿಸ್ರಾವ ಇಷ್ಟೂ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧೪೨ ಟೀಕೆ). [ಅಸ್ಥಿ + ಸ್ರಾವ]

ಅಸ್ಥಾತ (ಗು). ಸ್ನಾನ ಮಾಡದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾತೆ (ನಾ). ಸ್ನಾನ ಮಾಡದವಳು: ಅಸ್ಥಾತೆಯಾಗಿಯೆ ಪೂಜೆ ತೆರಳೆಟ್ಟ ಬಯಸುವಳು, ತಂದೆ, ಪತಿ ಪಾದದರ್ಶನಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೩೪-೨೧೧). [ಸಂ. ಅಸ್ಥಾತಾ]

ಅಸ್ಥಿಗ್ಧ (ಗು). ೧. ಜಿಡ್ಡಿಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದ; ಕ್ರೂರವಾದ: “ಅಸ್ಥಿಗ್ಧಮೆನೆ ಬೆಟ್ಟತು” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥೇಹಿ (ನಾ). ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಎಂಥನನ್ನು ಅಸ್ಥೇಹಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೋ ಅಂಥವನೂ ಸಹ ಸಮಾಜ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೬).

[ಸಂ. ಅಸ್ಥೇಹಿನ್]

ಅಸ್ವಂದತೆ (ನಾ). ಅಲುಗದಿರುವಿಕೆ; ಅಲ್ಲಾಡದಿರುವಿಕೆ: ಇಂದು ಚತುರ್ದಶಿಯಾಯ್ದೆಂದೊಂದಂ ತದ್ವಿದ್ಯೆಯಂ ಮನೋಮುಂದದಿಂದ ಸ್ವಂದತೆಯನಿರ್ಬು ಸಾಧಿಪೊಡೊಂದಿದ ಮಿತ್ರರ್ಕಳಿಲ್ಲದುಬೈಗಮುತ್ತೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೫೪). [ಸಂ. ಅಸ್ವಂದತಾ]

ಅಸ್ವರ್ಶ (ಗು). ೧. ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದಿರುವ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] (ವರ್ಣ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ) ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಅವರ್ಗೀಯ ವ್ಯಂಜನಗಳು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಷ್ಟ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ; ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣದ; ಅನ್ಯಕ್ತ ವಾದ: ನುಡಿ ಮುನ್ನಂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರ್ದುದು ಬಲಿಕಮಿದಸ್ಪಷ್ಟ ಮಾಯ್ಯಿ ಶಾಪಂಗುಡಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಷ್ಟಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ; ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ (ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ) ಒಂದು ಬಂಧ: ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರಿ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು ನಾನು ಜಾಯದನಸುಂ ಸವಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿದಾಲುಮಜಾಯದದಲ ಪೆಸರೊಳು ಟ್ಪುಡಂ ಪೇಟೆ ಕೇಳೆನೆಂದಜಾಯಂ—ಇದು ಅಸ್ವಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೫). [ಅಸ್ವಷ್ಟ + ಅಕ್ಷರ]

ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಮುಟ್ಟಬಾರದ. ೨. ಮುಟ್ಟಲಾಗದ: ಬೀಟುಡೆ ಬಾಯ ತಂಬುಲಮಿವಸ್ಪೃಶ್ಯಂಗಳೇನಲ್ಲಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೪೧). (ನಾ). ೩. ಮುಟ್ಟಬಾರದವನು; ಹೊಲೆಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪೃಶ್ಯಕಾರು (ನಾ). ಚಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದ ಕಸುಬುದಾರರಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪಂಗಡ: ಸ್ಪೃಶ್ಯಾಸ್ಪೃಶ್ಯಕಾರುಗಳು ಮಂದಿರ್ತೆಜದ ಶೂದ್ರಸಂತತಿಗೆ... ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಅದಿಪು. ೮-೬೪ ವ). [ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ + ಕಾರು]

ಅಸ್ಪೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟಲ್ಪಡದ; ಮುಟ್ಟದ. ‘ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶು’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶು (ನಾ). ಧೂಳು ಸೋಕದವನು; ಧೂಳಿನ ಸಂಪರ್ಕ ವಿಲ್ಲದವನು: ಅಸ್ಪೃಷ್ಟಪಾಂಶುವಾದೊಡಂ ಶಾಂತಿಧಾರಾರ್ಥಮಾಗಿ ಶ್ರೀಪದಮಂ ಹರ್ಷಾಶ್ರು ವ್ಯಾಪಿತ ಜಳದಿಂದ ತೊಳೆದು ತಲೆಯೊಳ ತಳಿದು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೨೨ ವ, ೨೩). [ಅಸ್ಪೃಷ್ಟ + ಪಾಂಶು]

ಅಸ್ಫುಟಿ (ಗು). ಸ್ಫುಟವಲ್ಲದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ತೋರದ: ಮಗ್ನಮೆಂಬವೋಲಸ್ಫುಟಂ ಸುಸ್ಥಿರಮಪುಷ್ಪವನರಾಜಿಗಳ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೧೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಫುಟಿವಚನ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಬರದ ಮಾತು; ಅಸ್ಪಷ್ಟ ವಾದ ಮಾತು; ತೊದಲು ನುಡಿ: ನೆಗಟ್ಟುರ್ಧಮಾಗಧೀಯಂ ನೆಗಟ್ಟುಜಿತಾನನದೊಳಾಗಳಸ್ಫುಟಿವಚನಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೬೫).

[ಅಸ್ಫುಟಿ + ವಚನ]

ಅಸ್ಫುರಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಿಸದ; ಹೊಳೆಯದ: ಅಶ್ಲಕ್ಷ್ಮಕೈರವವಪ್ರೀಡಿತ ಹಂಸವಸ್ಫುರಿತ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಂ... ಒಪ್ಪಿದುರ್ದಭ್ರಾಗಮಂ (ಜಗನಿ. ೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥತ್ವಾರ್ಯ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ: ಅರಿಪುರತ್ರಯ ದಹನ ಕರ್ಮಸ್ಥುರಣವಸ್ಥತ್ವಾರ್ಯವದು ಗೋಚರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೪೪).

[ಸಂ. (ಅಸ್ಥದ್ + ಕಾರ್ಯ)]

ಅಸ್ತತ್ವ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ತಂದೆ: ಅಸ್ತತ್ವವನ್ನ ತಂಗಿಯಂ
ಮದುವೆಮಾಟ್ಟು ತಾಹದಿಂದಟ್ಟಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೬).

[ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಪಿತ್ಯ)]

ಅಸ್ತತ್ವತ್ರ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಮಗ: ಎಂತಸ್ತತ್ವತ್ರನಂ ಸಂಗರ
ದೊಳಬಿಡೆ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೧-೧೫೧); ನೀಂ ರಕ್ಷಿಸು. ರಾಹಿಣಿಯನಿ
ಪಸ್ತತ್ವತ್ರನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೩). [ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಪುತ್ರ)]

ಅಸ್ತತ್ವರೋಭಾಗ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಮುಂಭಾಗ, —ಎದು
ರು ಗ ಡೆ: ಇದಾರಸ್ತತ್ವರೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇವಾಮಧುರವಚನವಿಳಾಸ
ಪರರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೪). [ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಪುರೋಭಾಗ)]

ಅಸ್ತತ್ವಭು (ನಾ). (ನನ್ನೊಡೆಯ) ನಮ್ಮೊಡೆಯ: ಅಸ್ತತ್ವಭು
ಕೂಸಿದಿದರ್ಪಣಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೬೨).

[ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಪ್ರಭು)]

ಅಸ್ತತ್ವಿಯ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯ: ಇ ನ ನ ಸ್ತತ್ವಿಯಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೧). [ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಪ್ರಿಯ)]

ಅಸ್ತದನುಗ್ರಹಾರ್ಥ (ಗು). (ನನ್ನನ್ನು) ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ
ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕಿರಾತವ್ಯವಹರಣೆಯಲಿ ಸುಳಿದುದಸ್ತದನು
ಗ್ರಹಾರ್ಥವಲಾ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೫೦).

[ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಅನುಗ್ರಹ + ಅರ್ಥ)]

ಅಸ್ತದಾದ್ಯ (ನಾ). ನಾನೇ ಮುಂತಾದವರು; (ನನ್ನಂಥ) ನಮ್ಮಂಥ
ವರು: ಅಂಘ್ರಿಯ ದರುಶನದ ಫಲಭೋಗ ಸಾರಿದುದಸ್ತದಾದ್ಯರಿಗೆ
(ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೬). [ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಅದ್ಯ)]

ಅಸ್ತದಾರಾಧನ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಪೂಜೆ: ಸದೋಷನಿವಂ
ದಲಸ್ತದಾರಾಧನ ವಿಭ್ವಕಾರಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬).

[ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಅರಾಧನ)]

ಅಸ್ತದೀಯ (ಗು). ೧. (ನನಗೆ) ನಮಗೆ ಸೇರಿದ; ನಮ್ಮದಾದ:
ಪೋದೆಡೆಯೊಳಸ್ತದೀಯ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಗೆ ತಲ್ಲಣಿಸಲ್ಪಡೆ (ಶಾಂತಿಪು.
೨-೬೬ ವ); ಇನ್ನಸ್ತದೀಯ ಸಹಜಾತನಂ ಪುರಾಭ್ಯಂತರದೊಳೆಂತು
ವಿಹಾರಿಸಲೇವೆನೆಲ್ಲೆಂ ನೀಮೆಲ್ಲಮನುರಾಗದೆ ಪೋಗಿಂ ಎಂದು ಮಹೀ
ವಲ್ಲಭಂ ಬೆಸಸೆ (ಸೇ ಮಿ ಪು. ೩-೧೩೬ ವ). (ನಾ). ೨. (ನನ್ನದು)
ನಮ್ಮದು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತದ್ಗುಣ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಗುಣ: ತಾನೊಂದುಪಚಾರಧರ
ನಾಗಿಯುಮಸ್ತದ್ಗುಣಜ್ಞೇದಕಸಮರ್ಥಕನಾಗಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು.
೯-೯೧ ವ). [ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಗುಣ)]

ಅಸ್ತದ್ಗುರು (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ಗುರು: ಅಸ್ತದ್ಗುರುಗಳುಂ
ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಗುರುಗಳುಮಪ್ಪ ಕೀರ್ತಿಧರ ಗುರುಗಳ ಸಭಾಮಂಡಳಮಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೨ ವ). [ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಗುರು)]

ಅಸ್ತದ್ಧರಣೀಶ (ನಾ). (ನನ್ನ) ನಮ್ಮ ನೆಲದೊಡೆಯ; ನಮ್ಮ
ರಾಜ: ತುರಗಾರೂಢನೀಬರ್ಪನಸ್ತದ್ಧರಣೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೯).

[ಸಂ. (ಅಸ್ತದ್ + ಧರಣೀಶ)]

ಅಸ್ತರಣಿ (ನಾ). ಸ್ವರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೆನಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು;
ವಿಸ್ಮೃತಿ: ಪರಿಕಿಪೊಡಸ್ತರಣಮನಾದರಂ... ಸಾಮಯಿಕವ್ರತಕ್ಕತಿ
ಚಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಾನಿ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ; ಮೇಘವರ್ಣ: ಹನಿದರಿಂದ ಅಸ್ತಾನೀ
ಬಣ್ಣದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೫೧); “ನನ್ನ ಅಸ್ತಾನೀಪತ್ರಲ ಮೊನ್ನೆ
ಗಂಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲ? ಇನ್ನು ನಾನು ಯಾವುದು ಉಡಬೇಕು” (ರಕ್ತಧ್ವ.
೨೩೪). [← ಮರಾ. ಅಸ್ತಾನೀ; ಹಿಂ. ಅಸ್ತಮಾನೀ = ಅಕಾಶನೀಲಿ]

ಅಸ್ತೀತೆ (ನಾ). ೧. ಮಂದಹಾಸವಿಲ್ಲದವಳು. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾನು,
ನನ್ನದು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ; ಅಹಂಕಾರ: ಕ್ಷೇಶಗಳು - ಅವಿದ್ಯೆ,
ಅಸ್ತೀತೆ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನವೇಶ ಎಂದು ಐದು ಇವೆ (ಅಮೃತ.
೧-೨೨ ಬೀಳು); ಸ್ತೀತವೆ ವಿಸ್ತೀತವಾಯ್ತು ಅಸ್ತರ್ಶ ಸ್ವರ್ಶದಲಿ ಅಸ್ತೀತೆಯ
ಸ್ಥೂರ್ತಿಸ್ತು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೬೯-೧೮). [ಸಂ. ಅಸ್ತೀತಾ]

ಅಸ್ತೀತ (ಗು). ಸ್ಮರಿಸದ; ನೆನೆಯದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತೀತಾಹಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದವನು: ವಿಂಶತಿ
ಸಹಸ್ರವರ್ಷಪರ್ಯಂತ[ಮ] ಸ್ತೀತಾಹಾರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭೭ ವ).
[ಅಸ್ತೀತ + ಆಹಾರ]

ಅಸ್ತೀತಿ (ನಾ). ನೆನಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮರೆವು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತೀರ (ಗು). ೧. ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಅರಳದ; ಬಿರಿಯದ:
ಅಸ್ತೀರಾಬ್ಜವಶ್ಚಕ್ಷುರವಂ... ಒಪ್ಪಿದುದಭ್ಯಾಗಮಂ (ಜಗವಿ.
೪-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣೀರು: “ಅಶ್ರು... ನಯನಜಳಂ, ಅಸ್ತ: — ಈ
೫ ಕಣ್ಣೀರಾ” (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೫). ೨. ರಕ್ತ: “ಕ್ಷತಜಂ, ಲೋಹಿ
ತಂ, ಅಸ್ತಂ, ರುಧಿರಂ, ಅಸ್ತೃಕ್, ಶೋಣಿತಂ, ರಕ್ತಂ—ಈ ೭ ನೆತ್ತರು”
(ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೦); ಅತಿವಿಶದ ವಿಶಾಲೋರುಕ್ಷತದಿಂದೊಜ್ಜಿದನಿತು
ಜಡೆಯುಮಂ ನಾಂದಿ ಮನಃಕ್ಷತದೊಡನೆಜ್ಜಿದುದುತ್ಕಿತ್ತಮಾವಂ
ದಸ್ತಮಿಶ್ರಗಂಧಂ ಮುನಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೫). ೩. ಕೂದಲು;
ತಲೆಕೂದಲು. ೪. ರಾಗದ್ವೇಷದಿಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು:
“ವಿಲೋಚನಜಲ ರಕ್ತ ಕೇಶಲಮೆಂಬಿವುಮಸ್ತವನಿಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೬೬).
೫. ಮೂಲೆ; ಕೊನೆ. ‘ಚತುರಸ್ತ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಪ (ನಾ). ರಕ್ತ ಕುಡಿಯುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು (*). [ಸಂ. ಅಶ್ರು]

ಅಸ್ತ (ನಾ). ಏನೂ ಇಲ್ಲದವನು; ತನ್ನದಾಗಿ ಯಾವ ಸ್ವತ್ತೂ ಇಲ್ಲದ
ವನು: ರಸದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಿಯ ಮಡುವಕಲಕಿ... ಅಸ್ತನ ಚಿತ್ತವ
ಕಿತ್ತು ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಅಡುವಾತನೆ ನಿಜವಸ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೪೦-೬೯); ರವಿ
... ಕುಂಭದೊಳ್ ಕೂಡೆ ದೇಹೋದ್ಭವ ಭಾಗ್ಯೋತ್ಸೃಷ್ಟನಸ್ತಂ
(ಜಾತಕ. ೧೭-೧೭). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಚ್ಚ (ಗು). ಸ್ತಚ್ಚವಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧವಲ್ಲದ: ಅವಿಶಾಲಾಂಬರ
ವಪ್ರಸನ್ನದಿವವಸ್ತಚ್ಚವಸ್ತಚ್ಚತೋಯಂ... ಒಪ್ಪಿದುದಭ್ಯಾಗಮಂ
(ಜಗವಿ. ೪-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಚ್ಚಂದ (ನಾ). ಪರಾಧೀನ; ಅಸ್ತತಂತ್ರ; ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ
ನಡೆಯಲಾರದವನು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತತಂತ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಪರಾಧೀನ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತತಂತ್ರತೆ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಪರಾಧೀನತೆ:
ಮಾಯೆಯು ಮಿಥ್ಯೆಯಪ್ಪದಜಿಂ ಸದ್ರೂಪಚಿತ್ತನುಂ ಬಿಟ್ಟು ತೋಜಿದಿ
ಹುದೇ ಅಸ್ತತಂತ್ರತೆಯನಿಸುವುದು (ವಿನೇಶ. ೨೯). [ಸಂ. ಅಸ್ತತಂತ್ರತಾ]

ಅಸ್ತಪ್ನ (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೇವತೆ: “ನಿರ್ಜರಾ,
ಅಸ್ತಪ್ನಃ... ದೈವತಂ—ಈ ೨೧ ದೇವಕಳ ಪೆಸರಾ” (ಹಲಾಯು.
೨-೪); ಅವನಿಯಂ ಧರಣಿಯಸ್ತಪ್ನರಿಂಗರ್ಪಿಸಿದ ಕಾರಣಂ ಕೇಳುವಂ
(ಪರಶು. ೪೦-೩೫). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಪ್ನಾದಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಪರ್ವತ; ಮೇರುಪರ್ವತ: ಅಶ್ವಿ
ಗಳೊಳ್ ಪಾಲ್ಗಡಲಾ ಅದ್ರಿಸಂಕುಲದೊಳಸ್ತಪ್ನಾದಿ... ಹೊಯ್ಸ
ಲೋರ್ವಿಶಮಂತ್ರಿಗಳೊಳ್ ಕೇಶವದಂಡನಾಯಕನನೂನ ಶ್ರೀಗಧಿಷ್ಠಾ
ಯಕಂ (ಎಕ. ೪, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೪-೨೧; 1209). [ಅಸ್ತಪ್ನ + ಅದಿ]

ಅಸ್ವಸ್ಥಾನಕೆ (ನಾ). ದೇವ ದುಂದುಭಿ; ದೇವತೆಗಳ ಭೇರಿ: ದಿವಿಜ
ಜಯಧ್ವಾನಮುಂ ಕಿನ್ನರೀಗೇಯಮುಮಸ್ವಸ್ಥಾನಕಧ್ವಾನಮುಮಸೇಯ
(ಜಗವಿ. ೮-೧೧೦). [ಅಸ್ವಸ್ಥ + ಅನಕ]

ಅಸ್ವಭಾವಿಕೆ (ನಾ). = ಅಸ್ವಭಾವಿಕ: ಅಸ್ವಭಾವಿಕವಲ್ಲ ನೈಜವಿದು
ತನಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೨೦). [< ಸಂ. ಅಸ್ವಭಾವಿಕ]

ಅಸ್ವರ (ಗು). ೧. ಸ್ವರವಲ್ಲದ. ೨. ಸ್ವರವಿಲ್ಲದ; ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದ: ಅಸ್ವ
ರಾನ್ಯಭೃತವಂದೊಪ್ಪಿದುರಭಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೬). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರವಲ್ಲದ್ದು; ವ್ಯಂಜನ: ನಿನಗೆ ಯೆನಗೆ ತನಗೆಂದು ಚತುರ್ಥೀ
ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕಿಂತ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಸ್ವರದಿನಿರ್ವ ನಿನ್ ಎನ್ ತಂ ಗ ಳ್ (ಶಮದ.
೧೪೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವರವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವರವಲ್ಲದ ನಿಯಮ; ವ್ಯಂಜನವಿಧಿ:
ಯರಲಣಜಟವರ್ಣೋತ್ಕರಮೆ ವಲಂ ಪದದ ಕಡೆಯೊಳ್ ಸ್ವರವಿಧಿಯಂ
ಪಿರಿದುಂ ತಾಳ್ವುಗುಂ (ಶಮದ. ೪೪). [ಅಸ್ವರ + ವಿಧಿ]

ಅಸ್ವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲದವಳು:
ಮತ್ತಾಣಸಮಾನೆಯಾಕೆ ನಿಜದಿಂದಸ್ವಸ್ಥೆ (ಕಾದಂಪು. ೯೯೧).

[ಸಂ. ಅಸ್ವಸ್ಥಾ]

ಅಸ್ವಾಧೀನ (ಗು). ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಧೀನವಲ್ಲದ; ಪರತಂತ್ರವಾದ.
[ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ವೇದಾಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಧ್ಯಯನ
ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. ವೇದಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದವನು: “ಅಸ್ವಾ
ಧ್ಯಾಯಃ, ನಿರಾಕೃತಿಃ - ಈ ೨ ವೇದವಿಲ್ಲದವಂ” (ಹಲಾಯು.
೬೭-೨೫೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಗು). ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಸಹಜವಲ್ಲದ;
ಕೃತಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ (ನಾ). ನೈಜವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕೃತಕತೆ: ಅವರ ಭಾವ
ಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಾಗ್ಗೆ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆಯು ಬರುತ್ತದೆ (ಕಲಕ. ೫೦).

[ಸಂ. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತಾ]

ಅಸ್ವಾಮಿವಿಕ್ರಯ (ನಾ). (ವಸ್ತುವಿನ) ಒಡೆತನವಿಲ್ಲದೆ ಮಾರು
ವುದು; ಸ್ವಾಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ವಿಕ್ರಯಮಾಡುವುದು: ವ್ಯವಹಾರವು
(೧) ಯಜ್ಞಾದಾನ (Debt) (೨) ನಿಕ್ಷೇಪ (Bailment) (೩) ಅಸ್ವಾಮಿ
ವಿಕ್ರಯ (Selling Property which is not one's own) ...
ಎಂದು ಹದಿನೆಂಟು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೫೬).

[ಅಸ್ವಾಮಿ + ವಿಕ್ರಯ]

ಅಸ್ವಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಡೆತನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಗುರುನದೀಸುತರಳಿದ
ಬಳಿಕೆ ಧರಗೆ ನಿನಗಸ್ವಾಮ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾರಸ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸೊಗಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು;
ನೀರಸ; ಸಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಸ್ಥತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅನಾರೋಗ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಪೈರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಜಾರೆಯಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ
ನಡೆಯದವಳು. [ಸಂ. ಅಸ್ಪೈರಿಣೀ]

ಅಸ್ಪಲ್ 'ಅಸಲ್' ನೋ.

ಅಹ್ 'ಅಗು' ಪರಾ.

ಅಹ್ 'ಅಹಹ' ನೋ.

ಅಹ್ಯ (ನಾ). = ಅಹಂ ೨: ಇಂದು ಪ ವ ನ ಜ ನ ಹ ವ ಮುಉದರು
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೪೨); ಇವನಹವ ಮುರಿಯಲು ನಿಮ್ಮ ಮಾನಕೆ
ನಿಮಿಷ ತಾನಿಲ್ಲ (ಕೋಗಯ. ೯-೮೭). [ಸಂ. ಅಹಂ]

ಅಹಂ (ನಾ). ೧. ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವ: ಮನ ಮುಗ್ಧವಾದಡೇನಯ್ಯ,
ಅಹಮೆಂಬುದ ಬಿಡದನ್ನಕ್ಕ ? (ಲಿಂಗವ. ೪). ೨. ಗರ್ವ: ಅವನಿಗೆ ಈಚೆಗೆ
ತುಂಬ ಅಹಂ, ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕರಣ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ. [ಸಂ.]

5 ಅಹಂಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಗರ್ವಿಸು; ಗರ್ವಿಸ್ತುನಾಗು:
ಪಿರಿಯ ನಾನೆಂದಹಂಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೧೪);
ವೃಥಾ ನೀವೇಕಹಂಕರಿಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮-೩೧); ಹಗೆ ಬಡವೆಂದ
ಹಂಕರಿಸುವರೆ (ಅಕ್ಕಾಚ. ೨-೧೩). [ಅಹಂಕರಣ + -ಇಸು]

10 ಅಹಂಕರಿಸುಹ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಪಡುವುದು; ಗರ್ವಿಸುವುದು:
“ಅಹಮಹಮಿಕೆ ನಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ತಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ಎಂದು ಅಹಂಕರಿಸುಹಂ”
(ನಾಚರಾ. ೩). [ಅಹಂಕರಿಸು + -ಹ್ಯ (< -ಶ್ಯ)]

15 ಅಹಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗರ್ವ; ಹಮ್ಮು: ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅವೇಶ ಬಂದಾಗ
ಇರುವಷ್ಟು ‘ಅಹಂ’ ಕಾರವು ಮತ್ತಾವಾಗಲೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೪);
ಅಹಂಕಾರಕೆ ಉದಾಸೀನವೆ ಮದ್ದು (ಗಾದ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಸಾಂಖ್ಯ
ಮತದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು: ಆ ಬುದ್ಧಿ
ಯೆಂಬ ಸ ಮು ದ್ರ ದಲ್ಲಿ ಗುಳ್ಳೆಗಳಂತೆ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಮೂರನೆಯ
ತತ್ತ್ವವು ಹೊರಬೀಳುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೫). ೩. ಅಂತಃಕರಣಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು: ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಮನಸ್ಸು ಎಂದು ಮೂರು ಅಂತಃಕರಣ
ಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೦). [ಸಂ.]

20 ಅಹಂಕಾರಕಾಯ (ನಾ). ‘ಅಹಂ’ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಜೀವನನ್ನೇ
ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅಹಂಕಾರವನ್ನೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಪಡೆದ
ವನು: ಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬಹಂಕಾರಕಾಯ ಲಸದೀಶಾಯತೇ... ನಿನ್ನಗೋ
ಸ್ವರಂ ನಮಸ್ಕಾರ (ವೀಶ್ವತ. ೬-೧-೪೫). [ಅಹಂಕಾರ + ಕಾಯ]

25 ಅಹಂಕಾರಗರಿಮ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದ ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನುಳ್ಳುದು;
ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವಂಥದು: ಅಹಂಕಾರಗರಿಮಂ
ಊರ್ಜಸ್ವಿ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೭೨). [ಅಹಂಕಾರ + ಗರಿಮ]

30 ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. [ಸಾಂಖ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು: ೧ ಪ್ರಧಾನ, ೧ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ೧ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ,
೫ ಭೂತತನ್ಮಾತ್ರಗಳು, ೫ ಮಹಾಭೂತಗಳು, ೧೧ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು,
೧ ಪುರುಷ, ಈ ೨೫ ಸಾಂಖ್ಯರ ಎಣಿಕೆ (ಅಮೃತ. ೬-೧೫೦ ಬೀಕೆ); ತದನಂ
ತರ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದ ದೆಸೆಯಿಂದ ವೈಕಾರಿಕ ತೈಜಸ ತಾಮಸವೆಂಬ ಮೂರು
ವಿಧವಾದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ಹುಟ್ಟಿತು (ಹಸಾರ. ೬-೧ ಬೀಕು).
೨. [ಅದ್ವೈತ] “ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಪ್ರಥಮಜೀವನ ಲಿಂಗಶರೀರಕ್ಕೆ
ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆಂದೂ ನಮ್ಮಗಳ ಲಿಂಗಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆಂದೂ
ವ್ಯವಹಾರ” (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೩. [ದ್ವೈತ] ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರವ್ಯ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗುಣತ್ರಯ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ...
ವಾಸನಾ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂದು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫).

[ಅಹಂಕಾರ + ತತ್ತ್ವ]

40 ಅಹಂಕಾರತನ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರಭಾವ: ತಮ್ಮಯ ಹೆಚ್ಚುಳಂದಿನ
ಜೀವಕಳಿಯುಂಟಾದ ನಿರರ್ಥಕ ಜೀವಿಗಳಹಂಕಾರತನಕೇನೆಂಬುದಿದಕೆಂದ
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೬). [ಅಹಂಕಾರ + -ತನ]

ಅಹಂಕಾರಭಾವ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ತಾನೇ
ಮೇಲು ಎಂಬ ಎಣಿಕೆ ಬೆರೆತಿರುವುದು: “ಬೀಜಿ - ಅಹಂಕಾರಭಾವೇ
(ಗರ್ವಪಡು)” (ಶಮಧಾ). [ಅಹಂಕಾರ + ಭಾವ]

45 ಅಹಂಕಾರವಂತ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿಸ್ತು.

[ಸಂ. ಅಹಂಕಾರವತ್]

ಅಹಂಕಾರವಂತೆ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು; ಗರ್ವಿಷ್ಣು.
[ಅಹಂಕಾರವಂತ + -ವಂತೆ]

ಅಹಂಕಾರಾವಲಂಬನ (ನಾ). ತಾನು ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಜೀವಜಾತಕ್ಕೊಡೆಯನಾ ರಾಜೀವನಾಭನು ಬರಿಯ ಹಂಕಾರಾವಲಂಬನದಿಂದ ಕೆಡುತಿಹುದು ಖಳಜಗವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೮-೬೧). [ಅಹಂಕಾರ + ಅವಲಂಬನ]

ಅಹಂಕಾರಿ (ನಾ). ತಾನೇ ಹೆಚ್ಚೆಂಬ ಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಗರ್ವಿಷ್ಣು : "ಅಹಂಕಾರಿಯೆನೆ ಹೇಳಿರಿಂದ ಮೇಲೆಂಬನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೯).
[ಸಂ. ಅಹಂಕಾರಿನ್]

ಅಹಂಕೃತಿ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ : ಇನಿ ತ ಹಂ ಕೃ ತಿ ಭಕ್ತಿಯದು ವರ್ಧನವಹುದೆ ಹೇಳಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೨೫-೩೨); ತನಗಹಂಕೃತಿಯಿಲ್ಲ ವೈರೋಚನಿಯ ಪದಿಹಾಪುಕೆ ಕಿಂಟಿಯ ಮನೆಯ ಬಂಡಿಯ ಬೋವ ನಾದನು ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಹಂಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಅಹಂಕಾರ : "ಸೊಕ್ಕು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೦).
[ಅಹಂ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಹಂಗೆ 'ಅಹಂಗೆ' ನೋ.

ಅಹಂತವ್ಯ (ಗು). ಕೊಲ್ಲ ಬಾರದ : ನರಜೀವಿಗಳಿಗಹಂತವೆನಹಂತವ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನತೆಯು (ಬಸಪು. ೩೮-೬೫). [ಸಂ.]

ಅಹಂತೆ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ; ಸೊಕ್ಕು : ತತ್ತುಭಯಕರ್ಮಮಧ್ಯದೊಳಿ ಪಹಂತೆಯಂ ಚಿತ್ತೆಂಬ ಕತ್ತರಿಯೊಳು ಜದೆ ಕತ್ತರಿಪಂತೆ (ಲಕ್ಷಿಣ. ೩೮-೨೦೩). [ಸಂ. ಅಹಂತಾ]

ಅಹಂಪೂರ್ವ (ಅ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು : ಚಾರುತರ ಪದ್ರಸೋಪೇತ ಮೃಷ್ಯಾನ್ನಮನೋರಂಹತಂಪೂರ್ವಮೆನೆ ಸೂದರೆಡೆಮಾಡುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೬-೫೦). [ಸಂ.]

ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ನಡೆಸುವ ಕೆಲಸ; ಯುದ್ಧಸೇವೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಮುಂದಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹ : ಅಸ್ಥಾನದ ಉಪ್ಪಿನಿಂದ ಪರಿಪುಷ್ಕ ಧನ್ಯರಾಗುತ್ತಿರುವ ಸೌಭಾಗ್ಯರಿಗೆ ಸೇವಾನುಸಂಧಾನೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪದ ಸೌಹಾರ್ದದ ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕೆಯ ಕೋಲಾಹಲನ (ಮಂತ್ರ. ೧೪-೨೨).
[ಸಂ. ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕಾ]

ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮತ್ವ (ನಾ). ತಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಗರ್ವದಿಂದ ಮೆರೆಯುವುದು; ಮಿತಿಮಾರಿದ ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ. [ಸಂ.]

ಅಹಂಭಾವ (ನಾ). ತಾನೇ ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವ; ಅಹಂಕಾರ : ಅಹಂ ಭಾವ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವ ಕಾರಣವೇ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರದೆ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟುವುದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಅಹಂಭಾವಲಾಂಛಿತ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಹೆಮ್ಮಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಕತೋರಮತಿಗಳು ಅಹಂಭಾವಲಾಂಛಿತರು (ಕವಸಾ. ೪ ಸೀ). [ಅಹಂಭಾವ + ಲಾಂಛಿತ]

ಅಹಂಮತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಮ್ಮೆ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ನಾನು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿ; ದೇಹಾತ್ಮ ಭ್ರಾಂತಿ. [ಅಹಂ + ಮತಿ]

ಅಹಂಮದಿ (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನ. 'ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತು' ಪರಾ.
[← ಪಾರ. ಅಹ್ಮದ್]

ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತು (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಅಧಿಕಾರ : ಸರಕಾರದ ಅಹಂಮದಿದವಲತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಖದಲ್ಲಿ ಯಿರೋದು (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡ ಬ. ೧೨-೪; 1786).
[ಅಹಂಮದಿ + ದವಲತ್ತು (& ದೌಲತ್)]

ಅಹಂಮನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಾನು ಮೇಲೆಂದು ತಿಳಿದವನು. ೨. ತಾನು ದೇವರ ಅಂಶವೆಂದು ತಿಳಿದವನು : ನಿನಗೆ ನೀನನ್ನನನಲೊ? ನನಗೆ ನಾನನ್ನ? ಅಹಂಮನ್ಯ ವಿಶ್ವಜನ್ಯ ಹೇಳು ಸ್ವಯಂಧನ್ಯ! (ಸೂರ್ಯಸಾ. ೧೦೮-೬). [ಸಂ.]

ಅಹಂಮನ್ಯತೆ (ನಾ). = ಅಹಂಭಾವ : ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಕಾಲ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕಿ ಅಹಂಮನ್ಯತೆಯಿಂದ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಮೆರೆಯುವ ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜ (ಅಲ್ಪ. ೬೫). [ಸಂ. ಅಹಂಮನ್ಯತಾ]

ಅಹಂಮಮತೆ (ನಾ). ನಾನು ಮತ್ತು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಭಾವ : ಬಿಡು ಸಂದೇಹವನಹಂಮತೆಗಳ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ನೋಡು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೬); ಬ್ರಹ್ಮವನು ನೆರೆ ತಿಳಿಯಲಿರಿದಹಂಮಮತೆಯಿಂದ (ಅಮೃತ. ೩-೬). [ಸಂ. ಅಹಂಮಮತಾ]

ಅಹಂಮಮತ್ವ (ನಾ). = ಅಹಂಮಮತೆ : ಶಾಪಭೀತರಹಂಮಮತ್ವ ಕೃತಾಪರಾಧರು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೧೩); ಭರತನ ಪ್ರೇಮವು ಅಹಂಮಮತ್ವ ಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತಜೀವಕ್ಕೆ... ಅತರ್ಕ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ತುಳಸಿ. ೧೬೯).
[ಸಂ. (ಅಹಂ + ಮಮತ್ವ)]

ಅಹಂವಾದಿ (ನಾ). ತಾನು ಮೇಲೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು.
[ಸಂ. ಅಹಂವಾದಿನ್]

ಅಹಂಪತಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ : ರುದ್ರಭಟ್ಟಕೃತಿ ವೈಷ್ಣವಕಾವ್ಯರಸಾರ್ಣವಂ ತುಳುಕಾಡುಗೆ ಭೂಮಿ ನಿಲ್ಲಿನಮಹಾಪತಿ ನಿಲ್ಲಿನಮಿಂದು ನಿಲ್ಲಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೧೩); ಕೋಂಟಿಯಂ ನುಗುಳ್ಳು ಪೋಗಲಹಾಪತಿ ಬೇಜಿ ಬಟ್ಟಿಗಾಣದೆ ತಡೆದಿಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೪).
[ಸಂ. (ಅಹಂ + ಪತಿ)]

ಅಹಂಪತಿಮತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ. ೨. ಶನಿ. ೩. ಯಮ. ೪. ಸುಗ್ರೀವ. ೫. ಕರ್ಣ : ಕುರುಕುಲದರ್ಪಣ ಮಣಿವುದಿನ್ನಹಾಪತಿ ಸುತನಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩೨). [ಅಹಂಪತಿ + ಸುತ]

ಅಹಂಗೆ, ಅಹಂಗೆ, ಅಹಾಂಗೆ, ಅಹಂಗೆ, ಹಾಂಗೆ, ಹಾಗೆ (ಅ). ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ; ಆ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಆ ಮಾರಿಯಲ್ಲಿ : ಅಹಂಗೆ ಮಾಡಿದಂ ಕಿಡುವಂ ಅದು ಎಹಂಗೆಂದೊಡೆ, ಕಚದ್ರುಮನೆಂಬರಸಿನಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೬-೧೫); ತಿಬ್ಬನೆಹಗಹುದಹಗೆ ಮಾಡಿದಂ... ದೋಷರಹಿತಂ ಎಹ ಗಹುದಹಗೆ ಪೇಟಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ); ನಾವೆಹಗೆ ಹೇಳಿದರಹಗೆ ತಪ್ಪದು (ಸದ್ಗುರು. ೬-೧೬). ಅಹಂಗೆ : ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗದ ಅಹಂಗೆ ಪೊಡಂಬಡ್ತಿ ಕಟ್ಟುವರು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೨-೧೨; 1263). ಅಹಾಂಗೆ : ಹೇಗೆ ಮನ ಅಹಾಂಗೆ ವಚನ ತಪ್ಪದು (ಪದಗೋ. ೧೧೨-೨೩೦). ಅಹಂಗೆ : ಪಂಚಭೂತ ಪ್ರಾಣ ಬಂದು ಸೊಂಕಿದಡೆ ಎಹಂಗೆ ಇದ್ದಿತ್ತು ಅಹಂಗೆ ಇದ್ದಿತ್ತಾಗಿ ಇದನೇನೆಂದಜಾಯೆ (ಅವಚಂ. ೧೯೧-೮೬೦). ಹಾಂಗೆ : ನಿರ್ಮಲ ಜಲ ಪಂಕಜ ಬೆರಸಿದಲ್ಲಿ ತನ್ನಯ ಸಾರವೆಂದ ಕೆಸಜಹ ಹಾಂಗೆ (ಬಬ್ಬಬಾ. ೧೨); ಸರಸ ಖಾದ್ಯ ಸುವಸ್ತು ಗಳಿದ್ಹ ಹಾಂಗೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಸೈರಿಸಳಾ (ಅನಂ ಪು. ೧೨-೬೬); ತಂಗಿ ಕೇಳಾ ನಾವು ಬೆಸಸಿದ ಹಾಂಗೆ ಸುತನಂ ಕರೆಯಲಾಗದೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೩೫); ಆ ಮುನೀಶ್ವರರ್ ಹಾಂಗೆ ಬಿಸುಡುವರಲ್ಲೆನೆ (ಪುಷ್ಪಾ. ೨-೫೬ ವ); ಹಾಂಗೆನಗೆ ಸತ್ಕೃಭುವನಂ (ವೀಶ್ಯಪು. ೧-೨-೨೯). ಹಾಗೆ : ತಾನೆ ಶಿವನೆಂದು ಕುಣುಹ ತೋಜುವಹಾಗೆ ಮರ್ತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದನಲ್ಲದೆ (ಅದವ. ೧೨೩); ಈ ಕೃತಿ ಎಲ್ಲಾ ಕೃತಿಯ ಹಾಗೆ ತರುಗಿರಿಬಗಮ್ಯಗಾದಿ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಪರ್ಣನೆಯ ಪೊಗಳಿ ಕರ್ನಕ್ಕೆ ಸೊಗಸ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಲ್ಲ (ಸಾನಂಜ. ೩ ವ); ಹಾಗೆಂದ ಮೇಲೀಕಥೆಗಿಚ್ಛಾಮಿಯೆನ್ನಿ ಚಿನ್ನಾಗಿನ್ನು ಕೇಳಿ (ಭರತ. ೧-೧೮).

ಅಹಗಹಗೆ = ಹಾಗೆ ಹೀಗೆ: ಭಕ್ತರ ಕುಲಂಗಳನಹಗಹಗೆಯೆಂದೆಸಗದದು ತುದಿಪದವಲಾ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೪-೬೩).

[ಅ + ಪಾಂಗು + -ಎ]

ಅಹಣ (ನಾ). ಆಗುವುದು; ಆಗುವಿಕೆ: ವರನಿರೀಕ್ಷಣವೊಂದು ಚಿಂತೆಯದೊಡನೆ ಸುಯ್ಯದು ಮೂಜು ಜ್ವರ ನಾಲ್ಕರೆಯಹಣವೈದೊಟಿ ಬಿಡುವುದಾಜು (ಜೀವಂಜ. ೧೭-೪೭). [< ಆಗು]

ಅಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡದ. ೨. ಒಗೆಯದ. ೩. ನಷ್ಟವಾಗದ; ಕುಗ್ಗದ: ಅಹತಪರಿತೋಷದಲಿ ಮುನಿಪರನಹಿಮಕರಕುಲ ಕೀರ್ತಿಕರನಂದನರಿಗಿಂತೆಂದ (ತೂರಾ. ೧-೪-೧೬). (ನಾ). ೪. ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ; ಒಂದು ಬಾರಿಯೂ ನೀರಿಗೆ ಹಾಕಿ ಒಗೆಯದ ವಸ್ತ್ರ. ೫. ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದವನು: ಏಕನಾತ್ಮನಂತನಚಲನಶೋಕನವ್ಯಯನಮುಲನಭವನಲೋಕನಿಸ್ತ್ವಹನಮಿತ ಕ್ರಿಯನಹತನಭ್ರಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಹನಿ (ನಾ). ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ.

ಅಹನೈಹನಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಹನೈಹನಿಯ ಹಾಹಾಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಭ. ೪೩). ಅಹನೈಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ = ಪ್ರತಿದಿನವನ್ನೂ ಹೇಗೋ ತಳ್ಳುವುದು: ಬೇರಾವ ವರಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ವೆಂಕಪ್ಪಯ್ಯನ ಸಂಸಾರ ಅಹನೈಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ವಿದ್ಯಾರ. ೬); ಈ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೆ ಅಹನೈಹನಿ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಬಡತನದಲ್ಲೇ ಕಾಲ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗುವುದು (ಗುಣಸಾ. ೨೩).

[< ಸಂ. ಅಹನ್]

ಅಹನೀಸರಂಜಾಮು (ನಾ). ಉಳಿ, ಕತ್ತರಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸದ ಸಾಧನ; ಆಯುಧಸಾಮಗ್ರಿ (*).

[← ಹಿಂ. ಅಹನೀ (= ಕಬ್ಬಿಣ) + ಸರಂಜಾಮು]

ಅಹನು 'ಆಗು' ಪರಾ.

ಅಹನೆ 'ಆಗು' ಪರಾ.

ಅಹಪ್ಪ 'ಆಗು' ಪರಾ.

ಅಹಮಹಮಿಕೆ 'ಅಹಮಹಮಿಕೆ' ನೋ.

ಅಹಮಹಮಿಕಾಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಹಮಹಮಿಕೆಯ ಭಾವ: ದೈತ್ಯೋತ್ತಮರ ಸಂತೆ ಭುಲ್ಲಿಸಿತುತಮಹಮಿಕಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪಿಡಿದು ಸಮರಕ್ಕೆ ಪೂರಡುವಾ (ನಂಕಾರಾ. ೬-೩೦-೪೯).

[ಸಂ. (ಅಹಮಹಮಿಕಾ + ಬುದ್ಧಿ)]

ಅಹಮಹಮಿಕೆ, ಅಹಮಹಮಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ನುಗ್ಗುವುದು: "ಒಂದೊರ್ವರೊಡನೆ(ಹಂ)ಕೃತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವುದು ತಾನ(ದ)ಹಮಹಮಿಕೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬-೩೨); ಚಂದ್ರೋದಯಕ್ಷುಭಿತ ಸಾಗರದಂತೆ ಬಾಗಿಲೊಳಾ ಘೂರ್ಣಿಸುತ್ತಿದಂ ರಾಜಲೋಕಮಹಮಹಮಿಕೆಯಿಂದ ಪ್ರಣಾಮಲಾಲಸರಾಗೆ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೪೬೮); ಗುಹಗಹನದ ಬಹುಮಹಿಮೆಯನಹಮಹಮಿಕೆಯಿಂದಹೀಂದ್ರ, ಜಿಡ್ಡೆಗಳೊಳಗಾಗಹೆಣೆಸಲೆಯ್ದುನೆಂದೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೭೦-೨೫; 1275); ತಮತಮಗಹಮಹಮಿಕೆಯಿಂದಮೃತಪದಕ್ಕೊಗೆದೊಡಿದೆ ಪಾಳಿಸುಗುಮುಕ್ತಮದೆ ಜಗಂ (ಉಸಾರ. ೧೮೬). ೨. ತಾನು ಮೇಲೆಂಬ ಭಾವ; ಅಹಂಕಾರ: ಯಾರ ಅಹಮಹಮಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೫೬೨). ಅಹಮಹಮಿಕೆ: ೧. "ಅಹಮಹಮಿಕಮ ದೊರ್ವರೊರ್ವರಿಗೆ ಮುಂಚುವುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೨).

[ಸಂ. ಅಹಮಹಮಿಕಾ]

ಅಹಮಿಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾರು ಸ್ವರ್ಗಗಳೂ ಅಣೂತ್ತರಗಳೂ ಆದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಗ್ರೈವೇಯಕವೆಂಬ ಲೋಕಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜೀವ: ನಿಜ ಜೀವಿತಾನಸಾನದೊಳಾ ಸಾಮನಸವೆಂಬೂರ್ಧ್ವಮಧ್ಯಮದ ನವಗ್ರೈವೇಯಕದೊಳಾ ಅಹಮಿಂದ್ರನಾಗಿ (ಅ ದಿ ಪು. ೩-೭೮ ವ); ನಿಗಹಮಿಂದ್ರರುಮಿಂದ್ರರುಮನಿಬರುಮೀಲೋಕಪಾಲರುಂ... ಎಜಗುವರ್ (ಅಜಪು. ೪-೨೧). [ಸಂ.]

ಅಹಮಿಂದ್ರತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಹಮಿಂದ್ರತನ. [ಸಂ.]

ಅಹಮಿಂದ್ರಪದವಿ (ನಾ). ಅಹಮಿಂದ್ರನ ಸ್ಥಾನ, —ಪದವಿ: ಸುಕುಮಾರ ಮಹಾಮುನೀಂದ್ರನಹಮಿಂದ್ರಪದವಿಯು ಕೈಕೊಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೪೩). [ಅಹಮಿಂದ್ರ + ಪದವಿ]

ಅಹಮಿಕೆ (ನಾ). = ಅಹಮಹಮಿಕೆ ೧: ತನಗಹಮಿಕೆಯಿಂದಿರದೆಜಪ ನೈಪಾಳರ ಮೌಳಿಮಾಳಿ ಕುಟ್ಟಿಮಸಂಘಟ್ಟನದಿನತಿಮುಖರಮಾಗಿಸಿ ನೆಗಂ ಸಾರ್ತಂದು ತಂದೆಗವನತನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೬೧); ತನತನಗೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಸಂಗರವೆನಗೆ ತನಗೆಂಬಿಳವೀರಾವನಿಪರಹಮಿಕೆಯಿಂದ ಹೊಯ್ದು ಪವನನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೨-೨೨).

[ಸಂ. ಅಹಮಿಕಾ]

ಅಹಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾನು ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು: ದ್ರುಪದಾದಿ ನಾಯಕರ ಕಣೆ ಚಿಮ್ಮಿದವು ಕರಿಘಟಿ ತುರಂಗದೊಳ್ಳಾ ಲಾಳ ಹಮ್ಮಿಸಿತು ಘೂರ್ಣಿಸಿತು ದಿಕ್ಕಟವನಳ್ಳಿರಿದು ಪಾಂಡವ ಮಹಾರಥರ (ತುರಂಗ. ೪೯-೧೯). [ಅಹಮ್ಮ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಹಮ್ಮ, ಹಮ್ಮ (ನಾ). ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವ; ತಾನು ಹೆಚ್ಚು ಎಂಬ ಭಾವನೆ; ಅಹಂಕಾರ: ಕಾಡಿ ಕಾಡಿ ಕೆಡಿಸುವೆನ್ನ... ಅಹಮ್ಮೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವೆನ್ನ (ಬಸವ. ೨೫೨). ಹಮ್ಮ: "ಬಿಂಕಂ... ಹಮ್ಮ, ಗಬ್ಬಂ, ಅದಟು - ಈ ೭ ಗರ್ವಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೩೧); ಜಂಗಮಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದೊಡೆ ಹಮ್ಮಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಅದವ. ೧೨); ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಭೃತ್ಯಗೆ ಗುರುವಿನ ಮುಂದೆ ರಾಜಗೆ ಹಮ್ಮ ಸಲ್ಲ (ಭರಣ. ೩-೧೧). [< ಸಂ. ಅಹಂ]

ಅಹರಹ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನ; ದಿನದಿನ: ದಹನಸಂಚಯನ ವಾಸೋದಕ ತಿಲೋದಕವನಹರಹದೊಳಿತ್ತುವೇದೋಕ್ಷಶಾಂತಿಯನೆಸಗಿ(ಭರಣ. ೪-೯೭). IP ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಈ ಶಬ್ದ ಅಪವಾದ. [< ಸಂ. ಅಹರಹರಾ]

ಅಹರು 'ಆಗು' ಪರಾ.

ಅಹರ್ನಿಶ 'ಅಹರ್ನಿಶಂ' ನೋ.

ಅಹರ್ನಿಶಂ, ಅಹರ್ನಿಶ (ಅ). ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿಯೂ; ಹಗಲಿರುಳೂ: ಪಡೆದತ್ತಹರ್ನಿಶಂ ಪರ್ಚನಂಗೆನ್ನಾ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೫); ಅಹರ್ನಿಶ ಮದುವೆ ನಿರ್ವೇಗಕಾರಣಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೫ ವ). ಅಹರ್ನಿಶ: ಈತನೇ ಗುಣವಂತಜಾತನೆನ್ನೆ ಬದುಕಿದೆ ನಾನಹರ್ನಿಶವು (ಬಸಪು. ೪೧-೧೩); ಹಿಂಸಾಪರನಹರ್ನಿಶವಾ ದುರಾತ್ಮನ ವರಿಸಿದರು ದೇವಾಂಗನೆಯರೀ ಕಥೆಯ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧೭). [ಸಂ.]

ಅಹರ್ನಿಶಿ (ಅ). = ಅಹರ್ನಿಶಂ: ಶತಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಅಹರ್ನಿಶಿ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿದ ಹುತಾತ್ಮರ ಪವಿತ್ರ ನೆನಪು ನಮ್ಮ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿಬರುತ್ತದೆ (ಅನ್ನಾವ. ೧೯). [< ಸಂ. ಅಹರ್ನಿಶಂ]

ಅಹರ್ಪತಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ: ನಿಗಮ್ನನಹರ್ಪ [ಪಾಶಾಂ. ಸ್ತುತಿ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೬೪). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹಮುಖ (ನಾ). ಮುಂಜಾವು; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ: "ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲ" (ಅಮರ. ೬೯೪). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಮುಖ)]

ಅಹಲೇಕಾರ, ಅಹಲೇಕಾರ, ಅಹಲೇಕಾರ (ನಾ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ, —ಕೆಲಸಗಾರ: ಸಮಸ್ತ ಜಿಲ್ಲಾ, ಅರಸುಗಳು, ಅಹಲೇಕಾರರು ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೪೩). ಅಹಲೇಕಾರ: ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಅಹಲೇಕಾರರೂ ಆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಕುರಾಚ. ೫೧); ಅರಮನೆಯ ಅಹಲೇಕಾರರು, ಕಚೇರಿಯ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರು, ಸಮ್ಪ್ರದ ವಿಧ್ವಾಂಸರು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಾ ಔತಣ ಹೇಳಿದ್ದರು (ಮಾಮಾ. ೬೫). ಅಹಲೇಕಾರ: ಅದರೂ ತನ್ನ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಅಹಲೇಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳುಕೊಳ್ಳುವ ಪೂರ್ವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು... ಬಿಡುವವನಲ್ಲ (ವಾಗ್ವಿ. ೬೩).

[← ಹಿಂ. ಅಹಲಕಾರ್=ಕಾರ್ಯಕರ್ತ, ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ, ಅಧಿಕಾರಿ]

ಅಹಲೇಕಾರ 'ಅಹಲೇಕಾರ' ನೋ.

ಅಹಲ್ಲಾದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ: ಆದೊಡಂ ಶಿವಭಕ್ತರಣುಗನ ಹೆನುತದಲ್ಲಾದದಿಂವನ ಬಾಯೆಳ್ಳನೀತಂ ಮೆಲಲ್ಕೆ (ಚಿಬ್ಬ. ೫೫-೨೯).

[< ಸಂ. ಅಹ್ಲಾದ]

ಅಹಲ್ಲಾದಿಸು 'ಅಹ್ಲಾದಿಸು' ನೋ.

ಅಹಲ್ಲೇಕಾರ 'ಅಹಲೇಕಾರ' ನೋ.

ಅಹವಾಲ್ 'ಅಹವಾಲ್' ನೋ.

ಅಹವಾಲ್, ಅಹವಾಲ್ (ನಾ). ೧. ತಮಗಿರುವ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮನವಿ; ವಿನಂತಿ: ದಾಸಪನ ಹಳಿಯಂನು ಆ ಸ್ತಳದ ಗೌಡುಗಳು ನಮಕವಾಲಿಗೆ ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರ ಪಾರಂ ಪರೆಯಲು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಯೀಸ್ತಳದ ಗೌಡಿಕೆಯನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೨-೪; 1591). ೨. (ಉಕ್) ವರದಿ. ೩. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಸ್ಥಿತಿ; ಸನ್ನಿವೇಶ: ಅದರೂ ಕಕ್ಷಿಗಾರನೇನಾದರೂ ಅವರ ಅಹವಾಲನ್ನು ಮಹಾರಾಜರವರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಅರಿಕೆಮಾಡಿ ಕೊಂಡರೆ, ಖಾವಂದರು... ಸಮಜಾಯಿಷಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೫); ಯಾವ ಮುಸ್ಲಿಂಮನೇ ಆಗಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಕಲಿಭನನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನ 'ಅಹವಾಲನ್ನು' ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಇಸ್ಲಾಂ ಸಂ. ೩೯). ಅಹವಾಲ್ (ಮೈಗಜಿ. IV, ೭೬೧).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಹವಾಲ್]

ಅಹವು 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅಹಷಾಮ್ (ನಾ). ೧. ಅನುಯಾಯಿಗಳು; ಸೇವಕರು. ೨. ಸಶಸ್ತ್ರ ಸೈನಿಕರು; ಆಯುಧಪಾಣಿಗಳಾದ ಪೋಲೀಸಿನವರು: ಸಾದ್ರಿ ಬೆಹಾರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿದ್ದರಿಂದಾ ಅವನು ಕೆಲವು ಬಾರು ಅಹಷಾಮ್ ಜನ ಮಾಪಿಳ್ಳರ ಸಹ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೬); ಬಾಗಿಲ ಕಂದಾ ಚಾರದ ಚಾವಡಿ-ಇಲ್ಲಿ ಸವಾರರು, ಬಾರಿನವರು, ಬಾರಿಗಿರಿಯವರು ಅಹಷಾಂ... ಮುಂತಾದವರ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಬರೆವಂತೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, 147). [← ಅರ. ಅಹಷಾಮ್]

ಅಹಸ್ಕರ (ನಾ). = ಅಹರ್ವತಿ: ದಟ್ಟಿಸಿ ಬೆಳೆದ ತಮವನು ಅಹಸ್ಕರ ನಟ್ಟುಪೊಲ್ (ಪತಿಲ. ೪-೧೩೭). [ಸಂ.]

ಅಹಸ್ವತಿ (ನಾ). = ಅಹರ್ವತಿ: "ದಿವಾಕರನಹಸ್ವತಿ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿ... ಮಾರ್ತಾಂಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦-೧); ಸತಿಯ ಕುಚಕೋಕಮಂ ಮುಖರತಪತ್ರಮನೊಲ್ಲರಲ್ಲೆಯೆಂದನಹಸ್ವತಿ ಬಿಸುಪನುಬಿಡು. ಕೆಲ ಕೆನೆ ಶತಮಾನವಧು ಪಿಡಿದಳೊಪ್ಪೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಡೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪ. ೯-೬೩). [ಸಂ. (ಅಹನ್ + ಪತಿ)]

ಅಹಸ್ಸು (ನಾ). ಹಗಲು: ಅದು ತ್ರಿಂಶದ್ಗುಣಮಾದೊಡಾದಪುದು ಅಹಸ್ಸು (ವಿಷ್ಣುಪ. ೧-೧೨೦). [ಸಂ. ಅಹನ್]

ಅಹಹ, ಅಹ್ಹ (ಅ). ವಿಸ್ಮಯ, ಭಯ, ವೇದನೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನ್ವಯ: "ವೇದನೆಯೊಳಹಹಮೆಂಬುದು... ಅಹಹಂ ಎಂಬವ್ಯಯಂ ನೋವಂ ಸೂಚಿಸಲ್ಲಿ ಪೇಟಲ್ಪಡುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೦೮ ವೃತ್ತಿ); "ಅಹಹ - ಉಕ್ತಾರ್ಥ, ಅಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); "ನಿಪಾತಾವ್ಯಯಗಳು - ಇವು ಭಯ ವಿಸ್ಮಯಾದಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅಹಹ (ನೋವು)" (ಕೃ. ಪಿ. ೩. ೫೨). (i) ವಿಸ್ಮಯಕ್ಕೆ: ಮಹಾಧರ್ಮಮುಮಂ ಬಿಸುಟಹಹ ನೋಡ ಕೋಣೆಯ ಕುಸುಕುಲು ಧರ್ಮಮನದಂತು ನಂಬಿದನೀತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೪); ಅರು ಮೆಚ್ಚು ವರಿದನಹಹ ಲೇಸಾಯ್ತು ಹರಹರ ಚದುರನಹ (ಬಸವ. ೪೦-೨೦); ಅಹಹ ಕಾಲದೋಷಮಿದಲ್ಲೇ? ಅಹಹ ಗಗನಮಂ ನೀಳ್ವು ನಿಂದಂ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (ii) ಭಯಕ್ಕೆ: ಅಹಹ ಕೈತ ಪ್ಪಾಯ್ತು ರಾಯನ ಸಹಭವನು ನೊಂದನು ಶಿವಾ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯ. ೫-೫೧). (iii) ವೇದನೆಗೆ: "ಅಹಹಮೆನಲ್ ನೋವಿನ ನುಡಿ" (ಭಾರನಿ. ೨೧). ಅಹ್ಹ: (i) ಅಹ, ಅಹಹ. ಅಹನೆ ಗಹಗಹಿಸಿತೆಲ್ಲೊ ದೂರದ ದಿಗಂತ ದಲ್ಲಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪-೧); ಅಹ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಈ ಗಿಳಿ (ರೂಢಿ).

ಅಹಳ್ 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅಹಾ 'ಅಹಾ' ನೋ.

ಅಹಾಂಗೆ 'ಅಹಗೆ' ನೋ.

ಅಹಾದು 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಪಹರಿಸಲು ಅಥವಾ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಆಗದ; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಾರದ. (ನಾ) ೨. ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಹಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವು: ವೈರಮನೆ ಬಗೆಯದಹಿಂಕುಲಂಗಳ್ ಹರಿಣ ಚಮೂರಂಗಳ್ ಶಾಂತರೂಪದಿಂದಿರ್ದವು (ಅಜಿಪು. ೭-೬). ೨. ವೃತ್ತ ನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ. ೩. ರಾಹು. ೪. ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. ಅಶ್ಲೇಷಾ ನಕ್ಷತ್ರ. ೭. ದುಷ್ಟ; ನೀಚ. [ಸಂ.]

ಅಹಿಂಸಾಧರ್ಮ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವ ಧರ್ಮ; ಜೈನ ಧರ್ಮ: ಪ್ರಾಣಿಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲೂ ಆತ್ಮಪೀಡನವು ಕೂಡದೆಂದು ಅಹಿಂಸಾ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೭೩). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಧರ್ಮ)]

ಅಹಿಂಸಾರತ (ನಾ). ಅಹಿಂಸಾಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ; ಅಹಿಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು: ವೇದಪ್ರಯುತಶ್ರೋತ್ರಿಯನಹಿಂಸಾರತನುಮಹ ಪುರುಷನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೪೧). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ರತ)]

ಅಹಿಂಸಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದೆಂಬ ನಿಯಮ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರೋತೃವಿನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಹಿಂಸಾವ್ರತಮೆಂಬುದು ಆರಂಭರಹಿತಮಪ್ಪ ಧರ್ಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭-೧೨). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ವ್ರತ)]

ಅಹಿಂಸಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೀಕ್ಷಾಸ್ವಯಂಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದು: ಧರ್ಮಾರ್ಥಮುಂ ದೇವತಾರ್ಥಮುಂ ಔಷಧಾರ್ಥಮುಂ ಸ್ವಬೋಧಾರ್ಥಮುಮಾಗಿ ಕೊಲ್ಲದುದಹಿಂಸಾಶುದ್ಧಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಅಹಿಂಸಾಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದ ಯಮವೆಂಬ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವ ವ್ರತವು ನೆರವೇರುವಿಕೆ: ಈ ಯಮ ನಿಯಮಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸಾಸಿದ್ಧಿಯುಂಟಾದರೆ ಆ ಯೋಗಿಯ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ವೈರವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೫). [ಸಂ. (ಅಹಿಂಸಾ + ಸಿದ್ಧಿ)]

ಅಹಿಂಸೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಐದು ಅಣುವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ವಾಕ್ಯನಿಂದಲೂ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ನಾವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು ಅಹಿಂಸೆಯು (ಆರ್ಯಭ. ೭೨). ೩. [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದಲ್ಲಿ ಯಮವೆಂಬ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ವ್ರತ : ಅಹಿಂಸೆ, ಸೂನ್ಯತೆ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಅಪರಿಗ್ರಹವೆಂದು ಅಯ್ಯ ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೮); ಅಹಿಂಸೆ . . . ಶೌಚವೆಂಬ ಯಮಾಂಗದಶಕಮಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಅಹಿಂಸಾ]

ಅಹಿಂಕೆ (ನಾ). ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು ; ಐಹಿಕವಾದುದು : ಎನ್ನಾಶಿ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿ ಉತ್ತಮರ ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಕೋಶಭಂಡಾರಾದಿ ಅಹಿಕ ಬೇಡುವದಿಲ್ಲ ಸಾಸಿರಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದವಾಗಲಿ (ವಿಪ್ರಸು. ೨೪-೪).

[< ಸಂ. ಐಹಿಕ]

ಅಹಿಂಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರುಡು ಹಾವು. [ಸಂ.]

ಅಹಿಕಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪವನ್ನು ಕೈಕಡೆಗವಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನು ; ಶಿವ : ಸಂದಹಿಕಟಿಕಪ್ರಸಾದದ ಮನೋಜನುಮಂ ಗೆಲೆವಂದನಾಗಳುಂ ಸಹಜಮನೋಜನೋಜಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧-೪); ಮಹಾಹಿಕಟಿಕಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದ ಸುದೇಹನಂ ಮಾಡಿ ಪ್ರಿಯದೊಳಗಿಡಿಗೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ (ಬಸವ. ೪೪-೨೧).

೨. ಹಾವುಗಳ ಗುಂಪು. (ಕ). [ಅಹಿ + ಕಟಿಕ]

ಅಹಿಕಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಐಹಿಕ ಸಂಪತ್ತು. [ಅಹಿಂಕೆ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅಹಿಕಸುಖ (ನಾ). ಐಹಿಕಸುಖ : ವೇಣುಗಾನಪ್ರಿಯನ ಅಹಿಕಸುಖಾನುಭವ ಬೇಡದಲೆ (ಹಸಾರ. ೧೯-೨೧); ವೈದಿಕ ಪದವಿಯಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನಿಗೆ ಅಹಿಕಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಮಹಾ ಅಶ್ವರ್ಯವೇ ? ಅಹಿಕಸಂಪತ್ತು ಸುಖದಾಸಂಗಿ ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ವಿಜಯ. ೧೪೯). [ಅಹಿಂಕೆ + ಸುಖ]

ಅಹಿಕಾಂತ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ ; ಶೇಷ ; ವಾಸುಕಿ. [ಅಹಿ + ಕಾಂತ]

ಅಹಿಕಾಂತಕಟಿಕೆ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಿಕ ೧ : ಪುರತ್ರಯವನಹಿಕಾಂತ ಕಟಿಕನು ಬೇಗೆಯುಂ ಸುಡುವಂತೆ ಸುಟ್ಟನಲಾ (ಬಸವ. ೫೪-೫೪).

[ಅಹಿಕಾಂತ + ಕಟಿಕ]

ಅಹಿಕಾಯ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ದೇಹ ; ಹಾವಿನ ಮೈ : “ಅಹಿಕಾಯದೊಳ್ . . . ಭೋಗಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೦).

[ಅಹಿ + ಕಾಯ]

ಅಹಿಕುಂಡಲ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಕರ್ಣಾಭರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದವನು ; ಶಿವ : ಅಮಮ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಅಂದದಹಿಕುಂಡಲ ಚತುರ್ಭುಜ ನಂದಿವಾಹನ ಗೌರಿಸಹಿತಂ ಮುಂದೆ ನಿಂದು (ಬಸವ. ೨೭-೨೭).

[ಅಹಿ + ಕುಂಡಲ]

ಅಹಿಕುಲ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಸಮೂಹ : ಸೌಪರ್ಣಸಹಿಕುಲಕೆ ಮುನಿ ದೇವಿ ಕೊಲುವಂತೆ (ಹಜಕಾ. ೬-೧೩). [ಅಹಿ + ಕುಲ]

ಅಹಿಕೇತನ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಬಾವುಟದ ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಸರ್ಪಧ್ವಜ ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಭೀಷ್ಮ ಶರಾಚಾರ್ಯರ ನುಡಿ ತಪ್ಪು ಗದಮನಾರ್ಯಂಗಿಕೇತನಗೆ ವಿಧಿವಿಶ್ವನದಿಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೭).

[ಅಹಿ + ಕೇತನ]

ಅಹಿಗರಳ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ವಿಷ. ‘ಅಹಿಗರಳಹರ’ ಪರಾ.

[ಅಹಿ + ಗರಳ (= ಗರಲ)]

ಅಹಿಗರಳಹರ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ವಿಷವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸತಕ್ಕವನು ; ಗರುಡ : ಜನನೇಂಬ ಬಜಸಿಡಿಲೆಜಗಿದುಡೆಗುವವೊಲಹಿಯನಹಿ ಗರಳಹರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೧). [ಅಹಿಗರಳ + ಹರ]

ಅಹಿಗೃಹ (ನಾ). ಹಾವಿನ ನೆಲೆ, —ಹುತ್ತು : ಅಹಿಗೃಹಮಂ ಘನಕುಚೇ ರಜನೀಚರಮದೊಳ್ ಜನಾಂಬಿಕೆ ಕಂಡಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೭); ಅಹಿಯ ವಿಷವನ್ನು ನೆಗೆದಹಿ ಗೃಹಮಂ ಪೀರ್ದುರ್ಚುಪಚ್ಚಭಲ್ಲನ ಬಾಯಂ ದಹಿಯಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೮೫). [ಅಹಿ + ಗೃಹ]

ಅಹಿತ (ಗು). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ ; ವಿರೋಧವಾದ : ಅಹಿಂಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ವಿಷಯ ಅವನಿಗೆ ಅಹಿತವಾಗಿ ಕಂಡಿತು (ಪುನರು. ೩೬೬). (ನಾ). ೨. ಶತ್ರು : “ಅಭಿಯಾತಃ . . . ಅರಿಃ, ಅಹಿತಃ . . . —ಈ ೨೪ ಹಗೆ” (ಹಲಾಯು. ೭೫-೩೦೧); ನರಮಹಿತಾನಿನಗೇನಹಿತರು ಮೊಳರೇ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೨); ಅಹಿತನಂ ಕಡಿದಾಗಳೆ ಮಿಂದಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೯). [ಸಂ.]

ಅಹಿತಕರ (ಗು). ಕೇಡನ್ನು ತರುವ ; ಹಿತವಲ್ಲದ : ಅಹಿತಕರವಾಯು (ಮುಂಬಯ. ೩-೩೬). [ಸಂ.]

ಅಹಿತಕಾರ (ನಾ). ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು : ಶಿವಗಣ ದೂಷಣಾಹಿತಕಾರ ಜಂಗಮತೋಷಣಾಚಾರ (ಬಸವ. ೧೯-೩೮).

[ಅಹಿತ + -ಕಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಅಹಿತಕುಲ (ನಾ). ಹಗೆಗಳ ಸಮೂಹ : ಅಹಿತಕುಲವನು ಸಮರದಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಶರಣಾಗತರ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿಡವನು ಮಗನೇನಿಸುವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೮೨). [ಅಹಿತ + ಕುಲ]

ಅಹಿತಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ಶತ್ರುನಾಶ : ಪತಕರಿಸಿದೈ ವೀರಸುಭಟಪ್ರತತಿ ಮಧ್ಯದಲೆಮ್ಮನಹಿತಚ್ಯುತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದು ನಿಜನೇನಾಧಿಪತ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೭). [ಅಹಿತ + ಚ್ಯುತಿ]

ಅಹಿತತ್ವ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ತತ್ತ್ವ. ೨. ಹಗೆತನ ; ಶತ್ರುತ್ವ. ೧, ೨ : ಗಾರುಡದೊಳಹಿತತ್ವಮಾರಣ್ಯದೊಳ್ ದಾನವಾರಣಂ . . . ಉಂಟಲ್ಲದಿಲ್ಲಮಿವು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯುಂ ಧರ್ಮಜನ ನೆಲದೊಳುಂ (ಜೈಮಿಠಾ. ೨-೮). [ಸಂ. (ಅಹಿ + ತತ್ತ್ವ ; ಅಹಿತ + -ತ್ವ)]

ಅಹಿತನಿಷಾದನ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು ; ಶತ್ರುನಾಶಕ : ತೋಜಿದಳಿಂದಾದಯಕಾಂತನಹಿತನಿಷಾದನನಂ ದಿವಿಜ ರಾಜ ಲೀಲಾಸ್ವದನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೧೭). [ಅಹಿತ + ನಿಷಾದನ]

ಅಹಿತವರ್ಗ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಗುಂಪು ; ವೈರಿಸಮೂಹ : ಅವಯವ ದಿಂದಿಲಿಗುಂ ಪಂಚವಿಧಾಹಿತವರ್ಗ ದುರ್ಗಪಂಚಕಮಂ . . . ತತ್ತ್ವಭು ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೭). [ಅಹಿತ + ವರ್ಗ]

ಅಹಿತವಿಘಾತಿ (ನಾ). ಹಗೆಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವವನು : ಭೀತನಾದನು ಭೀಮನಹಿತವಿಘಾತಿ ಮಾಗಧರಾಯಮಲ್ಲವ್ರಾತಕುಲಗಿರಿವಜ್ರ ನೆಂದುದು ಮಗಧಫರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೧೦೨).

[ಸಂ. ಅಹಿತವಿಘಾತಿನ್]

ಅಹಿತವಿಧ್ವಂಸಕ (ನಾ). = ಅಹಿತವಿಘಾತಿ : ಏಕವಾಕ್ಯರಹಿತ ವಿಧ್ವಂಸಕರಾಶ್ರಿತಜನಕಲ್ಪವ್ರಿಕ್ಷರ್ (ಸೌಂಡ. XX, ೭೦-೪೩ ; 1108). [ಅಹಿತ + ವಿಧ್ವಂಸಕ]

ಅಹಿತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಹಗೆಯ ಬಲ ; ಶತ್ರುವಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಜಾರ್ವಾ ಕೋತ್ತಿಯನಹಿತಶಕ್ತಿಯುಂ ಭೇದಿಸುವಂತೆಕಕ್ಷಣದೊಳೆ . . . ಭೇದಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೫). [ಅಹಿತ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಹಿತಶಿರ (ನಾ). ಹಗೆಯ ತಲೆ ; ಶತ್ರುವಿನ ಶಿರ : ಕಲಿಭೀಮ ಮಾಡಿದ ರಹವನದನೇನೆಂಬಿನ್ನೆ ಕೂರಿಹ ಕಠಾರಿಯ ಹಣಿಗೆಯಲಿ ಬಾಚಿದನು ಸಿರಿ ಮುಡಿಯ ಅಹಿತಶಿರವಿದಲಾಯನುತ ಗೃಹಮಹಿಳೆಯರು ವಿಹಿತಾಂ ಗುಲಿಯ ಸಂಪ್ರಹರಣದಿ ಪರಿಭವಿಸಿದರು ಘೋರೈನಲು ನಿಖಿಳಜನ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೪೧). [ಅಹಿತ + ಶಿರ]

ಅಹಿತಾನೀಕ (ನಾ). ೧. ಹಗೆಯ ಸೈನ್ಯ. ೨. ಹಗೆಯ ಗುಂಪು : ಗೆಲಿದ ಸಹಿತಾನೀಕವನು ರಿಪುಬಲದಿಶಾಪಟ ಭೀಷ್ಮನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೪).

[ಅಹಿತ + ಅನೀಕ]

ಅಹಿತಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಲ್ಲದ ಆಹಾರ. ೨. ಶತ್ರು ನೀಡುವ ಆಹಾರ. ೧, ೨ : ಅನ್ಯವೇ ಅಹಿತವಾದರೂ ಅಹಿತರಿಟ್ಟನ್ನವಾದರೂ ಅಹಿತಾನ್ಯವು (ಆರ್ಯಭ. ೨೧೮). [ಅಹಿತ + ಅನ್ಯ]

ಅಹಿತಾನ್ವಯ (ನಾ). = ಅಹಿತಕುಲ : ಸುಡುವೆನಹಿತಾನ್ವಯವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೫). [ಅಹಿತ + ಅನ್ವಯ]

ಅಹಿತಾವನೀಶ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಕಾರವನ ಭಲ ಸಂದುದಿನ್ನಹಿತಾವನೀಶರಿಗಾಯ್ತು ಪರಿತೋಷ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೩೩). [ಅಹಿತ + ಅವನೀಶ]

ಅಹಿತುಂಡ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಬಾಯಿ ಅಥವಾ ಮುಖ : “ಅಹಿತುಂಡ-ಹಾವಿನ ಮುಖ” (ನಾನಾರ. ೨೮ ಟೀಕು). [ಅಹಿತ + ತುಂಡ]

ಅಹಿತುಂಡಿಕ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು; ಹಾವಾಡಿಗ : ಘಾಣೇಂದ್ರಿಯಲೋಲುಪಗಳುಂ ಔಷಧಗಂಧಲುಬ್ಧಂಗಳುಂ ಆಪ್ತವಿಷಧರಂಗಳ್ ಅಹಿತುಂಡಿಕನ ದೇಸಿಯಂ ವಿನಾಶಮನೆಯ್ದುವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೦); “ಎಲೈ ಅಹಿತುಂಡಿಕನಂ ಒಳಗೆ ಬರಹೇಳು” ಎಂದನು. ದೂತನು ಆ ಹಾವಾಡಿಗನನ್ನು ಕರೆತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೪೪). [ಸಂ. (ಅಹಿತ + ತುಂಡಿಕ)]

ಅಹಿತೆ (ನಾ). ಹಿತವಲ್ಲದವಳು : ಲಲನೆ ಪತಿಯೆಡೆಯೊಳಿರ್ಪುದನೆಳವುದನಂಗಹಿತೆಯಾದೊಡಂ ಬಂಧುಜನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೬-೧೧೬).

[ಸಂ. ಅಹಿತಾ]

ಅಹಿಧರ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ : ಅಹಿಧರಂ ನುಡಿದು ತಿರ್ವಂ ವೇದಮಂತ್ರಸನ್ನಿಹಿತೋಪದೇಶವುಳ್ಳವನೆ ಸದ್ಭ್ರಾಹ್ಮಣಂ (ವೀಶ್ವತ. ೮-೧೬-೫೭). [ಸಂ.]

ಅಹಿಧಾಮ (ನಾ). ಸರ್ಪಾಶ್ರಯ; ಶಿವ : ಶಾತ್ರವಭೀಮಾ ಶಾಶ್ವತನಾಮಾ ಕನದಹಿಧಾಮಾ . . . ಸಲಹು (ಉದ್ಯೋ. ೬-೩೫).

[ಅಹಿತ + ಧಾಮ]

ಅಹಿಧ್ವಜ (ನಾ). = ಅಹಿಕೇತನ : ನಿಜಮತಮನನಗೆ ಮೀಜಲ್ಪಜಾತದೊರೆಯಲ್ಲವಲ್ಲದಿದೊಡಮೆನ್ನಿಂ [ದ]ಜನಿಸಿ ನುಡಿಯಿಸಿದಮಹಿಧ್ವಜನೋವದೆ ಮುನ್ನೆ ನೆಗಟ್ಟು ದುಶ್ಚರಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೧); ಕೆಳಗೊಣ್ಣು ನರಂಗೆ [ಬೆನ್ನಲಂ] ಸಿಡಿದ ಚಲಕ್ಕಹಿಧ್ವಜನುದಾರತೆಯೊಳ್ಳಿ ಬಿಚಾರುದತ್ತನೆನ್ನದೆ ಸಲೆ [ಮೆಣ್ಣು] ಬಣ್ಣಿಸುವರಾಗ್ಗಳ ರಾಜಿತ ರಾಜಪೂಜ್ಯನಂ (ಸೌಂದ. XX, ೩೧-೧೪; 1044). [ಅಹಿತ + ಧ್ವಜ]

ಅಹಿನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ : ಅಹಿನಾಯಕನಜಾಯಂ ಪೇಟಲುಊದನದನೆತ್ತಜುಪೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೩).

೨. ವಾಸುಕಿ. [ಅಹಿತ + ನಾಯಕ]

ಅಹಿನಿಕರ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಕ ೨ : ಗರುಡನುಬ್ಬಟಿಗಹಿನಿಕರ ಜರ್ಝರಿತವಾದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೬-೧೨). [ಅಹಿತ + ನಿಕರ]

ಅಹಿಪ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ನವರತ್ನದ ವೇದಿಕೆಯಿಂದಲಳವಟ್ಟು ಭವನದ ಬಹುರಚನೆಯನು ವಿವರಪಡಹಿಸಗಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಕವಿಗಳ ನಿವಹಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೭-೭೯). [ಸಂ.]

ಅಹಿಪಕಂಕಣ (ನಾ). = ಅಹಿಕಟಕ ೧ : ಶಂಕರನಹಿಪಕಂಕಣನಭವನಕ್ಷರನು (ಬಸಪು. ೪೫-೩೩). [ಅಹಿತ + ಕಂಕಣ]

ಅಹಿಪತಲ್ಪ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು : ನವಗಾದೀ ಪೇದಮಂ ಬಿನ್ನವಿಪವಹಿಪತಲ್ಪಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೧-೩೫).

[ಅಹಿತ + ತಲ್ಪ]

ಅಹಿಪತಿ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ಅಹಿಪತಿ ಪೆಡೆಯಂ ಬಿರ್ಚಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೪); ಕೂಡೆ ಸೂಟಿಯೊಳಟ್ಟಿಲಿಳಿಯಲ್ಲಾಡಲಹಿಪತಿ ಹೆದಜಲಿತ್ತಲು ನೋಡಿ ಕಾರವಸೇನೆ ಕೆಡೆದುದು ನಗೆಯ ಕಡಲೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೩). [ಅಹಿತ + ಪತಿ]

ಅಹಿಪತಿತಳಪ (ನಾ). = ಅಹಿಪತಲ್ಪ : ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲವನು ವಟಿತರು ತಳಿರಲೊರಗುವನೆಂಬರಹಿಪತಿತಳಪನೆಂಬರು ಕೆಲರು ಪಾಲ್ಗಡಲರಸನೆಂಬರಲಾ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೭-೫). [ಅಹಿಪತಿ + ತಳಪ]

ಅಹಿಭಯ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ದೇಸಿಯಿಂದಾದ ಹೆದರಿಕೆ. ೨. ಸ್ವಪಕ್ಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭಯ. [ಅಹಿತ + ಭಯ]

ಅಹಿಭುಕ್ತ (ನಾ). ೧. ಹಾವುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ನವಿಲು. ೩. ಗರುಡ. ೪. ಮುಂಗುಸಿ. [ಸಂ. ಅಹಿಭುಜ್]

ಅಹಿಭೂಷಣ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನು ಒಡವೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ (ಕ). [ಅಹಿತ + ಭೂಷಣ]

ಅಹಿಮ (ಗು). ತಂಪಿಲ್ಲದ; ಬಿಸಿಯಾದ. ‘ಅಹಿಮಕರ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಹಿಮಕರ (ನಾ). ಉಷ್ಣ ಕಿರಣ; ಸೂರ್ಯ : ಅಹಿಮಕರ ಸಮಸ್ಥಿರ್ಯಾದತ್ತ ತೇಜಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫-೧೮; 1157); ಸೂರ್ಯನಂತಹಿಮಕರಪ್ರಭಾವಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩-೨೯; 1170).

[ಅಹಿಮ + ಕರ]

ಅಹಿಮಕಿರಣ (ನಾ). = ಅಹಿಮಕರ : ಮಂಜಿನ ಮುಖಿಯನಹಿಮಕಿರಣನಾತ್ಮಕಿರಣಂಗಳಿಂ ಕಿಡಿಸುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೪ ವ).

[ಅಹಿಮ + ಕಿರಣ]

ಅಹಿಮರುಚಿ (ನಾ). ಉಷ್ಣ ಕಿರಣ; ಬಿಸಿಯಾದ ಪ್ರಭೆ : [ಸುತ್ತಂ] ಸೂಸಿದೀಶಾನನ ಜಡೆಗಳಪೊಲ್ಲಾಯ್ತು ಪೊನ್ನೀರ್ಗವಿಲ್ಲಿಂಪಿನ [ಪೆಂಪಂ] ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿದಹಿಮರುಚಿಗಳಂ ತಿಗ್ಮರುಜ್ಜಾಲಿಬಿಂಬಂ (ಕಾದಂ ಉ. ೩೭೪). [ಅಹಿಮ + ರುಚಿ]

ಅಹಿಮಹಿಲೆ (ನಾ). ನಾಗಕುಲದ ಹೆಣ್ಣು; ನಾಗಕನ್ಯಿಕೆ (ಕ).

[ಸಂ. ಅಹಿಮಹಿಲಾ]

ಅಹಿರಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು; ಇರ್ತಲೆಗೆ : “ದ್ವಿಮುಖಮಹಿರಣಿಯನಿರ್ತಲೆಗೆ ನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೩). [ಸಂ. ಅಹಿರಣಿ]

ಅಹಿರಾಜ (ನಾ). = ಅಹಿನಾಯಕ : ಪೊಗಟಲ್ಪದನಹಿರಾಜಂಗಮರಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬ ರ); ಅಹಿರಾಜಂ ದ್ವಿಸಹಸ್ವಜಿಹ್ವನಜಿಯಂ ವ್ಯಾಪರ್ಣಿಸಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೩೭). [ಅಹಿತ + ರಾಜ]

ಅಹಿರಾಜಾತ್ಮ [ನು]ಜೆ (ನಾ). ವಾಸುಕಿಯ ತಂಗಿ; ಜರತ್ತಾರು : ಅಹಿರಾಜಾತ್ಮ [ನು]ಜೆ ಮಂತ್ರತಂತ್ರವಜಿದಾಣ್ಣಂ ಪೋಗೆ ತಾಂ ತಂದಳೇ (ಸೋಮೇಶ. ೯೨). [ಅಹಿರಾಜ + ಅನುಜೆ]

ಅಹಿರಿ ‘ಆಗು’ ಪರಾ.

ಅಹಿರ್ಬುಧ್ವ್ಯ (ನಾ). ಈಶ್ವರ; ಶಿವ : “ಅಹಿರ್ಬುಧ್ವ್ಯಃ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷಃ . . . ನೀಲಲೋಹಿತಃ - ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ಪೆಸರ್” (ಪಲಾಯು. ೪-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಹಿವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವುಗಳ ಶತ್ರು; ಗರುಡ. ೨. ವೃತ್ತಾಸುರನ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ. ‘ಅಹಿವೈರಿವೈರಿ’ ಪರಾ. [ಅಹಿತ + ವೈರಿ]

ಅಹಿವೈರಿವೈರಿ (ನಾ). “ಇಂದ್ರಜಿತು” (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ) : ನಾಗಾರಿ ಭೀಕರ ಸಾಮಂತನಿ ಕಾಯ ದೈತ್ಯಬಳವತ್ಕಂಸಾರಿ ಕಂಸಾರಿ ಸಂಗರ ರಂಗಕ್ಕೆ ಹಿವೈರಿವೈರಿಯನಿಪಂ ಸಾಮಂತ ನಾಗಾಜುರ್ನಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕ. ೪೨-೪೦; 1205). [ಅಹಿವೈರಿ + ವೈರಿ]

ಅಹಿರೀರ್ಷ (ನಾ). ಹಾವಿನ ತಲೆ; ಹೆಡೆ: ಉತ್ಪಟಿತತೃತಿಯು ತೃಣತಾಹಿರೀರ್ಷರತ್ನಜ ಘೃಣಮಾಲೆ ಫಾಲಶಿಖಿ ಮೇಘಶಿಖಾವಹನಾಗೆ ನರ್ತಿಸಂ ಗಜರಿಪುನೋಲ್ ಘನಾಗಮಮದೇಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದೊ ನೋಟ ಕರ್ಕಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೭). [ಅಹಿ + ರೀರ್ಷ]

ಅಹಿಸಾಯಕ (ನಾ). ಸರ್ಪಬಾಣ; ಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರ: ವೃಥಾ ರಾಧೇಯ ಮದವೇಕಿನ್ನು ನಿನಗಹಿಸಾಯಕದ ಸಾವಿನಲಿ ನೀರಿಳಿಸುವೆನು ನೆತ್ತರಲಿ ... ಎನುತ ತೆಗೆದಚ್ಚನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೭).

[ಅಹಿ + ಸಾಯಕ]

ಅಹಿಹಯ (ನಾ). ಹೈಹಯವೆಂಬ ಕುಲ: ಮಾಹಿಷ್ಮತೀಪುರವರೇಶ್ವರನಹಿಹಯಕುಳಕಮಳ ಮಾರ್ತಾಣ್ಣಂ (ಕ ಇ ಆ. ೩-೭-೨೫೭; 1062); ಇತರ ರಾಜಪುತ್ರ ಕುಲಗಳೊಡನೆ ಹೆಣ ಗಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ ಅಹಿಹಯ (ಹೈಹಯ) ಅಥವಾ ಕಲಚೂರ್ಯಕುಲದವರು ಈ ಸಮಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರು (ಭಾಷ್ಯ. ೩೨೫). [< ಸಂ. ಹೈಹಯ]

ಅಹೀಂದ್ರ (ನಾ). ೧. = ಅಹಿನಾಯಕ: ೧. ತಳಮನಹೀಂದ್ರರುಂಧ್ರಘಟ ಮೆಂದು... ಧೃತಿ ಬಂದು ನಿಶ್ಚಲತೆಯನಿರ್ಪಳಲ್ಲಿ ಭುಜಮಂಡಳದೊಳ್ ವಸುಧಾಧಿನಾಥನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೧). ೨. [ಜೈನ] ನಾಗರಾಜ: ಸಿದ್ಧಿಲಿಂ ಮಿಂಚಿಂ ಮೊಟಗಿಂ ಪಡೆಗುಳ್ಳಂ ಪಡೆವಹೀಂದ್ರರೆದಗಿಡುವಿನೆಗಂ ಸಿದ್ಧಿಲಿಂ ಮಿಂಚಂ ಮೊಟಗುಮನೊಡನೆ ತೆರಳ್ಳಿದುವು ಜಯನ ಶರಣಿಕ ರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬೨); ನತದಿವಿಜೇಂದ್ರಾಹೀಂದ್ರ ವಾಸುಪೂಜ್ಯ ಜಿನೇಂದ್ರಾ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೪೯). [ಅಹಿ + ಇಂದ್ರ]

ಅಹೀಂದ್ರಕೇತನ (ನಾ). = ಅಹಿಕೇತನ: ಪಗೆ ಪೊಲ್ಲ ಪಾಂಡುನಂದನ ರೊಳಹೀಂದ್ರಕೇತನನ ಜೂದಿನ ಗೆಲ್ಲಮದೆಂತುಟಿನ್ನ ನಂಜಿನ ಸವಿಯಂತುಟಿಂದೊಡಿಸಂತದೊಳಂತಕನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೫).

[ಅಹೀಂದ್ರ + ಕೇತನ]

ಅಹೀಂದ್ರಲೋಕ (ನಾ). ನಾಗರಾಜನ ಲೋಕ; ನಾಗಲೋಕ: ಅಲ್ಲಿಯ ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ್ ಮಿಗುವರಹೀಂದ್ರಲೋಕದೇವೆಂಡಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೭೧). [ಅಹೀಂದ್ರ + ಲೋಕ]

ಅಹೀನ (ಗು). ೧. ಹೀನವಲ್ಲದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಮಹಿಪತಿಭೋಗ ಪ್ರಕರಮನಹಿಪತಿ ಭೋಗೋಪಮಾನಮೆಂದಜಾದಂತರ್ಬಹಿರರ್ಥನಿಜ ಯಮಂ ತೊಪ್ಪಿದಹೀನ ಜೈನೇಂದ್ರರೂಪಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೭); ವಸುಧೆಗೆ ಸಂದಹೀನರಿಪುವರ್ಗಮನೋಡಿಸಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೪೪).

(ನಾ). ೨. ಸರ್ಪರಾಜ; ವಾಸುಕಿ. ೧, ೨: ಉಲ್ಲಸದಹೀನಾಲಂಕೃತಂ ಮೂರ್ತಿ... ದೇವಗಣಂ ರಕ್ತಿಕ್ಕೆ (ಜಗವಿ. ೧-೫).

[ಸಂ. (ನ- + ಹೀನ; ಅಹಿ + ಇನ)]

ಅಹೀನತಾಸ್ಥಿತ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜನೆಂಬ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. ೨. ಹೀನತೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಉತ್ತಮಗುಣದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದವನು. ೧, ೨: ಅಹೀನತಾಸ್ಥಿತನಾಗಿಯುಂ ಆನುಕ್ರಮ ಸಮೇತನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭ ವ).

[ಸಂ. (ಅಹಿ + ಇನತಾ + ಅಸ್ಥಿತ; ನ- + ಹೀನತಾ + ಅಸ್ಥಿತ)]

ಅಹೀರಣಿ (ನಾ). = ಅಹಿರಣಿ: "ಅಹೀರಣಿಯೆಂಬುದು ಇರ್ತಲೆ ಗುಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಅಹೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಸರ್ಪರಾಜ. ೨. [ಜೈನ] = ಅಹೀಂದ್ರ ೨: ಅಹೀಶ್ವರಂ ವಿಭವವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಧನೇಶ್ವರಂ ವಿನೂತನ ಧನದಾನದಿಂ ನೆರೆದರೇಂ ಸಲೆ ಮೇಘರಥಂ ಸಪುಣ್ಯನೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೩).

[ಅಹಿ + ಈಶ್ವರ]

ಅಹುದ್ರು 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅಹುದ್ರು, ಹವುದ್ರು, ಹೌದು (ಅ). ಇತರರು ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಉಂಟು, ದಿಟ, ಸತ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ: ಅಹುದು ಸಂಜಯ ಶೋಕಶಿಖಿ ನೆಪ್ಪಿ ದಹಿಸಿ ತೆನ್ನನು ಬೆಂದ ವಸ್ತುಗೆ ದಹನವುಂಟೇ ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ನಮ್ಮೊಳಾದು ದಲಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೬); ಅಹುದು ಮತ್ತೇನಿಳಿಯ ಜನ ನಿಗ್ರಹವ ದಾರವರಿಂದ ಬಳಿಕೇ ಮಹಿಗೆ ಬಂದ ವಿರೋಧವಾವುದು ಹೇಳಬೇಕೆನಲು (ತೋರಾ. ೧-೮-೧೬); ಅಹುದು ಸ್ವಾಮಿ, ಅದೊಂದನ್ನೇ ಒಯಿದಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೨). **ಹವುದ್ರು:** ಹವುದೆಂದರೆ ಬಯ್ಯುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಗಾಡ). **ಹೌದು:** ಹೌದು ಹೌದು ಅವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಗೆಯೇ (ಆರ್ಯಕ. ೧೧); ಹೌದಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೌದಪ್ಪ, ಅಲ್ಲಪ್ಪನ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಪ್ಪ (ಗಾಡ). IP ನಡುಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಅವ್ಯಯದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗ ವಾಗಿದೆ.

ಅಹುದಹುದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದೇವನಕ್ಕಟ ವೀರನಹುದಹುದೀ ವಿಸಿನದೊಳಗೊಬ್ಬನುಂ ಬಿದದಾವಗಂ ತಾನಿಪ್ಪ ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮುಮ ನುಳಿದು (ಬಸಪು. ೧೬-೭); ನೋಡಿ ಭುಗಿಭುಗಿಲೆಂಬ ಕೋಪಂ ಮೂಡಿಯಹುದಹುದಾ ಉಮಾಪತಿ ಬೇಡಿದನೆ ಮಾಂಸವನು ತನುಜನನಿಕ್ಕಿದನೆ ಸೆಟ್ಟಿ (ಬಸಪು. ೨೫-೨೧). **ಅಹುದಾಗು = ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗು:** ಅಹುದಾದರಹುದನ್ನಿ ಅಲ್ಲವಾದರಲ್ಲವನ್ನಿ (ಕನಕ. ೧೩೧ ಪ). **ಅಹುದೇನಿಸು = ಮೆಚ್ಚಿಸು:** ಬವರವಾದರೆ ಹರನ ವದನಕೆ ಬೆವರ ತಹೆನವಗಡಿಸಿದರೆ ವಾಸವನ ಸದೆನಿಸು ಹೊಕ್ಕಡಹುದೇನಿಸುವೆನು ಭಾರ್ಗವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೫೬); ಸಂತಸವು ಜನಿಸಿ ದೇವಕಿ ಪುತ್ರನನು ತಾನನು ನಯದಿ ನೋಳ್ವಜ್ಜುಗವನೋಪನೋಳೊಡಂಬಡೆ ಪೇಳ್ವಹುದೇನಿಸಿದಳು ಹಲಧರನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೨). **ಅಹುದೆನ್ನು = ಒಪ್ಪು;** ಮೆಚ್ಚು: ಅಹುದಾದರ ಹುದನ್ನಿ ಅಲ್ಲವಾದರಲ್ಲವನ್ನಿ (ಕನಕ. ೧೩೧ ಪ). [< ಅಪ್ಪುದು (< ಅಗ್ನು)]

ಅಹುಬಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನೀರ ಥಡಿ ಅಹುಬಲ ನಾರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಶಾಸನದ ವಿವರ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬೪-೨; 1698). IP ಈಗಿನ ಅಹೋಬಲ ಎಂಬ ಊರಿನ ಹೆಸರು. [< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಅಹೇವು 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅಹೇತು (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಲ್ಲದ. ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಅತಿಶಯವೆಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ವಿರೋಧಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆ ವಿಭಾವನಾಹ್ವಯಂ ತಿರೋಹಿತಂ ಪೂರ್ವಮಹೇತು ತದ್ಗುಣಂ ಪರಸ್ಪರಾಸಂಗತಿಕಂ ವಿಶೇಷಮುಂ ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣಾತಿಶಯ ಪ್ರಭೇದಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೬). 'ಅಹೇತುಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಹೇತುಕ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ. ೨. = ಅಹೇತು ೩: ಸ್ವನಿಮಿತ್ತದೊಳಂ ಕಾರ್ಯಂ ಜನಿಯಸದಿಸಿರ ವಹೇತುಕಂ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೧); ಅಹೇತುಕಕ್ಕೆ|| ಪೆತ್ತುಂ ತೆಳ್ಳಟಾಯದ ನಡು ಮುತ್ತುಂ ಬೀಡದ ಪಯೋಧರಂ ಮುನಿದುಂ ಚಿಲ್ಲೊತ್ತರಿಪ ನಗೆಮೊಗಂ ಮೆಯ್ಯತ್ತಿರ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಪ್ರರಲ್ಲಿಯ ಪೆಂಡಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೪). [ಸಂ.]

ಅಹೇರು (ನಾ). ಶತಾವರಿ ಗಡ; ಆಷಾಡಿಬೇರು. "ಪಿಲ್ಲಪಿಚ್ಚರ, ಆಸಡಿ" (ಅಮರ. ೬೮೬). [ಸಂ.]

ಅಹೇರು (ನಾ). ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉಡುಗೊರೆ.

[← ಮರಾ. ಅಹೇರ್]

ಅಹೋ, ಹೋ (ಅ). ಅಶ್ವರ್ಯ, ವೇದನೆ, ಸಂಬೋಧನೆ, ನಿವಾರಣೆ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : “ಹೋ, ಅಹೋ, ಓಹೋ, ಹೋಹೋ - ವೇದನಾ ನಿವಾರಣೆಯೋ” (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). (i) ಅಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ : ಸುರಭೇರಿನಿಂದ ದಿವಿಜರಹೋ ದಾನಶ್ರುತಿ ನೆಗಟಿ ನೆಗಟು ಪಂಚಾಶ್ವರ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨); ಹದಿರಿಂದ ಕೂಗುತ್ತಹೋ ಗಂಗೆ (ಗುರು ಚಾ. ೧-೧೬). (ii) ವೇದನೆಗೆ : ಅಹೋ . . . ಮನುಷ್ಯ ಭವದ ಸುಖಮೆಂಬ ಪುಲ್ವನಿಯೋಳ್ ಸಿಲ್ವ ಶಿಸುಖವನೆಯ್ವಿಡುವ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರದಿಂದ ಬಟ್ಟಿದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೮-೧೫); ಅಹೋ ಕಷ್ಟಂ ಸಂಸಾರಮೆಂದು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಭಟ್ಟಾರಕ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೮-೨೪); ಹರನ ಭಕ್ತನನೊರ್ಮೆ ಪಳಿದವಂ ಯುಗಕೋಟಿ ವರಮಹೋವಿಷ್ಣಿಯೋಳ್ ಕ್ರಿಮಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೧೧). (iii) ಸಂಬೋಧನೆಗೆ : “ಬೇಹವಚನವಾಸರಂ ಕರೆಹಮೆಂಬಿವಹೋಯೆ ನಿಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೧೫೦). ಹೋ : (i) ಸುರವಂದಿಗಳೆಂ ಹೋ ಹೋಯಿರೆ ಯೆನಿಸಿದುದಾಟಿಮಂತು ನೀಲಾಂಜನೆಯಾ (ಅದಿಪು. ೯-೩೯). (iv) ನಿವಾರಣೆಗೆ : “ಸವನಿಪುರೋಹೋ ಹೋ ಎನೆ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ” (ಶಮದ. ೩೦೯); ದೇವನೀಂ ಬೆಸಸಿದರ್ಕಾವಾವೆ ಹೋ ಸಾಲ್ವೆನೆಂದು . . . ಇಳೇಶರ್ ಗರ್ಜಿಸರ್ (ಜಗದ. ೭-೪೬); ಈತನಾರಜುನನೆ ಹೋ ಹೋ ಮಾತು ಮಾಣಲಿ ಮಾಣಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೭-೩೯). (v) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ : ಅರೆ ಹೋಯಜ ಬಾಪ್ತೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗಟ್ಟೊಂ (ಪಂಸಭಾ. ೨-೬೦); ಬಸವಣ್ಣನ ಬಿಂಕದ ಭಾಷೆ ಭಾಷೆ ಹೋ ಬಸವನ ನಿಷ್ಠೆ ನಿಷ್ಠೆ (ಬಸರ. ೮-೧). [ಸಂ.]

ಅಹೋಧ್ವಾನ (ನಾ). ಅಹೋ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ, — ಕೂಗು : ದೇವರಾರ್ವಹೋಧ್ವಾನನಿನಾದಮೊಪ್ಪಿದುದು ರಾಜತ ರಾಜಗೃಹಾಂತರಾಳ ದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೪). [ಸಂ.]

ಅಹೋರಾತ್ರ (ನಾ). ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ : “ಘಳಿಗೆ ಪಕ್ಷಿ ಸಂಖ್ಯೆಗೆಯಹೋರಾತ್ರಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೫). [ಸಂ.]

ಅಹೋರಾತ್ರಂ (ಅ). ಹಗಲೂ ಇರುಳೂ : ನಚ್ಚಿನ ನಾಕಿನಿಕಾಯಮು ಮಗಲದಹೋರಾತ್ರವೋಲಗಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೮೭); ಮಹಿ ಭೋರ್ಭೋರೆಂದಹೋರಾತ್ರಮುಮುಗದೆ ಕೊಳ್ಳಲ್ಲಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೯). [ಸಂ. ಅಹೋರಾತ್ರ]

ಅಹೋರಾತ್ರಿ, ಅಹೋರಾತ್ರಿ (ನಾ). = ಅಹೋರಾತ್ರ : ಅಹೋರಾತ್ರಿ ಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರಿಸು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೮೮೦). ಅಹೋರಾತ್ರಿ : “ಅಜುನತ್ತು ಗಳಿಗೆಗಳ ತಾಂ ನೆಜೆ ದೊಡಹೋರಾತ್ರಿ” (ವ್ಯವಹಾ. ೫-೨೭). [ಸಂ. ಅಹೋರಾತ್ರಿ]

ಅಹೋರಾತ್ರಿ ‘ಅಹೋರಾತ್ರಿ’ ನೋ.

ಅಹ್ನ (ನಾ). ಹಗಲು ವೇಳೆ : “ಅಹ್ನವೆಂದೊಡದು ವೇಳೆಗಭಿಧಾನ ಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೭). [< ಸಂ. ಅಹ್ನ]

ಅಹ್ರಿಮನ್ (ನಾ). ಆಸುರತತ್ತ್ವದ ಅಧಿದೇವತೆ : ಅಹಿ, ವೃತ್ರ, ಮಾರ, ಕಲಿ, ಅಹ್ರಿಮನ್, ಸೈತಾನ್ (ಹೊಂಗಳು. ೩೭-೨೩).

[< ಪಾರ. ಅಹ್ರಿಮನ್]

ಅಹ್ಞಿ ‘ಅಹ್ಞಿ’ ನೋ.

ಅಹ್ಞಿ ‘ಅಹ್ಞಿ’ ನೋ.

ಅಹ್ಞಿ (ಗು). ಕೋಮಲವಾದ; ಮೃದುವಾದ; ತೆಳುವಾದ. ‘ಅಹ್ಞಿತ್ರಿ’, ‘ಅಹ್ಞಿದುಳ್’ ಪರಾ. [?]]

ಅಹ್ಞಿ (ಗು). ಮಂದವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. ‘ಅಹ್ಞಿಡಿ’, ‘ಅಹ್ಞಿಸರ್’, ‘ಅಹ್ಞಿದ’ ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಹ್ಞಿ, ಅಹ್ಞಿ = ದಟ್ಟವಾಗು]

-ಅಹ್ಞಿ, -ಅಹ್ಞಿ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಕಂಡೊಸೆದಂ ಬನದೊಳಗೆ ಜನಕತನಯಳನಣುವಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೩೮); ಮಲಯ ಜ ಚರ್ಚಿತೆಯಂ ಕೇವಲ ಧವಳಾಭರಣೆಯಂ ದುಕೂಲಾಂಬರೆಯಂ ಕೆಲ ದೊಳ್ ನಿಲಿಯುಂ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ ವಿಲಾಸದೊಳ್ ಬಗೆದೊಲ್ಲ ನಲ್ಲಳನಿಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೩); ಸೌಂದರಾಂಗಿ ಸೌಂದರಿಯೆಂಬಳ್ . . . ಸುನಂದೆ ಗಂದು ನಂದನೆಯಾದಳ್ (ಅದಿಪು. ೮-೫೪); ಮಜುಗುವೆ ನಾನಿವಳ್ಳಿವಳವಂಗೆರಡೊಲ್ಲದ ನಲ್ಲಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೦); ಪೆಜೆನೊಸಲಳನಗಲದಿರಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೬-೨೪); ಇನಿಯಳ್, ಕಜಿಯಳ್, ಅಸಿಯಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); ತಮತಮಗರುಂಧತಿಯಳನಸೂಯಳಾದಿಯಾದಮಳರುಷಿಪತ್ನಿಯರ್ ಸಂದಣಿಸಿ (ಪರಶು. ೧೫-೩೬); ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯಳ್, ನಿಡುವಣೆಯಳ್ (ಕೃಷಿ. ೩೫); ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್, ತೆಂಕಣಳ್, ಮೂಡಣಳ್ (ಕೃಷಿ. ೩೫). -ಅಹ್ಞಿ : ಕೂಸಿನ ರೂಪದಿ ನೋಸವ ಮಾಡಿದಗೆ ದಾಸಿಯೊಬ್ಬಳು ಬೇಕೆ (ವಾದಕೀ. ೧-೭೭-೫).

ಅಳ (ನಾ). (ಉಕ) ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗವಣಿಯ ಗಳುಗಳನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಹುರಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಯುವ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿ; ಅಡ್ಡಗಳ : ಗಳ ಸರಿಯದೆ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಅಳ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಇರ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [?]

ಅಳಂಕರಣ ‘ಅಲಂಕರಣ’ ನೋ.

ಅಳಂಕರಣಗೃಹ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನೆ : ಬಂದಳಂದಳಂಕರಣಗೃಹಕ್ಕೆ . . . ದೇವಿ ಲೀಲೆಯಿಂದ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭).

[ಅಳಂಕರಣ (= ಅಲಂಕರಣ) + ಗೃಹ]

ಅಳಂಕರಿಸು ‘ಅಲಂಕರಿಸು’ ನೋ.

ಅಳಂಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು (?): ಎರೆವ ಮರಲ್ವ ಲಲ್ಲಯಿಪ ಕಾಲ್ವಿಡಿನೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವಳಂಕರಣ ವಿಳಾಸಮಂ ಮೆಜೆವ ಮೇಳಿಸುವಂದಿನ ರೂಪು ಶಾಸನಂ ಬರೆದುದು ಬರ್ಚಿಸಿತ್ತ ಮರ್ದುಬಣ್ಣದಳಂಕಿದುದು [ಪಾಶಾಂ. ಅಡಂಗಿದುದು] ಚಿಪ್ಪೊಕ್ಕು ಬೇರ್ವರಿದುದು ಬೆಚ್ಚುದಚ್ಚೊಡುದೆನ್ನೆರ್ದೆಯೋಳ್ ಲಲಿತಾಂಗದೇವನಾ (ಅದಿಪು. ೩-೪೩). ೨. ಒತ್ತಾಡು; ಅಂಟು : ವಸಂತ ನಲ್ಲಭನ ತೇಜ ದೋಜೆಯಂತೆ ಕೆಂದಳಿರಳಂಕಿದ ಕಂಕಲ್ಲಿಯ ಕುಸುಂಕುಜುಗಳ (ಅನಂಪು. ೧-೯೦ ವ). [< ಸಂ. ಅಲೇಖ್ಯ]

ಅಳಂಕು ‘ಅಳಂಕು’ ನೋ.

ಅಳಂಕು (ನಾ). “ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಚಿಪ್ಪುಹಂದಿ” (ಸಿರಿಕೋ). [?]

ಅಳಂಕೃತಿ ‘ಅಲಂಕೃತಿ’ ನೋ.

ಅಳಂಕೈ (ನಾ). ಜೋಡಣೆ; ಸೇರುವೆ; ಅಳವಡಿಕೆ (?): ಕಾಂತಿಯಿಂ ತಳತಳಿಸುವ ಕಾಂಚಿ ಕಿಂಕಣಿಯಳಂಕೆಯೋಳೆಂ ಕರಮೊಪ್ಪುತಿರ್ದೊ (ನಳಚಂ. ೩೧೬). [< ಅಳಂಕು ?]

ಅಳಂಕೈ, ಅಳಂಕೈ (ನಾ). ತಲೆಯ ಕೂದಲು : ಹಳದಿಯನುಟ್ಟು ನೇಣಿಯನಳಂಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ . . . ಓಕುಳಿಗನುನಾದರಂಗನೆಯರಂಗಜಟ್ಟಿಯ ಚಿತ್ರವೆಂದಿನಂ (ನಳಚಂ ೪೭೩). ಅಳಂಕೈ : ಅಳಂಕೈಳಕೆ ಎಂದು ಎದಂತ ದೊಳಿದುಂ ಲಿಂಗಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೯೩ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಅಲಕ]

ಅಳಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು : ತೊಡವನಳಂಕೆಗೆಯ್ವ ಜನವಶ್ಯವಿಭೂತಿಯನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ ಕನ್ನಡಿಗನೊಪ್ಪಿ ನೋಟ್ಟು . . . ಉಜ್ಜುಗದೊಳಿದುದು ಚಾಪಳ ಭೂಪಸಂಕುಳಂ (ನಳಚಂ. ೩೧೦). [ಅಳಂಕೈ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಳಂಕೇಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಹಾಸಮಾಡು (?): ನಿಜ ಸೊಪ್ಪಾದುದು ಕೋಡಗಂ ಸೆಳೆದುದೇ ಮೈಬಾಸುಪೀಟುನ್ನೆಗಂ ಪಜಿದತ್ತಕ್ಕಟ ಪೊಕ್ಕು ಕೇದಗೆಯ ಪೂಗೊಯ್ಯೆಲ್ಲೆ ಘರ್ಮಾಂಬುಗಳ್ ತುಲುಗಲ್ಲೊಂಡವು ತಂಗಿ ಬಲ್ಲಿತೆ ಬಿಸಿ ಲ್ ಪೂಮೋಟೆದೊಳ್ ನಿನ್ನನೆಂದಜೊಡುಪಿಯಳಂಕೆ ಗೆಯ್ವು ಸಖಿಯಂ ತನ್ನಂಗಿ ಕಣ್ಣೇ [ಪಾಶಾಂ. ಜೈ] ಜುದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೬೦). [ಅಳಂಕೆ? + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್_೧)]

ಅಳಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿರು; ಸೇರಿರು; ಅಳವಟ್ಟಿರು: ತುದಿ ಯೆಯ್ತೆನಗೆನ್ನ ಪೂಣ್ಣೆ ನಿನಗಂ ಪುಣ್ಣೋದಯಂ ಸಾರ್ಚಿಬಂದುದು ಧಾತ್ರಂಗಮಳಂಕೆಗೊಂಡು ಪಿರಿದುಂ ಚಿಂತಾಂತರಂ ಪೋಯ್ತು ಕೂಡಿ ದುದಾ ಶ್ರೀಮತಿಗಂ ಮನೋರಥಫಲಂ (ಅದಿಪು. ೪-೧೮); ನೇರ್ವಟ್ಟು ನರನಾಥನ ಕೂರ್ವಾಳೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡ ಧಾರಾಜಲದೊಳ್ ಬೇರ್ವದಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೦); ವಿಗ್ರಹೋಜ್ಜುನದೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡು ಸಲೆ ಸದ್ರತಿ ಯೊಳ್ ನೆರೆದು... ಸಮಸ್ತ ಭೂಜನದ ಮನಕ್ಕೆ ತನ್ನೊಳನುರಾಗಮ ನಾವಗಮುಂಟುಮಾಡುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೬); ಸ್ವರದೊಳ್ ಪದ ದೊಳ್ ತಾಳದೊಳರದವಧಾನದೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡಿರೆ ರಾಗೋಚ್ಚರಣಲಯ ಗೀತಮಾಯ್ತು ಚ್ಚರಿ ತದ್ಗಂಧವಿವಿಧ್ಯೆ ಸುರಸುಂ ದರಿಯಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೦); ಕಣ್ಣಳಂತೆ ಬೆಳ್ಳಿಳಗನಳಂಕೆಗೊಂಡುವು (ಅನಂಪು. ೧೨-೭೭); ನೊಸಲೊಳಳಂಕೆಗೊಂಡಿರೆ ಮನಂ ಮನದಲ್ಲಿಯ ವಾಯುಪಂಚಕಂ ಮಿಸುಕದಡಂಗೆ ಕಣ್ಣಳರೆ ಮುಚ್ಚಿದವೊಲಿರೆ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೪೦, ೧-೫೨; 1300). ೨. ದೊರೆಕೊಳ್ಳು; ಉಂಟಾಗು: ಇದು ನೆಲನಾಗಸಂ ದೆಸೆಯಿರುಳ್ಳಗಲೆಂಬ ವಿಕ್ಲವಮಾರ ಚಿತ್ತದೊಳಮಳಂಕೆಗೊಳ್ಳುವಿಷುಜಾಲ ಮಯಂ ಬಗೆವಂದು ವಿಶ್ವಮೆಂದಿದೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೬೮); ಅಶ್ವರ್ಯಮಳಂಕೆಗೊಳ್ಳಿನಮಳಂಕರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೪೮ ವ). ೩. ಚಿತ್ರಿತವಾಗು: ಪರಿಯಂ ಪರ್ಣಮಳಂಕೆಗೊಂಡ ನಯವತ್ಯಾಶ್ವರ್ಯ ಸಾಂದರ್ಯಮೊಂದಿರೆ ಭೇದಂ ಲವಮಿಲ್ಲದಾತ್ಮಜೆಯ ದಲ್ ತಾನಿಂತಿದೆಂ ಬಂತೆ ಚಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ತದೀಯ ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೭೦). [ಅಳಂಕೆ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಳಂಕೆಗೊಳಿಸು, ಅಳಂಕೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು; ಅಳವಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಅರಿಬಳಪ್ರಹರಣ ನಿವಾರಂಗಳಪ್ಪಾಳ್ವಜೆಯ ತುಲುಗಲಂ ತುಲುಂ ಬುಗೊಳಿಸಿಯುಂ... ಅಂಕುಶಂಗಳನಳಂಕೆಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೯ ವ). ೨. ದೊರೆಕೊಳಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಲಾವಣ್ಯರಸದಿಂದ ನುಣ್ಣಿಸಿದಂತೆ ಮಂದಗಮನೆಯ ಸಾಂದರ್ಯ ಮಾಶ್ವರ್ಯಮನಳಂಕೆಗೊಳಿಸಿ (ಅನಂಪು. ೨-೫೪ ವ). ಅಳಂಕೆಗೊಳಿಸು: ೧. ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶಂಗೆಯ್ತಂತೆ ಮನಕ್ಕೆ ಮನಮನಾಂಕೆಗೊಟ್ಟು ಮದಕರಿಯ ಮೇಗಣ ಬದಗನಂತೆ ಮೆಯ್ಯುಟಾಗಿ ಸಂದಳಂಕೆಗೊಳಿಸುವನಂತೆ ತನ್ನಿಟ್ಟಿಗೆ ತಂದು ಮತಿಯಂ ಮೊದಲ್ಗಿಡಲೀಯದೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೧ ವ). [ಅಳಂಕೆಗೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಅಳಂಕೆವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು; ಕೂಡಿರು; ಸೇರಿರು; “ಅಳಂಕೆವೆತ್ತಿರು=ಚಿತ್ರಿತವಾಗು” (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ಕಳಂಕೆಗಳಿಂ ಪೂಮುಗಲಿನಳಂಕೆವೆತ್ತಿರೆ ಬಸಂತದೊಳ್ ಶೋಭಿ ಸುವಂದೆಳಮಾವಿನ ತೆಪದಿನದೇಂ ವಿಲಾಸ ಯಾವನ ವಿಭೂತಿಯಂ ತಾಳ್ವ ದನೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೬೨); ಚಂಡಗಜಾರೋಹಕರುದ್ದಂಡವೇದಂಡಂ ಗಳನಳಂಕೆವೆತ್ತಂಕುಶಮುನಿಕ್ಕಿ ಜಂಕಿಸಿ ಭೋಂಕನಣಿದಾರ್ಢ ಸಾದ್ವಾಂಕಿ ಕೂಂಕಿ ನೂಂಕಿದಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೬೯ ವ). [ಅಳಂಕೆ + ವೆಲು]

ಅಳಂಕ್ರಿಯೆ ‘ಅಲಂಕ್ರಿಯೆ’ ನೋ.

ಅಳಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹೆಮ್ಮರ (+). [?]

ಅಳಂಪೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದಳಂಪೂರು. ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರದೇವರಂಗಭೋಗ (ಕ ಇ ಅ. ೧೦೫-೧೧-೨೫; 1067).

[ಅಳಂಪು + ಊರು (< ಊರ್)]

ಅಳಂಬೆ ‘ಅಳಂಬೆ’ ನೋ.

ಅಳಕ್ಕಿ ‘ಅಳ್ಳಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಅಳಕ್ಕಿ, ಅಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬರೆವಣಿಗೆಗಾಗಲಿ, ಚಿತ್ರಲೇಖನಕ್ಕಾಗಲಿ ಬಳಸುವ ಹಲಗೆ ಅಥವಾ ಲೇಖನ ವಸ್ತು: “ಅಲೇಖ - ಅಳಕ್ಕಿ” (ಶ ಮ ದ. ೨೭೪ ಪ್ರಯೋ); “ಓಂಕಾರಲೇಖಮನ್ನಲಳಕಮದಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೧೨); ಲಲಿತಪದಂ ಪ್ರಸನ್ನ ಕವಿತಾಗುಣಮಿಲ್ಲದೆ ಪೂಣ್ಣ ಪೇಣ್ಣ ಬೆಳ್ಳಳ ಕೃತಿಬಂಧಮುಂ ಬರೆಹಕಾಜರ ಕೈಗಳ ಕೇಡು ನುಣ್ಣ ನಪ್ಪಳಕದ ಕೇಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨). ಅಳಕ್ಕಿ: “ಅಲೇಖ, ಅಳಕ್ಕಿ” (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಲೇಖ]

ಅಳಕ್ಕಿ ‘ಅಲಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಅಳಕ್ಕಿಗುಚ್ಚ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಗೊಂಚಲು, —ಸಮೂಹ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹರಳಿನಿಂದ ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದ ಅಳಕ್ಕಿಗುಚ್ಚಗಳು (ಕವಿಕಂ. ೯೪).

[ಅಳಕ್ಕಿ (= ಅಲಕ್ಕಿ) + ಗುಚ್ಚ]

ಅಳಕ್ಕಿಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸಾಲು: ಪಡಯನಕುಲದಂತಿರೆ ಕರ್ಪಿಡಿ ದೊಪ್ಪು ವುದರ್ಪ ನಿನ್ನ ಪದಪಂಕರುಹಕ್ಕೊಡನೆಸಿಗಿದಮರ ಸಮಿತಿಯ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತಳಕ್ಕಿಪಂಕ್ತಿ ಸಹಜವಿಳಾಸಾ (ಜಿನಾಲಿ. ೩೨-೩೨).

[ಅಳಕ್ಕಿ (= ಅಲಕ್ಕಿ) + ಪಂಕ್ತಿ]

ಅಳಕ್ಕಲು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದುದು; ತೆಳುವಾದುದು: ಮರದಳ ಕಲಿನ ಎಳಬಿಸಲು ಅವನ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಲೂ ಬಲೆ ನೆಯ್ದಿತ್ತು (ಮಲಮ. ೫೬). ‘ಹೆದ್ದಳಕ್ಕಲು’ ಪರಾ.

[ಅಳಕ್ಕಿ (< ಅಳ್ಳಕ್ಕಿ) + -ಅಲು]

ಅಳಕ್ಕಾನೀಕ (ನಾ). ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸಮೂಹ; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲಿನ ರಾಶಿ: ಅಳಕ್ಕಾನೀಕಮುಂದಿರ್ದನೀಳಮುಗುರಂ ವಜ್ರಂ... ಅರಾಧಿಸಿ ಪೋಲ್ತುವೆಂದಿರದೆ ಪೇಟಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೪).

[ಅಳಕ್ಕಿ (= ಅಲಕ್ಕಿ) + ಅನೀಕ]

ಅಳಕ್ಕಾಳಿ (ನಾ). = ಅಳಕ್ಕಾನೀಕ: ಅಳಕ್ಕುಲದವೋಲ್ ವಿನೀಲಂಗಳ್ ನಿನ್ನಳಕ್ಕಾಳಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೧); ಸಂಚಳದಳಕ್ಕಾಳಿಗಳ್ ಮಿಳಿದುರ್ ನರ್ತಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೧). [ಅಳಕ್ಕಿ (= ಅಲಕ್ಕಿ) + ಅಳ್ಳಿ (= ಅಲ್ಲಿ)]

ಅಳಕ್ಕಿಸು ‘ಅಳ್ಳಿಸು’ ನೋ.

ಅಳಕ್ಕಿ ‘ಅಡಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಅಳಕ್ಕಿ ‘ಅಳಂಕಿ’ ನೋ.

ಅಳಕ್ಕಿ ‘ಅಲಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಅಳಕ್ಕಿ ‘ಅಳ್ಳಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಅಳಕ್ಕಿಗೊಳಿಸು ‘ಅಳಂಕೆಗೊಳಿಸು’ ನೋ.

ಅಳಕ್ಕೋದ್ಭಾಸಿ (ಗು). ೧. ಮುಂಗುರುಳಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ; ಮುಂಗುರುಳಿನ ಹೊಳಪುಳ್ಳ. ೨. ಅಳಕ್ಕಾನಗರದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ.

೧, ೨: [ಅಲೇಖ್ಯಗತೆ]ಯಂತೆ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಫಲೆಯುಂ... ಯ ಕ್ಷಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ಅಳಕ್ಕೋದ್ಭಾಸಿಯನಿಸಿದೇಜುಂಜವ್ವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶುದ್ಧಕಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯).

[ಸಂ. ಅಲಕ್ಕೋದ್ಭಾಸಿನ್]

ಅಳಗ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಹವಳ. ೨. ಹವಳದ ಬಣ್ಣದ ಹಸು, ಕುದುರೆ, ನಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ: ಶ್ವೇತ ಪೀತ ಹರಿತ ಕಪೋತ ಕೃಷ್ಣ ಗೌರವ ಮಾಂಜಿಷ್ಣ ಕಪಿಲ ಕರ್ಬುರ ಅಳಗ್ಗ ಬೊಟ್ಟಿಳಗ್ಗ ಇಂತೀ ದಳ

ವರ್ಣದ ಪಶುನಾಮದ ಅನುವನವು (ತುಜುಗಾ. ೧೨); ಅಳಗ
[ಪಾಠಾಂ. ಅಳಗ] ನನಾಳಗೊಂಡು ಸಲೆ ಜಾಯಿಲನಂ ನಲವಿಂದೆ ಮೀಟಿ
ಪುತ್ರಳಿಯನೆ ದಾಂಟಿ . . . ಚಂದ್ರನ ಮೊಲಕ್ಕೆ ನೆಯ ಪ್ಪಿನ ಮೀಟಿ
ಪೋಯ್ತು . . . ಪೆರ್ವೊಲಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೩-೨೨೨); ಜನ್ನನಂ ನೀಲ
ಪನಳಗನಂ ತನ್ನಿ ಕತ್ತಳಮಾವ್ವಳಗನಂ ತನ್ನಿ ಜಂಬನ ನಾಕಯಿರನಂ
ತನ್ನಿ ಜೇರನನು ತನ್ನಿ . . . ವಾಹಕರಿರಾ ನೀವು (ಬಸಪು. ೫೯-೪೦);
ಪೊಳವಳಗ ತಿಳಗ ಕೊಂಗೆ ಸವಳ ಬಿಂಬೆಯ ನೀಲ ಜನ್ನ ಜಂಬ ಮಹುವ
ಕತ್ತಳ ಸಾರಂಗವೆನ್ನಿಪ್ಪಗ್ಗಳಿಕೆಯ ಹಯಮಂ ತುರಂಗಿಗಳ್ ಕೈಗೆಯ್ದರ್
(ಶ್ರೀಪು. ೨೪-೨೯೪); ಕುಡಿವಾಲನ ಕೊಳ್ಳಿವಾಲನ ಬೆಳ್ಳನ ನಿಡುಗಾಲ
ಬಲು ಕುಕ್ಕುರನಾ ಮಡಿಗಿವಿಯಳಗನ ಬಿಡುತಡೆ ಹಿಡಿಯೆಂದು ನುಡಿವರು
ಬಿಯದರಬ್ಬಾಕ್ಷಿ (ರಾಮವಿ. ೧೫-೬೮).

[ಪ್ರಾ. ದೇ. ಅಲಯ = ವಿಧ್ಯಮ, ಪ್ರವಾಳ]

ಅಳಗ್ಗ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳವಾದ್ಯ ಬಾಜನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಕ್ರಮ; ಜತಿಯ ಭೇದ (?): ಅಳಗಂ ಸುಬಾಯಳಗಂ ಬೊಟ್ಟಳಗ
ಮೊಳಕತ್ತರಮುಸೇನ ಹೊಜಕತ್ತರಮಗ್ಗಳಿಸಿರೆ ನಾನಾ ಭೇದಂಗಳ
ಪಹರಣೆ ತುಡುಕುಮಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮೋರಿ]ಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಪ.
೨-೨೩). [?]

ಅಳಗ್ಗ (ನಾ). ಸುಂದರಿ; ಚೆಲುವ. 'ಅಳಗಪೆರುಮಾಳೆ' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಅಟಗನ್]

ಅಳಗ್ಗ (ನಾ). ಹಣೆ: ಅಳಗಲ್ಲಿ ಮಾಗಾಯಿ ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನಂಗ್ರ
ಅರಳೀಯ ಮರದ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಅಡುವ ತರಳ ನೀನಾರ ಮಗನಯ್ಯ
(ಹಳ್ಳಿಯ. ೯೦). [← ಸಂ. ಅಲಿಕ]

ಅಳಗಪೆರುಮಾಳೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅತ್ರೇಯ
ಗೋತ್ರದ ಅಳಗಪೆರುಮಾಳೆಗೆ (ಸಾಂ. IX-ii, ೪೨೧-೩೧; 1392).

[ಅಳಗ್ಗ + ಪೆರುಮಾಳೆ]

ಅಳಗಾರ (ನಾ). = ಅಳಗ್ಗ: ಅಂಬಾಡೀ ಮಾವೂ ಕಿರನಲ್ಲಿ ತಾಳಡಿಯ
ಅಳಗಾರ ಚೆಲ್ವಯ್ಗೆ ಕುಯ್ಯಾರಿ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೮೦).

[ಅಳಗ್ಗ + -ಗಾರ (< -ಕಾಟ)]

ಅಳಗಿಯಮನವಾಳ (ನಾ). ೧. ಅಳಗಿರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥ.

೨. ಸುಂದರನಾದ ವರ. ೩. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ನಂಮ
ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರು ಪ್ರಾಕಾರಭ್ಯ ಅಳಗಿಯಮನವಾಳ ರಾಮಾನುಜಜಯ್ಯ
ರವರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦-೧೪೪; 1724).

[← ತಮಿ. ಅಟಗಿಯಮನವಾಳನ್]

ಅಳಗ್ಗಿ, ಅಳಿಗೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ; ಗುಡಾಣು:
ನೇಟೆ ಕಾಸಿದಾ ಅಳಗೆಯೊಳಟ್ಟ ಪಳದ್ಯದೊಳು ಪಾಕವಂ ಮಾಡಿ ಯಿಳುಪಿ
(ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೦); ಅಳಗೆಯೊಳಗೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ವಗ್ಗರಿಸಿಯದ
ಮುಕ್ಕುದಿಯ ಬರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೩೨); ಗೋಧಿಯನ್ನು
ಅಳಗೆಗೂ, ಭತ್ತವನ್ನು ಕಣಜಗಳಿಗೂ, ರಾಗಿಯನ್ನು ಗುಳಿಗಳಿಗೂ ತುಂಬಿ
ದನು (ಕಿಂಕಧ. ೧೬೩); ಕೊಳಗ ಭತ್ತ ಕೊಟ್ಟು ಅಳಗೆ ತಂದೆ (ರೂಢಿ).
ಅಳಿಗೆ: ಒಟ್ಟುಳಿಗೆಯ ಚಿನ್ನತಿಗೋಲ ತುದಿಯಿಂದ ಕುಟ್ಟುವನಂತೆ
. . . ನೃಪ ಹೋಳುಗುಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು ನಿಮಿಷದೊಳು (ಭರಜ. ೨೯-೭೨);
ಅಂಬಲಿ ಕುಡಿದವ ಅಳಿಗೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದಾನೆ (ಗಾದ); ಅಳುವ
ಕಂದನಿಗೆ ಅಳಿಗೆ ಅಂಬಲಿ (ಗಾದ). [?]

ಅಳಗ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ರಾಜಗೊಂಡ ಪಂಡಿತರ
ಅಳಗೆಯ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಶ್ರೀಮನುಮಹಾವದ್ವಬ್ಬವಹಾರಿ ಕೆಂಜಗಾಜಸೆಟ್ಟ
(ಎಕ. III, ಮಳವ. ೫೬-೮; 1142) [?]

ಅಳಗೆದೇವಿ (ಕ್ರಿ). ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆಗೆ: ಒಂದೆರಡು
ಕುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿ]ಗೊಮ್ಮೆ ಒಂದೊಂದಳಗೆದೇವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ದು
ಒಂದು ಹದನಾಗಿ ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದಿಹ ದೀಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ನೊಂದಂದದೊಳು
ಸಟ್ಟುಗಿವಿದಿದು ತೊಳಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨). [ಅಳಗ್ಗಿ + ತೇವಿ]

ಅಳಘಿ (ನಾ). ಸುಂದರಿ; ಚೆಲುವೆ: ಎನ್ನಂ ಯೆನ್ನಂ ಅಳಘಿಯ ಜಾಲೇ
ಎನ್ನಂ ಯೆನ್ನಂ ಶಿವಂಧಕಾಲೇ (ತಿರುನಾ. ೨೨೪-೨೩).

[← ತಮಿ. ಅಟಗಿ]

ಅಳತೆ (ನಾ). ಪ್ರಮಾಣ; ಪರಿಮಾಣ; ಪರಿಮಿತಿ: "ಅಳತೆಯ
ಬಳ್ಳಮಂ ಪ್ರಸ್ತಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೮); ಮಿಂಗಳಳತೆ
ಯೋಜನದಗಲಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೭ ಶೂದ್ರ೪); ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆಣ
ಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೦-೫೩); ನಳಿನಾಭನ
ಕರುಣದಳತೆಯ ತಿಳಿದು ಪೊಂಪುಳಿಯಾಗಿ. . . ಧಾಮ್ಯನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು
(ಕಾಮ್ಯಾ. ೨೭-೧೫); ಐವತ್ತುಕೋಟಿ ಯೋಜನದಳತೆಯೊಳ್ (ಚಿಬಪು.
೨-೨); ನಮ್ಮ ಊಟದ ಅಳತೆ ನಮಗಿರಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೩).

ಅಳತೆಬದ್ಧು = ಅವಧಿ; ಪರಿಮಿತಿ: ನಾವು ದುಡಿಯಾಕೇನರ
ಅಳತಿ[ತೆ]ಬದ್ಧು ಐತಿಲ್ರಿ (ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ. ೩೯).

[ಅಳಿ + -ತೆ. / ಮಲ. ಅಳತ್ತ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಅಳತೆ]

ಅಳತೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). = ಅಳತೆಗೋಲು: ಪುಟದ ಸಕಾಶೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟು
ಕೊಂಡು ಒಂದು ಅಳತೆಕಡ್ಡಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪುಟಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ
ಉದ್ದವಿರುವಂತೆ ವಿಂಗಡಣೆ ಮಾಡಿ (ಮುದ್ರಕ. ೩೮). [ಅಳತೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಅಳತೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮೀರು: ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಭೋಜನ
ಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೨೨); ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಎಂದಿಗೂ ಸರಾಯ
ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩೦). [ಅಳತೆ + ಕೆಡು]

ಅಳತೆಗೋಲು (ನಾ). ಅಳೆಯುವ ಕಡ್ಡಿ; ಮಾನದಂಡ: ಪಾವನ
ಸುಮೇರು ಪರ್ವತವಿಹುದು ಕಮಲಜಾಂಡಾವಳಿಯನಳಿವಳತೆಗೋಲಂತೆ
(ಸಾಂ. ೧-೨೫); ಜನರ ಆರೋಗ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನದ
ಮಟ್ಟವನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅವರ ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯೇ ಉತ್ತಮ
ವಾದ ಅಳತೆಗೋಲು (ಅಡುಸಾ. ೨೦); ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಂಪ್ರದಾಯ
ವಾದರೂ ಇದೇ ಅಳತೆಗೋಲಿಗೆ ಸಿಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೮).

[ಅಳತೆ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಳತೆಮಾಪು (ನಾ). = ಅಳತೆಗೋಲು: ತನ್ನ ಭಾವಬುದ್ಧಿಯ ಅಳತೆ
ಮಾಪಿನಂತೆ 'ಪ್ರತಿಮಾ' ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗುಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ
(ಕರ್ಣಾಟ. ೮). [ಅಳತೆ + ಮಾಪು]

ಅಳತೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಿತವಾಗು; ಅಳತೆಗೆ ಬರು, —ಸಿಕ್ಕು:
ಬುವಿಗೆ ಪ್ರಭೆ ಪ್ರತಾಪಂ ರವಿಬಿಂಬದಿನಳತೆವಟ್ಟು ಬರ್ಪಸಕಂಬೋಲ್
(ಸಂಸಪ. ೪೫-೮೩). [ಅಳತೆ + ವಡು]

ಅಳದಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಗೋಳಾಟ; ದುಃಖ: ಅಕ್ಕೂನ ಸುಖ-
ದುಃಖದ ಅಳದಕ್ಕಿ ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳಿಕ್ಕೆ ನಾ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಜೂಜು. ೪೪);
ನನ್ನ ಅಳದಕ್ಕಿಯನ್ನು ನಾನು ನಿಮ್ಮೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ
(ಬಾಂಡಾಯ. ೮೭).

ಅಳದಕ್ಕಿತನ = ಗೋಳಾಡುವಿಕೆ: "ಊರ್ವಸಿ ಅಂಥಾ ಹುಡುಗಿನ
ತಂದೇನಿ, ಇನ್ನಯಾಕೆ ಈ ಅಳದಕ್ಕಿತನಾ ಎಂದು ತಿಪ್ಪನನ್ನು ರವಿಸಿ
ದರು" (ಸಮಜೀ. ೫೨೩). [← ಅಳಿ (< ಅಟಿ) + ಅಟಕ್ಕಿ?]

ಅಳಪ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು: ಬಟರಿಕುಲಾಮಲ
ವ್ಯೋಮತಾರಾದಿನಾಥನ್ನಳಪಗಣಪಶುಶತಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೧೬-೫;
450). 'ಅಳುಪ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಬಳ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಸತ್ತ್ವ: ಫಲಗುಣನ ಕಣೆ
ಗಣೆಯ ಪವನಜನಳಬಳವ ಕೈಕೊಂಬ ಕರ್ಣನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩೦);
ನಿಮ್ಮಯ ದೊಡ್ಡನನು ಕರೆತನ್ನಿ ನೋಡುವೆವಾತನಳಬಳವ (ಪ್ರಭುಲೀ.
೧೩-೧೩). ೨. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಸ್ಥಿತಿಗತಿ; ಸ್ವರೂಪ: ಫಲಗುಣ
ನಳಬಳವ ತಿಳಿದಲ್ಲದನ್ನನು ಸ್ಮರಿಸದು ತನುವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೨-೩);
ಪೊಸಬರೀ ದೇಶದಳಬಳವನಜಾಯಿರಿ ಹಾರಿಸುವ ಮನುಜ ರೊಳು ಪರಿ
ಚರಿಯವಿಲ್ಲೆಂದು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೮-೬೭); ತೊಲಗುವುದು ನಿನಗಪಯಶವು
ನಿರ್ಮಲನು ನೀನಹೆ ಲೋಕದಲಿ ನಿನ್ನಳ ಬಳವದೇನೆಲವೊ ಬೇಗದಲು
ಸುರುತನಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೫೦-೧೪); ಎಲೆ ಮುನಿಪೋತ್ತಮನೆ ಗೆಯ
ಜಳಜನಾಭಗದೇನ ಮಾಡಿದನಳಬಳವ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳು (ಕೋಗಯ.
೨-೧೯). ೩. ಅಂತರಂಗ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: ಮಲಗ ನೆಮ್ಮತ
ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೊಲಿದು ಕುಳ್ಳಿತು ತನ್ನ ಮನದಳಬಳವನೊಪ್ಪದೆ
ಸೂಚಿಸುವೆನೋಜೆಯಿಂದನುತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೨೨).

[ಅಳವು + ಬಳ (= ಬಲ)]

ಅಳರಿ 'ಅರಳಿ' ನೋ.

ಅಳರು 'ಅಳಜ್ಜಾ' ನೋ.

ಅಳರೆಲೆ 'ಅರಳೆಲೆ' ನೋ.

ಅಳರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು: ಘೋರಾಕಾರಮಾಗಿ
ಮುಳ್ಳಂದಿಯ ರೂಪಮನಾಂತು ಪಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದ ಅಳರ್ಕಮೆಂಬ ಪೆಸರ
ಪುಳುವಂ ಕಂಡು (ಭಾರತಾಂ. ೩-೧೩).

[< ಸಂ. ಅರ್ಕ?]

ಅಳರ್ಪು (ನಾ). ೧. ಭಯ; ಹೆದರಿಕೆ; ಬೆರಗು: "ಅಳರ್ಪನಲು
ಬೆರಗು" (ಕಶರ. ೮). ೨. ಮನೋವ್ಯಥೆ; ವೇದನೆ; ಆತಂಕ (ಕಿ).

[ಅಳಜ್ಜಾ + -ಪು]

ಅಳಲ್ 'ಅಬಲ್' ನೋ.

ಅಳಲ್ 'ಅಬಲ್' ನೋ.

ಅಳಲಿಕೆ 'ಅಳಲೈ' ನೋ.

ಅಳಲಿಗ 'ಅಬಲಿಗ' ನೋ.

ಅಳಲಿಸು 'ಅಬಲಿಸು' ನೋ.

ಅಳಲು 'ಅಬಲ್' ನೋ.

ಅಳಲು 'ಅಬಲ್' ನೋ.

ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು 'ಅಳಲಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಅಳಲುಗಿತಿ (ನಾ). ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವಳು: ಹೊಳೆದು
ಹೋದಳು ಹೋದಳೇ ನಮ್ಮಳಲುಗಿತಿ ತಪ್ಪೇನು ತಪ್ಪೇನೋಳಗುಮಾಡಿದ
ಕುಹಕಿಗಳನೆಂದುದು ಖಳವ್ರಾತ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೦-೨).

[ಅಳಲಿಗ (< ಅಬಲಿಗ) + -ಇತಿ]

ಅಳಲುನಗೆ (ನಾ). ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ; ಶೋಕಯುಕ್ತವಾದ
ನಗೆ: ಜಡೆಗಳೊಡೆಯಗೆ ನಿನಗೆ ಕಚ್ಚುಟ ಅಡವಿಯರ ಮನೆಲೆಕ್ಕ
ಸರಿಯಾಯ್ತೆಡೆಯ ಬಂಟರಿಗನುತ ರಕ್ಕಸನಳಲುನಗೆ ನಕ್ಕ (ಕಾಶಿರಾ.
೨೨-೧೪). [ಅಳಲು (< ಅಬಲ್) + ನಗೆ]

ಅಳಲುಪಾಡು 'ಅಬಲ್ಪಾಡು' ನೋ.

ಅಳಲುರಿ (ನಾ). ದುಃಖದ ಬೇಗೆ; ಅಳಲ ಬೆಂಕಿ: ಅಕಟ ಭಂಗಕ್ಕೆ
ಪಕ್ಕಾಡೆನೆಂದಾತ್ಮಗತಾರ್ಥಗ್ನಿಚ್ಚುಂ ಬೆತ್ತಳಲುರಿಯೊಳಕೊಂಡಂತೆ
ತೋರ್ಕುಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಶಬರಂ. ೧-೩೨).

[ಅಳಲು (< ಅಬಲ್) + ಉರಿ]

ಅಳಲೆ 'ಅಣಲೆ' ನೋ.

ಅಳಲೈ, ಅಳಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಸನ; ದುಃಖ: ತಿರಸ್ಕರಿಸದಿರ್;
ವೀರವರ, ಪೆಣ್ಣೆದೆಯಳಲೈಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೨-೨೦೨). ೨. ಕ್ಲೇಶ;
ಆಯಾಸ: ಪರಿದೋಡಿಬಂದಳಲೈಯಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳತಂ (ವೃಷವಿ.
೧೬-೧೮ ವ). ಅಳಲಿಕೆ: ೧. ಚಲುವ ಲಕುಮಿ ನಲ್ಲ ವಿಜಯ ವಿಠಲ ಎನ್ನ
ಬಳಲಿಕೆ ಪರಿಹರಿಸೊ ಅಳಲಿಕೆ ಪುಟ್ಟದಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೯೨).

[ಅಳಲ್ (< ಅಬಲ್) + -ಇಕೆ]

ಅಳಲಿಚ್ಚು, ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). = ಅಳಲುರಿ: ಈ ಅಳಲಿಚ್ಚುಂದೆ
ಸುಡದಿರೆನ್ನೆದೆಯ ಕೆಚ್ಚಿನ ಮರದ ಬೇರ್ಗಲಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೩೫-೩೫).

ಅಳಲುಗಿಚ್ಚು: ದನುಜೇಂದ್ರನನುಜನು ಸತ್ತಳಲುಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]
ಚ್ಚಿನಲಿ ತಾಯೆದೆ ಹೊತ್ತಿ ಹೊಗೆಯಲು (ನಿಭಾಗ. ೭-೨-೧೩).

[ಅಳಲ್ (< ಅಬಲ್) + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿಚ್ಫ)]

ಅಳಲ್ಪಡಿ (ನಾ). ದುಃಖದ ನುಡಿ; ಸಂಕಟದ ಮಾತು: [ಅ]ಸ್ತಾ
ಧೀನದಿಂದಳಲ್ಪಡಿಯಂ ನುಡಿದ ಮಗನಂ ತಾನೆ ಬಂದು ಕಳುಹಿದವಂ
... ಕಂದಾ ನಡೆಯನುತ್ತುಂ (ನಂಬರ. ೧೬-೭೭).

[ಅಳಲ್ (< ಅಬಲ್) + ನುಡಿ]

ಅಳಲ್ಪಂಕೆ (ನಾ). = ಅಳಲುರಿ: ಗುರುವರೇಣ್ಯರ ನುಡಿಗೆ ದೊರೆಯೆರ್ಡೆ
ಯಳಲ್ಪಂಕೆ ನೂರ್ಮಡಿಸುತುಕ್ಕಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೧-೪೬).

[ಅಳಲ್ (< ಅಬಲ್) + ಪಂಕೆ]

ಅಳವಡಿಕೆ, ಅಳವಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ; ಸೇರುವೆ:

ಮಂದಾರಕುಸುಮದಾಮಂಗಳಂ ವಿಳಸಿತವೆನಲಳವಡಿಕೆವಡೆದುದ್ದರ್ಶನಂ
ಗೆಯ್ದು ಯಕ್ಷಕರ್ತಮಂ ಸೊಗಸೆ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೬೮ ವ); ಇಂತತಿ
ವಿಲಾಸದಿಂದಂ ಸೌಂದರವತಿವೆರಸು ನೀರಾಟಮಂ ನೆಗಟ್ಟುವೆಳೆನ್ನೊಳೊ
ಳಳವಡಿಕೆಯಂ ಕಂಡುದ್ಭಟರಾಜೇಂದ್ರಂ ಸಂತಸಮಂ ತಳೆದು (ಉದ್ಭಟ.
೯-೧೨೭ ವ); ಹೊಳೆವ ಕಣೆಗಳ ಮಂಚ ತಲೆಗಿಂಬಳವಡಿಕೆಯಲಿ ಭೀಷ್ಮ
ಸುಖದಲಿ ಮಲಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೩). ೨. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ:

ಕೆಲರು ವಿಭೂತಿಯಂ ಗಾಳಿಸುತ ಪುಷ್ಪಮಂ ತಳೆರಪತ್ರಗಳನಳವಡಿಕೆಯಂ
ಶೋಧಿಸುವ... ಸದ್ಭಕ್ತರಂ (ಲಚಿಂ. ೩೧-೧೩); ಫಡ ಜಯದ್ರಥ
ಹೋಗು ಹೋಗಳವಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದು ಸಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೬೦);
ಕೆಳದಿಯರ ಕೈಸನ್ನೆಗಳ ಮೈವಳಿಯ ಮಾತಿಂಗೇಳ್ವ ಕುಳ್ಳಿರುವಳವಡಿಕೆ

ಬಲ್ಲರಿಗೆ ಬೆಜಗೇನಲ್ಲವೇಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೭೫); ಬಳಿಕ ಹಂಸ
ಧ್ವಜಂಗಾ ಬಭ್ರವಾಹನಂಗಳವಿಯೊಳ್ಳಾಳೆಗಂ ಪೂಣ್ಣಿದು ಕತೋರಮೆನೆ
ದಳಕೆ ದಳಮಗ್ಗುಳಿಕೆಗಗ್ಗುಳಿಕೆ ಧೃತಿಗೆ ಧೃತಿ ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆ ಕೋಲೆಗೆ
ಕೋಲು... ಅಳವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಕೆಗಳವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಕೆ ಸಮ
ಮಾಗಿ (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೨೨-೪೭). ೩. ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ:

ಅಂತಿಜ್ಜುಂಜಿನಡವಿಯ ನಿಡಿಯ ಮರಂಗಳನಡವಿಯಂ ಪಡೆಗೆ ನಡೆಯಲಳ
ವಡಿಕೆಯಪ್ಪಂತೊಡರಿಸೆ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೧-೬೨ ವ); ಕೆಳದಿಯರೆಲ್ಲರ
ತಂತಮ್ಮಳವಡಿಕೆಯ ತಾವಿನಲ್ಲಿ... ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮೆಜೆದಿದರ್
(ದಶಕು. ೮-೨೯೮); ನಿನ್ನ ಮನಸಿನೊಳವಡಿಕೆಯೆಹಗಹಗೆ ಮಾಡುವೆನ್ನ
(ಬಸಪು. ೪೪-೧೩). ಅಳವಳಿಕೆ: ೨. ಸಜೆಯನ್ನಿಟ್ಟವಳಿಕೆ ರೇಖೆಯ
ನಿಜಾಗಿ ಬಣ್ಣದ ಜಾತಿ ಭಾವದ ನೆಜವಡಿಕೆಯಂ ಬಲಿದ ನಿಪುಣತೆ ಕಣ್ಣೆ
ಸೊಗಯಿಸಲು (ಕುಮಾರಾ. ೩-೫೧). [ಅಳವಡು + -ಇಕೆ]

ಅಳವಡಿಸು, ಅಳವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಜೋಡಿಸು;
ಸರಿಯಾಗಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಅವಯವದಿಂದವೆ ದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರದುಳ್ಳ
ಡೆಯನೋಸರಿಸುವ ಸೂಸುವ ಹಾರಲತೆಯನಳವಡಿಸುವ ಭಂಗಿಯ
ಮದನರಾಜ ರಾಜ್ಯವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೯-೩೬); ಗದಾದಂಡಮಂ ಭುಜಾ
ದಂಡದೊಳವಡಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೬ ವ); ಮನಮನಳವಡಿಸಿ

ಗರುಡನಮನುನುಮಂ ಜನಮನುನುಮಂಬಂತೆ ನಭೋವನನಿಧಿ
ಯೋಳ್ ಪರಿಮದು ಪರಿವ ನಾನೆಯಂತಿರೆ ವಿಭಾಸಮಾನ ವಿಮಾನಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೩); ಅಳವಡಿಸುವಂತೆ ಮಡಕುಂಡಳಮಂ ನಸುಮುರಿದು
ಜನಕಸುತೆಯ ಕಪೋಲಸ್ಥಳಮಂ ಮೃಗಮದ ಪತ್ರಾವಳಿ ವಿಳಸಿತಮಂ
ಮರುಳ್ಳು ನೋಡಿದನೊರ್ವಂ (ಪಂ ರಾಮಾ. ೫-೬೦); ವಿಷಮ ವಿಷ
ವಿಟಂಕ ದಂಷ್ಟಾಂಕುರದಂತಗುರ್ವಿಸುವ ವಿಷಲತಾಗುಲ್ಮಕಂಟಕಂಗಳಂ
ಗಾಡಿಯಿನಳವಡಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೯ ವ); ಸುದತಿಯನೆರ್ದೆಯೋಳಳ
ವಡಿಸಿ ತದ್ವಿರಹೋದ್ರೇಕದಿಂದಂ ರಣರಣಕಮಂ ತಾಳ್ವು (ಉದ್ಯು. ೬-೯ ವ);
ತೋಳಬಂದಿಗೆ ಪೆಡೆವಣೆಯ ಮಜುವಾವುಗಳನಳವಡಿಸಿದನು
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೧೨); ಜಲವನಿಂದ್ರಿಯಗೂಡಿ ತೃಷೆಗವ್ವಳಿಸಿ ಬಂದು
ಕುರಂಗಿ ಜಲರದೋಳಳವಡಿಸಿದುದು ಬೆಳೆದುದದಜುದರದಲಿ ಮ ನಿವೀರ್ಯ
(ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೩); ಸಡಿಲಿಸಿದಳು ದುಕೂಲವನು ಹೊಂದೊಡವುಗಳ
ಮಲಿನಾಂಬರವನಳವಡಿಸಿದಳು ಬಿಚ್ಚಿದಳು ಸಾಗಂಧಿಕದ ಸಿರಿಮುಡಿಯ
(ತೊರರಾ. ೨-೧-೪೧); ಆಸುಗೆಯ ತಳಿರೊಳ್ಳಲಗಿಸಿ ಪಕ್ಷದ ಪದಜೋಳ
ಗಳವಡಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೯); ಜಲಜಮುಖಿ ಬೆಮರಡಲು ಕೊರಳಿನ
ಲಲಿತ ಮುಕ್ತಾಹಾರವಲ್ಲಾಡಲು ಸೇಜಗನಳವಡಿಸಿ ನಿಂದಳು ಬಿಸುಸುಯ್ದು
(ನಳಜ. ೨-೩೪); ಪೂಸರವ ಮಿಗೆ ಶಿಖೆಗಮರಿಸಿ ದೂವಟಿ ರುಮ್ಬಾಲ್
ಬಿಗಿದಳವಡಿಸಿದನಾಗ (ಕಂನವ. ೧೦-೧೪). ೨. ವಶಪಡಿಸು; ಪಳಗಿಸು:
ಎಳಸಿ ಬಳಸಿ ಸರ್ವ ಮೃಗಸಂಕುಳಂಗಳಂದನಿತುಮೊಡನೆ ಕೋಟ್ಮಸಗಿ
ದೊಡಾಕುಳರಾದಾರ್ಯಜನಕ ವನಳವಡಿಸುವ ಬಗೆಯನಾ ಮಹಾತ್ಮಂ
ಪೇಟ್ಟುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೫೬). ೩. ಶಮನಮಾಡು; ಶಾಂತಗೊಳಿಸು;
ತೆಗ್ಗಿಸು; ಕಳೆ; ನೀಗು: ಅತ್ತ ಕನಕಶ್ರೀ... ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತುಮಿರಲ್
ತತ್ತಪ್ರಾಯವಚನಂಗಳಿನಲನಳವಡಿಸಿ ಜೈನಶಾಸನ ಚೂಡಾಮಣಿ
... ಪದವಡಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೭); ಪರಿವ ಪರಿವೊನಲ ಹಿಮಶೀತರಂ
ಗಳೋಳ್ ಪುದಿದ ಮಂದಮರುತಂ ಮಲಯೋಚ್ಚರಪವನಂ ಸೊಗಯಿಪ
ಚಮರರುಹಾನಿಲನೊಗೆದ ಬೆಮರನಳವಡಿಸುವಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೭೯);
ಗಜಪುರದೊಳೊಂದು ಮದಗಜಂ ಇರುಳ್ ವಿಪಟಂಬಪುರದಂ ಕಂಡು
ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ಕ್ರೀಡೆಗಳೊಳಳವಡಿಸಿ ವಶಂ ಮಾಡೆ (ಚಾವುಂ ಪು. ೧೦೭-೨೬). ೪. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು; ಅಣಿಮಾಡು;
ಎರ್ಪಡಿಸು: ರಕ್ತಾಂಬುಜದ ಚೆಲ್ಲನಭಯಂಕರಾಂಬುಜಮುಳವಡಿಸಿ
ನಾಭಿರಾಜಂ ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೭೬); ಬಳಿಕ ತತ್ತವಿವೇಕನೆಲ್ಲವ
ನಳವಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿಕ್ಕೈಭಾವಸ್ಥಳವ ಕಾಣಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೪೦);
ಕುಲವಿಹಿತ ಚಾಲೋಪನಯನವನರಿಗಳವಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬೦೩.
೧೪-೨೦); ಆಮಹಾಯುಷಿಕುಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮವನಾತಗಳವಡಿಸಿ ಕಾಮಧೇನು
ವನಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬೦೩. ೨೫-೫೩); ತನೆ ಮಿಸುನಿಯ ಹರಿಪಾಣ
ಬಟ್ಟಲುಗಳ ಯುವತಿಯರಳವಡಿಸಿದರು (ಕಂನವ. ೮-೮೩). ೫. ಆವ
ರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಸುತ್ತಿಕೊ: ಸುತ್ತಲುಂ ನಿನ್ನನಾ ಕೋಮಳೆಯಂ
ದಂಬೆತ್ತ ಸುತ್ತಂಗುರುಳಳವಡಿಸಲ್... ಪಿರಿದು ತೊಡಪಾದುದಿನ್ನೆತ್ತ
ಪೋಪೈ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧). ೬. ಜೊತೆಗೊಳ್ಳು; ಕೂಡು; ಸೇರು:
ಭಾಸ್ಕರನ ಕುಜನ ಮಂತ್ರಿಯ ವಿಳಸದ್ಭುಧನಳವಡಿಸೆ... ಮುಟಿ
ಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭-೩೮). ೭. (ಬೇರೊಂದು ರೂಪವನ್ನು)
ಧರಿಸು; ತಾಳು: ದೇವನನುರೂಪದಲಿ ನಿಂದರು ದೇವಿಯರು ಗುಹ
ಗಣಪತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ವಿನೋದವ ನೋಡಲಳವಡಿಸಿದರು ಶಾಬರನ (ಕುವ್ಯಾಕ.
೬-೩೦); ಆತ ಬಳಿಕಳವಡಿಸಿದನು ಶಬರಾತಿಶಯದಂಗಳವನು ಪಾರ್ಥಿವ
ರೀತಿಯನು ಮುಜಿನಾಡಿ ಕೂಡಿದನಾ ಪುಳಿಂದಕರ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೮).
ಅಳವಳಿಸು: ೧. ರೂಢಿಯಾವುಳಿಗಂ ಕಣ್ಣೊಳಪ ಕಾಂತಿಯ ಸೊಂಪಿನಂ

ಶೋಭೆವಡೆದಾವುಜಮನಳವಳಿಸಿಕೊಂಡು... ಬಾಜಿಸುತ್ತಿರೆಯುರಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೩ ವ); ಬಳಿಕ ನಿಯಮ ಸಮಾಪ್ತಿಯನು ಕೈಕೊಳಿಸಿ
ಹೂಡಿದ ಬಂಡಿಗಳನಳವಳಿಸಿ ಕಲು ತುಲು ಬಾಲವನಿತಾ ವೃದ್ಧಜನ ಸಹಿತ
... ಬಂದರಾ ಗೋಕುಲಕೆ ಗೋಪರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೯-೨೪); ರಾಜ
ವದನೆಯರ್... ದೂರ್ವಾಕ್ಷತಗಳ ರಾಜಿಗಳನಳವಳಿಸೆ (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೭-೧೭).

ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್, ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಜೋಡಿಸಿಕೊ;
ಹೊಂದಿಸಿಕೊ: ಗದಾದಂಡಮಂ ಭುಜಾದಂಡದೊಳಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು
(ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೦ ವ). ೨. ತುಂಬಿಕೊ; ಮೊಗೈದುಕೊ: ಪೊಚ್ಚ
ಪೊಸ ಪೊನ್ನಕುಂಭದೊಳಚ್ಚಿಗೊಳಿಪ್ಪುದುಮನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಾ...
ಶಿವಾಲಯಮನೊಳಪೊಕ್ಕಂ (ಉದ್ಯು. ೧೧-೭೬). ೩. ಬಳಕೆಗೆ
ತಂದುಕೊ; ಅನುಸರಿಸು; ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆತರು: ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯ
ಕಲೆಯನ್ನು ನಾವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ತವನ. ೧೪); ಕಾಲ
ದೇಶಗಳಿಗನುಗುಣವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ
ಹೊರತು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಮರ್ಪಕವೆಂದು ಹೇಳ
ಲಾಗದು (ಅನಾಮಿ. ೫೪); ಜಲ್ಲಾಮರ್ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿನಂತೆ ಗೊಂಡರು
ಹಲವಾರು ನೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರಜಾ. ೯೧).
೪. ಪಡೆ; ಹೊಂದಿರು: ಅವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಿಂದ ಸಸ್ಯಶೋಧನೆಗಳಿಗೆ
ಬೇಕಾದ ಒಂದು ತರಹದ ಮನೋವಿಕಾರವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ
ನೆಂದರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೮). ೫. ಪಾತ್ರವಾಗಿ ಸು;
ವಿಷಯವಾಗಿ ಸು: ತನ್ನ ಪತಿಯ ಕಳೆಬರವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪತಿಯ
ಎರಡು ಕಾಲುಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಭುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದಳು (ಶಾಂತಲಾ.
೩೧೭). [ಅಳವಡು + -ಇಸು]

ಅಳವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಶವಾಗು; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು: ಎಂತಪ್ಪ ಗರ್ವ
ವ್ಯಾಳಿಯುಮನತಿವರ್ತಿಗಳುಮನಾರೂಢದೊಳ್ ತನಗಳವಡುವುದೊಂ
ದಾರೂಢ ಸರ್ವಜ್ಞನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭ ವ); ನಳನೃಪನ ಬಯಸುವಡೆ
ನಿನಗವನಳವಡನು (ನಳಜ. ೩-೪೦). ೨. ದೃಢವಾಗು; ಬಿಗಿಯಾಗು:
ಶೀತಳಜಳಮಿತ್ತ ವಸ್ತ್ರವನಳವಟ್ಟರೆ ಸುತ್ತಲಿ ನಿಸು ಬೇನೆಗಳಲಾಗುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೬); ಉಮ್ಮಳಿಸುವರೆಕೆ ದುರ್ಮತಿಗಳಾಗದುದಾಗ
ದಪ್ಪುದಪ್ಪುದೆಂದಳವಡೆ ಚಿತ್ತಮಂ ಪಿಡಿದು ನಿಲ್ಲದೆ ತಲ್ಲಲದಿಂ ಧರಿತ್ರಿ
ಯೋಳ್ (ದಶಕು. ೮-೨೬); ತುಲುಬ ಬಲಿದೊಳಗಾಕಿ ನೊನೆ ಮುಂಜೀಗ
ನಳವಡೆ ಸೆಕ್ಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೭-೧೯). ೩. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಶಕ್ಯ
ವಾಗು: ತಂದಿತ್ತು ಕೆಯ್ಸೆಜೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಳವಟ್ಟಿ ಸಾರಧನಮಂ ಮೂವಿ
ಟ್ಟಿಗಂ ಪೂಣ್ಣ ಕಾಲ್ಗೊಳಿತ್ತಂತರಿಗಂಗೆ ಬೆರ್ಚಿ ಭಯದಿಂ ಗ್ರಾಮಂ
ಕುಳಂ ರಾಜಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦); ಇದೆಮಗವಶಕುನಂ ಈ ಬಾರಿಯ
ಮದುವೆಯಳವಡದು (ನಂಬರ. ೬-೧೨೦); ನಿರ್ಮಳ ನಕ್ಷತ್ರಸಮಾಜಮು
ನೆಗಟ್ಟಲಂಪಿಂ ರಾಸಿಗೈದಂತೆ ಕಣ್ಣಳವಟ್ಟಂತುರುಕಾಂತಿಯಂ ಪರಪುತಂ
ಪೋತ್ತಂಗೆ ತಾರಾಚಳಂ (ಉದ್ಯು. ೧೨-೧೧೯); ನೂಕಬೇಡುದು
ನುಡಿದ ವತ್ಸರನ ಗುಪಿತವೆಂತಳವಡುವುದಾಪ್ರಯದಪದಶೆಯನೆಂತಾನುವಿರಿ
(ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೫); ಎಲವೊ ನಿನ್ನಯ ಬಾಯ ಹವಣಂಗಳಳವಡದ ಬಲು
ದುತ್ತನಂಗೈಗಳಲಿ ಧರಿಸಿದೆ ಪಾಪ ಕೆಡಿಸಿದೆ ಕರ್ಬುರಾನ್ವಯವ (ತೊರರಾ.
೩-೮-೬); ಜಡರೆನಿಪ ಮಾನವರ ಮತಿಗಳವಡುವೊಲು ಶ್ರುತಿಗಳನು
ಶಾಖೆಯ ಕಡಿದು ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು ವೇದವ್ಯಾಸರೂಪದಲಿ (ನಿಭಾಗ.
೨-೩-೧೦); ನಾಮಸ್ತುರಣೆ ನಾಲಗೆಗಳವಡದೆ ಮುತ್ತಾ ಮರಾಮರವೆಂ
ದರವಗೆ ಪ್ರೇಮದೊಳೊಲಿದು ಸದ್ಗತಿಯ ಪಾಲಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮ ವಿಭೀಷಣ
ವರದ (ವೋಪತ. ೪೧-೨೨). ೪. ಒಪ್ಪು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು;

ಅನುರೂಪವೆನಿಸು : ಮಿಂಚುವೆತ್ತ ಸುಲಿಪಲ್ಲಗಳವಟ್ಟು ದುಕ್ಕೂಲಮೊಪ್ಪೆ
ಬೆಳ್ಳಸದನಮಂತದೇನೆನೆದುದೊ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸುಧಾಂಶು ವಕ್ತ್ರಿಯಾ
(ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧೪); ತರಿಸಿ ತೀರ್ಥಕರ ಜನನೀಜನಕರಂ ನಿಜನಿರ್ವಿತ
ಮಣಿಮಂಟಪದೊಳಳವಟ್ಟು ಕಳಧಾತಪೀಠದೊಳಿರಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೮-೮೦ ವ);
ಅನುನಯಮಪ್ಪ ಚೆಲ್ಲ ಹರೆಯಂ ಹರೆಯಕ್ಕಳವಟ್ಟು ರೂಪು ರೂಪಿನ ಪೊಸ
ದೇಸೆಗೊಪ್ಪುವ ಗುಣಂ (ದಶಕು. ೬-೯೦); ತನುಗಳವಟ್ಟು ರೂಪು ಘನ
ರೂಪನಲಂಕರಿಪಚ್ಚಜಾವನಂ ಮನಕಿನಿದಾದ ಜಾವನಕೆ ತಕ್ಕ ವಿಳಾಸತೆ
(ರಾಜಶೇ. ೩-೧೯). ಜಿ. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು : ಕುಂದದ ರುಚಿ
ತಮಗಳವಡೆ ಕುಂದದ ನವನಿಧಿ ಗೃಹಾಳಿ ಸಿರಿಯಂ ನೋಡಲ್ ಬಂದ
ಮದಿರತಾಯ್ಕಡಲೆಂಬಂದಮನುಕೃಂದಮಾಗಿ ತಳೆದೆನೆದಿಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೭೧);
ಅಂಗಸುಖಿಗಿ ಲಿಂಗಸುಖವಳವಡದು ಲಿಂಗಸುಖಿಗಿ ಅಂಗಸುಖ
ವಳವಡದು (ಆದವ. ೯೩); ಈ ಮಹಾತ್ಮಂ ಮದುವೆನಿಲಲ್ವೆಟ್ಟುಮಂತು
ನಿಂದೊಡೆ ರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯ ಮಳವಡುಗುಮಳವಡೆ ಪದುಳಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ
ಧರ್ಮಸಂತತಿ ನಿಲ್ಲುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೯೧). ೬. ಕೂಡು; ಸೇರು;
ಜೊತೆಯಾಗು : ಶಾಸ್ತ್ರದಾನಮುಮಳವಟ್ಟುಪೊ ಕಾಡಿಯೂರೊಳಾರ್
ನೋಡುವೊಡಂ (ಎಚ್. XIII, ೩೩೨-೪೧; 929); ಚೈತನ್ಯದೊಳಳವಡೆ
ಸರ್ವಾಂಗಂ ಮೆಚ್ಚಿತ್ತನಾಗಳ್ (ಕಾದಂ. ೮. ೭೮೯); ಅಳವಟ್ಟದಟುಂ
ಸೊಕ್ಕುಂ ಬಳಮುಂ ಜವ್ವನಮು ಮೊದವೆ ತೀವ್ರತೆಯಂ ಸಂಚಳಮತಿ
ಬಿದದಾರುಮನೊಬ್ಬಳ ತವುಡಿಂ ಗಾಗದಂತು ಬಯ್ಯಂ ಪೊಯ್ಯಂ
(ಧರ್ಮಪ್ರ. ೨-೧೬); ಮೊಲೆವಾಲನೊಡಿ ತೊದಳಿಂದವೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹಾಡಿ
ಕಂಪದಿಂದಳವಡೆ ತೂಗಿಯಿಚ್ಚುಸುಖನಿದ್ರೆಯನಂದಮನುಂಟುಮಾಡಿ
(ಸಂಪಾಶ. ೩); ಇದು ಕೃತಾಂತನ ಸೀಮೆಗಳವಟ್ಟಿದು ಸುಯೋಧನ
ನೃಪತಿ ವಿಗತಾಭ್ಯುದಯನಾದಂ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೦-೪೦); ತಳುವಡೆ
ತಳತಂತ್ರಗೂಡಿ ಸನ್ನಾಹ ದೊಳಳವಟ್ಟು ನಡೆದನುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂನವ. ೧೧-೧೦).
[ಅಳವು + ಪಡು]

ಅಳವರಿ 'ಅಳವಟು' ನೋ.

ಅಳವಳ (ನಾ). ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ : ಮೃದುತರ ಮಾರ್ಗದೆ ಕೆನ್ನಂ ಮದನ
ಶರಾಣಿಕಮೊಯ್ಯನೊಲವಂ ಪಡೆಗುಂ ಹೃದಯಮನಳವಳವಿಂ [ಪಾಠಾಂ.
ಅಳವಳಲಿಂ, ಅ[ಬಲ]ಳವಿಂ]ದುಜಿ ವಿದಾರಿಸುವುದಿಂತು ಕುಸುಮ
ಮಯಮಲ್ಲದೊಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೦); ಒಂದು ಬೇವಿನ ಬುಡಕ್ಕೆ ನಿಂದು
ಅಳವಳದಿಂದ, "ಎಂದಿಗೂ ಸಿಗಲಾರೆಯಾ ಜೇನಿನರಸಿಯೇ!" ಮನದೆ
ಕಡುನೊಂದು ಎಂದೆ (ಸಖೀಗೀ. ೬೩-೬). [?]

ಅಳವಳಿ 'ಅಳವಟು' ನೋ.

ಅಳವಳಿಕೆ 'ಅಳವಡಿಕೆ' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು 'ಅಳವಟಿಸು' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು 'ಅಳವಡಿಸು' ನೋ.

ಅಳವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿನಾಡು; ಸಲ್ಲಾಪಮಾಡು (?): ಪೊಸತ
ಲದಂಭೋರುಹದೊಳ್ ಮುಸುಂಬು ಮುಲುಗುವಿನಮೇಜಿಗಿ ಗಂಧಮ
ನಾಘ್ರಾಣಿಸುತುಮಳವಳಿಸುವಳಿಗಳ ಪಸಪೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ರಜನಿಸಮಯಾ
ತ್ಯಯದೊಳ್ (ಅಜಿತ. ೬-೬೬).

[ಅಳವಳ ? + ಇಸು. / ತಮಿ. ಅಳವಳಾವು = ಸೇರಿ ಮಾತಾಡು,
ಕೂಡಿ ಮಾತಾಡು]

ಅಳವಳ್ಳ (ನಾ). (ಉಕ) ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು; ಪೆದ್ದ :
ಗುರುವಾರ ದಿನ ತಯಾರ ಆಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡ ಅಳವಳ್ಳನಂಗ ಏನಾರ
ಮಾತಾಡತಾನ ಆತು (ಮುಗಿಮ. ೯೨); ಅನನು ಬಹಳ ಅಳವಳ್ಳನಿದ್ದಾನೆ
(ರೂಢಿ). [?]

ಅಳವಟು, ಅಳವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿ; ಅಳತೆಯ
ನ್ನರಿ : ಸೂರ್ಯಕಾಂತದ ಧೂಪಗುಂಡಿಗೆಯೊಳಳವಟಿಯದೆ ಸೆಜ್ಜೆವಳ
ನಿಕ್ಕಿದ ಕೇಶಸಂಸ್ಕಾರ ಕಾಳಾಗರುಧೂಪಂ... ದಂಪತಿಯಂ...
ಕೊಂದುದು (ಅದಿಪು. ೫-೨೨ ವ, ೨೩); ಅಳವಟಿಯದೆಗ್ಗು ಬಳವಳ
ಬಳವಿನೆಗಂ ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಣುಕಾಜಂಗಳಲ್ಲಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ ನೀನುಂ
ಪಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದೆಯೊ ಭೂಪರಿನಿಬರ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬).
೨. ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ
ವನ್ನು ಅರಿ : ಅಳವಟು [ಪಾಠಾಂ. ಅಳವಟು]ಯದ ಭಾಷೆ, ಬಹುಕುಳ
ವಾದ ನುಡಿ, ಇಂತೆರಡರ ನುಡಿ ಹುಸಿಯಯ್ಯಾ (ಅವಚಂ. ೩೧-೧೩೦);
ತದ್ಬಲದಿನರಾತಿಯಳವಟಿದು ಬಟಿಯಮೆನ್ನ ಕೂಪಂ ತೋಪೆಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೯೪ ವ); ತನ್ನ ಪಡೆಯೆಲ್ಲಮನಳವಟಿದು ಮನ್ನಿಸಿ
(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೩). ಅಳವರಿ : ೧. ಕಲೆಯನ್ನುವುದು ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರ
ವಾದ, ಅಳವರಿಯಲಾಗದ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿ (ಸಾಹಜೀ. ೭). [ಅಳವು + ಅಟು]

ಅಳವಟು, ಅಳವಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಯೋಗ್ಯತೆ ಕೆಡು : ಗೋವುಗಾಡಳ
ವಟುದಿದರ್ ಕೃಷ್ಣನೊಡನಿದುರ್ವದೊಂದವೆ ಗೋವಿಯಾದೆ (ಗವಾಯು. ೯-೫). ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಬಳಲು : ಕಂಬುದ್ವೀಪದೊಳಳವಟಿದಂಬರ
ಚರನೇಕಮುಜಿದ ಪಕ್ಕಿಪೊಲಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೪೭); ಸೂಳಿ
ಯರ್ ಗಾಳದ ವಿನಾಂತಳವಟಿಯೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೨-೬೯). ಅಳವಳಿ :
೨. ಚೋಳನಳವಳಿದು ಪುರಮಂ ಪಾಳಿಕ್ಕಿ ಭಯಕ್ಕೆ ಮೊತ್ತಂ ಮೊದಲಿಗ
ನೆನೆ (ಮೈ. ೮. ೧೯೩೦, ೭೬-೨೦; 1080); ಗಂಗಿಮಯ್ಯ ಬೆಳಗ
ವತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿಯನಿಟ್ಟಿಕ್ಕಿ[ಳ]ವಳಿದು ಪಲರಳಿವಿನಲು ತನ್ನ
ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ (ಎಕ. VII, ೨ನಮೊ. ೫೬-೨೫; 1125); ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳಿಕೆಯಂ
ಕಳೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂನಾಥಯಂದಳವಳಿದು ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು ಕೈಮುಗಿದು
ನುಡಿದರ್ (ಹಚಕಾ. ೬-೧೫); ಅಳಿದುದು ಬಲವೆಂದು ಕಾಟಿಣ್ಣನೇನಳ
ವಳಿದನೆ ನೆರವ ಹಾರಿದನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೨೧). ೩. ಗೋಳಾಡು;
ಪ್ರಲಾಪಿಸು : ಭಕ್ತಜನಪಾಲನೆಂಬಿ ಬಿರುದನುಳದನೋ ಹರನೆನುತ
ಭುವನಜನಮಳವಳಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೬-೨೬). [ಅಳವು + ಅಟು]

ಅಳವಟಿಸು, ಅಳವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಬಳಲು :
ಅಳವಳಿಸಂ ಬೆಬ್ಬಳಿಸಂ ಕಳವಳಿಸಂ ಕನಲನೊನಲನಳ್ಳಂ ಬಳ್ಳಂ (ಅಜಿತ. ೫-೯೦);
ಕಳಕಳಿಪ ಹೆಪ್ಪಳಿಪ ತೋಕಿಪ ಹಳವಿಸುವ ಬಾಪ್ಪಂಗಳಲ್ಲುಗೆ
ಅಳುವ ನಿಜಕರ್ಮಂಗಳಂ ಬಯ್ಯಳವಟಿಪ ಸೆಡೆವ (ಸಾನಂಚ. ೮-೧೬).
ಅಳವಳಿಸು : ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು; ಬಳಲಿಸು : ವರದುಗ್ಧಾಂ
ಬುಧಿಯನುಜಿ ಮಧಿಸಲಾಕ್ಷಣಂ ನವಚಂದ್ರಬಿಂಬಮುದಿಸಿದುದು ಶೀತ
ಪ್ರಭೆಯೊಳಖಳ ದೇವಾಸುರರನಳವಳಿಸುತೆ (ಚಿಬಪು. ೨೨-೨೨); ಪರ
ದಳವನೊಳವೊಕ್ಕು ಸುಭಟರಂ ಸದೆದು ಸೊಪ್ಪರೆದಳವಳಿಸಲಾಗ ಭೀತಿ
ಯಿಂದೆನೆದೆನೆಗೆ ಪರೆದಳವಡಿಸಿದರ್ಪಲಾಯನವನತಿಬಲರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೨೫).
[ಅಳವಳಿ (< ಅಳವಟು) + ಇಸು]

ಅಳವಾನು (ಕ್ರಿ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು :
ಅಳವಾನು ಗರುಡ ಕೃಷ್ಣನ ಕೊಂಡು ತೆರಳಲ್ವೆ ವಳಯದೆ ಪುಣ್ಯಮೂರು
ತಿಯ ನೆಳಲಾದ ಸ್ವಸ್ಥಾನದೆ ಬಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದ ಪೊಳಲರ್ ಪುಣ್ಯವಯ್ಯಿ
ದರು (ಮೋಹತ. ೪೨-೧೦). [ಅಳವು + ಅನು (< ಅನ್ಯ)]

ಅಳವಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು ಕಟ್ಟಿಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತ
ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಆಟ (?): ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುಬ್ಬಿಮನೆ ಕಣ್ಣು
ಮುಚ್ಚಿಡಿಕೆ ಬೆಳದಿಂಗಳಕುಪ್ಪೆ ಉಯ್ಯಾಲೆ ಜೋಜೋ ಅಳವಳಗೊಟ್ಟಿಗೆ
ಆಟ್ಟಿಗೆಮುಟ್ಟಿಗೆ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೯-೩).

[ಅಳವಳ (< ಸಂ. ಅಲವಾಲ) + ಗೊಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಳವಿ (ನಾ). ೧. ಅಳತೆ; ಪರಿಮಾಣ : ಉಪಮಾರಹಿತಮಪ್ಪುದನಳವಿ
ಯಿಲ್ಲದುದನಾವ ಕಾಲಮುಂ ಕಿಡಿದುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೮); ನೆಜೆಯಲ
ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೈ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿಕ್ರಮವೆನ್ನುವೆನ್ನೊಡೆ ಬನ್ನರಣೆಯ ನೀರ
ಬಯಗಿದ ವರಸ ಪತ್ತೊನ್ನಿ ಎರಡನೆಯ ವರಿಸಮೆಳವಿ ಮೂಜನೆಯ
ವರಿಸದನ್ನಿಗೆ ಅಯ್ಯಳವಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ ಎಲ್ಲಿಟ್ಟುಬಲು ಸಕ್ಕಂ (ಎಕ.
III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮-೧೮; 904); ಕನಲ್ಪುದರ್ಕ್ಕಳವಿಯುಮಂತುಮಿಲ್ಲ
ಸನಿಯನ್ನಳ ಕುಂಟಿಣಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೮); ವರನ ಕೊರಲಳವಿಗೆತ್ತಿದರ್
ರತ್ನನವಮಾಲೆ ನೇಲೆ ನೆಲನಂ ನೋಡುತ್ತಿರೆ ಕನ್ನಿಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೧೧);
ಸತ್ತವರೇಟ್ಟರೆ ಪೇಟೊಡಪತ್ತರೆ ತಮ್ಮಟಿನಳವಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿ ಸಲೆಂ
ದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳೆ ಸಾವರ್ಸುತ್ವವರವರ್ಗಾವ ಹಿತಮನಾಚರಿಸುವರೋ
(ಕಾದಂಪು. ೯೬೧); ಬಳಿಕ ಹಸಾದವೆನುತ ನಂಜರಾಜೇಂದ್ರ ಸಲೆ ಗಡಿಗಳ
ಮನ್ನೆಯರ ತಳುವದೆ ಮಾರ್ಬಲ ಸಹಿತ ಕರಸಿ ಕಾರ್ಯದಳವಿಯು ಪೇಳ್ವ
ನಂತೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೧೩-೫೧). ೨. (ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಲು ಕು ವ ಮ್ಪು)
ಹತ್ತಿರ, —ಸಮಾಪ : ಬಿಲ್ಲಂ ಕು ದು ರೆಯಂ ಕಾಲಾಳಂ ನಾಯ್ಕ
ಳುಮಂ ತಿಟ್ಟಿ ಮಿರಿಸಿ ಕೆಯ್ಯಂ ನೇಣುಮನಳವಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಡೆಯ
ಲ್ವೇಟ್ಟು ಬೇಂಟೆವಸದನಂಗೊಂಡು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ನೀಡಿ
ಕರಾಗ್ರದಿಂದಳವಿಗೊಯ್ಯನೆ ಬಾರದೆ ಪೊದುಲುಂಗಲಿಂ ನಾಡೆ ವಿರಾಜಿಸರ್ಪ
ಸೆಳೆಗೊಂಬೆಲರಿಂ ತೊನೆದು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೧೧); ಕಿರೀಟಿಯನಳವಿಯಲಿ
ಕಂಡಿರುವಂದನು ನಗುತ ಶತಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೮೬); ಕಾದಿ
ದಂದುಗಬಡದ ಮುನ್ನವೇ ತನ್ನಳವಿಗೈದಿದಂಕದ ಭಟರ ತೇರ್ಗಳಂ
ತೆಗೆದಿಳೆಗೆ ಮೋದಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೪೭). ೩. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಘನತೆ:
ಕರಮ[ನ]ಯದೆ ನಿನ್ನಳವಿಗಳವನಜಾಯದೆ ನೆಗಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ.
೬-೫೨); ಪರಿಜನಮನಳವಿಯುಜಾಳರಸೆಂಬುದನಜಾಯಲಾಗದಂತಿರೆ
ಪೊರೆದಾ ನರಪತಿಯ ಗುಣಾ ಗುಣದಂತರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೯);
ಅರಮನೆ ನೆರೆಮನೆ ನಂಟಂ ನರಪತಿ ತನಗಾಪ್ತಪರಿಜನಂ ಸಚಿವರೆನಲ್
ದೊರೆವಡೆದಂ ಬಲ್ಲಾಳನ ಪುರದಳವಿಗೆ ಕುವರ ಲಕ್ಷ್ಮದಂಡಾಧೀಶಂ (ಎಕ.
V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೪೦; 1220). ೪. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಕಡು
ಮನದ ಕಾಲಾಳು ಕಜಿದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನೀತನಳವಿಯ ಕೆಡಿಸಿ ತಲೆ
ಯೊತ್ತಿದರು ಭೂಪನ ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೯).
೫. ವಶ; ಅಧೀನತೆ; ಹಿಡಿತ : ಈ ಮುಗ್ಧ ಬಾಳಕಿಯರಳವಿಗೊಳ
ಗಾದವಿನ್ನಿವರನೆನ್ನೆ ಬಿನದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ದೀವಮಂ ಮಾಟ್ಟಿಂ (ವರ್ಧಪು.
೯-೬೦ ವ); ಮೊಳಿತುವಾಕ್ಷಣ ಕಾಮಬಾಣದ ಹಿಳುಕುಗಳು ಹಿರಿದಾಗಿ
ಚಿತ್ತಜನಳವಿಯಲಿ ಸಿಲ್ವಿದಳು ಮಾಯೆ ಮಹಾನುರಾಗದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ.
೫-೧೧). ೬. ಶಕ್ಯ; ಸಾಧ್ಯ : ಅವರನಿಂತುಗ್ಗಡಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸಲೆಮ್ಮಳ
ವಿಯೇ (ಬಸಪು. ೨೯-೨೮); ಹೊಲೆಯರಿಗೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆಯು
ನಳವಿಯೇ ತಿಳಿಯಲಿಕೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೪೯). ೭. ವಿಶ್ವಾಸ; ನಂಬಿಕೆ
(ಕ). ೮. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ : ಕುಂಭಕರ್ಣನನಗಿವ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಳವಿ
ಗಳುಕದ ವಿಗಡರಕ್ಕಸರಕ್ಕತುಳದಲಿ ಹೊಕ್ಕುರುರನಣಿಸಿ (ತೂರರಾ.
೫-೮-೩೯); ಎನ್ನ ನೀಂ ಪಳಿದಲಾ ಕಾಣಬಹುದಿನ್ನೇಕೆ ನೋಡು ತತ್ತಳ
ವಿಯೊಳ್ ನೀನೆನ್ನ ಸೋಲು ಗೆಲುವುಗಳ (ಚಿಬಪು. ೧೬-೭); ಪಟುಭಟ
ರಳವಿಗೊಟ್ಟಾಗಿ ಸಲೆ ಸರಳಗಾಯದಿಂ ಮಡಿವುತಿರ್ವರು (ಜೈಮಿಭಾ.
೪-೫೫). ೯. ಯುದ್ಧ ಭೂಮಿ : ತೇರ್ಮಗುಳ್ಳಳವಿಯಿಂ ತೊಲಗಿ
ಬೆಂಡಾಗಿ ನಾನೂರ್ಮೊಳಂ ಪೋಗಲ್ವೆ ತಲೆದೂಗಿ ಮುರಹರಂ (ಜೈಮಿಭಾ.
೧೩-೩೨).

[ಅಳಿ + -ವಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಳವು; ತೆಲು. ಅಲವಿ, ಅಲವು;
ಕೊಲಾ. ಲಾವ್]

ಅಳವಿಗ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಶೂರ : ಪ್ರಜೆಗಳ ವೀರರೆನಿಸಿಯುಂ
ವಿನಯವಂತರುಂ ನಲ್ಲಾತುಗರಾಗಿಯುಂ ನನ್ನಿಗರುಂ... ಅಳವಿಗ
ರಾಗಿಯುಂ ಪಾಪಭೀರುಗಳೆನಿಸಿರ್ಪರ್ (ಚಕವಂ. ೧೪೨-೨೦); ಬಲ
ಮುರಿದು ಕಾಲಾಳು ಮೇಲಾಳುಗಳೆರಳಲಳವಿಗನು ಸುಡು ಸುಡೀ ಬಣಗು
ಗಳು ಕ್ಷಾತ್ರಿಯರ ಕುಲದಲುಂಟಾಗಿ ಮುರಿದೋಡಿದರೆನುತ್ತಿದರ್ನಾ
ಭೀಮ ಮೋಹರದೊಳು (ತುರಂಗ. ೬೪-೩೩). [ಅಳವಿ + -ಗ್ಗ]

ಅಳವಿಗಳಿ 'ಅಳವಿಗಲ್ಲ' ನೋ.

ಅಳವಿಗಲ್ಲ, ಅಳವಿಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾರು; ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅತಿ
ಶಯವಾಗು : ಅಶಾವಳಯಿತ ಲೋಕಾಕಾಶಮಿದೇನತಿ ವಿಶಾಲಮೋ
ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯನಿಂದುದ್ಯುತಿಯ ನಿಕಾಶಮನೊಳಕೊಳ್ಳುಮಳ
ವಿಗಟಾದಿದರ್ವದುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೪); ಅಮಹಾರಾದ್ರ ಭದ್ರಾಕಾರನ
ಪೊಡರ್ಪಿನಾರ್ಪಿನಳವಿಗಟಾದ ದರ್ಪಮಂ ಪೇಟೊಡೆ (ಪಂಚತಂ.
೪೫-೧೮); ಅಳವಿಗಟಾದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳದ] ಸಿರಿಯೊಳಮುಪಮೆಗಳೆದ
ಭೋಗದೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೯೨); ಅವಳಳವಿಗಟಾದಂಗಳಜ್ಜಳನ
ಸಂಜ್ಞರೋದ್ರೇಕಮಂ ಪೇಟೊಡೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ). ಅಳವಿಗಳಿ:
ಕಳಿದ ಪೂಗಳ ತೇಜದಿ ರೇಚಕದೆಲರಿನಿಂದುದುರಿದುವು ತಾರೆಗಳಳವಿಗಳಿದಾ
ತೋಳುಳ್ಳುಗೆ ದಿಗ್ಗಜವ್ರಜವು ಪೆಳೆದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೦೪);
ಅಳವಿಗಳಿಯದೈತರೆ ನೆಗೆದೆಜಗಿ ಗಜಜಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ಕುಂಭ ಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ
ಕೂರುಗುರ್ಗಳಿಂ ಸೀಳ್ವು ಸಿಜುಂಬಳಾಡಿ ಸಿಡಿಲ್ಲಿದವಂತೆ ನಗಾಧಿತ್ಯಕ್ಕಕ್ಕೆ
ನೆಗೆವ ಮೃಗೇಂದ್ರಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೀ. ೫-೫೫ ವ); ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾರಾಜ
ರವರ ಅಳವಿಗಳಿದ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ (ಚಿಟ್ಟಿ. ೬-೨೨). [ಅಳವಿ + ಕಲ್ಲ]

ಅಳವಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು
ಕಾಣು : ಮಾನಭಂಗಮಂ ಮಾಡೆ ಮನಃಕ್ಷತಕ್ಕಳವಿಗಾಣವು ನೋಡಿರೆ
ಪಾಂಡುರಾಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೬). [ಅಳವಿ + ಕಾಣ್]

ಅಳವಿಗಿಡು 'ಅಳವಿಗಿಡು' ನೋ.

ಅಳವಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಯಗುಂದಿಸು; ಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಉರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ಕೋಳಾಹಳಂಗೆಯ್ಯಳವಿಗಿಡಿಸಿ ಪೊಳೆದು
ಪೊಗರೇರ್ವ ದಳಮಂ ಕಂಡು (ಹಮ್ಮಾರ. ೩-೩೫ ವ).

[ಅಳವಿಗಿಡು + -ಇಸು]

ಅಳವಿಗಿಡು, ಅಳವಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ಅಳವಿಗಿಡೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ
ರಥದವರಿಯಿಬಿದ್ದರು ಭಯದಿ ತೇಜಿಯ ನಿಳಿದು ರಾವ್ತರು ಕರವ
ಮುಗಿದರು ಕೊರಳ ಸಲಹೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೪). ಅಳವಿಗಿಡು :
೨. ಯೋಗ್ಯತೆ ಕೆಡು; ಘನತೆ ಹಾಳಾಗು : ಪೆಜನಿಕ್ಕುಂಗೂಟೊಳಂ
ಕೀಟೊಳಮಳವಿಗಿಟ್ಟುರ್ಪ ನಿಮ್ಮಿಪುರ್ವದರ್ಕ್ಕಂ ಮಜುಗುತ್ತಿರ್ಪಳ್ಳಿ
(ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೧). [ಅಳವಿ + ಕೆಡು]

ಅಳವಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಾಗು; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ
ನಿಲ್ಲು : ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನಾಜ್ಞೆಯೊಳವಿಗೊಟ್ಟುದು ಸೇನೆ... ರಭಸದಲಿ
(ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೬೪); ಎಲವೆಲವೊ ಹೆಂಗಳ್ಳು ಹೋಗದಿರಳವಿಗೊಡು
ಸಂಗರಕ್ಕೆ ನಿಜ ಭುಜಬಲವ ತೋಜು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೦-೧೮); ತೊಳಪ
ಪಲ್ಲವ ಸತ್ತಿಗೆಯ ತಣುನೆಳಲೊಳಿ ಗಜಕಂಠರದೊಳಿದ್ದಳವಿಗೊಡುವವ
ನಾರು ಬಲ್ಲದೆ ಸೂತ ಹೇಳಿದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೭೫). [ಅಳವಿ + ಕೊಡು]

ಅಳವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು (?) : ಝಾಡಿಸಿದ
ಝಲ್ಲರಿಯ ಬಳಗವತ್ತೆಸೆದವು ಜಯದ್ರಥನಳವಿಗೊಂಡಾ ನಿಶಾಂಧಕಾರದ
(?) ಸುಳಿವು ತಾನೆನೆ ಮೆಜಿದುದಬಿಳವ್ವೂಡ ರಚನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.
೬೦೫. ಪರಿ. ೨೮೭). [ಅಳವಿ + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಳವಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳತೆಮಾರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಅಳವಿದಪ್ಪಿದ ಕುಳತೆಯಿಂ ಬಂಧುಜನಂಗಳ್ ಕೆಡಪ್ಪಿ ಮಂಜಿನಂತೆ ಪಸರಿಸುವಭಿಷೇಕದ ಪುಡಿಯ ಪೊರೆಹದೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೯ ವ). ೨. ಗುರಿತಪ್ಪು : ಮುಂದಣ ಮಿಗಮಂ ಕಳಪದೆ ಸಂದಿಸಿ ಬಲಗೊಳ್ಳ ಮಿಗಮುಮಂ ಕಳಪದೆ ತಾನೊಂದಳವಿದಪ್ಪದೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮); ಅಳವಿದಪ್ಪದೆ ದಂತಿಘಟಿಗಳನಳಕದಚ್ಚುನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೬೦೫. ಪರಿ. ೨೮೯). ೩. ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ದ್ರೋಣನ ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳಿಗೆ ದಂಡೆಯನೊಡ್ಡಿ ದಳವುಳಿಸಿ ಅಳವಿದಪ್ಪದೆ ಕೆಲವ ಖಡ್ಗವ ಸೆಳೆದು ಗುರುವಪ್ಪಳಿಸಿ ಕೈಯಲಿ ಕಳೆದು ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮ ಬೊಬ್ಬಿಡು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೧೩-೧೨).

[ಅಳವಿ + ತಪ್ಪು]

ಅಳವಿಯಿಂ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ ; ದೂರವನ್ನು ತಿಳಿ : ಅಳವಿಯಿಂ ಘುಳುಘುಳಿಸಿ ಪರಿತಂದು ಉಂಗುಟದಿಂ ಭಾಳಾಗ್ರಂಬರಂ ಪೋಳ್ವೆತ್ತಿ (ನಂಬರ. ೧೮-೧೭). [ಅಳವಿ + ಅಳಿ]

ಅಳವು (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ : “ಅಳವೆಂದೆನೆ ಸತ್ತಮುಂ ಸಮಾಪಮುಮಕ್ಕುಂ” (ಭಾರನಿ. ೩೮); ನೃಪತುಂಗ ನೆಂಬಳವನೊಲ್ಲಂಗೆೀಕ್ಕತಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಚ್. XIII, ೨೨೯-೪ ; 929); ಅಂತು ವಜ್ರನಾಭಿ ಚೆಲ್ವಿಗೆ ನಾಭಿಯುಂ ವಿಳಾಸಕ್ಕಾವಾಸಮುಂ ಅಳವಿಗೆ ದಳಮುಂ ಅಳವಿಗೆ ಗುಣಿಯುಂ ಕಳೆಗೆ ಕುಲಭವನಮುಂ ಪ್ರತಾ ಪಕ್ಕಡಪುರಮಾಗಿ ಬಳವನ್ನೆಗಂ (ಅದಿಪು. ೬-೨೨ ವ); ಪಾಂಡುನಂದನ ರಳವಿನಬ್ಬಟಿ ಬಿಸಿಲು ಪಸರಿಸಿತು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೩೪-೪); ಮಲತರಾದರೆ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಳವ ಮುಜುವೆವು (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೧೦). ೨. ಶಕ್ಯನಾದುದು ; ಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಇದೆನ್ನಳವೆ ಗಣಧರೋದಿತ ಚರಿತಂ (ಅದಿಪು. ೧-೩೪); ನೆಜೆ ಬಣ್ಣಸಲಬ್ಬಭವಂ ನೆಜೆಯಂ ಪೆಜ ರಳವೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೨೦); ಕೊಪೆಯುಂ ಬಿಣ್ಣಂ ಲೋಳೆಯು ಮಳವಲ್ಲದ ವಜ್ರಲೇಪದಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೬); ಮೀಟಲಳವೆ ಶಿವನಾ ಮಾಯಿಕವನು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬). ೩. ಅಳತೆ ; ಪರಿಮಾಣ ; ಮಿತಿ : ಗರ್ಭದ ಕೂಸಿನ ಬಳದಳವಿಯಳವನಳವನೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೬); ಈಗಲಾತನ ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಪುರುಳುಂ ಶಕ್ತಿಯಳವುಂ ಕಲಿತನದ ಗುಣ್ಣಂ ಪರಾಕ್ರಮದ ಬಿಣ್ಣಂ ಕರತಳಾಮಳಕಮಾಗಿದ್ ಪುಡು (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೨೧); ಆಗ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮಾಡಿದ ಕೊಲೆಗೆ ಅಳವಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦). ೪. (ಹಿಡಿಯಲು ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು) ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ : ತೋಳನಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತೋ ಮೃಗಜಾಲ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೨-೭೪); ಅವು ತಮ್ಮ ಅಳವಿಗೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಹಾರಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಗಪ್ಪನೆ ಹಿಡಿಯುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೧). ೫. ವಿನೇಕ ; ಜ್ಞಾನ : ಇಳಿಯಂ ಘಾತಿಸಿ ತಕ್ಕರಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡಾದರ್ಥಮಂ ಪೂಲು ಮಿಕ್ಕಿಳ ನೋಡುತ್ತು ಮುದಗ್ರಲೋಭವಶದಿಂ ತನ್ನೊಡುಮಂ ತಪ್ಪುದೆಂದಳವಂ ಮಾಣಿಸಿ ಸತ್ತು ದಂಡಕನೃಪಂ (ಅದಿಪು. ೨-೧೫).

ಅಳವಾರು=ಸತ್ತ್ವ ಅಧಿಕವಾಗು ; ಶಕ್ತಿಗೊಡು : ಸುಸಿಲ ಸೊಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೊಕ್ಕಡರೆ ಮೆಯ್ಯಳವಾರಿದ ತೋಳ ತಳ್ಳನಾಳಿಸುವಿರದೊಟ್ಟುಮಂ ಸವಿವ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಳವು, ಅಳವೈ ; ಮಲ. ಅಳವು ; ತೆಲು. ಅಳವಿ]

ಅಳವುಗಡಿಸು ‘ಅಳವುಗಡಿಸು’ ನೋ.

ಅಳವುಗಡು ‘ಅಳವುಗಡು’ ನೋ.

ಅಳವುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು ; ಬಳಲು : ಇನಿಯನನಗಲಿ ತಾನಿರವುಗಾಣದೆ ಮಿಗೆಯನುಗಡುತಳವುಗುಂದುವಳು (ಹದಿಬ. ೭-೨೮).

[ಅಳವು + ಕುಂದು]

ಅಳವುಗಡಿಸು, ಅಳವುಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ವಿನೇಕವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು : ಎಳವೆಣ್ಣಳೇ ಕೈತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮನಿಯರ ನೆಳಮೆಯೊಳವುಗಡಿಸದೆ ಬಳಸಂದು ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೬). ಅಳವುಗಡಿಸು : ಭೂತಳರಾಜ್ಯ ವಿಮೋಹಮಚರರುಚಿಸಂಚಳಮಿಂತಳ ವುಗಡಿಸಿದುದು ಮನುಕುಲ ತಿಳಕನುಮಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೨೧).

[ಅಳವುಗಡು + ಇಸು]

ಅಳವುಗಡು, ಅಳವುಗಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಬಳಲು : ಪಥಿಕ ರಂಗಜಾಗ್ನಿಯಿಂದಳವುಗೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಹರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೪೬).

ಅಳವುಗಡು : ಬಳಗಾರರಳವುಗೆಟ್ಟ ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಿಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯); ತುಳುವನಳವುಗೆಟ್ಟೋಡಿದಂ (ಎಚ್. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೨೯ ; 1177). [ಅಳವು + ಕೆಡು]

ಅಳವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕು ; ಪರಿಮಿತವಾಗು : ಅಳವು ಗೊಡದಾನಂದಮಯವಹ ಜಲಧಿಯೆಂಬುದೆ ಪಾದ್ಯಮೆಂಬುಪಚಾರ (ಅಮೃತ. ೧೧-೧೨). ೨. ಒದಗಿಸು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಬೆಳ್ಳೊಳದ ಗುರು ಸಂಸ್ಥಾನದವರು ಅಳವುಗೊಟ್ಟ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಸ್ಥಾನದ ಕರಣಿಕರು ಪರಿಶೋಧಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಲ. ೨೦೦-೧೮). [ಅಳವು + ಕೊಡು]

ಅಳವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಬಳಿಕ ಬಂದರು ಶಿರುಪಾಲ ಜರಾಸಂಧರು... ದಳದುಳ ಕಾಟನೆನಿಪ ದಂತವಕ್ರನುಮಳವುಗೊಂಡಲ್ಲಿಗೆಯ್ದದನು (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೫-೫).

[ಅಳವು + ಕೊಳ್]

ಅಳವುಗೋಲು (ನಾ). ಅಳತೆಗೋಲು (ದಕ. *).

[ಅಳವು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್). / ತಮಿ. ಅಳವುಕೋಲ್]

ಅಳವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಳವೂರಗ್ರಾಮೇ ಚತುರ್ತ್ವವರ್ತನೀ (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೩, ೧-೫ ; 500). [ಅಳ ? + ಊರ್]

ಅಳವೈ (ನಾ). ರೈತರಿಗೆ ಸಾಗುವಳಿ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಒಪ್ಪಂದ ; ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾದ ಸಾಗುವಳಿ ಕರಾರು (ದಕ. *). [?]

ಅಳವೈ ‘ಅಳುವೆ’ ನೋ.

ಅಳವೈ (ನಾ). ನೀರಿನ ಬಿಡುಗಂಡಿ ; ತೂಬು : ಸಾರಸಹಕಾರಧಾರಾ ಸಾರಂ ಕೊಳದಳವೈಪಾರಾಂ. ೪ವಿ, ೮ವೆ]ಯಂತೆ ಸುರಿತರೆ ಪಲವುಂ ಧಾರಾ ಗೃಹಂಗಳತನುವಿಕಾರಮನೊದವಿದಪುದು ದೇವದಂಪತಿಗದಪೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೬-೯೫). [ದೇ. || ತೆಲು. ಅಲುವು = ಜಲನಿರ್ಗಮನ ಮಾರ್ಗ]

ಅಳಸಂದೆ ‘ಅಲಸಂದೆ’ ನೋ.

ಅಳಸಗಾಮಿನಿ (ನಾ). ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಯುವವಳು : ಕುಚಭಾರಾಳಸಗಾಮಿನೀ ಪರಿವೃತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೫). [ಸಂ. ಅಲಸಗಾಮಿನೀ]

ಅಳಸಬಂಧಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತ್ಮನ ಹೆಸರು : ಅಳಸಬಂಧಿಯ ಮಗ ಹುಲಿ ಮದ್ದನಡ ರಾಜೇಂದ್ರ (ಎಚ್. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೦-೭ ; 1230). [?]

ಅಳಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರತಧ್ವನಿಮಾಡು : ಅಳಸುವ ಬಯ್ಯ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಬತ್ತುವ ಬಾಯ್ಲೆಗೊಳ್ಳ ನುಂಗುವವಳಿಸುವ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ಯ... ಜಬುರವ ಪುರ್ಬೆಸೆಯಲ್ಪೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೭-೫೬); ಅಳಸುವ ದನಿ ಬಳಸುವ ಮದಿಕೊಳಿಸುವ ಕೋಡೆಜಕೆ ಮೆಜೆಯೆ ತಳಿಗೊಂಬುಗ ಕೊಳ್ ಗಿಳಿ ಮರಕ್ಕರಗಿಳಿ ಪೆಣ್ಣಿನೆಳ ಮಾವಿಳಿಸಿದುದು ರತಿಯ ಜಳ್ಳನ್ನೊಟವಂ (ಅನಂಪು. ೬-೮೦). ೨. ಪ್ರಣಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನುಡಿ (?) : ಸುರಕತದ ಕಲ್ಲ ಕವಿಗಳೊಳಿರಡಲೆಯದೆ ಕೂರ್ತ ಧೂರ್ತ ಸುರಮಿಥುನಂಗಳ್ ನೆರೆದಳಸುಗಲಿಸೆ ಗಿಳಿಯುಂ ಪುರುಳಿಯುಮಳಸು ವುವು ದೇವಭಾಷೆಗಳಳಸಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೮೫೧). [?]

ಅಳಸು ‘ಅಳೆಯಿಸು’ ನೋ.

ಅಳಸು (ನಾ). ಸುರತಧ್ವನಿ: “ಅಳಸು - ಸುರತಧ್ವನಿ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಮುಗ್ಧಾಕ್ಷಿ ಚಿಂತಾಂತರಕ್ಕೆ ಡೆಯಾಗಿರ್ಗಿನವೆರ್ದೆಪಿಂಕೆಯೆಲ ರಿಂದುದ್ದುಪಾರಾವತಂ ಸೊಡರಂ ಪೊಯ್ದುದು ಕೇಳಲಾಕೆಯಳಸಂ ತಾನಪ್ಪಿವಟ್ಟಂತೆವೋಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೧೯); ಅಳಸುಪ್ಪಿ ರಿಗ್ಗವಣೆಯ ಪಪ್ಪಿಗಳ ನಿನದಂ ಬೀಣೆಯಿಂಚರಂ ತಾನಾಗಲ್ ಕೆಳದಿಯುಪರತದಿಂ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದಳಾ ಸಮಯದೊಳ್ಳುಣವ ನಚ್ಚಣವೋಲ್ (ವೀರವ. ೬-೮೦).

[< ಅಳಸು]

ಅಳಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಕರಮೊಪ್ಪೆ ಸಮದ ಓಗರದ ರಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ... ಗಾರಿಗೆಯ ಅಳಸುಗಳ ಕುತ್ತಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹೂರಿಗೆಯ ಲಡ್ಡುಗೆಯ ಬೆಟ್ಟಂಗಳಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೭-೯). [?]

ಅಳಸುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಣಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಲಿಸು: ಮರ ಕತದ ಕಲ್ಲ ಕವಿಗಳೊಳಿರಡೆಯದೆ ಕೂರ್ತ ಧೂರ್ತ ಸುರಮಿಥುನಂಗಳ್ ನೆರೆದಳಸುಗಲಿಸಿ ಗಿಳಿಯುಂ ಪುರುಳಿಯುಮಳಸುವುಪ್ಪು ದೇವಭಾಷೆಗಳಳಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೧). [ಅಳಸು + ಕಲಿಸು]

ಅಳಹೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಾಡಬಳಿಯ ಬಾಡದ ಅಳಹೂರನಿಜಿದು ಪೆಂದಿರ ಉಡೆ ಉಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಹಲ್ಲಿ (ಎಕ. VII, ೨೫೦. ೧೮೧-೪; 1170). [?]

ಅಳಪ್ಪ, ಅಳರು, ಅಳಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಜು; ಹೆದರು; ಭಯ ಪಡು: ಬಲಮೆಲ್ಲಮನಳಪ್ಪ ಪಳಪ್ಪ ಕಿವುಪ್ಪಿ ದುಪ್ಪಿ ದು ಕೊಲ್ಪಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦ ಪ); ಬಲಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲರುಮಡ್ಕಂಬಂದು ತನ್ನ ಬಲಮನಳಪ್ಪ ಕಾದುತ್ತಮಿರೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನತಿ ಕುಪಿತನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೩೨ ಪ); ದೈವಮೆಂಬ ಪೆಸರಿಗೆ ಕುದೈವಮುಮನ ಕರ್ತಾರಾಧಿಸಿದೊಡೆ ಸುದೈವಮನಾರಾಧಿಸಿ ಪಡೆದ ಲಾಭಮಂ ಪೊಲ ಲಪ್ಪಿಯದು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೭-೭೯); ಕೇಳ್ವವರ ಪಕ್ಕದೆ ಧರ್ಮಮನಾ ಗಳಂತವರ್ ಮಂಡಿತಚಿತ್ತರಾತ್ಮಕೈತ ದುಶ್ಚರಿತಕ್ಕಳದರ್ಪದುಸಂತತಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೭೯); ಕಡುಕೆಯ್ದಾಂತನೈಸೈಯಂಗಳನಳಪ್ಪ ಭರಂಗಿಯ್ದು ನಿಮ್ಮೊಂದೆಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಕಿಡಿಸಲ್ ಸಾಲ್ವಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೭).

೨. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು: ಧರಾತಳಮಳಪ್ಪ ರಥದ ಗಾಲಿಯಂ ಕಿಟ್ಟು ಮತ್ತಂ ರಥಮನಪ್ರತಿರಥನೇಜಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೮ ಪ). ಅಳರು:

೧. ಕಾಲನ ಭಟರು ಕರೆಯೆ ಮನಸಿನೊಳು ನೀಮಳರದಿರು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೯೫); ಇಕ್ಕೈಯ್ಯ ಮುಗಿಯಲಂಬಿಕೆ ಮಾಯೆಯಂ ಮೊಗದ ಕಂದ ಕಂಡಳರೆಯವಳು (ಪ್ರಭುಪು. ೬-೪).

ಅಳಯ್ಯ: ೧. “ಅಳಪ್ಪು - ಭಯೇ” (ಶಮದ); ಪರವಾದಿ ನೃಪರು ನಿನಗಳಪ್ಪ ಕಟ್ಟೊಡೆ (ವೀಶ್ವಪು. ೪-೯-೨); ನಾನಿನ್ನದಟಂ ಕೇಳ್ವಯ್ಯಂದೆಂ ಪುಟ್ಟುವ ಸಾವಳಪ್ಪಂಗಳಪ್ಪಿ ವಿವಿತ ಕೃಪಾಕರ ಶಂಕರ... ಸಲಹೆನ್ನಂ (ಉದ್ಯದೇ. ೩-೨೬); ಅಳಪ್ಪ ದಡಗೈಯಿಂದದಪ್ಪ ಮೀಸೆವಿಡಿದು ನೆಜಿ ಬಲಗೈಯೊಳದಪ್ಪ ದಾಡೆಯ ಪಿಡಿದವುಂಕಿ (ಪಾಸೋಪು. ೫-೮೦); ಕೋರಿವ ಸಬುದಮಂ ಸಿಂಗದ ಗರ್ಜನೆ ಗೆತ್ತು ಗಜಂಗಳಳಪ್ಪಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೦-೨೭).

೨. ಭರದಿಂದಂ ದಂಡ ದೊಳ್ ತಾಟಿಸಿದೊಡೆ ವಿಜಯಾರ್ಥಾಚಳಂ ತೊಟ್ಟನಾಗಳ್ ಬಿರದತ್ತೆಂ ಬಂತುಮಾ ಪರ್ವತಮಳಪ್ಪದುದೆಂಬಂತುಂ... ಪೆರ್ಚಿತ್ತುಗ್ರಭೋಷಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೩೬); ನೆಲಸಿದರ್ ವಜ್ರಪಂಜರಮಳಪ್ಪವಿನಂ ಪಾಯ್ವ ಸಿಂಧುರಾರಾತಿಯಂ... ಚಮೂಪತಿ ಕಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೫). [?]

ಅಳಪ್ಪ, ಅಳಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಭಯ; ಅಂಜಿಕೆ: ತೊಡಳಂ ನುಡಿಯ ನ್ನೊಡರ್ಪ ಮಾಣನಳಪ್ಪನುಮಿದೇನುನ್ನತವಡೆದುಮೊ ಚಾಗದ ನನ್ನಯ ಬೀರದ ನೆಗಟ್ಟಿ ಚಲದಗ್ಗಲಿಯಾ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೫೯; 982).

೨. ಸಂಕಟ; ಬೇಗುದಿ; ಅಳಲು; ಮನೋವ್ಯಥೆ (ದಕ. ೪).

ಅಳಯ್ಯ: ೧. “ಅಳಪ್ಪು ಭಯಂ” (ಕರ್ಣಾನ. ೭೦); “ಅಗುರ್ಪು... ಅಳಪ್ಪು, ಪಳಪ್ಪು, ಮಲ್ಲಪ್ಪು, ತಲ್ಲಪ್ಪು, ಅದಿಪು - ಈ ೧೦ ಭಯಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೩); ಮೊಗದಿಂದ ಸಿಂಗರಂ... ಸೊಗಯಪ್ಪ ಸೆಳೆನಡುವಿನಿಂದಳಪ್ಪ ಬಗೆ... ಈ ನವರಸವೆರೂಪಿಸಲೆಸೆದರ್ಪಳು (ಉದ್ಯದೇ. ೨-೫೭); ಮರುಳತ್ತಣಂದಳಪ್ಪು ಮರುಳಪ್ಪು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ); ಅಳಪ್ಪು ಪೆರ್ಚಿತು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಭೀಕರತೆ: ಬಾಣ ಬಾಣಂ ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗಿದಪ್ಪವಳಪ್ಪಂದೆ ತೊಡಗಿತಂ ತಾ ಕಾಳಗಂ (ಚೇರಮ ೪-೧೪). [< ಅಳಪ್ಪು]

ಅಳಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು; ಅಂಜಿಸು; ಭಯಪಡಿಸು: ದಿಗ್ಗಜ ಮನಳಪ್ಪಲ ಪಾರ್ಥಿಯಂ ತೋಪಿಸಲ್ಪೇಂ ಚಳಮೊ ಪೇಜ್ಜಾ (ಎಕ. XVI, ೭೧-೨೭; 1074); ಮನೋಜನಯ್ಯಂ ಸರಲ್ಲಂ ತೊಳಗು ವಲಗಾಗಿ ವಿರಹಿಯನಳಪ್ಪಿಸಿದುದು ಮುದಿತ ಮಧುಪ ನ್ನಂದಂ ಕುಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೪೨); ನೆಲದೊಳ್ ಪಗೆ ಪುಗೆ ಫಣಿಯವೊಲೊಳಪೊಕ್ಕಳಪ್ಪಿಸಿ ದನೆಂಬ ನಿಯಮಂ ದೂಷ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ); ಲೋಕವನಳಪ್ಪಿ ಸುಪ ದನಿ ಮಾಯವಾದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೬೫); ದಾಟಿಯೊಳರಿಗಳ ನಳಪ್ಪಿ ಪಾಟಿಯೊಳಳವಡಿಸಿ ನೆಲನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ); ಕಂತುವಂತಳಪ್ಪಿಸಿದೆ ಕೃತಾಂತನುಜದಂತು ಗೆಲ್ವೆ... ಪೇಜಿನಗರ್ಹಾ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೨ ಪ್ರಯೋ). [ಅಳಪ್ಪು + -ಇಪ್ಪು]

ಅಳಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಚದರಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು; ನಾಶ ಮಾಡು: ಸುದತಿ ವಾಗುರೆಯೆಂಬೊಳ್ ಬಾಟಸಂದಿರೆ ವಿಂಧ್ಯಕನಕಬಳ ನಳಪ್ಪಿಸೆಯ್ದು ಕಾಯ್ವ ಮೃಗರಿಪುತತಿಯಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೭೪); ಉದ್ಧರಯೋಗದಿನಳಪ್ಪಿಸಿದಂ ದುರಭಂಗಳೆನಿಪ್ಪ ಘಾತತತಿಯಂ ಕ್ಷಿತಿಪಾ (ನೇಮಿಪು. ೩-೮೦); ವಿಶ್ವನಂದಿಗಳನಿಂದಿತ ಜಿನೇಂದ್ರ ದೀಕ್ಷಾಕೌಕ್ಷೇಯಕ ದಕ್ಷರಾಗಿ ಕರ್ಮಾರಿಬಳಮನಳಪ್ಪಿಸಲ್ ನಡೆದಿಂಬಟಿಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೧೧); ಭೂಪೋತ್ತಮ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭನೊಲ್ಪೆತ್ತ ಬಳಾತಪದ ಬಾಧೆಯು ಮನಳಪ್ಪಿಸುಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೩); ನಯ ಪ್ರಮಾಣ ಪಾರಾವಾರೋ ದ್ಧತ ಯುಕ್ತೈಮೃತಂ ವಿಬುಧ ಪ್ರತತಿಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮೃತಿಯನಳ ಪ್ಪುವುದಿದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೬); ತರುಣಾಂಶುಬಿಂಬಮೆಂಬಂತರುಣಾಂ ಶುನಿಸೆದು ತಮಮನಳಪ್ಪಪ ಮಣಿಭಾಸುರ ದೀಪಕದಂಬಕದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೬); ಶೀತತೋಯದಿಂ ರಂಜಪ ಪುತ್ರಜೀವಿಯನೆ ನಿಷ್ಕಸ ಮಾನಮನಿತ್ತೊಡಂತೆ ತಾನಂಜನನಶ್ಯದಿಂದಳಪ್ಪಿಕುಂ (ಋಮದ. ೨-೧೮); ಸಕಲಜನಾಂತಸ್ಥಲ ತಮಮಂ ತಮ್ಮದಯದೊಳಳಪ್ಪಿಸಿದರೆ ರವಿ ಗಳೆಮಗೆ ಕವಿಗಳೆ ವಂದ್ಯರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೩); ವರ ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷಾ ದೀಪದಿಂದೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತಮಮನಳಪ್ಪಿಸುತ್ತೆ (ಆರಾಚ. ೧-೯೮).

[ಅಳಪ್ಪು + -ಇಪ್ಪು]

ಅಳಪ್ಪು ‘ಅಳಪ್ಪು’ ನೋ.

ಅಳಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚದರು; ತೊಲಗು; ನಾಶವಾಗು: ತಮ್ಮಂ ಕಂಡ ನಿತಪ್ಪೊಳ ತೆರಳ್ವನ್ನಾ ಮನೋಗತಧ್ವಾಂತಂ ಬಂಧಮಳಪ್ಪಿತ್ತೆಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೭); ಅಳಪ್ಪು ಕಿಡೆ ಘಾತಿಗಳ್... ಕೈವಲ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಯತಿ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪); ಅಲಪ್ಪು ನಿತಂಬದ ಪೊಯ್ಯೊಳ್ ನೆಲೆಮೊಲೆ ಯಕ್ಕೇಜೊನೊಳ್ ತರಂಗಂಗಳ್ ತೊಳ್ಳಲಪ್ಪುಗುಮವಪ್ಪೇಜೊನೊಳ ಲಪ್ಪುಗುಮೆರ್ಧ ತೆರೆಗಳಳಪ್ಪಿ ತೊಳ್ಳುದು ಪಿರಿದೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೪೬); ಸಕಲ ಭುವನವೊಂದೊಂದಪ್ಪೊಳ್ ಕೇಣಿಗೊಂಡುಚ್ಚಳಸಲ್ ಸೂಸಲ್ ಪಳಂಚಲ್ ಸಿದಿದೊಡೆದಳಪ್ಪಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೫); ಕರಿಮಕರಾಹತ ಹತಿಯಿಂ ಬಿರಿದಳಪ್ಪವ ಭೈತ್ರದಂತೆ... ಅಳಪ್ಪದುವಾ ಸಂಗರ ಜಳನಿಧಿಯೊಳ್ ವರೂಥ ಕರಿನಿಕರಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೫).

೨. ಚಿದರಿಸು; ದೂರಮಾಡು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ನಾಶಮಾಡು :
ವನಜಾಯತನಯನೆ ನಿನ್ನ ಕಾರಣದಿಂದಾನಿಂತುಂ ಕಾಲಂ ಕರ್ಮಾರಿ
ನಿಕಾಯಮನಳಪದಾರ್ಥನುಂತಿದರ್ಶನೇ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೬೫); ಧುರ
ದೊಳ ತಾನೆಚ್ಚ ಸಮ್ಮೋಹನಶರವಹಿತಾಪ್ತಾದಶಾಕ್ವಹಿಣೀ ವೀರರುಮಂ
ಪ್ರತ್ಯೇಕವೋರಂತಳಪ್ಪ ಸುಖಯೆ (ಜಗವಿ. ೮-೬೦); ಸುಚತುರ ಕವಿರವಿ
ಗಳಖಿಳ ಚೇತೋಗಗನ ಪ್ರಚುರ ತಮಸ್ತಿಮಿರಮನಳಪ್ಪ ಚಳಿಯಿಸಲ್
ನೇಪಿಗುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೧೯); ಬನದ ಕುಂಜದೊಳ ಕೊಂಬುಗೊಂಡ
ಕಟ್ಟಲೆಯ ಪೊಟ್ಟಿನ ಬಲದಿನಕರಾಣಿಕಮನವುಂಕಿ ಬೆಂಕೊಂಡಳಪ್ಪ
ಸೂಚ್ಯಪ ಸಣ್ಣಗಾಳಿಯುಲಿಯಿಸಿ . . . ಉಲಿವ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕಳಕಳಂ
(ವರ್ಧಪು. ೬-೨೩ ವ). [\leq ಅಲಿಯು]

ಅಳಿಯು 'ಅಳಿಯು' ನೋ.

ಅಳಿ_೧ 'ಅಲಿ' ನೋ.

ಅಳಿ_೨ 'ಅಲಿ' ನೋ.

ಅಳಿ_೩ 'ಅಲಿ' ನೋ.

ಅಳಿ_೪ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ. 'ಅಳಿಚೆನ್ನ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಿ_೫ 'ಅಲಿ' ನೋ.

ಅಳಿ_೬ (ನಾ). ಕುಲ (?): ಅಳಿನೋಡಿ ಹೆಣ್ಣು ತತ್ತಾ, ತಳಿ ನೋಡಿ ದನ
ತತ್ತಾ (ಗಾದ). [?]

ಅಳಿ_೭ (ನಾ). ಬಲಿಯದ್ದು; ಎಳೆಯದು. 'ಅಳಿಕೂಸು' ಪರಾ.

[? / ತಮಿ. ಅಳಿ = ಕಾಯ]

ಅಳಿ_೮ (ನಾ). ಮದ್ಯ. 'ಅಳಿಪಾಕ', 'ಅಳಿಪಾತ್ರೆ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಲಿ]

ಅಳಿಂದ 'ಅಲಿಂದ' ನೋ.

ಅಳಿಂದಕ 'ಅಲಿಂದಕ' ನೋ.

ಅಳಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹೇಡಿ; ಅಂಜುಬುರುಕ (?): ರಿ ಪು ಶ ರಾ ಹ ತಿ ಗೆ
ಭಯಂಬಟ್ಟಳಿಕನೋಡುವಂತಿರೆ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಡೆಯನಿಪ್ಪನೇನೋಡು
ಗುಮೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೮): ಪಿಡಿವಡೆ ಬಲ್ಲಿಂ ಪಾವಂ ಪಿಡಿನಂತಿರೆ
ಪಿಡಿವುದಳಿಕನಾದೆ ತನ್ನಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಮಾಣದುವದಪ್ಪಂ ಪಡೆಮಾತೇ
ನಕಟ್ಟಿಯತ್ತಿದುವನಿಪ್ಪುವುದೇ (ಪುಣ್ಯಾಸು. ೩-೬೦). [\leq ಅಳು ?]

ಅಳಿಕ್ಕಿ 'ಅಲಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಅಳಿಕ್ಕನೇತ್ರ 'ಅಲಿಕ್ಕನೇತ್ರ' ನೋ.

ಅಳಿಕ್ಕಲಭ (ನಾ). ಮ ರ ದುಂ ಬಿ: ಕುಸುಮಿತ ಚಂಪಕಾನೋಕಹಮಂ
ಕಂಡಳಿಕ್ಕಲಭದಂತೆ ಮೊಗಂದಿರಪೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೩೦ ವ).

[ಅಳಿ (= ಅಲಿ) + ಕಲಭ]

ಅಳಿಕ್ಕಲೋಚನ 'ಅಲಿಕ್ಕಲೋಚನ' ನೋ.

ಅಳಿಕ್ಕಾಪ್ಪ 'ಅಲಿಕ್ಕಾಪ್ಪ' ನೋ.

ಅಳಿಕ್ಕಾಬಂಧ (ನಾ). ಹಣೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಆಭರಣ; ಬಾಸಿಂಗ: "ಕ್ಷಳಕ್ಕಿ-
ಅಳಿಕ್ಕಾಬಂಧ [ಪಾಠಂ. ಬದ್ಧಂ] ಅಲಿಗನದ್ದಂ" (ಶಮದ. ನ. ೨೧
ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಅಲಿಕ್ಕಾಬಂಧ]

ಅಳಿಕ್ಕುಂತಳ (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲು :
ಅಪಾಂಗರೋಚಿಯಂ ಪಡೆದಳಿಕ್ಕುಂತಳಕ್ಕಲರ ಬಾಸಿಗನುಂ (ಚಂದ್ರಪು.
೬-೬೬). [ಅಳಿ (= ಅಲಿ) + ಕುಂತಳ (= ಕುಂತಲ)]

ಅಳಿಕ್ಕುಂತಳಿ 'ಅಲಿಕ್ಕುಂತಲಿ' ನೋ.

ಅಳಿಕ್ಕುಲ, ಅಳಿಕ್ಕುಳ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ.

ಅಳಿಕ್ಕುಳ: ಕಮಳಮಳಿಕುಳೋತ್ಪನ್ನ ಜನಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೬).

[ಅಳಿ (= ಅಲಿ) + ಕುಲ]

ಅಳಿಕ್ಕುಲಾಳಿಕಿ, ಅಳಿಕ್ಕುಳಾಳಿಕಿ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪನ್ನು
ಹೋಲುವ ತಲೆಗೂದಲುಳ್ಳವಳು : ತಿಲೋತ್ತಮಾಪ್ತಾದಳಿಕ್ಕುಲಾ
ಳಿಕಿಗುಂಜಭವ ನೇಮಿಸಿದನೀ ಹದನ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೮-೬೮). ಅಳಿಕ್ಕು
ಳಾಳಿಕಿ : ಅಳಿಕ್ಕುಳಾಳಿಕಿ [ಪಾಠಂ. ಳಿಕಿ]ಯುಟ್ಟಿ ಸೀರೆಯನೂರುಮಧ್ಯ
ದಲಿ ಸುಲಿಸಿದರು (ಕುನ್ಯಾ. ೧೧-೬೨). [ಸಂ. ಅಲಿಕ್ಕುಲಾಳಿಕಾ]

ಅಳಿಕ್ಕುಳ 'ಅಳಿಕ್ಕುಲ' ನೋ.

ಅಳಿಕ್ಕುಳಾಳಿಕಿ 'ಅಳಿಕ್ಕುಲಾಳಿಕಿ' ನೋ.

ಅಳಿಕ್ಕೂಸು, ಅಳಿಕ್ಕೂಸು (ನಾ). (ಉಕ). ಬಲಿಯದ ಮಗು :

"ಅಳಿಕ್ಕೂಸು - ದಿನ ತುಂಬದೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೫).

ಅಳಿಕ್ಕೂಸು : ನೀನು ನೆನ್ನ ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ಅಳಿಕ್ಕೂಸು (ದೇವೀ ಚಾ.
೧೪೦). [ಅಳಿ + ಕೂಸು]

ಅಳಿಕ್ಕೇಕ್ಷಣ 'ಅಲಿಕ್ಕೇಕ್ಷಣ' ನೋ.

ಅಳಿಗ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗೋಸುಂಬೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು
ಪ್ರಾಣಿ (*). 'ಕಂಬಳಿಯಳಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಅಳಿಗಂಡು 'ಅಲಿಗಂಡು' ನೋ.

ಅಳಿಗಂಡುತನ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಪರಾಕ್ರಮ; ಹೀನವಾದ ಶೌರ್ಯ :
ಅಳಿಗಂಡುತನವನೆಯ್ದಳಿದು ಭರತೇ ಶ್ವರನ ಚರಣನಳಿನಕ್ಕಿಜಗು
ಬಂದೀಗಳ್ (ಕುಮುರಾ. ೭-೩೪).

[ಅಳಿಗಂಡು (< ಅಲಿಗಂಡು) + -ತನ]

ಅಳಿಗಂಪು (ನಾ). ಅಲ್ಪ ವಾಸನೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಂಪು : ಹೊಂಪುಳಿಯ
ಘನಸಾಖ್ಯ ಮಿಕ್ಕಳಿಗಂಪುಗಳಲ್ಲಿನುತ ತನ್ನೊಳು ಜೊಂಪಿಸುವ ಮನ
ವೆಂಬ ತುಂಬಿಯ ಭಾವ ಮಿಗೆ ತುಂಬಿ ಸಂಪಗೆಯ ಸಾರ್ವಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ.
೧೬-೩). [ಅಳಿ (< ಅಲಿ) + ಕಂಪು]

ಅಳಿಗಜ್ಜ 'ಅಲಿಗಜ್ಜ' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ 'ಅಲಿಗಣ್' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ಣ 'ಅಲಿಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಅಳಿಗಣ್ಣು 'ಅಲಿಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಅಳಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ; ಅತಿಕಪ್ಪು : ತಲೆ
ದೋಪತ್ತಳಿಗಪ್ಪು ಬಾಸೆಯೊಳುದಗ್ರಂ ತತ್ಪ ಚಾಗ್ರಂ ಗಳೊಳ್
(ಕುಸುಮಾ. ೫-೯).

[ಅಳಿ (= ಅಲಿ) + ಕಪ್ಪು (< ಕಪ್ಪು)]

ಅಳಿಗಬ್ಬ 'ಅಲಿಗಬ್ಬ' ನೋ.

ಅಳಿಗಬ್ಬಿಗ 'ಅಲಿಗಬ್ಬಿಗ' ನೋ.

ಅಳಿಗರುವಿಕೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಹಿರಿಮೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಗೌರವ : ಬರಡು
ಗುಣ್ಣಿನ ಅಳಿಗರುವಿಕೆಯ ಕರುಬಿನಿಂದ ಅವರ ಅಧಿಕಾರರಂಗವನ್ನು
... ಕಿರಿದುಗೆಯ್ದು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯-೧೯).

[ಅಳಿ (< ಅಲಿ) + ಗರುವಿಕೆ]

ಅಳಿಗವಿ 'ಅಲಿಗವಿ' ನೋ.

ಅಳಿಗಾಲ 'ಅಲಿಗಾಲ' ನೋ.

ಅಳಿಗುರುಳ್, ಅಳಿಗುರುಳು (ನಾ). ತುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆ
ಗೂದಲು. ಅಳಿಗುರುಳು : ಅಳಿಗುರುಳುಗಳ ನೇವರಿಸಿ ಕಮಲದಳಾಕ್ಷಿ
ಗಿಂತೆಂದ (ಜೀವಂಚ. ೮-೫೬); ಅಳಿಗುರುಳೋಳಿಯಿಸಿಯಳ ನೊಗದೆ
ಸೂಸಿದುದು (ವರ್ಧಪು. ೫-೨೦); ಅಳಿಗುರುಳಬಲಿಯರ್ ಸುಳಿಯೆ
(ಕಂನವಿ. ೨೧-೧೦೬). [ಅಳಿ (= ಅಲಿ) + ಕುರುಳ್_೧]

ಅಳಿಗುರುಳು 'ಅಳಿಗುರುಳ್' ನೋ.

ಅಳಿಗೆ 'ಅಳಿಗೆ' ನೋ.

ಅಳಿಗರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೆರೆ: ಉಪ್ಪಿನ ಮೊಳೆ ಅಳಿಗರೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲು
ವಂಥಾ ಸೀಮೆ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಸಹ ಕಾಲುನೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೬೫ ;
1424). [ಅಳಿ (< ಅಱಿ) + ಕೆರೆ (< ಕೆಱಿ)]

ಅಳಿಚೆನ್ನ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಚೆಲುವೆ (?): ಅಳಿಚೆನ್ನಂ, ಕಡುಚಾಗಿ
(ಭಾಷಾಭೂ. ೩೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಳಿ + ಚೆನ್ನ]

ಅಳಿಜಸ 'ಅಲೂಜಸ' ನೋ.

ಅಳಿಜೀವಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಜಂತು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಪ್ರಾಣಿ: ತಮ್ಮಳಿ
ಪೊದಲ ದುಸ್ಥಿತಿ ಯ ಬಗೆಯದಾ ತಮ್ಮಂದದಳಿಜೀವಿಗಳೆನಿಸ ಸತಿಸುತ
ಕಳತ್ರಾದಿಗಳೆನಿಸವರಲಾವುದೋ ಸುಖವೀ ಮನುಷ್ಯ ರಿಗೆ (ನಿ ಭಾ ಗ.
೨-೧-೭). [ಅಳಿ (< ಅಱಿ) + ಜೀವಿ]

ಅಳಿಜುಳುಕು (ನಾ). ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು, —ಹಿಂದೆಗೆ
ಯುವುದು: ಇಳಿ ಹಯ ರಥಾವಳಿಯ ನಿಲಿಸು ರಣಮುಖಕ್ಕಿನ್ನದೇಕಳಿ
[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಣಿ, ಅಳು] ಜುಳುಕು ಹೋಗು (ತೊರರಾ. ೬-೬-೬೪).

[ಅಳಿ (< ಅಱಿ) + ಜುಳುಕು]

ಅಳಿತೇಜಸ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ತೇಜಗೆಟ್ಟವನು;
ಕಾಂತಿಹೀನ: ಸಾಂಪ್ರಭಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೆನ್ನ ಶಿಖಿಯೊಲಳಿತೇಜಸಂ ಕೋಸಲ
ಧರಾವಲ್ಲಭಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧-೩೫೩). [ಅಳಿ (< ಅಱಿ) + ತೇಜಸ]

ಅಳಿನಿ 'ಅಲಿನಿ' ನೋ.

ಅಳಿನೀನಿನದ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ತುಂಬಿಗಳ ಧ್ವನಿ; ಭ್ರಮರಿಗಳ
ಝೇಂ ಕಾರ: ಸುರನಂದನಾಳಿನೀನಿನದವಿದೆಂಬಿನಂ ಪಸರಿಸ್ತಮರೀ
ಮೃದುಗೇಯನಿಸ್ವನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೩). [ಸಂ. ಅಳಿನೀನಿನದ]

ಅಳಿನೀಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ತುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು; ಭ್ರಮರಿಗಳ
ಪಂಕ್ತಿ: ಬೆಳರ್ತಗಲೇಬಿ ಕರ್ಪಡರ್ಡ ಬಾಸೆಯಂ ತಳೆದೇದತ್ತಳಿನೀ
ಮಾಲೆಯ ತಿರುವಂ ತಳೆದಂಗಳಪುಷ್ಪಚಾಪಮೆನೆ ದೇವಕಿಯಾ (ಜಗವಿ.
೨-೯೦). [ಸಂ. ಅಳಿನೀಮಾಲಾ]

ಅಳಿನೀರುತಿ (ನಾ). = ಅಳಿನೀನಿನದ: ಪಾಸಜಿ ಸಿಂಹಪೀಠಮಳಿನೀರುತಿ
ಮಂಗಳಗೀತಿ ಭೂತಳಂ ಪಾಸು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೯). [ಸಂ. ಅಳಿನೀರುತಿ]

ಅಳಿನೀಸಂಕುಳ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ತುಂಬಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಅಳಿನೀ
ಸಂಕುಳವೇಷ್ಟಿತ ಪ್ರವೀಣಸ್ತಲ್ಲಿವನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೮-೨೦).

[ಸಂ. ಅಳಿನೀಸಂಕುಲ]

ಅಳಿನುಡಿ 'ಅಲಿನುಡಿ' ನೋ.

ಅಳಿನೆತ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಬರೆಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಣೆ; ದುರದೃಷ್ಟಿ:
ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಚೆನ್ನ ಬಸವಂ ಸೊಲ್ಲಿಸಿಯಳಿನೆತ್ತಿ ತನ್ನದೆಂದಳವಟಾದಂ (ಅಪ್ರತಿ.
೪೮-೩೩). [ಅಳಿ (< ಅಱಿ) + ನೆತ್ತಿ]

ಅಳಿನೆತ್ತಿ 'ಅಳ್ನೆತ್ತಿ' ನೋ.

ಅಳಿಪ್ಪ, ಅಳುಪ (ನಾ). ಬಯಸುವವನು; ಆಸೆಗಾರ: ಪಡೆದರ್ಥಂ
ಕಳ್ಳರಿಂ ದಾಯಿಗರೆನಳಿಪರಿಂ ಭೂಪರಿಂ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಎಕ. XI,
ದಾವಣ. ೯೦-೩೮; 1228). ಅಳುಪ: ವನಿತೆ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಪೇರ್ಗಿತ್ತನಿತ
ಜೊಳಜೊಡೆಜೊಡುಮಳುಪನಾದಶ್ವಗ್ರೀವನ ಮಿಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟು ವಾರ್ದಪು
ದನಗೇಂ ತಡಮೆಂಬ ತೇಜದಿನನುದಯಿಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೫೦).

[ಅಳಿಪು + -ಅ]

ಅಳಿಪ್ಪ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ (?): ಹೀನಧ್ವನನಂ
ಪೋರ್ಥಸ್ಥಾನವಳಿತ್ಯನುಮಳಿಪನಂ ಪಡೆವೆಯಂ . . . ಅಱು ವರ್ಷ
ದೊಳುಗುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೬-೭). [?]

ಅಳಿಪಳಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೂರು; ತುಚ್ಛವಾದ ನಿದೆ. 'ಅಳಿಪಳಿ
ಯಾಡು' ಪರಾ. [ಅಳಿ (< ಅಱಿ) + ಪಳಿ (< ಪಱಿ)]

ಅಳಿಪಳಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲದ
ದೂರನ್ನೂ ಹೊರಿಸಿ ನುಡಿ (?): ಅಳಿಪಿ ಕಿಜೊದಕ್ಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಗಳಗಳಿ
ಸುತ್ತೇಳಿದರ್ಕ್ಕೊಳೊಳ ಬಿಡದೆ ತಗುಳ್ಳದಳಿಪಳಿಯಾಡುವನಂತುಳಿಯಕ್ಕುಂ
ತುಳಲ ಸಾಂದನಕ್ಕು ಮೆ ಧರೆಯೊಳ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೧೦೧).

[ಅಳಿಪಳಿ + ಆಡು]

ಅಳಿಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ: ಅಂಜಳಿಯೊಳ
ವಟ್ಟು ತೊಳಪ್ಪಳಿಪಾತ್ರೆಗಳಿವಂದಿಸಿ (ಉದ್ಯು. ೫-೬೯ ವ).

[ಅಳಿ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಳಿಪಾನ (ನಾ). ಮದ್ಯಪಾನ: ಎಳವೆಣ್ಣಳಳಿಪಾನಂ ಮಾಡಿ ಸೊರ್ಕಿ
ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದರು (ಉದ್ಯು. ೫-೬೯ ವ). [ಅಳಿ + ಪಾನ]

ಅಳಿಪು 'ಅಱುಪು' ನೋ.

ಅಳಿಪು, ಅಳಿಹು, ಅಳುಪು, ಅಳುಹು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಕಾಮಿಸು;
ಆಸೆಪಡು: "ಅಳಿಪು - ಲೋಲತೇ" (ಶಮಧಾ); ಏಕಾಂತಂ ಸಮನಿಸಿ
ದೊಡಾಕೆಗಳಿಪದೆ ಪೋಗವೇಟ್ಟು ಧನದತ್ತ ನೊಳ್ಳಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ.
೧೪-೨೩); ಭಾಗಮನಾಸೆವಟ್ಟಳಿಪಿ ಬೇಟ್ಟುದು ನಿನಯ. ಕಲ್ಪ ವಿಡ್ಡೆ
(ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೬); ಪುಸಿವುದೆ ತಕ್ಕು ಕೊಟ್ಟಳಿಪಿ ಕೊಳ್ಳುದೆ ಮನ್ನಣ
ಮನ್ನನಾರಿಗಾಟಿಸುವುದೆ ಚಿತ್ತಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೪೫; 982); ತಾಯ್ಯಂ
ತಂಗಿಗಮಳಿಪಿದವಂ (ಸಾ ಇ ಇ. IX-i, ೧೦೭-೨೬; 1050); ನಂದಿಯ
ನಳಿಸಿ ತೊಳ್ಳುಗೊಂಡವಂಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೮). ಅಳಿಹು: ಅಚಾ
ಯ್ಯರಿಗೆ ಕವುಟಿಲ್ಕುಬುದ್ಧಿಯಂ ಕಲಿಸಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದ ನೆನೆದು ತೊಳ
ಸಾಟವಂ ಮಾಡಿ ಹಾಗಬೆಳೆಯನಳಿಪಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಿಯೆಂದು ಅಚಾಯ್ಯ
ರಿಗೆ ಮನಂಗೊಟ್ಟಿಡೆ (ಎಕ. II, ೩೩೩-೨೧; 1206); ಇ ಧರ್ಮವನಳಿಪಿ
ಕೊಂಡವ ಗೋ[ಚ]ತುರ್ವೇದ ಬಹ ಬ್ರಹ್ಮಣನ ಕೊಂಡನು ಇಮ ದೋಷ
(ಕಇ. IV, ೨-೨೮; 1241). ಅಳುಪು: ಬಾರಿಸೆ ವಾರಿಸೆ ಬಂದು
ಮನೋರಮೆಗಳುಪಿದನುಪೇಂದ್ರನತಿರಕ್ತರನಾರ್ ಬಾರಿಸುಪರಾ (ಶಾಂತಿಪು.
೬-೭೬); ಧರೆಯ ವೈಭವಕಳುಪಿ ಕಳುಹಿದರೆನ್ನ ಕಂದನನು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ.
೬-೧೭); ಮುಂದಕೆ ಕುಡಿವರಿವ ಸತ್ಕೀರ್ತಿ ಲೋಗರ ಮಡದಿಗಳುಪಿದ
ಕಥನದಿಂ ಬಯಲಾಯ್ತು ನಿನಗಿಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೭೩); ದಳವಾಯಿ
ರಾಮರಾಜಂ ಬಟಿಕಟಾಪದೊಡನೆವರಿಸಿಯಾಳ್ವನ ಸಿರಿಗಂದಳುಸಿಯಳಿ
ಯನೆನಿಸಿಯುಮೊಡನಟಾದಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೬). ಅಳುಹು: ಕಾಲ
ಪಾಶವ ಬಳಿಚಬೇಕೆಂಬವರು ವಿಷಯಕ್ಕೆಳುಕುವಾಶ್ರಯಿಸೂದು ಹರಿಗುರು
ಚರಣಸಂಕಟವ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೫-೧೨-೨೫); ಇದಕೆ ಅಳುಹಿದಡೆ ಕಲ್ಪಿಯ
. . . ಕರಡುಗು (ಎಕ. VII, ೨೩ನೋ. ೪೭-೧೦; 1688); ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಗೆ
ತಾಯಿಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳಿಗೆ ಮಗಳಿಗೆ ಅಳುಹಿ ಕೆಡಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಬೆಟ್ಟಲ.
೧೯೪-೧೩).

ಅಳಿಪಿ ಲಾ ಪೋ ಗು = ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಇಳಿದು
ಹೋಗು: ಎನಿತಾನುಂ ತೇಜದ ಲಲ್ಲಿಯಿನಳಿಪಂ ತೋಜಿ ಬಾಯಲಾದು
ತನ್ನ ನುಡಿಗಳಳಿಪಿಲಾಪೋಗೆ ಸೈರಿಸಲಾಜದೆ ಪಿಡಿವುದುಂ ಪಾಂಚಾಲರಾಜ
ತನೂಜೆಯಂತೆಂದಳ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೯ ವ). [ಅಳಿ + ಪು]

ಅಳಿಪು, ಅಳಿಹು, ಅಳುಪು (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆ; ಬಯಕೆ;
ವ್ಯಾಮೋಹ: ಅನ್ಯಾಯವರ್ಜಿತನಳಿಪಿಲ್ಲದಾತಂ (ಎಕ. VII, ೨೮೪-೩; 902); ಎನಿತಾನುಂ ತೇಜದೊಳು[ಳಿ]ಪಿನ ಲಲ್ಲಿಯ ಚೆಲ್ಲದ
. . . ಪಡೆಮಾತುಗಳಂ ನುಡಿದುಂ ಕಾಲ್ಪಿದಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೪ ವ);
ಅಳಿಪಿನೊದವಿಂ ನೀಡುಂ ಪೀರ್ವಂದದಿಂ ನಡೆನೋಡಿ ಸಂಗಳಿಸೆ ನೀಡು
ಸುಯಾ ರೋಮಾಂಚಂ ಪೊಣ್ಣೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೭); ಚಲದೋಜನಳಿ
ಪಿಲ್ಲದಾತಂ (ಎಇ. XVI, ೨೯-೨೦; 1010); ಇನ್ನಳಿಪಿಂದಂ ಪಿಡಿಯಂ

ಖಳಸಂಸ್ಕೃತಿಯಂ ಬಿಡುವೆಂ ಪಿಡುವೆಂ ಜಿನೇಂದ್ರಪದಸರಸಿಜಮಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೩೭); ಲಲನೆಯ ವಕ್ತೃಶೋಭೆಯನೆ ನೋಟ್ಟುಳಿಸಿಂದ
ಮಳೇಂದು ದರ್ಪಣಚ್ಛಲದೊಳೆ ಕೈಗೆವೆಂದನೆನೆ ಕನ್ನಡಿಯಂ ಪಿಡಿದು
(ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೪೩); ಅಳಿಸಿಂ ತನ್ನಯ ರಾಣವಾಸದವರೊಳ್
ಮಾತಾಡುವಾಗಳ್ ಪರ್ವತಳಿಯಲ್ ಪಲ್ಲಟಮಂ ಸಮಂತೋಗದ ನಾಣೆಂ
ಸುಮ್ಮನಿರ್ಪಂ ನೃಪಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೧-೧೩೬). ಅಳಿಹುಯ್ಯ: ಪಾಪಕರ್ಮ
ನಳಿಹಿಂದ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಕಿಡಿಸಿದನವಂ (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೪೫-೪೬; ?).
ಅಳಿಪು: ಮದನನಲೆದಪಂ ಕಾಯೆನ್ನನೆಂಬಂತೆ ಶರಣ್ಣುಗುವೆನೆಂಬಂತೆ
ಮನದೊಳೆಡೆಗುಡೆಂದಳುಪಂ ತೋಟುವಂತೆ (ಕಾದಂಪು. ೭೪೬);
ಬಿಟ್ಟಿರಾ ಬಿಟ್ಟಿವಳುಪಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲೆನಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೧೬); ಅಳುಪ ಕಾಣವು
ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯ ನೆಲೆ ನಿಜೇಶನ ಮೇಲೆ (ತೂರರಾ. ೫-೩-೪೫).

[< ಅಳಿಪು]

ಅಳಿಪು, ಅಳಿಪು, ಅಳಿಪು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಅನಂದ
ಸಂವತ್ಸರ ಮೊದಲಾಗಿ ಗದ್ಯಾಣ ಮೂವತ್ತೆರಡ ತೆಜುವರು ಅಲಿಂಮೇಲೆ
ಅಳಿಪು ಅಂತ್ಯಾಯವ ತೆಜುವರು (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೪೨-೨೦; 1251).

ಅಳಿಪು: ಈ ಚತುರ್ವಿಂಶತೀಯಗಳ ಗದ್ಯ ಬೆದ್ದಲು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ
ಜಲಪಾಪಾಣ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯ ಅಕ್ಷೀಣ ಅಗಾಮಿ ಅಪ್ಪಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಂಮ್ಯ
ಸೇನೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಅಳಿಪು ಅನ್ಯಾಯ ಕಿರುಕುಳ ತಪ್ಪುತಾಡಿದೊಳಗಾದ
ಸಮಸ್ತಬಳಿ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ರನಾ. ೬೮-೨೩; 1318); ಬಿಟ್ಟಿ
ಕೊಟ್ಟಿಣ ಅಳಿವಂತ್ಯಾಯ ಸುಂಕ ಹುಟ್ಟಿ[ದರೆ] ತಪ್ಪು ತಾವಡಿ (ಎಕ. XI,
ಚಿತ್ರದು. ೨-೨೨; 1355). ಅಳಿಹುಯ್ಯ: ಯಿಂಪುರಿ ಅಳುಕು ಅಂತ್ಯಾಯ
ಅವುದು ಯಿಲ ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೭೨-೨೯; 1100).

‘ಅಳಿಪು’ ಪರಾ. [?]

ಅಳಿಪು (ನಾ). = ಅಳಿಪು: “ಅಳಿಪೆಂದು ಸ್ಮರಣೀಯ ಶಬ್ದನಿಜಯಂ”
(ಕರ್ಣಾ. ೪೫). [< ಅಳಿಪು ?]

ಅಳಿಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೀರಗಲನು ಯೆತ್ತಿಸಿದರು ಮಾಡಿದ
ಅಚಾರಿ ಅಳಿಬನೂ ಅಲಿಂದೆಯಿಲಿ ರಂಗಗವುಡನ ಮಗ (ಎಕ. III,
ಮಂಡ್ಯ. ೮೫-೪; 1242). [?]

ಅಳಿಬಲ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಸೈನ್ಯ; ಅಲ್ಪ ಸೈನ್ಯ: ಎಲವೊ ದುಷ್ಟಗೃಹದ
ಬಾಧೆಯ ನಿಲಿಸಲಾಯರೆ ಮಂತ್ರವಾದಿಗಳಳಿಬಲವನಂಜಿಸಿದ ಕೊಬ್ಬು
ಗಳಕಟಿ ನಮ್ಮೊಡನೆ (ಕುನ್ಯಾ ದ್ಯೋ. ೧೩-೧೦). ೨. ಬಲಹೀನ;
ದುರ್ಬಲ: ಅಳಿಬಲರು ಸರರೆಂದು ಸಮ್ಮುಖದಲಿ ಸಮಾಕವನೆಸಗದಿರು
(ತೂರರಾ. ೩-೭-೨೩); ಅಳಿಬಲರ ಕಣಿಮುಜಿಸಿ ಧನವನು ಕೊಂಬ ತೆಜ
ನಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೦-೪೯).

[ಅಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಬಲ]

ಅಳಿಬಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುಚ್ಛವಾಗಿ ಬಾಳು; ಅಲ್ಪತನದಿಂದ ಬದುಕು:
ಅವುದು ಮಾಡೊಡೆ ಸಾವುದು ಮಾಡಿದು ಜೀವ ಚಿರವೆ ಪಲಪಗಳು ಭಾವಕಿ
ಕೇಳದಜೊಂದಳಿಬಾಳ್ವುದು ಗಾವಿಲತನ ನೃಪವರಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೧೦೬).

[ಅಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಬಾಳ್ (< ಬಾಲ್ಯ)]

ಅಳಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳಿತೆ ಮಾಡು
ವಾಗ ತುಂಬಿ ಸುರಿ: ಎಣ್ಣೆ ಅಳಿಬೀಳುವಂತೆ ಅಳಿಯಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಅಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಬೀಳು (< ಬೀಜ)]

ಅಳಿಬೇನೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ನೋವು: ಅಂದಿಗೆ ನವಮಾಸಸಂಪೂರ್ಣ
ಮಾಗಲಾ ಕಂದರ್ಪನಂಗನೆಯಳಿಬಾ[ಬೇ]ನೆ ಸೂಚಿಸಲು (ನವಮಾಸ.
೧೫-೧೩). ೨. ಕೆಟ್ಟ ರೋಗ. [ಅಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಬೇನೆ]

ಅಳಿಮನ್ನ ‘ಅಲಿಮನ್ನ’ ನೋ.

ಅಳಿಮನ್ನ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿಯ ಮನಸ್ಸು; ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸು.
೨. ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು. ೧, ೨: ಅಳಿಮನ್ನದ ಪರಿಯೆಂದು ಬಗೆಯದಿರು
ನೀನೆನುತೆ (ಪುಷ್ಪರ. ೩೫-೧೧).

[ಅಳಿ (= ಅಟ್ಟಿ) + ಮನ; ಅಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಮನ]

ಅಳಿಮಾಲೆ, ಅಳಿಮಾಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಸಾಲು: ಪೂವಲಿಯಲ್ಲಿ
ಜಿನುಗುತಿರ್ದುದು ಬಲವಂದಳಿಮಾಲೆ ಮಧುರ ಮಂ ದ್ರ ಧ್ವನಿಯಿಂ
(ಕಾದಂಪು. ೨೦೧). ಅಳಿಮಾಳೆ: ರಸಮಂ ನಾಲಗೆ ಕವಿತಾ ರಸಮಂ
ಕವಿ ಕುಸುಮರಸಮನಳಿಮಾಳೆ ಸುಧಾರಸಮಂ ಸುರರಕ್ಷಯಸುಖರಸಮಂ
ಪರಮಾತ್ಮನಜಿವನುಜಿವದವರಜೆಯರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೨೮).

[ಅಳಿ (= ಅಟ್ಟಿ) + ಮಾಲೆ]

ಅಳಿಮಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ರೀತಿಯ ದುರ್ಮಾಂಸ: ಬಾಯಿ ಹುಣ್ಣಾಗಿ
ಅಳಿಮಾಳು (Gangrene) ಉಂಟಾಗಬಹುದು (ಕಲರೋ. ೭೭). [?]

ಅಳಿಮಾಳೆ ‘ಅಳಿಮಾಲೆ’ ನೋ.

ಅಳಿಯ (ನಾ). ೧. ಮಗಳ ಗಂಡ: ಬನವಾಸಿಯ ಅನೇಕಟಿಯ ಅಳಿಯ
ಬಸಸ್ತಕುಮರ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧-೨೭; 692); ದ್ರುಪದಂ
ಬಂದವರ್ ಪಾಂಡವರ ಪುರುಷಂ ತನ್ನಳಿಯಂ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನ
ಪುರುಷಂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದಜೊಡು (ಪಂಪ ಭಾ. ೩-೭೩ ವ); ಮಲಿತವರ್ಗಗಳ
ನಿರದಳಿವಂ ನೆಜೆ ನಿನ್ನಳಿಯನೆನೆ (ವೀರೇಚ. ೧-೪೮); ಮನೆಯಳಿಯನ
ಕೂಡೆ ಮಚ್ಚರವೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೮); ಅಳಿಯನೆಂದೊಡೆ ಅಳಿಯನೇ
ಚಲವಳಿಯ ಚಾಗವನಳಿಯ ಪಾಳಿಯನಳಿಯ ಪಂಥವನಳಿಯ ಪರ್ಮೆಯ
ನಳಿಯ (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೧-೩೧); ಅಳಿಯನ ಕುರುಡು ಬೆಳಗಾದರೆ ಕಂಡೀತು
(ಗಾಡ); ಅಳಿಯನ ಹಿಂದೆ ಗೆಳೆಯ (ಗಾಡ). ೨. ಸೋದರಳಿಯ:
ಮದ್ರರಾಜನಳಿಯನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೊಸೆದು (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೦-೧೦೭);
ಅಳಿಯನಳಿವನು ಹೇಳಬಾರದು ತಿಳಿಯಲಿದನಿನ್ನೆನುತೆ ಚಿಂತಿಸಿ ನಳಿನ
ಲೋಚನ ಬರುತ ಕಂಡನು ವರಸರೋವರವ (ಕುನ್ಯಾ ದ್ಯೋ. ೮-೨).

[ಅಳಿದು + -ಅನ್. / ತಮಿ. ತುಳು. ಅಳಿಯ; ತೆಲು. ಅಲ್ಲುಡು,
ಅಲ್ಲುಂಡು, ಅಲ್ಲುವಾಂಡು]

ಅಳಿಯಕಟ್ಟು (ನಾ). (ಕರಾ) ಚರಸ್ಥಿರ ಅಸ್ಥಿಯ ಹಕ್ಕು ಸೋದ
ರಳಿಯನಿಗೆ ಬರುವ ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. ‘ಅಳಿಯ
ಸಂತಾನಕಟ್ಟು’ ಪರಾ. [← ತುಳು. ಅಳಿಯಕಟ್ಟು]

ಅಳಿಯಕ್ಕರ (ನಾ). ಅನುಚಿತವಾದ ಅಥವಾ ಹೀನವಾದ (ಸಲ್ಲದ)
ಅಕ್ಷರ: ಹಜಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಣಗಳಿಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬರ್ಚಿ
ದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಜಾತಾಟಗ ಬೀಜಗ ವೆತ್ತಜತ್ತಜವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ
(ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩). [ಅಳಿ (< ಅಟ್ಟಿ) + ಅಕ್ಕರ]

ಅಳಿಯಡಕೆ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಅಥವಾ ಎಳೆಯ ದಾದ
ಅಡಕೆಯ ಸಸಿ: ದೇವರ ಕೆಯ್ಯಂ ಪಡುವಲು ಮತ್ತರು ೨ ಮತ್ತಂ
ಕೊಳಗದಾಯಮಳಿಯಡಕೆಯಂ ನಡುವುದು (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೫೩-೭೧;
1083). [ಅಳಿ + ಅಡಕೆ]

ಅಳಿಯತನ (ನಾ). ೧. ಅಳಿಯನ ಭಾವ; ಅಳಿಯನಾಗಿರುವಿಕೆ.
೨. ಮದುವೆಯಾದ ಮೊದಲ ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಳಿಯನಿಗೆ
ಮಾಡುವ ಆದರೋಪಚಾರ: ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಳಿಯತನ ಸರಿ
ಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಳಿಯ + -ತನ]

ಅಳಿಯದೇವರು (ನಾ). ಅಳಿಯನನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ
ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು: ಅಳಿಯದೇವರುಗಳು ಮಾನವ ಮನೆ ಬಿಡದೆ
ಭದ್ರವಾಗಿ ಹೆಂಡಂದಿರ ಜೊತೆ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರು (ಮಾಮನ. ೨೧೧).

[ಅಳಿಯ + ದೇವರು]

ಅಳಿಯನಗಿಡ (ನಾ). ಪೊದರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ವಿಷಪ್ರಹರಿ ಗಿಡ (?). [ಅಳಿಯ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಳಿಯನಮಾನನಗಿಡ (ನಾ). = ಅಳಿಯನಗಿಡ (ಕಿ).

[ಅಳಿಯ + ಮಾನ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಳಿಯಮೈಯ (ನಾ). = ಅಳಿಯ : (ಕುಣಿತ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅಳಿಯನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದಿಸಿ) ಚಂದಾಗಿ ಕುಣಿತೀ ಅಳಿಯ ಮೈಯ (ತಿರುಪಾ. ೧೪). [ಅಳಿಯಮೈ + ಅಯ್ಯ]

ಅಳಿಯಮ್ಮ (ನಾ). = ಅಳಿಯ : ಜೋ ನೀಂ ಮಗನೇ ತಮ್ಮನೆ ಜೋ ನೀನಳಿಯಮ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಂಮು] ಮೆಯ್ತುನಾ ಕಿಜಿಯಮ್ಮಾ (ಜೀವಸಂ. ೯೦-೩೩). [ಅಳಿಯ + ಅಮ್ಮ]

ಅಳಿಯಸಂತಾನ (ನಾ). (ಕರಾ). ಸೋದರಳಿಯನಿಗೆ ಮನೆತನದ ಅಸ್ತಿಯ ಹಕ್ಕುನಿಯಮ. 'ಅಳಿಯಸಂತಾನಕಟ್ಟು' ಪರಾ.

[ಅಳಿಯ + ಸಂತಾನ]

ಅಳಿಯಸಂತಾನಕಟ್ಟು (ನಾ). = ಅಳಿಯಕಟ್ಟು: ತಾಳವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ—(೧) ಭೂತಾಳ ಪಾಂಡ್ಯನ ಅಳಿಯ ಸಂತಾನಕಟ್ಟು (ತುಳುನಾ. ೨೪೭). [ಅಳಿಯಸಂತಾನ + ಕಟ್ಟು]

ಅಳಿಯಾಸೆ 'ಅಟಿಯಾಸೆ' ನೋ.

ಅಳಿಯಾಸೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿಯ ಬಯಕೆ. ೨. ದುರಾಸೆ: ಕುಂದು ಹೆಚ್ಚುಂಟೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಯೊಳಿಂದುವಿನೊಳೆಯಾಸೆ ನವಮಕರಂದದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೨-೧೧).

[ಅಳಿ (= ಅಳಿ) + ಅಸೆ; ಅಳಿ (< ಅಟಿ) + ಅಸೆ]

ಅಳಿಯಾಳು 'ಅಟಿಯಾಳು' ನೋ.

ಅಳಿಯಿಸು 'ಅಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಯೂಟಿ (ನಾ). ಅಳಿಯನಿಗೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಊಟ: ಹುಡುಗ ಕಲದಿನ ತಿರುಗಾಡಿಕೊಂಡು ಅತ್ತೇಮನೇಲಿ ಅಳಿಯೂಟಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿ (ಬೆಳುಮ. ೨೧೦). [ಅಳಿಯ + ಊಟ]

ಅಳಿಯೂರು 'ಅಟಿಯೂರು' ನೋ.

ಅಳಿವಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಜಾರು(?): ಬಳವದರಾತನೇನೆ ಕಿಡೆ ವಾಜಿ ಬಳಂ ಪೆಜಿಪಿಂಗಿ ಹಸ್ತಿ ಸಂಕುಳಮಳಿವಳ್ಳು ಬಳ್ಳಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೮; 1033). [ಅಳಿವ್ವ + ಬಳ್ಳು. ಪ ತಮಿ. ವಜುಕ್ಕು = ಜಾರು]

ಅಳಿಲು 'ಅಣಿಲ್' ನೋ.

ಅಳಿಲು (ನಾ). ಸಡಿಲವಾದುದು; ಜಾರುವುದು: ಅಳಿಲಾದ ನಿಜಿಯ ಬಳಲಿದ ಮುದಿಯ ಸೊಪ್ಪಾದ ತಿಲಕದ ಕೆದರ್ಪ ಕಾಡಿಗೆಯ... ಕೋಮಲೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೦); "ಅಳಿಲಾದ=ಜಾರಿಹೋದ" (ಜೈಮಿಭಾ. ಟೀಕೆ). [ಅಳ್ ? + -ಇಲು (< -ಇಲ್)]

ಅಳಿಲುಳಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂಬತ್ತು ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪಲ್ಲಣಮಂ ಕಟ್ಟಿಯೇಜಿ ಈಶ್ವರನಧ್ಯಕ್ಷತನಮಂ ತನ್ನೊಳಳವಡಿಸಿ ದಾಟು ದೀಟು ಹೊಳವು ಹೊಮ್ಮುಚ್ಚುವಡೆ ಮೋಡಿ ಭವರಿ ಭಂಜನೆ ಅಳಿಲುಳಿವರ ತರಹಮೆಂಬ ನವಗತಿಗಳೊಳು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೭-೫೪ ವ). [ಅಳಿ ? + ಲುಳಿ ?]

ಅಳಿಲೆ 'ಅಣಿಲೆ' ನೋ.

ಅಳಿಲೆಗಾಯ್ (ನಾ). ಅಣಿಲೆಕಾಯಿ: ಅಡಕೆಯ ತೆಗೆದು ವೀಳಿಯಂ ಗೊಳಲೋಳ್ಳಲ್ಲಿ ಹಡಪದೊಳ್ ಅಳಿಲೆಗಾಯಾಗಿದುವು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨-೨೭). [ಅಳಿಲೆ (< ಅಣಿಲೆ) + ಕಾಯ್]

ಅಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಹೊಂದು; ನಷ್ಟವಾಗು: ಮೂಗುಬಾಯಿಗಳಿಂದ ನೊರೆತ್ತರನು ಕಾಲು ತ ಸಂದನಂತರ್ಥಾನದೆಡೆಗೆ ದುರಾತ್ಮನಳಿವಡೆದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೨-೩೨). [ಅಳಿವ್ವ (< ಅಟಿವ್ವ) + ಪಡೆ]

ಅಳಿವಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ಹಣ: ಅರಸರ್ಗಿ ಸೇಸೆ ಯಂದರಸರ ಕಾಣಕೆಯೆಂದು ದಾಯದವರ್ಗಳ ತೆಜಿಯೆಂದರುವಣಿ ವೆಂದಳಿವಣವೆಂದರೆ ಕಾಣೆಯಕೊಂಡವರ್ ಚಾಂಡಾಳರು (ಎಕ. XII, ಸಿರಾ. ೨೩-೧೩೨; 1167). [< ಅಳಿವ್ವ (< ಅಳಿವ್ವ) + ಪಣಿ]

ಅಳಿವಣಿಗೆ (ನಾ). ಅವನತಿ; ಕೀಳುದೆಸೆ: ಈಗಿನ ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಳಿವಣಿಗೆ ರೇಷ್ಮೆಯ ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರ ಹಣದ ಗಳಿಕೆ ತಳುವಾಗಿತ್ತು (ಸಕತ. ೩೫). [ಅಳಿ (< ಅಟಿ) + -ವಣಿಗೆ]

ಅಳಿವಣ್ಣ (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಅಥವಾ ನೀಲಿ ಬಣ್ಣ: ಅಳಿವಣ್ಣದಾಕಾಶ ಗಿಳಿವಣ್ಣದ ಮುಗಿಲು ಅಳಿದಳಿಮುರ್ಕನುದಯಿಸಲು ಮಳೆಯು ತಾ ತಳುವದೇ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೭೭).

[ಅಳಿ (= ಅಳಿ) + ಬಣ್ಣ]

ಅಳಿವಣ್ಣ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಹಣ್ಣು; ಸಣ್ಣ ಹಣ್ಣು: ಅಜಾವಡಳಿ ವಣ್ಣಂಗಿ ಕೊಂಬರೆ ಕರಗಸವನೊಣವುಲ್ಲ ಸುಡುವರೆ ಹರನ ಹಣೆಗಿಚ್ಚೀಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೭-೨-೨೧). [ಅಳಿ (< ಅಟಿ) + ಪಣ್ಣ (< ಪಣ್ಣ)]

ಅಳಿವರೆಪ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಲಿಪಿ; ಹೀನವಾದ ಬರೆಹ: ಪರಮೇಶ್ವಿ ತಮ್ಮ ಪಣೆಯೊಳ್ ಬರೆದಳಿವರೆಪಂಗಳಿರವನುಗೆಯ್ಯಲ್ಕೆಂದರಿನ್ನಪತಿಗ ಳಪ್ರತಿಮನ ಸಿರಿಯಡಿಯುಂಗುಟದೊಳೊರಸಿ ಪಿಂ ಸೊಗವಾಳ್ವರಾ (ಅಪ್ರತಿ. ೫೧-೧೯). [ಅಳಿ (< ಅಟಿ) + ಬರೆಪ]

ಅಳಿವೆಟಿ (ನಾ). ತುಂಬಿಯ ಮರಿ: ಸಿರಿಗಂಪು ಸುಯ್ಯಂಪಿಗಿಡೆ ಯಾಡುವಳಿವೆಟಿ ಪಿರಿದೊಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೮೧).

[ಅಳಿ (= ಅಳಿ) + ಮೆಟಿ]

ಅಳಿವಿಂಡು (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳ ಹಿಂಡು; ಭ್ರಮರಗಳ ಗುಂಪು: ಬಲ್ಲಡಿಗ ಮರುಳಿಂ ಕಿರ್ಚಿಂ ಕಾಡಾನೆಯಿಂದಳಿವಿಂಡಿನಂ ಜಡಿದು ಕರದಿಂ ಪೊ ಪೊ ಪೋಗಿಂದು ನೂಂಕುವ ಬೇಡರಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೯, ೨೩೦); ಕುರುಳಳಿವಿಂಡಪ್ಪಿಮಾನಂ (ಉದ್ಯುಟ. ೧೦-೪೨); ಕಮಲಕೆಟಗುವ ಅಳಿವಿಂಡುಗಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೧). [ಅಳಿ (= ಅಳಿ) + ವಿಂಡು]

ಅಳಿವ್ವ 'ಅಟಿವ್ವ' ನೋ.

ಅಳಿವ್ವ 'ಅಳಿವ್ವ' ನೋ.

ಅಳಿವೆ 'ಅಳುವೆ' ನೋ.

ಅಳಿವೆಣ್ಣ 'ಅಟಿವೆಣ್ಣ' ನೋ.

ಅಳಿವೆದೆ (ನಾ). ತುಂಬಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ; ತುಂಬಿಯ ಹೆದೆ: ಅಳಿವೆದೆ ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೆಸಲೊಳು ಬೆಳೆದ ತಾವರೆ ಜೊನ್ನದೊಳಗೆ ಬಳಲಿ ಬಾಯ್ತಡುವ ನೆಯ್ತಲ ನೆಚ್ಚಿ ಕಾಳಗಕಳಿಸಿದೆ ಮರುಳು ಮನ್ನಥನೆ (ವರ್ಧಚ. ೧೨-೨೧); ಅಭವನಂ ನೇಮದಿಂ ಪೂಜಿಸಲ್ ಕಾವನಿನಿಲ್ಲಿ ಗಳಿವೆದೆಯ ಸೇರಿಸಿದನು (ಚಿ ಬ ಪು. ೩೫-೨೧); ಅಳಿವೆದೆಯಂ ಸಡಿಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಿದತನುಚಾಪಲತೆಯಂತೆ ತನುಲತೆ ನಿಡುಜೆಡೆಯಂ ಕಡುಬೆಡಂಗು ವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ). [ಅಳಿ (= ಅಳಿ) + ವೆದೆ]

ಅಳಿವೆಸರ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ: ಅ ಅರಸುಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರುಮಳಿದರಳಿಸಾವನ್ ಅಳಿವೆಸರನುಳಿಸಿ (ಪಾರಸಿ. ೧೭-೧೩).

[ಅಳಿ (< ಅಟಿ) + ವೆಸರ್]

ಅಳಿಸಾವಿರ (ನಾ). 'ಅಳಿಯ ಸಂತಾನದ ಸಾವಿರ ಜನ, —ಮಂದಿ (?): ಶ್ರೀಮತು ಪುತ್ತಿಗೆಯಲು ಬಾಳುವ ತುಳುವರಸರಾದ ಚಾಟರು ಅಳಿಸಾವಿರ ಬಳಿಸಾವಿರವರು (ಸಾಧನ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೭-೪; 1450). [< ಅಳಿಯ ? + ಸಾವಿರ]

ಅಳಿಸು 'ಅಟಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಸು 'ಅಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಸುವಿಕೆ (ನಾ). ನಾಶಮಾಡುವುದು; ಒರಸುವುದು: ನಿರ್ವಾಣ
ವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಅಳಿಯುವಿಕೆಯಲ್ಲ; ಅಳಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲ (ಪರಪ. ೧೭).

[ಅಳಿಸು (< ಅಟಿಸು) + -ಇಕೆ]

ಅಳಿಹು, 'ಅಟಿಸು' ನೋ.

ಅಳಿಹು, 'ಅಳಿಪು' ನೋ.

ಅಳಿಹು, 'ಅಳಿಪು' ನೋ.

ಅಳಿಹು, ಅರಲು, ಅರ್ಲು, ಅಟಲು, ಅಟಲ್ (ನಾ). ಕೆಸರು;

ಬದಿ: ತೆಗೆ ವಾರುವಮಂ ಹಾರುವ ಬಗೆಯಂ ತನಗಿರುಳ ಬವರಮನುತ

ಸವಂಗಂಬುಗುವ ಕೆಟಕಿ ಗರನಳಿಂ ಪುಗಿಸಿದುದು ಭುಜಾಸಿ ಗಂಗ

ದಂಡಾಧಿಪನ (ಎಕ. II, ೭೩-೨೩; 1118); ಸಂದುಗ್ರಾಹಿತ ರಕ್ತದಿಂ

ದವಳಿಪಾದತ್ತೀ ಮಹೀಚಕ್ರಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೨೯; 1224);

ಪ್ರಕೃತಿರೂಪಂಗಳ ಜಾಂತಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು: ಅಳಿಹು, ಕೆಸರು,

ಬಿಸಿಹು, ಪೆಸರು, ಹಗಲು (ಶಮದ. ೪೩ ಅಡಿಟಿ); ದ್ರೋಹನ,

ದುರ್ಯೋಧನ, ಪರ್ಯಾಯಿಷ್ಠಿಗಳಿನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪-೬). ಅರಲು:

ಅರಲು ತುಳಿಯುತ ಮಿದ್ವಿ ಹದಗೊಳಿಸ ಕುಂಬಾರ (ಭಾವಜೀ. ೭); ಹೆಣ್ಣು

ಗಳನ್ನು ಅರಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಆಳತೆಗಳಿಗೂ ಆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ

ಮೂಡಿದ್ದ ಪಾದಗಳ ಆಳತೆಗಳಿಗೂ ಹೊಂದಿಸಿ ತೋರಿಸಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ.

೪೬). ಅರ್ಲು: ಕುಂಬಾರರು ಕೊಪ್ಪದ ಕೆರೆಯಿಂದಲೂ ಅತ್ತಿಕೊಳ್ಳ

ದಿಂದಲೂ ಅರ್ಲು ತಂದು ಯೆರಡೂ ಕೂಡಿಸಿ ಹದ ಮಾಡಿ ಗಡಗಿ...

ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಥಾಗ. ೪೫೩); ಮೂರ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಉಸುಕಿನಿಂ

ದಲ್ಲ; ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಲುಬೇಕು. ಸುಜ್ಞಾನ ಮನಸ್ಸು ಅರ್ಲಿನಂತೆ ಇರುವುದು

(ಉದವೈ. ೫೫); ಒಂದು ದಿನ ನಸುಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಳುಮಕ್ಕಳು ಬಂದು

ಅರ್ಲುಕಲಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು (ಸಮಜೀ. ೪೮೨). ಅಟಲು: ಬಿಸಿಲ

ಲಿರ್ದಪಲು ಹತ್ತಿದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ (ಸಾಂ. ೫.

೩-೬೯). ಅಟಲ್: "ಅಟಲೆಂದು ಪಂಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೮-೧೬೩);

"ಅಟಲೆಂದೆನೆ ಪಂಕಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೯೨); ತಾಜುವತಾಳು

ಮಗುವಿ ಸಲ್ ಕಾಡಕೋಣನೆಯ್ದಿದುದಜಾಲಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೮);

ರುಧಿರದ ಬಿಜುವೊನಲ ಬಲುಗೇಸಜ ನೆಣವನೆಯಜಾಲ ನೆಲದಲಿ ಧೂಳಿ

ಯೆದ್ದುದು ದಳದ ಪದಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೬); ಎಡೆತೊಳೆಗಳ

ಮುಂದೆ ನಡೆವವರ ಕುಡಿದರು ನಡುವೆ ಪೋಪರಿಗಜಾಲಾಯ್ತು [ಪಾಶಾಂ.

ಅರಿದಾಯ್ತು] (ಭರಜ. ೨೩-೫೬).

ಅರ್ಲುಗಷ್ಟ = ಮಣ್ಣುಗೆಲಸ; ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ:

ಅರ್ಲುಗಷ್ಟ ಮುಂತಾದ ಮೇಲೆಲಿಸವನ್ನು ಕೂಲಿಕಾರರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ

(ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೮). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಳು = ಕೆಸರು, ಬದಿ]

ಅಳೀಕೆ 'ಅಲೀಕೆ' ನೋ.

ಅಳೀಕೆಭಕ್ತ (ನಾ). ಕಪಟಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಪರಿಭಾವಿಸದೊಳ್ಳ

ನಟ್ಟುಂ ಮನಮೊಳಗಣಂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ನಿಸ್ಸೃಹತಾತ್ಮಕನೆಂಬಳೀಕೆ

ಭಕ್ತನುಮುಪಚಾರಶೀಲನುಮೆನ್ನಿಸನೆಗಂ ನುಡಿವೊಂದು ಮಾಟವೊಂ

ದೆನಿಸಿದ ಮಾನವಂಗೆನೆಗೆ (ಕಾದಂ. ೨೬೧).

[ಅಳೀಕೆ (= ಅಲೀಕೆ) + ಭಕ್ತ]

ಅಳೀಕೆಭುಕುಟಿ (ನಾ). ಹುಸಿಹುಬ್ಬುಗಂಟು; ತೋರಿಕೆಯ ಹುಬ್ಬು

ಗಂಟು: ಉದಾರ ವೀರಚರಿತನಿರ್ದು ಕದನಕರ್ಕಶ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂಗೆ ವಿಪಕ್ಷ

ಕ್ಷತ್ರಿಯಪರಾಕ್ರಮಾಕರ್ಷಣೋದ್ವಿಗ್ನೋಧದೊಳಳೀಕೆಭುಕುಟಿಯು

ಮನರ್ಥಕಲಲಾಟಪ್ರತಾಕಂ ಮಂ ಅಪಾರ್ಥವಿಲೋಹಿತವಿಲೋಚನ

ರುಚಿಯುಂ... ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಅದಿಪು. ೧೪-೮೧ ವ).

[ಅಳೀಕೆ (= ಅಲೀಕೆ) + ಭುಕುಟಿ]

ಅಳೀಕೆಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಪಟ ಸ್ನೇಹಿತ; ತೋರಿಕೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ: ಜನ

ಯಿಸಿದಂದುತೊಟ್ಟು ಗಲದಾತನಂತಿರಗಲ್ಲ ಪಾಪಕರ್ಮನನವೀಕಿಯಂ

ಗುಣವಿಹೀನನನ್ನನಳೀಕೆಮಿತ್ರನಂ ನೆನೆಯದೆ ನಿಂದೊಡಂ (ಕಾದಂ. ೪೫೨).

[ಅಳೀಕೆ (= ಅಲೀಕೆ) + ಮಿತ್ರ]

ಅಳೀಕೆಸೊಬಗು (ನಾ). ಹುಸಿ ಸೊಬಗು; ಮಿಥ್ಯಾಸೌಂದರ್ಯ:

ಬೆಸನಕ್ಕಾಗರಮಾದಳೀಕೆ ಸೊಬಗಿಂ ಕೂರ್ತಂದದಿಂ ಮತ್ತೆ ಪತ್ತಿಸಲೆಂ

ದಾಟಿಸಿ ಬಂದಪಂ (ಕಾದಂ. ೭೨). [ಅಳೀಕೆ (= ಅಲೀಕೆ) + ಸೊಬಗು]

ಅಳು, 'ಅಟು' ನೋ.

ಅಳು, 'ಅಟು' ನೋ.

ಅಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಪೂರ್ವಾಯ ಅಪೂರ್ವಾಯ

ಅಳುಯನ್ಯಾಯ ಯೇನೂ ಇಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ

(ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮-೩; 1313); ಆ ಮನೆಗೆ ಸೇಸಿ ಸಿದ್ಧಾಯ ಅಳು

ಅಂನ್ಯಾಯ ಏನು ಬಂದಡೆಯು ಆ ಊರ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜೆಗೊಡುಗಳು

ತೆಜುವರು (ಮೈ. ೧೯೪೩; ೧೪-೧೫; 1318). 'ಅಳಿಪು' ಪರಾ.

[< ಅಳಿಪು]

-ಅಳು, 'ಅಳು' ನೋ.

ಅಳುಂಕು, ಅಳುಂಕು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡು; ಚಂಚಲವಾಗು: ನಿಮಿ

ದುರ್ವು ಪೊಳೆದುವಳುಂಕಿದುವಮದುರ್ವು ಜುಂಬಿಸಿದುವಪ್ಪಿದುವು ಸಂಭ್ರ

ಮದಿಂ ಸಮದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಸಿಲ್ವಿದುವೆಮಯಿಕ್ಕಲ್ಲುಟಿದುವವಳ ಧವಳ

ಕಟಾಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೨೨೫ ಪ್ರಯೋ). ಅಳುಂಕು: ಕೊಡದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ

ನೀರಿಂದರೆ ನೀರು ಅಳುಂಕಿ ಚೆಲ್ಲಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಡಿ). 'ಅಲುಂಗು'

ಪರಾ. [ದೇ. || ತುಳು. ಅಳುಂಕು]

ಅಳುಂದಾರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಧಾರೆ; ಅಶ್ರುಪ್ರವಾಹ: ಅಳುವು

ಬಂದು ಅಳುಂದಾರೆಯು ಹರಿಯಿತು (ದೇವೀಜಾ. ೧೪೮).

[ಅಳು (< ಅಟು) + ದಾರೆ]

ಅಳುಂಬ, ಅಳುಂಬು (ನಾ). ೧. ವೆಗ್ಗಳ; ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕೃ;

ಅಸಾಧ್ಯ; ಅಶಕ್ತ: "ಯಥೇಷ್ಟಮಳುಂಬಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೧. ೩೫);

"ಅಗುಂದಲೆಯೊಡೆಯರಮಳುಂಬವೆಂಬವುಗಳಕ್ಕಧಿಕ ಭಾವದೊಳಗೆ"

(ಕಶರ. ೬); ಪೊಗಲಿಲ್ಲಳುಂಬಮಪ್ಪೊಳ್ಳುಗಳನೆ ತನಗವನೆ ಸಾ(ಶಾ)

ಶ್ವತಂ ಮಾಡಿ (ಇ. XX, ೬೯-೭; ಸು. 900); ಪೊರ್ತೆಗಳುಂಬಂ

(ಎ. XII, ೩೩೧-೩೧; 929); ಅಳತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆ ಏಕೆಗೆಯೊಳಗಾದುವು

ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ ಭುವನಜನಕ್ಕಳಿಯಲ್ ತೂಗಲ್ಪೆಸಲ್ಕಳುಂಬಮೆನ್ನಿಸಿ

ದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಮಹಾರ್ (ಅದಿಪು. ೧೦-೫೩); ಪಗೆಯೊಡ್ಡು ಗೆಲ

ಲ್ಕಳುಂಬವೆಂಬಿನಿತುವರಂ ಮನಕ್ಕೆ ನಿಮಗತ್ತಳಗಂ ಬರೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಣ್ಣೆನೇ

(ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೮); ಅಳುಂಬಮಾಗಿದರ್ ಮೂತ್ರಕ್ಕಚ್ಚುಂ ಕಿಡುಗುಂ

(ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೪); ಒಪ್ಪುಪೊಳ್ಳಿದಿಯೆ ತೀವಿ ಪೊಗಟ್ಟಿಗಾದಮ

ಳುಂಬಮಾಗಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧. ೭೦); ಮುನೀಶ್ವರನ ಮಹತ್ವಮಂ

ಗಣಿಯಿಸಲ್ ಪಣಿಪಂಗಳುಂಬಮಲ್ಲವೇ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೩೫); ಪಾಟಿಳಿ

ಗಳೆಸಕದಿಂ ನಿಂಬೆಗಳಳುಂಬದಿಂ ಮಿಟುವಡೆ ದೆನೆ ಸುರಹೊನ್ನೆಯ

ಕದಂಬದಿಂ (ಉದ್ವಿ. ೩-೯೩); ಆಕೆಯ ಮೆಯ್ಯಿಸುಪೇನಳುಂಬವೋ

(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩); ಇಂತು ನೆಗಟ್ಟಿಗಂ ಪೊಗಟ್ಟಿಗಮಳುಂಬಮಪ್ಪ ಧರ್ಮ

ತತ್ಪರತೆಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೧೪ ವ); ಧೀಬ್ಬಿನರಸು ಅರಿಯೊಮರ್ದ

ಚಾಗುಗಳೆಡೆಪಡಗು ಪಳಕೆಯಾಳ ನೆರವಿ ಎಣೆಕೆಗಳುಂಬ (ಪಾರಸಿ.

೩-೭೦). ೨. ಮನೋಹರವಾದುದು: "ಪೆಂಪೆಯ್ ನಾಡೆ ಕೆನ್ನಂ

ಸೊಂಪಂದಮಳುಂಬ ಪೆರ್ಚುಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೯); ಚಿತ್ರಪತ್ರಂಗಳ

ಳುಂಬಮಾದ ಪೊಂಬಾಟಿಯ ಕಂಬಂಗಳ (ಚಂದ್ರ. ೭-೯೫ ವ).

೩. ಆಶ್ರಯ; ಆಸ್ವದ: ಮಹಿಮೆಗಳುಂಬಮಾದ ಒಂದು ಮಾಮರನ ನೆಬಲಂ ಕೊಂಡಾಡಿ (ದಶಕು. ೬-೨೬ ವ). (ಗು). ೪. ಅತಿಶಯ ವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನದಾದ: ನೆರೆದ ಕನ್ಯಾಕದಂಬದೊಳುಂಬವಿಭವದಿಂ ನಿಜತನೂಜಂಗತಿ ಮುದದಿಂ ಪರಿಣಯನಂ ಮಾಡ್ಪುದುಂ (ನೇ ಮಿ ಪು. ೨-೪೨ ವ); ಇತ್ತಲಳುಂಬ ಭಟಕೋಳಾಹವದಿ ಮರಳಿದರು ಪುರಿಗೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೩-೨೪). **ಅಳುಂಬು**: ೧. ಸೊಗಯಿಪುದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ವರಭರ್ತಮೋತ್ಕರದಿಂ ಭೋಗಪುರಮೆಂಬುದಿಂನಳುಂಬಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೪೧).

ಅಳುಂಬಮುಂ ತುಂಬಮುಮಾಗು = ಅಧಿಕವೂ ಪೂರ್ಣವೂ ಆಗು: ಬಿಳಿಯ ಕಂಜದ ಬಣ್ಣಮುಮೊಂದಳುಂಬಮುಂ ತುಂಬಮುಮಾಗಿ ತಿಂಬಿ ದುದು ಕಪ್ಪಲೆಗಂ ಶಶಿಕಾಂತಿಗಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೬೨); ಪೊಗಚ್ಚಿ ಗಳುಂಬಮುಂ ತುಂಬಮುಮಾದ ಮಜ್ಜನಮಂಡಪದ ತೋರಣ ದ್ವಾರೋಪಕಂಠದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೫-೫೩ ವ).

[ದೇ || ತಮಿ. ಅಟುವಂ = ಅಧಿಕ, ವಿಸ್ತಾರ]

ಅಳುಂಬು (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಆದುದಳುಂಬು ಮನ ದೊಸಗೆ ಕೊಂತಿಗಂ ತತ್ಪತಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨); ಇನಬಿಂಬಂ ಕಣ್ಣ ಳುಂಬು ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೪); ಉರಿಯುಂ ಪೊಗೆಯುಂ ನೆಗೆಯು ತಿರೆ ಸುಯ್ಯೊಳೆ ಕೂಡೆ ಭೀಕರೋರಗಚಯಮಂಬರದೊ ಳಳುಂಬು ಪರ್ವತ್ತಿರೆ ಬರೆ ದರ್ವೀಕರೋಗ್ರಬಾಣಂ ನಭಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೨೪೫); ತುಂಬಿ ತಾವರೆಗೆಜಗುವಂತಿರಳುಂಬವೆಜಗಿ ಬಳಿಕ್ಕೆ ಮುನಿಸಾ ದಾಂಬುಜದ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿದನು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೪೧); ಕುಸುಮ ವಿಸರದಿಂದೆ ದಂಡೆಗಳನಳುಂಬಮಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೨೯-೬೧ ವ).

[< ಅಳುಂಬ]

ಅಳುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು: ಕೆಳದೊಡೆ ಸಿಂಗದಬ್ಬರಮರಲೊಡೆ ಮಾರಿಯ ಮೂರಿ ಕೋಪದಿಂದಳುಂಬೊಡೆ ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿನ ಮೊಗಂ ಬಟಸಂದೊಡೆ ಕಾಲಮೃತ್ಯು ವೆಗ್ಗೊಳಿಸಿ ಬಗುಳ್ಳೊ ಡರ್ಣವನಿನಾದಮಳುಂಬಿಸಿ ನೀಳ್ವು ಗಂಟಲಿಂದೊಳದೊಡೆ ರಾಹುವಿಂ ದೊಗರನೆಕ್ಕಲವಂದಿಗೆ ತಕ್ಕುದುರ್ವಿಪಾ (ಸೂಕ್ತಿ. ೩-೯೯).

[ಅಳುಂಬ + ಇಸು]

ಅಳುಂಬು 'ಅಳುಂಬ' ನೋ.

ಅಳುಕಿಸು 'ಅಳ್ಳಿಸು' ನೋ.

ಅಳುಕ್ಕು 'ಅಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಳುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿ ಮಿಡಿ, —ದುಡಿ, —ನೋಯು: ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ನಟ್ಟು ಅಳುಕ್ಕುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಳುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ಅಳಿಸು; ಒರೆಸು: ನೀರು ಬಿದ್ದು ಅಕ್ಷರ ಗಳೆಲ್ಲ ಅಳುಕ್ಕಿಹೋಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [? / ತೆಲು. ಅಲುಕು = ಸಾರಿಸು]

ಅಳುಕ್ಕು 'ಅಳ್ಳು' ನೋ.

ಅಳುಕ್ಕು (ನಾ). ಚುಚ್ಚಿದ ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮಿಡಿತ, —ನೋವು (ಃ). [< ಅಳುಕ್ಕು]

ಅಳುಕ್ಕು (ನಾ). ನೋಸ; ವಂಚನೆ (?): ಕಳವಳದ ನೆಲೆ ಭಯದ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ವಿಷಾದದ ಪೇಟೆ ಖಾತಿಯ ನಿಳಯ ಖೋಡಿಯ ಕಟಕ ಭಂಗದ ಸಂಭವಸ್ಥಾನ ಅಳುಕ್ಕಿನಂಗಡಿ ಹಳುವಿನಾಡುಂಬೊಲ ನಿರೋಧದ ಶಾಲೆ ದುಗುಡದ ಕಳನೆನಿಸಿತಿ ನಗರಿ ಈಗಲು ಪಾರ್ಥ ಕೇಳಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೫); ವಿನತಾದೇವಿಯರ ತಾನಳುಕ್ಕಿನಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಯೆ ಸವತಿಯ ನೊಲಿದು ತೊತ್ತಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡಳು ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೆ (ಸಂಭವ. ೫-೫೧).

[< ಸಂ. ಅಲೀಕ]

ಅಳುಗಜಗುಳು (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (?); "ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಹರಟೆ" (ಸಮ್ಯಕಾ. ಕೋಶ); ಬಳಿಕ ಬಲ್ಲಾಳಿಟ್ಟುಗೊಂಡಂತೆ ಯಮದಂಡನಳಿವು ತನಗಿನ್ನಿಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಡೆಯನೇ ಪಿರಿದು ಮುಳಿದನೆನುತಿರಲು ಮಜುದಿನದೊ ಳವನಂ ಕರಸಿ ಕಳ್ಳರಂ ತರ್ಪದರ್ಕೆ ಅಳುಗಜಗುಳಂ [ಪಾಶಾಂ. ಅಳುಗು ಜಳುಗಂ] ಮಾಡಿಕೊಂಡೆಯಲ್ಲಾ ಎನಲ್ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೨-೪೯).

[ಅಳುಗು + ಜಗುಳು]

ಅಳುಗು (ಕ್ರಿ). ಮಿನುಗು; ತೊಳಗು (?): ಘನಮಾಯಾದಿಂ ನಿಶಿಯು ಅವನಿಯನು ಮುಸುಕಿ ತಾರೆಗಳುಳುಳುಗಿದವು ವಾರೆಯಾದವು ಪಕ್ಷಿ ಜಾರ ಚೋರರುಯಲ್ಲಿ ಮಾರಿ ತಾ ನಡಿಯೆ (ಯನಕ. ೬೧). [?]

ಅಳುಗುನ್ನಿ (ನಾ). = ಅಳುಗೂಸು: ಈ ಅಳುಗುನ್ನಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅಳ್ಳು (< ಅಟ್ಕು) + ಕುನ್ನಿ]

ಅಳುಗುಳಿ (ನಾ). ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನು ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಶೋಕವಸ್ತ್ರ ಧರಿಸಿದ ಅಳುಗುಳಿ ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳನ್ನು ಕರೆತಂದನು (ಪುನರು. ೩೪೫). [ಅಳ್ಳು (< ಅಟ್ಕು) + ಕುಳ್ಳಿ]

ಅಳುಗೂಸು (ನಾ). ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ಕೂಸು; ಅಳುವ ಮಗು: ಆಯೆಂದು ಅಳುಗೂಸು ಜೋಯೆಂದು ತೂಗಿದರೆ ತಾಯಿ ಹಂಬಲವ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದು ಶಿಶು ಗಾನದಾಯತನ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೩). [ಅಳ್ಳು (< ಅಟ್ಕು) + ಕೂಸು]

ಅಳುಗೂಸು 'ಅಳಿಕೂಸು' ನೋ.

ಅಳುತ್ವ (ನಾ). ಹರಹು; ವಿಸ್ತಾರ (?): ಮುಡಲು ಅ [ಜೆ]ಯ ಗಡ್ಡೆ ತೆಂಕಲು ದಾಪವ ಶ [ಟಿ]ಯ ಅಳುತ್ವ ಹಿತ್ತಿಲುಗಡಿ ಪಡುವಲು ಬೇಲೆ ಬಡಗಲು ಅಗ್ರದ ಹಿತ್ತಿಲು ಇಂತೀ ನಾಲುಕು ಗಡಿಯಿಂದ ಒಳಗುಳ ಮನೆ (ಕಇ. I, ೫೫-೧೪; 1433).

[? / ತಮಿ. ಅಟುವಂ = ಹರಹು, ವಿಸ್ತಾರ]

ಅಳುದನಿ (ನಾ). ಅಳುವ ಧ್ವನಿ; ನೋವಿನ ಧ್ವನಿ: ನನ್ನಿಂದಾಗದು ನನ್ನಿಂದಾಗದು (ಅಳುದನಿಯಿಂದ) ಹಾಳು ಮಂತ್ರಿಯ ಸೇನೆ ಸಾಕೆಂದಿಗೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೫). [ಅಳ್ಳು (< ಅಟ್ಕು) + ದನಿ]

ಅಳುಪ 'ಅಳಿಪ' ನೋ.

ಅಳುಪ್ಪು 'ಅಟುಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಳುಪ್ಪು 'ಅಳಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಳುಪ್ಪು 'ಅಳಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಳುಬುರಕ 'ಅಳುಬುರುಕ' ನೋ.

ಅಳುಬುರುಕ, ಅಳುಬುರುಕ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಅಳುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಗೋಳುಕರೆಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಳುಬುರುಕ ಮಡಿವಂತರ ಗೊಡನೆ ತಿಂಪುನಿಗಿಲ್ಲ (ತಿಂ ಮ ತ. ೮); ಬೆದರಿಕೆಯು ಅವರನ್ನು ಅಳುಬುರುಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು (ಮಣಸ. ೫೩); ಇದೇಲ್ಲಿಯ ಅಳುಬುರುಕ ವೇದಾಂತ ಕಲಿತರಿ (ಕೃತಕೃ. ೧೫೧). **ಅಳುಬುರುಕ**: ಅಳುವವರನ್ನೂ ಅಳುಬುರುಕರನ್ನೂ ಕಂಡರೊ ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟು (ಮೇದಿಮ. ೩). [ಅಳ್ಳು (< ಅಟ್ಕು) + ಪುರುಕ]

ಅಳುಬೇನೆ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಹೆರಿಗೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೋವು. ೨. ಗೋಳಾಟ; ದುಃಖ. [ಅಳ್ಳು (< ಅಟ್ಕು) + ಬೇನೆ]

ಅಳುಮುಖ (ನಾ). ಅಳುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಳುಮುಖ ನೋಡಲಾರದೆ ಅವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ನೇಹಿತರ ಜೊತೆಗೆ ತಿರುಗಾಡ ಹತ್ತಿದರು (ಕುಂಕುಮ. ೮೮); "ಹಲ್ಲಾ ಎನ್ನಿಲ್ಲ ಸುಳ್ಳೇ ಸುಳ್ಳು" ಎಂದು ಅಳುಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೧೧೬).

[ಅಳ್ಳು (< ಅಟ್ಕು) + ಮುಖ]

ಅಳುಮೊಗ (ನಾ). = ಅಳುಮುಖ : ಎಣ್ಣೆ ಕಾಣದ ಕೂದಲು, ಅಳು ಮೊಗ, ವೇದನಾಯುಕ್ತ ಹೃದಯ—ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ! (ಮುಂಗಾಮು. ೩೧). [ಅಳು (< ಅರ್ಜು) + ಮೊಗ]

ಅಳುಮೋರೆ (ನಾ). = ಅಳುಮುಖ : ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖಮುದ್ರೆಯು ನಷ್ಟವಾಗಿ, ಅದು ಸೌಂದರ್ಯಹೀನವಾಗಿಯೂ ದುಃಖಿಯಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಅಳುಮೋರೆಯಾಗಿಯೂ ತೋರಹತ್ತುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೮); ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಅಳುಮೋರೆಯನ್ನು ತಾಳುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೭೧); ಅವಳ ಹಿಂದುಗಡೆ . . . ಅಳುಮೋರೆಯ ಸಣಕಲು ಮೆಯ್ಯ ಬಸರಿಯೊಬ್ಬಳು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೪೨).

[ಅಳು (< ಅರ್ಜು) + ಮೋರೆ (< ಮೋಟೆ)]

ಅಳುರ_೧, ಅಳುರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು : “ಅಳುರಾ—ಅವರಣೆ (ಮುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು)” (ಶಮಧಾ); ಬಳೆದ ತಮಮೆಂಬ ಕರಡಮನಳವಲ್ಲದೆ ಸುಟ್ಟು ಕಿಡಿಸಲೆಂದಜನುದಯಾಚಲದೊಳ್ ತಗುಳ್ಳಿ ತಳ್ಳೊಡನಳುರ್ವ ದವಾಗ್ನಿಯವೊಲರ್ಕನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೧ ಶೂದ್ರಕ); ಒಡನಳುರ್ವ ಕೋಪದಿಂದ ಕಣ್ ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡಮುಮ ನುಗುಟೆ ಮುಳಿದಂ ಭರತಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೮೭); ಮುನಿನವಹಮಾಟ ಲಿಕ್ಕಿದ ತನುತರಕಾಷಾಯವಲ್ಲವನಂಗಳನಂದೆನಸುಂ ತಾಳ್ವಿದು ವೆನೆ ಬೈಗಿನ ಕೆಂಬಿಸಿಲಳುರಲೆಸೆದುವಾಶ್ರಮ ತರುಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೫); ಒಡನಳುರ್ವ ಮಾಗೆಯ ಹಿಮಕ್ಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೨); ದುಂದುಭಿ ಕಡಳಾಬುರುಳರವಂ ದೆಸೆಗಳನಳುರೆ (ದಮಸ್ತ. ೪-೨); ತನುವನಳುರಲ್ಕೆ ಜುಮ್ಮನೆ ಸಾಂದ್ರಪುಳಕಾವಳಿ (ಶೇಷರಾ. ೭-೫೨). ೨. ಸುಡು; ದಹಿಸು: ಜ್ಞಾನಮಯಂ ತೇಜೋನಿಧಿ ತಾನಿಧುಂ ತಾಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಪೀಡೆಯ ನಂತೇನಂ ಮಾಡಿದನಿಲ್ಲ ಕೃಶಾನುವ ನೆಟಲಳುರದಂತೆಪೊಲ್ ಕನ್ನಡಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೭-೩೨); ಅಳುರದು ಕಿರ್ಕು ಮುಟ್ಟಿದು ವಿಷಾಹಿ (ಆಜಿಪು. ೧-೭೭). **ಅಳುರು : ೩.** ಚದುರಿಹೋಗು : ಅಶೇಷ ಖಚರನಿಕರಂ ನಿನ್ನಭೃದಯದಿನಟುಗುಂ ಚಂದ್ರಮನುದಯದಿನಳುರುಪವೊಲತುಳ ತಿಮಿರಪ್ರಸರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೮). [ದೇ. || ತೆಲು. ಅಲಮು]

ಅಳುರ_೨ (ನಾ). ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ವಿಸ್ತಾರ : ಬೆಳರ್ತ ಬೆಳರ್ವಾಯ್ ಕರಂ ಪೊಳೆವಪಾಂಗೆ ಕಣ್ಣಿಂದಳುರ್ತುಳುಂಕೆ ನಿಡುವುರ್ವಗಳ್ ಪೊಡರೆ . . . ಪಿಡಿದು ಮೆಟ್ಟುವಳ್ ನೋಟುರಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೮೯). [< ಅಳುರ_೧]

ಅಳುರು ‘ಅಳುರ_೧’ ನೋ.

ಅಳುರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಆವರಿಸುವುದು; ಹರಡುವುದು; ಅತಿಶಯವಾಗುವುದು : “ಅಳುರ್ಕೆಯೆಂದುಂ ದಳ್ಳಿಸಿತೆಂದುಂ ಆವರಿಸಿದುದುಂ” (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೮೭); ಮಿಟ್ಟುಬೇವತೆಯನಟ್ಟುಅಳುರ್ಕೆಯನಪ್ಪುವಂತೆ ಪೊಲ್ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೧೮); ಭೀಷಣಮತಿರೌದ್ರಮದ್ಭುತಮಗುವರ್ವಿನ ತೇಜದಳುರ್ಕೆ ಧಲ್ಲನ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫೨-೧೦; 1007); ಈತನ ಪರಾಕ್ರಮದಳುರ್ಕೆಯಂ ಪೇಟೊಡೆ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೦೩); ಕೋಪದ ಳುರ್ಕೆಯೇ ತನಗೆ ಮೆಯ್ಯಿರಿ (ನಳಚಂ. ೩೭೮). ೨. ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕೃ; ಹೆಚ್ಚಳ (?) : ಬಿಟ್ಟುಬೆಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಮೆಟಿದು ಸಾವುದು ಬೋಯಿಗ ನನ್ನಿಳಾಗ್ದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೧೪; 940); ಪೂವಿನ ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಳಿದನಳುರ್ಕೆಯ ಬರ್ಡೆಯರಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೪೦); ವಿದಗ್ಧಿಯರೊಲ್ಲ ಪೊನ್ನ ಚಾಮರಮನಳುರ್ಕೆಯಂ ಮುದದಿನಕ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೯೫); ನಾಗ್ವಧುಗಾಯತಿ ಲೀಲೆಗಾಸ್ತದಮಳುರ್ಕೆಗೆ ತಾಯ್ . . . ತಾನಾ ಕಾಮಿನಿ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೭೪). ೩. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಎಟೆಯನಳುರ್ಕೆಯಂ ನೆಲಸಿದಂ (ಎಇ. XIII, ೩೭೧-೩೨; 929); ಉಗ್ರ ದೈತ್ಯರನಳುರ್ಕೆಯನಿಕ್ಕಿದನಿಲ್ಲಿ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೭೮); ತದೀಯಸೂನು

ದೋರ್ದಂಡದಳುರ್ಕೆಯಂ ಸುರರನಂಡಲೆದಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೪೨); ಕೇಸರಿ ಹಿಮಸಂಗಮಕ್ಕಗಿದಳುರ್ಕೆಯನೊಕ್ಕು ಕರೀಂದ್ರಪಾರ್ಶ್ವಮಂ ಗಿರಿಯ ನಿತಂಬಮೆಂದು ಗಡ ಸಾರ್ದು ನಿಕುಂಚಿತಗಾತ್ರಮಿದುರ್ದಮ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೯೦). [ಅಳುರ_೧ + -ಕೆ]

ಅಳುರ್ಕೆಗಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಅತಿಶಯವಾದ ಕತ್ತಲೆ : ತುಡುಗೆಯ ಕೆಂಬರಲ ಪಸುಳಿಸಿಲೊಳಂ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯ ಕಡುವಳದಿಂಗಳೊಳಂ ಮುಡಿಯ ಕರ್ಪಿಟ್ಟುಳುರ್ಕೆಗಟ್ಟಲೆಯೊಳಂ ಮನಸಿಜ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವೆಂಬ ಲೀಲೆಗಾಲಂಬಮಾಗಿ (ಅನಂಪು. ೨-೨೦ ವ).

[ಅಳುರ್ಕೆ + ಕಟ್ಟಲೆ]

ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು; ಭವಪಾಶಮಂ ಸಜ್ಜಪಡಿಸಿ ವಿಮೋಹಮನಳುರ್ಕೆಗಿಡಿಸಿ ನರೇಂದ್ರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೭೫).

[ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡು + -ಇಸು]

ಅಳುರ್ಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗೆಡು; ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ : ಕೆಡೆಂದ ಪದ್ಮಜನಾಸನಾಂಬುರುಹದಿಂದಾಗಳ್ ಸುರೇಂದ್ರಾಚಲಂ ನಡುಗಿ ತ್ತರ್ಕನಳುರ್ಕೆಗೆಟ್ಟು ನಭದಿಂ ತೊಳ್ಳಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೨೭); ಬಳಕೋಳಾ ಹಳದಿಂ ವಿಯಚ್ಚರಗಣಂ . . . ಅಳುರ್ಕೆಗೆಟ್ಟು ಕಿವಿ ಶಬ್ದಂಗೆಟ್ಟು ನಿಲ್ಲನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೭-೪೧). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಳುರ್ಕೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಗ್ಗು : ಕರಣಗ್ರಾಮಮಳುರ್ಕೆಗುಂದಿರೆ ಮನಂ ಭ್ರಾಮಧ್ಯದೊಳ್ ಸಯ್ತು ತಳ್ಳಿರೆ . . . ಏಂ ಕರವೊಪ್ಪಿದರ್ನೊ ಪುಷ್ಪದಂತಮುನಿಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೩೧). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕುಂದು]

ಅಳುರ್ಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಜಲಜಲ ನೊಟ್ಟುತಿರ್ಪ ಪರಿಕಾಲ್ ಪರಿಕಾಲೊಳುರ್ಕೆಗೊಂಡ ನೆಯ್ವಿಲ ಪೊಸ ಪೂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೫೨). [ಅಳುರ್ಕೆ + ಕೊಳ್]

ಅಳುರ್ಕೆವೆಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮುಕುಂದಂ ಸಭಾಂತರಮಂ ಪೊಕ್ಕ ನಳುರ್ಕೆ ವೆತ್ತದ ಬಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೧೭). ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅತಿಶಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು : ಅಖಂಡಳಂ ಸಹಸ್ರಮಯೂಖನ ತೆಟದಿಂ ಪ್ರಕೀರ್ಣಪಾದನ್ಯಾಸಂ ವ್ಯಾಖಂಡಿತ ಮೆನಿಸಿದ ವೈಶಾಖಸ್ಥಾನದೊಳುರ್ಕೆವೆತ್ತೆಸಿದಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೨೯).

[ಅಳುರ್ಕೆ + ವೆಟು]

ಅಳುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಹರಡು : ಜಯಮಂ ಬಯಸುನಡರಿಮಾರಿಯನಾವರ್ತಿಸಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಮಳುರ್ಚಿಯ ನಿನ್ನೊಳೆಡೆ ತನಗಜಾಕೆಯ ಮಿಟ್ಟುವನಿಂತು ತಂದುಕೊಂಡರುಮೊಳರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨). [ಅಳುರ_೧ + -ಚು]

ಅಳುವೆ, ಅಳವ್ವೆ, ಅಳವೆ (ನಾ). ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಪ್ರದೇಶ; ನದಿಯ ಮುಖ : ಬಸಜೂರ ಅಳುವೆಯ × × × ಹಸರಕೆ × × × ಯ ಒಳಗಿಂದ ಹೋಹಂಥಾ ಸರಕಿಗೂ ಒಬ್ಬ ತಳದ ಸೇನ ಬೋವನ ಮರಿಯಾದೆಯ ಸರಿತೆಯಲೂ ಯಾಹೊಂನನು ಯೆತ್ತಿಕೊಂ ಬುದು (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೫೯-೨೨; 1465); ಜಲನಿಧಿಯ ತೀರದಳುವೆ ಯೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಗೋಮಟೇ. ೧೦-೭೧); ರಾಮ ಏತಾಳರ ಮನೆ ಇರುವುದು ಅಳುವೆಬಾಗಿಲಿಂದ ಬಡಗುಡಕ್ಕಿಗೆ (ಮರನು. ೮). **ಅಳವ್ವೆ :** ನದೀಮುಖದಲ್ಲಿರುವ ಮುಮ್ಮೂಲೆಯ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಳವೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಧಾನ್ಯವೆಂದರೆ ಭತ್ತ (ದಭಾ. ೭). **ಅಳವೆ :** ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ನೀಳವಾದ ಮರಳಿನ ದಂಡೆಯಿದೆ ನದಿ ಅದನ್ನೇ ಕಡಿದು ಅಳವೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಡಲನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೦೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರುಮಿ, ಅಟಿ, ಅಟಿವಾಯ್, ಅಟಿವಿ, ಅಟಿವು; ಮಲ. ಅಟಿ; ತುಳು. ಅರುವೆ, ಅಳುವೆ]

ಅಳುಹು 'ಅಲಾಪು' ನೋ.

ಅಳುಹು 'ಅಲಾಪು' ನೋ.

ಅಳುಹು 'ಅಲಾಪು' ನೋ.

ಅಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಳಿತೆಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣ ಅಥವಾ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿ : "ಅಳಿ - ಪರಿಮಾಣೇ, ತಕ್ರೇಚ" (ಶಮಧಾ); ಪೆರ್ನು ನಡಿಗಳ್ ಅರಸಿಯ ಬೆಸತಿ ಪೆಮೆಗೆಯನ್ ಅಳಿದೊ ವದುವಿನ ಈಟ್ಟಲೆ ಪತೊನ್ನಿವಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೩೪-೬; ೮ನೆಯ ಶತ); ಗಟ್ಟಿಯನಳ[ಳಿ]ದು ದಯೆಗೆಯ್ದು ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೧೩; 800); ಅಜುವತ್ತು ಬಳ್ಳಮನಿ[ಪ್ಪ]ತ್ತು ಬಳ್ಳಮೆಂದಳಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೦-೧೧); ಅಳಿಯಲ್ ತೂಗಲ್ಗೆಣಿಸಲ್ಳುಂಬಮನಿಸಿದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣ ಗಣಮಹಾರ್ (ಅದಿಪು. ೧೦-೫೫); ಅಂದಿಳಿಯನಳಿದಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಂದಕಿ ಮೃದಿಯೆನಲು ಬೆಳೆದನು (ತೂರರಾ. ೪-೧೨-೨೬); ತನಯನಾಗಿ ಧರೆ ಅಳಿದನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೫೪-೨); ನಾರಾಯಣನಳವಾಗಳ್ ಧಾರುಣಿಯಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩-೧೬); ಅಸೆಗಳ ತೊರೆದಿಹೆನು ಮೋಸಗಳನರಿಯೆನು ದೇಶ ದೇಶದ ಜನರ ಸೌಖ್ಯವಳಿದಿಹೆನು (ವಿಸೇಗೀ. ೨೦-೬).

ಅಳಿದುಸುರಿ, ಅಳಿದುಹೊಯ್ = ವಿಚಾರಿಸು : ಅತನು ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಾದರೂ ಅಳಿದೂ ಸುರಿದೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ); ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಬೇಡೆನೂ ಬೇಕೂಂತಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಅಳಿದುಹೊಯ್ದು ಕೇಳುವುದು ನೋಡಿದರೆ ಅಮ್ಮನಿಗೆ ಸಿಡಿಸಿಡಿ ಎನ್ನುತ್ತಿಂತೆ (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೨೪೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಅಳ; ತುಳು. ಅಳ = ಅಳತೆ; ತೆಲು. ಅಲಮಿ = ಅಳತೆ]

ಅಳಿ (ನಾ). ಮಜ್ಜಿಗೆ : "ಅಳಿ - ಪರಿಮಾಣೇ, ತಕ್ರೇಚ" (ಶಮಧಾ); "ಅಳಿ ತಕ್ರಮಹುದು" (ಕವಿಕಂ. ೮೭); ತಜ್ಜಸಂದಾ ಸಕ್ಕದಮು ಮನಜಿಯದೆ ಕನ್ನಡಮುಮಂ ಸಮಾಸೋತ್ತಿಗಳೊಳ್ ಕುಜುತು ಬೆರಸಿದೊಡೆ ವಿರಸಂ ಮಜುಗುವ ಪಾಲ್ಗಳೆಯ ಪನಿಗಳಂ ಬೆರಸಿದವೊಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೭); ಪಾಲ್ ಗಿರ್ಗಂಥಮಾದೊಡಳೆಯ ಸವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೭೪); ನಿಚ್ಚವಳವೋರ್ವ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ . . . ತುಪ್ಪ ಸೊಳಸಿಗೆ ೨ ಮೊಸರು ಬ[ಅಳಿ ಬ]ಅಡಿಕೆ ೨ ಎಲೆ ೪ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌ. ಇ. ಇ. IX-i, ೨೪೫-೩೪; 1146); ಅಳಿಯಂಬಕಳಕೆ ಮನವೆಳಸಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೧); ಅಳಿಯ ಪಳಿದುಗಳು (ಭೀಮಸೂ. ೩೫-೨೭); ರನ್ನಮನಳಗಿತ್ತ ರೆಂಬ ನಾಣ್ಕಾತಿನವೋಲ್ (ದಶಕು. ೮-೧೨೫); ಓಗರಮುಂಟು ಅಳಿಯುಂಟು ಈಗಲೆ ಇಕ್ಕುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೨೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಳಿ; ತುಳು. ಅಲೆ, ಅಳಿ; ತೆಲು. ಚಲ್ಲ; ಕೊಲಾ. ಸಲ್ಲ; ನಾಯ್ಕಿ. ಸಳ; ಪರ್ಜಿ. ಚಲ್ಲ]

ಅಳಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮಾರು; ಅತಿಶಯವಾಗು : ರತಿಯ ರೂಪನಳಿಗಳೆವ ನಿಜಸುತೆಯ ಬಲರಹಿತಾತ್ಮಕುಲವಂ ಪ್ರತಿದಿನದೊಳ್ ತಿನ್ನುತ್ತ ನೀರಿ ನೊಳ್ ಮುಳುಗಿ ಚರಿಸುತ್ತ ಅತಿಚಪಲ ಮತ್ಸ್ಯನಿಗೆ ಮದುವೆಯನತಿ ಶಯದಿ ಮಾಡಲ್ಕೆ (ಅರ್ಜುನ. ೧೭-೪೮). [ಅಳಿ + ಕಳಿ]

ಅಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊ : ವರರತ್ನಂಗಳ ನಿತ್ತು ಮುತ್ತರದ ಪಣ್ಣಂ ಕೊಳ್ಳ ಪೋಲ್ ಶುದ್ಧಸಿದ್ಧರಸಂಗೊಟ್ಟಿಳಿ ಗೊಳ್ಳವೋಲ್ ಸುಮತಿಸತ್ತುಂ ಮರ್ತ್ಯರಂ ವರ್ಣಿಸಿ ಮರುಕಾಟಿಂದ ರಘಾಶ್ರಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೫೩). [ಅಳಿ + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಳಿಗೋಲು (ನಾ). ಅಳಿತೆಯ ಕೋಲು; ಮಾನದಂಡ : ಸಿಕ್ಕ ಅಳಿಗೋಲಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಿಕ್ಕಂತೆ ಅಳಿದು (ಸಾಹಿ. ೭೯). [ಅಳಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅಳಿತ (ನಾ). ಅಳಿಯುವುದು; ಅಳತೆ. [ಅಳಿ + -ತ]

ಅಳಿಬೀಯ (ನಾ). ದಿನಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೆಂದು ಕ್ಲುಪ್ತವಾಗಿ ಅಳತೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಪಡಿ : ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಡೆಸಿಕೊಡುವಳಿಬೀಯದಿಂ ಒಡಲವೊರೆವುದಂ ಕಾಣಲಾರೆ (ತುಂಗ. ೪೧-೨೧). [ಅಳಿ + ಬೀಯ]

ಅಳಿಮಾಲು (ಕ್ರಿ). ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಮಾರು, —ವಿಕ್ರಯಿಸು : ಒಪ್ಪಿದರೆ ಕೆಲಬಲದೂರ್ಗ ಪೋಗಿಯಳಿಮಾಲು ಮಗುಟ್ಟುತ್ತಿರ್ಪ ಗೋಪಿಯರ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೧೬). [ಅಳಿ + ಮಾಲು]

ಅಳಿಯಿಸು, ಅಳಿಸು, ಅಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳಿತೆಮಾಡಿಸು; ಪರಿಮಾಣ ವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ಅಳಿಸು (ತ). ಅಳಿಸು (ತ).

[ಅಳಿ + -ಇಸು]

ಅಳಿಸು 'ಅಳಿಯಿಸು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಜ 'ಅಲ್ಪಜ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಜಂಬಡು 'ಅಲ್ಪಜಂಬಡು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಜಕಾಟ, ಅಳ್ಳಜಗಾರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟಿಕಿಚ್ಚುಪಡುವವನು; ಅಸೂಯೆಗಾರ : ಕಬ್ಬಿಗರೇಕೆ ಕಬ್ಬಮಂ ಗದಿಪರೊ ಬೇಟೆನುತ್ತೆ

ನುಡಿವಳ್ಳಜಕಾಟನವಂಗೆ ಪುತ್ರಸಂಪದಮೆ ದಲೇಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೫).

ಅಳ್ಳಜಗಾರ : "ಅಳ್ಳಜಗಾರ-ಹೊಟ್ಟಿಕಿಚ್ಚಿನವನು" (ಗುನಿಮೋ. ೧೨).

[ಅಳ್ಳಜ (< ಅಲ್ಪಜ) + -ಕಾಟ]

ಅಳ್ಳಜಗಾರ 'ಅಳ್ಳಜಕಾಟ' ನೋ.

ಅಳ್ಳನೆ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಧಟ್ಟನೆ : ಬಗೆದ

ಳ್ಳನೆ ಬೆರಳನಿತ್ತಡೆ (ಹೆಬ್ಬರ. ೩೬-೯). [ಅಳ್ಳ + -ನೆ]

ಅಳ್ಳಮೆ 'ಅಲ್ಪಮೆ' ನೋ.

ಅಳ್ಳರು 'ಅಲ್ಪರು' ನೋ.

ಅಳ್ಳರು 'ಅಲ್ಪರು' ನೋ.

ಅಳ್ಳರೆ 'ಅಲ್ಪರೆ' ನೋ.

ಅಳ್ಳರೆವೊಗಳ್ಳೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೊಗಳಿಕೆ; ಆದರೆ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಂಡಾಟ : ಅಳ್ಳರೆವೊಗಳ್ಳೆಗೆರ್ಡೆಯುರ್ಕೆ ಸೊರ್ಕುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೦-೧೦೪೧).

[ಅಳ್ಳರೆ (< ಅಲ್ಪರು) + ವೊಗಳ್ಳೆ (< ವೊಗಲ್ಳೆ)]

ಅಳ್ಳಲು 'ಅಲ್ಪಲು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಲುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡು : ಕುಲಸತಿಯಳ್ಳಲು

ಗೂಡಿ ನಲವಿಂದವನಗನ್ನವನೀಯುವೆನೆಂದು ಕೆಲದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಳು

(ಹದಿಬ. ೨-೩೭). [ಅಳ್ಳಲು (< ಅಲ್ಪಲು) + ಕೂಡು]

ಅಳ್ಳಾಟ (ನಾ). ಕಂಪನ; ನಡುಕ; ಹೆದರಿಕೆ; ಬೆದರುವಿಕೆ : ಅಟಂ

ಮನಸಿಜನಂಬೆರ್ದಾಟಂ ನಡೆನೋಲ್ಪ ಜನದ ಮನದಳ್ಳಾಟಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೪೪); ಬಲವದ್ವಜ್ರಮಹಾಕವಾಟಮೆರ್ದಗಳ್ಳಾಟಂ ರಿಪುಶ್ರೇಣಿಗೆ

(ಪುಷ್ಪ. ೯-೨೬). [ಅಳ್ಳ + ಅಟ]

ಅಳ್ಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯದಿಂದ ನಡುಗು; ಹೆದರು : ನಲಂ ಮೊಟ

ಗಿದುದೊಂಭತ್ತುಂ ಗ್ರಹಂಗಳಳ್ಳಾಡುತ್ತಿದುರ್ವು ಬಿದ್ದುವಳ್ಳೆ ಪಗಲುಳ್ಳಂ

ಗಳ್ (ಶಾಂತಪ. ೩-೧೦೩); ಸುರರಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾಡುವ ಮೇರುವಕ್ಕುಳಿಸು

ವೆನ್ನೀಶಾಯಮುಂ ಧೈರ್ಯಮುಂ ಹರಿಯೊಳ್ ಕಾದಿ ಕೃತಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ

(ಜಗವಿ. ೭-೩೮); ಅಡಿನ ಬೆನ್ನೊಳು ಕುಳ್ಳಿದುರ್ ಮನದೊಳಳ್ಳಾಡದೆ

ಪೋಗಲು ಬೇಕು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦-೨೫೮). ೨. ಬಳ್ಳಲು; ಶಿಥಿಲವಾಗು :

ಕುಜಚ್ಚದಂಗಳಿಲುಬಂ [ಮಿಗೆ] ಪೊಕ್ಕಮಿತ ಶ್ರಮದಲ್ಲಿಯಳ್ಳಾಡೆ ತೊಬಳ್ಳಿ

ತೊಳ್ಳು ಕಡುಸಿಂ ಕೆದಜಟ್ಟಿ ಮಹಾಂಧಕಾರಮಂ ಕೂಡೆ ಗುಹಾಳಿಯಂ

ಪುಗಿಸುತಿದುಡು ಚಂದ್ರಿಕೆ ಸಾಂದ್ರತೋಭೆಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೩).

[ಅಳ್ಳ + ಅಡು]

ಅಳ್ಳುಡ್ಡು 'ಅಲ್ಪಾಡ್ಡು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಸು, ಅಳ್ಳುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯ ಪಡಿಸು; ಹೆದರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೆದರಿಸು: ದಿಗುಜಯಂ ದಿಶಾಪಾಳರನಳ್ಳಿಸುತ್ತಿದಿರಲಾಂಪ ವರಾರ್ ಜಯಸಿಂಘದೇವನ (ಎಕ. VII, ೨೫೦. ೧೨೫-೧೮; 1019); ವುಡಿವಂ ಚಕ್ರವನಳ್ಳಿಸಂ ಜನನಸಾ ದಿದ್ದ (ಗ್ವಿ)ಂತಿಯಂ ಕೂಡೆ ಕೀಳಿಡಿಸಂ (ಕಾ. IV, ೧-೬೫; 1204); ಸಿದ್ಧರಂ ಬಗೆಗಿಡಿಸುತ್ತೆ ಬಿಜ್ಜಳನನಳ್ಳಿಸಿ ನೇತ್ರಮನಿತ್ತು ತೆಲ್ಲಿಗಂಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೫೪). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: "ತಳ್ಳಿಯ್ . . . ಅಳ್ಳಿಸು - ಈ ೨೫ ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಬೆಸರ್" (ಕ ಶ ಸಾ. ೧೫-೨೯೬). ೩. ಹಿಂಸಿಸು. ೪. ಮಾರು: "ಅಳ್ಳಿಸಿದುದುಮೋರಂಡಲ ಮಂಡಲೆದುದು ಪಳಂಚಿದುದು ತಾನಳಿಸಿದುದಂ ಪೊಡೆದುದ್ದೆ ಮೀಜುದು ದೆಂದು" (ಕ ವಿ ಕಂ. ೧೩೬). ಅಳ್ಳುಕಿಸು: ೧. ಹಲವು ಪರಿಯಲಳು ಕಿಸಿದಡಾನಳುಕೆ ಮದ್ಗುರುವೆ ನಿಲುವೆನಂಜದೆ ಭಕ್ತಿಬಲದಿಂದ ಸದ್ಗುರುವೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೫-೨೨); ಬೊಬ್ಬೆಯ ಕುಲಶರವನಳುಕಿಸಿತು [ಪಾಠಾಂ. ವಿಳುಹಿಸಿತು] ಭವಬ್ರಹ್ಮಾಮರೇಶ್ವರರ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೧೩).

[ಅಳ್ಳು + ಇಱ್ಕು]

ಅಳ್ಳು, ಅಳ್ಳುಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: "ಅಳ್ಳು - ಭಯೇ, ಅಶಕ್ತಾಚ" (ಶಮಧಾ); ಅರಸುಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಾಯ್ಕೇಳ್ವರೆಂದುಮಾಶಾಂತ ರಂಗಳಳ್ಳಿದುವೆಂದುಂ ಧರಣಿತಳಂ ಕೀರ್ತಿಸೆ (ಅ ದಿ ಪು. ೧೪-೪೯); ಪರಸ್ಪೆನ್ನ ಭೈರವನ ಬರವಿಂಗಳ್ಳಿ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡನಡ ನಡುಗುವ ಕುರುಧ್ವಜನಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೧೧ ವ); ಅಳ್ಳ ದಾನ್ರಿ ಪವಣ್ಣಂ ಪಿರಿದೀವ ಪೆಂಪುಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿಪ್ಪುಪ್ಪು (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೬; 982); ಕಂತುಶರಭೇದದ ವೇದನೆಗಳ್ಳಿದಂತೆ ಕಣ್ಣರೆಮುಗುಳ್ಳಿ ದುರ್ವಾಂ ಬಟು ಸಲಲ್ಪುಡೆ ನೋಡಲಿಕಾರ್ತೆನಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಪು. ೯೧೨); ಅಳ್ಳದೆ ಬೆಚ್ಚದೆ ಬೆದಜದೆ ಬೆಳ್ಳುತ್ತಡಹಡಿಸಿ ಕುಸಿದು ಕುಂದಿರದೆ . . . ದಿಗಂಬರನಿರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೦); ಸೆರಗಂ ಪಾರದೆ ಬೆಚ್ಚದಳ್ಳದೆ ಭಯಂಗೊಂಡೋಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೯೩); ಕೆಲದೊಳ್ ಪುಳಿಂದಿ ಯಿರೆ ಪೆರ್ಬಲಿ ಬಂಧೊಡಮಂಜನಳ್ಳನೋಡಂ ನೋಡಂ (ಗಿಂ ಕ. ೧-೧೧೬); ಉದಿತಾತ್ಮಗ್ರಭುಜಪ್ರತಾಪದ ಪೊಡಪ್ಪಂ ಕಂಡು ಸಿಂಗ × × ರಾಪ್ಪೆಳುಕುಟಾರಾಪ್ಪೊಡಪ್ಪುಡುಗರಾರಾನ್ರೋಡಿ ಬೋಡಾಗಿ ಪೋಗದರಾರು [ಳು] ಕದರಾರ್ಮನಂಗಿಡದರಾಸ್ಸುರ್ವಸ್ಸಮಂ ತೆತ್ತು (ಎಕ. XX, ೧೨-೮; 1187); ದಿಕ್ಪಾಲಕರ್ ಸೆಡೆಯಲ್ ದಿಕ್ಕರಿವ್ವಂದ ಮಳ್ಳೆ ಭಗಂ ಪಾಯ್ವಳ್ಳಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧). ೨. ಹಿಂದರಿ; ಹಿಂದೆಗೆ; ಸಂ ಕೋ ಚ ಪಡು: ಮುಸು ಮುತ್ತಂತೆ ತೆರಳ್ವ ತನ್ನ ಮೊಗಮಂ ಕಂಡಳ್ಳನೋ (ಅದಿಪು. ೨-೪೫); ಒಬ್ಬೆಸಕಳ್ಳುವ ಜೋಳ ಗಳ್ಳರಂ ಪಪಾಯೆಡೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಳಲೆಯುತಿಪ್ಪುದುಮಾವನಗನ್ನಹಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೩೧; 982); ಮನಮುಜುಗುಂ ನರೇಂದ್ರಸುತನೆಂದಿನಿ ಸಳ್ಳನೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಸಖೀಜನ ಮಿರೆಯುಂ ವಿಚಾರಿಸೆನೆ (ಕಾದಂಪು. ೬೬). ೩. ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು; ದುರ್ಬಲವಾಗು: "ಅಳ್ಳು - ಭಯೇ, ಅಶ ಕ್ತಾಚ" (ಶಮಧಾ); ಶ್ರೀ ಭದ್ರವಾಹು ಸಚೆನ್ನ ಗುಪ್ತಮುನೀಂದ್ರ ಯುಗ್ವದಿನೊಪ್ಪೆವಲ್ ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮಮನ್ನ ವಟುಕ್ಕೆವನ್ನಿನಿ ಸಳ್ಳಲೋ (ಎಕ. II, ೩೧-೨; 650); ತಡಕುಂ ಪಿಟ್ಟಿಯುಮೊತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲಡಿ ಗಳಂ ಬಳ್ಳುತ್ತ ಮಳ್ಳುತ್ತ ಮೋರಡಿಗೊರ್ಮೊಮೆ ಕುಳುತ್ತ ಮೇಲುತಿರೆ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೯); ಮೊದಲೊಳ್ ಸೊಕ್ಕಿದವಂಗೆ ಕಳ್ಳ ವಿಷದಿ ನಳ್ಳಿದ್ದಂಗೆ ದುರ್ನಿದ್ರೆ (ಕಾದಂಪು. ೮೦೩); ಮಜುಗೆ ಶರೀರಂ ಕಣ್ಣ ಪೊಜಮಡೆ ಮೇಲ್ಪಾಸ್ಸ ಮೆತ್ತೆ ಸೆಡೆದಳ್ಳಿ ಬಲಂ ಪಜುವಡೆ ಜೊಮ್ಮನೆ ಜೋಲ್ಪುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೨); ಕೋಪದಿಂದಳ್ಳಿದನತಿಮದದಿಂ

ಮುಂದುಗಿಟ್ಟರ್ವಂ (ರ ಕ್ಷಾ ಶ. ೨೪). ೪. ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು; ಚಂಚಲವಾಗು: ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಯ್ಯಲ್ ಕೊಳೆ ಶೀತಕ್ಕಾಪದಳ್ಳಿ ತೊಟ್ಟರ್ವ ಧರಾತಳಮೆಂಬ ಪೆಣ್ಣು ಪೊಸಕಂಚುಳಿಕೆಯ ಸೀಮುರ್ತ್ತಿನಂದ ಮಾಡುವು ಪನಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಅದಿರದ ಚಿತ್ತಮಳ್ಳದ ಮನಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಳದ ಮೋಹಮೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೯); ಪುರಂದರನ ಗಣಿಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣು ನೋಟಕ್ಕಂ ಕಾಟಕ್ಕ ಮಳ್ಳದ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಶೌಚಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨); ಪೆಣನೆ ಗೆತ್ತು ಖಳಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ಕಿರ್ಚಿನಿಂದನ್ನೆಜೆ ಸುಟ್ಟೊಡಂ ಮನದೊಳ್ಳದೆ ಬಳ್ಳದೆ ಮಂದರಕ್ಷಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೪೫). ಅಳ್ಳುಕು: ೧. ಭೀತಿಯಿಂ ದನ್ನಡುಗುತ್ತ ಮುಳ್ಳುಕುಕಿದುವ ಬುದ್ಧಿಯನೊಲ್ಲದಂತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೪೨); ಒಂದಕ್ಕಂಜುವೆ ಒಂದಕ್ಕಳುಕುವೆ ಪರಸ್ಪರ ಪರಧನವೆಂಬೀ ಜೂಬಿಂಗಂಜುವೆ (ಬ ಸ ವ. ೪೪೬); ಅಂಜದರನಂಜಿಸುವಂ ಸುಭಟಿ ತ್ರಿಣೇತ್ರನಳುಕದ ಚಲದಂಕರಾಮಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೧-೨೯; 1773); ಅಳವಿಗಳುಕುವುದಾಳುತನದಗ್ಗಿಳಿಕೆಯೇ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೨-೪೯); ಕಟ್ಟಿಜುಹೆ ಕಚ್ಚಿದರೆ ದಿಗ್ಗಜವಳುಕಿ ನೊಂದಪುದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೪); ಉರಗಗಳುಕಿ ಪೂಜಿಸುವರಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಗರುಡನಿಂಜುವರುಂಟಿ (ಕಂನವಿ. ೧-೧೪). ೨. ಎಲವೊ ನೀ ದಿಟರಾಯನಾದೊಡಳುಕದೆ ಬಂದು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೩); ಕೊಲುವಡವ್ವೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತಿಂಗಳು ಕುವೆನು (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೧೧-೬೧); ಕೊಲಿಗೆ ಬೇಸಜರಿವರು ಸಾವುದಕಳುಕದ ವದಿರು (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೪-೧೬). ೪. ಅಳ್ಳುಕುವ ನಡು ಘನಕುಚಯುಗದೊಳು ನಸುಸೆಳೆಯುತ್ತ ಮಿರ್ಪಿನಂ . . . ನೀಡುಂ ಪರಿತಂದೊರ್ವಳ್ ನೋಡಿ ದಳೊಲ್ಲು ರೂಪವಿದ್ಯಾಧರನಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೧-೧೩); ನೆಲ ನಳುಕಿ ನಡೆದವು ದಂತಿ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೨-೮). ೫. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉವೇಕ್ಷಿಸು: ಪರುಷ ಕಲ್ಲೆಂದಳುಕಿ ಸುರತರು ಮರನು ತೆಗೆಯೆಂದಮರ ಧೇನುವ ಪರರ ಮನೆಯಲಿ ಮಾಱಿ ಚಿಂತಾಮಣಿಗೆ ಕೈದುಡುಕಿ ಹರಳುಟಿಕ್ಕಿಯಿ ದೆಂಬ ಪಾಪಿಗೆ ಪರಮಗುರು ನಾನಾದೆನ್ನೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಭೀ. ೩-೬೯).

ಅಳ್ಳುಬಳ್ಳು = ಬೆದರಿ ನಡುಗು; ಭಯದಿಂದ ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಇದಿರಾದ ನ್ರಿಪಾಳಕರಳ್ಳಿಬಳ್ಳಿ ಕಂಡಿತ್ತು ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳನಾಳುತನಮಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೪೮; 1131); ನಡೆದರದಂಗಿದರ್ ಮಡಿದರೋಡಿದರಳ್ಳಿ ಬಳ್ಳಿದರ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೪-೪೫; 1160).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಳ್ಳುಕ್ಕು; ತುಳು. ಅಳ್ಳು, ಅಳ್ಳು; ತೆಲು. ಅಲುಕು, ಅಳ್ಳುಕು]

ಅಳ್ಳು, ಅಳ್ಳುಕು (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ: "ಅಳ್ಳೆಂದು ಭಯಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಎನ್ನವೊಲಾಗಲಿಕ್ಕಿನಂ ಪರವಶೆಯಾಗಿ ನಿಂದು . . . ಉಸಿರ್ವಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೯೪೪); ಪುಲಿಯತ್ತಣೆಂದಳ್ಳು, ಪುಲಿಯಳ್ಳು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ). ಅಳ್ಳುಕು: ಅವನಿಗೇನೋ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಳ್ಳುಕು (ರೂಢಿ). [$<$ ಅಳ್ಳು]

ಅಳ್ಳುಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಭಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಭಯಪಡು: ಕರಿ ನೊಂದು ಕೋಪದಿಂದ ಪಿಡಿದಳಿತ್ತು ಭೀಮನನಗುರ್ವಿಸಿ ಪಾಂಡವಸ್ಪೆನ್ನ ಮಳ್ಳುಜಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೪); ಕೋಪವಹ್ನಿದುರ್ಧರತರಮೆಂದೊಡಳ್ಳುಜದೆ ಕಾದುವರಾರೊಳೆಯಂಗದೇವನ (ಎಕ. II, ೧೩೨-೧೮; 1123); ನೆಜೆ ಮುನ್ನಂ ಸಮಣೋ ಅಮೋಘವಯಣೋಯೆಂಬುತ್ತಿಯಿಂ ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಗೂದಿದರ್ವಂ ಮುಜಿದಿದರ್ವಿನಿಲ್ಲೆನಿತಂ ಕಂಡಿದುರ್ವುಂಡಿದುರ್ವು ಮಳ್ಳು ಜದಾಂ ಮೆಯ್ಯುಜಿದಿದರ್ವಿನಪೊಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೪೨); ಮುಸಲಂ ಗಗನದಿನೊಂದರಿಸೇನೆಗಳಳ್ಳುಳ್ಳುಜೆ ನೆಲಸಿದತ್ತನಂತನ ಕರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬-೬೫). [ಅಳ್ಳು + ಉಜು]

ಅಲ್ಪಿ 'ಅಲ್ಪಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಪಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗುವಿಕೆ; ಸಂಮರ್ಧ (?): ಚಕ್ರಂ ಪ್ರಸನ್ನ ದಶದಿಕ್ಚಕ್ರಂ ಮುಂದಾಗಿ ನಡೆಯೆ ನಭದೊಳ್ ರಥಚಕ್ರಾಕ್ರಮಣಕ್ಕಖಿಳ ವಸುಧಾಚಕ್ರಂ ಪಡೆಗಳ್ಳಿಯಾಗಿ ನಡುಗೆ ಸುರರ್ಕಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧೨); ಮದನಹರಂ ತಪೋಗ್ರಹಣದಿಂದೆ ತಗುಳ್ಳಿಡೆಮಾಡದಂತೆ ನಿಂದುದಜಿನ (ನ)ಲ್ಪಕಾಲಕೃತಯೋಗಮಿಡಿರ್ಚಿ ನಿಮಿರ್ಚಿ ಮುಯ್ವಿನೊಳ್ ಪುದಿದ ಕುರುಳ್ ಸಮಾರಣ ಸಮಾರಿತಮಳ್ಳಿಯ ಪೂತ ಕಿಂಕಿರಾತದೊಳಿಟಗುತ್ತ ಮಿರ್ಪಳಿಯ ಗಾವಳಿಯಂದದಿನೊಪ್ಪಿ ತೋಜುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೯).

[ಅಲ್ಪಿ + ಕೆ]

ಅಲ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು: ಅಳಿಸಾರಾಯುಮಂ ಕಂದಿಸದು ಕಡದದಾರಾರ ಗುಣ್ವಳ್ಳ ಧೈರ್ಯಂಗಳನಾರಾರೊಳ್ಳನಳ್ಳಿಸದು ಮಸು ಳಿಸದಾರಾರ ಪೆರ್ಚಿದ್ ತೇಜಂಗಳಂ (ಕವಿಚ. II, 170 ಅರ್ಧೇಂದು).

[ಅಲ್ಪಿ + ಇಸು]

ಅಲ್ಪಿರುಳ್ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕರುಳು; ಕೋಮಲವಾದ ಕರುಳು: ನೆತ್ತರಿಂ ನೆಣದಿನಳ್ಳಿರುಳಿಂದಮೆ ಭೂತಕೋಟಿಯಂ ತಣೆಪ ನೆಗಟ್ಟಿಯಂ ಪಡೆದ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೨೧; 1042); ಅರಿಭಟಿ ರಳ್ಳರುಳ್ಳಿಣಲ ಬಾಸಿಗದಿಂ ನೊರೆ ನೆತ್ತರೆಂಬ ಬನ್ನರತರ ಕುಂಕುಮ ದ್ರವದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯೮-೧೮; 1103); ನಡುಬೆನ್ನೊಳ್ಳಿರುಳ್ ನೊಮ್ಮೆಯ ನೆಯ್ವಲ ಕಾನಮಚುರ್ವನನ್ನನಿತುಮನುರ್ಚದಿರ್ಪನೆ ರಣಾ ಗ್ರಣೆ ಬಿಜ್ಜಲದೇವ ಭೂಭುಜಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೩೬; 1162).

[ಅಲ್ಪಿ + ಕರುಳ್]

ಅಲ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಿಡಿ; "ಸಣ್ಣ ಕಿಡಿ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); ದಶರಥನಚ್ಚಂ ಸಿಡಿಲಳ್ಳಿಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ವೊಳ್ಳಿಡಿ] ಗಳವೊಲಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೫೯). [ಅಲ್ಪಿ + ಕಿಡಿ]

ಅಲ್ಪಿಸು 'ಅಲ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಅಲ್ಪಿ 'ಅಲ್ಪಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕುಡಿ: ಒಂದೆಲೆವೋದಕೋಕೆಯೆರ ಡಳ್ಳುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡೊಲ್ಳುಡಿ] ಬಾಲತಮಾಲಪಂಡದೊಳ್ ಮಂದ ಸಮಾರಣಂ ಪೊಳೆವವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೮೮). [ಅಲ್ಪಿ + ಕುಡಿ]

ಅಲ್ಪಿಸಜ್ಜ (ನಾ). ಮಂದವಾದ ಕೆಸರು; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೆಸರು: ಪಣೆ ವರುಡಲ್ಪಿ ಪರ್ವಿದೇರ್ವಿಯೊಳ್ ಪೊರೆದಳ್ಳಿಸಜ್ಜಂ ವ್ಯಪಂಗಳೊಳ್ ಪೊಣರ್ದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೨೨); ತೆರೆಗೊನೆಯೊಳ್ ತೆರಳ್ವು ನಿಜಗಟ್ಟಿದ ಕತ್ತುರಿಯಳ್ಳಿಸಜ್ಜ [ಪಾಠಾಂ. ಯೊಳ್ಳಿಸಜ್ಜ] (ವರ್ಧಪು. ೪-೩೩).

[ಅಲ್ಪಿ + ಕೆಸಜ್ಜ]

ಅಲ್ಪಿ 'ಅಲ್ಪಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಪಿಕಾಱಿ 'ಅಲ್ಪಿಕಾಱಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಪಿಕಾಱಿ (ನಾ). ಯಾಚಕ; ಬೇಡುವವನು: ಬಂದುದಾಸೀನದಿಂ ಬೇಡಿವಿತ್ತಂಗೊಂಡು ಪೊಪುದಿದು ಪರಿಭಾವಿಸೆ ಸಂದಳ್ಳಿಕಾಱಿರೊಳಗುಂಟಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೫೧). [ಅಲ್ಪಿ (< ಸಂ. ಅರ್ಪಿ) + ಕಾಱಿ]

ಅಲ್ಪಿಗಾಳಗ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ: ಮಾಸಾಳು ಮಲ್ಲರು ಮೊದಲಾದ ಮೇಳಯದಲ್ಲಿ ಗಾಳಗದೊಳಗಾ ನೃಪಬಾಲಕರಾ ದಿನನ ಸೂಂಕುವರು (ಕ್ರಿ.ಪಾಲ. ೨-೮೮).

[ಅಲ್ಪಿ (< ಅಲ್ಪಿ) + ಗಾಳಗ (< ಕಾಳಗ)]

ಅಲ್ಪಿವಂದಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಹೊಗಳು ಭಟ್ಟು: ಕಳುಪಿಪ ತನ್ನೊಡವಂದರ ಮಕ್ಕಳ ಕಳುಪಿದನಲ್ಪಿವಂದಿಗಳಾ... ಪೊಕ್ಕನು ತನ್ನ ನಿಳಯನನಾ ರಾಜೇಂದ್ರ (ರಾಮಕಾ. ೧-೧೩೫). [ಅಲ್ಪಿ (< ಅಲ್ಪಿ) + ವಂದಿ]

ಅಲ್ಪಿವಡು 'ಅಲ್ಪಿವಡು' ನೋ.

ಅಲ್ಪಿರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಗುಹೆ, —ಕಣಿವೆ: ಆ ಕಾಲದೊಳ್ ದರಿಯು ಮಲ್ಪರಿಯುಂ ಕುಟಿಯುಂ ಕುತ್ತುಜುಂ... ಉಪನದಿಯುಮುಪ ಸಮುದ್ರಮುಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೮೧ ವ).

[ಅಲ್ಪಿ ? + ದರಿ]

ಅಲ್ಪೀರ್ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾಂತಿ (?): ಚಾಳುಕ್ಕಮಹೀಶನ ಕೊಬ್ಬಾಳಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಳಿ] ರೊಳಗೆ ನೋಡೆ ಪೊಳೆವುತ್ತಿಪ್ಪಾ ಬಾಳೆಗೆರೆ ಯೋಡುವರಿ ನರಪಾಳರ ಗಜಘಟಿಗಳೇನಿದೊಂದಚ್ಚರಿಯೋ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭-೨೦; 1114). [ಅಲ್ಪಿ + ನೀರ್]

ಅಲ್ಪಿತ್ತಿ, ಅಳಿನೆತ್ತಿ (ನಾ). ೧. (ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ) ವೃದ್ಧವಾದ ನೆತ್ತಿ; ಕೋಮಲವಾದ ನೆತ್ತಿ. ೨. ಆಮಶಂಕೆ (ದಕ). ಅಳಿನೆತ್ತಿ: ೧. "ಅಳಿನೆತ್ತಿ - ಕೂಸಿನ ನೆತ್ತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೫); ಭ್ರೂಣದ ಮತ್ತು ಎಳೆಮಗುವಿನ ತಲೆಬುಡೆಯ ಗೋಡೆಮೂಳೆಗಳ ಪಕ್ಕಕೋನಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚರ್ಮಾ ವರಣವುಳ್ಳ ಅನಕಾಶ; ಅಳಿನೆತ್ತಿ; ಸುಳಿನೆತ್ತಿ (Fontanelle. ಇಂಕನಿ). [ಅಲ್ಪಿ + ನೆತ್ತಿ]

ಅಲ್ಪಿಲ (ನಾ). ಜಾಗುನೆಲ; ಜವಳು ನೆಲ (ದಕ. ೪).

[ಅಲ್ಪಿ + ನೆಲ]

ಅಲ್ಪಿ (ನಾ). = ಅಪ್ಪು: "ತಾಳೆನಲಳ್ಳಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಚತುನಿ. ೫೬). [\leq ಅಪ್ಪು ?]

ಅಲ್ಪಿ 'ಅಳಿಪು' ನೋ.

ಅಲ್ಪಿ 'ಅಲ್ಪಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಪಿದ (ನಾ). ಮಂದವಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ಮದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮದ: ಇನಿಸನಡತ್ತು ನಿಂದುಜಿಡಿ ಕಾದದೆ ಗೆಯ್ಯದೆ ಧಾರೆ ಪೇಳ್ವ ದಂಡಿನ ಘಟಿಯಾನೆಯಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಳ] ದಧ ಧಾರೆಯೊಳ್ಪರ್ವದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭-೧೮; 1114). [ಅಲ್ಪಿ + ಮದ]

ಅಲ್ಪಿದುಳ್ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಮಿದುಳು: ಪರಿವಡಿಯಂಕದಂತೆ ಪೊಜಮೆಟ್ಟಿದೆ ಸೂಳಿಜಿವ [ಪಾಠಾಂ. ವೊಳ್ಳಿ] ದುಳ್ಳ ಸಿಡಿಲರೆ ಪೆಪಸಾರ್ದು ಸನ್ನೆದಗರಂದದೆ ತಾಗುವ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೭); ಮಾಳವನಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳುಮಿ] ದುಳುಗೆ ಖಚನೀರಿಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆಂನ ಸೂಂಟಿಗೆಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೧೭; 1162); ಬೀರರಳಿಮಿ [ಳ್ಳಿ] ದುಳುದಿವ್ವನ್ನವಪ್ಪಳಿಸಿ ಸಂಗರದೊಳು ಚಲದಂಕರಾಮನಗ್ಗದ ಹನ್ನನ ನಾಂತಿಜಿದನಾಜಿನಾಜಿಭಯಂಕರನಪ್ಪ ಸಂಕರನು (ಸೌಇ. XX, ೧೨೬-೯; 1186). [ಅಲ್ಪಿ + ಮಿದುಳ್]

ಅಲ್ಪಿ 'ಅಲ್ಪಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಪಂಕ (ನಾ). ದಿಗಿಲು; ಭಯ (?). 'ಅಲ್ಪಂಕಗೊಳ್ ಪರಾ. [?]

ಅಲ್ಪಂಕಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಿಗಿಲುಗೊಳ್ಳು; ಭಯಹೊಂದು (?): ಘಳ್ಳಿಡುವ ನಾಯಿ ಸುತ್ತಲು ಪರಿಯೆ ಗಾಳಿವಿಡಿದಳ್ಳಂಕಗೊಂಡು ಹೋಗ ಲ್ಪಾರದಿಟ್ಟಿಡೆಯೊಳೆಡಬಲನನಾರಯ್ಯತ... ಹಿಂದೆ ಮರಳ್ಳಿಕ್ಕಲನಂ (ಹಚಕಾ. ೬-೧೧). [ಅಲ್ಪಂಕ + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಲ್ಪಕ, ಅಳಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಸಡಿಲ; ಬೇಕಾದ ಅಳತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು: ಆವರು ಕನ್ನಡಕ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಪಕ ವಾಗಿ ಕೋಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಶಾಲೆ ಮ. ೩೩). ೨. ನಿರ್ಬಂಧ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಡಿಲವಾದ ಕಟ್ಟು: ಧರ್ಮವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಮಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು ಉಂಟು ಅಲ್ಪಕವೂ ಉಂಟು, ಹದ್ದುಬಸ್ತು ಉಂಟು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೦೦). ಅಳಕ್ಕ: ೧. ಕೈಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಕಣ ಅಳಕವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಅಲ್ಪಕಮಾಡು = ಸಡಿಲಗೊಳಿಸು; “ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡು; ಕೃಶ ಮಾಡು; ವಿರಳಮಾಡು; ಅಲ್ಪಕಮಾಡು. . .” (Attenuate. ಇಂಕನ). ಅಲ್ಪಕವಾಗು = ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದಿರು; ನೀರಾಗಿರು: ದೋಸೆಹಿಟ್ಟು ತುಂಬಾ ಅಲ್ಪಕವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ || ತಮಿ. ಅಳಕಂ = ನೀರು]

ಅಲ್ಪಗೆ (ಅ). ಉದುರಾಗಿ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ: ಅನ್ನವನ್ನು ತುಸು ಅಲ್ಪಗಾಗಿ ಮಾಡಿ ಗೊಡ್ಡುಸಾರು ಮಲ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ (ಜನನಾ. ೪೨).

[< ಅಲ್ಪಕ]

ಅಲ್ಪಬರು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬರು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು (?): ಸುರ ಮಥನ ನೀನಲ್ಪಬಾರದಿರರೆಗಳಿಗೆಯೊಳಗೀಗ ಗರಳದಲುರುಹಿ ತೋಜುವೆ ನೆನುತ ಹರಿದರು ಬಾಣಸಿಗರಂದು (ಪ್ರಹ್ಲಾ. ೭-೭೪).

[ಅಲ್ಪ ? + ಬರು (< ಬರ್)]

ಅಲ್ಪಮೃಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಪಮೃಗವುಂಡರ ಮಗ ಜೋಳನಿಲ್ಲ ಚಿತೇನಲಭ್ಯತೇ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೪-೪; 970).

[ಅಲ್ಪಮೃಗ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಲ್ಪಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಡಿಲವಾಗು: ತಲೆ ಎಲುವು ತೀರಾ ಅಲ್ಪಾಗಿದೆಯಂತೆ (ಕುರಿಹಂ. ೫೫). [ಅಲ್ಪ ? + ಆಗು]

ಅಲ್ಪಾಟಿ ‘ಅಲ್ಲಾಟಿ’ ನೋ.

ಅಲ್ಪಾಡಿಸು ‘ಅಲ್ಲಾಡಿಸು’ ನೋ.

ಅಲ್ಪಾಡು ‘ಅಲ್ಲಾಡು’ ನೋ.

ಅಲ್ಪಾಳನಾಥ ‘ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ’ ನೋ.

ಅಲ್ಪಕುಂಚ (ನಾ). ಅಣೆಲು; ಅಳಿಲು: ಅಲ್ಪಕುಂಚಗಳು ಮರದಮೇಲೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಓಡಾಡುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಲ್ಪ + ಕುಂಚ ?]

ಅಲ್ಪಬಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ದೊಡ್ಡ ಕಣ್ಣಿನ ಮಾರಿಬಲೆ.

[ಅಲ್ಪ + ಬಲೆ]

ಅಲ್ಪರಿ ‘ಅಲ್ಪಿ’ ನೋ.

ಅಲ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಳಿಸು; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು; ಉಬ್ಬಿಸು: ಬಸುಜಂ ಕಣ್ಣನಲ್ಪಿಸುತೆ ಮೆಳ್ಳಿಸುತಲಂತಕಾಂತಕನ ನಗಿಸುತೆ ಸೊಗಸುತಂ ಭೃಂಗಿ ನಟಿಸಿದ ನವನಾಟ್ಯವ (ಮದೇಪು. ೧-೩೭). [< ಅರಳಿಸು < ಅಲರಿಸು]

ಅಲ್ಪಿ, ಅಲ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗಾಡು; ಸ್ಪಂದಿಸು; ಅದುರು: “ಅಲ್ಪಿ - ಸ್ಪಂದನೇ” (ಶಮಧಾ); ಅಲ್ಪಿಯ ಹರಿಕೇತು ನಭದೊಳ್

ಮಿಜುಗುವ ಚೆಂಬೊನ್ನರಥದನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಪಂ ಸ ಭಾ. ೧೦-೫೭); ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಜಿವುತಲ್ಪಿದು ತಪ್ಪಿ ತಡಬಡಿಸುತಂ (ಹಲಾರ. ೯೦-೧೫); ಎಮ್ಮೊಡಲೊಳಲ್ಪಿವುತಿಪ್ಪಳಲ ಬೇಗೆಯ ಬೆಂಕಿಯುರಿ ನಿನ್ನನಿಜಿಯದೇ

(ಹಚಕಾ. ೯-೭); ಒಡನೆ ನೆಲನಲ್ಪಿಯ ವಾದ್ಯದ ಗಡಣ ಮೊರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೨೧). ೨. ನಡುಗಿಸು; ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಕಪ್ಪಲೆಯ

ನಲೆವ ಸೊಡಗುಡಿಗಳನೀಯಲ್ಪಿಡಿದಲೆವು ಬನದೊಳಗುಳ್ಳಲದುಗ ಜ್ವಳಿಸ ಚಂಪಕಪ್ರಸವಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೧-೬೭); ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಗಮ ರೇಂದ್ರನನಲ್ಪಿವಂತೆ ನೀಳ್ಗುರ್ವಿನ ಗಜಯೆತ್ತಿ ಬಂದನವನೊರ್ವನ

ಪೂರ್ವಗನಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾ ವ. ೪-೭೫). ೩. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ: ಕೋಗಿಲೆಗಳೆಡೆವಿದುಗುರ ಮೊನೆಯೊಳಲ್ಪಿಯ ಸುರಿವ ಸಹಕಾರ ಫಲ

ರಸದ ಸೋನೆಗಳಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೧೦); ಜಯಪತಾಕೆ ನಭಮನಲ್ಪಿ

ಜಿಯ (ಪರಾಮಾ. ೩-೬೦ ವ); ನಗರನಗರಿಯೊಳಿಸೆವ ದೇವಾಲಯಂ ಗಳಿಂ ಮುಗಿಲನಲ್ಪಿವಂ ಘನಮಾಡ ಕೊಟಂಗಳಿಂ (ಮಲೂರ. ೮-೧೬); ಅಲ್ಪಿಡುಡು ಮಾನಸಮಂ ತಳ್ಳಂಕಂ (ತಬಶಂ. ೪-೯೦). ೪. ಧ್ವನಿ

ಮಾಡು; ಗರ್ಜಿಸು; ಅರ್ಭಟಿಸು: ಸೂಳುಮಿಗಲಲ್ಪಿವಂ ನಿನ್ನಾಳೊಳಿಗಳ ತಂಬಟದ ಕೊಂಬಿನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೯); ಅಲ್ಪಿವ

ವಾದ್ಯರವಮೊಡನೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂ ತೀವೆ ಬರುತಿರ್ದಂ (ಚಿಬಪು. ೩೨-೪೩); ಸೋರ್ಕಿನಿಂದಲ್ಪಿವಂ ಶಿವಾಜಿಸುತ ಶಂಭುಜಿಯೇಜ್ಜಿಯ ನುರ್ಬು ಕೊರ್ಬುಮಂ ತೆಳ್ಳನೆಗೆಯ್ದಂ (ಚಿಕಬಿ. ೫). ಅಲ್ಪರಿ: ೨. ಅಗಡಿಯೊಳಿರ್ಪ ಸೈನಿಕರಾಗಿಸಿದುದುಟ್ಟ ಶತಘ್ನಗಳ ಗಾವರದುರ್ಬಾಗಳ್ ಜಯನಿರ್ಭೋಷದ ಯೋಗಂ ಬಡೆದಾದ ಮಲ್ಪಿರಿ ದುಡೆಣ್ಣೆಸೆಯಂ (ಮರಾಚ. ೬-೯೫).

ಅಲ್ಪಿಜಾಡು = ಸಂಚರಿಸು; ಅಲೆದಾಡು; ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಓಡಾಡು: ನೀಡನಿಕಾಯದತ್ತಲಾದಂ ಮನಮಿತ್ತುವೆಣ್ಣೆಸೆಯೊಳಲ್ಪಿ ದಾಡುವ ಪಕ್ಷಿಸಂಕುಳಂ (ದಶಕು. ೧೧-೨); ಈ ಕಳ್ಳಿಯ ಬೇಲಿವಳ್ಳಿ ಯೊಳಗಲ್ಪಿಜಾಡಾಡುತೆ ಜಳ್ಳವೋದವು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪-೩೮).

[ಅಲ್ಪ + ಇಜ್ಜಿ]

ಅಲ್ಪಿಜಾ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಶಬ್ದ; ಸದ್ದು: ನರನ ನಿಷ್ಕರ ಸಿಂಹರವವಿದೆ ತುರಗದಲ್ಪಿಜಾ ಸಾಲುತಿಡೆ ಸಂಗರಕೆ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ ಮೊಳಗಿದನೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೧೪). [< ಅಲ್ಪಿಜಾ]

ಅಲ್ಪಿಜಾಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅದುರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ಪಂದನ ಗೊಳಿಸು; “ಬಾರಿಸು” (ಚತುನಿ. ೮೭ ಕ); ಆ ತೂದರಿಯರಾ ನಾಭೀಯನ ಮನಸ್ಸರಸ್ತಟಮಂ ತಮ್ಮ ವಳಿತ್ರಯ ತರಂಗಂಗಳಿಂದ ಮಲ್ಪಿಜಾಸಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೮-೨೪ ವ). [ಅಲ್ಪಿಜಾ + -ಇಜ್ಜು]

ಅಲ್ಪಿ ‘ಅಲ್ಲು’ ನೋ.

ಅಲ್ಪಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ ಸಂತೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯ ಅಳೆಯುವ ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ: ಶ್ರೀ ಭೈರವದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯ ಸಂತೆ ಕಿಲವಾಗಿರ ಲಾಗಿ ಪ್ರತಿಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅಲ್ಪಿ ಅಡಿಕಾಸು ಸಹ ದ್ರವ್ಯಮುಖದಿಂ ದೇವರ ದೇವತಾರಾಧನೆಗೆ (ಸೌಹರ. IX-ii, ೫೩೨-೯; 1530).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಲ್ಪ]

ಅಲ್ಪಾಮ (ನಾ). ಅಣೆಲು; ಅಳಿಲು; ಇಣೆಚಿ (ದಕ. ಕ). [?]

ಅಲ್ಪಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಂದು ವಕ್ರ; ಪಕ್ಕೆ: ಮಡಕಾಲ್ ಕರ್ಣಕಿವಿ ಮೂಗು ಬಾಯ್ ಬಸಿಜುಗುರ್ ಪುರ್ವಳ್ಳಿ ಪಲ್ ಕೆಳ್ಳೆ ಕಾಲಡಿ ಯಿಂದಿಂತನುರ್ಚಿಪೋದುವಿಸೆ ತತ್ಸಜನ್ಯ ಕಂದಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೭); ಅಲ್ಪಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮೆಳ್ಳಿ]ಯಂ ಕುತ್ರೆಯುಮಿರ್ಕುಳೊಳೊತ್ತೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ); ಉಗಿದು ಹಾಯ್ದುವ ಖಳನ ನಿಡುದೊಳುಗಳು ಬಳಲಿದವಳ್ಳೆಹೊಯ್ದವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨); ಕಿಡಿಗೇಡುವ ಬಾಯಿ ಮಿಂಚೇಲ್ವ ಕಣ್ಣುಮಿಡಿವಳ್ಳೆ ನಮಹೆಚ್ಚಿದುಸುರು (ಭರಚ. ೧೪-೧೨).

[ದೇ. || ಮಲ. ಅಲ್ಪ; ತುಳು. ಅಲ್ಪಿ, ಅಲ್ಪಿ]

ಅಲ್ಪಿ (ನಾ). ಪೊಳ್ಳಾಗಿರುವಂಥದು; ಸಡಿಲ; ಶಿಥಿಲ; ದುರ್ಬಲ. ‘ಅಲ್ಪಿಗೊಂಬು’, ‘ಅಲ್ಪಿಜೊಳ್ಳಿತನ’ ಪರಾ. [?]

ಅಲ್ಪಿ (ನಾ). ಏಡಿ: ಈ ಬಾಣಗಳೂ. . . ನನ್ನ ಕವಚವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಲ್ಪಿಯ ಬಸುರುಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೊರಡುವ ಮರಿಗಳ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತವೆ (ಕೃಪಾಭೀ. ೧೮೮). [?]

ಅಲ್ಪಿಕುಡಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯ ಕಡೆ; ಅಲ್ಪಿಯ ತುದಿ (ದಕ. ಕ).

[ಅಲ್ಪಿ + ಕುಡಿ]

ಅಲ್ಪಿಗುಕ್ಕು (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯನ್ನು ತಿವಿಯುವುದು: ಭಾವ ಸಿಕ್ಕಿದನೆಂದು ಸಭೆಯ ವಿಭಾವರೀಚರರುಬ್ಬಿ ನಗೆಯಲಿ ಪಾವಮಾನಿಯ ಮುಕ್ಕುಕ್ಕುಕ್ಕಿ ದರಳ್ಳಿಗುಕ್ಕಿನಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗುತ್ತಿನಲಿ] (ತೊರರಾ. ೫-೭-೪೬).

[ಅಲ್ಪಿ + ಕುಕ್ಕು]

ಅಲ್ಪಿಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). = ಅಲ್ಪಿಗುಕ್ಕು. ‘ಅಲ್ಪಿಗುಕ್ಕು’ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಸಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಅಲ್ಪಿ + ಕುತ್ತು]

ಅಳ್ಳಿಗೊಂಬು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆ; ತೂರಲು ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ : ತೆಂದಿಜಿಡೆಳ್ಳಿಗೊಂಬಿನೋಳ್ ಪಾಯ್ವುದುಮೊಂದೆ ಪಣ್ಣ ರ ಸ ಮಂ ಸವಿದಾಜೆ ಚಂಚುವಂ ಕೆಲಕ್ಕುಯ್ಯುದುಂ (ಶಾಂ. ೩ ಪು. ೧-೩೩); ಮಾಮರನಳ್ಳಿಗೊಂಬಿನೋಳ್ ಮಿಳರ್ವಳವಳ್ಳಿಬಾಲಂ . . . ಎಂಬಿನಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ (ಅಜಿ. ಪು. ೬-೨೩); ತಲ್ಲ ನಾನಾವಿಧ ದಳ್ಳಿಗೊಂಬು ಸೆಳೆಗೊಂಬೆಳ್ಳಿಗೊಂಬುಗಳಿಂದಮೊಪ್ಪುವಿಮ್ಮಾವಿನ . . . ಸೊಂಪೆಸೆಗುಂ ವನಾಂತದೊಳ್ (ಜಗ. ವಿ. ೧೪-೨೬); ನಡೆಗಳೊಳಂಚೆ ನುಣ್ಣುರುಳೊಳಾಜಿಡಿ ತೋಳ್ಳೊಳೊಳ್ಳಿಗೊಂಬು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೨).

[ಅಳ್ಳಿ + ಕೊಂಬು]

ಅಳ್ಳಿಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ಕೊಬ್ಬು; ಮೈಕೊಬ್ಬು(?): ಕೊಳ್ಳದೀ ಧನು ವೀತನುಬ್ಬಿನೊಳ್ಳಿಗೊಬ್ಬಿನೊಳ್ಳಾಂಕಿ . . . ಬಿಲ್ಲ ಬಿಡವನಿಯಲಿ ಬಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩೦-೨೩). [ಅಳ್ಳಿ + ಕೊಬ್ಬು (< ಕೊವ್ವು)]

ಅಳ್ಳಿಜೊಳ್ಳಿತನ (ನಾ). ನಿಸ್ವಾರವಾಗಿರುವುದು : ಮುಸು ಮುತ್ತಂತೆ ತೆರಳ್ತ ತನ್ನ ಮೊಗಮಂ ಕಂಡಳ್ಳನೋ ಕೂಡೆ ಜೋಲ್ವು ಸಡಿಲಿದೊರ್ಡ ಲಳ್ಳಿಜೊಳ್ಳಿತನಮಂ ಮೇಣ್ಣಾಣನೋ (ಅದಿಪು. ೨-೪೫).

[ಅಳ್ಳಿ + ಜೊಳ್ಳಿ + -ತನ]

ಅಳ್ಳಿಜೊಳ್ಳಿಯ (ನಾ). ನಿಸ್ವಾರನಾದವನು; ಅಶಕ್ತ : ಅಧಿಗಳು ಮನೇಕವಿಧವ್ಯಾಧಿಗಳುಂ ಬಾಧಿಸುತ್ತು ಮರೆ ನರಜನ್ಮಾಂಭೋಧಿಯೊಳ ಗರ್ದು ದುರಿತವಿರೋಧಿಗಳಳ್ಳಿಜೊಳ್ಳಿಜೊಳ್ಳಿಯನಾದಂ (ಅಜಿ. ಪು. ೨-೪೩). 'ಅಳ್ಳಿಜೊಳ್ಳಿತನ' ಪರಾ. [ಅಳ್ಳಿ + ಜೊಳ್ಳಿ + -ಅ]

ಅಳ್ಳಿದೆ 'ಅಳ್ಳಿದೆ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿದೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆಡು; ಧೈರ್ಯಗುಂದು; ಧೃತಿಯಿಲ್ಲ ವಾಗು : ಒದಜಿದುವು ರಣವಾಡ್ಯಚಯವಳ್ಳಿದೆಗೊಳ್ಳಲು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ (ತೂರಾ. ೬-೧೭-೧೩).

[ಅಳ್ಳಿದೆ (< ಅಳ್ಳಿದೆ) + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಅಳ್ಳಿಬಾಲು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕೆಗಳು ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಕಂಪಿಸು : ಕ್ರತುಗಳಡಗದವಖಳ ಸುರರಾಹುತಿಗಳಕ್ಕುಡಿಸಿದವು ಕ ನೈಸ್ಮಿತಿಗಳೋ ಸರಿಸಿದವು ಧಾರ್ಮಿಕರಳ್ಳಿಬಾಲು ದವು [ಪಾಠಾಂ. ಅಳ್ಳಿಬಾಲು ದರು] (ತೂರಾ. ೧-೮-೪೩). [ಅಳ್ಳಿ + ಬಾಲು]

ಅಳ್ಳಿದೆ, ಅಳ್ಳಿದೆ (ನಾ). ೧. ನಡುಗುವ ಎದೆ : ದೇಸೆಯನಾಂತು ವಿಳಾಸದಿಂದಿಜುಂಕಿದ ನಿಜು ಗಂಡರಳ್ಳಿದೆಗಳಂ ತುಜಿವೋಜಿಯನುಂಟು ಮಾಡುವಂದೆ ನಡುಗಣ್ಣೊಳ್ಳಾ ನಡೆ (ಪಂಪ. ೪-೩೫); ಪಾರವನಂ ಗಳೊಳ್ ಕುಸುಮಸಾರಭ ಸಾರ ಸಮೀರ ಮಂದಸಂಚಾರಮೆ ಪಾಂಥ ರಳ್ಳಿದೆಯನಾದಿಸುವಂಗಳಬಾಣಮೋಕ್ಷ ಹುಂಕಾರಮೆ (ಪಂ. ರಾ. ಮಾ. ೧-೧೦೮); ಅಳ್ಳಿದೆ ಡಕ್ಕೆವಾಯ್ (ಅನಂಪು. ೨-೪೮); ಎಕ್ಕೆವಾಲು ವಳ್ಳಿದೆಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬). ೨. ಚಂಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸು : ಅಬಲೆಯರಳ್ಳಿದೆಗಳ್ ಪುರುಷಗುಣಮನಜಿದೊಗುಗುಮೇ (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೬); ಅನಂದವಾರಾಶಿಯೊಳ್ ಮುಬುಗಿದರಳ್ಳಿದೆ ಮೂಡದಂತು ಕುವರಂ ಕೂಡಿದನಬ್ಬಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೦೬). ೩. ಹೆದರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಭಯಪಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕಲ್ಲಿದೆ, ಅಳ್ಳಿದೆ (ಭಾಷಾಭಾ. ೧೫೦ ಉಪಾ). 'ಕಡುಗಲ್ಲಿದೆ' ಪರಾ. ಅಳ್ಳಿದೆ : ೧. ಅಳ್ಳಿದೆಯ ಮನ್ನೆಯರನೊಗ್ಗಿನ ಡೊಳ್ಳುಗರ ಕಟಿವಾಯ ಕೊಯ್ (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೩-೨೦); ಅಳ್ಳಿದೆಯವಳು ರೂಪಾಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆಜಗಿ ದಳು (ಭರ. ೧೪-೯೬); ಅಂತಹ ಧೀರ ದಳಪತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಎಂತಹ ಅಳ್ಳಿದೆಯ ಸೈನಿಕನಾದರೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಸವತಿ. ೫೨).

ಅಳ್ಳಿದೆಯಾಗು = ಭಯವುಂಟಾಗು : ಸುರಪುರಕೆ ಸಂಧಾನವೋ ನಾನಜಿಯನಳ್ಳಿದೆಯಾದುದನಗಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೧).

[ಅಳ್ಳಿ + ಎದೆ]

ಅಳ್ಳಿದೆತನ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ; ಅಧೈರ್ಯ : ಅಳ್ಳಿದೆತನವ ಕಾಣಿಸ ದೊಯ್ಯನೆ ತನಗುಳ್ಳ ವಿದ್ಯಾಕಲೆಗಳನು ಒಳ್ಳಿದಳಂತೆ ತೋರಿಸಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೮); ಅತ್ಯನೋರ್ದ ಮಲೀಮಸಂಗಳಂ ಶೋಧಿಸೆ ನೆಂಬೆನಳ್ಳಿದೆತನಂ ಬಿಡದಾಯ್ತು (ಅಪರಾ. ೨೩). [ಅಳ್ಳಿದೆ + -ತನ] ಅಳ್ಳಿದೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಧೀರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹೆದರು : ಅಯತಿ ಗೆಟ್ಟಿಳ್ಳಿದೆವಡೆದಜಿವಿನ ಬೀಯದೆ ಮಜಿದೊಜಗಿದಳು (ಜಯ. ಕಾ. ೪-೩೬). [ಅಳ್ಳಿದೆ + ಪಡೆ]

ಅಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿ (ನಾ). ಚದರಿಹೋಗುವುದು; ಹರಿಹಂಚಾಗುವುದು.

ಅಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾಗು = ೧. ಚದರಿಹೋಗು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು : ಅಂಬರಂಬರಂ ಬಗಿದು ನಿಮಿರ್ವ ತೆರೆಗಳೆಂಬ ಗಿರಿಗಳ ಮೇಗೆ ಕೃತಕಗಿರಿ ಗಳಿರ್ಪಂತಿದರ್ವ ವೀಣಾಧರ ಕಿನ್ನರ ಪನ್ನ ಗಾಮರರುಮನೋಳಿವಟ್ಟು ಬರ್ಪ ಶಂಬದ ಬಳ್ಳವಳ್ಳಿಗಳುಮನಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಪೋಗಲೀಯದೆ (ಅದಿ. ಪು. ೧೨-೭೯ ವ); ಪಗಲಿನನುವರದೊಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾದ ಪಾಂಡವರನಿರುಳೊಳ್ ಗೆಲ್ಲನೆಂದು (ಪಂಪ. ೧೨-೪ ವ); ಬಲವದ್ವಿಪಕ್ಷ ತ್ರಿಂಶದಕೃಷ್ಣಿಣಿಬಲ ಪುನಃಪುನರಾಗಮನ ಸಂಘಟ್ಟದಿಂದಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾದ ಯಾದವದೇಶದ ಜನಕ್ಕೇಶಮಂ (ಜಗ. ವಿ. ೮-೩ ವ). ೨. ಅತ್ಯಾಯಾಸ ಹೊಂದು : ಪಯಣದೊಳ್ಳಿವಿಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಬಂಬಲ ಬಾಡಿದ ತನುಲತೆಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೭೦ ವ). [ಅಳ್ಳಿ + ವಿಳ್ಳಿ / ತಮಿ. ವಿಳಲ್ = ಬೇರ್ಪಡು]

ಅಳ್ಳಿವೊಯ್, ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಳ್ಳಿಬಡಿದುಕೊ; ಪಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದುಕೊ : ಶಿಲೆ ಮುಂದಿರೆ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು ಮಿಂಡರುತ್ತಾಟಿಸೆ ಮೆಂದು ಪೂಣ್ಣಖಿಳಶಕ್ತಿಯನೆತ್ತುತುಮಳ್ಳಿವೊಯ್ ನೀಪಾಟವರಾಗಿ ಸಿಂಗಿ (ವರ್ಧಪು. ೩-೪೫); ಬಸವಳಿದಳ್ಳಿವೊಯ್ ದೆಯೊಜು ಮೈ ನುಗ್ಗುನುಸಿ ಯಾಗಿ ಜಡರು ಕೂಡುವರು (ಭರ. ೧೧-೧೨೬). ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್ : ಬಡವರಿಗೆ ಬದುಕಿಲ್ಲನೆಂದಳ್ಳಿಹೊಯ್ತಂತೆ ತೆರೆಹೊಯ್ಲಿನಂ ಮೆರೆದುದು (ನವನೋ. ೨-೯). [ಅಳ್ಳಿ + ವೊಯ್]

ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್ 'ಅಳ್ಳಿವೊಯ್' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್ತು (ನಾ). ಹೆದರಿ ಅಳ್ಳಿಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಹೇಡಿ : ಕೊಲ್ಲದಿರು ಕೋಡಗಗಳನು . . . ಇದಿರಾಗುತ್ತ ಕೈದೋರು ಅಳ್ಳಿ ಹೊಯ್ತು ಹೊಯ್ತು ಫಲವೇನುಳ್ಳ ಸತ್ತರ ತೋರು (ಮೂಲ. ರಾ. ೩-೧೬). [ಅಳ್ಳಿಹೊಯ್ (< ಅಳ್ಳಿವೊಯ್) + -ತು]

ಅಳ್ಳಿಒಡೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ(?): ತಾರಕಾ ಸಂಕುಲಂ ತೋಳ್ಳೊಡೊಂದಳ್ಳಿಒಡೆನೋಳ್ ಪೂವಲಿವೊಲುವರ್ವಿನಂ . . . ಎಸೆದತ್ತಿಂದ್ರನಾನಂದನೈತ್ಯಂ (ಅದಿಪು. ೭-೧೨೦); ಅಳ್ಳಾಡೆ ನರನ ಕೂರ್ಗಣೆಯಳ್ಳಿಒಂಗಳಿಬಳ್ಳಿ ಕುರು ಬಲಮೆಲ್ಲಂ ಬೆಳ್ಳೋಟನೋಡೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೨೪). [ಅಳ್ಳಿ + ಒಡೆ]

ಅಳ್ಳಿಒಳ್ಳಿಬಾವಾ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷುಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೇಷಧಾರಿ(?): ದೇವರುಗಳಂತೂ ಧೂಳ ಹತ್ತಿ ಅಳ್ಳಿಒಳ್ಳಿಬಾವಾ ಆದವು (ಚಿತ್ರ. ೪೯). [ಅಳ್ಳಿಒಳ್ಳಿ + ಬಾವಾ]

ಅಳ್ಳಿಒಡೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ನೀರು ಉಕ್ಕುವ ಚಿಲುಮೆ; ನೀರಿನ ಸಣ್ಣ ಒರತೆ, —ಬುಗ್ಗೆ : ಅಂತು ಪೋಸಿನಮೊಂದೆಯೊಳಿಡಿದ ಮಜಲೀರಿಗೊಂಡು ಬಳಸಿ ತಳಿದಳ್ಳಿಒಡೆಯೊಳ್ . . . ನೀರನುಂಬೆರ ಲೆಯಂ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ ನೋಡಿದಂ ನೈಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೫೫, ೫೬).

[ಅಳ್ಳಿ + ಒಡೆ (< ಒಡಂತೆ)]

ಅಜ್ಜಿ, ಅರೈ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಮೆಳೆ ಬೆಳೆಗಳಿಲ್ಲದುದು; ಬರ; ಹೊಮ್ಮ; ಅಭಾವ: ಆತಗಳ ವಿಮಲಾಂಶದಲಿ ಸಂಜಾತನಾದನಿಗವನಿಸುರ ಸಂಪ್ರೀತಿಯುಜನೇ ಸಹಜವಿನಯವಿಶಾಲ ನೀನೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೬-೫).

ಅರೈ: ಅರನಿಲ್ಲ ಬರನಿಲ್ಲ ಸೂರಧಾಳಿಗಳಿಲ್ಲ (ಜನರಾ. ೧-೪೨); ಆತ ಅರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆ ಬರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆ(ಗಾದಿ); ಅಕ್ಷಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಅರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜನ ಸತ್ತರು (ರೂಢಿ). [\leq ಅಜ್ಜಿ]

ಅಜ್ಜಿ, ಅರೈ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮ; ನ್ಯಾಯ: ಭೋಗಿಪೆನೆನ್ನ ಜವ್ವನ ಮುಮೀ ಧನಮುಂ ತವುನನ್ನೆಗಂ . . . ಅನ್ನೆಗಮತ್ತಜನಂ ತಗುಳ್ಳೆನೆಂ ತಾಗಿಯುಮೆಂಬ ನಿನ್ನ ಮೊಲಗಟ್ಟಲೆಗಾಂ ಬೆಜಿಗಾದೆಂ (ಅಜಿಪು. ೩-೬೩); ಮಾರ್ಗದಪ್ಪಿದ ಕುರುಡರನಜದ ಬಟ್ಟಿಗುಯ್ಯರೆ ಪಿರಿಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೧); ಅಜನಲ್ಲದೆ ಬಜನಿಲ್ಲ ಪೆರ್ಜಿಲ್ಲದೆ ಬೆರ್ಜಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೧ ವ); ಅಜನಿಲ್ಲದೆ ಪಾಪಮಿಲ್ಲ (ಅರ್ಥನೇ. ೧-೫೮); ಕೊಲ್ಲದುದೆ ದಿಟದಿನಜಂ (ಕಬ್ಬಾ. ೨೨೩). ೨. ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ: ದಾಖಾಯೊಳರಿಗಳನಳಸಿ ಪಾಖಾಯೊಳವಡಿಸಿ ನೆಲ ನ ನ ಜ ನಂ ಕಜಿವಾ ಕೇಖಾಯೊಳೆ ನಲಿದು ತನ್ನಯ ಪೀಟಿಗೆಯಂ ನೆಟಿಯೆ ನಿಜಿಸಿದಂ ಧರಣೀಶಂ (ಶ ಬ್ಬಾ ನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ವಚಂ ಪಳಿಕುಂ ಗೈಮೆ ಮಡಲು ಮೊಳ್ಳಪಮಜಂ ಪೆಂಪೇಜುಗುಂ . . . ತಳಿವನ್ನಂ ಚಿಕದೇವರಾಯನ ದಯಾಂಕೂರಂ ಕಟಾಕ್ಷಾಂತದೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೦೬). ೩. ಯಮಧರ್ಮರಾಜ: "ಅಜ . . . ಜವಂ, ಜಗನೆಯ ಪಿರಿಯಂ — ಈ ೫ ಯಮಂಗೆ ಪೆರರ್" (ಕ ಶ ಸಾ. ೩-೩೫); ಅಜನ ಮಗಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೆ ಬಾಂದೊಪಿಯ ಮಗಂ ಮಾಡೆ ಸಂಧಿಯಾದಪುದೆನುತುಂ ಮಜುಗುವೆಂ (ಗ ದಾ ಯು. ೧-೭೨).

ಅರೈ: ೩. ಇರದೆ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳಂ ದಾಖಾಗಿಯಂ ಮಾರ್ಪರನನೊಡೆದುಳಿದು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಗಂಟಲ ಮೆಟ್ಟಿ ದಾಡೆಯಂ ಕೀಳ್ಳ ಧಟರು (ಗುರುಜಾ. ೨-೬೧). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಜ]

ಅಜಂಬು 'ಅಜುಂಬು' ನೋ.

ಅಜಂಬುಗಜಿ, ಅಜಬುಗಜಿ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಪಾತನೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಗೋವಿನಿಂದ ಹಾಲುಕರೆ (?): ತ್ರಿಪಿಣೀ ತ್ವಾತದೊಳುವಿ ನಾಭಸವಿಕಾರಂ . . . ಮುಣಿದಾನಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಮವನೀಶಾನ್ಯದೊಳೊಯ್ದುಜಂಬುಗಜಿದಂದಾ ದೋಷಮುಂ ಪಿಂಗುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪); ನಾಳೆ ನೀವೆಲ್ಲಂ ನೋಂಪಿಗೆ ಬರ್ಪು ದಲ್ಲಿರ್ದುಅಜಂಬುಗಜಿವುರ್ದರ್ಚಿಸುವುದೆಂದು ಪೇಟ್ಟು (ಬಂಹರಿ. ೬-೨೩ ವ). ಅಜಬುಗಜಿ: ಅನಂತರಂ ಸಮಸ್ತ ಗೋಕುಳ ಸಮೇತಂ ಗೋಪ ನಿಕರಮಂ ತತ್ಪುಟುಂಬಿನೀಸಹಿತಂ ನೆರಪಿಕೊಂಡು ನಂದಂ ಸ್ವಕೀಯ ದಾರದಾರಕೋಪೇತನಾಗಿ ಬಂದಾ ಯಕ್ಷಿಯ ಸಮಕ್ಷದೊಳಜಬುಗಜಿ ದರ್ಚಿಸಿದನಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೦೪ ವ).

[ಅಜಂಬು (\leq ಅಜಂಬು) + ಕಜಿ]

ಅಜಂಬೆ 'ಅಜಮೆ' ನೋ.

ಅಜಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಅರಸುವುದು; ಹುಡುಕುವುದು: ಮುರಹರ ಸರಸಿಜಾಂಬಕ ರಾಮ ರಕ್ಷಿಸು ತರಳನಲಿ ಗುಣದೋಷದಜಕೆಯ ದೇವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೬); ಮಸಗಿದುದು ಪರಿವಾರ ಕಾರವನಮುತೀಶ್ವರ ನಜಕೆಯಲಿ ದಳ ಪಸರಿಸಿತು ಬಿಡದಜನಿ ಕಂಡರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೧); ಭೂತವೇತಾಳಸಂಕುಲದಡಗಿನಜಕೆಗಳ ಸುಡುಗಾಡೊಳಾ ಮಂತ್ರಿ ಚಂಡಿ ಕಾಲಯದೆಡೆಗೆ ನಡೆತಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೫೫). ೨. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ; ತೃಷ್ಣೆ: "ವೃಷಸ್ಯಂತೀ, ರತಾರ್ಥಿನೀ — ಈ ೨ ಸುರತದಜಕೆಯ ವಳ್" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೧); ಎಲೆ ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯ ನಿನ್ನ ಮನ ದಜಕೆಯುಂ ಫಲಿಸಿತೇ ಫಲಿಸಿದತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧೫); ಭುಜು ಬಜನ

ಕಳೆಯೆಂಬ ಕನ್ನೆಯಂ ನೋಡಿ ನಸುನಗುತ್ತಾವುದಜಕೆಯನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩); ಮಾರಿಯಜಕೆಗಳಡಗದಂತಕನೂರು ತುಂಬದೆ . . . ಡಾಕಿನಿ ಯರಿಗೆ ಡೊಳ್ಳು ಸಾಲಿದದೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೦). [ಅಜಮು + -ಕ್ಕೆ]

ಅಜಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ; ತೃಷ್ಣೆ: ನೀರಜಕೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಮಾಣ್ದುದು (ಸೂಕ್ತಿ. ೧೦-೨೩೭); ಅಜಕೆಯಂ ವಾರ್ಧಾರೆಯ ಪೀರಿ ಚಾತಕ ಮೆಜಿದುವು ಹರುಷದುಬ್ಬಿನೊಳು (ಅ ನಂ ಚ. ೧೨-೨೨). ೨. ಎಷ್ಟು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದರೂ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಡಗದ ಒಂದು ರೋಗ: ಮೃತ್ಯುವಿನಜಕೆಗೊಪಧವರೆವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೦).

[ಅಜ್ಜಿ (\leq ಅಜ್ಜಿ) + -ಕ್ಕೆ]

ಅಜಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ಕಡಮೆ. 'ಅರಕೆ', 'ಅಜಕೆಗೆಡು' ಪರಾ. [ಅಜಕ್ಕೆ + -ಕ್ಕೆ]

ಅಜಕೆಕಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವವನು; ಅನ್ವೇಷಕ: "ಅನ್ವೇಷ್ಯಾ, ಅನುಪದೀ-ಈ ೨ ಅಜಕೆಕಾಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೫). ೨. ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವನು; ಇಷ್ಟವುಳ್ಳವನು: ಉಜುಬಿಸುಸುರಳಿಗಳ ಮಿಗೆ ತೂಪಿಪ ರಕುತದ ರಣದ ನಾಟಕದಜಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಜಕೆ, ದಿಜಕೆ] ಕಾಜರು ಪಾವುರಿಯಲೊಡಗಿದರು ಸರಿಸದಲಿ (ತೂರರಾ. ೬-೧೪-೨೨). [ಅಜಕ್ಕೆ + -ಕಾಣಿ]

ಅಜಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊರತೆ ತಪ್ಪು: ಅಜವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅಚಾರವಿದ್ದರೆ ಅಜಕೆಗೆಟ್ಟು ಸುಖವೆಂದಪ್ಪುದಯ್ಯ (ಮದಾದೇ. ೫೬-೧೩೯).

[ಅಜಕ್ಕೆ + ಕೆಡು]

ಅಜಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು; ಶುಷ್ಕವಾಗು: ಅಂಗೈಯೊಳಗಣ ಹಂಸೆ ಹಾಲನೊಲ್ಲದೆ ನೀರ ಕುಡಿಯಿತ್ತು ನೀರು ಬಾಯಾಜಿ ನೀರಡಸಿ ಅಜಕೆಗೊಂಡಿತ್ತು (ಅದವ. ೧೦೪). [ಅಜಕ್ಕೆ + ಕೊಳ್]

ಅಜಕೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಆಸೆಪಡು: ಕಜಿ ಗೊರಲ ಮೃಡನು ನೆಜಿಗೋನಿಕರ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ಅಜಕೆವಟ್ಟುನಂದ ಮಯನಂತದಂ ಕಂಡು (ಚಂಡೇರ. ೭೮-೨೪); ಅಜಕೆವಟ್ಟುಳ್ಳರೆ ನೀಳ ನೈದಿಲ್ . . . ಮಿಜುಗುತ್ತೆ ಮೂಡಿದುದು ನಾಡೆ ಜೋಡೆಯರ ಕಯ್ಯಜಿ ವನೆ ಚಕೋರಿಯೆರ್ದೆಯೊರಲಿತ್ತು ಬಿರಯಿಗಸುವೊರೆ ಜೊನ್ನದೊಜಿ ನೆಜಿ ವೆಜಿ (ಉದ್ಧದೇ. ೪-೧೧). [ಅಜಕ್ಕೆ + ಪಡು]

ಅಜಕೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಜಕೆಜಿ ಹುಯಿ[ಲೊ]ಳು ಸತ್ತನ್ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೨೬, ೯೦-೩; ೯ನೆಯ ಶತ). [ಅಜಿ + ಕೆಜಿ]

ಅಜಗಂಜಿ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಗಂಜಿ: ಕೂಟಾರ್ಥತಜ ಗಂಜಿಯಂ ಕುಡಿಸ ಪೊನ್ನಿದಂತೆ ಕರ್ಗಲ್ಲನತ್ಯಾಳಾಪಂ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳ ಧರಣೀಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಿದಂತೆ ಬಂದಾಳಾಗಿರ್ಪ ವಿಭೂತಿಯಂ ಬಿಸುಟು ಭೈಕ್ಷಂಗೊಂಡು ತಾನುಣ್ಣ ಬೆಳ್ಳಾಳಂ ಪೋಲನೆ (ಧರ್ಮಾ. ೪-೪೮). [ಅಜ್ಜಿ + ಗಂಜಿ]

ಅಜಗಂಡಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ನುಸುಳಿತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇರುವ ಅನಕಾಶ (?): ಮನದೊಳನಸುಂ ಪೆಂಪಂ ಕಯ್ಯೊಳ್ಳದೇಳಿ ದರಪ್ಪ ದುರ್ಮನುಜರಿಯಲ್ ಮುನ್ನಂ ಬಂದಿದೊಡೇನಜ [ಪಾಠಾಂ. ನಜ] ಗಂಡಿಯಾಯ್ತೆನೆ ಸುಖಮಿರಲಿಂ ಪೋಗಿಂ (?) ನಿರಾಕುಳಮೆಂದು ಘೋಷನೆವಿಡಿಸುತಂ ಬಂದಂ ಶಲ್ಯಂ ಮಹಾಬಲಗರ್ವಿತಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೨-೩). 'ನುಸುಳುಗಂಡಿ' ಪರಾ. [ಅಜ್ಜಿ + ಕಂಡಿ]

ಅಜಗಡಲ್ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರ: ಅಜಗಡಲೆನಿಸಿದ ಸುಗುಣನ ಮೆಜಿ ವ ಪದದ್ವಂದ್ವಮೆಂಬ ಪಾಟಂ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟು ಜಿನೆಯಿದವರ್ಗಲ್ಲದೆ ಪೆಜಗಡಲಂ ದಾಂಟಲಾರ್ಗಮರಿದೇಗೆಯ್ದುಂ (ನೀತಿಮಂ. ೮).

[ಅಜ್ಜಿ + ಕಡಲ್]

ಅಜಗುಲಿ, ಅರಗುಲಿ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ
ವ್ಯಕ್ತಿ; ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿ: ತಪನ ಪಾರ್ಥಿವ ಪರ್ವಂ ಮಾಯುಜ
[ಪಾಠಾಂ. ಜು]ಗುಲಿ ಜವಂ (ಅದಿಪು. ೪-೭೬); ಎಯ್ಯಿದನಜು[ಜ]ಗುಲಿ
ಕರ್ವೇಡನೆನ್ನ ಪೊಟಲಿಂಗಾಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೧೮೩); ಅಜಿಯದೆ
ಪೊಟಲಂ ಪುಗೆ ಕೆಲರಜ[ಪಾಠಾಂ. ಜು]ಗುಲಿ ಯುಷಿಯರ್ಗ ಮುನಿದು
ಕೊಂದು ಪಾತಕಿ ತಪ್ಪಿದಂ ಪುಗಲೆಂದು ನಿರಯದರೇಪುಟಮಂ
(ಪಂರಾಮ. ೯-೧೧); ಇದಿರ್ಚಿದ ಮಿಟ್ಟು ವಟ್ಟಿತ್ತಿನ್ನಜಗುಲಿ ಮಾರಿಯೆಂ
ಬರರಿಕುಮಾರಕರೊಚೇವನಂ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೨೨; 1162); ಅ
ಗುಣವತಿಯನೇಗೆಯ್ಯಿದಂ ತನಗೆ ಬಸದಾಗಿಪಲ್ಲಿಜಿಯದಜಗುಲಿ ಮಜುಗಿ
ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೪೯ ವ); ಕಜುಗೋವಳರ ಕಳ್ಳರನು
ತೋಜಿ ನು ತ ಅಜು[ಜ]ಗುಲಿಯನೊತ್ತಿದೊಡೆ ಕಂಗಳು ಹೊಜಿಗೆ
ಹಾಯ್ದುವು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೨-೪೯); ಗಾಜಿನ ಮಣಿಗಾಗಿ ಚಿಂತಾಮಣಿ
ಯನು ತೇಜಗಿಡಿಸಿ ಕಳೆನಂತೆ ರಾಜರತ್ನವ ನೂಂಕಿದ ಶ್ರೀಧರಗಾಗಿ
ರಾಜೇಂದ್ರನೇನಜು[ಜ]ಗುಲಿಯೊ (ನಾಗಕು. ೧೧-೪೯). ೨. ಬೇಡ
ರವನು; ಬೇಟೆಗಾರ. (ಕ). ೩. “ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೊಲುವವ”
(ಶಮದ. ನ. ೧೯೭ ಅಡಿಟಿ). ಅರಗುಲಿ: ೧. ಯಾವ ಅರಗುಲಿ ಬೇಡ
ಬೇಟೆಯ ಕಾಳರಕ್ಕ ಸತನವಿದೋ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೩೭-೧೪); ನಿಪುಣಯರ್
ಮೂಳೆಯರರಗುಲಿಗಳ ಪೆಣ್ಣುಳ್ ಕಿಡುನಡೆಯರ್ (ಸಾನಂದ. ೮-೩೩).

[ಅಜ್ಜ + -ಕುಲಿ]

ಅಜಗುಲಿಗ (ನಾ). = ಅಜಗುಲಿ ೧: ಅಜಗುಲಿಗ ಹಾರುವ ನೆರವಿ
ಗೀಶಾಲಯದ ಕದವಂ ತಪ್ಪಿವನೆ ಫಡ (ಪಾನಂಜ. ೯-೩೯).

[ಅಜಗುಲಿ + -ಗ್ಗ]

ಅಜಗುಲಿತನ (ನಾ). ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು; ಧರ್ಮ
ದ್ರೋಹ: ಶಿಶುಗಳ ಕೊರಲುಗಳ ಅಜು[ಜ]ಗುಲಿತನದಿ ಮಜುಸಿ
(ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೬೭). [ಅಜಗುಲಿ + -ತನ]

ಅಜಗೇಜಿ (ನಾ). ಆರದ ಕೆರೆ; ಬತ್ತಿಹೋಗದ ಕೆರೆ; ತುಂಬಿದ
ಕೆರೆ: ಅಜಗೇಜಿ ಮಡು ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಬಜಬಜ ಬತ್ತಿಪೊಡೆ...
ತಡೆಯದಾ ಪುರಂ ಪಾಟಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪೬).

[ಅಜ್ಜ + ಕೇಜಿ]

ಅಜಗೇಡು (ನಾ). ಸ್ವರೂಪದ ಹಾನಿ: ಕಿಜಿಯಂದು ಲೋಕಮೇಜಗುವ
ನೆ[ಜ]ದಡೆ ವಿಬುಧಾಳಿ ತುಷ್ಟವಡುವಮೃತಕರಂಗಜಗೇಡಾದುದನಜಿ
ದಜಾಡಜಗುವರೇಕಕಟಿ ರಾಜಪದವಿಗೆ ಮನುಜರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೮೪).

[ಅಜ್ಜ + ಕೇಡು]

ಅಜಿಚು ‘ಅಜುಚು’ ನೋ.

ಅಜಿದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಣ್ಣುಗೂರ ಕವ್ವೊಲೆ
ಪಾಣಸಾಮಿ ಮಗನ್ ಪುರೆ ಕಾಮನ್ ನೂಜು ಮಾನಸದಿಂದ ಪೋಗುತಿರೆ
ಅಜಿದಿಯೊಳ್ ಸತ್ತೋನ್ (ಎಕ. X, ಬಾರಿಂಗ್. ೪೫-೧೦; 880). [?]

ಅಜಿದೊಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಪಾನುಜ್ಜಿಲ್ ವಿಷಯೇ
ಅಜಿದೊಜಿನದೀ ದಕ್ಷಿಣತಟೇ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬೩-೬೭; 757).

[ಅಜ್ಜ + ತೊಜಿ]

ಅಜಿಬು ‘ಅಜುಂಬು’ ನೋ.

ಅಜಿಬುಗಜಿ ‘ಅಜುಂಬುಗಜಿ’ ನೋ.

ಅಜಿಬೆ ‘ಅಜಿಮೆ’ ನೋ.

ಅಜಿಮಂಟಮೆ (ನಾ). ಧರ್ಮಸತ್ಯ; ಧರ್ಮಮಂಟಪ (?): ಕನ್ಯಾ
ದಾನ ಅಜಮಣ್ಣಮೆ ಅಗ್ಗಿ × × × ಅಲ್ಗುಳ್ ಒಕ್ಕಲು... ಇತ್ತ ಧರ್ಮ
(ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೧-೧೬; 700). [ಅಜ್ಜ + ಮಂಟಮೆ]

ಅಜಿಮಂಡಮೆಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ದುಗ್ಗ
ಮಾರ ಕೋಯಿಲ್ವಸದಿಗೆ ಅಜುಗಣ್ಣುಗಟ್ಟಿದ ಮಣ್ಣುಟ್ಟಿರ್ ಅಜಮಣ್ಣ
ಮೆಗಾಲುಮಗೊಕೆಮೊಗೆಯು ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿಯುಂ ಗೊಯ್ತೆನ್ನಮ್ಮಗಳಜು
ಗಣ್ಣುಗ ಬೆದೆನ್ನೆಲ್ಲಣ್ಣುಟ್ಟಿರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨, ೫೮-೩; 825). [?]

ಅಜಿಮಗ (ನಾ). ಯಮನ ಮಗ; ಧರ್ಮರಾಯ: ಅಜಮಗನ
ಪವನತನಯನ ನೆಜಿದಾಶೀರ್ವಚನಶತಮನಾಂತು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩);
ಅಜಮಗನಿರ್ಕರ್ಜುನನಿರ್ಕರ್ಜುಕೆಯ ಮಾದ್ರೀಸುತರ್ಕಳಿರ್ಕೆ (ಗದಾಯು.
೭-೬೧); ಅನಿಲನಂದನನಂ... ಪಿಡಿದ ಪಮುಷನಜಮಗನಂ ಕರಮೆ
ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಬಿಡುವಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೭-೩೯). [ಅಜ್ಜ + ಮಗ]

ಅಜಿಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ; ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ
ಗಳಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ: ಮರಕ್ಕೆ ಅಜಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟಿದು
(ಸೌಇ. IX-ii, ೪೬೬-೮; 1472). [ಅಜ್ಜ + ಮಾನ್ಯ]

ಅಜಿಮುವರದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಎಣ್ಣುನೂ
ಜಯತ್ತೊವ್ವತ್ತನೆಯ ವರಿಷದನ್ನು ಸಿದಾಯಿಯೊಳಜಮುವರದೇವನು
(ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೩೫-೫; 936). [?]

ಅಜಿಮೆ, ಅಜಿಂಬೆ, ಅಜಿಬೆ, ಅಜಿವೆ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ; ಆಹಾರವು
ಆರಗದಿರುವುದು: “ಅಜ್ಜಿಮೆ = ಅಜಿಮೆ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧).
ಅಜಿಂಬೆ: ವಿಕಲ್ಪಬಿಂದುಗೆ—ಅಜಿಂಬೆ, ಅಜಿಬೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ);
“ಅಜ್ಜಿಮೆಯೆಂದುಂ, ಅಜಿಂಬೆಯೆಂದುಂ, ಅಜೀರ್ಣಂ” (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೬೬).
ಅಜಿಬೆ: ವಿಕಲ್ಪಬಿಂದುವಿಗೆ—ಅಜಿಂಬೆ, ಅಜಿಬೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ).
ಅಜಿವೆ: “ಅಜಿವೆಯಳ್ಳಮೆಯೆಂಬ ನುಡಿಯಜೀರ್ಣದ ನಾಮಂ”
(ಶಬ್ದಮಂ. ೬೧); ಭೂತಕೋಟಿ ಪೆಣನಂ ನೆಣನಂ ಬರಿತೀವಿ ತಿಂದು
ಕಟ್ಟಿಜವೆಯನಾಮವಂತಮಿತನಂ ಪೊಗಳ್ಳೆಂ ಪಗೆಮೆಚ್ಚಿಗಣ್ಣನಂ (ಸೌಇ. IX-i, ೩೪೩-೨೭; 1226); ಅಜಿವೆಯನುಪವಾಸಕೇಜಿಸುವಂತಿದ್ದನಜಿ
ಕೆಯಿಂ ಬಂದಳನ್ನ ನೆಜಿ ಭೀತಿಯಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಸಾಧುವನೆಂಬೀ ಕುಜಿ
ಗೇತಕೆ ಮಾನಗರ್ವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೧೩).

[ದೇ. || ತುಳು. ಅರ್ಮಮೆ; ತೆಲು. ಅಜಕ, ಅಜುಕು = ಅಜೀರ್ಣ]

ಅಜಿಲ್, ಅಜಿಲು (ನಾ). ೧. ಆರಿಹೋಗುವುದು; ಬತ್ತಿಹೋಗು
ವುದು; ಒಣಗುವುದು: ನೀರಜಲಿಂ ಸರಸ್ತಟಾಕದ ಶಫರಾಳಿ ಕುತ್ತೆಪಜ
ಮೀನಪೊಲಿದುರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೯). ೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ;
ಗಂಟಲೋಣಗುವುದು. ‘ಅಜಿಲ್ಗೊಳ್’ ಪರಾ. ಅಜಿಲು: ೧. ಮತ್ತೆ
ಮತ್ತೆ ಮನಂ ಸುಖದಜಲು ಪತ್ತಿ ಅಪ್ಪು ಸಡಿಲ್ ಕಡುವಿರಹದಿಂ
(ನಂಬರ. ೧೪-೫೫); ಬಿಸಿಲಿರ್ದಜಲುಹತ್ತಿದ ಲಿಂಗಕೆ ಬಿಸುಸುಯ್ದು
ಮುಕ್ಕಳಿಸಿ ಪೊಸೆದಿದ್ದು ಕಣ್ಣಪನ ದೆಸೆಯನು (ಪಾನಂಜ. ೩-೭೯).

[ಅಜ್ಜ (< ಅಜ್ಜಿ) + -ಅಲ್]

ಅಜಿಲು ‘ಅಜಿಲ್’ ನೋ.

ಅಜಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಅಜಲು ಮೂನೂಜಿಕ್ಕೆ
ತಿಲಕಮಿರ್ಪಂತಿದ ಅಗ್ರಹಾರಂ ನಾಗವಾವಿಯೊಳ್ (ಕೈ. VIII,
೧೫-೧೬೬; 1058). [?]

ಅಜಿಲು ‘ಅಜಿಲ್’ ನೋ.

ಅಜಿಲುಗೊಳ್ ‘ಅಜಿಲ್ಗೊಳ್’ ನೋ.

ಅಜಿಲ್ಗೊಳ್, ಅಜಿಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಡಿಕೆಯಾಗು;
ಬಾಯಾರು; ಗಂಟಲೋಣಗು: ಮಣ್ಣುಣ್ಣಂಗಳುಮಂ ಪಧಿಕರಜ
ಲ್ಗೊಂಡು ತೋಡಿದಜುಂಬುನೀರ ಬಗರಗೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೬೬).
ಅಜಿಲುಗೊಳ್: ೧. ಉಷ್ಣತ್ವ ಪುನವಾಗಿ ಕಡಲೇಳು ಸಮುದ್ರವ
ಕುಡಿದು ನೀರಡಿಸಿದಾತ ಅಜಿಲುಗೊಂಡು ಬೆಜಗಾದ (ಅಪಚಂ. ೬-೧೪);

ಅಜನಂಟಗೆ ಸು ರ ನ ದಿ ಯಿ ಪ ಫಂ ತೆ (ನಂ ಬ ರ. ೧೮-೫೦).

೨. ಒಣಗು; ಆ ರಿ ಹೋ ಗು: ಅಜನಂಟಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಜನಂಟಗೆ ಗೊಂಡ] ಕೆಜಿಗೆ ತೋಜಿ ಬಂದು ಹಾಯ್ದಂತೆ ಬಜನಂಟಗೆ ಸಸಿಗೆ ಮಳೆ ಸುರಿದಂತಾಯಿತು (ಮಹಾದೇ. ೧೩-೨). ೩. (?): ಮೈ ಮಜೆ ದರದ್ದರು ಶೋಕಜಲಧಿಯೊಳಲು [ಪಾಠಾಂ. ಛುರುಕು] ಗೊಂಡರು ತಳ್ಳ ಬಾಜಿದರವರು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೭). [ಅಜಲ್ + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಜನಂಟಗೆ 'ಅಜನಂಟಗೆ' ನೋ.

ಅಜನಂಟಗೆ 'ಅಜನಂಟಗೆ' ನೋ.

ಅಜನಂಟಗೆ 'ಅಜನಂಟಗೆ' ನೋ.

ಅಜನಂಟಗೆ 'ಅಜನಂಟಗೆ' ನೋ.

ಅಜನಂಟಗೆ 'ಅಜನಂಟಗೆ' ನೋ.

ಅಜನಂಟಗೆ, ಅಜನಂಟಗೆ (ನಾ). ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ನಡೆಸುವನು. (ಉಕ. ೪). ಅಜನಂಟಗೆ (೪). [ಅಜನಂಟಗೆ + -ಅ?]

ಅಜನಂಟಗೆ, ಅರವಂಟಗೆ, ಅರವಂಟಗೆ, ಅರವಂಟಗೆ, ಅಜನಂಟಗೆ, ಅಜನಂಟಗೆ, ಅಜನಂಟಗೆ, ಅಜನಂಟಗೆ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ

(ನೀರು, ಪಾನಕ, ನೀರುಮಜ್ಜೆಗೆ, ಎಳನೀರು ಮುಂತಾದ)

ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ದಾರಿಹೋಕರಿಗೆ ಕೊಡುವ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ

ಧರ್ಮ ಶಾಲೆ: "ಪ್ರಪಾ, ಪಾನೀಯಶಾಲಾ—ಈ ೨ ಅಜನಂಟಗೆ"

(ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೨); ಕೆಜಿ ಬಾವಿ ಬಸದಿ ದೇಗುಲಮರ[ಜ]ವಟ್ಟಿಗೆ

ಸತ್ತಮೆಂಬ ಧರ್ಮಮವಿವಿಧಂ ನೆಜಿದವು (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೭೭-೧೭; 1047); ಕೆಜಿಯಂ ದೇವಾಲಯಗಳನಜನಂಟಗೆಯನ್ನದಾನ ಪರಹಿತ

ಮೆಂಬೀಯಜಿಕೆಯ ಫಲಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಮನುಜಿ ಮೆಜಿದಪನೊದ್ದಿರಾಜ

ವಿಪ್ರತನಾಜಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು, ೩೫-೭೪; 1136); ನಗಧರನ ನಿಶಿತ

ನಾರಾಜಗಣಂ ನಡೆಪಾಯ್ ರಿಪುಭಟಾರುಣಜಲಧಾರಿಗಳಂ ಜನನಿಟ್ಟು

ವಟ್ಟಿಗೆಯೆನೆ ಪೂತನಿಯರಾಂತು ಕುಡಿ ದ ರ್ ಧು ರ ದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭-೮೨); ಪವಳದ ಕೆಯ್ ಮುಗಿಲ್ಲಗಳವಟ್ಟಿಗೆ ನೀರ್ಗಳ ಗೊತ್ತು...

ಮಹಾರ್ಜವಂ (ಸೂಕ್ತಿ. ೨-೩೮); ಸಾಗರವನಜವಟ್ಟಿಗೆಯನಿಟ್ಟರೆ

ವಡಬನಲ್ಲಾ ನೀರ ಕುಡಿದವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೫); ಬಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆ

ಯೊಳೆಯುಂ ಕುಳಿವೆರಸಿದಜವಟ್ಟಿಗೆಯ ಸದನಂಗಳಿಂದೆ ಬಾಗಿಲೆ

ಪೂಜಮಟ್ಟು ಕಲಶಮನೆತ್ತಿ ನೀರಜಿವ ಕಾಮಿನಿಯರು (ಜೈಮಿ. ೩-೯).

ಅರವಂಟಗೆ: ಹಿಂದರವಂಟಗೆಯ ಮಂದಿ ಸಾಗಿದಂತೆ ಸಂಗಾತದವರು

ತನ್ನ ಕೂಡಲಿದ್ದರು (ವಿಪಾಸ. ೧೫-೩). ಅರವಂಟಗೆ: ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು

ಭತ್ತ ಅರವಂಟಗೆಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸಕಲಧಾನ್ಯದ ಬೆಳೆಯು ಸೊಂಪಿನಲಿ

(ಬಿಜ್ಜು. ೧೭-೪). ಅರವಂಟಗೆ: ಅರವಂಟಗೆಗಳನ್ನ ದಾನಂಗಳಿಂದೆ

(ರುಕ್ಕಾಂಗ. ೨-೧೧); ಅರವಂಟಗೆಯ ಸೇರಿ ತಂಪು ತೋರೆ (ಸಾಪರಿ. ೯-೭೭); ದಾರಿಗರನ್ನು ಕರೆಕರೆದು ಕೊಡುವ ತನಿವಣ್ಣ ಎಳನೀರ

ಕಬ್ಬಿನರಸದ ಪನಿವಾರಗಳ ಅರವಂಟಗೆಗಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೨).

ಅಜನಂಟಗೆ: ಸಲಿಸದ ದೇವಾಲಯಮಿಡದವಂಟಗೆಗಳೊಳವೆ ಮಧು

ಸೂದನನಾ (ಪ್ರೇ. VIII, ೧೮-೧೪೦; 1058); ಅಜನಂಟಗೆಗಳನ್ನದಾನ

ದೆಡಗೀ ಜಗದೊಳ್ಳವಣ್ಣ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೪೫; 1085);

ಅಜನಂಟಗೆಯ ಉದಕದಾನಕ್ಕಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೩೨೨-೩೦; 1214).

ಅಜನಂಟಗೆ: ಅಜನಂಟಗೆಗೆ ಚಕ್ರಸೆಟ್ಟಿ ಬಿಡಿಸಿದ ಮತ್ತರು ೧ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೧೭೫-೩೧; 1107); ವಿನಾಯಕ ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆ ಅಜನಂಟಗೆಗಂ

ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೨೩-೪೪; 1127); ನಂಜಯ ನಾಯ್ಕ

ಅಜನಂಟಗೆ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೩೨-೨; ?). ಅಜನಂಟಗೆ: 45

ಹೆಸರ ಕೆಜಿಯಜನಂಟಗೆಯಾಜನಂಟಗೆಲ್ಲಿ (ಮಲುರ. ೧೧೫-೮).

ಅಜನಂಟಗೆ: ಒಜತೆಗಳ ಕಂಡಂತು ಕೆಲರು ಬಾವಿಯ ತೋಡೆಂಬರು

ಅಜನಂಟಗೆ ಭತ್ತವು ತಮ್ಮದೆಂಬರು (ದೇವಾನ. ೪೦-೭೮); ವಿದ್ಯಾಧರಾಳಿಗೆ

ವಸಂತನಿಟ್ಟುಜನಂಟಗೆಯೋ (ಹಚಕಾ. ೩-೨೮); ಪಾನಮಂ ಪನೀರ

ತಿಳಿನೀರ ತುಂಬಿದಿಂದೂ ಪಲದ ಭಾಂಡಂಗಳಿಂದಜನಂಟಗೆಗಳೆಸಗುಂ

(ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮); ಕೃತಾಂತನ ಭಟರ ಪದಗಳಿಗಿಟ್ಟುಜನಂಟಗೆಯೋ (ತೂರಾ. ೭-೩೦-೨೧); ಅಜನಂಟಗೆಯದಕವನು ಪರರ ಕೈಯನ್ನವನು ಪರನಿಂದೆ

ಹಿಂಸೆ ಸ್ತ್ರೀಯರನು ಬಿಟ್ಟುತ ವರಯೋಗಿ ಕಾಣೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೪);

ಚಿನ್ನದ ಕುಂಭದಲಿ ಕಂಪಿಂ ಪು ತಂಪೆನೆಂಬುವೆಜಿವರು ಪಥಿಕರಿಗೆ

ಅಜನಂಟಗೆಸತಿಯರು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೭೩); ಓ! ಇದೆ! ಇದೆ! ಕಾಣಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳುದಜನಂಟಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯-೧೩).

[ಅಜ್ಜ + ವಟ್ಟಿಗೆ (< ಸಂ. ವಾಟಕಾ)]

ಅಜನಂಟಗೆದಾಣ (ನಾ). ಅಜನಂಟಗೆಯಿಟ್ಟು ಸ್ಥಳ: ಅಲ್ಲಿಯ ಬನಂ

ಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳೆಡೆವಿಡೆವಿಡೆಯಾದಿ ಬಜಲ್ ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ್ಗಳಜನಂಟಗೆ

ದಾಣಮೆಂಬಂತೆಸೆವಳನೀರ್ಗಳಂ ಪೊತ್ತ... ಚಂದೆಂಗಿನ ಮರಂಗಳೊಳಂ

(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦). [ಅಜನಂಟಗೆ + ತಾಣ್]

ಅಜನಂಟಗೆವಾರ್ವ (ನಾ). ಅರವಂಟಗೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವ

ಹಾರುವ: ಎಜಗುವ ಕೈಗರಗಂಗಳೊಳೆಜಿಯುತ್ತೆಳನೀರ್ಗಳಂ ಕುಜಾ

ಳಿಗೆ ಜಗಮಂ ಮಜುಗಿಸಿ ಮನೋಜನಜಕ್ಕಿಟ್ಟುಜನಂಟಗೆವಾರ್ವಂತೆತೆಂಗಿನ

ಮರಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೭-೧೧೭). [ಅಜನಂಟಗೆ + ವಾರ್ವ]

ಅಜನಂಟು (ನಾ). = ಅಜನಂಟಗೆ: ಕಟ್ಟಿಸಿದ ತಟಾಕಮುಮರ[ಜ]

ವಟ್ಟಿಸೆಡೆತ್ತಿಸಿದ ದೇವತಾಯತನಂ ಸಾಲಿಟ್ಟುಟ್ಟಾರವೆ ಪೇಳವೆ ನೆಟ್ಟನೆ

ತಾವೆಯ್ ಮೋಟಗೊಂಡನ ಪೆಂಪಂ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೩೧-೭೮;

1233). [ಅಜ್ಜ + ಪಟ್ಟು?]

ಅಜನಂಟು (ನಾ). ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗ. 'ಅಜನಂಟು' ಪರಾ.

[ಅಜ್ಜ + ಬಟ್ಟು]

ಅಜನಂಟು (ನಾ). ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು: ಆರು

ಹಂತಂ ನೆಲೆಯಿಂ ಮಾಜಿ ಬೇಡಿದುದಂ ತನ್ನಜವಟ್ಟಿಗೆಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೯).

[ಅಜನಂಟು + -ಗ್]

ಅಜನಂ 'ಅಜನಂ' ನೋ.

ಅಜನಂಟು (ನಾ). ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಣಗು.

ಅಜನಂಟುಗಾ = ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಣಗಿಹೋಗು: ಅಂತು ನಿಶಾ

ಚರಬಲಮಜವಜಗಾದ ಕಾಡನಳುರ್ವ ಬೇಗೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯಂತೆ ದಳ್ಳಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳೆಂದರಾತಿಬಲಮನಳುರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭ ನ).

[ಅಜ್ಜ + ಬಜಗು]

ಅಜನಂಟು (ಕ್ರಿ). ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ದಾನಮಾಡು: ಉರಾ ಅಯ್ಯದೇವ

ಪರವಿಟ್ಟು ತೊಡೆಗೆ ಅಜನಂಟುರ (ಮೈ. ೧೯೩೪, ೪೨-೭; ೧೦ನೆಯ

ಶತ). [ಅಜ್ಜ + ಬಿಟ್ಟು]

ಅಜನಂಟು 'ಅಜನಂಟು' ನೋ.

ಅಜನಂ 'ಅಜನಂ' ನೋ.

ಅಜನಂಟು (ನಾ). (?). 'ಅಜನಂಟು' ಪರಾ. [?]

ಅಜನಂಟು (ನಾ). (?): ತರುಣಿ ಪರಿಪರಿದು ಕುಸುಮಾಕರಂಗಳಂ

ತಿಪ್ಪಿದು ಮುಜಿದು ತರುತಿರ್ದೆಂ ತಣ್ಣೆರಲಜನಂಟುಯಂನಾಂ [ಪಾಠಾಂ.

ಣ್ಣೆರಲಜನಂ(ಸಲ್)ಗಜಿಯಂನಾಂ; ಣ್ಣೆರಲಜನಂಟುಯಂ] ಹರಿ

ಚಂದನರಸದೊಳದಿ ಬೀಸುತ್ತಿರ್ದೆಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೧೨೪). IP ಇದು

'ಇಜನಂಟು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪವಾದವಿರಬಹುದೆ?

[ಅಜನಂಟು? + ಗಜ]

ಅಜಸು₁, ಅರಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಕು; ಬೆದಕು; ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮಾಡು; ಅಜಪ (ಭವಿಷ್ಯ): “ಅಜಸು-ಅನ್ವೇಷಣೆ” (ಶಮಧಾ); “ಅಜಸುವಲ್ಲಿ ನಖಪಾತದಲ್ಲಿ ಬೆದಕಕ್ಕು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦); “ಪುಡುಕೆಂದೆನಲಜಸು ವರ್ಧಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೨೩); ತಲೆಯತ್ತಿಡಲ್ಪಡಿಸಿಯೇನುಮಂ ಕಾಣದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೨೬); ನೆಜೆದಾಯುಷ್ಯಮೆ ಮಿಟ್ಟು ವನಜಸುವ ತೇದಿಂದ ಮವರ ಪೋಬಲೆಯನೆ ಬಂದಜಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೪); ಬಾಣಸಿನ ಮನೆ ಯಜಸಿ ಮೊಲಂ ಪೊಕ್ಕಂತಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೭-೨೨); ಅಜಸಿತಿಂಬ ದೈವಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಪಾಟಂಬಿಡುವಂತೆ (ಪಾಶ್ವ. ೪-೪೪); ಅಜಸಲೇತಕೆ ಕಾಲಮೃತ್ಯುವನಜಸುವರೆ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯನು ನೀನಜಸಲೇಕರ್ಜುನನನೀಗಲೆ ತೋಜಿಸುವನೆಂದ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯-೪); ಒಜೆಯುಗಿದ ಕೂರಸಿಯ ಮೊನೆ ಯಿಂದಜಸಿಯುಂಬುಡೆ ಪ್ತಿಯರ ಗುಣ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೬-೧). ಅರಸು₁: ಸೂರ್ಯನು ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಪತ್ನಿಯಂ ಸ್ಮರಿಸಿ ಆರಸಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೭-೩೩); ಯಾವ ಉದ್ಯೋಗಿಯಾಗಲಿ ನಿರಂತರವೂ ಹೊಸ ಹೊಸಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆರಸುತ್ತಿದ್ದು, ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೫).
ಅಜಸಿಕೊಳ್ = ಹುಡುಕಿಕೊಳ್ಳು: ಇನ್ನು ಮುಸಿರದಿದೊಡೆ ಪೆಜ ತೊಂದು ಬಿಲನನಜಿಸಿಕೊಳ್ಳೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೮-೧೪); ಎನ್ನ ವಂಶ ವಂಶ ದಪ್ಪದೆ ಅಜಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆಯಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೨-೩).

[ಅಜು + -ಸು₁]

ಅಜಸು₂ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು; ಬೆದಕುವುದು. “ಪರ್ಯೇಷಣೆ, ಅನ್ವೇಷಣೆ” (ನಾಚರಾ. ೫). [$<$ ಅಜಸು₁]
ಅಜು, ಅರಿ₂ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿ; ಕಲಿ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು; ಅಜುತು, ಅಜುದು (ಭೂತಕ್ಕ): “ಅಜು-ಜ್ಞಾನೇ” (ಶಮಧಾ); ತನಗೆ ಮೃತ್ಯು ವರವಾನಜದೆನ್ನು ಸುಪಣ್ಣಿತನಾ... ತಾನ್ನವಮೇಜಿದಾನ್ (ಎಕ. II, ೧೧೩-೧; 700); ಜಾಣಕಳಲ್ಲದವರುಂ ಪೂಣೆಗರಜಿಯದೆಯುಮಜುವ ಪೋಲವಗುಣದಾ ತಾಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೦); ಗಿರಿವರಮಿದು ಕರಿ ವರಮಂದರಿಡಜಿಯಲ್ ಗಪನದೊಳಗೆ ಗಿರಿಯುಂ ಕರಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೫೭ ಶೂ ಪ್ರ. ೪); ಸಿರಿಮಯ್ಯೊಳಗಂದಜುವಿರೆ ನೆರವಿಯೊಳಾರಜುವ ರೊರ್ಮೆ ಕಂಡರನಜಿಯಲ್ಲರಿದೆನ್ನುಂ ಬಡ ಪಾರ್ವರನರಸರೆ ನೀಮಿಾ ಗಳಜುವಿರಜಿಯಿರೊ ಪೇಜಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೩); ತನ್ನ ಮಗಳ್ ವಿವಾಹ ಯೋಗ್ಯಿಯಾದುದನಜುತುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭೮-೧೪); ಎನ್ನನಜುತಜಿಯ ದಂತೆ ನಕ್ಕುಡಜ ದೆಸೆಯಿಂದ (ಪಿಡ್ಡರಾ. ೧-೨೫); ಕೆಲವಂ ಸಜ್ಜನಸಂಗ ದಿಂದಲಜಿಯಲ್ ಸರ್ವಜ್ಞನಪ್ಪಂ ನರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧); ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕವಜುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೭-೧೨); ವಿವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳನಜುವ ಬಯಕೆ ಶಿವನುಮಂ ಶಿವಭಕ್ತರಂ ತಣೆವೊಲರ್ಚಿಸುವ ಬಯಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೩೯); ಆ ಪರಾಪರವಸ್ತುವಿನ ನಿಜರೂಪು ನಾಮದ ಗಾಢತರ ಮಹಿಮಾ ಪಯೋಧಿಯ ನೆಲೆಯನಜುವವರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೨-೮); ಅಲ್ಲಮನೊಳಜುವನಜಿಯಲ್ಪಾಗ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ನರಸಿಯಂಶವೆ ಬಂದು ಧರೆ ಯೊಳಗೆ (ಚಿಬಪು. ೧-೧೫). ಅರಿ₂: ದೇವರೆಂಬುದೇನು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಗವಿಯೆ? ನಾವರಿಯಲಾರದೆಲ್ಲದರೊಟ್ಟು ಹೆಸರೆ? (ಮಂ ಕುಕ. ೫); ಅರಿತರೆ ಶರಣ ಮರೆತರೆ ಮಾನವ (ಗಾಡೆ); ಅರಿಯನೆಂದರೆ ಅರವತ್ತು ಗುಣ ಬಲ್ಲೆನೆಂದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಗಾಡೆ).

ಅಜಮಿ = ತಿಳಿಯಿರಿ: ಉಜುಪಿಡ ಆ ಚಾರಿಯ ಪೆಸರಿವನಜಮಿ (ಇಲ. X, ೧೬೫-೭; ೭ನೆಯ ಶತ). IP ಇದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡ ವಿಧ್ಯರ್ಥಕ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನ ರೂಪ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಜು; ತೆಲು. ಎಜುಗು]

ಅಜುಕೆ, ಅರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಅರಿವು; ಜ್ಞಾನ: ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಿ ಬಿಡದಿರಲ್ ಅಜುಕೆಯೇನಂ ಮಾಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮-೨); ಘನಭುಜಮದದ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಜುಕೆಗಳ ಭರಮದದ ಮರ್ಕಟ ವಿಲಾಸರು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ. ೧೨-೨೮); ಅರಳಿದುದು ಮನದಜುಕೆ ಭೋಂಕನೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೨೨). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಕೀರ್ತಿ: ಅಜಸಿ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಜವನೆಂಬಜುಕೆಯ ಪಗೆ ವಂಗದೆಂತು ಪಂಗಿಗನಪ್ಪೆಂ (ಆದಿಪು. ೪-೭೭); ಆದಂ ಕಂಡು ಸುಮಾಲಿ ಮಾಲ್ಯವಂತರುಂ ಮುಷ್ಣಜ ಸೂರ್ಯಜರುಂ ಪೆಜರುಮಜುಕೆಯ ನಾಯಕರುಂ ಬಿಜುತೋಡಿ ಪೋಗಿ ಪಾತಾಳಲಂಕೆಯಂ ಪೊಕ್ಕರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೩೬ ವ); ಅಜುಕೆಯ ಪದಿನೆಣ್ಣಾಪರ್ವರರಸುಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೮೧); ಅಜುಕೆಯ ಖಾನರೆಲ್ಲರ ಕೊಂದು ದಾಳಿಯ ಮುಜಿಯಲಿಜಿದು ಮುಂದುಗಡಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೧೫೨). ೩. ಬಳಕೆ; ರೂಢಿ: ಮಜು ದಿನ ಮಾ ಪೊತ್ತಪ್ಪಿನಮ ಜುಕೆಯ ನೀರೂಟತಂಬುಲಂಗಳ ಮಾತಂ ತೋಜಿದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೩); ಜನದಜುಕೆಯಿಂದೆ ವಾರುಣಿಗೆ ಮೋಹಿಪ ಮಹಾತ್ಮನ ತೇಜ ಮಿದಪ್ಪುದೆ (ಚಿಬಪು. ೯-೨). ೪. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ: ಕಲ್ಯಾಣಕರಾ ಮೃತಾಹಾರಂಗಳನಾರೋಗಿಸುವನೆಂಬಜುಕೆಯುಳ್ಳೊಡಂ ಮೃದುಶಯ್ಯಾ ತಲದೊಳೊಜಗುವನೆಂಬಿಚ್ಚಿಯುಳ್ಳೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೬); ಗುರು ಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದೊಡೆ ಅಜಸುವ ಅಜುಕೆ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಆದನ. ೧೨); ಉಜುವ ಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕಿ ಸಾಧಿಸುವಜುಕೆಯಾವುದು ಹೇಳಲಾಗದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೨೯); ಮದನಮೋಹಿನಿ ಕೇಳು ನಿನ್ನಜುಕೆಯನಾ ಮುದದಿ ಸಲಿಸುವೆ ನಂಜದಿರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೪೯). ಅರಿಕೆ: ೫. ಬಿನ್ನಹ; ವಿಜ್ಞಾಪನೆ: ಈ ರತ್ನ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನಶಾಕವಂ ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಮುಷಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದಾರೆ—ಎಂದು ಅರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಬತ್ತೀಪು. ೧೮); ಗಂಗಳ್ವ ಕಾಶಿಗೆ ಹೊರಟಳು ವಿಶ್ವನಾಥನೆದುರು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಅರಿಕೆ ಯನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಗಂಮಾಯ. ೮).

ಅರಿಕೆಮಾಡು = ತಿಳಿಸು; ಬಿನ್ನವಿಸು: ಆ ಪಂಕಜನೇತ್ರ ಭೂನಾ ಥನಂ ಕುರಿತು ಅರಿಕೆಮಾಡುವೆನೆಂಬಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೮೨-೬); ರಾಯ ಭಾರಿ... ಮೈಸೂರಿನ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದನು (ಪ್ರೀರಾಯ. ೧೯೦). [ಅಜು + -ಕೆ₁]

ಅಜುಕೆಗಳಿಗೆ, ಅಜುಕೆಗಳಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯುದ್ಧ:

ವಿಕ್ರಮಮಂ ಸೊಲ್ಪಿನಮಾವರ್ಜಿಸಿದಂ ನಾಲ್ಕತ್ತೆರಡಜುಕೆಗಳಿಗೆಗಂಗಳೊ ಳೀತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೫). ಅಜುಕೆಗಳಿಗೆ: ಕೂರಾಳ್ಗಳ ಗಂಡನಾದ ನರಸರಾಜನಜುಕೆಗಳಿಗೆಗಂಗಳಲ್ ಬಂದಂ (ಚಿಕವಂ. ೪೬-೨೧).

[ಅಜುಕೆ + ಕಾಳಿಗೆ]

ಅಜುಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರು; ಮೈಮರವಿಲ್ಲದಿರು: ನಡದುಗುರ್ ಕರಗದೆರ್ಪ ಪೊಯ್ಯಳುಣ್ಣದ ಸರಸಮಜುಕೆಗೊಡಿದ ಪರ ವಶಂ ಜಾರರೊಳ್ ಮೆಣಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೯-೧೫). [ಅಜುಕೆ + ಕೊಡು₁]
ಅಜುಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಬಿನ್ನವಿಸು; ತಿಳಿಸು: ಆತನಂ ಬಾಬ್ಬಲೆವಿಡಿವೊಡೀ ಗಳೆಮ್ಮಾ ಕಾವರಾಯಂ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರ್ಕುಮಂತದಜುನೀಯೊಸಗೆಯಂ ನಿಮ್ಮೊಳಾಡುವುದೆಂದೆನ್ನಂ ಕಳಿಸಿದನೆಂದಜುಕೆಗೈದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೬).

[ಅಜುಕೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯ₁)]

ಅಜುಕೆದಾಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಳ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ವಂದಿಸುತುಂ ವಂದ್ಯರನಭಿವಂದಿಸುತುಂ ಬುಧರನಜುಕೆದಾಣದೊಳೆಸೆವಂ ತೊಂದಿಸುತುಂ ವಿಜಯಧ್ವಜವ್ಯಂದಮನುತರದಿಗಂತಮಂ ಸಾತ್ಕಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೯). [ಅಜುಕೆ + ತಾಣ್ಯ]

ಅಜ್ಞಾಕೇನಾಯಕ, ಅರಿಕೇನಾಯಕ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಮುಖಂಡ: ಅರಿಸಮಾಸಂ ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳವರ್ಕೆ — ಕಡುರಾಗಂ, ಮೊಗರಾಗಂ, ಅಜ್ಞಾಕೇನಾಯಕಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋಗ). ಅರಿಕೇನಾಯಕ: ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬಾತನು ಬಹು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರಿಕೇನಾಯಕ (ಮುತ್ತಶ. ೩೨-೧೦). [ಅಜ್ಞಾಕೇ + ನಾಯಕ]

ಅಜ್ಞಾಕೇವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ, — ತಿಳಿ: ಮಡದಿಯ ಬಡನಡುವೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಬಿಡದಿದರ್ಪದಜಿಭಿಧೇಯಂ ತಾನಾವಡೆಯೊಳಡಂ ಗಿರ್ಪವುದೋ ಅದನಾನಜ್ಞಾಕೇವಡೆದುದಿಲ್ಲ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೩).

[ಅಜ್ಞಾಕೇ + ಪಡೆ]

ಅಜ್ಞಾಕೇವಸರು (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೆಸರು: ಬೆಟಗುವಟ್ಟಿಂಗದ ಬೆಡಜುವೆದೆಯ ಬೆಮರೊಜಿವ ಮೊಗದ ಮಲ್ಲುಕರ ಮಜಿಯಿಂದ ಮೊಗ ದೋಜಾದನು ಬಾದುರನೆಂಬಜ್ಞಾಕೇವಸರ ಖಾನನೊರ್ವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೭೪). [ಅಜ್ಞಾಕೇ + ವಸರು (< ಪೆಸರ್)]

ಅಜ್ಞಾಗದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ: ಅತ್ತಿವಟಿಲು ಪರ್ವಯನ ಅಜ್ಞಾಗದೆ ಮಿ|| (ಸೌಇ. IV, ೨೫೪-೬೧; 1513).

[ಅಜ್ಞಾ (< ಅಜ್ಞಾಲ್ಯ) + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ಜಿ)]

ಅಜ್ಞಾಗುಜಾ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕುರಿಯಂತಿರುವವನು; ದಡ್ಡ; ಅಜ್ಞಾನಿ: ಇಂತೀ ಅಜ್ಞವ ಮಜಿದು ನರಗುಜಾಗಳ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂದು ತಡೆಯಿಸಿಕೊಂಬ ಅಜ್ಞಾಗುಜಾಗೇಕಜಿವಿನ ಮಾತು (ಮೆಜಿಮಿಂ. ೩೪); ಕೊಜಿಸಿಕೊಂಬರು ಕೊರಳಂತಂತಜಿಗುಜಾಗಳಕಟಾ ಕೃತಾಂತನ ಕುಜಾಗಳೇ ಪಾಸಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೨). [ಅಜ್ಞಾ + ಗುಜಾ]

ಅಜ್ಞಾಗುಜುಪು (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನದ ಗುರುತು: ಕಟ್ಟಿದಿರ ಸುಖಮನಿನಂತಂ ಬಿಟ್ಟೇಗಳೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು ಬರೆದಜಾಗುಜುಪಂ ಕೊಟ್ಟು ಪರಲೋಕದೋಲೆಯನಟ್ಟಿದರಾರಾರ ಪಿತ್ಯಪಿತಾಮಹರರಸಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೧೧೩). [ಅಜ್ಞಾ + ಗುಜುಪು (< ಕುಜುಪು)]

ಅಜ್ಞಾಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಜ್ಞಾಗೇರಿಯ ನಾಲ್ಕು ವುಡ್ಡ (ಎಕ. VII, ೨೨ನೋ. ೨೨-೩; 993). [ಅಜ್ಞಾ + ಕೇರಿ]

ಅಜ್ಞಾಚು 'ಅಜ್ಞಾಚು' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾತ, ಅರಿತ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಜ್ಞಾನ; ವಿವೇಕ: "ಜ್ಞಾನಂ—ಅಜ್ಞಾತಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೦); "ಅಜ್ಞಾತದಲ್ಲಿಯಂ ವೇದನಾಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೩೨); ಇವಜ್ಞಾಳಾದಮಾನುಮಜಿತಮುಂ ಕುಶಲಿಕೆಯುಂ ನಂಬುಗೆಯುಂ ಅಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೦); ಅಮಳಾಗಮದೋಜೆ ಮಿಕ್ಕು ತೋರ್ಪಜ್ಞಾತದಳುಕೆ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೫೬; 929); ಮುನ್ನಿನ ಭವಮಂ ಬಂಧುಗಳನ್ನೆಜಿ ತಿಳಿವಜ್ಞತಮಾಯ್ತು ಭವದೀಯ ಪದಾಸನ್ನತೆಯಿಂದಾದೊಡಮೇಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೯೪); ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳಜಿ ತಮಂ ಮಜಿದುಪಲಬ್ಧದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧); ಚಾಪವಿದ್ಯದೊಳಜಿತವುಂಟೋ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೩೪); ಹೊಸಹರೆಯದಲನೆಯರ ವಿಲಾಸಂ ನೃಪನಜ್ಞತಮನೆಳಕುಳಿಗೊಳಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨-೩). ಅರಿತ: ತಾಯ್ತಳಲದಿಯ ತಳದಾಳದರಿತದಿಂ (ಸಂಸಕ. ೨೫-೧೨). [ಅಜ್ಞಾ + ತ]

ಅಜ್ಞಾಪ, ಅಜ್ಞಾಹ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯುವುದು; ಅರಿಯುವುದು. ೨. ವಿಜ್ಞಾಪನೆ; ಬಿನ್ನಹ: ಇಂತು ವಿರಾಜಪ ರಾಜಾಸ್ಥಾನಕೆ ಸಂತಸದಿಂ ಪಡಿಯಜನಜ್ಞಾಪದಿನತ್ಯಂತ ಚತುರ ಚಿತ್ತಿಕನೊರ್ವಂ ಬಿಂಕಂಬಡೆದೈತಂದು (ಜಯಕಾ. ೩-೪). ಅಜ್ಞಾಹ: ೨. ಪ್ರಮಿತಿಪ್ರಮೇ-ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಜ್ಞಾಹ (ನಾಚಿರಾ. ೫); ಪರಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದ ಅಜ್ಞಾಹಂ (ನಾಚಿರಾ. ೫).

[ಅಜ್ಞಾ + -ಪ್ರ]

ಅಜ್ಞಾಪು, ಅರಿಪು, ಅರುಪು, ಅರುಹು, ಅಜ್ಞಾಹು, ಅಜ್ಞಾಪು, ಅಜ್ಞಾಹು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿಸು; ಬಿನ್ನವಿಸು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕುಜಿತಂತು ಪೆಜರ ಬಗೆಯಂ ತೆಜಿದಿರೆ ಪೆಜರ್ಗಜಾಪಲಾರ್ಪವಂ ಮಾತಜಿವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೫); ಇನಿಸಂತಮಂಡಲ ಸಾಧನಮುಂಟೆಂದಜಿಪಿದುದುಮನ್ನಜ್ಞಾಪುವೆವೇ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೫); ಈತಂಗಳಜಿಪದ ಕಜ್ಜಮುಂ ವೈದ್ಯಂಗಳಜಿಪದ ಕುತ್ತಮುಂ ತೀರಲಜಿಯದು (ಪಂಚತಂ. ೩೬-೩); ಅರಿಪು: ಭಕ್ತರಿಗರಿಪೆನು ಮೋಸವನು (ಕವಿಸೋ. ೫೧-೨). ಅರುಪು: ತಮ್ಮ ಆಗಮನಮಂ ರಾಜಸನ್ನಿಧಿಯೊಳರುಪೆಂದು ಪೇಳಲು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨). ಅರುಹು: ನಂಜ ಮನಿಗೆ ಬಂದು ಅಡಿಹೋದ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಮಗನಿಗೆ ಸಂಗನು ಅರುಹಿದನು (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦೦); ಸ್ತ್ರೀ ಸುಲಭವಾದ ಬಿಂಕದಿಂದ ನನ್ನೊಡನೆ ತನ್ನ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಅರುಹದಿರಬಹುದೆ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೫೦). ಅಜ್ಞಾಹು: ಬಸವಂಗೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವನಜಿಹಿಕೊಟ್ಟು ಸಂತಸದಿ ಕಿಚ್ಚಿನ ಪವಾಡಮಂ ಗೆಲ್ಲು (ಜಿಬಪು. ೬ ಸೂ). ಅಜ್ಞಾಪು: ಕಿವಿಯತ್ತಲ್ ಸಾದುರ್ ಮೆಲ್ಲ ನಜುಪಿದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೩೮೫); ಜಗಕ್ಕಜ್ಞಾಪಿದನೋಜೆಯಿಂದ ಮಾಡಿಬ್ರಹ್ಮಂ (ಸಮಪ. ೨-೧೪); ಬೇಕಾದರೆಮ್ಮನು ನೀನು ಕರೆಸುವುದಜುಪುವುದು... ಸಂಗತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೧೪); ಹಾವ ಭಾವ ವಿಲಾಸ ವಿಭ್ರಮಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯನು ಜೀವಿಕೆಗೆ ಅಜ್ಞಾಪುವೆನೆಂದೆಯ್ತು ಭಾರತಿಯಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೪-೪೩); ಎನ್ನ ಶಿಕ್ಷಾರಕ್ಷೆಗಳ್ಳೆ ಕರ್ತಂ ಮಹೇಶ್ವರನೆಂದು ನೆಟ್ಟನಜುಪಿ (ಸೌಂದ ಪು. ೬-೫); ಸ್ಥಳಮಹಾತ್ಮೆಯನೆನಗಜುಪೆನೆ ಮುನಿಕುಳ ನುಡಿದುದು ಸ್ತ್ರೀತಿಯಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೫-೨೬). ಅಜ್ಞಾಹು: ಬೊಪ್ಪಂಗಳಜುಹಿ ನಿನಗೆ ಎನಗಂ ಮತ್ತೆ ಸಂವಾದ (ಬಸಪು. ೧೪-೨೨); ಭಾಸುರಾನುಗ್ರಹರಹಸ್ಯವನಜುಹಬೇಕೆಂದು (ತೊರರಾ. ೧-೨-೬); ಏವೇಳುವೆನೆನ್ನ ಮಹದಾನಂದವನಾವ ಬಗೆಯೊಳಜುಹುವನು (ಹದಿಬಿ. ೧-೪೩).

ಅಜ್ಞಾಪವೇಬ್ = ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು: ಈಗಲ್ ತಕ್ಕಂದದೆ ದೇವಿಯರ್ಗಾಂ ಪ್ರತಿಸಂದೇಶಮನೆನನಜ್ಞಾಪವೇಬ್ಬೆಂ ನಿನ್ನಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೯೪). ಅಜ್ಞಾಹಿಕೊಡು = ತಿಳಿಯದೇಳು: ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯ ನಜುಹಿಕೊಟ್ಟು (ಜಿಬಪು. ೧-೧೩). [ಅಜ್ಞಾ + -ಪ್ರ]

ಅಜ್ಞಾಮರುಳು, ಅಜ್ಞಾಮರುಳ್ (ನಾ). ಅರಿವು ಮರುಳಾಗುವುದು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆ: ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಮನಂಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯಾಡಜಾಮರುಳಾಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೧೦೦ ವ); ಅಜ್ಞಾಮರುಳಾಗಿ ಹೋದರಯ್ಯಾ (ಲಿಂಗವ. ೧೩-೫೦). ಅಜ್ಞಾಮರುಳ್: ಬಹ್ವಾರಂಭದೊಳ್... ಅಜ್ಞಾದುಂ ತೊಡದೊಡೆ ನಾಡೆಯುಮಜು [ಜ್ಞಾ] ವರುಳೆಂದಜಿವರೆನ್ನ ನುಜಿವರ್ ಬಜಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೫೯). [< ಅಜ್ಞಾಪು + ಮರುಳ್]

ಅಜ್ಞಾಮರುಳೆ, ಅಜ್ಞಾಮರುಳು, ಅಜ್ಞಾಮರುಳ (ನಾ). ಅರಿವು ಮರುಳಾದವನು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮೆಯಾದವನು: ಕಿಜುದುಂ ಬೇಗಮಜು ಮರುಳಂತು ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೪ ವ); ಎಲ್ಲಿತ್ತೋ ಸಗ್ಗಮಜುಪೊಡದಲ್ಲಿತ್ತೋ ನರಕವಕಟ ಅಜ್ಞಾದಜಾಮರುಳಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪೇಟ್ಟುಬೆಗೆಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೧೧೫); ಅಜ್ಞಾಯದಜಾತವೆನಿಸುವ ಅಜ್ಞಾಮರುಳಿಗೆ ನಗೆ ನಲ್ಲಜಿವನನುಗೊಳಿಸು (ಗೀತಗೋ. ೮೨-೧೬). ಅಜ್ಞಾಮರುಳು: ಈ ಸಾವನಜಾಯದ ಅಜ್ಞಾಮರುಳುಗಳ ಅಜ್ಞಾಪು ಮಾನಹಾನಿ ಕಾಣಾ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೧೧೧-೫೦೨). ಅಜ್ಞಾಮರುಳೆ: ಅಜ್ಞಾಮರುಳರಾದ ವಾದಿಗಳೆಂದರೇಂ ಪುಸಿಯೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೨೩). [ಅಜ್ಞಾಮರುಳ್ + -ಅ]

ಅಜ್ಞಾಮರುಳು 'ಅಜ್ಞಾಮರುಳ' ನೋ.

ಅಜಾಮರುಳುತನ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿ ಭ್ರಮಣೆ: ಅಜಾಯದಿದನಜ್ಞಾನಮದ
ಮತ್ತರ ಮಹಾಮೋಹಾಂಧಕಾರದಲಜಾಮರುಳುತನದಿಂದ ಮಾಯಾ
ಮೂಢಬುದ್ಧಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೯-೭-೪೭).

[ಅಜಾಮರುಳು (< ಅಜಾಮರುಳು) + -ತನ]

ಅಜಾಮಿ 'ಅಜಾ' ಪರಾ.

ಅಜಾಯಮಿಕೆ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾನ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು :
ಅಜಾಯದಿದಂ ಮಾಡಿದನೆನ್ನಜಾಯಮಿಕೆಗೆ ಸ್ಥಿರಿಸೆಂದು ನೀಂ ಸಭಿಯೊಳ್
ಕಾಲೆಣಿಗೆಗು (ಪಂಪ. ೬-೫೮). [ಅಜಾಯಮೆ + -ಇಕೆ]

ಅಜಾಯಮೆ (ನಾ). ೧. ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಜ್ಞಾನ :
ನಿನ್ನಜಾಯಮೆಯ ನಿನ್ನನಿಶಂ ಮಜುಗಿಸಿದುದು ಪಾಪಕರ್ಮ (ಅದಿಪ್ತ.
೫-೯೫); ಮುನ್ನಮೆನ್ನಜಾಯಮೆಯಿಂದಿನ್ನವರಮನ್ನೆಯಮನಾಚರಿಸಿದೆಂ
(ಪಂಪ. ೭-೧೧೬ ವ); ಕಿಡಿತಂದುದು ಮನದಜಾಯಮೆ ನುಡಿಯ

ತೊದಲ ಪಿಂಗಿಪೋಯ್ತು... ಶೈಶವಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨).

೨. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ; ದೋಷ: ಎಜಗಿದನಿ
ತಜ್ಞೋ ಮಜೆವಂ ಪೆಜರಜಾಯಮೆಗಳನೆತ್ತನಾದೊಡಮದಜಾಂಜೆಗಿ
ಪತಿಗಾತ್ಮಪದದೊಳ್ ಮೆಜೆದಿರು ನೃಪರೋಳಿಗೆ ಧರ್ಮ ವಿಜಯಮದೀಶಂ
(ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨-೫೭). [ಅಜಾ + -ಅಮೈ, / ತಮಿ. ಅಜಾಯಾಮೈ]

ಅಜಾಯಿಸು, ಅರಿಯಿಸು, ಅರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು;
ತಿಳಿಸು: ಅದು ಶಬ್ದಾತ್ಮಕಮಾಗಿಯುಂ... ಕಿವಿವೊಕ್ಕುಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ

ತೆಯ್ಯೊಕ್ಕು ದನುದ್ವೈತ್ಯುಳಂಗಳಿಂದಜಾಯಿಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೯೯);

ತವರೂರ ಮಜೆಯಿಸಿ ನಿದ್ರೆಯ ತೊಜೆಯಿಸಿ ಸವಿಗಳನಜೆಯಿಸಿ ನಮ್ಮ
ದಿವರಾತ್ರಿಯನ್ನದೆ ಸುಖದೊಳೊಲಾಡಿಸುವ ಗಡೆ (ಭರತ. ೬-೨೯); ಅಜಾ

ಯಿಸದಜಪುದು ಗುಣಮಂ (ಚಕವಿ. ೧-೪೦). ಅರಿಯಿಸು: "ಅದನ್ನು
ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರಿಗೆ ಅರಿಯಿಸಬೇಕು" ಎಂದಳು (ಚರಾ. ೨೯೬); ಅಂತ

ರಂಗದಲ್ಲಿ ಅರಿಯಿಸಿ ಬಹಿರಂಗದಲ್ಲಿ ತೋರಿ ನನ್ನನ್ನು ಇಷ್ಟು ದೂರ ನಡ
ಯಿಸಿ ತಂದೆ (ಶಿವಭ. ೫೪); ಇನ್ನಾರುಮರಿಯದಿಹ ಅರಿಯಿಸಲುಮಾಗದಿಹ

ಜೀವಾತ್ಮಸಂಸ್ಥೆಯಿದು (ಮಲೇ. ೨೭-೧). ಅರಿಸು: ನಮ್ಮ ನಿಜ
ಮಾತೆಗಂ ಮಗನೆನುತ್ತರಿಸುತಿದೆ ದೇವ (ತುರಂಗ. ೭೦-೨೭); ಮುನಿಗಳ

ಭಾವಕ್ಕೆ ಅರಿಸದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದ ವೇದಕ್ಕೆ ಕುರುಸಿಹಲರಿಯದ
ಚರಿತನನು (ಸುಸಾರ. ೧೧೦-೫). [ಅಜಾ + -ಇಸು]

ಅಜಾಲ್, ಅರಿಲ್, ಅಜಾಲ್ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರ; ಚುಕ್ಕೆ; ತಾರೆ: "ಅಜಾ
ಲೆಂದು ತಾರಗೆ" (ರನ್ನ. ೯); "ಅಜಾಲ್-ನಕ್ಷತ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ.

೨); "ಮಾನ್, ತಾರಗೆ, ಅಜಾಲ್-೩ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಬ್ದಸಾ.
೪-೪೩); ಎಸೆದುದು... ಮಿಸುಪಜಾಲೆಂಬರಲ್ಲಣೆಗಮಳ್ಳದ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ

ವೆಣ್ಣೊಡ್ಡನಾದಿಸೆಯುರಿಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಣುವ ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡೆನೆ
ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೭); ಬಾಂಬೊಲಂ ಬಿತ್ತಿದಜಾಲಗೆಯಿಂ

ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೧೪). ಅರಿಲ್: ಮೆರೆದತ್ತೊಡನೊಡ
ನುದಯಿಸಿದರಲ್ಲಳಂಗಳನಚಕ್ರಮೆತ್ತತ್ತಲುಂ (ಮರಾಜ. ೫-೮೮); ಅರಿಲ

ಮುತ್ತುಗಳನು ಹುಡುಕಿ ಪೋಣಿಸಿತ್ತು ಮಾಲೆಯ (ಸ್ವರಶಿ. ೧೬);
ಮರುಗಿ ಬಾನು ಅರಿಲನೆಳೆದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಒಣಗಿ ಬಿಕೋ ಎನ್ನುತಿಹುದು

(ದೀಪಸು. ೧೬); ಅರಿಲ್ಗಳ ನಡುವೆ ಎಸೆವ ತಣ್ಣದಿರನೊಲು ನಿಂತಿಹನು
ಮನಮೋಹಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬). ಅಜಾಲ್: ವಿಯತ್ತೊಳೊದರದಿನೊತ್ತಿ

ದನ್ನಾಸಿಕವಾತಘಾತದಿಂದಾಜಾಲನೆಯ್ತೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕರಾಗ್ರದ ಶಂಕಸಮಗ್ರ
ನಿಸ್ಸನಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೪-೧೦೫); ಏಜುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ

ತಳ್ತಾಜಾಲಂ ಪೊಯ್ದು ತೊಜುವೆನ್ನೆದುಂ ಮೊಗಮುಳ್ಳನಂ ಕೆಡಪುವೆಂ
(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪). [?]

ಅಜಾಲ್, ಅರಿಲ್, ಅಜಾಲ್ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರ; ಚುಕ್ಕೆ; ತಾರೆ: "ಅಜಾ
ಲೆಂದು ತಾರಗೆ" (ರನ್ನ. ೯); "ಅಜಾಲ್-ನಕ್ಷತ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ.

೨); "ಮಾನ್, ತಾರಗೆ, ಅಜಾಲ್-೩ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಬ್ದಸಾ.
೪-೪೩); ಎಸೆದುದು... ಮಿಸುಪಜಾಲೆಂಬರಲ್ಲಣೆಗಮಳ್ಳದ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ

ವೆಣ್ಣೊಡ್ಡನಾದಿಸೆಯುರಿಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಣುವ ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡೆನೆ
ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೭); ಬಾಂಬೊಲಂ ಬಿತ್ತಿದಜಾಲಗೆಯಿಂ

ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೧೪). ಅರಿಲ್: ಮೆರೆದತ್ತೊಡನೊಡ
ನುದಯಿಸಿದರಲ್ಲಳಂಗಳನಚಕ್ರಮೆತ್ತತ್ತಲುಂ (ಮರಾಜ. ೫-೮೮); ಅರಿಲ

ಅಜಾಲ್, ಅರಿಲ್, ಅಜಾಲ್ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರ; ಚುಕ್ಕೆ; ತಾರೆ: "ಅಜಾ
ಲೆಂದು ತಾರಗೆ" (ರನ್ನ. ೯); "ಅಜಾಲ್-ನಕ್ಷತ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ.

೨); "ಮಾನ್, ತಾರಗೆ, ಅಜಾಲ್-೩ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಬ್ದಸಾ.
೪-೪೩); ಎಸೆದುದು... ಮಿಸುಪಜಾಲೆಂಬರಲ್ಲಣೆಗಮಳ್ಳದ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ

ವೆಣ್ಣೊಡ್ಡನಾದಿಸೆಯುರಿಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಣುವ ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡೆನೆ
ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೭); ಬಾಂಬೊಲಂ ಬಿತ್ತಿದಜಾಲಗೆಯಿಂ

ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೧೪). ಅರಿಲ್: ಮೆರೆದತ್ತೊಡನೊಡ
ನುದಯಿಸಿದರಲ್ಲಳಂಗಳನಚಕ್ರಮೆತ್ತತ್ತಲುಂ (ಮರಾಜ. ೫-೮೮); ಅರಿಲ

ಮುತ್ತುಗಳನು ಹುಡುಕಿ ಪೋಣಿಸಿತ್ತು ಮಾಲೆಯ (ಸ್ವರಶಿ. ೧೬);
ಮರುಗಿ ಬಾನು ಅರಿಲನೆಳೆದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಒಣಗಿ ಬಿಕೋ ಎನ್ನುತಿಹುದು

(ದೀಪಸು. ೧೬); ಅರಿಲ್ಗಳ ನಡುವೆ ಎಸೆವ ತಣ್ಣದಿರನೊಲು ನಿಂತಿಹನು
ಮನಮೋಹಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬). ಅಜಾಲ್: ವಿಯತ್ತೊಳೊದರದಿನೊತ್ತಿ

ದನ್ನಾಸಿಕವಾತಘಾತದಿಂದಾಜಾಲನೆಯ್ತೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕರಾಗ್ರದ ಶಂಕಸಮಗ್ರ
ನಿಸ್ಸನಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೪-೧೦೫); ಏಜುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ

ತಳ್ತಾಜಾಲಂ ಪೊಯ್ದು ತೊಜುವೆನ್ನೆದುಂ ಮೊಗಮುಳ್ಳನಂ ಕೆಡಪುವೆಂ
(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪). [?]

ಅಜಾಲ್, ಅರಿಲ್, ಅಜಾಲ್ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರ; ಚುಕ್ಕೆ; ತಾರೆ: "ಅಜಾ
ಲೆಂದು ತಾರಗೆ" (ರನ್ನ. ೯); "ಅಜಾಲ್-ನಕ್ಷತ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ.

೨); "ಮಾನ್, ತಾರಗೆ, ಅಜಾಲ್-೩ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಬ್ದಸಾ.
೪-೪೩); ಎಸೆದುದು... ಮಿಸುಪಜಾಲೆಂಬರಲ್ಲಣೆಗಮಳ್ಳದ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ

ವೆಣ್ಣೊಡ್ಡನಾದಿಸೆಯುರಿಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಣುವ ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡೆನೆ
ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೭); ಬಾಂಬೊಲಂ ಬಿತ್ತಿದಜಾಲಗೆಯಿಂ

ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೧೪). ಅರಿಲ್: ಮೆರೆದತ್ತೊಡನೊಡ
ನುದಯಿಸಿದರಲ್ಲಳಂಗಳನಚಕ್ರಮೆತ್ತತ್ತಲುಂ (ಮರಾಜ. ೫-೮೮); ಅರಿಲ

ಮುತ್ತುಗಳನು ಹುಡುಕಿ ಪೋಣಿಸಿತ್ತು ಮಾಲೆಯ (ಸ್ವರಶಿ. ೧೬);
ಮರುಗಿ ಬಾನು ಅರಿಲನೆಳೆದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಒಣಗಿ ಬಿಕೋ ಎನ್ನುತಿಹುದು

(ದೀಪಸು. ೧೬); ಅರಿಲ್ಗಳ ನಡುವೆ ಎಸೆವ ತಣ್ಣದಿರನೊಲು ನಿಂತಿಹನು
ಮನಮೋಹಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬). ಅಜಾಲ್: ವಿಯತ್ತೊಳೊದರದಿನೊತ್ತಿ

ದನ್ನಾಸಿಕವಾತಘಾತದಿಂದಾಜಾಲನೆಯ್ತೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕರಾಗ್ರದ ಶಂಕಸಮಗ್ರ
ನಿಸ್ಸನಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೪-೧೦೫); ಏಜುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ

ತಳ್ತಾಜಾಲಂ ಪೊಯ್ದು ತೊಜುವೆನ್ನೆದುಂ ಮೊಗಮುಳ್ಳನಂ ಕೆಡಪುವೆಂ
(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪). [?]

ಅಜಾಲ್, ಅರಿಲ್, ಅಜಾಲ್ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರ; ಚುಕ್ಕೆ; ತಾರೆ: "ಅಜಾ
ಲೆಂದು ತಾರಗೆ" (ರನ್ನ. ೯); "ಅಜಾಲ್-ನಕ್ಷತ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ.

೨); "ಮಾನ್, ತಾರಗೆ, ಅಜಾಲ್-೩ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಬ್ದಸಾ.
೪-೪೩); ಎಸೆದುದು... ಮಿಸುಪಜಾಲೆಂಬರಲ್ಲಣೆಗಮಳ್ಳದ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ

ವೆಣ್ಣೊಡ್ಡನಾದಿಸೆಯುರಿಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಣುವ ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡೆನೆ
ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೭); ಬಾಂಬೊಲಂ ಬಿತ್ತಿದಜಾಲಗೆಯಿಂ

ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೧೪). ಅರಿಲ್: ಮೆರೆದತ್ತೊಡನೊಡ
ನುದಯಿಸಿದರಲ್ಲಳಂಗಳನಚಕ್ರಮೆತ್ತತ್ತಲುಂ (ಮರಾಜ. ೫-೮೮); ಅರಿಲ

ಮುತ್ತುಗಳನು ಹುಡುಕಿ ಪೋಣಿಸಿತ್ತು ಮಾಲೆಯ (ಸ್ವರಶಿ. ೧೬);
ಮರುಗಿ ಬಾನು ಅರಿಲನೆಳೆದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಒಣಗಿ ಬಿಕೋ ಎನ್ನುತಿಹುದು

(ದೀಪಸು. ೧೬); ಅರಿಲ್ಗಳ ನಡುವೆ ಎಸೆವ ತಣ್ಣದಿರನೊಲು ನಿಂತಿಹನು
ಮನಮೋಹಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬). ಅಜಾಲ್: ವಿಯತ್ತೊಳೊದರದಿನೊತ್ತಿ

ದನ್ನಾಸಿಕವಾತಘಾತದಿಂದಾಜಾಲನೆಯ್ತೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕರಾಗ್ರದ ಶಂಕಸಮಗ್ರ
ನಿಸ್ಸನಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೪-೧೦೫); ಏಜುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ

ತಳ್ತಾಜಾಲಂ ಪೊಯ್ದು ತೊಜುವೆನ್ನೆದುಂ ಮೊಗಮುಳ್ಳನಂ ಕೆಡಪುವೆಂ
(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪). [?]

ಅಜಾಲ್, ಅರಿಲ್, ಅಜಾಲ್ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರ; ಚುಕ್ಕೆ; ತಾರೆ: "ಅಜಾ
ಲೆಂದು ತಾರಗೆ" (ರನ್ನ. ೯); "ಅಜಾಲ್-ನಕ್ಷತ್ರಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ.

೨); "ಮಾನ್, ತಾರಗೆ, ಅಜಾಲ್-೩ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಶಬ್ದಸಾ.
೪-೪೩); ಎಸೆದುದು... ಮಿಸುಪಜಾಲೆಂಬರಲ್ಲಣೆಗಮಳ್ಳದ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ

ವೆಣ್ಣೊಡ್ಡನಾದಿಸೆಯುರಿಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಣುವ ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡೆನೆ
ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೭); ಬಾಂಬೊಲಂ ಬಿತ್ತಿದಜಾಲಗೆಯಿಂ

ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೧೪). ಅರಿಲ್: ಮೆರೆದತ್ತೊಡನೊಡ
ನುದಯಿಸಿದರಲ್ಲಳಂಗಳನಚಕ್ರಮೆತ್ತತ್ತಲುಂ (ಮರಾಜ. ೫-೮೮); ಅರಿಲ

ಮುತ್ತುಗಳನು ಹುಡುಕಿ ಪೋಣಿಸಿತ್ತು ಮಾಲೆಯ (ಸ್ವರಶಿ. ೧೬);
ಮರುಗಿ ಬಾನು ಅರಿಲನೆಳೆದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಒಣಗಿ ಬಿಕೋ ಎನ್ನುತಿಹುದು

ಅಜ್ಞಾನಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ
ಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು : ಅಜ್ಞಾನಗದಿಸುತ್ತು ಮೆಲ್ಲಾ ತೆಜದಿಂ ದೆಸೆಗೆಡಿಸದಿರದು
ವಿಷಯಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಒಗಿ ಬಿಡದಂತೆ ಪತ್ತವ ಮಜುಕಂ ದಿಜ್ಞೋಹದಂದ
[ದಿಂ ಮಾನಿ]ಸರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೮). [ಅಜ್ಞಾನಗದಿಸು + -ಇಸ್ಯ]

ಅಜ್ಞಾನಗದಿಸು, ಅಜ್ಞಾನಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಯಿಲ್ಲವಾಗು ;
ವಿವೇಕತಪ್ಪು : ಇಂತೀಲೋಕದೊಳ್ ರೂಪುಗಾಣಲೊಡಂ ತೊಟ್ಟನೆ
ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟಜ್ಞಾನಗದಿಸುತ್ತು ಕಣ್ಣೆಟ್ಟು ಪೇಜೊಲವಿಂದಿಂತೆದ್ದೆಗೆಟ್ಟರಾರ್
(ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೧). ಅಜ್ಞಾನಗದಿಸು : ಪೂಜೆಯಂ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚದೆ
ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಓಜೆಗೆಟ್ಟಜ್ಞಾನಗದಿಸುತ್ತು ತಿಲಲ್ಯೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಬ ಸ ರ.
೩-೫೫). [ಅಜ್ಞಾನಗ + ಕೆಡು]

ಅಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಿ (ಕ್ರಿ). ಬುದ್ಧಿಶೂನ್ಯವಾಗು ; ವಿವೇಕವನ್ನು
ಮರೆ ; ಮೈಮರೆ : ಅಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಿದಪಕೀರ್ತಿನಾರಿಯ ಸೆಜಗ ಹಿಡಿದರು
(ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೬-೨೭). [ಅಜ್ಞಾನಗ + ಮಜ್ಞಿ]

ಅಜ್ಞಾನವೆ 'ಅಜ್ಞಾನವೆ' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನಸೆಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಅದಜ ತದನಸ್ತರ
ಪಿರಪಲ್ಲಿಪಾಲೆ ಅದಜ ತದನಾಸ್ತರ ಪಡುವಣ ದಿಸಾಭಾಗದ ಕೆಳಗೆ ಅಜ್ಞಾನ
ಸೆಣೆ ಅದರ ತದನಾಸ್ತರ ಎಣತೊಣೆಯ ಮಟ್ಟಜಿ (ಸಾ ಇ ಇ. IX-i,
೪೧-೨೭ ; ೧೧ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಜ್ಞಾನಹ 'ಅಜ್ಞಾನ' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನಹಿಸು, ಅಜ್ಞಾನಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ತಿಳಿಸು :
ನಿಮ್ಮನಿಬರ್ಗ ಮೊದಲಾತನೇ ತಾನೆಂದಜಹಿಸಲ್ಪೆ ನಾಣ್ಣೆ . . . ಮಹಾ
ದೇವನಜಹಿಸಿಯೆಜಿದು ಮಜಹಿಸ ಮಜವಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೮೦).
ಅಜ್ಞಾನಹಿಸು : ತತ್ತನಯನಾಸ್ಥಿತಿಯನಜಹಿಸ ಕೇಳ್ದು (ಪದ್ಮರಾ.
೨-೨೬) ; ಹೊಕ್ಕು ಬಾಗಿಲ ಮುಜಿದು ಮೈಯಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯುರು]
ಹಿಸಿ ಯುಧಾಮನ್ಯುವ ವಿವಾರಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೯-೩೨) ; ನಮ್ಮಯ
ಬರವ ನಿಮ್ಮನಗಜಹಿಸುವುದು (ತೊರರಾ. ೬-೬-೪೫).

ಅಜ್ಞಾನಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ತನಗೆ ತಿಳಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಜ್ಞಾತ್ಯ, ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯ ಲಿಂಗವಾದರೆ ಅಜ್ಞಾನದೇನು ?
ಅಜ್ಞಾನಹಿಸಿಕೊಂಬುದೇನು ? (ಅದವ. ೯೨).

[ಅಜ್ಞಾನಗ (< ಅಜ್ಞಾನ) + -ಇಸ್ಯ]

ಅಜ್ಞಾನಗದಿಸು 'ಅಜ್ಞಾನಗ' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನಗದಿಸು 'ಅಜ್ಞಾನಗ' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನ 'ಅಜ್ಞಾನ' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ. 'ಅಜ್ಞಾನಗೊಳ್' ಪರಾ.

[? / ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾನ = ಸ್ನೇಹ ; ಪ್ರೀತಿ]

ಅಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿ
ವಿಕಲ್ಪತೆಯಿಂದ ಒದಗುವ ರೂಪ. 'ಅಜ್ಞಾನಗಂಡುಗ', 'ಅಜ್ಞಾನ
ದಿಂಗಳ್' ಪರಾ. [< ಅಜ್ಞಾನ]

ಅಜ್ಞಾನಬು, ಅರಪು, ಅರಬು, ಅರುಬು, ಅಜ್ಞಾನಬು, ಅಜ್ಞಾನಬು
(ನಾ). ೧. ಬರ ; ಕ್ಷಾಮ ; ಅನಾವೃಷ್ಟಿ : 'ಅಜ್ಞಾನಬು
ನೀರ್' ಪರಾ. ಅರಪು : 'ಅರಪುಕತ್ತಿ' ಪರಾ. ಅರಬು : ಈ
ವಿಕಾಗ್ರತೆಯು ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಿಚಾರದ ಬರವೂ
ಅರಬೂ ಬೀಳುವುದು (ವಿಜ್ಞಾನಂ. ೫೮). ಅರುಬು : ೧. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ
ದಲ್ಲಿ ಸೀನೀರಿನ ಅರುಬು ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಡ. I, ೧೮೫). ಅಜ್ಞಾನಬು :
೨. ನೀರು ಬತ್ತಿಹೋದ ಗುಣಿ, — ಕಾಲುವೆ : ದಿವಸಕರಾಪಸಾರಣ
ದೊಳ್ಳೆದಿಸಿ ಬೆನ್ನನೆ ಬರ್ಪ ಪರ್ವಲಕ್ಕವತಮಸಪ್ರಚಂಡಚರರಿಕ್ಕದ

ಸೊಪ್ಪನೆ ಬೆಂದಜಂಬಿ[ಪಾಠಾಂ. ದುಜಂಬಿ]ನೊಳ್ ಕವಿಲ ಬಿಸಿಲ್ಲೇಂ
ಮಜಸಲಾತುರ್ವೊ ತೀವ್ರಕರಾಭಿಪಾತದಿಂದವನಿಯ ಬೆಂದ ಪುಣ್ಯಲಿಗ
ಳೊಯ್ಯನೆ ಕೆಂಗಲೆಗಟ್ಟಿದಂದಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೬೦ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨
ನೋ). ಅಜ್ಞಾನಬು : ೧. ಇಂದುವಿನೊಳುರಿಯುಂಟೆ ಸಿಂಧುವಿನೊಳಜ
ಬುಂಟೆ ಸಂದ ವೀರನೊಳು ಭಯವುಂಟೆ ಭಕ್ತಗೆ ಸಂದೇಹವುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೨೬೬). ೩. ಉತ್ಪಾತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ದೋಷಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದ
ಕುಳಿಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಕರೆದು ತಂಪು ಮಾಡುವ ಒಂದು
ಕರ್ಮ ; ದೋಹನ ಕ್ರಿಯೆ : ನಾಳೆ ನಿನ್ನ ಗೋಬ್ಬಂದಮನಿಲ್ಲಿ ತಂದು
ಮುದದಿಂದಜಬಂ ಕಜಿ ಎಂದೊಡೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೦೦) ; ತುಜನನೆಲ್ಲವ
ತರಿಸುಯಿಲ್ಲಿಯೆ ಅಜಬ್ಬ [ಬ] ಕಜಿಯಲು ಬೇ ಹುದನೆ ತಾನೆಜಿ
ಜೇಯನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೪). ಅಜ್ಞಾನಬು : ೩. ಮೇಜವ ಯಕ್ಷಿಯ
ಮುಂದೆ ಅಜಬನು ಕಜಿದರಾನಂದಾರ್ಪ ಕಣ್ಣಂ ಕಜಿಯೆ ದೇವಕಿಗಾಗ
ಗೋಪಕುಮಾರಕರುವೆರೆಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೭).

[< ಅಜ್ಞಾನ + -ಬು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಜ್ಞಾನಬು = ಬರ, ಕ್ಷಾಮ,
ಕೊರತೆ ; ಅಜ್ಞಾನ = ನೀರುಬತ್ತಿ ಹೋದ ಕಾಲುವೆ]

ಅಜ್ಞಾನಬುನೀರ್ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ತೋಡಿದಾಗ ಬರುವ
ನೀರು : ಪಥಿಕರಜಲ್ಲೊಂಡು ತೋಡಿದಜ್ಞಾನಬುನೀರ್ ಬಗರಗೆಗಳುಮಂ
(ಕಾದಂಪು. ೨೬೬). [ಅಜ್ಞಾನಬು + ನೀರ್]

ಅಜ್ಞಾನಕಾಠಿ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲುಳು ; ಕಟಾವುಮಾಡುವವನು : ಯಾ
ಸ್ಥಳದೊಳಗೆ ಬಂದ ದೇವದವಸಯಜಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಯಾದೇವರ ದೇವ
ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟಲಿಂಗಿ ಭತ್ತ ಬಳ್ಳವೊಂದು (ಕಇ. I, ೨೫-೮೮ ;
1186). [ಅಜ್ಞಾನ ? + -ಕಾಠಿ. / ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾನ = ಕೊಯ್ಲು, ಕತ್ತರಿಸು]

ಅಜ್ಞಾನಕುಳಿ (ನಾ). ಅರಿಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದು ; ಒಣಗುವುದೇ
ಸ್ವಭಾವವಾದುದು (?) : ಕುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ — ಪೋರ್ಕುಳಿ . . . ಅಜ್ಞಾನ
[ಪಾಠಾಂ. ಮಜು, ಕುಜು] ಕುಳಿ, ಪೇಂ ಕುಳಿ, ಇಜುಕುಳಿ, ಅಯ್ಯುಳಿ
(ಕಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಅಜ್ಞಾನ (< ಅಜ್ಞಾನ) + -ಕುಳಿ]

ಅಜ್ಞಾನಗಂಡುಗ (ನಾ). ಆರು ಖಂಡುಗದ ಅಳತೆ : ಕಜಿ ಪೆರ್ಗಿಜಿಯೊ
ಕೆಜಿಗೆ ಅ [ಅ] ಜುಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. III, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೮ ; 776) ;
ಮುಂಗಾರಗೆಜಿಯೊ ಕೆಜಿಗೆ ಅಜುಗಣ್ಣುಗಂ ಕ ಜ ನಿ ಕೆರ್ಗಿಜಿಯೊ ಕೆಜಿಗೆ
ಅಜುಗಣ್ಣುಗಂ ಕಜಿ ಈ ಎನೆತ್ತಂ ಜಡಿಯಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದೊದು
(ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೬೦-೧೨೫ ; 797) ; ಕೋಯಿಲ್ವಸದಿಗೆ ಅಜುಗಣ್ಣುಗ
ಬೈದೆ ಮಣ್ಣೊಟ್ಟರ್ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩೨, ೫೮-೨ ; 825) ; ತ್ರೈಲೋಕ
ಪೊಜಲ ದೊಮ್ಮಬೈ ಅಳುತಿರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಅಜುಗಣ್ಣುಗ ಮಣ್ಣು
(ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೪೫ ; 900). [ಅಜ್ಞಾನ + ಖಂಡುಗ]

ಅಜ್ಞಾನಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). ಆರುಗದ್ಯಾಣ : ಅಜ್ಞಾನಗದ್ಯಾಣ ರಾಣಿ (?) ದೆ
ಪನ್ನೆರಡುಗದ್ಯಾಣ ದಣ್ಣು (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೪೨, ೪೭-೧೯ ; 790).

[ಅಜ್ಞಾನ + ಗದ್ಯಾಣ]

ಅಜ್ಞಾನಗಯ್ (ನಾ). ಆರು ಕೈಗಳಷ್ಟು ; ಆರು ಮೊಳದಷ್ಟು
ಪ್ರಮಾಣ : ಕೊಟ್ಟ ವೃಂದಾವನದ ಹೂದೋಂಟಿ ದೇವಾಲಯದಿಂ
ಬಡಗಲು ಅಜುಗಯ್ಯಗಲ ಹನ್ನೆರಡು ನೀಳದ ಮನೆ (ಕಇ. I, ೩೩-೨೯ ;
1240). [ಅಜ್ಞಾನ + ಕಯ್ಯ]

ಅಜ್ಞಾನಗಲೆ (ನಾ). ಆರುಕೊಳಗೆ (?) : ಅಜ್ಞಾನವತ್ತು ಖಂಡುಗದೀರಜು
ಗಳಮದು ಪೊಂಗಲಯ್ದು ಪಣ ಮಯ್ಯ ಕ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೬-೭) ;
ಯಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಪಡುವಣಿಯಲಿ ಅಜುಗಲೆ ಗಡ್ಡೆ ಅಜುಗಲೆ
ಹೊಲಯಿಪ್ಪನು ನಡೆಸಬಹವು (ಎಕ. IX, (S) ಕಾನಕಾ. ೪೯-೮ ; 1368).

[ಅಜ್ಞಾನ + ಗಳ (< ಕೊಳಗ)]

ಅಜುಗಾವುದ (ನಾ). ಆರುಗಾವುದ ದೂರ : “ಅಜುಗಾವುದಂ, ಅಜುಗಾವುದಂ” (ಶಬ್ದಾನು. ೮೮ ಪ್ರಯೋಗ). [ಅಜು + ಗಾವುದ]

ಅಜುಗೆಯ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಗದ್ದೆ; ನೀರು ಇಂಗಿದ ಗದ್ದೆ : ಎಳೆವಣ್ಣು ಮೆಯ್ಯ ಕೋಮಲ ನಖರೇಖೆಯಂತಿರಲುಗೈಯ್ಯ ಕೊಳುವುದು ಕೂಡೆ ಬೀಡೆಗಳ್ (ಜಗಮ. ೧೪-೭). [ಅಜು (< ಅಜು) + ಕೆಯ್ಯ]

ಅಜುಗೆಯ್ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಕೆರೆ; ಒಣಗಿದ ಕೆರೆ; ನೀರು ಇಂಗಿ ಹೋದ ಕೆರೆ : ಕಂಪಲ್ ಮಸಗುತ್ತಂ ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಜುಗೆಯ್ ಗಳ್ ಬೀಡೆವೊಗರ್ ತಣ್ಣೀರೊಸರ್ದಾಣಂ (ಜಗಮ. ೧೭-೭೨); ಸುಡು ಗಾಡಿದುಗಿಚ್ಚಡುಗೂಡುಡುಗೂಡೆಯಂ ಮಾಲು . . . ತುಡುಜೊಡರಜು ಗೆಜೆಯೆಂಬಿವು ಪಡೆಯವು ಬಿಂದುವನುದಂತವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೭೧). [ಅಜು (< ಅಜು) + ಕೆಯ್]

ಅಜುಗೇಣ್ (ನಾ). ಆರುಗೇಣು : ಅಜುವೇಲ್, ಅಜುಗೇಣ್, ಅಜು ವತ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೭ ಉದಾ). [ಅಜು + ಗೇಣ್]

ಅಜುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ವಿದ್ವೆಯಂ ಗುಣಕಜು ಗೊಂಡು ಕೊಟ್ಟಿನಗೆ ಸಂತಸಮಪ್ಪಿನಮೀವ ನಿನ್ನ ದಕ್ಷಿಣೆಯದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೧); ಗುಣಕಜುಗೊಂಡಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋಗ).

[ಅಜು + ಕೊಳ್]

ಅಜುಚು, ಅರಚು, ಅಜುಚು, ಅಜುಚು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಒರಲು; ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು; ಕಿರುಚು; ಒರಲು : “ಅಜುಚು - ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನಾ” (ಶಮಧಾ); ಅಜುಚದೆ ಪೋ (ಜಗಮ. ೧೧-೭೨). ಅರಚು : ರಾವುತ ಬಿದ್ದನೆಂದರಚಿ ಮಾವುತ ಪಿಡಿದೀವುತ ಅಂಕುಶಮೊಳಗೆ ಕೋಯೆನುತಿಟ್ಟ (ಸಾಂದಕಾ. ೭-೭೪); ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ ಹೆಣ್ಣು ದನಿಯೊಂದು ಛಿಟಾರೊಂದು ಅರಚಿ ಮಾನವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿತು (ಮಹಾ. ೧೧೨). ಅಜುಚು : ನಿನದಂಗೈಯ್ಯಜುಚುತ್ತು ಮೆಯ್ಯ ಪರಿತಂದಾನಂದದಿಂದೊಂದನೊಂದನಲಂ ಪಿಂದುಮರ್ಧಪ್ಪಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೯೪); ಕಾಗೆ ಸಾಕಿದ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮಜು ಕೊಗುವುದು ಸುಸ್ತರದೊಳ್ಳದೆ . . . ಕಾವು ಕಾವೆಂದಜುಚುವದೆ ಹೇಳು (ಬಸವ. ೩-೭೯); ಹರಿಯೊಡನೆ ಜಂಬುಕನಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೊರಲಿ]ದರೆ ನಾನೇನ ಹೇಳುವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೪೬). ಅಜುಚು : ಕಾಗೆಗಳಂತಜಿ ಗೂಗೆಗಳಂತೆ ಪಲಂಬಿ ಕತ್ತೆಗಳಂತೊಜಲಿ (ಬಸವ. ೮-೧೦೦); ತರಣಿ ಸಮಂತು ನಮ್ಮಧಿಪನಾಗಿಯುಮಿಂತುಜಿ ಕಾಯ್ದ ನೆಂದು ತತ್ಸರಿಸಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಗೆಯ್ಯಜುಚುತಿರ್ಧಪುದೆಂಬಿನಮಾ ನಿಧಾಘ ಭೀಕರ ತರ ತಾಪದೇಜು ಗೆನಸುಂ ನಿಲಲಾಜದೆ ಚೀಜುತುಂ . . . ಇರ್ದುದು ಕೋಕ ಸಂಕುಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೨೯); ಘುಮ್ನಿಕ್ಕೆ ಕೂರುಮನಜಿ ದಿಕ್ಕು ವಿದಿಕ್ಕು ಧಿಗ್ಗಿನಲು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೭); ಕಣ್ಣಿನೆಯ ಕರಡಿಯ ಮೊಲಜುಚುವಂ ವಾಚಕನೇ (ನೀತಿಸಾ. ೩೪). [ದೇ. || ತೆಲು. ಅಜುಚು]

ಅಜುತು ‘ಅಜು’ ಪರಾ.

ಅಜುತೆಜಿ (ನಾ). ಆರುಬಗೆ, —ವಿಧ : ಸಂದಣಿಸಿದ ನವಚಿತ್ರ ಸುವರ್ತಕನೆಂಬಜುತೆಜಿದಣ್ಣು ಕರಂ ಮನಸಂದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೫). [ಅಜು + ತೆಜಿ]

ಅಜುದಿಂಗಳ್, ಅರುದಿಂಗಳು (ನಾ). ಆರುತಿಂಗಳು; ಅರ್ಧವರುಷ : ಅಜುದಿಂಗಳೊಳಾ ಅಯ್ಯೂಜು ರಥಮಂ ಸಮೆದು (ಪಡ್ವಾರಾ. ೧೪೭-೫); ಪೂಣ್ಣತೆಜಿ [ದೊಂ] ದಜುದಿಂಗಳೊಳೊಂದು ಮೂಜುತಿಂಗಳೊಳೆ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾದುದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೭೦); ಅಜುದಿಂಗಳ್ಳರ ಜಿನ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಜಾವುಂ ಪು. ೨೫-೫); ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಗೊಂದು ದಿನದಂದದಿಂದಮಜುದಿಂಗಳ್ ನೆಜೆಯೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೫೬ ವ); ಅಜುದಿಂಗಳನಿಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾಗಲ್ (ರೇವಣ. ೧೦೧-೫೭).

ಅರುದಿಂಗಳು : ಜಲ್ಪಿಸಲು ಅರುದಿಂಗಳಾದಿಯದುಲ್ಪ ನವಮಾಸಾಂತ್ಯ ಸುರಪತಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ನವರತ್ನವೃಷ್ಟಿಯ ಮೂರುಸಂಜೆಯಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯-೩೬). [ಅಜು + ತಿಂಗಳ್]

ಅಜುನೀರ್ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ನೀರು; ಇಂಗಿಹೋದ ಜಲ : ಮಜುಗಿ ದಜುನೀರ ಮೀಂಗಳೊಲ್ಲಾದರ್ (ಪಡ್ವಾರಾ. ೫೭-೧೨); ಅಜುನೀರಾಗಿರೆ ತಾಯ್ಜಿಲ್ಲರೆಗಮಾ ವಾರಾಶಿಯಂ ತುಳ್ಳಲುಂ (ಪಂಪಮಾ. ೯-೧೮೩); ಬಜುಗೊಳದವೊಲಾಯಿತ್ತಾಕ್ಷಿ ಮಜುಗಿದುದಜುನೀರ ಮಿಂಬೊಲಿಂದೆನ್ನ ಮನಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೬); ನೀರಡಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಬಡಗೊಂಡೆ ಬಂದು ತಾಂ ಪಡೆದದಜುನೀರನೆಯ್ದೆಯುಮಲ್ಲಿಯ ಕೊಟ್ಟಿಸಜಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟವೋಲ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೧-೧೦).

[ಅಜು (< ಅಜು) + ನೀರ್]

ಅಜುನೀರ್ವಳ್ಳ (ನಾ). ನೀರು ಬತ್ತಿಹೋದ ಹಳ್ಳ; ಒಣಗಿಹೋದ ಹಳ್ಳ : ಅಜುನೀರ್ವಳ್ಳಂ ನೆಲಲ್ಲಂದಿದ ತರುನಿಜಯಂ (ದಶಕು. ೩-೧೨). [ಅಜುನೀರ್ + ವಳ್ಳ]

ಅಜುನೂಲು, ಅರುನೂರು (ನಾ). ೧. ಆರುನೂರು : ಕಲಿಡೇವರಿಗೆ ಅಜುನೂಲು ಮರದ ತೋಣ್ಣ (ಇಮ. ೧೯೪೭. ಹಾನಗಲ್. ೨೮೬-೧೪; 974); ಐಸಾಸಿರದಜುನೂಲವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೫ ವ). ೨. ಆರುನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಸೀಮೆ (?) : ಚೋಳಧನಶ್ವಾಯನೆ ಎರಿಗಾಲ್ವಾದಿ ಅಜುನೂಲು ಅಳೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೨-೧; 750); ಈ ಅಜುನೂಲು ಭೂಮಿ ಅಗ್ರಹಾರಮುಂ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೭; ೮ನೆಯ ಶತ); ಕನ್ನಡಮರಡಜುನೂಲಜಿ ಕನ್ನಡಮಾ ತಿರುಳ ಕನ್ನಡಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೨). ಅರುನೂರು : ೧. ಸಾವಿರದ ಅರುನೂರ ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯಾ ಮೊರುಶಯಾಶ್ವರನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಮಾಘ ಶುದ್ಧ ೫ಲ್ಲ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬೪-೬; 1688). [ಅಜು + ನೂಲು]

ಅಜುಪು ‘ಅಜುಪು’ ನೋ.

ಅಜುಬು ‘ಅಜುಂಬು’ ನೋ.

ಅಜುಬೋನ (ನಾ). “ಆರುಬಗೆಯ ಅನ್ನ” (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ); ತಜಗು ಚಕ್ಕಲಿ ಹೂಸಣಂಬ ಹೂರಿಗಳಂ ಅಜುಬೋನ ಫೇಣಿ ಗಾರಿಗೆ ಇಡ್ಲಲಿಗೆ ಅವುಗು ತಿಜುನೇವಗೆಯನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೮೫).

[ಅಜು + ಬೋನ]

ಅಜುಮೈ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಲಲೈ; ಮುದ್ದು : “ಅಜುಮೆಯುಂ ತಾಂ ಲಲೈಯೆನ್ನಲಿವು ಮುದ್ದಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೮೦). [ಅಜು + -ಮೈ]

ಅಜುಮೈ (ನಾ). ಆರುಬಾರಿ, —ಸಲ : ಅಜುಮೆ . . . ಅಜುವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೫). [ಅಜು + -ಮೈ]

ಅಜುಮೊಗ (ನಾ). ಆರುಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಪಣ್ಣುಖ; ಕುಮಾರ ಸ್ವಾಮಿ : “ನ ವಿಲ್ಲೇರಂ ಬಗೆಯಲಜುಮೊಗಂ ತಾನೆನ್ನಲ್ . . . ಪಣ್ಣುಖಂಗಮರ್ವುವು ನಿರುತಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೧); ಮಾದೇವಿಯಜಿ ಕದಜುಮೊಗನೊಡನೆ ಕಜಿಗೊರಲನೊಪ್ಪಿದನು (ಭಾವಚಂ. ೯-೪೬).

[ಅಜು + ಮೊಗ. / ತಮಿ. ಅಮೊಗಂ]

ಅಜುಮೊಲಿ (ನಾ). ಆರುಮೊಳ : “ಅಜುಮೊಲಂ, ಅಜುಮೊಲಂ” (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೫ ಪ್ರಯೋಗ). [ಅಜು + ಮೊಲಿ]

ಅಜುಲುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಕೆಸರುಗದ್ದೆ (*).

[ಅಜುಲು (< ಅಜಿಲು) + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಅಜುನಗೆ (ನಾ). ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ; ಕಾಮ; ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳೆಂಬ ಆರು ಶತ್ರುಗಳು : ಅಜುನಗೆಯಂ ತೊಡೆದು ಹರಿಯೊಳಿರೆ (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೧೫). [ಅಜು + ನಗೆ]

ಅಜ್ಞಾನದಿ, ಅರುನದಿ (ನಾ). ೧. ಅರುನದಿ; ಅರರಷ್ಟು: ಅಜ್ಞಾ-
ಅಜ್ಞಾನದಿ, ಅಜ್ಞಾನತು (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). **ಅರುನದಿ :** ೨.
ಅರನೆಯ: ಅಳಿದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು ಅರುನದಿ ಶ್ರೀಮಚ್ಚಾಮರಾಜ
ಒಡೆಯ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಧಾನದ ಕಯ್ಯದ್ರೆಯಿಂದ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೫-೯).

[ಅಜ್ಞಾ + ಮದ್ಯ]

ಅಜ್ಞಾನಣ, ಅಜ್ಞಾನಣ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮೂಡಲೆರಡುಂ
ಪಳ್ಳದ ಕೂಡಲೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರದಕ್ಕಜುವಣಗದ್ಯಾಣವಿಪ್ಪತ್ತ
(ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫೨-೫೮; 1007); ಎರಡಜುವತ್ತು ಪೊನ್ನಜುವಣಂ
ಸಮಕಟ್ಟಿನೆ ಮಾಡಿ (ಎಣ. XV, ೩೪೧-೩೯; 1071); ಅಜ್ಞಾನಣ ಪಣ
ವೊಂದು (ಸೌಖ್ಯ. V, ೮೪೮-೩೬; 1097); ಸೋದರ ಸೋಮಗೌಡ
ಹಿಟ್ಟುಕಾಜರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನಣ ಮತ್ತರಿಗೆ ಹಂನೇರಡು ಹೊಂನ ಮರಿಯಾದೆ
ಕೋಲುಕೊಳಗದೇವರಿಗೆ (ಎಣ. XXIII, ೩೦-೬೦; 1265); ಕೆಜೆಯ
ತೋಂಟವಜುವಣದಿಂ ಕೆಜಿಗೆ ತೆರುವ ಗದ್ಯಾಣ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩;
ಹಾನೇರಿ. ೬೦-೨೬; ?). **ಅಜ್ಞಾನಣ :** ತ್ರಿಕೋಚನ ಪಂಡಿತರ್ಗಿ ಧಾರಾ
ಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಅಜ್ಞಾನಣದ ಮತ್ತರ್ ಮೂನತ್ತು
(ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೧-೩೮; 1060).

**ಅಜ್ಞಾನಣದ ಗೌಡು = ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ರಿಯಾ
ಯಿತಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಯಾಡುವಾತ :** ಸಮಸ್ತ ಮಾಣಕ್ಕ
ನಗರಂಗಳು ಕಬ್ಬಾಹುನಾಥ ಅಜ್ಞಾನಣದ ಗೌಡಪ್ರಜೆಗಳು ಮುಂತಾಗಿ
(ಎಕ. II, ೩೪೭-೩೭; 1296). [ಅಜ್ಞಾ + ಪಣ]

ಅಜ್ಞಾನತೊಕ್ಕಲ್ 'ಅಜ್ಞಾನತೊಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನತ್ತಿಗ (ನಾ). ಬಿತ್ತಿದ ಅರುನತ್ತು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಬೆಳೆ ಬರುವ
ಭತ್ತ; ಎರಡೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಕೊಡುವ ನೆಲ್ಲು : "ಸಪ್ತಿಕ - ಅಜ್ಞಾ
ನತ್ತಿಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೭೩); "ಮಾಸದ್ವಯೋದ್ಭವ - ಅಜ್ಞಾನತ್ತಿಗನ
ನೆಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೨೫). [ಅಜ್ಞಾನತ್ತು + -ಇಗ]

ಅಜ್ಞಾನತ್ತು, ಅರನತ್ತು, ಅರುನತ್ತು (ನಾ). ಅರನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದ
ಗುಣಿಸಿದಾಗ ಬರುವ ಲಬ್ಧ; ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ: ಅಜ್ಞಾನತ್ತು ಬಾಡಮ
ನಾಳುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೫-೧೧); ಇಲ್ಲಿ ಗಜು ವತ್ತು ಯೋಜನ
ದೊಳಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಮೆಂಬುದು ಪೊಣಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮ ವ); ಅಜ್ಞಾನತ್ತು
ತುಂಬಿದೊಡೆ ಮಜುವಾತುಬೇಡೆಂದು ನಾಣ್ಣುಡಿಗಳುಂಟು (ಸಿದ್ಧರಾ.
೧-೪೫). **ಅರನತ್ತು :** ಅರಿಯೆ ಅಂದರೆ ಅರವತ್ತು ಗುಣ ಬಲ್ಲಿನೆಂದರೆ
ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಗಾಡ). **ಅರುನತ್ತು :** ಅರುನತ್ತು ಮೂವರ ತ್ರಿಪದಿ
(ಕವಿಚ. II, ೧೫೩).

ಅಜ್ಞಾನತ್ತುನಾಲುಕು ಬಿಜ್ಜೆ = ಅರನತ್ತು ನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳು :
ಗುತ್ತಿಗೆವಿದಿದಂತೆ ನೆಜೆ ಸಾಧಿಸಿದಜುವತ್ತುನಾಲುಕು ಬಿಜ್ಜೆಗುಜುಹ ವೃತ್ತ
ಕುಚಾಸ್ತಿಯರ ಪರಿಕೆಯ ನೋಡು ಚಿತ್ತಯಿಸೆಂದರಂಗಳನ (ಮೋಹತ.
೧೬-೧೧). **ಅಜ್ಞಾನತ್ತುಮೂವರು = ತಮಿಳು ಶೈವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ
ಅರನತ್ತುಮೂರು ಮಂದಿ ಪುರಾತನ ಭಕ್ತರು :** ಅಭವಂಗೆಜಿ
ದುತ್ತುಮಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳಜುವತ್ತುಮೂವಜೊಳು (ಬಸಪ್ಪ. ೧೦-೮); ಧರೆ
ಬೆರೆತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟು ಸುತಿರಲ್ ಪೊಗಳ್ಳೆಂ ಘನಭಕ್ತಿಯಿಂ . . . ಶರಣೆ
ಕಾವರಂ ಸುಕೃತಜೀವರನೊಲ್ಲಜುವತ್ತುಮೂವರಂ (ತ್ರಿಪುನಿ. ೧-೪೩).

[ಅಜ್ಞಾ + ಪತ್ಯ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಜ್ಞಪತು; ತುಳು. ಅಜಿಪ,
ಅಜಿಪ್ಪ, ಅಜಿಪ; ಕೊಡ. ಅರುನದಿ; ತೆಲು. ಅಜ್ಞಾನದಿ, ಅರುನೈ,
ಅರನೈ]

ಅಜ್ಞಾನತೊಕ್ಕಲ್, ಅಜ್ಞಾನತೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಅರುನತ್ತು ಮನೆ,
—ಕುಟುಂಬ: ಗಾವುಂಡುಗಳುಮಜುವತ್ತುಕ್ಕಲುಂ ತೋಂಟದಲೊಂದು

ಬಳ್ಳಿಯಂ ನಡೆಯಿಸುವರು (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫೦-೨೦; 1005); ಧಾರ
ಕ್ಕಮಂ ಅಜ್ಞಾನತೊಕ್ಕಲು ಬಕ್ಕಲಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗಾ [ಗಾ]ದಿಗೆ ೧ (ಇಣ.
XI, ೨೭೪-೩೩; 1080); ದೇವಂಗೆರಿಯ ಸಾಯಿರ ಪರಿವಾರಂ ಅಜ್ಞಾ
ನತ್ತು(ತೊ)ಕ್ಕಲುಂ (ಎಣ. XIX, ೧೯೫-೩೨; 1210). **ಅಜ್ಞಾನ
ತೊಕ್ಕಲ್ :** ಭೂನುತರಪ್ಪಜುವತ್ತುಕ್ಕಲುಂ (ಕೊಲ್ಲಾಶ. ೧೭-೩೯;
1196). [ಅಜ್ಞಾನತ್ತು + ಒಕ್ಕಲ್]

ಅಜ್ಞಾನದಿಂಬರ್ (ನಾ). ಅರುನತ್ತು ಮಂದಿ, —ಜನ: ಉತ್ತ
ರಾಯಣ ಸ ಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ನು ಗಾವುಣ್ಣನಾ[ಗಿ]ಯಮ್ಮಗಮಜುವದಿಂ
ಬರ್ಗ್ಗಂ ಕೊಟ್ಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೪೩-೧೭; 970); ನಾಲ್ಕು
ತೆಣ್ಣಿರುಮಜುವದಿಂಬರುಮೆಪ್ಪತ್ತಿವರ್ರುಂ (ತಸವ್ಯ. ೩೩೩).

[ಅಜ್ಞಾ + ಪದಿಂಬರ್]

ಅಜ್ಞಾವಿಡು (ಕ್ರಿ). (?) : ಅಜ್ಞಾತೋನ್ ಪಣ್ಣ ಮಹಾಪಾಕ್ಕು ಒಕ್ಕಲೊರಿ
ಪೋಗುಗೆ ಈ ಪಟ್ಟಂ ಅಜ್ಞಾವಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೧-೧೦; ?).

[? / ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾವಿಡು = ಬಾಕಿಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ವಸೂಲುಮಾಡು]

ಅಜ್ಞಾವುಳ್ಳಿ, ಅಜ್ಞಾವುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸೌದೆ, —ಪುಳ್ಳೆ: ಮಿಜು
ಗುವ ಶಿವಧ್ಯಾನಮುಂ ಕೆಡಿಪೆವೆಂದು ಬಗೆದಜುವುಳ್ಳಿ ಪೊತ್ತವನ ಮೇಲಡಕಿ
ಕಿಚ್ಚಿಡಲ್ಪಡದನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೫೪). **ಅಜ್ಞಾವುಳ್ಳಿ :** ನೆಜೆ ಚತುರ್ಭುಜನ
ಹೆಣಕೆಜೆಯರಿಲ್ಲದೆ ಪಾರ್ಥನಜುವುಳ್ಳಿ ಪೊತ್ತ ಕಥೆಗಳನವಜೊಳೆ (ಸಾನಂಚ.
೨-೧೧೯). [ಅಜ್ಞಾ (< ಅಜ್ಞಾ) + ಪುಳ್ಳಿ]

ಅಜ್ಞಾವೆ, ಅರಿವೆ, ಅರುಬೆ, ಅಜ್ಞಾವೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ಪಂಚೆ; ವಸ್ತ್ರ:
ಅಜ್ಞಾವೆಯನೊಂದೊಜಲೆ ಕೊಂಡೊಡೆ ಆಕಾಶನನುಡುಮೇಯಿತ್ತಲ್ಲಾ
(ಅವಚಂ. ೧೩೨-೭೦೨); ಉಟ್ಟಜುವೆಯಂ ಉರದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುತ್ತ
(ಹಚಕಾ. ೧೨-೧೬); ಒಂದಜುವೆಯಂ ದಿಟ್ಟಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಯಪವಾ
ಸಮಂ ಕೊಂಡನೆಲ್ಲವರುಮ್ಮಳಿಸುವಂದದಿ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೧-೪೬); ಮಿಸುಪ
ರನ್ನಮಂ ಮಸಿಯಜುವೆಯಂದೆ ಬಾಸಣೆಸುವಂದದಿ (ಕೊಟ್ಟುಬ. ೭-೨೩).
ಅರಿವೆ: ಮಾಣಕ್ಕವನ್ನು ಮಸಿ ಅರಿವೇಲಿ ಕಟ್ಟಿದಾಗ (ಗಾಡ). **ಅರುಬೆ:**
ನುಡಿದ ಗುರು ತರಿಸೆಣ್ಣೆಯಂನರುಬೆಯಂದದಿ ಶೀಘ್ರದಲಿ ಬರಲಿ (ತುರಂಗ.
೫೬-೧); ಹಾದಿಯ ಅರುಬೆಯ ಜೋಡಿಸಿ ಆಯೋರು . . . ಅಯ್ಯ
ಅರುಬೆ ಹಸ್ತ ಸಕ್ಲಾತಿ ಕಾಣೆ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೪೮). **ಅಜ್ಞಾವೆ:** ತೊಯ್ದಜಿ
(ಜು)ವೆಯನೆ ನೈಮೂತ್ರದಿಂದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ (ಬಸವ. ೭-೨೧); ಅಜ್ಞಾವು
ಎಂಬ ಅಜ್ಞಾವೆಕಾಸಿ ಹರವಿ ಹಾಲ ಮೊಸರ ತಳಿದು (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೮-೪);
ತೈಲದೊಳಗೆ ಅಜ್ಞಾವೆಯದ್ದಿಮೈಗೆ ಉರಿಯ ಸುತ್ತಲಿಕ್ಕೆ (ವಿದ್ಯಾ. ೧೧೬-೩).

ಅಜ್ಞಾವೆಯಂಚಟಿ = ಅರಿವೆ ಅಂಚಡಿ : ಅಜ್ಞಾವೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಹಂ]
ಚಟಿಗಳಲಿ ಸುತ್ತಿ ಸಮಾರ ಬಾಂಧವನ (ತೊರರಾ. ೬-೨೩-೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾವೈ; ತುಳು. ಅರ್ವೆ; ತೆಲು. ಅಜ್ಞ = ಚಿಂದಿ,
ಜೂಲುಬಟ್ಟೆ]

ಅಜ್ಞಾವೆಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಕೊಳಕೂ ಹರಕೂ ಆದ ಬಟ್ಟೆ; ಮಲಿನ
ವಸ್ತ್ರ (?): ಅಜ್ಞಾವೆಗಪ್ಪಡವುಟ್ಟು ಹೆಂಡತಿಯಿರಲ್ಪಂಡು ಮಜುಗಿ
ಮುದವಳಿದು (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೩); ಮೊಗ ಕಂದಿ ಕೆಳಗುಂದಿಯಜುವೆಗಪ್ಪ
ಡವುಟ್ಟು ರಾಗವಳಿದೊಪ್ಪಗೆಟ್ಟು (ಹಚಕಾ. ೮-೭೨). [ಅಜ್ಞಾವೆ + ಕಪ್ಪಡ]

ಅಜ್ಞಾನೆರಲ್, ಅಜ್ಞಾನೆರಳು (ನಾ). ಅರುಬೆಗಳು: ಅಜ್ಞಾದಿಂಗಳ್,
ಅಜ್ಞಾನೆರಲ್, ಅಜ್ಞಾಗೇಣ್ (ಭಾಷಾ ಭಾ. ೧೫೭ ಉದಾ); ಎನಗಜಾಯೆ
ಕಾತುಕಂ ಮುನ್ನಿನ ನಿನ್ನಜುವೆರಲ ಮೆಯ್ಯೊಳಿ ವರದಕರಂ ಎನಿತುಂ
ಕಿಜಾದಾಗಿದುದೊ (ವಸ್ತವಂ. ೪-೩೦). **ಅಜ್ಞಾನೆರಳು :** ಎಡದಂಫ್ರಿ
ಗಜು ವೆರಳಾಗಿ ದಿವದೊಳುತ್ತನ್ನನಾದಂ ಮೂಲನತ್ತತ್ತದಿಂದರಿಪ್ಪಾಂ
ದೊಳು ಸುಕುಮಾರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧೪). [ಅಜ್ಞಾ + ಬೆರಲ್]

ಅಜ್ಞಾನರಳು 'ಅಜ್ಞಾನರಳು' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನಸಿರ (ನಾ). ೧. ಆರುಸಾವಿರ, —ಸಹಸ್ರ: ಅಜ್ಞಾನಸಿರ ಬಿಡ್ಡಿಯವಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ); ಸರಮಪ್ರಮಾಣಮಜ್ಞಾನಸಿರಂ ಬರಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೬-೧೦೩). ೨. ಆರುಸಾವಿರ ಗ್ರಾಮಗಳುಳ್ಳ ಸೀಮೆ (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಶಿವಮೂರ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಕೆಯ ಪುನ್ನಾಡಜು ಸಾಸಿರಕ್ಕೆ ಎಜೆಯರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬-೨; 810); ಶ್ರೀನೋಟ ಮೃಧಿರಾಜಂ ಗಜ್ಜಜುಸಾಸಿರವುಮಾನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೯-೭; 890).

ಅಜ್ಞಾನಸಿರರ್ = ಆರುಸಾವಿರ ಮಂದಿ: ತೊಂಭತ್ತಜುಸಾಸಿರ ಬರ್ರು (ಇಪ. VI, ೧೦೨-೬; 887). [ಅಜ್ಞಾನ + ಸಾಸಿರ]

ಅಜ್ಞಾನಿಗ (ನಾ). ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; "ಬಲ್ಲವನು; ಜ್ಞಾನಿ" (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ಕೋಶ. ೫೧೦). [ಅಜ್ಞಾನ (< ಅಜ್ಞಾನ) + -ಇಗ]

ಅಜ್ಞಾನಿರಿಯ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ಕೊಂಕಣ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಪಿ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು... ಅಜ್ಞಾನಿರಿಯರ ತಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಅರಿಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೨೨-೩೬೧); ಎರಳೆಯ ಕೊಂಬಿನ ನುಲಿಕೆಯ ಬಳಸಿನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಬಳಸ್ಯಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಅಜ್ಞಾನ. ೨೫-೬೦); ಬಲ್ಲದರೆಂಬ ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿರೂ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚಿನಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರಬುದೀಗ ಅಜ್ಞಾನಿರಿಯರಲ್ಲಿರೂ ಬಳಸ್ಯಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂಬ ಶಬ್ದ ಕೃಥ (ಅಜ್ಞಾನ. ೨೫-೬೦ ಬೀಳು). [ಅಜ್ಞಾನ + ಹಿರಿಯ (< ಸಿರಿಯ)]

ಅಜ್ಞಾನಿರಿಯತನ (ನಾ). ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಮೇಲಾಗಿರುವೆನೆಂಬ ಭಾವ: ಅಜ್ಞಾನಿರಿಯತನ ಅಜ್ಞಾನಿರಿಯತನ ಬೇಡ (ಅಂಬವ. ೯೧).

[ಅಜ್ಞಾನಿರಿಯ + -ತನ]

ಅಜ್ಞಾನಿಸು 'ಅಜ್ಞಾನಿಸು' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನು 'ಅಜ್ಞಾನು' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನು 'ಅಜ್ಞಾನು' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನುಗೆಡು 'ಅಜ್ಞಾನುಗೆಡು' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನಿ (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತು; ಇಮರು; ಒಣಗು; ಮರೆಯಾಗಿ ಹೋಗು; ರೂಪಗೆಡು; ಶೋಷಿಸು; ಅಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ (ಭೂತಕ್ಕ); "ಅಜ್ಞಾನ-ಸ್ವರೂಪಾಭಾವೇ (ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೀಗು) ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಒಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನ ಪ್ರತೋಷಣಯೋಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೦೮); ನೀರೆಲ್ಲ ಮಜತು ಪೋಗೆ (ಚಾವುಂ. ೪೧-೨೪); ಅದಿವರಾಹನೆತ್ತುವಂದಸುವಜಿಯಾದ ಸೇದತನಗಾಜುದುಂಬಿನಮೀಗಳೆರ್ದಪಳ್ (ಎಕ. XIII, ೪೨-೨೮; 1112); ಹಸಿವಜತಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸಾದಿಯಲ್ಲ ತೃಪ್ತಿಯಜತಲ್ಲದೆ ಪಾದೋದಕಿಯಲ್ಲ ನಿದ್ರೆಯಜತಲ್ಲದೆ ಭಾವವಿರಹಿತನಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೨೪-೫೬೫); ಅಸಿಯಜತು ನೋಟಂ ಬಜತು ವಿರಹಾಗ್ನಿಯೆತ್ತಿ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೧೯ ವ); ತೊಜ್ಞಾನಗಳುಕುಗಟ್ಟಜತು ಬಯಲೊಜ್ಞಾನಿಯಾದುವು (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೪); ಅಜ್ಞಾನದ ಕೆಜ್ಞಾನಗಳ ಕುಂದದ ಬೆಳಸೆಂದು ಆ ನಾಡೊಳ್ (ಕ್ರಿಷ್ಣವಿ. ೨-೪೪); ಬಿಜುಗಾಳಿ ಬಡಿದಾರ್ದು ಕಡೆಗೆ ಕಡಲನ್ ತಣಿಸಿ ಎತ್ತಲೋ ಅಜ್ಞಾನಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೭-೨೫). [?]

ಅಜ್ಞಾನಿ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು; ಹೊಡೆ: ಕೆಲರಂ ದೆಸೆವಲಿಗೆಯ್ದು ಕೆಲರಂ ಭಜಬಲದಿನಜ್ಞಾನ ಶಿಲೆಯೊಳ್ಪಿಯ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೦).

ಅಜ್ಞಾನಿಯತ್ತು = ಜೆನ್ನಾಗಿ ತಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿ ಒತ್ತು: ನೆತ್ತಿಯೊಳೆಜೆ ದೆಜೆದಿನಜ್ಞಾನಿಯತ್ತಿ ಬಲೆಕ್ಕಿಯೆಯ ಪೊಸೆದು ಜಡೆಗೊಂಡಿದುರ್ದ್ವಯತ್ತ ಕುಚಯುಗೆಯ ಕೆಲಸುನೆತ್ತಂ ಪಸರಿಸಿದನೆಯ್ದು ಪಸರಿಸಿದದಟಂ (ಶಂಕಭಾ. ೧೨-೧೫೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾನ; ಮಲ. ಅಜ್ಞಾನ; ಕುರುಖ್, ಅಜ್ಞಾನಾ]

ಅಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಬಡಿತ; ಪೆಟ್ಟು: ಕಳ್ಳರಾಯಿಲನುಜ್ಞಾನಿಯೇಜು ಮಾರಿ ಪಸವಿಜ್ಞಾನ ಬಜಂ ಪೆಜವುಂ ಭಯಂಗಳಾಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧-೫೨); ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂಬ ನುಡಿ ನಾಡೆ ಭೂಧರಕುಲಂಗಳೊಳ್ (ಭಾವಚಂ. ೨-೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾನ; ಮಲ. ಅಜ್ಞಾನ]

ಅಜ್ಞಾನಿ, ಅಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ; ದೊಡ್ಡ ಶಿಲೆ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡು: "ಅಜ್ಞಾನ-ಸ್ವರೂಪಾಭಾವೇ (ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೀಗು) ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಪೂರ್ವತ ಕಯವನ್ ಅಜ್ಞಾನಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೧೪, ೧೦-೧೩; 729); ದಾಡೆಗಳನಜ್ಞಾನಿಯೊಳಿಂಬಿಂ ತೀಡುತ್ತಂ ತೀವ್ರಮಾಗೆ (ಶಂಕಭಾ. ೩-೨೮); ಅಜ್ಞಾನಿಯಂ ಸೀಳುವೊಡಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿಲಹುದೇ ಚಾಣಂಗಳಿಂದಲ್ಲದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬); ಮುಸುಕಿದ ಮೇಳಮಂ ಜಡಿಯೆಂಬರು ಶಿಲೆಯ ನಜ್ಞಾನಿಯೆಂಬರು (ಜೈಮಿಧಾ. ೨-೯); ಪಳೆಕುಗಮ್ಮಂ ಪಜ್ಞೆಯಜ್ಞಾನಿ ನೀಲದ ಗವಿ ಕುಲಿತದ ಡೊಣೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೩೮); ನೀಲದಜ್ಞಾನಿಯ ಮೇಲ್ದೊಡಕೆ ಪವಳದ ಲೋವೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦-೩೫). ಅಜ್ಞಾನಿ: ಹೂವಯ್ಯನೊಬ್ಬನೆ ಒಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಅರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಶಾಸ್ತ್ರಾರು. ೨೮೮); ನೀನು ಒಡೆದಿರುವ ಅರೆಯ ಒಂದು ತುಂಡು ಚೂಪಾಗಿಯೂ ಒರಟಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆ (ಮತಂ. ೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾನ; ತೆಲು. ಜಾಯಿ, ರಾಯಿ]

ಅಜ್ಞಾನಿಗಲ್, ಅಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲು, ಅಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲು (ನಾ). = ಅಜ್ಞಾನಿ: ಒಡೆದು ತಲೆ ಹುಡುಗುಟ್ಟುವಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲು ವೃಷ್ಟಿಯಂ (ಸಾ ನಂ. ೪-೧೪೭ ವ); ಸರಲಂ ಮುಂಗೈಯ ಬಲ್ಲದ್ದಿನೊಳೆ ಮಸೆಯತುಂ ನೀಡುಮೆತ್ತಿದ್ಡೆಡರ್ಗಿನ್ನಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲೊಳ್ ಪಾಂಸುವಂ ಪುಟ್ಟ ಪತನುವಿನ ರೌದ್ರಾಸ್ಥದಿಂ... ಎತ್ತಂದಂ ಪುಳಿಂದಾಗಣೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೩೩); ಮಡುವೆಲ್ಲಂ ತೀರ್ಥಂಗಳೊಗಿಡುವೆಲ್ಲಂ ಮರುಜೆವಣೆಗಳಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಡುಮಿಸುಪ ಸಿದ್ಧಪೀಠಂ (ಉದ್ಯು. ೩-೬೧); ಮಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲಂ ಪೊಳೆವಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲಂ ಮಜ್ಞಾನಿದು ನದಿ ನಲವಿಂದ (ಮೇಳಪು. ೧-೨೯). ಅಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲು: ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೇಜು ಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ಬಿತ್ತರದಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲುಗಳು ಮೊತ್ತದಸಿಯಕಲ್ಲು ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀಜುವ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಮಜ್ಞಾನಿದುರ್ವಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೫); ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಗುಂಡುಗಲ್ಲುಗಳಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲುಗಳ ಪುನವಾದಪರಳುಗಲ್ಲುಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೪೪). ಅಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲು: ಯೇ ಊರಿಗೆ ವಾಯವ್ಯ ಮೂಲೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲು ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟುಗಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪-೧೪೦; 1686).

[ಅಜ್ಞಾನಿ + ಕಲ್]

ಅಜ್ಞಾನಿಗಲ್ಲು 'ಅಜ್ಞಾನಿಗಲ್' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾನಿಗುಂಡು (ನಾ). = ಅಜ್ಞಾನಿ: ಪರುಷದಜ್ಞಾನಿಗುಂಡು [ಸಾಶಾಂ. ದೆಡೆಗೊಂಡೆ] ಚಿಂತಾಮಣಿಯ ಮೊಜ್ಜಡಿಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೬).

[ಅಜ್ಞಾನಿ + ಗುಂಡು]

ಅಜ್ಞಾನಿಗೇಡು (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ನಾಶ; ಕೇಡು: ರಣದಲಿ ನುಗ್ಗು ನುಗ್ಗಾಗದೆ ಸಹೋದರರೊಗ್ಗು ಮೂಯದೆ ಮಾಣದಜ್ಞಾನಿಗೇಡಾಯ್ತು ನಿಮಗೆಂದ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೮). [ಅಜ್ಞಾನಿ + ಕೇಡು]

ಅಜ್ಞಾನಿಗಾಲೆ (ನಾ). ಹೊಡೆದು ಸಾಯಿಸುವುದು; ಕೊಲೆ: ಹೊಜಗೆ ಸರ್ವವ ಬಿಡಬಹುದು ಚಿತ್ತದೊಳಿದ್ದ ಕಜ್ಞಾನಿಯೊಂದನು ಬಿಡಲರಿದು ಅಜ್ಞಾನಿಯ ಬಿಸುಟರೆ ತಪಸಿಯೆ ಹೆರಿಬಿಟ್ಟರಜ್ಞಾನಿಗೋಗ್ಗಾಲೆ ವಿಸ ಹೋಯ್ತು ಘಣಿಗೆ (ಭರಣ. ೫೪-೧೯). [ಅಜ್ಞಾನಿ + ಕಾಲೆ]

ಅಜ್ಞಾನಿಬರಿ (ನಾ). ಬಂಡೆಯ ಪಕ್ಕ: ಪೊಯ್ತುಂದೆ ಪೋಜ್ಜನ್ ಮೇಣದಜ್ಞಾನಿ ರೂಕ್ಷಮಯ ಅಜ್ಞಾನಿಬರಿಯ ಅಪ್ಪುಗಿಯಲೊತ್ತಿಟ್ಟಸನ್ ಬಯ್ಲೊಡಲ್ ಸಿನತನ್ (ಬದ್ಧಪು. ೫೪-೧೧೭೯). [ಅಜ್ಞಾನಿ + ಬರಿ]

ಅಜ್ಞಾನಕೃಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?): ಗಿರಿದುರ್ಗ
ವುಳ್ಳಂಗಳಿಯ ಕೋಟೆಯ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದ ಅಜ್ಞಾನಕೃಷಿಯ ಕೆಳಗಣ
ನೀರ್ಮಣ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೪೫-೨೬; 1146). [ಅಜ್ಞಾನ ? + ಕೃಷಿ]

ಅಜ್ಞಾನಟ್ಟು, ಅರಿಯಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆನ್ನಟ್ಟುಹೋಗು: “ಅಜ್ಞಾನ
ಯಟ್ಟು-ಅನುಧಾವನೇ” (ಶಮಧಾ); “ಎಟ್ಟುಟ್ಟು ಅಜ್ಞಾನಟ್ಟುವುದು”
(ಕಬ್ಬಿ. ೬೫); ಒಂದನೆ ನಂಬಿದನ್ನಣುಗದಮ್ಮನನಿಕ್ಕಿದನಂ ಪೊರಳ್ಳಿ
ಕೊಂದಂದಜೆಯಟ್ಟು ಮುಟ್ಟು ಪಿಡಿತಂದು (ಗದಾಯು. ೧-೧೯); ಮರದಲೆ
ಯೆಲ್ಲಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ತೇಬರೂಪಿಂದಜೆಯಟ್ಟು ಮುಟ್ಟು ಕಡಿವುವು ಮುಳಿಸಿಂ
(ಭರ್ಮಾವ್ಯ. ೩-೮೫); ಬಿಟ್ಟು ಮುಡಿಯ ಬೆಡಗಿನ ಕುಡಿನೋಟದ ಬಟ್ಟು
ಮೊಲೆಯ ಭಾರಕಿರದೆ ದಟ್ಟಿಡಿಯಿಡುತ ಶುಕವನಜೆಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟಿಯ
ರಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ (ಅಂಜಣ. ೨-೧೦೪). ೨. ಹೊಡೆದೊಡಿಸು: ಸಡೆಯ
ನಜೆಯಟ್ಟಿದೊಡೆ ಕಾಳಗದೊಳ (ಮೈ. ೧೯೨೫, ೮೬-೧೨; 918);
ಪೊಯ್ಯಳಂ ತಳ್ಳಜೆಯಟ್ಟಿ ವಿರೋಧಿ ಭೂಪರಂ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೭;
1135); ಪೊಮಡುತ ದೇಗುಲದ ಹಿಂದೆಕೆಳಗಿಣಿಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಪೋಗುತ್ತ
ಜುದು ಭಕ್ತರು ತನ್ನನಿಂತಜೆಯಟ್ಟುವರೊ ಬಳಿಕ (ಬ. ಸ. ಪು. ೨೬-೨೯);
ಬಜನಜೆಯಟ್ಟಲೊರ್ಬರನೊರ್ಬರ್ ತಿನ್ನುತ್ತಿರೆ (ದಶಕು. ೧೨-೬೯ ವ);
ತರಳನಜೆಯಟ್ಟದನು ಧುರದಲಿ ದುರುಳ ದುರಿ ಯೋಧನನ ಮಕ್ಕಳ
(ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೫-೭೭). ಅರಿಯಟ್ಟು: ೧. ವಿಲಯದ ಭೈರವನ ಬಲದಂತೆ
ಯೊಂದೇಬಾರಿ ಮುಳಿದರೆಯಟ್ಟು ಸದೆದರು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಗಳ (ಕೋಗಯ.
೨೩-೪೮); ಇರದೆ ಕೂಗುತ್ತದವಿರಬರಿಯರು ಪುರುಷಮಿಗಮರೆಯಟ್ಟು
ಸರಳರೆನ ಮಾಳ್ವೆಯಿಂ (ನವಮೋ. ೧೦-೬೨). [ಅಜ್ಞಾನ ? + ಅಟ್ಟು]

ಅಜ್ಞಾನಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ತಾಯ್ ಪಂಪಳಂಕರಿ
ಸುತ್ತಿಟ್ಟುಜೆಯಬ್ಬಿಯೇ ನಗುಳಭೂಪಾಳಂ ಮಹಾಧನ್ಯನೊ (ಮೈ. ೧೯೨೧,
೭೪-೬೬; 1053). [ಅಜ್ಞಾನ ? + ಅಬ್ಬಿ]

ಅಜ್ಞಾನಮಾಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳ ಬೆಟ್ಟ; ಮೊರಡಿ:
ತೆಂಕಲು ಹಲಸಿನ ಮಾನಿ ಕೂಲಂಬಿಕೊಡಲು ಅಜ್ಞಾನಮಾಲಿಂದಂ
ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಕುದುರೆಗುಂಡಿಯ ಹರಿದ ಹೊಳೆಯಿಂದಂ ಮುಡಲು
(ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೭೦-೭೦; 1482).

[ಅಜ್ಞಾನ ? + ಮಾಲ್. P ತಮಿ. ಮಾಲ್ = ಬೆಟ್ಟ]

ಅಜ್ಞಾನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು
ಭಟ್ಟರುಗಳಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯೂರು ಅಜ್ಞಾನಹಳ್ಳಿ ಕೆಳೆಯಬೆಯಹಳ್ಳಿ ಸಹಿತ
(ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೫೫; 1117). [ಅಜ್ಞಾನ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅಜ್ಞಾನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೀಳೂರು ಅಜ್ಞಾನ
ಯೂರು ಹಜ್ಜಿಗೆ ಗಾವುಣ್ಣು ವೃತ್ತಿಯುಮಂ (ಎಕ. VII, ೨ ವ ಮೊ.
೧೦-೫೧; 1085). [ಅಜ್ಞಾನ ? + ಊರು (< ಊರಾ)]

ಅಜ್ಞಾನಳಿ, ಅರಿಯಳಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಮಳೆ; ಚೆಚ್ಚು ಮಳೆ:
ಬಿಜು ಗಾಳಿಯಂ ಬೀಸಲಮ್ಮನನಿಲಂ ಸುರಪನಜಿವಳೆಗಳಂ ಕಜ್ಜಿ
ಯಲಮ್ಮಂ (ಹಜಕಾ. ೮-೫). ಅರಿಯಳಿ: “ಅರಿಯಳಿ-ಬಿರುಮಳೆ,
ಚೆಚ್ಚುಮಳೆ” (ಸಿಂಕೋ. ೨೨). [ಅಜ್ಞಾನ ? + ಮಳೆ (< ಮಜಿ)]

ಅಜ್ಞಾನೇಣಿ (ನಾ). ರೂಪಗೆಟ್ಟಿ ಹೇಣಿ (?): ಬಡವ ಬಲ್ಲಿದನ ಕೊಂದ
ಸತ್ತ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಬಂಧುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಎತ್ತುವರಿಲ್ಲದೆ ಅಜ್ಞಾನೇಣಿ
ನಾಯಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೨೦). [ಅಜ್ಞಾನ ? + ಹೇಣಿ]

ಅಜ್ಞಾನೊಲು (ನಾ). ಕೊಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಹೊಳೆ: ತೆಗೆದು
ದುಬ್ಬಿದ ಭೂಳಿ ಹೆಣಸಾಲುಗಳು ಹರಿದವು ರಕುತದಜಿವೊನಲುಗಳು
ಹರಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೪-೧೦).

[ಅಜ್ಞಾನ ? + ಪೊನಲು (< ಪೊನಲ್)]

ಅಜ್ಞಾನೊಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೊಡೆ; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ:
ಬಜಸಿಡಿಲಂ ಬಜಸಿಡಿಲುಜಿ ಕಜುತ್ತು ಮಾರ್ತಾಗುವಂತಿರೋರೊರ್ವರ
ನಂದಜಿವೊಯ್ಯ ಪೊಯ್ಯಿ ಭೋಂಕನೆ ನೆಜಿದೊಡನೊಡನಾಂತು ಕಳೆದು
ತಾಗಿರರಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೯೫). [ಅಜ್ಞಾನ ? + ಪೊಯ್ಯ]

ಅಜ್ಞಾನೊಯ್ಯ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಹೊಡೆತ; ರಭಸದ ಹೊಡೆತ:
ಆಹವದೋಹಳಂ ತಮಗೆ ಕೈಮಿಗೆ ಬಾಳಜಿವೊಯ್ಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಜವೊಯ್ಯಿ]
ಬೆರ್ಚದುತ್ತಾಹಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ಜಿಜುದು (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೫).

[ಅಜ್ಞಾನ ? + ಪೊಯ್ಯ]

ಅಜ್ಞಾನೊಜಿ (ನಾ). ಬಂಡೆಯಂತಹ ಭಾರದ ಹೊರೆ; ಕಲ್ಲುಗುಂಡಿನ
ಹೊರೆ: ನೋವನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ದಡದಡನೆ ನಡೆನೆಂಬಡೆ ಬೆಂದ ದೈವ
ವಜಿವೊಜಿ ಹೊಜಿಸಿತು [ಪಾಠಾಂ. ಮಜಿದುಜಿ ಹೊಜಿಸಿದ] (ಹಜಕಾ.
೯-೨೮). [ಅಜ್ಞಾನ ? + ಪೊಜಿ]

ಅಜ್ಞಾನಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ
... ಅಜ್ಞಾನಳ್ಳಿಯ ಪೊಳಗೆ ಉತ್ತಮ ಸಮುದ್ರದ ಗ್ರಾಮಕ್ಕಂ (ಎಕ.
X, ಕೋಲಾರ. ೧೭೮-೬; 1422). [ಅಜ್ಞಾನ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ (ಕ್ರಿ). ರೋದಿಸು; ಕಣ್ಣೆರು
ಸುರಿಸು; ದುಃಖಿಸು; ಅಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ (ಭೂತಕೃ); ಅಜ್ಞಾನ
(ವರ್ತಕೃ): “ಅಜ್ಞಾನ - ರೋದನೇ” (ಶಮಧಾ); ಮುಳಿವಳಿಪ್ಪ
ಳಜ್ಜಿಲೆರ್ದೆಯಂ ಬಡಿವಳ್ ಪುರುಡಿಪ್ಪಳುಳ್ಳಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩
ಶೂದ್ರಕ); ಬೆಳ್ಳೊಡೆ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ನಿಂದುರಿದುವು ಸಾಲಭಂಜಿಕೆ
ಗಳಜ್ಜುವು ವೈರಿನರೆಂದ್ರ ಗೇಡದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೯); ಅನವರತ
ಮಜ್ಜು ಬಾತ ಕಣ್ಣಳುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೯ ವ); ವಿದೂಷಕಂ ಅಜ್ಞಾನಂ
ಬಂದ ತನ್ನಂ ನಗುತ್ತಂ ಪೋಸಂತೆ ಸಂತೋಷಂ ಮಾಡಿಸಿದುದುಕೊಡಂ
ಬಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೨-೧೦ ವ); ನೊಂದು ಸೈರಣೆಗೆಟ್ಟಿಟ್ಟುಳ್ ನೆನೆದು
ನೆನೆದು ಕನ್ನೆಯ ಗುಣಮಂ (ಭರ್ಮಾವ್ಯ. ೩-೨೩೪); ಎಲರಿಂದೆಟ್ಟಿತ್ತು
ಲೀಲಾವತಿ ನಿಜಪತಿಯಂ ಮಂಚದೊಳ್ ಕಾಣದಾಗಳ್ ... ಕಳವಳಿಸಿದ
ಳಾಸತ್ತಳಜ್ಜುಳ್ ಬೆಮರ್ತಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೬೬). ಅಜ್ಞಾನ: ನೀಂ
ಕುಡಿಯೆಮ್ಮವ್ವೆ ದಿಟಂ ಕರಂ ಬಡಿವಳೆಂದಳ್ಳು ಕಾರ್ಪಣ್ಯದಿಂ ನುಡಿ
ಯಲ್ವೆ (ಪಂಪಾಶ. ೬೭). ಅಜ್ಞಾನ: ಅಳುವುದ್ಯಾತಕೊ ರಂಗ ಅತ್ತರಂಜಿಪ
ಗುಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೩-೧೦-೧); ಅತ್ತನೆ ಶಿವ ಶಿವ ದೇಶಿಗನಾದನೆಂದತ್ತ
ರಿವರರು ದುಗುಡದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೩); ಅಳುವ ಹೆಂಗಸನ್ನೂ
ನಗುವ ಗಂಡಸನ್ನೂ ನಂಬಬಾರದು (ಗಾಡೆ); ನಿತ್ಯ ಸಾಯುವವರಿಗೆ ಅಳು
ವವರು ಯಾರು (ಗಾಡೆ). ಅಜ್ಞಾನ: ಅಜ್ಞಾನಂ ತರಳಿಕೆ ಮೆಯ್ಯುಟಿಯಿಂ
ಪಿಡಿದೊಯ್ಯನೆತ್ತಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಡಿಗಾಗಿಟಂತಂದು (ಕಾದಂಪು. ೯೫೦).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಅಜ್ಞಾನ; ತೆಲು. ಏಡುಚು; ಕೊಲಾ. ಅರ್; ನಾಯ್ಕ. ಅರ್; ಪರ್ಜಿ. ಅರ್]

ಅಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಅಳುವಿಕೆ; ರೋದನ (ಕಿ). ಅಜ್ಞಾನ (ಕಿ).
[< ಅಜ್ಞಾನ]

ಅಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿಸು; ಶೋಕಿಸು; ವ್ಯಥೆ
ಪಡು: ಅಜ್ಞಾನದವರುಂ ವಿಭೀತರುಮೆಲ್ಲರುಂ ಸಲೆ ವಿಯೋಗದಿಂ
ನಿಜಜನದಿಂ ಕಲೆಯೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೫); ಒಡನಿರಲಿತ್ತುದಿಲ್ಲ ವಿಧಿ ನಮ್ಮ
ನಟಲುನೇಡ ನೀಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೫); ಬನ್ನಮನಾತನೊಳ್ ನೆಜಪ
ಲಾಜದನಾಥೆಯೆನೆಂದೆಲ್ಲ ನೀ ನೆನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ
ಕೆಮ್ಮನೆ ತೀವ್ರತಾಪಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೩೭); ಬಾಯ್ಕಿಬಂದುದಂ ನುಡಿ
ದೊಡಬಲ್ಲು ನೋಲ್ವ ಪದದೊಳ್ ದೆಸೆಗಾಣದೆ (ಸಮಪ. ೬-೫೧); ಕಟಲ
ನಟಲಂ ಬಾಡಂ ಕೋಡಂ ಹಿಮಾತಪಬಾಧೆಯಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೮೩).

ಅಳಲ್^೧: ಪರಮಪತಿವ್ರತಾಸತಿ ನಿಜಸ್ಥಿಯವಲ್ಲಭನೊಲ್ಲದಿದೊಡತ್ಯುರು
ತರದುಃಖಭಾವದಿನಳಲ್ ಬಳಲ್ ಕೆರಳ್ ಬೈವವೊಲ್ (ಶತಕ. ೨೨೮-೨೪).
ಅಳಲ್^೨: ಅಳಲುಗೆ ಮನ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ (ಮಹಾದೇ. ೧೮-೧); ಓಡಿದುದ
ಹಂಕಾರಮಳಲಿದುದು ಚಿತ್ತಂ (ಚಿಬಪು. ೨೨-೨೬); ಅಳಲಿದುರಗನ ನೆರವಿ
ಟೊಪ್ಪಿಗೆಗಳೆದ ಸಾಳ್ವನ ಹಿಂಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೬); ಅಳಲಿದರು ಬಳಿ
ಕೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರು (ತೊರರಾ. ೨-೬-೨೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಬಲ್ = ಸುಡು; ಮಲ. ಅಬಲು = ಪರಿತಪಿಸು,
ಮತ್ಸರಿಸು; ಅಬಲ್ = ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ತಿಂದವರಂತೆ ಉರಿಹತ್ತು, ಕಷ್ಟ
ಪಡು; ತುಳು. ಅರ್ಲು = ಸುಡು, ಬೇಗೆಯುಂಟಾಗು; ತೆಲು.
ಅಡಲು = ದುಃಖಿಸು]

ಅಬಲ್^೨, ಅಳಲ್^೨, ಅಳಲ್^೨ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ಶೋಕ;
ಪ್ರಲಾಪ: ಕಮಲಾಕರದೊಳ್ ಸಂಕೋಚಮನಬಲಂ ಚಕ್ರವಾಕದೊಳ್
ಮಾಡದು ನಿನ್ನ ಮುಖೇಂದುಬಿಂಬಮಿಂದುಗೆ ಸಮನೆಂಬುದು ಮಿಗೆ
ವಿರುದ್ಧರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯); ಮಗನಬಲೊಂದು ಭೂಪ
ತಿಯ ತಮ್ಮನೊಳಾದಬಲೊಂದು ನೊಂದು ಬಿನ್ನಗೆ ಮೊಗದಿಂದ ಕುಂದಿ
ಫಣಿಕೇತನನಿರ್ದಬಲೊಂದು (ಪಂ. ಸಭಾ. ೧೨-೧೬೦); ಅರ್ಥದಬಲಂ
ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಮತ್ತಂ ಸತ್ಯವಲಂಬಿಯಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೧-೧).
೨. ಭಯ: "ಬೆಗಳ ಸೆಳಜಲೆಂದಲ್ಲಿಯು . . . ಭಯನಾಮ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೮). ಅಳಲ್^೨: ತಿಳಿಯಪಂತೆಯೆ ಕಾಣದಂತೆಯೆ ಅಳಲ್
ಬಂಧುಗಳಲ್ಲದೆ (ಕವಿಪು. ೪೧). ಅಳಲ್^೨: ೧. ಅಂಗತವಿಲ್ಲದ ಸಂಗವು
ಅಳಲಿಲ್ಲದ ಹುಯ್ಯಲಂತೆ (ಬಸವ. ೪೫೫); ಅಳಲು ಕೈಮಿಗಲಾ ವಿರಾಟನ
ಲಲನೆ ಸೈರಂಧ್ರಿಯನು ಕರೆಸಿದಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೦೭); ಹರಿಗೆ ಬಲು
ಹಗ್ಗಿಗಳಲರಿ ಯಮಂಗುಬ್ಬಸಂ ನಿರುತಿಗತಿಸಂಕಟ (ಚಿಬಪು. ೨೪-೨೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಬಲ್ = ಬೆಂಕಿ, ಜ್ವಾಲೆ; ಮಲ. ಅಬಲ್ = ಶಾಖ,
ಬೆಂಕಿ; ತೆಲು. ಅಡರು = ದುಃಖ]

ಅಬಲ್^೨ಪಾಡು, ಅಳಲ್^೨ಪಾಡು (ನಾ). ದುಃಖದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಬಲ್
ಪಾಡಿನತ್ತಣಿನ್ ತೆಜವುಗೊಳ್ಳಿನಿತು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೩೬೦). ಅಳಲ್^೨
ಪಾಡು: ಬಳಿತನ್ನು ಎಸಗಲು ಹೋಗಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ
ಅಳಲುಪಾಡನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಹೇಳಿ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು
ತ್ತಾನೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XIV ಸೀ). [ಅಬಲ್^೨ + ಪಾಡು]

ಅಬಲಿಗ, ಅಳಲಿಗ (ನಾ). ೧. ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ಸಂಕಟ
ಗೊಂಡವನು. ೨. ಪ್ರಿಯ; ಆಪ್ತ; ಆಸಕ್ತ: ಬಲ್ಲಾಳಿಗಮನಿಸ
ಬಿಲ್ಲಾಳಿಗಮಂ ನೀಡುಂ ಕಾದುವನ್ನೆಗಂ ಅಬಲಿಗರುಂ ವೇಗಾಯ್ಲ
ರುಮಪ್ಪನ್ನಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ (ಶಾಂತಪು. ೪-೩೩ ವ). ಅಳಲಿಗ:
೧. ನೊಂದ ಜವನೋ ಜಗವನುರುಹಲು ಬಂದ ಶಿವನೋ . . . ತಂದೆ
ಯಳಲಿಗನಿರವು ವಿಶ್ವವನೊಂದು ನಿಮಿಷಕೆ ಸುಡುವುದೋ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೧೨); ಆ
ರಿಗಾರೈ ಸುಖವ ಮಾಳ್ವವರಾರಿಗಾರೈಯಳಲಿಗರು
ಸಂಸಾರವೀಶ್ವರ ತಂತ್ರವಲ್ಲ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೪-೬). ೨. ರಾಯನಳಲಿಗ
ರಿವರಘಟದ ನಾಯಕರು ಕಾಣಿರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೩೩); ಮುಱಾ
ದುದುರವಣಿಗವನ ಸೇನೆ ಬಳಿಕಳಲಿಗರ್ ತರಹರಿಸಿ ಸುತ ಸಹೋದರ
ಮಂತ್ರಿ ಬಾಂಧವರು ಧುರದೊಳಾಂತಳಿದರರ್ಜುನನೊಳು (ಜೈಮಿ. ೪-೧೬). [ಅಬಲ್^೨ + -ಇಗ]

ಅಬಲಿಸು, ಅಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು;
ಆಯಾಸಪಡಿಸು: ವಿಷಯಲೋಭದಿನೇನಸ್ಸಂತಾನಮೆನ್ನನೇನಬಲಿಸದೋ
(ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೮); ಮನ್ನಿಸದೆ ತಂದೆಯಂ ಪೊಟಲಂ ನೆಜೆ ಕಾಡುತ್ತ
ಮುಟಲಿಸುತ್ತಂ ದೂರ್ತಿದಂ ನೃಪಸುತನಿರೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೯೩).

ಅಳಲಿಸು: ನಿಮ್ಮುವನಳಲಿಸಿದೆನ್ನಿಂದ ಪಾಪಿಗಳೊಳರೆ ಭುವನದೊಳು
(ಕುವ್ಯಾ. ೧-೮); ಧರೆಯೊಳದಲೊನೊಳ್ಳಿದರ್ಗಣೆ ತಾಮಂಬರನಘಮ
ಳಲಿಸದೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೫೪); ಅರನಳಲಿಸಿದನೊ ತಪೋವ್ರತರಾರ ಜಜಿ
ದೆನೊ ತನ್ನ ನಿಜಸಂಸಾರವೀ ತೆಜನಾಯ್ತು (ನಳಜ. ೮-೫).

[ಅಬಲ್^೨ + -ಇಸು]

ಅಬಲ್^೨ (ಕ್ರಿ). = ಅಬಲಿಸು: "ಅಬಲ್^೨ - ದುಃಖೋತ್ಪಾದನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಅಬಲ್^೨ + -ಜು]

ಅಬಲ್^೨ (ನಾ). ದುಃಖ; ಶೋಕ; ರೋದನ: ಬಡಿದದ ಮಕ್ಕಳಂತೆ
ಅಬಲ್^೨ಯೊಳಂ ನೀರ್ ಮುಟ್ಟಿದ ಕೆಂಡದಂತುಪಶಮನದೊಳಂ
(ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೫-೧೨೫). [ಅಬಲ್^೨ + -ವೆ]

ಅಬಲ್^೨, ಅಳಲ್^೨ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಡು; ನಾಶವಾಗು; ಸಾಯಿ: "ಅಬಲ್^೨—
ವಿನಾಶೇ, ಮಾನಶೇಷ ರಸೇ ಚ (ಅಳಿಯುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ದ್ರವ),
ಭ್ರಮರಾರ್ಥೇ ಕ್ಷಳಂ (ಅಳಿ)" (ಶಮಧಾ); ಕೆಡದೊಡಂ ಬಗೆಯಂ
ಕೂಡದು ಕೂಡಿದುದುಮುಡು ವಿಪರೀತಮುಮಂ ಮಾಡುಗುಂ
(ಕವಿರಾ. ೧-೭೩); ತೋರ್ಕೆಯುರ್ಬಲೆಯದೆ ತಳ್ಳ ಪರ್ವಲೆಗಳೊಳ್
(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶುದ್ಧಕ); ಅಂಗಜೋತ್ಪತ್ತಿಸುಮಿಕ್ಕೆ ಸೋಲಬಲಗುಂ
ಪುರುಷವ್ರತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫); ಮೋಹಾಗ್ನಿಯಿಂದಮುಟ್ಟಿದ
ಜೀವಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬-೩೧). ೨. ಮರೆಯಾಗು: ತಾರಗೆಗಳಲೆಯೆ
ನೆಯ್ದಿಲ್ ನೀರಂ ಪುಗೆ ಕೂಡೆ ಮರ್ಬು ಮೆಯ್ದೆರ್ಚೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೯).
೩. ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಪಡಿಸು; ಕೊಲ್ಲು: ಅದಾನ್
ಅಬಲ್^೨ ಮೊನ್ನೆ ಮಹಾಪಾತಕಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೫; 450);
ಇತ್ತೊದಾನ್ ಅಬಲ್^೨ (ಎಇ. III, ೩೬೦-೮; 740); ದೇವಸ್ವಮ
ನಲಿವನಿಂ ನಿಕ್ಕೈಪ್ಪರು ಮೊಳರೇ (ಎಇ. XVI, ೫-೬೩; 978);
ಕವಿಲೆಯುಮನಲಾದ ಪಾತಕಂ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯-೧೫; 1037); ಈ
ಧರ್ಮಮನಲಾದಾತಂ (ಕವಿ. II, ೯-೩೩; 1075). ಅಳಲ್^೨: ೧. ಲಿಂಗೈಕ್ಯ
ರಿಗೆ ಪ್ರಾಣಗುಣವಳಿಯದವರ ಸಂಗವೇ ಭಂಗ (ಮಹಾದೇ. ೨೫-೧೦);
ಓವೊ ಗಣಕಾನಾಮ ದೋಷವಳಿವುದು ಶಿವಂಗಾವು ಸಲಲೆಂದು ಬಹು
ಮುಖದಿನಲರ್ಧಂತಿರ್ಪ ಸೇವಂತಿಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೫೪); ಪತಿಯಳಿದ
ಸತಿಯಿರವು ನಾಯಕರತುನಿಲ್ಲದ ಪದಕ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೧೮).
೩. ಅಳಿನೋ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕವ ಹರಿಯಜಭವಾದ್ಯರ ತಳಿನೋ
(ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೪).

ಅಳವೊಡಲ್ = ನಶ್ವರವಾದ ದೇಹ: ಜಗುಳುವಾತನು ಜಾಲು
ವಾತನ ಹೆಗಲ ಹಿಡಿದವೊಲಂತಕನ ತಾಳಿಗೆಗೆ ತುತ್ತಾಗಿರ್ತಮ್ಮಳಿ
ವೊಡಲ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗೆಯದೆ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೬). ಅಬಲ್^೨ ತೊಂ,
ಅಬಲ್^೨ ತೊಂ = ಕೆಡಿಸಿದವನು; ಹಾಳುಮಾಡಿದವನು: ಈ ಧರ್ಮ
ಮನಲಿತೊಂ (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೪-೧೦; 750); ಇದಾನಲಿತೊಂ
(ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೮೬-೪; 700). ಅಬಲ್^೨ ಮೊಳ್ = ಹಾಳು
ಮಾಡಿಕೊ; ನಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊ: ಈಗಲಾತನೆನ್ನನಲಿದು ತನ್ನ ಜಸ
ಮುಮಂ ಧರ್ಮಮುಮನಲಿದುಕೊಳ್ಳಗಿದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೮-೧೧).
ಅಬಲ್^೨ಪ್ಪಾನ್, ಅಬಲ್^೨ಪ್ಪೊನ್ = ಕೆಡಿಸುವವನು; ಹಾಳುಮಾಡು
ವವನು: ಅದಾನಲಿಪ್ಪಾನ್ ಪ್ಪಾನ್ ಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊನ್ (ಎಕ. X,
ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೮-೪; 800); ಅಬಲ್^೨ಪ್ಪೊನ್ ಪ್ಪಾನ್ ಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊನ್
(ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೫-೪; 750). ಅಬಲ್^೨ಮಿನ = ನಾಶಮಾಡಿರಿ:
ಅಬಲ್^೨ಮಿನೆನ್ನಾಡೇಶಂ ಕೊಡುವೊರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೯;
675). ಅಬಲ್^೨ವಲ್ = ನಾಶಮಾಡಲು: ಅದಾನಲಿಪ್ಪೊರುಂ ಅಬಲ್^೨
ವಲ್ ಕೊಡೊರ್ ಮನದೆ ನೆನಪೊರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೮; 675).

ಅಲೞಿ ವೊನ್ = ಅಲೞಿಪ್ಪಾನ್ : ಅದಕ್ಕಲೞಿವೊನ್ನಿ ಮಹಾಪಾತಕ ವಕುಮ್ (ಎಕ. X (S), ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೧೬-೭ ; 700). ಅಲೞಿತ್ತು = ಹಾಳು ಮಾಡಿ; ಕೆಡಿಸಿ : ಇದಾನಲೞಿತ್ತು ಕೆಡಿಸಿದನೊಕ್ಕಲ್ ಕೆಡುಗ (ಮೈ. ೮೦. ೧೯೩೭, ೩೮-೫ ; ೭೨೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲೞಿ; ತುಳು. ಅಲಿ, ಅಳಿ]

ಅಲೞಿ (ನಾ). ೧. ನಾಶ; ಕೇಡು. ೨. ಅಲ್ಪತನ; ಹೀನತನ : ಅಲೞಿಯೊಳಿ ಜಾನಕಿಯಂ ತಂದಲೞಿಗಂಡನೆ ನಿನ್ನ ಪೆಂದಿರಂ ನೀಂ ನೋಟ್ಟುಂತೆಪ್ಪಿದುಯ್ಯಪೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೨).

[< ಅಲೞಿ. / ತಮಿ. ಅಲೞಿ; ತುಳು. ಅಳಿಕಟ್ಟು, ಅಳಿಯಂತರ]

ಅಲೞಿ, ಅಳಿ (ನಾ). ಅಳತೆಪಾತ್ರೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ದ್ರವ : “ಅಲೞಿ—ವಿನಾಶೇ, ಮಾನಶೇಷ ರಸೇ ಚ (ಅಳಿಯುವ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ದ್ರವ) ಭ್ರಮರಾರ್ಥೇ ಕ್ಷಣಂ (ಅಳಿ)” (ಶಮಧಾ); “ಅಲೞಿಯೆಂದು ಬಳ್ಳದಲೞಿಯೊಳಂ ವಿಧಿಕ್ರಿಯೆಯೊಳಂ ಜಲಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಅಳಿ : ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಅಳಿಬೀಳುವ ಹಾಗೆ ಅಳಿ (ರೂಢಿ).

ಅಳಿಬಿಡು = ತುಂಬಿ ಚೆಲ್ಲುವಂತೆ ಅಳಿ : ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಅಳಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). ಅಳಿಬೀಳು = ಅಳಿಬಿಡು : ಅಳಿಬೀಳುವಂತೆ ಈ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿ (ರೂಢಿ). ಅಳೀಮಟ = ತುಂಬಿ ಚೆಲ್ಲುವ ಮಟ್ಟ; ಪಾತ್ರೆಯ ಬಾಯಿಯ ಅಂಚಿನವರೆಗೆ ತುಂಬಿದ ಸ್ಥಿತಿ : ಇಳಿಸ ಬೇಕೆಂದರೆ ‘ಅಳೀಮಟ’ ತುಂಬಿದ ಆ ಚಹದ ‘ಗುಂಡಿ’ಗೆ ಕುತ್ತಿಗೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ನಡವಾ. I, ೧೨೬೫). [?]

ಅಲೞಿಕ (ನಾ). ನೀಚ; ಹೀನ; ಕೆಡುಕ : ಕಿಡುಕಂ ಅಲೞಿಕಂ ಬೆಳುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ.). [ಅಲೞಿ + -ಕ]

ಅಲೞಿಗಂಡ (ನಾ). ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದವನು; ಅಲ್ಪಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು : ನಿನಗುಜಿಡೇನುಮಲ್ಲದಲೞಿಗಂಡರಿದಿರ್ಚುವರಲ್ಲರ್ (ಪಂಸಭಾ. ೧೨-೬೬); ಪೊಚ್ಚಲೞಿ ನುಡಿದಲೞಿಗಂಡರಂ ನಗುವುದೊಟ್ಟಿಜಿ ಮಾನನಗನ್ನಡಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೫೪ ; 982); ಬಸಂತನಾಣೆಗಡ ಬಲ್ಲೊಡವಾನಲೞಿಗಂಡ ರೆಂಬುದಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೫೬). [ಅಲೞಿ + ಗಂಡ]

ಅಲೞಿಗಂಡು, ಅಳಿಗಂಡು (ನಾ). ಅಲ್ಪಶೌರ್ಯ; ಹೀನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ : ಅಲೞಿಗಂಡಿನೊಳೆಂಕೈದುವನುಲಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೮೨); ಪಲಾಯಾಶ್ವನದಲೞಿಗಂಡಿಂದಲೞಿಯದೆ ಮೆಯ್ಯೆರ್ಚಿಪೋಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೩). ಅಳಿಗಂಡು : ‘ಅಳಿಗಂಡುತನ’ ಪರಾ. [ಅಲೞಿ + ಗಂಡು]

ಅಲೞಿಗಚ್ಚು (ನಾ). (?): ಮಾನಧನನಂ ನೆಗಚ್ಚಿಯ ಮಾನಸನಂ ತನಗೆ ಹಿತನೊಂದಲೞಿಗಚ್ಚಾದಾ [ಪಾಶಾಂ. ದೋಷಕ್ಕಾ] ನರಪತಿ ಕೆಡಿಸದೆ ಕಣ್ಣಿನೆಗೆ ತಲೆದಿವಿಸಿಕೊಳ್ಳನಂ ನೆಪಿ ಪೋಲ್ಲುಂ (ನೀತಿ ಸಾ. ೩೨೦; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೬೩ ನೋ). IP ಈ ಶಬ್ದ ‘ಅಲೞಿಗಟ್ಟು’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[? / ತಮಿ. ಅಲೞಿಗಟ್ಟು = ಸುಳ್ಳುಮಾಡು, ಸುಳ್ಳುನಿಂದ]

ಅಲೞಿಗಜ್ಜ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ; ಹೀನವಾದ ಕೆಲಸ : ಮುನ್ನಂ ನೀಂ ಬಾರಿಸಿಯುಮದನ್ನಯಮಪ್ಪೆನ್ನ ಮಾಡಿದಲೞಿಗಜ್ಜಂ ಪೇಪುನ್ನಂತು ಮಾಡಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೮-೨೧); ಮುನ್ನಲೞಿಗಜ್ಜ ಮದನಿತನಿತುನ್ನೆಗಲ್ಲಾ ನೆಲೆಯನುಲಿದು ನೀನೇ ಗತಿಯೆಂಬನ್ನೆಗಮಡಿ ಗೆಜಿಗಿದರಂ ಮನ್ನಿಸಿ ಸಲಪುವರುಪೇಂದ್ರ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರರ್ (ಅಪ್ರ. ೬೫-೯). [ಅಲೞಿ + ಕಜ್ಜ]

ಅಲೞಿಗಣ್, ಅಳಿಗಣ್, ಅಳಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣು : ಅಲೞಿಗಣ್ಣವರಂತೆ ಕೊಲಿಗಣ್ಣಳುಂ ಮಾಗಿಯ ದೇಸಿಗನಂತೆ ಬೂದಿವೆರಸಿದೊಡಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೫ ವ);

ಪಲದಲೆ ಕುಲನೊಸಲೞಿಗಣ್ಣುಜಿವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆ ಮೂಗು ಮುಜುಟಿದ ಕಿವಿ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೦). ಅಳಿಗಣ್ : ಅಳಿಗಣ್ಣು ಪೊಸನೀಲಿಗಣ್ಣೋ (ಮಹಾವಿ. ೭-೫೧). ಅಳಿಗಣ್ಣು : ಅಲಿ ನೊಂದುದೊ ಕಣ್ಣಬೇನೆಯೊ ಮೈಲಿಗೆಯೊ ಹೂ ಹುಟ್ಟಿದುದೊ ಕಣ್ಣುಶೂಲೆಯೋಯಳಿ ಗಣ್ಣು ತಿಮಿರವೊ (ಬಸವ. ೧೮-೬೬). [ಅಲೞಿ + ಕಣ್]

ಅಲೞಿಗಣ್ಣು, ಅಳಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ವಿಕಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಅಲೞಿಗಣ್ಣಂತೆ ಮಿಳಮಿಳನೆ ನೋಡುತ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೭-೧೮). ಅಳಿಗಣ್ಣು : ಈ ಅಳಿಗಣ್ಣನಿಗೆ ಯಾರು ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವರು (ರೂಢಿ).

[ಅಲೞಿಗಣ್ + ಅಳಿ]

ಅಲೞಿಗಬ್ಬ, ಅಳಿಗಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಕಾವ್ಯ; ಕುತ್ತಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ : ಪಟಗನ್ನಡಂ, ಅಲೞಿಗಬ್ಬಂ, ಕೆಂದಳಿರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೮ ಉದಾ). ೨. ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪಿಸುವ ಗರ್ಭ; ಅಳಿದು ಹೋಗುವ ಗರ್ಭ : ೧, ೨ : ಅಲೞಿಗಬ್ಬಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೨೪). ಅಳಿಗಬ್ಬ : ೧. ಅಂತುಮಿಂತುಮಳಿಗಬ್ಬಮನಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತೆ ಕಾಲರಿಚರ ತೋರ್ಪ ದುಷ್ಟವಿ ಮಹಾಕವಿಮಧ್ಯದೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧-೨೩). [ಅಲೞಿ + ಕಬ್ಬ; ಅಲೞಿ + ಗಬ್ಬ]

ಅಲೞಿಗವಿ, ಅಳಿಗವಿ (ನಾ). ಅಸಮರ್ಥನಾದ ಕವಿ; ಕುಕವಿ : ಮುತ್ತಂ ಮೆಲಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ ಪೇಪ್ಪಲೞಿಗವಿಗಳ ಕವಿತೆ ಬುಧರ ನೆರ್ದೆಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫); ಒಳ್ಳವಿ, ಬೆಳ್ಳವಿ, ಅಲೞಿಗವಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ). ಅಳಿಗವಿ : ಪಳವನ ಕಣ್ಣಳಂಧಕನ ಕಾಲ್ಗಿವಂತೊಡಗೂಡಿ ಗಾವುದಂ ತಳದೊಡೆ ಬಲ್ಲಿದಂ ನಡೆದ ಮಾಳ್ಳೆಯನಿಪ್ಪುದೆ ಬೇಡ ಮಾಣಲೇ ಅಳಿಗವಿ ನಿನ್ನ ತನ್ನೆರವಿನೋದಿನ ಕಬ್ಬಮಂ (ಗಂಕ. ೧-೨೪). [ಅಲೞಿ + ಕವಿ]

ಅಲೞಿಗಾಲ, ಅಳಿಗಾಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲ; ಕಷ್ಟವಾದ ಕಾಲ. ೨. ವಿನಾಶಕಾಲ (+). ಅಳಿಗಾಲ : ೨. ಅಳಿಗಾಲವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೩೧).

[ಅಲೞಿ + ಕಾಲ. / ತಮಿ. ಅಲೞಿವುಕಾಲಂ = ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲ]

ಅಲೞಿಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಅಲ್ಪಕದನ; ಸಣ್ಣಯುದ್ಧ : ಪರಿವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗ ಕೆಲ್ಲಮಲೞಿಗಾಳೆಗದೊಳ್ ಸತ್ತೊಡೆ (ಪಂಸಭಾ. ೮-೯೪ ವ).

[ಅಲೞಿ + ಕಾಳೆಗ]

ಅಲೞಿಗೆಯ್ತು (ನಾ). ನೀಚವಾದ ಕೆಲಸ; ತುಚ್ಛವಾದ ಕಾರ್ಯ : ಅಗಲವನಳಿವಿನಲೞಿಗೆಯ್ತುಕ್ಕೆ ಸೀತೆ ಸೈರಿಸದೆ ನೀನೆನ್ನ ಸೋಂಕಿದೊಡೆ ನಾಲಗೆಗಿಲ್ಲ ಸಾವೆನೆಂದು ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೪೮ ವ).

[ಅಲೞಿ + ಗೆಯ್ತು]

ಅಲೞಿಗೆಯ್ತು (ನಾ). ಹೀನಕಾರ್ಯ; ಪಾಪಕಾರ್ಯ : ಕರ್ಕಶರಲೞಿ ಗೆಯ್ತುವಟ್ಟಿಗೊಡನಡಿಯಿಟ್ಟರ್ (ಚಕವಿ. ೨-೯೦). [ಅಲೞಿ + ಗೆಯ್ತು] ಅಲೞಿಗೆವದ್ದ (ನಾ). = ಅಳಿಕಾಬಂಧ : ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ—ತಾಳಂ = ತಾಪ್ಪ . . . ಅಳಿಕಾ ಬದ್ಧಂ = ಅಲೞಿಗೆವದ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೧ ಪ್ರಯೋ.).

[< ಸಂ. ಅಳಿಕಾಬದ್ಧ]

ಅಲೞಿಚೆಟ್ಟು (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಲೇಪನ ವಸ್ತು (?) : ಅಲೞಿಚೆಟ್ಟುಂ ತಲೆ ಬುಗುಂಟುವೋಧುದೆಂಬ ನಾಪ್ಪುಡಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೬). [ಅಲೞಿ + ಚೆಟ್ಟು]

ಅಲೞಿಚೆಟ್ಟು (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಶಿಷ್ಯತನ. [ಅಲೞಿ + ಚೆಟ್ಟು]

ಅಲೞಿಚಾಗಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದ ತ್ಯಾಗಿ : ದೀಪವರ್ತಿಯಂತೆ ಪೊಂಗೇಲ ಗದೆ ಅಲೞಿಚಾಗಿಯಂತೆ ಪೊಗಚ್ಚಿಗಾಸೆಗೆಯ್ದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೬).

[ಅಲೞಿ + ಚಾಗಿ]

ಅಜ್ಞಾನಗಳು (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಜಗಳ; ತುಚ್ಛವಾದ ಜಗಳ: ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಪೇಸುಗೆಗೆಟ್ಟೇ ನಾಣ ಪುತ್ರಪುಟಗಳದೊಳೇನಮ್ಮ ತಕ್ಕೂರ್ಮೆಯುಂಟೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೭). [ಅಜ್ಞಾನ + ಜಗಳ]

ಅಜ್ಞಾನಪ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಜಪ; ಫಲವಿಲ್ಲದ ಜಪ: ಅಜ್ಞಾನೋಳಿ ಜಾನಕಿಯುಂ ತಂದಜಾಗಂಡನೆ... ಉಪದೇಶಜಪಮಂ ದನುಜ ತೋರ್ಪು ದೆನ್ನೊಳ್ ಕೂರ್ಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೨). [ಅಜ್ಞಾನ + ಜಪ]

ಅಜ್ಞಾನಪ, ಅಳಿಜಪ (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು: ಅಜ್ಞಾನಪ, ತುರಗದಟಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ). **ಅಳಿಜಪ:** ಅಳಿವುದೊಡಲು ಜಪವಳಿಜಪವೆರಡುವು ಬಳಿಯೊಕ್ಕಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೨೦); ಪೊರಿದ ದಾತಾರಗಿನ್ನೆರಡನೆಳೆಯಳಿಜಪ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರುಳ್ಳನ್ನ ವರ್ತಿಪುದು ಸತ್ಯ (ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭಾ. ೫-೪-೨೭); ಅಳಿಜಪ ಪಿರಿದಾಗಿ ಮುಂದೈದುವುದ ನೆನೆಯದೆ ನಮ್ಮ ಕೆಣಕಿದನೆಂದವನೀಶ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೨೮).

[ಅಜ್ಞಾನ + ಜಪ]

ಅಜ್ಞಾನೋ 'ಅಜ್ಞಾನ' ಪರಾ.

ಅಜ್ಞಾನೋ 'ಅಜ್ಞಾನ' ಪರಾ.

ಅಜ್ಞಾನೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತೆರೆ; ಚಿಕ್ಕ ಅಲೆ: ಎಸಗುವ ಮಂದಾನಿಲನಿಂ ಕುಸುಮರಜಂಬೊರೆದು ಪೊಣ್ಣು ವಜ್ಜಾದೆರೆಗಳಿನೇನೆಸೆದುದೊ... ಸರೋ ವರಮಗಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೩೭). [ಅಜ್ಞಾನ + ತೆರೆ]

ಅಜ್ಞಾನೆರೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೇನೆ; ದುರ್ದೇವಿ: ನೀನುಮನ್ನೊಡೆಸೆಯ ನೆಜೆ ನೋಡಿ ಅರಯಲ್ ಬಂದೆಯೇನ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೭-೩೫೦). [ಅಜ್ಞಾನ + ದೇನೆ]

ಅಜ್ಞಾನೋಷ (ನಾ). ಅಲ್ಪದೋಷ; ಸಣ್ಣ ತಪ್ಪು: ಮಾನಧನನಂ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಮಾನಸನಂ ತನಗೆ ಹಿತನೊಂದಜೋಷ[ಪಾಠಾಂ. ಗಟ್ಟು] ಕ್ಕಾ ನರಪತಿ ಕೆಡಿಪೊಡೆ ಕಣ್ಬೇನೆಗೆ ತಲೆದಿವಿಸಿಕೊಳ್ಳನಂ ನೆಜೆ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೬೩; ನೀತಿಪಾ. ೩೨೦ ನೋಡಿ). [ಅಜ್ಞಾನ + ದೋಷ]

ಅಜ್ಞಾನಿಪಾದ (ನಾ). ದುಷ್ಟನಾದ ಬೇಡ; ನೀಚನಾದ ವ್ಯಾಧ: ಬಹು ಜನರೊಳ್ ಧರ್ಮದಯಾರಹಿತರೊಳವನಿಪಾದಿಪಾದರೊಳಕ್ಕುಂ ಬಹುವಿಧ ವೈರಂ (ಜಾತಕ. ೯-೨೮). [ಅಜ್ಞಾನ + ನಿಪಾದ]

ಅಜ್ಞಾನೀರ್ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿರುವ ನೀರು: ಕುದಿಯಿಸುವಿದ್ದಿ ಯಂಗಳಿನಬಿಲ್ಲು ಬಬಿಲ್ಲು... ಬರಿದಿದೆಯಜ್ಞಾನೀರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಲೆ ನೀರ್ಗೆ] ನೀರಡಸಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೧-೧೦).

[ಅಜ್ಞಾನ + ನೀರ್]

ಅಜ್ಞಾನುಡಿ, ಅಳಿಜನುಡಿ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾತು; ಸಲ್ಲದಮಾತು: ಅಜ್ಞಾನದಿಯಂತುಮಲ್ಲದೆ ನಿಶಾಚರಿಯ್ಗೆ ನಿನಗಪ್ಪುದಪ್ಪುದೀಯಜನುಡಿ ಬರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ (ಪಂಸಭಾ. ೩-೧೬). **ಅಳಿಜನುಡಿ:** ಬಿಡು ಕರ್ಮಂ ದೈವಮೆಂದೆಂಬವರಳಿಜನುಡಿಯಂ (ಪಂಪಾಶ. ೬೫). [ಅಜ್ಞಾನ + ನುಡಿ]

ಅಜ್ಞಾನೆಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯ; ಹೀನಕಾರ್ಯ: ದುಶ್ಯಂಕಿತ ಮೆಂಬ ಕಳ್ಳರಂ ಪೊದಲೀಯದೆ ದುರಾಚಾರಮೆಂಬ ತೆರೆಗಳಂ ತಪ್ಪಿಸಿ ಅಜ್ಞಾನೆಗಟ್ಟಿಯೆಂಬ ಮೊಸಳೆಯಂ ತೊಲಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೧).

[ಅಜ್ಞಾನ + ನೆಗಟ್ಟಿ]

ಅಜ್ಞಾನಪ (ನಾ). ೧. ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಹಾಳುಮಾಡುವವನು: "ಅಜ್ಞಾನೆಂದು ಅಜ್ಞಾನವನುಂ ಅಜ್ಞಾನವನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಕ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಅಜ್ಞಾನಪಂ = ಅಜ್ಞಾನವಂ; ಅಜ್ಞಾನದವಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಬಜ್ಜಿವಜ್ಜಿಯೆಂಬುದು ಬಡವಂಗಳಿಜಪಂಗೆಂ ಮುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೦). ೨. ಅಲ್ಪನಾದವನು: ಅಜ್ಞಾನಪರಪ್ಪ ರಿಸಿಯರ್ ಮೊದಲಾಗಿ ಯುಸಿರದೆಮ್ಮ ಪೇಟ್ಟುಂ ತೆ ಮೋದನೆಂದುಂಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೬೪).

[ಅಜ್ಞಾನ + ಪರಪ್ಪ / ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾನಪ್ಪ]

ಅಜ್ಞಾನಪಾಪ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಾಡು; ದುಸ್ಥಿತಿ: ಮಜ್ಜಿಯದಿರ್ ಇಂತಪ್ಪ ಸೋರ್ಕೆ ನಿನ್ನನೀ ಅಜ್ಞಾನಪಾಪಿಗಿಜ್ಜಿ ಪಿದುದು ಎಂಬುದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೧-೧೧೧೧). [ಅಜ್ಞಾನ + ಪಾಪ]

ಅಜ್ಞಾನಪಾಲು (ನಾ). ದುರದೃಷ್ಟ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ: ಅಂತಲ್ಲದೀಗಳಿನ ಅಜ್ಞಾನಪಾಲ ಪೊಜಿಗೆ ಮತ್ತಿನಿತು ಪೊಸವಡಕು ವಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೩೭೫). [ಅಜ್ಞಾನ + ಪಾಲು]

ಅಜ್ಞಾನಪು, ಅಲಪು, ಅಳಿಪು, ಅಳಿಹು, ಅಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ನಾಶ ವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು; ಕೆಡಿಸು. **ಅಲಪು:** ಎನಿತು ವಿಪರೀತಗಳನೆಸಗಿದರು ಕರವಿಡಿದು ಜನಪತಿಯು ಕೋಪಿಸಂ ಮತ್ತಾವನಲುಪಿದರು ಮನದಲಿಡಿದು ತಳ್ಳು (ನೆಂ ಕಾರಾ. ೪-೧೮-೩೭).

ಅಳಿಪು: ಪೊರೆಯಲ್ ಸಾಧುಗಳಂ ನೆರೆ ದುರುಳರನಳಿಪಟ್ಟಿ ಧರ್ಮಮಂ ನೆರೆಗೊಳಿಸಲ್ (ಮರಾಜ. ೨-೧). **ಅಳಿಹು:** ಇಧರ್ಮವ ಅಳಿಹಿದವನು ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಂ (ಎಕ. VIII (5), ಸೊರಬ. ೫೮೭-೮೪; 1201); ಯಿದನು ಅರು ಅಳಿಹಿದಡೆ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೬೫-೧೬; 1174); ಇ

ಧರ್ಮವನಳಿಹಿದವರು ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲಿ ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದಪಾಪಕ್ಕೆ ಹೋದರು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೨೦-೧೦; 7). **ಅಳ್ಳು:** ಯಿ ಧರ್ಮವನು ಅರು ಅಳ್ಳಿದಡಂ ವಾರಣಾಸಿಯ ತಡಿಯಲು ಕವಿಲೆಯ ಕೋಟಿಯ ಕೊಂದ ಪಾಪದ [ಲಿ] ಹೋದರು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೧-೩೩; 1256). [ಅಜ್ಞಾನ + -ಪು, / ತಮಿ. ಅಜ್ಞಾನಪು, ಅಜ್ಞಾನಪು]

ಅಜ್ಞಾನಪು (ನಾ). ಭಂಗ; ಕೇಡು: ಇಜ್ಞಾನದೆಯುಂ ಮಲ್ಲಂತಿಗೆಯಜ್ಞಾನ ಯದೆಯುಂ ಕಾಲೊಳೊತ್ತೆ ಮಾದಗನಿವರಸಂದಜೊಪಿಂ ಕರುಣಾಧ್ವನಿ ಪೊಂಪುಜೆಯಾದುದು ಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ತಾಟಲೊಳಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೨). [ಅಜ್ಞಾನ + -ಪು]

ಅಜ್ಞಾನಪೂಜೆ (ನಾ). ವಿಧಿವಿರುದ್ಧವಾದ ಪೂಜೆ; ಕ್ಷುದ್ರಮಾರ್ಗದ ಪೂಜೆ: ಬಡವನಂತೆ ಮನ್ನಣೆಗಾಸೆಗೈಯದೆ ವ್ಯಂತರನಂತಪೂಜೆಗಿಟ ಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯). [ಅಜ್ಞಾನ + ಪೂಜೆ]

ಅಜ್ಞಾನಪ್ಪಾನ್ 'ಅಜ್ಞಾನ' ಪರಾ.

ಅಜ್ಞಾನಪ್ಪಿನ್ 'ಅಜ್ಞಾನ' ಪರಾ.

ಅಜ್ಞಾನಬಂಟು (ನಾ). ಕುತ್ತಿನವಾದ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪವಾದ ಶೌರ್ಯ: ಅಜ್ಞಾನಚಟ್ಟುಂ ತಲೆಬುಗುಂಟುಪೊದುದೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಡಿಯಂತಜ್ಞಾನಬಂಟುಂ ಪೋಗಿ ಪೊಕ್ಕಿನಪೊಡೆ ಕಾಪಿನವರ ಕಯ್ಯ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೬). [ಅಜ್ಞಾನ + ಬಂಟು]

ಅಜ್ಞಾನಬರ್ಧ (ನಾ). ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಸಾಲದವನು; ಅಲ್ಪ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಯುಳ್ಳವನು: ಬಜ್ಜಿಕೀಶ್ವರನರಸಮುಖರ್ ತುಜಲಾಳ್ಗಳ್ ದೊರೆಗಳೆ ನಿಸಿ ತೊಲಗಿದರೈವರ್ ತುಜುವರ್ ಸದಾಶಿವಾಭಿಧನಜಬರ್ಧಂ ಪೊರೆಯು ತಿರ್ದನೆಳಮೆಯೊಳೆಯಂ (ಚಕವಿ. ೨-೧೪).

[ಅಜ್ಞಾನ + ಬರ್ಧ + -ಆ]

ಅಜ್ಞಾನಬಳಿ (ನಾ). ಮೇರೆಮಿರುವುದು; ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗುವುದು (?): ತೀವಿದ ಯಾವನ ಭರಮುಂ ಲಾವಣ್ಯರಸಂ ತುಳುಂಕೆ ನಯಮಜ್ಜಿಬಳಿ ಪೊಂದಾಪುದುವೆಳವೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಭಾವಿಸಿದ ಸುಧಾಂಶುಕೇಳಿಯಂ ಮಜ್ಜಿಯ ಸಿದಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೨೯); ಅಂತು ನಿರ್ಮೇಳಂ ಸುರಿವಮೋಘದಿವ್ಯ ವಚನ ವರ್ಷಾಗಮದೊಳ್... ದಯಾರಸ ನೀರತಟಾಕಂ ತೀವಿ ತುಳುಂಕೆ ಕೋಡಿ ಮರಳಿಯುಂ ದಾನ ತೀರ್ಥಸರೋವರಂಗಳಜ್ಜಿಪೋಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೭ ವ). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಅಳಬಜ್ಜಿ' (ಅಳಬು + ಅಜ್ಞಾನ) ಎಂದಿರಬಹುದು. [< ಅಳಬು (< ಅಳವು) + ಅಳ್ಳಿ (< ಅಜ್ಞಾನ)]

ಅಜ್ಞಾನಬು 'ಅಜ್ಞಾನ' ನೋ.

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಜನ್ಮ; ನೀಚಜನ್ಮ: ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಜಾನಿಸಿ ಸುರತ್ಕಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಮಗುಟಿ ಕೊಂಡಲಂಭವನುಂ ಪಿರಿದಂ ಕಿಜಾದಕ್ಕೇವಂತರಿ ಮಿಚರಸುಮಿಕ್ಕೆ ನೀಂ ನಿವಾನಂಗೆಯ್ಯಯ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೯). [ಅಲಂಕಾರ + ಭವ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಮಂತ್ರ. ೨. ಹೀನವಾದ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ: ತಂತ್ರಂ ಬಹುವಿಧಮಪ್ಪಟಮಂತ್ರಂ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಿರ್ಪ ಮಹಾಯಂತ್ರಂ ಕೇಡಡಿಸಿದೊಡವು ಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ವಳಚಿದಂತೆ ಕಳಕುಳಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೫೪). [ಅಲಂಕಾರ + ಮಂತ್ರ]

ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸು; ದುರ್ಬಲವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಪೊನ್ನೆಂದೊಡೆ ಸುನ್ರತಸಂಪನ್ನರ ಮನಮುಂ ಮರಂ ಗಳುಂ ಸೊಡಗುಡಿಯುಂ ತಾನ್ನಿರುತಮೇಜಗುಗುಂ ಪೇಟಿ ನ್ನು ಟಿ ದಟುಮನದ ಮನುಜರೆ ಆಗದ ರೋಳರೇ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬-೨೨).

ಅಲಂಕಾರ: ೧. ಅಲಂಕಾರನ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಬಲ್ಲೆನ್ನಿಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೧); ಹಿಳಿದ ಫಲದ ವಿಡಾಯಿ ಧೈರ್ಯದ ತಳಿತ ಭೀತಿಗೆ ಕಾಲು ಪೊಳೆಯಾದಳಿಮನದ ಭೂಪಾಲನಿರವನು ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೪-೯). ೨. ದುರ್ಬಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸಿರುವವನು: ಹಳಿವಿನಬ್ಬರಕಂಜದಿರಿ ನಿಜಗಳದ ಹಸುಗೆಯ ಹಾರದಿರಿಯೆಂದಳಿಮನರು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ಹೊಕ್ಕುಡು ಕಳಶಜನ ಮಜೆಯ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೨-೧೦); ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುಡು ಜಾಜಿ ಜಾಜಿದರಳಿ ಮನರು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧-೨೫). [ಅಲಂಕಾರ + ಮನ]

ಅಲಂಕಾರನ, ಅಲಂಕಾರನ, ಅಲಂಕಾರನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ: ಸಾಡುಗೆತ್ತು ಬಗೆಯಾದವನಾನೋಡಲಟ್ಟಿದೇನಾದ ಮಾನುಮಾಜನನಾಗದೆ ಮಾಳದೊಳ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೭).

ಅಲಂಕಾರನ: ಮದಿಸಿದ ಹಂಹಗೆಯ್ದಳಿವಾನಿಸ (ಸಂಪದ. ೩೯-೯).

ಅಲಂಕಾರನ: ರಾಯನೆಂಬೊಂದು ಪೆಸರ್ ತೊಡಂಕಿದಲಂಕಾರನನ ಕರೆತಂದು (ಚಕವಿ. ೫-೪೫). [ಅಲಂಕಾರ + ಮಾನಸ]

ಅಲಂಕಾರ 'ಅಲಂಕಾರ' ಪರಾ.

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಗ್ಗ (?): ಅರ್ತ ಕದಂಪು ಬತ್ತಿದ ಕಾಲುಂ ಹುರಿಯಲದಲಂಕಾರಮಿಳಿಯೆಸದ, ಸೆರೆಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಹುರಿಯಳಿದಳಿ ಮಿಳಿರ್ಪಕದ ಕಯ್ಯೆರೆಯುಂ] (ಶಮದ. ೨೪೦ ಪ್ರಯೋ). [ಅಲಂಕಾರ + ಮಿಳಿ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ದೇಹ; ಹೀನವಾದ ಶರೀರ: ಎನ್ನೀ ಅಲಂಕಾರ್ಯಂ ಬಾವಿ ದಾವುಗಳೊಪ್ಪಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೨-೧). [ಅಲಂಕಾರ + ಮಯಾ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಕೇಳಾದ ಅಥವಾ ಹೀನವಾದ ಮೋಹ,

—ಭ್ರಮೆ: ಎಳಸದೆ ಮೈಸುಮಿಕ್ಕೆ ಪೆಟತೊಂದಲಂಕಾರಮನುಂಟು ಮಾಡಿ ಸಂಚಲಿಸಿ ವಿಭೂತಿಯಂ ನೆನೆಯದೊರ್ಮೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೦೦); ತನಗೆ ಕಡಂಗಿ ಮಿರ್ತು ಬರೆ ಮಾನಸರುಂ ಕುಟಿಯಂ ಬಳಾರಿಗಾರ್ಪನಿತನೆ ಕೊಟ್ಟು ಜೀವಿಸುವೆನೆಂಬಲಂಕಾರದ ಕೊಲ್ವ ಪಾಪಕರ್ಮನೆ ನಿಮಿಷಾರ್ಧಮಂ ಬದುಕನಾಗಳೆ ಸಾವಂ (ಸಮಪ. ೫-೨೦). [ಅಲಂಕಾರ + ಮೋಹ]

ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಕೇಳಾದ ಆಸೆ; ತುಚ್ಛವಾದ ಬಯಕೆ; ಬಯಲಾಸೆ: ಎನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರ ಪೆಸರ ನೂರ್ವರೊಳೊರ್ವರುಮಿಲ್ಲ ಬಾಲ್ಯನೆಂಬೆನ್ನೆಯಾಸೆಯಂ ಬಿಸುಡಿಂ (ಗದಾಯು. ೪-೯); ಆದ್ವಿಜಕುಮಾರಂ... ಎನ್ನನಪ್ಪುವಲಂಕಾರಿಯೆಂ ದೂರದೊಳ ನಿಮಿರ್ಪ ನಿಡುತೋಳ್ಳಳುಂ ತನ್ನೊಳ್ ತೋಟಿ... ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಪಿಂತೆಗೆದು ಉನ್ನತನಂತಚ್ಚಬಿಳ್ಳಿಂಗಳೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಬರುತ್ತಿದನನಾಂ ದೂರದೊಳ್ಳಂಡು ಭಯಂಗೆಂಡು (ಕಾದಂಬ. ೫೬೭).

ಅಲಂಕಾರ: ೧. ಅಲಂಕಾರ ಬೇಡ ನಿಮಗಿಲ್ಲಿ ಸೋಲುವರಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪರ. ೩೯-೧೫೯); ನಿಜವಾಯದಳಿಯಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶ್ರಿಯಲಿ ಭೂಭುಜರು ಬರುತ್ತಿದರು (ತೊರರಾ. ೩-೨-೧೭); ಅಲಂಕಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಶ್ರಿಯಲಿ ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ರಾಮ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೫೪). [ಅಲಂಕಾರ + ಆಸೆ]

ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಹೀನಮನುಷ್ಯ; ತುಚ್ಛವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಯೋಗ್ಯ: ಬಳನಂ ನಚ್ಚುವೊಡೀ ಕೃಷೀವಲನುಮಾ ಜೂವಾಳಿಯುಂ ಗಾಳಿಗಾದಲಂಕಾರ ಬಳಿದೊಟ್ಟ ನಟ್ಟುವನುಮಾ ಗೋಪಾಳರಪ್ಪೀ ಯಮಳ್ಳೆ ದಲ ಚಂಡಭುಜರ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೦೦). **ಅಲಂಕಾರ:** ಆಯದನ್ನೆತ್ತರಿ ಮರೆಹೊಗೆ ಕಾಯದನ ಮಹತ್ವಮಾಳ್ಳ ನಳಿವಿನ ಪದದೊಳ್ ಸಾಯದಳಿಯಾಳಿನಿರವುಂ ಛೇಯಿಸಿಯೆಕೊಳ್ಳದಿ ಹುದೆ ಚೂಡಾರತ್ನ (ನೀತಿಸಾ. ೧೯೦). [ಅಲಂಕಾರ + ಅರ್ಥ]

ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು; ಒರಸು: "ಅಲಂಕಾರ - ಲಯೇ" (ಶಮದಾ); ಪೆಸಗೊಳೆ ಪಾಪಮನುಷಿಯಲಂಕಾರಮುಗುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩-೧೩).

ಅಲಂಕಾರ: ಕುತ್ಸಮೆಲ್ಲಮನಳಿಯಿಪ ಮದುರ್ಗಿಡುಗಳಿಂ (ಅದ್ವೈತ. ೧-೫); ಈ ಜಗವನಳಿಯಿಸಿ ಹೂವ ಸಾರಭ್ಯವುಳಿಯಿಸಿ (ಬಾಸಿಗ. ೧೬-೫). **ಅಲಂಕಾರ:** ಹಣೆಯೊಳು ಬರೆದುದನಳಿಸಲಶಕ್ತರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೫-೧೨).

ಅಲಂಕಾರಗು = ಒರಸಿ ಹೋಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ಗಂಟಲಿನಿಂದ ರೋಗಾಣುಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಲಂಕಾರಗು ವವರೆಗೆ ರೋಗಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಟ್ಟಿರಬೇಕು (ಕಲರೋ. ೨೪).

[ಅಲಂಕಾರ + ಇಸ್ಯಾ]

ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಳೆ; ಕುಗ್ರಾಮ: ಸರ್ವ ನಿವೇದಕಮೆಂಬ ಯಜ್ಞಮಂಕ್ಷಿತಿ ಪೊಗಪ್ಪನ್ನಮಿತ್ತು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿರೆ ಕಶ್ಯಪಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಸಮುದ್ರಮುದ್ರಿತ ಧರ್ಮಿಯನೊಂದಲಂಕಾರನೀವ ಪೋಲ (ಪಂಪ. ೨-೪೫); ಚಲಮನೆ ಪೇಟೊಡೆಯ್ಯರುಮನಯ್ಯಲಿ ಯೂರೊಳೆ ಬಾಲ್ಯನೆಂದು ಮುಂಬಲಿಬಲಸೂದನಂ ನುಡಿಯೆಯುಂ ಕುಡದಿದುರ್ವ ಪೇಟುಂ (ಪಂಪ. ೧೨-೪೮). **ಅಲಂಕಾರ:** ಅಲಂಕಾರ ತಳವಾರ ಕಳೆಯುಳ್ಳ ಸೂಳೆಯು ಹೊಳಲಸುಂಕಿಗನು ಹಳೆನಾಯಿ ಯಾಚಕನು ತೊಲಗುವವರಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೧೩). [ಅಲಂಕಾರ + ಊರಾ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ನಶ್ವರವಾದ ದೇಹ: ಅಲಂಕಾರಲಂ ನಂಬದೆ ಮಿಗೆಯಲಿ ಸೊಗಮಂ ಪಗೆಯ ಕಂಡ ತೇದಿಂ ಕಾಣುತ್ತ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೨೭೮); ಅಲಂಕಾರಲೆಂಬ ಮಣ್ಣುಮುಜಿಗೋಟಿಯೊಳಿಂದ್ರಿಯ ದುಃಪರಿಗ್ರಹಂಗಳನೊಳಕೊಂಡು (ಸಮಪ. ೧೫-೨೬).

[ಅಲಂಕಾರ + ಒಡಲ್]

ಅಲಂಕಾರಲೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಪತ್ರ: ನಿಜಾಜ್ಞೆಯನಾಂತೊಂದಲಿ ಯೋಲೆಗೆದೊರೆಯರುಂ ಮೂವಿಟ್ಟುಂ ಪೂಣ್ವ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨).

[ಅಲಂಕಾರ + ಓಲೆ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ನೀಚನಾದ ರಾಕ್ಷಸ: ಕೇಳಾ ಅಲಂಕಾರಕೃಷರ ಪುಟ್ಟಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೨೫). [ಅಲಂಕಾರ + ರಕ್ಷಸ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಶತ್ರು: ಅಲಂಕಾರಗರ್ವಜುರ್ವನರ್ವಿಜಾ ಕೆಯ ಮಾದ್ರಿಸುತರ್ವರ್ವಿಜಾ ವಗೆಯಂ ಪಟುಪಡಿಸಲ್ವೆ ಹಲಾಯುಧ ನೆಜೆದಿದರ್ವವೆನೆಗೆ ತೋಟಿ ಬಿಡು ಕಾರವನಂ (ಗದಾಯು. ೬-೬೧).

[ಅಲಂಕಾರ + ಪಗ್ಗೆ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಯೋಚನೆ; ಅಲ್ಪವಾದ ಬಗೆ: ಇನ್ನೊಡೊಡಂ ಸರಂದೊಲೊ ನರಿಯಂ ಬರಿಸಿ ತಿಂಚೆನೆಂಬಲಂಕಾರಿಯಂ ಬೇಡರಂತೆ ಬಗೆದು (ಪಂಚತಂ. ೩೪-೧೮). [ಅಲಂಕಾರ + ಬಗೆ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ; ದುರದೃಷ್ಟಿ: ತುರಿತದ ಕಾದಿ
ಗಲ್ಲು ಹಯಮಂ ತಾರದುಬಾಧನಾದೊಡೆ ಶ್ರೀರಾಮರಂ ಮೊಕ್ಕಳಂ
ತನ್ನೊಂದು ಹಂಹದವಾಗಿನ ಬೆಸಗೆಯ್ಯೆಯಿಂ ತೆಗಟ್ಟ ಕೀಟನ ದುರ್ಗತಿ
ಗಿಟುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೮). [ಅಲಂಕಾರ + ಬಗ್ಗು]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ನೀಚವಾದ ಪಡೆ; ಹೃದ್ರವಾದ ಸೈನ್ಯ: ನಡೆ
ಮಾಡಮನದರ್ಪ ಹಯಮನಯ್ಯ ಮರ್ಬಿಗನಂ ತಜುಬಿ ಅಲಂಕಾರಿಯಂ
ಬಲಕೆಯ್ಯ ಪವಣರಾಯನ ಕಟ್ಟಾಣತಿಯಂ ಪಾರುತಿರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೧೧೦-೧೮). [ಅಲಂಕಾರ + ಪಡೆ]

ಅಲಂಕಾರಮಾತು (ನಾ). ಅಪಕೀರ್ತಿಯ ಮಾತು; ಹೀನ
ವೃತ್ತಾಂತ: ಜಸಮದೊಂದೆ ಕಿಡದದನಾಂ ಬಲ್ವಿಡಿವಿಡಿದು ನೆಗಟ್ಟನುಟ
ವಟುವಡೆ ಮಾತಂ ಮಾಡಿ ನೀನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ನುಡಿವಯಾ (ಸಂಪಭಾ.
೧೨-೧೮೧). [ಅಲಂಕಾರ + ಪಡೆಮಾತು]

ಅಲಂಕಾರ 'ಅಲಂಕಾರ' ಪರಾ.

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಅಲಂಕಾರ: ಅಲಂಕಾರದೊಳಯ್ಯರುಮಂ
ನೀಂ ಕೂರ್ತಿಸಂದೊಡಮೆಂತುಮೇಗೆಯ್ದು ಮದೊಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದಂ
ನೋಡಿಸಿತಾದುದು (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೮೬). [ಅಲಂಕಾರ + ಬಾಡ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಕ್ರಮ; ಮಾರಿನಡೆಯುವುದು: ಅತಿಪಾತಂ,
ಅಲಂಕಾರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ನ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು.

೩. ಸಂಭವಿಸುವುದು. ೪. ಸುರಿಯುವುದು. [< ಸಂ. ಅತಿಪಾತ]

ಅಲಂಕಾರನಿ 'ಅಲಂಕಾರನ' ನೋ.

ಅಲಂಕಾರಿ (ನಾ). ದುರದೃಷ್ಟಿ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ: ಗಾಂಪು ಪಡಿಕುಮಾ
ವಿಧಿಯಲಂಕಾರನಗಲ್ಲುಗುಂ (ಕುಜರ್. ೧-೩೮-೨). [ಅಲಂಕಾರ + ವಿಧಿ]

ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ವಿನಾಶ; ಕೇಡು: ಊರಲಾ
ವಿನೋದ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೨೧-೯; ೧೯೬೬); ಪಟಿಯ ಧರಾತಳಮಂ ಗುಣ
ದಟುವನೊಡಂಬಡದ ಕಾಮದಂಗೀಯದದರ್ಶನ ದೆಸೆಗಲ್ಲಿ ಕೆಮ್ಮನೆ
ಮೊಟಗುವಿರೇಂ ಮೊಟಗಿದಂತೆ ಕೊಳ್ಳುವೆ ಮುಟಗಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬
ಶುದ್ಧಕ). ೨. ಸಾವು: ಎನ್ನ ತನೂಜನಾಳ್ವ ಸಾಮಿಗಮುಟವಾಗಿ ಶೋಕ
ರಸಮಿರ್ಮದಿಸಿತ್ತು (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೬); ಏಪಡೆಮೂರ್ತಿ ಜಗದೊಳ್
ಕೋಪನನಂ ಪಾಪರೂಪನಂ ನಂಬಿದವಂಗಾಪತ್ತಿವಿನವೇಕ ಮನಸ್ಸಾಪ
ಪರಂಪರೆಗಳೆಂಬಿನಕ್ಕುಮನೋಘಂ (ಸಂಚತಂ. ೧೧೪-೧೦). ಅಲಂಕಾರ:

೧. ಹಿಪುಣು ಧರ್ಮದ್ರೋಹ ರುಚಿ ಕೈಮಸಕವಳಿವನ್ಯಾಯವೆಂಬವಿಸಕ
ಹೊದ್ದದಯೋಧಿಸನ ಧರಣೀತಳಾಗ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೬).
೨. ಬೆಳಗವತ್ತಿಯದಾ... ಮೇಲೆ ಧಾಳಿಯನಿಟ್ಟಳೆವರಿದು ಪಲರಳಿ
ವಿನಲು ತನ್ನ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬-೨೫; 1125);
ದುಷ್ಪಚಮೂರು ಚಪ್ಪರಿಸಿದೊಡೊ ಕೆಡೆದನೊ ಹಳ್ಳಕೊಳ್ಳದಲಿ ನೀರೊಳಗೆ
ಜಾಪಿದನೊ ಮೇಣುಗ್ರೋರಗನೊಳೆವಾಯ್ತೊ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೧).

೩. ಜೀರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಶೈಥಿಲ್ಯ: ಹೊಸಕೆಲೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೂಬ
ನಿಕ್ಕಿಸಿ ಭೂಮಿಯಂ ತಿಟ್ಟ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಅಳಿವಂ
ಸೋದಿಸಿ ಸೊತೆಯನಿಕ್ಕಿಸಲ್ (ಎಕ. X, ಚಂತಾಮ. ೩೦-೧೧; 1047).

ಅಲಂಕಾರ: ೧. ನಿಜಯಕೊರನಿಯರಸರ ಮಕ್ಕಳ್ಳಾಲ್ವಾರ್ವರು ನೆಲ
ದಟುವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತ(ರ್) (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೧೦; 930).

[ಅಲಂಕಾರ + -ವು/ತಮಿ. ಅಲಂಕಾರ = ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯ; ತುಳು. ಅಲಂಕಾರ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಕುತ್ರಿತನಾದ ವೈದ್ಯ; ಅಲ್ಪನಾದ ವೈದ್ಯ:
ಅಧರಾಮೃತಸೇವನೆಯಿಂದೆ ಪಿತ್ತಂ... ಪೋಗುಗುಂ ಕಫಮದವಾಂಜರ
ಪೇಟ್ಟು ಶುಂಠಿ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಮೆಣಸೇಂ ತ್ರಿದೋಷಹರಣಕೃಬಲಾಜನ ಸೇವೆ
ಸಾಲದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪). [ಅಲಂಕಾರ + ಬೆಜ್ಜ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಹೀನಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸು; ನೀಚಸ್ತ್ರೀ:
“ಅಲಂಕಾರಂ ಅಲ್ಪಸ್ತ್ರೀ” (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೬೦); ಅಲಂಕಾರದೊಡ
ಮೊಂದೆರಟ್ಟು ವಸವೊಂದಾಗಿದವಂ ಕಲಿದಂದು (ಸಂರಾಮಾ. ೬-೬೯).
ಅಲಂಕಾರ: “ಅಲಂಕಾರನಲ್ ಕುತ್ರಿತಸ್ತ್ರೀಯಕ್ಕುಂ” (ಕಶರ. ೮).

ಅಲಂಕಾರ = ಕೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸರು; ದುಷ್ಪಸ್ತ್ರೀಯರು: ಕಸವರ
ದಾಸೆಯಿಂ ಪದಪುರೋಪಾಸನೆಂದಿರ ನೆಲೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರು
(ಕಾವ್ಯಾ. ೨. ೩೦೪); ನಾನೆಂದುಮ್, ಅಲಂಕಾರನ ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳೆ
ತಾಳೆನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೫೪೬). [ಅಲಂಕಾರ + ಪೆಣ್]

ಅಲಂಕಾರನ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಪೆಸರೊಳ್
ಸೈರಂಧ್ರಿಯನಲವೆ [ಪಾಶಾಂ. ವ]ಸನದ ದಸೆಯಲಿಯೆಂ (ಸಂಪಭಾ.
೮-೫೬). [ಅಲಂಕಾರ + ಬೆಸನ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ವೃಥಾವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಹೀನ
ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಪತ್ತ ಕೊಡಗೂಸಂ ಪಣಿ ಮಾಜಾಡಿ ಒಡಲಂ
ಪೊರೆವಾಪೊಡಲಿ[ಲ]ಂಗಿ... ಬೊಮ್ಮ ಪೊಲೆಯಂಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೬೪-೩). [ಅಲಂಕಾರ + ಒಡಲ್ + -ಅ]

ಅಲಂಕಾರ 'ಅಲಂಕಾರ' ಪರಾ.
ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ (ಕ್ರಿ). ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ದುಃಖಪಡಿಸು:
ಅಶ್ವಕಂಠಮಧನಾಂಕಿತ ಸೂಕ್ತಿಯನಾರ ಮುಂತೆ ಕೇಳಿಸಿದಪಿರನ್ನೆನುತ್ತ
ಲಸಿದಂ ಪರಿಪಾಠಕ ಕೀರಜಾಳಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೯). ಅಲಂಕಾರ:
ಶೋಕಂ ದಳವೇಜುತೆ ಮಿಲುತೆ ಸಂದಣಿಸುತ್ತಳಿಸಿತಸ್ತರಿತಿಯಂ ರತಿಯಂ
(೧೦೮. ೮-೫೬); ಅಳುವವರ ನಗಿಸುವುದು ನಗುವವರನಳಿಸುವುದು
ಗೆಲಿದವರ ಸೋಲಿಸಿ ಗೆಲಿಸುವುದು ಸೋತವರನೀ ವಿಪರೀತ ಗತಿ ವಿಧಿಗೆ
(ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೨-೩). [ಅಲಂಕಾರ + -ಇಸು]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಸುಖ; ಅಲ್ಪಸುಖ: ಪೆಪವರಲಾ
ಸುಖಮಂ ಮನದೊಳ್ ಮುಟಿದುಂ ಚಿಂತಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೬೪).
[ಅಲಂಕಾರ + ಸುಖ]

ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಅಲಂಕಾರ: ಅಲಂಕಾರದಲಂ ನಂಬದೆ ಮಿಗೆ
ಯಲಂಕಾರಮಂ ಪಗೆಯ ಕಂಡ ತೆಪದಿಂ ಕಾಣುತ್ತ (ಧರ್ಮಾಮೃ.
೩-೨೬೪). [ಅಲಂಕಾರ + ಸೂಗ]

ಅಲಂಕಾರ 'ಅಲಂಕಾರ' ನೋ.
ಅಲಂಕಾರ 'ಅಲಂಕಾರ' ನೋ.
ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು(?): ನಾಲ್ಕುಂ ಸೀಮೆಯ ಸ್ಥಳದ
ಮಗಿಲೊಳಗೆ ಅಲಂಕಾರಿಯವರ ಮನೆ ಮಗಿಲೊಳಗೆ ಇಕ್ಕೆಯು ಮನೆ
ಅಕ್ಷೀಣ ಅಗಾಮಿ ಸಹಿತ... ಅಗ್ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಕ್ರಿಯದಾನವಾಗಿ
ಕೊಟ್ಟರು (ಕಕುಲ. ೪೧೦-೬೧; 1198). [?]

ಅಲಂಕಾರ 'ಅಲಂಕಾರ' ನೋ.
ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ರೋದನ; ಅಳುವಿಕೆ: ಅರಣ್ಯರುದಿತಂ - ಅಡವಿ
ಯೊಳೆಬ್ಬುವಂ (ಸಂಚತಂ. ೧೩೬-೮); ಸೇರೊಳಗಣ ಪ್ರತಿರೂಪಗಳ
ನುಡಿತ ಅಲ್ಲಾ ಅದಜಲ್ಲಿ ಒಪಲುವ ಹಾರೈಸಿ ಪಾಡುವ ಅಲಂಕಾರ ಈ
ವಿಕಾರಂಗಳಿಂದೆ ಅದೇಶಮಂ ಮಾರಿಯಟ್ಟ ಅಲೆದು ಕಿಡಿಸುವುದು
(ಶೋಕೋಪ. ೪-೫೦ ಟೀಕೆ). [ಅಲಂಕಾರ (< ಅಲಂಕಾರ) + -ಹ (< -ಹ)]
ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಅಲಂಕಾರ (?): ದೋ[ದೊ]ಣೆಯ ಅಲಂಕಾರ ಅಲಂಕಾರ ಕೆಪಿ
(ಇಲ. XIV, ೨೩೩-೬೦; ೯ನೆಯ ಶತ). [?]
ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ, ಅಲಂಕಾರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಕರುಣು;
ಅಸೂಯೆ: “ಅಲಂಕಾರಮಂದುಂ ಕಲುಂಟೆಂದುಂ ಅಸೂಯೆ” (ಕಶಸಾ.
೨೨-೪೬೬): ಅಲಂಕಾರದಿಂದೆ ಪುಟ್ಟುವುದವನಲಾ (ನೀತಿಮಂ. ೬-೧೨೪).

ಅಕ್ಕಜ : “ಕೇಜಂ, ಮಚ್ಚರಂ—ಈ ೨ ಮತ್ಸರಂ, ಅಕ್ಕಜ [ಪಾಠಂ. ಟ್ರಾ]ವೆಂದು ಅದಜ ಭೇದಂ” (ಕಶ ಸಾ. ೨೨-೪೫೬, ೪೫೮); “ಕಜು ಬಕ್ಕಜವೆಂದಸೂಯೆಯಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬); ಅಂಬುಜದಳಲೋಲ ಲೋಚನೆಯರೆಂಬೆಳವಳ್ಳಿಗಳೆಂ ಕಡಂಗಿಯುಕ್ಕಜದಿನಡಂಗಿಸುತ್ತೆ ಮುನಿ ಶಾಂತಿಜಳಾಘನಾನೀಂಟುತ್ತೈದೆ ಮುತ್ತಿಜರೆದೊಬೆಂಚಿಯಂ ಮಿಗೆ ಕಲಂಕುತೆ ಬಂದುದು ದೈತ್ಯಕಂಜರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೬೪); ಜೂಜಿನಲಕ್ಕಜವನಾಡಿದ ಯಲಾ ಮಾನಿಯ ಮುಡಿದಿಡಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ಕ. ೧೯-೫೦). ಅಕ್ಕಜ : ಒಂದಜಮೇಲೊಂದಕ್ಕಜವುಂ ಪುಟ್ಟಿಪುತ್ತು (ಅದ್ಭುತ. ೮-೨೬); ಭುಜ ಬಲಮುಂಟೆಮಗಿಂದಕ್ಕಜದಿಂ ನೃಸನೀತಿವಪ್ಪಿ ತೊಡರೊಡೆ ಸಬರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಭ್ಯು. ೧೨-೯೫).

[? / ತಮಿ. ಅಜ್ಜಿ = ಕೋಪ, ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಜ್ಜಿ, ಅಜ್ಜಿ = ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು]

ಅಲ್ಪಜ್ಞಃ, ಅಕ್ಯಜ್ಞಃ, ಅಕ್ಯದ (ನಾ). ಆಶ್ವರ್ಯಃ; ಸೋಜಿಗಃ;
ಬೆರಗು: ತನ್ನ ತೊಡಕದ್ದೆದೆ ನೂರ್ಮಡಿ ಮನದೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯೆ
ದಕ್ಕೆಯೊಳಲ್ಪ ಜವಾಗೆಯಾದಿದಳ್ (ಪಂ ಪ ಫಾ. ೪-೯೦). ಅಕ್ಯಜ್ಞಃ
ಇತನೆಯ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿ. ಅಕ್ಯದ: ಅಜೀಯರತುಳ ವಿಕ್ರಮಿ
ಗಳ್. . . ಆಯೆರಡುಂ ಬಲಮದಿರಲ್ ವಿದ್ಯಾಸಾಯಕಮಂ ತೊಟ್ಟೆ
ಜ್ಞಾಡುವೆನೆನುತಾಯತಮಾದರ ಮೇಲಣ ಸುರತತಿಯಕ್ಕದಗೊಂಬಂತೆ
(ಜಯಕಾ. ೭-೧೩).

[? / తెలు. అక్షర; కుం. అక్షర అవ = భయాత్కర్య గళింద 20
మూకనాగు]

ಅಲ್ಪಜಂಬಡು, ಅಲ್ಪಜಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅಸೂಯೆಸಡು; ಕರುಬು; ಹೊಟ್ಟೆಕೆಚ್ಚು ಪಡು: “ಅಲ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳ] ಜಂಬಡು - ಅಸೂಯಾ ಯಾಂ” (ಶಮಧಾ). ಅಲ್ಪಜಂಬಡು: ವಸಿಷ್ಠಮುನಿಪರನನುಳಿದನ್ನೆ ಡೆಗೆ ಬಂದನೆಂದಳ್ಳಜಂಬಟ್ಟು ಕೇಳಾ ಶಕ್ರಪದಮಂ ಭರದಿಂದೆ ಕುಡುವುದೇ ನಚ್ಚರಿ . . . ಬಾರೆನುತ್ತೆ (ಪಾಸೋಪು. ೮-೪೦); ಅಂತಿಯ್ಯಲೊಡಮಳ್ಳ ಜಂಬಟ್ಟು ಕರಿಯ ಕೇಶವಂ ತಾಳಿ . . . ನಿಂದೆಜಿಗಿ ಕರಂಗಳಂ ಮುಗಿದು (ವೃಷವಿ. ೮-೩ ನ). [ಅಲ್ಪಜಿ + ಪಡು]

ಅಟ್ಟಮೆ, ಅಕ್ಕಮೆ, ಅಕ್ಕವೆ, ಅರ್ಕಮೆ, ಅಳ್ಳಮೆ (ನಾ). ಜೀರ್ಣ
ವಾಗದಿರುವಿಕೆ; ಅಜೀರ್ಣವಾಗಿರುವುದು : “ಅಟ್ಟಮೆ = ಆಟಮೆ”
(ಶಮದ. ಪಂ. ೧); “ಅಟನೆಯಟ್ಟಮೆಯಜೀರ್ಣಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬);
ಇನಿದುಣಲಟ್ಟಮೆಯಕ್ಕಮೆ ತ ನು ವಿಂಗೆ ವಿರುದ್ಧಮುಂಡೊಡಟ್ಟಮೆ
ಯಕ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೨-೨೧); ಗಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ಕಡುಗಂಪಿನೊಳಟ್ಟ
ಮೆಗೊಳಗಪ್ಪೆನೆಂದು ಮಧುಪಂಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೧೪); ತೀರನು,
ಅಟ್ಟಮೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ಅಕ್ಕಮೆ : ಅಕ್ಕಮೆಯಕ್ಕು
ಮೆಂಬಂಜಿಕೆಯಿಂ (ನೀತಿವಾ. ೯-೧೨೧). ಅಕ್ಕವೆ : ಅನುಭಾವವಕ್ಕವೆ
ಯಾಗದೆ ಬೆಚ್ಚನೆ ಬೆಜಿತೆತನಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೯೯). ಅರ್ಕಮೆ : ‘ಅರ್ಕ
ಮೆನಡು’ ಪರಾ. ಅಳ್ಳಮೆ : ಆಟತಬ್ಬಸಂಕುಳಂ ನೀರ ಪರಾಗಮಂ
ಕುಡಿವು ಬಂದುಜೆಯಕ್ಕಮೆಯಾಗೆ ನಾಡೆಯುದ್ಗಾರಿಸುವಲ್ಲಿ (ವೀರವಿ.
೬-೮). [ಅಟ್ಟ₁ + -ಅಮ್ತೆ]

ಅಬ್ಬಮೆವಡು, ಅರ್ಕಮೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಅಜೀರ್ಣವಾಗು : ಅಬ್ಬಮೆ
ವಡುವು ಕುಡಿದೊಂದು ಪಣ್ಣ ರಸದೊಳೆ ಗಿಳಿಗಳ್ (ಪಂಪ. ೧-೫೬);
ಜವನೇನಬ್ಬಮೆವಟ್ಟನೇ (ಕಾವ್ಯ. ೧೧೨೬). ಅರ್ಕಮೆವಡು : ಆ
ವಿಪ್ರಕುಲಲಲಾಮಂ ದೇವವಿತ್ಯಪ್ರತತಿ ಹವ್ಯಕವ್ಯಂಗಳನುಷ್ಠಾನಗಮುಕ್ತ
ಮೆವಡುವಿನಮಾಪುತ್ರ್ತುಂ ತತ್ಸುನಾಜಯಜನ್ಯಕರತಂ (ಇ. XII,
೨೮೦-೧೪೯ ; 1077). [ಅಬ್ಬಮೆ + ಪಡು.]

ಅಜ್ಞಮೇವೈಷು (ಕ್ರಿ). = ಅಜ್ಞಮೇವಡು : ಒಂದೆ ಕೋರಕದೊಳಜ್ಞಮೇ
ವೆತ್ತವ ಚೆತ್ತು ಲಂಘನಂಗಿಯ್ದುದುಮಾದುದು ಮಧುಪಕೀರಿಸಿಕಾಳಿಗೆ
ನಂದನಂಗೊಳೊಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೩). [ಅಜ್ಞಮೇ + ವೈಷು]

ಅಟ್ಟವೆ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ : “ಅಟ್ಟವೆಯೆನಲ್ಲೆ ತಾನಳ
ವಿಯೊಳಂ” (ಕರ್ಣಾಟ. ೭೫). [?]

ಅಬ್ಬಿಱ್ಱಾ¹, ಅಕ್ಕುಱ್ಱಾ¹, ಅಕ್ಕುರು¹ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ವಿಶ್ವಾಸತೋರು;
ಅಬ್ಬಿಱ್ಱಾದು, ಅಬ್ಬಿರ್ತು (ಭೂತಕ್ಕು): ಕೊಂಗನಾಡೆಟ್ಟುತ್ತುಂ ದಯೆ
ಗೆಯ್ದುನಟ್ಟುಱ್ಱಾದು ಕಲ್ಲಾಟನ್ನು ಗೋವಿನ್ನರ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩-೧೦;
900); ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ ಅಬ್ಬಿರ್ತುಗೊಟ್ಟುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ.
೧೨೨-೧೬; ?); ರಾಜತಾದ್ರೀಂದ್ರ ಶೋಭಾವಿಭವಕ್ಕಟ್ಟುರ್ತು ತತ್ಸರ್ವತ
ನಿಕಟವನೋಪಾಂತದೊಳ್ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟುಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೭೮); ನಾಡವ
ರೆಲ್ಲಂ ನೆಜ್ಜಿದುಂ ನೀಡಿರದಟ್ಟುರ್ತು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕದಿಂ ಕೊಂಡಾಡೆ ಗುರು
ವೆಂದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೪-೧೯೨). ಅಕ್ಕುಱ್ಱಿ¹: ಅಜಿಯರೇ ಮುನಿ
ಮುಖ್ಯರೆಲ್ಲನ ತೊಜಿದು ನೀನೇ ಗತಿಯೆನುತಕ್ಕಟ್ಟುತು ಹೃದಯಸರೋಜ
ದಲಿ ನಿಜವಾದಪಂಕಜನ ಸೆಜೆವಿದಿದು ಸಂಸಾರ ದುಃಖನ ಮಜೆವರು
(ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೫-೪೩). ಅಕ್ಕುರು¹: ಅಕ್ಕುರದ ನೀಂ ಬದುಂಕಿದೊಡೇಂ
ಸತೊಡೇಂ (ಸಂಸಪ. ೨೯-೧).

ಅಬ್ಬರ್ತಂ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು : “ಅಬ್ಬರ್ತಂ ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟುನಾ” (ಕರ್ಣಾಣಿ. ೭೫). ಅಬ್ಬರ್ತಳ್ = ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟುವಳು ; ಒಲಿದವಳು : “ಅಬ್ಬರ್ತಳ್ ಗುಣಕಜುಗೊಂಡಳ್ ಸಲಿಕೂರ್ತಳ್ . . . ಒಲಿದವಳಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೭೦) ; “ಅಬ್ಬರ್ತಳೆಂದೊಡೆ ಮೇಣೊರಲ್ದಳೆಂದೀ ವೆಸರ್ ಕೂರ್ತಳ್ ತಾನೆಕು” (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೧೭೦).

[అయ్య ? + అజ్ఞ ?]

ಅಬ್ಬಯ್ಯಾ, ಅಕ್ಕರ, ಅಕ್ಕರು, ಅಕ್ಕರೆ, ಅಕ್ಕಪ್ಪ, ಅಕ್ಕಪ್ಪಿ,
ಅಕ್ಕಪ್ಪು, ಅಕ್ಕಪ್ಪಿ, ಅಕ್ಕಪ್ಪು, ಅಕ್ಕರು, ಅಕ್ಕರೆ, ಅಕ್ಕಪ್ಪು,
ಅಬ್ಬಯ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಆದರ: "ಅಬ್ಬಯ್ಯ - ಪ್ರೇಮಿ" (ಕವಿ.
ಸ); ಸಯಿದೇಂ ಸಂಭವಿಸಿತೊ ನಮಗಪ್ಪಯ್ಯಂ ಗಂಗೆ ತೆಂಕಡ್ಲೆಂದಿ
ಬನ್ನಿಯ್ದೆಂಬತ್ತಿ ಬಹಳ ಜಳನ್ನೀ ವಳಬ್ಬಾ ಸಮುದ್ರಂ (ಎಕ. X,
ಮುಳಬಾ. ೩೮-೨೪; 890); ಅಬ್ಬಯ್ಯಾಳ್ ನೋಡೆ ಮೈಯ್ಯಿಲ್ಲಂ
ದಿಟ್ಟಿಗಳಾಮೊಡಿಂ ದ್ರನೆನಿಸಲ್ಪಾತ್ತಂ ಮಹೇಂದ್ರಾಂತಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ.
೫೫೧ ಶೂದ್ರಕ); ಧನುದಂಡ ಬೆಂಕಾರಮಂ ಕೇಳಲುಮಟ್ಟರ್ವರ್ಚೆ
(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೭); ಅಬ್ಬಯ್ಯನಿಂ ಕೈಕೊಳ್ಳುವೆಂದಾತ್ಮಜೆಯನೊಲವಿನಿಂ
ದಿತ್ತು ಸಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈನೀರಿಣಿಕೆಂದಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೦೦);
ಅಕ್ಕರ: ಅಕ್ಕರಿಂದನ್ನೆ ಬೆಸಗೊಂಡರೇನರಿಪುವೆಂ (ವೆಂಕಾ. ೫-೫-೧೩).
ಅಕ್ಕರೆ: ತಾರುಮನೆಯ ಅದರ ಅಕ್ಕರ ಇಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿತ್ತು
(ಜೀವನ. ೧೩). ಅಕ್ಕರು: ಉಕ್ಕಿಹರಿಯುವ ಕರುಣೆಯೊರತೆಯನ್ನು
ಅಕ್ಕರನು ಸ್ನೇಹವನು (ವೀರಗೀ. ೧೦೮). ಅಕ್ಕರೆ: "ಅಕ್ಕರೆಯನಲ್
ಪ್ರೀತಿ" (ಕರ. ೬); ವೆಂಕಜ್ಜಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಂದರೆ ಬಲು ಅಕ್ಕರೆ (ಶ್ಯಾಮ.
೧೭೬); ಹೆರವರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅಷ್ಟೇ ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮುದ್ದಾಡುವುದ
ರಲ್ಲಿಯೇ ಧನ್ಯತೆ ಇದೆ (ಶ್ಯಾಮಕಾ. ೨೮); ಅಕ್ಕರೆ ಬೆರೆತ ದನಿಯಲ್ಲಿ
ನುಡಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೭೨). ಅಕ್ಕಯ್ಯ: ಎನ್ನ ಮನವಿನೊಳಕ್ಕರ್ವರನು
ತಿದೆ ರೂಪನುನ್ನಿಸುವೊಡನುಜೆಗೀತಂಗಿ ಪಾಸಬೆ (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೩೦-೫೨).
ಅಕ್ಕಪ್ಪ: ಅಕ್ಕಪ್ಪಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕರವ ನೀಡುತ ಪಿಡಿದನಂಜಿಯನು (ಸಳಜ.
೨-೧೬); ನಿನೆಗೆ ನಾನಣ್ಣನೆಂಬಕ್ಕಪ್ಪವಿಲ್ಲ ನೀನನುಜನೆಂಬಕ್ಕಪ್ಪುಂಟಪ್ಪ
(ಭರತ. ೫೧-೧೦೭); ರೊಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಬಾಳ್ವೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಅಕ್ಕಪ್ಪ
ವಿರದ ತವರೂರು ಇವು ಮೂರು ದುಕ್ಕ ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೨).

ಅಲ್ಪಾಯು : ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕನ ಅಲ್ಪಾಯು ಸತ್ಯಕ್ಕನ ಯುಕ್ತಿ (ಅದವ. ೨೯); ಕಟಗೊರಳನಕ್ಕುಂ ಕರುಣದಿಂ ಕಳುಪುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೪೭); ಜಿನಮತ ದೊಳಗುಳ್ಳ ಜಿನಮುನಿಗಳಿಗೆನ್ನಯ ಮನದಕ್ಕು ತವಿಪಂತೆ ಮನಮೊಲಿ ದಾನು ವಂದಿಸುವೆ (ಅಂಜನ. ೧-೬೭). ಅಲ್ಪಾಯು : ಅಜಾಮಿಳ ನನ್ನ ಕ್ಕುಟ ಮಗನೆ ಪೇಳೊ (ಪುರಂದ. ೧-೯೨-೨). ಅರ್ಕಾಯು : ತಮ್ಮದೊಂದಕ್ಕು ಷಂಡಂ ಪೊಗಳಲ್ (ಎಣ. XIII, ೩೩೦-೪; 929); ಜಯಸಿಂಘದೇವ ನರಪಂ ಕೂಟು ಕರ್ಕುಂ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಸೌಗಂ. XI-i, ೭೫-೩೩; 1042); ಬಂಟ್ಲ ಸುತಿಪ್ಪುದೀ ವಸುಂಧರೆ ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ ಪ್ರಿಥ್ವಿ (ಧಿವಿ) ಸೆಟ್ಟಿಯನ್ (ಕಣ. IV, ೧-೪೯; 1204); ಶ್ರೀ ಕಾಂ ತಾ ಕಾಂತನಾತ್ಮೋದರಭುವನ ದೊಳೊಂದಕ್ಕುಂ ಬಯ್ಯು (ಕೂಲ್ಯಾ ಶಾ. ೪-೪; ?). ಅಲ್ಪರು : “ಅಲ್ಪರೆನೆ ಪ್ರಿತಿ” (ಕಶರ. ೧೧೭). ಅಲ್ಪರೆ : ಅಲ್ಪರೆವೊಗಳ್ಳಿಗೆದೆಯುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೦-೧೦೪೧). ಅಲ್ಪಾಯು : ಚೀಳ್ ಚಕ್ಕದೆಂ ದಳ್ಳುಂ ತೆಗೆಯಲ್ ಕಚ್ಚದೆ (ಸೋ ಮೇ ಶ. ೪೧); ತಂದೆ ತಾಯ್ಳು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ್ಳಿ ತನಿವಾಲ ತಂದಕ್ಕುಂ ದೆಜಿವೆ ಮೂಳ್ಳಿಯಿಂ (ಚಿ ಬ ಪು. ೩-೨೪). ಅಲ್ಪಾಯು : “ತಕ್ಕು, ಅಲ್ಪಾಯು... ಈ ಲ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೯೦); “ಎಜಕಂ ತಕ್ಕು ಲ್ಪಾಯು ಕೂಪೊಣಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆ ಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ” (ಕ ವ ಕಂ. ೧೭೩); ಕಾಣಕೆಯಂ ಕೈಕೊಳ್ಳು ದೆಂದಟ್ಟು ಮಿಗೆ ನಲವಿಂ ಬಿನ್ನ ಸಂಗೆಯ್ದನಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೭-೧೧೩).

[ದೇ || ಮಲ. ಅಪು; ತುಳು. ಅರ್ಕಮೆ; ತೆಲು. ಅಲ್ಪು]

ಅಲ್ಪಾಯು ‘ಅಲ್ಪಾಯು’ ನೋ.

ಅಲ್ಪಾಯು, ಅಲ್ಪಾಯು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಗೊಳಿಸು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ಈ ತ್ರಿಕೂಟಗಿರಿಯಂ ತತ್ಸೂರ್ಯಹಾಸಾಸಿಯಿಂದಿಜುಡಬ್ಬಾಡಿಸಲುಂ ದ್ವಿಷನ್ನಪರನೇಕಾಕ್ಷುಪಿಣೇನೇಯಾ ನೆಜಿವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೮೩); ಅಂಗಜದಹನಪರಿತಾಪದುಜ್ಜುಗಂ ಲಜ್ಜಾರಸಮನಲ್ಪಾಯುಡಿಸಿ ಕನ್ನೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೧ ವ); ಎನ್ನ ಲೇಸನಲ್ಪಾಯುಡಿಪುರ್ವಯೇ (ಅನಂಪು. ೪-೨೭). ಅಲ್ಪಾಯು : ಸೊಕ್ಕಿದ ಮದಾಂಧ ಭೂಪರನಕ್ಕಾಡಿಸಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯಂ ದಿಗ್ವಿಧುಗಳ್ಳಕ್ಕುಯ್ಯುವಿನೆಗವೆಸೆದಂ (ಎ ಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೬೦; 1100); ಗೋವ್ರಜಂಗಳನರಕ್ಕಾಡಿಸಿ ವಿಗ್ರಹಶೀಲಂ ಬೇಡಂ (ಪುಷ್ಯಾಸ್ತ. ೫-೪೦); ವ ನಿ ತ ಯ ರ ಕಡೆಗಣ್ಣು ನೋಟದಂ ಬಿನ ಹೊಗರಮೊನೆಯೊಳ ಕ್ಕಾಡಿಸುವೆಂ (ಲಚಿಂ. ೧೪-೨೬). [ಅಲ್ಪಾಯು + -ಇಸು]

ಅಲ್ಪಾಯು, ಅಲ್ಪಾಯು, ಅರ್ಕಾಯು, ಅಲ್ಪಾಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂರ್ತಿ ನಷ್ಟವಾಗು : “ಅಲ್ಪಾಯು (ಅಲ್ಪು + ಅಡು) - ನಿರವಶೇಷೇ (ಜೀರ್ಣ ವಾಗು)” (ಶಮಧಾ); ತುರಗಂ ಪತ್ತೆಂಟುಲಕ್ಕುಂ ಪಡಲ್ಪಟ್ಟಾಯುಡಿದು ವೊಂದೆ ಬಿಲ್ಗಿನೆ (ಪಂಪಾ. ೧೦-೧೧೭); ಇದಜೊಳ್ ಶ್ವೇತಾತಪತ್ರ ಸ್ಥಗಿತ ದಶದಿಶಾಮಂಡಲಂ ರಾಜಚಕ್ರಂ ಪುದಿದಲ್ಪಾಯುಡಿತದಂಗಿತ್ತಿದಜೊಳೆ ಕುರು ರಾಜಾನ್ಯಯಂ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೧೫೬); ಆಗಲಾ ಶೈಲರಾಜನ ಶೃಂಗಾರ ರಸಮೆ ಕುದಿದಲ್ಪಾಯುಡುಂತಲ್ಪಾಯುಡುವ ನಿರ್ಝರ ಜಲಂಗಳುಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೫ ವ). ೨. ನಿಶ್ಚೇಷಗೊಳಿಸು; ಲಯಗೊಳಿಸು : ಉರ್ಕಿಬಂದು ಮೇಲ್ಪಾಯ್ತು ಮಾರ್ವಲಂಗಳಂ ತನ್ನ ಬಾಳ ಬಾಯೊಳಲ್ಪಾಯು [ಪಾಠಾಂ. ೪೪, ಕ್ಕಾ]ಡಿದುಡುಂ ಪರಸ್ಪೆನ್ನೈರವನುಂ (ಪಂಪಾ. ೧೪-೩೭ ವ). ಅಲ್ಪಾಯು : ೧. ಜಗಮೇಕಚ್ಚತ್ರಮಾಯುರ್ಕಿ ದ ಧರಣೀಧರದೊಳೆಹರ ಕ್ಕಾಡಿದರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೯೯-೧೧; 1073); ಅರ್ಚನೆ ಆವರಿ ಸಿತ್ತಯ್ಯಾ... ಅಜವೆ ಅಲ್ಪಾಯುಡು ಸಮತೆ ಪರಿಣಾಮಿಸಿತ್ತು (ಪದಗೋ. ೬-೧೯೫); ಜೋಡಿನ ಸರಪಳಿಯಲಕ್ಕಾಡಿದವು ಕಲಿ ಭೀಷ್ಮನಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೬-೨೩); ಬೀಳುತಿರ್ದವು ಬಹಳ ರಭಸದಲಿಳಿಗಳು ಫಲಭಾರ ದಲಿ ಕಿತ್ತೀಳೆ ಬಾಳೆಯ ವನಗಳಕ್ಕಾಡಿದವು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೭-೨೫).

ಅರ್ಕಾಯು : ೧. ಜನಕೆಲ್ಲಂ ತಾನೆ ಕಣ್ಣುಂ ಗತಿಯುಮೆನಿಸಿ ತನ್ನಿಂ ರಿಪುಕ್ಷತ್ರ ನಕ್ಷತ್ರ ನಿಕಾಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಲ್ಲಂ ಮಸುಳೆ ಕಳಿಮಳಧ್ವಾಂತ ಮರ್ಕಾಡೆ ವಿಶ್ವಾನನಿಯಂ ಮಿಕ್ಕೇಳ್ಳಿಯಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೨೦; 1077); ಸಮಪಾದಂ ಪೊರ್ಡೆ ಬಲ್ಪಂ ಕರಣ ಸಮುದಯಂ ತನ್ನೊಳರ್ಕಾಡೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ನಿಮಿಷ ವ್ಯಾಸಂಗಮಂ ಬಿಟ್ಟರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೭). ಅಲ್ಪಾಯು : ನೆಜಿಸೋಂಕದ ದೇಹಮದೇಕೆ ಕೂಡಿಯಲ್ಪಾಯುಡದ ಚಿತ್ರವೇಕೆನಗೆ ಹಂಪೆಯ ಲಿಂಗವೆ (ಪಂಪಾ. ೪). [ಅಲ್ಪು + ಅಡು] ಅಲ್ಪಾಯು, ಅಲ್ಪಾಯು (ಕ್ರಿ). ಅರಗಿಸಿಕೊ; ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊ : ಕಣ್ಣು ನೀರಿಜಿದುವು ಬಾಳಮಿನ್ ಜಲಮನಲ್ಪು ಸಲಾಜದೆ ಕಾಲುಂವಂತೆವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಖಳದುಶ್ವಾಸನ ಲೋಹಿತಜಳಮಂ ಕುಡಿ ದೆನುಮುಟ್ಟು ಸಲ್ಪಾಯದೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಕಾಲುಂವಂತೆ ಕಾರನಕುಳಾಂತಕಂ ತರಳತಾಮ್ರಲೋಚನನಾದಂ (ಗದಾಯು. ೪-೫); ನೆಗೆವ ಪೊಗೆ ಗುಡಿ ಗಳಿಂದೇಂ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಪುಪೊ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಮಿಗೆ ಕುಡಿ ದಲ್ಪು ಸಲಾಜದೆ ಮಗುಟ್ಟುವೆ ಕಾಡಿದವುಮೆನಿಸಿ ಕೈದೀವಿಗಳ್ಳ (ವರ್ಧಪು. ೫-೮). ಅಲ್ಪಾಯು : ಇಜಿದ ರಣಂಗಳಿಂ ತಣಿದರೋಚಕಮಾಯು ಜನಂಗೆ... ಬಿಸುನೆತ್ತರನಕ್ಕು ಸಲು ನೆಲಂ ನೆಜಿಯದು (ಸೌಗಂ. IX-i, ೩೪೩-೨೭; 1226); ಗರಳವನು ಕುಡಿದಕ್ಕು ಸಲು ಬಹುದುರಿಯ ನುಂಗಲು ಬಹುದು... ಉತ್ತರಿಸಬಾರದು ಸೇ ವೆಯೆಂಬುದನು (ತೂರಾ. ೬-೪೪-೩೫); ಪುರವನಿ ತೆಯರ ಮೈಗಂಪನುಂಡಕ್ಕು ಸಲರಿದಮಗಕ್ಕಾ ಪಧಿಯ ಇರದೀವುದೆಂಬಂತೆ ಗಂದಿಗವಸರದಿ ಮೊರೆವಳಿನವ ರಾಜಪುಡು (ನಾಗಕು. ೨-೫೭). [ಅಲ್ಪು + -ಇಸು]

ಅಲ್ಪಾಯು, ಅಲ್ಪಾಯು (ಕ್ರಿ). ಜೀರ್ಣಿಸು; ಲಯವಾಗು; ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗು : “ಅಲ್ಪು - ಜೀರ್ಣೇ” (ಶಮಧಾ); ವಿದಿತಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನಂ ರಘು ಕುಲದಹನೋಗ್ರೇಷುವಿಂ ಕಾಯ್ದು ತಿಣ್ಣಂ ಕುದಿಗೊಂಡಲ್ಪುತ್ತಗಸ್ತುಂ ಕುಡಿಯುತುಗುಟ್ಟುನಿಂ ಕಟ್ಟು ಪಟ್ಟುಟ್ಟು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೪-೧೩; 890); ಭವಲಲಾಟವಿಲೋಚನಾಗ್ನಿಶಿಖೆಯಿಂ ಬೆಂದಲ್ಪು ಮತ್ತಂ ಮನೋ ಭವನೆಟ್ಟುತೊಡೆ (ಪಂಪಾ. ೭-೨೪); ಅರಗಿನ ಮಾಡದೊಳಾವಿಭುವುರಿ ದಲ್ಪು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿರ್ದ]ನೆಂದೊಡೆ (ನೇಮಪು. ೯-೪೪); ತುಂಬಿಗಲ್ಪಾದ ನಲುಗಂಪು ಪೊಂಪುಪಾಸೆ ಪೆಂಪೆನಿದುರ್ದು ಚಂಪಕವ್ರಜಂ (ದಶಕು. ೧-೫೨). ಅಲ್ಪಾಯು : ಮತ್ಸ್ಯ ಸಮುದ್ರವ ಕುಡಿದು ಕೆಜಿಯ ತಪ್ಪಲ ನೀರಿಗಾಜದೆ ಸತ್ತಿತ್ತು ನೀರಕ್ಕದೆ (ಮನುಗುಂ. ೪); ಅಡುದುತ್ಸವ ಕರ್ಣಮರಣದ ಖೇದವಕ್ಕಿತು ಹಗೆಗೆ... ಬೀದಿವರಿದುದು ಬಿಂಕ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೫); ಜಾರ ಜೋರರ ಕಜ್ಜವಕ್ಕಿತು ಸೂರ್ಯನುದಯದಲಿ (ಜಜ್ಜಿ. ೧೨-೩). [ದೇ ? / ತಮಿ. ಅಲು; ತೆಲು. ಅಲುಗು]

ಅಲ್ಪಾಯು, ಅಲ್ಪಾಯು (ನಾ). ಜೀರ್ಣಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಕರಗಿಹೋದ ಸ್ಥಿತಿ : (ಕ). ಅಲ್ಪಾಯು : ಎದ್ದನಾ ಗಜಸಿಂಗ ಬಾಣಸಿದೊಡ್ಡೆ ಗೂಳಿನ ಮೈಸಿರಿಯ ಬಲು ಬಿದ್ದಿನಕ್ಕಿನ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿದ್ದಿನಕ್ಕು] ಭೂತಪವನಾಸಜನ ಕಿಬ್ಬ ದಿಯ ಗುದ್ದಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೫೪; ೬೦೩. ೪-೬೦). [< ಅಲ್ಪು] ಅಲ್ಪಾಯು, ಅಲ್ಪಾಯು, ಅರ್ಕಾಯು, ಅಲ್ಪಾಯು (ನಾ). ಅಳುವಿಕೆ; ರೋದನ; ವಿಲಾಪ : “ಅಲ್ಪು - ರೋದನಂ” (ಶಮಧ. ಪಂ. ೧); ಅನೋರ್ವರ ರಸಿಯಲ್ಪಾಯಂ ಮುಟ್ಟು ದುಃಖಮಂ ಮುಜಿಯಿಸುವೊರ್ (ವಜ್ಜಾರಾ. ೧೧೪-೧೨); ತನುಗೆ ಪೊಜಿ ತುಡುಗೆ ನವಲೇಪನಮೆ ಮಳಂ ಗೀತಮುಟ್ಟು ನೈತ್ಯಂ ಬಗೆಯಲೈನಗೆ ದಲುನ್ನತ್ತ ವಿಳಾಸನಂ (ಅದಿಪು. ೯-೫೫); ಆ ಶಿಶು ವಿನಲ್ಪು ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿತ್ತನಿತುಂ ದಿಕ್ತಟಮಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೨). ಅಲ್ಪಾಯು : ಅಲ್ಪಾಯಂ ಮಾಳ್ವ ತೋಕಮಂ (ತಸೂವ. ೨೫೪); ಅಯ್ಯಯ್ಯ ನೀ ಹೋ ಹಾಗಳಕ್ಕೆ ನೀ ಬಾಹಾಗಳಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಾಯದಮುನ್ನ ಪೂಜಿಸು (ಬಸವ. ೧೬೬);

ಬಿರಿವೆದ ಬಿಕ್ಕುವಳ್ಳಿ ಕಣ್ಣೊಳಗೊಜತ ಜಲ ಸೆರೆಗಳೊದೆದುಬ್ಬಿ ಬಿಗಿದ ಗಂಟಲಿನ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಕ್ಕೆ ಗಳಿಸೆವ ಸತಿಯಳಲು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧೩); ಯುವತಿಯಕ್ಕೆ ಯ ಸೈರಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೩೧); ಕೂಸಂ ಶ್ರೀಮುಖಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ ಪಿಡಿದೊಡೆ... ಹಲವು ಪರಿಯ ಅಕ್ಕೆಯಿಂದಳುಗುಂ (ಬಾಲಚ. ೧೨೯-೯). ಅರ್ಕೆ (ಕ). ಅಳ್ಳೆ: ತರಳಿಯ ಠಕ್ಕಿನಳ್ಳೆಯ 5 ಯೆಂದು ನೆನವ ತನ್ನರಸಿಯು ಬಿಜಗಾಗುತಿಹಳು (ಭರಚ. ೯-೬೯).

[ಅಟ್ಟು + -ಕೆ]

ಅಟ್ಟುಸು, ಅಗ್ಗುಸು, ಅಳ್ಳುಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ಮಿಸುಗುವ ಕಾಂಚನಾಚಲದ ಕಾಂತಿಕಳಾಪಮು ನೆಯ್ದಿಪೀರ್ಧು ತನ್ನೆಸಕದ ತೇಜದುಗ್ರತೆಯನಾ ತಪನಂ ತಪನೀಯದೀಧಿ 10 ಪ್ರಸರಮನಟ್ಟುಸಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೮). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ನೀಗು; ಅಡಗಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಒರ್ವನನಟ್ಟುಸರೊರ್ವನ ಮುನ್ನಂ ಬುಕ್ಕವನೊಳ್ಳುಣಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಸೈರಿಸದೆ ಪುರುಡಿಪಂತಿರೆ ಪೊರೆವರ್... ಅರಸುಗಳ (ಪಂಚತಂ. ೫೧-೧೦೫); ಕಾಯಕ್ಕೆಶಮನಟ್ಟುಸಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೮೬); ಅದಟನಳುರ್ಕೆಯಂ ಕಿಡಿಸಿ ಬಿಂಕಮನಟ್ಟುಸಿಯೆನ್ನ 15 ಕೋಲಿಳ್ಳಂ ಸದೆದರೆವೆಣ್ಣನಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿ (ಕಟ್ಟುಕಾ. ೧೯೫). ಅಗ್ಗುಸು: ೧. ತಮದೊತ್ತರಂ ತರಣಪ್ರಭಾತಕನಗ್ಗಿಪುದೆ (ನಂದಿಮಾ. ೯-೬೧). ೨. ಸುರನಾಥನಾಥನಂ ವಿದ್ಯಾಗಣಯೋಧನಂ ನೋಡಿ ಪುಳಕಿಸೆ ಮಜ್ಜನ ಕೈಜಿದು ಮನಗೊಂಡು ನಾಡೆ ಅಗ್ಗಿಸುತ ವೀರಾಳಾಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ನಾಚರ. ೧೭೬-೧೩); ಪರಿಚಯದಬಲೆಯರನಗ್ಗಿಸುವಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩೪). ಅಳ್ಳುಸು: ೧. ಅಂತರನಂತಕಾನನದೊಳಗಿ ಸಿ ಮತ್ತಳ್ಳಿ ದೋಡಿದನ್ನಭೂಕಾಂತರನನ್ನ ಕಾನನದೊಳಗಿರೆ ಶಾಸಿಸಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೨೧; 1162); ಏತಾದೃಶದುರ್ಜನಸಂಘಾತಮನಳ್ಳಿಸಲೊಡರ್ಚಿದಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೮೧). [ಅಟ್ಟು + -ಇಸು]

ಅಟ್ಟು, ಅಗ್ಗು, ಅಳ್ಳು, ಅಟ್ಟುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಯವಾಗು: “ಅಟ್ಟು- 25 ಲಯೇ, ಕ್ಷೀಣತೇ” (ಶಮಧಾ); ಅರಗಿನ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಂಡವರುರಿ ದಟ್ಟಿದರಕ್ಕಟೆಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭); ಖಳಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಗರ್ವ ತಮಮಟ್ಟಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨೫); ಹಿಮಾಹಿಮ ಭೇದಮಟ್ಟಿ ಪೋಯ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೭-೭); ಕಲುಷಂ ಪುಣ್ಯಮುಮಟ್ಟಿದಲ್ಲದೆ ಮಹಾಮೋಕ್ಷಾರ್ಥ ಮೆಂತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೩-೧೩೧). ೨. ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಪದ ಸಂಘಟ್ಟಿನೆಯಂ ಶಿಲೋಚ್ಚಯಕುಲಂ ನುರ್ಗಾಗೆ ಸೇನಾಸುಭಾರದಿನುವೀ 30 ತಳಮಟ್ಟಿ (ದಶಕು. ೧-೭೨); ತೊದಳುತ್ತುಗ್ಗುತೆಯಟ್ಟುತಂತು ನಗುತಂ ಪೊಂಗುತ್ತೆ (ಮೈಸೂಮ. ೪-೫೭). ಅಗ್ಗು: ೧. ಅಗ್ಗಿತಾ ಮಾತೇಕೆ ರಣದಲಿ ನುಗ್ಗುನುಗ್ಗಾಗದೆ ಸಹೋದರರೊಗ್ಗು ಮುಜಿಯದೆ ಮಾಣದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫೮). ಅಳ್ಳು: ೨. ಪೂಜಪೂಜ್ಞೆದಳ್ಳಿಳಿಂದಳ್ಳಿದ ಕಣ್ಣಿಳಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೧೧೦). ಅಟ್ಟುಗು: ೧. ಅಟ್ಟುಗಿವಳಿಯಂಟ್ಟುನೆಜಗಿ ಕಟ್ಟದೆ ತಳ್ಳುಮುಜುವಕ್ಕೆಮಾದ ನೃಪಕರ್ಕ್ಕಳಾ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೨-೯; 800).

ಅಟ್ಟುತಟ್ಟು = ಕುಸಿದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ಅನಿಶಿತೆನ್ನ ದಾಂತ ಸುರಸನ್ನಗ ಕಿನ್ನರಸೈನ್ಯಮೆಲ್ಲಮಂಜಿನ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಪಡಲ್ಪಡೆ 40 ಲತಾಭವನಂ ಕೃತಕಾಚಳಂಗಳೆಂಬಿಶತಮವಟ್ಟುತಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೪). ಅಟ್ಟುಮಟ್ಟು = ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷಯಹೊಂದು: ಮಹೀ ಭುಜರ್ ಭುರದೊಳೆನ್ನಯ ದೂಸಜನಟ್ಟುಮಟ್ಟಿದಂತಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟ್ಟುಜ್ಜು = ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು, ಗಾಯಗೊಳ್ಳು, ರೂಪು ಗೆಡು; ಮಲ. ಅಟ್ಟುಕು]

ಅಟ್ಟು ‘ಅಡುಗೆ’ ನೋ.

ಅಟ್ಟು, ಅಟ್ಟಿ, ಅರ್ತಿ, ಅರ್ಥಿ, ಅಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಆಸಕ್ತಿ: “ಅಟ್ಟಿಯೆಂದು ಪ್ರೀತಿ. ಅದನ್ನರ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲಿ]ಯೆಂದು ಪೇಟ 5 ಲಾಗದು” (ಶಮದ. ನ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಪನ್ನಿಮರ್ತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯಂ... ತನ್ನಟ್ಟಿಯೆಕೊಟ್ಟು ಕೆಜಿಗೆ ಯಶಮಂ ಪಡೆದರ್ (ಇಲ. XIX, ೨೨೩-೬; 929); ಈವಟ್ಟಿಯದಾಗಳುಂ ನಿನಗೆ ದಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೦); ಕರತಳಂ ಗಳಿ ನಟ್ಟಿಯೊಳೆತ್ತಿ (ಅಜಪು. ೪-೧೩). ೨. ಹರ್ಷ; ಸಂತೋಷ: ತ್ರಿದಶಸುರಲೋಕವಾಸಾಸ್ವದಮಂ ಪೆಜುಗುಂ ಮನುಷ್ಯ ಮನುಜಂ ನಿನ್ನ ಪದಚರಣಯುಗದ್ವಯಮಂ ಮುದದಟ್ಟಿಯೆ ಬಗೆದು ನೆನೆವನನುದಿನ 10 ಮೆಂದುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೪); ಅಟ್ಟುಂಡಮದ್ದಿನೊಳ್ ತಾನಟ್ಟಿಯಿಂ ತೊಯ್ತು... ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೫); ಆ ಪಾಪಕೇಳಿ ಪಿರಿದು ಮಟ್ಟಿಯನೀಗುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೩೧). ಅಟ್ಟಿ: ೨. ರಾಯರನೆ ಬಡಿಮೊಲಂಗಳೊನ್ನು ತಂದತ್ತಿಯಿಂ ದೀವದ ರಾಯರ್ ಮಾಡಿ ಕಾರಾ ಗೃಹದೊಳಿರಿಸಿದಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವಂ (ಮೈಲಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೧೯; 1081). ಅರ್ತಿ: ೧. ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ತ ಮನಕ್ಕೆಡಂಬಡಂಮಾಟ್ಟು ಮರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಅಜಪು. ೬-೯೬). ೨. ಒಲ್ಲು ಮಾಡು ಮುಸಿಂದೋಹಕ್ಕೆ ನೀನರ್ತಿಯಂ (ಧರ್ಮಾ ಮೈ. ೪-೨೭೦); ನಿನ್ನ ಶೃಂಗಾರ ಆವರ ಕಣ್ಣಿನ ಅರ್ತಿ (ಮಾಮು. ೨೯). ೩. ಇಷ್ಟ: ಈ ವಸಂತ ಸಮಯದೊಳ್ ತನ್ನೊಡನೆ ವನವಿಹಾರಂಗೆಯ್ಯಲರ್ತಿ 20 ಯಾದುದು (ಚಾವುಂಪು. ೫೦); ಕೆನೆಮೊಸರ್ ನೀನರ್ತಿ ದಮ್ಮಯ್ಯ ಕೊಳ್ಳಯ್ಯ (ಬಸರ. ೭-೧೩೫); ಧೂಪದೀಪ ನೈವೇದ್ಯಂಗಳಿಂ ಪೂಜಿಸಿ ದಳರ್ತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೨೦). ೪. ಸೊಗಸು; ಠೀವಿ: ವರಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಲಾಸದ ಚಿಲ್ಲಿಕೆಯಿಂದಲರಮನೆ ಮೆಜೆವುದರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨-೭೯). ಅರ್ಥಿ: ೧. ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ ದೇಗುಲಮನಕ್ಕಿ[ರ್ಥಿ]ಯಿಂ ಮಾಡಿ ಸಿದಂ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೩-೨೦; 1079); ಹಳೆಯತ್ತನಿದಿರಾಗೇಜು ಹರನೈತ 25 ಹುದನೀಕ್ಷಿಸುವರ್ಥಿ ನೀನಾಗಯ್ತೇ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೪೩). ಅಳ್ಳಿ: ೧. ದೇವ ಸಂಗಯ್ಯ ಸಲಿಸೆನ್ನ ಮನದಳ್ಳಿಯಂ (ಬಸರ. ೫-೧೪೩); ವಿಳಾಸಿನಿಯ ರಲ್ಲಿಯಿಂದಾ ಕುಮಾರನನು ಮಜ್ಜನಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಸಾಂಪಪು. ೪-೨೧). ೨. ಈ ನಗದ ತಪ್ಪಲೊಳಗತುಳಸುರತರುವನಮನೇ ನಿನ್ನ ಮನಕ್ಕಲ್ಲಿ ಯಪ್ಪಂತೆ ಗೈದನಲೆ (ಚಿಬಪು. ೪೫-೪).

[ಅಳ್ಳು + -ತಿ. / ಮಲ. ಅಟ್ಟುವು; ತುಳು. ಅರ್ಕಮೆ; ತೆಲು. ಅಕ್ಕರ]

ಅಟ್ಟುಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು; ಪ್ರಿಯೆ: ತಾವೆ ತಮಗೇ 30 ನೆರವಪ್ಪರೊ ಚಿತ್ತಜಂಗೆ ಬಾಟೊಡಲೆನಪಟ್ಟುಕಾರ್ತಿಯರಲ್ಲ ನೃಪಾಲ ಮನೋಜನಂತು ನೋಡಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣು ಕಾಂತಿಲತಿಕಾಸುಮನಶ್ಚರ ಮೋಹ ಪಾಶದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೨-೪). [ಅಟ್ಟುಕಾಟ + -ತಿ]

ಅಟ್ಟುಕಾಟ, ಅರ್ತಿಕಾಟ, ಅರ್ತಿಗಾಟ, ಅರ್ಥಿಕಾಟ, ಅಳ್ಳಿಕಾಟ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸುವವನು: ಮನೆಗಿಲ್ಲಂ ಪಗೆಯಾದೆಂ... ನಿನ್ನ 35 ಕತದಿಂ ಕೇಳಟ್ಟುಕಾಟಂಗೆ ಕೂರ್ತನಗಿಲ್ಲಿಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಮೆಂದು ಸುರಿದಳ್ ಭೋರೆಂದು ಬಾಷ್ಪಾಂಬುವಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೬೧). ಅರ್ತಿಕಾಟ: ೨. ಆಸೆಗಾರ; ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಇಂತೀ ಅರ್ತಿಕಾಟಿಗಿ ಸಿಕ್ಕು ವನೆ ನಿಜವಸ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪-೫೩); ಒಂದು ತಗರನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮುಕುಂದನಯ್ಯನ ಕಂಡೆಜಗಿ ಜೀಯೆಂದು ತಗರನು ಬಿಡಿಸಿ ನೀವಿದರ್ತಿ 40 ಕಾಟರಲೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೮-೩೯); ನೆರೆದುದಾನಗರಿಯೊಳ್ಳುರ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲಿ]ಕಾಟರ ನೆರವಿಯು ಚಿಂಡಾಟದೆಡೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೨೮). ಅರ್ಥಿಕಾಟ: ೨. ಏಸನುಸುರಿದೊಡರ್ಥಿಕಾಟನು ದೋಷಮಂ ತಾನಜಾಯನು (ಬಸಪು. ೪೦-೪೭); ಮಿಂದುದುಂಡಿಗಳರ್ಥಿಕಾಟರು ಗಂಡಿಗರು ಗರ್ವಿತರು ರಣದುಡ್ಡಂ ಡರು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೪).

ಅರ್ತಿಗಾಣ: 'ಅರ್ತಿಗಾಣಾಕೆ' ಪರಾ. ಅಲ್ಪಿಕಾಣ: ೧. ಅಲ್ಪಿಕಾಣಂ
ಲೆಕ್ಕಿಸುವನೇ ದೋಷವೆಂಬವೊಲಕ್ಕರಲ್ಲದೆ ಬಸವನಂ ಕೀರ್ತಿಸುವಡೆನ್ನಳವೆ
(ಬಸಪು. ೧-೩೪); ಮೇಳದವರು ಮನ್ನೆಯರು ಮೇಲಾಳು ಕಾಲಾಳಲ್ಲಿ
ಕಾಣಿಯೆಂದು ಅಳುತನದ ಬಲು ಮಚ್ಚರದಿಂದಾಟಕಾಳಾಗಿ ನಿಂದರತ್ತಿತ್ತ
(ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೬೧). [ಅಲ್ಪ + -ಕಾಣ]

ಅಲ್ಪಗ, ಅರ್ತಿಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಬಯಸುವವನು.

೨. ಆಸಕ್ತ: ಶಾರ್ಯಾಲಂಬಂ ರಾಮಂ ರಣಕ್ಕಟ್ಟಿಗನೆನೆ ಬೆಸನಂ
ತಂದೆಯಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೫೦); ದಯಾಪರನಪ್ಪು
ದೊಳ್ಳಿನಭ್ಯಾಸದೊಳಿಪ್ಪುದೊಳ್ಳತದೊಳಿಪ್ಪುಗನಪ್ಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೫೧-೨೬). ಅರ್ತಿಗ: ೧. ಮನುಮುನಿಮಾರ್ಗನೇಮ ಜಿನಪೂಜೆಯೊ
ಳರ್ತಿಗನೆಂದು ದಾನಿಯೆಂದು... ಬಣ್ಣಿಸುಗುಂ... ರಾಜನಂ (ಎಣ.
XVI, ೬೧-೩೪; 1081); ಶೃಂಗಾರಕರ್ತಿಗನಪ್ಪ ಬಡವನಂತೆ ಚಿಂತಿಸಿ
ಕೆಡದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೪-೮೯); ಅರುಹನಾಗಮದೊಳರ್ತಿಗನಾತ್ಮಕಲೆ
ಯೊಳು ಸರಸನಾಗಿರಬೇಕು ನೃಪತಿ (ಭರಣ. ೨-೧೩). [ಅಲ್ಪ + -ಗ]

ಅಲ್ಪಗುಂದು, ಅರ್ತಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿಗುಂದು: ಪಂಕೇರುಹ

ರಾಜಿ ಕಂದೆ ಪೊಣವಕ್ಕಿಯ ಕಣ್ಣೊಣ[ರಲ್ಪ]ಗುಂದೆ... ಕಣ್ಣೆಸೆದು
ದುಜ್ಜಲದಿಕ್ಕು[ಕ್ರ]ಕರಂ ಸುಧಾಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೯೫). ಅರ್ತಿಗುಂದು:
೨. ಶ್ರದ್ಧೆಗೆಡು; ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕು; ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು: ತಪ
ದೊಳರ್ತಿಗುಂದದಿರಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೧೫೪). [ಅಲ್ಪ + ಕುಂದು]

ಅಲ್ಪಗಿ, ಅತ್ತಿಗ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ಗುರುಜನರಲ್ಲಿ
ಮಾಡಧಿಕಭಕ್ತಿಯನರ್ಚಿಸು ದೇವರಂ ಮುನೀಶ್ವರಪರಿಚರೆಯೊಳ್
ಪಿರಿದುಮುಟ್ಟಿ[ಗ]ಪಾಠಂ. ಮಾದ್ಯತೆ, ಮರ್ತಿತೆ]ಯಾಗು (ಕಾದಂ ಪೂ.
೩೪೮); ಜಿನಧರ್ಮಾತಿಶಯಮುಮಂ ಜಿನದತ್ತಾದೇವಿ ಕೇಳಲಟ್ಟಿಗೆ
ಯಾದಳ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೨೬). ಅತ್ತಿಗ್ಗಿ: ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು; ನಲ್ಲೆ:
ಪುರುಷವ್ರತಮಿಗಳಬೈಯೆಂದತ್ತಿಗೆಯೆಂಬ ಮಾತನೆನಗೇನೆನಲಕ್ಕುಮೊ
ಪಂಕಜಾನನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫). [ಅಲ್ಪ + -ಗಿ]

ಅಲ್ಪವಡು, ಅರ್ತಿಬಡು, ಅರ್ತಿವಡು, ಅರ್ಥಿಬಡು; ಅರ್ಥಿವಡು,
ಅಲ್ಪವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು; ಆಸೆಪಡು; ಬಯಸು: ಮುಕ್ತಾ
ಫಲಂಗಳುಮನಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೮೦ ವ); ಅದಣ
ಚಿಲ್ವಂ ಕಂಡಾಕೆಯಟ್ಟು ವಟ್ಟು ದನಟ್ಟು (ಚಾವುಂ ಪು. ೫೫-೨೨).

೨. ಸಂತೋಷಿಸು: ತನ್ನೊಳಿರ್ಪ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರ ನೆಲೆವಾಟಿಯೊಳಿಟ್ಟು
ವಡುತ್ತಂ (ಚಿವ. ೧-೫೯ ವ). ಅರ್ತಿಬಡು: ೧. ಧೀರ ಚೋರವಿಟಾದಿ
ಕಥೆಗಳು ಸಾರಕಥೆಗಳೆ ಪೇಳ್ವ ಕವಿಯುಳ್ಳಭೀರುವೇಯದನರ್ತಿಬಡುವರ
ಬಗೆಗೆ ಬೇಗಾದೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೩೬). ಅರ್ತಿವಡು: ೧. ಎಳಲತೆಯನೆ
ಬಿದಿ ಲೋಕಮನಳಲಿಸಲೆಂದರ್ತಿವಟ್ಟು ವ ನಿ ತಾರೂ ಪಂ ಗಳಿಯಿಸಿದ
ನಟ್ಟಂದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೩-೪೦); ಅತ್ಯತ್ಯವ ಮುಟ್ಟು ಬರೆದಿದ್ದ
ಲಿಪಿಗಳನಾತ್ಮನೋರ್ತಿವಟ್ಟಿರಿಸು (ಭರಣ. ೩೬-೮೬). ಅರ್ಥಿಬಡು:
೧. ವನಜನಾಭನು ಬಂದನಾದೊಡೆ ತನು ಜನನು ತಾನೆತ್ತಿ ತಂದಾತನಿಗೆ
ಪೊಡಮಡಿಸುವನೆನುತ ಮೊದಲರ್ಥಿಬಡುತಿಹೆನು (ತಿಮ್ಮ. ೪-೪-೫೮).

ಅರ್ಥಿವಡು: ೧. ಪುರಶ್ರೇಯನರ್ಥಿವಟ್ಟು ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚುತುಂ
ಬಂದು (ಅದಿಪು. ೧೪-೪೩ ವ). ಅಲ್ಪವಡು: ೧. ಜನಮೊಲ್ಲಾಳಿಪುದಟ್ಟು
ವಟ್ಟು (ಹಸ್ತಮಾ. ೧-೧೯). ೨. ಎಣ್ಣೆಸೆಯ ಮೆಟ್ಟಿದುದು ಸಕಲ ವಾದ್ಯಂ
ಗಳ ನಿನದಮಲ್ಲಿ ವಟ್ಟರಚ್ಚರಿಯರು (ಚಿಬಪು. ೬-೫೨). [ಅಲ್ಪ + ಪಡು]

ಅಲ್ಪವರ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಿಯವಾದ ಸಂದೇಶ ಬರು: ನಲ್ಲರ ದೆಸೆಯಿಂದ
ಮುಟ್ಟು [ಪಾಠಂ. ಧಿ] ವರೆ ಕೋಗಿಲೆಯಕ್ಕಲರಕ್ಕೆ... ಬಂಧೊಡ
ಮೊಟ್ಟೆ ದೆಯಾಜುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೧). [ಅಲ್ಪ + ಬರ್]

ಅಲ್ಪಿಕೆಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀದೇವಕಟ್ಟೆ ಮಹಾ
ದೇವರ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಪೂಂಜೊಲಂ... ನಿರ್ಮಾಣಮುಟ್ಟಿಕೆಣಿಯ ತೆಂಕಣಕಡೆ
ಯಲ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮-೩೩; 1087). [ಅಲ್ಪ + ಕೆಣಿ]

ಅಲ್ಪಿ, ಅಜ್ಜು, ಅದ್ವು, ಅರ್ದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗಿಸು; ನೆನೆಯಿಸು:
"ಅಲ್ಪಿ-ಜಲನಿಮುಗ್ಗೇ" (ಶಮಧಾ); ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಡುವಿನೊಳಿಟ್ಟು
ದರಾವರಿಸದೆ ತಮ್ಮ ಕುಲಮನಡಿಗಟ್ಟುವವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೨);
ನೂತ್ನಪ್ರವಾಳಲತಾಸಾರದೊಳಿಟ್ಟು ತೆನೆದುದಾ ಬಿಂಬಾಧರಂ ಕನ್ನೆಯಾ
(ದಶಕು. ೧೨-೧೧೬). ಅಜ್ಜು: ೧. ಆಕಾಶವೆಂಬ ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯು
ಸೂರ್ಯಬಿಂಬವೆಂಬ ಚಿನ್ನದ ಗಟ್ಟಿಯಂ ಸಂಜೆಕೆಂ ಪೆನಿಸುವ ಬೆಂಕಿ
ಯೊಳ್ ಕಾಸಿ ಸಮುದ್ರದ ನೀರಿನೊಳ್ ಅಜ್ಜಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೬-೧೦).

ಅದ್ವು: ೧. ಸೀರೆಯನೆಣ್ಣೆಯೊಳದ್ದಿ ಪಾದದಿಂ ತಲೆವರಂ ಸುತ್ತಿ ಕಿಚ್ಚಂ
ತಗುಳ್ಳುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೪-೧೨೯); ಕಪಿಲಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲಿನಾಥಯ್ಯ
ಹಾಲಬದ್ದು ನೀರಲದ್ದು ನೀನೆ ಗತಿಮತಿ (ಸಿದ್ಧವ. ೩೫-೧೯೬); ನೀರನು
ಬಿಟ್ಟಿರಲಪ್ಪುದೆ ಮತ್ಸ್ಯಾ ವತಾರ ನೀನೆಂದು ನೀಣಿಯರು ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ
ಕುಂಕುಮ ಜಲದೊಳು ನಾರಾಯಣನನ್ನದಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪-೫೪).

೨. ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಸುರರಿಪುವಿನ ಮಾತ ನೀ ಮನ್ನಿಸದೆ
ಕೌರವ ಕುಲವನ್ನದ್ದಿದೆ ನುಸಿಗಲಿವದಿರು ಮುನಿದು ಪಾರ್ಥನನೇನಮಾಡು
ವರು (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೧-೧೩). ಅರ್ದು: ೧. ಕುಂಕುಮದೊಳದಿಡ
ಬಾಳೆಗಳನ್ನಾಗಿ (ಅದಿಪು ೧೨-೨೫); ದುಶ್ಚರಿತಂಗಾನತೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮ
ಕುಲಮಂ ನೀಂ ನೀರೊಳಿಂತರ್ದುಪೋ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೬).

ಅಲ್ಪದಂ = ೧. ಸೊಪ್ಪಾದವನು. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋದವನು;
ಸತ್ತುಹೋದವನು: "ಅಲ್ಪದನೆಂದು ಸತ್ತುನುಂ ಸೊಪ್ಪಾದವನುಮಕ್ಕುಂ"
(ಶಮದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); "ಅಲ್ಪದಂ ಕೆಟ್ಟನೊಳುಂ" (ಕರ್ಣಾಪಿ. ೭೬).

[ಅಲ್ಪ + -ದು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಲುತ್ತು; ತುಳು. ಅರ್ದು = ತೊಳೆ,
ಚಿಲುನೆಮಾಡು; ತೆಲು. ಅದ್ವು]

ಅಲ್ಪು, 'ಅಣ್ಣು' ನೋ.

ಅಲ್ಪು, 'ಅಳ್ಳ' ನೋ.

ಅಲ್ಪು, ಅರ್ವು, ಅಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಡು; ದಹಿಸು: ಪಾವಕನಲ್ಪು
ಪಾಂಡವಮನುಂಡಪನರ್ಜುನನೊಡದಪ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೮); ಸೆಲೆಯ
ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯಾರುಗಳಿಟ್ಟುತ್ತುಮಿರೆ ನಿಯಮ ನಿಶ್ಚಲಚಿತ್ತಂ ಬೇಸಗೆ
ಯೊಳಂದು ಕಲ್ಮನಲೆ ನಿಂದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೪); ಬಡಬಾನಳನಲ್ಪು
ಕಾಯ್ದುದೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೧೧). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು: "ಅಲ್ಪು
— ದಹನಾತಿಕ್ರಮಣೇ (ಮಿತಿಮಾರಿ ಉರಿಯು)" (ಶಮಧಾ); ಅಗಳಾಗಡೆ
ಪಸಿವಟ್ಟು ನೀಳ್ವ ಪೊಗೆಯುಂ ಕಿಡಿಯುಂ ಬಿಸುಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಯೊಳ್
ತೊಡದೊಡನುಣ್ಣೆ (ಅದಿಪು. ೨-೪೦); ಕವಿವ ಶರಾಳಿಯುಂ ನಿಜಶರಾಳಿ
ಗಳಿಟ್ಟು ತೆರಲ್ಲಿ ತೊಳ್ಳಿ ಮಾರ್ಕವಿದು ಸಳಂಚಿ ಪಾಯ್ಲರಸೆ (ಪಂಪಭಾ.
೧೨-೧೯೦). ಅರ್ವು: 'ಅರ್ವಿಸು' ಪರಾ. ಅಳ್ಳು: ೧. ಇನ್ನೆತ್ತಲ್
ಪರಿಯಿತ್ತು ಸುಟ್ಟನೊಡಗಿಲ್ಲೆಂದೆಳ್ಳಿ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಕಾಯ್ದಿಂದಾರಂ ಗಡ
ತೂಂ ತಿದಂ ಜವನ ಬಾಯೊಳ್ (ಎಣ. XVI, ೩೫೮-೩೯; 1081);
ಏನಳ್ಳಿತೋ ಸೇವುಣಬಳವನಮಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ಕೋಪೋದ್ಧರದಾಪೋ
ಗ್ರಾನಳಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨-೨೬; 1205).

[ಅಲ್ಪ + -ವು ? / ತಮಿ. ಅಲಲ್; ಮಲ. ಅಲು; ತುಳು. ಅರ್ವು;
ತೆಲು. ಅಡರು]

ಅಲ್ಪು (ನಾ). ಬಯಲು; ಕಾಡು (?): ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಟಗಣ ಪೇರಲ್ಪಿನ
ತೆಂಕಣ (ಎಣ. X, ೬೬-೫೭; 892).

[? / ತಮಿ. ಅಲುನಂ = ಹರಡು, ಕಾಡು]

ಆ₁

ಅಂಕೆಗೊಳ್

ಆ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಣ; ಅಕಾರ :
ಅ... ಒ ಔ—ಎಂಬೀ ಪದನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೬ ಪ್ರಯೋ).

ಆ₂ 'ಅದು' ನೋ.

ಆ₃ 'ಅನ್' ನೋ.

-ಆ₄ '-ಅ' ನೋ.

ಆ₅ (ಅ). ಅಶ್ವರ್ಯ, ಪೂರ್ವಸ್ತರಣೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಸಂ ತೋಷ, ಗರ್ವಾಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಅವ್ಯಯ :
(i) ಅಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ : ನಿನ್ನಯ ಪರಿಯನಜ್ಞಾನಲಾಯನುತ (ಬಸಪು. ೫೯-೧೨); ಬಲ್ಲಿದಕುಗಾರ್ತಿ ಕಣಾ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೬-೨೬). (ii) ಪೂರ್ವ ಸ್ತರಣೆಗೆ : ತತ್ತಿಮಿಂಗಳನುಮನಾ ತಿಮಿಂಗಳಿಗಳಿಂಗಳೆ ನುಂಗಿದುಪೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೨-೪೦ ವ); ಇದು ಲಾಕ್ಷಾಗೇಹದಾಹಕ್ಕಿದು ವಿಷಮ ವಿಷಾನ್ನಕ್ಕಿದಾ ನಾಡ ಜೂದಿಂಗೆ (ಗದಾಯು. ೮-೧೯); ಜಗತ್ತಪಂಚವ ಮಾಡಿ ಆ ಜಗದಲ್ಲಿ ಜೀವರೂಪಿಂದ ಬಳಸಂದನೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಂತಿರಲಿ (ಅದವ. ೧೦). (iii) ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ : ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ಪ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೬); ಆ ಮೈಸೂರನು ಬಳಸಿದುದ್ಯಾನವು (ಕಂನವ. ೨-೩೯). (iv) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ : ಆಯನುತ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ವಿಪ್ರನಿಕಾಯ ಕುಡಿದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೩೦). (v) ಗರ್ವಾಧಕ್ಕೆ : ಪಾಲಾ ಅಮರ್ದಾ ಇನಿದು ಗಡಾ; ಅನಾ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರಬ್ಬುದುರೆಯಾ ಇರ್ಬರ್ಗಿರಬ್ಬಿಡುವಾ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ).

-ಆ₆ '-ಅ' ನೋ.

-ಆ₇ '-ಅ' ನೋ.

ಆ₈ (ಅ). ಅದೋ ಅಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿರ್ದೇಶಕ ವಾದ ಅವ್ಯಯ : ಪಿಡಿದಪನೀಗಳಾ ಪಿಡಿಯಲೆಯ್ದಿದನಾ ಪಿಡಿದಪ್ಪನೀ ಗಳಾ ಪಿಡಿದನೆ ಕಿನ್ನರದ್ವಯಮನೆಂದಿನೆಗಂ ಬಲಿಸಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೦); ಭಯದಿಂದೀ ಬಂದನಾ ಬಂದನೆಂದುಬ್ಬಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೬-೩೦; 1171); ಆ ತೋರ್ಪುದಾ ತೋರ್ಪದೆ ಬಾನೊಳ್ ಧ್ವಜಪಟಂ (ಶಮದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ).

ಆಂ 'ಅನ್' ನೋ.

ಆಂಕರ, ಹಂಕಾರ, ಹಾಂಕಾರ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ : ನಾಂ ಧನಾಧ್ಯನಂದೊಳ್ಳಿದನೆಂಬಾಂಕರಮಂ ತಾಳ್ವರ್ಪಂ (ಪರಮಾ. ೫-೧೪).
ಹಂಕಾರ : ಹಮ್ಮು ಹಂಕಾರ ಎಲ್ಲ ಬಲವಾಗಿ ಬೇರೂರಿರುವ ಹೆಣ್ಣು (ಚಂಗೂಲಿ. ೧೯೩); ಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನವೇ ಮದ್ದು (ಗಾಡ).
ಹಾಂಕಾರ : ಪ್ರೀತಿಯಂ ಹಾಂಕಾರಶಿಖಿಯನು ಆತಗೆಯು ಹಾಕಿದಳು (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೨೮-೧೩); ನಾವು ನಾಲ್ಕುದಿನ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಮಲಗಿದರೆ ಗಂಡಸರ ಹಾಂಕಾರ ಮುರಿಯುತ್ತೆ (ಶ್ರೀಕಥ. ೧೬೦).

[< ಸಂ. ಅಹಂಕಾರ]

ಆಂಕರು (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆ; ದುರಾಸೆ : ಜನಗಳು ಬಾಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡಿನ ಆಂಕರು ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಜಾರುದಾ. ೨೬). [< ಅಲ್ಪಜು ?]

ಆಂಕಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಲಾಂಛನ; ಅಂಕುಶ (?) : ಅನ್ವಿಜಮಲದಿ ಕಂಬುಕಂಟ ಕುಲಶಾಸನ ಶಿತ್ರಾ ನಂದಿಕೋಲು ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ನುಡಿಗೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೪-೨೦; 1672). [?]

ಅಂಕೆ, ಅಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಎದುರಿಸುವಿಕೆ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು; ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ : ಮೆಯ್ಯ ಮೆಯ್ಯಾಂಕೆಯಮೆಯ್ಯ ಶಂಖ ಯನು (ಕವಿಚ. I, ೩೮೫ ಮಹಾಸೇ); ಅಂಕೆಯ ಗಂಡನಾವನುಜದೀ ನಡೆತಂದನೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೩೦). ೨. ಊರೆ; ಆಸರೆ; ಒತ್ತಾಸೆ : ಚೋಳನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಳುಪ್ಪಾದ ಕೂರಸಿಯಾಯಗವಾಂಕೆಯಾಗೆ (ಕವಿ. IV, ೧-೨೦; 1204); ನೂಂಕುವವುಂಕುವ... ಕೀಳ್ಳಪ್ಪಿಗಳಾಂಕೆಯನಲ್ ಭರದಿ ಲಾಡಿ ಕಾಪರ್ ಪೊಯ್ದರ್ (ಮಹಾಸೇ. ೧೨-೩೮); ಇಜಾವಾಳ್ಳ ಘಾಂಕೆಯೊಳ್ ಗಡಜಿಸಿ ಕಾದುತಿರ್ದುದು ಮಹೇಂದ್ರಪತಾಕಿನಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೭೬); ಹೊಗಲಿ ಸಮರಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ತೆಗೆಯಬೇಡೋ ಬೆನ್ನ ಲಾಂಕೆಗೆ [ಪಾಶಂ. ನಾಂಕೆಗೆ, ಲೈದನೆ] (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೨೬; ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೬೯; ನಾಗಕು. ೧೨-೭೩; ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೭; ರಾಜಶೇ. ೭-೯೨ ವ; ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೮-೧೧ ನೋ). ಆಕ್ಕೆ : ೧. ನೂಕಿದರು ಮುಂಗುಡಿಯವರು ಬನದಾಕೆಯಲಿ ಹೊಯ್ದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೨೦-೪).

[ಅನ್ + -ಕ್ಕೆ]

ಅಂಕೆಗಂಭ (ನಾ). ಊರೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಬ; ಆಸರೆಯ ಕಂಬ : ಸುರಲೋಕ ಪಳತಾಗಿ ಸಡಿಲೊಡೆ ತಾಳ್ಳು ಮೆ ನರಲೋಕಮೆಂದು ಜೋಕೆ ಯೊಳ್ಳು ಸರಸಿಜಸಂಭವ ಕೊಟ್ಟಾಂಕೆಗಂಭದೊಂದಿರವಾದುದಾ ಮಹಾ ಮೇರು (ನಾಗಕು. ೨-೧೨); ಇಳಿಗೆ ಭರದಿ ಬಿದ್ದಪುದಿದೆಂದಿಟ್ಟಾಂಕೆ ಗಂಭದೊಂದಿರವಾದುದಾ ಹೇಮಾದ್ರಿ (ರಾಮನಿ. ೨-೧೩).

[ಅಂಕೆ + ಕಂಭ]

ಅಂಕೆಗುಡು 'ಅಂಕೆಗೊಡು' ನೋ.

ಅಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು. ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಆ ಪಾವನಶಕ್ತಿಯಾವನಡಿಗಾತ್ಮ ಶಿರಸ್ಸುಮನಾಂಕೆಗೆಯ್ವಳಾ ದೇವನೊಳಾಂ ದಿಟಂ ಶಿವಶಿವಾ ಮುಳಿಸಿಂ ಸೆಣಸಲ್ಪನುರ್ಥನೆ (ಕವಿಚಂ. ೪-೧೩೪).

[ಅಂಕೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಂಕೆಗೊಡು, ಅಂಕೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಊರೆ ಕೊಡು; ಆಸರೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಮೂಗಿಗೆ ತಾವರೆಯಾಂಕೆಗೊಟ್ಟೀಕೊಡ್ತಾಗಿ ನುಡಿಯೆಂದ ರೊಡನೆ (ಭರಚ. ೪೨-೨೨). ಅಂಕೆಗುಡು : ಮೊಲೆವಿಡ್ಡಂ ಮುಜಾದಪುದೀ ಲಲನೆಯ ಬಡನಡುವಿದೆಂದು ಕುಸುಮಶರಂ ಕೈವಲದಾಂಕೆಗೊಟ್ಟಿ ನೀಲದ ಸಲಿಗೆಯಿದೆನೆ ರೋಮರಾಜಿ ರಂಜಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೭೪); ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶಂಗೆಯ್ಯಂತೆ ಮನಕ್ಕೆ ಮ ನ ಮ ನಾಂಕೆ ಗೊಟ್ಟು (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೨ ವ); ವಿಕಸಿತ ಪ್ರಶಸ್ತ ಹಸ್ತತಳಮಂ ಕಪೋಳಮೂಳ ಕ್ಕಾಂಕೆಗೊಟ್ಟು (ಬಾಧಪು. ೩-೧ ವ).

[ಅಂಕೆ + ಕೊಡು]

ಅಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಪರಿದುಡು ಸುಪ್ರತೀಕ ಗಜಮೇಷಾದವಂ ಭಗದತ್ತನಾ ಮದದ್ವಿರದಮನಾಂಕೆಗೊಡು ಪೆಣೆವಂ ಪವನಾತ್ಮಜನೀಗಳಾಹವಂ ಪಿರಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೬); ನಿನಗಿಂದ್ರಂ ದೊರೆ ಸಂ ಗ ರಕ್ಕೆ ದೊರೆ ನೀನಿಂದ್ರಂಗೆ ಮತ್ತೊರ್ವರಾತನನೇನಾಂಕೆ ಗೊಳಲ್ ಸಮರ್ಥರೆ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೧೦-೨೦೫); ಆ ನೆಗಟ್ಟಂದ್ರ ನೆಕ್ಕತುಳದೊಳ್ ಧುರದೊಳ್ ಕಡಂಗಿನಿಂದಾನಲೊಡರ್ಚಲಾಂಕೆಗೊಳ ಲಾಜದೆ ಪೋಗಿ... ಮುರಾಂತಕಂಗಾನತನಾಗಿ ಪುಯ್ಯಲಿಡೆ (ಜಗನಿ. ೩-೨೦). [ಅಂಕೆ + ಕೊಳ್]

ಅಂಕೆನಾಡು (ನಾ). ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಎತ್ತಿದ ಕುದುರೆಯ ದಳಮಂ ಸುತ್ತಿದ ಕಾಲಾಳನಾಂಕೆನಾಡುಡಿಯೋಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೫೮-೧೬ ; 1143). [ಅಂಕೆ + ನಾಡು]

ಅಂಕೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಭಟ ; ಎದುರಿಸುವ ಸೈನಿಕ : ಪೊಜನುಟ್ಟುಪಾಳ್ ಮಾನ್ಯೆಯಾಳ್ ಗಡಣೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೬).

[ಅಂಕೆ + ಆಳ್]

ಅಂಗಿಕ (ಗು). ೧. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಟು] ಅಂಗಗಳ ಚಲನವಲನಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುವ ಅಭಿನಯ ; ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳೊಳಿಸುವಾಂ ಗಿಕಮಂ (ಅದಿಪು. ೯-೨೮) ; ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಿಕ ಸಾತ್ವಿಕಾಹಾರ್ಯಂ ಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಭಿನಯಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೯) ; ಅಭಿನಯವು 'ಅಂಗಿಕ' (ಅಂಗ ಚಲನೆಗಳು) 'ವಾಚಿಕ' (ಮಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು) 'ಅಹಾರ್ಯಕ' (ವೇಷ ಭೂಷಾ ದಿಗಳ ರಚನೆ) 'ಸಾತ್ವಿಕ' (ರೋಮಾಂಚಾದಿಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ) ಎಂದು ನಾಲ್ಕುವಿಧ (ಕೃಷಿ. ೨೦೫ ಅಡಿಟಿ).

[ಸಂ.]

ಅಂಗಿರ (ನಾ). = ಅಂಗಿರಸ ೨ : ಅಬ್ಜಪ್ರಿಯಸೂನುಗಾಂಗಿರನುದಾಸೀನಂ (ಜಾತತಿ. ೨-೧೫) ; ಅಂಗಿರಸ - ಅಂಗಿರ (ಶಮದ. ೨೮೦ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಅಂಗಿರಸ]

ಅಂಗಿರಸ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಿರಸ್ ವಂಶದವನು. ೨. ದೇವತೆಗಳ ಗುರುವಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿ : "ಅಂಗಿರಸನಮರಗುರು ವಾಕ್ಯತಿ ಗುರು ಬೃಹಸ್ಪತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೬). ೩. ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು. [ಸಂ.]

ಅಂಗೀರಸ (ನಾ). = ಅಂಗಿರಸ ೩ : ಮತ್ತಮಾ ಪರುಷವೇ ಪ್ರಭವ ವಿಭವ ಶುಕ್ಲ ಪ್ರಮೋದೂತ ಪ್ರಜೋತ್ಪತ್ತಿ ಅಂಗೀರಸ... ಅಕ್ಷಯವೆಂದಜ ವತ್ತು ತೇಜನಾಗಿಹುದು (ವೀರಕ. ೩೨೧). [ಸಂ.]

ಅಂಗುಲಿ (ನಾ). ಹಸುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವನು : ಮುನಿಗಳ ಅಂಗುಲಿ ಗೆಂತಂತು ಮುನಿದು ತಿರಿಯೋ ರಕ್ಕಸನಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆಂದು ಬಯ್ಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೬-೨೨). [ಅವು + -ಕುಲಿ]

ಅಂಗೊಳ 'ಅಂಗೊಳಗು' ನೋ.

ಅಂಗೊಳಗು, ಅಂಗೊಳ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಕಾಲಿನ ಗೊರಸು : "ಅಂಗೊಳಗೆಂದು ಅವಿನ ಕೊಳಗು" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೩೩) ; "ಅವಿನ ಕೊಳ ಗುಮದಾಂಗೊಳಗಿನಿಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೭) ; ಜಲಧಿಯ ನೀರನದೊಂ ದಾಂಗೊಳಗಿನ ನೀರೆಂದು ಬಗೆದು (ಅದಿಪು. ೧೩-೪) ; ಆ ಜಳಧಿಯಾಂ ಗೊಳಗೆಂದೆನೆ ದಾಂಟಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೨೦) ; ಇನಿತೊಂದು ಮಾಟ್ಟೆಯಿಂ ಮದಿದಾಂಗೊಳಗೆಂತಂತು ಪೋಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪-೧೧). ಅಂಗೊಳ : ಅಂಗೊಳಗು = ಅಂಗೊಳಂ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಅವು + ಕೊಳಗು]

ಅಂಗ್ರವಂಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆ (?) : ಕರಣೇಕರ ಅಶವಣೆಯ ಮಾಗಣೆ ಶಾನುಭೋಗರ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಗ ೨ ಅಂಗ್ರವಂಕೆ ನಾಡೋ ಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ ಉಂಬಳಿಯ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೪, ೨೭-೨೬ ; 1430). [?]

ಅಂಗ್ಲ (ಗು). ೧. ಇಂಗ್ಲಿಷರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಇಂಗ್ಲೀಷರ : ಕುಮಾರಿಯು ಇನ್ನೂ ಅಂಗ್ಲತರುಣಿಯೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿ ದ್ದಳು (ಸಮಜೀ. ೫೮೪). (ನಾ). ೨. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಜನಾಂಗದವನು : ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದ ಆ ಅಂಗ್ಲನೊಬ್ಬನನ್ನು ನೀನು ನೋಡಿಲ್ಲವೆ (ಸಮಜೀ. ೫೭೭). [← ಇಂಗ್ಲೋ Anglo]

ಅಂಗ್ಲ ಭಾರತೀಯ (ನಾ). "ಅಂಗ್ಲ-ಭಾರತೀಯ" ಎಂದರೆ ಯಾವ ನೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ತಂದೆಯಾಗಲಿ, ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯ ಇತರ ಪೂರ್ವಜ ಗಂಡಸರಲ್ಲಿ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಯೂರೋಪೀಯ ಸಂತತಿಯವನಾಗಿ ಅಥವಾ ಆಗಿದ್ದು, ಯಾವಾತನು ಭಾರತದ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಅಧಿವಾಸಿ ಯಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಉದ್ದೇಶ ಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನೆಲಸಿರದೆ ರೂಢಿಯಾಗಿ ನಿವಾಸಮಾಡುವ ತಾಯಿತಂದೆ ಗಳಿಂದ ಅಂಥ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೋ ಅಥವಾ ಪಡೆ ದನೋ ಅಂಥ ಮನುಷ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಭಾಧಾನ. ೨೧೭).

[ಅಂಗ್ಲ + ಭಾರತೀಯ]

ಅಂಗ್ಲೇಯ (ಗು). ೧. = ಅಂಗ್ಲ ೧ : ಇದು... ಅಂಗ್ಲೇಯ ಭಾಷೆಯ Mind ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೮). ೨. = ಅಂಗ್ಲ ೨ : ಒಬ್ಬ ಅಂಗ್ಲೇಯನು ರಸ್ತೆಯ ನಡುವೆ ನಿಂತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [< ಅಂಗ್ಲ]

ಅಂಡ (ನಾ). ಶಿವಭಕ್ತ. 'ಇಹಾಪಗಿಯಾಂಡ' ಪರಾ. [< ಅಣ್ಡ]

ಅಂಡನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಳ್ಳುವಾಂಡ ನೂರ ಚಿಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೩-೨೩ ; 1205). [?]

ಅಂಡಮ್ಮೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕುಂಡಿನಗೋತ್ರದ ಶಿಡುಕೆಯ ಅಟಿಯ ಮಣವಾಳರಿಗಂ ಅಣ್ಣಂಮೆಗಂ ಕುಲದೀಪಕನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದ ಸುಪುತ್ರ ಪರಿಯಾಳುವ ಸೆಟ್ಟಿ (ಸಾಇಇ. IX-i, ೨೬೮-೩೮ ; 1162).

[ಅಂಡಂ + ಅಮ್ಮೆ]

ಅಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಜವಯ್ಯನುಮ್ ಅಣ್ಣಯ್ಯ ನುಮ್ ಬಾಳುಗಟ್ಟು ಮೆಚ್ಚಿ ಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೪, ೪೬-೨ ; ?). ೨. 'ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವ' ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿಯ ಹೆಸರು : ಲೆಕ್ಕಿಗರರಸನೊಗದನೆಸವಾಂಡಯ್ಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧).

[ಅಂಡಂ + ಅಯ್ಯಂ]

ಅಂಡಾರಿ (ನಾ). ೧. ಭಕ್ತ ; ಶರಣ ; ದೈವಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ದವನು : ಶೈವಭಕ್ತಿ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಅಂಡಾರಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರು (ಭಕ್ತಿ. ಬ. ೧೧೬). ೨. ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣನ ಹೆಸರು : ತರುಣಿ ಪೇಳಿದ ದೋಷಮಂ ಕೇಳ್ವೆರಡು ಕಣ್ಣಂ ಕಳೆದುಹಾಯ್ಕಲು ಮರಳಿ ಪಡೆದನು ಗುರುತನಯ ನಾಂಡಾರಿಯಕ್ಕಿಗಳ (ಬಸಪು. ೪೫ ಸೂ).

[← ತಮಿ. ಅಂಡಾರ್]

ಅಂಡಿ (ನಾ). ಶೈವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ; ಜಂಗಮ : ಕೊಡಲಿಯಿಂದೀಯಾಂಡಿ ತಲೆಯನರಿದಂ ದೇವ (ಇತಿರ. ೪೨-೯) ; ಚೊಲ್ಲದಿನಾಚಿ ಬರುತಲಾ ಹರನ ಪೂಜೆಯ ಪೂವನೊಂದ ವಾಸನೆ ಕಂಡು ತೊಣೆಯಾಂಡಿ ಮೂಗರಿ ಯಲು (ಚಿಬಪು. ೫೫-೧೩). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಣ್ಡಿ]

ಅಂಡು 'ಅಡ್ಡು' ನೋ.

ಅಂಡುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಿಮ್ಮನೂರ ಕಿಳ್ಳಮ್ಮನ್ ಅಣ್ಣುಗಿಯರಟ್ಟಿಗನ್ ಬೆಡಮೆಟ್ಟಿಯಾಲಮ್ಮಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೧೩ ; 800). [?]

ಅಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು : ಎಡೆಯಾಂಡೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಮಾದೆಯಾಂಡೆ ಪಂಡಿತಾಂಡೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೯, ೪೩-೧೬ ; 1189). [?]

ಅಂತ 'ಅನ್' ಪರಾ.

ಅಂತರ (ಗು). ಒಳಗಿನ ; ನಡುವಣ ; ಮಧ್ಯದ : "ಹೀಗೆ ಭಾಷಾ ನೃತ್ಯಾಸ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಅಂತರ ಬಾಹ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು" (ಕೃಷಿ. ೨೯೫). [ಸಂ.]

ಅಂತರಗಭೀರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಳ; ಅಂತರಂಗದ ರಹಸ್ಯ: ಅಂತರಂಗವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಚ್ಚಿ ತೋರಿಸನಾರು ಅಂತರಗಭೀರಗಳ ತಾನೆ ಕಂಡವರಾರ್ (ಮಂಕುಕ. ೧೯೪). [ಅಂತರ + ಗಭೀರ]

ಅಂತರದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೀಕ್ಷೆ, — ವ್ರತ: ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯದೀಕ್ಷೆಯೆಂದೂ ಅಂತರದೀಕ್ಷೆಯೆಂದೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ (ಹಸಾರ. ೧೬-೧೮ ಟೀಕು). [ಅಂತರ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಅಂತರವಸ್ತು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತು: ಚಾರ್ವಾಕರು ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು. ಯೋಗಾಚಾರರು ಅಂತರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೯). [ಅಂತರ + ವಸ್ತು]

ಅಂತರಸುಖ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸುಖ; ಅಂತರಂಗದ ಸೌಖ್ಯ: “ಒಳ್ಳೆಯ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಅಥವಾ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ... ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿದರೆ ತೊಡಕಾದ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರೆ... ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಅಂತರಸುಖವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು” (ಕೃಷಿ. ೧೬೯). [ಅಂತರ + ಸುಖ]

ಅಂತರಾಳಿಕ (ನಾ). ಒಳಗಿನದು; ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು; ನಡುವಿನದು: ತನಗಂತ್ರಾಳಿಕವಾದ ಮಾಯಾಕಾರ್ಯ ಘನತೆ ಮಂತ್ರಮುಂದಾದರೈದುವದೇ (ಅರಸಾ. ೫-೨೨೫). [ಸಂ.]

ಅಂತರಿಕ (ಗು). ಒಳಗಿನ; ನಡುವಣ: ಅಂತರಿಕವಾದ ದೋಷದಿಂದ ಧರ್ಮವು ಶಿಥಿಲವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಮಹಾವೀರರು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಬುಕ್ಕಾರ. ೫೯. ೧೦೬); ಸಕಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಳವಾದ ಹಾಗೂ ಅಂತರಿಕವಾದ (Intrinsic) ಅನಂದ ಹಾಗೂ ಸೌಂದರ್ಯವಿದೆ (ಸತ್ಯಕಾ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಅಂತರಿಕಕಾರಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಿಮಿತ್ತ; ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಒದಗುವ ಕಾರಣ; ಪ್ರಕೃತಿಸಹಜವಾದ ಕಾರಣ: ಭಾಷೆ ದೇಶ ಕಾಲ ಭೇದದಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಅಂತರಿಕಕಾರಣವೇ ಸಾಕಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿ. ೨೯೫). [ಅಂತರಿಕ + ಕಾರಣ]

ಅಂತರಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೆಲಸ; ಅಂತರಂಗದ ಕ್ರಿಯೆ: ಮಾನವನ ಅಂತರಿಕಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸ ತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಅವರ ನಂಬಿಕೆ (ಬುಕ್ಕಾರ. ೨೯ ೫೯). [ಅಂತರಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಂತರಿಕಚಾರಿತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಡೆ; ಅಂತರಂಗದ ಶೀಲ: ಜೀವನದೊಳಗಿನ ವೈಷಮ್ಯದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಚಾರಿತ್ರದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ... ಅಂತರಿಕಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥಭಾವಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗಳ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೧೧). [ಅಂತರಿಕ + ಚಾರಿತ್ರ]

ಅಂತರಿಕತೆ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು ಒಳಮುಖವಾಗಿರುವುದು; ಅಂತರ್ಮುಖತೆ: ನರಹರಿಯ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಅಂತರಿಕತೆಯೊಂದು ಅವನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಸಮಜೀ. ೯೭೭). [ಸಂ. ಅಂತರಿಕತಾ]

ಅಂತರಿಕಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳಗಡೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ: ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಕೂಡಲೇ ಅಂತರಿಕಪರೀಕ್ಷೆಯ ವರದಿಯನ್ನು ಓದಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೮೯). [ಅಂತರಿಕ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಅಂತರಿಕಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣ, — ಆಧಾರ: ಇನ್ನು ಅಂತರಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಹೆಡೆಗೆ ನಾವು ಹೊರಳಬಹುದು (ಸಾಹಸ. ೧೫೨). [ಅಂತರಿಕ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅಂತರಿಕವಿಭಜನೆ (ನಾ). ಒಳವಿಭಾಗ: ಮುಖ್ಯವಿಷಯ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಂತರಿಕ ವಿಭಜನೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨೩). [ಅಂತರಿಕ + ವಿಭಜನೆ]

ಅಂತರಿಕಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿ, — ಬಲ: ಒಳಿತಿಗೆ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಯೋಗ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅಂತರಿಕಶಕ್ತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಸಮಾಧಾನಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XVII).

[ಅಂತರಿಕ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಂತರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಳಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಬರಿದೆ ಬಯ್ಯದೆ ತಂದೆಯಂತಿಳಿಯದಾಂತರ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧-೮೮). ೨. ಸಮೀಪ ಬಂಧುತ್ವ; ತುಂಬ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು; ಅಂತರಂಗದ ಸ್ನೇಹ. ೩. ಮನಸ್ಸು: ಪುರುಷರೆತಮ್ಮನ್ನು ಗಿಲ್ಲಲೆಂದೆಲ್ಲರು ಬಯಸುವರಾಂತರ್ಯದೊಳಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೧-೯೧). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಯಕ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಆತ್ಮೀಯತೆ: ನನಗೆ ನೀನು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯ ನೆನಪು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಕುಮುದಾ... ಅದರೊಡನೆ ನೀನು ಎಷ್ಟು ಸರಸವಾಗಿ, ಎಷ್ಟು ಅಂತರ್ಯಕವಾಗಿ ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೮). [ಸಂ.]

ಅಂತರ್ಯದರ್ಶನ (ನಾ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಕಾಣುವುದು: ಅದರ ಅದೇ ಮಾನ ಶಬ್ದರಿಗೆ ಅವನ ಮಾತು ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅವನ ಅಂತರ್ಯದರ್ಶನ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಪ್ಪ. ೩೬). [ಅಂತರ್ಯ + ದರ್ಶನ]

ಅಂತರ್ಯವಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ವಿವೇಚನೆ; ಅಂತರಂಗದ ಪರೀಕ್ಷೆ. ೨. ಗುಟ್ಟಾದ ವಿಷಯ; ರಹಸ್ಯವಾದ ವಿಚಾರ. [ಅಂತರ್ಯ + ವಿಚಾರ]

ಅಂತು ‘ಅನ್’ ಪರಾ.

ಅಂತುಕ್ಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಅಂತುಕ್ಕೂರಗ್ರಾಮಶ್ಚ (ಇಲ. IX, ೧೦೩-೮; ?). ‘ಅಂತುಕ್ಕೂರ್’ ಪರಾ. [?]

ಅಂತ್ರ (ಗು). ೧. ಕರುಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕರುಳು; ದೊಡ್ಡ ಕರುಳು: “ಅಂತ್ರಂ, ಪುರೀತತ್—ಈ ೨ ಕರುಳು” (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೩); ಹತಾಶ್ಚಾಘಜರ್ಜಿತಾಂತ್ರಾಘೃವಿಕರ್ಷಿಫ಼ೇರವರವವ್ಯಾಜ್ಯಂಭಿತಂ (ನಿಕ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೧೬೧-೯೬; 1137). [ಸಂ.]

ಅಂತ್ರರಸ (ನಾ). ಕರುಳಿನ ರಸ; ಕರುಳಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ರಸ: ಲಾಲಾರಸ ಜಠರರಸ... ಅಂತ್ರರಸಗಳು ಹೇಗೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದೋ (ಸಾಹಿ. ೮೯). [ಅಂತ್ರ + ರಸ]

ಅಂತ್ರವಾಯು (ನಾ). ೧. ಕರುಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಾಯು (ರೋಗಿ). ೨. ಅಂತ್ರವೃದ್ಧಿ (+). [ಅಂತ್ರ + ವಾಯು]

ಅಂತ್ರಸೃಜ (ನಾ). ಕರುಳಿನ ಮಾಲೆ: ಮಹಾಂತ್ರಸೃಜಮಂ ತಾಳಾತನಸುವನಾಗಳ್ ಬೇಳ್ವಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨-೨೫೧). [ಅಂತ್ರ + ಸೃಜ]

ಅಂದಿ (ನಾ). ಹೊಣೆ; ಜಾಮೀನು: ನೀನರಮನೆಯೊಳೆನಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅಂದಿಯಾದರೆ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವರು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅನ್ + -ದಿ]

ಅಂದಿಗ (ನಾ). ೧. ಹೊಣೆಗಾರ; ಜಾಮೀನುದಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮೋಜುಗಾರ; ಸೆಡಕಿನವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಂದಿ + -ಗ]

ಅಂದಿಗಲ್ ಅಂದುಗಲ್ ನೋ.

ಅಂದುಗಲ್, ಅಂದಿಗಲ್ (ನಾ). ೧. ಹೊರೆಯನ್ನು ಇಳಿಸಲು ನೆಟ್ಟಿರುವ ಹಾಸುಗಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಬೀಸುವಕಲ್ಲು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಂದುಗಲ್ಲು ಕೊಳ್ಳು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨೪). ಅಂದಿಗಲ್: ೨. “ಅಂದಿಗಲ್ - ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಂದಿ + ಕಲ್ಪ]

ಅಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಸುಂಕ (?): ಕುಟುಕುಂದಿಯ ಗ್ರಾಮದ ನಾಯಂದರಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಂದು ಪಂನು ಬಿಟ ಬಿರಾಡವನೂ ಸರ್ವ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದಾತ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೬೧೫-೯; 1545). [?]
ಅಂದೆ (ನಾ). ಗೂಬೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂದಿಗೀರನ ಹಕ್ಕಿ: ಹಂಸ ಕುರ್ಕುಗಳಿ ಪುರುಳಿಪೆಂಗುರು ಕಾರಂಡಮಾಂದೆ ಮೊದಲಾ ಗೊಡೆಯ ಗಗನಚರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೮); ಆ ರಾಜಹಂಸಂಗಂ ಕನಕಾಕ್ಷ ನೆಂಬೊಂದಾದೆಗಂ ಪರಮಮಿತ್ರತ್ವವಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೪-೧೬); ಎಲೆ ದೇವರೆ ಪುತ್ತಂ ಬತ್ತಲೆಯುಂ ಬಜಾದಿಲ್ಲದೆಂಬರದು ಕಾರಣದಿಂ ನೆಲೆಯಾದೆಯನಚ್ಚಿದವೋಲೆಲೆಮಿಡುಕದೆ ನೆನೆಯುತಿದಿರೇನಂ ಮನದೊಳಾ (ಯಶೋಚ. ೪-೧೫); ಕಾಳಾಯಕ ಕಳಾಪುರುಷಂ ಕಣ್ಣೊಳಾ ಸುಖಿಯೆ ದೀಪ್ತದೊಳಾಂದೆಗಳ್ಳುಯೆ ರಣರಸೋದ್ರೇಕಾಂಧಂ ಜರಾಸಂಧನವಂ ಬಗೆಯದೆ (ಮಹಾಸೇ. ೧೧-೭೭ ವ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅನ್ವೈ = ಗೂಬೆ, ಚುಕ್ಕಿಯಿರುವ ಸಣ್ಣ ಗೂಬೆ; ಮಲ. ಅನ್ವ = ದುಕ್ಕುಕನದ ಪ್ರಾಣ]

ಅಂದೆಗ (ನಾ). = ಅಂದೆ (ಕ). [ಅಂದೆ + -ಗ್ಗ]

ಅಂದೆಗೀರ (ನಾ). = ಅಂದೆ: ಅಂತಾ ಪಿಂಗಲಿಯೆಂಬ ಅಂದೆಗೀರನಾ ಹಂಸಗೆ ಕಾಮಪುರುಷನಂತೆ ತನಗಿಲ್ಲದ ಮೈಮೆಯನುಂಟುಮಾಡಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೬-೧೦). [ಅಂದೆ + ಕೀರ]

ಅಂದೋಲ, ಅಂದೋಲೆ (ನಾ). ೧. ತೂಗಾಡುವುದು (ಕ). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩. ಮೇಲಿನ; ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ಅಂದೋಲೆ: ೧. ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿತ್ತಬ್ಬಾಕರಂ ತಂ ಪಲೆ ಪ ಮಲಯಮಂದಾನಿಲಾಂದೋಲದಿಂದಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೮೦). ೨. "ದೋಳಾಂದೋಲಮುಯ್ಯಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೭); ಕರ್ಣಾಟೀಕರ್ಣಪೂರನ ಪಾಲೆಗಳುಂ ಸರಸ್ವತಿಯಾಡುವ ಲೀಲಾಂದೋಲದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). ೩. "ನೃಪರ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಂದಣಾಂದೋಲಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೧); ಶಿಬಿಕಾಂ ದೋಳಾದಿ ಯಾನಂಗಳುಮಂ (ಅದಿಪು. ೪-೫೪ ವ). ೪. ಚಂಚಲತೆ; ಅನಿಶ್ಚಿತಭಾವ: ಬಿಡು ಮನದಾಂದೋಲವ ಪಂಪಾಂಬೆಯ ಕಡು ಕೃಪೆಯಾಯಿತು ನಿನಗೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೬೩). [ಸಂ.]

ಅಂದೋಲಕೆ (ನಾ). ೧. = ಅಂದೋಲನ. ೨. ಗಡಿಯಾರದ ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತ ಎಡಕ್ಕೂ ಬಲಕ್ಕೂ ಚಲಿಸುವ ಲೋಲಕದಂಡ: ಗಡಿಯಾರದ ಅಂದೋಲಕಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೨೩). [ಸಂ.]

ಅಂದೋಲಕೇಲಿ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆ ಆಟ: ಪರಮೋಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಲೋಲಕಸಂಚೆಯಂತಿರಾಂದೋಲಕೇಲಿಯನೆಸಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೩೧).

[ಅಂದೋಲ + ಕೇಲಿ]

ಅಂದೋಲಭತ್ತಿಕೆ, ಅಂದೋಲಭತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಭತ್ತಿ. ೨. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲಿನ ಭತ್ತಿ. ಅಂದೋಲಭತ್ತಿಕೆ: ೧. ಎರಡುಪದಂಗಳಪಭ್ರಂಶಕ್ಕೆ - ಅಂದೋಲಭತ್ತಿಕಾ, ಅಂದಳಸತ್ತಿಗೆ (ಕಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಂದೋಲ + ಭತ್ತಿಕೆ]

ಅಂದೋಲನ, ಅಂದೋಲನ (ನಾ). ೧. ತೂಗಾಡುವಿಕೆ: ಅನುಕೂಲ ಮಾರುತಾಂದೋಲನದಿಂ ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ವೋಲ್ ಗಿರಿಶಿಖರಾವನಿಯೊಳಾ ಮಿಳ್ಳಿಸಿದುದು ಕೇತನಪಲ್ಲವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೪೯); ಅದರೆ ಗಡಿಯಾಲದ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿ, ಅ ಅಂದೋಲನಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೨೩). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ೪. ಚಳವಳಿ; ಕ್ರಾಂತಿ: ಶೀನು ಕುಸುಮಾವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಿನಿಂದ ಅವನ ಅಂತರಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ

ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅಂದೋಲನವೆದ್ದಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೭೬); ಅಂದೋಲನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ - ಪ್ರತಿಭಟನೆಗಿಂತ ಅನಾದರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಸ್ತ್ರ (ಗೂಡಾರ. ೧೧); ಪ್ರಚಂಡಾಂದೋಲನವು ರಾಷ್ಟ್ರದಾದ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೩೨). ಅಂದೋಲನ: ೧. ಮಂದಾನಿಲಾಂದೋಲನಾಕುಳಿತಾರಾಮ ಫಲಾಮ್ನ ತೋಪಮ ರಸಸ್ತೋತ್ರಂಗಳೊಳಾ (ಅದಿಪು. ೧-೬೪); ಸ್ಮರಮಂತ್ರದೇವತೆಯ ಮೋಲ್ ಬಾಹಾಲತಾಂದೋಲನಂ ಬಗೆಯಂ ಬಲ್ಲೆಜಿಗೆಯ್ ಬಾಲೆ ಮೆಜಿದಳಾ ಲೀಲಾಪದನ್ಯಾಸಮಂ (ಪಂರಾಮಾ ೫-೪೨). ೩. ರಸಚಿತ್ರಂ ರತ್ನಭೂಷಾವಳಿಮೃದುವಸನಶ್ರೇಣಿ... ಪೊಂಬಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಲ್ ಕನಕಕಳಶ ಮಾದರ್ಪಮಾಂದೋಲನಂ ದಂತಿಸಮೂಹಂ ವಾಜವ್ಯಂದಂ (ರಾಜಶೀ. ೯-೪೦). ೪. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಂದೋಲನವೆದ್ದಂತಾಯಿತು (ಶೇಷಶ್ವ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಅಂದೋಲಪರಿಯಂಕೆ, ಅಂದೋಲಪರಿಯಂಕೆ (ನಾ). ತೂಗು ಮಂಚ (ಕ). ಅಂದೋಲಪರಿಯಂಕೆ: "ಅಂದೋಲಪರಿಯಂಕಮನೆ ತೂಗುಮಂಚಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೭).

[ಅಂದೋಲ + ಪರಿಯಂಕೆ]

ಅಂದೋಲಾಯಮಾನ, ಅಂದೋಲಾಯಮಾನ (ಗು). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಂತೆ ಆಡುವ; ತೂಗಾಡುವ: ಅನುಕೂಲಾನಿಲಾಂದೋಲಾ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ಯಮಾನ ರಾಜಕುಂಜರ ವಿಜಯ ಕದಲಿಕಾ ತರಂಗಿತ ಗಗನಾಂಗಣನುಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೬೧ ವ). ಅಂದೋಲಾಯಮಾನ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಅಂದೋಲಿಕೆ, ಅಂದೋಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (ಕ). ಅಂದೋಲಿಕೆ: ೨. [ಸಂಗೀತ] "ದೀರ್ಘಕಾಲ ಒಂದು ಸ್ವರ ನುಡಿದ ನಂತರ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಲೀನವಾಗುವಂತೆ ತಂತಿ ಎಳೆಯುವುದು" (ಸಂಗೀತಂ. ೨೬). [ಸಂ. ಅಂದೋಲಿಕಾ]

ಅಂದೋಲಿತ, ಅಂದೋಲಿತ (ಗು). ೧. ತೂಗಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ತೂಗಾಟ; ಅಲ್ಲಾಟ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ತೋಳಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಲನಕ್ರಮ: ಉರ್ಧ್ವ... ಅಂದೋಲಿತ, ಉತ್ಕಾರಿತ - ಈ ಹದಿನಾರು ತೋಳ ಭೇದಂಗಳಾ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೨-೧೨೨ ವ). ೪. ಉಯ್ಯಾಲೆ ಆಟ. ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇಶೀಗಮಕ. ಅಂದೋಲಿತ: ೧. ಮುಹುರ್ಮುಹುರಾಂದೋಲಿತೋತ್ತಮಾಂಗನಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೫-೫೫ ವ); ಮರುದಾಂದೋಲಿತ ನಂದನಪರಿವೃತಮುಜ್ಜಯಿನಿಯೆಂಬ ಪೊಂಬುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೧-೧೫). ೩. ದಳಿತ ತರುಣಾಂಬುರುಹ ಮುಚ್ಚಳಿತ ತರಂಗಪ್ರಪಾತದಿಂ ಚಲಿಯಿಪ ಪಾಂಗಳವಡೆ ಲಾವಣ್ಯರಸಾ ವಿಳಮಾಂದೋಲಿತದಿನೆಸೆದುದಾಸ್ಕಂ ನಟಿಯಾ (ರಾಜಶೀ. ೧೨-೭೪). ೪. ಚಂದು ಜಕ್ಕಡಿ... ಅಂದೋಲಿತ ಮೊದಲಾದ ಆಟಂಗಳಿಂ ಮಧುರ ನಾಗೆ ಮೆಚ್ಚನಚ್ಚಿತ್ತಿದಳಾ (ವಿರೂಪಾ. ೮೮ ವ). ೫. ಕಂಪಿತ ಸ್ಫುರಿತ... ಅಂದೋಲಿತ... ದೇಶೀಗಮಕಂಗಳಂತಲೂ (ವಿನೀಕ. ೨೩೨).

[ಸಂ.]

ಅಂದೋಲಿಸು, ಅಂದೋಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡು; ಕಂಪಿಸು; ತೂಗಾಡು: ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಪುರುಷರೂ ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ... ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಂದೋಲಿಸುತ್ತಾ ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ (ಆಭಾಸ್ಯ. ೧೨೪). ಅಂದೋಲಿಸು: ಬೆರಳಲುಕದೊಳಾಂದೋಲಿಸ ಮಸ್ತಕದರಳುಗಣ್ಣು ಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೭೪).

[ಅಂದೋಲನ + -ಇಸು]

ಅಂದೋಲೆ 'ಅಂದೋಲ' ನೋ.

ಅಂದೋಲಭತ್ತಿಕೆ 'ಅಂದೋಲಭತ್ತಿಕೆ' ನೋ.

ಅಂದೋಳನ 'ಅಂದೋಲನ' ನೋ.

ಅಂದೋಳನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ತೂ ಗಾ ಡಿ ಸು : ಮುಡುಮುಡು
ಶ್ರೀಷಾಂಡೋಳನಂಗಿಯುತ್ತು ಮುಂತುಪುರಕ್ಕೆ ವರ್ಷಗಳ್ (ಪು ಸ್ತ ಪು .
೩-೭೭ ವ). [ಅಂದೋಳನ (=ಅಂದೋಲನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್_೧)]

ಅಂದೋಳಪರಿಯಂಕ 'ಅಂದೋಲಪರಿಯಂಕ' ನೋ.

ಅಂದೋಳಾಯನಾನ 'ಅಂದೋಲಾಯನಾನ' ನೋ.

ಅಂದೋಳಾಯಿತ (ಗು). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಂತೆ ಆದ; ತೂಗಾಡುವ :
ಆಯನಲೀಲಾಂಡೋಳಾಯಿತ ರತ್ನವಳಯೋನ್ನು ಖಮಯೂಖಲತಿಕಾ
ಪ್ರತಾನಪರಿವೇಷಿತ ಭುಜಾದಂಡ ಪಾರಿಜಾತಕಾಂಡನುಂ (ಚಂ ದ್ರ ಪು.
೪-೬೮ ವ). [ಸಂ. ಅಂದೋಲಾಯಿತ]

ಅಂದೋಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ : ಕಾಶಿಕಿ...
ಅಂದೋಳಿ ಗಾಡಿ... ಎಂಬ ೩೪ ರಾಗಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [?]

ಅಂದೋಳಿಕ 'ಅಂದೋಲಿಕ' ನೋ.

ಅಂದೋಳಿಕ (ನಾ). ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನ : ರತ್ನಮುತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ
ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಅಂದೋಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು
... ಬಂದರು (ಕಥವ. I, ೧೨೯). [ಸಂ. ಅಂದೋಲಿಕಾ]

ಅಂದೋಳಿತ 'ಅಂದೋಲಿತ' ನೋ.

ಅಂದೋಳಿಸು 'ಅಂದೋಲಿಸು' ನೋ.

ಅಂಧಸಿಕ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. [ಸಂ.]

ಅಂಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುರುಡುತನ; ಕುರುಡು : ಅದರ ರಚನಾಕ್ರಮವನ್ನು
ಹೇಳಲು ನಿನಗೆ ಅಂಧ್ಯವಿಲ್ಲವು (ಭಾಮೃತ. ೫೫). ೨. ಕತ್ತಲು :
ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸಮುದ್ರಮಿತ್ತಲ್ ಭೂತಲದಾಂಧ್ಯದ ನಿವಾಸ ಮತ್ತಲ್
(ನಿವೇದ. ೨೭-೧). [ಸಂ.]

ಅಂಧ್ರ (ನಾ). ೧. ತೆಲುಗು ಭಾಷೆ. ೨. ತೆಲುಗು ದೇಶ : ಪುಟ್ಟುವ
ದ್ರವಿಡಾಂಧ್ರಕರ್ಣಾಟಕಾದಿ ಸ್ವಪ್ನಂ ಚಾಶತ್ ಸರ್ವವಿಷಯ ಭಾಷಾ
ಜಾತಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಭಂಡೋಂಬು. ೧-೬೭). ೩. ತೆಲುಗು ದೇಶದವನು :
"ತೆಲುಗನಾಂಧ್ರನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂ ಗ ರಾ. ೧೧೨-೭); ನೆಜೆಯಾಂಧ್ರ
ಮನ್ನೆಯ ದಳವುಳಕಾಜನೆಂದಿರದೆ ಪಾಡಿ ದ ರಂ ಗ ನೆ ಯ ರು (ಕಂನವಿ.
೮-೭೬); ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನು ಅಂಧ್ರನಲ್ಲವೇ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಅಂಧ್ರಕ (ನಾ). ಅಂಧ್ರದೇಶದವನು; ತೆಲುಗುದೇಶದವನು :
ಆ ಖಚರಕನ್ಯಾಸ್ವಯಂವರಕ್ಕೆ... ಕಪಿಕೇತುಗಳಪ್ಪ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂಧ್ರ
ಕರುಂ ಲಂ ಕಾಧಿ ಪ ನ ಪ್ಪ ಸುಕೇಶನುಂ ಮೊದಲಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ.
೧೦-೧೨೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಂಧ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಅಂಧ್ರದೇಶದ ಹೆಂಗಸು : ಅಂಧ್ರೀನೀರಂಧ್ರ
ಬಂಧುರಸ್ತನಹಾರನುದಾರಂ ಸರಸ್ವತೀಮಣಿಹಾರಂ (ಅದಿಪು. ೧-೭೨).
೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ : ಭಿನ್ನವಾದ ಗಾನಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ
ಅಂಧ್ರಿ, ದ್ರಾವಿಡಿ, ಸಾವೀರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಜಾತಿ ರಾಗಗಳ
ಹೆಸರುಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾನಕ. ೪೬). [ಸಂ. ಅಂಧ್ರೀ]

ಅಂಬರ 'ಅಮ್ರ' ನೋ.

ಅಂಬಡೆ 'ಅಂಬೊಡೆ' ನೋ.

ಅಂಬೊಡೆ, ಅಂಬಡೆ, ಅಮವಡೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಮುಂತಾದ
ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ತುರಿ
ಮತ್ತು ಮಸಾಲೆಯೊಡನೆ ಒರಳಲ್ಲಿ ರುಬ್ಬಿ, ಬಿಲ್ಲೆಯಂತೆ ತಟ್ಟಿ,
ಎಣ್ಣೆ ಅಥವಾ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ :
ಪರಮ ಮಂಗಳ ಆಪ್ತವು ಅತಿರಸ ಹರುಷದಿಂದಲಿರುಟ್ಟಿ ಹೊಸತುಪ್ಪವೊ
ಒಡೆಯಂ [ಯಾಂ] ಬೊಡೆ ವಧಿಪಡೆಯು ತಿಂಥಿಣಿ ಒಡೆಯ ಎಡೆಗೆ ಒಡನೆ

ಬಡಿಸಿದೆ (ಪು ರಂ ದ. ೧-೭೬-೩); ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಗೋಲನ್ ಮಾಡಿ
ತುಪ್ಪದ ದೋಸೆ, ಬೋಂಡ... ಅಂಬೊಡೆ ಮುಂತಾಗಿ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು
ಮಾಡಿಸುತ್ತ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೬೨). ಅಂಬಡೆ : ಬೊಂಡಾ (ಅಂಬಡೆ)
ಟೋಪಿ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೧೫). ಅಮವಡೆ (ಕಿ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅಮವಡೆ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಅಮವಡೆ]

ಅಂಬ್ರ 'ಅಮ್ರ' ನೋ.

ಅಂಶಿಕ (ಗು). ಅಂಶಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅಪೂರ್ಣವಾದ.

[ಸಂ.]

ಅಂಹತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಅನುರಾಗ (?): ಹತ್ತುನೂರು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ
ವರ್ಣಸಲಾಗದ ಅಂಹತಿ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗಳ ಟಿಲಿಗ್ರಾಮಿನಲ್ಲಿ ತುಂದಿದ್ದನ್ನು
ರಾಜ ಕಂಡುಕೊಂಡ (ನಟಸಾ. ೫೧೮). [?]

ಆಃ 'ಅಃ' ನೋ.

ಆಕಂಠ (ಅ). ಗಂಟಲಿನವರೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು : ಭಾವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ
ಆಕಂಠ ಭೋಗಿಸಿಯೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೫)

[ಸಂ. ಆಕಂಠಂ]

ಆಕಂಠಪೂರ (ನಾ). ಗಂಟಲಿನವರೆಗೂ ತುಂಬುವಷ್ಟು : ಈ ಕರಗ
ದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತಂದೊಡೆ ಸಾಕಲಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷದೇವಂಗೆ ಕಣಕವಜ್ಜಯ್ಯ
ನಿನಗಾಕಂಠಪೂರವಲ (ಬಸಪು. ೫೯-೪). [ಆಕಂಠ + ಪೂರ]

ಆಕಂಠಪೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಆಕಂಠ ಪೂರ : ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೀಯುತ್ತಲೇ
ಆಕಂಠಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಭೋಜನಮಾಡಿದನು (ಬೆನ್ನ ಬೇ. ೧೮).

[ಆಕಂಠ + ಪೂರ್ತಿ]

ಆಕಂಠಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಆಕಂಠಪೂರ : ದಿವ್ಯಾಹಾರಮನಾಕಂಠ
ಪ್ರಮಾಣಂ ಬರೆಗಂ ತಣೆಯುಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೨).

[ಆಕಂಠ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಆಕಂಠೋಷ್ಠಂಬರಂ (ಅ). ಗಂಟಲು ಮತ್ತು ತುಟಿಯವರೆಗೆ :
ಇಂಬಾಗಿರೆ ಮುದದಿಂ ಪಲವುಂಬಣ್ಣದ ಭಕ್ಷ್ಯರಾಶಿವರಸಾಕಂಠೋಷ್ಠಂ
ಬರಮುಂಡೊಯ್ಯನೆ ಪಾರ್ವಂ ಬಂದಾ ಕೊಡನೆ ಕೆಳಗೆ ಪಟ್ಟಿದಾಗಳ್
(ಪಂಚತಂ. ೧೮೫-೨೫). [ಆಕಂಠ + ಓಷ್ಠ + -ಬರಂ]

ಆಕಂಪನ (ನಾ). ನಡುಕ; ಅಲ್ಲಾಟ. 'ಆಕಂಪನಗೊಳ್' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಆಕಂಪನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುಕಗೊಳ್ಳು : ಕಂಫಿಸು : ಕಾಮದೇವನ
ಕೂರಲಗಿನ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಕೋಕಿಲಧ್ವನಿಗಾಕಂಪನಗೊಳುತ್ತಂ (ಗಂಕ.
೪-೧೨೦ ವ). [ಆಕಂಪನ + ಕೊಳ್_೧]

ಆಕಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಲ್ಲಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಆಕಂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅದುರು; ನಡುಗು; ಅಲ್ಲಾಡು : ಮುಡಿ ಸೊಪ್ಪಾ
ಗದು ನೀವಿ ಬಿರ್ಚದಧರಂ ಬೆಳ್ಳೇಜದೂರುದ್ವಯಂ ಪೊಡರ್ದಾಕಂಪಿಸ
ದಕ್ಷಿ ಕೆಂಪಡಸದು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೨೬). [ಆಕಂಪನ + -ಇಷ್ಟ]

ಆಕಟಿ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಣಕ (?): ಆ ಹೆಂಗಸು ಅವ ನಗುವಿ
ನಿಂದಾ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದಳೋ ಅದರಿಂದದು ಆಕಟವೆಂದು ಹೊರ್ತು
ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಕಪಾಕುಂ. ೪೬). [?]

ಆಕಡೆ (ನಾ). ಅತ್ತಕಡೆ; ಅಚೆಯ ಕಡೆ : ಈಕಡೆಮನೆಯೊಳಾಕಡೆ
ಮನೆಯೊಳುಂ ಹೋಗನಾ ಶಿಶು (ಬಸಪು. ೪೮-೨೫); ಅವನು ಅಕಡೆ
ಯಿಂದ ಬಂದನು (ರೂಢಿ). [ಆ (< ಅದ್ಮ) + ಕಡೆ]

ಆಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಪಡುವಲು ಸಂಣ[ನಾ]ಯ
ಕನ ಮಾವಣನಾಯ್ಕ ಆಕಯ್ಯ ಅವಳಿಗಡಿ ಬಡಗಲು ಸಂಣಮನಾಯ್ಕ
(ಕಥ. I, ೪೧-೪೭; 1417). 'ಅಕಯ್ಯ' ಪರಾ. [?]

ಅಕರ್ಮ (ನಾ). ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ; ನೀರಡಿಕೆ: ಅಯ್ಯಾ ಬಹಳ
ಅಕರ ಅಗ್ಗದೆ, ಒಂದೀಟು ನೀರು ಕುಡುಕೊಂಡು ಬತ್ತೀನಿ (ಕಾನೂರು.
೬೧೩). [?]

ಅಕರ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಯೀ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಅಕರ ಅನ್ಯಾಯ
ಕಾಣಿಕೆ ಖಡ್ಗಾಯ ಬಿಟ್ಟು ಬಿರಾಡ ಮುಂತಾಲು... ಬಾತ್ತರಂಗಲು
ಇಲ್ಲದೆ (ಕಾ. III-i, ೧೫-೨೪; 1550). 'ಅಕಾರ್ಮ' ಪರಾ. [?]

ಅಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ; ಆಧಾರ: ಆ ಕೃತಿ ಮುನ್ನಂ
ಜಿಲ್ಲೆಂಗಾಕರಮೆನಿಸಿದು ಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸ್ತಿನೀ ಕವಿತೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪು.
೬). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೩. ಗಣ; ಖನಿ. ೪. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ:
ಅಲ್ಲಿ ಪುರ ಅಕರ ಗ್ರಾಮ ಮಡಂಬ ಖೇಟಿ ಖರಟ್ಟ ಪಟ್ಟಣಾದಿಗಳ ರಚನೆ
ಗಳಂ ನೋಡುತ (ಪುರುಷ. ೧೫೭). ೫. ಅವಕಾಶ; ಕಾರಣ: ಇವುಗಳು
ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬರಲು ಅಕರವಾಯಿತು (ಪಾಳಗಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಮ (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಲೋಹದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರವನ್ನು
ಕೊರೆಯುವ ಸಾಧನ; ಬೈರಿಗೆ: ಪಾರಿಗೆ ಅಕರದಿಂದ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡ
ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಇಂ. Auger]

ಅಕರಗ್ರಂಥ (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಗ್ರಂಥ; ಮೂಲಗ್ರಂಥ: ಅಕರ
ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ರಮ್ಯವಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳೇ... ಎಷ್ಟೋ
ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಅಕರ್ಮ + ಗ್ರಂಥ]

ಅಕರಣ (ನಾ). = ಅಕರಣೆ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಕರಣೆ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು;
ಅಹ್ವಾನ: ಓಕರಿಸಿದುದು ಮೃತ್ಯುವೆನ್ನನು ಲೋಕದಿಂದ ಹೊಜಗೊಂದು
ಯಮಗಿಮರಾಕರಣೆಗಳ [ಪಾಠಾಂ. ಯಮನ ನಿರಾಕರಣೆಗಳ] ಜೀವಜಾತಿ
ಯೊಳ್ಳ ನೀನೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಡಂಗುರವ ಹೊಯ್ದದನೀ ಕಮಲನಾಭನೆ
(ಕುವಾ. ೬. ೬೦೫. ೧೫-೧೯); ಭಲದ ಬಲುಹನು ಬಿಡು ವೃಥಾ ಯಮನಾ
ಕರಣೆಗೊಳಗಾಗಬೇಡೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೫೧-೫೪). ೨. ವ ಸೂಲಿ;
ಶೇಖರಣೆ: ಸಪ್ತೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಕರಾಕರಣೆಯಿಂದ ಒಟ್ಟು... ರೂ
ಕೂಡುವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಹುಸಂತ. ೧೯-೧೧-೫೯). ೩. ಕಂದಾಯ
ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಸ್ತಿಯ ಬೆಲೆಕಟ್ಟುವುದು: ಪೇಟೆಗೆ ಒಯ್ದು
ಮಾರಲು ಯಾವ ವೆಚ್ಚ ತಗಲಬಹುದೋ ಅ ಮಾನದಿಂದಲೇ ಅ ಹುಟ್ಟು
ವಳಿಯ ಬೆಲೆಯ ಅಕರಣೆ ಅಗುತ್ತದೆ (ಮಾವಾದ. ೧೩೯).

[ಸಂ. ಅಕಾರಣ]

ಅಕರಣೆ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಹಿಂಸೆ; ಕಷ್ಟ (?): ಶೋಕ ರೋಗ
ಜನನ ಮರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಕರಣೆಗೊಳಗಾಗುತ್ತ (ಎಲೆಶ್ವ. ೧೪೪); ಹಸಿವು
ನೀರಡಿಕೆಯಾ ಅಕರಣೆಯಿಲ್ಲ (ಎಲೆಶ್ವ. ೧-೩-೧೪); ಓಕರಣೆ ಬಹು ತುತ್ತ
ನಪಾದಜಾಕರಣೆಯಿಂದಾಡು ದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾ. ೭-೫೦). [?]

ಅಕರಮಂಡಳಿಕೆ (ನಾ). ಗಣಿಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಮದನಮಹೇಸ್ವರ
ಅಕರಮಂಡಳಿಕಾ ಚಾಗುರು ಪಂಚಪಾಂಡವ ರಮೆಯೆ ದೇವನು (ಎಕ. V,
ಬೇಲೂರು. ೧೬೬-೬; 1279). [ಅಕರ್ಮ + ಮಂಡಳಿಕೆ]

ಅಕರಿಕೆ (ನಾ). ಆಸೆ: ಆತನಿಗೆ ಹಣದ ಅಕರಿಕೆ ಬಹಳ (ರೂಢಿ).

[ಅಕರ್ಮ + ಇಕೆ]

ಅಕರಿಸಣ 'ಅಕರುಷಣ' ನೋ.

ಅಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಹೊಂದು:
ಏಕತೆಯ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ ತಾಂ ವಿಶೇಷಣಮುಖ
ದಿಂದಾ ಕಾರಕಮೇಕತ್ವಮನೇಕತ್ವಮನಾ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪಡೆಯಲೊಡಂ
(ಶಮದ. ೧೩೪); "ಅಕರಿಸದು-ಅಂಗೀಕರಿಸದು" (ಶಮದ. ೧೩೪ ಟೀಕೆ);
ಏಕ ದ್ವಿತ್ರಿ ಚತುಃ ಶಬ್ದಾಕೃತಿಗಳ್ಳ ದುತಿ ಚೌಗಳಾದೇಶಂಗಳ್ಳ ಸ್ವೀಕೃತ

ಸಮಾಸಪೂರ್ವದೊಳಾಕರಿಸರ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತದೊಳಮಾ ವಿಧಿಯಂ
(ಶಮದ. ೨೯೦). ೨. ಬರಮಾಡಿಕೊ; ಕರಸಿಕೊ: ಸಹ್ಯಾಚಲದ
ಕೊಳ್ಳದ ಕುತ್ತಿರಿನ ಭೂಪರ ವಿಭಾದಿಸಿ ಸುತ್ತಿ ಬಂದಾಕರಿಸದನು ತದ್ಗಿರಿ
ನಿವಾಸಿಗಳ (ಕುವಾ. ಸ. ೫-೧೯); ಅಕರಿಸಿ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿರನೇಕ
ನೃಪರನು ಬೇಡು ಹರಿದುದು ನಾಕುಮೈಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೧೦).
೩. ವಸೂಲ್ಯಾಡು; ತೆಗೆದುಕೊ: ನಿರುತಿಯ ಮೇಲೆ ಮೇಲಲ್ಲಿಂದ
ನಡೆದಾಕರಿಸಿದನು ಧನವ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೫); ಬೆಲೆಗಳ ಅಧಾರದಿಂದ
ಅತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ಲಾವಣಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯನ್ನು ಅಕರಿಸಬಲ್ಲನು (ಮಾವಾದ.
೧೪೦); ೧೨ ಲಕ್ಷ ರೂಗಳಷ್ಟು ವೆಚ್ಚದ ಕರವನ್ನು ಅಕರಿಸಲಾಗಿದೆ
(ಹುಸಂತ. ೧೯-೧೧-೫೯). [ಅಕರಣ + ಇಸ್ಯ]

ಅಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಗೊಳ್ಳು; ನಡುಗು; ಕ್ಲೇಶಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ
ಗುರಿಯಾಗು: ತನ್ನಾದಮಂ ಕೇಳುತುಂ ಮುತ್ತಿಜರುಬೈಗಂಗೊಳೆ
ಹೋತ್ಯಗಳಾಕರಿಸೆ ಸಾಮಾಜಿಕರ್ ಸಂಕ್ಷೇಶಂಬಡೆಯೆ ಆಚಾರ್ಯರಡಂಗಿ
(ಉದ್ಭಟ. ೪-೬೩ ವ); ಪರಮಪಾತಕಿಯಾದೆ ವೈಜೇಗೊರವನಲ್ಲಿಗೆ
ಸರಿದನೋ ಅಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ತೋಜು (ಬಸಪು. ೫೨-೭); ಜನಿಸಿದನು
ಪ್ರಹ್ಲಾದದೇವಗೆ ತನುಜ ವೈರೋಚನನು... ಲೋಕವಾಕರಿಸೆ (ಕುವಾ. ೬.
೯-೧೪); ಭೇಕಂ ಘೂಕಂ ಶಲಭಂ ಶ್ರೀಕಾಂತ ಮುನೀಂದ್ರ ಸೂರ್ಯಾರಂ
ಜಜಿರೊಡೆ ತಾನಾಕರಿಸಿ ಘನತೆ ಪೋಕುಮೆ ಕಾಕರ ನುಡಿಯಿಂ ಕೊಜಂತೆ
ಕೃತಿಗಪ್ಪುವೆ ಮೇಣ್ (ಹಮೀರ್. ೧-೧೯); ನಾರಿಯರು ನಡೆನಡುಗಿ
ಅಕರಿಸಿ ಹೀಕರಿಸಿ ಶೋಕಮಾಕ್ರಾಂತರಾಗಿ (ಜಿನಮು. ೧೫-೪೩); ಅಕರಿ
ಸುತಿಹರೈಲರಳಲಳಲಿ ಬಳಬಳಲಿ (ಜಿನಮು. ೨೪-೨೩). ೨. ಮೆಟ್ಟು;
ನಿಗ್ರಹಿಸು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಅಕ್ರಮಿಸು: ದುರುಳ ಕಾಲನ ಬಾಯ
ನೊದೆದಾಕರಿಸಿ ತಾಟಸಿಯವಧಿ ವಿಧಿಗಳ (ಬಸಪು. ೪೭-೧); ಹಿಡಿದಾಕರಿಸಿ
ಮಾದಿಗದುರುಳನಂ... ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹಿ (ಬಸಪು. ೫೭-೩೭); ದುರುಳ
ದುರ್ಜನ ನೃಪರ ಹಿಡಿದಾಕರಿಸಿ ಬೆಸಗೊಳಲು (ತೊರರಾ. ೪-೯-೨);
ನಾಕವನಿತೆಯ ನಯನ ಕಾಂತಿ ನಿರಾಕುಳಿಸೆ ಹರಣೇಕುಳವನಂತಾ
ಕರಿಸಿದಳು ಚಾರುವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು ಚಪಲಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೨-೭);
ಅಕರಿಸಿತೇ ಮಾಯೆ ತನ್ನ ವಿವೇಕವನು ವಿಧಿಕ್ತವ ಮಿಡುವರಾರು
(ನಿಭಾಗ. ೬-೧೬-೧೪); ಅಕರಿಸಿ ನಿಖೀಲೇಂದ್ರಿಯವನಂದೇಕಚಿತ್ತದ
ಲಾಂತ್ರಿಮಾಲಾಂಗೀಕೃತಾಂಗದಲಚ್ಚುತಾಂಭಿಧ್ಯಾನಪರನಾದ (ನಿಭಾಗ.
೧೦-೬೧-೩೫); ಖಡ್ಗದಿಂ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಕರಿಸಿ ಚತುರಂಗ ಬಲಗಳಂ
ತಲೆಗಳಂ ಹಾರಿಸಿದ ಸಂಗರದೊಳು (ತುರಂಗ. ೫೨-೩೪); ಸಕಲ
ರಿಪುಬಲಗಳನಾಕರಿಸಿ ಸಬಳದೊಳ್... ಪೊಯ್ದೊರಿಸಿದರ್ (ತುರಂಗ.
೫೯-೧೪); ಅವನಿಯಿಲ್ಲವನಾಕರಿಸುವಂತಧಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ಸಾಕಲಿಲ್ಲವೆ
ಧರ್ಮಸುತ ನೀನೆಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ (ಜಿನಭಾ. ೬೨-೩೦). ೩. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು;
ತ್ಯಜಿಸು: ಅಕರಿಸದು ದುರ್ಗುಣಮಂ ಪೋಕರಿಸದು ವಿಷಯ ಸುಖಕೆ
ಮನ ಮಚ್ಚರಮಂ ನೀಕರಿಸದು ನಿಮ್ಮೊಳಗೇಕೀಕರಿಸದಲಾ (ಶಂಕಕಂ.
೧೯). [ಅಕರಣೆ ? + ಇಸ್ಯ]

ಅಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರವನ್ನು ತಾಳು, —ಧರಿಸು: ಲೋಕವ ತಾಳ್ದನ
ಮನೆಯಲಿ ಪುಟ್ಟ ಶೋಕದ ನುಡಿಗಳ ಕದ್ದವನನಾಕರಿಸಲು ನಮಗೆ
ಗೋಪರೂಪದಿಂದ ಅಕರಿಸಿದನ ಕುಣಿದರಯ್ಯ ಹರಿಯೇ ಕುಣಿಯನುತ
(ಪುರಂದ. ೩-೧೧೧-೪). [ಆಕಾರ್ಯ + ಇಸ್ಯ]

ಅಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆಪಡು; ಬಯಸು: ಅವನು ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ
ಅಕರಿಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಕರ್ಮ + ಇಸ್ಯ]

ಅಕರು (ನಾ). ಭರ; ಆತುರ; ಗಡಿಬಿಡಿ (?): ನಿಮ್ಮ ತುದಿ ಬುಡ
ವಿಲ್ಲದ ಮಾತಿನ ಅಕರಿನಲ್ಲಿ ಊಟವನ್ನು ಮರೆತು (ಬಿಟ್ಟಜೀ. ೪೭). [?]

ಅಕರುಷಣ, ಅಕರಿಸಣ, ಅಕರುಸನ (ನಾ). ಸೆಳೆತ; ಎಳೆತ; ಅಕರ್ಷಣೆ: ಮೆಚ್ಚಿದರಾರು ಸತ್ಯವಿತಾವಿಲಾಸದ. ಸೂರಿಗಳ ಹೃದಯಾಕರುಷಣಕಥಾಕುತೂಹಲವ (ತೊರರಾ. ೧-೧-೯). ಅಕರಿಸಣ (ಕ). ಅಕರುಸನ: "ಅಕರ್ಷಣ - ಅಕರುಸನ" (ಶಮದ. ೨೫ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಅಕರ್ಷಣ]

ಅಕರುಷಿಸು 'ಅಕರ್ಷಿಸು' ನೋ.

ಅಕರುಸನ 'ಅಕರುಷಣ' ನೋ.

ಅಕರ್ಣಕ (ನಾ). "ಹೃದಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತುಡಿತದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅಲಿಸಿ ಕೇಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ; ಅಕರ್ಣಕ" (Stethoscope. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣಕೃಷ್ಣ (ಗು). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ, — ಎಳೆದ: ಅಕರ್ಣಕೃಷ್ಣೋತ್ಪ್ರಾಪ್ತ ನಜ ವಿಕೀರ್ಣಟಂಕಂಗಳಿಂದ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೦೩ ವ). [ಸಂ. (ಅಕರ್ಣಂ + ಕೃಷ್ಣ)]

ಅಕರ್ಣನ (ನಾ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುವುದು; ಅಲಿಸುವುದು: ಇತರೇತರ ಹೇಷಾರವಾಕರ್ಣನೋದೀರ್ಣ ರೋಷಹಯ ಹೂಂಕಾರ ನಿಷ್ಕಾರ (ಅದಿಪು. ೧೪-೯೫ ವ); ಶೈವಪುರಾತನವ್ರಜ ಪುರಾಣಾಕರ್ಣನೋತ್ಸಾಹದಿಂ (ರಾಜಶೀ. ೯-೨). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣನೀಯ (ಗು). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಅಲಿಸಬೇಕಾದ: ದ್ವಿರೇಫೋದಿತನಾದಾಕರ್ಣನೀಯಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಸುಖದೊದವಂ ನಂದನಂ ಮಾಳ್ವದೆಂದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವಳು: ಸುರುಚಿರ ಚಕೋರನೇತ್ರಿಯರುಯಾಕರ್ಣನೇತ್ರಿಯರು ಬೆಳ್ಳೇತ್ರದವರು (ನವಮೋ. ೧೫-೧೬).

[ಸಂ. ಅಕರ್ಣನೇತ್ರಾ (ಅಕರ್ಣಂ + ನೇತ್ರ + -)]

ಅಕರ್ಣಪೂರ (ನಾ). (ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯನ್ನು) ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದಿರುವುದು: ಅಸಮಬಲನಾಕರ್ಣಪೂರದಿನಸೆ ವಿರಾಟಕುಮಾರನಸು ಲಂಘಿಸಿತು ಕಾಯವನೊಡೆದು ಖಚರೀಜನದ ಕುಚೆಯುಗಕೆ (ಕುನ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೬).

[ಸಂ. (ಅಕರ್ಣಂ + ಪೂರ)]

ಅಕರ್ಣಾಂತ (ಅ). = ಅಕರ್ಣಾಂತಂ: "ತೆಗೆನೆಜಿ—ಅಕರ್ಣಾಂತೇ (ಪೂರಾ ಎಳೆ)" (ಶಮಧಾ); ಜಗತೀನಾಥನನಾಕುಮಾರನೊಸೆದಾಕರ್ಣಾಂತ ವಿಶ್ರಾಂತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂ ನೋಡುತುಮೆಯೈವಪುರದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨). [ಸಂ. ಅಕರ್ಣಾಂತಂ]

ಅಕರ್ಣಾಂತಂ (ಅ). ಕಿವಿಯ ಅಂಚಿನ ವರೆಗೆ: ಅನೀವ ಕೋಲಂ ಬಿಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುತೆ ಅಕರ್ಣಾಂತಂ ಸೆಳೆದಿಸುವುದು (ಅದ್ಭುತ. ೩೩-೬). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಣಾಂತಂಬರಂ (ಅ). = ಅಕರ್ಣಾಂತಂ: ಧನಂಜಯನಾಕರ್ಣಾಂತಂಬರಂ ತೆಗೆದಾ ಕರ್ಣಾಂತಂ ಮಾಡಲ್ ಬಗೆದು ಕಂಧರಸಂಧಿಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೨ ವ).

[ಅಕರ್ಣಾಂತಂ + -ಬರಂ]

ಅಕರ್ಣಾಯತಾಂಬಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು: ಸಾಯಕವ ತಿರುಹುತ್ತಲಾಕರ್ಣಾಯತಾಂಬಕೆನೆಡಬಲದ ಕುರುರಾಯನನುಜರ ಮೇಳದಲಿ ಹೊಜವಂಟಿನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುನ್ಯಾ ಅ. ೭-೪೭). [ಸಂ. (ಅಕರ್ಣಂ + ಆಯತ + ಅಂಬಕೆ)]

ಅಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿ ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದಿರುವವನು: ರಾಯನಾತನ ಬಳಿಯಲಾಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರರು ಕಾಮುಕಸಾಧ್ಯಾಯಸಿದ್ಧರು ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮಕುಟವರ್ಧನರು (ಕುನ್ಯಾಭೀ. ೩-೯). [ಸಂ. (ಅಕರ್ಣಂ + ಆಯತ + ಅಸ್ತ್ರ)]

ಅಕರ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳು; ಅಲಿಸು: ದಮನಕನ ಮಾತನಾಕರ್ಣಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೮-೧೬); ಕನ್ಯಾಗುಣಕೀರ್ತನಮನಾಕರ್ಣಿಸುತ್ತಂ ಮನ್ಮಥವಿಕಾರದಿಂ ಕುಮಾರಕಂಠೀರವನಿರೆ (ನಂದಿರ. ೪-೯೯); ಸವಿಗೊರಲನಾಕರ್ಣಿಸಲ್ ಕಿವಿಯನಿತ್ತವಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೩೩).

[ಅಕರ್ಣಿಸ + -ಇಸು]

ಅಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವುದು, — ಎಳೆಯುವುದು.

೨. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಸೆಳೆಯುವುದು.

೩. ಬಿಲ್ಲು. ೪. ಮನಸ್ಸು ಪರವಶವಾಗುವುದು; ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವುದು. ೫. ಪಗಡಿಯಾಡುವುದು; ಪಗಡಿಯಾಟ. ೬. ಪಗಡಿಯ

ದಾಳ. ೭. ಪಗಡಿಯ ಹಾಸು; ಹಾಸಂಗಿ: "ಹಾಸಂಗಿಯಲಿ ಮತ್ತ

ದಾಕರ್ಷಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೨೮). ೮. ಪಗಡೆ ಅಥವಾ

ಚದುರಂಗದ ಕಾಯಿ. ೯. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೦. ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. ೧೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷವೃಕ್ಷ. ೧೨. ಬಿಲ್ಲನ್ನು

ಸೆಳೆಯುವ ಕೈ: "ಬಿಲುವಿಡಿದು ನೂಂಕುವಂ ಕರದಂಡೆಯಕ್ಕು ಬರೆಸೆಳೆವ

ಕೈಯಾಕರ್ಷಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೩೬). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಷಕ (ಗು). ೧. (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಅಕರ್ಷಿಸುವ; ಸೆಳೆಯುವ: ಸೀರೆ ತುಂಬಾ ಅಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೨೧೧). (ನಾ). ೨. ಸೂಜಿ

ಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಸೆಳೆಯುವುದು; ಎಳೆತ; ಹಿಡಿದು ಸೆಳೆಯುವುದು: ಒಂದು ಲೋಹಚುಂಬಕದ ದಕ್ಷಿಣ ತುದಿಯನ್ನು ಎರಡನೇದರ

ಉತ್ತರ ತುದಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ದರೆ, ಅವೆರಡು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಎಳೆದು

ಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲೋಹಚುಂಬಕಗಳ ಅಕರ್ಷಣವೆಂದೆನ್ನುವರು

(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೨೯); ಸಜಾತೀಯ ಧ್ರುವಗಳು ನಿರಸನವನ್ನೂ

(Repulsion) ವಿಜಾತೀಯ ಧ್ರುವಗಳು ಅಕರ್ಷಣವನ್ನೂ (Attraction)

ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುವು (ಭಾತವಿ. ೩೧೦). ೨. ಸುಲಿಗೆ: "ಸುಲಿಗೆಯಲ್ಲಿಯು

ಅಕರ್ಷಣ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೨). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಷಣಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಎಳೆತದ ಶಕ್ತಿ, — ಸಾಮರ್ಥ್ಯ.

[ಅಕರ್ಷಣ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಕರ್ಷಣೀಯ (ಗು). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವ; ಮನೋಹರವಾದ:

ಅವರ ಅಕುಣಿತ ಅಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿತ್ತು (ಯತ್ನಗಾ. ೧೦); ಅವಳ ಮುಖ

... ಅಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೨). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಷಣೆ (ನಾ). = ಅಕರ್ಷಣ ೧: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಕರ್ಷಣೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು

(ರಂಗರೋ. ೮); ಪ್ರಪಂಚ ಸುಳ್ಳಾದರೂ ಅದರ ಅಕರ್ಷಣೆ ಅವನನ್ನು

ಸೆಳೆಯದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೯). [ಸಂ. ಅಕರ್ಷಣ]

ಅಕರ್ಷಿ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ

ಸಾಧನ; ಏತ: "ಅಕರ್ಷಿಯೇತ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೯).

[ಸಂ. ಅಕರ್ಷಿನ್]

ಅಕರ್ಷಿತ (ಗು). ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಮೃಷ್ಯಾನ್ನ ಭೋಜನ,

ಕೈತುಂಬ ದಕ್ಷಿಣ, ಮೇಲಾಗಿ ಅಮ್ಮನವರ ಯಶಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ

ಅಕರ್ಷಿತರಾಗಿ... ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅಕರ್ಷಿಸು, ಅಕರುಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರ

ಮಾಡಿಕೊ: ವಿಷಯೋಪಭೋಗವು ದೇಹವನ್ನು ಅಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ

(ಆರ್ಯಧ. ೯೮); ಅವಳ ಅಪೂರ್ವಪ್ರೇಮ, ವಿಶ್ವಾಸ—ಅ ಮಕ್ಕಳನ್ನು

ಅಪ್ಪು ಅಕರ್ಷಿಸಿತ್ತು (ಜೀವರಂ. ೬೯). ಅಕರುಷಿಸು: ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷ

ಜನನಸ್ಥಳವಿದೇನಲಾಕರುಷಿಸಿತು ಜನಮನವನನುಪಮ ಪರಿಣಯಸ್ಥಾನ

(ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪೯). [ಅಕರ್ಷಣ + -ಇಸು]

ಅಕರ್ಷೆ (ನಾ). = ಅಕರ್ಷಣ ೧ : ನಿಜ ಭಕ್ತಿ ಪರಮದಾಕರ್ಷೆಯದು (ಮಂಕುಕ. ೪೯೪). [ಸಂ. ಅಕರ್ಷೆ]

ಅಕಲಕರೆ 'ಅಕ್ಕಲಕರೆ' ನೋ.

ಅಕಲನ (ನಾ). ೧. ಶೇಖರಿಸುವುದು; ಕೂಡಿಸುವುದು: ಪ್ರಾಕಟಪ್ರಿಯ ವಿನಯಪೂರ್ವ ಸ್ವೀಕರಣ ಸತ್ಕಾರ ಸಂತುಷ್ಟಾಕಲನನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೫-೧೭). ೨. ಗ್ರಹಿಸುವುದು: ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪದ ಅಕಲನ ವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೧೩). ೩. ತ್ರಿಡಿತ ದಲ್ಲಿದ್ದುವುದು: ಮಾಯಾನೋಡ ಹಾಗೂ ಅಹಂಕಾರ ಇವುಗಳ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ, ವಿಷಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಕಲನ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾಮತ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಅಕಲನಶಕ್ತಿ (ನಾ). ವಿಷಯವನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿ: ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆದು, ಮನಸ್ಸು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಅಕಲನಶಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೩೬). [ಅಕಲನ + ಶಕ್ತಿ]

ಅಕಲನೆ (ನಾ). ಗ್ರಹಿಸುವುದು: ವಿಚಾರವು ಬೇರೆ ವಿಚಾರಗಳ ಮನನಕ್ಕೆ ಅಕಲನೆಗೆ ನಿಲುಕದೆ ಹೋದರೆ (ವಿಜಾಮಂ. ೬೧). [ಸಂ. ಅಕಲನ]

ಅಕಲಿತ, ಅಕಲಿತ (ಗು). ೧. ಸೇರಿದ; ಕೂಡಿದ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ; ಬೆರಸಿದ: ಝಣಝಣಿತ ಮೇಖಲಾಕಲಿತ ಹಾರಕೇಯೂರ ಭೂಷಣ ಪ್ರಭಿಧಿಗಂತಮಂ ಬೆಳಗೆ (ಕಾದಂಬ. ೬೬೮); ಏಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಚತುಃ ಪಂಚಾ ಕಲಿತಾರ್ಥಂಗಳಾಗಿ ಜಟಿನೋಳವು ನಿರ್ಗರ್ಭಾಕೃತಿಯಿಂದ (ಶಮದ. ೨೩). ೨. ಗ್ರಹಿಸಿದ; ಹಿಡಿದ. ೩. ಗಣಿಸಿದ; ಲೆಕ್ಕಿಸಿದ. ಅಕಲಿತ: ೧. ಸೊಗಯಿಸಿತಾಕಲಿತವದಾಂಶು ಹರಿತ ಮಣಿ ಸೋಪಾನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಅಕಲಿಸು, ಅಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗ್ರಹಿಸು: ವಿಶ್ವದ ಗತಿಶೀಲತೆ ನವೀನತೆ ಕಾಲದ ನಿರಂತರ ಪ್ರವಾಹ ಇವುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಕಲಿಸಿ ನಾವು ಅನುಭವಿಸದಿದ್ದರೆ ಜೀವನವೆಲ್ಲ, ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲ ಒಂದು ಕೇವಲ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ರಿಯೆ (ಯಾತ್ರಿಕ. ೪೨). ಅಕಲಿಸು: ೨. ಹಿಡಿ: ನಳಿನಿಯ ನಳಿನಮುನಿ ನನಾಕಳಿಪಂತರಿ ಕರದೆ ವಧುವ ಕರಮಂ ಕರದಿಂ ತಳಿದಂ ಕುಮಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೪). [ಅಕಲನ + ಇಸು]

ಅಕಲ್ಪ (ನಾ). ಒಡನೆ; ಅಭರಣ; ಅಲಂಕಾರ: ಬಂದತ್ತು ನಾಗಾರಿ ಹಸ್ತದೊಳುದ್ಧಾಸಿತ ದಿವ್ಯಕುಂಡಲ ಕಿರೀಟಾಕಲ್ಪವಾಕಾಶದಿಂ (ಜಗವಿ. ೮-೨೮); ಆಸ್ಥಾನರಂಗಕ್ಕೆ ರತ್ನ ಮಯಾಕಲ್ಪಮೆನಿಸಿಪ್ಪಿನಂ... ಆಮಾತ್ಯ ನಾದನಧಿಕಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಕಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೫೫; 1224). [ಸಂ.]

ಅಕಲ್ಪ (ಅ). ಕಲ್ಪದ ವರೆಗೆ: ತಮಗಂತಿರ್ಪಡೆಗಳೂರಮಾದೊಡಂ ಪ್ರೀತಿನಾಣದಾಕಲ್ಪಾಂತಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೭೫). [ಸಂ. ಅಕಲ್ಪಂ]

ಅಕಲ್ಯ (ನಾ). ರೋಗ: "ಅಕಲ್ಯಂ... ರುಜಾ — ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೬). [ಸಂ.]

ಅಕಸ 'ಅಗಸ' ನೋ.

ಅಕಸ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ; ಅಕ್ಷಣವೇ, ಅಲ್ಲಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಉಂಟಾದ; ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದ: ಸರಕ ನಗರ ಲಗ್ನಾಕಸ್ಮಿ ಕಾಗ್ನಿಸ್ಫುಲಿಂಗಸ್ಫುರದವಿರಳ ಲಾಕ್ಷಾಗೇಹಪೂರಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೯); ಸುಭಟರಿಗಜುಹಿತಾಕಸ್ಮಿಕದ ಭಯವನನೀಶ ಕೇಳಿಂದ (ಕುಮಾರ. ೮-೫). (ನಾ). ೨. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಘಟನೆ: ನಾಳೆ ನಾನೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ರಾತ್ರಿಹೊತ್ತು ಏನಾದರೂ ಅಕಸ್ಮಿಕ ನಡೆದರೆ ಆಗ ನಿನಗೇ ನಾಗುತ್ತದೆ ಹೇಳು (ದೇನಕಂ. ೩೭). ೩. ಅವಘಾತ; ಅವಘಡ. [ಸಂ.]

ಅಕಸ್ಮಿಕಂ (ಅ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ: ಸತಿಪತಿಗಳ ಸುಖದಿಂದ ಪರ್ಯಂ ಕಾಗ್ರದೊಳಗೆ ನಿಡ್ಡೆಗೆಯ್ಯಾಗಳಾಕಸ್ಮಿಕಮಾಗಿ ಪ್ರಣವನೇ ಕರಚರಣಾದ್ಯ ವಯವಂಗಳಂ ಧರಿಸಿರ್ಬರ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಮಲಗಿರಲೊಡನೆ (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೧೬ ವ) [ಸಂ.]

ಅಕಸ್ಮಿಕತೆ (ನಾ). ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ. ಅಕಸ್ಮಿಕತಾ] ಅಕಸ್ಮೀಕ (ಗು). = ಅಕಸ್ಮಿಕ: "ಅಕ್ಷಣ ವಿಶೂನ್ಯಂ ಕಾರಣಂ ಮೂರಿ ವಾಕಸ್ಮೀಕಾಹ್ವಯಮುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೭). [ಸಂ. ಅಕಸ್ಮಿಕ]

ಅಕಳ, ಅಕಳ, ಅಕಳು (ನಾ). ೧. ಹಸು; ಗೋವು: "ಅಕಳೆಂದು ಪಶು" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೨೯); ಅಕಳೆಲ್ಲದೆಯುಮಾ ಕಳೆಳ ಸೊರ್ಕು ನಿಂದುದಜೊಂದೆ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೧೮); ಕಾಮಧೇನಿರ್ದುಮೂಟಿಕೆ ಗೊಡ್ಡಾ ಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩). ೨. ದನಕರು; ಗೋಸಮುದಾಯ: "ಗೋಸಮುದಾಯವಾಕಳೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೫); "ತುಜುಗಳೆನ ಲ್ಲಾಕಳೆಂದು ತಿಳಿಗೆ ವಿಡಗ್ಧರ" (ಭಾರನಿ. ೪೬). ಅಕಳೆ: "ಗೋ— ಅಕಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೨೧); ಅಕಳದ ಮೇಲೆ ನಿಬಂಧ ಬರೆದರೆ ಮೊದಲು ಅದರ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಅಮೇಲೆ ಅದರ ಅವಯವಗಳು, ಅದಾದ ಮೇಲೆ ಅಕಳದ ಸದುಪಯೋಗ (ಮುಂಗಾಪು. ೫). ಅಕಳು: ಅಕಳಿಗೆಮೈಯಂ ಯವೆಗೆ ಗೋಧುವೆಯಂ ತುರಗಕ್ಕೆ ಕತ್ತೆಯಂ... ಪ್ರತಿಮಾಡಿದನೊರ್ವ ಜೀಯನೆಂದೇಕೆಯೊ ಮೂಢರೂಳ್ವರ" (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೭); ಜೀವಂ ಪೋದೊಡಲಿನಂತೆ ಪಾಳುಮನೆಯಂತೆ ಪಾಲ್ಪತ್ತಿದಾಕಳಿನಂತೆ (ಭರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩); ಮಾನದ ತೋರಿತ ಅಕಳಿಗೆ ಕೊಳಗದ ತೋರಿತ ಕೆಚ್ಚಲು (ಅವತಂ. ೧೨-೪೮); ಅಕಳು ಕವ್ವಾದರೆ ಹಾಲು ಕವ್ವೇ (ಗಾದ). [ಅವು + -ಕಳ]

[ಅವು + -ಕಳ]

ಅಕಳ 'ಅಕಳ' ನೋ.

ಅಕಳಾಸ (ನಾ). ಜುಗುಪ್ಸೆ; ಅಸಹ್ಯ (ದಕ. ೪). [?]

ಅಕಳಿ 'ಅಯ್ಯಳಿ' ನೋ.

ಅಕಳಿಕೆ 'ಅಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕಳಿತ 'ಅಕಲಿತ' ನೋ.

ಅಕಳಿಸು 'ಅಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಅಕಳಿಸು 'ಅಕಲಿಸು' ನೋ.

ಅಕಳು 'ಅಕಳ' ನೋ.

ಅಕಳುಮಂದೆ (ನಾ). ೧. ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹ; ಹಸುಗಳ ಗುಂಪು. ೨. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಮಂದೆ (*).

[ಅಕಳು (< ಅಕಳ) + ಮಂದೆ]

ಅಕಳೇರು (ನಾ). ಗೋರೋಚನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಕಳ + ಏರು (< ಈರು)]

ಅಕಾಂಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಅಕಾಂಕ್ಷೆ ೧: ಈಕೆಯ ವದನಾಕಾರಮನೇಕಾಂತಂ ಪೋಲ್ವೆನೆಂಬುದರ್ಕಾಗಿ ಕನತ್ಯೋಕನದಕ್ಕಿಂದುಗಮುಂಟಾಕಾಂಕ್ಷಣಮ ದಜತೊಳೆಂಬುದುಪಮೋತ್ತೇಷ್ಠಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೭). [ಸಂ.]

ಅಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ಅಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ: ಲೋಕಮದೂರ್ಧ್ವಾ ಭೋಮಧ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿತ ಭೇದರೂಪದಿಂ ಮೂಜಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅಕಾಂಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಆಶಿಸು: ತತ್ತ್ವಾಲೋಕ ದಿನಾಕಾಂಕ್ಷಿಸು ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦); ಎಹಗೆ ಮನವಾಕಾಂಕ್ಷಿಸು ವುದೊಡಲಹಗೆ ಬೆಳೆದವುದಶನದಿಚ್ಛೆಗೆಯಹಗೆ ಮನದಾಂಕಾಕ್ಷೆ ಕುಂದುವು ದಶನದಿಚ್ಛೆಯದು ಅಹಗೆ ಕುಂದುವುದು (ಬಸವ. ೪೩-೫೭).

[ಅಕಾಂಕ್ಷಣ + ಇಸು]

ಆಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ : ಮನವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದನ್ನಪ್ಪನೆನ್ನೊಡನನುಡಿಸಂ ಕೂಡಿಪ್ಪಂ (ಬಸವ. ೪೭-೪೨); ಬಾಲನಾಕಾಂಕ್ಷೆಗಚ್ಚರಿ ಪಡುತೆ ಮಾನಮಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦-೫೬೮). ೨. [ವ್ಯಾಕ.] "ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯವೇ ಮುಖ್ಯ; ಪದಗಳು ಅದರ ಅವಯವಗಳು... ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ವಿಚಾರ ನಡೆಸಿ, ಆಕಾಂಕ್ಷೆ, ಸನ್ನಿಧಿ (ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿ), ಯೋಗ್ಯತೆ—ಈ ಮೂರನ್ನುಳ್ಳ ಪದಸಮುದಾಯವೇ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಕ್ಯದ ಪದಗಳು ಅರ್ಥದ ಹೊಂದಿಕೆಗಾಗಿ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಕೋರುವುದೇ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ" (ಭಾರವಾ. ೨೫೦).

[ಸಂ. ಆಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಆಕಾರ್ಬಂದ್ (ನಾ). ಕೃಷಿಕ್ಷೇತ್ರದ ಸರ್ವೇನಂಬರಿನ ವಿಸ್ತಾರ, ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಂದಾಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ (ಕೃಷಿಗ. ೫೪೧). [← ಮರಾ. ಆಕಾರ್ಬಂದ್]

ಆಕಾರ್ಪಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಆಕಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ರೂಪ; ಆಕೃತಿ : ಆಕಾರಂ ಸ್ಮರಾಕಾರಮನಜನಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩); ಗುರುಗಳೇ ಪೃಥ್ವಿಯ ಆಕಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ತಮಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೪). ೨. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವ ಮುಖಚರ್ಯೆ, ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವು. ೩. ಸೂಚನೆ; ಚಿಹ್ನೆ; ಗುರುತು. [ಸಂ.]

ಆಕಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟ ಮುಂತಾದ ಕೃಷಿಕ್ಷೇತ್ರದ ವಿಸ್ತಾರ. ೨. ಜಮೀನಿನ ಕಂದಾಯ ಅಥವಾ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ : ರೆವಿನ್ಯೂ ಸರ್ವೇನಂಬರ... ೨೦ ಎಕರೆ ೨೪ ಗುಂಟೆ ಕ್ಷೇತ್ರದ ೧೩ ರೂ. ಆಕಾರದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ೨೦೦ ರೂ. ಗಳಿಗೆ... ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಶಂಕ. ೬೩); ಖಾತೇದಾರರು ಅದರ ವಸೂಲಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಕಾರ (ಚಾರ್ಜ್) ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಯ. ೬೮); ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಎರಡು ಎಕರೆ ಆಕಾರ ಅರು ರೂಪಾಯಿ (ರೂಢಿ). ೩. ಉತ್ಪತ್ತಿ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ : ಅದರ (ಎಲೆಯ ತೋಟದ) ಆರೈಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯದ ಆಕಾರಕ್ಕೇನೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೩). [ಸಂ. ?]

ಆಕಾರಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ರೂಪಗಡು : ಈ ಕಷ್ಟನಂದದಿಂ ಮೆಯ್ಯಾಕಾರಂ ಗೆಟ್ಟು ನಮೆವರಂ ಕಂಡಪಾಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೯೦).

[ಆಕಾರ್ಯ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆಕಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು : ಲೋಕಂ ಡಮರುಗಮಂ ಡಮರುಗದೊಳ್ ಮಗುಚಿಟ್ಟಂತೆ ಆಕಾರಂಬಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೨೮). [ಆಕಾರ್ಯ + ಪಡೆ]

ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸದಂತೆ ಮರಿಸಿಡುವುದು; ಅವಹಿತ್ಕ.

[ಆಕಾರ್ಯ + ಗುಪ್ತಿ]

ಆಕಾರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು; ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗು : ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಅವನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).

[ಆಕಾರ್ಯ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು_೧)]

ಆಕಾರಗೋಪನ (ನಾ). = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧.

[ಆಕಾರ್ಯ + ಗೋಪನ]

ಆಕಾರಣ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸವಾಲು ಹಾಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಕಾರಣೆ (ನಾ). ಉತ್ಪತ್ತಿ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ : ಪಿಚ್ಚಂಕದ ವೆಗ್ಗಡೆ ಕರಣಗಳು ಬಿಟ್ಟು ಧರ್ಮಮಾಲುಬೆಂದೆಡೆ ಕುಳಿಯ ಸುಂಕದಾಕಾರಣೆಯಿಂ ಬಿಟ್ಟು ತೋಂಟಿ (ಸಾಂ. XI-ii, ೧೭೨-೪೬; 1121). [?]

ಆಕಾರಪೂಜೆ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ; ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆ (*).

[ಆಕಾರ್ಯ + ಪೂಜೆ]

ಆಕಾರರಚನೆ (ನಾ). ಆಕಾರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವುದು : ಈ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೋದ್ದಿಶ್ಯವಾದ ಆಕಾರ ರಚನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನವಿದೆ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೨೮೩). [ಆಕಾರ್ಯ + ರಚನೆ]

ಆಕಾರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ರೂಪದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವಳದು ನೀಳವಾದ, ಹಾಳೆವಾದ ಆಕಾರಶುದ್ಧಿಯುಳ್ಳಂಥ ದೇಹ (ಒಂಟಿದ. ೩೫). [ಆಕಾರ್ಯ + ಶುದ್ಧಿ]

ಆಕಾರಸಂವರಣೆ (ನಾ). ೧. = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೧ : ನಿಖಿಲ ಮೃಗಗಣ ಪರಿವೃತನುಮಾಗಿಯಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೬-೧೩); ಅಪಮಾನಂಬಟ್ಟ ಉಪಧಾವಿಶುದ್ಧನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿ ಯಂತಾಕಾರಸಂವರಣೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೩೬-೧೯).

೨. = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ ೨ : "ಅವಹಿತ್ಕ ಮೆಂಬುದು ಆಕಾರಸಂವರಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮೭). [ಆಕಾರ್ಯ + ಸಂವರಣೆ]

ಆಕಾರಹಕ್ಕ (ನಾ). (?): ಅಂತಾಕಾರಹಕ್ಕದಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬರ್ಮಣ್ಣಂ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೯-೨೬; 1121). [?]

ಆಕಾಲಿಕೆ, ಆಕಾಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಣಿಕವಾದದ್ದು. ೨. ಮಿಂಚು. ಆಕಾಳಿಕೆ : ೨. ಅಖಂಡಲ ಲಲಿತಧನುರ್ವೀಲಮಾಕಾಳಿಕೀಸಂಚಲಮಾ ಸೌಂದರ್ಯಮಿಂತೀ ನವರಸಚಯಮಾ ದೇಹಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೫೦).

[ಸಂ. ಆಕಾಲಿಕೆ]

ಆಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗಗನ; ಅಂತರಿಕ್ಷ : "ತೂಗುವ ಮುಗಿಲ್ಲಟ್ಟಿ ಗಾಳಿನಟ್ಟಿಯೆನಲ್ಲಂದಾಗಲಾಕಾಶವೆಸರೆದು" (ಕವಿಕಂ. ೪೬); ಪುಳಿಯೊಳ್ ಕರ್ಚಿದ ಬಾಳ ಬಣ್ಣಮನೆ ಪೋಲ್ವಾಕಾಶ ಮಾಕಾಶಮಂಡಳಮಂ ಪರ್ವದ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧); ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಹದ್ದನೊಂದ ಕಂಡೆ (ಅದವ. ೧೯೭-೧); ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರವಿಲ್ಲ, ಭೂಮಿಗಿಂತ ಅಗಲವಿಲ್ಲ (ಗಾದ). ೨. ಬಯಲು; ಶೂನ್ಯ ಪ್ರದೇಶ. ೩. [ಭಂದ] ತಗಣ (- - -) ಎಂಬ ಒಂದು ಅಕ್ಷರಗಣ : ದಿವಾಕರಾಕಾಶ ದಿನೇಶ ಪಾವಕರ್ ಸುವಿಶ್ರಮಂ ಬಂದಿರೆ ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್... ವಂಶಸ್ಥಮೆನಿಪ್ಪ ನಾಮದಿಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೭೮). ೪. [ಜೈನ] ಆರುಬಗೆಯ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ' ಪರಾ. ೫. [ಗಣಿತ] ಬಿಂದು; ಸೊನ್ನೆ : ಗಗನಂ ಶೂನ್ಯಾಂಬರ ಖಂ ಮಿಗೆಯಾಕಾಶಂ... ನಭಮುಂ ಸೊಗಯಿಪ ಬಿಂದುವಿನ ನಾಮ ನಾಸ್ತಿ ಸಮೇತಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೦). [ಸಂ.]

ಆಕಾಶಕೇಶ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ತಲೆಗೊದಲಾಗುಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಕೀನಾಶಮದನಾಶ ಪುರನಾಶ ಪರಮೇಶ ಆಕಾಶಕೇಶಾ (ನವಮೋ. ೨೦-೩೨). [ಆಕಾಶ + ಕೇಶ]

ಆಕಾಶಕೊಳವೆ (ನಾ). = ಆಕಾಶಬಾಣ ೧. (ದಕ).

[ಆಕಾಶ + ಕೊಳವೆ]

ಆಕಾಶಗಂಗೆ (ನಾ). ೧. ದೇವಗಂಗಾನದಿ; ಬಾಂದೊರೆ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕಾಯಕವೇ ಸೆಜ್ಜಿ, ಆಕಾಶಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜನ ಹೂವಿಲ್ಲದ ಪರಿಮಳದ ಪೂಜೆ, ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಶಿವಶಿವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದ (ಅಪಚಂ. ೪೬-೧೯೪). ೨. ತಿರುಪತಿ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಲಪ್ರಸಾತದ ಹೆಸರು. [ಆಕಾಶ + ಗಂಗೆ]

ಆಕಾಶಗಂಟಿ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆಯರ ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಗಂಟಿ (?): ಜಗದಂತಂಬರಮಂ ಧರಾತಳಮುಮಂ ಪೋಲ್ವುಗ್ರಾತಾಳಸೂಜಿಗಳಂ ಗರ್ಜಿಸ ಭೇರಿ ಕಾಟಕಿಯರಂ ಮೇಗಿಲ್ಲ ದಾಕಾಶಗಂಟಿಗಳಂ ವಿಸ್ಮಯಮಾಗಿ ಬಂಚಿಪ ಕೃತಾಕೃತ್ಯದಿಂದ ಸಂದಾಳುಗಳಂ ಕುಂಟಣಿಯರ್ಕಳಂ ಪಲರುಮಂ ಕಂಡರ್ವಣ್ಣಂದನಂ (ಬಂಕಂ. ೨-೨೨). [ಆಕಾಶ + ಗಂಟಿ]

ಆಕಾಶಗರುಡಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಗಿಣಿಮೂಗಿನ ಗೆಡ್ಡೆ ಗಿಡ (*).

[ಆಕಾಶ + ಗರುಡ + ಬಳ್ಳಿ]

ಆಕಾಶಗಾಮಿ (ನಾ). ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖೇಚರ; ದೇವತೆ: ಆತನಾಕಾಶಗಾಮಿ ನೀಮಂತು ಕೊಲ್ವಿರೆನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೯-೨೨).

[ಸಂ. ಆಕಾಶಗಾಮಿನ್]

ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು: ಪದವಿನ್ಯಾಸ ಮಿಲ್ಲದೆಯುಂ ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಣ. ೯೨-೨೦). [ಸಂ.]

ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವ: ಬಿಲ್ಲು ತೀರು... ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ... ಖೇಚಿತ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮಕವಾದ ಸಾಧನ ವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೨). [ಸಂ. ಆಕಾಶಗಾಮಿನೀ]

ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿದ್ಯೆ: ಸೀತೆಯ ಕೋಮಲಾಂಗಸ್ಪರ್ಶನದಿನಾಕಾಶಗಾಮಿನಿ ವಿದ್ಯಾವಿನಾಶಮಕ್ಕುಮೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಮುಟ್ಟಲಂಜಿ (ಕ ಗ ವಿ. ೪೪ ಚಾವುಪು). [ಆಕಾಶಗಾಮಿನಿ + ವಿದ್ಯೆ]

ಆಕಾಶಗೂಡು (ನಾ). = ಆಕಾಶದೀಪ (*). [ಆಕಾಶ + ಗೂಡು]

ಆಕಾಶದೀಪ (ನಾ). ದೀಪಾವಳಿ ಮುಂತಾದ ಹಬ್ಬದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಕಂಬದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತೂಗುಬಿಡುವ ದೀಪ; ಗೂಡು ದೀಪ. [ಆಕಾಶ + ದೀಪ]

ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ್] ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಈ ಭೌತಿಕ ಜಗತ್ತು ಆರುದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವ ಅಜೀವ ಎಂದು ಎರಡು ಭೇದಗಳು. ಅಜೀವದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಕಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಐದು ವಿಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ" (ಜೈನಸ. ೪೩೧); ಜೀವದ್ರವ್ಯ ಪುಷ್ಕಲದ್ರವ್ಯ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಗಳೆಂಬ ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಗಳ ಗುಣಪರ್ಯಾಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೯ ವ). [ಆಕಾಶ + ದ್ರವ್ಯ]

ಆಕಾಶಪುರಾಣ (ನಾ). ನಿರಾಧಾರವಾದ ಕಥೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು; ಕಟ್ಟಿಪುರಾಣ: ಕಾಗೆ ಗೂಗೆಗಳ ಕತೆಯಾಗಿ ಆಕಾಶಪುರಾಣವಾಗಿ ಮೂಲೆಗುಂಪಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಜುಂಡ. ೧೨೪). [ಆಕಾಶ + ಪುರಾಣ]

ಆಕಾಶಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಭವವಾದ ವಸ್ತು; ಗಗನ ಕುಸುಮ: ಆಕಾಶಪುಷ್ಪವು ಅರಳಿತ್ತು ಹೊರಳಿತ್ತು ತೆರಳಿದ ದಿಟ್ಟಿಯು ಒಂದು ಕಡೆ (ಸಖೀಗೀ. ೧೭-೨೯೯). [ಆಕಾಶ + ಪುಷ್ಪ]

ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ದುರಾಂತಾ ಎಂಬ ಬೇಲಿಯಿಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ ಹರಡಿರುವುದನ್ನು ನೀವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೋಡಿರಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಮಂಗನಬಳ್ಳಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೯).

[ಆಕಾಶ + ಬಳ್ಳಿ. / ಮಲ. ಆಕಾಶವಳ್ಳಿ; ಹಿಂ. ಆಕಾಶಬೇಲ್]

ಆಕಾಶಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡುವ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣ.

೨. "ಬಾಣಬಿರುಸು, ಸಂಕೇತಸೂಚನೆ, ತೊಂದರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಡಗಿಗೆ ಹಗ್ಗವೆಸೆಯುವುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಒಳಗಿನ ಮದ್ದನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೊ

ದೂರಕ್ಕೊ ಹಾರಬಲ್ಲ, ಲೋಹದ ಅಥವಾ ಕಾಗದದ ಉರುಳೆ ಯಾಕಾರದ ಕೋಶ; ಆಕಾಶಬಾಣ" (Rocket. ಇಂಕನ).

[ಆಕಾಶ + ಬಾಣ]

ಆಕಾಶಬಿಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು: "ಇಂದ್ರಾಯುಧ— ಅಂದರೆ ಸುರಚಾಪವೆಂಬ ಆಕಾಶಬಿಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮).

[ಆಕಾಶ + ಬಿಲ್ಲು (< ಬಿಲ್ಲ್ಯ)]

ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. = ಆಕಾಶದೀಪ. ೨. "ಸರಿಸುಮಾರಾಗಿ ಗುಂಡಾಗಿರುವ, ಗಾಳಿ ತೂರದ ಪಟ್ಟಿಯ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿ ಗಿಂತಲೂ ಹಗುರವಾದ ಅನಿಲವನ್ನು ತುಂಬಿ, ತಾನಾಗಿ ಮೇಲೆ ಕೈರುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ; ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿ (Balloon ಇಂಕನ); ಇಡೀ ವರುಷದ ಹರುಷ ಆಕಾಶಬುಟ್ಟಿಯಲಿ ಬಣ್ಣದೊಟ್ಟಲದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ತುಂಬುವ ಕಂದ (ಸಲಮು. ೨೨). [ಆಕಾಶ + ಬುಟ್ಟಿ]

ಆಕಾಶಭಾಷಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] "ಯಾವ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಇದ್ದರೂ, ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದಂತೆ ನಟಿಸಿ... ಉತ್ತರ ಕೊಡುವುದು" (ಕೃಷಿ. ೨೦೭). [ಆಕಾಶ + ಭಾಷಿತ]

ಆಕಾಶಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸೊಂಟವುಳ್ಳವಳು: ಆಕಾಶಮಧ್ಯೆ ಮನ್ಮಥಕಳಾಚೋದ್ಯೆ (ಸವನೋ. ೧-೧).

[ಸಂ. ಆಕಾಶಮಧ್ಯಾ (ಆಕಾಶ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಆಕಾಶಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ತಿಲಕಪುಷ್ಪ.

[ಆಕಾಶ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಆಕಾಶಯಾನ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯಾಣ. ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ ಸಾಧನ.

[ಆಕಾಶ + ಯಾನ]

ಆಕಾಶಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯೆ] ಬಯಲೇ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಶಿವಲಿಂಗ:

ಕಾಂಚೀಪುರದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಿವಲಿಂಗ, ಜಂಬೂದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಲಿಂಗ, ತಿರುವಣ್ಣಾಮಲೆಯಲ್ಲಿ ತೇಜೋಲಿಂಗ, ಕಾಳಹಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಯುಲಿಂಗ, ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಲಿಂಗ— ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪಂಚಭೂತಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾದಾಖ್ಯೆಗಳೆನಿಸಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಶಕ್ತಿ. ೨೭). [ಆಕಾಶ + ಲಿಂಗ]

ಆಕಾಶವಚನ (ನಾ). ಅಶರೀರವಾಣಿ: ಸುತನ ಶೋಕದ ಮಹುಕ ವಾಕಾಶವಚನದೊಳಾಯ್ತು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫). [ಆಕಾಶ + ವಚನ]

ಆಕಾಶವಲೆ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ಬಲೆ: ಪಂಪನಾಕಾಶವಲೆ ಸುತ್ತುವಲೆ ಸುಲಭವಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೧೯). [ಆಕಾಶ + ಬಲೆ]

ಆಕಾಶವಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಆಕಾಶಬಳ್ಳಿ: ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿಯು ಕಳ್ಳಿಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೭೯).

[ಆಕಾಶ + ವಲ್ಲಿ]

ಆಕಾಶವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಶಬ್ದ; ಅಶರೀರವಾಣಿ: ಬಂದದ್ದೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಾಗದು (ಅರಳು. ೨೯೩-೧೧). ೨. ತಂತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವ ಸಮಾಚಾರ ಮುಂತಾದುವು: ಸದ್ದು ಹೊರಡುವ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಆಕಾಶವಾಣಿಗಳನ್ನು (Wireless) ಕಳುಹಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೭೫೮); ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಸರಿಯುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಅವರ ವಿಮಾನದ 'ಆಕಾಶವಾಣಿ' ಉಪಕರಣವು ಹಾಳಾಯಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೫೦). ೩. ರೇಡಿಯೋ; ಬಾನುಲಿ: ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಹನೆಯ ಮುನ್ನೂಚನೆ ಕೇಳಿಯೆ ಬೆಚ್ಚು ವರೆನೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೩೧-೨೩). [ಆಕಾಶ + ವಾಣಿ]

ಅಕಾಶವಿಮಾನ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಾಹನ; ಅಕಾಶ ಯಾನ; ಏರೋಪ್ಲೇನ್: ಅಕಾಶವಿಮಾನದಿಂದ ಕಂಡುಬರುವ ಇದರ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ (ಭೂವಿವ. ೧೯೭).

[ಅಕಾಶ + ವಿಮಾನ]

ಅಕಾಶವೀಣೆ (ನಾ). ತಂತಿಯ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ವಿಪಂಚಿಕೆ... ಅಕಾಶವೀಣೆ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂವು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬); ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಕಿನ್ನರಿ, ಪಿನಾಕಿ, ರುದ್ರವೀಣೆ, ಅಕಾಶವೀಣೆ... ಮುಂತಾಗಿ ನಾನಾ ರೀತಿಯ ವೀಣೆಗಳನ್ನು ನಮೂದಿಸುತ್ತವೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೩೧೦). [ಅಕಾಶ + ವೀಣೆ]

ಅಕಾಶಸ್ವರ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ರಂಧ್ರದ ಮತ್ತು ಶ್ವಾಸನಾಳದ ಮೂಲಕ ಉಚ್ಚಾಸನ ನಿಶ್ವಾಸಗಳು ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲಕ್ಕುತ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ: ಸ್ವರಭೇದದಿಂದ ಆಯುಷ್ಯಪರಿಮಾಣವನವ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದೊಡೆ ನಾಸಿಕಾರಂಧ್ರದಿಂದ ಇಡೆ ಪಿಂಗಳೆ ಎಂಬೆರಡು ನಾಡಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದೆರಡು ನಾಳಗಳಿಹವು ಅವುಗಳೊಂದೊಂದು ನಾಳದಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವೀಸ್ವರ ಅಪ್ಪುಸ್ವರ ತೇಜಸ್ವಿ ಸ್ವರ ವಾಯುವಿನ ಸ್ವರ ಅಕಾಶಸ್ವರ ಇಂತೀ ಪಂಚಸ್ವರ ಸಂಜ್ಞೆಯಂ ತಾಳಿ ಕಾಲಕ್ಕುತ್ತಿಯಿಂದ ಉಚ್ಚಾಸನ ನಿಶ್ವಾಸವಾಯುವೇ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೭). [ಅಕಾಶ + ಸ್ವರ]

ಅಕಾಶಾಸ್ತಿಕಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ವಿಧವಾದ ಅಸ್ತಿಕಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಪುಧ್ವಲಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಂ ಅಕಾಶಾಸ್ತಿಕಾಯಮೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತಿಕಾಯನಿಕಾಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೬ ವ).

[ಅಕಾಶ + ಅಸ್ತಿಕಾಯ]

ಅಕಾಸ 'ಆಗಸ' ನೋ.

ಅಕಾಸವನಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಮಳೆಯ ಹನಿ: ಚಾದಗೇಯಂತಾಕಾಸವನಿಗೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೦).

[ಅಕಾಸ (< ಆಗಸ) + ಪನಿ]

ಅಕಾಳಿಕೆ 'ಅಕಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕಿಂಚನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತನ್ನದಾಗಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬಡತನ: ಕ್ಷಮಾಮಾರ್ಗವಾರ್ಜವ ಸತ್ಯ ಶಾಚ ಸಂಯಮ ತಪಸ್ತ್ಯಾಗಾಕಿಂಚನ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತ ದಶಧರ್ಮಂಗಳುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬-೩೦ ವ); ದೇಹಸುಖಹೇತುಗಳುಮಂ ದೇಹಮುಮಂ ತನ್ನವೆಂದು ಪಂಬಲಿಸದೆ ನಿರ್ಮೋಹದಿನಿರುತಿರೆ ಯತಿಪತಿಗವ್ಯಾಹತಮಳವಟ್ಟು ದುತ್ತಮಾಕಿಂಚನ್ಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೪೮). ೨. ತುಂಬ ಬಡತನ; ನಿರ್ಗತಿಕತೆ. [ಸಂ.]

ಅಕಿಮಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?): ತೊಟ್ಟರ್ದು ತಂಬು... ಸೂಜುಗುಟ್ಟು ಅಕಿಮಾರಿವೆಚ್ಚ [ಡೆ] (ಸೌ ಇ ಇ. XI-i, ೧೧-೨೪; 865). [?]

ಅಕೀರ್ಣ (ಗು). ಹರಡಿದ; ತುಂಬಿದ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದ: ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾಚಲದಂಬರಮೆಡೆಯೆಡೊಳಿರ್ಪ ದ್ವೀಪಸಮುದ್ರಂಗಳ್ಳ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವ ನಾಕೀರ್ಣಂಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೪ ವ); ಮಣಿಮುಕುರಮಧ್ಯ ಬಿಂಬಿತವದನತುಳಬುಧಮಂಗಳಶೀರ್ವಾದ ಶೇಷಾಕ್ಷತಾಕೀರ್ಣ ಜಯ ಮಸ್ತಕ (ಹಚಕಾ. ೪-೫೮). [ಸಂ.]

ಅಕುಂಚ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತದ ಐದು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಳೆದಿರೆ ನಿಕುಂಚಮೇಗಯ್ಯಳವಟ್ಟೊಳಕಯ್ಯಳಳೆಯಲಾಕುಂಚಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೧೫೧). [ಸಂ.]

ಅಕುಂಚನ (ನಾ). ಮುದುರುವುದು; ಬಾಗುವುದು; ಮಡಿಸುವುದು; ಕುಗ್ಗುವುದು: ಕಮಲವುದಯದೊಳರಳಿ ಸಂಜೆಯಲಿ ಮುಗುಳಾಗಿ ಸುಮವಪ್ಪದಂತೆ ಮರುವಗಲು ಮಗುಳ್ಳಂತು ಅಮಿತಪ್ರಪಂಚನಾಕುಂಚನಾವರ್ತನಕ್ರಮವೆ ವಿಶ್ವಚರಿತ್ರೆ (ಮಂಕುಕ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಅಕುಂಚನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು (?): ಮೋದದಿಂದಾಕುಂಚನಂಗಿಯಾದಿಶಕ್ತಿಯನಾಂತು ಮೆಟ್ಟಿ ದ್ವಾದಶಾತ್ಮನನನ್ಯತಕರನಂ ಕಟ್ಟಿ ದೃಷ್ಟಿಯನು (ಬಸವ. ೫೫-೪೯).

[ಅಕುಂಚನ + ಗೆಯ (< ಕೆಯ್)]

ಅಕುಂಚಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ; ಮುದುರಿದ: ಅಂತಃಪುರದಾ ಸೇರಕನನೇಜಿ ಕಿಂಚಿದಾಕುಂಚಿತಾಗ್ರತರ್ಜನೀ ನಿಶಿತಾಂಕುಶನಂತಃಪುರ ಪ್ರಮದವನ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧ ವ). (ನಾ). ೨. (ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಹೊಡೆತ: ವಿಳಂಬಿತಮಾಕುಂಚಿತಮಾ ಸ್ಫೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತ ಎಂಬೆಂಟುಂ ತೆಜದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಸಮಮಾಕುಂಚಿತ... ಎಸವುತಿರ್ಪ ವಿವರ್ತಂ ರಮಣೀ ಕೇಳುದ್ವಾಹಿತಮಮುಮಂ ನತಮಿಂತಿವಾಜು ಸುಪ್ತಸ್ಥಾನಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೭-೧೧). [ಸಂ.]

ಅಕುಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕುಗ್ಗಿಸು, ಸಂಕೋಚಮಾಡು, ಕಿರಿದಾಗು, ಕಿರಿದುಮಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಕುಂಚನ + ಇಸು]

ಅಕುಲ, ಅಕುಳ (ಗು). ೧. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ; ಕದಡಿದ; ಕೆದರಿದ. ೨. ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವ್ಯಾಕುಲವುಳ್ಳ; ಕೊರಗುವ: ಎನ್ನನಶ್ರುಹಿತಾಕುಲದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದೆ ನೋಡಿದಳ್ಳ (ಕಾದಂಬ. ೩೬೮). ೩. ತುಂಬಿದ; ಅನ್ಯತವಾದ: ಧನಳಜಲಧರಕುಲಾಕುಲಮವಿಕಳ ಮಂಬರತಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೧). (ನಾ). ೪. ವ್ಯಾಕುಲ; ಕಳವಳ; ಕ್ಲೇಶ: ಈ ಕಲಹದೊಳಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಮಾಕುಲಮಂ ನಿಮಗುಂಟು ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೦-೨೧). ಅಕುಳೆ: ೪. ಅಕುಳಮಿಲ್ಲದೆ ವಿಬುಧರಜಿಗೆ ಧರ್ಮೋಪಮೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೧); ಏಕಿನಿತಾಕುಳಂ ಪ್ರಭುಗಿದಾದುದೊ (ಆದಿಪು. ೩-೮೯); ಮನದಾಕುಳದ ಬೇಗೆಯ ಬೆಳಸಿ ನಸುರಾಧೀಶ ನಿದಿರೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೨೦). [ಸಂ.]

ಅಕುಲಕೆ, ಅಕುಳಕ (ನಾ). = ಅಕುಲಳ. ಅಕುಳಕೆ: "ಅಕುಳಕಂ... ಕಳವಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೦). [ಸಂ.]

ಅಕುಲತ್ತೆ (ನಾ). = ಅಕುಲೆ: ಪರಿಜನಂಜೆರಸು ಬಂದಾಕುಲತ್ತೆಯಾಗಿ ದೇವರಂ ಬಂದಿಸುವುದುಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬೮). [ಸಂ. ಅಕುಲಾತಾ]

ಅಕುಲಿತ, ಅಕುಳಿತ (ಗು). ೧. ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ; ತುಂಬಿದ: ನಿಸ್ಸೀಮ ಶೋಕಂ ಭಯಾಕುಲಿತಂ... ಬಿಟ್ಟಂ ಧರಾತಲದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೪೯). ೨. ಕಲಕಿದ; ಕದಡಿದ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕಳವಳ; ಚಿಂತೆ: "ಉತ್ಪಿಂಜನಂ, ಅಕುಳಿ[ಲಿ]ತಂ — ಈ ೨ ಕಳವಳಿಸು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೬). ಅಕುಳಿತ: ೨. ಮಂದಾಳಿಳಾಂದೋಳನಾಕುಳಿತಾರಾಮಫಲಾಮೃತೋಪಮ ರಸಸ್ತೋತಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೬೪). [ಸಂ.]

ಅಕುಲಿತೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆ; ವ್ಯಥೆ; ಕೊರಗು: ಅಕೆಯರಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಾಗ ದವರೊಲಿವರಲ್ಲಾ ಕುಲಿತೆಬ್ಯಾಡವೇನರೆಯುಂಟು (ಜಿನಮು. ೨೩-೨೮).

[ಸಂ. ಅಕುಲತಾ]

ಅಕುಲೆ, ಅಕುಳೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆಗೆ ಒಳಗಾದವಳು; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಈಡಾದವಳು: ವಸಂತಂ ಬರಲೊಡನೊರ್ಮೆಯ ಗಂಧರ್ವರಾಜಸುತೆ ಮನದೊಳಾಕುಲೆಯಾದಳ್ಳ (ಕಾದಂಬ. ೬೮೨); ನೃಪೇಂದ್ರನಂ ಕಾಣುತಾ ಕೇಕಯ ಕುಲೀನೆಯಾಕುಲೆಯಾದಳೆದೆಗರಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧-೪೬೧).

ಅಕುಲೆ: ಶರಪಾಶಂಗಳ ನಡುವಣ ಹರಣಿಯವೋಲಾ ಮನದೊಳಾಗಳಾ ಕುಳಿಯಾದಳಾ (ಅದಿಪು. ೪-೫೦).

ಅಕುಲೆಯಾಗು = ಅಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳಾಗು: ವೈಭವಗಳಿ ನೇಳ್ಗಿನತ್ತಿನನಕೃತ್ಯದೊಳಾಕುಲೆಯಾಗುತಾವಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೭-೯೭).
[ಸಂ. ಅಕುಲಾ]

ಅಕುಲೆ 'ಅಕುಲ' ನೋ.

ಅಕುಲಕೆ 'ಅಕುಲಕ' ನೋ.

ಅಕುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಮಟೆ; ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವಾದ್ಯವೇನೆ (?): ಸಂಬುಸುಡಕೆಗೆ ಗಂ ಚಯಿತ್ರನಾಸದ ದವನ ಪುಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣಗೂಡಿ ಪ ೬ ಅಕುಲಿಗೆ ಪ ೪ ಕಾರ ಪರ್ವದಲು ದೇವರು ನಂದೀಶ್ವರ ದೇವರ ಪುಪಾರಕೆ ಪ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೬; 1291). [?. / ತಮಿ. ಅಕುಲಿ]

ಅಕುಲಿ 'ಅಯ್ಯಲಿ' ನೋ.

ಅಕುಲಿಕೆ 'ಅಯ್ಯಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅಕುಲಿಗೊಳಾ 'ಅಯ್ಯಲಿಗೊಳಾ' ನೋ.

ಅಕುಲಿತ 'ಅಕುಲಿತ' ನೋ.

ಅಕುಲಿಸು 'ಅಯ್ಯಲಿಸು' ನೋ.

ಅಕುಲೀಕೃತ (ಗು). ಅಕುಲಿತವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಧ್ವನದಳಕುಳಾ ಕುಲೀಕೃತವನಂಗಳಿಂದನೆ[ವ ಪದ್ಮಪಂಡಂ]ಗಳ ಚೆಲ್ಲಿನೊಳಂ ಕಣ್ಣಂ ಮನಮುಮನನುನಿಸುವ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೨). [ಸಂ.]

ಅಕುಲೆ 'ಅಕುಲೆ' ನೋ.

ಅಕೂತ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಆಶಯ; ಇಂಗಿತ: "ಅಕೂತಂ, ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ—ಈ ೨ ಬಗೆ" (ಕಲಾಯು. ೧೨೫-೭೭); ಸಂವೃತಾ ಕಾರನುಂ ನಿಭೃತೇಂಗಿತನುಮಾಗಿ ದಕ್ಷಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಕೂತನಪರಾಜಿತಾ ನುಜನ್ಮಂ ನುಡಿವಾಗಳಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೧ ವ); ಈ ತರುಣರನೆಂತಟ್ಟು ವೆವಾತೀಕ್ಷ್ಣಂ ಕಂ ಸ ನಲ್ಲಿಗೆಂ ಬೊಂದು ಭಯಾಕೂತಂ ಬೇಡ... ಈತಂಗಳನಾದಿಮಧ್ಯನಿಧನರನೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೫-೮೭). [ಸಂ.]

ಅಕೂತಿ (ನಾ). = ಅಕೂತ: ಮೇರುದಂಡವು ಚಿಗಿತು ಹೂತಹಾಗೆ ಹೃದಯದಾಕೂತಗಿದೆ ಕಣ್ಣುಮೇಗೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧-೧೨); ಅಖಂಡಿತ ವಾಗಿ ಅದಿಪುರುಷನ ಭಕ್ತರಾಗಿ ಬಾಳಲಿ—ಇದು ಜ್ಞಾನದೇವನ ಹೃದ ಯಾಂತರಾಳದ ಅಕೂತಿ (ಮಸಾಹಿ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಅಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಆಕಾರ; ರೂಪ: ದಿವ್ಯಾಕೃತಿಯಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೧); ಬೆಳೆದುದು ಕೂಸು... ಜನರ ಕಣ್ಣಿ ಹೊಸಿನಾ ಕೃತಿಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೫೦). ೨. ದೇಹ; ಶರೀರ. ೩. ಬುಡ ಕಟ್ಟು; ಪಂಗಡ. ೪. [ಭಂದ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಭಂದಸ್ತು: ಅಕೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದದೊಳಿಪ್ಪತ್ತೆರಡಕ್ಷರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ... ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೪). ೫. ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಕೃತಿ... ಇತ್ಯಾದಿ ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶತ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಅಕೃತಿಗಿದು (ಕ್ರಿ). ರೂಪಗಿದು; ಆಕಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಪುದಿಯೆ ಘನಾಧ್ವಮಂ ಸರಳಪಂಜರದಿಂ... ರೂಪುಗೆಟ್ಟುದು ದೆಸೆ ತೋರ್ಕೆ ಗೆಟ್ಟುದಿನಮಂಡಲಮಾಕೃತಿಗೆಟ್ಟುದಾಗಸಂ (ಜಗವಿ. ೭-೮೦).

[ಅಕೃತಿ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅಕೃತಿದಾಳ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸು; ರೂಪವನ್ನು ತಾಳು: ಕಪಟನಾಟಕ ಲೀಲಾಲಸಚಿತ್ತಂ ಬಿನದದಿಂ ಭೈರವಾಕೃತಿದಾಳದನೆಂದೆನೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೨೮ ವ). [ಅಕೃತಿ + ತಾಳು]

ಅಕೃತಿನಂತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ರೂಪವಂತ: ಒರ್ವನಪೂರ್ವಂ... ಅವಗತಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರನಾಕೃತಿನಂತ ನುದಾತ್ತೋದಂತ ಸಂಭಾಷಣಸಮುತ್ಪಾದಿತತೋಷಣಂ... ಬೇಚರಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೮ ವ). [ಸಂ. ಅಕೃತಿಮತ್]

ಅಕೃತಿಸಂವೃತಿ (ನಾ). = ಆಕಾರಗುಪ್ತಿ: ಆ ದೇವನ ತಪೋಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ಷಿಪ್ತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ ನಿಜಾಕೃತಿಸಂವೃತಿಯಿಂ ಶ್ರೀಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗೆಯ್ದು (ಅದಿಪು. ೯-೧೦೦ ವ). [ಅಕೃತಿ + ಸಂವೃತಿ]

ಅಕೃಷ್ಣ (ಗು). ಅಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಅವಲುಪ್ತ ಸಪ್ತ ಸಪ್ತಿದೀಪ್ತಿಪ್ರತಾಪವಿಧಾನನಿರತನುಮಾಕೃಷ್ಣಸುಂದರ ಸುಂದರೀ ಕಟಾಕ್ಷ ವಿಕ್ಷೇಪನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ); ದೋಸೆಯ ವಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಅಕೃಷ್ಣನಾಗಿ ಅಂತಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ನುಗ್ಗಿದ (ಮಲೆಮ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಅಕೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಅಕರ್ಷಣ: ಪಾಂಚಾಲೀಕುಂಚಿತ ಕೇಶಪಾಶಾಕೃಷ್ಟಿ ಪಾತಕ ಪ್ರಧಾನನಿಹಿತಹಿತನೆನಿಸಿದ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೨ ವ); ಬುಧಹರ್ಷಾಕೃಷ್ಟಿ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿ ವಿದ್ಯಾನಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಾಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಿಸುಪಾಕೃಷ್ಟಿ ವಿಕೃಷ್ಟಂ... ತರ್ಜನಾಖ್ಯಂಗಳಿಂದ ತೋಜುವ ಭೇದಂ ಸತಿ ಕೇಳಾ ಕರಕರ್ಮಂಗಳಾ ಸತತಿಪ್ರತ್ಯೇಬ ಭಾವದಿಂ ರಂಜಿ ಸುಗುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೨, ೧೩). [ಸಂ.]

ಅಕೃಷ್ಟಿಮಂತ್ರ (ನಾ). ಅಕರ್ಷಿಸಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂತ್ರ: ಶ್ರೀಗಂ ವಿದ್ವಿಜಯಶ್ರೀಗಮಿದಾಕೃಷ್ಟಿಮಂತ್ರಮೆನಿಸಿದ ಮಂತ್ರೋ ದ್ಯೋಗದಿನಿದರ್ಢಂ ನೃಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧). [ಅಕೃಷ್ಟಿ + ಮಂತ್ರ]

ಅಕೆ 'ಅಂಕೆ' ನೋ.

ಅಕೆ 'ಅಮ್' ಪರಾ.

ಅಕೆಯವಾಳ 'ಅಕೆವಾಳ' ನೋ.

ಅಕೆವಾಳ, ಅಕೆಯವಾಳ (ನಾ). ಶೂರ; ವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: "ಅಕೆ ವಾಳನೆ ಶೂರಂ" (ಭಾರನಿ. ೭); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶಿಲ ಅದಿತ್ಯನಾ ದಿಶಾಮಾ ಭಗ್ಗರ್ನ್ ಅಕೆವಾಳನ್ ಅಗ್ಗಳ ಕಣ್ಣಕನ್ ಪೇರಾಳ್ಳೆವರೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೩, ೭೨-೧; 700); ನೂಕಿದರು ಶಲ್ಯಂಗೆ ಪಡಿಬಲದಾಕೆವಾಳರು (ಕುನ್ಯಾಶ. ೨-೫೨); ಅಂ ತಾನೆಂಬಾಕೆವಾಳರ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಬಿಲ್ಲುಲಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೬). ಅಕೆಯವಾಳ: ನೂಕಿರೊ ಬಡಿಬಡಿದಾಯ್ಕಿರೊ ಪರಬಲದಾಕೆಯವಾಳರನು ಪೋಕರಿಸಿದಿರೆನುತ್ತೆ (ರಾವದಿ. ೧೩).

[ಅಕೆ (< ಅಂಕೆ) + -ವಾಳ]

ಅಕೆವಾಳತನ (ನಾ). ಶೂರತನ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ: ಮಹಾಸತಿ ಯಾಕೆವಾಳತನಕ್ಕೆ ನಮಿಸಿದೆ (ಕುನ್ಯಾಶ. ೨೩-೪೦); ಅಣಿಯೊಳೆಸದ ನಂದು ದಳಪತಿ ನರಸಿಂಗು ರಣದಾಕೆವಾಳತನದಲಿ (ಕುರಾಸಂ. ೧೨-೩೫); ಅಕೆವಾಳ[ಳ]ತನಕ್ಕೆ ಮದಿದಡೆ ನಾಕವನು ಸಾರುವರು (ತಿಮ್ಮಪ್ರೀ. ೧-೫೫). [ಅಕೆವಾಳ + -ತನ]

ಅಕೆವಾಳತೆ (ನಾ). = ಅಕೆವಾಳತನ: ಸಕಲ ಭೂಮಿಪರೂ ಅಕೆವಾಳತೆ ಮೊಜೆದು ಘೋರಸಮೀಕದೊಳು ಮಿಗೆ ಮಡಿದು ಶಾಶ್ವತ ನಾಕದಖಳವ ಸೂಜಿಗೊಂಡರು (ತಿಮ್ಮಪ್ರೀ. ೩-೭). [ಅಕೆವಾಳ + -ತೆ]

ಅಕೆವಾಳಿಕೆ (ನಾ). = ಅಕೆವಾಳತನ: ನಿನಗಾಕೆವಾಳಿಕೆಯ ಧೀರತ್ವಮುಂ ಟಾದೊಡದು ಬಳಿಕೆಮ್ಮ ಪುಣ್ಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೪). [ಅಕೆವಾಳ + -ಇಕೆ]

ಅಕೇಕರ (ನಾ). ೧. ಅರೆತೆರೆದ ಕಡೆಗಣ್ಣು: ಅಕೇಕರಾಲೋಕಮುಖಂ ನೋಡುತ್ತನೇಜಲ್ ಕರೆವ ತೆಜದಿ ಹೇಷಾರವಂ ಪೊಣ್ಣೆ (ಕಾದಂಪು. ೪೬೩). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ದೃಷ್ಟಿಚಲನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಿಳಿರ್ವಾಲಿ ಪಲವು ಸೂಳಂ ಕೆಳಗೊಳಲಾಕೇಕರಾಖ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೩೫). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕರು 'ಅಕ್ಕರು' ನೋ.

ಅಕ್ಕೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಈ ಕಲ್ಲ ಪೊಯ್ದ ಕಲ್ಲುಟಿಗ
ಅಕ್ಕೋಜ (ನಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೧೯-೯ ; 1108). [ಅಕ್ಕ + ಓಜ]

ಅಕ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ವಜ್ರಗೋತ್ರದ ಕಣ್ಣುಮಯ್ಯನ
ಮಗ ನಿರುಗಮ್ಮಯ್ಯನು ಮದುಕಮ್ಮಯ್ಯನು ಅಕ್ಕನು (ನಕ. X,
ಕೋಲಾರ. ೫೭-೯ ; 925). [?]

ಅಕ್ಕಕ್ಕೆಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪ್ರಿ(ಥಿ)ವೀ
ರಾಜ್ಯಕೆಯೆ ಅಕ್ಕಕ್ಕೆಲೂರ ಮಕ್ಕನ್ನಿರ್ ಮಾಡಪ್ಪನ್ನಂ ಅರಿಲುದದ ಅಗ್ಗಿರ
ವೆರ್ ಪೆರ್ಗಡೆತನ ಕೆಯೆ (ನಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮-೨ ; 750).

[ಅಕ್ಕಕ್ಕೆಲ್ + ಊರ್]

ಅಕ್ಕಾ 'ಅಗ್ಗು' ಪರಾ.

ಅಕ್ಕಿ 'ಅಗ್ಗು' ಪರಾ.

ಅಕ್ಕು 'ಅಗ್ಗು' ಪರಾ.

ಅಕ್ಕ (ನಾ). ಹೆಸರು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (?) : ಅಕ್ಕವನದಹುದೆನ್ನ ಸಾಹಸವು
ನಿಮ್ಮೊಳಗಯಿಕ್ಕವಿಲ್ಲುರಾರಿಗುಂಟು (ಜಿನಮು. ೨೦-೩).

[< ಸಂ. ಆಖ್ಯಾ]

ಅಕ್ಕಂದ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ : "ಧುರಂ, ವಿಗ್ರಹಂ . . .
ಅಯೋಧನಂ . . . ಅಕ್ಕಂದಂ ಎನಲು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೮೫-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕಂದತ್ಸರ (ನಾ). (ನೋವಿನಿಂದ) ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಧ್ವನಿ :
ನಿಮಿಷನ್ನೇತ್ರ ಸೀದದ್ಧಾತ್ರಮುಹ್ಯನ್ನಾನಸಾಕ್ರಂದತ್ಸರ ಪರಿಗತರ್
ಸೈರಿಸಲಾಜದೆ ತಡೆತಡಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೫-೮೭ ವ).

[ಸಂ. (ಅಕ್ಕಂದತ್ + ಸ್ವರ)]

ಅಕ್ಕಂದನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳುವುದು; ರೋದನ: ಸಾರಿಯೊಳಬ್ಬ
ಮಹಾದ್ವಿಜನಾರಿಯು . . . ಕಾರುಣ್ಯಾಕ್ರಂದನಮನಿವಾರಿತಮೋರ್ವೊದಲೆ
ಬಂದು ತೀಡುತ್ತಾ ಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೪ ವ); ಪ್ರಭುಗಳ ಸಂಕಟ ಈ
ಅಕ್ಕಂದನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೧೦). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕಂದನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗೋಳಿಡು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳು : ಪೋದೆಂ
ಬಟಾಕಾತನಿದ್ದೆಗೆ ಹಾಹಾಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ಯತುಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೦೪).

[ಅಕ್ಕಂದನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಕ್ಕಂದನಧ್ವನಿ (ನಾ). ಅಳುವಿನ ಸ್ವರ; ದುಃಖಧ್ವನಿ : ಮೊರೆಯಿಡೆ
ಕೇಳಿದನು ಕಲಿಭೀಮ ಸತಿಯಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೯೯);
ಅಪಾಯನುಪಮಿಸಲವರ ಬಹುಳಾಕ್ರಂದನಧ್ವನಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೮-೩).

[ಅಕ್ಕಂದನ + ಧ್ವನಿ]

ಅಕ್ಕಂದಿತ (ನಾ). ಅಳುವಿನ ಕೂಗು; ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು
ವುದು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ಕಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಕ್ಕಂದನಂಗೆಯ್ : ಉಗ್ರಶೋಕದಿನಾಕ್ರಂದಿ
ಸಿದಂ (ಅದಿಪು. ೩-೫೨); ಭಯವಶದಿನರಿದಾಕ್ರಂದಿಸುವಂತೆಯೆ ಬೇಜಿ
ಶಂಖರವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧೧). [ಅಕ್ಕಂದನ + ಇಸ್ಯ]

ಅಕ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಮುತ್ತುವುದು; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು.
೨. ದಾಳಿನಡೆಸುವುದು; ದಂಡಯಾತ್ರಿ. ೩. (ಮೇಲೆಬಿದ್ದು) ಕಿತ್ತು
ಕೊಳ್ಳುವುದು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು;
ಮೀರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಮಣಧ್ವನಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಅಥವಾ ಮುತ್ತಿಗೆ
ಹಾಕುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಶಬ್ದ : "ಜಬುಫ - ಅಕ್ರಮಣ
ಧ್ವನಿ (ಅಗ್ರಹಧ್ವನಿ) (ಗದರಿಸು)" (ಶಮಧಾ). [ಅಕ್ರಮಣ + ಧ್ವನಿ]

ಅಕ್ರಮಣೆ (ನಾ). = ಅಕ್ರಮಣ ೧ : ಅಕ್ರಮಣೋಮ್ಮ ಪರಿವಿಡಿ
ಯಿಂದ ಲೊಮ್ಮೋಮ್ಮ ಅಕ್ರಮಣೆಯಿಂದೊಮ್ಮ ಕರಗುತ್ತಲೊಮ್ಮೋಮ್ಮ
(ತಿರುರ. ೫-೮). [ಸಂ. ಅಕ್ರಮಣ]

ಅಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆಬೀಳು ; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು : ಪಿಂಡೆ
ಪರಭೂಮಿಯನಾಕ್ರಮಿಸಲ್ಕೆ ನಿಂದನೆಂಬೆನೊ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೬); ಶಕ್ರನ
ಮಜಿವೊಕ್ಕಡವ ಕಾಯಲರಿದೆಂದಾಕ್ರಮಿಸುತಲಿಟ್ಟನವನಾ (ವರ್ಧಸಾಂ.
೭-೩೫). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು : ಸೇನೆಯಂ ನೆಜೆಯಿಸಿ ಬಳಸುತ
ಸಮಾನವಿಕ್ರಮದಿಂದ ಪಂಚಮಹಾನಿನದವಾಕ್ರಮಿಸುತಿರೆ ಬಲು
ದುರ್ಗವಂ ಬಲಿದು (ಬಸವ. ೧೬-೧೪); ಜಂಗಮಾವಳಿಯಾಸುರದ
ಕೋಳಾಹಳಧ್ವಾನಂಗಳಾಕ್ರಮಿಸೆ (ಬಸವ. ೩೭-೨೧). ೩. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು;
ಮೀರು; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಚಕ್ರಿ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವರ ಮೈಗಳುದ್ದ ಯಥಾ
ಕ್ರಮವೈನೂಜುಮಾರು ನಕ್ರಕೇತನಿಗೊಬ್ಬಗಂದಿಪ್ಪತ್ತೈದುಮಾರಾ
ಕ್ರಮಿಸಿತು ಚಿತ್ರವೆನಿಸಿ (ಭರಣ. ೫೧-೬೩). ೪. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು : ಅಕ್ರಮಿ
ಪಡೆಯೊಳ್ ಮೂಜುಂ ವಿಕ್ರಮದಾಯಾಸಮಾಯು ಮುಂ ಚಕ್ರಿಗನುತ್ತಾ
ಕ್ರಾಂತ ಸಮಸ್ತ ಜಗಚ್ಚಕ್ರಂ ನೃಪನೊಂದೆ ವಿಕ್ರಮಂ ನಗುತಿರ್ಕುಂ
(ಕಾದಂಪು. ೯). [ಅಕ್ರಮಣ + ಇಸ್ಯ]

ಅಕ್ರಮ್ಯ (ಗು). ಅಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು
ಅರ್ಹವಾದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಅಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ವ್ಯಾಪ್ತ
ವಾದ : ಅಕ್ರಾಂತಸಿ (ಸು) ಶೈಲಸಾಗರಧರಾಶಾಚಕ್ರವಾಳಾಂಬರಂ . . .
ಪರಮಾನಂದಿತಲೋಕಮೊಪ್ಪೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಾಚಂದ್ರತಾರಂಬರಂ (ಕವಿರಾ.
೩-೨೩೬); ಅದ್ವಿಜನ ನುಡಿಯುಂ ಕೇಳ್ವ ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ರಾಂತಸ್ವಾಂತನಾಗಿ
(ಅಜಿತ. ೧೦-೧೬ ವ). (ನಾ). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು; ಹಿಡಿ
ಯಲ್ಪಟ್ಟುದು : "ಅಕ್ರಾಂತಮಾಸ್ತಿಕಮನಲ್ ಕೆಯೊಳುವಹಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬). ೩. ಮುತ್ತಿಗೆಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು; ದಾಳಿಗೆ
ಗುರಿಯಾದದ್ದು. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). = ಅಕ್ರಮಣ ೧ : ಭೂಭಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿ
ಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ ನಮ್ಮಾ ಭರಾಕ್ರಾಂತಿನೋಧಂ ಮಾಣುದಿನ್ನು (ಜಗನಿ.
೩-೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರಾಂತೆ (ನಾ). ಅಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು;
ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳು : ಅಂತನಿಪ ವೆಣ್ಣುಮಯ್ಯನ ಕಾಂತೆ ಗುಣಾಕ್ರಾಂತೆ
[ಪಾಕಾಂ. ಗುಣವ್ರಾತೆ] ಧರಣಿಸುತೆಗಂ ಮಿಗಿಲ್ (ಭಂಡೋಂಬು.
ಕಿ. ೧-೧೩). [ಸಂ. ಅಕ್ರಾಂತಾ]

ಅಕ್ರೀಡ (ನಾ). ೧. ಆಟ; ವಿನೋದ. ೨. ರಾಜೋದ್ಯಾನ. "ಅರಸು
ಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ತೋಟ" (ಅಮರ. ೬೯೪). ೩. ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗಾಗಿ
ರಾಜನಿಂದ ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಉದ್ಯಾನವನ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). = ಅಕ್ರೀಡ (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಕ್ರೀಡ]

ಅಕ್ರೋಶ (ನಾ). ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು
ವುದು, —ಅರಚುವುದು. ೨. ಶಾಪ; ಬೈಗಳು : "ಶಾಪ, ಅಕ್ರೋಶ,
ಅಕ್ಷೇಷ, ಕ್ಷಾರಣಾ, ವಿರೂಕ್ಷಣಾ - ಈ ೫ ಬಯ್ಯುಳ್" (ಪಲಾಯು.
೨೪-೧೪೮); ಪರಾಭವಂ ಸಂವತ್ಸರದೊಳ್ ಅಕ್ರೋಶಂ ಪಥಪ್ರಮಾಣಂ
ಗೊಳ್ಳು . . . ಉತ್ತುಂಗಭಂಗಂ ಕಡಲೊಳ್ . . . ಜನಪದದ ಜನಂಗ
ಳೊಳ್ಳಿಲ್ಲ (ಜಗನಿ. ೨-೧ ವ). ೩. ರೋಷ; ಸಿಟ್ಟು : ಕಲ್ಪಾಂತರುದ್ರನ
ತೆರದಿ ಕೋಪಿಸುವ ಸೌಮಿತ್ರಿಯಂತರಂಗಾಕ್ರೋಶಮಂ ತಿಳಿದು
(ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೯-೧೪); ತನ್ನ ಮೇಲಣ ಕನಿಕರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮೇಲಣ
ಅಕ್ರೋಶದಿಂದ ಅವಳು ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೩೨೫).

ಅಕ್ರೋಶಮಾಡು = ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಗುತ್ತ ಅಳು; ಬರಲು: ಅವ್ವಾ ನಡೆದುಬಿಟ್ಟಿಯಾ ಅವ್ವಾ ಎಂದು ಗೋದಾ ವರಿ ತಾಯಿಯ ಶವದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಕ್ರೋಶಮಾಡತೊಡಗಿದಳು (ಭಾರಥಿ. ೨೨೯). ೨. ಕೋಪದಿಂದ ರೇಗಾಡು; ರೇಗು; ಗದ್ದರಿಸು: ಅವರು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ತುಂಬಾ ಅಕ್ರೋಶಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ರೋಶಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಗೊಳ್ಳು; ಸಂತಾಪಪಡು; ಶೋಕಿಸು: “ಪ್ರಿಯೆ, ನನಗೆ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಮಾಗಿದೆ ವನವ್ರತಂ. ಬೆದರಿದರಾ ಧೀರರಾಜರ್ಷಿ ಸುತೆ. ಸದ್ವಂಶಸಂಜಾತೆ, ಸೀತೆ, ನೀನಾಕ್ರೋಶಗೊಳ್ಳದಿರಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬-೨೩೩). [ಅಕ್ರೋಶ + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಕ್ರೋಶಧ್ವನಿ (ನಾ). ೧. ದುಃಖದಿಂದ ಬರಲಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೂಗು; ರೋದನಧ್ವನಿ. ೨. ರೇಗಾಟದ ಧ್ವನಿ; ಕೂಗಾಡುತ್ತಾ ಬಯ್ಯುವ ಶಬ್ದ: “ಕೊರಲ್ಗು-ಅಕ್ರೋಶಧ್ವನಾ” (ಶಮಧಾ). [ಅಕ್ರೋಶ + ಧ್ವನಿ]

ಅಕ್ರೋಶನ (ನಾ). = ಅಕ್ರೋಶ. [ಸಂ.]

ಅಕ್ರೋಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ರೋಪದಿಂದ ಕೂಗು; ಕಿರುಚು: ಇಷ್ಟು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಇರದ ಸ್ಥಳ ಈ ಪಿಶಾಚಿಗೆ ಎಂದು ಮುಡುಕ ಅಕ್ರೋಶಿಸಿದ (ಕಣ್ವಣಿ. ೯೨). [ಅಕ್ರೋಶನ + -ಇಸು]

ಅಕ್ವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಅಕ್ವಾರಕ್ಕೆ - ಸಿರಿಹುಡೆ . . . ಬಂಜೆ ನಾಗಲದ ಬೇರಂ ನೀರಲ್ಲಿ ತೇದು ನಾಲಿಗೆಗೆ ತೊಡೆದು ದೇಹಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಳಲು ಅಕ್ವಾರ ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೇ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ: ಅಕ್ಷಿಪ್ತಯಪುತ್ರಂ ವಿಸ್ಮಯಾಕ್ಷಿಪ್ತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೫೨೪). ೩. ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೪. ಹಾಸ್ಯ; ಪರಿಹಾಸ: ಶಿಖಿಯಹುದೆ ನೋಡೆನಲ್ಲೆ ದೃಶ್ಯಭಾವದೊಳಾಕೆ ನಡೆತಂದು ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ಪ ಪ್ರಮಾದುದು ಮೇಲುದಿನ ವಸನಮಾಗಳಾಕ್ಷಿಪ್ತಮಂ ಮಾಡಿ ನಗುತಿರ್ದನಾ ಭೂವರಂ ಸಭೆಯೊಳ್ಳಿನೋದದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೯). ೫. ಕೆಟ್ಟವನು: “ಅಕ್ಷಿಪ್ತಃ, ಹತಕಃ - ಈ ಅಕ್ಷಿಪ್ತವಂ” (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೩). ೬. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಪ್ರಹಾರಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸ್ಥೋಟತಮಾಕ್ಷಿಪ್ತಮುದ್ಧಾಮಿತಂ ದಿಗ್ಭ್ರಾಮಿತಂ . . . ಎಂಬೆಂಟು ತೇದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ). ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಕೃಷ್ಟಮಲಾತಂಕೇಳಾಕ್ಷಿಪ್ತಮನಿಪ್ತ ಮೂಜುಕರಣಮನತ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನ್ನಮಾಡಲಾಕ್ಷಿಪ್ತಮನಿಪ್ತ ಪೆಸರನಾಂತೆನಿದಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವುದು; ಬಿಸಾಡುವುದು. ೨. ನಡುಕ; ಕಂಪನ; ಮಿಡಿತ (ಕ). ೩. ಮೂದಲಿಸುವುದು; ಗದ್ದರಿಸಿ ನುಡಿಯುವುದು; ಬೈಯುವುದು: “ಅಕ್ಷೇಪಮನೆ ಬೈಗುಳಿಸಿಕು” (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೫); ಬೇಡದುದ್ದೃಶ್ಯನೊಳಿನ್ನೆನ್ . . . ಎಸಗುವಾಕ್ಷೇಪಮಂ ಮಾಣ ನೀಂ ಕ್ರೋಧನನಾಗಲ್ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂ ನಿನಗೆಜಗಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೮೪). ೪. ಸಂಶಯ. ೫. ವಿರೋಧ; ಅಡ್ಡಿ: ಸಂದಾದ್ರೀಸ ಪೋಗಗ್ಗಣೆಗುತೆ ಬೆಸಂಬೇಳ್ವರಾಕ್ಷೇಪದಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ೨ವಮೊ. ೫-೧೫; 1218). ೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ವಿವಿಧಾರ್ಥ ವಿಷಯಾಸಾಸ್ಪದಮೆ ದಲಾಕ್ಷೇಪಮೆಂಬಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೦; ಉದಯಾ. ೮ ನೋ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೇಪಮಾಡು = ಅಕ್ಷೇಪಿಸು: (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೨೭ ಕ). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೇಪಂಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ದೂಷಿಸು: ಎಂದು ನುಡಿದ ತಾರಾಟದನರೇಂದ್ರನನಾಕ್ಷೇಪಂಗಯ್ವು (ಕಾದಂಉ. ೪೭೭).

[ಅಕ್ಷೇಪ + ಗಯ್ (< ಕಯ್)]

ಅಕ್ಷೇಪಕ (ಗು). ೧. ಅಕ್ಷೇಪಿಸುವ; ಅಡ್ಡಿಬರುವ. ೨. ಎಸೆಯುವ; ಬಿಸಾಡುವ. ೩. ನಿಂದಿಸುವ; ಬೈಯುವ. (ನಾ). ೪. ಬೈಯುವುದು; ದೂಷಿಸುವುದು: “ಮೆಚ್ಚಿನೊಳಾಕ್ಷೇಪಕದೊಳ್ ಬೆಚ್ಚೋವ ಭುಷಗಮಾರ್ಥದೆಮಶಬ್ದಂ” (ಶಮದ. ೫೭). ೫. ಅಕ್ಷೇಪಿಸುವವನು: ಅದೊಂದು ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಲಾಪವೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೨). ೬. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾಯುರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಎಳೆವು; ಸೆಳೆತ: ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶರೀರವ ಮುರಿದು ಹಿಂಡುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷೇಪಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೦೫). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೇಪ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೇಪಣೀಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ತಕ್ಕದಾದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧರ್ಮಕಥೆಯೆಂಬುದಾಕ್ಷೇಪಣೀಯಂ ವಿಕ್ಷೇಪಣೀಯಂ ಸಂವೇದನೀಯಂ ನಿರ್ವೇದನೀಯಮೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಮಕ್ಕುಮವಜೊಳ್ ಅವುದೊಂದಜೊಳ್ ಜೀವಾದಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳ ನವಭಾಗಂಗಳಂ ಯಾಥಾತ್ಮಪ್ರರೂಪಣಂ ಗೆಯ್ಯುದಾಕ್ಷೇಪಣೀಯಮೆಂಬುದು (ಚಾವುಂಪು. ೩೯೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೇಪಣೆ (ನಾ). ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಾಗಲೀ ಕೆಲಸವನ್ನಾಗಲೀ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನುಡಿಯುವುದು; ನಿಂದೆ: “. . . ಜೀವಾತ್ಮನು ಅಭಾತನು ಅವನಲ್ಲಿ ಭಾತತತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವನು ಏನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ” ಯೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಕ್ಷೇಪಣೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೪೧). [ಸಂ. ಅಕ್ಷೇಪಣ]

ಅಕ್ಷೇಪವಾಚಕ (ನಾ). ಪರಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಅಸ್ಪದವಾದ ಮಾತು: ಧನದ ಪವಣಿಯರೆನಿಸಿದ ಧನಪತಿಗಳೆ ಪುರದ ಪರದರವರಂ ನೋಡಲಾ ಧನಪತಿ ನಿರ್ಧನನದಜಿಂ ಧನಪತಿಗಾಕ್ಷೇಪವಾಚಕಂ ತನ್ನಾಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೧). [ಅಕ್ಷೇಪ + ವಾಚಕ]

ಅಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೇಪ ೬: “ಮೊದಲು ಏನಾದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಅಮೇಲೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ, ಆ ವಿಷಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು—ಅಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರ” (ಕೃಷಿ. ೨೭೭). [ಅಕ್ಷೇಪ + ಅಲಂಕಾರ]

ಅಕ್ಷೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಾಗಲೀ, ಕೆಲಸವನ್ನಾಗಲೀ ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ನಿಂದಿಸು: ಹೊಸ ಮಡಕೆಯಂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ರಭಸದಿ ಹೋಗಲು ಕಾಣುತ್ತಾಕ್ಷೇಪಿಸುತ ನೋಡಾ ಕೊಬ್ಬಿದಳು ಮೂಸಂ ಡಿ ದೊತ್ತಿವಳು (ಬಸವ. ೫೫-೨೯); ಮುದನೆ ನಿಶ್ಚಯವಾದಾಗ ಅವಳ ಭಾವೀ ಅತ್ತೆಮಾನಂದಿರು ಗೃಹಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳ ಅಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು (ಭಾರಜಾ. ೧೧೯); ಕನಕಮ್ಮನವರು ಅಷ್ಟು ನಿಷ್ಕರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬಾರದಿತ್ತು ಎಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು (ಮೂಲಾಸ. ೩೭).

[ಅಕ್ಷೇಪಣ + -ಇಸು]

ಅಕ್ಷೋಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷದ ಹೆಸರು: “ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಒಗನಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೋಟಿ, ಕಂದರಾಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಂಗಳು ನೆಗಳ್ಳು” (ನಾಚರಾ. ೪). “ಬೆಟ್ಟದ ಗೋನುಮರ, ಬೆಟ್ಟಗೋಣೆ ಮರ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಡ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಟಿ: ಬೃಹತ್ಪದಃ - ಅಕ್ಷೋಡಃ (ಒಷಧಿ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಅಕ್ಷೋಟಿ (ನಾ). = ಅಕ್ಷೋಟಿ: “ಅಕ್ಷೋಟಿಂ - ಅಕ್ಷೋಟಂ” (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಅಕ್ಷೋಟಿ]

ಅಖಂಡಲ, ಅಖಂಡಳ (ನಾ). ದೇವೇಂದ್ರ: "ಇಂದ್ರ: . . . ಅಖಂಡಲಃ . . . ಮೇಘವಾಹನಃ — ಈ ೩೯ ದೇವೇಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦-೫೩); ಕಂಡಂ ಗ್ರಹಣಮನದನಾಖಂಡಲ ದಿಜ್ಜುಖದೆ (ಗದಾಯು. ೧-೨೬); ಆಗಲಾಖಂಡಲನ ಬೆಸದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೨೯ ವ). ಅಖಂಡಳ: ಮುದುಪಾರ್ವನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ವಾಖಂಡಳನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨); ಕಡ್ಗೊಂಡನಾಖಂಡಳಂ (ಪುಸ್ತು. ೧೨-೩೭). [ಸಂ.]

ಅಖಂಡಲದ್ರುಮ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ಭಕ್ತಜನಕಾಖಂಡಲದ್ರುಮವೆಂದು ತಕ್ಕೈಸಿದನು ಹರಿಪದವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨). [ಅಖಂಡಲ+ದ್ರುಮ] ಅಖಂಡಳ 'ಅಖಂಡಲ' ನೋ.

ಅಖಂಡಳತನಯ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ. ೨. ವಾಲಿ. ೩. ಅರ್ಜುನ: ನೆಗೆದು ಪಾಪುನಾಗಳದನೆರಬ್ಬಂಡಮುಪ್ಪಿನಮಾಖಂಡಳತನಯನಿಸುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೯ ವ). ೪. ಜಯಂತ [ಅಖಂಡಳ (= ಅಖಂಡಲ) + ತನಯ]

ಅಖಂಡಳಾತ್ಮಜ (ನಾ). = ಅಖಂಡಳತನಯ ೩: ಮರಳಿತು ಸರ್ಪಶರವಾಖಂಡಳಾತ್ಮಜನತ್ತ ಹಾಳಾಹಳದ ಜೊಣೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨೫-೪೩). [ಅಖಂಡಳ (= ಅಖಂಡಲ) + ಅತ್ಮಜ]

ಅಖರಿ, ಅಖರು (ನಾ). = ಅಖೈರು: ತಿಂಗಳಿನ ಅಖರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ದಕ. ೪). ಅಖರು (೪).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅಖಿರ್, ಅಖಿರೀ; ಮರಾ. ಅಖಿರೀ]

ಅಖರು 'ಅಖರಿ' ನೋ.

ಅಖಾತ (ನಾ). ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಕೊಳ ಅಥವಾ ಸರೋವರ; ಕೊಲ್ಲಿ: ಕಾರನಾಡ ಬೇಲಿಕೆರೆಯೆಂಬೆರಡು ಸಣ್ಣ ಅಖಾತಗಳಿವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧-೪); ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಹಿರಣ್ಮಯಿ ಹಡಗವು ಬಂಗಾಲ ಅಖಾತದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತಾ ಇದೆ (ಭಾರತೀ. ೯೦); ಅಲ್ಲಿಯ ಅಖಾತವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (ಸಮುದ್ರ. ೯೯೩). [ಸಂ.]

ಅಖು (ನಾ). ಇಲಿ: "ಅಖುಃ, ವೃಷಃ, ಮೂಷಕಃ — ಈ ೩ ಇಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೪೨); ಬಡ ಬಿಡಾಲನು ಹೇಡಿ ಅಖುಗಳ್ ಭೀತಿಸುವ ಬಿಡಯ ಕಡುಗೊಳದು (ಜಿನಮು. ೧೯-೪೩). [ಸಂ.]

ಅಖುಗೆ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವವನು; ಗಣೇಶ. [ಸಂ.]

ಅಖುದ್ವಿಷ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಹಗೆ; ಬೆಕ್ಕು: "ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಬಿಡಾಲಮಾಖುದ್ವಿಷಂ . . . ಬೆಕ್ಕಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೧).

[ಸಂ. ಅಖುದ್ವಿಟ್]

ಅಖುಭುಜ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಬೆಕ್ಕು.

[ಸಂ. ಅಖುಭುಜ್]

ಅಖುರಥ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ರಥವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗಣಪತಿ: "ಹೇರಂಬಃ . . . ಅಖುರಥಃ . . . ವಿನಾಯಕಃ — ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೯). [ಅಖು + ರಥ]

ಅಖುನಾಹನ (ನಾ). = ಅಖುರಥ. [ಅಖು + ನಾಹನ]

ಅಖುಶಾಬ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಮರಿ: ಮಾರ್ಜಾರಂಗಳ್ ತರುಣಾಖುಶಾಬಶತಕಂಧರಮಂ ನಖಮುಖದಿನುಱಿಸಿ ತುಱಿಸಿದುವೊಲವಿಂ (ಪುಸ್ತು. ೧೪-೧೯). [ಅಖು + ಶಾಬ]

ಅಖೇಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆ: ಕರೆದೊಡೆ ಜೂದಿಂಗಂ ಧುರಭರಕಾಖೇಟಿಕೈ ಭೂಭುಜಂಗಾಗದು ಮೆಯ್ಯರೆದಿರಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧). ೨. ಭಯ; ಅಂಜಿಕೆ; ಗಾಬರಿ (೪). [ಸಂ.]

ಅಖೇಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆ: "ಅಖೇಟಿಕಂ . . . ಅಖೇಟಿಕಂ — ಈ ೬ ಬೇಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೧). ೨. ಬೇಟೆಗಾರ. [ಸಂ.]

ಅಖೈರಿ (ಗು). ಕೊನೆಯ; ಕಡೆಯ: ಪದ್ಧಿ ತನ್ನ ಅಖೈರಿ ತೀರ್ಮಾನ ಹೇಳಿದಳು (ಚಿಗುಬ. ೮೪); ಅಖೈರಿ ಮಾತು ಹೇಳಿಬಿಡ್ತೀನಿ ಅಪ್ಪಯ್ಯ (ಅನ್ನಾವ ೪೨). [← ಹಿಂ. ಅಖಿರೀ]

ಅಖೈರು, ಅಕ್ಪೈರು (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ: ಸಸಿ ಹಾಕುವುದು ಅಖೈರಾಯಿತೆಂದು ಬೈಲುಕೊಡಿಗೆಯಿಂದ ಸಸಿ ತಂದೆವಲ್ಲ ಅದಕ್ಕೇನು ಮಾಡುವೇ? (ಗಂಗಾಳ. ೧೧೮); ಅವರ ಅಪ್ರಮಾಣನವೇ ಅಖೈರಾಗಿರತಕ್ಕದು (ಭಾಷಾ. ೧೬೦). ಅಕ್ಪೈರು: ಗುರುವಾರಕ್ಕೆ ಅಕ್ಪೈರು ಆಗಿ ಇದೆ (ಎಕ. I, ೧೨-೧೬; 1782). [← ಅಖರಿ]

ಅಖೈರುಸಾಲು (ನಾ). ವರ್ಷದ ಕೊನೆ: ಜಾಮಾನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಖೈರು ಸಾಲಿಗೆ ಐವಜು ವಸೂಲಾಗಿ ಬರುವಹಾಗೆ ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಿತಬಾರಿ ಐವಜದಾರ ಬರೆಸಿಕೊಡುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೧). [ಅಖೈರು + ಸಾಲು]

ಅಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ; ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ. (ನಾ). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುವಿಗೆ ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಪುರುಷ ಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಧಿನಾಮಂ ಸಮಾಸಮಾ ತದ್ಧಿತಂ ಪೊದಜ್ಜಾಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಮುದಿತಧಾತುಮಪಭ್ರಂಶಮನ್ಯಯಂ ಸಂಧಿ ಶಬ್ದಮುಣಿದರ್ಪಣದೊಳ್ (ಶಮದ.೮). [ಸಂ.] ಅಖ್ಯಾತಕ (ನಾ). = ಅಖ್ಯಾತ ೪: ಚರಮಸ್ವರಕ್ಕೆ ಚರಮಾಕ್ಷರಕ್ಕಕ್ಕುಂ ಲೋಪಮಗ್ರದೊಳ್ ತದ್ಧಿತಮೊಂದಿರೆ ತನ್ನೊಳಾಸಮಾಸಾಂತರದಾಖ್ಯಾತಕದ ಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯವಹರಿಕುಂ. (ಶಮದ. ೨೦೯). [ಸಂ.]

ಅಖ್ಯಾತಪದ (ನಾ). ಕ್ರಿಯಾಪದ; ಧಾತುವಿಗೆ ಅಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಪದ: ನುಡಿ ನೋಡು ಎಂಬ ಧಾತುವನಿಱಿಸಿ ಅನೌ ಎಂಬ (ಅಖ್ಯಾತ) ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಕುಡೆ ನುಡಿದಂ, ನೋಡಿದಂ ಎಂದು (ಅಖ್ಯಾತ) ಪದಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩೫ ನೈತಿ).

[ಅಖ್ಯಾತ + ಪದ್ಧಿ]

ಅಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ, ಎಂದರೆ ಧಾತುಗಳಿಗೆ, ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಅಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಕ್ರೈಪಿ. ೪೨); "ಪುರುಷ, ವಚನ, ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಅಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೭೮). IP ಗುಣವಾಚಕ, ನಾಮವಾಚಕ, ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ, ಸರ್ವನಾಮಗಳಿಗೆ ಪುರುಷವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳಾಗುವುದೂ ಉಂಟು: ವಿನುತಗುಣವಚನದೊಳ್ ಸರ್ವನಾಮದೊಳ್ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ ಪ್ರವರ್ತಿಪು ವಾಖ್ಯಾತನಿಯುಕ್ತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿವು ಘನತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗುಣೋಕ್ತಿಯೊಳ ಮನುರ್ದಿಕುಂ (ಶಮದ. ೨೧೯).

[ಅಖ್ಯಾತ + ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಅಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವುದು; ನಿರೂಪಣೆ; ವಿವರಣೆ. 'ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ' ಪರಾ. ೨. ಕೀರ್ತಿ; ಯಶಸ್ಸು. [ಸಂ.]

ಅಖ್ಯಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು: ಮಾತೆ ಮೇಧಾವಿನಿಗೆ ಬಂದು ನಿರ್ಗಮನನಾಖ್ಯಾತಿಸಿ ಪದಾಂಬುಜಕೆ ಪಡೆಯಿಟ್ಟನಾ ಚಂದ್ರಹಾಸ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೪೦).

[ಅಖ್ಯಾತ + ಇಸ್ಯು]

ಅಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವುದು; ನಿರೂಪಣೆ: ಆ ಪುರಾಣಕ್ಕೆಂ
ಲೋಕಾಕಾರಕಧನಮುಂ ದೇಶನವೇಶೋಪದೇಶಮುಂ ನಗರಸಂಪತ್ಪರಿ
ವರ್ಣನಮುಂ ರಾಜ್ಯರಮಣೀಯಕಾಖ್ಯಾನಮುಂ . . . ಎಂದಿಂತನಯ
ವಂಗಳಿಂಟಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪೨ ಪ). ೨. ಹೆಸರು. ೩. ಕಥೆ, ಪುರಾಣ
ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವೃತ್ತಾಂತ ವಿಶೇಷಗಳು: 5
ಶ್ರೀಕಾಂತೆಯಂ ತನ್ನ ಪೇರುರದೊಳ್ ತಾಳ್ವೆ ಬುಧಾಳಿಯೇಂ ಪೊಗಳದೋ
ಶ್ರೀ ನಲ್ಲ ಭಾಖ್ಯಾನಮಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೭-೭೬; 1147);
ಈ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಖ್ಯಾನವೇ ಆನೇಕ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು
ಬೃಹತ್ಪ್ರಭೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅಖ್ಯಾನಕ (ನಾ). = ಅಖ್ಯಾನ ೩: ಬರೆಸಂ ಬಾಜನೆ ಗಂಡಯುಕ್ತಿಗಣೆ
ತಂ ಗಂಧರ್ವಮಾಖ್ಯಾನಕಂ ಭರತಾಭ್ಯಾಸಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೯). [ಸಂ.]

ಅಖ್ಯಾನಜಾತಿ (ನಾ). ಕಥೆಗಳ ಗುಂಪು, —ವರ್ಗ: ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವು
ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಕಥೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಗೆ ಇವು
ಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಎಂದೂ ತೋರಿಸಿ
ಮಿಕ್ಕ “ಅಖ್ಯಾನಜಾತಿ”ಗಳೆಲ್ಲಾ ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗುವವೆಂದೂ
ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಕೃಷಿ. ೧೮೦). [ಅಖ್ಯಾನ + ಜಾತಿ]

ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವವನು; ನಿರೂಪಿಸುವವನು.
೨. ಓಲೆಕಾರ; ದೂತ. [ಸಂ.]

ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಕಥೆ; ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗದ್ಯಮಯಂ
ಪದ್ಯಮಯಂ ತದ್ಯಮಳವಿಮಿಶ್ರಮೆಂದು ಕೃತಿ ಮೂಜು ತೆಜಂ ಗದ್ಯದೊಳೆ
ಸಮುದಮಂತವು ಹೃದ್ಯವಚಃ ಪ್ರಾಧಿಗಳ್ ಕಥಾಖ್ಯಾಯಿಕೆಯೊಳ್
(ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೪೯); ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ —ಮುಖ್ಯ
ವಾಗಿ — ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವು ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ,
ಕಥೆ, ಖಂಡಕಥೆ, ಪರಿಕಥೆ, ಕಥಾನಿಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ
ಅಗ್ನಿಪುರಾಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿ. ೧೮೦); ಅವರ ವಿಷಯವಾಗಿ
ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ತವನ.
೧೫೭). [ಸಂ. ಅಖ್ಯಾಯಿಕಾ]

ಅಖ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು: ಕರ್ಣಾಟ ಭಾಷೆಯೊಳ್ . . . ಅನುನಾಸಿ
ಕಾಖ್ಯೆಯಂ ತಳಿದಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೫). ೨. ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ (ದಕ. ೫).
[ಸಂ. ಅಖ್ಯಾ]

ಅಖ್ಯೇಯ (ಗು). ಹೇಳಬೇಕಾದ; ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ; ಹೇಳಲು
ಅರ್ಹವಾದ: ಅಖ್ಯಾತ ಅಖ್ಯೇಯ ಸಂಬಂಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಗೆಬಗೆಯ
ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಕಾಣುವವು (ಪರಪ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಆಗ್ನಿ ‘ಆಗಡು’ ನೋ.

ಆಗ್ನಿ (ನಾ). ಪಾಪ; ಅಪರಾಧ: “ಆಗ-ಆಗಸ್ = ಪಾಪ” (ತದ್ಭೂತ.
೩); ಆಗಕ್ಕೆ ಭೋಗವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. ಆಗಸ್]

ಆಗ್ನಿ ‘ಆಗ್ನಿ’ ಪರಾ.

ಆಗಂ ‘ಆಗಡು’ ನೋ.

ಆಗಂತು (ಗು). ೧. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ;
ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ; ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅತಿಥಿ; ಅಭ್ಯಾ
ಗತ; ಔತಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದವನು: “ಆವೇಶಿಕೆ, ಪ್ರಾ (ಘು) ಹುಣಿಕೆ,
ಆಗಂತು; ಅತಿಥಿ: —ಈಳ ಬಿರಿದನಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೩). [ಸಂ.]

ಆಗಂತುಕ (ಗು). ೧. = ಆಗಂತು ೧: ಸಮನಿಸುವ ಸಹಜ ಶಾರೀರ
ಮಾನಸಾಗಂತುಕ ಪ್ರಕರಮೆನಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ಮುದಗ್ರ ಪೀಡೆಗಡೆಯಾದ
ಮಾನನಂಗವಂ ಭವದೊಳಂ ಸುಖಮುಂಟೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೩೨); ಸತತಾ
ಗಂತುಕ ಮಾನಸದುಃಖವರ್ಜಿತರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೩-೯೬); ದುಃಖ ರಾಗ

ದ್ವೇಷಾದಿ ಪರ್ಯಾಯಗಳು ಆಗಂತುಕಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೩); ಹೊರಗಿ
ನಿಂದ ಬರುವುದು ಆಗಂತುಕ (ಆರ್ಯಧ. ೯೭). (ನಾ). ೨. ಹೊಸದಾಗಿ
ಬಂದ ಅಪರಿಚಿತ: ಆಗಂತುಕರು, ತಾಯೆ! ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾವು
ಓಡಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೦); ಯಾವ ಆಗಂತುಕ ಆ ಕಂಬಕ್ಕೆ
ಒರಗಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕೂತಾನು (ಕಂಬಕು. ೧). ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ
ಬಂದವನು; ತಾನಾಗಿ ಬಂದವನು: ಆಗಂತುಕರಾಗಿ ಬಂದ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕಂಡು ಜರಾಸಂಧನು ಎದ್ದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನ ಮಾಡಿದನು
(ರಾಜಸೂ. ೧೭); ದೊರೆಯು ಆಗಂತುಕರನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಬರಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ಹಳೆಯ ಮತವನ್ನು ಅವರು ಬಿಟ್ಟು ದಕ್ಕೇನು ಕಾರಣವೆಂದು
ಕೇಳಿದನು (ಪೈಮಹ. ೨೫). ೪. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದ ಸುಂಕದ
ರೂಪದ ಆದಾಯ: ಸುಂಕ ಆಗಂತುಕ ಸಹ ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ
ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಮೈಠಿ. ೧೯೪೫, ೧೬-೨೯; 1132). [ಸಂ.]

ಆಗಗಾಡಿ (ನಾ). ಉಗಿಬಂಡಿ; ಹೊಗೆಬಂಡಿ: ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ
ವಾಗಿಯೂ ಆಗಗಾಡಿಯ ರಸ್ತೆಗಳಾಗಲಿ ದೊಡ್ಡ ರಸ್ತೆಗಳಾಗಲಿ ಇದ್ದೇ
ಇರುತ್ತವೆ (ಬೆಳುಮ. ೪) [← ಹಿಂ. ಆಗಗಾಡೀ]

ಆಗಡ್ಡ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಟಚೇಷ್ಟೆ:
ಆಗಡವ ಮಾಡಿ ಮಾಗುಡವ ಮಿಂದರೆ ತಾ ಕೊಡಬಲ್ಲನೆ ಕೊಡಲ
ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೬೪೫); ಏಳುನೂಲುಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳ
ಲಾವಿದ್ದಂತೆ ನಿಮ್ಮ ಆಗಡವೇಕಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೦೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಆಗಡಿಯ; ತೆಲು. ಆಗಡಮು]

ಆಗಡ್ಡ ‘ಆಗಡು’ ನೋ.

ಆಗಡಕಾಱಿ (ನಾ). ಹಿಂಸಿಸುವವನು; ತೊಂದರೆ ಮಾಡುವವನು;
ಅಯೋಗ್ಯಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು (*).

[ಆಗಡ್ಡ + -ಕಾಱಿ. / ತೆಲು. ಆಗಡಕಾಡು]

ಆಗಡಿಗ (ನಾ). = ಆಗಡಕಾಱಿ: ಕಲ್ಲು ದೇವರೆಂದು ಪೂಜಿಸುವರು
ಆಗಡು ಕಾಣಿರೋ ಆಗಡಿಗರಾದಿರಲ್ಲಾ (ಅಪಜಂ. ೪೯-೨೧೦); ಆಗಡಿಗನ
ರಮರವಧುಗಳು ನಾಗರಿಗರಿನರೆತ್ತ ಭಾರತ ಭೂಗತರು ತಾವೆತ್ತಲಿದು
ಘಟಿಸಿದುದು ವಿಧಿಯಿಂದ (ಕುಮ್ಭಾ. ೯-೪೪). [ಆಗಡ್ಡ + -ಇಗ]

ಆಗಡಿಗತನ (ನಾ). ಕೇಡಿತನ; ಹೊಲ್ಲತನ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿ
ತರುವ ನಡತೆ: ನುಡಿದ ದಿವಸಕ್ಕೆ ಬಾರದಿದ್ದಾ [ಸಾಕಾಂ. ದಿವದವ]
ಗಡಿಗತನವದು ಜೀಯ ನಮ್ಮಾ ಪಡೆಯ ನೆರಹಲು ಸರಿದವನಿಗೆ ದಿವಸ
ಹನ್ನೆರಡು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೯). [ಆಗಡಿಗ + -ತನ]

ಆಗಡು, ಆಗ್ನಿ, ಆಗಂ, ಆಗಡ್ಡ, ಆಗಲ್, ಆಗಲು, ಆಗವೆ, ಆಗಳ್,
ಆಗಳು, ಆಗ್ನಿ, ಆಗ್ನಿ, (ಅ). ೧. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಆ ಹೊತ್ತಿ
ನಲ್ಲಿ; ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ; ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ: “ತಳಿಗುಂ ಕಾಲಾರ್ಥಮನಾಗ
ಳಿಗಳೆಂಬಾಗದೀಗಡೆಂಬಿವು” (ಶಮದ. ೩೨೧); ಬಡಗಮೊಗದಿರ್ಕು
ಕರ್ಮದ ತೊಡರಂ ಪಣಿವಂತೆ ಕೇಶಪಾಶಮನಂತಾಗಡೆ ಪಜಿದು ತಪಂ
ಗೊಂಡಂ (ಅದಿಪು. ೬-೨೪); ಪಡೆಯಂ ಸಾಜಲ್ವೇಬ್ಬಾಗಡೆ ಪುತ್ರ ಕಳತ್ರ
ಮಿತ್ರ ಸಹಿತಂ ಮಹಿಪಂ ನಡೆದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೪); ಅಕ್ಕೂರನೊಡನೆ
ಹರಿ ಪೊಜಮಡಲಾಗಡೆ ಪೊಜಮಟ್ಟಿದದೊರ್ವಳ ನಡುಸುಯ್ಯ ಸಮಾರ
ನೊಡನೆ ಜೀವಸಮಾರಂ (ಜಗವಿ. ೫-೯೮). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ;
ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲೂ: ವಿನೇಯಜನಮಂ ಕಲ್ಪಿ ಪು ಪಾಧ್ಯಾಯ
ರಾಗಡುಮೆಮ್ಮಂ ಮನಮೊಲ್ಲು ಕಲ್ಪಿ ಸುಗೆ ಸನ್ಮಾಗೋಪದೇಶಂಗಳಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೧-೪); ಆಗಡುಂ ಪಿಂಗದೆ ಕರ್ಣನೀವಗುಣವಿದ್ದನ ಲೀಳೆ
ಭುಜಂಗರಾಜನೊಳು ಸಂಗಳಿಸಿದ್ದ ಪೆಮ್ಮೆ ಸುರಶೈಲದ ಬಿಣ್ಣು ಪೊಜಲ್ಲು
ನಿಂದುವೀ ಗಂಗನ ಪುತ್ರನೊಳ್ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೯-೧೩; 1160).

ಅಗ್ನಿ : ೧. ಮುಂತೆ ಕಿನ್ನರರು ನವರಸದಿ ಪಾಡಲ್ವಾಗ ನಂತರಂ ಭೃಂಗೀಶ
ನರ್ತನಕೆ ನಿಂದಾಗ (ಬಸರ. ೧-೨೪); ಆಗ ನಳನ್ಯಪನೊಡಲ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗ
ಭುಜನಯನಂಗಳದಿರಿದುವು (ನಳಚ. ೨-೪೩); ಬಿನ್ನಹ ಗುರುವೆ ಧ್ಯಾನಕೆ
ಬೇಸಜಾ ದಾಗ ನಿನ್ನನಾದಿಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡದೊಳಗೊಂದು
ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನು (ಭರತ. ೧-೫). ೩. ಯಾವಾಗ; ಯಾವ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ : ಈ ರುಚಿರಕೋಮಲ ಶರೀರನಂಗದ ರುಧಿರವಾರಿ
ಯಿನ್ನಾವ ರುಚಿಯೋ ಆಗ [ಪಾಠಾಂ. ಯೋ ಅವಗ, ಯೋವಾಗ]
ಸವಿನೋ ತೀರಲೆಂದೆಳಸಿ ಲವಲವಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೨). ಅಗಂ : ೧.
ಇಂತಾ ಗಂಗೆಯ ಕಾಣುತ ಕಾಂತೆಯು ಮನದಲ್ಲಿ ಹರುಷವನು
ತಾಳ್ದಾಗಂ ನಿಂತಲ್ಲಿ ಹ ನಾವಿಕರೊಡನಿಂತೊರೆದಳು (ನೀಲಧ್ವ. ೪೫);
ಸಾರಿದವು ತಾಮ್ರಚೂಡವು ಧೀರನೆ ಬೆಳಗರೆಯಿತೆಂದು ಬನದೊಳಗಾಗಂ
(ಹಮಚ. ೬೩). ಅಗಡ್ಡ : ೧. ಅಗಡ, ಈಗಡ (ಶಬ್ದಾ. ೨೦ ಉದಾ).
ಅಗಲ್ : ೧. ಅಗಲಟ್ಟಿದೊಡಾ ಪುರಾರಿಯ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ವರೆಯ್ದು (ಬಸಪು.
೨೮-೩೭); ಬಳಿಕ ತಿರುವಿಟ್ಟಾಗಲಪ್ಪವ ಸೆಳೆದು ಬಿಲುವಿದ್ಯಾಚಮತ್ಪ್ರತಿ
ಯಳವ ತೋಜೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೯-೯); ಆಗಲವನ ಪಡೆದಂತಿರವಳಿ
ಗನುರಾಗ ಕೈಮೀಸಿ ಮನದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೬೪). ಅಗಲು :
೧. ಹೊಗೆಯನಾಗಲು ಕಾಣುತೆದಗಳು ಧಿಗಿಲು ಧಿಗಿಲೆನೆ (ಬಸಪು. ೫೮-೬೧).
೨. ಕೆಲಸವಾಗಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಮಾಡಲಾಡದೆ ಬಳಲುತೆನ್ನಂ ತೊಜೆದು
(ಬಸಪು. ೧೮-೫೫); ಸಂತೆ ಸಾಲಕೆ ಹೊಲ್ಲ ಕೊಂತ ಜೊಂಕಲು ಹೊಲ್ಲ
ಬೊಂತೆ ಹಜ್ಜಡವ ಹೊದೆ ಹೊಲ್ಲ ಅಗಲು ಚಿಂತೆಯೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೧೫೨); ಸೋಗೆಯ ರಸ ಹೊಲ್ಲ ಮಾಗಿಯ ಚಳಿ ಹೊಲ್ಲ ಅಗಲುಂ
ಉರಿವ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ ದುರ್ಜನರ ಯೋಗವೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೭).
ಅಗವೆ : ೧. ಗುರುವಿಗೆ ತನುವ ಕೊಟ್ಟಾಗವೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಲೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ
ಮನವ ಕೊಟ್ಟಾಗವೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಲೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಧನವ ಕೊಟ್ಟಾಗವೆ
ರುದ್ರನ ಬಲೆ ಇಂತಿವು ಇದಿರಿಟ್ಟ ಭೇದ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣ ಈ
ಮೂಜೂ ಮೂಜಕ್ಕೂಡಲಾದ ಕಾರಣ ಮತ್ತೆ ಇದ ಸಾರಲೇತಕ್ಕೆ
(ಮೋಳಮಾ. ೨೮-೧೧೭). ಅಗಳ್ : ೧. ಪರದಗ್ಗಾರ್ ಪಾರ್ವಗ್ಗಾರ್ಯ
ರಸಗ್ಗಾರ್ ಕುಡಿಯರಪ್ಪ ನಾಲ್ವಗ್ಗಾರ್ಗಳ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೫); ಭೂಷಣವ
ನೆಲ್ಲವನಾಗಳ್ ಕಳೆದು (ಕಾದಂಪು. ೬೮). ೨. ಎನ್ನ ದಾನವಿದಾಗಳುಂ
ಮಧುಪಾತ್ರಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭); ನಿರ್ಗರ್ವರಾಗಿ ಪಂಪನ
ಗೀರ್ಗಂಧದ ಪಂಪನಾಗಳುಂ ಬಣ್ಣೆಸುವರ್ (ಪಂಚತಂ. ೫-೨೦); ನಿನ್ನ
ರೂಪನೆ ನೋಡಿ ಬಾಲುನೆನಾಗಳುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೧). ಅಗಳು :
೧. ನಾವು ಅಗಳು ತೊಡಗಿ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಾವಳಿಗಳಂ ಕೇಳ್ವು ನಿಮ್ಮಯ
ಹಿಂದೆ ಬರುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೮-೨೦). ೨. ಮೆಲುನುಡಿಗಳಿನಿಂದ ನೆನೆವ
ನಾಗಳು ಸಮೇಳಂ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೫). ಅಗ್ಗೆ : ೧. ಅಗ್ಗೆ ಈ ಊರಿನ
ಪರಿಚಯ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಅಗ್ಗೆ ದವಸಧಾನ್ಯಗಳು ಅಗ್ಗೆ
ವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದುವು (ರೂಢಿ). ೪. ಅಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ; ಆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ :
ಅಗ್ಗೆ ನಾನೇನು ಮಾಡಿದ್ದೆ ಗೊತ್ತೆ? (ರೂಢಿ). ಅಗ್ಗೆ : ೧. ಹೊತ್ತು
ಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ್ಗೆ... ದಾರಿಹಿಡಿಕೊಂಡು ನೋಡುವಾಗ್ಗೆ
(ಮೈಲಿ. ೧೯೨೯, ೧೮-೩೨, ೩೫; 1402); ಬರೋವಾಗ್ಗೆಯೇನು ತಂದಿ
ಬರುತಲೆ ಎಲ್ಲಾನು ನನ್ನದೆಂದಿ (ಪುರಂದ. ೨-೫೪-೨); ಆಕಾಶ ಹರಿದು
ಬೀಳುವಾಗ್ಗೆ ಅಂಗೆ ಬಡ್ಡಿದರೆ ನಿಂತೀತೆ (ಗಾದ).

ಅಗಾಗ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಉಗ್ಗುಗಳನಾಗಾಗ ಬಯಸಲು ಹಿಗ್ಗುವಳು
(ಬಸಪು. ೧೫-೧೪). ಅಗಳಂತೆ = ಕೂಡಲೇ; ಅಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ;
ತಕ್ಷಣವೇ; ತೀರ್ಥವಾಗಿ : “ತಕ್ಷಣಂ, ಏಕಪದಂ, ಸದ್ಯಃ, ಸಪದಿ—ಈ
೪ ಅಗಳಂತೆ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೭); ತತ್ಪ್ರಪಂಚಮೆಲ್ಲಮಂ ತಿಳಿಯೆ

ಪೇಟೊಡೆ ಕಮಳೆ ಬೆಜಗಾಗಿ ನಿರ್ವೇಗದಿಂದಮಾಗಳಂತೆ ತೊಜೆವೆ
ನೆಂದೊಡೀಗಳ್ ಬೇಡ (ಜೀವಸಂ. ೮೯-೩೧ ವ); ಸೂಡಿದ ಬಾಸಿಗಮಾ
ಗಳಂತೆ ದಳ್ಳುರಿ ತಗುಳ್ಳಂದದಿಂ ಕರಿದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩). [?]

ಅಗತ (ಗು). ೧. ಬಂದ; ಸೇರಿದ. ೨. ಉಂಟಾದ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ.
[ಸಂ.]

ಅಗತಿ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು; ಸೇರುವುದು. ೨. ಲಾಭ; ಆದಾಯ;
ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೩. ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದುದು; ಎಣಿಸಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ಅಗತೆ (ನಾ). = ಅಗತಿ ೨ : ಈ ಪಾಳೆಯಗಾರ ಅಳಿಕೆಗಳ ಗ್ರಾಮಗಳ
ಬಾರಾಬಲೂತಿ ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ಮಾನ್ಯ ಮಿರಾಸಿ ಮೊದಲಾದ ಅಗತೆಗಳ
ನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮). [ಸಂ. ಅಗತಿ]

ಅಗತ್ಯ ‘ಆಗತ್ಯ’ ನೋ.

ಅಗಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಲೋಕಯ್ಯನ ಪರೋಕ್ಷದ
ಗೋಶಸಿ ಭೂಮಿ ೫ ಅಗಬೆಯುಂ ಕೇತಯ್ಯನುಂ ನಿಜಿಸಿದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ.
VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯-೧೨; 1021). [?]

ಅಗಭೋಗ (ನಾ). = ಅಂಗಭೋಗ (?) : ಅಗಭೋಗಗಳಿವೆ ಅನು
ಭೋಗಗಳಿವೆ ಈಗಲೆ ಕೊಡೆನಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನು (ಪುರಂದ. ೩-೮೩-೩);
ವಾಸುವಿನ ಜತೆಯವನಾದ ಪುಟ್ಟನಿಗೆ ಅಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಗಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ
ಅಲ್ಪವಾದರೂ ವಾಸುವಿಗೆ ಅಗದೇ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. (ಬಾಡಿಬ. ೧೯);
ಅಗಭೋಗಕ್ಕೆ ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಸತ್ಯಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ (ಗಾದ).

[< ಸಂ. ಅಂಗಭೋಗ ?]

ಅಗಮ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು; ಸೇರುವುದು : ಒಪ್ಪಿದುದು ನೀರದ
ಶಾರದ ನಿರ್ಗಮಾಗಮಂ (ಪುಷ್ಪತು. ೪-೮೮); ಚೈತ್ರನಾಗಮವಾಯ್ತು
ಮಂಥರೆಯ ಶಿಶಿರಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩-೬೦೮). ೨. ಪೂರ್ವದಿಂದಲೂ
ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಗ್ರಂಥ, — ಶಾಸ್ತ್ರ : ಅಪ್ಪನೆ ಪೇಟ್ಟುದಾಗ
ಮಮಾಗಮದರ್ಥಮಾವುದದುವೆ ಪದಾರ್ಥಂ (ಅದಿಪು. ೫-೫೪); ಡಂಬಿಸಿ
ಪೆಜಿರೊಡವೆಗಳಂ ತಿಂಬುದು ಪೊಲ್ಲೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ನಿನ್ನಾಗಮಮಂ ನಂಬದೆ
ಜಿನಪತಿ ಪೆಜತಂ ನಂಬಿದವರ್ಗೀಗಮಕ್ಕು ತುದಿಯೊಳ್ ಗಾಥಂ (ಜಿನಾಲೆ.
೧೪). ಜಿನಾಗಮ, ಶೈವಾಗಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೩. ದೇವಪೂಜಾ
ತಂತ್ರವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಪಾಂಚರಾತ್ರಾಗಮ,
ವೈಖಾನಸಾಗಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ
ನಡುವೆ ಒಂದು ವರ್ಣ ಅಥವಾ ವರ್ಣಸಮುದಾಯವು ಹೊಸ
ದಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದು : ಇದುರ್ವದಂಕೆಡಿಸದೆ ಪತ್ತುವನಾಗಮಂ
(ಶಮದ. ೧೭೪ ವೃತ್ತಿ); ಸಮನಿಸುಗುಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಮೊದಲೊಳಾದಂ
ಗಳಾಗಮಂ ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಮದಾಗಿ (ಶಮದ. ೧೦೫). ೫. ಜ್ಞಾನ;
ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ. ೬. ಸನ್ನದು; ಹಕ್ಕಿನ ದಸ್ತಾವೇಜು;
ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಗಮಕುಳ (ನಾ). ಅಗಮಗಳ ಸಮೂಹ; ಶಾಸ್ತ್ರರಾಶಿ : ಅಗಮ
ಕುಳದವಾದ ಭೋಗಿ ತಾನಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೨೮೪-೩); ಗೀತಂ ಸಕಳಾಗಮ
ಕುಳಜಾತಂ ಗೀತಂ ಪರಾಪರೈಕ ಸಮೇತಂ (ಬಸರ. ೧೦-೩).

[ಅಗಮ + ಕುಳ್ಯ (= ಕುಲ)]

ಅಗಮಕೋವಿದ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು :
ಅಗಮಕೋವಿದ ನಿಗದಿತಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೧); ಯೋಗ ಸಂಕ
ರುಹ ದಿನೇಶರಂದು ಸಕಳಾಗಮಕೋವಿದರೆಂದು (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೫೮;
1076 ?). [ಅಗಮ + ಕೋವಿದ]

ಅಗಮಜ್ಞ (ನಾ). ಅಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು : ಅನಿತಾಗಮಜ್ಞರಾ
ರನಿತು ವಿನೇಯ ಲೋಕಹಿತರಾರ್ (ಜಾವಂಪು. ೩-೧೭). [ಸಂ.]

ಅಗಮತತಿ (ನಾ). ಅಗಮಗಳ ಸಮುದಾಯ ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಗುಂಪು
“ಅಗಮತತಿ—ವೇದಸಮೂಹ” (ನಾನಾರ. ೮೦ ಬೀಕು).

[ಅಗಮ + ತತಿ]

ಅಗಮನ (ನಾ). ಬರುವುದು ; ಬರುವು : ಕಲಕಂಠನುಲಿ ಘೋಷಿಸಿತು
ಜಗಕೆ ರಾಮಾಗಮನವಾರ್ತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಅಗಮಭಾವನೆ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಲೋಚನೆ, —ವಿಚಾರ : ತಪೋ
ನುಷ್ಠಾನ ಕ್ರಮದಿಂದಿದ್ದಿಯ ದರ್ಶನಾರ್ಥನಂಗಿಯು ಅಗಮಭಾವನೆಯಿಂದ
ಜ್ಞಾನಿಯಪ್ಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೧-೯ ವ). [ಅಗಮ + ಭಾವನೆ]

ಅಗಮಭಾಷೆ (ನಾ). ಅಗಮಗಳ ಮಾತು ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ
ವಿಷಯ : ಪೆಪುಪುಪುಳ್ಳವಿಲ್ಲಿ ಯೋಜನಾಗಮಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯುಳ್ಳವಂ
ಪೆಪುಪು ಕಾಣಲಾಗದೆನೆ (ಅಜಿತ. ೧೨-೩೩). [ಅಗಮ + ಭಾಷೆ]

ಅಗಮವಿತ್ವ (ನಾ). ಅಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ ; ಶಾಸ್ತ್ರ
ಜ್ಞಾನ : ಅಸ್ತಿತ್ವತುರಾನನತ್ವಮಖಿಳಾಗಮವಿತ್ವಂ... ಏಂ ಜನ
ನೋಳ್ ಪೊದಬ್ಬುಪೋ (ಅದಿಪ. ೧೦-೪೨). [ಸಂ.]

ಅಗಮವಿದ (ನಾ). = ಅಗಮಜ್ಞ [ಸಂ. ಅಗಮವಿದಾ]

ಅಗಮವಿದೆ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವಳು : ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿ
ನಾನಾಗಮವಿದೆ ಸದಲಂಕಾರಿ ಸಾರಾಂಗಿ ವಿಶ್ವೋದರೆಯೆನ್ನಂ ರಕ್ಷಿಸು
(೧೦೪. ೮-೧೪). [ಸಂ. ಅಗಮವಿದಾ]

ಅಗಮವೇದಿ (ನಾ). = ಅಗಮಜ್ಞ : ಎಯ್ ಬಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಟೆಯೆ
ನೆಗಟ್ಟಿದಂ ಕವಿಚತುರ್ಮುಖನಾಗಮವೇದಿಯಪ್ಪುದಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೩೩). [ಸಂ. ಅಗಮವೇದಿನಾ]

ಅಗಮಸಂಧಿ (ನಾ). = ಅಗಮಳ : “ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಒಂದು ವರ್ಣಪು
ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಅಗಮವೆಂದೂ, ಈ ಸಂಧಿಗೆ ಅಗಮಸಂಧಿ
ಯೆಂದೂ ಹೆಸರು” (ಮಧ್ಯಮ. ೧೮). [ಅಗಮ + ಸಂಧಿ]

ಅಗಮಸಂಪ್ರದಾಯ (ನಾ). ಅಗಮಗಳ ಮಾರ್ಗ : ವೇದವಿರುದ್ಧ
ವೆಂದು ಅಗಮಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಮಾಮಾಂಸಕರು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿ
ದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೪). [ಅಗಮ + ಸಂಪ್ರದಾಯ]

ಅಗಮಸಮಯ (ನಾ). ಅಗಮಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ
ವಾದ ನಿಯಮ : ಅಗಮಸಮಯ ನ್ಯಾಯವಿಭಾಗ ಕಳಾಕಾಲೋಕ
ದೇಶವಿರುದ್ಧಂ ಭೋಗಿವಿಷಂಬೋಲ್ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಮನಾಗಿಸುಗು
ಮಮಳಕ್ಕತಿವಧುಗಿನಿತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೯). [ಅಗಮ + ಸಮಯ]

ಅಗಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಪ್ರದೇಶ :
ಅಲ್ಲಿಗಿಂದಿನಂದೆದೋಳ್ ಅಗಮಸ್ಥಾನದೊಳಿಟ್ಟು [ಪಾಶಾಂ. ಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ
ಗಿಟ್ಟು] ವಿಭೂತಿಯ ತೊಟ್ಟು ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಹೊದದ ಧವಲೋತ್ತರೀಯದ
... ಸೋಮಾಸಿಮಾರರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಭದ್ರದ ಮೇಗಿ ಬಂದು
(ನಂಬರ. ೧೬-೧೦೩). [ಅಗಮ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಗಮಿ (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದವನು : ಪೂರ್ವದ ಹೂಣರಿಗೂ ಈ
ನವೀನ ಅಗಮಿಗಳಿಗೂ ತಂತಮ್ಮೊಳಗೆ ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಸಂಪರ್ಕವಾಗ
ತೊಡಗಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೯೫). [ಸಂ. ಅಗಮಿನ್]

ಅಗಮಿಕ (ನಾ). ೧. ಅಗಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು : ಪೇಟೋಜೆಗೆ
ಸಮನ್ವಿತ ಧನಂಜಯಂಗೆ ಕವಿತಾಗಮಿಕರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೩೬) ;
ಅಗಮಿಕರೆದೆಲೂಲ ಗರ್ವಿತ ಗೂಗೆಗಳ ನಖಸಾಳವಗ್ಗದ ಭೋಗಿಗಳ
ಕುಲದೈವವೆಸೆದು ಕುಸುಮಮಯ ಸಮಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೬).
೨. ವಿಗ್ರಹ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮೊದಲಾದ ಅಗಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅರಿತವನು ;
ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂಜಾರಿ : ಪಂಡಿತರೂ ಅಗಮಿಕರೂ ಸೇರಿ...
ಶುಭಮುಹೂರ್ತವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೮).

೩. ಅಗಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು :
ಅದಿಪುರಾಣವೆಂದರೆ ಅಗಮಿಕ ಅಥವಾ ಅಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯ (ನಾಡೋಜ.
೬೨) ; ‘ಗದಾಯುದ್ಧ’ವು ರನ್ನನ ‘ಕೃತಿರತ್ನ’. ‘ಅಜಿತಪುರಾಣ’ವು
ಅಗಮಿಕವಾದರೆ ಇದು ಲೌಕಿಕ ಕಾವ್ಯ (ಕಸಾಚ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬರು ; ಬಂದು ಸೇರು : ನನ್ನ ನೆರೆಮನೆಯಾಕೆಗೆ
೧೨ ಜನರ ಗುಂಪೊಂದು ಬೀಗರಾಗಿ ಅಗಮಿಸಿತು (ಮೊಪಾ. ೧೬) ;
ದುಷ್ಯಂತನು ಅಶ್ವಮುಕ್ತೆ ಅಗಮಿಸುತ್ತಾನೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬೮).

[ಅಗಮನ + -ಇಸು]

ಅಗಮಿಕ (ನಾ). = ಅಗಮಿಕ ೧ : ಅಗಮಿಕರ ಮನೆಯು ಕರಿಕರಿ
ಯಾಗಿ ಕೆಡೆಯಿತು (ಬಸಪು. ೫೬-೩೫) ; ಒಡನಂತಾಗಮಿಕನು ನಗುತ
ಲೆಂದನು (ಬಸಪು. ೫೭-೨). [ಸಂ. ಅಗಮಿಕ]

ಅಗಮಿ (ನಾ). ಆರಂಬ ; ವ್ಯವಸಾಯ ; ಕೃಷಿ : ಅವರು ಅಗಮಿ
ಮಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ (ಮರಮ. ೪೧೧). [?]

ಅಗಮಿ (ಅ). ಅಗಲೆ ; ಅ ಕೂಡಲೇ ; ಅವನಾನಾರ್ವನಂ ಮುಳಿದು
ನೋಳ್ಪರೋಡಿದಾಗಮಿ ಸಾವುದು (ತಸೂವ್ಯ. ೧೨೦).

[ಅಗಂ (< ಅಗದು) + -ಇ]

ಅಗಮೋಕ್ತ (ಗು). ಅಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದ : ಈಗ ದೃಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳನಾಗಮೋಕ್ತದಿ ತೋಜುವೆಂ (ಬಸಪು.
೫೧-೫೨) ; ಅವರು ಅಗಮೋಕ್ತಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ
ಮಾಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅಗಮ + ಉಕ್ತ]

ಅಗಮೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು ; ಶಾಸ್ತ್ರ
ಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಮಾತು.

ಅಗಮೋಕ್ತಾಶ್ರಯ = ಅಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನ
ಆಧಾರ ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನ ಆಧಾರ : ನಿಯತೋ
ದ್ದೇಶಿಯುಮನುದೇಶಿಯುಮನನು(ವಿನಂ)ತು ಪೇಟೆ ಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಾ
ಹ್ಯಯಮಕ್ಕುಮಾಗಮೋಕ್ತಾಶ್ರಯದಿಂ ವ್ಯತಿರೇಕಮಕ್ಕುಮಲ್ಲದವೆಲ್ಲಂ
(ಕವಿರಾ. ೧-೮೬). [ಅಗಮ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಗರ (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಸ್ಥಳ ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ ; ಆಶ್ರಯ ;
ಗಣಿ : “ಅಕರ-ಅಗರ” (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋಗ) ; “ಅಗರಂ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ
ಪೆಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೦೦) ; ಪರಶುರಾಮನನಂಜಿಸಿ ಬೀರಕ್ಕಾಗರ
ಮಾದ ನದೀಜನೇದೊರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೫) ; ಇದು ಪೆಂಪಿಗೆ
ತವರ್ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾಗರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೮) ; ಅಜಿಂ
ಗಾಗರಮೊಳ್ಳಣಕ್ಕೆ ಕಣಿ ಶಾಚಕ್ಕಾಸ್ಪದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೫) ; ಮಣಿ
ಗಳಾಗರಮಂದೆಸೆದತ್ತು ಸಾಗರಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೨-೩೬) ; ಉಪ್ಪಿನಾಗರದ
ಗೇಣಿಯಂ ಪರುಷ ರಕ್ತಂ ಬಹ ರೋಕ್ಕ ರಿ (ಸೌಇ. IX-i, ೪೦೯-೨೨ ;
1365). [ಸಂ. ಅಕರ]

ಅಗರ (ನಾ). ೧. ಮನೆ ; ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಒಡಲಪ್ಪೊಡರುಚಿ ನಿಲ್ಲದು ಪಡಿಕೆ
ಕರಂ ಜಂತಿನಾಗರಂ ಪರ್ವೇಲಿರ್ಪಡೆ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೬-೧೩೯) ; ದೇವರ
ಅಗರದ ಕಣುಕೆಯ ತೆಂಕ ಕಡೆಯ ಹೊಸಮಂಟಪದ (ಸೌಇ. IX-ii,
೪೦೯-೨೧ ; 1365) ; ಶೃಂಗಾರದಾಗರ ಸುಖಮಯಸಾಗರ ಮಂಗಲಾರ್ಥಕೆ
ನೆಲಿವೀಡು (ಕಂನವಿ. ೭-೩೮). ೨. ಸ್ಥಳ (ಗಂಗಾಮ. ೨೩). ೩. ತೋಟ :
ಅಗರದೊಳು ರಸದಾಳಿ ತೆಂಗಾಳಿಯಿಂ ತಾಗಲೊಂದಜೊಳೊಂದು ಹಳಚಿ
ಮೇಗೋಲ್ಲೊಡೆದಿರಿಸದ ಪರಿಯೊಳಿಕ್ಷುಸಾಗರ ತುಂಬಿದಂತಾಯ್ತು
(ಮೋಹತ. ೨-೪೮) ; ಗರವ ಅಕಂಡರಸುಗಿಳಿಯೊಲು ಮೇಘಮಂ
ಕಂಡಾಡ್ವ ನವಿಲೊಲು (ಶಂಕದಾ. ೬-೪೮). ೪. ಉಪ್ಪಿನ ಮಡಿ
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ. ಅಗರ]

ಆಗರಡಕಂಠ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಹಿ[ರಿ]ಯ ಮನೆಯ ಕಳಗಡಿಯಿಂದ ಬಡಗಲು ಪಡುವಲು ಆಗರಡಕಂಠದಿಂದ ಮೂಡಲು ಬಡಗಲು ಮೂಡಕರೆಯ ಗಡಿಯಿಂದ ತೆಂಕಲು (ಸಾಂಘ. IX-ii, ೪೨೪-೪೮; 1401). [?]

ಆಗರೆ (ಕ್ರಿ). 'ಆ' ಎಂದು ಕೂಗು, —ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಗೋಕುಲಂ ಸಾರುತಂ ಬಪ್ಪವೆನೆ ತಮತಮಗೆ ವತ್ಸಂಗಳಾಧ್ಯಾಸದಿಂದಾಗರ[ರೆ]ವುತಡಿ ಗಡಿಗೆ ಧೂಳಿಯಂ ಸಾನುರಾಗದೊಳಭಕ್ತುಪುರಿಸುವಂತೆ (ಪರಶು. ೩೩-೪). [ಆ + ಕರೆ]

ಆಗರ್ಭ (ಅ). ಗರ್ಭದಿಂದ ಹಿಡಿದು ; ಗರ್ಭದಿಂದಲೇ.

[ಸಂ. ಆಗರ್ಭಂ]

ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ (ನಾ). ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಮಂತ; ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ : ಪಂಡಿತ ಜವಹರಲಾಲ್ ನೆಹರು ಅವರು ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತರು (ರೂಢಿ).

[ಆಗರ್ಭ + ಶ್ರೀಮಂತ]

ಆಗರ್ಭಸುಖಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ಸುಖವಾಗಿರುವವನು.

[ಸಂ. ಆಗರ್ಭಸುಖಿನಾ]

ಆಗಲ್ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಲ್ 'ಆಗ್ನು' ಪರಾ.

ಆಗಲ್ 'ಆಗ್ನು' ಪರಾ.

ಆಗಲೀಸು (ಕ್ರಿ). ಆಗಗೊಡು ; ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಅನಕಾಶಕೊಡು ; ಇರಲು ಅಥವಾ ಬದುಕಲು ಅನಕಾಶ ಕೊಡು : ಯಾಗದ ನೆಪದಿಂದ ಕೂಗಿ ತಿಂಬರು ಅಡ ಯಾಗದಲಿ ಬಂದು ದಿಟವಿರಲು ಹೋತುಗಳನಾಗ ಲೀಸುವರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೩). [ಆಗಲ್ಯ (< ಆಗ್ನು) + -ಈಸು ?]

ಆಗಲು 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಲು 'ಆಗ್ನು' ಪರಾ.

ಆಗವೆ 'ಆಗಡು' ನೋ.

ಆಗಸ, ಆಕಸ, ಆಕಾಸ (ನಾ). ಆಕಾಶ ; ಗಗನ : ಆಗಸದೊಳಗೊಂದು ಮಹಿಭಾಗದೊಳಿನ್ನೊಂದು ದಾಡೆಯಾಗಿರೆ ಮನದಿಂದ ಬೇಗಂ ಬರ್ಪಳ ದಿಟ್ಟಿಗಳಾಗಳೆ ಪತ್ತಿರುವು ಗೆಂಟೆಕೊಳ್ ಮಾರುತಿಯಂ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೧೩) ; ಆಗಸಮೆಲ್ಲಂ ಸುಧೆಯಿಂದೆ ಲೇಪಿಸಿದುದು . . . ಎಂಬಿನ ಮೊಂದು ಬೆಳ್ಳೆಗಳ್ಳು ಪರ್ವಿತ್ತೆಯ್ದೆ ರೋದೋಂತಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೩) ; ಬೆಳ್ಳೊಡೆ ಪಳಯಿಗೆಗಳಾಗಸವ ತುಂಬಿತು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೭೯). ಆಕಸ : ಆಕಸದ ದರ್ಪಣದ ಬಕ ರತ್ನಾಕರನಲೊಂದೊಂದು ಗುಣವಿರಬೇಕು ನೃಪರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೫೪) ; ಆಕಸಕೆ ನೆಗೆದಸುರನಂ ಪಿಡಿದಾಕಿ ರೆಕ್ಕೆಯ ಮುರಿದು (ಆನಂರಾ. ೫-೪-೧೧). ಆಕಾಸ : "ಆಕಾಶಂ-ಆಕಾಸ, ಆಗಸ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಪಸುರ್ಗರ್ಪಿಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಟ್ಟಲಿಪ ಪಸಲೆ ಯಾಕಾಸಮಂ . . . ಪೋಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೬).

ಆಗಸದಬ್ಬೆ = ಒಂದು ದೇವತೆ : ಪಸಕಾಲದೊಳಿಪ್ಪೆಯಪನಾಗಸದಬ್ಬೆ ಬಳಾರಿ ಭೈರವಂ ಮೈಲಾರಂ ಮಸಣೆ ಮಾರಬ್ಬೆಯಿಂದಿತ್ತು ಸತ್ತರಾ ಭಕ್ತರೇಕೆಯೋ ಕೊಂಡಾಡರ್ (ಸಮಪ. ೯-೧೦೫).

[< ಸಂ. ಆಕಾಶ]

ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚ 'ಆಗಸವೊಚ್ಚ' ನೋ.

ಆಗಸಗೆಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮತ್ತವನರೊಳಗೆ ತಿಪ್ಪ ಗಾವುಂಡನ ಸಾತಿಗಾವುಂಡಂ ಆಗಸಗೆಣಿಯ ತಂನ ವೀಸಂ ಕಾಣಿಯ ಬಳ ದೊಳಗೆ ಗೂಗಿಯ ಬಾಗಿಂ ಪಡುವಣ (ಕಾ. I, ೨೫-೨೧; 1186).

[ಆಗಸ + ಕೆಣಿ]

ಆಗಸದೊಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ನದಿ ; ದೇವಗಂಗೆ : ಆಗಸದೊಣಿ ಪೆಣಿ ಯ ನಾಂ ತ ಗಗನಕೇಶಾ (ಸಾಂಘ. ೧-೭೫) ; ಆಗಸದೊಣಿ ಮೇಲ್ಮಿನುಪೊಳ್ಳೊಣಿಯೊಳಗಾಡ್ಲಿಯ ಬೆಳ್ಳಾವರೆಗೆಯ್ದಿ (ಉದ್ಧರಣೆ. ೨-೬೭). [ಆಗಸ + ತೊಣಿ]

ಆಗಸಮಣಿ 'ಆಗಸವಣಿ' ನೋ.

ಆಗಸವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : "ಬಾನಡಿ ಟಿಟ್ಟಿ ಭಟೀವಂ ತಾನಾಗಸವಕ್ಕಿ ಖಂಜರೀಟಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೨) ; "ಟೀವಮೆಂದುಂ ಆಗಸವಕ್ಕಿಯೆಂದುಂ ಖಂಜರೀಟಂ" (ಕಶಸಾ. ೬-೯೮). [ಆಗಸ + ಪಕ್ಕಿ]

ಆಗಸವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗಗನಮಾರ್ಗ ; ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ : ನವರತ್ನ ಖಚಿತ ಪುಷ್ಪಕಮೆಂಟು ಕನಕಮಯ ಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶಂಗಳಿಂ . . . ನೆಗೆದುವಾಗಸವಟ್ಟಿಗೆ (ಭಾಷಣ. ೯-೫೩) ; ತ್ರಿಜಗವು ನೆಣಿದು ಬಂದುದು ನಿಮಿಷಕಾಗಸವಟ್ಟಿಯಲಿ ನಿಂದು ಸುರಪತಿಯ ಬಹ ಬರವ ಸಾಜುತ್ತಿರಲ್ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೧೨). [ಆಗಸ + ಬಟ್ಟಿ]

ಆಗಸವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಖೇಚರಿ ; ದೇವತೆ : "ಎಸೆವ ಬಿಡುಗಣ್ಣವರ್ ಬೋಳಿಯರ್ ತಿಳಿಯಲಾಗಸವಟ್ಟಿ ಗರು ಸಗ್ಗಿಗರು ಬರ್ದಿಲರೈದೆಯಾ ಪೆಸರು ಸಲ್ಲದು ಸುರರ್ಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦) ; ಆಗಸವಟ್ಟಿಗರಾಯನಣುಗನುಂ ಸೋಗೆಮುಡಿಯ ಕಾಂತಾವತಿಯುಂ ಸಮವಾಗಿಯುದಯಗಿರಿಯೇಣಿದ ಶಶಿರೋಹಿನಿಯಂತೊಪ್ಪಿದರು (ಜಯಕಾ. ೧೩-೨೩) ; ಆ ಪುಳಿಗೆಯೊಳಾಗಸವೇಗನೆಂದೆಂಬಾಗಸವಟ್ಟಿಗೆ ನಿಳಿದು . . . ಈ ಗರುವೆಯನು ಕಂಡನವನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೧೮).

[ಆಗಸವಟ್ಟಿ + -ಗ್ನು]

ಆಗಸವಟ್ಟಿವೆಣ್ಣ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು : ಖೇಚರಿ ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ನಟ್ಟನಡುವೆಯೊಲೆದಾಡುತಿರ್ಪಾಗಸವಟ್ಟಿ ವೆಣ್ಣ ತಂಡಮಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ ೧-೭೧). [ಆಗಸವಟ್ಟಿ + ವೆಣ್ಣ]

ಆಗಸವಣಿ, ಆಗಸಮಣಿ (ನಾ). ಗಗನಮಣಿ ; ಸೂರ್ಯ : "ಪೊತ್ತು ನೇಸಜಾಗಸವಣಿ ಸೆಗಳೆಗದಿರ . . . ಎನೆ ಸೂರ್ಯನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫). ಆಗಸಮಣಿ : "ಅದಿತ್ಯನೊಳಾಗಸಮಣಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೨). [ಆಗಸ + ಮಣಿ]

ಆಗಸವಳಯ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಂಡಲ ; ಆಕಾಶವಲಯ : ಕಿಟ್ಟ ಬಾಳ್ಗಳೆ ಗೊಂದಣ ಬೆಳಗುಗಳ ಬಳಗಂಗಳೊಳಾಗಸವಳಯಮೆಲ್ಲಂ ಕುವಳಯಿತಮಾಗೆ ಬಂದು ತಾಗುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೬ ವ).

[ಆಗಸ + ವಳಯ (= ವಲಯ)]

ಆಗಸವೊಚ್ಚ, ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚ (ನಾ). = ಆಗಸದೊಣಿ : ಬೆಟ್ಟುಂ ಗಾಡು, ಬೆಟ್ಟುಗಾಡು ; ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚಂ, ಆಗಸವೊಚ್ಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೯ ಪ್ರಯೋ). ಆಗಸಂಬೊಚ್ಚ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಆಗಸ + ವೊಚ್ಚ]

ಆಗಸ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಅಪರಾಧಿ ; ದೋಷಿ : ಲೋಗರ್ ಪೊಲ್ಲಮೆ ಗೆಯೊಡಮಾಗಸ್ಕರನಲ್ಲದರ್ಪ ತನ್ನೊಳ್ ಕೇಡಂ ಯೋಗಿಯನಗ್ಗೊಡ ರಿಸಿದೊಡೆ ನೀಗಲ್ಪರಿದಪ್ಪ ದುಃಖಕಿರಲೆಡೆಯಪ್ಪಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೨೬೩). ೨. ಪಾಪಮಾಡಿದವನು : ತದಾಗಸ್ಕರಂ ಕೋಟಿಪಾಪಾಘವಿಶೇಷಾ ವಾಪ್ತಿಯಂ ಮೇಣ್ಣಡೆಯನೆ ಸುಕೃತಕ್ಕಾದ ಬಲ್ವೇನಘಕ್ಕಿಲ್ಲವೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಆಗಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಅಪರಾಧ ; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಆಚರಣೆ : "ವಿಪ್ರಿಯಂ ಮಂತುವಾಗಸ್ಸುವಾವೇಳಿಕಮದಪರಾಧಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೭).

೨. ಪಾಪ. [ಸಂ. ಆಗಸ]

ಅಗಲ 'ಅಗಡು' ನೋ.

ಅಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದುಗ್ಗಮಾರಿಣಿ ಅಪ್ಪೋ ಕುವಳಾಲನಾಡು ಮೂ ನೂ ಜುಂ ಗಂಗಜುಸಾಸಿರಮುಮಾಳಿ ಅವರಾ ಮಹಾದೇವಿ ಕಣ್ಣಾಅಬ್ಬಿ ಅಗಲಿ ಅಳಿ ಮದುರಿಗಿಣಾಪ್ಪಿ ಸಮ್ಮಂಗಿ ಕೊಟ್ಟೋಡು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦-೩; 762). [?]

ಅಗಲಿಕೆ 'ಅಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಗಲಿಸು 'ಅಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಅಗಲು 'ಅಗಡು' ನೋ.

ಅಗಾಂತರ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯತ್ಪಾಲದ ವಾರ್ತೆ, —ಸಮಾಚಾರ (?): ಎಂದಿಂತು ಚೆನ್ನಬಸವೇಶನಂದತಿಕರುಣದಿಂದಾಗ ಸಿದ್ಧ ರಾ ಮೇ ಶಂ ಗಿ ಸೇಳ್ದನಿದು ಮುಂದಣಾಗಾಂತರದ ಸುದ್ದಿ ನೀಂ ಸೊನ್ನಲಾಪುರದೊಳ್ಳಕ್ಕೆ ಸ್ಥಲದಲಿ ನಿಂದು ನಿಜಸುಖ ಸಮಾಧಿಯೊಳಿರೆನೆ (ಚಿಬಪು. ೬೩-೭೫). [?]

ಅಗಾಂತುಕ (ನಾ). = ಅಗಂತುಕ ೩: ಸಿದ್ಧಾಯ ಕಿಜುಕುಳ ಅಗಾಂತುಕವೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತಾಯಮನಾ ದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೮-೩೯; 1185). [ಸಂ. ಅಗಂತುಕ]

ಅಗಾಡ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ; ಸೀಮೆ; ಮೇರೆ: ಸಮಸ್ತ ಗುಣಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ಸಮಸ್ತಾಗಾಡದ ಪನ್ನಾಯದ ಗುಗ್ಗರಿಯ ಮಾಚಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ ಚೆಟ್ಟಿಯ ನಾಯಕನುಂ (ಸಾಣಾ. XI-i, ೧೪೯-೩; 1981).

[ಸಂ. ಅಘಾಟ]

ಅಗಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಗುರುತಂಮಂಣನು ಅಗಾಣಿಯ ಬಯಿರವಗಲಡಗೆ ಕೊಟಿ ನೆತ್ತರಗೊಡಗಿಯ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೭-೩; 1540). [?]

ಅಗಾತ್ಯ, ಅಗತ್ಯ (ನಾ). ಬಹಳ ನೋವು, ಹಿಂಸೆ, ತೊಂದರೆಗಳುಂಟಾಗುವೆಯೆಂದು ನೆಟಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಮಹತ್ತರವಾದದ್ದೆಂದು ಕೂಗಿ ಕೊಂಡು ಅವಾಂತರ ಮಾಡುವುದು; ಪ್ರಾಣಬಿಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೆದರಿಸುವುದು (*): ಮೈ ಚೆಚ್ಚಿ ಗಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ ಭಾರಿ ಜ್ವರ ಬಂದವರಂತೆ ಅಗಾತ್ಯಮಾಡಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ಅಗತ್ಯ: ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಅಗತ್ಯ ಹೆಚ್ಚು, ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ವರ ಬಂದರೆ ಒರಲಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[? / ತಮಿ. ಅಗಾತ್ಯ; ತೆಲು. ಅಗಾತ್ಯ, ಅಕಾತ್ಯ, ಅಗಾಯಿತ್ತು, ಅಗಾಯಿತ್ಯ, ಅಘಾತ್ಯ, ಓಗಾತ್ಯ, ಓಗಾಯಿತ್ಯ = ಉಗ್ರಸ್ವಭಾವ, ಮೊಂಡುತನ, ಕೀಳುತನ]

ಅಗಾತ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಅಗಾತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಅಗಾತ್ಯಗಾರನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿಗಾರ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾಡ).

[ಅಗಾತ್ಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾಟ)]

ಅಗಾಧ (ನಾ). = ಅಗಾಧ (ದಕ. *). [ಸಂ.]

ಅಗಾಧಜಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಆಳವಾದ ನೀರುಳ್ಳ ಮಡು, —ಸರೋವರ. [ಅಗಾಧ + ಜಲ]

ಅಗಾಮಿ (ಗು). ೧. ಬರಲಿರುವ; ಮುಂದಿನ; ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ: ಪರಶುರಾಮನಾಗಾಮಿಕಾರ್ಯಮನಜುಪಿ ಕಳುಹಿದಂ (ಜಗವಿ. ೮-೨೧); ಸಂಚಿತಾಗಾಮಿಗಳ ಕರ್ಮ ವಿರಿಂಚಿಜನಕನ ಭಜಿಸೆ ಕೆಡುವುವು (ಹಸಾರ. ೧೯-೧೬). (ನಾ). ೨. ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ: "ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಚಿತವೆಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಗಾಮಿಯೆಂತಲೂ ಹೆಸರು" (ಹಸಾರ. ೩-೪ ಟೀಕು); ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧ, ಈ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಗಾಮಿ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೭೬). [ಸಂ. ಅಗಾಮಿನ್]

ಅಗಾಮಿಕ (ಗು). ೧. ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ: ಅಂತು ಭಾರವ್ಯಾಜನಾಗಾಮಿಕ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಸಮಯಿಸುವ ಸೂತ್ರಧಾರನಂತೆ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೫೯ ವ). (ನಾ).

೨. ಮುಂದೆ ಬರಬಹುದಾದ ಆದಾಯ: ಹಲಗೂರ ಸುಂಕ ಅಗಾಮಿಕ ಮಗ್ಗಡೆಜಿ ಇವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೫, ೧೭-೯; ?). [ಸಂ.]

ಅಗಾಮಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಿರುವ ಕರ್ಮ: ಹೆಣ್ಣನಾಸೆ ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಅಗಾಮಿಕರ್ಮ ಬಿಡದು (ಅಪಂಡೇ. ೧೩೪-೧೧೧); ಅಗಾಮಿಕರ್ಮ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತ ಅಣಿಗಿರೋಪಾದೇಲಿ... ಅಗಾಮಿಕರ್ಮಯಿರುತ್ತದೆ (ಅಧ್ಯಾ. ೯೩). [ಅಗಾಮಿ + ಕರ್ಮ]

ಅಗಾಮಿಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಬರಲಿರುವ ಕೆಲಸ; ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯ: ಪುರೋಹಿತಂ... ರಾಮಕೃಷ್ಣರೆಂಬ ನಾಮಕರಣಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಮನ್ನರ್ಥನಾಮನಿಟ್ಟು ಅಗಾಮಿಕಾರ್ಯವನಜುಪಿ ಪರಸಿ ಪೋಪುದುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೬ ವ). [ಅಗಾಮಿ + ಕಾರ್ಯ]

ಅಗಾರ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಜಿನನಾಥಾಗಾರದೊಳರ್ಚನೆಯಿಂದಲಿ ದರ್ಜಿನಪನಂ ಪೂಜಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೭-೪೩); ಭೂರಮಣಿಯ ಶೃಂಗಾರಾಗಾರಮಿದನೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೨). ೨. "ಸ್ಥಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಅಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಂಟುಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ಶ್ರೀವಿಜಯ ಪ್ರಭೂತ ಮುದಮಂ ತನಗಾಗಿಸಿದೊಂ ಕವೀಶ್ವರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೫); ಶ್ರೀಗೆ ಭುಜಶಿಖರಮಂ ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿ ನೀಂ ನೆಲಿಸು (ಸಂಪಭಾ. ೨-೧); ವಿನಯಮನಾಗಿಸಲೆ ಜಿಯದನ್ವಯಮುಂ ಶ್ರುತಮುಂ... ಅಂತುಟಿ ವಲಂ (ಕಾದಂಪು. ೫೪೧); ಅಗುಳಿಕೆ ಸೀನು ತೇಗಿದನಾಗಿ ಸುಗುಂ ಗಳದೊಳಿದುರ್ದಾನವ್ಯಾನಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨-೧೭); ದೇವಾಧೀಶನೆ ಕಲ್ಲು ನಿನ್ನ ಹೃದಯಂ ತಾನೆಂಬುದಂ ರಾಕ್ಷಸರ್ ಭಾವಕ್ಕಾಗಿಸಿದರ್ ಗಡಾ ಖಡುಗದಿಂ ಪೊಯ್ಯಾಡಿ (ಮೈಸೂಮೆ. ೨-೬೩). ೨. ಮಾಡು; ರಚಿಸು: ತಾವರೆಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲ ದಜೋರೇಳಿಯೇಜುಸುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೭): [ಅಗು + -ಇಸು]

ಅಗು (ಕ್ರಿ). (ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು) ಅಕುಂ, ಅಕ್ಕು, ಅಕ್ಕುಂ, ಅಕ್ಕುಗುಂ, ಅಪ್ಪಂ, ಅಪ್ಪಳ್, ಅಪ್ಪುದು, ಅಪ್ಪೊಂ, ಅಪ್ಪೊನ್, ಅಪ್ಪೋನ್, ಅಪ್ಪೋರ್, ಅಹನು, ಅಹನೆ, ಅಹಳ್, ಅಹಾದು, ಅಹಿರಿ, ಅಹುದು, ಅಕ್ಕು, ಅಗುಗುಂ, ಅಗುಗುಗುಂ, ಅದತ್ತು, ಆಯಿತು, ಆಯಿತ್ತು, ಆಯ್ತು, ಅಹುದು, ಅಹೋದು. (ಕೃದಂತ ರೂಪಗಳು) ಅಪ್ಪ, ಅಹ, ಅಹಪ್ಪ, ಅಕ್ಕಿ, ಅಗಿ, ಅದ, ಅಹ್. (ನಿಷೇಧ ರೂಪಗಳು) ಅಗ್ಗ, ಅಗದು, ಅಗಲ್. (ಸತಿಸಪ್ತಮಿ ರೂಪಗಳು) ಅಗಲ್, ಅಗಲ್ಲು, ಅಗಿ. (ಪಕ್ಷಾರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಅಪ್ಪಡೆ, ಅಪ್ಪೊಡೆ, ಅಹರೆ, ಅದಡ್ಡಿ, ಅದರೆ, ಅದೊಡ್ಡಿ, ಅದ್ರೆ. (ವಿಧ್ಯಾರ್ಥಕ ರೂಪಗಳು) ಅಕ್ಕೆ, ಅಕ್ಕಾ, ಅಗುಗೆ. (ಕೃಲ್ಲಿಂಗ ರೂಪಗಳು) ಅದುದು. (ಸಂಭಾವನಾ ರೂಪಗಳು IP ಇವು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ) ಆದಾತು, ಆದಾನು, ಆದಾರು, ಆದಾವು, ಆದಾಳು, ಆದೀತು, ಆದೀಯೆ, ಆದೀರಿ, ಆದೇನು, ಆದೇವು. ೧. ಹುಟ್ಟು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: "ಅಗು — ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ); ವಿದ್ಯುಮಾಧರ ಶಾಸ್ತ್ರಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿ ಎ ವೆಳ್ಳೊಳ ಆದ್ರಿ ಮೇಲಶನಾದಿವಿಟ್ಟಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಜಿ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧-೩; 650); ದುಷ್ಕನಾರ್ವನದಜ ಫಲಮುಂ ತಿಂಬವಂ... ಕುಲಪ್ಪಯಮಾಗುಗುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೯೦-೧೫; 897); ರಾಗಮಗುಂದಲೆಯುಂ ಪೊಂಪುಟಿಯುಮಾಯ್ತು (ಸಂಪಭಾ. ೯-೪);

ಜಾಬಯ್ಯಗೆ ತಾಮಾದರ್ ತನಯರ್ (ಎಕ. II, ೧೨೯-೪; 950); ನೀತಿಯೆ
ಸಕಲ ಲೋಕಕ್ಕಾಗಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದ ಸೋಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨);
ಪುಲಸ್ತ್ಯನಾ ಸರಸಿರುಹಗರ್ಭನ ಮಾನಸವಲವತರಿಸಿದನು ತನ್ನನಿಷ
ಗಾದನು ವಿಶ್ವವಸು ಬಳಿಕ (ತೋರಾ. ೧-೮-೨೩). ೨. ಜರುಗು; ನಡೆ;
ಪ್ರವರ್ತಿಸು: ಅಂತಾದೊಡೆ ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೫೧ ವ);
ಆವಾವನೊಬ್ಬ ತಪ್ಪಿ ಬಂದವನಾದ್ದೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೦೮-೩೫; 1364);
ಆಶ್ರುತಾಯುಧ ಮಡಿದನಲ್ಲಿ ಮಹಾಸುರದ ರಣವಾಯ್ತು (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೦-೧೫); ಮೂವರು ಕಾಂತೆಯರಿಗಾದುದು ಕಣಾ ಸೀಮಂತ ಸೌರಂಭಾತಿ
ಶಯದುಬ್ಬರದ ವಿಭವದಲಿ (ತೋರಾ. ೧-೮-೫); ಜನರೇನು ಬಲ್ಲರು
ಬಳಗಾಗೋ ಕೃತ್ಯವ (ಕೃಕವ. ೬೩-೩). ೩. ಬೆಳೆ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: 10
ಆದ ಮುಳಿಸಿದಮೆಲ್ಲಂ ತೇದುಂ ಕುಡಿಯಲ್ಪೆ ತಕ್ಕ ಪಗೆವನ ರುಧಿ
ರಾಚ್ಚೋದಮನೆ ಕುಡಿದು ಮಾಣ್ಡು ವೃಕೋದರನೇನಾವ ತೆಜದೊಳಂ
ದೋಷಿಗನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೯); ದಿನದಿನಕಾದುಬಿಳ್ಳೆಶ್ಚರ್ಯ
(ತೋರಾ. ೧-೮-೨೯); ನನ್ನಹಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಮಗಳೇ (ಗಾದ). ೪. ಪಾಲಿಗೆ
ಬರು; ಬದಗಿ ಬರು: ಎನ್ನ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಕತದಿಂದಮಾ ನಿಮಗಮಾ
ಯಿರವಾದುದೆ ಸಿಂಧುನಂದನಾ (ಗದಾಯು. ೫-೪೦); ಭಾಗನಾಲ್ವ ರಲೆರಡು
ಭಾಗಂಗಳು ಸುಮಿತ್ರಾ ತರುಣಿಗಾದವು (ತೋರಾ. ೧-೭-೫೮); ಕೋರ್ಟಿನ
ನಿರ್ಣಯದಂತೆ ಆ ಹೊಲ ನನಗಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). ೫. ಪರಿಣಮಿಸು;
ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದು: ಅಂಕದಶ್ಯಗೋಪಾಳಕರೆಂಬರಾ ನಕುಳನುಂ
ಸಹದೇವನುಮಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬); ಪ್ರಭಾವತಿಯುಂ . . . ತಪ
ದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟು ಅಚ್ಚುತಕ್ಕದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರನಾದೊಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೯-೧೩);
ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರುಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ಪಲಂತೀವಿದಾ
ಮರಗಳ ಪುಟ್ಟವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬). ೬. ಇರು; ವರ್ತಿಸು: ಈ
ದೊರೆಯ ಮಹಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕವಿ ಪೋದರೊಳಿಲ್ಲಾ ದರೊಳಿಲ್ಲಪ್ರರೊಳಿಲ್ಲ
(ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೩); ಕಬ್ಬೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಕಾಱ್ಯಿಂಚಿಂಗೆ ನೆಗಟ್ಟು ಮೆಲ್ಲ
ಕಬ್ಬಿಂಗೆಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯೦); ಅಕ್ಕರಮುಂ ವರ್ಣಮು
ಮಂದಕ್ಕುಂ ಶುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಾಮಂ (ಶಮದ. ೨); ನಿಮ್ಮ ಕಿಷಿಯಣ್ಣ
. . . ಎಮ್ಮ ಪುರಕೆ ಬಂದಹನೆಯೆಂಬಾ ನುಡಿಯನು ಕೇಳಿ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೧೨೯);
ಅವಳಿಗೆ ನಿನ್ನ ಮನವ ಸೂಚಿಗೊಳುವಂತೆ ರಂಜಿಸತಹಳೆ
(ಭರಣ. ೩೭-೯೩). ೭. ನೆರೆವೇರು; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಈಡೇರು;
ಮುಗಿ: ಸಯ್ಯಾಯ್ಜನ ಮಾತು ನಮ್ಮ ಪಡೆಯಂ ಕಾವರಿನ್ನಾರೊ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೨); ರಾಜಕೀರನೆ ನೀಂ ದಲೈದಿದ ಕಣ್ಣಮಾದುದೆ
(ಉದ್ಭಟ. ೭-೧೧೬). ೮. ಬಳೆಹೊಗು; ಹಿಡಿಸು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು:
ನೀನು ಚಿಕ್ಕವನಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಅಂಗಿ ನನಗೆ ಅಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೯. ಬಿಪ್ಪು;
ಸರಿಯಾಗು; ತಕ್ಕುದೆನಿಸು: ಎನಗೆ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ದಯೆಗೆಯ್ಯಮೆನೆ ಭಟಾ
ರರೆಂದರೆಮಗಂತು ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡಲಾಗ ಮಗನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೨);
ಅಗದು ಸಮರಂ ಗುಣಯುತನಾಗು (ಗದಾಯು. ೭-೪೩); ನೀಂ ನಿನ್ನ
ಕಣ್ಣ ಪಾಪೆಯನುನ್ನತಿಯಿಂದಜಾಯದನಿತಪ್ಪಂ ಪಾಪೆಗಳೆಲ್ಲೆನ್ನಲ್ಪಕ್ಕುಮೆ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೮೭); ಇವು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವು ಸಂಧುಂ
ಪ್ರಾಸದೇಗೆ ಸಲ್ಲುವು ಯಮಕವ್ಯವ್ಯತಿಗಾಗುವು (ಶಮದ. ೧೯); ತಲೆಗೆ
ಕೊಂಡೆವು ಹಣವನ್ನಿನ್ನುಳುಹಿಕೊಂಡಿರಲಾಗದು (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೪೯).
೧೦. ಪ್ರೀತಿಯಿರು; ಬೇಕಾಗಿರು: ಅರ್ಚಿಸಿ ರಕ್ಷೆಯಂ ಕಟ್ಟಲ್ ಅಗದ
ರಹಿತ ಬುದ್ಧಿಯಿಂ ಮಾಡಿದ ಕುಟಿಲಂಗಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೬೬
ವ); ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಲಿಸುವರ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು ಕಂಡಾಗದವನ
ಹೊಗಳಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೭೭-೮); ಅಗದರೆ ಮನಮನಜೊಡೆ
ಬೇಗದೆ ತೊಲಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೫೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಂಡರಾಗದವರು ಕೂಡಿ

ಕೊಂಡು ಉಂಡರಂತೆ (ಗಾದ). ೧೧. ತೀರು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು: ನುಡಿ
ಯಲಕ್ಕುಮೆ ಪೂಗಳ ಲೆಕ್ಕಮನೆಂದೆಯ್ತು ಕಾಮನೊಡ್ಡೊಲಗದೊಳ್
ಮುಡಿಗೈಯಿಕ್ಕಿಯುಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ಪೊಗಟ್ಟುಂ ತಣಿಯನೆ ಮದನನುಂ
ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೦೯); ಪುಲಿಯ ಮಿಸೆಯನಂಜದಯ್ಯಲ
ನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೯); ಯೋಗವೈದ್ಯರು ಬಂದು
ಮಂತ್ರಿಸಿ ನಾಗವಿಷದಿಂ ಮಡಿದ ರಾಯನನಾಗದಯ್ಯೋ ನಮ್ಮ ಕೈಯ
ಲೆನುತ್ತ ತೊಲಗಿದರು (ಬಸಪು. ೪೬-೨೩); ಸಾರಿದುದು ಸರಸಿಜಭವನ
ನಾತನಿಗಾದಿರೆ ಮುರಿದು ಮದನಮದಮರ್ದನನ ಮಜಿಹೊಕ್ಕುದು
(ತೋರಾ. ೨-೭-೧೧); ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಾಗದ್ದು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಹರಕೊಂಡಿತು
(ಗಾದ). ೧೨. ನೇರಿರು; ಸಂಬಂಧವಿರು: ಆ ಕೂಸೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ
ತಮ್ಮನಪ್ಪ ವಾಯುಭೂತಿಯಪ್ಪ ಜೀವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೧); ಈತಂ
ನಿನಗೇನಪ್ಪನದೇತಕ್ಕೇ ಬನಕೆ ಬಂದಿರೀವರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೨೫); ಬೆಳ
ತನಕ ರಾಮಾಯಣ ಕೇಳಿ ಬೆಳಗಾಗ ರಾಮನಿಗೆ ಸೀತೆ ಏನಾಗಬೇಕು
ಎಂದಂತೆ (ಗಾದ). ೧೩. (ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು) ಹೊಂದು; ಪಡೆ: ಏಜಿನಿಯಾ
ನರಕದಾ ಪುಟು ಅಕು(ಕ್ಕು)ಂ (ಇಆ. X, ೯೦-೪; 570); ಪಂಚಮಹಾ
ಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೨; 675); ಇದೊನ್ ಕೆಡಿಸಿದೊನ್
ಪಣ್ಣಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೨೦; 740); ಬಾರ
ಣಾಸಿಯಾ ಅಱಿದಾನಾಕ್ಕು ಸ್ವಾಸ್ತಿ (ಎಕ. X, ಬೊರಿಂಗ್, ೮೯-೧೫; 820);
ಸಿಂಧುಕ್ಷಿತಿಪಂ ತಾನೇನನಾದಂರಣದೊಳದನೆ ಪೋಗಾನುಮಪ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೬);
ಕವೀಂದ್ರಚೂಡಾಮಣಿಯ ಕವಿತ್ವಂ ತತ್ತ್ವಕ್ಕವಳಂಬನ
ಮಾದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೧); ಧರಣಿಪತಿ ಮಜುಗಿದನು ಮಗನೇನಾ
ದನೋ ಎನುತ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೫-೬೨). ೧೪. ದೊರಕು; ಲಭಿಸು;
ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಸರಸ್ವತಿಯಂ ಸಾಧಿಸೆ ಸಂದ ಸಯ್ಯು ಸವಣಂಗಳ್ಳುಂ
ಪೆಜಂಗಳ್ಳುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮); ಪುರೋಹಿತಗೇಂಟುತಿಂಗಳೊಳಗ
ಪಾಯಮಕ್ಕುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೬); ತಾನವೀಕದಲುಪಾರ್ಜಿಸಿದ
ದುಷ್ಕೃತ ಫಲವೆ ತನಗಾಯ್ತು (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೩); ಅದನು ರಾಮ
ನಿನಗೆ ಮಾತಿವು ಚೆನ್ನಾದವಿನ್ನೇನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೯೬); ಸಂತತಿ
ಅಹೋದು ರಾಮಾಯಣವ ಕೇಳಲು (ಪುರಂದ. ೫-೧೩ ಉ); ಹೊದ್ದಿ
ಪಾಂಡವರನೋಲೈಸಲಾದುದು ಭಾಗ್ಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೭); ಗುರುಪಾದ
ಕೆಜಗಿದರೆ ಶಿರಸು ತಾ ಮಣಿಯಕ್ಕು ಪರಿಣಾಮವಕ್ಕು ಪದವಕ್ಕು ಕೈಲಾಸ
ನೆರೆಮನೆಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨); ಹಲವು ಬಗೆಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಮಾಡಲು
ಮಹಫಲವಾಹುದು (ಮೋಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೮-೨೧). ೧೫. ನೆರವಾಗು; ಪ್ರಯೋ
ಜನಕ್ಕೆ ಬರು: ಸುತನಿರ್ಧೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬);
ಈತನೆ ಕಾದಿ ಕೊಂದನೆಡರ್ಗಿತನೆ ತಾಂ ನಮಗಾದಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೯-೪೨);
ಆ ದೇವರ ದೇವ ಭುವನದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಾದವನೆ ದೇವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦);
ನಿನಗಾದುದಿಲ್ಲ ನಾ ನೀನೆನಗಾದೆ (ಗೀವಂ. ೫); ನೀನಾರಿಗಾದೆಯೋ ಎಲೆ
ಮಾನವಾ (ಕಪಪು. ೪-೩೧). ೧೬. ನಿರ್ಮಾಣವಾಗು; ರಚಿತವಾಗು:
“ಕಾರ್ಪಾಸಂ, ಬಾದರಂ—ಈ ೨ ಹತ್ತಿಯಿಂದಾದ ಸೀರೆ” (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೬);
“ಇಟ್ಟಿಗೆಯಲಾದ ಮನೆ ಪ್ರಾಸಾದವಕ್ಕು” (ಮಂಗಳರಾ. ೫೭-೫);
ಮಣ್ಣಿಂದ ಮತ್ತು ಏನೇನು ಅಗುತ್ತವೆ? (ಮುಂಬಯ. ೧-೧).
೧೭. ದಕ್ಕು; ಉಳಿ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಪುರಗಳ ಪುಟ್ಟವೆ ನಿಂದು
ದಿಲ್ಲ ದಶಕಂಠಂಗೆಯತೇ ಲಂಕೆ . . . ಭಿಲ್ಲಗಾದುದೇ ಗೋಪುರಂ
(ಸೋಮೇಶ. ೩೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಗ್ನಿ; ತುಳು. ಅಗ್ನಿ; ಕೊಡ. ಅಗ್ನಿ; ತೆಲು.
ಅಗ್ನಿ, ಅಪು; ಕೊಲಾ. ಅಗ್ನಿ, ಅಗ್ನಿ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಂದ್; ಕುಣ.
ಅವ; ಕುವಿ. ಅಯ್ಯಾಲಿ, ಅನೈ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಅಗ್ನಿ, ಅಗ್ನಿಂಗ್]

ಆಗು (ನಾ). ೧. ಆಗುವಿಕೆ; ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ನೆರವೇರುವಿಕೆ : ಎನ್ನತೃಪ್ತಿಯವೇ ಎನ್ನತೀತಿಯಗುರುವೇ ಎನ್ನ ಚೈತನ್ಯದಾಗೇ ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣೀಶ ಪಂಪಾಪುರದರಸ (ರತ್ನಾಶ. ೯೬); ಶರಣತತಿ ಹೋಹುದೇ ಎನ್ನ ಹರಣದ ಹೋಗು ಶರಣರ ಬರವೇ ಎನ್ನ ಹರಣದ ಬರವಿನಾಗು (ಬಸರ. ೯-೧೮೪); ಜ್ಞಾನ ನ ಹಿ ಯ ಬಾಗು ಸಾರಾನೂನಭಕ್ತಿ ತ್ರಿತಯದಾಗು . . . ಶೈವಾಚಾರಸಂಪ್ರೀತಿ (ಬಸಪು. ೬-೯). ೨. ಲಾಭ; ಜಯ : ಹಾಗಕ್ಕೆ ಹಾಗ ಗಳಿಸಿ ಆಗಾಯಿತ್ತೆಂದು ಉಣಲೊಲ್ಲದಿಪ್ಪ ಮರುಕೇ ಕೇಳು (ವಚಶಾ. I, ೧೫೧); ಭಕ್ತಂಗೆ ಆಗೂ [ಪಾಠಾಂ. ಆಗಿಯು] ಇಲ್ಲ ಚಾಗಿಯು ಇಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ೧೦೪-೨). ೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಏಳಿಗೆ : ನುಡಿಯ ಆಗು ಸಾಗಿಗೆ ಪರಂಪರಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಬಂದರೆ ಶಾಶ್ವತ ಮೂರ್ಛೆಯೊಡಗ ಬಹುದು (ಕನ್ನನು. I, ೧೫೦).

ಆಗುಮಾಡಿಸು=ನೆರವೇರುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅದನ್ನು ಆಗುಮಾಡಿಸಿ ನನ್ನ ಮೊದಲ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ . . . ಮೂರ್ತಿಯವರಿಗೆ ನಾನು ಚಿರಮಣಿ (ಗೋಪುರ. ೪ ಮುನ್ನು). ಆಗುಮಾಡು=೧. ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು : ಪರಿಶವನು ತನ್ನ ಲೀಲಾವಿನೋದಕ್ಕೆ ಸಕಲವೆಲ್ಲವನು ರೂಪಿಸಿ ಆಗುಮಾಡಿ ತೋಪಲು ಎಲ್ಲವು ಎನ್ನಿಂದಾಯಿತ್ತು ನಾ ಮಾಡಿದನೆಂದುಲಿವ ದೇಹಿಯನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯ (ಚನ್ನವ. ೫೦-೧೦); ಅನುರೂಪರನಿವರಂ ಪಡೆದನುರಾಗಮನಾಗುಮಾಡಿ ಕನಸಿಂ ಕೊಡಲ್ಪನು ವಿಸುತಿರ್ದಪನೀಗಲ್ ಬಿ ನ ದ ಮ ನೇ ನೆಂ ದು ಪೇಟ್ಟಿನಬೋದ್ಧವನಾ (ಲೀಲಾವ. ೬-೯೮); ದೇವಿಯರಲ್ಲಿಯಂ ಸಲಿಸಲಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವನಾಗು ಮಾಡಿ ನೀವೀವೊಲವಿಂದೆ ಪೂಡ್ಲರೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೩-೨೦); ಆಗುಮಾಡಿದ ಸುಕೃತವಂ ನೆಜಿ ಚೀಗಿಯಾಗಲು ಬಗೆದೆ ಶಿವಶಿವ (ಬಸಪು. ೨೪-೨೫). ೨. ಸೃಷ್ಟಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು : ರಾಗ ಮಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕೋಟಿಯನಾಗು ಮಾಡುವನಲಿಸಿದರೆ ಮುನಿವಾಗ ನುಂಗುವುದೊಂದು ಲೀಲೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೧೦-೩೮). ೩. ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಹತ್ತಿಯ ಸುಂಕ ಮುಂತಾಗಿ ಏನುಳ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ಅಂಗರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಲುದು (ಮೈಸ. ೧೯೪೬, ೧೮-೨೩; 1488); ನಿಮಗೆ ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ . . . ಏನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ನೀಲು ತೆಪ್ಪು ವ ಸ್ತುತ್ರಿ ಯದ ಗುತ್ತಿಗೆ (ಮೈಸ. ೧೯೪೬, ೨೯-೧೨; 1530); ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಃ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ದೇವತಾಸೇವೆ ಸತ್ಪ್ರಥಮವನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೧೩೬; 1648). ೪. ನೆರವೇರಿಸು; ಕೈಗೂಡಿಸು; ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿಗಳಂ ಆಗುಮಾಡಿ (ಸಾ ಗಂಧಿ. ೨೩-೧); ನನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಆಗುಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[< ಆಗು]

ಆಗುಂಚೇಗಿ 'ಆಗುಚೇಗಿ' ನೋ.

ಆಗುಚೇಗಿ, ಆಗುಂಚೇಗಿ, ಆಗುಛೇಗಿ (ನಾ). ಆಗು ಹೋಗು; ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅವಸಾನ (?); "(೧) ಆದಿಅಂತ್ಯ, (೨) ಸುಖದುಃಖ, (೩) ಹುಟ್ಟು ಬೆಳವಣಿಗೆ" (ಮೋಮಾ. ಕೋಶ); ಜಗದ ಆಗುಚೇಗಿ ಯಲ್ಲಿ ಲೋಲನಾಗದೆ ಕಾಯಗುಣವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕಳೆದು ಜೀವಗುಣವ ಅಜೀವಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದು ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವವಾದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾಜುರ್ನ ತಾನು ತಾನೆ (ಮೋಮಾ. ೨-೨). ಆಗುಂಚೇಗಿ : ಏಗಿಯೊಡ ಮಲ್ಲಿ ದೊಡಮೇಗಳ ಸಾಹಸಮನೆಸಗಿದೊಡಮಧಿಕಮನಿಪ್ಪಾಗುಂಚೇಗಿ ಯುಮೆಂಬಿವು ಭೋಗಾದ್ಯಷ್ಟಾನುಸಾರಿಯೆಂಬುದು ಪುನಿಯೇ (ದಶಕು. ೬-೧೧೫). ಆಗುಛೇಗಿ : ಕುಟಲದ ರಸವಾದ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯೇಕೆ

ಆಗುಛೇಗಿಯನಜುಮ ಬೋಧಿಸಲೇಕೆ (ಮನುಗುಂ. ೭೫); ಬೀಜವಳಿದು ಬೆಳೆದು ಪುನರಸಿ ಬೀಜವಾದಂತೆ ಅದಜ ಆಗುಛೇಗಿಯನಜಾದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಣಿಯೋಗ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತ (ಶಿವಮಂ. ೬೩); ಆಗುಛೇಗಿಯನಜಾಯದ ಹೋರಾಟ (ಪ್ರಭೋಗ. ೭೦); ನಡೆ ನುಡಿ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಗೆ ಆಗುಛೇಗಿ ಸೋಂಕಿದಲ್ಲಿ ವಂದನೆ ನಿಂದೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ತನುವಿನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಂಭವಿಸಿದಲ್ಲಿ (ಅವರೇ. ೩೬). [ಆಗು + ಚೇಗಿ]

ಆಗುಛೇಗಿ 'ಆಗುಚೇಗಿ' ನೋ.

ಆಗುನುಡಿ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು; ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದ (?): "ಆಗುನುಡಿ ಭಗವತ್ತು ಭವತನಿಕು ಪೆಸರ ಕಡೆಯಾಗುನುಡಿ ದೇವಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೭-೭). [ಆಗು + ನುಡಿ]

ಆಗುವಳಿ (ನಾ). "(ಕೈಗಾರಿಕೆ, ಗಣಿಕೆಲಸ, ದುಡಿತ ಮೊದಲಾದುದು ವುಗಳಿಂದ ಬಂದ) ಉತ್ಪನ್ನ, ಹುಟ್ಟುವಳಿ, ಆಗುವಳಿ" (Output. ಇಂಕನ). [ಆಗು + -ವಳಿ]

ಆಗುವೆ (ನಾ). ಬಳಕೆ; ಉಪಯೋಗ (?) : ಹೇಮ ಬಣ್ಣವ ಕೂಡಿದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮತ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಆಗುವೆಗಳಿಗೆ ಈಡಾಯಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೦). [ಆಗು + -ವೆ]

ಆಗುಹ (ನಾ). ಆಗುವಿಕೆ; ಆಗುವುದು : ವಿಪರೀತಂ, ಪರಾಚೀನಂ - ಈ ೨ ಹಿಂದುಮುಂದಾಗುಹಂ (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೨); ತಳಮಳಗಿಂದು ಬೀಜಾಗುಹಂ (ಶಮದ. ನ. ಪಂ. ೨). [ಆಗು + -ಹ]

ಆಗುಹೋಗು (ನಾ). ೧. ಲಾಭ ನಷ್ಟ; ಜಯಾಪಜಯ : ಕಾಯದ ಮಾಯದ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿದಿರಿ ಎನ್ನ ಆಗುಹೋಗು ನಿಮ್ಮ ಲೀಲಾ ವಿ ನೋ ದ (ಬ ಸ ಹ. ೨೮೬); ಆ ಗ ಲ ದು ತಪ್ಪೇನು ಧರ್ಮಜನಾಗು ಹೋಗಜುರ್ನನ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೧೨); ಕಾರವನ ನೀಗಿದಳೆ ಜಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪಾಂಡವರಾಗುಹೋಗೇನಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೧). ೨. ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟ ನಿವೃತ್ತಿ : ಆಗುಹೋಗುಗಳು ನೆಜಿ ರಾಗ ಭೋಗಗಳು ಸರಾಗವಾಗಿಕ್ಕು ಶಿವನೊಲಿದಡಲ್ಲದಿರೆ ಹೋಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೬); ಕೇವಲ ಕ್ಷಣಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಆಗುಹೋಗು ಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೆ? (ಗಾಳಿಗು. ೨೬). ೩. ಹುಟ್ಟು ಸಾವು: ಆಗುಹೋಗಿಂಬುವಿಲ್ಲದ ಗುರುವೆ (ಭಾವಚಂ. ೪-೧). ೪. ಸಾಧ್ಯಾ ಸಾಧ್ಯತೆ : ಈ ಪ್ರಯತ್ನದ ಬಗ್ಗೆ ಆಗು ಹೋಗು ಗಳನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಆಗು + ಹೋಗು (< ಪೋಗು)]

ಆಗುಳ್, ಆಗುಳಿ (ನಾ). ತೂಕದಿಕೆ, ನಿಧಿ, ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ, ಬೇಸರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಆ' ಎಂದು ಅಗಲವಾಗಿ ಬಾಯಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಮತ್ತೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರಿಯೆ; ಆಗುಳಿಸು ವುದು: ವನಿತಾಸೇವನೆ ರೂಕ್ಷಮಕ್ಕೆ ಪಸಿವಾಗುಣ್ಣಾ[ಳ್] ಚಿಂತೆ ವಿಷ್ಣೂತ್ರಿ ವೇಗ ನಿರೋಧಂ ಶ್ರಮಮತ್ಯಜೀರ್ಣಮಿವಜಾಂ ಕಾರ್ಗಲದೊಳ್ ಮಾರುತಂ ಜನಿಯಿಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪). ಆಗುಳಿ : ವಿಭೂಷಣಂ ಗಳೊಳ್ ತೀಡುವ ರಶ್ಮಿಗಳ ಮಸುಳ್ಳುವಾಗುಳಿಯಾಯಿನಿತ್ತುಬೈಗಂ ಮೊಗಂ ಬಾಡಿ ತಗುಳ್ಳು ಸೂಚಿಸಿದುದಾ ದಿವಿಜಂಗವಸಾನಕಾಲಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩); ನಳಿನದಳನಯನೆ ತನಗಾಗುಳಿವರೆ ಕರತಳದೆ ವದನಮಂ ಮುಚ್ಚುತುಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೨೮); ತನು ಬಡವಪ್ಪ ತೂಂಕದಿಸುವಾಗುಳಿ ಪುಟ್ಟ ಕನಲ್ಕೊನಲ್ಲು ಸುಯ್ಯ ಜನಿಯಿಸುವಂಘ್ರ ರ್ಗೊಮ್ಮಡರ್ಪ ಪೊಂಗಿ ಬಸಿಜ್ಜಾ ಬಿಗಿದನ್ಯಗರ್ಭಜೀಜನದ ವಿಕಾರಮಾ ಸತಿಯೊಳಾಗವೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಆವಿ; ತುಳು. ಆವಲು; ತೆಲು.

ಆವಲಿತ; ಪರ್ಷಿ. ಆಂಕುಡ್, ಅವ್ವುಡ್, ಆಕುಬ್]

ಅಗುಳಿ (ನಾ). ಐದು ಕೊಳಗ ಬೇಜವರಿಯುಳ್ಳ ನೆಲ (?): ಶ್ರೀಮನು ಪರದೇಶಿ ಅರಾಧ್ಯರ ಮಾನ್ಯದ ಹೊಲ ಅಗುಳಿಯು × ಯಾ ಧರ್ಮವ ಅರು ನಡೆಸಿದ × × × ಯಿನ್ನೀ ಶಿವಗೋದಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲ (ಎಕ. XII, ಸಾವಗ. ೩೨-೨; ೧). [**ಅಯ್ಯುಳಿ** ?]

ಅಗುಳಿದು (ನಾ). ಗುಳ್ಳದ ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಬಿಳಿಯ ಸಾಸವೆ ತಗರ ಕೋಡು ಆನೆಯ ದಂತ ತಲೆಯ ನವಿರುಂ ಬೇವಿನಯೆಲೆ ಕಹಿ ಅಗುಳಿದು ಯಿವಂ ಸಮಂಗೊಂಡು ಕೊಸಿಗೆ ಧೂಪವಿಕ್ಕು ವದು (ಬಾಲಚ. ೧೨೬). [?]

ಅಗುಳಿ 'ಅಗುಳ್ಳ' ನೋ.

ಅಗುಳಿಕೆ, ಆಕಳಿಕೆ, ಆಕುಳಿಕೆ, ಆಗಳಿಕೆ, ಅಗುಳಿಕ್ಕೆ, ಅಗುಳಿರ್ಕೆ (ನಾ). = ಅಗುಳ್ಳ: "ಜ್ಯಂಭಾ, ಜ್ಯಂಭಣ - ಈ ೨ ಅಗುಳಿಕೆಯ ಪೆಸರು" (ನಾಚರಾ. ೯೮); ಅಲಸಿಕೆ ಮೆಯ್ಯಾದುದು ಕಣ್ಣುಲರ್ ಮರಲ್ದಿ ಸೆದುವೊದವಿವಾಗುಳಿಕೆ (ಕಾ ದಂ ಪೂ. ೩೮೧); ಅಗುಳಿಕೆ ತೇಗು ಸೀನಿದ ನಾಗಿಸುಗುಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨-೧೬); ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡುವ ನಿಂತೆಂದು ತೋರ್ಪಂದದಿಂ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಗಾಗುಳಿಕೆಯಾದುದು (ಪದ್ಮ ರಾ. ೨-೪೧). **ಆಕಳಿಕೆ**: ಸುತನ ಬರವಿಗೆ ಬಾಯ್ಜಿವ ತೆಲದಿ ಪರಮಸತಿ ಗಾಕಳಿಕೆ ಬಂದುದು (ಬಸಪು. ೩-೨); ಹೆದರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿ ಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರಿಯುತ್ತ, ಆಕಳಿಕೆಗೂಡಿ ಮೈ ಹುರುಕುಳಿಸಿ... ಧ್ವನಿ ಭಾರವಾಗಿ ಇರುವುದೇ ಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೬೨); ಅಜ್ಜಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಆಕಳಿಕೆ ಕಲಿಸಿದನಂತೆ (ಗಾದ). **ಆಕುಳಿಕೆ**: ಗಗನನ ತುಡುಕುವಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಕೆಗಳ ಮೊರಹಿನ ಮಿಡುಕುಗಳ ನಾಯ್ ನೂಕಿದುವು ಹಾಸದ ವಿಳಾಸದಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೧೪-೨೦); ಬಿಗಿದ ನಿದ್ರೆಯ ವದನದಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಕೆಗಳ (ತೂರರಾ. ೬-೨೬-೩೪). **ಆಗಳಿಕೆ**: ತೇಗು ಬಿಕ್ಕುಳು ಸೀನು ಉದುಗರವಾಗಳಿಕೆ ಯಾಲಸ್ಯ ಕೆಮ್ಮುಗಳೋಗಡಿಕೆ ಮದ ನಿದ್ರೆ ತೂಕಡು ಕನಸು ಕಳವಳಿಕೆ ಅಗುಹೋಗಿಂದೆಂಬ ಗೊಡವೆಯ ನೀಗಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮-೬). **ಅಗುಳಿಕ್ಕೆ**: ಅಗಳುಂ ಮಾರ್ದ ಕಣ್ಣೆಡುನೀರ್ ಮೆಯ್ಯುರಿವಾಗುಳಿಕ್ಕೆಗಳೇ ದುಷ್ಕರ್ಮ ಬಂಧಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೧೩). **ಅಗುಳಿರ್ಕೆ**: ಅಲಸಿಕೆಯಾಗಳುಂ ಕೆಳದಿ ಯಂತಿರಿ ಪೊರ್ದಿದುದಾಗುಳಿರ್ಕೆಯುಂ ತೊಲಗದು (ಬಾಧಪು. ೪-೨೯).

[ಅಗುಳ್ಳ + -ಇಕೆ]

ಅಗುಳಿಕ್ಕೆ 'ಅಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಗುಳಿರ್ಕೆ 'ಅಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಅಗುಳಿಸು, ಆಕಳಿಸು, ಆಕುಳಿಸು, ಆಗಳಿಸು, ಅವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದಲೋ ಬೇಸರದಿಂದಲೋ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆಯಿಂದಲೋ 'ಆ' ಯೆಂದು ಬಾಯಿಬಿಡು: ಮಾತಾಪಿತೃಯುಗಳಂಗಳ್ ಸೀಂತುಮಾಗುಳಿಸಿಯುಂ ಪರಾಸುಗಳಾಗಿ (ಆ ದಿ ಪು. ೫-೪೧ ವ); ಯುಗಳಂಗಳ್ಳುಟ್ಟಿ ಸೀಂತಾಗುಳಿಸಿ ಪಿತೃಯುಗಂ ಸತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೬); ಐವಾಯಿ ಹುಲಿ ಅಗುಳಿಸುತ್ತಿತ್ತುದು (ಅವಚಂ. ೧೦೫-೪೭೯); ಬಂದುದು ಮೂರಿ ವಿಡುತುಂ ತಿರುಗುತ್ತವಾಗುಳಿಸುತುಂ ರೌದ್ರಜ್ವರಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೩); ಕೃತವರ್ಮನೊಲಿದಾಗುಳಿಸಿ ತೂಕಡಿಸಿದನು ತೆಗೆದುದು ನಿದ್ರೆ ತನುಮನವ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩). **ಆಕಳಿಸು**: ಎರಡು ಬಾರಿ ಯಶೋದೆ ಆಕಳಿಸಿದಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೬); ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಆಕಳಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡಾಗ ನಾವೂ ಆಕಳಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩). **ಆಕುಳಿಸು**: ಭರದ ನಿದ್ರೆಯಲಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿಸಿ ಮೈಮುರಿದು ಕೈಕಾಲುಗಳ ನಿಗುರಿಸಿ (ತೂರರಾ. ೬-೨೬-೩೯). **ಆಗಳಿಸು**: ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪಾಗಳಚ್ಚು ತನಾಗಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೫-೨೦ ವ); ಅಗಳಿಸುತ ಕಣ್ಣು ತೀಡಿಕೊಳುತ (ಭರಜ. ೧೦-೮೮); ನೀಡಿ ನಗುವ ತಲೆ ಯಾಗಳಿಸುವ ತಲೆ ಕೂಡೆ ಬೊಬ್ಬಿಡುವ ತಲೆಗಳು (ಮೋಳಪು. ೪-೧೬೩).

ಅವಳಿಸು: ಅವಳಿಸುವಾಗ ಯಶೋದಾದೇವಿಗೆ ದೇವ ತನ್ನೊಳಗೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಭುವನವೆಲ್ಲವ ತೋಜಿದುದಿಲ್ಲವೇ (ಲಕ್ಷ್ಮೀತೋ. ೪೩).

[ಅಗುಳ್ಳ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಅವಲಿಂಚು, ಅವಲಿಂಚು]

ಅಗೇರ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಾಡುವವನು; ಉಪ್ಪಲಿಗೆ; ಉಪ್ಪಾರ: ಅಗರವೆಂದರೆ ಉಪ್ಪಿನ ಕಣ; ಇದರಿಂದ ಅಗೇರರೆಂದರೆ ಉಪ್ಪುಮಾಡುವವರು. ಜತೆಗೆ ತಾಡವೋಲೆಯ ಭತ್ತರಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವರು (ಕಭಾಗ. ೨೨೧); ಇದರಿನ ಹಿತ್ತಲದಲ್ಲಿ ನ ಗುಡಿಸಲೊಳಗೆ ಅಗೇರ ಎಂಕೊನ ಗಾಡಗ ತನ ಸುರುವಾಗಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೨೩೯).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಗರೇ]

ಅಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅರಟ್ಟಗತಳರ ಕೂಡ ಲೂರ ವೃತ್ತಿನೊಕ್ಕಿ ಊರೊಳೆ ಅಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸ ಕೊಟ್ಟ ನೆಲ ತೆನ್ನೆಕ್ಕ ಕಾಡೆಜುಕು ಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೧೬, ೧೩-೬; ಸು. 770). [?]

ಅಗ್ಗಿ 'ಅಗಡು' ನೋ.

ಅಗ್ಗೀಧ್ರ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪುಟ ಗೊಳಿಸಿ ಅದು ಅರಿಹೋಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ವ್ಯಾಸ ಕಶ್ಯಪ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಭಾರದ್ವಾಜ ಬ್ರಹ್ಮಾಧ್ಯಾರ್ಯಾಗ್ನೀಧ್ರ ಮೈತ್ರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ರಹ್ಮಾಧ್ಯಾರ್ಯಾಗ್ನೀಧ್ರೋತ್ರ] ವರುಣಾಗ್ನಿ ಪರಿಚಾರಕೋದ್ಯಾತ್ಯ ನೇತ್ಯ ಹೋತ್ರ ಜಮದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಪ್ಪ ಪೋದಶತ್ರಿಫಜರ್ಕಳಿಂ ಬೇಳ ಲ್ತೀಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩ ವ). ೨. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಗೊಳಿಸುವ ಸ್ಥಳ. [ಸಂ.]

ಅಗ್ನೀಯ (ಗು). ೧. ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವಕ್ಕೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ದಿಕ್ಕು: ರಾಜ ಗೃಹಗಳಂ ಕಟ್ಟುವೊಡೆ ಮೂಡಲಾದಿಯಾಗಿ ಮೂಡಲ್ ಮಜ್ಜ ನದ ಮನೆ ಅಗ್ನೀಯದಲ್ಲಿ ಬಾಣಸಿನ ಮನೆ (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೩-೧೮ ಟೀಕೆ).

[ಸಂ.]

ಅಗ್ನೀಯಸ್ನಾನ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಸ್ನಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮಂತ್ರಪೂತವಾದ ಭಸ್ತವನ್ನು ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ನಾನ: ದಿವ್ಯಸ್ನಾನ ವಾರುಣಸ್ನಾನ ವಾಯುಸ್ನಾನ ಮಾನಸಸ್ನಾನ ಮತ್ತು ಅಗ್ನೀಯಸ್ನಾನವೆಂದು ಪಂಚವಿಧ ಸ್ನಾನಂಗಳೊಳಗೆ (ವಿವೇಕ. ೧೪೫); ಭಸ್ತಸ್ನಾನಮಂ ಮಾಡಲು ಅದು ಅಗ್ನೀಯಸ್ನಾನವೆನಿಸುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೮೨-೩); ಜಲಾದಿಸ್ನಾನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಸ್ತದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ನಾನವೇ ಉತ್ತಮವಾದುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನೀಯಸ್ನಾನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಅಷ್ಟಾಂ. ೪).

[ಅಗ್ನೀಯ + ಸ್ನಾನ]

ಅಗ್ನೀಯಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ: ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದಾಗಿದು ಹೂಡಿ ವಿ ಯ ತ್ತ ಳ ಕೆ ಹಾಯ್ದನು ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿ ಸುಳಿದುದಾಗ್ನೀಯಾಸ್ತ್ರಧಾರೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೩). [ಅಗ್ನೀಯ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಗ್ನೀಯಿ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ; ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ: "ಅಗ್ನೀಯಾ, ಸ್ವಾಹಾ (ಕಥ್ಯತೇ) - ಈ ೨ ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ತ್ರೀ" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೬). ೨. ಅಗ್ನೀಯ ದಿಕ್ಕು. ೩. ಪಕ್ಷದ ಮೊದಲ ತಿಥಿ; ಪಾಡ್ಯಮಿ.

[ಸಂ. 'ಅಗ್ನೀಯಾ']

ಅಗ್ಗಿ 'ಅಗಡು' ನೋ.

ಅಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ಮನೆ. 'ಒಳಾಗ್ಗ' ಪರಾ. (ಕ). ೨. ಸುತ್ತು ಮುತ್ತಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಜಾನಕಮ್ಮನ ಮದುವೆ ವಿಜ್ಯಂಭಣೆ ಹೊಗಳು ಪು ದಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಬಾಯಿ ಸಾಲದು. ಇನ್ನೂ ಇಷ್ಟು ವರು ಪ ಗ ಳಾ ದ ರೊ ಈ ಅಗ್ಗದ ಜನವೆಲ್ಲಾ ಕೊಂಡಾಡುತಾ ಇದೆ (ಅದೂಟ. ೪೭). [?]

ಆಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಕಂತು ಶರಭವ[ನ]ನಾ ಪ್ರಿಯಕಾಂತಾ ಭ್ರೂವಿಭ್ರಮಗ್ರಹಾಗ್ರಹವಶದಿಂ ಭ್ರಾಂತಿ ಸದುಪಶಾಂತಮನಂ ಶಂತನುಗಿತ್ತಂ ಸಮಸ್ತರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೬). ೨. ಮೇಲೆಬೀಳುವುದು; ಆಕ್ರಮಣ. ೩. ಹುಟ್ಟಿ; ಒತ್ತಾಯ : ನಿಮ್ಮಾಗ್ರಹದಿಂದಂ ನಿಜಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥಂ ಸುಖ ದುಃಖ ಹರ್ಷ ವಿಷಾದಂಗಳೊಳಾದುದೊಂದು ವಿಜ್ಞಾನಸಂತಾನಮಾದುದಲ್ಲದೆ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಜೀವನೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). ೪. ಆಸಕ್ತಿ; ವಿಶ್ವಾಸ : ಇವರ್ ನಮ್ಮ ನತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಸಾಕ್ಷರಿಕರಂ ಮಾಪ್ಪೊಡೆ ನಮ್ಮೊಲ್ಲದುವುದೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ವ); ಒಂದು ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳರಸಂ ನೊಳಂಬೇಶ್ವರ ದೇವರ ನೋಪ್ಪತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ವಸ್ತು (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೨೮-೨೭; 1065). ೫. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಧೈರ್ಯ. ೬. ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು : ಉತ್ತರ ಗೋಗ್ರಹಂ ಪಿರಿದುಮಾಗ್ರಹಮಂ ಮನದೊಳ್ ತಗುಳ್ಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೨); ಕಳ್ಳಯ್ಯಂಗಳಾಗ್ರಹವಡಸಿ ತದ್ವೋಹಿಯನುಜದೆ ಸಬಳದಿನಿಜಿದು ತೆಗೆದು (ಬಸಪು. ೫೭-೨೯).

ಆಗ್ರಹಂಚೆರಸು = ಕೋಪದಿಂದ ಕೂಡಿ : ಪಿರಿದುಮಾಗ್ರಹಂಚೆರಸು ಗೋಗ್ರಹಪ್ರಪಂಚಮನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೯ ವ). ಆಗ್ರಹ ಮಾಗು = ಆಸಕ್ತಿಯುಂಟಾಗು; ಆಸೆಯಾಗು : ಭವತ್ಪತಾಪ ಕಥೆಯಂ... ಕೇಳಾಗ್ರಹಮಾಯ್ತನುಗ್ರಹಿಪುದೆನ್ನಂ ದೇವ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩). [ಸಂ.]

ಆಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ನಿಮ್ಮರಸಂಗಾಳಾಗಲೆವೇಟ್ಟು ಮೆಂದೆನ್ನ ನೀನಾಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫೧-೨); ಎನಿತೆನ್ನಾಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು ನುಡಿದೊಡಂ ಬಿಸುಡೆಲೊಲ್ಲೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೧). [ಆಗ್ರಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಆಗ್ರಹಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆಗ್ರಹಂಗೆಯ್ : ಆ ಅರಿವೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದು ಕುಮಾರಿಕೆಯದಹುದೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಹೇಳ ಬಲ್ಲೆವು ಎಂದು ಬಲವಂತಾದಿ ಜನರು ಆಗ್ರಹಪಡಿಸಿದರು (ಅಂಬಿಕ. ೧೨).

[ಆಗ್ರಹ + ಪಡು + -ಇಸು]

ಆಗ್ರಹಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಬಲವಂತ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಟೀಕರಿಗೆ ಪೇಂಡಸೆಯವರಿಂದ ಆಗ್ರಹಪೂರ್ವಕ ವಾದ ಅಮಂತ್ರಣ ಬಂದಿತ್ತು (ಸ್ಮೃತಿಚ. ೯೦). [ಆಗ್ರಹ + ಪೂರ್ವಕ] ಆಗ್ರಹಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಆಗ್ರಹಂಗೆಯ್ : ಸೀತಕ್ಕೆ ಅವನನ್ನು ಊಟ ಮಾಡುವಂತೆ ಆಗ್ರಹಮಾಡಿದರು (ಬಾಡಿಬ. ೩೮).

[ಆಗ್ರಹ + ಮಾಡು]

ಆಗ್ರಹಾಯಣಿ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ೨. ವ್ಯಗತಿರಾ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಸಂ. ಆಗ್ರಹಾಯಣಿ]

ಆಗ್ರಹಾಯಣಿಕ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸ. [ಸಂ.]

ಆಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ಮತ್ತಂ ಬರವಿಂಗಾಗ್ರಹಿಸಲಿಂದುದಿಯಿರಿಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೊಳ್ ನೆರೆವ ಪುಣ್ಯ ಮನಗಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೮); ಅಹುದಲ್ಲವೆನ್ನದೆ ಸುಮ್ಮನಿರ್ದಪೆಯಲೆ ವಿಹಗ ಪೇಳ್ವೆನ್ನಯ ಮನಕೆ ಬಹವೊ ಬಾರವೊ ನನ್ನ ನುಡಿಗಳೆಂದಸಿಯ ಾಗ್ರಹಿಸಿ ಕೇಳಿದಳು (ಭರತ. ೬-೯೮). ೨. ಕೋಪಿಸು; ಸಿಟ್ಟಾಗು : ಮೂಱು ನಾಲ್ಕು ದಿವಸದೊಳಿ ಪೊನ್ನನಾವಪ್ರಕಾರದೊಳಮಾಗಿಯು ಮಾರಯ್ದು ತಂದುಕುಡುವುದಲ್ಲದೊಡೆ ಕಳ್ಳಂಗೆ ಮಾಪ್ಪ ನಿಗ್ರಹಮಂ ಮಾಪ್ಪನೆಂದರಸಾಗ್ರಹಿಸಿ ನುಡಿದುವುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೮ ವ).

[ಆಗ್ರಹ + -ಇಸು]

ಅಘಾಟಿತ (ಗು). ಸೇರಿದ; ಜೋಡಿಸಿದ; ಕೂಡಿದ : ಶರಣಪದಾಂಬು ಜಂಗಳಿಗೆ ಸಂಧಿಸಲು ಭಾಳಸ್ಥಳಂಗಳಮಂದಭಕ್ತಿಯೊಳವರ ಸುಪದರ ವಿಂದ ಸಂಘಟಿರೇಣುಪಟಿಳಾಘಟಿತಶಿರರಾಗಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೭). [ಸಂ.]

ಅಘಾಟಿ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ : “ಅವಧಿ, ಮರ್ಯಾದಾ, ಅಘಾಟಿ, ಸೀಮೆ, ಸೀಮಾ—ಈ ೫ ಹೊಲಮೇರೆ” (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೪); ನೆಲ ನಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತಲೆಲ್ಲೆಂಬಿನಮಿನಿತೆ ದಿಶಾಘಾಟಿಮೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಕಟ್ಟಲೆ ಚಂದ್ರಾ ದಿತ್ಯತೇಜಕ್ಕದಿರದಿದಿರನೊಡ್ಡಿರ್ದದೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಕಟ್ಟಲಿ ಸುತ್ತಿರ್ದತ್ತು (ಪಂಪಮಾ. ೭-೧೨೩); ರಾಮನಾಥದೇವರ ಭೂಮಿಯಿಂ ಪಡುವಲು ಚತುರಾಘಾಟಿ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ಸೀಮೆಯಿಂದೊಳಗೆ (ಕಾ. IV, ೧-೧೦೦; 1204). ೨. ಉತ್ತರಣೆಯ ಗಿಡ; ಅಪಾಮಾರ್ಗದ ಗಿಡ.

[ಸಂ.]

ಅಘಾಟಿತುದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ ಕಟ್ಟಿನ ನಿರ್ಣಯ; ಗಡಿಯ ಅಥವಾ ಮೇರೆಯ ನಿಶ್ಚಯ : ಅಜನೆಯ ಕುಳಧರಂ ಪುಟ್ಟ ಮರ್ಯಾದಾವಿಪ್ರತಿ ಪತ್ತಿಯಿಂದಮುಟ್ಟಾರ್ಯಜನಕ್ಕಾಘಾಟಿತುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಸೀಮಂಧರ ನೆಂಬನಾದಂ. (ಆದಿಪು. ೬-೫೭ ವ); ಆತನಿಂ ಬಾಯಂ ಸೀಮಂಧರ ನೆಂಬೊಂ ಅಜನೆಯ ಕುಲಧರಂ... ಸೀಮೆಗಳ್ಳಾಘಾಟಿತುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿದೊಂ (ಜಾವುಪು. ೧೦). [ಅಘಾಟಿ + ತುದ್ಧಿ]

ಅಘಾತ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ : ಅವತಂಸೋತ್ಪಲತಾಡನಂ ಕನಕಕಾಂಚೀಬಂಧನಂ ನೂಪುರಾರವ ಝಂಕಾರಿತ ಚಾರುನಾಮಚರಣಾ ಘಾತಂ... ಚಕ್ರಿಗಿತ್ತವಲಂಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೮); ತುಂಗವನ್ಯ ಮತಂಗಜದಂತಾಘಾತನಿಪಾತಿತ ಸಲ್ಲಕೀ ಭಂಗಮಂ... ಶತಶೃಂಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫). ೨. ಹಾನಿ; ಕೇಡು : ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ನೀತಿವರ್ತನೆಗೆ ಅಘಾತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ... ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ... ವಿಧಿಯ ಅಮಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರತಕ್ಕದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೦).

[ಸಂ.]

ಅಘಾರ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಚೆಮ್ಮುಕಿಸುವುದು,—ಸುರಿಯುವುದು; ಹೋಮಹವನಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು. ೨. ಬೆಣ್ಣೆ ಕಾಯಿಸಿದ ತುಪ್ಪ. ‘ಅಭಿಘಾರ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಘೂರ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದವಾಗು; ಮೊಳಗು : ತವತವಗೆ ಜಯ ಜಯಯಿನಿಜ ರವವಾಘೂರ್ಮಿಸಲಖಿಳಮಾನವರು ನಮಿಸಲು ಬಹಳ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿಗಳಗ್ಗಣೆ (ಬಸಪು. ೫೨-೪೧). [ಅಘೂರ್ಮಣ + -ಇಸು]

ಅಘೋಷ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು. [ಸಂ.]

ಅಘೋಷಣ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಸಾರುವುದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಭದ್ರವೆಂಬ ಕರಾಡಿ ಶಾಸಕನೆಂಬ ನಗಾರಿ ಭೀಷಣವೆಂಬ ಪ್ರಾಸಾಘೋಷಣವೆಂಬ ಹುಡುಕ್ಕಾ ದಿಂದಿಮವೆಂಬ ದಿಕ್ಕಿ... ಇತ್ತೆಜದ ದಶವಾದ್ಯಂಗಳಂ ಬಾರಿಸಲುಳ್ಳ ವಿಚಕ್ಷಣರಿಂ (ವಿನೀಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಅಘೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಸಾರು : ಹರಸಿದನು ಚತುರಾಸ್ಯನಮರರ ತರುಣಿಯರು ಸೂಸಿದರು ಸೇಸೆಯ ಸುರಮುನಿಗ ಾಘೋಷಿಸಿದರುಬ್ಬಿದರು ದಿಗಧಿಪರು (ತೂರಾ. ೪-೧೨-೩೬); ಆ ಜನಾ ವಳಿಯಲಾಘೋಷಿಸಿದನಾ ನಂದನಡಿಗಡಿಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬-೩).

[ಅಘೋಷಣ + -ಇಸು]

ಅಘ್ರಾಣ (ನಾ). ವಾಸನೆ ನೋಡುವುದು; ಮೂಸಿನೋಡುವುದು : ಮತ್ತಾಣವೆ... ಎನುತುಂ ಮೂರ್ಧಾ[ಪಾಠಾಂ. ಧ್ವಾ] ಘ್ರಾಣಂಚೆರಸ ಗಲದಪ್ಪಿದಂ ಗಿರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೧೦). [ಸಂ.]

ಅಘ್ರಾಣಿತ (ಗು). = ಅಘ್ರಾತ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಘ್ರಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೂಸಿನೋಡು; ವಾಸನೆ ತೆಗೆದು ಕೊಡು; ಸಪ್ತಚಂದ್ರಮುನೀ ವನೇಭಮಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಪರ್ಚಿದ ಮಸಕದಿಂದ ಪಾಯಲ್ಪದಿಪುಗಿಯ್ದುಪುದು ನೋಡ ವನವೇದಿಕೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೬೪); ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಯಾ ಅಘ್ರಾಣಿಸುತ (ಸಾ ಗಂ ಧ. ೩೬-೧೪); ಪರಸುತಿರೆ ಗುರುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರುಂ ಶಿರವನಾಘ್ರಾಣಿಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೮೩).

[ಅಘ್ರಾಣಿ + ಇಸು]

ಅಘ್ರಾತ (ಗು). ವಾಸನೆ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟು; ಮೂಸಿನೋಡಿದು; ಮೂಸಿದು: ಸವಿಶೇಷ ಶೇಷಮಂ ಜಂಗಮಾಘ್ರಾತಮಂ ತವೆಪಿದುದಂ ನೋಡಿತಂ ಕೊಡುಪುದು ಕೂರ್ತು (ವೀಶ್ಯಪು. ೧-೩-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಘ್ರಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಘ್ರಾಣಿಸು: ಜನಾಂಘ್ರಶ್ವಸದಮ್ಯತಾಬ್ಜಮ ನಾಘ್ರಾಯಿಸಿದಂ ಜನಚಂದ್ರನಾ ಸಹಾಯ ಸಮೇತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೧).

[ಅಘ್ರಾಣಿಸು]

ಅಚ್ಚಿ (ನಾ). ಅಚದ ಮರ; ಸಾಲವೃಕ್ಷ: ಹಿಡಿಹಿಡಿಯಾಚ ಕತ್ತರಿ ಮಡುವಾಗಲಾ ನೆಲ್ಲಿ ಗೋಣಿ ಕಿಜುನೆಲ್ಲಿಯ ಚೆಲ್ಲೊಡರಿಸಿದೆಯೆಂ ಕೋಲದ ಗಿಡುಡಳಿರುಪನಾಹಮುಖಿಳ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮದ. ೧೬-೭೭); ಎಲವಂ ಸಂಪಗೆ ಹೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನೆ ಕವಳಂ ಕಾರಾಚಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೬). [?]

ಅಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಹೊನ್ನಂಗಿಯ ಬಸದಿಯರುಂ ಅಚಂಗಿ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗ. ೧೨-೭; 1172). 'ಅಚಬ್ಬಿ', 'ಅಚಯ್ಯ' ಪರಾ.

[ಅಪ್ರಾ. ಅಚ್ಚಿ (< ಸಂ. ಅದಿತ್ಯ)]

ಅಚಂದ್ರತಾರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿರುವವರೆಗೆ: ಪಾಟಾಣಿಲೆ ನೆಗಟಾ ಬಾಬ್ಬುದು ಬಾಟೆಂಬುದು ನಿಕ್ಕುವಂ ಗುಣಗ್ರಾಮಣಿ ಗಳ ಪಾಟಾಗೆ ತೆಗಟಾ ಬಾಬ್ಬುದು ಬಾಟೆನಾಚಂದ್ರತಾರಮೋ ಮಾನಸರಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೭); ಕಾದಂಬರಿ ಪಸರಿಸಿ ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಾಂಕನೋಳ್ ಸಂಗತಿವತ್ತಾದಂ ತ್ರಿಲೋಕೀಸಹಚರಿಯೆನೆ ತಾಂ ಸಂಧುದಾಚಂದ್ರತಾರಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೨೪); ಮಹೇಶಂ . . . ಶುಭಮನನುದಿನಂ ಮಾಡುಗಾ ಚಂದ್ರತಾರಂ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೮-೪; 1147). [ಸಂ.]

ಅಚಂದ್ರತಾರಕಂ (ಅ). = ಅಚಂದ್ರತಾರಂ: ಅಚಂದ್ರತಾರಕಂ ಪೊಟಲ ಸಾಸಿವ್ವಗುಂ ಸಾಲೆ ಅಚಂದ್ರತಾರಕಂ ಕುಪ್ಪುಟೊರಾ ಸಾಸಿವ್ವಗುಂ ಸಾಲೆ ಅಚಂದ್ರತಾರಕಂ ತದ ಮೂರಾಸಾಸಿವ್ವಗುಂ ಸಾಲೆ ಅಚಂದ್ರತಾರಕಂ ಮಿಟ್ಟಿಸೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೯; 890); ಶಿವಾರ್ಚಕಂಗೀ ಮಾನಮಾಚಂದ್ರತಾರಕಮಿದೆನುತಿರಲ್ಕೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೪೮). [ಸಂ.]

ಅಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ಚಂದ್ರನಿರುವವರೆಗೂ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕ; ಸ್ಥಿರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಪವಿತ್ರಾರೋಹಣಮನಾಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ನಡಸುತ್ತಂ ಬರ್ಪರ್ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೫-೫೫; 1106).

[ಸಂ. ಅಚಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಅಚಂದ್ರಾಯತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಿರುವಷ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಇರುವಂಥದು; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ಬೀಯವಾಗಲಿ ದೇಹವಾಚಂದ್ರಾಯತವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೯೧); ಸಾಯಲಾಗದೆ ಸುಭಟರಾಚಂದ್ರಾಯತವೆ ತನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೧೮). [ಸಂ.]

ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕಂ (ಅ). ಚಂದ್ರನೂ ಸೂರ್ಯನೂ ಇರುವವರೆಗೆ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ: ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ . . . ಎನಗಿದಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮೇ ದೇವ (ಅದಿಪು. ೪-೭೯); ಜೀವನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೭೯); ಮಜೆ ಪೊಕ್ಕವಂ ಜಗದೊಳಾಚಂದ್ರಾರ್ಕಮಾಗಿ ಬಾಳ್ವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೩). [ಸಂ.]

ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿರುವವರೆಗೆ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ: ಶ್ರೀಮದಾಹವಮಲ್ಲದೇವರ ವಿಜಯ ರಾಜ್ಯಂ . . . ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಸಾ ಇ ಇ. IX-i, ೭೪-೪; 981); ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸುಖಸತ್ಯಧಾವಿನೋದದಿಂದ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಕವಿ. ೭-೩-೨೪೩; 1062); ಶ್ರೀಮತ್ತಿ ಭುವನಮಲ್ಲ ದೇವರ ವಿಜಯ ರಾಜ್ಯ ಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೩-೭; 1079). [ಸಂ.]

ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ (ಅ). ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಇರುವಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೆ: ವಿಜಯರಾಜ್ಯಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಬರಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೨; 937); ಶ್ರೀಮತ್ತಿ ಭುವನಮಲ್ಲದೇವರ ವಿಜಯರಾಜ್ಯಂ . . . ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೪-೩; 1083); ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಧರಿಯೊಳಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಾಂ[ರಂ]ಬರಂ ನಡೆವುತಿರಲು ಧರ್ಮಕ್ಕೊಂದು ನಂದಿಂಗೆ ಮೊದಲಾದ ಪಿರಿಯ ನೂಜೊಂದಗ್ರಹಾರಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಕ್ಷಿತಿಯ ಪಾಲಿಸುತಿರ್ದನು (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೩೩-೧೬).

[ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ + -ಬರಂ]

ಅಚಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಹಬ್ಬಿಯ ನಾಯಕರು ಅಚಗಾವುಂಡನ ಮಗ ತೇಜಿಯ ಚಟ್ಟಿಗಾವುಂಡನ ಕಯ್ಯೊಳುಂ (ಕವಿ. I, ೨೫-೭೪; 1186).

[ಅಚ್ಚಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅಚಸಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಸಾಮಿ ಕಟ್ಟಿಯಮ್ಮನುಂ ಅಚಸಯ್ಯನುಂ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ (ಇಕ. XII, ೨೫೭-೧೨; 951).

[ಅಚ್ಚಿ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ) + ಅಯ್ಯ]

ಅಚಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಕೆಯ ಹೆಸರು: ಚೋಕ್ಕಯ್ಯಜ್ಜಂ ಅಚಬ್ಬಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಎಕ. XII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೫-೫; 948). [ಅಚ್ಚಿ + ಅಬ್ಬಿ]

ಅಚಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: [ಈ] × × × ಯ್ಯಗರಾಳೆ ಅಚಮ ಗಳ[ಪ್ಪ]ಯಪದ ಕೊ[ಳೆ] ಎದಿಪ್ಪ (ಸಾ ಇ ಇ. XX, ೮-೨; 8ನೆಯ ಶತ).

[ಅಚ್ಚಿ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ)]

ಅಚಮನ (ನಾ). ೧. (ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ಅಂಗವಾಗಿ, ಊಟಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ, ಊಟದ ತರುವಾಯ ಮುಂತಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ) ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಅಂಗೈಗುಳಿಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕವನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕುಡಿಯುವುದು: "ಅಚಮನಂ, ಉಪಸ್ಥರನಂ-ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟುಬಾರಿಸುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೪); ಸಸಿನಯಾಚಮನಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಿಸಲಪಾಯದೀ ಕರ್ಮಗಳ ನೈರಸದ ಬದ್ಧರ ನುಡಿಗಳಂ ಕೇಳುವರೆ ಭೂನಾಥಾ (ಬಸಪು. ೫೭-೫೭); ಅಧಿಕಾರಿಯು ಅಚಮನವನ್ನು ಮಾಡಿ (ಕಪಾಕುಂ. ೩೧). ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು. ೩. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ನೀರು.

[ಸಂ.]

ಅಚಮನಕ (ನಾ). ೧. ಅಚಮನದ ನೀರು. ೨. ಉಗುಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ. [ಸಂ.]

ಅಚಮನೀಯ (ಗು). ೧. ಅಚಮನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ: ಫಲ ಕಚೋರ ಕರ್ಪೂರ ಕೋಷ್ಟ ಕುಂಕುಮಯಾಲಕ್ಕಿಯೆಂಬಾಜು ಅಚಮನೀಯ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). (ನಾ). ೨. ಅಚಮನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ವಸ್ತು: ಅಚಾರ್ಯರನ್ನು ಊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೆ ಇದಿರುಗೊಂಡು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ವರೆಗಿ ಅರ್ಘ್ಯ, ಪಾದ್ಯ, ಅಚಮನೀಯಗಳನ್ನಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೧).

[ಸಂ.]

ಅಚಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಚಮನ ಮಾಡು: ಪೊಸವಾವುಗೆಯಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕನಕ ಸ[ಂವ್ಯಾನ]ಸೂತ್ರನಾಚಮಿಸಿ ಕನಕಕಮಳಂಗಳಿಂ ಕಮಳಾಕರಬಾಂಧ ವಂಗಳ್ಳುಮೆತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೮ ಪ). [ಅಚಮನ + ಇಸ್ಯು]

ಅಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ತೋಜಿಕಾರಾಟ್ಟಿಯ ಅಚಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕೇಸವಭಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೨೦; 1049). [ಅಚ್ಯ + ಅಯ್ಯ]

ಅಚರಣ (ನಾ). ೧. ಅನುಸರಿಸುವುದು; ಅಚರಿಸುವುದು; ನಡೆಯುವುದು; ನಡೆ: ಎರಡೆ ವಲಂ ಕುಲವಧುಗಾಚರಿಸಲ್ ಪತಿಯಂ ಪರೋಕ್ಷ ದೊಳ್ ಜಿನದೀಕ್ಷಾಚರಣಂ ಮೇಣ್ ಶುಭಚರಿತದೆ ಮರಣಂ (ಅಜಿ ಪು. ೧-೪೬). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ; ರೂಢಿ; ಬಳಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಚರಣೆ (ನಾ). = ಅಚರಣ ೧: ವಾನರನಜೀವುದೇ ಗರುವಿಕೆಯ ನಾಚರಣೆಯಂ ಗಾರ್ದಭನಜೀವುದೇ (ಬಸಪು. ೬೦-೪೨); ನರರಾಚರಣೆಗಳ ನಾಟಕವ ತಾನೇ ನಟಿಸಿ ತೋಜಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೧೭).

[ಸಂ. ಅಚರಣ]

ಅಚರಣೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಚರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಚನ: ಓಜೆಯಂ ಮಜೆಯದೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಮಜೆಯದೆ ಅಚರಣೋಕ್ತಿಯನುಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗಮಂ ಮಜೆಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೪). [ಅಚರಣ + ಉಕ್ತಿ]

ಅಚರಸ, ಅಚರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಕಲಕಲಾಪುಂಜನು ಮಪ್ಪ ಅಚರಸರ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೭೮-೮; 1060). ಅಚರಸ: ಅಚರಸರ ಅಧಿಕಾರದಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೪-೬; 1368).

[ಅಚ್ಯ + ಅರಸ್ಯ]

ಅಚರಿತ (ನಾ). = ಅಚರಣ ೧: ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥರಾದವರ ಅಚರಿತಕೊಡ ಬಡುವನೊಲದರನ್ನಾಚರಿಗತ್ತತ್ತ ನಿಲಿಸಿದ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೭-೧೮). [ಸಂ.]

ಅಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ಚತುರ್ವಿಧ ರಾಜವೃತ್ತ ಮನುದಾತ್ತಮಪ್ಪಂತಾಚರಿಸುತ್ತಂ (ಅಜಿ ಪು. ೨-೪೭ ಪ); ಅಭಿಲಷಿತ ಸಿದ್ಧಿಗೊದಾವುದೊಂದು ಸದ್ವೃತ್ತಮನಾಚರಿಸುತ್ತಿದಿರದನೇ ನೀವನು ಬಂಧಿಸುವುದು (ಕಾದಂ. ೬೨೫); ಕೋಮಲತುರಂಗಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಮಹಾಕ್ರತುವನಾಚರಿಪೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೨೬). ೨. ನಡೆ; ವರ್ತಿಸು: ವರುಷತನಕ ನಪುಂಸಕದಲಾಚರಿಸಬಲ್ಲೆನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೪೨); ಧರ್ಮ ವೇತಲದೊಂದು ಭೋಗಕ್ಕೆ ಮರುಳಾಗಿ ಕರ್ಮಿಗಳಾಚರಿಸುವರು (ಭರಜ. ೨-೧೦). ೩. ತಿನ್ನು; ಉಣ್ಣು: ಇನ್ನಿನಗೆ ಜಾತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತಾಹಾರಮ ನಾಚರಿಸೆ ದೋಷಮಿಲ್ಲಂ (ಕಾದಂ. ೭೫೭). ೪. ಮಾಡು; ಉಂಟು ಮಾಡು: ಪೊಲ್ಲದನೇನಾಚರಿಸಿದಳ್ ನಿನೊಳ್ಳಹಾಶ್ವೇತೆ (ಕಾದಂಪು. ೯೦೦); ಪತಿಸೇವೆಯೊಳಂತು ಪಸಿದ ಪಾವನ ಮಜೆದತಿವಿಳಂಬವ ನಾಚರಿಸೆ ಸತಿಯರ ಧರ್ಮದ ಸಾರವನಜಿಯದೆ ಖತಿಗೊಂಡು ಮುನಿಗಳಪಿದನು (ಹದಿಬ. ೨-೩೯). ೫. ಓಡಾಡು; ಚಲಿಸು: ಮಜ್ಜಿನೊಳ ಗಾಚರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಚಲಿಸಿ] ಕೆಡೆವರಿಂ ಮಡಿವರಿಂ ಬೆಬ್ಬಳಿಸಿ ಧರಗೆ ಬೀಳ್ಳ ಳ್ಳರಿಂ ತೊಳಲ್ಪರಿಂ (ಚಿಬ ಪು. ೪೬-೨೦). ೬. ಹೆದರು; ಭಯ ಪಡು (?): ಮುಳುಗಿಸಿದುದಾ ಖಳನ ಮೈಗತ್ತಲೆ ದಿವಾಕರಬಿಂಬವನು . . . ಕುಲಿತದಂಷ್ಟದ ವಿಕೃತವಕ್ರದ ವಿಲಯಭೈರವನಂತೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸುಳಿಯಲಾಚರಿಸಿದಳು ಕಂಡು ಕುಮಾರಿ ಕುಂಭಿನಿಯ (ತೋರಾ. ೩-೧-೮). [ಅಚರಣ + ಇಸ್ಯು]

ಅಚರಸ 'ಅಚರಸ' ನೋ.

ಅಚಲದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಹಿರಿಯ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಯಾಚಲದೇವಿಯನ್ನಯವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೪೫; 1181). [ಅಚಲ + ದೇವಿ]

ಅಚಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ (ಮೈಟಿ. ೧೨-೨೧೨). [?] ಅಚಲೆ (ನಾ). = ಅಚಲದೇವಿ: ಗೌರಿ ತಪಂಗಳಂ ನೆಗಳ್ಳುತಾಂ ನೆರದಳ್ಳಡ ಚಂದ್ರಮಾಳಿಯೊಳ್ . . . ಅಚಲೆಪೋಲ್ ಸೊಬಗಿಗೆ ನೋನ್ತರಾರ್ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೭೨; 1181). [?]

ಅಚಾಂತ (ಗು). ಅಚಮನ ಮಾಡಿದ: ಆರೋಗಿಸಿದಿಂಬಲೆಯಂ ಅಚಾಂತಚಂದ್ರಕಾಂತದ್ರವ ಸುರಭಿಸಲಿಲನುಂ ಘನಸಾರ ಚಂದನಸಾರ ಪ್ರಮೃಷ್ಟಕರತಳನುಮಂಗೀಕೃತ ಕಸ್ತೂರಿಕಾ ವಿಲೇಪನನುಂ . . . ಆಗಿ (ಅದಿಪು. ೧೧-೨೭ ಪ). [ಸಂ.]

ಅಚಾಮ (ನಾ). ೧. = ಅಚಮನ. ೨. ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಬಸಿದ ಗಂಜಿ; ಅನ್ನದಮೇಲಿನ ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]

ಅಚಾಮ್ಲ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಒಣಗಿದ ಅನ್ನ ಮುಂತಾದ ಅಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಒಂದು ಉಪವಾಸವ್ರತ: ಧರ್ಮವೃಷ್ಟಿಯನು ಕರೆವುತಾಚಾಮ್ಲಚಾಂದ್ರಾಯಣ ಧರ್ಮದಿ ವರಚಕ್ರ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯ (ಜ್ಞಾನಜ. ೨೪-೬೪). [ಸಂ.]

ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪವಾಸ ವ್ರತ: ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಮೆಂಬ ನೋಂಪಿಯಂ ಪನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಂಬರಂ ನೋಂತು ಸಮಾಧಿಮರಣದಿಂ ಮುಡಿಸೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬-೧೭); ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಮಂ ತಪ್ಪದೆ ನೋಂತು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೪); ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನವೆಂಬ ನೋಂಪಿಯಂ ನೋನಲುಡ್ಯುಕ್ತಿಯಾದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦ ಪ). [ಅಚಾಮ್ಲ + ವರ್ಧನ]

ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನತಪ (ನಾ). = ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ: ಅಭಿನಂದನ ಗುರುಗಳಂ ಸಾರ್ಧ ಶಾಶ್ವತಸಾಖ್ಯವರ್ಧನಕರಮಪ್ಪಾಚಾಮ್ಲವರ್ಧನತಪ ದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟು ಪರಮಪದವನೆಯ್ದಿದಂ (ಅದಿಪು. ೩-೬೫ ಪ); ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನತಪದಿಂ ನೆಗಟ್ಟು ಜಯವರ್ಮಂ ಪರಮಪದಮನ್ನೆದಿದೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭೩-೨೩). [ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನ + ತಪ]

ಅಚಾರ (ನಾ). ೧. (ವೈಕ್ರಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸ ಬೇಕಾದ ಮತ ಸಂಬಂಧವಾದ) ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ನಿಯಮ; ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಭವನ ಭಕ್ತಿಯ ಸಂದ ಕಾಹು ನೋಡಾ ಪುರಕೆ ಗುಣ್ಣುಜಾಯಬಾರದಾಚಾರದಗಳಾ ಪುರಕೆ (ತಿರುರ. ೨-೫). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡೆತೆ: ಸತ್ಯವನುಡಿವುದೆ ದೇವಲೋಕ; ಮಿಥ್ಯವನುಡಿವುದೆ ಮರ್ತ್ಯ ಲೋಕ! ಅಚಾರವೇ ಸ್ವರ್ಗ, ಅನಾಚಾರವೇ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೩೯); ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಚಾರವೇ ಚೆಲುವು (ಅಖಂಡೇ. ೨೯೦-೫೪); ಹಬ್ಬಹುಣ್ಣೆ ಮಗಳಲ್ಲಿ . . . ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ಅಚರಣೆಗಳನ್ನೂ ಅಚಾರವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೂ ಮಕ್ಕಳು ಕಲಿಯಬೇಕಾಯಿತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫).

ಅಚಾರವಿಚಾರ = ಒಂದು ಜನಾಂಗ ಅಥವಾ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರುವ ಅಚರಣೆಯ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ವಿಚಾರಗಳು: ಆತನು ಪರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ತಾಯ್ನಾಡಿನ ಅಚಾರವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮರೆತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಚಾರಕಲಿ (ನಾ). ಅಚಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ; ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಶೂರ: ಅಚಾರಕಲಿಗಳ ಪು ಶ್ರೀಮದಯ್ಯಾರ್ವರ್ ಸ್ವಾಮಿಗಳುಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೪೮-೮; 1099).

[ಅಚಾರ + ಕಲಿ]

ಅಚಾರಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ ಮುಂತಾದ ಕಸಬಿನವರು ಸಲ್ಲಿಸುವ ತೆರಿಗೆ: ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ ಅಚಾರಗಾಣಿಕೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಸೇರಿದ್ದವು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪ ಉಪೋ.).

[ಅಚಾರ + ಗಾಣಿಕೆ]

ಅಚಾರಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟಳೆಮಾಡಿಸು ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾಡಿಸು :
ಲಿಂಗವನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮೋರೆ ನೋಡದ ರೀತಿಯೊಳು ಅಚಾರಗೈಸಿದ ವೀರ
ಶೈವರಿಗಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಜ್ಜಪು. ೪೯-೫೫).

[ಅಚಾರ + ಗೈ (< ಕಯ್ಯ) + -ಸು]

ಅಚಾರತ್ರಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ಆಚಾರಗಳು :
“ಅಚಾರತ್ರಯ — ಸದಾಚಾರ ನಿಯತಾಚಾರ ಗಣಾಚಾರವೆಂದು ಅಚಾರ
ಲಿಂಗ ತ್ರಿವಿಧವು” (ವೀವೇ. ೧೨೨). ‘ಪಂಚಾಚಾರ’ ಪರಾ.

[ಅಚಾರ + ತ್ರಯ]

ಅಚಾರದೂರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದವನು ;
ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು ; ದುರಾಚಾರಿ : ಅಸ್ಥಿರವಚನನಾಚಾರದೂರನು
ಪಾತಕಿಯು ಖಳನು (ಬಸಪು. ೪-೫೫). [ಅಚಾರ + ದೂರ]

ಅಚಾರದ್ರೋಹ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ
ಆಚಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು : ಗುರುದ್ರೋಹ, ಲಿಂಗ
ದ್ರೋಹ, ಜಂಗಮದ್ರೋಹ, ಅಚಾರದ್ರೋಹ, ಪ್ರಸಾದದ್ರೋಹ ಇಂತೀ
ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಗಳು ಭಕ್ತಂಗಲ್ಲದೆ ಭವಿಗಲ್ಲಿಯದೊ (ಬಸವ. ೭೭೭).

[ಅಚಾರ + ದ್ರೋಹ]

ಅಚಾರಬಾಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಬಂಧನೆ ;
ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ : ಅಚಾರಬಾಬು ಶಿವಾಯಿಬಾಬುಗಳೆಂಬ
ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿಬಂಧನೆ ಪ್ರಕಾರ ಕಲಹಗಳ (ವ್ಯಾಜ್ಯ) ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿ
(ಗುರು. ೧೯). [ಅಚಾರ + ಬಾಬು]

ಅಚಾರಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ನಡತೆಗೆಟ್ಟ ; ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ.

[ಅಚಾರ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಅಚಾರಭ್ರಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವುದು ;
ನಡತೆಗೆಟ್ಟಿರುವುದು. [ಸಂ. ಅಚಾರಭ್ರಷ್ಟತಾ]

ಅಚಾರಲಾಜ (ನಾ). (ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಎರಚುವ ಬತ್ತದ
ಅರಳು : ಮಾನಿನಿಯರಾಚಾರಲಾಜಗಳ ಸೂಸುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ.
೨-೭-೫೮). [ಅಚಾರ + ಲಾಜ]

ಅಚಾರಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ೧. ಆರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
“ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಭಕ್ತನ ಕುರಿತು ಬಿಂದುವೆ ಅಚಾರಲಿಂಗವೆನಿಸಿದುದು”
(ಮನೋ. ೨-೪೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ‘ಗುರುಲಿಂಗ’ ಪರಾ. ೨. ಇಷ್ಟಲಿಂಗ :
“ಕರ್ಮಾತ್ಮಕ, ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಶ್ರಯ, ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಗೋನ್ಮುಖ,
ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವೂ ಆಗಿ, ಚಿತ್ತಗಮ್ಯವಾದುದೇ ಅಚಾರಲಿಂಗವು”
(ಶಿವಾಸೂ. ೪೨-೩೩) ; ಅಚಾರಲಿಂಗವಿದಿದು ಗುರುಲಿಂಗವ ಕಾಣಬೇಕು
(ಅವಚಂ. ೧೭೮-೭೫೭) ; ಅಚಾರಲಿಂಗ ಪ್ರಸಾದಿಯಾದರೆ ಜಿಹ್ವೆಲಂಪಟಿ
ವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು ಅಚಾರಲಿಂಗ ತೃಪ್ತನಾದಡೆ ಭಕ್ತಕಾಯ ಮಮಕಾಯ
ನಾಗಿರಬೇಕು (ಅದವ. ೧೯೮-೩೫೧). [ಅಚಾರ + ಲಿಂಗ]

ಅಚಾರವಂಚಕ (ನಾ). ಆಚಾರಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವವನು : ಅಚಾರ
ವಂಚಕರ ಎನಗೆ ತೋಜಿದರು (ಬಸವ. ೭೭೨). [ಅಚಾರ + ವಂಚಕ]

ಅಚಾರವಂತ (ನಾ). ಆಚಾರವುಳ್ಳವನು ; ನಿಷ್ಕಾಂತ : ನಾರಿ
ವಾರಿಯನೊಳೆಯ ತೊಳೆದಾಚಾರವಂತನು ಸೆಟ್ಟಿ ತತ್ ಚರಣಾರವಿಂ
ದಾಂಬುಗಳನೀಂಟಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೨೨) ; ಜೀವಮಾನದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ
ಬಹಳ ಅಚಾರವಂತನಾಗಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೩೧). [ಸಂ. ಅಚಾರವಂತಾ]

ಅಚಾರವತಿ (ನಾ). ಆಚಾರವನ್ನುಳ್ಳವಳು ; ನಿಷ್ಕಾವಂತೆ : ಸುಖಸು
ನೆಂತುಂ ಬಯಸುವೆಯಪ್ಪೊಡಾಚಾರವತಿಯಾದಂದಾರುಂ ಪರಿಭವಿಸು
ವರುಂ ನರಕದುಃಖಭಾಗಿಗಳಪ್ಪರ್ (ಕಗವಿ. ೪೩-೧೧ ಚಾವುಂಪು).

[ಸಂ. ಅಚಾರವತಿ]

ಅಚಾರಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡೆನುಡಿಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ
ಶಾಸ್ತ್ರ. [ಅಚಾರ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಅಚಾರಶೀಲ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವ
ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಆಚಾರವಂತ. ೨. ಆಚಾರಯುಕ್ತವಾದ
ಚಾರಿತ್ರ : ಅಸ್ತೀರತ್ವಮಾಚಾರಶೀಲಸರಪದ್ವಿನಿ ಮಲ್ಲಿನಾಥಜನನಂ
ಪತ್ತಳ್ ಜಗನ್ನಾಥನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೧೩೬). [ಅಚಾರ + ಶೀಲ]

ಅಚಾರಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮದ ದ್ವಾದಶಾಂಗ ಗ್ರಂಥ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಈ ವೇದಗಳಿಗೆ ಅಚಾರಾಂಗ, ಸೂತ್ರಕೃತಾಂಗ...
ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೭೯).

[ಅಚಾರ + ಅಂಗ್ಯ]

ಅಚಾರಾಧಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಆಚರಣೆ : “ಅಚಾರಾಧಿ
ಕ್ರಮಃ ಕ್ರಿಯಾ - ಈ ೨ ನೆಗಳಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೮).

[ಅಚಾರ + ಅಧಿಕ್ರಮ]

ಅಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರವುಳ್ಳವನು : ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾಚಾರಿಗೀಯದೆ
ಮತ್ತುತೆಯನಿನ್ನಾರಿಗೀವನು (ಬಸಪು. ೪-೧). ೨. ಕಮ್ಮಾರ, ಬಡಗಿ,
ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಾರರ ಕುಲಕ್ಕೆ
ಸೇರಿದವನು : ಕೊನಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೫೩-೩೫ ;
550) ; ಪಲ್ಲವಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ II, ೨೧-೫ ; 750).

[ಸಂ. ಅಚಾರಿನ್]

ಅಚಾರಿಗ (ನಾ). = ಅಚಾರಿ ೨ : ಶ್ರೀಮತ್ ಕಮ್ಮಜಚನ್ನ ಅಚಾರಿಗ
(ಎಕ. II, ೪೩೦ ; 1000). [ಅಚಾರ + -ಗ]

ಅಚಾರಿಯ, ಅಚಾರ್ಜ್ಯ (ನಾ). = ಅಚಾರ್ಯ ೧ : ದುರ್ವ್ಯಸನ
ಲಂಪಟರಿಗಾಚಾರಿಯರು ಖಳರಿಗೆ ನಿಮ್ಮೊಳುಪದೇರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೨೨) ;
ತಪ್ಪದಾಚಾರಿಯನ ನುಡಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೨) ; ವಾದಿಗಳಾಚಾರಿಯನಾಗಿ
ಹರನೊಳು ಕಾದಿ ಬೂದಿಯ ನೆಯ್ದಿದೆಯಾ (ಮೋಹತ. ೮-೨೦).

ಅಚಾರ್ಜ್ಯ : ಅಬ್ಬುಪೊಂಗಂ ಕುಡಲ ಪೊಂಗಂ ಬರ್ಬನೊ
ಅಚಾರ್ಜ್ಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೮ ; 885). [< ಸಂ. ಅಚಾರ್ಯ]

ಅಚಾರ್ಜ್ಯ ‘ಅಚಾರಿಯ’ ನೋ.

ಅಚಾರ್ಜ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). = ಅಚಾರ್ಯಪುರುಷ : ಅಬ್ಬಮೆಚ್ಚಿ
ನಾಳ್ಗಣ್ಣನ್ ಅಚಾರ್ಜ್ಯಪುರುಷ ಇಜ್ಜಿದು ಬಸವಮಠಿಯದೆ ಬೀಟ್ಪೊರನ್
ತೆಜನ ಮೆಚ್ಚಿದೊಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೧೦ ; 885).

[ಅಚಾರ್ಜ್ಯ (< ಅಚಾರಿಯ) + ಪುರುಷ]

ಅಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗುರು : ಓಲಗಿಸಲಾ ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲಕೆ ಮೇಲೆನಿಸ
ಗುರುವೊಬ್ಬನಾಭೂಪಾಲಕಂಗಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಜನಪ್ರಬುದ್ಧಿಯಲಿ (ಬಸಪು.
೫೧-೧). ೨. ಪುರೋಹಿತ. ೩. ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮತಪ್ರವರ್ತಕರು
ಮೊದಲಾದವರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾಗಿ
ಸೇರಿಸುವ ಶಬ್ದ : ಉದಾ— ಪೂಜ್ಯಪಾದಾಚಾರ್ಯ, ಮಧ್ವಾ
ಚಾರ್ಯ, ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ. ೪. [ಜೈನ]
ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಕಾರ್ಯಮೆಮಗಿದುವೆ ಶಿವಪದ
ಪರ್ಯಂತಂಬರಮನೋಘಮುದ್ದರಿಸುಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿನಹತ್ತಿದ್ದಾ
ಚಾರ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮಂ (ಅದಿಪು. ೧-೬) ; ತಪದಿಂ
ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಿಂ ವರ್ಯರಪ್ಪಾಚಾರ್ಯರ್ ನಮಗೀವರಕ್ಕೆ ದಯೆಯಿಂದಾ
ಚಾರ್ಯಸಂಪತ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಅಚಾರ್ಯತೆ (ನಾ). ಅಚಾರ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ : ಭಿಲ್ಲರಿಗೆ ವಿಪ್ರರಾಚಾ
ರ್ಯತೆಯ ಸಮಾಜವೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯವೆ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿರಲಾ ಸಮಾಜಾಂಗ
ವಾದ ನಾನುಲ್ಲಂಘಿಸಲೆ ? (ಹೆಚ್ಚಿರ. ೧೧-೧೬). [ಸಂ. ಅಚಾರ್ಯತಾ]

ಅಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ತಾನು ಪಶು ಪುತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ತನ್ನ ಅಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ಎಂಬ ಭಾವ : ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸ್ವನಿಷ್ಠಾ, ಉಕ್ತಿನಿಷ್ಠಾ, ಅಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠಾ ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿ ಪಶುಪುತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಶಿಷ್ಯನು ಅತ್ತೀಯನಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದೇ ಅಚಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೨),

[ಅಚಾರ್ಯ + ನಿಷ್ಠೆ]

ಅಚಾರ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಮೂಲಪುರುಷ ; ಅದ್ವೈತ ಪ್ರವರ್ತಕ : ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಚಾರ್ಯಪುರುಷರೆಂದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅಚಾರ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಅಚಾರ್ಯಷಟ್ಪರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಚಾರ್ಯರೂ ಶ್ರಾವಕರೂ ಅನುಸರಿಸುವ ಆರು ಕರ್ಮಗಳು : ಇಚ್ಛೆಯುಂ ವಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮಮುಂ ತಪಮುಮೆಂಬಿವೆ ಅಚಾರ್ಯ ಷಟ್ಪರ್ಮಗಳುಂ ಶ್ರಾವಕಜನಕ್ಕೆ ಕುಲಧರ್ಮಂಗಳ್ (ಚಾವುಂ. ೨೨೮).

[ಅಚಾರ್ಯ + ಷಟ್ಪರ್ಮ]

ಅಚಾರ್ಯಾಣಿ (ನಾ). ಅಚಾರ್ಯನ ಪತ್ನಿ : ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಪತ್ನೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿಣೀ ಅಚಾರ್ಯಾಣೀ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೯). [ಸಂ. ಅಚಾರ್ಯಾಣೀ]

ಅಚಾರ್ಯಾನಿ (ನಾ). = ಅಚಾರ್ಯಾಣಿ (ಃ). [ಸಂ. ಅಚಾರ್ಯಾಣೀ]

ಅಚಾರ್ಯಾತಿಶಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅಚಾರ್ಯ : ಈತ ಸಚರಾಚರದ ಗುರು ವಿಖ್ಯಾತ ಮುಕ್ತಿಜನಿತನಾಚಾರ್ಯಾತಿಶಯನೀತನು ಮಹಾ ಪ್ರಿಯನೀತ ಸ್ವಪನೀತ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೫೨). [ಅಚಾರ್ಯ + ಅತಿಶಯ]

ಅಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಅಚಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿದ ಹೆಂಗಸು ; ಉಪದೇಶಕಳು ; ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ಃ). [ಸಂ. ಅಚಾರ್ಯಾ]

ಅಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಶೇಖರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಗಾಡಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು ; ಹತ್ತು ಭಾರಗಳ ತೂಕ. [ಸಂ.]

ಅಚಿಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಚಿಭಟ್ಟೋ ಭರವ್ಯಾಜಗೋತ್ರ ಜೋ ಯಾಜುಷುಸುಧೀ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೮-೨೩ ; 1109).

[ಅಚಿ + ಭಟ್ಟ]

ಅಚಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಾರಣದೇವನುಂ ಮುದಯ ನಾಯಕನುಂ ಅಚಿಮಯ್ಯನು (ಕಣ. IV, ೩೪-೨೩ ; 1109).

[ಅಚಿಮೃ + ಅಯ್ಯ]

ಅಚಿಯಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಚಂದ್ರಮೌಳಿ ವಧುವೀ ಶ್ರೀ ಅಚಿಯಕ್ಕಂ ಜಗಜ್ಜನಸಂಸ್ತುತೈ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೪೪ ; 1181).

[ಅಚಿ + ಅಕ್ಕ]

ಅಚು (ನಾ). (ಉಕ) ಅವಶ್ಯಕತೆ ; ಅಗತ್ಯ ; ಸಮಯ ; ಕಷ್ಟಕಾಲ ; ದರದು : ತಿಗುರಿ ತಿರುಗಿದರೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಅಚು ಕುಂಬಾರನದು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೭) ; ನಿಮ್ಮ ಧಣಿಯರಿಗೆ ನನ್ನ ಅಚನ್ನಷ್ಟು ತಿಳಿಸಿಹೇಳು (ಜನನಾ. ೫೭) ; ನಮ್ಮ ಅಚಿನಾಗ ನಿಮ್ಮಹಾಂಗೆ ನೆರವಿಗೆ ಬರೂಮಂದಿ ಕಡಮಾರಿ (ತಿರುಗು. ೫೧) ; ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಹೇಸಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಅಚಿದ್ದವರಿಗೆ ನಾಚಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದಿ).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಚ್]

ಅಚುಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅನುಪಮವೈರಿ ಮಣ್ಣಿಳಿಕನಾಚುಗಿ ತತ್ಪದಜಾತರಪ್ಪ ನಾಕನ್ಯಪ (ಸೌಜಣ. XV, ೧೩೪-೧೯ ; 1178). [?]

ಅಚುಪೇಚು (ನಾ). ತೊಡಕು ; ತೊಂದರೆ ; ಅಡ್ಡಿ ; ಆತಂಕ : ನಿಮಗೆ ನೈವಹಾರದ ಅಚುಪೇಚು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಎತ್ತಿಕ್ಕೈ. ೭೬).

[ಅಚು + ಪೇಚು]

ಅಚಿ (ಅ). ೧. ಅತ್ತಕಡೆ ; ಅಕಡೆ : ಆ ಮರದ ತಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಧರೆಯವರು ಹೋಗಿ ಅಚಿಯ ಧರೆಯ ಬೆವಹಾರನ ತಂದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮) ; ನೆರೆದ ದೈವದ ಹಿಂದನಿರದೆಯಾಚೆಗೆ ನೂಂಕಿ (ಸಾ ನಂ ಚ. ೨-೨೧೧) ; ತೆಗೆದು ದಾಚಿಯಲವರ ಬಲ ಜಗದಗಲದಬ್ಬಿನ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೭) ; ವಾದ್ಯಗೀತಾಮೃತಲಹರಿ ಲಳಿ ಮಸಗಿತಾಚಿಯಲರಸು ಹಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೨) ; ಹೋಗಿಬಾರೈ ಎಂದಾಚೆಗೆಳೆದರೂ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತೂ ಅಲ್ಲಿ ಮಾನವಾಗಿ ಓಗರಕೆ ಮನೆಮನೆಯ ತಪ್ಪದೆ ತಿರುಗುವ ಜೋಗಿಯ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪-೩) ; ಪಾಡಜುದೋಲಗಗೊಟ್ಟಾಚಿ ಶಿರವ ನಲ್ಲಾಡಿಸುತಿಹನು ನೋಳ್ವವರಾ (ಭರಚ. ೧-೩೭) ; ಅಚಿಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವಾದರೆ ಈಚೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಆಳು (ಗಾದಿ). ೨. ಅನಂತರ ; ಆಮೇಲೆ : ಅಚೀನಾದದ ಶುಕ್ರವಾರ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೭). ೩. ಹೊರಗಡೆ ; ಹೊರಗೆ (ದಕ) : ಅವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಅಚಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಅಚೀಚಿ = ಅಕಡೆ ಮತ್ತು ಈಕಡೆ : ಕಾವಲುಗಾರರು ಅಚೀಚಿ ಹೋದರೆ ನಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಮಾರ್ಗದ. ೨೩೫).

[ದೇ. || ತುಳು. ಅಂಚಿ, ಅಪೆ ; ತೆಲು. ಅಚ್ಚಟಿ, ಅಚ್ಚಟು,

ಅಚ್ಚೋಟು, ಅಡ = ಅಲ್ಲಿ, ಅಸ್ಥಳ]

ಅಚೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಈಶ್ವರಮೂರ್ತಿಯ ಹೆಸರು : ಕೇಶವ ದೇವರು ಅಚೇಶ್ವರ ಗವಜೇಶ್ವರ ಗಂಗೇಶ್ವರ ಚಿತ್ರೇಶ್ವರ ತಲ್ಲಿಗೇಶ್ವರ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೦-೫೨ ; 1249). [ಅಚ್ಚ + ಈಶ್ವರ]

ಅಚ್ಚನ್ನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮರೆಮಾಡಿದ : ಸಾಂದ್ರಭಸ್ಮಾಚ್ಚನ್ನ ಶಿಖಿಯೊಲಳಿತೇಜಸಂ ಕೋಸಲಧರಾವಲ್ಲಭಂ ಮಗನ ನಪ್ಪಲ್ಕಳಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧-೩೫೩). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಾದನ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು ; ಮರೆಮಾಡುವುದು : ಅದಿತ್ತನು . . . ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಚ್ಛಾದನಮಾಡುತ್ತಾ (ಮಕ್ಕಾರ. ೨೭೪). ೨. ಹೊದಿಕೆ ; ಬಟ್ಟೆ : ಚೀಲಂ . . . ಅಚ್ಛಾದನಂ, ಅಂಬರಂ . . . ಪಟಿಃ - ಈ ೧೦ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೪). ೩. ಗೌಸು ; ಚೀಲ ; ಒರೆ. ೪. ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಪಾವಣೆಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ : "ಅಚ್ಛಾದನಂ, ವಲಭಿಃ - ಈ ೨ ಮನೆಯ ಹೊ(ದಿ)ದಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೪೮). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಾದಿತ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಮರೆಮಾಡಿದ : ಅಚ್ಛಾದಿತ ದಿವ್ಯದುಕೂಲನುಂ ಆಗಿ (ಸಂಬರ. ೧೬-೧೨೬) ; ಮೇಘಾಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅರುಣಾಚ್ಛಾಯೆಯಂತು ? (ಶಾಂತಲಾ. ೨೫೮) ; ಬೆಟ್ಟಗಳು ಗಿಡಗಂಟೆ ಎಲೆಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಅಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿದ್ದು . . . ಒಪ್ಪುವುವು (ಹೇಮಂತ. ೧). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಛಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು ; ಹೊದಿಸು ; ಮರೆಮಾಡು : ಸಲೆ ಮಾಯಾಮೋಹವಾಚ್ಛಾದಿಸೆ ನೆಚ್ಚಿಧೃತಿಗೆಟ್ಟಿಂ (ರಕ್ತಾಶ. ೫೩) ; ಉಗುರಿಂದಂಟಿ ಬೆರಂಟಿಯಂಜನಮದಕ್ಕುಂ ಚಾಕಮಂ ಕೀಜುತುಂ ತೆಗೆದಾಚ್ಛಾದಿಸೆ ಕೇಳ ನೀಳಪಟಮಕ್ಕುಂ (ಗಂಕ. ೪-೭೬).

[ಅಚ್ಛಾದನ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಚ್ಛಾದ್ಯ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಉಪಸಾದ ಭವನತಳ್ಳದೊಳುಪಚ್ಚದಾಚ್ಛಾದ್ಯತಳದೊಳನವದ್ಯದೊಳಗ್ಗೊಳಿಸಿರೆ ಪಾಸಿ ನೋಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩). (ನಾ). ೨. ಹೊದಿಕೆ ; ಉಡಿಗೆ : ಚಾಮರೋದ್ದಾಮ ಚೀನಾಂಬರಾಚ್ಛಾದ್ಯಂಗಳೊಳಂ . . . ಆಳವಟ್ಟು ಮದನ ಮಂಗಳಾಗಾರದ್ವಾರ ಮಕರತೋರಣದಂತಿದರ್ ನವಿಲುಯ್ಯಲ ಕೆಲಕ್ಕೆ ವಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೫ ನ). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚಾದ್ಯಮಾನ (ಗು). ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ; ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ: ಆ ಬಾಲಿಕೆ ಗದ್ದದಕಂಠೆ ವಾಮಕರಪಲ್ಲವಾಂಗುಳಿನಮಾಕ್ಷಿ ಪ್ರಾಶ್ರುಸ್ರವೆ ದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತಾಚ್ಚಾದ್ಯಮಾನ ಸ್ತನಾಂಶುಕೆಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚುರಿತ (ಗು). ೧. ಬೆರಸಿದ; ಸೇರಿಸಿದ. ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗೀರಿದ. ೩. ಹೊದಿಸಿದ; ಮುಚ್ಚಿದ (ನಾ). ೪. ಕೈಯುಗುರುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಜ್ಜಿ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವುದು. ೫. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗು; ಒರಟು ನಗು. ೬. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ಥಿರಹಸ್ತ ಪರ್ಯಸ್ತ... ಅಲೀಥ ಅಚ್ಚುರಿತ... ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಗಳ ಪೆಸರು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫-೬ ವ); ವಿಲಸಿತ ನೂಪುರ ಭ್ರಮರ... ಅಗ್ಗದ ನೃತ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ ಸಲೆ ಪೆಸರಾದುದಾಚ್ಚುರಿತಮೆಂದೆನುತಂ ನೆಗಳ್ಳಂಗಳಾರಮುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫-೬೦). [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚುರಿತಕೆ (ನಾ). = ಅಚ್ಚುರಿತ ೫. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚೇದ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಕೊಯ್ದು ಹಾಕುವುದು. 'ನಿರಾಚ್ಚೇದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಚ್ಚೇದಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅಚ್ಚೇದನಂ + ಇಸ್ಯು]

ಅಚ್ಚೋಟಿನ (ನಾ). ಬೇಟೆ: "ಅಚ್ಚೋಟಿನಂ, ಮೃಗಯಾ, ಮೃಗವ್ಯಂ, ಪಾಪರ್ಥಿ, ಅಖೇಟಿಕಃ — ಈ ೬ ಬೇಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೧).

[ಸಂ.]

ಅಚ್ಚೋದನ (ನಾ). = ಅಚ್ಚೋಟಿನ. [ಸಂ.]

ಅಜ (ಗು). ಅಡುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅಡಿನ. [ಸಂ.]

ಅಜಂತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ: ಯೆಮ್ಮಾಳಅಜಂತಿಯಾದ ಮಾರಂಮು ವರ್ಗದೆಯರು (ಸೌಹೃ. IX-ii, ೪೨೬-೮; 1402). [?]

ಅಜಕೆ (ನಾ). ಅಡುಗಳ ಗುಂಪು; ಮೇಕೆಯ ಮಂದೆ. [ಸಂ.]

ಅಜಗ (ನಾ). ಸಲಿಗೆ; ಸದರ (?): ಈಂಡಹೆಂಡಿರಾದರೂ ಪರಸ್ಪರ ಸೌಹಾರ್ದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದುಃಖಮಯ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಜಗವನ್ನು ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ದುಃಖ, ಕೊಟ್ಟರೆ ಕೆಟ್ಟತನದ ದುಃಖ (ಮುಸುಗ. ೧೩೭). [?]

ಅಜನ್ಮ (ಅ). ೧. ಜನನಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದ. ೨. ಜನ್ಮವಿರುವವರೆಗೆ; ಜೀವಿತಾವಧಿಯವರೆಗೆ: ಈ ಮಹಾಮಂಗಳವನ್ನು ನೀನು ನಿರಾಕರಿಸಿದೆಯಾದರೆ ನಾನು ಅಜನ್ಮದುಃಖಿಯಾದೇನು (ಶಾಂತಲಾ. ೮೩). [ಸಂ. ಅಜನ್ಮಂ]

ಅಜಮ್ಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕದಮ್ಮರಾ ಅಜಮ್ಮರಸ ಗೌತಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೦; 890). [ಅಜಮ್ಮಂ + ಅರಸ]

ಅಜವಂಜವ (ನಾ). ಸಂಸಾರ; ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳ ಪರಂಪರೆ: ಆ ಮಹಾನುಭಾವನಾಜವಂಜವ ನಿಭಾವಕ್ಕೆ ವಯಿಸಿ ವಜ್ರಜಂಘನೋಕಾ ತ್ವೀಯ ಧರಾಭಾರಮಂ ನಿಜಿಸಿ... ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕಟಾಕ್ಷೈಕ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೪-೬೭ ವ); ಜಿನೇಂದ್ರ ದೀಕ್ಷೆಯ ಮುಷ್ಠಾಂಕಂ ಬೇಗ ಮಾಜವಂಜವಭಯದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೮). [ಸಂ.]

ಅಜವಾನ 'ಅಜವಾನ' ನೋ.

ಅಜಸ್ರಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಸಂತತವಾಗಿ: ಕರಿತುರಗರಥಪದಾತಿಯ ಚರಣಾಸಂಘಾತಜಾತರಜಮಾಜಸ್ರಂನೆರೆಂಬರ ಕೊಗೆಯಲ್ ಬಳಭರದಿಂ ಧರೆಯೆಟ್ಟು ಪಾಜುವಂತಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಸಂಸಭಾ. ೧೦-೬೮). [< ಸಂ. ಅಜಸ್ರಂ]

ಅಜಾನುಬಾಹು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿ ನಿಂತು ನೀಡಿದರೆ ಮಂಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ನೀಳವಾದ ತೋಳು; ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು: ಸ್ಥೂಲೋನ್ನತಾಜಾನುಬಾಹು ಸಲ್ಲಕ್ಷಣವಿಶಾಲವಕ್ಷಂ (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೧೨-೨೫); ರಂಗ ನಿನ್ನಾಜಾನುಬಾಹು ಬೆರಳುನಖಮಂಗಂಡವರು ಮಜುಹುಟ್ಟಿ ಮುಂಗುಜುಹಜಿಯರು (ಶತಸಾಂ. ೩-೧೩); ತಮ್ಮ ಅಜಾನುಬಾಹುಗಳಿಂದ... ಮಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು (ಹೊಸಪ್ರ. ೨೫). ೨. ಮಂಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ನೀಳವಾದ ತೋಳುಳ್ಳವನು: ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಗೂಳಿಯಂತಿದ್ದರು; ಅಜಾನುಬಾಹುಗಳು; ತುಂಬಿದ ಭುಜವುಳ್ಳವರು (ವಚಭಾ. ೫೮). ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಮನುಷ್ಯ.

[ಸಂ. (ಅಜಾನು + ಬಾಹು)]

ಅಜಾನುವಿಲಂಬಿತ (ಗು). ಮಂಡಿಯವರೆಗೂ ನೀಡಿದ, —ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ, —ನೇತುಬಿದ್ದಿರುವ: ನನ್ನ ಅಜಾನುವಿಲಂಬಿತ ಕೇಶರಾಶಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟು ಪುನಃಪುನಃ ಅವನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮೈಗೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [ಸಂ. (ಅಜಾನು + ವಿಲಂಬಿತ)]

ಅಜಾನುವಿಳಂಬಿ (ನಾ). ಮಂಡಿಯವರೆಗೆ ನೀಳವಾದದ್ದು: ಬಾಹುಗಳಾಜಾನುವಿಳಂಬಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೭೪).

[ಸಂ. ಅಜಾನುವಿಲಂಬಿನ]

ಅಜಾನೇಯ (ಗು). ೧. (ಕುದುರೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ) ಒಳ್ಳೆಯ ತಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ: ಅಜಾನೇಯಾಶ್ವೋತ್ಕರಂ ಬಾಹ್ಶಿಯೊ ಮಣಿನಿಚಯಂ ಬಾಹ್ಶಿಯೋ ಪೇಟಂ (ಸಂಸಭಾ. ೬-೪೦); ಅಜಾನೇಯ ಕಾಂಭೋಜ ಭೂಮಿಜಂಗಳಪ್ರಜಾತ್ಯಂಗಳುಮಂ (ಸಂಸಭಾ. ೬-೭೨ ವ). (ನಾ). ೨. ಉತ್ತಮಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ರಾಜನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ಅಲಂಕೃತರಾದ ನಾರಿಯರನ್ನೂ ಅಜಾನೇಯಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಸೊಗಸಾದ ರಥವನ್ನೂ (ಶೀರ್ಷಕ. ೭೧). [ಸಂ.]

ಅಜಾರಿ (ನಾ). ರೋಗ: ಇದಲ್ಲದೆ ದಂಡಿನಲ್ಲೂ ಕಾಯಿಲೆ ಅಜಾರಿ ಅದಂಥಾ ಜನರನ್ನು ವೀರರಾಜೇಂದ್ರ ಸ್ಯಾಟಿಗೆ ಕಳುಹುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೭). [←ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಅಜಾರಿ = ರೋಗ]

ಅಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧ; ಕದನ: ನಿನ್ನನುಜುಗಿಸಲುಮಾಜಿಯೊಳೆನ್ನಂ ಬೆಂಕೊಂಡು ಕಾದಲುಂ ಬಂದೀಗಳ್ (ಸಂಸಭಾ. ೩-೭೩); ವೀರನೆಂದಜೊ ದುದಿಲ್ಲೇಕಾಕಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೆಂದನಿತುಂ ರಾಜಸಮಾಜಮಾಜಿಗುಣದಿಯ್ತಂದತ್ತು (ಸಂರಾಮಾ. ೩-೪೮). ೨. ಯುದ್ಧರಂಗ: ಈ ಮಾಳ್ವೆಯನಾಜಿಯೊಳೊರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್... ಜುದ್ಧಂ ಪೆರ್ಚಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೧೨). ೩. ಪಣಕಟ್ಟಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಓಡುವುದು; ಓಟದ ಜೂಜು. ೪. ಬೈಗಳು. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜಿ (ನಾ). ಅಜ್ಜಿ: ಪ್ರಿಯಂವದೆ ಅಜ್ಜಿಯನ್ನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ಶಕುಂತಲೆಗೆ, "... ನೀನು ಬರುವವರೆಗೆ ಮುದುಕಿಯಾಗಿದ್ದ ಅಜಿ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ದೊಡನೆ ಹುಡುಗಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟರು," ಎಂದಳು. ಅನಸೂಯೆ "ಅಜಿಯನ್ನು ಮುದುಕಿಯೆಂತ ಯಾರು ಹೇಳಿದರು..." ಎಂದಳು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೧೭). [←ಹಿಂ. ಅಜೀ]

ಅಜ್ಜಿ (ಪ್ರ). ಪ್ರೀತಿ ಬಾಂಧವ್ಯಗಳ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಅಕಾರಾಂತ ಪದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ— ಅಕ್ಕಾಜಿ, ಅಣ್ಣಾಜಿ, ಭಾವಾಜಿ, ಮಾವಾಜಿ: ಕುಸುಮವಿದ್ದೆಗೆ ಮಧುವ್ರತ ಹೋಹಂತೆ ಕುಸುಮಾಜಿಯರಮನೆಗಾಗಿ (ಭರಚ. ೯-೨೮); ಕ್ಷೇಮವೆ ಭಾವಾಜಿ ಮತ್ತು ನಿಮಗೆ ಪರಿಣಾಮವೆ ಹೇಳು ಭಾವಾಜಿ (ಭರಚ. ೯-೩೭); ಎಲ್ಲರೂ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು ಅಕ್ಕಾಜಿ, ಅಣ್ಣಾಜಿ ತಾನೂ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ (ಅಕ್ಕಾಜಿ. ೩೨). [?]

ಅಜೀವಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧಜಯ : ಅಜೀವಯೋದಾರಸಾರಸುತನಿಲ್ಲದೆ
... ಶಿವನೈಜೋನ್ನತ ಭಕ್ತಿಮುಕ್ತಿಗೊಂತನುತಿದರ್ಶಂ (ಹವ್ಯಾ. ೨-೨).

[ಅಜಿ + ಜಯ]

ಅಜಿರಂಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿ ; ರಣರಂಗ : ಭವದೂರುಯುಗಂಗಳ
ನಾಜಿರಂಗದೊಳ ಗಿಜಿಗಿಜಿಮಾಡಲೆಂದವನ ಪೂಣ್ಣದ್ರು ನಿಕ್ಕುವಮಾಗ
ದಿಕ್ಕುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨) ; ನಾಹಕರಟ್ಟಿಯುಂ ತುರಗದಟ್ಟಿಯುಮಾ
ದಿದುವಾಜಿರಂಗದೊಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫). [ಅಜಿ + ರಂಗ]

ಅಜಿರಖೊಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಜಿರಖೊಲ್ಲಾನುಗತ
(ಎಇ. III, ೨೧೦-೧೪ ; 1143). 'ಅಜಿರಗೋಳ' ಪರಾ.

[ಅಜಿರ + ಖೊಲ್ಲ ?]

ಅಜಿರಗೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತೊಳಗಲೆ ಜಟ್ಟಹಳ್ಳಿ
ನೆಗಟ್ಟಾಜಿರಗೋಳವೆನಿಸ್ಸುಗುವುಪ್ಪವೆತ್ತಜಾಕೆಯ ಬೇಡವಟ್ಟುಗಳ ಬೂತುಗ
ಬೀರುಗಗೋಯೆಯರ್ಕ್ಕಳಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೧೨). 'ಅಜಿರಖೊಲ್ಲ' ಪರಾ.

[ಅಜಿರ + ಗೋಳ ?]

ಅಜಿಲಂಪಟ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಚಳಿಯ
ಸಲಮರಾಚಲಮಂ... ದಿನಕ್ಕನಂದಳಮನಿಳಿಗಿಟಪಲೆಂದಾಜಿಲಂಪಟಂ
ದೆಸಗೆ ಮಸಗಿದಂ ದನುಜೇಂದ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೩೩).

[ಅಜಿ + ಲಂಪಟ]

ಅಜಿಶ್ರಾಂತ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಆ ಯಾ ಸ ಗೊಂಡವನು :
ಅಜಿಶ್ರಾಂತನಂ ಯಶೋಧನನಿಷಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೧).

[ಅಜಿ + ಶ್ರಾಂತ]

ಅಜೀವ (ನಾ). ೧. ಜೀವಿಕೆ ; ವೃತ್ತಿ ; ಜೀವನೋಪಾಯ :
"ಜೀವನಂ, ವೃತ್ತಿ, ಅಜೀವ, ವಾರ್ತಾ—ಈ ಏ ಬಾಚ್ಚಿ" (ಹಲಾಯು.
೯೩-೧೧೬). ೨. [ಜೈನ] ಜೈನಸಾಧು ; ಶ್ರವಣ : "ನನ್ನಾಟಿ,
... ಅಜೀವ, ಮಲಧಾರಿ, ನಿಗ್ರಂಥಿ, ಸಾಧು—ಈ ೧೦ ಸವಣನ
ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೮೯). [ಸಂ.]

ಅಜೀವ (ಅ). ಜೀವವಿರುವವರೆಗೆ ; ಬದುಕಿರುವವರೆಗೆ : ಅಜೀವವೂ
ದಾರಿದ್ರ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದು (ವೈಮಹ. ೧೨೭) ; ಅಜೀವವೂ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ
ಸ್ನೇಹಬಾಂಧವ್ಯಗಳು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೦). [ಸಂ. ಅಜೀವಂ]

ಅಜೀವಕ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಜೀವನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಭಿಕ್ಷು. ೨. ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿರುವ ಪರಿವ್ರಾಜಕ :
ಅಜೀವಕನೆಂದರೆ ಬೆತ್ತಲೆಪರಿವ್ರಾಜಕ ಎಂದು ಬುದ್ಧಘೋಷನು 'ಮನೋ
ರಥಪೂರಣ'ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ತೀರ್ಥಕ. ೧೦೯). [ಸಂ.]

ಅಜೀವಪರ್ಯಂತ (ಅ). ಜೀವವಿರುವವರೆಗೆ : ಅಜೀವಪರ್ಯಂತ
ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿರುವುದಾಗಿ ನಾನು ಈ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ
ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ (ಪುನರು. ೩೧೫). [ಅಜೀವ + ಪರ್ಯಂತ]

ಅಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ನಡೆಸುವ
ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತ : ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ
ಅಥವಾ ಅಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಎಂಬ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಒಂದು ಆಶ್ರಮವಿದೆ
(ಬಂಕಿಮ. ೨೮೩). [ಅಜೀವ + ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ]

ಅಜೀವಸದಸ್ಯ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರುವವನು :
ಅವರು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಜೀವಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಜೀವ + ಸದಸ್ಯ]

ಅಜೀವಸದಸ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರುವಿಕೆ :
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಜೀವ ಸದಸ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಹಣ
ಒಂದುನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳು (ರೂಢಿ). [ಅಜೀವ + ಸದಸ್ಯತ್ವ]

ಅಜೀವಿಕೆ (ನಾ). ಜೀವನೋಪಾಯ ; ವೃತ್ತಿ ; ಉದ್ಯೋಗ : ವೃತ್ತಿ
ಗಳ, ವ್ಯಾಪಾರಗಳ, ಅಜೀವಿಕಾಗಳ ಅಥವಾ ನೌಕರಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ
... ಅಮಾನೃತ್ಯವಾಗತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೫೭). [ಸಂ. ಅಜೀವಿಕಾ]
ಅಜುಬಾಜು, ಅಜೂಬಾಜು (ನಾ). ನೆರೆಹೊರೆ ; ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕ :
ಡೋಲಿಲ್ಲದೆ, ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಅಜುಬಾಜು ಮನೆಯವರು
ಎಚ್ಚರವಾಗದೆ, ಎಂಥ ಮೆರವಣಿಗೆಯೆಂದು ಅವರನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ
ಅಡ್ವಾನ್ನನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೧೦) ; ಅಜು ಬಾ ಜಿ ನ ಮನೆಗಳ
ಹೆಂಗಸರು, ಮಕ್ಕಳು, ಮದುಮಗನನ್ನು ನೋಡುವ ಆತುರದಿಂದ...
ನೆರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಮೂರುವಾ. ೨೧೬). ಅಜೂಬಾಜು : ಅಜೂಬಾಜು ಇರು
ವಂಥ ಭೂಮಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೭೦) ; ಪೋಲಿಸಿನವರ ವಾಸನೆ ಕೂಡ
ಇರಲಿಲ್ಲ ಅಜೂಬಾಜಿನಲ್ಲಿ (ಸಾಹೇಬ್. ೫೬೫).

[← ಮರಾ. ಅಜೂಬಾಜು]

ಅಜೂಜುವಾರಿ (ನಾ). ಅನುಸರಣೆ ; ದೈನ್ಯವರ್ತನೆ : ನಮ್ಮಂಥ ಸಣ್ಣ
ಸಣ್ಣ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಊರಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗುವುದು
ಬಹು ಕಷ್ಟ... ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಸಿಪಾಹರಸು, ಸರಬರಾಯಿ, ಅಜೂಜುವಾರಿ
ಆಗಬೇಕು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೧೨) ; ಇವರು ಇಷ್ಟೊಂದು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಮಂತ್ರಿ
ವರ್ಯ, ಗುರುವರ್ಯರ ಅಜೂಜುವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಮರ್ಯಾದೆ.
೧೩೭). [?]

ಅಜೂಬಾಜು 'ಅಜುಬಾಜು' ನೋ.

ಅಜ್ಞಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಅಪ್ರಣೆಯ ಮಾತು : ಪಿರಿದುಂ ಕೂರ್ಪೆಯೊ
ಕಾದಂಬರಿಗೇಂ ಪೋದಪ್ಪೆ ಮುಂದೆ ಪೇಟೆನಲಾಜ್ಞಾಕ್ಷರಮನೆ ಬೆಸಗೊ
[ಶ್ಲಂ.] ದೇವರೆನ್ನಿನಂತೇಕೆ ಮಗುಟೆ ಬೆಸಗೊಂಡಪಿರಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೯೪).

[ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ಅಕ್ಷರ)]

ಅಜ್ಞಾಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. [ತಂತ್ರಶಾ] ಪಟ್ಟಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ;
ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವ ಒಂದು ಚಕ್ರ :
ಭ್ರಾಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾಚಕ್ರ, ಮನವೆಂಬ ಮಹಾಭೂತ, ತಮಂಧಾ
ಕಾರ ದ್ವಿದಳಪದ್ಮ (ಅವತಂ. ೪೪-೧೮೮). ೨. ಭೂಮಂಡಲ ಭಾಗ.

೩. ಅಜ್ಞೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. [ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ಚಕ್ರ)]

ಅಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪ್ರಣೆಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯ
ಬೇಕೆಂದು ಗುರುವು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಕೊಡುವ ವ್ರತ, —ದೀಕ್ಷೆ :
ಶ್ರೀಗುರು ತನ್ನಾಜ್ಞೆಯಂ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವದೇ ಅಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆ
ಎನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧೪) ; ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರವರ್ತಿಸ
ಬೇಡವೆಂದುಪದೇಶಿಸುವುದೇ ಅಜ್ಞಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೧).

[ಸಂ. ಅಜ್ಞಾದೀಕ್ಷಾ (ಅಜ್ಞಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಅಜ್ಞಾಧರ (ನಾ). ಅಪ್ರಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು : ವನಿತೆ ಅನು
ಕೂಲಿನಿಯೇ ? ಮಗನು ಅಜ್ಞಾಧರನೇ ? (ಕವಿತ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾಧಾರಕ (ನಾ). ಅಪ್ರಣೆಯನ್ನು ಶಿರಸಾವಹಿಸಿ ನಡೆಯು
ವವನು ; ವಿಧೇಯ : ತಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾಧಾರಕ ಸೇವಕ (ಮುಂಬಯಿ.
೪-೧೦೫ ಕ). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾಧಾರಿ (ನಾ). = ಅಜ್ಞಾಧರ : ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯೆಂದು ನಾನು
ಹೇಳುವುದೂ ಅವರ ಅಜ್ಞಾಧಾರಿಯೇ ಅಲ್ಲವೇ ? (ಚಿಂತಾ. ೨೨).

[ಸಂ. ಅಜ್ಞಾಧಾರಿನ್]

ಅಜ್ಞಾಧಾರಿಣಿ (ನಾ). ಅಪ್ರಣೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವಳು : ಎಲೈ
ಪೂಜ್ಯರೆ, ನಿಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾಧಾರಿಣಿಯಾದ ಈಕೆಯನ್ನು ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ
ದಿಂದ ಮದುವೆಯಾದೆನು (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೩-೧೪).

[ಸಂ. ಅಜ್ಞಾಧಾರಿಣೀ]

ಅಜ್ಞಾನಿಧಿ (ನಾ). ಅಜ್ಞೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಸ್ಥಾನದಂತಿರುವವನು : ಬಹುಶ್ರುತನಾಜ್ಞಾನಿಧಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸದೃಶಂ... ಶ್ರೀಭೂಮಿದೇವೋ ತ್ತಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೪). [ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ನಿಧಿ)]

ಅಜ್ಞಾನುರೂಪ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುವುದು; ಅಜ್ಞೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವುದು : ಈ ಪವನತನಯನಂ ಕಳುಹೆಂದು ನಯದೊಳಾ ತಾಪಸೋತ್ತಮನೊಡಂಬಡಿಸಿ ನುಡಿದಾಜ್ಞಾನುರೂಪದಿಂದರಸನಿತ್ತಂ... ಅನುಮತಿಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೪).

[ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ಅನುರೂಪ)]

ಅಜ್ಞಾನುವರ್ತಿ (ನಾ). ಅಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು : ರುದ್ರಮೂರ್ತಿಯ ಅಜ್ಞಾನುವರ್ತಿಗಳಾದ ಸೇವಕರು (ಕವಿಕ. ೫೩). [ಸಂ. ಅಜ್ಞಾನುವರ್ತಿನಾ]

ಅಜ್ಞಾಪತ್ರ (ನಾ). ಶಾಸನಮಾಡಿ ಹೊರಡಿಸುವ ಪತ್ರ; ಅಪ್ಪಣೆ ಚೀಟಿ : ರಾಜನು ಕಳುಹಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಿಗೆ “ಅಜ್ಞಾಪತ್ರ”ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಕಶಾ. ೪೫); ನೆಕ್ಕದೋವ ಕಾಫಿ ಮುಗಿಸಿದನಂತರ ಅಜ್ಞಾಪತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ (ಪುನರು. ೨೦). [ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ಪತ್ರ)]

ಅಜ್ಞಾಪನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡುವುದು; ಅಜ್ಞೆ ಮಾಡುವುದು : ಶಿವನಾಜ್ಞಾಪನದಿನೊಲವೊಂದಿಯಾತನು ಪೋಗಲು (ಬಸಪು. ೧೯-೩೦).

[ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಪರಣೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಟನೆ : ಸಮುದಿತ ನಿರಾಘಪತಂಗಪ್ರತಾಪಕೃಂ ಪಿಂಡೀಭೂತ ದಂಡಧರಾಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಪರಣೆಗಂ... ತಾನೊರ್ವನೆ ನಿರುಪಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೯ ವ).

[ಸಂ. ಅಜ್ಞಾಪರಿಸ್ಪರಣ (ಅಜ್ಞಾ + ಪರಿಸ್ಪರಣ)]

ಅಜ್ಞಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಜ್ಞೆ ಮಾಡು; ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು : ನಿಶ್ಚಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಜಸಮಾಧಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆಂದಭವನಾಜ್ಞಾಪಿಸಿ ನಿರಾಕಾರಮುಂ ತಳೆದನಾಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಚಿಬಪು. ೧೭-೪); ವಿಭೀಷಣನು... ಕೊಲೆಗಡುಕರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಜನಕ ದಶರಥರೀರ್ವರನ್ನು ಕೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಅಜ್ಞಾಪಿಸುವನು (ಸಾಹಸ. ೮೬). ೨. (ದೊಡ್ಡವರು ಚಿಕ್ಕವರಿಗೆ) ತಿಳಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು : ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಗುಣಚರಿತ್ರೋದ್ಧಾಮತೆಯ ನಾಜ್ಞಾಪಿಸೆಂದು ಸುಧಾಮರೀಚಿಧರಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದಳು ಗಿರಿಜಾತೆ (ತೂರರಾ. ೧-೨-೧೦); ಕೋಪವುಂಟಾದೊಡಾಜ್ಞಾಪಿಸು ಕಮನೀಯರೂಪ ನೀ ಕಣ್ಣಿಡಿದೆನ್ನ ಆಪಾದಮಸ್ತಕಪರ್ಯಂತ ನೋಳ್ವದೆಂದೋಪಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಯಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೯-೬). [ಅಜ್ಞಾಪನ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಜ್ಞಾಬದ್ಧ (ಗು). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ಒಳಗಾದ : ಏನುಮಾಡುವುದು? ತಾನು ಸ್ಯೂಸನಿಗೆ ಅಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XLIV ಪೀ).

[ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ಬದ್ಧ)]

ಅಜ್ಞಾಭಂಗ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರುವುದು : ಅಜ್ಞಾಭಂಗ ದಪರಾಧಿಯ ನುಡಿಗೆಳೆದೆ ಶೂಲಿ ಸುಮ್ಮನಿರೆ (ಸಂಭರ. ೧೪-೧೦೧).

[ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ಭಂಗ)]

ಅಜ್ಞಾಲಂಘನ (ನಾ). = ಅಜ್ಞಾಭಂಗ : ಲಂಘಿಸಿದಂ ನಿಮ್ಮಯ ಮಾತನೊರ್ಮೆಗಮಿದಾಜ್ಞಾಲಂಘನಂ (ಗದಾಯು. ೬-೫); ಆ ದ್ರವ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಪೋಗದಿರೆಂದರನಾಣೆಯಿಟ್ಟೊಡಾಜ್ಞಾಲಂಘನಂಗೆಯ್ದ ದಲ್ಲದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೩ ವ).

[ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ಲಂಘನ)]

ಅಜ್ಞಾವಚನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮಾತು : ಈ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿಯ ಅಜ್ಞಾವಚನಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ (ಕಗವಿ. ೧೨೧ ಉರಾಕ).

[ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ವಚನ)]

ಅಜ್ಞಾವಿಚಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಗಮಗಳ ಗುಣಗಳ ಚಿಂತನೆಮಾಡುವುದು : “ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಆರ್ಥವಿಚಾರಮಾಡುವುದು ಅಜ್ಞಾವಿಚಯವು” (ಜೈನ ಪ. ೮೯); ಭಟಾರರಾಜ್ಞಾವಿಚಯಮಪಾಯವಿಚಯ ವಿಪಾಕ ವಿಚಯ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಚಯಮಂವಿ ನಾಲ್ಕು ಧರ್ಮಧ್ಯಾನಗಳಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಂ (ವಜ್ಜಾರಾ. ೧೫೪-೯); ಯಥಾಗಮಾರ್ಥದ್ರವ್ಯಗಳನನುಕ್ರಮದಿಂದಜ್ಞಾವಿಚಯಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೮ ವ).

[ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ವಿಚಯ)]

ಅಜ್ಞಾವಿಧೇಯ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು : ವಿಜಯಾರ್ಥಕುಮಾರಂ ಸಾರವಸ್ತುಗಳನೋಲಗಿಸಿ ತನಗಾಜ್ಞಾವಿಧೇಯನಾಗಿ ಪೋದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೧೮ ವ).

[ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ವಿಧೇಯ)]

ಅಜ್ಞಾಸಮುತ್ತನ್ನೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದವಳು : ಎಲೆ ಮಾಯಾದೇವಿ ಲೋಕತ್ರಯಜನನಿ ಮದಾಜ್ಞಾಸಮುತ್ತನ್ನೆ (ಜಗವಿ. ೨-೫೮).

[ಸಂ. ಅಜ್ಞಾಸಮುತ್ತನ್ನಾ (ಅಜ್ಞಾ + ಸಮುತ್ತನ್ನಾ)]

ಅಜ್ಞಾಹಸ್ತ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡುವ ಕೈ : ಕರುಣರಸದಲಿ ನನೆಯ ನಗೆಯಂಕುರಿಸಲಾಜ್ಞಾಹಸ್ತದಲಿ ಶಂಕರನ ಹೂಂಕರಣೆಯಲಿ ತಳಿತುರಿ ತಗ್ಗಿತಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೪೬). [ಸಂ. (ಅಜ್ಞಾ + ಹಸ್ತ)]

ಅಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿರ್ದೇಶ; ನಿರೂಪ : ಅತಿಧಾರ್ಮಿಕ ಮಾಯ್ತು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಸೃಪಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸ ರಾಷ್ಟ್ರಂ ಮುನಿಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯೊಳೇಂ ಸುರೇಶ್ವರಂ ಕೇವಳಮೆ (ಎಣ. XXVIII, ೫-೯; 1082); ಅನಂತಂ ಅನಂತಶಯನನಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ಬಂದು ದೇವಕಿಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨-೬೦); ನಡೆವೆನಿದೊನ್ನಾಜ್ಞೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪-೩೬೨). ೨. ಅವಕಾಶ; ಅನುಮತಿ. ೩. ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದ ತೀರ್ಪು; ವಿಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಅಜ್ಞಾ]

ಅಜ್ಞೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು : ತಂದೆಯ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೆನ್ನುವಂತೆ... ಅಜ್ಞೆಗೈವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಳು (ಹೇಮಂತ. ೨೪೪). [ಅಜ್ಞೆ + ಗೈ (< ಕಿಯಾ)]

ಅಜ್ಞೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ (ದಕ. ಕಿ).

[ಅಜ್ಞೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳಾ)]

ಅಜ್ಞೆನಿರ್ಣಯ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ತೀರ್ಪು; ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ನಿರ್ಣಯ (ಕಿ). [ಅಜ್ಞೆ + ನಿರ್ಣಯ]

ಅಜ್ಞೆಪಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ನಡೆ (ಕಿ). [ಅಜ್ಞೆ + ಪಾಲಿಸು]

ಅಜ್ಞೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಜ್ಞಾಪಿಸು. ೨. ಶಿಕ್ಷೆವಿಧಿಸು (ದಕ. ಕಿ).

[ಅಜ್ಞೆ + ಮಾಡು]

ಅಜ್ಞೆಮೀರು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆ; ನಿಯಮವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬೯ ಕಿ).

[ಅಜ್ಞೆ + ಮೀರು (< ಮೀರು)]

ಅಜ್ಞಸಾಲೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ (ಕಸಂಗಾ. ೭). [?

ಅಜ್ಞ (ನಾ). ತುಪ್ಪ : ಅಜೀರ್ಣಭಯದಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞಾಜ್ಯಮೇಂ ತ್ಯಾಜ್ಯಮೇಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೫); ನೀರಡಸಿದ್ಧಹೊತ್ತಾಜ್ಞ ದೊರೆ ಕಿ ಫಲವೇನು (ಹಜಕಾ. ೭-೮). [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಂಬೋಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸುರಿ : ಸತ್ಕರಿಸಲು ತತ್ಕೋಮಲೆಯ ವಿರಹವೇದನೆಯಾಜ್ಞಂಬೋಯ್ದಿಗಿಯ ತೇಜನಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೪-೪೦). [ಅಜ್ಞ + ಬೋಯ್]

ಅಜ್ಞಗಟ್ಟ (ನಾ). ತುಪ್ಪವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು, — ಹೆತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು: “ಪ್ರಸೂತಾಜ್ಞಗಟ್ಟಗೊಳು ಪೆಜು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೮).

[ಅಜ್ಞ + ಗಟ್ಟ]

ಅಜ್ಞದೀಪ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಿಂದ ಉರಿಸುವ ದೀಪ; ತುಪ್ಪದ ದೀಪ: ಮಂತ್ರಪೂತ ಅಜ್ಞದೀಪದಾರತಿಯನು ಮುಂದೆ ಕೊಂಡು (ಮಾಂಧೃ. ೫೪).

[ಅಜ್ಞ + ದೀಪ]

ಅಜ್ಞಧಾರೆ (ನಾ). ತುಪ್ಪದ ಧಾರೆ; ಒಂದೇ ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ತುಪ್ಪ: ಅನಿತು ಶರವನು ನುಂಗಿ ಮಗುಳೆಚ್ಚಿನಿತನೊಳುಕೊಳುತಾಜ್ಞಧಾರೆಗೆ ನನೆದ ಹುತವಹನಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿತು ತೀವ್ರ ಭಣಿಬಾಣ (ಕುವ್ಯಾ. ಕ. ೨೫-೨೪). [ಅಜ್ಞ + ಧಾರೆ]

ಅಜ್ಞಪ (ನಾ). ೧. ತುಪ್ಪವನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು; ದೇವತೆ; ಹವಿಭುಜ: ಆ ನೃಪಾಲಕಂ . . . ಅಜ್ಞಪವರ್ಗಾರ್ಜುನಾಗಿಹ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಪೊರೆಗೆ ಬಂದಂತೆಂದನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೫-೨೪). ೨. ಸಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಞಪಾತ್ರೇ (ನಾ). ತುಪ್ಪದ ಪಾತ್ರೆ: ಪರಿಸ್ತರಣಗಳ ಮೇಲೆ ದರ್ಪ, ಸಮಿತ್ತು, ಅಜ್ಞಪಾತ್ರೆ, ಇವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೭).

[ಅಜ್ಞ + ಪಾತ್ರೆ]

ಅಜ್ಞಭಾಂಡ (ನಾ). = ಅಜ್ಞಪಾತ್ರೆ: ನವರಸಗಾನವನಾಲಿಸಿ ಶಿವಮಣಿ ಕಸಿಲಾಜ್ಞಭಾಂಡಮಂ ತರದಿಂದಂ ಅವನಿಪನೀಕ್ಷಿಸಿ ಬಳಿಕಂ ತವೆ ಸುಖದಿಂದಿರೆ (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೯೬). [ಅಜ್ಞ + ಭಾಂಡ]

ಅಜ್ಞಸ್ಥಾಲಿ (ನಾ). = ಅಜ್ಞಪಾತ್ರೆ: ಚಮಸ ದರ್ಪೀ ಅಜ್ಞಸ್ಥಾಲೀ ಪೂರ್ವೇಕ್ಷಣಪಾತ್ರ . . . ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರವಿಶೇಷಂಗಳೆಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೫).

[ಅಜ್ಞ + ಸ್ಥಾಲಿ]

ಅಜ್ಞಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). (ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ) ತುಪ್ಪ ಎರೆಯುವುದು; ತುಪ್ಪದ ಅಭಿಷೇಕ: ಬ ನ ವ ಸೇ ಯ ನಾರಸಿಂಹ್ಯದೇವರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾಭಿಷೇಕ ನಂದಾದೀಪ್ತಿ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೪೧-೯; 1547).

[ಅಜ್ಞ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಅಜ್ಞಾಹುತಿ (ನಾ). ತುಪ್ಪದಿಂದ ಮಾಡುವ ಹೋಮ; ಅಗ್ನಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು: ಅಗ್ನಿತ್ರಯಂಗಳೊಳಂ . . . ಘೃತತಿಳಾಜ್ಞಾಹುತಿಗಳೆಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ); ವಿಷಾದವಹ್ನಿಗಾಜ್ಞಾಹುತಿಗಳಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೯೨); ಅಗ್ನಿಗಾಜ್ಞಾಹುತಿಯನಿತ್ತದಂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪಡೆಯಲಾಸಿಪ ಗಾಂಪನಾದನಾ ರಾಕ್ಷಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೧-೪೧೪).

[ಅಜ್ಞ + ಅಹುತಿ]

ಅಟಿ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು; ಕ್ರೀಡೆ; ವಿನೋದ; ವಿಹಾರ: ರೆನಡಿ ಬದ್ದರಾಟದಾಳೆ ಕೊಮರಸಿಬ್ಬನ ದೇಗುಲದ (ಇಆ. VIII, ೨೮೬-೫೪; 732); ಅಟಿಪಾಟವಿನೋದಂಗಳಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೮-೧೫); ವಿವಿಧ ದೇವಗೃಹದಾಟಪಾಟದಿಂ ಮಜುಗಿ ಬಟ್ಟಿಯ ರ ನೋಟ್ಟು ನೋಟದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೨); ಉಟದಿನಾಟದಿನೊಪ್ಪುವ ಪಾಟದಿನಾಟಿಸುವ ತೀಟದಿಂ (ಆಜಿಪು. ೨-೮೧); ಮಗನ ವಿನೋದಮಂ ಮಗನ ಮುದ್ದುಗಳಂ ಮಗನಾಡುಪಾಟಮಂ . . . ನೋಡುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೩); ಖೂಳೆಗೆ ಹೆಜ್ಜೆಸಾರು ಲಕ್ಕಿನ ಲಾಳಿಯಾಟವೆ ಕದನ (ಕುವ್ಯಾ. ಕ. ೧೪-೧೭).

೨. ಕುಣಿತ; ನೃತ್ಯ; ನಾಟಕ, ಯಕ್ಷಗಾನ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ: ನೀಲಾಂಜನ ತನ್ನಾಟಮನೊಪ್ಪು ನೋಡುವ ನೋಟಕರಂ ತವದ ಮಾಚ್ಚಿಯಿಂ ಮೋಹಿಸಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೯-೭೮); ತೋಜಿ ಸಂಗೀತಕಮಂ . . . ಧರಣೀಭೃನ್ನನಿ ಪೋಷಗಾಗುಟಿದರ ಕಣ್ಣಿನ ಮೆಂಬಿವ ನುಗಿವುದಮರಗಣಿಕೆಯರಾಟಂ (ಶಾಂತಪು. ೧೧-೩೩); ಕಲಾಸಿಗಳಾಟಮಂ

ಮನಂಗೊಳೆ ನಡೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಕುಣಿಯಲೆ ಜಿಕ್ಕಲು (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೯೦); ಅಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವೇಷ, ವೇಷಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಭಾಷೆ (ಗಾದೆ); ಅಟದವನಿಗೆ ದೀವಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು (ಗಾದೆ); ಅಟವೂ ಮುಗಿಯಿತು ತಂತಿಯೂ ಹರಿಯಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ವ್ಯವಹಾರ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: ಪಾಣ್ಡುರೋಳ ನೆರೆವ ಪಾಣ್ಡೆಯರಾಟಮನೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಮನಂದಂದು (ಪಂಚತಂ. ೭೬-೬); ಅಂಗಡಿಗಳುಡುಗಿದವು ವೆವಹಾರಂಗಳಾಟಂ ಮಾಡವು (ಬಸಪು. ೨೧-೧೬). ೪. ನಟನೆ; ತೋರಿಕೆ: ನೀನು ಯಾಕೆ ಈ ಅಟ ಹೂಡಿದ್ದೀಯಾ ಎಂಬುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು (ರೂಢಿ). ‘ಅಟಕಟ್ಟು’ ಪರಾ. ೫. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ನಾಲ್ಕಾರು ತೋಳಗಳು ಗಂಟುಬಿದ್ದರೆ ಎತ್ತು ಕುದುರೆಗಳ ಅಟ ಸಹ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೮); ನನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನ ಅಟ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಚಲನೆ; ಕ್ರಿಯೆ. ‘ಅಲುಗಾಟ’, ‘ಹೊಡೆದಾಟ’ ಪರಾ.

ಅಟವಾಡು=ಕ್ರೀಡಿಸು; ವಿಹರಿಸು; ವಿನೋದಪಡು: ಕೋಡಗದ ಅಟವಾಡುವ ಭೃಂಗಿ (ಬಸಪು. ೨೯-೭); ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರು ಅಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧೦೮).

[< ಅಡು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಅಟ್ಟ, ಅಟ್ಟು; ತುಳು. ತೆಲು. ಅಟ]

ಅಟಿಂಕೆ, ಅಟಿಂಕು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ತಡೆ: ಮಗಧನನಾಟಿಂಕೆಕೋಟಿಕ ನೆಗೂ . . . ಪಾಳಕರ ತಲೆಗಳಂ ಕಿತ್ತು ಸೆಣ್ಣಾದಿದ (ಎಕ. VII (೬), ೨ಕಾರಿ. ೩೪೨-೭; 1050); ರಾಕ್ಷಸರಾಟಿಂಕೆವಿಲ್ಲದಾ ಮಿತ್ರರ ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲಿ ಬಿಂಕದಿಂದಲಿ ನೀನು ಪೊಂಕದಿಂ ಪುರವ ಪೊಕ್ಕೆ (ಹನುಮ. ೩೭). ಅಟಿಂಕು: ಕಾರವಸೇನೆಯನಾಟಿಂಕುಬಡಿದದಡಿಗಂ ದಡಿಗ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫-೨೬; 1077). [< ಸಂ. ಆತಂಕ]

ಅಟಿಂಕೆಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತಂಕವುಂಟುಮಾಡು; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ತಡೆ. (ದಕ. *).

[ಅಟಿಂಕೆ + ಪಡು + -ಇಸ್ಯು]

ಅಟಿಂಕು ‘ಅಟಿಂಕೆ’ ನೋ.

ಅಟಿಂಗುಳಿ, ಅಟಿಕುಳಿ, ಅಟಿಗುಳಿ, ಅಟಿಗೂಳಿ (ನಾ). ಅಟದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ: ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—ಅಟಿಂಗುಳಿ, ಸಾಲಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಅಟಿಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ). ಅಟಿಕುಳಿ: ಅಟಿಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ). ಅಟಿಗುಳಿ: ಮಾತುಕತೆ ನಡೆತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಅಟಿಗುಳಿ ಹುಡುಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆಮ. ೭೪೫). ಅಟಿಗೂಳಿ: ನಿನ್ನ ಹಸುಳಿನಿದ್ದೆ ಇಂದು ಅಟಿಗೂಳಿ ಹುಡುಗನಾದೆ (ಚಂತನ. ೨೧).

[ಅಟಿ + -ಗುಳ್ಳಿ (< -ಕುಳ್ಳಿ)]

ಅಟಿಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಲಿಸು; ಓಡು; “ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟನಾಗು” (ಶಾಶಮಂ. ಕೋಶ); ದಿ ಗ ಧೀ ಶ ರ್ ತಮೃತಮ್ನಿಡ್ಡೆಯೊಳಗಿದಡಂ ಗಿ ಸ್ಪಿ ನಂ ಚೋಳಲಾಳಾದಿಗಳಾಟಂಗೊಂಡು ದುರ್ಗಾಶ್ರಯದೊಳೆ ಸಕಳತ್ರಂ ಭಯಂ ಗೊಂಡು ಗೋಳುಂಡೆಗೊಳುತ್ತಿ ಸ್ಪಿ ನಂ . . . ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಸೂಜಿಗೊಂಡಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬-೪೪; 1136).

[ಅಟಿ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಟಿಂದಲ್ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ (?): ಬಂದು ಕುಲಾಧಿದೇವತೆ ವಸಂತಕಿಯಂಘ್ರಿಸರೋಜಮಂ ಕುಭೃನ್ನಂದನರ್ಚಿಸುತ್ತ ಮಿರಲುಧ್ವನಖಾಸ್ತ್ರ ನಡುತ್ತ ಪಾಯೆ ಸಿದ್ಧಂ ದಯೆಯಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟ ಸೆಳೆಯಂ ಪುಲಿಯಂ ಮಿಗೆ ಪೊಯ್ಯಳೆಂದೊಡಾಟಂದಲಿನಿತ್ತ ಹೊಯ್ಯಣ ಕುಳಾನ್ವಯರಾದರಿಳಾತ ಲಾಗ್ರದೊಳು (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೩೯೯-೧೨; 1209). [?]

ಅಟಿಂದು ‘ಅಟಿಲ್’ ಪರಾ.

ಅಟಕ (ನಾ). ೧. ಅಟ; ವಿನೋದ; ತಮಾಷೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೨೯ ಕೆ).

೨. ಅಡುವವನು; ಪಾತ್ರಧಾರಿ: ಅಟಕ್ಕೆ ಕಥೆಯಿಲ್ಲ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ ನೋಟಕರು ಮಾಟಕರ ಮಂಕುತಿನ್ನು (ಮಂಕುಕ. ೨೫೪).

[ಅಟ + -ಕ]

ಅಟಕಟ್ಟು, ಅಟಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಟಿಸು; ಬೂಟಾಟಿಕೆ ಮಾಡು: 5
ಆತನು ಸುಮ್ಮನೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಅಟಕಟ್ಟು ಹಗರಣ ಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ).

ಅಟಗಟ್ಟು: ಹೆಣವನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೊಯ್ಯಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಅಟಗಟ್ಟು
ದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ದಹನಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು
ಮಾಡಿದರು (ದುಸಾರ. ೩೫). [ಅಟ + ಕಟ್ಟು]

ಅಟಕಪಟಿ (ನಾ). ನಟನೆಯ ಮೋಸಗಾರ; ಸೋಗಿನ ವಂಚಕ;
ಧೂರ್ತ; ಕೇಡಿಗ: ಕುಟಿಲನುಂ ವಂಚಕನು ಮಾಟಕಪಟಿಗೆ ಹೋದುದು
ಮೊದಲು ಭಾಗಕ್ಕೆ ದಿಟಕೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಲಿಂಗಸಂಗದ ಮೊದಲ ಸಾಭಾಗ್ಯ
(ಬಸಪ್ಪ. ೨೯-೧೮). [ಅಟ + ಕಪಟ]

ಅಟಕಾರ 'ಅಟಕಾಣ' ನೋ.

ಅಟಕಾರ್ತಿ, ಅಟಗಾತಿ, ಅಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಟವನ್ನು ಆಡು
ವವಳು; ನಟ. ೨. ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವಳು. ಅಟಗಾತಿ: ೨. ಸಿಂಹಳದ
ನಂ. ೧ ಅಟಗಾತಿ . . . ಸೋಲಿಸಿದರು (ಜೀವಸಂ. ೧೦-೨-೩೫; ೩-೧);
ನಗೆಕಾರ್ತಿ, ನುಡಿಕಾರ್ತಿ, ಬಗೆಕಾರ್ತಿ, ಅಟಕಾರ್ತಿ, ಬೇಟೆ ಕಾರ್ತಿ
(ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). ಅಟಗಾರ್ತಿ: ೨. ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿ, ಬಕೆ
ಗಾರ್ತಿ, ಗೆಲ್ಲಗಾರ್ತಿ, ಅಟಗಾರ್ತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಟಗಾಣ + -ತಿ]

ಅಟಕಾಣ, ಅಟಕಾರ, ಅಟಗಾರ, ಅಟಗಾಣ (ನಾ). ೧. ಅಟವನ್ನು
ಆಡುವವನು: ಪೆಜರ ನುಡಿ ಪೆಜರ ಮಾರ್ಗಂ ಪೆಜರರ್ಥಂ ಪೆಜರ ದೇಸಿ
ಪೆಜರೋಜಿಯನಲ್ ಪೆಜರ ಬಜಿಸಂದು ತನ್ನಂ ಮೆಜೆವಂ ಕವಿಯಿಲ್ಲ
ವಾಟಕಾಣರ ಜೋಹಂ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ. ೧-೩೨); ನುಡಿಗಾಣಂ, ಅಟಕಾಣಂ,
ಮೋಸಗಾಣಂ, ಮುಂಡುಕಾಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೩ ಪ್ರಯೋ). ಅಟಕಾರ:
೨. ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸುವವನು; ನಟ: ಆಯಂ - ಈ,
ಜೀವ - ಜೀವಂ, ಅಭಿನವ - ಅಪೂರ್ವಮಪ್ಪ, ನಟವತ್ - ಅಟಕಾರ
ನಂತೆ, ಭ್ರಮತಿ - ತೋಳುಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೭೭ ಅಡಿಬಿ). ಅಟಗಾರ:
೧. ನೀನು ಹೀಗೆ ಆಡಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಮುಂದೆ ನೀನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ
ನಾದ ಅಟಗಾರನಾಗಬಹುದು (ಶಾಲೆ ಮ. ೭೨). ೨. ಬೂಟಾಟಿಕೆ
ಯವನು; ಸೋಗುಹಾಕಿ ನಡೆಯುವವನು: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ
ಅಟಗಾರ, ಅವನ ಮಾತನ್ನು ನೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
ಅಟಗಾಣ: ೧. ಅಟಗಾಣಂ, ಗೆಲ್ಲಗಾಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಟ + -ಕಾಣ]

ಅಟಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಅಟವಾಡುವಿಕೆ; ನಟನೆ: ಅಟಕಾಣಿಕೆ, ಓಲೆ
ಕಾಣಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಟಕಾಣ + -ಇಕೆ]

ಅಟಕುಳಿ 'ಅಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಅಟಕೂಟಿ (ನಾ). ೧. ನರ್ತನಗೋಷ್ಠಿ: ಶ್ರೀ ಮಹಾದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ
ಅಂಗಭೋಗ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನದಾನ ಪಾತ್ರ ಪಾವುಳ ಪಂಗ್ರಹಕ್ಕಮಾಟಿ
ಕೂಟಕ ವಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ . . . ಬಿಟ್ಟು ಕುಕ್ಕನೂರ್ ಮೂವತ್ತಜ
ಬಳಿಯ ಬೆಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲು (ಎಂ. XIII, ೪೮-೭೦; 1112). ೨. ಕ್ರೀಡಾಕೂಟಿ:
ಗೆಳೆಯರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಅಟಕೂಟದಲ್ಲಿ
ತಮಗಿಂತ ಕಡಮೆ ವರ್ಗದವನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಸೋಲು. ೫).

[ಅಟ + ಕೂಟ]

ಅಟಕೋಟಿಲೆ (ನಾ). (ಸೃಷ್ಟಿ) ಲೀಲಾರೂಪದ ಶ್ರಮ, — ಆಯಾಸ
(?): ಕೂಟದಿಂದ ಕೂಸು ಹುಟ್ಟುವದೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಟಕೋಟಿಲೆಯೇಕೆ
ಸ್ಥಿತಿ ಅಟದಿಂದ ನಡೆವದೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಭೂತಹಿತವೇಕೆಯ್ಯಾ ಘಾತಕ
ದಿಂದ ಕೊಲುವರೆ ರುದ್ರನ ಆಸುರವೇತಕ್ಕೆ (ಮನುಸಂ. ೧೭); ಅಣವ
ಮಲ ಮಾಯಾಮಲ ಕಾರ್ಮಿಕಮಲದೊಳಗಣ ಅಟಕೋಟಿಲೆ ಆಡಗದೆ
. . . ಮಾಟಕೂಟಿ ಜಪಕೋಟಿಲೆಯಿಂದ ನಟಿಸಿ (ವಚಸಂ. ೩೧೩-೭೧).

[ಅಟ + ಕೋಟಿಲೆ]

ಅಟಗಟ್ಟು 'ಅಟಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಟಗಾತಿ 'ಅಟಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಅಟಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಪಗಡೆ ಮುಂತಾದ ಅಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ
ಯೋಗಿಸುವ ಕಾಯಿ (*). ೨. ಅಟದ ಕಾಯಿಯ ಹಾಗೆ ಇತರರು
ನಡೆಸಿದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು (*). [ಅಟ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್)]

ಅಟಗಾರ 'ಅಟಕಾಣ' ನೋ.

ಅಟಗಾರಿ (ನಾ). ಅಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲೆ
(ಉಕ. *) [ಅಟಗಾರ (< ಅಟಕಾಣ) + -ಇ]

ಅಟಗಾರ್ತಿ 'ಅಟಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಅಟಗಾಣ 'ಅಟಕಾಣ' ನೋ.

ಅಟಗೀತಿ 'ಅಟಗೀತಿ' ನೋ.

ಅಟಗೀತಿ, ಅಟಗೀತಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು
ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ ಮತ್ತು ಎರಡು
ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು, ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ
ಐದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣಗಳು ಬರುವ ಒಂದು ಹಾಡು; ಸೀಸಪದ್ಯ
ದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡು: ಅಟಗೀತಿ
(ಕೃಷಿ. ೧೫೨). ಅಟಗೀತಿ: ಸೀಸಪದ್ಯದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಡುವ
ಗೀತಿ—ಅಟಗೀತಿ, ತೇಟಗೀತಿ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ (ಕೃಷಿ. ೧೫೧).

[ಅಟ + ಗೀತಿ]

ಅಟಗುಳಿ 'ಅಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಅಟಗುಳಿತನ (ನಾ). ಅಟದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಕ್ರೀಡಾ
ಶೀಲತೆ: ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅಟಗುಳಿತನದಿಂದ ಇಹದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ
(ಗೋಯಾತ್ರೆ. ೧೩). [ಅಟಗುಳಿ (< ಅಟಂಗುಳಿ) + -ತನ]

ಅಟಗೂಳಿ 'ಅಟಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಅಟತಾಳೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಅವರು
ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಟತಾಳದ ವರ್ಣ
ಗಳು (ಸಂಗೀತ. ೯೭). [< ಅಟ್ಟತಾಳ]

ಅಟಿನಾಣಿ 'ಅಟಲಾಣಿ' ನೋ.

ಅಟಪಾಟಿ (ನಾ). ೧. ಆಡುವುದು ಮತ್ತು ಹಾಡುವುದು; ವಿಹಾರ;
ವಿನೋದ: ಮನದೊಳಲಂಪು ಪೊಣ್ಣೆ ನುಡಿದುಂ ನಡೆನೋಡಿಯುಮಾಟಿ
ಪಾಟಿಮುಂ ಬಿನದಮುಮಾರುಮಂ ಮಜೆಯಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೪);
ಆ ರ ಮ ನೆ ಗ ಳೊ ಳಂ ಅಟಪಾಟಿದಡೆಗೊಳಂ ಪರಿಚಯದಿಂ ಗೊಟ್ಟಿ
ಗೆಯ್ಯುತ್ತಂ (ಬಂಹರಿ. ೩-೩೧ ವ); ತಿಂಡಿ ತೀರ್ಥ ಅಟಪಾಟಾದಿಗಳಿಗೆ
ಬೇಕಾದ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೨).
೨. ಅಟ ಮತ್ತು ಹಾಡು: ದ್ವಂದ್ವಕ್ಕೆ: ಅಟಪಾಟಿಕೂಟಂಗಳ ಕೇಳಿ
ಗೆಯ್ದಸದು ಪೊಟ್ಟು (ಶಮದ. ನ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಅಟ + ಪಾಟಿ]

ಅಟಿಮಾಟಿ (ನಾ). ಅಟ ಮತ್ತು ಬೇಷ್ಪೆ: ತನ್ನಾಟಿಮಾಟಂಗಳಂ ನೆಗೆ
ಯಿಪ್ಪಂ ಪೆಳವರ್ಕಳಂ ಕುಣಿಯಿಪಂ, ಮೂರ್ಕರ್ಗಳಂ ಪಾಡಿಪಂ . . .
ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಸಂಪ. ೩೭-೧). [ಅಟ + ಮಾಟಿ]

ಅಟಿರ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಅಟಂದು (ಭೂತಕ್ರ), ಅಟರ್ಪ (ಭವಿಕ್ಯ): ಸಳಯಾಪ್ತೋಳ್ ದೇವನಾಟಂದಿಜುದು ಮಡಿಸಿದೊಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೭೭; 937); ಲೋಭಮಕರಾ ನೀಕಂಗಳಾಟಂದು ನುಣ್ಣಿಗೆ ನುಂಗುತ್ತಿರೆ (ಅದಿಪು. ೬-೬೦); ನಲಿನಲಿ ದಾಟಂದು ಕೊಂದಪಂ ಯಮರಾಜಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೨೬); ರಣಾರಂಭಿಗೆ ಕಾಳಚಕ್ರಮುಜದಾಟಪ್ಪಂಗಗುರ್ಬುಪ್ಪ ದಳ್ಳುರಿ ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳ ಭಟಂಗೆ ತಾಂ ಬಜಿಸಿಡಿಲ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೪೩; 1047); ಸಂತತಂ ತಾನೆ ಕೂರ್ತಪ್ಪಿದಳಾಟಂದಪ್ಪಯ ಶ್ರೀಯೆನೆ ಸೊಬಗರದಾರ್ ನಿನ್ನಪೊಲ್ ಚಂದ್ರನಾಥಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೬೫). ೨. ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು: ಅರಿ ಭೂಪಾಳೋಗ್ರವೀರಪ್ರಮುಖನು[ರ]ನಿಜದಾಟಂದಪಂ ಕೊಂದಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೪; 1042); ದುಷ್ಕೃತಮೆಂಬಜವಗೆ ಬಿಡದವನಂ ಬೆಂಬಟವಿದಿದಾಟಂದು ಕೊಂದು ಕೂಗಿಯೆ ಮಾಣ್ಕುಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೬೭). ೩. ಒಟ್ಟಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನುಡಿವುದು ದಂಡ ನೃತ್ಯಮುಂಟೆಂದು ಕಾಣಲಾಟಂ[ಪಾಪಾಂ. ಯ್ತಂ] ದುದು ಶಕ್ತನ ಬಾಹುದಂಡದೊಳ್ ಚಿತ್ರನರ್ತನಂ ನೆಗಟ್ಟು ಸುರಕಾಂತೆಯರಿಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೨೧); ಭೃಂಗಾವಳಿಯ ಭಯದಿನುಳ್ಳಳ್ಳಿ ತದ್ವಾರ ನಾರೀಗಜಮಾಟಂದಾವಗಂ ಸಂಸಗದಟೆಯ ನೆಟ್ಟುಂಟಿನೊಳ್ ಪೋಪು ದೆತ್ತಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೧೧೬). ೪. ಒದಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ತೋಟಿಯೆಂದಡೆ ಕೋಟಿಲಾಭವೆಂದುಲಿವರುಂ ಅಟಿಂದ ಬವರಕ್ಕೆ ನಾಟಕಂ ನಲಿವರುಂ (ಸೌಹಾರ. IX-i, ೨೯೬-೨೩; 1176).

ಅಟಿಂದಲೆ = ಅಕ್ರಮಿಸಿ ಹಿಂಸಿಸು; ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಪೀಡಿಸು: ಸ್ವರತಾಪಂ ಪೆಜಪಿಂಗೆ ಸೂಳಿಯರೊಳಂಗಂವೊಂದಿ ಕೂಡಿದ ಗಂಡರನಾಟಿಂದಲೆಬಟ್ಟು ಪೊಯ್ದು ಕಳೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೮); ವಿಕ್ರಮೋತ್ಪಂಠ ಕಂಠರನಾಟಿಂದಲೆಯುತ್ತು ಮಾನತರನೀಗಳ್ ಕಾಯುತುಂ (ಶಾಂತೀಪ್ತ. ೩-೬೨). ಅಟಂದಿಕ್ಕು = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಹೊಡೆ, — ಕೊಲ್ಲು: ಅಡಟಿಂದುಕ್ಕಿದ ವೈರ × × × ಜರನಾಟಂದಿಕ್ಕಿ ಚಂಡಾಸಿಯಿಂ (ಸೌಹಾರ. XX, ೨೨೧-೧೧; 1283). ಅಟಂದಿಲು = ಅಟಂದಿಕ್ಕು: ವೈರನರೇಂದ್ರವ್ಯೂಹ ಮನಾಟಂದಿಲುತುಡು ಗುಣೋದಯದೆ ನೆಗಟ್ಟನೀ ರಣವೀರಂ (ಶಾಸಪ. ೨೭-೨೦; 991). ಅಟಂದಿತ್ತು = ಮೇಲಕ್ಕೆಬ್ಬಿಸು: ಪೊಂದಾವರೆಯೆಸಪ್ಪೊರೆಯೊಳ್ ಸೂರ್ಕಿ ಸಿಲ್ವಿದ ಭೃಂಗಂಗಳನಾಟಂದಿತ್ತು... ತೀಡುತ್ತಪಪ್ಪತಜನತಾಸುಸ್ತಿಭಾರಂ ಸಮಾರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೦೩). ಅಟಂದೊತ್ತು = ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ನೂಕು, — ತಳ್ಳು: ಉದ್ದತಾರಿಗಳ ನಾಟಂದೊತ್ತು ಬೆಂಕೊಂಡು ದೋರ್ಬ್ಬಳದಿಂ ಪೂಣ್ಡೆರ್ಪಿನಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೪೫; 1131). [?]

ಅಟಿರೂಷ (ನಾ). ಅಡುಸೋಗೆ ಗಿಡ; ಅಡ್ಡಸರ. [ಸಂ.]

ಅಟಿರೂಷಕ (ನಾ). = ಅಟಿರೂಷ. [ಸಂ.]

ಅಟಿಲಾಣಿ, ಅಟಿನಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಮದುವೆ ಮುಂಜಿಗಳಾದ ಎಂಟಿನೆಯ ದಿವಸ ಮದುವುಕ್ಕಳಿಗೆ, ವಟುವಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಇವತ್ತಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಎಂಟು ದಿನಗಳಾದವು. ಇಂದೇ ಅಟಿಲಾಣಿಯ ಹೋಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದಿದ್ದೇನೆ (ಧರ್ಮಸ. ೯೮). ಅಟಿನಾಣಿ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಅರನಹಾಣ್, ಅರನ್ಹಾಣ್ < ಸಂ. ಅಪ್ಪಸ್ನಾನ]

ಅಟಿಲೈ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹಿಂಸಿಸು: ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಮನವ ನೀಶ್ವರನಾಟಲೆಯ ಪೋಷಣಿಗೆ ಜಯಾಂಗನೆ ಪಲ್ಮೊರೆದಕೆನೆ ಪರಿದುವು ಜೀರ್ಗರವುತ್ತುಂ ಚತುರಶೀತಿಲಕ್ಷ ರಥಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೯); ರಾವಣನ ರಾಧ್ರತೆವತ್ತವತಾರವೀತನೆಂಬೊಟ್ಟಜಿ ಲೋಕಪಾಲಕರನಾಟಲೆ

ದಿರ್ಪ ಪೊಡರ್ಪಿನಿಂದೊಡಂಬಟ್ಟು ದು ನೋಡಿಮೀತನೊಳೆನಲ್ ಶಿಶುಪಾಲ ನಿರ್ದರ್ಶಿ (ಜಗವಿ. ೭-೯೫).

[ಅಟ್ಟು + ಅಲೈ. IP ತಮಿ. ಅಟ್ಟು = ಬೆನ್ನಟ್ಟು, ಹಿಂಸಿಸು]

ಅಟಿಲೈ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ: ತರತರದಿ ವಿಟಗಾರರಾಟಲೆಯ ಕೋಟಲೆಯ ನೆರೆನೆರೆದು ಚರಚರಿಸಿ ಗರಗರಿಸಿ ಬಿಡುಬಿಡುವಿನಿರವಿರವ ನಾರೈದು ಸೇರುವರ್ (ಜನಮು. ೪೯-೧೩). [< ಅಟಿಲೈ]

ಅಟಿನಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವರ ತಾಯಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ದಾಗ ಅದನ್ನು ಮನೆಯೊಳಗೇ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಅಟಿನಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಶಾಲಮ. ೧೧೬). [ಅಟಿನಾಡು + -ಇಷ್ಟ]

ಅಟಿನಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಟವನ್ನು ಅಡು: ಕೋಡಗದಾಟವಾಡುವ ಭೃಂಗಿಯೈತಂದಾ (ಬಸಪು. ೨೯-೭); ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರು ಅಟಿನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಪು. ೧೦೮). [ಅಟ + ಅಡು]

ಅಟಿವಿಕ್ಕ (ನಾ). ಅಟಿಗಾರ; ನಟ: ಅಟಿವಿಕನೊಂದೊಂದು ಬಹು ರೂಪಮಂ ತಾಳ್ವ ನಾಟಕವನಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೩೯).

[ಅಟ + -ಇಕ]

ಅಟಿವಿಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಕಿರಾತ; ಬೇಡ: ಕಪ್ಪಮಾಯದ ಮಂಡಳಿಕರುಮಂ ಅಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ (ಅದಿಪು. ೪-೮೨ ವ); ಅಂತಃಕಂಟಕರಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ದುರ್ಗಾಧೀಶರಂ ದುಷ್ಟ ಸಾಮಂತದ್ರೋಹರನುಡ್ಧತಾಟವಿಕರಂ ನಿರ್ಮೂಳನಂಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ಪರಿ. ೨೫೯-೧೧); ದೇವರ್ ದಿಗ್ವಿಜಯ ವ್ಯಸನಾಪ್ಪಂಭ ದೊಳೆ ನಡೆಯದಾಟವಿಕರೊಳಾದಿ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನಡೆವುದಿದಾವುದೊ ಜಸಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೪-೪೭); ಅಲಿಪಿ ವಿರೋಧಿಸಂಪ್ರಮಸಮಳ್ಳಿರೆಯಾಟವಿ ಕೋದ್ಧಕ್ಕಿರವಂ ಸಲೆ ಪೊದಳ್ಳಿಯೆ ಸಜ್ಜನ ಬಿಸಂ ಪ್ರವಿಕಾಸಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೨೫-೮೬; 1204); ಅಟಿವಿಕರ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಮಂತರ ಕೂಟವ ನೋಡಿ ಭೂವರನು ತೋಟಿಯ ಗೆಲಬಹುದನ್ನೆಂದು ಸಂದೇಹ ದಾಟಿನಾ ಪರಿಹರಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೭). ೨. ಧೂರ್ತ: “ಅಟಿ ವಿಕನೆನೆ ಧೂರ್ತಂ” (ಭಾರನಿ. ೬೧); ಅಟಿವಿಕರವದಿರಲಿ ಬಲಿದೊಳ ತೋಟಿ ಬಜಾದೇ ಬಿಡದು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಅಟಿವಿಕತನ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಕೋಟಿ ಕಮಲ ಭವಾಂಡಗರ್ಭನೊಳಾಟವಿಕತನ ಸಲುವುಡೆ (ತೂರರಾ. ೬-೪-೫೧); ಕೋಟಿ ಕಾಲರ ತಪಾವ ಮಹಿಮನೊಳಾಟವಿಕತನ ಕೊಂಬುದೇ (ಕೋಗಯ. ೧೮-೩೭). [ಅಟಿವಿಕ್ಕ + -ತನ]

ಅಟಿವಿಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾಡುಜನದ ಬುದ್ಧಿ: ನೋಟವಿಲ್ಲದ ಸುರರ ಪಜ್ಜೆಯ ಗೋಟು ಸಾಕೆಮಗೆನುತ ಮೆಲ್ಲನೆಯಾಟವಿಕಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಕುಳ್ಳಿದರವರು ವಿನಯದಲಿ (ಸಂಭಸ. ೫-೧೨೫).

[ಅಟಿವಿಕ್ಕ + ಬುದ್ಧಿ]

ಅಟಿವಿಕಭೂಪತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಜನರ ಒಡೆಯ. ೨. ದುಷ್ಟರ ಒಡೆಯ: ಅಟಿವಿಕಭೂಪತಿಯ ಕೀರ್ತಿಯ ಕೂಟಣಗರೊಗ್ಗಾಯ್ತು ತೆಗೆ ಮರುಳಾಟವಿನ್ನೇಕೆನುತ ಪಾರ್ಥನ ತಾಗಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೨೯). [ಅಟಿವಿಕ್ಕ + ಭೂಪತಿ]

ಅಟಿವಿಕೆ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ದುಷ್ಟವರ್ತನೆ: ಚಂದವಾಯಿತು ತಂಗಿ ನಿನ್ನಯ ರಮಣನಾಟವಿಕೆ ಎಂದಿನಂತಿರಲೀಗ ತಮ್ಮಡೆಗಿಂದು ನೂತನ ತೋಟಿಡೆ (ಕೋಗಯ. ೧೪-೨೪). [ಅಟಿವಿಕ್ಕ + -ಎ]

ಅಟಿವಿಗ (ನಾ). = ಅಟಿವಿಕ್ಕ: ಕಾಟಕೊಳಗಾಗದೆ ಕರಣಕರ್ಮೋದ್ರಿಯ ಭ್ರಮೆಯ ಅಟಿವಿಗರೊಡನಾಟದಿಟ್ಟು ಕೋಟಲೆಗೆ ಮೈಗೊಡದೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೫-೭). [ಸಂ. ಅಟಿವಿಕ]

ಅಟವಿಟ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರನಾದ ಅಥವಾ ಕಪಟಿಯಾದ ಜಾರ,
— ವಿಟ (?): ಅಮೃತದ ಕಂಡಸಕ್ಕರೆಯ ಕೂಟ ಮುಮೊಲ್ವಳ
ಕೂಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆ ವಲಮೊಲ್ಲದಳ್ಳಿ ವಿಟಿನಾ[ಪಾಠಾಂ. ನೇ]ಟವಿಟಂ
ಬರೆ ಕೂಟವಿಂಪನೀಗುಮೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೪); ನಾಣಲಿ ನಿಟ್ಟುರಂ ಸಿತಗ
ನಾಟವಿಟಂ[ಪಾಠಾಂ. ವಿಟವಿಟಂ]ತುದಿಗೋಡ ಪಾಜು ನಿನ್ನಾಣೆ ಗಡಾಗಡುಂ
ನಿನಗೆ ಕೂರದರೊಳ್ ಬೆರಸಿಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೩).

[ಅಟು + ವಿಟ. IP ಸಂ. ಚಾಟ = ಮೋಸಗಾರ, ಕಪಟ]

ಅಟವಿಟಂಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು; ಕಪಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಸು:
“ಗಾಯಗೊಳಿಸು” (ಲೀಲಾವ. ಕೋಶ); “ಚಂಚಲಗೊಳಿಸು”
(ಪ್ರಭಣ್ಣ): ನಾಟವ ನನೆಗಣೆ ಚಿತ್ತಮನಾಟವಿಟಂಬರಿಸಿ ನೆನೆಹದಿಂ ಪೊಸ
ವೇಟಂ ಕೋಟಿತನಾಗಿ ಕಾಮಿನಿ ಬೇಟಿದ ಕಥೆಗಳನೆ ಕೇಳಲಬ್ಬಗೆ
ಯಾದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೨೨); ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ತನ್ನ ನೊಲಿಸಿ
ಮೈದೆಗೆದು ಬಲಿದು ಕಾಡುವ ವಿಟನ ಕಾಟಮಾಟವಿಟಂಬರಿಸಿ ಕೂಟ
ದೊಳಿದಾರ್ಕೆಯಂತೆಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೧೭೨).

[ಅಟವಿಟ + ಬರ್ + -ಇಸು]

ಅಟಹೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಟವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು. ೨. ತಂತ್ರಹೂಡು;
ನಟನೆ ಮಾಡು: ಅವನಾದರೂ ಅದೆಷ್ಟು ಅಟಹೂಡಿ ತನ್ನನ್ನು ಬಲೆಗೆ
ಬೀಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಕುಸುಮ. ೨೬೫).

[ಅಟ + ಹೂಡು (< ಪೂಡು)]

ಅಟಾರು (ಕ್ರಿ). (ದಕ). ತೃಪ್ತಿಯಾಗು; ಸಾಕಾಗು: ಎಷ್ಟು ತಿಂದರೂ
ಅವನಿಗೆ ಅಟಾರೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಅಟು + ಆರು (< ಆರ್ಯ). / ತೆಲು. ಅಟು = ಸಾಕಾಗು]

ಅಟಾಳಿ (ನಾ). = ಅಟಗುಳಿ. ‘ಅಟಾಳಿತನ’ ಪರಾ. [ಅಟ + -ಅಳಿ]

ಅಟಾಳಿತನ (ನಾ). ಅಟದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವುದು; ಕ್ರೀಡಾ
ಶೀಲತೆ: ನಿನಗೆ ಹುಚ್ಚಿದ್ದಂತೆ ಮಸಗುವ ಮನೋರಂಜನದ ಅಟಾಳಿ
ತನಕ್ಕೆ, ನಿನ್ನ ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಗಳಿಲ್ಲದ ದಾನಧರ್ಮಗಳಿಗೆ (ಮಂತ್ರಕ. ೨೫-೧೬).

[ಅಟಾಳಿ + -ತನ]

ಅಟಾಳು (ನಾ). ಶಕ್ತಿ; ಸಮರ್ಥ: ಅಟಾಳದಾರು ಪೋಪರು ಕೇಳು
ಮಿಕ್ಕಿನ ಪೋಟಾಳುಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವೇ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೮); ಅಟಾಳಿ
ಗೊಂದು ಮೋಟಾಳು ಬೇಕೊ (ಗಾದ. ೪).

[ಅಟು + ಅಳು (< ಅಳ್ಯ). / ತಮಿ. ಅಟಾಳಿ = ಶಕ್ತಿ,

ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಶಕ್ತಿ]

ಅಟಿ (ನಾ). (ಸಾರಮಾನದ) ಆಷಾಢಮಾಸ; ತಮಿಳಿನ ಆಡಿ
ಮಾಸ; ಕರ್ಕಾಟಕ ಮಾಸ: ಅಟಿಯ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಬೀಸುವ
ಮಳೆಯಲ್ಲಿ (೧೪೧೦. ೯೪-೩೬); ತುಳುಜನರಲ್ಲಿ ವಧುವನ್ನು ಅಟಿಯಲ್ಲಿ
ಒಂದು ತಿಂಗಳು ತವರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಸಿ ಆರೈಕೆ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು
ಕಟ್ಟಳೆ (ಬಡ್ತಿ. ೧).

[←ತಮಿ. ಅಡಿ; ತುಳು. ಅಟಿ. < ಸಂ. ಆಷಾಢ]

ಅಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಸರಕುಟ ಹಕ್ಕಿ: “ಅಟಿ, ಶರಾರಿ, ಅತಿ:
—ಈ ೩ ಸರಕುಟವಕ್ಕೆ” (ಹಲಾಯು. ೪೨-೯೬). [ಸಂ.]

ಅಟಿಕೆ, ಅಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಅಟದ ಸಾಮಾನು: ರಕ್ಕಸರು ಹಿಡಿ
ದೊಯ್ದು ಸೆರೆಯೊಳಗಿಕ್ಕಿದರು ಬಲು ಸಂಕಲೆಗಳನು ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆ
ಮಾಡಿದನೊ (ಕಾಶಿ. ೩೯-೧೯); ಭಟ್ಟಿನಿಯನ್ನು ನಾನು ರಾಜನೀತಿಯ
ಅಟಿಕೆಯಾಗಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಣ. ೩೩೨); ಈ ಬಣ್ಣದ ಅಟಿಕೆ
ಗಳನ್ನು ಎನ್ನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹರವೆಡೆ (ಅಂತರಾ. ೩೩). ೨. ಅಟಿ;
ಲೀಲೆ: ಮಕ್ಕಳರ ನಿಮಗೆಕೆ ರಣವಿದು ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯಾಯ್ತಲಾ

(ಕುಮಾರ. ೨-೩೬); ಸೊಕ್ಕಿ ತನಗೊರ್ವ ಮಗನಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನ
ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯಿಂದ ದೇವತಾಲಯ ತಟಾಕಾರಾಮಕೊಡವೆಗಳನು ಇಕ್ಕಿ
ಕೆಡಿಸಿದನೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೨೭); ವೈರಿಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಅಟಿಕೆ
ಯಾಯ್ತ (ಕಂನು. ೧೬೬). **ಅಟಿಗೆ: ೧.** ದೈವವು ನನ್ನ ಬಾಳುವೆ
ಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಟಿಗೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ (ಪಾಪು. ೪೭);
ಮುತ್ತುಮಾಣಿಕಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಟಿಗೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳ ಸಂಗಡ,
ಆಡಿ ಹಾಡಿ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨); ಕಪಾಟಿನಲ್ಲಿ ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಹಲವು
ಅಟಿಗೆ ಗೊಂಬೆಗಳಿದ್ದವು... ಆ ತೆರದ ಅಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಆ ಮಗು ಮೊದ
ಲೆಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ಎರಸ. ೬). [ಅಟಿ + -ಇಕೆ]

ಅಟಿಕೊಡಂಜಿ (ನಾ). ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಾಟಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ
ಅಟಿಕ್ಕಾಗಿ ವೇಷಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನ ನಾಟ
ಕೊಡಂಜಿ ಮಾಡಿ ತಂಬಟೆಗೆ ನಾಂ ಚಪ್ಪಾಡಿ (೧೪೧೦. ೬೧).

[ಅಟಿ + ಕೊಡಂಜಿ]

ಅಟಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಅಟಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಗದ್ದೆ:
ಅಲ್ಲಳದ ಬೆಟಲಿ ಬೊರಿಗಳಿಂದ ಸರಳ ಅಟಿಗದ್ದೆ [೫] ಮು ೩ ಕಣಾರ
ಪಾಡಲಿ ಕೆರೆ (ಸಾಜಿ. ೧೯೩೦, ಉಡು. ೫೭೫-೨೭; ?)

[ಅಟಿ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಅಟಿಗೆ ‘ಅಟಿಕೆ’ ನೋ.

ಅಟಿಗೆಗೊಂಬೆ (ನಾ). ಅಟದ ಗೊಂಬೆ: ಅವಳ ಕಪಾಟಿನಲ್ಲಿ ಅವಳ
ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಹಲವು ಅಟಿಗೆಗೊಂಬೆಗಳಿದ್ದವು (ಎರಸ. ೬).

[ಅಟಿಗೆ (< ಅಟಿಕೆ) + ಗೊಂಬೆ]

ಅಟಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ) ತೂಗಿ ಬೀಸಿ ಎಸೆ: ಭಿಕ್ಷುಗಳ
ಮತ್ತಿದ ಕರವಾಳಮಾಟಿದುವ ಕರ್ಕುಡೆ ಪಾಟುವ ಚಕ್ರಮೆಂದೊಡೆಂತೊಡ
ಜುವರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೪; 1068).

[ಅಟು + ಇಡು]

ಅಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಸೆಪಡು; ಆಪೇಕ್ಷಿಸು: ನರಕಂಬುಗಲಾ
ಟಿಸಿದಪ್ರಯ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೨-೫); ಪೊಸಗೆಂಪಂ ಮಾಂಸಮೆಂದು
ಮುಂ ಕರ್ದುಕಲ್ಟಾಟಿಸಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೨೩); ಅನ್ಯಕಾಂತೆಗಾಟಿ
ಸಿದ ದುರಾತ್ಮನಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೧-೫); ತಕ್ಕುದನುಂಡನುದಿನ ಕಾಯಜ
ಸುಖಕಾಟಿಸುತ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫-೪೧); ಪಿಡಿಯಂ ಕೆಚ್ಚಲ ಪಾಲ್ಟಿಮಾಟಿಸಿ
ಕೆಲಂ ಸಾಡೊಗಿತ್ತಿ ಶುಂಡಾಲದಿಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೧-೩೮).

[ಅಟಿ ? + -ಇಸು]

ಅಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಆಡಿಸು; ತೂಗಾಡಿಸು:
ಮುಕ್ಕೊಡೆಯೊಳ್ದ ವೈಡೂರ್ಯ ಮಾಣಿಕಮಂ ನೋಡಿ... ಪೆರ್ಚೆಗಳ
ದಂತಾಟಿಸಿ ಕೀಲಂ ಕಳೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳಲೀಯದೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು
(ಧರ್ಮಾ. ೬-೮೦); ಮಿಟಿನ ಭಟರ ಮೇಳದ ತೇಜಿಯನಿರದಾಟಿ
ಸುತಲಿ ಬಹನಾರ ಕೋಟಿಯ ತಿಮ್ಮೇಂದ್ರನಿನನೀಗ ವಿಜಯ ವಧೂಣೀಶ್ವರ
ರಣದೊಳಗೆ (ಕಂನ. ೨೫-೪೯). [ಅಟು + -ಇಸು]

ಅಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ತೂಗಾಡಿಸು. ‘ಅಟಿಡು’, ‘ಅಟಿಸು’
ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟು = ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, ತೂಗು; ಮಲ. ಅಟು]

ಅಟುಳಿಕ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವನು; ಹಿಂಸಕ. ‘ಅಟುಳಿಕತನ’
ಪರಾ. [ಅಟುಳ್ಳಿ (< ಅಟುಳ್ಳಿ) + -ಕ]

ಅಟುಳಿಕತನ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದು: ಅಟುಳಿಕತನದಿನನ್ಯಾಯ
ದಿಂದಾ ಪಲವು ಕೋಟಿ ಕಾಲ ಮೊದಲ್ಪಡೆದ ಫಲದಿಂದ ಬಹು ಕೀಟಿಕಂ
ಮೊದಲಾದ ಗತಿಗಳೊಳ್ ಜನಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೨-೨೩).

[ಅಟುಳಿಕ + -ತನ]

ಅಟೋಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಆಡಂಬರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಅಬ್ಬರ : ಸಮದ
ಗಜಘಟಾಟೋಪಂಬರಸು ನೆಲನದಿರೆವಂದು ತಾ ಗಿ ದ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨
ವ); ತತ್ತ್ವಂ ಸಪ್ತಭೇದಂ ಜಿನೇಶ್ವರ ವಕ್ತ್ರಾಬ್ಜವಿರ್ಗತಂ ಸಕಲ
ಪಾಪಾಟೋಪತಾಪಾಪಹಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೮-೪); ಹೊಸತಾಯ್ತಲ್ಲಮ
ನೂಟದಾಟೋಪ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೩೮); ಉಕ್ಕಿದುರಿಯಗ್ಗಲದ ಶೀತಳ
ವಾಯ್ತು ಸಿ ದಿ ಲಾ ಟೋ ಪ ನಯವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೬-೧೧).
೨. ದರ್ಪ; ಗರ್ವದ ಪ್ರದರ್ಶನ : ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂ ಜಪೆದು
ಝಂಕಿಸಿದನವನನಾಮಕನನು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೯); ಶರಭನಾಟೋ
ಪನನು ನೋಡಾ ಕಾಂತೆಯರು ಬೆದಜುತವೆ (ಅಂಜಚ. ೧೦-೩೭); ಎಲ್ಲಿ
ನಿನ್ನಾಟೋಪ ಹಿಂದಣ ಹೊ ಳ್ಳು ನು ದಿ ಹಾಟಾದವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯು. ೧೩-೬೧);
ನಡೆತರೆ ರಣಾಟೋಪದಿಂದ (ಸೌಂದಪು. ೧೬-೨೪). [ಸಂ.]

ಅಟೋಪ್ಪ 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಅಟೋಪಂಬೆಲು (ಕ್ರಿ). ಅಟೋಪವನ್ನು ಹೊಂದು; ದರ್ಪವನ್ನು
ಪಡೆ : ಖೇಚರಚಯಮೆಲ್ಲಾ ಪವನಪಥದಿನಾರ್ಥಾಟೋಪಂಬೆತ್ತಂದು
(ನೇಮಿಪು. ೧೨-೯೦). [ಅಟೋಪ್ಪ + ಪೆಲು]

ಅಟೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ಜಿಸು; ದರ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು; ಅಬ್ಬರಿಸು:
ಇವರನ್ನು ಹೇಳಹೆಸರಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಅ ಟೋ ಪಿಸು ತ್ತಿ ತ್ತು
(ಗುರುಣ. ೩೬). [ಅಟೋಪ್ಪ + ಇಸು]

ಅಟೋಪು 'ಅಟೋಪ' ನೋ.

ಅಟ್ಟ (ನಾ). ಗೋಪುರ; ಶಿಖರ(?): ಮಾವಿ ಅಟ್ಟಿಗಳ್ × × × ಟಿಪ್ಪಿ
ನಲ್ಲುರರ ಸೌಖ್ಯಮ ನಿಮ್ಮೊಡಗೊಂಡು ರಾಟ್ಟಿ ಮುಮ್ (ಎಕ. II, ೧೦೭-೪;
700). [?]

ಅಟ್ಟತನ (ನಾ). ನರ್ತನ : ಆ ಸದ್ಗುರುವಪ್ಪ ನಂದೀಶನ ಶ್ರೀಚರಣಾರ
ವಿಂದಧ್ಯಾನಾರೂಢನಾಗಿ ಅನೇಕ ಕಲ್ಪಂಬರಂ ತಪಂಬಟ್ಟಾಟ್ಟತನಮಂ
ಭವಿತನಮಂ ನೀಗಿಯಾ ನಂದೀಶ್ವರನಿಂ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಮಂ ಪಡೆದು
(ಸಾನಂಜ. ೫೯. ೨೩ ವ). [ಅಟ್ಟ + ತನ. / ತಮಿ. ಅಟ್ಟು = ನರ್ತನ]

ಅಟ್ಟವೆಣ್ಣ (ನಾ). ಕುಣಿತದ ಹೆಣ್ಣು; ನರ್ತಕಿ: ಇದಾನಾಟೊನ್ನಿಷ್ಟ
ಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿಗಲುಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟ ತೇ ದು ಅಟ್ಟವೆಣ್ಣೆತ್ತಲ
ಪೂಸುವೊನಕ್ಕು ಒಕ್ಕಲುಣ್ಣಿತ್ತಿ ಮಕ್ಕಳುಟ್ಟಿದೆ ಕಡುಗ (ಎಕ. III,
ನಂಜನ. ೨೬-೬; 810). [ಅಟ್ಟು (< ಅಡ್ಡು) + ಪೆಣ್ಣ]

ಅಟ್ಟಿಗಳವು (ನಾ). (?): ಕಬ್ಬಿಣಗಳ ಮಾಡುವಂತ್ಯವರು ವಂಮಳ
೧ಕ್ಕೆಲ್ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮುದ್ದೆ ೧ ದವಣ ೧ಕ್ಕೆಲ್ ೧ ಅಟ್ಟಿಗಳವು ೧ಕ್ಕೆ
ವರ್ತನೆರೆಂ|| (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೮೮-೨೬; 1589). [?]

ಅತವಣೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆ' ನೋ.

ಅತವಣೆಇಲಾಖೆ 'ಅಟ್ಟವಣೆಇಲಾಖೆ' ನೋ.

ಅಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು.

ಅಡನ ಮಣ್ = ಅಡ ಎಂಬಾತನಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅಥವಾ ಅತನ
ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿರುವ ಜಮೀನು : ತಾವರೆಯ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗಣ ಅಡನ
ಮಣ್ಣಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ನೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭-೩೭;
1096). [?]

ಅಡಂಗಿ (ನಾ). ಹೆಂಗಸು (?). [← ತೆಲು. ಅಡದಿ]

ಅಡಂಬರ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆ; ಡಬಡ್ಡಾಳಿಕೆ; ಡಂಭ; ಮೆರೆತ;
ಬಡಾಯಿ : ಸಂಬಂಧಾಕ್ಷರದೊಳ್ಳಿಲ್ಲ ಮಾತ್ರೆಗಳುಂ ತಲ್ಲಿಂಬಾಗಿ ಬೆರಸಿ
ಶೋಭಾಡಂಬರಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಭಂ ದೋಂ ಬು. ೧-೫೧ ಅಡಿಟಿ); ಅತಿ
ದೀರ್ಘಸಮಾಸಾಂಚಿತಗತಿ ಶಬ್ದಾಡಂಬರಾನವಿದ್ಧಂಕ್ರೋಧಾದ್ಧುತರಾದ್ರ
ನೀರರಸಂಗತಮಂತದು ಗೌಡರೀತಿ ಪರುಷಸ್ತ್ರಾಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೮೬);

ತ್ಯಂಬಕಾರ್ಚನೆಗೆಂದು . . . ಒಂದುದಿನವಾಡಂಬರದ ಮಳೆಯೊಳು
ಕುಸುಮತತಿಯಂ ತಿರುದುಕೊಂಡು (ಬಸಪು. ೧೦-೯); ಭೂಮಿಜರು
ತಾವಜಿಯರಾಡಂಬರದ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೨೮); ಅಡಂಬರದ
ಲಗ್ನೆಯಲೊದಜಿದವು ನಿ ಸ್ನಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೨೮);
ಡೊಂಬಿನ ಚತುರ್ದಲಮಿದೇಕೆ ಭೂಪಾಲರಾಡಂಬರದ ಭತ್ತ ಚಮರಂಗ
ಳೇತಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೫೪); ಹೆಮ್ಮೆಯೊಡನೆ ಅಡಂಬರವೂ ಹೆಚ್ಚು
(ಮಣಸ. ೫೨). ೨. ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ತಮ್ಮಟೆ; ಯುದ್ಧ
ಭೇರಿ : ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವೀಣೆ . . . ಭೂಮಿದುಂದುಭಿ, ಅಡಂಬರ ಮುಂತಾದ
ವಾದ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೭). ೩. ಗುಡುಗು; ಮೇಘ
ಗರ್ಜನೆ. ೪. ಆನೆಯ ಮರಿ. ೫. ಪ್ರವಂಚ; ವಿಸ್ತಾರ : "ದ್ವಿಪದ
ಮಜೆಯೊಳು ಪ್ರಪಂಚದೊಳು ಗರ್ಜಿತದೊಳಾಡಂಬರಾಖ್ಯಮದು"
(ಮಂಗರಾ. ೧೪೪-೨೬); "ಅಭ್ರಗರ್ಜಿತಮುಂ ಡಂಬ ಮತಂಗ ಪೋತ
ಕಮಿವಂತಾಡಂಬರಾವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಅಡಂಬುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಡಿಗ. ೨೩-೪೨೪).

[ಅಡಂಬು + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಡನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯ
ಅಡನೂರನಭ್ಯಂತರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ ಏಳುಂ ಗೌಡಳುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕಿ.
೩೦-೫; 964). [ಅಡ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಅಡನೆಲ್ಲಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ (?).

[ಅಡ್ಡು + ನೆಲ್ಲಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಡಪಗಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡರುಮಾಲು : ಪರಸತಿಯರ ಬಯಸುವಗೆ
ಪನ್ನಗಶಯನವೇಕೆ ಹರಿದಾಡುವನೀಗೇಕೆ ಅಡಪಗಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಡಪಡವಿಕೆ]
(ಪುರಂದ. ೧-೧೦೦-೩). [← ಮರಾ. ಅಡಪಗಡೀ?]

ಅಡಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಡಿಗ. ೪೬-೯೨೪). [?]

ಅಡಲಬು (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹರಡಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು
ಗಿಡ. (?). [?]

ಅಡಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹರಳು, — ಔಡಲ. 'ಅಡಲು
ಹರಳುಗಿಡ' ಪರಾ. [?]

ಅಡಲುಹರಳುಗಿಡ (ನಾ). ಕಾಡುಹರಳು; ಅವುಡಲು (?).

[ಅಡಲು + ಹರಳು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಡವಲ (ನಾ). ಬಯಲು; ಸಾಗುವಳಿಮಾಡದ ನೆಲ (?): ಕೆಜಿಗೆ
ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೪೦ ಅಡವಲಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ೧ ತಪ್ಪಿದಂ ಕವಿಲೆಯ
ನಳಿದಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೪೯-೧೨; 1070); ನೀರಗಾವುಣ್ಣನ ಕೆಯ್ಯ
ಲೈನ್ನಿಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟು ಮಣ್ಣುಕೊಟ್ಟು ಪತ್ತುಮಣ್ಣುವೆಯ ಅಡವಲಂ
ಕೊಟ್ಟಂ ತಪ್ಪಿದಂ ಕವಿಲೆಯನಳಿದಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೫೦-೯, 1070).

[< ಅಡುವೆಲ?]

ಅಡಸೋಗೆ 'ಅಡುಸೋಗೆ' ನೋ.

ಅಡಳಿತೆ 'ಆಡಳಿತ' ನೋ.

ಆಡಳಿತ, ಆಡಳಿತೆ, ಆಡಳಿತೆ (ನಾ). ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯದ
ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವುದು; ವ್ಯವಹಾರ; ಆಳಿಕೆ :
ನಿಗರ್ವರಗ್ರದಮಣಿಯು ಪೇಳಿದನೂರ್ವಿಯಾಡಳಿತವನು ಲಾಲಿಪುದೊಲವಿ
ನೊಳಗೆಂದು (ಬಜ್ಜಪು. ೬೬-೧೪); ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಕೆಲಸ, ಆಡಳಿತ
ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಅಲ್ಲ (ಚಕರಾ. ೨೩೨); ಗೋವಿಂದ ಮಾಸ್ತರರ ಜಿಗು
ವಿಲ್ಲದ ಆಡಳಿತವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಕಾವೇರಿ. ೧೦). 'ಆಡಳಿತಗಾರ',
'ಆಡಳಿತಮಂಡಳಿ' ಪರಾ. ಅಡಳಿತೆ : ದೇಶ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಅಡಳಿತಗೆ
ಬರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ . . . ಸಂಪತ್ತನ್ನು ತೇ ಖ ರಿಸಿ (ರತ್ನಗೋ. ೧).

ಅಡಳಿತೆ: ನಿಮ್ಮ ಸಮಯವಿಡೀ ದೇಶೋದ್ಧಾರ ಮತ್ತು ಅಡಳಿತೆಯಲ್ಲೇ ಕಳೆಯುವುದು (ದೇಶಭು. ೯೭); ಅವನು ನಾಡಿನ ಅಡಳಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರದ್ಧೆ ವಹಿಸತೊಡಗಿದ (ಹಾಹುತ. ೯೯). [?]

ಅಡಳಿತಗಾತಿ (ನಾ). ಅಡಳಿತ ನಡೆಸುವವಳು (Administratrix. ಇಂಕನ). [ಅಡಳಿತಗಾರ + -ತಿ]

ಅಡಳಿತಗಾರ (ನಾ). ಅಡಳಿತ ನಡೆಸುವವನು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ: ಶಕ್ತರಾದ ಅಡಳಿತಗಾರರೂ ಶೂರರೂ... ಅದ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೂ ಅವಶ್ಯಕ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೮).

[ಅಡಳಿತ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಅಡಳಿತಮಂಡಲಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಂಸ್ಥೆ: ಅಡಳಿತಮಂಡಲಿಯ ಸದಸ್ಯನೂ... ಆಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು... ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೪).

[ಅಡಳಿತ + ಮಂಡಲಿ]

ಅಡಳಿತೆ 'ಅಡಳಿತ' ನೋ.

ಅಡಳಿತೆದಾರ (ನಾ). (ಉಕ) = ಅಡಳಿತಗಾರ: ಸಿದ್ಧಜ್ಞ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಡಳಿತೆದಾರನಾದ (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೧೩೯). [ಅಡಳಿತ (< ಅಡಳಿತ) + -ದಾರ]

-ಅಡ್ಡಿ (ಪ್ರ). (ಇದರಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ— ಉಂಡಾಡಿ, ಒಡನಾಡಿ, ಕಾಡಾಡಿ, ನಾಡಾಡಿ, ಬಾನಾಡಿ.

ಅಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ. [ಸಂ.]

ಅಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ಹೇಳಿಕೆ: ಅಡಿಕೆ ಬೇಡಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೦ ಪ್ರಯೋ); ಬೇಡಿದನಿಂತೀವಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಕಂಡು ನಾಡುತ್ತ ನಸುಮುನಿಸನೆಗೆ ಜೋಡಿಯನೆಣೆಪುದುಚಿತವೆ ರಂಗಾಯೆಂಬಳಾಡಿಕೆಗೆ ದೊಲಿದಪೆನೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೬-೯೨); ಈಗಲೂ ಇದೆ ಎಂದು ಜನದ ಅಡಿಕೆ (ಕಲಸ. ೧೮೦). ೨. ನಿಂದೆ; ದೂರು: ಜನರ ಅಡಿಕೆಗೂ ಮಗಳ ಬಾಳಿಕೆಗೂ ಸರಿಹೋಯಿತು (ಗಾದ). ೩. ವಂಚನೆ; ನಟನೆ: ಅಡಲೇ ನಡನಾ ಕುರಂಗವ ಬೇಡಿದಳು ನಮ್ಮರಸಿ ನಾವದಜಾಡಿಕೆಯಲೊಳಬೀಳ ಲಿತ್ತಲು ಸತಿಯ ಶಾಬರದ ಜೋಡಣೆಯ ಯತಿರೂಪದಲಿ... ಮುಜಿ ಮಾಡಿ ರಾವಣ ಕೊಂಡುಹೋದನು (ತೂರರಾ. ೪-೨-೪). ೪. ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ; ಸುಳಿದಾಟ: ನೋಡಿದನು ಸೌರಭ್ಯಶೈತ್ಯಸಗಾಢಣೆಯನಾ ಗಂಧವಾಹನನಾಡಿಕೆಯ ಸರಣಿಯನು ಕಂಡನು ಗಂಧವಾಹಸುತ (ತೂರರಾ. ೫-೩-೧೧). [ಅಡ್ಡಿ + -ಇಕೆ]

ಅಡಿಕೆಮಾತು (ನಾ). ಜನರು ಅಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾತು; ಅವರಿವರು ಅಡುವ ಮಾತು; ನಿಂದೆ: ಅಡಿಕೆ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಸಂಸಾರ ಗಳು ಹಾಳಾಗಿವೆ (ನಿಂದನೆ. ೧೭). [ಅಡಿಕೆ + ಮಾತು]

-ಅಡಿಗೆ (ಪ್ರ). (ಇದರಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಸ್ವಾಮಿಯೊಡನಾಡಿಗರು ಬೆರ್ಚಿ ತುದಿಯಿಂದ ಬಿದರಾ ಮರದ (ವರ್ಧಚ. ೧೧-೧೭). '-ಅಡಿಗೆ' ಪರಾ.

ಅಡಿಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ರಜೆ: ಪಾಠಶಾಲೆಗೆ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಅಡಿಗೆ ದಿನ (ರೂಢ). [← ತುಳು.]

ಅಡಿಟರ್, ಅಡಿಟರು (ನಾ). ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಹಣಕಾಸುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನು ತನಿಖೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ; ಲೆಕ್ಕಪರಿಶೋಧಕ: ಅಕೌಂಟೆಂಟ್ ಇಲಾಖೆಯ ಅಡಿಟರ್ ಅಥವಾ ಕಂಟ್ರೋಲರ್ (ಗ್ರಾಮಾ. ೭). **ಅಡಿಟರು:** ಅದರಲ್ಲಿ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಆಫೀಸಿನ ಅಡಿಟರಾಗಿದ್ದ ವಾಸುದೇವರಾಯರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ತಾಯಿಕ. ೨೨). [← ಇಂ. Auditor]

ಅಡಿಟರು 'ಅಡಿಟರ್' ನೋ.

ಅಡಿತ (ನಾ). ಅಡಿದ್ದು: ಆಯ್ದನಾಡಿತಗಳನ್ ಮೀಜಿ ನಡೆವಾರ್ಪುಂಟಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩-೪೬). [ಅಡ್ಡಿ + -ತ]

ಅಡಿತು 'ಅಡಿತು' ನೋ.

ಅಡಿತು, ಅಡಿತು (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡಿದುದು: ಗೊರವನಾಡಿತು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ಕಡೆಪರಿತನಕ ನಡೆಯಿತು ತಾವೊಡಲುವಿದುದು ಫಲವೇನು (ಸೋಮಚ. ೬-೪೪). **ಅಡಿತು:** ೧. ನೋಡು ನೋಡಿದಂನನ್ನ ರಾಜ ಬುಷಿಯೆಂದು ಕೆಟ್ಟಾಡಿತಕ್ಕಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನನಸತ್ಯನಂ ಮಾಡಿಸುವೆನು (ಹಚಕಾ. ೨-೩೪). ೨. (ಗಾಣ) ಅಡಿದುದು: ಎಣ್ಣೆಯನು ಗಾಣಕ್ಕೆ ನಿಜ್ಜಲು ಅರ್ಧಸೊಲಿಗೆಯನು ಅಡಿತಕ್ಕೆ ಎಜಿವರು (ಸಾಇಂ. IX-i, ೩೩೬-೨೭; 1219). [ಅಡ್ಡಿ + -ತು]

ಅಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೈಯಂ ಕಾಲುಮನಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿ] ಸದೊಂದು ಕೆಲದಿಂದೊಂದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಮಗುಟದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೧-೧೨); ಬೆರಲ ನಾಡಿಸುತ್ತಂ ಪುರ್ವಿಕ್ಕುತ್ತಂ ಸೊಕ್ಕಿ ದರಂತೆ ಮರುಳ್ಳೊಂಡವರಂತೆ ದಸೆಯಂ ನೋಡುತ್ತಂ... ಎಸಗುವಾತಂ ಮೂಜನೆಯ ಶ್ರಾವಕಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೫-೧೩೬). ೨. ನರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಣಿಸು; ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: "ಅಡಿಸು—ನರ್ತನ ವಿಧಾ" (ಶಮಧಾ); ಮಾಣದಾಡಿಸಿದಾತನಂಗಳನೆಂಬ ನಟ್ಟುವಂ (ಅದಿಪು. ೪-೧೫); ವಿರಾಟನ ಮಗಳುತ್ತರೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಂ ಪಾತ್ರಂಗಳನಾಡಿ ಸುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೫ ವ); ತರುಣಿಯ ಬೆನ್ನೊಳಂಗಳವನಾಡಿಸಿ ದಂದದೊಳಾಡಿ ಗೋರಿಗೊಂಡರಳಿವೊಲಾಗಿ ಪೋದನೊ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೮೨೩); ಅಡಿಸುತೆ ಪಾಡಿಸುತಮಿದರ್ನಾ ವನದೊಳಗೆ (ಸಂಬರ. ೫-೧೧೦); ಈ ಹರಿಯಾಡಿಸಿದವೋಲಾಡಿ ಕೆಟ್ಟಿರಿ ಖಳರು ನೀವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ಯೋ. ೧೪-೧೭). ೩. ವ್ಯವಹರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅನಿದನಜಾಯದೆ ದುಷ್ಟ ಕಷ್ಟರೊಡನಾಡಿಸಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೮೦); ಹಾಡಿಸಬೇಡ ನಾನಾ ವಾದ್ಯವ ದನಿಮಾಡಿಸಬೇಡೊರ್ವರೊಡನೆ ಅಡಿಸಬೇಡ ಸ್ವಸ್ಥದಿ ನಿಡ್ಡೆ ಗೆಯ್ಯದೆಂದಾಡಿದಳಾ ಚಿತ್ರಲೇಖಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೩೬). ೪. (ಪಗಡೆ, ಚದುರಂಗ ಮುಂತಾದ) ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆ ಯಮನಂದನಲೆ ನೆತ್ತದೊಳಾ ಬೆಸನಿಗನಾತನಂ ಬರಿಸಿ ನೆತ್ತಮನಾಡಿಸಿ ಗೆಲ್ಲುಕೊಳ್ಳಮೀ ವಸುಮತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೮); ಜಗದುದ್ಧಾರನ ಅಡಿಸಿದಳೆತೊಡೆ (ಪುರಂದ. ೪-೧೬೬ ಪ). ೫. ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೇಳಿಸು; ನುಡಿಸು: ಎನ್ನಿನವರಾಡಿಸಿದಡೇನನಾಡುವನೆಂದು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ ತಾಂ ನೆನೆದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೩-೪); ಆ ಸರಸ್ವತಿಯನೊಲಿಸಿಯವಳಿಂ ಕಾಳಿದಾಸನಡಿಗಳಿಗೆಜಗುವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೦); ಅಡಿಸುವರಾಯೆಂದು ದಾಯೆಂದು ಬಾಯೆಂದು... ಕುವರನಂ (ಚಿಬಪು. ೫-೨೬). ೬. ಗಾಣದಲ್ಲಿ ನುರುಗಿಸು; ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ತಿರುವು: ಬಿಳಿದಾಗಿ ತೊಳೆದಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪನೆಲ್ಲವ ತೆಗೆದು... ಗಾಣವನು ಕಣೆಯದೊಳ್ಳಕ್ಕೆ ಎಳೆನೀರು ಸಹಿತ ಹುಯಿದಾಡಿಸುತ್ತಾ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೩); ಉದ್ದಿನಬೇಳೆಯನ್ನು ನಯವಾಗಿ ಅಡಿಸಿದ ಹೊರತು ಇಡ್ಡಲಿ ಹದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢ).

ಅಡಿಸ್ಸಾಡು = ೧. ಆಟವಾಡಿಸು: ಬೆಕ್ಕು ಇಲಿಗಳನ್ನು ಅಡಿಸ್ಸಾಡಿಕೊಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೩೧). ೨. ಗೇಲಿಮಾಡು: ರಾಮನು... ಅಕೆಯೊಂದಿಗೆ ನಕ್ಕು ನಗುತ್ತ ಅಡಿಸ್ಸಾಡುತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಬೆನಸಿ. ೧೮೭). [ಅಡ್ಡಿ + -ಇಸ್ಸು]

ಅಡ್ಡ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗು; ಚಲಿಸು: ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಜೆದಿನಿಸಾನು ಮನರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಣಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿದರ್ ಮುಜೆದು ಕೆಂದಿದ ಮಿನಂ ತ[ಳ್ತಾ]ದದಿದರ್ ಮಡುವಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೩); ತೆಜೆದುಜು ಗಲ್ಲಾಳಿಯಿಂದಾಡೆ (ಕಾದಂಪು. ೨೪೦); ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಹದ್ದೆನೊಂದು ಸರ್ಪ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ೧೦೦); ಕಡೆಗಣ್ಣಾಡಿತಿವದಿರ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೧೬). ೨. ಕುಣಿ; ನರ್ತಿಸು; ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: “ಅಡು-ನರ್ತನೇ, ಅಜೇ ಚ” (ಶಮಭಾ); ಎನಿ ತಾನುಂ ರೂಪುಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ಮರಮೊಗಂಗಳನಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮುಂದೆ ಆಡಿಯುಂ ಪಾಡಿಯುಂ ನಗಿಸಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೧೬); ಮಿನಾವೆ ಪಂದಿಯೆಂದೆನಿತಾನುಂ ತೆಜನಾಗಿ ಡೊಂಬವಿದ್ದೆಯನಾಡಲ್ ನೀನಜುವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೭); ನೀರಜೋತ್ಪಲವರ್ಣನಾಡಿದನಾಡಿದಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗಮ. ೩-೫೩); ಅಡಿದನಾಡಿದನಾಹಾ ಶಂಕರನಾಡಿದನಾ ಗುಂಡನ ಮುಂದೀಶ್ವರಂ (ಕುಂಬರ. ೬೬-೨೦); ಗಿಳಿಗಳು ಕೂಗಿ ನವಿಲುಗಳಾಡೆ (ನಳಚ. ೧-೩೭); ಅಭಿವಿಕನೊಂದೊಂದು ಬಹು ರೂಪಮಂ ತಾಳ್ವು ನಾಟಕವನಾಡಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೫-೩೯). ೩. ಕ್ರೇಡಿಸು; ವಿಹರಿಸು: ಒಂದು ಬಟ್ಟೆ ನಮಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟೆನೊಂದೊಂದಜ ಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೨೨); ಸೆಜೆಯುಮೇಜುಂ ನೆತ್ತ ಮಾಡುವರೊಳಾ (ಎಚ್. XIII, ೩೩೨-೪೪; 929); ಮಧುವುಂ ಮನೋ ಭವನುಮುಟ್ಟಿಯೊಳಾಡುವ ಪೊನ್ನಬಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೫೮); ಪುಲಿಯ ಮೀಸೆಯನಂಜದಯ್ಯಲನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾ ವ್ಯ. ೧-೧೬೯); ಅಹಿಪನ ಫಣಾಮಂಡಳದೊಳಾಡಲಬಹುದು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ. ೪-೩೭); ಚೆನ್ನೆಯರ್ ಪಾಜುಗುಪ್ಪೆಯನಾಡುವ ಮಣಲ್ಪಿಣ್ಣೆಯ ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೪-೫೪); ಅಡಿಬಾ ನನ ಕಂದ ಅಂಗಾಲ ತೊಳೆದೇನು (ಗರತಿ. ೮೬-೧೩). ೪. ಪಗಡೆ, ಜೂಜು, ಬೇಟೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ರೀಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗು: ನೆತ್ತಮನಾಡಿ ಭಾನುಮತಿ ಸೋಲೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೯); ಅಡಿ ನಳ ಕೆಟ್ಟಿ ಮತ್ತಾಡಿ ಧರ್ಮಜ ಕೆಟ್ಟಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧೨); ಅಡಿ ಮಗ ಕೆಟ್ಟಿ ಕೂಡಿ ಮಗಳು ಕೆಟ್ಟಳು (ಗಾದೆ). ೫. ನುಡಿ; ಹೇಳು: ಉಮ್ಮಳಿಸಬೇಡೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗಾಡಿದನರಸನು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೫); ಅಡದಿರಸತ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ. ೪-೫೫); ಅಡದಲೆ ಮಾಡುವನು ರೂಢಿಯೊಳಗುತ್ತಮನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭೯); ಮಾಡಿದವರ ಪಾಪ ಅಡಿದವರ ಬಾಯಲ್ಲಿ (ಗಾದೆ). ೬. ವಾಗ್ಧಾನಮಾಡು; ಮಾತು ಕೊಡು: ಚಾಳುಕೈವಂಶದೊಳಲ್ಲಿಯುಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನುಡಿದು ಪುಸಿವುದುಂ ಅಡಿ ಅಳುಪುವುದುಂ... ಇಲ್ಲಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ); ಸಂದ ರೇವಣಸಿದ್ಧನಾಡಿ ತಪ್ಪುವನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೫). ೭. ವ್ಯವಹರಿಸು: ಪುದಿದ ಸುತ ಮೋಹದಿಂದೊಡಿದೊಡಂ ಮುನಿಜನದ ಸಾರೆ ಬಸದಿಯೊಳಿದಾರ್ಡಿದೊಡಮಿವನಲಸುಗಿಂದಾನಿದನಜಯದೆ ದುಷ್ಟಕೃಷ್ಣರೊಡನಾಡಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾ ವ್ಯ. ೨-೮೦); ಮಂದಮಾರುತನೊಡಗೂಡಿ ಬಂದ ಸಹಕಾರ ಪರಾಗದೊಳಾದಂತೆ... ಗುಣವರ್ಮನ ಸೂಕ್ತಿಸಂಚಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೬); ಹಾಲ ಮುಂದಣ ಬೆಕ್ಕಾಡುವೊಲಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೭). ೮. ನಿಂದಿಸು; ತೆಗಳಿಸು: ಭಕ್ತರನಾಡಲೆಂತಹುದು (ಬಸಪು. ೫೭-೩೦); ಯಾತರಿಂದಲಿ ಹೋದೀತೋ ಭೂತನಾಥನ ನಂಬಿದವರ ನಾಡಿದ ದೋಷ (ಚಿದಾಪ. ೮೨-೩). 9. ಈ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಧಾತುಗಳ ಅಥವಾ ಭೂತನ್ಯೂನ ರೂಪಗಳ ಮುಂದೆ ಸೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಓಡಾಡು, ಓಲಾಡು, ಕುಣಿದಾಡು, ಕೊರಚಾಡು, ಹೊರಳಾಡು.

ಅಡಗೊಡು = ಅಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು (ಮುಂಬಯ. ೩-೩೨ ಕ).

ಅಡಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಮಾತಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸಿ ನುಡಿ: ಅಡಹೋದಲ್ಲೆ ಮಕ್ಕಳು ಅಡಿಕೊಂಬರು (ಪುರಂದ. ೨-೧೯ ಪ); ಇದಂ ತಿಳಿಯದೆ ಮುಗ್ಧಜನರು ಮನಬಂದಂತೆ ಅಡಿಕೊಂಡಾರು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೧೧); ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ... ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಕೊಂಡು ಕವನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವನು ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಅಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಕಾಣೆಯಾ (ಆರ್ಯಕ. ೫೫). ೨. ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳು: ಕೊಟ್ಟು ಕುದಿಯಲಿ ಬೇಡ ಕೊಟ್ಟಾಡಿಕೊಳಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೧೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಅಡು; ಕೊಡ.

ಆಡ್; ಕೊಲಾ. ಆಡ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಆರ್]

ಅಡ್ಡ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದು. ‘ಅಡುಂಗಾಟ’, ‘ಅಡುಂಗುಳಿ’ ಪರಾ. [< ಅಡ್ಡ]

ಅಡ್ಡು, ಅಡ್ಡು (ನಾ). ಮೇಕೆ; ಅಜ: “ಅಡು-ನರ್ತನೇ, ಅಜೇ ಚ” (ಶಮಭಾ); ಅವರೆಯುಮೆಣ್ಣೆಯುಮಾಡಿನಳೆಯುಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೨೬); ಸತ್ತುಗದ ಪುಡಿಯಂ ಪತ್ತುಪಣವಿಂಗೆ ಮಾಜಿ ಪತ್ತಾಡಂ ಕೊಳ್ಳೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬-೫); ಅಡು ಮುಟ್ಟಿದ ಗಿಡವಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾ ವ್ಯ. ೩-೪೨); ಅಡ ಮೊಲೆಯಂತೆ ನೇಲ್ವಲ್ಲಾಡುವ ಮೊಲೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧-೪೧); ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಅಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವಾದುದಿಲ್ಲವೇ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೩೩). ಅಂಡು: ಎಮ್ಮೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ ಅಂಡು ಕುಜಿ ಕಾಲುನಡೆ ಒಂದಕ್ಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೧೧೫; 1382).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡು, ಯಾಡು; ಮಲ. ಅಡು; ತುಳು.

ಏಡು; ತೆಲು. ಏಡಿಕ, ಏಟ; ಗೊಂಡಿ. ಏಟ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ;

ಕುಣ. ಓಡ; ಕುರುಖ್. ಏಡಾ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಮಲ್ಕೊ.

ಏಡೆ = ಹೆಣ್ಣುಮೇಕೆ; ಬ್ರಾಹ್ಮ. ಹೇಟ್. / ಸಂ. ಏಡ,

ಏಡಕ = ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ]

ಅಡುಂಗಾಯ್ತ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವವನು: “ಅಡುಂಗಾಯ್ತರೆನುತ್ತಂದಾಡಲ್ ತಾಂ ಕೊಟ್ಟಿದವರ್ಗಳಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೬೦).

[< ಅಡುಂಗಾಯ್ತ]

ಅಡುಂಗಾಟ (ನಾ). ಆಟಗಾರ; ವೇಷಧಾರಿ: ಅಡುಂಗಾಟನೆನಲ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಪದಿನಾಲುಂ ಸಾಸಿರಕ್ಕೊಲ್ಲವಂ... ನೋಡಿಂ ಸರೋಜಾಕ್ಷನಾ (ವಸ್ತವಂ. ೯-೬೯). [ಅಡ್ಡು + -ಗಾಟ (< -ಗಾಟ)]

ಅಡುಂಗುಳಿ, ಅಡುಕುಳಿ (ನಾ). ಅಡುವ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು; ಆಟದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ-ಅಡುಂಗುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಟುಂಗುಳಿ] ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಲಂಚಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ). ಅಡುಕುಳಿ: “ಅಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು” (ಗಂಗಾಮ. ೨೪).

[ಅಡ್ಡು + -ಕುಳಿ]

ಅಡುಂದೊಲೆ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೂ ಕೆಳಕ್ಕೂ ತೂಗಾಡುವ ತೊಲೆ, —ದಿಮ್ಮಿ; ಏತ: “ಅಡುಂದೊಲೆ ಎಂದು ಏತದ ಮರ” (ಶಮದ. ಸ. ೧೮೧ ಅಡಿಟಿ); ಎತ್ತುವೇತದಾಡುಂದೊಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣೆಸೆದುದೇಜಿಭಂ ಕದನಪ್ರಣೇತ್ರನಾ (ಶಮದ. ಸ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ); ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಲ್, ಅಡುಂದೊಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಡ್ಡು + ತೊಲೆ]

ಅಡುಂಬೊಲ, ಅಡುವೊಲ (ನಾ). ೧. ಆಟದ ಬಯಲು; ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ: ಘೋರತರ ವನವಿದ್ದುದು... ಕಾಂತಾರಚರರಾಡುಂ ಬೊಲನು ತಾನಾಗಿ (ಸಾಲ್ವ ಭಾ. ೬-೩); ವಾಜಿದ್ಯೂತ ಚಂಡಿನಾಟದ ಮಹಾಸಿಪ್ತಾರದಾಡುಂಬೊಲಂ (ಮೈಸೂರು. ೪-೭೬). ೨. ಅಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನ: “ಅಡುಂಬೊಲಂ ಅಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೦);

“ಅಡುಂಬೊಲನೆಂದಕ್ಕು ನೆಲ ತಾಣ ಗೊತ್ತುಂ... ಅಗರ” (ಕವಿಕಂ. ೧೩೫); ಬೀಡು ಸುಕ್ಕುತಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲಿಂಗಾಡುಂಬೊಲನಾಶ್ರಯಂ ಸುಖಕ್ಕೆನೆ (ಸಂ ರಾ ಮಾ. ೧-೧೦೧); ಬಡು ಧರ್ಮಧೇನುನಿವಹಕ್ಕಾಡುಂಬೊಲಂ ಬೆಳ್ಳಲಂ (ಎಣ. XIII, ೪೪-೩೪; 1112); ಪರಿಮಳದಾಡುಂಬೊಲನಿದು ವರವಿಟರ ವಿಶಾಲಲೋಲಲೀಲಾಸ್ಥಲಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮೪). ಅಡುವೊಲ : ೧. ಚೆಲು ವನು ತೋಜುತಿದಳು ಜಗದ ಜಂಗುಳಿಗಾಡುವೊಲನಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪೋಜೆಯಲಿ] (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೧). ೨. ಅಲರಶರನ ಬೀಡಸ ರಂಜಿಮಿಗದಾಡುವೊಲ ಕಾಮಸುತು ಮೇವ ಕಾಡು (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೬೧).

[ಅಡು + ವೊಲ]

ಅಡುಕಿವಿಗ (ನಾ). ಅಡಿನ ಕಿವಿಯಂತೆ ಎಲೆಯಿರುವ ಒಂದು ಗಿಡ : “ಅಜಕರ್ಣಾ-ಅಡುಕಿವಿಗನು” (ಒಷಧಿ. ೬). [ಅಡು + ಕಿವಿ + -ಗಿ]

ಅಡುಕುಳಿ ‘ಅಡುಂಗುಳಿ’ ನೋ.

ಅಡುಗಬ್ಬ (ನಾ). ನಾಟಕ; ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ : ಅಡುಗಬ್ಬವು ದೃಶ್ಯವು ಹಾಡುಗಬ್ಬವು ಶ್ರಾವ್ಯವು (ಸಾಹಿ. ೪೨). [ಅಡು + ಕಬ್ಬ]

ಅಡುಗಾಡು (ನಾ). ಓಡಾಡುವ ಕಾಡಿನ ಪ್ರದೇಶ, —ಅರಣ್ಯ : ಕುರುಪತಿಯ ಗಾಢದ ಸಗಾಢಿಕೆಯ ನೋಡಿ ನಸಿಯಲಿ ಪಾಂಡುಸುತರವ ರಾಡುಗಾಡಿನ ಹೊಲನ ಹೊರೆಯಲಿ ಕೂಡೆ ತನುಪರಿಮಳದಲರಮನೆ

ಯಂಗನಾನವಹ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೨೦). [ಅಡು + ಕಾಡು]

ಅಡುದೇವಿ (ನಾ). ಅಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ : ಅ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೊಗೆದೇವಿ ಮಗ್ಗದೇವಿ... ಅಡುದೇವಿ ಅಲೆದೇವಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೪-೪೧; 1200); ಮದುವೆದೇವಿ ವೊಳವಾಜು ಅಲೆದೇವಿ ಅಡುದೇವಿ ಮೊಟ್ಟಸುಂಕ ಯಿಷ್ಟು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧-೧೦; 1402).

[ಅಡು + ತೇವಿ]

ಅಡುನುಡಿ (ನಾ). ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದು ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಲ್ಲದ ಭಾಷೆ; ಬಳಕೆಯ ಮಾತು : ಹೊಸ ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ಮೂಲಕ... ಅವರು ಅಡುನುಡಿಗೆ ಸಮಾಪವಾಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಷೆಯೊಂದನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾದರು (ಹೊಸಪ್ರ. ೨೬೯). [ಅಡು + ನುಡಿ]

ಅಡುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (ಮೈಟಿ. ೪೬-೯೧೩).

[ಅಡು ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಅಡುಬೆಣೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಚಾಲನೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಉರುಳಿಯ ಆಕಾರದ (ಉರುಟಾಗಿಯೂ ನಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ) ಉದ್ದವಾದ ಬೆಣೆ; “...ದುಂಡುಬಿಲ್ಲೆ ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ಯುದ್ದದ ಉರುಳಿ : ಅಡುಬೆಣೆ” (Piston. ಇಂಕನ) : ಉಗಿಯು ಉರುಳಿ ಕೋಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅದರೊಳಗಿನ ಅಡುಬೆಣೆಯನ್ನು ಚಲಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ (ವಿಜ್ಞಾನ. ೪೭). [ಅಡು + ಬೆಣೆ]

ಅಡುಭಾಷೆ (ನಾ). = ಅಡುನುಡಿ : ಬಡಗರ ಭಾಷೆ ಕೇವಲ ಅಡುಭಾಷೆ (ರೂಢ). [ಅಡು + ಭಾಷೆ]

ಅಡುಮನೆ (ನಾ). ಅಡುಗಳನ್ನು ಕೂಡುವ ಮನೆ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ರೊಪ್ಪ : ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಅಡುಮನೆ ಆಗಾಮಿ ತೋಟ ಮಡಿಕೆ ಅಣಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೬೦-೯; 1611).

‘ಅಡುಮನೆವಣ’ ಪರಾ. [ಅಡು + ಮನೆ]

ಅಡುಮನೆವಣ (ನಾ). ಅಡುಗಳ ಮನೆಗಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?) : ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಅಡು ಮನೆವಣ ವೊಳವಾಜು ಹೊಳವಾಜು ಮತೆನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ... ಕೊಟೆ ಪಿಲಾಪನ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೬೬-೮; ?).

[ಅಡುಮನೆ + ಪಣ]

ಅಡುಮಾತು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವ ಒಪ್ಪಂದ; ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು; ವಾಗ್ದಾನ. ೨. ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತು : ಗದ್ಯ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಅಡುಮಾತಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದು ಅದನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿದ್ದಿ (ನಿಬಂಧ. II, VIII ಮುನ್ನು). [ಅಡು + ಮಾತು]

ಅಡುಮುಟ್ಟದಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಕತ್ತೆಕಿವಿ ಗಿಡ : ಅಡು ಮುಟ್ಟದ ಗಿಡದ ಬೇರು, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆಯ ಬೇರು, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಬೀಜ, ಚಂದನ ... ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಆರೆದು ಕುದಿಯ ಕೊಡಿಸಲು ಕತ್ತೆಯ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಗಳೂ ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, 218).

[ಅಡು + ಮುಟ್ಟು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅಡುಮೊಗ (ನಾ). ಅಡಿನಂತಹ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮ : ಅಡುಮೊಗನ ಮಗಳು (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೨೫). [ಅಡು + ಮೊಗ]

ಅಡುರಿ (ನಾ). (ಮರಿ ಹಾಲು ಕುದಿಯದಂತೆ) ಅಡಿನ ಕೆಚ್ಚಲಿಗೆ ಮರೆಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ (ಕಸಂಗಾ. ೮). [ಅಡು + ಉರಿ ?]

ಅಡುವಳಿ (ನಾ). ಅಟವಾಡುವವನು; ಅಟಗಾರ : ಕಾಲ್ಟೆಂಡನಾದಿರಾ ಈ ಯುಗದ ಅಡುವಳಿಯನ್ನು ಬರಲೇಬೇಕು ಚೆಂಡಾಟ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೧೧).

[ಅಡು + -ವಳಿ]

ಅಡುವೊಲ ‘ಅಡುಂಬೊಲ’ ನೋ.

ಅಡುಸೋಗೆ, ಅಡುಸೋಗೆ, ಅಡಸೋಗೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಸರದ ಗಿಡ; ಅಡಸಲಗಿಡ; ಅಟರೂಷಕ; ವಾಸಕ : “ಅಟರೂಷ - ಅಡುಸೋಗೆ” (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ವಿಶ್ವಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾಫಲಮಾಡುಸೋಗೆ ಎಂಬಿವು ಕಲಸಿಟ್ಟಿ ಕಷಾಯದಿಂ ಕಫಜ್ವರ ಹರಣಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೩೩); ಗೂರುಬ್ಬಸ ಬಹಳ ಪ್ರಬಲತರದಿದ್ದರೆ ಅಡುಸೋಗೆ ರಸದೊಡನೆ ಅರ್ಧ ಚುಟಿಕೆ ವಂಶಲೋಚನವನ್ನು ಮಸೆದು ಸೇರಿಸಿ ಜೇನುಸೇರಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಬೇಗನೆ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಮನಮ. ೧೮).

ಅಡುಸೋಗೆ : “ಯಾಯತ - ಅಡುಸೋಗೆ” (ಒಷಧಿ. ೧೩೨). ಅಡಸೋಗೆ : “ವಾಸಾಟಿರೂಷಾಪ್ಪಯಮಾಡಸೋಗೆ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯-೩೭); “ಅಟ ರೂಷಕ - ಅಡಸೋಗೆ” (ಶಮದ. ೨೮೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಡಸೋಗೆಯು ಕಾಡ ನುಗ್ಗೆಯು ರೂಢಿಯಿಂದಲಿ ಬೆಳೆವ ತಗ್ಗಿಯು (ಗೋಕಾಡು. ೨-೧೦); ಇಬ್ಬ ದಿಯ ಅಡಸೋಗೆ ನರ್ಮಲೀ ಗಿಡಗಳ ಬೇಲಿಗಳಿಂದ (ಮೂರುದಾ. ೯೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಡಾತೊಡ್ಡೆ; ಮಲ. ಅಡಲೋಡ; ತುಳು.

ಅಡಲೋಡು; ತೆಲು. ಅಡ್ಡಸರಮು. / ಸಂ. ಅಟರೂಷ]

ಅಡುಹ (ನಾ). ಅಡುವುದು; ಚಲನೆ; ಸಂಚಾರ; ಅಲ್ಲಾಟ : ಗಜಾಯ ಅಡುಹ ತೊಲಗಿಸಿ ಹಿಡಿಯಿತ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೧೨೬).

[ಅಡು + -ಹ]

ಅಡುಳಿಚೆ (ನಾ). = ಅಡುಸೋಗೆ : ಸಿರಿಸಂ ಗೋದಿ(ಣ) ಪಟೋಳ ಮಾಡುಳಿಚಮಾ ಸಪ್ತಚ್ಚದಂ ಬೇವು ಥಿನ್ನರುಹಂ ಪುಲ್ಲಿಲೆನಿಪ್ಪಿವಂ ತೆಗಪಿ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೨೫); ಸೋಡನರೆಯ ಸೊರ್ಕಿಂಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋದಿಗೆ ಅವರೆಯ ಸೊರ್ಕಿಂಗಂ] ದಾಡುಳಿಚಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂ] ಮಧುಕ ಚಿತ್ರಮೂಲಮನಿಂಬಿಂದಾದಿನ ಪಾಲೋಳ್ ಸೇವಿಸಲೋಡಿಸುಗುಂ ತದ್ವಿ

ಷೋಗ್ರಮಂ ಗುಣನಿಳಯಾ (ಖಮದ. ೨-೧೬೭). [?]

ಅಡೆ (ನಾ). ಜಿಗಣೆ; ಜಿಗಣೆ (ಕ). [< ಅಟ್ಟಿ]

ಅಡಕೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಸ್ಥಗಳ ಅಥವಾ ೧೯೨ ತೊಲೆಗಳ ಒಂದು ತೂಕ : ಷೋಡಶಿಕೆ ಕುಡುಬ ಪ್ರಸ್ಥ ಅಡಕೆ ದ್ರೋಣಮಾನಿಖರಿಗಳಿವು ಚತುರ್ಗುಣತಂಗಳ್ ಇವು ಮೊದಲಾದುವು ಮಾನಪ್ರಮಾಣಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೧೮೯-೧೧); ಪ್ರಸ್ಥ ಎರಡಾಗಿ ವಾಹ ಅದರಡಾಗಲು ಒಂದು ಅಡಕೆ (ವಿವೇಕ. ೭). [ಸಂ.]

ಅಡಕಿ (ನಾ). ತೊಗರಿ: “ಅಡಕೀ, ತುವರೀ (ಸ್ತೃತಃ) - ಈ ೨ ತೊಗರಿ”
(ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೦); ರಾಜಮಾತಾಧಕೀ ನಿಷ್ಪವಚಣಕ ಕುಸುಂಭ
... ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಭೇದಗಳು (ಅದಿಪು. ೬-೭೨ ವ).

[ಸಂ. ಅಡಕೀ]

ಅಡಕಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅಡಕ ಬೀಜವರಿಯಷ್ಟು ಜಮೀನು. [ಸಂ.]

ಅಡಕೀನ (ನಾ). ೧. = ಅಡಕಿಕ (ಕ). ೨. ತೊಗರಿಯನ್ನು ಬೆಳೆ
ಯುವ ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಅಡಾಪನ (ನಾ). ಅರ್ಧಹಣ (?): ತಮ್ಮ ಕಾವಣ ಅಡಾಪನವಾಗಿ
ಪೊಡ್ಗಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ (ಇವ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗಲ್. ೨೪೯-೧೪; ?). [?]

ಅಡಾವೆ (ನಾ). ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ನಿರೂಪಣೆ: ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ದಸರೆಯ
ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ವರ್ಷಾಂತಕ್ಕೆ ಲಾಭಹಾನಿಗಳ ಅಡಾವೆ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪಾಪಕ.
೨೦). [← ಮರಾ. ಅಡಾವಾ]

ಅಡ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿರುವ. ‘ಗುಣಾಡ್ಯ’, ‘ಧನಾಡ್ಯ’ ಪರಾ.
(ನಾ). ೨. ಶ್ರೀಮಂತ; ಉಳ್ಳವನು: ಅನುಭವಿ ತ್ರಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದ
ಕುಜನಿಂ . . . ನಿಪುಣನಾಡ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಿ ಮಾತೃಂಡನಂದನನಿಂದಂ ಬಹು
ಪೋಷಕಂ ಬಹುಗುಣಾರಂಭಾಡ್ಯನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೬);
ಪೂಜ್ಯ ಸೋದರನಾದ ಅಡ್ಯನು, ಮಹಾಧನವಂತನು, ಮಹಾಭೋಗ
ವಂತನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೧೫). ೩. ಸಮರ್ಥ; ಶಕ್ತ: ಪರಮಯೋಗೀಶರಿಂ
ತದ್ವಾಸನಾಗರಿಂ ಭರಿತ ಸುಜ್ಞಾನರಿಂ ಹರಣಾರ್ಪಣಾಡ್ಯರಿಂ ಪರಮಾನು
ರಾಗಿಗಳಿನೆವ ಸಭೆಯಷ್ಟು ನಿಧಿಪೂಜೆಯೆನೆ ಕಣ್ಗೊಸೆದುದು (ಭಾವಚಿಂ.
೧-೩೧). [ಸಂ.]

ಅಡ್ಯತೆ (ನಾ). ೧. ಗಣ್ಯತೆ; ಸಂಪನ್ನತೆ: ಬಾಲತನದಿಂದೊಂದು
ನಿಮಿಷ ಯಾವನದಿ ಸ್ತ್ರೀಲೋಲನೆಂದೆನಿಸಿಪುದರೆನಿಮಿಷ ಧನಧಾನ್ಯ
ಜಾಲದಾಡ್ಯತೆವರೆದನೆಂದು ಪೇಳುವ ಹೆಮ್ಮೆಯೊಮ್ಮೆ (ವೆಂಕಾರಾ.
೨-೯-೨೦). ೨. ರೀತಿ; ದರ್ಪ: ಸುರೇಂದ್ರರಾಯನನ್ನು ಎಳೆದು
ತರುವುದು ಎಷ್ಟೊತ್ತಿನ ಕೆಲಸ ಎಂದು ಗೋವಿಂದರಾಯನು ಅಡ್ಯತೆ
ಯಿಂದ ಮಾತಾಡಿದನು (ಸ್ತೂಲಮಿ. ೨೪); ಅವರು ವೇಷಭೂಷಣಗಳಿಂದ
ಅಲಂಕೃತರಾಗಿ ಅಡ್ಯತೆಯಿಂದ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೭೧).

[ಸಂ. ಅಡ್ಯತಾ]

ಅಡ್ಯತ್ವ (ನಾ). = ಅಡ್ಯತೆ (ದಕ. ಕ). [ಸಂ.]

ಅಡ್ಯೆ (ನಾ). ಉಳ್ಳವಳು; ಸಂಪನ್ನಳು; ಹೊಂದಿದವಳು: ಸರ್ವ
ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲೆ ಕಷ್ಟರೂಪೆ ಧೂರ್ತಕ್ರಿಯಾಡ್ಯೆ (ಮದತಿ. ೪-೪).

[ಸಂ. ಅಡ್ಯಾ]

ಅಣ್ ‘ಅಳ್’ ನೋ.

ಅಣ್ ‘ಅಣ್ಣೆ’ ನೋ.

ಅಣ್ (ನಾ). (ಉಕ). ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕ: ಗೋದಿ ಅಳ್ಳಿಟ್ಟಿಗಾಣವ
ಕಾಸಿದ್ದೇನ ಕಡ್ಡುಂಡಿ ಕಟ್ಟಿ ಕೇರಿ ನೆಲಿನ ಮ್ಯಾಲ ಇಟ್ಟಿದ್ದ (ಮಲ್ಲಿಗ.
೧೦೩). ‘ಅಣವಲಕ್ಕಿ’ ಪರಾ. [?]

ಅಣ್ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಲೆಗಿಂತ ಪಾತ್ರೆಯು ಸಣ್ಣದಿರುವಾಗ ಪಾತ್ರೆ
ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಒತ್ತಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹೆಂಚಿನ ಅಥವಾ
ಲೋಹದ ತುಂಡು: ಇಷ್ಟು ಅಗಲದ ಬಾಯಿಯ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ
ಅಣವಿಲ್ಲದೆ ಅ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದು (ರೂಢಿ).

[< ಸಂ. ಫಾಲ]

ಅಣ್ ‘ಅಣ್ಣೆ’ ನೋ.

ಅಣ್ (ನಾ). (ದಕ). ನಪುಂಸಕ; ಷಂಡ: ಅಣನಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಕೆ
(ರೂಢಿ). [ಅಣ್ (< ಅಳ್) + -ಅ]

ಅಣಂ ‘ಅಣಂ’ ನೋ.

ಅಣಂತಿ ‘ಅಣತ್ತಿ’ ನೋ.

ಅಣಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧ
ದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಅಣಂದೂರು
ಮೂನೂಜ ಬಳಿಯಂಕುಲಗೆಯ್ಯುತ್ತಜ್ಜಿಗಳಣ (ಎಣ. XXVII,
೧೫-೪೪; 1114). [< ಅನಂದ? + ಊರು (< ಊರ್)]

ಅಣಂಬಿ ‘ಅಳಂಬಿ’ ನೋ.

ಅಣಂಬೆ ‘ಅಳಂಬೆ’ ನೋ.

ಅಣಕ (ಗು). ಅಲ್ಪವಾದ; ಕೇಳಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ; “ನೀಚ,
ಕೇಳ” (ಗಂಗಾಮ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಅಣಗ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮೀಕಣೂರರು
ಅಯಿರಣ ಕೀಟವರು ಅಣಗರು ಕಟ್ಟಿಯರು ಚಂಗರಸನು ತಲೆಪರಿಯಾ
ಕೆಯ್ಯಾಳದೋರ್ (ಸಾಣಣ. IX-i, ೪೭-೧೨; 900). [?]

ಅಣಗಜ್ಜಿ ‘ಅನೆಗಜ್ಜಿ’ ನೋ.

ಅಣತ್ತಿ ‘ಅಳತ್ತಿ’ ನೋ.

ಅಣತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅಣತಿಯ ಲಕ್ಕರಸ
ತಂದೆಗಳಾಣಬೆಯ ಚಂದಯ್ಯನೀಶನ ಬಾಣಸಿಗ ಭೀಮಯ್ಯ ಚಣಗನ
ಬೊಮ್ಮ ತಂದೆಗಳು (ಸಾನಂಚ. ೧೯-೭೫); ಅಣತಿಯ ತಿರುಮಲನಾಯ
ಕನು (ಎಕ. V, ಚಿನ್ನರಾ. ೨೦೧-೬; 1608); ಅಣತಿ ಚಿಂತಣ X X ಪಟ್ಟ
ದಹವಾಲಾಗಿಯಿದಲಿ ಅಣತಿ ಸೋಮೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ (ಎಕ. V, ಚಿನ್ನರಾ.
೨೦೨-೧೦; 1651). [?]

ಅಣತ್ತಿ ‘ಅಣತ್ತಿ’ ನೋ.

ಅಣತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಡು; ಗಾನಮಾಡು: ಮರಲ್ದರಲ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆ
ನನೆಗರ್ಚಿ ಕಾಕಳಿಯೊಳಾಣತಿಗೆಯ್ ಮದಾಳಿ (ಸಂಪಾ. ೫-೩೫);
ಸುಗಂಧಪ್ರಜ್ಞ ಸಂಕುಳದೊಳು ಬಂಡನುಂಡು ಪೊರೆದಾಣತಿ[ಗೆ]ಯ್
ಮದಾಳಿಗೆಯದಿಂ (ಸಾಣಣ. IX-i, ೩೭-೧೧; 1258).

[ಅಣತಿ (< ಅಳತಿ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಣತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಡಿಸು; ಗಾನಮಾಡಿಸು: ಎಸಲ್ದಡಿಗತ್ತ
ತಾವರೆಗಳೋವರಿಯೊಳ್ ಸುಖನಿದ್ರೆಯಿಂದೆ ಜೋಂಟಿಸುವಳಿಯಂ
ಪ್ರಭಾತರುಭಗೀತಿಯನಾಣತಿಗೆಯ್ [ಪಾಣಂ.ಯ್ಯ] ತುಂ... ಪ್ರಚಾರಿಸಿ
ದುಂದು ಕಾಲಭೂಷಣ ನಿರೋಗದ ಸೂಳೆವಳಂಬೊಲೊಂದೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು.
೮-೩೩). [ಅಣತಿಗೆಯ್ + -ಸು]

ಅಣತಿಗೆಳು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೇಳು, —ಪಾಲಿಸು: ನಿನ್ನಾಣತಿ
ಗೆಳಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಸಂದು ನಿನ್ನಾಳಿಗಳನೆಸಗಿ ನಿನ್ನವಳೆನಿಸಿ ನಿನ್ನೆಡೆವಿಡೆ
ದಿರ್ವನು (ಹದಿಬ. ೧-೩೭).

[ಅಣತಿ (< ಅಣತ್ತಿ) + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಅಣತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು: ದೊರೆ ಅಣತಿಗೈದ (ಹಾಹುತ. ೫೧).

೨. ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸು: ನಿನ್ನಾಣತಿಗೈವುದನ್ನ ಮನೋರಥವನ್ನ
ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯುಂಟೆ (ಹದಿಬ. ೧-೩೨).

[ಅಣತಿ (< ಅಣತ್ತಿ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಅಣತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಅಡಿಗಳಿಗೆಗಿಯಾಣತಿ
ಗೊಂಡು ಪೊಜಮುಟ್ಟು (ಹದಿಬ. ೮-೭).

[ಅಣತಿ (< ಅಣತ್ತಿ) + ಕೊಳ್]

ಅಣತಿನಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗಾನಮಾಡು; ಹಾಡು: ಬಂಡನುರಂಬರ
ಮುಂದು ತಳ್ಳಿ ಸಳ್ಳೊರೆಯೊಳಡಂಗಿ ನುಣ್ಣರೆದಿನಾಣತಿನಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ
(ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೯೮). [ಅಣತಿ (< ಅಳತಿ) + ನಾಡು]

ಅಣತಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಣ್ಣ ಮಾಡು ; ನಿ ಬ ಫ ಂ ಧ ವ ನ್ನು ವಿಧಿಸು :
ಅಂತು ಋಷಿರೂಪನೂರಂ ಪೂಕ್ಕಾಡೆ ಕೊಲ್ವೆನೆಂದಾಣತಿಯಿಟ್ಟು ಪೂಜ
ಮಡಿಸಿ ಕಳೆವುದುಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೧೦ವ).

[ಅಣತ್ಯ (< ಅಣತ್ರಿ) + ಇಡು]

ಅಣತಿನಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಅಣತಿಗೊಳ್ : ತುಂಬಿಗಳ ಹಂಬಲಿನ ಕಾವನಾಣತಿ
ನಡೆದು ಏತಕ್ಕೇ ಮದಗಜವು ಮಸಗುತಿಹುದು ? (ಕವಿಕಾ. ೬೯).

[ಅಣತ್ಯ (< ಅಣತ್ರಿ) + ಪಡೆ]

ಅಣತ್ರಿ, ಅಣಂತಿ, ಅಣತ್ಯ, ಅಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ ; ಅಣ್ಣ : ಪರಮ
ಕೂಳಮ್ಮ ಗನ್ನಿರರಕೇಸಿಗಳಾಣತ್ರಿ ಅಗಪಳ್ಳಿಟ್ಟು ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದಾರ್
(ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧-೮ ; 726). ಅಣಂತಿ : ೨. [ಜೈನ] ಪ್ರತಿ
ತಿಂಗಳು ಪೂರ್ಣಮಿಯಂದು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ
ಆಪ್ತನೊಬ್ಬನು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡುವವರೆಗೂ ಉಟ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ
ಎಂಬ ವ್ರತ : ದೇವಾಯಪಗಳಾಣಂತಿಯ ನೋಂಪಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿ
ಸಿದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಮೈಆಂ. ೧೯೪೧, ೫೧-೧ ; 1200). ಅಣತ್ಯ : ೧. ಪುಗಿಸಿ
ಬ ನ ಮಂ ಪುಗಲೆಂಬೊಂದನ್ನಭ್ಯುತ್ಕಾಣತಿನಂದಂತಾಯ್ತನು ಬೆಸಸೆ
ಕುಸುಮಾನೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩) ; [ದೇವಿಯದ್ದೇವರಾಣತಿಯಿಂ]
... ವೈಕಂಠಾಯನನಂ [ದೇವರಡಿಯೆಡೆಗೆ ದಾವಾರಿಕೆಯೊಡನೆ ಕಳುಹಿದೆ
ನೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದರೆನೆ] (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪) ; ಅತನಾಣತಿಯಿಂದಲಾಂ ತೊಡ
ಗಿದಂ (ಭಾವಚಂ. ೧-೧೩) ; ಕೊಡನ ಕುಮಾರನಾಣತಿಯೆಂದಿನವೊಲ್
ಬಳೆದತ್ತೊ ಬಿಂಜಂ (ಗೀತಗೋ. ೪೧-೩) ; ಕವಿಯ ಗಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನ
ಅಣತಿಯಿಂದ ಬರತಕ್ಕದ್ದು (ಧರ್ಮ ಸಾ. ೮೩). ೨. ಉಂಬಲ್ಲಿ ನೀರಂ
ಕುಡಿನಲ್ಲಿ ಕಜ್ಜಾಯಮಂ ಕೊಳುವಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲಂಗಳೊಳುವಲ್ಲಿ ಅಣ
ತಿಯಂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಬುದು (ನೋಂಪಿಕ. ೨೦೨-೧) ; ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳು
ತಪ್ಪದೆ ಮುನ್ನ ನಂತೆ ಪೂರ್ಣಮಿಯೊಳು ಅಣತೀರ್ಥಂಕರರಾಣತಿಯಂ
ಕೈಕೊಂಬುದು (ನೋಂಪಿಕ. ೨೦೨-೨). ಅಣ್ಣ : ೧. ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ ತಾಂ
ಬಿಡದೆ ನಡೆವ ಪದ್ಧತಿಯಂ ಬಸವನರೇಂದ್ರನಾಣ್ಣತಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿದಂ
(ಕಳಸ್ಯ. ೧೧-೩೨). [< ಸಂ. ಅಣ್ಣಪ್ಪಿ]

ಅಣವ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ; ಅಣು ರೂಪವಾದ.
(ನಾ). ೨. = ಅಣವಮಲ : ತಾ ಮಾಡಿದನೆಂದಡೆ ತನ್ನ ಕೆಳಗಣವೆ ಅಣವ
ಮಾಯಿಕ ಕಾರ್ಮಿಕ ಮಲಂಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೩-೧೩೭) ; ಅಣವಾದಿ
ಯೊಳಿರಲು ಹೂಣೆ ಲಿಂಗದಿ ಮನವ ಕೇಣವಿಡದಿಹನು ವಿರತಿಯಲಿ ದೇಹ
ದಿಹ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯು ತಾ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೮). 'ಅಣವಮಲ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಅಣವಮಲ (ನಾ). [ಶೈವ] ಮಲತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; "ಜೀವನಲ್ಲಿ
ಅಣುತ್ತಭಾವನೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾಯೆ" (ಶಕ್ತಿವಿ. ೪೨) :
ಅಣವಮಲ ಮಾಯಾಮಲ ಕಾರ್ಮಿಕಮಲವೆಂಬ ಮಲತ್ರಯಂಗಳ
ಕಳೆದುಳಿದು ನಿರ್ಮಲನಾದ ಶಿಷ್ಯನು (ಅವಚಂ. ೨೭೪-೧೨೫) ; ಅಣವಂ
ಗರ್ಭಸಂಬಂಧಂ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರೇತರಕ್ತದಿಂದುದಿಸಿದನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದ
ಮಲಭಾವವೇ ಅಣವಮಲವೆನಿಸುವುದು (ಕೃಷ್ಣಪ್ರ. ೩೩೪).

[ಅಣವ + ಮಲ]

ಅಣವಲಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕದಿಂದ ಕಲಸಿದ ಅವಲಕ್ಕಿ :
ಅಣವಲಕ್ಕಿ ಅಂದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಅಣ್ಣ + ಅವಲಕ್ಕಿ]
ಅಣವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಣ್ಣಾಪಿಸು : ಕ್ರಮದಿಂದಾಣವಿಸು ದೇವ ತಪ್ಪದೆ
ನಡೆನೆಂ (ಬಾಲಭಾ. ೯-೫೭). [< ಅಣ್ಣಾಪಿಸು]

ಅಣವೀನ (ಗು). ಜೀರಿಗೆಸಂಬಾರವೆಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತವನ್ನು
ಬೆಳೆಯುವ. [ಸಂ.]

ಅಣ್ಣ (ನಾ). ಶ್ರೀಷ್ಠವಾದುದು ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು : ಅಣೆಯಿಲ್ಲದ
ಮುತ್ತು ಜಾಣೆಲ್ಲದಾ ಮಾತು ಮೇಣರ್ಥಮಿಲ್ಲದಿರುತ್ತಿಪ್ಪ × × × ನೀಕ್ಷೋಣ
ಯೊಳೆಲೆಗೆ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣೆ (ಉದ್ಯು. ೧೦-೯೨) ; ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕಿ ಮುಡಿದು
ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಳಿದುಟ್ಟೋರಾಣೆಯ ಮುತ್ತಂ ತೊಟ್ಟಿಳಮಿಂಚಂ ಕಂಡರಿ
ಸಿದ ಕಾಂತೆಯನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಣ್ಣ ; ತೆಲು. ಅಣ]

ಅಣ್ಣ 'ಅಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಳೆ ; ಕೇಲು ; ಗೂಟ : ಕತ್ತಿಯಂ ಕೆತ್ತುವಾಣಿಯಂ
ಬಿಟ್ಟುವ (ರಾಮಾ ಶ್ಲ. ೧೦೩-೨೩) ; ಕೆಲಸಗಾರರು ಅವನ್ನು ಅಣಿಯಿಂದ
ಜೋಡಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೭೭) ; ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಬೀಗದ ಗೊಂಚಲನ್ನು
ಅಣಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುತ್ತಾ (ನಾಚಕ. ೯). ೨. ಕಾಲಿನ ಮಂಡಿಯಿಂದ
ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿನ ಭಾಗ ; ಮೊಳಕಾಲಿನ
ಮೇಲ್ಭಾಗ. ೩. ಮನೆಯ ಮೂಲೆ. ೪. ಎಲ್ಲೆ ; ಗಡಿ. ೫. ಕತ್ತಿಯ
ಅಂಚು, — ಅಲಗು.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಅಣ.

/ ಸಂ. ಪಾಲಿ. ಅಣ]

ಅಣ್ಣಿ, ಅಣಿ, ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ಮುಂತಾದುವು
ಹೊಕ್ಕುಮೇಲೆ ಚರ್ಮ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕೇತುಕೊಳ್ಳುವುದು, —
ಕೇವು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅಣಿಯಿದ್ದವನಿಗೆ ನಡೆಯಲು
ಚಪ್ಪಲಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಅಣಿ : (ಉಕ) ಕಾಲಲ್ಲಿ ಅಣಿಬೆಳೆದಿರುವುದರಿಂದ
ಅವನಿಗೆ ಬೇಗ ನಡೆಯಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಣ್ಣಿ : (ದಕ) ಅವನ
ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅಣಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಣ = ಹುಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ ;

ತೆಲು. ಅಣ = ಅಳವಾದ ಗಾಯ]

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ಬಲೆಗಳ ತುದಿಗೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ :
ಅಣಿಯಿಂದ (ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ಸೇರಿಸುವ ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆಗಳು) ಬಲೆಯ
ತುದಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೫) ; ಬಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ
ಒಂದರೊಂದಿಗೆ ಒಂದನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕಿ ಅದರ ಎರಡು ತುದಿಗಳಿಗೂ
'ಅಣಿ' (ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ) ಯನ್ನು ಹಾಕಿ 'ಬಗ್ಗಿ' ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ
ಅಚಿ ಈಚೆ ಗಿಡಗಳಿಗೆ ಬಿಗಿದರು (ಬೈಸರ್ವ. ೧೦೩). [?]

ಅಣಿಕಲ್ಲು 'ಅಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಅಣಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲ್ಲು ; ರತ್ನ : ಮಹಾಭಾರತದ
ಅಣಿಕಲ್ಲೆಂದರೆ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಯುದ್ಧ (ಕಲಾವಿ. ೧೨೧).

[ಅಣಿ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಅಣಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕಂಬಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ
ಅಡಿಗಲ್ಲು ; ಸುಣಪಾದದ ಕಲ್ಲು.

[ಅಣಿ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಅಣಿಕಾರ 'ಅಣಿಕಾಱ' ನೋ.

ಅಣಿಕಾಱ, ಅಣಿಕಾರ, ಅಣಿಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ರತ್ನ
ಮುಂತಾದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳ ಬಣ್ಣ, ಯೋಗ್ಯತೆ, ಬೆಲೆ
ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ನಿಪುಣ ; ಸುವರ್ಣಪರೀಕ್ಷಕ ;
ರತ್ನಪರೀಕ್ಷಕ : ಮಾಣದಚ್ಚಜಲದೊಳೊಂದು ಅಣಿಯಾದ ಮುತ್ತು
ಹುಟ್ಟಿ ಕೋಣೆಯೆಂಟೊಳಗೆ ತಾನೆ ತಿರುಗುವುದು ಅಣಿಕಾಱರು ಕಂಡು
ಆ ಮುತ್ತು ಬೆಲೆಮಾಡಿ ಜಾಣತನದಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದರದನು (ಶಿವಗೀ. ೭೮೨) ;
ಶ್ರೀಮದಕ್ಕಸಾಲದಚ್ಚಿನ ಕಮ್ಮಟದಲು ನ[ಡೆ]ನಯಾಣಿಕಾಱಂ
ಬಂಡಿಯ ಬಸವಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಗಂ (ಸಾಣಾ. XV, ೭೦-೩ ; 1186) ;

ಬಲ್ಲರೆ ಬಲ್ಲರ್ ಜೀವನ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಗತಿಯನಜ್ಞಜನರೆಂತಜಿವರ್ ಕಲ್ಲಿ
ನೊಳರ್ಪ ಸುವರ್ಣಮನೆಲ್ಲರುಮಂತಜಿವರಾಣಕಾಱಿನ ತೆಜದಿಂ (ಶಬ್ದಾನು.
೩೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಅಣಕಾಱಿರು ವೈದ್ಯದಲಿ ಬಿನ್ನಾಣೆಗರು ಜೋಯಿಸರು
ಮಿಗೆ ಪಾರಾಣಕರು ಶ್ರುತಿಸಿದರೋಲಗಕ್ಕೆದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಪ್ರ. ಹ್ಲಾ. ಚ.
೧೭-೪೯); ತಂದೆಯೊಳಲ್ಲವೇ ಮಜುಕಮೀಶನೊಳಲ್ಲದೆ ಬಾಚ್ಚಿ ಗಂಡ
ನೊಳ್ ಪೊಂದದೆ ಕಾಮಪೂರ್ತಿ ಕಡೆಗಾಣದೆ ಬಣ್ಣಗಳಾಣಕಾಱಿನೊಳ್
ನಿಂದಿಹ ಮಟ್ಟವಾನೆಡೆಯೊಳೀಕ್ಷಿಸಲಪ್ಪುದು (ಕವಿಚ. III, ೧೨೫ ಸದಾಶ.).
೨. ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಸಮರ್ಥ; ನಿಪುಣ: ವೀರ
ರಾಮನ ಭುಜದೊಳು ವೀರಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಿಗೆ ವಿಜಯಾಂಗನೆಗೆ ಹೋರಾಟ
ತಪ್ಪದು ಸವತಿಮತ್ತರದಿಂದ ಬಾರಿಪರಳನೆ ರಾಮನಿಗೆ ಎಂದಾಣಕಾಱರ
ಲ್ಲಲ್ಲಿ ನುಡಿತುತಿರಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೫೨); ರಾಣಿಯರ ಪಂಚಶತ
ವಾಮಕರಕಕ್ಷಗಳೊಳಾಣಕಾಱರ ದೇವ ತಾಳ್ವಿಳಿಸಿ ಭೂತಳಕೆ ಬಿಗಿದ
(ಪರಶು. ೧೨-೩೧). **ಅಣಿಕಾರ:** ೧. ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಲು ಅಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ
ಬಿಟ್ಟಿ ಗ ೧ ಅಂತು ಗ ೨ ಅಣಿಕಾರ ಮಹದೇವಸಿ[ಟ್ಟಿ]ಹ ೨ ಅವನಾಗಿ X
ಯುಂ (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೬೧-೧೦; 1184); ಮತ್ತವಾ ಕಂಮಟದಲು
ನಡೆವಾಣಿಕಾರ ಮಹಾದೇವ ಸಿ[ಟ್ಟಿ]ಯರು ಕೊಟ್ಟ ಹಣ ೨ (ಸೌಖ್ಯ. XV,
೬೨-೨; 1184); ಅಣಿಕಾರನ ಮನೆಯ ತೊತ್ತು ನಾಣ್ಯ ನೋಟವ ಬಲ್ಲಳೆ
(ಗಾದಿ). **ಅಣಿಗಾಱಿ:** ೧. ಜಲಜನಾಭನ ಕಾಸ್ತುಭಕೆ ನೆಲೆಗಂಡು ಬೆಲೆಯು
ಪೇಳುವ ಅಣಿಗಾಱಿರಾ ನೆಲದೊಳಗೊಪ್ಪುತ್ತಲಿಹರು (ಗೋಮುಚೇ. ೧-೧೨೨).

[ಅಣಿ + -ಕಾಱಿ. / ತೆಲು. ಅಣಿಕಾಡು = ಅತ್ತೀಯ

ಸ್ನೇಹಿತ, ಮರ್ಮಜ್ಞ]

ಅಣಿಕಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಸುವರ್ಣ ಅಥವಾ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆ: ಕಾಣದೆ ನಾ
ತಿರುಗಿದೆ ಕಂಡುದುದಿಲ್ಲ ಮಾಣಿಕೈದ ರಾಶಿ ಅಡಿಗೆ ಕಂಗಳಯ್ಯನು ಹೋಗಿ
ಅಣಿಕಾಱಿಕೆ ಮಾಡಿದಂಥ ಈ ಕುಯುಕುತಿ (ಪುರಂ. ೨-೭೨-೨);
ಮಾಣಿಕಮೆಯ್ವಣ್ಣದ ಜಾಯಮಾನ ಕಂಡಾಣಿಕಾಱಿಕೆ ಜಲಗಾರ
ಕ್ಷೋಣೇಶ್ವರನಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂದು ಕೈಗಾಣಿಕೆ ಕೊಟ್ಟ ರಕ್ಕಸಗೆ (ಮೋಹತ.
೧೧-೩೪). [ಅಣಿಕಾಱಿ + -ಇಕೆ]

ಅಣಿಕೆ, ಅಣಿಕೈ (ನಾ). ವರ್ತಕನು ರೈತನಿಗೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಳ್ಳು
ವುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೊಡುವಂಥ ಹಣ;
ವ್ಯಾಪಾರಗಾರ ರೈತನಿಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಚಕಾರ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೮).
ಅಣಿಕೈ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೮). [?]

ಅಣಿಗಣ್ಣುಕೆ (ನಾ). (?): ಬಿರುದರಪ್ಪವರ ಬಿರುದನೊಡ್ಡುಪೊನ್
ಬಿದ್ದ ಬಗದತ್ತಿ ಅಣಿಗಣ್ಣುಕದ ಗಣಿ ಪೊಕ್ಕ ಅಬ್ಬಯ ಆಛಿ ಮೆಚ್ಚಿ
ನಾಳೆಣ್ಣುನ್ (ಎಚ. XXIV, ೨೬-೧೦; 885). [?]

ಅಣಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರವಿಡು (?): ರೇಣುಹತ್ತಿದ ರವಿಯ ಮಸೆಯಲು
ಸಾಣಿಗಿಕ್ಕಿತೊ ಭಗಣರತ್ನವನಾಣಿಗಳೆಯಲು ಕಮಲಭವ ಸೃಜಿಸಿದ
ಸಲಾಕೆಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೪-೧೭). [ಅಣಿ? + ಕಳೆ]

ಅಣಿಗಾಱಿ 'ಅಣಿಕಾಱಿ' ನೋ.

ಅಣಿಗೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆ; ಅಜ್ಞೆ: ಎಂತಟವಿಯಂ ತೊಳಲಿರಿ ತಾತ
ನಾಣಿಯೊಳೆಂತನಿಬರೊಳ್ ನೇಹ ಮಾಯ್ತು ಮೇಣಸುರರೊಡನೆಂತು
ಕೈಗೈದಿರಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪-೩೮). 'ಅಣಿಗೆಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಅನುಜ್ಞಾ]

ಅಣಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆ ತೆಗೆದು ಕೊ: ಸಂತವಿಟ್ಟುಗಳಾಣಿಗೆ
ಗೊಂಡು ಮಾತೆಯಂ ಕಾಂತೆಯೊಡನರಮನೆಗೆ... ಸಂತಸದೊಳೆಣೆ
ವೆರಸು ಸರಸಿಗೈತರ್ಪಂಚಿಯಂತೆ ರಾಮಂ ಬಂದನು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫-೨೯).

[ಅಣಿಗೆ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಣಿಚೆಲ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ: ಅಣಿಚೆಲ್ವಿಕೆ
ಯೊಳು ಚೂಣ ಶೃಂಗಾರಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮಾತಿನೊಳು ಸುಪ್ಪಾಣೆ... ನಿಂದಿ
ಹಳು ವಾಲಗದಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೩-೪೮). [ಅಣಿ + ಚೆಲ್ವಿಕೆ]

ಅಣಿಡು 'ಅಣಿಯಿಡು' ನೋ.

ಅಣಿತೋರಣಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೋರಣ: ಅಣಿತೋರಣಿ
ಕೇತನಾಳಿಗಳಿಂದ ಅರಿಸೇನೆ ಭೀಕರವಾಗಿ ತೇಜದಲಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩-೧೧).

[ಅಣಿ + ತೋರಣ]

ಅಣಿಪೊನ್ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಿನ್ನ (+).

[ಅಣಿ + ಪೊನ್. / ತಮಿ. ಅಣಿಪೊನ್; ಮಲ. ಅಣಿಪೊನ್ನು]

ಅಣಿಮಣಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರತ್ನ: ಲಲನೆಯರ ಮೊಗದ ಮೂಗುತಿ
ಯಾಣಮಣಿಯಂತೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೨೧೨); ನವರತ್ನದೊಳಾಣಮಣಿಯು
ನಾಯ್ಡಾಯ್ಡು ಹಾರಮಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವಂತೆ (ಸಕವ್ಯ. ೧೦).

[ಅಣಿ + ಮಣಿ]

ಅಣಿಮುತ್ತು (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಮುತ್ತು. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
ಮುತ್ತು: ಕಾಣುತ ವನಚರಿ ಮಾಣದೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಅಣಿಮುತ್ತುಗಳಿಂದ
ತನ್ನ ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಗೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ನುಡಿದಳು ಕಾಣೆ ಪಡಿಯ ನಿನಗೆಂದು
(ಮೋಹತ. ೩-೨೬); ಅಣಿಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಮಾಲೆ ಚೌಕುಳಿ ಪೊಸಮಾಣಿಕೆ
ಗಳ ದಿವ್ಯಪದಕ ಜಾಣಶೇಖರನ ಸರ್ವಾಂಗದ ಮೆಚಿದುವು (ಕಂ. ಸ. ವಿ.
೨೩-೮೧); ಅಣಿಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಿಂದೊಪ್ಪುವ ಮೇಲುಕಟ್ಟುಗಳಿಂದಲೂ
(ಕೃವಾವಿ. ೧೩೦). [ಅಣಿ + ಮುತ್ತು. / ತಮಿ. ಅಣಿಮುತ್ತು]

ಅಣಿಮೌಕ್ತಿಕೆ (ನಾ). = ಅಣಿಮುತ್ತು: ಅಣಿಮೌಕ್ತಿಕಜಾಲ ಲೋವೆಯು
ಮಾಣಿಕದ ವೈದೂರ್ಯವಜ್ರಶ್ರೇಣಿ (ಕೋಗದು. ೩-೭).

[ಅಣಿ + ಮೌಕ್ತಿಕೆ]

ಅಣಿವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ರಾಣಿಯರೆಲ್ಲರು ಗುಹೆಯ
ದಾಂಟಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷೋಣೇಶ ಹಲವು ರೂಪದಲಿ ಅಣಿವೆಲೊಂದು ರೂಪನೆ
ತಾಳ್ವು ನಲವಿಂದ ಕಾಣುತಿದ್ದನು ಬಪ್ಪ ಪಡೆಯಾ (ಭರಣ. ೩೪-೨೮).

[ಅಣಿ + ವೆಲು]

ಅಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಬಿರುಕು ಬಿಡು; ಒಡೆ; ಸೀಳು: ಅಣಿಸಿದ
ಟಿಂಗು ಅತಿಬಲವತ್ತಾಗಿರುವದು (ರೀ. ವಾ); ಹಸಿಗಡಿಗೆ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ
ಅಣಿಸುವುದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಣಿ + -ಇಸು]

ಅಣುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಅಣುಂಗರ
ಕಾಟಯ್ಯ ತುಲು ವಿ. ಗ. ಡ್ಡಂ ಬನ್ನು ಇಜಿಡು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ.
೬೧-೧೬; 1032). [?]

ಅಣುಂಗರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೀಟುಲಿಯು
ಮಮ್ಮ ಅಣುಜ್ಜರಸರ ಮಗ ಕಲಿಗಜ್ಜಂ ಅಯಪ್ಪದೇವನೊಳ್ಳಾದಿ ಕಳಿಕಟ್ಟಿ
ಯೊಳ್ಳತ್ತ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೦-೧; 919). [ಅಣುಂಗ + ಅರಸ]

ಅಣ್ಣೆ 'ಅಲಿ' ನೋ.

ಅಣ್ಣೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಬಿರುಕು; ಸೀಳು. 'ಅಣೆಬಿಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ಮಲ. ಅಣಂಕೀಜುಕ = (ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಯಿಂದ

ಹೊಲವು) ಬಿರುಕುಬಿಡು, -ಸೀಳು]

ಅಣ್ಣೆ, ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿಯಮ; ವಿಧಿ: "ಅಣ್ಣಾ—
ಅಣೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಜವನಾಣೆಗಮಾಜ್ಜೆಗಮುಂಟಿವಕ್ರಂ
(ಅದಿಪು. ೪-೬೭); ಗ್ರಾಮಬ್ರಯ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಅಂಕೆ ಟಂಕೆ ಅಣೆಗೋಸನೆ
ಮುದ್ರೆ (ಎಚ. XXI, ೨-೭೩; 1260); ತಾರೆಯ ತಿಂಗಳಲಿ ಅಣೆಕುಡಿ
ಊರಾಣೆ (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೩೧; ಕುಂವಾಪು. ೩೫೭-೧೩; 1379?);
ನಾನಾ ಜಗದೊಳ ವನಾಣೆಯಾಜ್ಞೆ ಸಂದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೯).

೨. ತನ್ನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬೇರೊಬ್ಬರನ್ನು ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಸೂಚಕ ಮಾತು: ಉಳ್ಳುದನುಳ್ಳಂತೆ ಪೇಟೆಯಪೊದೆ ನಿನಗಿನ್ನಾಣೆಯೆಂದು ತನ್ನ ಮೇಗೆ ಸೂರುಳಿಸಿ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೨೪); ಪೋದೊಡೆ ಧೂರ್ಜಟಿಯಾಣೆ ಮೀಟು ಪೋದೊಡೆ ಕಲಿಭೀಮನಾಣೆಯೆನೆ (ಗದಾಯು. ೪-೪೫); ಇತ್ತಲಿತ್ತಲು ಪಾರ್ಥ ಹೋಗದಿರಿತ್ತಲಿತ್ತಲಾ ಮನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೫). ೩. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ಪ್ರಿಯವಾದ ಅಥವಾ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮಾಣ: ನಿನ್ನಾಣೆ ನೀನನ್ನು ಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂವೆನ್ನಯ ಜೀವಮಂ ಬಿಡದಿರೆಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಾತ್ಮಜೇ (ಕಾದಂ. ೬೨); ನೋವು ಮನದೊಳುಳ್ಳದಾ ರಾಜೀವಲೋಚನನಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೧-೨೭); ಪಶುಪತಿಯ ಮೇಲಾಣೆ ಹುಸಿದಡೆ ಶಿಶುವಿನಾಣೆಯನುತ್ತ ಕೆಲಬಲಕಸವಳಿದು ಬಿಜುನಗೆಯ ಸೂಸಿದ (ತೂರರಾ. ೩-೭-೪೬); ಕೊರಲಾಣೆ ಉಂಗುರದಾಣೆ ಪೇಟಿಲ್ಲದೆ ಬಿಡೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೮-೪). ಅಣ್ಣ: ೧. ಆವರಾಣೆ ವೋಗೆ ಇತ್ತ ಧರ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೧೧-೧೯; 700).

ಅಣ್ಣಭಾಷೆ = ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಚನ; ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಪಥ: ಕ್ಷಿತಿಪರನು ಕರೆಕರೆದು ಗರ್ವೋದ್ಧತ ಸುಷೇಣ ಕಪೀಂದ್ರ ಸೀತಾಪತಿಯ ಹೆಸರಲಿ ಕೊಂಡನನಿಬರಲಾಣೆಭಾಷೆ [ಪಾಠಾಂ. ಭಾರ] ಗಳ (ತೂರರಾ. ೪-೯-೩); ನನ್ನನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಕಟಕ್ಕೀಡು ಮಾಡಲು ಅಣ್ಣಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿರುವೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೭೫).

[< ಸಂ. ಅಜ್ಞಾ]

ಅಣ್ಣ (ನಾ). ಹಾಡುವಿಕೆ: ಅಯತವಿಡುಪು ಸುಸ್ತರ ಪಡ್ಡಪಂಚಮ ಸ್ಥಾಯಿ ಸಂಚರ ಥಾಯಿ ನೇನು ಬಾಯಿದೆಜಿಯಿನಾಣೆಯಾಯ ತಪ್ಪದ ಗೀತ ಗಾಯಕಿಯರುಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೪). [?]

ಅಣ್ಣ, ಅಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಯ ಹದಿನಾರು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆ ಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ನನ್ನ ಮೊದಲನೇ ಪುಸ್ತಕ ವಿತ್ತಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ... ಒಂದು ಅಣ್ಣಿಗೆ ಮಾರಿದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೮-೪೪); ರೂಪಾಯಿಗೆ ಹದಿನಾರು ಅಣ್ಣ (ರೂಢಿ). ೨. ಜಮೀನಿನ ವಿಸ್ತಾರ; ಗುಂಟೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ. ೩. ಬೆಲೆಯ ಅಂದಾಜು. 'ಅಣ್ಣವಾರಿ' ಪರಾ. ಅಣ್ಣ: (ದಕ. ೪).

[← ಮರಾ. ಅಣಾ; ಹಿಂ. ಅನಾ]

ಅಣ್ಣಕಲ್ಲು 'ಅಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಅಣ್ಣಗಲ್ಲು 'ಅಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಅಣ್ಣಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು: ನಿಮ್ಮನ್ನು ವಿಷಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ದೊರೆಗಳು ಅಣ್ಣಗೈದಿರುವರು (ಹಾಹುತ್. ೨೩).

[ಅಣ್ಣ + ಗೈ (< ಕೆರ್ಯಾ)]

ಅಣ್ಣಗೋಸಣೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸಾರಿ ಹೇಳುವುದು: ಧರಣೀಶಂ ದಯೆಗೆಯ್ದು ಮಗ್ರಮಹಿಷೇಸಂಪತ್ತಿಯಂ ಪ್ರೇಮನಿರ್ಭರ ನಿರ್ಬಂಧದಿ ನಾಣೆಗೋಸಣೆಯನಿತ್ತುಂ ಬಾಪ್ತಿಯೇ ಪುತ್ರಮೋಹರಸಾಸ್ವಾದನ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆನುತುಂ ತತ್ಕಾಂತೆ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯಂ ತಾಳಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೭); ಅಣ್ಣಗೋಸಣೆ[ಣೆ]ಮುದ್ರೆ ನಾಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಕ್ಕೆ (ಎಇ. XXI, ೨-೭೩; 1260); ಗಣದಂಗೊಳ್ಳೊಡೆ ಮಿಕ್ಕಿನಕ್ಕರದ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ ತನ್ನಾಣೆಗೋಸಣೆ ಸಲ್ಲಂ ಸುಕವೀಂದ್ರವೃಂದ ಸಭೆಯೊಳ್ ತಾನೆಂದೊಡೆ ಮೃಮ್ಮ ಧಾರಿಣಿಯೊಳ್ ಕೇಳ್ವಜಾಯಾ ಜಡಾ ಮಧುರನಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೭೯). [ಅಣ್ಣ + ಗೋಸಣೆ]

ಅಣ್ಣಘೋಷಣೆ (ನಾ). = ಅಣ್ಣಗೋಸಣೆ: ಇಳಿಸಹಿತ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳೊಳಗದಾತನಯಾಣ್ಣಘೋಷಣೆ ಬೆಳೆಯಿತ್ತು (ಸಂಭಸ. ೧೦-೨).

[ಅಣ್ಣ + ಘೋಷಣೆ]

ಅಣ್ಣತಿನನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಅಣ್ಣಯಿಡು; ಶಪಥಮಾಡು; ವಚನಕೊಡು: ಅವಳು ತನ್ನ ಮುದ್ದುಕಂದನ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನಿಂದ ಅಣ್ಣತಿಂದಿದ್ದಾಳೆ (ಹಳ್ಳಹಾ. ೯೩).

ಅಣ್ಣತಿನಿಕೊ = ಭಾಷೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ವಚನ ತೆಗೆದುಕೊ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ನಾವನ ಅಣ್ಣತಿನಿಕೊಂಡು ಕಳಿಸಿದ್ದರಂತೆ (ಕಯಾತ್ರಿ. ೧೧).

[ಅಣ್ಣ + ತಿನು (< ತಿನಾ)]

ಅಣ್ಣದೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಣ್ಣತಿನನ್ನು: ನಿಮ್ಮ ಕುರಿತ ಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವೆನೆಂದು ಅಣ್ಣದೊಟ್ಟಿರುವವಳು ನಾನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೭-೧೯).

[ಅಣ್ಣ + ತೊಡು]

ಅಣ್ಣಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಪಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು (೪). [ಅಣ್ಣ + ಬಿಡು + -ಇಸು]

ಅಣ್ಣಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಕುಬಿಡು; ಸೀಳಿಹೋಗು; ಬಿರಿ (೪).

[ಅಣ್ಣ + ಬಿಡು]

ಅಣ್ಣಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿಸು; ಶಪಥಮಾಡಿಸು; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡಿಸು: ಕುರಾಣವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿ ಅವರ ಕಡೆಯಿಂದ ಅಣ್ಣ(ಯ)ಮಾಡಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩೦).

[ಅಣ್ಣಮಾಡು + -ಇಸು]

ಅಣ್ಣಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು: ಶಪಥಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡು: "ಅವನು ಕೊಂದಿಲ್ಲ ಸರಕಾರ! ಅಣ್ಣಮಾಡಿ ಹೇಳುವೆ" ಎಂದಳು (ಕೊಂದಯಾ. ೭೪); ಅಳತೆಗೆಟ್ಟು ಎಂದೂ ಸಾರಾಯಿ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಣ್ಣಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩); ಹಗೆತನಮಾಡಿದವರು ಇದೇ ಸತ್ಯವೆಂದು ಮಾರಮ್ಮನ ಅಣ್ಣಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಲ. ೮೩).

[ಅಣ್ಣ + ಮಾಡು]

ಅಣ್ಣಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಅಜ್ಞೆಮಾಡು: ಅಣ್ಣಯಿಡುತ ಬಹಲು ಅಣ್ಣಮಾಡು ಬಲಮೆಯಿಂದ ಸಿವರಾಮೈಯ್ಯಗಳವರು ಮಾಡುತ್ತ ಬಹರು (ಸಾಇಇ. XX, ೨೩೨-೩೧; 1412).

[ಅಣ್ಣ + ಮಾಡು]

ಅಣ್ಣಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಅಣ್ಣಯಿಡು: ಮಾತತ್ತಿದರೆ ಅವನು ಅಣ್ಣಯಿಕ್ಕುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಅಣ್ಣ + ಇಕ್ಕು]

ಅಣ್ಣಯಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅಣ್ಣಮಾಡಿಸು (ದಕ. ೪).

[ಅಣ್ಣಯಿಡು + -ಇಸು]

ಅಣ್ಣಯಿಡು, ಅಣ್ಣಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಜ್ಞೆಮಾಡು; ಶಪಥಮಾಡು; ಪ್ರಮಾಣಮಾಡು: ಪನ್ನಿರಡುಯೋಜನಂಬೋದಲ್ಲಿ ರಥಮಾಣೆಯಿಟ್ಟಂತೆ ಮಾಣೆಕಂಡು ರಥಾಂಗಧರನುಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೭ ವ); ವಾತಾಪಿ ತನ್ನಾಣೆಯಿಟ್ಟೊಡೆ ಮಾಣ್ಣಿದ್ದುರ್ದೆ ಮೇರು ಮತ್ತರದೊಳಾದಂ ನೀಳ್ವ ವಿಂಧ್ಯಾಚೆಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೧೦೩); ಬೆಲ್ಲವಂ ಮೆಲಿದೆನಾದೊಡೆಯಂ ದಧಿದೇವರಾಣೆ ಎಂದವನಿರದಾಣೆಯಿಟ್ಟು ತೊಡೆದಂ ಗುಡೆಮಂ ಕಡು ಮೂರ್ಖನೆಂಬವಂ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೮); ಕಾಣಿಸಿರುವಂತವನ ಕಾಣದೇ ಕಿರುವಿರೋ ಕಾಣಲು ಬಿಡಲು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿನ್ನಿರವನಾಣೆಯಿಟ್ಟಿಹವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೪೨). ಅಣ್ಣಿಡು: ಸುರನರಬಚರೋರಗ ಸುಂದರಿಯರ್ಗಾ ತರುಣಿಯಂಗಲತಿಕೆಯ ಲಾವಣ್ಯರಸ ಪ್ರವಾಹಲವಮುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳೊಡೆ ನಿನ್ನ ಪಾದದಾಣೆಡಲಮ್ಮೆಂ (ಅನಂಪು. ೬-೨೮).

[ಅಣ್ಣ + ಇಡು]

ಅಣೆಯೋಲೆ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾಪತ್ರ : ಚ ಟ ಕ್ಯ ರ ನ್ವ ಯಂ ನೆಗಳೆ
ನೆ ಗ ಕ್ತಿಯಂ ತಳೆದು ತನಯ ತೇಜದೊಳಾಣೆಯೋಲೆಯುಂಡಿಗೆ ಸಲೆ
ಸಾಧ್ಯವಾದ ನೆಲನಂ ತಳೆದಂ ನೃಪಮೇರು ತೈಲಪಂ (ಕಾಳ. ೯೫-೪-೧೦ ;
1100) ; ಕೋಶದೊಳಗಾದ ಆ ಅಣೆಯೋಲೆಯನ್ನೆಳೆದು ಲಿಂಗರಾಜನ
ಸಜ್ಜೆನಂಜಲಿಗಿರಿಸಿ (ಮಂತ್ರ. ೧೭೭-೧೭). [ಅಣ್ಯ + ಓಲೆ]
ಅಣೆರಕೆ (ನಾ). ಗಂಡುರೂಪದ ಎರಕೆ. 'ಅಣೆ ರ ಕ ಗೊಳ್',
'ಅಣ್ಣರಿಜು' ಪರಾ. [ಅಣ್ (< ಅಳ್) + ಎರಕೆ]
ಅಣೆರಕಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಂಡುರೂಪಾಗು : ವಾಣಿಯ ಜಾಣೆ ಅಣೆರಕ
ಗೊಂಡು ? ಗೆಲ್ಲಿನ ಬಿಲ್ಲೆ ಮೂಡಿತೆ ? (ಗೀವಂ. ೫೨-೧೦).
[ಅಣೆರಕ + ಕೊಳ್]

ಅಣೆವಣೆ 'ಅಳವಣೆ' ನೋ.

ಅಣೆವತ್ತಳೆ (ನಾ). ೧. ಅಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರಿಕೆ. ೨. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರ :
ಗದ್ದುಗೆಯುಳಿಯ ಶಿರಸ್ಸಿಗೆ ಅಣೆವತ್ತಳೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರ. ೧೭೭-೧೦). 'ಬಿನ್ನವತ್ತಳೆ' ಪರಾ. [ಅಣ್ಯ + ಪತ್ತಳೆ]

ಅಣೆವಾರಿ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಅಂದಾಜು
ಮಾಡುವುದು : ಖೋತನು ಹೊಲಗಳ ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜು ಮಾಡು
ತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಣೆವಾರಿ ಮಾಡುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೧೧) ;
ಭೂಕಂದಾಯವನ್ನು ತಹಕೂಬ ಇಡಲು ಅಣೆವಾರಿಯನ್ನಯ ನಿರ್ಣಯಿಸ
ಲಾಗುವುದು (ಕರವ. ೯೩).

[← ಮರಾ. ಅಣೆವಾರಿ]

ಅಣೆಹಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿಸು ; ಶಪಥ ಮಾಡಿಸು :
ರಾಮಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಅತ್ತು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಮುಂದೆಂದೂ ಹೀಗೆ
ಮಾಡದಂತೆ ಅಣೆಹಾಕಿಸಬೇಕು ಎಂದೊಮ್ಮೆ ಮನಸ್ಸು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು
(ತ್ಯಾಗಮ. ೮೯). [ಅಣ್ಯ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್) + -ಇಸು]

ಅಣ್ಣೆ 'ಅಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಅಣ್ಣರಿಜು (ನಾ). ಗಂಡುವೇಷ ; ಪುರುಷನ ರೂಪ : ನಿನಗೀ ಜವ್ವನ
ಮೇಕೆಯೋ ? ಅಣ್ಣರಿಜೇಕೆಯೋ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧-೨೩).

[ಅಣ್ (< ಅಳ್) + ಪರಿಜು]

ಅಣ್ಣ 'ಅಳ್ಳ' ನೋ.

ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಡತಿ ; ಯಜಮಾನಿ : ಇಂಪುಗಾರ್ತಿಯರಂದಗಾರ್ತಿಯ
ರಾಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಪುಗಾರ್ತಿಯರ್ ಜಾಣೆಯರ್ ಮನದಾಣ್ಣಿಗೆ ಸೊಂಪುಗಾರ್ತಿ
ಯರ್ ಬಿಂಕಗಾರ್ತಿಯರಾಣ್ಣಿಗೆ ಸಂಪಿಗೆಯ ಹೂವ ಮುಡಿಸಿದರು
(ಕವಿಚ. III, ೧೮೨ ಲಕ್ಷ್ಮೀಜಾ). [ಅಣ್ (< ಅಳ್) + -ಎಳ್ಳ]

ಅಣ್ಣಿ 'ಅಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಅತ 'ಅದ್ರು' ಪರಾ.

ಅತಂಕ (ನಾ). ೧. ಭಯ ; ಹೆದರಿಕೆ : "ಅತಂಕಃ, ಭಯಂ, ಅತಂಕಾ,
ದರಃ, ತ್ರಾಸಃ, ಸಾಧ್ವಸಂ—ಈ ೬ ಭಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೪೦) ;
ಜನನ ಮೃತಿ ಜರಾತಂಕ ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಿಂದಾವನುಮಿ ಸಂಸಾರದೊಳ್
ಬೇಯದನೊಳನೆ (ಅದಿಪು. ೩-೬) ; ಮೊರಟದ ಬಂಕಿದೇವನ ಲೆಂಕನೆನಗಾ
ತಂಕವುಂಟೇ ವೀರಭಕ್ತಂಗೆ (ಬಸಪು. ೫೨-೩೫). ೨. ಚಿಂತೆ ; ವ್ಯಥೆ ;
ಶಂಕೆ ; ಸಂದೇಹ : ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯನ್ನು ನೋಡಿದುದು ಮೊದಲಾಗಿ
ಶಕುಂತಲೆ ಪರುತ್ಸುಗಳಾಗಿರುವಂತಿದೆ. ಈಕೆಯ ಅತಂಕಕ್ಕೆ ಅತನೇ
ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರಬಹುದೋ ಏನೋ (ಶಾಕುಂತ. ೩೪-೧೪) ; ನಾನು ತಪ್ಪಿ
ತಪ್ಪನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅವಳು ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಯಿತೆಂಬುದೇ ನನ್ನ
ಅತಂಕ (ಪುನರು. ೪೨೩). ೩. ರೋಗ ; ವ್ಯಾಧಿ : "ರೋಗಃ, ರುಕ್, ವ್ಯಾಧಿಃ . . . ಅತಂಕಃ . . . —ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೬).

೪. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ : ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಪಂಚದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಬೋಸರ
ಹೆಸರನ್ನು ಒಬ್ಬ ಯುಗಪುರುಷನೆಂದು ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಬರೆಯಲು
ಅತಂಕವಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೩). ೫. ಅಧೀನ ; ವಶ ; ಹಿಡಿತ : ಮನೆಯ
ಯಜಮಾನರೇ ಜಡ್ಡಿನಿಂದ ಮಲಗಿದ ಬಳಿಕ, ಆ ಸೇವಕರನ್ನು ಅತಂಕ
ದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವರಾರು ? (ಅಂಬಿಕ. ೧೨೨). ೬. ದೂತ. ೭. ಗಂಟೆ,
ಮೃದಂಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಧ್ವನಿ : "ದೂತಂ ಘಂಟಿ ಮೃದಂಗ
ಡಿಂಡಿಮರವಂ ರೋಗಾವಳೇ ಭೀತಿಯಂತಾತಂಕಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೬೭).
'ನಿರಾತಂಕ' ಪರಾ.

ಅತಂಕಮಾಡು = ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು : ಅಕದವು ಭೀಮಜಟ್ಟಿಯಂತೆ ಅಡ್ಡ
ನಿಂತು ಕೇಶವರಾಯನ ಪಾಪಲಾಲನೆಗೆ ಅತಂಕಮಾಡುತ್ತಲಿತ್ತು (ಅಂಬಿಕ.
೩೪). [ಸಂ.]

ಅತಂಕಕಳಂಕ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ, ಭಯ, ಶಂಕೆ ಮುಂತಾದ
ತೊಡಕು. ೨. ರೋಗಾದಿಗಳ ದೋಷ : ಅಘವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ . . .
ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯಮುಂ ದುರ್ಭಗತ್ವಮುಮಾತಂಕಕಳಂಕಮುಂ ಸಮನಿಸುಂ
ಸಂಸಾರಿಗವ್ಯಾಕುಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೬).

[ಅತಂಕ + ಕಳಂಕ (= ಕಲಂಕ)]

ಅತಂಕಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು ; ಶಂಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ತನಕಿಸು :
ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅತಂಕಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅತಂಕ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್)]

ಅತಂಕಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು : ವಿಧಿಯ ಮುಂದೆ ಯಾವ
ಜಾಣ್ಮತಾನೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಂದೀತು ಎಂದು ಮೇಳದವರು ಅತಂಕಪಡು
ತ್ತಾರೆ (ಬದ್ರಪ್ರ. XXI ಪೀ). [ಅತಂಕ + ಪಡು]

ಅತಂಕಶರೀರಿ (ನಾ). ಭಯಸ್ಥ : "ನಪುಂಸಕಾತಂಕಶರೀರಿಯುಂ ಕೃಪಣ
ರಿಂತಿವು ಕ್ಲೇಬಮನಿಕೃ" (ನಾನಾರ. ೧೪೭). [ಸಂ. ಅತಂಕಶರೀರಿನ್]

ಅತಂಕಿತ (ಗು). ಭಯಗೊಂಡ ; ಶಂಕೆಗೊಳಗಾದ. 'ಅತಂಕಿತ
ಹೃದಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತಂಕಿತಹೃದಯ (ನಾ). ಭಯಕ್ಕೊಳಗಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು :
ನಿಗ್ರಹ ಶಂಕಾಭರಾತಂಕಿತ ಹೃದಯರಾದ ಅಂಗವಂಗ ಕಳಂಕ ಕೊಂಗ
ಮಾಳವ ಚೋಳ . . . ಪ್ರಭೃತಿ ಭೂಪಾಲಕರಿಂ ಭಯಾನಕರಸಮುಂ
. . . ನೆಗಟುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨-೩೯ ಪ). [ಅತಂಕಿತ + ಹೃದಯ]

ಅತಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (ಕಿ).

[ಅತಂಕ + -ಇಸು]

ಅತಂಚನ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಲಿಗೆ ಹೆಪ್ಪುಹಾಕುವುದು ; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು
ವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಒಡೆದ ಅಥವಾ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಹಾಲು.

೩. ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಸ್ತು ; ಹೆಪ್ಪು. ೪. ವೇಗ.
೫. ತಂಪುಮಾಡುವುದು ; ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುವುದು. ೬. ಕರಗಿದ

ಚಿನ್ನ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳನ್ನು ಭಸ್ಮಗೊಳಿಸಲು ಹಾಕುವ
ಪುಡಿ ಮುಂತಾದುದು. ೭. ಪುಡಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅತತ (ಗು). ೧. ಹರಡಿದ ; ವಿಶಾಲವಾದ ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ : ಈ
ತೆಜದ ಬುದ್ಧಿಯಾವಂಗಾತತಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೬-೧೧೭).

೨. ಕೂಡಿದ ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡ. 'ಅತತಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಿದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ;
ಬಹಳ ಯಶೋವಂತ : ಸತ್ವೀತಿಯನಾ ಮಹೀಪ್ರಭುಕುಮಾರ
ಶಿಖಾಮಣಿ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನಂಗಾತತಕೀರ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದನುತ್ಸವದಿಂ ಯುವ
ರಾಜ ಪಟ್ಟಮಂ (ನಾ. XXVII, ೫-೧೯ ; 1082).

[ಅತತ + ಕೀರ್ತಿ]

ಅತುಮ (ನಾ). = ಅತ್ತರಿ : ಗಡುವಿನ ಮೇಲಣ ತುಂಬಿ ಕೂಡೆ ವಿಕಸಿತ ವಾಯಿತ್ತು ತುಂಬಿ ನೋಡಾ ಅತುಮ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ ನೋಡಾ ಪರ ಮಾತುಮ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ ನೋಡಾ (ಅವಜಂ. ೬೯-೩೦೬); ಅತುಮದ ರಿಂಗವನು ಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಅಜಾದಂಗೆ ಸೂತಕಗಳಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩); ರೇಖಾರಹಸ್ಯಗಳು ನಿನ್ನ ಹಣೆಯವದಿರಲಿ... ತಾಕಿ ನಿನ್ನಾ ತುಮವ ನಾಕ ನರಕಂಗಳಂ ಏಕವೆನಿಪುವು ನಿನಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೪೦). [\leq ಸಂ. ಅತ್ತನಾ] ಅತುಮನಿವೇದ್ಯ (ನಾ). (ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ) ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆ ತ್ಯಾರ್ಪಣೆ : ಅತುಮನಿವೇದ್ಯವನು ಮಾರ್ಪರು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೫-೧೦). [ಅತುಮ + ನಿವೇದ್ಯ]

ಅತುಮವಂಚಕ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೆ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಅತ್ತದ್ರೋಹಿ : ಮಿಂಚುವಳಗಿನ ಬಳಕೆಯಲಿ ಮನಮುಂಚಿ ಮೈಗೊಂಡಳಲುವಾತುಮವಂಚಕರು ನೀವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೭).

[ಅತುಮ + ವಂಚಕ]

ಅತುಮಸುಖಿ (ನಾ). ದೇಹಸುಖಿ; ಭೋಗಾಭಿಲಾಷಿ : ಕಂಡ ಕಂಡ ವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಡು ಕುಂಡೆಯ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡಿಪ್ಪಾತ ಅತುಮಸುಖಿ ಯಯ್ಯ (ಘನವ. ೨೨-೧೯). [ಅತುಮ + ಸುಖಿ]

ಅತುರ (ನಾ). ೧. ದೈಹಿಕ ಅಥವಾ ಮಾನಸಿಕ ಯಾತನೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದವನು : ಮುನ್ನ ಶಾಪದಿಂದ ತೀರ್ಯಗ್ನಾತಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಂ ಬಿಡು ದುಃಖಾತುರನೆಂ ನಿನಗೆ ಪುಣ್ಯ ಮಕ್ಕು ಮಗಣ್ಯಂ (ಶಾದಂಉ. ೭೪೫).

೨. ಬಲವಾದ ಆಸೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ : ಮನವಜೆಯದೆ ಮೆಯ್ಯ ಜಾಯದೆ ಬುದ್ಧಿಯಜಾಯದೆ... ಮದನಹರನಂ ಮಜೆದು ಮೂಜು ವರುಷವಾತುರದೊಳೇತೆಜಿದಿದಿರಿ (ಸಂಬರ. ೧೪-೬೭); ಕಿಜಿದಾದ ಕೆಸರ್ನೀರಂ ಮಜೆಯಾನೆಯದೊಂದು ಕಂಡು ಕುಡಿನಾತುರದಿಂ (ಜಾಘಫ. ೪-೪೫); ಆತನಂ ನೋಡಿದೊಡೆ ಸಾಕು ಪುನೀತಭಕ್ತಿಗುಣತ್ವವಹುದೆಂ ಬಾತುರದೊಳೆಯ್ತಪ್ಪವರ್ಗಳು (ಬಸಪ. ೬-೧೩); ಲಿಂಗಾರ್ಚನಾತುರ ದೊಳರಲಾತನಂಗನೆ (ಪಾಸೋಪ. ೧೩-೩೨); ನನ್ನ ಚಕ್ಷುಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಆತುರವಾಗಿವೆ (ಸೀತಾರ. ೧). ೩. ಅವಸರ ಪಡುವವನು : ಚರದೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಚಂದ್ರನರ್ಥಚಯಮುಂ ನಿಲ್ಲದಸ್ಥಿರ ನಕ್ಕುಂ... ಏಕರ್ಕಮಾತುರನಲ್ಲಂ (ಪಾತತಿ. ೧೪-೪). ೪. ಅವಸರ ; ತ್ವರಿ : ನೆರೆದು ನರರುಂ ಭೂಸುರರುಮಜ್ಜರಿವಡುತ್ತಂ ನಡೆನಡುಗಿಯಾ ತುರವಡಸಿಯಂತೆಂದರ್ (ಬಸಪ. ೫೭-೪೯); ನಿಮಗೆ ಎಷ್ಟು ಆತುರವೋ ನಮಗೂ ಹಾಗೆಯೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೭). [ಸಂ.]

ಅತುರಗಾರ (ನಾ). ಅವಸರಪಡುವವನು ; ಗಡಿಬಿಡಿಯಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಹಿಂದುಮುಂದು ನೋಡದೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುವವನು : ಆತುರಗಾರನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಮಟ್ಟು (ಗಾದೆ); ಆತುರಗಾರನಿಗೆ ಎರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ನನಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಗಾದೆ).

[ಅತುರ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಅತುರತೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಆಸೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ : ನಿತ್ಯಾರ್ಚ ನೋತ್ಪನ್ನದಿಂ ಸಂತಸದಿಂ ಸದಾತುರತೆಯಿಂ ಸಾನಂದದಿಂದಿರ್ಪನೆಂದು (ಗಿಂಕ. ೫-೪೪); ವೈದ್ಯಕೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನಾದರೂ ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ಅತುರತೆ ಮುಟ್ಟಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೬೫). [ಸಂ. ಅತುರತಾ]

ಅತುರಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಆಸೆಗೊಳ್ಳು ; ಹಾತೊರೆ ; ತವಕಿಸು : ನನ್ನ ಕತ್ತಿಯು ಇವನ ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಆತುರ ಪಡುತ್ತಿದೆ (ರಾಜಿ. ೪). ೨. ತ್ವರಿಗೊಳ್ಳು ; ಅವಸರಪಡು : ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ಅತುರಪಟ್ಟಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಮಣಿಸ. ೫).

[ಅತುರ + ಪಡು]

ಅತುರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಆತುರಪಡು : ಅತ್ತಂಬದಿಂ ಬರ್ಪ ಕೆಮ್ಮಿಂ ಬಿರಿಯಲ್ಪಿಟ್ಟಂಗಳಾ ಬಟ್ಟಿಯೊಳಿನತಡಗುಂ ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯಾರದೆಂದಾತುರಿಸುತ್ತಂ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದೆನ್ನಯ ಮರದಡಿಯೊಳ್ ನಿಂದನೊರ್ವಂ ಪುಳಿಂದಂ (ಶಾದಂಫ. ೧೭೫); ಆತುರಿಸುವ ತುಂಬಿಗಳಾತಣದರಮನೆಯನೆ ಪುಷ್ಪ ವಿಕ್ರಯಸ್ಥಲಮೆಸಗುಂ (ಗಿಂಕ. ೨-೪೪); ಅನ್ನವನಾತುರಿಸಿ ಮಡಕೆಯಲಿ ಪುಂಡವ ಭೃತಕನಹನು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೨-೭); ಶೀತಾಂಶುಕಳಿಗೆ ಚಕೋರ ಗರ್ತಪಂತಾತುರಿಸುವುನೆ ಕಾಗೆಗಳು (ಭರಣ. ೬೦-೭೩); ಭೀತಿಯಲಿ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಾತುರಿಸಿ ಜವಗುಂದಿ ಕಳವಳಿಸುತೆ ವಿಚಾರದಲಿ (ಅಕ್ರೂಪ. ೭-೭೪). [ಅತುರ + -ಇಸು]

ಅತುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅತುಷ್ಟಿ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವವರೆಗೆ ; ತೃಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅತೋದ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡುವ ; ಬಾಜಿಸುವ (೪). (ನಾ). ೨. ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ : "ವಾದ್ಯಂ, ಅತೋದ್ಯಂ-ಈ ೨ ವಾದ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೬-೯೩); ನೃತ್ಯವಾದ್ಯ ಗೀತಾತೋದ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಕಿಜಿದುಂ ಬೇಗಮಿರ್ದೋಲಗಮಂ ಪರಿಯಲ್ಲೇಟ್ಟು (ಸಂಪಘ. ೩-೪೧ ವ); ಮದೋನ್ಮತ್ತವಿಚಾರ ಕೀರಮುಖ ವಾದ್ಯಾತೋದ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ವು ಮೆಚ್ಚಿ (ಅಜಿತ. ೯-೩೪). [ಸಂ.]

ಅತೋದ್ಯಘೋಷ (ನಾ). ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ : ಎಸೆಯೆ ಪಸರಿಪಾತೋದ್ಯ ಘೋಷಂ ವಿಡೂರಾವನಿಯೊಲ್ವೆಡೂರ್ಯರತ್ನಂ ಜನಿಯಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೯೧). [ಅತೋದ್ಯ + ಘೋಷ]

ಅತೋದ್ಯನಾದ (ನಾ). = ಅತೋದ್ಯಘೋಷ : ಅನೇಕಾತೋದ್ಯನಾ ದಂಗಳೊಳ್ ನಲಿಯುತ್ತುಂ ಕುಣಿಯುತ್ತು ಮಿರ್ಪ ಗಣಕಾಸಂದೋಹದಿಂ (ಅಜಿತ. ೭-೧೧೨). [ಅತೋದ್ಯ + ನಾದ]

ಅತೋದ್ಯರವ (ನಾ). = ಅತೋದ್ಯಘೋಷ : ವಿವಿಧಾತೋದ್ಯರವಂ ಪೊದಟ್ಟುಳಿ ದಿಕ್ಚಕ್ರಮಂ ಕೂಡಿ (ಗವಾಯು. ೪-೬೭).

[ಅತೋದ್ಯ + ರವ]

ಅತೋದ್ಯಸ್ಥನ (ನಾ). = ಅತೋದ್ಯಘೋಷ : ರಸಗೇಯಂ ನೆರೆನೆರ್ಚ ದೇಕೆ ವಿತತಾತೋದ್ಯಸ್ಥನಂ ಸೂಸದೇಕೆ ಸುಧಾಸಾರಮನೀಕ್ಷಣಾಮೃತ ಮಯಂ ಲಾಸ್ಯಪ್ರಸಂಗಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸದೇಕೆ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೯).

[ಅತೋದ್ಯ + ಸ್ಥನ]

ಅತೋದ್ಯಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಬೇಡಿದ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ : ವಸನಾಂಗಾ ತೋದ್ಯಾಂಗ ಪ್ರಸವಾಂಗ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ದೀಪಾಂಗಾನ್ಯಾಂಗ ಸುರಾಂಗ ಭಾಜನಾಂಗಾವಸಥಾಂಗ ವಿಭೂಷಣಾಂಗ ದಶಕಲ್ಪಕುಜಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೩೪). [ಅತೋದ್ಯ + ಅಂಗ]

ಅತ್ಯೂರ್ 'ಅತುಕೂರ್' ನೋ.

ಅತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಡಿದ ; ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಪಡೆದ ; ಅಂಗೀ ಕರಿಸಿದ ; ಉಂಟಾದ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ. ೩. ಕಳೆದು ಕೊಂಡ ; ನಿವಾರಿಸಿದ. 'ಅತ್ತಸಂಗರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ತಗರ್ವ (ಗು). ೧. ಅಪಮಾನಿತನಾದ. ೨. ಗರ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. [ಅತ್ತ + ಗರ್ವ]

ಅತ್ತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು : ಇದು ಪಿರಿದುಂ ಬುಧಾವಳಿಗೆ ಕರ್ಣರಸಾಯನಮಾತ್ತಚಿತ್ತ ಸಮ್ಮದಜನಕಂ... ಎಂದಿನಂ ಪ್ರಯತ್ನದೆ ಕೃತಿನೇಟ್ಟುದು (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೯). [ಅತ್ತ + ಚಿತ್ತ]

ಅತ್ಯುಬಳಿ (ಗು). ಬಲವನ್ನು ಪಡೆದ: ಉತ್ತಮದ ಮೇರುವಿನ ಕೂಡೆ
ಪುರುಷದ ಮುಖ ನಗುತ್ತಾಡಹೋದಂತೆ ಭೈರವನ ಸಂಗಡದೊಳಾತ್ಯುಬಳಿ
ಚಿತ್ತಭವ ಮತ್ತಗಜಕಂಠೀರವಂ ಸಿದ್ಧಪತಿ ಹೋದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೭೩).

[ಅತ್ಯು + ಬಳಿ (= ಬಲ)]

ಅತ್ಯಮನ (ನಾ). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಆನಂದ
ಪರವಶನಾದವನು: ಕುಮಾರಕೃಷ್ಣನು ಅತ್ಯಮನನಾಗಿ ಭಗವಂತನ
ಭಾಷಿತಕ್ಕೆ ಅಭಿನಂದಿಸಿದನು (ಬುದ್ಧಪ. ೭೪); ಆ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಭಗವಂತನ
ಮಾತಿಗೆ ಅತ್ಯಮನರಾಗಿ ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು (ಬುದ್ಧಪ. ೨೦೪).

[ಅತ್ಯು + ಮನ]

ಅತ್ತರಕ್ತರುಚಿ (ನಾ). ಪಡೆದ ಅಥವಾ ಉಂಟಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣದ
ಕಾಂತಿ: ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯಾತ್ತರಕ್ತರುಚಿ ಹಿಂಗೆ ಬಿಜುಕ್ಕುದಯಾದ್ರಿಯೊಳ್
ಪದಂಗಳಾದ ಪೊನ್ನ ಪುಂಜಿಪೊಲಿದುರ್ದು ಕಣ್ಗೆ ಹಿಮಾಂಶುಮಂಡಲಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೧). [ಅತ್ಯು + ರಕ್ತ + ರುಚಿ]

ಅತ್ತಸಂಗರ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಯುದ್ಧ; ಕೈಗೊಂಡ ಕಾಳಗ:
ಸೈರಸಬಾರದಾತ್ತಸಂಗರವಿಜಯೋರ್ಜಿತಪ್ರಮುಖರಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸಿ ವೀರ
ತಾರಕಾಸುರನತುಳಪ್ರತಾಪನಿಧಿ (ಗಿರಿ. ೬-೧೩). [ಅತ್ಯು + ಸಂಗರ]

ಅತ್ತೋದಯ (ನಾ). ಉಂಟಾದ (ಪಡೆದ) ಜನನ: ವಿನಾಹೋತ್ಸಾಹ
ಸಾಕಲ್ಯಕ್ಕಲ್ಲಂ ಪ್ರವರ ನೃಪಕುಮಾರಾತ್ತೋದಯಾವಿಪ್ರಮೋದಾಸವ
ಸಮುದಿತಸೇವಾರಾತಿ ವೃತ್ತಾಂತವೃತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೨).

[ಅತ್ಯು + ಉದಯ]

ಅತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಜೀವ; ಚೇತನ; ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ; ಶರೀರದಲ್ಲಿ
ಅದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು "ನಾನು" ಎಂಬ ಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ
ವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ತತ್ತ್ವ: "ಸಂಸಾರಿ ಚೇತನಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ
ಪುರುಷನೆಲಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯-೨೯); ಏದೊರೆಯನಾತ್ಮ
ನೆಂದೊಡನಾದಿಯನಂತಂ ನಿರತ್ಯಯಂ ಚಿನ್ಮಯ ನಿಪ್ರಾದೇಶಿಕವೆಂದಾ
ತನುಪಾದೇಯಂ ಮುಕ್ತಿಮುಕ್ತನುಂ ಪರಮಾತ್ಮಂ (ಯಶೋಜ. ೪-೨೬).

೨. ಸ್ವಭಾವ; ಧರ್ಮ: "ಧರ್ಮಃ, ಸ್ವಭಾವಃ, ಆತ್ಮಾ—ಈ ೩
ಸ್ವಭಾವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೭). ೩. ಪ್ರಯತ್ನ. ೪. ಧೃತಿ;
ಧೈರ್ಯ. ೫. ಬುದ್ಧಿ; ಮನಸ್ಸು; ಅಂತರಂಗ: ಹಿಂದು-ಭಯಮಂ
ತೋಷ ಭೀತಿಯನೊರೆದೊಡಿದಕಂಜುವೆನೆ ನಾನೀಹರಿಯವೇ ಕಿಷಿದಲ್ಲದೇ
ಎನ್ನಾತ್ಮ ಕಿಷಿದಲ್ಲ (ಬಸಪ. ೨೪-೧೩). ೬. ಶರೀರ. ೭. ಪರಬ್ರಹ್ಮ;
ಈ ಶ್ವರ. ೮. ಗಾಳಿ; ವಾಯು. ೯. ಸೂರ್ಯ. ೧೦. ಅಗ್ನಿ.
೧೧. ಸ್ವಯಂ; ತಾನು. [ಸಂ. ಅತ್ಯು]

ಅತ್ಯಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಾನು ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳು
ವವನು; ಸ್ವಾರ್ಥಪರನಾದವನು: ನಾವು ಅತ್ಯಂಭರಿಗಳು, ಅತ್ಯು
ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡಲು ನಮಗೆ ಕಲಿಸಿಕೊಡಿ (ನಿಬಂಧ. ೧, ೧೩). [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಕಥೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆ; ತಾನೇ ಬರೆದ ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆ: ಅತ್ಯು
ಕಥೆಯಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನೊರೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨-೪೨); ನಿನ್ನ ಅತ್ಯಕಥೆ
ಯನ್ನು ಕೇಳಲು ತುಂಬಾ ಆತುರನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಮಣಸ. ೨).

[ಅತ್ಯು + ಕಥೆ]

ಅತ್ಯಕೃತ (ಗು). ತನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತಾನು ಮಾಡಿದ: ಪಟಾ
ಪೊರ್ದಂತು ಪರಿಭಾವಿಪುದಾತ್ಯುತೋಪಕಾರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೩೫).

[ಅತ್ಯು + ಕೃತ]

ಅತ್ಯಕೃತ್ಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ; ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ
ಕೆಲಸ: ಅತ್ಯಕೃತ್ಯಪರಿಪಾಲನರಾ ದಮಿತಾರಿಯನ್ನರಾರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೪೨). [ಅತ್ಯು + ಕೃತ್ಯ]

ಅತ್ಯಕೃಷಿಕ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಸಾಧಕ: ಕರಣಗಳ ಪಾತ್ರದೊಳು ರುದ್ರ
ರಭಸದಿ ಹರಿದು ಬಲುಕೇಡುಗಳ ಬಳವ ಸಂಮೋದಧುನಿಯ ಬಾಳ ಜಡೆ
ಯೊಳು ತಳೆದು ಪಳಗಿಸಿದ ದಾಂತರು ಅತ್ಯಕೃಷಿಕರು ಸೇರಿದರು ಬಂದ
ಮನೆಯ (ಮಲೆದೇ. ೩೩-೪). [ಅತ್ಯು + ಕೃಷಿಕ]

ಅತ್ಯಕೌಶಲ (ನಾ). ತನ್ನ ಜಾಣತನ: ವರಕೃಷ್ಣ ಭೂಮಿಪಾಲಂ
ನಿರವಿಸಿ ತಾಂ ಬಿಲ್ವವೃಕ್ಷ ಪೂಜಾವಿಧಿಯಂ ಸುರುಚಿರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ
ಯೊಳರಿದನೆ ವಿರಚಿಸಿದನಾತ್ಯಕೌಶಲದಿಂದಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫-೬ ಅಭಿ).

[ಅತ್ಯು + ಕೌಶಲ]

ಅತ್ಯಕ್ಷೇಶ (ನಾ). ತನ್ನ ಸುಖ, —ಸಂಕಟ, —ತೊಂದರೆ: ಈ ಊರಿ
ನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಮನೆಯೇ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ
... ಎಂದು ಅತ್ಯಕ್ಷೇಶವನ್ನೇ ಆತ್ಮಾನುಕಂಪವಾಗಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿಕೊಂಡು
(ನಂಟರು. ೧೬). [ಅತ್ಯು + ಕ್ಷೇಶ]

ಅತ್ಯಕ್ಷೇಮ (ನಾ). ತನ್ನ ಸುಖ, —ನೆಮ್ಮದಿ: ಅತ್ಯಕ್ಷೇಮ ಮತ್ತು
ಅತ್ಯಗೌರವಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಿದ್ದ (ಪುನರು. ೧೯೪).

[ಅತ್ಯು + ಕ್ಷೇಮ]

ಅತ್ಯಗತ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ; ಅತ್ಯನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ; ಅತ್ಯಕ್ಕೆ
ಅಂಟಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ
ಕೊಂಡ; ತನಗೆ ಅಂಟಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ತನ್ನಲ್ಲಿ
ತಾನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು, —ಚಿಂತಿಸುವುದು: ಅಂತಾತ್ಯಗತದೊಳೆ
ಬಗೆಯುತ್ತಂ ಬಂದು (ಅದಿಪು. ೨-೪೫ ನ); ತಜ್ಜರದ್ವಾನರೋರ್ಜಿತೋ
ತ್ಯರ್ಷಚಿತ್ತನಾಗಿ ಅತ್ಯಗತದೊಳಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೯-೧೦).

೪. [ನಾಟ್ಯಶಾ] ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವು ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ
ತನಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವಗತ: (ಅತ್ಯಗತಂ) ಎಲೆ
ಮನಸ್ಸೆ, ಕಳವಳಿಸಬೇಡ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦-೧೩). [ಅತ್ಯು + ಗತ]

ಅತ್ಯಗುಣ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯದ ಅಥವಾ ಜೀವದ ಗುಣ, —ಸ್ವಭಾವ:
ಪರಗುಣಾಸ್ತ(ಸ)ಹನನಲ್ಲದನಾತ್ಯಗುಣೋದಯಾಂತರ ಸ ರೂಪನಖಿ
ಲಾಗಮಪಾರಪರಾಯಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨೨). ೨. ತನ್ನ ಗುಣ ಅಥವಾ
ಸ್ವಭಾವ: ಹಿರಿಯರು ಅತ್ಯಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ
(ರೂಢಿ). [ಅತ್ಯು + ಗುಣ]

ಅತ್ಯಗುಪ್ತೆ (ನಾ). = ಅತ್ಯಗುಪ್ತೆ: "ನಸುಕುನ್ನಿ ಮರ್ಕಟಯಾತ್ಯಗುಪ್ತೆ
[ಪಾಶಂ. ವರ್ತಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩). [_{ಸಂ.} ಅತ್ಯಗುಪ್ತ]

ಅತ್ಯಗುಪ್ತೆ (ನಾ). ನಸುಗುನ್ನಿ ಗಿಡ; ಕಪಿತುರಚಿಗಿಡ, —ಬೀಜ.
[ಸಂ. ಅತ್ಯಗುಪ್ತ]

ಅತ್ಯಗೌರವ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಿಮಾನ; ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ: ಅತ್ಯಗೌರವ
ಕುಂದಲಾಗದು ಇಂದಿನೀ ಸಮಯುಗದಲಿ (ವಿಜಯ. ೧೧); ಕುಮುದಾ
ನಿನ್ನ ಅತ್ಯಗೌರವವೇನಾಯಿತು (ಹೂಸಕ್ಕಿ. ೧೩).

[ಅತ್ಯು + ಗೌರವ]

ಅತ್ಯಗ್ಲಾನಿ (ನಾ). ಚಿತ್ತಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಚಿಂತೆ: ಲೋಲಾ
ತನಗೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಸ್ನೇಹಿತಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೂ ಅತ್ಯಗ್ಲಾನಿಯ
ಕೆಲಸ (ಜಯಂತ. ೨೨೪). [ಅತ್ಯು + ಗ್ಲಾನಿ]

ಅತ್ಯಘಾತ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಹತ್ಯೆ. ೨. ತನಗೆ ತಾನೇ ಕೇಡು ತಂದು
ಕೊಳ್ಳುವುದು: ಯಂತ್ರವಾದವೇ ಸತ್ಯವೆಂಬ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ
ಮಾನವನ ಆತ್ಯಘಾತವಾಗುವುದು ಖಂಡಿತ (ಪುಷ್ಕಾರ. ೨೮ ನೇ);
ಯಾವನದ ಲಂಪಟತನಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಯ ಲಗಾಮು ಬೀಳದೆಹೋದರೆ ನಮ್ಮ
ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲ ಹುಚ್ಚು ಕುದುರೆಯಾಗಿ ಆತ್ಯಘಾತ ಅನಿವಾರ್ಯ
(ದಾನಚಿಂ. ೩೮). [ಅತ್ಯು + ಘಾತ]

ಅತ್ಯುಪಾಸಕ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುಪಾಸಕ; ಅತ್ಯುಪಾಸಕ ದೋಷ: ವನ
ದೋಷಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಯಾತ್ಯುಪಾಸಕವ (ಬಸಪ. ೪೪-೪); ಕೊಂದು
ಕೊಂಬಿನ ಅತ್ಯುಪಾಸಕ ಹಿಂದೆ ಹತ್ತದೆ ಮಾಡಿದೇಗುವನು (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ.
೩-೩೧). ೨. ಅತ್ಯುಪಾಸಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ತನಗೆ ತಾನೇ
ಕೇಡುತಂದುಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಅತ್ಯು + ಫಾತಕ]

ಅತ್ಯುಪಾಸಕಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುಪಾಸಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ (*).
[ಸಂ. ಅತ್ಯುಪಾಸಕಿನಿ]

ಅತ್ಯುಪಾಸಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ. ೨. ಹುಂಬ. ೩. ಅತ್ಯುಪಾಸಕಿ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಅತ್ಯು + ಫಾತಕ]

ಅತ್ಯುಚರಿತೆ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಚರಿತೆ: ನನ್ನ ಅತ್ಯುಚರಿತೆ ಕಳಂಕಪ್ರಾಯವಾಗಿ
ರುವುದೇ ನಾನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಬಾಣ. ೯).
[ಅತ್ಯು + ಚರಿತೆ]

ಅತ್ಯುಚರಿತೆ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಚರಿತೆ. [ಅತ್ಯು + ಚರಿತೆ]

ಅತ್ಯುಚಿಂತೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುಚಿಂತೆ; ಚಿಂತೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸು
ವುದು: ಮಾಂಗಲಿಕ ಕರ್ಮಾಭಿಯೋಗ ಕುಲಾಂಗನಾರತಿಯಾತ್ಯುಚಿಂತೆ
ಸರಾಂಗನಾ ನೈಮುಖ್ಯವಿವು ಸದ್ಗುಣಗತಿಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೧೫).
[ಅತ್ಯು + ಚಿಂತೆ]

ಅತ್ಯುಚಿತನ (ನಾ). ಅತ್ಯುಚಿತನ: ಅತ್ಯುಚಿತನ ದೀಪಾಲಂಬನವೆ ಸುಖ
ಪ್ರಭೆಯ ರೂಪದಹೋ ಮೇಲ ವಿಕ್ರಯದಾಗಿಯುಳ್ಳ ಮುಂತಾಯಾತ್ಯು
ನಲ್ಲಿ ಸವಿಕಾರಿ ತಾನೂ (ವೀಶ್ಯ. ೫-೨೫). [ಅತ್ಯು + ಚಿತನ]

ಅತ್ಯುಜ (ನಾ). ೧. ಮಗ: ಮನದೊಳ್ ಪಿಂದುಮುತ್ಸಾಹಮಂ ಪಡೆದ
ಫಾತ್ಯಜರ ಬರವಿಂದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨); ಮಜೆ ಬೇಡಾತ್ಯುಜ ಸತ್ಯಳತ್ರ
ಸಖರೊಳ್ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨). ೨. ತಲೆಯ ಕೂದಲು. ೩. ರೇತಸ್ಸು;
ಶುಕ್ಲ. ೪. ಮನ್ಮಥ. ೫. ಬುದ್ಧಿ. ೬. ವೇದ: "ಕಚಂ ರೇತಮನೋಜ
ಬುದ್ಧಿ ನಿಗಮಂಗಲ್ ಅತ್ಯುಜಾ ವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಅತ್ಯುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಜನ್ಮ: ಗಂಗಾತ್ಯುಜನ್ಮಂ ಜಯಶ್ರೀರೋಲಂ
ಜಮದಗ್ನಿರಾಮ ಮುನಿಯೊಳ್ ಕಲ್ಪಂ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಂ (ಪಂ ಪ ಛಾ.
೧-೬೮). [ಸಂ. ಅತ್ಯುಜನ್ಮನ]

ಅತ್ಯುಜಲೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಮೂತ್ರ: ಪೊಸದಾತ್ಯುಜಲೆ [ಪಾಶಾಂ. ರಸದೆ]
ಬೇಳೆಯ ರಸಮಂ ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಪಿಚಿಗೆ . . . ಸೂರ್ಯಾಜ್ವರಮುಚುಗುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪); "ನರಮೂತ್ರ" (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪ ಬೀಕು).
[ಅತ್ಯು + ಜಲ (= ಜಲ)]

ಅತ್ಯುಜಾತ (ನಾ). ಮಗ: ದುರಾತ್ಮರಂ . . . ಸೋಮಶರ್ಮಾತ್ಯುಜಾತರಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೮). [ಅತ್ಯು + ಜಾತ]

ಅತ್ಯುಜಾತೆ (ನಾ). ಮಗಳು (*). [ಸಂ. ಅತ್ಯುಜಾತಾ]

ಅತ್ಯುಜೆ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಜಾತೆ: ಈ ಪೃಥ್ವೀನಾರಾಯಣರಿಗೆ ನನ್ನ ಅತ್ಯುಜೆ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಶಾಂತಲಾ. ೮೯). [ಸಂ. ಅತ್ಯುಜಾ]

ಅತ್ಯುಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುಪಾಸಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಅತ್ಯು
ಜ್ಞಾನಿ: ಭೀಷ್ಮ, ವಿಹಾರ, ಕೃಪ, ಸಂಜಯ, ಎಲ್ಲರೂ ಶಮನನೇ ಬೋಧಿ
ಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಅತ್ಯುಜ್ಞರ ನಡತೆ (ವಜ್ರಾ. ೧೧೯). ೨. ಯುಷಿ; ಮುನಿ.
[ಸಂ.]

ಅತ್ಯುಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುಪಾಸಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ: ಎನಿತಿಷ್ಟ
ಯೋಗದೊಳ್ ಸುಖಮನಿತೆ ಮನೋದುಃಖಮದವಜಗಲ್ಯೋಳಿಂದಲ್ತೆ
ನಿವೃತ್ತಿಯೊಳಿಸೆನರ ಸಜ್ಜನರಾತ್ಯುಜ್ಞತೆಗೆ ನೋಟೊಡದು ಫಲಮೆ ವಲಂ
(ಚಂದ್ರ. ೨-೩೮). [ಸಂ. ಅತ್ಯುಜ್ಞತಾ]

ಅತ್ಯುಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಅತ್ಯುಪಾಸಕದ ಅರಿವು. [ಅತ್ಯು + ಜ್ಞಾನ]

ಅತ್ಯುಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುಪಾಸಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಸಿಂಗುಬ್ಬ
ನಡೆಜಿಗೆ ತಗ್ಗನಾತ್ಯುಜ್ಞಾನಿ (ಭರಣ. ೨-೨೬). [ಸಂ. ಅತ್ಯುಜ್ಞಾನಿನಿ]
ಅತ್ಯುಜ್ಞೇತಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುಪಾಸಕ ಪ್ರಕಾರ: ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದದಿ ಮನಂ
ಬೆರಗಿ ಬೇರಿಲ್ಲದೆ ತಪ್ಪುಕಾಂಚನಪ್ರಭಾಮಯಯಾತ್ಯುಜ್ಞೇತಿಯೊಡನೇ
ಸ್ಥಿರ ಸುಖಜ್ಞೇತಿಯ ಕೂಡಿ ಬೆಳಗುತ್ತೆ (ನವನೋ. ೬-೨೯).

[ಅತ್ಯು + ಜ್ಞೇತಿ]

ಅತ್ಯುಜ್ಞಾಲೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುಪಾಸಕ: ಅತ್ಯುಜ್ಞಾಲೆಯ ದಕ್ಕುರಿ ಹೊತ್ತಿ
ಭವ್ಯಾ ಕಾರದ ಜಿಹ್ವೆಯನೆತ್ತಿ ನಾಕದ ನೀಲವ ನೆಕ್ಕುತಿದೆ ಮಿಥ್ಯೆಯ
ದಹಿಸುತ ಮುಕ್ಕುತಿದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೩೩) [ಅತ್ಯು + ಜ್ಞಾಲೆ]

ಅತ್ಯುತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಅತ್ಯುಪಾಸಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ:
ಜನೇಂದ್ರನಂ ಬಗೆವ ಮನಂ ಗಡಂ ಮುಗುಳ್ಳು ಜಾನಿವ ಕಣ್ಣಡಮಾತ್ಮ
ತತ್ತ್ವದೊಳ್ ಬಗೆ ಗಡಂ (ಅದಿಪ. ೨-೬೦). [ಅತ್ಯು + ತತ್ತ್ವ]

ಅತ್ಯುತುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುಪಾಸಕೋಷ, — ತೃಪ್ತಿ: ಉದಾತ್ತವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯ
ವೊಂದನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸುವುದರಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಅತ್ಯುತುಷ್ಟಿ ಕೇವಲ ಪಾರ್ಥಿವ
ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಾರ. ೧).

[ಅತ್ಯು + ತುಷ್ಟಿ]

ಅತ್ಯುತೃಪ್ತಿ (ನಾ). = ಅತ್ಯುತುಷ್ಟಿ: ಅತ್ಯುಪಾಸಕ ಅತ್ಯುತುಷ್ಟಿ ಅತ್ಯು
ತೃಪ್ತಿಯ ಸಿರಿಯಲಿ ತುಂಬುಯಾವನ ಬೆಳಗಲಿ (ವಿಜಯ. ೧೫೦).

[ಅತ್ಯು + ತೃಪ್ತಿ]

ಅತ್ಯುತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುಪಾಸಕ: ತಿರಿಮಗಳ ಚೆಲುವಲರ ಬಂದಿದಿದ
ಬಟ್ಟಲಂ ಪೀಡನೆರ್ದೇತುಟಿಯಿಂದ ತಣವಿನಂ ತನ್ನಾತ್ಯುತೃಷ್ಣೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೫೫-೩೧). [ಅತ್ಯು + ತೃಷ್ಣೆ]

ಅತ್ಯುತೇಜ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುಪಾಸಕ; ಅತ್ಯುಪಾಸಕೋಷ: ಸಾಧನೆಗೈದರೆ
ಸಹನೆಯ ನೀಗದೆ ಬೆಳಗದೆ ನಿನ್ನಾತ್ಯುತೇಜ (ಇಂಜಾಪ. ೨೧೫-೬೨).
೨. ಅತ್ಯಾಭಿಮಾನ; ಸ್ವಾಭಿಮಾನ: ಪೂರ್ವಾಶ್ರಯ, ಬಂಧುಭ್ರಮ,
ಅತ್ಯುತೇಜ, ಲೋಕದ ನಚ್ಚುಮಚ್ಚು ಇಂತಿವ ಸುಟ್ಟು (ಘನ. ೨೦-೧೬).

[ಅತ್ಯು + ತೇಜ]

ಅತ್ಯುತೇಜಸ್ಸು (ನಾ) = ಅತ್ಯುತೇಜ. [ಅತ್ಯು + ತೇಜಸ್ಸು]
ಅತ್ಯುತ್ರಯ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬ
ಮೂರು ಬಗೆಯಾದ ಅತ್ಯುತ್ರಯ: ಜೀವತ್ರಯಂಗಳ ಜೀರ್ಣಕರಿಸಿ
ಅತ್ಯುತ್ರಯಂಗಳ ಧಾತುಗಿಡಿಸಿ (ಅಮರ. ೧೯೪-೧೯೪); ಅತ್ಯುತ್ರಯವನು
ಹೇಳಿನಾ ಜೀವಾತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಕೇಳಿರ ಮಾತ್ಮ ತಾನಿವ ಅತ್ಯುತ್ರಯ
(ಜ್ಞಾನಸಂ. ೪-೧೦೦). [ಅತ್ಯು + ತ್ರಯ]

ಅತ್ಯುದಂಡನೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ದಂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ದೇಹ
ದಂಡನೆ: ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ತಾವು ಹೀಗೆ ಅತ್ಯುದಂಡನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು
ಬಾರದು (ನೀತಿಚಂ. IV, ೨೨). [ಅತ್ಯು + ದಂಡನೆ]

ಅತ್ಯುದರ್ಶನ (ನಾ). ಅತ್ಯುಪಾಸಕದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ಈ ಮಹಾಸ್ವಾತ್ಮ
ಯೋಗ ಪ್ರದೀಪಾತ್ಮದರ್ಶನೋತ್ಸುಕಜನಂ (ವೀಶ್ಯ. ೫-೨೦-೬೦);
ಒ ರ ದಿನಂ ತಾಂ ಕಂಡ ದೃಶ್ಯಸಾಂದರ್ಭದಿಂದಾತ್ಮದರ್ಶನಕೇರ್ಡ ರಸ
ಸಮಾಧಿಯ ಮಹಿಮೆಗಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೯-೨೦೪).

[ಅತ್ಯು + ದರ್ಶನ]

ಅತ್ಯುದರ್ಶಿನಿ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಜ್ಞಾನಿ: ದ್ವೈತವೇನದ್ವೈತವೇನಾತ್ಮ
ದರ್ಶನಿಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೮೦೯). [ಸಂ. ಅತ್ಯುದರ್ಶಿನಿ]

ಅತ್ಯುದರ್ಶಿ (ನಾ). = ಅತ್ಯುಜ್ಞಾನಿ: ರಾಜರ್ಷಿ ಜನಕ, ಅತ್ಯುದರ್ಶಿ ಯಾಜ್ಞ
ವಲ್ಕ್ಯ, ತ್ಯಾಗಮಯಿ, ಮೈತ್ರೇಯಿ . . . ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಚರಪರಿಚಿತ
ರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರತ. ೩೮). [ಸಂ. ಅತ್ಯುದರ್ಶಿನಿ]

ಅತ್ಯದಾರಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಪಾರದ ಮಾರ್ಗ: ಮಾರುತನಂತೆ ಸಂಚಲಿತ ಚಿತ್ತವನಾತ್ಯದಾರಿಯೊಳಗೆ ನಿಲಿಸಿದರೆ (ಭರತ. ೬೯-೧೦೫).

[ಅತ್ಯ + ದಾರಿ]

ಅತ್ಯದ್ರೋಹ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೇ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ತಲೆಹಾಕಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು ಅತ್ಯದ್ರೋಹವೇ ಸರಿ (ರೂಢಿ). [ಅತ್ಯ + ದ್ರೋಹ]

ಅತ್ಯದ್ರೋಹಿ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೇ ಕೇಡು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ. ಅತ್ಯದ್ರೋಹಿನ್]

ಅತ್ಯಧ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಚಿಂತಿಸುವುದು: ತಮ್ಮ ದಣಿ ಅತ್ಯಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಅತ್ಯೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿದ್ದ (ಪುನರು. ೩೦೬). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು: ಧಾರಣೆಯ ದಿವಿಜರಿಗೆ ಪರಮೋದಾರ ಬುದ್ಧಿಯರಿತ್ತ ಫಲಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು ನಿಮಿಷಾರ್ಥವಾತ್ಯಧ್ಯಾನನಿಷ್ಕರಿಗೆ (ಅಮೃತ. ೧-೧೧). [ಅತ್ಯ + ಧ್ಯಾನ]

ಅತ್ಯನಾಥ (ನಾ). ತನ್ನ ಪ್ರಭು, —ಒಡೆಯ, —ಪತಿ: ಪೋದರಾತ್ಯನಾಥನ ಬಲಾಯಂ ಮುಕುತಮಾಯೈ ಯಶಸ್ವತಿಯುಂ ಸುನಂದೆಯುಂ (ಅದಿಪ. ೯-೬೬). [ಅತ್ಯ + ನಾಥ]

ಅತ್ಯನಿಂದೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಅತ್ಯನಿಂದೆ, ಭಯ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ತಾಪತ್ರಯಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಂಡ ಅತ್ಯ (ಪುನರು. ೨೨೨). [ಅತ್ಯ + ನಂದೆ]

ಅತ್ಯನಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಅರ್ಪಣೆಮಾಡುವುದು; ಅತ್ಯಸಮರ್ಪಣೆ. [ಅತ್ಯ + ನಿಕ್ಷೇಪ]

ಅತ್ಯನಿರಾಕರಣೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ನಿರಾಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ನೈಜ್ಯಾನುಸಂಧಾನ: ಅವರು ಆಯಾ ಮತೀಯರಿಗೆ ರುಚಿಸುವಂಥಾ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅತ್ಯನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದುದಿತ್ತಿದ್ದರು (ಕಬಸಾ. X ಬೀ). [ಅತ್ಯ + ನಿರಾಕರಣೆ]

ಅತ್ಯನಿರ್ಮಿತ (ಗು). ತಾನು ಮಾಡಿದ, —ನಿರ್ಮಿಸಿದ; ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ಮಿತ: ನಿಮ್ಮಯ ಪುರದಲಿ ನಿವಾತ್ಯನಿರ್ಮಿತ ರಾಜಧಾನಿಯಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೬-೨೬). [ಅತ್ಯ + ನಿರ್ಮಿತ]

ಅತ್ಯನಿರ್ವಾಣಿ (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮನ ಮೋಕ್ಷ: ಮಯ್ಯ ನಿರ್ವಾಣಿ ಮಾಳ್ವದು ದೇಹನಿರ್ವಾಣಿ ಮಯ್ಯೊಳಗಿದ ಹಂಸನನು ಮಯ್ಯೆಂಬ ಹೊದಬಂದ ಬೇರ್ಮಾಡಿ ನೋಳ್ವದೆ ಮಯ್ಯೆಲ್ಲದಾತ್ಯನಿರ್ವಾಣಾ (ಭರತ. ೬೯-೬೨). [ಅತ್ಯ + ನಿರ್ವಾಣಿ]

ಅತ್ಯನಿವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಅತ್ಯನಿವಾಸಮಪ್ಪ ಹೇಮ ಕೂಟಾಚಲಕ್ಕೆ ಪೋಗುತ್ತಿದ್ದಪಳ (ಕಾದಂಫು. ೬೯೪).

[ಅತ್ಯ + ನಿವಾಸ]

ಅತ್ಯನಿವೇದನ (ನಾ). (ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ) ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ: "ಶ್ರವಣಂ, ಕೀರ್ತನಂ, ವಿಶ್ಲೋಕ ಸ್ಮರಣಂ, ಪಾದಸೇವನಂ, ಅರ್ಚನಂ, ವಂದನಂ, ದಾಸ್ಯಂ, ಸಖ್ಯಂ, ಅತ್ಯನಿವೇದನಂ" ಎಂಬ ೯ ವಿಧ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾ (ಹಸಾರ. ೨೧-೫೧ ಬೀಳು). [ಅತ್ಯ + ನಿವೇದನ]

ಅತ್ಯನೇಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯ ಫಲ ಕರ್ತೃವಿಗೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಸಂಸ್ಕೃತದ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲೊಂದು. [ಸಂ.]

ಅತ್ಯನೈವೇದ್ಯ (ನಾ). = ಅತ್ಯನಿವೇದನ: ಕರ್ಮಫಲವ ಕೂಡಿ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮ ದೇವಂಗೆ ಅತ್ಯನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡಿದವನೆ ಧನ್ಯ (ಬಸವ. ೬೬೬);

ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಂ . . . ಅತ್ಯನೈವೇದ್ಯಮಂ ಮಾಡಿದನಾ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಸುಕೃತಿಯೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೬). [ಅತ್ಯ + ನೈವೇದ್ಯ]

ಅತ್ಯಪರ (ನಾ). ಅತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ಸ್ವಸ್ವ ರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವವನು: ಶಂಕರಭಾವದಲ್ಲಿ ಸಂಕೃಮಿಸಿ ಧರಿಸಿ ಸಮಾಧಿಯನು ತಳೆದಾತ್ಯಪರನಾದ (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೫).

[ಅತ್ಯ + ಪರ]

ಅತ್ಯಪರಾಭವ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೋಲು; ತನಗೆ ಉಂಟಾದ ಪರಾಜಯ: ಎಂತೊ ಸೈರಿಸುವರಾತ್ಯಪರಾಭವಮಂ ಕುಲೋದ್ಭವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೬). [ಅತ್ಯ + ಪರಾಭವ]

ಅತ್ಯಪಾಲನ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅತ್ಯರಕ್ಷಣೆ: ಅತ್ಯಪಾಲನಮೆಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಕಾರದೊಳವಾತ್ಯರಕ್ಷೆಗೆಯ್ದುದು (ಜಾವಂಫು. ೨೬೮). [ಅತ್ಯ + ಪಾಲನ]

ಅತ್ಯಪುಣ್ಯ (ನಾ). ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ: ಕೂರ್ತಿಟ್ಟವರಾತ್ಯಪುಣ್ಯಮಿ . . . ಕಾವು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೬). [ಅತ್ಯ + ಪುಣ್ಯ]

ಅತ್ಯಪುತ್ರಕ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗ: ಅತ್ಯಪುತ್ರಕವಿವಹನಪ್ರೀತಂ ರೋಮಾಂಶ ಕಂಚುಕಿತಾಂಗಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೬). [ಅತ್ಯ + ಪುತ್ರಕ]

ಅತ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು: ಅತೀಂದ್ರಿಯದೊಂದು ದರ್ಶನಾನಂದದೊಳ್ ಮುಳುಗಿತಾತ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಪ್ರಲಯಯೋಗಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೬-೫೦೬). ೨. ತನ್ನ ತನದ ಅರಿವು: ಅ ಅತ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ದಿಗ್ವೀಶ ಮುಟ್ಟಿ ಎಂಟಿದೆಯ ರೂಪ ತಳೆದು (ಹೃದಸ. ೫೫೫).

[ಅತ್ಯ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಅತ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಗೌರವ, —ಘನತೆ: ಹಗಲುಗಸನು ಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಘ ಜೀವನಾಭಿಲಾಷೆ, ಅತ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಈ ಎರಡು ಹುಟ್ಟುಗುಣ ಗಳೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಶ್ವದ. ೬೫೨). ೨. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: ಅವನದು ಬಹಳ ಅತ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ರೂಢಿ).

[ಅತ್ಯ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಅತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾ). ಅತ್ಯವಿಶ್ವಾಸ: ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಅತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ ಮತ್ತು ಸ್ವೇಚ್ಛಾನರ್ತನೆ ಕುಡಿದು ಅಮಲೇರಿದಾಗ ಮೈದೋರು ತಿದ್ದುವ (ಪುನರು. ೧೧). [ಅತ್ಯ + ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಅತ್ಯಪ್ರಭೆ (ನಾ). ಅತ್ಯದ ಪ್ರಕಾಶ: ಈ ಅತ್ಯಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನರಣವುಂಟು ಅದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಾನವರಣಕರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೬). [ಅತ್ಯ + ಪ್ರಭೆ]

ಅತ್ಯಪ್ರವಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರಗಳ 'ಪೂರ್ವ' ಎಂಬ ಹದಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೧೧ ಇದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ: ಈ ಪೂರ್ವಗಳು ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿವೆ. ೧ ಉತ್ತಾದನಪೂರ್ವ . . . ಅತ್ಯಪ್ರವಾದ (ಅತ್ಯದ ಪೂರ್ಣಕಲ್ಪನೆ) (ಜೈನಸ. ೪೯೯). [ಅತ್ಯ + ಪ್ರವಾದ]

ಅತ್ಯಪ್ರಶಂಸೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅತ್ಯಸ್ತುತಿ: ಅತ್ಯಪ್ರಶಂಸೆ ಸಜ್ಜನರ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಅತ್ಯ + ಪ್ರಶಂಸೆ]

ಅತ್ಯಬಲ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯನ ಶಕ್ತಿ. ೨. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ: ದೈವಬಲವಿಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಬಲವೇನೂ ಸಾಗದು (ರೂಢಿ). ೩. ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ: ಛೇತ ಪರಿಗ್ರಹಂ ಕೃಪಣನಾತ್ಯಬಲವ್ಯಸನಾವಿಹ್ವಲಂ (ಸಂಚತಂ. ೨೨೧-೧೦).

[ಅತ್ಯ + ಬಲ]

ಅತ್ಯಬೋಧ (ನಾ). = ಅತ್ಯಜ್ಞಾನ: ಅಪನಿಂದಾನ್ವಿತರಾತ್ಯಬೋಧ ಕುಹಕರ್ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾತ್ರೇಷ್ವರಂ ನೃಪರೋ ಮಾನ್ಯರನಿಪ್ರಶ್ನಿ (ಸೋಮೇಶ. ೫೯). [ಅತ್ಯ + ಬೋಧ]

ಅತ್ಯಭವ (ನಾ). ೧. ಮಗ: ಅ ಬದ್ಧೆ ಗಂಗೆ... ಮಗ್ಧ ಮಲ್ಲನಿಳಾಬಹು
ವಿಧ [ರ]ಕ್ಷಣ ಪ್ರವೀಣ ಕೃಪಾಣಂ ಅತ್ಯಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೦, ೩೧);
ಜಗದ ನವನಿಧಿಗೊಡೆಯನಾತ್ಯಭವನೆನಿಸಿ ಮುಟ್ಟಿಗೆಯ ಸುಂಕದ ಹಾಗೆ
ವಿಲ್ಲಾಯ್ತೆ ಮಗನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೨). ೨. ತನ್ನ ಜನ್ಮಪರಂಪರೆ:
ಅಂಬರೇಚರ ಪುತ್ರರ ಬೆಸಗೊಂಡರಾತ್ಯಭವಮಂ ಧರ್ಮಶ್ರವಾನಂತರಂ
(ಶಾಂತಿಪ. ೯-೫೦). [ಅತ್ಯ + ಭವ]

ಅತ್ಯಭವೆ (ನಾ). ಮ ಗ ಳು: ಸಿಂಹಕಂ . . . ಅತ್ಯಭವೆಯೆನಿಸುವ
ಪೆಣ್ಣೆಯಂ ನೈಪಕುಳಚೂಡಾಮಣಿ ಯು ವ ರಾ ಜಂ ಗೆ ಮದುವೆಯಂ
ಮಾಡಿದಪಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೯೯); ಇನ್ನುಳಿದ ಗೃಹಸ್ಥರಾತ್ಯಭವೆಯಂ
ಕಳುಪುತ್ತಕಟಂತಕಲ್ಪರೋ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨-೮೪).

[ಸಂ. ಅತ್ಯಭವಾ]

ಅತ್ಯಭಾವಿ (ಗು). ಅತ್ಯಧ್ಯಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ: ವೀರ್ಯ
ಮನಂತವೀರ್ಯಮಜಾವಪ್ರತಿಮಂ ಸುಖಮಾತ್ಯಭಾವಿ ಗಾಂಧೀರ್ಯ
ಮಮಾನುಷಂ ನಿನಗೆ ದೇವರ ದೇವ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೧೦೦).

[ಸಂ. ಅತ್ಯಭಾವಿನಾ]

ಅತ್ಯಭೂ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ವಿಷ್ಣು: "ಅರವಿಂದನಾಭಂ . . . ಅತ್ಯ
ಭೂನಾಮ ಗೋವಿಂದನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬-೧೭). ೩. ಮನ್ಮಥ: "ಮನ
ಸಿಜಂ . . . ಅತ್ಯಭೂ ಪಂಚೇಷು. . . ಮದನನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೨).

[ಸಂ.]

ಅತ್ಯಮಲ (ನಾ). ಅತ್ಯದ ದೋಷ: ಅನಂಸಿದೆನ್ನಾತ್ಯಮಲಪಂಕಾಪಳಿ
ಯನೆಲ್ಲಂ ತೊಳೆದು ಕಳೆದೋವಿದಿರಿ (ಬಸವ. ೫೭-೬೩). [ಅತ್ಯ + ಮಲ್ಯ]

ಅತ್ಯಯೋಗ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡುವ
ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆ, —ತಲ್ಲೀನತೆ: ಉಂಡು ತೇಗುವನಂತೆ ತಾ ನಾ ತ್ತ
ಯೋಗದೊಳುಂಡ ಸವಿಯ ಕೈತಿಮಾಳ್ವಾ ಕಂಡು ತೋಜುವಂತೊಳಗೆ
ತನ್ನಾತ್ಮನ ಕಂಡುದನುಸುಂ ತೋಜುವನು (ಭರಣ. ೬೯-೩೪).

[ಅತ್ಯ + ಯೋಗ]

ಅತ್ಯಯೋಗಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಯೋಗವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಕಿಲುಬು
ಜಾಜಾದರೆ ಕನ್ನಡಿ ಕಾಣ್ತೆ ತೆಜದಿ ನಿರ್ಮಲನಾತ್ಯಯೋಗಿ ಧ್ಯಾನದೊಳು
ತೊಲಗಪನೊಂಭತ್ತು ಕರ್ಮವನಾಗ (ಭರಣ. ೭೨-೨೪).

[ಸಂ. ಅತ್ಯಯೋಗಿನಾ]

ಅತ್ಯರಕ್ಷಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಂಗ
ರಕ್ಷಕರಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳು: ಮತ್ತಮನಲ್ಪಕಲ್ಯಾಣಮರಯಂ ಇಂದ್ರ
ಪ್ರತಿಂದ್ರ ಸಾಮಾನಿಕತ್ರಯಸ್ತಂಶಪಾರಿಷದಾತ್ಯರಕ್ಷಕ ಲೋಕಪಾಲ
ಕಲ್ಪಿಪಾಭಿಯೋಗ್ಯಭೇದದಿಂ ನವವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೨-೬ ವ).

[ಅತ್ಯ + ರಕ್ಷಕ]

ಅತ್ಯರಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತನಗೆ
ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಅಪಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಅತ್ಯ
ರಕ್ಷಣೆಗಿಂತ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಪ್ರಿಯವಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೩೮೮); ಅತ್ಯರಕ್ಷಣೆ
ಗಾಗಿ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಬಂದು ವಿಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ (ಮಣಸ. ೮).

[ಅತ್ಯ + ರಕ್ಷಣೆ]

ಅತ್ಯರಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಅತ್ಯರಕ್ಷಣೆ. 'ಅತ್ಯರಕ್ಷೆಗೆಯ್' ಪರಾ.

[ಅತ್ಯ + ರಕ್ಷೆ]

ಅತ್ಯರಕ್ಷೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊ; ಅತ್ಯಸಂರಕ್ಷಣೆ
ಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊ: ಅತ್ಯಪಾಲನಮೆಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಕಾರದೊಳ
ಮಾತ್ಯರಕ್ಷೆಗೆಯ್ಯುದು (ಜಾವಂಪ. ೨೩೮).

[ಅತ್ಯರಕ್ಷೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅತ್ಯರತಿ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಸ್ವರೂಪ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ, —ಅಸಕ್ತಿ:
ಈ ಭಾವರಸಾಯನವು ದೇಹವನ್ನು ರಕ್ತದಂತೆ ಅಭಸರಣಮಾಡಬೇಕಾದರೆ
ಅತ್ಯರತಿಯ ಅನಿರುದ್ಧ ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರವಾಹವೇ ಬೇಕು (ವಿಜಾನುಂ. ೮೩).
೨. ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನು ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಅತ್ಯಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ
ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವವನು. [ಅತ್ಯ + ರತಿ]

ಅತ್ಯರಾಗ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಅನುರಾಗ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿ: ದೂಷ
ದತ್ತು ಕಂಪನಕೃತ ಕಂಕಣಸ್ಥನಮುಮಾಸ್ಯವಿಕಾಸಮುಮಾತ್ಯರಾಗಮಂ
(ರಾಜಶೇ. ೮-೭೪). [ಅತ್ಯ + ರಾಗ]

ಅತ್ಯರೂಪ (ನಾ). ಜೀವದ ಸ್ವರೂಪ; ಚೇತನದ ನೈಜಸ್ವಭಾವ:
ಮನಸ್ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯರೂಪವನ್ನೂ ಅಹಂಕಾರತತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾತ್ಯರೂಪ
ವನ್ನೂ . . . ಚಿಂತಿಸಬೇಕು (ಹಸಾರ. ೬-೨೬ ಬೀಕೆ). [ಅತ್ಯ + ರೂಪ]

ಅತ್ಯಲಾಭ (ನಾ). ಅತ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಮೇಲ್ಮೈ; ಅತ್ಯಸ್ವರೂಪ
ನಿಶ್ಚಯದಿಂದಲೂ, ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ
ಲಾಭ: ಶುಷ್ಕನಾದವನೇ ಸರೇಂದ್ರನು ಶುಷ್ಕನಾದವನೇ ಸುರೇಂದ್ರನು
ಶುಷ್ಕನಾದವನೇ ಚತುರ್ಮುಖನಾತ್ಯಲಾಭದಲಿ ಶುಷ್ಕನಾದವನೇ
ಮಹೇಶ್ವರ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೩೬). [ಅತ್ಯ + ಲಾಭ]

ಅತ್ಯವಂಚಕ (ನಾ). ತನಗೆ ತಾನೆ ವಂಚನೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು;
ಅತ್ಯದ್ರೋಹಿ: ಅತ್ಯನಂತು ಪೇಜಾತ್ಯವಂಚಕರ್ ಪೇಜರೊಳರೇ
(ಅಜಿತ. ೨-೩೫). [ಅತ್ಯ + ವಂಚಕ]

ಅತ್ಯವಂಚನೆ (ನಾ). = ಅತ್ಯದ್ರೋಹ: ಈಗ ನನ್ನ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು
ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸಲಿ, ಹೇಗೆ ಅತ್ಯವಂಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೧೩-೧೩). [ಅತ್ಯ + ವಂಚನೆ]

ಅತ್ಯವಂತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು;
ಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಪ್ರಾಜ್ಞರೂ ಶೂರರೂ ಉತ್ಸಾಹಿಗಳೂ
ಅತ್ಯವಂತರೂ ಆದ ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೋ (ವಚಭಾ. ೨೫೪).

[ಸಂ. ಅತ್ಯವಂತಾ]

ಅತ್ಯವಲ್ಲಭ (ನಾ). ತನ್ನ ಗಂಡ ಅಥವಾ ಪ್ರಭು: ಅತ್ಯವಲ್ಲಭಾಂತರಿತ
ಯನೆನ್ನನಣ್ಣ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದೆ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೭೦೪); ಅತ್ಯವಲ್ಲಭನೆ ಚಿತ್ತ
ವಜ್ರಾತು ಸೇವೆಯಸಗುವ ಸತಿಯರ ವೃತ್ತವ ಬಿತ್ತರಿಸುವೆನು (ಹದಿಬ.
೪-೩). [ಅತ್ಯ + ವಲ್ಲಭ]

ಅತ್ಯವಸ್ತು (ನಾ). ೧. ತನ್ನವಸ್ತು. ೨. ಜೀವತತ್ತ್ವ: ಅತ್ಯವಸ್ತು
ಗಳಿಗೆ ಚೇತನತ್ವ, ಜ್ಞಾತೃತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ
ವ್ಯವಹಾರಗಳಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯). [ಅತ್ಯ + ವಸ್ತು]

ಅತ್ಯವಿಕಾಸ (ನಾ). ಅತ್ಯದ ಏಳಿಗೆ, —ಬೆಳೆವಣಿಗೆ: ಈ ಸನ್ನಿವೇಶ
ಅತ್ಯಸಂಯಮಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಸಾಧಕವೋ ಅತ್ಯವಿಕಾಸಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟೇ ಸಾಧಕ
(ಮಹ್ಯಾರ. ೮೪). [ಅತ್ಯ + ವಿಕಾಸ]

ಅತ್ಯವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಅತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು: ಸಲ್ಲಲೊಲುಮೆ
ಗಾಗಿ ಸಖಸಖಿ ದೂತಿಯರೆಲ್ಲರ ಮನ್ನಿಸಂತೆ ಸಲ್ಲಲಿತಾತ್ಯವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥ
ಕಾಗಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮನ್ನಿಸೆಯಿಲ್ಲ (ಭರಣ. ೨-೪೫). [ಅತ್ಯ + ವಿಜ್ಞಾನ]

ಅತ್ಯವಿದ (ನಾ). = ಅತ್ಯಜ್ಞಾನಿ: ವ್ಯಾಸಮುನಿಪತಿ ಶುಕಮುನಿಗೆ
ಸಂತೋಷದಿಂದಲಿ ತತ್ತ್ವಬೋಧೆಯ ಲೇಸನಲು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಪೇಳಿದನಾತ್ಯ
ವಿದರೊಲಿಯ (ಅಮೃತ. ೧ ಸೂ). [ಸಂ. ಅತ್ಯವಿದಾ]

ಅತ್ಯವಿದ್ಧ (ನಾ). ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತಾನೇ ಚಿತ್ರಿಸುವುದು: ರಸಚಿತ್ರ
ಧೂಳಿಚಿತ್ರದೋಜೆಯುಮಂ ಶ್ರುತಿವಿದ್ಧಮಾತ್ಯವಿದ್ಧಂ ಪರವಿದ್ಧಮೆಂಬ
ವಿದ್ಧ ಪದ್ಧತಿಯುಮಂ ಲಾಕ್ಷಾರಸರೇಖಾಶುದ್ಧಿಯುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಕ.
೫-೪೨). [ಅತ್ಯ + ವಿದ್ಧ]

ಅತ್ಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಅತ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ಅನುಭಾವವೆಂಬುದು ಅತ್ಯವಿದ್ಯೆ (ವಚನಂ. ೪-೮); ಅದುನಿಮಿತ್ತ ದಲಾತ್ಯವಿದ್ಯಾಹೃದಯವಾದೀ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪೇಳಿದನು (ಅಮೃತ. ೧-೧೭); ಈಗ ವೇದಾಂತವೆಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). [ಅತ್ಯ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅತ್ಯವಿಲಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ಲೀಲೆ ಅಥವಾ ವೈಭವ: ಭವದಾನನಕ್ಕೆ ಸೋಲಾತ್ಯವಿಲಾಸವುನುಬಾದ ತೇಜದ ರುಚಿಗಿಟ್ಟು... ಉಡುಪನುಡುಪ ನಾದಂತಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೮೮). [ಅತ್ಯ + ವಿಲಾಸ]

ಅತ್ಯವಿಶ್ವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ನಂಬಿಕೆ; ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಭರವಸೆ ಇರುವುದು: ಅವನಿಗೂ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯವಿಶ್ವಾಸವಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೩೩). [ಅತ್ಯ + ವಿಶ್ವಾಸ]

ಅತ್ಯವೀರ (ನಾ). ಅತ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದ ಶೂರ; ಅತ್ಯಜ್ಞಾನಿ: ಸಾಕ್ರಟೀಸ ಅತ್ಯವೀರ ಕುಡಿದನಲ್ಲ ವಿಷದ ನೀರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೦-೧೮). [ಅತ್ಯ + ವೀರ]

ಅತ್ಯಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ನೈರ್ಮಲ್ಯ; ಅಂತಶುದ್ಧಿ: ಅಘೋರ ತಪವ ಮಾಡಿದೊಡೇನು? ಅಂತರಂಗ ಅತ್ಯಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವರ ನೆಂತು ನಂಬುವನಯ್ಯಾ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೧೭); ನೆಕ್ಲ ದೋವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕವೇಳೆ ಅತ್ಯಶುದ್ಧಿಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೩೩). ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನನ್ನು ಶುಚಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಅತ್ಯಶುದ್ಧಿ, ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಲಿಂಗಶುದ್ಧಿ, ಮಂತ್ರಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಶುದ್ಧಿಗಳ (ವಿನೇಕ. ೧೦೩). [ಅತ್ಯ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅತ್ಯಶೋಧನೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಆ ವ್ಯಥೆ ಇನ್ನೂ ಉಳಿದಿರಬಹುದೆ ಎಂದವನು ಅತ್ಯಶೋಧನೆ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೨೯೮). [ಅತ್ಯ + ಶೋಧನೆ]

ಅತ್ಯಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ತಾನೇ ತನಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರಾದ್ಧ: ನಾನು ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅತ್ಯಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ತೊರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೨೩೨). [ಅತ್ಯ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಅತ್ಯಶ್ಲಾಘನೆ (ನಾ). = ಅತ್ಯಸ್ತುತಿ: ಇಲ್ಲಿಯತನಕ ನೆಕ್ಲ ದೋವಾ ತನ್ನ ಮರುಕವನ್ನು ತಾನೆ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಅತ್ಯಶ್ಲಾಘನೆಯ ಸಂಭ್ರಮ ದಿಂದ ಸಂತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೧೮). [ಅತ್ಯ + ಶ್ಲಾಘನೆ]

ಅತ್ಯಸಂಗ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೂಟ: ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ಅತ್ಯಸಂಗ ಒಂದೇ ಅಯ್ಯ (ಬಸವ. ೯೫೮). [ಅತ್ಯ + ಸಂಗ]

ಅತ್ಯಸಂಗತ್ಯ (ನಾ). = ಅತ್ಯಸಂಗ: ಅತ್ಯಾಸನ್ನಭವ್ಯರಿಗಲ್ಲದಾತ್ಯ ಸಂಗತ್ಯವೆಲ್ಲರಿಗೇ ಬಹುದು (ಭರಣ. ೨-೯೫). [ಅತ್ಯ + ಸಂಗತ್ಯ]

ಅತ್ಯಸಂಗಾತ (ನಾ). ತನಗೆ ಜೊತೆ; ಅತ್ಯಕ್ಕೆ ಜೊತೆ: ಚಿನ್ನಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ತುನಯ್ಯ ಅತ್ಯಸಂಗಾತಕ್ಕೆ ನೀನೆನಗುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ೭೯-೧೯೯). [ಅತ್ಯ + ಸಂಗಾತ]

ಅತ್ಯಸಂತೋಷ (ನಾ). ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂತೋಷ, —ತೃಪ್ತಿ: ನೀಲನದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿ ಅತ್ಯಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆದನು (ಮಜಸ. ೪೪). [ಅತ್ಯ + ಸಂತೋಷ]

ಅತ್ಯಸಂಧಾನ (ನಾ). ಅತ್ಯಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅತ್ಯ ಯೋಗ: ನಾನಾ ಚಿಂತೆಯಳಿದು ಮನವಾತ್ಯಸಂಧಾನದೊಳಿರಲದೆ ಧ್ಯಾನ (ಭರಣ. ೩೯-೨೩). [ಅತ್ಯ + ಸಂಧಾನ]

ಅತ್ಯಸಂಯಮ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವ: ಅತ್ಯಸಂಯಮ, ಅತ್ಯನಂಬಿಕೆ, ಅತ್ಯತ್ಯಸಿಯ

ಸಿರಿಯಲಿ ಶುಂಬುಯಾವನ ಬೆಳಗಲಿ (ವಿಜದ. ೧೫-೩); ಅವರಿಗೆ ರಕ್ತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅತ್ಯಸಂಯಮವನ್ನೂ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಚಕ್ಷದ. ೨೮). [ಅತ್ಯ + ಸಂಯಮ]

ಅತ್ಯಸಂವರಣ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಮರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಮೊದಲಿಂದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಅವನು ಅತ್ಯಸಂವರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯುಕ್ತಿಯ ಸುನಿದಿಷ್ಟ ಪಥವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೪ ಮುನ್ನು). [ಅತ್ಯ + ಸಂವರಣ]

ಅತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಸ್ಕಾರ, —ವಿಕಾಸ: ಕನ್ನಡವನೆ ಓದಿ ಕನ್ನಡವನೆ ಬರೆದಾತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರವ ಪಡೆದ (ಇಂಜಾಪ. ೭೯-೮೫). [ಅತ್ಯ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಅತ್ಯಸಮರ್ಥನ (ನಾ). ತಾನು ಮಾಡಿದುದು ಸರಿ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು: ಅನೇಕರು ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಸಮರ್ಥನನಾದಿ ಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನಾನು... ನೋಡಿದಿರುವೆನು (ಚಿನ್ನ ಬೀ. ೧೫೯). [ಅತ್ಯ + ಸಮರ್ಥನ]

ಅತ್ಯಸಮರ್ಪಣ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು: ಇಂತಹ ಅತ್ಯಸಮರ್ಪಣದ ಬಗೆಯನ್ನು ನಾನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಲ್ಲ ಎಂದು... ಅಭಿಜ್ಞಾನಂತೆ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಚಿನ್ನ ಬೀ. ೧೫೯). [ಅತ್ಯ + ಸಮರ್ಪಣ]

ಅತ್ಯಸಮರ್ಪಣ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು: ಇಂತಹ ಅತ್ಯಸಮರ್ಪಣದ ಬಗೆಯನ್ನು ನಾನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಲ್ಲ ಎಂದು... ಅಭಿಜ್ಞಾನಂತೆ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಚಿನ್ನ ಬೀ. ೧೫೯). [ಅತ್ಯ + ಸಮರ್ಪಣ]

ಅತ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (ನಾ). ಅತ್ಯನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಜೀವನೋದ್ದೇಶ ತಾನಾತ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (ಅನೀಕ. ೫೭-೫೮) ಇವುಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಕಾಸವೇರ್ಪಟ್ಟು ಅತ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಅತ್ಯ + ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ]

ಅತ್ಯಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಪ್ರೇರಣೆ; ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿ: ಪುರೋಹಿತ ಅತ್ಯಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಟಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೮೦). [ಅತ್ಯ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಅತ್ಯಸಾಧಕ (ನಾ). ಅತ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧನೆಮಾಡುವವನು: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದು ಶಿವದ ಸೋಪಾನವನ್ನೇರಿ ಹೊರಟ ಅತ್ಯಸಾಧಕರ ಮಿಂಚಿನ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ಗುರುತು (ಪಂಜ. ೪೪). [ಅತ್ಯ + ಸಾಧಕ]

ಅತ್ಯಸಾಧನೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ. [ಅತ್ಯ + ಸಾಧನೆ]

ಅತ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಅತ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಪಡೆಯುವ ಸಿದ್ಧಿ: ಮುನ್ನ ಕಟ್ಟಿದ ಕರ್ಮ ಸೋರುತಿಹುದು ನಿಜ್ಯಲಿನ್ನು ಬಿಟ್ಟದನು ತಡೆದರೆ ತನ್ನಾತ್ಮ ಸಿದ್ಧಿ ತನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಹುದಾದ ಬಿನ್ನಾಣವೆಲೆ ರವಿಕೀರ್ತಿ (ಭರಣ. ೩೮-೩೮). [ಅತ್ಯ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅತ್ಯಸುಖ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಸುಖ: ರೋಹಿತಸಾಧನೆಗೆ, ಅತ್ಯಸುಖವನೆ ತೊರೆದು ನಿಶಿತ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಣೆಯ ಮಾರ್ಗದಲಿ ನಡೆದು (ವಿಜದ. ೩೦-೧). ೨. ದೇಹದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಜೀವಾತ್ಮನ ಸೌಖ್ಯ: ಕೈಕೊಳ್ಳೊಡಾತ್ಯ ಸುಖಮನೆ ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು ದೇಹಿ ನೆಗಟೆ ಪರಹಿತಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೭). [ಅತ್ಯ + ಸುಖ]

ಅತ್ಯಸುಖಿ (ನಾ). ೧. (ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಕಂಡು) ಅತ್ಯಸ್ವರೂಪದ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಸುಖಿಸುವವನು: ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತಾಂ ಪಡೆತಂದ ನಾತ್ಯಸುಖಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧-೪). ೨. ದೇಹಸುಖಿ; ಭೋಗಾಭಿಲಾಷಿ (?) : ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನು ಮಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಂಯೋಗವಪ್ಪಿಯದೆ ಸದಾಚಾರದಲ್ಲಿ ತಿರುಮಂಡು ಅತ್ಯಸುಖಿಯಾದ ವರೆಲ್ಲ ರೂಘು ಭೋಗಕ್ಕೊಳಗಾದರು (ಘನವ. ೩೭-೩೦). [ಸಂ. ಅತ್ಯಸುಖಿನಾ]

ಅತ್ಯಸ್ತವ (ನಾ). = ಅತ್ಯಸ್ತುತಿ. [ಅತ್ಯ + ಸ್ತವ]
ಅತ್ಯಸ್ತಾವಕ (ನಾ). ಅತ್ಯಸ್ತುತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು : ನೀವು
ದಿನ್ನಹಮಾಡಬೇಕು ಮನ ರಣಸಂಗತಿಯನಾತ್ಮಸ್ತಾವಕರು ನಾನಲ್ಲ
ನೆಂದನು ಕೃಪಗೆ ಗುರುಸೂನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೫).

[ಅತ್ಯ + ಸ್ತಾವಕ]

ಅತ್ಯಸ್ತುತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು ;
ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೆ : ಅನುಭಾವನೆಯಿಂದೋ ಅತ್ಯಸ್ತುತಿ ಪರನಿಂದೆಯ
ದಿಡದನ್ನಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೮೫೫). [ಅತ್ಯ + ಸ್ತುತಿ]

ಅತ್ಯಸ್ತಾಮಿ (ನಾ). = ಅತ್ಯನಾಥ : ಅತ್ಯಸ್ತಾಮಿ ಗುಣವರ್ಣನ
ಮೆಮ್ಮಂದಿರ್ಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೊಳ್ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೭೭ ವ).

[ಅತ್ಯ + ಸ್ತಾಮಿ]

ಅತ್ಯಸ್ತೀಕೃತ (ನಾ). ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಅಥವಾ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು :
ಇಂತು ಮೃಗಾಧಿರಾಜಪದವಿಯೊಳಾಧಿಪತ್ಯ ಮನಾತ್ಮಸ್ತೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ
(ಪಂಚತಂ. ೨೫-೧೨). [ಅತ್ಯ + ಸ್ತೀಕೃತ]

ಅತ್ಯಹತ್ಯ (ನಾ). = ಅತ್ಯಹತ್ಯೆ : ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮನುಷ್ಯನು
ಸಾಯಲು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅತ್ಯಹತ್ಯವನ್ನು
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ಸೂಕ್ರಮ. ೫೯) ; ನಿನ್ನ ಅತ್ಯಹತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ
ನನ್ನನ್ನು ನೀನೆ ಅಹುತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಿಡು (ಪದ್ಯಸ. ೨೭೨).

[ಸಂ. ಅತ್ಯಹತ್ಯಾ]

ಅತ್ಯಹತ್ಯೆ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಕೊಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಪ್ರಾಣ
ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು. [ಸಂ. ಅತ್ಯಹತ್ಯಾ]

ಅತ್ಯಹಿತ (ನಾ). ೧. ಜೀವ ಅಥವಾ ಜೀತನನಿಗೆ ಸುಖಕರವಾದದ್ದು ;
ಅತ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದು : ಕೈಕೊಳ್ಳೋಡೆ ಹಿತಮಾತ್ಮಹಿತವೊಂದೆ
ವಲಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೧-೮೭). ೨. ಸ್ವಂತದ ಹಿತ ; ತನಗೆ ಹಿತ
ವಾದದ್ದು. [ಅತ್ಯ + ಹಿತ]

ಅತ್ಯಾಜ್ಞೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆ : ಅತ್ಯಾಜ್ಞೆಯಂ ಕಾದು ಮೇದಿನಿಯಂ
ವಿಶ್ವಜಗ(ನ್ನು)ತಂ (ಕೃಷ್ಣ. ೩-೨-೫೫ ; 1058). [ಅತ್ಯ + ಅಜ್ಞೆ]

ಅತ್ಯಾಧೀನ (ಗು). ತನಗೆ ವಶವಾದ ; ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ :
ಮಾನವನು ಪರಾಧೀನವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಗೂ ತ್ಯಜಿಸಿ
ಅತ್ಯಾಧೀನವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನ
ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರದ. ೫೪). [ಅತ್ಯ + ಅಧೀನ]

ಅತ್ಯಾನಂದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಅನಂದಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು : ವಿಷಯಾನಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ . . . ವಿದ್ಯಾನಂದವೆಂಬವೇ
ಅನಂದದ ಸ್ವಭೇದಂಗಳ್ . . . ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುವಾದಿ ವಿಷಯಂಗಳ ಮಧ್ಯ
ದೊಳು ತಾನೆ ಪ್ರಿಯತಮನೆಂದು ತೋರ್ಪುದೇ ಅತ್ಯಾನಂದಮೆನುವುದು
(ವಿನೇಶ. ೨೩). [ಅತ್ಯ + ಅನಂದ]

ಅತ್ಯಾನುಭವ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ೧. ತನ್ನ ಅನುಭವ. ೨. ಅತ್ಯ
ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದು ಸುಖಪಡುವುದು ; ಅತ್ಯಧ್ಯಾನಸುಖ.

[ಅತ್ಯ + ಅನುಭವ]

ಅತ್ಯಾನುಭೂತ (ನಾ). ತನಗೆ ಅನುಭವವಾದುದು ; ತನ್ನ ಅನು
ಭವಕ್ಕೆ ಬಂದುದು : ಒಲಿಸಿಯುಮೊಲ್ಲಮಜುವ ಜಡುರನಾತ್ಮಾನು
ಭೂತಮುನಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೮-೯೧ ವ). [ಅತ್ಯ + ಅನುಭೂತ]

ಅತ್ಯಾನುಭೂತಿ (ನಾ). = ಅತ್ಯಾನುಭವ : ಅಪರೋಕ್ಷವಾದ ಅತ್ಯಾನು
ಭೂತಿಯನ್ನು ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅಳಿದು ನೋಡುವ . . .
ವಿಸುರ್ಜನಾಶಕ್ತಿ ಪ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಅರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಅರಂಭ
ನಾಗಿರಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೨೧). [ಅತ್ಯ + ಅನುಭೂತಿ]

ಅತ್ಯಾಭಿಮಾನ (ನಾ). ೧. ತಾನು ಹಿರಿಯನೆಂಬ ಭಾವನೆ ; ಗರ್ವ :
ಚಿತ್ತವಿಶೇಷಪ್ರಭವಂಗಳ್ ಪ್ರಬಂಧದಿಂದಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವವನಜಯದ
ಲೋಕಕ್ಕಾತ್ಮಾಭಿಮಾನಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೮-೧೪೨ ವ). ೨. ಸ್ವಾಭಿ
ಮಾನ : ಮರುಕ್ಷಣ ಅತ್ಯಾಭಿಮಾನ ಎಚ್ಚಿತ್ತು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅದೇನು
ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ ಅನ್ನಿಸಿತು (ಮೂರುಡಾ. ೧೧೫).

[ಅತ್ಯ + ಅಭಿಮಾನ]

ಅತ್ಯಾಮಿಷ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಮಾಂಸ. ೨. [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು
ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಶತ್ರು ಸಮಸ್ತ ಬಲಂಬೆರಸು ವಿಜಿ
ಗೀಷುವಂ ಕಾಣ್ಪುದುಂ ಅತ್ಯಾಮಿಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ಪಂಚತಂ.
೨೨೦-೧೯). [ಅತ್ಯ + ಅಮಿಷ]

ಅತ್ಯಾಯತ್ತ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಧೀನ ಅಥವಾ ವಶ.

ಅತ್ಯಾಯತ್ತಂ ಮಾಡು = ತನ್ನ ವಶ ಮಾಡಿಕೊ ; ಸ್ವಾಧೀನ
ಪಡಿಸಿಕೊ : ಮಹಿಮಾತಿಶಯದಿಂದ ಮಹೇಂದ್ರಾದ್ರಿಸಾರಮನಾತ್ಮಾ
ಯತ್ತಂ ಮಾಡಿದುರ್ವರಾಸ್ಯತಿಲಕನ ಸೈನಿಕಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೧೭೨ ವ).

[ಅತ್ಯ + ಆಯತ್ತ]

ಅತ್ಯಾರಾಮ (ನಾ). ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವವನು :
ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು
ನಿಕಾಂತ ವಿಶ್ರಾಂತನಾಗಿ ಅತ್ಯಾರಾಮನಾಗಿರುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೪).

[ಅತ್ಯ + ಆರಾಮ]

ಅತ್ಯಾರ್ಥ (ಅ). ೧. ತನಗಾಗಿ ; ತನಗೋಸ್ಕರ : ಮಲಹರಪ್ರೀತ್ಯಾರ್ಥ
ಮಾಗಿದ ಜಲಚರವನಾತ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿದ ಕೊಳುವುದನುಚಿತವೆನುತ ಮನೆ
ಗೆಯ್ದುಂ (ಬಸವ. ೨೭-೨೪). ೨. ಅತ್ಯವಸ್ತುವಿಗೋಸ್ಕರ. [ಸಂ.]
ಅತ್ಯಾರ್ಥಕ (ಗು). ತಾನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ.
'ಅತ್ಯಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಾರ್ಥಕಸರ್ವನಾಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಬಗೆ : ತಾನು ತಾವು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳು . . . ಇವಕ್ಕೆ
ಅತ್ಯಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೩೦).

[ಅತ್ಯಾರ್ಥಕ + ಸರ್ವನಾಮ]

ಅತ್ಯಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. = ಅತ್ಯನಿವೇದನ : ಪರಮ ಶ್ರೀಗುರುವರ
ನೊಳಗೆ ಮನವೆರಕವಾಗಿಹುದೆವೆ ಅತ್ಯಾರ್ಪಣವು (ಗಗತಾ. ೩-೫೯).
೨. ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು ; ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸು
ವುದು. ೩. ತನ್ನ ಬಲಿದಾನ ; ತನ್ನನ್ನೇ ಅಹುತಿ ಕೊಡುವುದು.

[ಅತ್ಯ + ಅರ್ಪಣ]

ಅತ್ಯಾರ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಅಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಪರಮಾತ್ಮ
ನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ತನಗೆ ತಾನೇ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು :
ಈ ಸಂವಿಧಾನವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅಧಿನಯಮಿತಗೊಳಿಸಿ ಅತ್ಯಾರ್ಪಿತ
ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಭಾಷಾ. ೧ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಅತ್ಯ + ಅರ್ಪಿತ]

ಅತ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವ (ನಾ). ಅತ್ಯನೆಂಬ ವಸ್ತುವಿನ ಇರುವಿಕೆ ; ಅತ್ಯನು
ಇರುವನೆಂಬ ಭಾವ : ಪರಲೋಕ ಸುಖಾರ್ಥ ಮಾತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವ
ಅಭಿನವೇಶದಿಂದ ತನುಧನ ನಿಧನಂ ಮಾಡಿ ಸೇವೆಗಡಲ್ಪಡೆ (ಅದಿಪ.
೨-೯ ವ). [ಅತ್ಯ + ಆಸ್ತಿತ್ವ]

ಅತ್ಯಾಹುತಿ (ನಾ). ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅಹುತಿ ಕೊಡುವುದು ; ತಾನು
ಬಲಿಯಾಗುವುದು : ತನ್ನ ಅತ್ಯಾಹುತಿಯಿಂದ ಸಾವಿರ ಜನರಿಗೆ ನೀರು
ಸಿಗುವಂತಾಗಲೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಳು (ರಂಗರೋ. ೩೫) ; ಪ್ರಭುಗಳು
ಲೆಂಕನ ಧೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಾಹುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೯).

[ಅತ್ಯ + ಅಹುತಿ]

ಅತ್ತೀಕರಣ (ನಾ). ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು. 'ಅತ್ತೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ತೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು: ಮೆಚ್ಚುವುದನಾತ್ತೀಕರಿಸು ದೇವಿಯಿಂದೀಗವನುಕೊಳವು ಕೃತಾರ್ಥಂ (ಕಾ ದಂ ಉ. ೧೫೬). ೨. ತನ್ನದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ: ಇದರ ಭವ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಸಮ್ಯಕ್ ಸ್ವರೂಪ ಅರಿತು ಅತ್ತೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಲತ್ರಯವನ್ನು ನಿಲುಕುವ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕುಂಚದಿಂದ ಪಂಪನು ಇದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಕಪಾಕ. ೮೯). [ಅತ್ತೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಅತ್ತೀಕೃತ (ಗು). ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ: ಅಂತು... ನಳಕೂಬರ ಲಾವಣ್ಯಕ್ಕಂ ಅತ್ತೀಕೃತ ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ವಿಭವಕ್ಕಂ ತಾನೊರ್ವನೆ ನಿರುಪಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೨-೪೯ ನ). [ಸಂ.]

ಅತ್ತೀಭಾವ (ನಾ). ೧. = ಅತ್ತೀಯತೆ ೧: ದೇವೇಂದ್ರನುಮಾಗಳ ದೇಶಾವಧಿಯುಂ ಚಿತ್ರದೊಳ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ನಿಜಜನ್ಮಾವಳಸಮೇತ ಮಾತ್ತೀಭಾವಮನೊಡಂ ವ್ಯತಿರೇಕಭವಸಂತತಿಯಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೫-೬). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕೈಕವಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅತ್ತೀಯ (ಗು). ೧. ತನ್ನ; ತನಗೆ ಸೇರಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಅವರ ವಚನದಿನಾತ್ತೀಯ ಪಿತೃಮರಣಮುಮನಾತನ ನರಕಗತಿ ಗಮನ ಮುಮನೊಡು (ಅದಿಪು. ೨-೧೪ ನ); ಅಂತಾತ್ತೀಯ ಸುಕೃತಾಸಾದಿತ ಮುಮಂ ಅನತಿಶಯ ಮುಮಂ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೪-೬೬). (ನಾ). ೨. ತನ್ನದು; ತನಗೆ ಸೇರಿದ್ದು. ೩. ಆಪ್ತ; ಸ್ವಜನ; ಬಂಧು: "ಅತ್ತೀಯ, ಸ್ವಜನ, ಬಂಧು, ಆಪ್ತ, ಜ್ಞಾತಿ, ಬಾಂಧವ—ಈ ೬ ನಂಬಿರಾ" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೨೫೫); ಅದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನನಾದನೆಂದು ಅತ್ತೀಯರೆಲ್ಲರೂ ಅವನಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರಕೊಟ್ಟು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಕಪಾಕುಂ. ೨೪). ೪. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು (*).

ಅತ್ತೀಯಂಮಾಡು = ತನ್ನದಾಗಿಸಿಕೊ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ: ಪಟು ಖಂಡ ಮಂಡಳಕ್ಷಿತಿಯುಮನಾತ್ತೀಯಂ ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ನಿಜಾಯತಿ ಯಿಂದಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೧). [ಸಂ.]

ಅತ್ತೀಯತೆ (ನಾ). ೧. ತನ್ನದೆಂಬ ಭಾವನೆ; ಸ್ವಕೀಯವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನ: ದಿನಗಳು ಉರುಳಿದಂತೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಗೆಳೆತನ ಅತ್ತೀಯತೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಕುಂಕುಮ. ೨೮); ಗೋವಿಂದನೇ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಹೇಳಿದವಂತೆ ಅವನು ನನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ ಅತ್ತೀಯತೆ ಕೇವಲ ನನ್ನ ಸದ್ಗುಣ ಕ್ಯಾಗಿರಬಹುದು (ನಿಶಿಲು. ೪೪). ೨. ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧ.

[ಸಂ. ಅತ್ತೀಯತಾ]

ಅತ್ತೀಯಪ್ರಪಂಚ (ನಾ). ತನ್ನ ವೃತ್ತಾಂತ; ತನಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯ: ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಭವದಂಭ್ರಮರಣ ಪರಿಣತಾಂತ: ಕರಣ ರಾಗಿ ಬಂದವೆಂದಾತ್ತೀಯಪ್ರಪಂಚಮನೊಪಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೪೮ ನ). [ಅತ್ತೀಯ + ಪ್ರಪಂಚ]

ಅತ್ತೀಯಬಲ (ನಾ). ತನಗೆ ಸೇರಿದ ಸೈನ್ಯ; ತನ್ನದಾದ ಪರಿವಾರ: ವಿಶ್ವಕಾರ್ಥಮಂತ್ರಮುಂ ಯಾನ ಪಾತ್ರ ಮುಂ ಭಿನ್ನಮಾಡೊಡವರ್ ವಸುಧಾಧಿಪಕರ್ಣಧಾರಿರ್ವರುಮಪರಿಮಿತಾತ್ತೀಯಬಲ ಸಮೇತಂ ಕ್ಷಣದಿಂದ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೩-೯). [ಅತ್ತೀಯ + ಬಲ]

ಅತ್ತೀಯಭಾವನೆ (ನಾ). ತನಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ; ಮನುಷ್ಯ: ಎದೆಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುವ ಮತ್ತು ಕುಡಿಯುವ ಅನುಭವದಿಂದ ಒಂದು ಅತ್ತೀಯಭಾವನೆ ಬೆಳೆದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸುಖ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೫). [ಅತ್ತೀಯ + ಭಾವನೆ]

ಅತ್ತೀತ (ನಾ). ೧. = ಅತ್ಯನಾಥ: ಕೊಡೆಯಲಿಗಳ ತಿಂತಿಣಿಯಿಟ್ಟಿಡಗಳ ಕಟ್ಟಲೆಯನಿರುಳೆಗತ್ತೀತಂ ತಡೆದೊಡೆ ನರೇಂದ್ರ, ನೋಡೀ ನಡುವಣ ಲೋಕ ಚಕ್ರವಾಕವಧು ವಿರಹಿಸುವಳ (ಅದಿಪು. ೧೧-೬೬); ಇನ್ನುಳಿದೀ ಲೋಕದ ಪೆಂಡಿರೇನುಪಾವರೇ ತಳ್ಳಪ್ಪದಾತ್ತೀತರಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೧೬).

೨. ಅತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಪರಮಾತ್ಮ (*). [ಅತ್ಮ + ಈಶ]
ಅತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ಅತ್ಯದ ಐಶ್ವರ್ಯ: ಅತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯದಿಂದ... ಏಂ ಪಿರಿಯೋ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯರಕ್ಷಾಮಣೀ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೧-೮೫).

[ಅತ್ಮ + ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಅತ್ತೋದಯ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯದ ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೀಯಸ್ಸು: ಉಜ್ಜ್ವಲರುಂ ನಿಶ್ಚಲರುಂ ಪ್ರಣೂತ ಬಲರುಂ ತಾಮಾಗಿ ಲೋಕಾಗ್ರದೊಳ ತೊಳಗು ತಿರ್ಪ ವಿಶುದ್ಧಸಿದ್ಧರೆನುಗೀಗಾತ್ತೋದಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ (ಜೀವಶಂ. ೨-೨). ೨. ತನ್ನ ಏಳಿಗೆ, —ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. [ಅತ್ಮ + ಉದಯ]

ಅತ್ತೋದ್ಧಾರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಉದ್ಧಾರ; ಸಂಸಾರ ಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಅತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು: ನಿನ್ನ ಕುಮಾರನಾತ್ತೋದ್ಧಾರಕೋಸುಗಮೆ ಹರಕೆಗೈ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪-೧೫೯). ೨. ತನ್ನ ಉದ್ಧಾರ: ಅತ್ತೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಹುಚ್ಚನಿರಬಹುದೆ? (ದಿನ್ನ ದೇ. ೧೩೪).

[ಅತ್ಮ + ಉದ್ಧಾರ]

ಅತ್ತೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಮನಸಿಜ; ಮನ್ಮಥ: ಅತ್ತೋದ್ಭವ ಮೂಲಜ್ಞೇದನೋಪಾಯವನೊಡವು ಮದ್ಭುದ್ಧಿಯಂ ಶಂಖಪ ಸಂತಂ ಮಾಡಿ... ರಕ್ಷಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾ ಶ. ೧೫). ೨. ತನ್ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಮಗ: ಅಂತಾದೊಡಾತ್ತೋದ್ಭವನೊಲಿವೆನದಲ್ಲದೊಡೆ ನಾನೊಲ್ಲೋ ವರನ (ಬಸವ. ೨-೩). [ಅತ್ಮ + ಉದ್ಭವ]

ಅತ್ತೋದ್ಯೋಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಉದ್ಯೋಗ; ತಾನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಜನನಾಥಂ ಗೋತ್ರಮಿತ್ರಾಧಿಕೃತ ಸಚಿವ... ಜನಶಾತ್ಮೋದ್ಯೋಗಮಂ ಪೇಟ್ಟು (ಚಂದ್ರ ಪು. ೪-೬೦). [ಅತ್ಮ + ಉದ್ಯೋಗ]

ಅತ್ತೋನ್ನತಿ (ನಾ). = ಅತ್ತೋದಯ: ಅತ್ತೋನ್ನತಿಯ ಗುರಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣದ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯಾದುದರಿಂದ ನಾವು ಅತನ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು (ನಿಶಿಲು. ೨೩೬); ಅತ್ತೋನ್ನತಿಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವಂಥ ಸತಿಯರಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದೇ ಹೊನ್ನಮ್ಮನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೯೪). [ಅತ್ಮ + ಉನ್ನತಿ]

ಅತ್ತೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆ; ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡುವುದು: ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಇಂತಹ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಅತ್ತೋಪಾಸನೆ ಎಂಬ ಸ್ವಾತ್ಮತರೀರಕ ಪರಮಾತ್ತೋಪಾಸನಾರೂಪವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೪).

[ಅತ್ಮ + ಉಪಾಸನೆ]

ಅತ್ಯಂತಿಕ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಕೊನೆಯದಾದ; ಪರಮಾವಧಿಯ: ಈ ಕಾವ್ಯಮಂ ಪೇಟ್ಟು ಕೇಳಿರೊಳಜ್ಞಾನಭರಂ ಕಿಡಲ್ ಸುಖಭರಂ ಕೈಕೊಳ್ಳು ಮಾತ್ಯಂತಿಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಅತ್ಯಂತಿಕಸುಖ (ನಾ). ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಸುಖ; ಮೋಕ್ಷ: ಗಣನಾತಿತರಾಗಿದರ್ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀನಾಥರ್ ಸಿದ್ಧರಾತ್ಯಂತಿಕಸುಖಪದವೀ ಸಿದ್ಧಿಯಂ ಮಾಟಕ್ಕಿ ನಮ್ಮೊಳ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨).

[ಅತ್ಯಂತಿಕ + ಸುಖ]

ಅತ್ತೀಯ (ನಾ). ೧. ಅತ್ರಿ ಮುಷಿಯ ಗೋತ್ರದವನು. ೨. ಅತ್ರಿಯ ಮಗನಾದ ದೂರ್ವಾಸ. ೩. ಚಂದ್ರ. 'ಅತ್ತೀಯಬಿಂಬ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅತ್ರೇಯದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು :
ಅತ್ರೇಯದ್ಯುತಿಯಂ ಪಳಂಚಲಿದು ಕುಂದಚ್ಚಾಯೆಯಂ ಮಿಕ್ಕು ನಕ್ಷತ್ರ
ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನೆದೆ ತೂಲ್ದ . . . ದಿಗ್ಧಾತ್ರಿಯೊಮವಿಭಾಗಗಾಮಿಯನಿ
ಸುತ್ತುಚ್ಚುಂಬಳಂ ದಾಮನಂದಿ ತ್ರೈವಿದ್ಯಮುನೀಂದ್ರ ನಿರ್ಮಳ
ಯಶಶ್ರೀಶುಭ್ರತಾವಿಭ್ರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೩೩).

[ಅತ್ರೇಯ + ದ್ಯುತಿ]

ಅತ್ರೇಯಬಿಂಬ (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ; ಇಂದುಬಿಂಬ :
ವಿಯನ್ನೀರಜನೀ ಮಧ್ಯೋಲ್ಲಸತ್ತಾಂದುರತರಶಪತ್ರಂ ಬೆಡಂ ಗಾಯ್ತ
ಯುಕ್ತವಜ್ರಪೋರ್ವೀಧ್ರಶಂಬಂ ನಯನಸುಖಲತಾಸ್ತಂಬಮಾತ್ರೇಯ
ಬಿಂಬಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೩೪). [ಅತ್ರೇಯ + ಬಿಂಬ]

ಅತ್ರೇಯಿ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾದ ಅಥವಾ ಮುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ
ಹೆಂಗಸು; ಬಹಿಷ್ಕೆ. [ಸಂ. ಅತ್ರೇಯಾ]

ಅತ್ರೇಯಿಕೆ (ನಾ). = ಅತ್ರೇಯಿ: "ಅನೀ, ಉದಕ್ಯಾ, ರಜಸ್ವಲಾ,
ಅತ್ರೇಯಿಕಾ, ಪುಷ್ಪವತಿ-ಈ ೫ ಮುಟ್ಟಿನೆಂದವಳು" (ಹಲಾಯು.
೮೦-೩೩೪). [ಸಂ. ಅತ್ರೇಯಿಕಾ]

ಅತ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] 'ಅ' ಎಂಬ ವರ್ಣ; 'ಅ' ಕಾರ: ಅತ್ಯದಿ
ನಿವರ್ಣದಿಂದ ಮತ್ತೊತ್ತದಿನ್ನೆತ್ತದಿನಿವರ್ಣದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕುಂ ಯತ್ನಂ
(ಶಮದ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥವರ್ಣ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅರ್ಥವ
ಮುಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಅರ್ಥವರ್ಣ ಮಂತ್ರಗಳ
ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಅದ್ವಿ 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅದ್ವಿ 'ಅಯ್' ಪರಾ.

ಅದಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಅದಮತ್ಯರ್ಥೇ"
(ಭಾಷಾರ್ಥ. ೨೪೨); "ಅದಮಯ್ಯ . . . ಅಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ.
೩೦೪); ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಮೆಂಬುದಾದಂ ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೧);
ಅಮರೀ ಮಧುರಗೀತನನಾದಕ್ಕಾದಮೊಜ್ಜಿದರ್ ಶಿರೀಕಂಪದೊಳ್
(ಅದಿಪು. ೪-೯೪); ನಡೆತರ್ಪ ನೀಲಮಣಿಪುತ್ರಿಯೆಂದದಿನಾದಮೊಪ್ಪಿ
ದಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೮); ಅದಮೆಡಬಲಮಿದರ್ ಚಮರೀರುಹಂಗಳಂ
ಸೋದರರ್ ದೀಪಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫-೫೬).

ಅದಮೆ, ಅದವೆ = ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೆ; ಅತಿಶಯವಾಗಿಯೆ :
ಅವಸ್ತುಭೂತನೆಂದಾದಮೆ ಭೂತಳಂ ಪಲಾಯ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟಪುದಿಂತಿ
ದರ್ಕೆ ಪದ್ಮೋದರ ನೀನೆ ಪೇಟು (ಪಂಪ. ೯-೧೮); ಎನ್ನವೊಲಾದಮೆ
ನೋಂತಳಾವಳಿನ್ನು ಸುರ್ವದು ನನ್ನಿಯಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೯೬); ಕೊಲೆ
ಗಾದಮೆ ಪೇಸಿಯುವವಾಸಮಿರ್ಪುದುಂ (ಸಮಪ. ೨-೬೯); ಸಂತಪ್ತ
ನಾಗಿದನೊಳಾನುಂ ಕಾಯೆನೆಂದಾದವೆ ಕರುಣಿಸಿದಂತೆಯ್ವಿ (ಕಾದಂಪು.
೩೬೪); ಪರದನ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾದವೆ ವಿಜಯಾರ್ಥಗಿರಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು
ಹೋಗಿ (ಜೀವಂಶಾಂ. ೯-೧೧).

ಅದಕಾರಣ (ಅ). ಸಂಭವಿಸಿದುದರಿಂದ; ಉಂಟಾದುದರಿಂದ :
ಮಂತ್ರಮೂರ್ತಿಯೆ ಗುರುವಾದಕಾರಣ ಪಡೆದರಿಯೆ ಪಡ್ತು ಚಿಯಾಗಿ
ತೋಜುಹುದಾಗಿ (ಅದವ. ೧೩); ಅಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಯಾರೂ ಲಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ;
ಅದಕಾರಣ ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಕೋಪ ಬಂದಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೨); ಅವನು
ಹೇಗಾದರೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗುಮಾಸ್ತನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವನೇಇದ್ದನು.
ಅದಕಾರಣ ಜಗನ್ನಾಥನನ್ನೇ . . . ಇಟ್ಟುಕೊಂಡನು (ಮುಂಬಯ. ೪-೫೦).

[ಅದ್ವಿ (<ಅಗ್ನಿ) + ಕಾರಣ]

ಅದಕ್ಕೆ 'ಅದೊಡೆ' ನೋ.

ಅದಕ್ಕೆ 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅದತ್ತು 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅದಮಾನುಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ : ಸಂಸಾರ ವೈರಾಗ್ಯ
ಮಾದಮಾನುಂ ಪರ್ಚಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೨೮); ಮುನಿಪತಿ ನಿಜಚರಣಾ
ಕೋಕನಮಾತ್ರದೆ ಮನದೊಳ್ ಅದಮಾನುಂ ಸ್ವೇಹಂ ಜನಿಯಿಸಿದಪುದೇ
ಕಾರಣಮೆನಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೮). IP ಅದಂ ಅನುಂ ಎಂಬೆರಡು
ಅವ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ರೂಪ. [ಅದಂ + ಅನುಂ]

ಅದಮಿ 'ಅದ್ವಿ' ನೋ.

ಅದಮೆ 'ಅದಂ' ಪರಾ.

ಅದಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಡೆಪದ ಅದಯ್ಯಂ ಮಾಡಿ
ಸಿದ (ಎಕ. III, ನಾಗಮಂ. ೫೧-೨೬; ೨72). ೨. ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣ :
ಸಾರಾಪ್ಪ ಪತಿ ಸೋಮನಾಥ ಶರಣನುತಿದರ್ಶನಾದಯ್ಯನೂ (ಸೋಮಜ.
೪-೧೬). [ಅದ ? + ಅಯ್ಯ]

ಅದರ (ನಾ). ೧. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ : ಅದಿಬ್ರಹ್ಮಂ ತೀವ್ರಾಪ್ತಾದಶ
ವಿಧ ದೋಷರಹಿತನಾಶ್ರಂ ತಾನೆಂದಾದರದಿಂದೋಲಗಿಪುದು (ಸಮಪ.
೧-೨೧). ೨. ಆಸಕ್ತಿ : ಮರುದೇವಿಯೆಂಬಳಂಬರಚರನರಸುರಯುವತಿ
ರೂಪ ಸರ್ವಸ್ವಮನಾದರದೆ ದಿದಿ ನೆರವಿ ಲಲನಾಸ್ವರೂಪದಿಂದ ನಿಜಾಸಿತೆನ್ನ
ದಿನ್ನೇವೊಗಲೈಂ (ಅದಿಪು. ೬-೮೦); ಓದಪ್ಪಾದರದಿಂದ ಪುರಾಣಮಂ
ಕೇಳ್ದರೆಲ್ಲರ್ (ಸಮಪ. ೬-೨೪). ೩. ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ; ವಾತ್ಸಲ್ಯ :
ಅದರದಿಂದ ಕೊಂಡ ನವ ಜೊಳ್ ಪತ್ತೆಂಟು ರತ್ನಂಗಳಂ (ಅದಿಪು.
೧೨-೧೨೦); ಅದರಿಲ್ಲದೆ ಊಟ ಅಮೃತಾನ್ನವಿದ್ದೇನು (ಪುರಂದ.
೧-೧೩೯-೫). ೪. ಸತ್ಕಾರ; ಉಪಚಾರ : ಏನು ಅದರ ಅವರದು
(ರೂಢಿ). 'ಅದರಿಸು' ಪರಾ. ೫. ಆಸೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ :
ಭೇದಿಸಿ ಸಹದೇವಿಗೆ ಮಗನಾದುದನೊರ್ವಂ ಧನಾರ್ಥ ಮೆಚ್ಚಂ ಪಡೆ
ವೊಂದಾದರದಿನಜಾಪೆ ಭೂಪತಿಗಾದುದು ಬಗಿತೀರ್ಪುದೀಗಳೆಂಬನುರಾಗಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೫). ೬. ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸಾಹ : ಬಸವರಾಜಂ
ಪುಸಿಯ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಪೊಡುದಂ ಕಂಡಾದರಂಮಿಕ್ಕು ಸಂಸಾರದ
ಭಾರವಿಳಿದು ನಲಿನಲಿದಾಡಿ (ಬಸರ. ೨-೮). ೭. ಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಗಮನ.
'ಅದರಣೀಯ' ಪರಾ.

ಅದರಮಾಡು = ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚರಿಸು : ದ್ರುಪದನು ಅವರ
ನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗೌರವಿಸಿ ಅದರಮಾಡಿದನು (ವಚನ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಅದರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚಾರಮಾಡು : ಮೊದಲೊಳ್
ಸಂಭಾಷಣಂಗೆಯ್ದು ವಲಮಿಳೆಯ್ತಂದಮೆಂದಾದರಂಗೆಯ್ದುದಹಂ
ಕಾರಂ . . . ದಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದು ಧಾಪ್ಪಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೧೨).

[ಅದರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಅದರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ನಾಲ್ವರುಮನಾದ
ರಂಗೊಂಡಾ ನಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಗೆ ದೆಸೆಂ ಬೆಳ್ಳುಜುವಿನಂ (ಪಂಪ. ೬-೨೪).

[ಅದರ + ಕೊಳ್]

ಅದರಣೀಯ (ಗು). ೧. ಅದರಸತಕ್ಕ; ಅದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ.
(ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡತಕ್ಕದ್ದು; ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ್ದು : ಕರಣೀಯ
ಮಿಷ್ಠಕರಣಮಕರಣೀಯಮನಿಷ್ಠಕರಣಮೆಂಬಿ ನಯಮಾದರಣೀಯ
ಮಲ್ಲದುದು ಪರಿಹರಣೀಯಂ ಭೂಮಿಪಂಗಿಳಾಧಿಪತಿಳಾ (ರಾಜಶೇ.
೧೩-೧೩). [ಸಂ.]

ಅದರಣಿ (ನಾ). ಉಪಚಾರ; ಸತ್ಕಾರ : ವನವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ
ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಅದರಣಿಯಿಂದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮೌನಮಂ ತೃಪ್ತಿಸಿ ನಿಮ್ಮನ್ನೆಗಲ
ಲಾರದೆ . . . ಇದ್ದೇನೆ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೧). [ಸಂ. ಅದರಣಿ]

ಆದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೌರವಿಸು; ಮರ್ಯಾದೆಮಾಡು: ಗುರುಗಿಡಿ
ರೇಪ್ಪರೆ ಪೂಜವಡುವರೆ ದೇವರನರ್ಚಿಸುವರೆ ಪಾರ್ವರನಜ್ಞಾದಾದರಿಸರೆ
ಮಾನ್ಯರ ಮನ್ನಿಸುವರೆ ಪೂಜ್ಯರ ಪಿರಿ ದೆ ನಿಸು ವ ಗರ್ವದ ಭೂಪರ್
(ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೦); ನಿಜಾಗ್ರಜಂಗೆ ಮೊದಲಾಗಿಯುಮೇಜಿಕ್ಕದೆಯು
ಮಾದರಿಸದೆಯುಂ ಮೂಗಂ ಮೇಲಿತ್ತಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಸು ಕು ಮಾ. 5
೪-೨೪ ವ); ವೈ ದಿ ಕೆ ಮ ಲ್ಲ ದೆ ಧರ್ಮಮನಾದರಿಸುವನಲ್ಲೆಂ (ಸಮಪ. 5
೪-೧೩೨); ಆ ಯುವತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆದರಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯ
ದೆಂದು ಅವನಿಗನಿಸಿತು (ಮಣಸ. ೭೬). ೨. ಪ್ರೀತಿಸು; ವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು
ತೋರಿಸು: ಪರಮ ಜಿನೇಂದ್ರವಾಣಿಯ ಸರಸ್ವತಿ... ಅದುವೆ ಭಾವಿಸಿ
ಯೋದುವ ಕೇಳು ಪೂಜಪಾದರಿಸುವ ಭವ್ಯಕೋಟಿಗೆ ನಿರಂತರಂ ಸೌಖ್ಯ
ಮನೀವುದು (ಅದಿಪು. ೧-೯); ಮನುಜರ್ ಪ್ರಭುಗಳ್ವಯೆಯಿಂದೆ ತಮ್ಮ
ನಾದರಿಸಿದೊಡಾಗಳಂತೆ ಗಜಪಲ್ಲಗದರ್ಪದಿದಾವ ವಿಸ್ಮಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. 6
೭೯೬); ಇನ್ನಾದರೆಯು ಕಾಂತೇಯರನು ಕರೆವಾದರಿಸಿ ಕೊಡು ಧರೆಯನು
(ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೩). ೩. ಸತ್ಕರಿಸು; ಉಪಚರಿಸು: ಅತಿಥಿಯನಾ
ದರಿಸು ಪಿತೃದೈವಮನರ್ಚಿಸ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೫); ಭರಿತ ಭೋಜನ ದಕ್ಷಿಣೆ
ಯಲಾದರಿಸಿದನು ಗುರು ಬಂಧುಜನ ಭೂಸುರರ (ತೊರಣಾ. ೧-೪-೧೧).
೪. ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು: ಚಾದಗೆ ನವೋದಯವನಾದರಿಸ
ವೊಲುಟದ ಕೆ ಜಿ ಯ ತೋಜಿಯುದಕಮನೇನಾದರಿಸುಮೆ (ಅದಿಪು. 7
೯-೧೦೯); ನೈತ್ಯಕೇಳಿಯೊಳು ಸಂಗೀತಕೇಳಿಯೊಳು ಸಾಹಿತ್ಯಕೇಳಿ
ಯೊಳಾತ್ಮಕಲೆಯಾ ಅತ್ಯಂತ ಮಮತೆಯೊಳಾದರಿಸುವ ಕೃತಕೃತ್ಯರಾರರಸ
ನಿನ್ನಂತೆ (ಭರಣ. ೨-೫೯). ೫. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಪಾರ್ವತಿ
ಯೊಡನ ಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲ
ಮನಾದ ಸುತ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೬). ೬. ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು;
ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಡು: ಆದರಿಸಿ-ಪರಿಚಾರಕರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಘೃತ ಚರುಪುರೋ
ದಾರಾದಿ ಸಂಭಾರಾಘವನುನಾಯಿತ್ತು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೨);
ಪರಮಪುಣ್ಯಚರಿತ್ರವಿದನಾದರಿಸಿ ಕೇಳುವ ನರರ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಘನತರ
ದುರಿತವಳಿದು (ನಳಚ. ೧-೭). [ಆದರ + -ಇಸು]

ಆದರೈ 'ಆದೊಡೆ' ನೋ.

ಆದರೈ 'ಆಗ್ನು' ಪರಾ.

ಆದರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; "ಪ್ರತಿಭಟಿಸು"
(ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); "ಪೀಡಿಸು, ಪರಾಕ್ರಮಿಸು" (ಅಯ್ಯಾಶಾ):
ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜಮಂ ಸೇನಸುಗುಂ ವಕ್ಷ್ಯಸ್ಥಳಂ ವಜ್ರವೇದಿಯ
ನಾದ [ಪಾಶಾಂ. ೪] ಪಿಸುಗುಂ ಮುಖಂ ಕಮಲಮಂ ಕೀಟಾಡುಗುಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧-೯೫); ನೀರದಪಥಕ್ಕೆ ಭೋಂಕನೆ ನಾರದನೊಗೆದೆಯ್ವಿ
ಲಂಕೆಯಂ ತನುರುಚಿ-ನೀಹಾರಮನಾದರ್ಪಿಸೆ ಬಲನಾರಾಯಣದೇವರಿದರ್
ಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೧೫-೧೫); ಸಂಹರಿಪೆ ಮಾಯಾ
ಪ್ರಪಂಚಂಗಳನದಟಲೆನೆ ಲೋಭಮಂ ಕಾಮನಂ ಪೋ ಬರವೇಟೆಂದೆನ್ನ
ನಾದ [ಪಾಶಾಂ. ೪] ಪಿಸು ಪರಮತಪೋಗರ್ವದಿಂದೊರ್ವನಿದರ್ಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. 8
೧೪-೩೦); ತಲೆದೋಜಲ್ ಮೀಜಲಾನಲ್ ಪೊಡಜಲೆಡಜಲಾದರ್ಪಿಸಲ್
ಅರಾ ರಾಜಮ ನೈಪನಿರೋಳ್ ಮೀಜಿ ಮಾಜಾಂಪಗಂಡರ್ (ಮುಂಬರಾ. 9
XI, ೨೪೮-೧೪; 1121); ಯಶಸ್ಸಾಧನಂ ಸಾಧನಂ ಮುನ್ನೀರಂ ನೀರಂಧ್ರ
ವಾದರ್ಪಿಸೆ ನಡೆದದಟಂ ದಾನನಂ ದಾನವಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೫೬); ಅವ
ನ್ನಾಚರಿಸಲೇಬೇಕೆಂಬ ಬಲಾತ್ಕಾರದ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಗನಹರನ್ನೂ ಗೌರವ
ಗಿಡಿಸಿ ಆದರ್ಪಿಸು... ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿರುವನು (ಮಂತ್ರತ. ೬೮-೧).
೨. ನೋಯಿಸು; ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಅವಮಾನಿಸು (ಃ). 45

[ಆದರ್ಪ ? + -ಇಸು]

ಆದರ್ಶ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ; ದರ್ಪಣ: ಕರಿಯಂ ಭದ್ರಯುತಂ...
ಕ ಮ ಳಾ ಪ್ತನಿಂ ಪ್ರಬಲತೇಜೋಯುಕ್ತನಾದರ್ಶದಿಂ ಪರಸಂಪ್ರೀತಿದ
ನಬ್ಬಿಯಿಂದತಿಗಂಭೀರಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೨೯). ೨. ಧೈಯ; ಗುರಿ;
ಮಾದರಿ: ಆದರ್ಶವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಕಾಲವಿಳಂಬವಾದರೂ ಸರಿಯಾಗಿ
ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೫). [ಸಂ.]

ಆದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. = ಆದರ್ಶ ೧: "ಆದರ್ಶನಂ ದರ್ಪಣಂ ಮುಕುರ
ಮೆಂದೆನಲ್ ಕನ್ನಡಿಗೇ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂ ಗ ರಾ. ೬೧-೧೪).

೨. ಪ್ರಕಟನೆ; ತೋರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಮಾದರಿ; ಮೇಲ್ವಂಕ್ತಿ: ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರು
ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯರಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆದರ್ಶವಾದ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಧೈಯಸಾಧನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿ
ಸುವ ವಾದ: ಪ್ರತೀಕವಾದವೇ... ಆದರ್ಶವಾದ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು
ತಂದೆ ನನ್ನೆದುರು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೭೪).

[ಆದರ್ಶ + ವಾದ್ಯ]

ಆದರ್ಶವಾದಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಧೈಯಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ
ವನು: ಆತನು ಆದರ್ಶವಾದಿಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು (ಪಂಜಪಂ. 1
೧೩೨); ಕೆಲವು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆದರ್ಶವಾದಿಯಾದ ಶೀನೂನ ಐ. ಸಿ. ಎಸ್.
ಸ್ನೇಹಿತ ಎಂಡರಸನ್ (ಸಮಜೀ. ೧೪ ಪೀ).

[ಸಂ. ಆದರ್ಶವಾದಿನಾ]

ಆದರ್ಶೀಕರಣ (ನಾ). ಆದರ್ಶವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು:
ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಗಳು ಇವನಲ್ಲಿ ಮಿಲಿತವಾಗಿದ್ದು ದಂತಕಥೆಯ ಆದರ್ಶೀ
ಕರಣವು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಂತಿದೆ (ತನನಿ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಆದಲಜ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಮಲೆಯಾಳಪ್ಪಳಿ
ಕಾಜರ್ ಕಡಗುವರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಹಯಾಧೀಶರಪ್ಪಾದಲಜರ್ ಸಾಮಂತ
ದಂಡಾಧಿಪರೊದವಿ ಭರಂಗಿಯ್ವು ನಿಂದಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮಂ ಜಲಮುಂ ಪೆರ್ಜು
ತ್ತಿರಲ್ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೫-೬೬; 1149). [?]

ಆದಲ್ಪಿ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತ; ಅತ್ತಕಡೆ: ಸಮಂತೆಯ್ವು ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ದ
ಪ್ಪುದು ಮಧ್ಯಲೋಕಮೆಸೆದಿದರ್ ಚೂಳಿಕಾಭಾಗದಾದಲೆಯೊಳ್ಳಂದವು
ದೂರ್ಧ್ವಲೋಕಂ (ಅದಿಪು. ೧-೫೦); ಆದಲೆ ನೀರ್ ಗುಂಡಿತ್ತೆಂದಿಡಲೆ
ಯೊಳೆ ನಿಂದು ಸತಿಗೆ ಹರಿಗಂ ತೋಜುತ್ತ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೨); ಜಳಧಿ
ದ್ವೀಪಜಯಂಗಳುಂ ಪೆಜವು ಮಂ ನೋಡುತ್ತದೇನಾವುದಾದಲೆಯೊ
ತೋರ್ಪದದಾವುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡುತ್ಪಾಹಮಂ ತಾಳ್ವಿದಂ (ಬಂಹರಿ. 2
೨-೫೩); ದೇವಕುಲಂಗಳಾದಲೆಯೊಳೊತ್ತುಂಗೊಂಡಿದರ್ ಕಟ್ಟಲೆಗೆ
ಮಿಟ್ಟುವಾಗಿಯುಂ... ಚಂದ್ರಾತಪದೊಳ್ (ಚಂದ್ರತ. ೪-೪೩ ವ);
ಸಡಗರದಿನಾದಲೆಯೊಳ್ ಮನವೆಳಸಿ ಪರಸಿ ಸುಕುಮಾರಾಂಗಮನೆಳದಳಿ
ಗೈಯಿಂದೆ ತಡವಿ ಕೊಂಡಾಡಿದಳಾ ದಂಪತಿಗಳನು (ಜಯಕಾ. ೯-೩೮).
೨. ಮುಂದುಗಡೆ; ಮುಂಭಾಗ: ಕೆಲಕೆಲದೊಳ್ ರಾಜ ಸುತರ್
ಕೆಲಬರ್ ಬರೆ ರಾಜಚಿತ್ವ ಪಾಳಿಧ್ವಜ ಸಂಕುಲಮುಂ ಭಟಕಟಕಮುಮಾ
ದಲೆಯೊಳ್ ಬರೆ ವಜ್ರಬಾಹು ಪಯಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೨).

[ಆ (< ಅದ್ವು) + -ತಲ್ಪಿ]

ಆದಲ್ಪಿ (ನಾ). ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಪಯೋರಸದಿಂಪಂ
ಹಂಸಂಗುಪದೇಶಮೀವ ಗಾಂಪನುಮೊಳನೇ ಅದೊಡಮುಜಿಪಿದಪೆಂ ನಯ
ದಾದಲೆಯಂ ನಿ ನಗೆ ನಳಿನವಿಕಸನದೊಳ್ ಸೂರ್ಯೋದಯಕೆ ಸಹಾ
ಯತ್ಪಮನೂದುವ ತಣ್ಣಲರುಮಲಸದೇಂ ಪುದುವುಗದೇ (ಲೀಲಾವ. 3
೪-೩೮). [ಆ (< ಆಗ್ನು) + -ದಲ್ಪಿ]

ಆದವನಿ 'ಆದವಾನಿ' ನೋ.

ಅದವಾನಿ, ಅದವನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದೋರ ಸಮುದ್ರ ಗುತ್ತಿ ಪೆನಗುಂಡಿ ಅದವಾನಿ ಉದಯಗಿರಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೫೮; 1382). **ಅದವನಿ:** ಅದವನಿಯ ನರಹರಿ ಕಂಪರಾಯನ ಕಾದಲೆ ಕೇಳು ರತ್ನಾಜಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೨).

ಅದವಾನಿಹೊನ್ನು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ. IP ಮ ದ ಕ ರಿ ನಾ ಯ ಕ ನ ಬೊಕ್ಕಸದಲ್ಲಿದ್ದು ಹೈದರನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: ಅದವಾನಿಹೊನ್ನು ತಾಡಪತ್ರಹೊನ್ನು (ಚಕ್ರಪಾ. ೧೦೪). [?] ಅದವೆ 'ಅದಂ' ಪರಾ.

ಅದಳಿಕೆ (ನಾ). ರವಿಕೆ; ಕುಪ್ಪಸ; ಚೋಲಿ: ಕನಕಮಣಿಗಳ ತೊಟ್ಟು ಜಾಜಿಯ ನನೆಯ ಅದಳಿಕೆ [ಪಾಣಂ. ಕಂಚುಳಿಕೆ, ಕಂಚುಕ್ಕಿ] ಯಲಿ ಮದನನ ಮೊನೆಯ ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಖಾತಿಯರೈದೆ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೦-೪೨).

[< ಸಂ. ಅರ್ಧೋರುಕ]

ಅದಾಗ್ಯೂ (ಅ). ಆದರೂ: ಯೀ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೆಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಹುಟ್ಟು ವಳಿಯಾದಾಗ್ಯೂ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨-೮೧; 1877); ಅದಾಗ್ಯೂ ಗತಿಯಾವುದಾಯುಧ ವಮಾಣಲ್ ತೀಕ್ಷ್ಣ ತೇಜಸ್ವಿಯಲ್ಲಾ (ಉರಾಚ. ೯೪).

[ಅದ್ವಿ (< ಅಗ್ನಿ) + ಅಗ್ನಿ (< ಅಗದು) + -ಲ್ಯೂ]

ಅದಾನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು: ಅನೇಕ ರೂಪಪರಾವರ್ತನ ರಸಾದಾನವರುಮೆಂಬ ದಾನವರುಮಂ... ಬೆಸಸಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ವ). ೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅದಾನಮುಂ ಪ್ರೀತಿಯುಂ ಧೃತಿಯುಂ... ಎಂದಾದಾನಾದಿ ನಿರ್ವಾಣ ಪರ್ಯಂತಮುಪ್ಪಯ್ಯತ್ತುಮೂಜು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ (ಚಾವುಂ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಅದಾನನಮ್ಪ (ನಾ). ಪರಿಗ್ರಹದ ದೆಸೆಯಿಂದ ನಮ್ಪವಾಗಿರುವುದು: ಹಣ್ಣಿನಂ ತರು ನಮ್ಪ ಮೋಡ ಹನಿಯಂ ನಮ್ಪ... ಎಲ್ಲರಹಮನು ಕಳೆದು ವೃದ್ಧಮಾದೀ ಗುಡಿಯು ಸಕಲಜನ ಕಾಯಿ ತಾದಾನನಮ್ಪ (ಮಲೆದೇ. ೧೧-೪). [ಅದಾನ + ನಮ್ಪ]

ಅದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಪಿಂಞ, ಕಮಂಡಲು ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ನೋಡಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇಡುವುದು ಮತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಜ್ಞಾನ ಸಂಯಮ ಶಾಚೋಪಕರಣಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಪ್ರತಿಲೇಖಿಸಿ ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಡಗುವುದು ಅದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣಾಸಮಿತಿಯೆಂಬಾಜನಿಯ ಮೂಲಗುಣಂ (ಶ್ರಾವಣ. ೮೨-೧). [ಅದಾನ + ನಿಕ್ಷೇಪಣ]

ಅದಾನು 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅದಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆನೂರ ಕಂಪಣದಲ್ಲು ಸಾಂಬಪುರೇ ವೃತ್ತಿ ೧೩... ಅದಾಪುರ ವೃತ್ತಿ ೨ ನಾಗಮುದ್ರಾ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೯-೭೦; 1154). [? + ಪುರ]

ಅದಾಬು (ನಾ). ಗೌರವ; ನಮಸ್ಕಾರ; ಸಲಾಮು (ದಕ.ಕ). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅದಬ್, ಅದಾಬ್]

ಅದಾಯ (ನಾ). ವರಮಾನ; ಲಾಭ; ಸಂಪಾದನೆ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ: ಸುಂಕ ವಿಶೇಷಅದಾಯ ಬಿಟ್ಟು ಬಿರಾಡ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೬-೧೨; 1524); ನನ್ನನ್ನು ಕೈದಿಯಾಗಿಟ್ಟು ಅದಾಯ ಪಡೆಯಬೇಕೋ (ದೇವೀಜಾ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಅದಾಯಕರೈ (ಗು). ಲಾಭಕರವಾದ; ಗಳಿಕೆಗೆ ಸಹಾಯವಾದ: ನೈವಸಾಯಕ್ಕಿಂತ ಅದಾಯಕರವಾದ ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅದಾಯಕರೈ (ನಾ). ಅದಾಯ ತೆರಿಗೆ; ವರಮಾನ ತೆರಿಗೆ: ಹತ್ತಿಯ ಮೇಲಣ ಅದಾಯಕರ (ಹುಸಂಕ. ೧೩-೧೧-೫೯). [ಅದಾಯ + ಕರೈ]

ಅದಾವತಿ (ನಾ). (ಉಕ) ದ್ವೇಷ; ಹಗೆತನ; ಆಗದಿರುವಿಕೆ: ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲಿನ ಅದಾವತಿಯಿಂದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ಖಟ್ಟಿ ಹಾಕಿಸಿ... ಅನ್ನಾನ್ನ ಗತಿಕೆಮಾಡಿದ ಈ ಮೋಸಗಾರ (ನಾಥಾಂ. ೧೦೩); ಅವರದು ನಮ್ಮದು ಅರುತಲೆ ಅದಾವತಿ (ನಡದಾ. I, ೨೭೧).

ಅದಾವತಿಜನ = ಆಗದವರು; ಹಗೆಗಳು: ಅದಾವತಿ ಜನ ನನ್ನ ವಿರುದ್ಧ ಆರೋಪ ಮಾಡ್ಕಾರ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೨೫).

[← ಮರಾ. ಅರ. ಪಾರ. ಅದಾವತ್]

ಅದ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ (?): ಯೀ ಹೆಂಟಗೆ ಅದಿ ಅಡಮು ಅದ್ವಿ ಸದ್ವಿಯೇನು ಉಂಟಾದಂನು ನಾನೆ ನೋಡಿಕೊಂಡೇನು (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೮, ೬೭-೧೧; 1808). ೨. ಚಿಂತೆ; ಮನೋರೋಗ: ಅದಿ ಹಿಡಿದವನಿಗೆ ಅದೇ ಮುತ್ತು (ಗಾಡ). [< ಸಂ. ಅಧ]

ಅದ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು; ಪ್ರಾರಂಭ. ೨. ಕಾರಣ; ಮೂಲ. ೩. ಪೂರ್ವಕಾಲ. ೪. (ಸಮಾಸಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ) ಮುಂತಾದುದು: ಸ್ವಾಮ್ಯಾದಿಯೊಳಂ ಪಕ್ಕಿ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೨೦); ಗೋಭೂಮಿ ಹೇಮವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಂ (ಎಣ. XXI, ೨-೧೫; 1266). ೫. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ; ಅದಿತಾಳ: ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ರೂಪಕ (ದಾದರಾ), ಅದಿ (ತ್ರಿವಟಿ)... ಎಂಬ ಹಲವು ತಾಳ ಪದ್ಧತಿಗಳಿರುವವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, 1040); ಅದಿ, ದೇಶಾದಿರೂಪಕ... ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಗೀತ. ೨೯). ೬. [ವ್ಯಾಕ] ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿ: ಗುಣದಿಂ ಕ್ರಿಯೆಯಂ ನಿರ್ಧಾರಣೆಯೊಳ್ ಸಪ್ತಮಿಯುಮಕ್ಕುಮಾದಿಯದಾನಂತ್ರಣದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೨೫).

ಅದಿತೊಡಗಿ = ಆರಂಭದಿಂದ; ಮೊದಲಿನಿಂದ: ಅದಿತೊಡಗಿ ಬೇಟೆಗೊಂಡಿದ್ದು ಕೂಟದಿಂದಾದುದಿನ್ನಂತೊ ವಿಲಾಸ (ಭರಣ. ೪೧-೧೭೬).

[ಸಂ.]

ಅದಿಅಯನ (ನಾ). ಪ್ರಥಮಪೂಜೆ, —ಉತ್ಸವ: ಉಭಯಮಾರ್ಗದ ಹಾದಿ ದೇವಿಯ ಹಬ್ಬದ ಅದಿಅಯನಕೆ ಕುಜಾಯನು ಅಡಕೆಯ ಮರನು ಮೂಡ ಕೇರೈ ಹಲರು ಆ ಹಾದಿಯಲು ಮೆಜಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಹರು (ಸೌಂದ. 1X-ii, ೪೫೭-೩೩; 1455). [ಅದ್ವಿ + ಅಯನ]

ಅದಿಕಥೆ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಕಥೆ; ಪುರಾಣ: "ಅದಿಕಥೆಯೊಳು... ಪುರಾಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೫). [ಅದ್ವಿ + ಕಥೆ]

ಅದಿಕಮತ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಆಮೆ; ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವನೆಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಕೂರ್ಮ: ಅದಿಕಮತಂಬರಮಾಳಮನಾಳ್ಗಳ್ (ಶಬರಂ. ೧-೫೪).

[ಅದ್ವಿ + ಕಮತ]

ಅದಿಕರ್ಣಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಅದಿ ಕರ್ಣಾಟಿಕರೂ ನಾಳೆ ಕೌಸ್ಥಿಲರು, ದಿವಾನರು ಆಗುತ್ತಾರೆ (ರಂಗಕ. ೭೬). [ಅದ್ವಿ + ಕರ್ಣಾಟಿಕ]

ಅದಿಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಧ್ವಜಾರೋಹಣವೆಂಬ ಮೊದಲಿನ ಶುಭಕಾರ್ಯ: ಧ್ವಜಾರೋಹಣವೆಂಬ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಿಧಾನಂ ಅದಿ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಿಧಾನದೊಳಾದಿಕಲ್ಯಾಣಮೆಂದು... ಶೇಷರು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೩-೨). ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. 'ಗರ್ಭಾವತರಣ ಕಲ್ಯಾಣ' ಪರಾ. [ಅದ್ವಿ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಅದಿಕವಿ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಕವಿ. ೨. (ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ) ವಾಲ್ಮೀಕಿ: ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಅದಿಕವಿಯಾದ (ಸಾಹಸ. ೨೧). ೩. (ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ) ಪಂಪ: ಅದಿಕವಿ ಪಂಪನೆಂದನುವಾದಿಸಿ ವಾದಿಸಿ ವಿರೋಧಿ ವಿಪರೀತತೆಯಿಂದೋದೆ ವಿಲೋಮದೆ ಪೆಸರಂ ಮೇದಿನಿಯೊಳವನ ಪೆಸರೆ ಪೆಸರ್ವಡೆಸೆಗುಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೬). [ಅದ್ವಿ + ಕವಿ]

ಅದಿಕಾರಣ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಣ; ಮೂಲಕಾರಣ: ಶ್ರೀಯುತವೀಶನಖಿಲಗುಣನಿಧಿ ನಾರಾಯಣನಾದಿಕಾರಣನು (ಹದಿಬ. ೧-೧೨). [ಅದ್ವಿ + ಕಾರಣ]

ಅದಿಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಕಾವ್ಯ; ರಾಮಾಯಣ: ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣವೇ 'ಅದಿಕಾವ್ಯ'ವೆಂದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ (ಕೃಷಿ. ೧೬೨). [ಅದ್ವಿ + ಕಾವ್ಯ]

ಅದಿಕೆ (ನಾ). ವೇದಿಕೆ: "ಅದಿಕೆ ವೇದಿಕೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೨೫). [?]

ಅದಿಕ್ರೋಡ (ನಾ). ಅದಿನರಾಹ: ಅದಿಕ್ರೋಡನಂತೆ ಕಾಡಿಗೆನಟ್ಟಿ ನಂತೆ ಕಾರಮೇಘದಂತೆ ಜವನ ಜಕ್ಕಂದೊಳಲಿಯಂತಿರ್ದ ಗಜಸಮಾಜದಿಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೩-೩೩ ವ). [ಅದ್ವಿ + ಕ್ರೋಡ]

ಅದಿಗೆ (ನಾ). ಮೊದಲಿಗೆ: ಭೇದಿಸಿ ಸತ್ಯಥನವನು ಕನ್ನಡಕೆ ತಾನಾದಿಗ ನೆನಿಸಿ ಲೋಕದೊಳು ಅದಿತೀರ್ಥೇಶನ ಕಥೆಯ ವಿಸ್ತರಮಾಡಿದಾದಿಪಂಪನ ಪೊಗಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧-೨೩). [ಅದ್ವಿ + ಗಿ]

ಅದಿಗರ್ಭೇಶ್ವರ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ ರಾಜವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವನು: ತಾವಾದಿಗರ್ಭೇಶ್ವರಶ್ವರಪ್ಪದಜಾಂ ತಳರ್ಡೆಯೆಡೆಯ ಮರಂಗಳ ತೊಜಿಗಳ ಬಾಡಂಗಳ ಪೆಸರ್ಗಲಂ ಬೆಸಗೊಳುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ವ). [ಅದ್ವಿ + ಗರ್ಭ + ಈಶ್ವರ]

ಅದಿಗವುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂಬ ೧೫೦ ಅದಿಗಲು[ವು]ಡನ ಹಳೆಯ ಅದಿಗಲು[ವು]ಡನ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೯-೪೪; 1117). [ಅದ್ವಿ + ಗವುಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅದಿಗಿರಿ (ನಾ). ಉದಯಾದ್ರಿ; ಮೂಡಲಗಿರಿ: ಬಸವಮೊದಲಾಗೆಲ್ಲ ರೆಡ್ಡೊಂದಿಸುವ ಸಮಯದೊಳರಸುಪೀಠದಿ ಸಸಿನವಾದಿನನಾದಿಗಿರಿ ಎರಿ ದನೊ ಎಂಬಂತೆ (ಬಿಜ್ಜು. ೮೦-೨೦). [ಅದ್ವಿ + ಗಿರಿ]

ಅದಿಚಕ್ರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಭರತ ಚಕ್ರ ವರ್ತಿ: ಅದಿತೀರ್ಥಂಕರರ ಕಾಲದಿ ಅದಿಚಕ್ರಿಯ ಭರತರಾಜನಾಗದ (ಬಿಜ್ಜು. ೧೧೨-೯೫). [ಅದ್ವಿ + ಚಕ್ರಿ]

ಅದಿಜ (ನಾ). ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಅಮಳರಾದಿಜರಭವರವ್ಯ ಯರ್ (ಬಸಪು. ೮-೪೭). [ಸಂ.]

ಅದಿಜಿನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪ್ರಥಮ ತೀರ್ಥಂಕರ; ವೃಷಭ ದೇವ: ಅನತಿಶಯ ಕೇವಲಜ್ಞಾನನಿರೀಕ್ಷಿತ ವಿಶ್ವನಾಥನಾದಿಜಿನಂ . . . ಕೈವಲ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಪಡೆದಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೫). [ಅದ್ವಿ + ಜಿನ]

ಅದಿಜಿನೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಅದಿಜಿನ: ದೇವಾಸುರ ಮಕುಟಮಣಿದ್ಯುತಿ ಭಾಸುರ ಚರಣಾರವಿಂದನಾದಿಜಿನೇಂದ್ರಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೩೮).

[ಅದ್ವಿ + ಜಿನೇಂದ್ರ]

ಅದಿಜಿನೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಅದಿಜಿನ: ಅದಿಜಿನೇಶ್ವರಂ ಮೊದಲಚಕ್ರಿಗೆ . . . ಬೆಸಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೯). [ಅದಿಜಿನ + ಈಶ್ವರ]

ಅದಿತಾಳ (ನಾ). = ಅದ್ವಿ. ೫. [ಅದ್ವಿ + ತಾಳ (= ತಾಳೆ)]

ಅದಿತೀರ್ಥಂಕರ (ನಾ). = ಅದಿಜಿನ: ಅದಿತೀರ್ಥಂಕರರ ಕಾಲದಿ ಅದಿ ಚಕ್ರಿಯ ಭರತರಾಜನಾಗದ ಕುವರ (ಬಿಜ್ಜು. ೧೧೨-೯೫).

[ಅದ್ವಿ + ತೀರ್ಥಂಕರ]

ಅದಿತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕ (ನಾ). = ಅದಿಜಿನ: ಈ ಭವಕ್ಕುಂಟಿನೆಯ ಭವದೊಳ್ ಭರತದೊಳ್ ನೀನಾದಿತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕನಾದಂದೀ ಶ್ರೀಮತಿ ದಾನತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕಂ ಶ್ರೀಯಾಂಸನಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪು. ೫-೧೩ ವ).

[ಅದ್ವಿ + ತೀರ್ಥ + ಪ್ರವರ್ತಕ]

ಅದಿತೀರ್ಥೇಶ (ನಾ). = ಅದಿಜಿನ: "ನಮಸ್ಸಿ ದೈ ಭೈ" ಎಂದಾದಿ ತೀರ್ಥೇಶರ್ ವಂದಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆಗೆಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨); ಅದಿ ತೀರ್ಥೇ ಶನ ಕಥೆಯ ವಿಸ್ತರಮಾಡಿದಾದಿಪಂಪನ ಪೊಗಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧-೨೩).

[ಅದ್ವಿ + ತೀರ್ಥೇಶ]

ಅದಿತೀರ್ಥೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಅದಿ ಜಿನ: ವಾಗ್ವಿಧೂಮುದ್ರೆಯೊಳ್ ಮುದ್ರಿಸಿ ನಿಂದತ್ತಾದಿತೀರ್ಥೇಶ್ವರನ ಚರಿತದೊಳ್ ವಾಕ್ಯಮಾಣಕ್ಕೆ ಕೋಶಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೭೯). [ಅದ್ವಿ + ತೀರ್ಥೇಶ್ವರ]

ಅದಿತೀಯ (ನಾ). ಅದಿತಿಯ ಮಗ; ದೇವತೆ; ಸುರ. [ಸಂ.]

ಅದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಅದಿತೀಯ: "ಅದಿತ್ಯ . . . ಅನಿಮಿಷ . . . ದೈವತಮ್-ಈ ೨೧ ದೇವರ್ಗಲ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧-೪); ಅದಿತ್ಯನ ಪಿತ್ಯ ಮಾತೃಗಳಾದಾ ಕಶ್ಯಪನುಮದಿತಿಯುಂ . . . ಯದುನಂಶಜಾರದರ್ (ಜಗವಿ. ೧-೭೫). ೨. ಸೂರ್ಯ: "ಅದಿತ್ಯ . . . ರವಿ . . . ತ್ರಯಾ ತನುಃ-ಈ ೪೭ ಅದಿತ್ಯನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೭-೩೫); ನವಗ್ರಹದ ನಡುವೆ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರುರ್ವಿಯಂ ಪರ್ವಿ ಪಸರಿಸಿದ . . . ತೆಜದಿ (ಹಜಕಾ. ೨-೫); ಪುರದ ನೆಲೆವನೆಗಳಂ ದಾಂಬಲಾಜದಾದಿತ್ಯಂ ತೆಂಕು ಬಡಗು ಬಳಿಯೊಳೆ ಬಾನೊಳ್ ಪೋಪನಪ್ಪಂ (ಅದ್ವಿ. ೪೦-೨೩). ೩. ಕೃಷ್ಣದಶಾ ದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. ೪. [ಜೈನ] ಎಂಟು ಜನ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಸಾರಸ್ವತಾದಿತ್ಯ ವತ್ಸ್ಯರುಣಗರ್ಭತೋಯ ತುಷಿತಾ ವ್ಯಾಬಾಧಾರಿಷ್ಕರಂಜಿಷ್ಕರುಂ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರ್ ಬಂದು (ಅದಿಪು. ೯-೬೦ ವ). ೫. [ಭಂದ] ಜಗಣ (೧-೧) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ಗಣ: ಅಶೀರ್ವಾದದೊಳುರ್ವಿಯುಂ . . . ಭೈರ್ಯಕನಲಂ ಭೀತಂಗಳಾದಿತ್ಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಧೀರೋನ್ನತಂಗಳ್ನಿ] . . . ಭಾಸ್ವದ್ವೇವಗಣಂಗಳೆಂದಜುಪಿದಂ (ಭಂ. ದೋ. ೧-೩೬ ಕ). ೬. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು, -ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು.

ಅದಿತ್ಯನ ಕಲ್ = ಸೂರ್ಯನ ಚಿಹ್ನೆಯಿರುವ ಗಡಿಗಲ್ಲು:

ಅಗ್ನೀಯದೊಳ್ ಅದಿತ್ಯನ ಕಲ್ (ಎಕ. XVI, ೫೬-೩೨; 1053). [ಸಂ.]

ಅದಿತ್ಯಪ್ರಭ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯಂತೆ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಬೆಸಸುವುದೆನಗಾದಿತ್ಯಪ್ರಭ ನಿಮ್ಮ ಬಂದ ಕಾರ್ಯಾಂತರಮಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೨). [ಸಂ. (ಅದಿತ್ಯ + ಪ್ರಭಾ + -)]

ಅದಿತ್ಯಬಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಬಲ: ಯಾದವ ನಾರಾಯಣನ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ತಾರಾಬಲಂ ಅಯಿಶ್ವರಕ್ಕೆಯಾದಿತ್ಯಬಲಂ ಚತುರೋಪಾಯಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರ ಬಲಂ (ಸಾಹಸ. XX, ೨೦೨-೧೦; 1244). [ಅದಿತ್ಯ + ಬಲ]

ಅದಿತ್ಯಭಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಮಂಡೂಕೀ-ಅದಿತ್ಯ ಭಕ್ತ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೫); ಅದಿತ್ಯಭಕ್ತ-ಈ ಸಮೂಲವನ್ನು ಆಕ್ಕಿ ಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಲು ಹೊಟ್ಟೆಗಟ್ಟು ಮಾಡ್ಕುಂ (ವಿವೃ. ೧).

[ಸಂ. ಅದಿತ್ಯಭಕ್ತ]

ಅದಿತ್ಯವಾರ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಹೆಸರಿನ ವಾರ; ಭಾನುವಾರ: ಸರ್ವಧಾರ ಸಂವತ್ಸರದ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶುದ್ಧ ತ್ರಯೋದಶಿ ಅದಿತ್ಯವಾರದನ್ನು (ಇಲ. IV, ೧೮೦-೧೩; 1048).

ಅದಿತ್ಯವಾರದವರು = ಅದಿತ್ಯವಾರದ ದಿನ ತಮ್ಮ ಕುಲದೈವ ವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರು; ಹಾಲುಕುರುಬರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಪ್ಪ. I, ೪). [ಅದಿತ್ಯ + ವಾರ್]

ಅದಿತ್ಯಸುತ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ: ಅದಿತ್ಯಸುತಸುತನ ಶಾರ್ಯಮಂ . . . ಏವೇಶ್ವಿನಾಹವದೋಳು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೮-೩೪).

೨. ಸುಗ್ರೀವ. ೩. ಶನಿ. ೪. ಯಮ. [ಅದಿತ್ಯ + ಸುತ]

ಅದಿತ್ಯಾಲಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯದೇವಸ್ಥಾನ: ನೆಗಟ್ಟುತ್ತುಂಗ ಶಿವಾಲಯ ಪ್ರತಿಯಾದಿತ್ಯಾಲಯಂ ಸಾಲೆ ವಿಷ್ಣುಗೃಹಂ ಬುದ್ಧವಿಹಾರ ಮಹಾಭವನಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೯-೫೯; 1076). [ಅದಿತ್ಯ + ಆಲಯ]

ಅದಿದೇವ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ ಪ್ರಭು; ಪರಮ ಪ್ರಭು.

೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಶಿವ. ೪. ಬ್ರಹ್ಮ. ೫. = ಅದಿಜನ: ಇದಿಗೋಲ್ವಂ ತಾಯ್ತು . . . ಇಂದ್ರಶೈಲಕೃತಶಯಮಹಿಮಂ ಬಂದೊಡಂದಾದಿದೇವಂ (ಅದಿತ್ಯ. ೭-೬೦). [ಅದಿತ್ಯ + ದೇವ]

ಅದಿದ್ರಾವಿಡ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು.

[ಅದಿತ್ಯ + ದ್ರಾವಿಡ]

ಅದಿಧಾರ್ಯ (ನಾ). ಸಮರ್ಥರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ; ಅಗ್ರೀಸರ: ಮಾಯೆಯಂ ಕೋಳಾಹಳಂಗೆಯ್ತು ಹಲಗೆಯಾರ್ಯ ಶಂಭುಕಾರ್ಯವಿಸು ತಾದಿಧಾರ್ಯಂ (ವೀಶ್ವತ. ೩-೧೪-೩). [ಸಂ.]

ಅದಿನಾಥ (ನಾ). = ಅದಿಜನ.

ಅದಿನಾಥಮತ = ಜೈನಮತ; ತೀರ್ಥಂಕರ ಮತ (?): ತತ್ತ್ವಮನಾದಿನಾಥಮತದಿಂ ಸಿರಿಯಂ ನೃಪರಿಂ ಮಹಾಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಮನಗ್ನವಕ್ತೃರಿಗರಿಂ . . . ಪಡೆದೊಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೨-೮೦). [ಅದಿತ್ಯ + ನಾಥ]

ಅದಿನಾರಾಯಣ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ನಾರಾಯಣ; ವಿಷ್ಣು: ಅದಿನಾರಾಯಣನಾ ಶೇಷನೊಡಗೂಡಿಯಾದರದಿಂದವತರನೆ (ಹ ದಿ ಬ. ೧-೩). [ಅದಿತ್ಯ + ನಾರಾಯಣ]

ಅದಿನಾರಾಯಣಿ (ನಾ). ಅದಿನಾರಾಯಣನ ಪತ್ನಿ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಅದಿನಾರಾಯಣಿ ಪರಾಯಣಿ ನಾದಮಯ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣಾದೇವತೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೬). [ಸಂ. ಅದಿನಾರಾಯಣಿ]

ಅದಿಪರ್ವ (ನಾ). ೧. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪರ್ವ: ಕರ್ಣಾಟ ಭಾರತ ಕಥಾಮಂಜರಿಯೊಳ್ ಅದಿಪರ್ವಂ ಸಮಾಪ್ತಮಾದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೨೦-೬೯ ವ). ೨. ಮೊದಲನೆಯ ಹಬ್ಬ; ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬ (ದಕ. ೪). [ಅದಿತ್ಯ + ಪರ್ವ]

ಅದಿಪುರಾಣ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಸರು ಬರೆದ ಮೊದಲನೆಯ ಪುರಾಣ.

೨. [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ವೃಷಭದೇವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪುರಾಣ; ಪಂಪನು ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥ: ಸ್ವರ್ಗಾಪರ್ವಗಳ್ಳು ಮಾಸ್ತದಮಪ್ಪಾದಿಪುರಾಣ ವಸ್ತುಕೃತಿಯಂ ಪೇಪ್ಪಂ . . . ಸಂಸಾರಸಾರೋದಯಂ (ಅದಿತ್ಯ. ೧೬-೭೮).

[ಅದಿತ್ಯ + ಪುರಾಣ]

ಅದಿಪುರುಷ (ನಾ). ೧. = ಅದಿಜನ: ಪುರಮುಮಂತಾಪುರಮುಮಾದಿ ಪುರುಷಜನ್ಮೋತ್ಪನ್ನ ಸುಧಾಂಬುರಾಶಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ಮೂಡಿ (ಅದಿತ್ಯ. ೭-೧೧೯ ವ). ೨. = ಅದಿನಾರಾಯಣ: ಅಬ್ಜಾಯತನೇತ್ರನಾದಿಪುರುಷಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೀ ಚಳುಕ್ಕನಾರಾಯಣದೇವಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧); ದೇವರ ದೇವನಾದಿಪುರುಷಂ ಜಲಶಯ್ಯೆಯೊಳಿದರ್ಪಂ (ಜಗನಿ. ೧-೩೨).

೩. ಶಿವ: ಅದಿಪುರುಷನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ನಮ್ಮ ಕೊಡಲಸಂಗಯ್ಯ (ಬಸವ. ೯೫೫). [ಅದಿತ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಅದಿಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ವಿ] ಚಿತ್ತದ ಐಕ್ಯದಿಂದ ಶಿವನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು: "ಚಿತ್ತದ ಕೂಟದಿಂದ ಶಿವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತನು ಅದೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಆನಾತಂಗೆ ಶಿವತ್ವವುಂಟು ಆತನು ಅದಿಪ್ರಸಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿಹನು" (ಕೃವಟಿ. ೫೨). [ಅದಿತ್ಯ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಅದಿಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಭಂದ] ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡನೆಯ ಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ವ್ಯಂಜನ ವಿರುವಂತಹ ರಚನೆ; ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸ: ಅದಿಪ್ರಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವನ್ನು ಹೇಳುವುದೂ ಉಂಟು (ಕೃವಟಿ. ೭೫).

[ಅದಿತ್ಯ + ಪ್ರಾಸ]

ಅದಿಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). = ಅದಿಜನ: ಶ್ರೀದೇವೇಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರವಂದಿತ ಗುಣ ಪ್ರಾತಂ ಜಗತ್ಪ್ರಾಮಿ ಸಂದಾದಿಬ್ರಹ್ಮನಗಾಧದೋಧನಳಯಂ (ಅದಿತ್ಯ. ೧-೧). [ಅದಿತ್ಯ + ಬ್ರಹ್ಮ]

ಅದಿಭಟ್ಟಾರಕ (ನಾ). = ಅದಿಜನ: ಇಂದ್ರನಂತೆನೆಗೆ ಸಾಲವಿನ್ನೆರಡೆ ಕೈಯೆರಟ್ಟುಣ್ಣಿಲೊಂದೆ ನಾಲಗೆಯುಮೆಂದೆ ಚಿಂತಿಸುವೆನಾದಿಭಟ್ಟಾರಕಾ (ಅದಿತ್ಯ. ೧೩-೮೯). [ಅದಿತ್ಯ + ಭಟ್ಟಾರಕ]

ಅದಿಭೈರವ (ನಾ). ರುದ್ರ: ಭೋಂಕನೇಕಾರ್ಣವದೋಳಾಡುತಿಕ ಕೂರ್ಮಾಂಕನಂಕನದ್ವೇಗದಿಂ ತೆಗೆದಾದಿಭೈರವಂ ಸಂಹಾರಮಂ ಮಾಡಿದಂ (ವೀಶ್ವತ. ೩-೧೧-೧೧). [ಅದಿತ್ಯ + ಭೈರವ]

ಅದಿಮ (ಗು). ೧. ಮೊದಲಿನ; ಮೂಲದ. (ನಾ). ೨. ಮೊದಲಿನ ವನು; ಪ್ರಥಮ: ಪ್ರೇಮನೈರ್ಮುಲೈನಮೃತಾ ಸಂತೋಷ ಸಂಭೂತ ಮಿದು ಜೀವಾತ್ಮಸಂದೋಹ ಅಜಮನಸ್ಸಂಜಾತರಾದಿಮರ ತೆರವೆವುದು (ಮಲೆದೇ. ೩೬-೧೦). ೩. (?): ಕೃಷ್ಣನ ಭಾಗಿಯ ನವಗೆ ಅದಿಮ ಮಾಡಿದ ಬಾಳ ವಿವರ (ಕಾ. III-೩, ೧೧-೩೯; 1542). [ಸಂ.]

ಅದಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಚೀನರ ಮಾರ್ಗ; ಹಿಂದಿನವರ ಮಾರ್ಗ; ಮೊದಲಿನ ಮಾರ್ಗ: ಮನಂ ಸಂತಸಂಬಡೆ ಪರಿಪುಷ್ಪ ಹೋಗಿತ್ಯರ್ಷ ಚಿತ್ತನಾಗಿಯಾದಿಮಾರ್ಗ ಪ್ರಹಿತಮತಿಯಾಗಿ ಪಾಂಡುಕಶಿವಾತಮ ರಂಗ ಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೭೦ ವ); ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾಸವಿಲ್ಲ ಅದಿಮಾರ್ಗದಿನಂತರ್ಕೆ ಕೆಲವಂ ಸಂದುವನಪಾದಿಪುರ್ದು (ತಮದ. ೧೭೪ ನೈತ್ರಿ). [ಅದಿತ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಅದಿಮುಕ್ತ (ನಾ). [ಶೈವ] ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಪರಮಶಿವನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ವೀತಮಲರಾದ ಪುರುಷರು ಪರಮಶಿವನ ಪರಮಸಾಮ್ಯವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶಾಶ್ವತ ಶಿವರಾಗಿರುವರು. ಆದರೆ ಇವರು ಅದಿಮುಕ್ತರು, ಪರಮಶಿವನು ಅನಾದಿ ಮುಕ್ತನು ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪರಮಪದ ವಿಶೇಷಣವು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦೧).

[ಅದಿತ್ಯ + ಮುಕ್ತ]

ಅದಿಮುನಿಪತಿ (ನಾ). = ಅದಿಜನ: ಕಚ್ಚ ಮಹಾಕಚ್ಚ ಮರೀಚ್ಯಾದಿ ಗಳಾದಿಮುನಿಪತಿಯ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಅದಿತ್ಯ. ೯-೮೮ ವ).

[ಅದಿತ್ಯ + ಮುನಿ + ಪತಿ]

ಅದಿಮೂಲ (ನಾ). ೧. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು; ಉಗಮ ಸ್ಥಾನ. ೨. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದ ಭಗವಂತ: ಕರೀಷಾ ಕಷ್ಟದಲಿ ಅದಿಮೂಲ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಕ್ಷಣ ಬಂದು ಒದಗಿದೆಯೊ ನರಹರಿಯ (ಕನಕ. ೧೨೧-೧). [ಅದಿತ್ಯ + ಮೂಲ]

ಅದಿಯಮಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಪದ್ಯದ ಪಾದಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಮಕ. ಉದಾ: ಮಂತಣಕಂ ಚದುರರ್ ಗಡ ಮಂತಣಕಂ ನೆಗಟಿ ಬಂದರೆನಿಸಿದುಂ ತಾಂ ಮಂತಣಮುಸಿರದೆ ಕೆಲರಾಮಂತಣ ಮುಂಡಂತೆ ಪೆಟರ ನಯದೊಳೆ ತಡೆನರ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೩೫).

[ಅದಿತ್ಯ + ಯಮಕ]

ಅದಿಯುಗ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಯುಗ; ಕೃತಯುಗ: ನಡೆವುದಾದಿಯುಗಂಗಳೊಳು ನಾಲ್ಕಿಯೊಳುನ್ನತ ಧರ್ಮವು (ಬಸವ. ೨-೫). [ಅದಿತ್ಯ + ಯುಗ]

ಅದಿರಂಗ (ನಾ). ೧. (ಕಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ) ಮೊದಲನೆಯ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ರಂಗನಾಥ. ೨. ರಂಗನಾಥನ ಸ್ಥಾನವಾದ ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣ (ದಕ. ೪). [ಅದ್ವೈ + ರಂಗ]

ಅದಿರಾಜ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ರಾಜ : ನೀನಾದಿರಾಜನೈ ನೀನಾ ನಾಲ್ಕು ರಾಜವಿದ್ದೆ ಪುಟ್ಟದುಡಜಿಂ ನೀನೆ ಬೆಸಸುವುದು ನಯನುಂ (ಅದಿ. ೧೪-೧೦); ಅದಿರಾಜಪರಂಪರಾಪುತ್ರ ಪಾತ್ರನಕಳಂಕಾಚಾರ ಸಾರಂ ಸುಖದೊಳರಸುಗೆಯ್ಯ (ಶಾಂ. ೩ ಪು. ೬-೬೧ ಪ). ೨. ಮನು ಚಕ್ರವರ್ತಿ. ೩. [ಜೈನ] ಭರತಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗನೊಬ್ಬನ ಹೆಸರು : ಆ ದಿನದೊಳು ಜಾತಕರ್ಮವ ಮಾಡಿಸಿ ದ್ವಾದಶದಿನದೊಳು ನೃಪತಿ ಅದಿಜನನ ಪೆಸರವನಾದಿರಾಜನೆಂದಾದರಮಿಗೆ ನಾಮವಿಟ್ಟ (ಭರತ. ೨೫-೪೮). ೪. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಥಿ. ೨೫-೪೬೬).

[ಅದ್ವೈ + ರಾಜ]

ಅದಿರಾಜಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು : "ಮನ್ನಣಾ ನಂದೆ— ಅದಿರಾಜಮಾವು, ಮದನೇಚ್ಚಾಫಲಃ— ಅದಿರಾಜಮಾವು, ವನೇಚ್ಚಃ— ಅದಿರಾಜಮಾವು, ರಸಾಲಃ— ಅದಿರಾಜಮಾವು" (ಒಷಧಿ. ೧೨೨ ; ೧೨೩ ; ೧೩೩ ; ೧೪೬). [ಅದಿರಾಜ + ಮಾವು]

ಅದಿರುದ್ರ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೂ ಮೂಲನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರ : ಅದಿರುದ್ರನ ಮಗಳು ಅದಿಶಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೮೩೦).

[ಅದ್ವೈ + ರುದ್ರ]

ಅದಿಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). = ಅದಿನಾರಾಯಣಿ : ಅದಿಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗಂಧನಸೆದನು ... ಕಾಸಲೆಯ ಗರ್ಭದಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೪-೧). [ಸಂ. ಅದಿಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಅದಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಲಿಂಗ ; ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅದಿ ಶಿವತತ್ತ್ವ ; ಮೂಲ ಲಿಂಗ : ಅದಿಲಿಂಗವೆಂಬುದು ಬೇಜ್ವಾಲ್ ಕಾಚರೊ ... ಮುಂದಿರ್ದ ಘನವ ನೀವಜಾಯಿಂ ಭೋ (ಅವಚಂ. ೨೮೨-೧೨೪೫).

[ಅದ್ವೈ + ಲಿಂಗ]

ಅದಿನಸ್ತು (ನಾ). ಪರವಸ್ತು : ವೇದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪುರಾಣ ತರ್ಕಾಗಮ ದೋದಿಗೆ ಸಿಲ್ವ ಸಿಲ್ವದ ನಾ ಅದಿಗನಾದಿಯಿಂದತ್ತಲಜನೇಜೊದಾದಿ ವಸ್ತುವ ಕಂಡರವರು (ಭರತ. ೬೭-೬೧). [ಅದ್ವೈ + ವಸ್ತು]

ಅದಿವಾರ (ನಾ). ವಾರದ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ ; ಭಾನುವಾರ : ಪಂಚಮಿ ಅದಿವಾರ ಧಾರೇಸ್ವರ ದೇವರ (ಇಂ. ೧೯೪೬, ಭಟ್ಟರ್. ೩೪೨-೫ ; 1005) ; ನೈಶಾಖ ಸುಧ ಅದಿವಾರದಂದು (ಎಕ. VI, ತಂಕೆ. ೪-೩ ; 1265).

[ಅದ್ವೈ + ವಾರ]

ಅದಿವಾಸರ (ನಾ). = ಅದಿವಾರ : ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದೊಳ್ ಬಿದಿಗೆಯೊಳಾದಿ ವಾಸರದೊಳುತ್ತರೆಯೊಳ್ ... ಅದುದು ಕವಿರತ್ನನಂದನನ ರಾಯನ ಜಾತಕಂ (ಅಜಿ. ೧೨-೫೧). [ಅದ್ವೈ + ವಾಸರ]

ಅದಿವಾಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಮೂಲನಿವಾಸಿ : ಅದಿವಾಸಿ ಗಳಾದ ಬಡಗರು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿಸಲುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವರು (ದ್ರಾವಿ. ೧೯೫). [ಸಂ. ಅದಿವಾಸಿನ್]

ಅದಿವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮೊದಲನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿ ; ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿ : ಅದಿವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂ ಸ್ವಾಮ್ಯಾದಿಯೊಳಂ ಸ್ಥಿತಿ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯ. ೧೨೦). [ಅದ್ವೈ + ವಿಭಕ್ತಿ]

ಅದಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಮೂಲಶಕ್ತಿ ; ಮಹೇಶ್ವರಿ : ಮೋದದಿಂದಾಕುಂಚನಂ ಗೆಯ್ದಾದಿಶಕ್ತಿಯನಾಂತು (ಬಸವ. ೫೫-೪೯) ; ಅಂ ಮಹೇಶನಾಶ್ರಯಂ ಗೆಯ್ದುರ್ಪವಳ್ ಎನ್ನಂ ಮಹೇಶ್ವರಿಯೆಂದುಂ ಅದಿಶಕ್ತಿಯೆಂದುಂ ಕರೆವರ್ (ಅದ್ವೈ. ೫೩-೧೬). [ಅದ್ವೈ + ಶಕ್ತಿ]

ಅದಿಶೇಷ (ನಾ). ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಾಸಿಗೆಯಾದ ಸರ್ಪರಾಜ. [ಅದ್ವೈ + ಶೇಷ]

ಅದಿಶೈವ (ನಾ). ೧. [ವೀಶ್ವ] ಏಳು ಬಗೆಯ ಶೈವಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅದಿಶೈವವನುಕರಿಸದೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೨೬-೪೯೧) ; ಅದಿಶೈವ, ಮಹಾಶೈವ, ಅನುಶೈವ, ಅಂತರ (ಅನಾಂತರ) ಶೈವ, ಪ್ರವರಶೈವ, ಅತ್ಯ ಶೈವ ಎಂಬ ಈ ಆಜು ಶೈವದ ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೯) ; ಅದೀಶ್ವಾಯುಕ್ತಮಾದ ಅನಾದಿಶೈವ, ಅದಿಶೈವ ... ಅಂತರಶೈವವೆಂಬವೇ ಸಪ್ತ ಶೈವಂಗಳು (ವಿನೇಶ. ೭೨). ೨. ಅದಿಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವನು : ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಪಂಚವಕ್ರದಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತರಾದ ಕಾಶಿಕಾದಿ ಮುಷೀಶ್ವರರೇ ಅದಿಶೈವರು (ವಿನೇಶ. ೭೨). [ಅದ್ವೈ + ಶೈವ]

ಅದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶ ಹೊಂದಿದ ; ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಆದೇಶವಾದ. [ಸಂ.]

ಅದಿಷ್ಟಣ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರ : ಸೋಮಣನು ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮ ದೇವಲ್ಯದ ಮುಂದಣ ಅದಿಷ್ಟಣ (ಮೈ. ೧೯೨೯, ೪-೫ ; 1355).

[< ಸಂ. ಅಧಿಷ್ಟಾನ್]

ಅದೀಕೆ (ನಾ). ಲಾಭ ; ಆದಾಯ : ಅದೀಕವಿದ್ದೋನು ಉಂಡು ಸಾಯ ಲಿಲ್ಲ, ಸಾಲವಿದ್ದೋನು ತೀರಿಸಿ ಸಾಯಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಅಧೀಕೈ]

ಅದೀಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅದೀಕೆರೆ ಮಾಧವಭಟ್ಟರ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೧೦೫ ; 1641).

[ಅದ್ವೈ + ಕೆರೆ (< ಕೇಕೆ)]

ಅದೀನವ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷೇತ ; ವ್ಯಥೆ ; ವೇದನೆ. ೨. ದೋಷ : "ದೋಷಃ, ಅದೀನವಃ— ಈ ೨ ದೋಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮೬). [ಸಂ.]

ಅದೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಅದಿಜನ : ತ್ರಿಪುರವನು ಜಾತರೂಪನು ತಳೆದಾದೀಶ್ವರ ಸುಟ್ಟ ಕೌತುಕವನು ಪೇಳುವೆನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೩-೩೫). [ಸಂ.]

ಅದು 'ಆಯ್' ಪರಾ.

ಅದುಣೆಗೆ 'ಆಯ್' ಪರಾ.

ಅದುದರಿಂದ, ಅದ್ದರಿಂದ (ಅ). ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ; ಅದರಿಂದ ; ಆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ : ಆದರೆ, ಆದರೂ, ಅದ್ದರಿಂದ (ಅದುದರಿಂದ) ಅದ ಕಾರಣ — ಇವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸತಕ್ಕ ಅವ್ಯಯಗಳು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೧). ಅದ್ದರಿಂದ : ನೀರು ನಿಂತ ಕಡೆ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಜಾಗುನೆಲದಲ್ಲಿ ಮನೆ ಕಟ್ಟಬಾರದು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೬೧). [< ಅಗ್ನಿ]

ಅದ್ವೈತ (ಗು). ೧. ಆದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಆದರವುಳ್ಳ ; ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತ್ಯ (ಗು). ಸೊಕ್ಕಿದ ; ಕೊಬ್ಬಿದ : ಮುದಿತ ಸುರಾಣೀಕನಾದ್ವೈತ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮುದ್ದೈತ್ಯ] ವಿಶ್ವಾನಿಭದ್ವಾಹಾಬಲೋನ್ಮೂಲನ ಪಟುತರ ದೋರ್ವಿಕ್ರಮಂ (ಅದಿ. ೮-೪೯). [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈ (ನಾ). ಗೂಬೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪಕ್ಷಿ ; ಹಂದಿಗೀರನ ಹಕ್ಕಿ : ಕಾಗೆ ಕುಟುಕ ಕೊಂಬಾಗ ಗೂಗೆ ಕಣ್ಣ ತೆಗೆಯಿತ್ತು ಗೂಗೆ ಕಣ್ಣ ತೆಗೆದಾಗ ಅದೆಯ ಹಕ್ಕಿ ಬಾಯ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು ಅದೆಯ ಹಕ್ಕಿ ಬಾಯಬಿಡುವಾಗ ಮಾದೇವ ಹೆಡೆಯ ಮಾದೇವನಾದ (ನಗಮಾ. ೬೮). [< ಅಂದೆ]

-ಅದ್ವೈ (ಪ್ರ). ಧಾತುಗಳಿಗೆ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : ವಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಾರ. ೧೫೪-೧೫ ; 685) ; ತಪ್ಪಾದೆ ನೋನ್ನು (ಎಕ. II, ೨೭-೨ ; 700) ; ಇದನ್ ವಕ್ರಮಿಲ್ಲಾದೆ ಕಾದು (ಎಕ. IX, ೨೧-೧೩ ; 800). IP ಇದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡ ದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತು.

ಅದೇಶ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಅದೇಶ ಮುದಪ್ಪರಾ ಮಗನ ಎಜಿಕೇಸಿಗಳ ಪಣ್ಣಿರ್ ಮದಕೆ ಗೌತುಮೇಶ್ವರಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೨೧; 890). [?]

ಅದೇಯ (ಗು). ೧. ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದಾದ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ: ವಿವೇಕಿಗಳ ಮರತ್ವಂ ಹೇಯಮಾದೇಯಮೇ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೩-೧೨೨). (ನಾ). ೨. ದಾನ (ಕ). ೩. [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಮಕರ್ಮ: ಸುಭಗ ದುರ್ಭಗ ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ವರಾದೇಯಾನಾದೇಯ... ಎಂಬೇಪ್ಪತ್ತೆರಡುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅದೇಯನಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೊಂಬತ್ತು ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅದೇಯನಾಮಕರ್ಮ: ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯಿದು" (ಜೈನಪ. ೩೬೬).

[ಅದೇಯ + ನಾಮ + ಕರ್ಮ]

ಅದೇಯರೂಪ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು: ಅದೊಂದು ಗೃಹಮಂ ಪುಗುವುದುಂ ಆಗಲಾ ಗೃಹದ ವಿಪ್ರವಧು ಅದೇಯ ರೂಪರಂ ಕಂಡಾದರಿಸಿದಳೇಜಿಕ್ಕಿದಳಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೫).

[ಅದೇಯ + ರೂಪ]

ಅದೇಶ (ನಾ). ೧. ಅಜ್ಞೆ; ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿರೂಪ; ನಿರ್ದೇಶ: ಎಂಬುದುಂ ಮಹಾಪ್ರಸಾದಮಂದಾ ದ್ವಿತೀಯಮುನೀಶ್ವರನಗ್ರಮುನೀಶ್ವರಾದೇಶದಿಂ... ಜನ್ಮಾಂಧಕಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೩ ವ); ಇಂದ್ವಿನರ ಚೇತರಾರಾದೇಶದಿಂ ತದ್ರಮಾಸ್ತದನೆನ್ನಂ ತಳದಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೬). ೨. ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿ: ಅ ಬಿಲ್ಲಿನೇಜಿಸಿ ಆ ಸರಲ್ಲಳಿದೆ... ಜಂತ್ರದ ಮೀನನೆಚ್ಚನುಮಾಕೆಗೆ ಗಂಡನಕ್ಕುಮೆಂದಾದೇಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೨ ವ); ದೇವನಿರ್ಮಿತಮಪ್ಪ ದ್ವಾರಾವತಿಯೆಂಬ ಪೊಟಲುಂ ಪನ್ನೆರೆಡು ವರ್ಷದಂದಿಗೆ ದೀಪಾಯನಮುನಿಯಿಂದ ಕಳಿಂದಬಾಗುಮೆಂಬಾದೇಶಂ ಕಾರಣಮಾಗಿಯಾ ದೇಶಮಂ ಬಿಸುಟು ದೀಪಾಯನಂ ತಪಂಬಟ್ಟು ಪೋದಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೪-೨೧ ವ). ೩. ಉಪದೇಶ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವರ್ಣವು ಬರುವುದು: "ಪಗೆಯಂತಿರ್ಪದಂ ಕಿಡಿಸಿ ಬರ್ಪದಾದಾದೇಶಂ" (ಶಮದ. ೧೭೪); ಡಕಾರಕ್ಕಾದೇಶಮಾದ ಜಬಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅದೇಶಂಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಜ್ಞೆ ಮಾಡು. ೨. ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು: ದಾಡೆವೆರಸು ಪುಟ್ಟದನೆಂಬುದಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕಂ ಶ್ರಾವಕಂ ವಸಂತಕನೆಂಬೊಂ ಕೇಳ್ದಂತೆಂದಾದೇಶಂಗಿಯ್ದು... ಎಂದಾದೇಶಂಗಿಯ್ದುಂ ಚಾಣಾಕ್ಯನ ತಂದೆ ಕೇಳ್ವು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೩-೧೦); ಮುನೀಶನಾದೇಶಂಗಿಯ್ದು ಪೋಗಿಂದು ಕಳುಪಿದೊಸಗೆಗೆ (ಜಗವಿ ೧೧-೨೯).

[ಅದೇಶ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅದೇಶತೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಅದೇಶವಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ: ಪಿತ್ತಶಬ್ದ ದಿಡೆಗರಾದೇಶತೆ (ಶಮದ. ೮೫). [ಸಂ. ಅದೇಶತಾ]

ಅದೇಶತ್ವ (ನಾ). = ಅದೇಶತೆ: ಅರಾದೇಶತೆ = ಅರ ಎಂಬಾದೇಶತ್ವಂ (ಶಮದ. ೮೫ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅದೇಶನ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡುವುದು. ೨. "ಅದೇಶನ ಎಂದರೆ ಪರರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ತಿಳಿದು ತೋರಿಸುವುದು" (ತೀರ್ಥಕ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಅದೇಶಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಜ್ಞಾಪತ್ರ. ೨. ಕೋರಿಕೆ ಪತ್ರ: ಈ ವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ ವಿವೇಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಗ್ರಂಥಗಳ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿ... ಗ್ರಂಥಾಲಯಕ್ಕೆ ಪೂರೈಕೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅದೇಶಪತ್ರವನ್ನು (Order) ಕಳಿಸ ಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೩). [ಅದೇಶ + ಪತ್ರ]

ಅದೇಶಪುರುಷ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ತತ್ಪುರದ ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೇಸಜ್ಜಾ ಮೂಡಿದಾಗಳ್ ಅದೇಶಪುರುಷಂ ಬಂದ ನೆಂದು ಅಪ್ಪಶೋಭೆಯಿಂದಿರ್ದಿರ್ಗೊಳಿ (ಚಾವುಂಪು. ೬೯-೧೩).

[ಅದೇಶ + ಪುರುಷ]

ಅದೇಶವಚನ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮಾತು; ಭವಿಷ್ಯದ ನುಡಿ: ಈ ವಚನಮಾದೇಶವಚನಂ (ಶಾಂತಪು. ೫-೨೭ ವ).

[ಅದೇಶ + ವಚನ]

ಅದೇಶಸಂಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಒಂದು ವ್ಯಂಜನದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯಂಜನ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಅದೇಶವೆಂದೂ, ಈ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಅದೇಶಸಂಧಿಯೆಂದೂ ಕರೆಯುವರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೨೦).

[ಅದೇಶ + ಸಂಧಿ]

ಅದೇಶಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡತಕ್ಕವನು. ೨. ಸೂಚನೆ ಮಾಡತಕ್ಕವನು; ಸಲಹೆಗಾರ. ೩. ಜೋಯಿಸ; ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು: "ಸಾಂವತ್ಸರ:... ಅದೇಶಿ, ಗಣಕ:—ಈ ಆ ಜೋಯಿಸಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೪೯). [ಸಂ. ಅದೇಶಿನಾ]

ಅದೇಶಿಕೆ (ನಾ). ನಿರೂಪ; ಅಜ್ಞೆ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರನ್ನು... ಅವರ ಪದಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲು ಯಾವುದೇ ನ್ಯಾಯಾಲಯ ದಿಂದ ಅದೇಶಿಕೆ ಹೊರಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೨೧೪).

[ಸಂ. ಅದೇಶಿಕಾ]

ಅದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು; ಅಜ್ಞಾಪಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು: ನೀಂ ಪೋರ್ತದೊಡಮೆನ್ನ ಶತ್ರುಗಳನಾರ್ಪಿಂ ಕೊಂದೊಡೀ ರಾಜ್ಯ ಕುಲ್ಪಣಮಾಗಿರ್ಪೆಡರಲ್ಲಿ ಸೌಖ್ಯಮೊಗೆಗುಂ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲೆಂದು ತಕ್ಷಣ ಮಾಡೇಶಿಸಿ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೧೬-೧೯); ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಿಂದ ಯವನ ರನ್ನಟ್ಟಿ ರಾಮಸೇತುವಿನ ಮೇಲೆ ವಿಜಯಸ್ತಂಭವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು ಎಂದು ಅದೇಶಿಸುವಳು (ಸಂಕವ. ೫೧). [ಅದೇಶನ + ಇಸು]

ಅದೇಶ್ವ (ನಾ). ೧. ಅದೇಶಕೊಡತಕ್ಕವನು; ನಿರ್ದೇಶಕ; ಸಲಹೆಗಾರ. ೨. ಯಾಗಮಾಡುವವನು; ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತ: "ಯಶ್ವಾ, ಯಜಮಾನಃ, ಅದೇಶ್ವ... ಯಾಸುತೀವಳ:—ಈ ಯಾಗಮಾಡುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೬). [ಸಂ.]

ಅದೊಡೆ, ಅದಡೆ, ಅದರೆ (ಅ). ೧. ಮೊದಲು ಹೇಳಿದೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವು ಮುಂದೆ ಬರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ; ವಿರೋಧಸೂಚಕಾವ್ಯಯ: ಕತೆ ಪಿರಿದಾದೊಡಂ ಕತೆಯ ಮೆಯ್ದಿಡಲೀಯದೆ ಮುಂ ಸಮಸ್ತಭಾರತ ಮನಪೂರ್ವಮಾಗಿ ಸಲೆ ಪೇಟ್ಟ ಕವೀಶ್ವರರಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧); ಕಜಿವುತ್ತು ಗೋಸಹಸ್ರಮೊಳವಾದೊಡೊರ್ವಳ [ಪಾಶಾಂ. ಮೊಬ್ಬಳ] ಪಾಲ ಲೆಕ್ಕಮಂ ನೆಜಿದಿರೆ (ಸಮಪ. ೫-೬೬); ಕಥಾನಾಯಕಂ ದುರ್ವ್ಯಸನಿಯಾದೊಡಂ ನಿಷ್ಕಾಮನೆಂದೆಂದು ದುರ್ನೀತನಾದೊಡಂ ನೀತಿ ವಿದನೆಂದಜ್ಞನಾದೊಡಂ ಸಲೆ ಶಿವಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೬). ೨. ಪಕ್ಷಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ; ಆ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ; ಹಾಗಾದರೆ; ಹಾಗೆ ನಡೆದರೆ: ಪವನಜನಿಂದೆ ಕಾರವಕುಲಂ ಪಡಲಿಟ್ಟವೊಲಕ್ಕು ಮಾಡೊಡಿನವ ರವರಾರುಮಿಲ್ಲಣಮೆ ಸಂತತಿ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೩); ನಾವು ಪೊಸಲಾಂಛನಧಾರಿಗಳಪ್ಪುದಜಿಂ ನಿಮ್ಮೊಡನಿರ್ಪ ಜಾಯಿಲಂಗಳ ಕಂಡು ತಗುಕ್ಕುಬಂದೆಮ್ಮಂ ಕಡಿದುವಾದೊಡಾದೊಪಂ ನಿಮಗಪ್ಪುದು (ಪಂಪತಂ. ೨೦-೨). ೩. ಕೊನೆಯಪಕ್ಷ; ಕೂಡ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ: ಪತ್ತುವಿಧಮುಂಟು ಸುತರದಜೊಳ್... ಒಂದು ತೆಜದ ಮಗನಾದೊಡಂ ಬೇಕಲಾ ಮಾನವರ್ಗಿ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೪-೫೬).

ಅದಕ್ಕೆ: ೨. ಭವಿಗಲು ಲಿಂಗವಂತರ ಹೊಸಮದಿಯ ವಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಸಂದಿಸಿದರಾದಡೆಯಿಜು ಕೆಡಹುವೆನು (ಬಸಪು. ೨೧-೯). ೩. ಎಲವೊ ಕೇಳಿನ್ನಾದಡೆಯು ದಿದು ಭಲವ (ತೊರಾ. ೬-೫೦-೧೪). ಅದಕ್ಕೆ: ೨. ಅದರಾ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಕೈವಶವಾದವರನೆನಗಜುಹಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧. ೬-೨೬); ಅರಸ ಕೇಳಾದರೆ ತಪೋಧನರರಸು ಕಶ್ಯಪ ಮುನಿಯ ಬಲ್ಲೈ (ತೊರಾ. ೧-೫-೧೧). [\leq ಅಗ್ನಿ + -ಒಡ್ಡಿ]

ಅದೊರೆತು (ನಾ). ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು; ಅಂಥದು: ನಾನಾ ದೇಶ ನರೇಂದ್ರರುಂ ಘಟೋದ್ಭವನ ಧನುರ್ವೇದಮನೆ ಕಲಲ್ ಬಂದಾ ಫಾದರಾ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವಮಾದೊರೆತೆ ವಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೬).

[ಅ (\leq ಅದ್ವಿ) + ದೊರೆತು (\leq ದೊರೆತು)]

ಅದೊರೆಯ (ನಾ). ೧. ಅಂಥವನು; ಆ ಗುಣವುಳ್ಳವನು: ಅದಿಕವೀ ಶ್ವರರ್ ನಡೆದ ಪದ್ಧತಿಯಂ ತನಗರ್ಥಶುದ್ಧಿವತ್ತಾದೊರೆಯಂಗಮೇಂ ನಡೆವುದಚ್ಚರಿಯೇ ಕವಿರಾಜವೀಥಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಾ. ೧-೨೬). (ಗು). ೨. ಅಂತಹ; ಅಂಥ: ಆ ದೊರೆಯ ವಿಭವದೊಳ್ ಪರಮಾದರದಿಂ (ಅದಿಪು. ೬-೧೧೧). [ಅ (\leq ಅದ್ವಿ) + ದೊರೆಯು (\leq ದೊರೆತು)]

ಅದೋಹಳ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಓಹಿಳನನನವರತ ಸುಗುಣಾದೋಹಳನವಿಚಲಿತಭಕ್ತಿ ಕುತೂಹಲನಂ (ಬಸಪು. ೪೪-೩೧).

[ಸಂ. ಅದೋಹಲ]

ಅದ್ದರಿಂ (ಅ). = ಅದುದರಿಂದ: ಸಿಂಮೊಗದೆ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿತಾದ್ದರಿಂ ಪುಂಡರೀಕಮಿದಂಬ ಬೆಡಗಿನಿಂ (ಪರಕು. ೩-೪೭). [\leq ಅದ್ವಿ]

ಅದ್ವಿ, ಅದಮಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ. ಅದಮಿ: ಕುಪ್ಪಯ್ಯನಾದರೂ ಸಣ್ಣ ಅದಮಿಯಲ್ಲ (ಕೈವಾಂಸ. ೬); ವಯಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ತಾರುಣ್ಯ ಉಳ್ಳೇರುವ ಅದಮಿಯೆಂದೇ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಟೀಕೆ (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧೪).

[\leftarrow ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅದ್ವಿ; ಮರಾ. ಅದಮಿ]

ಅದ್ವ (ಗು). ೧. ಮೊದಲನೆಯ; ಆದಿಯ: ವಿದ್ಯಾಪಾರಪರಾಯಣ ಮಾದ್ಯಂ ಸದ್ವೃತ್ತಿವೃತ್ತಜಾತ್ಯಾಯತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೦). (ನಾ). ೨. ಮೊದಲನೆಯವನು; ಹಿಂದಿನವನು; ಪೂರ್ವಿಕನು: ಅದ್ವರದ್ಯ ತನರೇಕಾರಾದೊಡಂ ಪೇಟರೇ (ಪಂಪಾ. ೧-೩೩); ಅದ್ವತನ ನಾಗಿಯುಂ ನೆಗಟ್ಟಾದ್ಯರ ದೊರೆಯನಿಸಿ ನೆಜೆದು ಸಾಹಿತ್ಯಕಳಾಹೃದ್ಯತೆ ಯಿನೆಸೆದನಾ... ನಾಗಚಂದ್ರಕವೀಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೨); ಅದ್ವರ ವಚನ ಪರುಷ ಕಂಡಯ್ಯಾ (ಬಸಪ. ೧೬೧). ೩. (ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ, ಬಹುವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ) ಮುಂತಾದವರು; ಮುಂತಾದುವು: ಶೃಂಗಾರಲಾವಣ್ಯಾದ್ಯ ರೂಪುಗುಣಾವಳಿಗಳಂ (ಬಸಪು. ೨೬-೭); ಹರಿಹರಾದ್ಯರ ಹವಣಲ್ಲ (ಹದಿಬ. ೨-೪೩); ಗುರುವಿಸ್ವಾದ್ಯರಂ ಬೆಸ ಗೊಂಡು ತಿಳಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಅದ್ಯಂತ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕೊನೆ. 'ಅದ್ಯಂತಪ್ರಾಸ' ಪರಾ. ೨. ಸಮಸ್ತ; ಒಟ್ಟು; ಸಮಗ್ರ: ದೇಹಮಂ ಕೂದಿಯೆಂದನೆ ಪಕ್ಕಿಗೀಯನೆ ನೃಪಂ ತನ್ನಂಗದಾದ್ಯಂತಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೪).

[ಅದ್ವಿ + ಅಂತ]

ಅದ್ಯಂತಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಭಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಾಸ. ಉದಾ: ಶ್ರೀಗೆ ಕುಳಸದನಮನೆ ತೊಳಸ ಮಣಿಭವನದೊಳ್ ರಾಗರಸಮೊದನೆ ಸರಸಿರುಹಸಮ ವದನದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೬-೨೬ ರ); ಸಂಗಮನ ಕರುಣವೇ ತನಗೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಸಂಗಮ ಧ್ಯಾನವೇ ತನಗೆ ಸಂಗಡವಾಗಿ (ಬಸರ. ೫-೫). [ಅದ್ಯಂತ + ಪ್ರಾಸ]

ಅದ್ಯಂತರಹಿತ (ನಾ). ಮೊದಲು ಕೊನೆಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ; ಆತ್ಮ. [ಅದ್ಯಂತ + ರಹಿತ]

ಅದ್ಯಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ: ತನ್ನ ವ್ಯಾಸಂಗ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಫಲಿತಾಂಶ ಏನಾಗಬಹುದೆಂಬ ವಿಚಾರ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರೆ ಅದಲ್ಲ ತನ್ನ ಅದ್ಯಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೯೯). [ಅದ್ಯ + ಕರ್ತವ್ಯ]

ಅದ್ಯಕವಿ (ನಾ). = ಆದಿಕವಿ (ದಕ. ೪). [ಅದ್ಯ + ಕವಿ]

ಅದ್ಯಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲಿನ ಕಾವ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯ: ಪರಮ ಶ್ರೀವಿಜಯ ಕವೀಶ್ವರ ಪಂಡಿತಚಂದ್ರ ಲೋಕಪಾಲಾದಿಗಳಾ ನಿರತಿಶಯ ವಸ್ತುವಿಸ್ತರ ವಿರಚನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ತದಾದ್ಯಕಾವ್ಯಕ್ಕೊಂದುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೩). [ಅದ್ಯ + ಕಾವ್ಯ]

ಅದ್ಯತೆ (ನಾ). ಮೊದಲಿನ ಸ್ಥಾನ; ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ; ಪ್ರಮುಖತೆ: ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಗುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಶೀಲಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಅದ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೪೫೮). [ಸಂ. ಅದ್ಯತಾ]

ಅದ್ಯನುಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅನುಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಪದ್ಯದ ಸಾಲುಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನುಪ್ರಾಸ. ಉದಾ: ಸೋಡಂಬಾಡಂ ಕರಿಯ ಮುಗಿಲಂ ದಂತಿಗಳ್ಳೆತ್ತು ಮಿಂಚಂ ನೋಡಲ್ ನೀಡುಂ... ಕಾಡುಂ ಕೋಡುಂ... ಪ್ರೀಡಾಪೀಡಂ ವಿರಹಜನ ಮಂದಳಿಬಿಳ್ಳುತ್ತುದೆತ್ತಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೫೭). [ಅದ್ವಿ + ಅನುಪ್ರಾಸ]

ಅದ್ಯಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಆದಿಪುರುಷ; ಭಗವಂತ. ೨. ಮೊದಲ ಮಾನವ; ಆದಿಪ್ರವರ್ತಕ: ಬುದ್ಧಿಯ ಬಲವನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಅದ್ಯಪುರುಷ ಬುದ್ಧನೇ (ಭಾರತ. ೧೨೦). [ಅದ್ಯ + ಪುರುಷ]

ಅದ್ಯಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಮೊದಲನೆಯ ಮನುಷ್ಯ: ಅದ್ಯಮನುಷ್ಯ ನಾದ ಅದಾಮನನ್ನು ದುರ್ಬೋಧಿಸಿ (ಗೋಲ್ಡ್ಸ್ಮಿತ್. ೧೬-೧೪).

[ಅದ್ಯ + ಮನುಷ್ಯ]

ಅದ್ಯಮಾಷಕ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಪರಿಮಾಣ; ಐದು ಗುಂಜಿ ಗಳ ತೂಕ (೪). [ಅದ್ಯ + ಮಾಷಕ]

ಅದ್ಯೂನ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ; ಉದರಂಭರ: "ಅದ್ಯೂನ, ಔದಂಕ: -ಈ ೨ ತನ್ನ ಬಸಿಜ ಹೊರೆವನಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲಿನವಳು; ಆದಿಶಕ್ತಿ; ಪಾರ್ವತಿ (ದಕ. ೪). ೨. ಭೂಮಿ (೪). [ಸಂ. ಅದ್ಯಾ]

ಅದ್ಯೋತ (ನಾ). ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ; ಪ್ರಭೆ. [ಸಂ.]

ಅದ್ಯೋಪಾಂತ (ನಾ). ಮೊದಲಿನಿಂದ ತುದಿಯ ವರೆಗಿನದು; ಎಲ್ಲಾ; ಸಮಗ್ರ; ಪೂರ್ಣ: ಶ್ರೀದೇವಿಯ ವಿನಾಹವಿಷಯಮಾತ್ರ ಅದ್ಯೋಪಾಂತವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೭೦).

[ಅದ್ಯ + ಉಪಾಂತ]

ಅದ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. 'ಅದ್ರಿಹೂ' ಪರಾ. [?]

ಅದ್ರಿಹೂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂ: ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಮುಖಕ್ಕೆ ಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಅಲ್ಲೇ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅದ್ರಿಹೂವಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಹಂಗೀತ. ೧೪೦). [ಅದ್ರಿ + ಹ್ಯೂ (\leq ಪ್ಯೂ)]

ಅದ್ರೈ, 'ಅಂದ್ರೈ' ನೋ.

ಅದ್ರೈ, 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅಧರ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೋಲನ್ನು ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವವನು: "ತನ್ನ ಸೋಲವ ನುಡಿದುಕೊಂಬನಾಧರನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೫). [?]

ಅಧರಣೆ (ನಾ). = ಆಧಾರಣಿ: ಪೃಥ್ವಿಯ ಪೃಥ್ವಿ ಎಲ್ಲಿತ್ತುದು? ಅಪ್ಪುವಿನ ಅಪ್ಪು ಎಲ್ಲಿತ್ತುದು... ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನ ಪ್ರತಿರೂಪ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಇಂತಿವಕ್ಕೆ ಉಭಯನಾಮ ಉಂಟು ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಅಧರಣೆ ಒಂದೇ ಮಯ (ನೋಳಮಾ. ೪-೨೮). [ಸಂ. ಅಧರಣ]

ಅಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಅವನ ಸ್ಥಲಂಗಳ ನಾಧರಿಸಿ ನಡೆವಲ್ಲಿ ಘಟವೇ. ಬೀಗವಾಗಿ ಎಸಳೇ ಅತ್ಯನಾಗಿ ಅಜನೇ ಕೈಯಾಗಿ... ತುಡುಕಿದಡೆ ಬಿಟ್ಟು ದುಂಬೇ ಆ ಸಿಕ್ಕು ? (ಮೇ ೪ ಮಾ. ೯-೩೦); ಕಾಡಿನಿಂದೊಂದು ನೀಳವಾದ ಬಾಗಿದ ವೃತ್ತಿ ನಡೆಗೋಲನ್ನು ಅಧರಿಸಿ ಬಂತು (ತಾಯಿ. ೩೦೩); ಆಸೆ ಭಯಲೋಭಗಳನಾಧರಿಸುವರೆಗೆ ಗಳ ಅಯ್ಯಾಯ್ತು ತೋರ್ಪುರೋಳೇ ನಿನ್ನ ಸಿಲವೆ (ಮಲೆದೇ. ೩೧-೩). ೨. ಅಧಾರವಾಗು; ಧರಿಸು : ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ ಪ್ರಾಣಿಯ ದೇಹವನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ನೀರು ಅಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ದೇಹವು ಮೆದು ವಾಗಿಯೂ ಕೋಮಲವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕಾಗಿದೆ (ಪ್ರಾಣಶಾ. ೧).

[ಅಧರಣ್ಯ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಧಾನ (ನಾ). ೧. ಇಡುವುದು; ಮಾಡುವುದು. ೨. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು : ಶರಾಧಾನ ಸಂಧಾನ ಮೋಕ್ಷಂಗಳ ವೇಗಂ ಲೋಚನಾಗೋಚರಮನಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೨-೩೬). ೩. ಒಳಕೊಳ್ಳುವುದು; ಹೊಂದಿರುವುದು. ೪. ಇಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು; ನ್ಯಾಸ : ಪುರಾಣದ ನಾಯಕಿಯಂತೆ ತಾನು ಈ ಮಗನನ್ನು ದೇವರಿಂದ ಅಧಾನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡೆನೆಂದೇ ? (ಸಣ್ಣಕ. ೮-೨೩). ೫. ಹೊಣೆ; ಜಾಮೀನು. ೬. ನಿಯೋಗ; ನಿಯಮಿಸುವುದು; ನೇಮಕ. ೭. ಅಧಾರವಾದ ವಾತ್ಸಿ. ೮. ಧಾರಣೆ; ಧರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಧಾರ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ; ನೆಲೆ : ಗಗನಕುಸುಮಂ ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಗಗನಮಿಲ್ಲದಲ್ಲದೆ ನಿಜಾಧಾರಾಧೇಯ ಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ಳಲಿದರ್ಕುಮು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೮ ವ). ೨. ಅವಲಂಬನ; ಸಹಾಯ. ೩. ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮಾಣ; ಸಾಧಕವಾದ ವಸ್ತು : ಈ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಧಾರ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೩); ನಾಡನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬಯಸಿ ದುಡಿಯುವವರಿಗೆ... ಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯದ ಅಧಾರಗಳೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ (ಕಪಸಾ. ೧೫೪). ೪. ತಳಹದಿ; ಅಸ್ತಿಭಾರ. ೫. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲ (?) : ಸಚರಾಚರವೆಲ್ಲ ರಚನೆಗೆ ಬಾರದಂದು ಅಧಾರದೊಳಗಣ ವಿಭೂತಿಯನೆ ತೆಗೆದು ಭೂಮಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಪಂಚಾಶತ್ಕೋಟಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಹರಿದವು ಸಪ್ತಸಾಗರಂಗಳು (ಅವಚಂ. ೨-೮); "ಅತ್ಯಂತ ಗರ್ತ ಸ್ಥಾನ" (ಪ್ರಭುಮ. ಬೀಳು). ೬. ಪ್ರವಾಹ; ಹರಿವು : "ಅಧಾರವೆಂಬುದು ಹರಿಯುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೪೯). ೭. ನೀರಿನ ಆಸರೆ; ಕೆರೆ : "ಅಧಾರೇ, ತಟಾಕೇ—ಈ ೨ ಕೆಲಸಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೪). ೮. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣ ವಿಭಕ್ತಿ; ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿ : ಧೀರರಿನಾವು ತಾನಾಧಾರಮದಧಿಕರಣಮಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿ ತಿಳಿ (ಶಮದ. ೧೩೩). ೯. [ಯೋಗಶಾ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ನಾಡೀಚಕ್ರ : ಅಧಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಾಯತವಾದ... ಮಣಿಪೂರಕದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಸ್ವಾಯತವಾದ (ಅವಚಂ. ೪೭-೨೦೧); ಅದಿಯನುಳ್ಳದೆ ಅಧಾರ ಅನಾಹತವ ಕೊಡಿದ್ದು ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ ಮಣಿಯ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿಪ್ಪದೆ ಮಣಿಪೂರಕ (ಪದಗೋ. ೫೯). ೧೦. ಇತರರಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲ ವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಹಣಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಯಾಗಿಡುವ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದುದು : ಭ್ರಮರೆಯು ಅವಳ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಅಧಾರಮಾಡುವವಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಬಂಕಿಮ. ೭೨); ಸ್ಥಿರಸ್ವತ್ತಿನ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಾಲಕೊಡುವುದು (ಯೋಧಪು. ೩೧). [ಸಂ.]

ಅಧಾರಕೆ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರ; ತಳಹದಿ; ಅಧಾರವಾಗಿರುವ ವಸ್ತು : ಮಿಸುನಿಮೇಲಣ ಮಣಿಯಫೋಲ್ ರಾಜಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಮನದಲಿ ಬಿಜಜಾಂಡಾಧಾರಕನು ಅಧೇಯನೆಂದೆನಿಸಿ (ಹಸಾರ. ೭-೧೩).

[ಸಂ.]

ಅಧಾರಗೇಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಡು; ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳಲು ಪೀಠವನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಬೋಧಾರ್ಹ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯಾ ಶೀರ್ವಾದವನಾದರದಿಂ ಕುಡಲೊಡನೆ ಅಧಾರಗೇಯ್ ಕುಳಿರಗೊಟ್ಟು ಕೇಳ್ದ ರತೀಧವ ಬಂದ ಸುದ್ದಿಯನು (ಮೋಹತ. ೫-೪೪).

[ಅಧಾರ + ಗೇಯ್ (< ಕೇಯ್)]

ಅಧಾರಚಕ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ನಾಡೀ ಚಕ್ರ : ಗುದಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಾರಚಕ್ರ (ಅವಚಂ. ೪೪-೧೮೮); ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಗುರುಲಿಂಗ, ಅಧಾರಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಅಚಾರಲಿಂಗಗಳು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುವು (ಭಾರದ. ೨೫೩). [ಅಧಾರ + ಚಕ್ರ]

ಅಧಾರಪತ್ರ (ನಾ). ಅಧಾರಮಾಡಿ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ; ಇತರರಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಹಣಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಯಾಗಿಡುವ ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ವಿಷಯ ಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಓಲೆ, —ಕಾಗದ. [ಅಧಾರ + ಪತ್ರ]

ಅಧಾರಭೂತ (ಗು). ಅಧಾರವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಧಾರರಹಿತ (ಗು). ನಿರಾಧಾರವಾದ; ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದ : ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪರಾರ್ಥಮಂ ಶಾಶ್ವತಮೆಂಬುದನುಕ್ರಿಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲದಂದಭಿಧಾನಂ ನಿರರ್ಥಕರಮುಮಾಧಾರರಹಿತಮುಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೮ ವ). [ಅಧಾರ + ರಹಿತ]

ಅಧಾರಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಅಧಾರಚಕ್ರಸ್ಥಾನ (?) : ಅಧಾರಲಿಂಗ ನಾಭಿ ಹೃದಯ ಕಂಠ ಭೂಮಧ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂದುದ್ದೇನೋ... ಗುಹೇಶ್ವರನೆಂಬುದ್ದೇನೋ (ಅವಚಂ. ೪೫-೧೯೦). [ಅಧಾರ + ಲಿಂಗ]

ಅಧಾರಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಆನಿಕೆಗಂಬ; ಊರೆಗಂಬ : ಕಲ್ಯಾಣದ ಪಶ್ಚಿಮ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ರಸಾತಲಕ್ಕಿಳಿದಿತ್ತು. ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕೆಲ ಕಾಲ ಅಧಾರಸ್ತಂಭಗಳಾಗಿ ನಿಂತ ಕಲಚೂರ್ಯರೂ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದರು (ಸಾಹಸ. ೧೩೪). [ಅಧಾರ + ಸ್ತಂಭ]

ಅಧಾರಸ್ಥ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ತಕ್ಕಷ್ಟು ಉಪಪತ್ತಿಯಿರುವವನು (*). [ಸಂ.]

ಅಧಾರಾಧೇಯಭಾವ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಧಾರವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ಅಧೇಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ : ಈ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ, ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷ ಭಾವ, ಅಧಾರಾಧೇಯ ಭಾವ... ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧದ ಮೂಲಕ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೦).

[ಅಧಾರ + ಅಧೇಯ + ಭಾವ್ಯ]

ಅಧಾರಿ (ನಾ). = ಅಧಾರಸ್ಥ (ದಕ.*). [ಸಂ. ಅಧಾರಿನ್]

ಅಧಿ (ನಾ). ೧. ಮಾನಸಿಕವಾದ ತೊಂದರೆ, —ಪೀಡೆ ಅಥವಾ ಹಿಂಸೆ : "ಅಧಿಯೆಂಬುದು ಮನೋದುಃಖಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೮-೮೧); ಅಧಿಗಳುಮನೇಕವಿಧ ವ್ಯಾಧಿಗಳುಂ ಬಾಧಿಸುತ್ತಮಿರೆ (ಅಜಿತ. ೨-೮೩); ಅಧಿ ತೀರಲಿ ನಮ್ಮ ಸೇನಾವ್ಯಾಧಿಗಿದೆ ಮದ್ದೆನುತ ಪರಬಲ ಸಾಧಕನು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನು ತೊಟ್ಟಿಟ್ಟನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೪೫); ದೇಹವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಔಷಧಿಯಿಂದ ವಾಸಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಧಿಗಳನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ವಾಸಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ವಜ್ರಭಾ. ೩೨೨). ೨. ಆಸ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧಾರ, ಭೋಗ್ಯ ಮುಂತಾದ ಪರಾಧೀನತೆ : ಅಧಿಕ್ರಯ ದಾನಪರವರ್ತನೆಗಳಿಗೆ ಸಲಿಸಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸಿ ಬಹಿರಿ (ಮೈಲಂ. ೧೯೪೩, ೩೧-೪೦; 1660). 'ಪೂರ್ವಾಧಿ', 'ಭೋಗ್ಯಾಧಿ' ಪರಾ. ೩. ಜೂಜು ಮುಂತಾದ ದುರ್ವ್ಯಸನೆ. ೪. ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ; ನೆಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಧಿಕಾರಿಕೆ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ. (ನಾ).

೨. [ಕಾನ್ಯಮೀ]: “ಅಧಿಕಾರಿಕವೆಂದರೆ ಕಾನ್ಯದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಬರುವ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆ” (ಕೃಷಿ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಅಧಿಕೃ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಎಲೆ ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನ ರೂಪಮುಂ... ವಿಕ್ರಮಾಧಿಕೃಮುಂ ವಿಷೇಕಾತಿರೇಕಮುಂ ನೋಡಲ್ ನೀಂ ಪರದೈವತಕಳಾ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ತೋರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೪-೭೯ ನ). ೩. ಹಿರಿಯನನ್ನು; ಮೇಲಾದವನು: ಅದುಭುತಚರಿತ ನಮಿತೋದ್ಧಾರಿ ಜಂಗಮ ಭಕ್ತ ರೊಳಗಾಧಿಕೃನೆನಲೊಪ್ಪಿ (ಬಸವ. ೩೧-೨). [ಸಂ.]

ಅಧಿದೈವಿಕ (ನಾ). ತಾಪತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೈವಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ: “ಅಧಿದೈವಿಕವೆಂದರೆ ಯಕ್ಷ, ರಾಕ್ಷಸ, ಪಿಶಾಚ, ಭೂತ, ಪ್ರೇತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಆವೇಶದಿಂದಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ” (ಹಿಂದಸಾ. ೬೬); ಅವರುಪೇಕ್ಷೆಯ ಉಳಿವಿನಲಿ ನಮ್ಮವರ ಬೇಹಿನ ಸುಳಿವಿನಲಿ ಮೇಣವರನಳುಕಿಸುವಾಧಿದೈವಿಕ ಕರ್ಮಗತಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೯). [ಸಂ.]

ಅಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭುತ್ವ; ಅಧಿಕಾರ: ಹಿರಿಯ ಭಂಡಾರಾಧಿಪತ್ಯದೊಳಿರಲನುಮತಿಸಿ ಸಕಲ ರಾಜ್ಯೋದ್ಧರಣಕರಣಮನಿತ್ತು (ಬಸವ. ೫-೧೯); ಅನೆಲ್ಲ ಅವಳ ಅಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದವು (ಪ್ರಣಸ. ೪). ೨. ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶ; ಅಧಿಕಾರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಭಾಗ ಅಥವಾ ಸೀಮೆ: ಬೊಂಬಾಯಿ ಅಧಿಪತ್ಯ (ರೂಡಿ). [ಸಂ.]

ಅಧಿಭಾತಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವ ವಿಪತ್ತು, —ಅಪಘಾತ: “ಅಧಿಭಾತಿಕವೆಂದರೆ ತಪ್ಪು, ವ್ಯಾಘ್ರ, ಸರ್ಪ, ವೃಶ್ಚಿಕ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟ ಜಂತುಗಳಿಂದ ಬರುವ ಹಿಂಸೆ” (ಹಿಂದಸಾ. ೬೬). ೨. ಪಂಚಭೂತಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ, —ವಿಪತ್ತು: ಅಧಿಭಾತಿಕದಿಂದ ನೊಂದು ವಿರೋಧಿ ಪಡ್ವರ್ಗದ ವಿಕಾರ ವ್ಯಾಧಿಯಲಿ ಬೆಂಡಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೯). [ಸಂ.]

ಅಧಿರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಅಧಿರಾಜ ಪದವಿ; ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೇಲಾದ ಪ್ರಭುತ್ವ: ಶ್ರೀರಮಣೇರಮಣೀಯಂ ಸೀರಾಸ್ತ್ರಂ ನಿಂದನಾಧಿರಾಜ್ಯ ದೊಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧). [ಸಂ.]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಥೆ ಮತ್ತು ರೋಗ: ಎಲುವಿನ ಹಂಜರ... ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಯ ತವರುಮನೆ (ವಚಸಂ. ೪೫-೬೨ ಚಂದಿವ); ಎನ್ನ ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಾದವಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೧೮೩-೬೯); ಜೀವನು ತನ್ನ ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿರಾಮಯನಾಗುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೬೩).

[ಅಧಿ + ವ್ಯಾಧಿ]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಪ್ರದ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ರೋಗಬಾಧೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥದು: ಸಾಧಿತಸಮೃದ್ಧರ್ಥನ ಬೋಧ ಚರಿತ್ರಂಗಳೆಂಬ ಧರ್ಮಮಿದವ್ಯಾಬಾಧಂ ಧರ್ಮಮಿದಲ್ಲದಾದಾಧಿವ್ಯಾಧಿ ಪ್ರದಂ ಶರೀರಿಗಪಥ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಹರ (ನಾ). ಮಾನಸಿಕವ್ಯಥೆಯನ್ನೂ ರೋಗಾದಿ ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸತಕ್ಕದು: ಇದು ಮಹಾಧಿವ್ಯಾಧಿಹರ ವಿಂತಿದನು ನೀಕೊಳ್ಳೆಂದರ್ಜುನಂಗೊರೆವುದು ರಹಸ್ಯದೊಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಧಿಹೇತು (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ದುಃಖದ ಕಾರಣ: ಸಮಸುಖದುಃಖ ಮಾದ ಜನವೀಕೆಯನೀಪರಿಯಿಂದ ಕೇಳಲೀ ರಮಣಿಯವರ್ಗ ಪೇಳದಿರಲಾರ್ಪಳೆ ಮಾನಸದಾಧಿಹೇತುನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೫-೬೩).

[ಅಧಿ + ಹೇತು]

ಅಧೀನ (ನಾ). ಅಧೀನ; ವಶ: ಆ ನಿಜಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲಿಯನುಮಾನ ವಿಲ್ಲವೆ ಫಲಿಸಿ ನಿನ್ನಾಧೀನವಾಯಿತ್ತೀಗಳೀ ದೇವೇಂದ್ರಪಟ್ಟವಿದು (ಬಸವ. ೪೧-೧೧); ಎನ್ನ ಪೊರೆದವರು ನಿನ್ನ ಸೇವಕರಯ್ಯಾ ಎನ್ನ ಬಳಕೆ ಎಲ್ಲಾ ನಿನ್ನ ಅಧೀನವಯ್ಯ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಅಧೀನಚಿತ್ತ (ಗು). ವಶವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ: ಅರ್ಹ[ದ್ವೀ]ಜಮಂ ಹೃತ್ಪದ್ಮಸದ್ಮದೊಳ ನಿಶ್ಚಳಮಿರಿಸಿ ಯೋಗಸಮಾಧಾನಾಧೀನಚಿತ್ತರಾಗಿ (ಸಾಂಖ. XX, ೫೨-೩೬; 1077). [ಅಧೀನ + ಚಿತ್ತ]

ಅಧುನಿಕ (ಗು). ಈಗಿನ; ಈ ಕಾಲದ; ನವೀನ; ಇತ್ತೀಚಿನ: ಅಧುನಿಕ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಸಾಧಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿರತಕ್ಕವುಗಳನ್ನು ಭಾರತವು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಅಧುನಿಕತೆ (ನಾ). ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವುದು; ನವೀನತೆ; ನವ್ಯತೆ: ಬೊಜ್ಜು ಬೆಳೆದು ವಿಕಾರಗೊಂಡಿದ್ದ ದೇಹದಲ್ಲೂ ಅಧುನಿಕತೆಯ ಬೆಡಗು ಬೇರೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೩೬). [ಸಂ. ಅಧುನಿಕತಾ]

ಅಧೂತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದ; ಕುಲುಕಿದ; ಒದರಿದ. (ನಾ).

೨. [ನಾಟ್ಯ] ಶಿರಸ್ಸಿನ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿರಮೂರ್ಯೆಡನು ಮಾಗುತ್ತಿರದೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ಯ್ದಲಂತದಾಧೂತಾಖ್ಯಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೮೦). [ಸಂ.]

ಅಧೃತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ತಂದ; ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಅಥೇಯ (ಗು). ೧. ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಆಧಾರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. “ಆಶ್ರಯ” (ಸಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಚಲದ ಜಾಗದ ಕುಲದ ನನ್ನಯನಾವರ್ಜಿಸಿ ರಾಧೇಯನೊಳ್ಳಿಂಗಾಥೇಯನಾಗಿದರ್ಗಂ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೮೬ ನ); ಶರೀರವೆಂದರೆ ಶರೀರಿಯಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಥೇಯಪಾಗಿಯೂ ವಿಧೇಯವಾಗಿಯೂ ಶೇಷವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವು. ಅಥೇಯವೆಂದರೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವೂ ನಿಲ್ಲುವಂತಹುದಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೦). ೩. ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ಜಮೀನು ಮುಂತಾದುದು. [ಸಂ.]

ಅಥೇಯವಚನ (ನಾ). ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾದವನು; ಮಾತಿ ನಲ್ಲಿ ಚತುರನಾದವನು; ವಶ್ಯನಾಣಿ: ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ನಿಪುಣನುಂ ಅಥೇಯವಚನನುಂ... ಪ್ರಸಿದ್ಧನುಮಪ್ಪ ಮಹತ್ತರನ ಕೈಯೊಳ ಸನ್ಮಾನಪುರಸ್ಕರಂ ಕೊಟ್ಟು (ಅಧಿಪು. ೧೪-೪೩ ನ).

[ಅಥೇಯ + ವಚನ]

ಅಥೋರಣ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಸವಾರ; ಮಾವುತ; ಮಾನಟಿಗ: ರಾವಣಂ ನಿಜವಾರಣದಿಂದ್ರನೈರಾವಣದ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದು ಮುಂಡಣಾ ಥೋರಣನಂ ಚರಣಪ್ರಹಾರದಿಂದ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೦೯ ನ).

೨. ಸಲಗ: “ಅಥೋರಣಮೆಂಬುದು ನಾಯಕವಪ್ಪಾನೆ” (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೨). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾನ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಉದರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಧ್ವನಿಯುಂಟಾಗಿ ಬಹಳ ನೋವುಂಟಾಗಿ ವೆಗಳವಾಗಿ ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಯು ಅಥೋಮುಖ ಉರ್ಧ್ವಮುಖವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಬಂಧಿಸಿಕೊಂಡು ಇಹುದು ಅದನು ವೈದ್ಯರು ಅಧ್ಯಾನ [ಸಾಂಖ. ಅನಾಹ] ವೆಂಬರು (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೩೨೪). [ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊ: ಬಸಿಜೊದವಿ ತೊಟ್ಟ ನಾಧ್ಯಾನಿಸಿ ವಾಜಿಗೆ ಶೂಲೆ ತೋಪಿ ಪೆಜತೇಂ ತಿಳತ್ಯಲ ಸಮಸ್ತತದಿಂ ಬೊಮ್ಮಿಯ ರಸಮಂ ಕೊಟ್ಟಂತದಂದುಮುಪಶಮಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೩೦). [ಅಧ್ಯಾನ + ಇಸು]

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ; ವೇದಾಂತದ: ಬ್ರಹ್ಮವರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕುಪಟ್ಟಿನ ಸಪ್ತ ಸಂಭವಿಸಿದೆ . . . ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ನಪ್ಪ (ರಾಮರಾ. ೩೭). (ನಾ). ೨. ತಾಪತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ರಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬರುವ ದುಃಖವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಅಧಿಭೌತಿಕ, ಅಧಿದೈವಿಕವೆಂದು ಮೂರುವಿಧ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವೆಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ವಾತ ಪಿತ್ತ ಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಬರುವ ಜ್ವರ ಜರೆ ಮರಣ ಮೊದಲಾದುದು" (ಹಿಂದ ಸಾ. ೬೬); ದುಃಖತ್ರಯಗಳು (ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ಅಧಿಭೌತಿಕ, ಸಂಚಭೂತಗಳಿಂದಾಗುವ ಅಧಿದೈವಿಕ) (ಅಮೃತ. ೬-೮೮ ಬೀಳು).

[ಸಂ.]

ಅಧ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಮರಣೆ; ವ್ಯಸನ ಕರವಾದ ನೆನಪು. ೨. ಕಳವಳ; ಆತಂಕ. [ಸಂ.]

ಅನ್, ಅನ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದಿರಾಗು; ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಅಡ್ಡಲಾಗು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲು; ಆಂತ, ಆಂತು, ಆತು (ಭೂತಕ್ಕೆ); ಆಂಪ (ಭವಿಕ್ಯ): ಅನೆಯೊಳಾಂತಿಪಾಡು (ಎಚ್. I, ೩೫೦-೫; 900); ಕದನದೊಳಿರಿದು ಮೀಟಿ ಮಾಜಾಂತು ನಿಂದಾಂತರಿಭೂತರ್ ಭಸ್ಮ ಮಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಒರ್ವರಪ್ರೊಡಮಿದಿಚುರ್ವ ಗಣ್ಣರ ನಾಪ್ಪವೆಂದು ಪೊಟ್ಟಿಳಿಸುವ ಬೀರರಂ ನೆಟಿಯ ಕಾಣೆಮ (ಎಚ್. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೬; 950); ಆಂತವನಿಪನಿಕರಂ ಕೈಯಾಂತವನಿಪನಿಕರ ಮೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತಾದೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೫); ಇದಿರ ಲಾಂಪವರಾರ್ ಜಯಸಿಂಹದೇವನಾ (ಇಚ್. V, ೧೬-೧೮; 1019); ರಿಪುಬಲಜಲಧಿನಡಬನೊಳಾಂತು ತಾಗಿದರಂದು ಪಡುರಥರು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೬-೨೮). ೨. ಧರಿಸು; ವಹಿಸು; ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ: "ಅನ್ - ಧಾರಣೆ" (ಶಮಧಾ); ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಲನೆಯನಾಂತು ವಕ್ಷಸ್ಥಲ ದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೧); ರಕ್ತಪಂಕರುಹಮನಾಂತ ಪಂಕಜನಿಯಂತೆ ನ ಪೊದಿ ತ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಿದ್ರದಿಗ್ಗನಿತೆಯಂತೆಸಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೨ ಶೂದ್ರಕ); ಪೊಂಗೊಡನಂ ತಮಾಳಪಲ್ಲವದೊಳೆ ಮುಚ್ಚಿ ದಂದೊಳೆ ಚೂಚುಕಮಾಂತು ಕರ್ಪನಾಕೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೫); ಬಿಸುಪಮರ್ದ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣಂ ತಿಸುಳಂಗಳನಾಂತ ಕೈಗಳುಂ ನೋಬ್ಬರ ನಂಜನೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೪); ಶಕಥವನಾಂತೊಡಲ್ಲದೆ ಬಿಡೆನು (ಬಸಪು. ೨೭-೬೪); ನಿನ್ನಡಿಯಾಣತಿಯನೆನ್ನ ಮುಡಿಯೊಳಾಂತೆನು ಮತ್ತೇನು (ಹದಿಬ. ೧-೪೪). ೩. ಹಿಡಿ; ಒಡ್ಡು; ಪಲರುಂ ಬಣ್ಣನೆ ಕಿವಿಯ ನಾಂತು ಕೇಳುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨); ಅನೀವ ಧನಕ್ಕೆಂ ಕಯ್ಯಾ ನದೆಯುಂ ಕೊಳ್ಳದನಿಬರುಂ . . . ಪೋಗಲೇನಾರ್ಪರೆ (ನೇಮಿಪು. ೫-೧೮); ಕನಸಿನ ಭತ್ತಕ್ಕೆ ಗೋಣಿಯಾಂಪರೆ ನೈಪತೀ (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೦); ಮಧು ಕರನಿಕರ ಪರೋಕ್ಷತಿಕಂ ಸುರಿವ ನವಮಕರಂದಧಾರಿಗೆ ಶಿರವನಾನುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೬-೪೪); ನಿನಗೆ ಕಿಂಕರವೆರಡು ಸಂತತಿಯಿನಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ನೀನು ದುರಿಯೊಳನನ ಬಾಯ್ಬಿಂಬುಲಕೆ ಕೈಯಾನುವರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೮). ೪. ತಡೆ; ನಿಲ್ಲು; ಸ್ವರಿಸು; ತಡೆದುಕೊ; ತಾಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು; ಪಾಂಡವರ ಬಲವೆಂದು ಆತು ಮರಳಿದು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ಪರೀತ ವಿಭವಲಾ ಎನುತ ಭಲಚೇತನನು ಸಲೆ ಚಂಡಿಯಾದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೫); ಅನುತಾನುತ ಗಜ ಪೋಪಾಗ ಲೇಸೆಂದರಾನದೆ ಮುಂದೆಯ್ದುವಾಗ ಅನಿಗೆ ಮಂದ ಗಮನವೆಂಬರಿದು ಬೇಗದಾನೆ ಲೇಸಲ್ಲೆಂದರೊಡನೆ (ಭರಣ. ೩೭-೨೩); ಕಾಂತೆ ಕೇಳಿಕ್ಕಾಳು ವಂಶಮೆನ್ನಲ್ಲಿ ಬಂದಾಂತು ದಿಲ್ಲಿಂದೆ ಸಂತತಿ ನಡೆಯದಿದೊಡೆ ಕುಲಾಂತಕಂ ತಾನಾದಪೆಂ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೮-೧೬).

ಅನ್ಯ: ೧. ತಿವಿಯ ಕಳಚುವ ಕಳಚಲೊತ್ತುವ ಕವಿದೊಡಾನುವ ನಿಂದಡೆತ್ತುವ . . . ನವಮದೇಭದ ಸಮರ ಸೋಲಿಸಿತಮರರಾಲಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೭೬); ಕಾನನವ ಬಳಸಿದರು ಮೃಗತಿಯಾನಲಾಪುಡೆ ತೆಗೆದು ಹಾಯ್ದು ಭಟರ ಫುಲ್ಲಣೆಗೆ (ನಳಚ. ೨-೧೨); ಕುಂತ ನೇಜೆಯ ಕೈಯಿಟ್ಟಿಯಾಯುಧಗಳನಂತರಿಕ್ಷಗಳಿಗಿಟ್ಟಾಗ ಪಂಥದಿಂದಾನುವ ಕಾಲಾಳ ರಾವುತರ ತಿಂಥಿಣೆಯೊಪ್ಪಿತು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೨೧). ೨. ಕದಳಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ನಿರ್ವಾಣಪದವಿಯನಾಂತ ಮಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ಪದಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಚಿಬಪು. ೧-೧೫); ಅಗ್ರಜನ ನೇಮವನಾಂತು ನಮ್ಮಯ ಬಲದ ಮೇಲುಚ್ಚಳಿಸು ತಿಹರು (ಕೋಗಯ. ೨೦-೧೨). ೩. ನಡೆವ ಕಾಲು ಅನುವ ಕೈ ಬೇಡುವ ಬಾಯಿ (ನಗಮಾ. ೧೩); ಮುಯ್ಯನಾನುವದವರ್ಗೆ ಭುವನವು ದೈವದೈ ನಿಮ್ಮನಿಬರನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೩). ೪. ಒಡೆಯರ ಮಂದಿಯನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನೀಲು ಆತು ಬಂನಿಯೆಂದು ಮಂಗಳಪ್ಪ ದಜಾಯಕರೂ ನಿರೂಪವ ಕೊಟ್ಟು (ಕಾ. I, ೩೬-೫; 1398). ೫. ಆಶ್ರಯವಾಗು; ಊರೆ ಯಾಗು: ಮಂದರಗಿರಿಯನೇ ಕಡೆಗೋಲ ಮಾಡುತ ಧರಣಿಗಾತವ ಸರ್ಪ ವಾತನ ತಂದು ತೆಗೆನೇಣ (ಸಂಭಸ. ೫-೯೫). ೬. ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದು; ಒರಗು: ಆತನೋದದ ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮೇತವಾತನ ನಾಲಗೆಯ ತುದಿ ಗಾತು ಬೆಸನನು ಬೇಡುತಿಹವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೩೩); ಅನೆಯೊಳೊಮ್ಮೆ ತೇಜಿಯೊಳೊಮ್ಮೆ ಶಿವಿಕಾವಿಮಾನರಥಗಳೊಳೊಮ್ಮೆ ಅನುತೇಳುತ ಬಂದು ಹಲವು ಪಯಣದಲ್ಲಿ ಭೂನಾಥ ಸಾರ್ಧನಾ ಗಿರಿಯಾ (ಭರಣ. ೩೬-೭೯); ಗಂಗಳವ್ವ ಬಿರಬಿರನೆ ನೀಟಾಗಿ ದೇಸಾಯರ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಕ್ಕೆ ಗೋಡೆಗೆ ಆತು ಕುಳಿತಳು (ಗಂನಾಯ. ೧೦೮).

ಆತುಲುಣ್ಣು = ತಡೆದು ಉಟಮಾಡು; ನಿಧಾನವಾಗಿ ಉಟ ಮಾಡು (*). ಆತುಕೊ = ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊ: ಚಂಡನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತೇನೆ ಆತು ಕೊ (ರೂಢಿ). ಆತುಕೊಳ್ಳು = ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ನಿಲ್ಲು: ಈತನೊಡ್ಡಿನ ಸಾರೆ ಸಂಗರಕಾತುಕೊಂಡೆ ಕೃಪನ ದಳಸಂಘಾತ (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೩-೧೨). ಆತುಹೋಗು = ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಹೋಗು: (ಜಾನಕೋ. ೧೫). ಆತುಕುಡಿ = ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಕುಡಿ: (ಎಕಲವ್ಯ ನಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಸುತ್ತ) ಆತುಕುಡಿ! (ಹಬ್ಬರ. ೩೫-೧೧).

[ದೇ. || ತುಳು. ಅನಿ; ತೆಲು. ಅನು; ಕುರುಖ್.

ಅನ್ಯ = ಚರ್ಮಹಿಸುಕಿ ಕಾಡು; ಮಲ್ಟೊ. ಅನೈಟಿ = ದಿಂದಿನಲ್ಲಿ ಒರಗು]

ಅನ್, ಅನ್ಯ, ಅಂ, ಅನ್ಯ (ಸ). ಉತ್ತಮವುರುಷ ಏಕವಚನ ಸರ್ವನಾಮ; ಮಾತಾಡುವವನು ತನ್ನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದ ಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತು; ನಾನು. IP ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏಳು ವಿಭಕ್ತಿ ಗಳು; ಆನ್, ಎನ್ನಂ, ಎನ್ನಿಂ, ಎನಗೆ, ಎನ್ನತ್ತಣೆಂ, ಎನ್ನ, ಎನ್ನೊಳ್; (ಬಹುವ) ಆಮ್, ಎಮ್ಮಂ, ಎಮ್ಮಿಂ, ಎಮಗೆ, ಎಮ್ಮತ್ತಣೆಂ, ಎಮ್ಮ, ಎಮ್ಮೊಳ್: ಎನ್ನಪುದುಮಂ ತಪಸ್ಸಲೆ ಬುಧಜನಕ್ಕೆ ಕೆಲವಂ ಪೇಟ್ಟಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೭); ವಿಜಯನನೆ ಮುನ್ನೆ ಕಂಡುಡಪಿಂದಾನೆನ್ನ ಕೊಟ್ಟಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೨); ಅನಪಿ ವೆಂ ಪೃಥೆಯಜುವಳ್ಳಾನವರಿಪುವಜುವನರ್ಕನಪಿವಂ (ಗದಾಯು. ೫-೧೮). ಅನ್: ತಂದೆ ನಿಮಗಾ ಮುನಿಯಲಾಪನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೫೧); ಎನ್ನನು ಕರೆದು ಮಿಗೆ ಪತಿಕರೆಗೆ ಬಳಿಕಾ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಹನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೯). ಅಂ: ನಿನ್ನನಾಮೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ದರ್ಶಕ (ನಡ್ಕಾರಾ. ೭೪-೧೫); ಅಂತನಗೆ ಪರಮ ವಿಶ್ವಾಸಭೂಮಿಯನಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೪-೨೧ವ); ಅಂ ಪೋಗದೆ ಬಾರಂ ವೈಕಂಪಾಯನಂ (ಕಾದಂ. ೪೯೦); ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕರುಣಕವಚವನೊಡೆಯಲಾಪನೆ ಎಮ್ಮಕ್ಕೆದುಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೪೮).

ಅನ್ಯು : ಅನು ನೀನು ಇಲ್ಲದಂದು ಅಂದೇನೋ ಇಂದೇನೋ (ಅದವ. ೧) ; ಅನು ಗುರುವಾಚ್ಛೆಯಂ ಮೀಜುದುದಜ್ಞಾಂದೆನಗೆ ಹಾನಿ ಹೊಗದಿರದು (ಹಚಕಾ. ೬-೪೭); ಹಿಂದೆ ಕಂಬದೊಳಾನು ಜನಿಸಿದ ಶುಭ ಮಾಸ (ಕಂನವಿ. ೪-೪೪). ಅಮ್, ಅವು (ಬಹುವು) : ಕಿತ್ತಯ್ಯಂಗಳಿಂದೆ ಮಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದುದಾವು ನಿಜಿಸಿ ಪಾಣಿಗಟ್ಟಿ ಪುಣ್ಯಮಂ ನೆರವಿಕೊಳ್ಳಮೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೯) ; ಅಮೆ ಬಂದು ಕಾಲ್ಪಿದಿರಪೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೭) ; ಅಮೆ ಕಣ್ಣೆವು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೬ ; ೨೨೦) ; ವಿಲಾಸ ದುರ್ಮಗಳೊಳಾವೆನಗಾಗಿಪೆನೆಂದು ಬಂದ ಜಿನ್ನಿಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೬) ; ಸಂಜೀವಕನ ಗುಣಂಗಳುಮಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳಿನಾ ವಜ್ರಾದಿರ್ದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೪-೨೦) ; ಕಾದುವವರಾವಲ್ಲ ಸಾರಥಿತನವೆ ಸಾಕೆಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೬೪) ; ನಗೆಯ ಸೂಸುವದಾವು ಲೋಕದ ಹಗರಣೆಗರೇ (ತೂರಾ. ೧-೯-೩೦).

[ದೇ || ತಮಿ. ಯಾನ್, ನಾನ್ ; ಮಲ. ನಾನ್ ; ತುಳು. ಯಾನು, ಏನು ; ಕೊಡ. ನಾನಿ, ನಾ ; ತೆಲು. ಏನು, ನೇನು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ, ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಅನ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಅನಾ ; ಕುಣ. ಅನು ; ಕುವಿ. ನಾನು ; ಕುರುಖ್. ಮಲ್ತೊ.

ಎನ್ ; ಬ್ರಾಹ್ಮ. ಏ]

ಅನ್ಯ 'ಅನುಂ' ನೋ.

ಅನಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಹಾಕುತ್ತಾ ಹೊರಟರೆ ಅನಂತ್ಯವೇ ಬಂದುಹೋಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೪) ; ಅನಂತ್ಯದೊಂದು ನವಜಲಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟುಹುದು ನನ್ನ ನಾವೆ (ಅರಳು. ೧೮೪-೧). ೨. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು : ಅನಂತ್ಯವೇ ಜಗಜ್ಜ್ಯಕ್ರ ನಾಭಿಕ್ರಮತೆ ತಾನೊಂದೆ ಸತ್ಯವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಅನಂದ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ. ೨. ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಸಂತೋಷ ; ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಆಹ್ಲಾದ ; ರಸಾಸ್ವಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದರ ಅರಿವೇ ಉಳಿಯದಂತೆ ಒದಗುವ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸುಖ : ಎಲ್ಲಾ ಕುಶಲಕಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನಂದವೇ ಮುಖ್ಯಫಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕೃತಿ. ೧೭೫). 'ಕಾವ್ಯಾನಂದ', 'ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ' ಪರಾ. ೩. [ವೀಶೈ] ಆರು ವಿಧವಾದ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅನುಭವ, ಅನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಷಡ್ಭ ಭಕ್ತಿಗಳು) (ಶಿವಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟಿ). 'ಅನಂದ ಭಕ್ತಿ' ಪರಾ. ೪. ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಭವ... ಅನಂದ... ಅಕ್ಷಯವೆಂದಜವತ್ತು ತೆಜನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧).

ಅನಂದವಾಡು = ಸಂತೋಷಪಡು ; ನಲಿದಾಡು : ತೊಟ್ಟಿಲ ಚಪ್ಪರ ದಲಿ ಸುಮ್ಮಾನದ ದಿಬ್ಬಿಯರೊಡನೆ ಅನಂದವಾಡುತ ಬರುವ ಖಾನರುಗಳನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆನಚ್ಚರಿಯ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೩೧). ಅನಂದವಿಡಿ = ಸಂತೋಷ ತುಂಬು ; ಹರ್ಷಪೂರ್ಣವಾಗು : ಮಾನಿನಿಯಾಸ್ಥೀಂದು ಮಂಡಲವನು ಕಂಡಾನಂದವಿಡಿದು ನುಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೯-೮೯). [ಸಂ.]

ಅನಂದಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವು ನಾಶವಾಗು ; ಸುಖವು ಹಾಳಾಗು : ಕೊಬ್ಬಡೆಯದೆ ಮಜುಗುತ್ತಿ ಪುರ್ದುಂ ಲೋಗರಂದೊಂದಾ ನಂದಂಗಿಟ್ಟು ಚಿಂತಿಪ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೬೬).

[ಅನಂದ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಅನಂದಂಬಡು, ಅನಂದಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಹೊಂದು ; ಸುಖಪಡು : ಸರ್ವಜನನಾನಂದಂಬಡಲಾ ರಾಜ್ಯ ಜೀರಿಗೊಡದೊಲ್ಲುಂ ಬಿ ತುಳುಂಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬). ಅನಂದಪಡು : (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೮೧ ; ೪-೨೦೭ ಕೆ). [ಅನಂದ + ಪಡು]

ಅನಂದಂಬೆಡು (ಕ್ರಿ). ಅನಂದವನ್ನು ಪಡೆ : ಮರಕತಮಣಿಯು ದಂಡಮನತ್ಯಾನಂದಂಬೆಡು ಅಮರಿ ಪಿಡಿಯಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೩).

[ಅನಂದ + ಪೆಡು]

ಅನಂದಕರ (ಗು). ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಸುಖವನ್ನು ತರುವ : ಅತುಳಿತಮಹಾದಾನಿ ಪಶುಪತಿ ಯತಿಜನಾನಂದಕರನಭವಂ (ಬಸಪು. ೧೩-೩೦). [ಸಂ.]

ಅನಂದಕಾರಕ (ಗು). = ಅನಂದಕರ. [ಸಂ.]

ಅನಂದಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು : ದಿನಕೊಂದು ಹೊಸ ಹೊಸ ಮೂಳೆಯನೆಸೆಯುತ ನಾಯಿಯ ನಾನಂದಗೊಳಿಸು (ಇಂಜಾಪ. ೧೯೦-೪೦).

[ಅನಂದ + ಕೊಳ್ಳ + -ಇಸು]

ಅನಂದಜಲ, ಅನಂದಜಳ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಕಣ್ಣೀರು ; ಅನಂದ ಬಾಷ್ಪ : "ಅಶ್ರು ಬಾಷ್ಪಂ ಅಕ್ಷಿಯಾನಂದಜಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೩-೨) ; ಅನಂದಜಲಪರಿಲುಳಿತ ನಯನಸ್ತಂದ ಪರಿತೋಷದಲಿ ತೆಗೆದಟ್ಟಿ ದರವರು ಪಾಂಡವರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೩೦). ಅನಂದಜಳ : ಮಗನ ಮೊಗಮನಾನಂದಜಳಲುಳಿತ ಲೋಚನನಾಗಿ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೮೫).

[ಅನಂದ + ಜಲ]

ಅನಂದಜಳ 'ಅನಂದಜಲ' ನೋ.

ಅನಂದತುಂದಿಲ (ಗು). ಅನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ; ಸಂತೋಷ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುವ : ಅನಂದತುಂದಿಲಸ್ನಾಂತರಾಗ್ನಾ ದಾಸತಿಗಳ (ಅದ್ಭುತ. ೫-೭) ; ತಾವು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅನಂದತುಂದಿಲರಾಗುತ್ತಾರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೧). [ಅನಂದ + ತುಂದಿಲ]

ಅನಂದನ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಸುಖವನ್ನು ತರುವ. (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ : ಅನಿಮಿತ್ತ ದರಸ್ಥಿತದಿಂ... ಆಕಾರ ಹಾನಂದನದಿಂದುತ್ತಾನಶಯನದಿಂ ಹರಿಯೆಸೆದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೮). ೩. ಇಷ್ಟಮಿತ್ರರು, ಬಂಧುಗಳು ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಉಪಚರಿಸಿ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅನಂದನಾಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಆಡುವ ನೃತ್ಯ ; ಹರ್ಷಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಆಡುವ ನೃತ್ಯ. ೨. ಅನಂದ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ನಾಟಕ : ಅನಂದನಾಟಿಕಂ ಪರಮಾನಂದಮ ನಂದುಮಾಡಿ ದಿವಿ ಜಾಧೀಶರ್ ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಿಂದಮದೇನೆಂಬುತ್ತವ ಮನಲ್ಪಾಯಿಂ ಮಾಡಿದರೋ (ಅದಿಪು. ೧೬-೫೪).

[ಅನಂದ + ನಾಟಿಕೆ]

ಅನಂದನಾಡಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷವು ತುಂಬಿರುವ ನಾಡಿ ; ಅನಂದ ವುಂಟಾದಾಗ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಾಡಿ : ಸ್ತಂದಿಸು ವುದು ಹೃದ್ಭಂಧ ತುಂಬಿದಾನಂದನಾದಿಯಿಂದ (ಹಾಡುಪಾ. ೧೩-೧೨).

[ಅನಂದ + ನಾಡಿ]

ಅನಂದನೃತ್ಯ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಕುಣಿಯುವ ಕುಣಿತ : ಎಸೆದತ್ತಿಂ ದ್ರನಾನಂದನೃತ್ಯಂ (ಅದಿಪು. ೭-೧೨೦) ; ಅಂತುಮೂ ವತ್ತಿವರಂದ್ರರುಮಾನಂದನೃತ್ಯಮಾಡೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೭೨).

[ಅನಂದ + ನೃತ್ಯ]

ಅನಂದಪಡು 'ಅನಂದಂಬಡು' ನೋ.

ಅನಂದಪುರ (ನಾ). ಅನಂದದ ಪಟ್ಟಣ ; ವೈಕುಂಠ : ನವಭಕುತಿ ಮುಗ ಗಂಡು ಸವೆಯದಾನಂದಪುರ ಪಥವನು ತೋರಿಸಿದಂಥ ಬಹು ಕೃಪಾಕರನ (ಪ್ರಸಕ್ತಿ. ೨-೪). [ಅನಂದ + ಪುರ]

ಅನಂದಬಾಷ್ಪ (ನಾ). = ಅನಂದಜಲ : ನೇತ್ರಯುಗದಿಂದ ಅನಂದ ಬಾಷ್ಪಾಂಜು ಝಮ್ಮನುಗಲ್ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೭೨); ಕಣ್ಣು ಅನಂದ ಬಾಷ್ಪಪ್ರವಾಹದಿಂದ... ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸಮಾಪದಲ್ಲೆ ನಿಂತಿರು ವರು (ಶಾಕುಂ. ೫೨-೯). [ಅನಂದ + ಬಾಷ್ಪ]

ಅನಂದಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಆರುಬಗೆಯ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಸ್ಥಲದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಭವ ಭಕ್ತಿಯೇ ಅನಂದಯೋಗದಿಂದ (ಶಿವಾನುಭವದಿಂದಂಟಾದ ಅಂತರಾನಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ) ಅನಂದಭಕ್ತಿ ಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಿವಾಸೂ. ೭೪); ಈ ಆರು ಭಕ್ತಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನೇ ವೀರಶೈವರು : (೧) ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿ, (೨) ನಿಷ್ಠಾಭಕ್ತಿ, (೩) ಅವಧಾನಭಕ್ತಿ, (೪) ಅನುಭವಭಕ್ತಿ, (೫) ಅನಂದಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು (೬) ಸಮರಸಭಕ್ತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮಹಾಸಾ. ೫೨ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಅನಂದ + ಭಕ್ತಿ]

ಅನಂದಭೇರಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ರಾಜನು ಹೊಡೆ ಯಿಸುವ ಭೇರಿ, —ನಗಾರಿ : ಚರಾಚರ ಗುರುವಿದ ದೇವಗೇವದಿಯಂ ನಡೆದಿ ಬಾಗಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟಿರದೊಸಗೆಯೊಳಂ ಮುಖ್ಯಂ ಗುರುವೆಂಬುದಂ ಬಗೆದು ಅನಂದಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ದಿಲ್ಲೇಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೫೪ ವ); ಅನಂದದಿನಾನಂದಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ದಿದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೭ವ). [ಅನಂದ + ಭೇರಿ]

ಅನಂದಭೈರವಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ : ಆ ಕಳಾವತಿಯರಾ ನಂದಭೈರವಿಯಂ ಆಲಾಪಿಸುತ ನಿಂತಿರಲು (ಸೌ ಗಂ ಧಿ. ೫೦೩-೨); ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ಕಾಂಬೋಧಿ... ಅನಂದಭೈರವಿರಾಗಗಳೂ, ಅದಿ, ಅಟಿತಾಳ ಗಳೂ ಸೂಚಿತವಾಗಿವೆ (ಯಕ್ಷಗಾ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಅನಂದಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣಿ : ಮತ್ತಂತನ್ನಂ ಸೇವಿಸಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಯುಪ್ಪ ಅನಂದಮಣಿ... ಆಲ್ಪಿಯಣ ಶಿವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸುಕೃತಾನುರೂಪದಿಂದಾನಂದಕರಗಳಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೦). [ಅನಂದ + ಮಣಿ]

ಅನಂದಮಯ (ಗು). ೧. ಅನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ, —ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] = ಅನಂದಮಯ ಕೋಶ : ಐದು ಕೋಶಾ ತ್ಮಕ = ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಅನಂದಮಯ ಎಂಬ ಐದು ಕೋಶ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿ (ಹ ಸಾ ರ. ೪-೧೬ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಅನಂದಮಯಕೋಶ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೇವಲ ಅನಂದವೇ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಕೋಶ : ವನಿತೆ ಮೊದಲಾಗಿರುವ ವಿಷಯದ ನೆನಪು ಪ್ರಿಯಮೋದವು ಪ್ರಮೋದಂ ದಳಿದು ಮೂರೊಂದಾದುದಾನಂದಮಯಕೋಶವದು (ಗಗತಾ. ೧೪-೧೩); ಅದಿದ್ದೆ ಎಂಬ ಅಜ್ಞಾನವೇ ವ್ಯಪ್ತಿದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಾರಣ ಶರೀರವಾಗಿಯೂ ಕೋಶದಂತೆ ಅವರಣರೂಪವಾಗಿಯೂ ಅನಂದ ಪ್ರಚುರವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನಂದಮಯಕೋಶವಾಗಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೭). [ಅನಂದಮಯ + ಕೋಶ]

ಅನಂದಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಅನಂದವೇ ಸ್ವರೂಪವಾದವನು : ಅನಂದ ಮೂರ್ತಿ... ನೀರಜನೇತ್ರನ ಬಾಲಕೇಳಿ ಬಣ್ಣ ಪರಳವೆ (ಜಗವಿ. ೩-೫೭). [ಅನಂದ + ಮೂರ್ತಿ]

ಅನಂದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆ; ಹರ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು : ನೊಂದವರು ಸತ್ಯಂಗತಿಯಲಾನಂದವಡೆವುದನುತ್ತ ಮುನಿಸತಿ ಕಂದು ಮೋಜಿಯ ಮಹಿಪತಿಯ ನೆಗಹಿದನು ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯ. ೭-೨೧); ಅವಳಾದಿದ ನುಡಿಗೆ ಮನದೊಳಾನಂದವಡೆದು ಲಲಿತಾಂಗಿ ಅಂದಿನ ದಿನವ ಕಳೆಯಲು (ಕಂಸವ. ೯-೫೪). [ಅನಂದ + ಪಡೆ]

ಅನಂದವರಣ (ನಾ). ಅನಂದವನ್ನು ಆರಿಸುವುದು : ಅನಂದವರಣ ದೊಳು ಸುಖಯಜ್ಞ ಕಲ್ಪನೇ (ಮಲೆದೇ. ೧೨-೩). [ಅನಂದ + ವರಣ]

ಅನಂದವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ಸ್ತ್ರೀಯ ರಕ್ತದಿಂದ ಕೆಂಪಾದವಸ್ತ್ರ : ದೇವಕಿಯಾನಂದವಸ್ತ್ರಮಂ ಪಡಲಗಿಯೊಳ್ ಪಿಡಿದೊಸಗೆ ಮರುಳ್ಕೊಂ ಡಾಡುವ ಜೀವಂಜನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೫ ವ); ನಿಮ್ಮ ತಂಗಿಯುಡಲಟ್ಟಿದ ಕೆಂಪೆತ್ತಿದಳವಂಗೆ ಮೊಗಮುರಿವುತ್ತಿರಲಾನಂದವಸ್ತ್ರಮಂ ದೇವಕಿಯಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೭). 'ರಕ್ತವಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಅನಂದ + ವಸ್ತ್ರ]

ಅನಂದವಾದ (ನಾ). ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೂ ಅನಂದೋ ನ್ನುಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಅತ್ಯದ ಈ ಅನಂದಮಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಕರುಣರಸ ಅಸ್ವಾದ್ಯವಾಗಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಾಧಾನ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ಅನಂದವಾದವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ (ಶ್ರೀಷ್ಠ. ೩೭). [ಅನಂದ + ವಾದ್ಯ]

ಅನಂದವಾದಿ (ನಾ). ಅನಂದವೇ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿದವನು : ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳೂ ಅನಂದೋನ್ನುಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನಂದವಾದಿ (Haddonist) ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಶ್ರೀಷ್ಠ. ೧೫). [ಸಂ. ಅನಂದವಾದಿನ್]

ಅನಂದವ್ಯಕ್ತ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ; ಅಸುಗೆಗಿಡ : "ಅಶೋಕಃ— ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ, ಕೆಂಪುಚಿನ್ನದ ಎಲೆಗಿಡ, ಅನಂದವೃಕ್ಷ, ಕಪ್ಪಹರವೃಕ್ಷ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಅನಂದ + ವ್ಯಕ್ತ]

ಅನಂದವೇಲು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಇಹಪಗೆಯಾಂಡರಾ ನಂದವೇಲುತಂ ತಂಡತಂಡದ ಪುಳಕವೃಂದಮಂ ಹೇಲುತಂ (ಇಹರ. ೩೦-೧೭). [ಅನಂದ + ಏಲು]

ಅನಂದಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ಅನಂದವೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತವನು : ಜಯ ಜಯಾನಂದಸ್ವರೂಪ (ಕತಸಾಂ. ೭೨-೪). [ಅನಂದ + ಸ್ವರೂಪ]

ಅನಂದಾಗರ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಆಶ್ರಯ, —ಸ್ಥಳ : ತನ್ನ ಜೀವನ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಅನಂದಾಗರವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೭). [ಅನಂದ + ಆಗರ]

ಅನಂದಾಶ್ರು (ನಾ). = ಅನಂದಜಲ : ಕಣ್ಣುರೊಳಾನಂದಾಶ್ರು... ಎಸೆಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫). [ಅನಂದ + ಅಶ್ರು]

ಅನಂದಾಶ್ರುಜಲ (ನಾ). = ಅನಂದಜಲ : ಶೋಕಬಾಷ್ಪಂಗಳುಮನಾ ನಂದಾಶ್ರುಜಲಂಗಳುಮಂ ತೊಳೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೪). [ಅನಂದಾಶ್ರು + ಜಲ]

ಅನಂದಿ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು; ಸುಖಪಡುವವನು : ಅನಂದಿಯಾಗಿರುವುದೇ ಕವಿಯ ಲಕ್ಷಣ (ಸಾಹಿವಿ. ೫). [ಸಂ. ಅನಂದಿನ್]

ಅನಂದಿತ (ಗು). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ಹರ್ಷಹೊಂದಿದ : ಅನಂದಿತಾ ಮಳಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾನಂದಸರಸದೊಳಾದುವಂತೆ (ಬಸಪು. ೧-೫೯). [ಸಂ.]

ಅನಂದಿನಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಧೈಯವಾದ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅಥವಾ ಪರವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಎಳು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು : ಸಪ್ತಭೂಮಿಕೆಗಳನು ತಿಳಿ ಪರ ವಸ್ತುವನು ಹೊಂದುವೊಡೆ ಮನನಿಗೆ ಸ್ವಸ್ಥವಹ ಸೋಪಾನವಾಗಿರ್ಪವನು ಕ್ರಮದಿಂದ... ಒದವಿದಾನಂದಿನಿಯ ಐದನೆಯದು (ಅಮೃತ. ೭-೫, ೬); ಜೀವಪರಮೈಕ್ಯವನು ಪಡೆದವಗಾವ ಸಂಗವುಮಿಲ್ಲ ನೆಜಿ ಸದ್ಭಾವವೇ ಒಡ ಲಾಗಿ ನಿರ್ವಾಸನೆಯ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಕೇವಲಾನಂದಾನುಭವವೇ ಸಾವಧಾನದಿ ಹೊಜಗೊಳಗೆ ನೆಜಿ ತೀವಿರುವುದದ ತಿಳಿಯಲಾನಂದಿನಿಯನಿಪ ಭೂಮಿ (ಅಮೃತ. ೭-೩೪). [ಸಂ. ಅನಂದಿನೀ]

ಅನಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಸುಖಿಸು: ಗಂಧರ್ವರಾಜ
ನಂದನೆಯನಾನಂದಿಸುತ್ತ ಮಿರ್ಪುಡುಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೯೩); ಅನೋದಕಾ
ನಂದಿಸುತ ದುರ್ಗಂಧದ ಸೀಮೆಗೆಟಗದಳಿಯಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೫);
ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನು ಮಂದಿರವ ನೃಪವೃಂದವಾನಂದಿಸಲು (ನಳಚ. ೩-೪೭).

[ಅನಂದ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನಂದೂರ ಶ್ರೀ
ಕೋಟಿ ಅಚ್ಚಾರಿ ಮಾಡಿವನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೯-೧೧; 800);
ಶ್ರೀ ಅನಂದೂರ ಮೂದಾಚ್ಚಾರಿ ಮಾಡಿವನ್ (ಎಕ. X, ಶಿಲ್ಪ. ೩೧-೧೩;
870). [ಅನಂದ + ಊರು (< ಊರ)]

ಅನಂದೋನ್ಮತ್ತ (ನಾ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅಮಲೇರಿದವನು:
ಕವಿ ಉನ್ಮತ್ತ, ಭಾಷೋನ್ಮತ್ತ, ಅನಂದೋನ್ಮತ್ತ (ಅನಿಕೇ. ೪೯-೧೨).

[ಅನಂದ + ಉನ್ಮತ್ತ]

ಅನಕ (ನಾ). ೧. ಭೇರಿ; ದುಂದುಭಿ; ನಗಾರಿ; ತಮಟೆ: "ಅನಕ,
ಪಟಹ - ಈ ೨ ಪಡಡಕ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭-೯೭); ಕದನಾನಕ ರಾವ
ಮಗುವರ್ವಿಪರ್ವಪುತ್ರರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೨); ಲಕ್ಕ ತೆಜದಿಂದ
ಪೊಯ್ಯ ನಾನಾನಕ ಧ್ವನಿಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೯); ವಿವಿಧಾನಕಮೆಸಿದರೆ
ಪುಂಸವನೋತ್ಪನ್ನಮೆನಗದೆಂದು ಸಮಾನಿಸಿದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೧).
೨. ಗುಡುಗು; ಸಿಡಿಲು. [ಸಂ.]

ಅನಕದುಂದುಭಿ (ನಾ). ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ತಂದೆಯಾದ ವಸುದೇವ:
ಗೋಕುಲಮನಾನಕದುಂದುಭಿ ಪೊಕ್ಕು (ಜಗವಿ. ೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಅನಕಧ್ವನಿ (ನಾ). ಭೇರಿಯ ಧ್ವನಿ; ತಮಟೆ ಮೊದಲಾದ ಚರ್ಮ
ವಾದ್ಯಗಳ ಸದ್ದು: ಅನಕಧ್ವನಿ ವಿವಂಗಳಧ್ವಾನಮಂ ಪೋಲೆ ವಿಭ್ರಮ
ದಿಂ ಬಂದನದೊಂದು ನಂದನವನಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಸಂಕ್ರಂದನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೪೫). [ಅನಕ + ಧ್ವನಿ]

ಅನಕಧ್ವಾನ (ನಾ). = ಅನಕಧ್ವನಿ: ಚಿಲ್ಪಾಯ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಪ್ರಭವದಭವ
ಗೇಹಾನಕಧ್ವಾನಮೆತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೮). [ಅನಕ + ಧ್ವಾನ]

ಅನಕರವ (ನಾ). = ಅನಕಧ್ವನಿ: ಅಗಳನೇಕಮೂರ್ಧಾಭಿಕ್ಷಿತ್ತಮಂ
ಡಳಿಕಮಂಡಳಿಪರಿವೃತನಾಗಿ ಪದ್ಮರಾಜನಾ ರಾಜವಿದ್ಯಾವಿಳಾಸನಂ ಮಂಗಳ
ವಾನಕರವಂಗಳಿಸೆಯ ಕಮನೀಯ ಕಲ್ಯಾಣ ಪೀಠನಿಷ್ಠತನಂ ಮಾಡಿ
(ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೮೦ ವ). [ಅನಕ + ರವ]

ಅನಗಳಿ 'ಅನಗಳಿ' ನೋ.

ಅನತ (ಗು). ೧. ಬಗ್ಗಿದ; ಬಾಗಿದ; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ; ವಿಧೇಯ
ವಾದ: ಮಾನಿಯುಮುದಾರಚರಿತನುಮಾನತರಿಪುನಿಕರನುಂ (ಕವಿರಾ.
೩-೧೭೧); ಭಕ್ತಜನಪ್ರೇಮಿಯಾನತಕಲ್ಪಕುಜ (ಪ್ರಾ. ೧-೧).
(ನಾ). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು; ಶರಣಾಗತನಾದವನು;
ವಿಧೇಯನಾದವನು: ಅನತರ ತೇಜೋಭಿಮಾನನ ನೀನೊಲಿದು ಸಲ
ಹೆಂದು ಮುದದಲಿ ಭಾನುಮತಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಡಳು ಮುರಹರನ ಚರಣದಲಿ
(ಕುವ್ಯಾ. ೯-೬೭); ಚರಣದ್ವಂದ್ವಕಾನತರಾಗಿ ಹರುಷದ ಸಂದಣಿಯ
ಸೌರಂಭದಲಿ ಬೀಳ್ಕೊಂಡರಾ ಹರಿಯ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೬೭). ೩. [ಜೈನ]
ಸೌಧರ್ಮ, ಈಶಾನ ಮುಂತಾದ ಕಲ್ಪಗಳಂತೆ ಒಂದು ಕಲ್ಪ;
ಅರವತ್ತುಮೂ. ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನತಪ್ರಾಣತ ಕಲ್ಪ
ಮೆಂಬೆರಡಜಿಷಿಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೦೬); ಅನತಪ್ರಾಣತ ಅರಣಾಚ್ಯುತ
ಕಲ್ಪನಿವಾಸಿಗಳ್ಳಿ ದೈವದ್ವಿದರ್ಶನಂ ಪೊಟಗಾಗಿ ಉಪದ ಮೂಜು
ಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩). ೪. [ಕಾಮಶಾ] ರತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಕ್ರೀಡಾಬಂಧ: ವನಿತ ಬಾಗಿರಲ್ಕೆ ಪುರುಷನುಭವಿಸುವುದಾನ
ತಾಖ್ಯಂ (ಜನನ. ೭-೭). [ಸಂ.]

ಅನತಜನ (ನಾ). ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ಅಥವಾ ಶರಣಾಗತರಾದ ಜನ:
ಅನತಜನಕ್ಕಾನಂದಮಂ ಮಾಚ್ಚಿ (ಗದಾಯು. ೧-೪); ಕಾವುದಾನತ
ಜನವ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧). [ಅನತ + ಜನ]
ಅನತಭುವನ (ನಾ). ಲೋಕದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಎಲ್ಲ
ಜನರಿಂದಲೂ ವಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಅಜ್ಜಿಪಿದನುದ್ಯಾನಮಹತ್ತರನರ
ಸಂಗಾನತಭುವನನ ಸಮಾಗಮ ಪ್ರಸ್ತುತಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೦೫).

[ಅನತ + ಭುವನ]

ಅನತಮಸ್ತಕ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಗಿದವನು; ನಮಸ್ಕಾರ
ಮಾಡಿದವನು: ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರಂ... ತಡೆದಿರದೆಟ್ಟು ವಿಷ್ಣುರದಿನಾನ
ತಮಸ್ತಕನಾಗಿ ಮೂಜುಸೂಜು ಪೊಡೆಮಡುವಲ್ಲಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೫).

[ಅನತ + ಮಸ್ತಕ]

ಅನತಮುಖಿ (ನಾ). ಮುಖವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದವಳು: ಮೇನಕೆಯುಂ
ರಂಭಿಯುಮಿನಿಸಾನತಮುಖಿಯರ್ಕ್ಕಳಾಗಿ ಬೇಗಾಗಿದರ್ (ಅಜಿತ.
೫-೧೬). [ಸಂ. ಅನತಮುಖೀ (ಅನತ + ಮುಖ + -)]

ಅನತಮೂರ್ಧ (ನಾ). = ಅನತಮಸ್ತಕ: ಇಂತೆಂದರಾ ಅನತ
ಮೂರ್ಧ್ ಪಿತ್ಯಮಾತ್ಯಗಳ ದಯೆಯನಸ್ತದ್ಭರ್ಥದೊಳ್ ಗೋಮಿನೀ
ಪತಿನೀಂ ಪುಟ್ಟಿದೆ ಧನ್ಯರೆಮ್ಮ ಪೊಲದಾರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೫).

[ಸಂ. ಅನತಮೂರ್ಧನ್ (ಅನತ + ಮೂರ್ಧನ್)]

ಅನತವದನೆ (ನಾ). = ಅನತಮುಖಿ: ಮತ್ತಮಾಕಾಂತ ಅಜ್ಞಾನತ
ವದನೆಯಾಗಿ... ತಂಬುಲಂಗೊಡಲುಟ್ಟು ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಬ. ೯೦).

[ಸಂ. ಅನತವದನಾ (ಅನತ + ವದನ + -)]

ಅನತಾರ್ತಿಹರ (ನಾ). ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿ
ಸುವವನು; ಶರಣಾಗತರಾದವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವವನು:
ಅನತಾರ್ತಿಹರ ದೀಪ್ತಿರೂಪನ ವಿಶ್ವಕರ್ತನಂ... ಕೂರ್ತು ವಂದಿಸುವನು
(ವೀಶ್ಯಪು. ೭-೧೬೬). [ಸಂ.]

ಅನತೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದವಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವಳು: ಹಾ ಎಂದು ಆತನ
ಪಾದಕಾನತೆಯಾದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೨-೪). [ಸಂ. ಅನತಾ]

ಅನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ್ದು. (ನಾ). ೨. ಮದ್ದಲೆ ಮುಂತಾದ
ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: "ಚರ್ಮವಂ ಕಟ್ಟಿ ನುಡಿಸುವ ಮುರಜಾದಿಕವೇ ಅನದ್ಧ
ವೆನಿಸುವುದು" (ವಿನೇಕ. ೨೩೬); ತತಗಳಾನದ್ಧಗಳು ಸುಷಿರಗಳು
(ಸೌನಂದ. ೧೦-೨೫). [ಸಂ.]

ಅನನ (ನಾ). ೧. ಮುಖ: ಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಾನನಾರವಿಂದ ನೀರೇಕ್ಷಣಾನಂತರಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೭ ವ); ಅಸುರರಿ ಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನಕಮಲದಲಿ
(ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೫). ೨. ಬಾಯಿ: ಪೋದ ಭವಂಗಳೊಳ್ ನೆರಪಿ
ದೊಂದು ತಪಂ ಫಲಮಾಯ್ತು ನಿನ್ನೊಳಿಂದಾ ದನುಜಾರಿ ಬಂದು ಭವ
ದಾನನದೊಳ್ ಪುಗೆ (ಜಗವಿ. ೨-೮೪). [ಸಂ.]

ಅನನಾಗ್ರ (ನಾ). ಮುಖದ ತುದಿ: ಅದೊಂದು ಮಹೋರಗಮಾನ
ನಾಗ್ರಮಂ ಪಿಡಿದಡರ್ಧಲ್ಲಿ ನೇಲುತಿರೆ ಸುಂಡಿಲಪೋಲ್ (ರಾಜಶೇ.
೫-೭೯). [ಅನನ + ಅಗ್ರ]

ಅನಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿನಯದಿಂದ ವಂದಿಸು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಪರಮ
ಮಹೇಶ್ವರರು ನೀವೆಂದಾನಮಿಸೆ (ಬಸಪು. ೪೬-೧೦).

[ಅನಮನ + -ಇಸ್ಯು]

ಅನಮ್ರಾಮರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು:
ಅನಮ್ರಾಮರನಗ್ನಿಭೂತಿಮುನಿರಾಜೇಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪).

[ಅನಮ್ರ + ಅಮರ]

ಅನಯ (ನಾ). = ಅನಯನ. [ಸಂ.]

ಅನಯನ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು; ತರಿಸುವುದು; ಬರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಸಂಕಲ್ಪಿತಕ್ಷೇತ್ರ ಬಹಿಸ್ಥಿತವಸನಾದಿ ವಸ್ತುವಂ ತರಿಸುವಾನಯನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೨); ಹೀಗೆ ಪದಾರ್ಥ ಸಾಗಿಸುವಿಕೆಗೆ ನಯನ, ಅನಯನ ಎಂದು... ಹೆಸರು (ಭಾವಿನ. ೨೦೧). [ಸಂ.]
ಅನರ್ತ (ನಾ). ೧. ರಂಗಸ್ಥಳ; ನಾಟ್ಯರಂಗ ಅಥವಾ ಶಾಲೆ: ವದನಂ ವಾಗ್ವಿನಿತಾವಿಳಾಸಸದನಂ ವತ್ಸಂ ರಮಾನರ್ತಕೀವಿದಿತಾನರ್ತ ವುದಾರವರ್ತೃಜನತಾಸಂತರ್ಪಣಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭-೨೭; 1219). ೨. ಯುದ್ಧ. ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ೪. ಅನರ್ತದೇಶದವನು.

[ಸಂ.]

ಅನರ್ಥಕ್ಕ (ನಾ). ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನವಂಗಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಳಳ್ಳ ಸರಡೆ ಅನವಂಗಜಿಯ ಉತ್ತರ ಶೃಂಗದ ಪಾಷಾಣ ಪ್ರಕೃತಿವಿವಿಧ (ಇಕ. VIII, ೫೪-೨೭; 10ನೆಯ ಶತ). [ಅನವಂ + ಜಿ]

ಅನವು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು. (ಮೃದ್ವಿ. ೫೭-೧೧೨೩). [?] ಅನವೇರಿ, ಅನುವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹಿಂದೆ ಅನವೇರಿ ಹನುಮಂತ ದೇವರು ಹೊರಟು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭-೨೩; 1576). ಅನುವೇರಿ: ಹೊನ್ನೂರ ಸೀಮೆವಳಗಣ ಅನುವೇರಿ ಪಾಲಿಗೆ ಸಲುವ ಕನಸಿನಕಟೆ ಗ್ರಾಮದಲಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨-೧೯; 1689). [?]

ಅನಾಯ (ನಾ). ಬಲೆ: "ಅನಾಯ, ಜಾಳ, ಕುವೇಣೀ, ಮತ್ಸ್ಯ ಬಂಧಿನೀ—ಈ ೪ ಬಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೪೦). [ಸಂ.]

ಅನಾಯ್ಯ (ಗು). ೧. ತರಿಸಬೇಕಾದ; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಅಗ್ನಿ: "ಗಾರ್ಹಪತ್ಯದ ದಿಶೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅನಾಯ್ಯ ಶಬ್ದವು ವರ್ತಿಸುವುದು" (ಗುರುಪಾ. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಅನಾಹ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬದ್ಧವಾಗುವುದು. ೨. ಮಲ ಮೂತ್ರಗಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೩. ಉದ್ದ: "ಅಯಾಮಾ, ಅನಾಯಾ—ಈ ೨ ಉದ್ದಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦೧). [ಸಂ.]

ಅನಿ 'ಅಣಿ' ನೋ.

ಅನಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ಎದುರಾಗುವುದು; ಸೈನ್ಯವು ಒಡ್ಡಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ: ಅನಿಕೆಯ ಭಟರುಳ್ಳರಿಜಿತಕೆ ಜಾನಿಸದೆ ಕಳುಹೆಂದು ಜಜಿದನು ರಾವಣಾಸುರನ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೫). ೨. ಎದುರು; ಸಮಾನ: ಅನೆಯ ಬಲವೊಂದೆನೆ ಕುದುರೆಯ ಪಾಜಿನಾಣಿಕೆಯೊಂದೆನೆಗಾಗಿ ಏನೆಂಬೆ ಕಾಲಾಳು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ದುಮ್ಮಾನದೆ ತೆಗೆದೊಡಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೧೭-೭೮); ಕೇಸರಿಗೆ ನರಿ ಪಾಸಟಿಯೆ ಸುರಭೂಧರಕೆ ಮೊಜಡಿಗಾಣಿಕೆಯೆ ಭೂತೃಪ ಫಣಿಪತಿಗೆ ಸರಿಯೆ ನೀರೊಳ್ಳೆಗಳು (ಅನಂರಾ. ೭-೨-೭). ೩. ಧರಿಸುವುದು; ಧಾರಣೆ: ಏನನೆನೆಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದಿರದಜಾಣಿಕೆಯಲೇ ಹೋಗಿ ಕಂಡೆನು ಜಾನಕಿಯ ಬಳಿಕಿತ್ತನವರಿಗೆ ರಾಮ ಮುದ್ರಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೫-೯-೧೦). ೪. ಆಧಾರ; ಆಸರೆ; ಊರೆ; ಒರಗು: ಪುರದಾಣಿಕೆಯುದ್ದೇಶಂ (ಜೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೭, ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವ. ೨೯-೩೧; 996); ಧ್ಯಾನ ಪರನಾಗೈದೆ ಮಂಡಿಸಿರಲೆಡಬಲದೊಳಾಣಿಕೆಯೊಳುಂ ಜೈಷ್ಠರ ಧ್ಯಾತ್ವ (ಪರಶು. ೪೦-೪೪); ಮಾನವ ಜನಾಂಗದ ವಿಚಾರಕ್ರಾಂತಿಯ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸಂಚಾಲನೆಯ ಸೊನ್ನೆಗೆ ಮಾರ್ಕ್ಸನು ಒಂದು ಅನಿಕೆಯ ಧ್ವಂಸವಾದನು (ಮಾವಾದ. ೩೩). [ಅನ್ + -ಇಕೆ]

ಅನಿಕೆ 'ಅಣಿಕೆ' ನೋ.

ಅನಿಕೆಗಂಭ (ನಾ). ಆಸರೆಯ ಕಂಬ; ಊರಿಗಂಭ. [ಅನಿಕೆ + ಗಂಭ]
ಅನಿಲ (ಗು). ೧. ಅನಿಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಂಜನೇಯ. ೩. ಭೀಮಸೇನ. [ಸಂ.]

ಅನಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಸುಂಡಿಲಿ; ಮೂಗಿಲಿ (ಸ್ಕಾಂಡರಾ). ೨. "ಕಸ್ತೂರಿ ಮೃಗ" (ಕಲ್ಪದ್ವ). [?]

ಅನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಗಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು: ನಟ್ಟಾನಿಸಿದಂತೆ ಕಾಲ್ಗಲಿರೆ ಕಾಡಬಾದೇವರ [ಪಾಶಾಂ. ದೇವತೆ] ನೋಂಪಿಗಿಟ್ಟ ಮಣ್ಣಾ ನೆಯ ಮಾ ಟ್ಕಿಯಿಂ ಮಿಡುಕದಿದುಮ ದಂತಿ ನಿವಾಘಕಾಲದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೦೮); ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಂ ಲಲನೆಯ ಕಂಧರಕ್ಕೆ ಜಡಿದಾ ನಿಸಿದರ್ (ದಶಕು. ೧೩-೧೩); ಹೆಡತಲೆಯಲಾನಿಸಿದ ಕಾಲನ ಖಡುಗ ವಿದೆಲಾ ಕಾಣರಾರಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೭-೭-೪); ಅನೆಗಳನು ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ ಸಹಿತ ತಂದಾನಿಸಿ ಕೆಡಹಿ ಬಾಗಿಲನು ಭೂನಾಥನ ದಳಪತಿ ನಂಜರಾಜೇಂದ್ರ ತಾನೊಳಹೊಕ್ಕನುದ್ದಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೭೦); ಕೈಯ ಕೋಲನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಊರಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಖವನ್ನು ಅನಿಸಿ ಕುಳಿತನು (ನಿಷ್ಯಾಮ. ೭೩). ೨. ಊರೆಕೊಡು; ಒಡ್ಡು: ವಾನರ ಸಂಚಯಂ... ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಸನ್ಮಾನಿಸಿ ಪತ್ತಿಸಾರ್ದದಜ ಸುತ್ತಲುಮೊಯ್ದನೆ ಕುಳ್ಳಿದಿದುಮ ಮತ್ತಾನಿಸಿ ಪೊಟ್ಟಿಯಂ ತುಳಿಸುತುಂ ಸಲೆ ಕಾಯ್ದುದು ಕಿಚ್ಚನಾಕ್ಷಣಂ (ಬಾಧಪು. ೪-೭೪); ಇವನ ಮಸ್ತಕವನೊಯ್ದನೆನುತ ಖಂಡೆಯವ ಕೊರಳಿಗಾನಿಸು ವನಿತಜೊಳು (ತೊರರಾ. ೭-೨೪-೨೫).

ಅನಿಸಿಕೊಳ್ = ತಗುಲಿಸಿಕೊ; ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊ; ತಾಗಿಸಿಕೊ: ಅಳುಕದಂಜದೆ ತನ್ನ ಕೊರಲಿಂಗಲಗನಾನಿಸಿಕೊಳಲೊಡನೆ ಹಾ ನಿಲುನಿಲೆ ನುತಾಗಳು... ಶಂಕರನು (ಬಸಪು. ೧೭-೧೧). ಅನಿಸಿಡು = ಒರಗಿಸಿಡು: ಒಮ್ಮೆ ಗೋಡೆಗೆ ಅನಿಸಿಟ್ಟ ಸಣ್ಣ ನೀರಿನ ದೋಣಿಯನ್ನು ಜೀಕೆ ಹೊಡೆದು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಮೇದಿಮ. ೨). [ಅನ್ + -ಇಸು]

ಅನೀಕ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯ. ೨. ಸಮೂಹ: "ಸಂಕುಳಂ ಪ್ರಕರಮಾ ನೀಕಂ ಗಣಂ ಸಮಿತಿ ಸಮುದಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧); ಇದನು ತ್ರಿಗುಣಸಿ ಪುಷ್ಪತನೆಯನಿಸಿಂತಿದನು ತ್ರಿಗುಣಸಲಕ್ಕೆ ಚಮುವಂತ ದನು ತ್ರಿಗುಣಸಲಾಹವಾನೀಕನಿಸು (ಜಿರಾಮಾ. ೨೩೯-೧೭). 'ಅನೀಕಿನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅನೀಕ]

ಅನೀಕಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅಕ್ಷಾಹಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಅಂಶ ದಷ್ಟು ಸೈನ್ಯ; ೨,೧೮೭ ಅನೆ, ೨,೧೮೭ ರಥ, ೭,೫೬೧ ಕುದುರೆ, ೧೦,೯೩೫ ಕಾಲಾಳು ಇರುವ ಸೈನ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ: ತದಕ್ಷಾಹಿಣೀ ಪ್ರಮಾಣಮಂತೆನೆ ಪತ್ತಿಯೆಂದುಂ ಸೇನೆಯೆಂದುಂ ಸೇನಾಮುಖಮೆಂದುಂ ಗುಲ್ಮಮೆಂದುಂ ವಾಹಿನಿಯೆಂದುಂ ಪೃತನೆಯೆಂದುಂ ಚಮುವೆಂದುಂ ಗುಲ್ಮಮೆಂದುಂ ವಾಹಿನಿಯೆಂದುಂ ಪಡೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ... ಈ ನೆಗಲ್ಲು ಚಮೂತ್ತಿಯಮದಾನೀಕಿನಿಯಕ್ಕುಮದು ಪದಿಮೃದಿಸಲೊಡಂ ತಾನಕ್ಷಾಹಿಣಿಯಕ್ಕುಂ ಜೈನೋಕ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪ ವ, ೮).

[ಸಂ. ಅನೀಕಿನಿ]

ಅನೀತ (ಗು). ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ತಂದ. [ಸಂ.]
ಅನೀತಬಿರಾಡ (ನಾ). (?) : ರಾಜಪಾಲ ಕುಳದಿರಾಡ ಅನೀತಬಿರಾಡ ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಇ. IX-ii, ೭೪೨-೧೮; 1551). [?]

ಅನೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅದೋ ಉದ್ದವಾಗು: ಅನತರಾಗದ ರಿಪುನೃಪರಾನನ ಸರಸೀರುಹನಾಳಮಂ ಖಂಡಿಸಲೆಂದಾನುಕುಮದಾನಿಳುಕುಮದಾನಿಳುಕು ಮದೇಗ ನೃಪನ ಭುಜದಸಿಹಂಸಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೪೧-೧೦; 1158).

[ಅ + ನೀಳ್]

ಅನು, 'ಅನ್' ನೋ.

ಅನು, 'ಅನ್' ನೋ.

ಅನು, 'ಅನುಂ' ನೋ.

ಅನುಂ, ಅನ್ಯ, ಅನು, (ಅ). ಅನಿಶ್ಚಿತತೆ, ಸಂಭಾವನೆ, ಆಯ್ಕೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ, 'ಆದರೂ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸರ್ವ ನಾಮ, ಸ್ಥಾನವಾಚಕ, ಕಾಲವಾಚಕ, ದಿಗ್ವಾಚಕ, ಸಂಖ್ಯಾ ವಾಚಕ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಸೇರಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ : ಅನುಮಾನಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂ ಸ್ಥಾನದಿಶಾಕಾಲ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳುಸರ್ವರ್, ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ, ದೆಸೆಗೆ - ಎತ್ತಾನುಂ, ಕಾಲಕ್ಕೆ - ಎಂದಾನುಂ, ಸಂಖ್ಯೆಗೆ - ಒಂದಾನುಂ, ಎರಡಾನುಂ, ಪತ್ತಾನುಂ, ನೂಜಾನುಂ (ತಮದ. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋಗ); ಅನುಮಾನುಂ ಕಿಡಿಪೊನುಳ್ಳೊಡೆ (ಇಲ. VIII, ೨೮೩-೫; 732); ಇದಾನಾಡಾಳ್ಳೊನಾನುಂ ಊರಾಳ್ಳೊನಾನುಂ ಊರಾ ಒಕ್ಕಲನುಂ ಅಱಿದೋರ್ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ಕಮ. ೯೨-೩; 750); ಅವುನಾನುಂ ಮಾತುಗಳ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೯); ಅದಮಾನುಂ ಸಂತೋಷಂಬಟ್ಟುಂ (ನದ್ದಾರಾ. ೪-೧೨); ಏನಾನುಮೊಂದು ಕಾರಣಮುಂ ಕುಜುತ್ತು ಪೋಪುದು (ತತ್ವಪ್ರ. ೧). ಅನ್ಯ: ಅವುದಾನೊಂದು ಭಾವಮುಂ ತಳೆದಿರ್ಪವ ನೊಳ್ ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ (ತಮದ. ೨೦೫ ವೃತ್ತಿ). ಅನು: ಒಂದಾ ನೊಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವರ್ತಕನಿದ್ದನು (ರೂಢಿ).

ಅನುಂಪಾಸಣಿ (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಲ್ಲು: ಬಳ್ಳಿಮಾಡಂಗಳಲ್ಲಾ ನುಂಪಾಸಣಿ ನೆಮ್ಮಿ ಪಟ್ಟ ಬಲೆಯರ್ಗಾ ತೋಂಟಮೇ ಬೀಡೆನಲ್ವೇನೆಂಬೆಂ ಮನೆವಾಚ್ಚಿಯಂ (ಮೈಸೂ. ೩-೪೫).

[ಅನು (< ಅನ್) + ಪಾಸಣಿ]

ಅನುಕೂಲಿಕ (ಗು). ೧. ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಅನು ಕೂಲಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು: ಅನುಕೂಲಿಕನೆಂಬೊಂ ಹಿಂಸಾ ನೃತಸ್ತೇಯಾಬ್ರಹ್ಮಪರಿಗ್ರಹ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭ ದ್ವೇಷ ರಹಿತಂ (ಜಾವಂಫು. ೬). [ಸಂ.]

ಅನುಕೂಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ. ೨. ಹಿತವಾಗಿ ರುವುದು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು: ಅ ದಂಪತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಅನುಕೂಲ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿ ಅದರ್ಶವಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅನುಕ್ರಮಿಕ (ಗು). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುವ; ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ರುವ: ಅನುಗೂಡಿ ಬರದ; ಅನುಕ್ರಮಿಕವಲ್ಲದ; ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ (Inconsecutive. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ಅನುಗುಣ್ಯ (ನಾ). ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು ವುದು. [ಸಂ.]

ಅನುಗೋಲು (ನಾ). ಊರೆಗೋಲು: ಎಡ ಬಗಲ ಅನುಗೋಲ ಅಧರಿಸಿ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಆ ಭಾವಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಹೂಮಾಲೆಯನ್ನು ಏರಿಸಲು ತಲ್ಲಿನನಾದ (ಚಿನ್ನಹಿಂ. ೨೦); ಈಗ ಜೀವನಪಥಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿ ಯಾದ ಅನುಗೋಲು ದೊರೆತಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಕನ್ನ. XXI, ೧೨); ಅನುಗೋಲೇ ಇಲ್ಲದಾ ಹೆಳವ ಸಾಗಿದಂತೆಯೇ (ಪಯಣ. ೫೬-೨).

[ಅನು (< ಅನ್) + ಗೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅನುಚ್ಛಾಯೆ (ನಾ). ಅನುಭೋಗ; ಅನುಭವ(?): ತಮ್ಮಿಬ್ಬ ರಾನುಚ್ಛಾಯೆಯ ವೃತ್ತಿಸ್ಥಲದೊಳಗೆ ಹಿರಿಯ ಕೋಲು ಮತ್ತರು (ಎಕ. V, ೨೫-೨೪; 1165); ಚಿಕ್ಕಗೋವಿಂದರಸ ಕೈಯಲವರಾನುಚ್ಛಾಯದ ಗುಡ್ಡೆ ಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ ಧಾರೆಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ಕೈಯ್ಯ (ಸೌ. ಇ. ಇ. XV, ೧೧೧-೩೪; 1165). [?]

ಅನುತ್ಸಾಯ (ನಾ). = ಅನುಚ್ಛಾಯೆ: ಅಯಣಾನುತ್ಸಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಮೂಡಣಗುಡ್ಡೆ ಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ... ಅವರಾನುತ್ಸಾಯದ ಮೂಡಣ ಗುಡ್ಡೆ ಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ (ಸೌ. ಇ. ಇ. XV, ೨೪-೩೪, ೩೮; 1165). [?]

ಅನುಪು 'ಅನುಪು' ನೋ.

ಅನುಪೂರ್ವಕ (ನಾ). = ಅನುಪೂರ್ವ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅನುಪೂರ್ವ (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ; ಯಥಾಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿ; ಪರಿವಿಡಿ: ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಅಂದರೆ ಪದಗಳು ಯಾವ ಅನುಪೂರ್ವದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಶಾಬ್ದಬೋಧವಾಗುವುದೋ ಅಂತಹ ಅನುಪೂರ್ವ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). ೨. ಪೂರ್ವಾಪರ ಸಂಬಂಧ: ಮೊಕದ್ದಮೆಯ ಸಂಗತಿಯೇನೋ ತೊಡಕಾದ್ದು. ಅದರೆ ಅನುಪೂರ್ವಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ (ಮುಸುಗ. ೧೨೭).

[ಸಂ. ಅನುಪೂರ್ವ]

ಅನುಪೂರ್ವ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮತೆ; ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಮಾನುಷ್ಯ ಚರಿತೆಯಚ್ಚಿನ್ನವಾಹಿನಿ ಸಾಗಲಾನುಪೂರ್ವದ ಕರ್ಮ ಋಣಶೇಷವಿವಿತ್ತು (ಮಂಕುಕ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಅನುಭವವೇದ (ನಾ). ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನ: ಮಾನುಷದ ಚರಿತೆ ಪರಸತ್ತ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಿ ಕಾಣುವುದಾತ್ಮಸ್ವಭಾವ ದುದ್ಧಮವ ಏನಾಶೆ! ಯೇನುಸಾಹಸವೇನು ಭಂಗಳಗಳು! ಅನುಭವ ವೇದವದು (ಮಂಕುಕ. ೪೦೯). [ಅನುಭವ + ವೇದ]

ಅನುಮಾನಿಕ (ಗು). ಅನುಮಾನಸೂಚಕ; ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ: ಅನುಮಾನಿಕವೂ ಎಂದರೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಧಾನವೂ ಕೆಲವುಶಾಖೆಯವರ ಶಬ್ದ(ಪ್ರಮಾಣ)ವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೪೯). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶ (ಗು). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ; ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ: ಸ್ನಿಗ್ಧಪೂರ್ವ ಶ್ವೇತಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಧಚಂದ್ರ ಸದೃಶ ಸುಸನ್ನಿವಿಷ್ಟಾನು ವಂಶವೃತ್ತಾಂತರ ವಿಂಶತಿನಖನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶಿಕ (ಗು). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ: ಅನುವಂಶಿಕವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ರಚನೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡು ತ್ತದೆ (ಮನೋನಂ. ೧೬೭). [ಸಂ.]

ಅನುವಂಶಿಕತೆ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆ: ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಅನುವಂಶಿಕತೆ(Heredity)ಯಿಂದ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡೇ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೨೪). [ಸಂ. ಅನುವಂಶಿಕತಾ]

ಅನುವಂಶಿಕೆ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಅನುವಂಶಿಕ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗುಣ ಅಥವಾ ಕಾರಣ(ಸಸ್ಯಕ. ೩೦). [ಸಂ. ಅನುವಂಶಿಕ]

ಅನುವೇರಿ 'ಅನವೇರಿ' ನೋ.

ಅನುಶ್ರಾವಿಕಕರ್ಮಿ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವವನು; ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು: "ವೇದೋಕ್ತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮೀರದೆ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವವನೇ ಅನುಶ್ರಾವ್ಯವಿಕಕರ್ಮಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು" (ಹಸಾರ. ೧೦-೮ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಅನುಶ್ರಾವಿಕಕರ್ಮಿನ್]

ಅನುಷಂಗಿಕ (ಗು). ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒದಗಿ ಬರುವ; ಜತೆಗೆ ಒದಗುವ; ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ: ಸತ್ಯವಾದಿ ಕಥಾ ನಾಯಕನಾಗಿ ತಚ್ಚರಿತಮಂ ಪೇಟ್ಟಂಗೆ ಕೈಸಾಗುಮೈಹಿಕಮಾಮುತ್ರಿಕ ಮಾನುಷಂಗಿಕವೆನಲ್ ನಿಶ್ರೇಯಸ ಶ್ರೀಪದಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೧-೪೮); ಅವುಗಳಿಗಿದ್ದ ಅರ್ಥವು ಅನುಷಂಗಿಕ(Incidental)ವಾದುದು (ನನ್ನಕಾ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅನುಷಂಗಿಕಫಲ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ ಪಟ್ಟ ಮುಖ್ಯ ಫಲವಲ್ಲದೆ ನಡುವೆ ಅದರ ಜತೆಗೆ ತಾನಾಗಿ ಒದಗುವ ಪ್ರಯೋಜನ: ಧರ್ಮವು ವಲಂ ಪೂತ್ರಿ ತ್ತು ಗುಂ ಮುಕ್ತಿಪರ್ಯವಸಾನಂಬರಮಾನುಷಂಗಿಕಫಲಂ ಭೂಪೇಂದ್ರದೇವೇಂದ್ರರಾಜ್ಯವಿಳಾಸಂ (ಆದಿಪು. ೨-೭); "ಸರ್ವರಿಗೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು ರಸಾಸ್ವಾದವೇ ಹೊರತು ತಿಳಿವಳಿಯಲ್ಲವಲ್ಲ ನಿಯೋಗ" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿ, ಈ ಮಿಕ್ಕವನ್ನು ಅನುಷಂಗಿಕ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿಯಾದರೂ ಗಣಿಸದಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೆ ಅವನು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರವಿ. ೭೩). [ಅನುಷಂಗಿಕ + ಫಲ]

ಅನುಷಂಗಿಕಲಾಭ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ ಲಾಭ; ಮೇಲಿನ ಸಂಪಾದನೆ: ಅನುಷಂಗಿಕಲಾಭ... ಮೇಲುಸಂಪಾದನೆ (Perquisite. ಇಂಕನ). [ಅನುಷಂಗಿಕ + ಲಾಭ]

ಅನೂಪಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ನೀರು ಹೇರಳವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಸೊಗಯಾನೂಪಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ ಕುಜಾಪಂ ನೋಡಿಯಗುಟ್ಟಿ ಬಾವಿಯಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧-೫೪). [ಸಂ. ಅನೂಪಕ್ಷೇತ್ರ]

ಅನ್ಯಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮುಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅನ್ಯಣತೆ: ಪಂಚನಿರ್ವಾಣ ಗಳು ಹೋದಮೇಲೆ ಅನ್ಯಣ್ಯ, ಅರೋಗ್ಯಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೯೩). ೨. ಮುಣದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನ್ಯಶಂಸ್ಯ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದಯಾಪರತ್ವ: ಅನ್ಯಶಂಸ್ಯನೇ (ದಯಾಶೀಲತೆಯೇ) ಪರಮಧರ್ಮ, ಪರಮಾರ್ಥ ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಪಚ್ಛಾ. ೧೮೨). [ಸಂ.]

ಅನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದ, ಸೊಂಡಿ ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಗಜ; ಕರಿ: ಅನೇಗಳೇ ಪ್ರದೇಶದೊಳ ಸಿಂಹದಿಂದ ಬುಡುಂ ವಚನದೋಷವಿಶೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೮); ಅನೆಯ ಕೋಡು ಬಾಗದೆಂಬಂತೆ ದುರ್ಯೋಧನನು ದ್ವೈತತೆಯುಮಂ... ಅರ್ಗಂ ಬಾರಿಸಲ್ಪಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩೪); ತಾವರೆಗೊಳನಂ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೭-೯೫); ಅನೆಯ ನಡು ಬಡವೆ (ಶಮದ. ನ. ೩೩೮); ಮಸಗಿ ಮದದಾನೆಗಳು ಸಿಂಹದ ಶಿಶುವ ಮುತ್ತವಪೋಲು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯ. ೬-೧೨); ಅನೆ ಬೀದಿಲಿ ಬರಲು ಶ್ವಾನ ತಾ ಬೊಗಳುವದು ಶ್ವಾನನಂತಾನೆ ಬೊಗಳಿದರೆ ಅನೆಯ ಮಾನವೇ ಹಾನಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೯೯); ಅನೆ ತಿಂಬೋದು ಸೊಪ್ಪು ಇರುವೆ ತಿಂಬೋದು ಸಕ್ಕರೆ (ಗಾಥೆ); ಅನೆ ಮಲಗಿದರೆ ಅಡಿನಷ್ಟು ಉದ್ದವಿಲ್ಲವೇ (ಗಾಥೆ). ೨. (ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ದೊಡ್ಡದು. 'ಅನೆಗಜ್ಜಿ' ಪರಾ. ೩. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೪೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಯಾನ್ಯ, ಅನ್ಯ; ಮಲ. ಅನ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಅನೆ; ತೆಲು. ಏನುಂಗು, ಏನಿಕ; ಕೊಲಾ. ಎನಾಗಿ, ಏನ್ನಿ; ಪರ್ಜಿ. ಏನು; ಗಡ. ಏನಿಗ್; ಗೊಂಡಿ. ಏನಿ, ಏನಿ, ಎನ್]

ಅನ್ನಿ 'ಅಣ್ಣ' ನೋ.

-ಅನ್ನಿ '-ಅನೆಯ' ನೋ.

ಅನೆಗೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕನ್ನಮ್ಮ ಭಟ್ಟರಾನೆ ಊರಾಳೆ ಅನೆಗೂರುಬಾವಿನೊಳ (ಎಕ. X, ೩೬೬ಫ. ೩೪-೧; ೨೦೦).

[ಅನ್ನಿ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಅನೆಕಂಭ (ನಾ). ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಕಟ್ಟುವ ಈಡುಗಂಭ (ಕಸಂಗಾ. ೪೧). [ಅನ್ನಿ (< ಅನ್ನಿ) + ಕಂಭ]

ಅನೆಕತ್ತಾಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕತ್ತಾಳೆ ಗಿಡ; ಹೆಗ್ಗತ್ತಾಳೆ (ಮೈಟಿ. ೪-೩೫). [ಅನ್ನಿ + ಕತ್ತಾಳೆ]

ಅನೆಕಲ್, ಅನೆಕಲ್ಲು, ಅನೆಗಲ್ಲು (ನಾ). = ಅಲಿಕಲ್: ಮಳೆಯೊಪ್ಪಿ ತಾನೆಕಲ್ಪರಿಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨-೪೨). ಅನೆಕಲ್ಲು: ಸಂಧಿಸುವ ಸಿಡಲಿನ ಸಿಡಿಲಿ ನೆಲಕೊಗುವಾನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಲಿ] ಕಲ್ಲುಗಳ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೩).

ಅನೆಗಲ್ಲು: ಚದ್ವಿಂದಾನೆಗಲ್ಲು ಸುರಿಯೆ (ಚಿದಾನ. ೧೫೮-೧೨).

[< ಅಲಿಕಲ್]

ಅನೆಕಲ್ಲು 'ಅನೆಕಲ್' ನೋ.

ಅನೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಅಟವಾಡುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲು; "ತಿಟ್ಟಾಕಲ್ಲು": ಅರಿಗಳಂ ಶಿರಗಳಂ ಪರಹರಿಸಿ ಪರಶುರಾಮಂ ಅನೆಕಲ್ಲಾಡುತಂ (ಪರಶು. ೨೮-೧೧).

[< ಅಣ್ಣಕಲ್]

ಅನೆಕಾಲು (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಕಾಲು ಅನೆಯ ಕಾಲಿನಂತೆ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ: ನಮ್ಮ ನೆರೆಕರೆಯವರಿಗಲ್ಲಾ ಅನೆ ಕಾಲು (ಜಳಕು. ೭೯); ಅನೆಯ ಚರ್ಮದಂತೆ ಬಹಳ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಊದುವ ಒಂದು ಚರ್ಮರೋಗ; ಅನೆಕಾಲುರೋಗ (Elephantiasis. ಇಂಕನ).

[ಅನ್ನಿ + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಅನೆಕಾಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಟಿ. ೩೩-೩೪೧).

[ಅನೆಕಾಲು ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅನೆಕಾಸು (ನಾ). ಅನೆಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ತಾಮ್ರದ ಕಾಸು (ಉಕ. ೪).

[ಅನ್ನಿ + ಕಾಸು]

ಅನೆಕಿವಿ (ನಾ). ಅನೆಯ ಕಿವಿಯಂತೆ ಎಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ; ಮೊಗವಾಳೆ ಗಿಡ (ಮೈಟಿ. ೧೨-೨೧೬). [ಅನ್ನಿ + ಕಿವಿ]

ಅನೆಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನೆಕೆರೆ ಕೃಷ್ಣದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೦-೧; ?). [ಅನ್ನಿ + ಕೆರೆ (< ಕೆಜೆ)]

ಅನೆಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ: ಬತ್ತದ ಧಾರಣೆ - ಅನೆ ಕೊಂಬು ಏವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ (ರೂಢಿ).

[? / ತೆಲು. ಏನುಂಗುಕೊಮ್ಮುಲು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ]

ಅನೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಗಜಾಪ್ಪಿಯಾನೆಗಮೆನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [?]

ಅನೆಗಂಬ, ಅನೆಗಂಭ (ನಾ). ಅನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ; ಅಲಾನಸ್ತಂಭ: ದಂಡಿಗೆಗೆ ನೇಣುವನಂಗಳುಮಾನೆಗಂಬಕ್ಕೆ ಪರ್ಮ ರಂಗಳುಮಾ ಪಡೆಗೆ ನೆಣೆಯವನಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೪ ವ). ಅನೆಗಂಭ: ಸಾಹಸಾರ್ಥದೊಳ ನಿಜ್ಯಮೋಲಗಿಸುವ ಪಂಚಕಲ್ಪಾಣಂಗಳುಮಂ ಕಟ್ಟಿ ವಾನೆಗಂಭಂಗಳುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೯೪). [ಅನ್ನಿ + ಕಂಬ]

ಅನೆಗಂಭ 'ಅನೆಗಂಬ' ನೋ.

ಅನೆಗಜ್ಜಿ, ಅಣಗಜ್ಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಜ್ಜಿ (ಕ). ಅಣಗಜ್ಜಿ: ಮೇಲೋಕದಿಂದಾನೆ ಇಳಿದರು ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅಣಗಜ್ಜಿ ಸಣಗಜ್ಜಿ ಬೇಗ ದಲಿ ಎದ್ದವು (ನಾಪದ. ೧೬೦). [ಅನ್ನಿ + ಕಜ್ಜಿ]

ಅನೆಗಜ್ಜಿ ಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಟಿ. ೭೩-೧೫೩೫).

[ಅನೆಗಜ್ಜಿ ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅನೆಗದುಗು 'ಅನೆಗದುಗು' ನೋ.

ಅನೆಗದುಗ 'ಅನೆಗದುಗು' ನೋ.

ಅನೆಗದುಗು, ಅನೆಗದುಗು, ಅನೆಗದುಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗಜ್ಜುಗದ ಗಿಡ: "ಏಡಗಜ್ಜಿ-ಚಗತೆ, ಅನೆಗದುಗು" (ಒಷಧಿ. ೧೮). ಅನೆಗದುಗು: "ಕಾಲಿ-ಎಲಹುರಿ, ಕೆಂಪಿನ ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಅನೆಗದುಗು, ಚಗತೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೮). ಅನೆಗದುಗು: "ಮೇಷಾಕ್ಷ-ಕುಸುರು, ಅನೆಗದುಗು, ತಗಚೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೯). [ಅನ್ನಿ + ಗದುಗು]

ಅನೇಗದುಪು (ನಾ). ಅನೇಗಳ ಗುಂಪು : ಮೃಗರಾಜಂಗಗದೋಡುವಾನೆ ಗಡು[ದು]ಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಯೂಥಾಧಿಪಂ ಮಗುಬ್ಬಂ ಸಿಂಹದ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ವ ತೆಪದಿಂ ಹೇಮಪ್ರಭಂ ರಾಜಸೂನುಗಳಂ ತನ್ನೊಡಗೂಡಿಕೊಂಡು ಕಜ್ಜಿದಂ (ಸಂ ರಾ ಮಾ. ೩-೫೭); ಬಲಿದಳು ಬಲರಾವುತರನವರು ನೊಂದು ತೊಲಗೆ ತೊಲಗದಾನೆಗದುಪ ನಿಲಿಸಿ ನಿಂದಳು ರಾಯಮೋಹರ ದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩-೩೩). [ಅನೈ + ಕದುಪು]

ಅನೇಗಲ್ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆ : ಮೂಡಾಯ್ತೊಡಿ ನೀರಿಬಾವೆ ತಾಪ್ತವೆ ತತಾವಿನ್ನೊಲ್ಲಿ ಎ ಪೋಗಿ ಕುಣ್ಣು ಸೋಮವ ಕರ್ಗಲ್ಪಾಜದೆ ಅನೇಗಲ್ ಕಮ್ಮಾರ್ ಕೊಪ್ಪಲೆಯ ಮುದುವುಣುಸೆಮಾಳ್ತಿಯುಳ್ ಕೂಡಿ ತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೩; 733). [ಅನೈ + ಕಲ್ಪ]

ಅನೇಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನೇಗಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೇ ದ್ವಿವ ತ್ತನೀ (ಮೈಲಿ. ೧೯೪೩, ೧-೬; 500). [ಅನೈ + ಗಲ್ಲಿ ?]

ಅನೇಗಲ್ಲು 'ಅನೇಕಲ್' ನೋ.

ಅನೇಗವರ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಅನೆಯ ಸೂರೆ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಸೂರೆ; ಸರ್ವ ಸ್ವಾಪಹರಣ. 'ಅನೇಗವರ್ತೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಅನೈ + ಕವರ್ತೆ]

ಅನೇಗವರ್ತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನೇಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಾಗೆ ಹಿಡಿ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಸೂರೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ಸರ್ವಸ್ವಾಪಹರಣಮಾಡು : ಹೊಯ್ಯಳನದಪ್ಪಿ ತೇಜದಸಕಂ ಮಿಗಲಾನೇಗವರ್ತೆಗೊಂಡನಾರಳವೊ ಭುಜಪ್ರತಾಪವಿಭವಂ ಜಗದೊಳ್ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನಾ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫-೧೪; 1143). [ಅನೇಗವರ್ತೆ + ಕೊಳ್]

ಅನೇಗಳಿ, ಅನೇಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೇವರ ನಂದಾ ಬೆಳಕಿಗೆ ಕೊಟಿದು ಅನೇಗಳಿಯ ಒಳಗಣ ಕಳಂಜಿಯ ಹಿರಿಯ ಮನೆಯ ಕಳು (ಸೌತಾ. IX-ii, ೪೨೪-೪೫; 1401). ಅನೇಗಳಿ : ಯೀ ಮಲಕ್ಕೆ ಬರಸಿದ ಬಾಳು ಅನೇಗಳಿಯ ಪೊಳಗೆ ಆ ಬಾಳು ಚತುಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಸೌತಾ. IX-ii, ೪೫೨-೧೦; 1450). [ಅನೈ + ಗಳಿ ?]

ಅನೇಗಾಣಿ (ನಾ). ಮಾವಟೆಗ : ತುಳಿಯಿಸಬೇಕೆಂದೆಂಬಾನೆಗಾಣರ ಬಳಗದ ಬೊಟ್ಟಿ ಮಸಗಿತು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೬೮); ಅನಂದದಿಂದೆಸಗುವರಾರಿಕೆ ಯೊಳಗೆಂದಾನೆಗಾಣರು ಪೊಳಗಿದರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦-೪೧).

[ಅನೈ + -ಕಾಣ]

ಅನೇಗುಂದಿ, ಅನೇಗೊಂದಿ, ಅನೆಯಗೊಂದಿ, ಅನೇಗೊಂದಿ (ನಾ). 30 (ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಡದ ಮೇಲಿರುವ) ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಆ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥಾನ : ಅತನು ತಿರುಗಿ ಅನೇಗುಂದಿಗೆ ಹೋದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೭). ಅನೇಗೊಂದಿ : ಅನೇಗೊಂದಿ ಯುದ್ಧ ವಾದ ಮೇಲೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಸಮಾಧಾನಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ. ೯೪). ಅನೆಯಗೊಂದಿ : ಅಂದೆಲ್ಲ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಪುರವೆಂಬರಾನೆಯಗೊಂದಿ ಯೆಂಬರು ಕಲಿಯುಗದಿ (ಭರಣ. ೫೫-೯); ಅನೆಯಗೊಂದಿಯಲ್ಲಿರುತೆ ಹರಿಹರನೃಪಾಲವಂಶೋದ್ಭವಂ . . . ವಿಧ್ಯಾನಗರಿಯೆಂಬ ನಗರವ ರಚಿಸ ನಿತ್ತ (ಚಿಬಪು. ೬೩-೩). ಅನೇಗೊಂದಿ : ಶಾಂಡಿಲ್ಯಗೋತ್ರಭೂರಾನೇ ಗೊಂದೀ ಗಂಗರಸಾತ್ಮಜಃ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬-೧೯೬; 1524).

[ಅನೈ + ಕುಂದಿ (< ಕುಂದೈ)]

ಅನೇಗುಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು : ಅನ್ನೆ ಮೂಡ ಅನೇ ಗುನ್ನು (ಎಕ. X, ೬೭-೮೮; 892). [ಅನೈ + ಕುಂದು (< ಕುಂದೈ)]

ಅನೇಗುಲಗಂಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗುಲಗಂಜಿಯ ಗಿಡ : ಇದರ ಅಕಾರವು ಅನೇಗುಲಗಂಜಿಯ ಹಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೪೩); ಮಂಜಡಿ, ಮಂಜಡಿ, ಮಂಜಿಟ್ಟಿ, ದೊಡ್ಡ ಗುಲಗಂಜಿ, ಅನೇಗುಲಗಂಜಿ (ಮೈಲಿ. ೩-೩೮). [ಅನೈ + ಗುಲಗಂಜಿ]

ಅನೇಗುಲಿ (ನಾ). ಅನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಿ; ಸಿಂಹ : "ಅನೇಗುಲಿ, ಸಿಂಹ" (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅನೈ + -ಕುಲೈ]

ಅನೇಗೈ (ನಾ). ಅನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು. 'ಅನೇಗೈದೊಡೆ' ಪರಾ.

[ಅನೈ + ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯೈ)]

5 ಅನೇಗೈದೊಡೆ (ನಾ). ಅನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಂತಿರುವ ತೊಡೆ : ಪೊಳವ ನುಣ್ಣೊಡೆಯ ಪೊಸ ಪೊಂಬಾಳೆದೊಡೆಯಾನೇಗೈದೊಡೆಯ ಬಾಲಕಿಯರು (ಚಿಬಪು. ೩೭-೪೧). [ಅನೇಗೈ + ತೊಡೈ]

ಅನೇಗೊಂಡಗುಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹೊಸ ಕೇತಾತಿಯ ಮೊಂಮಗ ಅನೇಗೊಂಡಗುಣಿಯ ಹಳಿಯ ಚಿಕ್ಕಕೇತಗೊಂಡನ ಮೊಂಮಗ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೮೪-೬; 1112). [ಅನೈ + ಕೊಂಡ + ಗುಣೈ]

ಅನೇಗೊಂದಿ 'ಅನೇಗುಂದಿ' ನೋ.

ಅನೇಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ (ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾ. ೧೦೧). [ಅನೈ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಅನೇಗೊಬ್ಬಳಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗೊಬ್ಬಳಿ ಗಿಡ (ಮೈಲಿ. ೧-೧೫).

[ಅನೈ + ಗೊಬ್ಬಳಿ]

ಅನೇಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಅನೇಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು. ೨. ದೊಡ್ಡ ಕೊಲೆ; ಬಲ್ಲೊಲೆ; ಹೆಗ್ಗೊಲೆ : ಮನ್ನಭಮಹೀಭುಜನೋವದೆ ತೋಪ ಕೊಟ್ಟು ದೊಂದಾನೆಯ ತನ್ನನಾನೆಗೊಲೆಗೊಂದಪುದೆಂದು ಲತಾಂಗಿ ಬೆರ್ಚಿದಳ (ಸಂಪಥಾ. ೪-೫೮); ಈ ಪರಿಯಾನೆಗೊಲೆಯ ಕೊಲುತೆಯಿತ್ತಪ್ಪ ಚಾಪಾಗ ಮಾಚಾಯನನು ಕೋಪದಿಂದ ತಾಗಿದನು ಪಾಂಚಾಳ ಮಹೀಪತಿಯತಿ ಭರದಿಂದ (ನೀಮಿಸಂ. ೨೯-೧೩೯). [ಅನೈ + ಕೊಲೆ]

ಅನೇಗೊಳ್ಳ (ನಾ). "ಅನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ದೊಡ್ಡ ಹೊಂಡ; ಕೆರ್ಪು" (ಮಜ್ಜಿಮ). [ಅನೈ + ಕೊಳ್ಳ]

ಅನೇಜಂತು (ನಾ). ಅನೆಯ ದಂತ : ತಲೆಯೊಳಗಿನ ಕರೀಕೂದಲು ಗಳೊಳಗೆ ಅನೇಜಂತಿನ ಬಿಳಿ ಹಣೆಗೆ ಯನ್ನು ಸಿಗಿಸಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೦೦). [ಅನೈ + ಜಂತು]

ಅನೇಜೊಂಡು (ನಾ). ಒಂದುಬಗೆಯ ಜೊಂಡು (ಮೈಲಿ. ೭೬-೧೫೫೭).

[ಅನೈ + ಜೊಂಡು]

ಅನೇತೊಬು (ನಾ). (ಕೆರೆಯ) ದೊಡ್ಡ ತೊಬು : ಕೊಂಡಪನು ಅನೇ ತೊಬಿನಲು ಹಾಕಿಸಿದ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಸೌತಾ. IX-ii, ೫೬೧-೩೪; 1538).

[ಅನೈ + ತೊಬು (< ತೂಂಬು)]

ಅನೇತೊಂಡ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ದಕ್ಷಿಣ ಅಮೇರಿಕಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವೆನಿಸಿದ 'ಅನೇತೊಂಡ' ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಬ್ಬಾವಿದೆ (ಬಾಲಪು. I, ೧೯). [ಅನೈ + ತೊಂಡೈ]

35 ಅನೇದಲೆ (ನಾ). ಅನೆಯ ತಲೆ : ಅನೇದಲೆನುಣ್ಣಂ ಪೆಂಪನಾಳ್ವಂದು . . . ಬಣ್ಣಪ್ಪುದಾ ಕಾಂತೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೭೭); ಕೆಲದೊಳಿಕ್ಕಿದಾನ್ ದಲೆಯ ನೆತ್ತಪುರದ ಮುತ್ತಂ ದಾಳಿಂಬದ ಬೀಜಂಗೆತ್ತಿ . . . ಮುಕ್ಕ ಲೊಡನೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ); ಅಲರುವಿಲ್ಲಿನ ಮೂಡುವೆಟ್ಟಿದೊಲವ ನಾನೇದಲೆಯಂತಿರೆಗು ಬೆಲ್ವಿಂದಾ (ವರ್ಧಚ. ೨-೨೩). [ಅನೈ + ತಲೆ]

40 ಅನೇದಲೆಗ (ನಾ). ಅನೆಯ ತಲೆಯಂತೆ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಗಜ ಮುಖ; ವಿನಾಯಕ : ಇಕ್ಕದಿವಡೆದ ಕಾಮುಕನ ನಿವಾರಿಸಿ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಭಾರಿಯ ಹಲವ ಒಕ್ಕಯ್ಯೊಳಂತ ಪೇರೊನಕೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿದ ಸೊಕ್ಕಾನ್ ದಲೆಗನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೩೮-೫೯). [ಅನೇದಲೆ + -ಗೈ]

ಅನೇದಳೊಗೆಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?): ಪಳಮ್ಪೇ ಪುಣಸೆಯೇ ಅನೇದಳೊಗೆಣಿ ಪುಟ್ಟಿಯೇ ಎಣಗಲ್ಲೇ (ಇಕ. XII, ೧೬-೧೯; 735). [?]

ಅನೇದಿಂಬ (ನಾ). ಅನೇಯನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು : ಅನೇದಿಂಬಂಗಾಡಾವರಿ
ದಂಬವೋಲ್ ಪೊಸದು ಮುಕ್ಕಲ್ ಸಾಲನೇ ಶಾರ್ಙ್ಗ ನಮ್ಮಂ (ಜಗವಿ.
೪-೯೫). [ಅನೇದಿನ್ + -ಅ]

ಅನೇದಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು. [ಅನೇ + ದಿಡ್ಡಿ]

ಅನೇದಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಅನೇಯನ್ನು ತಿನ್ನು. 'ಅನೇದಿಂಬ' ಪರಾ.
[ಅನೇ + ತಿನ್]

ಅನೇದುಗ್ಗಾಣಿ (ನಾ). ಅನೇಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಒಂದು ದುಗ್ಗಾಣೆಯ
ನಾಣ್ಯ (ಕ). 'ದುಗ್ಗಾಣಿ' ಪರಾ. [ಅನೇ + ದುಗ್ಗಾಣಿ]

ಅನೇದುಡ್ಡು, ಅನೇದುಡ್ಡು (ನಾ). (ವಿಜಯನಗರದ) ಒಂದು
ನಾಣ್ಯ; ಅನೇಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಒಂದು ದುಡ್ಡಿನ ನಾಣ್ಯ (ಕ).
ಅನೇದುಡ್ಡು : ಅನೇ[ನೇ]ದುಡ್ಡು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ನಾಣ್ಯವು.
ಇದಾದರೂ ಗಟ್ಟಿ ದುಡ್ಡು ಎಂದೆಣಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ದುಡ್ಡಿಗೆ ಎರಡು
ಕಾಸುಗಳೆಂಬ ನಾಣ್ಯಗಳಿದ್ದವು (ಕಥಾಗ. ೨೮೧); ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ
ಅನೇದುಡ್ಡಿನ ತೂಕವು ಒಂದು ತೊಲೆಯೆಂದು ಎಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗ.
೨೮೪). 'ದುಡ್ಡು' ಪರಾ. [ಅನೇ + ದುಡ್ಡು]

ಅನೇನೂಂಕು (ನಾ). ೧. ಅನೇಯಿಂದ ನೂಕಿಸುವುದು. ೨. ಬಲವಾಗಿ
ನುಗ್ಗುವಿಕೆ; ದೊಡ್ಡ ನೂಕಾಟ: ಆ ಕಾಣುವ ಮೂಡಲ ಗೋಡೆಯು
... ಇನ್ನೂ ನೂರಾರು ವರುಷಗಳ ಕಾಲ ಎಷ್ಟೋ ಅನೇನೂಂಕು
ಭರಂಗಿಯ ಗುಂಡುಗಳನ್ನಾದರೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪುಟಿ ಹಾರಿಸಿಬಿಟ್ಟು
ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಬಲ್ಲದೆಂದು ತೋರಬಹುದು (ಬಿಟ್ಟು. ೬೮೨).
[ಅನೇ + ನೂಂಕು]

ಅನೇನೆಗಲು 'ಅನೇನೆಗಲ್' ನೋ.

ಅನೇನೆಗಲ್, ಅನೇನೆಗಲು, ಅನೇನೆಗಲು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ನೆಗ್ಗಲು.
ಅನೇನೆಗಲು : "ವನಶೃಂಗಾಟ-ನೆಗ್ಗಲಮುಳ್ಳು, ಅನೇನೆಗಲ ಮುಳ್ಳು"
(ಗಂಗಾಮ. ೨೮೧). ಅನೇನೆಗಲು : ತನಸದ ಎಲೆ ಅನೇನೆಗಲು ಹಾವು
ಮೆಳ್ಳೆ... ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಗುಲ್ಮಕ್ಕುಂ ಬಸರಿಗುಂ
ಉತ್ತಮಂ (ವಿವೃತಿ. ೨೧). [ಅನೇ + ನೆಗ್ಗಲ್]

ಅನೇನೆಗಲು 'ಅನೇನೆಗಲ್' ನೋ.

ಅನೇಸಾದ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಡಿ. ೧೨-೨೧೬).
[ಅನೇ + ಸಾದ]

ಅನೇಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು.

[ಅನೇ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್). / ಕುಳು. ಅನೇಬಾಗಲು]

ಅನೇಬಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಡುಗುಂದಿಯ ಸಮಸ್ತ
ಪ್ರಜೆ ಪಿ(ಹಿ)ಟ್ಟುಕಾರರುಂ ಅನೇಬಾಳ್ ಪ್ರಜೆ ಪಿ(ಹಿ)ಟ್ಟುಕಾರರುಂ ಇನ್ನಿವರ
ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನೇಬಾಳ್ (ಅಸೆಪೊಳಲ ?) ಗೌಡಿಕೆಯ ವೃತ್ತಿಯ ಅಸ್ಥ
ಭೋಗಕೆ (ಕಳು. ೧೬-೧೭; 1050). [ಅನೇ + ಬಾಳ್ (< ಬಾಲ್ಯಾ)]

ಅನೇಬಿದ[ದ್ವ]ಜಱಿ 'ಅನೇಬಿದ[ದ್ವ]ಸಱಿ' ನೋ.

ಅನೇಬಿದ[ದ್ವ]ಸಱಿ, ಅನೇಬಿದ[ದ್ವ]ಜಱಿ, ಅನೇಬಿದ[ದ್ವ]ಜಱಿ, ಅನೇ
ಬಿದ್ವಜಱಿ (ನಾ). ಅನೇ ಬಿದ್ವ ಬಂಡೆ. IP ಈಗಿನ ದೇವರಾಯನ
ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು : ದೇವತ ದಂಣಾಯಕರ ಮಯಿದುನ
ದಿಮಳಸನವರು ಅನೇಬಿದ[ದ್ವ]ಸಱಿಯ ಏಳುನಾಡನಾಥ ಮಾಹೆನಸಿಗಜಿ
(ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೭೯-೯, ೧೦; 1314). ಅನೇಬಿದ[ದ್ವ]ಜಱಿ :
ಪೆನುಗುಂಡಿಯ ರಾಜ್ಯದ ಅನೇಬಿದ[ದ್ವ]ಜಱಿಯ ಸಿವಗಂಗಿಯ ಸ್ವಕದ
ದಿದರೆಯ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೫೯-೧೪; 1573). ಅನೇ
ವಿದ್ವಸಱಿ : ಇಡುಗಲ್ಲು ಚಮಂತನಕಲ್ಲು ತಲೆಯಕಲ್ಲು ಅನೇವಿದ್ವಸಱಿ
ಕಲ್ಲೆಯ ತಲಕಲಂದಿ ಸಿಂಗಕಟ್ಟಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೭೬; 1382).

ಅನೇಬಿದ್ವಜಱಿ : ಗೂಳೂರ ಸೀಮ್ನಿಚ ಅನೇಬಿದ್ವಜಱಿ[ಜಱಿ] ಸ್ಥಾನೇ
ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಮಧಿಕಾಂತ್ರಿತಂ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧-೧೨೬; 1571).

[ಅನೇ + ಬಿದ್ವ (< ಬೀಲ್ಯಾ) + ಸಱಿ]
ಅನೇಬೇಲ (ನಾ). ತದುಕಿನ ಗಿಡ; ಸಲ್ಲಕೇ (ಅಮರ. ಬೀಳ).

[ಅನೇ + ಬೇಲ]

ಅನೇಬೊಬ್ಬಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಗೊಬ್ಬಳಿ ಗಿಡ :
ಕರೀವಿನಂಬಟಿಯ ತಾಜಿಯ ತಂಡಸಿನಾನಾನೆಬೊಬ್ಬಲಿಯರನೇಜಿ
ಲಂಕೋಲಿಯ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೬). [ಅನೇ + ಬೊಬ್ಬಲಿ]

ಅನೇಮಯ್ಲಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ದಾಗಿ ಬೊಕ್ಕೆಯೇಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಸಿಡುಬು; ದೊಡ್ಡ ಸಿಡುಬು (ಕ). [ಅನೇ + ಮಯ್ಲಿ]

ಅನೇಮಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. IP ಪಾಲಘಾಟ್ ಬಳಿ
ಇರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು (ದಕ. ಕ).

[ಅನೇ + ಮಲಿ. / ತಮಿ. ಅನೈಮಲೈ]

ಅನೇಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ. [ಅನೇ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಅನೇಮಱಿ 'ಅನೇವಱಿ' ನೋ.

ಅನೇಮಾನು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಮೀನು : ಸರೋ
ವರದಿಂದೊಂಪಾನೆಯದ್ದು = ವನಧಿಯಿಂದಾನೆಮಾನೊಂದೆದ್ದುಳು
ಭರದಿ (ಸಾಲ್ವಭ. ೬-೧೦). [ಅನೇ + ಮೀನು (< ಮೀನ್ಯಾ)]

ಅನೇಮುಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; ದೊಡ್ಡ ನುಗ್ಗೆ;
ಅಳಂಗಿಮರ (?) (ಮೈಡಿ. ೫೯-೧೧೮೬). [ಅನೇ + ಮುಂಗು]

ಅನೇಮುಸುಡು (ನಾ). ಅನೇಯ ಮೂತಿ; ಅನೇಯ ಮುಖ.

ಅನೇಮುಸುಡಿನ ನೆಗಲು = ಉದ್ದವಾದ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಮೊಸಳೆ : "ನಕ್ರ, ಕುಂಭೀರ — ಅನೇಮುಸುಡಿನ ನೆಗಲು"
(ನಾಟಕ. ಕ). [ಅನೇ + ಮುಸುಡು]

ಅನೇಮೂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಅನೇಮೂಗ ಮದ
ಲೆಂಬಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನೆ ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ಕ್ರಿತವಿ. ೨೭-೯೧).

[ಅನೇ + ಮೂಗು + -ಅ]

ಅನೇಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಅನೇಯ ಹೆಜ್ಜೆ.

ಅನೇಮೆಟ್ಟಿನ ತಬಕು = ಅನೇಯ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಆ ಕಾರದ ತಟ್ಟೆ
(ದಕ. ಕ). [ಅನೇ + ಮೆಟ್ಟು]

ಅನೇಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಅನೇಯ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು;
ಗಜಮುಖ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಹಂದಗನಾನೆಮೊಗನೆಂಬ
ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನುಗಳಂ ಗುಡಿಗೆಯ್ದರು (ಹಜಕಾ. ೫-೪೫).

[ಅನೇ + ಮೊಗ]

ಅನೇಮೊಘೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನೇಮೊಘೆಯ ಜೋಕಿ
ಹೆಗಡೆಯ ಮಗ ಕೋಜಿಯ (ಮೈಡಿ. ೧೯೬೪, ೧೪-೧; 1516).

[ಅನೇ + ಮೊಘೆ (< ಮೊಗ್ಗಿ)]

ಅನೇಮೊಸಳೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೊಸಳೆ (?) : "ಕುಂಭಿ—ಅನೇಮೊಸಳೆ"
(ಒಪಪಿ. ೩೪). [ಅನೇ + ಮೊಸಳೆ]

ಅನೇಯ (ನಾ). ೧. ಮಾವಟೆಗ : ಗೊಟ್ಟಿವಡ್ಡಿಯ ಗೋವುಣ್ಣುಗಳಂ
ಸಲಾಂಭಿಯರುಂ ಅನೇಯರು ಕೂಡಿ ಗೋವುಣ್ಣುಂಗಿಯ್ದು (ಎಕ. III,
ನಂಜನ. ೧೯೯-೪; 189 ?). ೨. "ಬಲೆ" (ರಮಾಕಾಂ). [?]

ಅನೇಯಖೇಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೇವರಾಯಪುರದ
ಗ್ರಾಮವನೂ ಅನೇಯಖೇಡೆಯ ನಂಜರಾಯಗಳು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ
ಕೊಟ್ಟನು (ಮೈಡಿ. ೧೯೪೬, ೧೪-೭; 1488).

[ಅನೇಯ + ಖೇಡೆ]

ಅನೆಯಗೊಂದಿ 'ಅನೇಗುಂದಿ' ನೋ.

ಅನೆಯಪೊನ್ (ನಾ). ಅನೆಯ ಮುದ್ರೆಯ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ :
ವರ್ಷಂ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಅನೆಯಪೊನ್ನಾಣುಗದ್ಯಾಣಮುಂ ಧರಣಪೊನ್ನ ಅದಿತ್ಯ
ದೇವರ್ಗೆ ಇಕ್ಕುವ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೭೫-೧೦ ; 987).

[ಅನೈ + ಪೊನ್]

ಅನೆಯಮದ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಗಜಭಕ್ಷು - ಅನೆಯ
ಮದ" (ಒಷಧಿ. ೪೫). [?]

ಅನೆಯಸೇಸೆ (ನಾ). ಅನೇಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ತೊದರು ಗ
ಳ ಅನೆಯಸೇಸೆಗ ೬ ಪ ೧ ಹಾ ೨ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ ಗ ೫ ಪ ೯
ಹಾ ೩ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೪೪-೭೪ ; 1230) ; ಕುಳುನೂಲೊಳಗಾದವು
ಕಟ್ಟು ಗೂಳು ಕಟಕಸೇಸೆ ವೀರಸೇಸೆ ಅನೆಯಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯಸೇಸೆ
ಬಾಸಿಗದೇಜೆ ಹೊಗೆದೇಜೆ ಮಗದೇಜೆ ಪಂಚಕಾರುಕ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ.
೭೧-೨೭ ; ?). [ಅನೈ + ಸೇಸೆ]

ಅನೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಅನೆಯ ಬಲವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ : ಗುರು ದೀಕ್ಷಾವಿಧಿ
ಗಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿ ಹಿತಕಾರ್ಯಾಕೋಚನಕ್ಕಾಳ್ಳನುರ್ವಯಂ ಕಾವಗುಣಕ್ಕೆ
ನಮಸ್ಕರಣಂ ಕ್ರೀಡಾರಸಕ್ಕಾನ್ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆ]ಯಾಳ್ ಗುರುಭಾರಕ್ಕಿಜ್ಜಿ
ವಾಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೩೫). [ಅನೈ + ಅಳ್]

ಅನೆಯುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಅನೆಯ ಮುದ್ರೆ, —ಲಾಂಛನ : ಅಂ ತು
ಶ್ರೀದತ್ತನಿಂದಿತ್ತಲಾನೆಯುಂಡಿಗೆ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ.
೪-೧೭ ; 1122). [ಅನೈ + ಉಂಡಿಗೆ]

ಅನೆಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಸನ್ನನ್ನಿ ಪೋಪಲ್ಲಿ
ತನ್ನಾಳ್ ಪೊಪಲ್ಲಿ ವಿಸಸೆ ಅನೆಯೂರ್ ತಾಗಿ ಎಚ್ಚು ಎಜ್ಜಿದು ಅನೆಯ
ಎಜ್ಜಿದು ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦-೧೧ ; 800) ;
ದ್ವಿಸನ್ನಿ ಸತ್ತಿವಂಗಲದ ಅನೆಯೂರ್ ಉತ್ತರಸ್ಥಾಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೧೯,
೧೧-೧೨ ; ?). [ಅನೈ + ಊರ್]

ಅನೇರಕ್ಕಸೆ (ನಾ). "ಗಜಾಸುರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅನೈ + ರಕ್ಕಸ]

ಅನೇರದ (ನಾ). ಅನೆಯ ಹಲ್ಲು : ಮುತು ಹವಳ ಅನೇರದ ಕೊಂಡು
ಮಾಡಿದು ಧರ್ಮ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೪-೯ ; ?).

[ಅನೈ + ರದ]

ಅನೇಲೋಳಿಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಲೋಳಿಸರದ ಗಿಡ
(?). [ಅನೈ + ಲೋಳಿಸರ. / ತುಳು. ಅನೇಲೋಳಿಸರ]

ಅನೇವರಿ (ನಾ). ಅನೇ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಅನೆಯ
ನುಗ್ಗುಟ. 'ಅನೇವರಿವರಿ' ಪರಾ. [ಅನೈ + ಪರಿ]

ಅನೇವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ; ಪಂಥರಾಪುರಕ್ಕೆ
ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರವಿರುವ ಅನೇವಳಿ (?) :
ಮಹಾದೇವಗಿರೀ ಪೂರ್ವತ ಅನೇ[ಅನೇ]ವರಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೪,
೧೧೭-೧೬ ; 516). [ಅನೈ + ಪರಿ (< ಪುರಿ?)]

ಅನೇವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ : ಕೂಡಲ ಸಂಗವದ ರಾಮ
ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನೇವರಿಯಂ ಕೊಟ್ಟರಲ್ಲಿ (ಬೊಂಕ ಶಾ. ೧೯೩೫, ರಾಣಿಬಿ.
೨೭-೭ ; 970). [ಅನೈ + ವರಿ]

ಅನೇವರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಅನೇ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು : ವಿರೋಧಿ
ಸೇನೆಯೊಳಾನೇವರಿವರಿದು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೭-೩೨) ; ತಾಲಫಲಗಳನಲುಗಿ
ಕೆಡಹಿದನಾನೇವರಿವರಿದು (ನಿಘಾಂ. ೧೦-೧೫-೨೬).

[ಅನೇವರಿ + ಪರಿ]

ಅನೇವಸದನ (ನಾ). ಅನೆಯ ಅಲಂಕಾರ ; ಅನೆಯಂತೆ ಅಲಂಕಾರ.
'ಅನೇವಸದನಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಅನೈ + ವಸದನ]

ಅನೇವಸದನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅನೆಯಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊ, —ಅಲಂ
ಕಾರಮಾಡಿಕೊ : ಕುಮಾರಂ . . . ಗಜಮದದಿಂ ತಿಳಕವಿಕ್ಕಿ ಸೆಂದು
ರದ ಬಿರುಮುಗುಳಂ ಕೆಜುಂಬಿ ಕಮಳಪತ್ರಮಂ ರಾಗವಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿ ಕಾವುವೆ
ರಸಿದ್ ಕರಿಯನೆಯಿಲ್ಲನಂಕುಶಂ ಮಾಡಿ ಪಿಡಿದು ವಿನೋದದಿನಾ ನೆ
ವಸದನಂಗೊಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೧೧ ವ). [ಅನೇವಸದನ + ಕೊಳ್]

ಅನೇವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹೀವಲ್ಲಭನ ಮೋಹದ
ಭಂಟನಾಗಿ ಸಂ[ದ] ಅನೇವಳಿಯ ಸಿರಿಯಣ ನಾಯಕನು ತನ್ನ ಹುಟ್ಟು
ಕಟ್ಟಿಗೆ (ಕಾ. I, ೭೦-೭ ; ?). [ಅನೈ + ಪಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅನೇವಣಿ, ಅನೇಮಣಿ (ನಾ). ಅನೆಯ ಮರಿ : "ಚೆಲ್ಲ ಪಲ್ಲಮಣಿ
ಯೆನಲ್ಪಾನೆವಣಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೨). ಅನೇಮಣಿ : ಏನನೆಂಟೆನು
ಬಸವ ನೀನೇವಾನೆಮಣಿಗಳು ಬಡಕುದುರೆಗಳು . . . ತಾನೆವಲ್ಲಂ ಶರಕೆ
ಶರಣವಿತಾನಕಿತ್ತಲು ನೋಡು (ಬಸವ. ೨೨-೫೫). [ಅನೈ + ಮಣಿ]

ಅನೇವಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ ; ಅನೆಯ
ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ನಗಾರಿ :
ಮೊಳಗಿದವಾನೆವಣಿ ಗಜಜಾಡವು ಡಾಡೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೫-೨೮).

[ಅನೈ + ಪಣಿ]

ಅನೇವಣಿಘೋಷಣಿ (ನಾ). 'ಅನೇವಣಿ'ಯ ಮೂಲಕ ಬಿರುದನ್ನು
ಘೋಷಿಸುವವನು : ಚಮರೀ ಧ್ವಜವಿರಾಜಿತರಾನೆವಣಿಘೋಷಣಿ
ಸತ್ಯಮಣಿಘೋಷಣಿ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೦೪-೧೧ ; 1046).

[ಅನೇವಣಿ + ಘೋಷಣಿ]

ಅನೇವಾಂಗು (ನಾ). ಅನೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಗಜ
ವಿದ್ಯೆ : ಕಲ್ಪಾನೇವಾಂಗು ಗೆಲೆ ಸಲೆ ಸೋಲ್ಪಾನೆಗೆ ಲೆಕ್ಕ ಮಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣ
ಮೆನ್ನೊಳ್ ನಿಲ್ಲಳವಳವಿಗಟಾಯಲೆ ಕವಲ್ಪುದು ಬಿಡಿಸುವುದಿಭೇಂದ್ರಮಂ
ಖಚರೇಂದ್ರಾ (ಶಾಂತಿ. ೩-೨೪) ; ಇಕ್ಕಲದಾನೇವಾಂಗಿನ ನಿಶಾದಿಗಳಂ
ದೊಡನೇಜಿ ಕಾದೆ ಕಾಲ್ಪಕ್ಕದ ಕೊಂತಧಾರಣೆ ಕೃತಾಂತನ ಪರ್ವಡೆಯಂತೆ
ಮಿಜಿ ಬಂದೆಕ್ಕತುಳಂಗೊಂದಿಜಿಯೆ (ಪುಣ್ಯಾ. ೭-೭೬).

[ಅನೈ + ಪಾಂಗು]

ಅನೇವಾರು (ನಾ). = ಅನೇವಾಂಗು (?) : ತಮ್ಮ ತಕ್ಕನ ಮೂಟುಂ
ತಕ್ಕುಗಳುಮನಡರಿಯುಂ ತೊಡರಿಯುಂ ನುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆ
ಯೊಳ್ಳನಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣಮುಮಂ ಮೆಜಿದಾನೆವಾರು [ಪಾಠಾಂ. ದಾನೆ
ವಾತು]ಗಳೊಳಮುಂದಿಗೆವಾದರೊಳಂ ಪುಗದೆ ಸಲೆ ಬರ್ದ ಗಜ ವಿಜಯಿ
ಗಳಂ (ಶಾಂತಿ. ೩-೨೭ ವ). [ಅನೈ + ಪಾರು?]

ಅನೇವಾಲು (ನಾ). ಅನೆಯ ಹಾಲು : ಅನೇವಾಲು, ಪನ್ನೋಲೆ
(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೬ ಉದಾ). [ಅನೈ + ಪಾಲು (< ಪಾಲ್)]

ಅನೇವಿದ್ವಸಣಿ 'ಅನೇಬಿದ[ದ್ವ]ಸಣಿ' ನೋ.

ಅನೇವಿನ್ನಾಣಿ (ನಾ). ಗಜಶಾಸ್ತ್ರನಿಪುಣ : ಕುಮಾರಂ ಕಂಡೀ ಕಟ್ಟಾನೆ
ಯನೇಜೊಡೊಡಾನೆಯಾನೆವಿನ್ನಾಣಿಯೆಂದು ಸರಂದೋಜಿ ದ ಸರದ
ಬಟಾಯನೆ ಗಟಿವಟಾಯ ಪಾವಿನಂತೆ . . . ಚಪ್ಪರಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೧೩
ವ) ; ಈ ನವಮದಮಾತಂಗಮನೇಜೊಡೊಡಾನೆವಿನ್ನಾಣಿ ನಾನೆಹೆನು
(ನೇಮಿಪು. ೯-೯). [ಅನೈ + ವಿನ್ನಾಣಿ]

ಅನೇವೆಡಂಗ (ನಾ). ಅನೆಯಂತೆ ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು :
ಅಮೋಘವರಿಸದೇವ . . . ಅಂಕಿತ್ರಣೇತ್ರನಾನೇವೆಡಂಗಂ ವನಗಜಮಲ್ಲಂ
ಕಟ್ಟಿ ಗಕ್ಕಪ್ಪರಾಜ ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನರ ದೇವ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೩ ;
930) ; ಅನೇವೆಡೆ(ಡೆ)ಂಗಂ ಮದಗಜಮಲ್ಲಂ (ಇಲ. XII, ೨೫೭-೧ ; 951) ;
ಮದಗಜಮಲ್ಲನಾನೇವೆಡಂಗ ಶ್ರೀ ಕನ್ನರ ದೇವ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೭೬-೫ ;
991). [ಅನೈ + ಬೆಡಂಗು + -ಆ]

ಅನೇನಿ (ನಾ). ಅನೇಯ ಹೇಣ: ಅನೇನಿಗಳು ತೇಲಿದವು ಕುದುರೆ ಯಟ್ಟಿ ಮಾನವ ಸಬದೊಡಗೂಡಿಯೇನೆಂಬೆ ರ ಕು ತ ದ ಪೆ ದೊ ಳಿ ಪರಿಯಲು ತಾನೆದ್ದು ಕುಡಿದ ನಾರದನೂ (ವರ್ಧಚ. ೬-೧೨೦).

[ಅನೈ + ಪೇಣ]

ಅನೇನೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು[ಜೊ]ಂಮಂಣ ಒಡೆಯರ ನಿರೂಪದಿಂ ದೇವರಾಯ ಒಡೆಯರ ಅನೇನೇರಿಯದ ಉಭಯ ಮಾರ್ಗದ ಸುಂಕದ ಮಾನಿಕಪ್ಪ ಮೂ ಗ ವಾ ಡಿ ಯ ಪು ರ ದ (ಸಾಇ. IX-ii, ೪೨೮-೧೧; 1405); ಆ ರಾಯಂಣ ಒಡೆಯರು ಆಗರದ ರಾಜ್ಯ ಅನೇನೇರಿಯ ಹನಗವಾಡಿಯ ಭಾಗದ ನಾಡು ಹೊಳೆಯ ಹೊಂನೂರ ನಾಡನು (ಎಕ. VII, ೨ವನೊ. ೭೧-೧೭; 1431). [ಅನೈ + ಪೇರಿ?]

ಅನೇಸತ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಥಿ. ೨೮-೫೪).

[ಅನೈ + ಸತ್ತೆ]

ಅನೇಸವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಅನೇಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು.

೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಟ: ಅನೇಸವಾರಿ ತಾತೆಹುಳ್ — ಇತ್ಯಾದಿ ಹಲವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಿಸುತ್ತಾ (ಮುನಿಮಾ. ೧೭೫). [ಅನೈ + ಸವಾರಿ]

ಅನೇಸಾಲೆ (ನಾ). ಅನೇಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಗಜಶಾಲೆ: ಸೊದೆ ವಜ್ರದರಮನೆಯಂ ಬಳಸಿದಾನೆಸಾಲೆಗಳೆಸಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಶ. ೨-೭೫).

[ಅನೈ + ಸಾಲೆ]

ಅನೇಸುಂಡೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಸುಂಡೆಗಿಡ (ಮೈಥಿ. ೭೦-೧೪೪೦). [ಅನೈ + ಸುಂಡೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಅನೇಸೂಜಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸೂಜಿ; ದಬ್ಬಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅನೈ + ಸೂಜಿ]

ಅನೇಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬನವಾಸಿಯ ಅನೇಸೆಟ್ಟಿ[ಟ್ಟಿ]ಯ ಅಳಿಯ ಬಸವ್ವರಾಮಾರ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೭೧-೨೭; 692).

[ಅನೈ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಅನೇಸೊಗಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ (ಮೈಥಿ. ೧೯-೭೭೬).

[ಅನೈ + ಸೊಗಟೆ]

ಅನೇಸೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸೊಳ್ಳಿ (*). [ಅನೈ + ಸೊಳ್ಳಿ]

ಅನೇಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅನೇಯ ಹಳ್ಳಿ; ದಂತ.

[ಅನೈ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪರ್). / ತಮಿ. ಅನೈಪಲ್; ತೆಲು.

ವನುಗಪಳ್ಳಿ]

ಅನೇಹುಣಿಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಹುಣಿಸೆ (ಮೈಥಿ. ೭-೭೭). [ಅನೈ + ಹುಣಿಸೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಅನೇಹುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಹುಳ್ಳಿ: ಗಿನಿಹುಳ್ಳಿ, ಅನೇಹುಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೃಷಿಕನು ಇತರ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಬೆಳೆಯಬೇಕು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೭೭೬). [ಅನೈ + ಹುಳ್ಳಿ (< ಪುಲ್)]

ಅನೇಹೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಅನೇಯ ಪಾದ. ೨. ಅನೇಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಹೆಜ್ಜೆ: ಅನೇಹೆಜ್ಜೆಯನಿಟ್ಟು ಹೊಸಕಿದೆಯ ಹೊರಳಿಸುತ ಪಾರಸಿಕ ಜನರನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೯-೯).

[ಅನೈ + ಹೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಅನೇಕಾಲಹರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರಕೆ; ಅನೇಯ ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆಂದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹರಕೆ: ಕನ್ನಡ ರಮಣಿಯರು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಿ, ಸಹಗಮನ, ಅನೇಕಾಲ ಹರಕೆ, ಜೋಹಾರ ಮುಂತಾದ ಕಠೋರವಾದ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಅವರ ವೀರಜೀವನದ ಉಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ದೀರುತ್ತವೆ (ಕಮಿಂಚ. ೨೯). [ಅನೈ + ಕಾಲ್ಯ (< ಕಾಲ್ಯ) + ಹರಕೆ (< ಪರಕೆ)]

ಅನೇಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಚಿಂನಿಗರಾಯಸ್ವಾಮಿ ಸೇವೆಗೆ ಅನೇಕೆರೆ ಭಾರದ್ವಾಜ ಗೋತ್ರದ... ಗಿರಿಯಪ್ಪ ಹೆಬ್ಬಾರ ಮಗ ವೆಂಕೈಯನು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೭-೩; 1767).

[ಅನೈ + ಕೆರೆ (< ಕೆಜೆ)]

ಅನೇಗೊಂದಿ 'ಅನೇಗುಂದಿ' ನೋ.

ಅನೇದುಡ್ಡು 'ಅನೇದುಡ್ಡು' ನೋ.

ಅನೇಬಿದ್ದ ಜಣಿ 'ಅನೇಬಿದ್ದ[ದ್ದು]ಪಣಿ' ನೋ.

ಅನೈ (ನಾ). ಅಹಂಭಾವ; ತನ್ನತನ: ನನ್ನೆದೆಯಾನ್ನೆಯ ಮಲ್ಲನ ತರಿಯದೆ (ಗಿಳಿಂ. ೪೪-೬). [ಅನ್ಯಾ + -ಮೈ]

ಅನ್ನೀಕ್ಷಿಕೆ (ನಾ). ತರ್ಕವಿದ್ಯೆ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ: ಅನ್ನೀಕ್ಷಿಕೆಯೆಂದೂ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೧).

[ಸಂ. ಅನ್ನೀಕ್ಷಿಕೆ]

ಅಪ್ಪ 'ಅಪ್ಪ' ಪರಾ.

ಅಪ್ಪ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ. [ಸಂ.]

ಅಪಕ್ಕೆ (ಗು). ೧. ಅರ್ಥಪಕ್ಷವಾದ, —ಬೆಂದ,—ಬಲಿತ. (ನಾ).

೨. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಹುರಿದ ಧಾನ್ಯ. ೩. ದೋಸೆ; ರೊಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಅಪಗಾವಾರಿ (ನಾ). ನದಿಯ ನೀರು: ಅಂಬೋದಿ ತೀರ್ಥಾಪಗಾವಾರಿ ವಿರಾಜ್ಜೆಂದ್ರಕಾಂತೋಪಲ ಕಲಶಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೦).

[ಸಂ. (ಅಪಗಾ + ವಾರಿ)]

ಅಪಗಾಸ್ನಾನ (ನಾ). ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಅಪರಮ ಪುರುಷ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೀತೆ ಸಹಿತ ಬಳಿಕಾಪಗಾಸ್ನಾನಮಂ ರಚಿಸಿ ಸಂಧ್ಯಾ ಕೃತ್ಯಗಳ ಮಾಡಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೮-೧೮).

[ಸಂ. (ಅಪಗಾ + ಸ್ನಾನ)]

ಅಪಗೆ (ನಾ). ನದಿ; ಹೊಳೆ: ಶುಭಕರದಾಪಗೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಪರಿರಾಜಿಕುಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೧-೫೪); ಒಗುಮಿಗೆಯ ಸೊಗದಗೆಯ ನಾಪಗೆಯ ತಾಳಿದನೊಸಗೆಯ (ಉದ್ಯ ದೇ. ೬-೪). 'ಅಮರಾಪಗೆ', 'ದೇವಾಪಗೆ', 'ಸುರಾಪಗೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಪಗಾ]

ಅಪಡಿ (ನಾ). ಆ ರೀತಿ; ಹಾಗೆ: ಆ ಪುರದುತ್ತರಭಾಗದೊಳಾಪಡಿಯೆನೆ ನೆಗಳ್ಳಿಯೆಳೆಹಯಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪರಿವ್ರ[ವೃ]ತನಗಸ್ತೇಶನಮಾಪತಿ ದೇವಾಧಿ[ದೇವ]ನಸದಿಪ್ಪುದಪಿಂ (ಸಾಇ. IX-i, ೨೬೪-೨೦; 1154).

[< ಅಪ್ಪಡಿ]

ಅಪಣ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ; ಪೇಟೆ: "ಪಣ್ಯಂ, ವಿಕ್ರಯಶಾಲಾ, ಅಪಣ, ವಿಪಣ - ಈ ೪ ಅಂಗಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೧); ಧನದ ಭವನ ಮನಿಪ ಸಿರಿಯ ಬಜ್ಜರಾಪಣಂಗಳಿಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧-೫೮ ರ); ದಿಡುವಿಲ್ಲದೀ ಜೀವಿತಾಪಣದ ಸರಕೆಡೆ ಕಡೆಯೇನು (ಮಂಕುಕ. ೫೯೪). [ಸಂ.]

ಅಪಣಿಕೆ (ಗು). ೧. ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿನ; ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ವರ್ತಕ; ವ್ಯಾಪಾರಿ. [ಸಂ.]

ಅಪತು 'ಅಪತ್ತು' ನೋ.

ಅಪತ್ಯಾಲ (ನಾ). ತೊಂದರೆಯ ಕಾಲ; ಕಷ್ಟದ ವೇಳೆ: ಭಯಂಕರ ವಾದ ಅಪತ್ಯಾಲದಲ್ಲೂ ಧೃತಿಯಿಂದ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಸಮಚಿತ್ತತೆಯನ್ನು... ವ್ಯಾಸರು ಗೀತೆಯ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿದರು (ಮಕ್ಕಾರ. ೧೨೪ ಬೀ); ಅಪತ್ಯಾಲಕ್ಕೆ ಆದವನೇ ನೆಂಟಿ (ಗಾಡ). [ಸಂ. (ಅಪತ್ + ತಾಲ್)]

ಅಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು; ಉಂಟಾಗುವುದು; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೨. ಕಷ್ಟ; ಅಪತ್ತು. ೩. ಸಂಕೋಚ: ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಇಷ್ಟು ಅಪತ್ತಿಯೇ? ಮಡಿ ಮೈಲಿಗೆಯ ವಿಷಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಅಪತ್ತಿಗ(ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆದವನು : ಪನನಜ ಪಾರ್ಥ ರುಬ್ಬಟಿಯ ನಿಲಿಸುವಾಪತ್ತಿಗರು ನಮಗಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೭); ನಿನ್ನಂತೆ ಕೇವಲಾಪತ್ತಿಗರು ಯಿನ್ನಾವ ಲೋಕದೊಳಗಿಹರು (ನವಮೋ. ೨೭-೫೬). [ಅಪತ್ತು + -ಇಗ]

ಅಪತ್ತು, ಅಪತು (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ : ಅಪತ್ಯಯೋಧಿಯೊಳಗತ್ಯಾಪತ್ತಿಂದುಳ್ಳಿಮುಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೧); ಅಂಜಿ ಕೆಲಸವನು ಮಾಡುತ್ತಿಪ್ಪ ವನಿತೆಗಾದಾಪತ್ತನಾಲಿಸದೆ . . . ಕೆಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿಸುವರದನೇನೆಂಬೆನು (ಪದ್ಮಕಾ. ೧೨-೧೧); ಅಪತ್ತು ಸುಖವು ಸರಿಯೆಂದು ಪೋಸಗೆ ಪಾಪವೆಲ್ಲಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೭೯). ಅಪತು : ಹಸಿ ವಿಗಾಪತಿಗುಳ್ಳಡದೆ ದೈವ (ಬಸವ. ೯-೯); ಅಪತಿಗೆ ಬಂದೊದಗಿದ್ದೆ ತಂದೈ ಪಡವ (ಬಸವ. ೨೩-೨೨). [ಸಂ. ಅಪದ್]

ಅಪತ್ತುವಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಪ್ರಯಾಸಪಡು; ತೊಂದರೆ ತೆಗೆದುಕೊ : ಕುತ್ತಿತನಪ್ಪೀ ನಿನಗಿನಾಪತ್ತುವಟ್ಟೊಡಂ ದುಃಖಮೆ ಕೈಸಾಗುಗುಮಲ್ಲದೆ ರತ್ನಂ ಕೈಸಾರಲಜಿಯದು (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬-೧೨೮); ಇಂತೇಕಾಪತ್ತುವಟ್ಟಿಯೆನೆ ಎನಗೊಂದೆಬ್ಬುಂಟು ಅದರ್ಕೆಣಿಯಂ ಮಾಡಿ ಸುವನೆಂದು ಅಪತ್ತುವಟ್ಟಪೆ ಎಂದೊಡರಸಂ ಕರುಣಿಸಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೯-೩೧ ವ). [ಅಪತ್ತು + ಪಡು]

ಅಪತ್ತೀಕಾರ (ನಾ). ಅಪತ್ತಿಗೆ ಪರಿಹಾರ; ಕಷ್ಟವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಪರಿಹಾರ : ಎಮಗಾಪತ್ತೀಕಾರಮಾವುದೀಗಲೆ ಬೆಸಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೧). [ಸಂ. (ಅಪದ್ + ಪ್ರತೀಕಾರ)]

ಅಪತ್ಸಂನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಅಪತ್ಯಾಲದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂನ್ಯಾಸ : ಅಪತ್ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಕಾಲ ಮೀರಿತು (ಮಾಮುರಾ. ೧೧೧). [ಸಂ. (ಅಪದ್ + ಸಂನ್ಯಾಸ)]

ಅಪತ್ಸಖ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಗೆಳೆಯ : ಈತನೆ ಅಪತ್ಸಖಂ (ವಸವಂ. ೬-೩೯). [ಸಂ. (ಅಪದ್ + ಸಖ)]

ಅಪದ (ನಾ). = ಅಪತ್ತು : ಅಪದ ಸುಖಸಾಧನಗಳಿಲ್ಲಯವು (ವಿಜೇ. ೧೧-೮). [ಸಂ. ಅಪದ್]

ಅಪದ್ಧನ (ನಾ). ಅಪತ್ತಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗಲೆಂದು ಕೊಡಿದುವ ಧನ, —ಹಣ : ಅಪದ್ಧನವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದುವ ಬಯಕೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫೨); ಉಳಿತಾಯವೇ ಅಪದ್ಧನ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಅಪದ್ + ಧನ)]

ಅಪದ್ಧರ್ಮ (ನಾ). (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿಸಿದ್ಧವಾದರೂ) ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಚರಿಸಬಹುದಾದ ಧರ್ಮ : "... ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ನೀನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಬಲ್ಲೆ; ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಅಪದ್ಧರ್ಮವಾಗಿ ಎಣಿಸು. . ." ಎಂದು ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡಳು (ವಚನ. ೭); ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು. ಅಪದ್ಧರ್ಮವೆಂಬುದೊಂದಂಥಾ ಪ್ರಯೋಗವು. ಅನಾಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವೇ ಅದರೂ ವಿಪತ್ಯಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದುದು ಅಪದ್ಧರ್ಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೩). [ಸಂ. (ಅಪದ್ + ಧರ್ಮ)]

ಅಪದ್ಧಂಧು (ನಾ). ಕಷ್ಟಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ಸಹಾಯಕ : ಅಪದ್ಧಂಧುವೆಂದು ಈ ನಮ್ಮ ಪ್ರಮಾತ್ಮ್ಯಾನ್ ಎಕೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೯. XXXI). [ಸಂ. (ಅಪದ್ + ಬಂಧು)]

ಅಪದ್ಧಾಂಧವ (ನಾ). = ಅಪದ್ಧಂಧು : ಈ ಅಪದ್ಧಾಂಧವರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಈಗಲೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು (ಆರ್ಯಕೀ. ೫೫); ನಿನ್ನಂಥ ಅಪದ್ಧಾಂಧವ ಅವಳಿಗೆ ದೊರೆತದ್ದೇ ನನಗೆ ಪರಮಸಂತೋಷ (ಪುನರು. ೫೪೨). [ಸಂ. (ಅಪದ್ + ಬಾಂಧವ)]

ಅಪದ್ವಾರ್ತ (ನಾ). ಅಪತ್ತಿನ ಸುದ್ದಿ, —ಸಮಾಚಾರ : ನಿಮಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದಾಪದ್ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ನಿನ್ನ ಬಂಧುಜಾಲಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದು ನಿಮಗೆ ವಿಧಿಯಲ್ಲವೇನಮ್ಮ? (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೧೦).

[ಸಂ. ಅಪದ್ವಾರ್ತ (ಅಪದ್ + ವಾರ್ತ)]

ಅಪದ್ವಿನೀತ (ಗು). ಅಪತ್ತಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿನಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ : ಅಪದ್ವಿನೀತನಂ ಧೃತಕೋಪನನಜ್ಞಾನಿಯಂ ಕೃತಘ್ನನ ನೆಂದುಂ . . . ಅಶೇಷ ದೋಷಾವಿವರಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೪).

[ಸಂ. (ಅಪದ್ + ವಿನೀತ)]

ಅಪನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಹೊಂದುವಿಕೆ. ೨. ಮುಟ್ಟುವುದು; ಸೇರುವುದು. ೩. ಮೆಣಸು. [ಸಂ.]

ಅಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಅಪತ್ತಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ : ಶ್ರೀಪಾದಕಲ್ಪಪಾದಪಮಾ ಪನ್ನಾಶ್ರಿತಸುಖಪ್ರದಂ . . . ಎನೆ (ಜಗದ. ೧೦-೧); ಅಪನ್ನರಾದ ಜ್ಞಾತಿಗಳಂ ನಂಟರುಂ ನೇಹಿಗರುಂ ಚನ್ನಾಗಿ ಪರಿಪಾಲನೆಗೆಯ್ದು (ಭಾರತಾಂ. ೬೭-೪೧೧). ೨. ಪಡೆದ; ಹೊಂದಿದ : ಅಕೆಯ ಕಳದಿ ಕಂಡು ವಿಸ್ಮಯಾ ಪನ್ನಮಾನಸೆಯಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೮ ವ); ಕನ್ನಡದ ಕೃತಿಯೆಂದವ ಜ್ಞಾಪನ್ನರಾಗದಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧-೪). [ಸಂ.]

ಅಪನ್ನ ಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಬಸುರಿ : "ಅಪನ್ನ ಸತ್ತ್ವಾ, ಗುರ್ವೀ, ಅಂತರ್ವತ್ತ್ವೀ, ಗರ್ಭಿಣೀ - ಈ ೪ ಬಸಿಜಹಂಡಿತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೪). [ಸಂ. ಅಪನ್ನ ಸತ್ತ್ವ (ಅಪನ್ನ + ಸತ್ತ್ವ + -)]

ಅಪಮಿತ್ಯಕೆ (ಗು). ವಿನಿಮಯದಿಂದ ಪಡೆದ; ಪರಸ್ಪರವಾದಲಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಪರಾಹ್ನಿಕೆ (ಗು). ಅಪರಾಹ್ನದ; ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಮೇಲಿನ. [ಸಂ.]

ಅಪರಾಹ್ನಿಕೆಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಪರಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ, —ಕರ್ಮ : ತತ್ಸಮಯದೊಳ್ ನಿರ್ವರ್ತತಾಪರಾಹ್ನಿಕಕ್ರಿಯನಾಗಿ ಬಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೨೪ ವ). [ಅಪರಾಹ್ನಿಕೆ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಪಸಾತು, ಅಪ್ಪಾತು (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ. ೨. ಪರಸ್ಪರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರಾಜಿ : ಏನೊಂದೆರಡ ಕಿರಕೋಳ ಪಾಪಕೆಲಸಾ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ದಯಮಾಡಿ ಅಪಸಾತಿಯಾಗ ಬಗಿಹರಿಸಿಗೊಂಡ ಬಿದ್ದಿ (ನಡುಮ. ೧೪).

ಅಪ್ಪಾತು : ೨. ಮುನಿಸಿಪಾಲಟಿಯೊಳಗ ರಿಜಿಸ್ಟ್ರೇಶನ್ ಇಲ್ಲದ ನಾಯೀ ಕಟ್ಟಲೆಕ್ಕೆ ಬರೋದಿಲ್ಲ. ಅಪ್ಪಾತಿನೊಳಗ ಬಗಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿದ್ದಿ (ಪ್ರೇಮತ. ೨೭). [← ಮರಾ. ಅಪಸಾಂತ್]

ಅಪಸ್ತ (ನಾ). ಬಂಧು; ನೆಂಟೆ : ಅದರ ವಳಿಗೆ ಅಪಸ್ತ ಅದವರ ಕಡೆಯಿಂದಾ ಯೇನಾದರೂ ತಾಮಸ ವಿಘ್ನ ಬಂದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೩).

[← ಹಿಂ. ಅಪಸ್]

ಅಪಾಂಡು (ಗು). ೧. ನಸುಬಿಳುಪಾದ : ವನಿತಾ ಮಧುರಾಧರದಿಂಪನೆ ಬಯಸಿ ಬೆಳರ್ತುಡೆನಿಪ ಬೆಳ್ಳಲೆ ಬಿಡದೇಂ ನೆನೆಯಿಸಿದುದೊ ತರುಣೇಜನ ಘನವಿರಹಾಪಾಂಡು ಗಂಡಮಂಡಳದಿರವಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೦೩).

೨. ತುಂಬ ಬಿಳುಪಾದ : ವರುಣಮಕರಹಸ್ತೋಚ್ಚೀಕರಾದ್ರ್ಯಂ ಪ್ರತೀಚೇಶರಧಿ ನಿಮಿಫೇನಾಪಾಂಡುವಸ್ತಾದ್ರಿ . . . ತೀಡುತ್ತಿರದೆ ಮುದಿತ ವಿಶ್ವಂ ನಾಭಸಂ ಮಾತರಿಶ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೦). [ಸಂ.]

ಅಪಾಂಡುರ (ನಾ). = ಅಪಾಂಡು. [ಸಂ.]

ಅಪಾಟಿ (ಗು). ೧. ಅಷ್ಟು. ೨. ಅಷ್ಟೊಂದು; ತುಂಬ : ಅವನಿಗೆ ಅಪಾಟಿ ದಿಗಿಲಿದೆಯಲ್ಲ (ಸಾಹೇಬ್. ೨೪೨). [(ಅ೨ (< ಅದ್ವಿ) + ಪಾಟಿ)]

ಅಪಾತ (ನಾ). ೧. ನುಗ್ಗುವುದು; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ. ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿರುಡುವುದು; ಇಳಿಸುವುದು. ೩. ಉಂಟಾಗುವುದು; ಸಂಭವ. ೪. ಮೇಲ್ನೋಟ; ಹೊರನೋಟ. [ಸಂ.]

ಅಸಾತತಃ (ಅ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ; ಹೊರನೋಟಕ್ಕೆ: ಇಲ್ಲಿ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ನಮಗೆ ಅಸಾತತಃ ತೋರುವಂತೆ ಕುಟಿಲೋಕ್ತಿಯಲ್ಲ (ಭಾರವಿ. ೬೬); ಆದರೆ ಅಸಾತತಃ ಆ ವನದ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅಸಾತಮಧುರ (ನಾ). ಮೇಲೆ ನೋಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಮನೋಹರವಾದದ್ದು. [ಅಸಾತ + ಮಧುರ]

ಅಸಾತರಮಣೀಯ (ಗು). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ರಮ್ಯವಾಗಿರುವ; ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರುವ; ಆ ವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯ: ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಸಾತರಮಣೀಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳೂ ವಿಸಯಗಳೂ ಎಷ್ಟೋ ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಅಸಾತ + ರಮಣೀಯ]

ಅಸಾತರೂಪ (ನಾ). ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಕಾರ; ಮೇಲು ರೂಪ. [ಅಸಾತ + ರೂಪ]

ಅಸಾದನೆ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಹೊರಿಸುವುದು; ಆರೋಪಣೆ: ಈತನ ಮೇಲೆ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಅಸಾದನೆಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಉಕ್). ತಪ್ಪು; ಆರೋಪ. [ಸಂ. ಅಸಾದನೆ]

ಅಸಾದಮಸ್ತಕ (ಅ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ತಲೆಯವರೆಗೆ; ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯವರೆಗೆ: ಅಸಾದಮಸ್ತಕಾಂತವಯವಂಗಳಿಗೆ ವಸುದೀಪಿತದ ಮಣಿಖಚಿತದಾಭರಣಮಳವದಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೩-೪೬); ಸರ್ವಜ್ಞನು ಭೋಜಕುಮಾರನನ್ನು ಅಸಾದಮಸ್ತಕವೂ ನೋಡಿ (ಕಲಾಧ. ೬೬). [ಸಂ. ಅಸಾದಮಸ್ತಕಂ]

ಅಸಾದಿತ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ; ಸಂಪಾದಿಸಿದ: ಶ್ರೀ ಕಾಳಿದಾಸ [ದಂಡಾ]ಧಿಸನಾಸಾದಿತ ವಿಶುದ್ಧಯಶಸ್ತಾದಿತ ಚಾ[ಳು]ಕ್ಯ ರಾಜರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯಂ (ಕಳ. ೩-೨-೬೪; 1058). ೨. ತಂದು ಕೊಂಡ. ೩. ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೪. ತಪ್ಪು ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಅವನನ್ನು ಅಸಾದಿತನಂತೆ ನೋಡಿದಾಗ ಅವನಲ್ಲಿ ಕೆಡಕು ಭಾವನೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ರಂಗರೋ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಅಸಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪನ್ನು ಹೊರಿಸು; ಆರೋಪಮಾಡು: ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದವಳು ನೀನೆ ಎಂದು ಮಗಳನ್ನು ಮುದುಕ ಅಸಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಕಮನಿ. ೧೦೦). [ಅಸಾದನ್ + -ಇಸು]

ಅಸಾನ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವುದು; ಪಾನಗೋಷ್ಠಿ: "ಅಸಾನಂ, ಪಾನಗೋಷ್ಠೀ - ಈ ೨ ಕಳ್ಳುಡಿವುದು" (ಕಲಾಯು. ೫-೧೭೩). ೨. ಮಿಾರಿ ಕುಡಿಯುವುದು: "ಮಿಾಪಕುಡಿವುದಾಪಾನಂ ಪಾನಗೋಷ್ಠಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೮). ೩. ಮದ್ಯವನ್ನು ಮಾರುವ ಅಂಗಡಿ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಲಿ (ನಾ). ಹೇನು. [ಸಂ.]

ಅಸಾಳಿತ (ಗು). ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ: ಅಖಳಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ ಮೌಳಿಮುಚಿ ಕಿರಣಾ ಪಾಳಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾಟಲ] ನಖಮಯೂಖಿ ರಂಜಿತಚರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೮). [ಸಂ. ಅಸಾಲಿತ]

ಅಸಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬೆಣೆಹಾಕು; ಸಂದುಮುಚ್ಚು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅಪ್ಪು + ಇಡು]

ಅಸೀಡ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವುದು. ೨. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ; ಶಿರೋಭೂಷಣ: "ಅಸೀಡಃ, ಶೇಖರಃ-ಈ ೨ ಬಾಸಿಗಂ" (ಕಲಾಯು. ೯೧-೪೦೦); ಜನನಿಯ ವಕ್ರಾಭ್ಯುದೋಳ ಚಂದ್ರಮಂ ಪೊಕ್ಕುದನಲ್ಲೇ ಕಂಡೆ ನಾಂ ಸ್ವಪ್ನದೊಳಿಂತೆ ಮನಂಗೊಂಡು ತತ್ಸಪ್ನ ಸಾದೃಶ್ಯದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೆಂಬಿ ಮೊದಲ ಪೆಸರನಿಟ್ಟು ತನೂಜಂಗಿ (ಕಾದಂಪು. ೪೩೧). [ಸಂ.]

ಅಸೀನ (ಗು). ೧. ದೊಡ್ಡದಾದ; ದಪ್ಪನಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಚ್ಚಲು: "ಊಫಸ್, ಅಸೀನಂ - ಈ ೨ ಕೆಚ್ಚಲ್" (ಕಲಾಯು. ೪೫-೧೧೬).

[ಸಂ.]

ಅಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು: ಜಲನಿಧಿಯ ತದ್ವಾರಿಶೀಕರಗಳು ಕವಿದವಿವರಳವಿಂಗವು ಮಿಗೆ ಬೆಳೆಯತಾಪುಗಳಾಗಿ ಮುಸಲಗಳಂತೆ ಮೊನೆಯಾಗಿ (ತಿಮ್ಮಮಾ. ೧-೫೯); ಈ ಜಲ್ಲಿಯಂತಹ ವಸ್ತುಗಳನಂತರ ಸಮುದ್ರದ ಅಪ್ಪು (sea-weeds), ಶಂಬದಮಾನು, ಏಡಿ ಮತ್ತು ಹುಳುಹುಪ್ಪಡಿಗಳು ತಲೆದೋರಿದುವು (ಮತಂ. ೧೮); ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಅಸಿನಿಂದ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಅವರು ಮಡಿಯಹತ್ತಿದರು (ಭಾಮೃತ. ೪೫). ೨. ರಾಗಿಯ ತೆನೆಯ ಒಂದು ಎಸಳು (ದಕ. ೪). [?]

ಅಪ್ಪು (ನಾ). ಬೆಣೆ. 'ಅಪಿಡು' ಪರಾ. [ದೇ || ತಮಿ. ಆಯ್ಪು; ಮಲ. ಅಪ್ಪು; ತೆಲು. ಆಯ್ಪು]

ಅಪ್ಪು 'ಅಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಪೂಪಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಜ್ಜಾಯ, ದೋಸೆ ಮುಂತಾದ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕಜ್ಜಾಯ, ದೋಸೆ ಮೊದಲಾದ ತಿಂಡಿಗಳ ರಾಶಿ. [ಸಂ.]

ಅಪೂರ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತುಂಬಿದ: ವೀರಶೈವಾಚಾರಧರ್ಮಾಪೂರ ಸಂಗತಸಾರ ಭಕ್ತಿವಿಚಾರಭಾವನೆ ನಿಗೆ ತಾನವಿಚಾರಿಗೇಕಹುದು (ಬಸಪು. ೬೦-೬). (ನಾ). ೨. ಪ್ರವಾಹ: ಉರ್ವಿಚಕ್ರಮೆಲ್ಲಂ ಪ್ರಸರಾಪೂರದೆ ತೇಂಕಿದತ್ತ (ಕಾದಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಅಪೂರಿತ (ಗು). = ಅಪೂರ: ಚಾರುಗೌರವ ಲೈಂಗ್ಯಭಕ್ತ್ಯಾ ಪೂರಿತತ್ರಿವಿಧ ಪ್ರಸಾದಾಹಾರ ಸಂತುಷ್ಟಾಂಗ ಬಸವನಂ (ಬಸಪು. ೩೭-೩೮). [ಸಂ.]

ಅಪೂರ್ಣತೆ (ನಾ). ತುಂಬಿರುವುದು; ಭರ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಯಚ್ಚನ (ನಾ). ಇಷ್ಟಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಚರಿಸುವಿಕೆ: "ಅಪ್ಯಚ್ಚನಂ...ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂಗಳಂ ಕೇಳಿ ಉಪಚಾರಗಳಿಂದ ಸನ್ಮಾನಗೊಳಿಸಿ ಸುಖಪಡಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೦೭). [ಸಂ.]

ಅಪೆ (ನಾ). ಚಿಪ್ಪಿನ ಸೊಟ್ಟು; ಸಟ್ಟುಗ. [ದೇ || ತಮಿ. ಅಪ್ಪು; ಮಲ. ಅಪ್ಪ]

ಅಪೆಯಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: "ಅಧಿಕಾ-ಅಪೆಯಸೊಪ್ಪು" (ಒಷಧಿ. ೪). [ಅಪೆ? + ಸೊಪ್ಪು]

ಅಪೇಕ್ಷಿಕೆ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಬಯಸಿದ. ೨. ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ; ಇದಿರುನೋಡಿದ. [ಸಂ.]

ಅಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). = ಅಪೇಕ್ಷಿಕ. [ಸಂ.]

ಅಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ: "ಡಾವುರಮೆನಲಾಪೇಕ್ಷೆಯು" (ಭಾರನಿ. ೩೨); ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಕರ್ತೃಪದದೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಏನೆಂಬಾಪೇಕ್ಷೆಯ ಬಯಸುವುದು ಅದು ಸಕರ್ಮಕಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ನ. ೨೬೩ ವೃತ್ತಿ).

[ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಾ]

ಅಪೇಯ (ಗು). ಕುಡಿಯತಕ್ಕ; ಕುಡಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಅಪೊತ್ತು 'ಅಪೊಯ್ತು' ನೋ.

ಅಪೊತ್ತುಂ 'ಅಪೊಯ್ತುಂ' ನೋ.

ಅಪೊಯ್ತು, ಅಪೊತ್ತು, ಅಪತ್ತು, ಅಪೊತ್ತು (ನಾ). ಆ ಸಮಯ; ಆ ಕಾಲ; ಆ ದಿನ: 'ಅಪೊಯ್ತುಂ' ಪರಾ. ಅಪೊತ್ತು: 'ಅಪೊತ್ತುಂ' ಪರಾ. ಅಪತ್ತು: ಅಪತ್ತು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಕೋಪ ಬಂದಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ಅಪೊತ್ತು: ಅಪೊತ್ತು ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಿತ್ತು (ಸುವಸಂ. ೨೧).

[ಅ. (< ಅದ್ರು) + ಪೊಯ್ತು]

ಅಪೊಯ್ಯಂ, ಅಪೊತ್ತುಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ; ಸದಾ: ತನ್ನ ಪೊಟಲ ಗೋಪುರದ್ದಾರದೊಳಗೆ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ತೀರ್ಥಂಕರನಾಪೊಯ್ಯಂ ಸ್ಮರಿಸಲೆಂದು (ಜಾವುಂ. ೭೬-೧೯); ಅಪೊಯ್ಯಂ ಕೋಕಿಲಂಗಳುಲಿಗುಂ ಬನದೊಳಗೆ (ಕ ವಿ ಚ. ೧, ೫೧); ಅಪೊತ್ತುಂ: ಅಪೊತ್ತುಂ ಮಣಿದೀಪಕಳಾಪೋದ್ಯಜ್ಯೋತಿಗಳ್ ದಿಶಾಮಂಡಲಮಂ ವ್ಯಾಪಿಸುತೆರೆ (ಅದಿ. ೫-೪೦); ಕಿವಿ ಮೂಗನರಿದು ಬಡಿದುಂ ಬಿಡದಾಪೊತ್ತುಂ ಚಿತ್ತಕೇಶಂಗೆೊಳ್ಳ (ಸಮಪ. ೫-೧೧); ಸಂವೃದ್ಧಿಯನೊಲ್ದಾಪೊತ್ತುಂ ಮಾಡುವ (ಕೊಲ್ದಾ. ೯-೧೮; 1147).

[ಅಪೊಯ್ಯ + -ಉಂ]

ಅಪೋಕ್ಷೀಬ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಮೂರು, ಆರು, ಒಂಬತ್ತು ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳು: ಫಣ ಪರಮದಪರಮದಾಪೋಕ್ಷೀಬಂ (ಜಾ ತ ತಿ. ೧-೩೬); ಸಾಮ್ಯೇತರಾಪೋಕ್ಷೀಬದೊಳೆರೆ ಧರಣೀಶ್ವರನಕ್ಕುಮಾ ವಿಲಗ್ನಪ್ರಭವಂ (ಜಾ ತ ತಿ. ೧೨-೧೦); (೩, ೧೨, ೯, ೬) ಈ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಅಪೋಕ್ಷೀಬವೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ (ಜಾತತಿ. ೧-೩೬ ಬೀಕ). [← ಗ್ರೀಕ್. ಅಪೋಕ್ಷಿಮ]

ಅಪೋಶನ (ನಾ). ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಊಟದ ನಂತರವೂ ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಂಗೈಯ ನೀರನ್ನು ಹೀರುವುದು; ಹಾಗೆ ಹೀರುವ ನೀರು: ಕಡಲಾಪೋಶನಮಾದುದಾ ಮುನಿಗೆನಲೈನೆಂಬಿನಾಶ್ವರ್ಯಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೩); ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ತನುಮುನಿ ಮುನಿದಾಪೋಶನಂಗೊಂಡೊಡತ್ತಂ ಪುಡಿವಿಟ್ಟು... ಎಂದಗಜ್ಜಾ ವಾರ್ಧಿಯಂ ಕೀಚ್ಚುಡಿಕ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೧೮).

ಅಪೋಶನ ಹಾಕು = ೧. ಅಪೋಶನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ನೀರನ್ನು ಅಂಗೈಗೆ ಉದ್ಧರಣೆಯಿಂದ ಹಾಕು: ಯಜಮಾನನು ಅಪೋಶನ ಹಾಕಿ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದನು (ಕ ಭ ವಿ. ೧೮೫). ೨. ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಹಾಕು: ನಾಲ್ಕು ಜನಕ್ಕೆ ಅಪೋಶನ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಪೋಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪೋಶನಮಾಡು, —ತೆಗೆದು ಕೊ: ಜೀವ ಮೇಷುತಿಪ್ಪಾಯುತ್ತಿರೆ ನೀರೊಳಿರಿಸಿ ಜೀವಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕುಟ್ಟಿದರ್ಪ ಮಾಜನಂಗಳ ಕಪಾಯುಂಡಾಪೋಶಿಸಲ್ಲಿ ನೆನೆದುದು ತನ್ನಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೯).

[ಅಪೋಶನ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಪೋಷಣ (ನಾ). = ಅಪೋಶನ: ಅನ್ನ ಉಂಡಾಯಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅವರೆಲ್ಲ ಅಪೋಷಣ ತಕ್ಕೊಂಡು ಎದ್ದರು (ಸ್ತುತಿ. ೨೨೮).

[ಸಂ. ಅಪೋಶನ]

ಅಪೋಷ (ನಾ). (ಗೋವಾದೇಶದ) ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಅವುಗಳಲ್ಲಿ... ಅಪೋಷ, ಮಾಲದೇಷ, ಫರ್ನಾದಿ ಎಂಬ ತರಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೬೨). [← ಮರಾ. ಅಪೂಸ್, ಅಪೋಸ್]

ಅಪ್ಪ (ಗು). ೧. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ. ೨. ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೩. ನಂಬಿದ; ನಂಬಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೪. ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದವನು: ಹಲಗೆಕಾಜರ ನಾಪ್ತರೆಂ ದೇವಲಕರಂ ಪೂವಡಿಗರಂ ಬಾಗಿಲವರಂ (ಬಸಪ. ೧೬-೧೩). ೬. ಆತ್ಮೀಯ; ನಿಕಟವರ್ತಿ: ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಮಲಗುತ್ತಲೇ ನಿದ್ರೆಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಿ. ಅಗ ನಿನ್ನೊಂದು ದುರ್ಘಟನೆ ಅಥವಾ ಅಪ್ಪರ ಮರಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೇನಾದರೂ ಕೇಳಿಬಂದರೆ ಆಗ ನಿನ್ನ ಆನಕ್ಕೆ ಯೇನು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೮). ೭. [ಜೈನ] ಅಷ್ಟಾದಶ ದೋಷ ರಹಿತನಾದವನು: ದೋಷವಿರಹಿತನಾಪ್ತಂ... ಕ್ರಮದಾಪ್ತನೆ ಪೇಟ್ಟು ದಾಗಮಂ (ಅದಿ. ೫-೪೫); ದೋಷೇತರ ನಾಪ್ತಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೪); ಉದ್ಭೂತದೋಷಪ್ರಕರರಹಿತನಿಪನಾಪ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೯).

೮. [ವೀಶ್ವ] ಗುರುಸೇವೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗುರುವಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ವೃತ್ತಿ: ಸಾಧನಸಂಪನ್ನನಾದಧಿಕಾರಿಯುಮಾಳ್ ಸದ್ಗುರುಸೇವೆಯಾದೊಡೆ ಅಪ್ಪ ಅಂಗ ಸ್ಥಾನ ಸದ್ಭಾವನೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಾಗಿಹುದು ಗುರುವಿಗೆ ಅನುಕೂಲವೃತ್ತಿಯೇ ಅಪ್ಪವೆನಿಸುವುದು (ವಿನೇಕ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಚರ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಸೇವಕ: ಉಭಯ ಬಲಂಗಳು ಮಲ್ಲಾ ಮಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಕಾಡುವಾಗಳ ತಕ್ಷಕನೆಂಬಾಪ್ತ ಚರನಲ್ಲಿ ತಲ್ಲಣಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩ ವ). [ಅಪ್ಪ + ಚರ]

ಅಪ್ಪತ್ವ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಬಂಧುತ್ವ: ಒಳಗಿನ ಅಪ್ಪತ್ವ —ಹಿರಿಯರ ಉತ್ಪನ್ನಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ಮಗಳಿಗೆ ಸರಿಯೆನಿಸದ ವರನೆಂಬುದು ಹಿರಿಯರ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರಣಸ. ೩). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪದವಾಕ್ಯಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಏಲಾನ ವರ್ಷದುಳ್ ಪುಲಿ ಕಲ್ಲಡಿ ಅಪ್ಪದವಾಕ್ಯಲುಳ್ ಸೆಗುಣ್ಣನೊಳ್ ಎಲಾಡು (ಮೈಸೂ. ೧೯೧೪, ೧೧-೨; ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಪ್ಪಬಂಧು (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿ: ಅಪ್ಪಬಂಧುಗಳೆಲ್ಲವೆಂದೊಡೆ ಸಕಲ ಮಾಹೇಶ್ವರರುಯೆನಗುಂಟು (ಬಸಪ. ೪೦-೧೪); ಮತ್ತಿಬ್ಬರೇ ವೇಳೆಗೆ ಎ ನ ಗಿ ಲ್ಲ ವಾ ದ ರು ಪರಮಾಪ್ತಬಂಧುವಾದವರು (ಇಂಜಾಪ. ೪೧-೯೨). [ಅಪ್ಪ + ಬಂಧು]

ಅಪ್ಪವರ್ತಿ (ನಾ). ಹಿತ ಚಿಂತಕ ನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆತ್ಮೀಯನಾದವನು: ರಾಜರೊಳಂ... ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣದಿಂ ನಯ ಮುಮನಾಪ್ತವರ್ತಿಯುಮನಾಸೆನಡುವರಲ್ಲರ್ (ಶಾಂತಿ. ೨-೩೫ ವ).

[ಸಂ. ಅಪ್ಪವರ್ತಿನ]

ಅಪ್ಪವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಅಪ್ಪರು ಹೇಳಿದ ಮಾತು; ಗುರುವಚನ; ವೇದ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದವು: ಇದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅಪ್ಪರ ವಾಕ್ಯ ಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಅಪ್ಪವಾಕ್ಯಗಳು (ಹಸಾರ. ೧-೧ ಬೀಕು); ಅಪ್ಪವಾಕ್ಯಂಗೇಳ್ವು ಸಂತ್ಯಕ್ತ ನಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೮೦). [ಅಪ್ಪ + ವಾಕ್ಯ]

ಅಪ್ಪವಿಕೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಪತ್ವ: ಅಸಹಾಯನೀನೆರವಿರಿಸದಿವನಾಪ್ತವಿಕೆ ಬಯಸುವುದೆಂದ ಗಾಂಡೀವೀ (ಜಿನಭಾ. ೪೩-೧೦). [ಅಪ್ಪ + -ಇಕೆ]

ಅಪ್ಪಾಗಮ (ನಾ). ವೇದ; ಶಾಸ್ತ್ರ: ಮೊದಲಿಂ ತುದಿವರಮುಚಿತಾಪ್ತಾಗಮ ಪದಾರ್ಥ ಸೂತ್ರ ಪ್ರಪಂಚಮಂ ಮುನಿ ನುಡಿದಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೩).

[ಅಪ್ಪ + ಅಗಮ]

ಅಪ್ಪಾಗಿರಿ, ಅಪ್ಪಾಬಗಿರಿ (ನಾ). ಉತ್ಪನ್ನಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವ ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಡೆ, —ಭತ್ತಿ: ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಹಿಂದೆ ಅಪ್ಪಾಗಿರಿ ಎತ್ತಿದವರೂ ಸಾಗುವರು (ಕಪಪ. ೩-೧೬). ಅಪ್ಪಾಬಗಿರಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[← ಮರಾ. ಅಫತಾಬಗೀರ್, ಅಬದಾಗೀರ್, ಅಬದಾಗೀರ್;

ಹಿಂ. ಅಫ್ತಾಬಗೀರ್]

ಅಪ್ಪಾಬಗಿರಿ 'ಅಪ್ಪಾಗಿರಿ' ನೋ. ಅಪ್ಪಾಲೋಚನೆ, ಅಪ್ಪಾಳೋಚನೆ (ನಾ). ಅಪ್ಪರೊಂದಿಗೆ ಮಾಡುವ ಅಲೋಚನೆ: ಯಾರಾದರೂ ಅಪ್ಪಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಕೇಳಬಂದರೆ... ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೪). ಅಪ್ಪಾಳೋಚನೆ: ಮಹಾಪ್ರಧಾನನಳಯ ನಾಪ್ತಾಳೋಚನೆಯಲಾ ಮಂತ್ರಿಗಿಂತೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪).

[ಅಪ್ಪ + ಅಲೋಚನೆ]

ಅಪ್ಪಾಳೋಚನೆ 'ಅಪ್ಪಾಲೋಚನೆ' ನೋ.

ಅಪ್ಪಿ (ನಾ). ಪ್ಲಾಪ್ಪಿ; ಪಡೆಯುವುದು; ಅಪ್ಪನೆಂದರೆ ಅಪ್ಪಿಯುಳ್ಳವನು. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ. ಅಪ್ಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನೋಡದೇ ಇರುವವನು ಅಪ್ಪನಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಿಗ (ನಾ). ಅಪ್ಪ; ಹಿತ್ತೆಪ್ಪಿ; ನೆಲದೊಡೆಯನಾಪ್ಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಪತ್ತಿ] ಗರು ಬಗೆದರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಕೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೭); ಅಚಾರ್ಯನೊಡನದಾರು ನಮಗಾಪ್ಪಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ನಿನಗಾಪತ್ತಿ] ದೊರೆಯನ್ನಾರು ಸಂಗರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೭೨); ಅವನ ಸೀಮೆಯೊಳು ನಾವಿದ್ದಿಂತು ನುಡಿವುದು ವಿವರವೆಂದರಾಪ್ಪಿಗರು (ಭರಣ. ೩೭-೩೭).

[ಅಪ್ಪ + -ಇಗ]

ಅಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಅಪ್ಪರಸನ್ ಅಜನ್ನಾ (ಕಇ. ೭೧-೪-೧; ಸು. 6ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಪ್ಪಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಯಜುಶಾಖೆ ಭಾರದ್ವಾಜಗೋತ್ರ ಅಪ್ಪಾರಯ್ಯ ಅಪ್ಪೆಯಗಳಿಗೆ ವೃತ್ತಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೯-೪೬; 1468). [?]

ಅಪ್ಪ (ಗು). ಪಡೆಯಬೇಕಾದ; ಹೊಂದಬಹುದಾದ: ಮುಕ್ತಿಯು ಕರ್ಮದ ಫಲದಂತೆ ಉತ್ಪಾದ್ಯಾದಿರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಅಪ್ಪವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಈಗಲೂ ಇದ್ದಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೨ ಅಡಿಬಿ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪ (ಗು). ೧. ನೀರಿನ; ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; "ಕೊಳಂಜನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೫). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಯ (ನಾ). ಜೀರ್ಣ; ಲಯ: ಉಂಡುದೇನಾಯಿತ್ತೆಂಬುದು ನಿನ್ನನೇ ತಿಳಿದುನೋಡಾ ಉಂಡುದು ಆಗಲೆ ಅಪ್ಪಯವಾಗಿತ್ತು (ಬಸವ. ೨೦೦).

[< ಸಂ. ಅಪ್ಪಾಯನ]

ಅಪ್ಪಾನ (ನಾ). ೧. ಸುಖ; ತೃಪ್ತಿ; ಹಿತ. ೨. ಹಸಿವು (?): ಅಮೃತ ಸೇವನೆಯ ಮಾಡಿ ಅಪ್ಪಾನ [ಪಾಠಾಂ. ಅಪ್ಪಾಯನ] ಘನವಾಯಿತ್ತು ಪರುಷವೇದಿಯ ಸಾಧಿಸಿ ಹೋದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಘನವಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೦೧-೪೫೬). [< ಸಂ. ಅಪ್ಪಾಯನ]

ಅಪ್ಪಾಯ (ನಾ). ಸುಖ; ಸಂತೋಷ (?): ಕಾಣದ ದುಃಖವ ಕಾಣಿಸಿ ಉಣ್ಣಿದ ಅಪ್ಪಾಯವನುಣಿಸಿ ಮಾರಾರಿ ವಿನೋದಿಸಿ (ಲಿಂಗಲೀ. ೫೪-೪). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಾಯನ (ಗು). ೧. ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ; ಸುಖಕರವಾದ; ಹಿತವಾದ; ಪ್ರೀತಿಯುಂಟುಮಾಡುವ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸುಖ; ತೃಪ್ತಿ; ಹಿತ: ಅಮೃತವರ್ಷಿ ಕರಪಂಪಕದಿಂದ ಪುತ್ರ ಸ್ವರ್ಗನಮಾಪ್ತಾಯನ ಕೋಟಿಯಾಗಿ ಪುಳಕಿತಗಾತ್ರರುಮಾನಂದ ಬಾಪ್ಪವಾರಿ ಧಾರಾಪರಿಕಲಿತ ನೇತ್ರರುಮಾಗಿ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೩-೪೪); ಜಂಗಮವಾಪ್ತಾಯನವಾದರೆ ಲಿಂಗಸಂತುಷ್ಟಿಯಹುದಯ್ಯಾ (ಬ ಸ ವ. ೧೯೬); ಭಕ್ತಿವೈರಾಗ್ಯಗಳು ತುಂದಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಕ್ಕತಿಗಳಿಂದ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಪ್ಪಾಯನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ರಾಗಿಣಿ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಾಯನಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಾಯನವನ್ನು ಹೊಂದು; ತೃಪ್ತಿ ಪಡೆ: ಶರಹತಿಯುಣಿಸಿ ನೊಂದು ಧೂಪಿಸಿ ತರಹರಿಸುವಶ್ಚಾಕ್ರಕೃಷ್ಣನ ವಚನಾಮೃತರಸದಿನಾಪ್ತಾಯನಂಬಡೆದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೨೯).

[ಅಪ್ಪಾಯನ + ಪಡೆ]

ಅಪ್ಪಾಯನಕಾರಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಿಪಡುವಂಥದು; ಹಿತಕರವಾದುದು: ಸಕಲಜಗತ್ಪವನಾಪ್ತಾಯನಕಾರಿಯಪ್ಪ ವೈಶಂಪಾಯನ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ನೀರ್ಗುಡಿಯ ಪೋಗಿ (ಗದಾಯು. ೬-೩೭ ವ).

[ಸಂ. ಅಪ್ಪಾಯನಕಾರಿನ್]

ಅಪ್ಪಾಯಮಾನ (ಗು). ತೃಪ್ತಿಕರವಾದ; ಹಿತಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ: ಪುಂಡರೀಕನ ಶರೀರಮಂ ಕಿಡದಂತು ತಂದು ಮತ್ತೇಜದಿಂ [ದಾಪ್ಪಾಯಮಾನಮಾಗಿ]... ಇರಿಸಿ (ಕಾದಂ ಉ. ೬೧೪); ಅವಳ ಹೊಟ್ಟೆ ಚುರುಕು ಅನ್ನಿಸಿದರೆ ನನಗೆ ಅದೇನೋ ಅಪ್ಪಾಯಮಾನ (ವೈದ್ಯವಿ. ೯೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಾಯಿತ (ಗು). ಸುಖಗೊಂಡ; ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದ: ಹರಿಕರಾಚ್ಚ ಸ್ವರ್ಗಮಾತ್ರ ಸ್ವರಣದಿಂದಾಪ್ತಾಯಿತಾಂತ: ಕರಣನಾದನು ನೆನದನುದ್ಗತ ಬಾಪ್ಪವಾರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೦); ನಿನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೆ ಶರೀರವು ಅಪ್ಪಾಯಿತವಾಗುವುದು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಾಯಿನಿ (ನಾ). ತೃಪ್ತಳು; ಸುಖಪಡುವವಳು: ಅಂಗಸಂಗಿಯಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಯಲ್ಲ ಲಿಂಗದಾಪ್ತಾಯಿನಿಯಾಗಿ ಇತರ ಸುಖಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆದು (ವಿವಗೀ. ೩೮೦). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಚ್ಚನ (ನಾ). ಇಷ್ಟಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಚರಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಪದಂ (ಅ). ಪಾದದ ತುದಿಯವರೆಗೆ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಪದಿನ (ಗು). (ಉಡುಪಿನಂತೆ) ಪಾದದ ಬೆರಳ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಜೋಲಾಡುವ; ಕಾಲಿನ ಹೆಜ್ಜೆಯ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಬಂದಿರುವ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವುದು, —ದೃಷ್ಟಿ ಬೀರುವುದು: ಪಂಚಾಕ್ಷರೀವರಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರಕ್ಷಮಂ ಕರುಣಕಟಾಕ್ಷಾಪ್ರೇಕ್ಷಣಾ ಲೋಲ (ಬಸವ. ೪೬-೩). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪವ (ನಾ). ೧. ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಚಿನ್ನುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು: ಅಮೋದದ ಕೋಲಾಹಲದಾನಂದದ ಶೀಕರದಾಪ್ಪವವಂ ಬೆನಕನ ಬಣ್ಣನೆಯೊಳು ಬೇಡಲವಂ (ಗಣೇಶ. ೧೪-೩೬೨). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪವನ (ನಾ). = ಅಪ್ಪವ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪವವತಿ (ನಾ). ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ವ್ರತಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದವನು; ಸ್ನಾತಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಸಂ. ಅಪ್ಪವವತಿನ್]

ಅಪ್ಪಾವ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದು; ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು. ೨. ಪುನಾಹ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪಾವಿತ (ಗು). ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿದ; ಮುಳುಗಿಸಿದ: ಅಪ್ಪಾವಿತೋ ಪಾಂತ ಶಾಧ್ಯಲಮುಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪುತ (ಗು). = ಅಪ್ಪಾವಿತ. [ಸಂ.]

ಅಪ್ಪುತವ್ರತಿ (ನಾ). = ಅಪ್ಪವವ್ರತಿ. [ಸಂ. ಅಪ್ಪುತವ್ರತೀನ್]

ಅಪ್ಪುತು 'ಆಪಸಾತು' ನೋ.

ಅಫಾಲ (ಅ). ಹಣೆಯವರೆಗೆ. 'ಅಫಾಲಗುಲ್ಫಂ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಫಾಲಂ]

ಅಫಾಲಗುಲ್ಫಂ (ಅ). ಹಣೆಯಿಂದ ಹಿಮ್ಮಡಿಯವರೆಗೂ: ವಜ್ರದ ಹರಳೊಳಡಕವಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯಾಗ್ನಿಯಂತಾಫಾಲಗುಲ್ಫಮಾ ನಿಪ್ಪಟಿಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ದೀಧಿತಿಯ ನೋಡ (ಗೊಲ್ಲೊಳಾ. ೪-೭); ಮಂಡಿಸಿದರೆನಿಬರೋ ಪರ್ಯಂಕವಿದರೊಳಾ ವಿಷ್ಣುಂಶ ಮಿನುಗೆ ಅಫಾಲಗುಲ್ಫಂ (ಅ ಮ ತಂ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಅಫೀಮು (ನಾ). ಅಫೀಮು (ಉಕ. ೪). [< ಅಫೀಮು / ತುಳು. ಅಫೀಮು]

ಅಭೀಸರು (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿ : ಗ್ರಾಮದ ಅಭೀಸರುಗಳು (ಪಟೇಲ ಶಾಸುಭೋಗರು ವಗೈರೇರು) (ಗ್ರಾಮಾ. ೪). [← ಇಂ. Officer]
ಅಫುಮುದ್ದು (ಗು). ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ; ತಾನೇ ವಹಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುವ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [← ಹಿಂ. ಆಫ್‌ಮುದ್]

ಅಫ್ತಾಬು (ನಾ). ಇಸ್ತೀಫಿನ ಒಂದು ಎಲೆ; ಗಂಜೀಸಿನ ಒಂದು
ಎಲೆ (ದಕ. ೪). [?]

ಅಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವುದು; ಸೇರಿಸುವುದು; ಕಟ್ಟು; ಗಂಟು.
೨. ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ನೊಗಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ನೇಗಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ :
“ಯೋಕ್ತಂ, ರಶ್ಮಿಃ, ಅಬಂಧಃ - ಈ ೩ ಹಗ್ಗಂ” (ಹಲಾಯು. ೯೪-೯೨೧).

೩. ಅಭರಣ; ಒಡವೆ. [ಸಂ.]

ಅಬಂಧನ (ನಾ). ಕಟ್ಟು. [ಸಂ.]

ಅಬಗೈ (ಅ). ಆ ವಿಚಾರವಾಗಿ; ಅದನ್ನು ಕುರಿತು.

[ಅ. (< ಅಬು) + ಬಗೈ]

ಅಬದ್ಧ (ಗು). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ: ಅವನು ಯಾವ
ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಅಬದ್ಧನಾಗಿ ಇದ್ದವನಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೭೦). [ಸಂ.]

ಅಬದ್ಧೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಬಂಧಿತೆ: ನಿತ್ಯಮಂಗಳೆಯು ಶ್ರೀ
ಕುಮಾರನ ಬಾಹುಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಅಬದ್ಧೆಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡೇ ಆನಂದಾತ್ಮ
ವನ್ನು ಸುರಿಸಿ (ಚಿನ್ನದೇ. ೧೮೯). [ಸಂ. ಅಬದ್ಧಾ]

ಅಬರು, ಅಬರು, ಅಬರೂ, ಅಬ್ಬು, ಅಬ್ಬು (ನಾ). ಗೌರವ;
ಮರ್ಯಾದೆ; ಮಾನ: ಬಹಳ ಸರಫರಾಜ ಅಬರು ಉಂಟಾಯಿತು
(ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೨). ಅಬರು: ಅವರ ಅಬರು ಹೋಗೂ ಅಟ ಬಂದೈತಿ
(ನಡದಾ. 1, ೨೬೮). ಅಬರೂ: ಅಬರೂದಿಂದ ಬಾಳುವ ಜನ ನೀವು
(ಪ್ರಣಸ. ೪೯). ಅಬ್ಬು: ನನ್ನ ಅಬ್ಬು ಹೋತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಆಕೀನೂ
ಹೋದ್ದು (ಧನಂಜ. ೫೩); ನಿಮ್ಮ ಮನಿತನದ ಅಬ್ಬು ಉಳಿತದ (ಗಂಗಾಸಾ.
೧೧೩). ಅಬ್ಬು: ನಮಗೆ ಬಹಳ ಅಬ್ಬು ಉಂಟಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ.
೧೦೪); ಅದು (ಕಿಲ್ಲತ್ತುಜೋಡಿ) ನಂಮ ಸರ್ವಾಂಗಕ್ಕೂ ಆಳವಟ್ಟಿದ್ದ
ರಿಂದಾ ಬಹಳ ಅಬ್ಬು ಆಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೯).

[← ಪಾರ. ಅಬರೂ; ಮರಾ. ಅಬ್ಬು, ಅಬ್ಬು]

ಅಬರುಗೇಡಿ, ಅಬರೂಗೇಡಿ, ಅಬ್ಬುಗೇಡಿ (ನಾ). “ಮಾನ
ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದವನು” (ರಮಾಕಾಂ). ಅಬರೂಗೇಡಿ: ಅ
ಅಬರೂಗೇಡಿ...ಮಗನ ಬೆನ್ನತ್ತಿ ಹಿಂಗಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಿ (ಪ್ರಣಸ. ೪೯).
ಅಬ್ಬುಗೇಡಿ: ನನ್ನನ್ನು ಜನದೊಳಗೆ ಅಬ್ಬುಗೇಡಿಮಾಡಿದರೆ ಅವನಿ
ಗೇನು ಬರುವುದು? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೩೬). [ಅಬರು + ಕೇಡಿ]

ಅಬಲ್ ‘ಅವಲ್’ ನೋ.

ಅಬಲು ‘ಅವಲ್’ ನೋ.

ಅಜಾಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಗೇಡಿ. ೨. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು (೪). [?]

ಅಜಾದು (ನಾ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿ; ಸಾಗುವಳಿ:
ಕೃಷ್ಣಶಟ್ಟು ಗ್ರಾಮ ಅಜಾದು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಮಹಾವಂ. 1, ೭೯);
ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಅಜಾದು ಮಾಡುವ ರೈತರಿಗೂ... ಸಾಲ ಕೊಡುವ
ದುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾ. ೧೫೯). ೨. ಜನವಸತಿ.

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಜಾದ್]

ಅಜಾಧಿಕ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಯೋಗದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಐದು
ಬಗೆಯ ಕ್ಷುದ್ರ ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಲಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಯೊಂದದು
ಕೇಳು ಅಜಾಧಿಕವು ಯರದದು ಹೇಳಿ ಚಿತ್ತಾಭಿಜ್ಞನಿದ್ದನಿರುವುದು
ಮೂರು (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೨೧-೭೬). [ಸಂ.]

ಅಜಾಧೆ (ನಾ). ನೋವು. [ಸಂ. ಅಜಾಧಾ]

ಅಜಾಲಗೋಪಾಲ (ಅ). ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಗೊಲ್ಲರವರೆಗೆ;
ಎಲ್ಲ; ಸಮಸ್ತ: ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಭವದ ಪೆಸರಂ ನೆಗಟ್ಟಿಯುಮಂ
ಪೇಟ್ಟುದುಮಾಬಾಲಗೋಪಾಲ ವೃದ್ಧಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೩೭ ವ);
ಧರ್ಮ... ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಜಾಲಗೋಪಾಲರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಚಿತ
ವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೪೨). IP ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಾನು
ಪದವಾಗಿ ಬಳಸಿದೆ. [ಸಂ. ಅಜಾಲಗೋಪಾಲಂ]

ಅಜಾಲವೃದ್ಧ (ಅ). ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುದುಕರವರೆಗೆ;
ಎಲ್ಲ; ಸಮಸ್ತ: ಪತ್ತನ ಸಮಗ್ರಮಾಬಾಲವೃದ್ಧವರ್ಗ ಕಡೆದುದ್ದ
ರೋದನ ಸಮುದ್ರಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೧-೪೦). [ಸಂ. ಅಜಾಲವೃದ್ಧಂ]

ಅಜಾಸ, ಅಜಾಸು (ನಾ). = ಅಭಾಸ (ದಕ. ೪). ಅಜಾಸು (೪).

[< ಸಂ. ಅಭಾಸ]

ಅಜಾಸು ‘ಅಭಾಸ’ ನೋ.

ಅಜುಕಾರಿ ‘ಅಬ್ಬಾರಿ’ ನೋ.

ಅಜುತ್ತ (ನಾ). ಸೋದರಿಯ ಗಂಡ. [ಸಂ.]

ಅಜೆ (ನಾ). ಅಕೆ (?): ಪಾರದ್ವಾರವ ಮಾಡಬಂದವ ಆಚೆಯ ಗಂಡಗೆ
ಕೂಪನೇ (ಸಗಬೊ. ೫೫). [< ಅಜ್ಜೆ]

ಅಜ್ಜಾರಿ, ಅಜಕಾರಿ, ಅಜುಕಾರಿ, ಅಬ್ಬಾರಿ, ಅಜುಕಾರಿ (ನಾ).
ಹೆಂಡ, ಸಾರಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಮಾದಕವಸ್ತುಗಳ ತಯಾರಿಕೆ
ಮತ್ತು ಮಾರಾಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ;
ಎಕ್ಸೈಸ್: ಅಜ್ಜಾರಿ ಸರಕಾರದ ಈಚಲು, ಬಗನಿ, ಲೋಳೆ, ತೆಂಗು
ಮುಂತಾದ ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮಾ. ೧೫೭). ಅಜಕಾರಿ: ಅದು
ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಅಲ್ಲ ಅಜಕಾರಿ ಲೆಕ್ಕದ್ದು (ಹಹಸ. ೨೭). ಅಜುಕಾರಿ (೪).
ಅಜ್ಜಾರಿ (ಪೈಸಾಗ. ೫೪೧). ಅಜುಕಾರಿ (೪).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಜ್ಜಾರೀ]

ಅಜ್ಜಿಕ (ಗು). ವಾರ್ಷಿಕ. ‘ವರ್ಷಾಜ್ಜಿಕ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಜ್ಜು ‘ಅಬರು’ ನೋ.

ಅಭರಣ (ನಾ). ೧. ಧರಿಸುವುದು. ೨. ಒಡವೆ: ಚಿತ್ರಾಶ್ಲೇಷಶ್ರವಣಾ
ಭರಣ ಭೂಷಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೯); ಕೋಟೀರಾದ್ಯಾಭರಣ ಚಕ್ರ
ಮುಖ್ಯಾಯುಧ... ರಾರಾಜಿಸಿದತ್ತು ಕಾಸ್ತುಭಂ ಪೇರುರ ದೊಳ್
(ಜಗವ. ೩-೧). [ಸಂ.]

ಅಭರಿತ (ಗು). ಪೂರ್ಣ ತುಂಬಲ್ಪಟ್ಟ; ತುಂಬಿದ; ಪೂರ್ಣವಾದ:
ವಿಮಳಿತರ ಪ್ರಸಾದಾಭರಿತ ಸುಧೆಯಿಂ ತಣಿಸಿದಂ ನಿಜ ಶಿಷ್ಯನಂ ನೋಡಿ
(ಬಸವ. ೩೯-೭೩). [ಸಂ.]

ಅಭಾರ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಪಕಾರ; ಔದಾಯ: ಇದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು
ಸಮ್ಮತಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಲೇಖಕರ ಅಭಾರವನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವೆವು
(ಸ್ವಪ್ನವಾ. ೫); ಮಧುರಚಿನ್ನರೇ ಎಲ್ಲರ ಅಭಾರ ಮನ್ನಿಸಿದರು (ಪ್ರಬಂಧ.
೯೮). [ಸಂ.]

ಅಭಾರಮನ್ನಣೆ (ನಾ). (ಉಕ). ವಂದನಾರ್ಪಣೆ: ಲೇಖಕರು
ಅನೇಕರ ಅಭಾರಮನ್ನಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೂಡ ಆ ಇತಿಹಾಸ
ಹಾಗೂ ವಿನೇಚನೆಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸಮಾ. ೩೮).

[ಅಭಾರ + ಮನ್ನಣೆ]

ಅಭಾರಿ (ನಾ). ಉಪಕೃತ; ಋಣಿ: ಪೊಸಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಿಮೆಗಳನನು
ಕೂಲಿಸಿದನೀತಗಾಭಾರಿಯಾಗಿರ್ಪನು (ಮಹಾಂತೇ. ೧-೧೨); ನಾನು
ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಅಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಅದರ ನಿನ್ನ ಉಪಕಾರದ ಮುಂದೆ
ಅವನ ಉಪಕಾರವೇ? (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೮೯); ಈ ಸೂಚನೆಗಾಗಿ ನಿಮಗೆ
ಅಭಾರಿಯಿರುವೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೭೧). [ಸಂ. ಅಭಾರಿನ್]

ಅಭಾಯ್ (ನಾ). = ಅ ಭ ರ ಣ ೨ : ಸಕಲಸಂಪದ್ವೈಭವಾಭಾಯ್
[ಪಾಠಾಂ. ವೈಶ್ವರ]ನೆ ದೇವಸಂ ದಿಷ್ಟಳರಾಯನಿಂದ ಪಡೆದಂ (ಬಸರ. ೬-೧).

[ಸಂ.]

ಅಭಾಷಣ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡುವುದು; ಸಂಭಾಷಣೆ. ೨. ಕೂಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಭಾಸ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೨. ಹೊರತೋರಿಕೆ; ನಿಜವಲ್ಲದ್ದು. 'ವಿರೋಧಾಭಾಸ' ಪರಾ. ೩. ಸಾದೃಶ್ಯ; ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ. ೪. ಉದ್ದೇಶ; ತಾತ್ಪರ್ಯ: ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ನೋಡುವುದು ಅವಳ ಎಂಬ ಅಭಾಸ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಲೇ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೬೫). ೫. ಭ್ರಾಂತಿ; ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ. ೬. ಭ್ರಾಂತಿಯ ವಿಷಯ; ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತು: ಕಂತು ವಿನೋದಾರ್ಥ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರತ ಪತಾಕಾಭಾಸಮೆಂಬಂತು (ಸು ಕು ಮಾ. ೯-೧೦೮); ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಷ್ಟೋ ಭಾಗ ಈ ಬಗೆಯ "ಅಭಾಸ"ದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ (ಭಾರವಿ. ೩೯೯). 'ಭಾವಾಭಾಸ', 'ರಸಾಭಾಸ' ಪರಾ.

ಅಭಾಸವಾಗು = ಎಡವಟ್ಟಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು. [ಸಂ.]

ಅಭಾಸಾಂಗ (ನಾ). (?) ; "ತಲ್ಲೀನ" (ಮೋಮ. ಕೋಶ): ಅಡುವಂಗಿ ಅವಧಾನ ಅಭಾಸಾಂಗವಲ್ಲದೆ ನೋಡುವಂಗಿ ಚೋದ್ಯವಪಂತೆ (ಮೋಮ. ೮೮-೩೫೨). [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರ (ಗು). ೧. ಮರುಳುಗೊಳಿಸುವ; ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಕರ್ಣನತ್ತಲು ಕೃತುಗಳಾದೇಸೆಯಾಭಿಚಾರಕೃತುಗಳಾದೇಸೆಯಾಗಿ ನಿಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೫). (ನಾ). ೨. ಮಾಟ; ಮೋಡಿ: ಆತನ ಪುರೋಹಿತಂ ಕನಕಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬಂ ಪಾಂಡವರ್ಗಾಭಿಚಾರಮಾಗೆ ಬೇಳ್ವ ಬೇಳ್ವಯ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨.ವ). [ಸಂ.]

ಅಭಿಚಾರಕವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿದ್ಯೆ; ಮರುಳುಗೊಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ಮಾಟದ ವಿದ್ಯೆ; ಮೋಡಿಯ ವಿದ್ಯೆ: ಸರಹಸ್ವಯುಕ್ತಮಾದಾಭಿಚಾರಕವಿದ್ಯೆಯೊರೆದು ಭೃಗುಕುಲರನ್ನ ನಿಂತೆಂದ (ವೆಂಕಾ. ೬-೫೩-೮). [ಅಭಿಚಾರಕ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಭಿಜಾತ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ಪುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕುಲೀನತೆ: ದೇವಿಯ ರಾಜಿಜಾತ್ಯಮುಮಂ ಮಹಾನುಭಾವತೆಯುಮಂ (ಕಾದಂ ಉ. ೩೬೧); ಕೊಳುಗೊಡೆಗೆ ತಪ್ಪೇನು ವಸುವಿನ ಕುಲ ವಿರಾಟನು ಇಂದುವಂತಾವಳಿ ಯವರು ನೀವಾಭಿಜಾತ್ಯದೊಳಿಲ್ಲ ಹಳವುಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೬೫).

[ಸಂ.]

ಅಭಿಯೋಗ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ೧೫ ಸೌಧರ್ಮಾದಿ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸುಕೃತಜೀವಿಗಳಿಗೆ ವಾಹನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿರುವ ದಾಸತುಲ್ಯರಾದ ಸೇವಕದೇವತೆಗಳು: ಪ್ರಮುಖರೋಕಪಾಲಾಭಿಯೋಗ್ಯದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರ ದೇವವಿಹಾರಪ್ರಾಸಾದಾಭಿರಾಮಮುಂ (ಆದಿ ಪು. ೧-೪೯ ವ); ಅತ್ಯರಕ್ಷ ಕಾಭಿಯೋಗ್ಯ ಪ್ರಕೀರ್ಣ ಸಂಮಾನಿತಾಮರ ಪರಿಜನಪರೀತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೮ ವ). [ಸಂ.]

ಅಭೀರ (ನಾ). ೧. ದನಗಾಹಿ; ಗೋಪಾಲಕ; ಗೊಲ್ಲ: ಪಾನದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಮರಾಯ "ಅಹಿರಾಣೀ" ಭಾಷಾಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದ ಪರಕೀಯ "ಅಭೀರ" ಅಥವಾ ಅಹಿರ ಗೌಳಿಗಳು (ಕರ್ಣಾಟ. ೪೯೨). ೨. ಒಕ್ಕಲಿಗ: "ಅಭೀರ, ಮಹಾಶೂದ್ರ: - ಈ ೨ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೩). [ಸಂ.]

ಅಭೀರಪಲ್ಲಿ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರ ಹಳ್ಳಿ; ತುರುಹಟ್ಟಿ (*).

[ಅಭೀರ + ಪಲ್ಲಿ]

ಅಭೀರಿ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರ ಹೆಂಗಸು; ಗೊಲ್ಲಿತಿ. [ಸಂ. ಅಭೀರೇ]
ಅಭೀಲ, ಅಭೀಳ (ಗು). ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಭಯಂಕರವಾದ: ಶಾರ್ದೂಲಾಭೀಲವನಂಗಲೋ ತಿರಿವಿದೀಯುಕೊಂಡೆ ರಿಕ್ಕಂಗೊಳಲ್ ಕಾಲಂ ಸಾಲವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೨); ಮಾಲವ ಮಾಲನಾದಿಹರಣಂ . . . ಕಳಿಂಗನೆಂಬುದಾಭೀಳ ಪರಾಕ್ರಮ ಕ್ರಮಮನೆಯೊ ಜಗಂ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನಂ (ಎಕ. VIII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೩-೧೨; 1158). ಅಭೀಳ: ಶತ್ರುಪಕ್ಷ ಕ್ಷಯಕರ ಕರವಾಳ ದಂಷ್ಟಾಭೀಳ ಭುಜಂಗಮೂರ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦ ವ); ಸಮರಾಭೀಳ ಗದೆಯನು ತಿರುಹಿದನು ಪಯಪಾಡ ನಾರೈದು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪೨); ಸೇರ್ದರಾಭೀಳ ಘೋರದಾಕಾಂತಾರ ದಂತಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೨-೪೩೪). [ಸಂ.]

ಅಭೀಳ 'ಅಭೀಲ' ನೋ.

ಅಭೀಳತೆ (ನಾ). ಭಯಂಕರತೆ; ಉಗ್ರತೆ: ಉಗ್ರಸರ್ಪಂಗಳದ್ಭುತಕ್ಕಂ ಭೀಮರ[ಪಾಠಾಂ. ಅರಣ್ಯ]ದಾಭೀಳತೆಗಂ ಕೋಡದೆ ಕೊಂಕದೆ ಬಾಡದೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೫೮ ವ). [ಸಂ. ಅಭೀಲತಾ]

ಅಭೋಗ (ನಾ). ೧. ಸುಖ; ಸಂತೋಷ: ಅರಿಕುಮುದಾಭೋಗ ವಿಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿ . . . ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪಮಾತೃಂದದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪). ೨. ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತುಂಬಿರುವಿಕೆ: "ಅಭೋಗ, ಪರಿಪೂರ್ಣತಾ-ಈ ೨ ನೆಜೆವಣಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೦). ೩. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರಹು: ಶರರೂಪದಿಂದಸುಂಗೊಳೆ ದೊಣೆಯಂ ಪೊಳೆದು ಬರೆ ಕೆಯ್ಯ ತಾಂ ವಿಸ್ತುಳಿಂಗಿಂಗಿಗಳಿತ ಭುವನ ಭವ ನಾಭೋ [ಪಾಠಾಂ. ಭಾ]ಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೧); ಪಲ್ಲವಾಧರಮಂ ಚುಂಬಿಸಿ ನೀವಿ ಜಾಣಿ ಜಘನಾಭೋಗಂ ಪೊದಳ್ಳುವೆಸೌಂದರಿ ನಾನಾ ಕಳೆವತ್ತು ಸೋಂಕಿ ನೆರೆದಳ್ಳಾದಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಂತನೋ (ರಾಜಕೀ. ೧೧-೧೪೨). ೪. ಹಾವಿನ ಹೆಡೆ. ೫. ಪ್ರಯತ್ನ; ಶ್ರಮ. [ಸಂ.]

ಅಮೃ (ನಾ). ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಒಲೆ; ಆವಿಗೆ (*).

[ದೇ || ತುಳು. ಅನೆ; ತೆಲು. ಅನ.

/ ಮರಾ. ಅನಾ, ಅನಾ; ಹಿಂ. ಅನಾ]

ಅಮೃ (ಗು). ೧. ಬೇಯಿಸದ; ಪಕ್ವವಾಗದ; ಹಸಿಯ: ವೇದೋಕ್ತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಾಲ, ದೇಶ, ಶಕ್ತಿ, ಶುದ್ಧಿ, ಅಶುದ್ಧಿ, ಸಹಾಯ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಭೇದದಿಂದ ದ್ರವ್ಯ, ಪವಾರ್ಥ, ಅಮ, ಪಕ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೨). ೨. ಮಾಗಿಲ್ಲದ; ಹೆಣ್ಣಾಗದ. ೩. ಮಲ ಬದ್ಧತೆ; ಅಜೀರ್ಣರೋಗ. ೪. ಅಹಾರವು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಚನವಾಗದೆ ಜೀರ್ಣಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹುಳಿಯಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವ: ಬೆನುಪೊಡಮುದರಂ ವಿಜೃಂಭಿಸುಪೊಡಂ ಕರಮಾಮದೊಳೊಂದಿ ಲದ್ಧಿ ಪೋಪೊಡಮುದು ಶೂಲೆಯಿಂದ ಒಡು (ಶೋಕೋಪ. ೯-೨೨೬); ಕೆರಕುಂ ತುರಿ ಕಷ್ಟಗುಲ್ಮಂ ಪಿರಿದಕ್ಕು ಪರ್ಚಿದಾಮದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೬-೯); ಅಜೀರ್ಣದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಮಾ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಿವದ. ೧೫೨-೧). ೫. ರೋಗ; ವ್ಯಾಧಿ: "ರೋಗ . . . ಅಮ; ಅಮಯ: - ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೬). ೬. ಒಂದು ಗಿಡ: "ಗಜಪ್ರಿಯಾ-ತದುಕು, ಅಮ" (ಓಷಧಿ. ೪೫).

[ಸಂ.]

ಅಮಂಡ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಔಡಲಗಿಡ. [?]

ಅಮಂತ್ರಣ (ನಾ). = ಅಮಂತ್ರಣ: ಮಂತ್ರಣಮುಸಿರದೆ ಕೆಲರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಲರುಂ] ಮಂತ್ರಣಮುಂಡಂತೆ ಪೆಜರ ನಯದೊಳಿ ತಣವರಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩೫). [< ಸಂ. ಅಮಂತ್ರಣ]

ಅಮಂತ್ರಕೆ (ನಾ). “(ಸಭೆ ನೋದಲಾದುವನ್ನು) ಕರೆಯುವವನು, ಸೇರಿಸುವವನು” (Convener. ಇಕಕನ). [ಸಂ.]

ಅಮಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ: ರೋಹಿಣಿ ರಂಗನ ಅಮಂತ್ರಣವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೯೫).

೨. ಆಹ್ವಾನ ಪತ್ರಿಕೆ; ಕರೆಯೋಲೆ: ಮದುವೆಯ ಅಮಂತ್ರಣ (ರೂ. ೩). ೩. ಮರ್ಯಾದೆ; ಉಪಚಾರ; ಅಭಿವಂದನೆ. ೪. [ವ್ಯಾಕ್] ಸಂಬೋಧನ ವಿಭಕ್ತಿ: ಅಮಂತ್ರಣದೊಳಾದ ಗಲ್ಲಂ ಕಲ್ಲಂ ‘ಇರ’ ಎಂಬ ಅಗಮವುಂಟು (ಶಮದ. ೧೩೬ ವೃತ್ತಿ). ೫. ಔತಣ; ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಾ ಭೋಜನದ ವಿವರಣೆ: “ಆಹ್ವಾನ ಮೃತ್ಯುಮಾಂತ್ರಣ ಶಬ್ದಂ” (ನಾನಾರ. ೧೫೬). ೬. ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕಿ). ೭. ಸಂಭಾಷಣೆ. ‘ನಿಮಂತ್ರಣ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಂತ್ರಣಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಬರಮಾಡು: ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಗರುತ್ಮಂತನನಾಮಂತ್ರಣಂಗಿಯ (ಜಗವಿ. ೮-೭೯ ವ).

[ಅಮಂತ್ರಣ + ಗಿಯ (ಕಿಯ)]

ಅಮಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಹ್ವಾನಿಸು; ಬರಿಸು; ಕರೆ: ವಸುಧಾದೇವರನಾ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಪಿರಿದುಂ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ವಿಧಿಯುಂ ಪೂಜಿಸಿ (ಸಂಚಿತಂ. ೧೫೪-೨೦); ದೇಶದೇಶಾಂತರಗಳಿಂದ ಸಂಗೀತಾಚಾರ್ಯರೆಲ್ಲ ಅಮಂತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಲನಿ. ೭); ಮುದುಕಿಗೆ ಚಹ ಕುಡಿಯಲು ಚಾಡಪ್ಪ ಅಮಂತ್ರಿಸಿದರು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೪೫). [ಅಮಂತ್ರಣ + ಇಸು]

ಅಮಗಂಧ (ನಾ). ಹಸಿಮಾಂಸದ ವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಹೇಮ ಕುಂಭದಿ ಕೊಳಚೆ ರೊಚ್ಚುನೀರ್ಗಳ ತುಂಬಿ ರಾಮಣೀಯಕದೊಳಿಟ್ಟು ಮಗಂಧವನು... ಏಂ ಮಾಡಿದನೊ ಬೊಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೪೧೭).

[ಅಮ್ + ಗಂಧ]

ಅಮಗಂಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು; “ಅಪಕ್ವವಾದ, ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯ” (ಅಮರ. ೬೪೩). [ಸಂ.]

ಅಮಗಂಧಿಕ (ನಾ). = ಅಮಗಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಅಮಚ್ಚ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಮಚ್ಚರ ತೆಲವ್ವೆಯರ್ ಕರಾಸರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬-೫; 750).

[ಅಮಾಚ್ಚ ?]

ಅಮದು (ನಾ). ೧. ಬರುವಿಕೆ; ಆದಾಯ. ೨. ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಥವಾ ತರಿಸಿಕೊಂಡ ವಸ್ತು; ಆಯಾತ: ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ಸರಕುಗಳಿಗೆ ಅಮದ [ದು]. . . ಅನ್ನುವುದುಂಟು (ವಿಜಾಭೂ. ೩೭); ಖರ್ಚಾರವು . . . ಅಮದುಮಾಡುವ ವಸ್ತುವಾದ ರೂ ಅದರ ಬೆಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಗ್ಗವಾಗಿದೆ (ಅಡುಸಾ. ೭೯). ‘ರಫ್ತು’ ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಮದ್]

ಅಮದೇವೈಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಮದೇವೈಯಾಯ ವಿಪ್ರನೋಡಮ್ಮೆಯಸುತಾಯ (ಇವಿ. V, ೨೭೮-೮; 1036).

[ಅಮದೇವೈ + ಅಯ್ಯ]

ಅಮನಸ್ಯ (ನಾ). ನೋವು; ಬಾಧೆ. [ಸಂ.]

ಅಮನಿಯನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಅಮನಿಯನಾಡು ಮೂವತ್ತುಂ ದುಗ್ಗಮಾರಂ × × × ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೪೮-೩; 890). [?]

ಅಮಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಯಿಲೆ; ರೋಗ: ನರಂಗಿ . . . ಜ್ವರಭಂಗಂಗಳ ನಾಮಯಂ ಸಮನಿಕುಂ (ಜಾತಕ. ೯-೨೨); ಪಾಲ್ಕಕ್ಕರೆಯಿಂದಾಮಯಮು ಪರಮಪೊಡೆ ವಿದ್ಯಾಮಯ ಸೇವಿಸಲದೇಕೆ ಕಟುಕಾಪದಮಂ (ಪಾಶ್ವಾತ. ೨-೪೦); ಪ್ರಜೆಗಕ್ಕುಮಾಮಯಾದಿ ಭಯಂಗಳ್ (ಜಟ್ಟಮ. ೭-೧೨೯).

೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಪಸ್ಮಾರಲಕ್ಷ್ಯ ವಿಷಾದಸ್ಥಿತಿ ಚಿತ್ತಭ್ರಂಶಮೋಹಾಮಯ ಮೃತಿಗಳಿಂತೆಯ್ದ ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೯೫); ಮತಿ . . . ವಿಷಾದ ಟಿತ್ತುಕ್ಕ ಅಮರ್ಷ ಚಿಂತೆ ಅಸೂಯೆ ಅವಹಿತ್ಯ ಉಗ್ರ ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಟು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ (ವಿನೇಶ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಅಮಯಮಂದಿರ (ನಾ). ರೋಗದ ಮನೆ, —ತವರು: ಅಮಯ ಮಂದಿರಮಂ ಬಾಧಾಮಯಮಂ ತನುವನೆಯ್ದದನ್ನಂ ಭೀಮಾಯಾಮಯಮಂ ಸಾಧಿಸುವನಾಮಯಮಂ ಪ್ರಿಯಮನಮಳ ರತ್ನತ್ರಯಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೭೫). [ಅಮಯ + ಮಂದಿರ]

ಅಮಯಾವಿ (ನಾ). “ರೋಗವುಳ್ಳವನು” (ಅಮರ. ೬೪೩).

[ಸಂ. ಅಮಯಾವಿನಾ]

ಅಮರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಅಮ ಮತ್ತು ರಕ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭೇದಿ; ಅಮ ಶಂಕೆ. (ದಕ. ಕಿ). [ಅಮ್ + ರಕ್ತ]

ಅಮರಣ (ಅ). ಸಾಯುವವರೆಗೆ: ಅಮರಣ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ ಅವನ ಗುರಿಯ (ಸ್ವಸ್ಥಪೂ. ೨೩೪). [ಸಂ. ಅಮರಣಂ]

ಅಮರ್ದ (ನಾ). ಹಿಸುಕುವಿಕೆ; ಒತ್ತುವುದು; ಹಿಂಡುವುದು; ಕಿವಿಚುವುದು; ನೂಕಾಟ. [ಸಂ.]

ಅಮರ್ದನ (ನಾ). = ಅಮರ್ದ (ದಕ. ಕಿ). [ಸಂ.]

ಅಮರ್ಷ (ನಾ). ಸೈರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕೋಪ: ದೂರ್ವಾಸನಧಿ ಕಾಮರ್ಷದಿಂದ ಶಪಿಸನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೭೦); ಮಗುಳಿಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿರಿದ ನಾನೀಲನಂ ದಶಕಂಠನಾಮರ್ಷದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨೪-೯).

[ಸಂ. ಅಮರ್ಷ]

ಅಮಲ, ಅಮಳ (ನಾ). = ಅಮಲಕ: ‘ತಲಾಮಲ’ ಪರಾ. ಅಮಳ: ‘ತಳಾಮಳ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಮಲಕೆ, ಅಮಳಕೆ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಗಿಡ, —ಕಾಯಿ: ಕರಸ್ಥಿತಾಮಲಕ ಮೆಂಬರಾ ಜಜುಜದೇವುದಿದ್ರಾಚೀತಾ (ಅದಿಪು. ೧೩-೮೫); ಪಲಕಾಲ ದೊಳಜಿತಿರ್ವಾಮಲಕದ ಪಣೆಯಂ ಕುಠಾರದಿಂದ ಸೀಳ್ದದಜಿರ್ವಾ ತಿಲ ಮಧುಘೃತಮಂ ಪೂರಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೯); ಭಾರತೀಯರು ಸ್ವಚ್ಛತೆ ಗಾಗಿ ‘ಸಪ್ತಲಾ,’ ‘ಅಮಲಕ,’ ‘ಸೀಕೆಕಾಯಿ’ ಮತ್ತು ‘ಫೇನಕ’ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೭೧). ಅಮಳಕೆ: ಅದ್ವೈತ ಮಳಕೆ ಫಲಾಸ್ವಾದನೆಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿ (ಕಾದಂಪು. ೮೭); ತದ್ವೈದ್ಯಗಳಬಿಗುಂ ಬಜಟಿಯೊಳುದ್ದಿ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರುನುನಾಮಳಕಮುಮಂ ಬದ್ಧಿಲಿ ಮಿಂಚಿಯ ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ವೈದ್ಯೆಯಿಂದೊರಿಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚಕದೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಅಮಲಕಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯ ಗಾತ್ರ: ಬದರಾಕ್ಷಾಮಲಕ ಪ್ರಮಾಣಮಶನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೪). [ಅಮಲಕ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಅಮಲಕೆ, ಅಮಳಕೆ (ನಾ). = ಅಮಲಕ. ಅಮಳಕೆ: “ಧಾತ್ರೀ, ಅಮಳಕೆ, ತಿವಾ—ಈ ೩ ನೆಲ್ಲಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬೪).

[ಸಂ. ಅಮಲಕೆ]

ಅಮಲೆ ‘ಅಮಲ್’ ನೋ.

ಅಮನಡೆ ‘ಅಂಬೊಡೆ’ ನೋ.

ಅಮಂಶಂಕೆ (ನಾ). ಅಮಂಕೂಡಿದ ಭೇದಿ: ಅಮಂಶಂಕೆ ಕ್ಷಯ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ರೋಗಾಣುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಹಾರ ಮತ್ತು ನೀರಿನ ಮೂಲಕ ಹರಡುವ ಸಂಭವವಿದೆ (ಅಡುಸಾ. ೮೪); ಭೇದಿಯನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸಿ, ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟಿ ತಿನ್ನಿಸಿದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಮಂಶಂಕೆ ಬರುವುದುಂಟು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೭). [ಅಮ್ + ಶಂಕೆ]

ಅನುಶ್ರದ್ಧೆ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರದ್ಧೆ : ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಡೆ ಅನುಶ್ರದ್ಧೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಾಮಾ. ೭). [ಅಮ್ನು + ಶ್ರದ್ಧೆ]

ಅನುಸೋಲು, ಅನುಸೋಲು, ಅನುಸೂಲು, ಅನುಸೋಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯ ಹಣ್ಣು : “ತಂತಿಡಕ, ಅನುಸೋಲು” (ಗಂಗಾಮ. ೧೫೨). ೨. ಹುಣಸೆ ಹಣ್ಣಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಒಂದು ಹುಳಿ ಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುಳಿಸಾರು. ೩. ಒಣಗಿಸಿದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಬಾಳಕ. ಅನುಸೋಲು : ೧. (ಮುರುಗಲದ ಹಣ್ಣು) ಸ್ತಂಭಕ (ಅಪ್ಪಾಂಗ. ೧೪೭-೧೪೮). ಅನುಸೂಲು : ೧. (ಸ್ಯಾಂಡಲ್). ಅನುಸೋಲು : ೧. (ಪಂಡಿತ).

[← ಮರಾ. ಅನುಸೋಲ್, ಅನುಸೂಲ್, ಅನುಸೋಲ್, ಅನುಸೂಲ್; ಹಿಂ. ತೆಲು. ಅನುಸೋಲ್]

ಅನುಳಿ ‘ಅಮಲಿ’ ನೋ.

ಅನುಳಕ ‘ಅಮಲಕ’ ನೋ.

ಅನುಳಕಿ ‘ಅಮಲಕಿ’ ನೋ.

ಅನುಳಿ (ಗು). (ದಕ). ಇಡೀ; ಪೂರ್ತಿ: ಕೃಷ್ಣಗಿರಿ ಸಂಸ್ಥಾನಾಮಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸರಕಾರದ ಉದ್ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿರುವರು (ಇಬದು. ೬೯); ಸಂಸ್ಥಾನಾಮಳಿ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವಂತೆ (ಕಬಸಾ. ೧೪೮); ಯಡ ತೊರೆ ತಾಲ್ಲೂಕು ಅನುಳಿ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಜನಗಳು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಪ್ರೇಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆ... ಅಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿದವು (ಕಲನ. ೨೮೯). [?]

ಅನೂತಿಸಾರ (ನಾ). = ಅನುಶಂಕೆ: ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು ಅನೂತಿಸಾರ ದಿಂದ ಕೆಲಕಾಲ ಬಳಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು (ಪೂಜಾಪ. ೧೧೪).

[ಅಮ್ನು + ಅತಿಸಾರ]

ಅನೂತ್ಯ (ನಾ). ಮಂತ್ರಿ; ಸಚಿವ : ಕುದ್ಡಸತ್ಯನಧಿರಾಮರಾಮಾತ್ಯ ನತ್ಯಘನಶಾದಿತ್ಯಂ (ಮಂಗರಾ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ಅನೂಶಯ (ನಾ). ೧. ಜೀರ್ಣಿಸಿದ ಆಹಾರ ಹುಳಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರ ನಾಳದ ಭಾಗ, —ಕೋಶ. ೨. ಹೊಟ್ಟೆ; ಜಠರ : ಇದರ ಕೆಳಗಿನ ತುದಿಯು ಎದೆಮುಗುಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ಅನೂಶಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೭-೭೦೮). [ಅಮ್ನು + ಅಶಯ]

ಅಮಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿದ ಹಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಮೊಸರಿನ ಹೆಪ್ಪು; “ಕುದಿಸಿ ಬಿಸಿಯಾದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೊಸರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಪಕ್ವ ಮಾಡಿದ್ದು” (ಅಮರ. ೬೪೪); “ಕಾಯ್ದ ಹಾಲೊಳಗೆ ಮೊಸರು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಹೆಪ್ಪು” (ಗಂಗಾಮ. ೨೬).

[ಸಂ. ಅಮಿಕ್ಷಾ]

ಅಮಿಲಿತ, ಅಮಿಲಿತ (ಗು). ಸೇರಿದ; ಕೂಡಿದ; ಒಂದಾದ; ಬೆರೆತ. ಅಮಿಲಿತ : ಚಿಲುಪ್ಪುಮಿಗೆ ಪೂಜಾಪ್ರಬಂಧಗಳನಭಿನಯಿಸುವಂ ದಶಾಂಗಾಮಿಲಿತ ಧೂಪವನಿತ್ತು (ಬಸಪ. ೪೧-೨೨). [ಸಂ.]

ಅಮಿಷ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ; ಬಾಡು : “ಪಲಲಂ... ಅಮಿಷಂ... ತರಸಂ-ಈ ಮಾಂಸಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೯); ಪರಸ್ಪಿನ್ಯಾಮಿಷಮಂ ಪಿಶಾಚಿನವಹತ್ಯಾಂ ವೀಜುವಂ (ಜಗವಿ. ೭-೩೬); ಕಂಡರು ಸರಸಿಯನು ನೀರ್ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ತಂದಿರಿಸಿದರು ತೀರದಲಿ ಬಹಳಾಮಿಷದ ಕಂದಿಗಳ (ಕಮ್ಯಾ. ೪-೪೨). ೨. ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು; ಸುಖಸಾಮಗ್ರಿ. ೩. ಲಂಚ : “ಲಂಚಿ, ಉತ್ಕೋಚಿ... ಉಪಚಾರಿ, ಅಮಿಷಂ-ಈ ಫಲಂಚಂ” (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೦). ೪. ಲೋಭ; ಬಯಕೆ : ಆಸೆಗೆ ಸತ್ತುದು ಕೋಟಿ, ಅಮಿಷಕ್ಕೆ ಸತ್ತುದು ಕೋಟಿ (ಅವಚಂ. ೨೨-೯೧); ಇಂದಿಗೆಬೇಕು ನಾಳೆಗೆಬೇಕೆಂಬ ಅಸೆಯಾಮಿಷವ ಜರೆಯಬೇಕು (ಅಮಂಡೇ. ೧೦೩-೩೩).

೫. ಪ್ರಲೋಭನ : ಅಸೆಯಾಮಿಷ [ಪಾಕಾಂ. ಸ] ತಾಮಸ ಹುಸಿ ವಿಷಯ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ಕ್ರೋಧ ಮುದ್ರ ಮಿಥ್ಯೆ ಇವನನ್ನ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿಂದತ್ತ ತೆಗೆದು ಕಳೆಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಅಮಿಷಾರಿ (ಗು). ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವ; ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಾದ [ಸಂ. ಅಮಿಷಾರಿನ್]

ಅಮಿಷ (ನಾ). = ಅಮಿಷ : “ಅಮಿಷ-ಅಮಿಷ” (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಅಮಿಷ]

ಅಮಿಲಿತ ‘ಅಮಿಲಿತ’ ನೋ.

ಅಮಿನ (ನಾ). = ಅಮಿನ (ಃ). [< ಅಮಿನ]

ಅಮಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಯಾದ ಮಾವಿನ ಕಾಯಿ : (ದಕ. ಃ). [?]

ಅಮಿಲ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಅಧಿಕಾರಿ; ತಹಸೀಲ್ದಾರ : ಅಮಿಲಾನೆ ವ ಕಿಲೆದಾರಾನೆ ವ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರಾನೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೮, ೧೯-೨; 1811); ಅಮಿಲಾನಿ ಶಿರಸ್ತೆದಾರಾನಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೯, ೯೪-೧; 1813); ಗಂಜೂರು ಬನಾಮೇ ಅಮಿಲಾನೆ ಸಿರಸ್ತೆದಾರಾನೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೪-೨೧; 1813); ಚನ್ನಗಿರಿ ಅಮಿಲ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯಗೆ ಬರೆತಿ ಕಳುಹಿಸಿದ ನಿರ್ಬಂಧ (ಎಕ. VII (3), ಚನ್ನಗಿ. ೮೫-೭; 1821); ಮತ್ತಮಾ ಉದಯಕಾಲ ದೊಳಾಮಿಲರೆದ್ದು ನಡೆಯುವುದೆಂದೊಡೆ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧-೩೭); ಸ್ಥಳದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಅಮಿಲನ ಶ್ರದ್ಧೆ ಅವಶ್ಯಕವಷ್ಟೆ (ಮಾಮಾ. ೧೯); ಅಮಿಲರನೇಕರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೪).

[← ಅರ. ಅಮಿಲ್]

ಅಮಿಲನ, ಅಮಿಲನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ. ಅಮಿಲನ : ಅಮಿಲನಮಂ ಕಣ್ಣೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೯). [ಸಂ.]

ಅಮಿಲನಂಗಿಯ (ಪ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು : ವದನೇಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ಯೆಯತ್ತಂ ಕವಿದಪುದನುತಂ ಪಾಣ್ಯನಾಸ್ಯಾಬ್ಬದೊಳ್ಳುಚ್ಚಿದಳಕ್ಕುಂ ಕಣ್ಣದಿಮಿಂ ಚುಗುಮನುತದನಾಮಿಲನಂಗಿದಳಕ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೩೪).

[ಅಮಿಲನ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ್)]

ಅಮಿಲನ ‘ಅಮಿಲನ’ ನೋ.

ಅಮು (ನಾ). = ಅಮ್ನುಳಿ : ಕೆಲವು ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಲವಿಷರ್ಜನೆಯಾದರೆ ಅಮು ಮತ್ತು ರಕ್ತಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವುದು (ಗ್ರಾಮಾ. ೧೨೯). [< ಅಮ್ನು] ಅಮುಕ್ಕೆ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟು; ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಿದ; ಎಸೆದ. ೨. ತೊಟ್ಟು; ಧರಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. “ಕವಚ ತೊಟ್ಟಿರುವವನು” (ಅಮರ. ೬೪೪). ೪. ಯುದ್ಧಕವಚ. [ಸಂ.]

ಅಮುಖ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟಕದ ಒಂದು ಅಂಗ; ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ : “ಸೂತ್ರಧಾರನು... ಕವಿ ಕಾವ್ಯವಿಚಾರ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ಪಾತ್ರಗಳ ಸೂಚನೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೊರಟು ಹೋಗುವನು. ಅನಂತರ ಕಥೆಯು ಅರಂಭವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ‘ಅಮುಖ’ ಅಥವಾ ‘ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ’ ಎಂದು ಹೆಸರು” (ಕೃಪಿ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ಅಮುಗುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಸಭಿಗೌಲತಿಂಮಪ ಅಮುಗುರ ಬಸವ (ಎಕ. VII, ೨ನಮೊ. ೧೦೪-೪೫; 1558). [?]

ಅಮುತ್ರಿಕೆ (ಗು). ೧. ಪರಲೋಕದ; ಬೇರೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಮೋಕ್ಷ; ಪರಲೋಕದ ಗತಿ : ಅಕಲಂಕ ಚರಿತ್ರಂ ಪ್ಲತ್ರಕುಲೋದ್ಗತನೇರಡುಸಿದೊಡ್ಡಹಿವಾಮುತ್ರಿಕಮುಖಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೨೧); ಇವು ಮೊತ್ತಮೊದಲನುವ್ರತಮಿವು ಮಸುಳದೆ ನಡೆವೊಡ್ಡಹಿವಾಮುತ್ರಿಕಮಂದಿವು (ಯತೋಚ. ೪-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಮುದಿತ (ಗು). ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು; ಹರ್ಷಗೊಂಡ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದ: ಪಾಲೊಳಗೆ ಪಾಲ್ಪರಿಸಿದವೊಲಾಜ್ಯದೊಳಾಜ್ಯವೇ ತಾ ಬೆರಸಿದಂದದಲಿ ಸದಮಲಾತ್ಮಕ ಬಸವ ಸಶಿವಾಮುದಿತ ಸಮುದಯದ್ದಯ ಸದ್ಗುರುಪದವಿಯೊಳು ಶಿವಲಿಂಗದೊಳೆ ನೀನೈಕೈವಾದೆಯಲಾ (ಬಸವ. ೬೧-೬೧). [ಸಂ.]

ಅಮುಷ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ: ಅಮುಷ್ಮಿಕ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಾತಾವರಣವು... ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಭಾಷ್ಯ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಪರಲೋಕ: ಮಕರ ಕೇತನನನ್ನಿರ್ವಾರ್ಧಕವೆಯಕಟಕಟ್ಟಿಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕೆ ಸಲ್ಲದ ಮತಿಯ ಮನದಲಿ ನೆನೆದನೇ (ತೂರಾ. ೬-೨೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಮುಷ್ಯಾಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನ ಮಗ: "ಪ್ರಸಿದ್ಧನಪ್ಪ ತಂದೆಗೆ ಪುಟ್ಟ ದಾತನಂ ಅಮುಷ್ಯಾಯಣನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೨೪೧). [ಸಂ.]

ಅಮುಸೋಲು 'ಅಮಸೋಲು' ನೋ.

ಅಮುಸೋಲು 'ಅಮಸೋಲು' ನೋ.

ಅಮೂಲ (ನಾ). ಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಉಪಪಾ-ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಅಮೂಲ, ಮೇಣು" (ಒಪ್ಪ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಅಮೂಲ (ಅ). ಮೂಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಬುಡದಿಂದ ಹಿಡಿದು.

ಅಮೂಲಚೂಲಂ = ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ: ಎಲೆ ಭೂಮಿಪ್ಪರ ನಿನಗೆ ಪಥ್ಯಮಾವುದದಂ ಮಾಡಾಮೂಲ ಚೂಲಮೆಮಗೆ ತಳಾಮಳಕಂ ಭವನಬದ್ಧಮಬಲಿಸಿತೆಮ್ಮಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೬೫). [ಸಂ. ಅಮೂಲಂ]

ಅಮೂಲಾಗ್ರ (ಅ) = ಅಮೂಲಾಗ್ರಂ: ಅಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಅ ಅಲದ ಮರವನ್ನು ನೋಡಿದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಮೂಲಾಗ್ರಂ]

ಅಮೂಲಾಗ್ರಂ (ಅ). ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಣಿಗಳ ಪೂಗಳಂ ಪೂಗಳೊಂದುಗೂಡಿ ಕಡುಗಂಪುವಡೆದುವಾಮೂಲಾಗ್ರಮಾ ಬನದ ನಡುವೆ ಪುಟ್ಟಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೩-೬೬). [ಸಂ.]

ಅಮೈ, ಅನೈ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿ; ಕೂರ್ಮ; ಕಮಠ: ಒರ್ವ ಮಿಂಗಳುಗಿನೊಂದಾಮೆಯಂ ಬಾಣಿವಾಣಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಂಕಟ್ಟಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೦-೧೬); ಪೊದಳ್ಳುಗುರ್ ಶುಕ್ತಿಜದ ಬೆಡಗಿಗೆ ಭಂಗಮಂ ಸಂಗಳೆ ಪಾದಾಗ್ರವಾಮೆ ಚಿಲ್ಲೆಂದಾಮೆಯಂ ಜಡಿದು ನೀರೊಳ್ಳರಪೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೬). ಅನೈ: "ಕಚ್ಚುಪೆ, ಕಮಠ, ಕೂರ್ಮ: — ಈ ೩ ಅನೈ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೪೪); ಮಿನಾವೆ ಪಂದಿಯಂದೆನಿತಾನುಂ ತೆಜನಾಗಿ ಜೊಂಬವಿದ್ದೆಯನಾಡಲ್ ನೀನಣುವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೬); ಈ ವನಿತೆಯ ಮೇಗಾಲಜನಾವೆಯ ಚಿಲ್ವುಗಳನೀಯೆ ಭಯದಿಂ ವನಮಂ ತಾವಂಜಿ ಪೊಕ್ಕುವೆನೆ ಮುಂಕಾಲಂ ಪೊಣಗಾವೆಯೆಂಬವಡವಿಯೊಳೊಳವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೪೧); ನಾಡೆ ಪಗಿಲೆ ಸವಾವೆಯ ಜೋಡೆನೆ ಮೇಗಾಲ್ಗಳೆ ಸೆದುವಾ ಸುಂದರಿಯಾ (ಉದ್ಯು. ೬-೮೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಮೈ, ಯಾಮೈ; ಮಲ. ಅಮು; ತುಳು.

ಏಮು; ಕೊಡ. ಅಮು; ತೆಲು. ತಾಬೇಲು, ತಾಮೇಲು]

ಅಮೈ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾ ಅಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು; ಬೇಯಿಸದ ಪದಾರ್ಥಗಳು: ಅವರಿಗೆ ಧರೆಯ ಅಮೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಲುವುದು ಅವರಿಗೆ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿಯೂ (ದೇವಾಂಠ. ೩-೧೩೯); ನಿರುಪಾದಿ ಮಠ ಇನಿತು ಅಮೆಸಾ ಮೆಯ ಧರೆಯ ಮಹಜನದ ಹನ್ನಿಬ್ಬರಿಗೆ (ದೇವಾಂಠ. ೩-೧೩೩); ಅಕ್ಕಿ ಕಣಕ ತಳಿಗೆಯ ಗಾಡಿಕೆಗಳ ಪೊಕ್ಕಳ ಅಮೆಗಳನಿತ್ತಾ (ದೇವಾಂಠ. ೩-೧೩೯). [\leq ಅಮೈ]

ಅಮೆದೇಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ, — ಸುಂಕ; ಅಮೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ (?): ಗಾಣದೇಜಿ ಅಮೆದೇಜಿ ಮಗ್ಗುಮುದ್ರೆ, ಒಳನಾಟು ಹೊರನಾಟು ಮದುವೆ \times ಣಗೆ ಮುಂತಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವನೂ. ೬೧-೩೦; 1431). [ಅಮೈ ? + ತೇಜಿ]

ಅಮೇಗೆ (ಅ). ತರುವಾಯ; ಅನಂತರ: ಕಾಮಾಂಧಕಂಗಾಮೇಗೆ ಬರ್ಪಾ ಕಾರ್ಯವಂ ಕಾಣಸದೆನುತ ಮುಟುಗಿ (ಬಸವ. ೪೫-೩).

[ಅ. (\leq ಅಮೈ) + ಮೇಗೆ]

ಅಮೇಲೆ (ಅ). = ಅಮೇಗೆ: "ಪುನರರ್ಥದೊಳ್ = ಅಮೇಲೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ" (ಶಮದ. ಕ. ೩೧೨ ಟೀಕು); ಅಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ದಿಡಿಸಿ ತಂದು ಅರಿಸಿ ಕಾಳು

ಬೇರೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬). [ಅ. (\leq ಅಮೈ) + ಮೇಲೆ]

ಅಮೈತ್ತ (ಗು). ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳ: ಶತ್ರುನಾಶ ಖನಿತ್ರ ಕರುಣಾಪಾತ್ರ ದುರಿತಾಮಿತ್ರ ಭಕ್ತಕ್ಷೇತ್ರ ಜಂಗಮ ಸುಪ್ರಸಾದಾ ಮೈತ್ರ (ಬಸವ. ೫೯-೪೫). [ಸಂ.]

ಅಮೋದ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ:

ರಾಜಾನ್ನದ ಕೂಟಂ ಪೆಪಟ ತೊವೆಯುಂ ಬೆಟ್ಟೆ ಗಾಸಿದಾಮೋದ ಸುಗಂಧ ಪರಿಮಳಂ ನಾರ್ಪ ತುಪ್ಪಮುಂ... ಬಡ್ಡಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೧೫). (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ; ಸುಖ: ನೂರಾರು ಜನರ ಆ ಸನ್ನಿಹ ಪರಿಚಯದಿಂದಲಂದಾಮೋದಗೊಂಡೆ (ಇಂಜಾಪ. ೩೩-೫೨). ೩. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: "ಅಮೋದ, ಪರಿಮಳ, ಸಾರಭ್ಯಂ, ಸುಗಂಧಿತಾ — ಈ ೪ ಕಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೪-೬೬); ತುಂದಿ ಪೀರ್ವ ಪೋರ ಪೀರ್ವ ಪುದೇ ಕಂಡೆಂದುಜು ತೆ ನನ್ಯಾಮೋದಮಂ ಪೂಗೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧-೧೩). [ಸಂ.]

ಅಮೋದಬೇಲ (ನಾ). ಸಂತೋಷಕರವಾದ ಅಥವಾ ವಿನೋದದ ಆಟ: ಸುಂದರಿಯರಾಮೋದಬೇಲದಿಂದಿರಲಂದು ತೀರದೊಳ್ ನವ ಸಸಿಯಾ (ಪರಶು. ೧೬-೧೬). [ಅಮೋದ + ಬೇಲ]

ಅಮೋದಚಿತ್ತ (ನಾ). ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: ಅದು... ಕುರಂಗದಪೋಲ್ ತೋರ್ಗತಿಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಳಿಯಂತಾಮೋದಚಿತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೨). [ಅಮೋದ + ಚಿತ್ತ]

ಅಮೋದಿ (ಗು). ೧. ಸುಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಆನಂದವುಳ್ಳ. ೨. ಸ್ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ.

[ಸಂ. ಅಮೋದಿನ್]

ಅಮೋದಿತ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಂಟುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ನಿಜದಿವ್ಯ ಪರಿಮಳಾಮೋದಿತ ದಿಗಂಗನಾ ಮುಖಂಗಳಪ್ಪ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ಪೂಸಿ (ಅದಿಪ. ೬-೧೦೫ ನ). [ಸಂ.]

ಅಮೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಖಿಸು; ಸಂತೋಷ ಪಡು: ಸ್ವಾಮಿಯೊಲಗವಾದ ನೀನೆಯ್ದಿರವ ಕೇಳ್ವಾ ಮೋದಿಸಿದನು ಬಾರೆಂದು (ಭರಣ. ೪೬-೫೬). ೨. ಸುವಾಸನೆ ಕೊಡು: ಪರಿಮಳದಿಂದಾಮೋದಿಸಿದ ಗಂಧದ್ರವ್ಯದೊಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೯೨); ಅಮೋದಕಾನಂದಿಸುತ ದುರ್ಗಂಧದ ಸೀಮೆಗೆಟಿಗದಳಿಯಂತೆ ಅಮೋದಿಸುತ ಗುಣದೊಳಗೆ ದೋಷವ. ದಿಡುವಾ ಮನುಜರಿಗೆಟಗುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೫). [ಅಮೋದ + ಇಸ್ಸು]

ಅನ್ನಾಯ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ; ವಂಶಾನುಗತ: ದಿವದೊಳ್ ಮೇಲಪ್ಪ ರತ್ನಂಗಳಂತನಿತಂ ಮುಂ ಮಣಿ ಮಾಳಿಗತ್ತನವು ತಮ್ಮಾನ್ನಾಯದಿಂ ಬಂದೊಡಿತನುಮಿಗಳ್ ನೆಜಿ ತೊಟ್ಟು ಬಂದನಿದನೇಂ ನೀಮೆಲ್ಲರುಂ ಕಾಣರೇ (ಅದಿಪ. ೨-೧೮).

೨. ವಂಶ; ಪೀಳಿಗೆ. ೩. ವೇದ: ನಿಜಸ್ವರೂಪ ನಿರೂಪಣ ಚಕಿತ ಸಕಲ ಸಮಾನ್ಯಾಯತಂತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತ ಶ್ರೀಪಾದಭಕ್ತಿಯುಕ್ತ... ರುದ್ರ ಪ್ರಣೀತ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ (ಜಗವಿ. ೧-೮೦ ನ), [ಸಂ.]

ಅನ್ನಾಯ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ; ವಂಶಾನುಗತ: ದಿವದೊಳ್ ಮೇಲಪ್ಪ ರತ್ನಂಗಳಂತನಿತಂ ಮುಂ ಮಣಿ ಮಾಳಿಗತ್ತನವು ತಮ್ಮಾನ್ನಾಯದಿಂ ಬಂದೊಡಿತನುಮಿಗಳ್ ನೆಜಿ ತೊಟ್ಟು ಬಂದನಿದನೇಂ ನೀಮೆಲ್ಲರುಂ ಕಾಣರೇ (ಅದಿಪ. ೨-೧೮).

ಅಮ್ಮ (ನಾ). ಸ್ತೋತ್ರಗತಮಾಡುವಿಕೆ; ನೆನಪಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದು : ಚಿತ್ರದ ಅಮ್ಮೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಭೇದಿಯಿಂದ ಕವಿತೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಅನಿತ್ಯ ನಿತ್ಯವೆಂದು ಮಿಕ್ಕಾದವರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕರ್ತೃವಲ್ಲದೆ (ನಗಮಾ. ೭೨).

[ಸಂ. ಅಮ್ಮಾ]

ಅಮ್ಮ (ನಾ). ಒಡೆತನ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ : ಪಡೆದೊಂ ಶ್ರೀಪುರುಷಯ್ಯ ಲಾಮ್ಮ ಮೊದಲೊಳ್ ಲ್ಲಾಡನೊಂದಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೭-೭; 750).

[< ಅಕ್ಕಿ. / ತಮಿ. ಅಕ್ಕಿ]

ಅಮ್ಮಳಿಂಜ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಭೀಮಂಜಲೇಖರು ಭೀಮಂಜಲೇಖರು ಸಹವಾಗಿ ಅಮ್ಮಳಿಂಜದಲು [೦] ಮ್ಮರಂಬಳಿಯ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೭೦-೯; 1465). [?]

ಅಮ್ಮ, ಅಂಬರ, ಅಂಬ್ರ (ನಾ). ಹುಳಿ; ಸಾರು : ಅಮ್ಮಮಾಡ್ಯಾಳ ಅಟಗಾಳಂತಾ ಗಟವಾಣೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ (ರೋಕಗೀ. ೫೧); ಅಮ್ಮನಮ್ಮ ಸುರ್ರನೆ ಸುರಿದುಕೊಂಡ ಶಿವನಗಾಡ (ಕರಿಹಾ. ೩೪); ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಕಾಳ ಅಮ್ಮ (ರೂಢಿ). ಅಂಬರ (ಕ). ಅಂಬ್ರ : ಹೊಸತನಲು ಕ್ಷಾರಾಂಬ್ರ ಲವಣಾದ್ಯಸಮರಸಯುತಮಾಗೆ ಸೌಗಂಧಿಸುವ ಮಾಂಸ ವನಟ್ಟು (ಬಸವ. ೫೭-೫೮); ವಗ್ಗರಣೆಯತ್ತಾಂಬ್ರಮಾ ಲೇಸಿನಿಂ ಮಾಡಿ (ನವಮೋ. ೯-೬). [< ಸಂ. ಅಮ್ಮ]

ಅಮ್ಮ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಮರ; ಮಾವು : ಕಣ್ಣೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಾಮ್ನ ಮಹೀಜರಾಜಿಗಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೪-೪೨); ಸಿರಿ ತಂದಿಕ್ಕಿದತೋಕೆ ವಾಗ್ವ ನಿತೆಯಿಟ್ಟು ಮ್ನಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೩೧). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮದಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು (ಮೈಸೂರಿನ ೨೭-೫೨೨). [ಅಮ್ಮ + ಸೊಪ್ಪು]

ಅಮ್ಮರಸ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಹೆಣ್ಣಿನ ರಸ : ಘೃತಕ್ಷೀರದಧನಾಳೀರ ತೋಯಾಮ್ನರಸೇಕ್ಷರಸಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧೫-೧೬ ವ). [ಅಮ್ಮ + ರಸ]

ಅಮ್ಮವನ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಮರಗಳಿರುವ ವನ; ಮಾವಿನ ತೋಪು : ಉನ್ನದಭಂಗಮಾಳಿಕಾರವಮುಖರೀಳೈತಾಮ್ನವನಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೨೦); ಭಗವಂತನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನನ್ನ ಅಮ್ಮವನದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದಾನೆ (ಪ್ರಶ್ನಮ. ೮೪). [ಸಂ. ಅಮ್ಮವನ (ಅಮ್ಮ + ವನ)]

ಅಮ್ಮವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಮಾವಿನ ಬಳ್ಳಿ : ಭಗ್ನವಾಗಿ... ನವಾಮ್ನವಲ್ಲಿ ಪೋಲ್ (ಜಗದಿ. ೨-೫೬). [ಅಮ್ಮ + ವಲ್ಲಿ]

ಅಮ್ಮಾತಕ (ನಾ). ಅಮ್ಮನ ಮರ, —ಕಾಯಿ : ಅಮ್ಮಾತಕ ಕೇತನ ನಿಲೇತಮಳಿ ಶುಕ ಪಿಳೆ ವಿರಚಿತ ಪಕ್ಷಪಾತ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬ ರ); ತಿಳಕಾಮ್ರಾತ(ಪ)ಕ ಬೆಲ್ಲ(ಪ)ವತ್ತ ಸಿರಿಸಾಂಕೋಲಾಪ್ಪ ಭಲ್ಲಾತ ಕಾಮಕಾಡ್ಯಂಘ್ರಪಮೂಳಮಂ ಬಳಸಿ ಪುತ್ರಾದಂದು (ರೋಕೋಪ. ೫-೨೭). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು : ಕಟ್ಟಿದನಾಮ್ನಾಯ ಲತಾಂತಮಾಲಿಕೆಯಂ (ಅನಂಪು. ೩-೯೭). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮೇಡಿತ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದು; ದ್ವಿರುಕ್ತಿ; ಪುನರುಕ್ತಿ : ಈಡಿತಮನೆಗೆ ಸಮಂತಾಮ್ರೇಡಿತಮುಂ ಮಹಿಪ ಬಗೆ ಪೊಡೆಂದು ಮುಕುವಾಕ್ಯೈಡೆಯನುಬಿಡು ಕುಮಾರಕ ಚೂಡಾಮಣಿ ತಂದೆಯಿಂದುದರ್ಕರ್ದಗೊಂಡಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ; ಹುಳಿರಸ : “ಅಮ್ಮಮೆಂದೆನಲ್ಲಾ ಹುಳಿಗ ಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೫); ಕೊಡವಾಲ ಕೆಡಿಸುಪೊಡಾಮ್ನವೆನಿತಾಗ ಬೇಕೆಂದನು (ಪಚಕಾ. ೭-೨೨); ತೊವರ್ಗಿಂದ್ರೇಚ್ಯನ್ ಮಿಕ್ಕಿನಾಮ್ನಕೆ ಸಿತಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೪೧). ೨. ಹುಳಿಸೆ. [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮಕಾರಕ (ನಾ). ಅಮ್ಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮಜನಕ (ನಾ). ಪ್ರಾಣವಾಯು; ಅಕ್ಕಿಜೆನ್ : ಅಮ್ಮಜನಕ, ಸಾರಜನಕ, ಜಲಜನಕ, ಇಂಗಾಲ ಮೊದಲಾದ ನಿರವಯವ (Inorganic) ವಸ್ತುಗಳ ರಾಸಾಯನಿಕ ಸಂಕಲನದಿಂದ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ಪಿಷ್ಟ ಮೇದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸಸಾರಜನಕ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಹಾರವಸ್ತುಗಳು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೯). [ಅಮ್ಮ + ಜನಕ]

ಅಮ್ಮದಾದಿಮ (ನಾ). ದಾಳಿಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಹುಳಿ ದಾಳಿಂಬೆ : ಮಧುರದಾದಿಮ, ಅಮ್ಮದಾದಿಮ... ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರು ನಿಕರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಅಮ್ಮ + ದಾದಿಮ]

ಅಮ್ಮಪಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ : ಅಮ್ಮಪಿತ್ತಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಹರಳ ಹುಂದು ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ ಏಲಕ್ಕಿ ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಅಮ್ಮಪಿತ್ತ ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೇಕ. ೭೮). [ಅಮ್ಮ + ಪಿತ್ತ]

ಅಮ್ಮಪೀತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ : “ಗಣಿಸು ಗುಣಮೂಲಿದಾಗುಡಿಯ ಧೋಮು ಬಿಯಂ ಬಿ(ಯ)ಹಳದಿಯಾಮ್ನ[ಪಾಕಾಂ. ಮ್ನ]ಪೀತಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೩). [?]

ಅಮ್ಮವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : “ಅಮ್ಮ[ಪಾಕಾಂ. ಮ್ನ]ವತಿ ಪೋಟಿ ಜೇವಣಿಕೆ(ಗಿ) ಮಾಧುರ್ಯಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೭).

[ಸಂ. ಅಮ್ಮವತಿ]

ಅಮ್ಮವೇತಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಹೆಚ್ಚಿಗಿಡ.

[ಅಮ್ಮ + ವೇತಸ]

ಅಮ್ಮಾಕರಣ (ನಾ). ಹುಳಿಮಾಡುವಿಕೆ (Acidification. ಪಾಠಿ).

[ಸಂ.]

ಅಮ್ಮಾಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಳಿಯಾಗಿಸು; “ಅಮ್ಮವನ್ನಾಗಿ ತಿರುಗಿಸು” (Acidify. ಇಂಕನ). [ಅಮ್ಮಾಕರಣ + -ಇಸು]

ಅಮ್ಮಾಯ (ಗು). ಹುಳಿಯಾದ : ಬೀಜದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಮ್ಮಾಯ ಪ್ರತ್ಯಾಮ್ನಾಯ ವಸ್ತುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಅಮ್ಮೇಟು (ನಾ). ಮೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೋಸೆ : “ಯಾಕೆ ಮಾಮಾ, ಹೊರಗೆ ಅಮ್ಮೇಟು ಕಟ್ಟೇಟು ಆಗಿದೆಯೇನೋ” (ಪಚಾರ. ೧೨೦). [← ಇಂ. Omelette]

ಆಯ್, ಆಯ್, ಆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿರಳವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಬಿದ್ದಿ) ರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸು; ಆರಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಆಡ್ (ಭೂತಕ್ಕ), ಆದು (ಭೂತನ್ಯಾ) : “ಆಯ್-ವಿರಲನಸ್ವಾಕರ್ಷಣೇ, ಆಯುಷ್ಯೇ ಚ (ವಯಸ್ಸು)” (ತಮಛಾ); ಅಮೋದ ಕುಸುಮ ಸಮಿತಿಯ ನಾಮರಗಳೊಳಾಯ್ತು ಕೊಯ್ತು ಮಿಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪೆಂ (ಕವಿತಾ. ೩-೧೩೨); ಲಂಬಣಂ ಪಜಾಯೆ ಮುತ್ತುನೆ ಕೇಡನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಬಳ್ಳುತ್ತಿರೆಯೇವ ಮಿಲ್ಲದಿನನಾ[ಯ್ತು]ಡೊ ತ ಪ್ಪದೆ ಪೇಟುಮೆಂಬ ಭೂಪೋತ್ತಮನಂ (ಪಂಪಛಾ. ೯-೬೯); ಒಂದು ವರುಷದಾರಂಬಕ್ಕಾಜೆ ಸಾವನ್ನೆವರಮಂ ಜಲಗುಟನಾಯ್ತು ಜೊಕ್ಕುಲಮಗನುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್ನ. ೭-೧೫೩).

೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಚುನಾಯಿಸು : ಅಶೇಷಭಾಷಾವಿಷಯೋಕ್ತಿಯಂ ಬಗೆದುನೋಡಿ ಪುರಾಣಕವಿ ಪ್ರಭು ಪ್ರಯೋಗಾವಿಲ ಸದ್ಗುಣೋದಯಮನಾಯ್ತವನಿಂ ಸಮೆಡೊಂದು ಕಾವ್ಯದಿಂ (ಕವಿತಾ. ೨-೧೫೫); ಬಿರುದರನದಟಿನೊಳುಬ್ಬರಮುರಿವರ ನಾಯ್ತು ಜಿಸಿಕೊಂಡು ವರಿಗನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಛಾ. ೧೨-೧೧೪); ಇಂತಿಂತ ನಂತಕಾಂತಲತಾಂತಂಗಳನಾಯ್ತು ಕೊಯ್ತು (ಗಿಂಕ. ೫-೬೬); ಸರಸ ವೀಣಾಧ್ವನಿಯ ಹಂಸೆಯ ಗರುವ ಗತಿಗಳನಾಯ್ತು ಮನ್ನಣೆ ವರೆ ವಿರಿಂಚಿಯ ಸೃಜಿಸಿದನು ಪಾಂಚಾಲನಂದನೆಯ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೩-೧೭).

೩. (ಉತ್ತಮವಾದ ಅಥವಾ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಬೇಡದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸು: "ಅಯ್ಯ ಇತಿ ರತ್ನ ವಸ್ತು ಫಲಶ್ಚಾಪಾದಿ ವಸ್ತುಸಮೂಹೇ ಸಮಾಚೀನ ವಸ್ತುನಾಂ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಆಯ್ಕಿ: ೧. ಅಡಗನಾಯಿದು ಕೆದಲು ರಕುತವ ತುಡುಕಿ ಚೆಲ್ಲುವ ಕರಿಯ ಬರಿಕೈ ಬಿಡಿಸಿದುವು ಹುಟ್ಟಾಗಿ ಯಮರಾಜನ ಪರಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪-೪೨). ೨. ಜೋಯಿಸನ ಕರೆದಖಳ ದಿವಸದೊಳಾಯಿದರು ಶುಭದಿನವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೧೩). ೩. ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಯ್ಯ (ರೂಢಿ). ಆಯ್ಕಿ: ೧. ಬಿದ್ದ ಬಳೇಲಿ ಬೆರಣ ಅಯಬೇಕು, ಇದ್ದ ಬಳೇಲಿ ಇರಬೇಕು (ಗಾದ); ಕೆಳಗೆ ಉದುರಿದ್ದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅಯುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದ (ರೂಢಿ). ೨. ಈ ಹಣ್ಣಿನ ರಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಹಣ್ಣನ್ನು ಅಯ್ಯ (ರೂಢಿ). ೩. ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲನ್ನಾಯ್ದಿಡ್ಡಲು (ರೂಢಿ).

ಅದುಣೆಗ = ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡಿ ಜೀವಿಸುವವನು (ದಕ. ೪). ಅಯ್ಯ ಕೊಳ್ = ಆರಿಸಿಕೊ; ಚುನಾಯಿಸಿಕೊ; ಕನಕರಜತ ವಿಚಿತ್ರಾಲಂಕೃತ ಸ್ವರೂಪಸಮನ್ವಿತಂಗಳುಮಪ್ಪ ಗಡೆಗಳುಮರ್ನಿವರುಮಾಯ್ದುಕೊಂಡು (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ); ವಸುಧಾಗಭಟ್ಟಂ ಕೇಳ್ವಾ ಕಥಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಪಂಚರತ್ನ ಮಪ್ಪೈದು ಕಥೆಗಳನಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಪಂಚತಂತ್ರಮೆಂದು ಪೆಸ ರಿಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೧೩-೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಯ್ಯ; ತುಳು. ಅಯ್ಯ; ಕೊಡ.

ಅಯ್ಯ; ಪರ್ಜಿ. ಆಚ್; ಗೊಂಡಿ. ಆಚಾನಾ; ಕುಣ.

ಅಶ್ಯ; ಕುವಿ. ಅಚಲಿ; ಕುರುಬ್. ಅದಾ; ಮಲ್ಟೊ. ಅದೆ]

-ಅಯ್ಯ, (ಪ್ರ). ಆ ದಿಕ್ಕಿನ, || ಕಡೆಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ: ಅನ್ನೆಬನ್ನು ಬೆಟ್ಟದಾ ಮೂಡಾಯ್ ಪೊರೆ ಎ ಬನ್ನು ತುಟ್ಟಲಾಗಲೊಳ್ಳುಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಮೈಲಂ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೯; 550); ಪೊಲಮೇರೆ ಪ್ರಾಚೀದೇಶ ಪನೆದ್ಗುಳ್ಳೆಯನ್ನೂಡಾಯ್ ಕಡೆ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩೨೮-೪೯; 650); ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲ್ಪೊರಳೆಬನ್ನು ಮೂಡಾಯ್ ಸಿ[ಸೀ]ಮೆಯುಳ್ ಕು[ಕೂ]ಡಿತ್ತು (ಇಲ. XVIII, ೩೬೮-೨೮; 8ನೆಯ ಶತ). 'ತೆಂಕಾಯ್', 'ಮೂಡಾಯ್' ಪರಾ. [ಆಗ್ನು ?]

ಅಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಳಗು; ಮುರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: ಆ ಯಜ್ಞಸಂಗತಿಯನಾ ಬಾದರಾಯಣಂ ಪೇಳಿ ಬಳಕವನಿಪಂ ಧರ್ಮಸಾರಾಯಮಂ ಕೇಳ್ವನಾ ಮುನಿವರನೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೪೮); ಅಯದಲಿ ನಿಜದಿ ನಿಂದಾಯವನು ಅಜ್ಞೆಯದಲಿ ವಾಯಕ್ಕೆ ಜಪವ ಜಪಿಸುವ ಯೋಗಿಯ ಬಾಯ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೪). ೨. ಐಶ್ವರ್ಯ; ಸಂಪತ್ತು: ಶ್ರೀಯುತಿಯನಾ ವೀರಶ್ರೀಯುತಿಗೆ ಸವತಿಮಾಪ್ತಿನೆಂದನೈಪರುಳ್ಳಾಯವರಸಿಪ್ಪೆದುಕೊಂಡು ಧರಾಯುತಿಗೆ ನೆಗಟ್ಟು ಹರಿಗನೊರ್ವನೆ ಗಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧); ಸಲಿಸಂದ ಚಕ್ರಿವೃಂದದ ಚಲದಾಯದಾಯ ತಿಯ ಬೀರದ ಚಾಗದ ಮಾತುಗಳ್ ಪೊದಪ್ಪೊದವಿರೆ ತತ್ತಶಸ್ತಿಗಳೊಳಂ ತವನೊಯ್ಯನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ (ಅದಿಪ. ೧೩-೭೧); ನೀಮೆ ಮಗೆ ಪೇಟಂ ಸ್ತೇಚ್ಚೆಯಿಂ ಪೃಚ್ಛೆಯಂ ಎಂಬುದುಮಾ ಪಂಡಿತಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳ ನೃತಿ ಬಳಪಮಂ ತೆಗೆದು ಕದ್ದಿಗನಂತೆ ಗೋಮೂತ್ರಕವೃತ್ತಾಳಂಕೃತನಾಗಿ ಭಂಡಾರಿಗನಂತಾಯಮಂ ಪಿಡಿದು ಜೂಡುಗಾಜನಂತೆ ಕ ವ ದಿ ಕೆ ಯಂ ತೆಗೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬, ವ). ೩. (ಶರೀರದ) ಮುರ್ಮಸ್ಥಾನ; ಅಪಾಯದ ಸ್ಥಳ: ದುರುಳನೆಂದನು ಪಕ್ಷಿ ಸಾಯದಿರೆ ಆಯಗಳ ಮರೆ ಮಾಚದಂತೆ ತೋರಿಸಿ ಕಾದುಯೆನ್ನಲಾಗರಿದು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವುಂಗುಪ್ಪ ದೊಳಗಿದುದೆಂದ ರಾವಣಂ ಕಪಟವ ನುಡಿಯಿ (ತುರಂಗ. ೩೪-೩೪).

೪. ಪ್ರಮಾಣ; ಪರಿಮಿತಿ; ಅಳತೆ: ತದ್ವಶಾತನಯ ವಿಮೋಹಮುಂ ಹರಿಯ ವಿಕ್ರಮದಾಯಮುಮೇನುದಾತ್ತನೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦೫); ಶ್ರೀಯುಪೇಂದ್ರನ ಚರಣಕಮಲಕದಾಯದಲಿ ಮೂಜಡಿಗೆ ನೆಚೆಯದೆ ರಾಯ ಕೇಳ್ವಿಯಾ ಮಹಾಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆರಡದಿಯ (ಸಂಭಸ. ೧೦ ಸೂ); ತಾಯಿವೊಲು ನಿನಗಾತ್ಮ, ಮಡದಿವೊಲು ಕಾಯವವರಾಯವನು ಸರಿ ನೋಡು (ಮಂಕುಕ. ೩೯೯). ೫. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ; ನೀತಿ: ಪೆಂಡಿರ್ ಪಟ ಯಿಸುವಂದದೆ ಗಂಡರ್ ಪಟಯಿಸುವುದಾಯಮೋ ಭಲಮಂ ಕೊಂಡೆಸ ಪಾರೊ (ಗದಾಯು. ೫-೩೩); ಪೊಸ ಮಿಂಚಿನವೊಲ್ವಳಂಚುತಾಯದಿಂದದಿ ಯಿಡುವ ತುಟ್ಟಲಾಳ್ಳಳ್ (ಉದ್ಯು. ೧-೪೦ ವ); ಚಾಗಮುಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಸೊಂಪುಂ ಪೆರ್ಮಯುಂ ನನ್ನಿಗೆ ನೆಲೆಯೆನಿಸಿದಾಯಮುಂ ಬೀರಮುಂ... ಕೈಮಿಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧೯). ೬. ಉದ್ದೇಶ; ನಿಶ್ಚಯ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಏನು ನೃಪ ಸಂಗರವನ್ನೊಳಗಾನಲಾಪೆಯಾ ಸೋತೆನೆಂದನುಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ಪೇಳ್ವಪೆಯಾ ಬಿಡೆನಲ್ಲದೊಡೆ ಬಟದೆ ಏನು ನಿನ್ನಾಯವನು ಹೇಳನೆ (ಉತ್ತರಾ. ೩-೩೪). ೭. ರಚನೆಯ ವಿಧಾನ; ಯೋಜನೆ; ಕಟ್ಟಡದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಆಕಾರ ಮುಂತಾದುದು: ಏನೆಂಬಿನೀ ಹಸ್ತವೀ ಯಳತೆಯಾಯಧಿಪ್ಪಾನವೀರೇಪೆಯಾ ಖಂಡೆಯಂ ಕಡೆಗೆಯಾ ತಾನ ವೀಯಾಯವೀಗೃಹವೆಂದು ಹೆಸರಿಡುವ ರಿಲ್ಲಿಂದು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೩); ಅಯ ಹಾಕೋವಾಗಲೆ ನ್ಯಾಯ ಬಂತು (ಗಾದ). ೮. ಸೌಕರ್ಯ; ಅನುಕೂಲತೆ: ಆಂ ಬರ್ಪನ್ನವಾಯಂ ನಿನಗಿದು ವಿಗತಾಪಾಯಮಪ್ಪೊಂದುಪಾಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೩೪); ತಾಯ ಕೇಳಿ ವಿಪ್ರಪುರದೊಳಗಾಯವುಂಟಿನಗೆಂದು ರಕ್ತ ಸನಾಯ ನೆಲಸಿಹ ನೂರ ಹೊಜಗಣ ಶೈಲಶಿಖರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೧); ಅಲದಮರವ ಸೀಳಿ ನಡುಪೊರುಂಟಿ ಮಾವಿಲ್ಲದ ಮನೆಗೆ ಗೌರಿಯ ಕೊಟ್ಟರೆ ಆಯಾ ಇನ್ನಾರು ಕಲಿಸೋರು (ನಾಪದ. ೧೦೫). ೯. ಸಮಸ್ಥಿತಿ; ಹಿಡಿತ: ಸಣ್ಣಬಳ್ಳಿ ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂ ಆಯ ತಪ್ಪಿ ಬೀಳುವಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, 1233); ನಿಂತಿದ್ದ ಆಯ ತಪ್ಪಿ ಮುಂದೆ ಕೊಂಚ ಮುಗ್ಗರಿಸಿದೆ (ಅಲಹೂ. ೧೪). ೧೦. ನಿಯಮ; ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಟ್ಟಳೆ (೪). ೧೧. ಶರೀರದ ಒಂದು ಭಾಗ (೪). ೧೨. ವಿವರ; ತಪಸ್ಸೀಲು (೪). ೧೩. ಅಗಲಕ್ಕಿಂತ ಉದ್ದ ಅಧಿಕವುಳ್ಳದ್ದು; ದೀರ್ಘಚತುರಸ್ತ್ರ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಯ್ಯ = ಅಗಲ, ವಿಸ್ತಾರ; ತುಳು. ಅಯ =

ಅಳತೆ, ಪ್ರಮಾಣ; ತೆಲು. ಆಯಿತಮು, ಆಯಿತ್ತಮು.

/ ಸಂ. ಅಯ್ಯ]

ಅಯ್ಯ (ನಾ). = ಆತ: ಅಯನ ಸತಿ ಭವನದೊಳತ್ತಾಯತ ಪತಿಭಕ್ತೆ ನಾಗಿ ಕವ್ವ (ಎಚ್. XVIII, ೧೮೪-೧೭; 1097). [ಅ (< ಅದ್ವೈ) + ಅಯ್ಯ.] ಅಯ್ಯ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ (?): ಪುಟ್ಟದೊಡಾತನೊಳಪ ಪೊಡಪುಟ್ಟದುವೆವಿಂಗೆ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪಿನೊಳಾಯಂ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳವಳವಿನೊಳೊಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟದುದು ಪೊಲ್ಲರಾರ್ ಬದ್ದಿಗನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೪); ಚಲಮಿಲ್ಲದ ಗಂಡಂ ತಂಬುಲಮಿಲ್ಲದವದನಮಾಯಮಿಲ್ಲದ ತುಟ್ಟಲಾಳ್ (ಅಜಿಪು. ೩-೯೫); ಪದುಳಂ ಕುಳ್ಳಿದೆಮಗಾಯದ ಮಾತಂ ತಗುಳೆಗಟಪಿ ಪೊದಂ ಸಂದಿದದಬಿರೊಳೊಪ್ಪದೆಯಂ ತಪ್ಪದೆ ಕಮ್ಮಣಿ ಯೋಜನೆನಿಸಿದಂ ಬಿಲ್ಲೋಜಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೩); ಅರ್ಪು ಕುಂದಿತ್ತು ಶಾಚಂ ತೊಲಗಿತ್ತಾಯಂ ಬಳಲ್ದತ್ತು (ಸೌಹೃ. IX-i, ೧೧೭-೭; 1055); ವಿದ್ವಿಷ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಯ್ವ ಭೀತಿಯನಿತ್ತಾಯಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ವ ಚಲಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಮೈಲಂ. ೧೯೩೯, ೩೭-೩; 1096). [?]

-ಅಯ್ಯ, (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾನು ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಉಳಿತಾಯ', 'ಪೂರಾಯ', 'ಬಂಡಾಯ' ಪರಾ.

-ಅಯ್ಯ (ಪ್ರ). ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರುಗಳ ಜತೆಗೆ ಅಯ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ: ಅನಲಾಯ, ಕಮಲಾಯ.

ಅಯ್ಯ (ನಾ). ರಾಗಾಲಾಪನೆಯ ವಿಸ್ತರಣೆ (?): ಮಿಗುನಾಯಂ ಜತಿ ತಾಳಮುಜ್ಜಳಿಸ ಮಿತ್ರಂ ತತ್ತ್ವಮಾಣಂ ಕರಂ ಬಗೆಗೊಂಬಾಶ್ರುತಿ ಮೇಣ್ ಬಜಾನಣೆ ಲಸದ್ಗ್ರಾಮಂಗಳಾಚಿತ್ಯದಿಂ ಪುಗೆ ಸಕ್ಕಾದ ನವೀನ ತಾನತತಿಯೊಪ್ಪಲ್ ಪಾಡಿದರ್ (ಉದ್ಯು. ೩-೩). [?]

ಅಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆದಾಯ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ; ವರಮಾನ: ಪ್ರಾಯ ಶ್ವಿತ್ತ ನಿಮಿತ್ತದೊಳಾಯದ ಪಣಮನೆತನಿತ್ತು ಮೂರೊಳ್ಳಹಿರಣ್ಣಾಯದ ಪಣಮುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಿಣ್ಣಿಗಾಯಮಿದನ್ನೊಸದು(ಸೆದು)ಕೊಟ್ಟೊರೆ ದ್ವಿಜ ಮುಖ್ಯರ್ (ಕಾ. II, ೪-೯; 918); ಗಣಕರ್ಕಳಿಲ್ಲರುಂ ನೋಡುತಿರೆ ಆಯದೊಳು ಬೀಯಮಂ ಕಳೆದು ನಿಲವಂ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೫-೭೫); ಆ ಮುಲತಾಂಡ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಾಣಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣ ಮನೆದೇಜಿ ಮುಂತಾದ ಆಯವೆಲ್ಲಲು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂದು ಬಹುದು (ಎಕ. IX (5), ಕಾನಕಾ. ೩೦-೭; 1332). ೨. ಉಪಾಯ; ಮಾರ್ಗ: ಆಯದಲಿ ನಿಜದಿ ನಿಂದಾಯವನು ಅಜಾಯದಲಿ ನಾಯಕ್ಕೆ ಜಪವ ಜಪಿಸುವ ಯೋಗಿಯ ಬಾಯ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೪). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಇಷ್ಟಗ್ರಹವಿರುವ ಕಡೆಯಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಸಹಜಾಯವ್ಯಯ ಧನದಶಸೂಕ್ಯದ್ಗ್ರಹಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ತತ್ಕಾಲದೊಳಾಗ್ರಹಮಂತದು (ಜಾತಕ. ೨-೧೭). ೪. ಲಾಭ. ೫. ದೇವಸ್ಥಾನ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ: ಶ್ರೀಶ್ರುತಕೀರ್ತಿತ್ಯವಿದ್ಯದೇವರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಾಯಮಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಚ್. XIX, ೩೩-೨೬; 1135); ಚಂದ್ರಮೌಳಿ ದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಾಯವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಚ್. XX, ೧೨-೪೪; 1167). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಸುಂಕ: ತೇಜಿ ಕಾಣಕೆ ಸೇಸೆಯಾಸೆಗಲ್ ಮುನೆಯ ನಾಯದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು ಸರ್ವನನುಸ್ಸವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಚ್. XXVII, ೧೫-೫೭; 1114); ಅಯ್ತತ್ತಿನ ಮೂಲೆ ಸುಂಕಮಂ ಯೆಲೆ ಆಯಂ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೧೦-೫; 1154); ದೇವಿಯ ಹಬ್ಬದೊಳಗೆ ಯೇನು ಮಾಡಿದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಯಾಯ ಸುಂಕವಿಲ್ಲ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೨೧೯-೩೩; 1278). ೭. ಕಂದಾಯ: ಆತನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಾನುಭೋಗತನವನ್ನು ನೇಮಕಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ರೈತರಿಂದ ಆಯ ಮೊದಲಾದ್ದು ಸಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ನಿಗದಿ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩ ಉಪೇ). ೮. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವವರಿಗೆ ಕಣದಲ್ಲಿ ಅಳೆದುಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ, —ವರ್ಷಾ ಶನ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೯); ರೈತರಿಂದ ದೊರೆಯುವ 'ಆಯ'ದ ಕಾಳು, ಸತ್ತ ದನಗಳ ಮಾಂಸದಿಂದಲೇ ಅವರು ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ನೀನಮು. ೩೩). ೯. ಅಂತಃಪುರದ ಕಾವಲುಗಾರ. [ಸಂ.]

ಆಯಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಳು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: ಆಯಂಗಿಡೆ ಕಾಮಂ ಕೈಹಾಯದೆ ನಿಂದಾರ್ದು ಕೊಂದಪಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೩-೧೭೮); ಆಯಂಗಿಟ್ಟು ಪ್ರ[ಪ]ತಿವ್ರತಿಕ್ರಿಯವಳಂ ತಾಂ ಸುಟ್ಟು ದುರ್ನೋಹದಿಂ ಬಾಯಂಬಿಟ್ಟು... ಕಳಂಕವಾಗಿ ಕುಲಮುಂ ಪೋದಂ ದದೇನೊಳ್ಳತೇ (ಜೀನಸಂ. ೨೨೮-೩೮).

[ಅಯ್ಯ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಆಯಂಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಆಯಂಗಿಣಿಯ ಉತ್ತರ ಶೃಂಘ[ಗ]ಮಂ ಲಂಘಿಸಿ (ಇಲ. VIII, ೨೧೩-೨೬; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಆಯಂದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಚ್ಚುಗುಂದು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕಡೆಮೆಯಾಗು: ಅಂತು ಶೂನ್ಯಹಸ್ತದೊಳವರ್ರುಂ ಪೆಣೆದು ಪಲವುಂಗಾಯ ದೊಳಾಯಂದಪ್ಪದೆ ಪಿರಿದುಂ ಪೊಟ್ಟು ಸಂತರ್ಪಿನಂ ಪೋರೆ (ಪಂಪಾ. ೮-೨೧ ವ); ಪಲವುಂ ಗಾಯಂಗಳೊಳಾಯಂದಪ್ಪದೆ ತನಗವಂ ಸಮಾನ ಬಳನಪ್ಪದೊಂ ಪಿರಿದುಂ ಪೊಟ್ಟು ಸಂತರ್ಪಿನಂ ಪೋರ್ದು (ಪಂಪಾ. ೮-೭೬ ವ). ೨. ತೂಕತಪ್ಪು. [ಅಯ್ಯ + ತಪ್ಪು]

ಆಯಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆದಾಯವಾಗಿ ಮಾಡು; ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಬಿಡು: ಮಾಡಿದ ಸೀರೆಗಂ ಅಡಕೆಗಂ ಪೊಂಗೊಂದು ಸಲೆ ವೀಸಮಂ ಆಯಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು (ಕಾಳ. ೧-೧೯; 1092).

[ಅಯ್ಯ + ಮಾಡು]

ಆಯಾಸಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ (?): ಈಯಮ್ಮಯ್ಯ ನಿನಾದುದೊಂದು ಪಗೆಯಂ ಸೀಳ್ವಗ್ರಪಾಂಚಾರಾಜಾಯ[ಪಾ ಶಾಂ. ಯು:] ಪಾರಮನನ್ಯಭೂಪಬಲಮಂ ಪರ್ದಿಂಗಿ ಬಿರ್ದಿಕ್ಕುವೆಂ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೩೮). [ಸಂ.]

ಆಯಾಶಾಲಿಕೆ 'ಆಯಶ್ಯಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಆಯಕೆ (ನಾ). ಆ ಅಕ್ಕ; ಆ ಹೆಂಗಸು: ಆ ರಾಯನಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ ಸಭಾಜನವೆಯ್ತು ಮಜುಗಲಾಯಕನೆಂದಳು [ಪಾಶಾಂ. ಮಲಮಜುಗಲಾಯಂದಳು] (ಭಾವಚಂ. ೮-೩೩); ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರೆಯ್ತಾಯಕನ ಪದಂಗಳೇಗೆಮಗೆ ಭಾಗ್ಯದ ಪೆಂಪಂ (ಉಮಾ ಶ. ೧೦); ಸಲೆ ಬಾಹು ಬಲ್ಲಿದ ನಿನ್ನ ವಿಕ್ರಮದೇಳ್ಗೆ ಬೆಲೆಗಟ್ಟಬಲ್ಲವರಾರು ಮೊಲವಾಲನುಣಿಸಿ ದಾಯಕನ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಂದ ಕೊಲೆಗೇಡಿ ಬಲುಹ ತೋಜಿನಗೆ (ನೋಹತ. ೪೦-೨೬). 'ಈಯಕ' ಪರಾ.

[ಅ೨ (< ಅದು) + ಅಕ್ಕ (< ಅಕ್ಕ).]

ತೆಲು. ಆಯಕ = ಆಕೆ, ಪೂಜೆ]

ಆಯಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಅನುಕೂಲತೆ; ಸೌಕರ್ಯ; ಹೊಂದಿಕೆ: ಸಮುದ್ರವನು ಕುದಿದರೆ ಈ ಮಹದಾಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದ್ದೇ ಸರಿ. ಅದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ಏನು ಆಯಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿಕೊಡಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೨೭); ಇದು ಹೊರಗಿನ ನೋಟಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಆಯಕಟ್ಟು (ದಾಲತ್. ೧೨೩). ೨. ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ; ಮಹತ್ವದ ಪ್ರದೇಶ: ಈ ಊರಿನ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಅನೇಕ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ (ಕನ್ನ. I, ೯೨); ಆಯಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಾಣ ತಾಕತು (ಜಮೀನ್ದಾ. ೨೧); ಅವಳ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಏಟು ಹಾಕಿದೆ. ಅವಳು ಅವಾಕ್ಕಾದಳು (ಬದುಜ. ೧೧೪); ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗಾರರು ಮೃಗಗಳನ್ನು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಆಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪಂಪಂ. ೨೨). ೩. ರಚನೆ; ಮಾಟ; ಸೌಷ್ಠವ: ಆ ವೃದ್ಧನ ಕರಲಾಘವವನ್ನೂ ಬಾಹುಬಲವನ್ನೂ ಶರೀರದ ಆಯಕಟ್ಟನ್ನೂ ನೋಡಿ ರಾಜಾಜಿಯರು ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೪); ಅವರು ರಾಜಾಜಿಯ ಮುಖದ ಆಯಕಟ್ಟನ್ನು ನೋಡಿದರೆ —'ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲತಾಭಾವವಿರಲಾರದು; ಅದರಿಂದ ಅಗಾಧವಾದ ಗಾಂಭೀರ್ಯವಿದೆ' —ಎಂದು ಹೇಳಿದಿರಲಾರರು (ರಾಜವ. ೬೫). ೪. ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಎಲ್ಲೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹೊಲಗಳಿದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಮಗ್ರ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ. ೫. ಒಂದು ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಕಾಲುವೆ ಮುಂತಾದ ಜಲಾಶಯದ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬೆಳೆಯುವ ಜಮೀನಿನ ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ (ಮೈಗೆಣಿ. IV, ೭೬೩). ೬. ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ವಿಸ್ತಾರ (ಕ).

೭. (ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ೮೪ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ) ಪೂರ್ಣವಾದ ಆಯವ್ಯಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಇಲಾಖೆ : ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಕೃಷ್ಣೈಗೆ ಬರಸಿ ಕಳುಹಿದ ನಿರೂಪ... ನಿತ್ಯಾರಾಧನೆ ಬಗ್ಗೆ ಸಹ ನಿಂತಹವಾಲು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಚಾವಡಿಯಿಂದಲ್ಲ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೮, ೨೪-೧, ೫; 1820). ೮. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮಾವಳಿ (ದಕ. ೪). [ಆಯ + ಕಟ್ಟು]

ಆಯಕಟ್ಟು (ನಾ). ನಿಗದಿಯಾದ ಒಂದು ಹಣದ ಮೊಬಲಗು; ಗೊತ್ತಾದ ಹಣದ ಮೊತ್ತ (೪). [ಆಯ + ಕಟ್ಟು]

ಆಯಕಟ್ಟುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಕೆಲಸ ನಡೆಸುವವನು (ದಕ. ೪).

[ಆಯಕಟ್ಟು + -ಗಾರ (< -ಕಾಟ)]

ಆಯಕಾಟ, ಆಯಗಾರ, ಆಯಗಾಟ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನು : ಅದರೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟದ ಗಂಡರಲ್ಲಿಮತಿವೀರರ... ಗಾಂಪರುಂ ಚದುರರ್ ಲೆಂಕರುಮಾಯಕಾಟ [ವಾಣಿ. ಗಾಟ] ರಥಮವ್ಯಾಪಾರರುಂ ಧಾಮಿ ಕರ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೧೨; ಸೂಕ್ತ ಸೂ. ೪-೧೦೨ ನೋ). ಆಯಗಾರ (ದಕ. ೪). ಆಯಗಾಟ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಆಯ + -ಕಾಟ]

ಆಯಗ, ಆಯಗ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ (?) : ಮಗಧಾಧೀಶನ ನೆತ್ತಿಯೊಳಗೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಕೂರ್ವಾಳು ಚೋಳನೀರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಗೋದನ್ನಿರಲುರ್ಬಿನಿಂದಸಬಳಂ ನೇಪಾಳನಾ ಬಾಯೊಳಾಯಗವಡ್ಡಂ ನಿಲೆನಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿದಲಗಾದಂ ತನ್ನ ದೋರ್ಗವ್ವಮಂ ತ್ರಿಗುಣಂ ಮಾಡೆ (ವಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೧೭; 1160); ಚೋಳನ ನೆತ್ತಿಯೊಳುಟ್ಟಿದ ಕೂರಸಿಯಾಯಗವಾಂಕೆಯಾಗೆ ಪಾಂಚಾಳನ ಬಾಯನೆಯ್ ನೆಟ್ಟಿನಟ್ಟಲಗು[ರ್ಬಿ]ಗಗುಬ್ಬುಪತ್ತ ನೇಪಾಳನ ಬೆಂನೊಳೆಯ್ದ ಬಳಿದಿದ್ದ ಮಹಾಸಬಳಂ ದಿಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲಾಳನ ದೀರಮಂ ತ್ರಿಗುಣಸುತವೇಳವೆ ಭೂತಳಾಗ್ರದೊಳು (ಕಣ. IV, ೧-೨೦; 1204). ಆಯಗ : 'ಹೊನ್ನಾಯುಗ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಆಯೋಗ]

ಆಯಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮರ್ಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು, -ಗುರಿಯಾಗಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿಸು : ಸಿಂಗರಕೆ ಸಿಂಗರಮಾದ ಯೂಯುವತಿಯ ಕಾಣುತವೆ ಆಯಗಾಣಿಸಿ ತನ್ನಂತರಂಗವನಾ ಕಾಯಜಕಣೆಗಾಖಳನು (ಶ್ರೀಕಾಲ. ೫-೭೫). [ಆಯ + ಗಾಣಿಸು]

ಆಯಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸಮತೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಸಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರು; ಸೌಕರ್ಯಕಾಣು : "... ಕಂಠಮನಸ್ಸಳಾಗಿ... ಕೈಯಾರ... ಸ್ವಂತಕ್ಕೆಗಳಿಂದಲೇ... ನನ್ನ ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಸುಳೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವೆನಲ್ಲಾ..." ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತ ಆಯಗಾಣದೆ ದಿವ್ದೇ ಬಿಟ್ಟಳು (ರಂಗನಾ. ೧೩೬). [ಆಯ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ)]

ಆಯಗಾರ, 'ಆಯಕಾಟ' ನೋ.

ಆಯಗಾರ, 'ಆಯಗಾಟ' ನೋ.

ಆಯಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಉಪಾಯಗಾರಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ತಂತ್ರಿ; ಚತುರೆ (ದಕ. ೪). [ಆಯಗಾರ (< ಆಯಕಾಟ) + -ತಿ]

ಆಯಗಾಲು (ನಾ). ೧. ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವ ಪೀಠದ ಕಾಲು (?) : ಪೊಸಮಿಸುನಿಗಳಾಯಗಾಲಂತರಾಂತರ ಜಸವಡದಿಹ ರನ್ನಲೋವೆ ಬಿಸಜಾಕ್ಷ ರಂಗನಾಥನ ದಿವ್ಯರಥದೊಳಗೆಸೆದುನೇನೆಂಬೆನಜ್ಜರಿಯು (ಕಂಸನಿ. ೨೩-೭೭). ೨. ದೇವರನ್ನು ಬಿಜಯಮಾಡಿಸುವವರು ಆಗಾಗ್ಯೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಗೆ ಕೊಡುವ ಊರೆಗೋಲು; ಆಸರೆಗೋಲು. [ಆಯ + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಆಯಗಾಟ, ಆಯಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವಕ; (ತನ್ನವೃತ್ತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಕುಲಕ್ರಮದಿಂದ ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ಜನ ಸೇವಕರಾದ) ಗೌಡ, ಶಾನ್ತಭೋಗ, ಜೋಯಿಸ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕುಂಬಾರ, ಬಡಗಿ, ನಾಯಿಂದ ಮೊದಲಾದವರು : ನಾಲು ನಿಮಗೆ ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಹಂಸರಡು ಆಯಗಾಟರ ಸಂಗಡ ನಿಮಗೆ ಸಲುವಂಥಾ ಸ್ವಾಮ್ಯ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೧-೨೧; 1544); ಇದಕ್ಕೆ ನಿಮಗೆ ಬಿಟ್ಟು... ಬಿರಾಡ ನಂಮ ಆಯಗಾಟರಿಗೆ ಕೊಡುವ (ಎಕ. XI, ನೊಳಕಾ. ೯-೭; 1549); ಹನ್ನೆರಡು ಆಯಗಾಟರನು ನುಡಿಸಲಿಲ್ಲ (ಇವ. ೧೯೪೭, ರಾಣಿ. ೨೪೮-೧೨; ?). ಆಯಗಾರ್ತಿ : ೧. ಶಾನ್ತಭೋಗರು ನಾಡಿಗರು ಹನ್ನೆರಡುಮಂದಿ ಆಯಗಾರರು (ಎಕ. XI, ನೊಳಕಾ. ೨೫-೭೪; 1665); ಹನ್ನೆರಡು ಆಯಗಾರರು ಸ್ತ್ರೀಗಾರ X X X ರಂಗೈಯನ ಮಗ ಮುದುರಂಗೈಯಗೆ ಮಾಂಸ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೮೭-೫; ?); ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದೊರೆಯು ಆಯಾ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಗೌಡ, ತಳವಾರ, ಬೇ[ಬೋ]ಗಾರ ಮೊದಲಾದ ಆಯಗಾರರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩ ಉಪಾ. ೨). ಜೀತಗಾರ : ಆಯಗಾರನ ಹೆಂಡತಿ ಗಂಡ ಹಡೆದಾಳ ನೆತ್ತಿಗೆ ಎರಿಯಾಕ ನೀರಿಲ್ಲ (ಜಾ ನ ಗಿ. ೫-೨೦). ೩. ಊರಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಅನ್ನ ಆಹಾರ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು (ಎಕ. XII, ೧೫); ಅದರ ಆಯಗಾರರು ತಿರುಪೆಗಾರರೊಬ್ಬರೇ? (ದಿವಾಬ. ೧). [ಆಯ + -ಗಾಟ (< -ಕಾಟ)]

ಆಯಗಾಟ, 'ಆಯಕಾಟ' ನೋ.

ಆಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಸುಂಕವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಪೊಜನೇಜಿಂಗಲೆ ನೂಜುಮಂ ಮೆಣಸುಮಂನೇಲಕ್ಕಿ ಮುಖ್ಯಂಗಳಂ ನೆಜ ತಾಂ ಸೊಲ್ಲಗೆ... ಈ ತೆಜದಿಂ ಬೆಂಮುಡಿಯಾಯಗೊಂಬ ನೆನಿಪರ್ ಶ್ರೀರಾಯನಾರಾಯಣಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯-೮೪; 1280).

[ಆಯ + ಕೊಳ್]

ಆಯತ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದ ಕ್ರಮ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿ : ಆಯತದೊಳೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು (ಬಸಪು. ೨೫-೩೬); ಕಾಯದೊಳುಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮದಾಯತವನಜಿಯಲೈ ಸುಲಭೋಪಾಯದಿಂದಿರಿರಿಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೨); ಹಂಸಧ್ವಜನ ಮೋಹನ ಕುಮಾರಂ ಸುಧಸ್ವನಾಯತನಾಗಿ ಬಂದು ನಿಜಮಾತೆಯದಿಗೆ... ಸಾಷ್ಟಾಂಗಮೆಜಿಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧). ೨. ಸಿದ್ಧ; ಸನ್ನದ್ಧ : ಗದೆವಿದಿದಾಯತನಾಗೆಂದು ಹಲಧರ ಸದೆಬಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೮); ಕ್ಷಿತಿ ತಾನೊಂದು ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಮಜ್ಜನಾಯತನಾಗಿ ಬಸದಿಗೆಯ್ದಿದನು (ಭರಣ. ೪೨-೨); ರಣದೊಳ್ತೀರಗಾಲಿ ವಸುಧಾತಳದೊಳೊಡ್ಡಾಯತಮಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಂ ಘಾತಿಸದಿರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೨೨); ಆಡಗೂಲಜ್ಜಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟದಿಗೆ ಆಯತವಾಗಿರುವುದು (ಗಾಡೆ. ೪). ೩. [ವೀಶೈ] "ಗುರು ಭಕ್ತನಿಗೆ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ದೀಕ್ಷೆ" (ಬಸವ. ಕೋಶ); ಮುನ್ನಿನ ಪುರುಷಪ್ರತಿಯರು ಒಲಿಸಿದ ಆಯತವ ಪರಿಪರಿಯಲು ಬಣ್ಣಸಲು ಬಹುದಲ್ಲದೆ... ಹೊಕ್ಕು ತೋಜಲು ಬಾರದು (ಬಸವ. ೬೭೮). ೪. ಸುಲಭ; ನಿರಾಯಾಸತೆ; ಅನಾಯಾಸ (೪). (ಗು). ೫. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಉಚಿತವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಆಯತವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವರು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೦); ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಎದೆತಟ್ಟಿ ಹೇಳಿ ಆಯತ ಹೊತ್ತಿ ನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ನಾಡಿಗ. ೨).

[? / ತೆಲು. ಆಯತ]

ಅಯತ್ಯ, ಅಯತ್ನ (ಅ). (ಉಕ). ೧. ಸುಲಭವಾಗಿ; ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ: ಅಕ್ಕಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರೇಮದ ಹವ್ಯಾಸ ಪೂರಯಿಸಿಕೊಂಡೇಕಾಗಿದೆ? ಅದಕ್ಕೆ ಅಯತ ಈ ಸೇದಿನ ನೆವ ಸಿಕ್ಕಿತಷ್ಟೆ (ಜಾಜು. ೭೭); ನನಗೆ ಅಯತಾ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಗತದ ಅದಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು ಚಕ್ರ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮); ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾನಂದಮೂಲ ನಿನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಾನೇನ? ಅಯತಾ ಮನಿತನಕ ಬಂದಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ಹೋಗಲಿ (ಭಾಗ್ಯಶ್ರೀ. ೧೮). ಅಯತ್ನ: ೧. ಆಗ ನನ್ನ ಮಗಳ ಮದುವೆಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಅಯತ್ನವಾಗಿ ರೂಪಾಯಿಗಳು ದೊರೆತವೆಂದು ನಾನು ಆ ಹಣವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು (ಉರಾಜ. ೪). ೨. ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲದೆ; ನೇರವಾಗಿ, ಗೊತ್ತಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ: ಕೆಲಸದ ನೆವ ಹೇಳಿ ಅಯತ್ನ ಮದುವೆಗೆ ಬರುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದೆ (ಕಪ್ಪುಹು. ೫೧).

[← ಮರಾ. ಅಯತಾ. / ಸಂ. ಅಯತ್ಯತೇ]

-ಅಯತ್ಯ - ಅಯ್ತ' ನೋ.

ಅಯತ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ವಿಶಾಲವಾದ; ಅಗಲವಾದ: ಅಯತ ಸಮಗ್ರೀರಸಥಳಂ ದೀರ್ಘಬಾಹಾಲಂಬಂ ಭುಜವೀರ್ಯವಿಕ್ರಮಯುತಂ ಗಂಗಾತ್ಮಜನಂ ಜಯಶ್ರೀಲೋಲಂ ಜಮದಗ್ನಿರಾಮಮುನಿಯೋ ಕಲ್ಪಂ ಧನುರ್ವಿದ್ಯಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮); ಅಯತ ಪಳುಕಿನ ಮಂದುರಗಳೊಳಾ ರಾಯನ ಗೃಹದ ಸುತ್ತಿಹುದು (ವರ್ಧಚ. ೧-೧೨೫). ೨. ಉದ್ದವಾದ; ನೀಳವಾದ: "ದೀರ್ಘಮಾಯುತಂ ನೀಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೪); ಮೃದುತರ ಕಪೋಲಫಲಕಂ ವದನಾಂಬುಜಮಾಯತೋನ್ನತಭ್ರೂಜಾಪಂ ಮು ದ ಮಂ ಪಡೆದತ್ತಿನಗೆ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭); ವಿಮಲಾಯತ ಬಾಹುವಂ ವರಾಹಜಘನಪರನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೨ ವ). (ನಾ). ೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃತ: ಮಾಯೆಯಗಲದ ಬಳಿಕ ಭಾವಿಸೆ ಕಾಯವುಂಟೇ... ಬಾಯನುಡಿ ಬೆವಹಾರ ಬೆಸನಗಳಾಯತವು ಬಳಿಕುಂಟೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೭೦); ರಾಯ ಚಿತ್ತೈಸಿವನ ವಿಕ್ರಮದಾಯತಕ್ಕೆ ಸರಿಸುಭಟರ ಸುರನಿಕಾಯ ನಿರ್ಜರ ನರ ಭುಜಂಗರೊಳೆಣಿಸಲಿಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೬-೯-೨); ಈ ಅಸಮಾನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮದ ಅಯತವನ್ನು ನೋಡಿ ರಣದುಲ್ಲಾಖಾನನ ಪಂಥ ಪಾಡುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೆಸರಿಲ್ಲದೆ ಹೋದವು (ಕರತ್ನ. ೧೩೦). ೪. ನೆಲೆ; ಆಸರೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಗೌರಿಯರಸಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶೃಂಗಾರ ಸಿಂಹಾಸನವೊ ಶಿವನ ವಿಹಾರ ಧನವಾಯತವೊ ಶಂಕರರಚಿತ ಮಂಟಪವೊ... ಎನಲ್ಕುತಿರಮ್ಯವಾಗಿದರ್ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೫); ಜಾನಕಿಗೂಡಿ ತನ್ನ ಲೀಲಾಯತವನು ಪೊಕ್ಕನಂದು (ರಾಮವಿ. ೮-೧೩೫). ೫. (ಮಂಗಳಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ) ಸಮ್ಮತವೇ ಎಂದು ಕೇಳುವುದು; ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳುವ ಕ್ರಮ: ಕಳಕಳಮಂ ನಿವಾರಿಸುತಮಾಯತಮೇಯನಲಾಯತಂ... ನಿರಾಕುಳಿತಮನಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಮಾಯತಮೇಯನಲಾಯತಂ ಮನಂ ಗೊಳಿಸ ಮಹಾಮುಹೂರ್ದೊಳಗಾಯತಮೇಯನೆ ತಪ್ಪದಾಯತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೮೬); ನುತ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕಗಳನೋದುತ್ತೆಡೆಯೊಳಾಯತವೇಯಂದುಜೆ ಕೇಳ್ದರ ದೆ ಕೆ ಹಿತವರಾಯತವೆನೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿಯೆಂಬತಳವಾಕ್ಯಗಳು ಮೆಜೆದುವು (ಭರಣ. ೪೧-೨೦). ೬. ಅಗಲಕ್ಕಿಂತ ಉದ್ದ ಅಧಿಕವುಳ್ಳದ್ದು; ದೀರ್ಘಚತುರಶ್ರ. [ಸಂ.]

ಅಯತಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಒರಸು (?); "ಸ್ವೀಕರಿಸು" (ಚಿಬಪು. ಕೋಶ): ಹಸ್ತಂಗಳಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಲನಂಗಳಂಮಾಡಿ ಬಳಿಕೆ ಇರದೆ ತದ್ವ್ಯವ ಮನೊಡನಾಯತಂಗಿಯುಲತಿ ಪರಮಪರಿಣಾಮದಿಂ ಜೆನ್ನಬಸವೇಶ್ವರಂ ಸರಸ ಕರ್ಪೂರ ತಾಂಬೂಲಂಗಳಂ ಕೊಡಿಸಿದಂ ಮಹಾಭಕ್ತಿಯಿಂದೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೬೪). [ಅಯತ್ಯ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ)]

ಅಯತಕರ (ನಾ). ೧. ನೀಳವಾದ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು. ೨. ಉದ್ದವಾದ ಸೊಂಡಿಲುಳ್ಳ ಆನೆ: ೧, ೨. ಅಯತಕರನಾ ರಾಜಸುತಕುಂಜರಂ ರಾರಾಜಿಸಿದಂ ಗುರುವಜೋಂಕುಶೈಕಾನುವಶಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೨೧).

[ಅಯತ್ಯ + ಕರ]

ಅಯತಕಾಲ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ನಿರ್ಣಾಯಕ ಗಳಿಗೆ; ಕೊನೆಯ ಗಳಿಗೆ: ಕೇಶವರಾಯನ ಪಾಶದಿಂದ ಅಯತಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಿಡಿಸಿ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು (ಅಂಬಿಕ. ೩೪). [ಅಯತ್ಯ + ಕಾಲ]

ಅಯತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪಸರಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ನೃಪತಿ ಪರೋಪಕಾರೀ ವಿಪುಲಗುಣೀ ವಿಶದಶರಧರಾಯತಕೀರ್ತೀ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨). [ಅಯತ್ಯ + ಕೀರ್ತಿ]

ಅಯತತರ (ಗು). ತುಂಬ ವಿಶಾಲವಾದ; ಹೆಚ್ಚು ನೀಳವಾದ: ಅರಸುಕುಮಾರನನಾಯತತರ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದೆ ನೋಡಿ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೮).

[ಸಂ.]

ಅಯತನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ; ಆಸರೆ; ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಇದು ಸಿದ್ಧಾಯತನಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿ ತೋಟುತ್ತಿ ಪುರದು (ಕಾದಂ ಪು. ೩೫೬).

೨. ದೇವಾಲಯ: "ದೇಗುಲಂಗಳನೆ ಅಯತನವೆಂಬುದು" (ಹರಾಯು. ೪೯-೧೩೮); ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೊಡೆದ ಕೆಜಿಗಮುಖದಾಯತನಕ್ಕಂ ಧನಮುನಿತ್ತು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಂ ಮಾಡಿಸುತ್ತೂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ ವ). ೩. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುವಧೆ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಬಲಿ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಾನ. ೪. [ಬೌದ್ಧ] ಇಂದ್ರಿಯ: ಈ ಐದು ಅಯತನಗಳೂ ನಾನಾಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುವು; ಒಂದೇ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಲ್ಲ (ಬುದ್ಧಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೮೮). ೫. [ವೈದ್ಯ] ವ್ಯಾಧಿಯ ಮೂಲ, -ಕಾರಣ. [ಸಂ.]

ಅಯತಬಾಹು (ನಾ). = ಅಯತಕರ ೧: ವಿಪುಲಾಯತಬಾಹುವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೨ ವ). [ಅಯತ್ಯ + ಬಾಹು]

ಅಯತಲಿಂಗ (ನಾ). "ಇಷ್ಟಲಿಂಗ" (ಶೂನ್ಯಸಂ. ಕೋಶ); ಅಯತಲಿಂಗವ ಹಿಡಿದು ಸ್ವಾಯತಲಿಂಗವ ಕಾಣಬೇಕು (ಅವಶಂ. ೨೨೧-೧೦೦೬).

[ಅಯತ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಅಯತವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಅಯತವಡೆದ ಕೇರಿಗಳೊಪ್ಪಿ ಮೆಜೆವ ಸುದಾಯವನೇನ ಬಣ್ಣಪೆನು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೪).

[ಅಯತ್ಯ + ಪಡೆ]

ಅಯತವಜಿ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ರೀತಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿ: ನಾಯಕಿಯಾದೊಡೆಯದಜ ಮಾರ್ಗವು ಬೇಜಿಯಾಯತವಜಿಯದೇ ಹೋದೆ ನ್ಯಾಯವ ತಿಳಿಯದೆ ಮಾಯವ ಮಾಡಿದೆ ದಾಯವು ತಿಳಿಯತು ನಿನಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೮೧). [ಅಯತ್ಯ + ಅಜಿ]

ಅಯತವೃತ್ತ (ನಾ). ದೀರ್ಘವೃತ್ತ; ವಿಸ್ತಾರವೂ ದುಂಡೂ ಆದ ಗೋಳ: ಮಿಜುಗುವ ವಿದ್ವಮಾಧರದ ಮಧ್ಯದೊಳಾಯತವೃತ್ತಮಾದ ನುಣ್ಣುಪಿಯದು ಮನ್ನನಕ್ಕೆ ಪಡೆದಪುದು... ಪೊಜಮಟ್ಟು ಪೋದಿವಳಲಜ್ಜೆಯ ಪಜ್ಜೆಯಿದೆಂಬ ಪೋಲ್ವೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೫೭).

[ಅಯತ್ಯ + ವೃತ್ತ]

ಅಯತವೆಲು (ಕ್ರಿ). = ಅಯತವಡೆ: ಅವರವರುಗಳು ತಮ್ಮಯ ಪ್ರಾಣಕಾಂತರ ನಿವಹವೊಂದಾಗಿಯಾ ಕೊಳದಿ ಬೆವಹರಿಸಿದರಾಯತವೆತ್ತು ಧರಣೀಧವನೋಕುಳಿಗೆ ನೇಮಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೪); ಬಿಸಜಗಂಧಿಯರಾಯತವೆತ್ತು ಕಾವನ ಮಸೆದ ಕೂರ್ಗಣಗಳಂತೆಸೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೪-೪೫); ತನಕದಿಂ ತಾನುಯಾಯತವೆತ್ತು ನಷ್ಟತ್ರ ನಿವಹಮಧ್ಯದಲಿ ವುಡುರಾಜ ರಾಜಿಸುವಂತೆ (ನವಮೋ. ೧೦-೬೬).

[ಅಯತ್ಯ + ಎಲು]

ಆಯತವೇಳೆ, ಆಯತ್ತವೇಳೆ (ನಾ). = ಆಯತಕಾಲ : ಆಯತವೇಳೆ
ಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅವರು ಎಬ್ಬಿಸುವರು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೦೦). ಆಯತ್ತ
ವೇಳೆ : “ನಾನು ನಾಳೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ದಾದರಿಗೆ ಬರುವವನಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು
ತಿಕ್ಕೇಟು ತೆಗೆದು ಇಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಸುಮ್ಮನೆ ಆಯತ್ತವೇಳೆಗೆ ತೊಂದರೆ
ಬೇಡ” (ಕಮನ. ೬೬). [ಆಯತ್ + ವೇಳೆ]

ಆಯತಹೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆ
ನಾಗಂಣ್ಣನ ಬೆಸದಿಂ ಆಯತಹೆಗ್ಗಡೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಗ್ಗ
(ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೫೨-೨೮ ; 1189).

[ಆಯತ್ + ಹೆಗ್ಗಡೆ (< ಪರ್ಗಡೆ)]

ಆಯತಾಂಬಕಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಆಯತಾಂಬಕಿ
ತೆಗೆಸಿಯೆನೆ ನುಡಿ ರಾಯಸವಿಡೇಕೆನುತ . . . ಹೊಕ್ಕಳು ತಳಿರ ಮಂಟಪವ
(ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೧೩) ; ಸಂಭ್ರಮಾನ್ವಿತೆಯಾದಳಾಯತಾಂಬಕಿ ತನ್ನ
ಭೀಷ್ಮನುಂ ಸಲಿಸುವಂ ಕಾಂತನೆಂಬುತ್ತವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೬೧).

[ಸಂ. ಆಯತಾಂಬಕಿ (ಆಯತ್ + ಅಂಬಕಿ + -)]

ಆಯತಾಕ್ಷಿ (ನಾ). = ಆಯತಾಂಬಕಿ : ರಾಯ ಪಾಂಡವರರಸಿ ಕಮಲ
ದಳಾಯತಾಕ್ಷಿಯ ಪರಿಭವನ ನೆಜೆ ಕಾಯಿದುದೆಲಾ ವೀರನಾರಾಯಣನ
ಸಿರಿನಾಮ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪ ಸೂ) ; ಆಯತಾಕ್ಷಿಯ ಭಾವಶುದ್ಧಿಯಂ ತಿಳಿ
ದಿರ್ದು . . . ಇಂತರಸಿಯಂ ತೊಪ್ಪಿಯಬೇಕೆಂಬರೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೫).

[ಸಂ. ಆಯತಾಕ್ಷಿ (ಆಯತ್ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಆಯತಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಯಮ ; ವಿಷಯಗಳತ್ತ ಮನಸ್ಸು
ಹರಿಯದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು : ಆಯತಿಸತಿ ತನ್ನೊಳ್ಳಗಿದಾಯತಿ
ಗಾಯತಿಯನುಂಟುಮಾಡಲ್ ಬಗೆದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೦).

೨. ಸಾಮಾನ್ಯ ; ಧಾನ್ಯ : ಅಭರಮತ್ತಿ ಆಯ[ಯ]ತಿವ
ಕೊಳ್ಳೋರು . . . ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತನಾಗಿ (ಎಕ. VI,
ಕೊಪ್ಪ. ೩೬-೬ ; 675) ; ಮಾಯಾಚಮೂಸಮೂಹದೊಳಾಯತಿಯಂ
ಬಗೆದು ಕಾದಿ ಯಾದವಸ್ಥೆಯಂ ಛಾಯಾಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ಯವೊಲಾಯಾಸಂ
ಬಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟು ಪೆಳಪಾಡುವಾಗಳು (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೯೯) ; ಆ ಸೊಲ್ಲಂ
ಪುಲ್ಲಂ ಬಗೆದು ಪಲ್ಲಮುಪೊಯೊಂದಾಯತಿಯಂ ಮಿಕ್ಕು ಮಿಷಾ ಪೊಕ್ಕಿಪಾ
ದಟ್ಟಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪-೯). ೩. ಮೆಹಿಮೆ ; ಹಿರಿಮೆ ;
ಪ್ರಭಾವ : ಅರ ನೆಗಟ್ಟಿಯುಂ ಬಲಮುಮಾಯತಿಯುಂ ಚಲಮುಂ
ಪ್ರಭುತ್ವಮುಂ ದೂರದೊಳಿದ್ದು ನೋಡೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ.
೪೫೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ತೋಯಜಪಂಡಮನಿದನಾನಾಯತಿಯಂ ಕಾವನೆನ್ನ
ಮಾತಿಂಗೇ ಕಾಂತೇಯ ಮಜುಮಾತನಿತ್ತು . . . ತೋಯಮಂ ಕುಡಿ
(ಸಂಪಭಾ. ೮-೩೯) ; ಆಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ ವಿಜಯಮುಮಾಯತಿಯುಂ
ನಿಮ್ಮೊಳೊದವಿ ಸುಸ್ಥಿರಮಪ್ಪಂತೀಯುತ್ತುಮಿರ್ಕೆ . . . ವಿಭು ಶಾಂತಿ
ಜಿನಂ (ಪುಸ್ತಪು. ೮-೬೩). ೪. ವಿಸ್ತಾರ ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ ; ಹರಡು : ಅರು
ಣೋದಯಪ್ರಭೆಯ ಗಿರಿಶೃಂಗದುನ್ನತಿಯ ವರುಣಾಲಯಾಯತಿಯ
ನಿರುಕಿಸಿದೊಡಹುದೇಂ ಬೆರಗು ಬರಿಬೆರಗು ನುಡಿಗರಿದಿಪ್ಪಾನಂದ ಪರಮ
ಪೂಜೆಯುಮಂತು (ಮಂಕುಕ. ೪೯೫). ೫. ಭವಿಷ್ಯ ; ಮುಂದೆ ಆಗ
ಬೇಕಾದುದು : “ಉತ್ತರಕಾಲಃ, ಆಯತಿ-ಈ ೨ ಮೇಲಪ್ಪ ಕಾಲಂ”
(ಹಲಾಯು. ೨೦-೧೧೮) ; ಆಯತದ ಲೋಕಧರ್ಮಗಳ ಪಾಲಿಪುದು
ಆಯತಿಗೆ ಬಾಯ್ತಡೆ ಗತವ ಚಿಂತಿಸದಿಹುದು (ಮಂಕುಕ. ೬೧೩).
೬. ಆಯ ; ಆದಾಯ ; ಲಾಭ : ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಆಯತಿ ಇದೆ
(ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಆಯತಿಗೆ ‘ಆಯತಿಕ್ಕೆ’ ನೋ.

ಆಯತಿಗೆಡು ‘ಆಯತಿಗೆಡು’ ನೋ.

ಆಯತಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನು ತರು ; ಮರ್ಯಾದೆ
ಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು : ಸಾಯಿ ನೋಡುವ ಕರುಣೆ ನೋಮಯ್ಯ ಬೇಡಿದೊ
ಗೀಯದಳಲಿತ ದಾನಿ ನೋಮಯ್ಯ ನಂಬಿದರನಾಯತಿಗೆಡಿಸ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ
ಪರ ನೋಮಯ್ಯ ಕೈಯತ್ತಿ ಕರೆದು ಕರೆದು (ನೋಮಜ. ೪-೨೩).

[ಆಯತಿಗೆಡು + -ಇಸ್ಯು]

ಆಯತಿಗೆಡು, ಆಯತಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿಕೊ ;
ಸ್ವರೂಪಹಾನಿಹೊಂದು ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊ :
ಎನ್ನವೊಲಾರೊ ನಿಕ್ಕುವಂ ಕುಲದಭಿಮಾನದಾಯತಿಗೆಟ್ಟು ನಿರಾಕುಳ
ಮೆಯ್ವೆ ನಿನ್ನೊಳಾದೊಲವನೆ ನೋಡಿ ಬಂದವರೊ ಭಾವಿಸು ನೀಂ
(ನೇಮಿಪು. ೧೪-೬೪) ; ಆಯತಿಗೆಟ್ಟಿಮ್ಮ ಬೊಪ್ಪನಪಾಯದಿಂ ಸಲೆ ನಿಮ್ಮ
ಬೊಪ್ಪನ ಕೈಯೊಳೆಂ ಕೈಯಾಂತುಕೊಂಡನೆ ಹಳೆಯ ಸಾಲವನು (ಬಸಪು.
೨೬-೬೧). ಆಯತಿಗೆಡಿ : ಆಯಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕದೆನೆ ಕೆಯ್ಯಾಯದೆ
ಬೀಯಮನೊಡರ್ಚುವಂ ಸ್ವಜನರೊಳಂ ಆಯತಿಗೆಡಿವನೆತ್ತಂ ಸ್ತೇಯ
ಯನಿಪ್ಪಂ ವಿಷಾದಭರಕಡೆಯಪ್ಪಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೬೬).

[ಆಯತಿಗೆ (< ಆಯತಿಕ್ಕೆ) + ಕೆಡು]

ಆಯತಿಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆ ; ಘನತೆಯನ್ನು
ಹೊಂದು : ರೂಪುರೇಖೆ ಭಾಸನೆ ಬಯ್ಯಿಕೆ ತೊಡೆ ಮಡಕಯ್ಯನಿಯೆಂಬ
ಚಡಾಯತಿಗೆಗಾಯತಿಗೆವಡೆದಾರೊಡ ವಿಧ್ಯಾವಿಳಾಸ ಸಬಳದೆ ಸೆಲ್ಲಹದ
ಕುಂತದ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೩೪೩-೨೦ ; 1226).

[ಆಯತಿಗೆ (< ಆಯತಿಕ್ಕೆ) + ಪಡೆ]

ಆಯತಿಕ್ಕೆ, ಆಯತಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭಾವ ; ಘನತೆ : ನಾಯಕನಿಗೆ
ಕೂರ್ತು ರಾಜ್ಯಮನಿತ್ತು ಪಾಸಿನ ಮೇಲೆತಂದಾಯತಿಕ್ಕೆಯಿನೊಪ್ಪವಾಗಿರಿಸಿ
ಪ್ರಭುತ್ವರಮಿರ್ದು . . . ಒಲಗಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪೊಡೆ ಮತ್ತಮಾ ನಾಯಕನಿಗೆ
ಸಮಂತು ಮಾಣ್ವದೆ ಪೇಲತಿಂಬುದನೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೬೪) ;
ಬಧಿರನಪ್ಪನಕೇಳ್ವೆಯುಮಾಯತಿಕ್ಕೆಯುಂ [ಯಂ] ಬಿಸುಟನ ಕೀರ್ತಿಯುಂ
ವಿಟನ ಶೀಲಮುಮುರ್ವಿಯೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೭).
ಆಯತಿಗೆ : ೧. ಆಯತಿಗೆ ಮಿಗೆ ಸರ್ವಭಾಗ್ಯ ಶ್ರೀಯ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಾಮ
ದೊಳು ನಾನಾ ಯು ವ ತಿಯು ತ ಸುಖರಸದೊಳೊಲಾಡುತೆಯ್ತಂದು
(ಬಸಪು. ೨೫-೧೦). ೨. ಅತಿಶಯ ; ಅಧಿಕ ; ತೀವ್ರತೆ : ಮಾಯ
. . . ಮಿಗೆ ಬಯಸಿ ಭಜಿಸಿದಳಾಯತಿಕ್ಕೆಯಲಿ ಮಧುಕನಾಥನ ಪಾದ
ಪಂಕಜವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪ ಸೂ) ; ಆಯತಿಕ್ಕೆಯಲಿ ಪಂಚಕೈಕಯರಾಯುಧದ
ಬೆಳಗೊಳೆಯೆ ನೂಕಿದರು ತೇರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೨-೪೮) ; ಬಾಯ
ನೋಡಾ ಅಂಜದೆನ್ನೊಡನಾಯತಿಕ್ಕೆಯಲಿ ಗೆಡವ ಪಾಪನಿಕಾಯವೇನಿದ್ದೇನ
ಮಾಡುವವೀ ಮಹಾತ್ಮನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೭). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ಆಸಕ್ತಿ :
ಹುಟ್ಟಿದುದು ಬಳಿಕಾಯತಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸತಿಗೆ] ಗಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿತಗ್ಗದಸೂಯೆ
ಮನ ಕವಲಿಟ್ಟು ದಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಲಿ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀ ನಿತಂಬಿನಿಯ (ತೊರಾ.
೨-೧-೩೭). [ಆಯತಿ + -ಇಕ್ಕೆ]

ಆಯತಿಗೆಡು ‘ಆಯತಿಗೆಡು’ ನೋ.

ಆಯತಿಗೆಡು, ಆಯತಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ಅಸಮರ್ಥ
ನಾಗು : ಸುತನ ರೂಪಿನ ಸೊಬಗನಂಗಸುಕುಮಾರತೋನ್ನತೆಯ
ಬಾಲ್ಯದ ಚೆಲುವನು . . . ಅಧಿಕಗುಣಗಣವನಾಯತಿಗೆಟ್ಟು ನೆನೆದು
ತೋಕಿಪೆನೆಂಬಡಾಕಲ್ಪತವೆಯ್ದದರಸ (ಹಜಕಾ. ೧೨-೫೪) ; ಆಯತಿ
ಗೆಟ್ಟಿರ್ವೆವಡೆದಜಾವಿನ ಬೀಯದೆ ಮಜೆದೊಜಗಿದಳಲವಾರ್ಸಿನೊಳು
(ಜಯಕಾ. ೪-೩೬). ಆಯತಿಗೆಡು : ಆಯತಿಗಾಯತಿಗೆಡೆ ಕಾಳೀ
ಯಕತತಿ ನೃಪತಿ ಕೆಳದುರ ಮುಳಿದುರ್ಚಿದ ಕಾಕ್ಷೇಯಕದೆ ಪೊಯ್ಯಲ್
(ಯಶೋಚ. ೪-೪೪). [ಆಯತಿ + ಕೆಡು]

ಅಯತಿನೆಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಾಗು; ಅಗಲವಾಗು : ಮನಮು
ನಲರ್ಚಿದತ್ತು ಪುರುಷೋತ್ತಮನುಚ್ಚ ಲಲಾಟರೇಖೆ... ವಿಷ್ಣುವಿನ
ಪೇರುಮಾಯತವೆತ್ತ ವಾರಿಜಾಕ್ಷನ ಭವಳೇಕ್ಷಣಂ (ಸಂರಾಮ. ೩-೧೫೭).
೨. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಉತಾಹಗೊಳ್ಳು; ಆಸಕ್ತವಹಿಸು :
ಹೀಯುಷಜಲಧಿಜಲಮಿಷ್ಣಾಯನ ಸವನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುವಿಂ ನಿಕ್ಕುವ
ಮೆಂಬಾಯತವೆತ್ತ ನಿಜಾಭಿಪ್ರಾಯದಿನನಿಮಿಷರಶೇಷರನುನಂದಿಂದಂ
... ಎಯ್ (ನೇಮಿಷ. ೪-೧೩೭ ಪ); ಭಾವೆಯರಾಯತವೆತ್ತ ಪಟ್ಟಣದಿಂ
ಪೊಜಮಟ್ಟು ನೆಟ್ಟನೆ ಸ್ಮರನಿಧಿ ನಂದನದಡೆಗೆ ಸಾಲಿಟ್ಟುದನೇಕ ಸಂಭ್ರ
ಮದಿ (ಮೋಹತ. ೫-೨೯). ೩. ಸಮಗ್ರವಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು : ಅಯತಿ
ವೆತ್ತು ಶಬ್ದ ಭರತಾಗಮ... ಅಖಿಳಶಾಸ್ತ್ರಸಮಾಜಮನೋಜೆಯಿಂ
ದುಪಾಧ್ಯಾಯನತಿಪ್ರಸನ್ನ ಹೃದಯಂ ಸಲೆ ಪೇಜುತಿರಲ್ಕೆ ತಾಂ ಸಹಾ
ಧ್ಯಾಯಿ ದಲೆಂ ದಿನಂ ನೃಪಸುತಂ ನೆಜೆ ಕೇಳನ್ನವೇಂ ಮನಸ್ಸಿಯೋ
(ಕುಸುಮ. ೭-೨೮). [ಅಯತಿ + ಪಟ್ಟು]

ಅಯತುತ್ತು (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಆಹಾರ (?) : ಹದನ
ನೆಲ್ಲನ ಕೇಳಿ ತಲೆದೂಗಿದನು ಬಡತನದಾಯತುತ್ತುಲ್ಲಿ ದುತ್ರಿಯಂಬಕನಿಂದ
ಗಿರಿಜೆಯುಲಾತ್ಮಸಂಭವನು ಉದಿಸಿದಡೆ ನಮ್ಮಿಷ್ಟವಹುವಾನಿದಕೆ ಸಾಧಕ
ನಲ್ಲ ತತ್ಕರ್ಮದಲಿ ಸಂಸ್ಕಿತರಾಗಿ ಹೋಗಿಯೆನುತ್ತ ನೇಮಿಸಿದ (ನಿಭಾಗ.
೪-೫-೨೦). [ಅಯು + ತುತ್ತು]

ಅಯತೆ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಳು; ಅನುರಕ್ತೆ : ಲಲಿತ ಕಾಯಕಾಂತಿಯ
ರಸಭರಿತ ಗಿಂಡಿಯ ಹಿಡಿವಾಯತೆಯರ್ಧಳೂತ್ತಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೪-೯).
[ಸಂ. ಅಯತಾ]

ಅಯತ್ತ 'ಅಯತ್' ನೋ.

ಅಯತ್ತ (ಗು). ೧. ಅಧೀನ; ವಶ : ಆ ದಿಶಾಭಾಗಮನಾತ್ತೀಯ
ಶಾಸನಾಯತ್ತಂ ಮಾಡುತ್ತಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೧ ಪ). ೨. ಸಾಧು
ವಾದ; ಪಳಗಿದ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ; ವಿಧೇಯವಾದ. (ನಾ).
೩. ಸೇರಿರುವುದು; ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು; ಕೂಡಿರುವುದು : ಕೃತ್ತಿ
ರದೆಯುಮುತ್ಯಾತ್ಯಾಯತ್ತಮನುಸ್ವಾರಂ (ಶಮದ. ೧೭೨); ಎತ್ತಾನು
ಮದೆಲ್ಲಿಯಾನುಮೆಂಬರ್ಗದೊಳಾಯತ್ತಂಗಳರಮೆ ಅರೆಗಳ್ (ಶಮದ.
೩೧೨); ಅತ್ತ ನೋಡಲು ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವೆತ್ತ ಜೋಳದ ರಾಶಿ ರುಚಿ
ರಾಯತ್ತ ಮೌಕ್ತಿಕಪುಂಜವುನ್ನತವಾಗಿರಲು ನಗುತ (ಬಸಪ. ೯-೨೧).
೪. [ಸಂಗೀತ]ರಾಗಾಲಾಪನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವರೋಹಣ
ರಿತಿ : ಇಳುವರಿಯ ಹಂತಗಳಿಗೆ ವಿವಾರಿ ಅಥವಾ ಅಯತ್ತಗಳೆಂದು
ಹೆಸರು (ಸಂಗೀತಂ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಅಯತ್ತಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಧೀನಗೊಳಿಸು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ: ನಿರ್ಮಳ
ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಯಂ ಗೌರೀಶಂ ಒಸೆವಾಯತ್ತಂ ಮಾಳ್ಕೆ ವಿಕ್ರಮಾಂಕ ನಿನಗನ
ಪರತಂ (ಸೌಹ. IX-೧, ೨೭೭-೨೦; 1183). [ಅಯತ್ತ + ಮಾಡು]

ಅಯತ್ತವೇಳೆ 'ಆಯತವೇಳೆ' ನೋ.

ಅಯತ್ತಸಮಯ (ನಾ). = ಆಯತಕಾಲ : ಹಣ ಸುಲಿದ ವಕೀಲರು
ಅಯತ್ತಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೈಬಿಟ್ಟರು (ಭಾರತಿ. ೧೩೫).

[ಅಯತ್ತ (< ಅಯತ್) + ಸಮಯ]

ಅಯಪಾಣಿ (ನಾ). ಆರಿಸಿದ್ದು; ಅತಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು : ಭೀಷ್ಮನು
ಸಂತತವಾಗಿ ಬಾಣದ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತ ಪಾಂಡವರ ಕಡೆ ಅಯಪಾಣಿ
ಯಾಗಿದ್ದ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಆರಿಸಿ ಆರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದನು (ವಚನ. ೨೭೧);
ಒಂದು ದಿವಸ ಅಯಪಾಣಿಯಾದ ಕೆಲವು ನಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟು
ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು... ಇದೆಲ್ಲಾ ವಾಡಿಕೆಗೆ ಬಂತು (ಅದೂಟ.
೬೪). [?]

ಅಯಪ್ಪದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಣುಜ್ಞರಸರ ಮಗ ಕಲಿ
ಗಜ್ಜಂ ಅಯಪ್ಪದೇವನೊಳ್ಳಾದಿ ಕಳಿಕಟ್ಟಿಯೊಳ್ಳತ್ತ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು,
೧೪೦-೨; 919). [ಅಯಪ್ಪ + ದೇವ]

ಅಯಮೇರ (ನಾ). ಕೊಯ್ಲಿನ ಒಕ್ಕಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿ
ಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಸೇವಕರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯದ ಭತ್ಯೆ (ಕಿಷ್ಕಂ. ೮).
[ಅಯ + ?]

ಅಯರ (ನಾ). ಅದರ (?) : ಒದವಿದ ಕೂರ್ಮಯಿಲ್ಲದಳಿಪಾಯರ
[ವಾಕಾಂ. ರಯ] ಮಿಲ್ಲದ ಪಾಳಿ ರಾಗಮಿಲ್ಲದ ಸುಸಿಲ್... ಚದುರುಮಂ
ಮನಂಗೊಳಿಪುದೇಂ ಕಡುಜಾಣಿಯರೋ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಅದಿ. ೨.
೧೨-೪೬). IP ಅದರ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದದ ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪವಿರ
ಬಹುದೆ? [< ಸಂ. ಅದರ]

ಅಯರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ]. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಲಗ್ನದಿಂದ
ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ರಾಶಿ : ತ್ರಿದಶಪಡಾಯರಾಶಿಗಳೊಳಕ್ಕೆ ವಿಲಗ್ನ
ದೊಳಕ್ಕೆ ಮೇಣ್ ಸುಹೃತ್ ಸದನದೊಳಕ್ಕೆ ಸದ್ಗ್ರಹದ ವರ್ಗದೊಳಕ್ಕಿರೆ
ಪಾಕನಾಥಂ... ಚಂದ್ರನಿದೊಡೆ ಶುಭಂ (ಜಾತಕ. ೯-೧೫).

[ಅಯ + ರಾಶಿ]

ಅಯಲ್ಲಕೆ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಬಯಕೆ; ಉತ್ಸುಕತೆ; ಉತ್ಯಂ
ಲತೆ; ವಿರಹವ್ಯಥೆ : "ಅಯಲ್ಲಕಂ, ಉತ್ಕಂಠಾ, ಉತ್ಕಳಿಕಾ...
ಓತ್ಸುಕಂ, ಹೃಲ್ಲೇಖಾ, ವಿರಹಾ, ವಿಯೋಗಃ — ಈ ೯ ವಿರಹಂ"
(ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೭). [ಸಂ.]

ಅಯವರಿ 'ಆಯವಣಿ' ನೋ.

ಅಯವಣಿ, ಅಯವರಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿ; ಕ್ರಮವನ್ನು
ತಿಳಿ : ನೋಯಿಸಿ ನುಡಿಸಿದ ನೋಡಮಚಿತಗಳ ಬೀಯವೆಸಗಿ ಬೇಸಲಾಸದೆ
ಆಯವಣಿತು ತರಲಪ್ಪಿಯದ ಪತಿಯೊಳಸೂಯೆಗೊಳದೆ ಸುಖಿಸುವುದು
(ಹದಿಬ. ೩-೨೬). ಅಯವರಿ : ಮೊಗ್ಗಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಅಯವರಿತು
ಜೋಡಿಸಿದಾಗ ಇವೆಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿ ಪೂರ್ಣಸಾರಭವನ್ನು ಬೀರಿ
(ಭಾರವಿ. ೨೯೨). [ಅಯು + ಅಣಿ]

ಅಯವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬರು; ಆಗಮಿಸು : ವಾಯಸೆಡಬಲನಾಗಿ ಅಂಗ
ಭಾರವ್ವಾಜವಾಯದಿಂ ತಾತ್ಕರ್ಯ ದಕ್ಷಿಣ ವಾಮಕ್ಕೆದೆ ಪಾಲ್ಕಾಯಕಾಂಗನೆ
ಪುಷ್ಪಫಲವೃಕ್ಷಭ ಕರಿತುರಗಸಂಪತ್ಸಮಾಜಯುತರು ತೋಯ ಮಂಗಲ
ವಾದ್ಯ... ಜಿನಮುನಿಯದುರಿಗಾಯವಿಡೆ ಲೇಸು ಲೇಸೆಂದು ನಯಂ
ಧರನು ಆ ಕನಕಪುರದಿಂದೈದಿದ (ಜಿನಮು. ೩-೨೧).

[ಅಯ + ಇಡು]

ಅಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ಶಾರೀರ ವಿದ್ಯೆ : ಅಯ
ವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಕಟ್ಟಿ ಪ್ರಾಯತನಮಂ ಪಿಡಿದನೇಕವಿದಾಯನೆಂಗಳ
ಮೆಟ್ಟು ಬೊಂದುಗೆ ಜೀವನಾಮಕದಿ (ವಿನೇಭ. ೧೩-೭೫).

[ಅಯು + ವಿದ್ಯೆ]

ಅಯವ್ಯಯಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಆದಾಯ ವೆಚ್ಚಗಳ ವಿವರವನ್ನು ತೋರಿ
ಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ, —ತಖ್ತಿ. [ಅಯು + ವ್ಯಯ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅಯಶ್ಯೂಳಿಕೆ, ಅಯಃಶೂಲಿಕ, ಅಯಶ್ಯೂಳಿಕ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿ
ಣದ ಶೂಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸುಲಭೋಪಾಯದಿಂದ
ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು
ಅವಲಂಬಿಸುವವನು. ಅಯಃಶೂಲಿಕೆ (೨). ಅಯಶ್ಯೂಳಿಕೆ :
೩. ಪ್ರಾಣಬಿಡುವವನು (?) : "ಪ್ರಾಣಪಂಚೈದಂಗಿಯ್ಯವನಂ
ಅಯಶ್ಯೂಳಿಕನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩-೨೧೬). [ಸಂ.]

ಅಯಶ್ಯೂಳಿಕೆ 'ಆಯಶ್ಯೂಲಿಕ' ನೋ.

ಅಯಸ್ಸು (ನಾ). ಅಯಾಸ; ಬಳಲಿಕೆ; ಶ್ರಮ: ವೀರಸುತಚನನೀಗ
ಗಾಂಧಾರಿಗೆ ದುಃಖತಚನನವರಾಯ್ತೀಗಳ್ ಕಾರವಸತಿ ದುಃಖಮಹಾ
ಭಾರಮನಾಂತಾಯಸಕ್ಕೆ ಗುಣಿಯಾದುದು (ಗ ದಾ ಯು. ೪-೫);
ಪುಟ್ಟುವುದೊಂದುಜ್ಜುಗದೊಳೆ ಮರಣಾವಸ್ಥೆಯಂ ತಾಲ್ವ ಬಂದಾಯ
ಸಮಂ ಚಿತ್ತಯ್ಯ ಪಂಪಾಪುರದರಸ... ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ತಾಶ. ೩);
ಇದಜಾಯಸವು ತಾನೇಸುದಿನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೩೫); ಕಾಯ ಮನೋ
ವಚನಗಳ ಅಯಸದಿಂದಳವಳಯದೆ ಪತಿಯನುಪಾಯದಿಂದುಪಚರಿಸು
ವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೯). [\leftarrow ಸಂ. ಅಯಾಸ]

ಅಯಸ್ಸು 'ಅಯಿಸ' ನೋ.

ಅಯಸ್ಸು (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ; ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿ
ಸಿದ. 'ಅಯಸಕವಚ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಲೋಹದಿಂದ (ಉಕ್ಕು
ನಿಂದ) ಮಾಡಿದ ಆಯುಧ: "ಸಿಡಿ - ವಿಕೀರ್ಣ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಯಸ
(ಸಿಡಿಯಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೊನಚಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕು)
ದಾಹಾಂತ (ಹುರಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಹಾರುವುದು), ಗಜಕ್ರೋಧವಸ್ತುನೋಃ
(ಅನೆಯ ಮದೋದಕ)" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಅಯಸಂಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಯಾಸ ತೋರು ವಂತೆ ಮಾಡು;
ಬಳಲಿಕೆಯುಂಟುಮಾಡು: ವರುಣನೊಡಲೊಳಗರುಣವಾರಿಯಂ
ತೋಪಿ ವಾಯುವಿಗಾಯಸಂಗಾಣಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೩೯-೧೬).

[ಅಯಸ್ಸು + ಕಾಣ್ + -ಇಸು]

ಅಯಸಂಗೊಳ್, ಅಯಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಳಲು; ಅಯಾಸ
ಹೊಂದು: ಮಾಯೆಯೆಂಬಳ ಸೃಜಿಸಿ ತಾಯನಾಗಿ ಜಗಕೆ ಅಯಸಂ
ಗೊಳುತ ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿರುವ ನಾಯಕ ಬ್ರಹ್ಮನನುಯಾಯಿಗಳು ನಾವೆಲ್ಲ
ಹೇಯವದರೊಳಗೇನೊ (ಮಂಕುಕ. ೬೭೨). ಅಯಸಗೊಳ್: ಬಾಯ
ದಿಡುತ ಬಲುಭೀತಿಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕ ರಾಯಸಗೊಂಡು ಹೆಮ್ಮಲೆಯ (ಕಂನಭಿ.
೧೧-೪೬); ಎನಿತೊಡಂ ಬೊಕ್ಕಸಂ ಪೂರ್ಣಮಾಗಿದುರ್ದಿನಿಸುಮರೆ
ಯಾಗದೆ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದವರೊಯ್ಯಲಾರದಾಯಸಗೊಂಡರು (ಶೀಷರಾ.
೩೪-೧೬). [ಅಯಸ್ಸು + ಕೊಳ್]

ಅಯಸಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಯಾಸಪಡಿಸು; ಬಳಲಿಸು; ಕಷ್ಟ
ಪಡಿಸು: ದೀಯವಾಗುವ ತನುವಿನಲಿ ನಿರ್ದಯಕನು ನೀನಿರ್ದು ಅತಿ
ಹಿರಿವಾಯಸಂಬಡಿಸುವರೆ ನೀನನುಕೂಲವಾಗಿದುರ್ (ಹ ಭ ಸಾ. ೯೪).
೨. ನೆನೆಯಿಸು; ಮುಳುಗಿಸು: ರಾಯ ದಶರಥನಸುವಿಸಂಚಿತ ಕಾಯ
ವನು ನವತಪ್ತತ್ವಲದಲಾಯಸಂಬಡಿಸಿದರು ಮೇಧಿಸಿದರು ಸುಗಂಧದಲಿ
(ತೊರರಾ. ೨-೬-೧). [ಅಯಸ್ಸು + ಪಡು + -ಇಸು]

ಅಯಸಕವಚ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ: ಡೆಂಡಣಿಸಿ ಕಳಚಿ ಬಿದ್ದುವು
ಪುರಾತನಾಯಸಕವಚ (ಚಿತ್ಕಾಲ. ೫). [ಅಯಸ್ಸು + ಕವಚ]

ಅಯಸಗೊಳ್ 'ಅಯಸಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಯಸಪಿಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗುಂಡು: ಸಾಹಸಗತಿ ತಪ್ಪಾರಕ್ತಾಯಸ
ಪಿಂಡಂ ನೀರೊಳಗಟ್ಟಂತೆ ತನ್ನ ತೇಜಂಗೆಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೩೦).
[ಅಯಸ್ಸು + ಪಿಂಡ]

ಅಯಸಬಡು 'ಅಯಸವಡು' ನೋ.

ಅಯಸವಡು, ಅಯಸಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅಯಾಸಪಡು; ಬಳಲು;
ನೋಯು: ಹಕ್ಕಿಯನೇಜಾಯಾಸವಡುತೆಲ್ಲಿ ತುಕ್ಕು ಬಂದಿರಿ ಪೇಳ್ವ
ದೆನಲು (ಮೋಹತ. ೧೩-೩೪). ಅಯಸಬಡು: ಜನಮೇಜಯ...
ಯಜ್ಞಮಂ ಅಯಸಬಟ್ಟುಮಾಡೆ (ಕಪಿಕಂ. ೩೦). [ಅಯಸ್ಸು + ಪಡು]

ಅಯಸಾಮ್ಯ 'ಅಯಸ್ವಾಮ್ಯ' ನೋ.

ಅಯಸಾಯ 'ಅಯಸ್ವಾಮ್ಯ' ನೋ.

ಅಯಸ್ವರ (ನಾ). ಅಯಸ್ವಾಂತ; ಸೂಚಿಗಲ್ಲು: ಸೂಚಿಗಳಾಯಸ್ವರವ
ದೂರದಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಾಚರಿಸವೇ ಆ ತರಮೆನಲು (ಶಂಕದಾ. ೧೪-೬೧). [?]

ಅಯಸ್ವಾಮ್ಯ, ಅಯಸಾಮ್ಯ, ಅಯಸಾಯ (ನಾ). ಹೆಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ
ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವವರಿಗೆ
ಕಣದಲ್ಲಿ ಅಳೆದು ಕೊಡುವ ಧಾನ್ಯ, — ವರ್ಷಾಶನ: ಅಂಗದಹಳ್ಳ
ಪಟ್ಟಡಿ ಸೇನಭೋಗತನವನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ಅಯಸ್ವಾಮ್ಯ... ಮುಂತಾ
ದುವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦). ಅಯಸಾಮ್ಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ.
೧೪೦). ಅಯಸಾಯ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೪೯). [ಅಯ್ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಅಯಸ್ಸು 'ಅಯುಸ್ಸು' ನೋ.

ಅಯಾ (ನಾ). ದಾದಿ; ದಾಸಿ; ಸೇವಕಿ: ಅವರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು
... ಮೇಂ ಸಾಹೇಬರ ಆಯಾಗಳಾದರು (ಸಾಹೇಬ್. ೯); ಅಸ್ತತ್ವ
ಯಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಆಯಾವನ್ನು ಜೊತೆಮಾಡಿ ರೋಗಿಯನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕಳು
ಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [\leftarrow ಹಿಂ. ಆಯಾ]

ಆಯಾತ (ಗು). ೧. ಬಂದು ತಲಪಿದ; ಬಂದ; ಬರುವ. (ನಾ).
೨. ಬಂದವನು: ಶರಣಾಯತರನೆಯ್ತಿ... ಮುನಿಸಿಂ ಮಾಜಾನ್ತರಂ
ಕೊಂಡು (ಎಇ. XIII, ೩೨೯-೫; ೪೩೦). ೩. ಆಮದು; ಹೊರಗಿನಿಂದ
ಬರುವುದು: ಆಹಾರದಿಂದ ಮೊದಲೊಂದು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತು
ಗಳಿಗೂ ವಿದೇಶಿ ಆಯಾತವನ್ನೇ ಕಾದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಭಾರತ
ದಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯ ಪಿಡುಗು ಮನೆ ಮಾಡಿತು (ಭ್ರಮಾನ. ೬೭); ಆಯಾತ
ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ದಂಡ ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯-೧೧-೫೯). [ಸಂ.]

ಆಯಾತಪ್ರಯಾತ (ಗು). ಬರುವ ಮತ್ತು ಹೋಗುವ: ವಿಕಿರತ್ನಪ್ಪ
ಕದಂಬತಾರಕಿತ ಮಾಯಾತಪ್ರಯಾತಾಂಗನಾನಿಕರೋದ್ಯಚ್ಚರಣಾಂಶು
ಪಲ್ಲವಿತಂ... ರಾಜಗೇಹಾಚಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೫೧).

[ಅಯಾತ + ಪ್ರಯಾತ]

ಆಯಾನ (ನಾ). ೧. ಬರುವುದು; ಬಂದು ತಲುಪುವುದು.
೨. ಸ್ವಭಾವ; ಪ್ರಕೃತಿ. ೩. ಅಭೇದ್ಯವಾದುದು; ಅನಾಹತ:
"ಆಯಾನಮೆನಲನಾಹತಮೆನಲಭೇದ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೮). [ಸಂ.]

ಆಯಾಮ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ; ನೀಳ; ದೀರ್ಘತೆ: ವಿಂಶತಿ ಯೋಜನ
ವಿಸ್ತಾರಮುಂ ತ್ರಿಂಶದ್ಯೋಜನಾಯಾಮಮುಮಪ್ಪ ರಣಭೂಮಿಯಂ
ಕೈಕೊಂಡಿಪುರ್ದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೬೯ ವ). ೨. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರಹು.
೩. ಸಂಯಮ; ತಡೆದಿರುವುದು; ನಿಯಮನ. [ಸಂ.]

ಆಯಾರ (ನಾ). ಆಹಾರ; ಬಲಿ: ಅಯ್ಯಾ ಕೊಡಿ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು
ಭೂತಕ್ಕೆ ಆಯಾರ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ತಿಮ್ಮನು ಹೇಳಲು ಮಾವಯ್ಯನು
ನಂತು ಹಿಂತಿರುಗಿ... ಕಠೋರವಾಗಿ ನುಡಿದನು (ಕಾನೂರು. ೨೫೬).

[\leftarrow ಸಂ. ಆಹಾರ]

ಆಯಾಲ 'ಅಯಾಲು' ನೋ.

ಆಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಬಳಲಿಕೆ; ಶ್ರಮ; ನೋವು: ಆ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸು
ವುದರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಯಾಸವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಪ್ರಯತ್ನ: ಪಾಯಸ
ವಾದರೂ ಆಯಾಸದ ಹೊರತು ಸಿಕ್ಕದು (ಗಾಡ). [ಸಂ.]

ಆಯಾಸಂಗೊಳ್, ಆಯಾಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಲು; ಶ್ರಮ
ಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು: ಈಯಂದದ ವಿರಹವೇದನೆಯಿಂದಾಯಾ
ಸಂಗೊಂಡಲರ್ವಾಸಿನಮೇಲಾಯತನೇತ್ರ ಸುಲೋಚನ... ಮೆಯ್ಯಕ್ಕಿ
ದಳು (ಜಯಕಾ. ೪-೩೮); ಆ ಸಕಳ ವೇದಂಗಳತ್ಯಾಯಾಸಂಗೊಂಬವು
ನುತಿಪಲಾಜದೆ (ಬಸಪು. ೮-೪೬). ಆಯಾಸಗೊಳ್: ೧. ರತಿದೇವಿ
ದುಕ್ಕದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ... ಹೊಕ್ಕಳು ಕುಸುಮಾ ವತಿಯ
(ಮೋಹತ. ೮-೪೯). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು (ಕ). [ಅಯಾಸ + ಕೊಳ್]

ಅಯಾಸಂಬಡು, ಅಯಾಸಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು; ಬಳಲು: ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕಾದಂಬ. ೭೫೭); ಕಾಯ ಕ್ಲೇಶಂಗಳನ್ನಿವಾರಿಸುವುದು ಪೇಜರ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಸಮ ಮಾಯಾವಿ ತನದಿನುಣ್ಣರ ದಾಯಮನೀ ಪರದನೆಯದಕ್ಕಟ ಕೆಟ್ಟಂ (ಧರ್ಮಮ್. ೧-೧೦೫). ಅಯಾಸಪಡು: ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ಯಾಕೆ ವ್ಯಥಾ ಅಯಾಸಪಡುತ್ತೀರಿ (ರೂಢಿ). [ಅಯಾಸ+ಪಡು]

ಅಯಾಸಗೊಳ್ 'ಅಯಾಸಂ'ಗೊಳ್ ನೋ.

ಅಯಾಸಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು; ಬಳಲುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಣಿಸು: ಅವರನ್ನು ಅಯಾಸಪಡಿಸಬೇಡಿ (ಕೊನೆಭೇ. ೧೪೨).

[ಅಯಾಸಪಡು (< ಅಯಾಸಂಬಡು) + -ಇಸು]

ಅಯಾಸಪಡು 'ಅಯಾಸಂಬಡು' ನೋ.

ಅಯಾಸಿ (ನಾ). ಶ್ರಮಗೊಂಡವನು; ದಣಿದವನು: ಕನಕಾಪೇಕ್ಷೆಯನಾವಗಂ ಖನನಮಂ ಮಾಬ್ಬದ್ಗ ತಾಯಾಸಿಗಳ್ಳಿನಮಂ ಸತ್ಯರಣಾತ್ಮೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದಳಾ ಭೂದೇವಿ ತಾನಲ್ಲಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೪೨).

[ಸಂ. ಅಯಾಸಿನ್]

ಅಯಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಸರದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊ: ದಿಂಬಿನಲಿ ಮೊಗದೋರಿ ಎಸಳನಾಯಾಳಿಸುತ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನದಿ ನೋಡುವಂತೆ ಸೂರ್ಯಪಾನವ ನೋಡು ಹೇಗೆ ನಿಂತಿದುದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧-೭).

[ಅಯಾಳು (< ಅಯಾಲು) + -ಇಸು]

ಅಯ್ಯಿ 'ಅಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಿ (ನಾ). ೧. ತಾಯಿ: ಸೈಗರೆವದು ಸಮರಂಗವೆರಡು ಸಮ ಅಯಿಗಳಲಿಂತು ವಂಚನೆಯೇ (ಸಾಂ. ೪-೯). ೨. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಕ, ಅಮ್ಮ ಎಂಬಂತೆ) ಸೇರುವ ಮಾತು. ಉದಾ: ಗಂಗಾಯಿ, ಧನಳಾಯಿ, ನಾಗಲಾಯಿ, ಮಂಗಾಯಿ. ೩. ಅಜ್ಜಿಯ ತಾಯಿ; ಮುತ್ತಜ್ಜಿ: ನಿಮ್ಮ ಅಜ್ಜ ಪಣಜ ಸತ್ತುದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ, ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ ಸತ್ತುದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿ, ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿ ಸತ್ತುದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿ, ನಿಮ್ಮ ಅಯಿ ಪಣಜ ಸತ್ತುದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ (ವಚನಾ. 1, ೨೪೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಯ್ಯ, ಅಯಿ, ಯಾಯ್, ನಾಯ್; ಪರ್ಜೆ. ಅಯಾಲ್ = ಹೆಂಗಸು, ಹೆಂಡತಿ; ಕುಣ. ಐಲ, ಐಲಿ; ಕುವಿ. ಈಯ; ಕುರುಪ್. ಆಯಂಗ್; ಮಲೆ. ಅಯ್ಯ. / ಮರಾ. ಗುಜ. ಅಸ್ಸಾ. ಬಂಗಾ. ಜರಿ. ಸಿಂಧಿ. ಆಯಾ]

ಅಯ್ಯಿ (ನಾ). ಗೊಲ್ಲರವನು (?): ಹಾಲುಗಲ್ಲನಾದ ಅಯಿಗಳ ಸಂಬಪ್ಪ ನಾಗರಖಂಡೆಯನಾದ ಕುಪ್ಪಟೂರ ಗೋಪಗೌಡ (ಎಕ. VII, ೨೨೦. ೨೪೨-೭೬; 1368). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಯನ್; ಮಲ. ಅಯ]

ಅಯ್ಯಿ 'ಅಯ್ಯಿ' ನೋ.

ಅಯ್ಯಿ 'ಅಯ್ಯಿ' ನೋ.

-ಅಯಿತ - ಅಯ್ತ' ನೋ.

ಅಯಿದನೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಮೇಲೆ ಅರಿಸಿ ತೇಖರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದುರಿತೆನೆ; ಹಂಕಲು (*). ೨. ಬೀಜಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿಸಿ ತೆಗೆದಿಡುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಾಳಿನ ತೆನೆ; "ಅರಿಸಿದ ತೆನೆ, ಬೀಜದ ತೆನೆ" (ಜಾನಕೀ. ೧೬). ೩. "ಮೊದಲನೆಯ ಬೆಳೆ" (ರಮಾಕಾಂ.).

[ಅಯ್ತ (< ಅಯ್ತ) + ತೆನೆ]

ಅಯಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಅದೋ ಇರು; ಅಲ್ಲಿ ಇರು: ಎನ್ನ ಭಾರ್ಯ ಕುಬೇರ ಶ್ರೀಮಾಡದ ಮೇಗಣೆಂದಂ ತನ್ನಂ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ತಳನ್ನು ಮಾಯದ್ದಳೆಂದು ತೋಪಾದೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩೯-೯); ಪರಿಹಾಸ ನೆಂಬುದಾಯರ್ಪರಗಿ ಕಾಳಿಂದಿಯೆಂಬುದೀ ಸಾರಿಕೆ (ಕಾದಂಬ. ೬೪).

[ಅಯ್ (< ಅಯ್) + ಇರ್]

ಅಯಿಲ್ (ನಾ). ಸೂರೆ; ಕೊಳ್ಳೆ (?); "ರೋಗ" (ಆದಿಪ. ಕೋಶ); "ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ" (ಸಮ್ಯಕ್. ಕೋಶ); ಕಳ್ಳರಾಯಿಲಮಜೆಯೇಜು ಮಾರಿ ಪಸವಿಟ್ಟು ಬಜಂ ಪೇವುಂ ಭಯಂಗಳಾಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಆದಿಪ. ೧-೫೨); ಬಡವರ್ ಬಲ್ಲಿದರೆಂಬ ದೇಶಭಾಷೆಯಂ ಅಯಿಲದಳುಸಿಣಿವಿಲಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೬-೧೦೨ ವ); ಸಿಡಿಕ್ಕಟ್ಟಾಡಿದ ತೊಂಡು ಬಂಡು ಮೊಜೆ ಪೊಕ್ಕೇಜಾಯಿಲಂ ಚಾರ್ಯಮೆಂಬೊಡವೆಂದು ತಲೆದೋಜವು (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೪೬); ಮನದೊಳುಮೈಕೆಯನಿಲ್ಲೇಜುಮಾಜು ಸಜ್ಜನ ದೂಷಣತ್ವಮಾಯಿಲಮೊತ್ತು ಜೊತ್ತು (ಸಮ್ಯಕ್. ೬-೩೩). [?]

-ಅಯಿಲ್, -ಅಯಿಲ್, -ಅಯ್ (ಪ್ರ). "ದೀವ್ಯನ್" ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಕ್ರೀಡಿಸು, ಗೆಲ್ಲು, ಮಾರು, ಪ್ರಕಾಶಿಸು, ಅಪೇಕ್ಷಿಸು ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಘೋಟಾಯಿಲಂ, ಘೋಟಾಯಿಲಂ ಅತ್ರ ಘೋಟಿಕಾರ್ಥಾತ್ ಘೋಟ ಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಸಮರ್ಥಾತ್ ದಿವ್ಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥೇ ಅಯಿಲ್, ಅಯಿಲ್ ಇತ್ಯೇತಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ನಿಪಾತ್ತೇತೇ ಘೋಟಿಕೇನ ದೀವ್ಯನ್ ಘೋಟಾಯಿಲೋ ಘೋಟಾಯಿಲ ಶ್ಲೇಷಿ ಘಾಟಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಘೋಟಾರೋಹಣ ಪ್ರವಣ ಇತಿ ಯಾವತ್" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಸಂಗ್ರಾಮಪ್ರಮುಖರಖಿಲ ಘೋಟಾಯಿಲರ್ ಮನೋಜವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳನೇಜು ಕದನಕ್ಷೋಣಗೆ ನಡೆದರ್ (ಪರಮಾ. ೧೩-೨೯ ವ); ಒದವಿಕುಂ ಸಂಸ್ಕೃತವೆನ್ನದೆ ಕನ್ನಡವೆನ್ನದಾಯಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ... ಪ್ರಯೋಗಂ - ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ, ಅಯಿಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಗಾಢಾಯಿಲಂ, ರೇಖಾಯಿಲಂ, ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ - ಓಜಾಯಿಲಂ, ಅಡ್ಡಾಯಿಲಂ, ಗೋಟಾಯಿಲಂ, ಪುಗ್ಗಾಯಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ); ತಾಯಂ ಮಗನಿಂ ಕೊಲಿಸದೆ... ಪುಗ್ಗಾಯಿಲನಂ ಕೊಂಡು ಕೊಗಿಸದೆ ಬಿದಿ ಸತತಂ (ನಳಚಂ. ೬೪೨). -ಅಯಿಲ್: ಪದಯಿಲಂ, ಪಚ್ಚಯಿಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋ). IP ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಸೀನಂ ತದ್ವರ್ತನಗತ ಮಾನವನೋಳ್ ತಿಳಿಗೆ ಮತ್ತಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ... ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಪಚ್ಚಯಿಲಂ, ಪಡೆಯಿಲಂ, ಗಾವಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೦೫, ಪ್ರಯೋ). -ಅಯ್ತ: ಘೋಟಾಯ್ತಲ್ ಪೊಳೆಯಿಸೆ ದಿಸಿಲ್ಲದುದರಿಗಲ್ ಪೊಳೆವಂತೆ ಪೊಳೆವ ಕಡುಗುದುರಿಗಲುಮಂ (ಪಂ ಪಭಾ. ೧೦-೫೧ ವ); ಅಬಲಿಗರು ವೇಗಾಯ್ತರುಮಪ್ಪನ್ನಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೩೩ ವ); ಪುಗ್ಗಾಯ್ತಂ = ಗರ್ವಿತಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಜಾಡಲಿಗೆ ವೇಗಾಯ್ತರನ್ನೋಡಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟು. ೬೭-೮).

ಅಯಿಲಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೂರೆಮಾಡು; ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ; ಕಸಿದು ಕೊಳ್ಳು (?): ಈತನಿವತಜ್ಜಿಗಳಿಗೆ ಮಾಣ್ಡನಲ್ಲ ಎಮ್ಮೆಮ್ಮ ಜೀವಧನಂ ಗಳನಾಯಿಲಂಗೊಂಡಿದರ್ಪನೆಂಬುದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೩೭ ವ).

[ಅಯಿಲ್ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಯಿಸೆ, ಅಯಸ್ಸೆ, ಅಯುಸ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಾಲಾವಧಿ; ಬದುಕಿರುವ ಕಾಲ: "ಅಯುಷ್ಯ - ಅಯಿಸ" (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ); ತನಿಸುವುದಾಯಿಸ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೨ ಪ್ರಯೋ). ಅಯುಷ್ಯ: "ಅಯುಷ್ಯ - ಅಯು [ಸಾಪಾಂ. ಯು]ಸ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ಅಯುಸ (ದಕ. ೫). [< ಸಂ. ಅಯುಷ್ಯ]

ಆಯುಸು, ಆಯು (ಕ್ರಿ). ಆಯು ವಂ ತೆ ಮಾ ಡು; (ಕಲ್ಪು, ಕಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸು: ಅವರು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಆಯುಸ್ಸು: ದುಗುಡವೇತಕೆ ಜೀಯ ಡೊಂಬಿನ ಜಗಳವನು ತೆಗೆದರಿನ್ನಪರ ಸುಂಟಗೆಯನಾಯ್ತುವೆನವರ ತನುವನು ಯುದ್ಧರಂಗದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೮-೭). [ಆಯ್ + -ಇಸ್ತು] ಆಯು, 'ಆಯ್' ನೋ.

ಆಯು (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಅವಧಿ; ಆಯುಷ್ಯ: ಕುಂದುವುದಾಯು ವೆನಲ್ಯೆ (ಸಮಪ. ೫-೭೭); ಆಯು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆಯುವ ಬೇಡುವನೆ (ವಚರ. ೧೧೫); ಮಹಾಶುಭಂಗಳನಾಯುವಂ ಕೊಟ್ಟು ... ರಕ್ಷಿಸಂ (ಪದ್ಮಪು. ೧-೫೭); ಬೊಮ್ಮನನು ಭಜಿಸುತ್ತ ಆಯುವನು ಸಾಧಿಸಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೭೭೭). [ಸಂ.]

ಆಯುಃಕರ್ಮ 'ಆಯುಷ್ಯಮ್' ನೋ.

ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವ ಅವಧಿ; ಆಯುಸ್ಸಿನ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅವಧಿ. [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪರಿಮಾಣ)]

ಆಯುಃಪರಿಮಿತಿ (ನಾ). = ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ: ಮನುಷ್ಯನ ಆಯುಃ ಪರಿಮಿತಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ನೂರು ವರ್ಷಗಳು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪರಿಮಿತಿ)]

ಆಯುಃಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಆಯುಃಪರಿಮಾಣ: ಕಡಿಸುವೆಯೊ ಕಾಡೊಳಲಿದಾಯುಪ್ರಯಾ[ಮಾ]ಜಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೦-೪೮೮).

[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಪ್ರಮಾಣ)]

ಆಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ, —ಜೋಡಿಸಿದ. ೨. ಕೆಲಸ ಕ್ಯಾಗಿ ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ನಿಯೋಗಿ; ಸಚಿವ; ಪ್ರತಿ ನಿಧಿ. [ಸಂ.]

ಆಯುಕ್ತಕ (ನಾ). = ಆಯುಕ್ತ. [ಸಂ.]

ಆಯುಗ 'ಆಯಗ' ನೋ.

ಆಯುಧ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತಿ, ಗದೆ, ಚಕ್ರ, ಮುಸಲ, ಮುದ್ದರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು: "ಹೇತಿ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ, ಆಯುಧಂ, ಅಸ್ತ್ರಂ-ಈ ೫ ಕೆಯ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೭೦೮); ಒಟ್ಟಿದ ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧಂಗಳುಂಚೆರಸೆಂಕೆವೆದಿಸಿದ ಕುಲಗಿಂಗಳ ತಳವಂತೆ ತಳವ್ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೧ ವ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆ, ಗುದ್ದಲಿ, ಮಚ್ಚು ಮೊದಲಾದ ಸಲಕರಣೆ, —ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಆಯುಧಧಾರಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು.

[ಸಂ. ಆಯುಧಧಾರಿನ್]

ಆಯುಧಧಾರಿಣಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವಳು: ಅವಳಿಗೆ ಆಯುಧಧಾರಿಣಿಯರಾದ ವಿಕೃತ ರಾಕ್ಷಸಿಯರು ಹಗಲೂ ಇರುಳೂ ಕಾವ ಲಾಗಿದ್ದರು (ವಚಭಾ. ೪೦೮). [ಸಂ. ಆಯುಧಧಾರಿಣೀ]

ಆಯುಧಪಾಣಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು: ಮಾವಿನ ತೋಪಿನ ಹತ್ತಿರ ಆಯುಧಪಾಣಿಗಳು ಕೂಡಿವ್ವಾರೆಂದು ವರ್ತ ಮಾನ ಬಂತು (ಬಂಕಿಮ. ೩೯). [ಆಯುಧ + ಪಾಣಿ]

ಆಯುಧಪೂಜೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳಿಗೂ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸಲಕರಣೆಗಳಿಗೂ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ; ನವರಾತ್ರಿಯ ಹಬ್ಬದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಅಶ್ವಯುಜ ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದ ಮಹಾನವಮಿ ದಿನ) ಮಾಡುವ ಆಯುಧಗಳ ಪೂಜೆಯ ಸಮಾರಂಭ: ಮೈಸೂರರಸರ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧಪೂಜೆಯು ಬಹಳ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಜರುಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಆಯುಧ + ಪೂಜೆ]

ಆಯುಧಶಾಲೆ (ನಾ). ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟಿರುವ ಮನೆ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಡ: ಆಯುಧಶಾಲೆಯೊಳ್ ಶತಸಹಸ್ರ ರವಿ ಪ್ರವಿಭಾಸಿ ದೇವ ಚಕ್ರಾಯುಧಮಿಂದು ಬಂದು ನೆಲಸಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೩). [ಆಯುಧ + ಶಾಲೆ]

ಆಯುಧಾಗಾರ (ನಾ). = ಆಯುಧಶಾಲೆ: ಆಯುಧಾಗಾರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಚಕ್ರಾಸಿದಂಡಚ್ಚತ್ವರತ್ನಂಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೩೩). [ಆಯುಧ + ಅಗಾರ]

ಆಯುಧಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಆಯುಧಶಾಲೆಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಆಯುಧಶಾಲೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವವನು: ಒಂದು ದನಸ ಮೋಲಗದೊಳಾಯುಧಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಬಂದು ... ಇದಿರೊಳ್ ನಿಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೨). [ಆಯುಧ + ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಆಯುಧಿಕ (ಗು). ೧. ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೈನಿಕವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಸಿಪಾಯಿ: "ಶಸ್ತ್ರಾ ಜೀವಿ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠ, ಆಯುಧೀಯ, ಆಯುಧಿಕ: -೪ ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜೀವನ ಮಾಡುವವರ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೦).

[ಸಂ.]

ಆಯುಧೀಯ (ನಾ). = ಆಯುಧಿಕ ೨: "ಶಸ್ತ್ರಾಜೀವಿ, ಕಾಂಡ ಪೃಷ್ಠ, ಆಯುಧೀಯ, ಆಯುಧಿಕ: -೪ ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜೀವನ ಮಾಡುವವರ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಆಯುರವಧಿ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಾಲ; ಬದುಕಿರುವ ಕಾಲದ ಪರಿ ಮಿತಿ: ಆದರ್ಕಾಯುರವಧಿಯುಮಿಂದಿನೊಂದೆ ದಿವಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೨ ವ); ನಿನಗಾಯುರವಧಿ ಮೂಜುದಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೮).

[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಅವಧಿ)]

ಆಯುರವಸಾನ (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಕಡೆ; ಬದುಕಿನ ಕಡೆಗಾಲ: ಸೂರ್ಯಪ್ರಭನುಮಾಯುರವಸಾನದೊಳ್ ... ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭಂಗೆ ... ಮಗನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೪ ವ, ೮೫ ವ).

[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಅವಸಾನ)]

ಆಯುರೇಖೆ (ನಾ). [ಸಾಮುದ್ರಿ] ಜೀವಿತಾವಧಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗೆರೆ; ಆಯುಷ್ಯಸೂಚಕವಾದ ಗೆರೆ (ದಕ. ೪).

[ಸಂ. ಆಯುರೇಖಾ (ಆಯುಸ್ + ರೇಖಾ)]

ಆಯುರ್ಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಜೀವಿತಾವಧಿಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅರಿವು: ಆಯುರ್ಜ್ಞಾನಮುಷೀವಗಂತುಮಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯರ್ ಪರಿ ಮಿತಾಯುಗಳಪ್ಪುದಜೊಂದೆ[ದೆ] ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಂಗಳನೊಡನೊಡನೆ ದೇಶ ಕಾಲ ಬಲೋಪಾಯದಿಂ ನೇಮಿಸುಗೆ (ಮದಕ. ೧-೫೮ ವ).

[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಜ್ಞಾನ)]

ಆಯುರ್ದಶೆ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ: ದಶವದನನ ಪರಮಾಯು ದರ್ಶಯಂತಸ್ತಮಿಸಿ ಭಾನುಮಂಡಲಮಾಗಳ್ ದಶವದನನ ಪಠಿಯಂತಿರೆ ದಶದಿಗ್ವದನಮುನುರ್ವಿಪರ್ವಿತ್ತು ತಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೮೦).

[ಸಂ. ಆಯುರ್ದಶಾ (ಆಯುಸ್ + ದಶಾ)]

ಆಯುರ್ಮಾನ (ನಾ). = ಆಯುರವಧಿ: ಇಹಜೀವಿತದ ನನ್ನ ಆಯು ರ್ಮಾನ ಪೂರ್ಣವಾಗದಿದ್ದುದರಿಂದ ಹಾಗಾಯಿತೇನೋ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೮೯). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಮಾನ)]

ಆಯುರ್ಮಿತಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ಮಿತಿ, —ಮೇರೆ: ಅತಿದೂರಂ ಕಾಲಕಲ್ಪೋಚಿತವಿಕ್ಯತಿ ... ಪೂರ್ವಕೋಟ್ಯಾಯತಾಯುರ್ಮಿತಿ ... ತನ್ನೊಳಿಂದಿ ಸ್ತುತಿವಡೆದುದು ಸೌಖ್ಯವಗಾಹಂ ವಿದೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೭೭). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಮಿತಿ)]

ಆಯುರ್ವಂತ, ಆಯುರ್ವಂತ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಬದುಕುವವನು; ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಬೊಮ್ಮಿ ದೇವನಂತಚರಿತ ವನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದವರು... ಆಯುರ್ವಂತರಪ್ಪರು (ಬಸಪು. ೩೧-೩೨).
ಆಯುರ್ವಂತ: "ಜೈವಾತ್ಯಕೇ, ಆಯುಷ್ಮಾನ್ - ಈ ೨ ಆಯುರ್ವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೬); ಆಯುರ್ವಂತನೆ ಬಾಳು ದನುಜನಿಕಾಯ ಮಸ್ತಕಶೂಲ ಬಾಳನುತಾಯತಾಂಬಕಿ ಹರಸೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೪೩-೩).

[ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಯುರ್ವಂತೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಬದುಕುವವಳು; ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವಳು (ದಕ. ೪). [ಆಯುರ್ವಂತ + -ಎ].
ಆಯುರ್ವರ್ಧನ (ಗು). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ (ದಕ. ೪).

[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ವರ್ಧನ)]

ಆಯುರ್ವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಆಯುಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚುವುದು (ದಕ. ೪). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ವೃದ್ಧಿ)]

ಆಯುರ್ವೇದ (ನಾ). ಒಂದು ಉಪವೇದ; ಆಯುರ್ವೃದ್ಧಿ, ರೋಗ, ನಿದಾನ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಒಂದು ವೇದಭಾಗ; ಭಾರತೀಯ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ: ಉಪವೇದ ಚತುರ್ವಿಧಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಯುರ್ವೇದವೇ ವ್ಯಾಧಿನಿದಾನ ವ್ಯಾಧಿಚಕ್ಷು ಮಂತ್ರಾಪದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿಂದ ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಾದಿಗಳಂ ತೋಪಿಸುವುದು (ವಿನೇಶ. ೪); ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಕಾಮತಂತ್ರ ಸಾಮುದ್ರಿಕಾಯುರ್ವೇದ ಧನುರ್ವೇದ ಹಸ್ತಶ್ಚತಂತ್ರ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗಳುಂ... ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಅದಿಪು. ೮-೬೦ ವ). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ವೇದ)]

ಆಯುರ್ವೇದಿ (ನಾ). ಭಾರತೀಯ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು; ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: "ಆಯುರ್ವೇದೀ, ಭಿಷಕ್, ವೈದ್ಯಕ, ದೋಷಜ್ಞ, ಚಿಕಿತ್ಸಕ:—ಈ೫ ವೈದ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೮). [ಸಂ. ಆಯುರ್ವೇದಿನ್]

ಆಯುರ್ಹೀನ (ಗು). ಪೂರ್ಣಾಯುಸ್ಸಿಲ್ಲದ; ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಬದುಕುವ (ದಕ. ೪).

[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಹೀನ)]

ಆಯುರ್ಹೋಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ (ದಕ. ೪). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಹೋಮ)]

ಆಯುರ್ವಂತ 'ಆಯುರ್ವಂತ' ನೋ.

ಆಯುರ್ವರ್ಧನ (ಗು). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ: "ಕರ್ಣಾಗ್ರದೋಹ ಕಾಪು ವ ಪ್ರಜದ ಹಯಮಾಯುರ್ವರ್ಧನನಕ್ಕಲ್ಲದಿರಲಾಯುಹೀನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೨). [ಆಯುಸ್ + ವರ್ಧನ]

ಆಯುರ್ವೋಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡು; ಜೀವವನ್ನು ತುಂಬು: ಸೋಗಯುತುರ್ವಂಗನಾ ಭಂಗಿಯಂ ಚಿತ್ರಿಸಿ ಚಿತ್ರಕ್ರಾಯುರ್ವೋಯ್ ಮದನನೇನ ಮಹಾದೇವಿ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪಳ್ (ಅಜಿತ. ೭-೪೫); ಕರು ವಿಟ್ಟಂ ಸತ್ಯದಿಂ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದನಸಮಸಾಹಿತ್ಯದಿಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂ ಸಿರಿಯಂ ಕೂರ್ತಾಯುರ್ವೋಯ್ ಪರಹಿತಚರಿತೋದ್ಯೋಗದಿಂ ಬರ್ನ್ಮನೆಂಬಂ ತಿರೆ... ಧಾತ್ರೀಗುರುವಾದಂ (ಎಕ. XI, ದಾನಣ. ೨೫-೬೧; 1224).

[ಆಯುಸ್ + ವೋಯ್]

ಆಯುರ್ಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸಿನ ನಾಶ; ಆಯುಸ್ಸು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು: ಅಮರಾಹ್ವಯಮೊಂದುಂ ವೃರ್ಧಮಾದೋಡೇನಚ್ಯುತೇಂದ್ರನಾಯುಚ್ಯುತಿಯೋಹ ಸುಮನೋರೋಹಸ್ವವಿಬುಧಸಮಾಚ್ಯುಗಂ ನಾಡೆ ಮಾಡಿದಂ ಸಾರ್ಥತೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೫೮).

[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಚ್ಯುತಿ)]

ಆಯುರ್ಶೇಷ (ನಾ). ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಆಯುಸ್ಸು: ನನಗೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಯುರ್ಶೇಷವಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೯೦).

[ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಶೇಷ)]

ಆಯುಷ್ (ನಾ). = ಆಯುಷ್ಯ ೨: ರಾಯದಳಗಳಿಗವೆನ್ನ ಕೂಡೆ ನವಾಯುರೇ ಕಲಿಕರ್ಣನಾಯುಷ್ ಹೋಯಿತ್ತಿದೆಯೆಂದೊರಿಸಿದನು ವಾಮಾಂಭ್ರಿಯಲಿ ನೆಲನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೫). [< ಸಂ. ಆಯುಷ್ಯ]

ಆಯುಷ್ಯರ್ಮ, ಆಯುಷ್ಯರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೌರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು: ನಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಆಯುಷ್ಯರ್ಮ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಲ್ಲಾ - ಆಯುಷ್ಯ ಇರುವವರೆಗೂ ನಡೆಯುವ ಕರ್ಮ ಅದು (ಗಾಳಪ. ೮೧). ೨. [ಜೈನ] ಆಯುಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಒಂದು ಕರ್ಮ: ಆಯುಷ್ಯರ್ಮಮುಂ ನರಕತರ್ಯಜ್ಞನುಷ್ಠದೇವಾಯುಷ್ಯಭೇದದಿಂ ನಾಲ್ಕುಂ ತೇಜನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ).

ಆಯುಷ್ಯರ್ಮ: ೨. ಅಪೂರ್ವಕರಣಕ್ಷಪಕ ಪ್ರಥಮ ಶುಕ್ಲಧಾನ ಪರಿಣತನಾಗಿರ್ವಾಯುಷ್ಯರ್ಮಮುನುಷ್ಠಪಿ (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಅನಂತಗುಣಹಾನಿರೂಪ ನಿರ್ಜರಾವಿಧಿಯನಾಯುಷ್ಯರ್ಮಮುನುಷ್ಠಯಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೨ ವ). [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಕರ್ಮ)]

ಆಯುಷ್ಯರ್ಮಶಾಲೆ (ನಾ). ಕೌರವ ಅಂಗಡಿ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಆಯುಷ್ಯರ್ಮಶಾಲೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ಆಯುಷ್ಯರ್ಮ + ಶಾಲೆ]

ಆಯುಷ್ಯಾಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. 'ಆಯುಷ್ಯಾಮಹೋಮ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಆಯುಸ್ + ಕಾಮ)]

ಆಯುಷ್ಯಾಮಹೋಮ (ನಾ). ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಮಾಡುವ ಹೋಮ: ಆ ಮಹಾಸುಭಾವನೀತಂಗಾಯುಷ್ಯಾಮಹೋಮಾದಿಕಮನೋಡರ್ಚಿದಪಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೧೪).

[ಆಯುಷ್ಯಾಮ + ಹೋಮ]

ಆಯುಷ್ಯಂತ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು: ತೇಜಸ್ಸೂ, ಯಶಸ್ಸೂ ಉಳ್ಳ ಆಯುಷ್ಯಂತನಾದ ಪುತ್ರನು ನನಗಾಗಲಿ ಎಂದು ಅನುಗ್ರಹಿಸು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೮). [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಯುಷ್ಯಂತೆ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವಳು: (ದಕ. ೪). [ಆಯುಷ್ಮಂತ + -ಎ]

ಆಯುಷ್ಯತಿ (ನಾ). = ಆಯುಷ್ಯಂತೆ. [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತೀ]

ಆಯುಷ್ಮಾನ್ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಷ್ಯಂಭ ಪ್ರೀತಿ ಆಯುಷ್ಮಾನ್... ವೈದ್ಯತಿಗಳೆಂದಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಂ (ವಿನೇಶ. ೩೨೦). [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಮತ್]

ಆಯುಷ್ಯ (ಗು). ೧. ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ; ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಆಯುಸ್ಸು; ಬದುಕಿರುವ ಕಾಲ: ಚತುರುತ್ತರಾಶೀತಿಲಕ್ಷಪುರ್ಬಂಗಲೋಳಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ದಿವಸದಾಯುಷ್ಯ [ಸಾಕಾಂ. ಪ] ಮುಂಟೆನೆ (ಅದಿಪು. ೧೬-೪೦ ವ); ಭಜಿಸಿದನು ಬಾಲೇಂದು ಶೇಖರನ ಪಡೆದನಾಯುಷ್ಯವನು (ತೂರರಾ. ೧-೮-೩೩). [ಸಂ.]

ಆಯುಷ್ಯಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಈ ಶಾರ್ದೂಲಂ ಪ್ರಾಗ್ಜನ್ಮದೋಹ ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬೊಂ ತನೂಜನ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರೋಧದಿಂ ತಿರ್ಯಗಾಯುಷ್ಯಂಗಟ್ಟು... ಈ ತೇಜದಿಂ ಪುಲಿಯಾದಂ (ಅದಿಪು. ೫-೧೪ ವ). [ಆಯುಷ್ಯ + ಕಟ್ಟು]

ಆಯುಷ್ಯರೇಖೆ (ನಾ). = ಆಯುರೇಖೆ: ಅರ್ಥರೇಖೆಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಫಲವೇನು ಆಯುಷ್ಯರೇಖೆ ಇಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೧೦೮).

[ಆಯುಷ್ಯ + ರೇಖೆ]

ಅಯುಷ್ಯಹೋಮ (ನಾ). = ಆಯುಹೋಮ (ದಕ. ೩).

[ಅಯುಷ್ಯ + ಹೋಮ]

ಅಯುಷ್ಯಾಂತ (ನಾ). ಜೀವಿತಕಾಲದ ಕೊನೆ; ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅಂತ್ಯ.

ಆಯುರ್ಮಾಚ್ಛಯೋಳ್ ಪರಮಾಯುಷ್ಯಾಂತಂಬರಂ ನಿರಾಕುಳಮಾ
ಗರ್ಪ (ಅದಿಪು. ೨-೫೨). [ಅಯುಷ್ಯ + ಅಂತ್ಯ]

ಅಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು; ಚಿಕಿತ್ಸಕನ
ನಾದರಿಸದಾತಂಗಾಗದಾಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೮).

[ಅಯುಷ್ಯ + ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಅಯುಷ 'ಆಯುಷ' ನೋ.

ಅಯುಸ್ಥಾಪನ (ನಾ). ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸುವುದು; ರಕ್ಷಿಸು
ವುದು. ಭಾಪು ಶರಣಾಗತಜನಾಯುಸ್ಥಾಪನಾಚಾರ್ಯ (ಬಸಪು.
೩೨-೪೬). [ಸಂ. (ಅಯುಸ್ + ಸ್ಥಾಪನ)]

ಅಯುಸ್ಸು, ಆಯಸ್ಸು (ನಾ). ಜೀವಿತದ ಅವಧಿ; ಬದುಕುವ ಕಾಲ.
ಕುಜಾದಿ ಐದು ಗ್ರಹಗಳೂ... ಉಚ್ಚ ಶ್ವೇತದಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದರೆ
ತನುಗೆ ಉತ್ತವಾಗಿರುವಷ್ಟು ಪರಮಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಜಾತಕಿ.
೪-೯ ಟೀಕು). ಆಯಸ್ಸು: ಅ ನೀಲಾಂಜನಗೆ ಆಯಸ್ಸು ಮುಗಿಯಿತು
(ಕಸಾಚಿ. ೨೪). [ಸಂ. ಅಯುಸ್]

ಅಯುಹೀನ (ನಾ). = ಆಯುರ್ಹೀನ: "ಅರೆಗಳು ಚರಣದೊಳ್
ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಣ್ಣೊಳ್ ತೋಟಿ ರಕ್ತಚ್ಚವಿಗಳಾಗಿ ಕರ್ಣಾಗ್ರದೊಳ್
ಕಾಪುವ ವ್ರಣದ ಹಯಮಾಯುವರ್ಧನಕೃದಿಲ್ಲದಿರಲಾಯುಹೀನಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೪೪-೨೨). [ಅಯು + ಹೀನ]

ಅಯೋಗ (ನಾ). ೧. ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ
ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜೊತೆ ಅಥವಾ ಸಮುದಾಯ.
೨. ನಿಯೋಗ; ಒಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದ ಸಮಿತಿ: ಒಂದು
ನೇತನ ಅಯೋಗನನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು (ಪ್ರಜಾವಾ. ೧-೨-೬೫; ೨-೩);
ಹಣಕಾಸಿನ ಅಯೋಗ ನಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ತೀರ್ಪು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ
(ಬೆಸಂಕ. ೬-೨-೬೫; ೧-೪). ೩. ಸೇರುವೆ; ಜೋಡಣೆ: ಅತಿವಿತತಾ
ಯೋಗರತ್ನಪ್ರಭಾಪಿಂಗಲಿತ ಸ್ವರ್ಗಾಂತರಾಳಂ ಹಿಮಗಿರಿಧನಳಂ ಬಂದು
ದಿಂದ್ರದ್ವಿಪೇಂದ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೬೬). ೪. ಆಭರಣ; ಅಲಂಕಾರ.
'ಅಯೋಗಂಗೊಳ್' ಪರಾ. ೫. ತೀರ; ದಡ (೩).

[ಸಂ.]

ಅಯೋಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇರುವೆಯಾಗು; ಜೋಡಣೆಯಾಗು:
ಮಂಗಳಾಭರಣದೊಳ್ ನೆಟಿಯೆ ಕೆಯ್ಯಯ್ದು ಮುತ್ತಿನ ಮಾಣಿಕದ
ಮಂಡನಾಯೋಗಂಗೊಳಾಯೋಗಂಗೊಂಡು ಬಂದ ಮದಾಂಧಗಂಧ
ಸಿಂಧುರಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟವರ್ಧನದ ಬೆಂಗೆವಾಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೬ ವ).

[ಅಯೋಗ + ಕೊಳ್]

ಅಯೋಜನ (ನಾ). ಜೋಡಣೆ; ಸೇರುವೆ. [ಸಂ.]

ಅಯೋಜನೆ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಸಿದ್ಧತೆ: ಶಾಕ್ಯಸಿಂಹನಿಗೆ ಬಹು
ಹಿಂದೆಯೇ ಅದರ ಅಯೋಜನೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ನಿಬಂಧ. ೧, ೧೧೬).

[ಸಂ. ಅಯೋಜನ]

ಅಯೋಧನ (ನಾ). ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: ಕುಮಾರ ಕಾಲದೊಳ್...
ಅರೋಹಣಾಯೋಧನಾದಿ ನಾನಾ ವಿನೋದಂಗೊಳ್... ಬಳಿಯೆ
(ಅದಿಪು. ೮-೩ ವ); ಅಯೋಧನ ಪುನಸ್ಸಂಧಾನವಿಶಾರದಂ ನಾರದ
ನಂತೆಂದಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅಯ್ಯಗೆ (ಅ). = ಆಯ್ಯನೆ: ಆಯ್ಯನೆ, ಆಯ್ಯಗೆ (ಶಬ್ದಾ. ೨೦
ಪ್ರಯೋ).

ಆಯ್ಯನೆ (ಅ). ನಿರ್ಭರಾರ್ಥದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ; ಗಾಢವಾಗಿ;
ತೀವ್ರವಾಗಿ: ಆಯ್ಯನೆ, ಆಯ್ಯಗೆ... ಆಯ್ಯನಪ್ಪಿದಂ (ಶಬ್ದಾ. ೨೦
ಪ್ರಯೋ).

ಆಯ್ಯಳಿ, ಆಕಳಿ, ಆಕುಳ್ಳಿ, ಆಯಿಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ
ಸ್ವಭಾವದವನು; ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ಕಣ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ
ಉದಿರಿರುವ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಆರಿಸಿ ಜೀವಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ತಿರುಕ;
ಭಿಕ್ಷುಕ: "ತಿಜಿಕೊಟಿ = ಆಯ್ಯಳಿ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨); "ಆಯ್ಯಳಿ
ಯೆನಲಾ ಯಾಚಕನಿಗೆ" (ಕಶರ. ೧೧); ಅವಳುಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಸುರಪಂ
ಗಮಧೋಗತಿ ತಪ್ಪದಾದುದಿನ್ನಾವಳ ನಲ್ವೆಯಿಂ ಪಡೆವನಾಯ್ಯಳಿಯುಂ
ತ್ರಿಜಗತ್ಪ್ರಭುತ್ವಮಂ... ಆ ದೇವಿ ನಿರೀಕ್ಷಕೆನ್ನಂ (ಮರಾಜ. ೧-೨೨).
೨. ಉತ್ತಮವಾದುದನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಆಯ್ಯಳಿ
ಗೊಳ್' ಪರಾ. ೩. (ಆರಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ) ಉಳಿದದ್ದು; ಕೀಳಾದ
ವಸ್ತು: "ಆಯ್ಯಳಿ - ಆಯ್ ಇತಿ ರತ್ನ ವಸ್ತು ಫಲ ಪುಷ್ಪಾದಿವಸ್ತು
ಸಮೂಹೇ ಸಮೀಚೀನ ವಸ್ತುನಾಂ ಪ್ರಥಕ್ಕರಣಂ ತತೋವಶಿಷ್ಟಂ ಆಸ
ಮೀಚೀನಂ ವಸ್ತು ಆಯ್ಯಳಿ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ" (ಶಬ್ದಾ. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
(ಗು). ೪. ಆರಿಸಿಕೊಂಡ. 'ಆಯ್ಯಳಿವಾತು' ಪರಾ. ಆಕಳಿ: ೩.
ಆಕಳಿ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ಏಕೆ ತಂದೆ? (ರೂಢಿ). ಆಕುಳ್ಳಿ: ೩. 'ಆಕುಳಿ
ಗೊಳ್' ಪರಾ. ಆಯಿಕುಳಿ: ೧. "ತಿಜಿಕೊಟಿಯೆಂದೊಡಾಯಿಕುಳಿ
[ಪಾಠಾಂ. ಆಯ್ಯಳಿ]ಯ ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೮೫).

[ಆಯ್ಯ + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಆಯ್ಯಳಿಗೊಳ್, ಆಕಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆರಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಚುನಾ
ಯಿಸಿಕೊ: ಅವು ಪಿರಿಯವು ಭಾವಿಪೊಡಂತಿವು ಕಿಷಿಯವೆನುಪ್ಪುದಿವು
ಭೇದಂ ನಿಮಗಾವುವು ಮನಕೇಜುವು ವಲ್ಕುನವನಾಯ್ಯಳಿಗೊಳ್ಳಿಮೆಂದು
ನವರತ್ನಮುಮಂ (ಶಮದ. ೯೫ ಪ್ರಯೋ); ದುರ್ಗಂಗಳಂ ಕುಟುಪಿಂದಂ
ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಂಡು ಪುರಮಂಕೆಯ್ಯೊಂದು ನಾನಾರ್ಥಮಂ ಸೇಟಿಗೊಂಡಾ
ಯ್ಯಳಿಗೊಂಡನುದ್ಧಯಶಮಂ ವಿಕ್ರಾಂತಕಾಳಾನಳಂ (ಪುಷ್ಪತ.
೫-೫೧). ಆಕುಳಿಗೊಳ್: ಇಳಿಯೊಳಗಿನಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯಿಡುವವರಾರೊ
ಬಗ್ಗೊಳೆಯತ್ತಗಳನು ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲವು ದಿನದಿಂ ಮೇಲೆ ಗತಜೀವನದೊಡ
ದುರ್ಬಲ ಕುದುರೆಗಳನಾಕುಳಿಗೊಂಬರೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಯ್ಯಕೊಂಬರೆ]
ಯೆನಲಾ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೧-೨೦). [ಆಯ್ಯಳಿ + ಕೊಳ್]

ಆಯ್ಯಳಿವಾತು 'ಆಯ್ಯಳಿವಾತು' ನೋ.

ಆಯ್ಯಳಿರಾಯ (ನಾ). ತಿರುಕದೊರೆ; ಹೀನನಾದ ದೊರೆ; ದರಿದ್ರ
ನಾದ ರಾಜ: ಆಯ್ಯಳಿರಾಯನಿಗೆ ಅಶ್ರಯವನ್ನಿತ್ತ ತೆಂಕನಾಡಿನ ಪ್ರಭು
ಗಳಿಗೆ ದೇಶಕೋಶಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಚ್ಚಬರಿದಾಗಿ ಅವರೂ ಅವನಂತೆಯೇ
ನಾಡಾಡಿಗಳಾಗುವ ದುರವಸ್ಥೆಗುರುಳ್ಳಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ
(ಮಂತ್ರಕ. ೧೦-೨೩). [ಆಯ್ಯಳಿ + ರಾಯ]

ಆಯ್ಯಳಿವಾತು, ಆಯ್ಯಳಿವಾತು (ನಾ). ಇ.ತರರಿಂದ ಎತ್ತಿ
ಕೊಂಡ ಮಾತು; ಎರವಲುತಂದ ಮಾತು; ಎಂಜಲುಮಾತು:
ಕ್ಷಳಜ ಕುಳಗಳ ತಿಳಿವಿನಿಸಿಲ್ಲದೆ ಪಳಿಯಾದೊಂದೆರಡಾಯ್ಯಳಿವಾತಿನ ಆಳಿ
ಗದ್ದಿಗೆ ದಳದುಳಿಗರ್ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯಮದೀಕಾವ್ಯಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೧-೪೪).
ಆಯ್ಯಳಿವಾತು: ಒಳಗಣಿಯದೆ ಸತ್ಯಾವ್ಯದ ಕಳಿಯಣಿಯದೆ
ಲಭುತರತ್ನದಿಂ ನಾಲ್ವೆರಡಾಯ್ಯಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಆಯಿಕುಳಿ] ಮಾತನಾಡಿ
ಯುಟಿ ಹೆಕ್ಕಳಮಿಕ್ಕಿ ದೊಡೊಲ್ಲರೇ ಕವೀಂದ್ರಾಭರಣರ್ (ಗಿ೦೫.
೧-೨೬); ಅವಿಚಾರಿಗಳು ಅಂತೇನಿದ್ದಾರೆಲ್ಲಾ ಅವರು 'ಸ್ವಯಮನ್ನಿಚ್ಛ
ಭರ್ತಾರಂ' ಇಂಥಾ ದಾವ ಆಯ್ಯಳಿವಾತ ಎತ್ತಾಡಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೪೧).

[ಆಯ್ಯಳಿ + ಮಾತು]

ಅಯ್ಯ, ಅಯಿಕೆ (ನಾ). ಅರಿಸುವುದು ; ಚುನಾಯಿಸುವುದು ;
ಚುನಾವಣೆ : ಅಯ್ಯ, ಅಯ್ಯಿಗಳ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೬ ಪ್ರಯೋಗ);
ಯಾರದು ತಪ್ಪಿದರೂ ಅವರ ಅಯ್ಯ ತಪ್ಪುವಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೮೧);
“ನಿಮ್ಮ ಈ ಅಯ್ಯಿಯಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವರ ರಾಜಾ ಗೋವಿಂದರ ಮಗಳು ಇರುವ
ಳೇನು?” (ಸವತಿ. ೪೧). ಅಯಿಕೆ (ದಕ. ೫). [ಅಯ್ಯ + -ಕೆ]

ಅಯ್ಯಿಗೊಳು ‘ಅಯ್ಯಿಗೊಳು’ ನೋ.

ಅಯ್ಯಿಗೊಳು, ಅಯ್ಯಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಅಯ್ಯಿಯಾಗು ; ಚುನಾಯಿತ
ನಾಗು : ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಅಯ್ಯಿಗೊಂಡನು (ಸಸ್ಯ ಕ. ೭೯). ಅಯ್ಯಿ
ಗೊಳು : ಹೆಡ್ಡನೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷನೆಂದಾಯ್ಯಿಗೊಳುವನು ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲದ ಸಭೆಗೆ
(ಇಂಜಾಪ. ೧೭೩-೫೪). [ಅಯ್ಯ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಅಯ್ಯಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಎಚ್ಚಿಟ್ಟು ತಪೋ
ಧನರ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತರ್ಪನ್ನೆರಡು ಅಯ್ಯಿಗಾವುಂಡನ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಮತ್ತ
ರೈದು (ಎಚ್. XX, ೬-೧೮ ; 1012).

[ಅಯ್ಯಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ). ■ ಅಯ್ಯಿ
< ಸಂ. ಅದಿತ್ಯ]

ಅಯ್ಯಿಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರು : ಕಾಡಬ್ಬಿ ಮಗಳ್ಳ ಅಯ್ಯಿಬ್ಬಿ
ಅಯ್ಯಿಬ್ಬಿ ಮಗಳ್ಳ ಕಳಿಬ್ಬಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೭ ; 889).

[ಅಯ್ಯಿ + ಅಬ್ಬಿ]

ಅಯ್ಯಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಅಯ್ಯಿಯ್ಯನ ಮಾಡಿಸಿದ
ದೇಗುಲಕ್ಕೆ (ಎಚ್. XIV, ೩೬೫-೧೪ ; 945).

[ಅಯ್ಯಿ + ಅಯ್ಯಿ]

-ಅಯ್ಯ, -ಅಯ್ಯ, -ಅಯಿತ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವನು,
ಇದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕ
ಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ವಿಧ ಪ್ರತ್ಯಯ : “ನಡೆಯಿಸುವನೇತನದನೆಂಬೆಡೆ
ಯೊಳ್ ವಳವಳ್ಳು ಮಕ್ಕು ಮಾಯ್ಯ ಮುಮಕ್ಕುಂ” (ಶಮದ. ೧೯೮);
ಕರಗದವರಂತೆ ಸೂಜಾಯ್ಯರಂತೆ ಕಂಚುಕಿಗಳಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೯);
ಅಯ್ಯಿಬ್ಬಿಯ ಘೂರ್ಣಿಸುಂತಾಯ್ತರಮನೆಯೊಳಗೆ ಪುಗುವ ಪೊಜ
ಮಡುವ ರುಳಂಚಾಯ್ತರ ಸೂಜಾಯ್ತರ ಕಲ್ಲಾಯ್ತರ ದಂಗಾಯ್ತರಜ್ಜು
ಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋಗ). -ಅಯ್ಯತೈ : ‘ಪಸಾಯತೈ’
ಪರಾ. -ಅಯಿತ : ‘ಪಸಾಯಿತ’ ಪರಾ.

ಅಯ್ಯಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಮಾರಸೆಟ್ಟಿ ಅಯ್ಯನು
ಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ ಮಾರಜ್ಜು ಹರಿಯಣ ಕಾಳೆಯಪ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೩೭ ;
1185). [ಅಯ್ಯ + ಸೆಟ್ಟಿ. P ಅಯ್ಯ < ಸಂ. ಅದಿತ್ಯ]

ಅಯ್ಯಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಗಂಗಿಸೆಟ್ಟಿ ಅಯ್ಯಸೆಟ್ಟಿ ದೇವಿ
ಸೆಟ್ಟಿ ೨ ಮಾಳಸೆಟ್ಟಿ ದಂಮಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೩೭ ; 1185).

[ಅಯ್ಯ + ಸೆಟ್ಟಿ]

-ಅಯ್ಯಿ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವಳು, ಇದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ
ವುಳ್ಳವಳು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ತದ್ವಿಧ
ಪ್ರತ್ಯಯ. ‘ಪಸಾಯ್ತಿ’ ಪರಾ. [-ಅಯ್ಯ + -ಯ್ತಿ]

ಅಯ್ಯಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಅಯ್ಯಿಗನುಂ ಮಾಳನುಂ
ಮಾರಗನುಂ ನಾಗ . . . ಒಡನೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ ರಾ (ಎಕ. VII, ೨೧ವಮೊ.
೨೪-೬ ; 870 ?). [?]

ಅಯ್ಯಿಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಅಯ್ಯಿಯನ್ನು ತುಂಬು (?) : ಎಯ್ದದ ಬಗೆಯನೆ
ಮಯ್ಯಪ್ಪಂತನತುಮಯ್ಯಿರ ವಧುವರಾ ಬಂಧರೂಪಿಂಗಾಯ್ತಿಯ್ತನಪ್ಪ
ಪರಮನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೧). [ಅಯ್ಯಿ + ಪೊಯ್ಯ]

-ಅಯ್ಯ ‘-ಅಯಿಲ್’ ನೋ.

ಅಯ್ಯಮರೋಡೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಅಯ್ಯಮರೋಡೆ
ಯರ ಮಗಂ ಮೇಲಾರೋಡೆಯ ಮಾರಯ್ಯಂಗಿ ದಾನಸುಗೊಟ್ಟಿರ್
(ಮೈಸೂ. ೧೯೩೫, ೧೭-೧೨ ; 1010 ?). [ಅಯ್ಯಮ್ + ಮರೋಡೆಯ]

ಅಯ್ಯಶಾಮಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಅನೇಕ ಗುಣಗಣಲಂಕೃತ
ಧಾರಭೂತನಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ ಅಯ್ಯಶಾಮಿಯ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ.
೬೮-೯ ; 950). [ಅಯ್ಯ + ಶಾಮಿ]

ಅಯ್ಯಳಿ (ನಾ). ಅರಿಸಿದ್ದು ; ಶ್ರೇಷ್ಠ (?) : ಅರೂರಿಗೆ ಇಂಥ ಅಯ್ಯಳಿ
ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಅದ (ನಾಪದ. ೧೨) ; “ಅಯ್ಯಳಿ-ಅಯವಳಿ, ಅತಿಶಯವಾ
ದವನು, ಅಯ್ಯಿಯ ರೀತಿಯನ್ನು ಬಿಲ್ಲವನು” (ನಾಪದ. ೬).

[ಅಯ್ಯ + -ವಳಿ]

ಅಯ್ಯ ‘ಅಯಿಸು’ ನೋ.

ಅರ್, ಅರು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು ; ಗರ್ಜಿಸು ; ಅರ್ಭಟಿಸು ;
ಆರ್ದ್ರ (ಭೂತನ್ಯೂ), ಆರ್ವ (ಭವಿಕ್ಯ) : “ಅರ್-ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನೌ
(ಅರಚು) ಹಲಾಸ್ವತವ್ಯಸಭಯುಗ್ಗೇ, ದಾರುಭೇದೇ ಚ” (ಶಮಧಾ);
ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗಿಲ್ಲು ನಿಜೇಚ್ಚೆಯಿನೊಲವಾರಿವಾರಿಮನ್ನನುನಯದಿಂ ಬಿಚ್ಚಿಕೆ
ವರಸಿ ಮನದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿ ಮಹೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿಲ್ಲಮ್ (ಇಆ.
XX, ೬೯-೫ ; 9ನೆಯ ಶತ); ಆರ್ವ ಪಿಶಾಚಿಯರ್ಕಳನಸುಂಗೊಳೆ ಬೇವ
ಪೊಳ್ಳೆ ಕೋಪದಿಂ ಪೋರ್ವ ಮರುಳ್ಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೪ ಶೂದ್ರಕ);
ನೆಲದಿನಗಮ ತಳರದೆ ಬಿಲ್ ನಿಲ್ಲಿದೆ ಗುಡುಗುಡುಗುಡುಗೊಳ್ಳೆಂದೊಡ
ನಾರೆ ಸುಯೋಧನಂ ಕರಂ ಸಿಗ್ಗಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೯); ಪಾಮರೀ
ಯುವತಿಯರಾದು ಚಪ್ಪರಿಸೆ ಕೋಗಿಲೆಯಿಂಚರಮೆಂದು ಬೆರ್ಚಿ ಪಾಜವು
ಗಿಳಿವಿಂಚು (ಅನಂಪು. ೧-೮೨). ಅರು : ಹಿಂಡುಭೂತಂಗಳೊಡನಂ
ಬುಜಪವಾಂಡಮಂ ಗಂಡುಗಡಿಸುತ್ತಲಾರುತ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಯಜ್ಞ ಕುಂದೆದೆ
ಗೆಯ್ತು ವೀರೇಶ್ವರನ (ಲತಚಂ. ೧೮-೨೮); ಅರಿದನು ಜಗ ನಡುಗಲಾ
ಜಂಭಾರಿ ಜವಗೆಡೆ (ಕುವ್ಯಕ. ೩-೧೮); ಬಳಕವರಾರಿ ಬೊಟ್ಟಿಲಾದಿದಿರಿ
ಗೈತಹ ಹಯಕುಲಂಗಳನು ಏಜುಗಾಡಿಸುತ (ಕೋಗಯ. ೨೧-೧೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರ್ ; ಮಲ. ಅರ್ಕ್ಕು, ಅರ್ಪಿ ; ಕೊಡ. ಅರ ;
ತುಳು. ಅರ್ಕು, ಅರ್ಕು, ಹರ್ಕು ; ತೆಲು. ಅರ್ಚು, ಅರುಚು ;
ಪರ್ಜಿ. ಅರ್ ; ಕುಣ. ಅರ್ಪ ; ಕುನಿ. ಅರ್ನೈ. /ಮರಾ. ಅರ್ಕ]

ಅರ್, ಅರು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೃಪ್ತಿಪಡು ; ತಣೆ : ಅರಾತಿಯ ಮಯ್ಯ
ನೆತ್ತರಂ ಕಂಡು ಸೂಜೀಸಿನೊಳವನ ನೆತ್ತರೊಕ್ಕೊಡಂ ತನಗೆ ಬಸಿಜಾರಿ
ಕುಡಿಯಲುಂ ದ್ರೌಪದಿಯ ಕೇಶಪಾಶಮಂ ತೊಯ್ದು ಮುಡಿಯಲುಂ
ನೆಜೆಯದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೮ ಪ); ಶುಕನಾಸನಂದನನಾ ಸತಿ
ಕಣ್ಣಲರಾರಿ ನೋಡಿದಳಾ (ಕಾದಂಪು. ೫೦೧); ಅವ ಕಾಳಗದೊಳಂ
ಕಣ್ಣಾರದಂ ನಾರದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೮); ಮನೆಯೊಳಗುಳ್ಳುದ
ನೆಂದುಂ ಜಿನಮಹಿಮೆಗೆ ತವಿಸುತಿರ್ಪ ಮಗನಂ ಪೆತ್ತಂ ಮನಮಾರಿ ವಸ್ತು
ವಾಹನ ಕನಕಾಭಸಮೃದ್ಧಮಪ್ಪು ಸಿರಿಯಂ ಪೆತ್ತಂ (ಸಮಪ. ೫-೧೩೫).
೨. ತುಂಬು ; ಪೂರ್ಣವಾಗು : ತೊಳಪ ಹರನ್ನಣಿಕುಟ್ಟು ಮತಳದೊಳ್
ತಳಮಾರಿ ತಳಮನೂಜಿ ಬೆಡಂಗಂ ತಳೆದು ತಳರ್ನಡೆ ನಡೆನೆಡೆಯೊಳದೇಂ
ಜನನಿಗೆ ವಿನೋದಮಂ ಮಾಡಿದನೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೯); ಗಂಡರೊಳ್
ನೀಜನೆಂಬರ ಮಾತಂ ಕಿವಿಯಾರಿ ಕೇಳ್ವು (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೧೨). ಅರು :
೧. ನುಡಿಗಳ ಕಾಳಕೂಟವ ಬಡಿಸುವೆನು ಕಿವಿಯಾರಿ ಸವಿಯೆಂದ
(ಕುವ್ಯಕ. ೨೭-೧). ೨. ಕಣ್ಣಾಲಿ ತುಂಬಲು ನೋಡುವನು . . . ಕೈಯಾರ
ಲಪ್ಪುವನು (ಬಸಪು. ೪೭-೨೯); ಕೈಯ್ಯಾಲೆತ್ತಿ ಮುದ್ದಿಸುತ ಮುಂಡಾ
ಡುತಮ್ಮಯ್ಯ ಬಾರೆಂದು ಬೇಗದೊಳು ಮೈಯ್ಯಾಲೆತ್ತಿಕೊಂಡೆಂದಿಗೆ
ಮಗನ ನಾನೊಯ್ಯನೆ ನೋಡಿ ನಲಿವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭-೬೮).

ಆರ, ಆರೆ = ತೃಪ್ತಿಪಡಲು; ಸಂತೋಷಿಸಲು; ತಣಿಯಲು: ತನುಜಾತೋದಯಮುಪ್ಪ ಪುಣ್ಯದಿನಮಂ ಮೆಯ್ವರ್ಚಕಾಣಲ್ಕೆ ನೋನೆನೋ ಗೇಹಾಂಗಣದೊಳ್ ತಳರ್ನಡೆವುದಂ ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡಲ್ಕೆ ನೋ ನೆ ನೋ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೩); ಸುಕುಮಾರನಂ ತಕ್ಕೈಸುತಂ ಕೈಯಾರೆ ಚಂಡಿ ಕೆಯಂ ಹುಡುಕುತನುರಾಗಚಿತ್ತದಲಿ (ಬಸವ. ೫೦-೩); ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೆ ನಚ್ಚುತನ ಕಂಚಿಪುಣ್ಯಕೋಟಿ ಕವಿರಾಜವದನನ (ಪುರಂದ. ೧-೮-೩೧); ತನ್ನ ಕಣ್ಣದಿರೊಳ್ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡ ಅದಿಮಾಯೆಯಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಾ ನಂವಾದ್ವಿಯೋಳೋಲಾಡಿಯುಂ ಪಾಡಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨-೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಆರ್ ; ಮಲ. ತೆಲು. ಆರು; ಕುಣ. ಸಾರ]

ಆರ್, ಆರು (ನಾ). ೧. ನೊಗವನ್ನು ಹೂಡಿ ದನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ನೇಗಲು. ೨. ನೊಗ, ನೇಗಲು ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳ ಜೋಡಿ; ಇವು ಗಳ ಕೂಟ: “ಆರ್ - ಉಚ್ಚೈರ್ವನಾ (ಆರಚು) ಹಲಾಸ್ತವ್ಯಷಭ ಯುಗ್ಮೇ, ದಾರುಭೇದೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); ಎರಡಾರ ಬೆನಸಾಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೧೪). ಆರು: ೨. ಬಿತ್ತುವ ಕೆಯ್ಗಳಂತಾರು ಅಳಿಮಾನ ಸನ ಬಗೆಯಂತೆ ಬಿಲ್ಲು (ಬಂಹರ. ೨-೩೮ ವ); ವಕ್ಕಲು ವರಕ್ಕೆ ವಂವಾರು ಯರಡು ಆರು ಯತ್ತು ಕರು ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೩); ಗಂಡನು ಆರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋದಮೇಲೆ ರೈತರ ಹೆಂಗಸರು . . . ಬರುತ್ತಾರೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೪). ೩. ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೊಗ ದಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಏರ್, ಸೇರ್; ಮಲ. ಏರ್; ತೆಲು. ಏರು;

ಕೊಲಾ. ಸೇರ್; ಪರ್ಜಿ. ಸೆರಿಯಾಕುಲ್; ಗೊಂಡಿ. ಸೇರ್;

ಕುಣ. ಸೇರು; ಕುವಿ. ಹೇರು]

ಆರ್, ಆರು (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ನಿಚುಳ ವೃಕ್ಷ: “ಆರ್ - ಉಚ್ಚೈರ್ವನಾ (ಆರಚು) ಹಲಾಸ್ತವ್ಯಷಭ ಯುಗ್ಮೇ, ದಾರುಭೇದೇ ಚ” (ಶಮಧಾ). ಆರು: “ನಿಜುಳ ನಿಜುಳಮಾರುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೦); ಎಲವದ ಬೇಲ ಚೆನ್ನಗೆಯಪೊನ್ನೆಯ ಕಮ್ಮರವಾರ ಕೇರ ನೇಳಲ ಸಿರಿತಾಳೆಯಿಂಗುಳದ . . . ಮರಂಗಳ ಕೊಂಬುಗಳಂಬರಂ ಬರಂ ಪುದಿದು . . . ಪರ್ದಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಆರ್, ಆರು; ತೆಲು. ಆರೆ. / ಸಂ. ಆಲು]

ಆರ್, ‘ಆವುದು’ ನೋ.

ಆರ್, ‘ಆರ್’ ನೋ.

ಆರ್ (ನಾ). ಹಾರ; ಕಂಠಾಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮಾಲಿಕೆ: “ಆರಮೆಂದು ಹಾರಂ” (ಕಶಸಾ. ೨೦-೪೧೦); “ಹಾರಮಾರಮೆನಲ್ಕೆ” (ಕರ್ಣಾ. ೨. ೬೨); “ಹಾರ, ಆರ” (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಅರಮಿಲ್ಲದೆ ಕುಚಮಂಡಳಂ . . . ಒಪ್ಪಿದಪುದು (ಆದಿಪು. ೩-೪೮); ತುಂಗಸ್ತನದ್ವಂದ್ವದೊಳ್ ಪೊಳೆಯುತ್ತಾರದವೊಲ್ . . . ಇನಿಯಳಂ ಪತ್ತಿರ್ಪ ಸೈಪೇಕೆ ಸಂಗಳಿಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೦); ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟಂ ಶಿಖಾಮಣಿಯಂ ಕಂಧರಮಾರದಿಂ . . . ಅಲಂಕೃತನಾಗಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೮ ವ); ಅದಟನಳುಕ್ಕೆಯಂ . . . ತಾವೆ ಪೇಳನೆ ಬಿರೋದಿಯ ಪೆಣ್ಣರ ಕಂಕಣಂಗಳಿಲ್ಲದ ಕರಮಾರಮಿಲ್ಲದರಮಂಜನಮಿಲ್ಲದ ಕಂಗೊ ಳೋಲೆ ಇಲ್ಲದ ಕವಿ (ಕಣ. ೬-೨-೪೮; 1058). [<ಸಂ. ಹಾರ]

ಆರ್ (ನಾ). ೧. ಹಿತ್ತಾಳೆ. ೨. ಲೋಹಾವಸ್ತು; ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೂ, ಆಮ್ಲ ಜನಕಕ್ಕೂ ಉಂಟಾದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತು. ೩. ಅಂಗಾರಕ ಗ್ರಹ; ಕುಜ: ಆರಂಗಿ ಸಿತಾರ್ಕಜರ್ . . . ಉವಾಸೀನಂ (ಜಾತಕ. ೨-೧೫); ತಾರೇಶಂ ನಿಲೆ ಮೇಷದೊಳಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಡ್ಗುಹ ನೋಡೆ ಸೃಪಂ ಸೂರಿ (ಜಾತಕ. ೨೦-೧). ೪. ಶನಿಗ್ರಹ. [ಸಂ.]

ಆರ್ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ; ಕಠಾರಿ. ೨. “ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಆರಾ]

ಆರಂಬ (ನಾ). ೧. ಬೇಸಾಯ; ಒಕ್ಕಲುತನ: ಒಂದು ವರುಷವಾ ರಂ ಬಕ್ಕಾ ಆದೆ ಸಾವನ್ನೆವರಮಂಜಲಗುಬನಾಯ್ವುಣ್ಣಕ್ಕಲಮಗನುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೬-೧೫೩); ಬೇನೆಯಳವಾ ತೀರ್ಪ್ಪಾಪಧಂ ಪಾಡುಬಿದ್ದುಳಿ ವಾರಂಬದ ಧಾನ್ಯ ಶತ್ರುಜಯ ಪುತ್ತೋತ್ತತ್ತಿ . . . ಇಂತೆಲ್ಲಮುಂ ಪರಿ ಕಷ್ಟಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತ್ತೆ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬); ಅಮೇಲೆ ಒಂದೇರಿನ ಆರಂಬ ಮಾಡಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಖಂಡುಗ ರಾಗಿ ಹಗೇದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೯). ‘ಕಾಡಾರಂಬ’, ‘ನೀರಾರಂಬ’ ಪರಾ. ೨. ಮೊದಲು; ಪ್ರಾರಂಭ. [ಸಂ. ಆರಂಭ]

ಆರಂಬಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸಾಯಮಾಡು; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡು: ಅವರ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೋರಿಗಳಂ ತಿದಿಯಾರಂಬಂಗಿಯು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬-೮); ಊರೇಲರ್ ಮನೆಮಾಡಲ್ಕಾರಂಬಂಗಿಯು ಲೆಬ್ಬುಗೊಳಲ್ . . . ದಾರುಣ ತಾರೆಗಳನುಟಾಯೆ ಪೆಜವರೊಳುಚಿತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೫).

[ಆರಂಬ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ)]

ಆರಂಬಗಾರ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ರೈತ: ಕೃಷಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಗುವ ಆರಂಬಗಾರನಂತೆ (ಸಾಗಂಧಿ. ೫೬೭-೧೦); ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಒಳ್ಳೆ ಆರಂಬಗಾರ (ಬೈಸರ್ವ. ೩೬).

[ಆರಂಬ + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಆರಂಬಿಗ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು; ಮೊದಲಿಗ: ಕ್ರೂರಾತ್ಮಂ ದಿವ್ಯಮುನಿಗಿದಂ ಮಾಡಿ ದುರಾಚಾರಂ ನರಕಾಯುಷ್ಯಕ್ಕಾ ರಂಬಿಗನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೪). ೨. = ಆರಂಬಗಾರ.

[ಆರಂಬ + -ಇಗ]

ಆರಂಭ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲು; ಆದಿ; ಉಪಕ್ರಮ: “ಉಪಕ್ರಮ ಮುಪಜ್ಞಮಾರಂಭಮೆನೆ ಮೊದಲು” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೦). ೨. ಉದ್ಯೋಗ; ಕೆಲಸ: ಕೊಲುವಾ ಕೊಟಿಪ್ಪ ನಷ್ಟಮಪ್ಪ ಕೆಲಸಂ ಕೈಲಾಗದಾರಂಭಮುಂ ಗೆಲವೇನಿಲ್ಲದ ಯುದ್ಧ ಪಾಳುನೆಲದೊಳ್ ಬೇಸಾಯ . . . ಫಲದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ತೋರ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೩). ೩. ವ್ಯವಸಾಯ; ಒಕ್ಕಲುತನ; ಬೇಸಾಯ: “ಕೃಷಿಯೆಂಬುದಾ ರಂಭ” (ಪ್ರಸಾರ. ೯೬೮-೬); ಸುಧಾಮಕನೆಂಬೊಂ . . . ತನ್ನಾರಂಭದ ಕೆಯ್ಗಳನೊಕ್ಕುವೆಟ್ಟುಗಳ ಬಾಯಂ ಕಟ್ಟಿಯೊಕ್ಕಿಸುಗುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೦-೧೧). ೪. [ಜೈನ] ಹಿಂಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಉದ್ಯೋಗ: ವಿವಿಧಾ ರಂಭಪರಿಗ್ರಹಂ ವಿಷಯ ಸೌಖ್ಯಾಯತ್ತನತ್ಯಂತ ಲೋಭ ವಿಷಗ್ರಸ್ತ ನುಪಾದ್ರಿಯೊಳ್ ದ್ರವಿಣಮಂ ಬೈತುದ್ಧತಂ ತನ್ನಸಿರ್ ತವೆ (ಆದಿಪು. ೫-೪). [ಸಂ.]

ಆರಂಭಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). = ಆರಂಬಂಗಿಯ: ಬಡವರೊಡೆಯರೆಂಬಿರ್ವ ರೊಳಂ ಸುಖಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ಆಸಡಿ ಸುಗ್ಗಿ ಎಂಬೆರಡುಂ ಕಾಲದೊಳಮೊಕ್ಕ ಲುಣಲಿಲ್ಲದೊಡಮೇಕೆ ಸುಖಮನಜಸುವುದು ಏಕೆ ಆರಂಭಂಗಿಯ್ದು (ಜೀವಸಂ. ೮೩-೧೬ ವ).

[ಆರಂಭ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ)]

ಆರಂಭಕ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು. ೨. ಒಕ್ಕಲಿಗ; ರೈತ. ೩. [ಜೈನ] ಹನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ದರ್ಶನಿಕಂ ವ್ರತಿಕಂ ಸಾಮಯಿಕಂ ಪ್ರೋಷ್ಠೋಪವಾಸಿಕಂ ಸಚಿತ್ತವಿರತಂ ರಾತ್ರಿಭಕ್ತವ್ರತಂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಆರಂಭಕಂ ಪರಿಗ್ರಹವಿರತಂ ಅನುಮತಿ ವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಕಲ್ಪಮನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕ ರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅರಂಭಕಾಲ, ಅರಂಭಗಾರ (ನಾ). ಅರಂಭಮಾಡುವವನು ; ಒಕ್ಕಲಿಗ ; ರೈತ : ಅರಂಭಕಾಲಂ ಪೋಲಿಗಕಾಲಂಗಂ ಲಾಭಮಾರಾಗ ರಾಗಕ್ಕೆ ಸಲುವಂ (ಸಸಾರ. ೭೭೨-೨೦) ; ಇಂತು ಸುಕಾಲದೊಳ್ ಬಿತ್ತದೆ ಕೆಟ್ಟನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವಾರಂಭಕಾಲಂ (ಶ್ರಾವಣ. ೮೯-೧೧). ಅರಂಭಗಾರ : ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಕುಡುವ, ಅರಂಭಗಾರ, ರೈತ (ಕಂನುಡು. ೮೦).

[ಅರಂಭ + -ಕಾಲ]

ಅರಂಭಗಾರ 'ಅರಂಭಕಾಲ' ನೋ.

ಅರಂಭಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ ; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡುವುದು : ಹೊಲ ಸಾಗುವಳಿಯ ಯುಗವು ("ಅರಂಭಗಾರಿಕೆ"ಯ ಯುಗವು) ಅರಂಭವಾದದ್ದು ಇಡೀ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಿತವೇ ಆಯಿತು (ಮಾನಾದ. ೯೭).

[ಅರಂಭಗಾರ (< ಅರಂಭಕಾಲ) + -ಇಕೆ]

ಅರಂಭಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಉದ್ಯೋಗ. ೨. ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ ; ಹಿಡಿ. ೪. ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ; ಬಳಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರಂಭತ್ಯಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹಿಂಸೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸೇವೆ, ಒಕ್ಕಲ ತನ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು : "ಪ್ರಾಣಿಯ ಘಾತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದಂಥ ಸೇವೆ, ಒಕ್ಕಲತನ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮೊದಲಾದ ಅರಂಭಗಳಿಂದ ಯಾವನು ವಿರಕ್ತನಾಗುವನೋ ಅವನು ಈ ಅರಂಭತ್ಯಾಗ ಪ್ರತಿಮಾಧಾರಿಯು ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಶ್ರಾವಣ. ೫೭೦).

[ಅರಂಭ + ತ್ಯಾಗ]

ಅರಂಭನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಅರಂಭವಿರತ : ಘನತರಸಾವದ್ಯಕರಂ ನೆನೆಪೊಡೆ ಪಟ್ಟಿ ಮುಮದವಂತೊಡೆದವನೆಂಬಿನೆಯ ನೆಲೆಯಾತನಾರಂಭ ನಿವೃತ್ತನೆನಿಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೩). [ಅರಂಭ + ನಿವೃತ್ತಿ]

ಅರಂಭಭಾಷಣ (ನಾ). ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯಾರಂಭ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೊತ್ತಮೊದಲನೆಯ ಭಾಷಣ : ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘದ ಅರಂಭಭಾಷಣ ಇಂದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅರಂಭ + ಭಾಷಣ]

ಅರಂಭವಿರತ (ನಾ). ೧. ಬೇಸಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು. ೨. [ಜೈನ] "ಶ್ರಾವಣ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಕ್ಕಲತನ, ವ್ಯಾಪಾರ, ನೌಕರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಾಗಲಿ ಮಾಡಿಸುವುದನ್ನಾಗಲಿ ಯಾವಾಗ ಬಿಡುವನೋ ಆಗ ಅರಂಭವಿರತನೆನಿಸುವನು" (ಜೈನಪ. ೪೭೩).

[ಅರಂಭ + ವಿರತ]

ಅರಂಭಶೂರ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಗ ; ಕೆಲಸದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶೂರ ; ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸದವನು : ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಮರು ಅರಂಭಶೂರರೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ರೂಢಿ). [ಅರಂಭ + ಶೂರ]

ಅರಂಭಶೂರತನ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಗತನ : ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದ ಬರಿಯ ಅರಂಭಶೂರತನದಿಂದ ಫಲವೇನು ? (ರೂಢಿ). [ಅರಂಭಶೂರ + -ತನ]

ಅರಂಭಶೂರತ್ವ (ನಾ). = ಅರಂಭಶೂರತನ : ಕೇವಲ ಅರಂಭ ಶೂರತ್ವದಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅರಂಭಿಗ (ನಾ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡುವವನು ; ಮೊದಲಿಗ. ೨. ಬೇಸಾಯಗಾರ ; ಒಕ್ಕಲಿಗ ; ರೈತ ; ಕೆಲಸಗಾರ : ಅರಂಭಿಗ ನಾತ್ಕಂ ಸಂಸಾರಂ ಕೆಯ್ ಬಿತ್ತಿಯುಣ್ಣ ಫಲಮುಭಯಭವೋದಾರಂ ಬಿತ್ತು ಭುಜಾಶುಭಮೋರಂತಿರೆ ಬೆಳಸ ಬೆಳಸು ಸುಖದುಃಖಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೧) ; ಒಕ್ಕಲಿಗಂ ಮೊದಲಾದಾರಂಭಿಗರ್ಗಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೭). [ಅರಂಭ + -ಇಗ]

ಅರಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೊದಲುಮಾಡು ; ಮುರುಮಾಡು ; ಉದ್ಯೋಗಿಸು : ಸವನಸಾಧನದಿಂದಲಾ ಕ್ರತುಶಾಲೆ ಸೊಗಸಾಯ್ತಂದಿನಂಬುಜಗರ್ಭನಾರಂ ಭಸಿದ ಮುಖದಂತೆ (ತೊರಣ. ೧-೭-೩೧) ; ಮಾಧವನು ಮಾಲತಿಯ ಭಾವ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಕಲಾಧ. ೧೦೬). [ಅರಂಭ + -ಇಸು]

ಅರಂಭೋತ್ಸವ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಥೆಸಂಘಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು) ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವಾಗ ನಡೆಸುವ ಸಮಾರಂಭ : ಕನ್ನಡ ಸಂಘದ ಅರಂಭೋತ್ಸವವು ಇಂದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಅರಂಭ + ಉತ್ಸವ] ಅರಕೆ (ನಾ). ಕಾಪಾಡುವವನು ; ರಕ್ಷಕ ; "ಸಂತ್ಯೆಸುವವ" (ನೋಳಮಾ. ಕೋಶ) ; ಉಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಓಗರ ಮಿಕ್ಕಿತ್ತು ಮಿಕ್ಕೋಗರವನಾ ರೋಗಿಸಿದವರು ಹೊಲಬುಗೆಟ್ಟರು ಎನಗಿನ್ನು ಹೊಲಬಾವುದೋ ಎನ ಗಾರಕರಿಲ್ಲ (ನೋಳಮಾ. ೨೫೧-೮೦೧). [< ಸಂ. ಅರಕ್ಷಕ]

ಅರಕುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಲಿವಂಸೋದ್ಯವ ಘನ ರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ವತ್ಸಳ ಶ್ರೀಮತ್ ಅರಕುಟ್ಟಿ ಅರಕುಟ್ಟೇಶ್ವರಕೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫-೩ ; ೨೭೨ ?). [?]

ಅರಕ್ತ (ಗು). ಪೂರ್ಣ ಕೆಂಪಾದ : ದಶೈಸ ಕೋಪಾರಕ್ತನೇತ್ರಂ ನಿಜಭುಜ ಗದೆಯಂ ತೂಗಿದಂ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೦) ; ಅರಕ್ತಮಾಗಿ ನೇಜಿಲ ದೋರೆಯನನುಕರಿಪುದಾದುದಾಗಸಮನೆ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೫೦೮) ; ಅವಳ ಪೊಳೆವ ರುಚಿರೋಷ್ಣಾಳಂಕೃತಿ ಪವಳದ ದಳದಂತಾರಕ್ತಾಕೃತಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧ ರ). [ಸಂ.]

ಅರಕ್ತೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಪೂರ್ಣಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಗೆಲ್ಲನಿಂದ ಗಿಯಂ ಸಂಹೃತಿಕಾಲ ಸಾಂಧ್ಯಜಲದಾರಕ್ತೇಕ್ಷಣಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೨೦). [ಅರಕ್ತ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅರಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ ; ಕಾವು. ೨. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಕೆಳ ಭಾಗ : "ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ಕೆಳಗು ಅರಕ್ಷಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೭-೩೫). [ಸಂ.]

ಅರಗ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಹೆಸರು : ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾರಗ ವೇಂಠಸ್ಥ ಸ್ವರ್ಣಗ್ರಾಮಸ್ಥಳಸ್ಥ (ಎಕ. VII, ೨ನೆಯ. ೫೪-೧೫ ; 1216) ; ಅರಗದ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಗಾಜನೂರ ಸೀಮೆವಳಗೆ (ಎಕ. VII, ೨ನೆಯ. ೨-೪೪ ; 1641). [?]

ಅರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರು : ದೇವರಗಾರಗಿಯಲು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ... ಕೊಟ್ಟರು (ಪೌಷಾ. XI-ii, ೧೫೪-೮೩ ; 1104). [?]

ಅರಗ್ವಧ (ನಾ). ಕಕ್ಕಿಗಿಡ : "ಅರಗ್ವಧಂ ಸ್ವರ್ಣಪುಷ್ಪ ಕೃತ ಮೂಲಮೆ ನಲಾ ರಾಜತದುವೆನಲ್ ಕಕ್ಕಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೨). [ಸಂ.]

ಅರಜ (ನಾ). ಸಂಕೋಚ ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ (?) : ಅಜಗಳಸ್ತನದಂತೆಸವ ನಿನ್ನ ಪೌರುಷಂ ನಿಜವಾದೊಡಾಂ ಸೈರಿಸುವೆನಲ್ಲದೊಡಾರಜದಿಂದೆ ಪುಸಿವೇಳ್ವ ನಾಲಗೆಯನರಿವೆಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೫೭) ; ದ್ವಿಜತಿಲಕ... ತೃಜಿಪಜೇಡೊಂದುಮಂ ಪೇಳೊಡಾನೀವೆನಾರಜಮಿಲ್ಲದೆಲ್ಲಮಂ ನಾಚಿಸು (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೨೬-೩೨) ; ಪರೋಪಕೃತಿಗಲ್ಲದ ಮನುಜನ ಬಾಳ್ವಣಬುರಿದ ಬೂದಿಯಂತಪ್ಪುದಾರಜಮಿಲ್ಲದೀಕ್ಷಿತರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೪).

[? / ತೆಲು. ಅರಜ = ಕಲಧ್ವನಿ ; ಮನೋಹರವಾದುದು ; ಇಂಪಾದುದು ; ಸೊಗಸಾದುದು ; ದುರ್ವಿಲಾಸ]

ಅರಜಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಾಗಾರ್ಜುನಂ ನಾಗ್ಗವುಣ್ಣಿಗೆಯ್ಯ ಅರಜಗಾವುಣ್ಣನೂರ್ಗಾವುಣ್ಣಿಗೆಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ೩ಕಾರ. ೮೧-೧೧ ; 1030). [ಅರಜ ? + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಅರಟಿ, ಅರಟಿ (ನಾ). ಸೂರೆ ; ಕೊಳ್ಳೆ ; ದರೋಡೆ. 'ಅರಟಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಅರಟಿ : 'ಅರಟಿಗೊಳ್' ಪರಾ.

[? / ತೆಲು. ಅರಟಿ, ಅರಾಟಿ = ಸಂತಾಪ, ಬಾಧೆ]

ಅರಟಿಗೊಳ್, ಅರಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದರೋಡೆಮಾಡು; ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆ; ಸೂರೆ ಮಾಡು: “ಪ್ರತಿರೋಧಕನಾರಟಗೊಳ್ಳೆ ತಕ್ಕನವನ ಜಾಗೆ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೫-೮೨). ಅರಟಿಗೊಳ್: ಚೀರ ಕೇರಳರನಾರಟ ಗೊಂಡುಜಿ ತುಳ್ಳರಾಯರಂ (ಜೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪; ಬಂಕಾಪು. ೧-೯; ?).

[ಅರಟ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅರಟಿ ‘ಅರಟಿ’ ನೋ.

ಅರಟಿಗೊಳ್ ‘ಅರಟಿಗೊಳ್’ ನೋ.

ಅರಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಗಳ ತಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ದೇಶ: ದಿಸಕಾಂಭೋಜಕ ಬಾಹ್ಯೇಕ ಸೈಂಧವಾರಟ್ಟು ತೈತಿಲಂಪಾನೇಯಂ ಪೆಸರ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹಯಕಾ ಪೆಸರೆ ಪೆಸರ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೭೬). ೨. ಅರಟ್ಟುದೇಶದ ಕುದುರೆ: ಧಾರಾಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದೆಸೆವ ಘೋಟಕಗಳನ್ನೇರಿ ನಿಜಕರಕಲಿತ ಕಶೆಗಳಿಂ ತಾಡಿಸಲ್ . . . ನೆಲಕೆ ತಾರಕೆಗಳುರುಳುವಂತಾರಟ್ಟು ವದನದಿಂ ಜಾರುತಿಹ ಬೆಳ್ಳೊರೆಯ ತೋರವನಿ . . . ರಾಜಸಿದುದು (ವಂಕಾರಾ. ೧-೭-೮). IP ಇದು ಪಂಜಾಬಿನ ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕಿದೆ. [ಸಂ.]

ಅರಡ್ಡಿ ‘ಅರಡ್ಡಿ’ ನೋ.

ಅರಡ್ಡಿ ‘ಅರಡ್ಡಿ’ ನೋ.

ಅರಡಿಗೊಳ್ ‘ಅರಡಿಗೊಳ್’ ನೋ.

ಅರಣಿ (ನಾ). ೧. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ: ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನನ ಮರಣಂಗಳುಂಟೆಂದು ಯಜುರ್ವೇದದ ಅರಣಿ ದ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ . . . ಪೇಳಿಯಿದ್ದಿತು (ಸಾತ್ವಿ. ೪೦); ವಿತತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಾರಣಗಳಂ ಪರಿಸುತಿಹ ಯಾತುಧಾನರ ಕಾಣುತ (ವಂಕಾರಾ. ೫-೩-೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಸ್ವರ್ಗದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪದ ಹೆಸರು: ಅನತ ಪ್ರಾಣತ ಅರಣಾಚ್ಯುತ ಕಲ್ಪನಿವಾಸಿಗಳ್ಳೆ ಪೊಟಗಾಗಿ ಉಳಿದ ಮೂಜು ಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಅರಣಿಅಡ್ಡ (ನಾ). ಆರುಹಣಿ ಮತ್ತು ಅರ್ಧ; ಆರುವರೆ ಹಣ: ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರಹಾಂನು ಅರಣಿಅಡ್ಡ ಭೂಮಿಗೆ ಹುಜರಾದ ಊಳಿಗದ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೦-೨೯; 1758). [ಅರಣಿ (< ಅಜುವಣ) + ಅಡ್ಡ]

ಅರಣಿವಿಮಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅರಣಿವೆಂಬ ಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ವಿಮಾನ: ಅರಣಿವಿಮಾನದೊಳು ಪ್ರಾಣತೇಂದ್ರ ನಾಗಿ ಪುಟ್ಟ (ಜಾವಂಠ. ೧೪೯). [ಅರಣಿ + ವಿಮಾನ]

ಅರಣಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಮಾಂಬಲಯ್ಯಂ ಅರಣಿಯೂರ ಕೆಲಸಿಗಳ ಬಿತ್ತುವಟ್ಟಿಮಂ ಬಿಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. III, ನಾಗಮಂ. ೫೧-೨೨; 972). [ಅರಣಿ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಅರಣೀಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅರಣಿವೆಂಬ ಸ್ವರ್ಗದ ಇಂದ್ರ: ಅಷ್ಟಮ ಸೃಷ್ಟೀಗತಾವಧಿಜ್ಞಾನನುಂ ಶುಕ್ಲಲೇಶ್ವಾಪರಿಣಾಮನುಮಪ್ಪಾರಣೀಂದ್ರ ನಾಗಿ ಪುಟ್ಟ ಸುಖಮಿರ್ಪನಂ (ಜಾವಂಠ. ೧೫೨). [ಅರಣಿ + ಇಂದ್ರ]

ಅರಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಾಡಿನ. (ನಾ). ೨. ಅರಣ್ಯ; ಕಾಡು: ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರು ಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬); ರಾಮಚಂದ್ರನಾರಣ್ಯಮಧ್ಯದೊಳು ಚಂದ್ರನವನೆ ಗೂಡಿ ನವೆದುದಿಲ್ಲವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೫೬); ಗಾರುದೊಳಹಿತತ್ವ ಮಾರಣ್ಯದೊಳ್ ದಾನವಾರಣಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೮). [ಸಂ.]

ಅರಣ್ಯಕ (ಗು). ೧. = ಅರಣ್ಯ ೧: ಅರಣ್ಯಕದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಮೂಸುವ ರಾರು (ಮಂಕುಕ. ೫೬೬). (ನಾ). ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಅರಣ್ಯವಾಸಿ: ಈಗ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯಕರು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. I, ೨೦೧). ೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗ. ‘ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅರತ್ಯ (ನಾ). ಸಂಕಟ; ವ್ಯಾಕುಲ: ಅರತವಡಗಿತ್ತನ್ನು ಬಯಕೆ ಸಮನಿಸಿತ್ತನ್ನು (ಬಸಹ. ೨೨೯); ಅಶನ ಕುಂದದು ವ್ಯಸನ ಮಾಡದು ಅರತವಡಗದು ವೆವಹಾರವುಡುಗದು (ಬಸವ. ೨೫೯). [< ಸಂ. ಅರ್ತ] ಅರತ್ಯ (ಗು). ೧. ಸಾಧುವಾದ; ಮೃದು ಸ್ವಭಾವದ (ಕಿ). ೨. ಆಸಕ್ತ ನಾದ; ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಅರತಕ್ಷತೆ (ನಾ). ವಧೂವರರನ್ನು ಹೆಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕಿ ಅರತಿನಾಡಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ: ಅರತಕ್ಷತೆಗೆ ದಯವಿಟ್ಟು ಬರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅರತಿ + ಅಕ್ಷತೆ]

ಅರತ್ತಿ, ಅಲತಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸವದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮ ಬೆರೆಸಿದ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಟ್ಟಿಯಿಂದ ಎತ್ತುವ ನೀರಾಜನ, —ನೀಲಾಂಜನ. IP ಕೆಲವು ವೇಳೆ ತಟ್ಟಿಯ ನಡುವೆ ನೀಲಾಂಜನ ದೀಪಗಳನ್ನು ಇಡುವುದುಂಟು: ಭುವನದೀಪಿಕೆಗಾರತಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಕೆಲಕೆಲರ್ ಕವಿಸುತೆಗೆ ಬದ್ಧವಜಮಂ ಮೊಟಗಿ ಕೆಲಕೆಲರ್ (ವರ್ಧ. ೧೩-೫೨ ರ); ನೋಟವೇ ಬೆಳಗಿದಾರತಿ ಶಂಕರಂಗೆ (ಕಾರಿ. ೨೮೨); ಉಗೆ ಜಾಂಗು ಬಲಯೆಂದು ನೆಗೆವ ರಭಸಂಗಳೊಳು ಮುಘಮುಘಿಷ ಧೂಪದೀಪ ಗಳಾರತಿಗಳೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೭-೭); ಅಜಿವು ಕಣ್ಣಿಷೆಯದವ ರಲ್ಲಿ ಅರು[ರ]ತಿಯನೊಲ್ಲೆಯಯ್ಯ ನೀನು (ಮಹಾದೇ. ೧೩-೪); ಸುಳಿದ ವಾರತಿಯಮುರಿಯರ ಹೊಂದಳಿಗೆಗಳ ದೀವಿಗೆಯ ಮುಕ್ತಾಫಲದ ಶೇಷಾ ಕ್ಷತೆಯ ಮಳೆ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಸರಿಸದಲಿ (ತೂರಾ. ೩-೭-೨೨); ಅರತಿ ಗೊಂದು ಹೆಣ್ಣು ಕೀರತಿಗೊಂದು ಗಂಡು (ಗಾದ). ೨. ದೇವತಾ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಕರ್ಪೂರ, ದೀಪವನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿ ಮಾಡುವ ನೀರಾಜನ: ದೇವರಿಗೆ ಅರತಿಯಾಯಿತೆ? (ರೂಢಿ). ‘ದೀಪಾರತಿ’, ‘ಮಂಗಳಾರತಿ’ ಪರಾ. ೩. ಅರತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಉಪಕರಣ: ಶ್ರೀವೀರಕೃಷ್ಣ ರಾಯ ಮಹಾರಾಯರೂ ಶ್ರೀ ಕಾಳಹಸ್ತೀಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸ್ತ . . .

ಮಧ್ಯಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತೃತ ಸಂತರ್ಧಾರಿಯ ಚಿಂನದ ಬಟ್ಟಲು . . . ಚಿಂನದ ಪುರುಷಾಮೃಗದ ಅರತಿ ೧ ಗಿರಿಯಾರತಿ x x x . . . ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅರತಿ ೨೫ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-ii, ೪೮೭-೫; 1513); ಹೊಳೆವಾರತಿ ತಮ್ಮ ಹಸ್ತ ದೊಳೆಸೆಯಲು ಕುಲಸತಿಯರು ಬಂದರಾಗ (ಭರಣ. ೩-೭೬). ೪. ಅರತಿಯನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ ಹೇಳುವ ಹಾಡು: ಮಾಧವ ಅಡಕರ ಕೃತ ಅರತಿಯನ್ನು ಬರೆದ ಒಂದು ಪ್ರತಿ (ಸಾಲೀಲಾ. ೪); ಮಗು ಒಂದು ಅರತಿ ಹೇಳಮ್ಮ (ರೂಢಿ). ಅಲತಿ: ತೊಳಗುವಾಲತಿಯ ಪಲವುಂ ದೀವಿಗೆ ಗುಡಿಗಳ (ಚಿಕವಂ. ೧೨೩-೫). [< ಸಂ. ಅರಾತಿಕ್]

ಅರತ್ತಿ (ನಾ). ವಿರಾಮ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ: “ಅರತಿ: . . . ಉಪರಮ -೪ ಮುಗಿವಿಕೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೭). [ಸಂ.]

ಅರನಾಲ, ಅರನಾಳ (ನಾ). ಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ. ಅರನಾಳ: “ಧಾನ್ಯಾ ಮ್ಲರ, ಅರನಾಳಂ, ಸಂಧಾನಂ, ಕಾಂಜಿಕಂ, ಸೌವೀರಂ - ಈ ೫ ಅಂಬಲಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೩); ಅರನಾಳ ಸಂಮಿಶ್ರಮಪ್ಪ ಕೋದ್ರ ವಾಹಾರಮಂ . . . ಕುಡೆ (ಜಾವಂಠ. ೪೦೩-೨೬). [ಸಂ.]

ಅರತಿಬೆಳಗು (ಕ್ರಿ). ಅರತಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ನಿವಾಳಿಸು: ಕಂಗೆ ಕೌತುಕವೆನಲು ಅರತಿಗಳಂ ಬೆಳಗಿ (ಸಿದ್ಧರೂ. ೮-೮೭). [ಅರತಿ + ಬೆಳಗು]

ಅರತಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರತಿ ಬೆಳಗು: ಅನನಸ್ತೀರಮಂರೀಚಿಲೋಚನ ಮಂರೀಚಿಲಲಾಟ ಮಂರೀಚಿದಂತವಿಸ್ತಾರ ಮಂರೀಚಿಗಳ ತೊಳಗುವಾರತಿ ಗಾರತಿಗೆತ್ತು ಸುತ್ತಿನಿಂದಾರತಿಯತ್ತಿದರ್ ಗಿರಡೆಗಂ ಜನಕಂಗಮನಂಕ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಗಿರಕ. ೩-೧೧೭). ೨. (ಅಲಂ). ಅವನುನ ಮಾಡು: ಅವನ ಅಹಂಭಾವಕ್ಕೆ ಅರತಿಯೆತ್ತಿದಂತಾಯಿತು (ಪುನರು. ೮೨).

[ಅರತಿ + ಎತ್ತು]

ಅರನಾಲಕೆ, ಅರನಾಳಕೆ (ನಾ). = ಅರನಾಲ : "ಗಂಜಿ" (ಗಂಗಾಮು.

೨೭). ಅರನಾಳಕೆ (ಅಮರ). [ಸಂ.]

ಅರನಾಳ 'ಅರನಾಲ' ನೋ.

ಅರನಾಳಕೆ 'ಅರನಾಲಕೆ' ನೋ.

ಅರನಾಳಾಂಬು (ನಾ). ಗ. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚು.

೨. ಗಂಜಿ ; ಅಂಬಲಿ : ಪೀಯೂಷಮನುಂಡವಂ ಬಗೆವನೇ ಪೇಳಾರನಾಳಾಂಬು (ವೃಷಭ. ೬-೩೦). [ಅರನಾಳ (= ಅರನಾಲ) + ಅಂಬು.]

ಅರಪಾರ, ಅರುಪಾರು (ಅ). (ಉಕ). ತುದಿಯಿಂದ ತುದಿಯವರೆಗೆ

ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ, —ಅನಿರ್ಬಂಧಿತವಾದ, —ನೇರ ವಾಗಿ, —ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ : ಇದೊಂದು ಕಾಜಿನ ಕೊಳವೆಯು ಅರಪಾರ ಇರುತ್ತದೆ

(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೬) ; ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳು ಎಲೆಯ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಶಿರಗಳೊಳಗಿಂದಲೂ ತ್ವಚೆಯೊಳಗಿಂದಲೂ ಸಮವಾಗಿ ಅರಪಾರ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೮೮) ; ಎಂದಿನಂತೆ ಅದು ಇಂದಿಗೂನು ಸಿದ್ಧಾಂತ

ದಾರಪಾರ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೪-೧೫) ; ಈ ಗಾಡಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ದಬ್ಬಿಗೂ ಅರಪಾರ ಹಾದಿ ಇರತದೆ (ವೈ. ೧). ಅರುಪಾರು : ನೋಡೆ ನೋಡುತರೆ

ಜಡವೆ ಜಲದವೊಲು ತೆಳ್ಳನಾರುಪಾರು (ಹೃದಸ. ೬-೨) ; ಪ್ರಾಜ್ಞಗಿದೆ ಈ ನಿಶ್ಚ ಒಂದು ಮಾರು. ತಿಳಿವ ತೇಜದ ಮುಂದೆ ನಾನು, ಬಾನೂ, ನೀನು

ತುದಿಯಿಂದ ತುದಿವರೆಗೆ ಅರುಪಾರು (ಅರಳು. ೧೪೨-೨೨).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಆರ್ ಪಾರ್ = ಈ ಕೊನೆಯಿಂದ

ಅ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ]

ಅರಬ್ಬ (ಗು). ನೊದಲುಮಾಡಿದೆ ; ಆರಂಭಿಸಿದೆ : ಅರಬ್ಬಕ್ಕಧಿಕ

ಮಾಧಾರಣಗುಣಮಧಿಕಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೬೨). [ಸಂ.]

ಅರಭಟಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ;

ಬಿಗಿಯಾದ, ಓಜಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ರೌದ್ರ, ಭೀಭತ್ಯ ರಸಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಅಥವಾ ಅಭಿನಯಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವ

ಕ್ರಮ : ಭಾರತಿ ಸಾತ್ವತ ಕೈಶಿಕಯಾರಭಟಿಯುಮೆಂಬ ವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ರಸಮಂ ಸಂಚಾರಿಸುವ ಭಾವಮಂ ವಿಸ್ತಾರಿಸುವ ಬೆಡಂಗು ಬೇಜಿ ನೀ

ಲಾಂಜನೆಯಾ (ಅದಿಪ್ತ. ೯-೨೬) ; ಅರಭಟಿಯು ಮಾಯೆ, ಇಂದ್ರಜಾಲ, ಜಗಳ, ಕೋಪ, ಕಳವಳ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಉದ್ದತವಾಗಿರುವುದು

(ಕೈಶಿಕ. ೨೧೧). [ಸಂ. ಅರಭಟಿ]

ಅರಭಟೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಅರಭಟಿ : ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರಪಾತ ಚಿತ್ತಮಹಾರಣ

ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲ ರಾವ್ರಾದಿ ರಸಂ ಚಾರುತರ ಸ್ಫುಟಿಬಂಧದೊಳಾರಭಟೀ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಭಿವ್ಯಂಜಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೮೪೧) ; ಕೇವಳಂ ತಾಳ

ಲಯಾಶ್ರಯ ಮು ಮ ಪ್ಪ ತಾಂಡವನುನಾಡಲೆಂದಾರಭಟೀವೃತ್ತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೮೪ ವ). [ಸಂ. (ಅರಭಟಿ + ವೃತ್ತಿ)]

ಅರಭಟಿ 'ಅರ್ಭಟಿ' ನೋ.

ಅರಭಾರ, ಆರಾಭಾರ (ನಾ). ಗ. ಆಡಳಿತ ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ : ಪಡೆದ

ವಸ್ತುವನು ಮನೆಯಾರಭಾರವನು ನಂದನರ ಕೈವಶಮಾಡಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಗೋಪಭೋಗಮಂ ಕೊಳೆವುಲ್ಲ ಬಿಡುವಂತೆ ಬಿಸುಟು (ಸಮ್ಯಕ್. ೫-೧೨) ; ಸಂಸ್ಥಾನದ ಆರಭಾರಮಂ ನಡಸುತ್ತಮಿರಲಾ ಕಾಲದೊಳ್

(ಕಳಸ್ಯ. ೮-೪೧). ೨. "ಮನೆತನದ ಎಲ್ಲ ಬಿರ್ಚು" (ಜಾನಕೀ. ೧೬) ; ಅಕೀ ಆರಭಾರ ಎಲ್ಲಿಂದ ಹಿಡೀಲಿನ್ನ (ಧರ್ಮಸ. ೧೧೬). ಆರಾಭಾರ :

ಗ. ನಿಖಳಕಾಲಕೆ ನಿರ್ಮುಖಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬ ಭಕುತರ ಆರಾಭಾರ ಪೊಹಿಸುವ ಹರಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ (ವಿಸ್ತೇಷು. ೪೩-೧). ೨. ಮುದುಕಿ ಅದರೂ

ಅಕಿಯ ಆರಾಭಾರಾ ಹಿಡಿಯೋ ಧೈರ್ಯ ನನಗಿಲ್ಲ (ಪೂಜಾಘ. ೫).

[← ಮರಾ. ಆರ್ ಭಾರ್]

ಅರಭಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತ

ರಾಗಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಅರಭಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ

ಮೂವತ್ತಾಲು ರಾಗಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ. ? / ತಮ. ಅರಭಿ]

ಅರಮೆ 'ಅರವೆ' ನೋ.

ಅರಯ್, ಅರಯಿ, ಅರಯು, ಅರಯ್ಯು, ಅರೈ (ಕ್ರಿ). ಗ. ಹುಡುಕು ;

ಪತ್ತೆಹಚ್ಚು : "ಅರಯ್ - ಅನ್ವೇಷಣೆ" (ಶಮಧಾ) ಕಸವರಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಳೊಡಮಾರಯ್ಯದೆ ಕೆಮ್ಮಿಗೆರ್ಪ . . . ಬೇಗಂ ಕಳ್ಳ ನ ನಾರ ಯ್ತು

ಹಾರಮಂ ಕೊಂಡು ಬಾ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೨೩-೧೪) ; ಗಾಂಧಾರಿಯುಂ ಧೃತ ರಾಪ್ತನುಂ ತಮ್ಮ ಮಗನನಾರಯ್ಯಲುಂ ಮನಃಕ್ಷತಮನಾಜಿಸಲುಮೆಂದಲ

ಸುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಗದಾಯು. ೩-೭೩ ವ). ೨. ಯೋಚಿಸು ; ಚಿಂತಿಸು : ತುಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಸರಿಗೆಯುಮಂ ಕಡುವಿಣ್ಣೆತ್ತೆನಿಸಿ ನಡೆದುಮೋರಡಿಯ

ನಣಂ ನಡೆಯಲುಮಾಡದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಿದದಾರಯ್ಯನಿತುಮಾಗಿ ಬಳಿದುದು ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೪). ೩. ವಿಮರ್ಶಿಸು ; ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ವಿಚಾರಿಸು : ಪದನಜಿಸಿದುನುಡಿಯಲುಂ ನುಡಿದುದನಜಿದಾರಯಲುಮಾರ್ಪರಾ

ನಾಡವರ್ಗಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೮) ; ಅರಯಿ ಧರ್ಮಮೊಂದೆ ಶರಣೆನ್ನೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೪೩-೨೫) ; ಆತನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯಂ ಪ್ರಿಯಸೇನನೆಂಬಲೆಂಕ

ನಿಂದಮಾರಯ್ಯಲೈಜ್ಜು (ಜಾವುಂಪು. ೮೪-೧೪). ೪. ರಕ್ಷಿಸು ; ಕಾಪಾಡು ; ಸಲಹು : ಕಾಡಬಸವನ ಹುಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದರೆ ಅರಯ್ಯಲಾಗದೆ ಕೊಡಲ

ಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೪೫) ; ಎನ್ನನಿಂದವರಮತಿಮೋಹದಿಂದಾರಯ್ಯ ಮನ್ನಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೧೯). ಅರಯಿ : ೩. ಈವಡೆಯೊಳಿಂತಾರಯಿದು

ಅಗೆ ಅಗೆ ಎನುತ್ತ (ಬಸವ. ೨೩-೩೪) ; ಚಾರುವಿಷ್ಣುವಳಿಗಳಾ ಜೀವಂ ಧರನ ತೇಜನ ಅರಯಿದು ಬಂದಜುಹುತರೆ (ಜೀವಂಜ. ೧೩-೨) ; ಚಾರು

ದತ್ತಗೆ ಪೆಣ್ಣ ಸೌಖ್ಯದ ಸಾರವಜ್ಜುವುದಮಾಡಬೇಕೆಂದಾರಯಿದು ದೇವಿ ಲಿಯು ಪುತ್ರನ ಕೆಳೆಯರಿಗೆ ಹೇಳಿ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೭-೨೫). ೪. ನಂದನ

ನವರ ಪಶುಗಳಾನಾರಯಿದು ಕಾಯಪ್ರಸನನುನಿವು (ಬಸವ. ೨೪-೨). ಅರಯು : ಗ. ನವಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಅರಯುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಠಯೋಗಿಸಿಕೊಡ

ಗಿದ (ಕಾಲಯಾ. ೪೧). ಅರಯ್ಯು : ಗ. (ಕ). ಅರೈ : ಗ. ತಂದೆ ಧೃತಿ ಗೆಡಬೇಡ ನಡೆ ನಿಜನಂದನನಾರೈವೆನುತೈತಂದು ಕೋಟಿಯ ಕಳೆದು

ಬಂದರು ರಾಜಬೀದಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೂ. ೮-೧೦) ; ಪತನನಾರೈ ಹೋಗು ಬೇಗೆಂದ (ತೂರಾ. ೨-೪-೧೦). ೨. ಮುಂದೆ ನರನುಡೊಗಕಾರೈವೆವು

ಚಿಕ್ಕಿತ್ತೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೂ. ೧೬-೨೯) ; ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನು ಕೊಳೆ ಕರ್ಣಾಟ ಸೇರುವುದತಿ ಬೇಗವೆಂದು ಅರೈದಿವನ ಕಳುಹೆಯಪಕೀರ್ತಿಯ

ಸೇರಿಸಿದನು ಖಾನನೆಮಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೪). ೩. ಕಕ್ಕಿನ ಪವಳದ ಮಣೆ ಗಳನಿಕ್ಕುವವರ್ ಪಲರೊ . . . ಅರೈದು ನೋಟೊಡವನೀತಳದೊಳ್

(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦೦) ; ಕ್ಷೀರದೊಳು ಪುತವಡಗಿ . . . ಅರೈದು ನೋಡೆ ಬೀಜದೊಳು ವೃಕ್ಷ ಸಾರಿದುರ್ (ಶಿವಗೀ. ೪). ೪. ಹೆಣ ಹೆಣಂ ತಾಗೆ ಸೂಲವ

ನೊಡಗೂಡಿತ್ತು ಸೂಲಕೊಲ್ಲದೆ ಅರೈವುತ್ತದೆ (ಸಗಬೊ. ೭೦).

ಅರೈದುಕೊಳ್ = ಗ. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು : ಗೋಪಾಲ ದಂಚ್ಚಾಯಕರು ತಾವೆ ಅರೈದುಕೊಂಡು ಆ ಪ್ರಿತ್ತಿಯ ಉತ್ತತ್ತಿಯಿಂದಲೆ

ಆ ಧರ್ಮನ ನಿಲಲೀಯದೆ ತಾವೆ ನಡಸುವರು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೨೧ ; 1261). ೨. ಸವರಿಕೊಳ್ಳು : ಬರತ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಅರತ ನಾಲಿಗೆ

ಗಳಿಂದ ಅರಯ್ದುಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರ. ೬೫). ೩. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಕೊ : ದೊರೆ ಅದನು ನೋಡಿ, ತನ್ನೆದುರಿನಲಿ ಹಾಡುವಂದಿವನು ಏತಕೆ ಇಂತು

ಹಾಡನು, ಎಂದು ಅರಯ್ದುಕೊಂಡನು (ನವರಾ. ೫-೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅರಾಯ್ ; ತುಳು. ಅರಿಸು ;

ತೆಲು. ಅರಯು, ರಾಚು]

ಅರಯಿ 'ಅರಯ್' ನೋ.

ಅರಯಿಕೆ 'ಅರಯ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರಯಿಸು, ಅರಯ್ಸು, ಅರೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸು: ಪಾಂಗಜವ ವಿಪ್ರವರ್ತಕಳಿಂ ಚರರಿಂ ವಿಚಾರಪರಕಳಿಂ . . . ಇನ್ನುಮಾರಯಿಸಿಂ ವಿದಗ್ಧರಿಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೯೫). ೨. ವಿಚಾರಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸು: ಸನ್ನಿಧಿ ಮನದೊಳಾರಯಿಸಿ ಬೆಸಸಿದೊಡೆ ಬದುಕುವೆನು (ನವರಾ. ೩-೧೯). ೩. ಅದರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ವಾರಿಜಾಕ್ಷನೆ ರಣದಿ ಕಾರವ ವೀರರನು ಸದೆಬಡಿದು ಭೀಷ್ಮನನಾರಯಿಸದೆಯೆ ಮಡಿಸಿ ಬಂಧುಗಳೆಲ್ಲರನು ಕೊಲಿಸಿ (ತಿಮ್ಮಪ್ರೀ. ೨-೩೯). ಅರಯ್ಸು: ೧. (ಕ). ಅರೈಸು: ೩. ಜಾರಿಯ ಶಿಶುವಳು ಅರೈಸಿ ಪತಿ ಕರೆಯೆ ಜಾರಿಯದ ಕಂಡು ನಗುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಿ ಸಂಸಾರವನು ನಗುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೭). [ಅರಯ್ + -ಇಸು]

ಅರಯು 'ಅರಯ್' ನೋ.

ಅರಯ್ಕೆ, ಅರಯಿಕೆ, ಅರೈಕೆ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು; ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು; ಪರೀಕ್ಷೆ; ವಿಮರ್ಶೆ: "ಪರೀಕ್ಷಣಮನಲ್ಪ ದಾರೈಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೫); ಮೃಗದ ಮೂಜಾರವುಮನಾಜಾರಯ್ಯೆಯುಮಂ ಗಾಳಿಯು [ಮನೆ]ಜಂಕೆಯುಮಂ ಬಲ್ಲನಾಗಿ (ಸಂಪಥಾ. ೫-೪೩ ವ); ಅರಯ್ಕೆಯುಂ ಮೆಯ್ಯಾಸಿನಾಳ್ವಲಮುಮಿಲ್ಲದೆ ಪೊಕ್ಕಿಜುವ ಸಗೆಯುಂ ಕಾಯಲಜವರೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೬-೧೧ ವ); ಭಡಾಳಿಸಿದ ರಾಗದಿಂ ಭೋರನಮದಪ್ಪಿ ಚೆಂದುಟಿಯಿತ್ತು ಪುಳಕವಾಂತ್ಸಾರಯ್ಯೆಯಿಲ್ಲ ದುಲಿದು ಮೇರೆದಪ್ಪಿದ ಸೌಖ್ಯದಿಂ . . . ಒಪ್ಪಿದಳ್ ನಾರಿಯೊರ್ವಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೪). ೨. ರಕ್ಷಣೆ; ಪೋಷಣೆ; ಶುಶ್ರೂಷೆ: ಯೆಡೆದೊಜಿ ಮಂಡಲಿನಾಡಪ್ರಭು ಗಾವುಣ್ಣುಗಳ ಕರೆಯಲಟ್ಟಿ ಧರ್ಮ x ಮಾರಯ್ಯ ಯೆಂದು . . . ಬಿಟ್ಟಿ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ೨ನಮೊ. ೬೪-೯೪; 1112). ಅರಯಿಕೆ: ೧. ಅರನಾದರೂ ಜಾತಿಧರ್ಮದ ಸೇರುವೆಗಳೇ ಹೇಳುವುದು ನಮ್ಮಾರಯಿಕೆಗಿವರಿಂದು ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆಂದು ಮುನಿ ನುಡಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೨೪); ಅರಯಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮೃಗವ್ಯಾಪಾರಚಿತ್ತನು ಶಾಂತಗುಣ ಗಂಭೀರಗರ್ವಿತನ್ನೆದಿದನು ಮಾಯಾಕುರಂ ಗಮವ (ತೂರರಾ. ೩-೮-೪೮). ೨. ಪ್ರಜೆಯ ಅ[ಅ]ರಯಿಕೆ ಆ ಬಾಳ ಚತುಸ್ಸೀಮೆ (ಸೌಜಾ. IX-ii, ೪೦೫-೧೬; 1457); ಘೋರತರ ಸಂಸಾರದೊಳು ನಿನ್ನಾರಯಿಕೆ [ಪಾಕಾ. ರೈಕೆ]ಯಿಲ್ಲದಿರೆಯೆನ್ನನದಾರುಬಲ್ಲರು (ದೇವೀಮ. ೧-೧೦-೧೧). ಅರೈಕೆ: ೧. ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಾಗಿಲಂ ಕಾವನಂತೆ ನಯಮುಂ ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರೈಕೆಯುಂ ಬೆರಸು ನಡೆವಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೧); ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅರಯಿಕೆ ಮುನ್ನಿಲ್ಲ ಹಾರಯಿಸಿ ಬಯಸಿ ಬಂದುದಕೆ ತಾನಳುಕ ನಾರೂಢಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೯). ೨. ಅರೈಕೆಯ ಮಾಡುವ ತಾಯಿ ಧಾರುಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೊರಳ ಕೊಯ್ಯಳು (ಮೋಳಮಾ. ೨೧೪-೭೬೮); ಎರಡು ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಅರೈಕೆಯಾಗದ ಹೊರತು ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರಲಾರದಷ್ಟು ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟಿನ ಗಾಯ . . . ಆಗಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೧೨೧); ಮಕ್ಕಳ ಅರೈಕೆ, ಉಪಚಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಇಟ್ಟರೂ ದಾದಿಯೂ ತಾಯಿಗೆ ಸರಿದೊರೆಯಾಗಬಹುದೆ? (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೨). ೩. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ (?): ಗತಿಭಾವಂ ಚಾರಿಸೂತ್ರಂ ನಿಜಸಳವಿ ಬಳಂ ಕಾಣೈ ಬಲ್ಲೋಜಿ ಕಾಯ್ಸನ್ನತಿ ಗಾಢಂ ಲಾಗು ಬೇಗಂ ತೆಜಪು ಪಸರವಾರೈಕೆ ತೇರಯ್ . . . ಎನಿಪ ಭೃಗುಪ್ರಾಧಿಯಂ ಕೊಲ್ಲನುಗ್ರಾಹಿತನಂ ಮಾಜಂಕವಂ ಮಾರ್ಮಲಿದಡೆ ಜಲದಿಂದೆಕ್ಕಲ ಕೋಣಿಪಾಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೩೪; 1198); ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ಮ ನಾರೈಕೆಯಲಿ ನೃಪಸೇನೆ ತವಕಮಿಗೆ ಮೋಹರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧).

೪. ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಪರಾಕು, ಅವಧಾರು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಶಬ್ದ: ಅವೆ ರತ್ನದೊಡ್ಡುಗಳ್ಲಾರೈಕೆ ದೇವ ಮುಂದದೊ ಪಾಸಜಿ ಪಾದಜತನಾ ಇದೆ ಪುಷ್ಪವಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೆಂದನುಜರು ಹದಹ ಕುಸುರುತೆಯ್ದಿದರು (ಭರಣ. ೬೬-೧೮೩).

[ಅರಯ್ + -ಕೆ. / ತಮಿ. ಅರೈಕೆ;

ತುಳು. ಅರಿಕೆ, ಅರೈಕೆ, ಅರೇಕ್ರಿ; ತೆಲು. ಅರಯಿಕ]

ಅರಯ್ಯು 'ಅರಯ್' ನೋ.

ಅರಯ್ಸು 'ಅರಯಿಸು' ನೋ.

ಅರವ (ನಾ). ಶಬ್ದ; ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು: ರಾಧ್ರಸ್ವಾರಧೀರಾರವ ವಿಜಿತ ಘನಧ್ವಾನಮಂಭೋನಿಧಾನಂ (ಶಾಸಮಂ. ೧೦೫೫; 1189) [ಸಂ.] ಅರವಾರೈ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಆಯಾಸ, ಉಪದ್ರವ ಅಥವಾ ನೋವಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಅರ್ಭಟನಾಡಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಗತ್ಯಮಾಡುವುದು (ದಕ. ೪). [ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಅರವಾರ] ಅರವಾರೈ 'ಅರುವಾರ' ನೋ.

ಅರವೆ, ಅರಮೈ, ಅರಮೈ, ಅರಾಮೆ, ಅರುವೆ (ನಾ). ತೋಟ; ಉದ್ಯಾನವನ; ತೋಪು: "ಅರಾಮು, ಉಪವನಂ - ಈ ೨ ಅರವೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೯); ಪೋಷಣೆಯೊಳಾರವೆಯೊಳ್ ಕಾಷ್ಠಕೂಟಂ ಸೇದೆಗೆಟ್ಟು ಪುಳಿಯ ಪೊಜಿಯನಿಟು ಪಿ ಪಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೨೪); ಕಲ್ಪಾಂಭಿಪದಾರವೆ (ಸಂಪಥಾ. ೧-೨೮); ಬೇವಿನಾರವೆಯ ನಿಟ್ಟು ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣನಜಸುವ ಗಾವಿಲನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ಆ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದ ತೋಟ ಅರವೆ ಕಂಬಿ ಮನೆ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಕ. XXVII, ೨೮-೬೨; 1256). ಅರಮೈ: ಇನ್ನಿಡಲುದುಟ್ಟು ಗರಿಜಿಯನರಮೆಯಂದರನಲಯಂ ಕವಿಲೆಯಂನಲಾದ ಪಳ್ಳಾಮಹಾಪಾತಕನಕುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೪೯-೯; 1017). ಅರಮೈ: ಕೆಜಿ ಅರಮೆ ಸಹಿತ ದೇವಣ್ಣಯ್ಯಂ ಬೆಳ್ಳೊಲ ಮೂನೂಜುನಾಡಾಳೆ (ಸೌಜಾ. XI-i, ೧೫-೪; 873); ಇದನಲುದುಣ್ಣೋನುಂ ಕೊಣ್ಣೋನುಂ ಪಸುವುಂ ಪಾರ್ವರುಂ ಕೆಜಿಯುಂ ಅರಮೆಯುಂ ಬಾರಣಾಸಿಯುಮನಲೊಡೊಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೭-೧೬; 900); ತಳಿತಾರಮೆಯಿಂ ನೆಜಿ ಪೂತು ಕಾಯ್ ಪಣ್ಣೆಗೆ ವಿಳಾಸಮಪ್ಪ ವನದಿಂ (ಸೌಜಾ. IX-i, ೨೯೭-೯; 1177). ಅರಾಮೆ: ಕೆಜಿಯುಮನಾರಾಮೆಯುಮಂ ಕವಿಲೆಯುಮನಲಾದ ಪಾಪ ಮಕ್ಕು (ಎಕ. XXVII, ೪-೨೦; 906). ಅರುವೆ: ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ಬೆಡಲು ಅರುವೆ (ಎಕ. XII, ಮದಗ. ೩-೨೧; 1319). [< ಸಂ. ಅರಾಮ]

ಅರಾಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮೋಟಿಯ ಚರ್ಮಕತ್ತರಿಸುವ ಉಳಿಯಂತೆ ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಬಾಣ. ೨. ಚರ್ಮ ಕತ್ತರಿಸುವ ಉಳಿಯ ಬಾಯಿ, —ಅಲಗು. [ಸಂ. (ಅರಾ + ಅಗ್ರ)]

ಅರಾಘಾತ (ನಾ). "ಪರಸ್ಪರ ಅಭಿಮುಖಗಳಾಗಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಹರಿಸೋಣವೇ ಅರಾಘಾತವೆನಿಸುವುದು" (ಸೌಗಂಧ. ೨೭೬-೧೨).

[ಅರಾ + ಘಾತ]

ಅರಾಜಿತ (ಗು). ಸಿಂಗರಿಸಿದ; ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅರಾಜಿತೆ (ನಾ). ಶೃಂಗರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು; ಅಲಂಕೃತಳಾದವಳು: ಚಾರುಪಯೋಧರೆ ಮಹಿಮಾಧಾರೆ . . . ವರಶೃಂಗಾರಾಜಿತೆಯೆನಿಸುವ ಕಾನೇರಿ ಧರಾಕಾಮಧೇನುವೆನುಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ರಾಜಶೀ. ೨-೮):

[ಸಂ. ಅರಾಜಿತಾ]

ಅರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ರಂಜಿಸು; ಹೊಳೆ: ಸಂಪೂರ್ಣಕಲೆ ಗಳಿಂದಾರಾಜಿಸಿದುವೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೯).

[ಅರಾಜನ್ + -ಇಸು]

ಅರಾಟಿ (ನಾ). ಕೂಗಾಟ; ಕಿರುಚಾಟ: ಮಳೆಗಾಲದ ಅರಾಟ ಹೋರಾಟ
ಗಲಿಲ್ಲ ಮುಗಿದು ಚಳಿಗಾಲದ ನರ್ತನಕ್ಕೆ ಸಾಂದಿಯಾಗಿತ್ತು (ವೀರಬಂ. ೬).

[ಅರಾಟ + ಅಟ]

ಅರಾಟಿ 'ಅಜಾಟಿ' ನೋ.

ಅರಾಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಮಗ್ಗಡೆ ಜಿ ಗಾಣದ ಜಿ ಸಮಸ್ತ
ಕಿಜುಕುಳ ತೆಜಿಯಾರಾಟ ಚಂಡೇಸ್ತರ ದೇವರ ಸಂನಿಧಾನದಲು . . .
ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೩೨೪-೬; 1197). [?]

ಅರಾತಿಯ (ಗು). = ಅರಾತೀಯ: ಅರಾತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ರಾದಿಯ]
ಕವಿಗಳು ಪೋದ ಬಳಿಕ ನೀನಾರ ಬಳಿಯೆ ನನ್ನ ಸಾರಿ ನೋಡೊಮ್ಮೆ
ಶಾರದೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಸಾರಸುಖವನೊಲಿದೀನೆ (ಕುರಾ ಸಾಂ. ೧-೨೪).
[ಸಂ. ಅರಾತೀಯ]

ಅರಾತೀಯ (ಗು). ೧. ದೂರದ; ಹಿಂದಿನ: ಅರಾತೀಯ ಕವೀಶ್ವರ
ರಾರುಂ ಮುನ್ನಾರ್ತರಲ್ಲಿ ವಾಗ್ದೇವಿಯ ಭಂಡಾರದ ಮುದ್ರೆಯನೊಡೆದಂ
ಸಾರಸ್ವತಮೆನಿಸ ಕವಿತೆಯೊಳ್ ಕವಿರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೮); ಜೀವ
ನೋಪಕರಣೋಪಾಯಂಗಳಂ ತೋಪುಕೊಟ್ಟಾರಾತೀಯ ಮನುಪ್ರಧಾನ
ರನುಪಾತ್ತಂ ನಾಭಿ ಕೀರ್ಣಾಡಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೯೧). ೨. ಸಮೀಪದ;
ಈಚಿನ. [ಸಂ.]

ಅರಾತೋಟಿ (ನಾ). ಹೊಳೆಯ ದಡದ ತೋಟ (?): ಎಳೆಬ್ಬಿಯಾ
ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಮೊಳೆನೆಡೆ ಪದಿಕ್ಕೊಳ್ಳಂ ಅರಾತೋಟದಿಂ ಮೂಡಣ
ತೋಟಕಣ್ಣುಮುಂ (ಎಕ. IV, ೧೪೦೬. ೨೫-೬; 925 ?).

[ಅರ ? + ತೋಟ]

ಅರಾತ್ರಿಕ (ನಾ). = ಆರತ್ರಿ: ಭೋಂಕನೆ ದೇವಸ್ತ್ರೀಯರಾತ್ರಿಕಮ
ನುಘೆಯುಘೆಯೆಂದು ತಂದೆತ್ತಿತ್ತಿದ್ದರ್ (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ); ಭಕ್ತ
ಜನತೆಯ ಮಡದಿಯರು ಘೇ ಎನುತ್ತಾರಾತ್ರಿಕವ ಪಿಡಿದು ಬೆಳಗಿ
(ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೩-೪೦). [ಸಂ.]

ಅರಾತ್ರಿಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಆರತಿಯೆತ್ತುವ ಕೆಲಸ; ಆರತಿಯೆತ್ತು
ವುದು: "ನೀರಾಜಿಸು - ಅರಾತ್ರಿಕಕ್ರಿಯೆಯಾಂ" (ಶಮಧಾ).
[ಅರಾತ್ರಿಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅರಾಧಕ (ನಾ). ಪೂಜೆಮಾಡುವವನು; ಅರ್ಚಕ: ಮತ್ತಮಾ ವನಂ
ಅರಾಧಕನಂತಕ್ಷಮಾಲಾಗಣಿತ ಜಪೋಜಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ);
ಚರಲಿಂಗೆ ನಿತ್ಯಾರಾಧಕರು . . . ತಾವು ಪ್ರವರ್ತಿಸಲು (ಬಸವ. ೬೧-೨).

[ಸಂ.]

ಅರಾಧಕಿ (ನಾ). ಪೂಜೆಮಾಡುವವಳು; ಅರ್ಚಿಸುವವಳು: ಗೌರೀ
ಪದಾಂಬುಜಾರಾಧಕೀ (ಎಚ್. XXVIII, ೫-೪೨; 1082).
[ಸಂ. ಅರಾಧಕೀ]

ಅರಾಧನ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ; ಉಪಾಸನೆ. ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸು
ವುದು; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಸೇವೆ: "ವರವಸ್ತಾ . . . ಅರಾಧನಾ,
ಉಪಚಾರ: - ಈ ೧೧ ಬೆಸಕೆಯ್ದು ದರ್ಶ ಪೆಸರ್" (ಹರಾಯು. ೨೧-೧೨೯);
"ಅರಾಧನಂ . . . ಉಪಚಾರಂ ಪ್ರಸಾದನಮುಪಾಸ್ತಿ ಪರಿಚರ್ಮನೆ
ಸೇವೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೭). ೪. ಸಾಧನೆ. ೫. ಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ.]

ಅರಾಧನೆ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ; ಪೂಜೆ; ಆದರಣೆ: ಅನುನಯಂ ಮಿಗೆ
ಜಂಗಮಾರಾಧನೆಗಳಂ ಭಯಭಕ್ತಿಯಲಿ ಮಾಡೆನೆ (ಬಸವ. ೪೪-೧೪);
ಸತ್ಯದ ಅರಾಧನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸೌಂದರ್ಯದ ಸವಿಯನ್ನು ಯಾರೂ ಅನುಭವಿಸ
ಲಾರರು (ಶಕ್ತಿ. ೧); ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಅರಾಧನೆಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲಂಥ
ಮನುಷ್ಯ (ಚಿಂತಾ. ೫೫). ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪುಣ್ಯತೀಥಿಯ ಆಚರಣೆ,
— ಸಮಾರಂಭ: ಮುರಗಿಸ್ತಾಮಿಗಳ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅರಾಧನೆ (ರೂಢಿ).

೩. [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ, ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನ, ಸಮ್ಯಕ್ಕಾರಿತ್ರ,
ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರವಸ್ತು ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು: ಶ್ರೀಗಣಿಯರ್
. . . ಕಲ್ಪಪ್ರಿಮುಳ್ ತೋಪದಾರಾಧನೆ ನೋನ್ನು ತೀರ್ಥಗಿರಿ ಮೇಲ್
ಸ್ವರ್ಗಾಲಯಕ್ಕೆ ಜೊದಾರ್ (ಎಕ. II, ೭೬-೨; 700); ಮಹಾನುಭಾವನಾ
ಮಹೋಪಸರ್ಗಮನಶ್ರಮದಿಂ ಸೈರಿಸಿ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಜ್ಞಾನ ಚಾರಿತ್ರ
ತಪಸಾಂ ಸ್ವೀಕರಣಮಾರಾಧನಾನಾಮುಂಬ ಚತುರ್ವಿಧಾರಾಧನೆಗಳ
ನಾರಾಧಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೪೧). [ಸಂ. ಅರಾಧನಾ]

ಅರಾಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂಜಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು; ಓಲೈಸು: ಮೊಗಮಂ
ತಾವರೆ ಕಣ್ಣುತೃಪ್ತದಳಂ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಸೋಗಿ . . . ದಂತಾಳಿಯಂ
ಮುತ್ತು ಕೈಮುಗಿದಾರಾಧಿಸಿ ಪೋಲ್ತುವೆನ್ನದೆ ಸರೋಜಾತಾದಿ ನಿನ್ನಾರ
ವಸ್ತುಗಳೊಳ್ ಪೋಲಿಸುವಂತುಟೇಂ ಮರುಳನೇ ರೂಪಂ ವಿಚಿತ್ರಾಂ
ಗಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೬-೪೫); ಕುಲಾಚಾರದಿಂ ನಡೆದು ವರಮುನಿಜನವ
ನಾರಾಧಿಸಿ (ಹಜಕಾ. ೬-೫೨); ವರಂಬಡೆವನ್ನಮಾರಾಧಿಸಿದಂ (ಶಮದ.
೨೪೨ ಪ್ರಯೋ); ಭಕ್ತಿಯೊಳೆನ್ನನಾರಾಧಿಸಿ ನಾಲ್ಕಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆದವ
ನಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೩೫-೬೧). ೨. ಸಾಧಿಸು: ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಅಭಿಮಾನ
ವಿದ್ದರೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ಕಲೆಯನ್ನೇ ಅರಾಧಿಸು (ರಂಗರೋ. ೧೦೦).

೩. ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಈ ದೇಹಮನತಿಪ್ರಯತ್ನದಿನಾರಾಧಿಸು
ತ್ತಿಪುರ್ದೆಂದು ನುಡಿದು (ಕಾದಂಬ. ೬೦೫). [ಅರಾಧನ + ಇಷ್ಟು]

ಅರಾಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಪೂಜ್ಯನಾದ; ಸೇವೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದ; ಓಲೈಸಬೇ
ಕಾದ; ಸಂತೋಷಪಡಿಸಬೇಕಾದ: ನೀನೆ ಭುವನ ಕ್ಷಾರಾಧ್ಯ ನೈ
(ಆದಿಪು. ೧೧-೯೮); ಭುವನಕ್ಷಾರಾಧ್ಯನೆಂದೀ ನೆಗಟ್ಟು ಬಿರುದಿನಂಕಕ್ಕೆ
ತಕ್ಕಂದಿದಂ (ಗದಾಯು. ೨-೩೦). (ನಾ). ೨. ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಪಂಗಡ. IP ಇವರು ಶಿವದಾರ ಜನಿವಾರ ಎರಡನ್ನೂ ಧರಿಸು
ತ್ತಾರೆ. [ಸಂ.]

ಅರಾಧ್ಯೆ (ನಾ). ಪೂಜ್ಯಳು; ಸೇವ್ಯಳು: ವಿಶ್ವಾರಾಧ್ಯೆ ಕಾರುಣ್ಯದ
ನೆಲೆಮನೆ ಶರ್ವಣಿ (ಗಿರಿಕ. ೮-೧೩). [ಸಂ. ಅರಾಧ್ಯಾ]

ಅರಾನುಂ (ಅ). ಯಾರಾದರೂ: ಅರಾನುಂ ಬಟ್ಟಿಪೋಪರ್ ದೀಡಂ
ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರ್ ನಿಜಿಸುವರ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೯-೪); ಇದಕ್ಕಾರಾನುಂ ಪ್ರತಿ
ಬಂಧಕರಾಗಿ ಕಿಡಿಸಿದರಪ್ಪಡೆ (ಕಚಾ. ೬೬-೪೯-೨೦; 1134).

[ಅರಾ (< ಅವುದು) + ಅನುಂ]

ಅರಾಭಾರ 'ಆರಭಾರ' ನೋ.

ಅರಾಮು (ನಾ). ೧. ಸುಖಕರವಾದುದು; ರಮ್ಯವಾದುದು:
ಪೋದ್ಯತ್ತರಂಗೋಚ್ಚರದಮರನದೀಶಿಕೋದಾರತಾರಾಮಂ . . .
ಚಂದ್ರಂ . . . ಅನಂದಮಂ ಮಾಡುಗೊಂದುಂ (ಕಾದಂಬ. ೧); ದಳಿ
ತಾಬ್ಬಪ್ರಸರಂ ಸರಂ ಕುಸುಮಮಾಲಾರಾಮಮಾರಾಮಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨).
೨. ಉದ್ಯಾನವನ; ತೋಟ: "ಅರಾಮು, ಉಪವನ - ಈ ೨ ಅರವೆ"
(ಹರಾಯು. ೩೫-೫೯); ಕುಸುಮಮಾಲಾರಾಮಮಾರಾಮಂ (ಜಗವಿ.
೨-೨). ೩. "ಗೋಣೆ; ಕಾಡುಗೋಳಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಒಪಧ. ೧೩).

[ಸಂ.]

ಅರಾಮು, ಅರಾಮು (ನಾ). ೧. ವಿಶ್ರಾಂತಿ; ವಿರಾಮ. 'ಅರಾಮು
ಕುರ್ಚಿ' ಪರಾ. ೨. ಸ್ವಸ್ಥತೆ; ಆರೋಗ್ಯ: ಅದಿವಸವೇ ಜ್ವರ ಬಂದುವು.
ನಿನ್ನೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಅರಾಮಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಕೂತಕಾ. ೪೬); ನಿನ್ನೆ ಸಂಜೆ
ತನಕ ಅರಾಮಿದ್ದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪); ನನ್ನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಅರಾಮಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
ಅರಾಮು: ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಅರಾಮು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ (ನಾಪೋರೀ. ೨೬೪).
೨. ಅನಂತನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಅರಾಮು ಕೂಡ ಇದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಜೀವಾನ. ೪೭).

[← ಪಾರ. ಹಂ. ಮರಾ. ಅರಾಮ್. / ಸಂ. ಅರಾಮು]

ಅರಾಮಕುರ್ಚಿ (ನಾ). ಸುಖವಾಗಿ ಒರಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಕುರ್ಚಿ; ಸುಖಾಸನ; ಈ ಸಿ ಚೀ ರ್ : ಸುಂದರ ರಮಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಅಧುನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡವಳಾಗಿ ಅರಾಮ ಕುರ್ಚಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದಳು (ಸುಂದರ. ೧). [ಅರಾಮ್ + ಕುರ್ಚಿ]
ಅರಾಮಶೀತಲ (ಗು). ೧. ಉಪವನದಂತೆ ತಂಪಾದ. (ನಾ).
೨. ಕೊಡಸಾಲೆ ಗಿಡ; "ಕೊಡಸಾಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೩).

[ಅರಾಮ್ + ಶೀತಲ]

ಅರಾಮು 'ಅರಾಮ್' ನೋ.

ಅರಾಮೆ 'ಅರಮೆ' ನೋ.

ಅರಾಲಿಕೆ, ಅರಾಲಿಕ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. ಅರಾಲಿಕೆ: "ಅರಾಲಿಕೆ, ಸೂಪಕಾರಿ, ಸೂದಿ, ನಲ್ಲವು - ಈ ೪ ಬಾಣಸಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೭೭). [ಸಂ.]

ಅರಾವ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಶಬ್ದ: ಲಯಸ್ತುಭಿತ ಜಲನಿಧಿ ನಿನಾದಮನಭಿ ನಯಿಸಿದುದೊಗೆದು ನೆಗೆದ ಸಮರಾರಾವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೪); ಭಾಪು ಹರಿದೇವ ಮಧುರಾರಾವ ಭಾಪು (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೧೯). [ಸಂ.]

ಅರಾಲಿಕೆ 'ಅರಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅರಾಳು (ನಾ). (?): ಅನೇ ಮೇಲ್ಬರುವಾ ಅರಸಾನಾ ನೋಡೀರಿ ಅರಾಳಿ ಗಿಂತಾ ಜಲುವಾನಾ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೫೦). [?]

ಅರಿ 'ಅರಿ' ನೋ.

ಅರಿಂದ, ಅರಿದ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಇನ್ನು ನೆಗತ್ತಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದಜುನಗ್ಗಾವುಣ್ಣುಗಳೊಳಗಾರಿಂದರ ಕುಲಕ್ಕೆ ತಿಲಕನೆನಿಸಿ (ಕಣ. I, ೨೪-೩೩; 1148). ಅರಿದ: ಮಾಣಲಿಯ ಗಾಮನಾರಿದರ ಪೊಲೆಯಮ್ಮ ಗಾಮಿಗರವರಿಂ ಬಲಾಕವರ ಮಗನ್ ರಾಜಪುಲಿ ಕುಲ ಮುದ್ದನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೯-೨; 800 ?). [< ಸಂ. ಹಾರೀತ]

ಅರಿಕಲ್ಲು 'ಅರಿಕಲ್' ನೋ.

ಅರಿಕೆ (ನಾ). ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: ಪೃಥಿವೀತಿಳಕೆ ಸುಮತಿ ಯೆಂಬಾರಿಕೆಯ ಸಾರೆ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು ಪೋಗೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೧೧೭ ವ); ನಾರಿಯರನು ನಂಬಿ ಹರಣದಾಶೆಯ ಬಿಟ್ಟಾರಿಕೆಯೊಡಮೆಯ ಕದ್ದು ನಾರಕಗತಿಗೆಯ್ದಬೇಡ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪-೭೦); ನಿರುಪಮಮಪ್ಪ ಪ್ರಸಂಗ ದೊಳಿದಳಾ ತರುಣಿಯಾರಿಕೆಯರ ಕೊಡೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೪-೨೪).

[< ಸಂ. ಅರ್ಯಿಕಾ]

ಅರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸಾಲಾಗಿರಿಸು (?): ತಳವರ್ ತರಳಲೋಚನೆಯ ಪಾದಪಲ್ಲವದ ಕೆಂಪಿನ ಸೊಂಪು ಪೂಗತರುನಿಕರದ ಸಾಲ್ಗಕಡೆಯಡೆಯೊಳ್ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯ ಬನಮಂ ಪಡೆಯೆಯುಂ ನಖಮಯೂಖಪ್ರಭಾಪ್ರಸರಂ ನಾಳಿಕೇರಮಾಳಿಕಾ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ತಾವರೆಗಳನಾರಿಗೊಳಿಸೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೭-೧೧ ವ).

[ಅರಿ (< ಅರಿ) + ಕೊಳ್ಳ + -ಇಸು]

ಅರಿದ 'ಅರಿದ' ನೋ.

ಅರಿದಗೋತ್ರಜ (ನಾ). ಹಾರೀತಗೋತ್ರದವನು: ಸಾಸಿರ್ವರುಂ ಅಜುನೂರ್ವರುಂ ಸಹಿತಂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದಪರನಪ್ಪೊನ್ನೆ ಅರಿದಗೋತ್ರಜನೆ ಸಿಂಗಿತಲೆ ಪಟ್ಟಾರನೆ ಕಾಸಂಪಳ್ಳಿಯಾ ಸಮಭಾಗಮಾನ್... ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಣ. XXI, ೨೯-೭; 8ನೆಯ ಶತ). [ಅರಿದ (< ಅರಿದ) + ಗೋತ್ರಜ]

ಅರಿದಾಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಮುದುಕೊಜ್ಜುಣಿಯದಿ ಯರಸರ್ ಅರಿದಾಳ್ಳಿ ಎತ್ತುತ್ತಮಾಂ ತಭ್ಬಾಮಿ ಪ್ರಿತ್ತಿಯಾಳುತ್ತಮಿಬ್ಬ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೧೭; 750). [?]

ಅರಿದ್ರ 'ಅರಿದ್ರ' ನೋ.

ಅರಿದ್ರ ಪುಳು (ನಾ). ಅರಿದ್ರಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು. [ಅರಿದ್ರ (< ಅರಿದ್ರ) + ಪುಳು (< ಪುಳು)]
ಅರಿದ್ರೆ, ಅರಿದ್ರೆ, ಅರಿದ್ರ, ಅರಿದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರನೆಯದು. ೨. ಅರಿದ್ರ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರಿನ ಮಳೆ: ಅರಿದ್ರ ಮಳೆ ಗುಡುಗದರೆ ಅರು ಮಳೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾದ); ಅರಿದ್ರ ಬಂದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ (ಗಾದ); ಅರಿದ್ರ ಮಳೆಗೆ ಅದಷ್ಟು ಬಿತ್ತು (ಗಾದ). ಅರಿದ್ರೆ: ೧. ಪುನರ್ವಸುವಶ್ವಿನಿಯಾದ್ರೆ ವರುಣಮೆಂಬವಜೊಳ್ ತಾನ ಸುರೇಜ್ಞಂನಿಲೆ ತಾಂ ಮಾಡಿಸುವುದು ತದ್ವಿನ ದೊಳಖಳ ದೇವಾಲಯಮಂ (ಶೋಕೋಪ. ೩-೫). ಅರಿದ್ರ: ೨. ಅದರೆ ಅರಿದ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದರಿದ್ರ (ಗಾದ). ಅರಿದ್ರೆ: ೨. ಅ[ಅ]ರ್ತಿಯ ಪೂರ್ವತ್ರಯದೊಳ್ ಹತ್ತಿಯುಮಂ ಶತವಿಶಾಖೆಯೊಳ್ (ನೀನೆಂದುಂ) ಬಿತ್ತುಗೆ ಫಲವಂ ಬೆಳಸಂ ಅ[ಅ]ರ್ತಿಯೊಳಂ ಬಿತ್ತುಯೆಲೆಯ(ನು) ಉತ್ತರೆಯೊಳಗಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೯-೧೦). [< ಸಂ. ಅದ್ರಾ]

ಅರಿನಿಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ರೈತನೂ ಹೊಂದಿರುವ ನೇಗಿಲುಗಳ ಲೆಕ್ಕ ವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ (ಕಿಸಂಗಾ. ೧೪೦). [ಅರಿನಿ + ಪಟ್ಟಿ]

ಅರಿಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ನೆ ಬನ್ನ ತಾಯೂರ ಇಗ್ಗ ಲಿಯ ಅರಿಪುರ ಮೂಜೂರ ಸನ್ನಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೧೯; 915). [ಅರಿ + ಪುರ]

ಅರಿಯ, ಅರೈ, ಅರೆಯ (ನಾ). ೧. ಆರ್ಯ; ಯೋಗ್ಯ (ಕಪ್ಪಿಕ್ಕ. ೩೪ ೪). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಪಟ್ಟವಾಲರು ಗಳಿಗೆ ಗ ೩ ಅರಿಯರು ತೆರುವ ಗ ೮ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೯೪-೭೩; 1278); ಸಿಂಘಣದೇವಂ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ಪತ್ತಿರಲಾತನ ಸವ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ಅರಿಯ ಮಲೆನಿಟ್ಟಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೮, ೩೯-೪; 1330); ಅರಿಯದ ದಳ ವಾಯ ಕೂಚರಸನು ಎತ್ತಿಬಂದು ಎಣಕಲನು ಇಡಬಿಡು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೮-೧; ?). ೩. (ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿರುವ) ಮರಾಠಾ ಜನಾಂಗ: ಲಾಳರಾವುತರಾರಿಯ ರಾವುತರು ಕೈಮೇಳದ ಕನ್ನೋಜಿಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೪); "ಅರೈರು ಹಟ್ಟಿಕಾರರ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆ ಯಾದುದರಿಂದಾಗಲೀ ಹಟ್ಟಿಕಾರರು ಅರ್ಯರ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯು ವುದರಿಂದಾಗಲೀ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂತತಿಯಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ ಅರಿಯರೆಂಬ ಜನವು ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು" (ಕರ್ನಾಡಕತೆ) (ತುಳುನಾ. ೪೭). ಅರೈ: ೩. ಒಂದು ಕಡೆಯೊಳ್ ಮೊರಸೊಂದೆಡೆಯೊಳಾರಿಯರ ಬೃಂದಮಳವಿಂ ಸಂದಣಿಸಿ ಕಾಳಗಕೆ ಮುಂದುವರಿವನ್ನಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೨೧); ಅರೆಯರ ಮೂಲಮುಮನಾ ರಾಮರಾಜನಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಪೆದಿದ ತರುಷ್ಕರ ಮೂಲ ಮುಮಂ... ಬಿತ್ತರಿಪಂ (ಕಳನ್ಯ. ೯-೧೪ ವ). ಅರೆಯ ೩. (೪).

[ಪ್ರಾ. ಅರಿಯ < ಸಂ. ಅರ್ಯ. / ತೆಲು. ಮರಾ. ಅರೆ]

ಅರಿಯಬಳಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯವಂಶ (?): ಹರವರಿಯ ಗಡಿಯಿಂದಂ ಮೂಡಲು... ಅರಿಯಬಳಿಯರ ಗಡಿಯಿಂದಂ ಪಡುವಲು ತೆಂಕಲು ಗೊಜ ರಡೆಯ ಬಳಿಯ ದೇವರು ಸೆಟೆಯ ಗಡಿಯಂ ಅರಿಯ ಬಳಿಯವರ ಗಡಿಯಂ (ಸೌಜಾ. IX-ii, ೪೨೪-೧೫; 1401). [ಅರಿಯ + ಬಳಿ (< ಬಟ್ಟಿ)]

ಅರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯು; (ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು) ಬೇರ್ಪಡಿಸು: ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತಂದು ಅರಿಸಿ ಕಾಳು ಬೇರೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೭). ೨. ಶೇಖರಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆ: "ವರಿಸು - ಅರಿಸಿ ಮದುವೆಯಾಗು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೨); ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಸಲಕರಣೆ ಗಳನ್ನು ಅರಿಸುವಾಗ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸಾ. ೩೨). ೩. (ಮತದಾನದಿಂದ) ಚುನಾಯಿಸು: ಅವರನ್ನು ವಿಧಾನಸಭೆಗೆ ಅರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಅರ್ + -ಇಸು]

ಅರಿಸು 'ಅಜಿಸು' ನೋ.

ಅರು 'ಅರ್' ನೋ.

ಅರು 'ಅರ್' ನೋ.

ಅರು 'ಅಜ್' ನೋ.

ಅರು 'ಅಜ್' ನೋ.

ಅರು 'ಅರ್' ನೋ.

ಅರು 'ಅಜ್' ನೋ.

ಅರು (ನಾ). ೧. ಹಂದಿ. ೨. ನಳಿ; ಏಡಿ. ೩. ಪಾತ್ರೆ; ಗಡಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅರು 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು; ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ದ್ದ ಸೋಮೇಶ್ವರಹೊಲದಲ್ಲೇ ನೇಗಿಲು ಹೂಡಿ ಅರುಕಟ್ಟು ವರಸೆ ವರಸೆಯಾಗಿ ನಿಂತರು (ಹುಟ್ಟು. ೬೧). [ಅರು (< ಅರ್) + ಕಟ್ಟು]

ಅರುಕಾರು, ಅರುಕೋರು (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ ಸಲಕರಣೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅರುಕೋರು (ಕಸಂಗಾ. ೪).

[ಅರು (< ಅರ್) + ಕಾರು (< ಕಾಜು)]

ಅರುಕೆಲಸ 'ಅರುಕೆಲಸ' ನೋ.

ಅರುಕೋರು 'ಅರುಕಾರು' ನೋ.

ಅರುಗಾಲ (ನಾ). ಅರು ಋತುಗಳು: ಅರುಗಾಲ ಮಳೆ ಹೊಯ್ದೂರು ಮುತ್ತುಗಕ್ಕೆ ಮೂರೇ ಎಲೆ (ಗಾಡಿ).

[ಅರು (< ಅಜ್) + ಕಾಲ್]

ಅರುಗೇಲಸ, ಅರುಕೆಲಸ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಕೆಲಸ; ಉಳುಮೆ; ಆರಂಬ: ಕೈತರಿಗೆ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೇಳೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅರುಗೇಲಸ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಅರು ಕೆಲಸ: ಅ ದಿನ ಹೊತ್ತಾರೆ (ಬೆಳಗ್ಗೆ) ನಾವು ಅರುಕೆಲಸ (ಬೇಸಾಯ) ಮಾಡೋದಿಲ್ಲ (ಬೈಸರ್ವ. ೧೦೪).

[ಅರು (< ಅರ್) + ಕೆಲಸ]

ಅರುಗೋಲು (ನಾ). "ತೆಪ್ಪ ನಡೆಸುವ ಹುಟ್ಟು" (ನಾಪದ. ಕೋಶ); ಹಾಕೋಕೊಂದಾರುಗೋಲು ನೂಕೋಕೊಂದೂರುಗೋಲು ಬೊಟ್ಟು ಹೊಡೆದವ ಬಾಳೆಮಾನು (ನಾಪದ. ೧೪).

[ಅರು ? + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅರುಪಾರು 'ಅರವಾರ' ನೋ.

ಅರುಬಟಿ 'ಅರ್ಬಟಿ' ನೋ.

ಅರುಬಟಿ 'ಅರ್ಬಟಿ' ನೋ.

ಅರುಭಟಿ 'ಅರ್ಬಟಿ' ನೋ.

ಅರುಭಟಿ 'ಅರ್ಬಟಿ' ನೋ.

ಅರುಮೊಗ 'ಅಮೊಗ' ನೋ.

ಅರುವನ್ (ನಾ). ನೇಗಲ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಕುಂತುರ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ವೀಮೇಷಗಳ ಗಡೆ ಬೆಜ್ಜಲು ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಾಲು ವಳಿ ಅರುವನ್ ಮೇಲುಪನ್ ಮಗ್ಗ ಮನೆವಣ ಕಾಣಿಕೆ ಬೇಡಿಗೆ... ಸುಂಕ-ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯ (ಸಾಹಿ. IX-ii, ೭೦೧-೯; 1512).

[ಅರು (< ಅರ್) + ಫೊನ್ ?]

ಅರುವಾರ, ಅರವಾರ (ನಾ). ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆ, ಜಮೀನು ಮುಂತಾದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಭೋಗ್ಯ ಹಾಕುವುದು; ಭೋಗ್ಯ: ಬಡ್ತಿ ವಾಸಿ ಹೊಂಸು ಭತ್ತವನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ನಡೆಸತೀರದೆ ಯಿರಲಾಗಿ ಅರುವಾರವ ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ನಡೆಸುವಂತಾಗಿ (ಸಾಹಿ. IX-ii, ೪೬೦-೧೩; 1465); ನರಸಸಿಟ್ಟಿಯ ತಂಮನ ಮಗ ಗೋವಿಂದಸಿಟ್ಟಿ ಅರುವಾರವ

ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗೆದೆಯಿಂದ ಬಹ (ಕಾ. III-i, ೭-೨೫; 1527); ಅರು ವಾರದ ಬಾಳುಗಳ ಅರ್ಧ ಬಂದರೆ ಪಡುವ ಕೇರಿಯ ಹಲರು ಸಿಟ್ಟಿ ಕಾಜರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸಾಹಿ. IX-ii, ೭೩೨-೨೫; 1548). ಅರುವಾರ (ಕಿ). 'ಅರುವಾರ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಅರವಾರ]

ಅರುವಾರಿ (ನಾ). ಜಮೀನನ್ನು ಭೋಗ್ಯ ಅಥವಾ ಆಧಾರ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿರುವವನು: ಹೊಂಸ ಕೊಟ್ಟು ಅರುವಾರವ ಬರಸಿ... ಅ ಅರುವಾರಿಗಳ ಜಾಳಿಸುವರು ನೀ ಕೆತ್ತರಲ್ಲದ ಆ ಅರುವಾರಿಗಳ (ಸಾಹಿ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಕಲ್. ೪೮೨-೧೪; 1391). [ಅರುವಾರ + -ಇ]

ಅರುವೆ 'ಅರವೆ' ನೋ.

ಅರುಷಣ (ನಾ). ಕೊತ್ತಂಬರಿ ಬೀಜ; ಧನಿಯಾ: "ಧಾನ್ಯಕವ ದಾರುಷಣಮನಲು ಕೊತ್ತಂಬರಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೫). [ಸಂ.]

ಅರುಷ್ಕರ (ಗು). ಗೇರಿನ; ಗೇರುಬೀಜದ. 'ಅರುಷ್ಕರದ್ರವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅರುಷ್ಕರದ್ರವ (ನಾ). ಗೇರುಬೀಜದ ಸಾರ; ಗೇರಿಣ್ಣೆ: ಅಕ್ರಂದತ್ಸವರ ಪರಿಗತರ್ ಸೈರಿಸಲಾಜದೆ ತಡತಡಿಸಿ ಪರಿತಂದದಿತ್ತು ಪ್ರವಾಹದಿನಾಂಕ ರದ್ರವಾಪರ್ವರ್ಗಗಂಭೀರಿಯಂ... ಭಯಂಕರಿಯಂ... ವೈತರಣಿಯಂ ಪೊಕ್ಕಾಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೫-೮೭ ವ). [ಅರುಷ್ಕರ + ದ್ರವ]

ಅರುಡ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕಿರುಚುವುದು (ಕಿ). 'ಬಾಯಾರುಡ' ಪರಾ. [ಅರು (< ಅರ್) + -ಡ]

ಅರುಹತ (ನಾ). ೧. ಜೈನಮತ: ಅರುಹತಮಂ ದಿಟ್ಟು ಶೈವಧರ್ಮ ವನೆ ದೃಢದಿಂ ಪಡೆದು (ರೇನಣ. ೪-೧೬). ೨. ಜೈನಮತದವನು; ಜೈನ: ಅರುಹತಂ ಜಿನೇಂದ್ರನಂತಿರ್ದ ಮಹಾನುಭಾವಂ (ಕಮದ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಾಕಟವಿದಂ ಮುನ್ಯವರ್ಯಾ ವ್ಯಾಕುಲದ ನಿನ್ನಾರುಹತರಂ ಭೀಕರದೊಳಪಹರಿಸಿದೆನ್ನಾದ್ಯರ ಮಹಿಮೆಗಳನು (ಬಸಪು. ೪೯-೨೫).

[< ಸಂ. ಅರ್ಹತ]

ಅರೂಢ (ಗು). ೧. ಏರಿಡ; ಹತ್ತಿದ. ೨. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ: ಅರೂಢ ನಿಜಮನೋಹಂಕಾರೋತ್ಕರ್ಷಪ್ರಕಾಶಮೂರ್ಜಿತ ಸದಳಂ ಕಾರಂ (ಕವಿ ರಾ. ೩-೧೯೪); ಅರೂಢಯಾವನೆಯುಂ ಅಂತರ್ಗೂಢ ಶೋಕೋದ್ರೇಕಿಯುಮಾಗಿದರ್ ನಿಜ ತ ನೂ ಜಿ ಗಿ ಬಿಜಿಯನಟ್ಟಿದಾಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೩-೪೬ ವ); ಇಂದ್ರಂ... ಐರಾವತಾರೂಢಂ ಲೋಕಪಾಲ ಪುರಸ್ಕರಂ ಮಹಾಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ಯುದುಂ (ಕಂಠಾಮಾ. ೧೦-೧೩೫ ವ). ೩. ಕೈಕೊಂಡ. 'ಅರೂಢತಪ', 'ಅರೂಢಪ್ರತಿಜ್ಞ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿ; ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ: "ವಿಶ್ವವಿಕ್ಯತಿ ತೋಜದೆ ಸಾತ್ತ್ವ[ಸಾಕಾಂ. ಅತ್ತ್]ಜ್ಞಾನದಿಂ ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತನಪ್ಪಾತನೇ ಅರೂಢನಪ್ಪಂ" (ವಿನೇಶ. ೧೬); ಅರೂಢನಾದ ಮತ್ತೆ ಈ ರೂಢಿಯ ಅವತಾರವ ಹೋಲಿಕೆ (ಮೋಳನಾ. ೧೬-೬೬); ಅತೀತಜ್ಞಾನಿ ಅರೂಢ; ಅರೂಢ ನನಾರೂ ಅಜಿಯಬಾರದಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೮೧-೩೩೩). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಶಿಷ್ಟಕ್ರಮದಿಂದ ಆರೋಪಿತವಾದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಲಗ್ನ: ಪಾದಚ್ಯಾಯೆಯನಿಟ್ಟು ಜೋಯಿಸದಭಿಪ್ರಾಯಂಗಳಿಂ ಹೋರಿಯಂ ದೋದಿ ಪೃಚ್ಛಕಲಗ್ನದಿಂ ಸರುತದಿಂದಾರೂಢದಿಂ ನೋಡಿದಾಬೋಧಂ ನಚ್ಚಿನ ನಮ್ಮ ಜೋಯಿಸಿಗಂ (ಕುಕುಮಾ. ೩-೨೦). ೬. ಕುದುರೆ, ಅನೆ ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ. 'ಅರೂಢಸರ್ವಜ್ಞ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅರೂಢಕೋಪ (ನಾ). ಕೋಪಹತ್ತಿದವನು; ರೇಗಿದವನು: ಅರೂಢಕೋಪನುಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಢನುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೨-೧ ವ).

[ಅರೂಢ + ಕೋಪ]

ಅರೂಢತಪ (ಗು). ೧. ತಪಸ್ಸಿನ ನೆಲೆಯನ್ನು ಏರಿದ; ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ. ೨. ಮಾಘಮಾಸವನ್ನು ಹಿಡಿದ. ೧, ೨: ಅಜಿತಸೇನ ಮಹಾರಾಜಂ... ಸಾಯಂತನ ತರಣಿಯಂತೆ ಪರಿಹೃತಾಂಬರನುಂ... ಶಿಶಿರಸಮಯದಂತಾರೂಢತಪನುಮಾಗಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೪೧ ವ).

[ಸಂ. ಅರೂಢತಪಸಾ]

ಅರೂಢತಪ (ನಾ). ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನ ದಾರಿ; ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯ ಬಾಳಿನ ಕ್ರಮ: ಹಿರಿಯ ಯೋಗವೆ ವಿರತಿಪಥ ಅರೂಢಮಾರ್ಗವದು... ಅದು ಸುಲಭವಲ್ಲಾ ರೂಢತಪವೆಂದಾ (ಜ್ಞಾನಸಂ ೨೩-೩).

[ಅರೂಢ + ಪಥ]

ಅರೂಢತಪದವಿ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದ ನೆಲೆ, — ಸ್ಥಿತಿ: ಕುಲಮದ ಭಲಮದ ವಿಧ್ಯಾಮದವರ ತೋಜಿದಿರಾ ಅವರ ಅರೂಢತಪದವಿಯನೆನೆಗೆ ತೋಜಿದಿರಾ (ಅವಚಂ. ೧೦೨-೪೬೪). [ಅರೂಢ + ಪದವಿ]

ಅರೂಢಪ್ರತಿಜ್ಞಾ (ನಾ). ಶಪಥವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡವನು: ಅರೂಢ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಾಗಿ ನಾಗಪುರಕ್ಕೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೦ ವ).

[ಸಂ. (ಅರೂಢ + ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ + -ಅ)]

ಅರೂಢಯೋಗಿ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಯೋಗಿ; ಸಿದ್ಧ; ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ: ಆರು ಹರಿಗುಣನಾಮಕಥನದ ಸಾರಸುಧೆಗೀಗದ ವಿರಕ್ತರದಾರು ಪರಮಾರೂಢಯೋಗಿಗಳಿದನು ಸೇವಿಸಲು (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೧೪). [ಸಂ. ಅರೂಢಯೋಗಿನಾ]

ಅರೂಢವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿಮಾಡುವ ವಿದ್ಯೆ, — ಜ್ಞಾನ: ಅನೇಕಪಂ ಭವದೀಯ ನ ಗ ರಿಯಂ ಪುಗುತಂದುದುಮಂ ದೇವರಾ ರೂಢವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವದಿಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತಂದುದುಮನಜಾದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೦೨ ವ). [ಅರೂಢ + ವಿದ್ಯೆ]

ಅರೂಢಸರ್ವಜ್ಞ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಆನೆ ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸವಾರಿಮಾಡುವ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತನಾದವನು, — ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪಾಂಬರಂಕುಶನಮ್ಮನಗನ್ನವಾರಣಂ ಗನ್ನೇಭವಿದ್ಯಾಧರನಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞ ನುದಾತ್ತನಾರಾಯಣಂ... ಶ್ರೀಮದರಿಕೇಸರಿಯರಸರ್ (ಕಳಾ. ೨೪-೪-೭೫; ೨ನೆಯಶತ); ಅರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಂ ವೈರಿನರೇಂದ್ರೋ ದ್ಧಾಮದಪೋದ್ಧಳನನನೆ ಕಥಾನಾಯಕಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧).

[ಅರೂಢ + ಸರ್ವಜ್ಞ]

ಅರೂಢಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯೆ] ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನ ಸ್ಥಿತಿ; ಸಿದ್ಧನ ಸ್ಥಾನ: ಅಜಗಣ್ಣನ ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ ನಿಜಗುಣನ ಅರೂಢಸ್ಥಲ... ಇಂತಿವರ ಕರುಣ ಪ್ರಸಾದವೆನಗಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೭೮-೧೯೭). [ಅರೂಢ + ಸ್ಥಲ]

ಅರೂಢಿದೋಲು (ಕ್ರಿ). ವಿನಯವನ್ನು ತೋರು; ಸೌಜನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು(?): ನಾರಿಯರೆಲ್ಲರು ಸಿಂಧುದೇವಿಗೆ ಸರಸಾರೂಢಿದೋಲು ಮೌಕ್ತಿಕದ ಹಾರ ಮಾಣಿಕ್ಯದುಂಗುರ ಮೊದಲಾದುವಪಚಾರವಸ್ತುವ ಕೊಟ್ಟರೊಸೆದು (ಭರಣ. ೩೫-೯೩). [ಅರೂಢ + ತೋಲು]

ಅರೂಢೆ (ನಾ). ೧. ಏರಿದವಳು; ಹತ್ತಿದವಳು: ಮತ್ತೊರ್ವಳತಿಗರ್ವ ಪರ್ವತಾರೂಢೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೬ ವ). ೨. ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವಳು. [ಸಂ. ಅರೂಢಾ]

ಅರೆ 'ಪಾರೆ' ನೋ.

ಅರೆ (ನಾ). ದನಕರು, ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗೊರಸಿನ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನಂತೆ ಬೆಳೆದು ಕಾಣುವ ಭಾಗ; ಕಿರು ಗೊರಸು; ಬೆಟ್ಟಗೊಳಗು; ಕೋಳಿಯ ಕಾಲಿನ ಹಿಂಭಾಗದ ಕೊಕ್ಕೆ:

ಕೂರ್ಚೆಗಳಾರೆ ಕೋಟಿಯಾರೆವೊಲರೆ... ನಾಜಿ ಚರಾಯು ನಿಶ್ಚಯ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೫); ಕಿಜುಗೊಳಗಿನ ಅರೆಗಳ್ ಕೂಂದಲ್ ಸಹಿ ಮಾಗಿ ಕೋಟಿಯ ಅ[ಅ]ರೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಮೊನೆಯಾಗಿ ಇರುಹ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೫ ಬೀಕೆ); ವಿಸರುಹದಂತೆ ಕೇಸರ ಮನಾಂತುದು ಮೆಯ್ಯಲಿಯಂತಿರಾರೆ ಕೂರ್ಪೆಸೆದು... ಪುಂಜನಗ್ಗದ ಸುವಸ್ತುವಿನಂತಿರೆ ತಳ್ಳು ಹೇಂಟಿಯೋಳ್ (ಯದೋಚ. ೩-೭೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅರ್ = ಚೂಪು; ಮಲ. ಅರ್ = ಬಿದುರಿನ ಚೂಪಾದ ಕುದಿ]

ಅರೆ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ (ಮೋಚಿಯ) ಉಳಿ. ೨. ಸಣ್ಣ ಚೂರಿ; ಕಠಾರಿ. ೩. ಅಂಕುಶ. 'ಅರೆಕಾಱಿ' ಪರಾ. ೪. ಕೋಳಿ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕೋಳಿಗಳ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಣ್ಣ ಕತ್ತಿ: ಗಜಾಯ ಫಕಫಕರವಂ ಬಾಯಜುಚುವ ಕೆಕೆಕೆಂಬ ನಾದವಾರಿ ಗಳೋರಂತುಜಿತಾಗಲ್ಪೆಜಕೆನುತುಮೆ ಬಿಜುದನಿಗೆಯ್ಯಲ್ಪೆ ನೆಗೆದು ತಾಗಿದು ವಾಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೧೧೫); ಮಸೆಮಸೆದಾರೆಗಳಂ ಕ[ಕು]ದಿಯಿ ನಿರಂ ಕಿವಿಯ ಗಜಾಯ ಮಡೆಯಂ ಪೆಜಸಾರಿ ಬಿಡೆ ಕೋಟಾಗಳೆರಡು... ಕಾದುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೧೧೬). [ಸಂ. ಅರಾ]

ಅರೆ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮರದ ಕಾಲು, — ಕಡ್ಡಿ. ೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರಿಜ್ಯ: ವಕ್ರರೇಖೆಯ ಗುಣವನ್ನೂ, ಅದರ ಎರಡು ತ್ರಿಜ್ಯ ಅಥವಾ ಅರೆಗಳ (radii vectors) ನಡುವೆ ಇರುವ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ ವನ್ನೂ ಅರ್ಕಮಿಡೀಸನು ಕಂಡುಹಿಡಿದನು (ಗಣಿತ. ೩೮). [ಸಂ. ಅರೆ] ಅರೆ 'ಅರಿಯ' ನೋ.

ಅರೆಕಾರ (ನಾ). ಮರಾಠಿಯವನು (+).

[ಅರೆ (< ಅರಿಯ) + -ಕಾರ (< -ಕಾಱಿ)]

ಅರೆಕಾಱಿ, ಅರೆಗಾಱಿ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಅರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ಕಾವಲುಗಾರ; "ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ, ಭಟ್ರೇಷ್ಠ, ಪರಿಕಾರ, ಕಾವಭಟಿ, ಅಂಗರಕ್ಷಕ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ನಡೆದತ್ತಂದತ್ತು ಕಣ್ಣಂ ಪುಣಿ ಮೊಗವಡದಾಟೋಪಮಂ ಬೀಜಿ ಪಕ್ಕಂದಿಡಿದಳ್ಳುತಾರೆಕಾಱರ್ ಬರೆ ಭರವಶದಿಂ ಮೇಗಜಾರೋಹಕರ್ ಬಾಯ್ವಿಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೫-೭೯); ಪಟ್ಟಿದಾನೆ... ಅಳವಿಗೆ ಬಂದಾರೆಕಾಱರನರೆದು ಸಣ್ಣಸುತಂ (ಬಾಹನ. ೧೮೧-೩); ಮಾವಂತರಂ ಮುಜಿದಿಕ್ಕುತುಂ ಅ[ವಾಠಾಂ. ಹಾ]ರೆಕಾಱರ ನರೆದು ಸಣ್ಣಸುತ್ತುಂ (ನಂ. ಬಿ. ೨-೨೩); ಬೊಬ್ಬೆಗುಡುವಾರೆಕಾಱರ ಫುಳುಫುಳಿಸುವ ವೀರವೃಂದದ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫); ಪಾರೈಸುಪಾರೆಕಾಱರ ನೆರವಿಗಳಂ ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂ ನಿವಾರಿಸುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ); ಮನ್ನಣೆಯ ಮಾವಂತರುಮನಾರೆಕಾಱರುಮಂ ಮೀಜಿ... ಗಿಜು ನೆಯ್ದುವ ಸೂರ್ಕಾನೆಗಳ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪); ಕಟ್ಟುಪಂಜರದಿಂ ಪೊಜ ಮಟ್ಟು ಬರುತ್ತಬ್ಬರಿಸುಪಾರೆಕಾಱರ ಬೊಬ್ಬೆಗಳಿಗೆ ಬೆಬ್ಬಂ ಪೊಗದೆ (ಪುಣ್ಯಾ. ೨-೭ ವ); ಅರೆಕಾಱರ ಚಿಗುಳಿದುಳಿದು ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದ ಭದ್ರದಂತಿ (ಸಾಂದಪು. ೩-೧೩); ನಿಟ್ಟೋಟದಿಂ ಬೀದಿವರಿದಾರೆ ಕಾಱರನರೆಯಟ್ಟಿ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೧ ವ); (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೦೨; ಇಜಿ. ೧೧೨-೩; ವೃಷವಿ. ೨-೬೦ ವ ನೋ). ಅರೆಗಾಱಿ: ಗುಳ ಬಿಗಿದ ಜಿಂಜಿಯ ಮೊಗವರಿಗೆ ಕದಳಿಕೆಯ ಗಳಿನಿಂದ ಸಬಳಿಗರು ಜೋಧ ಸಂಕುಳ ಹೀಲಿದಳಿಸುತ್ತಿದಾರೆಗಾಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾರಿಕಾರ]ರು ವೀರಡಾಡೆಗಳುವೆರಸಿ ನಿಂದವು ಕರಿಗಳು (ಸೋಮಜ. ೫-೩೦); ಬಜುಗಾಲೊಳಗಿರಲಾರೆ ಗಾಱರು ಕಂಡುಜುಬಿ ತಡೆಯಲಂತವರ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦-೫೩).

[ಅರೆ + -ಕಾಱಿ]

ಅರಿಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ).೧. ಚೂಪಾದ ಆಯುಧವನ್ನು ತುದಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಕೋಲು; ಈಟಿ; ಭಲ್ಲೆಯು: ಅರಿಗಟ್ಟಿಗೆ ಮೊಳವಣೆ ಕೂರಂಕುಶ ಸೇರಿ ಬಾಚಿಸುವ ಡಾಡೆಗಳ ಕೂರಾನೆಗಳನ್ನೇಜಾ ಮಾವಟಗರು ಬಂದರಾರ ಭಟಿಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೬); ಅರಿ[ಪಾಶಾಂ. ರ]ಗಟ್ಟಿಗೆಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮದವಾರಣದಂತೆ ರಣದೊಳು (ಕು ರಾ ಸಾಂ. ೪೩-೯೭).

೨. ಹಾರೆಕೋಲು. [ಅರಿ (< ಪಾರಿ) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಅರಿಗಾಣಿ 'ಅರಿಕಾಣಿ' ನೋ.

ಅರಿಗೊಂಬು (ನಾ). = ಅರಿಗಟ್ಟಿಗೆ ೧: ಕೋರಕಮೆರಡೆಸಿದ ಸಹಕಾರದ ಸೆಳೆಗೊಂಬು ಮಾನೀಮಾನಸ್ತಂಭೇರಮುಮನಳಜಾಪಂಗಜವೀರನ ಪಿಡಿವಾರೆಗೊಂಬೆನಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೨೯).

[ಅರಿ (< ಪಾರಿ) + ಕೊಂಬು]

ಅರಿಗೋಲು (ನಾ). ಮುಳ್ಳು, ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳನ್ನು ಸೌದೆಗಾಗಿ ಬಳಸಲು ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೊತ್ತು ತರುವ ಕವಲುಗೋಲು (ದಕ). [ಅರಿ (< ಪಾರಿ) + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಅರಿಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿ ಅರಿಸಿದ ಎಣ್ಣೆ (?): "ರಾಜ್ಯವಾಳೋರ ಮಗನಿಗೆ ಅರಿಣ್ಣೆ ತೂರಿಣ್ಣೆ ಅರಾನದ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ಪಟ್ಟವಾಳುವರ ಮಗನಿಗೆ ಹತ್ತಣ್ಣೆ ಒತ್ತಣ್ಣೆ ಹತ್ತುಮಾನದ ಹರಳಣ್ಣೆ - ಹರಳಣ್ಣೆ ತಂಪು - ನಿಶ್ಚೇರ ಕೈಯ ಉಗುರಣ್ಣೆ" ಒತ್ತುತ್ತಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಪಾ. ೭೬).

[ಅರು (< ಅಜ್ಜು) + ಎಣ್ಣೆ]

ಅರಿಯ 'ಅರಿಯ' ನೋ.

ಅರೈ 'ಅರಯ್' ನೋ.

ಅರೈಕೆ 'ಅರಯ್ಕೆ' ನೋ.

ಅರೈಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಿಚಾರಿಸಿಕೊ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು: ವಿಜಯಾರ್ಥಧಾರಣೇಧರದಿದಿನೊಳು ಅರೈಕೆಗೊಂಡು ದುಮಾನವ ಹೊಯ್ದದನಾ ರಾಜಸಿಂಹನುಬ್ಬಿನೊಳು (ಭರಣ. ೨೮-೮೬).

[ಅರೈಕೆ (< ಅರಯ್ಕೆ) + ಕೊಳ್]

ಅರೈಸು 'ಅರೋಗಿಸು' ನೋ.

ಅರೈಸು 'ಅರಯಿಸು' ನೋ.

ಅರೋಗಿಸು 'ಅರೋಗಿಸು' ನೋ.

ಅರೋಗಣಿ 'ಅರೋಗಣಿ' ನೋ.

ಅರೋಗಣಂಗೆಯ್ 'ಅರೋಗಣೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಅರೋಗಣೆ, ಅರೋಗಣ (ನಾ). ಊಟ; ಭೋಜನ: ಜ್ಞಾನಾಮೃತ ರಸದಲ್ಲಿ ಓಗರವ ಮಾಡಿ ಅರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿದನು (ಅವಚಂ. ೧೨೫-೫೭೦); ಲಿಂಗವಾರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿ ಮಿಕ್ಕುದು ಪ್ರಸಾದವೆ (ದೇವಾನ. ೫೦-೯೯); ಅಗ್ನಿವಣಿ ಹೂಗಳಂ ಬೇಗಂ ತಂದಂತಂತೆ ಪೂಜೆ ಗೆಯ್ಯಾರೋಗಣೆಗಿತ್ತು (ಬಸರ. ೪-೪೨); ಹೆಣನ ಹೋಳಿನ ಸಿದ್ಧದಗು ಡೊಂಕಣೆಯೊಳೆಸಿದುವು ಕಾಲನಾರೋಗಣೆಗೆಮಿಗೆ ಪಡಿಸಣವ ನೋಡದೆ ಮಾಣವೆಂಬಂತೆ (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೪-೪೪); ಮನೆಯೊಳು ತೀವಿದ ದಿವ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ದೇವರಾರೋಗಣೆಗೆಂದೆಲ್ಲವ ಭಕ್ತಿ ಭಾವದಿ ಪರಿಶೋಧಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೮-೧೪). ಅರೋಗಣಿ: 'ಅರೋಗಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ.

[? / ತೆಲು. ಅರೋಗಣಿ. / ಪ್ರಾ. ಅರೋಗ್ನ;

ಹಿಂ. ಅರೋಗನಾ; ಮರಾ. ಅರೋಗಣೇ;

ಗುಜ. ಅರೋಗ್ಯಾ]

ಅರೋಗಣೆಗೆಯ್, ಅರೋಗಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು:

ನಿಮ್ಮಡಿಗಳೆನ್ನ ಮೇಲಣ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ಮದೀಯ ಗೃಹದೊಳಿಂ ದಾರೋಗಣೆಯ್ಯದೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಕೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೩೨ ನ).

ಅರೋಗಣಂಗೆಯ್: ನೀವೀಯೋಗರವು ಶಾಕಂಗಲಾಜದ ಮುನ್ನೆ . . . ಅರೋಗಣಂಗೆಯ್ಕೆಮ್ಮುವಂ ಪೊರೆ (ಬಸಪು. ೨೩-೩೪).

[ಅರೋಗಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅರೋಗಿಸು, ಅರೈಸು, ಅರೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು; ತಿನ್ನು; ಸೇವಿಸು: ನೇಳಾತಿಕ್ರಮಮಾಡುವುದಾರೋಗಿಸಲ್ವೇಜುಮೆಂದು ನುಡಿ ದೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೪೬-೨೨); ದಿವ್ಯಾಹಾರಂಗಳನಾರೋಗಿಸಿ ಕೆಯ್ಯಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ತಂಬುಲಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೭ ನ); ಜಠರಾಗ್ನಿನಂದ ದಂದದಿನರ್ಥಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸುವಾಚಾರದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫); ಬೀಗಿ ಬೆಳೆದು ನಭಕಡದೊಡೆ ದೇವರ್ಕಳಾರೋಗಿಸ ಪವಿಗಾಣರ್ ಪೋಗಿ ಮಾಡುವುದೇನೆಸುತ ಲಜ್ಜಿಸಿ ತಲೆವಾಗಿದಂತಿಹುದು ರಾಜಾನ್ನ (ಮೋಹತ. ೨-೪೧). ಅರೈಸು: ಬಸವರಾಜಂ ನಲಿದು ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನೀಯೆ . . . ಅರೈಸಲಿಕ್ಕುತ್ತು ಘೇಜಾಂಗು ಬೊಲ್ಲೆಂದು ನೂರಾರಿಯಂ ಶಂಭುವಂ ಬಣ್ಣೆ ಸುತ್ತಂದು ತನು ತನುಗೆ ನೇಮದಿಂದರ್ಪಿಸಲ್ ತೊಡಗಿದರು (ಬಸರ. ೭-೧೨೧); ಹಾಲುಂಡೆ ಮೃದುಪಾದವೆರೆ ಲಿಂಗ ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಹಾಲನಾರೈಸು ಮತ್ತಾವುದುಂ ಬೇಡೆಂದು (ಬಸರ. ೭-೧೨೬). ಅರೋಗಿಸು: ಅಟ್ಟುತ್ತಂ ಪಸಾಯಂಗಳಂ ಕೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಭರತೇಶನಾರೋಗಿಸಿದಂ ಕಲ್ಯಾಣಕಾಹಾರಮಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೨೭); ಅರೋಗಿಸಿದಂ, ಅರೋಗಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೧೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅರೋಗಣೆ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಅರಗಿಂಚು]

ಅರೋಗ್ಯ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸ್ವಸ್ಥತೆ; ಸೌಖ್ಯ: ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಯುತಪದಜೀಯವೃದ್ಧಿಯನು . . . ಶ್ರೀಯುಮೇಶ ಕೊಡುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೬೧-೮೧). [ಸಂ.]

ಅರೋಗ್ಯಕರ (ಗು). ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ: ಅರೋಗ್ಯಕರವಾದ ಬದುಕು ಸಾಗಿಸಲು ನಾವು ಈ ಜೀವಿಗಳಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು ಅವಶ್ಯ (ಅಡುಪಾ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಅರೋಗ್ಯಕಾರಕ (ಗು). = ಅರೋಗ್ಯಕರ: ಎಂಟು ತಾಸು ನಿದ್ದೆ ಮಾಡುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅರೋಗ್ಯಕಾರಕವದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೩೧). [ಸಂ.]

ಅರೋಗ್ಯಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ಜನತೆಯ ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆ. [ಅರೋಗ್ಯ + ಕೇಂದ್ರ]

ಅರೋಗ್ಯಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಔಷಧಿ ಅಂಗಡಿ. ೨. ಔಷಧಶಾಲೆ; ಆಸ್ಪತ್ರೆ: "ಭೇಷಜನಿವಾಸನುನಲು ಅರೋಗ್ಯಗೃಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೦). [ಅರೋಗ್ಯ + ಗೃಹ]

ಅರೋಗ್ಯಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಸ್ಥತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸು: ಶರೀರವನ್ನು ಅರೋಗ್ಯಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಅವಶ್ಯಕವದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೨೯). [ಅರೋಗ್ಯ + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಅರೋಗ್ಯಚಕ್ರ (ನಾ). [ಮಂತ್ರಶಾ] ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜಿಸಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಖಾ ಯಂತ್ರ, —ತಾಯಿತಿ: ಅರೋಗ್ಯಚಕ್ರಮಂದೀಯಂತ್ರದ ಹೆಸರು. ಈ ಯಂತ್ರಮಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಆರಾಧಿಸುವುದು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦-೪೭).

[ಅರೋಗ್ಯ + ಚಕ್ರ]

ಅರೋಗ್ಯಧಾಮ (ನಾ). ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಿತವಾದ ಸ್ಥಳ: ಅರೋಗ್ಯಧಾಮದಲ್ಲಿ ಅವರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಕ್ರಾಂತಿಕ. ೨೪೩). [ಅರೋಗ್ಯ + ಧಾಮ]

ಅರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಅರೋಗ್ಯದ ಸಂಪತ್ತು; ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ: ಭಗವಂತನು ತನುಗೆ ಅರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಅರೋಗ್ಯ + ಭಾಗ್ಯ]

ಅರೋಗ್ಯಮಣಿ (ನಾ). ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿ, ಆ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವ ಒಂದು ಮಣಿ: ಅಭಿಷೇಕಗೊಳಿಸಿದ ತೀರ್ಥಸೇವನದಿಂದ ರೋಗನಿವರ್ತಕಮಪ್ಪ ಅರೋಗ್ಯಮಣಿ (ವಿನೇಶ. ೨೧೦). [ಅರೋಗ್ಯ + ಮಣಿ]

ಅರೋಗ್ಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಅರೋಗ್ಯಧಾಮ. [ಅರೋಗ್ಯ + ಸ್ಥಾನ] 5
ಅರೋಚಕ (ಗು). ಅರುಚಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ನಾಲಗೆಗೆ ರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಅರೋಪ (ನಾ). ೧. (ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಗುಣವನ್ನು) ಹೊರಿಸಿ ಹೇಳುವುದು: ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳಾರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗದಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮ (ಅನುಸಾ. ೮-೪-೧೨). ೨. ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು: ಇದೇನು ಇಲ್ಲದುದನ್ನೂ ಅರೋಪಮಾಡುವರು? (ಶಾಕುಂತ. ೬೭-೩); ಪೋಲೀಸರ ಮೇಲೆ ಅರೋಪಮಾಡಲು ಬರುತ್ತಾನೆ (ನಾಪೋಲೀ. ೧೪೩). ೩. ಸಂಘರ್ಷಣ; ಆಕ್ರಮಣ: ನೀರುಗುಳ್ಳೆಯು ಬರಿಯ ನೀರಿನಿಂದಲೂ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ; ಬರಿಯ ಗಾಳಿಯಿಂದಲೂ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ; ನೀರು ಗಾಳಿಗಳಿಂದ ಪರಸ್ಪರಗಳ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ಅರೋಪದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸಂಘರ್ಷಣದಿಂದ ಆಗುವದು (ಭಾಮ್ಯತ. ೪೦೦). [ಸಂ.]

ಅರೋಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸುವುದು, — ಏರಿಸುವುದು. ೨. ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು; ಆಪಾದನೆ. 'ಅರೋಪಣಂಗಿಯಾ' ಪರಾ. ೩. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆದೆಯನ್ನು ಏರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅರೋಪಣಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಅಕ್ಷತೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಮೇಲೆ ಹಾಕು: ಮದವಂಗಂ ಮದವಳ್ಳಮಾದ್ರಾಕ್ಷತಾರೋಪಣಂಗಿಯಾರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೮ ನ). ೨. ಆಪಾದಿಸು; ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸು: ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತನಾಗುತ್ತಾರೋಪಣಂಗಿಯು ನೀಂ ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲ ಭರತನಿಗೆ ದುರಭಿಸಂಧಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೯-೧೮೬).

[ಅರೋಪಣ + ಗಿಯಾ (< ಕಿಯಾ)].

ಅರೋಪಣಿ (ನಾ). = ಅರೋಪಣ ೨: ನನ್ನಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದ ಅರೋಪಣ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅರೋಪಣ]

ಅರೋಪಿ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು: ಅರೋಪಿಗಳೆನಿಸಿದ ಇಬ್ಬರು ತಲೆನುರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಆತ್ಮಾರ್ಥ. ೪೧). [ಸಂ. ಅರೋಪಿನ್]

ಅರೋಪಿತ (ಗು). ೧. ಏರಿಸಿದ. ೨. ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದ: ಅರೋಪಿತ ಚಾಪಂ ಸಂಧಾರಿತ ಕವಚಂ ಧೃತೋಗ್ರಶರಧಿಯುಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೨).

(ನಾ). ೩. ಏರಿಸಿದ್ದು; ಹೊರಿಸಿದ್ದು: "ಅಹಿತಂ... ಅರೋಪಿತಂ - ಈ ೪ ಏಜಾಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೨); ಈವುದು ಕರ್ಣಂಗಿ ಸಹಜಮಾರೋಪಿತಮೇ (ಶಮದ. ೨೨೫ ಪ್ರಯೋ).

೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಾಗ ಆ ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ತಿಳಿದ ವಸ್ತು: ಕಪ್ಪೆಯ ಚಪ್ಪನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ, ಯಾವುದನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವೆವೋ ಅದು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆನಿಸುವುದು ಯಾವುದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವೆವೋ ಅದು ಅರೋಪಿತ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಸ್ತ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೪). ೫. = ಅರೋಪಿ. (Accused. ಪತ್ರಿಕಾ ೨). [ಸಂ.]

ಅರೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಪಾದಿಸು; ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೊರಿಸು: ಇದ್ದ ಗುಣವನು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲದಾರೋಪಿಸುವ ಗದ್ದಲವ ಮಾಡಿ ಪೊಗಳುವ ಕುನ್ನಿತಾ ಸದ್ವಿಲ್ಲದುದರಗ (ನೀತಿಚಂ. XI, ೨೪); ದುರ್ಗುಣಿಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ದುರ್ಗುಣವನ್ನೇ ಅರೋಪಿಸುವರು (ಮಸಕೂ. ೨೩).

[ಅರೋಪಣ + ಇಸ್ಯು]

ಅರೋಮಿ (ನಾ). ಚಮರೀಮೃಗ: "ಅರೋಮಿ ಗೋಕರ್ಣಮೆನಲು ಚಮರಿಯಮೃಗಂ" (ಮಂಗಲಾ. ೪೯-೧೧). [?]

ಅರೋಹ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವುದು; ಏರುವುದು. ೨. ಸವಾರ. ೩. ಎತ್ತರ. ೪. ಉದ್ದ: "ಅರೋಹ, ಸಮುಚ್ಚ್ರಯಃ - ಈ ೨ ಮರದ ಉದ್ದಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೦-೨೭). ೫. (ಹೆಂಗಸರ) ಸೊಂಟ, — ನಡು: "ಅರೋಹ, ನಿತಂಬ, ಕಟೀ - ಈ ೩ ಕಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೮). ೬. ನಿತಂಬ ಪ್ರದೇಶ; ಕುಂಡೆ; ಪಿರ್ರೆ. [ಸಂ.]

ಅರೋಹಕ (ನಾ). ಸವಾರ: ಆ ಪಂಡಿತಂ... ತುರಗಾರೋಹಕ ನಂತಾರೂಢಕ್ರಮಮಜಾದು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ ನ); ಆದನೇನೆಂಬಿಂ ಗುಣವ್ರಾತಮನೆ ಪಳಿಯುತುಂ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಖಂಡಿಸುತ್ತಂ... ಕಾಯ್ತು ಪ್ರದನ್ನೀಮದಮಾತಂಗಂ ಮಜಾರೋಹಕ ನಿಜಚರಣಸ್ಥಂಭದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ಸೈತಿಟ್ಟು... ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದನ್ನಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಅರೋಹಕತನ (ನಾ). ಸವಾರಿ; ಸವಾರನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸುಜಾಡೋ ಡಿತ್ತಾದೊಡಾರೋಹಕತನಮನೆಲೇ ಕೇಳ ನೀ ನಿನ್ನ ಕೈಗೈವಲಾಯೊಳ್ ಕಲ್ಪತನಲ್ಲೆಂ (ಅನಂ ಪು. ೨-೩೦); ಅರೋಹಕತನಮೆಂಬುದಬ್ಧಂ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). [ಅರೋಹಕ + ತನ]

ಅರೋಹಕೌಶಲ (ನಾ). ವಾಹನವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಜಾಣತನ; ಸವಾರಿ ಮಾಡುವ ಜಾತುರ್ಯ: ಅನೇನಾಗಿಗನವರೊಲ್ಲ ಮೊಲ್ಲನು ಲಿದು ಕೊಂಡುಕೊನೆವಿನೆಗಮಾರೋಹಕೌಶಲಮಂ ವಿಧಾನ ಕೌಶಲಮಂ ಮೆಜೆದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೬ ನ). [ಅರೋಹಕ + ಕೌಶಲ]

ಅರೋಹಣ (ನಾ). ೧. ಏರುವುದು; ಹತ್ತುವುದು: ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದೊಳು ರತ್ನಸಿಂಹಾಸನಾರೋಹಣವನಾಚರಿಸಿ (ಹದಿಬ. ೧-೧೧). ೨. ಆವಲಂಬನ: ಧರ್ಮಚಕ್ರವಾಲಮನಾಗಳ್ ಭೇದಿಸಿ ಸಕಳ ಶ್ರಾವಕವ್ರತಾರೋಹಣಸಮೇತಮಾ ಮುನೀಶ್ವರಂ ಕುಡೆ ಕೊಂಡು ಮನೆಗೆವಂದು (ಶಾಂತಿ ಪು. ೪-೬೭ ನ). ೩. ಮೆಟ್ಟಿಲು; ಸೋಪಾನ. ೪. ಏಣಿ; ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ. ೫. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಏರಿಕೆ: ಈ ಸ್ವರಗಳ ಮೆಟ್ಟಲನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವುದಕ್ಕೆ ಅರೋಹಣವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಬಾಲ ಪ್ರ. II, 1039). [ಸಂ.]

ಅರೋಹಣಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತು; ಏರು: ಬಲಾಯಂ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ನೋಪಶಮದೊಳ್ ವಿಶುದ್ಧಾತಿಶಯವಿಶೇಷದಿನುಪಶಮಶ್ರೇಣ್ಯಾರೋಹಣಂಗಿಯು (ಅದಿಪು. ೬-೩೩ ನ).

[ಅರೋಹಣ + ಗಿಯಾ (< ಕಿಯಾ)]

ಅರೋಹಿ (ನಾ). ೧. ಏರಿದವನು; ಸವಾರ: ದೇಹವೆಂಬುದು ಕುದುರೆಯಾತ್ಮನದರಾರೋಹಿ ವಾಹನವನುಪವಾಸವಿರಿಸೆ ನಡೆದೀತೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೯೭). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರೋನ್ಮುಖವಾದ ಗ್ರಹ: ತನ್ನೀಚದಿಂದುಚ್ಚಮುಪ್ಪಿನಮಾರೋಹಿ (ಜಾತಕ. ೯-೬); "ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರೋನ್ಮುಖವಾದ ಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅರೋಹಿ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಜಾತಕ. ೯-೬ ಬೀಕೆ). [ಸಂ. ಅರೋಹಿನ್]

ಅರೋಹಿಗ್ರಹ (ನಾ). = ಅರೋಹಿ ೨: ಅರೋಹಿಗ್ರಹವು ಶತ್ರು ಅಥವಾ ನೀಚಾಂಶದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ (ಜಾತಕ. ೯-೬ ಬೀಕೆ). [ಅರೋಹಿ + ಗ್ರಹ]

ಅರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುವವಳು. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳು ನಡೆಯುವ ದಶೆ: ಜನಪತಿ ಸೇವೆಯನರಿಮದರ್ಪನದಿಂದಜಮೇಷಸಮಿತಿಯಿಂದ ನಿಜಸಹಜಾತನಿರ್ವಯನದಕ್ಕೊಂ ಕನಕಂ ಕನಕಾಭಿಧಾನನಾರೋಹಿಣಿಯೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೯-೨೧). [ಸಂ. ಅರೋಹಿಣೀ]

ಅರೋಹಿದಶೆ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳು ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಉಚ್ಚಕ್ಷೇತ್ರೋನ್ಮುಖವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಅರೋಹಿದಶೆಯಲ್ಲಿ ಶುಭ ಫಲಪ್ರದರಾದರೂ ಶತ್ರು ಅಥವಾ ನೀಚಾಂಶದಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವ ಅಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ (ಜಾತಕ. ೯-೬ ಬೀಕೆ). [ಅರೋಹಿ + ದಶೆ]

ಅರೋಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತು; ಏರು: ಮಿತವಚನಕುಮಾರಂ ಹರಿಣ ಗತಿ ಯೆಂಬೆರಡನೆಯ ತುರಂಗಮನಾರೋಹಿಸಿ (ರಾಜಶೀ. ೧೩-೭೧ ವ); ಸರ್ವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಈಕೆಯ ನಾಮಸ್ಮರಣದಿಂದಲೇ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯರೂಪಬದ್ಧಧಾರೆ ಯನ್ನು ಅರೋಹಿಸುವರು (ತುಳು. ೨೦). [ಅರೋಹಣ + ಇಸ್ಯು]

ಆರ್ಕಾಟಿ (ನಾ). ಹಡಗು, ವಿಮಾನ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಚಾಲಕ; ಪೈಲಟ್ (ಕಸಂಗಾ. ೧೩೩). [?]

ಆರ್ಕಾಲು (ನಾ). ದುಂಬಿ; ಗುಂಗೀಹುಳ (ಕ).
[ಆರು (< ಅಝ) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಆರ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಶನಿ: ಇನಾರ್ಕಿವಕ್ರಕ್ಷೀಣೇಂದು ಗಳಶುಭಗ್ರಹಂ (ಜಾತಕ. ೨-೨). ೨. ಯಮ: ಸಿಂಹರಥಂ ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳರೆನ್ನನಾರೊಂಕಾರ್ಕಿಗೆ ದಿದಿಕ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ್ಕಿಗೆ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿ] ತನಗಿರರ್ಚಿದ ಬಲಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೫-೮೫). ೩. ಸುಗ್ರೀವ. ೪. ಕರ್ಣ. [ಸಂ. ಆರ್ಕಿನ್]

ಆರ್ಕಿ (ಗು). ಶನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಆರ್ಕಿವಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಆರ್ಕಿವಾರ (ನಾ). ಶನಿವಾರ: ಬಹುಧಾನ್ಯಮೆಂಬ ವರಪಂ ಶ್ರಿಕಮಾಸದ ಕಾಳಪಕ್ಷದೊಳ ದಸಮಿಯೊಳಾರ್ಕಿವಾರದುದಿತೋದಿತ ನೇಳಿಯೊಳಣ್ಣಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೨೮; ೨೧೮). [ಆರ್ಕಿ + ವಾರ್ಯ]

ಆರ್ಗಿಲ್ (ನಾ). ತುಳುನಾಡಿನವರು; ತುಳುವರು (?): "ಆರ್ಗಿಲ್ ನಲ್ ತುಳ [ಪಾಠಾಂ. ತು]ನಲ್" (ಚತುನ. ೧-೬೦ ಕೆ). [?]

ಆರ್ಘ (ನಾ). ೧. ಪೂಜಾವ್ರವ್ಯ. ೨. ಅಘೋರದಕ. 'ಅರ್ಘಂಬಿಡಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಘಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಾವ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ; ಅಘೋರದ ಕವೇ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ: ಭೀಷ್ಮನ್ನಿಲ್ಲನೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ದಿಬ್ಬೋನಾನ್ನೇವಗಣಿಕೆಯಾರ್ಘಂಬಿಡಿದು ಬನ್ನಿ ದಿಗೊ ಣ್ಣು ಯೆ ವೀರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ನೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೯; 800).

[ಅರ್ಘ + ಬಿಡಿ]

ಆರ್ಜನ (ನಾ). = ಆರ್ಜನೆ. 'ದ್ರವ್ಯಾರ್ಜನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಜನೆ (ನಾ). ಸಂಪಾದಿಸುವುದು; ಶೇಖರಿಸುವುದು; ಗಳಿಕೆ: ಪಣವು ಆರ್ಜನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ರತ್ನಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಾಶ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖವನ್ನು ಮುಂದುಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಇರುವುದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೭೫). [ಸಂ. ಆರ್ಜನ]

ಆರ್ಜವ (ನಾ). ೧. ಋಜುಸ್ವಭಾವ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ; ವಂಚನೆ ಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಕ್ಷಮಾಮಾರ್ದವಾರ್ಜವ ಸತ್ಯ ಶಾಚ ಸಂಯಮ ತಪಸ್ತ್ಯಾಗಾಕಿಂಚನ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಪರ್ಯಾಪ್ತದಶಧರ್ಮಂಗಳುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅದಿ ಪು. ೬-೩೦ ವ); ಆ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಆರ್ಜವಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಾದ ಅನೇಕ ರಾಜರಾದರು (ವಚ ಪಾ. ೩೯೮). ೨. ಸುಖದುಃಖ ಗಳೊಡಗಿದಾಗ ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದಿರುವುದು: "ಹರ್ಷಶೋಕಂಗಳಿಡೆ ಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ತಡೆದಿರ್ಪುದೇ ಆರ್ಜವವೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೧೪೮). ೩. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಸಂತೋಷಮಯವಾಗಿ ರುವುದು: ಸ್ನಾನ, ಸಂಧ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡದಾನಂದಚಿತ್ತನಾಗಿರ ಲದೂ ಸ್ನಾನಭಾವಿಗಳೆಲ್ಲರಾರ್ಜವಮೆಂಬುವ ಮಾನಿನಿ ತಿಳಿ ನಿನ ಮನ ದೊಳೂ (ನೇದಾಂಪ. ೩-೧೨). ೪. ವಿನಯ; ನಮ್ರತೆ. ೫. ಋಜು

ಸ್ವಭಾವದವನು; ಸರಳಸ್ವಭಾವದವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ: ಪಗಲಿರು ಳೆಂಬೀ ವಿಭೇದಂಗಳಿಲ್ಲಾಳರಸೆಂದೀ ಪಂಬಲಿಲ್ಲಾರ್ಜವರೆ ಮನುಷರಲ್ಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೦). ೬. ಅನುಸರಣೆ; ಉಪಸರ್ಪಣೆ: ಸ್ವತಃ ದುಡಿ ಯುವುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಸಣ್ಣಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಹವರಡನೆಯವರ ಮೋರೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಅವರ ಆರ್ಜವ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯತ್ವವೆಂಬುದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಳಿದೇ ಇಲ್ಲ (ಅಮೇ. ೨). [ಸಂ.]
ಆರ್ಜವವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವಿಧೇಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಮ್ರತೆ; ವಿನಯ: ಶಿಕ್ಷಕರು ಕೂಲಿಗಳಂತೆ ಬಾಳಕೊಡದು. ಆರ್ಜವವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡ ಕೊಡದು ಎಂಬುದೇ ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೮೩).

[ಆರ್ಜವ + ವೃತ್ತಿ]

ಆರ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: ಅಭಿವಿಮತಭಕ್ತಿಯಿಂದಗ್ನಿ ಭೂತಿ ಮೊದಲಾದ ಮುನಿಪರುಂ ನಾಗಶ್ರೀಪ್ರಭೃತಿ ಸಮಸ್ತಾರ್ಜಿಕೆಯ ರುಮಭೀಕ್ಷ ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿಯಂ ವಂದಿಸಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೯); ರಾಜಮತೀದೇವಿಯು ಆರ್ಜಿಕೆ (ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ)ಯಾಗಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಮುಡಿಪಿ ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ (ಭಾರದ. ೧೭೪).

[< ಸಂ. ಆರ್ಯಕಾ]

ಆರ್ಜಿತ (ಗು). ಸಂಪಾದಿಸಿದ; ಗಳಿಸಿದ: ಭುಜವಿಕ್ರಮಾರ್ಜಿತವಿಜಯ ದೊಡನೆ ತಾಮ್ರಧ್ವಜಂ ತುರಗಮಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದನು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೫ ಸೂ). 'ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ', 'ಸ್ವಯಾರ್ಜಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು; ಗಳಿಸು: ಎನಗೆನಗೆ ಸೋಲ್ತಲೆಂಬಂತೆ ನೋಡಿ ನೋಟದೊಳಲಂಪನಾರ್ಜಿಸಿ ಕಾ ಮಿ ನಿ ಕಾಮಪಾರದಂತೆಯರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೨); ಸುರೇಂದ್ರರಾರ್ಜಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬೂದಿಯ ಬೊಟ್ಟೀ (ಸ ಮ ಪ. ೧೦-೨೩); ಪುರುಷಂ ಧನಮನಗುಂಟೆಂದಿರಲಾಗದು ದ್ರವ್ಯ ಮುಳ್ಳೊಡಂ ದ್ರವ್ಯಮನಾರ್ಜಿಪುದೇಕೆನೆ ವಿತ್ತಂ ತಾಂ ದೊರೆಕೊಳೆ ಕೇಳಿದ ಪರಂಗಳೆರಡುಂ ಸಾಧ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೯೩). [ಆರ್ಜನ + ಇಸ್ಯು]

ಆರ್ತ, 'ಅಜ್ಞ' ಪರಾ.

ಆರ್ತ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು; ನೋವಿನಿಂದ ನರಳು ವವನು; ದುಃಖಿತ: ಮನ್ಮಥಸಹಾಯನೀ ಚಂದ್ರಮಂ ಕೊಲ್ಲಲ್ಗದ ನೆನ್ನನಾರ್ತನನಾಥನಂ (ಕಾ ದಂ ಉ. ೫೭೦). ೨. ಬಯಸುವವನು: "ಅಲುಬ್ಬನಭಿಲಾಷುಕನೆನಲಾರ್ತನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೧). ೩. ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ; ಆಪತ್ತು; ವಿಪತ್ತು: ಉತ್ತಮತತ್ತ್ವನಾರ್ತದೊಳ ಪೊರೆ ವನೆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗೆಡರುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೭೨); ಕಾಂ ತ ನೊಳಾದ ಭಕ್ತಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಪೊದಬ್ಬ ದುಃಖಮುಮನಾರ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಥರ್, ಪರ್]ಮುಮಂ ಕಡು ನೋವುಮಂ ಮಹೀವಳಯ ದೊಳಾಂತು ಬೆಬ್ಬಳಿಸದಂಜದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೫೮); ಗುಡ್ಡನಂ ನರಕದಿಂ ತೆಗೆದು ತಂದಾ ಎಂದಡೆ... ಎತ್ತುನಾರ್ತದಿಂ ಬಂದೆನನುಮತಿ ಗೊಡುವುದೆಂದನಚಳಿತಸಿದ್ಧನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೩೭); ಮೂರ್ತಿಯ ನೀಕ್ಷಿಸುವರ್ಥಿಗಳಾರ್ತಮನೀವಮರಭೂಜಚಯ (ಶ್ರೀ ಪು ವಿ. ೯-೮೭). ೪. = ಆರ್ತಧ್ಯಾನ: "ಆರ್ತ-ದುಃಖಸಮುದ್ಯುತಾರ್ತಧ್ಯಾನಮುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೫); ಆರ್ತರಾದ್ರ್ಯ ಧರ್ಮ ಶುಕ್ಲಾಭಿಧಾನಧ್ಯಾನಚತುಷ್ಟ ಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). ೫. ಅಪಹಾರ; ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ: "ಆರ್ತಮಪಹೃತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಥಕಮಪಹೃತಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೫). [ಸಂ.]

ಆರ್ತಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆತಾರವಾಗು; ನಿರಾಶೆಯಾಗು: ಬಾಡುವಳ್ಳ ಕುಂದುವರ್ತಾರ್ಥಿಗಿಟ್ಟು ನಿಲ್ಲಳ್ ನೆನೆದುರವಣಿವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫-೮೯).

[ಆರ್ತ + ಇಡು (< ಕೆಡು)]

ಅರ್ಥಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿತನಾಗು: ನೆಜೆ ನೃಪತಿ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡೊಡೆ
ಜಜಾಗೊಂಡಂ ಗೂಡುಗೊಂಡನಾರ್ಥಂಗೊಂಡಂ ಮುಜೆಗೊಂಡನೊತ್ತು
ಗೊಂಡಂ ಪೆಜತೇಂ ಸ್ವರನಸ್ತಕಾಂಡನಪಕೋದಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೯).

[ಅರ್ಥ + ಕೊಳ್]

ಅರ್ಥಗಲ, ಅರ್ಥಗಲ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೂವಿನ ಗೋರಂಟೆ; "ಕರೀ
ಗೊರಟೇ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೭). ಅರ್ಥಗಲ (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]
ಅರ್ಥಗಲ 'ಅರ್ಥಗಲ' ನೋ.

ಅರ್ಥಜನ (ನಾ). ದುಃಖಿತಜನ; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಜನ: ಸಮನಿಸಿದ
ದನಗೆ ಚಿಂತಾತಮಿರಂ... ಅರ್ಥಜನವನಚ್ಚಿತ್ತಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೪೩).

[ಅರ್ಥ + ಜನ]

ಅರ್ಥಧ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಷ್ಟವಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಅಗಲ
ಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳು
ಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಅವುಗಳನ್ನೇ
ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವುದು: ಅಂತಾರ್ಥ [ಪಾಠಾಂ. ಧರ್ಮಧ್ಯಾನದೋಷಗರ
ನಾಗಿ ಪುಟ್ಟ (ಆ ದಿ ಪು. ೨-೧೫ ವ); ಎನ್ನನೊಡೆದ ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ಗನೆನ್ನ
ಮಕ್ಕಳುಮಾನುಮೊಂದಾಗಿಯುಮೇನಾಗಿಯುಂ ಸೀಳ್ದು ಪೋಯ್ದು ತಿಂಬೆ
ವೆಂದಾರ್ಥಧ್ಯಾನದಿಂ ನಿವಾಸಂಗೆಯ್ದು ಸತ್ತು (ಸು ಕು ವಾ. ೫-೮ ವ);
ಅವಜ್ಞಾನಾರ್ಥಧ್ಯಾನಮನುಮನೋಜ್ಞ ದ್ರವ್ಯ ವಿಪ್ರಯೋಗಾಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂ
ಮನೋಜ್ಞ ದ್ರವ್ಯಸಂಯೋಗಾಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂ ದುಸ್ಸಹವೇದನೋಪಸಮ
ಚಿಂತಾಪ್ರಬಂಧಮುಂ ಹರ್ಷೋನ್ಮತ್ತಾರ್ಥಲಾಭಜಮುಮೆಂದು ನಾಲ್ಕು
ತೆಜಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೬-೨೭ ವ). [ಅರ್ಥ + ಧ್ಯಾನ]

ಅರ್ಥಧ್ವನಿ (ನಾ). ದೀನವಾದ ಧ್ವನಿ; ಸಂಕಟದಿಂದ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ
ಸ್ವರ: ಅದು ರಾಮನ ಸ್ವರದಿಂದ "ಹಾ ಸೀತೆ! ಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣ!" ಎಂದು
ಅರ್ಥಧ್ವನಿ ಮಾಡಿತು (ವಚನ. ೪೦೬). [ಅರ್ಥ + ಧ್ವನಿ]

ಅರ್ಥನಾದ (ನಾ). = ಅರ್ಥಧ್ವನಿ: ಕರ್ಣಭೇದಕ ಅರ್ಥನಾದವನೊಂದು
ಕೇಳಿದಂತಾಯ್ತು (ನಡದಾ. ೧, ೪೯೯). [ಅರ್ಥ + ನಾದ]

ಅರ್ಥರೌದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ತನ್ನ ಕಷ್ಟಕ್ಕೂ ದುಃಖಕ್ಕೂ ಕಾರಣ
ರಾದವರ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡು ಮುಯ್ಯಿತಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು
ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು; ಅರ್ಥಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ರೌದ್ರಧ್ಯಾನ:
ಕಣ್ಣಿಗೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯಮುನಿಗತ್ತಪಮಾನದಿನಾರ್ಥರೌದ್ರದಿಂ ಪೆಣ್ಣುಲಿಯಾಗಿ
ಪುಟ್ಟ ಸಹದೇವಿ ಬರುತ್ತಿರೆ (ಸಂರಾಮಾ. ೨-೫೩). [ಅರ್ಥ + ರೌದ್ರ]

ಅರ್ಥವ (ಗು). ೧. ಋತುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಋತು
ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಮುಟ್ಟು; ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಸ್ರವಿಸುವ ರಕ್ತ, —ರಜಸ್ಸು; "ಮುಟ್ಟು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಸ್ವರ (ನಾ). = ಅರ್ಥಧ್ವನಿ: ಕರುಣಾರ್ಥಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳಿದನು
(ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೮). [ಅರ್ಥ + ಸ್ವರ]

ಅರ್ಥಿ 'ಆರಿದ್ರೆ' ನೋ.

ಅರ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ವೃಥೆ; ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ: ಲಲನಾಸಂಭೋಗ
ರೋಗಂ ಪಸವನುಡುಗಿಸುತ್ತಾರ್ಥಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಅರ್ಥಮಂ] ಪೊಂಗಿ
ಸುತ್ತಂ... ಇದೆ ಯಿದಕ್ಕಾಪಧಂಗೊಟ್ಟು... ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ತಾಶ. ೨೭). ೨. ದೈನ್ಯ. ೩. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ, —ಕೊಪ್ಪು. ೪. ರೋಗ;
ಜಾಡ್ಯ. ೫. ಬಯಕೆ; ಆನೆ (ಕ). ೬. ನಾಶ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಥೆ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವಳು; ದುಃಖಿತೆ: ಸೀತೆ ಕಂಬನಿ
ಗಳಂ ಮಿಡಿದಾರ್ಥಿಯಾಗಿರಲ್ ಸೌಮಿತ್ರಿ ನುಡಿದನು (ಚೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೯-೨೭); ಭೂಮಿಜೆ... ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ ಮುಚ್ಚಿದಿಳಿದು
ದುಃಖಾರ್ಥಿಯಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೩-೩೦). [ಸಂ. ಅರ್ಥ]

ಅರ್ಥ (ಗು). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ; ಶ್ರೀಮಂತವಾದ; ಇಷ್ಟವಾದ (?):
ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮನಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಹಚ್ಚಿದ ಮಿತ್ರ ಸೀತೆಗೆ ಹೊಸ ಸೀರೆಗಳು
ಅರ್ಥವಾಗಿರುವ ಜಾಳಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದ (ಕಜಾಗ. ೯೦). [?]

ಅರ್ಥಿಜ್ಯ (ನಾ). ಋತ್ವಿಜನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಋತ್ವಿಜನ ಪದವಿ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ಪರಿಹಾರ: ಅಡಕವೆಂತೆಂ
ದಜೆ ಕಿಜು ಶಿವಕೇಷವ ಹೆಬರನ ಮಂಚ್ಚಿಂಣ ಹೆಬರ ತಂಮಂ ಆಯ
ಮದುಸುದನ ಕೇಶವನ ಕಯಲಿ ಅರ್ಥಪರಿಚ್ಛೇದಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಪರಿ
ಚ್ಛೇದ ಎಜಯಿಸಿಕೊಂಡ (ಕಾ. III-i, ೩-೮; 1336).

[ಅರ್ಥ + ಪರಿಚ್ಛೇದ]

ಅರ್ಥಿಕ (ಗು) ಹಣಕಾಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಹಣಕಾಸಿನ: ಸಾಮಾ
ಜಿಕ, ಅರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ನ್ಯಾಯವೂ (ಭಾಷಾ. ೧೨೨೨);
ನಾಡಿನ ಅರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿಯ ಸಾಧನೆಯಾಗಬಲ್ಲದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಿಕಕ್ರೋಧಿ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿನ ಮುಗ್ಧಟ್ಟು, —ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು
(Economic crisis ಪಾರಿ. ೩೪). [ಅರ್ಥಿಕ + ಕ್ರೋಧಿ]

ಅರ್ಥಿಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಣಕಾಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನ್ಯಾಯ
(Economic law ಪಾರಿ. ೩೪). [ಅರ್ಥಿಕ + ನ್ಯಾಯ]

ಅರ್ಥವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಾರಸಿಂಗ ದೇವ ಬಿಟ್ಟ
ವೃತ್ತಿ ಅರ್ಥವಳ್ಳಿ (ಎಕ. VII, ೨೨ನೋ. ೬-೬; 1060); ಆ ಮಾರ
ಸಿಂಗ ದೇವಂ ಅರ್ಥವಳ್ಳಿ ವಳ್ಳಿಯೆಂಬೂರುಮಂ (ಎಕ. VII, ೨೨ನೋ.
೪-೭೨; 1122). [ಅರ್ಥ + ವಳ್ಳಿ]

ಅರ್ಥ 'ಆರ್' ಪರಾ.

ಅರ್ಥ (ಗು). ೧. ತೇವವಾದ; ಒಡ್ಡಿಯಾದ; ನೆನೆದ: ಮದವನ್ನಾತಂಗ
ಕುಂಭಾರ್ಥಮಾಕ್ತಿಕಲಗೊಜ್ಜಲ ಬಾಣನಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧-೧೩೪);
ಹರಿವಿಧಳಿತ ಮದಗಜಕುಂಭರಕ್ತಸಿಕ್ತಾರ್ಥಮಾಕ್ತಿಕ ಪ್ರಕರದಪೋಲ
(ಕಾಂಡಪೂ. ೮೭). ೨. ಹೊಚ್ಚು ಹೊಸದಾದ; ಇದೇ ಈಗ ಆಗಿರುವ;
ರಸವತ್ತಾದ. 'ಅರ್ಥಕ್ಷತ' ಪರಾ. ೩. ಮೃದುವಾದ; ಕೋಮಲ
ವಾದ. ೪. ಆಸಕ್ತವಾದ; ಮಗ್ನವಾದ: ವೇಳೆಯನ್ನು ಕೊಂಚವೂ
ಕಳೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಹೊತ್ತಿಗೆಗಳ ಅರ್ಥ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು (ಮುಳ್ಳಹಾ. ೨೭).
(ನಾ). ೫. ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ; ಅಲ್ಲ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಕ (ನಾ). ೧. ಹಸಿಯ ಶುಂಠಿ; ಅಲ್ಲ: "ಅರ್ಥಕಂ, ಶೃಂಗ
ಬೇರಂ - ಈ ೨ ಅಲ್ಲದ ಕೊಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬); ಬಗೆ
ಗೊಳ್ಳುವ ಹಾರಿದ್ರಕ ಜೀರಕಾರ್ಥಕೇಕ್ಷುನನಂಗಳ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೨).

೨. "ಕಾಗದ, ತಲೆಚೀಟಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತೇವಮಾಡುವ
ಸಲಕರಣೆ; ಅರ್ಥಕ; ತೇವತಡಿ" (Damper. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ಅರ್ಥಕ್ಷತ (ನಾ). ಹೊಸಗಾಯ; ಆರದಿರುವ ಗಾಯ: ಬಲ್ಲಿಯ
ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಷತಕ್ಕೆ ಭಿಲ್ಲರಾಣ್ಣ? (ಹೆಬ್ಬರ. ೩೭-೧೫).

[ಅರ್ಥ + ಕ್ಷತ]

ಅರ್ಥಜಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಸನೀರು (?): ಒದವಿತ್ತು ಘನಸುಕೃತವೀ
ಪ್ರಾಣಿಗಿಂತೆನಲು ಮದನಾರಿ ಗಂಗಾರ್ಥಜಲದಿಂದ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಜ್ಜಿದಂದ
ವಾಯ್ತೆಂದನು (ವೀಶ್ವಪು. ೨-೧೨-೭). ೨. ತಣ್ಣೀರು; ಶೀತೋದಕ.

[ಅರ್ಥ + ಜಲ]

ಅರ್ಥತೆ (ನಾ). ೧. ಒಡ್ಡಿ; ತೇವ. ೨. ಮೃದುವು; ಕೋಮಲತೆ:
ಹೊಳೆಹೊಳೆವಸ್ತ್ರಶೃಲಗಳ ಹೊಡಲು ಹೊಗಿಸಿ ದಿಗಂತವನು ಹರಿಪದವ
ಪದ್ಭವಾಮುರೇಂದ್ರರ ಹೃದಯದಾರ್ಥತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜಾತಕ, ದಾರ್ತತೆ,
ವಾಧ್ಯತಿ]ಯಾಜಿ ಮೊಜಿಯುವ ರಭಸದಂದದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೫-೧೯).

[ಸಂ. ಅರ್ಥತಾ]

ಅದ್ವೈತ (ನಾ). = ಅದ್ವೈತೆ ರಿ: “ನನೆ - ಅದ್ವೈತೇ” (ಶಮಧಾ).
[ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತಭಾವ (ನಾ). ರಿ. ತೇವವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನನೆದಿರುವುದು:
“ನಾನಾ - ಅದ್ವೈತಭಾವೇ” (ಶಮಧಾ). ೨. ಮೃದುತ್ವ; ಕೋಮಲತೆ.
೩. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಅದ್ವೈತಭಾವ

ದಿಂದ ಆದರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅದ್ವೈತ + ಭಾವ]
ಅದ್ವೈತಮತಿ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಕೋಮಲವಾದ
ಮನಸ್ಸು: ಪಗೆವಂಗಂ ಕೆಳೆಯಂಗಮಾದ್ವೈತಮತಿಯಂ ತ್ವನ್ಮೂರ್ತಿ

ತೀರ್ಥೇಶ ಮಾಡುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೮). [ಅದ್ವೈತ + ಮತಿ]
ಅದ್ವೈತಹೃದಯ (ನಾ). ರಿ. ಮೃದುವಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು;
ಕೋಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಅತ್ತೀಯ ಪಿತೃಮರಣಮುಮಂ
ಅತನ ನರಕಗತಿಗಮನಮುಮನಜು ಕರುಣಾರಸಾದ್ವೈತಹೃದಯಂ
(ಅದಿಪು. ೨-೧೪ ವ); ಶಾಂತರಸಾತ್ಮನಾದ್ವೈತಹೃದಯಂ ಸುದಿಗಂಬರ

ವರ್ತನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨೭). ೨. ಮೃದುವಾದ ಹೃದಯ.
[ಅದ್ವೈತ + ಹೃದಯ]

ಅದ್ವೈತಂತರಂಗ (ನಾ). = ಅದ್ವೈತಹೃದಯ ರಿ: ತಿಳಿದ ಮಾನಸ
ಸರೋವರದಂತೆ... ಸುಪ್ರಸನ್ನನುಮಾದ್ವೈತಂತರಂಗನುಂ... ಅಗಿದರ್

ಹಲಧರನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೫ ವ). [ಅದ್ವೈತ + ಅಂತರಂಗ]
ಅದ್ವೈತಕ್ಷತ (ನಾ). ಹೊಸದಾದ ಅಕ್ಷತೆ; ಹಸಿಯ ಅಕ್ಷತೆ: ಕನಕ
ಪೀಠಸ್ತುತರಪ್ಪ ಮದೆವಂಗಂ ಮದೆವಳ್ಳಮಾದ್ವೈತಕ್ಷತಾರೋಪಣಂ

ಗೆಯ್ದಾರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೮ ವ). [ಅದ್ವೈತ + ಅಕ್ಷತ]
ಅದ್ವೈತಶಯ (ನಾ). = ಅದ್ವೈತಹೃದಯ ರಿ: ತದೀಯ ಕರುಣಾರಸ
ಪ್ರೇರಿತಾಪ್ರಾಪ್ತಯಂ ತತ್ಪ್ರಜಾಜೀವನೋಪಾಯಮಂ... ನಿಜಸಲ್ಪೇಚ್ಚು
ಮೆಂದು (ಅದಿಪು. ೮-೬೨ ವ); ಸುಪ್ರಮಾನಾಚ್ಛೇದಮಾನಸಸರೋಪ
ಮಾನಂ ನಿಮಾತಿತಲೋಚನಂ ಪ್ರಸನ್ನಾದ್ವೈತಶಯಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೨-೬೩ ವ). [ಅದ್ವೈತ + ಅಶಯ]

ಅದ್ವೈತಕರಣ (ನಾ). ತೋಯಿಸುವುದು; ನನೆಯಿಸುವುದು; ತೇವ
ಮಾಡುವುದು: “ನಾಜು-ದುರ್ಗಂಧೇ ಅದ್ವೈತಕರಣೇ ಚ (ನನೆಯಿಸು)”
(ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತಭೂತ (ಗು). ರಿ. ನನೆದ; ತೊಯ್ದು. ೨. ಮೃದುವಾದ;
ಕೋಮಲವಾದ: ಮಾಜಯ್ಯ ನದಯಾದ್ವೈತಭೂತ ಭಾವದಲಿ ಬಂದು
ದಿದು (ಬಸಪು. ೩೬-೫೧); ಉಲ್ಲಸಿತ ಕರುಣಾರಸಾದ್ವೈತಭೂತಚೇತನನು
(ಬಸಪು. ೪೩-೮೬). [ಸಂ.]

ಅದ್ವೈತ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು:
“ಅಪ್ರಾಪ್ತ, ಬುಧಕೇ - ಈ ೨ ಅದ್ವೈತ (ನಕ್ಷತ್ರದ ಪೆಸರ್)” (ಹಲಾಯು.
೯-೪೯); “ಬುಧಕಮನಲಾವೇರ್ (ಪಾಠಾಂ. ದ್ರೆ)” (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೭).
[ಸಂ. ಅಪ್ರಾಪ್ತ]

ಅರ್ಪ ‘ಅರ್ಪಾ’ ಪರಾ.

ಅರ್ಪಣಿ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: ಪುಳಿಂದನ ವಕ್ಷಮ
ನುದ್ಧಮಾಸ್ತದಿಂದಿಸೆ ಕುಸುಮಾಸ್ತನಾರ್ಪಣಿದು ಕೂರ್ಪಳ ಕೈವಿದಿದಯ್ದು
... ಪೊಸಪೂವನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದಂ (ರಾಜಶೀ. ೫-೧೦೫).

[ಅರ್ಪಣಿ + ಅರ್ಪಿ (< ಅರ್ಪಿ)]

ಅರ್ಪಿಗ (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಸಾಹಸ: ತಮಳ್ಳಿ ಮಾರು
ವಾರ್ಪಿಗನಿರಿ ಭೋಗಿಯು ಮಿರಲ್ ದಿಟಕೆಲ್ಲಿ ದರೆಲ್ಲಿ ತೋರೀ
(ಸಂಸಪ. ೧೦-೧೨); ರವಿ ಕಾಣದರ್ ನೆಲೆಯಂ ಕಾಣ್ವಾರ್ಪಿಗಂ
ಕದ್ದಿಗಂ (ಸಂಸಪ. ೧೪-೧). [ಅರ್ಪಣಿ + -ಗ]

ಅರ್ಪಣಿ, ಅರ್ಪಣಿ (ನಾ). ರಿ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ:
“ಪನ್ನತಿಕೆ... ಅಣ್ಣ-ಈ ಆ ಪರಾಕ್ರಮಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೩-೨೬೩);
“ಸಾಸ ದಪ್ಪಮದಟಾರ್ಪಣ್ಣೆಂದೆನ್ನಲ್ ಪರಾಕ್ರಮಾಖ್ಯಂ” (ಕವಿಕಂ.
೧೨೫); ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಜುವು ಸುಶರ್ಮನಾರ್ಪಣೋಳ್ ದೊರೆ ಧರ್ಮ
ದೊಳ್ ಬಲಿಯ ಸಮನೆಂಬ ಜಕ್ಕಯ್ಯ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨-೨;
800); ಬಲ್ಲಂ ಕೂರ್ಪುಮಾರ್ಪುಂ ನಿರಂತರಮೊಪ್ಪಲ್ (ಎಕ. XIII,
೩೨೯-೫; 929); ನುಡಿದು ದೇವಾಲಿಕೆ ತಂನಡವಳಿ ಮನುಮಾರ್ಗ್ಗ
ವಾರ್ಪು ಸುರಕುಜದ ಬನಂ ಎಡೆಗೊಂಡ ರೂಪು ಕಾಮನ ಹಿಡಿದಲಗ್ಗಣೆ
(ಎಕ. V. ಚನ್ನರಾ. ೧೮೬-೩೧; 1142); ಇಪ್ಪ ಶಿಷ್ಯರ ಬಗೆತೀರೆ ವಂದಿ
ಜನಮಾರೆ ಸುರದ್ವುಮಾರ್ಪು ಸಾರೆ... ಅಲಂಪಿನೋಳಿತ್ತಂ (ಪುಷ್ಪಪು.
೧೨-೧೧೦); ತನ್ನಿಂದಧಿಕನನಾರ್ಪಿಂ ಮುನ್ನಿಜುವುದು ಧೂರ್ತಸಚಿವನಂ
ಭೂಪಾಲರ್ (ದಶಕು. ೯-೭೫). ೨. ತೀವ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ರಭಸ:
ಜರಿದು ಪೊದಟ್ಟು ನೀಳ್ಕೂಡಿಯ ಪೆರುಸುಕಿಂ ಬಿಸಿಲಾರ್ಪಣಾಪರ್
(ಅಪ್ರಕ. ೬೯-೧೭); ಇರದೆ ದುಗುಡದಾರ್ಪಣಿಂದ ನರಳು ವೆದೆಯ
(ಕವಿಕಾ. ೧೭-೧೪). ೩. ದಯೆ; ಮರೆಹೊಕ್ಕುವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ
ಸ್ವಭಾವ: ಪರಿಕಸೆ... ದಿವಿಜೇಂದ್ರಪುತ್ರನಿಂ ಪಿರಿಯನೆನ್ನಪ್ಪನುದ್ಧತರ
ದಾನದೊಳಾರ್ಪಣೋಳಿಯ್ದಿ ಗಂಡಿನೋಳ್ ಧರೆ ಪೊಗಳ್ಳಂತು ಬೇಡಿದ
ವರ್ಗಿತ್ತು ಶರಣ್ಣಿಗೆ ಕಾದು ಶತ್ರುವಂ ಧುರಧರಿಯೊಳ್ಳುಗಳ್ಳು (ಎಕ. VI,
ಚಕ್ಕಮ. ೧೩೭-೯೧; 1130). ಅರ್ಪಣಿ: ರಿ. ಕದಡದಿರಿ ಹೆದಜದಿರಿ ಬೆಂಬೀಳ
ದಿರಿ ಮಜುಗದಿರಂಜದಿರಿ ಕರಗದಿರಿ ಕೊರಗದಿರೋಡದಿರಿ ಎನ್ನಾಪು ಹರ
ನಾಪು [ಪಾಠಾಂ. ಮಹರನಾಮ] (ಬಸಪು. ೩೭-೩೯); ರಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ
ಮೊದಲಿನಪ್ಪ ಅಪಿಲ್ಲ (ಬಸುಮ. ೨೮೧).

[ಅರ್ಪಣಿ + -ಪು]

ಅರ್ಪಣಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಗರ್ಜನೆ: ಮೇಲಾರ್ಪಣಾದರ್
ನಾತಂ ಸೋಲದ ಗಣ್ಣಂ ಪ್ರತಾಪಿ ದಾನದ ಫಲದಿಂ ಮೇಲಕ್ಕು ಕೊಟ್ಟು
ದನನುಂ ಪಾಲಿಸ ಫಲಮೆಂದು ತನ್ನೊಳೊದಿಂದ[ಂ] (ಎಕ. IV,
೬೪-೬; 945); ಹಲನರಿನ್ ಮೊದಲಿದ್ದೊಂದಾರ್ಪು-ಬುಲ್ಲಲಿಯ,
ನಲ್ಲಲಿಯ ಪಾಡು (ಪಾರಸಿ. ೧೫-೩೫೩).

[ಅರ್ಪಣಿ + -ಪು. / ತಲು. ಅರ್ಪಣಿ]

ಅರ್ಪಣಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಲಹೀನವಾಗು; ಸತ್ಯಹೀನವಾಗು; ಧೈರ್ಯ
ಗೆಡು: ದರ್ಪಕಂ... ಅರ್ಪಣಿಗುಂದಿ ಕಾರ್ಪಣ್ಯದಿಂ ನಗತನೂಡಿಯಂ
ಪೊಗಳ್ಳು (ಗಿಂಕ. ೮-೧೪ ವ). [ಅರ್ಪಣಿ + ಕುಂದು]

ಅರ್ಪಣಿಯು (ನಾ). ಸಾಹಸಕಾರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನದ ಕೆಲಸ:
ರಣರಂಗದೊಳಾರ್ಪಣಿಯು ಮುಂ ಭೋಗಕನೆ... ಪರ್ವಿಸಲಕ್ಕುಂ
(ಕಮಮಾ. ೧೭-೩೭). [ಅರ್ಪಣಿ + ಗಿಯು]

ಅರ್ಪಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ
ಅರ್ಪಣಿ ಒಡೆಯ ಕಾಶಿಕಗೋತ್ರಂ ಪೊನ್ನದಿಗೆ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ.
೧೬೦-೧೫; 800). [?]

ಅರ್ಭಟಿ ‘ಅರ್ಭಟಿ’ ನೋ.

ಅರ್ಭಟಿಸು ‘ಅರ್ಭಟಿಸು’ ನೋ.

ಅರ್ಭಟಿ ‘ಅರ್ಭಟಿ’ ನೋ.

ಅರ್ಭಟಿ ‘ಅರ್ಭಟಿ’ ನೋ.

ಅರ್ಭಟಿಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಅಬ್ಬರಿಸು:
ಎಳೆಕಂಸಳಂಗಳಂ ಪಿಡಿದೋಳಿಯಿಂದಂ ತಾರವಿಸುತಿರಿ ಆಳತಿಯನೇಳೆ
ಯೊಳೆನುತಮಂತಾರ್ಭಟಿಂಗೊಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೧೨-೪೪).

[ಅರ್ಭಟಿ (< ಅರ್ಭಟಿ) + ಕೊಡು]

ಅರ್ಭಟಿಸು, ಅರ್ಭಟಿಸು, ಅರ್ಭಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು; ಗಟ್ಟಿ
ಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಗರ್ಜಿಸು: ಇಂತಪ್ಪ ಬಿರುದಿನ ಹೊಳಕೆಯ
ಭಟಗಲು ಮುಂತಾರ್ಭಟಿಸುತ್ತೆರಲು (ಮೋಹತ. ೩೩-೩೫); ಕೋಗಿಲೆ
ಗರ್ಭಟಿಸೆ... ಮನ್ಮಥನಾಗ ಪೂಗಣಗಳನು ಸಂಧಿಸುತ್ತೆಜ್ಜನಂಗನೆಯ
(ನಳಚ. ೧-೩೭); ಅರ್ಭಟಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳ ಸುಟ್ಟು ಮುಕ್ತಿಗೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ
ರೆಯ್ದುವರಲ್ಲ (ಭರಣ. ೬೮-೧೫); ಅನೆ, ಹುಲಿ ಮುಂತಾದ ದುಷ್ಟ ಮೃಗಗಳು
ಬೇರೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅರ್ಭಟಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಹಿಂಕಿರು. ೧೧೯). ಅರ್ಭಟಿಸು:
ಎಮ್ಮ ಮೇಲೆಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಮೇಲಿನವನ ರಕ್ತವಿರಲೆಂದು ಸಂತೋಷದಿಂದಲಾ
ರ್ಭಟಿಸಿದರು (ಗೊಲ್ಲೊಡ್ಡ. ೮-೨೨೫). ಅರ್ಭಟಿಸು: ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲದ
ಸಿಡಿಲಗರ್ಜನೆಯನಿರದೆ ತಾಳ್ಮೆ ಭರದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬಿ]ಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೬೧);
ವಿವಿಧ ನಾಡ್ಯಂಗಳ ವಿಡಾಯಿಯಿಂದಾರ್ಭಟಿಸಿ ತಿವಿ ಬಸುಜನುಗಿ ಕರುಳ
ನುಗಿಯೆನುತ್ತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೯-೩). [ಅರ್ಭಟ (< ಅರ್ಭಟಿ) + -ಇಸ್ಯು]
ಅರ್ಭಟಿ, ಅರಭಟಿ, ಅರುಬಟಿ, ಅರುಬಟಿ, ಅರುಭಟಿ, ಅರುಭಟಿ,
ಅರ್ಭಟಿ, ಅರ್ಭಟಿ, ಅರ್ಭಟಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿ ಯಾದ ಕೂಗು;
ಗರ್ಜನೆ; ಅಬ್ಬರ: ಅಂತು ಶರವರ್ಷಮಂ ಕಜಿಯುತ್ತಮಿದರ್
ದೊಂದಭಿನವಾರ್ಭಟಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೮-೫೭ ವ); ದನುಜೇಂದ್ರ
ನಾರ್ಭಟಿಯ ಕೇಳ್ದು (ಉದ್ಯು. ೪-೬೬ ವ); ದೇವದತ್ತದ ಬಿರಿಸಿನಾರ್ಭಟಿ
ಗಾಂಡಿವದ ದುರ್ಧರ ಗುಣದ ರವ (ಕೋಗಯ. ೨೦-೨). ಅರಭಟಿ:
ಖಂಡಪರಶುವಿನಂತುದ್ದ ಭಾರಭಟಿಯಿಂದಾರ್ಭಟ (ಜಗವಿ. ೬-೫೦ ವ);
ಅರಭಟಿಯೊಳರಸ ಕಂಡು ಪೂಯ್ದುಸಿತೋರಗನಂಗಪೊಪ್ಪಿದುದು
(ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೭೦). ಅರುಬಟಿ: ಆತನ ಕರೆಯಬೇಕೆಂದಾರುಬಟಿ
ಯಲಿ ಮಂತ್ರಿಗಳನವಿಚಾರನಟ್ಟಲು (ಜೀವಂಜ. ೧೫-೧). ಅರುಬಟಿ:
ಚೀರಿದನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪೊಡೆಯಲ್ವಾರುಬಟಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫.
೨೩-೭೯); ಕಾರುಗನಹಳ್ಳಿಯವನಾರುಬಟಿಯಲಿ ನೆರೆಯ (ಚಕವಿ. ೨-೨೮).
ಅರುಭಟಿ: ಮೀಸಾತಾ ಧನುನೇನಮಾದಿದೋಡೋರಣಿಸಿ ಶಿಶುಪಾಲ
ಭೂಮಿಸನಾರುಭಟಿಯಲ್ಲಿಪಾಡು ಹೋಯಿತು ಧನುನು ಬ್ಬಟಿಗೆ
(ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೩೦-೧೭). ಅರುಭಟಿ: ಚಾಪದನಾರಿ ಬೆಸಲಾಗಲಿ
ಮಹಾಸ್ತ್ರವನಾರುಭಟಿಯಲಿ ಗಜವ ಮುಟ್ಟು ಕಡೆಯೆಸು ಮಹೀಸುತನ
(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೩); ಕಪಿಭಟರಾರುಭಟಿ ತಲೆಕೆಳಗಮಾಡಿತು ಜಗದ
ಜೋಡಿದಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೪೦). ಅರ್ಭಟಿ (ಕ). ಅರ್ಭಟಿ: ಕರ
ಜಮತ್ಕಾರಕೆ ಜಮತ್ಕಾರಮಾರ್ಭಟಿಗೆಯಾರ್ಭಟಿ ತುಳಿಲೆ ತುಳಿಲು
(ಚಿಬಪು. ೨೬-೨೫). ಅರ್ಭಟಿ: ಮಾರನು ಮಾಡುವಹಟ ಅರ್ಭಟಿ
ಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ (ಮುನಿಮಾ. ೮೮).

[ಸಂ. ಅರಭಟಿ, ಅರಭಟಿ. / ತಮಿ. ಅರ್ಪಾಟಿ; ತುಳು.

ಅರ್ಭಟಿ, ಅರ್ಭಟಿ, ಅರ್ಭಟಿ; ತೆಲು. ಅರ್ಭಟಿ, ಅರ್ಭಟಿ]

ಅರ್ಭಟಿಸು 'ಅರ್ಭಟಿಸು' ನೋ.

ಅರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಆಧಾರ: ಜನಧರ್ಮಂ
ಪ್ರಾಣಿಗಾರ್ಮಂ ಮಜೆಯದಿರು (ಅದಿಪು. ೨-೨೦); ಮುನಿದುಯ್ಯ
ಜನಂಗಂ ಮಾಯೆನಲಮ್ಮುವರಲ್ಲ ಬಗೆಯೆ ನಿನಗಿನ್ನಾಮಂ ಜನಧರ್ಮ
ನೊಂದೆ ಜೀವನೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೫೭); ಕಲಿಕಾಲಧರ್ಮತನೆಯಂ ಸೌಜ
ಕ್ರಾಮನಿನೆನ್ನ ಪಲರುಂ ನೆಮ್ಮುವರಾ (ಸೌಜಾ. IX-i, ೬೫-೩೧;
1028); ಸಲೆ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾ ಚಲಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಾಮ್ಮಮಾಯಕ್ಕೆ
ಗುಂದಲೆ ಬೀರಕ್ಕೆ ತವರಾ... ಸಂಗ್ರಾಮಕಂಠೀರವಂ (ಹೈ. VIII,
೧೧-೭೨; 1058); ಧರ್ಮಮ ಸಮಸ್ತ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ.
೬-೪೧); ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕಡೆ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಾಮ್ಮನಾದಾ
ಯ್ಯದಾಗರಮೊಳ್ಳಿಂಗೆಜೆವಟ್ಟು (ಸೌಜಾ. IX-i, ೨೧೩-೩೪; 1126).

೨. ಹಿತಕರವಾದುದು; ಶ್ರೀಯಸ್ಕರವಾದುದು: ಕೂರ್ಮಯೋಳ
ಲಸದೆ ಜೀವಕ್ಕಾಮ್ಮಂ ಪೆಜಿತ್ತಿಲ್ಲ ದುಃಖದಿಂದೆತ್ತುವ ಸದ್ಧರ್ಮಮ ಹಿತಂ
(ಧರ್ಮಾ. ೪-೪೫); ತಡೆಯಲೆಡೆಯಿಲ್ಲ ಚೆಚ್ಚರಮೊಡರ್ಚು ನಿನ
ಗಾರ್ಮಮಪ್ಪ ಧರ್ಮಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೬-೫೦); ಧರ್ಮಮನೆ ಕಿಡಿಸಿ
ಮೆಯ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಗಿ] ನಿಸಾರ್ಮಮಿದಂದಲಾಸುಖಕ್ಕೆ ಮೋಹಿಸುವುದ
ಪೇಜು (ಜೀವಸಂ. ೨೧೫-೫); ವಿಸಾರ್ಮಮೋ ಜೈ ನ ಧರ್ಮಂ
(ಧರ್ಮನಾ. ೧-೧೩). [?]

ಅರ್ಯೋಗ, ಅರುಮೊಗ, ಅಱುಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಆರು ಮುಖಗಳ
ಸಮುದಾಯ: ಅರ್ಯೋಗದಿಂದೆ ಶಿವ ತನ್ನ ತಾನೆ ಜನಿಸಿದನೆನಲಾ ಸೊಗ
ಯಿಸುತ್ತಿಹ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯಡಿಬಾವರೆಗಳಿಗಾಜಿಯಪ್ಪನು (ಚಿಬಪು.
೧-೧೦). ೨. ಆರು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಪಣ್ಣುಖ: ಅರ್ಯೋಗನಂ
ಪತ್ತೆಯ್ಯಂ ಕೂರ್ಮಯಿನುಸುರಲೆ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೯-೨). ಅರುಮೊಗ:
೨. "ಸ್ಕಂದನೊಳಗಾರುಮೊಗನೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೧); ತಗುಲಿ
ಕವಚಮುಮನೊಡೆದಾರುಮೊಗನು ಭ್ರಮೆಯೊಳೊಂದಿಯಿಲ್ಲರುತ್ತೇ
(ನವನೋ. ೩೧-೪೭). ಅಱುಮೊಗ: ೨. ಅಱುಮೊಗನಯ್ಯನೆನ್ನಯ
ಕನಸಿನೊಳ ಬಂದು... ಚಿಂತಿಸದಿರೆನಲು (ಭಾವಚಂ. ೮-೩೭).

[ಅರ್ಯ (< ಅಱು) + ಮೊಗ]

ಆರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಾಧು; ಸಜ್ಜನ: "ಸಾಧು, ಸಜ್ಜನ, ಆರ್ಯ:-
ಈ ೩ ಸತ್ಪುರುಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೭). ೨. ಪೂಜ್ಯ; ಗೌರ
ವಾರ್ಹ. ೩. ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೪. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ,
ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಅಥವಾ ವೈಶ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು.
೫. ವೈಶ್ಯಕುಲದವನು: "ಆರ್ಯಾಃ, ಭೂಮಿಸ್ವರಾಃ, ವೈಶ್ಯಾಃ,
ಊರವ್ಯಾಃ, ವಿಶಾಃ-ಈ ೫ ವೈಶ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬).
೬. ತಪಸ್ವಿ; ಮುಷಿ. ೭. ಆಚಾರ್ಯ; ಗುರು. ೮. ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಪಂಗಡ; ಆರಾಧ್ಯ: ಅವಸರೋಚಿತಕೆ ಬಳಲಿ ಬಂದಂತಾರ್ಯರುಗಳಂ
ನಿಲಿಸಿ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದನೆ (ಬಸಪು. ೪೫-೧೨). ೯. ವೃದ್ಧ; ಹಿರಿಯ: ಆರ್ಯರು
ಪರಸಿ ಕಳುಹಲು (ಬಸಪು. ೩೨-೧೨). ೧೦. ಸೂರ್ಯ. ೧೧. ಗೆಳೆಯ;
ಸ್ನೇಹಿತ. ೧೨. ಭೋಗ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಆತನ ಸೇನಾ
ನಾಯಕ ಮಂತ್ರಿಪುಂಗವ ಪುರೋಹಿತರ್ ಮೂವರುಂ ನೃಪನ ದಾನಾನು
ಮೋದದ ಫಲದಿಂದಮುತ್ತರಕುರುವಿನೊಳಾರ್ಯರಾಗಿ ಜೀವಿತಾತ್ಮ
ದೊಳೀಶಾನಕಲ್ಪದೊಳ ಸೇನಾನಾಯಕನಸ್ವಾರ್ಯಂ (ಅದಿಪು. ೫-೧೩ ವ).
೧೩. ಒಂದು ಜನಾಂಗ. ೧೪. ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಕಾವಲು
ಗಾರ; ಕಂಚುಕಿ: "ಸೋಮಾಸಿಯಲ್ಲಿಯುಂ ಆರ್ಯನೆಂಬುದು"
(ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೨೮). ೧೫. ಬಿಳಿಯ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮ. VIII, ೮). ೧೬. ಒಂದು ಭಾಷೆ: ನಾಗರ ಕಂನಡ
ತಿಗುಳಾಯ್ಯವನೋದಿಸುವ ಬಾಲಶಿಕ್ಷೆ ಉಪಾದ್ಯರ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ (ಎಕ. III,
ತಿರುಮ. ೨೭-೪೩; 1290). ೧೭. = ಆರ್ಯೇಳ: ಅನಂದಸಾಸರ ಅಪ್ಪಾನ
ಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವಾರು ಪದಗಳಿಗಿಂತ, ಹತ್ತೆಂಟು ಆರ್ಯಗಳು, ಅಷ್ಟೇ
ಸಂಖ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭವಿ. II, ೩೩೨);
"ಸೂರ್ಯಂ ತಾಪಸಭೋಗಭೂಮಿಭವರುಂ ಸಾವಾಸಿಯುಂ ವೃದ್ಧರಿಂತಾ
[ರ್ಯಾ]ಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಆರ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ;
ಆರ್ಯನ ಕೆಲಸ. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ವಾವಕರು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ
ಆರು ಬಗೆಯ ಕೆಲಸಗಳು: ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಸಂಯಮ ತಪಮಂದಾರ್ಯ
ಕರ್ಮಮಾಜುತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ).

[ಆರ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಆರ್ಯಕೆ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ಕಂತಿ: ಪ್ರಭಾವತಿಯುಂ
ಪದ್ಮಾವತಾರ್ಯಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ತೃಜ್ಜಿಕಾ] ಪಾದಮೂಲದೊಳುಪಾರ್ಜಿತ
ರತ್ನಾವಳಿ ತಪದೊಳಚ್ಚುತಕ್ಕಲ್ಪದೊಳು ಪ್ರತೀಂದ್ರ ಪದವಿಯುಂ ಪಡೆದಳಾ
(ಅದಿಪು. ೩-೫೮ ವ). [ಸಂ. ಆರ್ಯಕಾ]

ಆರ್ಯಚರಿತ (ನಾ). ಆರ್ಯರ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು;
ಉತ್ತಮವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಸದಾಚಾರಿ: ಅಮಾರ್ಯ
ರಕ್ತೋಧರುಲ್ಲಾಸದಿಂದ್ರಾದಿಗಳಾರ್ಯರಾರ್ಯಚರಿತರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೨೨). [ಆರ್ಯ + ಚರಿತ]

ಆರ್ಯಪ್ರಣುತ (ಗು). ಆರ್ಯರಿಂದ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಜನನ ಸುತೆ
ಭಗಿನಿ ವಯಸದೊಳಿನಗಧಿಕೆಯುಮೂನೆಯುಂ ಸಮಾನೆಯುಮೆಂದಂಗೆನೆ
ಯನವಲೋಕಿಸುವುದೆನೆ ಮನೋಹರಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮಾರ್ಯ
ಪ್ರಣುತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೫). [ಆರ್ಯ + ಪ್ರಣುತ]

ಆರ್ಯವಿಮುಖ (ನಾ). ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಕಡೆಗಣಿಸುವವನು,
—ಉದಾಸೀನಮಾಡುವವನು: ಉದ್ಭವತೃಪ್ತಂ ಗತಧೈರ್ಯನಾರ್ಯ
ವಿಮುಖಂ ನಿದ್ರಾಳು ತಾನಾದ ಭೂಪತಿಗಾದ್ಯಸಿರಿ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರ್
(ರಾಜಶೇ. ೩-೧೨೪). [ಆರ್ಯ + ವಿಮುಖ]

ಆರ್ಯವೇಷ (ನಾ). ಆರ್ಯನಿಗೆ ತಕ್ಕ ವೇಷವುಳ್ಳವನು; ಒಳ್ಳೆಯ
ಉಡುಪು ಧರಿಸಿದವನು: ಧನವಾಸೋನ್ನಿತಂ ಮತ್ತಮೊರ್ವಂ ಬರು
ತಿರ್ಧಂ ಬೆನ್ನೊಳಾತ್ಮೋಚಿತಮೆನಿಸಿದ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದಾರ್ಯವೇಷಂ
(ಕಾದಂಪು. ೩೬). [ಆರ್ಯ + ವೇಷ]

ಆರ್ಯಷಟ್ಪರ್ಮ (ನಾ). = ಆರ್ಯಕರ್ಮ ೨: “ಇಷ್ಟಿಯುಂ
ಪಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮಮುಂ ತಪಮುಂ
ಎಂದು ಗೃಹಸ್ಥಂಗೆ ಆರ್ಯಾ [ರ್ಯ] ಷಟ್ಪರ್ಮಂಗಳಪ್ಪುವು” (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೭); ಪಂಚಾಣುವ್ರತಾದಿಪ್ರವರ್ತನ ಸ್ವಭಾವಸಂಯಮಮುಂ ಅನಶನ
ವೃತ್ತಾದಿ ತಪೋನುಷ್ಠಾನಮುಂ ಬೆರಸಾರ್ಯಷಟ್ಪರ್ಮಂಗಳುಂ ನಿಮಗಿವು
ಕುಲಾಚಾರಂಗಳೆಂದಜಾಯೆ ಪೇಟ್ಟು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ).
[ಆರ್ಯ + ಷಟ್ಪರ್ಮ]

ಆರ್ಯಗೀತಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು:
ಕಂದಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಂಧ ಆರ್ಯಗೀತಿ. ‘ಆರ್ಯ’ಯಿಂದ
ಆರ್ಯಗೀತಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ಭಂಡೋವಿ. ೧೦೨).
[ಸಂ. (ಆರ್ಯ + ಗೀತಿ)]

ಆರ್ಯಣಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು: “ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ
ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಆರ್ಯಣಿಯೆನಿಸುಗು” (ನಾಚರಾ. ೧೧೭).
[ಸಂ. ಆರ್ಯಣಿ]

ಆರ್ಯವರ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯರು ನೆಲೆಸಿದ್ದ
ಭೂಮಿ; ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯ ಮತ್ತು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತಗಳ
ನಡುವೆ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಗಳು ಮೇರೆಯಾದ ಪ್ರದೇಶ:
ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆರ್ಯವರ್ತವು ವಿಂಧ್ಯದವರೆಗೆ
ಮಾತ್ರ (ಕರ್ಣಾಟ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಆರ್ಯಾವೃತ್ತ (ನಾ). = ಆರ್ಯ ೩: ಆರ್ಯಾವೃತ್ತಂ || ಸ್ತನ
ಯುಗಮಪ್ರಸ್ತುತಂ ಸಮಾಪತರವರ್ತಿ ಹೃದಯೋರ್ವಾಹೀ: ಚರತಿ
ವಿಮುಕ್ತಾಹಾರಂ ವ್ರತಮಿವ ಭವತೋ ರಿಪುಸ್ತ್ರೀಣಾಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೦).
■ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಆರ್ಯಾ ಅಥವಾ ಗಾಥಾವೃತ್ತವು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಆರೈಗೀತ
ಅಥವಾ ಸ್ಕಂಧಕವೆಂಬ ೬೪ ಮಾತ್ರೆಯ ವೃತ್ತವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು
ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂದ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ
(ಕೃಷಿ. ೧೧೨). [ಸಂ. (ಆರ್ಯ + ವೃತ್ತ)]

ಆರ್ಯಕೆ (ನಾ). ೧. ಗೌರವಾರ್ಹಳು; ಪೂಜ್ಯ. ೨. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾ
ಸಿನಿ; ಕಂತಿ: ಅತ್ತ ಸೀತಾರ್ಯಕೆ ಪಲವುಕಾಲಂ ತಪಂಗಿಯುಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೪೨ ವ); ಸಹಸ್ರಾರು ಜನ ಆರ್ಯಕೆಯರು ಕರುಣೆಯ
ಸಸಿಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು (ದಾಸಚಂ. ೧೧೨). [ಸಂ. ಆರ್ಯಕಾ]

ಆರ್ಯೀಕರಣ (ನಾ). ಆರ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ಆರ್ಯರ
ರೀತಿಗೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು: ಶಾತವಾಹನರ ಪ್ರಭುತ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ
ಆರ್ಯೀಕರಣ ಹೇಗಾಗಿತ್ತೆಂದೂ... ನಿರೂಪಿಸಿದೆ (ತುಕುನಾ. ೮೮).
[ಸಂ.]

ಆರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪೂಜ್ಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು: ಶ್ರೀಮತ್ಪಾರ್ಯಾಯುಂ
ಸಮ್ಯಕ್ಸ್ವಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀರೂಪಮಂ ಪತ್ನವಿಟ್ಟು ತತ್ಸ್ವಯಂಪ್ರಭ
ವಿಮಾನದೊಳು... ದಿವಿಜನಾದಂ (ಅದಿಪು. ೫-೭೦ ವ); ಭಾವಶುದ್ಧಿ
ವಿಶೇಷದಿಂದಮುನಿಂದಿತೆಯುಮಾರ್ಯನಾಗಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ತದಾರ್ಯ
ಯಾದಳು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೨೪ ವ). ೨. ಪಾರ್ವತಿ. ೩. [ಭಂದ]
ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ೩೦ ಮಾತ್ರೈಗಳು ಮತ್ತು ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ
೨೭ ಮಾತ್ರೈಗಳು ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೫೭ ಮಾತ್ರೈಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು
ವೃತ್ತ: ಅಂತುಂ ಯತಿಯಂ ಪೇಟ್ಟು ಪರ್ವತಾದ್ಯದೊಳಲಸದಾರ್ಯ
ಯೊಳು ಕಂದದೊಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೬). [ಸಂ. ಆರ್ಯ]

ಆರ್ಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಆರ್ಯರ ನುಡಿ; ಹಿರಿಯರ ಮಾತು: ‘ಕಾರ್ಯ
ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲಾದರೂ ಕಟ್ಟಬೇಕು’ ಎಂಬ ಆರ್ಯೋಕ್ತಿಯನ್ನು
ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಶಿರಸಾ ಧರಿಸಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (ನಾಡಿಗೇ.
೨೪೬). [ಆರ್ಯ + ಉಕ್ತಿ]

ಆರ್ಯೋತ್ತಮ (ನಾ). ಆರ್ಯರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಆರ್ಯೋ
ತ್ತಮನುತ್ತಮಾರ್ಯವೆಸರವ್ಯಾಚಾರದಿಂದ ಮೂಡುತುಂ ಮುಲುಗುತ್ತಂ
ತಡೆದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೨೬). [ಆರ್ಯ + ಉತ್ತಮ]

ಅರ್ಷ (ಗು). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಋಷಿಗಳಿಂದ ಬಂದ.
೨. ಪ್ರಾಚೀನವಾದ: ಅರ್ಷಾನಾರ್ಷಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ಅವ
ಜೋಳಾರ್ಷಮೆಂಬುದಾದಿಬ್ರಹ್ಮೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಚಾವುಂ. ೨೯೬-೨೧);
ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬಂದ ಅರಿಸಮಾಸಪದಗಳುಂಟು... ಇವು
ಅರ್ಷ (ಸಮ್ಯನು. ೨೭೮); ಅರ್ಷವಾದ ತಮಿಳುಭಾಷೆಯು ಈ ಪಂಡಿತರ
ಪ್ರಕಾರ ಅಸಭ್ಯಂಶದೋಷಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಲಾರದು (ಭಾಷಾಶಾ. ೬೭).
೩. ಪವಿತ್ರವಾದ; ಅತಿಮಾನುಷವಾದ. (ನಾ). ೪. ಎಂಟು ವಿಧ
ವಾದ ವಿನಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತೆರತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕನ್ಯಾದಾನ
ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಮದುವೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಷತೆ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಾಚೀನತೆ.
೩. ಪವಿತ್ರತೆ: ಅಧಿಕಾರ-ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳು ಸರ್ವರ ಸೊತ್ತಾಗಲಿರು
ವಂತೆ ಅರ್ಷತೆಯನ್ನು ಸಾಹಿತಿಯು ಮನೆಮನೆಗೆ ದೀರಿ ಮನುಕುಲವನ್ನು
ಪಾವನಗೊಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೨೩). [ಸಂ. ಅರ್ಷತಾ]

ಅರ್ಷದರ್ಶನ (ನಾ). ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಗುವ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, —ದರ್ಶನ: ನೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಜ್ಞಾನವು ಋಷಿ
ಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಾತಿಶಯದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವದು ಅರ್ಷದರ್ಶನವು
(ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೩೨ ಅಡಿಟ). [ಅರ್ಷ + ದರ್ಶನ]

ಅರ್ಷದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಅರ್ಷದರ್ಶನ: ಅವನ ಕೃತಿಯ ಉನ್ನತಿಯು
ದಲೂ ಅವನು ಅರ್ಷದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಯೋಗಿ... ವರಕವಿ
ಯೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೬೨); ಅವನ ದರ್ಶನ ಭಾವ
ನೆಯ ದರ್ಶನವಾಗಿತ್ತು. ಅರ್ಷದೃಷ್ಟಿಯ ರವಿತೇಜ ಅದರಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ
(ಸಮಾಚ. ೭೭೮). [ಅರ್ಷ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಅರ್ಷಭ್ಯ (ನಾ). ಎತ್ತು ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಾದ ಹೋರಿ; ಬೀಜವನ್ನು ಹಿಡಿಮಾಡುವ (ಕಸಿಮಾಡುವ) ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹೋರಿ: "ಅರ್ಷಭ್ಯಯಂಬುದು ಹಿಡಿಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹೋರಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೦೯); "ಅರ್ಷಭ್ಯಮನಲು ಹಿಡಿಹೋರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂ. ಗರಾ. ೫೩-೧). [ಸಂ.]

ಅರ್ಷಮತ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, — ಮತ: ಸ್ತವಿಸುವುದು ಜೀವರಸ ಹೃದಯಗರ್ತದ ತಳದಿ ಕಿವಿಗಾ ರಹಸ್ಯದುಲಿ ಕಾವ್ಯಗಾನಗಳಿಂ ಭುವನದಾಚಿನ ರಹಸ್ಯದ ಕೀರ್ತಿ ವೇದಗಳ ರವದಿನೆಂದಾರ್ಷಮತ (ಮಂಕುಕ. ೪೬೪). [ಅರ್ಷ + ಮತ]

ಅರ್ಷವಾಣಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ವಾಣಿ, — ಮಾತು: ಅರ್ಯಕಂಠ ಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅರ್ಷವಾಣಿಯೊಳಂದು ವೃಷ್ಟಿಕಾಮಿಗಳಾಗಿ ಪರ್ವತಸೂಕ್ತಗಳ ಹಾಡಿ ಕೊಂಡಾಡಿದರು (ಕ್ರಾಂಚದ್ವ. ೪೬-೩). [ಅರ್ಷ + ವಾಣಿ]

ಅರ್ಷಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಪತ್ತು: ನವ್ಯಸಂಪದವಾರ್ಷಸಂಪದದ್ವೈತವಿಂತು ಸವ್ಯ ಪೇಕ್ಷಗಳ ಭಯ (ಮಂಕುಕ. ೪೬೧). [ಅರ್ಷ + ಸಂಪತ್ತು]

ಅರ್ಷಸಂಹಿತೆ (ನಾ). ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ ವೇದಮಂತ್ರ: ಶ್ರೀಯುತರ ದರ್ಶನಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಾನು ಹೋದಾಗ ಒಂದಾನೊಂದು ಅರ್ಷಸಂಹಿತೆಯ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದರು (ಜೀವಾತ್ಮ. XI). [ಅರ್ಷ + ಸಂಹಿತೆ]

ಅರ್ಷೇಯ (ಗು). ೧. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, — ಸೇರಿದ: ಸಂಸ್ಕೃತ ಅರ್ಷೇಯ ಭಾಷೆ (ಜೀವಸಾ. ೧೧). ೨. ಪ್ರಾಚೀನವಾದ; ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ: ತಮಿಳರ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಂಬಂಧವು ಅರ್ಷೇಯವಾದುದು (ಕೊನವ್ಯ. ೨). (ನಾ). ೩. ಹಿಂದಿನವನು; ಪ್ರಾಚೀನ: ನಮ್ಮ ಅರ್ಷೇಯರು ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ ಪರಿಪಾಕವನ್ನು ಯಾವ ತಕ್ಷಶಿಲ ನಲಂದ ಎಂಬ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ... ಅದರ ಸವಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರೋ (ಜಗಜಂ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಅರ್ಷೇಯಾರ್ಥ (ನಾ). ಋಷಿಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರಾಚೀನರು ಮಾಡಿರುವ ಅರ್ಥ: ಸಾರ್ಥಕವದಪ್ಪುರಾರ್ಷೇಯಾರ್ಥದೊಡವರೆಯ ಪಾರ್ಥ ನನುಭವದಂತೆ (ಮಂಕುಕ. ೫೦೮). [ಅರ್ಷೇಯ + ಅರ್ಥ]

ಅರ್ಷಿ (ನಾ). "ನೋಸ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). [?]

ಅರ್ಹಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ಅರ್ಹಂತನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಅರ್ಹಂತ್ಯ ಧರ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷ; ಅರ್ಹಂತನ ಪದವಿ: ತದ್ಗುಂಧರ ಮಹಾಯೋಗೀಶ್ವರಂ ಪೂರ್ವದಂ ನೆಗಜ್ಜಾರ್ಹಂತ್ಯಮನೇ ನನೀಯದೊ ಶುಭಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗೋದಯಂ (ಅದಿಪು. ೩-೮೦).

೩. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಯೋಗಸಂನಾಹಮುಂ ಅರ್ಹಂತ್ಯಮುಂ... ಅಪ್ಪಯ್ಯತ್ತುಮೂಜು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂ. ೨೩೦). ೪. ಅರ್ಹತೆ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಹಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವ: ಅಷ್ಟಮಹಾಪ್ರಾತಿ ಹಾರ್ಯ ಚತುಸ್ತಿಂಶದತಿಶಯಂಗಳೆಸೆಯ ಸಮನಸರಣಮಂಡಲದೊಳು ದ್ವಾದಶಗಣಪರಿವೇಷ್ಟಿತನಾಗಿಪ್ಪುದು ಅರ್ಹಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂ. ೨೩೯); ಅರ್ಹಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದು ಧರ್ಮಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿ ಸುವುದು (ಚಾವುಂ. ೨೫೧). [ಅರ್ಹಂತ್ಯ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅರ್ಹಂತ್ಯಧರ್ಮ (ನಾ). ಜೈನಧರ್ಮ: ಅರ್ಹಂತ್ಯಧರ್ಮಂ ತನ ಗಾಮುಂ ಭೂಷೆ ರತ್ನತ್ರಯಮೆನೆ ನೆಗಟ್ಟಂ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಶಾಂತಿನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೫೫). [ಅರ್ಹಂತ್ಯ + ಧರ್ಮ]

ಅರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿ; ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವದ ವೈಭವ: ಪೂಜಾರ್ಹನಾರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಂ ಮುನಿಸುವ್ರತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧). [ಸಂ. ಅರ್ಹಂತ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಅರ್ಹಂತ್ಯ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ)]

ಅರ್ಹತ (ಗು). ೧. ಜೈನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಜನನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಜೈನ. [ಸಂ.]

ಅರ್ಹತಮತ (ನಾ). ಜೈನಮತ: ಈ ತೀರ್ಥಂಕರರಿಗೆ... ಪೂಜಾರ್ಹತವಾದ "ಅರ್ಹತ" ಎಂದೂ, ಈ ಮತಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತಮತವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಂದಿತು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೨). [ಅರ್ಹತ + ಮತ]

ಅಲ್, ಅಲು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಕಿರುಚು; ಅರುಚು: ವಕ್ಷದೊಳಾಲ್ಪು ಬೊಬ್ಬಿಜುವ ದೇವಕರೋಟಿಯ ದೇವನೀ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ದೇವನೆಂದು ಮುಡಿಗಿಕ್ಕಿದಂ (ಮುಡಿಗಿ. ೧); ಜಟ್ಟಿಗಳುಬ್ಬಿ ಕೋಯಿಂ ದಾಲ್ಪು ಭುಜಗಳ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಭರಣ. ೨೦-೪೦). ಅಲು: ಅಲುತಲು ಹಜಿಯ ಹೊಯಿಸಿ ಅಂಕವ ಮಾಡಿದನೆಲ್ಲರ ಕಂಡು (ಬಸವ. ೪೩೬); ಸೂಲವನೇಜುವ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಯಾಲುನೆ (ವಿಲೇಶ್ವ. ೪೯); ಮೊನೆಯಿಲ್ಲದೊಪ್ಪುವ ಬಾಣ ಕೊಲುನೆನೆಂದಾಲಿಯೆಸುವ ವೀರನರೆಗಂಡು (ಲಚಿಂ. ೧೨-೭೧); ನೀನಂಜದಿರು ಕೈಕೊಂಡು ನಿಲುನೆನೆನುತ್ತು ಫಲುಗುಣ ಮಂಡಿಸಿದನಾಲಿದನು ಸೆಳೆದನು ಬೋಳೆಯಂಬುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧೦-೧); ಪರವಾದಿಯಂ ಕೊಂದೆನೆಂದಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿವುತ್ತು (ಚಿಬಪು. ೬೨-೨೩); ಮೆಯ್ ಪೊಕ್ಕಾಲುನ ದೇವಿಯರನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೫೧-೧೦೭೩).

ಅಲಕರೆ = ಕೂಗಿ ಕರೆ; ಅರಿಚಿ ಕರೆ: 'ಬರಬಾರದ ಬೇಗ?' ಎಂದು ಅಲಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಗುಲಾಬ. ೬೨). ಅಲಿಕೊಳ್ = ಕಿರಿಚಿಕೋ: ಖಂಡೆಯದ ಪೊಳಸಿನ ಭಟಾಳಿ ಭೋಯೆನುತಾಲಿಕೊಂಡು ಬೊಬ್ಬಿರಿವು ತಿರುಳುದು (ಚಿಬಪು. ೪೨-೨೫). 'ಆರ್' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಲು, ಅಲಿ; ಮಲ. ಅಲಿ]

ಅಲ್ ಅವಲಾದ್ (ನಾ). ವಂಶ; ಸಂತಾನ: ಈ ಮೇರೆ ಈ ಸಾಧನ ದಲ್ಲಿ ಬರದು ಇಟ್ಟಿಂಥಾದ್ದನ್ನು ಕಾಲಾನುಕಾಲಕ್ಕೂ ಮಹಾರಾಜರವರು ಅಲ್ ಅವಲಾದ್ ತಿಳಿಯುವ ಬಗ್ಗೂ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೫೨).

[← ಅರ. ಅಲ್ ಅವಲಾದ್]

ಅಲಿ (ನಾ). ಹಾಲುಮರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನೈಗ್ರೋಥ; ವಟವೃಕ್ಷ: "ನೈಗ್ರೋಥ, ಬಹುಪಾತ್, ವಟ - ಈ ೩ ಅಲದಮರ" (ನಾಚರಾ. ೧೦೭); ಕರ್ಗಲ್ವಾರದು ಸಲ್ಲು ಪೆರಿಯ ಅಲ (ಎಕ. II, ೫೫-೬; 800); ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಅಲದಮರ (ಕಾ. II, ೫-೪; 859); ಮುಂದೆ ತಮ್ಮ ಪಗೆ ಪರ್ವನಂತೆ ಪನ್ನಿರ್ಮತ್ತರ ಪರ್ವದಾಲದ ಮರದ ಮೊದಲಿ ವಂದು (ಸಂಪಭಾ. ೨-೩೦ ವ); ಅಲದಮರದ ಮೇಲೆ ಕಾಗೆ ಬಂದು ಪಾಯ್ದುಂ ದುಸ್ಸರದಿಂ ಕರೆವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೪-೧೦); ಅಲದಲಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ ಶಿಶುವೇ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯-೩); ಅಲಕ್ಕೆ ಹೂವಿಲ್ಲ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ ಜಾಲಿಯ ಮರವು ನೆರಳಲ್ಲ (ಜಗೀತ. ೮೮).

ಅಲದಬಿಲು = ಅಲದಮರದ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯ ಬೀಳುವ ಬೇರುಗಳು: ಅಲದಬಿಲುಂತೆ ನೆಲಕ್ಕೆಜಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೫-೯೯); ಸ್ತಂಭವದಿಂದರದಾಲದಬಿಲುನಳೆವರೆಸಿ ಕುದಿದಂದು ಮಾಣ್ಣಿ ವತಿಸಾರಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪-೧೩). ಅಲದಪಣ್ = ಅಲದಮರದ ಹಣ್ಣು: ಮಿಸುಸಾಲದಪಣ್ಣಿನಂದಮಂ ಪೊಳೆವಧರಂ ಕರಂ ನೆಜೆಯ ಪೊಲ್ಲುದಜಾಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೩-೧೮೦); ಮೊಡವಿ ಜನಿಸಿದುವು ಮೊಗ ಮೆಂಬಿಂದುನಿನ್ನೊಡಲಾಲದಪಣ್ಣಿನುಗುವವೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಲ್, ಅಲ; ಮಲ. ಅಲ್;

ಕೊಡ. ಅಲಿ; ಪರ್ಜಿ. ಏಲ್; ಗೊಂಡಿ. ಅಲೀ]

ಅಲ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೇಸರಿ ತೋಟುವಾಳ್ವನ್ ಮಗನ್ ಅಲನ ತೋಟು ಇಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X (5), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬-೫ ; ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಲ್ಪ (ಗು). ೧. ಅಗಲವಾಗಿರುವ ; ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ವಿಷಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬಿಡುವ ದ್ರವ. ೩. ಹಳದಿಯ ಬಣ್ಣದ ಹೂವು ; "ಅರದಾಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). ೪. ಚೀಳಿನ ಬಾಲ, — ಕೊಂಡಿ : "ದ್ರುತಪುಚ್ಚಪಾಲ[ಪಾಣಾಂ. ಮಾಳ]ಮನೆ ಚೀಳ ಬಾಲಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೫). ೫. ಕಟಪ ; ಮೋಸ. 'ಅಲಜಾಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಅಲಂಕೃತವಾದ. ೨. ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ; ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾದ. (ನಾ). ೩. ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ : ನಮ್ಮ ಅಲಂಕಾರಕರು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಭೆ ಬೀಜವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು (ಭಾರವಿ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಅಲಂಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ ; ಒಂದು ವರಹ : ೧೮ ಬಗೆ ವರಹ ನಾಣ್ಯಗಳು. ೧೬ ಅಲಂಗಿರಿ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ರೂ ೩ ಆಳ (ಕಛಾಗ. ೨೮೦). [← ಮರಾ. ಅಲಮಗಿರಿ = ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ ; ಅರ. ಅಲಮಗೀರ್ = ಜಗತ್ತನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು]

ಅಲಂಗಿಸು 'ಅಲಂಗಿಸು' ನೋ.

ಅಲಂತೂರ್, ಅಲತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ೨೦ ಅನ್ನರಿಯ ಅಲತ್ತೂರ್ ಪೊರುಳಜಿ (ಇಆ. V, ೧೩೯-೬ ; 319). ಅಲತ್ತೂರ್ : ಅನ್ನರಿಯಾಲತ್ತೂರ್ಪುರುಳಜಿ ಪೆಚ್ಚುಗರಾದ್ಯನೇಕ ಸಮರಮುಖಮುಖಾಹುತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪ ; ೧೫-೧೪ ; 725) ; ಅನ್ನರಿ ಅಲತ್ತೂರ್ ಪೊರುಳಜಿ (ಎಕ. IV, ಎಡತೂ. ೬೦-೧೪ ; 890) ; ಅನ್ನರಿ ಅಲತ್ತೂರ್ಪುರುಳಜಿ ಪೆಚ್ಚುಗರಾದ್ಯನೇಕ ಸಮರಮುಖ ಮುಖಾಹುತಿ ಪ್ರಹತ ಶೂರಪುರುಷ ಪಶೂಪಹಾರ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೧೯ ; 909). 'ಅಲತ್ತೂರ್' ಪರಾ. [?]

ಅಲಂಬಿ, ಆಳಂಬಿ (ನಾ). = ಅಲಂಬನ : ದೀರ್ಘಬಾಹಾಲಂಬಂ ಭುಜವೀರ್ಯವಿಕ್ರಮಯುತಂ... ಕಲ್ಪಂ ಭನುರ್ವಿದ್ಯಯಂ (ಸಂಸಥಾ. ೧-೬೮) ; ಶ್ರೀಲೋಲನೆ ನೀ ಗತಿಯೆಂದು ತರಳನ ಅಲಂಬದಲಿರುತಿಹಳು (ಚಂದ್ರಕಾ. ೧-೨೫). ಆಳಂಬಿ : ಮೃಗಾದಿ ಕ್ರೂರ[ಪಾಣಾಂ. ಘೋ] ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂದಾಳಂಬಂ ಪಟಿಲೈನಿಪ್ಪ ಗಹನಂಬೊಕ್ಕಲ್ಲಿ ಕಂಡರ್ (ನೇಮಿಪು. ೯-೫೩). [ಸಂ.]

ಅಲಂಬನ, ಆಳಂಬನ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : ಮದನಂ ತೋಂಬಿಗನಾದ... ಶೀತಾಂಶು ತೀವಿದ ನೆಯ್ದಿಲ್ಲೊಳನಲ್ಲದಿಲ್ಲನೆ ಬನಂ ಚತ್ತೋತ್ತಮಾಲಂಬನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೩೭). ೨. ನೇತಾಡುವುದು ; ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜೋಲುಬಿದ್ದಿರುವುದು. ೩. ಸಹಾಯ ; ನೆರವು. ಆಳಂಬನ : ೧. ಇಂಬುಪವಂದು ಬೇಸಜುವ ಪೆಂಡಿರ ಮಾಣ್ಣಿಯುಮಾತ್ತಮೋಹದಾಳಂಬನಮಪ್ಪ ಮಕ್ಕಳೆಡರ್ಗಾಗದುದಂ ಧನಮುಳ್ಳಿನಂ ಕರಂಡೊಂಬಿಸಿ ತಿಂಬಿಲ್ಲದೊಡೆ... ಏನೆಂದು ಪೇಟ್ಟುದೋ (ಜೀವಸಂ. ೬೯-೧೪, ವ). [ಸಂ.]

ಅಲಂಬನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗುಹಾಕು ; ನೇತುಹಾಕು : ಪಾಖ ಕೆಟ್ಟಂ ಕೆಟ್ಟಿನಿನ್ನೇಕೆ ಸಂದೇಹವೀಪರಿಯೊಳಕಟಿ ಪತ್ತಾಲಂಬನಂ ಗೆಯ್ದನೇ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ನೆಗಳ್ಳು ತದ್ವಾಸನುಂಡ ದುಃಖವನದೇಂ ಕೇಳ್ವಜಾಯನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೨೩). ೨. ಅವಲಂಬಿಸು.

[ಅಲಂಬನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಅಲಂಬನವಿಭಾವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] "ಭಾವವು ಅವಿಭವವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಶ್ರಯವಾದ ಕಾರಣವೇ ಅಲಂಬನವಿಭಾವ" (ಭಾರವಿ. ೩೫೦) ; "ಕಾವ್ಯನಾಟ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ 'ಅಲಂಬನವಿಭಾವ'ಗಳೆಂದೂ, ಆ ಭಾವಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಉದ್ದೀಕಗೊಳಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ 'ಉದ್ದೀಪನ ವಿಭಾವ'ಗಳೆಂದೂ... ಹೆಸರು" (ಕೃಷಿ. ೧೮೯) ; ಅಲಂಬನವಿಭಾವಗಳೆಂದೂ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳೆಂದೂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). 'ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವ' ಪರಾ. [ಅಲಂಬನ + ವಿಭಾವ]

ಅಲಂಬನಾನ (ಗು). ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವ ; ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ : ಅನೂನಮರಕತರತ್ನ ಭಿತ್ತಿ ವಿಭ್ರಾಜದೊಳಾಲಂಬನಾನ ಮುಕ್ತಾದಾ ಮುಲಂಬುಸಭೂಷಿತದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಲಂಬಿತ (ಗು). ೧. ಜೋಲುಬಿಟ್ಟ ; ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ; ತೂಗುಹಾಕಿದ : ಅಲಂಬಿತ ಜಾಂಬೂನದ ಘಂಟಾಜಾಲ ವಿರಾಜಿತಂಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೪-೫೮ ವ). ೨. ಆಧರಿಸಿದ ; ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಬಿತಕೂರ್ಚ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವ ಗಡ್ಡೆ ಉಳ್ಳವನು : ಅಲಂಬಿತಕೂರ್ಚಂ ಸಿಂಹದಂತಿಮದ್ರೇಕ್ಪಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೧೫).

[ಅಲಂಬಿತ + ಕೂರ್ಚ]

ಅಲಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಲುಬೀಳು ; ನೇತಾಡು : ಮಜಾದುಂಬಿಯು ನುಣ್ಣೆಮರ್ವನಿಯದಜ ಬೆಂಬಳಿಯೊಳಿಡಲಂಬಿಸತೆ (ರಾಜಕೀ. ೫-೧೯ ವ). ೨. ನೇತುಹಾಕು ; ತೂಗುಬಿಡು : ಕರ್ಪೂರದ ರಂಗವಾಲಿಯಂ ಅಲಂಬಿಸಿದ [ಪಾಣಾಂ. ಅವಲಂಬಿಸಿದ, ಅಲಂಕರಿಸಲಂಬಿಸಿದ] ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಿಂದಲಂಕರಿಸಿದ (ಸಂ ಬಿ ರ. ೧೦-೫೯). ೩. ಅವಲಂಬಿಸು ; ಹಿಡಿ : ವಿಧನೆಯಾದೊಡೆ ಶೀಲಮಾಲಂಬಿಸಿ ತವರ್ಮನೆಯೊಳಿದರ್ಪಿತು ಕಾಲಮಾಲಸ್ಯಮಿಲ್ಲದೆ... ದೇಹಮಂ ದಂಡಿಸಲ್ಪತೋಹಮಂ ಪಡೆದಳು (ಕೃಷಿಮಾ. ೫-೫೫). [ಅಲಂಬನ + ಇಸ್ಯ]

ಅಲಂಭ, ಆಳಂಭ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವುದು. ೩. ಉತ್ಪಾಟನ ; ನಿರ್ಮೂಲನ. 'ದುರಾಲಂಭ' ಪರಾ. ಆಳಂಭ : ೨. "ಮಾರಣಂ... ಆಳಂಭಃ... ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೪). [ಸಂ.]

ಅಲಂಭನ (ನಾ). = ಅಲಂಭ. 'ಸಮಾಲಂಭನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲಂಕೆಣಿ 'ಅಲಂಕೆಣಿ' ನೋ.

ಅಲಂಕೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಿಟ್ಟಕರಗಿಯ ಬಡ್ಡಿಯಂ ತೆಂಕ ಅಲಂಕೇರಿಯಂ ದೂರಾನ್ನರಂ ಪಡುವಲ್ ಬಿಟ್ಟರೆ (ಕಕುಲ. ೮-೩೦ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಅಲ್ಪ + ಕೇರಿ]

ಅಲಂಕೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಲಂಕೊಳದ ನಿತ್ಯೋಟಿ ಕ್ಕಾಗಿ ತೆಂಕಲ್ಪವತ್ತೆರಡು ಗೇಣಗಳೆಯಲೆರಡು ಮತ್ತ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೪೪ ; 1042). [ಅಲ್ಪ + ಕೊಳ (< ಕೊಟ)]

ಅಲಂಕೊವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತೋಟುಕೊಲ್ವಳಿ ಪರಿಯವನ್ ಕೋಲ್ವಳಾಂತುಭಿಲ್ವನ್ ಎಳಾ ಅಲಂಕೊವಾಡಿ ತಾಳೆಯೋನ್ (ಸಾಹಿ. IX-i, ೩-೧೦ ; 9ನೆಯ ಶತ). [? + ಪಾಡಿ]

ಅಲಂಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಗ್ನಿ ಅಲಂಕಟ್ಟಿದ ಹಳಗಿನಲು ಬಿಟ್ಟ ಗಡ್ಡೆ ಕ[ಂ]ಮ್ಮ ನೂಜಮೂವತ್ತು (ಸಾಹಿ. IX-i, ೨೯೧-೨೮ ; 12ನೆಯ ಶತ). [ಅಲ್ಪ + ಗಟ್ಟಿ]

ಅಲಗಾನೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಅಡಿಗನಹಳ್ಳಿ ೧ ವಾದಾಂಡಹಳ್ಳಿ ೧ ಅಲಗಾನೆಹಳ್ಳಿ ೧ ಮಂಚಿನಹಳ್ಳಿ ೧ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೫೧-೧೪ ; 1631). [ಅಲಗಾನೆ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅಲಗೆಜಿ, ಅಲಕೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೆಟ್ಟಿಯರ್ ಮಠ ಅಲಗೆಜಿಯ ಎಜಿಡೆ ಸರಿ ಬಂಧಂತಿಗೆಜಿಯ ನಿರುನರಿ ಎಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಕಂಬಂ ೨೫ (ಕಕುಲ. ೯-೧೩; 11ನೆಯ ಶತ). **ಅಲಕೆಜಿ:** ಮೊದಲೇಜಿಯೊಳ್ ಇರ್ಬಣ್ಣು ಗ ನೆದೆ ಗಟ್ಟಿ ಪನ್ನಿ ಮಠತ್ತಲೆಜಿ ಆಯ್ನಾಜು ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಣ್ಣು ಅಲಕೆಜಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೧೫; 889). [ಅಲ್ಯ + ಕೆಜಿ]
ಅಲಗ್ನ (ಗು). ೧. ಸೇರಿಕೊಂಡ; ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ: ಉರಗಾಸ್ಸಾಲ್ ಗ್ನ ಭಗ್ನ ಪ್ರಚಲಿತಪರಿಪೋಲ್ (ರಕ್ತಾಶ. ೨೭). ೨. ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ. [ಸಂ.]
ಅಲಜಾಲ, ಆಳಜಾಳ (ನಾ). ಮಿಥ್ಯೆಯ ಸಮೂಹ; ಸುಳ್ಳಿನ ಕಂತೆ: ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಮಾಲಜಾಲಂಗಳಂ ದುರ್ಜೀವಿಕಾಗ್ಯಹೀತ ಯನೆನ್ನೊಳ್ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಮಿಸರ್ವನ್ನೆಗಂ (ಕಾದಂ. ೫೭೭). **ಆಳಜಾಳ:** ಬಾಣಜಾಳಮದು ಭೋಂಕನೆ ನೋಡುವೊಡಾಳಜಾಳನಾಯ್ತೆನೆ ಕಡಿದೊಟ್ಟು ಸುಟ್ಟುವು ಪತ್ತಿಗಳಂ ಗುರುಪುತ್ರನಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೮).

[ಅಲ್ಯ + ಜಾಲ]

ಅಲತಿ 'ಆರತಿ' ನೋ.**ಅಲತ್ತೂರ್ 'ಆಲಂತೂರ್' ನೋ.****ಅಲದಾವು (ನಾ).** ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಲದಾವುನ ಹೆಣ್ಣುತಿ ಅಲ್ವಬ್ಬಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಜಿಯನ್ (ಎಕ. X, ಚಕ್ಕಬ. ೩-೫; 953). [?]**ಅಲಪರಿ 'ಅಲ್ಪರಿ' ನೋ.****ಅಲಪಿಸು 'ಆಲಾಪಿಸು' ನೋ.****ಅಲಪ್ಪ (ನಾ).** ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆತನ ಮಕ್ಕಳು ಅಲಪ್ಪ ಬಯಿರೆ ಯಂಗಳು ಎತಿಸಿದ ಬೀರಗಲ್ಲು (ಎಕ. II, ೪೦೫-೪; 1333 ?).

[ಅಲ್ಯ + ಅಪ್ಪ]

ಅಲಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಲಬೋಯಸ್ಸು ಕಾಣ್ಣಿಲ್ಯ ಗೋತ್ರಸ್ಸು ಕಪ್ಪಿಶರ್ಮುಣ ಪುತ್ರಾಯ (ಇಆ. VII, ೧೮೭-೪೨; 668).

[ಅಲ್ಯ + ಬೋಯ]

ಅಲಮಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು: ಅಲಮಂಡಲಸ್ಸು ಪಟಾ ಖಡ್ಗಕರ್ಮ (ಮೈ. ೧೯೧೪; ೧೦-೧೨; 729). [ಅಲ್ಯ + ಮಂಡಲ]**ಅಲಮಡನೆ (ನಾ).** ಅಲದ ಮರದ ಬಳಿಯ ಕಾಲುನೆಯ ತೂಬು: ತಳಕಾಡ ಮಾದರಸ ಪೊಡೆಯರ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಲುನೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅಲಮಡನೆಯ ವೊಳಗೆ ಜಿಯ ಗಡ್ಡೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೩-೪; 9ನೆಯ ಶತ). 'ಮಡನೆ' ಪರಾ. [ಅಲ್ಯ + ಮಡನೆ]**ಅಲಮರ (ನಾ).** ಅಲದಮರ; ನಟವೃಕ್ಷ: ಅಭವಂಗಿಳಿಯೊಳ್ ತಪ ಮಿರ್ಪ ಭವಾನಿಗೆ ಬಂದು ಕಲ್ಪತರು ಫಲರಸದಿಂದಭಿಷೇಕಂ ಮಾಡುವನತಿ ವಿಭವದವೋಲಿಸಿದುದಾಲಮರನಾ ಮಳೆಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೫೮).

[ಅಲ್ಯ + ಮರ]

ಅಲಮಾರಾನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಜುಂಜಿಯಳ ಊರಲು ಕೊಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೊನ್ನೆ ಅವು ಒಡೆಯಲಕವಧಿ ಪೆಸರ ಅಲಮಾರಾನ್ ಕೆಲೆ ಮೂಲ್ಟಿನ್ ಸತ್ತನ್ (ಸೌ. ೧೩. IX-೩, ೩-೯; 9ನೆಯ ಶತ). [?]**ಅಲಯ, ಆಳಯ (ನಾ).** ವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ; ನಿವಾಸ: "ಆವಾಸಃ ... ನಿವಸನಂ, ಅಲಯಃ—ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೯); ಹೆಬ್ಬಾಳೆಯಾಡುಂಬರಂ ತುಂಬುರಿಂಗಾಲಯವೆನಿಪ್ಪ ನಾನಾ ಭೂಜದೊ ಗ್ನಿನಿಂ ಕಾನನಂ ಕಣ್ಣೆಸೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೫-೧೫); ಎರಡು ಕೋಣೆಗಳ ನೀಂ ಮಾಡು ಮನದಾಲಯದಿ (ಮಂಕುಕ. ೭೦೧). 'ದೇವಾಲಯ,' 'ಶಿವಾಲಯ' ಪರಾ. **ಆಳಯ:** ಖಜೋರಮೇಲೆ ಲವಂಗಂ ಕಾಳಾ ಗುರುಗಂಧಂಗಳ್ಳಾಳಯಮಾದಂದು ವಾಡಮುತ್ತಾಹಕರಂ (ಅಶ್ವ ಶಾ. ೩-೧೮). [ಸಂ.]**ಅಲಯಿಸು 'ಅಲಿಸು' ನೋ.****ಅಲಯ್ಯ (ನಾ).** ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪರಾಕ್ರಮಸಿಂಗಂ ತೊಲಗಡ ಗಂಡಂ ಶಾಯ್ಯಾಗಾರಂ ಶ್ರೀಮದಾಲಯ್ಯಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರು. ೧೮೪-೭; 1033). [ಅಲ್ಯ + ಅಯ್ಯ]**ಅಲಯ್ಯ 'ಅಲಿಸು' ನೋ.****ಅಲವಂಟಿಗೆ (ನಾ).** = ಅಲವಟ್ಟು: ವೇಳೆ ವೇಳೆಗೆ ನಾ ಊಳಿಗನಮಾಡುವ ನಾ ಅಲವಂಟಿಗೆ ಚಾಮರನ ಬೀಸುವೆ (ಕನಕ. ೯೧-೨). [< ಅಲವಟ್ಟು]
ಅಲವಟಿ 'ಅಲವಟ್ಟು' ನೋ.**ಅಲವಟ್ಟು, ಅಲವಟಿ (ನಾ).** ಹುಲ್ಲು, ತಾಳೆಗರಿ ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೀಸಣಿಗೆ; ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ: "ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆ, ಅಲವಟ್ಟುಂ—ಈ ತಾಲವ್ಯಂತಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೧-೭೭೨); "ತಾಲವ್ಯಂತಾಖ್ಯಮಹಕ್ಕುಂ ಪೇಟಲ್ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯಾಲವಟ್ಟುಮದೆಂದುಂ" (ಕನಿಕಂ. ೨೪೪); ವಾಯು ಬಯಲೆಂದಡೆ ತಿರುಗುವ ಅಲವಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಕುಜುಹುಗೊಂಬುತಿತ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೩೭); ಯುವತಿಯರು... ಬೀಸುವ ಕಮಲದಳದಾಲವಟ್ಟು ದೆಲರು (ಹಚಕಾ. ೩-೭೧); ಅಲವಟ್ಟದ ಗಾಳಿಯಲಿ ಮೇಘಾಳಿ ಮುಜಿ ವುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯು. ೧-೨೯); ಪಿಡಿದ ಕೆಂಡಸಂಪಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳಾಲ ವಟ್ಟುಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ ನ). **ಅಲವಟಿ:** ಇದುವೆ ಐರಾವತದ ಕೊಡೆ ಹೊಂಘಂಟಿಯೋ ಅಮರಪುರದಾಲವಟಿವೊ (ಸೋಮಚ. ಪರಿ. ೨೦೭); ಮಂದಮಾರುತನ ಮದನ ದಿವ್ಯಾಂಗಲತೆಗೆ ಸೂಸುವೋಲೊರ್ವ ಚದುರೆ ಬೀಸಿದಳಾಲವಟಿವ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೮೦).

[< ಸಂ. ಆಲಾವರ್ತ]

ಅಲವಟ್ಟಲು, ಅಲಿವಟ್ಟಲು (ನಾ). ೧. = ಅಲವಟ್ಟು: ಎಳಲಕೆ ಮೆಟ್ಟುವ ಪೊದೆಯ ಕುಳಿರಲರಾಲವಟ್ಟಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲೆ]ಗಳಿಂ ಮಧುರಾಜ ತಳರ್ದ ನಂದನರಾಜ್ಯಕಾಗ (ಕಂನವಿ. ೯-೭); ಅಲವಟ್ಟಲ ಗಾಳಿಗೆ ಮುಜಿವುದೆ ಮೇಘ (ರಾಮವಿ. ೧೪-೧೭೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತಿ, —ಕೊಡೆ: ಅಂಬರವಿಂಬಿಲ್ಲ ಮುಂಬಲಿ ತುಂಬಿದ ಹೊಂಬೆಸೆಯಾಲ ವಟ್ಟಲಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೨೭); ರವಿರಶ್ಮಿಯ ಜರೆವಾಲವಟ್ಟಲುಗಳ ಸುವಿಲಾಸದ ನೆಳಲೊಳಗೆ ತನೆ ಮೊಳಗುವ ವಾದ್ಯದೆ (ಕಂನವಿ. ೨೧-೩೩). **ಅಲಿವಟ್ಟಲು:** ೧. ಅಲಿವಟ್ಟಲ ತಂದಿಕ್ಕಿ ತುಪ್ಪಳವಾಸ ಸಾಲಿಹಚ್ಚಡಗಳ ನಿರಿಸಿ ಮೇಲೆ ಪುಷ್ಪಗಳ ಹಾರಗಳ ಮಂಚಕೆ ಸುತ್ತಿ ಕಾಳಾಗರುಧೂಪವಿಕ್ಕಿ (ಜಿನರಾ. ೨-೯೮); ಸಿಂಹಪೀಠದ ಕೆಲದಿ ಅಲಿವಟ್ಟಲು ಚಮರದ ಬಿಜ್ಜಿಲೆಯ ಗಳಿಗೆಗಳ ನೀಡುವತಿಸಾಂದರಿಯರು (ಜಿನಮು. ೩-೨).

[ಅಲವಟ್ಟು + ಲು]

ಅಲವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಬೀಸಣಿಗೆಯಿಂದ ಬೀಸುವವನು: ಅತ್ಯಧಿಕು ಅಲವಟ್ಟಿಗನಟುವ ಕ್ಷಾತ್ರ ಧರ್ಮಜನನೋಲಗಿಪರೂ (ಸಾಂದಕಾ. ೨-೨೨).

[ಅಲವಟ್ಟು + ಇಗ]

ಅಲವಣ್ (ನಾ). ಅಲದ ಹಣ್ಣು: ಶಶಿಬಿಂಬಮನಿನಿತಗಲದೆ ಪತ್ತಿಡಾಲ ವಣ್ಣೆಂಬಿನೆಗಂ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೧೦೪); ಅಲವಣ್ಣಿಂದಧರಮಂ ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂ ದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೦-೭೪).**ಅಲವಣ್ಣುಡುಟಿ, ಅಲವಣ್ಣುಟಿ = ಅಲದ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ತುಟಿ:** ಬಣ್ಣುಡುಟಿಯ ಬಂದುಗೆಯಲರ್ದುಟಿಯಾಲವಣ್ಣುಡುಟಿಯ ತೊಂಡೆಡುಟಿಯ ಸಣ್ಣು ಚೆಂದಳಿರಡುಟಿಯ ಹೆಜ್ಜೆಡುಟಿಯೆಳೆವಣ್ಣು ತಿಂತಿಣ ಬಂದುದಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೨೪೩); ಬಾಲಮೃಗಾಕ್ಷಿಯ ಅಮೃತನಿಭ ವಾಣಿಯನಾಲವಣ್ಣುಟಿಯ ಕೋಮಲೆಯಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೯೧); ತಳಿದು ಟಿಯ ತೊಂಡೆವಣ್ಣುಟಿಯ ಬಂದುಗೆಡುಟಿಯ ಪೊಳೆವ ಸಸಿಗರೆಡುಟಿಯ ಅಲವಣ್ಣುಟಿಯ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೪೫). [ಅಲ್ಯ + ಪಣ್ಣು]

ಅಲವರಿ 'ಅಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಅಲವರು 'ಅಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಅಲವಾಲ, ಅಳವಾಳ (ನಾ). ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟಿ; ಪಾತಿ; ಮಡಿ: "ಅಲವಾಲದೊಳ್ಳುಂಡ ದೋಳ್ವಂಶವೃದ್ಧತ್ವದೊಳ್ಳು ಕಟ್ಟಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦); ಭಕ್ತಲೋಲ ಸುಗುಣಾಲವಾಲ ಮತ್ಪುತ್ರಿಯಂ... ಕೈಕೊಂಡು ಪಾಲಿಸೆನ್ನನು (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೮); ಸುಲಲಿತದೋರ್ಲತೆಗಳಿಗಾಲವಾಲವನೆಳಸಿ ರಜನೆ ಮಾಡಿದಂತೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೧೧೯); ತರುಗಳಾಲವಾಲದೊಲು (ವಿಸೇಗೀ. ೬೮-೬). ಅಳವಾಳ: ವನಕುಸುಮಂಗಳಂ... ಮೆಲ್ಲನೆ ವಕುಳಾಳ ವಾಳ ತಳ ದೊಳ್ ಸುರಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೬); ಏಣ ಶಾಬತತಿ ನೀರುಣೆ ಕಣ್ಣಿಳಿ ಪಾಳವಾಳ ಮಂಡಳದಿನದೊಂದು ಮುಂದೆಸೆದು ತೋಜಿದುದಾಗ ಲೋಕಭೂರುಹಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಅಲವಾಲಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪಾತಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ಕಟ್ಟಿಕಟ್ಟು: ಎಳ ದೊಳಚಿಸುಗಳಂ ಬಳಸಿಯೆಗದಾಲವಾಲಂಗೆಯ್ದು (ಚಿಕವಂ. ೧೦೩-೨೧).

[ಅಲವಾಲ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಅಲವಾಲಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಾತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಮಡಿ ಮಾಡು: ಮುದದ ದೀಪಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದದಾಲವಾಲಗಟ್ಟಿದನೆಂಬೊಲೆಸೆದುದಾಪರಿಧಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೯೨-೮೬). [ಅಲವಾಲ + ಕಟ್ಟು]

ಅಲವಾಲಜಲ (ನಾ). ಪಾತಿಯ ನೀರು: ನಿಮ್ಮ ವಜೋಜಲಮಾಲ ವಾಲಜಲಕೃತ ವಿಲಾಸಸ್ವಪ್ನಭೂರುಹಕ್ಕೆ ಹಿತಕರಮೆ ವಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೯); ನಿರ್ಮಲಧರ್ಮದ್ರುಮಕಾಲವಾಲಜಲಮಿರ್ಪಂತಿಪುರ್ದು ಶಾಪಮಂ. ೨೧೪; 1112); ದಿಡದಾಲವಾಲಜಲದೊಳ್ ಕಡುಗೆಂಪಿಡಿಡಿದ ದೀಪ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೯). [ಅಲವಾಲ + ಜಲ]

ಅಲಸ (ಗು). ೧. ಮಂದವಾದ; ನಿಧಾನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಸೋಮಾರಿ; ಜಡ: "ಅಲಸಂ ಜಡಂ ಮಂಥರಂ ಜಿಂಹನೇನೆ ಸೋಂಬನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳರಾ. ೭೩-೨೪). ೩. ಸೋಮಾರಿತನ; ಅಲಸ್ಯ: ಅಲಸವು ನಿದ್ರೆಗಳು ಕವಿದವು (ಕಾಶಿರಾ. ೨೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಅಲಸಿ, ಅಳಸಿ (ನಾ). = ಅಲಸ: ಅವನು ಅಲಸಿ ಯಾವುದೊಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಅಳಸಿ (ಉಕ್ತ): ಅವನು ಅಳಸಿ (ರೂಢಿ).

[ಅಲಸ + ಇ]

ಅಲಸಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಸ; ಬಳಲಿಕೆ: ಏಳಿ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು ಬಿಡಾರನ ಸೊಳಪೊಕ್ಕು ಅಲಸಿಕೆಯ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಜಿನರಾ. ೬-೧೪೧). ೨. ಜಡತೆ; ಅಲಸ್ಯ; ಜಾಡ್ಯ: "ಜಡ್ಡು; ಜಡ" (ಕಂನುಜು. ೮೯).

[ಅಲಸ + ಇಕೆ]

ಅಲಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿತನ; ಮೈಗಳ್ಳತನ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ: ಕಾವ್ಯಮಂ ನಡೆಸುವಾತಂ ರಸಾನೇಶ ಮಜಹಾಲಸ್ಯವೆಡೆಗೊಳಲು ತಪ್ಪು ಗಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ ತಪ್ಪುವನೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೨೩); ಅಲಸ್ಯದವನಿಗೆ ಎರಡು ಕೆಲಸ ಲೋಭಿಗೆ ಮೂರು ಖರ್ಚು (ಗಾದ). ೨. ಅನಾರೋಗ್ಯ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ: ಒಬ್ಬಳ ಮೈಗೆ ಅಲಸ್ಯವಾಗಲಿ ದೇಹಾಯಾಸವಾಗಲಿ ಅದರೆ ಅದು ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗೂ ಅಲಸ್ಯವಾಯಿತು; ಆಯಾಸವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). ೩. ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗಳ್ಳ: ಕರ್ಮಬಂಧಕ್ಕುಂ ಮೋಕ್ಷಮಕ್ಕುಂ (ಇದನಜಾದು) ನೀನಾಲಸ್ಯನಾಗದಿರು (ಜೀವಸಂ. ೧೮೭-೭ ವ); ಮತಿ ಹೀನನುಮಾಲಸ್ಯನುಮತಿನಿದ್ರಾಪೂರ್ಣನಯನನುಂ (ಅಶ್ವತಾ. ೬-೯೬). ೪. ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ (ಕ). ೫. ಬೇಜಾರು; ಬೇಸರ: ಇಂದಿನಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬಾರದು ಬಂದವುಪಾಲಸ್ಯಮಸದಳಂ ನೀಮನೆಗೊಂದೊಂದು ಕಥೆಗಳಂ... ಪೇಜ್ಜು ಪೊತ್ತಂ ಕಳೆಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೬).

೬. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರೀಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧೃತಿ ನಿಪ್ರಾಪ್ತೇಗ ಶಂಕಾತ್ರಸನ ಚಪಲತಾಲಸ್ಯ ಸುಪ್ತಾವಬೋಧ... ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಮ. ೭೯೫); 'ಅಲಸ್ಯ' ಯಾವುದೂ ಬೇಡ ಎನಿಸುವ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ (ಭಾರಮಿ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

೭. ಅಲಸ್ಯಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ನೋಡು; ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಒಲಗವಾಗದ ಮುನ್ನ ಬಂದೈನಸು ಜೋಲಿಯಾಯ್ದದೊಂದ ನಿನ್ನ ಅಲಸ್ಯಗಂಡರೆಂದೆನ್ನದಿರು (ಭರತ. ೪೭-೫೬). [ಅಲಸ್ಯ + ಗಾಣ್]

ಅಲಸ್ಯಗಾರ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗಳ್ಳ. ೨. ರೋಗಿ; ಜಡ್ಡಿನವನು (ದಕ. ೪). [ಅಲಸ್ಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

೮. ಅಲಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಲಹಕ್ಕಿ ಗುಂಮ್ಮಟಿ ಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೧೧-೬; ?). [?]

ಅಲಾಅದನಾ (ನಾ). ಮೇಲು ಕೀಳು: ಚಿಕ್ಕವರು ದೊಡ್ಡವರು ಅಲಾ ಅದನಾ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ರೈತರು ನಿಮಿಷ ಕಾಲಾಾಗಿ ಸ್ವಾಮಿ ಕಾರ್ಯಧರಂಧರರಾಗಿ ನಡೆಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೪).

[← ಹಿಂ. ಅಲ್ ಅದನಾ]

೯. ಅಲಾಜೀಲಿ 'ಅಲಾಜೋಲಿ' ನೋ.

ಅಲಾಜೋಲಿ, ಅಲಾಜೀಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಲಸ್ಯ; ಜಡತೆ: ಅಲಾ ಜೋಲಿಯಿಂದ ಬಸವನ ಹುಳದಂತೆ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಹಿಂದಕ್ಕೂ ತೆವಳು ತಿದ್ದು (ಕಂನಾಸಾ. ೧೬). ೨. "ಅಮಲಿನ ಗುಂಗು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). ೩. ಸಾವಕಾಶ (ಸ್ವಾಂಡರ್). ಅಲಾಜೀಲಿ: ೩. (ದಕ) ಅವನು ಅಲಾಜೀಲಿ ಮಾಡಿ ಬಂದ (ರೂಢಿ). [?]

ಅಲಾಟಿ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಅರಚುವಿಕೆ: "ಅಲಾಟಿ—ಕೂಗುವಿಕೆ ಯಲ್ಲಿ" (ಕರ್ಣಾಭಾ. ೧೯). [ಅಲ್ + ಅಟಿ]

ಅಲಾನೆ, ಅಳಾನ (ನಾ). ಅನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ: "ಅಲಾನ ಮನೆ ಕಂಭಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳರಾ. ೪೭-೫); ಪಾಯ್ಲಾಲಾನಮಂ ತೃಗ್ಗು ಲೋಹಜ ಬಂಧಂಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಪಜಾವಿನಂ ಪೊಯ್ದಿತ್ತಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೧). ಅಳಾನ: ಪದುಳವಿದ್ವತ್ತುದುದ್ಧಾಮದೊಳ್ ಕುಂಭಿನಿಯೇ ಗಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ವಿಜಯ ಭುಜಾಳಾನದೊಳ್ ಲೀಲೆಯಿಂದಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೯-೧೨; 1219). [ಸಂ.]

೧೦. ಅಲಾನಸ್ತಂಭ, ಅಳಾನಸ್ತಂಭ (ನಾ). = ಅಲಾನ: ಉದಾತ್ತನಾರಾ ಯಣನೂರುಯುಗ್ಮಂಗಳ ಮಾನಿನಿಯರ ಮನೋಗಣಂಗಳ ಕಟ್ಟಿಲ್ವಾ ಲಾನಸ್ತಂಭಂಗಳಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). ಅಳಾನಸ್ತಂಭ: ಅನಂದಂಬೆರಸಂಕದಚ್ಚರಸೆಯರ್ ದೇವೇಂದ್ರನೈರಾವತಾಳಾನಸ್ತಂಭ ಸಮಂಗಳಪ್ಪ ಭುಜಸಂದೋಹಂಗಳೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೭-೧೨೩).

[ಅಲಾನ + ಸ್ತಂಭ]

೧೧. ಅಲಾಪ, ಅಳಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತು; ಸಂಭಾಷಣೆ; ಸಲ್ಲಾಪ: ಸತಿಯಾಲಾಪಕೆ ಸೋಲ್ವ ಜೂಜಿಗೆ ಮತಿವಂತರ್ ಮರುಳಪ್ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೦); ವಿತತ ಸಲ್ಲಪ್ಪಣಾಲಾಪದಿಂ... ನೀಯಂ ನೂಂಕಿದಂ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೯). ೨. = ಅಲಾಪನೆ ೨: "ಅಲಾಪ ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ" (ಸಂಗೀತಂ. ೨೮); ಅಲಾಪ... ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಇತತ್ಯಾಲ್ಪ ತೆರದಲ್ಲಿ... ಅಲಾಪಿಸಿ ಕೇಳಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭); ಗಮಕ ಬೇರೆ, ಅಲಾಪ ಬೇರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೬೫). ಅಳಾಪ: ೧. ಪುರಜನಾಳಾಪಂಗಳ ನೆಗಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬ ವ); ಕೋಪದಲಿ ಗಂಭೀರತನದಾಳಾಪಕೊಂಬುದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೩೬). ೨. ತಾಳ ಮದ್ದಲೆ ಶಂಬನಾದ ಭಾಗವತರ ಮೇಳದ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಅಳಾಪ ಗಳಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೯-೬೧). [ಸಂ.]

ಅಲಾಪನೆ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ; ಸಂಭಾಷಣೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ರಾಗದ ಛಾಯೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು: ಮಂದ್ರಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಾಪನೆ ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡುವುದೂ ಒಂದು ಕ್ರಮ (ಸಂಗೀತಂ. ೨೯). [ಸಂ. ಅಲಾಪನೆ]

ಅಲಾಪಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವವನು; ಸಂಭಾಷಣಕಾರ: ಭೂನರರು ವಿಸ್ತೃತರಾಗಿ ಪೊಗಳಲು ಸರಸ ಸತ್ಯಾಲಾಪಿ ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿ ಜಾಡಯ್ಯ (ಬಸಪ್ಪ. ೩೨-೧೬). [ಸಂ. ಅಲಾಪಿನ್]

ಅಲಾಪಿಸು, ಅಲಪಿಸು, ಅಳವಿಸು, ಅಳಾಪಿಸು, ಅಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತಾಡು; ಸಂಭಾಷಿಸು: ಸಾಮುದ್ರಿಕವೆಂದು ಪೇಳಿದ ಶೌಷ್ಠಲನ ಬಾಯಿ ಬೆಂದುಹೋಗದೆಯೆಂದು ಅಲಾಪಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ

(ಸೌಗಂಧಿ. ೩೫೬-೫). ೨. ಗಾನಮಾಡು; ರಾಗದ ಛಾಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಆ ಕಳಾವತಿಯರಾನಂದಭೈರವಿಯನ್ನಾಲಾಪಿಸುತ ನಿಂತಿರಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೩-೨). ಅಲಪಿಸು: ೨. ಮದಮುಗ್ಧಮದಾಳಿಯಂತಿರೆ ಅಲಪಿಸುವ ತನ್ನಂಚರಮುಮಂ ನಿಪಂಚಿಯನುಣ್ಣರಮುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೧೩ ವ). ಅಳವಿಸು: ೧. ಉಬ್ಬಿನೋಳಾಳವಿಸಿದನು ಚಾಪಗಾನಸ್ವಾನಕವನಜಾದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೪೯). ಅಳಾಪಿಸು: ೧. ನಿಶೆಯ ನಿಶಬ್ದತೆಗೆ ಭಂಗಬಾರದ ತೆರದಿ ತನ್ನೊಳಾಳಾಪಿಸುತೆ ಗುಡಿಸಲೊಳಗಾದಳಾ ಶಬರಜ್ಜಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೮-೧೩೪). ೨. ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ರಾಗವನಜಾದು ಅಳಾಪಿಸಿದರು (ಭರತ. ೧-೭೨); ಸಪ್ತಸ್ವರನನಾಳಾಪಿಸಲು ಕ್ರಮದಿಂದ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೪-೧೧). ಅಳ್ಳಿಸು: ೧. ಗಿಳಿಗಳೊಳೆ ಗಟಪಿ ಮೊಜಿವಳಿಕುಳದೊಡನಾಳ್ಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಲಯ್ಯ] ಪುರುಳಿಯೊಡನೆಳಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೧-೮೨). [ಅಲಾಪನ + ಇಸ್ಯ]

ಅಲಾಬು (ನಾ). ಸೋರೆಗಿಡ, —ಕಾಯಿ, —ಬುರುಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಲಾವರ್ತ (ನಾ). = ಅಲವಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಅಲಾಷ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಆರೋಹಣ, ಅವರೋಹಣಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವಿನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಹಾಡುವುದು: ಅಲಾಪಕಾಲಾಪ ಅಲಾಷ... ಮುಂತಾದಿಪತ್ಯಾಲ್ಪತರದಲ್ಲಿ... ಅಲಾಪಿಸಿ ಕೇಳಿಸುವ ಭಾಸುರಕರ ವಾರವಿಲಾಸಿನಿಯರಿಂ (ವಿನೇಶ. ೨೩೭). [ಸಂ.]

ಅಲಾಸ್ಯ (ನಾ). ಮೊಸಳೆ. [ಸಂ.]

ಅಲಿ, ಅಣಿ, ಅರಿ (ನಾ). ಘನೀಭೂತವಾದ ನೀರಿನ ಹನಿಗಳು; ಅಲಿಕಲ್ಲು; ನೀರ್ಗಲ್ಲು: ಸುರಧನು ತಳಿದೋರಣವಾಲಿ ರಂಗವಲಿ ಬದ್ದವಣಂ ಜಳಧರವಮಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೨); ಸಿಡಿಲಸರಿ ಮೊಟಗುಗಳ ಮುಟೆ ಕುಡುಮಿಂಚಿನ ಸೋನೆಯಾಲಿಗಳ ಬೆಳ್ಳರಿಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೧). 'ಅಲಿಕಲ್' ಪರಾ. ಅಣಿ: 'ಅಣಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ. ಅರಿ: 'ಅರಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಕುರುಖ್. ಅಲಿ;

ಮಲ್ತೊ. ಅಲಿ]

ಅಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ: "ಕನೀನಿಕಾ, ನಯನಮಧ್ಯಂ, ತಾರಾ- ಈ ೩ ಕರಿಯಾಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೬); "ಕನೀನಿಕೆಯಕ್ಷಮಧ್ಯಂ ತಾರೆಯನಲಾಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೩-೨); ಕಣ್ಣುಲರ ಬೆಳ್ಳುಗಳಾಲಿಯ ಕಟ್ಟುನೊಳ್ ಪೊದಬ್ಬು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೮); ನಾನು ಪುಷ್ಪದ ಹಾಗೆ ನೀವು ಪರಿಮಳದ ಹಾಗೆ ನಾನಾಲಿಯ ಹಾಗೆ ನೀವು ನೋಟದ ಹಾಗೆ (ವಚಸಂ. ೧೨೧-೮೯); ಮತ್ತೆಯುಂ ಮುಳಿದಾಲಿಯಂ ತಿರಿವಿಡಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೮-೫೦ವ); ಕಳಹಂಸಧವಳನಗ್ರಜ ನಳಿನೀದಳಶ್ಯಾಮನನುಜನಿವರ ಗಡಣಂ ಬಿಳಿಯ ಕರಿಯಾಲಿಯಂತುಜ್ಜಳಿಸಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಾಮೆ ಲೋಚನಮಾದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೮೬).

೨. ಕಣ್ಣು: "ಅಚ್ಚಿಯಾಲಿಯೆಂದನೆ ದಿಟ್ಟ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೧); "ಅಚ್ಚಿ, ಅಲಿ, ದಿಟ್ಟ - ಈ ೩ ನಯನಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೧-೪೨೫); ಈಕೆಯ ರೂಪಮಳುಂಬಮಾಡೊಡಂ ನಮ್ಮಮುನ್ನ ನೋಡಿದಾಲಿಗೀಗಳ್ ಕಿಂಚಿನ್ನಾತ್ರಂ ಕುಂದಿದುರ್ದಮ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೧ವ); ಅಲಿ ನುಂಗಿದ ನೋಟದಂತೆ ಬಯಲ ನುಂಗಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಂತೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೭೬-೧೯); ಅಲಿ ಕಿಡಿಯಿಡೆ ಕುಣವ ಮಿಸೆ ಕರಾಳವದನದ... ಭೀಮ ಬಂದನು ಬಿಟ್ಟ ಸೂಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೩೭). ೩. ದೃಷ್ಟಿ; ನೋಟ: ಅಲಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಟ್ಟವು ನೋಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೩೭-೧); ದ್ರುಪದ ತನುಜೆಯನಾಲಿಯಲಿ ನುಂಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೪). ೪. ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆ: ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ನಗೆಗಣ್ಣುಳಾಲಿ ಮಗುಟ್ಟಂತಿರೆ ಮುಚ್ಚಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೯). ೫. ಕಣ್ಣುಬೇನೆ (ಉಕ. ೬). [?]

ಅಲಿ (ನಾ). ನೇಯುವುದು; ನೇಯ್ಗೆ: ಸರ್ವ ಸಾವಧಾನಿಯ ಇರವು ಅನಿಲನ ತೆಜದಂತೆ ಅಂಕುರ ಅಶ್ರುವಿನ ತೆಜದಂತೆ ಅಲಿ ನೂಲಿನ ತೆಜದಂತೆ (ಮೇಳಮಾ. ೧೨೯-೪೯೯); "ನೂಲನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ, ರಾಟಿ" (ಮೇಳಮಾ. ಕೋಶ). [? / ತೆಲು. ಅಲ್ಲು = ನೇಯು]

ಅಲಿ, ಅಳಿ (ನಾ). ೧. ಗೆಳತಿ; ಸ್ನೇಹಿತೆ; ಸಖಿ. ೨. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ. ೩. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ. ೪. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು. ೫. ಏರಿ; ಸೇತುವೆ. ೬. ದುಂಬಿ. ೭. ಚೇಳು. ಅಳಿ: ೧. ಮೇಳಸಿ ಪೂರ್ವದಾಳಿಯರ ಮೈ ಬಿಸುಪೇಜಿ (ಜಗವಿ. ೧೧-೨೧); ಮೇಳದಾಳಿಯೊಳ್ ಅಳಿಯೊರ್ವಳ್ ನುಡಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೬ ವ); ಮದನಾಸಳಿಯೆಂಬಾಳಿಯೊರ್ವಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೪). ೪. ಅಂಗನಾಳಿಯಾರೊಡನೆ ಗಣಂಗಳಾರೊಡನೆ... ಪೊದುವು (ಅಜಿಪು. ೨-೧೦೩); ಹವಿಯಿಜ್ಜಾಳಿಗೆ ಭೂಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫). ೫. "ಅಳಿ, ಪಾಳಿ - ಈ ೨ ಏಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೪); "ಅಳಿಪಾಳಿಯೆನಲೇಜಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೪); "ಕೆಳದಿಯ ರೊಳು ಬಯಕೆಯೊಳುಂ ಸಲೆ ನೆರವಿಯೊಳು ತ್ರಿಶಬ್ದವಾಳಿ ವಾಕ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೫೬). ೮. ವಂಶ; ಮನೆತನ: ಅಳಿ ಸವೆವಲ್ಲಿ ಅವಧಾನಿಯಾಗಿದರೆ ಅಳ್ಳನು ನಮ್ಮ ಕೊಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೭೮೮).

[ಸಂ. ಅಲಿ, ಅಲೀ]

ಅಲಿಂಗ (ನಾ). ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಗನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತೆಕ್ಕೆ: "ತಟ್ಟಿಯಪ್ಪುಗೆಯನ ಲ್ಲಾಳಿಂಗನಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೨೯); ತನುಪುಳಕದುಬ್ಬುಗಳಲಾಲಿಂಗನವ ಮಾಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೨೩). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಗನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಿಕೊ; ತಬ್ಬಿಕೊ: ಪಲ್ಲವಿತ ಕೋರಕ ಕುಸುಮಿತ ಘಟಿತ ಪರಿಣತ ಫಲಲಲಿತ ಸಹಕಾರ ಭೂರುಹಮನತಿನಿಬಿಡಾಲಿಂಗನಂಗಿಯು (ಅದಿಪು. ೧೧-೯೭ ವ); ಪರಮಾಶೀರ್ವಚನ ಶತಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂ ಪರಸಿ ಪುನಃಪುನರಾಲಿಂಗನಂಗಿಯು (ಗದಾಯು. ೩-೮೪ ವ).

[ಅಲಿಂಗನ + ಗೆಯ (ಕೆಯ_೧)]

ಅಲಿಂಗಿತ (ಗು). ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ; ತಬ್ಬಿಕೊಂಡ: ಚರಲಿಂಗ ಸರ್ವಾಲಿಂಗಿತ ಪ್ರಾಣ (ಬಸಪ್ಪ. ೩೭-೫೫). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂಗಿಸು, ಅಲಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಿಕೊ; ತಬ್ಬಿಕೊ: ನೀಳ್ವಂಬರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಮಂ ವಿಟನೆಂಬಿನಮಾಲಿಂಗಿಸುತ್ತೆ ಧೂಳಿಪಟಲಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೫); ನಿಮ್ಮ ಕರುಣಾಪಾಂಗದಿಂ ಭಕ್ತ್ಯಂಗನೆಯನಾಲಿಂಗಿಸುವೆನುತಾ (ಬಸಪ್ಪ. ೪-೪೮). ಅಲಂಗಿಸು: ಅತಿ ಶೀತಳಮಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಮಾರುತಗಳಿಂ ಸ್ನೇಹದಿಂದಾಲಂಗಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೮೦-೧೫); ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಮರಣವಧುವನ್ನು ಆಕೆ ಅಲಂಗಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧೨೦). [ಅಲಿಂಗನ + ಇಸ್ಯ]

ಅಲಿಂಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹವಾದ. (ನಾ). ೨. ಚರ್ಮವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸುವ ಮೂರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತ್ವಂಕ್ಯ ಅಲಿಂಗ್ಯ ಉರ್ಧ್ವಕವೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕ್ರಮವೂ... ನುಡಿಸಿ ಬಾರಿಸುವ ಜಾಣರಪ್ಪ ಮರ್ಧಳೆಕಾಜರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಸಂ.]

ಅಲಿಂದ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದಿನ ವರಾರ; ಮೊಗಸಾಲೆ. [ಸಂ.]

ಅಲಿಕಲ್, ಅಣಿಕಲ್ಲು, ಅಣೆಗಲ್ಲು, ಅಣೆಗಲ್ಲು, ಅರಿಕಲ್ಲು, ಅಲಿಕಲ್ಲು, ಅಲಿಗಲ್ (ನಾ). ಘನೀಭೂತವಾದ ಮಳೆಯ ಹನಿ; ಘನೋಪಲ: "ಕರಕ, ಘನೋಪಲಃ — ಈ ೨ ಅಲಿಕಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೯); "ಕರಕ ಅಲಿ[ಪಾಠಂ. ಅನಿ, ಅರಿ] ಕಲ್" (ನಾನಾರ. ೫೦); ಬಣ್ಣವುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಚ್ಚಿಯಾಯ್ತು ನವಿಲಿಂ ಕುಂದಂಗಳಿಂದಿದ್ದುಗೋಪವಿಳಾಸಂ ಗಳಿನಾಲಿಕಲ್ಲ ಪರಲಿಂ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೪); ತರುವಲಿಯ ತಲೆಯ ಕಿರೀಟಮನಾಲಿಕಲ್ಲ ಮಚಿ ಕೊಂಡುಬೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೮); ಜಲದ ಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಉರಿಯ ಚಪ್ಪರವ ನಿಕ್ಕಿ ಅಲಿಕಲ್ಲ ಹಸೆಯ ಹಾಸಿ (ಮಹಾದೇ. ೭-೭); ಅಲಿಕಲ್ಲಾಲಿಕಲ್ಲಂ ತಾಗಿದಂತಾಗಿ (ಬಸರ. ೧೧-೧೬೫); ನೀರಾಲಿಕಲ್ಲ ನೀರೋಳಿಗೆ ಬೈಚಿಟ್ಟಂತೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೯-೮); ಅಲಿಕಲ್ಲುಳ ಮಳೆಯು ರಪರಪನೆ ಹೊಡೆದಂತೆ (ಕವಿಸೋ. ೯೧). ಅಣಿಕಲ್ಲು: ಅಣಿಕಲ್ಲು ಕರಗಿದಷ್ಟು ವೇದನೆಯಾಯಿತು ಹೃದಯಕ್ಕೆ (ಹಾಡುಮ. ೭೩). ಅಣೆಗಲ್ಲು: ಮಳೇಹನಿಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಬಿಳೀಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ ಬಿಳುಪುತ್ವವೆ, ಅವೇ ಅಣೆಗಲ್ಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೪); ಅಣಿಕಲ್ಲುಳು ಕರಗಿ ಬಿಟ್ಟು ನಿಟ್ಟುಸಿರೆ ಚಂದನದ ತಂಪು (ಗಂ. ೪೪-೨೦). ಅಣೆಗಲ್ಲು: ಝಂಝಾನಿಲನು ಅತಿಶಯ ಶೈತ್ಯವನ್ನು ತಳೆದು ಅಣೆಗಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಶ್ರೀರಾಸ. ೬೮). ಅರಿಕಲ್ಲು: ಉದಕದಿಂದಾರ[ಪಾಠಂ. ಲಿ]ಕಲ್ಲುಗೆದ್ದಲ್ಲದಿಗದಂತೆ (ಬಸಪ. ೬೧-೬೬). ಅಲಿಕಲ್ಲು: ಅಲಿಕಲ್ಲುಗಳು ಸಿಡಿಲಮುಷಾಳ ಮೇಲೆ ವಾಯ್ತು ವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೬); ಪಟಾದುದಿರುವ ಮಣಿನಿಜಯ ಬಿಜುವಳೆಯೊಳಗಾಲಿಕಲ್ಲುಗಳಂದದಿ ತುಜುಗಿದುಯ್ಯಲೆಯಡಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೪-೯೦); ಎಲ್ಲರಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ನೋಡುವಂತೊಡನಾಲಿಕಲ್ಲು ಝಲ್ಲೆಂದು ಚೆಲ್ಲಿದು ವು (ಭರತ. ೩೪-೫೫); ಸುಬ್ಬುವು ತನ್ನ ಕೈಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದುಡ್ಡನ್ನು ಅಲಿಕಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಅವತಂ. ೧೪೧); ಒಂದು ಸಾರಿ ಅಲಿಕಲ್ಲು ಬಿತ್ತು (ಪಾಶ್ವ. ೩೭). ಅಲಿಗಲ್: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು ನಲ್ಲಲವುಡಿಯಾಲಿಗಲ್ (ಉದ್ಯು. ೨-೪೭); ಪೊನ್ನೆಮಕ್ಕೆ ತಾರಾಸಮೂಹಮನಭ್ರಾವಳಿಗಾಲಿಗಲ್ಲ ಸಿರಿಯಂ ಮೆಯ್ಯರ್ಚಿಸಲ್ (ಶೃಷ್ಠ. ೧೧-೩೩); ಕೀರಪ್ರಚಯರೋಚಿ ಸುರಜಾಪಮುದಿರುವಲರಾಲಿಗಲ್ ಪಿಕ ಕರ್ದು ಕಿಧ ಕೋರಕದಿ ಸುರವ ಸೊನೆವನಿ ಮಳೆಯವಾಗಿ (ನಂದಿಮಾ. ೩-೧೯).

[ಅಲಿ + ಕಲ್. / ತಮಿ. ಅಲಿಕ್ಕಟ್ಟು; ಮಲ. ಅಲಿಪ್ಪುಟ; ತುಳು. ಅಲಿಕಲ್ಲು, ಅಲಿಪಂದ್; ಕೊಡ. ಅಲಿಕಯ್]

ಅಲಿಕಲ್ಲು 'ಅಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಅಲಿಕೋಡು 'ಅಲಿಗೋಡು' ನೋ.

ಅಲಿಗಣ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣು: ಏನಿದೇನಚ್ಚರಿಯೊಳಾಲಿಗಣ್ಣರಳಿ ಮರವಟ್ಟು ಪೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೯೧-೭೯೮). [ಅಲಿ + ಕಣ್]

ಅಲಿಗಲ್ 'ಅಲಿಕಲ್' ನೋ.

ಅಲಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ತಂಪನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ತಣ್ಣಗಾಗು: ಪರಿಜನಂಗಳ ತಳವ ಪೀಲಿಗರಗದಾಲಿಗುಡುವ ನೀರ ತೋರವನಿಯ ತಂದಲೊಂದು (ಚಂದ್ರಪ. ೫-೧೯ ನ). [ಅಲಿ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಅಲಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಡದ ಹೆಸರು: ಆ ಗ್ರಾಮದ ಸೀಮೆಯಂತೆಂದೊಡೆ ಅಲಿಗೊಂಡದಿಂ ಸಿಡಿಲ ನೆಜಲಿಂ ಸಮಯದಾತನ ಕೆಜಿಯಂ (ಇಲ. XVIII, ೩೧೨-೧೪; 11ನೆಯ ಶತ). [ಅಲಿ + ಕೊಂಡ]

ಅಲಿಗೋಡು, ಅಲಿಕೋಡು (ಕ್ರಿ). ಅಲಿಕಲ್ಲಿನಂತೆ ತಣ್ಣಗಾಗು; ಅತಿಶೈತ್ಯವಾಗು: ಉರದೊಳಕ್ಕಿಡಾಲಿಗೋಡುವ ಹಾರಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೫). ಅಲಿಕೋಡು: ಅಲಮನಳುರ್ವ ದವಾನಲನಾಲದ ತಣ್ಣಿಪಲೊಳಾಲಿಕೋಡೆ ತದೀಯ ಜ್ವಾಲೆ ಸುಡಲಾಜದಿದರ್ವೊಲಾಲದೆ ತಳ ತಳಿಸುತಿದುರ್ವವಳದಿದುರ್ವಜುಗಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೮-೪೪).

[ಅಲಿ + ಕೋಡು]

ಅಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗಿಡು; ಒರಲು; ಕಿರುಚು: ಸಂಗನಂ ತಕ್ಕೈಸಿ ಪಳವಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಗೋಳಿಟ್ಟು ಅಲಿ[ಪಾಠಂ. ಳಿ]ಟ್ಟು ಸಿವದಿಟ್ಟು ಮೊಜೆಯಿಟ್ಟು (ಬಸರ. ೪-೩೯); ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಮಂದಿರವೇ ಥರಗುಟ್ಟು ನಡುಗುವಂತೆ ಚೀರುವಳು. ಕೂಗುವಳು - ಅಲಿಟ್ಟು, ಗೋಳಿಟ್ಟು, ಸಿವದಿಟ್ಟು ಕೂಗುವಳು (ತುಂಗಭ. ೧೪೨). [ಅಲ್ + ಇಡು]

ಅಲಿದೆಯಿ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ತೆರೆ: ಅಲಿದೆಯಿದು ನೋಳ್ವ ಸಭಿಗೆ ಮೋಹದಿಂದ್ರಜಾಲವ ದೀಸಿದರವರು (ಭರತ. ೧೨-೯೩).

[ಅಲಿ + ತೆಯಿ]

ಅಲಿನೀರ್, ಅಲಿನೀರು (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ನೀರು; ಮಂಜಿನ ನೀರು: ಕೆಂದಳಿರ ಪಾಸುಗ[ಳಂ] ಕುಳಿರ್ವಾಲಿನೀರ್ಗಳಂ ತುರಿಪದೆ ಸೂಸುತುಂ ಕೆಳದಿಯರ್ ನೆರಪುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮); ತಣ್ಣಿರಗದ ತಣ್ಣೋಡುವಾಲಿನೀರಂ ಅರ್ಪನಿತಂ ಕುಡಿದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೨); ಬಾಳೆಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಯಿಂದ ಬೀಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ ಅಲಿನೀರ್ಗಳಂ ಜೆಲ್ಲಿ ಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ (ನಂಬರ. ೧೨-೧೧೭). ಅಲಿನೀರು: ಮಲಯುರುಹದ ಘನಸಾರದ ಪಳು ಕಿನ ಕಳಸದ ಕುಳಿರ್ವಾಲಿನೀರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪). [ಅಲಿ + ನೀರ್]

ಅಲಿನೀರ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು; ಕಂಬನಿ: ಗದ್ದದಂ ಮಿಗೆಯುಗಿಯಾಲಿನೀರ್ ನೆಜಿಸೊಗಂಬಡೆಗುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೯). [ಅಲಿ + ನೀರ್]

ಅಲಿನೀರು 'ಅಲಿನೀರ್' ನೋ.

ಅಲಿನೀರ್ವನಿ (ನಾ). ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರಿನ ಹನಿ: ಎಡವಿಡದಾಲಿನೀರ್ವನಿಗಳಂ ಸಿಂಪಿಸುವ ನೀರ್ಜೊಪಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೯೮).

[ಅಲಿನೀರ್ + ಪನಿ]

ಅಲಿಪರಿ 'ಅಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಅಲಿಮುಚಿ 'ಅಲಿವಚಿ' ನೋ.

ಅಲಿಯಕ್ಕಾರು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು; ಉನ್ನತ ಅಧಿಕಾರಿ: ಅಲಿಯಕ್ಕಾರು ಜನರಾಲ್ ಇಷ್ಟೋರಬ್ ಸಾಹೇಬ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೩). [← ಹಿಂ. ಅಲಾಎಖ್ತಾರ್]

ಅಲಿವಟ್ಟು 'ಅಲವಟ್ಟು' ನೋ.

ಅಲಿವರಲ್, ಅಲಿವರಳು (ನಾ). = ಅಲಿಕಲ್: "ಅಲಿವರಲು ಮುಗಿಲ್ಲೆಂದುಂ ತೋಜಿ ವರ್ಷೋಪಲಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೧); ಧರಾತಳಕ್ಕೆ ಪೂವಲಿಗೆದಜಾದಂತೆ ಕೆದಜಾದ ಕರ್ಪೂರವಳಿಗಳುಂ ಮುಂಚಿ ಬಂದ ಜಳದಾಗಮ ಪ್ರಸೂಚಕಂಗಳಪ್ಪಾಲಿವರಲ್ಳೆಂದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೭೮ ನ); ಭೂವನತೆಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳಂ ಗಗನಾಂಗನೆ ಸೂಸಿದಳಿನೆ ಬಿಳ್ಳು ವಾಲಿವರಲ್ಳು (೧೦೪. ೯-೪೬); ಅಲಿವರಲ್ಳುಮಿಂದ್ರಗೋಪಮುಂ ಸೂಸಿದುವಭ್ರದಿಂ (ತಮದ. ೧೧೬ ಪ್ರಯೋ); ಗಗನಸ್ಥಳದಿಂದೊಡುಗಲ್ವಳ ಪಳನುದಿರ್ವಪೊರೆಡೆವಿಡದಿವಾಲಿವರಲ ಮಳೆ ಬಗೆಗೊಳಿಳುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೩). ಅಲಿವರಳು: ಅಲಿವರಳುಗಳ ಪರಿಯಲಾತಾರಗೆವುದುಂವು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೨-೩೨). [ಅಲಿ + ವರಲ್]

ಅಲಿವರಳು 'ಅಲಿವರಲ್' ನೋ.

ಅಲಿವಣಿ, ಅಲಿಮಣಿ (ನಾ). ಅಲಿ ಕಲ್ಲು ಬೀಳುವ ಮಳೆ: ತನೂದರಿ ಯರಲಂಪಿನಿ ತುಳುಕೆ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಪೊದಬ್ಬಿದಂದು ಕಪ್ಪುರವಣಿ ಯಂತಿರಾಲಿನವಿಯಂತಿರಲವಣಿಯಂತಿರತ್ತಲುಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೯೮).
ಅಲಿಮಣಿ: ಪೂರ್ವಭವ ವೈರಿಯರ್ಧನೆಂದಜುದು ಮುಳಿದು ಮಹಾ ಘೋರಮಪ್ಪಾಲಿಮಣಿಯಂ ಮಾಡೆ (ಜಾವಂಪು. ೩೯೩-೧).

[ಅಲಿ + ಮಣಿ]

ಅಲಿವೆಳಗೆ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: "ಜೊನ್ನೊಡಲಂ . . . ಅಲಿವೆಳಗಂ . . . ತಿಂಗಳ್ - ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ವೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩-೨೩); "ಅಲಿವೆಳಗನುಜಿ ತಾಂ ನೆಯ್ದಿಲ್ಲೆಳೆಯಿ ಜೊನ್ನೊಡಲನೈ ಕಿಲ್ಲೆಳಗಂ ತಣ್ಣಿದಿರ ಮಂಜುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩). [ಅಲಿ + ಬೆಳಗು + -ಅ]

ಅಲಿಷಾಂ (ಗು). ದೊಡ್ಡ ದರ್ಜೆಯ; ಘನವಾದ: ಅಮೇಲಿ ಅಲಿಷಾಂ ರಾಬರ್ಟ್ ಟಿಲೆರು ಸಾಹೇಬರವರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೧).

[← ಪಾರ. ಅಲೀಶಾನ್]

ಅಲಿಸು, ಅಲಯಿಸು, ಅಲಯ್ಯು, ಅಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸಿಟ್ಟು ಕೇಳು; ಕಿವಿಗೊಟ್ಟುಕೇಳು; ಗಮನಿಸು: "ಅಲಿಸು - ಪರಿಭಾವನೇ, ಅಕರ್ಣನೇ ಜ" (ಶಮಧಾ. ೫); ಮನಂ ಪರ್ಚಿ ಧನುರ್ಲತಾಗುಣಿನಾದ ಮನಾಲಿಸಿ ಕೇಳಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೨); ಬೀಳ್ಕೊಂಡನಕ್ಕಜಾಂ ಲಾಲಿಸುತ್ತಾಲಿಸುತೆ (ಬಸರ. ೩-೮); ಅದೊಡಾಲಿಸುವೊಂದು ಬುದ್ಧಿ ಯಲಾದರಿಸಿ ಕೇಳಭವ ತನ್ನ ವಿನೋದದಿಂದಾ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೧೦); ಅರಸ ನಾಲಿಸಿ ಕೇಳುತಿದನು ಕೈಯ ಗಲ್ಲದಲಿ(ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ:೮-೩೩); ಈಚಣ್ಣನ ವಚನಗಳನ್ನು ವೀರಣ್ಣ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಅಲಿಸಿದ (ಹಾಹುತ್. ೯೭).
೨. ಚಿಂತಿಸು; ಆಲೋಚಿಸು: "ಅಲಿಸು - ಪರಿಭಾವನೇ, ಅಕರ್ಣನೇ ಜ" (ಶಮಧಾ. ೫). ಅಲಯಿಸು: ೧. ಅಲಯಿಸಿ ಕೇಳಾ ಕಿರಾತರು ಪೇಳ್ವರುತ್ತರವಾ (ಅನಂಠಾ. ೧-೨-೨೩). ಅಲಯ್ಯು: ೧. ವೇದಪುರಾಣಾ ದಿಗಳನ್ನು ಅಲಯ್ಯದೆನು (ಸುಗುಗಂ. ೩೫-೨); ಅವನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಅಲಯ್ಯ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧). ಅಲೈಸು: ೧. ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನವ ರೋಕಿಸುತ ಶುಕಪಿಪಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳನಾಲ್ಪಿಸುತ (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೮೨-೯).

[ಅಲ್ ? + -ಇಸು. / ತುಳು. ಅಲೈಸು; ತೆಲು. ಅಲಗಿಂಚು, ಅಲಿಂಚು]

ಅಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು, — ಕೂಗು (ಕಿ).

[ಅಲ್ + -ಇಸು]

ಅಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಏಳಿ ದೇವಿಯರೆ ಯೆಮ್ಮೂರಿಗೆ ಪೋಪನ್ನ ಪಾಲರೆಲ್ಲರ ಕೂಡಿ ಮಂತ್ರಿವೇಳೆಯ ಕಾದು ಪೆರ್ಬಾಗಿಲೆಡೆಯೊಳು ನಿಂದಾಲಿಸುತಿನೆಂದಳವಳು (ಭರಜ. ೩೮-೧೧೩).

[ಅಲಿ + -ಇಸು]

ಅಲೀಡ (ಗು). ೧. ರುಚಿನೋಡಿದ; ತಿಂದ: ಅರಾತಿನೃಪಮಣಿಮಯ ಕಿರೀಟಪ್ರಭಾಲೀಡ ಚಳನ ನಳನಯುಗ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೭೯ ವ).
೨. ಆವರಿಸಿದ: ಶ್ರೀರಾಮಾಲೀಡ ವಜ್ರದ್ರಧಿಸು ಘನ ಭುಜಸ್ತಂಭನಂ (ಎಕ. VII, ೨ವಮೊ. ೩೪-೮೮; 1172). (ನಾ). ೩. ಯುದ್ಧಮಾಡು ವಾಗ ನಿಲ್ಲುವ ಕ್ರಮ: ರಥಯುದ್ಧದೊಳಮಾಲೀಡ ಪ್ರತ್ಯಾಲೀಡ . . . ವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೮ ವ). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂನತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ಥಿರಹಸ್ತ . . . ಅಲೀಡ . . . ಸ್ಪಸ್ತಿಕ ರೇಚಿತ - ಈ ಮೂನತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ವೆಸರು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫-೭ ವ). [ಸಂ.]

ಅಲೀನ (ಗು). ೧. ಕರಗಿಸಿದ. ೨. ಮೇಲೆ ನೆಲೆಸಿದ; ಒರಗಿದ. [ಸಂ.]
ಅಲು, 'ಅಲ್' ನೋ.

ಅಲು (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ, — ಹೂಜಿ; "ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆಯುವ ರವಳಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮). ೨. ಕಾಡು ಸೂರಣದ ಗಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ಅಲು (ನಾ). ಪಲ್ಯಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ; ಅಲೂಗಡ್ಡೆ; ಬಟಾಟೆ. [← ಪಾರ. ಹಂ. ಮರಾ. ಅಲೂ]

ಅಲುಕೆ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ; ಹೂಜಿ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಪ್ಪುಮರ. ೩. ಆದಿಶೇಷ. [ಸಂ.]

ಅಲುಕುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರು: ಅಲುಕುರ ಕೆಜಿ ಕುಸುಗ ಕೆಜಿಯ ಪುಳುಂ (ಇಆ. XIV, ೨೩೩-೭೦; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಅಲುಗಡ್ಡೆ, ಅಲೂಗಡ್ಡೆ, ಅಲೂಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಗೆಣಸಿನಂತಹ ಗಡ್ಡೆ; ಉರುಳು ಗಡ್ಡೆ: ಅಲುಗಡ್ಡೆ ತಿನ್ನುವುದು ಧರ್ಮವೋ ಅಧರ್ಮವೋ? (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೭). ಅಲೂಗಡ್ಡೆ: ಅಲೂ ಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಅನೇಕರು ಬೇರಿನ ಭಾಗವೆಂದು ಭಾವಿಸುವರು, ಇದು ತಪ್ಪು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೬). ಅಲೂಗಡ್ಡೆ: ಅಲೂಗಡ್ಡೆ ಬೆಳೆಗೆ ಮರಳು ಮಿಶ್ರವಾದ ನೆಲ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದುದು (ತರಬೆ. ೩೭). [ಅಲು + ಗಡ್ಡೆ]

ಅಲುಬೆ (ನಾ). (?): ಅಲ್ಲಿ ನಟ ಸಸಿ ಅಲುಬೆ ಸಹ ದೇವರಿಗೆ (ಸಾಂ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೧೦-೧೪; 1544). [?]

ಅಲುಹ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು. — ಕಿರುಟ ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕಿ). 'ಆರುಹ' ಪರಾ. [ಅಲು (< ಅಲ್) + -ಹ]

ಅಲೂಗಡ್ಡೆ 'ಅಲುಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಅಲೂಗಡ್ಡೆ 'ಅಲೂಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಅಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಲೂರ ಚೋಳಗಾಢ ಣ್ಣನುಂ ಸಣ್ಣನಾಡ ನಾಣ್ಣುವಣ್ಣಂ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧-೧೭; 1029).

[ಅಲ್ ? + ಊರ್]

ಅಲೈ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ; ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣ: "ರಸೋಲೂಖಲಮೆನಲ್ಕಾಲೆಗಾಣಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾ. ೬೩-೨೩); ಅಲೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಹೊಯಿದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಳನಣಿಸುವಂತೆ (ಮನುಗುಂ. ೭೧); ಸೀಮೆಯಲು ಬೆಳೆದ ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಬ್ಬಿನಾಲೆ × × × ಸುಂಕ (ಎಕ. VII, ೨ವಮೊ. ೩೦-೩೮; 1413); ಬಾಲೆಯ ಕೂರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು ಸುಸ್ತರ ಕಣೆ ಲೀಲೆಗತ್ತರಿ ಕುರು ಕೊಂಕು ಪಾಲಿದು ಕುಚ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ನಿಟ್ಟಿಸಳ್ಳಣ್ಣಾಲೆಯ ಮನೆಗೆ ಕೊಬ್ಬಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨-೫೦); ಅಲೆ ಇಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಹಿಪ್ಪೆಯ ಹೂವೇ ಸಕ್ಕರೆ (ಗಾಡ); ಅಲೆಗೆ ಕೈಕೊಟ್ಟ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ). ೨. ಗಾಣ: ಸೂಲದ ಮೊನೆಯೋಳೇಜಾದ ಕಲ್ಲಾಲೆಯ ಬಸಿ ಜೊಳ್ ಸಿಲ್ವಿದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨೪). [ದೇ. II ತಮಿ. ಅಲೈ; ಮಲ. ಅಲ; ತುಳು. ಅಲೆ]

ಅಲೈ 'ಪಾಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಅಲಿದೇವಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಗಾಣದ ತೆರಿಗೆ: ಅ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಹೊಗದೆಜಿ ಮಗ್ಗದೆಜಿ . . . ಅಲಿದೇವಿ ಕಸ್ತಿಲ ದೇವಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೪-೪೧; 1200); ಪಂಚಕಾರುಕ ಅಲಿದೇವಿ ಮುಕುಂದಿದೇವಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೨; 1291); ಎರಡೂ ಮಗ್ಗದೆಜಿ ಮದುವೆದೇವಿ ಪೊಳವಾಜು ಅಲಿದೇವಿ ಅಡುದೇವಿ ಮೊಟ್ಟಸುಂ ಕಾವಲಿದೇವಿ ಅಡಿದೇವಿ ಯಿಷ್ಟು . . . ಸಲುಲು (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣಾ. ೮೧-೧೦; 1402); ಪಂಚಗಾರುಕ ಅಲಲೈದೇವಿ ಮಗದೆಜಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೪-೨೨; 1420). [ಅಲೈ + ತೇವಿ]

ಅಲೇಮನೆ, ಅಲೇಮನೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆದು ಬಿಲ್ಲಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ: ಇಕ್ಷುಮೋಲ್ ಜೀವ ಗಾಣದಮೋಲ್ ಜಗನ್ನಾಯೆ ನಿಜ್ಯವಿಳಿಯಾಲೇಮನೆ (ಮಂ ಕು ಕ. ೧೨೫). ಅಲೇಮನೆ: ಅಲೇಮನೆ ಸೂಳುಂಡೆ ದಿನ ೧ಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಬಿಲ್ಲು ೫೦೦ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೮೮-೨೧; 1588); ಅಲೇಮನೆ ಕದುರು ಮಾಡಿದ ಬಡಗಿಯಿಂದ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧-೧೨; 1656). [ಅಲೈ + ಮನೆ]

ಅಲೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸವನ್ನು ಗಾಣದಿಂದ ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆ; ಗಾಣವನ್ನಾಡಿಸು: ಅಲೆಯಾಡುತಿರ್ಪರಜಾದು ಕಬ್ಬಿನಂತೆ ಗಾಣದೊಳಗೆ ಅಂಗವಜಾದು ಬೀಳೆ ಹರಿಸಿ ಬಡ್ಗತಾಳ ವಿಟಪಿಯೊಳಗೆ (ಸಾನಂ ಚ. ೬-೪೫ ರ); ಅಲೆಯಾಡಿ ಬಿಲ್ಲವಾದಕೂಡಲೇ... ಮಾರಿಸಿ ಧನವಂತ ನಾಗಿದ್ದನು (ಕಥಾಮಂ. ೪೨-೬೭). [ಅಲೈ + ಆಡು]

ಅಲೆಹಗ್ಗ (ನಾ). ದನಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಿ ಮೇಯುವಂತೆ ಹುಲ್ಲು ಗಾವಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಉದ್ದವಾದ ಹಗ್ಗ (ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೧೭೫). [ಅಲೆ ? + ಹಗ್ಗ (< ಪಗ್ಗ)]

ಅಲೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತಪರ್ವಾ(?)ತು ತತ ಅಲೆಜಿ ತತ X X X ತತ ನಿತ್ತ ಕಲ್ಲು (ಇಲ. VI, ೯೩-೩೩; 617). [?]

ಅಲೇಖ್ಯ (ಗು). ೧. ಬರೆಯಬೇಕಾದ; ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಬರೆಹ; ಚಿತ್ರ; ವರ್ಣಚಿತ್ರ: ದಿವಸೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಲಿಸಿ ಗಣತಾಲೇಖ್ಯ ಕಾವ್ಯಪ್ರವೀಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೧೬). [ಸಂ.]

ಅಲೇಖ್ಯಗತೆ (ನಾ). ಚಿತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು: ಅಮೂರ್ತೆಯಂತೆ ಸ್ವರ್ಗ ವರ್ಜಿತೆಯುಂ ಅಲೇಖ್ಯಗತೆಯಂತೆ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಫಲೆಯುಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೯). [ಸಂ. ಅಲೇಖ್ಯಗತಾ]

ಅಲೇಖ್ಯಪ್ರಖ್ಯ (ನಾ). ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದುದು, —ಸಮಾನಾದುದು: ಉಳಿದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ಹೋಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಅನಂದ ವರ್ಧನನು 'ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕಲ್ಪ', 'ಅಲೇಖ್ಯಪ್ರಖ್ಯ', 'ಸಮಾನದೇಹಿಕಲ್ಪ' ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರವಿ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಅಲೇಖ್ಯಯಂತ್ರ (ನಾ). [ತಂತ್ರ ಶಾ] (ಬೇಕಾದವರನ್ನು) ವಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚಿತ್ರರೂಪವಾಗಿ ಬರೆಯುವ ತಗಡಿನ ತಾಯತದ ಯಂತ್ರ: ವಿಜಯಾಕೃಷ್ಣಿಗೆ ತೋಳಬಾಳ ಪೊಗರಾಯ್ತಾ ಲೇಖ್ಯಯಂತ್ರಾಕ್ಷರಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೨೭-೧೯; 1185).

[ಅಲೇಖ್ಯ + ಯಂತ್ರ]

ಅಲೇಪ (ನಾ). = ಅಲೇಪನ ೧. 'ಅಲೇಪಂಗಿಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲೇಪಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಲೇಪಿಸು: ದೀರಮನುಲವಿಲ್ಲಂ ಗೇಜುತೆ ಪಟೀರಮನಾಲೇಪಂಗಿಯು ಸ್ತಂಭೀರಮವಾಲಸಗಾಮಿನಿ ಯೋರ್ವಾ ತಡಂಬಡೆದಳಾ (ಉದ್ಯದೇ. ೪-೪೪).

[ಅಲೇಪ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ್ಯ)]

ಅಲೇಪನ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು. ೨. ಲೇಪಿಸುವ ದ್ರವ್ಯ: ತರವೇಬ್ಬಾ ದಿವ್ಯಾಂಬರಾಲೇಪನವುಗಮದಗಂಧಂಗಳಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೭೯). [ಸಂ.]

ಅಲೇಪನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). = ಅಲೇಪಂಗಿಯ: ಸಂಗ ತೋಲ್ಪಿಸಿ ತ ತ್ರಿಪುಂಡ್ರಾಂಕಂಗಳಂ ತತ್ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಸಿತ ಸಾಂಗದಿಂದಾಲೇಪನಂಗಿಯು (ಬಸಪು. ೪೬-೬೨). [ಅಲೇಪನ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ್ಯ)]

ಅಲೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಿ; ಸವರು; ಲೇಪನಮಾಡು: ಬಿಟ್ಟ ಮುಡಿ ಕೇಶದಿಂ ತಟ್ಟಿದುವ ಬಸವನೆಯವುಟ್ಟಿ ವಸನಂ ತೊಯ್ದುಯಂಗಳಾ ಲೇಪಿಸಿಯೆ ಯುಟ್ಟಿದೆಯ ಕುಜಮುಖ್ಯ ಸರ್ವಾನಯ[ವ] ಪೊರಮಟ್ಟು ಜಲದೇವಿಯರೆನೆ (ನವನೋ. ೧೦-೫೬). [ಅಲೇಪನ + ಇಸು]

ಅಲೇಮನೆ 'ಅಲೇಮನೆ' ನೋ.

ಅಲೈಸು 'ಅಲಿಸು' ನೋ.

ಅಲೋಕ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ನೋಟ: ಜಗತೀನಾಥನನಾ ಕುಮಾರನೊಸದಾಕರ್ಣಾಂತವಿಶ್ರಾಂತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂ ನೋಡುತುಮೆಯ್ದು ವರ್ತುಮುಪೂರ್ವಾಲೋಕದಿಂದಾಗಳ್ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೧-೨); ಈ ಕಮಲಮುಖಿಯಿರಿಗೆ ನಿನ್ನಾಲೋಕವಲ್ಲದೆ ಬೇಜಿ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಕುಳತೆ ಬೇಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೫೩). ೨. ಪ್ರಭೆ; ಕಾಂತಿ; ಬೆಳಕು: "ಅಲೋ ಕಮುದ್ಯೋತಮೆನೆ ಶಿಖಿಯ ಬೆಳಗು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮); ಕುಮಲಯಾ ನಂದಕರದ ಘನಪರಿಶೋಭೆಯಿಂದೆ. ಚಂದ್ರೋದಯವನಾಲೋಕಚಂಚ ಲೋದ್ವಾಸದಿಂದೆ ತರುಡೆಯ ಕಟಾಕ್ಷಮಂ... ಪೋಲ್ತು ಕಾರೆಸಿದುರ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೩). ೩. ಜ್ಞಾನ: ವ್ಯಾಕರಣದ ಪದದಿನರ್ಥಮರ್ಥದೆ ತತ್ತ್ವಾಲೋಕಂ ತತ್ತ್ವಾಲೋಕದಿನಾಕಾಂಕ್ಷಿಸ ಮುಕ್ತಿಯಕ್ಕುಮದೆ ಬುಧರ್ಗ ಫಲಂ (ಶಮದ. ೩); ಅರ್ಥದ - ಅರ್ಥವಿಚಾರದಿಂದೆ ತತ್ತ್ವ ಲೋಕಂ-ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಅಪ್ಪುದು (ಶಮದ. ೩ ಬೀಕು). ೪. ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಭಾಷಣ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಕನ, ಅಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ನೋಟ: ಜಗದಾಲೋಕನ ದರ್ಶಣಂ ಪ್ರಥಮದಿಶ್ಯಾಂತಾನನಂ... ದಿಂಬಂ ಸುಧಾ ಸೂತಿಯಾ (ಅಜಿಪು. ೬-೪೨); ಅಂಗನೆಯಾಲೋಕನಂಗಳವೇಕೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೭೯). ೨. ವಿಮರ್ಶೆ; ಪರಿಶೀಲನೆ. ಅಲೋಕನ: ೧. 'ಅಲೋಕನರುಚಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಕನಂಗಿಯ, ಅಲೋಕನಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು: ಮಗಧನರಪಾಲನಂ ಶಿಶುಪಾಲನಾಲೋಕನಂಗಿಯು (ಜಗವಿ. ೮-೯೫ ವ). ಅಲೋಕನಗಿಯ: ಸೊಬಗಿಯರ್... ಅಕ್ಕಜಾಂದಾಲೋಕನ ಗಿಯು ಮದನನ ಮೊಕ್ಕಳಕೊಳಗುಮಾಡಿವರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೬).

[ಅಲೋಕನ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ್ಯ)]

ಅಲೋಕನಗಿಯ 'ಅಲೋಕನಂಗಿಯ' ನೋ.

ಅಲೋಕನವೆಸಗು (ಕ್ರಿ). = ಅಲೋಕನಂಗಿಯ: ಮನದಣಿಯಲಾ ಶಿಶುವನಾಲೋಕನವೆಸಗಿ ದಿಗಿಯುಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಜೀವಂಚ. ೫-೩೯).

[ಅಲೋಕನ + ಎಸಗು]

ಅಲೋಕಿತ (ಗು). ೧. ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೋಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಕಣ್ಣಿನ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಚಲನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಣ್ಣು ಅರಿಗಳ 8 ಚಲನೆಗಳಿವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ — 1 ಸಮ... 4 ಅಲೋಕಿತ (ಅಭಾಸ್. ೪೬). [ಸಂ.]

ಅಲೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು: ಪಲವುಂ ವಿಧಿಗಳ ವಿಚಿತ್ರ ವಿಭ್ರಮನುನಾ ತೈಲಪತಿಯಾಲೋಕಿಸುತುಂ ಕೇಳುತುಂ (ಗಿಂಕ. ೪-೧೧೧ ವ); ಲೋಕದೊಳಗಿಂತಪ್ಪ ಮಾನವರಾಕೃತಿಯ ನಾ ಕಾಣೆನೆನುತಾ ಲೋಕಿಸಿದಳನಿಮಿಷತೆಯಿಂದಾ ವಿಮಳೆಯಲ್ಲಮನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೨೯). ೨. ವಿಮರ್ಶಿಸು; ಪರಿಕ್ಷಿಸು: ಲೋಲಂಗೀ ವಿಹಗಂಗೀ ಬಾಲೆಯನೀ ಮುಗ್ಧಿಯಂ ವಿಚಾರಿಸದೆಯುಮಿಂತಾಲೋಕಿಸದೆಯುಮಿಾವುದೆ (ಕಾದಂಉ. ೬೯); ನೋಕರ್ಮಗಾಣದಂತಾ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮನಾಲೋಕಿಸೆ ಹಿಂಡಿಯಂ ತಿರುವು ಹೋಕಿನ ಭಾವಕರ್ಮಗಳೆಣ್ಣೆಯಂತೊಳಗಾಕಾರದಂತಾತ್ಮ ನಿಧನು (ಭರಜ. ೬೭-೧೧೨). [ಅಲೋಕನ + ಇಸು]

ಅಲೋಚೆ, ಅಲೋಚೆ (ನಾ). = ಅಲೋಚನೆ ೨: ಅಲೋಚಂ ಸಾಲದೆ ಶಿಶುಪಾಲನನುಜಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕ ಭುವನ ಸ್ಥಿತಿಯಂ ಪಾಲಿಸು (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೯). ಅಲೋಚೆ: 'ಅಲೋಚಂಗಿಯ', 'ಅಲೋಚಂ ಬೆರಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಚನ, ಅಲೋಚನ (ನಾ). = ಅಲೋಚನೆ ೨. ಅಲೋಚನೆ: 'ಅಲೋಚನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಚನೆ, ಅಲೋಚನೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ಕಾಣುವುದು. ೨. ಯೋಚಿಸುವುದು; ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು; ಪರಾಮರ್ಶೆ: ಒಲಗಂ. ಪರವುದುಮಾಲೋಚನೆಗೆ ಪೂಕ್ಕಂ (ಕಮದ. ೨೪೭ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ; ಸಲಹೆ (+). ೪. "ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಲೋಚನೆಯೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಿಂದಸಾ. ೫೫). ಅಲೋಚನೆ: ೨. ಹುಂದ ಧೈರ್ಯದ ತಳ್ಳುವಾಜುವ ತರಳಹೃದಯದ ದೇವರಂದ್ರ ನನಜನಿ ಕಂಡರು ತಮ್ಮ ಛಾಳೋಚನೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಕುವಾಳ. ೬-೧೨).

[ಸಂ. ಅಲೋಚನೆ]

ಅಲೋಚಿಸು, ಅಲೋಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಚಾರಿಸು; ಯೋಚಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸು: ನೆಗಟ್ಟು ಕಜ್ಜು ಮಾವುದುಮಂ ನಿಮ್ಮ ಜ್ಞಾನೋಲೋಚಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೪-೧೩ ವ); ಅರಸ ಕಟ್ಟಿದಿರಾಟ ಮುಗಿದಂತೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ಪುರವೆಮ್ಮ ಕೈವಶವಹುದು ಎಂದಾಲೋಚಿಸಿ (ಕಂ ನ ವಿ. ೧೧-೬೮); ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಒಂದು ಮುಂದು ಅಲೋಚಿಸದೆ ಮಾತನಾಡುವಿಯಲ್ಲೇ (ಮೊಗ್ಗ. ೪೮). ಅಲೋಚಿಸು: ೧. ಏನಂ ನೆಗಟ್ಟೊಡಂ ಕುರುಪಿತಾಮಹ ನೋಳಾಲೋಚಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ವ); ತನ್ನ ಮನಮೆ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಾಲೋಚಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಶಾಂತಿ ಪ. ೨-೬೩ ವ); ಏಳಿದರ ಪುಯ್ಯಲಂ ಕರೆದಾಲೋಚಿಸಿ ತಿರ್ದಿ ಸಂತಸಂಬಡಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೨-೮೮). ೨. [ಜೈನ] ಗುರುವಿನ ಹತ್ತಿರ ತಪ್ಪೊಪ್ಪಿಗೆ ಮಾಡು; ಅಪರಾಧವನ್ನು ತಿಳಿಸು: ಗುರುಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮುಕ್ಕಿವದಿಂ ತಪಂಬಟ್ಟಿದನಾ ಲೋಚಿಸಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೬-೨೬). [ಅಲೋಚನ + -ಇಸು]

ಅಲೋಡನ (ನಾ). ೧. ಕಲಕುವುದು; ಕಡೆಯುವುದು; ಮಧನ. 'ಅಲೋಡನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಅಲೋಚನೆ. [ಸಂ.]

ಅಲೋಡನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆ; ಮಧಿಸು: ಪಾಲ್ಗಡಲನೆಯ್ದಾ ಲೋಡನಂಗೆಯ್ದು ಬಲ್ ಚೆನ್ನಿಂ ಪೊಂದಿದ ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೫೮). [ಅಲೋಡನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್_೧)]

ಅಲೋಡನೆ (ನಾ). ೧. ಬೆರಸುವುದು; ಕಲಸುವುದು; ಮಿಶ್ರ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಕಲಕುವುದು; ಕಡೆಯುವುದು: "ಕಲಂಕು-ಅಲೋಡನೆ" (ಕಮಧಾ). ೩. ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು; ಮನನಮಾಡುವುದು. [ಸಂ. ಅಲೋಡನ]

ಅಲೋಡಿತ (ಗು). ಕದಡಿದ; ಕಲಕಿದ: ಕ್ಷಣದೊಳಗೇ ಅಚಲೆಯ ಹೃದಯ ಅಲೋಡಿತವಾಯಿತು (ಅರಗ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಅಲೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕು; ಕದಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿ ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬೆರಸು: ಹಾಲಕೆನೆ ಮೊಸರಕೆನೆ ತನಿವಾಲು ಸೊಜ್ಜಿ ಗೆಯ ಹಾಲು ಮೆಣಸುಪ್ಪು ತುಪ್ಪದೊಳಗಾಲೋಡಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಕಲ್ಪವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೨); ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಅರ್ಭಟಿ ಕಂದರಾದ್ರಿವಿಪಿನ ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಲೋಡಿಸುತ್ತ (ಮಲಮ. ೨೪೯). ೨. = ಅಲೋಚಿಸು ೧: ನೀತಿ ಚತುರೋಪಾಯಕೆಲ್ಲ ತಂತ್ರಾಗಾರರಾದ ನೃಪರೆಲ್ಲ ಸಭೆಜನರಿದೀಗಲಾ ಲೋಡಿಸುವುದು (ಜಿನಮು. ೧೮-೯). [ಅಲೋಡನ + -ಇಸು]

ಅಲೋಲ, ಅಲೋಳ (ಗು). ೧. ಅಲುಗಾಡುವ; ಚಂಚಲವಾದ; ಕಂಪಿಸುವ: ಭವದೀಯ ವದನಮಾಲೋಲವಿಲೋಚನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೨); ಅಲೋಲಲೋಹಿತಪಟಪತಾಕನುಂ (ಕಾದಂ ಪು. ೪೧೩). ೨. ಹೊರಳುವ; ತಿರುಗುವ. ೩. ಕದಡಿದ; ಕಲಕಿದ. (ನಾ). ೪. ಅಸಕ್ತನಾದವನು: ಕೇಳವನಿಯೊಳು ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯಂ ಶಿವಗಣಾಲೋಲ ನತಿವೀರವೃತಾಚಾರಪ್ರಯುತಚರ್ಯ (ಬಸವ. ೨೧-೩).

೫. ಅಸಕ್ತಿ: ಓಳಿಯಂ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನಾಲೋಲದಿಂ ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸವ. ೩೦-೧೬). ಅಲೋಳ: ೧. ಲಳಿತಮಧುರಂ ಲಜ್ಜಾಳೋಳಂ ಸ್ಮರಾಕೃತಂ ಮನಂ ದಳಿತಮಪಸನ್ನುಗ್ಧಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ವಿಲೋಕನಮೋಪಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೭). [ಸಂ.]

ಅಲೋಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆ; ಮಧಿಸು: ಹಾಲ ಹೆಪ್ಪನಿಕ್ಕಿ ಮೊಸರಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತಾಲೋಲಿಸಿ ತೆಗೆದ ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊಸರಾಗುವುದೇ (ಭಕ್ತಿ ಸ. ೭-೬).

[ಅಲೋಲನು + -ಇಸು]

ಅಲೋಲೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚಂಚಲವಾದ ಕಣ್ಣು: ಅಲೋಲೇಕ್ಷಣದಿಂ ಹರುಷಾಶ್ರು ಸ್ತೋತಂ ಸೈವರಿಯೆ (ಉದ್ಯೋ. ೭-೧೨).

[ಅಲೋಲ + ಈಕ್ಷಣ]

ಅಲೈಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತಃ ಪೆರ್ಬುತ್ತು ತಃ ಅಲೈಜಿ ತತೋ ಅಲೈಜಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬-೨೩; 694). IP ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಲೈಜಿರೆ ಎಂದು ಓದಿದೆ. [ಅಲ್ + ಕೇಜಿ]

ಅಲೈಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತ ಅಲೈಜಿ (ಇಬ. VII, ೩೦೨-೩೩; 694); ತತೋ ಅಲೈಜಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬-೨೩; 694). [ಅಲ್ + ಕೇಜಿ]

ಅಲ್ಪರಿ, ಅಲಪರಿ, ಅಲಪರೆ, ಅಲವರಿ, ಅಲವರು, ಅಲಿಪರಿ, ಅಲ್ಪರಿ, ಅಲ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲಿದಾಡು; ಆಯಾಸಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು.

೨. ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡು; ಮೊರೆಯಿಡು: ನಿನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಂತೆ ಅನ್ನರಿಗೆ ಅಲ್ಪರಿಯೆ ಎನ್ನ ಪಾಲಿಸು ಧೊರೆಯೆ (ಜಗದಾ. ೧೫೫೪); ಅರಿಗು ಸುರಲಿ ಅಲ್ಪರಿಯಲಿನ್ನಾಗಿ... ಅರ ಮೊರೆಹೊಗಲಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೧).

೩. ಗೋಳಾಡು; ಶೋಕಿಸು: ಈ ವರುಷವೂ ಮಳೆಹೋದರೆ ಹೇಗೆ ದೇವರೇ? ಎಂದು ಅಲ್ಪರಿಯತೊಡಗಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೯೨). ೪. ನಿರೀಕ್ಷಿಸು; ಹೆಂಬಲಿಸು: ಜನಜಂಗುಳಿಯೆಲ್ಲಾ ನಿನಗಾಗಿ ಅಲ್ಪರಿಯುತ್ತಿದೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದಿದೆ (ಪ್ರವಾತೋ. ೧೪). ಅಲಿಪರಿ:

೨. ಪರಿಪರಿಯ ಪಕ್ಷಾನ್ನಗಳನ್ನು ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಆವರಿ ಉಣ್ಣಲೇಬೇಕೆಂದು ಅಲಪರಿಯುವುದು (ಪೂರ್ವರಂ. ೩). ಅಲಿಪರಿ:

೧. ಅಲದ ಮರನೇರಿ ಅಲಪರದು ನಾನೆ ಬಂದ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೩). ಅಲವರಿ:

೨. ಅರಿಗಾಲವರಿ ಅರನಾಶ್ರಯಲಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩೫). ಅಲವರು:

೨. ಎನ್ನನು ಯಿರಾ (ಇಕ್ಕಟ್ಟು) ಕಟಕದೊಳಗೆ ಇಟ್ಟು ಯೆಳಸುವೆ ಆಕಟಕಟಾ ನಾನಾರಿಗಾಲವರಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೩೫). ಅಲಿಪರಿ: ೧. ಅಡವಿಷದ ಹೊಗೆ ತಾಗಿ ಅಜನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಿಪರಿದೆಯಮ್ಮ ನಿನ್ನ ಮಾತೇನೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೩-೮೦೩); ಅಸರಿಲ್ಲದ ಬಳ್ಳಿ ಅಲಿಪರಿವಂತೆ (ಜಾನಕಾ. ೧೬).

೪. ಬಾಳ್ವೆ ಸುಜನರ ಕಂಡು ನನಗಿಲ್ಲವೆಂದಾಲಿಪರಿಯದಿರು (ಗುರುಜಾ. ೧೬-೫೦). ಅಲ್ಪರಿ: ೨. ಅಂತೆಯೆ ಹಿರಿಬಳಗದೊಳಿರಬಯಸಂತತ ಅಲ್ಪರಿದನು ತಳಮಳಿಸಿ (ನನಲ್ಲ. ೯೬); ಸಂಜೆಗೆ ತಂದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ರೊಟ್ಟಿ ತಂದು ತಿನ್ನಲು ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಪರಿದರೂ ತಾನು ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೫೩).

೫. ಕೂಗಿ ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಅಲ್ಪಹುಳದಳ ಕೃತಿಗೂ ಗಂಭೀರ ಶಾಂತತೆಯನ್ನು ಅಲ್ಪರಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೨).

ಅಲ್ಪರಿ: ೨. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಪರಿದರೂ ಹೊಲತಿಯರನ್ನು ತನ್ನ ರಾಣಿಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ಒಪ್ಪದೆ ಹೋದನೆ (ತಪನ. ೧೧೩).

೩. ನೋವನ್ನು ತಾಳದೆ ಸೋಮನಾಥನು ಅಲ್ಪರಿದನೆ (ರಂಗರೋ. ೯೪). [ಅಲ್ + ಪರಿ]

ಅಲ್ಪರಿ 'ಅಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಅಲ್ಪರಿ 'ಅಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ಅವ 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವ 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅನಂಚಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪರಾಭ[ವ] ಸಂ[ವ]ತ
ಸರದ ಸಂಕ್ರಮಣದಂದು ಅನಂಚಿಗೆಯ ದ್ರೋಣಮರಸನ ತಮ
ಬಾಚರಸ (ಕೃಷಿ. ೮೦-೧೪-೨ ; 1088). [?]

ಅನಂತಿ(ಗು).೧. ಅನಂತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ]
ಕಾವ್ಯದ ಆರು ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು 'ಲಾಟಿ'
'ಅನಂತಿ' 'ಮಾಗಧಿ' ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ರೀತಿಗಳು ಆರೆಂದು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ಅನಕ (ನಾ). ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳ ದಾಖಲೆ
ಪುಸ್ತಕ ; ಇಂದ ರಿಜಿಸ್ಟ್ರರ್ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೭೪). [← ಮರಾ. ಅನಕ]
ಅನಕ 'ಅನಗಂ' ನೋ.

ಅನಗಂ, ಅನಗ (ಅ). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ; ಬಿಡು
ವಿಲ್ಲದೆ ; ನಿರಂತರವಾಗಿ : ಅನಗಂ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳೆಂ (ನಡ್ಕಾರಾ.
೮೦-೮) ; ಬೇರ್ಪರ(ಪ್ರಸುರ)ನುತ್ಪಾದನಾನವಗಂ ತಣಿಪಿ (ಎಚ್. XIII,
೩೨೯-೫ ; 930) ; ಕುಂದದಾವಗಮಾ ಜಿನೇಂದ್ರಕಥಾಪ್ರಸಂಗವನೆ
ಜಂದದಿಂ ಭಾವಿಸುವ (ಸಾಕ್ಷಾ. ೧-೩೮). ೨. ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಬಹಳ
ವಾಗಿ ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ : "ನಾಡೆಯೆಡೆಯಾವಗಂ ನೆಟಿ ನೀಡುಂ ಕರಮಾದ
ಮೆಯ್ತೆ... ಇವಯ್ಯೆಡೊಳಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಕಮದ. ೩೦೪) ; ನಾನಾ ವಿಧದ
ಪದಪ್ರಯೋಗ ಹರಿಗಾವಗಮಾಡಿದುದು ಪಥಪರಿಶ್ರಮಮೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ.
೯-೨೮) ; ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲೆ ಪುರ್ವ ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಕಣ್ ರ್ಭುಷಣೇತನಕ್ಕೆ
ಚಿಲ್ಪಾವಗಮಾದ ಸೋಮುಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೮-೮೩) ; ಪೂರ್ವೊಂದು
ದಂತದೊಲೆಯ ಬೆಳಗಿಂದಿಕ್ಕಿ ಕಪಪಿನಿಂದಿಂದುವಮಂಡಳದಿಂದಮಾ
ವಗಂ ಕಣ್ಣೊಳಪ ವಿಭಾವರಿಯನಿನಿಸನುಕರಿಸಿದರ್ (ಕಾದಂಪು. ೪೦) ;
ಕಮಳಾಳವಗಮಲ್ಪ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿರುವ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೨). ಅನಗ :
೧. ಅನಗ ದುರ್ಗೋಪ್ತಿಯೊಳಪರೇಳುಬಿಸನಕ್ಕೇಡಪ್ಪರ್ (ಸೋಮೇಶ.
೪೬) ; ಅತ್ಯವಿಚಾರಪ್ರಕರವನಾವಗ ಹಸುಗೆಗೆಯ್ಯುವ ಶಿವಾರ್ಜಕರ
ಚಿತ್ತೈಸಲೆ ಜೀಯ (ಮೋಹತ. ೨೦-೫೩). [?]

ಅನಗಲು 'ಅವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಅನಗೆ, ಅವಿಗೆ, ಅವುಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಚು, ಮಡಕೆ ಮುಂತಾದುವು
ಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಕುಂಬಾರನ ಒಲೆ ; ಕುಲಿಮೆ : ಒಗದ ಸುತಶೋಕ
ದಿಂದಾವಗೆಯಂತೊಳಗುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೮) ; ಅವಗೆಯ ಕಿಚ್ಚಿ
ನಂತೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು ಬೆಂದೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೩-೩೨೬) ; ಅವಗೆಯ ಕಿಚ್ಚಿ
ನಂತೊಳಗೆ ಶೋಕಂ ಸುತ್ತಿ (ಮನುರ. ೨೧೯-೬). ಅವಿಗೆ : ಜನಪನು
ಮರಸಿಯರುಂ ಭೋಂಕನೆ ಪಾಸಜಿ ಕೊಳದ ಮೇಲೆ ಕವಿದರೆ ಪೊಜ
ಗಣ್ಣನಸುಂ ಪೊಜಮಡಲಜಾಯದೆ ಪುನವಪ್ಪಾವಿಗೆಯ ಕಿರ್ಚಿನಂತೊಳ
ಗಿದರ್ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧೪-೨೩) ; ಎಲವದಲಿ ಫಲವುಂಟೆ ಅವಿಗೆ
ಯೊಳಗೆ ತಣ್ಣಗಲುಂಟೆ (ಬಸಪು. ೩೦-೨೮). ಅವುಗೆ : ಕೆತ್ತುವ ಪುಣ್ಯ
ಬಾಯ್ಲೊಂದೆ . . . ದಿಟ್ಟಗೊಟ್ಟಿದಾವು [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಗೆಯ ಘಟಂಗಳಾ
ನನದಿನ್ನುವ ಕೇಸುರಿಯೊಂದು ಮಾಟ್ಟಿಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೭-೮೩) ;
ಅವ ಪರಿಯಲಿ ವೈರಘಟಕುಲಕಾವುಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅವಿಗೆ]ಯನಿಡಿಸುವಿರಿ
(ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೩. ೨೧-೬೪). ೨. ಅವಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ :
ಅಂತು ಹದಿನಾಳು ಮೂಡೆ ಸುಗ್ಗಿಯನೂ ಕಾದ ದಮ್ಮ ಆವುಗೆ ಅನಾಯ
ಹೊಡಕೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಏನು ಬಂದರೂ ಸರ್ವಮಾಂವ್ಯವಾಗಿ (ಕೃಷಿ. II,
೬-೪೪ ; 1348). [ಪ್ರಾ. ಅವಾಗ < ಸಂ. ಅಪಾಕ]

ಅನಗೆಗಲ (ನಾ). ಅವಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಮಡಕೆ : ಅಯ್ಯಾವಂತರ್
ದೇವರಗ್ಗವಣಿಯ ಬಿಂದಿಗೆಗೆ ಅವಗೆಗಲನ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಮುಂಬರಾ. X,
೨೭೦-೨೫ ; 1229). [ಅವಗೆ + ಕಲ್ಪ]

ಅನಗೆಗಿಚ್ಚು, ಅವಿಗೆಗಿಚ್ಚು, ಅವುಗೆಗಿಚ್ಚು, ಅವುಗೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ).
ಅವಗೆಯ ಬೆಂಕಿ, —ಉರಿ : ಅಖಿಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭಾಂಡಕ್ಕೆ ಮಾವಗೆ
ಗಿಚ್ಚಿಂ.[ಪಾಠಾಂ. ಅವಿಗೆಗಿಚ್ಚಿಂ] ಬಿನಗಂ ನಿಶಾಚರನ ಕೋಪೋಗ್ರಾಸಲಂ
ಪೊತ್ತುತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೪೦ ; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೫). ಅವಿಗೆಗಿಚ್ಚು :
ಸವಸಂದಾವಿಗೆಗಿಚ್ಚು ಮೆಲ್ಲೆಡೆಯ ಸೂಡು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫-೫೪) ; ವಿರಹ
ದಾವಿಗೆಗಿಚ್ಚು ಎನಲಾವರಿಸಿದುದು ಸಂಧ್ಯಾರುಣವು (ಜೀವಂಜ. ೪-೧೪).
ಅವುಗೆಗಿಚ್ಚು : ಮೊಳವುದೆ ಕಂಜವನಲದೊಳಾವುಗೆಗಿಚ್ಚಿನೊಳು ತಂಪು
(ಮೋಹಪು. ೫-೧೨೦). ಅವುಗೆಗಿಚ್ಚು : ಆ ವಿರಹಾವಸ್ಥೆಯ ಬೇವಸದ
ಬೇಗೆಯಾವುಗೆಗಿಚ್ಚಾದುದೊಳಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೮-೮೫).

[ಅವಗೆ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಅನಗೆದೆಜಿ (ನಾ). ಅವಗೆಯಿಂದ ತೆಗೆ : ತರುಣಿಯ ವಿರಹಾನಳನಿಂ
ಕರಿಂಕು ತಗುಳ್ಳಲರ ದೂಳಿದೂವೆಯ ತೇಜೋಸರಿಸೆ ಮಿಸುಕಿದುವು
ಬೆಳುಪಿಂದೊರೆದಾವಗೆದೆಜಿ ಕೊಡಗಳನೆ ಮೊಲೆಗೊಡಗಳ (ಲೀಲಾವ.
೧೧-೩೧). [ಅವಗೆ + ತೇಜಿ]

ಅನಗೆಯುರಿ (ನಾ). ಅವಿಗೆಯ ಜ್ವಾಲೆ, —ಬೆಂಕಿ : ಮಗನಟಲೊಂದು
ಭೂಪತಿಯ ತಮ್ಮನೊಳಾದಟಲೊಂದು ನೊಂದು ಬಿನ್ನಗೆ ಮೊಗದಿಂದೆ
ಕುಂದಿ ಘಟಕೇತನನಿರ್ದಟಲೊಂದು ತನ್ನನಾವಗೆಯುರಿಯಟ್ಟು ಪೊಲಳುರೆ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೦). [ಅವಗೆ + ಉರಿ]

ಅನಜ 'ಅವುಜ' ನೋ.

ಅನಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅಳತೆ (?) : ಸಭಾಮಂಟಪದಿಂ ತೆಂಕಣಗಡಿಯುಮಂ
ಕೊಜ(ಳ)ಗದಾವಟದಲ್ಲಿ ವೀಸಂ ಕಾಣೆಯುಮಂ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ಎಚ್.
XV, ೩೨೨-೬೦ ; 1172). 'ಅನಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [?]

ಅನಟ್ಟಿ 'ಅವುಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅನಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ದವಸಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅಳಿಯುವ ಕಸುಬಿನವನು :
ತಿರು ತೈಲವ ತೆಗೆವ ಗಾಣೆಗರ ಸೇಣೆಗರ ಇರದೆ ದವಸವನಳವ ಅನಟ್ಟಿಗ
ಕೋವಟ್ಟಿಗ ದೀವಟ್ಟಿಗ ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ (ಗುರುಚಾ. ೧-೩೪) ; ರಾಶಿಯೊಳಗೆ
ಒಂದು ಕಾಳು ಪೋಗಲು ತಿರುಗಿ ಲೇಶ ಬಿಡದೆ ಬಂದು ಅನಟ್ಟಿಗನು
ಅಳಿಯ ರಾಶಿ ಕಡಿಮೆ ಉಂಟೆ ನೋಡಲು ಕೇಳಲು (ವಿಷಾಸು. ೯೬-೨).

[ಅನಟ್ಟಿ + -ಇಗ]

ಅನಡಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟ ; ತೊಂದರೆ ; ಹಿಂಸೆ. 'ಅನಡಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.
[ಪ್ರಾ. ಅವೀಡ < ಸಂ. ಅಪೀಡ]

ಅನಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು ; ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ;
ತೊಂದರೆ ಪಡು. 'ಅನಡಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಅನಡಿ + ಕೊಳ್]

ಅನಡಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು ; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು ;
ತೊಂದರೆಮಾಡು : ಬಾವುಜಿಗೆಯನ್ನೆಳ್ಳಂ ನಿಷ್ಪಾವಮನಗಸೆಯುಮನಿಕ್ಕಿ
ದಂದೆಮೆಗೆ ಮೇಣಾವಿಗೆ ಬಸಿ ಕಲು ಸತ್ತಾವಡಿ(ದಿ)ಗೊಳಿಸುತ್ತ
[ಪಾಠಾಂ. ತಾವವಸಿಗೊಳುತ್ತ] ಮಿರ್ಪೊಡದು ಪೊಜಮಡುಗುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೦). [ಅನಡಿಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಅನಣ್ಣಿ (ನಾ). ಅಂಗಡಿ : ಅನಾವಾಸ್ಯಯನ್ನು ತಳೆಜಿ ಅನಣದೊ
ಳೊರ್ವಳ್ಳ ಜೋಳಂ ಮನೆಯೊಳೊರ್ವಳ್ಳಂ ಜೋಳಂ (ಹೈ. ೧೯೩೬,
೨೬-೪೨ ; 872) ; ದೂಸಿಗರ ಕಂಜಗಾಜರ ಬಳೆಗಾಜರ ತಂಬುಲಿಗರ
ಮಡೆಗಾಜರ ಗಂದಿಗರಾವಣಂಗಳೊಳ್ ನಡೆತಂದರ್ (ಜಗವಿ. ೬-೧೮).

[< ಸಂ. ಅಪಣ]

ಅನಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನಣ ಗ್ರಾಮ ಸಮುದ್ದುತಾ
(ಮೈ. ೧೯೨೮, ೭೩-೩೦ ; 1057). [?]

ಅನಣಿ (ನಾ). ತಮಿಳು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಅಷಾಢ ಶ್ರಾವಣ: "ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಇದಾದರೂ ಕೂಡುತ್ತದೆಯೇ ನೋಡಿ. ಅನಣಿ (ಅಶಾಢ, ಶ್ರಾವಣ) ಮಾಸವಾದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ, ಈಗಲೇ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಬಿಡ್ತೇನೆ" ಎಂದರು (ಕೊನಷ್ಟು. ೬).

[← ತಮಿ. ಮಲ. ಅನಣಿ < ಸಂ. ಶ್ರಾವಣ]

ಅನತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ ಅವತಿಯ ನಾಡ ಪ್ರಭು ಸೋಣಪಗಲುಡ ಅಯ್ಯನವರು (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬ. ೫೨-೮; 1565); ಶ್ರೀಮತು ಮಹಾ ಅವತಿ ನಾಡ ಪ್ರಭು ಮೊಲೆಯ ಬಾಯಿರಯ ಗವುಡ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೭-೬; 1575). [?]

ಅನತ್ತು 'ಅಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಅನದಕಲ್ (ನಾ). (?): ಪಡುವ ಕಮ್ಮಜಕಲ್ ನೈರಿತಿಯೇ ಅವದ ಕಲ್ ತೆಂಕ ಪೇರೂರ ಪಕ್ಕಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭-೫; 962). [?]

ಅನನ್ 'ಅವುಡು' ಪರಾ.

ಅನನಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಅವನಿ ನಾಡ ಕಾಲು ತನಕಯ ಸೋಮದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಕಾಲದಲು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೯-೩; 890); ಮುಳುವಾಯ ರಾಜ್ಯದ ಅವನಿನಾಡ ಕುಂಮಾದೇವಿಯ ಹಳೆಯ ಗ್ರಾಮವೆಂದನು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೧-೧೦; 1389).

[ಅನನಿ + ನಾಡು]

ಅನನು 'ಅವುಡು' ಪರಾ.

ಅನನ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅವನ್ಯದಿ ಕಾಮಸರ ಅಚಾರಿಯ ಮಗ ಕೇವಳಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೫-೪; 750); ದೀವಬೈಸಮುದ್ರ ವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿಯಲ್ಲಿಯ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಮಮ್ಮಾಡಿಸಿಯಾವನ್ಯದೊಳ್ಳೊಂಬ ನಾರಾಯಣೇಶ್ವರಮಮ್ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೭೦; ಸು. 890).

[?]

ಅನಪನ (ನಾ). ೧. ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವುದು; ಬಿತ್ತನೆ. ೨. ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ.]

ಅನರ್ 'ಅವುಡು' ಪರಾ.

ಅನರ 'ಅನರಂ' ನೋ.

ಅನರಂ, ಅನರ (ಅ). ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಅನರಗೆ: ಈ ಬಯಕೆ ಅನರಂ ನೆರೆಯದಾವರಂ ನನಗಕಟಾ ಬಾರದು ನಿಡ್ಡಿ (ಹಬ್ಬಿರ. ೩-೬); ನಮ್ಮಾ ಭಾರಮೇವರಂ ಹೆಸರು ನಿನ್ನಾಚಾರ್ಯಮುನ್ನಾವರಂ (೧೪೧೦. ೫೩-೧೪).

ಅನರ (ಸ್ಕಾಂಡಂ). [ಅ (< ಅದು) + -ವರಂ]

ಅನರಕೆ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವ ಅಥವಾ ಮರೆಮಾಡುವ ವಸ್ತು: ಗಜ ತುರಂಗ ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಗಳನ್ನು ಜೀವರ ಲಿಂಗಶರೀರಗಳ ಮೇಲೆ ಅನರಕವನ್ನಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು (ಹಸಾರ. ೩-೨೮ ಬೀಕೆ).

[ಸಂ.]

ಅನರಣ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವುದು; ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಮುಸುಕು ಹಾಕುವುದು. ೨. ಪ್ರಾಕಾರ; ಸುತ್ತುಗೋಡೆ; ಬೇಲಿ ಅಥವಾ ಕಂಬಿಗಳಿಂದ ಹಾಕುವ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು. ೩. ಹೊದಿಕೆ; ಮರೆ; ಮುಸುಕು: ಅನರಣ ವಿಕ್ಷೇಪ ಶಕ್ತಿಗಳಾವರಿಸೆ ಪರವಸ್ತುವನು ಜಗಜೀವರೂಪಾಗಿಹುದು ಸ್ವಪ್ನಪದಾರ್ಥದಂದದಲಿ (ಅಮೃತ. ೫-೫೭); ಇಂತು ಯತೋದೆಯ ಬಾಳಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮತ್ತೊಂದಾವರಣದ ಪೋಲಿ (ಗಣೇಶ. ೭೬-೧೨). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಜ್ಞಾನ. 'ಅನರಣ ಭಂಗ' ಪರಾ. ೫. ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ: "ಬೇಟಿಕಂ, ಫಳಕಂ, ಚರ್ಮ, ಅನರಣಂ — ಈ ೪ ಹರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೨೦೬). ೬. (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಶತ್ರುವಿನ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು,

—ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು. ೭. ಯುದ್ಧಕವಚ. ೮. "ಮರುಳು ಮಾಡ ವಂಥಾದು" (ಗಂಗಾಸು. ೨೮). ೯. ಅಗುಳಿ; ತಾಳು. ೧೦. ಎರೆ ಕಟ್ಟು; ಪರಿಧಿ; ಪರಿಮಿತಿ: ಹರಭಕ್ತನಾದ ಜ್ಞಾನಿ ಸಂಸಾರದಾವರಣ ದೊಳಗಿಹನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೭); ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಬಾವಿಯ ಅನರಣವನ್ನು ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿರಿಸಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೮೪). [ಸಂ.]

ಅನರಣಚಿಡ್ಡೆ (ನಾ). ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ '()' '[]' ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತಗಳ ಹೆಸರು: ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿ ಅನರಣ ಚಿಡ್ಡೆಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬೇಕು (ಮಧ್ಯಮ. ೩೦೦). [ಅನರಣ + ಚಿಡ್ಡೆ]

ಅನರಣಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಅನರಣದ ನಿವಾರಣೆ: ಅಂತೂ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವ ಅನರಣಭಂಗವೇ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಕವಿಕೆಗೆ ಕಾರಣ (ಭಾರವಿಾ. ೧೬೧). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅಜ್ಞಾನದ ನಿವೃತ್ತಿ: ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಗೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಫಲ. ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಬೈತನ್ಯಕ್ಕೂ ಅನಾದಿಯಾಗಿ ಅನರಣವಾಗಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಮಾಡುವುದು ಒಂದು; ಇದಕ್ಕೆ ಅನರಣಭಂಗವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨).

[ಅನರಣ + ಭಂಗ]

ಅನರಣಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ; ಮರೆಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅನರಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದು ಕೇಳಾವರಣಶಕ್ತಿಯು (ಅಮೃತ. ೪-೮); ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಅನರಣಶಕ್ತಿ, ವಿಕ್ಷೇಪಶಕ್ತಿ ಎಂದೆರಡು ಸ್ವಭಾವಗಳು ಇರುವುವು. ಅನರಣಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವಸ್ತುರೂಪವು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೧೩). [ಅನರಣ + ಶಕ್ತಿ]

ಅನರಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ಮರೆಮಾಡು: ಕನಕಶಿಲೆ ಎನಿಸುವ ಪಾಷಾಣದಲ್ಲಿ ರತುನ ಪುಟ್ಟಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರ ತೋಜಿರಿಕೆ ಆ ಸೂತ್ರ ಪಾಷಾಣವ ಗ್ರಹಿಸಿ ಅವಕಡೆ ಮುಖವಾದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರ ಅನರಣೆ ಸುವಂತೆ (ಮೋಳಮಾ. ೨೭೩-೧೪). [ಅನರಣ + -ಇಸು]

ಅನರಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ (?): "ಅನರಣೆ [ಪಾಣಂ. ೧]ಯೆನೆ ಜಂತ್ರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೨೦). [?]

ಅನರವೇಂಟೆ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?) ಕೆರ್ವೇಂಟೆ ಕಿಣುವೇಂಟೆಯಾವರವೇಂಟೆಯೆನಲ್ ಮೂಜುವೇಂಟೆ ಪರ್ವಡದಿರ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೩-೯೫). IP ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆ + ವ[ಮು]ರ ವೇಂಟೆ ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯ. [ಅನರಂ + ಬೇಂಟೆ]

ಅನರ್ರಿ (ನಾ). (?): ಒರೆಯಾಣ ಕೇಣಿ ನೋಟಂ ತೂಕ ಬಡ್ಡಿಯಾನ ಉಭಯವಟ್ಟಿ ಹಿಡಿ ಹತಿ ಗನ್ನಗತಕ ಭಾಸುರದ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗೊಳ ಪರಿಣತನ ಮಾಡಿದಂ (ಸೋಮಚ. ೧-೯೩). [?]

ಅನರ್ರಿ 'ಅವಿ' ನೋ.

ಅನರಿಕೆ (ನಾ). ತಂಗಡಿ ಗಿಡ; ಗೊಂಚಲು ಗೊಂಚಲಾಗಿ ಹಳದಿ ಹೂವುಗಳು ಬಿಡುವ ಸಣ್ಣ ಕುರುಚಲು ಗಿಡ: ತಾವರಿಗಳ ಅವರಿಕೆ ಸೊಪ್ಪು ಇವನು ಸಮಾನವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅರೆದು ಸಕ್ಕರೆವರಣ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿಂದ ಸೇವಿಸಲು ಬೇವಿನ ವಿಷ ಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೨೩೩); ಅನರಿಕೆ — ಈ ಚಿಗುರಂ ಅರೆದು ಮೂರುಗುಳಿಗೆಯಂ ಎಮ್ಮೆ ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ದಿನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ ನಷ್ಟೇಂದ್ರಿಯಗುಣ (ವಿವೈ. ೨). [ದೇ. II ತಮಿ. ಅನಾಕ್ಕೆ, ಅನಾರ್ಕಿ, ಅನಿರ್ರಿ; ಮಲ. ಅನೀರಂ; ಕೊಡ. ಅನ್ರಂ]

ಅನರಿಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಆ ಮಹಾಜನಂಗಳು ತಮ್ಮ ಅನರಿಗಾಲೊಳಗೆ ಕಂಬ ೪೦೦೦೦ನೂ ಅಕರವಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವನು ಎಂದು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೨೩-೭; ?).

[ಅನರಿ + ಕಾಲ್]

ಅವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅವನ ಸೈನ್ಯದೊಳಾವರಿಸಿದ
ಭೂಳಿ ಪೂಜ್ಯದಂಭೋನಿಧಿಯಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೩-೭೪); ಅವರಿಸಿತ್ತೊ
ನಭೋಂತರ್ಭೂವಿವರಮನಮದಿನೇಸಕಮೇನೆ . . . ಬೆಳಗಿದಂ ತುಹಿನ
ಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೨); ಇತ್ತ ಇಂದ್ರನ ಪ್ರಭಾವ ಪೂರ್ವಾಂಕವನ್ನೆಲ್ಲಾ
ಅವರಿಸುತ್ತದೆ (ಸ ಮಾ ಲೋ. ೪೦). ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಅವರಣ
ವಾಗು: ಮುಗಿಲ ತುಡುಕುವ ತನೆಗಳಾಳ್ವೀರಿಗಳು . . . ಬಳಸಿದ ಕೋಟಿ
ಸುತ್ತಾವರಿಸಿದುನ್ನತ ಗಗನವೀಧಿಯ (ನಳಚ. ೧-೨೧). ೩. ಪಡೆ;
ಹೊಂದು: ಪಿರಿದಪ್ಪ ಬೇವಸಮನಾವರಿಸಿದಳೊಂದು ಬೇಗಮಂ
(ಕಾದಂಬ. ೨೯೦); ಎಲ್ಲದೆನಿಪ್ಪಾ ವಚನಮದೇಕತ್ತಮನಾವರಿಸಿದೊಡೆಲ್ಲ
ಮಂದೆ ಆಯ್ದಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೫೧); ಚಂಪಕಂ ಸೊಂಪಡರೆ ಬಕುಳ
ಮಿರದಾವರಿಸೆ ಮುಕುಳಮಂ ಪಾದರಿಗೆ ಪದವಿ ಪೆಚ್ಚಲ್ವೆ (ಚಿಬಪು. ೩೫-೩).
೪. ಮುಚ್ಚು; ಮುತ್ತು; ಕವಿ: ನೆರೆದು ಸಹಜಾಮೋದಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಂ
ದು ಕುಂದಿಯ ಬಂಬಲಾವರಿಸಲೆನಸುಂ ತನ್ನಂ ನೀಲಾಂಬರಚ್ಚದೆಯಾಗಿ
(ಕಾದಂಬ. ೯೭); ಅವರಿಸಿದುದು ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ಮೇಳಾಪದಲಿ ಕುರುಸೇನೆ
(ಕುವಾಕ. ೧೪-೨೮). ೫. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು; ಸೇರು: ದೊರೆಕೊಳೆ
ಕಾಲಬಿಡ್ಡಿ ಬಗೆದಂತೆ ಕೂಡೆ ಗುರುಪದೇಶಮಾವರಿಸೆ ಜಿನೇಂದ್ರಭಕ್ತಿ
ಪೊಜಪೊಡ್ಡಿದ ಯಾರ ಸಂ (ಆದಿಪು. ೫-೫೩); ವಿರಹವಿಪ್ಪಲತೆಯಂ
ಚಂದನಾನುಲಿಪ್ಪನಾದಂತೆ ಬೆಳಸಿನಾವರಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೯೮);
ಪಿರಿದುಂ ಪಕ್ಷಾಂತರಮಂ ನಿರವಿಶೇಶಾರಂ ನಿಜಾಂತಮಾದೊಡೆ ಶಬ್ದಂ
ಪರಿಕಿಸೆ ಧಾತ್ವಂತ್ಯದೊಳಾವರಿಸುಕುಂ ಲಿಂಗ ವಚನ ಪುರುಷಾಯುತಂ
(ಶಮದ. ೨೫೦). ೬. ವಿಮರ್ಶಿಸು; ವಿಚಾರಿಸು: ಗಂಗಾದೇವಿಯ
ಮಡುವಿನೊಳಿಟ್ಟ ದರಾವರಿಸದೆ ತಮ್ಮ ಕುಲವನದಿ ಗಟ್ಟಿವ ಪೊಲ್
(ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೨). [ಅವರಣ + -ಇಸು]

ಅವರು 'ಅವರು' ಪರಾ.

ಅವರೆ (ನಾ). = ಅವರಿಕೆ: "ರಜಪುಷ್ಪಿ ಅವರವೆನಲ್ಪಾವರಿಯನಿಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦); ಪದಾದಿಯ ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ -ಅವರೆ - ಅವರೆ
[ಪಾಠಾಂ. ೦] (ಶಮದ. ೨೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಅರಿಸಿನದ ಕಷಾಯದೊಳಾವರೆ
ಯಲೆಯಂ ಮುಗುಳನಕ್ಕೆ ಕಿಪುಸಾಲೆಯ ಬೇರ್ವರಸು ಕುದಿಯಿಸಿ
ಬುಕ್ಕದನರೆಡುಗೆರೆವುರಿಯ ಬಾಡಮಂ ಮಸುಳಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ.
೮-೨೨); ನೀಳ್ವಲೆಡೆಗೈಯೊಳಾವರಿಯ ಪಂದಳಿಗಳ ನಡೆಗೇಡು
ಮಾಡೆ . . . ಒಪ್ಪಿದರಾ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೧೬); ಒಳ್ಳಿದುವೆರಸಾವರಿಯಂ
ಕೊಳ್ಳರೆದು ನೈಮೂತ್ರದಿಂದೆ ಕಟ್ಟುವಿಪ್ಪಳಂ (ಋಮದ. ೧೬-೭೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅವರೈ; ಮಲ. ಅವೀರ]

ಅವರೆಗೊಂಬು (ನಾ). ತಂಗಡಿಗಡದ ರೆಂಬೆ; ಅವರಿಕೆ ಗಿಡದ
ಕೊಂಬೆ: ತುಲುಗಿರ್ದಾವರೆಗೊಂಬಂ ಮುಲಾದು ನೆಲಲ್ಪಾಡಿಕೊಂಡು
ನಡೆವರಾ ಪಥಿಕರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೬೯). [ಅವರೆ + ಕೊಂಬು]

ಅವರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಾಗುವುದು; ಒರಗುವುದು. ೨. ಕೊಡು
ವುದು. ೩. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಸಂಪಾದನೆ; ಗಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ಜಾ, ಅವರ್ಜ (ನಾ). ಜಮಾನು ಮತ್ತು ಕಂದಾಯದ ವಿವರ
ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ದಾಖಲುಪಟ್ಟಿ; ಪಟ್ಟಿ (*). ಅವರ್ಜಿ (*).

[← ಮರಾ. ಅವರ್ಜಾ, ಅವರಜಾ; ಪಾರ. ಅನಾರ್ಜ, ಅವರ್ಜ;
ಹಿಂ. ಅನಾರಜಾ, ಅನಾರಜಾ]

ಅವರ್ಜಿ 'ಅವರ್ಜಾ' ನೋ.

ಅವರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಸರ್ವರತ್ನಭಾಜನನುಂ ಚಕ್ರ
ವರ್ತಿಯುಮಪ್ಪ ನಿನಗಲ್ಲದೆ ಯೋಗ್ಯಮಲ್ಲೆ ಮ್ಮೂವುದುಂ . . . ಎಂದು
ನುಡಿದು ಖಚರೇಂದ್ರನ ಮನಮನಾವರ್ಜಿಸಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ ವ).

೨. ಪಡೆ; ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು: ರಣದೊಳಾ ವಿಕ್ರಮಮಂ
ಸೊಲ್ಪಿನಮಾವರ್ಜಿ (?) [ಪಾಠಾಂ. ೩೯] ಸಿದಂ ನಾಲ್ವತ್ತೆರಡುಕೆಗಳೆ
ಗಂಗಳೊಳೀತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೫); ಭುವನಕ್ಕಾಶ್ಚರ್ಯಮಪ್ಪಂತು
ಕೀರ್ತಿಯನಾವರ್ಜಿಸುತಿರ್ಪುದಾವ ಚರಿತಪ್ರಾರಂಭದಿಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿ
ಯುಮಂ ಪರ್ಚಿಸಿದೊಳ್ಳು ನಿನ್ನೊಳಿಸೆಗುಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೧೧).
೩. "ಒಳಕೊಳ್ಳು" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಗಂಡುಗೆಟ್ಟುಳ್ಳ ಸನಂ ಪೂಜ್ಯತ್ತು
ಶೌರ್ಯೋನ್ನತಿಗಗಿದಸುಹೃನ್ನಂಡಳಂ ಮೆಲ್ಲ ನಾವರ್ಜಿಸಿದೊಂ
ದಾಜ್ಞಾ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆಳಸಿದುದು ಸುಹೃನ್ನಂಡಳಂ (ಎಕ. VII, ೨ ಕಾಂ.
೧೩೬-೧೩; 1068). [ಅವರ್ಜನ + -ಇಸು]

ಅವರ್ಣ (ನಾ). ೧. = ಅವರಣ ೨: ಒಂದು ಗುಂಡಾದ ಅವರ್ಣ
(ಮುಸುಗ. ೧೦೦). ೨. = ಅವರಣ ೩: ನಾರಾಯಣಾವರ್ಣದಲ್ಲಿ
ಅನ್ಯಕ್ತ ಅವರ್ಣಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ (ಅಧ್ಯಾತ್ಮ. ೨೧).

[ಸಂ. ಅವರಣ]

ಅವರ್ತ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸುಳಿ; ಸುಳಿ: "ಅವರ್ತವೆಂಬುದು ಸುಳು"
(ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೬); ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಯಂ ಶೈವಾಳಗರ್ತದಾ
ವರ್ತದಿಂ ತಿಮಿತಿಮಿಂಗಳಿ ಕಮಲದಿಂ . . . ಎಸೆವ ನೀರಾಕರಂ (ಸಿದ್ಧರಾ.
೧-೧೩). ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ
ಸುಳಿ. 'ಅವರ್ತಯುಕ್ತ' ಪರಾ. ೩. ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವುದು.

[ಸಂ.]

ಅವರ್ತತೇಜ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತೇಜಸ್ಸು:
ಒಲಿದಂದಮೆನ್ನೆ ಸಗಿ ಒಲವಕೊಳೆ ಕೈತೆರೆಯುತಾವರ್ತತೇಜದೊಳು ಬೆಳಗು
ವಿರುಳೇ (ಮರದೇ. ೯-೮). [ಅವರ್ತ + ತೇಜ]

ಅವರ್ತದಶಾಂಶ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಪೂರ್ಣಾಂಕಕ್ಕೆ ದಶಾಂಶರೂಪ
ಕೊಡುವಾಗ ಪುನಃ ಪುನಃ ಶೇಷ ಉಳಿಯುವ ಅಂಕೆ: 'ನಾಳೆ'
ಮತ್ತು 'ಮುಂದಿನವಾರ' ಗಳು ಅವರ್ತದಶಾಂಶದಂತೆ . . . ಉಳಿಯು
ತ್ತವೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೫೫). [ಅವರ್ತ + ದಶಾಂಶ]

ಅವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವುದು: ಚತುರಶೀತಲಕ್ಷ
ಪ್ರಮಾಣಯೋನಿಮುಖಂಗಳೊಳಾವರ್ತನ ಪರಿವರ್ತನದಿಂ ದುರಿತವರ್ತಿ
ಯಾಗಿ ನಮೆವ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಕ್ಕೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೨ ವ). ೨. ಮಲ್ಲ
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, -ಭಂಗಿ: ಕೃಷ್ಣಂ ನಿವರ್ತನಾವರ್ತನ
ಭ್ರಮಣ ವಲ್ಲನ ಪ್ಲವನಾವಸ್ಥಾನಾದಿ ಪ್ರಿಯಾಪರಿಣತಂ (ಶಾಪಂ. ಪು.
೩೫೬-೨೬). ೩. ಸುಳಿ. 'ಅವರ್ತನಸಿದ್ಧಿ' ಪರಾ. ೪. ಲೋಹ
ಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಕರಗಿಸುವುದು. ೫. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಭ್ಯಾಸ
ಮಾಡುವುದು; ಅನುಶೀಲನೆ. [ಸಂ.]

ಅವರ್ತನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳಿಸುಳಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸುಳಿಯಂತಿರು
ವಿಕೆ. ೨. ಸುಳಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. ೧, ೨: ಗಂಭೀರ ಗುಣ
ದೊಳಮಾವರ್ತನಸಿದ್ಧಿಯೊಳಂ ಜಳನಿಧಿಯನೆ ಪೋಲ್ವ ಶರಣಾಗತಜಳ
ನಿಧಿಯ ನಿಮ್ಮನಾಭಿ ಚಿಲ್ಲಿಂಗಿ ತಾನೆ ನಾಭಿಯಾದುದು (ಪಂಪಭಾ.
೨-೩೯ ವ). [ಅವರ್ತನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಅವರ್ತನಾಭಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳಿಯಂತಿರುವ ಹೊಕ್ಕುಳುಳ್ಳವಳು.
೨. ಸುಳಿಯೇ ನಾಭಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು. ೧, ೨: ಅವರ್ತನಾಭಿ
ನಸುನಕ್ಕಾಪರನಿಂದತ್ತ ಪೋದಳಧಿಕೇಚ್ಚಿಯೊಳನ್ಯಾವನಿಪತಿಯೊಳ್ ತಡೆ
ಗುಮೆ ದೇವಾಪಗಿ ತಡೆಯದೆಡೆಯೊಳಂಭೋಧಿಸರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೪೬).

[ಅವರ್ತ + ನಾಭಿ]

ಅವರ್ತನಿ (ನಾ). ೧. ಲೋಹಗಳನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಮೂಸೆ.
೨. ಸೌಟು. [ಸಂ. ಅವರ್ತನೀ]

ಅನರ್ತನೆ (ನಾ). = ಅನರ್ತನ ಗಿ : ಭಂಡಸ್ಸೆಂದರೆ ವಿಭಿನ್ನ ಮಾಲ್ಯಗಳ
ನ್ನುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಳ ನಿಯತ ಅನರ್ತನೆಯೆಂದುಂಟಾಗುವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಲಯ
(ಸಾಹಿತ್ಯ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಅನರ್ತನ]

ಅನರ್ತಪ್ರತಿನಿಮಾರುತ (ನಾ). ವಾಯುಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತಡ
ವಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕಡಮೆ ಒತ್ತಡವಿರುವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ,
ಸುತ್ತುತ್ತ ಹೋಗುವ ವಾಯುಸ್ಥಿತಿ; ಅಪಭ್ರಮಣಮಾರುತ:
ಅನರ್ತಪ್ರತಿನಿಮಾರುತಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತಡವಿರುವ ಪ್ರದೇಶವೇ ಕೇಂದ್ರ
(ಭೂವಿಜ್ಞ. ೬೬). [ಅನರ್ತ + ಪ್ರತಿನಿಮಾರುತ]

ಅನರ್ತಮಾನ (ಗು). ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವ; ಸುಳಿದಾಡುತ್ತಿರುವ :
ಅಗಾಧರಂಧ್ರವರ್ತಮಾನ ಜಳಜಳ ಸಂಚರಣ ವಿಸ್ಮಯನೀಯ
ಭಯಾನಕೆಯಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೫-೪೭ ನ). [ಸಂ.]

ಅನರ್ತಮಾರುತ (ನಾ). ಸುಂಟರಗಳಿ; ಸುಳಿಗಳಿ; ನ್ಯೂನತಮ
ವಾಯುಭಾರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶದ ಕೇಂದ್ರದ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತುವ
ಮಾರುತ ಸರಣಿ: ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ(ಅನರ್ತ)ಮಾರುತ (cyclones)
ಗಳಿಗೆ ಹೆದರುವಂತೆಯೇ (ಭೂವಿಜ್ಞ. ೨೫೯). [ಅನರ್ತ + ಮಾರುತ]

ಅನರ್ತಯುಕ್ತ (ಗು). ಸುಳಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅಧು ಧಾರಾಧರ
ಮಬ್ಬದಂತೆ ಪೊಳೆಯಂತಾವರ್ತಯುಕ್ತಂ... ಎನಿಸಿತ್ತಾ ರಾಜಪಾವಾಜಿ
ಯುಗ್ಮಂ (ರಾಜಶೀ. ೧೨-೧೦೨). [ಅನರ್ತ + ಯುಕ್ತ]

ಅನರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು. ೨. ಬಾರಿ; ಸಲ;
ಸಾರಿ: ಅವನು ಎಷ್ಟಾವರ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದ ? (ರೂಢಿ). 'ಅನೇಕಾವರ್ತಿ',
'ಒಂದಾವರ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅವೃತ್ತಿ]

ಅನರ್ತಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ : ನಿಜರಾಜಧಾನಿಗೆ ಪೋಗಿ...
ಸಂಕ್ರಮಣ ಅನರ್ತಿನಿ... ಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ
ಜಾತಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿದುರ್ (ಜಾವಂಠ. ೨೧೦).
[ಸಂ. ಅನರ್ತಿನೀ]

ಅನರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಮರುಳ್ ಶಂತನು
ತನ್ನದೊಂದು ಸವಿಗಂ ಸೋಲಕ್ಕೆ ಮಿತ್ತಂ ನಿಜಕ್ರಮಮಂ ತನ್ನಯ ಬೇಟೆ
ದಾಕೆಯ ಮಗಂಗೆಂಬೊಂದಪಖ್ಯಾತಿ ಲೋಕಮನಾವರ್ತಿಸೆ ಬುಟ್ಟೊಡೆನ್ನ
ಕುಲಮುಂ ತ[ಕ್ಕೂ]ರ್ವೆಯುಂ ಮಾಸದೇ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧-೬೧);
ದಿ ಗ್ರಾಜಿಗಳೊಳ್ ಧೀಂಕಿಟ್ಟುಬೆಂಬಂತನಿಲಸಥದೊಳಾವರ್ತಿಸುತಿರ್ದು
ದೆಂಬಂತೊಗೆದತ್ತಾ[ರ ರಾಗಂ] [ಪಾಠಂ. ನರಾಗಂ] ತ್ರಿಭುವನ ಭುವ
ನೋದ್ದೇದಿ ಶಂಖಪ್ರಕಾಶಂ (ಕಾದಂ. ೪೨೪). ೨. ಮರಳಿ ಬರು
ವಂತೆ ಮಾಡು; ಪುನಃ ಕರೆಸು : ಜಯಮಂ ಬಯಸುವಡರಿಮಾಂ
ಯನಾವರ್ತಿಸಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಗಮಳುರ್ಚಿಯೆ ನಿನ್ನೊಳೆಡೆವಾ ತನಗಜಾ
ಕೆಯ ಮಿಟ್ಟುವನಿಂತು ತಂದುಕೊಂಡರುಮೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨).
೩. ಮರಳಿ ನೋಡು; ಪುನಃ ವಿಚಾರಿಸು : ಇಂತಿದೇನೆಂದು ಚಿತ್ತ
ದೊಳಾವರ್ತಿಸಿ ನೋಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೬-೫). [ಅನರ್ತನ + -ಇಸು]

ಅನರ್ಹಿತ (ಗು). ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ; ನಾಶಮಾಡಿದ : "ಅನ[ಪಾಠಂ. ಬ]
ರ್ಹಿತಂ, ಉನ್ನೂಳಿತಂ, ಉತ್ಪಾಟಿತಂ, ಉದ್ವೃತಂ -ಈ ೪ ಕೀಳಲ್ಪ
ಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೨೭). [ಸಂ.]

ಅವಲ್, ಆಬಲ್, ಆಬಲು, ಅವಲು (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ ಜಾತಿಯ
ಒಂದು ಹೂವು; ಕೆಂದಾವರೆ: "ಅವಲೆಂದುಂ, ಚಿಂಗಲವೆಯೆಂದುಂ
ಚೆನ್ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಕಶಸಾ. ೯-೧೬೬); ಅಂಬುಜಸೂತ್ರಮೆಂಬ ಪಣ
ದಾವಣೆಯಂ ಪೂದಾವಲೆಂಬ ಬಾಳ್ಗಂಬಮನೊತ್ತಿ ಕಿಟ್ಟು... ಸೋವುದು
ಸಮೀರಣ ವಾರಣಮಾ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮೯); ಕೊಳಲಿಲ್ಲದ
ತೋರಿಮಾವಲಿಲ್ಲದ ಕೆಜಿ... ಇಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬).

ಅಬಲ್ : "ಮಿಗೆ ಚಿಂಗಲವೆಯಾಬಲೆಂ [ಪಾಠಂ. ವಲೆಂ] ದೆನಲ್ ಚೆನ್ನೆ
ದಿಲೆಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕ. ೨೧). ಅಬಲು : "ಅಬಲು ಚೆನ್ನೆದಿಲೆಯು
ಚಿಂಗಲವೆಯುಮದೆನ್ನಲ್ ಸಲೆ ರಕ್ಕೋತ್ಪಲಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೫).
ಅವಲು : ಆ ಪುರದರಸುಗಳಿಗೆ ಜಯಸಿರಿಯ ಕೃಪಾಪರಿಪೂರ್ಣದೇ
ಗೆಗೆ ಕಾಪಾಲಿತ್ರಿಣಯನ ತೀರ್ಥಗೊಳದೆ ಪಂಚರೂಪಿನಾಮಲಗಳೊಪ್ಪು
ವುವು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೯); ಅವಲು ಹೂವ ಮುಟ್ಟಲು ಓಡುವ ತೆರೆಗಳ
ನಿಟ್ಟುಸುತಿರುವ (ಗಣೇಶ. ೩೧-೧೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಮ್ಮಲ್; ತುಳು. ಅಂಬಲು]

ಅವಲ್, (ನಾ). ಇನಾಮತಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ಜಮೀನುಗಳ ಮೇರೆ
ಯನ್ನೂ ಚಕ್ಕುಬಂದಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಲೆಕ್ಕದ ಪಟ್ಟಿ (ಮೈಗ. ೩
IV, ೭೭೭). [← ಹಿಂ. ?]

ಅವಲಲರ್ (ನಾ). ಅವಲದ ಹೂವು; ಕೆಂದಾವರೆ ಹೂವು: ಅವಲಲ
ರಾಯ್ ಕಟಮೆಯ ಪೂವೊಡೆಯಂ ಮುಡಿಯ ಬಿಗಿದು ಬಿರಿಯಿಸಿ ನೆಯ್ಯ
ಲ್ಲೊಪ್ಪಡಿಯನೆತ್ತಿ ಬೈತಲೆದೀವುನ ಪಾಮರಿಯರಂ ಮಹೀಪತಿ ಕಂಡಂ
(ಲೀಲಾವ. ೫-೭೭); ತೆರೆಗಳ ನೆಗೆದೊರ್ಮೊದಲುಣ್ಣೆ ಪೊಣ್ಣೆ ತಾವರೆಗಳ
ನೈದಿಲಾವಲಲರ್ಗೊಯ್ಯನೆ ಪಾಯ್ ಪಲುಂಬಿ ತುಂಬಿಗಳ ಮೊರೆದು
ಕಲಂಕಿ ತೇಂಕಿ... ಸೊರ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕರೆ (ಸೂಕ್ತಿ. ೨-೪೪).

[ಅವಲ್ + ಅಲರ್]

ಅವಲಿ, ಅವಳಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ. ೨. ಕುಲ; ವಂಶ;
ಸಂತತಿ. ೩. ಗುಂಪು; ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ. ೪. [ಜೈನ] ಕಾಲದ
ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: "ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಜಘನ್ಯಯುಕ್ತ
ಅಸಂಖ್ಯಾತ) ಸಮಯಗಳಿಂದ ಒಂದು ಅವಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ" (ಜೈನಶ. ೩೦೫);
ಕಾಲದಿಂದ ಅವಲ್ಯಸಂಖ್ಯೆಯ ಭಾಗಮಾತ್ರಾತೀತಾನಾಗತಮಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ.
೬೮). ಅವಳಿ: ೩. "ಕದಂಬಮಾವಳಿ... ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೧); ಜಾತಿವನೇಜಾತ ಪ್ರಸೂನಾವಳಿಯನಿಗಿಸಿ ಸಂಪತ್ತು
ವತ್ತಿದುರ್ದತ್ತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೫). ೪. ಸಮಯ ಸಮೂಹಮಸಂಖ್ಯಾತ
ಮಾದೊಡಾವಳಿಯನಿಗಿಕ್ಕು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೪೯); ನಿರೂಪಣದಿಂದ ನಿಜವೆಡೆ
ಕಲಾಕಾಲಮಂ ನೋಡಲಾವಳಿಗಳಿಧಿಕಮಾಗಿ (ಕ್ಷಣ. ೪೫-೧೪).
೫. [ಸಂಗೀತ] ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮಧುರೆ ಅವಳಿ ಏಕಾಕ್ಷರಿ
ಯೆಂಬ ಮೂವು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಯುಷಭಸ್ವರದಿಂದ ಜನಿಸಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨).
೬. ಕಾಳಾಮುಖ ಶೈವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ೧೦ ಕಾಳಾಮುಖರ
ಶಾಖೆಯಾದ ಶಕ್ತಿಪರ್ವೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ವತಾವಳಿ ಮತ್ತು ಭುಜಂ
ಗಾವಳಿ ಎಂಬೆರಡು ಪಂಗಡಗಳಿದ್ದವು. [ಸಂ.]

ಅವಲಿಕೆ, ಅವಳಿಕೆ (ನಾ). = ಅವಲಿಳಿ : ಅವಲಿಕಾ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಭಾಗಂ
(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೭). ಅವಳಿಕೆ: ಅದು ಸಮಯಾವಳಿ[ಪಾಠಂ. ಲಿ]
ಕೋಚ್ಚಾಸ್ತೋಕ ನಿರ್ಮೇಷನಾಳಿಕಾ ಮುಹೂರ್ತ ದಿನಸ ಪಕ್ಷಮಾಸತ್ವ
ಯನ ಸಂವತ್ಸರಾದಿಗಣನಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪೆರ್ಚಿದೆಣಿಕೆಯೊಳ್
ಕೂಡಿದುದು (ಅದಿಪ್ತ. ೬-೪೮ ನ). [ಸಂ.]

ಅವಲಿತ (ಗು). ಹೊರಳಿದ; ತಿರುಗಿದ: ಜಾಬಾಲಿಮುನೀಂದ್ರನಾ
ಮಾತಂ [ಕೇಶ್ವೇಷವಾಲಿತ] ಕಂಧರನಿಡತ್ತಣಂ ಬಂದುದೆಂದು ಪುಣ್ಯ
ಜಲದಿಂದ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸುವಂತೆ ಶಾಂತದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದೆನ್ನಂ ಮುನ್ನಂ ಕಂಡಂ
ವನಂತೆ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪). [ಸಂ.]

ಅವಲು 'ಅವಲ್' ನೋ.

ಅವಲಂಪು (ನಾ). ಅವಲು ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ: ಸಂಪಗೆಯಲರ್ಜಿ
ಪದ ಮುಂದಾವಲಂಪಂ ಬೀಜುವವೊಲ್ (ಉದ್ವೇ. ೧-೨೦).

[ಅವಲ್ + ಕಂಪು]

ಅವಲೋಕ (ನಾ). ಅವಲದ ಹೂವುಗಳು ಬೆಳೆದಿರುವ ಕೊಳ : ತೀವಿದ ತೀಗೊಳದಿಂದ ಪೊಂದಾವರೆಗೊಳದಿಂದರಲ್ದ ನೆಯ್ದಿಲೊಳದಿಂದಾ ವಲೊಳದಿಂದ . . . ಒಪ್ಪುವಾ ನಾಡೂರ್ಗಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೦೪) ; ಎನಗಾವುದಜೊಳ್ ಕೊಜತೆಯಿಲ್ಲ ಪೊದಿರುಳೊಳ್ ಪೊಂದಾವರೆಗೊಳ ದಂಚೆ ಕನಲ್ದಾವಲೊಳದೊಳಗೆ ನಲಿವ ಕನಸಂ ಕಂಡೆಂ (ಯ ಶೋ ಚ. ೩-೯). [ಅವಲ್ + ಕೊಳ್]

ಅವಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ. ೨. = ಅವಶ್ಯಕ ೨ : ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ ಸಂಶುದ್ಧಿಯುಂ . . . ಚತುರ್ಥಕ್ರಿಯುಂ ಪದ್ಧಿಧಾವಶ್ಯಕ ಕ್ರಿಯಾಪರಿಪಾಕಮಸ್ತಾ ವಶ್ಯಮುಂ . . . ಎಂದೀ ಪೋಡೆಶ ಭಾವನೆಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯಕ (ಗು). ೧. ಅಗತ್ಯವಾದ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ : ತುಳುವ ಸಂತತಿಯ ಅರಸರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕ (ಕೃದೇವ. ೪). (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಜೈನಮುನಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳು; ಪಡಾವಶ್ಯಗಳು. IP (೧) ಸಾಮಯಿಕ. (೨) ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರ ಸ್ತುತಿ. (೩) ಪಂಚ ಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ವಂದನೆ. (೪) ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣ. (೫) ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ. (೬) ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ : ಬಗೆಯೊಳ್ಳೊಡ್ಡ ಯಾರ ಸಂಚರತದೊಳ್ಳೊಡ್ಡ ಚಾರಿತ್ರಮಾವಗ ಮಾವಶ್ಯಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ಳು ಪಲವುಂ ಶೀಲಂಗಳಂ ತಾಳ್ವಿ . . . ಕಬಲ್ವು ಗೆಮ್ಮ ಮನದಿಂದ ಮೂರ್ಛಿಹ ಸಂದೋಹಮಂ (ಅದಿಪ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ಅವಶ್ಯಕತೆ (ನಾ). ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅನಿವಾರ್ಯವಾದುದು : ನಮ್ಮ ಅಹಾರದ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳೆನು ಎಂದು ನಾವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ (ಅಡುಸಾ. ೫೬). [ಸಂ. ಅವಶ್ಯಕತಾ]

ಅವಶಥ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ; ನೆಲ : "ಅನಾಸು, ಅವಶಥಂ . . . ಅಲಯಂ — ಆ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೬) ; ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಶಥಮಿತ್ತ ಮಹೀತಳಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮಸ್ತಲೋಕ ಮೂದಂತಿರೆ ಪೂಜ್ಞನೆಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫). [ಸಂ.]

ಅವಶಥ್ಯ (ನಾ). ಹೋಮ ಹವನಗಳಿಗಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಟ್ಟಿ ಧಾರಾಗ್ನಿ. 'ಪಂಚಾಗ್ನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಸಿತ (ನಾ). ದಾಸ್ತಾನು ಮಾಡಿದ ಧಾನ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅವಹ (ಗು). ೧. ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಒದಗಿಸುವ; ತರುವ : ಚಕ್ರ ವಾಕನವಹ ಪ್ರೇಮಾವಹಂಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೪). ೨. ಕೂಡಿದ; ಉಳ್ಳ : ತೆಂಕಣದೊಳೊಳ್ ಮಹಿಭರತಂ ಪಟ್ಟಂಡಾವಹಮಲ್ಲಿ ಶುಭಾವಹಂ ವಿನಿತಾಖಂಡಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೪). [ಸಂ.]

ಅವಹನ (ನಾ). = ಅವಾಹನ. 'ಅವಹನವಿಧಾನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅವಹನವಿಧಾನ (ನಾ). ಅವಾಹನದ ಕ್ರಮ; ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ : ಆ ವಿಪ್ರಭೋಷಣಂ ಸ್ತುತಿಗಾವಹನವಿಧಾನಮಾದಪೋಲಜ ಪೋತಂ ಭಾವಿಸಿದುದಾಂ ಯತೋಧರದೇವನೆಯನ್ನಾತ್ಮಜಂ ಯತೋ ಮತಿಯಾತಂ (ಯತೋಚ. ೩-೫೯). [ಅವಹನ + ವಿಧಾನ]

ಅವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಾಹನಮಾಡು; ಅಹ್ವಾನಿಸು. ೨. ಕೂಗಿ ಕರೆ : ಕಾಡುವ ರಕ್ತದೀಜ ಜನಡಾವರಕೆ ಬಿಚ್ಚಿದಿರಿ ಬೆದರದಿರಾವ ಸಂಶಯ ಬೇಡ ನಿಮಗೆಂದಾವಹಿಸಿ ದಿಗಧಿಪರು ಮೊಳಗಿತು ಬೆರಳ ಹಿಳುಕಿನಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೪-೯). [ಅವಹನ + -ಇಸ್ತು]

ಅವಳ್ 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವಳ್ಳಿ 'ಅವಲಿ' ನೋ.

ಅವಳ್ಳಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ, — ಗಿಡ : "ಅವಳಿಯದಾಮಳಕ ಧಾತ್ರಿ ಶಿವಯನೆ ನೆಲ್ಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೦).

[ಪ್ರಾ. ಅಮಲಯ < ಸಂ. ಅಮಲಕ]

ಅವಳಿಕೆ 'ಅವಲಿಕೆ' ನೋ.

ಅವಳು 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವಳಿಸು 'ಅಗುಳಿಸು' ನೋ.

ಅವಾಂಬಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೇಶವ ಪೆರುಮಾಳಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಬಲೆಪನು ಮಣಿಯರು ಮಾರಪ ಕೇಶನ ಪೆರುಮಾಳಿಯ ತಂಮ ಅವಾಂಬಳ ತಂಮೊಳಗೆ ಏಕಸ್ತರಾಗಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭-೪ ; 1146).

[< ಸಂ. ಅಹೋಬಲ]

ಅವಾಗ (ಅ). ೧. ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಯಾವ ವೇಳೆಗೆ : ಮನೆ ಗಾವಾಗ ಜಂಗಮವು ಬಪ್ಪರದನಜಿದಾಗಲ್ಲದೆಯುಪ್ಪೊರಿಸಿ ಹೋಗನು (ಬಸಪ. ೩೧-೨೫) ; ಕಜಿಗೊರಳವನ ರಜತಗಿರಿಗೇತೊಡೊಳಾವಾಗೇಸು ದಿನಸಕೆ ಮೊದಲಿಬರಂ ಕೂಡಿ ಹೋಡೆ (ಬಸಪ. ೪೪-೬೪). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಂದೂ; ನಿರಂತರವಾಗಿ : ಅವಾಗ ತನ್ನೆದೆಯಡಗನೆ ಕೊಯ್ದುಂಬ ದೇವರ್ಕಳಟ್ಟುಳಿಯಿಂದೆ ಸಾವುದೆ ಸುಖಂ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೦೬) ; ದೇವನ ಕೀರ್ತಿ ವೈಭವವ ಅವಾಗ ಪಾಡುತ ನರ್ತಿಸುತಿರ್ಪರು (ಶಾಂತೀಚ. ೧೦-೩೩). ೩. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಅಂದು : "ತದಾ, ತದಾನೀಂ . . . ಅಗ, ಅವಾಗ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೪೦) ; ಅವಾಗ - ನಮ್ಮ ತಸದೀರು ಬರೆಯುವೆಯಾ (ಮುಂಬಯ. ೩-೪೯).

[ಅವ (< ಅವುದು) + ಅಗ (< ಅಗಡು)]

ಅವಾಗಲೂ 'ಅವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಅವಾಗಳು 'ಅವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಅವಾಗಳುಂ, ಅವಗಲು, ಅವಾಗಲೂ, ಅವಾಗಳು, ಅವಾಗಳೂ (ಅ). ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲೂ; ಸದಾಕಾಲ; ಎಡಬಿಡದೆ : ಎಂದಂ = ಅವಾಗಳುಂ (ತಮದ. ೫೬೯). ಅವಗಲು : ಅವಗಲು ತಿರುಗುತ್ತಲೇಹರು (ಜ್ಞಾನಸೂ. ೨-೫). ಅವಾಗಲೂ : ಹರಿಯ ನೆನಸಿದ ನಿಮಿಷ ಅವಾಗಲೂ ಹರುಷ (ವಿದಾಕೃ. ೨೨-೧) ; ಉದ್ಧಾರ, ಮಲಬಂಧ, ಅವಾಗಲೂ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂದಿದ ಹಾಗೆ ಇಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨೯೨-೨೧೫ ಬೀಕೆ). ಅವಾಗಳು : ಅವಾಗಳು ಎನ್ನ ಮನ ಉದರಕ್ಕೆ ಹರಿವುದು (ಮಹಾದೇ. ೩-೧೧). ಅವಾಗಳೂ : ಅವಾಗಳೂ ಅಗಲನಯ್ಯ ಶಿವನು (ಅದವ. ೨೩) ; ಅವಾಗಳೂ ತತ್ಪ್ರಸೂಪವಾದ ಶಿವನಲ್ಲಿಯೊಡ್ಡ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ (ಕೃವಟೀ. ೫೧). ಅವಾಗಲೇ = ಆ ಸಮಯದಲ್ಲೇ : ಈ ಮನೆಗೆ ಬನ್ನಿ ನಾನೂ ಅವಾಗಲೇ ಭಿಟ್ಟಿಯಾಗುವೆ (ಕೊಂದಯಾ. ೭೫).

[ಅವ (< ಅವುದು) + ಅಗಳು (< ಅಗಡು)]

ಅವಾಗಳೂ 'ಅವಾಗಳುಂ' ನೋ.

ಅನಾಗೈ, ಅನಾಗೈ (ಅ). ೧. ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ; ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ : ಅನಾಗೈ ನಮ್ಮ ದೇಶ ಸುಖದಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಆ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ; ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ : ಅವರೂ ನಮ್ಮ ಜತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅನಾಗೈ ಏನಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಗೊತ್ತೆ ? (ರೂಢಿ). ಅನಾಗೈ : ೧. ಈ ಮೇರೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅನಾಗೈ [ಪಾಠಾಂ. ಗೈ] ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು . . . ಇರುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨) ; ಅನಾಗೈ [ಪಾಠಾಂ. ಗೈ] ನಂಜುಂಡ ಅರಸುಗಳು ಹೇಳಿದ ವಿವರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩). ೨. ಕಷ್ಟಬಂದರೆ, ಅನಾಗೈ ನೀನು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅವ (< ಅವುದು) + ಅಗೈ (< ಅಗಡು)]

ಅನಾಗೈ 'ಅವಾಗೈ' ನೋ.

ಅನಾಪ (ನಾ). ೧. (ಬೀಜವನ್ನು) ಬಿತ್ತುವುದು. ೨. ಗಡದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಕಲು ಮಾಡಿರುವ ಪಾತಿ; ಕಟ್ಟಿ; ಮಡಿ: ಏಜಾಸಿದಂ ಮುರಾರಿ ಜನಿತಾರಿಸ್ತೀಮನಸ್ತಾಪಮಂ... ಸಜಯವ್ಯಕ್ತಾ ವಾಪಮಂ ಚಾಪಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೭); ಸಗ್ಗದ ಮರವನೆ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕುಳಿಗ ಲ್ಲೊಗ್ಗಿಂದಾವಾಪಮನಮದಿಂ ನೀರುಣಿಸಂ ಸಮದಂತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೧೪). ೩. ಕೈಬಳೆ; ಕಂಕಣ; ಕೈಕಡಗ: "ಅನಾಪಾ, ಪಾರಿಹಾರ್ಯಾಃ, ಕಟಕಾಃ, ವಳಯಾಃ - ಈ ೪ ಕಂಕಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೪೦೩). [ಸಂ.]

ಅನಾಪಕ (ನಾ). = ಅನಾಪ ೨. [ಸಂ.]

ಅನಾರ (ನಾ). ೧. ಆವರಣ; ಅಂಗಳ; ಹೊರಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಗುಡಿಯ ಅನಾರದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಯಾರ ಸದ್ದೂ ಇರದಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ (ಕಾಲಚ. ೬); ಕಣ್ಣುಹಾಯುವಷ್ಟು ದೂರ ಅನಾರ ವಿಸ್ತರಿಸಿತ್ತು (ಚಾರುದಾ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಅನಾಲ, ಅನಾಳ (ನಾ). ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟಿ; ಪಾತಿ; ಮಡಿ: ಪೃಥ್ವೀ ಮಹಾವಲ್ಲಿಯಂ ತಾಂ ಬಳಸಿದಾರ್ವಾಲದಂತಿರ್ಪುದು... ಅಂಘೋನಿಧಾನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೩). ಅನಾಳ: "ಅನಾಳಮಾಳವಾಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬); ಕರ್ದಿನ ಕೋಲ್ಗಲ್ ಬಿಡದೊಂದನೊಂದೊರಸೆ ಪರ್ವಾಘಾತದಿಂದುದಿರ್ ಭೋರನೆ ಪಾಯ್ತರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಜಯಮಾವಾಳಂಗಳಂ ತೀವೃತಿರ್ಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯). [ಸಂ.]

ಅನಾಸ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಮನೆ: "ಸದ್ಮೋಕಸಂ... ಅನಾಸಂ... ಧಿಷ್ಣ್ಯಮನಲಿಪು ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೭); ದಿವಿಜೇಂದ್ರಾವಾಸ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೆ ತಿರಯಮೆಸೆವೀ ಸೌಖ್ಯಂ (ಅದಿಪು. ೫-೨೨); ನರೇಂದ್ರ ದೇವೇಂದ್ರರ್ ತಂತಮ್ಮಾವಾಸಂಗಳ್ಗೆ ಪರೆದು ಪೋದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅನಾಸಿ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ನೆಲಸುವವನು; ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಂಡವನು.

[ಸಂ. ಅನಾಸಿನ್]

ಅನಾಹನ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು, —ಆಹ್ವಾನ: ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿ ಧ್ಯಾನಜ್ಞಾನಸಮೇತನಾಗಿ ಶಿವನಂ ಭಜಿಸುತ ಅನಾಹನ ಸ್ಥಾಪನ ಸನ್ನಿಧಾನ... ಸಮ್ಮುಖೀಕರಣಾದಿ ಮುಖ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೦೪). 'ಅನಾಹನಂಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನಾಹನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅನಾಹನಮಾಡು: ಅಹೂದಿಹರ್ಷನನ ಮಾರ್ಗದ ಮೊದಲೊಳಾವಾಹನಂಗೆಯ್ ಕ ಮ ಲ ಜ ನಂ ನಿಲಿಸಿ (ಚೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೩-೪೨); ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ದೇವತಾವಾಹನಂಗೆಯ್ ಪೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪-೧೦೬). [ಅನಾಹನ + ಗೇಯ್ (< ಕೇಯ್)]

ಅನಾಹನಮುದ್ರೆ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಇಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು ಮೂರ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ ಮಾಡುವ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: ವಸ್ತಮುದ್ರೆ... ಅನಾಹನಮುದ್ರೆಯೆಂಬಾ ದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧ ಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ ಗುರುಮುಖ ದಿಂದಜಿತು (ವಿವೇಕ. ೧೦೩). [ಅನಾಹನ + ಮುದ್ರೆ]

ಅನಾಹನೆ (ನಾ). = ಅನಾಹನ: ಪ್ರಾಜ್ಞ ಶಿರೋಮುಣಿಗಳು... ತಮ್ಮ ಜೀವಕಲೆಯ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅನಾಹನೆಮಾಡಿ ಅದ ರಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭೂತರಾಗಿರುವರು (ನೀಗಟ್ಟು. ೭೨). [ಸಂ. ಅನಾಹನ]

ಅನಾಹನೆಗೆಯ್, ಅನಾಹನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅನಾಹನಂಗೆಯ್: ಅನಾಹನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಹ್ವಾಸ]ಗೆಯ್ ಶ್ವಿನಿದೇವರಸವಂತ್ರ ವರದೊಳವ ರಂಶಮೆ ಸಂಭಾವಿಸೆ ಗರ್ಭದೊಳಮಳರನಾ ವನಜದಳಾಕ್ಷಿ ಪಡೆದು ಸಂತತಿವೆತ್ತಲ್ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೩). ಅನಾಹನೆಗೆಯ್: ರಾಜಪುರೋಹಿತರು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅನಾಹನೆಗೆಯ್ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೭). [ಅನಾಹನೆ + ಗೇಯ್ (< ಕೇಯ್)]

ಅನಾಹನೆಗೆಯ್ 'ಅನಾಹನೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಅನಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಅನಾಹನಂಗೆಯ್: ಜ್ವರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದರೆ ಅಜ್ವರ ವನ್ನು ದಂಡದಲ್ಲಿ ಅನಾಹಿಸಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಛಪ. 1, ೨೨೮); ರಾಜನ ಆ ಒಂದು ನಗೆಹನಿ ದಾಸೋಜನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನಾಹಿಸಿತು (ಸವತಿ. ೪೫). [ಅನಾಹನ + -ಇಸು]

ಅನಾಳ 'ಅನಾಲ' ನೋ.

ಅವಿ, ಅವರಿ, ಅವಿರಿ (ನಾ). ೧. (ನೀರಿನ) ಹಬೆ; ಉಗಿ: ಕೋಟಿ ದಸೆಯುಸಿರುಗಳು, ಕೋಟಿರಸದಾವಿಗಳು ಕೋಟಿಹೃದಯದ ಹೋಹೊ ಹಾಹಕಾರಗಳು ಕೂಟ ಕೂಡಿದುವಂತರಿಷ್ಟದಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೨೭೩); ಕಡಲಿ ನಾವಿಯನೆತ್ತಿ ತಿರೆಗದನು ಮರೆಮಾಡಿ ಮುಗಿಲ ಮೇಲೆಯ ಬೆಳಗುವಿನ ತೇಜದಂತೆ (ಮಲಿದೇ. ೪೮-೧). ೨. ಸೆಕೆ; ಕಾವು (ಕ). 'ಅವಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ. ಅವರಿ: ಅವರಿಕಟ್ಟು, ಅವರಿಗಟ್ಟು ಬೇಸು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ಅವಿರಿ (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅವಿ; ಮಲ. ಅವಿ, ಅವತಿ; ತೆಲು. ಅವಿ, ಅವಿರಿ; ಪರ್ಜಿ. ಅಕುಬ್]

ಅವಿ, ಅವೆ (ನಾ). = ಅವಗೆರಿ: ಕುಂಬಾರನ ಅವಿಯಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರದ ಚಂಬು ಹುಡುಕಿದಂತೆ (ಗಾದ. ಕ). ಅವೆ: 'ಅವೆಮಣ್ಣು' ಪರಾ. ಅವೆಯಕುಂಟೆ = ಒಂದು ಕುಂಟೆಯ ಹೆಸರು: ಈಂತಾಳೆಯ ಹಡಿಲಿಂ ಮೂಡ ಅವೆಯಕುಂಟೆ ಕೆಂಜಾಲದ ಮೊರಡಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೦-೭೪; 1931).

[ದೇ. || ತುಳು. ಅವೆ; ತೆಲು. ಅವ. / ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅವಾ] ಅವಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಟೆ; ಚಿಕ್ಕಾಡು: "ಅವಿ ಚಿಕ್ಕಾಡು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧೧). [ಪ್ರಾ. ಅವಿಅ]

ಅವಿಕೆ (ಗು). ೧. ಕುರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಂಬಳಿ; ಜಾಡಿ: "ಅವಿಕೆ, ಔರಭ್ರ, ರಲ್ಲಕೆ, ಊರ್ಣಾಯಾ, ಕಂಬಳಿ - ಈ ಕಂಬಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೭). ೩. ಒಂದು ನೆರಕ: ಮತ್ತಂ ಶುನಕ ಸೂಕರ ಅಜ ಮಹಿಷ ಅವಿಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರನರಕಂಗಳ ನಡುವೆ ಚಂಡಕೋಲಾಹಲವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಅವಿಕಣ್ಣು 'ಅವಿಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಅವಿಗಣ್ಣು, ಅವಿಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾವು ಗಣ್ಣು; ಉಷ್ಣದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು (ದಕ. ಕ). ಅವಿಕಣ್ಣು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಅವಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಅವಿಗೆ 'ಅವಗೆ' ನೋ.

ಅವಿಗೆಗಿಚ್ಚು 'ಅವಗೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಅವಿದ್ಯ (ಗು). ೧. ಕೊರೆದ; ರಂಧ್ರಮಾಡಿದ: ದಿಗ್ಭಾಗಮೆಲ್ಲಂ ಪಟಹ ರನದಿನಾವಿದ್ಯಮಾದತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೮-೮೪). ೨. ತಿರುಗಿಸಿದ; ನೂಕಿದ: ಅವಿದ್ಯ ಕುಲಾಲಚಕ್ರದಂತಸಂಗತತ್ವದಿಂದೇರಂಡವೀಜದಂ... ಸಲ್ಲಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೮ ವ); ಅವಿದ್ಯ ಕುಲಾಲಚಕ್ರದವೋಲ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೭೦). ೩. ಡೊಂಕಾದ; ಕೊಂಕಿದ: "ನಕ್ರಂ, ವೃಷನಂ... ಅವಿದ್ಯಂ... ಈ ೧೨ ಕೊಂಕಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೧೧೭).

(ನಾ). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ದುರಂತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ 'Tragic' ಎನ್ನುವರೋ ಅದು 'ಅವಿಧ' (ಸಾಹಿ. ೧೨೬); ಅದು ಅವಿಧ ಪ್ರಯೋಗ ವಿರಚಿತ. ನಾವೆಲ್ಲಾ ಕೂಡಿ ಅದರ ಕಥೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಬೇಕು (ಜನನಾ. ೫). [ಸಂ.]

ಅವಿಧ ಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ದುರಂತನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ದುಃಖಾಂತನಾಟಕ : ಸುಕುಮಾರ (Comedy) ಮತ್ತು ಅವಿಧ (Tragedy) ಪ್ರಯೋಗಗಳು (ಸಾಹಿ. ೧೨೧); 'ಉದ್ಧಾರ' ಎಂದೇ ಏಕಾಂಕ - ದೃಶ್ಯವು 'ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಅವಿಧ ಪ್ರಯೋಗ' ಎಂದು ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ (ಹೊಸಸಾ. ೩ ಮುನ್ನು). [ಅವಿಧ + ಪ್ರಯೋಗ]

ಅವಿಧ ರೂಪಕ (ನಾ). ದುಃಖಾಂತ ಅಥವಾ ದುರಂತ ನಾಟಕ : ದಿವ್ಯ, ಸಮವಕಾರ, ವ್ಯಾಯೋಗ, ಈಹಾಮ್ಯುಗ ಈ ನಾಲ್ಕು ಅವಿಧ ರೂಪಕಗಳು (ಸಾಹಿ. ೧೨೨). [ಅವಿಧ + ರೂಪಕ]

ಅವಿರಿ 'ಅವಿ' ನೋ.

ಅವಿರ್ಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಉಂಟಾಗು : ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕೆಟ್ಟೋದಲಾವಿರ್ಭವಿಸಿ ನಳಿನಭವಾಂಡನಚಯಮನುರು ಪುತುರವಣಿಸಿ ಕವಿದ ವಿಷಮಂ (ಬಸವ. ೧೩-೨); ನವಬಲಾಹಕದೊಳಗೆ ಮಿಂಚಿನ ಗವಿಸಹಿತ ಮಜುಮೇಘವಾವಿರ್ಭವಿಸಿತೆನೆ ದಂಡಿಗಿಯನಿಳಿದಳು ಹೊಕ್ಕೊಲಗವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೪); ಮಹರ್ಷಿ ಪಾಣಿನಿಯ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದ ರಕ್ಷಾಬಂಧನವಿದ್ದರೂ ಭಾಷಾಗತಿ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕೃತಗಳು ಬೆಳೆದುವು; ಅಪಭ್ರಂಶಗಳು ಅವಿರ್ಭವಿಸಿದುವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೨೪).

[ಅವಿರ್ಭವನ + -ಇಸು]

ಅವಿರ್ಭಾವ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉಂಟಾಗುವುದು; ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು : ತಪಃಪ್ರಭಾವಮಹಿಮಾವಿರ್ಭಾವಮಂ ತಾಳ್ವಿದರಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯); ಹರುಷವಾವಿರ್ಭಾವ ಮಿಗೆ ನಿಜಪುರವ ಹೊಕ್ಕನು ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೫). [ಸಂ.]

ಅವಿರ್ಭಾವಿತ (ಗು). = ಅವಿರ್ಭಾವತ : ಕ್ರೋಧದ್ವಿಕ್ರೋಧ ಸೀಮಾಭಾಗ ಯೋಜನ ಸಂಚಲಿತ ಕುಟುಂಬ ಕುಲಾವಿರ್ಭಾವಿತಾಧಮೋತ್ತಮ ಭೇದಗಳುಮಂ (ಅದಿಪ. ೮-೬೩ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಿರ್ಭಾವತ (ಗು). ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ; ಹುಟ್ಟಿದ; ಉಂಟಾದ : ಶಾರ್ಯಾವಿರ್ಭಾವತ ದನಾನಳನಾನನಜತುರಂಗಬಲಮನಿಂ ಸುಟ್ಟಿಪುದೋ (ಅದಿಪ. ೧೪-೫); ದಿವಿಜ ಮನುಜ ತಿರ್ಯಗ್ವಿನೇಯನುಮಾವಿರ್ಭಾವತ ಚತುಸ್ತಂತ್ರದತಿಶಯನುಂ (ಅದಿಪ. ೭-೨೦ ವ). [ಸಂ.]

ಅವಿಲ, ಅವಿಳ (ಗು). ೧. ಕದಡಿದ; ಕೊಳಕಾದ; ಬಗ್ಗಡವಾದ : ತಿಳಿಗೊಳನಾದೊಡಂ ಮಜೆಯ ನೀರ್ಗನಾವಿಲಮಾಗದಿರ್ಕುಮೇ (ಕಾದಂ. ೪೮೬); ಬಲಿಂದೆ ತಳ್ಳಿಪ್ಪಿಯಾವಿಲಶೃಂಗಾರದೊಳೇಸಿ ಪೇಸಿ (ಸಂಸ. ೧೦-೪). ೨. ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ : ಕರ್ಕಶಾಂಗಿ ಭುಜಂಗಾವಿಲ ಬನದೊಳೊಳುತಿರ್ಪಳ್ ಲಲನೆಯನಿಕ್ಕುಂ ಕುಳೀರಮಧ್ಯತ್ರಂಶಂ (ಜಾತಕ. ೧೯-೧೧); ತುಳುನಬ್ರಾಹ್ಮಣಭಕ್ತಿಯಿಂದೆಯುಮುದಾರಾಸ್ತತ್ಪ್ರಸಾದತ್ಪದೀ ಸ್ಥಳಮಂ ವರ್ಜಿಸಿ ಪೋಗಿಮಾವಿಲ ಲಸಚ್ಚ್ರೇರಂಗಕೆಂದಂತು (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧೩-೭೧). ಅವಿಳ : ೨. ಪುರಾಣಕವಿ ಪ್ರಭು ಪ್ರಯೋಗಾವಿಳ ಸದ್ಗುಣೋದಯಮನಾಯ್ದು (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೩); ಬಾಡನಾನಳಾವಿಳವಮಂ... ನೋಡಿದನರ್ಥವಮಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೨೫). (ನಾ). ೩. ವ್ಯಾಕುಲಿತ; ಪಿಡಿತ : ಅಸೂಯೆಯಿಂದಾವಿಳರಾಗುತ್ತೆ ಸಗರಾರೊಳಂ ಪೊಲ್ಲಮೆಯಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೧೨೪); "ಅವಿಳರ್ = ವ್ಯಾಕುಲರು" (ನೀತಿಮಂ. ೬೨೬). [ಸಂ.]

ಅವಿಲೆ (ನಾ). ಕೂಡಿದವಳು; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದವನು : ದೇವಿಲೆಯಂ ಲಾವಣ್ಯರ ಸಾವಿಲೆಯಂ... ಚಂದ್ರಮುಖಿಯನಿತ್ತನತೀಂದ್ರಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೦೯). [ಸಂ. ಅವಿಲಾ]

ಅವಿಷ್ಕರಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದು.

೨. ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು : ಸ್ವಗುಣಪ್ರಜ್ಞಾದನಮನ್ಯಗುಣಾವಿಷ್ಕರಣ ಮಾತ್ಮದೂಷಣಮನ್ಯೋಪಗಮ ಪುರಸ್ಕಾರಮಪಾರಗುಣಗಣಂ ಗುಚ್ಛಗೋತ್ರದಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೪). ೩. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಸಾಧನ; ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವ ಮಾರ್ಗ. ೪. ಶೋಧನೆ : ಇದರ ಅವಿಷ್ಕರಣವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೀನು ಮುಗುಳು ನಗೆ ನಕ್ಕಿ (ಸಮಜೀ. ೫೩೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಷ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. = ಅವಿಷ್ಕರಣ ೧ : ವಿಭಾತಿಯಾವಿಷ್ಕಾರ ಸಾಧನಾರ್ಥಂ ಬೇಗಮಾ ಕೈಕೆಯಾತ್ಮಂ ಬೊಕ್ಕು ರಚಿಸು ವಿನ್ಯಾಸಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೩-೫೦೭); ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳ ಅವಿಷ್ಕಾರವು ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿಯಮ (ಕಸಾಚ. ೬೯). ೨. ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು; ಸಂಶೋಧನೆ : ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅವಿಷ್ಕಾರಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಲಾಭದಾಯಕವಾದ ಅನೇಕ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ಮುನ್ನು. ೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಷ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾದ; ಕೂಡಿದ; ಅವಿರ್ಭವಿಸಿದ : ನೀವೀ ಬಂಧನಾವಿಷ್ಕೃತಸ್ತೃಳಿತವಿಷ್ಕೃತ ಪಕ್ಷಪಾತನವಪೂರ್ವಾಳೋಕನಾ ಕಾತುಕಾಕುಳಿತಾಂತಃಕರಣಂ (ಅದಿಪ. ೪-೭೦); ಈವುದತಿಶಬ್ದವೃತ್ತಿ ಗುಣಾವಿಷ್ಕೃತನಪ್ಪ ಸುತನನೆಯಜ್ಞುಲಮುಕ್ತಾವಳಿಯಂ ಜಿನಶಾಸನ ದೇವಿಯುರಂ ದೇವಿ ರಾಗದಿಂದರ್ಚಿಸಿದಳಾ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೪೨). ೨. ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ; ಪ್ರಕಾಶವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಂಡ : ಅವಿಷ್ಕೃತನಿಯಮಂ... ಅಗಣ್ಯಪುಣ್ಯನಿಲಯಂ... ರಾನಣನುಗ್ರಾಸಿತಮಂ ಸಾಧಿಸಿದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೪೪); ಅವಿಷ್ಕೃತ ಕುಸುಮವಿಸರಮೆನೆ ಶಿಖರಿವನಂ... ಕಾಣಲಾಯ್ತು ರೈವತಶೈಲಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧). [ಸಂ.]

ಅವಿಷ್ಣು (ಗು). ೧. ಅವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಶೋಕಾವಿಷ್ಣುನೂ ಕಾಂತಿ ಹೀನನೂ ಅದ ಅರಸನು... ಬೇರುಸಹಿತವಾಗಿ ಕಿತ್ತ ಕಮಲದಂತೆ ತೋರಿದನು (ಕುಳಸ. ೧೧೪). ೨. ಭೂತಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಮೈಮೇಲೆ ಬಂದ, —ಒಳಯೋಕ್ತ : ವಂಶಲೋಚನರನ್ನೂ ಕಾಲಿಯ ಮುಂದೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಿಷ್ಣುರಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಎರಸ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಅವಿಷ್ಣುತೆ (ನಾ). ಅವೇಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವುದು : ಪುತ್ರಶೋಕಗ್ರಹಾವಿಷ್ಣುತೆಯ ಕಡುಸಿಂಹ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಬಂದು (ಹಜಕಾ. ೧೨-೩೪).

[ಸಂ. ಅವಿಷ್ಣುತಾ]

ಅವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಲಿಂಗ; ವಾಚ್ಯಲಿಂಗ : ಅವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಕ್ಕೆಂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆಂ ಬಲ್ಲರಂದೇಕ ವಚನಮಕ್ಕುಂ... ಅವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಕ್ಕೆ - ವೇದಂಗಳ ಪ್ರಮಾಣಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ವೃತ್ತಿ. ಪ್ರಯೋ). [ಅವಿಷ್ಣು + ಲಿಂಗ]

ಅವಿಷ್ಣು (ನಾ). ಭೂತಗ್ರಹಾದಿಗಳ ಚೇಷ್ಟೆಗೆ ಒಳಗಾದವಳು : ಅದಂ ಕೇಳಲೊಡನೆನ್ನ ನೆತ್ತಿಯೊಳುರಮಸಗಿದಂತಾಗೆ... ಕಂಬನಿಗಿಡಿ ಗಳಿದುರುಪುವಂತವನಂ ನೀಡುಂ ನೋಡುತಾವಿಷ್ಣುಯಂತೆನ್ನನಾಣಿಯದೆ (ಕಾದಂ. ೫೭೨). [ಸಂ. ಅವಿಷ್ಣು]

ಅವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಉಗಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸು : ಮಡಿಕೆಯ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಹಂದರ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಿನಕ್ಕೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಅವರೆಯ ಚಿಗುರು ಒಂದು ಹಿಡಿಯನಿರಿಸಿ... ಇಡ್ಡಲಿಯ ಹಾಗೆ ಅವಿಸಿ (ವಿವೃ. ೧೪೨).

[ಅವಿಸು + -ಇಸು]

ಅವಿಳ 'ಅವಿಲ' ನೋ.

ಅವೀಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನೋಡಿದ: ಕೃತನಿತ್ಯದಾನನಾವೀಕ್ಷಿತ
ಕೃತನಾಸ್ತೃಪ್ತಕಪಿಳನೊಯ್ಯನೆ ಸಾದರ್ಪಂ . . . ಚತುರನರಸಿಯನರಸಂ
(ಯಶೋಚ. ೨-೬೬). [ಸಂ.]

ಅವು (ನಾ). ಹಸು; ಆಕಳು: "ಗೋವಿನೋಳಗಾವುಮಾಕಳುಂ" (ಕಶರ.
೧೧); ರುಜೆ ಮೇಣು ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆ ಬಣೆ ಬಿಬಲಿನ ಬೀಜಮಂದಿನಂ
ಸರಿಗೊಂಡಂತಜಮೂತ್ರದೊಳರೆದೆಚ್ಚುಗೆ ನಿಜೇಚ್ಚಿಯಿಂದೋಜಿಯಾವು
ಮುಟ್ಟಂ ಕಟಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೬); ಪಾಲುಂ ಶೀಲಮು
ಮುಳ್ಳಾವುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೩-೧೯); ಊಡದ ಅವಿಗೆ ಉಣ್ಣದ ಕಜುವ
ದಿಟ್ಟಂತೆ (ಬಸವ. ೧೦೯); ಅವು ಕಾಯಪೋಗಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೪-೧);
ಬಾಡ ತಿಂಬಾತಂಗಿ ಅಡೇನು ಅವೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೨).

ಅವಶ್ಯ = ಗೋವುಗಳ ಹಳ್ಳಿ; ತುರುಹಟ್ಟಿ: ದೇವಕಿಯ ಜಠರ
ದಲ್ಲಿ ಬಂದನ ಅವಶ್ಯಲಿ ನಿಂದನ (ಪ್ರಸಕ್ತ. ೫-೨).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಅ; ಮಲ. ಅ, ಅನ್; ತೆಲು. ಅವು, ಅನ್;
ಕುರು. ಓಯಾ]

ಅವುಂಡಲಗೆ 'ಅವುಂಡಲಗೆ' ನೋ.

ಅವುಂಡಲಿಗೆ 'ಅವುಂಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಅವುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಮಣಿಗಂಟಿಗೆ ಬರುವ ಗಂಟುರೋಗ:
ಅವುಂಡಿಗೆ (ಚರಣಗ್ರಂಥಿರೋಗ) - ಸೊಗಯಿಪ ಮಣಿಬಂಧಂ ತೊಟ್ಟನೆ
ಕೊಳೆ ಕೋಮಳಿಕೆಗಿಟ್ಟು ಗಂಟಾದೊಡೆ ವಾಜಿಗಳಳುಕಿ ನಡೆಯಲಾವುಂ
(ಗಂ - ಐಂ)ದಿಗೆಯೆಂಬುದು ಗಂಟು ಕುಂಟುಮಾಟ್ಟುಂ ಹಯಮಂ
(ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧೯); ತಳಲಿಂಗ ಕೂರ್ಚಲಿಂಗಂಗಳ[ವಾ]ವುಂಡಿಗೆ ಗಂಟು
ಗಳ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೨೧). [?]]

ಅವುಕ (ನಾ). ತಂದೆ; ಜನಕ: "ತಂದೆಯಂ ಅವುಕನೆಂಬುದು"
(ಕಲಾಯು. ೧೭-೯೯); "ಜನಕನಾವುಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೧೦);
ಅವುಕನನೀ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೮೫). [ಸಂ.]

ಅವುಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಪುರುಷ
ಪ್ರಧಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ವೈಕುಂಠಾದರ ತಜ್ಞಿಯೂರಾಳ ಅವುಕ್ಕೆ ಇಯುರೆ
ಪಣುಪುಲ್ಲು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬-೧; 750). [?]

ಅವುಗೆ 'ಅವಗೆ' ನೋ.

ಅವುಗೆಕಿಚ್ಚು 'ಅವಗೆಕಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಗೆಗಿಚ್ಚು 'ಅವಗೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಅವುಗೆಮನೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನು ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ
ಒಲೆಯಿರುವ ಮನೆ: ನಾಜೂಕಿನ ಪಿಂಗಾಣ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸು
ವುದಕ್ಕೂ ಶಿಕ್ಷಣಕೊಟ್ಟು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಅವುಗೆಮನೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು
ಸಾಮೂಹಿಕ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು (ಗೊಂಡಾರ. ೨೧೨).

[ಅವುಗೆ (< ಅವಗೆ) + ಮನೆ]

ಅವುಜ, ಅವಜ, ಅವುಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ:
"ಅಗ್ಗಲುಕೆ = ಲಾಟವಿಂಡಿಗೆ, ಅವುಜದ ಮುಟ್ಟು (ಅವುಜ = ಸಂಗೀತ
ವಾದ್ಯ)" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧); ತಾಳವಾವುಜ ಮೃದಂಗ ಕರಡೆಗಳ ರವದಿಂದ
(ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೨-೨೪). ಅವಜ: ಅವಜ ಚಂಗು ಶ್ರೀಮುಖ ವೀಣೆಗಾಜರು
ತಾವಾಗ ತಂತಮ್ಮ ಕಲೆಯ ಭಾವ ಬಿನ್ನೋದೋಜ ಕೇಳಿಸಿದರು (ನಾಗಕು.
೨೨-೬೧). ಅವುಜೆ: ನಟಟಹಕು ಫಣಫಣಕು ಧಿಣಿಲಿಸುವಾವುಜೆಯ
(ನಂಬರ. ೧೧-೧೬೩); ಭೋರ್ಗರೆವ ತಂಬಟ ಭೇರಿ ಡೊಳ್ಳುವಾವುಜೆ
ಮುರುಜೆ ಸರಗೊಡುವ ಶಂಬಿ (ರಾಘವ. ೪-೬). 'ಅಡ್ಡಾವುಜ' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಅಲುಜ್ಜ, ಅಲುಜ್ಜ < ಸಂ. ಅತೋದ್ಯ]

ಅವುಜಕಾಣಿ (ನಾ). ಅವುಜವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನು; ಅವುಜಿಗ:
ಉಲ್ಲಾಸದಂಕೆ ಝಂಕೆಗಳ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೊಳಗೆ ಕೇಳಿಸಿದನಾವು
ಕಾಣನೆಲ್ಲರ ಚಿತ್ತ ಜುಮ್ಮೆನಲು (ಭರಣ. ೧೨-೩೯); ಅವುಜಕಾಣಿ ಮದ್ದಳ
ನರ್ತಕಿಯರೋವಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಕೋವಿದಾಚಾರ್ಯ (ಅನಂ.
೨-೨೩). [ಅವುಜ + -ಕಾಣಿ]

ಅವುಜಿಗ (ನಾ). = ಅವುಜಕಾಣಿ: ಶ್ರೀ ಕಂದರ್ಪೇಶ್ವರದೇವರ[ಾ]
ಯು[ಅವು]ಜಿಗ ಮಸಣೋಜಂಗಿ ಹಡಪವಂ . . . ದಿಟ್ಟ ಮತ್ತ
(ಕಾ. II, ೧೬-೫೪; 1122); ತಾಳಧರರೊಂದೆಸಗೆ ಅವುಜಿಗರೊಂದೆಸಗೆ.
ಚಿಲ್ಲಾತಿರೆ (ಬಾಹಾರ. ೧೮೧-೨೯); ಅವುಜಿಗಂ ಕಂದವಟ್ಟಿಗೆಯಂ
ಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಳಿ ಕಯ್ಯನೇಣೊಳ್ ಕರತಳಮಂ . . . ದಿಟ್ಟಪುಟಮಾ
ಬಹುಲಾಕೆಯೊಳತಿಮಧುರಮಾಗಿ . . . ತೋರ್ಪುದುಂ (ಮಹಾಸೇ.
೪-೫೪ ವ). [ಅವುಜ + -ಇಗ]

ಅವುಜಿಗಿತಿ (ನಾ). ಅವುಜವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವಳು: ಅವುಜಿಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿ
ಗಿತಿ (ಕಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). [ಅವುಜಿಗ + -ಇತಿ (< -ಇತಿ)]

ಅವುಜೆ 'ಅವುಜ' ನೋ.

ಅವುಟಿ, ಅವಟ್ಟು (ನಾ). ಬೂಟಾಟಿಕೆ; ನಟನೆ; ನೆಪ: ದೀಕ್ಷಿತರು
ತಿರರಿಕ್ತರು; ಅದರೇನನೂ ಬಯಸದಿಹ ಅವರ ಅವುಟವ ಹೇಳಲಾಗದು
(ಸುನೀತ. ೧೧); ಈ ಅದ್ಭುತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ದೈವಾಂಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ
ತನ್ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೀಗೆ ಅವುಟ
ಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ಪ್ರಾಚೀನ. ೩);
ಈ ಅವುಟಿಯಾರ ಹತ್ತಿರ ಎತ್ತುತ್ತೀಯೆ (ರಂಗಕ. ೪). ಅವಟ್ಟು: ನಮ್ಮ
ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮದುವೆಗೆ ಬರಬಾರದೆಂದು ನಿಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇ
ಕೆಂಬ ಅವಟ ತೆಗೆದಿರುವವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತೆ (ಶ್ರೀಕಥ. ೧೦೦). [?]

ಅವುಟಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸೋಗನ್ನು ಹಾಕು: ಮಂತ್ರ ಮರೆತುಹೋದಾಗ
ಅಟಾಟೋಪದಿಂದ ಅವುಟಿಕಟ್ಟುವ ಹಾಗೆ ಗುದ್ದಲು ಕೈ ಸೋತು
ಹೋದಾಗ ಘರ್ಜಿಸಿ ಗದ್ದಲ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ (ರಾಮರಾ. ೭೬).

[ಅವುಟಿ + ಕಟ್ಟು]

ಅವುತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಕೃತ ವಿವಿಧಾಸ್ತ್ರ
ವೀರಭಟಿಕೋಟಿ ಭಯಂಕರಮಾಗಿ ಬೀಸುವಾವುತಿಯು [ಪಾಲಾಂ. ಬೇಳ
ಲಾವುತಿಯು] (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೦); ತೊಳಗುವ ಬಾಳ್ ತಲತ್ತಲಾಪ
ಕಕ್ಕಡೆ ಬುಂಭುಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ಳು ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಪಂಚರಾಯುಧ
ಮಗುವಿಸುವಾವುತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೬). [?]

ಅವುದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಅವಂ, ಅವನ್, ಅವನು,
ಅವೊಂ, ಅವೊನ್ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಅವಳ್, ಅವಳು (ಬಹುವಂ) ಆರ್,
ಆರು, ಅವರ್, ಅವರು, ಅವುವು (ವಿಶೇ) ಅವ: ೧. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ
ಸರ್ವನಾಮ; ಎಂತಹುದು; ಎಲ್ಲಿಯದು; ಏನು: ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟು
ಕೊಟ್ಟು ಭೂಮಿ ಅವುಡೆನ್ನೊಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೧೩; 889);
ನೀನಾರ್ಗೇನೆಂಬೆಯಾವುದು ಕಾರಣದಿಂದಮೆನ್ನ ದೊಣೆಯಂ ಪೊಕ್ಕರ್ಥ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೩ ವ); ಬರವಿದು ಚೋದ್ಯವಾರ ತನಯಂ ಪೆಸರಾ
ವುದು (ಕಾದಂ. ೨೯); ಕೃಷ್ಣನೊಲಿದರಿಗಾವುದರಿಂದೆಂದು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ.
೩-೧೦); ನೆಲನಾವುದಾಗಸವಾವುದೆಣ್ಣೆಸೆಗಳ ಹೊಲಬಾವುದೆಂದು ತೋಟ
ಸದೆ ಜಲನಿಧಿ ಜಲವ ನುಂಗಿದವೊಲು ಬಾಣಾಬ್ಬಿ ಬಲಗೂಡಿ ಹರಿಯ
ನುಂಗಿದುವು (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೬). ೨. ಸಂಬಂಧಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ:
ಅವುದಂತರ್ಬಹೀರೂಪದಿಂದ ವಿರದ ದರ್ಶನಾನವಗಮ್ಯಂ ಅದೆಲ್ಲಮಸತ್ಯವ
ಭಾಸಿ (ಅದಿಪು. ೨-೯ ವ); ಅವುದು ಬೆಳಗುಂ ವೃಷ್ಟಿಯಿನಾ ವಿಷಯಂ
ದೇವಮಾತೃಕಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೬-೩).

ಅವಂ: ತಾನಾವಂಗಂ ಪಡಿಚನ್ನ ಮಾದೇಸಕದೊಳ್ಳೆ ಮಾರ್ಗಿಗಂಗೊಪ್ಪರೇ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧-೧೧; 972); ಅವಂಗಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗಮುಂಟು ಮನಮುಂಟಾವಂ ದಿಟಂ ಕಾಣ್ಪಿನಿನ್ನಾವಂ ಕೇಳ್ವಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೫೦). ಅವನ್: ಮರುಳುಂ ಮುದಿರಾಪರವಶರೇರನುಂ ಪೇಟ್ಟು ಮಾವ ನಜುವಂ ಪೇಟ್ಟುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೦); ಸಮಾನನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮ ಭೂಪನೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೨೨). ಅವನು: ಗುರು ಮುನಿದವಗಡಿಸಿದರೆ ನಿಲುವನಾವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೪-೨೫). ಅವೊಂ: ವಿಗಲಿತರಾಗನಾವೊಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೨); ಅವೊಂ ವಾದಿ ಕಥಾತ್ರಯ ಪ್ರವಣದೊಳ್ ವಿದ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ಮೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೬೪-೮೨; 1169); ಅವೊಂ ಹರಿಹಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೧೪-೨೮). ಅವೊನ್: ಇದಾನ್ ಸಲಿಸುಗೆ ಅವೊನಾನುಂ ಕಿಡಿಪೊನುಳ್ಳೊಡೆ (ಇಲ. VIII, ೨೮೬-೫; 732). ಅವಳ್: ಅವಳ ಕಯ್ಯ ಪುಸ್ತಕದೊಳಿಪ್ಪುವು ಲೋಕದ ಸಾರ ಸೂಕ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೧-೬). ಅವಳು: ಅವಳು ಮನುಷ್ಯಾದು ಮುಕ್ತಿ ಶ್ರೀವಧುಗೆ (ಪುಷ್ಪಪ. ೧೩-೫೬). ಆರ್: ಒಳ್ಳೆತ್ತ ಕೆಯ್ಯಾರಾರ್ (ಇಲ. X, ೬೧-೬; 700); ಕರ್ಮಕ್ಕೋಡಿ ಬರ್ಬರಂ ಕೆಲೈ ಕಲ್ಪರಾರ್ ಬಿನ್ನಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೪); ಬೀರಕೆ ಬೀಯಕ್ಕಿ ಜಾವಬೆಡಂಗನೊಳಾದೊರೆ (ಗದಾಯು. ೧-೧೮). ಆರು: ನಿಮ್ಮ ನಿಜ ದೊಳಗಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯ (ಅದವ. ೪); ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ತೊಡಕಿ ಬದುಕುವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೧-೫೬); ಆರೇನ ಮಾಡುವರು ಆರಿಂದ ಲೇನದುದು (ಪುರಂದ. ೨-೬೨-೧). ಅವರ್: ಕೊತ್ತ ಕೈಯೂರ ಪೂರ್ವದ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾವರುಂ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೩೯-೧೧; 915). ಅವರು: ಅ ಸಿಂದೊಗಿಯ ಗ್ರಾಮಕೆ ಅವರೊಬ್ಬರು ತಪ್ಪಿದವರು (ಕವಿ. ೬೨-೯-೧೩; 1521); ವಿತ್ತ ಪೊದರು ಅಂಜೆ ಸುತ್ತಲಾವರು ಮುನಿದು ಹತ್ತಿ ಗರಿಯಾದಿರೆ ಅಂಜೆ ಅಂಜೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೧); ಸೋತರಾವರು ನಿನ್ನಗೆ ನಿನ್ನಯ ಗುಣಗಣಂಗಳಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೫-೧೦). ಅವುವು: ಅವಾವು ನೆನ್ನೊಡೆ (ಎಕ. I, ೩೫೦-೬; 900); ಅವೆನಿತಗಲಮನುಳುವಾವುವವೊಂ ಸುತ್ತಿ ಪಟ್ಟುವು (ತಸೂವ. ೬೪); ಅವುವು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೩೫ ಪ್ರಯೋ). ಅವ: ಇನಿತಾವ ಶಾಪದೆ ಪಾವು ಮುಟ್ಟಿದೊಣ್ (ಎಕ. II, ೨೧-೧; 700); ಪ ಸ ದ ನ ಮಾ ವು ದಾ ವ ಯುತುವಿಂಗಮದೊಪ್ಪುಗುಮಾವ ಪೊಟ್ಟು ದಾವೆಸಕಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೪-೩೮); ಅವ ದಿಕ್ಕಿನಲಿ ನೋಡಲು ವಾಜಿ ವಾರಣ ತೀವಿದ ಕಾಲಾಳಮೊತ್ತ (ಕಂಪನಿ. ೧೧-೧೧೫). ಅವೊನಾವೊಂ = ಯಾವನು ಯಾವನು: ಅವೊನಾವೊನ್ ರಕ್ಷೆಕ್ಕುಮ್ ಅವಂಗಿ ಧರ್ಮಂ ಚನ್ನಾದಿತ್ಯರುಳ್ಳಿನ ನಿಲೈ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೧೯೧-೧೧; 800). ಅವೊನೊಬ್ಬಂ = ಯಾವೊಬ್ಬನು: ದತ್ತಿಯನಾವೊನೊಬ್ಬನೊಬ್ಬಂ (ಇಲ. XIV, ೬೬-೧೬; 899). 'ಎವುದು', 'ಯಾವುದು' ಪರಾ.

[ದೇ. II ತಮಿ. ಯಾ, ಯಾವೈ, ಯಾವದು, ಯಾದು; ಮಲ. ಏ, ಏವ; ಕೊಡ. ಎನ್ನಿ, ಎದಿ; ತುಳು. ದಾ, ದಾನೇ, ಜಾನೇ, ದಾವ; ತೆಲು. ಏ, ಎದಿ; ಕೊಲಾ. ಏನ್, ಏನ್ನ; ಪರ್ಜಿ. ಎದ್, ಎದಿ.]

ಅವುಪನ್ನ (ಗು). ಬೆಳೆದ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ (?): ಛೇಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗಮಂಗಳೋಗ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ಆ ಸ್ಥಳದ ಅವುಪನ್ನದಡಕೆ ಲಕ್ಕ ಒಂದಕೆ ಶ್ರೀ ವೀರಪಾಂಡ್ಯದೇವರ ಮಠದಿಂದ ಬಿಟ್ಟ ಹಾಗವೊಂದು (ಸೌಹೃ. IX-i, ೨೯೩-೨೫; 1162). IP ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆ + ಉಪನ್ನ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಎಂದರೆ ಬೆಳೆದ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪನ್ನ < ಸಂ. ಉತ್ಪನ್ನ. [?]

ಅವುವು 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವೃತ (ಗು). ೧. ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಂತು ವಲ್ಲಲಾ ನೃತ ಕಟಿತಟಿಸುಮಾಗರ್ಧ ಜಟಾಕಲಾಪನುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೫ ವ).

೨. ಸುತ್ತುವರಿದ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ; ಆವರಿಸಿದ: ಭದ್ರ, ನೀನು ಭಯಾ ವೃತಳಾಗಿದ್ದೀಯ (ಶಾಂತರಾ. ೧೯೫). [ಸಂ.]

ಅವೃತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಆವರಣ. ೨. ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಡುವುದು; ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಅವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತ ತಿರುಗಿದ; ತಿರುಗಿದ. ೨. ಹಿಂದಿರುಗಿದ; ಮತ್ತೆ ಬಂದ. (ನಾ). ೩. ಅಗೆಯುವುದರಿಂದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೀರು: "ಅವೃತ್ತಮೆನಲಗತೆಯಿಂದಾದ ನೀರ್ಗ ಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೨). [ಸಂ.]

ಅವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವುದು; ಪುನರಾವೃತ್ತಿ. 'ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. ೨. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು. ೩. (ಪುಸ್ತಕಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಮುದ್ರಣ; ಛಾಪೆ: ಮೊದಲನೆಯ ಅವೃತ್ತಿ ೫೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು (ರೂಢಿ). ೪. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಸಮಗೊಂಡರ್ಥ ಪದಾವೃತ್ತಿ ಮತ್ತದಾವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೨). [ಸಂ.]

ಅವೃತ್ತಿದೀಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಹಲವು ವರ್ಣಗಳ ಸಮಾನಧರ್ಮವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವೃತ್ತಿದೀಪಕಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕೈ. ೨೬೨). [ಅವೃತ್ತಿ + ದೀಪಕ]

ಅವೈ 'ಅಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಅವೈ 'ಅವಿ' ನೋ.

ಅವೈ (ನಾ). "ಸಾಸಿವೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ಗಂಗಾಮ. ೨೯). [?. / ತೆಲು. ಅವ]

ಅವೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು. [ಅಮ್ಮೆ (< ಅವೈ) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಅವೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಚಕ್ರಗಿಂಡೆಯಾವೆಗ ನವಿಲು ... ಗಿಜಲುಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆವಳಿಯ ಮೀನುಗಳಂ ತವಿಸುತವ ಬೇಡರಂ ನೋಡಿದಂ (ಪರ್ವತಾ. ೫-೪೬). [?]

ಅವೆಚಿಪ್ಪು (ನಾ). ಅಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು (?).

[ಅಮ್ಮೆ (< ಅವೈ) + ಚಿಪ್ಪು]

ಅವೆಮಣ್ಣು (ನಾ). ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣು: ಅಲ್ಲಿನ ನೀಲ ಅವೆಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಬೆಣಚುಕಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆಯುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೬೪); ಆ ಮನುಷ್ಯನು ಕುಂಬಾರನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ರತ್ನವನ್ನು ಅಡಗಿಸಲು ತಕ್ಕ ಸ್ಥಳವು ಅವೆಮಣ್ಣಿನ ಹೊಂಡವೇ ಆಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ? (ಮಣಸ. ೧೫). [ಅಮ್ಮೆ (< ಅವೈ) + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಅವೆವೋಡು (ನಾ). ಅಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು (?).

[ಅಮ್ಮೆ (< ಅವೈ) + ಓಡು]

ಅವೇಕ (ನಾ). ಆಸೆ; ತೃಷ್ಣೆ (?): ಲೋಕಾಯತವೆನಿಸಿದ ಚಾರ್ವಾ ಕೋತ್ತಿಯನಹಿತ ಶಕ್ತಿಯಂ ಭೇದಿಸುವಂತೇಕಕ್ಷಣದೊಳೆ ವಿಗತಾವೇಕಂ ಜನಜಂದ್ರಭೂಭುಜಂ ಭೇದಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಪ. ೮-೧೩೫).

[< ಸಂ. ಅಪೇಕ್ಷಾ?]

ಅವೇಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಭ್ರಮ; ಗಡಿಬಿಡಿ; ತ್ವರೆ: ಅಗುರ್ವರ್ವ ಕೆಯ್ಯಕ್ಕು ಕಾದಲ್ ನಡೆತರ್ಪಾವೇಗದೊಳ್ ಮುಮ್ಮುಟಿಸಿದ ಪಲವಂ ರಾಜಚಿಹ್ನೆಗಳಂ ಬೆಳ್ಳೊಡೆಗಳ್ ತಳ್ಳಿಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೮); ವಿವಿಧ ಮಹಾಯುದ್ಧಗಳಂ ತನ್ನಿಮೆನುತ್ತಾವೇಗದೆ ತಮ್ಮಯ ಶಿಷ್ಯ ವಳಿಯಂ ತರಿಸಿದಂ ಮುನೀಶ್ವರನಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೦೨). ೨. ಉದ್ದೇಗ, ದುಃಖ, ರೋಷ ಮುಂತಾದ ಭಾವನೆಗಳ ಉತ್ಕಟತೆ, —ರಭಸ: ಕ್ರೋಧದ ಅವೇಗದಿಂದ ಅವನ ಮೈ ನಡುಗುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉತ್ಪಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಭ್ರಮ ಅಥವಾ ಗಡಿ ದಿಡಿ ಅನೇಗವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಭಾರಮೀ. ೩೪೬); ಮತಿನಿರ್ವೇದಾವಹಿತ್ಯ ಶ್ರಮ... ಧೃತಿ ನಿವ್ರಾವೇಗ ಶಂಕಾ... ಇವಂತೆಯ್ನಿ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೯೫). [ಸಂ.]

ಅನೇಗಿ (ನಾ). "ಅನಂತನಗೊಂಡೇಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೬).

[ಸಂ. ಅನೇಗಿನ್]

ಅನೇದನ (ನಾ). ೧. ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ನಮ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು; ನರದಿಮಾಡುವುದು. ೨. ಮನವಿ. 'ಅನೇದನ ಪತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನೇದನಪತ್ರ (ನಾ). ಮನವಿಪತ್ರ: ಸರಕಾರದಿಂದ ವಿಧೇಯಕವಾಗಿ ರುವ ನಮೂನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಂಥ ಅನೇದನಪತ್ರ (ಭಾಧಾನ. ೫). [ಅನೇದನ + ಪತ್ರ]

ಅನೇಶ (ನಾ). ೧. ರೋಷ; ಆಗ್ರಹ; ಉದ್ವೇಗ: "ಅನೇಶ (ಸಂವೇಗ); ಸಂರಂಭ; ಸಂಭ್ರಮ; ಅಪೋಷ-ಈಶ ಸಂಭ್ರಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೭); "ಸಂವೇಗಮಾವೇಶಮಾಟೋಪಮಂ ಸೌರಂಭ ಮೆಂದೆನಲು ಸಂಭ್ರಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೬). ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಹಿಡಿತ; ಪರವಶತೆ: ದಾರುಣರೋಷಾವೇಶ ವಿಕಾರಭವಂ ರೌದ್ರಮೆಂಬ ರಸಮದು ನೆಗಟ್ಟುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೮೧೬); ಏನು ಅನೇಶದಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ ಅವನು (ರೂಢಿ). ೩. ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಆವಿರ್ಭಾವ: ಕುಶೇಶಯೋಚನನಮೂರ್ತಿ ಪಡೆದುದು ರಾಗಾವೇಶಮನೇಶವೇಶಯ ಕಳಾವೇಶಮದುತ್ತಲಿಗಿಲ್ಲ ಪಡೆವವೊಲೊಲವಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೧). ೪. ಭೂತ, ಗ್ರಹ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಮೈಯೊಳಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು: ಅಹದುಗನ ಮೇಲೆ ಭೂತದ ಅನೇಶ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಆಂತರಿಕವಾದ ಅನುಭವ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ (?): ಭಿಕ್ಷುಕಂ ವೇಷದೊಳುಮಾ ವೇಶದೊಳುಮಾಂ; ನಿತಂಬಿನಿಯ ಕೃಪೆಗೈದೆನೆಗೆ ಲಂಕೆಗನ್ನೊಡನೆ ಬಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೫-೪೭೨). ೬. ಸ್ಫೂರ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ. 'ಕಾವ್ಯಾವೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅನೇಶನ (ನಾ). ೧. ರೋಷ; ಆಗ್ರಹ; ಉದ್ವೇಗ. ೨. ಶಿಲ್ಪಶಾಲೆ; ಕಾರ್ಖಾನೆ: "ಅನೇಶನಂ, ಶಿಲ್ಪಶಾಲೆ — ಈ ೨ ಚಿಪ್ಪಿಗರ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಅನೇಶಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನೇಶವುಳ್ಳ ಭಕ್ತಿ: ಅನಂದಿಸಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಅಹಾ ಎಂಬುದು ಅನೇಶಭಕ್ತಿ (ಮೋಳಮಾ. ೧೭-೩೩). [ಅನೇಶ + ಭಕ್ತಿ]

ಅನೇಶಿಕ (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಗತ; ಅತಿಥಿ: "ಅನೇಶಿಕ, ಪ್ರಾ(ಘ)ಹುಣಕ, ಅಗಂತು; ಅತಿಥಿ-ಈ ೪ ದಿದ್ವಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೩). [ಸಂ.]

ಅನೇಶಿಕೆ (ನಾ). ಅಗಂತುಕಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಅಭ್ಯಾಗತಳು (ಃ). [ಸಂ. ಅನೇಶಿಕೇ]

ಅನೇಷ್ಯಕೆ (ನಾ). ಬೇಲಿ, ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ ಮುಂತಾದ ಅವರಣ: "ಅನೇಷ್ಯಕೆ, ವೃತ್ತಿ-ಈ ೨ ಬೇಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೮-೧೩೫). [ಸಂ.]

ಅನೇಷ್ಯನ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು; ಪುಸ್ತಕ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಾಗದ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತಿ ಭದ್ರಪಡಿಸುವುದು; ಗಾಯಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆ ಸುತ್ತುವುದು. ೨. ಪುಸ್ತಕಗಳ ರಕ್ಷಾಪತ್ರ, —ಹೊದಿಕೆ. ೩. = ಅನೇಷ್ಯಕೆ. [ಸಂ.]

ಅನೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತುವರಿದ; ಆವೃತವಾದ: ಹುಯೋಧನೋ ರಸ್ತು ವಾಸಪಥಂ ದ್ರೋಣನದೀಪ ಕರ್ಣ ಭುಜವೀರ್ಯಾವೇಷ್ಟಿತಂ ಮಾಡಿ ಸಂತಸದಿರ್ಧಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೦). [ಸಂ.]

ಅನೇಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು; ಆವರಿಸು; ಬಳಸಿ ನಿಲ್ಲು ಭೂವರಂ ಹರಿಸಹಿತ ಪತ್ನಿಯಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಾವೇಷ್ಟಿಸಿದ ಸಕಲ ಬಾವರ ಗಡಣದಿಂ ಪಾವಕನ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪-೧೧) [ಅನೇಷ್ಟನ + ಇಸ್ಯು]

ಅವೊಂ 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವೊತ್ತು 'ಅಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಅವೊನ್ 'ಅವುದು' ಪರಾ.

ಅವೊಂಡು (ನಾ). ಆಳವಾದ ನೀರಿನೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುಹೋದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲು ಬಳಸುವ ಕೊಕ್ಕೆಯು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ; ಪಾತಾಳಗರಡಿ; ಪಾತಾಳ ಭಿ (ಸ್ವಾಂಡರ್). [?]

ಅವ್ಯಾನ (ಗು). ಆವೃತವಾದ; ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ನೀನಪ್ಪುದನನಮು ಯದೆ ದಾನವ ಮಾನವ ಸುರೇಂದ್ರ ಮಣಿಮಕುಟಿತಟಾ ವ್ಯಾ ಪದ[ಂ]ಗಾ ನೆಗ[ಟ್ಟು]ದನಾನೇ[ತ]ಜೋಳಂತು ನೀಗುವೆಂ ನೀಂ ಬಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೫). [ಸಂ.]

ಅಶಂಕಿತ (ಗು). ಶಂಕೆಗೊಂಡ; ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ. 'ಅಶಂಕೆ ಹೃದಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಶಂಕಿತಹೃದಯ (ನಾ). ಶಂಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾದವನು; ಸಂದೇಹಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಅಂತು ಕಂಡು ಭೋಂಕನಲಾಶಂ ಹೃದಯನಾಗಿ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೨). [ಅಶಂಕಿತ ಹೃದಯ]

ಅಶಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂದೇಹ; ಸಂಶಯ: ಬಿದಿ ಸೇತುವಂ ಸಮಭಿ ಬಾಶಂಕೆಯಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫೦); ಈ ದುಃಖಾಂ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಒಂದು ಅಶಂಕೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೀಗೆ ಸಂಧಾನ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೬೭). ೨. ಭಯ; ಆತಂಕ: "ಆತಂ ಭಯಂ, ಅಶಂಕಾ, ದರ; ತ್ರಾಸ; ಸಾಧ್ಯಸಂ — ಈ ೩ ಭಯ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೪೦); ಮಗನಿಗೇನಾದುದೋ ಅಳಿದಿದನೊ ದಿದನೊ ಎಂಬುವಾಶಂಕೆಯಂ ಕುದಿಯುತಳತೊಡಗಿದಳ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧-೧೯೩). [ಸಂ. ಅಶಂಕಾ]

ಅಶಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಬರಿಯಾಗು; ದಿಗಿಲುಪಡು: ತಮಕಂ ಭಯಗೊಂಡರಾಶಂಕೆಗೊಂಡರ್ (ಶಮದ. ೨೪೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಶಂಕೆ + ಕೊಳ್]

ಅಶಂಸನ (ನಾ). ೧. ಹಾರೈಸುವುದು; ಕೋರುವುದು. ೨. ಹೇಳುವುದು; ಉದ್ವೇಗಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಶಂಸಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥ; ಉದ್ವೇಗಿಸಿಸಿದ ಅರ್ಥ. ೨. ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶ. ೩. ಇಚ್ಛಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಅಶಂಸಿತ (ನಾ). ಹಾರೈಸುವವನು; ಕೋರುವವನು. [ಸಂ.]

ಅಶಂಸು (ನಾ). = ಅಶಂಸಿತ. [ಸಂ.]

ಅಶಂಸೆ (ನಾ). ೧. ಹಾರೈಕೆ; ಕೋರಿಕೆ; ಬಯಕೆ. ೨. ಘೋಷ 'ಶುಭಾಶಂಸೆ', 'ಹಿತಾಶಂಸೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಶಂಸಾ]

ಅಶಕೆ (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಆಸೆಯಿಂ ತುಂಬಿದವನು: ಇಷ್ಟವನಜಾಯದೆ ಕಾಬರ ಕಂಡು ನೋಡು ಮಾಡುವರ ನೋಡಿ ಮಾಡುವ ಮಾಟ ರಾಟಾಳದ ಕುಂಭದ ಪಾಶದ ಅಶಕರನೊಲ್ಲೆನೆಂದ (ಮೋಳಮಾ. ೩೦-೧೨೬); ರುದ್ರ ದೈವವನ ಅರ್ಧನಾರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿದ್ರೂಪ ದೈವವೆಂದಡೆ ಹೊದ್ದಿಹುದಕ್ಕೆ ರೂ... ಗುರು ನರನಾದ ಲಿಂಗ ಪಾಪಾಣವಾಯಿತ್ತು ಜಂಗಮ ಅಶಕೆ (ಮೋಳಮಾ. ೫೦-೨೦೮). [ಸಂ. ?]

ಅಶಯ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಉದ್ದೇಶ: ಸರಮ ಕವಿಜ್ಯೇಷ್ಠರಾದರ್ ತದೀಯಾಂಘ್ರಪಯೋಜಂಗಲ್ ಮದೀಯಾ ತಯಮಣಭವನಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨೪); ನೃಪನ ಅಶಯವನಜಿವಾಕೆಯಾದರ ಮಧ್ಯದಲಿ ನಿಖಿಲಾಶೆಯಂ ತೀವಲ್ (ಚಿಬು. ೪-೨೩). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ: ಸಂಶಯರಹಿತತಾಯ ಸಮೇತ ರಾನಂದಯುತರ್ ಭಯಭಕ್ತಿವರಸು ನುತಿಸಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೪-೯೯). ೩. ಅಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: "ಅಧಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಶಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೨). ೪. ಕೋಶ; ಚೀಲ. 'ಅಂಡಾಶಯ', 'ಅನ್ನಾಶಯ', 'ಅಮಾಶಯ' ಪರಾ. ೫. ಸಂಸ್ಕಾರ: "ಅಶಯ ನೆಂದರೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ" (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). ೬. ನೀರು. ೭. ಆಸ್ತಿ; ಸ್ವತ್ತು. ೮. ಹಲಸಿನ ಮರ. ೯. ಲೋಭಿ; ಜಿಪುಣ: "ಅಭಿಪ್ರಾಯಂ ಶಂಬರಮಿಂತಾಶಯಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಅಶರ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಅಶಾಂತ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಕೊನೆ; ದಿಗಂತ: ಏತದೀಕ್ಯತಾಶಾಂತದೊಳ್ ಭಾವಿ ಜನಜನನಿ ಸತಿ ಪವಡಿಸಿ ನಿಶಾಂತದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೭-೨೭ರ); ಮಾರಿಟ್ಟಾಶಾಂತಮಂ ಬಳ್ಳದಲಳೆದು ದಧಿವ್ರಾತಮಂ ತೂಗಿ (ಎಕ. VII, ೨ನೋ. ೬೪-೮೭; 1172). [ಸಂ. (ಅಶಾ + ಅಂತ್ಯ)]

ಅಶಾಂತರಾಲ, ಅಶಾಂತರಾಳ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗ, — ಪ್ರದೇಶ: ಬಿರುಮೆ ಜಾತೀಯೂಧಿಕಾಕೇತಕೀಸಂಕುಲಮವಿರಲಗಂಧಾ ನೋದಿತಾಶಾಂತರಾಲಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೫೫). **ಅಶಾಂತರಾಳ:** ಮಂಗಳ ಭೇರೀರವಮಾಶಾಂತರಾಳಮಂ ತೀವುವಿನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೧). [ಸಂ. (ಅಶಾ + ಅಂತರಾಲ)]

ಅಶಾಂತರಾಳ 'ಅಶಾಂತರಾಲ' ನೋ.

ಅಶಾಂತ್ಯ (ನಾ). = ಅಶಾಂತ: ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಶ್ರೀಕಾಂತೆಯಾ ಶಾಂತ್ಯದೊಳ್ ನೆಲಸಿದುನ್ಮದದಂತಿ ದಂತಯುಗದೊಳ್ ತನ್ನರ್ಪಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದುಯ್ಯಲನಾನಂದದೊಳೇಜು ದಿಗ್ವಿನಿತೆಯರ್ ತೂಗಲ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೯; 1042). [ಸಂ. (ಅಶಾ + ಅಂತ್ಯ)]

ಅಶಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಆಕಾಶ: ಸುರವಂದಿವ್ರಜ ಜಯ ಜೀಯರವಂ ಪರಿಪೂರಿಸಿದತ್ತಾಶಾಂಬರವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೩ ರ). ೨. ದಿಗಂಬರ; ಜಿನ: ಅಂದರ್ಕಕೀರ್ತಿಯುಮಿತಿತೇಜನಪ್ಪನೆಗೆ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮನಿತ್ತಭಿನಂದನ ಮುನಿಪ್ರಧಾನಪಾರ್ಶ್ವದೊಳಾಶಾಂಬರನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭೩ ವ). ೩. ಶಿವ. [ಸಂ. (ಅಶಾ + ಅಂಬರ)]

ಅಶಾಕರಿ (ನಾ). = ಅಶಾಗಜ ೧. 'ಅಶಾಕರಿಕಲಭ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಅಶಾಕರಿನ್]

ಅಶಾಕರಿಕಲಭ (ನಾ). ದಿಗ್ವಜದ ಮರಿ: ಅಂತು ಬಲದೇವ ವಾಸು ದೇವರ್. . . ಅಶಾಕರಿಕಲಭ ಸುಕುಮಾರ ರದನಾಂಕುರದ್ವಿತಯಮುಮೆನೆ ಸಾಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಲನಿಲಯಮುಂ . . . ಆಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೦ ವ).

[ಅಶಾಕರಿ + ಕಲಭ]

ಅಶಾಗಜ (ನಾ). ೧. ದಿಗ್ವಜ: ಅಶಾಗಜವರ್ತಕೀರ್ತಿಯೆನಲಾರ್ ಜಗ ದೇವನಪೋಲ್ ಯಶಸ್ವಿಗಲ್ (ಎಕ. VII, ೨೪೦೦. ೧೦೩-೨೨; 1149). ೨. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: ಭೂತ ಗಣೇಶಂ ಭೂತ ಶರಾಶಾಗಜದೊಳ್ ಯತಿಗಣಮೆಸೆದಿರೆ . . . ಕ್ರಾಂಜಪದಂ (ಭಂದೋಬು. ೨-೧೪೪). [ಸಂ. (ಅಶಾ + ಗಜ)]

ಅಶಾಚಕ್ರ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಂಡಲ: ದೇವತಾರ್ಯಸ್ತರಮಾಶಾ ಚಕ್ರದೊಳ್ ಬಳ್ಳಳ ಬಳೆದಿರೆ (ಅದಿಪು. ೮-೬೬). [ಸಂ. (ಅಶಾ + ಚಕ್ರ)]

ಅಶಾಜನಕ (ಗು). ಅಶೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ: ನಿರಾಶರಾದವಂಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಅಶಾಜನಕವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. (ಅಶಾ + ಜನಕ)]

ಅಶಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಮದ್ದಿಕೆಜೆಯ ಅಶಾಡದ ನಾಗರ ಸರ ಮಗಿ ನಿಡುಗಲ್ಲು ಕರಣಕರ ರೇಚಪ್ಪಗಳ (ಎಕ. X, ಬಾಗೇಶ. ೪೩-೩; 1774 ?). [?]

ಅಶಾತ (ಗು). ಮಸೆದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಣೆಹಿಡಿದ; ಹರಿತವಾದ: ಉನ್ನತ್ತರಿಪುಬ್ರಾತಾಸುವಾಶಾತನದೆ ತಣೆದುದಾಶಾತವಿಳ್ಳಾಹಿ . . . ಎನಿಪಂ ಬಿಜ್ಜಲಂ ಕ್ಷೋಣಪಾಳಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೨೩; 1160). [ಸಂ.]

ಅಶಾದಂತಿ (ನಾ). = ಅಶಾಗಜ ೧: ಅಶಾದಂತಿ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು ದುರ್ಕಳಿದರ್ ದಿಗ್ವರರಂಜಿದರ್ ದಿವಿಜರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೩೬).

[ಸಂ. (ಅಶಾ + ದಂತಿ)]

ಅಶಾದೇಶ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳ ಪ್ರದೇಶ: ಅಶೀರ್ಣಾದವಾಶಾದೇಶ ಮನೆಯ್ದುದು ಮಂಗಳಲಾಸಕರವಮಾಕಾರಮನಡರ್ಪದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೭೨). [ಸಂ. (ಅಶಾ + ದೇಶ)]

ಅಶಾಧಿಪ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ; ದಿಕ್ಪಾಲಕ: ದೇಶಾಧಿಪಂಪರಿ ಯೊಜಗುವರೆ ಅಶಾಧಿಪರಳುಕದೆ ಬೀಳುವರೆ (ಹಜಕಾ. ೧೨-೩೦ ರ).

[ಸಂ. (ಅಶಾ + ಅಧಿಪ)]

ಅಶಾಧೀನ (ಗು). ೧. ಆಸೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ. ೨. ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ; ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ: ಅತಿಧವಳಮಾಯ್ತು ಗುಣ ಸಂತತಿಯೊಡನೆ ಯಶೋವಿತಾನಮಾಶಾಧೀನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೬).

[ಸಂ. (ಅಶಾ + ಅಧೀನ)]

ಅಶಾಪತಿ (ನಾ). = ಅಶಾಧಿಪ: ಸುರಪತಿ ಶಿಖಿಯಮ ನೈರುತಿ ಪರುಣ ಮರುದ್ಧನದ ಪುರಹರಾಶಾಪತಿಗಲ್ (ಜಾತಕ. ೨-೧).

[ಸಂ. (ಅಶಾ + ಪತಿ)]

ಅಶಾಭಂಗ (ನಾ). ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಸೆಗೆ ಲೋಪವಾಗುವುದು; ನಿರೀಕ್ಷೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು: ಈ ರೀತಿ ನೀವು ಅಶಾಭಂಗ ಮಾಡುವಿರೆಂದು ನಾನು ನಂಬಿದ್ದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. (ಅಶಾ + ಭಂಗ)]

ಅಶಾರದನಿ (ನಾ). = ಅಶಾಗಜ ೧. 'ಅಶಾರದನೀಂದ್ರ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಅಶಾ + ರದನಿ)]

ಅಶಾರದನೀಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೀಷ್ಠವಾದ ದಿಗ್ವಜ; ದಿಗ್ವಜೇಂದ್ರ: ಮೇರುಗಿರೀಂದ್ರದಂತೆ ವಿಬುಧಾಶ್ರಯನೀಶ್ವರನನ್ನು ಮೇಶನಾಶಾರದ ನೀಂದ್ರನನ್ನಧಿಕದಾನಂ . . . ಅಹಮಲ್ಲವಲ್ಲಭ (ಎಕ. VII, ೬೪೦. ೧೧೮-೬; 1054). [ಸಂ. (ಅಶಾರದನಿ + ಇಂದ್ರ)]

ಅಶಾರುಚಿ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದು; —ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಆಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ೧, ೨. ತನುಮನಸ್ಸಂತೋಷ ಸಂಪಾದಿಯಾಗಿಯುಮಾಶಾರುಚಿಯಾಗಿಯು . . . ಇಂದುದ್ಯುತಿ ಪದ್ಮಮಂ ಕೊರಗಿಪಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೩). [ಸಂ. (ಅಶಾ + ರುಚಿ)]

ಅಶಾವರ್ಗ (ನಾ). ಆಸೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಪ್ರಸನ್ನೀಕೃತ ಗುರುವರ್ಗನುಂ ತರಳೀಕೃತಾಶಾವರ್ಗನುಂ ದೂರೀಕೃತಾಪಷ್ಠರ್ಗನುಂ . . . ಆಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೮ ವ). [ಸಂ. (ಅಶಾ + ವರ್ಗ)]

ಅಶಾವಸನ (ನಾ). ದಿಗಂಬರ; ಜಿನ: ಶುಭಭಾವನೆಯುಳ್ಳೊಡಮೆ ಮಾಡುಗುನುನೇಕಮಿನ್ನು ಅಡುವೇವುದಾಶಾವಸನಾ (ಜಿನಾಲಿ. ೨೦).

[ಸಂ. (ಅಶಾ + ವಸನ)]

ಆಶಾವಳಯಿತ (ಗು). ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ: ಆಶಾವಳಯಿತ
ಲೋಕಾಕಾಶಮಿದೇನತಿವಿಶಾಲಮು (ಕವಿರಾ. ೩-೯೪).

[ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಳಯಿತ (= ವಲಯಿತ)]

ಆಶಾವಾದ (ನಾ). ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆಂಬ
ಭರವಸೆಯನ್ನು ತಾಳುವುದು: ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದ ಆಶಾವಾದ (ನನ್ನಕಾ. ೧೧). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಾದ್ಯ)]

ಆಶಾವಾದಿ (ನಾ). ಆಶಾವಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವವನು; ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ನಾನು ಮಾತ್ರ ಆಶಾವಾದಿಯಾಗಿಯೇ ಜೀವಿಸತೊಡಗಿದ್ದನು (ಹೇಮಂತ. ೨೪೧). [ಸಂ. ಆಶಾವಾದಿನ್]

ಆಶಾವಾರಣ (ನಾ). = ಆಶಾಗಜ ೧: ಆಶಾವಾರಣಕ್ಕೂ ಗ್ರಾಮಸೂಕರ ವಿತತಿ ಸರಿಯೇ (ಬಸಪ್ಪ. ೫೫-೨೨). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ವಾರಣ)]

ಆಶಾವೇಶ (ನಾ). ಆಸೆಯ ಉತ್ಕಟತೆ; ಆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಉದ್ದೇಗ; ಪರವಶತೆ: (ಆಶಾವೇಶದಿಂದ) ಓಡೋ! (ಮಂತ್ರ ಕ. ೧೪-೩). [ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅವೇಶ)]

ಆಶಾಷ್ಟಕ (ನಾ). ಎಂಟು ದಿಕ್ಕು, — ದೆಸೆ (ದಕ. ೪).

[ಸಂ. (ಆಶಾ + ಅಷ್ಟಕ)]

ಆಶಾಸನ (ನಾ). ಕೋರುವುದು; ಹಾರೈಕೆ; ಹರಸುವುದು. 'ಮಂಗಳಾಶಾಸನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಶಾಳಿ (ನಾ). = ಆಶಾಚಕ್ರ: ಅಮಳಯತೋರೋಚಿಸ್ಸಮಾವೃತಾಶಾಳಿಯನಿಸಿದಂ ರೆಬ್ಬರಸಂ [ಪಾಶಾಂ. ರೇಚರಸಂ] (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೨೩-೩೭; 1158). [\leq ಸಂ. ಆಶಾಲಿ]

ಅಶಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಹಲ್ಲು: "ಅಶೀ, ದಂಷ್ಟಾ - ಈ ೨ ಹಾವಿನ ದಾಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೨೦). [ಸಂ. ಅಶೀ]

ಅಶಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಶುಭಪ್ರಾಯಾರ್ಥಾಶಂಸಾಭಿಪ್ರಾಯಮಲಂಕಾರಮಾಶಿಯಂಬರ್ ಕೆಲ ಬರ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೭೨). ಉದಾ: ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಿ ನಿಜಭುಜಾಸಿಯೊಳೊಲಿದು ಜಯಾಂಗನೆ ವಿರೋಧಿವಂಶಾವಳಿಯಂ ನೆಲೆಗಿಡಿಸಿ ನಿನ್ನ ತೇಜೋಜ್ವಲನಂ ತಕ್ಕಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿ ವಿಕ್ರಮತುಂಗಾ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೭೫). [ಸಂ. ಅಶಿನ್]

ಅಶಿ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು. 'ಬಹ್ವಾಶಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಶಿನ್]

ಅಶಿತ್ಯ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ; ತಿಂದ (೪). [ಸಂ.]

ಅಶಿತ್ಯ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದು; ಇಚ್ಛೆಪಟ್ಟಿದ್ದು: ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಕಪ್ಪುರಗಳನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿ ತನ್ನ ಅಶಿತವನ್ನು ಆತ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ (ಧೂಮಮ. ೭೨); ದೇವತೆಗಳಾಶಿತಮೋ? ಮತಚಿದಿಚ್ಛೆಯೋ? ನಿಧಿಯೋ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮-೨೦೧). [ಸಂ. ಆಶಾ]

ಅಶಿತಂಗವೀನ (ನಾ). "ಮೊದಲು ಹಸುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಿದ ಸ್ಥಳ" (ಅಮರ. ೬೯೪). [ಸಂ. (ಅಶಿತ + ಗವೀನ)]

ಅಶಿರ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕನಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ರಾಕ್ಷಸ. [ಸಂ.]

ಅಶಿಷ (ನಾ). ಅಶೀರ್ವಾದ; ಹರಕೆ. 'ಅಶಿಷಂಬೀಜು' ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಶಿಷ್]

ಅಶಿಷಂಬೀಜು (ಕ್ರಿ). ಅಶೀರ್ವಾದಮಾಡು; ಹರಸು: ಅತಂ ಪೂಜಿಸಿ ನೀಡೆ ದಕ್ಷಿಣಗಳಂ ಕೊಂಡಾಶಿಷಂಬೀಜುವರ್ (ಮೈಸೂಮ. ೩-೧೪೪).

[ಅಶಿಷ + ಬೀಜು]

ಅಶಿಷ, ಅಶಿಷ್ಣು (ನಾ). = ಅಶಿಷ: ಮುಂಗೆಟ್ಟು ಖೋಡಿ ಮರಣವನೋಡಲಿಲ್ಲ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಅಶಿಷವ ಬೇಡಲಿಲ್ಲ (ಸೂರ್ಯನಾ. ೭೮-೧೮).

ಅಶಿಷ್ಣು: "... ನಿಮ್ಮ ಅಶಿಷ್ಣಿನಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಳ್ಳೆಯದು ಆಗಿದೆ" ಎಂದನು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೨೫೧). [ಸಂ. ಅಶಿಷ್]

ಅಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು; ಹಾರೈಸು; ಕೋರು: ಕೋಡಿಗಾಶಿಸಿ ಕಾಡಿಬೇಡುವ ಪೀಡೆ ವೇಶ್ಯಾಮಾತೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ (ಬಸಪ್ಪ. ೪೨-೩); ನನ್ನ ಜತೆಯಲ್ಲಿರಲು ಅಶಿಸುವವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದುರೆ ಸವಾಂ... ಕರಿಯಬೇಕಾಗುವುದು (ಧೂರಾಣಿ. ೬೧). ೨. ಬಯಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸರ್ವಸಂಗಪರಿತ್ಯಾಗಿ ಎಂದೊಡೆ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಮಜುಗಿಸುವ ಪಾಕನೇಮಿ ಎಂದೊಡೆ ಸದ್ರಸಕ್ಕೆ ಅಶಿಸುವೆ ಮಾನವ್ರತಿ ಎಂದೊಡೆ ಸನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಸುವೆ... ದೇವಾ ಎನ್ನಳವಾಡಿ ಕಾಡುವೆ (ಸಮಾವ. ೪೪).

[ಅಶಿ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಶಿಷ್ಣು 'ಅಶಿಸ' ನೋ.

ಅಶೀರಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಅಶೀರಲಂಕಾರ ಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೩). [ಸಂ.]

ಅಶೀರ್ಣಿನಾದ (ನಾ). ಹರಕೆಮಾಡುವ ಧ್ವನಿ, — ಶಬ್ದ: ಅಶೀರ್ಣಿನಾದವಾಶಾದೇಶಮನೆಯ್ದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೭೨). [ಸಂ.]

ಅಶೀರ್ವಚ (ನಾ). ಹರಕೆಯ ಮಾತು; ಅಶೀರ್ವಾದದ ನುಡಿ: "ಅಶೀರ್ವಚಂ... ಸ್ವಸ್ತಿಯನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಅಶೀರ್ವಚನ (ನಾ). ೧. ಅಶೀರ್ವಾದ: ತಮ್ಮ ಅಶೀರ್ವಚನದ ರಕ್ತಿಯತ್ತರು (ಸವತಿ. XV ಪ್ರಸ್ತಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಅಶೀರ್ವಚನಮದಭಿಲಷಿತಾರಂಸನವಚನಮುದೆಗ ನಿನ್ನಂ ಪೊರೆಗಿಂತಾ ಶಿವಂ (ಉದಯಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಅಶೀರ್ವದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹರಸು; ಅಶೀರ್ವಾದಮಾಡು: ಹಸೆಯಮೇಲೆ ಕೂತಿರುವ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಶೀರ್ವದಿಸು (ಮೊಗ್ಗು. ೧೭); ವಧೂವರರನ್ನು ಅಶೀರ್ವದಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಅಶೀರ್ವಾದ + -ಇಸ್ಯ]

ಅಶೀರ್ವಾದ (ನಾ). ಹರಕೆ: ಅಂತು ಪೊಡಮಟ್ಟು ಪರಮಾಶೀರ್ವಾದಂಗಳನಾಂತು (ಕಾದಂಪು. ೫೦೩); ಅತನಂತಾಶೀರ್ವಾದಮಂ ಕೊಡಲೊಲ್ಲದಗಲಿರಲು (ಬಸಪ್ಪ. ೪೩-೬).

ಅಶೀರ್ವಾದಮಾಡು = ಹರಸು: ಅರಸು ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಒಬ್ಬ ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಬಂದು ಅಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಅಶೀರ್ವಾದಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹರಸು; ಅಶೀರ್ವದಿಸು: ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀದೊರೆಕೊಳ್ಳೆಂದಾಶೀರ್ವಾದಂಗೊಟ್ಟಂ ಸರಸ್ವತೀಮುಖತಿಲಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧). [ಅಶೀರ್ವಾದ + ಕೊಡು]

ಅಶೀರ್ವಾದಪರ (ನಾ). ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೋರುವುದೇ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅಶೀರ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು: ವೇದವಿದಂ ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ ಬಹುಪ್ರತನರ್ಥವರ್ತಲಂ ಶುಭವಂಶೋದಯನುತ್ರಮನಾಶೀರ್ವಾದಪರಂ ಪರಹಿತಂ ಪುರೋಹಿತನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೫ ಪ್ರಯೇ). [ಸಂ. (ಅಶೀರ್ವಾದ + ಪರ)]

ಅಶೀರ್ವಾದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಇತರರಿಗೆ ಶುಭವನ್ನು ಕೋರುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಹಿರಿಯರ ಅಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ವೇದವಿದಂ ಸಕಳ ಕಳಾನೇದಿ ಸಮಸ್ತಾಧಿಕಾರಪರಿಚಿತನಾಶೀರ್ವಾದಪ್ರಿಯಂ... ಉದಾತ್ತಯಶಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೨). [ಅಶೀರ್ವಾದ + ಪ್ರಿಯ]

ಅಶೀರ್ವಾದಸೇಷೆ (ನಾ). ಹರಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಕ್ಷತೆ: ಮುನಿಗಳ ವನೀಶಂಗೆ ಮಂಗಳಾಶೀರ್ವಾದ ಸೇಸೆಯಂ ಸೂಸಲು (ಹಜಕಾ. ೩-೩).

[ಅಶೀರ್ವಾದ + ಸೇಷೆ]

ಅರೀವಿಷ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಷವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಹಾವು. [ಸಂ.]
ಅರೀವಿಷ (ನಾ). = ಅರೀವಿಷ: "ಅರೀವಿಷ, ದೀರ್ಘಪ್ರಾಣಿ: - ಈ
೨ ನಿಮಿರ್ದ ಪಾ[ಹಾ]ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೯); ಅರೀವಿಷವಿಷಮೋ
ರಗರಾಯನೋಳಕೆಯು ವಿ ಪು ಳ ಒ ತಾ ಳ ನಿಮಾಸಾಶಂಕೆಯನೀವುದು
ನಿಚಿತಾಶೇಷಾಸ್ತುಳಿ ಜಯನಶಾಲಿಕೆಯದಪೂರ್ಣ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೯೯).

[ಸಂ.]

ಅರೀಸ್ತವ (ನಾ). ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೋರುವ ಸ್ತೋತ್ರ: ಸುರಗೀತಂ
ಸುರದುಂದುಭಿಧ್ವನಿ . . . ಸುರಜಯಸ್ತೋತ್ರಂ ಸುರಾರೀಸ್ತವಂ . . . ತರೆ
ಚಿತ್ತೋತ್ಸಾಹಮಂ ತಾಲ್ಪಿದಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೯೨). [ಸಂ. ಅರೀಸ್ತವ]

ಅಶ್ವ (ನಾ). ೧. ವೇಗ; ತ್ವರೆ: ತಾಂ ಸಮರಕ್ಕೆ ಅಶುವಿಂ ಪೊಜಮಡುವ
ದುಂದುಭಿಯ ಸನ್ನೆಯ ಮಹಾಶಬ್ದಮಂ ಕೇಳು (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೦-೪೬).
೨. (ಬೇಗನೆ ಬೆಳೆಯುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ; "ಕೆಂಬತ್ತ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಜಾಗ್ರತೆ; ವಿಲಂಬವಿಲ್ಲದೆ: "ದ್ರಾಕ್ಷಾ, ಚಕಳಂ,
ಲಘು . . . ಅಶು, ಶೀಘ್ರಂ . . . ಝಿಬಿಷ್ಠ-ಈ ೧೩ ಶೀಘ್ರಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೧೨); ಪ್ರಚಂಡಲಯತಾಂಡವಕ್ಕು ಭಿತಯಾಶು ಯ ಸ್ಯಾ ನ ಯಾ
(ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಕವಿ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕವನವನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲ
ಕವಿ: ಶಾಸನಮನಿದಂ ಬರೆದನಾಶ್ವಕವಿವಿಚಾರ್ವಂ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾರಿ.
೯೮-೫೫; 1103); ಹಗಲುನೇಷಧಾರಿಗಳೂ ನಟನಟಿಯರೂ . . . ಅಶ್ವ
ಕವಿಗಳೂ . . . ಬಂದು ಕಿಕ್ಕಿರಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦). [ಅಶ್ವ + ಕವಿ]

ಅಶ್ವಕವಿತೆ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಕವಿತ್ವ, —
ಕವನ: ಇವಳ ಅಶ್ವಕವಿತೆಗೆ ಕಾರ್ಮಿಕರು ಕರತಾಡನಮಾಡುತ್ತಾರೆ
(ಬಂದಜಿ. ೧೦೫). [ಅಶ್ವ + ಕವಿತೆ]

ಅಶ್ವಕವಿತ್ವ (ನಾ). = ಅಶ್ವಕವಿತೆ: ಈ ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿಯ ಪದ್ಯ
ಗಳು ಕಂಠಿಯ ಅಶ್ವಕವಿತ್ವಶಕ್ತಿಯ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿವೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೫೨).
[ಅಶ್ವ + ಕವಿತ್ವ]

ಅಶುಗ (ಗು). ೧. ಬೇಗ ಚಲಿಸುವ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಹೋಗುವ.
(ನಾ). ೨. ಗಾಳಿ: ಒಗೆಯುತ್ತಿರ್ಪಿನಮಜ್ಜುತಂ ಸಕಲಸಂತರ್ಗಾಯ್ತು
ಸಂತೋಷಮಾಶುಗಮೋಳ್ಳಿಂ ಬಲವಂದು ತಿಡಿತು (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೫-೧೨೬).
೩. ಬಾಣ; ಅಂಚು: ಅಶುಗಾಶನಭಾಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋ
ಸರಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ ಸಾರ್ಚಿ ತೆಗೆನೆಜೆಡು ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೯೬ ವ).
೪. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಅಶುಗತಿ (ನಾ). ಗಾಳಿ. 'ಅಶುಗತಿಮಿತ್ರ' ಪರಾ.

[ಅಶ್ವ + ಗತಿ]

ಅಶುಗತಿಮಿತ್ರ (ನಾ). ವಾಯುವಿನ ಸ್ನೇಹಿತ; ಅಗ್ನಿ: ಧೈರ್ಯಜಿತ
ಸುರ್ವಭೂಧರ ಸುಪ್ರತಾಪ ಜಿತಾಶು [ಪಾಶಾಂ. ಸು]ಗತಿಮಿತ್ರ ಪೂರ್ಣ
ತೇಜೋವಿಜಿತ ದಿನಕರ (ಬಸಪ. ೫ ೧). [ಅಶುಗತಿ + ಮಿತ್ರ]

ಅಶುಗತ್ವ (ನಾ). ಶೀಘ್ರತೆ; ತೀವ್ರತೆ: ಅಂಗಳಸುಪವನನಂ ತಾನಿರ
ದೊಳಕ್ಕೆದಾಶುಗತ್ವಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದತ್ತರೆ ಶರಮನ್ಯರೊಡನೊಂದಿರೆ
ತದ್ವರ್ಮಂ ಧರಿತ್ರಿಂಗಳ ದೊರೆಕೊಳದೇ (ರಾಜಶೇ. ೬-೯೯). [ಸಂ.]

ಅಶುಗಮನ (ನಾ). ಬೇಗ ಚಲಿಸುವುದು; ಬಾಣ: ಅಶುಗಾಶನಭಾ
ಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋಸರಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೯೬ ವ).

[ಅಶ್ವ + ಗಮನ]

ಅಶುಗಸಖ (ನಾ). = ಅಶುಗತಿಮಿತ್ರ: ಗಿರಿದಿನಕರನಾಶುಗಸಖ
ತುಹಿನಕರೇಕ್ಷಣ (ಉದ್ಯದೇ. ೩-೩೫). [ಅಶುಗ + ಸಖ]

ಅಶುಗಾಮಿ (ನಾ). ೧. ಜಾಗ್ರತೆ ನಡೆಯುವವನು. ೨. ಸೂರ್ಯ.
[ಸಂ. ಅಶುಗಾಮಿನ್]

ಅಶುಗಾಶನ (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು;
ಸರ್ವ: ಅಶುಗಾಶನಭಾಶುಗಮನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋಸರಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ
(ರಾಜಶೇ. ೬-೯೬ ವ). [ಅಶುಗ + ಅಶನ]

ಅಶುಗಾಸನ (ನಾ). ಬಾಣಾಸನ; ಬಿಲ್ಲು: ಅಶುಗಾಶನಭಾಶುಗಮ
ನಾಶುಗಾಸನದೊಳೋಸರಸದೆ ತೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೯೬ ವ).

[ಅಶುಗ + ಅಸನ]

ಅಶುಪತ್ರಿ (ನಾ). ಧೂಪದ ಮರ; ಸಲ್ಲಕೆ ವೃಕ್ಷ (ಃ).

[ಸಂ. ಅಶುಪತ್ರಿನ್]

ಅಶುಭಾಷಣ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೊಡಲೇ ಮಾಡುವ
ಭಾಷಣ: ಅವರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಶುಭಾಷಣ ಭಾಗವತನು ಹಾಡುವ ಪದ್ಯ
ಗಳ ಸರಳಾನುನಾದವಾಗಿತ್ತು (ಯತ್ಯು. ೧೦). [ಅಶ್ವ + ಭಾಷಣ]

ಅಶುಭಾಷಣಸ್ಪರ್ಧೆ (ನಾ). ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೊಡಲೇ
ಮಾಡುವ ಭಾಷಣದ ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಇಂದು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ
ಅಶುಭಾಷಣಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಶುಭಾಷಣ + ಸ್ಪರ್ಧೆ]

ಅಶುವಂತ (ನಾ). "ಆಯುಷ್ಯವಂತ" (ನಾಪದ. ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಕೂಸು
ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಅಶುವಂತ ನೀನಾಗೊ ಕಾತರಿಕೆ ಸೀನೇ ಕಡುಚೆಲುವ
(ನಾಪದ. ೭೪). [ಸಂ. ಆಯುಷ್ಯತ್]

ಅಶುಶುಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ: ಒಣಗಿದುದೊಂಡು ಪರ್ವದಿರ
ಶರ್ವೋದಜಾಂ ಮೊರೆದುರ್ವವಾಶುಶುಕ್ಷಣೆಯೊಲಾಂತ ಖಲ್ವನಿವಹಕ್ಕೆ
. . . ಅಭಿಮನ್ಯು ವ ಕೂರ್ಗಣಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೪). [ಸಂ.]

ಅಶೆ (ನಾ). ೧. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಜಂಗಮಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಿಯೊಡೊ
ಭೋಗಭೂಷಣಂಗಳಾಶೆ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಅದಪ. ೧೨); ವೃತ್ತಮುಮುಖಿಳ
ಕಳಾಸಂಪತ್ತಿಯುಮತಿವಿರದಮನಿಳುಮಾಶೆಯನುಬಾದಂದು (ಪಾರ್ವತ.
೧೦-೨೪); ಅಶೆಗೆ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲ, ಪಾಶಕ್ಕೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಅಶೆ ಅತಿ,
ಆಯುಷ್ಯ ಮಿತಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಭರವಸೆ; ನಂಬಿಕೆ: ಅವನು ಬದುಕು
ತ್ತಾನೆಂದು ನಾವು ಅಶೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ). ೩. ದಿಕ್ಕು: ಆ ರುಚಿರ
ವನಧಿಪತಿವೃತ್ತಧರಾ ಮಧ್ಯದೊಳು ಮೇರುಮಿಂ ದಕ್ಷಿಣಾಶೆಯೊಳು . . .
ಒಪ್ಪುವುದು ಚಾರುತರ ಲಾಳದೇಶಂ (ಹಜಳಾ. ೧-೩೫). [ಸಂ. ಅಶಾ]
ಅಶೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಶೆಪಡು; ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು.

[ಅಶೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಅಶೆಪಡು 'ಅಶೆವಡು' ನೋ.

ಅಶೆಬುರುಕೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಾಸೆಯುಳ್ಳವನು; ದುರಾಸೆಗಾರ: ಅಶೆ
ಬುರುಕನಂತೆ ನನ್ನನ್ನೇನು ಕೇಳುತ್ತೀ (ರಂಗರೂ. ೨೯). [ಅಶೆ + -ಬುರುಕೆ]

ಅಶೆಮಾತು (ನಾ). ಭರವಸೆಯ ಮಾತು: ಅಶೆಮಾತನು ಕೊಟ್ಟು ಭಾಷೆ
ತಪ್ಪುವ ಹೊಲೆಯ (ನೀತಿಚಂ. IV, ೧೬). [ಅಶೆ + ಮಾತು]

ಅಶೆವಂತ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಆಸೆಯನ್ನು
ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಂಡವನು.

ಅಶೆವಂತಳು = ಆಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು: ಅಶೆವಂತಳಾಗು
ಅಷ್ಟಬಲ್ಲಿದಳಾಗು (ರೋಕಗೀ. ೧೨೯-೫೪). [ಸಂ. ಅಶಾವತ್]

ಅಶೆವಡು, ಅಶೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಇಚ್ಛಿಸು: ಭವ್ಯಜನಂಗಳಾಶೆ
ವಡುತಿರ್ಪಾರ್ಹತ್ಯಮುಂ ಸಾರ್ಗಂ (ಅದಿಪು. ೪-೯೯). ಅಶೆಪಡು:
ರಾವಣನು ಈ ಸೀತೆಗೆ ಅಶೆಪಟ್ಟು ಅವಳನ್ನು ಕದ್ದುಕೊಂಡು ಹೋಗ
ಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಮಾಡಿದನು (ನೀತಿಚಂ. V, ೨೩). [ಅಶೆ + ಪಡು]

ಅಶೋತ್ತರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸೆ, — ಹಾರೈಕೆ: ಅದು ಕನ್ನಡಿಗರ
ಅಶೋತ್ತರಗಳ ಸಂಕೇತ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಆಶಾಚಿ (ನಾ). ೧. ಸೂತಕ; ಮೈಲಿಗೆ. ೨. ಅಶುದ್ಧಿ; ಹೊಲಸು.
[ಸಂ.]

ಆಶ್ವರಿಯ (ನಾ). = ಆಶ್ವರ್ಯ ೧: ಅರಸ ಕೇಳಾಶ್ವರಿಯವನು ನಿಮ್ಮರಸ
ನಾಹವ ಸಫಲ ಸುರಕುಲವರಳಮಳಿಗಜಿಡುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೩೯).

[< ಸಂ. ಆಶ್ವರ್ಯ]

ಆಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ೧. ವಿಚಿತ್ರ; ಚೋದ್ಯ; ಸೋಜಿಗ: ಹಾರಾದ್ಯಾ
ಭರಣಂಗಳೆನಾರೂಪಾಶ್ವರ್ಯಮಾಗಿ (ಅದಿಪ. ೪-೪೨). ೨. ಅದ್ಭುತ;
ವಿಸ್ಮಯ. ೩. ಬೆಕ್ಕುಸ; ಬೆರಗು: “ಬೆಕ್ಕುಸಮನಲಾಶ್ವರ್ಯಾರ್ಥಂ”
(ಕವಿಕಂ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಆಶ್ವರ್ಯಂಬಡು, ಆಶ್ವರ್ಯ ಪಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ವರ್ಯಗೊಳ್ಳು;
ಬೆರಗಾಗು: ಬಿನ್ನಸಕ್ಕಾಶ್ವರ್ಯಂಬಟ್ಟು (ಸಾಹಿ. XX, ೪೯-೪೮;
1076); ವರುಣಮಹಾರಾಜಂ ಕೇಳ್ದಾಶ್ವರ್ಯಂ ಬಟ್ಟಿದೇನೆನೆ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೭). ಆಶ್ವರ್ಯಪಡು: ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ
ಅವರು ಆಶ್ವರ್ಯಪಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಆಶ್ವರ್ಯ + ಪಡು]

ಆಶ್ವರ್ಯಪಡು ‘ಆಶ್ವರ್ಯಂಬಡು’ ನೋ.

ಆಶ್ವರ್ಯಭೂತ (ಗು). ಆಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂಥ; ವಿಸ್ಮಯ
ಕರವಾದ: ಭರತೇಶ್ವರಂ... ಒಂದು ದಿವಸಂ... ಆಶ್ವರ್ಯಭೂತಂ
ಗಳುಂ ದುರಾರಿಷ್ಯಫಲಸೂಚಕಂಗಳುಮಪ್ಪ ಸ್ಪಷ್ಟಂಗಳಂ ಕಂಡು (ಅದಿಪ. 20
೧೫-೨೧ ವ). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚರ್ಯತನ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಕಣ್ಣಿಗೆ ಔಷಧಿಯ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು
ಬಿಡುವುದು: ನೇತ್ರರೋಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯತನವ
ನಾಡಿಸುವದು ಆಶ್ಚರ್ಯತನವೆಂಬುದು ಔಷಧಿಗಳ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿದ
ಕಷಾಯವ ಧಾರೆಯಾಗಿ ಕಣ್ಣು ಒಳಕ್ಕೆ ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಿಡುವುದು
(ವೈದ್ಯಶಾ. II, ೭೫). [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚ (ಗು). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ಚನ (ಗು). = ಆಶ್ಚ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ವಮ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ತಪಸ್ವಿಗಳ ನಿವಾಸಸ್ಥಳ:
“ಮುನಿಗಳಿರ್ಪ ಶಾವು ಆಶ್ವಮನೆಂಬುದು” (ಕಲಾಯು. ೫೦-೧೪೩).

೨. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸ
ಎಂಬ ಜೀವನದ ನಾಲ್ಕು ಘಟ್ಟಗಳು: ಇದ್ದುದ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಇದ್ದುದ
ತೋಜಲಿಲ್ಲ ಹೊದಿದ್ದ ಆಶ್ವಮ [ಸಾಹಿ. ಆಶ್ರಮ, ಆಶ್ರಯ, ಆಶ್ರಿಯ]
ವದ ನಾನೇನೆಂಬೆನು (ಅವಚಂ. ೧೩೦-೫೯೬); ಸಾಮಗಾಚಾರ್ಯರಾದ
ಜೈಮಿನಿ ಶಬರಸ್ವಾಮಿ ಗೌತಮ ಮೊದಲಾದವರು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೇ
ಆಶ್ರಮ, ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಐಕಾಶ್ರಮ್ಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರು
ವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೪). ೩. ಪಾಠಶಾಲೆ; ವಿದ್ಯಾಶಾಲೆ. ೪. ವಸತಿ;
ವಾಸಗೃಹ. ‘ಅನಾಥಾಶ್ರಮ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಮಧರ್ಮ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗೃಹಸ್ಥ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು
ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮದವರು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ
ಧರ್ಮ: ಆಶ್ರಮಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಆಯಾ ಆಶ್ರಮದವರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ
ಪರಿಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮವೆಂದರ್ಥವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೧).

[ಆಶ್ರಮ + ಧರ್ಮ]

ಆಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಅವಲಂಬನೆ; ಆಧಾರ: ನಿಯತಂ
ವಿಸ್ಮಯಭಾವಾಶ್ರಯಮದ್ಭುತರಸಮನಿಪ್ಪವೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. 45
೪೨೧). ೨. ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಮನೆ:

“ಉಪಶ್ಯುಃ, ಆಶ್ರಯಃ - ಈ ೨ ಇರ್ಪ ಶಾವು” (ಕಲಾಯು. ೫೦-೧೪೩)
“ಗೊತ್ತುನೆಲೆ... ಅಡುಂಬೊಲನೆನೆಲ್ಯೆಯಾಶ್ರಯನಾಮ” (ಶಬ್ದಮ
೫೯). ೩. ರಕ್ಷಣೆ; ಸಹಾಯ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಅವಲಂಬನವಾಗಿ
ಒತ್ತಾಸೆಯಾಗು: ಶ್ರೀಯುತರು ಅನೇಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರ
ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಆಶ್ರಯ + ಕೊಡು]

ಆಶ್ರಯಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಆಶ್ರಯಿಸು (ದಕ.
[ಆಶ್ರಯ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳಿ)])

ಆಶ್ರಯಣ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ: ತ್ರಿಜಗದಭಿಷ್ಠುತಂ ಶ್ರೀ
ದಾಶ್ರಯಣಂ ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೫). ೨. ಆಶ್ರ
ಹೊಂದುವುದು; ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು; ಅವಲಂಬಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯದಾತ (ನಾ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಅವಲಂ
ವಾಗುವವನು; ಪೋಷಿಸುವವನು. [ಸಂ. ಆಶ್ರಯದಾತ]

ಆಶ್ರಯದಾತ್ಯ (ನಾ). = ಆಶ್ರಯದಾತ: ನಾನು ನಿನ್ನ ಆಶ್ರಯದ
ವಿನ ಅಣ್ಣನ ಮಗಳಲ್ಲನೆ (ಅಂಬಿಕ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಬೇಡು; ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೋರಿ
ಉಜ್ಜೀವಿಸಲು ಬಯಸಿ ಹಾತೊರೆದು ಹೊರನಿಂತು ಗಾನ ಆಶ್ರಯವ
ದಿವ್ಯಸಂಮುಖವೇ (ಮಲೆದೇ. ೧೭-೨). [ಆಶ್ರಯ + ಎರೆ (< ಎರೆ)]

ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಆಸರೆಯಾದ ಸ್ಥಳ; ನೆಲೆಯಾದ ಜಾ
ನಳಿಗೆಯು ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. 3
[ಆಶ್ರಯ + ಸ್ಥಾನ])

ಆಶ್ರಯಾತ (ಗು). ೧. ಆಸರೆಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಂದುಕೊಳ್ಳು
(ನಾ). ೨. ಅಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಆಶ್ರಯಿ (ಗು). ಆಶ್ರಯಿಸತಕ್ಕ; ಆಸರೆ ಪಡೆದಿರುವ (ದಕ. ೪)
[ಸಂ. ಆಶ್ರಯಿನ್]

ಆಶ್ರಯಿಸು, ಆಶ್ರಯಿಸು, ಆಶ್ರಯಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಆಸರೆಗಾಗಿ)
ಹೋಗಿ ಸೇರು; ಅವಲಂಬಿಸು; ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಡು; ಆ
ಸರಿಸಿ ನಡೆ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನುಂ ಗಾಂಧಾರಿಯುಂ ಪುತ್ರವಿಯೋಗದುಖ
ಮುನಿವನಮನಾಶ್ರಯಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೦ ವ); ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ
ಧಾರೆಯನ್ನೇಜೆದು ದೇಹಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮಾಱಿ ಸತ್ತರುಷರ್ ಅರಸನನಾಶ್ರ
ಸಿರ್ಪರ್ (ಪಂಪತಂ. ೧೩೩-೧೪); ತಾನ್ ನೀನ್ ಅನ್ ಎಂಬಿಫ
ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಪುರುಷತ್ರಯಂಗಳಿರ್ಪುವು (ಶಮದ. ೨೨೪ ವೃತ್ತಿ); ಸದಿ
ಯನಾಶ್ರಯಿಸಿತಲಸಿಕೆ (ಚಿಬು. ೪-೧೧). ಆಶ್ರಯಿಸು: ತೊಪೆಯ
ಪೋಗುತ್ತ ಮಿದ್‌ತಡಿಯಗಿಡುವನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಕಾಯಲ್ಲದೆತ್ತಾನೆಜೆಯ
ಪೋಗಿನ್ನದೆಂತುಂ ನಿಲಿಸುಗುಮನೆ (ಸಮಪ. ೭-೩೯). ಆಶ್ರಯಿಸು
ಅನಾಥೆಯೆಂ ಶರಣೆನುತ್ತಾಶ್ರಯಿಸಿದಂ ಸ್ಥಾಣುವಂ (ಕಾದಂಭಾ. ೯೫)
ಪದವನಾಶ್ರಯಿಸದೆ ಛಲವನಳಿಯದೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೨೨).

[ಆಶ್ರಯ + -ಇಸು]

ಆಶ್ರಯಿಸು ‘ಆಶ್ರಯಿಸು’ ನೋ.

ಆಶ್ರವ (ನಾ). ೧. ವಿಧೇಯ; ಆಜ್ಞಾನುಸಾರಿ; ವಿನಿ
೨. ವಾಗ್ಧಾನ. ೩. ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ. ೪. (ಪ್ರವಾಹದ
ಹರಿಯುವುದು; ಓಡುವುದು. ೫. ಪ್ರವಾಹ; ನದಿ (೪). ೬. “ಆ
ಕಾರ” (ಅಮರ. ೬೪೪). ೭. [ಜೈನ] ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂ
ಪುಣ್ಯವಾಪ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು ಜೀವನೋಳಕ್ಕೆ ಹೊ
ವುದು: ಸಕಲಬದ್ಧಾಶ್ರವ ನಿರೋಧದಿನಯೋಗಿಕೇವಲಿ ಗುಣಸ್ಥಾ
ಪೋದಿ (ಪಂಪಾ. ೧೬-೭೯ ವ). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳು : ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅಶ್ವಾಸಿಸಿದ ಮೇಲಂತೂ ಅವಳ ಜೀವವು ಹಾಹಾರಿತು (ಅ ಮಾ ಸಂ. ೧೪).

೨. ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿಸು. [ಅಶ್ವಾಸಣ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಶ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಅಶ್ವಯುಜಿವ; ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವ; ಪೋಷಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ; ದ್ವಿಜವಂಶಾಂಬರ ತಿಗ್ಗೋಚಿ... ಅಶ್ವಿತಜನಾಧಾರಂ ಮದಗ್ರಜಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೨-೩೯); ಪೋಲ್ವನ್ನನದಾವನಾಶ್ವಿತಕೃತತ್ರೇಲೋಕನಂ ನಾಕನಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೮; 1165); ನಿತ್ಯಾಶ್ವಿತ ಮಹೇಶ್ವರ ಭಕ್ತವರ್ಗ (ಬ ಸ ಪು. ೩೦-೩೬); ವಕೀಲಜನರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾದಿ, ಪ್ರತಿನಾದಿ, ಅಶ್ವಿತ, ನಾಕರ, ಭಕ್ಷುಕ ಜನರು ಬರುವದು ಹೋಗುವದು ನಡೆದದ (ಮಂಜು ಕ. ೪). ೨. ಆಧಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ; ಮೂಲವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ : ಅತಿಹೀಡನದಿಂ ರೇ ಫಾ ಶ್ವಿತ ಮಾ ದ ಜಕಾರಮುಂ ಸಮಂತು ಡಕಾರಾಶ್ವಿತಮಾದ ಜಜನುಂ (ಶಮದ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಿತ (ಗು). ೧. ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದ. ೨. ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ. ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ; ಮಾತು ಕೊಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವೈಸು 'ಅಶ್ವಯುಜ' ನೋ.

ಅಶ್ವಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಅಲಿಂಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಗಾಂಧೀ ಲತಾಶ್ವಿಷ್ಠ ಶಂಕರಕಲ್ಪದ್ರುಮನೀಗಭೀಷ್ಠಫಲಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨). ೨. ಒಡಗೂಡಿದ; ಕೂಡಿದ : ಖಳದುಶ್ವಾಸನ ಕೃಷ್ಣಲೋಹಿತಜಲಾಶ್ವಿಷ್ಠಂ ಕುರುಭೋದ್ಯವ ಪ್ರಳಯಜ್ವಾಲಿ... ಹಿಡಿಂಬಾಂತಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲೇಷ (ನಾ). ೧. ಅಲಿಂಗನ; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅವುಗೈ : "ಅಲಿಂಗನಂ, ಉಪಗೂಹನಂ, ಪರಿರಂಭಣಂ, ಪರಿಷ್ವಂಗಃ, ಅಶ್ಲೇಷಃ, ಅಂಕಶಾಳೀ, ಕ್ರೋಡಿಷಕರಣಂ - ಈ ೬ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೯೧೯); ದಿನಕರನುಡಯಂಗಿಯ್ಯಂ ವಿನಿಹತತಮಿರಂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಂಧ್ಯಾಶ್ಲೇಷಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೨). ೨. ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧ; ಒಡಗೂಡಿರುವುದು. ೩. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತನೆಯದು. ೪. ಸಂಯೋಗ. ೩, ೪ : ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಂತೆ ಚಿತ್ರಾಶ್ಲೇಷ ಶ್ರವಣಾರ್ಭಣಭೂಷಿತೆಯುಂ (ಕಾದಂಘ. ೪೯) ೫. ಸೂರ್ಯನು ಅಶ್ಲೇಷ ನಕ್ಷತ್ರವೃತ್ತದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಬರುವ ಮಳೆ : ಅಶ್ಲೇಷದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿಸಿದಷ್ಟೆ ಬೆಳೆ (ಗಾದ). [ಸಂ.]

ಅಶ್ಲೇಷೆ (ನಾ). = ಅಶ್ಲೇಷ ೩ : ಅಜಹವು ಮೂಲವಾಶ್ಲೇಷ ಕೃತ್ತಿಗೆ ಯೋಳಾ ತಾರೆಯೆಂಟಹವು (ಮುಂಗಾ. ೧೯-೩). [ಸಂ. ಅಶ್ಲೇಷಾ]

ಅಶ್ವ (ಗು). ೧. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುದುರೆಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಯುಜ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಶರದೃತುವಿನ ಮೊದಲನೆಯ ತಿಂಗಳು. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಉಚ್ಚಾಸ. ೨. ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುವುದು; ಭರವಸೆಕೊಡುವುದು. ೩. ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಅಧ್ಯಾಯ, ಸಂಧಿ ಮುಂತಾದ ಭಾಗ : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯದೊಳ ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೯೪). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾಸನ (ನಾ). ೧. ದುಃಖಿತರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು. 'ಅಶ್ವಾಸನಪರ' ಪರಾ. ೨. ಭರವಸೆ : ಒಮ್ಮೆ ನಮ್ಮಿಲ್ಲರನ್ನೂ ನೋಡಲು ಬರುವೆನೆಂಬ ಅಶ್ವಾಸನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು (ಚತಸ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾಸನಪರ (ಗು). ೧. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ : ಅಕ್ರಾಂತಚಿಂತಾಭರಸ್ತಿ ಮಿತಗಾತ್ರೆಯುಂ ಅಶ್ವಾಸನಪರಾಂತಃ ಪುರ ವೃದ್ಧಾಂಗನಾ ನಿಷೇವ್ಯ ಮಾಣೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೦ ವ). ೨. ಭರವಸೆ ಕೊಡುವ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಾಸನೆ (ನಾ). ಭರವಸೆ : ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಅಶ್ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಅಶ್ವಾಸನ]

ಅಶ್ವಾಸನೆಯಿ (ಕ್ರಿ). ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವೆನೆಂದು ಅಶ್ವಾಸನೆಯಿತ್ತನು (ಯೋಧರು. ೬೫). [ಅಶ್ವಾಸನೆ + ಈ]

ಅಶ್ವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು; ಶಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಉತ್ತೇಜನಗೊಳಿಸು : ಅನಾಶ್ವಾಸಿಸಿದನಿತಜ್ಜೋಳೇನಾ ಚಂದ್ರಮನೆ ನಿನ್ನನಾಶ್ವಾಸಿಸಿದಂ ತಾನೆಂದೊಡದೇನೆಂಬುದೊ ಮಾನಿನಿ ತದ್ವಿಧರವಚನಮವಿತಥಮೆ ವಲಂ (ಕಾದಂಘ. ೯೬೪); ಪಡೆಯಂ ಕೊಡೆಯಂತಿರೆ ಪಿಡಿದಡಿಯೊಳ್ ನೆಜಿನಿಂದ ಮಜಾಯ ನಾನನದೆಲರಿಂ ಬಿಡದಾಶ್ವಾಸಿಸಿ ಮಜುಕಂಬಡೆದೊವುತ್ತಿದುರ್ದುರಗಿ ಪರ್ವದ ಬಿಸಿಲೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೪). [ಅಶ್ವಾಸನೆ + -ಇಸ್ಯು]

ಅಶ್ವಿನ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವಯುಜಮಾಸ : ಇದರ (ಅಕ್ರೋಡದ) ಹಣ್ಣನ ಸುಗ್ಗಿ ಅಶ್ವಿನ ಕಾರ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿ (ಮುಂಬಯ. ೩-೧೧೧). ೨. ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಮಾರ್ಗ ; ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ದಿನದ ನಡಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವಿನೇಯ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆ; ದೇವ ವೈದ್ಯರ ಜೋಡಿ. ೨. ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ನಕುಲ ಅಥವಾ ಸಹದೇವ. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವೀಜ 'ಅಶ್ವೈಜ' ನೋ.

ಅಶ್ವೀನ (ನಾ). = ಅಶ್ವಿನ ೨. [ಸಂ.]

ಅಶ್ವೈಜ, ಅಶ್ವೀಜ (ನಾ). = ಅಶ್ವಯುಜ : ಅ ಜನತಾಧಿನಾಯಕನತಿ ಮುದದಿನಾಶ್ವೈಜಶುದ್ಧ ನವಮಿಯೊಳು ಪೂಜೆಮಾಡಿದನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೪೬). ಅಶ್ವೀಜ : ಅಶ್ವೀಜದಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನುಕರಗುವ ಬಿಸಿಲು ಮಣ್ಣು ಕರಗುವ ಮಳೆ (ಗಾದ). [< ಸಂ. ಅಶ್ವಯುಜ]

ಅಷಕ (ನಾ). ಪ್ರಿಯ ; ನಲ್ಲ : ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ಅಷಕ ಮಾಷಕರ ನಿರತ ವೃಥೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದಳು (ಅಂಬಿಕ. ೯೪).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಅಶಕ]

ಅಷಡಿ 'ಅಸಡಿ' ನೋ.

ಅಷಡಿಗಣಿಸು 'ಅಸಡಿಗಣಿಸು' ನೋ.

ಅಷಾಢ (ನಾ). ೧. ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು : ಗರ್ಭಾವತರಣಂ ಅಷಾಢ ಬಹುಳ ಬಿದಿಗೆಯುತ್ತರಾಷಾಢ ನಕ್ಷತ್ರದ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೬-೩೨ ವ). ೨. ವ್ರತಿಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳೂ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಮುತ್ತುಗದ ಕೋಲು; ಪಲಾಶದಂಡ : "ಅಷಾಢವೆಂಬುದು ವ್ರತಿಗಳ ಕೋಲ್" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೬); ಸಾಷಾಢ ಸಪ್ತರ್ಷಿಸಂಕುಲ ಸಂಪೂತಮರುಂಧತೀ ಪ್ರತಿನುತಂ (ಕಾದಂಘ. ೨೮೩). ೩. ಮಲಯ ಪರ್ವತ. [ಸಂ.]

ಅಷಾಢಭೂತಿ (ನಾ). ವೇಷಧಾರಿ; ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವನು; ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ : ಧರ್ಮಾಂಧರ ಅಷಾಢಭೂತಿ ನೀತಿಗಳಿಗೆ ಕೊನೆ ಮೊದಲೇ ಇಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಅಷಾಢಭೂತಿತನ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ : 'ಅಟಿ'ಯ ಮಳೆಯ ಅಷಾಢಭೂತಿತನ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತು (ಒಡ್ಡಿ. ೨). [ಅಷಾಢಭೂತಿ + -ತನ]

ಅಷಾಢಮಾಸ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು :
“ಅಸಡಮನಲಾಷಾಢಮಾಸಂ” (ಚತುನ. ೨೧).

[ಅಷಾಢ + ಮಾಸ]

ಅಷಾಢಿ (ನಾ). ೧. ಅಷಾಢಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ೨. ಶತಾವರಿ ಗಡೆ ;
ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗಡ್ಡೆ ; ಸೊರೆಮದ್ದಿನ ಗಡೆ : “ಶತಮೂಲೀ... ಶತಾವರಿ
...-ಈ ೧೦ ಅಷಾಢಿ” (ನಾಚರಾ. ೧೦೯) ; ಅಷಾಢಿ - ಈ ಬೇರಂ
ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕುದಿಯ ಮೊರೆಹಾಲು ಬರುವುದು (ವಿವೃ. ೨).

[ಸಂ. ಅಷಾಢಿ]

ಅಷಾಢಿಬೇರು (ನಾ). ಶತಾವರಿ ಗೆಣಿಸು (ಮೈ. ೧೦-೧೬೮).

[ಅಷಾಢಿ + ಬೇರು]

ಅಷೂರ್‌ಖಾನಾ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರು
ಸಂಜೆ (ಹಸ್ತ)ವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿರುವ ಚಾವಡಿ
(ಕೈ. ೧೧, ೫೪೨). [?]

ಅಸಂಗ (ನಾ). ೧. ಅಸಕ್ತಿ ; ಹವ್ಯಾಸ : ಅಂಗಿಯಾ ಮುರಸ್ಸೆರಿ
ಯಂಗೋಪಾಂಗಮುಖವಿವೆಂದು ಫಲದಾಸಂಗವಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲವನು
ತದ್ರೂಪವನೆ ಕಂಡ (ನಿಭಾಗ. ೫-೫-೬). ೨. ಸಂಬಂಧ ; ಸಹವಾಸ ;
ಕೂಟ. ೩. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ. [ಸಂ.]

ಅಸಂಗಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಒಡವೆ ಅಥವಾ ವಸ್ತುಗಳ ತಗ್ಗನ್ನು
ಎತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ (ಸ್ಯಾಂಡಲ್ ; ಕಸಂಗ್ಲಾ. ೮೫).

[ಸಂ. ಅಸಂಗಿನ್]

ಅಸಂದ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಸಂದಧೀರ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು ವಿನಂತೆ ಧೀರನಾದವನು : ನುಡಿಹಂತೆ
ಮಾಪ್ಪಂ ಕೂರೆ ಕೂಪ್ಪಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಮೇರುವೇಕಾಂಗವೀರನಾ ಸಂಧು
(ದ)ಧೀರಂ ವೀರಾನತಾರಂ (ಎಚ್. XIX, ೧೮೧-೭ ; 1045).

[ಅಸಂದ + ಧೀರ]

ಅಸಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಅಸನ್ನಿವಿಷಯೇ ಕರಣ್ಣ
ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈ. ೧೯೪೩, ೧-೫ ; 500) ; ಬಲಿವಂಶತಿಲಕ ಅಸನ್ನಿನಾಡಾ
ಕುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೨೧೫-೬ ; 890) ; ಅಸಂದಿನಾಡಯ್ಯೂರುಂ
(ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯-೨೧ ; 990) ; ಒಂಟಿಯನಹಳ್ಳಿ ಅಸಂದಿನಾಡೆರಡುಂ
(ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೪೦ ; 1117). [?]

ಅಸಂದಿ (ನಾ). (ಬೆತ್ತದಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಅಸನ ; ಪೀಠ : “ವೇತ್ರಾ
ಸನಂ, ಅಸಂದೀ - ಈ ೨ ಬೆತ್ತದ ಜಕ್ಕಳಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೬) ;
“ಅಸಂದಿ ವೇತ್ರಾಸನಂ ಜಕ್ಕಳಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೧) ; ರನ್ನಗಂಬಳಿ,
ಅಸಂದಿ, ಸುಖಾಸನಗಳು (ಬಿಟ್ಟು. ೧೩೮-೨). [ಸಂ. ಅಸಂದೀ]

ಅಸಕಳಂ (ಅ). ಸಪರಿವಾರವಾಗಿ ; ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲರೊಡನೆ :
ಶಾಸನಮಿದಾವುದಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನಮಾರ್ತರೇಕೆ ಸಲಿಸುವ ನಾನೀಶಾಸನ
ಮನೆಂಬ ಪಾತಕನಾಸಕಳಂ ರಾರವಕ್ಕೆ ಗಳಗಲನಿಗುಂ (ಎಕ. VII,
೨ವನೋ. ೯೭-೫೩ ; 1113). [ಸಂ. ಅಸಕಲಂ]

ಅಸಕುತ (ನಾ). ಅಸಕ್ತನಾದವನು : “ಅಸಕುತಂ = ಅಸಕ್ತಂ (ದ್ವ)
ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಸಂ. ಅಸಕ್ತ]

ಅಸಕುತಿ (ನಾ). = ಅಸಕ್ತಿ : ಅಕಟ ದೈವದ್ರೋಹಿಗಳಲಾಸಕ[ಕು]ತಿ
ಯನು ನೆಜಮಾಡಿ ಘನತರಸುಕ್ತವನು ಹೋಗಾಡಿಕೊಂಡನು (ನಿಭಾಗ.
೩-೧-೨೨) ; ಬಹಳಾಸಕ[ಕು]ತಿಯಲಿ ಕೇಳುವ ಮಹಾತ್ಮರು ಪ್ರಕಟ
ಸುಪೊಲಿದ ತಿದ್ದಿ ಮೆಜುವುದು (ಕೋಗಯ. ೧-೧೫ ; ಬಂಧುನಿಕರಮಂ
ತೊರೆದಟವಿಯೊಳು ಚರಿತ ಮೂರ್ಖನಾಸಕ[ಕು]ತಿಯಿಂದೇಂ (ವೆಂಕಾರಾ.
೫-೯-೧೫). [< ಸಂ. ಅಸಕ್ತಿ]

ಅಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ಮಗ್ನವಾದ ; ತತ್ಪರವಾದ ; ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ ;
ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾಸಕ್ತ ಧರಾಮರಪ್ರಕರಮುಂ (ಗಿರಿಕ. ೫-೯ ನ) ; ಲಿಂಗ
ಮೂರ್ತಿಯೊಳರ್ಚನಾಸಕ್ತಂಗೆ ನಿ ದ್ರಾ ಹಾರ ಮೈ ಥು ನ ಸಂಗಭಯ
ವಿಕ್ಯತಂಗಳೆಂದುಂ ಹೊದ್ದವನುತಿಹರು (ಬಸವ. ೪೩-೮೨). ೨. ಸ್ಥಿರ
ವಾದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಅಸಕ್ತತೆ (ನಾ). ಅಸಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಅಸಕ್ತಿ. [ಸಂ. ಅಸಕ್ತತಾ]

ಅಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ತತ್ಪರತೆ ; ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು
ನಟ್ಟಿರುವಿಕೆ : ಕಾಡುವಾಸಕ್ತಿಯಂ ಚಕ್ರಗಭಿಮುಖನಾದ ಬಳಿಕಲ್ಲಿ
ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಬೇಜಿ ಜಯಮುಂಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೩). ೨. ಅಂಟಿ
ಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ. ೩. ಮೋಹ. [ಸಂ.]

ಅಸಗಗೆಯ್ (ನಾ). ಅಗಸನ ಗದ್ದೆ, — ಹೊಲ : ಹಿರಿಯ ಹೆಸುದಿಯ
ಮೂಡಣ ಸೀಮೆಯಂ ಮೂಡಲ್ ಅಸಗಗೆಯ್ಯಂ ಬಡಗಲ್ ದೀರಗಾಡನ
ಮಾನ್ಯದಿಂ (ಕಾ. I, ೩೩-೩೪ ; 1246). IP ಈ ಶಬ್ದ ‘ಅಸಗಗೆಯ್’
ಎಂಬುದರ ಅವಲಿಖಿತ. [ಅಸಗ್ಗ (< ಅಸಗ) + ಕೇಯ್,]

ಅಸಡ, ಅಸಾಡ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳು :
“ಅಸಡಮನಲಾಷಾಢಮಾಸಂ” (ಚತುನ. ೨೧) ; “ಅಸಡಮದಾಷಾಢಂ”
(ಕಶರ. ೧೧). ಅಸಾಡ (ಸ್ಯಾಂಡಲ್). [< ಸಂ. ಅಷಾಢ]

ಅಸಡಿ, ಅಸಡಿ, ಅಸಾಡಿ, ಅಷಡಿ, ಅಸಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಅಷಾಢ
ಮಾಸ : “ಅಸಡಿಯಾಷಾಢಮಾಸಮನಿವುದು” (ಕವಿಕಂ. ೨೬೩) ; ಅಸಡಿ
ಸುಗ್ಗಿಯೆಂಬೆರಡುಂ ಕಾಲದೊಳನೊಕ್ಕಲ್ಪುಣಿಲ್ಲದೊಡ್ಡ... (ಕಲ್ಲಿ ಸುಖಮು
ನಾಸೆವಡುವುದೇಕಾರಣಮಾರಂಬಂಗಿಯ್ಯುದು (ಜೀವಸಂ. ೮೩-೧೬ ವ) ;
ಸುಗ್ಗಿಯೆನ್ನದೆ ಬೇಸಗೆಯೆನ್ನದಾಸಡಿಯೆನ್ನದೆ (ರಾಮಾ ಶ್ಲ. ೫೩-೩).
೨. ಶತಾವರಿಗಡೆ ; ಸೊರೆಮದ್ದು : “ಶತಮೂಲಿಯೆನಲಾಸಡಿಯನಿಕ್ಕು”
(ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೧) ; ಕೊಡಸಿಗದ ತಿಗುಡಿನೊಡನಾಸಡಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ಯಸ್ತಿ
ಮಧುಕರ್ಪಟಕಂಗಳ್ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪-೯) ; ಅಡವಿಯೊಳುದ್ದಂಬರ್ಪಾ
ಸಡಿಯಂ ಮುನ್ನಂ ಬಂದಾಸಡಿಯೊಳ್ ನಳನಳಿಸುವೆಳದಳಿರ್ಗಳ್ (ಜಗವಿ.
೪-೩) ; [ತಾವರೆಯಕ್ಕದಲ್ಲದೊಡ]ಮಾಸಡಿ ಮೇಣ್ ರವಿಮೂಲಮಕ್ಕದಾ
ತಾವರೆ ಶರ್ಕರಾನ್ನಿತಮದಾಗಲಿ (ಖಮದ. ೨-೪೮). ಅಸಡಿ :

೧. “ಅಷಾಢ - ಅಸಡಿ, ಅಸಡಿ” (ಕಮದ. ೨೭೮ ಪ್ರಯೋ). ೨. “ಅಧರ
ಕಂಡಿಕಾ - ಅಸಡಿ” (ಓಷಧಿ. ೯). ಅಸಾಡಿ : ೧. ಅಸಾಡಿಸೋನೆಗೆ
ರುದ್ರಪೂಜೆಗೆ ಅಜುವತ್ತು ಹಾನೆ ಅಕ್ಕಿ (ಸಾಣಾ. IX-ii, ೪೩೦-೩೪ ;
1406). ಅಷಡಿ : ೨. “ಸತ್ಯಸರಣೆ - ಅಷಡಿ” (ಓಷಧಿ. ೧೭೪).
ಅಸಾಡಿ : ೧. ಅಸಾಡಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಿಸಿಲು ಬಂದಿತು (ಮರಮ. ೯) ;
ಅಸಾಡಿ ಸೋಣೆ ತಿಂಗಳ ಕಾಲ (ಮರಮ. ೪೦). [< ಸಂ. ಅಷಾಢಿ]

ಅಸಡಿಗೆಣಿಸು, ಅಷಡಿಗೆಣಿಸು (ನಾ). ಶತಾವರಿಯ ಬೇರು ; ಮಜ್ಜಿಗೆ
ಗೆಡ್ಡೆ : ಅಸಡಿಗೆಣಿಸು, ತಾವರೆಗೆಣಿಸು, ವಿಷ್ಣುಕ್ರಾಂತಿಯ ಬೇರು ಇವುಗಳ
ಸುಟ್ಟು ಕರಿಯ ನೀರಿಂದ ಕುದಿಯಕೊಡಲು ಕೆಂಬಣಲ ವಿಷ ಪರಿಹರ
ವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೧೯). ಅಷಡಿಗೆಣಿಸು : ಅಷಡಿಗೆಣಿಸು...
ನೆಲದಂಗಿನ ಗೆಣಿಸು ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣಿಸಿ ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆ
ಯಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಿ ಪುಷ್ಟಿವರ್ಧನವಕ್ಕು (ವಿವೃ. ೭೨). [ಅಸಡಿ + ಗೆಣಿಸು]

ಅಸತ್ತ ‘ಅಸಲ್’ ಪರಾ.

ಅಸತ್ತಿ (ನಾ). [ತರ್ಕಶಾ] ಪದಗಳ ನಡುವೆ ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲದಿರು
ವುದು : “ಎಾಕ್ಕದ ಪದಗಳು ಒಂದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ವಿಲಂಬ
ವಾಗದಂತೆ ಉಚ್ಚರಿತವಾಗಿ ಕಿವಿಗೆ ದೀಳಬೇಕು ಇದಕ್ಕೆ ಸನ್ನಿಧಿ ಅಥವಾ
ಅಸತ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು” (ಭಾರವಿ. ೨೫೦) ; ಪದಗಳ ಅವ್ಯವಧಾನವು
ಅಸತ್ತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಅಸತ್ತು 'ಅಸಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಅಸನ (ನಾ). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಪೀಠ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ಮಣೆ, ಚಾವಣಿ, ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ, ಕುರ್ಚಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನ: ವಾಸವಂ . . . ಅಸನದಿಂದೆರ್ದು ಮೂಜುಸೂಜು ಪೊಡೆವಟ್ಟಂ (ಅದಿಪು. ೭-೪೧); ಅಗ ರಾಜಸುತೆಯ ಸುಜ್ಞಾನದೊಳ್ ಕುಳಿರಿಸಿ (ಗಿಂಕ. ೪-೪೭). ೩. [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಾಂಗ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಗ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಕ್ರಮ: ಯಮ ನಿಯಮಾಸನ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ ಧ್ಯಾನ ಧಾರಣ ಸಮಾಧ್ಯಷ್ಟಾಂಗ ಯೋಗನಿಷ್ಠೆ (ವಿನೇಶ. ೧೪೩); ಅಸನ ನಂದರೆ ಸುಖಕರವಾಗಿಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಯೂ ಇರತಕ್ಕ ಸ್ಥಿತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೬). ೪. ಮೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಧರ್ಮಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಮಕ್ಕಾಸನಾದ್ಯುಪಚಾರಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೧೨). ೫. ರಾಜನ ಪಾಡುಗಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಅರಿವಿಜಿಗೀಷುಗೋರ್ವ ರೋರ್ವರ ಮೇಲೆತ್ತಿಯೆತ್ತಲಾಜದೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ಅಸನಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ಪಂಚತಂ. ೨೧೯-೧೭). ೬. ಅನೆಯ ಹೆಗಲು: "ಸ್ಯಂಧ್ಯಾ, ಅಸನ - ಈ ೨ ಅನೆಯ ಪೆಗಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೭೪). ೭. ಮಲದ್ವಾರ ಪ್ರದೇಶ; ಗುದ: "ಪೂರಿ [ಸಾಕಾಂ. ಲೂಕಿ]ಯೆನಲಾಸನದ ಪುಣ್ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೩). 'ಅಸನಕುರು', 'ಅಸನಾಂಕುರ' ಪರಾ. ೮. ಹೊನ್ನೇಮರ: ಅಸನ (ಕಾಂಚಿ) ಇದರ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮೇಲಾದ ತೊಲೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಕರ್ಭಾಗ. ೩೬). [ಸಂ.]

ಅಸನಂದೋಜು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಪೇಕ್ಷಾಭಾವವನ್ನು ಅಥವಾ ತಾಟಸ್ಥ್ಯ ಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸು: ಏಜನೆ ಸೂಜಿಗೊಂಡು ನುಡಿದೀ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಮಾಸನಂದೋಜುವ ಬಲ್ಲುದೋಜುವೆದ್ದೋಜುವ ಕಯ್ಯಸರಂಗಳಮ್ಮನಂತೇಜವು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೦).

[ಅಸನ + ತೋಜು (< ತೋಜು)]

ಅಸನಕಂಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನ ಜನನವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪೀಠದ ಅಲುಗಾಟ, —ಕಂಪನ: ವಾಸವನಾಸನಕಂಪದಿನಾಸಮುದೋಳ ವಧಿಯಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಬೋಧಾವಾಸಪ್ರಿಯನುದಯಮನಜ್ಞಾಸನ ದಿಂದೆರ್ದು ಮೂಜುಸೂಜು ಪೊಡೆವಟ್ಟಂ (ಅದಿಪು. ೭-೪೧); ತನಗಾಸನ ಕಂಪಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪುಟ್ಟ ರಣಪ್ರಪಂಚದೊಳ್ ರಘುವೀರಂ ನೆನೆದಪನೆಂದು ಮಹಾಲೋಚನನೋರ್ಮೊದಲಜಾದನವಧಿಲೋಚನದಿಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೫೬). [ಅಸನ + ಕಂಪ]

ಅಸನಕುರು (ನಾ). ಗುದ ಅಥವಾ ಮಲದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಕುರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧). [ಅಸನ + ಕುರು]

ಅಸನಕ್ರಮ (ನಾ). ಯೋಗಾಸನದ ರಚನೆ: ಸಮರತ ಸೌಖ್ಯದೊಳ್ ಸತಿ ದಿಗಂಬರವೇಷಮನಾಂತು ಮುಕ್ತಕೇಶಮದೆಸೆಯಲ್ವೆ ಕರ್ಣ ದರ ನಿಮಿಲಿತಮಾಗಿ ದಲಾಸನಕ್ರಮಂ ಸಮನಿಸಿ ಹೂಂಕೃತಪ್ರಣವಮೊಪ್ಪಿ ಶರೀರಮನೊಕ್ಕು ತನ್ನನೋರಮಣನ ಹೃನ್ನಿಧಾನಮನುಪಾರ್ಜಪ ಯೋಗಿ ನಿಯಂತಿರೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬೫). [ಅಸನ + ಕ್ರಮ]

ಅಸನಗುರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ: ಕರಬೊ (ಅಸನಗುರಗಿ) (ಅಂಜುನ) ಸುಂದರ, ಸರಳ, ಎತ್ತರ, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಂಗಪ್ಪು (ಕರ್ಭಾಗ. ೩೭). [?]

ಅಸನತ್ಯಜತೆ (ನಾ). ಅಸನತ್ಯಾಗ; ಕುಳಿತಿದ್ದ ಪೀಠವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳುವುದು: ಭಕ್ತನ ಮಠವೆಂದು ಜಂಗಮವು ನಡೆದು ಬಂದಲ್ಲಿ ಆ ಭಕ್ತನು ಕಾಣುತ್ತ ಅಸನತ್ಯಜತೆಯಮಾಡುತ್ತ ಕೊಂಕುತ್ತ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂದಿರ್ದು ಬಾಗಿ ಬಳುಕುತ್ತ (ಬಸವ. ೮೬೪). [ಸಂ. ಅಸನತ್ಯಜತಾ]

ಅಸನದ್ವಾರ (ನಾ). ಗುದದ್ವಾರ; ಮಲದ್ವಾರ: ಕೆಲವು ನೇಳೆ ಮಗು ವಿನ ಅಸನದ್ವಾರ (Anus)ದ ಒಳಗಡೆ ಸಾಬೂನಿನ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಭೇದಿ ಮಾಡಿಸುವುದುಂಟು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೬). [ಅಸನ + ದ್ವಾರ]

ಅಸನನೂತಿಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಅಸನದ ಒತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೊಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ನವೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಹುಣ್ಣು: ಅಸನನೂತಿಹುಣ್ಣಿಗೆ . . . ತುರುವ ಯೆಲೆಯನ್ನು ಎಂಟು ಹತ್ತು ಜೋಡಿಸಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡುಹೊತ್ತು ಹದಿನೈದು ದಿನ ಕಟ್ಟುವುದು (ವಿವೃ. ೯೯). [ಅಸನ + ನೂತಿ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಅಸನಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಯೋಗಾಸನ. ೨. ಯೋಗಾಸನ ಹಾಕಿದವನು: ಅಸನಬಂಧನರು ಸುಮ್ಮನಿರುವ ಭಕ್ತನ ಪೂಜೆ ಸ್ವರವ ಹಿಡಿವು ತಿಪ್ಪರು (ಅವಚಂ. ೫೨-೨೨೪). [ಅಸನ + ಬಂಧನ]

ಅಸನಬಾವು (ನಾ). = ಅಸನಕುರು (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೧). [ಅಸನ + ಬಾವು]

ಅಸನಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ಉಚಿತವಾದ ಅಸನವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಈ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳು ದೃಶ್ಯ ಯೆಂಬುವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸುಸ್ಥಿರನಾಗಿರುವುದೇ ಅಸನಯೋಗ (ತತ್ತ್ವಚಂ. ೨೭-೪). [ಅಸನ + ಯೋಗ]

ಅಸನರೋಗ (ನಾ). ಗೂದೆ ಹಾಯುವ ರೋಗ; ಗೂದೆ ರೋಗ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦೧). [ಅಸನ + ರೋಗ]

ಅಸನವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಹಲಗೆ, —ಮಣೆ: (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೫೧೧ ಕೋಶ). [ಅಸನ + ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ಅಸನವ್ರಣ (ನಾ). ಮಲದ್ವಾರದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ, —ಹುಣ್ಣು; ಭಗಂದರ: ಭಗಂದರವೆಂಬ ಪೆಸರುಳ್ಳಾಸನವ್ರಣವನ್ನು (ಬಾಹಬೀ. ೨-೫-೧೧೪). [ಅಸನ + ವ್ರಣ]

ಅಸನಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದೆ ಉದಾಸೀನದಿಂದ ಇರುವಿಕೆ (?): ದೇವರ ಗುಂಡು ಗುಜಿಗುಜಿಗೊಂಡು ಪೊಗಟು ನ್ಯಾಯ ಪುರುಷಸಂತಾನಮಾಸನಸ್ಥಾನಂ ಬಿಲ್ಕುಟ್ಟಿ ಲಕ್ಷಣೋಪೇತಂ ಬಗೆಬಾಗವಸ ಮೆಂದಿವನಜೊಡು ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯೇ ರೂಪುಗೊಂಡಂತಿರ್ವರುಂ ಕಾದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೫ ವ). 'ಅಸನ ಜಿ' ಪರಾ. [ಅಸನ + ಸ್ಥಾನ]

ಅಸನಾಂಕುರ (ನಾ). ಮೊಳೆರೋಗ; ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ: "ಅಸನಾಂಕುರ ಮೆನಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೩).

[ಅಸನ + ಅಂಕುರ]

ಅಸನೋಚಿತ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದ ಅಥವಾ ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸುವುದು. ೨. ಅಸನದ ಔಚಿತ್ಯ: ಅರಸನಾತನ ಮನುಷ್ಯಾತೀತಮಪ್ಪ ಪ್ರಕೃತಿಯಂ ಕಂಡಾಸನೋಚಿತದಿಂದೇಜಿಕ್ಕಿದ ಭದ್ರಾಸನದೊಳ್ ಕುಳಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೬ ವ).

[ಅಸನ + ಉಚಿತ]

ಅಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರವಾದ; ಸಮೀಪವಾದ: ಅಸನ್ನಂ ಮಜಿ ಗಾಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೩೨). (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: "ಸಮೀಪಂ, ಸನೀಡಂ . . . ಅಸನ್ನಂ, ಸವಿಧಂ, ಪಾರ್ಶ್ವಂ . . . ಅಪದಾಂತರಂ —ಈ ೧೮ ಸಮೀಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫-೪). [ಸಂ.]

ಅಸನ್ನಕಾಲ (ನಾ). ಸಾವು ಸಮೀಪಿಸಿದವನು: ಅಧರೇಶ್ವತದಿಕ್ಕಾಲ ಕನುಮಾಸನ್ನಕಾಲನುಮಪ್ಪ ಶಿಶುಪಾಲಂ ಕಡುಮುಳಿದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬-೧೪). [ಅಸನ್ನ + ಕಾಲ]

ಅಸನ್ನಗತ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ ಬಂದವನು; ಸಮೀಪಗತನಾದವನು: ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಗುರುವಂ ಕಂಡತ್ಯಂತದೂರಾವನತಮಣಿಕಿರೀಟನಾಸನ್ನಗತನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೬ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸನ್ನಗಮನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಹೋಗುವುದು : “ಪೋಪು - ಅಸನ್ನ
ಗಮನೇ” (ಶಮಧಾ). [ಅಸನ್ನ + ಗಮನ]

ಅಸನ್ನತೆ (ನಾ). ಸಮೀಪವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಾಮೀಪ್ಯ : ಮುನ್ನಿನ
ಭವಮಂ ಬಂಧುಗಳಂನೇಜಿ ತಿಳಿವಣಿತಮಾಯ್ತು ಭವದೀಯ ಪದಾಸನ್ನತೆ
ಯಿಂದೆ (ಕಾದಂಉ. ೯೯೪). [ಸಂ. ಅಸನ್ನತಾ]

ಅಸನ್ನಪೀಡನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಬಂದು ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದು; ಅಂಡಲೆ
ಯುವುದು : “ಅಂಡಲೆ-ಅಸನ್ನಪೀಡನೇ (ತೊಂ ದ ರೆ ಪ ದಿ ಸು)”
(ಶಮಧಾ). [ಅಸನ್ನ + ಪೀಡನ]

ಅಸನ್ನಪ್ರದೇಶ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಜಾಗ; ಸಮೀಪದ ಪ್ರದೇಶ :
ಯತಿಪತಿಗಳಂ ಕಂಡು ವಿನಯದಿಂದ ಬಂದಿಸಿ ತದಾಸನ್ನಪ್ರದೇಶದೊಳ್
ಕುಳಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪೨ ವ). [ಅಸನ್ನ + ಪ್ರದೇಶ]

ಅಸನ್ನಭವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿ
ಪೀಛದಲ್ಲಿಯೇ ಮನಃಪರಿಪಾಕವನ್ನು ಹೊಂದುವವನು : ಅಸನ್ನ
ಭವ್ಯರರ್ಹಜ್ಞಾಸನದೊಳ್ ಭಕ್ತರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೯); ಸೂರ್ಯ
ಮಿತ್ರ ನಂ ಕಂಡು ತದಾಕಾರೋಪಲಕ್ಷಿತದಿಂದತ್ಯಾಸನ್ನಭವ್ಯನೆಂದು
ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೮ ವ). [ಅಸನ್ನ + ಭವ್ಯ]

ಅಸನ್ನಭವ್ಯೆ (ನಾ). ಅಸನ್ನಭವ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದವಳು : ಅಸನ್ನ
ಭವ್ಯೆಯುಂ ಜನಶಾಸನದೀಪಿಕೆಯುಮೆನಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೧-೫೮).
[ಸಂ. ಅಸನ್ನಭವ್ಯಾ]

ಅಸನ್ನಮೃತ್ಯು (ನಾ). ಸಮೀಪವಾಗಿರುವ ಸಾವು; ಸಾವಿನ
ಸಾಮೀಪ್ಯ : ವಿದ್ಯಾ ವಚನದಿನಾತನಾಸನ್ನಮೃತ್ಯುವನಪಾದು (ಅದಿಪು.
೨-೧೪ ವ). [ಅಸನ್ನ + ಮೃತ್ಯು]

ಅಸನ್ನವರ್ತಿ (ಗು). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾದ :
ತನ್ನ ತಂದೆ ಪಾಗುಡಮನಾಸನ್ನವರ್ತಿಯುಮಭಿರಾಮಮೂರ್ತಿಯು
ಮಪ್ಪಮಾತ್ಮೋತ್ತಮನ ಕೈಯೊಳ್ ಕೂಡುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ ವ).
[ಸಂ. ಅಸನ್ನವರ್ತಿನಾ]

ಅಸನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರವಾಗು; ಸಮೀಪಿಸು : ಈಕೆಯನ್ನಿನ್ನು ವರಿಸುವೆ
ನೆಂಬ ಭರವಾ[ಪಾಶಾಂ. ತರಿಸುವೆನೆಂಬ ಭರವಸ]ಸನ್ನಿಸಲು ಕೌಶಿಕ ಮಹೀ
ಪತಿ ಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೦-೫). [ಅಸನ್ನ + -ಇಸು]

ಅಸಪತ್ರಿ ‘ಅಸ್ಪತ್ರಿ’ ನೋ.

ಅಸಪಾಕೆ ‘ಅಸ್ಪಾಕೆ’ ನೋ.

ಅಸಪಾಸೆ ‘ಅಸ್ಪಾಸು’ ನೋ.

ಅಸಪಾಸು, ಅಸಪಾಸ, ಅಸುಪಾಸು (ನಾ). (ಉಕ; ಕರಾ). ಸುತ್ತು
ಮುತ್ತು; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ; ನೆರೆಹೊರೆ : ಕಾಡುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮರೆಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ಅಸಪಾಸು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರನ್ನು ತಮ್ಮವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು (ನಡೆವಾ. II, ೮೫೯). ಅಸಪಾಸ : ಅಷ್ಟರಾಗ ಅಸಪಾಸ ಹೊಲ
ದಾಗಿನ ಮಂದಿ ಕೂಡಿ ಬಿಡಿಸಿದರಂತೆ (ಧನಂಜ. ೩೩); ಉರಿಯು ಪ್ರಬಲ
ವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಝಳವು ಅಸಪಾಸ ಯಾರನ್ನೂ ಹಾಯಗೊಡಲಿಲ್ಲ
(ಕುಂಬಳ. ೨೧). ಅಸುಪಾಸು : ಈ ಬೆಳ್ಳಂಗಡಿ ಅಸುಪಾಸುಗಳಲ್ಲೇ
ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಶಾಲೆಗಳಿಲ್ಲ (ಚಿಗುಕ. ೫೭). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಅಸ್ಪಾಸಾ]

ಅಸಪು ‘ಅಸ್ಪಾ’ ನೋ.

ಅಸಫ್, ಅಸಪು (ನಾ). (ರೆವಿನ್ಯೂ ಅಥವಾ ಸೈನ್ಯದ) ಸರಕಾರೀ
ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿ : ಅಮಲ್ದಾರರು ಅಸಫರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದರು
(ಮಹಾವಂ. II, ೨೬); ಕ್ರೂರದಂಡನೆಯ ಭಯದಿಂದಲೂ ಅವರು
ನೇಮಿಸಿದ ಅಸಫರ ಘಾಜು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ
(ಮಹಾವಂ. II, ೩೫). ಅಸಪು (ರೇವನ್ಯಾ). [← ಅರ. ಅಸಫ್]

ಅಸಫಗಿರಿ (ನಾ). ಸ್ಥಳೀಯ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿಯ ಅಧಿಕಾರ (ರೇವನ್ಯಾ).
[ಅಸಫ + -ಗಿರಿ]

ಅಸಬದಾರ (ನಾ). ರಾಜದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು : ಅನೇಕ
ಚೋಪದಾರರೂ ಅಸಬದಾರರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಡುಪು
ತೊಡುಗೆಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಿತರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ (ದೇವೀಚಾ. ೧೧೩).
[← ಅರ. ಅಸಾಬರ್‌ದಾರ್]

ಅಸಮಾನಿ (ನಾ). ಅಕಾಶದ ಬಣ್ಣ; ನೀಲಿಯಬಣ್ಣ (ದಕ. ೪).
[← ಹಿಂ. ಅಸಮಾನೀ]

ಅಸರ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಜಾಯಿಪತ್ರಿ : ಸಿಂಕಂಡ
ಕುಂಕುಮಮಗುರು ರೇಣುಕಂ ಜಾದಿಕಾಯ್ ತವಕ್ಷೀರಂ ಕಪ್ತುಂ
ಸಿತಮಾಸರಮಂದಿವು ಸರಿಸಂ ನಾಲ್ವಡಿ ಶಶಾಂಕತಕ್ಕೋಲಂಗಳ
(ರೋಕೋಪ. ೭-೯). [?]

ಅಸರ್ರಿ ‘ಅಸರೆ’ ನೋ.

ಅಸರಗೇಡಿ (ನಾ). ಅಸರೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿರಾಶ್ರಿತ : ಮುಂಚೆ
ಗಿಂತಲೂ ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಒಳಿತೆನಿಸುವ ಜಾಗೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ
ಅದರೂ ಅಸರಗೇಡಿ (ಪುರುಷ. ೮೦). [ಅಸರ್ರಿ (< ಅಸರೆ) + ಕೇಡಿ]

ಅಸರಿಕೆ ‘ಅಸಲಿಕೆ’ ನೋ.

ಅಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ರಯಕೊಡು : ಅಸರ್ತು ಪಡಿಸಿಬನ್ನ ವರ್ಗಾಸರಿಸದ
ಕಿಜ್ಜದು ಬರಿದಿದ್ದೆನ್ನದೆ ಕೇಳಿ ಸಾಸಲ ಸ್ವಯಂಭೂದೇವರ ದಾಸಂ ಸರೆ
ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ದಾನವಿನೋಡ (ಸಾಂಜಾ. XX, ೧೦೧-೩೧; 1887).
[ಅಸರ್ರಿ (< ಅಸರೆ) + -ಇಸು]

ಅಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು; ಬಳಲಿಸು : ಘೋಷ ಗಂಟಿಯು
ಜಾವನನು ತಾ ಬಯಸುವಂದದಲಿ ಈಶ ನಿಮ್ಮಯ ನಿತ್ಯಸುಖವನು ಹೊ
ಮನುಜನು ತನಗೆ ಬಹುದಿನವಾಸರಿಸದೇ ನಿನ್ನ ನೀನೇ ಒಲಿಯದಿರದನ
(ಸುಸಾರ. ೧೦೫-೨); ಅಂತೆ ನೀನೆಸಗಲಿನಿತಾಸರಿಸಿ ಬೇಸರಿಸಿ ಬಿಲುಬಿಟ್ಟ
ಕಲಿತಕಟ್ಟಿ ಫಲವೇನು ? (ಹೆಬ್ಬರ. ೧೮-೧೬).
[ಅಸರು (< ಅಸಲ್ಯಾ) + -ಇಸು]

ಅಸರು ‘ಅಸಲ್ಯಾ’ ನೋ.

ಅಸರು ‘ಅಸರೆ’ ನೋ.

ಅಸರೆ, ಅಸರ್ರಿ, ಅಸರು (ನಾ). ಅವಲಂಬನ; ಅಶ್ರಯ; ಆಧಾರ;
ಊರೆ : ಸುತ್ತಲೂ ಯಾವುದರ ಅಸರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪೃಥಕ್ಯಾಗಿ
ಭೂಮಿಯು ಮಹಾದೂರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ... ಗೋಳ (ಚೋಪಾ. ೧೯);
ಆತನೇ ನನ್ನ ಅಸರೆಯಾಗಿದ್ದ (ನನ್ನಜೊ. ೪೩); ನಾನು ದೊರೆಯ
ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಅಸರೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿ
ಲಿಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್. ೯೮). ಅಸರ್ರಿ : ನಾವು ಸುಮ್ಮನಿರುವುದೇ? ಅವರಿಗೆ
ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಸರೆ ಬೇಡವೆ? ಸಮಾಜವೇ ಅವರ ಅಸರೆ (ಹಬ್ಬ. ೩೮).
ಅಸರು : ಇದುವೆ ಅಸೆಯು ಇದುವೆ ಅಸರು ನಾಳೆಯೇಳ್ಳೆಯ
ನೇಸರು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೪೨). [< ಸಂ. ಅಶ್ರಯ]

ಅಸರೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡು; ಅಸರೆಯಾಗು :
‘ಬಿಜ್ಜ’ನಿಗೆ ಅಸರೆಗೊಟ್ಟು ಅರಿಕೇಸರಿ ಅವನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ವಿಷಯ
ವನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು (ನಾಡೋಜ. ೨೦೪). [ಅಸರೆ + ಕೊಡು]

ಅಸರೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಅಶ್ರಯಿಸು (ದಕ. ೪).
[ಅಸರೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳಿ)]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸರ್ಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊ; ಬಳಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ನೀಗು : ಸುಳಿವ ತಂಗಳಿಗಳ ಕಡುಗಂಪ ಸೇವಿಸುತ ಪಥಿಕ
ಸರ್ಗಲೆವರಾ ನಾಡೊಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೮). [ಅಸಲ್ಯಾ + ಕೆಳ್ಳಿ]

ಅಸಲ್ (ಗು). ಒಳ್ಳೆಯ; ಉತ್ತಮ: ಹೀಗೆ ಇರುವಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸರ ಹದ್ದಿನ ಮೇಲೆ ಮನಸು ಮಡಗುವುದು ಅಸಲ್ ಮಾತಲ್ಲ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪). [← ಅರ. ಅಸಲ್]

ಅಸವ (ನಾ). ೧. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ್ದು; ಔಷಧಿಯ ಅರ್ಕ: ವನಾಷಧಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಅಸವಗಳು (ಗೃಹ್ಯ. ೨); ಅಸವ ಅರಿಷ್ಟ ತೈಲಗಳನ್ನು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ... ಅನುಭವ ಪಡೆದ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೭). ೨. ಮದ್ಯ; ಸುರೆ: "ಮಧು, ಅಸವ, ಸೀಧು, ಸುರಾ... ಈ ೨೪ ಕಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೭೫); ಬಗೆವರೇ ವಿಷಯಾಸವ ಮತ್ತರೇನುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೩೪). ೩. ಮಕರಂದ; ಪುಷ್ಪರಸ: ಭಾಷೋದ್ಯವನಂ ಪರವಶಯಾದಂ ನವಕುಸುಮಮಾಸವದೇ ಸೂ ಕಿ ಫ ದ ಲಿನಿಯ ತೇಜದಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೪೫). [ಸಂ.]

ಅಸವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಸೇವಕ; ಕಾಸ್‌ದಾರ: ಕಳಕಳ ನಾದಮಾದ ತೇಜನಂ ಜನಕಂ ತಿಳಿದಾಸವಾರಿಗಳ ತಳೆದು ಖಲೇನಮಂ ತುರಪದಿಂ ಬರೆ ಸಂದಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೧೩). ೨. ಅಶ್ವಾರೋಹಕ; ಸವಾರ; ರಾವುತ: ತಾಗಿ ತಲ್ಲಿಜಾದು ಲೋಹಿತವೃಷ್ಟಿ ಯನಾಸವಾರಿಗಳ ಪುಟ್ಟಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೯); ಜಾನುದಭು ಮಾದುವು ತರವಾರಿಯಿಂದಿ ಜಾಯಿ ಲೋಹಿತವಾರಿಗಳಾಸವಾರಿಗಳ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೧).

[ಪ್ರಾ. ಅಸವಾರ < ಸಂ. ಅಶ್ವವಾರ]

ಅಸವಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಮದ್ಯದ ಗೀಳುಳ್ಳವನು; ಮದ್ಯಪಾನದಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತ: "ಅಸವಾಸಕ್ತನಶುದ್ಧ ವಾದ್ಯ ಪಶುತುಂಡವಿಲೇಪನ ಗೋಮು ಖಾಹ್ಯಯಂ" (ನಾನಾರ. ೨೧). [ಅಸವ + ಅಸಕ್ತ]

ಅಸವಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮಕರಂದದಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಿ. ೨. ಮದ್ಯದ ಗೀಳು. ೧, ೨: ಅಸವಾಸಕ್ತಿ ಮಧುವ್ರತದೊಳ್... ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ಯಮೇಕಾವಳಿ ಯೊಳ್... ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯ ವ). [ಅಸವ + ಅಸಕ್ತಿ]

ಅಸಪ್ಪಾ, ಅಸಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಬಳಲು; ಆಯಾಸಪಡು; ದಣಿ; ಅಸತ್ತ, (ಭೂತಕ್ಕ), ಅಸತ್ತು (ಭೂತನ್ನೂ): ಅಸತ್ತು ತಿರಿದರಣ್ಯಾ ವಾಸದ ಪರಿಭವದ ಕುಂದಿಪಮಂ ನೀಗಿ ಸುಖವಾಸಮನೆಯ್ವಿಸಿದುದು ದುಶ್ಯಾಸನ ನಿರ್ದಿರವು ಮನದೊಳಾ ದ್ರೌಪದಿಯಾ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೫೨); ಪಿರಿದು ವಾಸತ್ತ ಬಲಂ ನಿಲವೇಟ್ಟುಮೆಂದು ನೃಪಕುಲಲಲಾಮನಂತಲ್ಲಿ ಪಲ ವು ದಿವಸಮನಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೧೫). ೨. ಬೇಸರಗೊಳ್ಳು; ಜುಗುಪ್ಸೆ ಹೊಂದು: ಅಕಟಕಟಾ ಸಂಸಾರಕ್ಕಾಸತ್ತ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೧೦); ಅತನಂ ತೋಜಲಾವಜಾಯವಳಬೇಡೆಂದೇತೇಜದೊಳಂ ಮಾಣದಿರ್ದಡಾಸತ್ತು ಬಿಟ್ಟಿತಂದರೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೪). ಅಸಪ್ಪು: ೧. "ಅಸಪ್ಪು - ಅಲಸ್ಯೇ" (ಶಮಧಾ); ಚಿತ್ರವೆನ್ನಯ ಮುಗ್ಧತನವೀ ನೇತ್ರದೊಳಗಣ ಕಸವಿದೆಂಬವೊಲಾ ತ್ರಿನೇತ್ರನ ನೇತ್ರವಂ ಶೋಧಿಸುವ ನಾಸಜದೆ (ಬಸವ. ೧೮-೫೯).

ಅಸಪ್ಪುಬೇಸಪ್ಪು = ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು ಮತ್ತು ಬೇಸರಪಡು: ಈ ಗತಿಯಡಗದಾಸಜದೆ ಬೇಸಜದೆ... ಸದ್ವ್ರತಿಯ ಸಮತೆಗೆ ಪುರಜನಂ ವಿಸ್ಮಯವಿದನುತಿರಲು (ಬಸವ. ೩೯-೩೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಚರ್, ಅಯರ್; ಮಲ. ಅಯರ್]

ಅಸಪ್ಪು, ಅಸರು, ಅಸಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ: ಶರಭಮಂ ಬೆಂಕೊಳ್ಳ ಭೇರುಂಡವಕ್ಕಿಗಳಂ ನೋಡಿದ ನೋಟಿ ವಾಸಪುಗಿವನ್ನಂ ಕಂಡನಾಸನ್ನದೊಳ್ ಸಗರಂ ಕನ್ನೆಯುಮಂ ತದಗ್ರಜ ನುಮಂ ವೇತ್ರಾವತೀ ತೀರದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೭೮); ಚಿತ್ರವಾಸಜಿ ವಂತೆ... ಪೂಜಿಸಿದನೋಜಿಯಿಂ ರಾಜೇಂದ್ರನು (ಹಜಕಾ. ೩-೬೬); ಕೈತವಕ್ಕೆ ಕೈತಳಂ ಕನಲ್ಗೆ ಗಿರವಾಸಜ ವಾಸಮಡರ್ಗಿ ಬೀಡೆನಲ್ (ಚಿವನಿ. ೩-೭೪).

ಅಸರು: ೧. ತೃಷೆಯಡಸುತಾ ಯುವತಿಯ ಸುಲಾವಣ್ಯರಸವನಂಬಕೆ ಗಳಂ ತವೆ ನೀಂ ಯೀಂಟಿ ತಣೆದು ತಣ್ಣನೆ ಝಳಮಡಂಗಿ ನಡವಾಸರಂ ಮರದನೊರ್ವ ಸವಿಗಾರನು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೨-೨೧); ಅಸರಾಯ್ತು ನಿನಗೆ ರಂಭೆ... ಬಹಳ ನೊಂದೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೯-೧೩). ೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ: ಯಾರೋ ಮೂಡಲು ಕಡೆಯವರಂತೆ, ಉಡುಪಿಗೆ ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟಿರುವಂತೆ, ಅಸರೆಂದು ನೀರು ಕೇಳಿದರು (ಹಾಹುತ್. ೬೯); ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆ? ಅಸರಿಗೆ ನೀರು ಬೇಕು ಎಂದು ಕೂಗಿದನು (ಕೋಟಿಚ. ೧೭). ಅಸಪ್ಪು: ೧. ಎಕ್ಕಲನ ಬಳಿವಿಡಿದು ಸುತ್ತಿ ದಾಸಜನು ಮುನಿರಕ್ಕೆ ಸನ ಬನಕೆ ಬಂದಂಜಿಕೆಯನು... ಮಿಕ್ಕು (ಹಜಕಾ. ೭-೭); ಮನ ದಾಸಜು ನುಡಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಣದು ವನಿತೆ ಮಾನವಿದೇಕೆ ನಿನಗೆ (ಶ್ರೀನಾಲ. ೨-೩೨); ಬೇಸಪುಗೊಂಬ ತತ್ಪವರಿಯ ಮನದೊಳಗಾಸಜು ಬಹಳ ವೆಗ್ಗಲಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೬೫); (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೩೦ ನೋ). ೨. ಲೇಸ ನಾಡಿದೆ ವಿಮರ ವೇದವ್ಯಾಸನಂದನ ನೀನಲಾ ನಿ ನ್ನಾ ಸಜ್ಜಿ ಜಗದಭು ಸಮುದ್ರವನೀಂಟಿದಡಗದಲ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೧-೫). ೩. ಅಲಸ್ಯ; ಬೇಸರು: ಅ ಸ ಪು ಳ್ಳ ವ ಳ ಮನವಾರ್ತೆ ತಾಯ್ತತ್ತ ಕೂಸಿನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೬). ೪. ಅಸೆ; ಬಯಕೆ: ಬಲಲದು ಜವ್ವನಂ ತವದು ಮೆಯ್ಯಿರಿ ಖಂಡಿಸವಾಯು ಮೆಚ್ಚು ಕೆಚ್ಚು ಬಾಯದು ನಣ್ಣು ನಣ್ಣುಗೆಡ ದಾಸಜು ಪೋಗದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೨೮); ವರಪುಣ್ಯಕಥೆವೇಳ್ವು ನಮ್ಮ ಕಿವಿಯಾಸಜಂ ತವಿಸೆಂದನು (ನಂದಮಾ. ೨-೩೨).

ಅಸಪುಬೇಸಪು = ಆಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೇಸರಿಕೆ: ಅಲ್ಲಮಲಿಂಗನಿ ದಿರಲಿ ಸೂಸಿದರು ತಮ್ಮೊಡತಿಯಾಸಪುಬೇಸಪುಬೆಸಪು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೭-೪೯); ಕಾದು ದೀತನ ನಾ ಮ ವಾ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಾಸಪುಬೇಸಪು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೪೩).

[< ಅಸಪ್ಪು. / ತಮಿ. ಅಚತಿ, ಅಚಪ್ಪು, ಅಚೈವು; ಮಲ. ಅಯರ್ತಿ, ಅಯರ್ಪು, ಅಚತಿ; ತುಳು. ಅಸರು = ಬಾಯಾರಿಕೆ, ದಾಹ]

ಅಸಪ್ಪುಕೆ, ಅಸರಿಕೆ (ನಾ). ದಣಿವು; ಆಯಾಸ: ತೊಡೆಗಳು ಸೋಂಕಿದ ಪೆಂಗಳಾಸಪ್ಪುಕೆಯ ತೊಡೆವು ಕದಳಿಗಳವಕೆ ಪಡಿಯೆಂಬ ಪದನುಳ್ಳರದ ತೊಡೆ ರಾಯನ ಕಡು ಚಿಲ್ವನಜಾದಿರು ವಿಡಗಾ (ಭರಣ. ೬-೬೭). ಅಸರಿಕೆ: ಅದರ ಅಸರಿಕೆ ತೊಡಗುತ್ತಲೇ ನಿಜಕ್ಕೂ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾದವನಂತೆ ಸುಬ್ರಾಯನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಕರ್ಮವೀ. ೮-೧೧-೫೯).

ಅಸರಿಕೆಬೇಸರಿಕೆ = ಆಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೇಸರಿಕೆ: ಅಬ್ಬಬ್ಬ ನಿಜಾ ದಿನ ಸಾಗಿಯೂ ಕೂಡ ಅಸರಿಕೆ ಬೇಸರಿಕೆ ತೋರದಿತ್ತು (ನನಲ್ಲ. ೬೭).

[ಅಸಪ್ಪು + -ಇಕೆ]

ಅಸಪ್ಪು 'ಅಸಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಸಪ್ಪು 'ಅಸಪ್ಪು' ನೋ.

ಅಸಪ್ಪು (ನಾ). (?): ಜವನ ಮಿಸೆಯನೊಲೆದುಯ್ಯಲಾಡುವರುಂ ಮಿತ್ತು ನಂ ತೊತ್ತಮಾಡಿಯಾಳುವರುಂ ಅರಳಿಯ ಹೂತರಳಿಯ ತಿಗುಡರಕ್ಕಸನ ದಾಡೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳ ನೊರೆಯ ಹೆಬ್ಬಲಿಯ ಗಿಣ್ಣು ಅಸಪ್ಪಿಯ ಗೋಸ ನೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೬೮-೨೯; 1245). [?]

ಅಸಾ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ದಂಡ: ರತ್ನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ದಂಥ ಜೋಪದಾರರ ಮುರುಕು ಅಸಾಗಳು ಸೋಟಾಗಳು... ಹಾಗೆಯೇ ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ಮುಸಗ. ೨೮). [← ಅರ. ಹಂ. ಅಸಾ]

ಅಸಾಗೊರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಇಂತಿಬಕ್ಕೆ ಕಾಕಂ ಬಾಳ ಕಂಭಯ್ಯನುಂ ಅಸಾಗೊರರ ಕನ್ನನುಂ ವೊಸವೊರ ಬೇಡಮ್ಮನುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೨೭; 968). [?]

ಅಸಾಡ 'ಅಸಡ' ನೋ.

ಅಸಾಧಿ 'ಅಸಡಿ' ನೋ.

ಅಸಾಧಿತಂಗಲು (ನಾ). ಅಸಾಧನಾಸ: ಅಸಾಧಿ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ದಿನಲು ಬಂದೀತು (ಮರಮ. ೯); ಅಸಾಧಿ ತಿಂಗಳು ಎಂದರೆ ಬರೀ ಮಳೆಯ ತಿಂಗಳೇ (ಅನಾಥ. ೧೯೯).

[ಅಸಾಧಿ (< ಅಸಡಿ) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಅಸಾದನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು, —ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದು.

೨. ಹೊಂದುವುದು; ಪಡೆಯುವುದು. ೩. ನೆರವೇರಿಸುವುದು.

[ಸಂ.]

ಅಸಾಧಿ (ನಾ). ಕೆರ ಹೊಲಿಯುವವನು; ಅಟ್ಟಿ ಚುಚ್ಚುವವನು; ಮೋಚಿ: ಅಪೂರೋಳಗಣ ಅಸಾಧಿಗಳನು ಕರೆದು ನೀವು ಶಿವಭಕ್ತರಾಗಿ ರಂದು (ಬಜ್ಜರಾ. ೯-೩೮); ಎಸೆವ ಅಸಾಧಿಗಳೇವೆಂದು ಶೀಲವ ಬಸವಣ್ಣ ನಿಟ್ಟು ಬೆರಸಿದ (ಬಜ್ಜರಾ. ೯-೪೧). [ದೇ. || ತೆಲು. ಅಸಾಧಿ]

ಅಸಾಧಿತ (ಗು). ಪಡೆದ; ಹೊಂದಿದ: ಕರ್ತೃರಿಪು ವಿಜಯದೊಳಾಸಾಧಿತ ಕೇವಲೋಚನನಾ ದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿ ಗಧಿಪತಿಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೨); ವಿಕ್ರಮಾಸಾಧಿತ ವಿಶ್ವಲೋಕವಿಜಯಂ . . . ಜನಾರ್ದನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೭೫). [ಸಂ.]

ಅಸಾಧ್ಯ (ಗು). ಹೊಂದಬಹುದಾದ; ಹೊಂದತಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಅಸಾಧಿತ (ಗು). ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಾಧಿಸಿದ: ಲೋಕಾಯತನಾದಿ ಯಂತೆ ಅಸಾಧಿತ ಗುರುಮತನುಂ ವಿರಹಿಯಂತೆ ಮುಕ್ತಾಭರಣನುಂ . . . ಅಗಲೊಡಂ (ಜಂಧ್ರಪು. ೯-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸಾಮಿ, ಅಸಾಮಿ (ನಾ). ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮನುಷ್ಯ: ವಾರಂಟಿನಿಂದ ಅಸಾಮಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಮಾಲನ್ನಾಗಲಿ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೂ . . . ಸಹಾಯ ಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾ. ೪೬); ಮರ ಹತ್ತುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲು ಗಟ್ಟಿಗ ಅಸಾಮಿ ಕೆಂಚಣ್ಣ (ಸವನ. ೨೧). ಅಸಾಮಿ: ಮೇಕೀರಾಮ ನೀಗ ಹದಿನೈದು ಲಕ್ಷದ 'ಅಸಾಮಿ' (ಕುರಿಹಂ. ೧೦); ಅವನಾದರೋ ಬಹಳ ಗಡಸು ಅಸಾಮಿ (ಬಾಳಕೂ. ೯).

ಅಸಾಮಿ ಪಾವತಿ ಹುಂಡಿ = ಯಾರು ತಂದರೆ ಅವರ ಹಸ್ತ ಹಣ ಕೊಡಬಹುದಾದ ಹುಂಡಿ; ಚಕ್ಯ. (Bill payable to bearer. ಪಾರಿ). [← ಹಂ. ಮರಾ. ಅಸಾಮಿ]

ಅಸಾರ (ನಾ). ೧. ಮಳೆ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ; ಜಡಿಮಳೆ: "ತಾಂ ದಿಡೆ ಸುರಿವ ಮಳೆಯಾಸಾರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೫); ಸುರಕುಸುಮಾಸಾರದ ಬೆಳ್ಳರಿ ಸುರಿದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೨೦). ೨. ಶತ್ರು ವಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವುದು. ೩. ಮಿತ್ರಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ರಾಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯದ ಸೈನ್ಯ. ೪. ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಆಹಾರ. [ಸಂ.]

ಅಸಾರಚಾರಿ (ನಾ). ಜಡಿಮಳೆಯ ನಡುವೆ ನುಸುಳಿ ನಡೆಯುವವನು; ಬಿರುಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು: ಅಂತು ಮಳೆಯಜ ರಸಶಿರ ಶೀತರಾಸಾರಚಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಮಂದಾನಿಳನ ಬಿಜಯನೆ ಬಂದು (ಅದಿಪು. ೧೧-೫೫ ವ). [ಸಂ. ಅಸಾರಚಾರಿನ್]

ಅಸಾರಮಹಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಮಹಲಿನ ಹೆಸರು; ವಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನಾಲಯ: ಬೋಳಗುಮ್ಮಟ ಅಸಾರಮಹಾಲು . . . ಇವಾ ರತುಗಳು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೨).

[← ಅರ. ಅಸಾರ್‌ಮಹಲ್]

ಅಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?): ಅಲ್ಲಿ ತೆಂಕಲು ಹೊಳೆಯ ದಡ ಮೇಲಣ ಅಸಿಯ ನಲ್ಲಿನ ಮರನ ಒತ್ತಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII; ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೦-೩೨; 1409). 'ಅಸ್ಯ' ಪರಾ. [?]

ಅಸಿನಗೊಟ್ಟಿಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈ. ೩೧. ೭೯-೧೯೨೬). [?]

ಅಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಳ್ಳಿರು: ಭುಂಜಿಸುವಂ, ರಾಜಿಸುವಂ, ಅಸಿಸುವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೯ ಪ್ರಯೋ). [ಅಸನ + - ಇಸ್ಯ]

ಅಸೀನ (ಗು). ಕುಳಿತುಕೊಂಡ; ನೆಲೆಸಿದ: ಉತ್ತಂಗ ಸಿಂಹಾಸನಾ ಸೀನಂ (ಅದಿಪು. ೨-೨ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಿಡು; ಎತ್ತಿಬಿಡು: "ಅಸು - ಲೂರ್ಧ್ವ ವಿಮೋಚನೇ (ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಿಡು), ವೃಕ್ಷಭೇದೇ ಚ (ಸಾಲವೃಕ್ಷ)" (ಶಮಧಾ); ಅಸುವನುಂ ಕೊಕುವನುಂ ಬೀಸುವನುಂ ಗಡಯೆ ನೆಗಟ್ಟು ತಕ್ಕಡಿಯೊಳೆನುತ್ತಾ ಸದೆಯುಂ ಕುಂ ಕಡೆಯುಂ ಬೀಸದೆಯುಂ ಬಿದ್ದ ಮುಚ್ಚಿಗುಮುಚ್ಚಿವಬೆಡೆಗಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೩೧; 942). [?]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ಆಚದ ಮರ; ಸಾಲವೃಕ್ಷ; ಸರ್ಜವೃಕ್ಷ: "ಅಸು- ಲೂರ್ಧ್ವ ವಿಮೋಚನೇ (ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಿಡು) ವೃಕ್ಷಭೇದೇ ಚ (ಸಾಲವೃಕ್ಷ)" (ಶಮಧಾ); ತಾಟೀಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನಾಬೊಬ್ಬಲಿಯರನೇಜಾಲಂ ಕೊಲೆಯಸೆಳ್ಳ ತಮಾಳದ... ಕೊಂಬುಗಳಂಬರಂಬರಂ ಪ್ರದಿದು (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೬); ಹಲಸಾಲಂ ತಡಸಾಸು . . . ಇಮ್ಮಾವು ಕಕ್ಕೆ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೨-೫೮); ಅಶೋಕೀಯ ಅಸಿನ ಎಲವದ . . . ಶುಭವೃಕ್ಷಗಳುಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೩-೨೨). 'ಅಚ್ಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಚ್ಚಿ]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ಅಷ್ಟು; ಆ ಪ್ರಮಾಣ: ಹಿಂಡ್‌ಮಂಗ್ಯಾ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹಿತ್ತಲದಾಗ ಹಾದೀಮಾಡಿ ಇದ್ದಾಸ್ತೂರಣಗಡಬ ಎಳಕೊಂಡ್ದೋದಾಸ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೧೦೩). [?]

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ಸಾಧ್ಯ; ಶಕ್ಯ.

ಅಸಲ್ಲ = ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ: ಅಗಲಾ ಮೂವರ ಗೋಳಾಟ ಹೇಳಲಾಸಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೭೮); ಮಿಥ್ಯಾಚಾರವನ್ನು ತಿದ್ದಲಾಸಲ್ಲ (ಸಾಹಿ. ೩೮). [← ಅಸ್ಯ?]

ಅಸ್ಯ (ಅ). = ಅಸ್ಯ: "ಅಸು - ಶೀಘ್ರಂ" (ಶಮಧ. ಪಂ. ೨); ರೋಷ ದಿಂದಾ ದೈತ್ಯನ ಅಸುವೇ ಸಂಹರಿಸಿಯಾ ಸಮಸ್ತರ ಕಾಯ್ ಶೇಷಧರ (ಗುರುಚಾ. ೧೦-೨೪). [← ಸಂ. ಅಸು]

ಅಸುಕರ (ನಾ). ಅಧಿಕೃ; ತೀವ್ರತೆ; ಅತಿಶಯ: ಸೋಮವಂಶಜ ಪಲರಾಸುಕ[ಪಾತಾಂ. ತ]ರಂಬೆರಸು ನೆಗಟ್ಟು ಜಸದಿಂ ಜಗಮಂ ಬಾಸಡಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೨); ಕೆಯ್ಯಾಸಲೊಡಮುಜಿದು ತಾಗಿದುವಾಸುಕರಂ ಬೆರಸು ತಡೆಯದುಭಯಬಲಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೭); ಕೇಸರಿ ಸೂಸೆ ತನ್ನ ಮೊಗದಿಂ ಕಿಡಿ ಬೀಬ್ಬರೆ ತನ್ನ ಕಣ್ಣಿಂದಾಸುರಮಾಗೆ ದಾಡೆಗಳೊಡಲ್ ಬಳಿದಂಬರಮಂ ತಲಂಬೆ ತನ್ನಾಸುಕರಂ ಕರಂ ದೆಸೆಗೆ ಮರ್ವಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೦೭).

[ಪ್ರಾ. ಅಸುಕ್ಕಾರ < ಸಂ. ಅಸುಕರ]

ಅಸುಕರಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಕೇಸರದ ಸರದಿ ಬೀಸುವ ಸೌಸವಮಂ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳ್ ಮನೆ ಮನೆಯೊಳ್ ಸೂಸುವ ಸುಟ್ಟುರೆ ರಾಗದಿನಾಸುಕರಂ ಮುಟ್ಟುಗಿಸುತ್ತಯೋಧ್ಯಾ ಪುರಮಂ (ಅನಂ. ೫-೫). [← ಅಸುಕರ]

ಅಸುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು: ಅವರಗ್ರತನಯನಾತಂ ವಿವೇಕ 'x x x' ಸರೋವರ ಹಂಸ ಕವಿ ಗಮಕಿ ವಾಗ್ಗಿಗಮವನೇತಳದೊಳೊಗ ದಾಸುಗಂ ಕಳ್ಳಕುಜಂ (ಸೌಖ್ಯ. 1X-i, ೮೨-೧೬; 1040). [?]

ಅಸುತಿ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಲತೆಯನ್ನು ಹಿಂಡಿ ರಸತೆಗೆಯುವುದು. ೨. ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಸುತೀವಲ, ಅಸುತೀವಳ (ನಾ). ೧. ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಯಾಜ್ಞಕ. ೨. ಸೋಮರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಾಜಕ. ೩. ಭಟ್ಟಿಯೆಳಿಸುವವನು (*). ೪. ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಅಥವಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು. ೫. ಕನ್ಯಾಪಾಲಕ. ಅಸುತೀವಳ: ೧. “ಯಷ್ಠಾ... ಯಾ[ಅ]ಸುತೀ[ವ]ಳಃ - ಈ ಯಾಗಮಾಡುವಾತಂ” (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೬). [ಸಂ.]

ಅಸುತೀವಳ ‘ಅಸುತೀವಲ’ ನೋ.

ಅಸುತಾಸು ‘ಅಸವಾಸು’ ನೋ.

ಅಸುರ (ಗು). ೧. ಭಯಂಕರವಾದ; ಘೋರವಾದ: ಮುನಿಸಿಂ ಕರ ಮಾಸುರನಾದನಾ ಸುರಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೯-೪೩); ಉರುಳ್ಳ ಪಂದಲೆಯ ರಾಸಿಗಳಾಸುರಮಾಗೆ ಕಣ್ಣಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೧೨). (ನಾ). ೨. ಬೇಸರವನ್ನು ತರುವಂಥ ಸ್ಥಿತಿ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯುಂಟುಮಾಡುವ ರೀತಿ; ಬೇಸರ. ೩. ರಭಸ: ವ್ಯಾಸ ಸಮಾಸಾದಿ ಪದರಚನಾವಿನ್ಯಾಸವಿಲಾಸವಜಾಯದೆ ಅಸುರದಿಂ ಕೆಬ್ಬ ಕರ್ಥವೇಳುವ ಬುಧಾಭಾಸರಿಗಾನಂಜುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೦). ೪. ಅತಿಶಯ: “ಅಸುರಮನಲತಿಶಯಂ” (ಭಾರಣ. ೧೨); ಭೂಸುರರು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನಿತ್ತು ಶಿವಭಕ್ತರಾಸುರದ ಭಸಿತಮಂ ಕೊಟ್ಟುಳಿದ ಜನಮೆಲ್ಲ ಲೇಸನಿಪ ವಸ್ತುವಂ ಕಾಣಕೆಯನಿತ್ತು (ಹಡಕಾ. ೩-೬೪); ಅಸುರದ ಬೆಟಗೇಕೆ ನಮ್ಮೊಡನೀಸುಮಾತೇಕೆಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸುವಾಶೆಯುಂಟೇ ಮಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೩೧). ೫. ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ: ವೇಷ ಅಮಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತೆಂದು ಅಸುರದಲ್ಲಿ ಬಗುಳುವ ಕುನ್ನಿ ನೀ ಕೇಳಾ (ಬಸವ. ೪೩೨); ಗುಹೆಯೊಳಗಿರ್ದ ಕೇಸರಿಯನಾಸುರದಿಂ ವನದಂತಿ ಸೊರ್ಕಿ ಬಂದಹಹ ಕೆರಳ್ಳಿ ಜೀವಿಕುಮೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೯೧). ೬. ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತೆರಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮದುವೆ.

ಅಸುರಂಮಸಗು = ಬಹಳವಾಗಿ ರೇಗು; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಕೋಪಿಸು: ಕೇಸರಿಯಾಸುರಂಮಸಗಿ ಕ್ಷುಧಾಗ್ನಿಯೊಡನೆ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಪರ್ಜೆ (ಪಂಚತಂ. ೯೦-೧೧). ಅಸುರಂಮಾಡು = ದುಷ್ಟತನವನ್ನು ನಡೆಸು; ಕ್ರೂರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ: ಕೂಸಂ ಚಿವುಂಟುವೈ ತೊಟ್ಟಲಂ ತೂಗುವೈ ಅಸುರಂ ಮಾಡಿ ನೀನೆನ್ನೊಡನಿದೇಗುವೈ ಬೇಡಬೇಡಾನಂತಿ ದಿಲ್ಲವಂ ಬಲ್ಲಿನೈ (ಸಂಬರ. ೧೫-೧೪೩). [ಸಂ.]

ಅಸುರಕರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರೂರಕೃತ್ಯ; ದುಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ. ‘ಅಸುರ ಕರ್ಮಂಗಿಯಾ’ ಪರಾ. [ಅಸುರ + ಕರ್ಮ]

ಅಸುರಕರ್ಮಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರೂರಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು; ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಅಕಾರಣ ಕೋಪನುಂ ಪಾಪರೂಪನಪ್ಪಾ ಕೇಸರಿಗಾಸುರಕರ್ಮಂಗಿಯುಲ್ಲೊಡೆಂದು ಧರ್ಮೋ ಪದೇಶಂ ಗಿಯು ಪರಲೋಕಕ್ಕುತ್ತರಸಾಧಕನಾಗಿ ನಡೆವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೨).

[ಅಸುರಕರ್ಮ + ಗಿಯಾ (< ಕಿಯಾ)]

ಅಸುರತರ (ಗು). ಅತಿಭಯಂಕರವಾದ; ಬಹಳ ಘೋರವಾದ: ಕಹಕಹಧ್ವನಿ ಕಾಳಿಕನಾದಮಾದಮಾಸುರತರಮಾಗೆ ಬಂದು ಕವಿಪತ್ತು ಘಟೋತ್ಕಚ ರಾದ್ರಸಾಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬); ಅರೆಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಣುಮಲದರ ಮೊಗಂ ಕಡಿವೋಡೆ ಕೆಯ್ಯ ಮಾಸುರತರಮಾಗೆ ಕರ್ಚಿದ ವುಡುಂಬೆರಸನ್ನಶರಪ್ರಹಾರಜಘರಿತರೋರನಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೪-೫೩).

[ಸಂ.]

ಅಸುರಾಕ್ರಂದನ (ನಾ). ರೋದನ; ಅಕ್ರೋಶ: ಅಸುರಾಕ್ರಂದನದ ಶೋಕಾವೇಶ ಬಹಳದ ಬಾಲೆಯರು ಪ್ರಾಣೇಶ ಮೈದೋಪಿಸುತ ಹೊಕ್ಕುಳಿಸಿದರು ಕಳನೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೫). [ಅಸುರ + ಅಕ್ರಂದನ]

ಅಸುರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಅಸುರಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಅವರು ಪೂರ್ವ ಯಾಗಿ ಬಲ್ಲರು (ವಚಭಾ. ೧೨೩). [ಅಸುರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಅಸುರಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಸಾಸಿವೆ: “ಅ [ಅ] ಸು ರೀ, ರಾಜಿಕಾ, ರಾಜಸರ್ವಪಃ — ಈ ೩ ರಾಯಸಾಸುವೆ” (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೬). ೨. ಈಶ್ವರೀ ಬಳ್ಳಿ: “ಅಸುರಿಯೆನಲ್ಲೆಯೇಶ್ವರೀವಲ್ಲಿಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೮). [ಸಂ. ಅಸುರೀ]

ಅಸುರೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅಸುರರ ನಡೆವಳಿಕೆ; ದುರ್ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯವಹಾರ: ಗುಣವಿಲ್ಲದ ಹಣ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಅಸುರೀವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ತರುತ್ತದೆ (ರಂಗರೋ. ೧೫೬). [ಸಂ. (ಅಸುರೀ + ವೃತ್ತಿ)]

ಅಸುರೀಶಬ್ಧ (ನಾ). ಅಸುರ ಸಂಬಂಧವಾದ ಶಬ್ದ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ದೈವೀಶಬ್ದವೊಂದೂ ಅಸುರೀಶಬ್ದವೊಂದೂ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕವಿಗೆ ದೈವೀಶಬ್ದ ‘ಗವೋಶ’ ಅಸುರೀಶಬ್ದ ಕರೆನ (ಕರ್ಣ). (ಇಶ್ವಾಂಸಂ. ೨೩೫). [ಸಂ. (ಅಸುರೀ + ಶಬ್ದ)]

ಅಸುರೀಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ೧. ಅಸುರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗುಣ; ಅಹಂಕಾರ, ಆವೇಶ, ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ದರ್ಪ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸ್ವಭಾವ, — ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯತೆಯೇಕೆ? ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಸುರೀಸಂಪತ್ತು ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೬೬೮). ೨. ರಾಕ್ಷಸೀವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪಡೆದ ಸಂಪತ್ತು. [ಸಂ. (ಅಸುರೀ + ಸಂಪತ್ತು)]

ಅಸುವಪುದು? (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ(?): ಯಾ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ವೀ ಮೆಗೆ ಸಲುವ ನಂಜೆ ಪುಂಜೆ... ಸೆಕುಕಡಮೆ ತಪಾಕಡಮೆ ಅಸುವಪುದು ಮಕಳಕಡಮೆ ಮಾವಡೆ ಮರವಡೆ ಕುಳವಡೆ... ಉಂಟಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರಿ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ (ಪಾಠಶ. IX-ii, ೪೬೩-೪; 1470). IP ಅಸುವರಿ ಮತ್ತು ಪುದುವರಿ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದೇ? [?]

ಅಸೈ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಅಸೆಗಮಾಸೆಯನಾದಲಂಪಿನಂ ಪತ್ತಿದ ಮೆಯ್ಯ ಪತ್ತಿಗೆಯನುಕೈವಕುಕ್ಕೈವಗೆಯ್ತುಮಂ ಪೋರ್ಚುತ್ತು ಮು ಪಾಯ ದಿಂ ಕಟಾಯಿ ಕೂಡುವನಂ ವಿಭು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೮೫ ಶುದ್ಧಕ); ಅಸೆಗೆ ಸತ್ತುದು ಕೋಟಿ... ನಿನಗಾಗಿ ಸತ್ತವರು ಯಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಅವಚಂ. ೨೨-೯೧); ಅಸೆಯೇ ಜೀವದರಿ ಕುರು ಧರಣೀಶ ಬಿಡು ರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೧೫); ರೊಕ್ಕದಾಸೆ ಗಳ್ಳಿ ಮೋಹಕ್ಕೆ ನಾ ಸಿಕ್ಕಿ ದಕ್ಕಿದೆ ನಿನಗಿಂದಳಾಗ (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೫); ಅಸೆಗೆ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲ ಪಾಶಕ್ಕೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದ). ೨. ಭರವಸೆ; ನಂಬಿಕೆ; ನಿರೀಕ್ಷೆ: ನುಡಿಗಲೊಳಾಸೆಯುಂಟಿನಲೊಡಂ ತಳೆದಂತಿರೆ ನಿಲ್ಲದೆಂತು ಮಾವಡೆಯೊಳಮಾಸೆಗಾಣೆನೆನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪೋಪುಪು ನಲ್ಲರಿವರೋರೊಡ ಲೊಳಗಿರ್ಪ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪); ಇನ್ನು ಅತ ಬದುಕುವ ಅಸೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ದಿಕ್ಕು: ಅ ವಿಭಾಕರನೆಂಬ ಕರಗಮಂ ಪೊತ್ತುತ್ತ ರಾಸೆಯಿಂ ನಡೆಯಲೊಡೆದು ತೀವಿದುದಕಂ ಸುರಿದವೊಲು (ಭಾವಚಂ. ೬-೪). ೪. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ನೆರವು: ನೆರವಾರನಗಿರ್ದಪರೆತ್ತ ಪೋಬೆ ನೊರ್ಬರುಮೆನಗಾಸೆಯಿಲ್ಲ ದೆಸೆ ಪಾಪ್ಯ ಸಗಿರ್ದಪುದು (ಕಾದಂಪು. ೯೦೨); ಅವನೀಶಂಗಾಸೆಯಾದಂ ಪ್ರಿಯ ಸಚಿವಸುತಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೮); ಅ ಶಿಶುತ್ವದಲಿಮ್ಮ ಬೊಪ್ಪನು ವಾಸವನ ಪುರಕ್ಕಿದಿದನು ನಿಮ್ಮಾಸೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೯-೪೯). ೫. ಜೀನು; ತಡಿ: ಖುರಮಂ ನಾಸಿಕೆ ಸೂಸು ವಂದದೆ ಬೆಡಂಗಂ... ಜಾಜುಕಲ್ಪರಿವಂತಾಸೆಯ ಪೈಸರಂ ಮೆಜೆವ (ಅನಂಪು. ೨-೩೧); “ಅಸೆ = ಹಾಸು; ತಡಿ” ಪದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೫ ಕೋಶ).

ಅಸೆಮಾಡು = ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ನಿಜಾನಂದಮನಾಸೆಮಾಡಿ
ಮನಮೋಲ್ವಿ ಪಂಪೆಯೊಳ್ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ವ-ನೆಗಟ್ಟರ್ಪ ನರಂಗೆ ಮುಕ್ತಿ
ಘನಮೇ (ಉದ್ಭಟ ೩-೭೭); ವಾಸಿಯನು ಬಿಸುಟಕಟಕಟ ಜೀವದಲಾಸೆ
ಮಾಡಿದನೆನುತ ಮಜುಗಿತು ಕೂಡೆ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩).

[< ಸಂ. ಆಶಾ]

ಅಸ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ತೆಜಿ ಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆಯಾಸೆಗಳ್
ಮಂನೆಯ ವಾಯದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು ಸರ್ವನಮಸ್ಕಮೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿಂ
(ಎಚ್. XXVII. ೧೫-೫೭; 1114). [?]

ಅಸೆಕದಿರು (ನಾ). ಅಶಾಕಿರಣ; ಅಸೆಯ ಅಥವಾ ಭರವಸೆಯ
ಬೆಳಕು: ನೇಹದಿಂದ ಅವಳ ಪೊರೆದು ಉತ್ಸವದೊಳೆ ಭವಕೆ ತಂದನಾಸೆ
ಕದಿರನು (ಗಣೇಶ. ೫೩-೧೨). [ಅಸ್ತಿ + ಕದಿರು (< ಕದಿರಾ)]

ಅಸೆಕಾಣಿ, ಅಸೆಗಾರ, ಅಸೆಗಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಬಯಸುವವನು; ಅಶೆ
ಪಡುವವನು: ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಚಿಲ್ವುಗಳ ವಿಲಾಸದುರ್ಮಗಳೊಳಗಾವೆ
ವಗಾಣಿಸೆಂದು ಬಂದ ಚನ್ನಿಗರುಮನಾಸೆಕಾಣರುಮನೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ.
೧-೧೦೬). ಅಸೆಗಾರ: ೧. ಅಸೆಗಾರ ಹಾರುವಯ್ಯ ಗೋಸಿಯೊಳಗೆ
ಮೂಗಳ ಕಟ್ಟಿದ (ಗಾದ). ಅಸೆಗಾಣಿ: ೧. ಓಸರಣೆಗೊಡದತಿಬಳರು
ದಿವದಾಸೆಗಾಣರು ವೈರಿಬಲವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ.
೪-೭೨). ೨. ಭರವಸೆಯುಳ್ಳವನು; ನಂ ಬಿ ಕೆಯುಳ್ಳವನು:
ಧರೆ ಲೇಸೆಂಬಾಸೆಗಾಣಂ ಪರಪುರುಷಗುಣಾನ್ವೇಷದೊಳ್ ಸೈಪುಗಾಣಂ
ಸಿರಿಯೊಳ್ . . . ನೇಮಿಚಂದ್ರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೭).

[ಅಸ್ತಿ + -ಕಾಣ]

ಅಸೆಗ (ನಾ). “ಅಶಿಸತಕ್ಕವನು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಸ್ತಿ + -ಗ]

ಅಸೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಭರವಸೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಅಸೆಯು ನೆರವೇರುವು
ದೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹೊಂದು: ನುಡಿಗಳೊಳಾಸೆಯುಂಟಿನಲೊಡಂ
ತಳೆದಂತಿರಿ ನಿಲ್ಲದೆಂತುಮಾವೆಯೊಳಮಾಸೆಗಾಣೆನೆನೆ ತಟ್ಟನೆ ಪೋಪುವು
ನಲ್ಲರವರೀರೊಡಲೊಳಗಿರ್ಪ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪).

[ಅಸ್ತಿ + ಕಾಣ್]

ಅಸೆಗಾರ ‘ಅಸೆಕಾಣಿ’ ನೋ.

ಅಸೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಅಸೆಯುಳ್ಳವಳು; ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳ
ಹೆಂಗಸು. (ಕ). [ಅಸೆಗಾಣ (< ಅಸೆಕಾಣ) + -ತಿ]

ಅಸೆಗಾಣಿ ‘ಅಸೆಕಾಣಿ’ ನೋ.

ಅಸೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಅಸೆಪಡು: ಕವಿತೆ
ಯೊಳಾಸೆಗೆಯ್ಯ ಫಲಮಾವುದೊ (ಅದಿಪ. ೧-೩೬); ಬಡವನಂತೆ ಮನ್ನಣೆ
ಗಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ (ಧರ್ಮವ್ಯ. ೫-೯೯). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಅಸರೆಗೊಳ್ಳು:
ಬಳಸಂಪನ್ನರನಾಸೆಗೆಯ್ಯಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೦); ಕಪಾದರ್ ಕರ್ಣಾದಿ
ಗಳನ್ನು ಉದುದನಾನಾಸೆಗೆಯ್ಯನೆನಗಂ ನೆರಮೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೬).
೩. ಆಶ್ರಯಕೊಡು: ಆ ಸಿರಿಮೊಗಕ್ಕೆ ಬಿಸಿಲಾಗದಂತಾಗಸದೊಳೊಸ
ರಿಸದಂಚಿಗಳೆಂಕೆಯನಗಲ್ಲಿ ನೆಳಲಾಸೆಗೈದುವು ರಾಘವನ ರಾಣಿ ದುಃಖ
ಸಂತಪ್ತಿಯಾಗಿರುತಿರಲ್ಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೪).

[ಅಸ್ತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಸೆಗೇಡು (ನಾ). ಅಸೆ ಭಂಗವಾಗುವುದು; ನಿರಾಸೆ: ನೀನಂತು ಕಳ
ವಳಿಸುತಾಸೆಗೇಡಿನ ಕಿಬ್ಬಿಗುರುಳುವೆಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೪-೨೮).

[ಅಸ್ತಿ + ಕೇಡು]

ಅಸೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಅಸೆಯನ್ನು
ಹುಟ್ಟಿಸು (ಕ). [ಅಸೆಗೊಳು (< ಅಸೆಗೊಳ್ಳು) + -ಇಸು]

ಅಸೆಗೊಳು ‘ಅಸೆಗೊಳ್ಳು’ ನೋ.

ಅಸೆಗೊಳ್ಳು, ಅಸೆಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಹುಡುಗ ಹಳ್ಳ
ಗಾಗಿ ಬಹಳ ಅಸೆಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ಅಸೆಗೊಳು: ನೀನೆತ್ತಲಾ
ಗೊಲಿವೆ ಇದನರಿಯಲಳವೆ? ನಿನಗೆ ಪಾತ್ರಾಪಾತ್ರದರಿವಿಲ್ಲ-ಅದಕೆ ನಾನಾಸೆ
ಗೊಳುವೆ (ಮಲೆದೇ. ೧೭-೧೦). [ಅಸ್ತಿ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಅಸೆತೋರಿಸು ‘ಅಸೆದೋಱಿಸು’ ನೋ.

ಅಸೆದೋಱಿ (ಕ್ರಿ). ಅಸೆಯನ್ನು ಬಿಡು; ನಿರಾಶನಾಗು (ಕ).

[ಅಸ್ತಿ + ತೋಱಿ]

ಅಸೆದೋಱಿಸು, ಅಸೆತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು;
ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು: ಓಡಿದುದದೆಯೆಂಬಾಸೆದೋಱಿಸಿ (ಪಾಲ್ಕುಭಾ.
೬-೧೪). ಅಸೆತೋರಿಸು: ನನಗೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಶಾಪದ ಹೆದರಿಕೆ;
ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ತಂದೆಯ ಹೆದರಿಕೆ; ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆ ಅವನು ಅಸೆತೋರಿ
ಸಿದ ವರಗಳ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸು (ವಚಭಾ. ೭). [ಅಸೆದೋಱಿಸು + -ಇಸು]

ಅಸೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು; ಅಪೇಕ್ಷೆಯ
ನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಎನಗಾಸೆದೋಱಿ ಬಿಸುತಮನಿಸುವ ನಿಜತಾರ ಹಾ
ಲತೆಯಿಂದಂ ಹಂಸನವೊಲ್ವಾನಸಂಭವವೆನಿಸ ಮದೀಯಾಭಿಮಾನಮಂ
ಕಟ್ಟಿಯ್ಯಾ (ಕಾದಂಪು. ೮೦೨). ೨. ಅಸೆಯನ್ನು ತೋರು; ಬಯಕೆ
ಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸು: ಬಸನದೊಡಂಬಡಿಂಗಲಸಿ ಮಾಣ್ಣೊಡಮಿಂ
ದನೀವೆನೆಂದ[ನ]ಂ ಪುಸಿದೊಡಮಾಸೆದೋಱಿ ಬಗೆದೋ[ಱ]ದೊಡಂ. . .
ಆಯಮುಂ ಚಲಮುಮುಳ್ಳೊಡೆ ಪೇಸದವಳ್ಳಿ ಮತ್ತಮಾಟಿಸುವುದ
(ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೨). ೩. ದಾರಿ ತೋರಿಸು; ದಿಕ್ಕುಗಾಣಿಸು: ಎಮ್ಮ
ಮಾತಿಗೆ ಗುಣಾರ್ಣವಂಗೆ ಕುಡು ಗೆಲ್ಲಮನಿಂತಿದೆ ಕಜ್ಜದ್ವಜ್ಜುಗಂ ಎಂದು
ಕಮಲಾಸನನಾಸೆದೋಱಿ ನುಡಿದುಳ್ಳುದನೆ ನುಡಿದೊಡಂತೆಗೆಯ್ಯೆನೆಂದ
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨, ವ). [ಅಸ್ತಿ + ತೋಱು (< ತೋಱು)]

ಅಸೆಪಡು ‘ಅಸೆವಡು’ ನೋ.

ಅಸೆಪುರುಕೆ ‘ಅಸೆಬುರುಕೆ’ ನೋ.

ಅಸೆಬಡಕೆ ‘ಅಸೆಬಡಿಕೆ’ ನೋ.

ಅಸೆಬಡಕತನ (ನಾ). ದುರಾಸೆ; ಲೋಭ (ದಕ. ಕ).

[ಅಸೆಬಡಕ (< ಅಸೆಬಡಿಕ) + -ತನ]

ಅಸೆಬಡಿಕೆ, ಅಸೆಬಡಕ (ನಾ). = ಅಸೆಬುರುಕೆ (ಕ). ಅಸೆಬಡಕೆ (ಕ).

[ಅಸ್ತಿ + -ಬಡಿಕೆ]

ಅಸೆಬಡಿಕೆ (ನಾ). ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳವಳು; ಅಸೆಗಾತಿ (ಕ).

[ಅಸೆಬಡಿಕೆ + -ಇ]

ಅಸೆಬಾಕೆ (ನಾ). = ಅಸೆಬುರುಕೆ (ದಕ. ಕ). [ಅಸ್ತಿ + ಬಾಕೆ]

ಅಸೆಬುರಕೆ ‘ಅಸೆಬುರುಕೆ’ ನೋ.

ಅಸೆಬುರಕತನ ‘ಅಸೆಬುರುಕತನ’ ನೋ.

ಅಸೆಬುರುಕೆ, ಅಸೆಪುರುಕೆ, ಅಸೆಬುರಕ (ನಾ). ಅತಿ ಅಸೆಯುಳ್ಳ
ವನು; ದುರಾಸೆಗಾರ; ಲೋಭಿ: ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಸೆಬುರುಕೆ ಹಾರವ
ನಾದ ವಸುಭೂತಿ (ತವನಿ. ೯೩). ಅಸೆಪುರುಕೆ: ಒಲವನರಿಯದಾಸೆ
ಪುರುಕೆ ಇದರ ತಂದೆ (ಗಣೇಶ. ೫೩-೫). ಅಸೆಬುರಕೆ: ‘ಅಸೆಬುರಕ
ತನ’ ಪರಾ. [ಅಸ್ತಿ + -ಪುರುಕೆ]

ಅಸೆಬುರುಕತನ, ಅಸೆಬುರಕತನ (ನಾ). ಅತಿ ಅಸೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ
ವುದು; ಅತಿಯಾಸೆ; ಲೋಭಿತನ: ಕೊಡುವುದು ಹಾನಿಯಲ್ಲ . . .
ಇಡುವುದು ಅಸೆಬುರುಕತನ (ಮಣ್ಣಮ. ೧೦೦); ಹಾಗೆಂದರೆ ಲೋಭಿ, ಅಸೆ
ಬುರುಕತನ ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಕಲ್ಪಕಾ. ೯). ಅಸೆಬುರಕತನ: ಮಕ್ಕಳು
ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಅನ್ನವನ್ನು ಅಸೆಬುರಕತನದಿಂದ ಹಸಿದ ಕೆಂಗಳಿಂ
ನೋಡುತ್ತ ಹೇಳುವುದು (ಬರಹಾ. ೧೫೯). [ಅಸೆಬುರುಕೆ + -ತನ]

ಅಸೆಬುರುಕಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾಸೆಯಳ್ಳವಳು: ಅಸೆಬುರುಕಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ದಂದಿಯೇ (ಕೂಸಕ್ಕ. ೪೫). [ಅಸೆಬುರುಕ + -ಇ]

ಅಸೆನಾರಿ (ನಾ). = ಅಸೆಬುರುಕ (ದಕ. ೪). [ಅಸೆ + ಮಾರ್ಕ]

ಅಸೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸೆಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು: ಪಸರಿಸಿ ಮಿಥ್ಯಾಸಂಕಲ್ಪಸಹಸ್ರದಿನಾಸೆವಡಿಸುತಿಪ್ಪುದು ಕಿಜುವಾನಿಕರ್ಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಸಾಜದೊಳಿ ಸುಲಭಮೆನಿಸಿದ ಮದನಲಾಭವ ಮಾಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೯೨); ಬೆಜ್ಜುಂ ಪಂದೆಯ ಪೇಜ್ಜುಬಾಗಜ್ಜುಂಗಳು ಮಾಸೆವಡಿಸ ಕುಹಕದ ಫಲಮುಂ ಬಿಜ್ಜಿಗಳುಮೆನುಗೆ ಕಾಪೆಂಬುಜ್ಜುಗ ಮುಜಪಟಾಪು ಕಾಯಲಾರ್ಕುಮೆ ನರರಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೬-೧೯).

[ಅಸೆವಡು + -ಇಸು]

ಅಸೆವಡು, ಅಸೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: “ಅಸೆವಡು - (ಅಸೆ + ಪಡು) ಈಪ್ಪಾಯಾಂ” (ಶಮಧಾ); ಭಾಗಮನಾಸೆವಟ್ಟಿಳಿಸಿ ಬೇಜ್ಜುದು ನಿನ್ನಯ ಕಲ್ಪವಿದ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೬); ಅನ್ನಪಾನಮಂ ರಾತ್ರಿಯೊಳಾಸೆವಡುವುದುಮುನುಡುದೆಸಗುವ ವಿವೇಕಿಯಾಜೆ ನೆಯ ರಾತ್ರಿ ಭುಕ್ತವ್ರತಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೧); ಮನ್ನಣೆಗಾಸೆವಟ್ಟು ಮುಂದಣಿ ಫಲಮುಂ ಕಿಡಿಸದಿರಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೩೬-೧೮ ವ). ಅಸೆವಡು: ನಿನ್ನನ್ನು ಒಂದು ಬಾರಿ ನೋಡಬೇಕೆಂದು “ಇವಳು” ತುಂಬಾ ಅಸೆವಡುತ್ತಾಳೆ (ಅನತಂ. ೧). [ಅಸೆ + ಪಡು]

ಅಸೆವಾತು (ನಾ). ಅಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾತು; ಭರವಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತು: ಅಗಳಂತೆಪುರವೃದ್ಧರವರನಜಸ ಲೀಗಲೆ ಬಂದಪ್ರರಂಜದಿರಿಮೆಂದಾಸೆವಾತುಗೊಳೊಳಿಸಿ ನುಡಿದೊಡ ಗೊಂಡು (ಅದಿಪು. ೯-೭೬ ವ); ಸುಯ್ಯ ತಪ್ಪುದು ತಪ್ಪುದೆನ್ನತನು ಬೇಟೆದ ಕಾಟದೊಳಂತು ಕಂಡುಮಿನ್ನಪ್ಪೊಡಮಾಸೆವಾತನೆನಗೋಪನೆ ನೀಂ ದಯೆಗೆಯ್ಯಲಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೯). [ಅಸೆ + ವಾತ್ಸ]

ಅಸೆವಾಸಿ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿ: ನಯದೊಳೇಕಾಂತದೊಳು ಸಲೆ ಕಾರಿಯವ ನುಡಿದವನಾಸೆವಾಸಿಯ[ಪಾಕಾಂ. ನುಡಿದವನಾಶೆಯನು ನೀವ] ಬಯಸಲಾಗದು ಹಿತವನೇ ಬಯಸುವುದು ಕುರುಕುಲಕೆ ನಿಯತ ವಿದು ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಸಂಧಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾಲು. ೬೦೫. ೧೦-೫೦).

[ಅಸೆ + ವಾತ್ಸ]

ಅಸೇಚನ (ನಾ). ೧. ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು.

೨. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದುದು; ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸದ ವಸ್ತು. [ಸಂ.]

ಅಸೇಚನಕೆ (ನಾ). = ಅಸೇಚನ ೨ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಅಸೇಚಿಸು (ಕ್ರಿ). “ಚಿಮುಕಿಸು, ಎರಚು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಅಸೇಚನ + -ಇಸು]

ಅಸೇವನ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನಾದರೂ ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಮಾಡುವುದು, — ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಸುವುದು; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ. ೨. (ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ) ಸೇವಿಸುವುದು; ಅನುಭವಿಸುವುದು: ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಸಾದಾಸೇವನಮೆ ಜೀವನವೆನುಗೆ ಪೇಜತಾವುದುಂಟೇ (ಬಸಪ. ೧೨-೨೮). [ಸಂ.]

ಅಸೇವಿತ (ಗು). ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ವಸಿಷ್ಠಗೋತ್ರವಂಶಸ್ಥನುಂ ಅಸೇವಿತ ತ್ರಿವರ್ಗವಿರುದ್ಧ ಸಮ್ಭಾರ ಸೌಖ್ಯನುಂ (ಕಾಶ. ೫-೨-೧೫೫; 1068). [ಸಂ.]

ಅಸೇವೆ (ನಾ). = ಅಸೇವನ ೨: ಶಿವಪ್ರಸಾದಾಸೇವೆಯಿಂದ ದಡೆದಲ್ಲ ದುಸಿಕನೆ ಯಾವಪರಿಯಿಂದಾದೊಡಮೊಡನೊಡಬಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ (ಬಸಪ. ೨೪-೨೪). [ಸಂ. ಅಸೇವಾ]

ಅಸೇವೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸೇವೆಮಾಡು; ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ: ಪೂಸರಲಗೆ ಮಿಸಲಾಗಿ ಕೆಂಜಾಜಿಯ ಬಾಸಿಗವಿಡಿದೆಯ್ದುವಾಗ ಅಸೇವೆ ಗೈವಳಿವಳ್ಳಿ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ದೀಪತೆಯ್ದಿದಳೊರ್ವ ಕುಶಲಿ (ಭರಚ. ೪೭-೩೯). [ಅಸೇವೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಅಸೋದ, ಅಸೋದೆ (ನಾ). ಉಪಾಹಾರ; ಉಪಚಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಸೋದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

ಅಸೋದೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ಉಪಾಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಉಪಚರಿಸಿಕೊ; ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಮಾಡಿಕೊ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಅಸೋದಿ (ನಾ). ಪರಿಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಲೋಕೋಪಕಾರಿ (?): ಅಸೋದಿಗಳು ನವರತ್ನ ಸುರ್ವಣವ ಹೇಸರನಂತೆ ಹೊತ್ತಿ ಹರು ದೇಶದೊಳ್ ಪರಿಹಿತವೆಂಬುದು ವರರತ್ನಭೂಷಣ ಕೇಳು ಕಂದರ್ಪ (ಮೋಹತ. ೫-೫೭). [?]

ಅಸೋದೆ ‘ಅಸೋದೆ’ ನೋ.

ಅಸ್ಯಂದ (ನಾ). = ಅಸ್ಯಂದನ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಯಂದನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ [ಸಂ.]

ಅಸ್ಯಂದಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವವನು. ‘ಪರಾಸ್ಯಂದಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಅಸ್ಯಂದಿನಾ]

ಅಸ್ಯಂದಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ವಿದು ಬಗೆಯ ನಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: “ಅಸ್ಯಂದಿತವು ಅಂದರೆ ಸಮಗತಿ, ಎಳೆನಡಿಗೆ” (ಗುರುಬಾ. ೨೭೪); ಅಸ್ಯಂದಿತಧಾರೆಯುಂ ಸುದೃಢಪೀವರ ಕಾಯದೊಂದು ಕಾಂತಿಯುಂ... ಸಸ್ತಂ ಪೋಪ ಕುದುರೆಯ ಬೆನ್ನೊಳಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೨೬). [ಸಂ.] ಅಸ್ಯರ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪದ; ಆಶ್ರಯ; ರಕ್ಷಣೆ (?). ‘ಅಸ್ಯರಂಗೊಳ್’ ಪರಾ. ೨. ಆಶ್ರಯ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ (?): ಸಾಸ್ಯರ ಪ್ರವೀರನಾನೀ ರತ್ನ ಸಂಚಯವನಾಸ್ಯರಿಪೆನ್ನೆದಿ ಖಳ ಬರಲಿ ನೀಕ್ಷಿಪೆನುಯಂಬಾಸ್ಯರದಿಂ ದೀಳ್ಕೊಟ್ಟನೆಲ್ಲರ (ಜಿನಮು. ೨೨-೧೨).

[< ಸಂ. ಅಸ್ಯ = ಸಮಾಪಿಸುವ, ಸೇರುವ ?]

ಅಸ್ಯರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ: ಭಾಸ್ಯರೋದಯಕಾಲ ಕೆಲ್ಲಿ ಅರಸಿ ನಯನಾಸ್ಯರಂಗೊಳದಿರಲು (ಜಿನಮು. ೨೨-೧೨).

[ಅಸ್ಯರ + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಸ್ಯರಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು; ಶೇಖರಿಸು (?): ನಾನೀ ರತ್ನ ಸಂಚಯವನಾಸ್ಯರಿಪೆನ್ನೆದಿ ಖಳ ಬರಲಿ ನೀಕ್ಷಿಪೆನು (ಜಿನಮು. ೨೨-೧೨).

[ಅಸ್ಯರ + -ಇಸು]

ಅಸ್ತರ (ನಾ). = ಅಸ್ತರಣ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತರಣ (ನಾ). ೧. ಹರಡುವುದು; ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವುದು (?).

೨. ಅಸನ; ಹಾಸಿಗೆ; ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಮಲಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಸುವ ರತ್ನಗಂಬಳಿ, ಜಮಖಾನ ಮುಂತಾದುವು: “ಅಸ್ತರಣಮಾ ಪ್ರವೇಷಯೆನೆ ಗವಸಣಿಗೆ ಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೬); ನಿಜವಿಜಯ ತುರಗ ರಥಂಗಳನರ್ಚಿಸಿ ಪೊಡೆಮಟ್ಟು ದರ್ಭಾಸ್ತರಣದೊಳಾಯಿರುಳಂ ಕಳೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೨ ವ). ೩. “ಅನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಚಿತ್ರದ ಕಂಬಳಿ” (ಅಮರ. ೬೯೪). ೪. ರಥ, ಗಾಡಿ, ಸಾರೋಟು ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಕಂಬಳಿ ಅಥವಾ ರತ್ನಗಂಬಳಿ (?). ೫. ಪದರ (?). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತರಣಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಹಾಸುವುದು: “ಪಾಸು - ಅಸ್ತರಣ ಕ್ರಿಯಾ ಯಾಂ, ತಲೇಚ” (ಶಮಧಾ). [ಅಸ್ತರಣ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಅಸ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). “ಹಾಸು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಅಸ್ತರಣ + -ಇಸು]

ಅಸ್ತಾ 'ಅಸ್ತೆ' ನೋ.

ಅಸ್ತಿ (ನಾ). ಸೊತ್ತು; ಸೊಮ್ಮು; ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಸೇರಿರುವ ಜಮೀನು, ಮನೆ ಮುಂತಾದ ಸಂಪತ್ತು : ನೀನು ನಿನ್ನ ತಂದೆ ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ವಧಿಸಿ, ಅವನ ಅಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ದೋಚಿಕೊಂಡು ಹೋದುದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ ವನ್ನು ಕೊಡು (ಆರ್ಯಕ. ೧೮); ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ತರುಣಿ ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ವಿವುಲ ಸಂಪತ್ತು ಈ ಎರಡೂ ಅಸ್ತಿಗಳ ಒಡೆತನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಿ (ಬಂಗಾಹ. ೧೩).

ಅಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ = ಅಸ್ತಿ : ನೀನು ಅಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡಬಹುದು (ಪುನರು. ೨೬೬). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಅಸ್ತಿ]

ಅಸ್ತಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಪರಲೋಕ, ದೈವ, ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಯುಳ್ಳವನು; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು : ಸತ್ಯಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟನಾದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ನಾಸ್ತಿ ಕನೂ ಹಾವನ್ನು ಕಂಡಂತೆ ಅಂಜುತ್ತಾನೆ; ಹೀಗಿರಲು ಅಸ್ತಿಕರ ವಿಚಾರ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇನು (ವಚನ. ೩೯೮); ಅಸ್ತಿಕನ ದಾನ ನಾಸ್ತಿಕನ ಭಿಕ್ಷೆ (ಗಾದ). ೨. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಅಸ್ತಿನಂತ. [?]

ಅಸ್ತಿಕ್ಕೆತ್ವ (ನಾ). = ಅಸ್ತಿಕ್ಕೆ : ಏನೇ ಅದರೂ ಅಸ್ತಿಗತವಾದ ಅಸ್ತಿ ಕ್ತತ್ವಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಲೋಪವು ಸಂಭವಿಸಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಪರಲೋಕ, ದೈವ, ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿ ರುವಿಕೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿರುವಿಕೆ : ತಪಸ್ಸು, ಸಂತೋಷ, ಅಸ್ತಿಕ್ಕೆ, ದಾನ... ವ್ರತಮಂಟು ನಿಯಮಾಂಗ ದಶಕಮಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೮); "ದಿಟ, ಪುಣ್ಯವಂತ ಕೊಡಲು ಬೇಕಿಲ್ಲ ನೀನವಗೆ ಭಕ್ತಿ ಕಂತ ... ಅಸ್ತಿಕ್ಕೆದಾಧಿಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ನಾಸ್ತಿಕ್ಕೆ ದೈವವುಳ್ಳಿಗೆ ದೇವರುಂಟನೆ ಅಶಕ್ಕೆ" (ಗಣೇಶ. ೭೧-೧೫). ೨. = ಅಸ್ತಿಕ್ಕೆ ೧. [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿಗಾರ (ನಾ). = ಅಸ್ತಿನಂತ (+).

[ಅಸ್ತಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಅಸ್ತಿಮಿತ (ಗು). ೧. ತೊಯ್ದ; ನೆನೆದ. ೨. ಅಲುಗದ; ಕದಲದ : ಸರಸ ಭಕ್ತಿಸತಿಯ ಪರಶಶವರಣದಿಂದ ನಿರುಪಾಧಿಕದ ವಿಸ್ತರಣದವಸ್ಥೆ ಯೊಳುರು ಸುಪಾಸ್ತಿ ಮಿತೇಂದ್ರಿಯದೊಳಿಹಗೆ (ಬಸವ. ೩೫-೩೪). ೩. ಸೊಗಸಾದ; ಕೋಮಲವಾದ. ೪. ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ (+). [ಸಂ.]

ಅಸ್ತಿನಂತ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೀಮಂತ. [ಅಸ್ತಿ + -ನಂತ]

ಅಸ್ತೆ, ಅಸ್ತಾ (ನಾ). ಅಕ್ಕರೆ; ಪ್ರೀತಿ; ಆಸಕ್ತಿ : ಕೂಡುವಾಸ್ತಿಯೆಂಬುದವುಮೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೩-೩೪); ಮುರಳೀಧರ ಕಾಣಸುವುದಿಲ್ಲ ಊಟಕ್ಕೆ ಎಂದು ರಾಯರು ಅಸ್ತಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದರು (ಜೀವಪ್ರ. ೯). ಅಸ್ತಾ : ದೇವರ ಮುಂದೆ ದೀಪ ಹಚ್ಚಲಿಕ್ಕೆ ಅಸ್ತಾ ಇಲ್ಲ ಇವರಿಗೆ (ಹಂಪ. ೩); ಅವನ್ನ ಎಷ್ಟೊಂದು ಅಸ್ತಾದಿಂದ ಹಾಕ್ಕೊಂಡದಂದಿ ಅ ಹುಡುಗ! (ವೈನ. ೧೦). [ಸಂ. ಅಸ್ತಾ]

ಅಸ್ತೆ (ಅ). ಮೆಲುನಡೆಯಿಂದ; ನಿಧಾನವಾಗಿ (ದಕ. ೩).

[← ಹಿಂ. ಅಹಿಸ್ತಾ]

ಅಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ. ೨. ರಾಜಸಭೆ; ದರಬಾರು : "ಅಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದು ರಾಜಸಭೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೮-೯೩); ದನುಜಂ ಅಪ್ತ ಮಂತ್ರಿ ನಿವಹಕ್ಕಿಂತೆಂದನಾಸ್ಥಾನದೊಳ (ಜಗವಿ. ೩-೧೮); ಕವಿಯಾ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಭೂಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫). ೩. ಸಭೆ. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾನಕವಿ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯ ಕವಿ. [ಅಸ್ಥಾನ + ಕವಿ]

ಅಸ್ಥಾನಗೇಹ (ನಾ). ದರ್ಬಾರು ಮಂಟಪ; ಓಲಗಶಾಲೆ : ಪೂಜ್ಯ ದುರ್ಗಾಣವದೊರೆಗೆಹವಂದತ್ತು... ಅಸ್ಥಾನಗೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೫-೩)

[ಅಸ್ಥಾನ + ಗೇಹ]

ಅಸ್ಥಾನಪಂಡಿತ (ನಾ). ಅಸ್ಥಾನದ ಪಂಡಿತ : ಅಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತನಾಗಿದ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ (ಚಕವಿ. ೧ ಪೀ). [ಅಸ್ಥಾನ + ಪಂಡಿತ]

ಅಸ್ಥಾನಮಂಟಪ (ನಾ). ೧. = ಅಸ್ಥಾನಗೇಹ : ಅಸ್ಥಾನಮಂಟಪ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತ ಚಾರು ಚಾಮೀಕರ ಮೃಗರಿಪುಷ್ಪರದೊಳ ತ್ರಿಪುಷ್ಪತನಯ ಶ್ರೀವಿಜಯನಿರ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೩ ವ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ : ಧ್ರುವ... ಅಸ್ಥಾನಮಂಟಪ... ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ತಾಳಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [ಅಸ್ಥಾನ + ಮಂಟಪ]

ಅಸ್ಥಾನವಸ್ತುನಾಯಕ (ನಾ). ಅಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತು ಗಳಿಗೂ ಏರ್ಪಾಡುಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರಕನಾಗಿರುವವನು : ದರ್ಬಾರು ಭಕ್ಷಿ : ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಜ್ಞದ್ವಯ ಯಕಂ ಅಸ್ಥಾನವಸ್ತುನಾಯಕಂ... ದಾಮಪಯಂ (ಸೌಖ್ಯ. VI, ೫೭೧-೩೨; 1077). [ಅಸ್ಥಾನ + ವಸ್ತು + ನಾಯಕ]

ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾಂಸ, ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ವಿದ್ವಾಂಸ, —ಪಂಡಿತ : ಅಭಿನವಕಾಳಿದಾಸ ಬಸವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ : ಶ್ರೀಯು ತರು ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ದಿರುದಾಂಕಿತರು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್]

ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ 'ಅಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾಂಸ' ನೋ.

ಅಸ್ಥಾನಿ (ನಾ). ಸಭೆ; ಗೋಷ್ಠಿ; ಸಮಿತಿ. [ಸಂ. ಅಸ್ಥಾನಿ]

ಅಸ್ಥಾನಿಕ (ಗು). ೧. ರಾಜಸಭೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಅಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ರಾಜಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯ; ಸಭಾಸದ : ಸನ್ನಿಧಾನವು ಒಡ್ಡೋಲಗಕ್ಕೆ ಬಿಜಯಮಾಡಿದೊಡನೆಯೇ ಅಸ್ಥಾನಿಕರೊ ಇದಿರಿದ್ದು... ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟ. ೩೪-೧೪). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾಯಿ (ಗು). ಸ್ಥಿರವಾದ; ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಮೆನಿಸಿದಾಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿಯುಂ ಲೋಕತ್ರಯ ಸಂಚಾ ಯೆನಿಸಿದ ಕುವಳಯವಿಭ್ರಾಜಿಯಾಗಿಯುಂ ಕುಮುದದಳಧವಳನೆನಿಸಿ ನಿನ್ನ ಜನೋತ್ಸಾಹಕರಣಂ ಜಗಕ್ಕುಪಾಹರಣಮಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೫ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥಾಯಿಕಾಜನ (ನಾ). ಸಭೆಯ ಅಥವಾ ಅಸ್ಥಾನದ ಜನರು : ರೂಪಾತಿಶಯಕ್ಕೆ... ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದಂದಕ್ಕೆಂ ಬೆಕ್ಕು ಬಟ್ಟಾಸ್ಥಾಯಿಕಾಜನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕೆ ತೆಜದಿಂ ಪೊಗಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೩ ವ). [ಸಂ. (ಅಸ್ಥಾಯಿಕಾ + ಜನ)]

ಅಸ್ಥಾಯಿಕೆ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆ; ಅಸ್ಥಾನ : ಮಿಸುಗುವ ಮಾಣಿ ದಳವಿಸಿಲುಮನೊಡಗಾಣಲಾದುಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ (ಅದಿಪು. ೯-೫); ತತ್ತ್ವಲಯಸ್ಥಾನನೆಸೆದನಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೧೧).

[ಸಂ. ಅಸ್ಥಾಯಿಕಾ]

ಅಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲೆಗೊಂಡ; ಅನುಸರಿಸಿ ನಿಂತು ಕೊಂಡ ೨. ಉದ್ಯುಕ್ತವಾದ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ. (ನಾ). ೩. ಕೈಗೊ ಡುದು; ಅಂಗೀಕರಿಸಿದುದು : "ಅಸ್ಥಿತಮನಲಾ ಕೈಕೊಳುಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೭). ೪. ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು : "ಅಸ್ಥಿತಂ ಅಕ್ರಾಂತಂ - ಈ ೨ ಅಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೬).

[ಸಂ.]

ಆಸ್ಥೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕರೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಾಸ್ಥೆಯೊಳಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಬಲ್ಲೊಡವನ ಪೇಟ್ಟುದೆ ತಥ್ಯಂ (ಅ.ಟ.ಮ. ೧-೨೭); ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲತ್ಯಂತದಾಸ್ಥೆಯೊಳು ಕೇಳ್ವೆ ಮಗನೆಯನುತೆ (ವೀ.ಶೈ.ಪು. ೧-೧-೧೭); ಅವಳಿಗೆ ಆನಂದನ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಹಳ ಆಸ್ಥೆ (ಮರಳಿ. ೪೭). ೨. ಆಸ್ಥಾನ; ರಾಜಸಭೆ. ೩. ಯತ್ನ; ಪ್ರಯತ್ನ. ೪. ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ. ೫. ಶ್ರದ್ಧೆ; ಆಸಕ್ತಿ.

ಆಸ್ಥೆ ಪಡು = ಆಸೆಪಡು; ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಧರ್ಮ ಧರ್ಮ ಎಂದೆಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಆಸ್ಥೆ ಪಡುತ್ತೇನೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧). ಆಸ್ಥೆವಹಿಸು = ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ವಹಿಸು; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಅವನ ಶುಕ್ರೂಷೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ್ಯ ಎಣಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಆಸ್ಥೆ ವಹಿಸಿದ್ದ (ಪರಾ. ೧೭೫); ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಬಹಳ ಆಸ್ಥೆವಹಿಸಿದ್ದರು (ಚಿಂಜನ. ೧೦೫). [ಸಂ. ಆಸ್ಥಾ]

ಆಸ್ಥಾಲ್ಯ (ನಾ). ಸೆಡೆತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ದಪ್ಪವಾಗುವುದು: “ಸೆಡೆ - ಆಸ್ಥಾಲ್ಯೇ (ಹೆಚ್ಚು), ರಸಧಾನ್ಯಾಕರ್ಷಣ ಪಾತ್ರೇ ಚ” (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತಂದನ (ನಾ). ಮಿಡಿಯುವಿಕೆ: ಸುಂದರತೆಯನುವುದೇ? ಜನಕೆ ಮೈಮರೆಯಿಸಾನಂದದೊಳಮರುಮನೇ? ವಿಶ್ವಚೇತನದಾಸ್ತಂದನವೆ ಸೌಂದರ್ಯಮದುವೆ ಜೀವನ ಮೂಲ (ಮಂಕುಕ. ೪೪೬). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತತ್ರೇ, ಆಸಪತ್ರಿ (ನಾ). ವೈದ್ಯಶಾಲೆ; ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯ; ದವಾಖಾನೆ: ಆಸ್ತತ್ರೆಯೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಅವರು ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ದಾನ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ (ರತ್ನಗೋ. ೨); ಅವರಿಗೆ ತರಬೇತು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಸ್ತತ್ರಗಳು ಕೂಡ ಸುಸಂಘಟಿತವಾಗಿದ್ದವು (ಮಾನಸಾ. ೩೩). ಆಸಪತ್ರಿ: ಈ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಿ ಆಸಪತ್ರಿಗಳುಂಟು (ಕಥಾಗ. ೪೧೬); ಇಲ್ಲಿಯೊಂದು ಆಸಪತ್ರಿಯಿದೆ (ಗ್ರೇಟಿಬ್ರ. ೨೯).

[← ಪೋರ್ಚು. ಎಸ್ಪಿಟಲ್, ಎಸ್ಪಿಟಲ್, ಎಸ್ಪಿಟಲ್; ಇಂ. ಹಾಸ್ಪಿಟಲ್. / ತಮಿ. ಆಸ್ತತ್ತಿರಿ; ತೆಲು. ಆಶಿಪತ್ರಿ, ಹಾಸ್ಪತ್ರಿ; ಹಿಂ. ಆಸ್ಪತಾಲ್]

ಆಸ್ತದ (ನಾ). ೧. ಅವಕಾಶ; ಸ್ಥಳ; ಕ್ಷೇತ್ರ: ಮಧ್ಯಾಸ್ತದಿಂದ ತದಂಬರಚರಂ ನೀಚಾಪ್ತಯಸ್ಥಾನದೊಳು ನಿಲೆ ನೀಚಾಸ್ತದಿಂದ ಬಂದ ನವನೆಂಗಾ ನಾಲ್ಕು ಯೋಗಗಳೊಳು (ಜಾತತಿ. ೨೩-೨೬); ಮುಳ್ಳು ಮೊನೆಯಷ್ಟು ಆಸ್ತದ ಕೊಡದವನ ತಳ್ಳಿ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). ೨. ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾಸ್ತದಂ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩); ಪೆರ್ಗಿಚ್ಚನಾರ್ ಕಂಡೊಡಂ ಶಕುನಂ ಶೋಭನ ಕಾಸ್ತದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೭). ೩. ವೃತ್ತಿ; ಉದ್ಯೋಗ. ೪. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಗೌರವ: ಪತಿಯಂ ಪಿರಿಯಂನಂ ಶೌರ್ಯದೆ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಪರಮಮಹಾಸ್ತದ ಮನೆಯ್ ಪಡೆದಂ ರೇಚಂ (ಮದತಿ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಆಸ್ತಾಕ, ಆಸಪಾಕ (ನಾ). ಬಾಯಿಲ್ಲಾ ಬೆಂದುಹೋದಂತೆ ಹುಣ್ಣಿ ನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು: ಆಸ್ತಾಕವಾ ಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾತನಾಡಲು ಅಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಆಸಪಾಕ (ಕ).

[< ಸಂ. ಆಸ್ತಪಾಕ]

ಆಸ್ತೃಷ್ಟ (ಗು). ಮುಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುಟ್ಟಿದ. ‘ಆಸ್ತೃಷ್ಟಕಪಿಳ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ತೃಷ್ಟಕಪಿಳ (ನಾ). ಕಪಿಲ ವರ್ಣದ ಹಸುವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದವನು: ಕೃತನಿತ್ಯದಾನನಾವೀಕ್ಷಿತಘೃತನಾಸ್ತೃಷ್ಟಕಪಿಳನೊಯ್ಯನೆ ಸಾ ದ ರ್ ಕ ತಿ ಪ ಯ ಪರಿಚಿತಪರಿಜನಚಿತ್ತರವಚಪ್ರಚಯ ಚತುರನರಸಿಯನರಸಂ (ಯತೋಚ. ೨-೬೬). [ಸಂ. ಆಸ್ತೃಷ್ಟಕಪಿಳ]

ಆಸ್ಥಾಲ, ಆಸ್ಥಾಳ (ನಾ). = ಆಸ್ಥಾಲನ. ಆಸ್ಥಾಳ: ಉನ್ನದ ಮಾತಂಗಾಳಿಕೇಳಿಚಳಿತ ಜಳಚರಾಸ್ಥಾಳ ಕಲ್ಲೋಳಮಾಳಾನದ ನದ್ಯಂಭ: ಪ್ಲವಾಲಂಕರಣನೃಜಗದಾವಾಸಮುದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಇಆ. IX, ೯೭-೪; 1161). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಥಾಲನ, ಆಸ್ಥಾಳನ (ನಾ). ಬಡಿಯುವುದು; ತಟ್ಟುವುದು; ಅಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹೊಡೆತ: ವಾಮದಕ್ಷಿಣಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಾಸ್ಥಾಲನ ವಿಭೇದಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ); ಬಂದು ರಂಗಸ್ಥಲದೊಳು ನಿಂದರ್ ಭುಜಾಸ್ಥಾಲನರುತಿ ಮಿಗೆ ಚಾಣೂರ ಮುಖ್ಯಾದಿ ಮಲ್ಲರ್ (ಜಗವಿ. ೬-೪೬). ಆಸ್ಥಾಳನ: ನಾನಾಜಳಚರ ನಿಕರಾಸ್ಥಾಳನ ಪೋಷ್ಣ ಲತ್ಪ್ರಚ್ಛದನಚ್ಛನ್ನಚ್ಛಟಾಪ್ರಕ್ಷುಭಿತ ಲಹರಿಕಾಸ್ಥಾರರಾದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೪ ಶೂದ್ರಕ); ಕರತಳಪಲ್ಲವಂಗಳ ಸಮದ ಗಜಕುಂಭ ಸ್ಥಳಾಸ್ಥಾಳನ ಕರ್ಕಶಂಗಳಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ).

ಆಸ್ಥಾಲನಂಮಾಡು = ತಟ್ಟು; ತೀಡು: ಅಪವಾದಾತೋದ್ಯನಾದಂ ವಸುಂಧರೆ ನಿಲ್ವನ್ನೆವರಂ ದಿಶಾಕರಟಿ ಕರ್ಣಾಸ್ಥಾಲನಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಪರಾಮಾ. ೬-೧೪೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಥಾಲನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು; ಬಡಿ: ಕೋಪಮನೆಡೆ ಗೊಂಡು ಆಸ್ಥೋಟಿಸಿ ಬಾಹಾಸ್ಥಾಲನಂಗೆಯ್ದು . . . ಗರ್ಜಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೬ ವ). [ಆಸ್ಥಾಲನ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಆಸ್ಥಾಲಿತ (ಗು). ತಟ್ಟಿದ; ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ: ಕನನ್ಮಜವತಂಸಾಸ್ಥಾಲಿತಾಂಸಂ ಲಸದೋರಾಂದೋಳನಜಾತ ಕಂಕಣರುಣಿತ್ಕಾರಂ ಪುರಸ್ತೀಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೩). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಥಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). “ಹೊಡೆ” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಆಸ್ಥಾಲನ + ಇಸ್ತು]

ಆಸ್ಥಾಳ ‘ಆಸ್ಥಾಲ’ ನೋ.

ಆಸ್ಥಾಳನ ‘ಆಸ್ಥಾಲನ’ ನೋ.

ಆಸ್ಥೂರಿತ (ಗು). ೧. ಅದುರಿದ; ನಡುಗಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆದ; ಉದ್ಭವಿಸಿದ. ೩. ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದ; ಹೊಳೆದ. [ಸಂ.]

ಆಸ್ಥೋಟಿ (ನಾ). ಸಿಡಿತ; ಹಾರುವುದು: ಸರ್ವತೋಮುಖವೂ ನವನಪೋಷಣಶಾಲಿನಿಯೂ ಕಲ್ಯಾಣಾಕಾಂಕ್ಷಿಯೂ ಆದ ಕ್ರಾಂತಿ ಆಸ್ಥೋಟಿಗೊಳ್ಳಲನುವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿತ್ಯ. IV ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಥೋಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟುವವನು; ಚಿಟಿಕೆ ಹಾಕುವವನು; ಭುಜವನ್ನು ತಟ್ಟುವವನು. ೨. ಸ್ಥೋಟಿಕವಾಗುವ ವಸ್ತು; ಸ್ಥೋಟಿಕದ್ರವ್ಯ: ಆಸ್ಥೋಟಿಕವನ್ನು ಬಾಂಜಿನ ಚಿಪ್ಪಿನೊಳಗೆ ತುಂಬಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಉಳಿಯಿತು (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೩೮). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಥೋಟಿನ (ನಾ). ೧. ಸಿಡಿತ; ಸಿಡಿದು ಹಾರುವುದು: ಹಿರಿಣ್ಯಾಕ್ಷನಂ . . . ಸಕಲಲೋಕಾಸ್ಥೋಟಿನಾಪೇಕ್ಷನಂ ತವೆ ಕೊಂದಾದಿವರಾಹರೂಪ ದೊಳು ನೀನಂದೆತ್ತಿದೈ (ಜಗವಿ. ೧-೫೭). ೨. = ಆಸ್ಥಾಲನ.

೩. ಜಟ್ಟಿಗಳು ತೋಳುತಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಶಬ್ದ: ಆ ಶಣತ್ಕಾರ ರವಣಾಸ್ಥಾಸ್ಥೋಟಿನ ಶ್ರವಣದೊಳು (ವೀ.ಶೈ.ಪು. ೨-೨-೧). ೪. ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಚಲಿಸುವುದು; ನಡುಗುವುದು; ಅದುರುವುದು (ಕ). [ಸಂ.]

ಆಸ್ಥೋಟಿತ (ಗು). ೧. ಬಡಿದ; ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ: ತ್ರಿಭುವನ ಮೂಲಸ್ತಂಭ ಸಕಳಳಳಾಧರಲೀಲಾವಳಂಚಿತವದನೇಂದುಸಾಂದ್ರ ಚಂದ್ರಿ ಕಾಮ್ಯತ ಚ್ಛಟಾಸ್ಥೋಟಿತ ಸುರಾಧೀಶನೆತ್ತಂದುದಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯ ವ). ೨. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಆಕುಂಚಿತಮಾಸ್ಥೋಟಿತ ಮಾಪ್ತಿಸ್ತಮುದ್ರಾಮಿತಂ ಎಂಬೆಂಟುಂತೆಜದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಥೋಟಿನಿ (ನಾ). ರಂಧ್ರಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಭೈರಿಗೆ.

[ಸಂ. ಅಸ್ಥೋಟಿನೀ]

ಅಸ್ಥೋಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು: ಪಿಡಿದಡಿಸಿಯ ಗುರ್ವು ಪರ್ವ ಬೀಸಿ ಗುಣನೆಯ ಕಂಭಂಗಳೊಳಂ ಕೇರ್ಗೊಳವನಾ ಸ್ಥೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೬ ವ); ತೋಳಿರಡುಮನಾಸ್ಥೋಟಿಸಿ ನೀಳಾ ಬ್ಬದ ಕಾವುವಿದಿದು ಕುಡಿದಳದೊರ್ವಳ್ (ಜಗವಿ. ೫-೨೨). ೨. ಅರ್ಭ ಟಿಸು; ಸಿಡಿದೇಳು: ವ್ಯಕೋದರಂ ಮುಳಿದಾಸ್ಥೋಟಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೦ ವ); ಚತುರಂಗಬಲದ ಭಾರದೂರವಣೆಯಂ ತಾರಕಾಸುರಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಅಸ್ಥೋಟಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೬ ವ); ಬಸವರಾಜಂ ರುದ್ರಾವತಾರನಿಂತಾಸ್ಥೋಟಿಸಿ (ಬಸವ. ೮-೧೪೧). ೩. ಸಿಡಿದುಹೋಗು ವಂತೆ ಮಾಡು: ಖಾಸಗಿ ವಿಮಾನವೊಂದನ್ನು ಬಾಂಬ್ ಇಟ್ಟು ಅಸ್ಥೋಟಿಸಲಾಗಿದೆ (ಪ್ರಜಾವಾ. ೨೧-೩-೬೩, ೧-೬). [ಅಸ್ಥೋಟಿನ + ಇಸ್ಯು]

ಅಸ್ಥೋಟಿ (ನಾ). ೧. "ಕಾಡುವಲ್ಲಿಗೆ" (ಅಮರ. ಬೀಳಿ). ೨. "ಸಟ್ಟಿಗದ ಹೆಂಬು" (ಅಮರ. ಬೀಳಿ). [ಸಂ. ಅಸ್ಥೋಟಿ]

ಅಸ್ಥಿಕ, ಅಸ್ಥೀಕ (ನಾ). ಅಶ್ವರ್ಯ: ನೀವು ಈ ಶೂನ್ಯಪೀಠವನಡರಿ ಸಿದುಡಕ್ಕಾಸ್ಥಿಕವ ತಾಳುತ್ತಿರ್ಪಿರಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೪೬). ಅಸ್ಥೀಕ: ಕಾಸ್ಥೀಕ ಹಂಬಲಿಸಲಿತ್ತ ಕಾರೀರಾಜನಾಸ್ಥೀಕದಿಂ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನೇ ವರನೆಂದು ಭೀಷ್ಮನೆಂಬನುಜನಂ ಕಳುಹೊಡನೆ ಕರಿಸಿದಂ (ಪರಶು. ೭ ಸೂ).

[< ಸಂ. ಅಕಸ್ಥಿಕ]

ಅಸ್ಥೀಕ 'ಅಸ್ಥಿಕ' ನೋ.

ಅಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮುಖ: "ತುಂಡಂ... ಅಸ್ಯಂ, ಅನನಂ - ಈ ೭ ನೊಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೪); ಈ ಜಂಬೂದ್ವೀಪ ಮಹೀಭ್ರಾಜಿತ ಭರತಕ್ಕೆ ರತ್ನಪುರಮಾಸ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೬); ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾಸ್ಯ ಚಂದ್ರನಾನಂದಮಂ ನಮಗೀಯಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೧). ೨. ಬಾಯಿ: ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗದ್ವರವಿನಿಯಲ್ಪೋಹಿತಂ... ಬಿಹ್ನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೮). [ಸಂ.]

ಅಸ್ಯಪತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆ; ಕಮಲ. [ಅಸ್ಯ + ಪತ್ರ]

ಅಸ್ಯಪಾಕ (ನಾ). ಬಾಯೆಲ್ಲಾ ಬೆಂದುಹೋದಂತೆ ಹುಣ್ಣಿ ನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು. [ಸಂ.]

ಅಸ್ಯಲಾಂಗಲ (ನಾ). ೧. ನೇಗಿಲಿನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ನಾಯಿ. ೩. ಹಂದಿ. [ಅಸ್ಯ + ಲಾಂಗಲ]

ಅಸ್ಯಲೋಮ (ನಾ). ಮುಖದ ಕೂದಲು; ಗಡ್ಡ.

[ಅಸ್ಯ + ಲೋಮ]

ಅಸ್ಯವಿಲಸಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮುಖಭಂಗಿ; ಮುಖದ ಮೂಲಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ಅಕೆಯರ ಚತುರ್ದಶವಿಧಾಸ್ಯವಿಲ ಸಿತದಿಂ ಶಶಿಬಿಂಬಕದಂಬಕಮಂ ಪಸರಿಸಿದಂತೆಯುಂ... ಅತಿ ಮನೋ ಹರಮಾಗೆ ಎತ್ತತ್ತಂ ನರ್ತಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೯೪ ವ).

[ಅಸ್ಯ + ವಿಲಸಿತ (= ವಿಲಸಿತ)]

ಅಸ್ಯವೈರಸ್ಯ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ರುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅರುಚಿ ಎಂಬ ರೋಗ: ಸ್ವಲ್ಪ ಲವಣಬೆರಸಿ ಅಂಬಿಲವನು ಪಾಕವ ಮಾಡಿ ಅದ ರಿಂದ ಬಾಯ ಉಗುಳಲು ಅಸ್ಯವೈರಸ್ಯ ಶಮನವಹುದು. ಅಸ್ಯವೈರಸ್ಯ ವೆಂದರೆ ಉಪ್ಪು ಹುಳಿ ಕಹಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಒಂದೂ ನಾಲಿಗೆಗೆ ತಿಳಿಯ ಬಾರದೆ ಇಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೯). [ಅಸ್ಯ + ವೈರಸ್ಯ]

ಅಸ್ಯಾನಿಳ (ನಾ). ಉಸಿರು: ಅಸ್ಯಾನಿಳಂ ಶೀತಶೀತಳಿಕಾಸಖ್ಯಮನೋಲ್ಲು ದಿಲ್ಲಬಲೇಗೀ ನೋವೇತಜಾಂದಾದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೪).

[ಅಸ್ಯ + ಅನಿಳ (= ಅನಿಲ)]

ಅಸ್ರಪ (ನಾ). ೧. ನೆತ್ತರನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಅಸ್ರ ಪನು ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ನಕ್ಷತ್ರ; ಮೂಲಾನಕ್ಷತ್ರ.

[ಸಂ.]

ಅಸ್ರಯ (ನಾ). ಅಸ್ರಯ: ಶ್ರೀಗಾತ್ರಯಮೆನೆ ತೇಜಕ್ಕಾಗರವೆನೆ ನೆಗಟ್ಟ ಗಂಗವಜ್ರನ ಲೆಂಕ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೧; 940).

[< ಸಂ. ಅಸ್ರಯ]

ಅಸ್ರವ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೇಶ; ಕಷ್ಟ. ೨. ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಸ್ರಾವ. ೩. ಕುದಿಯುವ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ಗಂಜಿಯ ನೊರೆ (*). ೪. [ಜೈನ] ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪುಣ್ಯಪಾಪ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು ಜೀವದೊಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು: "ಶುಭಾಶುಭರೂಪ ಮನೋ ವಾಕ್ಯಾಯ ಪರಿಸ್ಪಂದ ಹೇತುಕಮಾಗಿ ಬರ್ಪ ಕರ್ಮದ ಬರವಾಸ್ರವ ಮೆಂಬುದು" (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೩ ವ); ಮೋಕ್ಷ ಪದಾರ್ಥಂ ಅಸ್ರವ ಪದಾರ್ಥಂ ಸಂವರಪದಾರ್ಥಂ ನಿರ್ಜರಪದಾರ್ಥಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ); ಶುಭಾಶುಭಕರ್ಮಾಗಮನ ದ್ವಾರರೂಪಂ ಅಸ್ರವಂ (ತತ್ತ್ವಪು. ೮). ೫. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಶೂಲೆ: ಅಸ್ರವ ನೆಂಬ ಹೊಟ್ಟೆ ಶೂಲೆ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಮಲಹೆಚ್ಚಿದ ಶೂಲೆ ××× ಸ್ಪನಕದ ಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೃ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಅಸ್ರವತತ್ತ್ವ (ನಾ). = ಅಸ್ರವಳ: ಜೀವತತ್ತ್ವಮಜೀವತತ್ತ್ವಮಾಸ್ರವ ತತ್ತ್ವಂ... ಎಂಬ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವರೂಪಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ).

[ಅಸ್ರವ + ತತ್ತ್ವ]

ಅಸ್ರವಪದಾರ್ಥ (ನಾ). = ಅಸ್ರವಳ: ಜೀವಪದಾರ್ಥಮಜೀವ ಪದಾರ್ಥಂ ಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥಂ ಅಸ್ರವಪದಾರ್ಥಂ ಸಂವರಪದಾರ್ಥಂ ನಿರ್ಜರಪದಾರ್ಥಂ... ಎಂಬ ನವಪದಾರ್ಥಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಅಸ್ರವ + ಪದಾರ್ಥ]

ಅಸ್ವಾದ (ನಾ). ೧. ರುಚಿನೋಡುವುದು; ಸವಿಯುವುದು; ಸುಖ ವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು: ನಿನಗೆ ಕರಮಾಸ್ವಾದವೇಳ್ವೆಯೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯-೧೪); ಚಮತ್ಕಾರ, ಅಸ್ವಾದ, ಅನಂದ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಇವೆ ಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ (ಭಾರವಿ. ೩೮೮). ೨. ರುಚಿ; ಸವಿ: ಮಲಮಲನೆ ಮಜುಗುತಲವನಿಯೊಳು ತೊಳಲಲೇಕಾಸ್ವಾದದೂಟವನೆಲೆ ಮಗನೆವುಣಲೇತಕೀ ಹಸುವಿಲ್ಲದೂಟದಲಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೨೮); ಕಾವ್ಯದ ಅಸ್ವಾದವನ್ನು ಸವಿಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಸಾಹಸ. ೧೬೮).

[ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾದನ (ನಾ). ಸವಿಯುವುದು; ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು ವುದು: ಮಗುಟ್ಟು ಬಂದು ವಿಷಯಸುಖಾಸ್ವಾದನರಸಾಮ್ಯತತ್ಪರನಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬ ವ); ರಸದರ್ಶನಾಸ್ವಾದನಂಗೈವ ಸಹಜಕವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೭-೧೦೧). [ಸಂ.]

ಅಸ್ವಾದನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಅಸ್ವಾದಿಸು: ನಿಷ್ಕರ್ಥಾಂಗಿ... ಒಂದರ ಲ್ಲೆಗೆದು ಗಂಧಾಸ್ವಾದನಂಗೈಯೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೧೦೩).

[ಅಸ್ವಾದನ + ಗೈ (< ಕೈಯಾ)]

ಅಸ್ವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು; ರುಚಿನೋಡು; ಸವಿ; ರುಚಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಅಂತು ನಿಜಮನೋನಯನ ಕಾಂತಕಾಂತಾವದನ ಸರಸಿಜ ಸಾರಭಮನಾಸ್ವಾದಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೭-೩೪ ವ); ರಸರಸಾಯನದಿನಿದನಾ ಸ್ವಾದಿಸುತ (ಬಸಪು. ೩೩-೧೫); ಬೋಧಿಸಿ ವೇಳ್ವೊಡೆನ್ನಯ ಮಾತ ವಿಷವೆಂದಾಸ್ವಾದಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ಬಿಸುಟು (ಮೋಹತ. ೮-೨೦); ಇದರ ಅಪೂರ್ವ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅಸ್ವಾದಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ನನಗೆ ದೊರೆಯಿತು (ಸಮಾಲೋ. ೮೫). [ಅಸ್ವಾದನ + ಇಸ್ಯು]

ಅಹ್, ಅಹಾ, ಆಹಾ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಅಕ್ಷೇಪ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಕನಿಕರ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು.

(i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಅಹ ಬಸವಾ ಲೇಸು ಮಾಡಿದೆ ಸೋಹವಂ ಬಯಸಿದೆಯಲಾ (ಬಸಪು. ೩೭-೫೩). (ii) ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ: ಅಹ ಯಿಳಿಯಿಳಿ ಗೊರವ ನಿನಗೀ ಚೋಹವೇಕಿನ್ನೆನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ ಮೋಹಿಕೊಂಡಿಲ್ಲದೊಡಂ ನಗೆಯಲ್ಲ ಸೈರಿಸೆನು (ಬಸಪು. ೩೨-೧೫). (iii) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಮಹೇಶನಂ ಪ್ರಿಯದೊಳಪ್ಪಿದವಳು ಗಿರಿಜಾತೆಯಾಹ ಚೆಲ್ಲೊಡರಿಸಿತಾಹ ದಂಪತಿಗಳಾಹ ಜಗತ್ತಭುಗಳ್ ಸುಭಾಗ್ಯರೆನ್ನೊಡೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೧೦೧). (iv) ದುಃಖ ಅಥವಾ ಕನಿಕರಕ್ಕೆ: ಅಹ ಎಂತಹ ಕೆಲಸವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ಅಹಾ: (i) (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೭ ಕ). ಅಹಾ: (i) ಇದು ಭೂಮಿಸ್ಥಾನದಿಂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ನಡೆಯಿಪ ನೀಲಾಶ್ವಸೋಪಾನ ಮಾಹಾ (ಗಿರಿಕ. ೧-೬೭); ಮುಯ್ಯಿಂದೊರ್ವರ್ಗಮೋರ್ವರ್ ಕೆಲಕೆಲ ತೆಜದಿಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರ್ಪರಾಹಾ (ಮೈಸೂಮೆ. ೫-೧೮೭); ಅಹಾ ಈ ಬಾಳೆ ತೋಟ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). (ii) ಅಹಾ ನಿಶಾಚರಿಯರಲ್ಲವೇ ನರಕಾಸುರನ ಮನೆಯ ಬಾಲಕಿಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೯). (iv) ಅಹಾ ಎಂಥ ದುಃಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿತು (ರೂಢಿ).

ಅಹಾಹ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಹಾಹ ಹಸನಾಯ್ತು ಕೊಡೀರೇಕೆ ಪಾತ್ರೆಯಂ (ತಿರುರ. ೧೩). [?]

ಅಹ್, 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅಹಂಗೆ 'ಅಹಂ' ನೋ.

ಅಹಕೆ (ನಾ). ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ. [ಸಂ.]

ಅಹತ (ಗು). ೧. ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಡಿದ. ೨. ತಿಳಿದ; ಗೊತ್ತಾದ.

೩. [ಗಣಿತ] ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡಿದ; ಗುಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೪. ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ರಾಜ್ಯವಂ ಕಟ್ಟಿದರು ನಮ್ಮವರು ಪರಧರ್ಮದಾಹತವ ಬಿಗಿತಡೆದರೆಮ್ಮವರು (ನಾಗರಿ. ೩೯-೩). ೫. "ಬಹು ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ಮಾತು" (ಅಮರ. ೬೯೬). ೬. ಹೊಸಬಟ್ಟೆ; ಒಗೆಯದೆಯಿರುವ ವಸ್ತ್ರ (ಕ). ೭. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಡೊಕ್ಕರಂ ಪಟ್ಟಸಂ ವಳಯಾವೇಷ್ವನಮಾಹತಂ ಭುಜಗಬಂಧಂ ತೋರಹತ್ತಂ ಶಿರೋವಳಯಂ ಬಾಹುತಳಂ ಚಮತ್ಕರಿಸೆ ನಾನಾಕೌಶಲಂ ದೋಷಾದರ್ (ಶಬರಂ. ೪-೭೫). ೮. ನಗಾರಿ, ಮದ್ದಳೆ, ತಮಟೆ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯ. ೯. [ಸಂಗೀತ] ದೇಶೀಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಂಪಿತ... ಅಹತವೆಂಬೆಳು ದೇಶೀಗಮಕಗಳಂತಲೂ (ವಿನೇಕ. ೨೩೨); ವೀಣೆಯ ಕೈಗಿತ್ತು... ಜೋಕೆಯಿಂ ಜತಿ ರೀತಿ ತಾಳ ಪ್ರಮಾಣ ಕಂಪಿತ ಮೂರ್ಛ ರಸ ಪಾಡು ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಾಣ ಲಯಮಾಹತ ಪ್ರತ್ಯಾಹತ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಜ್ಜಿದರವರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೫೭). [ಸಂ.]

ಅಹತಲಕ್ಷಣ (ನಾ). "ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು" (ಅಮರ. ೬೯೬). [ಅಹತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಅಹತಿ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ಅನಿಲಾಹತಿಯಿಂ ಚಳಿಯಕುಮನೋಕಹಾನಿಕಮದ್ರಿ ಚಳಿಯಿಕುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೪೮).

[ಸಂ.]

ಅಹನ (ನಾ). ಕುಲುಮೆ; ಕಮ್ಮಟ (?): ದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯರು ಯಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಅಹನದ ಪಂಚಾಲಖೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಹಸದ ಕ್ರಮ (ಸಾಹಿ. IX-ii, ೪೩೯-೭; 1418). [?]

ಅಹಮಿಸು (ಕ್ರಿ). 'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ದೇಹವಾತ್ಮನ ಯೋಗದಿಂದಜ್ಞೇಯಾಹಮಿಸುತೆ ವಿಕಾರಿಯಾಗಿಹುದು (ಶಂಕರ. ೩-೬೭). [ಅಹಮಿಸು]

ಅಹರ್ಮ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಊಟ; ಭೋಜನ: ಸಲ್ಲಿತ ಶಿವಲಿಂಗ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರ್ವ ಕಟ್ಟೋಗರನಾಹರಂ [ಪಾಠ. ನುಸಾರಂ, ನುಸಾಹ] ರಂ ಗೊಟ್ಟು... ಅನಂದದಿಂದಾಡಿ ಪಾಡಿದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೬); ಅಹರಂಬುವ ಬಯಸುವುದು ಕಾರ್ಪಣ್ಯಬಡುತಿಹುದು (ಶಂಕರ. ೩-೬೭). [ಸಂ. ಅಹಾರ]

ಅಹರ್ಮ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು. ೨. ಉಚ್ಚಾಸ; ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು.

೩. ಉಚ್ಚಾಸದ ಗಾಳಿ; ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡ ಉಸಿರು. [ಸಂ.]

ಅಹರಣ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು: ಸಮುದ್ರ ಕೇವಲ ಏಳುತ್ತದೆ; ಕೂಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರದ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ತೇಲಿಸುತ್ತದೆ; ಅಹರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೪೨೦). ೨. ಅಪಹರಿಸುವುದು; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ಮುಂದಿಡುವುದು. ೪. ಯಜ್ಞ ಮುಂತಾದವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು, —ಆಚರಿಸುವುದು. ೫. ಪ್ರೇರಿಸುವುದು; ಮಾಡಿಸುವುದು. ೬. ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಉಪಾಯನ. [ಸಂ.]

ಅಹರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗ; ನಾಟರಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಾಟ, ಅಹರಿ, ಸಾಳಗ, ಹಮೀರನಾಟ, ಘೂರ್ಜರನಾಟಿಯೆಂಬಿವೇ ಪಂಚವಿಧನಾಟಗಳು (ವಿನೇಕ. ೨೩೫); ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ, ಭೂಪಾಳಿ, ವಸಂತ, ನಾಟ... ಅಹರಿ... ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಳು ರಾಗಂಗಳ (ವಿನೇಕ. ೨೩೪).

[ಸಂ. ಅಭೇರೀ?]

ಅಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಿ; ದೋಚು (ಕ). [ಅಹರಣ + ಇಷ್ಯು]

ಅಹವ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: "ಕೊಳುಗುಳಮಾಹವಮಳ್ಳೆ ಯಕ್ಕೆ" (ಚತುನಿ. ೬೫); ಮಹಾಹವ ಜಯದೊಳು ಗುಣೋನ್ನತಿಯೊಳಾಹವಮಲ್ಲನೊಳುಂ ಸಮಾನಮೆಂಬವನಿನೇಂ ಯಯಾತಿಯೋ ಭಗೀರಥನೋ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮-೯; 1054); ಅಹವಯಜ್ಞ ದೀಕ್ಷಿತನಹನು ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೯). ೨. ಯುದ್ಧ ಅಥವಾ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವುದು. ೩. ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ.

ಅಹವಜತ್ರಲಟ್ಟ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಸುವರಾದಿತ್ಯನುಂ ಅಹವ ಜತ್ರಲಟ್ಟನುಂ ವಯಿರಫರಟ್ಟನುಂ ಭಯಂಕರನುಂ... ಬಂಮರಸ ದೇವರು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧-೩೫; 1104); ಅಹವಜತ್ರಲಟ್ಟ ವೈರಿಫರಟ್ಟ ಶರಣಾಗತವಜ್ರಪಂಜರ ವೈರಿಕ್ಕುಂಜರಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೨-೧೨; 1104); ಎಸುವರಾದಿತ್ಯನುಂ ಅಹವಜತ್ರಲಟ್ಟನುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೯-೪೫; 1190). [ಸಂ.]

ಅಹವಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆ: ಕಟ್ಟಿದ ಕುದುರೆಯಂ ಕಂಡು ಕಾಪಿನ ಭಟರ್ ಧಟ್ಟಿಸಿದೊಡಾ ಪ್ರವೀರಂ ಕೆರಳೊಡಾಹವಂಗೊಟ್ಟಿನಾರ್ಪಣೆ ಬರಲಿ ತನ್ನೊಡನೆ ಕಾಳಗಕೆ ಪಡೆ ಸಹಿತ ಪಾರ್ಥನೆಂದು ತೊಟ್ಟಂ ಶರಾಸನದೊಳಂಬನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೨೬).

[ಅಹವ + ಕೊಡು]

ಅಹವಕ್ಷಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥ, —ದಕ್ಷ: ಪ್ರಮದೋದ್ಯಾನದೊಳಾವನಿದರ್ಶನವನಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿಮೆಂದಾಹವಕ್ಷಮರಂ ಪೇಟೆ ದಶಾನನಂ (ಪಂರಾಮ. ೧೧-೧೧೬). [ಅಹವ + ಕ್ಷಮ]

ಅಹವದುರ್ಜಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆಲ್ಲಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದವನು: ತಾಗಿದನಾಹವದುರ್ಜಯಂ ಮಯಂ (ಪಂರಾಮ. ೧೪-೧೩೩).

[ಅಹವ + ದುರ್ಜಯ]

ಅಹವಧರ್ಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧಧರ್ಮ. 'ಅಹವಧರ್ಮಕುಶಲ' ಪರಾ. [ಅಹವ + ಧರ್ಮ]

ಅಹವಧರ್ಮಕುಶಲ (ನಾ). ಯುದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು : ನಿರ್ಮಲರು ನೀವೈವರಾಹವಧರ್ಮಕುಶಲರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫೬). [ಅಹವಧರ್ಮ + ಕುಶಲ]

ಅಹವನೀಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಹೋಮನಾಡಲು ತಕ್ಕದ್ದಾದ. (ನಾ). ೨. ತ್ರೀತಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಪ್ತಿ ಪರ್ಯಂತವೂ ಹೋಮ ನಾಡತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿ : ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ ಹವನೀಯಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಿತ್ತು ತ್ರಯಂಗಳೂಳಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೫-೧೬ ನ); ವೇದಿಯ ಯಥೋಚಿತ ಸ್ಥಾನಂಗಳೂಳಂ... ಅಹವನೀಯಮುಮಂ... ವಿವಿಧ ಮುಖಪರಿಕರಂ ಗಳುಮಂ ಬೇಜಿವೇಜಿ ತೋಜಿ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭). [ಸಂ.]

ಅಹವಭೀಮ (ಗು). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರನಾದ : ಶ್ರೀಮದೂರ್ಜಿತಧಾಮ ಸುದಯಾನಾನಾಹವಭೀಮ ರಘುಕುಲರಾಮ ರಕ್ಷಿಸು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪). [ಅಹವ + ಭೀಮ]

ಅಹವಭೀಷ್ಮ (ಗು). = ಅಹವಭೀಮ : ಕುರುಕುಲ ಪಿತಾಮಹನುಂ ಅಹವಭೀಷ್ಮನುಮೆನಿಸಿದ ಭೀಷ್ಮನ ಶರಶಯನದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೨-೧೦ ನ). [ಅಹವ + ಭೀಷ್ಮ]

ಅಹವಮಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿ, —ಗಟ್ಟಿ. ೨. ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸರ ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಂಗರರಂಗದೊಳಿವೆವೆಡಂಗೆವೆಸರ್ನೆ ಗಣಿ ನೆಗಟ್ಟು ಸಂಗರಮಂ ತೋರ್ಪಂ ಗಡ ನೆಗಟ್ಟಾಹವಮಲ್ಲಂಗೆಂ ಜಾಕವೈದೇವಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದುದಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೫); ದಾನಿಗಳೊಳ ಗಗ್ಗಳದ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ ಚಕ್ರಿಗಳೊಳಗಾಹವಮಲ್ಲಂ ಮಿಗಿಲೆನಿಕುಂ (ಅಜಿತ. ೧-೨೦). [ಅಹವ + ಮಲ್ಲ]

ಅಹವರಂಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧರಂಗ; ಕಾಳಗದ ಕಣ : ಅಹವರಂಗದೊಳ್ ನೃಪೇಶ್ವರರಣಿಗುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೫-೧೭). [ಅಹವ + ರಂಗ]

ಅಹವಲಂಪಟಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಅಸಕ್ತನಾದವನು; ಯುದ್ಧವ್ಯಸನಿ : ಅಹವಲಂಪಟಿ ಮಸಗಿದಂ ಚಾಳುಕ್ಯಕಂಠೀರವಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೪). [ಅಹವ + ಲಂಪಟಿ]

ಅಹವವ್ಯಸನ (ನಾ). ಯುದ್ಧಾಸಕ್ತಿ : ಮಂತ್ರನಿಷ್ಠೆಯ ಮೌನ ಹಿಂಬೆಳೆಯಾಯ್ತು ಮೋಹಿದುದಾಹವವ್ಯಸನ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩೩). [ಅಹವ + ವ್ಯಸನ]

ಅಹವಶೌಂಡ (ನಾ). ರಣಧೀರ; ಯುದ್ಧಸಮರ್ಥ : ಗಾವುಣ್ಣಿಗೆ ನಿನ್ನನಾಹವಶೌಂಡಂ ತೊಣ್ಣಂ ತದ್ವಸ್ತವಾಯನಜೇಯಂ (ಸೌ. ೧೫. IX-ii, ೪೬-೧೩ ; 980); ಈ ಗದಾದಂಡಮುಮುಗ್ರಪನ್ನಗ ವಿಭೀಷಣಮಾಹವ ಶೌಂಡಮಾ ಧನುರ್ದಂಡಮುಂ (ಗದಾಯು. ೧-೭೩). [ಅಹವ + ಶೌಂಡ]

ಅಹವಸಿಂಹ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ ಯಾದವನು : ಉದ್ಧಾಮಭುಜಂ ವಿಜಯಸಿಂಹನಾಹವಸಿಂಹಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೨೪). [ಅಹವ + ಸಿಂಹ]

ಅಹವಾಗ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧರಂಗದ ಮುಂಭಾಗ; ಮುಂಚೂಣಿ : ಅಳಿಸಿದವು ದಾನವರ ಹಿಂದಿದೆವಾಹವಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೭); ಶಿರಕೆ ಶಿರವನು ರಥಕೆ ರಥವನು ಸರಿಗಡಿದು ಕಾದಿದರು ಸಮರಧರಾಹವಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೯೭). [ಅಹವ + ಅಗ್ರ]

ಅಹವಿ (ನಾ). ಯೋಧ; ಯುದ್ಧವೀರ (ದಕ. ೫). [ಸಂ. ಅಹವಿನ್] ಅಹಾ 'ಅಹ್ಯ' ನೋ.

ಅಹಾರ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನ; ಕೂಳು : "ಅಂಧಃ... ಅಶನಂ, ಅಹಾರಃ —ಈ ಕೂಳು" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೪). ೨. ಊಟ; ಭೋಜನ : "ವಲ್ಪನಂ... ಅಹಾರಃ, ಭೋಜನಂ, ಸ್ವದನಂ — ಈ ೧೧ ಊಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೦); ಅಹಾರಾಚ್ಛಾದನಂಗಳಂ ನಿಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚಿದಡೆ ಯೊಳ್ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೀಡಿರದೋದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ನ). ೩. ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ಬೇಟೆ ಯಲ್ಲಿ ಪಿಕಾರಿಯ ಪ್ರಾಣಿ ಏಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಷ್ಟು ದೂರ; ಅಳವು : ಅದು ಗುಂಡಿನ ಅಹಾರದೊಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಬೇಟೆಗಾರನು ಅದಕ್ಕೆ ಗುಂಡು ಹೊಡೆಯುವನು (ಕಭಾ. ೬೧). ೫. = ಅಹಾರಕ : ಅನುತ್ಯನಾರಕಯುಗ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ವೈಕ್ರಿಯಾಂಕಂ ತಾನಾಹಾರಂ ಪ್ರಮತ್ತ ಸಂಯತನೆಡೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೧).

ಅಹಾರತೆಗೆದುಕೊ = ಊಟಮಾಡು : ಪಾಪಿ ಕಾಂಶದ ಅಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಹಾರಂಗೊಳ್, ಅಹಾರಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಊಟಮಾಡು ; ಅಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ : ಕಾರ ದಿನಂ ಕೈಮಾಡಿದ ಬಳಿಕವೆ ನೀರನುಗದ ಚಾದಗೆವಜಾಯಂತಾಹಾರಂಗೊಳ್ಳುದನುಳಿದಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೩).

ಅಹಾರಗೊಳ್ : ವನವ ಸುಡುತಲಿ ಸುಳಿಸುಳಿಯುತಾಹಾರಗೊಳುತಿರಲಲ್ಲಿ ದನಿಯಾಯ್ತು (ನಳಚ. ೬-೯). [ಅಹಾರ + ಕೊಳ್]

ಅಹಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಹಾರವನ್ನು ಪಡೆ, —ದೊರಕಿಸಿಕೊ : ಸಲವು ದಿನಸಮಾಹಾರಂಬಡೆಯದೆ ಬಡವಾಗಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅಸೆವಟ್ಟು ಬಂದೆನೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೦-೨೦). [ಅಹಾರ + ಪಡೆ]

ಅಹಾರಕ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಜೀವರುಗಳಿಗಿರುವ ಐದು ವಿಧವಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಐದು ವಿಧ ಶರೀರಗಳಿರುವವು — ಔದಾರಿಕ, ವೈಕ್ರಿಯಕ, ಅಹಾರಕ, ತೈಜಸ, ಕಾರ್ಮಣ — ಎಂದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೮೯); ಅಯ್ಯುರ್ಭೇದದಿನಾದಾರಿಕ ವೈಕ್ರಿಯಕ[ಮಾ]ಹಾರಕ ತೈಜಸ ಕಾರ್ಮಣಂಗಳಿವು ತನು ವೆನಿಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೦). ೨. ಅಹಾರಕಶರೀರವನ್ನುಳ್ಳ ಜೀವಿ : ಅಹಾರಾನುವಾದದಿನಾಹಾರಕರ್ಗಿ ಭದ್ರಸ್ಥರಪ್ಪ ಅನಾಹಾರಕರ್ಗಂ ತ್ರಿತಯಮುಮಕ್ಕುಂ (ತಸೂಪ. ೧೩). 'ಅನಾಹಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಹಾರಕಕಾಯ (ನಾ). = ಅಹಾರಕ ೨ : ಅಹಾರಕಕಾಯಯೋಗಿಗಳ ಅಯ್ಯುತ್ತನಾಲ್ವರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩). [ಅಹಾರಕ + ಕಾಯ]

ಅಹಾರಗೊಳ್ 'ಅಹಾರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಅಹಾರದಾನ (ನಾ). ಅಹಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು : ಒಂದು ದೆವಸಂ... ಸುವ್ರತೆಯರೆಂಬಾಯಿಕೆಯರಂ ನಿಜಿಸಿ ನಿರತಿಯ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಮಾಹಾರದಾನಮನೀಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೭ ನ); ತಪೋಧನರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾಹಾರದಾನಕ್ಕಂ (ಕಣ. ೨೨-೭-೩೪ ; 1083). [ಅಹಾರ + ದಾನ]

ಅಹಾರಧಾನಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಜನಶಾಲೆ; ಅಡಿಗೆ ಮನೆ (?) : ಬಳಸಿದ ದೇವಾಲಯಮುಂ ಘಳಿಗೆಯುಮಾಹಾರಧಾನಿಯುಂ ಪ್ರಪೆಯುಂ (ಎಂ. XIII, ೩೩೧-೪೦ ; 920). ೨. ಅಹಾರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಅಹಾರಧಾನಿ]

ಅಹಾರನಾಳ (ನಾ). ಬಾಯಿಂದ ಜಠರಕ್ಕೆ ಅಹಾರವು ಹೋಗುವ ನಾಳ; ಅನ್ನನಾಳ : ಅಹಾರನಾಳ, ಅನ್ನನಾರ್ಗ (Alimentary Comal ಪಾರಿ). [ಅಹಾರ + ನಾಳ (= ನಾಲ)]

ಅಹಾರಪಚನ (ನಾ). (ತಿಂದ) ಅಹಾರ ಅರಗುವುದು; ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು : ವಚನ ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಹಾರಪಚನವಾದೀತೇ (ಗಾದೆ). [ಅಹಾರ + ಪಚನ]

ಅಹಾರಮುಖ (ನಾ). [ವೀತ್ಯೆ] ಜಂಗಮ: ದೇಹಗಳೆಲ್ಲ ಅಜನರ
ಗುಹೇಶ್ವರನ ಅಹಾರಮುಖವ (ಅವಚಂ. ೫೬-೨೪೧).

[ಅಹಾರ + ಮುಖ]

ಅಹಾರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಹಾರದ ಸಾತ್ವಿಕತೆ, — ಪರಿಶುದ್ಧತೆ.

೨. [ಜೈನ] ಮಾಂಸ ಮುಂತಾದ ದೋಷಸಹಿತವಾದ ಅಹಾರ
ವನ್ನು ಬಿಡುವುದು: ಅಹಾರಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ಮಾಂಸಾದಿ ಸಾವದ್ಯಾ
ಹಾರವರ್ಜನಂ (ಜಾವುಂಘ. ೨೪೧). [ಅಹಾರ + ಶುದ್ಧಿ]

ಅಹಾರಶೇಖರಣೆ (ನಾ). ಅಹಾರವನ್ನು ಕೂಡಿಡುವುದು; ಅಹಾರದ
ದಾಸ್ತಾನು: ಅಹಾರ ಶೇಖರಣೆ (Storage Roots) ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು
ತಾಯಿಬೇರುಗಳು . . . ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೬).

[ಅಹಾರ + ಶೇಖರಣೆ]

ಅಹಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ತಿಳಿ: ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಯೋಗಕ್ರಮಂ
ಗಳಿಂದಾಸನಪ್ರಮಾಣವನಾಹಾರಿಸುವುದು ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಯೋಗ (ಆದವ.
೮೭). [ಅಹಾರ? + -ಇಸು]

ಅಹಾರ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು; ವೇಷಭೂಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿನಯ:
ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳೊಳಿಸುವಾಂಗಿಕಮಂ ಗಾನಪಾಠ್ಯದೊಳ್ ವಾಚಕಮಂ
ತುಂಗಳೆಂಟೆ ಮೆಚಿದಳಾ ದಿವಿಜಾಂಗನೆಗಾಹಾರ್ಯ ಸಾತ್ವಿಕಂ ನಿಜಮೆ
ವಲಂ (ಅದಿಪು. ೯-೨೮); ಪ್ರಕಟಾಂಗಿಕ ವಾಚಕ ಸಾತ್ವಿಕಮಾಹಾರ್ಯಂ
ಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಭಿನಯಮುಂ . . . ರಂಜಕಮಾದುವು ರಂಗಮಧ್ಯದೊಳ್
ಕೌಶಿಕನಾ (ಅಜಿಪು. ೫-೯). [ಸಂ.]

ಅಹಾರ್ಯಕೆ (ನಾ). = ಅಹಾರ್ಯ: ವಿತಾಂಗಿಕಮಾಹಾರ್ಯಕ
ಮತಿಯ ಸಾತ್ವಿಕಮುಮುದರ್ ವಾಚಿಕಮೆನಿಸಿ ಚತುರಭಿನಯಮುಂ
(ರಾಜಶೇ. ೧೨-೭೩); ಅಭಿನಯವು 'ಅಂಗಿಕ' (ಅಂಗಚಲನೆಗಳು),
'ವಾಚಿಕ' (ಮಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು), 'ಅಹಾರ್ಯಕ' (ವೇಷಭೂ
ಷಾದಿಗಳ ರಚನೆ), 'ಸಾತ್ವಿಕ' (ರೋಮಾಂಜಾದಿಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ) —
ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಕೃಷಿ. ೨೦೫ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಅಹಾವ (ನಾ). ೧. "ಪಶುಗಳು ನೀರುಕುಡಿಯುವ ನೀರುತೊಟ್ಟಿ"
(ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಕೊಳ; ಹೊಂಡ: "ನಿಪಾನಂ, ಉದಪಾನಂ,
ವಾಪೀ, ಅಹಾವ: — ಈ ೪ ಬೆಂಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೨); "ಅಹಾವ
ಮದುದಪಾನಮೆನಿಸಿಕ್ಕು ಮುದ್ದಾಪಿಯೆನೆ ಬೆಂಚೆ ಗ ಭಿ ಧಾನ ಮಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಅಹಿಕೆ (ಗು). ೧. ದಿನದ; ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ; ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ದಿನ ಬರುವ.
(ನಾ). ೨. ಕೇತುಗ್ರಹ. ೩. ಪಾಣಿನಿಯೆಂಬ ಋಷಿ. [ಸಂ.]

ಅಹಿತ (ಗು). ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಮಡಗಿದ: "ಅಹಿತಂ, ನಿಹಿತಂ, ನೈಸ್ತಂ,
ಅರೋಪಿತಂ — ಈ ೪ ಏಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೨).

[ಸಂ.]

ಅಹಿತಪ್ರತಿಮೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ, ಮರ, ಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದ
ವುಗಳಿಂದ ಆದ ದೇವತಾಪ್ರತಿಮೆ, — ವಿಗ್ರಹ: ಅಹಿತಪ್ರತಿಮೆ
ಗಳೆನಿಸುವವು ದೇಹಗೇಹಾಪತ್ಯ ಸತಿ ಧನಲೋಹಕಾಷ್ಠ ಶಿಲಾಮೃದಾತ್ಮಕ
ವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳು (ಹಸಾರ. ೨೪-೧೬). [ಅಹಿತ + ಪ್ರತಿಮೆ]

ಅಹಿತಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಯಜನಾದಿ
ಷಟ್ಕರ್ಮನಿರತನುಂ ಅಹಿತಾಗ್ನಿಯುಮಪ್ಪ ದೇವತರ್ಮನೆಂಬ ಪಾರ್ವ
ನಿರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪-೮). [ಅಹಿತ + ಅಗ್ನಿ]

ಅಹಿತುಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಾವಾಡಿಕೆ: "ವ್ಯಾಳಗ್ರಾಹೀ, ಅಹಿತುಂಡಿಕೆ
— ಈ ೨ ಹಾವಾಡಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೯). [ಸಂ.]

ಅಹಿರ (ನಾ). ಅಭೀರಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಗೊಲ್ಲರವನು;
ಗೋವಾಲಕ. 'ಅಹಿರರಾಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಅಭೀರ]

ಅಹಿರಜೈತ (ನಾ). = ಅಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ: ಸಂಗರದೊಳತುಳಭುಜ
ಬಳತುಂಗಂಗೆಣೆಯಾರೊ ಪರಮವಿಶ್ವಾಸಿಯೊಳಂ ಭಂಗವಿರಹಿತನು
ಬಿರುದರ ಕಂಗಳ ಮುಳ್ಳೆನಿಸಿ ನೆಗಳ್ಳನಾಹಿರಜೈತಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ.
೨೭೬-೬೭; 1070). [ಅಹಿರ + ಜೈತ]

ಅಹಿರಜೈತುಗಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನ್ನು ನೆಗಳ್ಳಾಹಿರ
ಜೈತುಗಿದೇವ ಹಿರಿಯ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳಿದ್ದು . . . ಚಿಕ್ಕ
ಶಕುನಮಂ ಶ್ರೀಕೋಟಿನಾಥಂಗೆಯಾಹಿರಜೈತುಗಿದೇವಂ ಕೊಟ್ಟು
(ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೭೬-೬೮, ೭೦; 1070).

[ಅಹಿರ + ಜೈತುಗಿ + ದೇವ]

ಅಹಿರರಾಯ (ನಾ). ಅಭೀರರ ದೊರೆ: ಅಹಿರರಾಯ ಶೈಲದಂಭೋಳಿ
(ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೭, ೨೬-೧೫; 1196). [ಅಹಿರ + ರಾಯ]

ಅಹು (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ. ೨. ಬತ್ತ; ನೆಲ್ಲ. ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದು;
ಅತಿ ಸಣ್ಣದು: "ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಪ್ರೀಹಿರವಂಗಳಾಹುವೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ.
೮೭). [ಸಂ.]

ಅಹುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ಅಹಿತ
ನಲ್ಲಾತನೇನಾನೊಂದು ಕಾರ್ಯವನುಗ್ರಹಿಸಿಬಂದಿಹನಾಹುಗೊಳಿಸಿರೆನಲು
(ಜನಮು. ೯-೨೫).

[ಅಹು (< ಅಗು) + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಅಹುತ (ಗು). ೧. ಹೋಮಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ).
೨. ಅತಿಧೈ; ಸತ್ಕಾರ. ೩. ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲೆಂದು ಮಾಡುವ ಒಂದು
ಯಜ್ಞ. [ಸಂ.]

ಅಹುತಿ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿ
ಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿಸ್ಸು: ಬೀಳುವಾಹುತಿಗಳಂ ನುಂಗಿ ನೊಣೆ
ದೊಡನೊಡನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩-೩೩೩). ೨. ಬಲಿ; ತುತ್ತು: "ಕಬಳ
ಮಾಹುತಿಯೆನಲ್ ತುತ್ತಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೭); ರಾಹು ನೆಲಸಿ
ದೊಡೆ ಸಪ್ತಮುಗೇಹದೊಳೀಕ್ಷಿಪೊಡೆ ಸೂರ್ಯಶಶಿಗಳ ಶುಭಸಂದೋಹಂ
ಕಾಣದೊಡನಲಂಗಾಹುತಿ ಪನ್ನೆರಡುವರ್ಷದಿಂದವನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ.
೬-೩೪). 'ಅಹುತಿಗೊಡು' ಪರಾ.

ಅಹುತಿಮಾಡು=ಬಲಿಯಾಗಿ ಮಾಡು; ಅಹುತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸು:

ವಿರೋಧಿಯಂ ಕೋಪಹುತಾಶನಂಗಾಹುತಿಮಾಡಿ (ಜಗವಿ. ೯-೪೫ ವ).
ಅಹುತಿಯಾಗು = ಬಲಿಯಾಗು; ತುತ್ತಾಗು: ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿಯ
ವರು . . . ಗುಂಡಿಗಾಹುತಿಯಾದರು (ಕಂಬಕು. ೮೭). [ಸಂ.]

ಅಹುತಿಕೊಡು 'ಅಹುತಿಗೊಡು' ನೋ.

ಅಹುತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸು. ೨. ಬಲಿ
ಕೊಡು; ತುತ್ತಾಗಿ ಮಾಡು: ಅವಯವದ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವವನಾಹುತಿ
ಗೆಯ್ತುಳಂಗಜಾಗ್ನಿಯೊಳುಂಡಿತ್ತವಳೊಳಸುಪೊಂದೆ ಸತಿ ಮಾಯುವನಾ
ಕುಳ ಕಾಮಶಿಖಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾಹುತಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೨೫).

[ಅಹುತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಹುತಿಗೊಡು, ಅಹುತಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಅಹುತಿಗೆಯ್ ೨: ಸಾಂದ
ರಾಂಗಿ ಭವಾನಿ ಕಲುಷಿತದಿಂದೊಗೆದು ನೆಗೆದುರಿವುರಿಗೆ ಭರದಿಂದಮಾಹುತಿ
ಗೊಟ್ಟೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ದೇಹವನು (ಬಸಪು. ೬೧-೧೭). ಅಹುತಿಕೊಡು: ೨.
ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿದ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನು ದೇವ
ಗಣಕ್ಕೆ ಅಹುತಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೮೨). [ಅಹುತಿ + ಕೊಡು]

ಅಹುತಿಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಅಹುತಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಲಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ನುಂಗು: ಅತನ ಮಾತಾಸಿತ್ಯಗಳೆಲ್ಲಮೆಪ್ಪತ್ತೇಳುಕೋಟಿ ವರುಸಂಬರಂ ಪುಳುಗೊಂಡದ ನರಕದಲ್ಲಿಕ್ಕೆ ನೀನಾಹುತಿಗೊಳುತ್ತಿರು ಗಂಡಾ ಎಲೆ ಪಾಪವೇ (ಎಂ. XXIII, ೩೦-೧೪; 1265); ಉಬ್ಬು ತುಪರಿಗೆ ಧಗಧಗಿಸುತಡುಗಬ್ಬುಗಳನಾಹುತಿಗೊಳುತ್ತಂ . . . ಪಿರಿಯುರಿ ಹಬ್ಬುತ (ಬಸಪು. ೪೪-೨೧); ಅಪ್ಪೆಸನಾಹುತಿಗೊಳಲಿ ಪಾವಕ ನಮ್ಮ ಖಾಂಡನವ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೦-೩೧). [ಅಹುತಿ + ಕೊಳ್ಳಾ]

ಅಹುದು 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅಹೂತ (ಗು). ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಹ್ವಾನಿಸಿದ: ಭಾವಿತೀರ್ಥಕರ ಪುಣ್ಯದೂತಾಹೂತಂ ಪುರುಹೂತಂ ಬಂದು (ಅದಿಪು. ೬-೬೮ ನ); ಅಹೂತರಾಗಿದ್ದ ಅತಿಥಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಹೊರಟು ಹೋದರು (ಅಧಿಕಾ. ೧೩).

[ಸಂ.]

ಅಹೂತಿ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವುದು; ಅಹ್ವಾನ. 'ಅಹೂತಿಗೆಯ' ಪರಾ. ೨. ಬಲಿ; ತುತ್ತ: ಸಪ್ತವಿಧ ಮಂತ್ರದಿನರ್ಹತ್ವಾಜಾವಿಶಿಷ್ಟ ಮಪ್ಪ ಶುಚಿಪ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ಘೃತತಿಲಾದಿಗಳನಾಹೂತಿಗಳನಿಕ್ಕುತ್ತಂ (ಜಾವುಂಉ. ೨೩೧). [ಸಂ.]

ಅಹೂತಿಗೆಯ (ಕ್ರಿ). ಕರೆ; ಬರಮಾಡಿಕೊ; ಅಹ್ವಾನಿಸು: ಅಪುರಂ ಶ್ರೀಪುರುಹೂತಾಹೂತಿಗೆಯ್ಯಂತಿ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕೇತುಹಸ್ತಂ ಗಳಿಂದಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೨೧). [ಅಹೂತಿ + ಗೆಯ (< ಕೆಯ್)]

ಅಹ್ಯತ (ಗು). ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ತಂದ. 'ಉದಾಹೃತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಅಹ್ಯತಿ (ನಾ). ೧. ತರುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು: ಶೈತ್ಯಗಂಧಗುಣಾಹೃತಿಯಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಜೀವನಿಕಾಯ ಸಮೇತಂ ಮನುಷ್ಯರಾ ದಿಲಂಗಳಂ ಪೂಜಮಟ್ಟು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೩). ೨. ಅಪಹರಿ ಸುವುದು; ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು: ದಾನವನಿನಾದ ಸುತಾ ಹೃತಿಯೋಳ್ ಪೊದಟ್ಟು ನಿನ್ನಾಧಿಯನಾನಭೀಕ್ಷಿಸಿ ಗುಣಪ್ರಣಯಿತ್ವದ ಬಂದೆನಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೦). ೩. ಶೇಖರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಅಹೇಯ (ಗು). ೧. ಹಾವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಹಾವಿನ. (ನಾ). ೨. "ಹಾವಿನ ವಿಷ, ಚರ್ಮ ಮುಂತಾದ್ದು" (ಅಮರ. ೬೪೩).

[ಸಂ.]

ಅಹೇರ, ಅಹೇರಿ, ಅಹೇರು (ನಾ). (ಉಕ). (ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ) ಉಡುಗೊರೆ; ಮುಯ್ಯಿ: ಅಕೇತನಕ್ಕ ಅಂತ ಬಂದಮಾಳಿ ಹಾಂಗಾರ ಅಹೇರ ಏನು ಕೊಡುತೀರಿ (ವೈನ. ೧೧೧); ಅವರಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತಾಬಾಣ ವಾಟಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯ 'ಅಹೇರ' ಎಂದು ಕೊಟ್ಟರು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೬). ಅಹೇರಿ: ತಂದೆಯವರು ಅಳಿಯನಿಗೆ ಅಹೇರಿಯೆಂದು ಐದುನೂರುರೂಪಾಯಿ ಚೆಕ್ಕು ಕಳಿಸಿದ್ದರು (ದೀಪನ. ೬೨). ಅಹೇರು: ಅಹೇರು ಅಂದ್ರ ಐದುಸಾವಿರಕ್ಕ ಬಂತು (ಮಿಂಚಹು. ೬೬); ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಪಾಂಡುರಂಗನಿಗೆ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಅಹೇರನ್ನು ತಂದಿದ್ದ (ಸಮಜೀ. ೯೪೮).

[← ಮರಾ. ಅಹೇರ್ < ಸಂ. ಅಭಿಹಾರ]

ಅಹೇರಿ 'ಅಹೇರ' ನೋ.

ಅಹೇರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ: ಮಾಳವಿಯಾಹೇರಿ ಕಾಂಬೋಧಿ . . . ಅವನೊಲ್ಲು ಪಾಡಿದ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೬-೩೦).

[ಸಂ. ಅಭೇರಿ]

ಅಹೇರು 'ಅಹೇರ' ನೋ.

ಅಹೋದು 'ಅಗ್ನಿ' ಪರಾ.

ಅಹೋಪುರುಷಿಕ 'ಅಹೋಪುರುಷಿಕ' ನೋ.

ಅಹೋಪುರುಷಿಕ, ಅಹೋಪುರುಷಿಕ (ನಾ). ಒಣಜಂಭ; ದುರಹಂ ಕಾರ; "ತನ್ನ ಸಮಾನರಿಲ್ಲವೆಂದು ಗರ್ವದಿಂದ ಭಾವಿಸುವಿಕೆ" (ಅಮರ. ೬೪೩). ಅಹೋಪುರುಷಿಕ: "ಅಹುದಹುದೆನಿಪ್ಪುದು ಮಾಹೋಪುರುಷಿಕಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೨).

[ಸಂ. ಅಹೋಪುರುಷಿಕಾ]

ಅಹ್ನಿಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿದಿನದ; ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯೇ ಮುಂತಾದ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ. ೩. ನಿರಂತರವಾದ ಉದ್ಯೋಗ. ೪. ನಿತ್ಯಆಹಾರ, —ಊಟ. ೫. ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ಓದಬಹುದಾದಷ್ಟು ಗ್ರಂಥದ ಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಅಹ್ಲಾದ (ನಾ). ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ: ಜನಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಪಾದಂ ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಾಂಡೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಅಹ್ಲಾದಕರ (ಗು). ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಆನಂದ ಜನಕವಾದ: ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಎಷ್ಟು ಅಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಅಹ್ಲಾದಕಾರಿ (ಗು). = ಅಹ್ಲಾದಕರ: ಉಚಿತ್ಯಕಾರ್ಥಾಂತರವಾಚಿ ಶಬ್ದಮವಭಾಸರೂಪಮಾಹ್ಲಾದಕಾರಿಯಪ್ಪುದದರ್ಥಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೩೦).

[ಸಂ. ಅಹ್ಲಾದಕಾರಿನ್]

ಅಹ್ಲಾದನ (ಗು). ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವ: ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಅಹ್ಲಾದನಶಕ್ತಿ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ . . . ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಅಹ್ಲಾದಿಸು, ಅಹಲ್ಲಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಆನಂದಿಸು: ಸ್ತ್ರೀಪುನಪುನಕ ಜಾತಿಗೊಲ್ಲು ಗಣತಿಂಥಿಯನಾಹ್ಲಾದಿಸಲ್ ಕಣ್ಣಿನಿ ತ್ತಾಮಹಂತಕಂಗಳ. . . ನೃಪತಿ (ಮದೇಪು. ೨೫-೩೫). ಅಹಲ್ಲಾದಿಸು: ಚೇಗೆ ಬಪ್ಪದೆನುತ್ತ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕೆ ಗುರುವಹಲ್ಲಾದಿಸಿದ ಮನಬಂದೊಲು (ಷತಿಲ. ೩-೧೩೩). [ಅಹ್ಲಾದ + ಇಸ್ಯ]

ಅಹ್ವಯ (ನಾ). ಹೆಸರು; ನಾಮಧೇಯ: ನಿನಗನ್ನರ್ಥಂ ಶ್ರೀಧರ ವಿನುತಾಹ್ವಯಮೆಂದು ಪೊಗಟ್ಟು ದಾ ದಿವಿಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೮).

[ಸಂ.]

ಅಹ್ವಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಸರನ್ನು ವಡೆ: ಕಡೆಯ ಶಿಶು ನಾರಾಯಣಾಹ್ವಯವಿಡಿದು ಬೆಳೆವುತಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧-೧೬). [ಅಹ್ವಯ + ವಿಡಿ]

ಅಹ್ವಾನ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಕರೆ: "ಅಕಾರಣಂ, ಅಹ್ವಾನಂ, ಅಭಿಮಂತ್ರಣಂ - ಈ ೩ ಕರೆಹ" (ಹಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩). 'ಅಹ್ವಾನಂಗೆಯ' ಪರಾ. ೨. (ಉಕ) ಸವಾಲು: ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರೌಢವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ತೋರಿಸುವನಾಗಿ ಅಂಡಯ್ಯನು ಅಹ್ವಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು (ಸಾಹಿ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಅಹ್ವಾನಂಗೆಯ (ಕ್ರಿ). ಕರೆ; ಅಹ್ವಾನಿಸು: ಅಂತು ಕೊಟ್ಟಯ್ಯ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಂಗಳನಾಹ್ವಾನಂಗೆಯ್ಯ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೯ ನ); ಅಹ್ವಾನಂ [ವಾಣಂ. ಅವಾಹನೆ] ಗೆಯ್ದ ಶ್ರೀನಿವೇಶರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩).

[ಅಹ್ವಾನ + ಗೆಯ (< ಕೆಯ್)]

ಅಹ್ವಾನಪುರುಷ (ನಾ). ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು; ದೂತ: "ಬಣ್ಣ - ಸಂಮಾರ್ಜನ, ಮಾರ್ಗ, ವಂಶೇಷ, ಅಹ್ವಾನಪುರುಷೇ ಚ" (ಶಮಭಾ). [ಅಹ್ವಾನ + ಪುರುಷ]

ಅಹ್ವಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕರೆ; ಬರಮಾಡು: ಅದಿತ್ಯಂಗಳ್ಳುಂಗುಡಲೆ ನುತುಂ ಮೇದಿಗಿಳಿದೆಯ್ದದ ಸುರಪತಿ ಮೊದಲಾದರನೆಲ್ಲರನಾಹ್ವಾನಿಸು ತಾದರಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೬); ಬಾ, ಬಾ, ಎಂದು ಅಲೆಗಳಿಂದ ನದಿಯು ರವಿಯನ್ನು ಅಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ನವೀ. ೬೪); ಚಂದ್ರನನ್ನು ಅಹ್ವಾನಿಸಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೬). ೨. (ಉಕ) ಅಮಂತ್ರಿಸು. [ಅಹ್ವಾನ + ಇಸ್ಯ]

ಅಳ್ 1, ಅಳ್ 1 (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸು; ಪ್ರಭುತ್ವ ಮಾಡು; ನಿ ಯಂ ತ್ರಿ ಸು : ಶ್ರೀಮತ್ಪದಂಬಸನ್ಮಾಸಂಪನ್ನನಭೋರ[ನಾ] ಅರಿಕಕುಸ್ಥಭಟ್ಟೀರನಾಳೆ ನರಿದಾಪಿ[ಳೆ] ನಾಡುಳ್ (ಮೈ. ೧೯೩೬, ೧೬-೨; 450); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಎಜೆಯಪೊರಾ ಪೃಥುವೀರಾಚ್ಯಂಗಿಯೆ ಶಾಚಮಣಲೆಯರುಂ ನನ್ನಮೆಲೂರುಂ ಸನ್ನೊನಮಾಳ ಕಿಜುವೆಟ್ಟಿಗರಾ ಪನ್ನಿವ್ವರ್ಗ್ಗಂ (ಎಕ. XIV, ೨ರಮ. ೨೫೩-೧; 800); ಅದನಾಳ್ವ ನಖಿಳಖಚರಪತಿಮಕುಟಮಣಿಗಣಕಿರಣರಾಗರಂಜಿತಚರಣಯುಗಲಂ... ಆತಿಬಳನೆಂಬಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೧ ವ); ಆ ಪುರಮನಾಳ್ವಂ ವಿಶ್ವಸೇನನೆಂಬ ಮಹಾಮಂಡಳಿಕಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧-೯೦). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು : ನೆಗಟ್ಟ ಮಹಾಪಟ್ಟಣಮೊಳ್ವನಾಳ್ವ ಪುಲಿಗೇಜೆಯೆಸೆಗುಂ (ಎಕ. XIII, ೩೩೧-೨೬; 929); ವೃತ್ತಕುಚಂಗಳಿಂದುದಿದರ್ ಚಂದನದೊಳ್ ತಳಿ ವಾರ್ಸು ಬೆಳ್ಳನಾಳ್ವತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೬); ಅಸುವೆ ಶಿಳಾಪಟ್ಟಿಕಾಭಿ ಧಾನಮನಾಳ್ಗಂ (ವಸ್ತು ಕೋ. ೫೦-೩೨); ಪಿತ್ತಜ್ವರನಿರತನ ಬಾಯ್ಗಂಪ ನಾಳ್ವಿದರ್ ಪಾಲ್ ಬೇವಿನ ಕಾಯ್ಕೋಲ್ ಕೈಪೆಯಪ್ಪಂತಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೪೪). ೩. ಅನುಭವಿಸು; ಭೋಗಿಸು : ಓದಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿ ನಾಳ್ವಕ್ಕರಗವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನೆಯೊಂದು (ಎಕ. XX, ೬-೨೮; 1012). ೪. ರಕ್ಷಿಸು; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಕಾಪಾಡು : ಕಾಮಧೇನಿದುರ್ ಮೂಟಿಕೆ ಗೊಡ್ಡಾಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩); ಯೀಸ್ಥಾನದುಂಬಳಿ ಸಹಿತಕ್ಕೊಡೆಯರು ಅಚಾರವಂತನಪ್ಪ ಪೂಜಾರಿಯನಾಳ್ವ ಪೂಜಿಸುವರು (ಸೌ. ೧೯-೩, ೨೭೦-೮೪; 1169); ಜಾರತ್ವ ಮಾಡೊ ಪತ್ತಿಯ ಕೂಡಿ ಆಳಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೨-೬೦-೪). ಅಳ್ 1 : ೧. ತುಂಬಿಯ ಮೇಳವದ ಗೀತದ ವಿನೋದದಲಾಳಿದರು ವನವಾಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನು ಸೊಗಸಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧); ಬಳಿಕ ಸುಧಮದೇವತೆ ಭೂವರನಾಳುವಿಕೆಯೊಳು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ... ರಾಜಿಸುವಳು (ಕಂಸವಿ. ೪-೧೦೬); ಆದಿನ ಮೊದಲು ಮೈಸೂರನಾಳಿದರಾ ಯಾದವಕುಲವರ್ಧನರು (ಹದಿಬ. ೧-೮). ೨. ಕಾರವ ಗೋಳಿಡುತ ಸುಕುಮಾರಕರ ಸಾವಿಗೆ ಹಂಬಲಿಸೆ ಅಳಿದನು ದುಮ್ಮಾನ ವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೬ ಸೂ. ಅಡಿಬಿ); ಕೇಳುತೊಯ್ಯನೆ ಲಲನೆಯರು ನಲವಾಳಿದರು (ಜಿನಭಾ. ೧೫-೨೧); ದಿತಿಯು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದೊಳ್ ಪಾಸಿ ದರ್ಭೆಯನದರ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಯನಾಳಲು (ವೆಂಕಾ. ೧-೧೫-೧೦). ೪. ನಿನ್ನನಾಳ್ವನೆಂದು ಬಾಣಸಿನ ಕರಣಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಣೆಯೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪ ವ); ಗಂಧರೈವರು ಮೂಜುಲೋಕದ ಗಂಧರೊಬ್ಬಳನಾಳ ಲಾಜುರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೪೬).

ಅಳ್ 2, ಅಳಿದ = ೧. ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ; ಪ್ರಭು : “ಈಶನೊ ಲಾಳ್ವಂ” (ಕರ್ಣಾ. ೫೪); ಶಲ್ಯ ಶಕುನಿ ದುಶ್ಯಾಸನ ವೃಷಸೇನಾದಿ ಗಳಾಳ್ವನ ಮುಳಿದ ಮೊಗಮನಜಾದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೧೦ ಪ); ಅಳ್ವಂ ಎಂತು ನಿರ್ಗುಣನಾದೊಡಂ ಗುಣವಂತನಪ್ಪ ಭೃತ್ಯನಾಳ್ವನೆಡೆಂ ಕಡೆ ಗಣಿಸಿಪುದೊಪ್ಪದು (ಪಂಚತಂ. ೩೧-೧); ಒಬಂಗಿಬರಂ ಕೊಲ್ಲುವರು ಆಳಿಗಾಳ್ವನಂ ಕೊಲ್ಲರು ತಪ್ಪೆ ತಪ್ಪುವರು (ಸೌ. ೧೯-೩, ೨೭೬-೨೦; 1190); ಅಳಿಸಗಿದುವಾಳ್ವಂಗೆಂಬಾ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಿಂದ (ಜಯಕಾ. ೧೦-೩೮); ಸುರರಾಳ್ವಂ ಮೈಗೇಂದ್ರಪೀಠವನಿಳಿದು ನಡೆತಂದು (ಚಿಬಪು. ೨೦-೪). ೨. ಪತಿ; ಗಂಡ : ಪಾರ್ವತಿಗಾಮದುಂತಸ್ತಾಪವಾಳ್ವನ ಚರಣಚಿಂತೆ ಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೧೮); ಅತಂಕದಿಂದಾಳ್ವನ ಪೆಸಗೊಂಡಳು ನೂತನ ಕಂದರ್ಪರೂಪ ಸೋತವಳೊಡನೆ ವಂಚನೆಬೇಡ ಮತ್ಯಾಣನಾಥ ಮೆಯ್ಯೊಜೊಂದಳಲಿ (ಪೋಪ. ೨೬-೪೬). ಅಳಿದ : ೧. ಏಳನವ ನಿನ್ನೇನಮಾಡಲಿ ಅಳಿದನೆ ಚಿತ್ತೈಸುಯೆಂದನೆ (ಕಾಶಿ. ೨೪-೮); ಅಳಿದನೆ ಪದಕೆರೆಗಿ ನಿಂದು ಕೃಪಾಳು ಜಯಜಯತೆನುತ (ಗಗತಾ. ೧೫-೪).

ಅಳ್ವನಚಕ್ರ = ಪ್ರಭುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿನ ಚಕ್ರಾಯುಧದಂಥವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನನ್ನಿನಾರಾಯಣಂ... ಪತಿಮೆಚ್ಚಿಗಣ್ಣನಾಳ್ವನಚಕ್ರಂ ಕರ್ಪುರವರ್ಷಂ (ಸೌ. ೧೯. XI-೩, ೫೩-೩೫; 1007). ಅಳ್ವನ್, ಅಳ್ವೊಂ = ಪ್ರಭು; ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ : ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೆಲ್ಲಮುಖಮಾನಿಗಳಪ್ಪೊಡ ಮಾಳ್ವನಿಟ್ಟಿಯಂ ನುಡಿನವರೆಲ್ಲಮಾತನೆಡಜೊಳ್ ನಿಲಲಾರ್ಪೊಡಂ... ಈ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶುದ್ಧಕ); ಶ್ರೀ ಮ ತು ಕಲುಕಜಿನಾಡಾಳ್ವರು ಚೊಕ್ಕ ಜಿನಾಲಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತಿಕ್ಕೇಜೆಯ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೯೨-೨; 1000 ?); ನಮ್ಮಾಳ್ವಂ ಸ್ವಾಮಿ ನರೇಂದ್ರಂ ಮಗನೆ ಕೂರ್ಮಯಿಂದೆ ನಿನ್ನಂ ನೋಡಲ್ ತಾಮ್ಮನೆಗೆ ಬಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪); ಮಗಧೆಯೆಂಬುದು ನಾಡಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಮಧುರೆಯೆಂಬುದು ಪೊಜಿಲದನಾಳ್ವೊಂ ಪ್ರಜಾಪಾಳನೆಂಬೊನರಸಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೬೧-೧೩); ಜಂಬುದ್ವೀಪದ ದಕ್ಷಿಣಭರತದ ಮಳಯದೇಶದ ರತ್ನ ಪುರಮ ನಾಳ್ವೊಂ ಶ್ರೀಪೇಣಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೬-೮೬ ವ). ಅಳಿ ಬಾಳಿದವ = ಅನುಭವಿಸ್ತು; ವೃದ್ಧ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಅಳ್ವೊತ್ತು = ಅಕ್ರಮಿಸಿ ಅದುಮು, —ಅಮುಕು : ಉತ್ತಮಸತ್ವದಿಂ ಪಿಡಿದು ಜಾಣೂರನಂ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಕೃಷ್ಣನಾಳ್ವೊತ್ತಿದೊಡೊತ್ತಿ ಧಾತ್ರಿ ರಸಗದುರ್ಗದು (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೯೩). ಅಳ್ವಂಬರ್ಪರ್ = ಅಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಅಳುವವರು; ಅನುಭವಿಸುವವರು : ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕಾರೊರ್ವರಾಳ್ವಂಬರ್ಪರ್ವರ್ಗರ್ಗಿ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನಳಿದ ದೋಷಮಕ್ಕುಂ (ಸೌ. ೧೯. XI-೩, ೬೭-೧೬; 1032).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಳ್; ಮಲ. ಅಳು; ಕೊಡ. ಅಳ್; ತುಳು. ಅಳು; ತೆಲು. ಏಲು]

ಅಳ್ 2 ‘ಅಲ್’ ನೋ.

ಅಳ್ 3, ಅಳ್, ಅಳ್ 3 (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸು; ಮನುಷ್ಯ; ಪುರುಷ : ಇಂದವನ್, ನಾಳೆ ನಾನ್, ಏನ್ ಪಾಡೊ ಅಳಬಾಲ್, ಬೀಸುವ ಬಯಲ್ ಗಾಳಿ ಪರಿದಡಂಗುವ ನೆಲಲ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೬-೧೪). ೨. ಸೇವಕ; ದೂತ : “ಅಲ್ - ಜಲನಿಮಜ್ಜನೇ (ಮುಳುಗು), ಸೇವಕೇ ಕುಳಂ (ಅಳ್)” (ಶಮಧಾ); “ಸೇವಕನಿಮಜ್ಜನಗೊಳಾಳು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೬); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶ್ರೀಪುರುಷಮಹಾರಾಜ ಪ್ರಭುವೀರಾಚ್ಯಂಗಿಯೆ ಅವರ ಮಗನ್ನಿರ್ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯರ್ ಈ ನಾಡು ಅಳ್ವನ್ನು ಅವರಾಳ್ ಚೆಣ್ಣು ಪೂರೊಳೆ ಎಜಮ್ಮನಾಸನ್ನಿ ಅಳೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫-೧; 750); ಅಕೆಯಂ ಬೆಳ್ಳಾಡೊಳ್ ಮಸಣದೊಳ್ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿಕ್ಕಮೆಂದಾಳ್ವಕ್ಕೆ ಬೆಸನಂ ಪೇಜೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೧೨-೪); ಅಣುಗಾಳ್ಯಾಯ್ಕದ ಶಾಯ್ಕದಾಳ್ವಿಜಯದಾಳ್ವಾಳುಕ್ಕ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಾದಾಳ್ವಳಿ ಲಾಳ್ವನಕ್ಕೆ ನೆಜಿದಾಳ್ವಿಟ್ಟಾಯದಾಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೯; 1068). ೩. ಭಟ; ಯೋಧ; ಸೈನಿಕ : ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯ ಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); ಗೆಲಲಾರ್ಪೊಡೊಡು ಗೆಲ್ಲುದು ಗೆಲಲಾಜ ದೊಡಣ್ಣಿಸಾವುದಾಳ್ವಿನಿಂತೆ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೧); ಶತ್ರುಘ್ನನಂ ಜಯಿಸುವಾಳುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೫); ಸಿಡಿಲಾಳ್ ತಡೆ ಯದೆಡೆಯ ನಡುವೆಟ್ಟುಗಳ್ಗೆ ಕಟ್ಟುಬ್ಬರದಿಂ ಬಂದೆಜಗುಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧-೫). ೪. (ಚತುರಂಗ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ) ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು : ಅನಿತುಂ ತುರಂಗದಚಮೊಂದೊಂದಕ್ಕೆ ನೂಜಾಳ್ ತಗುಲಿರೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಡೆ ನೋಡಿ ಕೂಡೆ ಪಡೆದತ್ತ ಕೋಟಿಪೆಂಚೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫); ಭರದಿಂದಿಭದೊಳಿಭಂ ಹರಿ ಹರಿಯೊಳ್ ತೇರ್ ತೇರೊಳಾಳೊಳಾಳ್ ಪೋಣ ದುರ್ಗದು (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೬); ಸಾರ್ಥಯೋಜನದೊಳಾಳ್ ಗಜತುರಂಗ ರಥವಿಟ್ಟು ನಡೆದುದುತ್ಸಾದಿಂ ನರನ ಮೇಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೫).

ಅಲ್ಪ : ೧. ಮಹಿಯಲಾಗದಿದನ್ ನಾಮ್ ಪೆಣ್ಣೆಂಬುದನ್ ; ಅಣ್ಣ ಕೊಳ್ ಪೋರಲ್ ಪುಟ್ಟದವರಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೂ. ೩-೫೦) ; ಶ್ರೀರಘು ವರನಯ್ಯ ಕೊಂಡೆಯಣೆಯಾಣ್ಗೆ ಹಲಂಬಿದಂ (ಗೀವಂ. ೧೦೮-೯).
ಅಲ್ಪು : ೧. ಗಾಳಿ ಮಣ್ಣುಂಡೆಯೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೊರಹೊರಳಲದು ಅಳಿಸಿಪುದಂತಾಗದಿರೆ ಬರಿಯ ಹೆಂಟಿ ಬಾಳೇನು ಧೂಳು ಸುಳಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೯) ; ಅವರು ಇಂಥ ತಿರುಗಾಟಗಳಿಗೆ ಅಳಲ್ಲ (ಒಂಟಿದ. ೪೬) ; ತೋಳ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರೆ ಅಳಿಗೊಂದು ಕಲ್ಲು (ಗಾದೆ). ೨. ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ರಣಸಾಗರನಾ ಅಳು ವಿಜ್ಞಾನೆ ಪ್ರಹಾರ ಭೂಷಣನಾ ಮಗನ್ ಕಾಮಕೋಡನ್ (ಎಚ್. IX, ೮-೨ ; 710) ; ನೀವೊಡೆಯ ನಾನಾಳು . . . ಉತ್ತಮಂ ನೀನಧಮ ನಾನಯ್ಯ (ಬಸಪ್ಪ. ೨೨-೬೧) ; ಆಳಾಗಬಲ್ಲವನು ಅಳುವನು ಅರಸಾಗಿ ಅಳಾಗಿ ಬಾಳಲಟಾಯದನು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಹ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೮) ; ಅಳಾಗಿ ದುಡಿ ಅರಸಾಗಿ ಉಣ್ಣು (ಗಾದೆ). ೩. ಕೊಣ್ಣುಣಿ ಯರಸರಾ ಅಳು ಎಟುದು ಸತ್ತೋನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩-೨ ; 740) ; ಪೊರೆದಂಕವಾಳಿನಂತೆ ಪತ್ತಿಸಿ ನೋಟ್ಟು ಸೂಳೆಯಂತೆ ಲೇಸಲ್ಲದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾಯಿಸಿ ನೋಯಿಸುವುದ್ರಿಯಂಗಳುಮಂ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೯-೨೩) ; ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಹೊಕ್ಕಾಳು ಮರಳಿದಡಸ್ತವಿಜ್ಞಾ ಭಾಳಲೋಚನನೆಂಬ ಬಿರುದನು ಬಿಟ್ಟಿ ನಾನಂದ (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೀ. ೪-೯) ; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಅಳು ಕಟ್ಟಿದವನೇ ಅರಸು ಕೂಳು ಇಕ್ಕಿದವನೇ ದಾತ (ಗಾದೆ). ೪. ಬಳಿಕೆರೆದು ಥಟ್ಟಿನೊಳಾಳು ಕುದುರೆಯ ಗಜರಥವ ಭೂಪಾಲರಳಿದುಳಿದವರ ಲೆಕ್ಕವ ನೈದೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೬) ; ಅಳ ಕೊಂದನು ಲಕ್ಕವನು ತುರಗಾಯನು ನಾಲ್ಕಾವಿರವ ಶುಂಡಾಲಘಟೆಗಳ ತುಂಡಿಸಿದನೊಂದೆರಡು ಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೧೬) ; ಅಳು ಕುದುರೆಗಳು ಸಹಿತ . . . ಬಹ ದಾಳಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೬). ೫. ಶೂರ ; ದಿಟ್ಟ ; ಗಂಡಸುತನ ಉಳ್ಳವನು : ಅಳಹಿರಿ ನಿಮಗಂಜುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೀ. ೧೫-೭೦) ; ಅಳು ನೀನಹುದೆಲವೊ ಕರ್ಣ ವಿಶಾಲಮತಿ ನೀ ಲೇಸುಮಾಡಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧೪). ೬. (ಚದುರಂಗದಾಟದಲ್ಲಿ) ವೇದೆ, — ಕಾಯಿ : ಇನ್ನು ಹಿಡಿಯದಿರು ಸಾಕಾಳ ಪನ್ನ ಗವೇಣೆ ಮುನ್ನಾನೆ ಸಿಕ್ಕಿದುದ ನೋಡಿದಾ ಶಶಿವದನೆ . . . ನಿನ್ನ ಚತುರಂಗಮಂ ಗೆಲ್ಲಿನೆಂದೊರ್ವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೦) ; ಸಿದಿಯಾನೆಗಳನಾಳೊತ್ತು ರಥಕ್ಕೆ ಕೈದು ಡುಕು ಮಂತ್ರಿಯ ಮೇಲಕೇಟು ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಕ್ಕ ಮುಟ್ಟಿಯೆಂದು ಚದುರಂಗದಡಿಯಮೇಲ್ದಾಯ ಪೇಳಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೨೦). ೭. ಕೆಲಸಗಾರರು ; ಕೂಲಿಯವರು : ನಾಳೆ ಗಾರಿಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಐದಾಳು ಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ) ; ಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಾಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ ; ಸುಮಾರು ಐದರಿಂದ ಆರು ಅಡಿ : ಸರಿಯೆಂದು ಎರಡು ಅಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ನನ್ನ ದೇಹವು ಬಂದಿತು (ಮೇದಿಮ. ೧೨೩) ; ಬಾವಿ ಎಷ್ಟು ಅಳುದ್ದ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

ಅಳಾಗಿಸಿಕೊಳ್ = ವ ಶೆ ಪ ಡಿ ಸಿ ಕೊ ; ಅಧೀನಮಾಡಿಕೊ : ಕೇಳಿದನಾ ಲೇಖನಾರ್ಥಕ ಕಂಪಭೂಪಾಲನೊಂದು ನೆನದೊಳು ಅಳಾಗಿಸಿಕೊಂಬ ಬಗೆ ನಮ್ಮನಸುರನೆಂದಾಳೋಚಿಸಿದನೆದೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೬೮). **ಅಳಾಳ್ =** ಅಳಿನ ಅಳು ; ದಾಸಾನುದಾಸ : ಕಾಳನೊ ರಾವಣನೋ ಶಿಶುಪಾಳನೋ ತಾನೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟು ನರಗನ ತಲೆ ತನ್ನಾಳಾಳ ಕಯ್ಯೆವೆಂದುದು ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯದೊಳೆ ಗಂಗಳೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೬ ; 974). **ಅಳಿನೇಟುಕೆ =** ಮಕ್ಕಳು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಹೊಜವಳಯದಲಿ ಪುರದ ಅಳಿನೇಟುಕೆ ಹಿಡಿದವನಿ ಗುಣಿಯಾಳು ಚೆಂಡಿನ ಹೊಣಕೆ ಚೆಣ ಕೋಲಾಳು ಗೊತ್ತಿನದಂದೆಯೆನೆ ನಾನಾ ವಿನೋದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧).

ಅಳುಕಾಳು = ಸೇವಕ ಮೊದಲಾದವರು : ಅಳುಕಾಳಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆಯುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ನಾನಿನ್ನೂ ಇಳಿದಿಲ್ಲ (ಹಾಹುತ. ೩೫) ; ಅಳುಕಾಳು ಇದ್ದವನಾದರೆ ಕಾಳಯಮ ಬಿಟ್ಟಾನೆ (ಗಾದೆ). **ಅಳುಹೋಳು =** ಅಳು ಮೊದಲಾದವರು : ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬರುವ ಅಳು ಹೋಳುಗಳ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಎಳೆದ ಒಂದೆರಡು ಗೆರೆಗಳಿಂದಲೇ ಕತೆ ಗಾರ್ತಗಿದ್ದ ಜೀವನದ ಇನ್ನೊಂದು ದಿಕ್ಕನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ತೇಮೋಡ. ೨ ಮುನ್ನು). **ಅಳಿಂಮುನ್ನಿಟುವ =** ತನ್ನ ಸೈನಿಕರಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ತಾನೇ ಶತ್ರುವನ್ನು ಇದಿರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಳಿಂಮುನ್ನಿಟುವಂ ಶೌರ್ಯಮಂ ಮೇಟುವಂ (ಕಾ. II, ೧೧-೧೬ ; 1092) ; ಮನ್ನೆಯ ವಲ್ಲಭ ಭಯಲೋಭ ದುರ್ಲಭ ಅಳಿಂಮುನ್ನಿಟುವಂ ಶೌರ್ಯಮಂ ಮೇಟುವಂ (ಎಚ್. XXVII, ೧೫-೩೫ ; 1114). **ಅಳ್ಳಿನಲ್ಲಾ ತ =** ಮನುಷ್ಯರಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೆಯವನು ; ಜನಪ್ರಿಯ : ಕೃತಯುಗಚರಿತ ನಾಳ್ಳಿನಲ್ಲಾತಂ ಗೋತ್ರಪವಿತ್ರ ಸಹಿತ ನಿಕ್ಷತ್ರಂ ತಡವಿಲ್ಲದೀವಂ ಮುಟಿ ವುಗೆ ಕಾವಂ (ಸೌಗಾ. IX-1, ೯೨-೬ ; 1054). **ಅಳ್ಳಳ್ =** ೧. ಯಜಮಾನ ; ಒಡತಿ : ತತ್ತಸುಖವೇ ಬಾರೆನ್ನ ಮಾತಾಮಹೇ ಬಾರೆನ್ನಾಳ್ಳಳಿ ನುತ್ತುಮೊಲ್ಲು ಕರೆದಂ ಶರ್ವಾಣಿಯಂ ಶೈಲ ಪಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೫). ೨. ಹೆಂಡತಿ ; ಪತ್ನಿ : ನೀಂ ಮುಗ್ಧತೆಯ ಕಳೆದಿಟ್ಟು ಹರುಷವಟ್ಟು ಈ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಡತನವನುಭವಿಸಿ ಪ್ರೇಮದಿಂದೆನ್ನಾಳ್ಳಳಿನಿ ಪ ಕೀರ್ತಿಯ ಗಳಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೯-೧೬). **ಅಳ್ಳಾನಿವೀರ =** ಸಮರ್ಥ ರಾದ ದಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂರ (?) : ಅಹವ ನಿರ್ಭಯನಭಿಮಾನವಾಮನ ಮಟ್ಟಿನಚರಿತನಸತೀವಿದೂರನಾಳ್ಳಾನಿವೀರಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾರ್ಜುನಂ ಚಲಕೆ ಮೊದಲಿಗಂ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೨೬-೪ ; 900). **ಅಳಕಟ್ಟಲೆ =** ಅಳುಗಳು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ನಿಯಮಗಳು ; ಅಳುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಟ್ಟಳೆಗಳು : ಆ ದಂಜಾಯಕಪುರದ ಗ್ರಾಮ ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯರ ಮನೆಯವರು ಅಳಕಟ್ಟಲೆಗೆ ಬರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಹ ಪ್ರಮಾಣರೇಖೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧-೨೫ ; 1431).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಅಳ್, ಅಣ್ ; ಕೊಡ. ಅಳಿ, ಅಣ ; ತುಳು. ಅಳು, ಅಣು ; ಕುರುಖ್. ಆಲ್]

ಅಳ್ಳಿ 'ಅಲಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿ (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ ; "ಹೆಚ್ಚಾಗಿ" (ಸಂಪಭಾ. ಕೋಶ) ; ಸುಟ್ಟಾಯದು ಗಾಳಿ ಮೃಗಂ ಕೆಯ್ವಟಗಳ ಮೇತದೊಳೆ ತಣೆದಪುವು ಪಂದಿ ಗಳುಂ ಪಟನವಿರಿಸ್ಕಿದುವಾಳಂ ಪಟು ಪರಿದಾಡಲ್ ಕರಂ ಬೆಡಂಗವನಿಪತೀ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೩೮) ; ಅಳಮಾಳಮಂತೆ ಕಮಾಳಂ (ಶಮದ. ೨೫). 'ಅಳಮಾಳ', 'ಅಳವಾಡು', 'ಅಳಂಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಅಲ]

ಅಳೆಂಚೆ (ನಾ). ಅಳಿನ ಮೂಲಕ ಕಳುಹಿಸುವ ಟಿಪ್ಪಣಿ (ರೀವ್).

[ಅಳ್ಳು (< ಅಳ್ಳು) + ಅಂಚೆ]

ಅಳೆಂಬ 'ಅಲಂಬ' ನೋ.

ಅಳೆಂಬನ 'ಅಲಂಬನ' ನೋ.

ಅಳೆಂಬಿ 'ಅಳಂಬೆ' ನೋ.

ಅಳೆಂಬೆ, ಅಣಂಬೆ, ಅಣಂಬೆ, ಅಣಬೆ, ಅಳಂಬೆ, ಅಣಂಬೆ, ಅಳೆಂಬೆ, ಹಣಬೆ (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರದ ಗುಂಡಿ ಅಥವಾ ತಿಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬೆಳೆಯುವ ಕೊಡೆಯಾಕಾರದ ಸಸ್ಯ ಜಾತಿ ; ಶಿಲೀಂಧ್ರ ; ನಾಯಿಕೊಡೆ : ಮತ್ತಂ ಮಧು ಮದ್ಯ ಮಾಂಸಂಗಳುಮಯ್ಯು ಪಾಲ್ಪಿರದ ಪಣ್ಣುಮಾಳಂಬೆಯುಂ ಸಣ್ಣಂದಿನ ಪೂವುಮಂದಿವಂ ಸೇವಿಸು ವರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೬-೧೮).

ಅಣಂಬಿ: ಅಣಂಬಿಗಳ್ ಮ ನೆ ಯೊ ಳ ಗೆ ಮೂಡಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೇ ಬಲ್
ಲೇಸಂ ಪೇಟ್ಟುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೪೪ ಟೀಕೆ). ಅಣಂಬಿ: ಚಂದ್ರಾ
ದಿತ್ಯಗ್ರಹಂಗಳ್ ಕಳ್ಳದಗುಂ ಜೇನುಂ ಗಿಣ್ಣಣಂಬಿ ಮೊದಲಾದುವಲ್ಲದೆ
ಶುದ್ಧಮಪ್ಪಾಹುತಿಯಂ ಕೊಳ್ಳುವು (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೯-೧೦೧); ಉಳಿದ
ರಾಯರ ಕೊಡೆಗಳ್ ಗಡಣದೊಳ್ ತಳೆದಣಂಬಿಯ ಕೊಡೆ ಪೋಲ್
ಬೆಳ್ಳೊಡೆಗಳಾದುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೦); ಸೋರೆಯಣಂಬಿ ಸೋದಿಸದುದ
ಕಾದಿಯೊಳ್ ವಿರತನವನು ದರ್ಶನಿಕ (ನಾಗಕು. ೨೮-೪೩). ಅಣಬಿ:
ವಿಷದಣಬಿಗೆ ಮೊಸರಿಳೆಯೊಳ್ ಭಿಷಗ್ವರರಾ ಹಿಂಗು ತಗಚೆಗುಪವಿಷ
ಮಕ್ಕುಂ (ಬಿಮದ. ೨-೧೧೯); ಹಣಜಿ ಬತ್ತವು ಅಲ್ಲ ಅಣಬಿ ಸತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲ
ಕಣಕದ ಕಲ್ಲು ಮಡೆಯಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೯); ಅಣಬಿ ಇದು ಕೊಳೆಯು
ತ್ತಿರುವ ಸಸ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೧೦).
ಅಳಂ ಬಿ: ನಾಳಿನಾಸೆಯಳಂಬಿಯಂತೆ ಅದುರುವೆದೆಯಲಿ ಮೊಳೆವುದು
(ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೬-೭೫). ಅಣಂಬಿ: ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದದೇನಾಣಂಬಿ[ಬೆ]
ಯನವಯವದೆ ಕೀಟು ತೆಪದಿಂ ಕಿಟ್ಟಿಯಂಬುಜಲೋಚನೇಲು
ದಿನಂಬರಮೆತ್ತರ್ದ ಗಿರಿಯದಂಬುಜವದನೇ (ಅರ್ಥನೇ. ೮-೨೪); ನಿಂಬದ
ಕುಸುಮಂಗಳನಾದುಂಬರಪಂಚಕಮನಂತೆ ನವನೀತಮನಾಣಂಬಿಯ
ನನಾರತಂ ಬೆಳ್ಳಂಬಳಮಂ ಗಿಣ್ಣನುಣ್ಣದಿಪುರದಮೋಘಂ (ಸುಕುಮಾ.
೬-೪೩); ಬೆಣ್ಣೆ ಗಿಣ್ಣಾಣಂ ಬೆ ಮೊದಲಾದುದೊಡು ತೊಟ್ಟವುದಿಂತು
(ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೫-೪). ಅಳಂಬಿ: ಅಳಂಬಿ [ಪಾಠಾಂ. ಅಣಂಬಿ] ಮೂಡೆ
ವಿಭವಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೪೪). ಹಣಬಿ: ಬಣಜೀಗ ಬೊಗಸ್ಯಲ್ಲ
ಹಣಬೇ ಶತ್ತ್ರೇಯಲ್ಲ ಒಣಗಿದ್ದ ಮರಾ ನೆರಳಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಿಕ. ೧೦೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಮ್ಪಿ; ತುಳು. ಲಾಂಬು, ನಾಂಬು. / ಮರಾ.

ಅಳಂಬಿ, ಅಳಂಭ; ಪ್ರಾ. ಅಲಂಬ]

ಅಳಂಭ 'ಅಲಂಭ' ನೋ.

ಅಳಕ್ಕಟ್ಟಲೆ 'ಅಳ್ಳಾ' ಪರಾ.

ಅಳಗನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅಳಗನ ಹಳ್ಳಿ
ಎತ್ತರುಳಿ ನರಿಗನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತರನಜಿ ನಿಲಿಯಿಂಗಲು (ಎಕ. VI, ತರೀಕ.
೬೭-೧೧; 888). [ಅಳಗನ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಅಳಗೆ (ನಾ). (?): ಅಳಗೆ ಮನೆಯೊಳ್ ದೇ(ದಿ)ವಸಮ(ನೋ)ನೂಳಿಯೆ
ನಿಂದಿರಿಸಿ ಕಡೆಯನೆಡೆಸುತೆ ಬಾಸಾಲೀಲೆಯೊಳೆ ನೀರನೊಕ್ಕೊಡೆಗಾಲಯ
ಮೇಲಿ(ಲ)ನಿತೆ ಸಮಯದೊಳ್ ಮುಟಿಯಕ್ಕುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೩-೫). [?]

ಅಳಜಾಳ 'ಅಲಜಾಲ' ನೋ.

ಅಳಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದಾಳಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಎಂದು ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?):
ಮತ್ತವಾ ಮಣಿಗುಂದಗೆಯಯ್ಯನೂಜನಾಲ್ವರುಂ ಚೈತ್ರದ ಪರ್ವಕ್ಕೆ
ಅಳಟ್ಟಿ ಹಾಗೆ ಪವಿತ್ರದ ಪರ್ವಕ್ಕೆ ಅಳಟ್ಟಿ ಹೊಗವನ್ನನಿತುಮಂ ಚಂದ್ರ
ಭೂಷಣದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು
(ಕಕುಲ. ೫-೫೦; ?). [ಅಳ್ಳಾ + ಅಟ್ಟು]

ಅಳಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಪಣ್ಣಮಯ್ಯ
ಅಳಟ್ಟಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳನ್ನು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೭೭-೧; 1000). [?]

ಅಳಡಿ (ನಾ). ಅಳವಾದ ತಳಭಾಗ; ಅತ್ಯಂತ ಅಳದ ಭಾಗ:
ಹೃದ್ವಿಯ ಗರ್ಭದ ಅಳಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸಸ್ಸದ ನಿಧ್ರೆಯ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ
(ಅರಳು. ೧೭೮-೫). [ಅಳ್ಳ (< ಅಲ) + ಅಡಿ]

ಅಳಣಿ (ನಾ). ಪದಾತಿಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಚೋಳನ ತಟ್ಟು ಮಾಳವನ ಬಿಲ್ಲಣ
ಪಾಂಡ್ಯನ ವೀರಸೇನೆ ಪಾಂಚಾಳನ ಮೋಹರಂ ಮಗಧ ಭೂಭುಜನಾಳಣ
ಬಂದು ಸಂಗರಕ್ಕೆಳಸುಪೊಡ್ಡಿತ್ತು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೮-೨೨).

[ಅಳ್ಳಾ + ಅಣ್ಣ]

ಅಳಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಭ: ಅತ್ತ ನಿರಂಕುಶಂ ಮೆಡಕಿ
ದಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಣೆಯಂ ಮುಜದಂಜನನ್ನನು(?) ನೃತ್ಯಮತಂಗಜಂ
ಬೊಲೆಸೆದಾ ವಸುದೇವಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೫೫); ಅ ಕೆಚ್ಚಿನ ಕಂಭಮನಂ
ಗಜಗಜಮಾಳಣೆಯಂ ಮುಜವಂತೆ ಮುಜಿದು ಪೊಜಮಟ್ಟು ಪೋಪ
ಕೃಷ್ಣನಂ ಕಂಡು (ಅರ್ಥನೇ. ೭-೮೧ ವ). [< ಸಂ. ಅಲಾನ್]

ಅಳತಿ, ಅಣತಿ (ನಾ). ಹಾಡುವಿಕೆ; ಗಾಯನ: ಎಳೆ ಕಂಸಾಳಂಗಳಂ
ಪಿಡಿದೋಳಿಯಿಂದಂ ತಾರವಿಸುತಿರಿ ಅಳತಿಯವೇಳೆಯೊಳೆನುತಮಿಂತಾರ್ಪ
ಟಂಗೊಟ್ಟು (ಬಸವ. ೧೨-೪೪). ಅಣತಿ: "ಅಣತಿಯೆನೆ ಗಾಣಂ"
(ಭಾರನಿ. ೬೩); ಮಲ್ಲಿಗೆನನೆಗರ್ಚಿ ಕಾಳಳಿಯೊಳಾಣತಿಗೆಯ್ಯ ಮದಾಳಿ
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೫); ಬೀಣೆಯ ಸರಂ ಬಿಡದಿಲ್ಲಿಯೆನಿಸ್ತೆ ಠಾಯೆಯಿಂ
ದಾಣತಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೬); ಈಂಚರದಿನಾಣತಿ ಮಾಡಿದುದುನ್ನ
ದಾಳಿ (ಶಮದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಣತಿಯ ತುಂಬಿಯ ಕಪೋಲದ್ರೋಣಿ
ಯೊಜತೆಯ ಮದದ ಕರಿಗಳ... ಸಂವರಿಸಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ.
೨೦-೪೦). [ಸಂ. ಅಲಾಪ್ತಿ?]

ಅಳತಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಅಲಾಪನೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸು; ಅಲಾಪನೆಯೊಡನೆ
ಕೂಡು: ಬೇಡಿ ಕರುಣವನೀಯನುತ್ತುಂ ಬೊಬ್ಬಿಡುತಾರುತಾಳತಿಗೂಡಿ
ತಾರೈಸುತ್ತಲುಬ್ಬುತ ಗೀತಜತಿಗಳಿಗೆ ಹಾಡುತಂ (ಬಸವ. ೧೭-೨೧).

[ಅಳತಿ + ಕೂಡು]

ಅಳಬಗ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಕಂದಳ್
ಮೊರಡಿ ತೆಂಕಾಯ್ ಪೊಲ ಎಲ್ಲಿ ಅಳಬಗ್ಗಿಡಿಯಾ ಬಡಗಾಯೊಟ್ಟಿ
ಗೊಳುರನ್ ಮೇ ಅಳ್ಳಿಬೆ ಪುಣೆಗಾಯ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦-೧೦೯;
799). [?]

ಅಳಮಾಳ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: "ಅಳಮಾಳಮಂತೆ ಠಮಾಳಂ"
(ಶಮದ. ೨೫); ಸೋಗೆಗಳಾಟದ ಚೀಷ್ಟೆಯಿಂದಣಂ ಕಳವಳದಾಳಮಾಳದ
ವಿಟಾಳಿ ಠಮಾಳದ ಸೂಳಿವೆಂಗಳಾಕುಳ ರತಿ ಕಾಮುಕೇಳಿಯ ವಿಕಾರದ
ಭೋಗದೊಳಿರ್ದರಾಗಳುಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೮೯). 'ಅಳಮಾಳವಜ್ಜಿ'
ಪರಾ. [ಅಳ್ಳ + ಮಾಳ (= ಮಾಲ)]

ಅಳಮಾಳವಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಮೋಸ ವಂಚನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿ (?): ರೂಪು
ಸ್ವಭಾವಯುತಗೊಳ್ಳಿದ ಕಾಸಿನಾಳಂ ರೂಪಸ್ವಭಾವಯುತನಲ್ಲದ ಪಾಣ್ಣ
ನಿಂದಂ ಕಾಪಾಳಮಾಳವಜ್ಜಿಯೆಂದಿನಯಳ್ಳೆ ಪೇಟ್ದಂ ಕಾಪಾಳಜಟಾಪಾದ
ಸರೋಜಭೃಂಗಂ (ಮದಕಿ. ೮-೩೫).

[ಅಳಮಾಳ + ಅಜ್ಜಿ]

ಅಳಮೇಳ (ನಾ). ಸಹವಾಸ; ಒಡನಾಟ: ಭಂಡರೊಳ್ ಗೋಷ್ಠಿ
ಜೂದುಂಗಾಜರೊಳ್ ಮಮತೆ ಪುಂಡರೊಳಗಾಳಮೇಳಂ ಖಳರ ಸಂಗಮಾ
ಜಡಿ ಕಾಜರೊಡನೆ ಬಿನದಂ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦-೧೪).

[ಅಳ್ಳ + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಅಳಯ 'ಅಲಯ' ನೋ.

ಅರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು;
"ಪ್ರತಿಭಟಿಸು" (ಪಂರಾಮಾ. - ಕೋಶ); ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜಮಂ
ಸೆಣಿಸುಗುಂ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಂ ವಜ್ರವೇದಿಯನಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ರ್ಪಿಸುಗುಂ
ಮುಖಂ ಕಮಲಮಂ ಕಿಟ್ಟಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೯೫); ಸಂಹರಿಪೆಂ
ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚಂಗಳನದಟಲೆವೆಂ ಲೋಭಮಂ ಕಾಮನಂ ಪೋ ಬರ
ವೇಟಿಂದೆನ್ನನಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ರ್ಪಿಸು ಪರಮ ತಪೋಗರ್ವದಿಂದೊರ್ವ
ನಿದರ್ಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೩೦). "ಸೇವಕ ತನಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸು, ಅಜ್ಜಿ ಮಾಡಿ
ಕಳುಹಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಅದರ್ಪಿಸು' ಪರಾ.

[ಅಳ್ಳಾ + ಅರ್ಪಿಸು]

ಅಳವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶತ್ರುಭಟನನ್ನು ಓಡಿಸು : ತುಜುವ ಮ ಗು ಚ್ಚಿ ಫ
ಅಳವರಿಸಿ ಬಿದ್ದ ಮಾರಗವಜಿ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೨-೪; 1163);
ಮಾದಿಗವುಣ್ಣಿನ ಪಟ್ಟದ ಮಗ ಕೇತಬೋವನ ಸುಪುತ್ರ ಮಾರಸಿಂಗ
ಕೋಟಿಯ ಕೊಂಡು ಅಳವರಿಸಿ ಬಿದ್ದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ.
೮೦-೨; 1203). [ಅಳ್ಯ + ಪರಿಸು]

ಅಳವಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರುಳುಗೊಳಿಸು; ವಂಚಿಸು; ಮೋಸ
ಗೊಳಿಸು : ಒಂದಾಡಂ ಬೇಜೂರಿಂ ಮಾಲುಗೊಂಡು ಪೆಗಲೊಳಿಕ್ಕಿ
ಪೋಪನ ನಾಲ್ವರಾ ಧಾರ್ತರಾ ಕಂಡು ನಾವೀ ಬೆಳ್ಳನನಾಳವಾಡಿಕೊಂಡೀ
ಯಾಡಂ ನಾಯಂಮಾಡಿ ತಿಂಬಂ ಬನ್ನಿಮೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬-೧೧);
ಜೋಳನನಾಳವಾಡುವುದು ಗುರ್ಜುರನಂ ಸಲಿತಜ್ಜಿಕ್ಕುಂ (ಎಕ. XIV,
೨೬೧-೨೧; 1173); ಜಾಲಗಾಜನ ಕೈಯ ದೀಹದಂತೆ ಬಾಲೆಯರ ಮನದ
ಸೋಲುಪೆಯಂತೆ ಇಂತಿವರನ[ನಾ]ಳವಾಡಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪೋಲಿಗಾಜರಿಗೆಲ್ಲಿ
ಯದೋ ಸತ್ಯ (ಮೋಳಮಾ. ೬೫-೨೬೪). ೨. ಮಿಥ್ಯಾ ದರವನ್ನು
ತೋರಿಸು; ಸುಳ್ಳು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡು : ಶಿವಚಿಂತೆ ಶಿವಜ್ಞಾನಿ
ಗಳ ಕಂಡರೆ ಅಳವಾಡಿ ನುಡಿದವರು ಗುಹೇಶ್ವರನನಜಿಯದ ಕರ್ಮ
ಗಳಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೩೧-೧೨೯); ಎಂತಯ್ಯಾ ಅಳವಾಡಿ ಕಳೆವನು
ಒಂದು ಜುಗ ಮೇಲೆ ಕೆಡೆದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೬೦); ಮೌನವ್ರತಿಯೆಂದೊಡೆ
ಸನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಸುವೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೆಂದೊಡೆ ಅಂಗನೆಯರಿಗೇಜಿಗಿಸುವೆ
ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವಾ ಎನ್ನಳಿ[ನಾಳ]ವಾಡಿ ಕಾಡುವೆ (ಸಮಾವ. ೧೨-೪೪);
ಕರವಾಳವಾಡೆ ಪಾಂಡ್ಯಂ ಕರವಾಳಂ ಹೊಯ್ಯಳೇಶನಜಿಯಲ್
ನೋಡಲ್ ಕರವಾಳಲ್ಲದೆ ಕಾದಲ್ಪರವಾಳಿಲ್ಲಾಯ್ತು ನೋಡೆ ತಿಗುಳನ
ಪಡೆಯೊಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೧-೨೧; 1160); ಸೂಳೆಯ
ಕಣ್ಣೊಲಿಗೆ ಭೇತಿಸದ ಕಟ್ಟಾಳಾರು ಬೀಯಗತನದೆ ಅಳವಾಡಿದಿರಿ ಮತ್ತಿತ
ನಲಗೊಳಲಿಂದೆ ಭಾಳಾಕ್ಷ ತಪಗಟ್ಟಿನಜಿಯಾ (ಮೋಹತ. ೩೫-೪೩);
ಅವದಿರ ಅಳವಾಡುವುದೆಂದು ಲೋಕದ ನರರಿಗೆ (ಶಂಕವಾ. ೯-೬೪).

[ಅಳ್ಯ + ಆಡು]

ಅಳವಾಳ 'ಅಲವಾಲ' ನೋ.

ಅಳವಣೆ, ಅಣೆವಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ಅಳಿಸಿ ಕುಚಾಗ್ರ
ದೊಳ್ ಪಿಡಿ ದಾಳವಿಣೆಯ ವನಜಸೂತ್ರತಂತ್ರಿಯದನಿಸುಂ ಗಾಳಿಯು
ಕೋಳಿಂ ದನಿವಿಡೆ ಬಾಳಾರೂಪಕಮೆ ಬಾಜಿಪಂತೆವೊಲೆಸೆಗುಂ (ಲೀಲಾವ.
೧೧-೬೨). **ಅಣೆವಣೆ :** ಭಿಲ್ಲತತಿ ಬಲ್ಲೆಜಗಾಗಿರೆ ಮತ್ತೆ ಪಂಚಮಸ್ತನ
ಮೊಗೆವ ಪಿಪ್ಪಿಲಾಣೆವಣೆಯಿಂದ ಪೊಸದೇಸೆಯೆನಲ್ಕೆ ಕೋಕಿಲ ಧ್ವನಿಯು
ನದಿರ್ಪಿಯೆನ್ನ ಮನಮುಕ್ಕಿರೆ ಪಾಡಿದೆಂ (ದಶಕು. ೫-೬೯).

[ಪ್ರಾ. ಅಲಾವಣೆ < ಸಂ. ಅಲಾವಣೆ]

ಅಳವಿಸು 'ಅಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಅಳಸಿ 'ಅಲಸಿ' ನೋ.

ಅಳಾನ 'ಅಲಾನ' ನೋ.

ಅಳಾನಸ್ತಂಭ 'ಅಲಾನಸ್ತಂಭ' ನೋ.

ಅಳಾಪ 'ಅಲಾಪ' ನೋ.

ಅಳಾಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಯಿಗೆಬಂದಂತೆ) ಮಾತಾಡು; ಗಳಹು;
ಹರಟು : ಏಳಿದರ ಪುಯ್ಯಲಂ ಕರೆದಾಕೋಚಿಸಿ ತಿರ್ದಿ ಸಂತಸಂಬಡಿಸದೆ
ಬಿಲ್ಲಾಳಪ್ಪರ ಕೊರ್ವಂ ಜಡಿದಾಳಾಪಂಗೆಯ್ ಕಡಿಸಿದಂ ನೃಪಸುತನೇ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೪); ಏಳಿಸಿ ಪುಗಬಾರದು ವೈಶ್ಯಾಲಯಮಂ ಕೃತಕ
ದಿಂದೆ ಮಾಯಾತಪಮಂ ಮೇಳಿಸಿ ಪೊಕ್ಕೆಂ ಮಿಕ್ಕಿತಾಳಾಪಂಗೆಯ್
ಪುಗುವ ಗಂಡರುಮೊಳರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೫೩).

[ಅಳಾಪ (= ಅಲಾಪ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಅಳಾಪಂದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಮಾತಾಡು : ಮದದೊದವು
ಮಿಗಲ್ ಕೊರ್ಬಿ ಕೋಬ್ಬುಟ್ಟಿ ರಾವ್ರಾಭೀಳಂಚೆತ್ತೊಂದುಮಾದ್ಯದ್ಗಜ
ಪತಿ ರಜನೀಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬರ್ಪುರದಂ ಕಂಡಾಳಾಪಂದೋಲು ಭೈಭೈಪಡಿ
ಪಡಿಯೆನುತಾರ್ದೇಜಿದೆಂ (ದಶಕು. ೮-೧೩೦).

[ಅಳಾಪ (= ಅಲಾಪ) + ತೋಲು (< ತೋಲು)]

ಅಳಾಪಾಳಿ (ನಾ). ಮಾತುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಮೊತ್ತ : ಪಿರಿಯರ
ಪೆಸರ್ವೇಜ್ಜಿಮ್ಮಂ ಪೊರೆವಾಳಾಪಾಳಿಯವರೆಮೆನ್ನದೆ ಪತಿಯಂ ಪಿರಿದುಂ
ಶಾರ್ಯದೆ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಪರಮಮಹಾಸ್ವದಮನೆಯ್ ಪಡೆದಂ ರೇಚಂ
(ಮದತಿ. ೧-೮). [ಅಳಾಪ (= ಅಲಾಪ) + ಅಳಿ (= ಅಳಿ)]

ಅಳಾಪಿಕೆ (ನಾ). ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ : ತುಂಬುರನಾರದರನುರಾಗಸಮೂಹ
ದಾಳಾಪಿಕೆಗೆ ನಂದಿಮಾಕಾಳರೆಸೆವ ವಾದ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ
ಪೆನಂಜಿಬೇಡೆಂದನು (ಸೋಮಜ. ೧-೫೪). [ಸಂ. ಅಲಾಪಿಕಾ]

ಅಳಾಪಿಗ (ನಾ). ಸಂಗೀತಗಾರ; ಗಾಯಕ : ತಾಳಧಾರಿಗ ಮದ್ದಳಿಗ
ನಾಗಸರಮಪುರಿಯಾಳಾಪಿಗ ನಟುವಿಗರ ಹೇಳಲಳವೇ (ಕಂನವಿ. ೬-೫೬).

[ಅಳಾಪ (= ಅಲಾಪ) + -ಇಗ]

ಅಳಾಪಿಸು 'ಅಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಅಳಾಪು (ನಾ). ಭಟರ ಪೌರುಷ, —ಪರಾಕ್ರಮ : ಚಂದ್ರನಿಲ್ಲದಿರು
ಳಾಳಾರ್ಪಿಲ್ಲದ ನೃಪತಿ ಕವಿತೆಯಿಲ್ಲದ ವಿದಗ್ಧತಾಗುಣಮದೇಂ ಮನಂ
ಗೊಳಿಸುಗುಮೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೬). [ಅಳ್ಯ + ಅಪು]

ಅಳಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲದ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?) :
ಅಳಾಳರ ನಾಗದೇವಯ್ಯ ಹರದರ ಶಾಂತಯ್ಯ ಮಣ್ಣೆಯರ ಮಾಕಣಯ್ಯ
ಉಬ್ಬರದ ಬಮ್ಮಯ್ಯ ಇಂತೀ ನಾಲ್ವರು (ಎಕ. XVIII, ೧೯೨-೩೬;
1184). [?]

ಅಳಿ (ನಾ). ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಮೂದಲಿಕೆ (?) :
ಅಳಿಗೊಳಗಾಯ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಧಾರುಣಿಗನುತ (ತಿರುರ. ೨೮-೪); ಮನಮು
ನೊಂದಾಳಿಯಿಂದಭವನವರೇಳಿಗೆಯೆ ನಿನಗಾಗದೇಕೆಂದೆನೆ (ಮನೋವಿ.
೧-೮); "ನಿವ" (ಮನೋವಿ. ಟೀಕೆ); ಬಾಲನಂಗದನಹಿತಸುತನೆಂದಾಳಿ
ಯನು [ಪಾಲಾಂ. ದೇಳಿಲವ] ಮಾಡಿದಿರು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೬೦).

[< ಏಳಿಡು]

ಅಳಿ 'ಅಲಿ' ನೋ.

-ಅಳಿ (ಪ್ರ). ಸ್ವಭಾವ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ
ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಅಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ ಶೀಳಾದ್ಯರ್ಥಂ
ಗಳಂ ವಿವಕ್ಷಿಸೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೨); ಉಕಕುಳಿ ಯಾಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯ
ಮಿಕಮುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್ . . . ಅಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ-ಓದಾಳಿ,
ಜೂದಾಳಿ . . . ಸಿಗ್ಗಾಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩, ಪ್ರಯೋ).

ಅಳಿ 'ಅಲಿ' ನೋ.

ಅಳಿದಕೆ (ನಾ). ಅಳಲು (ದಕ. ೪). [?]

ಅಳಿಕಾರ 'ಅಲಿಕಾಪ' ನೋ.

ಅಳಿಕಾಪ, 'ಅಲಿಕಾಪ' ನೋ.

ಅಳಿಕೆ 'ಅಳಿ' ನೋ.

ಅಳಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಡು : ಪುಟ್ಟಡೆಯ
ನೆಜಿಬಿಟ್ಟು ತನ್ನಾಳಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಶಶಿಗೆ ಕಡೆಗೆಯ್ದು ಕೆಟ್ಟು ಬಾಳುವ ಬಾಳದೇ
ಕೆನುತ ರವಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದನಬ್ಬಿಯೊಳು (ಅಂಜಣ. ೫-೧೦೮).

[ಅಳಿಕೆ (< ಅಳಿ) + ಕೊಡು]

ಅಳಿಗ (ನಾ). ಕುಟಿಲ; ವಂಚಕ : ಅಪರಾಧ ಕ್ಷಮಿಸು ನೃಪನೆಂದೆರಗ
ಲಾಳಿಗರರಸು ನಗುತದಕೆ (ಬಿಜ್ಜಪ. ೬೬-೧೧). [ಅಳ್ಯ + -ಇಗ]

ಅಳೇಲಾ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ಉಕ್ತು; ಪರಾಕ್ರಮ ಉಬ್ಬು: ಅಳೆಬ್ಬು ಗರ್ಜಪಾಶಾಪಾಳರ ಕಣ್ಮಲರ ಕೆಂಪು ಪರ್ವಿದುದಾ ದಿಕ್ಪಾಲರ ವೀರ ರಸಾಬ್ದಿಯ ವೇಳಾವಿದ್ಯಮದ ಕೆಂಪೆನಲ್ ತತ್ತ್ವಭಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೫೭); ವಾರ್ಧಿಗಳುಂ ದ್ವೀಪಂಗಳುಂ ಮೇರೆಯನುರವಣೆಯಂ ಮೀಪಲಾಳೆ ಬ್ಬು [ಪಾಠಾಂ. ಲಾಳ್ವೆ ಬ್ಬು] ಪೋ ಧಾತ್ರಿಗಳೇಲುಂ ತಾಗಿ ತಾಳಂಗುಡ ಲೊಡರಿಸಿ ಜೀಪೆಬ್ಬುಪೋ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೫). [ಅಳ್ಳಾ + ಏಬ್ಬಾ₁]

ಅಳ್ಳೆಸು 'ಅಲಾಪಿಸು' ನೋ.

ಅಳೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಳುಗಳನ್ನು ನೂಕು; ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು ತಳ್ಳು. ೨. (ಚದುರಂಗದ) ಪೇದೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆಸು: ಪಿಡಿಯಾನೆಗಳನಾಳೊತ್ತು... ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಕ್ಕಮುಜಿಯೆಂದು ಚದುರಂಗದಡಿಯ ಮೇಲ್ವಾಯ ಪೇಳಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೨೦). [ಅಳ್ಳಾ + ಒತ್ತು₁]

ಅಳೊತ್ತು (ನಾ). ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ: ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಳೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಅಳಿರ ಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವ ಮೈಳುಗಿಯೂ ಕಂದರನೂ... ಅನುಕ್ರಮ ವಾಗಿ ಅಳಿರಬೇಕು (ಮೂರುಲು. ೯೪). [ಅಳ್ಳಾ + ಒತ್ತು₂]

ಅಳೋಕನ 'ಅಲೋಕನ' ನೋ.

ಅಳೋಕನರುಚಿ (ನಾ). ನೋಟದ ಕಾಂತಿ: ಅಕೆಯರಷ್ಟವಿಧಾಳೋ ಕನರುಚಿಯಂ ಕುಡುಮಿಂಚಿನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ಮೆಜಿದಂತೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೯೪ ವ). [ಅಳೋಕನ (= ಅಲೋಕನ) + ರುಚಿ]

ಅಳೋಚ 'ಅಲೋಚ' ನೋ.

ಅಳೋಚಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಅಲೋಚಿಸು: ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ ಧಾಟಿಯವಂ ನುಂಗಿ ನೋಣೆಗುಗುಂ ಶರಣಾರಿಂದಾಳೋಚಂ ಗೆಯ್ಯದೆ ದಿಟ ಬಾಟೆಂದುಜೆ ಬೆಜಿತು ಬೀಗುವರ್ಗೇಗೆಯ್ಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಳೋಚ (= ಅಲೋಚ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಳೋಚಂಚೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಲೋ ಚಿಸು: ಶಾಳಿ ಹರಿಣಲಮಡೆ ಕಿರಣಾಳಿ ಪೊದಲೆತ್ತೆ ಸೆಯ ರಾಹುಗೆತ್ತ ಗಿದಿರ್ದಟ್ಟಾಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡೆಯುಮಾಳೋಚಂಚೆರಸು ತಡೆದು ನಡೆವಂ ದಿನಪಂ (ಅದಿಪು. ೬-೧೦೫). [ಅಳೋಚ (= ಅಲೋಚ) + ಚೆರಸು]

ಅಳೋಚನ 'ಅಲೋಚನ' ನೋ.

ಅಳೋಚನಂಗೆಯ್, ಅಳೋಚನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಅಲೋಚಿಸು: ಯಾದ ವರ್ ತಮ್ಮೊಳಾಳೋಚನಂಗೆಯ್ಯು (ಜಗವಿ. ೭-೪೪ ವ). ಅಳೋಚನೆಗೈ: ಪರಿಮಿತಕಾಗ ತನ್ನಾಪ್ತಖಾನರುಗಳ ಕರಸಿಯಾಳೋಚನೆಗೈದು... ಪಿರಿ ದಿಶ ಕಾರ್ಯವಿದೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೧೩); (ಕಂನವಿ. ೩-೨೦ ನೋ).

[ಅಳೋಚನ (= ಅಲೋಚನ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಅಳೋಚನೆ 'ಅಲೋಚನೆ' ನೋ.

ಅಳೋಚನೆಗೈ 'ಅಳೋಚನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಳೋಚಿಸು 'ಅಲೋಚಿಸು' ನೋ.

ಅಳೋಳ 'ಅಲೋಲ' ನೋ.

ಅಳೋಳಿ (ನಾ). ಅಳುಗಳ ಸಾಲು; ಸೇವಕರ ಗುಂಪು: ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಖಿಳದ್ವೀಪಾಧಿಪರ್ ಖೇಚರರ್ ನೆರಿದಾಳೋಳಿಗೆವಂದರಾರ್ಗಮಧಿಕಂ ಸಾಮಿತ್ರಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಳ್ (ಪಂ ರಾಮಾ. ೧೨-೬೯); ನಮ್ಮ ನೀವು ಈಯೋಳಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಪನ್ನಲೆಗಳಂ ಬರಲೀಯದೆ ಕಣ್ಣು ಬಾಬ್ಬು[ದ್ರಾ] ಲೋಳಿಯಳೆಂಬಿನಂ ನೆಗಬ್ಬುದೊಟ್ಟಿಜಿ ಮಣ್ಣಳಿಕೆ ತ್ರೀಣೇತ್ರನಾ (ಎಕ. II, ೫೯-೮೯; 974); ಶ್ರೀಬಿಜ್ಜಣೋರ್ವಿಪತಿಯಸಕದಿನಾ... ಚೋಳ ನಾಳೋಳಿಯೊಳೆ ನಡದನಾರಂಧ್ರನಾಗಿದ್ದನಂಧ್ರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೬-೨೩; 1174). [ಅಳ್ಳಾ + ಓಳಿ]

ಅಳ್ಳುಡಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಕುಲ; ಮಾನವ ವಂಶ: ಅಳ್ಳುಡಿಗೆ ತೋಪಿ ದನ್ ಅಳ್ಳಾ ಕುತ್ತಮನಿತಜೊಳ್ ಅಜಿವಿಲ್ವೆ ತಾನೆನಿತು ಪೆರ್ಗುತ್ತಮೆಂಬು ದನ್ (ಅಂತಗೊ. ೫೪-೧೧೬೫); ಅಳ್ಳುಡಿಗೆ ನೆರವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಮೀತ್ಯಾಸ್ (ಬದ್ಧಪು. XV, ೫೯). [ಅಳ್ಳಾ + ಕುಡ್ಡಿ]

ಅಳ್ಳಿ, ಅಳಿಕೆ, ಅಳುವಿಕೆ, ಅಳ್ಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜ್ಯಭಾರ; ರಾಜ್ಯಾ ಡಳಿತ; ಅಧಿಕಾರ: ಸೇನ್ದ್ರಕ ಮಹಾರಾಜರ್ನಾರ್ಖಣ್ಣಮುಂ ಜೆಳು ಗೂರಾಳ್ಳಿ[ಳ್ಳಿ]ಯನಾಳುತ್ತ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೪; 685); ಅರ ಸಾಳ್ಳೆ... ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಕ. XIV, ೧೬೦-೪೫; 725); ಇನಿತುಂ ಪುರಮೇ ವುದೊ ಪಾದನಪುರಮೆನಗಾಳ್ಳಿಗಿಂತು ಪೊಜಿಗೆನಿ ಪಾಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೪-೨೮); ಇನ್ನು ನೆಗಬ್ಬಿವಡೆದ ಶಾಚರಸರಾಳ್ಳಿಯಲು (ಸಾಣಾ. XI-i, ೧೦೧-೨೪; 1068); ತಲೆದೋಪುದು ಜಗಮೆಜಗುವಿನಮವಳ್ಳಿ ಮದನಾಳ್ಳಿಯ ಹರೆಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೨೮); ಭಾರತದೊಳೊ ಕ್ಕೂಟದಾಳ್ಳಿ ಬಿಡುತೆಯೊಳಗೆಲ್ಲರಿಗೆ ಬಾಳ್ಳಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೦-೨೨). ೨. (ರಾಜ್ಯದ) ಸೀಮೆ; ಮೇರೆ; ಗಡಿ: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತ್ ಬಿನಯಾ ದಿತ್ಯರಸರ್ ಕೊಪುಕುನ್ದಾಳ್ಳಿ ಮೂನೂಜು ಅಳುತ್ತಿಬ್ಬು (ಎಕ. IX (8), ಹೊಸಕೋ. ೧೯೧-೩; 800). ಅಳಿಕೆ: ೧. ಪರಕೀಯ ಅಳಿಕೆಯ ಭದ್ರತೆಗೆ ನೆರವಾಗಬಹುದಾದ, ಇಲ್ಲಿನ ಜನತೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬೭); ಅರಸರ ಅಳಿಕೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ (ವೀರಬಂ. ೧); ರಾಮಿ ತನ್ನ ಹಿಡಿತ, ಗಂಡನ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ, ಶಕ್ತವಾದ ಅಳಿಕೆ... ಗಂಡನನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿಗೆ ತರುವಂತಿದ್ದರೂ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೬೯). ಅಳುವಿಕೆ: ೧. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಅಳುವಿಕೆ ಯಲ್ಲಿ ಭಾರತ ಒಂದು ಇಡಿ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ಅಳ್ಳಿಕೆ: ೧. ಅರಟ್ಟಿ ತೀರರ್ ಕುಡಲೂರದ ಗೊಟ್ಟಿಮಡಿ ಒಡೆಯೆಂಬರಾಳ್ಳಿಕೆಯನೊಕ್ಕಜ ಒಡೆ ಆಗ್ಗದೀಕಡ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫-೪; 750); ತಮ್ಮ ಅಳ್ಳಿಕೆಯ ರಜತಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದಾಗ (ಕನ್ನನು. ೧-೨).

[ಅಳ್ಳಾ + ಕೆ. / ತಮಿ. ಅಳುಕ್ಕಿ]

ಅಳ್ಳಿಗಡೆ (ನಾ). ಅಳಿಕೆಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ; ಅಧಿಕಾರದ ಅಂತ್ಯ ಕಾಲ: ತಮ್ಮಪ್ಪಾಜಿಯವರ ಅಳ್ಳಿಗಡೆಯಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವ ರಾಜ್ಯದಾಡಳಿತ ಆಯವ್ಯಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳು (ವಿಗಡ. ೧೮-೧).

[ಅಳ್ಳಿ + ಕಡ್ಡಿ]

ಅಳ್ಳಿವಾಡ (ನಾ). ಅಳಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ ಗ್ರಾಮ; ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಗುರುಗಳ್ ಮುನಿಚಂದ್ರದೇವ ರಾಳ್ಳಿವಾಡಂ ಸುಗಂಧವರ್ತಿ ಹಂನೇರಡುಮಂ (ಮುಂಬರಾ. X, ೧೬೯-೫೩; 1229). [ಅಳ್ಳಿ + ವಾಡ]

ಅಳ್ಳಿವೆಜು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಅಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಓ ಭೂಮಿತಾಯ್ ಮಬ್ಬುನಾಡೊಳಗಾಳ್ಳಿವೆತ್ತಾ ಓ ಈಶರ್ ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿ ಆತನನ್ (ಪಾರಸಿ. ೨೪-೧೨). [ಅಳ್ಳಿ + ವೆಜು]

ಅಳ್ಳಿಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಳ್ಳಿನಮಾಡು; ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು; ಚಾಕರಿ ಮಾಡು: ತನ್ನಂ ಬಳಿಸಂದಾಳ್ಳಿಯ್ ಅನುಜರ್ವರಸು (ಚಕವಿ. ೩-೧೧); ತೀಲಮಂದಾತಂಗಾಳ್ಳಿಯ್ದೇ ಒಳ್ಳಜ್ಜಂ (ಚಕವಂ. ೨೦-೭).

[ಅಳ್ಳಾ + ಕೆಯ್₁]

ಅಳ್ಳಿಯ್ತು, ಅಳುಗೆಯ್ತು (ನಾ). ೧. ಅಳಿನ ಕೆಲಸ, —ಚಾಕರಿ, —ಸೇವೆ. ೨. ಶೂರನ ಕೆಲಸ; ಯೋಧನ ಕಾರ್ಯ: ಪಿರಿದಪ್ಪಾಳ್ತನ ದಿಂದೆ ಕೂರ್ಪವರ ಮಾತಂ ಮೀಪಿದಾಳ್ಳಿಯ್ದೊಳ್ ನೆರಿದಂತೀಗಳೆ ಪೋಗಿ ತಳ್ಳಿಪವೆನೆಂಬಾ ಮಾತದಂತೀರ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೯). ಅಳುಗೆಯ್ತು: ೧. ಒದವಿದುತ್ತವದಿಂದಲೋರ್ವಂ ಮುದದೆ ಗುಡಿವಿದಿದಾಳುಗೆಯ್ತದಿ ನೆಂದನಂತೆಂದು (ಕುಮುರಾ. ೩-೩೬). [ಅಳ್ಳಾ + ಕೆಯ್₂]

೨. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟು ಮಾಡು: ಸುಸಿಲ ಸೊಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೊಕ್ಕಡರೆ ಮೆಯ್ಯಳವಾಡ ತೋಳತಳ್ಳನಾಳಿಸುವಿರದೊಟ್ಟಮಂ ಸವಿವ... ಗೆಯ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೭); ಕಾಮಮನಾರಮನಕ್ಕಮಾಳಿಪಾಗ್ರಹಮ ನೊಡರ್ಚಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೪೨); ನಿನಗೇಕಾಲಮುಂ ಶಾಶ್ವತ ಸುಖಂ ಗಳನಾಳಿಸುವೆ ನಾ ನಂಬು ನಿಶ್ಚಯವಿದೆನುತ ರಂಭೆ (ಬಸಪು. ೪೧-೧೯).
 ೩. ನಟನೆಮಾಡು: ಸೂಳೆ ಪಲವಿಟ್ಟರೊಳ್ಳೆರೆದಿದರ್[ಪಾಠಾಂ. ದುರ್] ದಾಳಿಪರೊಲ್ಪವೊಲ್ಲರುಮಂ ಭೂಪಾಲನುಮಂತೆ ನಿಜಾಂಗನೆಯರ್ಗುಂ ಸೂಳೆಗನಾಗಿ ಸುಖಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಮದತಿ. ೮-೭೦).

[ಅಳ್ಯ_೧ ? + -ಇಸು]

ಅಳಿಸು 'ಅಲಿಸು' ನೋ.

ಅಳೀಜನ(ನಾ). ಸಖಿಯರು; ಗೆಳತಿಯರು: ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯ ತನುಮಂ ದುಗುಲದಿ ತೊಡೆದಾಳೀಜನವುಡಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೫-೫).

[ಅಳ್ಯ_೧ (= ಅಲ್ಯ_೧) + ಜನ]

ಅಳ್ಯ_೧ 'ಅಳ್ಯ_೧' ನೋ.

ಅಳ್ಯ_೨ 'ಅಲ್ಯ_೨' ನೋ.

ಅಳ್ಯ_೩ 'ಅಳ್ಯ_೩' ನೋ.

ಅಳುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾಳುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವವಳು; ಯಜಮಾನಿ; ಹೆಣ್ಣಾಳು; ಸೇವಕಿ: ಮಣಿಗಾರ್ತಿ, ಅಳುಗಾರ್ತಿ, ಸುಣ್ಣಗಾರ್ತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೪ ಉದಾ). [ಅಳುಗಾಲ್ಯ_೧ + -ತಿ]

ಅಳುಗೆಯ್ಯ 'ಅಳ್ಳಿಯ್ಯ' ನೋ.

ಅಳುಗೆಲಸ 'ಅಳ್ಳೆಲಸ' ನೋ.

ಅಳುಗೊಳ್ 'ಅಳ್ಳೊಳ್' ನೋ.

ಅಳುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡಿಸಿಕೊ: ಕೇಳುವ ಕೆಲವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವಸ್ತ್ರ ಕೂಳು ನೀಡುವಿತ್ತು ಮುದದಿ ಅಳುಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರತಿದಿನವದಿ ತರ್ವಾಯ ಹೇಳುವ ವಿಬುಧರೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೩-೩೭).

[ಅಳುಗೊಳ್ (< ಅಳ್ಳೊಳ್) + -ಇಸು]

ಅಳುಗೊಳು 'ಅಳ್ಳೊಳ್' ನೋ.

ಅಳುಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದತ್ತಂ ಗ್ರಾಮ ಮದಾಳುಗೋಡುರಿತಿ ವಿಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರಜಾಭಿಪುರಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೭೦; 1424). [?]

ಅಳುತನ 'ಅಳ್ತನ' ನೋ.

ಅಳುದೋಟಿ (ನಾ). ಸೇನಾನಾಯಕರ ಒಳಜಗಳ; ಸೈನಿಕರ ಅಂತಃಕಲಹ: ಖೂಳನಿವನನು ಹೊಯ್ಯರೊಳಗೊಳಗಾಳುದೋಟಿ ವಿಕಾರವಿಪ್ರನ ಕಾಳುಶಾಪದ ಫಲವಲಾ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೨).

[ಅಳ್ಯ_೩ (< ಅಳ್ಯ_೩) + ತೋಟ]

ಅಳುದೋಲು 'ಅಳ್ಳೋಲು' ನೋ.

ಅಳುದ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳಿನಷ್ಟು ಎತ್ತರ; ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ: ಅತಿವೇಗದೊಳರ್ಧ ನಾಲ್ಕರದಾಳುದ್ದದೊಂದು ಕಾಣಲ್ ಬಪ್ಪ ದಿಣ್ಣೆಯಂ ಗಳಗನೇಟ (ನಂಬರ. ೭-೧೦೫); ಅಳುದ್ದ ಶರೀರವನ್ನು ಗೇಣುದ್ದ ಮಾಡು (ಗಾಡಿ). [ಅಳ್ಯ_೩ (< ಅಳ್ಯ_೩) + ಉದ್ದ]

ಅಳುಪ, ಅಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಪ್ರಿಳುವಿ ಸಾಗರ ಶ್ರೀಮದಾಳುಪೇಂದ್ರ ದುಷ್ಯ ಭಯಂಕರಗ್ಗಿ ಇಷ್ಟಮಿತ್ರನಪ್ಪ (ಎಕ. IX, ೨೦-೭; 800). ಅಳ್ಳ: ಸ್ತಸ್ತಿಶ್ರೀಮತ್ಪಾಂಡ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಭುಜಬಳವೀರ ಕವಿಯಾಳ್ವೇಂದ್ರದೇವ (ಸೌಷ. IX-i, ೩೯೩-೩; 1155); ಅರಿಯಾಯ ಗಜ ಕೇಸರಿ ವೀರಪಾಂಡ್ಯದೇವಾಳ್ವೇಂದ್ರದೇವ (ಸೌಷ. IX-i, ೩೯೫-೫; 1261). [?]

ಅಳುಭಾಷೆ (ನಾ). ಸೇವಕರ ಭಾಷೆ; ಕೀಳು ಭಾಷೆ: ಜನಭಾಷೆಯನ್ನು ಅಳುಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿ ಕಡೆಗಡಿಸಿ ನಡೆಯುವ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೯).

[ಅಳ್ಯ_೩ (< ಅಳ್ಯ_೩) + ಭಾಷೆ]

ಅಳುಮಂದಿ 'ಅಳ್ಳಂದಿ' ನೋ.

ಅಳುಮಗ (ನಾ). ಅಳು; ಸೇವಕ; ಜೀತದಾರ: ಅಳುಮಗನಿಗೆ ಕೇಳಲು ಸಹ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಧೈರ್ಯ ಸಾಲಲಿಲ್ಲ (ಹೂಬಸ. ೧೦); ಅಳುಮಗ ಸಹಿತ ಅಂದು ಬಿಡುವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಗಾಳಗು. ೧೬).

ಅಳುಮಕ್ಕಳು (ಬಹುವ): ಬೇಸಾಯ ಬದುಕಿಗಂದು ನಾಲ್ಕು ಅಳುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೪).

[ಅಳ್ಯ_೩ (< ಅಳ್ಯ_೩) + ಮಗ. / ತುಳು. ಅಳ್ಳಗ]

ಅಳುಮಟ್ಟಿ (ನಾ). = ಅಳುದ್ದ: ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಳುಮಟ್ಟಿದ ನೀರಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಅಳ್ಯ_೩ (< ಅಳ್ಯ_೩) + ಮಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಅಳ್ಳಮಟ್ಟಿ]

ಅಳುಮತ್ತರ (ನಾ). ಅಳಿನ ಮತ್ತರ; ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದ ದ್ವೇಷ (?): ಅಳುಮತ್ತರದಧಿಕರೋಷದ ಮೇಲುನುಡಿಯಂಕುರಿಸೆ ಕುರುಭೂಪಾಲ ನಿಬ್ಬರ ತೆಗೆದನುಚಿತೋಕ್ತಿಯಲಿ ಸಂತ್ಯೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೦).

[ಅಳ್ಯ_೩ (< ಅಳ್ಯ_೩) + ಮತ್ತರ]

ಅಳುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಅರಂಬಮಾಡುವ ಅಳು: ಅಮೂಜೂರ ಗ್ರಾಮನು ಮತದಿಂದ ಅಳುಮನುಷ್ಯ[ಷ್ಯ]ರಿಗುಂ ಪ್ರೀತಿಗಳನು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪಸಹಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಯಯೆಸಗೆ (ಎಕ. XXVIII, ೨೮-೭೦; 1256). [ಅಳ್ಯ_೩ (< ಅಳ್ಯ_೩) + ಮನುಷ್ಯ]

ಅಳುಮಾಡು 'ಅಳ್ಳಾಡು' ನೋ.

ಅಳುವವೇಡ (ನಾ). ಅಳುಪ ರಾಜರಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಅಳುವವೇಡಮಜುಸಾಸಿರನುಮಾನ್ ಚಿತ್ರವಾಹನನಾಳುತ್ತಂ ಬಾಯ್ಕಳ ದಿರೆ ಮುನಿದು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೩; 800).

[ಅಳುವ್ಯ (< ಅಳುಪ) + ವೇಡ]

ಅಳುವಾರು 'ಅಲ್ಪಾರ್' ನೋ.

ಅಳುವಾಸಿ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಪಂಥ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಹೆಮ್ಮೆ: ಅಳುವಾಸಿಯ ಕಡುಹು ಕರ್ಣನ ಬೀಳುಕೊಂಡುದು ಪೂತು ಮರುರೇ ಬಾಲ ಎಂದವನೀಶ ಮೂದಲಿಸಿದನು ತನ್ನವರ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೨೪).

ಅಳುವಾಸಿಯ ತೋಟ = ಶೂರನೆಂಬ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ; ತಾನೇ ಮೇಲಾದ ವೀರನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಜಗಳ: ಕಾಳಗಕೆ ತನ್ನವನೊಡನೆ ನಿಮ್ಮಾಳುತನವನು ತೋಜಿಯೊಳಗೊಳಗಾಳುವಾಸಿಯ ತೋಟ ಬೇಡೆಂದರಸ ಮಾಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೨೦). [ಅಳ್ಯ_೩ (< ಅಳ್ಯ_೩) + ವಾಸಿ]

ಅಳುವಿಕೆ 'ಅಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಅಳುವೆ (ನಾ). ಅಳಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಮುಳುಗುಂದದ ಪಂನೇರ ಡಕ್ಕಂ ತಲೆಯಾಗಿದ್ದ ವೀರನಾರಾಯಣ ದೇವಗ್ಗಾಳುವೆ ಪೊಸವೂರುಮ ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಷ. XI-ii, ೧೫೨-೨೭; 1103).

[ಅಳ್ಯ_೩ (< ಅಳ್ಯ_೩) + -ವೆ]

ಅಳುವೆಸ 'ಅಳ್ಳೆಸ' ನೋ.

ಅಳುವೇರಿ 'ಅಳ್ಳೇರಿ' ನೋ.

ಅಳಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ದಾಳಿಡು (?): ತಮ್ಮ ಕೂಸನ ಕಯ್ಯ ಮಾರ್ಕೋಲು ಮಗುಳೆ ಅಳಿವರಿದು ಮಾರ್ಬಲಮನ್ ಕಾದಿಸಿ ತುಜುವಂ ಮಗುಚ್ಚಿ ತೆಲ್ಲಿಗ ಬಮ್ಮಣ್ಣ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತ ನಾದ (ಎಕ. VII, ೨ನವೊ. ೩೭-೭; 1140). [ಅಳ್ಯ_೩ + ವರಿ]

-ಅಳಿಗ್ಗ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ (ಕ). '-ಅಡಿಗ', 'ಕಲಹಾಳಿಗ' ಪರಾ.

[-ಅಳಿ + -ಗ್ಗ]

ಅಳಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪಂಕ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತುಕೊ : ಪೊನ್ನ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸವಪ್ಪ ಕೊಡಂಬೆರಸಾಳಿಗಟ್ಟು ಭೋರ್ ಭೋರೆನೆ ಪೋಪ ಬರ್ಪಮರಸಂಹತಿ ಪೋಲ್ಪುದು... ಜಂಗಮಸೇತುಬಂಧಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೫). [ಅಳಿ (= ಅಳಿ) + ಕಟ್ಟು]

ಅಳಿಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು (?): ಹಸುಳನುಯೆನುತಲಾಳಿಗಳಿ ವುತಲಿದೆವು (ನವಮೋ. ೨೯-೩೦). [ಅಳಿ + ಕಳಿ]

ಅಳಿಗೆಯ (ಕ್ರಿ). ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಡೆಸು; ಅಲ್ಪಿಕೆ ನಡೆಸು : ಸ್ವಸ್ತಿತ್ರೀ ಅಜ್ಜವರ್ಮ ಕಾಸರೂರಾಳಿಗೆಯ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೭೪-೨; 780). [ಅಳಿ + ಗೆಯ (< ಕೆಯ್). P ತಮಿ. ಅಳಿ = ಅರಸು]

ಅಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಅವಮಾನಿಸು : ಅಳಿಗೊಂಡಿಹರೆಂದು ಅಂಜಲೇಕೆ ನಾಸ್ತಿಕವಾದಿಹರೆಂದು ನಾಚಲದೇಕೆ (ಬಸವ. ೧೭೬); ಆರೂ ಇಲ್ಲದವಳೆಂದು ಅಳಿಗೊಳಲು ಬೇಡ ಕಂಡೆಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೧-೧೦೭); ಸೂಳೆಯರು ಗಡ ಸಾಮಗಾನವನಾಳಿಗೊಂಬರು ಗಡ ದಿನೇಶನ ಮೇಳವನು ಮುದುಗೂಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೨೪). [ಅಳಿ + ಕೊಳ್]

ಅಳಿಗೊಳ್ಳ 'ಅಲಿಗೊಳ್ಳ' ನೋ.

ಅಳಿಗೊಳ್ಳ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೂಡು; ಮಿಲನವಾಗು : ರವಿರುಚಿಯ ನಾಳಿ [ವಾಕಾಂ ಚಿ]ಗೊಂಡು ಮಿಸುಕ ಮಿಂಚಿನೊಳಗೆ ಸುಳಿವ ಬಣ್ಣಮಂ ಬಳಲಿಕೊಂಡು ಚಿತ್ತಕಾಶ ರಾಶಿಯೆನಿಪುದಭವನಿಡುವುದೀ ವಿ ಭೂತಿ (ವಿಭೂರ. ೪-೫); ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ತಲೆವಿಡಿದು ಕಾಳಮನಾಳಿಗೊಳ್ಳ ತಮಾಳಲತೆಯ (ಅನಂಪು. ೭-೧೦೦). ೨. ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ಇಕೆಲದ ರತ್ನ ವೇದಿಕೆಗಳೊಳಾಳಿಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿದ ನಾನಾದೇಶಭೂಮಿಶರೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೭ ವ). [ಅಳಿ (= ಅಳಿ) + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಳಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು : ಸೀತೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ರಾವಣ ಬಲಿಗೆ ಬಂಧನವಾಯಿತ್ತು ಪಟ್ಟಕ್ಕೇರಿದ ವಿಭೀಷಣ ಇದು ಕಾರಣ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ ನೀ ಮಾಡಿದ ಮಾಯೆಯ ಮಾಟವ ದಾರಾರನಾಳಿಗೊಳಿಸಿತು (ಗಣಭಾ. ೪೭ ಬಸವ); ಗಗನದೇವಾ ಅಳಿಗೊಳಿಸಿದಿರೇಸನಾದೊಡೆ ಎಣೆದೊಡೀಂಟುವೆನು (ಬಸವ. ೫೯-೨).

[ಅಳಿಗೊಳ್ಳ (< ಅಲಿಗೊಳ್ಳ) + -ಇಸು]

ಅಳಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಹತ್ತಿಸು : ಅರಗಿನ ಮಾಳಿಗೆಯ... ಬಾಳಚಿತ್ತದಿ ರಚಿಸಿ ಬಳಿಕ ನೃಪಾಳನೆಮಗಿಂದಿತ್ತು ಪಾವಕನಾಳಿಗೊಳಿಸಲಿ ಕಂದು ಕಾದನು ಕೃಷ್ಣ ದಯದಿಂದ (ಕೋಗಯ. ೧೨-೨೪).

[ಅಳಿಗೊಳ್ಳ + -ಇಸು]

ಅಳಿಗೊಳು 'ಅಲಿಗೊಳು' ನೋ.

ಅಳಿಗೊಳುಹ (ನಾ). ವಂಚಿಸುವುದು; ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು : "ವ್ಯಾಳಿಕಂ ವಂಚನಂ ವಿಪ್ರತಾರಣಮನಲ್ಪಾಳಿಗೊಳುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೭); ಅಂತಿಂದ್ರಜಾಲಮಂ ಬೀಸಿ ನಿಮ್ಮನಾಳಿಗೊಳುಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವೇಕೆ ಬೇಡಾವು ಹೇಳಿದಂತಿರಬಾರದೇ (ಸಿಂಗರಾ. ೩೧-೧೫).

[ಅಳಿಗೊಳು (< ಅಲಿಗೊಳು) + -ಹು]

ಅಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಳನ್ನು ಇಡು, —ನೇಮಿಸು : ಆ ಬಯಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ದೊಳ್ ಪುಟ್ಟವ ದೇವ ಮನುಷ್ಯ ತರ್ಯಕ್ಕಾಪ್ಪ ವರ ಸೃಷ್ಟಿಗಳನಾಳಿಟ್ಟು ಗೆಯ್ಯುವೆನೆಂದು ನಾಲ್ಕೊಗನಂ ಪಡೆದೈ (ಚಿಬ. ೨೭-೧೩).

[ಅಳಿ + ಇಡು]

ಅಳಿತ್ತಿ (ನಾ). ಅಳಿನ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು (?). 'ಅಳಿತ್ತಿ ಕಾಳು' ಪರಾ. [ಅಳಿ + ತ್ತಿ ?]

ಅಳಿತ್ತಿಕಾಳು (ನಾ). ಅಳಿನ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭತ್ಯದ ದವಸ (?): ಬಾಣರಾವಿ ಕಸಬೆ ಗ್ರಾಮಾನುಗ್ರಾಮಗಳ ಆಯ ಬೆಳಿಸಿ ಮದೆ ಹೊರೆ ಸೊಪೆ ಅಳಿತ್ತಿಕಾಳು ಹಳಿಗಳ ವಳಿಗೆಯಿಂದ ತ ಮಾನ್ಯಗಳು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫-೧೨೭; 1665). [ಅಳಿತ್ತಿ + ಕಾಳು]

ಅಳಿದ 'ಅಳಿ' ಪರಾ.

ಅಳಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ವಂಚಿಸು (?): ಚೋಳನನಾಳಮಾಡುವುದು ಗುರ್ಜ್ಜರನಂ ಸಲೆ ತರ್ಜ್ಜಿಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂದ ಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಜುಗೋಡ ಕೋಟಿ (ಎಕ. XIV, ೨೭೧-೨೧; 1173); ಚೋಳನನಾಳಮಾಡುವುದು ಗುರ್ಜ್ಜರರಂ ಸಲೆ ತರ್ಜ್ಜಿಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳಿಮಾಡುವುದು ಪಾಂಡ್ಯನನಂದಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಜುಗೋಡ ಕೋಟಿ ತಾಂ (ಸಾಣ. IX-i, ೨೯೭-೧೪; 1176).

[ಅಳಿ (< ಅಚ್ಚಿ) + ಮಾಡು]

ಅಳಿವಸತಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮಂನೆಯ ಸಾಮ್ಯದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟ ಮನ್ನಣೆಯನೆ ನೊಡೆ ಮನ್ನೆಯದೆಣೆ ಅಳಿವಸತಾಯ ಪೊ[ಗೆ]ವೊಗೆ ತಳಾಟಗೂಲಿ (ಸಾಣ. IX-i, ೭೫-೨೧; 1042).

[ಅಳಿವು + ಆಸತು + ಆಯು]

ಅಳಿವಾಟು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ; ನಷ್ಟ (?): ಕಾಡಕೆ ಕಪ್ಪ ಜೋಡಿ ಬೇಡಿಗೆ ತಳವಾಟುಕೆ ಅಳಿವಾಟುಯ ಸಭೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಚಿಲುವಾನ ಸುಂಕ ಸೋಡಿಗೆ ಇವಾ ಮೊದಲು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨-೧೮; 1563). IP ಇದನ್ನು ಅಳಿವು ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯ ಎಂದು ಭಾಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

[? / ತಮಿ. ಅಳ್ವಾರಂ = ಕೆಲಸದ ಅಳಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಭಾಗ]

ಅಳಿವೆಟು (ಕ್ರಿ). ಒಡಗೂಡು; ಜೊತೆಗೂಡು (?): ಜನಕಂ ನಾಗರಸಂ ಪರಾಕ್ರಮಧನಂ ಪೆತ್ತಾವೈ ಸೀಗಾಳಿ ಮಂಡನ ರಾಜಯ್ಯ ಸಮನ್ತು × × × ಶ್ರೀಜಗದ್ವೇದ ಭೂಪನಧೀಶಂ ತನಗಾಳಿವ[ವ]ತ್ತೆ ಸುತವಿದ್ವಂ ದಾಜಿಯೊಳ್ ಪೂಣ್ಣು ಮಾಮ್ಮನೆಯಂ ತತ್ತಿಪದ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೯೩-೧೦; 1160). [ಅಳಿ (= ಅಳಿ) + ಪೆಟು]

ಅಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸು; ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಈ ಕ್ರಮವನೂರಾಳಿಸುವೊನ್ ಇದನಲಿದೊಮ್ಮಾವಿರ ಕವಿಲೆಯುಮ್ಮಾರಣಾಸಿ ಯುಮನಲಿದ ಪಣ್ಣಮಹಾಪಾತಕನಪ್ಪೊ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೧೨; 907); ಪಟ್ಟಮಂ ತಡೆಯದೆ ಕಟ್ಟಿ ಭೂತಳಮನಾಳಿಸದಿದೊಡದರ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಿ ನೀಂ ನುಡಿಯದಿರಣ್ಣ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬).

ಅಳಿಸಿಕೊಳು = ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟರು (ದಕ. ಕ).

[ಅಳಿ + -ಇಸು]

ಅಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು; ಧರಿಸು; ತೊಡು : ತಮ್ಮ ರಂಭಾಸ್ತಂಭಾಯಮಾನೂರುಸ್ತಂಭಂಗಳೊಳಾಳಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೨೪ ವ); ವಿಷಮ ವಿಷಯ ಮದೆ ಭಮನಾಳಿಸಿ ಕಟ್ಟುವಂತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೩ ವ); ಕ ವ ಚ ಮ ನಾಳಿಸಿ ಪೆಗಲೊಳ್ಳವದೊಣೆಯಂ ಬಿಗಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೫೭); ನೊರೆನೆತ್ತರನೀಂಟಿ... ಬಲುಗಂಡದ ದಂಡೆಯ ನೊಪ್ಪೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಾಳಿಸಿಯುಟ್ಟು ಪಂದೊವಲನಾಹವದೊಳ್ ಸಲಿದಾಡಿ ಪಾಡಿದರ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೨೧; 1218); ಅಭೇಳತರಂಗಳೆ ನಿಪ್ಪುವನೊಪ್ಪುವನೇಕ ಕೋಟಿವಾಜಿಗಳಂ ಅಳಿಸಿ ಜೋಡುಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳಂ... ಪೊಜಮುಟ್ಟರು ಬಲ್ ರಕ್ಕಸರಾವುತರು (ಕುಮಾರಾ. ೮-೨೭).

ಅಳ್ಳಿಲಸ, ಅಳ್ಳುಗಿಲಸ (ನಾ). ಅಳ್ಳು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ, — ಸೇವೆ, — ಚಾಕರಿ : ನಿಮ್ಮಯ ಬಸಿಜಬಂದವೆಮಗೊರೆವುದಾಳ್ಳಿಲಸಮಂ ಮಾಳ್ಳಿವೆಂದುಸಿರಿ (ಚಿಬಪು. ೨೪-೨೩). **ಅಳ್ಳುಗಿಲಸ :** ಅಳ್ಳುಗಿಲಸಕೆ ಕೆಲಬರಸನ ಖೇಳಮೇಳಕೆ ಕೆಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೪) ; ಗಾಳಿಯಾಹಾರ ವ ಕೊಂ ಬೆತಿಗಳ ತಂದಾಳುಗಿಲಸಕಕ್ಕೆ ಕೊಡುವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪೪) ; ಅಳ್ಳುಗಿಲಸಮಾಳ್ಳುದಭಿವಂದಿಸುವುದಿಗದಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೭-೪-೨೦). [ಅಳ್ಳಾಳು + ಕೆಲಸ]

ಅಳ್ಳಿಲಡಿ (ಗು). ನಿರ್ಜನವಾದ ; ನಿರ್ಮಾನುಷವಾದ : ಇಳಿವಗಲ್, ಸುಡುವಿಸಿಲ್, ಅಳ್ಳಿಲಡಿ ಕಾಡೊಳಲೆದಿವರುಂ ಕರೆಕರೆದು ಹುಡುಕಿದರು ಸೀತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೭-೭೪೭). [ಅಳ್ಳಾಳು + ಕೇಡು + -ಇ]

ಅಳ್ಳಿಲಿಳ್, ಅಳ್ಳುಗೊಳ್, ಅಳ್ಳುಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳ್ಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ ; ಶರಣನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸು : ನರಲೋಕದೊಳಾಳಲೆಯದೆ ಚೆಂಡಿಕೆವಿಡಿದು ದ್ವಂದ್ವರಿಸಲೆಂದಾಳ್ಳೊಂಡ ಗುರುವೆ ಪರಮ ಬಂಧುವೆ ಪ್ರಾಣವೆ (ಬಸರ. ೪-೩೨). ೨. ಅಧೀನಪಡಿಸಿಕೊ ; ಕರಗತ ಮಾಡಿಕೊ : ತ್ರಿಜಗವ ನಾಳ್ಳೊಂಡೆಸೆವಂಗಳಂ (ಉದ್ಯು. ೭-೧೩) ; ಕೃಷ್ಣನೊಲಿವಾಳ್ಳೊಂಡ ಇಹಪರದ ಧೈಯಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಬೆಳೆಯುತವೆ (ಹೊಂಗಳ. ೩೦-೧೬). **ಅಳ್ಳುಗೊಳ್ :** ೧. ಧರ್ಮಪುತ್ರನನಾಳುಗೊಂಡನು ಮತ್ಸ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಪಿ. ೧-೧೯) ; ಅಳ್ಳುಗೊಂಡನು ಕಾರವನು ಪರರಾಳುತನವೆಮಗಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೨೫) ; ಈ ಸರಡುಪತ್ರದಲಾಳುಗೊಂಬ ಗಡನಮ್ಮನೀನರೆ ದಲೆಯ ಚಾಳಕನೆಸುತ್ತ (ಸಾಂಧಪು. ೫-೯). **ಅಳ್ಳುಗೊಳು :** ೧. ಚೋಳರಾಯ ತನ್ನ ಕೆರೆಗೆ ಬಾಳವಾಗಿ ಮಣ್ಣು ಹೊರಿಸಿ ಅಳ್ಳುಗೊಳಲು ಎನ್ನ ಕಾಡು ತಿಹೆಯೊ ಕಾಣೆನು (ಸುಸಾರ. ೭೪-೨). [ಅಳ್ಳಾಳು + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಳ್ಳಿನ, ಅಳ್ಳುತನ (ನಾ). ೧. ಅಳ್ಳಿನ ಕೆಲಸ, — ಸೇವೆ ; ಸೇವಕ ತನ ; ಭೃತ್ಯತ್ವ : ಅಂತು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಾಲಪುರಸ್ಕರವನಪತಿಗಳೊಳಾಳ್ತನಮಂ ಪೂಜ್ಞ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವನಿವೇದನಂಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬ ವ) ; ಸನ್ಮೂರ್ತಿಗಾನ್ವೇಷಣಾಳ್ತನಮೊಳ್ಳಿಲ್ಲದರ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೦) ; ಮಹೇಂದ್ರಪ್ರಸನ್ನಕೀರ್ತಿಗಳ್ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಪುರಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಬಲನಾರಾಯಣರಂ ಕಂಡಾಳ್ತನಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫೬ ವ). ೨. ಪೌರುಷ ; ಶೌರ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ : ವಿನಯಕಜನ್ಮಗೃಹಮಾಳ್ತನದಾಸ್ತಮೊಳ್ಳಿನಾಟಮಾರ್ಪಿನ ಕಣಿಯೆಂದನುನಯದಿಂ ಕೂರ್ತು ಜಗಜ್ಜನಜಾಲಂ ಪೊಗಟೆ ದುರ್ಗಮಯ್ಯಂ ನೆಗಟ್ಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೯-೧೦) ; ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ತಡಂಗಡಿದು . . . ಮೆಟ್ಟಿ ತವಿದಾಳ್ತನವಜ್ಜರಿಯಾಯ್ತು ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VI, ತಂಕೆ. ೪೫-೨೫ ; 1196) ; ನೀಂ ಪೋಗುತು ಮೆಮ್ಮಾಳ್ತನದಗ್ಗಲಿಕೆಯನೆಮ್ಮಾ ಪಡೆಯ ಪವಣನಣಿಯರ ಮೊರೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೨೩). ೩. ಮನುಷ್ಯಾಕಾರ ; ಮನುಷ್ಯನ ರೂಪ : ಬಾನ್ವೊಡೆಗೆದುರಿನಾ ಕಲ್ಪೋದಿನಗ್ರದೊಳ್ ಕಂಡುದೊಂದಾಳ್ತನಂ ಮೆಯ್ಯೊಂಡ ಗೋಳೆಂಬ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೪-೧೦೬). ೪. ಯಜಮಾನಿಕೆ : ಮನೆವಾಳ್ತನದೊಳು ಬಲುಬಲು ದಕ್ಷಿ ಅಪಳಾಳ್ತನದೊಳೆ ನನ್ನಯ ರಕ್ಷೆ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೩). ೫. “ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ” (ಗಂಗಾಮ. ೩೦). **ಅಳ್ಳುತನ :** ೧. ಒಕ್ಕಲನ್ ಅಳ್ಳುತನಂಗೆಯ ಅನೆಯ ಕೊನ್ನ ಕಾದಿ X X X X ಕೊಣ್ಣು ಬಿದ್ದನ್ (ಸಾಂಧಪು. 1X-i, ೧೨-೩ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಅಳ್ಳುಗೊಂಡನು ಕಾರವನು ಪರರಾಳುತನವೆಮಗಾಯ್ತು ಪರಸೇವಾಲಳು ಸ್ಥಿತರೆಮ್ಮನೇತಕೆ ನುಡಿಸಿದವೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೨೫) ; ನಮ್ಮ ಲೂರಿ ನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂತಸ್ತಿನ ಜನರಿದ್ದರೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಒಂದು ಯಜಮಾನಿಕೆ, ಎರಡನೇದು ಅಳ್ಳುತನ, ಮೂರನೇದು ಇವರಿಬ್ಬರ ದಳ್ಳಾಳತನ. ಅಳ್ಳುತನದ ಗುಂಪೇ ಹೊಲಿಯರು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬೬).

೨. ಅಲಿಕಲುಗಳು ಸಿಡಿಲಮುಜುಗಳ ಮೇಲುವಾಯ್ದವು ಗಡ ಯುಧಿಸ್ಥಿರ ನಾಳುತನದಲಿ ನಮ್ಮ ಜಜ್ಜಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೬) ; ಅಳ್ಳುತನವೆನಿಲ್ಲ ಸಾಹಸಿಯಲ್ಲ ನಿನ್ನಂತೆ ಓಲಗಿಸಲಾನಾಯನನ್ನರನಾಳಿಗೋಳಲೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೧) ; ಗೌಳರಾವುತರು ಗುರ್ಜರರಾವುತರು ಬಂದರಾಳು ತನದ ಮಜ್ಜರದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೪).

[ಅಳ್ಳಾಳು + -ತನ]

ಅಳ್ಳಿನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು ; ಅಳ್ಳುತನವನ್ನು ಮಾಡು ; ಚಾಕರಿಮಾಡು. ೨. ಮಾನವ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ : ಶಿವನ ಚಿದ್ಧರ್ಮವೇ ಶರಣರಾಳ್ತನಗೊಂಡು ಶಿವ ತತ್ತ್ವದನುವ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿತ್ತಿದ ಶಿವನೆ ಮಾನುಷ್ಯದಿಂ ಮಾಯೆಯನಿಳೆಕ್ಕಿದ ಶಿವನ ರಾದ್ರಾವೇಶರಸಮೊಂದೆ ಕರುವಾದ (ಕೈಕವ. ೪-೧).

[ಅಳ್ಳಿನ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಳ್ಳಿ ‘ಅಳ್ಳಾ’ ಪರಾ.

ಅಳ್ಳಿಟ್ಟು (ನಾ). ಶೂರರ ಸಮೂಹ ; ಸೈನಿಕರ ಗುಂಪು (?) : ಭೂತಳಕ್ಕೆ ಪರಿವೇಷಂಗೆಂದು ಬೀಟ್ಟುಂದ ಭಾಸ್ಕರನಂತಿದುರ್ದು ಸಿಂಹ ಚೂಡನ ಶಿರಂ ಪೊಂಬಟ್ಟುನಾಳ್ಳಿಟ್ಟುನೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೫).

[ಅಳ್ಳಾಳು + ತಟ್ಟು]

ಅಳ್ಳಿನಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಕೂಗು : ಚಿಂಗಣಿಗಲ ದಿವ್ಯಪರಿಮಳಕೆಜಗುವ ಭೃಂಗವಿಂಡುಗಳ ಝೇಂಕಾರ ಅಂಗಜವನದುರ್ಗಕಿಟ್ಟು ಮೇಲ್ವಾರಿಯ ಪೊಂಗಿದಾಳ್ಳಿನಿಗಳಂತಿಹುವು (ಕಂಸವಿ. ೫-೧೦೨). [ಅಳ್ಳಾಳು + ದನಿ]

ಅಳ್ಳಿಳ (ನಾ). ಪದಾತಿ ; ಕಾಲಾಳು ; ಸೈನ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಳ್ಳಾಳು + ದಳ್ಳ (< ದಳ)]

ಅಳ್ಳಾರಿ (ನಾ). ಕಾಲುದಾರಿ ; ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ನಡೆದುಹೋಗ ಬಹುದಾದ ದಾರಿ (ದಕ. ೪). [ಅಳ್ಳಾಳು + ದಾರಿ]

ಅಳ್ಳಿತಿ (ನಾ). ಒಡತಿ ; ಯಜಮಾನಿ : ನೀನನಗೆ ದೊರೆಕೊಂಡ ನಿನ್ನ ನೆನ್ನಾಳ್ಳಿತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊಪ್ಪಿಸುವೆನಲ್ಲಿಂಮೇಲೆ ಬಿಡುಗೆ ಬಿಡದಿಕ್ಕೇ ನೀನಗಾ ಯಜ್ಞೆಯೊಡೆಯಳೆಂಬುದಂ ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೪೧).

[ಅಳ್ಳ (< ಅಳ್ಳಾ) + -ತಿ]

ಅಳ್ಳೋಲು, ಅಳ್ಳುದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು : ಅಳ್ಳೋಲು ತಮತಮಗೆ ಭೂಪಾಲರೈದೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೩೨-೧). **ಅಳ್ಳುದೋಲು :** ಅವನಿಪತಿಗೆಮ್ಮಾಳುದೋಲುವ ಸವೆದುಬರಲೇಳೆಂಬು ಪದ್ಧವು (ಕಾಶಿರಾ. ೯-೧೨).

[ಅಳ್ಳಾಳು + ತೋಲು (< ತೋಲು)]

ಅಳ್ಳಿಲ (ನಾ). ಅಳ್ಳಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಭೂಮಿ ; ಅಧೀನವಾದ ನೆಲ : ಅಳ್ಳವಿಗಳುಂಬವಪ್ಪ ಭುಜಗರ್ವದ ಚೋಳನೃಪಾಳನಂಜಿ ತಲ್ಲಳಿಸೆ ತಗುಳ್ಳು ಚೋಳ್ಳಿಲನನಾಳ್ಳಿಲನಾಗಿರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೊಯ್ಸಳನಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫-೧೩ ; 1143). [ಅಳ್ಳಾಳು + ನೆಲ]

ಅಳ್ಳಿ ‘ಅಳ್ಳುಪ’ ನೋ.

ಅಳ್ಳಿತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಚರ್ಮವನ್ನು) ಎತ್ತು, — ಸುಲಿ (?) : ಬಿಡದದಜ್ಜ ಸೇಜಿ ಜನ್ಮಂ ನುಡಿವೀ ಮನ್ನೆಯರ ಬೆನ್ನ ಬಾರಂ ಮಿಡಿಯಿಂ ಪೆಡತಲೆವರ ಮಾಳ್ಳಿತ್ತುವ ಕಡುಗಲಿ ಶಶಿವಿಶದಕೀರ್ತಿ ಜೂಜಕುಮಾರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೧೧-೩೦ ; 1100 ; ಶಾಪಮಂ. ೩೩-೧೭೨) ; “ಅಳ್ಳಿತ್ತುವ = ? ಎತ್ತುವ” (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ). [ಅಳ್ಳಾಳು + ಪೊತ್ತು]

ಅಳ್ಳಾಳು (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನ ಬಾಳು, — ಜೀವನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) ೨. ಸೇವಕನ ಹೊಲ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಅಳ್ಳಾಳು + ಬಾಳ್ (< ಬಾಳ್)]

ಅಳ್ಳ, ಅಣ್ಣ, ಅಟ್ಟ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಗಂಡ; ಪ್ರಭು: ವಾರಾಹರೂಪನ ಒಡಿ ಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುಪೊರಾ ಅಳ್ಳಿ ಅಳ್ಳನ್ (ಸೌಜ್ಞ. IX-i, ೧೬-೧೯; ೨ನೆಯ ಶತ); ಪರ್ವತಪುತ್ರಿಯಾಳ್ಳ ನೆಜಿ ರಕ್ತಿಪುದೆನ್ನನು (ಉ ಮಾ ಶ. ೨೪); ಬಿಲ್ಲನೇಜಲು ಗುರುವು ಧನು ರಾಶಿಗೆ ಬರಲು ತಲ್ಲಣವು ಪಿರಿದಕ್ಕು ಕಲ್ಲಮೇಲೆಲ್ಲ ಬೆಳಸಕ್ಕು ಅಳ್ಳರಿಗೆ ತಲ್ಲಣವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೮೮). ಅಣ್ಣ: "ಅಣ್ಣಂ, ಎಜಿಯಂ, ಬಲ್ಲಹಂ — ಈ ೩ ಅಧಿಪತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕ ಶ ಸಾ. ೧೬-೨೦); "ಅಣ್ಣಿಜಿಯ ಬಲ್ಲಹಂ ವಲ್ಲಭ ತಾನಧಿಪತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೮); ನಿನ್ನಾಣ್ಣಿ ನುಮಂ ನಿನ್ನ ಮಯ್ಯನನುಮಂ ನೀನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೯ ವ); ಜಯವಧುಗಾಣ್ಣನಾಗಿಯುಮಸೌಮ್ಯನೆ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೧೧-೬೬); ನಮ್ಮಾಣ್ಣನ ಬೆಸನದೀ ವನವ ಕಾದಿಹೆವು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೬-೧೬); ಸೊಲ್ಲೆಣ್ಣನಾಣ್ಣಂ . . . ಐದೆ (ಭಾವ ಚಿಂ. ೧-೩೦); ನೆಲದಾಣ್ಣನೊಳ ಪೊಲಗದೊಳೊಪ್ಪಿದನಾ ಬಲವೊರಿಗೆ ಪಡಿಯೆನಿಸಿ (ಹದಿಬ. ೧-೧೦). ಅಟ್ಟ: ಬಯ್ಯಿರಬ್ಬೆಯ ಅಟ್ಟ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೩-೨೦; 780); ಬಿದ್ದ ಬಗದತ್ತಿ ಅಣಿ ಗಣ್ಣುಕದ ಗಣಿ ಪೊಕ್ಕ ಅಟ್ಟಯ ಅಟ್ಟ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾಳ್ಣ್ಣನ್ (ಎಕ. XXIV, ೨೬-೧೧; 885); ಶ್ರೀಮುತ್ತರ ಅತಿರಥಗಣ್ಣ ಪೊಸವೆಡ್ಡೆರಟ್ಟಿ [ರಾಟ್ಟ] ಬೀಸಿತಪ್ಪದೊನ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೫-೪; 890). IP 'ಅಟ್ಟ' ಇದು 'ಅಳ್ಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.

[ಅಳ್ಳ + -ಮ. / ತಮಿ. ಅಳ್ಳನ್, ಅಣನ್ = ಗಂಡ; ಮಲ. ಅಣ್ಣ]

ಅಳ್ಳಂದಿ, ಅಳುಮಂದಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರ ಸಮೂಹ; ಜನರ ಗುಂಪು; ಸೇವಕ ಜನ: ಮುಪ್ಪುದಲೆಯಂತೆ ಕೊಡಲಿಯ ಹತ್ತಿಗೆ ಕಂಪಿಸಿದ ಕಾಣದೊ ಬೃಹನ್ನಸ್ತಕಂ ಹಿಗ್ಗುತಿರಲಾಳ್ಳಂದಿ ಕುಗ್ಗುತಿರಲಾ ಮಲೆಯ ಪರ್ಮ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೯-೮೨೬). ಅಳುಮಂದಿ: ಅಳು ಮಂದಿಯ ಕಳುಹಿ ಮನದಿ ವಿಶಾಲ ವಿರಹದ ತಾಪದಲಿ . . . ವಿಭವನ ನುಳಿದನಾ ನೃಪತಿ (ನಳಚ. ೨-೪೮). [ಅಳ್ಳ + ಮಂದಿ]

ಅಳ್ಳಾಡು, ಅಳುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳಾಗಿ ಮಾಡು; ಸೇವಕ ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು: ನಿನ್ನನಾಂ ನಂಬಿಸಿ ನುಡಿದಾಗ್ರಹದಿಂ ತಂದೆಮ್ಮರ ಸಂಗಾಳ್ಳಾಡಿದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೪-೧೬). ೨. ಸೇವೆಮಾಡು; ಸೇವಕ ನಂತೆ ವರ್ತಿಸು: ಪೊಡರ್ವ ಮಂಡಳಿಕರ ಮನದಂತೆ ಕರಮಸಿದಾದ ಪರಾಕ್ರಮಧವನ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಂ ನಾರಾಯಣಂ ತನ್ನಾಳ್ಳೆಂದೊಡೆ ತಾನಾಳ್ಳಾಡಿಯುಂ ತಾನಾಳ್ಳಾಡಿಯುಂ ಬರ್ದೆಯರ ಮನಮನಾಳ್ಳಾಡಿಸು ವಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೯ ವ); ಜಿನಮುನಿಗಳಂ ಸಾರಲುಂ . . . ಸದ್ವೃಷ್ಟಿಗಳಪ್ಪರಾಳ್ಳಾಡಲುಂ ಬಯಕೆ ತಿಣ್ಣನಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯). ಅಳುಮಾಡು: ೧. ಚೋಳನಾಳುಮಾಡುವುದು ಗೂರ್ಜರರಂ ಸಲೆ ತರ್ದಿಕುಂ ಕರಂ ಲಾಳನನಾಳುಮಾಡುವುದು . . . ಕುಜುಗೋಡ ಕೋಟಿ ತಾಂ (ಸೌಜ್ಞ. IX-i, ೨೯೬-೧೪; 1176). [ಅಳ್ಳ + ಮಾಡು]

ಅಳ್ಳಿ, ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶಕ್ತಿ: ಕಳುಹಿದನು ನಾನದನರಿತೆ ನಿನ್ನನವರಿಪೆಡೆಗೆ ತಿಳಿಯಲವರಾಳ್ಳಿಯಂ ಕೈತವದೊಳವನಿ ಜಾತೆಯನೆಂತುಟಾದೊಡಂ ಕವರ್ತೆಗೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧೫-೧೨೯). ಅಣ್ಣಿ: "ಅಣ್ಣಿಯು ಪರಾಕ್ರಮದಿ" (ಕಶರ. ೧೧).

[ಅಳ್ಳ + -ಮ. / ತಮಿ. ಅಣ್ಣಿ]

ಅಳ್ಳೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಳು ಹೊರಬಹುದಾದ ಹೊರೆ; ಅಳಿನ ಹೊರೆ (ದಕ. ೫). [ಅಳ್ಳ + ಮೊಟ್ಟಿ]

ಅಳ್ಳಡೆ (ನಾ). ಪದಾತಿಸೈನ್ಯ: ಎಡಬಲಗಡೆಗಳೊಳ್ ಅಳ್ಳಡೆ ಕೋತಿ ವಡೆಗಳನಿಟ್ಟು ವಿಘೇಷಣನ ರಕ್ತಸವಡೆಯದು ಪಗೆವಡೆಯಂ ಮುಂಗಡೆ ಯೊಳ್ ತಾಂಗೆ (ಅದ್ಭುತ. ೪೫-೫). [ಅಳ್ಳ + ಪಡೆ]

ಅಳ್ಳಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಅಲವಾವುನ ಹೆಣ್ಣತಿ ಅಳ್ಳಬ್ಬಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಜಿಯನ್ (ಎಕ. X, ಚಕ್ಕಬ. ೩-೬; 953). [ಅಳ್ಳ + ಅಬ್ಬಿ]

ಅಳ್ಳನ್ 'ಅಳ್ಳ' ಪರಾ.

ಅಳ್ಳರ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಚೇರನೆದೆ ಹವನೆ ಪಾಜಿ ದುದಂಧ್ರನುಬ್ಬಿಗಂಬಡುತವೆ ಕಂದಿದಂ ಕುಸಿದನಾಳ್ಳರನಾಲಿಸಿ ಪೊಯ್ಯ ಭೇರಿಯಂ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೬-೨೦; 1162). ೨. ಅಳುವವರು; ರಾಜರು: ಅಳ್ಳರನೆಂದೊಡಾಳ್ಳರನಾಳ್ಳೆಸಗೆಯ್ವಿದನಂನೈಭೂಮಿಪರಂ ಬಾಳ್ಳರಸೆಯ್ದ ಬಾಳ್ಳರ ಸು ಬಾಳ್ಳಲೆಗೊಂಡ . . . ಕುನ್ತಳೇಶನೊಳು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩-೬; 1121). [?]

ಅಳ್ಳರಿ 'ಅಳ್ಳೇರಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಳರೆ 'ಅಳ್ಳೇರಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಲ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕರ ಅಥವಾ ಅಳುಗಳ ಬಲ: ಅಳ್ಳಲದ ತೋಳ್ಳಲದ ಬಾಳ್ಳಲದ ಗರ್ವದಿಂದುರ್ವಿ ಮಲೆದ ಗರ್ವತೋರ್ವಿಶಬಲ ಮನಣ್ಣಿಟ್ಟಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೧ ವ); ಅಳ್ಳಲ, ತೋಳ್ಳಲ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಚತುರಂಗಬಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ; ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು: ಅಳ್ಳಲಮುಳ್ಳಡಶ್ಚಬಲಮಿಲ್ಲ ಭಟಾಶ್ಚಬಲಂಗಳುಳ್ಳಡಂ ತೋಳ್ಳಲಮಿಲ್ಲ ಭೃತ್ಯಹಯದೋರ್ಬ್ಬಲಮುಳ್ಳಡಮೇರ್ವಲಂಗಳಿಲ್ಲಾಳ್ಳ ಸಗೆಯ್ಯದೇಕೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೬; 1068). [ಅಳ್ಳ + ಬಲ]

ಅಳ್ಳಲೆ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, — ಶಕ್ತಿ: ಅಳ್ಳಲೆ, ತೋಳ್ಳಲೆ (ಶಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಅಳ್ಳ + ಬಲೆ]

ಅಳ್ಳಾರ್ 'ಅಲ್ಪಾರ್' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾರು 'ಅಲ್ಪಾರು' ನೋ.

ಅಳ್ಳಾಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅಳಿನ ಬಾಳು; ಸೇವಕನ ಜೀವನ: ಅಳ್ಳರಸನೆಜಕ ದಿಂದಮೆ ಅಳ್ಳಾಟ್ಟಿಗೆ ಬರ್ಕುಮೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ (ಚಕವಿ. ೬-೨೬೩).

[ಅಳ್ಳ + ಬಾಟ್ಟಿ]

ಅಳ್ಳಿಕೆ 'ಅಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸೇವಕತನ; ಕಿಂಕರತ್ವ: ಈ ಬೆಸಕಣ್ಣ ನೀನೆ ಯಾಂ ತಮ್ಮನೆ ನಾಳಿನಾಳ್ಳಿಯೆ ನ ಗಪ್ಪೊಡೆ ನೀನೆನಗತ್ತಲಗ್ಗಮೆಂದಾಮ್ನು ಗುಟ್ಟಂದು ನಿಮ್ಮಡಿಗಿ ಸೂಜದಜಿಂ ಬೆಸಸೆನ್ನನನ್ನೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨).

[ಅಳ್ಳ + -ವೆ]

ಅಳ್ಳಿರಿ 'ಅಳ್ಳೇರಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಳರೆ 'ಅಳ್ಳೇರಿ' ನೋ.

ಅಳ್ಳಿಸ, ಅಳುವೆಸ (ನಾ). ಅಳಿನ ಕೆಲಸ; ಉಳಿಗ; ಸೇವೆ: ವೀರನತಿ ಬಲಂ ನಿನಗಾಳ್ಳಿಸಕೆಂದಿದರ್ನಲೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫); ಶತ್ರುಮಂಡಲಿಕ ಮಂಡಳಿಯಂ . . . ಅಳ್ಳಿಸಕೆಂದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೧೮; 1162). ಅಳುವೆಸ: ಪದಕಟಗಿದ ಮೋಹನನಾದೀಶ್ವರ ಬೆದಜ ದಿರೆನುತಭಯವನು ಮುದದೀವುತಧಟನು ನೀನಾಳುವೆಸಮಾಡಿ ಹೋಗಿ ನಲು (ಶ್ರೀಪುಸಾಂ. ೨೩-೨೫೮). [ಅಳ್ಳ + ಬೆಸ]

ಅಳ್ಳಿಸಂಗೆಯ್, ಅಳ್ಳಿಸಕೆಯ್, ಅಳ್ಳಿಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು; ಉಳಿಗಮಾಡು; ಚಾಕರಿಮಾಡು: ನರರುಂ ಪೇಚರರುಂ ಸುರ ಪ್ರತತಿಯುಂ ಪೂಣ್ಣಾಳ್ಳಿಸಂಗೆಯ್ಯರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೩೨); ಆತಂಗೆ ಗಿರಾವಾವಾಳ್ಳಿಸಂಗೆಯ್ಯ ಪೆವನೆ (ಜಗವಿ. ೬-೨೯). ಅಳ್ಳಿಸಕೆಯ್. 'ಅಳ್ಳಿಸಕೆಯ್ಯ' ಪರಾ. ಅಳ್ಳಿಸಗೆಯ್: ತಮಿಸ್ತಗುಹಾಕೂಟಿಕ್ಕುತನೆಂ ನೀನೆನ್ನನಾಳ್ಳಿದಾಳ್ಳಿಸಗೆಯ್ಯೆಂ (ಅದಿ ಪು. ೧೩-೨೯); ಕೇರಳ ಕಳಿಂಗ ಸಿಂಧು ವಿಷಯಾಧಿಪರಾಳ್ಳಿಸಗೆಯ್ಯೆ ಧಾತ್ರಿಯಂ ಲೀಲೆಯನಾಳ್ವ (ಕವ. I, ೩೦-೧೨; 1222). [ಅಳ್ಳಿಸ + ಕೆಯ್ಯ]

ಅಳ್ವಿಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಉಳಿಗಮಾಡು : ಈ ಸೇವೆಯಿಂದಾಕ್ಷಣದ ಬಂದಾಳ್ವಿಸಂಗೊಂಡು ಬಾಬ್ಬದಂದೊಡೆ ಕೇಳ್ವು ಕೆಳದುರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೧೧೫ ವ).
[ಅಳ್ವಿಸ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಳ್ವಿಸಕೆಯ್ 'ಅಳ್ವಿಸಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಅಳ್ವಿಸಕೆಯ್, ಅಳ್ವಿಸಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ). ಆಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ಗುಣನಿಧಿ ನಂದಿವರ್ಧನನಾಡುವನಾಳ್ವಿಸಕೆಯ್ ವಿಶ್ವಧಾರಣೆಯನವಜ್ಞೆಗಿಯ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೧೦೪); ನಮ್ಮನೈವರ ನಿನ್ನಾಳ್ವಿಸಕೆಯ್ ಕೊಳ್ಳು (ಗದಾಯು. ೭-೪೪); ಅನಿಮಿಷರುಳ್ಳುದಂ ಕವರ್ಧ ಭೂಪರನಾಳ್ವಿಸಕೆಯ್ ಕೊಳ್ಳು ಜೇಯನಂ . . . ತಾರಕವೀರನಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೩೪). ಅಳ್ವಿಸಗಿಯ್: ಅಳ್ವರನಂದೊಡಾಳ್ವರ[ನ]ನಾಳ್ವಿಸಗಿಯ್ ದನ್ . . . ಕುನ್ದಳೇಶನೊಳ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩-೭; 1121).

[ಅಳ್ವಿಸ + ಕೆಯ್]

ಅಳ್ವಿಸಗಿಯ್ 'ಅಳ್ವಿಸಂಗಿಯ್' ನೋ.

ಅಳ್ವಿಸಗಿಯ್, ಅಳ್ವಿಸಕೆಯ್ ನೋ.

ಅಳ್ವೀರಿ, ಅಳುವೇರಿ, ಅಳ್ವರಿ, ಅಳ್ವರೆ, ಅಳ್ವೆರಿ, ಅಳ್ವೆರಿ (ನಾ).

೧. ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತಣ ಗೋಡೆ; ಕೋಟಿಯ ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಡೆ: ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳೆಂಬ ಕೊತ್ತಲಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಆಶೆಯೆಂಬಾಳ್ವೀರಿಯಂ ಸೃಜಿಸಿ (ವಚಶಾ. II, ೧೪೧); ಅಂಬರಂಬರಂ ಬೆಳೆದ ಚೆನ್ನರನ್ನದ ಕೋಟಿಯಂ ಪವಳದಾಳ್ವೀರಿಯಂ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತೆನೆಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೮ ವ); ದೇಶಾಧಿಪ ಕೃಷ್ಣರಾಯರಿಗೆ ಖಳರಿಂದ ಮೋಸವ ಬರಗುಡೆ ನೆಂದು ಶೇಷ ಮಂಡಳಿಸಿದಂದದಿ ವಜ್ರದಾಳ್ವೀರಿ ಲೇಸಾದುದೇವಜ್ಞ ಸುವೆನು (ಮೋಹತ. ೩-೮); ಅಳ್ವೀರಿ ನೆಲಗಟ್ಟುಗುಟ್ಟು ನಾಗಭುವನದಿಂ ನಾಕ ಲೋಕಂಬರಂ ಮೀಟಿ ಬಳೆದ ಕೋಟಿ (ಚಕವಂ. ೪-೧೦). ೨. ಕೋಟಿಯ ತೆನೆಯ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಓಡಾಡಲು ಮಾಡಿರುವ ದಾರಿ.

ಅಳುವೇರಿ: ೧. "ಜಯಃ, ಪಶ್ಯ- ಈ ೨ ಅಳುವೇರಿಯ ಹೆಸರು" (ನಾಚರಾ. ೪); ಅಂಗಕೋಟಿ ಭುಜ ಅಳುವೇರಿ ತಲೆ ತೆನೆ ಕಣ್ಣು ಅಂಬು ಗಂಡಿ ಕಾಡುವ ಅರಸು ಅಸುರಾಜ (ಕಲ್ಯಾಣಂ. ೪೦); ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು ಗಿರಿಗಳಟ್ಟಿಳಿಯಾಳುವೇರಿಯ ಮೇಲೆ ತೆನೆಗಳ ಸಾಲ ಸರಿಸದ ಸಬಳ ನೆಗಹು ತ್ತಿದವರಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೪); ಉರ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಕ್ಕಿತು ತಮ್ಮ ಪಡೆಯಾಳುವೇರಿಯ ಹತ್ತಿರುಬ್ಬಿನೊಳು (ಭರಣ. ೫೬-೩೩). ಅಳ್ವೆರಿ: ೧. ಪುರವಿಧಿಲತೆಗಳ್ ಕುಡಿವರಿದಪುನೆನೆ ಮುಂದೆ ತೆಜಪುವಡೆಯದೆ ಸುತ್ತಂ ಪರಿವಡೆದುದು ಪುರಜನಮಾಳ್ವರಿಗಳ ಕೊತ್ತಳದ ಮದಿಲಮಾಡದ ಮೇಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೫೨); ಆರುತ್ತೆ ಕೋಟಿಯೊಳಾಳ್ವರಿಯ ಮೇಲೆ ಸೇನೆಯಂ ನೆರೆಯಿಸಿ ಬಳಸುತ (ಬಸಪು. ೧೬-೧೪); ತೊಳಗಿದುದಿಂತು . . . ಇಂದ್ರಮಣಿಯಾಳ್ವರಿ ಬಜ್ಜರಗೊತ್ತಳಂಗಳ್ಗಳ್ಳಿಸಿರಪೆರ್ವೆತ್ತು ಪುರವೈರಿ ಪುರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೫೪). ಅಳ್ವೆರಿ: ೧. ಅರಿಬಳ ಪ್ರಹರಣನಿವಾರಂಗಳ ಪ್ಪಾಳ್ವರಿಯ ತುಲುಗಲಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೯ ವ). ಅಳ್ವೆರಿ: ೧. ಬಗೆ ಗೊಂಡುಂ ದೇಸೆವೆತ್ತಾಳ್ವರಿಯ ತುಲುಗಲಿಂ . . . ಕರಮಸೆಗುಂ ವಿಶ್ರು ತೋತ್ತುಂಗ ವಪ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೭); ಸೊಗಯಿಪಾಳ್ವ[ಪಾಣಂ. ೪೨]ರಿ ಡೆಂಕಣೆ ಸಾರಮಾಗಿಯ ಗ್ಗಳಿಸುವ ಗೋಪುರಂ ಪುಲಿಮೊಗಂ ಮೆಟಿಗುಂ ಪುರದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೯). ಅಳ್ವೆರಿ: ೧. ಪುದಿದಿರ್ದಟ್ಟಿಳಿ ಪೆಚ್ಚಿದಾಳ್ವೀರಿ [ರೆ]ಯಗುವಾರ್ಗಿದರ್ ಮೇಲೊತ್ತಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೫-೧೧; 1194).

[ಅಳ್ವಿಸ + ಪರಿ. / ತಮಿ. ಅಳ್ವಾರಿ = ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಒಳಭಾಗದ ದಾರಿ ?]

ಅಳ್ವೀರಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರೇ ನಿಂತುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಿರುವ ಬೇಲಿ: ಸಿದ್ಧ ಪೇಚರರೆ ತಾಮಾಳ್ವೀರಿ[ಪಾಣಂ. ೦]ಯಾಗಂತು ನಿಜ್ಜಲು ಮೋರಂತಿರೆ ಕಾವರೀ ದೊರೆತು ಕಾಪೀ ನಂದನಕ್ಕಿಂವ್ರನಾ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೫-೮೧). [ಅಳ್ವಿಸ + ಬೇಲಿ]

5 ಅಳ್ವೊಂ 'ಅಳ್ವೊ' ಪರಾ.

ಅಳ್ವಿರಿ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನ ಸಂಪತ್ತು: ಅಳ್ವಿರಿಗೆ ಕಣ್ಣುಬುವುದು ದೈವಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೧-೨೨). [ಅಳ್ವಿಸ + ಸಿರಿ]

ಅಱ್ವ, ಆರು, ಅಱ್ವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮರ್ಥವಾಗು; ಶಕ್ತವಾಗು; ಆರ್ತ (ಭೂತಕ್ಕ); ಆಪ, ಆರ್ಪ (ಭವಿಕ್ಕ); ಪಾಸುಗಿಯುಮುಷಿಯ ಲಾಪದೆ ಬೇಸಜುಗುಂ ದೇಶಿ ಬೇಟೆವೇಪಪ್ಪುದಜಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೬); ಎನ್ನ ಗೆಲಲ್ ವಜ್ರಗಿರಿಯನಾರ್ಕಮೆ ವಜ್ರಂ (ಅದಿ ಪು. ೧೪-೨೯); ಇಱಿಯಲ್ಪುಣ್ಣವರೀಯಲಾಪರರೆಬರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೫; 982); ಗೆಲಲಾಪೊಡಿಪದುಗೆಲ್ಲುದು ಗೆಲಲಾಪದೊಡೆಪ್ಪಾಪುದಾಳ್ವಿನಿತಿ ಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೧); ಚತುರ್ದಶಿಯೊಳಿಪುರ್ದುಪವಾಸಮನಾಪದೊಡೆಕ ಭುಕ್ತಮಂ ಮಾಬ್ಬುದು (ಅನಂಪು. ೧೦-೭೧); ದೇವಂಗಾಪದೆ ಧರ್ಮಿಯಂ ಬಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೮೬); ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕರುಣಕವಚವೊಡೆಯ ಲಾಪನೆ ಎಮ್ಮ ಕೈದುಗಳು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೮). ೨. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ಸೈರಿಸು; ಸಹಿಸು: ಶೀತಕ್ಕಾಪದಳ್ಳಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಇಲಿಯ ಕಾಟಕ್ಕಾಪದೆ ಮಳಮಂ ಬಿಸುಟು ಪೋಗಲೇಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೩-೨೩); ಮಹಾರಥರೆಸುಗೆಯನು ನೀನೆಂತು ಸೈರಿಸಲಾಪೆ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೬). ಆರು: ೧. ಇನಳು ಪ್ರೀತಿಸಿದ ರೀತಿಯನ್ನಂತೂ ಹೇಳಲೇ ಆರೆ (ನಡದಾ. II, ೯೪೨); ನುಡಿಯಲು ಆರಳು ನಿಲ್ಲಲು ಆರಳು (ಕವಿಸೋ. ೫೫-೧೩). ಅಱ್ವು: ೧. "ಅಱ್ವು - ನಿರ್ದ್ರವೇ, ಸಮರ್ಥತ್ವೇ ಚ" (ಶಮಧಾ).

ಅರ್ಪಶಕ್ತಿ = ಆದಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ; ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ: ಅಲ್ಲಿಗೆತ್ತಾನುಂ ಬಂದಿರಪ್ಪೊಡೆನ್ನಾರ್ಪಶಕ್ತಿಯಂ ಭಕ್ತಿಗೆಯ್ಯೆನೆಂದು ಗೋಲಾಂಗೂಲಂ ಪೇಟ್ಟು ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦-೪).

[ದೇ || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಱ್ವು; ಕೊಡ. ಆತ್; ತೆಲು. ಅಂತು, ಆತು]

ಅಱ್ವಕ್ಕರ (ನಾ). ಆರು ಅಕ್ಕರ; 'ಓಂ ನಮಃ ಶಿವಾಯ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರ; ಷಡಕ್ಕರೀ ಮಂತ್ರ: ಭಕ್ತಿಗೆರಡಕ್ಕರವು ಮುಕ್ತಿಗೆರಡಕ್ಕರವು ಭಕ್ತಿಯಂ ಮುಕ್ತಿ ಪಡೆಯುವರೆ ಬಿಡದೆ ಅಱ್ವಕ್ಕರವ ಹೇಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೫). [ಅಱ್ವು + ಅಕ್ಕರ]

ಅಱಿಟಿ 'ಅಱಿಟಿಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಅಱಿಡಿ, ಅರಡಿ (ನಾ). ೧. ಆರು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಕೀಟ; ದುಂಬಿ; ಗುಂಗೀಹುಳು; ಭ್ರಮರ: "ಅಱಿಡಿ - ತುಂಬಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಱಿಡಿಯೆಂದು ಪಟ್ಟದಂ" (ಕರ್ಣಾಣಿ. ೫೮೯); ಕೋಕಮಳಕಾನೀಕಂ ಗಳಂ ಸೂರ್ಕದಾಪಡಿಗಿತ್ತಾಪಡಿ ಸುತ್ತ ತುಂಬರೆ ಬನಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದಾಕೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೬); ಇಡಿಕಿಟಾದಿಹ ಪುಷ್ಪದೊಳು ಗಂಧ ವಿರಲಾಪಡಿ ತುಡುಕುವುದೆಂದು ನೆಲದೆ ನಿಡುವೇಟಿನೊಳು ಪರಿಮಳವೆತ್ತು ರಂಜಿಸ ಮುಡಿವಾಳವಸರವೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೩-೧೬); ವನಜದಲರ ನುಳಿದಾಪಡಿಗಿ ಬೊಬ್ಬುಳಿಯ ಪೂವಿನೊಳ್ ಮಧುವುಂಟಿ (ಚೈವಿಭಾ. ೧೦-೧೨); ಅಱಿಡಿ ಪಾದರಿಯೊಳ್ ಪಾದರಿ ಬನದೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೨). ೨. [ವೀಶ್ವಿ] ಆರು ಮೆಟ್ಟಿಲು; ಪಟಸ್ಥಲಭಾವ. 'ಅಱಿಡಿ ಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ಅರಡಿ: ೧. "ಅರಡಿಯೆನಲ್ ಭ್ರಮರ" (ಕಶರ. ೧೧); ಝಂ ಕಾರದಿಂ ಕಾದಲಗುಳ್ಳಿಗವನೊಡರಿಸುತ್ತಾರಡಿಗಳು (ಶೇಷರಾ. ೧೬-೧೭). [ಅಱ್ವು + ಅಡಿ]

ಅಜಡಿ, ಅರಡಿ (ನಾ). ೧. ಸುಲಿಗೆ; ದರೋಡೆ (?): ಬೆನ್ನಿಯುಂ ಕಳಚುನಾಡಿ[ಡಿ]ಯುಮಾಗಳಿದನೆ ಕಾದಿ ತನ್ನ ನಾಳ್ವಾತ ಸಯೆ (ಸಾಣಾ. XI-i, ೧೧-೭; 865); ಅಜಡಿ ಬಂದಿ ರಕ್ಕು ಕಳವೊಟ್ಟಿಜೆ ತಾಂ ಪರಿ ಮುತ್ತು ಡಾವರಂ ಸೂಜಿ ನಿರೋಧ ನಿಗ್ರಹಮುಪದ್ರವಮಾಯಿಲ ಮೊತ್ತು ಜೊತ್ತು ಮೇಲೇಜಿಗೊಳಗೇಜು ದೂಜುಮುಪಮೊಳ್ಳುಡಿ ವಂಚನೆ ಯೆಂಬುಪಾಯಮಂ ಪಾಟಿಸಿ ಧರ್ಮಮಂ ನಿಜಿಸಿ ಪಾಲಿಸವೇಟ್ಟುದು ದೇಶಮಂ ನೃಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೮); ಬಜನಿಲ್ಲಾಡಿಡಿಯಿಲ್ಲ ಕಳ್ಳರ ಭಯಂ ಮುನ್ನಿಲ್ಲ (ಬಾ ಧ ಪು. ೩-೭). ೨. ಬಾಧೆ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ: ಅಜ್ಜಿ ದೊಳಾ ಜಿ ವರಕುಚಯುಗ್ಮದೊಳ್ಳದೆ ಕರಿಣ ವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೩೮); ವಿರಹದೊಳೀಕೆಗೆ ಕ್ಕ ಬಿಸಜಂ ವಿಷಜಂ... ಹಂಸೆ ಹಿಂಸೆ ಮೊರೆನಾಡಿಡಿಯಾಜಿಡಿ ತಿಂಗಳಿಂಗಳಂ (ಗಿಂಕ. ೪-೧೪೧); ಲಂಚಂ ಕವರ್ತೆ ಸೆಜಿ ಕೋಳಿಂಜೆ ಬರಂ ಪಸವು ಮಾರಿ ಬಂದೀಗ್ರಹಣಂ ಮಂಚಲ್ ಕಳವಾಜಿ ಭಯಂಚಯಮೆಂಬವಜ ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫); ನೆತ್ತಿ ಕಣ್ಣಾಯ್ತಧಮತೆಗೆ ನಗೆಯೊತ್ತಿಪಾಡಿ ಸುಜನಮಾರ್ಗವ ಕೆತ್ತುದಟಿಮುಟಿವೀ ಸುಯೋಧನ ಸಾಮನಸ್ಯದಲಿ (ಕುವಾ. ೬. ೨೨-೬೯); ಜನಪನಾಜಿಯಾನೆಯ ದೊಂದು ತೊಂಡ ಗುರುವಿನ ದುರಾಚಾರಮಂ ಮಾಣಿಸಲ್ಪರೇ (ಸಮ್ಯಕ್. ೨-೭೫); ಅಜಡಿಗಳೆಯೊಳು ಜಳದಿ ಭಂಗ ಕನಿಷ್ಠವಂಗುಲಿ ಗಳೊಳಗಲ್ಲದೆ ಕುಂತಳಭೂಮಿಯೊಳು ಕಾಣಿಸವು (ಶಂಕದಾ. ೧-೪೨); ಅವರ ಜಾಣ್ಣುಡಿ ವಿಜನಂಗಳಾಜಿಡಿ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨-೧೪). ೩. ದ್ವೇಷ; ಹಗೆತನ. 'ಅಜಡಿಪಾಟಿ' ಪರಾ. ಅರಡಿ: ೧. ಹುಸಿ ಕಳವು ಡಂಭಕವು ನುಸುಳು ಅರಡಿ ತಳ್ಳಿ (ಸುಸಾರ. ೧೨); ಅರಡಿಗಳುಂಟು ಪಗಲಲರಿನಲ್ಲಿ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೪-೧೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ತೆಲು. ಅಜಡಿ = ನಿಂದೆ, ಹಾಸಿ, ಭಂಗ, ದುಃಖ]

ಅಜಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅದಿವಾರದಲ್ಲೂ ಕಂದಳಿಯ ಹೊಂಗಡನಾಜಿಡಿ ದೇಸಿಗಾವುಂಡನ ಅಳು ಯುದ್ಧದಲು ಶಿವಲೋಕಕೆ ಸಂದ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೨೮; ೮೪-೨; ?).

[ಅಜು ? + ಅಡಿ ?]

ಅಜಡಿಪಾಟಿ (ನಾ). ೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು: "ಪರಿಪಂಥೀ ಖಲು ಅಜಡಿಪಾಟಿ ನಂತೆ" (ನೀತಿವಾ. ೨೨); ಕೊಲೆ ಹೊಲೆಯಲ್ಲದ ಧರ್ಮವ ಸಲೆ ನೆಗೆಟ್ಟುದು ನರಕ ಹೇತುವೆಂಬರ್ ಪಿರಿದುಂ ಕೊಲೆ ಹೊಲೆಯುಳ್ಳಜನಂ ಪೊರ್ದಲೆ ಸುಖ ಹೇತುವೆಂಬರಾಜಿಡಿಪಾಟರ್ (ಸಮಸ. ೧೩-೨೯); ಅಜಡಿಪಾಟಿ ಕಾರವನ ಬಲವ ಹೊಕ್ಕು ಮೀಸಿದ ವಿಕ್ರಾಂತದಿಂದ ಮಾಜಾಂತ ಮಂಡಳಿಕರ ಕೊಂದನಾ ಹೇನುಕೊಜಿಯನೊಜಿಸುವದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯-೨೯). ೨. ದರೋಡೆಕಾರ; ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನು: ಅಜಡಿಪಾಟಿನಾರುಂ ದೂಜರೆ ದಲ್ ಕೊಂದು ಕುಡಿದು ಬೇಳ್ವಂತಿರಲಿಂ ಸೂಜು ವಿಗತಾತ್ಮಜನಂ ಮಾಜಿದನಾ ಸುನಕಶೇಷನೆಂಬಾ ಮುನಿಯಂ (ಸಮಸ. ೧೦-೧೦೯); ಸಿರಿಯಿಲ್ಲದವನು ಕುಲಹೀನನವೀಕಿ ದುಶ್ಚರಿತ ನಾಜಿಡಿಪಾಟಿ ಭೂ ಭಾರಕಂ ಸಿಮಣನುರುತರದ್ರೋಹಿಯನ್ನಯಕಾಜಿ ನೆಂದು ನೆಲನೆಲ್ಲ ನುಡಿಯುತ್ತು ಮಿಹುದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೨-೬೨).

[ಅಜಡಿ + ಪಾಟಿ]

ಅಜಡಿಗ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುವವನು; ದರೋಡೆಕಾರ. 'ಅಜಡಿ ಗತನ' ಪರಾ. [ಅಜಡಿ + ಗ]

ಅಜಡಿಗತನ (ನಾ). ದರೋಡೆ; ಸೂರೆಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ: ಧೂರ್ತ ವೃತ್ತಿಗೆ ಮೊಗಂಗುಡವಾಜಿಗೊಂಡು ಕಾಡುವಾಜಿಗತನಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೬-೧೩). [ಅಜಡಿಗ + ತನ]

ಅಜಡಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆಗಾರ; ದರೋಡೆಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ: ಬಿದಿಯೆಂಬಾಜಿಗಳ್ಳನೆನ್ನನುಜನಂ ಗೋವಿಂದನಂ ನಿರ್ನಯ್ಯುದುಂ (ಅದಿಪು. ೩-೫೨); ಬಿದಿಯೆಂಬಾಜಿಗಳ್ಳ [ಪಾಶಾಂ. ಗಕ್ಕ] ನಿಂದಮುಟಿವಾಯ್ತ ವರ್ಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೫); ಜನನೆಂಬಾಜಿಗಳ್ಳಂ ತವಕದಿಸುವೆಂಬ ವಸುವನುಯ್ದೆ ಮಾಣಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೮೭); (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧-೩೭ ನೋ). [ಅಜಡಿ + ಕಳ್ಳ]

ಅಜಡಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ದುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಗಿರುವ ಕುರುಳು; ಭ್ರಮರಕುಂತಳ: ಅಜಡಿಗುರುಳ್... ನೀಜಿಯ ನವಲಾವಣ್ಣದ ಸಿರಿಯನದೇನಂ ಬಣ್ಣಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೩-೭೫); ಅಜಡಿಗುರುಳ್ ಮಾನಿ ಕೇಳು (ಮೋಹತ. ೧೦-೪೦).

ಅಜಡಿಗುರುಳ್ಳ = ದುಂಬಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕುರುಳುಳ್ಳವಳು; ಭ್ರಮರಕುಂತಳೆ: ಅಜಡಿಗುರುಳ್ಳನಾಸೆವಟ್ಟಿಲ್ಲರು ಮೋಜಿಯ ಬಾತು ಕೊಂಡಿದ್ದು ನೀಜಿಯೊಬ್ಬಗೆ ಮಾಲೆಯಿಡೆ ತಮ್ಮ ಲಣ್ಣೆಯ ಮಾಜಿ ಜಾಜುವರದು ಬದುಕೆ (ಭರಜ. ೫೫-೨೬). [ಅಜಡಿ + ಕುರುಳ್]

ಅಜಡಿಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ). ದುಂಬಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಭ್ರಮರ ವಾಗಿ: ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರ ಚರಣಸಾರಸಗಳಿಗೊಸೆದನ್ನ ಮನವ ನಾಜಿಗಿಯ್ನು (ಕೃಕವ. ೪ ಪಲ್ಲವಿ). [ಅಜಡಿ + ಗಿಯ್ (< ಕಿಯ್)]

ಅಜಡಿಗೊಳ್, ಅರಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂಸೆಮಾಡು; ಸೂರೆ ಹೊಡೆ: ರಾಗದ್ವೇಷಲೋಭಂ ಕಾರಣವಾಗಿ... ಅಜಡಿಗೊಳ್ಳರುಂ ಕಳ್ಳೋರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೬-೧೬); ಧೂರ್ತವೃತ್ತಿಗೆ ಮೊಗಂಗುಡವಾಜಿ ಗೊಂಡು ಕಾಡುವಾಜಿಗತನಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೭-೧೩); ಮೋಕ್ಷದ ಬಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಬಿಡವಾಜಿಗೊಳ್ಳ ದುರಂತದುಷ್ಟಕರ್ಮಭಿಷೋಗ್ರ ತಸ್ತರರ (ಜೀವಸಂ. ೨-೫). ೨. ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: ನಿಂದ ಮಂದಿಗೆ ತೋಜಿ ತೋಜಿ ಅಜಡಿಗೊಳುತೆ ಬಂದರ್ಗ ದೂಜಿ ನೆಜಿಸಾಜಿ ನೋಡಿಯೆನುತೆ (ತಿರು. ೧೩-೧೭); ವನಿತೆಯನಾಜಿಗೊಂಡೆಯಾ ವಿಧಿಯೇ (ಹಜಕಾ. ೧೨-೩೧ ರ). ೩. ದೂರು; ನಿಂದಿಸು; ಅಪಮಾನಿಸು: ಗಾವಿಲನಾಗಿ ಚಿ ಕಿಡಿಸಿ ಚಾರು ಚರಿತ್ರ ಮಂ ತೋಜಿದೆಮ್ಮನಾಜಿಗೊಂಡು... ಪೊರ್ದಿದ್ದ ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೬೬); ದೇವರಾರೋಗಣೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಪರಿಯಾಣಮಂ ತೆಗೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಪರಿ ಯಾಣಮಂ ತನ್ನ ಎಂಬ ಕಷ್ಟವ ನೋಡಾ ಅ ಅಗಲನಾಜಿಗೊಂಬ ಪಾಪಿಯ ನೋಡಾ (ಚನ್ನವ. ೪೨-೨). ೪. ದ್ವೇಷಿಸು: ಪಾಟದ ತುಂಬಿಯಂ ಕಜಿಯೊಳೊಂದಿರದಿಂದುವನಿಂದು ದರ್ಶನಕ್ಕಾಜಿಗೊಳ್ಳ ದಂಬುರುಹಮಂ ಬಿಜುಸಾಗದ ರನ್ನಮಂ... ಜಡಜಭವಂ... ಒಡರ್ಚಿ ದನೆಂದೆನೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೫, ೧೬). ೫. ಆತಂಕಪಡು; ಸಂಕಟಪಡು: ಅಜವು ಮಜವೆಯಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತ್ತೆಂದು ಅಜಡಿಗೊಳಲೇತಕ್ಕೆ (ಅವರೇ. ೬೮). ೬. ಆರು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ. ೩, ೬: ಗ್ರಹ ದಂತೆ ಪುಯ್ಯಲಿಡುವರ್ ತುಂಬಿಯಂತಾಜಿಗೊಳ್ಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೮೧). ಅರಡಿಗೊಳ್: ೪. ಯದರಾಜಂ... ಪ್ರಜಾನುರಾಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತುಂ ತನ್ನೊಳಾರಡಿಗೊಂಡೆಡೆಂದಿರ್ದ ದುರು ಳರಪ್ಪ ಕೆಲಬರಂ ಪಾಳೆಯಗಾರರಂ ಪಾಳೇಳಿಸಿ (ಮರಾಚ. ೧-೩೭).

[ಅಜಡಿ + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಜಡಿಗೊಳ್ಳ (ಕ್ರಿ). "೧. ಜೇನುಹುಳದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸು. ೨. ಪಟ್ಟಿಲಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಾನುಭವ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳು" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಬೀಕೆ): ಮೂಜಿಂಜಲಿ ಹೊಜಿಗೆ ತೋಜಿರುವದನು ಗುರು ಅಜಿಂಜೊಳಗೆ ತೋಜಿದಡೆ ಶಿಷ್ಯ ತಾನಾಜಿಗೊಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧).

[ಅಜಡಿ + ಕೊಳ್ಳ]

ಅಜಡಿತನ (ನಾ). “ಶತ್ರುಭಾವ” (ಕೃವಲ್ಯ. ಟೀಕು): ಮೂಜವಸ್ಥೆಯನೊಂದುದಿನದೊಳ್ಳೆದುವ ಹಂಸನಾಜಡಿತನದಚ್ಚರಿಯನು ಕಂಡು (ಕೃವಲ್ಯ. ೨-೧೯-೪). [ಅಜಡ್ತಿ + ತನ]

ಅಜಡಿಡಾಣ (ನಾ). ೧. ದುಂಬಿಗೆ ಸ್ಥಾನವಾದುದು: ನಿಜದಿಂ ಮದಮಳಿನಂ ಧೃತರಜನುರುಮಾತಂಗ ಧರ್ಮನಾಜಡಿಡಾಣಂ... ಹಸ್ತಿ ಮೂರ್ಖನೇನೆತ್ತಜವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೭೫). ೨. ಹಿಂಸೆಯ ನೆಲೆ: ಕಡು ನಿಮಿರ್ದ ಕೊಂಬುಕೊಂಬಿನೊಳೆಡೆವಿಡದಲರ್ದಲರ ತೊಂಗಲಿಂ ಪುದಿದು ಮಣಂ ಗಡಣದಿನೆಯ್ದೆಜಪಾಜಡಿಗಾಜಡಿಡಾಣಮಾಯ್ತು ಸಂಪಗೆ ಪಲವುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೯). [ಅಜಡ್ತಿ + ತಾಣ]

ಅಜಡಿದುಂಬಿ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ ದುಂಬಿ: ಅಜಡಿದುಂಬಿಯ ನೋವದೇಕೆ ಪೆತ್ತನೊ ಬಿದಿಯೆಂದು... ಅವಳೇಂ ಬೆಡಜುತ್ತಮಿ ಪಳೊ (ಜಗವಿ. ೧೧-೩೭). [ಅಜಡ್ತಿ + ತುಂಬಿ]

ಅಜಡಿವಣ್ಣ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣ: ಅಜಡಿವಣ್ಣದಾಗಸಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೦೧). [ಅಜಡ್ತಿ + ಬಣ್ಣ]

ಅಜಡಿಸುಳೆ (ನಾ). = ಅಜಡಿವಜಾ: ಮಿಜುಗುವ ಮೆಯ್ಯ ಸೊವಡ ಸೊಗಸಿಂಗೆ ಬಂದೆಜಗುವಾಜಡಿಸುಳೆಗಳ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೪೬); ಪೊಸ ಕಮ್ಮಂಗಳವೆಯ ತನೆಯ ತುಡಿಯ... ಅಜಡಿಸುಳೆಗಳು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೯). [ಅಜಡ್ತಿ + ಸುಳೆ]

ಅಜಡಿವಜಾ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಮರಿ; ಗುಂಗೀಹುಳುವಿನ ಮರಿ: ಪೊಂದಾವರೆಯ ಬಂಡನುಂಡುಣ್ಣುವಾನಂದದಿಂ ಮೈಮಜೆದು ಜಿಮಗು ವಾಜಡಿವಜಾಗಳ ಕಳಕಳವನಾಲಿಸಿ ವಿರಹಿಗಳು ಸಲೆ ಬೆರ್ಚಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೪೭). [ಅಜಡ್ತಿ + ಮಜಾ]

ಅಜಡಿವಜಾವೆ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಮರಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ; ಎಳೆಯ ಭ್ರಮರಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹುರಿ: ಅಜಡಿವಜಾವೆಯೆನೆ ಕುರುಳ್ಳಳ ಪೊಸಪವಳದ ಗುಂಬದಡಿಯ ಚೆಲ್ಲೆನೆಯಧರಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೭೦). [ಅಜಡಿವಜಾ + ಹೆದೆ (< ಪೆದೆ)]

ಅಜಡಿವಿಂಡು (ನಾ). ದುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಅಜಡಿ ವಿಂಡು ಬಿಲ್ಲವೀರರ ಪಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೧). [ಅಜಡ್ತಿ + ವಿಂಡು]

ಅಜಡಿವಣ್ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ದುಂಬಿ: ಅರಲ ತೊಡಂಬೆಯೊಳೆಟ್ಟು ಮಜೆಯ ಮೇಲೆ ಮೊರೆವಾಜಡಿವಣ್ಣಕಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೮೦).

[ಅಜಡ್ತಿ + ಪಣ್]

ಅಜಡಿವೆದೆ (ನಾ). ದುಂಬಿಗಳಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ; ಭ್ರಮರಗಳಿಂದಾದ ಹೆದೆ: ನನೆವಿಲ್ಲಾಜಡಿವೆಯೇಜುವಪೊಲ್ ವನಿತಾಮಣಿಯಂತೊ ಪ್ಪುವ ರೂಪಿಗೆ ಮಿನುಗುವ ಮಿಜುಂಜವ್ವನವೇಜಾ ವಿರಾಜಿಸುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೭೪); ವಿಗ್ರಹಕೆ ನಮಗಿಕ್ಷುಚಾಪವಾಜಡಿವೆದೆ ಸಮಗ್ರ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲ ನೋಡೆಮ್ಮದೊಂದುಗ್ರಸಾಯಕವ (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೭-೩೮). [ಅಜಡ್ತಿ + ಹೆದೆ (< ಪೆದೆ)]

ಅಜಡು (ಕ್ರಿ). “ಬೊಬ್ಬಿಡು, ಒದರು” (ಬಸವ. ಕೋಶ): ಅಕಳ ಕಳ್ಳರು ಕೊಂಡೊಯ್ದರೆನ್ನದಿರಿಂ ಭೋ, ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಬೊಬ್ಬಿಡಿದಿರಿಂ ಭೋ, ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಅಜಡಪಾಠಂ. ಅಜಡದಿರಿಂ ಭೋ (ಬಸವ. ೮೨೯). IP ಈ ಶಬ್ದ “ಅಜಡು” ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [?]

ಅಜಲೂರಗನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಇಜ್ಜು ಇತ್ತಮಣ್ಣ ಅಜಲೂರ ಗನಾವು ಗುಣಸಾಗರ ತಮ್ಮಡಿಗಳ್ಳೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮-೭; 750). [?]

ಅಜಾಟಿ (ನಾ). ರೋಗದಿಂದ ನರಳುವವನ ವೇದನೆ, —ಕೂಗು; ನರಳಾಟ (ಕ). [ದೇ. II ತಮಿ. ಅಜಾಟಿ; ತೆಲು. ಆರಾಟ]

ಅಜಾಟಿ, ಆರಾಟಿ, ಅಜಟಿ (ನಾ). ನೀರಾಟ; ಜಲಕೇಳೆ: ಗುಡು ಗುಡಿಸಿ ಮೊಟಗಂ... ಸಿಂಗದ ದನಿಗಿತ್ತು ಬಿಗುತೋಡಿ ಕರ್ಮಡುವಿನ ತಡಂಗುಂಡಿಯೊಳಡಂಗುವನೆ ಅಜಾಟಿಕೆಂದು ಯೂಥನಾಥಂ ಮುಂದಿರೆ ಕಳಭಂ ಬಟಾವರೆ... ನೀರಾಡಮಂ ಪುಗುವಾನೆವಿಂಡಿನಿದೆಯಂ (ರಾಮಾ ಶ್ಲ. ೩-೧೬). **ಆರಾಟಿ**: ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆ ಗಿಟೆ, ಅಯನ ಆರಾಟಿ ಇರಬೇಕು. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಬಲವು ಬರುತ್ತದೆ (ಕೋಟಚ. ೫೧). **ಅಜಟಿ** (ರೀವ್).

[ಅಜ್ಜು + ಅಟಿ. P ತಮಿ. ಅಜ್ಜ = ನದ್ಡಿ]

ಅಜಾಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?): ನೆರವಿಯನುರವಣಿಸಿ ಪಾಯ್ವ ಬೀದಿವರಿದಾಜಾ [ಪಾಠಾಂ. ದಾದಿ]ಗೊಂಡು ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂಪಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ನಿಳಿಲ್ ನಿಕ್ಕಂದು ತರ್ಗಿ ಸುರ್ಗಿ ಕರ್ಚಿ ಕೊಡಹುವ ನೆಚ್ಚಿನ ಗೋವಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ). “ನಾಗಾಲೋಟ ಓಡು, ರೋಮೋನ್ಮತ್ತವಾಗು, ಹುರಿವುಗೂಡು” (ಪ್ರ ಭ ಇ). IP ಅಜಾಗೊಳ್ಳು = ದಾರಿಬಿಡಿಸಿಕೊ, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ ಎಂದರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ತಮಿ. ಅಜು = ದಾರಿ, ಪಕ್ಕ.

[ಅಜ್ಜು ? + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಜಾಲ್ ‘ಅಜಾಲ್’ ನೋ.

ಅಜಾಸು, ಆರಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ದೀಪವನ್ನು) ನಂದಿಸು; (ಬೆಂಕಿ ಯನ್ನು) ಅಳಿಸು: ವಿರಹಾಗ್ನಿಯನಾಜಾಸುತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬); ಸಿಡಿಲ ಕಿಚ್ಚಿನ ಬೇಗೆಯನಾಜಾಸಲ್ ಜಲಧರಸಂಕುಲಮಿರ್ಪ ತಾಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೮); ಘನಮೋಹಪಂಕಮಂ ತೊಳೆದು ನಿರರ್ಗಳ ಶೋಕಶಿಖಿಯನಾಜಾಸಿ ಮುಖಾಂಬುಜಮಂ ಮುರಿದಿತ್ತು ತನ್ನವಂಗೆ... ಮುದ್ದಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೦೮). ೨. (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಆಯಾಸ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಶಮನಮಾಡು; ಶಾಂತಗೊಳಿಸು: ಸೇದೆಯನಾಜಾಸಿ ನಾಳೆ ಪೋಕೆಂ ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೮೪-೨೭); ಎಂತಾನುಂ ಮೃದುವಚನಗಳಿಂ ಮುಳಿಸನಾಜಾಸುತ್ತಿದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೮ ವ); ಭವದ್ವಿರಹದೊಳಿದ್ ವಲ್ಲಭೆಯನಾಜಾಸು (ಜಗವಿ. ೧೨-೧೧); ಏಜ ನೋವಿನೊಳಾದ ತೃಷ್ಣೆಯ ನಾಜಾಸುವರಿವಜಳವೆ ಸಾಕವ ತೋಜದಿರು ತೆಗೆ ತೊಲಗು (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೧೦-೨೬); ಬಳಲಿಕೆಯನಾಜಾಸುವ ನೆವ ದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೧೪). ೩. (ದ್ರವವನ್ನು) ಇಂಗಿಸು; ಒಣಗಿಸು: ಮಿಂದು ನಿಂದು ಮುಡಿಯಂ ಬಿಟ್ಟಾಜಾಸುತ್ತಿದನ್ ಕಾಮುಕಿಯಂ (ಶಾಂತಪು. ೭-೧೩೪); ಪಸಿಯ ಕಲ ದೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ರಸಮಂ ಮೇಣ್ ಬೆಟಲ ರಸಮನೊರಿಸಿ ಬಟಾಕ್ಕಾಜಾಸಿ ಪಾಲನಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೯); ತಲೆವಾಗಿಲೊಳು ಘರ್ಮ ಜಲವಾಜಾಪಸಿಯಳ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೧೫). ೪. ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು; ತಂಪು ಮಾಡು: ಬುದ್ಧಿಯೊಡೆಯೊನ್ ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯಂ... ಕಿಟಾಕಿಟಾದನೆ ಅಜಾಸುತ್ತಮುಣ್ಣಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೧-೧); ಬಿಸಿಲೆಸಕದಿಂದೆ ಕೊರಗಿದ ದೆಸೆವಣ್ಣಳ ಬಿಸುಪನಾಜಾಪಂತಿರಿ ಗಿಳಿಗಳ್ ಪಸುರೇಜಕೆ ಬಾಟಿಯ ಪೊಸ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳನೆಸಗಿಪುವು ತಣ್ಣಲರಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೧೩೦); ಕೆಂಡಮಂ ಕೀಳ್ತೆಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಪುಟಮಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದಾಜಾಸುತವೆ ಮುಚ್ಚಳ ದೆಗೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೧). ೫. ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸು; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು: ಕಪ್ಪುರದ ರಜಂ ಮುಸುಕಿದುದೆನೆ ಪುದಿದೇನಾಜಾಸಿದುದೊ ಪೊಳವಮೃತ ಕಿರಣನಮೃತಕರಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೧); ಜನಪನ ಕೋಪದ ಬಟಾ ಯೊಳೆ ಜನಿಯಿಸಿ ಜನಮಂ ಪ್ರಸಾದರಸವಾಜಾಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು ೯-೩೮). **ಆರಿಸ್ಸು**: ೧. ದೀಪವನ್ನಾರಿಸಿ ಮಲಗಿಕೊ (ರೂಢಿ). ೨. ನೆತ್ತರ ಸೋರ್ವ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಮದ್ದಿಕ್ಕಿ ನೋವನಾರಿಸಿದರ್ (ಚಂದ್ರಸ. ೩೫). ೩. ಗಂಗೆಯು ‘ಧಣೇರ’ ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ಅರಿಸಿ ಇಸ್ತಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಳು (ದಾಸಕು. ೫). ೪. ಕಾಫಿಯನ್ನು ಅರಿಸಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಅಜ್ಜು + -ಇಸ್ಸು]

ಅಜ್ಜಿ, ಅರು (ಕ್ರಿ). ೧. (ದೀಪ ಮುಂತಾದುವು) ನಂದು; ಅಳಿಸಿ ಹೋಗು; ಅಡಗು: ಗುಹಾದ್ವಾರಮಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತಮದೊಳೆ ತೆಪ್ಪಿ ದದಜ ಬೆಂಕಿಯಾಜುವನ್ನೆಗಂ . . . ಪೋಗೆ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೩-೭೮ ವ); ಅಜದ ಕೋಪಪಾಪಕನಿನ್ನಣ್ಣನ ನನ್ನಿಯನ್ನಿಲ್ಲಿ ಮೀಜುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೧); (ಚಾವುಂ ಪು. ೬೦-೨೨೧; ಗದಾಯು. ೯-೩೪ ನೋರಿ). ೨. (ದುಃಖ, ಕೋಪ, ಸಂತಾಪ, ಆಯಾಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳು) ಶಮನವಾಗು; ಶಾಂತವಾಗು: ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ಶೋಕಮನಾಜಿ ನುಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೮ ವ); ಭಯಂಕರಾಟವಿಯೊಳಿನ್ನೆವರಂ ನೆಲಸಿದ ಸೇದೆ ನೀಂ ಕರುಣಿಸಿದಾಗಳಲ್ಲದವರ್ಗಾಜದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೨); ಎನ್ನಟಲಾಜಿದೊಡಾಗದೆಂಬೆನೆ (ಗದಾಯು. ೫-೫೧); ನಿನ್ನ ನಕಾರಣಬಾಂಧವನಂ ನೋಡಿಯೆ ಶೋಕವಾಜಿದುದು (ಕಾದಂ ಪು. ೯೯೩); ಶ್ರಮನಾಜಿ ಬಂದಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿಗೆ ವಿಶ್ರಮಿಸುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೪ ವ); ಪೊಸಮಾಗಿ ಮದವಾಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ವೇಜಿ] ಮಾವಂಕುರಂ ದೋಜಿ (ಹಜಕಾ. ೩-೧೦). ೩. ತಣ್ಣಗಾಗು; ತಂಪಾಗು: ಬಾಣ ಸಿಗಂ ಬಂದು ಬೋನಮೆತ್ತಿಯೋಗರಮಾಜಿದಪ್ಪುದೆಂದು ಪೇಟಿಲ್ಲಾಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪-೨೩); ಮುನಿಸಂಮಾಡಿದರಾತಿನಾಥರಡಗಂ ಸುಪ್ಪಲೈ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ ಕೆನೆಗೊಂಡಾಜಿದ ಪಾಲೈ ದೊಂಡೆಗರುಳಂ ಕರ್ಬಿಂಗೈ ಲೆಕ್ಕ [ಕೈ ತಂ]ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೦); ಸುರರ ಹೂಮಳೆಯ ತಂಪಿಂ ನೆಲದ ಬಿಸಿಯಾಜಿತು (ಹಜಕಾ. ೧೦-೨೭); ಕೋಮಳನ ಮಸ್ತಕಮಷ್ಟವಾಜಿದಿರೆ (ಸಂಭವ. ೬-೭). ೪. ಒಣಗು; ಬತ್ತು: “ಅಜ್ಜಿ - ನಿರ್ದ್ರವೇ, ಸಮ ಧರ್ಮತೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); ಮೆಯ್ಯೆಯ್ಯೊಳ್ ಜಿಗಿಲ್ಲಾಂತ ನಾಯಕರಂ ಸುಂಟಿಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಯೂ]ಜಿದಂತೆ ರಥದೊಳ್ ಜೋಲ್ವನ್ನೆಗಂ [ಕೋ]ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೪); ಮುನಿನವಮಾಜಿಲಿಕ್ಕಿದ ತನುತರ ಕಾಷಾಯವಲ್ಲವನಂಗಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೭೫); ಪೊಸಮಿಡಿ ಶಲಾಟು ತಾನದು ಸಸುರಾಜಿದ ಫಳನಿಕಾಯಮಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧-೯); ಅದಟಂ ಮಂಡೆಯ ಮಾಸಾ [ಪಾಠಾಂ. ನಾ] ಜದ ತರುವಲಿ ನಮಗಮರಿ ಯನಾದವನವಂ ಪೆರ್ಚಿದೊಡಾ ಭವನುಂ ಜವನುಂ ಕದನದೊಳಾನಲೈ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೫); ವಿರಹಿಗಳ ಬಾಯಾಜಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬೭); ನೀರ್ದೆ ಗೆದು ಬೆಂಚಿಗಳೊಳ್ ಕೆಸಜಾಜಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೩); ಅಜಿಹೋಯಿತೆ ವೀರರಸ (ಕುನ್ಯಾಭೀ. ೮-೨೯); ಬಾಡಿತವಳ ಮೊಗ . . . ಅಧರವಾಜಿ ದುದು (ಧರಜ. ೪-೪೮). ೫. ಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು; ತಣೆ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದು: ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ವಚನ ರಚನೆಗಳಿಂದಾಯೆ ಮನಮನಾಜಿ ನುಡಿಯುತಿರ್ಪಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯ ವ); ಹಿತಮಲ್ಲಿ ಶೋಕ ವೇಗೋದಯ ಮೆನೆ ಬುಧಸತ್ಯೋಕ್ತಿಯಿಂದಾಜಿ ಭೂವಿಶ್ರುತನಾಗಳ್ ಮಾಡಿದಂ ಲೌಕಿಕಮನತಿ ನುತಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೬೭); ಪುಳಕಾಂಕುರಂ ಗಳುಬ್ಬರಿಸೆ ಮೃದೂಕ್ತಿಯಿಂದುಚಯನುಂ ಸವಿದಾಜಿ ವಿವಿಧಚಾತಕಂ . . . ರಸಪ್ರವಾಹಮಂ ಸುರಿವುದು (ಲೀಲಾವ. ೧-೭೬). ೬. (ಗಾಯ) ಮಾಯು (ಕ). ಅರು: ೧. ದೀಪ ಅರುತ್ತಿತ್ತು (ಪುಟ್ಟರ. ೧). ೨. ಹೆದರಿಕೆ ಶತ್ಯಾಪ ಎಲ್ಲಾ ಅರಿಹೋದವು (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೮); ಅವನ ಭಾವೋದ್ರೇಕ ಕೂಡಲೆ ಅರಿಹೋಯಿತು (ಪುನರು. ೧೭). ೩. ಹಾಲು ತುಂಬಬಿಸಿಯಾಗಿದೆ ಕುಡಿಯಲು ಅರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೪. ಪ್ರಭುವಿನ ನಾಲಿಗೆ ಅರಿಹೋಗಿತ್ತು (ಬೆಟ್ಟಕೊ. ೧೮); ಅರಿದ ನೀರಿಗೆ ನೆಲವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾಡ). ೬. ಗಾಯ ಅರುತ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಜ್ಜಿ, ಅಜ್ಜು; ಮಲ. ಅಜ್ಜು; ತುಳು. ಅರು, ಅಜ್ಜಿ; ಅಂಜಿಯು; ತೆಲು. ಅಜ್ಜಿ; ನಾಯ್ಕಿ. ಆರ್; ಪರ್ಜಿ. ಏದ್; ಗೊಂಡಿ. ಆರಾನಾ; ಕುಣ. ಅಜ]

ಅಜ್ಜಿ ‘ಅಜ್ಜ’ ನೋ.

ಅಜ್ಜಿ, ಅರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಐದರ ಮೇಲೊಂದು: “ಅಜ್ಜಿ - ನಿರ್ದ್ರವೇ, ಸಮರ್ಥತೇ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ” (ಶಮಧಾ. ನ); ಶ್ರೀ ಪ್ರಭುವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಂ ಒನ್ನುತ್ತರಮುಖವೃದ್ಧಿ ಸಲೆ ಅಜನೆಯಾ ವರ್ಷಮ್ಪವರ್ತಮಾನಮಾಗೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೫-೫; ಸು. 750); ನಾಲ್ಕು ವೇದಮು ಮಾಜಂಗಮುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೨-೧೩); ಅಜನೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂ ಒಳವು ಗುರು ಲಘು ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫); ಸೀಮಂಧರನೆಂಬೊಂ ಅಜನೆಯ ಕುಲಧರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೪-೫); ವೇದನಾಲ್ವದಜಂಗವಾಜು (ಕುನ್ಯಾ. ೨-೧೧). ೨. (ಅಲಂ) ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗ: ಉಚಿತಂ ತಾನೆನಿಪಾಜ ಕಟ್ಟು ತಯಿದಕ್ಕೀಡಾಗದೇ ನಾಲ್ವರಂ ರಚನಂಗೈಯದೆ . . . ವಚನಬ್ರಹ್ಮದ ಮುಕ್ತಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೧); ಅಜಜಟ್ಟುಗಳನು ಮೂಜು ಕಂಟಕ ರನ್ನು ಏಜು ಜವನವ ತಡೆದಿಹರೆ ಶಿವ ತಾನು ಬೇಜಿ ಇಲ್ಲೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೮). ಅರು: ೧. ಇಪ್ಪತ್ತಾ ಅರನೆ ವರ್ಷದು $\times \times \times$ ಪುಲಿನೋಡಿ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭೮-೨; 751); ಪವಿತ್ರಾರೋಪಣಕ್ಕೆ ಪಣವಾರುಮಂ ಪಾರಿ ಪಾಯದಲು ನಡಸುತ್ತಂ ಬಪ್ಪರು (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೫-೪೧; 1076); ಅರುಹೆತ್ತವಳಿಗೆ ಮೂರು ಹೆತ್ತವಳು ಮೂಲುಕು ಕಲಿಸಿದಳಂತೆ (ಗಾಡ).

ಅಜ್ಜುಂಗುಣಂ = [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಸಂಧಿ, ವಿಗ್ರಹ, ಯಾನ, ಆಸನ, ದ್ವೈಧಿಭಾವ, ಸಮಾಶ್ರಯ ಎಂಬ ಆರು ರಾಜನೀತಿಗಳು: ಮಜು ದಿವಸಮಜವರುಮಾಜುಂಗುಣಂಗಳೆ ಮೂರ್ತಿಮಂತಂಗಳಾದಂತೆ ಮಂತ್ರ ಶಾಲೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೨ ವ); ಅಜ್ಜುಂಗುಣದೇವಿ ವೆಟ್ಟೇಜಾಜುಂ ಮಂಡಲದ ನಾಭಿ . . . ಅತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಜ್ಜಿ; ಕೊಡ. ಅರಿ; ತುಳು. ಅಜಿ; ತೆಲು. ಅಜ್ಜಿ; ಕೊಲಾ. ಆರ್; ಗೊಂಡಿ. ಸಾರುಂಗ್; ಕುನಿ. ಪಜ್ಜ]

ಅಜ್ಜಿ (ನಾ). (?) : ಪಡಿಯೆ ಅಜಿಹೊಡನೂರೂಳ್ (ಎಕ. I ೧-೧೯; 466). [?]

ಅಜ್ಜಿಗಂಡುಗ (ನಾ): ಆರು ಖಂಡುಗದ ಅಳತೆ: ಕಜ್ಜಿ ಪೆರ್ಗ್ಗಿ ಜಿಯಾ ಕೆಜಿಗೆ ಅಜ್ಜಿಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. IV, ಸಾಗಮಂ. ೮೫-೬೮; 776).

[ಅಜ್ಜಿ + ಖಂಡುಗ]

ಅಜ್ಜಿದಲೆ (ನಾ). ೧. ಆರು ತಲೆಗಳು. ೨. ಪಣ್ಣುಖ (ದಕ. ಕ).

[ಅಜ್ಜಿ + ತಲೆ]

ಅಜ್ಜಿದಳೆ (ನಾ). ೧. ಆರು ಎಸಳುಗಳು. ೨. ಆರು ಎಸಳಿರುವ ಒಂದು ಹೂವು (ಬಸಪು. ಕ). [ಅಜ್ಜಿ + ದಳ (= ದಲ)]

ಅಜ್ಜಿದೇಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಆ ಗಂಗನ ನಾಡು ನೆರ ದಲಿ ಆ ಗಂಗನ ನಾಡಿಗೆ ಅಜ್ಜಿ[ಜ್ಜು]ದೇಜಿ ಬಂದಲಿ ಕೂಡಲಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೯-೨೨; 1320). [ಅಜ್ಜಿ + ತೇಜಿ]

ಅಜ್ಜಿನೆಲೆ (ನಾ). ಆರು ಸ್ಥಾನ, —ಅಂತಸ್ತು: ಅಜ್ಜಿನೆಲೆ ಮಂಟಪದ ಮೂಜು ಕೋಣೆಗಳೊಳಗೆ ಬೇಜಿಹೊಂದು ಸ್ಥಾನದಲಿ ಲಿಂಗವಿಹುದು ಅಜ್ಜಿ ನೆಲೆಯನು ದಾಂಟಿ ಮೂಜು ಬಾಗಿಲ ಮುಚ್ಚಿ (ಚನ್ನಸಾ. ೬೩ ಮಂತ್ರಪು).

“ಆರು ಆಧಾರ ಚಕ್ರಗಳು” (ಚನ್ನಸಾ. ಕೋಶ). [ಅಜ್ಜಿ + ನೆಲೆ]

ಅಜ್ಜಿಮಡಿ (ನಾ). ಅರರಷ್ಟು: ನೃಕೇಸರಿಗಾಜುಮಡಿ ಭುಜ ಬಲರ ಭುವನ ಕೋಭಕ್ತಬಲರ ಕೋಜಾದನು (ತೊರರಾ. ೪-೭-೧೫).

[ಅಜ್ಜಿ + ಮಡಿ]

ಅಜ್ಜಿಮುಖ (ನಾ). ಆರು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಪಣ್ಣುಖ: ಬೇಜಿನ್ನು ದೈವಮಿಲ್ಲೆಂದು ಸಾಜುವಂತಿದವು ಕೊರಲ ಮೂರೇಬೆಗ ಳಾಜುಮುಖದಯ್ಯಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೮). [ಅಜ್ಜಿ + ಮುಖ]

ಅಟುವಣ (ನಾ). ೧. ಆರುಹಣಗಳಷ್ಟು (?). ೨. ಒಂದು ತೆರಿಗೆ :
ಫಲವಾದ ಮಣ್ಣು ಯಾವಣಂ ಎಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ ೧೦೦೦ಕ್ಕೆ ಮೂವು
ಗದ್ಯಾಣಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೭೭-೨೬; ೧೨೨); ಮಾನ್ಯೇಷು ದೇಶಮರ್ಯಾ
ದಾಜುವಣಾಸ್ತಿತಂ (ಇ. XIX, ೨೪೭-೧೦೩; 1208); ಸಿದ್ಧಾಯ ಸೇಸಿ
ಅಟುವಣ ಮನೆವಣ ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭-೪೫; 1290).
'ಅಟುವಣ' ಪರಾ. [ಅಟು + ಪಣ]

ಅಟಿಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ತಂಗು, — ವಿಶ್ರಮಿಸು: ಧರಣಿಪನ
ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಮಾರ್ಗಾಂತರದೊಳಾಟಿಡೆಗೈದು [ಪಾಂ. ೧. ೪೩೬೫೫ದು]
ಹೊಕ್ಕನು ಹರನ ಕರುಣಾಸಿದ್ಧಿ ಸಾಧನವೆನಪ ಗಿರಿವನನ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೧).
[ಅಟು + ಎಡೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯಾ)]

ಅಟಿಟ್ಟು (ನಾ). ಆರು ಎತ್ತುಗಳು (?): ಪರಿಗೆಯ ಬನ್ನದಿಯರ್
ಈ ಊರ್ಗೆ ಬನ್ನು ಅರಿದೊಳ್ ಫಲಮನೆ ನಾಲ್ಕೆಟ್ಟಿನ ಬಳನ ಕಿಡಿಸಿ
ಅಟಿಟ್ಟು ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೧೦; 800).

[ಅಟು + ಎಟ್ಟು]

ಅಟು, ಅಟ್ಟ, ಅಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗು; ಅಟ್ಟ, 15
ಅಟ್ಟ (ಭೂತಕ್ಕ); ಅಡ್ಡು, ಅಡ್ಡು, ಅಟ್ಟ (ಭೂತನ್ನಾ); ಅಟ್ಟ
(ಭವಿಕ್ಕ): "ಅಟು - ಜಲನಿಮಜ್ಜನೆ (ಮುಳುಗು), ಸೇವಕೇ ಕುಳಂ
(ಅಳ್ಳ)" (ಶಮಧಾ); ಕುದುರೆಯ ಮುರಂಗಳಿನಿಪಾಟಿದೆಯುಂ ಚಕ್ರಂ
ಗಳರ್ದು ಬಾರದೆಯುಂ ರಥಮಿಂತು ಪರಿಮದಂಭೋನಿಧಿಯೊಳ್ (ಅದಿಪು.
೧೨-೮೨); ನವಲೋಹಿತವಾರ್ಧಿಯೊಳಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟನಂ ಕುರುಪತಿ ನೋಡಿ
ಕಂಡನಭಿಮನ್ನು ಕುಮಾರನನಾಜಿವೀರನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೫೩); ಚದುರ
ನೆನಪುಂ . . . ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದೊಳರ್ದು ಕಿಡದೆ ಮನ್ನಮೆ ಪಡುಳಿಗ
ನಾಗುಡು ಪಿಡಿವುದೀ ದರ್ಶನಮಂ (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೬-೨೦೬); ನರಕ
ದೊಳಾಟ್ಟದಡೆಂ ನೀತಿಯೇ (ಉದ್ಯ. ೮. ೧೦-೪೦). ೨. (ದುವಿ,
ಕೋಪ, ಚಿಂತೆ, ಸಂತೋಷ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮಗ್ನವಾಗು:
ಪಿರಿದು ದುವಿದೊಳಟ್ಟಿತ್ತಾನುಮುಪಶಮಂ ಬೆತ್ತು (ನೇಮಿಪು. ೬-೫೬೨).
೩. ಹೊಳು; ಒಳನೇರು: ಮುಡಿಯ ಕುಚಯುಗದ ಜಘನದ ಕಡು
ವಿಟ್ಟಂ ಮಣಲೊಳಟ್ಟು ಬರೆ ಮೆಲ್ಲದಿಗಳ್ (ಪಂಪ. ೭-೮೫); ಅಪಘನ
ತತಿಯೊಳೆಯ್ದೆ ಗಜನರಮುಟ್ಟು ಶರನಿಕರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೯೪); ಅವಳ
ಕಡುಗುಣ್ಣುನಾಟ್ಟು ಪೊರ್ಕುಳೊಳಗಟ್ಟು ಬಗೆಯೆನ್ನಂ ತೆಗೆಯಿಮೆಂದೆತ್ತಿದ
ಕೈಯಂತಿದ ಬಾಸೆಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೮). ೪. ಕುಸಿಬೀಳು; ಕುಸಿ:
[ಪಲ್ಲಂ ಮೊರದಂತಪ್ಪ ಕಾಲುಗುರುಂ ಒಳಗಟ್ಟು] ಬಸಿಲುಂ (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ.
೭-೨೨೫); ಬಜಿತಬಾಯುಮುಟ್ಟು ರೆಗಣ್ಣೆಡುಗಳುಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೬೬).
ಅಳ್ಳು: ೧. ಸವಿದು ಕರಂ ನವರಸದೊಳಾಳುತ್ತಮಿರ್ಪ ರಸಿಕರ್
ಬಲ್ಲರ್ (ಗಿರಿ. ೧-೩೧); ಹರ್ಷಾಂಬುಧಿಯೊಳಾಳುತ್ತ (ಪದ್ಮ. ೪-೫). 35
೨. ಕೇಳಲೊಡಂ ಕಿವಿ ಸವಿಯೊಳಗಾಳದೊಡಂ ತನ್ನನಂ ಮುಳುಂಗದೊಡಂ
. . . ಅದು ಸತ್ಕೃತಿಯೇ (ಗಿರಿ. ೧-೨೧); ಶರಣ ಪದಪಂಕಜರಜಂ
ಗಳೊಳಾಳದಂತುಂ ಶಂಕರಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೨೫). **ಅಳ್ಳು: ೧.** ಶಿಶು
ಬಾವಿಯೊಳಗಿದ್ದೆ ತೆಗೆವ ಕರುಣೆಯ ಕಾಣೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೯-೬);
ಉಣ್ಣುವ ಶಿವಾನಂದ ರಸದ ಹೊನಲೊಳಗದ್ದು (ಬಸರ. ೨-೧೧೪); ಅಂಧ
ಕಾರದ ಜಲಧಿಯಲಿ ಜಗವದ್ದು (ಕುವ್ಯಾ. ೩೨-೧೬). **೨.** ಬೀಳಾದ
ಬೇಳುವೆಯಲಾಳಿದ ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮದ ಪ್ರಸಾದದ ನೆನಪು (ಅದವ.
೭೦); ಭಕ್ತಿಯೊಳಾಳಿಬದುಕುವುದುಚಿತ (ಹಭಸಾ. ೭೭); ಕೋಪದೊಳಾ
ಳಿದನಾ ಪಾತ್ಯಾಳು (ಕಂನವಿ. ೧೬-೧೦). **೩.** ಫೀಳಿಡುವ ಕರಿ ಕೆಡಲ
ಲಂಕುಶವಾಳೆ ನೆತ್ತಿಯ ನೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೧೬); ಕಪಿವಡೆಯ ಪದಹತ
ಧೂಳಿಗದ್ದು ಸಕಲಭುವನಚಯ (ತೊರರಾ. ೪-೭-೧೦).

ಅಟಿನಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಟು; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಕೀಲಿಸು:
ಈ ಕುಚಂ ಚಪ್ಪಲದಾರ್ಪಣೆನಟ್ಟಿದೊಳೊಳಿಟ್ಟರದೆಂಬ . . . ಲತಾಂಗಿ
ಯೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೭). **ಅಟಿಪುಗು, ಅಟಿಪುಗು = ಪೂರ್ಣ**
ವಾಗಿ ಒಳಹೋಗು; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಮುಳುಗಿ ಮರೆಯಾಗು:
ಸೊಪ್ಪಡಗಿದ ಕಾದಲನ ತಳ್ಳಿನ ಕಾಳಸಗಾಟಿಪೊಕ್ಕ ಮೆಯ್ಯೊ ಪ್ಪಿರೆ
(ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೭); ಅಲಸಿಕೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗೆ ಜಗುಳ್ಳರೆ ಪಕ್ಕದೊಳಾಟಿ
ಪೊಕ್ಕು ಜಕ್ಕಲಿಸಿ ಸಡಿಲ್ಲು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೯೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟು; ಮಲ. ಅಟು]

ಅಟಿ, ಅಳ್ಳಿ (ನಾ). ಗಭೀರ; ಗಾಢತೆ: ವಿನಯಕಜನ್ಮಗೃಹಮಾಳ್ತನ
ದಾಸ್ತದಮೊಳ್ಳಿ ನಾಲಮಾರ್ಪಿನ ಕಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೯-೪೩); ಸಿಂಹದಮೊಲ್
ಅಟದೊಳ್ ನರಲೊಡೆ ನರಲ್ಲನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೪-೨೧). **ಅಳ್ಳಿ:** ಅಂಬು
ನಿಧಾನದಾಳವನಜಾವುದೋ ನೋಣಂ (ಬಸಪು. ೬೦-೪೩); ರೂಪಿದೊಳ್ಳಿತು
ರೇಖೆಯುಚಿತ ಕಳಾಪವತಿಹಸನಾಯ್ತು ಬಾಣಸ್ಥಾಪನಕೆ ಮೆ ಚ್ಚಿದ ನು
ಮೇಲಣ ತೂಕದಾಳವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೪೪); ಮಿಂಗಳಾಳದೊಳ್
ಮುಳುಗಿದುವು (ಚೈಮಿ. ೩೦-೧೦); ಮಹಾಸಾಗರದ ಅಳವು ಸರ್ವತ್ರ
ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೩); ಪರರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಾವಿಗೆ
ತಳ್ಳಿ ಅಳ ನೋಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾಜಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಒಳಗು; ಅಂತ
ರಾಳ; ಮುರ್ಮ: ಅವನ ಅಳವನ್ನೇ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ
(ರೂಪಿ).

ಅಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿ; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ
ತಿಳಿ: ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬಹುಅಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ
ಮಾಡಿದ್ದರು (ಹಾಹುತ್ತ. ೫). ಅಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ
ವಿದ್ದುತ್ತು: ಅವರದು ಅಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ (ರೂಪಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಅಟಿ; ತುಳು. ಅಳ]

ಅಟನಡು (ಕ್ರಿ). ಅಳವನ್ನು ಹೊಂದು, — ಪಡೆ: ಕಮಳಕುಮುದ
ಕುವಳಯ ಕಲ್ಪಾರ ಶೋಭಿತ ನಾಭಿದ್ವಯ ಸಪಯಸದೊಳಂ ಅಟನಟ್ಟು
ದಿಟ್ಟುಗೊಲನನೋಲಗಿಪ ಲೀಲಾಸರೋವರಮಂ ರಾಜಕಂಸಂ ಲೀಲಾವತೀ
ಜನ ಸಮೇತಂ ಪುಗೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೧೯ ವ). [ಅಟ + ಪಡು]

ಅಟಾಟಿ 'ಅಟಿ' ಪರಾ.

ಅಟಾಟಿಗೈ (ನಾ). ಮಾಲೆ; ಹಾರ (?); "ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೂಮಾಲೆ; ಹಿಡಿದ ಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡದವ"
(ಶಮದ. ಮ. ಕೋಶ); "ಅಟಾಟಿಗಂ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾಲಾ
ಬಂಧಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಅಟಾಟಿಗಂ ಸಾಮಾನ್ಯದಾ ಮಾಲ್
ಬಂಧಮದು" (ಸಂಜೀವ. ೬); ಅಟಾಟಿಗ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಅಟಿ + ಅಟಿಗೈ]

ಅಟಿ, ಅಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: "ಅಟಿಯೆನಲ್ ವಂಚನೆ
ಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೮೧). **೨.** ಹಟಮಾರಿತನ; ಚಂಡಿ; ಮೊಂಡು
ತನ; ಹಿಡಿದಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡದಿರುವುದು: "ಅಟಿ - ವಂಚನೆ, ಏಕಗ್ರಾ
ಹಿತ್ತಂ (ಸಂಸ್ಕೃತದೊಳ್ ಸಖಿಯುಂ, ಸಾಲುಂ ಬಪ್ಪೆಡೆ ಕ್ಷಕಂ)" (ಶಮದ.
ಪರಿ. ೧); ಅಟಿಯ ಕೇಟಿಯ ನಿಮ್ಮನ್ನರೀ ಅತ್ತನಂ ಪುಗುತೆಯಿರ್ಕುಂ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨-೧೭). 'ಅಟಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಅಳ್ಳಿ.** 'ಅಳಿಕಾಟಿ'
ಪರಾ.

ಅಟಾಟಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಹರಮಾರಿತನ; ಅತಿಥಿ: ಅಟಾಟಿಗೆ
ಬಲ್ಲಾಳನ ದಾಟಿಯ ದಾವಣೆಯ ತುರಗದಟ ಮುರಹತಿಯಂ ಪೇಟೆ
ಪೆಸರಿಲ್ಲದಂತಿರೆ ಪಾಟಾದುವು ವೈರಿದುರ್ಗಮೆನಿತೊಳವನಿತುಂ (ಯಶೋಚ.
೧-೧೪). [?]

ಅಟ್ಯಾ, ಅಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತ; ದುಂಡಾಗಿರುವುದು. ೨. ಚಕ್ರ; ಚಕ್ರಾಯುಧ. ಅಣ್ಣಿ: ೨. ಸೂಡಿಯ ಉಂಡಿಗೆಯ ಕಂಠ[ಮ]ಟಿ ದಾಣಿಗೆ ಸಂದ ಹೊನ್ನಿನ ಸ್ಥಾನಿಕ ದೋ[ರು] ದಳ ಸಲುಗೆ ಹತು ದಳ ಸಲುಗೆಯೆ[ತು]ದಳ ಸನ್ನಡದಳಕೆ ವೀಶವೀಶ[ಮಂ] ಲೆ ಕ್ಕೆ ವಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುದು (ಸಾಂ. XI-ii, ೧೫೩-೧೬; 1103).

ಅಣ್ಣಿಮೆಟ್ಟಿನ ಉಂಗುರ = ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಉಂಗುರ (ಕಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟ್ಯಾ]

ಅಟ್ಯಾಕಾಣಿ, ಅಳಿಕಾಣಿ, ಅಳಿಕಾರ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: ನೀಜನಾತ್ಮಕಾತಕನುತ್ಪನ್ನಂ ಕ್ಷಮೆಯಿಲ್ಲದಾತನಂ ಜಾಣು ವನಂ ಪಲುಂಬುವನಸ್ಥಿರನಪ್ಪನನಾಟಕಾಣನಂ... ನೃಪನಾಳಲಕ್ಕುಮೇ (ಸೂಕ್ತಿ. ೧೬-೪೫). ಅಳಿಕಾಣಿ: ಅಳಿಕಾಣನೆನಗೊಬ್ಬ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ ನೆಂದು ಅಳಿಕೆಯ ಕೆಡಲೇಸದೆ ನಡೆಸುವ ನಮ್ಮಯ್ಯ (ಬ ಸ ವ. ೭೪೮); ಹೊಗೆನಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲನಿಕ್ಕುವರುಂ ಅಳಿಕಾಣರುಂ ಬಂಡಾಣಕಾಣರುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೬೮-೩೧; 1245); ಇನ್ನೇನಾಳಿಕಾಣನ ಬರವು ಹಗೆವರ ಪಾಲಿಸುವ ಭರ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಕೆ ಬಾರದಿರನೆಂದ (ಕು ವ್ಯಾ. ೮-೨೬).

ಅಳಿಕಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಅಟ್ಯಾ + ಕಾಣ]

ಅಟ್ಯಾಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹಟಮಾಡು; ಮೊಂಡುಹಿಡಿ: ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಯದೊಳ್ ಪಾಲ್ಗೊಡಿಯಲೊಲ್ಲದಾಟುಗುಟ್ಟುವ ದಾಮೋದರನಂ ಯತೋಡೆ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೩-೫೧ ವ). [ಅಟ್ಯಾ + ಕುಟ್ಟು]

ಅಟ್ಯಾಗೊಳ್, ಅಳಿಗೊಳ್, ಅಳಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಂಚಿಸು; ಮೋಸಗೊಳಿಸು: "ವಂಚನಂ, ಅತಿಸಂಧಾನಂ, ವ್ಯಳಿಕಂ, ಪ್ರತಾರಣಂ - ಈ ೪ ಅಟ್ಯಾಗೊಳ್ಳುದು" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೨೩-೬೩); ಕಮಲಗರ್ಭ ನುಮಂ ಖಳನಾಟಗೊಂಡನೋ (ಲೀ ಲಾ ವ. ೧-೩೯). ೨. ಮೋಸ ಹೋಗು: ಮಿಡುಕುವಿನಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ಮಡಿಪಿಡೊಡಂ ದೋಷಮಿಲ್ಲ ದೇವಾರ್ಚನೆಯುಳ್ಳೊಡೆ ಸಾಲ್ಗು ಮೆಂಬ ಮುನಿಗಳ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳ್ದಾಟಿ ಗೊಳ್ಳುದರ್ಪರೆ ಚದುರರ್ (ಸಮಸ. ೧೪-೮೧). ೩. ಮೊಂಡುಹಿಡಿ; ಹರಮಾಡು: ಒರ್ವಂ ತನ್ನ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡ ಪೊಲ್ಲಮೆಯ ಕಳೆಯಲ್ತೆಂದು ನಲ್ಲಳ ಕಾಲ್ಗೊಣಿಗೆ, ಎಣಕಂ ಚಿತ್ತದೊಳ್ಳಿಲ್ಲ ಕಾಲ್ಗೊಣಿಗೆ ನೀನೇ ಕಾಣಗೊಂಡಿರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೨೦ ವ, ೧೨೧); ಇಲ್ಲಿಯ ತಾಯ್ತಕ್ಕಳ್ ತಾಮೋರ್ವನಾಟಗೊಂಬುದರ್ಪನಿತಾನುಮಟಿಮಟಿಂಗೆಯ್ದ ಪರ್ (ಚಿವಿ. ೬-೯೫ ವ). ಅಳಿಗೊಳ್ಳು: ೧. ಅಧರಾಮೃತವನಿತ್ತಾಳಿಗೊಂಡನು ತನ್ನ ನಾರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೮-೨೦). ೪. ಹಿಂಸಿಸು; ಕೋಟಲೆಯುಂಟು ಮಾಡು: ಶೀಲಶೀಲವೆಂಬನಿ (೯?) ಲಿಗವಾರ್ತೆಯ ಬೇಳುವೆ ಬಾಲರಾಳಿ ಯಂತೆ ಅಳಿಗೊಂಡಿತ್ತು [ಪಾಠಂ. ಗೊಡದು, ಗೊಂಡುದು] ಹೇಳಿಕೇಳ ಲಿಲ್ಲದ ವಾಳಾವಳಿಯ ಬಜಿಯ ಶಬ್ದ ಬಯಲ ಹೋರಟಿ (ಅ ವ ಚಂ. ೭೪-೩೨೭); ಶುನಕ ಮೊಗೆವಾಲಂ ಕುಡಿದು ಪೋಗೆ ಅಳಿಗೊಳುತ ಬಡಿನ ರಲ್ಲದೆ ಲಾಲಿಸುವರೇ (ಬ ಸ ಪು. ೧-೨೦); ಓಲಗಿಸಲಾನಜಾಯಿನನ್ನರ ನಾಳಿಗೊಳಲೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೧). ಅಳಿಗೊಳ್ಳು: ೧. 'ಅಳಿ ಗೊಳ್ಳುಹ' ಪರಾ. [ಅಟ್ಯಾ + ಕೊಳ್ಳು]

ಅಟ್ಯಾಜನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಅರಿಸಮಾಸಂ ಮಾರ್ಗ ದೊಳ್ಳುವರ್ಕೆ - ಇರ್ಬಲಂ, ಪೆರ್ಬಲಂ, ಅಟ್ಯಾ[ಪಾಠಂ. ಕಿ] ಜನಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಅಟ್ಯಾ + ಜನ]

ಅಟ್ಯಾಸು, ಅಳಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗಿಸು; ಮಗ್ಗುವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಗಡೆ ನಾಗಲೋಕ ವಿಭವಂಗಳೊಳಾಟಿಸಿ (ಪಂಪ. ೪-೧೭); ಮರುತ್ತೇಕೊಯ್ಯ ದಾಯೊ ಮೊದಲ್ ಜಲಮೇ ಕಾಟಿಸದಾದುದೋ (ಕಾದಂಬ. ೫೭೪). ಅಳಿಸ್ಸು: ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರಾಳಿಸುತ ಮತ್ತೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೊಗದೊಳಗೆ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ನೀರಚೆಲ್ಲುತಾಡಿದ ರಂದುಬ್ಬಿನಂ ನೀರಾಟವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೧೦೯); ಕೇಳಿ ದೊಡೆ ಸಾಕವರ ಕಿವಿಯುಮಂ ಮನಮುಮಂ ಕೋಳಿಹಿಡಿದೊಡನೆ ನಿರ್ಮಲಿನ ನವರಸಮಹಾದುಗ್ಧವಾರಾಶಿಯೊಳಗೆ ಅಳಿಸದೆ ದಿಡದೆನ್ನ ಕೃತಿ (ಚಿ ಬ ಪು. ೧-೩೫); ಕುಳ ಮಂ ನೀರೊಳಾಳಿಸಿದ ದುರ್ವಾರಕಿಯ ಬಸುರೊಳು ಜಾತಮಾದುದಕಾನು ಲೋಕನಿಂದಕನಾದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೮-೩೧).

[ಅಟ್ಯಾ + ಇಸ್ಸು]

ಅಟ್ಯಾಳಿ (ನಾ). ಆಡುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಮಾಟ್ಟುದು ಶೀಲಮೀತಂಗೆ ಮಾಟ್ಟುಳಿ. ಏವಂ ಅಟ್ಯಾಳಿ, ಪೋರ್ಕ್ಕಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಅಡ್ಡು + ಕುಳ್ಳಿ]

ಅಟ್ಯಿ (ನಾ). ಮುಳುಗುವಿಕೆ; ಮಗ್ಗುವಾಗುವಿಕೆ: ಬಾಟಿ, ಅಟ್ಯಿ, ಅಟ್ಯಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಅಟ್ಯಾ + ತೆ]

ಅಟ್ಯಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಟ್ಯಿಲು ತಮ್ಮಡಿಗಳ ಸನ್ಯಸನದಿನಿತಮ್ಮಜ್ಜಯಾ ನಿಸಿದಿಗೆ (ಎಕ. II, ೧೫-೧; 800).

[ಅಟ್ಯಿ ? + ಊಲು ?]

ಅಟ್ಯಿಕ್ಕಲ್ಪಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಟ್ಯಿಕ್ಕಲ್ಪಾಡು X X X ಪುನ್ನಾಡರಸರಾ ಮಗನ್ನಿರ್ ಸೀಮರ್ಸರ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೧-೧; 900). [?]

ಅಟ್ಯಿ 'ಅಳ್ಳ' ನೋ.

ಅಟ್ಯಾರ್ 'ಅಟ್ಯಾರ್' ನೋ.

ಅಟ್ಯಾರ್, ಅಳುವಾರು, ಅಳ್ವಾರ್, ಅಳ್ವಾರು, ಅಟ್ಯಾರ್ (ನಾ). ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವರು, — ಮಗ್ಗರಾದವರು; ದೈವಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಲೀನರಾದವರು: ಪೇಟ್ಟಿಂ ಪನ್ನಿರ್ವರುಮೆನಿಪ್ಪಾ ಟ್ಟಾರ ಪವಿತ್ರನಾದ ಚಾರಿತ್ರಮಂ (ದಿ ವ್ಯ ಚ. ೧-೨೯). ಅಳುವಾರು: ಬರೆಯಿಸಿದನದಜನೊರುಮುಕ್ಕಾಳುವಾರು ತದ್ಗುರು ಕುಲೋದ್ಭವ ಚಿದ್ವನಾರ್ಯರಡಿಗಂಡೆವೈ (ಭಾವಚಂ. ೨-೨೫). ಅಳ್ವಾರ್: ಶೈವಮತದ ನಾಯನಾರರಂತೆಯೇ ವೈಷ್ಣವಮತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಅಳ್ವಾರರೆಂಬ ಭಕ್ತರು ದ್ರವಿಡದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿ ದ್ದಾರೆ (ಭಾಷಪ್ರ. ೨೬೯); ಅಳ್ವಾರರಿಂದ ವೈಷ್ಣವ ಶಾಖೆಯೂ... ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಬಂದವು (ಕಭವಿ. II, ೫). ಅಳ್ವಾರು: ಸನ್ನತದೆಂಬೆರುಮಾನಾರು ಹರುಷದೆ ಪನ್ನೆರಡಾಳ್ವಾರುಗಳು ಪನ್ನಗತಯನಿಗೆ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದು (ಕಂನವಿ. ೭-೯೯). ಅಟ್ಯಾರ್ (ಕಿ). IP ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಪಂಥದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರು.

ಅಟ್ಯಾರಾನಾರ್ = ಭಕ್ತರಾದವರು; ಭಕ್ತರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ವನಿತಾಲ ಯರ ಅಟ್ಯಾರಾನಾರದಿ[ಡಿ]ಗೆ ಕಕ್ಕಿವಳ್ಳಿಯೋನ್ ಪುಕ್ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗ. ೨೬-೩; 950).

[< ತಮಿ. ಅಟ್ಯಾರ್. / ಮಲ. ಅಟವಾರ್, ಅಳ್ವಾರ್; ತೆಲು. ಅಳುವಾರು, ಅಳ್ವಾರು]

ಇಂಗದಿರ (ನಾ). ಅಮೃತಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಸುಂಗ
ಲೋಚರ್ಚಿದ ರಾಹುವನಿಂಗದಿರಂ ಸುಂಗಿ (ಚಕವಿ. ೬-೨೯); ಇಂಗೋಲನ
ತಾಯಿಗಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಡಲಣಗಿಂಗದಿರೆಗೆ . . . ಎ ಜ ಗು ವೆ ನು
(ಪದಿಬ. ೨-೨). [ಇಂಗದಿರ್ + -ಆ]

ಇಂಗದಿರುಣಿ (ನಾ). ಬೆಳುದಿಂಗಳನ್ನು ಉಣ್ಣುವ ಹಕ್ಕಿ; ಚಕೋರ.
'ಇಂಗದಿರುಣಿವಜಿ' ಪರಾ. [ಇಂಗದಿರ್ + -ಉಣಿ]

ಇಂಗದಿರುಣಿವಜಿ (ನಾ). ಚಕೋರ ಪಕ್ಷಿಯ ಮರಿ: ಇಂಗದಿರುಣಿ
ವಜಿವಿಂಡಿಗೆ ತಾಂ ಘೃಷ್ಣಿ (ಚಕವಿ. ೬-೨೭). [ಇಂಗದಿರುಣಿ + ಮಜಿ]

ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ. 'ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ವಳಿಕು'
ಪರಾ. [ಇಂಗದಿರ್ + ಕಲ್ಯಾ]

ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ವಳಿಕು (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆಯ ಹಳುಕು: ದರ
ಹಸಿತ ಜೋಷ್ಣೆಯಂ ಈಶ್ವರ ನೃಪವರರ್ದಯೆಂಬ ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ವಳಿಕಂ
ಕರಗಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೫-೪೯). [ಇಂಗದಿರ್ಗಲ್ + ಪಳಿಕು]

ಇಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಚಕೋರಪಕ್ಷಿ: ಇಂದುವಿನ ಲೇಖೆಯಂ ಕಂಡಿಂ
ಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೪೨ ವ). [ಇಂಗದಿರ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಇಂಗದಿರ್ವಟ್ಟು (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ: ಇಂಗದಿರ್ವಟ್ಟುಂ ಕಂಡಿಂ
ದಿರ್ವಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೫೫ ವ). [ಇಂಗದಿರ್ + ಬಟ್ಟು]

ಇಂಗರೀಜ 'ಇಂಗ್ರಜ' ನೋ.

ಇಂಗರೆಜಿ 'ಇಂಗ್ರೇಜಿ' ನೋ.

ಇಂಗರೆಜಿತಿಂಗಳು (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದವರ ಕಾಲಗಣನೆಯ
ಪ್ರಕಾರದ ತಿಂಗಳು; ಜನವರಿ, ಫೆಬ್ರವರಿ ಮೊದಲಾದ ತಿಂಗಳು:
ಬಹುಧಾನ್ಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಶುದ್ಧ ೫ ಶುಕ್ರವಾರ ಗುರೈ ಜನವರಿ
ಅರಭ್ಯಾ ಯಿಂಗರೆಜಿತಿಂಗಳ ಕಾಯದೆ ಮೇರೆಗೆ (ಮೈ. ಆರಿ. ೧೯೩೮,
೨೩-೨೯; 1819). [ಇಂಗರೆಜಿ (< ಇಂಗ್ರೇಜಿ) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಇಂಗಲ 'ಇಂಗಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಇಂಗಲಿಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಲೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಲೀಷು 'ಇಂಗ್ಲೀಷು' ನೋ.

ಇಂಗಲ್ಯು 'ಇಂಗಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಇಂಗಲ್ಯು (ನಾ). ರಸವು ಬತ್ತಿ ಹೋಗಿರುವ ವಸ್ತು; ಒಣಕಲು:
ಈರುಳ್ಳಿ ಇಂಗಲಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಇಂಗಲ್ಯು + -ಅಲು (< -ಅಲ್ಯಾ)]

ಇಂಗಳ್ಳಿ, ಇಂಗಣ್ಣಿ, ಇಂಗಲ, ಇಂಗಲ್ಯು, ಇಂಗಲಿ (ನಾ).

೧. ಬೆಂಕಿ; ಕೆಂಡ: ಲಲಾಟದಿನಿಂಗಳಗಣ್ಣು ದತ್ತವೋದುದೊ (ಗದಾಯು.
೪-೫೦); ಅತ್ಯಕ್ಷಿತ್ತಂ - ಅಂಗಾರ - ಇಂಗಳ್ಳಿ (ಶಮದ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ);

ಮಂಗಳದ ಬೆಳೆಗಿಂಗಳದ ಮಳೆ ಸುರಿದುದೆ ಮಹಾದೇವ (ಕುವ್ಯಾ. ಆ.
೭-೩೬); ಮಂಗಳದ ಬೆಳೆಗೈಯಲಕಟಕಟಿಂಗಳದ ಮಳೆಗಜ್ಜೆ ತೇಜ
ನಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೯). ೨. (ಅಲಂ) ಸಂತಾಪ; ಸಂಕಟ:

ಸಡರಾಚರಕೆ ಮಂಗಳವಾಯ್ತು ಯಿಂಗಳವಾಯ್ತು ಸುರಪತಿಗೆ (ನಿಭಾಗ.
೫-೩-೧೬). ಇಂಗಣ್ಣಿ: ೧. ಕುಣಿದುಮಾ ಕುಡಿಮಾಸೆ ಬಿಡದಿಂಗಣವನು
ಗುಳಿದುವಕ್ಷಿ (ತೋರಾ. ೧-೧೭-೯). ಇಂಗಲ: ೧. ಕಂಗಳಲಿ ಕೆಂಗಿ

ಡಿಯು ಮುಖದಲಿ ಯಿಂಗಲಗಳುದುರಿದುವು (ಕೋಗಯ. ೧೦-೨೨).
ಇಂಗಲ್ಯು: ೧. ಪೆಚ್ಚಿದದವಿಗೆ ಯಿಂಗಲಾವರಿಸಿ ಕಡುಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಕವಿ
ವಂದದೊಳು (ತುರಂಗ. ೬೨-೪). ಇಂಗಲಿ: ೧. ಅಂಗಾರಂ, ಇಂಗಲಂ

(ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಪ್ರಾ. ಇಂಗಾರ, ಇಂಗಾಲ, / ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಇಂಗಳ್ಳಿ (ನಾ). ಗಾರೆಗಿಡ; ಇಂಗುದೀವೃಕ್ಷ: ಬಿಬ್ಬಿಲ್ಲತ್ತಿ ಮುಳ್ಳುತ್ತ
ವಂಕೋಲೆ ಕಾಟಕ್ಟಿಣಸಿಂಗಳಂ ಕೊಸಗು ಗೇರಾ ಕಕ್ಕೆ ಬಿಡರ್ಕಮ್ಮರಂ
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩); ಮಾವಿಂಗಳಂ ಬೇಲ ಬೊಬ್ಬಲಿ (ಯಾ. ದ. ಮಾ.
೪-೫೨); ಇಂಗಳ್ಳದ ಮುಳ್ಳನ್ನು . . . ಹಚ್ಚಿ ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡಬೇಕು
(ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೨); ಇಂಗಳ್ಳದ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮಯಣಗಳನ್ನು ಆರೆದು
ಕುಡಿಯಲು ರಕ್ತಕಾಸ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೪).

[< ಸಂ. ಇಂಗುಲ]

ಇಂಗಳ್ಳಿಗೊಳ್ಳ (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ಉರಿಯತೊಡಗು:
ಮುನ್ನಿನ ಹಾಂಗಿರದೆ ಹೊಗೆ ಛಾಯೆಗೆಟ್ಟೊಡೆ ಇಂಗಳ್ಳಿಗೊಳ್ಳಾಣಂ. ಕೊ
ಳದಿದೊಡಂ ಮಿಕ್ಕುರಿವೃತ್ತಿದೊಡೆಯು (ಬಸವ. ೪೪-೨೭).

[ಇಂಗಳ್ಳಿ + ಕೊಳ್ಳ]

ಇಂಗಳ್ಳಿಗಣ್ಣ, ಇಂಗಳ್ಳಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು;
ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ: ದ್ರುಪದಾತ್ಮಜಾತನೋವದೆ ಪುಡಿಯೊಳ್ಳೊರಳ್ಳಿ ತಲೆಯಂ
ತೆಗೆವಲ್ಲಿ. . . ಲಲಾಟದಿನಿಂಗಳಗಣ್ಣು ದತ್ತವೋದುದೊ (ಗದಾಯು. ೪-೫೦).

ಇಂಗಳ್ಳಿಗಣ್ಣು: ಧೂರ್ಜಟಿಯ ಪಣೆಯೊಳ್ಳ ಎರಕವನೆ ತೋರುವಿಂಗಳ
ಗಣ್ಣು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೮). [ಇಂಗಳ್ಳಿ + ಕಣ್ಣ]

ಇಂಗಳ್ಳಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಉರಿಗಣ್ಣು;
ಕೆಂಡಗಣ್ಣು; ಶಿವ: "ಗೊರವಂ . . . ಮಾದೇವ ಗನಪನಿಂಗಳಗಣ್ಣು
ಕಿಡಿಗಣ್ಣು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪); "ಇಂಗಳ್ಳಿಗಣ್ಣು ಸಾಂತ ಪಂದಲೆವಚ್ಚ
ಗಂದರಗಿನಿಯನೀಸರಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩). [ಇಂಗಳ್ಳಿಗಣ್ಣ + -ಆ]

ಇಂಗಳ್ಳಿಗಣ್ಣು 'ಇಂಗಳ್ಳಿಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಇಂಗಳ್ಳಿಗಾಣ್ಣ (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾಣು, — ಸೋಕು: ಅಘಂಗಳ
ಪತ್ತಿ ರಾಸಿಗಳು ಇಂಗಳ್ಳಿಗಂಡವೊಲಳಿವುದೆನಲ್ಲದೆನ್ನಂಗೆದೊಳೆರ್ದೆಯೊಲೊ
ಲಿರ್ಕೆ (ಶತಸಾಂ. ೨-೭). [ಇಂಗಳ್ಳಿ + ಕಾಣ್]

ಇಂಗಳ್ಳಿಗುವರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಮಗ; ಪಣ್ಣುಖ: "ಆ ಗುಹಂಗೆಕ್ಕು
ಮಿಂಗಳಗುವರನೆಂದು ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೧೨). [ಇಂಗಳ್ಳಿ + ಕುವರ]

ಇಂಗಳ್ಳಿಮಗ (ನಾ). = ಇಂಗಳ್ಳಿಗುವರ: "ನವಿಲ್ಲೇರನಿಂಗಳಮಗಂ . . .
ಗುಹನ ಪೆಸರಪ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫). [ಇಂಗಳ್ಳಿ + ಮಗ]

ಇಂಗಳ್ಳಿಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಗಣ್ಣು; ಶಿವನ ಹಣೆಗಣ್ಣು:
ಉನ್ನತಮಹಾಕೋಪದಿಂದಿಂಗಳಾಂಬಕವ ತೆರೆಯಲು ರಿದಾ ಮಾರನು
(ನವಮೋ. ೭-೩೫). ೨. ಬೆಂಕಿಗಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ.

[ಇಂಗಳ್ಳಿ + ಅಂಬಕ]

ಇಂಗಳ್ಳಿಸರ 'ಇಂಗಳ್ಳೇಶ್ವರ' ನೋ.

ಇಂಗಳ್ಳೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗಳ್ಳೇಶ್ವರ, ಇಂಗಳ್ಳಿಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸುರ
ರಾಜಾರ್ಚಿತನಿಂಗಳೇಶ್ವರಪುರ ಶ್ರೀತೀರ್ಥಚಂದ್ರಪ್ರಭಂ (ಚಂದ್ರಪು.
೧-೫೨). ಇಂಗಳ್ಳೇಶ್ವರ: ಕೃಷ್ಣಬೆಣ್ಣೋತ್ತರ ಪಥೇ ಬಾಸುರಿಕೋಡು
ಇಂಗಳ್ಳಿಸರ ಬಾಗೆವಾಡಿ ಸಾಮಳವಾಡಿಗೆ (ಸಾಇ. XI-i, ೮-೧೭; 862).

[ಇಂಗಳ್ಳಿ + ಈಶ್ವರ]

ಇಂಗಲಿ 'ಇಂಗಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಇಂಗಾಲ (ನಾ). ೧. ಇದ್ದಲು. ೨. 'ಕಾರ್ಬನ್' ಎಂಬ ಅಲೋಹ
ಮೂಲಧಾತು: ಅಮ್ಲಜನಕದ ಒಂದು ಪರಮಾಣು ಜಲಜನಕ,
ಇಂಗಾಲ, ಸಾರಜನಕ ಮುಂತಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಮಾಣುವಿನ ಮೇಲೆ
ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಪ್ರಭಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಸಹ ಒಂದು ಮೂಲ
ರಹಸ್ಯ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೩).

[ಪ್ರಾ. ಇಂಗಾಲ, / ಸಂ. ಅಂಗಾರ]

ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಯುಕ್ತ ಅನಿಲ; “ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದ ಇಂಗಾಲವೂ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣದ ಆಮ್ಲಜನಕವೂ ಕೂಡಿ ಆದ ಸಂಯುಕ್ತ ಅನಿಲ” (Carbon dioxide. ಇಂಕನ); ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಸಸ್ಯಗಳು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವನ್ನೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಸ್ಯಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವ ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೪).

[ಇಂಗಾಲ + ಆಮ್ಲ]

ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವಾಯು (ನಾ). ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲವೆಂಬ ಅನಿಲ: (Carbonic acid. ಇಂಕನ); (Carbonic acid gas. ಪಾರಿ. ೧೨).

[ಇಂಗಾಲಾಮ್ಲ + ವಾಯು]

ಇಂಗಿ (ನಾ). ಬೆರಗು; ಗಾಬರಿ (?): ದೇವ ಪಯಣಂಗಳಾವೆಡೆ ಮತ್ತೆ ದಾರಮೇಲ್ ಮನವಾಯ್ತೆನುತ ಶ[ಸ]ರಗಂ ಪಿಡಿಯಲು ಇಂಗಿಯಾದನು ಪಾರ್ಥ ನಾರಿ ಕೇಳ್ ಮತ್ತಾವ ಹೆಂಗಳಲಿ ಮನವಿಲ್ಲ ಬಿಡು ಶ[ಸ]ರಗೆನುತ (ತುರಂಗ. ೧೫-೨೪).

[< ಸಂ. ಇಂಗ = ಬೆರಗು, ಗಾಬರಿ, ಇಂಗಿತ. P ತುಳು. ಇಂಗಿ = ವಕ್ರ, ಕೊಂಕು]

ಇಂಗಿಣಿಮರಣ ‘ಇಂಗಿಣಿಮರಣ’ ನೋ.

ಇಂಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಮಾತೃ ಸರಿತ ಅರಬ್ಬಿ ಆ ಇಂಗಿಣಿ ಸಂಗಮಾತ್ (ಮುಂಬರಾ. IX, ೧೩೭-೩; ?). [ಸಂ.]

ಇಂಗಿಣಿಮರಣ, ಇಂಗಿಣಿಮರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಮರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಯತಿಯು ಸಂಘವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕಾಂತಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಆಹಾರತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ತನ್ನ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಉಪಸರ್ಗಬಂದಾಗ ಸ್ವೋಪಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಮತೆಯಿಂದ ಮರಣಹೊಂದುವುದು: ಚತುರ್ವಿಧಮುಪ್ಪಾಹಾರ ಶರೀರಮುಂತೊಪ್ಪಿ ದಿಂಗಳಿ ಮರಣದಿಂದ ಶುಭಪರಿಣಾಮದೊಳ್ ಕೂಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯೨-೧೦); ಇಂಗಿಣಿಮರಣವೊಂದು ತಿಂಗಳಿಂ ಸಾಧಿಸಿದೊರ್ (ಕೊಪ್ಪಶಾ. ೭-೧; 1010). ಇಂಗಿಣಿಮರಣ: ಕ್ರಮದಿಂದ ಕಡುಪಮಿಜ್ಜಿಣಿಮರಣದೊಳೊಡಲಂ ತಾವೆ ನೋನ್ನು ಸಿಂಹಣನ್ದಾಚಾರ್ಯರ್ ಮುಡಿಸಿದೆಡೆ [ಯೋಳ್] ಬೆಡೆಂಗಂ ಪಡೆದರೆ ಮಾಡಿಸಿ ಜಿನೇನ್ದ್ರಚೈತ್ಯಾಳಯಮಂ (ಕಜಲ. ೭೨-೮-೧೦; 1008).

[ಪ್ರಾ. ಇಂಗಿಣಿಮರಣ. / ಸಂ. ಇಂಗಿಣಿಮರಣ]

ಇಂಗಿತ (ನಾ). ಆಶಯ; ಮನೋಗತ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಬಗೆದಿಂಗಿತ ಚೇಷ್ಟಾಕಾರ ಗತಂಗಳಿನಂತರಂಗದೊಳ್ಳಿಪಿಸಿದುದಂ ಮಿಗೆ ಸೂಚಿಸುವುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೭); ಲಿಂಗದಿಂದುದಿಸಿ ಅಂಗವಿಡಿದಿಪ್ಪ ಪುರಾತನರ ಇಂಗಿತವನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಬಿರಿಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೯-೧); ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಸಲುಗೆ, ಅವರ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಅರಿತ ಬೋಧನಕ್ರಮ... ಕಲಿಯಲು ತಕ್ಕ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೯೧).

[ಸಂ.]

ಇಂಗಿತಕೊಡು ‘ಇಂಗಿತಗುಡು’ ನೋ.

ಇಂಗಿತಗುಡು, ಇಂಗಿತಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡು, —ಸೂಚಿಸು: (ಹಿಂದಾಗಿ, ಇಂಗಿತಗುಡುವನು) (ಜಿಟ್ಟಿ. ೩೨-೩). ಇಂಗಿತಕೊಡು: ಅವಳು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ ನೆನೆದು ಕೊಂಡಳು, ‘ಇಂದು ಬೆಳಗಿನಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಮನ ನನಗೆ ಇಂಗಿತಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ, ಇಂದು ನನಗೆ ಕಾಗದ ಬಂದೇ ಬರುವುದೆಂದು...’ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೮). [ಇಂಗಿತ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಇಂಗಿತಜ್ಞ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದವನು; ಮನೋಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅರಿತವನು: ನಿಪುಣಂ ಕೂರ್ಪರ ನಿಂಗಿತಜ್ಞನೆನಿಸುಂ ಕ್ಲೇಶಕ್ಷತಂ ಶಾಚಿ... ಸಂದ ವಿದೂಷಕಂ ಸ್ಮರಕಳಾರಾಜಿತಂ ಪೂಜಿತಂ (ಮದತಿ. ೧೦-೩೯). [ಸಂ.]

ಇಂಗಿತಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ: “...ಅದು ನನಗೂ ಗೊತ್ತಿದೆ” ಎಂದು... ಇಂಗಿತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದಾಗಿಯೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವವನಂತೆ ನಕ್ಕನು (ಪುನರು. ೩೪೨). [ಸಂ. ಇಂಗಿತಜ್ಞತಾ]

ಇಂಗಿತಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಇಂಗಿತಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಬಂಧುಪರಿವಾರ ಹಂಗಿಸುವ ಭಲವುಳ್ಳ ಸತಿಪುತ್ರಸಖರು (ಮಂಕುಕ. ೧೭೬).

[ಇಂಗಿತ + ಜ್ಞಾನ]

ಇಂಗಿತವ್ಯಂಗ್ಯ (ನಾ). ಸೂಚ್ಯವಾದ ವ್ಯಂಗ್ಯ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ವ್ಯಂಗ್ಯ: ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದ ಇಂಗಿತವ್ಯಂಗ್ಯಕೊಂದಿನಿತೆ ನಕ್ಕು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೯-೨೫೭). [ಇಂಗಿತ + ವ್ಯಂಗ್ಯ]

ಇಂಗಿತಾಕಾರ (ನಾ). “ಮನೋಭಾವ, ಮನದಿಂಗಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರೂಪ” (ಶೂನ್ಯಸಂ. ಕೋಶ). [ಇಂಗಿತ + ಆಕಾರ್ಯ]

ಇಂಗಿಲಿಕನಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಳೆಗಾರ ಕುಲ ಬೀವಿಸಿಟ್ಟಿಗಂ ಬೋಕಟ್ಟಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಂಗಿಬಮ್ಮಣಂ ಇಂಗಿಲಿಕನಕುಪ್ಪೆಯ ಸಯಂಬು ದೇವರಿಗೆರಡು ಬಟ್ಟಾರ ದೇವಾಲಯಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೩೪-೬; 1126). [?]

ಇಂಗಿಲೀಷು ‘ಇಂಗ್ಲೀಷು’ ನೋ.

ಇಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬತ್ತಿಸು; ಒಣಗಿಸು: ಸೇನಾವಿಸರ ಪದಹತ ಧೂಳೀವಿಸರ ವಿಬುಧತರಂಗಿಣಿಯನಿಂಗಿಸಿತು (ತೂರಾ. ೩-೬-೧೭); ಕೆಂಗೆಯ ಹನುಮಂ ಕಿಣುನೆರವಿಂಗಳೆಸದೆ ವಿಜಯ ಪುರದ ಶಾಹನ ದಲಮಂ ಬೆಂಗೊಂಡು ಬಳೆದ ದೂಳಿಯೊಳಿಂಗಿಸಿದಂ ಗಡಿಗಳವರ ಸಂಗರರಸಮಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೯೨); ಇದೆ ಇಲ್ಲೆಂಬುವ ವಾದವ ಇಂಗಿಸುವ ವಿಚಿತ್ರ (ಜೀವಲ. ೩-೮); ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ತೊಳೆದು ಇಂಗಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ (ಗೃಹವಿ. ೫೦). ೨. ಕಳೆ; ಹಿಂಗಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ನೂರಾರು ಬುಧರು... ತೃಷೆಯನಿಂಗಿಸರು (ಇಂಚಾಪ. ೫೩-೫೪). [ಇಂಗು + ಇಸು]

ಇಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು; ಬತ್ತು: “ತಾನಿಂಗುವುದಕ್ಕಿ” (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩); ಮೈಮೆ ಮಡಿಯಿತ್ತುತ್ತಾಹಮಿಂಗಿತ್ತು (ಗಿರಿಕ. ೮-೧೭೨); ತೈಲವಿಂಗಿದ ದೀಪ್ತಿಗೆ ಉದಕವಜತ ಘನ ತಟಾಕಕ್ಕೆ (ಹಚಕಾ. ೯-೨೪); ಅಜದ ಸೇದೆ ಮಗ್ಗುಲಿಕ್ಕದ ಪುಳಕಂಗಳಿಂಗದ ಬೆಮರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೭೨); ಬೆಣ್ಣೆಯನಿಕ್ಕಿ ಕಾಸಲದು ನೀರಿಂಗಿ ಪೊಸಗಿಣ್ಣಿನ ಪರಿಯಾಗಲಂತಲ್ಲಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೭). ೨. ಅಡಗು; ಹುಗಿದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ಉರುಕ್ಯಪೆಯೊಳಿಂಗಿದ ಕಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಪಾಲಿಸಿದ ಕರುಣಾ ಸಾಗರ (ಕೊಟ್ಟುಬ. ೩-೧೪).

ಇಂಗಿಹೋಗು = ಬತ್ತಿಹೋಗು: ನನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಕೆನ್ನ ಮನವೆಳಸಿದ ದಿನ ಈ ಕಣ್ಣು ಕುರುಡಾಗಿ ಹೋಗಲಿ ನನ್ನ ತೇಜದಿಂದ ನನ್ನ ದಿವ್ಯದರ್ಶನದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಂಗಿಹೋಗಲಿ (ಜಗದಾ. ೧೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಣ್ಣು; ತುಳು. ಇಂಗು; ತೆಲು. ಇಂಕು, ಇಗುರು, ಇವುರು, ಇಮುರು, ಈಕು]

ಇಂಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡು: ಭಟ್ಟರೇ ಕ್ಷೇಮವೋ ಎಂದರೆ ಎರಡು ದುಡ್ಡು ಇಂಗಿ ಎಂದ (ಗಾಡ. ಕ). [< ಈ. / ತಮಿ. ಇಗು; ತೆಲು. ಇಚ್ಚು]

ಇಂಗು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಒಷಧಿ. ೫; ಮೈಟಿಗಿ. ೩೮-೭೪೮). ೨. (ಅಡಿಗೆಗೂ ಔಷಧಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ) ಒಂದು ಮರದ ಹಾಲಿನಿಂದ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತು; ಹಿಂಗು: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದಿಂಗು ಸಾಸವೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮೆಣಸು ಸುಂಟಿ ಪೊಸ ಸುಣ್ಣಮಿವಂ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಬಡಿದು ಮೆಯ್ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರೆ ಮೋದಿ ಪೂಸುವರ್ ನಿರ್ದಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೧); ಇಂಗಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಇಂಗು ಗದ್ಯಾಣಂ ತೂಕವಾಜು (ಎಇ. XIII, ೨೨-೫೫; 1204); ಕರಿಬೇವು ಬಡಗ ಸಂಡಗೆ ಯಿಂಗು ಕಡಲೆವಿಟ್ಟಿರಿಸಿದ ಹುಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧); ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸ ಲೊಗ್ಗರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩-೫೪); ಹೊಗೇ ಸೊಪ್ಪು ಯಿಂಗು ಜೀರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೨-೧೬; 1711); ಇಂಗು ಮೆಣಸ್ಯಾಲಕ್ಕಿ ಮೇಣ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಗಳನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧-೩೪).

ಇಂಗುತಿನಿಸು = ಮೋಸ ಮಾಡು. ಇಂಗಿನಎಲೆ = "ಕಾರವಿ, ಬಾಪ್ಪಿಕೆ" (ನಾಚರಾ. ೪); ಇಂಗಿನೆಲೆ ಮುಸ್ತೇಯಳಿಲೆ ಲವಂಗಂ ಬಜೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೧೪). ಇಂಗುಹಚ್ಚು = ೧. (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಇಂಗನ್ನು ಬಳಿ, —ಸವರು. ೨. ನಂಟಿಸು; ಮೋಸಮಾಡು. [< ಸಂ. ಹಿಂಗು]

ಇಂಗುಣಮೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬುಬಾರರು ಕೊಟ್ಟುದು ಇಷ್ಟುಣಮೇಡಿನೊಳ್ ಒಕುಳಂ ಕಬನಿ ಸರ್ವಪರಿಹಾರಂ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೭-೨೬; 870). [?]

ಇಂಗುಣೆಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಬಮ್ಮಣವಾಡ ಕುಟುಕ ವಾಡದ ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆಯ ಇಂಗುಣೆಗೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ನಟ್ಟಕಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೦-೪೦; 1204). [ಇಂಗುಣೆ + ಕೆಱೆ]

ಇಂಗುದ (ನಾ). = ಇಂಗುದಿ: "ಇಂಗುದ, ಇಂಗುದಿ, ತಾಪಸತರು - ಇಂಗುಳದ ಮರ" (ನಾಚರಾ. ೪). [ಸಂ.]

ಇಂಗುದಿ (ನಾ). ಗಾರೇಗಿಡ; "ಇಂಗುಳದ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭). [ಸಂ. ಇಂಗುದೀ]

ಇಂಗುದೀತ್ವಲ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: ಅಶ್ವ ಮವು ಇಂಗುದೀತ್ವಲದ ದೀಪಗಳಿಂದ ಬೆಳಗತೊಡಗಿತು (ನಾಗಕಾ. ೮); ಹಾಗಾದರೆ ಅಕೆಯನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿಕೊ. ಇಂಗುದೀತ್ವಲ ದಿಂದ ಜಿಡ್ಡಾದ ತಲೆಯುಳ್ಳ ಯಾವನಾದರೂ ಒಬ್ಬ ದರಿದ್ರನಾದ ಕಾಡು ಮನುಷ್ಯನ ಕೈಗೆ ಬಿದ್ದಾಳು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫-೧೨).

[ಸಂ. (ಇಂಗುದೀ + ತ್ವಲ)]

ಇಂಗುದೀಫಲ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಹಣ್ಣು: ಇಂಗುದೀಫಲವಿಭೇದದ ನುಣ್ಣಿಡಿದರ್ಪ ಕಲ್ಲುಳಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧-೧೪).

[ಸಂ. (ಇಂಗುದೀ + ಫಲ)]

ಇಂಗುಲಿ (ನಾ). = ಇಂಗುಲಿಕ (ಒಷಧಿ. ೧೩೬). [< ಸಂ. ಹಿಂಗುಲ]

ಇಂಗುಲಿಕ, ಇಂಗಲಿಕ, ಇಂಗಲೀಕ, ಇಂಗಲೀಕ, ಇಂಗುಲೀಕ, ಇಂಗುಲಿಕ, ಇಂಗುಲೀಕ (ನಾ). ೧. ಪಾದರಸದಿಂದ ಆದ ಒಂದು ಅದಿರು; ಹಿಂಗುಳ: ಕರ್ಪೂರತೈಲಾಹ್ವಮಿಂಗುಲಿಕಂ ನಾಗರಮಿಪ್ಪೆ (ಋಮದ. ೬-೮). ೨. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ (ಕಿ). ೩. ಒಂದು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ದ್ವಿಗುಣಿಸೆ ಪತ್ತಿದಿಂಗುಲಿಕದಿಂ ನಖದೀಧಿತಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೨೯). ಇಂಗಲಿಕ: ೧. "ಹಿಂಗುಲಿಕ - ಇಂಗಲಿಕ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಇಂಗಲಿಕವು ಮಣಿತೆಯು ಅಂಗದಿಯೊಳು ಮಾರುತಿಹ ಬೇಹಾರಿಗರು ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು (ಅಬ್ಬಲಾ. ೩-೭೬). ಇಂಗಲೀಕ: ೧. ಸಾಗಂಧಿಕಂ ಕಪ್ಪಿನೊಡವೆರದ ಕೆಂಪನ್ನು ಕೂಡಿರ್ಪದಲತಿಯ ರಸದ ಪೊಲಿಂ ಗಲೀಕ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯೊಳ್ ಬೆಳದ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಪುಷ್ಪ ಕುಂಕುಮಮಂಜಿಷ್ಣೆಯಂತೆ (ರತ್ನಶಾ. ೧೦-೧೦);

ಇದಕ್ಕೆ ಇಂಗಲೀಕ (Cinnabar Sulphide of Mercury) ವನ್ನು ಲಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ನುಣ್ಣಿಗೆ ಅರೆದು ಹಚ್ಚುವುದು (ಮನಮ. ೧೦೧). ಇಂಗಲೀಕ: ೧. ಪಾರಜ, ಗಂಧಕ... ಇವೆರಡುಗಳ ರಸಾಯನ ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿ ಇಂಗಲೀಕವೆಂಬ ಮಿಶ್ರಪದಾರ್ಥ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಮುಂ ಬ ಯ. ೬-೮). ೩. ಹರಿದಳ, ಇಂಗಲೀಕ, ಅಭ್ರಕ ಇವೇ ಅಗಿನವರು ಉಪಯೋಗಿಸು ತ್ತಿದ್ದ ಬಣ್ಣಗಳು (ಕನ್ನನು. ೧-೯೪). ಇಂಗುಲೀಕ: ೧. "ಮೇಚ್ಚು-ಇಂಗುಲೀಕ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೯). ಇಂಗುಲಿಕ: ೧. "ಅನ್ಯಮಾರಕಂ-ಇಂಗುಲಿಕ" (ಒಷಧಿ. ೮). ೩. ನಯಮಳವಟ್ಟು ಪಚ್ಚಿ ಸಹಕಾರದೊಳಿಂ ಗುಳಿಕಂ ತಳಿರ್ತಲೋಕೆಯೊಳಿರಿದಾಳಮುಳ್ಳಲರ್ಧ ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೪); ಇಂಗುಲಿಕದಣ್ಣೆಯಿಂ ನಯನಂಗಳ್... ರಂಜಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೩೭); ಅಂತು ಬಂದಾ ಚಿತ್ತಿಕ ನಿಜಾಂಗುಲಿಯೊಳ್ ಪೊರೆ ದಿಂಗುಳಿಕಂ ಕೇಸರಿಯ ಕೆಂಬೊಗರಂ ದ್ವಿಗುಣಿಸೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೧೩). ಇಂಗುಲೀಕ: ೧. (ಕಿ). [< ಸಂ. ಹಿಂಗುಲಿಕಾ]

ಇಂಗುಲೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗುಳ (ನಾ). ಗಾರೆಗಿಡ; ಇಂಗುದೀವೃಕ್ಷ: ಆಮ್ರಂ ಬೆಳಲಿಂಗುಳಂ ಪನಸು ನಿಂಬಂ ಜಂಬು ಜಂಬೀರಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕುರುಟಿಗೆ ಯಿಂಗುಳಂ ತವಸಿಯೆರ್ಕೆಯ ಪಾ(ಲೈಣಸ)ಲೆಸೆವೃಕ್ಷಗಂಧಿ ನಾಗರಮುರೇಂದ್ರ ವಾರುಣಿಯೆನ್ನಿಸುವನೆಣ್ಣೆಯೊಳಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೪); ಕಮ್ಮರ ದಾರ ಕೇರ ನೇಳಲ ಸಿರಿತಾಳೆ ಯಿಂಗು ಳದ ನೆಲ್ಲಿಯ ನೀಪದ ಸೋಲೆಯಾಲದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೧); ಇಂಗುಳದ ಬೇರಿನೊಳು ವಂಗವನು ಬೆರಸಿದರೆ ಅಂಗನೆಯು ತನಗೆ ವಶವಕ್ಕು ವೈರಿತಾ ಸಂಗಾತಿಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೭೮); ಇಂಗುಳದ ಮೇಣವಂ ನಿಂಬೇಡುಳಿ ಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಸಕಲವಿಧವಾದ ವ್ರಣ ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೇಚಿ. ೨).

[ಸಂ. ಇಂಗುಲ]

ಇಂಗುಳವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಹೆಸರು: ಯಿಂಗುಳವಡಿಯ ಸೀಮೆ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪೭-೧; ?). IF ಇಂದಿನ 'ಇಂಗುಳ ವಾಡಿ' ಎಂಬ ಊರು. [ಇಂಗುಳ + ವಡಿ (< ಪಾಡಿ ?)]

ಇಂಗುಳಿಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗುಳೀಕ 'ಇಂಗುಲಿಕ' ನೋ.

ಇಂಗೂಟಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕೂಟ; ಸಂಭೋಗ: ಬಸಮಾದ ಗಂಡರಿಂಗೂಟಮೆ ತೋಟಿಯೆಂದು (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೪೦); ಪೊಂಗುತ್ತಿರೆ ನಾಣ್ಣಾಣಂ ಸೂಳ್ವದದಿಂಗೂಟಂ ಗಡಿಗಿಟ್ಟಿರಲ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೨೮).

[< ಇನಿಡು + ಕೂಟ]

ಇಂಗೊರಲ್, ಇಂಗೊರಳ್, ಈಂಗೊರಲ್ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ: ಆಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದೆರ್ದೆಯನಳ್ಳಿ ವಿಳೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗುವಂತಲುಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ ವ); ಎಂಬಿನೆಗಮಿಂಗೊರ ಲೊಳ್ಳೊಳೆ ಪಾಡಿಯಾಡಿ ರಂಜಿಸಿತೊ ಸಭಾಜನಂಗಳ ಮನಂಗಳನಾ ದಿವಿ ಜಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೩೮); ಒಳದೊಂಡಿನ ಪಾಲ್ಗುಳು ಮಂ ಪೀರ್ದಿಂಗೊರಲ್ಗಳಾದ ನೀರ್ವೃಕ್ಷಗಳ ಸುಸಿಲಮಸಕದಿಂಚರಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೬); ಮಾಂಗಾಯ ಗೊಂಚಲೊಳಗುಳಿದಿಂಗೊರಲಿಂದುಲಿನ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೦). ಇಂಗೊರಳ್: ಅಂಗನೆಯರನು ಪಡಿಯುಜತಿಯರು ಸಂಗೊಳಿಸಿ ಜಡಿಕೆಯಿದು ನಿಲಿಸಿದರಿಂಗೊರಳ್ ನುಣ್ಣರದಿ ಹೊಹೊ ಗಲಭೆ ಬೇಡೆಂದು (ಸಾಳ್ವ ಭಾ. ೨೦-೨೭). ಈಂಗೊರಲ್: ಈಂಗೊರಲ್, ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೬-೧೩೮ ಉದಾ).

[< ಇನಿಡು + ಕೊರಲ್]

ಇಂಗೋರಲ್ 'ಇಂಗೋರಲ್' ನೋ.

ಇಂಗೋಳ (ನಾ). ೧. ಸಿಹಿನೀರಿನ ಕೊಳ. ೨. ಅಮೃತ ಸರೋವರ:

ಒಗಿದುದೂ ತಿಂಗಳಿಂಗೋಳದೊಳೆನಿಸಿತೋತ್ಪಲಂ... ಎಂಬಿನಮಾಯ್ತು
ಲಾಂಛನಂ (ಚಕವಿ. ೬-೨೮). [**< ಇನಿದು + ಕೊಳ್ಳ**]

ಇಂಗೋಲ್ (ನಾ). ೧. ಸವಿಯಾದ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬು: "ಇಂಗೋಲ್
ರಸಾಲಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೧. ೪೧); ಇಂಗೋಲಂ ನವದಾದಿಮಿಫಲಮಂ
(ಉದ್ಯ. ೮. ೯-೧೨); ಬೆಳ್ಳುವೆತ್ತಿದಿಂಗೋಲಂ ತೋಂಟಿಗಂ ಕೊಟ್ಟ
ನೊವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೪); ಪಾಲ್ಗಡಲ ತೆರೆಯ ಬಂಬಲ್ಗಂ ಜೇಂಗೋಡದ
ಸಾಲ್ಗಂ ಮಿಜುಗುವಿಂಗೋಲ್ಗಂಗಳವಾದ ಮೇಲ್ಗಂ ಪರಿಕಲಿಸ
ಕೀಲ್ಗಂ (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೧-೧); ಸಂಪಗೆಗೆ ಕಂಪ ಹುದೆ? ಇಂಗೋಲಿ
ಗಿಂಪಿಹುದೆ? ಮಳೆವಿಲ್ಲೆ ಸೊಂಪಿಹುದೆ?... ಇಲ್ಲದಡೆ ಪೇಳು ಪೊಸಸೃಷ್ಟಿ
ರಚಿಸುವ ಕವಿಗೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೨-೩೨). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಮನ್ಮಥನ
ಚಾಪ; "ಇಕ್ಷುಚಾಪ" (ಚತು. ೧. ೬ ಕ). ೩. ಮನ್ಮಥ ಬಾಣ:
ಇಂತಿಂಗೋಲಿಂ ಕೆತ್ತಿದ ನಂದನ ನಂತರದೊಳ್ ಮತ್ತಂ ಚಿಂತಿಸುತಂ
ಇಂತಾ ಸವಣಂ ಸವಿಯಿಲ್ಲದ ಮಾತಂ ತಾನೆಂದಂ ಹಿತಮಂ ಗುಣಮಂ
(ಸಾಸಂದ. ೪-೨೨). [**< ಇನಿದು + ಕೋಲ್**]

ಇಂಗೋಲ (ನಾ). ೧. ಮಧುರವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು;
ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಇಸಲೊಡರಿಸುವಿಂ
ಗೋಲನ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸವಿಲ್ಲ ಜೇವೊಡೆಯ ದನಿಯವೊಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ.
೯೬); ಇಂಗೋಲನ ತಾಯಿಗಿಂಗದಿರನ ತಂಗಿಗಿಂಗಡಲಣುಗಿಂಗಿದಿರೆಗೆ
(ಹದಿ. ೨-೨). ೨. [ಜೈನ] ಕಾಮದೇವನಾದ ಬಾಹುಬಲಿ:
ಹೆಂಗಳೆಲ್ಲರು ನನ್ನ ಪಕ್ಷ ಪುರುಷರೆಲ್ಲರಿಂಗೋಲ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷ ಭರಚ.
೫೦-೨೬). [**ಇಂಗೋಲ್ + -ಅ**]

ಇಂಗೋಲವಿಲ್ 'ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್' ನೋ.

ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್, ಇಂಗೋಲವಿಲ್ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಮನ್ಮಥನ
ಬಿಲ್ಲು: ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ ಕಿದ ಗವಸಣಿಗೆಯ ಭಂಗಿಯವೊಲ್ ಬಿಳಿದಂ
ಪೊಡೆಯುತ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೦). ಇಂಗೋಲವಿಲ್: ಕೇಸಡಿ ಕೆಂದಾ
ನರೆವೊಗಳಂ ಕೆದಜೆ ಪುರ್ವಿಂಗೋಲವಿಲ್ಲಂದಮಂ ಕುಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೩).

[**ಇಂಗೋಲ್ + ವಿಲ್**]

ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ:
"ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನೆಂದು ಕಾಮಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲಂ
... ಗಿಳಿದೇರಂ — ಇವು ೧೩ ಕಾಮದೇವನೆಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಪಾ. ೨-೧೩);
ಜಗಮಂ ಜಕ್ಕುಲಿಸುವಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನ ಬಲ್ಲಾಳನ ಕೈದುಸರಲ್ಲೆಯ್ದ
ವೆಂದು (ಅನಂ. ಪು. ೨-೨೦ ವ); ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನಾದೆಚ್ಚೊಡೆ (ಉದ್ಯ. ೮.
೬-೬೧); ಮಿಸುಪ ಸುಲಿಸಲ್ವೆಗಳೆಂಬ ಕಾರಮಿಂಚಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನೆಂಬ
ಸೋಗಿಯಂ ಸೋಲಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩).

[**ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ + -ಅ**]

ಇಂಗ್ರಜ, ಇಂಗರೀಜ, ಇಂಗ್ರೀಜ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದವನು;
ಅಂಗ್ರ: ಅರಬರು ಸಿಂಧುದೇಶವನ್ನು ಒಳನುಗ್ಗಿದದ್ದಿನಿಂದ ಇಂಗ್ರಜರು
ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರುವವರೆಗೆ (ಮೋಬಾದ. ೧). ಇಂಗರೀಜ: ಮಂಗಲೂರು
ತ್ತಂಗ ಪರಿಸ್ತರಣಮಂ ವಶಂಗೆಯ್ದು ಬಳಿಕ್ಕಿಂಗರೀಜಾದ್ಯರಾಗಮನಂ
ಗಳುಮಂ ತವಿಸಿ ರಾಜ್ಯಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕಳಸ್ಯ. ೭-೮). ಇಂಗ್ರೀಜ:
(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೬ ಕ).

[**< ಪೋರ್ಚು. ಇಂಗಲೇಜ; ಮರಾ. ಇಂಗರೇಜ**]

ಇಂಗ್ರೀಜ 'ಇಂಗ್ರೀಜ' ನೋ.

ಇಂಗ್ರೀಜಿ 'ಇಂಗ್ರೀಜಿ' ನೋ.

ಇಂಗ್ರೀಜು 'ಇಂಗ್ರೀಜಿ' ನೋ.

ಇಂಗ್ರೀಜಿ, ಇಂಗರೇಜಿ, ಇಂಗ್ರೀಜಿ, ಇಂಗ್ರೀಜು, ಇಂಗ್ರೀಜು (ಗು).

೧. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಜನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಸ್ವಟ
ಗಳಾದಿಂಗ್ರೀಜಿ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಾಲುಗಳ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೪-೩೧); ಮೊಹಂ
ಮದಲ್ಲೀಖಾನರು ಕುಮುಕಿಗೆ ಇಂಗ್ರೀಜಿ ಬಹಾದೂರ ಸರಕಾರದ ಘಾಜು
ಕರಿಸಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯). (ನಾ). ೨. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ದೇಶದ
ಜನರು ಆಡುವ ಭಾಷೆ; ಅಂಗ್ರಭಾಷೆ: ಅಕೆ ಬರೆದ ಸಂಸ್ಕೃತ
ಮತ್ತು ಇಂಗ್ರೀಜಿಯ ಭಾಷಾಂತರಗಳನ್ನೂ... ತಿದ್ದಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು
(ಉತ್ತಗ್ಯ. ೧೯); ಇಂಗ್ರೀಜಿ ವಿದ್ಯೆ ಬಂದ ಬಳಿಕ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨೩).
೩. (ಕರಾ). ರೋಮನ್ ಕ್ಯಾಥೋಲಿಕರ ಚರ್ಚು; ಇಗರ್ಜಿ (ಕ).
ಇಂಗರೇಜಿ: ೧. 'ಇಂಗರೇಜಿ ತಿಂಗಳು' ಪರಾ. ಇಂಗ್ರೀಜಿ:
೨. (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೦ ಕ). ಇಂಗ್ರೀಜು: ೨. (ದಕ. ಕ).
ಇಂಗ್ರೀಜು: ೨. (ದಕ. ಕ).

[**< ಪೋರ್ಚು. ಇಂಗಲೇಜೀ; ಮರಾ. ಇಂಗರೇಜೀ**]

ಇಂಗ್ರೀಜಿಬಿಫೆ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಅಳತೆ ಮಾಡಿದ
ಭೂಮಿಯ ಭಾಗ: ಇಂಗ್ರೀಜಿಬಿಫೆಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮಣದ ಅಜಮಾಸು
ಬೀಜ ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೨).

[**ಇಂಗ್ರೀಜಿ + ಬಿಫೆ. IP ಹಿಂ. ಭೀಫಾ**]

ಇಂಗ್ರೀಜು 'ಇಂಗ್ರೀಜಿ' ನೋ.

ಇಂಗ್ಲೀಷು, ಇಂಗಲೀಷು, ಇಂಗಿಲೀಷು (ನಾ). = ಇಂಗ್ರೀಜಿ ೧.
ಸಂದಣಿಯ ಬಾಣಭಲ್ಲಗಳ ಪಿಡಿದಿರ್ಪವರನ್ನಿಂಗ್ಲೀಷು ವಾದ್ಯದವರಾ
(ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೪-೪೬); ಪಟಹ ದಿಂಡಿಮ ಡಕ್ಕೆ ಕಹಳೆ ನವಪತ್ಯಗಳು
ಸ್ವಟಗಳಿಂದಿಂಗ್ಲೀಷು ವಾದ್ಯಗಳ ಸಾಲುಗಳ (ವರ್ಷವ. ೩-೩೧).
ಇಂಗಲೀಷು: ೧. ಯಿಂಗಲೀಷು ಸಂ. ೧೮೬೫ನೆಯ ಕ್ರೋಧನ (ಮೈಸೂ.
೧೯೩೧; ೩೦-೩; 1865). ಇಂಗಿಲೀಷು ೨. (ಕ).

[**< ಇಂ. English**]

ಇಂಫಾರಿಗೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಫಾರಿಗೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ;
ಕಜ್ಜಾಯ: ಇಂಫಾರಿಗೆ, ಕಂಠಾಯಂ, ಅಂಫವಣೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦
ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [**< ಇನಿದು + ಫಾರಿಗೆ**]

ಇಂಚರೈ, ಈಂಚರ (ನಾ). ೧. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರ ಸ್ವರ:
"ಇಂಚರಮೆನೆ ಮಧುರನಾದಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೪); ಜಿನುಗುವ
ತುಂಬಿಯಿಂಚರಮೆ ಗಾಣರ ಕಾಕಲಿ ಕೊಡೆ ಸೋರ್ವ ಮಾವಿನ ಸೊನೆ
ಗಂಧಸಿಂಧುರಮದಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೬); ಅಡಿಯಿಡುವ ರಮಣಿಯರ
ನೂಪುರಣತಕ್ಕೆಳಸಿ ಬರ್ಪಂಜಿವಿಂಡಿನಿಂಚರದೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭);
ಇಂಚರದಿ ಬಗೆಗೊಳಿಪಂಚೆಯ ನೆರವಿಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೪); ಇಂಚರದ
ಮಜ್ಜಿದುಂಬಿಗಳ ಮೇಳವದ (ತೊರಾ. ೩-೪-೨೦); ಪಂಚಮದಿಂಚ
ರಮಂ ಪಿರಿದವಗಡಿಸುವ ಮಾತು (ಜಯಕಾ. ೨-೨). ೨. ಇಂಪಾದ
ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು; ಕೋಗಿಲೆ: "ಇಂಚರಂ - ಕೋಕಿಲ" (ಶಬ್ದಾನು.
೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಈಂಚರ: ೧. "ಈಂಚರಮೆಂದೆನಕ್ಕೆ ಮಧುರಧ್ವನಿ
ಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೩೧); ವಿಪಂಚಿಯಾಂಚರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೪೪);
ಈಂಚರದಿನಾಣತಿ ಮಾಡಿದುದುನ್ನದಾಳಿ (ಶಮದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ).

[**< ಇನಿದು + ಸರೈ**]

ಇಂಚರೈ (ನಾ). ೧. ಮಧುರವಾದ ಬಾಣ: "ಇಂಚರಂ... ಮಧು
ರಾಸ್ತಂ ವಾ" (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಮಧುರವಾದ ಬಾಣ
ಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಇಂಚರಂ ಕೋಕಿಲೋ ಮನ್ಮಥೋ
ವಾ" (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [**< ಇನಿದು + ಸರೈ**]

ಇಂಚರಂಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ಇಂಪಾಗಿ ನುಡಿ: ಮೊಳಗುವ ಮದ್ದಲೆಯ ಮೋಹಿಪಾವುಜದಿಂಚರಂಗಲಿವ ಬಂಜದ ಪಾಂಗಜು ಪಾಡುವ ಸಂಗೀತದ (ರಾಜಕೀ. ೫-೧೯ ಪ). [ಇಂಚರ + ಕಲಿ]

ಇಂಚರಮಾ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೊಡು; ಇಂಪಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಇಂಚರಮಾವ ನೇವುರಂ (ಕಪ್ಪಿಕಾ. ೩೪೦).

[ಇಂಚರ + ಕ್ಕ]

ಇಂಚರಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಸೋನೆ, — ಪ್ರವಾಹ: ಮಗಮಗಿಸುತ್ತ ಪಾಯ್ವ ರಸದಿಂಚರಿಯಂ ಸವಿಸ್ಸೆಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧-೭).

[< ಇಂಚು + ಸರಿ]

ಇಂಚಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಏಣೆ; ಮರ ಹತ್ತುವ ಏಣೆ: ತಳೆ ಹಾಕಿ ಮರಹತ್ತ ಬೇಡಪ್ಪ ಎಲೆಬಳ್ಳಿ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಚಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡು ಹತ್ತು (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಎಂಚು]

ಇಂಚಿಲ್ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಇಂಚು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾರು, — ನೆಗೆ (?): ಮಂಜದಿಂದ ರಂಗಭೂಮಿ ಗಿಂಚಿದ ಕೇಸರಿಯು ಮದ ಅಂಚಿತ ಕರಿಯನು ಕೆಡಹಿದಂತೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೫-೭). [?]

ಇಂಚು (ನಾ). ಅಂಗುಲ: ಇಟ್ಟಿಂಗಿಯನ್ನು ಕಡೆಗೆ ತೆಗೆಯಲು ಅದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಇಂಚು ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳೆಯಿದ್ದಿತು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೧೬೨); ರಾತ್ರಿ ಎರಡುಂಚು ಮಳೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Inch]

ಇಂಚುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೇಖೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ಅಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾಪಕ; ಇಂಚುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಅಳತೆಯ ಪಟ್ಟಿ: ಇಂಚುಪಟ್ಟಿಯ ಹಚ್ಚಿ ನಾಡಿನುದ್ದಗಳ ಅಳೆಯುವುದು ಬೇಡ ತಮ್ಮ (ನಿಲಮು. ೧೮). [ಇಂಚು + ಪಟ್ಟಿ]

ಇಂಚಿ (ನಾ). ಹಿಂಪೆ: ಇಂಚಿಯ ಪಸವಿನ ಬಜದ ಕಳಂಚಿನ ಡಾವರದ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ ಪದಮೋಳೆ ಮುಂಚದೆ ಪಿಂಚದೆ ಬಳೆದು (ಸಂಪಭಾ. ೮-೫೧); ಪಂಚಭೂತಂ ನೆರೆಯ ಕಾಯಂ ಪರೆಯ ಪಾಯ ಇಂಚಿವೋಗಿ ರ[ಪಾಪಾಂ. ಇಚ್ಛೆಗೊಳ್ಳದಿರ]ಯೆನ್ನ ರೂಪಿದೆಲ್ಲಂ ಹೇಯ (ಕಾರಿರ. ವೇ. ೨೯೦-೧೨); ಎದರುಂಚಲಿಂಚಿ ಮಂಚಲು ಲಂಚಂ... ಇಲ್ಲಾ ನಾಡೋಳ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಸಂ. ಹಿಂಪಾ]

ಇಂಚಿವೋಗು 'ಈಂಚಿವೋಗು' ನೋ.

ಇಂಜನಮಳೆ (ನಾ). ಭೋರಿಡುವ ಮಳೆ; "ಬೋರಮಳೆ" (ಮಲ್ಲಿಗ. ಬಿಪ್ಪಣಿ); ಇಂಜನಮಳೆ[ಳ]ಯ ಗಂಧದ ಗೀರ ಇಂದದ್ದುಮ ತಂಗಮನ ಗಂಧನ ಸದರ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೬೬). [ಇಂಜನ + ಮಳೆ (< ಮಚಿ)]

ಇಂಜನೀಯರು (ನಾ). ಎಂಜಿನುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಯಂತ್ರ ಶಿಲ್ಪಿ: ವಿದ್ಯುತ್ ಇಲಾಖೆಯ ಮುಖ್ಯ ಇಂಜನೀಯರು (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Engineer]

ಇಂಜಿನು, ಇಂಜೀನು (ನಾ). ಚಲನಶಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯಂತ್ರಸಾಧನ; ಎಂಜಿನು; ಯಂತ್ರ: ಇಂಜಿನು ಕೂಗಿದ ಕೂಡಲೆ ರೈಲು ಹೊರಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಇಂಜೀನು: ಇಂಜೀನು ಕೂಗಿತು (ಕವಿತ. ೧-೨೪). [← ಇಂ. Engine]

ಇಂಜೀನು 'ಇಂಜಿನು' ನೋ.

ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ (ನಾ). ಸೂಜಿಯ ಮೂಲಕ ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಸೂಜಿಮುದ್ದು: ಲೇಡಿ ಡಾಕ್ಟರ್ ಬಂದು... ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟಳು... ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟಳು (ಮಹಾನ್. ೯೩). [← ಇಂ. Injection]

ಇಂಟರ್‌ವಲ್ಯು (ನಾ). ಮಧ್ಯಂತರ; ವಿರಾಮ; ವಿಶ್ರಾಂತಿ: ಇಂಟರ್‌ವಲ್ಯುಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ಹೊರಟರೆ ಸರಿ (ತುಂಬಿಕೊ. ೪).

[← ಇಂ. Interval]

ಇಂಡಕಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕೂರಿಗೆಯ ಒಂದು ತಾಳಿಗೆ, ಕಾಳು ಬೀಳದಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತುವಾಗ ಹಾಕುವ ಬೂಜು; ಪಿಡ್ಡ: ಇಂಡಕಿ ಹಾಕಿ ಬಿತ್ತಿದವು (ರೂಢಿ). [?]

ಇಂಡಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): $\times \times$ ಡಳಿಸ್ವರಂ ಮಿಂಡರಗಂಡರಿಂಡಲಿ ಹನುಮಂತ ಇವ (ಎಕ. IX (S), ಚನ್ನಪ. ೧೬೮-೫; 1300). [?]

ಇಂಡಾರ್ಸ್, ಇಂಡಾರ್ಸು (ನಾ). ೧. ದಸ್ತಾವೇಜುಗಳ ಅಥವಾ ಪತ್ರಗಳ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು (ಷರಾ) ಬರೆದು ಸಹಿ ಮಾಡುವುದು; ಹಿಂಬರೆಹ. ೨. ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರಿಯು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ರುಜು ಹಾಕುವುದು; ಹುಂಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹಕ್ಕನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ರುಜುಹಾಕುವುದು: ಸಂಬಳದ ತಪ್ಪಿಯು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ... ಪಾವತಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಇಂಡಾರ್ಸ್ ಷರಾ ಬರೆದು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ರವಾನಿಸಲ್ಪಡುವದು (ಗ್ರಾಮಾ. ೬). ಇಂಡಾರ್ಸ್: ಇವತ್ತು ನಾಳೆ ಇಂಡಾರ್ಸ್ ಬರಬಹುದು ಯಜಮಾನರೆ (ಜೈಸರ್ವ. ೨). [← ಇಂ. Endorse]

ಇಂಡಾರ್ಸ್ 'ಇಂಡಾರ್ಸ್' ನೋ.

ಇಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಂಡೆ: ರೇಕಪ್ಪೆ ಇಂಡಿಗೆಯಂ ಕಟ್ಟುವ ಕಾಯಕದವಳು (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೬೬). [< ಇಂಡ್ಕ]

ಇಂಡಿಯ (ನಾ). ಹಿಂದೂದೇಶ; ಭಾರತ: ಇಂಡಿಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡುವ ಜನರಿವಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. India]

ಇಂಡು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ಕೂಗು: ಸೋತ ಹರಿ ಸೋತ ಶಿಶುಪಾಲ ನೆಂದು ನೆರೆದ ನೋಟಕರಿಂಡುತರಲಿತ್ತ ದೇವತತಿ ಬೆರಗಾಗಿ (ತುರಂಗ. ೨೨-೩೮). [?. / ತುಳು. ಈಂಡು = ಜೋರಾಗಿ ಹೇಳು, ಕೂಗು]

ಇಂಡು 'ಇಂಡಿ' ನೋ.

ಇಂಡುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತೂರಾಡು; ರಾಶಿಹಾಕು (?): ಗಣ್ಣಗಲಿ ಸಂಗರರಂಗದೊಳು ಕೆಣ್ಣುಮಣ್ಣುಗಟ್ಟಿದನೆ ಮಣ್ಣಿಸಿದ ಪಾರೆ ಅಮ್ಮಿ ನೊಳು ನಿಜವೈರಿಭಟಿರಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೬-೧೦; 1165).

[ಇಂಡು ? + ಕಟ್ಟು]

ಇಂಡಿ, ಇಂಡು (ನಾ). ೧. ಚೂರು; ತುಣುಕು: ನಾಟಕ ಶಾಲೆಯೊಳೆಯ್ದ ರಕ್ತಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಗೆಯ್ದ ಮಾಚ್ಚಿಯಮೊಲಿದುಂ ಪೂಸಿದ ಖಂಡದಿಂಡೆಗಳ (ಸಂಪಭಾ. ೮-೭೮); ಜುಜುತಡಗಿನಿಂಡೆಗಳ ಮಿದುಳಿನ ನಿಜುಗರುಳ ನೆಣವಸೆಯ ಜಿನಿಯಲಿ ಮೆಚ್ಚಿದುದಾ ಮರನಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೨೯); ಖಂಡದಿಂಡೆಗಳ ತೆಗೆದು ಬಾಯೊಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಚಪ್ಪಳಿಯಿಕ್ಕಿ ನಲಿದು ಕೊಂಡಾಡಿ ಭೂಪನ (ಕಂಸಪಿ ೧೫-೭೨). ೨. ಹಿಂಡು; ರಾಶಿ; ಒಟ್ಟಿಲು: ನಭಂಬರಂ ಸಿಡಿಲ್ಲ ಪಂದಲೆ ಸೂಸುವ ಕಂಡದಿಂಡೆಗಳ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೫೮); ಪೊಸಗಂಡದಿಂಡೆಯಿಂ ಕರುಳ ಪಿಣಿಲ್ಲಂ ರುಧಿರದಿಂದ ಮರುಳ್ಳಡೆಗುಡ್ಡರಾಗಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೩೮-೩೯; 1145); ನೆಗೆದುದು ಪಾಯ್ವು ಪೊಯ್ವು ದೊಡಲೆರ್ಕಡಿಯಾಗಿರೆ ಖಂಡದಿಂಡೆಯಂ ತೆಗೆತೆಗಿಟ್ಟಿದು (ರಾಜಕೀ. ೫-೧೧೭). ೩. ಬಿರುಕು; ಸಂದು (?). ೪. ಚೆಂಡು. 'ಇಂಡಿಯನಾಡು' ಪರಾ. ಇಂಡು: ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯೊಳಗೆ ಕಾಮಿಗಳಿಂದು ತಾಪದಿಂದದಿಗದಿಗೆ ಚರಿಸೆ ಬೇಮನದಿ (ಸಾಸಂಗ. ೪).

ಇಂಡೆಯನಾಡು = ಚೆಂಡಾಡು; ಎಸೆದಾಡು : ಕೆಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡು ಚುಚುರ್ ಮಾನುಡಿಂದು ಗಾಣದೊಳ್ ಪಿಱಿ (ಸು ಕು ಮಾ. ೬-೫೨); ಸಂಗರದೊಳನೇಕರಂ ತಪ್ಪಿದು ಖಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೪-೨೩೭); ಖಂಡದೊಳಿಂಡೆಯನಾಡುತಿರ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು (ಕುಮುರಾ. ೮-೫೦).

[ದೇ || ಮಲ. ಇಂಡ = ಗುಂಪು, ಸಮುದಾಯ. / ಸಂ. ಪಿಂಡ] ಇಂಡ್ಲೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಾರ; ಮಾಲಿಕೆ; ದುಂಡಾದ ಹೂವಿನ ದಂಡೆ : ಸ್ವದೇಹ ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಯು ಪೂಜಾರಿಯಾಗಿ ಪರಿಮಳ ದಿಂಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವ (ಅ ವ ಚಂ. ೪೫-೧೯೩೭); ಕೆಲಬಲ ದೊಳಿಸೆ ಮಾಡಿಕದಿಂಡೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ (ಮಾನರ. ದೇ. ೧೬೧-೯); ನಾನಾ ಬಂಧವಿದಿಂಡೆಗಳ ರಚನೆಯಿಂದಿತ್ತರಬಲೆಯರು ಭೂಪ ಮಕರಧ್ವಜನ ಶಿವಪೂಜೆಗೆ (ಹಚಕಾ. ೩-೫೬); ಭಕ್ತಾದಿಗಳ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಡೆಯಿಂದ ದೇವ ಪೂಜೆಯು ಮೇಲೆ (ನಂದಿಮಾ. ೫-೧೧).

ಇಂಡೆಯವ = ಹೂವಿನ ಹಾರ ದಂಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ವನು; ಹೂ ವಾಡಿ ಗೆ : ಆ ಬಾಣಸದ ಅಘ್ನಿಯವರಿಗೆ ಗ ೨೪ ಇಣ್ಣಿಯವರು ೬ ಕ್ಕಂ ಗ ೨೪ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೧-೮೩; 1276). ಇಂಡೆಯಹಬ್ಬ = ಹೂವಿನ ದಂಡೆ ಅಥವಾ ಚೆಂಡನ್ನು ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎಸೆದಾಡಿ ಆಡುವ ಹಬ್ಬ : ಹರಿಯ ಲೆಂಕರುಗಳಿಂಡೆಯ ಹಬ್ಬವೆಂದಾಡುವರು (ವೀಶ್ವಪು. ೩-೧೧-೧೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಂಡ್ಲೆ; ತೆಲು. ಇಂಡೆ]

ಇಂಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ದಂಡೆಯನ್ನು ಮಾಡು : ಎಡ್ಡವನಲಿಂಡೆಗಟ್ಟುವ ಗಡ್ಡುಗೆಗುಡುವೆಡೆಗೆ ನೀರನಡಕುವ ಫಲಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಿ ನಿವೇದ್ಯಮಾವೀ ಗೊಡ್ಡಾಟದ ಮುಸುಗಳೆಸುವಾ ಮುನಿ ವನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೬); ಶಿವಪೂಜೆಯಿಂದಂದದಿಂದಿಂಡೆಗಟ್ಟು ತಿರಲು ಓಜಿಯಿಂದ (ಸಾಮಾರ. ೭೮-೧೯); ನೀಲೋತ್ಪಲ ಸಹಸ್ರಾದಿಯ . . . ಇಂಡೆಗಟ್ಟು ಬಳಿಕಾ ಮಹಾಪೂಜೆ ಗೋಕಲ್ಪೋಕ್ತದಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೬-೧೨). [ಇಂಡ್ಲೆ + ಕಟ್ಟು]

ಇಂಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ದೆಯಾಗು; ಉಂಡೆಯಾಗು; ರಾಶಿ ಯಾಗು : ಕೂರಸಿ ಕೂರಸಿಯಂ ಪಳಂಚಿ ಫೊಪ್ಪೆನೆ ಕರುಳಿಂಡೆಗೊಂಡ ದಗು ಥಿಪ್ಪೆನೆ ಭೋರನೆ ರಕ್ತವಾರಿ ಭಾಪ್ಪೆನೆ ಮರುಳಾದುರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೪೨-೨೪; 1163); ಸನಿಯಿಂಡೆಗೊಂಡಿರ್ಪ ಕದಳೀಫಲಂಗಳಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೦-೫). [ಇಂಡ್ಲೆ + ಕೊಳ್]

ಇಂಡೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಹಾಕು; ಒಟ್ಟು; ಒಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು : ಬಸವ ರಾಜಂ ಪುಳಕದ ಹಿಂಡನಿಂಡೆಗೊಳಿಸುತಂ (ಬಸವ. ೧೨-೬೭).

[ಇಂಡೆಗೊಳ್ + ಇಸ್ಯು]

ಇಂಡೆದಂಡೆ (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಹೂವಿನ ದಂಡೆ : ಇಂಡೆ ದಂಡೆಯ ಹೂವನೊದವಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬರಲಾ ಭಕ್ತವರನಂ ಕಂಡು (ಬಸಪು. ೨೨-೩೨); ಪರಿಪರಿಯಲಿಂಡೆದಂಡೆಯ ಪೂಜೆ ರಾಜಿಸುತಿರಲ್ ಕಂಡನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೦-೧೨); ಇಂಡೆದಂಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಗುರುಚಾ. ೬-೩೦).

[ಇಂಡ್ಲೆ + ದಂಡೆ]

ಇಂಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಹೂವಿನ ದಂಡೆಯನ್ನು) ತೂರಾಡು; ಎಸೆ ದಾಡು; ಎಸೆದಾಡಿ ವಿನೋದಿಸು (?) : ಆ ಸತ್ತವರೆತ್ತ ನೀರಿನವರೆತ್ತ ಜನಂ ನೆರೆದಿಂಡೆಯಾಡಿ ಪಾಡುತ್ತೆಸದಿರ್ಪರಿಂತು ಮೃತರಾಜವಿಡಂಬನ ಮೇಕೆ ಕಾಣ್ಬರೇ (ಅಜಿತು ೨-೧೦೫); ದೇವದೇವತೆಯೆ ಕುಸುಂಬೆಯ ಕುಸುಮಂಗಳಿಂಡೆಯಾಡುವಂತಿರೆ ಕೆಂಗಲ್ಕುಸಗಿ ಪರಿತಂದು ಮಾಯದ ಸಿಗುಗಳನೆಡೆದಜೆಯೊಳೊಗೆದನಜಗುಲಿ ಕಂಸಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೩೨);

ಕಂದರಂಗಳಿಡುವಿನೆಡೆಗಳೊಳ್ ಕವಲ್ತು ನಿಲ್ತು ಭೋರೆಂದು ಪಾಯ್ತು ಪಾಲ ಪೊನಲೆ ನೋರೆಯ ಪಿಂಡಲೊಗೆದು ವಾ ಮಂದರಂ ತ್ರಿಲೋಕ ನಾಥನಭಿಷಪೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣೆಂದುಮಂಡಲಂಗಳಿಂದಮಿಂಡೆಯಾಡಿ ತೆಂಬಿನಂ (ಅನಂಪು. ೫-೭೦); ಕೆಂಡಮನುಗುಳ್ಳ ಕೆಂಪಿನ ತುಟಿ ನಸುನೆಗೆ ಯಿಂಡೆಯಾಡುತ ಬಂದಳವಳು (ಭರಣ. ೧೦-೮೯). [ಇಂಡ್ಲೆ + ಆಡು]

ಇಂಡ್ಲೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು : ಮುಳು ವಾಯಿ ಚಾವಡಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಯಿಂಡ್ಲೆಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೮-೧೨; 1234). [ಇಂಡ್ಲೆ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಇಂತ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂತಪ್ಪ, ಇಂತ, ಇಂತಹ, ಇಂತಾ, ಇಂಥ, ಇಂಥಾ (ಗು). ಈ ರೀತಿಯ; ಈ ಬಗೆಯ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ; ಈ ಮಾದರಿಯ : ಇಂತಪ್ಪ ರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೭೪-೩); ಇಂತಪ್ಪ ವಿಪ್ರಳಾಪಂಗಳ ಶೌರ್ಯಶಾಲಿಗಳ್ಳನ್ನುಚಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೭ ವ); ಇಂತಪ್ಪ ಗಾವಿಲನಂ . . . ಜಡನನಾಂ ಕಾಣೆಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೧೦೮); ಕೇಳಿದಿರೆ ಇಂತಪ್ಪ ವಿಕ್ರಮಲೋಲ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯನವನಿಯೊಳು (ಬಸಪು. ೩೯-೫೮). ಇಂತ : ಅಕಟ್ಟಿಗವಿಲುಕೆ ಸಂತು ಎನೆಬರು ಇಂತ ಶಲ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೫-೧೩; 690). ಇಂತಹ : ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಂತಹ ಸಿತಗನವ್ವಾ (ಮಹಾ ದೇ. ಬ. ೫೮-೧೪೩); ಬಿತ್ತಲಾ ಶಿವಭಕ್ತಿಗಿಂತಹ ಚಿತ್ತವಿಂತಹ ಭೀತಿಯುನ್ನತಿವೆತ್ತ ನಿರ್ಗರ್ವತೆಯಿದಾರಿಂಗುಂಟು (ಬಸಪು. ೨೩-೩೧). ಇಂತಾ : ಇಂತಾ ಹೆಂಗಸರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೫); ಇಂತಾ ಅವಸ್ಥೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೭). ಇಂಥ : ಇಂಥವರ ದೇಸೆಯಿಂದ ಇಂತು ಓದುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿಪ್ಪ (ಸಮಾನ. ೧೨-೪೬). ಇಂಥಾ : ಇಂಥಾ ಹೆಣ್ಣಿನ ನಾನೆಲ್ಲೂ ಕಾಣೆನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೦ ಪ).

ಇಂತಪ್ಪಂ = ಈ ಬಗೆಯವನು; ಈ ರೀತಿಯವನು : "ಇನ್ನನು ಮಿಂತಪ್ಪನಂತಹಂ ತಾನೆಂದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೮). ಇಂತಪ್ಪುದು = ಈ ರೀತಿಯದು; ಹೀ ಗಾ ಗ ತ ಕ್ಕ ದ್ದು : ಇಂತಪ್ಪುದಂ ತಪ್ಪಿದಂದು ವಾರಣಾಸಿಗಂ ಕವಿಲೆಗಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಂ ತಪ್ಪಿದವ (ಸಾಹಿ. XI-i, ೪೨-೨೦; 970). ಇಂತವರು = ಈ ರೀತಿಯವರು : (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೦, ೫-೪೨ ಕೆ). ಇಂತಹಂ = ಇಂಥವನು : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದು ವಜಿ ಹಕಾರಕ್ಕೆ- ಅಂತಹಂ, ಇಂತಹಂ, ಉಂತಹಂ, ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ಇಂತಿಂಥದು : ಇಂತಿಂಥಾದ್ದೆಲ್ಲವು ಬರಲಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಂಬುದು ನಿಜವಾಗಿರಲಿ (ಪುರಂದ. ೩-೮೫ ಪ). ಇಂಥಿಂಥ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇಂಥಿಂಥ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೮೮).

[ಇಂತು + ಆಪ್ಪ (< ಅಗ್ನಿ)]

ಇಂತಹ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂತಾ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸು. ೨. ಹೆಂಡತಿ : ಇಂತಪ್ಪ ಪ್ರೀತಿಯಲಿಯಿರಿಸಿ ಕೊಂಡಿರಲಾಗ ಯಿಂತಿಯನು ನೋಡಿಯಿಂತೆಂದುದಾ ಪಕ್ಷಿ (ಯನಳ. ೩೫).

[< ತೆಲು. ಇಂತಿ = ಸ್ತ್ರೀ, ಹೆಂಡತಿ. / ಪ್ರಾ. ಇತ್ಥೀ < ಸಂ. ಸ್ತ್ರೀ]

ಇಂತು, ಇತ್ತು (ಅ). ಹೀಗೆ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ : ಇನ್ನುಡ್ಲೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೫; 675); ನಿನಗಿಂತು ತೋರ್ಪ ಜವ್ವನದೊಳಗೀ ತಪಕ್ಕೆ ಗುಣಮಾಡಿಸಿದುಬೈಗಮಾವುದು (ಕಾದಂಪು. ೬೮೫); ಬಳಿಕೆಂತೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುಮ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೪-೭). ಇತ್ತು : ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ತಾಪ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೋಪಬಂದಿತ್ತು ನುಡಿದನು ಮುನಿಪ (ತುರಂಗ. ೧೦-೨೦); ಗೊತ್ತುಗೊತ್ತಿಗೆ ನಿತ್ತು ಕಾದಿದರು ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿತ್ತು ಪಗಲಿರುಳ್ಳೆದು (ತುರಂಗ. ೧೮-೧೯).

ಇಂತಿಂತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಂತಿಂತು ನೋಡುತುಂ ಬರೆ (ಗಿರಿಕ. ೫-೧೪). ಇಂತಿಷ್ಟು = ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಮೇಲೆ: ಇಂತಿಷ್ಟು ತೋಳಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟವರು ಇಂತಿಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೯). ಇಂತುಪರಿ=ಹೀಗೆ; ಈ ರೀತಿ: ನಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಇಂತುಪರಿ ಮಾತಾಡಲೆಸಗಿದನು (ರಘುವಂ. ೧೬-೫೭).

[ದೇ. || ತುಳು. ಇಂಚ; ತೆಲು. ಇಟು]

ಇಂತುಟು (ಗು). ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣದ: ಮಹಾದೇವಿಗಿಂತು ಟೊಂದು ಬಯಕೆಯಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೧೪); ಇಂತುಟಿ ನಿಮ್ಮ ನಿಬರ ವಿಕ್ರಾಂತಮಾದೊಡಂ ಸೈರಿಸಿಮಿನ್ನಿನಿಸಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೯೫); ಇಂತುಟಾನೆ, ಇಂತುಟು ಕುದುರೆ (ಶಮದ. ೧೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಬಳಕೆಮಿಂತುಟು ತಾಗಿ ಮೈಮುಜಿವಿಳಿಯೊಳಂಗನೆಯರಿಗಳಿಸಿ ಪೋಪತಿದುರಾತ್ಮರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೭೨).

ಇಂತುಟುಂ = ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಒಂದಿಷ್ಟು ಕೂಡ: ಇಂತುಟುಂ ತೆಜಿಹಿಲ್ಲದಿರಲಾ ಕಂತುಮದನನಂತತಿಶಯಾಕ್ರಾಂತಮಾನಸನಾಗುತಂ (ಬಸಪು. ೪೯-೨೨). 'ಇನಿತುಟು' ಪರಾ. [*ಇಂತುಟು*]

ಇಂತುಟು (ಅ). ಹೀಗೆ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಇಂತುಟು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಧರ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೭); ಇದನೇನೆಂದಪುದಿಂತುಟುಂ ದುಸಿರಲಾಗಂ ಬಾರದು (ಕಾದಂಬ. ೨೫೧); ಜಿನತತ್ತ್ವಮನಿತುಟುಂ ತುಟುಂ ಬಾಯ್ಕವಂದಂತಣಕಚಣಕಗಡೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೩೮); ಸರಸಮೆ ದೇವ ಕಿಂಕರನೊಳಂತಿಡಜೊಂದಿರವಿಂತುಟುಂ ಬಿತ್ತರಿಪುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೫೧). [*ಇಂತು + ಟು*]

ಇಂತೆ (ಅ). ಹೀಗೆಯೇ; ಈ ಪ್ರಕಾರವೇ: ಇಂತುಟು, ಇಂತೆ, ಇಂತು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ಪ್ರಯೋ). [*ಇಂತು + -ಎ*]

ಇಂಥ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂಥಾ 'ಇಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಇಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು. 'ಇಂದಭೂಪಾಳಕ' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಇಂದ < ಸಂ. ಇಂದ್ರ]

ಇಂದಗೋಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟರ ಲಿಖಿತಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕಧರಾರ್ಣವಂ ನಿ[ತ್ಯ] ಇಂದಗೋಟಿಯ ಬೆಸಂ (ಸೌ. ಇ. ಇ. XI-i, ೧೫-೮; 872). [?]

ಇಂದನಕಂದ (ನಾ). ಕೋಳಿಕುಟುವನಗಡ್ಡೆ ಗಿಡ: ಇಂದನಕಂದ ಮನಾಜ್ಯದೊಳೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಪುಣ್ಯಾಳಲ್ಲದೊಡಂ ತಾನಂದಿದ್ರವಾ ರುಣೆಯುಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಲ್ ಮುಳ್ಳುಸರಲ್ಲಳುಂ ಪೊಜಮದುಗುಂ (ಋಷಿದ. ೨-೨೦೪). [*ಇಂದ + ಕಂದ*]

ಇಂದಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇಂದಪ್ಪರಸನಾಳ ನಾಂಕ್ಕುಳ್ಳಿರೆ ಪುತ್ತೂರತೊ ಭುವನಸಿಂಗಿಯರ ಮಗ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೨-೧; 750); ಇಂದಪ್ಪರಸಮಗಳ್ ಮಾಣಿಕಬ್ಬಿಯಾ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೨; 850).

[ಇಂದ + ಅಪ್ಪ + ಅರಸ]

ಇಂದಭೂಪಾಳಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬರಾಜನ ಹೆಸರು: ಖಚರೇಂದ್ರಂ ಗಮೇಂ ಬೆರಲಿಂದಗ್ಗಳಮಿವ ಕಾವ ಗುಣಮಂ ಪೂಂಡ್ವಂದಭೂಪಾಳಕ (ಕ. ಇ. II, ೧೨-೩೧; 1114). 'ಇಂದರಸ' ಪರಾ.

[ಇಂದ + ಭೂಪಾಳಕ]

ಇಂದಯುರ 'ಇಂದವೂರ' ನೋ.

ಇಂದಯೂರ 'ಇಂದವೂರ' ನೋ.

ಇಂದರ, ಇಂದಿರ (ನಾ). ಇ. = ಇಂದ್ರ: "ಇಂದ್ರ-ಇಂದರ" (ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಂದರಗಾಮುಂಡ' ಪರಾ. ಇಂದಿರ: ಇ. "ಇಂದಿರ ಪಲಗಣ್ಣಂ... ಇಂದ್ರಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೩); ಬಿದಿಯಂ ಪೊಡೆಯಲ ರನನಿದಿರನನಧಟರಂ ತವಸಿಗಳಂ ನೆಲೆನಟ್ಟು ನೋಯಿಸಿದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೭); ಇಂದಿರನ ದೆಸೆಗೆಂಪು ಮೂಡೆ (ಚಿಬಪು. ೪-೭). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಇಂದಿರನಕ್ಕುಂ ಮೂಷಕವ್ಯಂದಚ್ಚಾಯಾವಿರಾಜಿತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೯). [*ಸಂ. ಇಂದ್ರ*]

ಇಂದರಗಾಮುಂಡ, ಇಂದರಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುದುಗುಂಪೆಯ ಇಂದರಗಾಮುಂಡರು ಶ್ರೀದಾಮಗಮುಂಡರು... ಎನೆವರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೦; 890). ಇಂದರ ಗಾವುಂಡ: ಇಂದರಗಾವುಂಡನ ಮಗಂ ಬಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಗೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯-೧೦; 1043). [*ಇಂದರ + ಗಾಮುಂಡ*]

ಇಂದರಗಾವುಂಡ 'ಇಂದರಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಇಂದರಬಲ್ಲಹ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇಂದರಬಲ್ಲಹ ರಾಜ್ಯಂಗೈಯ್ಯತ್ತಿರೆ (ಸೌ. ಇ. XX, ೧೬-೨; 920).

[ಇಂದರ + ಬಲ್ಲಹ]

ಇಂದರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಂದರಸಂ ಜೋದೂರಾಳ್ಳಿ ಅಳಿ ಪೇಸಲ್ಕೊನ್ನಾನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೮-೧೧; 1080).

[ಇಂದ + ಅರಸ]

ಇಂದವೂರ, ಇಂದಯುರ, ಇಂದಯೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇಂದವೂರದ ವಿಟಿಯುನುಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೧೬; 899). ಇಂದಯುರ: ಇಂದಯುರದ ಬೂವೆಗವುಣ್ಣು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨, ೨೧-೯; 1012). ಇಂದಯೂರ: ಇಂದಯೂರದ ಬೂವೆಗಾವುಣ್ಣು ಹೊಲದ ಬಿದಿರ ಸಂಮ್ಮಂಧದಿ ಕೊಟ್ಟಡೆ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩೮-೯; 1013). [*ಇಂದ್ರಪುರ?*]

ಇಂದಾಪಾಯ್ಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಂದಾಪಾಯ್ಕನಾಡಾನಾ ಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌ. ಇ. XI-i, ೨೦-೪; 883). [*ಇಂದ + ಅಪ್ಪ + ಅಯ್ಯ*]

ಇಂದಾಳ (ನಾ). (?); "ಹಿಂದುಗಡೆಯಿಂದ ಮೇಲ್ವೀಳುವುದು" (ಪದ್ಯ ಸಾ. II, ೧೯೮ ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಈಯೊಡಲ್ಪಣಿತಮಿಯಿಂದಾಳಮಿಾ ಬೀರಮಿಾಚಳಕಂ (ಚಿವ. ೪-೧೪೮). [?]

ಇಂದಿದಿರ (ನಾ). ದುಂಬಿ; ಗುಂಗೀಹುಳು; ಭ್ರಮರ: ನಂಜು ರುಳಿಯಂ ಪೋ ನುಂಗಿದಳ್ ಪೇಟದಬ್ಬಿನಿಯೆಂಬಂತೆವೊಲಾಯ್ತು ಕುಟ್ಟಿ ಳತಕಂಜಾತೋದರೇಂದಿದಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೫); ವನಜಮವು ಮುಗಿಯೆ ಗರ್ಭದೇ ಸಿಲ್ಪಿದಿಂದಿದಿರಂ ಕರಂ ಚೆಲ್ವಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೯-೬).

[ಸಂ.]

ಇಂದಿದಿರಾಳಕಿ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುರುಳುಳ್ಳವಳು; ಭ್ರಮರ ಕುಂತಳೆ: ಇಂದೀವರಾಂಬಕಿಯಿಂದಿದಿರಾಳಕಿಯರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೨೭).

[ಸಂ. ಇಂದಿದಿರಾಲಕಾ (ಇಂದಿದಿರ + ಅಲಕ್ಕ + -)]

ಇಂದಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಳಯಂ ಪ್ರತಾಪನಿಧಿ ಪುಟ್ಟದನಿದಿಗ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ (ಕ. ಇ. II, ೧೨-೨೯; 1114).

[ಇಂದ + ಇಗ]

ಇಂದಿರ 'ಇಂದರ' ನೋ.

ಇಂದಿರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಇಂದಿರ ದಿಕ್ಕೆಂಬಾಳಿ ತೋರ್ಪಾ ಮುಕುರಮನೆ ಕರಂ ಮೂಡಿತಬ್ಬಾರಿಬಿಂಬಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೩). [*ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ದಿಕ್ಕು*]

ಇಂದಿರವರಲ್ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲರತ್ನ; ನೀಲಮಣಿ: ಇಂದಿರವರಲ
ಬಜ್ಜರದ ಪದುಮರಾಗದ ತೊಡವಿನೊಳ್ ಮಿನುಗುತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೭-೪).

[ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ಪರಲ್]

ಇಂದಿರವಿಲ್ (ನಾ). ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು; ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು; ಮಳೆಬಿಲ್ಲು:
“ಇಂದಿರವಿಲ್ಲೆನೆ ಶಕ್ರಚಾಪಮಕ್ಕುಂ ನಿಜದಿಂ” (ಕವಿಕಂ. ೯೨); ಶ್ರಾವಣ
ದೊಳೆಸೆಯೆ ವರುಣನ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಇಂದಿರವಿಲ್ ತೋಜಲ್ ಮುಟೆ
ಸಂದಿಸೆ ಮಾಸತ್ರಯಂಬರಂ ಬಜನಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋ ಪ. ೪-೨೭);
ತೋರಣಮಿಂದಿರವಿಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮).

[ಇಂದಿರ (< ಇಂದರ) + ವಿಲ್]

ಇಂದಿರಾಜ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಗ; ಮನ್ಮಥ. ‘ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ’
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ; ಕಾಮ ಬಾಣ.
೨. ಕಮಲ. ‘ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿ’ ಪರಾ. [ಇಂದಿರಾಜ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಇಂದಿರಾ
ಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿಯು ಅರವಿಂದಗಂಧಿಯರು (ಬಸಪು. ೫-೨೭).

[ಸಂ. ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರಾಕ್ಷಿ (ಇಂದಿರಾಜಾಸ್ತ್ರ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಇಂದಿರಾಪತಿ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿ; ವಿಷ್ಣು: ಇಂದಿರಾಪತಿ ಜನಿಸಿದ
ನಲಾ ತತ್ವತಾಮಹಗೆ (ಬಸಪು. ೫-೨೧). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ಪತಿ)]

ಇಂದಿರಾಭವ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಗ; ಮನ್ಮಥ: ಇಂದಿರಾಭವನ
ವಾಹಿನಿಯಂತೆ ಬಗೆಗೊಳಿಸುವುದುಮಂಡಲಮುಖಿಯರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೨೭). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ಭವ)]

ಇಂದಿರಾರಮಣ (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ: ಇಂದಿರಾರಮಣ ಗೋವಿಂದ
ನಿನ್ನಯ ಪಾದದ್ವಂದ್ವನನೆಗೆ ಸಾಕೆಲೊ (ಪುರಂದ. ೪-೧೭೮ ಪ).

[ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ರಮಣ)]

ಇಂದಿರಾವರ (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ: ಒಂದೆಸೆಯೊಳದಿಂದಿರಾ
ವರನೊಂದೆಸೆಯೊಳರವಿಂದಸಂಭವನೊಂದೆಸೆಯೊಳಿಂದ್ರನು ಸುರಾ ವಳಿ
ಯೊಂದೆಸೆಯೊಳಿದು (ಬಸಪು. ೨-೨೭). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ವರ)]

ಇಂದಿರೆ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ: “ತಾವರೆವನೆಯಳೆಂಬ ಹೆಸರಿಂದಿರೆಗೆ”
(ಶಬ್ದಮಂ. ೭); ಕನಕಕಮಳದಿನಿಪೊಂದಿಂದಿರೆಯೆನೆ ಮೆಜೆದಳ್
... ರಾಣಿಯದೊರ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೫); ಇಂದಿರೆಗಾನಂದರಸಂ...
ನೆಗಳೆ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೮). [ಸಂ. ಇಂದಿರಾ]

ಇಂದಿರೆಯರಸು (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ: ಇಂದು ನಾನೇನು
ಸುಕೃತನ ಮಾಡಿದನೊ ಇಂದಿರೆಯರಸು [ಸಾಂ. ಮಂಗಳಮಹಿಮೆ]
ನೇಂಕಟ ಬಂದ ಮನೆಗೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೮೨ ಪ).

[ಸಂ. ಇಂದಿರಾ]

ಇಂದಿರೆಯರಸು (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ: ಇಂದು ನಾನೇನು
ಸುಕೃತನ ಮಾಡಿದನೊ ಇಂದಿರೆಯರಸು [ಸಾಂ. ಮಂಗಳಮಹಿಮೆ]
ನೇಂಕಟ ಬಂದ ಮನೆಗೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೮೨ ಪ).

[ಸಂ. ಇಂದಿರಾ]

ಇಂದಿರೇಶ (ನಾ). = ಇಂದಿರಾಪತಿ: ಗಜ ಕೂಗಲು... ಇಂದಿರೇಶನೆ
ಚಕ್ರದಿಂದ ನೆಗಳಿನ ಬಾಯ ಸಂದಿಯನು ಸೀಳಿ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸಲಹಿದೆಯೊ
(ಪುರಂದ. ಸು. ೧-೧೫೪-೨೭೪). [ಸಂ. (ಇಂದಿರಾ + ಈಶ)]

ಇಂದೀವರ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ನೈದಿಲೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಕುಂದ
ಮುಚುಕುಂದ ಮಂದಾರೇಂದೀವರ ನಂದ್ಯಾವರ್ತ... ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜು
ನೇಕ ಸುರಭಿ ಕುಸುಮಂಗಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೭-೩); ವಂದಿಸುವೆ...
ವಿಮಲೇಂದೀವರ ನೀಲಮೇಘ ಸುಂದರವಪುಷಂ (ವಸ್ತಮಂ. ೧-೧).

೨. ತಾವರೆ. ‘ಇಂದೀವರಮಂದಿರೆ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಂದೀವರನಾಭ (ನಾ). ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು: ಇಂದೀವರನಾಭರಮ್
ಸಭೆಯಂತೆ... ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫೩).

[ಸಂ. (ಇಂದೀವರ + ನಾಭ + -)]

ಇಂದೀವರಮಂದಿರೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನು ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು
ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಇಂದುಸೋದರಿಗಿಂದೀವರಮಂದಿರಿಗಿಂದು ವಂದಿಸೆನು (ಹದಿಬ.
೪-೨). [ಸಂ. ಇಂದೀವರಮಂದಿರಾ (ಇಂದೀವರ + ಮಂದಿರ + -)]

ಇಂದೀವರವಕ್ತ್ರಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲ
ಮುಖಿ: ವಿಕಟೇಂದೀವರವಕ್ತ್ರಿ ಸನ್ನಿರಕತಚ್ಚಾಯಾಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ.
೧-೮). [ಸಂ. ಇಂದೀವರವಕ್ತ್ರಿ (ಇಂದೀವರ + ವಕ್ತ್ರಿ + -)]

ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಇಂದೀ
ವರಾಕ್ಷಿಯರ್ ನೋಡಿದರ್ ಕಾತುಕಮಿದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೨೭);
ಇಂತೇಕದೊಮ್ಮಿಗೆ ಇಂದೀ ವಿಕಾರಚಿತ್ತಂ ನಿನಗೆ ಪೇಳೆನಗೆ, ಇಂದೀವ
ರಾಕ್ಷಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧-೪೭೭).

[ಸಂ. ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿ (ಇಂದೀವರ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಇಂದೀವರಿ (ನಾ). “ಪಿಲ್ಲ ಪಿಚ್ಚರ” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); “ಮಜ್ಜಿಗೆ ಗಡ್ಡೆ
(ಪಂಡಿತ. ೧೮೭). [ಸಂ. ಇಂದೀವರಿ]

ಇಂದೀವರೇಕ್ಷಣಿ (ನಾ). = ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿ (ದಕ. ೪).
[ಸಂ. ಇಂದೀವರೇಕ್ಷಣಿ (ಇಂದೀವರ + ಈಕ್ಷಣ + -)]

ಇಂದು (ನಾ). ೧. ಈ ದಿನ; ಈಹೊತ್ತು; ಈಗ: ನಮಗಿನ್ನೊಪ್ಪಿದು
ಯೆನ್ನು ಏಜಿ ಗಿರಿಯಾನ್ಯನ್ಯಾಸಮಂ ಯೋಗದೊಳ್... ಏಜಿದಾರ್
(ಎಕ. II, ೯೭೩; 700); ಮನೆಗಿಂದು ಬರ್ಕುಮೆಂದು (ಕವಿರಾ. ೨-೩೩);
ಅಲ್ಲನವದನಕಮಲಕೆನಮ್ಮ ಪಾರುಷವಿಂದು ಹಿಮವಾಯ್ತು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ.
೬-೨೮); ಇಂದು ಗುಡಿಗಳಿಗೆ ಬಂದ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನನ್ನ
ಎದೆಯೇ ಬಿರಿಯುತ್ತದೆ (ಹಬ್ಬಬ. ೨೮).

ಇಂದುತನಕ = ಈವರೆಗೆ: ನಿನ್ನೊಳು ಪುಟ್ಟಿದದು ಮೊದಲಿಂದುತನ
ಕೊಂದಡಕೆ ಹಂಗಿನೊಳೊಂದೆನು (ಬಸಪು. ೬೧-೫೭). ಇಂದುಮೊದಲ್ =
ಇವೊತ್ತಿನಿಂದ ಮುಂದೆ: ಇಲ್ಲಿ ನೀಗುಗಡಿ ದ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಪುಲಿಯಾಗ
ಲಿಂದುಮೊದಲೆಂದು ಮುನಿ ಶಾಪಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೩೨). ಇಂದು
ಮೊದಲಾಗಿರೆ = ಈಗಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಇಂದಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು; ಇಂದಿ
ನಿಂದ ಮುಂದೆ: ಪೆಂಡಿರೆಂಬರೊಳೆ ಕೊಡುವನಲ್ಲೆನಿಂದುಮೊದಲಾಗಿರೆ
ನಿಕ್ಕುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭). ಇಂದುವರಂ = ಈ ದಿನದ ವರೆಗೆ; ಈ
ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ: ಇಂದುವರಂ ದೇವರ ಮನಂ ನೊಂದಪುದೆಂದು
ಮನದೋಜದಿರ್ಪಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೪೪); ಅಂದಿಂತೊಟ್ಟು ಇಂದು
ವರಮೆನ್ನಂ ಕರಂ ಮನ್ನಿಸಿ ನಡಪುತ್ತಿರ್ಪು (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೦). ಇಂದು
ವರೆ = ಇಂದುವರಂ: ಹೇಸರು ಯಮದೂತರು ಹಸುಗೂಸುಂಗೊಲೆ
ಗೆಂದು ಇಂದುವರೆ ತಿಳಿದಿರ್ಪಂ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೮-೧೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇನ್ನು; ಮಲ. ಇನ್ನು; ತುಳು. ಇನಿ; ಕೊಡ.
ಇಂದಿ; ಕುರುಖ್. ಇನ್ನಾ]

ಇಂದು (ನಾ). ಸಿಂಧೂನದಿ. ‘ಇಂದುಪ್ಪು’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಸಿಂಧು]
ಇಂದು (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರ: ಇಂದುಕುಂದ ಸಾಂದರತರವಣಂ
(ಅದಿಪು. ೧-೮); ಇಂದುಗೆ ಮೇಘಂ ಕವಿದೊಡಮಂದಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಣ್ಣ
ತಪ್ಪದ ತೇಜದಿಂ (ಗಂಕ. ೯-೯೬); ಇಂದುರವಿಜಲವಹ್ನಿಯನಿಲ ಪುರಂದ
ರಾದಿ ಸುರಾಘ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೯). ೨. ಒಂದು ಎಂಬ
ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಶಶಿಯಿಂದು... ಧರೆ ಇಳಿ ರೂಪವೈಕವೊಂದಜ
ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೧); ಉಡುಡೇವನಿಧಿ ನಯನೇಂದು ಸಂಖ್ಯೆಗ
ಳೋವಿ ಶಕವರುಷಂಗಳಾಗಲು (ಬಸಪು. ೬೧-೯೨). ೩. [ಭಂದ್ರ] ಚಂದ್ರ
ಗಣ; ಭಗಣ (-೮೮): ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದಿಂದುಧರಂ ಬರೆ
ತಾನೆಂದುಮಿದರ್ಕೆ ಪೆಸರ್ ಸಾಂದರಿ ಕೇಳಮಳಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೩೩).

[ಸಂ.]

ಇಂದುಕರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣ. 'ಇಂದುಕರಾವಳಿ' ಪರಾ.

[ಇಂದ್ಯು + ಕರ]

ಇಂದುಕರಾವಳಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ: ಹಿಮೋಪಳ
ಮೊಸರ್ವಮೊಲಿದುಕರಾವಳಿಗೆ ತೃಣಗ್ರಾಹಿ ನೀಳಮಣಿಯೊಸರ್ವಪುಡೇ
(ಚಂದ್ರಪು. ೧-೩೯). [ಇಂದುಕರ + ಆವಳಿ (= ಆವಲಿ)]

ಇಂದುಕಲಾವತಂಸ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆಯನ್ನು (ತಲೆಯ) ಒಡನೆ
ಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ: ಇಂದುಕಲಾವತಂಸಂ . . . ಗಂಗಾ
ಧರಂ ಬಿಡದೆ ಸಲಹುಗೆ ನಮ್ಮನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೨).

[ಸಂ. (ಇಂದುಕಲಾ + ಆವತಂಸ)]

ಇಂದುಕಳೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ: ಇಂದುಕಳೆ ಮೆಜಿವ ತಾರಾವ್ಯಂದದ
ನಡುವೊಪ್ಪುವಂತೆ (ನಂಬರ. ೬-೧).

[ಸಂ. ಇಂದುಕಲಾ (ಇಂದು + ಕಲಾ)]

ಇಂದುಕಾಂತ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಇಂದುಕಾಂತದ ಸಜ್ಜೆಯೋ
ಪರಿಯೊಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೨೯). [ಇಂದ್ಯು + ಕಾಂತ್ಯ]

ಇಂದುಕಾಂತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ: ಉತ್ಸವಕರಮನೆ ಬೆಳಸ ಶರ
ತ್ಸಮಯದೊಳಿಂದುಕಾಂತಿ ದಳವೇಜುವ ಮೋಲ್ (ಜಗಮಿ. ೧-೧೧).

[ಇಂದ್ಯು + ಕಾಂತಿ]

ಇಂದುಕಾಂತೋಪಳ (ನಾ). = ಇಂ ದು ಕಾಂ ತ: ಸಾಂದ್ರೇಂದು
ಕಾಂತೋಪಳೋಚ್ಚಳಿತಾಚ್ಚಾಚ್ಚಜಲಪ್ರವಾಹ ಭರದೊಳ್ (ಆ ದಿ ಪು.
೧-೬೪). [ಇಂದುಕಾಂತ + ಉಪಳ (= ಉಪಲ)]

ಇಂದುಕಿರಣ (ನಾ). = ಇಂದುಕರ: ಇಂದುಕಿರಣಂಗಳಿಂದಂ . . .
ನಂದದು ಪರಿತಾಪಾನಳಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೪). [ಇಂದ್ಯು + ಕಿರಣ]

ಇಂದುಚೂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರಶೇಖರ; ಶಿವ: ಮುಂದೆ ತುತ್ತಂ ಮಾಡಿ
ನೀಡಲ್ಪಿಂದುಚೂಡಂ ಕೂರ್ತು ಕೈಕ್ಕಿಯಿಂದೆ ನೀಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವಾರೋಗಿಸಿದ
ನೆಂದೆನುತ (ಬಸಪು. ೩೩-೧೯). [ಸಂ. (ಇಂದ್ಯು + ಚೂಡಾ + -)]

ಇಂದುಜ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಇಂದುಜನಿಂ ಕಡುಗಾಳಿ
ಯಕ್ಕುಮಿಂದ್ರನ ಗುರುವಿಂದಮೊಳ್ಳೆಳಸು (ಒಟ್ಟಮ. ೮-೧೪೩). [ಸಂ.]

ಇಂದುಜನಕ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ತಂದೆ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ಅತ್ರಿ
ಮಹರ್ಷಿ. [ಇಂದ್ಯು + ಜನಕ]

ಇಂದುಜೂಟಿ (ನಾ). = ಇಂದುಚೂಡ: ಇಂದುಜೂಟಿಂ ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಕೆ
ಬಂದು ನಿಲುವನೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೯೦); ಇಂದುಜೂಟಿಂ ಮನೋರಮೆಯು
ಭಕ್ತಾತುರವನೀಕ್ಷಿಸೆನೆತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೧೨-೨೫).

[ಇಂದ್ಯು + ಜೂಟಿ]

ಇಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕು; ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಇನ
ನಿಂದುಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದನನಲನವಷ್ಟಂಭಮೋಡಿತ್ತು (ಸುಕುಮಾ.
೪-೧೧). [ಇಂದ್ಯು + ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ]

ಇಂದುಟಿ, ಈಂದುಟಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ತುಟಿ: ಪವಣಜಾದು ಚುಂಬಿ
ಸುತೆ ಇಂದುಟಿಸುಧೆಯನೊಸೆದೀಂಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೦); ಇಂದುಟಿಯು
ನುಣ್ಣೊಗರಂಗದ ವಾರನಾರಿಯರ್ (ಚಕ್ಕದೇ. ೧೨೬). ಈಂದುಟಿ:
ಈಂಗಡಲ್, ಈಂದೋಳ್, ಈಂದುಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಇನಿಮು + ತುಟಿ]

ಇಂದುಟಿನೆಲು (ಕ್ರಿ). ಸವಿಯಾದ ತುಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಇನಿಗಲೆಯು
ಜಿವಳ ಯಿಂದುಟಿನೆತ್ತಳ ತನುವ ತಳ್ಳಿಸುವುದೆಂದು (ಶತಸಾಂ.
೨೮-೪೬). [ಇಂದುಟಿ + ನೆಲು]

ಇಂದುದೀಧಿತಿ (ನಾ). = ಇಂದುದ್ಯುತಿ: ಸರಸಿರುಹಮಿಂದುದೀಧಿತಿ
ಪರಾಜಿತ್ಯೇವಿಲಾಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೧). [ಇಂದ್ಯು + ದೀಧಿತಿ]

ಇಂದುದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ: ನಿನ್ನ ಯಶೋರಾಶಿಯನಿಂದು
ದ್ಯುತಿನಿಕಾಶಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೪). [ಇಂದ್ಯು + ದ್ಯುತಿ]

ಇಂದುಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು (ತಲೆಯಲ್ಲಿ) ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ:
"ಇಂದುಧರನಂ ಖಂಡಪರಶುವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧); ಇಂದು
ಧರಂ ವಟುವೇಷಂದಳಿದೊಡಮಗಜೆಗಾದುದು ಹರುಷಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೯೬).

[ಸಂ.]

ಇಂದುನಿಭ (ಗು). ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ. 'ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ'
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೋಲುವ ಮುಖ ಉಳ್ಳವಳು;
ಚಂದ್ರಮುಖಿ: ಮೃದುಸುಗಂಧಮನಿಂದುನಿಭಾಸ್ಯೆ ಸೂಸೆ (ರಾಜಶೇ.
೨-೨೫). [ಸಂ. ಇಂದುನಿಭಾಸ್ಯಾ (ಇಂದುನಿಭ + ಅಸ್ಯ + -)]

ಇಂದುಪ್ಪು (ನಾ). ಸೈಂಧವಲವಣ: ಇಂದುಪ್ಪಿನೊಡನೆ ಈ ಟಿಪಧಿ
ಸೇವಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಇಂದ್ಯು + ಉಪ್ಪು]

ಇಂದುಮಂಡಲ, ಇಂದುಮಂಡಳ (ನಾ). ಚಂದ್ರಮಂಡಲ: "ಇಂದು
ಮಂಡಲಕಾ ಪೆಸರ್ಪೆಜಿಯೆನಲ್" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೪). ಇಂದುಮಂಡಳ:
ಸಾರೆ ಚಕೋರಮಿಂದುಮಂಡಳಗಳಿತಾಮೃತಾಸವಮನುಂಟುಸಿರುತ್ತಿರೆ
ಚೆಲ್ವು ಶಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೦). [ಇಂದ್ಯು + ಮಂಡಲ]

ಇಂದುಮಂಡಳ 'ಇಂದುಮಂಡಲ' ನೋ.

ಇಂದುಮಣಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಉತ್ಪಲಾವಳಿ ತಿಳಿಜೊನ್ನ
ಮೆಂದಲಗುರ್ಮಾ ನಗದಿಂದುಮಣಿಪ್ರಕಾಶಮಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೩೮).

[ಇಂದ್ಯು + ಮಣಿ]

ಇಂದುಮುಖಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಚಂದ್ರ
ಮುಖಿ: ಇಂದುಮುಖಿ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನೊಲವಿಂದ ಸಲಿಸಿ (ಬಸಪು.
೨೪-೩೦); ಇಂದುಮುಖಿಯೆರ ಗುಣವ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯ (ನಳಚ. ೩-೨೨).

[ಸಂ. ಇಂದುಮುಖಿ (ಇಂದ್ಯು + ಮುಖ + -)]

ಇಂದುಮೌಲಿ, ಇಂದುಮೌಳಿ (ನಾ). ಶಿವ. ಇಂದುಮೌಳಿ: ಇಂದು
ಮೌಳಿಯು ಬೆಸನದಿಂದನೆ ಬಂದ ನಂದೀಶನು (ಬಸಪು. ೨-೫೬); ಇಂದು
ಮೌಳಿಯು ಸೇವೆಗಿಂದು ಪುಳಿಂದ ಕಂಟಕನಾದನೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೮).

[ಇಂದು + ಮೌಲಿ]

ಇಂದುಮೌಳಿ 'ಇಂದುಮೌಲಿ' ನೋ.

ಇಂದುರುಚಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, —ಕಿರಣ: ವಿಳಸಿತ
ಶಾರದೇಂದುರುಚಿ ಕೋಮಳಬಾಳವ್ಯಾಣಾಳಸೂತ್ರಮಂ (ಶಾಕುಂತ.
೯೦-೧೪೯). [ಇಂದ್ಯು + ರುಚಿ]

ಇಂದುರೇಖೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ. [ಇಂದ್ಯು + ರೇಖೆ]

ಇಂದುರೋಚಿ (ನಾ). = ಇಂದುರುಚಿ: ನಿಜನಾಥನ ಮಾತೆಂಬಿಂದು
ರೋಚಿ ಕುಡೆ ಹೃತ್ಯಮುದಶ್ರೀಗಂದುಮಿಲ್ಲದ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ
(ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೨). [ಇಂದ್ಯು + ರೋಚಿ]

ಇಂದುಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ವೈಭವ, —ಕಾಂತಿ: ಚಂದ್ರಿಕೋ
ಜ್ವಲಸಾನ್ನಾಯ್ದಿನಿಂದುಲಕ್ಷ್ಮಿಯನುದಂಚದ್ವೀಪದಿಂ ಕಾಂತಿಯಂ
. . . ಮಾಡುಗುಂ ಜಿನಪತಿಪದಪಂಕಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೫, ೫೬).

[ಇಂದ್ಯು + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಇಂದುಲಾಂಛನ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ಗುರುತು, —ಕಳಂಕ: ಚಂದ್ರಿಕೆ
ಯೆಂಬ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ಪುತ್ರನಿಭಾಜನಮಾಪ್ತಿಸ್ತೆ ದೃಷ್ಟಿಪಾತದಿಂದ ನವೆದಪ
ನೆಂದು . . . ಪಣೆಗಿಟ್ಟ ಕಜ್ಜಳದ ಬೊಟ್ಟಿನಲೊಪ್ಪಿದುದಿಂದುಲಾಂಛನಂ
(ರಾಜಶೇ. ೧೧-೫೮). ೨. ಚಂದ್ರಶೇಖರ (ದಕ. ಕಿ).

[ಇಂದ್ಯು + ಲಾಂಛನ]

ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ ಮಂತ್ರದ ಲೇಖಿಯಂ ಜಿನ ಮಂತ್ರಲೇಖಿಯನು ಕೂಡ ಕಾನೇರಿಯಲಿ ಹಾಯ್ದುಲು (ಬಸಪು. ೫೦-೩೮).

[ಸಂ. (ಇಂದ್ರ + ಲೇಖಾ + ಚೂಡಾ + -)]

ಇಂದುಲೇಖಿ (ನಾ). = ಇಂದುಲೇಖಿ. 'ಇಂದುಲೇಖಾಚೂಡ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಂದುಲೇಖಾ]

ಇಂದುವಾರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನವಾರ; ಸೋಮವಾರ (ದಕ. ೪).

[ಇಂದ್ರ + ವಾರ್ಯ]

ಇಂದುವ್ರತ (ನಾ). ಚಂದ್ರಾಯಣ ವ್ರತ. [ಇಂದ್ರ + ವ್ರತ]

ಇಂದುಶೇಖರ (ನಾ). ಚಂದ್ರಶೇಖರ; ಶಿವ: ಇಂದುಶೇಖರನಿಂದ ಕಡಹುಗಳಂ ತೆಗೆಸಿ ಹೊಕ್ಕು (ಬಸಪು. ೪೪-೧೮). [ಇಂದ್ರ + ಶೇಖರ]

ಇಂದುಸಂತತಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂಶ: ಇಂದುಸಂತತಿಗುಣವರಲ್ಲಾ ಬಂದರೇನಪರಾಧವೇ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧-೨೦). [ಇಂದ್ರ + ಸಂತತಿ]

ಇಂದುಸೋದರಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಸೋದರಿ: ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಇಂದು ಸೋದರಿಗಿಂದೀವರಮಂದಿರಿಂದಿರಿಗಿಂದಿ ವಂದಿಸೆನು (ಕದಿಬ. ೪-೨).

[ಇಂದ್ರ + ಸೋದರಿ]

ಇಂದುಹಾಸ (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನನ್ನು ನಗುವಂತಿರುವವನು.

೨. ಕುಂತಳದೇಶದ ಒಬ್ಬ ಅರಸು; ಚಂದ್ರಹಾಸ: ಇಂದುಹಾಸನ ದೂತರುಪಾಸವಿರಬಾರದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೨೫). [ಇಂದ್ರ + ಹಾಸ]

ಇಂದೂದಯ (ನಾ). ಚಂದ್ರೋದಯ: ಇಂದೂದಯಮಂಗಳನ ಜಯಮನುತ್ಪಾದಿಸವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೩). [ಇಂದ್ರ + ಉದಯ]

ಇಂದೂಪಲ, ಇಂದೂಪಳ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ಇದು ನಿಂದ ನವೇಂದೂಪಲಮಿದಭನಂ ಪೂಜೆಗೈಯ್ದ ಶೀಕರತಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೦೩).

ಇಂದೂಪಳೆ: ಪೂಜೆವಿಂದೂಪಳಕುಟ್ಟುಮಸ್ಥಳದೊಳೆತ್ತಂ ಸೂಸೆ ತೀವರ್ಧ ಕರ್ಪೂರರಜಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೭೩). [ಇಂದ್ರ + ಉಪಲ]

ಇಂದೂಪಳೆ 'ಇಂದೂಪಲ' ನೋ.

ಇಂದೂವರ್, ಈಂದೂವರ್ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಒಗರು; ಸಿಹಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಗರು: ಇಂಪ್ರಾಣಂ. ಈಂದೂವರನಿಸಿದ ತನಿರಸ ದಿಂದೂದವದ ನೀಲಪಾಟಲಚ್ಚವಿಯಿಂ ಸುಣ್ಣೆಂದೆಸೆವರನೇಜಿಲ ಪಣ್ಣಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೫೫).

ಈಂದೂವರ್: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಇನಿದು + ತೋವರ್]

ಇಂದೂಳೆ 'ಇಂದೋಳೆ' ನೋ.

ಇಂದೋಳೆ, ಇಂದೋಳ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಳ ರಾಗ; ಆರು ಬಗೆಯ ಪುರುಷರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. IP ಭೈರವ, ಶ್ರೀರಾಗ, ಕೌಶಿಕ, ದೀಪಕ, ಮೇಳ ರಾಗ, ಹಿಂದೋಲ,

(= ಇಂದೋಳ) ಎಂಬಿವು ಆರು ಪುರುಷರಾಗಗಳು. ೨. ಮಧುರ ವಾದ ಗಾನ; ಗಾಯನದ ಇಂಪು: ಇದು ಲೀಲಾಂದೋಳಮಿಂದೋಳದ ದನಿ ನೆಜೆಗೊಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ಪಾಡಲೆಂದೇ ಒಡಳಂ ತೂಗುತ್ತ ಮಿರ್ದನ್ನಯ ಪರಿಜದವೇ (ಆದಿಪು. ೪-೯); ಪದ್ಮಪಂಡಂಗಳೊಳೆತ್ತಂ ಸುತ್ತುಗೊಂಡಿರಳೆಕುಳವುಳನೀ ಗೇಯದೋಳ್ ಕೂಡಿ ತಲ್ಲಿಂದೊಳ

ಮಿಂದೋಳಕ್ಕಳಂಕಾರಮನೊದವಿಸುವುತ್ಪೋಕಿಲಂ . . . ರಯ್ಯಮೆತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೭೧). ಇಂದೋಳೆ: ೨. ಇಂದೋಳದಿನುನ್ನದಪಟ್ಟಿದ ವೃಂದಮಿಗಳಿಗಳೆ ಮೊರೆದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೩-೫); ಎಳಮಾವಿನ ಚೆಲ್ಲಿಂ ಪೊಂಬಳೆಗಂಪಿಂ ತಂಕಣಲಿರನೆಳನೀರ್ಗಳಿನಿಂದೊಳದಿಂ ತಣಿಯಿ ಪುದು

ಜನಂಗಳ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮನಂದು ಬಂದ ವಸಂತಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೯); ಬೀಜುದೊಂದೆ ಬಾಯಿನಮೆ ಬಾಲಕಿ ಬಾಲಕಿಯರ್ಗ ಗಾಡಿಯಂ

ನೀಜರ ಕಣ್ಣೆ ಸೋಲ್ವ ಸುತಿಗಿಂದೊಳಮಂ . . . ಬಾಯ ಕಂಪನೆಳಮಂದಿಗಿ ಬೀಜುತುಮುಯ್ಯಲಾದಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೯); ಇಂದೋಳಂ (ಶಮದ. ೧೧೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಹಿಂದೋಲ]

ಇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಸ್ವರ್ಗದ ಅಧಿಪತಿ: "ಇಂದ್ರಃ . . . ಮೇಘವಾಹನಃ - ಈ ಇಂದ್ರ ದೇವೇಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦-೫೨, ೫೩, ೫೪). ೨. ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು: ಧಾತಾ, ಆರ್ಯಮಾ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಇಂದ್ರ . . . ವಿಷ್ಣುಗಳೆಂಬವರೇ ಕ್ರಮದಿಂದ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರು (ವಿನೇಕ. ೨೬೬). ೩. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ: "ಸ್ವಾಮಿ ಪತಿ . . . ನಾಥನಿಂದ್ರಂ ಕಾಂತನೀಶ್ವರಂ . . . ಒಡೆಯಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೬). ೪. ಶ್ರೇಷ್ಠ. 'ಕವೀಂದ್ರ', 'ಮುನೀಂದ್ರ' ಪರಾ. ೫. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (೧೦೦) ನಗಣ. ೬. [ಭಂದ] ಅಂಶಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವಿಷ್ಣುಗಣ: (ಮೂರಂಶದ ಗಣ: ವಿಷ್ಣು, ಇಂದ್ರ) (ಕೃಷಿ. ೧೧೮).

೭. ತುಳುನಾಡಿನ ಪುರೋಹಿತವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಈ ಜೈನರು ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಪುರೋಹಿತರಾದ ಇಂದ್ರರೊಳಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿವಾಹವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ತುಳುನಾ. ೧೮೯). ೮. [ಜೈನ] ದೇವಾಲಯದ ಅರ್ಚಕ: ರಾಜಮಾತೆ . . . ದೇವಿಯ ಆಲಯಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟಹೊತ್ತಿಗೆ ಬರುವೆವೆಂದು ಮೊದಲೆ ಇಂದ್ರರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದ್ದರು. ವಾಸಂತಿ ಕಾದೇವಾಲಯದ ಇಂದ್ರರು ನಾಗಪಂಡಿತರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩). ೯. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಉರಮುಂ ಕಪೋಲಮುಂ ಕೇಸರಮುಂ ಮುಷ್ಕ ಪ್ರದೇಶಮುಂ ಲೋಚನಮುಂ ಮುರಮುಮಧರೋಷ್ಯಮುಂ ಕಡುಕರಿ ದಾಗಿರೆ ಧವಲವರ್ಣನಿಂದ್ರಾಹ್ವಹಯಂ (ಆಶ್ವಶಾ. ೨-೧೧). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಭಾಗೃಹ; ಸಭಾಮಂಟಪ. ೨. [ಜೈನ] ನರಕ ಬಿಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಆ ಬಿಲಂಗಳುಮಿಂದ್ರಕೆ ಶ್ರೇಣಿಬದ್ಧ ಪ್ರತೀರ್ಣಕಂಗಳೆಂದು ಮೂಜುತೇಜಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೩). ೩. [ಜೈನ] ಸೌಧಮೇಂದ್ರನೇ ಮುಂತಾದವರ ವಿಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಮೆಂಬಿನಂ ಸೌಧಮೇಶಾನಾದಿಗಳ ವರವಿಮಾನಂ ಗಳಿಂದ್ರಕಶ್ರೇಣಿಬದ್ಧ ಪ್ರತೀರ್ಣಕಗಳೆಂದು ಮೂದೇಜಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೨); ಇಂದ್ರಕಂಗಳ ಸೌಧಮೇಶಾನಕಲ್ಪದೊಳ್ ಮೂವತ್ತೊಂದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಕಲೆ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ: ದುಃಖವನ್ನು ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಿರಪಾಯಕರವಾಗಿಸುವ ಇಂದ್ರಕಲೆಯೊಂದು ಕುಸುಮಾನಿಗೆ ಹಸ್ತಗತವಾದಂತೆ ತೋರಿತು (ಸಮಜೀ. ೧೧೫೧). [ಇಂದ್ರ + ಕಲೆ]

ಇಂದ್ರಕೀಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ಇಂದ್ರಕೀಲ ನಗೇಂದ್ರದ ತಪೋಧನರೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಕೇತು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಧ್ವಜ, —ಬಾವುಟ. ೨. [ಜೈನ] ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ: ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ಮಾಪ್ಪಿಂದ್ರಕೇತುವೆಂಬ ಪೂಜೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ).

[ಇಂದ್ರ + ಕೇತು]

ಇಂದ್ರಕೋದಂಡ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಧನು: ವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯ ತಿರುವು ಪೊಯ್ದಿಂದ್ರಕೋದಂಡಮಂ ಕೊಂಡು (ಜಗವಿ. ೪-೨೧).

[ಇಂದ್ರ + ಕೋದಂಡ]

ಇಂದ್ರಕೋಶ (ನಾ). ೧. ಸುಖಾಸನ; ಪೀಠ. ೨. ಮಂಚ; ಪಲ್ಲಂಗ. ೩. ವೇದಿಕೆ; ತವಂಗ: "ಇಂದ್ರಕೋಶಃ, ತವಂಗಃ — ಈ ತವಂಗ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೯). [ಇಂದ್ರ + ಕೋಶ]

ಇಂದ್ರಗಾಯಕ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಸಂಗೀತಗಾರ: ಪಂಚಮ ಮಾಂಗಲ್ಯದೊಳಿಂದು ಗಾಯಕರದೇನಿಂಬಿ ನಯಂಬೆತ್ತರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩೫). [ಇಂದ್ರ + ಗಾಯಕ]

ಇಂದ್ರಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕುಲಪವರ್ತ: ಶಂಖಕೂಟ... ಇಂದ್ರಗಿರಿ... ಎಂಬ ಹದಿನೇಳು ಕುಲಗೋತ್ರಗಳೇ (ವಿವೇಕ. ೨೧೬). ೨. ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. 'ಚಂದ್ರಗಿರಿ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಗಿರಿ]

ಇಂದ್ರಗೋಪ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಿಂಚು ಹುಳು; ಹೊನ್ನೆ ಹುಳು: "ಅಭ್ರಜ ಮೆನಲ್ಪಿದ್ರಗೋಪಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩); "ಇಂದ್ರಗೋಪ ಕೆಂಬುಬುವಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೯೫); ಬಣ್ಣವುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಚ್ಚಿ ಯಾಯ್ತು ನವಿಲಿಂ ಕುಂದಂಗಳಿಂದಿಂದು ಗೋಪವಿಳಾಸಂಗಳಿನಾಲಿಕಲ್ಲಪರ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೪); ಎಳದಳಿರಿಂದ್ರ ಗೋಪಂ... ಕೀರಮಂಡಳಿಯ ಮುಖಂ ಪ್ರವಾಳಮದಿಮುತ್ತುಯ... ಜೈತ್ರವಾರ್ಧಿಯ ವಹಿತ್ರಮಿದೆಂದೆನಿಸಿತ್ತು ನಂದನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೪); "ಹಡಗಿನ ಮಂಚ" (ರಾಜಶೇ. ಕೋಶ). ೨. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ಇಂದ್ರ ಗೋಪದ ಬರಹದ ಹೊಂಬಣ್ಣದ... ಇಂದ್ರಾಣಿಯ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಮೆಚಿದರು ಚಂದ್ರಮುಖಿಯರೋಲಗದೊಳು (ರಾಮವಿ. ೯-೭೯).

[ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಚಾಪ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು: ರತ್ನಾಭರಣಕಿರಣಜಾಲಂಗಳಿಂದಿಂದು ಚಾಪಂಗಳ ತಳ್ಳಿದೊಪ್ಪಮಂ ತಾಳಿದ ಘನಸಮಯಂ ತಾನಿದಂ ಬಂದದಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೬); ಕಟ್ಟಿದ ಪಂಚವಣ್ಣಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೊಂಗಲೊಳಿಂದು ಚಾಪಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೯).

[ಇಂದ್ರ + ಚಾಪ]

ಇಂದ್ರಚಾಪಂಬಿಲು (ಕ್ರಿ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲನ್ನು ಪಡೆ; ಮಳೆಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೊಂದು: ಭೋಂಕನೆ ನೂಂಕಿ ಬರ್ಪ ಮಣಮಯಮಾದ ತೇರ್ಗಳಿಂದಿಂದು ಚಾಪಂಚೆತ್ತ ನೀರತೇರ್ಗಳಿಗಿಳಿದು ತಳವರ್ತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೭ ವ). [ಇಂದ್ರಚಾಪ + ಪೆಲು]

ಇಂದ್ರಚ್ಛಂದ (ನಾ). ಸಾವಿರದೆಂಟು ಎಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಾರ: ಸಿಂಹಾಸನಮುಮನೊಡನೆ ಬೆಳಗಿ ಬೆಳಗಿಂದ ಜಗಂ ಬಾಸಣಿಸಿದನೆ ಸಕಳ ಸುರಾಸುರಪತಿಯರದೊಳಿಸದಿಂದ್ರಚ್ಛಂದಂ (ಅದಿಪು. ೯-೭); ಕಂಠದೊಳ್ ಕಾಸ್ತುಭಾದಿರತ್ನಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಮುತ್ತಿನ ಸಾವಿರದೆಂಟು ಎಳೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಇಂದ್ರಚ್ಛಂದವೆಂಬ ಹಾರವನ್ನಿಟ್ಟು (ಪುರುಷ. ೧೩೬). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ: "ಇಂದ್ರಜಂ... ಗಾಂಡೀವಿ... ಅರ್ಜುನನೇನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೩). ೨. ಜಯಂತ: ತನು ಸಾಂದರ್ಯದೊಳಿಂದು ಜಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫-೨೨; 1157). ೩. ವಾಲಿ. ೪. ಕಾಕಾಸುರ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜನ, ಇಂದ್ರಜನಿ, ಇಂದ್ರಜಿನಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಯನ: "ಇಂದ್ರಜನ = ಇಂದ್ರಜನಿ, ಕುರುಟಗನ ಬೀಜ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨). ಇಂದ್ರಜನಿ: "ಭದ್ರಯನ = ಇಂದ್ರಜನಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೦). ಇಂದ್ರಜಿನಿ: "ಇಂದ್ರಜಿನಿಯ ಗಿಡ, ಹೆಮ್ಮುಷ್ಟಗೇ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೧). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಯನ]

ಇಂದ್ರಜನಿ 'ಇಂದ್ರಜನ' ನೋ.

ಇಂದ್ರಜಾಲ (ನಾ). ೧. ಯಕ್ಷಿಣೀ ವಿದ್ಯೆ; ಗಾರುಡಿ; ಕಣ್ಣುಟ್ಟು; ನೋಡಿ: ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಸಿರಿಗೇಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದುವಿರಿ (ಗವಾಯ. ೧-೩೫);

ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವನ್ನರಿತವರೂ... ಬಂದು ಕಿಕ್ಕಿರಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦). ೨. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಮಾಯಾವಿತನ: ಇದಾಗಿ ಮನವ ಕದ್ದಾಡುವಿರಿ ನಿಜಶಿಷ್ಯನಲಿ ನಾಟಕದಿಂದ್ರಜಾಲವೆ (ಕುಷ್ಠಾಲು. ೧-೪೨). ೩. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಂತ್ರ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ (ಗು). ೧. ದಿಟವಲ್ಲದ; ಅಸತ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಾಡುವವನು; ಮಾಯಾವಿ; ಯಕ್ಷಿಣಿಯ ವನು: ಸುಗ್ಗಿಯಲಿ ಪಜಮೆಯ ಮುಚ್ಚಿ ಕೆಂಜಾಜಿ ಆರಳುದೋಜಿದ ತೇಜದಿನ್ಮುಪ ಮುನಿವರರನಾ ಪರಿ ಸಮವಸರಣದೊಳಿರಿಸಿ ತೋಜಿದನಾ ಧನದನೆಂಬಿಂದ್ರಜಾಲಿಕನು (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೪-೧೩); ನಾನೇ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ ನಾಗಬೇಕು (ಶಾಲೆಮ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗ (ನಾ). ೧. = ಇಂದ್ರಜಾಲಿಕ ೨: ಅದಜಾಲಿಗದ ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗರ ಪಾಪೆಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯-೧೧); ಬಂದನವನೊರ್ವನ ಪೂರ್ವಗನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೫); ವನಜಾಸ್ತ್ರನೆಂಬಿಂದ್ರ ಜಾಲಿಗ ನೋಳ್ವರ ಮನವೆಂಬ ಚೆಂಡಿಟ್ಟು ಮುಚ್ಚಿದ ಕನಕ ಕರಂಡಗಳಂತೆ ಕಂಗೆಸದುವು ವನಿತೆಯ ಪೀನಕುಚಗಳು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦-೫೧). ೨. ಇಂದ್ರ ಜಾಲವೆಂಬ ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಗಾಯಗೊಂಡವನು: ನೆಜನಂ ನಟ್ಟು ಚಿದುಗ್ರಾಯುಧಾವಲಿಯಿಂದುವಿ ಸುವಿಂದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲಾ ಜೋಲ್ವಂ ನೆಜಲ್ವಂ ಸ ಮಾ ಕುಲಿತರ್ ಮೋಹಿಸಿ ಮೆಚ್ಚುವೋಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೯). [ಇಂದ್ರಜಾಲ + -ಇಗ]

ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗತನ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿತನ; ಮಾಯೆ: ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ನಿಂದ್ರನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗತನಮಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೧೮). [ಇಂದ್ರಜಾಲಿಗ + -ತನ] ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು, ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು. ೨. ರಾವಣನ ಮಗ; ಮೇಘನಾದ: ರಣಭೂಮಿಗಿಂದ್ರಜಿತ್ತು ಪೊಟ ಮಟ್ಟಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೫); ಎತ್ತನೋಡಿದಿಂದು ಜಿತ್ತುವಿನ ಮೊತ್ತ ವಿದುರದು (ತೊರರಾ. ೬-೪೪-೩೭). ಇಂದ್ರಾಝಿ ಹೋ. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು: ೨. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ಮಹಾಮಾಯಾವಿಯಾಗಿದ್ದನು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಇಂದ್ರಜಿತ್]

ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು 'ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು' ನೋ.

ಇಂದ್ರಜಿವಿ 'ಇಂದ್ರಜವ' ನೋ.

ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದು; ರಾಜ್ಯಪದವಿಯ ತ್ಯಾಗ; ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಮುಂ ಅವತಾರಮುಂ... ಅಪ್ಪಯ್ಯತ್ತು ಮೂಲು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಜಾವಂಪು. ೨೩೦); ನಮಗಾ ದರೋ ಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಮುಗಿಯುವಂಥಾದ್ದಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಜನಿಸುವ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ನೀವು ಅಧೀನರಾಗಿರಿಯೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪದವಿಯಂ ತ್ಯಜಿಸುವುದೇ ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗವೆಂಬ ಮೂವತ್ತೇಳನೇ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಷ. ೨೧೨); (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೫ ವ ನೋ.).

[ಇಂದ್ರ + ತ್ಯಾಗ]

ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ: ನಿಜಾಯುಷ್ಯವಸಾನದೊಳು ಸ್ವರ್ಗಾವತರಣಮನಜೊಂದು ದೇವರ್ಕಳುಮಂತೆಪುರದೊಲ್ಲಭಿಯ ರುಮಂ ಕರೆದನ್ನ ಪರೋಕ್ಷದೊಳೆನ್ನ ಪದವಿಯೋಗದೊಳ್ ನಿಂದಾತಂಗೆ ಬೆಸಕೆಯ್ದು ಬಾಟುಮೆಂದವರ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ತೊಜಿ ವುದು ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗಕ್ರಿಯೆ (ಜಾವಂಪು. ೨೩೬). [ಇಂದ್ರತ್ಯಾಗ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರತ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಪದವಿ. [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು.

[ಸಂ. ಇಂದ್ರದಿಕ್]

ಇಂದ್ರದಿಕ್ತಟ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಮೂಡಲಿನ ಕಡೆ :
ಮರುದಿನಂ ಬೆಳಗಾದುದಿಂದ್ರದಿಕ್ತಟದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೧೦೨).

[ಸಂ. (ಇಂದ್ರದಿಶ್ + ತಟ)]

ಇಂದ್ರದ್ರು (ನಾ). “ಕೆಂಪು ಮತ್ತಿಯ ಮರ; ಅರ್ಜುನ ವೃಕ್ಷ”
(ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರದ್ರುಮ (ನಾ). = ಇಂದ್ರದ್ರು (ಪಂಡಿತ. ೧೮೭).

[ಇಂದ್ರ + ದ್ರುಮ]

ಇಂದ್ರದ್ವಿಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐ ರಾ ವ ತ : ದೇವರ ದಂಡ
ಧಾರರೇರಡುಂ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಸಾರೆ . . . ಪೋಯ್ತಾಗಳಿಂದ್ರದ್ವಿಪಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೪). [ಇಂದ್ರ + ದ್ವಿಪ]

ಇಂದ್ರಧನು (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು : ಭೀಷ್ಮ ಜಲಪಾತದೊಳು ಸ್ಥಿರ
ಜಂಜಲೇಂದ್ರಧನು ಎಸೆವ ಪರಿ ಭವದ ಮೇಲಾಡುತಿರುವಂತೆ (ಮಲೆದೇ.
೪೩-೩); ಇಂದ್ರಧನು ಕೈದೋಟಿಕೊಂಕಿಗಟಕುವುದೇ (ಮಂಕುಕ.
೬೯೩). [ಸಂ. ಇಂದ್ರಧನುಸಾ]

ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು (ನಾ). = ಇಂದ್ರಧನು. [ಸಂ. ಇಂದ್ರಧನುಸಾ]

ಇಂದ್ರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಬಾವುಟ. ೨. ಭಾವ್ರಪದ ಶುಕ್ಲ
ದ್ವಾದಶಿಯಂದು ರಾಜರು ಪೂಜಿಸುವ ಧ್ವಜ. ೩. ವಜ್ರಾಯುಧ.
೪. [ಜೈನ] ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಮಾಡುವ ಜನಪೂಜೆ : ಇಂದ್ರರ್
ಮಾಱ್ವ ಇಂದ್ರಧ್ವಜಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ವ); ಇಂದ್ರಧ್ವಜಮಂ
ಬುದು-ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ್ ಮಾಱ್ವ ಪೂಜೆಯಕ್ಕುಂ (ಆಜಿಪು. ೧೨-೧ವ).

[ಇಂದ್ರ + ಧ್ವಜ]

ಇಂದ್ರನಂದನ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ. ೨. ಜಯಂತ :
ತೊಳಗಿದನಿಂದ್ರನಂದನ ಮೈಸಿರಿಯಂ ಜಜಿದಾ ಮೃಗಾಂಕನುಜ್ವಳಮನಿ
ಳಿಂಕೆಯ್ತು ನಳಕೂಬರನಗ್ಗದ ಗಂಡಗಾಡಿಯಂ ಪಳಿದು (ರಾಜಶೇ.
೧೩-೬೦). ೩. ವಾಲಿ. ೪. ಕಾಕಾಸುರ. [ಇಂದ್ರ + ನಂದನ]

ಇಂದ್ರನಗ (ನಾ). ಮೇರುಪರ್ವತ. “ಇಂದ್ರನಗೇಂದ್ರ” ಪರಾ.

[ಇಂದ್ರ + ನಗ]

ಇಂದ್ರನಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೀಷ್ಠವಾದ ಮೇರುಪರ್ವತ : ಇಂದ್ರಾಳಿ
ಸ ಮ ಯಿ ಸಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೋಳಿಯನಾಂತರಿಸೆದುದಿಂದ್ರನಗೇಂದ್ರಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೦). [ಇಂದ್ರ + ನಗೇಂದ್ರ]

ಇಂದ್ರನಿಲಯ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಅಮರಾವತಿ.
೨. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (೧೧೧) ನಗಣ : ಧರಣಿ
ಜಲಾಗ್ನಿ ಮರುದ್ವ್ಯೋಮ ರವಿ ಶಶಾಂಕೇಂದ್ರನಿಲಯಮಿವ ಗಣದ ಪೆಸರ್
(ಭಂದೋಂಬು. ೧-೩೭). [ಇಂದ್ರ + ನಿಲಯ]

ಇಂದ್ರನೀಲ (ನಾ). ನೀಲವರ್ಣದ ರತ್ನ : ಸೊಗಯಿಸುಗುಮಿಂದ್ರ
ನೀಲಮಣಿಸನ್ನಿಭದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಜಳನಿಧಿಯೊಳಗೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೭);
ಇಂದ್ರನೀಲದ ಮಣಿಜಂಭ ನಿಳಯಂಗಳಂ (ನಂಬರ. ೯೯೨); ಬಿತ್ತರಿಪ
ನಯವು ಕಾಂತಿಯು ರಂಭಾಂಭಾಯೆಯಂ [ಯಿಂ] ಬಿತ್ತರದ ಮೈಯೊಳತಿ
ನಯಮಾಗಿ ಕೆಲದಲುಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಪ್ರಭೆ ತೋರ್ಪ ನೀಲಮದು ತೃಣ
ಗ್ರಾಹಿಯಿಂದ್ರನೀಲಮಯಮೆನಿಪುದು (ರತ್ನಶಾ. ೧೩-೭).

[ಇಂದ್ರ + ನೀಲ]

ಇಂದ್ರಪುರ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ನಗರ; ಅಮರಾವತಿ : ಆ ನಗರ
ಮಿಂದ್ರಪುರಕ್ಕಮುದಾತ್ತಮಗಳಂ (ಜಗವಿ. ೨-೩೫). ೨. [ಭಂದ]
ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ (೧೧೧) ನಗಣ : ತ್ರಿಪದಮರುದಿಂದ್ರ
ಪುರಚಂದ್ರ ಸಲಿಲಂಗಳ್ ತುದಿಯೊಳರೆ ತಳ್ತು . . . ವಿದಿತಮಿದು . . .
ವಿಚಿತ್ರ ಲಲಿತಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೦೮). [ಇಂದ್ರ + ಪುರ]

ಇಂದ್ರಪುರೋಹಿತ (ನಾ). ಬೃಹಸ್ಪತಿ; ಗುರು : ಇಂದ್ರಪುರೋಹಿತಂ
ಧನುರ್ಧರ ಗೃಹದೊಳ್ . . . ಇರೆ . . . ಸಕಲ ಭೂವಲಯಾಧಿಪನಕ್ಕು
ಮಾ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೨-೧೮). [ಇಂದ್ರ + ಪುರೋಹಿತ]

ಇಂದ್ರಪುಷ್ಪಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಟಿಗಿ. ೭೪-೧೫೨೩).
[ಇಂದ್ರ + ಪುಷ್ಪ + ಬಳ್ಳಿ]

ಇಂದ್ರಪ್ರಹರಣ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ; ವಜ್ರಾಯುಧ :
“ಪವಿ, ಆಶನಿ, . . . ಇಂದ್ರಪ್ರಹರಣಂ (ತಥಾ), ಶಂಖಃ — ಈ ೧೨
ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಸರ್” (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೭).

[ಇಂದ್ರ + ಪ್ರಹರಣ]

ಇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಮಂತ್ರಿ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ; ಗುರು :
ಅಸ್ತದೊಳಿಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦-೧೧). [ಇಂದ್ರ + ಮಂತ್ರಿ]

ಇಂದ್ರಮಣಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರನೀಲ : ಇಂದ್ರಮಣಿಯಾಳ್ವರಿ ಬಜ್ಜರ
ಗೊತ್ತಳಂಗಳಗ್ಗಿಳಿಸಿರೆ (ಶಬರಂ. ೧-೫೪). [ಇಂದ್ರ + ಮಣಿ]

ಇಂದ್ರಯವ (ನಾ). “ಕೊಡಸಿಗೆ ಬೀಜ” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ); “ಕೊಂಡಿರ
ಫಾಲಗಿಡ” (ಪಂಡಿತ. ೧೮೭). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ (ನಾ). (ತಲೆಯ) ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಹೋಗಿ ಚರ್ಮ
ಕಾಣುವಂತಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ತೆಗಳಿ; ತೆವಳೆ;
ಪ್ರತಿಮಂಡೆ ರೋಗ : “ಕೇಶಘ್ನಂ, ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಂ — ಈ ೨ ತೇವುಳು”
(ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೧); ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ ಎಂಬುದೊಂದು ಮಂಡೆಯ
ಚರ್ಮ ಕಾಣಲ್ಪಡುವುದು, ಅದನೇ ಹೇನಕರೆ ಎಂಬರು (ವೈದ್ಯಸಾ.
II, ೧೩೦). [ಇಂದ್ರ + ಲುಪ್ತ]

ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಕ (ನಾ). ೧. (ತಲೆಯ) ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಹೋದ
ವನು; ಬೋಳುದಲೆಯವನು : “ಕಟಿರಂ ಖಳವ ಶಿಪಿವೃಂದ್ರ
ಲುಪ್ತಕನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೫). ೨. = ಇಂದ್ರಲುಪ್ತ : “ಇಂದ್ರ
ಲುಪ್ತಕ = ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲುಗಳು ಇಲ್ಲದ ಹಾಗಾಗುವ ಬೇನೆ,
ತೆಗಳಿ ನೆಕ್ಕೋಣ” (ಗಂಗಾಮ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಲೋಕ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗ. [ಇಂದ್ರ + ಲೋಕ]

ಇಂದ್ರವಂಶ (ನಾ). [ಭಂದ] (ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಮ
ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಪ್ಯೋಮದ್ವಯಂ ಮುಂತೆ ದಿವಾಕರಾಗ್ನಿಗಳ್
ತಾಮೊಂದೆ ದಿಗ್ಗಂತಿಯೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ ಶ್ರೀಮಾನಿನೀ ಸಯ್ಯಡಿಯಾತ
ನಿಂತಿದೀ ನಾಮೋಪಮಂ ಮಾಡಿದನಿಂದ್ರವಂಶಮಂ (ಭಂದೋಂಬು.
೨-೭೯). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರವಜ್ರ (ನಾ). [ಭಂದ] (ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಸಮ
ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಪ್ಯೋಮದ್ವಯಂ ಭಾನುಕರ್ಪದಿಯುಗ್ಗಂ ತಾಮಾ
ಗಿರಲ್ಕುಂಟೊಳೊಳಾ ವಿರಾಮಂ ಈ ಮಾಱ್ವಿಯಿಂದೋದಿದೊಂದ್ರವಜ್ರಂ
(ಭಂದೋಂಬು. ೨-೭೩); ೧೧ನೆಯ ಶ್ರಿಷ್ಠವಿನಲ್ಲಿ . . . ತಾನಿಂದ್ರ
ವಜ್ರಂ ತತಜಂಗಳಯುಗ್ಗಂ (ಕೃಷಿ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರವಧು (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನಿಂದ ನಿಯಮಿತಳಾದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ;
ಅಪ್ಸರೆ; ಅಮರಿ : ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆ
ಗವಟಿಯ್ದಿವಳೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೮೦).

೨. ಶಚೀದೇವಿ. [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಧೂ (ಇಂದ್ರ + ವಧೂ)]

ಇಂದ್ರವರ್ತುಲ (ನಾ). ಮಾಯಾವಲಯ; ಮೋಹದ ಆವರಣ :
ಶೀನೂ ಕ್ರಮೇಣ ಆ ನಾಗಿನೆಯ ಇಂದ್ರವರ್ತುಲದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಸುಶೀಲೆ
ಯನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ (ಸಮಜೀ. ೮೭). [ಇಂದ್ರ + ವರ್ತುಲ]

ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕನಡೆಕಾಯಿ ಗಿಡ; “ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ”
(ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಾರುಣೀ (ಇಂದ್ರ + ವಾರುಣೀ)]

ಇಂದ್ರವಿದ್ಯಾ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹಗೆ; ರಾವಣ: ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನ
ವನೇಷಾದಿಂದ್ರವಿದ್ಯಾ (ಪಂ. ೧-೭೪). [ಸಂ. ಇಂದ್ರವಿದ್ಯಾ]
ಇಂದ್ರಶೂದ್ರ (ನಾ). ಕುರುಬ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು (ಎಸಮ್ಮ.
I, ೧). [ಇಂದ್ರ + ಶೂದ್ರ]
ಇಂದ್ರಸಂಜ್ಞಕ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹೆಸರನ್ನುಳ್ಳದು: ಸುತ್ತಾಸು
ನಿತ್ಯನು ದಿವ್ಯಬಾಣಮುಂದ್ರಸಂಜ್ಞಕವ (ಕುನ್ಯಾ. ೭-೭). [ಸಂ.]
ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯ (ನಾ). ಗಂಗಾಪುತ್ರ; ಭೀಷ್ಮ: ತತ್ತನಯಂ...
ಶಾಚಗುಣೇಂದ್ರಸರಿತ್ತನಯಂ ಬೊಪ್ಪದೇವ ಭೂಪಂ ನೆಗಲ್ಲಂ (ಎಕ. XI,
ದಾಸಣ. ೩೫-೫೮; 1100). [ಸಂ. (ಇಂದ್ರಸರಿತ್ + ತನಯ)]
ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತು (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆ; ಗಂಗಾನದಿ. 'ಇಂದ್ರಸರಿತ್ತು
ನಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಂದ್ರಸರಿತ್]
ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನು. 'ಇಂದ್ರ
ಸಾವರ್ಣಿಕ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಸಾವರ್ಣಿಕ]
ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನು: ಸ್ವಾಯಂ
ಭುವ... ರುದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕ... ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಿಕರೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು
ಮನುಗಳೊಳಗೆ (ವೀಣೆ. ೨೦೪). [ಸಂ.]
ಇಂದ್ರಸಿಂಧು (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆ; ಗಂಗಾನದಿ: ಅಕೂಪಾರಮುಂದ್ರ
ಸಿಂಧು ಪುಗುವಂತೆ (ಶಾಂತಿ. ೬-೨). [ಇಂದ್ರ + ಸಿಂಧು]
ಇಂದ್ರಸಿಂಧುರ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಮಂತ್ರಣಾಲಿಗೆ
ಬಂದದಿಂದ್ರಸಿಂಧುರಗತಿ ರೇವತೀಧವನುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೪೬).
[ಇಂದ್ರ + ಸಿಂಧುರ]
ಇಂದ್ರಸುರಸ (ನಾ). "ಲಕ್ಶ್ಮೀಗಿಡ; ನಿಗುಂಡಿಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಸುರಸಾ]
ಇಂದ್ರಾಂಗನೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ; ಶಚೀದೇವಿ: ಇಂದ್ರಾಂಗನೆ
ನೋಡಿಡಳ್... ಜಿನೇಂದ್ರದಾರಕ ರವಿಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೬).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಂಗನಾ]
ಇಂದ್ರಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ; ಶಚೀದೇವಿ. ೨. ರತಿದೇವಿ.
೩. ಸರಸ್ವತಿ. ೪. ದುರ್ಗಾದೇವಿ; ಭೈರವಿ. ೫. ಐದು ಇಂದ್ರಿಯ
ಗಳು. ೬. ಕಿರಣ; ಕಾಂತಿ. ೭. ಲಕ್ಶ್ಮೀಗಿಡ; ನಿಗುಂಡಿಗಿಡ:
"ಲೋಕೈಯೊಳು ಶಚಿಯೊಳ್ಳಿದಿಂದ್ರಿಯದೊಳಾರತಿಯೊಳಿಂದ್ರಾಣಿಯಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೪೭); "ರತಿ ನಿಗುಂಡಿ ಪುಲೋಮಜಾತೆ ಕಿರಣಂ
ಪಂಜೇಂದ್ರಿಯಂ ಚರ್ಚೆ ಭಾರತಿಯಿಂದ್ರಾಣಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೨೯).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಣೀ]
ಇಂದ್ರಾಣಿಕೆ (ನಾ). "ಲಕ್ಶ್ಮೀಗಿಡ; ನಿಗುಂಡಿಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಣಿಕಾ]
ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಮಗ; ಅರ್ಜುನ: ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜನದಟ
ದಟು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೦-೨೭; 1177). [ಇಂದ್ರ + ಅತ್ಮಜ]
ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜಾತ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾತ್ಮಜ: ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ಮುನ್ನಂ...
ಬಲ್ಲಿಂದ್ರಾತ್ಮಜಾತಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೭-೩೩; 1180).
[ಇಂದ್ರ + ಅತ್ಮಜಾತ]
ಇಂದ್ರಾನುಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ; ಉಪೇಂದ್ರ; ವಿಷ್ಣು:
ಇಂದ್ರಾನುಜನೆನಲು ಪುಟ್ಟದನದಿತಿಗಂಭೋಜಲೋಚನನು (ಬಸವ.
೫೪-೩೨). [ಇಂದ್ರ + ಅನುಜ]
ಇಂದ್ರಾನೇಕಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಪೊದಟ್ಟಿಂದ್ರಾ
ನೇಕಪಂ... ಈಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀಯಂ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ.
೩-೭೯). [ಇಂದ್ರ + ಅನೇಕಪ]

ಇಂದ್ರಾನೋಕಹ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ; ಸುರಭೂಜ: ಇಂದ್ರಾನೋ
ಕಹಂ... ಈಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀಯಂ ಜಯಶ್ರೀಯುಮಂ
(ಸಂಪಭಾ. ೩-೭೯). [ಇಂದ್ರ + ಅನೋಕಹ]
ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಅಭಿಷೇಕ.
೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
ಇಂದ್ರೋಪಸಾದವಂ ಪಡೆದವನು ಜನ್ಮಾಂತರವಂ ತಿಳಿದು ಸಿಂಹಾಸನಾ
ರೂಢನಾಗಿ ದಿವ್ಯಗಾನವಂ ಕೇಳುತ್ತ... ಅಭಿಷೇಕವಂ ಪಡೆದು
ಕಿರೀಟವಂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ದೇವಸಮೂಹಗಳಿಂ ಸೇವೆಗೊಳುತ್ತಲಿರುವದೇ
ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕವೆಂಬ ಷಳನೆಯ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಷ. ೨೧೨). 'ಇಂದ್ರಾಭಿ
ಷೇಕಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಅಭಿಷೇಕ]
ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ ೨: ಯೋಗ
ದೊಳ್ ಸಮಾಹಿತನಾಗಿ ಪ್ರಾಣಪರಿತ್ಯಾಗಂಗೆಯ್ದು ತಪೋಬಲದಿಂದ್ರ
ನಾಗಿ ದಿವ್ಯಶಯ್ಯೆಯೊಳ್ಳುಟ್ಟಿ ದಿವ್ಯಗೀತವಾದ್ಯನ್ಯತ್ಯಂಗಳಸೇವನಮುಖಿ
ಷಿಕ್ತನಾಗಿ ದಿವ್ಯಕಿರೀಟಮಂ ತಾಳ್ವಿ ದಿವ್ಯವಿಷ್ಣುರಾರೂಢಂ ದೇವರ್ಕಳಿಂ
ಪೂಜೆಯನೆಯ್ದುವುದಿಂದ್ರಾಭಿಷೇಕಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂ. ೨೩೬).
[ಇಂದ್ರಾಭಿಷೇಕ + ಕ್ರಿಯೆ]
ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಹಿ
ಹಣ್ಣು: ಇದು ಅಮೃತಫಲವಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ
ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡಬೇಕು (ಶೇಷಶ್ಲ. ೪೨). [ಸಂ.]
ಇಂದ್ರಾಯುಧ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ; ವಜ್ರಾಯುಧ;
ಸಿಡಿಲು: "ಶಂಬಮಿಂದ್ರಾಯುಧಂ ದಂಭೋಳಿಯಶನಿ... ವಜ್ರಮೆಂಬು
ದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೫); ಅಂತು... ಬಿಜ್ಜಿಂದ್ರಾಯುಧಮಂ
ಕಂಡು ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು (ಶಾಂತಿ. ೬-೨೯ ವ). ೨. ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು;
ಮಳೆಬಿಲ್ಲು: ಆಗಿವು ನಿಲ್ಲುಂ ನವಸಾಂಧ್ಯರಾಗುಮರುಂದ್ರೇಂದ್ರಾಯು
ಧಾಭಾಸಿಗಳ್ (ಶಾಂ. ೩ ಪು. ೭-೮). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಸುತ್ತ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ
ಕುದುರೆ: "ಕರಿಯ ಕಣ್ಣಾಗಲಿಂದ್ರಾಯುಧಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೨-೧೫).
೪. ಒಂದು ಕುದುರೆಯ ಹೆಸರು: ಮುಂಗಾಲ್ಕಳಂದಂ ಮುಗಿಲಂ
ಮುಟ್ಟುಪ್ಪುದೆಂಬಂತಜವಮಿದಿರೊಳ್ ಬಂದುದಿಂದ್ರಾಯುಧಾಶ್ಚಂ
(ಕಾದಂಪು. ೪೫೬). [ಇಂದ್ರ + ಆಯುಧ]
ಇಂದ್ರಾರಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಶತ್ರು; ಗರುಡ: ಇಂದ್ರಾರಿಯಂ ಪಡೆ
ದವಳು ವಿನತೆಯಕ್ಕುರಗಸಂದೋಹಮಂ ಪಡೆದವಳು ಕದ್ರುವಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೮-೨೪). ೨. ಅಸುರ; ದೈತ್ಯ. ೩. ಇಂದ್ರಜಿತ: ಅಹವ
ದೊಳ್ ಚಾಳುಕ್ಕರಾಮಂ ಬೆಸಸೆ ರಿಪುಳಕ್ಕೆನ್ನನಿಂದ್ರಾರಿಯನ್ನಂ ಭವ
ನನ್ನಂ ಭದ್ರನನ್ನಂ ಸಿಡಿಲ ಬಳಗದನ್ನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೭;
1068). [ಇಂದ್ರ + ಅರಿ]
ಇಂದ್ರಾವಣಿ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಾಯಣಫಲ: ಮನೆಯ ಶೃಂಗರಿಸುವರು
ಮಕ್ಕಳವಿನಿಯಲಿ ಸಂತೈಸುವರು ಬಹು ದನಕರುವ ಬೋಳ್ಳಿಸುವರು
ಧನಧಾನ್ಯ ಜೈಚಿಟ್ಟು ಅನವರತ ಪತಿಸೇವೆ ಸಂಪ್ರತಿ ವಿನಯ ತಾನಿದು ರೂಪು
ಮಿಕ್ಕಿನ ವನಿತೆಯರ ಸ್ವರೂಪುಯಿಂದ್ರಾವಣಿಯ ತೆರದಿಂದ (ಕಕ್ಕೋ. ೪-೧೦).
[ಇಂದ್ರಾಯಣ]
ಇಂದ್ರಾವತಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
ಇಂದ್ರಾತ್ಮಗವುಳ್ಳವನು ಆಯುರಂತ್ಯದೊಳ್... ಷೋಡಶಸ್ವಶ್ಚ
ಪೂರ್ವಕ ಭೂಮಿಯೊಳ್ ಅವತರಿಸುವುದೇ ಇಂದ್ರಾವತಾರವೆಂಬ ಷಳನೇ
ಕರ್ಮವು (ಪುರುಷ. ೨೧೨). [ಇಂದ್ರ + ಅವತಾರ]
ಇಂದ್ರಾವರಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ; ಉಪೇಂದ್ರ; ವಿಷ್ಣು.
[ಇಂದ್ರ + ಅವರಜ]

ಇಂದ್ರಾಶಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು : ಇಂದ್ರಾಶಿಯೊಳನೆ
ಯನೆ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಶೀತಾಂಶು ಬಿಂಬಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೧).

[ಸಂ. ಇಂದ್ರಾಶಿ]

ಇಂದ್ರಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ (?) : ಆವಾ ಜೀವದ ಮೇಲೆ ಆವಾ ಜೀವದ
ಇಂದ್ರಿ ಆವಾ ಜೀವದ ಕರ್ಮ ಆವಾ ಜೀವದ ಕ್ರೀಡೆ ಆವಾಜೀವದಿಂದ
ಲಾವಾ ಜೀವಕೆ ಬಂದು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೪೦). [?]

ಇಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಇಂದ್ರನಿಗೆ
ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ
ಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅವಯವ;
ನಡೆನುಡಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಗವಿಶೇಷ.
'ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ', 'ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ' ಪರಾ. ೪. ಶುಕ್ಲ; ಧಾತು;
ವೀರ್ಯ: ಶುಕ್ಲಂ, ವೀರ್ಯಂ, ಬಲಂ, ಬೀಜಂ, ಇಂದ್ರಿಯಂ
ರೇತಃ - ಈ ೬ ಇಂದ್ರಿಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೬). ೫. ಶಕ್ತಿ;
ಓಜಸ್ಸು (*). ೬. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಪುರಹರ
ವಕ್ತ್ರಂ ಪಂಚಂ ಪರಮ ವ್ರತಭೂತಮಿಂದ್ರಿಯಂ ಇಷುಪತ್ರಂ... ಐದನ
ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೫). [ಸಂ.]

ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮೂಹ (*).

[ಇಂದ್ರಿಯ + ಗ್ರಾಮ]

ಇಂದ್ರಿಯಚಾಪಲ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಚಾಪಲ್ಯ, —ಲೋಲತೆ:
ಆವರೆಗೆ ನನಗೆ ಅನುಭವವಾಗಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯ ಚಾಪಲ್ಯದ ಪ್ರೇಮವೂ ಇಲ್ಲ
(ಮಲೆನಾ. ೧೭೫). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಚಾಪಲ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಜೀವಿಸು
ವವನು : ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿಯದು ಪ್ರಾಣಾನುಭವ; ಭಾವಜೀವಿಯದು
ಕಾನ್ಯಾನುಭವ; ತೇಜೋಜೀವಿಯದು ಶಿವಾನುಭವ (ಸಾಸಮಾ. ೩೯).

[ಸಂ. ಇಂದ್ರಿಯಜೀವಿನ್]

ಇಂದ್ರಿಯದರ್ಪ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸೊಕ್ಕು, —ಪ್ರಾಬಲ್ಯ:
ಧನಮೊಂದಿಂದುದ್ರಿಯದರ್ಪಮೊಂದು... ಬೆತ್ತನಮೊಂದಿನಿತ್ತೆಲ್ಲಮೆನ್ನನಬಾ
ಯಲೈಂದಿರ್ಪುವು (ಜೀವಸಂ. ೪೬-೧೦). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದರ್ಪ]

ಇಂದ್ರಿಯದೃಢ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ
ವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ; ಸಂಯಮಿ : "ಇಂದ್ರಿಯದೃಢನು ಶಾಂತಂ
ಶ್ರಾಂತನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೪). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದೃಢ]

ಇಂದ್ರಿಯದೋಷ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದೋಷ, —ಲೋಪ:
ಕಾಚೆ, ಕಾಮಲಾ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ದೋಷಗಳು ದೂರ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು ದೋಷಗಳು ಅನವಧಾನ, ಶ್ರಮ, ಅಲಸ್ಯ ಮೊದಲಾದ
ಮನೋದೋಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೭). [ಇಂದ್ರಿಯ + ದೋಷ]

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಬಿಡದೆ
ತಡೆದಿಡುವುದು, —ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ
ವೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೨೨೨).

[ಇಂದ್ರಿಯ + ನಿಗ್ರಹ]

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು
ಕೊಂಡವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ; ಸಂಯಮಿ (ದಕ. *).

[ಸಂ. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಿನ್]

ಇಂದ್ರಿಯಲಾಲ್ಯ (ನಾ). = ಇಂದ್ರಿಯ ಚಾಪಲ್ಯ (ಪಾರಿ. ೨೦).

[ಇಂದ್ರಿಯ + ಲಾಲ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕೆಲಸ, —ವ್ಯವಹಾರ
(ಪಾರಿ. ೨೦). [ಇಂದ್ರಿಯ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ
ಬಿಡದೆ ತಡೆದಿಡುವುದು, —ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಸಂಯಮ
ಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ : ಒಂದು ಪ್ರಾಣ ಸಂಯಮ, ಇನ್ನೊಂದು
ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯಮ (ಜೈನಸ. ೪೭೧). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸಂಯಮ]

ಇಂದ್ರಿಯಸುಪ್ತಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿರುವಿಕೆ,
—ಮಲಗಿರುವಿಕೆ : "ಸೋಕಿನ ತಿಳಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಇಂದ್ರಿಯಸುಪ್ತಿ"
(Anaesthesia. ಇಂಕನ). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸುಪ್ತಿ]

ಇಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸುಖ : ತವಿಲುಳ್ಳಿಂದ್ರಿಯ
ಸೌಖ್ಯದಿಂದ ತಣವೊಡೀ ಭೂಲೋಕಮೇಂ ನಾಕಮೇಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೧೩-೧೨೪). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥ (ನಾ). "ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯ"
(ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಇಂದ್ರಿಯ + ಅರ್ಥ]

ಇಂದ್ರಿಯಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಶಿವ
ಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾರ್ಯಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ... ಸೇವ್ಯಸ್ಥಲ-
ಈ ೯ ಶಿವಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೧-೭).

[ಇಂದ್ರಿಯ + ಅನುಗ್ರಹ + ಸ್ಥಲ]

ಇಂದ್ರೇಜ್ಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಗುರು; ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯ:
ಭಾಪ್ತುರೆ ಪಾತ್ರ್ಯೇಂದ್ರೇಜ್ಯಭೀಮಾಂತಕ ಬಲಿ ಮನು ತಾನೆಂದೊಡಿಂ
ಧನ್ಯನಾವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೭-೨೭; 1080).

[ಇಂದ್ರ + ಇಜ್ಯ]

ಇಂದ್ರೇಭ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಐರಾವತ : ಇಂದ್ರೇಭದಿಂದವನೀ
ಭರ್ತ್ಯ... ಪುರುಷಸಿಂಹಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೮೩).

[ಇಂದ್ರ + ಇಭ]

ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ
ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಹಜ ಸ್ವಗ್ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳಿಂದಲಂಕೃತನಾಗಿ
ಪ್ರಭುತ್ವವಂ ಪಡೆದು ಅವಧಿಜ್ಞಾನವಂ ಧರಿಸಿ ತಾನೇ ಆ ಲೋಕಕ್ಕೆ
ಇಂದ್ರನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ[ತ]ವೆಂಬ
ಮೂವತ್ತೊಂದನೆಯ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೧). 'ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ
ಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಇಂದ್ರ + ಉಪಪಾತ]

ಇಂದ್ರೋಪಪಾತಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ : ಪರಿಪೂರ್ಣ
ಯವ್ವನನುಂ... ಅಡಮಾದ್ಯಷ್ಟಗುಣಸಂಪನ್ನನುಂ ಅಗಿನಿಜಾವಧಿಯಿಂ
ತನ್ನಂದಮುಱುವುದಿಂದ್ರೋಪಪಾತಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಟ. ೨೩೬).

[ಇಂದ್ರೋಪಪಾತ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇಂದ್ರೋವೀಜ (ನಾ). ಇಂದ್ರಲೋಕದ ಮರ; ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ:
ಕೈಯಾ ನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂದ್ರೋವೀಜನನ್ಯಾಂಗ[ನೆ]ಗೆ ಪವನಜಂ
(ಸೌಇ. XX, ೨೧-೩೨; 1018). [ಇಂದ್ರ + ಉವೀಜ]

ಇಂದ್ರಂಕ (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪು ಕಲೆ : ಇದು
ದಿಂದ್ರಂಕ ಕರ್ಬುರಕಾಯಂ ಶಬರೀಚಯಂ ನೆರೆದು ಪಾನಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್
ನಾಡೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೬). [ಇಂದ್ರ + ಅಂಕ]

ಇಂದ್ರಧರ್ಮ (ನಾ). ಅರ್ಥ ಚಂದ್ರ : ಜಾನಿಸಿದನಿನಫನದ್ಯೋತಿಯಂ
ಸಾಂಬನಂ ಶಂಭುವನಿಂದ್ರಧರ್ಮಂಕೋಟೀರನನಫನನಾನಂದದಿಂದಿಂ
ತನ್ನಪಾಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೭). [ಇಂದ್ರ + ಅರ್ಥ]

ಇಂದ್ರಿನಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ :
ಮತ್ತಂ ತೀರ್ಥಂಗಳೊಳಿಂದ್ರಿನಗ್ರಹಣ ತತ್ಕಾಲಂಗಳೊಳ್ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಂ
ತಾಂ ಕೊಟ್ಟ ಫಲಂ ಮಹಾದ್ವಿಜರ್ಗ ಭಾಸ್ವದ್ಯೋಸಹಸ್ರಂಗಳಂ (ಎಕ.
VI, ಕಡೂರು. ೯೭-೯೩; 1141). [ಇಂದ್ರ + ಇನ + ಗ್ರಹಣ]

ಇಂಧನ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿಸುವುದು; ಉರಿಸುವುದು. ೨. ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರವಲು: “ಏಧಸ್, ತರ್ಪಣಂ, ಇಂಧನಂ, ಏಧಃ, ಸಮಿತ್, ಇಧ್ಮ—ಈ ೭ ಪುಳ್ಳಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೯); ಎಂತಾನುಂ ನಿಲೆ ಪಿಡಿ [ಯಸು] ಸಂತತಿಯಂ ಸ್ವರಣಶೋಕ ಶಿಖಿಗಿಂಧನವಪ್ಪಂತೆಸಗಲಾಗುವಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೩೧); ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯನ ಕುಮಾರನಿಂಧನಕೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ಕಾಳೋರಗಂ ಪಿಡಿಯಲು (ಹಚಕಾ. ೧೨ ಸೂ).

ಇಂಧನಮಾಡಿಸು = ಚಿತೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸು: ತನಗಿನ್ನಿಂಧನವ ಮಾಡಿಸುವದ್ಯಸಲೆಯೆಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೩೭). [ಸಂ.]

ಇಂಧನಿ (ನಾ). ಉರವಲನ್ನು ಒದಗಿಸುವವನು: ಸುರಪನಾಯಕ ನಗ್ನಿಯಿಂಧನಿ ಮರುತ ಬೋವನು ಯಮನು ಗೋವನು... ಮನುಜ ರೆನಗಿದರೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೦-೭೭). [ಸಂ. ಇಂಧನಿನ್]

ಇಂಪಡರ್, ಇಂಪಡರು (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಒಡ ನೊಡನೆ ಉಣಲುಣಕಲಿತೆನಿಂಪಡರೆ ವಸ್ತ್ರವನುಡಿಸಿ ದಾಸನೊಳುಡಕಲಿತೆ (ಬಸಪು. ೨೫-೮); ಇಂಪಡರೆ ತೋಳ್ಗೆ ಮೌಕ್ತಿಕದಿಂ ಪ್ರದಿದುರುಬಾಹು ಪೂರಮಂ ಪದೆದಿತ್ತಳ್ (ರಾಜಶ. ೮-೨೩). ಇಂಪಡರು: ಸೊಗಯಿಸಿ ದನಾ ಸೌಂದರೇಂದ್ರನಿಂಪಡರಿದೊಡ್ಡೊಲಗದೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೬-೫೯). [ಇಂಪು + ಅಡರ್]

ಇಂಪಡರು ‘ಇಂಪಡರ್’ ನೋ.

ಇಂಪಣ (ನಾ). (ದಕ). ರುಚಿ; ಇಂಪು; ಹಿತ: ಪಾನಕ ತುಂಬಾ ಇಂಪಣವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಕಣ್ಣಿಗಿಂಪಣವೋ ಕರುಳಿಗಿಂಪಣವೋ (ಗಾದ). ಇಂಪಣಮಾಡು = ರುಚಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಿತಕರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಮಡದಿ ಶಿರೋಮಣಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೆ ಶಾಕವ ಇಡುವಳು ಇಂಪಣಮಾಡಿ ಭಕ್ತಿಯ ಭಕ್ತ್ಯವು... ಯುಕ್ತಿಯ ಅನ್ನ ಶೋಭಿಸಲಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೭). [ಇಂಪು + -ಅಣ]

ಇಂಪಾಣಿ (ನಾ). ಇಂಪಾಗಿ ಹಾಡುವವನು: ದೇಸಿಯ ಗೀತಮನಂದು ಪಾಡುವಿಂಪಾಣನನುರ್ವರಾಧಾಪತಿ ಲೀಲೆಯಿನೆಕ್ಕಲಗಾಣನೋರ್ವನಂ ಕೇಳುತ್ತಮಿದರ್ಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೬). [< ಇನಿದು + ಪಾಣ]

ಇಂಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಚೀನಾಕಬ್ಬು (ಕಿ). [ಇಂಪಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡ)]

ಇಂಪು (ನಾ). ೧. ಸವಿ; ರುಚಿ; ಸೊಗಸು; ಮಾಧುರ್ಯ: “ಇಂಪು ಸೊಗಸಿನೊಳಕ್ಕುಂ... ಮಾಧುರ್ಯಮಿಂಪೆಂದೆನಲ್” (ಕರ್ಣಾ. ೬೨); ಕಬ್ಬದ ಗೇಯದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂಪೆಂಬುದೇಗೆಯ್ಯದೋ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೪); ಇನಿಯನೊಡಗೂಡಲೆಂದಿಂಪಿನ ರಮ್ಯ ಸ್ಥಳಮನಜನಿ ಬರುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೬); ಬಗೆಭಾವಧಾತುಮಾತುಗಳಿಂಪು ಸೊಂಪಿನ ಪೊಗಿತ ಯನೆಳ್ಳನಿಜತೆಯೆ (ಅಂಜಕ. ೧-೧೦೬); ಕಡುರೂಪು ಕಣ್ಣೆ ಮೈಗಂಪು ಮೂಗಿಗೆ ಮೆಲ್ಲುಡಿ ಕೊಡಕೆಗೆ ಹೆಂಗಳೆಜಿವ ಕುಡಿಗೀರಿನಿಂಪು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಶೈತ್ಯ ತನುವಿಂಗಿದಿದು ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ನೋಹತ. ೨-೪೧). ೨. ಹಿತ; ಆನಂದ: ಸೊಂಪುಗೆಟ್ಟುದು ಸಿರಿವದನ ಮನದಿಂಪು ಬೀತುದು ಭಕ್ತ ಮೋಹದಲಂಪು ಮಸುಳಿತು ಬಿಸುಟು ಕಳೆದನು ಹಯದ ವಾಘೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ಭೀ. ೬-೨೬); ಸಾಹಿತ್ಯರಸ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇಂಪಾದಂತೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿ. ೯).

[ಇನಿದು + -ಪು. / ತಮಿ. ಇನ್ನು, ಇನಿಪು; ಮಲ. ಇನ್ಪ, ಇನಿಪ್ಪ; ತುಳು. ತೆಲು. ಇಂಪು]

ಇಂಪುಗರ್ಪುರ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಪುರ; ವಚ್ಚಕ ಕರ್ಪುರ: ಮೃಗನಾಭಿಯಂ ಕುಂಕುಮವನಿಂಪುಗರ್ಪುರವ ನಗುರುಮಂ ಸಾದಂ ಜವಾದಿಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೯).

[ಇಂಪು + ಕರ್ಪುರ]

ಇಂಪುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯನ್ನು ಕಾಣು, —ಸವಿ: ಕಂಡಂಗಳ ನರ್ವಿಸೆ ಮೆಲ್ಲು ಮೆಲ್ಲು ಕರ್ವಿನ ರಸಕ್ಕಮಿಸಿಂಪುಗಾಣೆನೆಂದನಿಲಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೭). [ಇಂಪು + ಕಾಣ್]

ಇಂಪುಗು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಸೂಸು; ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡು: ನಾಡ್ಯ ಪ್ರತಿಮಿಳಿತ ಪಡ್ವಾಡಿ ಸಪ್ತಶ್ರುತಿಗಳಿಂಪುಗೆ... ಉನ್ನತರಸದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಪಾಡುತ (ಬಸಪು. ೧-೪೮).

[ಇಂಪು + ಉಗು]

ಇಂಪುಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಖ ಪಡು: ನೆನೆವಳವನ ನೆಜೆ ಸೊಗಸೊಳುವಗೆಗಳ ನೆನೆವಳವನ ಮೈಸಿರಿಯ ನೆನೆವಳ ವನ ನೇಹದಸಕ್ಕದಿರವನಂತು ನೆನೆನೆನಿಂಪುಗೊಳುವಳು (ಹದಿಬ. ೭-೫).

[ಇಂಪು + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಇಂಪುದಂಬುಲ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ತಾಂಬೂಲ; ರುಚಿಕರವಾದ ತಾಂಬೂಲ: ನಿರು ಪ ಹ ತಿ ಸ್ಥಲಂ ಮೃದುತರಾಸನಮೊಳ್ಳುಣಿಸಿಂಪು ದಂಬುಲಂ... ನಿರಂತರ ಗೃಹನಿಶ್ಚಿತಸ್ಥಿತಿ ವಿಚಾರಕ ಸಂಗತಿ ಸತ್ಯಕತ್ರ ಸಾದರತೆಯನುಳ್ಳ ಸತ್ಯವಿಯುಮಿಸುಪೊಡಾಗದೆ ಕಾವ್ಯ ವಾಧಿಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೭೦). [ಇಂಪು + ತಂಬುಲ]

ಇಂಪುದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಸುಖವನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಸವಿದೋರು: ಕೂಟದೊಳಿಂಪುದೋರ್ಪ ಬಿತ್ತೆಗನೆನಿಸರ್ಪ... ಚೆನ್ನಿಗನೊಲವೆಂಬು ದಂತದು ಪುರಾಕೃತ ಪುಣ್ಯವೆನಿಪ್ಪುದು (ವೀರವಿ. ೬-೧೩೦).

[ಇಂಪು + ತೋಲು (< ತೋರ್ಪು)]

ಇಂಪುನೋಟಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ನೋಟಿ; ಮಧುರವಾದ ದೃಶ್ಯ: ಪಶುಗಳೊಳ ಪಶುವಾಗಿ ಪಶು ಪತಿಗೆ ನೋಟಿಂ ಕಣ್ಣೆಂಪುನೋಟಿಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪-೩೪೬). [ಇಂಪು + ನೋಟಿ]

ಇಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಇಂಪನ್ನು ಪಡೆ; ಸೊಗಸಾಗು: ಸೊಂಪೊದವಿದವ ಯವದೊಳಿಂಪುವಡೆದ ಪೂನೆನೆ ಕೋಮಲೆಗದೇಕೆ ಕುಸುಮದ ಮಾಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೭). [ಇಂಪು + ಪಡೆ]

ಇಂಪುವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: “ಇಂಪುವತಿ ಶಂಪೆಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [?]

ಇಂಪುವಾತು (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಮಾತು; ಹಿತವಾದ ಮಾತು: ಆಯತಾಕ್ಷಿಯಿಂಪುವಾತು ಕೇಳುತುಂ (ಉಡುಪಿ. ೧೨-೬೧).

[ಇಂಪು + ಮಾತು]

ಇಂಪುವಾಳೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬಾಳೆ; ರಸ ಬಾಳೆ: ತಾಳೆಯ ಹೂವಿನೆಸಳೊಯೆನೆ ಸುಲಿದಿಂಪುವಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು ನಾರಾಯ ಲಾಲಿತ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಭುಜಮುಟ್ಟು ಮೆದೆಗಟ್ಟಿ ಧಾಳಿಪಂತಭಿಷೇಕಗೈದಾ (ಭರತ. ೧೬-೭೪). [ಇಂಪು + ಬಾಳೆ (< ಬಾಣ್ಣಿ)]

ಇಂಪುವೆಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಪನ್ನು ಪಡೆ; ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಇಂಪುವೆತ್ತ ಮಾತುಗಳೊಡನೊಡುಗುಂ ಸ್ಮರಧನಗುಣಟಂಕೃತಿಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೩೨); ಮನೋಜ್ಞ ಮಾದ ಮತ್ತೈಯೊಸಿಯಿಂಪುವೆತ್ತ ತುಟಿಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೯೧-೧೫೧). ೨. ಸಂತೋಷಹೊಂದು; ಸುಖಿಸು: ಸತಿಯಾದ ಮಂಗಳದೇವಿಯುಂ ತಾನುಮನೋನ್ಯರಾಗ ದಿಂದಿಂಪುವೆತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೩೩). [ಇಂಪು + ವೆಲು]

ಇಂಪೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ರಮ್ಯವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಬಹಳ ಘಂಟಾಸಮೇಳನ ಕಂಸತಾಳರವಂಗಳಿಂಪೆಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೪೬-೫೪). [ಇಂಪು + ಎಸೆ]

ಇಂಪೇಲು (ಕ್ರಿ). ಆನಂದ ಹೊಮ್ಮು; ಹಿತವಾಗು: ಬಲಿಯುತ್ತು ಮರ್ಚಿಸಿಂಪೇಲುತುಮರ್ಚಿಸುನ್ನತಿಯೊಳರ್ಚಿಸು (ಪಂಪಾಶ. ೭೬).

[ಇಂಪು + ಎಲು]

ಇಂಪೇಟರ್ (ಕ್ರಿ). ಆಪ್ತಾಯನವಾಗು : ಇಂಪೇಟರ್ ನಿಲೆ ಹೃದಯ
ದೊಳಿಂಪೇಟರ್ ಪೋಕುಮೆಂದೆ ಪೇಟೆಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೨).

[ಇಂಪು + ಏಟು (< ಎಟು)]

ಇಂಬಣ್, ಇಂಬಣ್ಣ (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಹಣ್ಣು ; ಮಧುರವಾದ
ಫಲ : ತುಂಬಿಗಳೆಳಸದರ್ಥ ಗಿಳಿ ಚುಂಬಿಸದಿಂಬಣ್ ಪಿಕ್ಕಸ್ತನಂ ದೆಸೆ
ದೆಸೆಯಂ ತುಂಬದ ನಂದನಮಿಲ್ಲ (ಮಹಾನೀ. ೧-೬೧). ಇಂಬಣ್ಣ :
ಪಟಜೋಗಿಗಳ ಸಂಕಲ್ಪ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದೊಳು ಮೆಯ್ದೊಜುವಿಂಬಣ್ಣ . . .
ಬಯಸಿ ಬಾಯಿಡುವೆನು (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೧-೯) ; ಸಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯ
ಪೂಸರವ ಇಂಬಣ್ಣ ಪಲವು ಭಕ್ತ್ಯಗಳ ಕಣ್ಣು ವಿಡಿದುದನು ಕಳುಹಿಸುವುದು
ತನ್ನ ಪೆಣ್ಣೆ ದ್ದ ಮನೆಗೆ ಬೇಸವದೆ (ಹದಿಬ. ೫-೨೭). [< ಇನಿದು + ಪಣ್ಣ್]

ಇಂಬಣ್ಣ 'ಇಂಬಣ್' ನೋ.

ಇಂಬದವಣ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ, ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹಣ್ಣು ; ಮಾಗಿದ
ಹಣ್ಣು : ಕೆಂಬರಲ್ಲೆಣೆನಾಡುವರೇಕೆಂಬ ರಸಂಬಡೆದು ರಂಜಿಪೊಲ್ಲಿತ್ತಿನ
ದಾಳಿಂಬದ ಬನದ ಶುಕಾಳಿಗಳಿಂಬದವಣ್ಣಿಗಿ ತುಜುಗಿದುವು ನೋಡಬಲೇ
(ಧರ್ಮನಾ. ೪-೫೦). [< ಇನಿದು + ಪದ್ಧ + ಪಣ್ಣ್]

ಇಂಬಿನಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಹಸಿ ; ಮಧುರವಾದ ಹಸಿ : ಕಿಜುನೊಪನ
ಸವಿಜೇನ ಸಜ್ಜಿಂಬಿನಿಯನೆಪಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೦-೩೦).

[< ಇನಿದು + ಪನಿ]

ಇಂಬಲಸು (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಹಲಸು ; ರುಚಿಕರವಾದ ಹಲಸು :
ಫಲವಾಗಲ್ ಪದನಾದ ಕಾಂಗಿನ ಮರಂ ನಾಲ್ಪಾಸಿರಂ ಮತ್ತವಿಂಬಲಸಿ
ಮ್ತಾವೆವಾಳೆ ತೆಂಗು ಮೊದಲಾಗಿದ್ದೊಳ್ಳರಂ ಸುತ್ತಲುಂ (ಎಕ. VI,
ಕಡೂರು. ೫೧-೬೦ ; 1169). [< ಇನಿದು + ಪಲಸು]

ಇಂಬವಳ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹವಳ : ವಿಧುಬಿಂಬಮಿಂಬವಳಮಂ ಪಡೆ
ದಂದು ತದಗ್ರದಲ್ಲಿ ಭೃಂಗಾವಳಿ ಮೂಡಿದಂದು ಸತಿಯಂಗಮನಾಂ
ಪೊಗಳಲ್ಲೆ ಸಾಲ್ಪಪೆಂ (ರಾಜಶೀ. ೭-೨೬). [< ಇನಿದು + ಪವಳ]

ಇಂಬಳ 'ಇಂಬುಳ' ನೋ.

ಇಂಬಳು 'ಇಂಬುಳ' ನೋ.

ಇಂಬಣ್ಣಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶ, ಸಮಯ, ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿ ;
ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿ ; ಮುರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿ : ಸಮೀರಣೋತ್ಥಿತ ವಿಶಾಳ
ವಿಳೋಳ ತರಂಗರೇಪಿ ಪದ್ಮಾಂತರದಿಂದಮಿಂಬಣ್ಣಿದು ಮಾನಸ ಹಂಸಿ
ಯನುಯ್ಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೭) ; ನಂಬಿಯಣ್ಣನಿಂಬಣ್ಣವ
ಮಂತ್ರಿಯಪ್ಪ ತುಂಬರನಂ ಕರೆದು (ನಂಬರ. ೧೨-೫) ; ಸುಗತಿವಾಣವ
ನಿಂಬಣ್ಣಿದು ತಾನೇಜುವಂತೇಜಾದನು ಬಲುಗಂಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೪೧) ;
ಶಂಭುವಿನ ಮಹಿಮೆ ಸತಿಯರ ಹೃದಯವನಿಂಬಣ್ಣಿದರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೪೯). ೨. ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ; ನೆಲೆಗಾಣು : ಕೆಪಿಯಾರವೆ
ನಾಪಿಕೂಪದಿಂಬಣ್ಣಿದಳವಟ್ಟು (ಸೌಗಂಧ. XX, ೭೦-೪ ; 1108) ; ಪಾಣ್ಣಿ
ನೆಳೆದುಯ್ಯ ನಿನ್ನ ಕುಟುಂಬಿನಿಯಂ ಕಾದೆಯಿಲ್ಲ ರಾಮಾಕೃತಿಯಂ ನೀಂ
ಬಲಕ ವಾಯುಪುತ್ರಕನಿಂಬಣ್ಣಿಯಲ್ಲಿದೆ ಪಗೆಯನಿಕ್ಕುವುದರಿದೇ
(ಜಗವಿ. ೧೭-೪೦). [ಇಂಬು + ಅಣ್]

ಇಂಬಣ್ಣಿ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೆಡು ; ಅನುಕೂಲತವು ; ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಹೋಗು ;
ಸೋಲು : ಕಾಳೆಗಮಿವ್ವುಡೊಡೆ (ಎಇ. I, ೩೫೦-೫ ; 700) ; ನಾಗ
ತ್ತರನಂ ದಣ್ಣುವೇಟೊಡೆ ತುಮ್ಮಪಾದಿಯೊಳ್ಳಾದ ಕಾಳೆಗಮಿವ್ವುಡೊ
ಡೊಡೆ ಆನೆಯೊಳ್ಳಾಣ್ಣಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೪ ;
890) ; ಬಾಂಬಾಪು ನುಂಗಿ ಮಗುಟ್ಟು ನಬಿಂಬಮನಿಳಿಗಿಡೊಡೊಡೆ ಪಸು
ರೇಪು ಮಗುಟ್ಟುಂಬಣ್ಣಿದು ಬೀಟ್ಟು ತೆಪದಿಂದಂಬರದಿಂದಿಬಿದುಡಿಳಿಗೆ
ಗಿಳಿವೀಡರಸಾ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೪). [ಇಂಬು + ಅಣ್]

ಇಂಬಾಗಿರು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು ; ಅವಕಾಶ ಉಂಟುಮಾಡು :
ಉರ್ಬುವಾಶಾವ್ಯೂಹಕ್ಕಿಂಬಾಗಿರುತ್ತಂ ನೆನೆದು ಮಜುಗಿಸುತ್ತಂ . . .
ನುಡಿಗಡೆಗುಡದರ್ಥಪುದೊತ್ತಂಬದಿಂದೀ ಮೋಹಂ (ರಕ್ತಾಶ. ೯).

[ಇಂಬಾಗು + ಇಸು]

ಇಂಬಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯವಾಗು ; ಆಸ್ಪದವಾಗು ; ಅವಕಾಶ
ವಾಗು : ತೊಳಪ ತೋರಮೊಲೆಗಳೆಂಬ ಪೂಗೊಂಚಲ್ ಪೂಸರಲನೆಂಬ
ತುಂಬಿಗಿಂಬಾಗಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿ ಕಾ. ೧೨೩) ; ಅಭಿನವ ಚಿತ್ರರೂಪಿನೊ
ಳಸುವು ಪುತ್ಥಳಿಯೊಳಗೆ ಜೀವಂ ಒಸೆದೊಗದವೊಲು ಮೊಗೆದೆ ಮಗನೇ
ಭಕ್ತಿಗಿಂಬಾಗಿ (ಬಸವ. ೮-೧೮) ; ಮಧುಕರನ ರುಂಕಾರ ಕೋಲಾ
ಹಲಕ್ಕಿಂಬಾಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೨). ೨. ಉಚಿತವಾಗು ; ಸರಿಯಾಗು ;
ಚೆನ್ನಾಗು : ಸಂ ಬೋ ಧ ನೆ ದೀರ್ಘೋಕ್ತಿಯೊಳಿಂಬಾಗಿರೆ ಬರ್ಕುಂ
(ಕವಿರಾ. ೨-೨೩) ; ತನಗೆ ಸೊಗಯಿಸದ ವಸ್ತುಗಳನಿತುಮನಿಂಬಾಗಿ
ತೊರೆದು ಪುರುಡಿಸಿ ಪೆಜನಾವನೊ ಪೊಲ್ಲಮೆಂದೊಡಂತಾತನುಮಂ ಕೈ
ಕೊಳ್ಳದಾತನುಂ ಮುನಿಯಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೮೯). ೩. ಹೆರವಾ
ಗಿರು ; ವಿಶಾಲವಾಗಿರು ; ಅನುಕೂಲವಾಗಿರು : ಇಂಬಾಡೆಯೊಳ್
ಕಟ್ಟುವುದು ಕಲಿತಯೋಗ್ಯಾಲಯದೊಳ್ (ಅಶ್ವತಾ. ೭-೭).

[ಇಂಬು + ಆಗು]

ಇಂಬಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸಾಗು ; ಮನೋಹರವಾಗು ; ಚೆನ್ನಾಗು :
ರಂಗವಲ್ಲಿಗಳ ಬಿಡುಮುತ್ತುಗಳನಿಂಬಾಗಿ (ಅಜಿತ. ೪-೬ ರ) ; ಅತ್ಯನು
ರಕ್ತಿಯಾದನೆಗೆರಡಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿರ್ಪೆಯೆಂಬುದನಿಂಬಾಗಜೊಡೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೧೨) ;
ನಾನಾವರ್ಣದಿಂದ ಮುತ್ತೆ ಚಿತ್ರಮನೇಂ ಚಿತ್ರಜ ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯೆನೆ
ಜಂಬುದ್ವೀಪಮಿಂಬಾದುದೋ (ಮಲ್ಲಿ ಪು. ೧-೬೭) ; ಸಕಳ ಮೃಗರಾಜ
ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಳಾಸ ಭವನ ಮೂಲಸ್ತಂಭಮೆಂಬಿನೆಗಮಿಂಬಾಗಿ . . .
ಬೆಡಂಗನಗೀಕರಿಸಿ (ವರ್ಧ ಪು. ೧೦-೫ ವ) ; ತುಂಬುರವಿಡಿದು ಗಾನಾ
ಮೃತವನು ಕಿವಿಗಿಂಬಾಗಿ ಸವಿದೋಪುತ . . . ಗಾಯಕರು ಪಾಡುವ
ಸಂರಂಭವನೇನ ಬಣ್ಣಪೆನು (ಕಂನವಿ. ೮-೩೩). ೨. ಅನುಕೂಲವಾಗು ;
ಅವಕಾಶವಾಗು : ಬಲ್ಲಾಳನದಿಂದೆಪಿದುಕೊಳ್ಳಂಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟ
ರೆಂಬಂತೆ ಪ್ರಾಣಮನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಸೆರಗುಮಂ ಬೆರಗುಮಂ ಬಗೆಯದೆ
ಸದ್ರತ್ನಮಂ ಕೊಳ್ಳನೆಂದಿರ್ದನೆಗೆ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಪೋಗಿನೊಳಿಂಬಾದುದು
(ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೬-೬೮). [ಇಂಬು + ಆಗು]

ಇಂಬಿ 'ನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಇಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸಾಗಿ ತುಂಬಿರು ; ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿರು : ದಿನಲಕ್ಷ್ಮಿ
ನಡೆಯೊಂದು ಸೇದೆಯಿಂ ಬಟಲ್ಪ ಪಯಣಂಬರ್ಪ ತನ್ನಿನಿಯನ ನೀರಣ್ಣಿ
ಗೆಂದೇಪಿತ್ತಿ ನೀಡಿದ ತಣ್ಣೀರ ಪೊಸಪೊಂಗಳಸಮಿದನೆ ಇಂಬಿಡಿದ
ತೆಂಗಾಯಿಂ ಬಾನುದ್ದಂ ಬೆಳೆದೋರಣಮಾಗಿ ತೋರ್ಪ ತೆಂಗಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೯). [ಇಂಬು + ಇಡಿ]

ಇಂಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇರಿಸು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಡಗಿಸು :
ವರವಸ್ತ್ರಭಸಿತ ರುದ್ರಾಕ್ಷ ನಾನಾಕುಸುಮ ಪರಿಮಳ ಸುಗಂಧ ನವಧೂಪ
ದೀಪಂಗಳಂ ತರಿಸಿ ತರತರದೊಳಿಂಬಿಡಿಸಿದಳ್ ರಂಭೆ ಶಂಭುವಿನಿದಿರೊಳು
(ಚಿಬುತ. ೫೧-೨೦). [ಇಂಬಿಡು + ಇಸು]

ಇಂಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಚಾಚು ; ಉದ್ದವಾಗಿ ನೀಡು ; ಪ್ರಸರಿಸು :
ಪೊರೆದ ರೊ ನೆತ್ತರಿಂದೆನಿಸ ನಾಲಗೆಯಿಂದಿಡೆ ಕೀಟ ಸಿಂಹಕೇಸರದ
ವೊಲಿದ್ ದಾಡೆಗಳ ಕಾಂತಿಯನಾಂತ ವರಾಹಘಾತಜರ್ಘರ ತನುಗಳ್
ನಿಜಶ್ರಮವನೊಯ್ಯನೆ ನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ತೋಜುವಂತೆರೆ ಬಲಿಸಂದುವಾ
ಶಬರನಾಯಕನಂ ಕಿಜುನಾಯ ಕುನ್ನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೭) ; ಕೆಂಬೆಳೆಗೆ
ನಿಂಬಿಡುವುನ್ನತದ ಮಾಣಿಕದ ಕಳಸಾಳಿಯಂ (ಸಾಳ್ವ ಭಾ. ೪-೪೦).

೨. ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು; ನೆಲೆಗೊಡು: ಗಣನಾಥತ್ವಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಪದೆ ದಿತ್ತಾತಂ ವಲಂ ತಂದ ಪಟ್ಟಣಮಂ ತಚ್ಚವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಿಡದೊಲ್ಲಿಂ ಬಿಟ್ಟು... ಒಪ್ಪಿದಂ ಗುರು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ (ಉದ್ಯು. ೧೨-೧೪೦); ಪ್ರಹ್ಲಾದನ್ನ... ಇಂಬಿಟ್ಟು ಪೊರೆದದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ್ಯಾ (ಪುರಂದ. ೧-೯೬-೯). [ಇಂಬು + ಇಡ್ಡು]

ಇಂಬಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡು; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು: ಬೀರವ ನುಡಿದ ಮೂವರ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳಿ ಮಾರ ಮನ್ನಣೆಗೈದನವರ ಓರಂತೆ ಮುಂಚೂಣಿಯಲಿಂಬಿಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರದಿ ತೆರಳ್ ಮುಂದೆಸೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೬-೨೪); ಆಜಾದನಾಗಳೆ ಹೆಣ್ಣಿನೊಸಗೆಯೆಂದದನಜಾದಜಾಯದಂತವನ ನಿಂಬಿಟ್ಟು ಹೊಜಸಭೆಯಿಂದೊಳಚಾವದಿಗೆಯ್ ಚಿಲ್ಲೆಜಕದೊಳೊಲಗ ವಾದ (ಭರಣ. ೩೭-೬೪); ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಯ ಕುರುಳ ನೇವರಿಸುತಾನಂ ದದೆ ತೊಡೆಯೊಳಿಂಬಿಟ್ಟು (ಕಂನವಿ. ೧೦-೩೬); ಮಿಗೆ ತಪೋವನದ ಮುಷಿ ಗಳೆ ಮುನಿಪತ್ನಿಯರ್ಗುರು ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾನುಲೇಪನಗಳಂ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂಗಳಂ ವಿವಿಧ ಮಣಿಭೂಷಣ ಸುವಸ್ತುಗಳನು ತೆಗೆದು ಕಟ್ಟಿಸಿ ರಥದೊಳಿಂಬಿಟ್ಟು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬೩). ೨. ಒದಗಿಸಿಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಮುದದೊಳಾ ಬಸವದಂಡೇಶ್ವರಂ ತದ್ರಾಜಸದನಕ್ಕೆ ಧನಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಂಪದವನಿಂಬಿಟ್ಟುನಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೫-೫೫). ೩. ಹಿತವಾಗು; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಕೊಡು: ಅಂತಾ ವಣಿಗ್ವರಂ ತನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಶಕುನಮಿಂಬಿಡೆ ಬಂಧುಜನಂಗಳೊಡಂಬಡೆ ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಪೊಬಲಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೩-೮); (ಆರಾಚ. ೬-೧೩; ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೧-೧೨; ಚಿಬಪು. ೬-೧೬; ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೧೫; ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯ ನೋ).

ಇಂಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ, — ಕಾಪಾಡು: ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ಚರಣಕಮಲದೊಳಗೆನ್ನಿನಿಂಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ.ಕ. ೧೩೦). [ಇಂಬು + ಇಡ್ಡು]

ಇಂಬಿತ್ತು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಬೀಜ; ಸೊಗಸಾದ ಬೀಜ; ಸವಿ ಯಾದ ಕಾಳು: ದಶನಂ ದಾಳಿಂಬದಿಂಬಿತ್ತುಗಳನಿಳಿಸುಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೯೫). [< ಇನಿ + ಬಿತ್ತು]

ಇಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು; ನೆಲಿಸು: ಕೋಟಿ ಸಜ್ಜೊಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾಟಿ ವಾದಿ ಸೊರ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗೆ ಮುತ್ತಿ ಮಜ್ಜಿದುಂಬಿಳಿಂಬಿಸೆ (ಆರ್ಧನೇ. ೩-೬೫). IP ಇದು 'ಅಂಬಿಸು' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರ ಬಹುದು. ಅಂಬಿಸು < ಅಬ್ಬಿಸು < ಅವಿಸು = ಹೆದರಿಸು.

[ಇಂಬು + ಇಸು]

ಇಂಬೀ (ಕ್ರಿ). ಆಸ್ವದ ಕೊಡು; ನೆಲೆಗೊಡು: ಈರಾಜುಂ ತಪೋ ಮಾರ್ಗವಿಂಬಿರದಿಂಬಿತ್ತುದು ಶೀಲಮಾಲೆ ಪದುಳಂ ನಿಂದತ್ತು ಮೆಯ್ಯೆರ್ಚಿ ಶಾಂತರಸಂ ಕಾಪ್ಪುರಮಾಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೫); ನಂಬಿದವರ್ಗಿಂಬೀವ ನೆಂಬ ಅಜ್ಞತನ ಆಚ್ಚರಿಯೆನಿಸಿ ಪೆಂಪನಿಟ್ಟೆಗೊಂಡು (ಅದ್ಭುತ. ೪-೧೬).

[ಇಂಬು + ಈ]

ಇಂಬು (ನಾ). ೧. ಎಡೆ; ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಅವಕಾಶ: "ಇಕ್ಕೆ, ಇಂಬು ... ಆಗರಂ - ಈ ೧೫ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೦); "ಇಕ್ಕೆ ಪೊಬಲಿಂಬು ತಾಯ್ನೆ ... ಎಂದಕ್ಕು ನೆಲೆದಾಣ ಗೊತ್ತು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೫); ಸವಿಗಿಂಬಾಗಿ ರತರಾಗದುರುಳಿವೊಲಾಗಿ ಕರಂ ಬೀಗಿ ಬಾಯ್ಗಳಂ ಜುಂಬಿಸಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೭ ಶೂದ್ರಕ); ನಮಗಿನ್ನುಂ ಪೊಕ್ಕಿರಲ್ಲಿಂಬು ಮತ್ಸ್ಯಪುರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೦); ಮೋಹಕ್ಕೆ ತೆಜಹಿಲ್ಲ ... ಮತ್ಸ್ಯರಕ್ಕಿಂಬಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮-೫೪); ಶಾಲೆ - ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ ... ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಭಾವನಾ ಪೋಷಕ ಯಾವ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೂ ಇಂಬು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಪು. ೨೩).

೨. ಅಳತೆ; ಮಿತಿ; ಮಟ್ಟ: ನಿನ್ನಿಂಬನಜಾಯದಾಜಿಯೊಳೆನ್ನೊಡನೆ ಪೋರ್ಕೆಗೆಂದು ಬಂದಪೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೮); ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದವ ತನ್ನಿಂಬಿನೊಳಗಿರಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೫೪). ೩. ವಿಶಾಲತೆ; ಅತಿಶಯ: ಪಾದರಿ ಪೂತುವು ತೋರಿದುವಾದುವು ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳೆಯ್ ಪಣ್ಣುವು ಮಾವಿಂ ಬಾದುದು ನಿರಾಘ ಮಧುವಿನ ಭೇದಮದೀ ಬನದೊಳಾ ತಪಕ್ಕೆಡೆಯುಂಟೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೮೭); ಅಖಿಳವೇದ ಸ್ಮೃತಿ ತತ್ವೈರಾಣಮನಿಪ್ಪವಜ್ಜೊಳ್ ಸಾರಮನಿಂಬಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲಂ (ಸಮಸ. ೧-೫೮); ಅಂಬು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಲೇಸು ಇಂಬು ಕೋಣೆಗೆ ಲೇಸು ಸಂಬಾರ ಲೇಸು ಸಾರಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೪೧); ನೀರು ನೆಳಲಿಲ್ಲ ತನುತಾಪವಿಂಬಾದುದಿದ ಸಹಿಸಲಳವಲ್ಲ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೫). ೪. ಪ್ರದೇಶ; ಸ್ಥಳ: ವಾಮಾಂಗಿಯ ಮುಡಿ ಯರಳಂ ಹೇಮಾಚಲದಿಂಬಿನಲ್ಲಿ ಶಂಕರನಿತ್ಯಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೧೫).

[ದೇ. || ತುಳು. ಇಂಬು; ತೆಲು. ಇಮ್ಮು]

ಇಂಬು, ಇನ್ನು (ನಾ). ೧. ಇಂಪು; ಸುಖ; ಸಂತೋಷ: ಮಾಸೇನರ್ ಪರಮಪ್ರಭಾವ ರಿಷಿಯರ್ ಕಟ್ಟಪ್ಪಿನಾ ವೆಟ್ಟಿದುಳ್ ಶ್ರೀಸಂಗಂಗಳ ಪೇಟ್ಟಿ ಸಿದ್ಧಸಮಯಂ ತಪ್ಪಾದೆ ನೋನ್ನಿಮ್ಮಿನಿನ್ ... ಸ್ವರ್ಗಾಗ್ರಮಾ ನೇಜಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೬-೧; 700); ತುಜುಗಿದ ಪೂಗೊಂಚಲ ಕಾಯ್ತುಟ ಗಿದ ಮಾವುಗಳ ಬೆಳೆದ ಕಾಂಗಿನ ಗೊನೆ ತಳ್ಳಿಗಿರೆ ಮಾಡದೊಳಲ್ಲಿಯೆ ತಿಜುದುಕೊಳಲ್ಲಿಂಬಿನೆಸಕಮೆಸೆದುದು ಪವನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೧). ೨. ಪ್ರೀತಿ: ಇದನೋದುವುದಿಂಬಿನೆ [ಪಾಪಾ. ನಿಜನಾಮದೆ] ಪದ್ಮಮುಖೀ (ಭಂದೋಂಬು. ೬. ೧೮೪); ಪರವೆನಾಚಿಯರೊಳು ಪರಮಸುಖದಿಂ ಮನ ದಿಂಬು ಬೆಂಬಳಿಗೊಂಡು ನಂಬಿಯಣ್ಣನೊಲವಿಂ ಪಲಕೆಲವು ದಿನಮಿರಲ್ (ನಂಬಿರ. ೧೨-೨). ೩. ಸೌಕರ್ಯ; ಅನುಕೂಲತೆ; ಹಿತ: ಅರಿಗಿಂ ಬಾಯ್ತುವಾದುದು ಮರುತ್ಪತ್ತಿಗೆ ... ಎಂದು ಧರ್ಮಜಂ ಚಿಂತಿಸಿದಂ (ಗವಾಯು. ೮-೨೯); ವನಿತೆಯರುಂ ತಾಯುಂ ಬಂಧುನಿಕಾಯಮುಮಾ ತ್ವಜಾತರುಂ ತಂತಮ್ಮಿಂಬನೆ ಬಗೆವರಲ್ಲದೆಂತುಂ ತನಗಪ್ಪರೆ ನರಕಗತಿಗೆ ಪೋಪವಸರದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೬-೧೪೬). ೪. ಕ್ರಮ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಸೊಗಸು; ಲೇಸು: ಮಕ್ಕಳನಿಂಬಿಂ ಮುಷಿಯರ ಪಕ್ಕದೊಳೊದಿಪುದು ಯೋಗ್ಯರಪ್ಪರ್ (ಸಮಸ. ೫-೧೧೬); ಕೇಶವನಿಂಬಿನೆ ಮಾಡಿಸಿದಂ ದಿಸಿಷ್ಟ ಮನೆ (ಸೌಜಾ. XX, ೭೦-೨೯; 1108); ನೀಂ ದೇವಕೀಗರ್ಭದ ಶಿಶು ವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದದನಿಂಬಿಂ ತತ್ಪತ್ನೀ ಜಠರದೊಳಿರಿಸು (ಜಗವಿ. ೨-೫೯); ವೀಣೆಯ ಧರಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯನಿಂಬಿನಿಂದಳವಡಿಸಿ (ಜೀವಂಚ. ೯-೧೩). ಇನ್ನು: ೧. ಸುರಲೋಕದ ಮಾರ್ಗದೊಳಿಟ್ಟುರಿನ್ನಿನಿಂ (ಎಕ. II, ೧೦೮-೪; 700).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇನ್ನು, ಇನಿಪ್ಪು; ಮಲ. ಇನ್ನ, ಇನಿಪ್ಪ; ತುಳು.

ಇಂಬು; ತೆಲು. ಇಂಪು, ಇಂಬು]

ಇಂಬುಕೆಯ್, ಇಂಬುಗೆಯ್; ಇಂಬುಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊ; ಸಮ್ಮತಿಸು: "ಆಪ್ತುಕೆಯ್ಯೆಂದುಂ, ಇಂಬುಕೆಯ್ಯೆಂದುಂ, ಅಂಗೀಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೭೭); "ಇಂಬುಕೆಯ್ನೆನ್ನೆಲ್ ಮುದದಿಂದೊಪ್ಪಿದನೆಂಬರ್ಥಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೧); ಇವರೆಂಬುದನಿಂಬು ಕೆಯ್ಯಮೆಂದಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೧-೨); ಎಮ್ಮಯ್ಯರುಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಯ ತ್ತಿರೆ ನೀನೆ ಮೇಣರಸುಗೆಯ್ ಸೋದರ್ಯದಿಂದೊಳ್ಳತೇ ವಸುಧಾ ಮಂಡಳಮಿಂಬುಕೆಯ್ಯದಿದನಾಂ ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡಿದಂ ಬೇಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೫); ಇನ್ನಾ ನೆಂದುದನಿಂಬುಕೆಯ್ಯೆಯ ಪೊಡೆ ಪಾಂಡವರ ನೊಡಂಬಡಿಸಿ ಸಂಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಕ್ರಮದೊಳ್ ನಡೆವಂತು ಮಾಪ್ಪಿಂ (ಗವಾಯು. ೫-೪೪ ವ); ದೇವರ ಸಮ್ಮವಾವುಗೆಗಳಂ ಪಿಡಿದೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ ಸದ್ಭಾವಮೆ ಸಾಲುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೬೮).

೨. ಎಡೆಮಾಡಿಕೊ; ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊ; ಒಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊ (?) : “ಇಂಬುಕೆಯ್ — ಸ್ಥಾನಸಂಗ್ರಹೇ (ಸ್ಥಳಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು)” (ಶಮಧಾ). ೩. ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊ; ವಿಧೇಯನಾಗು; ಹಿತವನ್ನು ಆಚರಿಸು : ಮುತ್ತರುಂ ಕುರುಡರು ಮನ್ನದೆಮ್ಮ ನುಡಿಗೇಳ್ ಮಗನೇ ಬಗೆ ತಂದೆಗಿಂಬುಕೆಯ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೧೨); ಅರಲಸರಲ್ಲದಾರ ಮನಮಂ ಗುಣಮಾಡದೊ... ಒಲ್ವ ಗೆಲ್ವ ಬಸದಾಗಿಸ... ಇಂಬುಕೆಯ್ಯು ಮೊಳವೊಯ್ಯುವನೇಕ ವಿ ಚಿ ತ್ರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨೭). ಇಂಬುಕೆಯ್ : ೪. ಹೊಂದಿಸಿಕೊ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊ : ಕಪ್ಪುರವೀಳೆಯವನಿಂಬುಗೆಯ್ದು ತಮ್ಮಾ ಚಲ್ಲಗಣ್ಣಡೆಯ ಕುರುಳೆಂಬುರುಳ್ಳಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಥಿಕಮನೋಮೃಗವನೆಯ್ದೆ ಬೀಜ ತಂದಲ್ಲಿ ತಡೆವರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯); ಪುಣುಗುಮಂ ಸೊಗಯಿ ಸುವ ಪನೀರ್ಗಂ ದಶಾಂಗಮನಿಂಬುಗೆಯ್ದ ವಜ ಯೋಗವಜಾದು ಮಿಗೆ ಕೂಡಿ... ಘಟ್ಟವಲ್ಲಿಯರರೆದರಾ ಯಕ್ಷಕರ್ತಮಾದಿಗಳನೊಲವಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೯). ಇಂಬುಗೈ : ೫. ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಪರಿಶ್ರಾಂತನಾಗಿ ಕಣ್ಣಿನ ತೊಡೆಯಂ ತಲೆಗಿಂಬುಗೈದು ಸುಖದಲ್ಲಿ ನಿವ್ರ ಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪ ಸಮಯದೊಳ್ (ಭಾರಶಾಂ. ೨).

[ಇಂಬು + ಕೆಯ್]

ಇಂಬುಕೆಯ್, ಇಂಬುಕೈ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ರುಚಿಸು; ಹಿತವಾಗು : ಇಚ್ಛೆಯಂ ಸಲಿಸಿ ಮೆಚ್ಚುಜೋಲಗಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪರಚ್ಚರಸಿಯರಿಂಬುಕೆಯೊಲಿಸಿ ಚಿತ್ತದೊ ಳಗ್ಗಲಿಸುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೭); ವನಿತಾಸಂಕುಳಮಿಂಬುಕೆಯ್ಯೆ ನಿಜತೇಜಂ ದಿಗ್ವಿಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಭೃತ್ಯನಿಕಾಯಂ ಬೆಸೆಯ್ಯೆ... ಅರಸು ಗೆಯ್ಯಂ ಲೀಲೆಯಿಂದಾಹುಕಂ (ಜಗವಿ. ೭-೨); ಧರ್ಮಪರಗರ್ವಲ್ಲದೆಮ್ಮಯ ನಿರ್ಮಲಚರಿತ್ರಮಿಂಬುಕೆಯ್ಯದು (ಯಶೋಜ. ೧-೬೪). ಇಂಬುಕೈ : ‘ಇಂಬುಕೈಸು’ ಪರಾ. [ಇಂಬು + ಕೆಯ್]

ಇಂಬುಕೆಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಮಾಡಿಕೊಡು; ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿ ಕೊಡು : ಕಳಕಳಮಂ ಪೊಂಬೆತ್ತಮನೆತ್ತಿ... ನಿವಾರಿಸಿ ಸಮುಚಿತ ಸ್ಥಾನದೊಳಿಂಬುಕೆಯ್ಯುವ ಭೀಮ ಕಂಕಾಳಿಗಳೆಂಬ ವೇತ್ರಧರರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ). [ಇಂಬುಕೆಯ್ + -ಸು]

ಇಂಬುಕೈ ‘ಇಂಬುಕೆಯ್’ ನೋ.

ಇಂಬುಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸು; ಹಿತವಾಗಿಸು : ಬೇಟಿದ ಲಲ್ಲೆಯ ಬಲ್ಮೆ ಪತ್ತಿ ಸುತ್ತಿಸೆ ಪುರು ಡಿಂಬುಕೈಸೆ ಬಿಯ ಮಾಱಿಸಿ ಪೊಂದದವಂ ಬೊಜಂಗೆನೇ (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೮). [ಇಂಬುಕೈ (< ಇಂಬುಕೆಯ್) + -ಸು]

ಇಂಬುಕೊಡು ‘ಇಂಬುಗೊಡು’ ನೋ.

ಇಂಬುಕೊಡು ‘ಇಂಬುಗೊಡು’ ನೋ.

ಇಂಬುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು; ಅವಲಂಬಿಸು : ಧರ್ಮಜ್ಞಪುತ್ರನ ಬಯಸಿ ಸತಿಯನು ಇಂಬುಗಟ್ಟಿದಳೊಂದು ಮಂತ್ರವನು (ಸಂಭಸ. ೧೫-೩೮). [ಇಂಬು + ಕಟ್ಟು]

ಇಂಬುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ : ಹೆಂದದ ಜನ್ಮದೊಳ್ ತೊಳಲಿ ಬಂದುದಜೊಂದನ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ನಾಂ ನಿಂದಿರಲಿಂಬುಗಾಣದಜುತ್ತವೆ ದೈವದ ವೃಂದಮಧ್ಯದೊಳ್... ಮಜೆ ಮೊಕ್ಕನು ನಿಮ್ಮನು ದೇವ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೩-೮).

[ಇಂಬು + ಗಾಣ್]

ಇಂಬುಗಿಡು ‘ಇಂಬುಗಿಡು’ ನೋ.

ಇಂಬುಗುಡು ‘ಇಂಬುಗೊಡು’ ನೋ.

ಇಂಬುಗಿಡು, ಇಂಬುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂದಕೆಡು; ಸೌಂದರ್ಯ ಕುಂದು; ಸೊಗಸುಗುಂದು. ೨. ಹದಗೆಡು; ಅಹಿತವಾಗು : ಬೆಂಬ ಲಕೆ ತಾನೆಂದು ಬಯಲ ವಿಡಂಬದಲಿ ಕಾಳೆಗವ ಮಸೆದರೆ ನಂಬಿ ಕೆಟ್ಟಿರಿ ಕೃಷ್ಣನನು... ಇಂಬುಗೆಟ್ಟು ರೀತಿ ರಣಕೆ ತ್ರಿಯಂಬಕನನಮರಾಧಿಪನ ಕೈಕೊಂಬನೇ ಕಾರವನು (ಕುಮ್ಭಾ ಭೀ. ೧-೫೯). ಇಂಬುಗಿಡು : ೧. ಇದು ಸುಖಗಾಳಿಯಿಂ ನೆಗೆದು ತೋಜುವ ಕಿಂಚುಕಶುಷ್ಕಪತ್ರಂ... ಎಂಬಿನಮಿಂಬುಗೆಟ್ಟು ಕಂದಿದ ಪಟಗಂಚುಗನ್ನಡಿವೊಲೇನಿಲಿದಾದುದೊ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೫). [ಇಂಬು + ಕೆಡು]

ಇಂಬುಕೆಯ್ ‘ಇಂಬುಕೆಯ್’ ನೋ.

ಇಂಬುಗೈ ‘ಇಂಬುಕೆಯ್’ ನೋ.

ಇಂಬುಗೊಡು, ಇಂಬುಕೊಡು, ಇಂಬುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು; ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಜಾಗಕೊಡು : ಇವರುಂ ಪರ್ವದ ಹರ್ಷಕ್ಕಿಂಬುಗೊಟ್ಟು ನಲಿನಲಿದು (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೪ ವ); ದೋರ್ವಂಡ ಮನನಘಜಯಶ್ರೀಗೆ ತಾನಿಂಬುಗೊಟ್ಟು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೯); ಹಲವು ಶಬ್ದಕಿಂಬುಗೊಡದ ಸುಳುಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳಗಣ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ನಿಜದ ನಿಲವ ಸ್ಥಲವ ತೋಜಬಪ್ಪದೆ (ಶಿವಗೀ. ೫೦-೨೪೦); ಇನ್ನು ನೀನು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಇಂಬುಗೊಡಬೇಡ; ಶಾಂತಚಿತ್ತವಾಗು (ಪದ್ಮನ. ೧೦೯). ಇಂಬುಕೊಡು : ಎನಗೆ ನೀನಿಂಬುಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪ್ರಮಾಣಿಸು ವುದ ಬಿಟ್ಟು ನಿಃಕಲವಸ್ತುವಾಗು (ಮೋ. ೪ ಮಾ. ೨೭೨-೧೨). ಇಂಬು ಗುಡು : ವನಜಲಕೇಳಿಗಿಂಬುಗುಡುವಂತೆ ಪಗಲ್ ಪಿರಿ ದಾ ದು ದು (ಅನಂಪು. ೬-೮೯). [ಇಂಬು + ಕೊಡು]

ಇಂಬುಗೊಡು, ಇಂಬುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡು; ಹಿತವಾಗು : ತುಂಬುಹೊಲವೆಲ್ಲ ಇಂಬುಗೊಡುತಿಹುದು ನೇಹ ರೂಪ ತಳೆದಂತೆ (ವಿಜದ. ೨೦-೫). ಇಂಬುಕೊಡು : ಆಕೆಯ ಮನೋಹರ ಮುಖಮಂಡಲದತ್ತ ನೋಡಿದೆ. ಅದು ಪಾಟಲಪ್ರಸಾದಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿತ್ತು. ಅದರೆ ಆ ಕೆಂಪು ಆಕೆಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂಬುಕೊಟ್ಟಿತ್ತು (ಬಾಣ. ೧೫೦). [ಇಂಬು + ಕೊಡು]

ಇಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯಿಸು; ನೆಲಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಏನುಂಟೆಂದು ಕರಸ್ಥಲವನಿಂಬುಗೊಂಡೆ ಹೇಳಾ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩-೯); ನಂಬಿದವರನು ಕೊಂದನೆಂಬಪಹಾಸ್ಯ ಜಗದೊಳಗೆ ಇಂಬುಗೊಂ ಬುದು (ತಾರಾ. ೪-೩-೨೭); ಎಲ್ಲ ಪೆಂಗಳೆಯೊಳೇತನಿಂಬುಗೊಂಡಿಹ ಪರಿಯೇನು (ಭರಣ. ೬-೩೭); ಕಿಕ್ಕಿಜಾದದರ್ಪರವನಿಂಬುಗೊಂಡುರೆ ಬೆಳೆದ ಕಕ್ಕಸದ... ಬಲ್ಮಾಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೧೧). ೨. ಹಿಡಿಸು; ಒಳಗೊಳ್ಳು : ಏಸನೀಂಟಿದೊಡಿಂಬುಗೊಂಡುದು ಶರಣನುದರಕೆ ತುಷ್ಟಿ ಯಿಲ್ಲೆನುತ (ಬಸಪು. ೫೯-೧೭). ೩. ಪಡೆ; ಹೊಂದು : ಪರಮ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂ ಪಾಶಚ್ಛೇದಮನಿಂಬುಗೊಂಡು ಮೆಜೆ ದಂ ಶ್ರೀ ಮಾದಿರಾಜಾಪ್ಪಯಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೩೬). [ಇಂಬು + ಕೊಳ್]

ಇಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸಾಗು; ಚೆಲುವಾಗು : ಇಂಬು ಗೊಂಡಿಟ್ಟಿದೆಯ ಬಲ್ಮಾಲೆಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೯); ಇಂಬುಗೊಂಡುತ್ತಮ ನೀಲಪುತ್ರಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೨). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು; ಮೆಚ್ಚು : ನಂಬಿದೇತನ ಭಕ್ತಿಯುಂ ಮನದಿಂಬುಗೊಂಡಾತಂಗೆ ಕೂರ್ಪ ತ್ರಿಯಂ ಬಕನ ಕೂರ್ಮಗಳನೀಗೇ ನೋಡಿದಹೆನೆನುತ (ಬಸಪು. ೨೬-೨೨); ಅಂಬರ ಕೈನೂಜು ಪ್ರಜೆಗಳು ಇಂಬುಗೊಂಡಿದ್ದಿದರು ಪಾರ್ಥನ ಅಂಬು ಕಾದು ದಡೆನುತ ಹೊಗಳಿದರಂದು ಹರುಷದಲಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ಒಂಇ. ೩೬-೩೦); ಇಂಬುಗೊಂಡು ಜಳಮಂ... ರಂಭಾದಿಗಳ್ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪).

[ಇಂಬು + ಕೊಳ್]

ಇಂಬುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿಯಿಸು; ಹೊಂದಿಸು; ಅಳವಡಿಸು : ಬ್ರಹ್ಮಕಪಾಲಮಂ ನಿಲಲೀಯದೆ ಪುಣ್ಯಪವಿತ್ರಮನಿಟ್ಟು ಖಟ್ಟಾಂಗಮಂ ಬಿಡಿಸಿ ಮಾದುಫಲಮನಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೭೦ ವ); ಬಿಡಿದ ನಚ್ಚಣಿಯರೆದೆಲ್ಲಣವೆನಿಪ್ಪ ಭಾಸುರದ ಚಲ್ಲಣವುಡಿಸಿ ಕಾಸೆಯಂ ದೇಶಿ ಮಿಗಲೋಜೆಯಿಂದಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಸಾಂದಪು. ೭-೨೦); ತುಂಬಿದ ಕರಿಯ ಮದ್ದಿನ ಪೊಟ್ಟಣಗಳನಿಂಬುಗೊಳಿಸು ಶರಾಗ್ರದಲಿ ತುಂಬಿಪ್ಪ ಬಲು ಸುರಂಗಗಳ ದ್ವಾರಗಳಿಗೆಂದೆಂಬ ರಭಸವೊಪ್ಪಿತಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೭). ೨. ಒದಗಿಸು; ಕೊಡು; ನೀಡು : ಕೃಪಾಂಬುನಿಧಿ ನೀಲಕಂಠಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಹಸ್ತಮಂ ಸೃಜಿಸಿ ಕಾಮಿತ ಫಲವನು ಇಂಬುಗೊಳಿಸಿದನು (ಸಾಂದಪು. ೧೪-೨೫). [ಇಂಬುಗೊಳ್ಳು + ಇಸು]

ಇಂಬುದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು : ಕೆಂಬರಲ ನೀಲದ ಸಳುಕಿನೊಪ್ಪಂಬಡೆದ ಮುಖಪೊಂದುಯೋಜನದಿಂಬುದಳಿದೊಡ ಲೆಂಬುಯೋಜನಮಾದುವೆಡೆಬಿಡದೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೫೯).

[ಇಂಬು + ತಳಿ]

ಇಂಬುದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತುಂಬು; ನಿಬಿಡವಾಗಿ ನೆಲಿಸು; ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬು : ಭರದಿ ಮೊಳಗುವ ವಾದ್ಯಗಳ ಸುಭಟರ ನೆರವಿಯಂ ದಳದ ಸಂದಳಿ ತರತರದೆ ತತ್ಪುರದ ಬೀದಿಯೊಳಿಂಬುದುಂಬಿದುದು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨-೭). [ಇಂಬು + ತುಂಬು]

ಇಂಬುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಡೆಕೊಡು; ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸು : ಲೇಸಾಯಿತ್ತು ಮನೆ ಲೇಸಾಯಿತ್ತು ಮೇಲುಪೊದಿಕೆ ಮಗುಳೆ ಆ ಆಂಗಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚಿನಿಕ್ಕಿ ಮನೆಯನಿಂಬುಮಾಡಿದೆ ಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ (ಅವಜಂ. ೨೪-೯೯); ಪೊಸವಣ್ಣ ಪಸರದಿನೆಸೆವಸಿಯಕೊಂಬನಿಂಬುಮಾಡಿ ಸುಟ್ಟದು ಗಟಪು ನೆಳಗಿಳಿಯ ಬಳಗಕ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ನಂಬಿಕೆಯ ಕೊಟ್ಟರೂ ನಂಬದಿರು ಸೂಳೆಯನು ನಂಬಿಸಿ ಒಬ್ಬಗೆ ತಿಳಿಯದಿನ್ನೊಬ್ಬಗೆ ಇಂಬುಮಾಡಿದಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೨); ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹಕ್ಕೂ ಇಂಬುಮಾಡಿ ಕೊಡಬೇಕು (ಎಡಹ. ೧೪೪) ೨. ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು; ವಿಶಾಲವೆನಿಸು : ಈ ನಿಖಿಳಾಮರಗರ್ಗ ಜನಯಾತ್ರೆಯೊಳಾಗದು ಪಾಟುಗೆಯ್ದು ಮಧ್ಯಾನಮ ನಿಂಬುಮಾಡಿ ನಡೆಯಿಪ್ಪೆನೆನುತ್ತುಮೆ ಶಕ್ರವಿಕ್ರಿತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೩೩).

[ಇಂಬು + ಮಾಡು]

ಇಂಬುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಪಡಿಸು : ನಮದೇವಂ ಕನ್ನೆಯ ಮುಂಡಣೆಂದೆ ವಿಣೆಯಂ ತರಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯನಿಂಬುಮಾಡಿ... ಚತುರ್ದಶಗುಣಂಗಳೊಳ್ ಕೂಡಿ ಬಾಚಿಸಿದಾಗಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೫-೩ ವ).

[ಇಂಬು + ಮಾಡು]

ಇಂಬುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಿಗಿಲಾಗು; ಹಬ್ಬು : ಪದ್ಮಜಾಂಡಘಟಮಂ ತುಂಬಿತ್ತು ಕಲ್ಪಾಂತದುಗ್ಗಡದಂಭೋಧರವಂ ಬೊಲಿಂಬುವಡೆದಾ ಗಂಭೀರಭೇರೀರವಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೧).

[ಇಂಬು + ಪಡೆ]

ಇಂಬುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಪಡೆ; ಮನೋಹರವಾಗು; ರಮ್ಯ ವಾಗು : ತುಣುಗೆಮೆ ನೀಳ್ವ ಪುರ್ವ ನಿಡುಗಣ್... ತೆಳ್ಳಸಿಜ್ಜೆ ಕರಂ ನೆಜೆದ ನಿತಂಬಮಿಂಬುವಡೆದೊಳ್ಳೊಡೆ... ಎಂದು ಧಾತ್ರಿ ಪೊಗಬ್ಬಂ (ಪಂಸಭಾ. ೧-೧೦೮); ತಿಂತಿಣವಣ್ಣನಾಂತ ಸಣ್ಣ ಗೊಂಬಿಂದಿಂಬುವಡೆದ ದಾಳಿಂಬಂಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ಇಂಬುವಡೆದಾ ರಜತವಾಳುಕಿ ಯೆಂಬ ನದಿಯುಪವನದ ಕುಸುಮತೊಡಂಬೆಗಳನಾಯ್ದು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೭-೧೧); ಶಂಬರಹರ ಕರಿವರ ಕುಂಭಮಿಂಬುವಡೆದುದಿಲ್ಲೇಕೆ... ಮಡೆಗಣ ಸುರುಚಿರತರ ಮೇಖಲಾಶಿರೋಮಾಲಿಕೆಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೫೪). [ಇಂಬು + ಪಡೆ]

ಇಂಬುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಕೂಲವಾಗು; ಹಿತವೆನಿಸು : ಸುಯೋಧನ ನೆಂಬ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಮಾಡಿದನುವರಂ ನಿಮ್ಮನುಬಲದೊಳಮರಿಕೇಸರಿಯ ಭುಜಬಲದೊಳಮೆಮಗಿಂಬುವಂದುದು (ಪಂಸಭಾ. ೯-೧೭ ವ); ಇವ ನಪ್ಪೊಡೆ ಮಹಾಪಾತಕಂ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತುಕಂ ತನಗಿಂಬುವರೆ ನಿನಗಂ ತಪ್ಪದಿರ್ಪನಲ್ಲಿ ವನನದಪ್ಪಂ ಕೆಡೆನೂಂಕು (ಪಂಚತಂ. ೧೦೮-೩).

[ಇಂಬು + ಬರ್]

ಇಂಬುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿತದಿಂದ ಕೂಡು; ಸುಖವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು : ಅಲಂ ಪುನೇರಿಸಿದ ನೋಟಕ್ಕಮಿಂಬುವೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಪಂಸಭಾ. ೪-೧೭ ವ). [ಇಂಬು + ಬೆರಸು]

ಇಂಬುವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಇಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡು; ಸೊಗಸಾಗು : ಮನಂ ನೊಸಲಲ್ಲಿರೆ ಲೋಚನಂಗಳುಳ್ಳರೆಮ್ಮಗುಟ್ಟುಂಬುವೆತ್ತಿರೆ... ಸಮ ಸಂದುದಾ ಪರಮಯೋಗಿಗೆ ಯೋಗನಿಯೋಗಭಾವನಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೪); ಕೋಮಲಾಂಗುಳಿಗಳದೇಂ ಬಗೆಯಂ ಬೆದಪು ಪೊ ಪುಣುಂಬುಗಳೆಂಬಂತಿಂಬುವೆತ್ತು ವಿಷಮಾಯುಧನಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೨೭).

[ಇಂಬು + ಪೆಲು]

ಇಂಬುಳೆ, ಇಂಬಳೆ, ಇಂಬಳು (ನಾ). ಜಿಗಣೆ; ಜಿಗಣೆ; ಅಟ್ಟಿ : ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯ ಕಾಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಇಂಬುಳಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಪದೇ ಪದೇ ಹತ್ತಿ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರುತ್ತಿದ್ದವು (ಪಂಜಪಂ. ೧೫). ಇಂಬಳೆ : ಮಳೆಯ ನೀರು ಹನಿಯಿತೆಂದರೆ, ಕಾಡಿನ ದಾರಿ ಇಂಬಳದಿಂದ ತುಂಬಿ ನರಕವಾಗುತ್ತದೆ (ಕುಡಿಕೂ. ೧೨); ಅಲ್ಲಿಯ ಇಂಬಳ (ಜಿಗಣೆ)ಗಳಿಗೆ ಚಿರಂಜೀವ ತ್ತ ಲಭಿಸಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೩೮). ಇಂಬಳು : (ಕರಾ). “ಇಂಬಳು-ನೆಲ ಜಿಗಣೆ” (ಸಿರಿಕೋ); ಆ ಶಿಶುವಾದರೂ ಆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂಬುಳು ತುಂಬಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ... ಐದಾರು ದಿನಗಳು ರಾತ್ರಿಹಗಲುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಳೆಯಿತೋ ಏನೋ (ನಂಬಿನಾ. ೧೮೨).

[ಇರ್ಪು + ಪುಳ (< ಪುಲು). / ತುಳು. ಉಂಬುರು, ಉಂಬು]

ಇಂಬುಳಿ, ಈಂಬುಳಿ (ನಾ). ೧. ಇನಿದಾದ ಹುಳಿ; ಮಧುರವಾದ ಹುಳಿ : ಶೋಧಿಸಿದಿಂಬುಳಿಯಂ ಸಂತೋಧಿಸಿ ಪುಣ್ಯ[ಣ್ಣ]ಗಳೆ ಬಿಡುಗೆ ಮಧುಘೃತಮಂ ನಿರ್ವಾಹಿ ಹಯಕ್ಕಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪-೨೪). ಈಂಬುಳಿ : ೧. ಈಂಚರಂ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂಬುಳಿ (ಭಾಷಾಭಾ. ೧೩೮ ಉದಾ); ಪದಾದಿಯ ಹ್ರಸ್ವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ-ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಸಿಹಿಯಾದ ಕೆತ್ತಲೆ (ಕ).

[< ಇನಿದು + ಪುಳ]

ಇಂಬೆಳೆಸು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಬೆಳಸು; ಸೊಂಪಾದ ಬೆಳೆ : ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂಬೆಳಸಾ ವಿಷಯಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಪಂಸಭಾ. ೧-೫೪).

[< ಇನಿದು + ಬೆಳಸು]

ಇಂಬೊಸರ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಒಸರು, —ಒರತೆ : ಮುಂಗಾರನ್ನದೆ ಸುಗ್ಗಿಯೆನ್ನದೆ ಬೇಸಗೆಯೆನ್ನದಾಸದಿಯೆನ್ನದಿಂಬೊಸರಿಂ ತುಂಬಿ ಪೊನ್ನಲ್ವ ರಿವ ಹೊಕ್ಕರಣೆಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೪). [ಇಂಬು + ಒಸರ್]

-ಇಕೆ (ಪ್ರ). ಇದು ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶೀಲ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಒಂದು ತದ್ವಿಧ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಉಕಕುಳಿ ಯಾಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಿಕಮುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್... ಅಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೦೩); ಇಕೆ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—ಕರಿಕಂ; ಅಸಿಕಂ, ದಸಿಕಂ, ಬಾರಿಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ).

ಇಕಾರ (ನಾ). = ಇ_೧ : ಇಕಾರಕ್ಕೆ : ಕಲಿಯಾರ್ (ಶಮದ. ನ. ೬೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಸಂ.]

ಇಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ.] 'ಇ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಇಕಾರಾಂತ ವ್ಯಂಜನಾಂತಂಗಳ್ಳಿ ಇದಾಗಮಮಿಲ್ಲದರ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಇತ್ಯಾಂತಮುಂ - ಇಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದಮುಂ (ಶಮದ. ೮೪ ಟೀಕೆ). [ಇಕಾರ + ಅಂತ]

ಇಕಿಸು. 'ಇಕ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಇಕುಳ 'ಇರ್ಕುಳ' ನೋ.

-ಇಕೆ, -ಇಕ್ಕೆ (ಪ್ರ). ೧. ಭಾವನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಪ್ರಕಟಂ ಚೇತನಭಾವದೋಳಿಕೆ ತನ ಮೆಯಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೨೧೧); ಆದಮಾನುಮಜಿತಮುಂ ಕುಶಲಿಕೆಯುಂ ನಂಬುಗೆಯು ಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೦); ಅದುದೊಂದು ಮಾನಸಿಕೆ ಮನಂಗೊಳ ಲೈನಗಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೯); ಪೆಜರ ವಿಭವಕ್ಕೆ ಬಯಸುವ ಮಜುಗುವ ಗಾವಿಲಿಕೆಯೇಕೆ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೪೨); ಇಕೆಗೆ - ಉನ್ನತಿಗೆ, ಉದ್ಧತಿಗೆ, ಆಯತಿಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರ್ಚಿದಣಿಕೆಯೋಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಅದಿಪು. ೬-೪೮ ವ); ಬಿಡು ನೀನಂಜಿಕೆಯಂ ಕುಂಜಲಕ ದೋಷಂ ನಿನ್ನದಲ್ಪು (ಕಾದಂ ಉ. ೭೨೪). -ಇಕ್ಕೆ: ೧. ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಖ್ಯಾಣಿಸಿ ತಮ್ಮ ಪಂಡಿತಿಕೆಯನಜುಪಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪-೨೫); ಇಕೆಗೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು - ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆ, ಉದ್ಧತಿಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ಇಕ್ಕೆಯಿಮನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ; ಎರಡು ಕೈ ಅಳತೆಯುಳ್ಳ ಮನೆ (?): ಸ್ಥಳದ ಮಗಿಲೊಳಗೆ ಅಲುಗಯಿವರ ಮನೆ ಮಗಿಲ ಹೊಜೆಗೆ ಇಕ್ಕೆಯಿಮನೆ ಅಕ್ಷೀಣಿ ಆಗಾಮಿ ಸಹಿತ ಸಮಸ್ತ ಬಡ್ಡಿ ಸಹಿತ (ಕಕುಲ. ೫-೭೧; ?). [ಇಕ್ಕೊ (< ಇರ್ಕಿಯಾ) + ಮನೆ]

ಇಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕೋ 'ಇದೆಕೋಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಂಡುಗ 'ಇರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಂತಿ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿಯರು; ಕಂತಿದ್ದಿಯರು; (?): ಇಬ್ಬ್ರಾಪ್ಪಾಣ್ ಇಕ್ಕಂತಿ ಉಣ್ಣು ಧರ್ಮ ನೆಲನು ಚಂದ್ರನು ವುಳ್ಳನ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯-೮; 925).

[ಇರ್ಕ್ಕಾ (< ಎರಡು) + ಕಂತಿ]

ಇಕ್ಕಟ (ಗು). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ; ನಿಬಿಡವಾದ (?): ಅಕ್ಕಜವಿದಿದಾದು ವಿಕ್ಕಟ ಪೊಗರಿಂದ ಕಕ್ಕದಿಸುವ ಪೆರ್ವೊಲೆಗಳು (ಭೈರಸೂ. ೨೦೪-೧೨೪).

[?]

ಇಕ್ಕಟ್ಟು 'ಇರ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿ 'ಇರ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಭಗದತ್ತನ ಧನುವ ನಿಕ್ಕಡಿಗಡಿಯೆ ಕಂಗನೆ ಕನಲಿ ಗವಸಣ್ಣೆಯಿಂದುದುಗಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೫); ಒಗ್ಗೊಡೆಯದಿರಿ ಆರ್ದೇಸಿಯಿಜೆಯಿಕ್ಕಡಿಗಡಿ ಯಿಮನುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೩); ಇಕ್ಕಡಿಗಡಿದ ತೊಡೆ (ಉತ್ತರಾ. ೫-೨೫).

[ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಕಡಿ]

ಇಕ್ಕಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ತುಂಡು ಮಾಡಿ ಎಸೆ: ಕರವಾಳನಿಕ್ಕಡಿ ಗಳೆದು ಹಲಗೆಯನೆಂಟುಕಡಿ ಮಾಡಿದನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೩೭); ಧನುವನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದು ರಿಪು ಸೂತನ ಶಿರವ ಹಣಿಯೆಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೪). ೨. ಎರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕಳಚಿ ಬೀಳು; ಎರಡು ತುಂಡಾಗು: ಸೆಳೆದನಾಕರ್ಣಾಂತಪರಿಯಂತಲಘುಬಲ ರಘು ನಾಥನಿಕ್ಕಡಿಗಳೆದುದಾ ಬಲುಬಿಲ್ಲು (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೪೧).

[ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಕಳೆ]

ಇಕ್ಕಡಿಗೈ 'ಇರ್ಕಡಿಗೈಯಾ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, — ಭಾಗವಾಗು: ಇಕ್ಕಡಿ ವಡೆದ ಕಾರ್ಮುಕವ ನಿವಾರಿಸಿ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಭಾರಿಯ ಹಲವ... ಪೇರೊ ನಕೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿದ (ಮೋಹತ. ೩೮-೫೯).

[ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + ಪಡೆ]

ಇಕ್ಕಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡಾಗು, — ಭಾಗವಾಗು: ಮುರಿವ ರಥಮಿಕ್ಕಡಿಸುವ ಕೇತನಮುರುಳ್ಳ ಭಟರಾ (ಮಹಾ ನೇ. ೧೨-೬೫); ಕೊರಳ್ ನಡುಗಳಿಕ್ಕಡಿಸಲೆಚ್ಚಾಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣೆಗರಂದು (ಚಿಬಪು. ೪೮-೪೯). [ಇಕ್ಕಡಿ (< ಇರ್ಕಡಿ) + -ಇಸು]

ಇಕ್ಕಡೆ 'ಇರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಣ್ 'ಇರ್ಕಣ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣಿಗಳು; ಎರಡು ಹುರಿ ಅಥವಾ ಹಗ್ಗ. 'ಇಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ' ಪರಾ. [ಇರ್ಕ್ಕಾ (< ಎರಡು) + ಕಣ್ಣಿ]

ಇಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಹುರಿಗಳಿಂದ ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಬಲೆ: ತಿಣ್ಣುವಲೆ ಜೋಡುವಲೆ ಹೊಸೆದಿಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಚಕ್ರವಲೆ ಮಿಗೆ ಮುಕ್ಕಣ್ಣಿ ವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧೮). [ಇಕ್ಕಣ್ಣಿ + ಬಲೆ]

ಇಕ್ಕತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಉಭಯ ಮುಖಿ ಹಸು; ಆಗತಾನೆ ಕರು ಹಾಕುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಹಿಂದೊಂದು ಕೊರಳು, ಮುಂದೊಂದು ಕೊರಳು ಕಾಣುವ ಹಸು: ಇ ಧರ್ಮನ ಕಿಡಿಸಿದ ಲಿಂಗಭೇದಿ ಇಕ್ಕ ತ್ತಿಯ ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೩೪-೧೩; 1115).

[ಇರ್ಕ್ಕಾ (< ಎರಡು) + ಕತ್ತ + -ಇಗೈ]

ಇಕ್ಕಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದಂಡನಾಯಕನಿಕ್ಕಪಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕೊನ್ನದ ಗೊಗ್ಗಿ ಊರಣುವಿನೊಳ್ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬-೬; 925). [?]

ಇಕ್ಕಯ್ 'ಇರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕರ್ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈ. [ಇರ್ಕ್ಕಾ (< ಎರಡು) + ಕರ್]

ಇಕ್ಕರ್ (ನಾ). (?): ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬಾಸಯ್ಯ ಇಕ್ಕರಂ ಮಜ್ಜಿಳಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೫, ೨೬-೧೮; 1029). ೧೦ 'ಅಕ್ಕರ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದು. [?]

ಇಕ್ಕರಿಸು, ಇಕ್ಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಲು ಗೊಂಡು ಬರು; ಎರಡು ಸಾಲಾಗು: ಇನಕುಲನ ತೇರನಿಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ ಬೆಂಬಳವಿದಿದು ಬನಕೆ ಬರುತಿವ ರಥದ ಮೇಲೆ (ಹಚಕಾ. ೩-೨೫); ಹೊಕ್ಕ ನಸು ರಾರಾತಿ ಸುರವರರಿಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಲಮ ರೇಂದ್ರಭವನವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೦-೯); ಇಕ್ಕರಿಸಿ ಬೆಳದ ಖಿಳ ವೃಕ್ಷದ ತೆಕ್ಕೆಯಲಿ ಪಂಗಡಿಸಿ ಜಾಲುನ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಯ (ಅಕ್ರೂಚ. ೫-೧೧). ೨. ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು; ಎರಡು ಪಾಲಾಗು, — ಹೋಳಾಗು: ತೆಕ್ಕೆ ಸಡಿಲಿತು ತಜಗಿಲೆಯ ಹೊದಜಿಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ ಮೈಮುಜಾಯಲನಿಲಜನೆಕ್ಕತುಳದಲಿ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದನು ಕಾಣದಹಿ ಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೩). ಇಕ್ಕಲಿಸು: ೧. ನೆಲನಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಬಿಜುವರಿ ಗಳಲಿ ತೇರೈದವು ತೇರುಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೨೨). ೨. ಪಟುಭಟಿ ರಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಬರೆ ಕಂಡು (ನಳಚ. ೯-೨೪). ೩. ಅಗಲಿಸು; ವಿಸ್ತಾರ ವಾಗಿಸು: ಬಲಿದು ಮಕುಟಾವಳಿಯ ತೋಣಿತ ಪಳೆಯ ರಕ್ಕಸ ದೇಸಿ ಯಲಿ ಬಿಗಿಡೆಳವ ಹಾಡೆಯನೋಜೆಗೊಳಿಸಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಪದಯುಗವ ಆಳುಕ ದಂದು ಹರಾದ್ರಿಯನು ಕಿತ್ತಿಳೆಯನಗಲಿಸುವಂತೆ ಬಾಹಾಳುಳಿತ ಬಲನೆತ್ತಿ ದನು ನೆಲನೊಲಿದಾಡಲೆಡಬಲಕೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೧೯).

[ಇಕ್ಕರಿ + -ಇಸು]

ಇಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಇಕ್ಕು; ಹೊಡೆ; ಅಪ್ಪಳಿಸು : ಹೆಂಗಸು ಬಗ್ಗಿನಂತು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು... ಚೆಂಡಿಗೆ ಗೋಲ್ಫ ಕೋಲಿನಿಂದ ಇಕ್ಕರಿಸಿದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೩೦); ಪೋಲೀಸರು ಜಗ್ಗಾನನ್ನು ಸುತ್ತುವುದು ಕೈಬಡಿಗೆ ಬಂದೂಕುಗಳಿಂದ ಇಕ್ಕರಿಸತೊಡಗಿದರು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧-೩-೧೯೬೫, ೧೨೧); ದಬ್ಬಿಯನ್ನು ತಂದು ತಾಯಿಯೆದುರು ಇಕ್ಕರಿಸಿದನು (ಗಂವಾಯಿ. ೪೯).

[?]

ಇಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕರೆ, —ದಡ, —ಅಂಚು : ಗರಗರನೆಯ್ದುವ ಗಂ ಗಾ ದೇವಿಗೆ ಧರಣೀದಯಿತೆ ಧವಲಚಾಮರಮಂ ಹರಿಸಮೊದನೆ ಹಲವಂ ಡಾಳಿಸುವಂದದೆ... ಕಾಶಪ್ರಸವಂ... ಬೆಳೆದೊಪ್ಪಿದು ವಾವಿಕ್ಕರೆಗಳೊಳು (ಜಯಕಾ. ೯-೮). [ಇಕ್ಕರೆ (< ಎರಡು) + ಕರೆ]

ಇಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಈಚೆಯ ದಡ; ಹತ್ತಿರದ ದಡ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಈ (< ಇದು) + ಕರೆ. / ತಮಿ. ಇಕ್ಕರೆ]

ಇಕ್ಕರ್ತರು 'ಇರ್ಕರ್ತರು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲ 'ಇಕ್ಕಲು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲಿಸು 'ಇಕ್ಕರಿಸು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲು, ಇಕ್ಕಲ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಬಣವೆ; ಮೆದೆ: ಗೋದಿಯ ಹುಲ್ಲಿನ ಇಕ್ಕಲನ್ನು ಕಾಯ್ದು (ಬೆಳುಮ. ೧೯೯); ಜೋಳವನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಇಕ್ಕಲು ಹಾಕಿದ್ದನು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೧೪). ಇಕ್ಕಲ: "ಒಟ್ಟು, ಗುಂಪು, ಗೂಡು, ಇಕ್ಕಲ, ಬಣಬೆ [ಬಣವೆ]" (ಕಂನುಹು. ೮೦): ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದ್ದ ಇಕ್ಕಲಗಳಿಗೆ (ಮನೆಬೆ. ೩೧). [ಇಕ್ಕು + -ಅಲು?]

ಇಕ್ಕಲು 'ಇರ್ಕುಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಲ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಇಕ್ಕು; ಕೂರಿಸು (?): ತುಜುವನು ಮರಳಿಯಂ ಮಿರವಿ ಸತ್ತ ಕಲಿ x x ದೇವಕಂನಿಕಿಯರು ಪೊಯ್ದು ದೇವರ ವರಾಸನ ದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಲ್ದಿದರು (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ರನಾ. ೪೧-೪; 1301). [?]

ಇಕ್ಕವಲು (ನಾ). ಎರಡು ಕವಲು, —ಶಾಖೆ: ಒಂದೇ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕವಲನ್ನು ನೋಡಿರಿ (ನಾಡೋಜ. ೨೩೧); ಇಕ್ಕವಲಾದ ಸೊನ್ನೆಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದರೂ ಒಂದಾದ ಬಿತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಬಂದು ಬಿತ್ತುವುದು (ನಡವಾ. I, ೪೩೯). [ಇಕ್ಕರೆ (< ಎರಡು) + ಕವಲ್ಯಾ]

ಇಕ್ಕಳ್ಳಿ 'ಇರ್ಕುಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಳ್ಳಿ 'ಇರ್ಕುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಳ್ಳು 'ಇರ್ಕುಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಇಕ್ಕಾಟಿ (ನಾ). ಬಡಿದಾಟ; "ಹಾಕಾಟ; ವಾದ; ಮೈರತ್ತ" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). [ಇಕ್ಕು + ಅಟ]

ಇಕ್ಕಾಲು 'ಇರ್ಕಾಲು' ನೋ.

ಇಕ್ಕಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ಬಿಸಾಡು; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ಭೋಜನವ ಮಾಡಿ ಭಾಜನವನ್ನಿಟ್ಟು [ಪಾಶಾಂ. ಇಟ್ಟು] ಹೋದ ಹಿರಿಯಂಗಿ ಭಂಗ ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೩೯-೧೬೯); ನಳರಾಜ ಬಲ್ಲಿದನೆಂದೆ ತನ್ನ ಸತಿಯ ನಿಕ್ಕಿಟ್ಟು ಹೋಗಲದೇನು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೪೮೧). [ಇಕ್ಕು + ಇಡು]

ಇಕ್ಕಿವಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು: ಹೊಂಗಣವೊವಿನೆಸಳುಗಳ ಪೋಲೆ ಗಳನ್ನಿಕ್ಕಿಯೊಳಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೮). [ಇಕ್ಕರೆ (< ಎರಡು) + ಕಿವಿ]

ಇಕ್ಕಿಸು, ಇಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಕಿಸು; ಇರಿಸು; ಇಡಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಅವರಣ್ಣಂ ಕುಣ್ಣಿಗನ್ನಿಕ್ಕಿಸಿದನೀ ಕಲ್ಲಮ್ (ಸಾಇಇ. IX-i, ೨೯೯-೬; 10ನೆಯ ಶತ); ಇವಂ ಪಿಡಿ ಕಂಸ ನಿನ್ನ ಭಂಡಾರದೊಳಿಕ್ಕಿಸೆಂದು ಬಿಸುಬಿರ್ ನಿಜಹಸ್ತದ ದಂತಯುಗ್ಮಮಂ (ಜಗವಿ. ೬-೬೧); ಗಗನತಲದಿಂದ ನೆಲಕ್ಕೆ ಪರ್ಣಿಲಪುನಿದ್ಯಯಿಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಪಾದೋಪಕಂಠದೊಳಿಕ್ಕಿಸು ವುದುಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೦-೫೧ ವ); ಕಂಬಳಿಯನ್ನಿಕ್ಕಿಸಿದುದು ಮೇಲಿಶ್ವರ

ಸಮಾರಾಧನೆಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಬಸವ. ೧೨-೧೬); ಸಲ್ಲದ ಮಾತನಾಡಿದ ನೆಂದು ಕೋಪಿಸಿ ಕಲ್ಲ ಗಾಣದೊಳಿಕ್ಕಿಸೆನ್ನ (ನೋಹತ. ೩೬-೨೧).

೨. ಕಟ್ಟಿಸು; ಮಾಡಿಸು: ಹೊಸಕರೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೊಂಬನ್ನಿಕ್ಕಿಸಿ ಭೂಮಿಯಂ ತಿಟ್ಟು ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ದೇಗುಲವ ಅಳಿವಂ ಸೋದಿಸಿ (ಎಕ. X, ಚಂತಾಮ. ೩೦-೧೦; 1047); ಶಿವಭವನಮಂ ಮಂಟಪವನಭಿ ನವವೆಸೆಯೆ ಮಾಡಿಸಿದುದು ಸುತ್ತಿವರೆ ಕೋಂಟೆಯನ್ನಿಕ್ಕಿಸಿದನಗಳುಗಳ ನಗುಳಿಸಿದನು (ಬಸವ. ೧೬-೯); ಬಾದಾಮಿಯ ದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಯನೂ ಯಿಕ್ಕಿಸಿ... ವೃದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕೋಯೆಂದು (ಇಲ. V, ೨೦-೧೪; 1533). ೩. ಮುಚ್ಚಿಸು; ಭದ್ರಪಡಿಸು: ನೀಂ ನಗರಿಯಂ ಪುಗಲುಬೇಡಾ ನಾಳಿನುದಯಕ್ಕೆ ಕೋಂಟೆಯನ್ನಿಕ್ಕಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಪಾಳೆಯಂ ಸಹಿತ ಬಿಜಯಂ ಗೆಯ್ಯುದು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೨-೫೨). ೪. ಉಟಿಹಾಕಿಸು; ಬಡಿಸು: ತಾಂ ಕುಡುವುದು... ತಾನುಂಬುದು ಮಗುಟ್ಟುವ ಗಿಕ್ಕಿಸುವುದು ಎಂದಿಂತು ಪ್ರೀತಿಯಾಜುತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫-೧೬); ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಸಮಕ್ಷದೊಳಿರ್ದು... ಸಮಸ್ತ ಭಕ್ಷ್ಯ ಶಾಲ್ಯೋದನ ಸಂಭಾರೋಪದಂಶ ಸಮಸ್ತ ತಮಿಕ್ಕಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾಸೇ. ೬-೧೩೧ ವ); ಪಾಲು ಪೊಂಗಲಿಕ್ಕಿ ಸಯ್ಯ (ಗೋಹಾಡು. ೧೧೦). ಇಕ್ಕಿಸು: ೨. ಕೆಟೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲತುಂಬ ನಿಕ್ಕಿಸಿದ ಮಂಗಳ (ಮೈಲಂ. ೧೯೩೨, ೧೧-೫; 886).

ಇಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಯತಿಗಳಿಂದೆಗಗಿಸಿ ಕೊಳುತೆ ಕಾಣ್ಕೆಗಳುಮಂ ಪ್ರತಿಗಳಿಂದಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ (ಚಿಬಬ. ೩೫-೧೬).

[ಇಕ್ಕು + -ಇಕ್ಕು]

ಇಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮರಳಿಸು; ಹಿಂತಿರುಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೇಸರಿ ತೋವಾಳ್ಳನಾ ಮಗನ್ ಆಲನ ತೊಜು ಇಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೊನ್ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬-೬; 8ನೆಯ ಶತ); ನೆಲ್ಲಿಗೆಟೆಯ ತುಜುಗೊಣ್ಣಲ್ಲಿ ತುಜುವನ್ನಿಕ್ಕಿಸಿ ರೊಸಗರಲಯನ್ ಪೊಸಮೆಣ್ಣೆ ಸಗಮೇಜಾದನ್ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೯-೩; 875); ಪರ್ವಯಲ ಕೊಣ್ಣೆ ಪುಯ್ಯಲ್ವ ರಿದು ಬಯಲ್ವಾಡಿನುಳ್ ಕಾದಿ ತುಜುವನ್ನಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಯಲ್ವಾಡನನೊಡೆ ಕಾದಿ (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೯; 910). [ಇಕ್ಕು? + -ಇಕ್ಕು]

ಇಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತುಂಬು; ಹಾಕು; ತೋಡಿ ಹಾಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೬). [ಇಕ್ಕು + -ಇಕ್ಕು]

ಇಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರಿಸು; ಮಡಗು; ಇಡು; ಹಾಕು: ರಾಹುಗೆ ವಾಯುಪಥಾಗ್ರಮೆಂಬ ಪರ್ವತಕೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಸ ಬೆಣ್ಣೆ ಪೊಲಿ ದುರ್ದು ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ); ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಯಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಗಿಯಾಕೆಯನ್ನಿಕ್ಕಿ ಇಂತೆಂದರ್... ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮರಸನ ಬೆಸದೊಳ್ ತಂದಿಕ್ಕಿದಮೆಂದು ನುಡಿದು ಪೋದರ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೧೨-೬); ಅವರವರ ಪಡೆದ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳನಣ್ಣಿ ದಿಕ್ಕಿದ ಲೋಹಾಸನಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೮ ವ); ಒದವಿದ ಚಿಂತಾ ಭಾರದೆ ಕದಪಿನೊಳಿಕ್ಕಿದ ಮುನಿಯ ಕರನಮಿರುಚಿಗಳ... ಬೆಳಗಿ ದುವು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩೨); ತೆಗೆವೆರಳುಗೋಲಿನ ಕೊಬ್ಬಿನಾಳಿಟ್ಟಾಡಿದಿಕ್ಕಿದ ಮಂಡಿ ಚಂಡಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೨); ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ ಕೇಶವನಡ ಗಿಸಿ ಸಿರಿದುಜುಬಿಕ್ಕಿ (ಭರಣ. ೬-೪೨). ೨. ಧರಿಸು; ತೋಡು: ತುಜುಂ ಬಿದ ನವಮಾಲಿಕಾಕುಸುಮಮಿಕ್ಕಿದ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೮೨); ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕಿದಕ್ಕೆಸರದ ಕೆಂಬಟ್ಟಿಯ ತೊಂಗಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೬); ಅಜಾಂಡಕುಳಜಾಳಮಂ ಮಣಿಮಾಡಿ ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕುವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೦). ೩. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ತೋಡೆ: ನೊಸಲೊಳಿಕ್ಕಿದ ಮಂದವಪ್ಪ ಚಂದನದಣ್ಣಿನಿಂ ಪತ್ತಿ ಪಗಿಲ್ಲು ಬೆಳ್ಳರಿಸಿದಳಕ ನಿರಕಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೦); ಪಟಪು = ನರೆಗಿಕ್ಕುವ ಕರ್ಪು (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨).

೪. ಮುಡಿಸು; ತೊಡಿಸು : ಜಯಂಗಿ ಜನ್ಮಾಂತರ ಪ್ರೇಮಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ
ಸ್ವಯಂವರಮಾಲೆಯನ್ನಿಕ್ಕಿದಳು (ಚಾ. ಪು. ೨೯-೨೦); ಕರಮಸೆ
ದಿದುರ್ದು ಚಪಳಿಗೆ ಸಿರಿಗಿಕ್ಕಿದ ನಿಯಮನಿಗಳನೆನೆ ಭುಜಗಯುಗಂ
(ಕಾದಂಪು. ೩೧); ಗಗನಸ್ತಂಭೇರಮುಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಮೊಗವಡಮಂ ಪೋಲ್ತು
ಫೇನಪ್ರತಾನಂ ಮುಗಿಲಂ ತಕ್ಕೊಯ್ಯೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೦); ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ವೆರ
ಲಿಂಗಿ ಮಾಣಕದುಂಗುರಗಳನ್ನಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋ. ಹ. ತ. ೨೩-೪೨); ಮಕ್ಕ
ಳಿಲ್ಲದ ಸಕಲಸಿರಿ ಶವನ್ನಿಕ್ಕಿದಮಳಾಭರಣವಿಭ್ರಮ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೩).
೫. ಸುರಿ; ಸುರಿಸು; ಚೆಲ್ಲು : ಮಗುಟ್ಟಾದ ಸತಿಯಿಕ್ಕಿದ ಕಣ್ಣಿನೀರ
ಧಾರೆಗಳೊಳೆ ನಾಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦); ಚಿಂತಾಬ್ಧಿ ನಿಮಗ್ನರಾಗಿ
ಕಣ್ಣೀರನ್ನಿಕ್ಕುತಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೯); ವನಿತಾಕದಂಬಮಿಕ್ಕುವ ಧವಳಾ
ಕ್ಷತಂ ಕುಡುವ ಚಂದನಂ (ಜಗಮ. ೮-೨). ೬. ತೊರೆ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು :
“ಇಕ್ಕು-ತ್ಯಾಗ, ಹನನಯೋ (ಹೊಡೆ)” (ಶಮಧಾ); ನೋಡುತ್ತನ್ನೀಹ
ಮಿಕ್ಕು... ಶಿವನಿಲೆ ಪಡೆದಾನ್ (ಎಕ. II, ೮೪-೩; 700); ಭೀರುಗಳಂ
... ಭಯದುಟ್ಟಿದನ್ನಿಕ್ಕಿ ನಿಲುವರಂ (ಎಇ. XX, ೧೨-೨೩; 1167);
ಸಿಕ್ಕಿದೆಯಲಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಗಳಿಕ್ಕಿ ಹೋದರೆ ಭೀಮ ಫಲಗುಣರು
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೫೭). ೭. ಕೆಡೆಹು; ಒಗೆ; ಬಿಸಾಡು; ಬಿಸಾಕು :
ಪರಿದಡದಂತದಲ್ಲಿಂದಂ ತನ್ನ ನಿಕ್ಕಿ ಮಲಯಾವತಿ ಶತಖಂಡಮಾಗಿ
ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ತತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೮-೩); ಭುಜಬಲಿ ಸಕಳಾವನಿತವಲ್ಲಭನಂ
ಭೋಂಕನೆತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿದ್ವನಿಕ್ಕಲೊಲ್ಲದೆ ನೆಲದೊಳು (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧೧);
ಅಂತು ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ಗಂಟಲಂ ಮೆಟ್ಟಿದಾಗಳು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೨ ವ).
೮. (ಚಾಮರ, ಬೀಸಣಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಬೀಸು; ಉಪ
ಚರಿಸು : ಸುದತಿಯರಿಕ್ಕೆ ಚಾಮರವುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೫); ಇಕ್ಕುವ
ಚಿಂಬೊನ್ನ ಕಾವ ಚಮರೀರುಹಂಗಳೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೧); ಸೂಳ
ಜಿಕ್ಕುವ ಚಾಮರಗಾಢಿಯರೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಚಾಮರವ
ಸನತ್ತುಮಾರ ಮಾಹೇಂದ್ರರಿಕ್ಕುವರು (ಶಾಂತೀಚ. ೭-೫೪). ೯. (ಪಗಡೆ
ಹಾಸು, ಬಲೆ, ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಹಾಸು; ಹರಡು;
ಹರಡು : ಅಂತು ಪೂಡಿಕೊಂಡು ನಾಟವಾಸಗೆಯನ್ನಿಕ್ಕಲೈವುದುಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧ ವ); ಮುನಿನವಹಮಾಜಿಕ್ಕಿದ ತನುತರ ಕಾಪಾಯ
ವಲ್ಪವಸನಗಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೭೫); ಎಲೆ ನೀನಾರೇಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಬಲೆಯಂ
ಪೇಟಣ್ಣ (ಕಾದಂಪು. ೭೩೯). ೧೦. ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಉಪಯೋಗಿಸು;
ಬಳಸು; ನಿಯೋಜಿಸು : ನೀವೆತ್ತನುಂ ಮರುಳ್ಗೊಂಡಿರೋ ಮರುಳ್ಳಿಕ್ಕಿ
ಅಟ್ಟಿದನುಂಡಿರೋ ಪೇಟೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬-೧೯); ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಮದ್ದ
ನಿಕ್ಕದೆ ಕುತ್ತಂ ಪೋಗಿಂದೊಡಂತೆ ಪೋಕುಮೆ (ಸಮಪ. ೧೧-೯೪);
ಪೊಸಕನ್ನಡದಿಂ ವ್ಯಾಸರ್ಣಿಸುವಂ ಸತ್ಯತಿಯನೆಂದು ಕನ್ನಡಮಂ
ಚಿಂತಿಸಿ ಕೂಡಲಾಡಿದಕ್ಕಟ ಮಿಸುಕದ ಸಕ್ಕದವನ್ನಿಕ್ಕುವವನುಂ ಕವಿಯೇ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೧); ಕರಗಸ ಗಾಳ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆ ದಬ್ಬಕಮೆಂಬಿನಿಕ್ಕಿ
ಕಾದಿ ನಿತ್ತರಿಸದೆಯೋಡಿದೋದ ಬೆಳ್ಳಿರಳೆಯ (ಸೌ. ಇ. ಇ. IX-i,
೨೭೬-೩೩; 1183); ಬಗೆಯದೆ ಸತ್ಯಣಾಭ್ಯವಹಾರಿಗಳುಸರ್ವರ್ ಗದ್ಯ
ಕಾವ್ಯದೊಳು ನಿರ್ಬಂಧಂ ಪುಗದೆಂದರೋಚಿಗಳದಂ ತೆಗಟೆಂದಾ ಗದ್ಯ
ಪದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳಕ್ಕರ್ (ಶಮಧ. ೬೦); ವರಿಸವೈದಜೊಳೊದ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ
ಯೋದಿಸದೆ ಎರಡಾಲು ಸಂವತ್ಸರದ ಮೇಲೆ ನಮಗುಳ್ಳ ಹರದಿಕೆಯ ವೆವ
ಹಾರದುದೊಳಗಕ್ಕಿಕ್ಕದೆ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦-೭). ೧೧. (ಬಾಗಿಲು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ
ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಮುಚ್ಚು; ಹಚ್ಚು : ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬಾಗಿಲ
ನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಾಣ್ಣನಲ್ಲಿಗೈದಿರೋಜಿಯಿಂದ (ಭರಣ. ೧೦-೨೨); ಪೊಳಲ
ಪೆರ್ಬಾಗಿಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿದುವು ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳದ ಕಾವಲಿಗಳಂ ಬಲಿದರಲ್ಲಲ್ಲಿ
(ಜೈಮಿ. ಭಾ. ೯-೧೭); ಬಾಗಿಲು ಇಕ್ಕಿ ಚಲಕವನ್ನು ಹಾಕಿ (ಪೋಡಕ. ೧೯೮).

೧೨. ಇರಿಸು; ನಿಕ್ಷೇಪಮಾಡು; ಕಾಡಿದು : ಅನ್ಯಾಯದೊಳು
ಪಡೆದರ್ಥಂ ನಡುನೀರೊಳಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೮).
೧೩. ನೀಡು; ಕೊಡು; ಉಣಿಸು; ಬಡಿಸು : ಮುಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಪೊರದ
ಪನ್ನಿಗಳ ನಿಜೆಯಲ್ಲಿದ್ದಲ್ಲಿ (ಇಚ. XI, ೧೨೭-೯; 808); ಪರ್ವಮೆಂದು
ತಣೆಯೆ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದನೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೧-೧೩); ಎಂತಪೊಡ
ಮೆನಗೆ ಪುರುಷಭಿಕ್ಷಮನ್ನಿಕ್ಕಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೪); ತಾನುಣ್ಣದ
ಪೆರ್ಬಾಗಿಕ್ಕದ... ಲೋಭಿಯ ಪೊನ್ನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೪); ಕೆನೆ
ಮೊಸರ ಒಲವಿಂದಯಿಕ್ಕಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೦-೮); ಇಕ್ಕುವುದು ಸುಂಕಮಂ
ನೀಂ (ಬಂಕರಿ. ೯-೧೫); ಬೊಪ್ಪ ನಿಮ್ಮಡಿಯಾಲಿಗಳಿಗಾತಣವನ್ನಿಕ್ಕುವೆ
ನೊರಸಿರಿಪುಬಲವ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೪-೪೧); ಇಕ್ಕಲಾಜದ ಕೈಯೆಂಜಲು
(ಪುರಂದ. ೧-೧೩೧-೧); ಇಕ್ಕಿದಾತನು ಉಂಡು ನಕ್ಕು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಹ
ಇಕ್ಕದವ ಹೋಹ ನರಕಕ್ಕೆ ಲೋಕದೊಳಗಿಕ್ಕಲೇಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೦).
೧೪. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಕೊಲ್ಲು : “ಇಕ್ಕು — ತ್ಯಾಗ, ಹನನಯೋ
(ಹೊಡೆ)” (ಶಮಧಾ); ಪತಿಯ ಬೆಸದಿಂದ ಮಹಿತರನತಿ ಕೋಪದಿನಿಕ್ಕಿ
(ಎಇ. X, ೧೫೦-೨; 915); ಪಲರುಂ ತುಲಾಳನ್ನಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. II,
೧೩೮-೧೨; 940); ಸಂಗರದೊಳು ಶಲ್ಯನನ್ನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ಲದೆಬಿನಾ ಭೀಮಂ
ಗಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨); ಎನ್ನಣುಗದಮ್ಮನನ್ನಿಕ್ಕಿದನಂ ಪೊರಳ್ಳಿ ಕೊಂದು
(ಗದಾಯು. ೧-೧೯); ಬೆದಜಿ ಪುಲಿ ಬಾವಿಯೊಳು ಬಿದುರ್ದನೊಡೊಡೆ
ಗುಂಡುಗೊಂಡು [ಕೊಂದಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಕ್ಕ[ಕ್ಕು]ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ.
೭-೩೭); ಇಕ್ಕಿದರು ಸುರಿಯಲಿ ಕರಿಗಳ (ನಳಚ. ೯-೨೪). ೧೫. ಬಲಿ
ಕೊಡು; ತಳ್ಳು; ನೂಕು : ಹೆಜರ ಮಕ್ಕಳನ್ನಿಕ್ಕಿ ನೆಲೆಯನಜುವುದನಿಳಿ
ಯೊಳಗಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮಾಳ್ವರೇ (ಗಿರಿಕ. ೨-೩೦); ಇಕ್ಕಿದರಲಾ ರಾಜಪುತ್ರರ
ನಕ್ಕಟಕಟಾ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು ಹೊಕ್ಕ ಮನೆ ಹಾಳಹುದಲಾ
(ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೫-೮೦); ನೂಲುಮಕ್ಕಳನ್ನಿಕ್ಕಿ ಸಾಧಿಸಲಾಜನೇ ಜಯಸಿರಿ
ಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೮)

ಇಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು, ಇಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಇರಿಸಿಕೊ; ಇಟ್ಟುಕೊ;
ಮಡಗಿಕೊ : ಬಲದೇವಂ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಗಾಯು ಬರ್ಪಂತೆ
ಪೆಗಲೊಳು ಹಲಾಯುಧಮನ್ನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಜಂಗಮ ಪರ್ವತಮೆ ಬರ್ಪಂತೆ
ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೮ ವ); ತದೀಯ ಚರಣಂಗಳಂ ತೊಡೆಯ
ಮೇಲಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು (ಕಾದಂಪು. ೬೩೧); ಕೀಲಂ ಕಳೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಟಲೀ
ಯದೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಳದೊಳಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೦). ೨. ಧರಿಸು : ಲಲಿತಾಕೃತಿ ವಿಜಿತಮಕರಧ್ವಜಂ ಮರಕತ
ಕುಂತಳಮನ್ನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು (ಪಾಶ್ವ. ಪು. ೮-೩೦ ವ). ೩. ಮುಚ್ಚಿಕೊ;
ಹಾಕಿಕೊ : ಕೇಶವನು ತನ್ನ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಕ್ಕಿ
ಕೊಂಡನು (ಸಮಾಜ. ೧೨೭). ಇಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟು = ಕೆಡೆಹು ತುಳಿ; ಹೊಡೆದು
ತುಳಿ; ಆಚೆಗೆ ತಳ್ಳು; ಅಡಗಿಸು : ಸೆಣಸಿಂ ಮಿಕ್ಕೇವದಿಂದಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟು
ದರೀ ಕಾಂತೆಯರೀ ಸರೋರುಹದಳವ್ರಾಂತಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೭-೫೫);
ಮುನ್ನಿನ ಕಬ್ಬುಮನೆಲ್ಲಮಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿದುವು ಸಮಸ್ತ ಭಾರತಮುಮಾದಿಪುರಾಣ
ಮಹಾಪ್ರಬಂಧಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೯); ಮಗಧೇಶನನ್ನಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟುಪೆಂ
ಲಾಳನ ಗಂಟಲಂ ಮುಜಿದಪೆಂ (ಸೌ. ಇ. ಇ. XI-i, ೫೨-೧೫; 1007);
ಮುಕ್ಕಣ್ಣನನ್ನಿಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿ ಬಿಡೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಜಡೆಯಂ ಕಿಟ್ಟು ಬಟಾಯ
ಪೆಜಿಯಂ ತರ್ಪಂ (ಕಬ್ಬ. ಕಾ. ೧೫೫). ಇಕ್ಕಿರ್ = ಧರಿಸಿರು; ಹಾಕಿ
ಕೊಂಡಿರು : ಮುನ್ನಮೆ ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕಿದ್ವಕ್ಷಾಪಳಿಯುಂ ಕಿವಿಯೊಳಿ
ಕ್ಕಿದ್ವ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮಮಂಜರಿಯುಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೯೦).

[ದೇ. || ತಮ. ಇಕು; ಮಲ. ಇಕಲ್; ತುಳು. ಇಕ್ಕಾವು, ಇಕ್ಕು;
ತೆಲು. ಇಚ್ಚು]

ಇಕ್ಕುಂಗೂಟಾ (ನಾ). (ಇತರರು) ಹಾಕುವ ಅನ್ನ; ಭಿಕ್ಷುನ್ನ : ಪೆಜನಿಕ್ಕುಂಗೂಟಾಳಂ ಕೀಲಾಲೊಳವಳವಿಗಿಟ್ಟ ಪ್ಪ ನಿಮ್ಮ ಪುರ್ದಕ್ಕಂ ಮಜುಗುತ್ತಿಪ್ಪಳ್ ನೋಡಾದಲಂ (ಪಂಪ. ೮-೭೧); ಸಪತ್ನಿಯ ರಿಕ್ಕುಂಗೂಟಾಂಗಿ ಬಯಸಿ ಪಾರ್ಥಿವ ವಿಷಾದಕ್ಕೆ ಗುಲಿಯಪ್ಪ ದುರ್ಯ ಶಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಪ. ೬-೯೧). [ಇಕ್ಕು + ಕೂಟಾ]

ಇಕ್ಕುಗುತ್ತಿ (ನಾ). ಇಕ್ಕುಮದ್ದಿನ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗ; ಕೈಮಸಕಿನ ರೋಗ: ತನ್ನಮರ್ಥದೊಳಿಕ್ಕುಗುತ್ತಮೆಲ್ಲಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಅಮದ. ೧೪-೧೬); ಅದಲುಂ ಕಳ್ಳಿಯರಿಂ ಪುಟ್ಟಿಕ್ಕುಗುತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಅಮದ. ೧೪-೫೫). [ಇಕ್ಕು + ಕುತ್ತ]

ಇಕ್ಕುಗೋಳು (ನಾ). ಹಾಕುವ ಕೈಕೋಳ, —ಬೇಡಿ (?): ಕರ್ತ ರನ ಕಮ್ಮಟದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳ ಕೈಯ ಇಕ್ಕುಗೋಳಿನೊಳಗಾಯಿತ್ತು ನೋಡಾ ನಿತ್ಯಪ್ರಸನ್ನಂ ಬಲಿಂಗ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತಯ್ಯ ಭವದಾಸೆಗೊಡಲಾಗಿ (ನೋಳಮಾ. ೧೨೩-೪೭೯). [ಇಕ್ಕು + ಕೋಳ ?]

ಇಕ್ಕುತೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಸರಿದೋರಿ; ಸರಿಸಮಾನ; ಈಡುಜೋಡು: ವರ ಭೋಗದಿಂದ ಶಚಿಯಲ್ಲಿ . . . ರೋಹಿಣೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಸುರುಚಿರ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿಕ್ಕುತೆಕ್ಕೆಯಾಗಿರ್ಪಳಾ ಪುರಚರಿತ್ರೋದ್ದಾಮ . . . ಸೋಮ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೬-೧೦). [ಇಕ್ಕು + ತೆಕ್ಕೆ (< ತಟ್ಟೆ)]

ಇಕ್ಕುಪಡು 'ಇಕ್ಕುವಡು' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಮದ್ದು (ನಾ). (ಇತರರಿಗೆ ಕೆಡುಕುಂಟುಮಾಡಲು) ಆಹಾರ ದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಹಾಕುವ ವಿಷ; ಕೈಮಸಕು: ಎನಗಿಕ್ಕುಮದ್ದಾದು ದಾಸಕ್ತಿ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಕೈಶಿಯಾದೆನು (ಪರಶು. ೨೪-೧೫). [ಇಕ್ಕು + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು)]

ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವಾಲು: ಅವನಂಗಸಂಗ ದಲ್ಲಿದರ್ಕಾರಣ ಗೆಲುವು ಸೋಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗಿ ಏಜುಮುಡಿಗಿ ಎಂಬ ಮತ್ತರಕ್ಕೆ ಮುಂದುವಿದಿದು ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ ಕೆಲಿದಾಡುವರನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮನದಲ್ಲಿ ತಾವಜುಮು ಒಯ್ಯನೆ ತೊಲಗುವರು (ವಚಶಾ. I, ೧೭೪-೧೯). 'ಏಜುಮುಡಿಗಿ' ಪರಾ. [ಇಕ್ಕು + ಮುಡಿಗಿ]

ಇಕ್ಕುವಡು, ಇಕ್ಕುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಯಲ್ಪಡು; ಸೋಲು; ಪರಾಜಿತವಾಗು: ಸೆಜ್ಜಿವನೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನೀಡಾಡಿ ದಾರುಣಮನಿಪ ದಾಹಜ್ವರದಿನಿಕ್ಕುವಟ್ಟಂತೆನಾನುಂ . . . ಅರೊಳುಂ ನುಡಿಯದೆ (ಕಾದಂಬ. ೨೦೬); ಮೂರ್ಛಾವೇಗದಿಂದಿಕ್ಕುವಟ್ಟನವೋಲ್ ರೈಲುಂಪಿಸಿ ಜೋಲ್ಪು (ಕಾದಂಬ. ೪೪೪). ಇಕ್ಕುಪಡು: ಮೂರ್ತಿಬಲಮಿದಲ್ಲ ಮಲ್ಲನಂತಿಕ್ಕು ಪಟ್ಟು ಬಾಹುಬಲವಿಲ್ಲದ ರಾಜಪುತ್ರನಂತೆ ತಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೦ವ); ರಾಜಸಿಂಹನೆಂಬರಸನಾತನುಂ . . . ಸುಮಿತ್ರನೊಳ್ ಪೋರಲೆಂದಾತನ ಪೊಟಲೆನಂದು ರಂಗದೊಳ್ ಗೆಲ್ಲೊಡಕ್ಕುಪಟ್ಟ ಸುಮಿತ್ರಂ ಸಿಗ್ಗಾಗಿದುರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೪೬-೪). [ಇಕ್ಕು + ಪಡು]

ಇಕ್ಕುಹ (ನಾ). ಇಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹಾಕುವುದು: ಭ್ರೂಕುಟಿ-ಹುಬ್ಬು ಗಂಟಿಕ್ಕುಹ, ಮಿಥ್ಯಾಭಿಯೋಗ:- ಇಲ್ಲದ ಹೊಲ್ಲೆಹನಿಕ್ಕುಹ (ನಾಚಿಂ. ೪). [ಇಕ್ಕು + ಹ]

ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ 'ಇರ್ಕುಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ 'ಇರ್ಕುಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳವಾಯ್ (ನಾ). ಇಕ್ಕುಳದ ಬಾಯಿ: ಎಳ್ಳರದ ತರುಣ ಅರಸು . . . ಸ್ವಸ್ಥದ ಸತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಿದ್ದ ಧರ್ಮೋನ್ನತ್ತನೊಬ್ಬ ದಳವಾಯಿ; ಈ ನಡುವೆ ಇಕ್ಕುಳವಾಯ್ಗೆ ಸಿಲ್ವಿ ಜಜ್ಜರಿವೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಪೆಂಡವಾಸ, ಅರಮನೆ, ಪ್ರಜಾವಳಿ (ಬಿಟ್ಟು. ೨೧೩-೫). [ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ (< ಇರ್ಕುಲ್ಯಾ) + ಬಾಯ್]

ಇಕ್ಕುಳಿ 'ಇರ್ಕುಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ ಹಣಜೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮); "ಇಕ್ಕುಳಿಕೆ - ಇಕ್ಕುಲ್ಯಾಕಾ" (ತದ್ಗೋ. ೩).

[< ಸಂ. ಇಕ್ಕುಲ್ಯಾಕ]

5 ಇಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಇಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಳು 'ಇರ್ಕುಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಲ್ಯಾ 'ಇರ್ಕುಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಲ್ಯಾ 'ಇರ್ಕುಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಇಕ್ಕುಲ್ಯಾಸು 'ಇರ್ಕುಲ್ಯಾಸು' ನೋ.

10 ಇಕ್ಕೈ 'ಇರ್ಕ' ನೋ.

-ಇಕ್ಕೈ '-ಇರ್ಕ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೈಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯನ್ನು ಸೇರು; ಗೂಡುಸೇರು: ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ ಗಳಿಕ್ಕಿಗೊಂಡವು ಪಕ್ಕಿಗಳು ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗದವು ಸಿಕ್ಕಿದಳಿ ಹೊಜವಂಟಿ ವಜ್ಜಂಗಳ ಬಸುಪೊಳಿದುರ್ (ಬಸಪು. ೧೨-೪೮).

[ಇಕ್ಕೈ (< ಇರ್ಕ) + ಕೊಳ್ಳ]

15 ಇಕ್ಕೈಡ (ನಾ). ಇಕ್ಕುಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಬಿಟ್ಟಿಗಳ ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕೈಡ ದಲ್ಲಿ ಭಾಟಿಮಾ ಗಕ್ಕೆ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ . . . ನಿದ್ರೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಕೋಟನಾ. ೨೩). [ಇಕ್ಕೈ ? (< ಇಜುಕ್ಕು) + ಎಡ್ (< ಎಡೈ)]

ಇಕ್ಕೈದಾಣ 'ಇರ್ಕೈದಾಣ' ನೋ.

20 ಇಕ್ಕೈಯ್ 'ಇರ್ಕೈಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೈಲ 'ಇರ್ಕೈಲ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೈವನೆ 'ಇರ್ಕೈವನೆ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೈಹಕ್ಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಅತ್ತತೇಜಕ್ಕೆ ತರ್ಕದ ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕೈಹಕ್ಕೆ[ಕ್ಕೈ]ಗೆ ಹಿಕ್ಕುಗೊಡದಿಪ್ಪದೇ ಅಪ್ಪುವು (ನೋಳಮಾ. ೮೫-೩೩೬); ಜಕ್ಕುಲಿಸಿದನು ಜಲಚರಾಘವನೊಕ್ಕುಲಿಸಿದನಾ ತಿಮಿಂಗಿಲನಿಕ್ಕುಹಕ್ಕೆಯನಳಿದನಳಿಸಿದನಾ ಮಹಾಂಬುಧಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೨೦). [ಇಕ್ಕೈ (< ಇರ್ಕ) + ಹಕ್ಕೆ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಇಕ್ಕೈರಿವರ 'ಇಕ್ಕೈರಿವರಹ' ನೋ.

ಇಕ್ಕೈರಿವರಹ, ಇಕ್ಕೈರಿವರ (ನಾ). ಇಕ್ಕೈರಿಯ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಿದ್ದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. IP ಈಗಿನ ಐದು ರೂಪಾಯಿಗಳಷ್ಟು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯ (೪). ಇಕ್ಕೈರಿವರ: ದೇವಿಯಿಂದ ಇಕ್ಕೈರಿವರಗಳನ್ನು ಪಡೆದರೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ (ಶಂಕ. ೭೧).

[ಇಕ್ಕೈರಿ + ವರಹ]

ಇಕ್ಕೈ 'ಇರ್ಕೈಯ್' ನೋ.

35 ಇಕ್ಕೈವರೆ (ನಾ). ಎರಡೂವರೆ ಹಸ್ತದಷ್ಟು: ಬಟ್ಟೆಗೆಂದು ರಾಜಹಸ್ತದ ಯಕ್ಕೈವರೆಯಂ ಕಳೆದು ಪುಳಿದ ನಿವೇಶನವಂ (ಎಇ. XIV, ೨೫-೫೧; 1245). [ಇಕ್ಕೈ (< ಇರ್ಕೈಯ್) + ಆರೈ]

ಇಕ್ಕೈ 'ಇದೇಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೈ 'ಇದೇಕೊಳ್' ನೋ.

40 ಇಕ್ಕೈಳಿಗೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಳಗ: ದಿನವೊಂದಕ್ಕಿಕ್ಕೈಳಿಗಿಮ್ಮನ ಜೋಳಂ ಬೀಯಮಾಗಲ್ (ವ್ಯವಹಾ. ೨೧-೩೦).

[ಇಕ್ಕೈ (< ಎರಡು) + ಕೊಳಗ]

45 ಇಕ್ಕೈ (ನಾ). ಕಬ್ಬು: ಕ್ರಿಯಾಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಬಂದುದೆ ಇಕ್ಕೈವಿ ನೊಳಗಣ ಮಧುರ (ವಚರ. ೮೯); ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಂಗಳಾತ್ಮಸ್ವಭಾವರಸ ಬಟ್ಟಿಡುವುದನು ಜೀವಿತೆಯ ಮಾಯಿಕತೆ ಇಕ್ಕೈವೊಲ್ ಜೀವ, ಗಾಣದ ವೊಲ್ ಜಗನ್ನಾಯೆ ನಿಚ್ಚವಿಳಿಯಾಲೆಮನೆ (ಮಂಕು. ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುಕಾಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು, —ಜಲ್ಲೆ: ಕಂಡರಿಸಿದೊ
ಡಿಕ್ಷುಕಾಂಡಮನೆ ಸೀಯನೆ ಸದ್ರಸಮುಣ್ಣದಿದೊಡಂ... ಮನೋಜ್ಞಮ
ಕಾನ್ಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೫೧). [ಇಕ್ಷು + ಕಾಂಡ]

ಇಕ್ಷುಕಾರ್ಮುಕ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ ೨: ಇಕ್ಷುಕಾರ್ಮುಕ
ಕಾರಿಯ ಗೋಪುರದ ತೋರ್ಪ ಭರ್ಮಕಳಶ ಕಾಣುತ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೩-೧೨).
[ಇಕ್ಷು + ಕಾರ್ಮುಕ]

ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು. ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲನ್ನೇ
ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಇಕ್ಷುಕೋದಂಡ ಬಂದ ಸುರುಚಿರ
ನವಗ್ರಹಗಳು ಬಂದರು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೨). [ಇಕ್ಷು + ಕೋದಂಡ]
ಇಕ್ಷುಖಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತುಂಡು, —ಚೂರು.

[ಇಕ್ಷು + ಖಂಡ]
ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ನೆಗ್ಗಿಲು ಗಿಡ. ೨. ಕೊಳವಳಿಕೆ ಗಿಡ.
೩. ಬಿಳಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ ಗಿಡ. ೪. “ಕೋಟೆ ಸಾಲೆ ಗಿಡ”
(ಅಮರ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ]

ಇಕ್ಷುಚಾಪ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲು: ಇದು
ನಿನ್ನರ್ಚಿಸುವಿಕ್ಷುಚಾಪಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೨); ಅಂಗಜನಿಕ್ಷುಚಾಪಮಂ
ಪೂಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩೨). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲಿನಿಂದಾದ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳ
ವನು; ಮನ್ಮಥ: ಅನುದಿನಮಿಕ್ಷುಚಾಪನೆಳೆವೆಂದಿರ ಪೆರ್ನೊಲೆವೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ
ನೆಟ್ಟಿನ ನೆಲೆಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೮-೩೯). [ಇಕ್ಷು + ಚಾಪ]

ಇಕ್ಷುಜಂತ್ರ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರ: ಕ್ರಮ ತಪ್ಪದಿರುವಂಥ ಭ್ರಮೆ
ಯೇಕೆಮಗಿಂಬೊಲಾ ನಿಮಿದಿಕ್ಷುಜಂತ್ರ ಕೂಗುವವೂ (ಭೈರವೇ.
೧-೭೦). [ಇಕ್ಷು + ಜಂತ್ರ]

ಇಕ್ಷುದಂಡ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು, —ಜಲ್ಲೆ: ಧನು ಕಾಮಂ
ಗಿಕ್ಷುದಂಡಂ (ಅದಿಪು. ೩-೯೪); ತೆಳುಗಾಳಿಗೊಲೆವ ಮೇಲುದು ಗುಡಿ...
ಪುರ್ವಿಕ್ಷುದಂಡ... ಎಸೆದರಂತಾ ಸತಿಯರು (ಹಚಕಾ. ೪-೭); ದುಗ್ಗ
ಳಾದೇವಿ ಹೊಲಬನೆಲ್ಲವ ತಿಳಿದು ಮಳಲಕ್ಕಿ ಪಿಡಿಯೆ ಕಯ್ಯಲಿ ಇಕ್ಷು
ದಂಡವೊಂದೇ ಕೊಡಲು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೪-೬); ದ್ರಾಕ್ಷಿರಸವೇನೆಲ್ಲ ಜೀವನದ
ತಿರುಳಾರ್ಗಮಿಕ್ಷುದಂಡವೋಲದು ಕಷ್ಟ ಭೋಜನವೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೩೦).
[ಇಕ್ಷು + ದಂಡ]

ಇಕ್ಷುಧನ್ಯ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲನ್ನು ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು;
ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಧನ್ಯಾ]

ಇಕ್ಷುಪಯ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು, —ರಸ. ‘ಇಕ್ಷುಪಯೋ
ವಿಕಾರ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷುಪಯಸ್ (ಇಕ್ಷು + ಪಯಸ್)]

ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲಿನಿಂದಾದ ವಸ್ತು; ಬೆಲ್ಲ;
ಸಕ್ಕರೆ; ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ; ಕಾಕಂಬಿ: ಇಕ್ಷುಪಯೋವಿಕಾರದಿಂ...
ಫಳಮಕ್ಕುಂ... ಮನುಜಂಗೆ ಚಂದ್ರದಶಿಯಪ್ಪಾರೋಹಿಗೇಹಂಗಳೊಳ್
(ಜಾತಕ. ೯-೧೯). [ಸಂ. (ಇಕ್ಷುಪಯಸ್ + ವಿಕಾರ)]

ಇಕ್ಷುಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಹೂ; ಸೂಲಂಗಿ: ಇಕ್ಷುಪುಷ್ಪದಪೊಲೆನ್ನಯ
ನಿಷ್ಪಲಪುಷ್ಪದರ್ಶನಂ (ಸಂಕಥಾ. ೧-೧೧೭). [ಇಕ್ಷು + ಪುಷ್ಪ]

ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರ;
ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣ: ಓರೋರ್ವರೋರೋರ್ವರನಿಕ್ಷುಯಂತ್ರಂಗಳೊಳ್
ಕಬ್ಬಂ ಪಿಟುವಂತೆ ಪಿಟುವರುಂ (ಅದಿಪು. ೫-೮೫ ವ); ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರ
ನಿವಹಂ ಮೊರೆವಬ್ಬರಮೆಂದುಮುಬ್ಬರಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೪೯).
[ಇಕ್ಷು + ಯಂತ್ರ]

ಇಕ್ಷುರ (ನಾ). ಕೊಳಗುಳಿಕೆ; “ಕೊಳವಳಿಕೆ” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುರಕ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುರ: “ಕೊಳಗುಳಿಕೆ ಯಿಕ್ಷುರಕವಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ.
೪೦-೩೦). [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷುರಸ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸ, —ಹಾಲು: ಘೃತ ಕ್ಷೀರ... ಇಕ್ಷುರಸ
ಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ);
ನವನಾಳಿಕೇರ ಜಲಪೂರ ಸಿತೇಕ್ಷುರಸಪ್ರವಾಹ ಮಾತೃಕಮೆನೆ ಸಂತತಂ
ಬೆಳೆಯೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೬). [ಇಕ್ಷು + ರಸ]

ಇಕ್ಷುವಾಟಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟ, —ಗಡ್ಡೆ, —ಪ್ಲೇತು: ಇಕ್ಷು
ವಾಟಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಂಗಳೆನೆಯುಂ (ಅದಿಪು. ೪-೬೭ ವ);
ಮೊರೆವು ಗಾಣಂಗಳಿಕ್ಷುವಾಟಾಂತರದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೬).
[ಇಕ್ಷು + ವಾಟಿ]

ಇಕ್ಷುವಾಟಿ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುವಾಟಿ: ಇಕ್ಷುತಮ್ಮತಾಕರಾನಿಯಪೋಲಾ
ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಿಕುಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯). [ಸಂ. ಇಕ್ಷುವಾಟೀ]

ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು: ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನಕ್ಕೆ
ಯಳಿಯಾಫಮಾರ್ವಿಯವುಭಯ ಕೋಪಿಂ [ಕೊಪ್ಪಿಂ] ಗೆಯಳವಡಿಸಿ
(ನವಮೋ. ೬-೪೮). ೨. ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಈಶ
ನರ್ಧಾಂಗಿ ತಾ ಮಜಿಯಾಗೆ ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನ [ಪಾಠಾಂ. ಮಧುಕರಶ
ರಾಸನನ] ಅರು ಕಾಣದ ತೆಜದಿ ಕಳುಹೆ ಸರ್ವೇಶ ತಪಗಿಯ್ಯದನುಕಂದರ್ಪ
ಕಂಡು ಕಾರ್ಮುಕಕಂಬನನುಗೆಯ್ದನು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧೧-೧೬).
[ಇಕ್ಷು + ವಿಶಿಖಾಸನ]

ಇಕ್ಷುಶರಾಸನ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುವಿಶಿಖಾಸನ. [ಇಕ್ಷು + ಶರಾಸನ]

ಇಕ್ಷುಸಮುದ್ರ (ನಾ). ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕಬ್ಬಿನ
ರಸದ ಸಮುದ್ರ. [ಇಕ್ಷು + ಸಮುದ್ರ]

ಇಕ್ಷುಸಾಗರ (ನಾ). = ಇಕ್ಷುಸಮುದ್ರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[ಇಕ್ಷು + ಸಾಗರ]

ಇಕ್ಷ್ವಾಕು (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನಂಶದಲ್ಲಿ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ
ಒಬ್ಬ ದೊರೆ: ಇಕ್ಷುಖಂಡಿಕಾಮಿದರ್ಶನಸಮುದ್ಯುತ ರಸಸಂಗ್ರಹಣ
ಪ್ರಯೋಗಮಂ ಪ್ರಜೆಗೆ ತೋಪುದುಡುನಿಕ್ಷ್ವಾಕುವುಂ (ಚಾವುಂಪು.
೩೪); ಅದಿಯುಗದಲ್ಲಿ ವಿಮಲಾದಿತ್ಯನಂಶದೊಳ್ ಮೊಡಲಾದಿಕ್ಷ್ವಾಕು
ಮೊದಲಾದವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೨೨). ೨. ಕಹಿಸೋರೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಲಾಳದ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಇಕ್ಷ್ವಾಲಿಕೆ]

ಇಕ್ಷುಂಡುಗ ‘ಇಕ್ಷುಂಡುಗ’ ನೋ.

-ಇಗ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ಮಾರುವವನು, ಇದು ಇವನ ಶಿಲ್ಪ, ಇದು
ಇವನ ನಿಯೋಗ, ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನು, ಇದನ್ನು ಆಚರಿಸುವ
ವನು, ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಅಥವಾ ಬಹಳ ಕಾಲ ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದವನು,
ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು
ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಇವು ಪಣ್ಯಮಿವರ್ಗ ಮೇಣಂತಿವು ಶಿಲ್ಪಂ ಮೇಣ್
ನಿ ಯೋ ಗ ಮಿ ವ ನ ಜಿ ವಂ ಮೇಣವನಾಚರಿಸುವನೆಂದಿಂತಿವಜ್ಞೋಗ
ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಯಥೋಕ್ತಿಯಿನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೩೨೨); ಅಣ್ಣುಗಿಯಾ
ಗಾಮಿಗರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೦; 685); ಕೇಳ್ವಾನಾಡೊಕ್ಕಲಿ
ಗರೆಲ್ಲಂ ಮಣ್ಣ ಪೇಜಂ ತಂದು (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೮೮-೧); ಯುದ್ಧಕೇಳಿಯಂ
ಬಗೆಗೊಳೆ ನೋಡಲುಂ ನೆಗಟ್ಟ ಮಲ್ಲರುಮಂ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಗೆಲ್ಲ ಜಿಟ್ಟಿಗರೆನೆ
ಸಂದ ಮಲ್ಲರೆನೆ (ಅದಿಪು. ೮-೪೮); ಅಲ್ಲಿ ಬೇಟಿದ ತೆತ್ತಿಗನುಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೮-೯೪ ವ); ಪಣ್ಯೇ - ತಂಬುಲಿಗಂ, ಗಂದಿಗಂ, ದವಸಿಗಂ. ಶಿಲ್ಪೇ - ಸರ
ವಂದಿಗಂ, ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗಂ, ಚಿಪ್ಪಿಗಂ. ನಿಯೋಗೇ - ಭಂಡಾರಿಗಂ,
ಬಾಣಸಿಗಂ, ಕೊಟ್ಟಾರಿಗಂ... ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಗಣಿತಗಂ, ಸಿವ್ವಾಂತಿಗಂ
... ಪಡಿಸಣಿಗಂ, ಸುಂಕಿಗಂ (ಭಾಷಾರ್ಥ. ೧೬೬, ೧೬೭, ೧೬೮ ಉದಾ);

ಪರಿಣಿಮಿತ ಮಾಜಾಡುವ ದೊರೆವಡೆದ ನಿಯೋಗದನ್ವತದಜಾತದ ಋಣ
ದಾಚರಣದ ಶಿಲ್ಪದ ಮೂಲದ ನರನಂ ಪೇಟ್ಟಲ್ಲಿ ಮಾಲ್ಕಿಗಪ್ರತ್ಯಯಮಂ
... ಮಾಡುವಂಗೆ - ಕಬ್ಬಿಗಂ, ಸರವಂದಿಗಂ, ಸಿಂಗರಿಗಂ, ತೋಟಗಂ
... ಮಾಡುವಂಗೆ - ಗಂದಿಗಂ ದೂಸಿಗಂ, ತಂಬುಲಿಗಂ... ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ
- ಅಡಪಿಗಂ, ಚಾಮರಿಗಂ, ಕರಹಟಿಗಂ. ಅನ್ಯತಕ್ಕೆ - ಅಟಿಮುಟಿಗಂ,
ಮಾಳಿಗಂ, ಪುಸಿಗಂ. ಅಜಾತಕ್ಕೆ - ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಲೆಕ್ಕಿಗಂ, ಪೊಲಂ
ಬಿಗಂ. ಋಣಕ್ಕೆ - ಸಾಲಿಗಂ, ಹಂಗಿಗಂ, ಅಚರಣಕ್ಕೆ - ದೇಗುಲಿಗಂ,
ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಚಂದಸಿಗಂ. ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ - ಚಿಪ್ಪಿಗಂ, ಮೂಲಕ್ಕೆ - ಮೂಲಿಗಂ
(ಶಮದ. ೧೯೭, ಪ್ರಯೋ).

ಇಗರು (ಕ್ರಿ.) = ಇಮರು (ಕಿ). [← ತೆಲು. ಇಗರು]

ಇಗರು, ಇಗರು (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಒಸಡು (ದಕ. ಕಿ). ಇಗರು
(ದಕ). [? / ತಮಿ. ಈಜು]

ಇಗರ್ಜಿ, ಈಗರ್ಜಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕ್ರೈಸ್ತರದೇವಾಲಯ; ಚರ್ಚು:
ಇಗರ್ಜಿಯ ಗಡಿಯಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೩೧);
ಇಗರ್ಜಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಅದೇ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೇರಿ ಮನೆ ಸೇರಿದಳು
(ತೇನೋಡ. ೧೭); ದೇಗುಲ, ಗುಡಿ - ಗುಂಡಾರ, ಮಸೀದಿ ಇಗರ್ಜಿ,
... ನಮಗೆ ಅಡ್ಡ ನಿಂತಿಲ್ಲ (ಧೂಮಮ. ೧೧). ಈಗರ್ಜಿ: ನೆಗೆದದ್ದು
ಚಿಮ್ಮುತಿಡೆಹಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ, ಗುಡಿ ಮಠ ಮಸೀದಿ ಈ ಗರ್ಜಿಯಲ್ಲಿ
(ಚಂಡಮ. ೧೯).

[← ಹಿಂ. ಇಗರ್ಜಿ, ಇಗಾರ್ಜಿ; ಬಂಗಾಳಿ. ಗಿರ್ಜಾ. / ತುಳು.

ಇಗ್ರಿಜಿ; ಮಲ. ಇಗ್ರೀಷಿಯಾ. / ಜರ್ಮನ್. ಕಿರ್ಕೊಸ್]

ಇಗಾ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಗುತ್ತಿ (ನಾ). "ಇಗುತ್ತಿವೇಳೆಬಳ್ಳಿ" (ಮೈಟಿಗಿ. ೧೯-೩೪೫). [?]

ಇಗುರು 'ಇಗರು' ನೋ.

ಇಗೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಗೋ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇಗ್ಗಡೆ 'ಇರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಇಗ್ಗರ, ಇಗ್ಗರಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಪದ್ರವ; ಕಾಟ; ಹಿಂಸೆ:
"ಕಾಟ; ಉಪದ್ರ." (ಜಾನಕೋ. ೧೬); ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯ ಇಗ್ಗರ
ಬಹಳವಾಗಿದೆ (ಗರಬಾ. ೫೦); ಮನೆಯ ಇಗ್ಗರದಲ್ಲಿ ಮೆದುಳೆಲ್ಲಾ
ಸಾವಿರಾರು ಸೂಜಿಗಳಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಚುಚ್ಚಿ ನೋವು ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು
(ಚಿಟ್ಟುಕೊ. ೭೫). ಇಗ್ಗರಿ: ತಾಯಿ ಹಡೆದಾವನ ಬರಹೇಳ ಅತ್ತಿಮನಿ
ಇಗ್ಗರಿ ಭಾಳ ಇರಲಾರೆ (ಗರತಿ. ೨೭). [← ನಿಗ್ರಹ]

ಇಗ್ಗರಿ 'ಇಗ್ಗರ' ನೋ.

ಇಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಮ್‌ಡಿಯು ಎಜಿಯಪ್ತನು
ವಿಟ್ಟು ಇಗ್ಗಲಿನುಂದುಗುಣಿಯುಮಂ ಕಲ್ಯಾಡುವಡೆದ ಸ್ಥಿತಿಯಾವುದೆ
ನೋಡೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೩; ೧೧೫). 'ಇಗ್ಗಲಿ' ಪರಾ.

[?]

ಇಗ್ಗಲಿಯೂರ್ (ನಾ). = ಇಗ್ಗಲಿ: ಶಿವಯಗವುಣ್ಣನು ಮುವರುಮಿಟ್ಟು
ಇಗ್ಗಲಿಯೂರಾ ಗವತೆಯವಿಡಿಸಿದರ್ (ಮೈಟಿ. ೧೯೩೦, ೪೦-೭;
೧೩೫ ಕತ). [ಇಗ್ಗಲಿ + ಊರ್]

ಇಗ್ಗಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಲ್ಲೂರು ಕೊಮ
ರಣ್ಣನ್ನು ಇಗ್ಗಲೂರು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೮; ೮೧೦). [?]

ಇಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇಗ್ಗಲಿಯ ಪಾಲಿರಿಯ
ಮೇರೆ ಅರೆಬನ್ನು ತಾಯೂರ ಪಡುವಣದಸೆಯ ಕೊರಕೊರೆಯ ಪಳ್ಳ
(ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೧೧; ೧೧೫). 'ಇಗ್ಗಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಇಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳುಳ್ಳದ್ದು; ಬೈಸಿಕಲ್ಲು: "ಕಾಲೊತ್ತಿ
ನಿಂದ ನಡೆಸಲಾಗುವ ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳ ವಾಹನ, ಇಗ್ಗಲಿ, ಕಾಲೊಡಿ,
ಬೈಸಿಕಲ್ಲು" (Bicycle. ಇಂಕನಿ); ಹೊರಗೆ ಇಗ್ಗಲಿಯ ಸಪ್ಪಳವಾಗಿ
ಒಬ್ಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಹದಿನೈದು ವರುಷದ ತರುಣನು ಬಂದು ನೆಲಮುಟ್ಟಿ
ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು (ಸಿವಭಾ. ೮). 'ಒಗ್ಗಲಿ'
ಪರಾ. [ಇರ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಗಾಲಿ]

ಇಗ್ಗಲೀಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಗಡಿಕಲ್ಲು (?): ವಿನಾಯಕನ ಕಟ್ಟಿ
ನಡುವೆ ಹಾದು ಇಗ್ಗಲೀಕಲ್ಲು ತಾಗಿ ಬಡಗ ನಡೆದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ.
೧೯೮-೧೫೨; 1639). 'ಇಗ್ಗಲಿ' ಪರಾ.

[ಇಗ್ಗಲಿ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಇಗ್ಗುಂಡು (ನಾ). "ಅಂಗಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಉಪ
ಯೋಗಿಸುವ, ಕೊನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರವಾದ ಗುಂಡುಗಳುಳ್ಳ
ಮೋಟಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ದಂಡ" (Dumbells. ಇಂಕನಿ); ಗೋಡೆಯ
ಬೀರುವಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಜೊತೆ ಇಗ್ಗುಂಡಿನ ದಂಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
(ಪುನರು. ೨೬). [ಇರ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಗುಂಡು]

ಇಗ್ಗಲಸ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೆಲಸ. ೨. ಇಮ್ಮಡಿ ಕೆಲಸ: ಇಗ್ಗಲಸ
ಮಾಡಿ ನುಗ್ಗದೆ ಮಗಳೇ (ಗಾಡ). ೩. (ಉಕ). ಕೆಟ್ಟುಹೋದ
ಕೆಲಸ: ನೀ ಮಾಡೋದೆಲ್ಲಾ ಇಗ್ಗಲಸ (ರೂಢಿ).

[ಇರ್ಕ್ (< ಎರಡು) + ಕೆಲಸ]

ಇಗ್ಗೇಣ್ 'ಇಗ್ಗೇಣ್' ನೋ.

-ಇಚ್ಛೆ (ಪ್ರ). ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಅಥವಾ ಬೆಳೆದವನು, ಅದರಲ್ಲಿ
ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತ
ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಅಲ್ಲಿಯೇ ಪುಟ್ಟಿದನಂತವನಲ್ಲಿಯೇ ತಾಂ ಬೆಳೆದನಂದು
ಪೇಟ್ಟರ್ಥದೊಳಂತೆಲ್ಲಮಿಚ್ಛಪ್ರತ್ಯಯಂ" (ಕಾವ್ಯಾ. ೧. ೩೩೪); ಪೊಟ
ಲಿಚಂ, ಅಲರಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ, ಕಾಲುರಿಚಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೯
ಪ್ರಯೋ); ಒರೆವರಿಚಪ್ರತ್ಯಯಮಂ ಪಿರಿದುಂ ತದ್ಧಿವ ನೊಳ್; ಇಚ್ಛೆ
ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಅಲರಿಚಂ ಪೊಟಲಿಚಂ (ಶಮದ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲೂ
ರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಕಾಲುರಿಚಂ. ಏವಂ ಒಳ್ಳುರಿಚಂ,
ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ).

ಇಚ್ಛೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಬರಗಾಲದ ಆಹಾರ: ಎಲೆ,
ಬೇರು, ಗಿಡ - ರತ್ನಪುರುಷ, ಇಚ್ಛೆ, ಗಣಜಲಿ (ಕಭಾಗ. ೧೧). [?]

ಇಚ್ಛೆಲಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರು. ೨. ಹೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛೆಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ಸಂಖ್ಯೆ (ಉಕ. ಕಿ).
೨. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಕದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ರಾಶಿ.

[ಇಚ್ಛೆ + ಅಂಕ. / ಮರಾ. ಇಚ್ಛಾಂಕ < ಸಂ. ಇಚ್ಛಾಂಕ]

ಇಚ್ಛೆ (ನಾ). ೧. ಇತರರ ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು
ವುದು; ಪುಸಲಾಯಿಸುವುದು; ಮುಖಸ್ತುತಿ: ಈ ಯಡೆಯನೀ
ತಾವಿಂದೆ ಸಂದಿಚ್ಛಕಂ ಪದುಳಂಚಿತ್ತುದು ಮತ್ತಮೇಂ ಭವಸುಖಂ
ಪೆಂಪಾದುದೀ ಬೀದಿಯಂ (ಚಕವ. ೭-೬೫); ಈ ನುಡಿಗಳೊಳೆನಾನುಂ
ಇಚ್ಛಕಂ ಬೆರಸಿಪುರ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಕ್ಕುದಲ್ತು (ಚಕವಂ. ೧೬೫-೯);
ಸಚ್ಚರಿತನಹುದಿಲ್ಲಿ ಬಾರೈ ಇಚ್ಛಕದ ಮಾತಲ್ಲ ನಮ್ಮದು ಮಚ್ಚರವೆ ಗುಣಕೆ
(ಕೋ. ೧೪. ೨೭-೩೪). ೨. ವಿಧೇಯನಾದವನು; ಸೇವಕನಂತೆ
ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವವನು: ನಮ್ಮ ಮನೆಯವರ
ಕೈಕಳಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಇಚ್ಛಕಳಾದ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಬೇಕಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ತೋಳುಮು.
೭೬). ೩. ಪುಸಲಾಯಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಮುಖಸ್ತುತಿಗಾರ
(ಕಿ). ಇಚ್ಛಕನು ಚಿಕ್ಕವನಲ್ಲ (ಗಾಡ).

ಇಚ್ಛ ಕವಾಡು = ಮುಖಸ್ತುತಿಮಾಡು : ಇಚ್ಛ ಕವಾಡದಿರದಿಗೇಟ
ಗುವೆ ಚಿತ್ತವಿಸು (ಗೀತಗೋ. ೨೫-೪೪); ಇಚ್ಛ ಕವಾಡಿ ಮುಖಸ್ತುತಿ
ಯಿಂದ ಉಬ್ಬಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಅಫಜುಲನು ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು
ಹೇಳಿದನು (ಕೋಹನೂ. ೩೪). [$<$ ಸಂ. ಇಚ್ಛ ಕ]

ಇಚ್ಛ ಕತನ (ನಾ). ಪು ಸಲಾ ಯಿ ಸು ವ ಅಥವಾ ಮುಖಸ್ತುತಿ
ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ (ದಕ. ೪). [ಇಚ್ಛ ಕ + -ತನ]

ಇಚ್ಛ ಕಾಣಿ 'ಇಚ್ಛೆ ಕಾಣಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛ ಕಾಣತನ 'ಇಚ್ಛೆ ಕಾಣತನ' ನೋ.

ಇಚ್ಛ ಗಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛ ಟಿ (ನಾ). ಧೀರ; ಶೂರ; ಗಟ್ಟಿಗ: ಎಚ್ಚರಿಜಾದರು ಹೊಯ್ದು
ರಿಟ್ಟರು ಚುಚ್ಚಿದರು ಸೀಳಿದರು ನೂಕಿದರಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಿ]ಚ್ಛ ಟಿರ ಸೇದಿದರು
ದಡಿದಲೆ ಕಣ್ಣಿನಲೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೪೬). [$<$ ನಿಚ್ಛ ಟಿ?]

ಇಚ್ಛ ಟಿವಣಿ 'ಇಚ್ಛೆ ಟಿವಣಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛ ಡಿ 'ಇಚ್ಛೆ ವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛ ಡಿಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪದರಗಳುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆ; ಕಾದಿ; "ಕಾದಿ;
ಹಚ್ಚಡ; ಪದರವಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೬).

[ಇಚ್ಛ ಡಿ ($<$ ಇಚ್ಛ ವಡಿ) + ಬಟ್ಟಿ]

ಇಚ್ಛ ಣಿಗೆ (ನಾ). ಎಣೆ; ನಿಚ್ಛ ಣಿಗೆ: ಭವವೆಂಬ ವಾರಿಧಿಯ ದಾಂಟಿಸಲು
ಹಡಗು ಸಗ್ಗವನಡರಲಿಚ್ಛ ಣಿಗೆ ಬದ್ಧರಂ ಮುಕ್ತರೆನಿಸುವ ಮಂತ್ರ...
ಚತುರಾಕ್ಷರಂ (ಎಣ್ಣೆಪು. ೨-೬-೩೩); ಇಚ್ಛ ಣಿಗೆಯನೇಜುತಲೆವರಿಗೆಯ
ನಿಕ್ಕಿ ನಚ್ಚಿನ ಭಟರೆಯ್ನಿ ಬರಲು (ಅನಂಚ. ೧೮-೭೨).

[$<$ ನಿಚ್ಛ ಣಿಗೆ?]

ಇಚ್ಛ ಯ್ನು 'ಇಚ್ಛೆ ಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛ ರ (ನಾ). ಎರಡು ಎಳೆಯ ಹಾರ, —ಸರ: ಬೆಚ್ಚಿದಕ್ಕೆ ಪುಲೆ
ಗಣ್ಣುಳೆಯ ನುಣ್ಣುತ್ತುಗಳ ಇಚ್ಛ ರಂ ಕುಚದಿಟ್ಟಡೆಗಳೊಳಿಟ್ಟಣಿಸುತಿರೆ
(ರಾಘ. ೭-೩೩). [ಇಚ್ಛ ರ ($<$ ಎರಡು) + ಸರ]

ಇಚ್ಛ ವಡಿ 'ಇಚ್ಛೆ ವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛ ಳ (ನಾ). (?): ಬಲುಭಂಡನೀ ಬೃಹನ್ನಳೆಯಂತೆ ಗಿಜ್ಜೆಯಿಚ್ಛ ಳದೆ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರೋಜಿ ನಿಳಯದೊಳಗಿರಲಾಗದಿರಲವಲಕ್ಷಣವಾದರೂ
(ಜಗದಾ. ೧೪೮). [?]

ಇಚ್ಛ ಳಗಾತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು (?): ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ ಇದ್ದಾಗ ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ
ಹಂಗೇನು ಇಚ್ಛಾ[ಚ್ಛ]ಳಗಾತಿ ತಾಯಮ್ಮ ಇದ್ದಾಗ ಉಚ್ಚವರ ಸಂಗ
ನಮಗೇನು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೯೬). [ಇಚ್ಛ ಳಗಾತಿ + -ತಿ ($<$ - ಇತಿ)]

ಇಚ್ಛಾರಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಚಾರಿ; ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋ
ಗಿಸುವಿಕೆ; ಸವ್ಯ ಸಾ ಚಿತ್ತ: ಹಲಜನರವರಾಗಿ ಅವರೊಳು ತಾಗೆ
ಕಾದುವೆನಾನಿಚ್ಛಾರಿಯಲಿ (ಹೆಬ್ಬರ. ೨೮-೧೦). 'ಇ ಚ್ಛಾರಿ ಗೊ ಳ್'
ಪರಾ. ೨. ಎರಡು ಪಕ್ಕ, —ಮಗ್ಗುಲು: ಇಚ್ಛಾರಿ ಮಕರತೋರಣ
ರತ್ನಕೀಲಿನಿಚ್ಛಳ ಹೊನ್ನ ತೋರಣದಿ ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಪೊಟ ಮಟ್ಟಳು ಪುರ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಚ್ಚವಮೂರು ತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೮).

[ಇಚ್ಛ ರ ($<$ ಎರಡು) + ಚಾರಿ]

ಇಚ್ಛಾರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚಾರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು;
ಎಡಗೈ ಮತ್ತು ಬಲಗೈ ಎರಡನ್ನೂ ಬಳಸಿ ಶರಸಂಧಾನ ಮಾಡು:
ಇಚ್ಛಾರಿಗೊಂಡು ನರನಿಚ್ಛ ಕೆಂಗಣಿಗೋಲ... ನಿಚ್ಛಳದ ನಿಡುಸರಳ
ಪೆಚ್ಚಿದವು ನಿಮಿಷದೊಳ್ ಮುಚ್ಚಿದವು ಗಗನಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೮);
ಎನಿದಿಚ್ಛಾರಿಗೊಂಡೆನೆದಪನೆ? — ಈ ಗಹನವಿದ್ಯೆಯಂ ನಾನನಿತೆ ಬಲ್ಲೆ
ನೆಂದೆನಿಸಿದ್ದೆ! (ಹೆಬ್ಬರ. ೨೮-೯೫). [ಇಚ್ಛಾರಿ + ಕೊಳ್]

ಇಚ್ಛಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ). ಎರಡು ಸಾಲು: ಇಚ್ಛಾಲು ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆ
ಯಲ್ಲಿ ಹಿಡುವೆನೆಂದರೆ ಮಣ್ಣಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಇಚ್ಛ ರ ($<$ ಎರಡು) + ಸಾಲು ($<$ ಸಾಲೆ)]

ಇಚ್ಛಿ ಗ 'ಇಚ್ಛೆ ಗ' ನೋ.

ಇಚ್ಛಿ ಡಿ 'ಇಚ್ಛೆ ವಡಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛಿ ಸು, ಇಚ್ಛಿ ಯ್ನು, ಇಚ್ಛಿ ಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸೆಪಡು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು:
ಅಯ್ಯಳ ಬೆದೆ ಮಣ್ಣು ಇದನಿಚ್ಛಿಸುವಗೆ ಸಲ್ಲದು ಅಕ್ಷಯ (ಮೈ. ೧೯೪೬, ೧೫-೨೪; 897). ಇಚ್ಛಿ ಯ್ನು: ಮುನ್ನಮೆ ತನ್ನಂ ಬರಿಸಿ
ಕನ್ನೆಯಂದಮಂ ವಿಸ್ತರಮುಜಯಲಿಚ್ಛಿಯ್ನು [ಪಾಠಾಂ. ಚೈಸು]ತಿರ್ದ
ಜನಾರ್ದನನಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೪-೭ ವ). ಇಚ್ಛಿ ಸು: ಸಾವ
ಪದದೊಳು ಧರ್ಮಕ್ಕಿಚ್ಛಿಸುವೆನೆಂಬಾತಂ ಕಿಚ್ಛಿ ದ್ದೆ ಬಾವಿ ತೋಡು
ವವನಂ ಪೋಲ್ಪುಂ (ಸ ಮ ಪ. ೬-೪೦); ಭವಸಂತಾಪವಿಲೋಪಮಂ
ನಿಯಮದಿಂದಿಚ್ಛಿಸವಂ ನಿಚ್ಛಮುತ್ಸವದಿಂ... ಭಕ್ತಿರಮೆಯಾ ಪರ್ವಂ
ಚಿರಂ ನಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ವಲಂ ವರ್ತಿಕೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೮೨); ಮುನಿಗಳ ಬರವ
ನಿಚ್ಛಿಸುತ ತಾನೊಬ್ಬ ಮುನಿಯಂತೆ ಜಾನಿಸುತಿದ್ದಾ (ಭರಣ. ೩-೨೬).

[ಇಚ್ಛಿ + - ಇಸು]

ಇಚ್ಛು ಮಿನಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿನಾ.

[ಇಚ್ಛು + ಮಿನಾ ($<$ ಮಿನಾ)]

ಇಚ್ಛಿ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಸೆ; ಇಷ್ಟ: ಕಾಮಕಾಂತೆ ಬಲಿಯಂ
ತನ್ನಿಚ್ಛಿಯಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣವುರಂ ತೀವಿದ ಮಾಚ್ಚಿಯಾಯ್ನು...
ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೪); ಎರ್ವೆಯೊಳ್ ಬೈತಿಚ್ಛಿ
ಯೊಳ್ ಕೂರ್ಮ ತಳ್ಳಿರವಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೨೩); ನೋಡುವೊಂದಿಚ್ಛಿ
ಪರ್ಚಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪೧); ಅಕ್ಷಣದೊಳಿಚ್ಛಿಯ ಕೆಲ್ಲಿಯಲಿ ಕಾದಿದನು
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೩೪); ಬೆಚ್ಚನಾ ಮನೆಯಾಗಿ ವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಾಗಿ ಇಚ್ಛಿ
ಯನು ಅಜುವ ಸತಿಯಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಛಿ ಹಚ್ಚಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೧);
ತನ್ನಿಚ್ಛಿಗೂ ಸಾಣೆತಲೆಗೂ ಮದ್ದಿಲ್ಲ (ಗಾಥ). ೨. ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು;
ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ವಸ್ತು, —ವಿಷಯ: ಶ್ರೀ ಪ್ರಭುಮಾಣ ಪರಮ
ಸುಭಗನ್ ಸಗವರ ಗನ್ಧಾಸ್ತಿ ಪಾರ್ವರ್ ಇಚ್ಛಿ (ಎಕ. XVI, ಮದ್ದಿ. ೧೧೮-೨; 8ನೆಯ ಶತ); ಸಂತತಂ ಬಂದವಾ ನೃಪನ ಮನದಿಚ್ಛಿಗಳು
ಬರುತಮಿದರ್ವು ದೇಶದೇಶದ ಸುವಸ್ತುಗಳು (ನಂಬಿರ. ೫-೧೬); ಅಕ್ಕ
ರಿಗರಾಭಣಂ ಬುಧರಿಚ್ಛಿಯಚ್ಛು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೨೫). ೩. ಅಂಕೆಯ
ಲ್ಲಿರುವ ಅಥವಾ ಅಧೀನವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯ: ಸಾವೆ
ನಿಮತಿಚ್ಛಿಯೆನೆ ಪೊಣದಾರ್ವಂ ತಲ್ಲಿಜುದು ಗೆಲ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೧);
ಅರಸುಮಾನೆಯುಂ ತಿರಿಪುವರಿಚ್ಛಿ (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೮); ಮರಣವದು
ನಿನ್ನಿಚ್ಛಿ ಹೋಗಿಂದ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೮); ಮದಸೊಕ್ಕಿದಾನೆ ಮಾವುತ
ನಿಚ್ಛಿಯಿದ್ದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೬-೩೬). ೪. ಮನ ಬಂದ ರೀತಿ;
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ; ಸ್ವೀಚ್ಛೆ: ಪುಚ್ಚವಣಂ ನೋಡುವೆನ್ನಿಚ್ಛಿಯೊಳಿ ಮುನಿ
ಯವರದ ಮಹಿಮೆಯನೆನುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೦); ಇರದೊಯ್ಯುದು
ತನ್ನಿಚ್ಛಿಗೆ ವರಯೌವನದಂದು ಪುರುಷನಂ ಪ್ರಕೃತಿ ರಜಂಬೊರೆದು ತಿರು
ಪುತ್ತಿ (ಕಾದಂಪು. ೫೩೫); ತೆಂಗಾಳಿ ತನ್ನಿಚ್ಛಿಯಿಂ ನಡೆತಂದಪ್ಪುದು
(ಕಬ್ಬಿ ಕಾ. ೫೫). ೫. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಸಮ್ಮತಿ: ಇಚ್ಛಿಯಣಮಿಲ್ಲ
ದೊಡಂ ತೆಗೆದಳ್ ಕರಂ ಮನಂ ಕಿಡೆ ಪೊಸತಪ್ಪದೊಂದು ಪಿಡಿಗಂಕುಶ
ಮಿಟ್ಟು ಮರಳ್ಳುವಂದದಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೭೨); ಅರಸುಗಳ...
ಮಂತ್ರಿಗಳಿಚ್ಛಿಯಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೮-೫); ಒಡೆಯ
ರಿಚ್ಛಿಯನಜುದುಚಿತದೊಳು ನಡೆಯಲಜೆಯದ ಭಕ್ತಿಹೀನಂ ಕೊಡಲಿ
ಯಂದದ ಪಾತಕನೊಳೆಂ ಗುಣವಜಸಲುಂಟೆ (ಸಾ ನಂ ಚ. ೭-೪೬).

೬. [ಗಣಿತ] ತ್ರೈರಾಶಿಕದಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ಒಂದನೆಯ ರಾಶಿ : ಇಚ್ಛೆ ಫಲಂ ಪ್ರಮಾಣಮೆಂಬಿವು ನಿಚ್ಚಲು ತಾಂ ಮೂಜು ರಾಶಿ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. I, ೧೧-೧೩).

ಇಚ್ಛೆಯರ್ (ಬಹುವ) : ಮತ್ತಮೊಂದೆಡೆಯೊಳೊರ್ವರ ತೊಟ್ಟು ಲಲಿತಾಂಗಂ ಬಂದನಿನ್ನಾವಾತನ ತೋಟ ಪಿಂಗುವಿನಂ ನೆರೆವನೆಯೊಳಿದುರ್ ಬರ್ಪಮೇಲುಮೆಂದು ತನ್ನಾಳ್ವಿಚ್ಛೆಯರಪ್ಪ ಬಧಿರೆಯರ್ ಗಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೪೯). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾ]

ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾತಿ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟಾನುಸಾರ ನಡೆಯುವವಳು; ಪ್ರಿಯೆ; ಮನದನ್ನೆ : ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿ ಗಡ ಕಡುಚ್ಛೆನ್ನಿ ದೆಡೆ ಪಿಡಿದೊಡೆಳಸಿ ಪೇಟ್ಟು ದು ಗೆಯ್ಪರ್ಪನ್ನಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಚೆನ್ನೆ ಗಡಂ ಪಿಡಿದೊಡೆಳಸಿ ತಾಂ ಪೇಟ್ಟಿಡೆ ಗೆಯ್ಪನ್ನಳ್ ಗಡ] ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೆ ಮನ್ನಿಸದಿರ್ಪನೆ ವಿಚಿತ್ರದೂರಂ ಜಾರಂ (ಸಮಸ. ೫-೫೬). ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ : ೨. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವವಳು; ಸ್ವೈರಿಣಿ : ಉಗಿದು ತಿಂಬಾ ರಕ್ಕಸಿಯರಾಶಾಪಿಶಾ ಚಿಯರಿಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿಯರು [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಛೆ ಗಾತಿ] ಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೨). ಇಚ್ಛೆ ಗಾತಿ : ೨. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ : ೧. ಬಿಚ್ಛತಮಾಡುವಿಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿಯರೊಳ್ (ಅನಂತ. ೭-೨೪ ವ). ೩. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ ದೇವಿ : “ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿಯೆಂದು ರತಿ” (ಕಶಸಾ. ೨-೧೪); “ಏಲುಂಜವ್ವನೆಯುಮಿಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿಯು ರತಿಯೊಳ್” (ಕವಿಕಂ. ೨೮); ನೆಲವೀಡಿನೊಳಿದಿಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ ಕೇಳ್ವು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೧೨). ೪. ಗೆಳತಿ (ದಕ. ೪). ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿ : ೨. ಲಿಂಗಿಯುಂ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿಯುಂ ಸೂಳಿಯುಂ ಮೊದಲಾದವರ್ಗಳಂ ಪೊದಲಾಗದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೫-೭). ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ : ೩. ನನೆಯಂಬನು ಶಿವಶಾಪದಿಂದ ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿಯನ್ನಗಲಿ (ತವನಿ. ೧೪೨).

[ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟ + -ತಿ]

ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟ, ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ, ಇಚ್ಛೆ ಗಾಟ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟ ದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಪ್ರಿಯ; ವಿಧೇಯ : “ಯಥಾಕಾಮಾ, ಸ್ವರುಚಿ, ಸ್ವಚ್ಛಂದಃ, ನಿರವಗ್ರಹಃ-ಈ ಫ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ಕಾಟಂ” (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೪); ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟರೊಳ್ ಕೂಡೆನೆ ತೋಳ್ಳಿ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ (ಅನಂತ. ೮-೨೭); ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಂ ನಗೆಕಾಟರುಮಿಚ್ಛೆ ಕಾಟರುಂ... ನಡೆತಂದರ್ (ಪುಸ್ತಪು. ೮-೪೨); ನಡೆವಳಿ ಕಾಟಂ, ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟ : ೧. “ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟತನ” ಪರಾ. ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ : ೧. ಭಕುತರಿಗಿದ್ದಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಿನಗಿಲ್ಲ ಭಕುತರಿಚ್ಛೆ [ಚ್ಛೆ] ಗಾರ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೩೮-೪). ಇಚ್ಛೆ ಗಾಟ : ೨. ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ : ಎನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಗಾಟನ ಬಿಚ್ಛಪಟ್ಟಿಯ ಕೈಗನ್ನಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧-೯). ೩. ಗೆಳೆಯ (ದಕ. ೪).

[ಇಚ್ಛೆ + -ಕಾಟ]

ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟತನ, ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟತನ, ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿ. ೨. ಮುಖದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತನಾಡುವುದು : ಮಂತ್ರಿಗಮಿಚ್ಛೆ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಛೆ] ಕಾಟತನಮೇ (ಗದಾಯು. ೫-೪೬; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೯). ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟತನ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂ ತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತನ : ೩. ಪ್ರಣಯ; ಪ್ರೀಣನ; ಅನುನಯ : ನಗೆ ಸಬ್ಬವಂ ಬಿನದಮೆಂಬಿವಳುಂ ಲಲಿತಾಂಗನಂ ಮನಂ ಗೊಳಿಸುವರಿಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತನದ ಲಲ್ಲಿಯ ಸಗ್ಗದ ದೇಸೆ ಕಾರ್ತಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೨-೭೧); ಪದಯಿಸೆ ಸೊಂಕಿ ಸಂಕೆಗಡೆ ಮೇಳಿಸಿ... ನಾಣನೊಕ್ಕುದ ನಟದಿಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತನದ ಲಲ್ಲಿಗಳಂ ನುಡಿದಂತಲಂಪಿನುಬ್ಬಿದಿಗಮನಾ ಲತಾಂಗಿಗೆ ನೃಪಂ ಪಡೆದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೦). [ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟ + -ತನ]

ಇಚ್ಛೆ ಗ, ಇಚ್ಛೆ ಗ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವವನು; ವಿಧೇಯ : ನಾನು ವಿಪ್ರನು ಮಿತ್ರರರಸನಿಚ್ಛೆಗರು ಸಂಧಾನಿಪೆ ವಿಪ್ಪ ತೇಜವನು ಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರು ವ್ಯಂತರೇಂದ್ರರು ನೀನದನುಸರ ಬೇಕೆಂದ(ಭರಚ. ೩೮-೬); ಮಡದಿಯರನಳಲಿಸದಿರಿಚ್ಛೆಗನಾಗಿರವರೊಡನೆ (ಶಂಕದಾ. ೧೩-೬). ೨. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿತು ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೊಗಳಿ ನುಡಿಯುವವನು : ರಾಜಾಂಗವನೆ ತೋಜಿ ನುಡಿದೆಯಲ್ಲದೆ ನೀನು ವ್ಯಾಜ್ಯಾಂಗವೊಂದನ್ನಾಡಿದೆಯಾ ತೇಜಸ್ವಿಯೇ ಕೊಬ್ಬುಗೊಳಗುವ ನದು ರಾಜರೊಡೆ ತಾನೆಂದನಿಚ್ಛೆಗನು (ಭರಚ. ೪೮-೯೮). ಇಚ್ಛೆ ಗ : ೧. ನರೋತ್ತಮಪತಿ ಸರಪರಿಯಂಕ ಸರನ ಕೂಡ ಇಚ್ಛೆಗನೆ ಸರನಾಥ ನಾರಾಯಣ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೦). ೨. ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗರು ನನ್ನನ್ನು ಆಳತೆಗೆಟ್ಟು ಹೊಗಳಿ ಜನರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ (ಬೀರಬ. ೧೪೫).

[ಇಚ್ಛೆ + -ಗ್ಯ. / ತೆಲು. ಇಚ್ಛೆ ಗ]

ಇಚ್ಛೆ ಗತನ (ನಾ). ಹೊಗಳಿ ಮಾತನಾಡುವುದು; ಮುಖಸ್ತುತಿಯ ಸ್ವಭಾವ : ನಿನ್ನಿಚ್ಛೆ ಗತನದ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ಮಾತನಾಡುವುದು ನನಗಾ ದುದಿಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧-೪೫); ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಬಲ್ಲರಿಚ್ಛೆ ಗತನದಲ್ಲಿ ಪೊಗಳಿ ಪೊಗಿ ನಲಿವ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗರು ಕಡುಗಾಂಪರವನೆಯೊಳಗಿಲ್ಲನರರ ಸುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೮೫). [ಇಚ್ಛೆ ಗ + -ತನ]

ಇಚ್ಛೆ ಗಾತಿ ‘ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿ’ ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ ‘ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟ’ ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಗಾರ್ತಿ ‘ಇಚ್ಛೆ ಕಾರ್ತಿ’ ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಗಾಟ ‘ಇಚ್ಛೆ ಕಾಟ’ ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಸೆಗೆ ಭಂಗವಾಗು; ಬಯಕೆಗೆ ಕೇಡೊದಗು : ನಗೆ ಪೊಗೆ ಮೊಗಮಂ ಪೊದಟ್ಟುಲರ್ಡ ತಾವರೆಯೆಂಬ ವಿಮೋಹದಿಂದ ಮೊಗಂಬುಗಲೊಡಮಾ ತಳೊಡದರಿಯ ಸುಯ್ಯಳ ಬೆಂಕಿಯೊಳಿಚ್ಛೆಗಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು] ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಳಿ ಮುಂದೆ ಬಿಟ್ಟು... ಪಾಟ ದುವುನ್ನದಾಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಧಾ. ೫-೧೦). ೨. ಅವೇಕ್ಷೆ ಕಡಮೆಯಾಗು; ರುಚಿಯಿಲ್ಲವಾಗು : ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿ... ಅನ್ನಪಾನದಿಚ್ಛೆಗಿಟ್ಟುಜಿ ಕೋಪತಾಪದಲಿ ಉಣ್ಣುದುರಿಯುತ್ತ (ಅಮೃತ. ೨-೬೬). ೩. ಎಚ್ಚರೆ ತಪ್ಪು; ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪು : ಓಡಲುರಿಗುಂ... ನುಡಿ ತಡವಕ್ಕು ಮಿಚ್ಛೆಗೆಡುಗುಂ ಗಡ ನಲ್ಲರಗಲ್ಲೆಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೦); ಬೀರರವರು ಮಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟು ಮರವಟ್ಟರೆನೆ ಕುಳ್ಳರದೆ ತಣ್ಣು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೮-೮೬).

[ಇಚ್ಛೆ + ಕೆಡು]

ಇಚ್ಛೆ ಗೆಯ್, ಇಚ್ಛೆ ಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು; ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸು : ಪರಿವಾರಿಸಿ ಪಾಟಮೋದಲಚ್ಛೆರಸಿಯ ರಾಡಲಚ್ಛೆರಸಿಯರ್ ಮನದಿಚ್ಛೆಯನಿಚ್ಛೆಗೆಯ್ಯ ಲಚ್ಛೆರಸಿಯರೆಂದೊಡೆಪೊ ಗಟ್ಟುದೋ ಜಿನಚಂದ್ರವಿಭೂತಿಲೀಲೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭೫). ಇಚ್ಛೆ ಗೈ : ೨. ಇಷ್ಟಪಡು; ಸಂಕಲ್ಪಿಸು : ಸಕಲದೇವಾತ್ಮಕಂ ನೀನಿಚ್ಛೆಗೈದು ದತಿಸುಕರದಿಂದಪ್ಪುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೪೨).

[ಇಚ್ಛೆ + ಕೆಯ್ಯ]

ಇಚ್ಛೆ ಗೈ ‘ಇಚ್ಛೆ ಗೆಯ್’ ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಕೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಯನ್ನು ತೋರಿಸು. ೨. ಮರುಳುಗೊಳಿಸು; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಆ ಬಳಿಯರು ಇಚ್ಛೆಗೊಳಿಸುವರೆಂದು ಗುಂಪಂ ಬಿಚ್ಛಿ ಗುಂಪಿಸಲಿಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಪಾಟುವರಾಗಳೇ ಸಾಳುವನ ಪರಿಯಿಂದ (ಬಸಪು. ೪೦-೭೬). [ಇಚ್ಛೆ + ಕೊಳ್ಳ + -ಇಸು]

ಇಚ್ಛೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ, ಇಚ್ಛೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮೊತ್ತವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ಕ್ರಮ: ಉದಯರಾಗಾ ಹೇಳಿಸುವುದು, ಹಲಗೆ ಬರೆಯಿಸುವುದು, ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದ ಓದಿಸುವುದು, ಇಚ್ಛೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಹಾಕಿಸುವುದು ಇದೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವಿವಾಭ್ಯಾಸ ಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು (ಮುಸುಗ. ೪). ಇಚ್ಛೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ (ದಕ. ೪).
[ಇಚ್ಛೆ + ಟಿಪ್ಪಣಿ]

ಇಚ್ಛೆ ಬೋನ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಭೋಜನ; ಬಯಸಿದ ಊಟ: ನೇಮದ ಮಹಂತರಿಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಬೋನನ ನೀಡಿ ಮಿಂಡಜಂಗಮರೆಲ್ಲ ಬೇಡಿ ದರ್ಭಗಳ ಕೊಡುತ (ಮದಿಕ್ಯಾ. IV, ೮೨೩ ಬಸಸ್ತೋ).
[ಇಚ್ಛೆ + ಬೋನ]

ಇಚ್ಛೆ ಯಜ್ಞ (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಇಂಗಿತವನ್ನು ಅರಿ: ಮನವೆಳಸಿದ ಮೋಹನ ತೋರಿದ ಕಣ್ಣಿನೊಳಿಟ್ಟ ಸುತಿಚ್ಛೆಯಜ್ಞತು ಇನಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ಕೂಡಿಯವನಿಂದ ಘನಸುಖವಡೆಯಬೇಕೆಂಬ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೫೫). [ಇಚ್ಛೆ + ಯಜ್ಞ]

ಇಚ್ಛೆ ಯಾಣ್ಣ (ನಾ). ಪ್ರಿಯತಮ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಮನದನ್ನು: ಎಲ್ಲದಂ ಸೊಬಗಿನಾಗರಮೆಲ್ಲದನಿಚ್ಛೆಯಾಣ್ಣಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫); ಆಗಲೊರ್ವಳಿಚ್ಛೆಯಾಣ್ಣನೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಮನದಾಕೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೯ ವ). [ಇಚ್ಛೆ + ಆಣ್ಣ (< ಅಳ್ಳ)]

ಇಚ್ಛೆ ವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಇಚ್ಛೆವಟ್ಟೊಡಮಗಳ ನಿತ್ತಪೆಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೮೬ ವ). [ಇಚ್ಛೆ + ವಡು]

ಇಚ್ಛೆ ಸಾವು (ನಾ). ತನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಪಡೆಯುವ ಸಾವು; ಸ್ವೀಚ್ಛಾಮರಣ: ಮಾರಾಣಿಯುಂ ಪತಿಪಾದಮೂಲದೊಳ್ ಪಟ್ಟು ಪೊಂದಿದಳಿರುಳೆ ಇಚ್ಛೆ ಸಾವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೬-೧೩೦). [ಇಚ್ಛೆ + ಸಾವು]

ಇಚ್ಛೆ ಉಗು 'ಇಚ್ಛೆ ಉಗು' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಸು 'ಇಚ್ಛೆ ಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆ ಕೆ (ನಾ). ೧. = ಇಚ್ಛೆ ಕೆ (?). ೨. [ಗಣಿತ] ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಮೊತ್ತ, —ಲಬ್ಧ. [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛೆಯಿಸು 'ಇಚ್ಛೆಯಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛೆಯಿಸು 'ಇಚ್ಛೆಯಿಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾಕಾರ (ನಾ). ಆದರ; ಸತ್ಕಾರ: ಗಂಧೋದಕಮನುಯ್ದು ಕೊಟ್ಟು ರಘುವೀರಂಗಿಚ್ಛಾಕಾರಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವಾಂಗಪ್ರಣತನಾಗಿ ಕಾಣ್ಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೩೭ ವ); ಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಲವಾಂಕುಶರಂ ಕಾಣ್ಬುದು ಮನರಿಚ್ಛಾಕಾರಂಗಿಯ್ದು ಮಣಿಮಯಾಸನಮಂ ಕುಡುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೬ ವ). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಾಕಾರಂಗಿಯ್, ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಕರಿಸು; ಆದರಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಅಂತು ಬರ್ಪದನಸರಾಜಿತಾಮಹಾದೇವಿಕಂಡಿದಿರೆಟ್ಟೇ ಲಿಕ್ಕಿ ಬಟಾಯಮಿಚ್ಛಾಕಾರಂಗಿಯ್ದುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೧೩ ವ).

ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ: ಏಕೆ ಕಾಡುವಿರಿ ನಿಮ್ಮಣ್ಣನೊಳ್ಳಿಮೊಡನೇ ಕನ್ನೆ ನುಡಿದು ಗೆಲ್ಲಳೆ ಸಾಕು ಸೈರಿಸಿರೆಂದು ವಿನಯದಿಂದವರಿಗಿಚ್ಛಾಕಾರ ಗೈದಳಾ ತಾಯಿ (ಭರಣ. ೪೦-೭೮). [ಇಚ್ಛಾಕಾರ + ಕೆಯ್]

ಇಚ್ಛಾಕಾರಗೈ 'ಇಚ್ಛಾಕಾರಂಗಿಯ್' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾದಾಸ್ಯ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಗಳಿಗೆ ದಾಸನಾಗುವುದು; ಸ್ವಂತ ಇಷ್ಟ ದಿಂದ ದಾಸನಾಗುವುದು: ಸಂಪ್ರದಾಯ ದಾಸ್ಯ, ಇಚ್ಛಾದಾಸ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೨೩). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ದಾಸ್ಯ)]

ಇಚ್ಛಾನುಡಿ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಗನುಸಾರವಾದ ಮಾತು; ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಹೇಳುವ ಮಾತು (ಉಕ. ೪). [ಇಚ್ಛಾ + ನುಡಿ]

ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ (ಅ). ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ; ಅಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟಂತೆ (೪). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾನುಸಾರಂ]

ಇಚ್ಛಾಪತ್ರ (ನಾ). ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಬರೆದಿಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಉಯಿಲು: ಉಯಿಲುಗಳು, ಇಚ್ಛಾಪತ್ರ (ಭಾಧಾನ. ೨೯೩). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಾಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಪೂರ್ತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಪ್ರಸವ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಆಸೆಯಾಗುವಿಕೆ. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಪ್ರಸವ)]

ಇಚ್ಛಾಬಲ (ನಾ). ದೃಢಸಂಕಲ್ಪದ ಶಕ್ತಿ; ಸಂಕಲ್ಪಶಕ್ತಿ: ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಇಚ್ಛಾಬಲವುಬೇಕು (ವಿಚಾಮಂ. ೧೯). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಬಲ)]

ಇಚ್ಛಾಭೋಜನ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾದ ಊಟ; ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಊಟ: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರಿಗಲ್ಲದೆ ಬೇಜಿ ಇಚ್ಛಾಭೋಜನ ವನಿಕ್ಕಿದರೆ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗೆ ಉಚ್ಚೆಯ ಹೊಯಿದು ಹವಿಯ ಬೇಳ್ತಂತಾ ಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೫೯೫); ಚರಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ... ಇಚ್ಛಾಭೋಜನನ ನೀಡಿಸುತ್ತ (ಭೈರಸೂ. ೧೮೪). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಭೋಜನ)]

ಇಚ್ಛಾಮರಣ (ನಾ). = ಇಚ್ಛೆಸಾವು. [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಮರಣ)]

ಇಚ್ಛಾಮರಣಿ (ನಾ). ತನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಸಾವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು. ಉದಾ: ಭೀಷ್ಮ. [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾಮರಣಿ]

ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರ (ನಾ). ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ; ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರ: ಕೂಡಲಸಂಗನ ಮಹಾಮನೆಯಲು ಅಸ್ತಿಗ್ರಾಹಕನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಜಗಜುಗವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೩೫).
[ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಮಾತ್ರ)]

ಇಚ್ಛಾಯಿತ (ಗು). ಬಯಸಿದ; ಆಸೆಪಟ್ಟ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪). IP "ಆಶಾ ತೃಷ್ಣಾ ಪಿಚಾಯತಾ" ಎಂಬುದನ್ನು ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು 'ಇಚ್ಛಾಯಿತ' ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಪದವಿಭಾಗಮಾಡಿಕೊಂಡಂತಿದೆ. [?]

ಇಚ್ಛಾರೂಪಿ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲವನು; ಕಾಮ ರೂಪಿ: ಅವರು ಇಚ್ಛಾರೂಪಿಗಳೂ ಅತ್ಯಂತ ಮಾಯಾವಿಗಳೂ ದಯಾ ಶೂನ್ಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು (ತುಳಸಿ. ೫೦); ಸುಳಿಸುಳಿದನಿಚ್ಛಾರೂಪಿ ಸಾಧದಿಂ ಸಾಧಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೮-೧೦೬). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾರೂಪಿ]

ಇಚ್ಛಾವಂತ (ನಾ). ಹಲವು ಆಸೆಗಳುಳ್ಳವನು (ದಕ. ೪).
[ಸಂ. ಇಚ್ಛಾವತ್]

ಇಚ್ಛಾವತಿ (ನಾ). ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು; ಬಯಕೆಗಾತಿ: "ಇಚ್ಛಾವತಿ ಕಾಮುಕಾ-೨ ಸ್ವಕ್ಕಂದನ ಪುರುಷಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಇಚ್ಛಾವತಿ]

ಇಚ್ಛಾವಿಘಾತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಹಾನಿ, —ಕೇಡು: ಸೀತೆಯಂ ರಾಮಂ ಗೊಪ್ಪಿಸುವುದೆ ನೀತಿಯುಂ ನಿರ್ವಾಹಮುಂದು... ವಿಭೀಷಣಂ ಸುಭಾಷಿತಂಗಳಂ ನುಡಿಯೆ ತನಗಿಚ್ಛಾವಿಘಾತಿಯಂ ಮಾಡಿದನೆಂಬನಿತ ಷೋಳಾ ದನುಜಂ (ಸಂಚತಂ. ೧೬೫-೧೦). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ವಿಘಾತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] (ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ) ಸಂಕಲ್ಪರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿ: ಪರಮೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಪ್ರೇರಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಎಂದು ಈಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೨); ಶಕ್ತಿಗಳು — ಇವು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಅದಿಶಕ್ತಿ, ಪರಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಚಿತ್ ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಆರು ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿವಾಕೋ. ೩೭); ಫುಟ್‌ಬಾಲ್ ಆಡಲು ಹೊರಟರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆಟವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಲಮ. ೬೩). [ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಶಕ್ತಿ)]

ಇಚ್ಛಾಸಿರ 'ಇರ್ಫಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತನ್ನ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ; ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ: ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುತ್ತದೆಂದೂ ಸನಾತನಧರ್ಮವು ಅನ್ನುವುದಿಲ್ಲ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೨೦).

[ಸಂ. (ಇಚ್ಛಾ + ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ)]

ಇಚ್ಛಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ನನ್ನ ಇಚ್ಛಿತವು ಮನೋರಾಜ್ಯದಂತೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮವಾಗಿದೆ (ಜೀವಮ. ೨). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛಿಸು, ಇಚ್ಛೆಯಿಸು, ಇಚ್ಛೈಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು; ಕೋರು: ಶಿರವಾಗಿ[ಗ]ಲಿಚ್ಛಿಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೩-೪೨); ಇಂತಹ ಹತ್ತಿರದ ಹೂ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಬೆಳಗಬೇಕೆಂದು ಕೇಶವ ಇಚ್ಛಿಸುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಮುಂಗಾಮು. ೬೫); ಮುತ್ತೈದೆಯ ಸಾವಿಚ್ಛಿಪೆನು (ಕವಿಸೋ. ೫೬). ಇಚ್ಛೆಯಿಸು: ಮೆಚ್ಚಿ ವಸುದೇವನ ಕೊರಳೆ ತೊಡಚಿದಳು ನವರತ್ನಮಾಲೆಯನಿಚ್ಛೆಯಿಸಿ ಗಂಧರ್ವದತ್ತ ವಿನಾಹವಿಧಿಯಿಂದ (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೮-೩೬). ಇಚ್ಛೈಸು: ಅಮಳನಭೇಶ್ರೀಗಲಂಕಾರಮಂ ಮಾಳ್ವನೆನುತಿಚ್ಛೈಸಿ (ರಾಜಶೀ. ೧೧-೧೯); ಅಂಕಾರೋಹಕಿಚ್ಛೈಸ ಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕೈಗಲನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫-೧೮೦).

[ಇಚ್ಛೈ + -ಇಸ್ಯು]

ಇಚ್ಛುಕೆ (ನಾ). ೧. ಬಯಸುವವನು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು; ಅಭ್ಯರ್ಥಿ; ಉಮೇದುವಾರ. ೨. ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು: ಆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳೂ ಕಾಮನೆಗಳೂ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ, ತಳಮಳಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದವು. ಆ ದಾಹ, ಆ ಸಂತೋಷ ಶಾಂತಿಯ ಇಚ್ಛುಕನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೮೧). [ಸಂ.]

ಇಚ್ಛೈ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ: "ಇಚ್ಛಾ, ಕಾಂಕ್ಷಾ, ಸ್ವಪ್ನಾ, ವಾಂಛಾ, ಕಾಮಃ, ಈಶ್ವಾ (ಕಾಮನಾ), ರುಚಿಃ, ಆಶಂಸಾ-ಈ ಲ ಇಚ್ಛೈ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೨೫); ಮೇಲೊಂದು ಗರುಡ ಹಾರುತ್ತಿರುವ ಕೆಳಗದರ ನೆರಳು ಓಡುತ್ತಿರುವ ಅದಕ್ಕೊ ಅದರಿಚ್ಛೈ ಹಾದಿ ಇದಕ್ಕೊ ಹರಿದತ್ತ ಬೀದಿ (ಗಣೇಶ. ೩೯-೩). ೨. [ಗಣಿತ] ಬಯಸಿದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಮೊತ್ತ; ಲಬ್ಧಿ.

[ಸಂ. ಇಚ್ಛಾ]

ಇಚ್ಛೈಕಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಛೈಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೈಗ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಿತು ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೊಗಳಿ ನುಡಿಯುವವನು: ದನಿ ಲೇಸು ಮೇಳದ ಜೋಕೆ ಲೇಸಾಳಾಪ ವನುಭವ ಲೇಸು ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಜಿನನಾಮ ಕೂಡಿತು ಲೇಸು ಲೇಸೆಂದು ರಾಯನ ಮುಂದೆ ನುಡಿದರಿಚ್ಛೈಗರು (ಭರಣ. ೧-೮೬). [ಇಚ್ಛೈ + -ಗೈ]

ಇಚ್ಛೈಗಾರ್ತಿ 'ಇಚ್ಛೈಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಇಚ್ಛೈಸು 'ಇಚ್ಛೈಸು' ನೋ.

ಇಚ್ಛಾಸಿರ 'ಇರ್ಫಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಜಹರನಾಮೆ 'ಇಜಾರನಾಮ' ನೋ.

ಇಜಾ (ನಾ). ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಗಾಯ; ನೆಟ್ಟು.

ಇಜಾಳಗು = ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಬಾರಿಬಿದ್ದು ಕದ್ದಿಗಳು ಸರಿದು ಎತ್ತುಗಳು ಮನುಷ್ಯರುಗಳು ಇಜಾಳಗುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೦೮).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಪಾರ. ಈಜಾ]

ಇಜಾಫೆ (ನಾ). ಬಡತಿ; ವೃದ್ಧಿ: ಅನೇಕರಿಗೆ ಕಾಲೋಚಿತವಾಗಿ ಇಜಾಫೆಯನ್ನು ಸಹ ಅಪ್ಪಣೆ ದಯಪಾಲಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೬).

[← ಅರ. ಇಜಾಫಾ]

ಇಜಾರೈ, ಇಜಾರೈ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆ ಕರಾರು; ಕಂದಾಯದ ಅಥವಾ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಒಪ್ಪಂದ (ಕೃಷ್ಣಗ. II, ೫೫೦). ಇಜಾರೈ: ಅದಲ್ಲದೆ ದೇವೀ ಸಿಂಹನ ಇಜಾರೆ! ಅವನು ಸರ್ಕಾರದ ಹಣವನ್ನು ವಸೂಲ್ಯಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಇಜಾರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ದೇವೀಜಾ. ೩೧).

[← ಅರ. ಇಜಾರಹ್, ಇಜಾರತ್, ಇಜಾರಾ = ಗುತ್ತಿಗೆ]

ಇಜಾರೈ, ಇಜಾರು (ನಾ). ಪರಾಯಿ; ಚಣ್ಣ; ಪಾಯಿಜಾಮಾ: ಜಾತಿನವರತ್ನದಾಭರಣ ಪೈರಣೆಯಾಗಿ ಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಂ ಸೂರ್ಯಪುಟ ವಿಜಾರದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀತಕನಕದ ಕಮರಬಂದವದರುಪರಿಯೊಳು ಜವದಾಡೆ ಯೊಪ್ಪಿ ಮತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೨೦೬); ಥಾನುಗಟ್ಟಲೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಇಜಾರ ಹೊಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಹಣವಾಗುತ್ತೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೬); ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಇಜಾರದವರು ಹಜಾರ್ ಮಂದಿ (ಗಾದ). ಇಜಾರು: ನಿಮ್ಮ ಕಿಟ್ಟು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಇಜಾರು ಹಾಕುತ್ತಾನಲ್ಲ (ಕದಂಬ. ೧); ಬಹುಜನರು ಇಜಾರವನ್ನೂ ಉದ್ದಂಗಿಯನ್ನೂ ಹಾಕುವರು (ವಿಜಾ ಭೂ. ೪೯). [← ಮರಾ. ಇಜಾರ್; ಪಾರ. ಇಝಾರ್, ಇಜಾರ್]

ಇಜಾರನಾಮ, ಇಜಹರನಾಮೆ (ನಾ). ಸರಹದ್ದಿನ ತಕರಾರು; ಗಡಿ ವಿವಾದ; ಜಾಹೀರನಾಮೆ; ಪ್ರಕಟನೆ (?): ಆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಯಾವತ್ತೂ ವಿವರವಾಗಿ ಬರದು ಇಜಾರನಾಮೆಯಂತಾ ಅದರ ಹೆಸರು ಮಡಗಿ, ಆ ಇಜಾರನಾಮೆಯನ್ನು ತಮ ಬಳಿಗೆ ರವಾನೆ ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೯). ಇಜಹರನಾಮೆ: ಇದರ ಸಂಗಡ ಪೀಲ್ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಬರದು ಕೊಟ್ಟ ಇಜಹರನಾಮೆ ವಿವರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೦).

[← ಅರ. ಇಜಹಾರ್ನಾಮಾ]

ಇಜಾರಾದಾರ 'ಇಜಾರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಇಜಾರು 'ಇಜಾರೈ' ನೋ.

ಇಜಾರೈ 'ಇಜಾರೈ' ನೋ.

ಇಜಾರೈ (ನಾ). ಕಾಯಿಲೆ (?): ಪ್ರಜೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕೆಲವು ದಿನ ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಅದರಿ ಸಾಗರೆಗೆ ಆಗ ಪೂರಾ ಇಜಾರೆಯಾಗಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಜಾ. ೧೧೬). [?]

ಇಜಾರ್ದಾರ್, ಇಜಾರಾದಾರ (ನಾ). ೧. ಜಮೀನನ್ನು ಏಕಾಧಿಕಾರವಾಗಿ ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಒಟ್ಟು ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ. ೨. ಹೆಂಡ, ಸಾರಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳ ಅಂಗಡಿಯ ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ; ಕಂಟ್ರಾಕ್ಟದಾರ (ಕೃಷ್ಣಗ. II, ೫೫೦). ಇಜಾರಾದಾರ (ದಕ. ೪). [← ಅರ. ಇಜಾರಾದಾರ್]

ಇಜ್ಜತ್, ಇಜ್ಜತು (ನಾ). ಮರ್ಯಾದೆ; ಗೌರವ: ತಮ್ಮ ಇಜ್ಜತ್ ಒಡೆದ ವಿಗ್ರಹದಂತೆ ಬೊಕ್ಕಬೋರಲು ಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತೆಂದು ಅವರು ... ಭಾವಿಸಿದ್ದರು (ದಿವಾಬ. ೫೯). ಇಜ್ಜತು: ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ, ಮಾನ, ದಾಲತ್ತು, ಇಜ್ಜತು (ಮರ್ಯಾದೆ) ಮುಂತಾದುವು ಹೆಚ್ಚಾಗಲಿ (ದೇವೀಜಾ. ೮೪). [← ಅರ. ಇಜ್ಜತ್]

ಇಜ್ಜತು 'ಇಜ್ಜತ್' ನೋ.

ಇಜ್ಜತೆ 'ಇಜ್ಜತೆ' ನೋ.

ಇಜ್ಜಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ: "ಅಷ್ಟಪಡೆ - ಚಿನ್ನಲುಳ್ಳ; ಇಜ್ಜಮರನು" (ಒಷಧಿ. ೬). [?]

ಇಜ್ಜಲ (ನಾ). "ನೀರು ಹಲಸಿನ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಬೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಜ್ಜಲು 'ಇರ್ದಲ್' ನೋ.

ಇಜ್ಜಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಜಾಡಿಸು, — ಚಾಚು (?): ವೈರಿ ಜಜ್ಜಾರನಾ ಕವಾಟವನು ಜಜ್ಜರಿಮಾಡಲಾಗಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಜಿಹ್ವೆಯನಿಜ್ಜಾಡಿಸುತ ಹಬ್ಬಿತೊಡನೆ (ಭರಣ. ೨೯-೬೬). [ಇರ್ಜಾ (< ಎರಡು) + ಜಾಡಿಸು]

ಇಜ್ಜೋತೆ, ಇಜ್ಜತೆ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಜೋಡಿ; ಇಜ್ಜೋಡಿ : ಈ ಇಜ್ಜೋತೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಅವಾಂತರವಾಯಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೧೩).

ಇಜ್ಜತೆ (ದಕ. ೪). [ಇರ್ಯಾ (< ಎರಡು) + ಜೋತೆ]

ಇಜ್ಜೋಡಿ (ನಾ). = ಇಜ್ಜೋತೆ : ಅವನ ನಾಗರಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಇಜ್ಜೋಡಿ ಪ್ರಗತಿ ಕಾಣಹತ್ತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೨೩). [ಇರ್ಯಾ (< ಎರಡು) + ಜೋಡಿ]

ಇಜ್ಜೋಡು (ನಾ). = ಇಜ್ಜೋತೆ : ಎಲ್ಲ ಅನುಕೂಲತೆಯಿದ್ದರೂ ಇಜ್ಜೋಡು ದಾಂಪತ್ಯಸುಖವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಇರ್ಯಾ (< ಎರಡು) + ಜೋಡು]

ಇಜ್ಜಾಕಾಲ (ನಾ). ದೇವರ ಪೂಜೆಯ ಸಮಯ : ಇಜ್ಜಾಕಾಲದೊಳ್ ಪ್ರಸಾದಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗೆಯುತ್ತೆ ಸವಿ ಭಾವಿಪುದು ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯನಿಪುದು (ಚಿಕವಂ. ೧೦೭-೫). [ಸಂ. (ಇಜ್ಜಾ + ಕಾಲ)]

ಇಜ್ಜಾಪುರಸ್ಕರಂ (ಅ). ದಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ; ಮೊದಲು ದಾನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ : ರಾಜ್ಯಕ್ಕಂ ತ್ರಿಭುವನಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಂ ಬಗೆಯೆ ಹಸ್ತಿಮಶಕಾಂತರಮಂದಿಜ್ಜಾಪುರಸ್ಕರಂ ಪ್ರವ್ರಜ್ಯಮನವಯವದೆ ಹಲಧರಂ ಧರಿಯಿಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭೨). [ಸಂ.]

ಇಜ್ಜಾಶೀಲ (ನಾ). (ಹಲವಾರು) ಯಾಗಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಯಾಗಮಾಡುವವನು : ಯಜ್ಞಾ, ಯಜಮಾನಾ... ಇಜ್ಜಾಶೀಲಃ, ಯಾಯಜೂಕಃ, ಯಜ್ಞಾ, ಯಾಸುತೀವಳಃ - ಈ ಯಾಗಮಾಡುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೨೬೬). [ಸಂ. (ಇಜ್ಜಾ + ಶೀಲ)]

ಇಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ; ಯಾಗ. ೨. ದತ್ತಿ; ದಾನ. ೩. ದೇವತಾ ಪೂಜೆ. ೪. [ಜೈನ] ಅರ್ಹಂತಪೂಜೆ : ಇಜ್ಜೆಯುಂ ವಾರ್ತೆಯುಂ ದತ್ತಿಯುಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಂ ಸಂಯಮಮುಂ ತಪಮುಮೆಂಬೀ ಆರ್ಯ ಸತ್ಕರ್ಮಂಗಳುಂ ಶ್ರಾವಕಜನಕ್ಕೆ ಕುಲಧರ್ಮಂಗಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೨೨೮).

[ಸಂ. ಇಜ್ಜಾ]

-ಇಟ್ಟ (ಪ್ರ). ಒಂದು ತದ್ವಿಧ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಉದಾ:- ಪೆಂಡಿರ ಬೇಟೆ ಮನೇಳಿದಿಟಂಮಾಡದೆ ನುಡಿಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೬ ವ).

[? P ತೆಲುಗು ಕೃತ್ಯತ್ಯಯ -ಟ ಅನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ. ಇಚ್ಚುಟ ಇತ್ಯಾದಿ]

ಇಟ್ಟಕರ 'ಇಡುಕುಟು' ನೋ.

ಇಟ್ಟುಕು 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಟ್ಟುಕುಮನೆ (ನಾ). ಇಕ್ಕುಟ್ಟಾದ ಮನೆ : ಇಟ್ಟುಕುಮನೆಯ ವಾಮ ನನು ಬೆಳೆದ ಹೇಗೋ ವಿಶ್ವಯೋಗಿ ಈ ಪ್ರಪಂಚದೊಡನೊಡನೆ ಸಾಗಿ ವಿಶ್ವಾಕಾರನಾಗಿ (ಅರಳು. ೧೮೮-೧೩). [ಇಟ್ಟುಕು (< ಇಡಂಕು) + ಮನೆ]

ಇಟ್ಟರ (ನಾ). ೧. ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವಂತಹದು. ೨. ಬಸವ; "ಗೊಳ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಇಟ್ಟ (ನಾ). ಇಷ್ಟ : ಧಿಟ್ಟರಂಮಾಡಿ ಭೂಭಾರಮಂ ನಿಳುಹಿ ಕಡೆಗಿಟ್ಟ ವಂನಿತ್ತೆ ಕುಂತೀಸುತರಿಗೆ (ತುರಂಗ. ೭೬-೧೨). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟ]

ಇಟ್ಟು 'ಇಡು' ವರಾ.

ಇಟ್ಟುಂಗಿ 'ಇಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಇಟ್ಟುಂಗಿ (ನಾ). = ಇಟ್ಟುಮರ (ದಕ. ೪). [ದೇ. || ತಮಿ. ಅಟ್ಟ, ಎಟ್ಟ]

ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಇಟ್ಟುಂಗಿ, ಇಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗೋಡುಮಣ್ಣಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹಸಿಯ ಅಥವಾ ಸುಟ್ಟಮಣ್ಣಿನ ಆಯಾಕಾರದ ಹೆಂಟಿ : ಪೊಳೆವ ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪದು ಸಾಣೆಗೊಡ್ಡಿ ದಿಟ್ಟಿಗೆಯ ರಜಂಬೊಲೆಂದಿನ ಗಮಸ್ತಮಯಕ್ಕಿಡಿದಂ ದಿವಾಕರಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೩೫); ಉಣಂ ದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿದಡೆ ಯಿಟ್ಟಿಗೆಯ ದೇಗುಲಮಂ ಕಳೆದು (ಎಕ. XI, ನೊಳಕಾ. ೨೭-೩; 962); ಸಾಣೆಯ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಗಂಧಮಂ ತೇವರಲ್ಲದೆ ಇಟ್ಟ [ಸಾಕಾಂ. ಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ತೇವರೆ (ಅವಚಂ. ೭೧-೩೧೫);

ಹೂಸಿದಿಟ್ಟಿಗೆಯ ಹುಡಿಯ ಕೆಂಗಣ್ಣು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೨೭); ಜಡನಂ ಗಟ್ಟಿ ಸಿದನಾಗಳಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ (ದಶಕು. ೧೩-೫೨). ಇಟ್ಟುಂಗಿ : (ಉಕ)

೧. ಮನೇ ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ... ಇಟ್ಟುಂಗಿ, ತೊಲೆ, ಕಂಬ... ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೬); ದೈವವುಳ್ಳವರು ಸುಟ್ಟ ಇಟ್ಟುಂಗಿ

ಗಚ್ಚುಕಲ್ಲು ಇವುಗಳ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೫೭); ಇಟ್ಟುಂಗಿ ಗೋಡೆ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಯಾಯಿತು (ಫಲಸಂ. ೩೬).

೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೃದುವಾದ ಕೆಂಪು ಕಲ್ಲು; ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ : ಬೆಳಗಾವಿಯ ಹತ್ತರ ನೆಲದೊಳಗೆ ಜಂಬೂರಿ ಇಟ್ಟುಂಗಿಯೆಂಬ ಮಿದುವಾದ

ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಧರವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಇಟ್ಟುಂಗಿಗಳನ್ನು ಅಗಿದು, ಕೆತ್ತಿ, ಕೊರೆದು, ಮನೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಚಿವ. ೩೫). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ

ಸಸ್ಯರೋಗ : ಕುಂಕುಮ, ಇಟ್ಟುಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ಹಾಯದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೩). ಇಟ್ಟಿಗೆ : ೧. "ಇಷ್ಟಕಾ - ಇಟ್ಟಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಪುರವರೇಶನ ಮಾಡಿದ ಚೈತ್ರಕ್ಕಿಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಬರೆ ನೋಡಿ

... ಒಂದವ ಷೋಳ್ ಪೊನ್ನಿಟ್ಟಿಗೆಯಾದೊಡೆ (ಅದಿಪು. ೫-೧೯); ದೇಗುಲದ ಶಿಖರಮನಡರ್ದೇಱು ಒಟ್ಟರ್ದಿಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಕೆದಱುಯುಂ

(ಸಂಚತಂ. ೩೦-೧); ಇಟ್ಟಿಗೆಂದೆಗಲ್ಲ ಕುಟುಗಳ ಕೆಡೆಯಾದುವು (ಎಕ. II, ೧೪೩-೧೦; 1131); ಸಾಣೆಗೊಡ್ಡಿದ ಹಣ್ಣಿಟ್ಟಿಗೆಯ ರಜಮೆನಿಸೆ

ಸಂಜೆಯ ಮುಗಿಲರ್ಕ್ಕಂ ಭೋಂಕೆನಲಪರಜಳನಿಧಿಗಿಡಿದಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೧-೧೩೨); ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗವೆಂಬುದ ತೋಪಿಸುವಂತೆ ಭವ್ಯರಿಗೆ

ಮೂಟುಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪವದಿಸುವನು ಮಲಧಾರಿ... ಲಲಿತಕೀರ್ತಿ ಮುನಿಪ (ಗೋಮಟೀ. ೧-೨೦); ವೇದಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗಳಿಗಾಗಿ

ಶಾಲೆಗಳನ್ನೂ ವೇದಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಮರ, ಬೊಂಬುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೨೨). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಕಾ]

ಇಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಣ್ಣೇಗಿಟ್ಟಿಗೆ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಪಸುಣ್ಣ ಮುಗುಳಿ... ಏತೇಷಾಂ... ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೇ (ಇಲ. VII, ೨೨೦-೪೫; 658); ಹೆದರಿಗಿಟ್ಟಿವುಂ ಕಾರಿಂಗಿಟ್ಟಿಯುಂ ಸಿರಿಂಗಿಟ್ಟಿಯುಂ ಇಟ್ಟಿಗೆಯು

ಮಂತು ನಾಲ್ಕುಂ ಬಾಡವುಮಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೨೩; 937); ಈಶಾನ್ಯದ ದೆಸೆಯೊಳಿಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಟ್ಟಿಯಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. XI-i,

೮೧-೧೭; 1049); ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಮಾರ್ತಂಡಗೌಡ ವುಡವದ ಚಿಕ್ಕಗವುಡ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨-೧೫೦; 1050 ?); ಕಣ್ಣೆಸೆವ ಮಹಾಗ್ರಹಾರ

ಮೆನಿಸಿಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ಳರ ಕಶ್ಯಪಾನ್ವಯಂ ಪಸರಿಸೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೩-೩೫; 1215). [?]

ಇಟ್ಟಿಗೆಸೊಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಕಾರ ಅಣ್ಣೇ ಇಟ್ಟಿಗೆಸೊಣೆವ ಬಡಗೈ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೧೪, ೧೨-೨೦; 810); ಬಲಗೈ ನಡದು

ಕಲ್ಮಲರುಳಿ ಕೊಲಿಗನ್ನೇಲ ಕಾರಣ್ಣೇ ಇಟ್ಟಿಗೆಸೊಣೆವ ಬಡಗೈನಿಟ್ಟಿರುಳಿವ (ಎಕ. IX (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೦; 850). [ಇಟ್ಟಿಗೆ + ಸೊಣೆ]

ಇಟ್ಟಿಡೆ 'ಇಟ್ಟಿಡೆ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಿಣ್ಣ 'ಇಟ್ಟಿಣ್ಣ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಿಣ್ಣ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ : ಗಿಡಗಳ ಸರುವಿನ ದರುವಿನ ನಿಡುಗಲ್ಲಗಳ ಬೆಟ್ಟ ಘಟ್ಟದಿಟ್ಟಿಣ್ಣದೊಳ್ ಮುಳ್ಳಡಣದ ಮೆಳೆಗಳ

ಪುಲ್ಲೊಡಪ್ಪಡೆಯೊಳ್ ನಡೆತಂದನೋಹಿಲಂ (ವೃಷವಿ. ೨೯-೧೧೬). [?]

ಇಟ್ಟಿಣ್ಣ 'ಇಟ್ಟಿಣ್ಣ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಿಣ್ಣ (ನಾ). ಒದೆಯುವ ಹಸುಗಳನ್ನು ಕರೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರದ ಉಪಕರಣ;

ಒದೆಮರ : ಇಟ್ಟಿಣ್ಣದಳೆವಗ್ಗಯಿದಿರಾದ ಗೋಗಳನಿಟ್ಟು ಮುಳ್ಳನು... ಕಣ್ಣೆವ ಗೊಲ್ಲರ ಪಡೆ ಇಟ್ಟಿಣ್ಣವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಅಬ್ಬಲಾ. ೩-೪೧). [?]

ಇಟ್ಟಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಸೋಗಸಾಗು: ಮತ್ತಮಾ
ಪಟ್ಟಣಮಿಟ್ಟಣಂಬಡೆದು ಮೇಷವ ಪೊಂಬೆಸದುಪರಿಗಿಯ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೪).

[ಇಟ್ಟಣ (< ಇಟ್ಟಳ + ಪಡೆ]

ಇಟ್ಟಣಿ 'ಇಟ್ಟಳ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣಿಕೆ (ನಾ). ನಿರೀಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ: ಅವರ ಇಟ್ಟಣಿಕೆಗಳವಡದಂ
ಚಿತ್ತಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೩-೩ ವ). [?]

ಇಟ್ಟಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮನೋಹರವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು: ದುರ್ಜನರಂ
ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂ . . . ಸುಜನದೊಳಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಗುಣಮನವಾಪಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು.
೧-೫೧); ಇಟ್ಟಣಿಸಿದಲರ್ಗಗಳೆದಿರೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೦೭).

[ಇಟ್ಟಣ (< ಇಟ್ಟಳ + -ಇಟ್ಟಣಿಸು)]

ಇಟ್ಟಣಿಸು 'ಇಟ್ಟಳಿಸು' ನೋ.

ಇಟ್ಟಣಿ 'ಇಟ್ಟಳ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಲ (ನಾ). ಸುಂಕ; ದೂರು; ನಿಂದೆ (?): ಇಟ್ಟಲ ಮಿಲ್ಲ
ಅಭಿರಾಗಮಿಲ್ಲ (ಹೈಕರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬-೪೦; 872); ಮಿಣಕ್ಕಡೆ ಇಪ್ಪರ್ತ
ನಾಲ್ಕು[ದು]ಮ್ಮ ಇಟ್ಟಲಮಿಲ್ಲ ಅಭಿ ಅಗಮಿಲ್ಲ ಅನುವಾಸ್ಯಯಂದು
(ಕಇಪ. ೮೬-೧೮-೪೦; 932). [?]

ಇಟ್ಟವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ಸಟ್ಟುಗ; ಸೌಟು: "ದರ್ವಿ - ಸಟ್ಟುಗಂ, ಇಟ್ಟ
ವಟ್ಟಲ್ ಎಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚರಾ. ೪).

[ಇಟ್ಟು + ಬಟ್ಟಲ್]

ಇಟ್ಟಳ, ಇಟ್ಟಣ, ಇಟ್ಟಣಿ, ಇಟ್ಟಣೆ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ; 20
ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: "ಬಂಬಲ್, ತುಣುಗಲ್ . . . ಇಟ್ಟಳಂ . . .
ಗೊಂದಣೆ (ಉಂದಲ್) - ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೨);
"ಸಂದಣೆಗೆಯಿಟ್ಟಮೇಣಿಬೆಯೆಂದಕ್ಕಂ" (ಶಬ್ದ ಮಂ. ೫೪);
"ಮೊತ್ತಮೊಬ್ಬಳಿಯುಮೊಗ್ಗರಮತ್ತಿಟ್ಟಳ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೭); ಪುಟ್ಟ
ಲೊಡಂ ನಿನಯ ಪೆಸಾ[ರಿ]ಟ್ಟಪರೀ ಜಗದ ಮನುಜರೆಂದೊಡೆ ಪೆಸರೊಂ
ದಿಟ್ಟಳಮಾಡೆ ಕೊಲ್ಲು ಪಟ್ಟಳಿಗೆಯ ಚಿಣ್ಣನೆಂಬ ಭಯರಸದಿಂದಂ
(ಮೈಕರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭-೨೦; 1096); ಒಜಗಿರ್ಪಾ ಕಣಶಂಗಳಿಟ್ಟಳದೊ
ಳಿಲ್ಲಾ ಕಾರಮೋರಂದದಿಂ ಮಿಣುಗುತ್ತೊಪ್ಪುವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಳಮ
ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳಾ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತೀ ಶ್ಲ. ೧-೯೨). ೨. ಆಶ್ರಯ;
ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಸುರರಿಟ್ಟಳಕೆ ಸುರರಮಣಂ ಸುರಪುರಂ ನೆಜೆಯೆಂದುದನಾ
ದಾದರದೆ ಹೊಜಕೇರಿಯನೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಕುಮಾರಾ. ೨-೭). ೩. ಸಂಭ್ರಮ;
ಸಡಗರ; ಅತಿಶಯ: ಸಾಮುದ್ರವಿಜಯ ನೃಪ ನೆಟ್ಟನಿರ್ದಿಗೊಂಡೆಯ್ದಿವರೆ
ಕಂಡಿಟ್ಟಳದಿ ವಸುದೇವನೇಜಗಲು . . . ಪರಸಿದನು ಭೂಪ (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ.
೮-೯೪). ೪. ಅಪವಾದ; ಕಲಂಕ; ನಿಂದೆ; ಬಯ್ಕಳು; ಪರಹಿಂಸಾ
ಕರವಾದ ಮಾತು: ಎನಿತಾನುಮಿಟ್ಟಳಂಗಳುಮಂ ಪುಸಿಯ ಪೊಟ್ಟಣಂ
ಗಳುಮಂ ನುಡಿಯೆ (ಬಂಹರಿ. ೮-೭೦ ವ). 'ಇಟ್ಟಳಮಿಡು' ಪರಾ.
೫. ಹಿಂಸೆ; ಆಘಾತ: ಅಹಿತನಿಟ್ಟಳಕಳುಕಿ ಕೆಲದಲಿ ಮಿಹಿರನಂದನ
ನೆಚ್ಚಡೆ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ಯಾ. ೧. ೧೬-೪೬). ೬. ರಚನೆ; ಕ್ರಮ: ಅದರ
ಅಪ್ಪಾಂಗದ ಇಟ್ಟಳವು ಹೇಗಿದೆ ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡಬೇಕಾಗಿ ದೆ
(ಸಾಹಸಂ. ೧೬). ಇಟ್ಟಣ: ೫. ಬಸವಟ್ಟು ದು ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣಂ ಪೊಸ
ತಾಂಧ್ರಂಗೆ ಪೊದಬ್ಬುದಿಟ್ಟಣಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೭೭). ಇಟ್ಟಣಿ: ೧.
ಇಟ್ಟಣಿಯ [ಸಾಕಾಂ. ಇಟ್ಟಣಿಸಿ] ಬೀದಿಗಳಲುಜೆ ಕೆಂಗೆಟ್ಟು (ತೊರಾ.
೫-೮-೭೮); ಕ್ಷೇಶಗಳಿಟ್ಟಣಿಯ ನೆಜೆ ಮುಜಿದು (ಅಮೃತ. ೧-೨೨).
ಇಟ್ಟಣಿ: ೨. ಧೂರ್ತತೆಯ ಹುತ್ತುವಾಸೆಯ ಗೊತ್ತು ಪಿಸುಣಿನಿಟ್ಟಣಿ
ಲಣ್ಣೆಯಡಪು ನಿಂದೆಯ ತನರು (ಕೈಕವ. ೧೮-೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಟ್ಟಳ; ತೆಲು. ಇಟ್ಟಲ]

ಇಟ್ಟಳ, ಇಟ್ಟಣ (ಗು). ಮನೋಹರವಾದ; ಸುಂದರವಾದ;
ಅತಿಶಯವಾದ: ಮೈಕಲದೇವಿಯುಮಂತೆ ರೂಪಿನಿಂದಿಟ್ಟಳಾಗಿ
(ಎಇ. XVIII, ೨೦೩-೧೮; 1076); ಇಟ್ಟಳಮಿಟ್ಟಣಮುಳಿಸಿಂದಿಟ್ಟಳ
ಕವಿರಾಜಮಲ್ಲನಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಳ್ ನಟ್ಟ ಬಲುವಿಡಿದು ನನೆಗಣೆ ನಟ್ಟಮೊಲರೆ
ತಳದೊಳಡಸಿ ತೀವಿದ ನನೆಯಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೫೮); ಕುಂಕುಮದಿಂ
ಕೆಂಕಮಾದಂಗವಟ್ಟದೊಳ್ ಬಿಂದುವಿಟ್ಟು ಕಿಜುವುಲಿಯ ಜೋಡಂ
ತೊಟ್ಟಂತಿರಿಟ್ಟಳಮಾಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯); ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಳವೆನಿಸಿದ
ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೯೫). ಇಟ್ಟಣ: ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿಗಳ ಮುಗಿಲಂ
ಮುಟ್ಟಿದ ತೋರಣದ ನೆರೆದು ನೋಳ್ವ ಬಲೆಯರೊಂದೊಟ್ಟಣಗಳ ಲಾಪಣ್ಯ
ಮದಿಟ್ಟಣಮೆನಿಸಿತ್ತು ಶಿವನ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೯); ತಿರು
ನಾವಲೂರಂಬುದದು ಪೊಗಕ್ಕೊಡಿಟ್ಟಣಂ (ನಂಬರ. ೧-೯೪).

ಇಟ್ಟಳಮಾಗು = ಮನೋಹರವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಅತಿ
ಶಯಮಾಯ್ತು ಕಾಲ್ಪುಜುಗಲಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರಚಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು
ಕಟಿಜಲ್ಲಿ ಸೂಸಕದ ನೂಪುರದಬ್ಬರಮಾದುದುಬ್ಬರಂ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೬೧).

[?]

ಇಟ್ಟಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ: ಸಂಚಳಿಸುವ
ಚಾಮರಂ ಕನಕಪದ್ಮದ ಸೀಗುರಿ ತೊಟ್ಟ ಮಾಣಿಕಂಗಳ ಬೆಳಗಿಟ್ಟಳಂ
ತನಗೊಡಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೦); ಒಳ್ಳಿಟ್ಟಳಮಾಗಿರೆ ದಿವಿಜರ ದಿಟ್ಟಿಗೆ
ಸೊಗಯಿಸಿತು ಮುಂದೆ ಮಂದರಶೈಲಂ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೩೯೫); ದಾನಗುಣ
ಮಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೫೫; 1196). [< ಇಟ್ಟಳ]
ಇಟ್ಟಳಂಗೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಗುಂಪಾಗು; ಸಂದಣಿಸು:
ಸಂಪಗೆಯ ಕುಟ್ಟಳದಿನಿಟ್ಟಳಂಗೆಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿಗೆಯೆ ದಂಡೆಗಟ್ಟಿದ ಮಾಲ
ತಿಯ ಮುಗುಳ ವನಮಾಲೆಗಳುಮಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೬ ವ).

[ಇಟ್ಟಳ + ಕಟ್ಟು]

ಇಟ್ಟಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಬಿಡವಾಗು; ತುಂಬಿಹೋಗು: ಸುರ
ಪತ್ತನಂ ಪಲಬರಿಂ ವೀರಭಟಿರಿಂದಿಟ್ಟಳಂಗೊಂಡುದೇನೆಂಬೆನು (ಶೇಷರಾ.
೧೭೧-೧೮). [ಇಟ್ಟಳ + ಕೊಳ್]

ಇಟ್ಟಳಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅವನಾದ ಹೊರಿಸು; ಅಕ್ಷೇಪಿಸು: ರಾಮ
ಸ್ವಾಮಿಯ ಭಾರ್ಯೆ ಸೀತಾದೇವಿಯೆಂದೆನ್ನಮೇಲೆ ಜನಪದಜನಂ ಪೊಲ್ಲ
ನಪ್ಪ ರಾವಣನುಯ್ಯಳಂ ತಂದು ವಿಚಾರಿಸದೆ ಮಹಾದೇವೀಪಟ್ಟಂಗೆಟ್ಟುವು
ದಾಪುಚಿತಮಂದಿಟ್ಟಳಮಿಟ್ಟು [ಸಾಕಾಂ. ವಿಟ್ಟು] ನುಡಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ.
೧೫-೮೧ ವ). [ಇಟ್ಟಳ + ಇಟ್ಟು]

ಇಟ್ಟಳಿಸು, ಇಟ್ಟಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪಾಗು; ಸಂದಣಿಸು;
ಒತ್ತಾಗಿ ನೇರು: ಬಲುಮೈಮೆವಡೆದಿದ ಮತ್ತಮಾತಂಗವಿಟ್ಟಳಿಸಿದ
ಜನಂಗಳಂ ತೊಳ್ಳು (ಸಾಂದಪು. ೩-೧೪); ಭಟರು ನಡೆದಿಟ್ಟಳಿಸಿ ನಿಂದರು
ಸರಿಸದಲಿ ರಘುರಾಜ ಸೈನಿಕದ (ತೊರಾ. ೬-೧೩-೨೧); ಜೀವಲಹರಿಯ
ಭೇದ ಒಡೆದು ಕಾಣಲಿ, ಅಭೇದದ ಕಟ್ಟಡವು ಇಟ್ಟಳಿಸಿ ಬರಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ.
೧೫-೧೧). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಹಗೆ ಬಂದಿಟ್ಟಳಿಸಿದ ಪಂದೆಯ
ಪೊಲ್ಲೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟಂಗಿದುವು ಲೋಭಿಯಂತಿರೆ ಮೊಲೆಗಳ್ (ಅನಂಪು.
೧೨-೭೫); ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ವೈರರಾಯನನಿಟ್ಟಳಿಸಿ ಮುಜಾಯೆಸುತ ಬರ
ಲಡಗಟ್ಟಿತಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೪). ಇಟ್ಟಣಿಸು: ೧. ಕಲಿಗಳಿಟ್ಟಣಿ
ಸಲುಳಿದಾಳುಗಳು ಹೇರಿಟ್ಟಿಯಂ ಪಿಡಿದು (ಹಜಕಾ. ೬-೭); ಸಂದಣಿಸು
ತಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೆರೆದಿಹ ಮಂದಿಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೨೮); ಕೊಲ್ಲಾರ ಬಂದಿಗಳ
ಮೇಲೆ ಸರಕಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೂಕಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫); ಲಾಪಣ್ಯಲತೆ ಬೆಳೆ
ವಂತೆ ನರುಹರೆಯವಿಟ್ಟಣಿಸಿ ದಿನದಿನಕೆ ಬೆಳೆದು (ಕೊಟ್ಟು. ೪-೧೧೨); ಕ್ಷಿತಿ
ರುಹಂಗಳಿಂದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ವನಮದೇನೊಪ್ಪಿದುದೋ (ಶೇಷರಾ. ೧೯೧-೬);

ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಇಟ್ಟುಣಿಸಿದ ತಾರಾಪುಂಜಗಳ ವಿಶಾಲಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಈಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಲು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೪೪). ೨. ಇಟ್ಟುಣಿಸಿದನು ಹಿಂದೆ ಕೃಪನಡಗಟ್ಟಿದನು ಸಮಸಪ್ತಕರು ಸಲೆ ಮುಟ್ಟಿ ಬಂದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೨); ತೊಟ್ಟುನಣಿಲಣ ಕೇಳ್ದು ಕೋಪದ ದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಕಿಡಿಗೆದಲು ಹರಿತಂದಿಟ್ಟುಣಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಜ್ಜಾದು ತಿವಿದನು ತಿಣುಕಲಸುರೇಂದ್ರ (ತೂ ರ ರಾ. ೬-೨೭-೨೯) 5
 ೩. ಒತ್ತಾಗಿ ಇಡು; ಮುದ್ದೆಮಾಡಿ ಇಡು; ಜೋಡಿಸು: ಹಂಚಿ ನೊಳಿಕ್ಕಿ ಸುಟ್ಟು ಪರಿಯಣಕೆ ತೆಗೆದು ಇಟ್ಟುಣಿಸಿ ಸಲಗೆಯಿಂ ಚುಚ್ಚಿ... ಸಕ್ಕರೆಯುಮಂ ತಳಿದು ತೆಗೆದೊಡೆ ಚುಚ್ಚುರೊಟ್ಟಿಯೆಂಬೊಳ್ಳಿಸರವಡದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೦); ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಸಿರಾದ ಬಿದಿರ ಹಗಲು[ವ]ನಿಟ್ಟುಣಿಸಿ ಹಸರಿಸಿದ ಬಳಿಕವಣ ಮೇಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಸರಂ ಮಾಳ್ವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೮೨). ೪. ತುಂಬಿ ಹೋಗು: ತ ಬ್ಬಿದ ವೇಳೆಯೊಳವಳುಬ್ಬಿದಳು ಮುಂದು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಟ್ಟುಣಿಸಂತೆ (ಭರಚ. ೧೪-೧೬೧). ೫. ಹಿಗ್ಗು: ಮಣೆ ಮೂರ್ತಿಗಳನೆ ವರ ಸತ್ಯ ಭಾಮೆ ರುಕ್ಕಿಣ ವಸಂತಾಪೇಕ್ಷೆಯಲಿ ಫಣಿತಲ್ಪಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಲು ಮನದೊಳಿಟ್ಟುಣಿಸಿದ ಕೇಳಾಯತಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೭). 10
 ೬. ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಪವನನಂ ಪರಿಭವಿಸುವ ಮನಮನನು ಗಿಡಿಸುವ ದಿಟ್ಟಿಗಳನಿಟ್ಟುಣಿಸಿ ದಾಂಬುವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಮೆಜಿದು (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫ನ); ಆಳವಿಗಿಟ್ಟುಣಿಸಲು ಶರಾಳಿಯ ತುಳುಕಿಹೊಕ್ಕನು(ಕುವ್ಯಾಕ್ರೋ. ೨-೪೩). ೭. ಇಡು; ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಹೊಂಗೈಸಿಡಿ ಗಲ್ಲದೊಳು ಚಂದಳಿಗೆ ಕೈಯನಂಗನೆ ಇಟ್ಟುಣಿಸಿದಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೨೯).

[ಇಟ್ಟುಳ್ಳಿ + - ಇಸು]

ಇಟ್ಟುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಸೆದಾಟ; ಈಡಾಡುವಿಕೆ; (ಬೋಸಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎಸೆದು ಆಡುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಸಮರವು ಕಡುವಿನಿಟ್ಟುಟವೇ (ಕೋಗಯ. ೨೨-೬೧).

[ಇಟ್ಟುಡು + - ಟ್ಟಿ]

ಇಟ್ಟುಟ್ಟಿ (ನಾ). (ದಕ). ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ: ಜೀವನ ಇಟ್ಟುಟವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು (ರೂಢಿ). [ಇಟ್ಟು + ಆಟ]

ಇಟ್ಟುಡು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆದಾಡು; ಚೆಲ್ಲು: ತುಳ್ಳಾಡಿದರೊಟ್ಟುಡಿದರೇಸಾಡಿ ದರಮದಾರ್ಪಣದರ್ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (ಗಿಂಕ. ೪-೬೨); ಮಂದ ಗಾಮಿನಿಯರೀರ್ವರ್ ಕಂಠಗತಜಲದೊಳೊಂದಿ ತಿಳಿ ನೀ ರ ನಿಟ್ಟುಡು ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೮); ಕರಸಂಧಾನಗಳ ಶೈಲಗಳ ಸುಭಟಿನಿಧಾನರೊಟ್ಟುಡಿದರು ಹರಿಹರದತ್ತರಬ್ಬರಿಸೆ (ತೂರರಾ. ೩-೪-೧೬); ಇಟ್ಟುಪಟ್ಟನೆ ತಿವಿದೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ತೆಗೆದಿಟ್ಟುಡಿ ಕಡೆದರತ್ತಿತ್ತ (ಭರಚ. ೨೦-೪೦); ಹೆಡ್ಗೆಲ್ಲಣ್ಣಾ ಬಂದೊ ಗಡ್ಗೆಲ್ಲಪ್ಪಾ ಬಂದೊ ಇಟ್ಟುಡಿ ಬಂದೊ ಇಡಗಾಯಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೮); ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು ಹೂವು ಮೊದಲಾದ ಕಾಣಿಕೆಗಳು ಇಟ್ಟುಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ದಿನಾಂ. ೨). [ಇಟ್ಟು (< ಇಡು) + ಆಡು]

ಇಟ್ಟುಣಿ (ನಾ). ಇಕ್ಕುಟ್ಟು: ನಾನಾ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಣಿ ಫಣಿಯಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿತು ಜೇನು ತನ್ನ ಸುಖಕಾಗಿ (ಪುರಂದ. ೩-೬೭-೩).

[< ಇಟ್ಟುಣಿ ?]

ಇಟ್ಟು, ಇಟ್ಟು (ನಾ). ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಕಹಿಕಾಯಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಾಜಿವಾರದ ಮರ: ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಹೊಣಿಗೆ ಬಟ್ಟಿತ್ತಾದರೇನಯ್ಯಾ ಒಳಗಣ ಕಹಿ ಕಳೆಯದನ್ನಕ್ಕ (ಆದವ. ೧೭೯); ಅಡವಿಯಲಿ ನಯವೆತ್ತು ಬೆಳೆದಿಟ್ಟುಯಮರಂಗಳು ಖರಿದು ಫಲಮಾಗಿ (ಬಸವ. ೩೨-೬); ಮುಷ್ಟಿ ಚಾಡಯ್ಯಗಳು... ನಟ್ಟಿದವಿಯೊಳ್ ಬರುತ ಯಿಟ್ಟುಪಣ್ಣಗಳಿರಲು ಮುಟ್ಟಿಸಲು ಸುರಗಿಯಿಂದಮೃತಫಲಮಂ ಮಾಡಿ ಸಲಿಸಿದನು ಶಿವಲಿಂಗಕೆ (ಲಶಿಂ. ೩೭-೬೭); ಪೊಂಗಿದಿಟ್ಟಿಯ ಬೀಜದ ಹೇಣು ನಡೆದವಾ ಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦);

ಕಣ್ಣುದೃಷ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿರೆ - ಅಂಕೋಲೆಯ ಬೇರು, ಇಟ್ಟಿಯ ಬೀಜ, ಈ ೨ ತಂದು ತೇದು ಕಣ್ಣಿಗಿಕ್ಕಲು ಚಳುಕು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧); ನಡುವೊರೊಳ ಗಿರ್ಪಿಟ್ಟುಯೊಳಡಕಿಲ್ಲೊಂಡೆಸವ ಪಣ್ಣಿ ಪಾಸಟಿಯಕ್ಕುಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೩೪೮). ಇಟ್ಟು: ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು ನರಿ ತಿಂದು ಸೃಷ್ಟಿ ತಿರುಗಿತ್ತೆಂಬಂತೆ (ಬಸವ. ೫೭೮); ಮಾವಣ್ಣಳಂ ಪೀರ್ವ ಕೀರವಿಟ್ಟಿಯ ಪಣ್ಣಿ ಚಿತ್ತಂ ಹಾರಿದವುದೇ (ಬಸವ. ೧೧-೧೧); ವಿಸ ಹೊಲ್ಲ ಇಟ್ಟಿಯಾ ಕುಸಿ ಹೊಲ್ಲ ಕಟ್ಟಡದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫).

ಇಟ್ಟಿಯಮರ = ಕಾಜಿವಾರದ ಮರ: ಬಟ್ಟಿಯೊತ್ತಿ ನೊಳಗಿಟ್ಟಿಯ ಮರಂಗೆಡವಣ ಫಲಕೆ ಚಿತ್ತವಿಟ್ಟವು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೧-೪೭); ಫಲಭರಿತ ಮಾಗಿದಿರೊಳಿಟ್ಟಿಯಮರಂಗಳಿಗೆ (ಪಾಸೋಪ. ೪-೭೭). ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು = ಇಟ್ಟುಮರದ ಹಣ್ಣು: ಸೊಡ್ಡಳ ದೇವನ ಶುಭವಪ್ಪ ನೋಟ ದಿಂದ ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣುಗಳು ಸಿಹಿಯಾದುವು (ಚಿನ್ನವ. ಕ. ೪೬೭); ಕಲ್ಪ ತರುವಿನಗ್ರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು ಯಿಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು ತೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಮಯವಾಯಿತ್ತು (ಆಜುಮಾ. ೯೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಆಟ್ಟು; ಎಟ್ಟು]

ಇಟ್ಟು, ಈಂಟಿ, ಈಟಿ (ನಾ). ಮೊನೆಯಾದ ಸಲಾಕೆಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಆಯುಧ; ಶಲ್ಯ; ಬರ್ಚೆ; ಬರ್ಚೆ: "ಇಟ್ಟು ಮೊದಲಾದುದು ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೦೯); ಕೊಂತಂಗಳಿಂದ ಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ ಕರುಳ್ಳಳಂ ಸೋರೆ ಕುತ್ತುವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬-೨೮); ನಡುವ ಸರಳ್ಳೆ ಮೆಯ್ಯೊಳಗಡಂಗುವ ಸಂಕುಗೆ ದಿಂಕುಗೊಳ್ಳ ಕಕ್ಕಡೆ ಗಿದಿರುಚುಗಿಟ್ಟಿಗೆ... ನೊಂದು ಬಾಯ್ತುಡದಿನಿಸಪ್ಪೊಡಂ ಪೆಳವದಳ್ಳದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೪); ಕೊಂತಗಾಜರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ ಪಿಡಿದ ವಜ್ರ ಮುಷ್ಟಿಯ ಮಸೆದಿಟ್ಟಿಯೆಸವ ಗಂಡಗತ್ತಿಯ (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫ನ); ತೆತ್ತಿಸಿದ ರಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಭೇಮನ ಮುತ್ತಿ ಕೈಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೧೬); ಮುಸಲ ಮುದ್ದರತತಿಗಳಿಟ್ಟಿಗಳ ನುಚ್ಚುನೂಜಾದುವು (ಚಿ ಬ ಪು. ೪೪-೧೩). ಈಂಟಿ: ಎಮ್ಮಯ್ಯಂ... ಪೇಟಂತ ನೆಗಣ್ಣಿನೆಂದು ಕಿಜಾಯ ಬಿಲ್ಲು ಮೀಂಟಿಯುಮಂ [ಪಾಶಾಂ. ಬಿಲ್ಲಂ ಮೀಂಟಿಯುಮಂ] ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೪-೩೧ನ). ಈಟಿ: ಇಟ್ಟಿರೇಟಿ [ಪಾಶಾಂ. ರಿಟ್ಟಿ]ಯಲೆತ್ತಿ ದರು (ತೂ ರ ರಾ. ೫-೪-೨೦); ಇರಾವಂತನು ರಕ್ತಸಿಕ್ತಾಂಗನಾಗಿಯೂ ವ್ಯಥೆಪಡದೆ ಈಟಿಗಳಿಂದ ತಿವಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಕೆರಳುವ ಮದ್ದಾನೆಯ ತೆರದಿಂದ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೩೯); ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಈಟಿಯಿಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ಆಲಹೂ. ೧೧೩).

[< ಸಂ. ಮುಷ್ಟಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟ್ಟು]

ಇಟ್ಟು (ನಾ). ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ; ಹೋಮ: "ಇಷ್ಟು - ಇಟ್ಟು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೫೭). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟು]

ಇಟ್ಟಿಗೆ 'ಇಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಇಟ್ಟಿಗೆಗೊಡು (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಗೂಡು: ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗೂಡಿನಿಂದ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಹೇರಿಸು (ರೂಢಿ).

[ಇಟ್ಟಿಗೆ (< ಇಟ್ಟಿಗೆ) + ಗೂಡು]

ಇಟ್ಟಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಶೇಖರಿಸು. ೨. ಇಟ್ಟಿಗೆ ಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊ: ಪುರವರೇಶನ ಮಾಡಿದ ಚೈತ್ಯಕ್ಕಿಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಬರೆ ನೋಡಿ ಕಲ್ಲುರಿಗನೊಯ್ಯನೆ ಪೂರಿಗೊಟ್ಟಿದಾಟನೆ ಕೊಂಡವನಲ್ಲಾ ಯಿಂ ದೊರಸಿ ನೋಟ್ಟುದುಮೊಂದವನೊಳ್ ಪೊನ್ನಿಟ್ಟಿಗೆಯಾದೊಡೆ ರಾಗದಿಂ ಖರಿದು ಬಿಟ್ಟಿಯವಂದಿರ ಕೈಯಿಂದಿಟ್ಟಿಗೆಗೊಂಡವನೊಟ್ಟಿದಂ (ಆದಿಪ. ೫-೧೯); ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ತನ್ನ ಮಗಳ ಕೆಲದೂರ್ಗಿ ಪೋಗುತ್ತಂ ತನ್ನ ಮಗಂಗಿಟ್ಟಿಗೆಗೊಳ್ಳ ಬೆಸನಂ ಪೇಟೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೮-೫). [ಇಟ್ಟಿಗೆ (< ಇಟ್ಟಿಗೆ) + ಕೊಳ್ಳು]

ಇಟ್ಟಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಈಟಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚು, — ತಿವಿ: ಬಳಕೆ ಬಲ್ಲಾಳಿಟ್ಟ
ಗೊಂಡಂತೆ ಯಮದಂಡನುಳವು ತನಗಿನ್ನಿಟ್ಟ ಕಟ್ಟೊಡೆಯನೇ ಪಿ ರಿ ದು
ಮುಳದನೆನುತಿರಲು ಮುಜುದಿನದೊಳವನಂ ಕರಸಿ (ಸಮ್ಯಕ್. ೨-೪೯).

[ಇಟ್ಟು + ಕೊಳ್ಳು]

ಇಟ್ಟಗೋಲು (ನಾ). ಈಟಿಯ ಕೋಲು; ಬರ್ಚೆಕೋಲು: ನೀಲ
ಗಿರೀಂದ್ರನ ತಡೆದರು ಪೊಳೆನಿಟ್ಟಗೋಲ ಮೊನೆಯ ಮುಂದು ಮಾಡಿ
(ನಾಗಕು. ೭-೧೧); ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಅಂತರ್ಗೃಹಕ್ಕೆ ಅವನ ಗುರಿತನದ
ಆ ನಿಡಿದಾದ ಇಟ್ಟಗೋಲನ್ನುಯ್ಯದಾಗದು (ಚಿಟ್ಟ. ೧೫-೧೭).

[ಇಟ್ಟು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಇಟ್ಟದಿರು (ನಾ). ತೀರ ಸಮೀಪ; ಸಮ್ಯುಖ.

ಇಟ್ಟದಿರಾಗು = ತೀರ ಸಮೀಪವಾಗು; ಸಮ್ಯುಖವಾಗು: ಇಟ್ಟದಿ
ರಾಗಿ ತಂದರು ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣದಿಟ್ಟ ನೈವೇದ್ಯಸಂಕುಲವ (ಮೋಹತ.
೪೨-೪೬). [< ಇಡಿದು + ಇದಿರು (< ಇದಿರ್)]

ಇಟ್ಟಿಯಾಳು (ನಾ). ಈಟಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಆಳು; ಈಟಿ
ಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಬಂಟಿ: ಅಟ್ಟಕ್ಕುವಾಳೆಯೊಳು ಬೆಟ್ಟತ್ತು ಹಗೆ
ಬೀಡ ಸಟ್ಟುಗದಿ ಗೋಣ ಮುಜುಯುವಳು ಅಲಗಿಲ್ಲದಿಟ್ಟಿಯಾಳವಳು
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೧). [ಇಟ್ಟು + ಆಳು (< ಆಳ್)]

ಇಟ್ಟವೀಸು (ಕ್ರಿ). ಈಟಿಯನ್ನು ಬೀಸು: ಲಿಂಗಣ್ಣ: — (ಇಟ್ಟವೀಸು
ವನು) ಎಲ್ಲರೂ: — (ಕುಳ್ಳಿರುವರು) (ಚಿಟ್ಟ. ೨೦೦-೧೩).

[ಇಟ್ಟು + ಬೀಸು]

ಇಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡು; ದಿಟ್ಟಿಸು (?): ಮನದಣೆನನ್ನ
ದಾನಮನಿತ್ತು ಭೂಸುರಜನಕೆ ಜನಪ ಪುಳಕಗಳೇಳ್ಗೆ ತನುವನಡರೆ ನಡೆ
ತಂದಿಟ್ಟಿಸಿದನು ತನಯನ ಕಣ್ವನಕಿನಿಯನಾ (ಸೊಬ ಸೊ. ೪-೨೦);
ಕಣ್ವನೆಯೊಳಿಟ್ಟಿಸುತಿಟ್ಟೆಯುಪಾತು ಇನಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ಕೂಡಿಯು
ವನಿಂದ ಘನಸುಖವಡೆಯಬೇಕೆಬಲೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೫೫); ಕಟ್ಟಿ ಕೆಡಪು
ವೆನನುತಿಟ್ಟಿಸುತೆ ಬರಲಳ್ಳಿ ನೆಟ್ಟಗವನಿಯೊಳೆ ಕುಂಬಿಟ್ಟು ಬಲವಂದು
(ಕೊಟ್ಟು ಬ. ೧೭-೧೮); ಪಥಿಕ ಬೆರಗಿಂದಲಿ[ಸಾಠಾಂ. ದಿ]ಟ್ಟಿಸಿದನು
(ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೪-೫೬); ಕಷ್ಟಕನುಸರಿಯಾದ ಪಾಂಡವರಿಟ್ಟಿಸಲಿ ನಿಜ
ಸಿರಿಯನೆಂದಡಿಯಿಟ್ಟು... ಕುರುರಾಯ (ಜನಭಾ. ೪೭-೨೧).

[< ನಿಟ್ಟಿಸು?]

ಇಟ್ಟು (ನಾ). ನಿಬಿಡತೆ; ಸಾಂದ್ರತೆ (ಕಿ).

[? / ತಮಿ. ಇಟ್ಟುಮೈ = ಚಿಕ್ಕದು, ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದುದು]

ಇಟ್ಟು 'ಇಡ್ಡು' ಪರಾ.

ಇಟ್ಟುಗಣೆ (ನಾ). (?): ತಿರುಮಣಿಯನಿಡದವನ ಮುಖವನಾ ಮಿ ಕ
ಚಿಲ್ಲ ತಿರುಮಣಿಯನಿಡದವನ ಹಣೆಯಿಟ್ಟುಗಣೆ ತಿರುಮಣಿಲ್ಲದ ಆಸ್ಯ
ಅಪಹಾಸ್ಯವೂ (ತಿರುಕ. ೭-೧೩). [ಇಟ್ಟು? + ಕಣೆ]

ಇಟ್ಟುಬೀಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿವರಸೆ (?): ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ
ಪೂರ್ವದಹಾಗಿ ನಿಂತು ಶೀಘ್ರಗಮನದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲನ್ನು
ಮೂರು ಬಾರಿ ತಿರುಗಿಸಿ ತಾನು ತಿರುಗಿ ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಡಿ
ಕೋಲನ್ನು ಮೊನೆ ಕೆಳಗಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಲದ ಹಸ್ತದ ಕೆಳಗೆ ದೃಷ್ಟಿಬೀಳು
ವುದು ಅವನು ಮಾಡಲು ತಕ್ಕಂಥಾದು ಅದರ ಹೆಸರು ಇಟ್ಟುಬೀಸುವುದು
(ಖಡ್ಗ. ೫-೨೫). [< ಇಡ್ಡು + ಬೀಸು]

ಇಟ್ಟು 'ಇಟ್ಟು' ನೋ.

ಇಟ್ಟು (ನಾ). ಬೇಕಾದವಳು; ಇಷ್ಟಲಾದ ಹೆಂಗಸು: ರೊಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ
ಊಟ ಹೊಟ್ಟಿಗಿಲ್ಲದ ಕೂಟ ಇಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದರಮನೆಯು ಚಂದನನ ಕುಟ್ಟಿ
ಕುಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೯). [< ಸಂ. ಇಷ್ಟಾ]

ಇಟ್ಟುಡೆ, ಇಟ್ಟುಡೆ (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಸ್ಥಳ ಸಾಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಸಂದು:
ಪೊಯ್ ಪೊಯ್ಗೆಳೆ ನೆಗೆದು ಮುಗಿಲ್ಲ ಇಟ್ಟುಡೆಗಳೊಳ್ ತಲೆಗಳ ತೊಡ
ದಿರ್ದ ಜೇನ ಪುಟ್ಟಗಳನೆ ಪೋಲ್ತುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦); ಅಟ್ಟಿಯ
ಬೆಟ್ಟುಫಟ್ಟುದಿಟ್ಟುಡೆಗಳೊಳ್ ನಿಟ್ಟಿಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ);
ಗುಡಿ ಗೂಡಾರಂಗಳೊಳಂ ಬೆಟ್ಟುಗೊಟ್ಟುಡೆ ಪೇಜುನಿಟ್ಟುಡೆಗಳೊಳಂ
(ಧರ್ಮಾ. ೬-೧೦೪); ಎಡೆಗಿಜುಬಲೆಯ ಮೊಲೆಯಿಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ಕೆಳೆ
[ಸಾಠಾಂ. ಕೊಳ]ಗೊಂಡು ನಿಂದುವಲ್ಲದೆ ನುಸುಳಲಾ ಪಡೆಯುವು ಮದ
ನಾಸ್ತಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೨೩); ನಡು ಸಣ್ಣ ಮುದಿ ತೋರ ತೊಡೆ ನುಜ್ಜು
ಮೊಲೆಗಳಿಟ್ಟುಡೆಯೆಂದರೆ ಬಾಯಬಿಟ್ಟು (ಭರಣ. ೨-೫೨); ದೀಪಮಾಲಿಕೆ
... ಈ ಕಗ್ಗಾಡಿನ ಇಟ್ಟುಡೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿಹೋದುದೆಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ
(ವೀರಬಂ. ೨೧). ೨. ಅನಿವಾರ್ಯತೆ; ಕಷ್ಟ; ಬಾಧೆ; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು:
ಅನ್ವಯಾಗತ ನಭೋಗತಿಗಳ್ ಬಿಲ್ಲಂ ಸರಳ್ಳ ಮಣ್ಣುಗಿಟ್ಟುಮಿಟ್ಟುಡೆಯು
ಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನೆರೆದುರುಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩ ವ); ಬಟಾಕಿ ಗಂಟಿಲಂ
ಮೆಟ್ಟುಡೊಡೆಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟಂ ಗೆಲ್ಲಂಗುಡುವಂತೆ ನರಂಗೆ ಪಾರು
ಪತಮಂ ರುದ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೩-೩೯); ಶರಣರಿಟ್ಟುಡೆಗಳನು ಶರಣ
ರಾಪತ್ತುವನು ಶರಣರಿಗೆ ಮುನಿವ ಕಡುಪಾತಕರನು ಒರಸುವುದು ಕಡಿದು
ಕತ್ತರಿಸುವುದು... ಶ್ರೀ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ (ಶಿವಗೀ. ೧೫-೫೫). ೩. ಗುಂಪು;
ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ: ವಿಭ್ರಮಂಬಡೆದ ನಿಜಾಸ್ಯಪುಕ್ತಿಗಳಿಟ್ಟುಡೆ
ಯಾಗಿರೆ ಪಣ್ಯವೀಧಿಯೊಳ್ ನಡೆದುದು ಪೆಂಡವಾಸಂ (ವರ್ಧಮ. ೫-೩೯);
ತೆಂಗಿನತಿಂತಿಣಿಯುಂ ಕಡಳಿಯು ಕಂಟಿಯುಂ ದಾಡಿದುದೊತ್ತರಮುಂ ಈಳೆ
ಯಿಟ್ಟುಡೆಯುಂ... ಅಸುಗೆಯ ಕುತ್ತುಪುಂ ಕ್ರಮುಕದ ಸಮ್ಯದಿಯುಂ
... ಎನಿಸಿದ ದೇವರಮಣೋದ್ಯಾನಮಂ (ಶಾಂತಿ ಶ್ಲ. ೧೦-೭೮ ವ);
ಪವನಜನಿಟ್ಟು [ಸಾಠಾಂ. ಟ್ಟು]ಡೆಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಭಾಳವ ಜಾಚಿದನು ಪದಕೆ
(ತೊರರಾ. ೪-೮-೧೬); ಅಬಲೆ ಕಂಡಳು ಮುಂದೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ
ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಕೋರವಿಸಲೆಡಬಲದಿಟ್ಟುಡೆ [ಸಾಠಾಂ. ಟ್ಟು]ಡೆಯ ಕಮಲಜ
ಸುರೇಂದ್ರರ ಬಿಟ್ಟು ಬೀದಿಯ ಬಹಳ ತೇಜದ ತೆರಳಿಗೆಯ ಶಿವನ (ನಿಭಾಗ.
೪-೫-೬೨); ಮೆಟ್ಟುಸೆ ಕಾಲಿಗೆ ಹೊಟ್ಟುಸೆ ಅವಿಗೆ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಆಸೆ
ಮೃಗಗಳಿಗೆ ಹರದಂಗೆ ಇಟ್ಟುಡೆಗಳಾಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೨೨). ೪. ಸಮೀಪ;
ಹತ್ತಿರ: ಒರ್ಮೆ ನನೆಯಂಬಂ ತನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ನಗೆಗಾಣನಂ
ಬಟಾಯಿಟ್ಟು ಬರಿಸಿ ಪಸಾಯ್ತರೆಲ್ಲರುಂ ಬಗೆಯಜಾಡಿಟ್ಟುಡೆಯಂ ತೊಲಗಿ
ಪೋಗೆ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಕರೆದು (ಕಬ್ಬಿ. ೭೨); ಇಂತು ಕರಮೊಪ್ಪುವ...
ಕರ್ಗಲ್ಲ ಕರ್ವೆಟ್ಟುಮನಿಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಸುಮಿತ್ರಾತ್ಮಜಂ (ರಾಮಾಶ್ಲ.
೭೩-೨೩). ಇಟ್ಟುಡೆ: ೧. ಯಾನಮೇಂ ಕೀಜುದೋ ನಭಾಪ್ರಸ್ಯತಿ
ಗಿಟ್ಟುಡೆಯಿಟ್ಟುಡೆಯಾದುದೆಂಬಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೨). ೨. ತನಗಿಟ್ಟುಡೆ
[ಸಾಠಾಂ. ಗಿರ್ಡೆ]ಯಾದಡೆ ಸುರಮುನಿಯೊರ್ವಂ ನಾಯಮಾಂಸಮಂ
ಪೇಸದೆ ಸೇವನೆ ಮಾಡಿ ತಪಂಗೆಯಾದತನೆ ಪೋದಂ ಮುಕ್ತಿಗೆಂಬರ್
(ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೫); ಸರ್ವಾಂಗವಿಟ್ಟುಡೆಯ ಹೃತ್ಕಂಭದಿ ಘನಮಾತೆ
ಯವಯವದ ಜಠರಾಗ್ನಿಯಂ ಬೇವುತನುಭವಿಸ ದುಃಖಕೋಟಿಗಳ
ಸಂತಾಪದಿಂ (ಲಶಿಚಂ. ೩೯-೩೯).

ಇಟ್ಟುಡೆಯಾಗು = ೧. ಕಿಕ್ಕಿರಿ; ತುಂಬಿಹೋಗು: ನಿಲುಕಲಿಟ್ಟುಡೆ
ಯಾದ ಹೆಣನನು ತುಳಿದು ರಣದಲಿ ಕುಣೆನ ಮುಂಡನಳೆದು (ಕುವಾಭೀ.
೪-೩೧). ೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾಗು; ಸ್ಥಳ ಸಾಲದೆ ಹೋಗು: ಅರಿಯಾರಿಗೆ
ದಿಗುವಳಯವಿಟ್ಟುಡೆಯಾಗಿ ರಥಹಯ ದಳವುಳಕೆ ಕುರುಸೇನೆ ನಡೆದುದು
(ಕುವಾಭೀ. ೧-೪೫).

[< ಇಡಿದು + ಎಡ್ಡು. / ತಮಿ. ಇಟ್ಟುಡೈ = ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಿಕೆ,
ವಿಕ್ಕು]

ಇಟ್ಟಿಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿರು ; ಸಂದಣಿಸು : ತಳರ್ನುಡಿ
ಯಡಿಗಡಿಗೊಡನೊಡನಿಟ್ಟಿಡೆಗೊಂಡರೆ ನುಡಿದನಾಗಳಾ ಚರಮುಖ್ಯಂ
(ರಾಜಶೇ. ೬-೩೩). [ಇಟ್ಟಿಡೆ + ಕೊಳ್ಳು]

ಇಟ್ಟೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಇಬ್ಬನೆ, ಪರಲೆ, ಇಟ್ಟೇವು,
ಇಸಗ, ಮದರಾಸ್ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಮೈಟಿ. ೨೩-೪೧೮). [?]

ಇಟ್ಟ (ನಾ). (ಉಕ). ಗೊಳೆಯ ಅಥವಾ ಹೋರಿಯ ಗುಟ್ಟುರು :
ಮುಡಿಯೆತ್ತು ಇಟ್ಟಿಹೊಡೆಯುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಇಡಂಕು, ಇಟುಕು, ಇಡುಕ್ಕು, ಇಡುಗ್ಗು (ನಾ). ೧. ಸಂದು ;
ಬಿರುಕು ; ಇಕ್ಕುಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ (ಕ). ಇಟುಕು : ೧. 'ಇಟುಕು
ಮನೆ' ಪರಾ. ಇಡುಕ್ಕು : ೧. ರಥಸಂದೋಹದಿಡುಕಿನೊಳ್ ಬೆದಕಿ
ನೋಡಿ (ಚಬಪು. ೪೦-೨೮) ; ಅಂದಿನಂತೆಯೇ ಇಂದೂ ಒಂದು ಹೊಳೆ
ಪರ್ವತದ ಇಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ರೆ ಯಾ ಗು ತ್ತಿ ತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩).
೨. ಇಡುವಿಕೆ : ಮುಖದ ಬೆಮರಡುಕನಾರಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೪೮).
೩. ದನಕರುಗಳ ಒಂದು ರೋಗ (ಉಕ. ಕ). ಇಡುಗ್ಗು :
೧. 'ಇಡುಗುತೊಡಗು' ಪರಾ.

ಇಡಂಕುತೊಡಂಕು, ಇಡುಕುತೊಡಕು = ಕ್ಲೇಶಮಯತೆ ; ಕಷ್ಟ
ಕಾರ್ಪಣ್ಯ ತುಂಬಿರುವುದು (ದಕ. ಕ). ಇಡುಗುಮುಡುಗು =
ಕಷ್ಟಕರ : ಅಕೆಲಸ ತುಂಬ ಇಡುಗುಮುಡುಗು (ರೂಢಿ).

[← ತಮಿ. ಇಡುಕ್ಕು]

ಇಡಗಂಟು 'ಇಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಇಡಗು 'ಇಡುಗು' ನೋ.

ಇಡಸಿಡು (ಕ್ರಿ). ಶೇವಣಿಯನ್ನಿಡು ; ಇಡುಗಂಟನ್ನು ಮಡಗು :
ಜನರು ಬಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಇಡಸಿಡುವರು (ಮತಂಜ. ೫೯).

[ಇಡಪು + ಇಡು]

ಇಡಪು (ನಾ). ಶೇವಣಿ ; ಇಡುಗಂಟು. 'ಇಡಸಿಡು' ಪರಾ.

[< ಇಡು + -ಪು]

ಇಡರು (ಕ್ರಿ). ಎಡಕು ; ಮುಗ್ಗರಿಸು (ಕ). 'ಎಡರ್' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಲು]

ಇಡರು (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ವಿಘ್ನ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ (ಕ).
೨. ತೊಂದರೆ ; ಕ್ಲೇಶ (ಕ). ೩. ಹಗೆತನ ; ದ್ವೇಷ (ಉಕ. ಕ).

'ಎಡರ್' ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡರ್ ; ತೆಲು. ಎಡರು]
ಇಡರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಬಾಗಿಲನ್ನು) ಮೇಲಿಕ್ಕೇತ್ತಿ ತೆಗೆ : ಬೆಳಗಿನ ಎಂಟು
ಘಂಟೆಯಾದರೂ ಅಳಿಯ ಏಳಲಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಮಾವನ ಮನೆಯ
ವರು ಕೊಟ್ಟಿದಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಡರೆತ್ತಿದರು (ನೀತಿಚಂ. II, ೭).

[ಇಡರು + ಎತ್ತು]

ಇಡಾವತ್ತರ (ನಾ). "ಅತ್ತಿನ್ಯಾದಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀ ನಕ್ಷತ್ರವಾಗಲಿ
ಮತ್ತಾವ ನಕ್ಷತ್ರವಾಗಲಿ ೧೨ ಅವರ್ತಿ ಅದರೆ ಒಂದು ವರ್ಷವಾಗುವುದು.
ಅ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಡಾವತ್ತರವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಸಾರ. ೫-೪೦ ಟೀಕು) ;
ಇಡಾವತ್ತರ, ಅನುವತ್ತರ, ಪರಿವತ್ತರ (ಜೀವಾನ್. ೭೨).

[ಸಂ. (ಇಡಾ + ವತ್ತರ)]

ಇಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಟ್ಟು ; ಪುಡಿಮಾಡು : "ಇಡಿ-ಚೂರ್ಣೇ, ಸಂಕೀರ್ಣೇಚ್"
(ಶಮಧಾ) ; ಶುಂಠಿ ಹಿಂಗು ಮುಸ್ತೆಗಳಂ ಕೂಡಿದಿಟ್ಟಿದಜ ಕಷಾಯಂ
ಕುಡಿದೊಡೆ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪-೧೦) ; ಕಲ್ಲಿನೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆವಿಡಿದು
ಇಡಿವರಯ್ಯೋ (ಸಾನಂಜ. ೯೨ ರ) ; ನೂಜುಮಂದಿಯನಿಡಿನನಾ ಚೂರ್ಣ
ಗನ ತೇಜದೊಳಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೭-೧೩). ೨. ತಿವಿ ; ಕಚ್ಚು ; ಹಾಯು ;
ಚುಚ್ಚು ; ಇರಿ : ತುಡೆ ನೂಜುನೆ ಸಾಸಿರಮಾ ಪಡೆಯಂ ಕೊಳೆ ಲಕ್ಕಿ

ಲೆಕ್ಕಮಾಗುರ್ಚಿದುವಟ್ಟಿಡಿದುವು ಕುಟದಜುಡದುವು ಕಡುಹಿಂದಿಸೆ
ವಿಬುಧವನಜವನಕಳಹಂಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೭) ; ಕುಸುಂಬೆಯ ಪೂವರಿ
ದಾಳಮರ್ಕಕೀಟದ ಗೃಹಗೋಧೆಯೆಚ್ಚಮಿವನೊಯ್ಯನೆ ತೇಜಡಿ(ಜಾ)
ದಲ್ಲಿ ಪೂಸೆ ನಿಲ್ಲದು ವಿಷಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೭) ; ಕಡಿದನು ಖಳರೆಚ್ಚ
ಕೋಲ್ಲಳ ವಕ್ಷದೊಳಿಡಿದನೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕೂರ್ಗಣೆಯ (ಮೋಹತ. ೩೪-೧೧) ;
ಹೊಳೆಗಳುದಕದೆ ತುಂಬಿತುಳುಕುವಾಗಳ್ ದಡದ ನೆಲವನಿಡಿದಂದದಿಂ
(ಶ್ರೀರಾಜ. ೨-೫೮) ; ಇದೇನೋ ನಿಂಗು, ಎತ್ತಿನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ
ಗಾಯ ? ಯಾವುದೋ ಎತ್ತು ಇಡಿದದ್ದು (ಕಾನೂರು. ೧೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಿ]

ಇಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬಿರು ; ನಿಬಿಡವಾಗು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : "ಇಡಿ-
ಚೂರ್ಣೇ, ಸಂಕೀರ್ಣೇಚ್" (ಶಮಧಾ) ; ಪುಡಿದು ಕವಿಡಿದ ತಮದೊಡ್ಡ
ದಿವಿನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ) ; ಇಡಿದಿರೆ ಮಂಜಿನೊಳ್ ತುಟುಗಿ
ತೆಂಕಣಗಾಳಿಯೊಳಾದ ಸೋಂಕಿನೊಳ್ ನಡುಗುವಶೋಕವಲ್ಲರಿಯ ಪಲ್ಲವ
ದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೫) ; ಇಡಿದಿರೆ ಗುಹಾಂಧಕಾರಂ (ಅಜಿತ. ೯-೨೧) ;
ಇಂತಿಡಿದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಭವನೂರಂ ಪೊಕ್ಕು (ಇಳಿರ. ದೇ. ೫೨-೫) ;
ಇಡಿದ ಮೋಡದ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೊಡೆದು ಮೂಡುವ ರವಿಯಪೊಲು
(ಕುನ್ಯಾಲು. ೯-೨೫) ; ಕುಡಿನೀರಿನಿಂಪು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಶೈತ್ಯ ತನುವಿಂಗಿಡಿದುದು
ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨-೩೧) ; ಮುಳ್ಳಿಡಿದ ಮರನೇಜಿದಂತಾ
ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೪). ೨. ಅದುಮಿ ತುಂಬು ; ಒತ್ತೊತ್ತಿ
ತುಂಬು ; ಗಿಡಿ : ನವಯೌವನಂ ನೆಜೆಯೆ ನೆಜೆಯೆ ನಿಜಾನಿಜಾಗೊಂಡ
ಗುಣಾರ್ಜವನ ತಲೆನವಿರ್ಗಳ್ ಲಾವಣ್ಯರಸಮನಿಡಿದಿಡಿದು ತೀವಿದ
ಕಮಲಾಸನನ ಬೆರಲಚ್ಚುಗಳನ್ನವಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ).

ಇಡಿವಿಡಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ರಾಜೇವದಲರಲರ ತುಳಿತುಳಿದಿಡಿದಿಡಿದ ಬಂಡ
... ಸವಿದು ಸವಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೩೭) ; ಕಡುಗೆಂಪಿಡಿದಿಡಿದ ಬೀಜರದ
ನದ ಬೆಲ್ಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೯). [ದೇ ? / ತಮಿ. ಇಟ್ಟಿ, ಇಟ್ಟಿ, ಇಯೈ]

ಇಡಿ 'ಇಡಿದು' ನೋ.

ಇಡಿ, ಇಡಿ (ಗು). ಸಮಗ್ರ ; ಪೂರ್ಣ ; ಎಲ್ಲ : ಅರ್ಧಮದ್ದಳೆಯ
ತಲೆಯ ಮೇಗಡೆ ನಿಲಿಸಿಡಿದಮದ್ದಳೆಯದೆನಲ್ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೫೧) ;
ಒಡನೊಡನೆ ನೆರೆ ಬೆರೆತು ಹೊಸತಾಯ್ತು ಯುಕ್ತಿ ಹೀಗೆ ಇಡಿಯಾಗೋಣ
ಸೀಮೆಯನು ದಾಟಿ (ಗರಿ. ೪೨-೧೨) ; ಲಿಖಿಕಾರರು ಸಮಾಜದ ಅಜ್ಜೀದ್ಯ
ಅಂಗವಾಗಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇಡಿ ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿ
ಗಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನ ಸಂ. ೫೮) ; ಅರಸಿಗೆ ಅರ್ಧ ರಾಜ್ಯವಾದರೆ
ತಿರುದುಂಬುವನೆ ಇಡಿ ರಾಜ್ಯ (ಗಾದ). ಇಡೀ : ದಿವ್ಯವೃತ್ತಿಯ
ಕಣ್ಣರಿಯಿಂದ ಇಡೀ ಜಗತ್ತೇ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಕಳೆದು
ಕೊಂಡಂತಾಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೦) ; ರಾಯರಿಗೆ ಇರುವ ಇಡೀ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ
ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಗಳಿಸುವುದು (ರಾಯಕ. ೩೬) ; ಒಂದೆರಡು
ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಇಡೀ ಪಾಠವೇ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಾಗುವಂತಿರಬೇಕು
(ಶಿಕ್ಷದ. ೨೭೮) ; ಇಡೀ ನಗರವೇ ಅ ಬೆಳದಿಂಗಳ ತಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ
ದಂತಿತ್ತು (ಚಿಂದುಟಿ. ೧೬).

ಇಡಿಯಾಗು = ಸಮಗ್ರವಾಗು ; ಅಖಂಡವಾಗು : ಸ್ವಾನುಭವವು
ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಇಡಿಯಾಗಿ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವು
ಜೀವಂತಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೨೯) ; ಅಮೋಘ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು
ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪ ಅರಿಕೆ).

ಇಡಿಃಧಾನ್ಯ = ತೌಡು ಕಳೆಯದ ಧಾನ್ಯ : ಇಡೀ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ
ರೊಟ್ಟಿಪದಾರ್ಥಗಳು ... ಮುಂತಾದ ಅಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ದೇ. || ಕೊಡ. ತುಳು. ಇಡಿ]

ಇಡಿಯಾಗು = ಸಮಗ್ರವಾಗು ; ಅಖಂಡವಾಗು : ಸ್ವಾನುಭವವು
ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಇಡಿಯಾಗಿ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವು
ಜೀವಂತಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೨೯) ; ಅಮೋಘ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು
ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪ ಅರಿಕೆ).

ಇಡಿಃಧಾನ್ಯ = ತೌಡು ಕಳೆಯದ ಧಾನ್ಯ : ಇಡೀ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ
ರೊಟ್ಟಿಪದಾರ್ಥಗಳು ... ಮುಂತಾದ ಅಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ದೇ. || ಕೊಡ. ತುಳು. ಇಡಿ]

ಇಡಿಯಾಗು = ಸಮಗ್ರವಾಗು ; ಅಖಂಡವಾಗು : ಸ್ವಾನುಭವವು
ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಇಡಿಯಾಗಿ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವು
ಜೀವಂತಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೨೯) ; ಅಮೋಘ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು
ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪ ಅರಿಕೆ).

ಇಡಿಃಧಾನ್ಯ = ತೌಡು ಕಳೆಯದ ಧಾನ್ಯ : ಇಡೀ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ
ರೊಟ್ಟಿಪದಾರ್ಥಗಳು ... ಮುಂತಾದ ಅಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ದೇ. || ಕೊಡ. ತುಳು. ಇಡಿ]

ಇಡಿಯಾಗು = ಸಮಗ್ರವಾಗು ; ಅಖಂಡವಾಗು : ಸ್ವಾನುಭವವು
ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಇಡಿಯಾಗಿ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವು
ಜೀವಂತಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೨೯) ; ಅಮೋಘ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು
ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪ ಅರಿಕೆ).

ಇಡಿಃಧಾನ್ಯ = ತೌಡು ಕಳೆಯದ ಧಾನ್ಯ : ಇಡೀ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ
ರೊಟ್ಟಿಪದಾರ್ಥಗಳು ... ಮುಂತಾದ ಅಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ದೇ. || ಕೊಡ. ತುಳು. ಇಡಿ]

ಇಡಿಯಾಗು = ಸಮಗ್ರವಾಗು ; ಅಖಂಡವಾಗು : ಸ್ವಾನುಭವವು
ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಇಡಿಯಾಗಿ ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವು
ಜೀವಂತಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೨೯) ; ಅಮೋಘ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು
ಇಡಿಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪ ಅರಿಕೆ).

ಇಡಿಃಧಾನ್ಯ = ತೌಡು ಕಳೆಯದ ಧಾನ್ಯ : ಇಡೀ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ
ರೊಟ್ಟಿಪದಾರ್ಥಗಳು ... ಮುಂತಾದ ಅಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ದೇ. || ಕೊಡ. ತುಳು. ಇಡಿ]

ಇಡಿಂಬ(ನಾ). (?): ನಾನಲುಮಂ ಬಾನಲುಮಂ ಸಡಿಂಬಮನಿಡಿಂಬಮಂ
ಪರಲುಮಂ ಪುರವರಲುಮಂ... ಕಳೆದು ಪೋಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦ವ).

[?]

ಇಡಿಕಾಸು (ನಾ). ಮುರಿಸದಿರುವ ನಾಣ್ಯ; ಇಡಿ ನಾಣ್ಯ: ಅವನು
ಕಥೆ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಕೇಳುವವರಿಂದ ಪುಡಿಕಾಸು ಇಡಿಕಾಸು ಕಸೆದು ಕಸೆದು
ಅವರಿಗೆ ಕಲಿಯಹಾಗೆ ಯುಗಬಂಧು ಆಗುತ್ತಾನೆ (ಕಂಬಹು. ೩೭).

[ಇಡ್ಕಿ + ಕಾಸು]

ಇಡಿಕಿಚ್ಚಡಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಿಚ್ಚಡಿ (ಉಕ. ೪).

[ಇಡ್ಕಿ (< ಇಡಿದು) + ಕಿಚ್ಚಡಿ]

ಇಡಿಕಿರಿ 'ಇಡಿಕಿಱ್' ನೋ.

ಇಡಿಕಿಱ್, ಇಡಿಕಿರಿ, ಇಡಿಗಿರಿ, ಇಡಿಗಿಱ್, ಇಡುಕಿಱ್ (ಕ್ರಿ).

೧. ತುಂಬಿರು; ಒತ್ತಾಗಿರು; ದಟ್ಟಿಸು: ಬಾಗುತೆ ಬಲಿಯುತೆ ಪೊಳೆ
ದಿನದಾಡುತೆ ದಳವೇಲುತಡಿಕಿಱ್ಕು ಹಿಗ್ಗುತೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೫೦); ಪಡ
ಗೋಡು ನಾನೆ ದೋಣಿಗಳಿಡಿಕಿಱ್ಕು ಬಹಿತ್ರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೨೦);
ಬಾಯೊಳಿಡಿಕಿಱ್ಕು ಹುಡುಪೊಯ್ದು ಮಡದಿಂದ ಘಟ್ಟಿಸದೆ ಬಿಡು ಪು ದೇ
ನಮ್ಮ ಕೋಪಾ (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೨೨-೧೮); ಇಡಿಕಿಱ್ಕಿದ ಪುಷ್ಪದೊಳು
ಗಂಧವಿರಲಾಡಿದ ತುಡುಕುವುದೆಂದು (ಮೋಹತ. ೩-೧೬). ಇಡಿಕಿರಿ: ೧.
ಇಡಿಕಿರಿಂದ ಫಲಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮರಗಳಿಂದ ಅಶ್ವಮ ರಮ್ಯ
ವಾಗಿತ್ತು (ಬಿದುರೆ. ೪೪); ಜನ್ಮಾಂತರಗಳ ಜಟಿಲವಾದ ಕಥಾ ನ ಕ,
ಶಬ್ದಾರ್ಥಚಮತ್ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಇಡಿಕಿರಿಂದ ವರ್ಣನೆ... ಇವುಳ್ಳ ಕಾದಂಬರಿ
ಯನ್ನು (ಕ ಸಾ ಚ. ೧೧೬). ಇಡಿಗಿರಿ: ೧. ಹರುಷವು ಇಡಿಗಿರಿವುತಲಿ
ಸುಖದ ಕಣ್ಣೀರ್ ರುಡಿವುತಲಿ (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೩೨-೧). ಇಡಿಗಿಱ್: ೧.
ನಾನಾವಸ್ತುಗಳಿಡಿಕಿಱ್ಕಿದೈಶ್ವರ್ಯವಡೆ... ಅಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿದುರ್ವವು
(ಮೋಹತ. ೨೦-೧೯). ೨. (ಹಲ್ಲು) ಗಿಟ್ಟ ಕು ಹಾ ಕು, —ಕಚ್ಚಿ
ಕೊಂಡಿರು: ದಡದಡಿಸೆ ಪದಂಗಳ್ ಪಲ್ಲಿಡಿಗಿಱ್ಕಿದರೆ ಬಾಲವಾಲ ಬೀಳಲ
ತೆಪದಿಂ ಮಿಡು ಕ ದಿ ರೆ ಹರಿಣರೋಗಂ ತಡೆಯದೆ ಮಡಿಗುಂ ಚಿಕಿತ್ಸೆ
ಗೆಯ್ಯಲ್ವೇಡಾ(ಡಂ) (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೪೨). ಇಡುಕಿಱ್: ೧. (ಕಿ).

[ಇಡ್ಕಿ + ಕಿಱ್]

ಇಡಿಕು 'ಇಡುಂಕು' ನೋ.

ಇಡಿಕೆ (ನಾ). ತುಂಬಿರುವಿಕೆ; ನಿಬಿಡವಾಗಿರುವಿಕೆ. 'ಇಡಿಕೆಗೊಳ್'
ಪರಾ. [ಇಡ್ಕಿ + ಕೆ]

ಇಡಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬಿರು; ನಿಬಿಡವಾಗು: ಮುಂದೊಂದೆಡೆ
ಯೊಳಿಡಿಕೆಗೊಂಡು ಕಣ್ಣೊಳ ಪ ಪಣ್ಣೊಂಚಲ ಸಂಚಯದಿಂದಂಚಿತ
ಮಾಗಿದರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೬೮ ವ). [ಇಡಿಕೆ + ಕೊಳ್]

ಇಡಿಗಂಟು 'ಇಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಇಡಿಗಂಟು (ನಾ). ಇಡಿಯ ಗಂಟು; ಪೂರ್ತಿ ಗಂಟು: ಒಮ್ಮೆಲೆ ಇಡಿ
ಗಂಟು ಬೇಕಾದರೆ ಹೊಲ ಮಾರದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೯).

[ಇಡ್ಕಿ + ಗಂಟು]

ಇಡಿಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ತಿವಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೊನಚಾದ
ಕೋಲು (?): ಓದಿದ ಖಂಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ನೇಲ್ವ ಇಡಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಬತ್ತಳಿಕೆ
ರಾಜನೆ ಬಂದರೊಡನೊಡ್ಡಿಯ ರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೩).

[ಇಡ್ಕಿ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಡಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಪೂರ್ಣರಚನೆ, —ಸ್ವರೂಪ: ಪುಲಿಗೆರೆಯೇ ಆ
ಪುಣ್ಯಭೂಮಿ ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಡಿಗಟ್ಟಿನೋ ಇದೆ. ಅದರೆ ಆ
ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಇಡಿಗಟ್ಟು ಇನ್ನೂ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ಸಾಹೋಜ. ೧೫).

[ಇಡ್ಕಿ + ಕಟ್ಟು]

ಇಡಿಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ನಿಬಿಡವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ತುಂಬಿದ ಕತ್ತಲೆ;
ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಹಲಬರುಂಟೇ ರವಿಗಳಿಡಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತಕೆ (ತೂರಾ.
೩-೬-೩೧); ಇಡು[ಡಿ]ಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ ರವಿಗಲ್ಲವಹುದಿದು ಸೊಡರ್ಗ
ಳೆಲ್ಲಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವಹುದೆ (ಭರಚ. ೨೯-೬೪).

[ಇಡ್ಕಿ (< ಇಡಿದು) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಇಡಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ನಿಬಿಡವಾದ ಕಪ್ಪು; ತುಂಬಿದ ಕಪ್ಪು: ಕರ್ಬೊಗೆ
ಯೊಳೊಂದಿದಿಡಿಗಪ್ಪಿಗೆ ಹೆದಲು ನಾನಮ್ಮೊವದನಿಂದು ನೀವುಂಡೊಡೆಯ
ರಾಗಿ... ಎಂದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೧೫).

[ಇಡ್ಕಿ (< ಇಡಿದು) + ಕಪ್ಪು (< ಕಪ್ಪು)]

ಇಡಿಗಾಯ್, ಇಡಿಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಇಡಿಯಾದ ಕಾಯಿ; ತುಂಬು
ಕಾಯಿ; ಮುರಿಯದ ಅಥವಾ ಒಡೆಯದ ಕಾಯಿ. ೨. ಉಂಡೆ
ಗಾಯಿಯ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ. ಇಡಿಗಾಯಿ: ೨. ಮೆಂತ್ಯದ ಚಟ್ಟಿ,
ಕಾರದ ತೊವ್ವೆ, ಇಡಿಗಾಯಿ ಏನೇನೋ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ (ಬೆಳುಮ. ೯೧).

[ಇಡ್ಕಿ + ಕಾಯ್]

ಇಡಿಗಾಯ್ 'ಇಡುಗಾಯ್' ನೋ.

ಇಡಿಗಾಯಿ 'ಇಡಿಗಾಯ್' ನೋ.

ಇಡಿಗಾಳು (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾಳು; ಒಡೆದು ಬೇಳೆಯಾಗದ
ಕಾಳು: ಮಾಡದಿರು ಬಾಳನ್ನು ಬೇಳೆಯಂತೆ ಕೂಡಿರಲಿ ಬಾಳು ಇಡಿ
ಗಾಳಿನಂತೆ (ನಾದಲೀ. ೬೬-೧೩); ಸಂಶಯದಿಂದ ಇಡಿಗಾಳಿನಂತಹ
ಬಾಳನ್ನೇ ಹೋಳಾಗಿ ಸಿ ಅತ್ಯಪ್ಪಿ, ಅಶಾಂತತೆ ತಲೆದೋರುವಂತೆ ಮಾಡು
ವನು (ಮುಡಿಹೂ. ೩೮). [ಇಡ್ಕಿ + ಕಾಳು (< ಕಾಲ್)]

ಇಡಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಹರಡಿದ ಕಿಚ್ಚು; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಬೆಂಕಿ: ಮನುಷ್ಯ
ನಿಕ್ಕಿದಿಡಿಗಿಚ್ಚಿನಲೆ ತನು ಬೆಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೦-೮); ಜಗದಿಡಿಗಿಚ್ಚು
ಸೈರಿಸಲರಿದು ತಮಗೆಂದುದು ಸುರಸೋಮ (ನಿಭಾಗ. ೭-೨-೪೯).

[ಇಡ್ಕಿ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿಚ್)]

ಇಡಿಗಿರಿ 'ಇಡಿಕಿಱ್' ನೋ.

ಇಡಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗಿಸು; ತುಂಬಿಸು: ಸಿಗಾರೇಟಿನ ಹೊಗೆ ಇಡಿ
ಗಿಸಿ... ನನ್ನ ಸಾಹೇಬಕೀಯ ರೈಲುಗಾಡಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೨).

[ಇಡಿಗು (< ಇಡುಗು) + -ಇಸು]

ಇಡಿಗಿಱ್ 'ಇಡಿಕಿಱ್' ನೋ.

ಇಡಿಗು 'ಇಡುಗು' ನೋ.

ಇಡಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿ ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು: ಹಗಲ ಹಣೆ
ಯಕ್ಕರಂದೊಡೆದು ಇಡಿಗುಟ್ಟು [ಸಾಣಾಂ. ಯಿಡಿಗುಟ್ಟು] ಕಾಡಿಗೆಯೊಳಗೆ
ಕಾರಿರುಳ ತಿರುಳ ರಸಮಂ ಕಲಸಿ ಮೊಗೆದು ಬಳಿದಂತೆ ಬಳವೆತ್ತ ಕತ್ತಲೆ
ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗೆ ಬೆಳಗಾದುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೩೧). [ಇಡ್ಕಿ + ಕುಟ್ಟು]

ಇಡಿಗುಟ್ಟು (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ರಹಸ್ಯ: ಒಳಗಿದೆ ಹೂವರಳಿದ
ಪೊಲು ವಿಶ್ವದ ಇಡಿಗುಟ್ಟು (ಹೃದಸ. ೨-೮). [ಇಡ್ಕಿ + ಗುಟ್ಟು]

ಇಡಿಗಿ 'ಇಡುಗಿ' ನೋ.

ಇಡಿಗೋಡೆ (ನಾ). (ಬಾಗಿಲುಗಳ ಮುಂದುಗಡೆ ಅಥವಾ ಪ್ರವೇಶ
ದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ) ಮರೆಗಾಗಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ಮೋಟು ಗೋಡೆ;
ಅಡ್ಡ ಗೋಡೆ (ಉಕ. ೪). [ಇಡ್ಕಿ + ಗೋಡೆ]

ಇಡಿಜಡಿ (ಅ). ಬಿಡದ ಹಾಗೆ; ಅಲ್ಲಾಡದಂತೆ: ಗುಡಿ ಇಡಿರಿಗೆ
ಇಡಿಜಡಿ ಕೂತು ಬಿಡಬೇಕು ಅಂತೀನಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೯). [ಇಡ್ಕಿ + ಜಡಿ]

ಇಡಿತನ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಇಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ;
ಸಮಷ್ಟಿ: ಬಿಡಿತನದ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಡಿತನದ ಒಕ್ಕಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಸುವ
ಹುಟ್ಟೆ ಬಳಗ (ವಿಜಾಮಂ. ೬೩). [ಇಡ್ಕಿ + ತನ]

ಇಡಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತುಂಬು: ಸಾಯುವರ ಚೀರಾಟ, ಗೆದ್ದವರ ಸಿಂಹನಾದಂಗಳಿಡಿತುಂಬಿ (ಪಾರಸಿ. ೧೭-೪).

[ಇಡ್ತಿ + ತುಂಬು]

ಇಡಿತೇಜಿ (ನಾ). ಹಿಡಿದು ನಡೆಸಿಕೊಂಡುಹೋಗುವ ಕುದುರೆ: ಇದು . . . ದೇವೇಂದ್ರಸಮ್ಮುದಿಂದಲೇರ್ವ ಬಿಳಿಯಾನೆ ನೀಂ ಕೇಳು ಮತ್ತೆ 5 ದರ ಮುಂಗಡೆ ಪಿಡಿದ ಇಡಿತೇಜಿಯಿಜ್ಞಾಶ್ಚ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಕುಣವುತಿರಲು (ನವನೋ. ೨೫-೨೦). [ಇಡ್ತಿ (< ಪಿಡ್ತಿ) + ತೇಜಿ]

ಇಡಿದಡಕು (ನಾ). ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು; ತಗ್ಗು ದಿಣ್ಣೆ: ನೆಲವೂ ಗೋಲಿಯೂ ನುಣುಪಾಗಿದ್ದಷ್ಟೂ ಗೋಲಿಯು ಹೆಚ್ಚು ದೂರ ಹೋಗುವುದು. ಇಡಿ 10 ದಡಕುಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗೋಲಿಯು ಒಂದೇ ನೇರದಲ್ಲಿಯೇ ಚಲಿಸುವುದು (ಭಾತವ. ೨೭). [?]

ಇಡಿದು, ಇಡ್ತಿ (ಗು). ೧. ದಟ್ಟವಾದ; ಸಾಂದ್ರವಾದ; ಒತ್ತಾದ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ. 'ಇಟ್ಟಿಡೆ' ಪರಾ. ಇಡ್ತಿ: ೧. ಇದು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಇಡಿಕಿಚ್ಚಡಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಆರಿಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೂಗಿನ ಸಿಂಬಳ, —ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ 15 ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಿಮಟ ಅಥವಾ ಅವುಗಳಿಗೆ ಮೆತ್ತುವ ಮೇಣ (ಕ). [?]

ಇಡಿಪುಡಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟಿದ ಪುಡಿ; ಚೂರ್ಣ: ಈರಣ್ಣ ಬರುವಾಗ ನೀರರಡು ಭಾಗಾದೊ ಗೋರಿಕಲ್ಲರಡೂ ಇಡಿಪುಡಿ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೪೪).

[ಇಡ್ತಿ + ಪುಡಿ]

ಇಡಿಯಪ್ಪ (ನಾ). ಒತ್ತುಸೇವೆಗೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಲಸಿ ಇಡಿಯಪ್ಪದ ಅಚ್ಚಿನ ಮೂಲಕ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಅಲ್ಪಮಿಷಿಯಂ ತಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎರೆದು ಹಾಗೆಯೇ ಇಡ್ಲಿಬೇಯಿಸುವ 20 ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸುವುದು (ಅಡುಸಾ. ೯೪).

[ಇಡ್ತಿ + ಅಪ್ಪ, / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಿಯಪ್ಪಂ]

ಇಡಿಗಿಫಲುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕುಗೋಲು; ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆಯಿರುವ ಕಡ್ಡಿ; ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಗಾಳದ ಕಡ್ಡಿ (ಕ): ತೊಪ್ಪೆ 25 ನೇಂಟಿಯಾಡಲೆಳಸುತೀಗೂಳಿ ಹಂಜರಗೂಳಿಡುಗಾಣಂ . . . ಪೆರ್ಗೊಳಿ ಕೊಡಂಬೆಯಿಡಿಗಿಫಲುಗಟ್ಟಿಗೆಯೆರೆಮಡ್ಡಿ ಸೂಸು ಗೂಳ್ಳೆಂ ದಿವಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ ವ). [ಇಡಿಗ್ + ಕಿಫುಗಟ್ಟಿಗೆ?]

ಇಡಿವು 'ಇಡುವು' ನೋ.

ಇಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಕಿಸು; ಕಟ್ಟಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಇಡಿಸುವ 35 ಡೆಂಕಣಕ್ಕೆ ನೆಲವಾಳಿಗೆ ಕೊತ್ತಳದಂಬುಗಂಡಿಯಿಂದುಡುಗಡೆ ಪಾಯ್ಪ ಕೂರ್ಗಣಿಗೆ . . . ಅನ್ನೆಯಾಳ್ ಗಡಣೆ ಕಾದುತಿರ್ದು (ಚಂದ್ರ ಪು. ೫-೧೦೬). ೨. ತೊಡಿಸು; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಧರಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡು: ಮೆಚ್ಚಿ ವಜ್ರಶೃಂಖಲಮೆಂಬ ಕಡಗವ ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸಿದನು (ನೋಹತ. ೨೫-೬೭); "ದೈವದಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಗಂಡ-ಮೈದುನರ ಕೈಗೆ ಆಶೆ 40 ಮಾಗಲಿ, ಹದಿನಾಲ್ಕು ತೊಲೆಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ತೊಲಿ ಇಡಿಸಿಯಾರು?" (ಬಿಟ್ಟುಹೊ. ೫೨). [ಇಡ್ತಿ + -ಇಸು]

ಇಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟಿಸು; ಪುಡಿಮಾಡಿಸು: ಈ ಔಷಧ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಡಿಸಿ 40 ಕೊಡಪ್ಪ (ರೂಢಿ). [ಇಡ್ತಿ + -ಇಸು]

ಇಡಿಹಾರೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ಹಾರೆ; "ಕುಟ್ಟುವ, ಮಿದಿಯುವ ಸಲ ಕರಣೆ" (Pounder. ಇಂಕನ). [ಇಡ್ತಿ + ಹಾರೆ (< ಪಾರೆ)]

ಇಡಿಱ್ (ನಾ). ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಗ್ಗಿರುವುದು (ಕ). 45 [< ಎಡ್ಲಿ = ವಕ್ರ]

ಇಡೀ 'ಇಡ್ತಿ' ನೋ.

ಇಡೀದರ (ನಾ). ಒಟ್ಟು ವ್ಯಾಪಾರದ ಲೆಕ್ಕ; ಸಗಟು ವ್ಯಾಪಾರದ ದರ.

ಇಡೀದರದ ಅಂಗಡಿ = ಸಗಟು ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಂಗಡಿ; ಒಟ್ಟು ಗಟ್ಟಿಲೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಅಂಗಡಿ: ಈ ಇಡೀದರದ ಅಂಗಡಿಗಳೆಂದರೆ 5 ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದು ಸಾಮಾನು ಕೊಳ್ಳುವದಿದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡ ಮೊಬಲಗಿಗಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ತಕ್ಕಡಿ. ೨೧). [ಇಡೀ (< ಇಡ್ತಿ) + ದರ]

ಇಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಡಗು; ಇರಿಸು; ಇಕ್ಕು; ಇಟ್ಟು (ಭೂತಕ್ಕ); ಇಟ್ಟು (ಭೂತನ್ಯಾ): ಪರೆದರೆ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ ನಿರಂತರಂ ಗಗನ 10 ವಿವರಮೊಪ್ಪಿತ್ತೆಂದಾದರದಿಂ ಪೇಟಲ್ಗಿದಂತಿರೆ ಸಂಧ್ಯಾಪದಮುನಿಡದೆ ಪೇಟ್ಟುದು ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೨); ಪಿತ್ತಗಳಪಾರ್ಜಿಟ್ಟು ಸಿರಿ ಜವ್ವನದೇಪ್ಪಿ . . . ರೂಪು ಶಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೆ ಹಾನಿಯ ಬಳ್ಳವಳ್ಳಿ (ಕಾದಂಪು. ೫೩೪); ಪಾತ್ರೆಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಮುದ್ರಿಸಿ (ತಿರುರ. ದೇ. ೧೨-೫).

೨. ಹೂಡು; ಅಣೆಗೊಳಿಸು: ತಿರಿಪಿದೊಡದನೆಳೆ ತಿಪ್ಪನೆ ತಿರಿದುದು ತಿರುವಾಯೊಳೆಡೆ ಸುರರ್ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೨); ಬಿಡು 15 ಮುರೇಚಿಯ ತೊಪ್ಪಿಗೆ ಹಪುಗೋಲಿಡುವರುಂಟೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೩೮).

೩. ಧರಿಸು; ತೊಡು; ಉಡು: ಇಟ್ಟು ಸಿರಿಕಂಡದ ಬೊಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩); ಹಾರಪದಕ ಚಾಕುಳಿಯಿಟ್ಟಿವ ತಮ್ಮ ಕೇರಿಯೊಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡೆ (ಕಂನವಿ. ೨-೯೮); ನಡೆ ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಕೆ ಶೃಂಗಾರದ ತೊಡವುಗ 20 ಳೆಡು ನೀ ಬೇಗ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೬೩); ಇಟ್ಟರೆ ತೊಟ್ಟರೆ ಪುಟ್ಟಕ್ಕೆ ಚಂದ (ಗಾದ). ೪. ಆಯುಧವನ್ನು ಅಥವಾ ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎಸೆದು ಹೊಡೆ: "ಇಡು-ಕರವಿಮೋಚನೆ" (ಶಮಧಾ); ಮುಳಿದು ತನಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿದ ತಳಿಗೆಯೊಳೆಡೆ ತಿಪ್ಪದ ತಲೆ ಪಪ್ಪದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪); ಮಾನವರಿಂ ಮನುಜರನಿಟ್ಟು ಮೋದಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೪); ಅವತಂಸನೀಲೋತ್ಪಲದಿನಿಡಲೊಡಂ (ಚಾವುಂಪು. ೮೨-೧೭); ಇಂದ್ರನಣುವನಂ ವಜ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ಗಡ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೪೬); 25 ಮಹಾಯುಧದಲಾ ಕಪಟಿನಾಟಕ ಸೂತ್ರಧಾರನನಿಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬಿಪ್ಪದ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೬). ೫. ಎಸೆ; ದೂರ ಬಿಸಾಡು: ಕಲ್ಹಾರ ಕುಟ್ಟಲ ಶಾಲೂಕ ಮೃಣಾಳಜಾಲಮುನಿಡುತ್ತೀಡಾಡುತಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೩೦); ಮುಂಡು ತರುಗಳನಿಡುತ (ನಳಚ. ೫-೪೫). ೬. ಅನ್ನದಾನೆ ಮಾಡು; ಭಿಕ್ಷೆ ಹಾಕು: ಇಡಬೇಕಿದ್ದುಬೇಕೆಟ್ಟಿ (ಸೋಮೇಶ. ೭೯)

ನಾನೇ ಭಕ್ಷವನ್ನು ಇಡುತ್ತೇನೆ (ವಾಲರ್ತ. ೩೦೯). IP ಈ ಧಾತು ಹಲವು 30 ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುವಾಗಿ ವಿವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಅಡಿಯಿಡು, ಉಳಿಡು, ಎತ್ತಿಡು, ಔತಿಡು, ಕಣ್ಣಿಡು, ಗೋಳಿಡು, ಜತೆಯಿಡು, ದನಿಯಿಡು, ದಾಳಿಯಿಡು, ನೆನಪಿಡು, ಪಡಲಿಡು, ಬಡಿದಿಡು, ಮಡಗಿಡು, ಲಗ್ನಿಯಿಡು, ಸಾಲಿಡು, ಹೆಸರಿಡು, ಹೊಯ್ವಿಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಇಡುವರಾದಿತ್ಯ, ಈಡುವರಾದಿತ್ಯ = ಆಯುಧ ಪ್ರಯೋಗಕುಶಲ ರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಇಡುವ ರಾದಿತ್ಯಂ (ಎಇ. XIX, ೩೨-೩; 1135); ಇಡುವರಾದಿತ್ಯಂ ರೂಪ 40 ನಾರಾಯಣಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೪-೬; ?); ಈಡುವರಾದಿತ್ಯ ಮಾರ್ಬ್ಲ ಮಲ್ಲ ಮಜುವಂಕ ಭೈರವ ಆಯುಧ ಪುತ್ರ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೧೩-೧೧; 986). ಇಟ್ಟುಕೊ, ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ = ೧. ಧರಿಸು: ಕಳ್ಳೊಳ್ ಬೊಟ್ಟಿನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲದರ್ಗಲ್ಲಂ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ); ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷದಿಂ ಶೇಷಮಾಲ್ಯಾದಾನಪೂರ್ವಕಂ ತಲೆಯೊಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೭೮-೧೧). ೨. ತನ್ನ ಅಧೀನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ; ಬಿಟ್ಟುಡು;

ಮುಚ್ಚಿಡು; ಅವಿತಿರಿಸು: ವೇದತಸ್ಸುರನ ತನ್ನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಪರಾಧಕ್ಕೆ ಪೊಜಮಡಲೊಡನೆ ಮಾಧವ ಕರೆಸಲು ಮರಳಿ ಬಂದಂತಾಗಲಾದುದು ಕಡಲೋಟಿ ಭರಿತ (ಮೇಹತ. ೨-೯); ಪದಾರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೂ ಇಲ್ಲ ಅನ್ನುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ನ್ಯಾಯವೇ? (ರೂಢಿ). ೩. ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಅಥವಾ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಡಗಿಕೊ; ಮರೆಬಾಳು ನಡೆಸು: ಒಬ್ಬಾಕಿನ್ನ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ನಾಪೋಲೀ. ೨೯೯); ಆಕೆ ಒಬ್ಬಾತನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ೪. ತನ್ನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೇಮಿಸಿಕೊ: ನಮ್ಮ ಹುಡುಗನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿ (ರೂಢಿ); ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಆಳು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಸ್ವಂತಕ್ಕಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊ: ನೀನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಟ್ಟುಕೋ; ಎಲ್ಲಾ ನನಗೇ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರೆ ಹೇಗೆ? (ರೂಢಿ); ಅವನು ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಿಕ್ಕದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡು; ತುಳು. ಇಡ್; ತೆಲು. ಇಡು; ಕೋಲಾ. ಇಡ್]

ಇಡ್ಡು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿಡಿರಿನ ದೆಬ್ಬಿಗಳಿಂದ ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ ತಟ್ಟೆ; ತಡಿಕೆ: ಬಡವರ ಮನೆಗೆ ಇಡುವೇ ಗೋಡೆ (ರೂಢಿ).

[< ಇಡ್ಡು]

ಇಡುಂಕು, ಇಡಿಕು, ಇಡುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಎಸೆ; ಚಿಮ್ಮಿಸು; ದೂರ ಬಿಸುಡು; ಬೀಸಿ ಎಸೆ: “ಇಡುಕು, ಇಡುಂಕು-ಗಾಧವಿಮೋಚನೇ” (ಶಮಧಾ); “ಇಡುಕೆನಲ್ ಬಿಸಾಡುವುದಪ್ಪುದು” (ಕಶರ. ೧೧೮). ೨. ಇಡು; ತುರುಕು; ಸಾಂದ್ರವಾಗಿಸು. ‘ಇಡುಕುಂಬನಿ’ ಪರಾ. ಇಡಿಕು: ೧. ಪದುಪಣ ವಾರ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ನೊಗನಂ ಕಟ್ಟುಂ ಗಡ ಮೂಡಣಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ ಡಿಕಿದೊಡೊಯ್ಯ ನಾನೊಗದೊಳಾಕಲಾ ಮುನ್ನೆ ತಗುಳ್ಳು ಛಿದ್ರದೊಂದೆಡೆಯೊಳೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಘಟಾಯಿಪ್ಪೊಡೆ ತಾಂ ಘಟಾಯಿಕ್ಕುಮೊರ್ಮೆ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ ಬಿಟ್ಟುಕೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪಡೆಯಬಾರದು ನೆಟ್ಟನೆ ಬೋಧಿರತ್ತಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೪-೨೪). ೩. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಬೀಳಿಸು: ಏನೋ ಮೀನು ನೀನಿಡಿಕಿದಾ ಎಂದಡಿಡಿಕಿದೆಂ ವಿಭುವೆಯೆಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೫೪); ತನ್ನ ಶಾಂತಿಯ ಹಿಮದೊಳಾಟುವ ಗುಂಡನಿಡಿಕಿದನು ಭಾವಿಸದೆ ಭ್ರಮಿತ ತಾರೆಯನು ನಭವಿಡಿಕಿತೆಂತೆಂಬುದಾ ಕ್ರಮಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೨೧). ಇಡುಕ್ಕು: ೧. ಮುನಿಯ ಕೋಪವ ಬಳಿದು ಮುರರಿಪುವನಧಿಗಿಡುಕಿದನೆನಲು ರವಿರಥವನುಕರಿಸಿ ರಾಧ್ರವನು ಹಾಯ್ದುದು ಪಶ್ಚಿಮಾಂ ಬುಧಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೩೦); ಬಸುರುಗಳ ಹೊಯ್ಯನೊಳ್ಳುಣಗಣ ಸರಂಗಳಂ ದೆಸೆದೆನೆಗೆ ಪರಿದಿಡುಕಿ ಹೊರಳುತಂ (ತುರಂಗ. ೮೨-೩೦); ತೊಡೆದು ಬರೆ ಬರೆದು ಹಲಗೆಯನಿಡುಕುವ ಕುಕವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನಗದವ ರೊಳರೇ (ನೀತಿಸಾ. ೮೨). [?]

ಇಡುಕಿಱು ‘ಇಡಿಕಿಱು’ ನೋ.

ಇಡುಕ್ಕು ‘ಇಡುಂಕು’ ನೋ.

ಇಡುಕ್ಕು (ನಾ). ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾದುದು. ‘ಇಡುಕುಂಗೆಬ್ಬ’ ಪರಾ. [?]

ಇಡುಕ್ಕು ‘ಇಡುಂಕು’ ನೋ.

ಇಡುಕುಂಗೆಬ್ಬ (ನಾ). ಅರ್ಧದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾದ ಪದ್ಯ, — ಕಾವ್ಯ; ಮುಕ್ತಕ: “ಇಡುಕುಂಗೆಬ್ಬಂ ಮುಕ್ತಕಂ” (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧); “ಉಕಾರಾಂತದೊಳ್ ಗಕಾರಂ ಪರಮಾದುರ್ದೇ - ಇಕ್ಕುಂಗೂಟಾ, ‘ಇಡುಕುಂಗೆಬ್ಬಂ” (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೇ).

[ಇಡುಕ್ಕು + ಕೆಬ್ಬ]

ಇಡುಕುಂಬನಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹನಿ: ಫಳ ಫಳನಳ್ಳ ದಿಂದಮಿಡುಕುಂಬನಿ ಸೂಸೆ (ಜಗ. ವಿ. ೪-೧೮); ಮೆಲ್ಲರಿ ತುಂತುಜಾ ತುಷಾರಮಿಡುಕುಂಬನಿ ತಂದಲ್ಲೋನೆ ನಟ್ಟ ಬಡಪಮೆನಲ್ಲುರಿದುವು ಮುಜೆ ಗಳಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಜಗ. ವಿ. ೪-೩೨); ಘನಕುಚಶೈಲಮೌಳಿಗಿಡುಕುಂಬನಿಯಂ ಬಿಡುತಿರ್ಪುದೇಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೪೦); ತಂದಲ್ಲನಿಗಲ್ಲಿದು ವನಿಗಳ್ ಕಡುವನಿಗಳ್ ಸರಿವನಿಗಳಡಸಿದಿಡುಕುಂಬನಿಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೪೮); ಅಡಸರಿ ಬಲ್ಲರಿ ಮರಮಳಿಯಿಡುಕುಂಬನಿ ನಟ್ಟವನಿ ತುಷಾರಂ ಬಡಹಂ (ಶ್ರೀಪವ. ೮-೩೯). [ಇಡುಕ್ಕು (< ಇಡುಂಕು) + ಪನ್ನಿ]

ಇಡುಕುದೆರೆ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಅಲೆ: ಇಡುಕುದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆ... ಉಲಿದು ಹಳಚಲು (ಸೋಮಚ. ೧-೬೦).

[ಇಡುಕ್ಕು (< ಇಡುಂಕು) + ತೆರೆ]

ಇಡುಕುಮುಡುಕು (ನಾ). ಸಂಕೋಚ; ಕುಗ್ಗು: ಅತ್ಯಂತ ಮೈತ್ರಿ ಇರುವ ಕಡೆ ಎಳ್ಳುಮೊನೆಯಷ್ಟು ಅನುಮಾನ ಹುಟ್ಟಲು ಅಸ್ಪದವಾದರೆ ಆ ಸ್ನೇಹದ ಸಮತಳವು ಕೆಟ್ಟು ಇಡುಕುಮುಡುಕಾಗುವುದು (ಅದೂಟ. ೧೬೦). [← ತಮಿ. ಇಡುಕ್ಕುಮುಡುಕ್ಕು = ಇಕ್ಕುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ]

ಇಡುಕುರು ‘ಇಡುಕುಲು’ ನೋ.

ಇಡುಕುಲು, ಇಟಿಕರ, ಇಡುಕುರು (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕುಟ್ಟಾದ ಎಡೆ; ಸಂದು: ಹಡೆದ ಹಣ ಹಾಗಮೆಲ್ಲಂ ಜಡೆಯಿಡುಕುಲಮಡಗಿ ಮಿಂಡಿ ದೊತ್ತಿರಿಗೀವೀ ತುಡುಗುಣೆ ಗೊರವರ ಮೆಚ್ಚಂ ಪೊಡವಿಗೆ ಶಿವಶಕ್ತಿ ತಾನೆ ನೈಸ್ತಿಕ ಮುನಿಪಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೩೦-೨೯; 1149). ೨. ಗುಂಪು; ಪೊದರು; ರಾಶಿ: ಲತೆಗಿಡುಕುಲುಪೊಕ್ಕು ಮಜುನುಡಿಯಲಿಲಾ ಯಲೋ ಮತಿಗಿಡಿಸಿದಂಜಿಕೆಯೊಳಬಲೆ ಮೆಯ್ಯುಲಿಯಲೋ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೯ ರ); ತಳಿತ ಬೆಳುಗೊಡೆಗಿಡುಕುಲ ನೆಳಲ (ಹಚಕಾ. ೮-೭೦); ತರುಲತೆ ಗಿಡುಗಿಡುಕುಲಿಂದ ಘನಮಾದ ವನಮರಣ್ಯಾನಿಯೆಂದೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೯); ಎಜಗಿ ಮಾಯಾಗುಣವಿಷಯದಿಡುಕುಲನ ಸುಖ ಲೇಶಕ್ಕೆ ಮತಿಯನು ತೆಜುವ ಮರ್ತ್ಯರ ಮಾತದೇಕಿನ್ನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೫-೨೮). ಇಟಿಕರ: ೧. ಕೋಣೆ ತೀರ ಇಟಿಕರವಾಗಿದೆ (ಚೀನಬಾ. ೨೯೭). ಇಡುಕುರು: ೧. ಪ್ರಾಣವಿದ್ದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳ ಇಡುಕುರಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಬಿಟ್ಟುತು (ಕಾನೂರು. ೨೦೦).

[ಇಡುಕ್ಕು + ಉಲು. / ತಮಿ. ಇಡಂಗರಾ]

ಇಡುಕ್ಕುದು (ನಾ). ಎನೆಯುವ ಆಯುಧ; ಅಸ್ತ್ರ: ಕುಡುಗೋಲ್ಕತ್ತಿ ಕೊಡಲಿ ಮಚ್ಚು ಪೇರಿಟ್ಟ ಬಡಿಕೋಲಿಡುಕ್ಕುದುಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೪೫). [ಇಡ್ಡು + ಕೈದ್ಡು (< ಕೈಯ್ದು)]

ಇಡುಗಂಟು, ಇಡಗಂಟು, ಇಡಿಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಇಟ್ಟು ಹಣ; ಠೇವಣಿ: ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಇಡುಗಂಟಿನ ಮೇಲೆ ಸಾಲವನ್ನು ತರಹೇಳಿ ಇಡುಗಂಟಿನ ವಾಯಿದೆ ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ಮುಗಿದಾಗ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸಬಹುದೆಂದು ಸೀತಾರಾಮುವಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು (ಮಹಾಗ. ೩೦೮). ೨. (ಉಕ). ಬಂಡವಾಳ; ನ್ಯಾಸ; ನಂಬುಗೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬಳಿ ಇಟ್ಟು ಒಡವೆ ಮುಂತಾದುದು. ಇಡಗಂಟು: ೧. ಬಿಲ್ಲುಗಳೇ ಅವರು ಗಳಿಸಿದ ಇಡಗಂಟು (ಮುಂಬಟು. ೫-೩೦೬); ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದರೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರನ್ನು ಇಡಗಂಟಿನಂತೆ ಬೇಗನೆ ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು (ಮಹಾರಾ. ೩೯); ಮಹಾರಾಜರು ತಮಗೆ ಎರಡು ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಅವನ್ನು ನೀವು ಇಡಗಂಟಿನಂತೆ ಅವಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವಿರಿ (ತುಳು. ೧೧೦). ಇಡಿಗಂಟು: ೨. “ಶೇವಧಿ—ನಿಧಿ, ಹೂಳಿಟ್ಟು ಹಣ, ಇಡಿಗಂಟು” (ಗಂಗಾಮ. ೩೧೦).

[ಇಡ್ಡು + ಗಂಟು]

ಇಡುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಎಸೆಯುವ (ಹೊಡೆಯುವ) ಕೋಲು, — ಬಡಿಗೆ: ಇಡಲಿಡುಗಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ರಾವುತರದಜೊಡನೆ ಬೀಳ್ವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೯೯). [ಇಡು + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಡುಗಲ್ (ನಾ). ಹೊಡೆಯುವ ಕಲ್ಲು: ಬಡಿಗೆಗೋಲ್ ತುಪಾಕಮಿಡು ಗಲ್ಲೆರೆ ಪೆರ್ಬಲೆ ಕೋಳಿಗಾಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೨). [ಇಡು + ಕಲ್]

ಇಡುಗವಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಸಾಧನ; ಕವಣೆ: ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೋಲ್ ಕುಲುಬೆಯಿಂದಿಜುಬೆಯಿಂದಿಡುಗವಣೆ ನೇಣುರಲೊಲೆಗಳೆಂ ಬಲೆಗಳೆಂ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೮-೪೭).

[ಇಡು + ಕವಣೆ]

ಇಡುಗಾಣ (ನಾ). ಬೀಸಿ ಎಸೆದು ಮೀಸು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊಕ್ಕೆ, — ಗಾಳ: ಇಡುಗಾಣಂ ... ಕೀಳ್ವಾಳಿಗೆಯೊಳ್ ನಾಂಟುವ ಸಲವುಂ ಬಗೆಯ ಗಾಣಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ ವ). [ಇಡು + ಗಾಣ (< ಗಾಳ)]

ಇಡುಗಾಯ್, ಇಡಿಗಾಯ್, ಈಡುಗಾಯ್ (ನಾ). ೧. ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹದ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ. ೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಷ್ಟುಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹರಸಿಕೊಂಡ ಜನರು ಕೆಲಸ ಕೈಗೂಡಿದ ಮೇಲೆ ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹದ ಮುಂದೆ ಇಡುಗಾಯಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ೩. ಪಂದ್ಯ ಕ್ರಾಳಿ ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಒಡೆಯುವ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ: ಇಂದು ಇಡುಗಾಯ್ ಅಟದಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಗೆದ್ದೆ (ರೂಢಿ). ಇಡಿಗಾಯ್: ೧. ಪುರದ ಬಾಗಿಲಿಗೈತರುವರಿತ್ತರೆದಿ ನಿಂದೊಳಿಗರು ನೀವಳಿಗರೆದುಯಿಡಿಗಾಯ್ ಕಿದರು ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷಗಳಾ (ಜಿನಭಾ. ೫೮-೫); ಅತ್ತೆಯ ಮಗಳ ಲೆತ್ತವು ಸರಿಬಂದರೆ ಸುತ್ತಲದೇವರಿಗೆ ಇಡಿಗಾಯ ನಿಡಿ ಸೇನೆಂದು ಗ್ಯಾನ ಅಪ್ಪಯ್ಯ ಮನದಾಗಿ (ನಾಪದ. ೧೨೬-೭). ಈಡುಗಾಯ್: ೧. ದೇವರಿಗೆ ನಾನೇ ಈಡುಗಾಯಿ ಒಡೀತೀವಿ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೫೮). [ಇಡು + ಕಾಯ್]

ಇಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಇಡುವ ಕಿಚ್ಚು; ಹಾಕುವ ಬೆಂಕಿ: ಇನಿತು ಮನ್ನಣೆಯ ಮೇಲಿಡುಗಿಚ್ಚುನಿಕ್ಕಬೇಕೆನುತೆ ದಿಟದೂರದಿಂದ ಬಂದಂತೆ (ಸೋಮಚ. ೧-೩೭); ಸುಡುಗಾಡಿದುಗಿಚ್ಚುಡುಗೂಲುಡುಗೊಣಿಯುಂ (ಶಮದ. ೧೭೧); ಇಡುಗಿಚ್ಚು ಹೊಕ್ಕಂ ದದಲಿ ರಥವನು ಬೆಚ್ಚಿ ಬಿಸುಟನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಕೋ. ೨-೭೬). [ಇಡು + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಇಡುಗು, ಇಡಗು, ಇಡಿಗು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು; ತುಂಬು: ಅದರ ಪಡಿದನಿಯು ಆ ತಪೋವನದಲ್ಲಿ ಇಡುಗಿಡಿತು (ಶ್ರೀರಾಸ. ೨೯); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಯ ವಾಸನೆಯೇ ಇಡುಗಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೨೨೪); ಊದಬತ್ತಿಯ ಗಮಗಮ ವಾಸನೆಯೆಲ್ಲ ಪಡುಮನೆಯ ತುಂಬ ಇಡುಗಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೮೦). ಇಡಗು: ಹೊರಗಣ ಹವೆ ಬರಲು ಯಾವ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹೊಲ ಸು ನಾತವು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಮೊಪಾಸ. ೮೩). ಇಡಿಗು: ವಾಸನೆಯು ಕೋಣೆಯ ತುಂಬ ಇಡಿಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಡಿ. ೧೧೨); ತೊಗರೆ ಮತ್ತು ಸಾಸಿನೆಯ ಹೊಲಗಳು ಮತ್ತು ಮುಗಿಲೆಲ್ಲ ಇಡಿಗಿದ ಅವುಗಳ ಕೋಮಲ ಸುಮಧುರ ಗಂಧ... ಎಲ್ಲವೂ 'ನನ್ನ ಮೈಗೆ ಮುಳ್ಳು ತಂದವು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೦೭). [< ಇಡಿಕ್ಕು]

ಇಡುಗು 'ಇಡಂಕು' ನೋ.

ಇಡುಗುಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಕಲ್ಲುಗುಂಡು: ಇಡುಗುಂಡು ನಾಳಿ ಎಲ್ಲಂಬು ಡೊಂಕಣ ಇಟ್ಟಿ ಬಿಡದೆ ಬೀಜುವ ಪಾಶ... ಕೈಪಾರೆಯ ಕಡುಗಲಿ ಜೋದರೆಯ್ದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೨೧); ರಣಾಜಿರದೊಳ್ ಶ್ರೀ ವಿಜಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಕಡಿಕಂಡಂಗಿಯನ್ನುವೆಂ ಕಂಡದುತ್ಕರದಿಂದ ಸೀಳ್ವಿಡು ಗುಂಡನಾಡಿಸುವನೆಲ್ಲಾ ಭೂತಸಂಘಾತಮಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೨೦೪);

ನೆಟ್ಟಿ ಸಬಳಗಳನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಸಂದಣಿಯ ಸನ್ನಾಹದ ಸ್ಥೂಲಮಾಗಿದರ್ ತೆನೆಗಳ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೨೨). [ಇಡು + ಗುಂಡು]

ಇಡುಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡಿದ ಗುಡ್ಡೆ; ಹಾಕಿದ ರಾಶಿ; ದಟ್ಟವಾದ ರಾಶಿ: ಉಂಡಲಿಗೆಗಳ ರಾಶಿ ಹೂರಿಗೆಗಳಿಡುಗುಡ್ಡೆ ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಮೆದೆ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೭-೨೫); ದಾಂಟುವುದಿಡುಗುಡ್ಡೆಗಳ ಗಿರಿಗಳನಿಕ್ಕಿ ದಾಂಟುವ ಡಾಳೆಯಂದದೊಳು (ಭರಣ. ೩೬-೭೫). [ಇಡು + ಗುಡ್ಡೆ]

ಇಡುಗುತೊಡಗು (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕ; ತುಂಬ ತೊಡಕು (?): ರೆಸ್ತೆ, ಕೆಲಸಗಳಂತೆ ತುಂಬ ತೊಡಕಾಗಿರುವಿಕೆ (ದಕ. ೪).

[ಇಡುಗು (< ಇಡಂಕು) + ತೊಡಗು]

ಇಡುಗುರು 'ಇಡುಗೂರು' ನೋ.

ಇಡುಗೂರು, ಇಡುಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅತಿ ಶುಭದಲಿಸಿವುದೀಯಿಡುಗೂರು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೪-೫; 1134). ಇಡುಗುರು: ಇಡುಗುರ ಗವುಣ್ಣತನದ ಕಯ್ಯ ಅದ್ವಿಯಾಪಲ್ವಿಯೊಳ್ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧-೨; 961). [?]

ಇಡುಗೆ, ಇಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಇಡುವಿಕೆ. ೨. 'ಅಭರಣ' (ಜಾನಕೋ. ೧೭). 'ತೊಡಗು' ಪರಾ. ೩. ಇಟ್ಟಿದ್ದು; ಶೇವಣೆ: "ಒಂದು ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಹಣ; ಶೇವಣೆ; ಶೇವಣಾತಿ; ಇಡುಗೆ" (Deposit. ಇಂಕನ). ಇಡಿಗೆ: ೨. ಈ ಧರೆಯ ಮೇಲಿದರ್ ಇಡಿಗಿತೊಡಗಿಯು ಕರ್ಪುರಾದಿ ತಾಂಬೂಲ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೯೨-೫). [ಇಡು + -ಗೆ]

ಇಡುತೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅಭರಣ ಮತ್ತು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸು (ಉಕ. ೪). [ಇಡು + ತೊಡು]

ಇಡುದಡಿ (ನಾ). = ಇಡುಗಟ್ಟಿಗೆ: ಕಣೆಕಾಲಿಡುದಡಿಯಂ ಸೋಣಗು [ಗಂ]ಗಳ ಸೋಣವುತ ಮರುಳ್ವಣಗುಗಳು ಒಣದಲಿಯೊಡ ಹಿಡಿದು ರಕ್ಕಸರುಂಬ ಹೆಣನ ಭಿಕ್ಷವ ಬೇಡುತಿಹರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೧೫).

[ಇಡು + ದಡಿ]

ಇಡುದಿ (ನಾ). ಇಡುವಿಕೆ; ನ್ಯಾಸ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಇಟ್ಟು' ಪರಾ.

[ಇಡು + -ದಿ]

ಇಡುಮದ್ದು (ನಾ). (ಕರಾ). = ಇಕ್ಕುಮದ್ದು.

[ಇಡು + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು). / ತಮಿ. ಇಡುಮರುನ್ನು]

ಇಡುಮುಡುಕನೆ (ಅ). ಸಿಡಿಲಿನ ಅಬ್ಬರದಂತೆ; ಚಟಚಟೀರೆಂದು: ಎಡೆವಜೊಳೆಗಿ ಬಜಿಸಿಡಿಲಿಡುಮುಡುಕನೆ ಪೊಡೆದುದನಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥದಜ್ಜುಡಿಬ್ಬಿ ತಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೨).

[ಇಡುಮುಡುಕ್ಕು + -ಅನೆ]

ಇಡುಮುಡುಕ್ಕು (ನಾ). ಸಿಡಿಲಿನ ಅಬ್ಬರ; ಚಟಚಟೀರು. 'ಇಡು ಮುಡುಕನೆ' ಪರಾ.

[ಇಡು + ಮುಡುಕ್ಕು. / ತಮಿ. ಇಡಿಮುಡುಕ್ಕು = ಸಿಡಿಲಿನ ಮೊಳಗು]

ಇಡುಮುಡುಕ್ಕು (ನಾ). ಬಹಳ ಇಕ್ಕುಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಸಂದಿ; ಸಂದು: ಮನೆಮನೆಯ ಹಿತ್ತಲುಗಳಿಡುಮುಡುಕ್ಕಿನೊಳಗೊಬ್ಬನೆ ಸಾರ್ದು (ಬಸಪು. ೩೧-೫); ನಡೆತಪ್ಪಡೆಯೊಳಿಡುಮುಡುಕ್ಕಿನಿಂದೊಬ್ಬ ಮುಂತೆ ಸಂಧಿಸಲೊಡನೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೧೩); ಮಡಿವಳ ಮಾಚಿದೇವಯ್ಯನಿಡು ಮುಡುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಭವಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಾಸೋಪು. ೮-೪೨); ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆಯೊಳು ನಡೆದು ಮನೆಯ ಹಿತ್ತಲು ಇ[ಡು]ಮುಡುಕ್ಕಿನೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನೆಯಡಗಿ (ಭೈರಸೂ. ೩೫೦). [ಇಡು? + ಮುಡುಕ್ಕು]

ಇಡುವಗೆ (ನಾ). ಬದ್ಧ ದ್ವೇಷ; ಬಲವಾದ ವೈರ: ತೊಡರ್ದು ಬಿಡಂ ಸುಯೋಧನನನ್ನು ಮನಾನಿರಿ ಕಾರವಾಧಿಸಂಗಿಡುವಗೆ ಪೇಜೊಮಿಂ ಪೆಜ ರೊಳಂ ಮುಳಿಸುಂಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೧). [ಇಡು + ಪಗೆ]

ಇಡುವರ್ಣ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬಳಿದ ಬಣ್ಣ : ತೊಡವ ಬೆರಸುವ ತೆರಳ್ಳುವಿಡುವರ್ಣದ ತೆರಳ್ಳರ್ವದರ್ಭೋದಕದ ಬಹುವಿಧದ ವರ್ಣ ಕ್ರಮಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩ ವ). [ಇಡ್ಡು (< ಇಡ್ಡು) + ವರ್ಣ]
 ಇಡುವಲೆ (ನಾ). ಬೀಸುವ ಬಲೆ; ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಬಲೆ : ಎಳೆಯಳ ಕಣ್ಣಿ ದಿರೋಡುವ ಗಿಳಿಗಳ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿರೆ ತೋರ್ಕುಂ ಪೊಳೆ 5
 ವಿಡುವಲೆಯಿಡೆಯವಳವನೊಳಗಾಗಿಸಿದಂತೆ ನೋಳ್ವ ಪಥಿಕರ್ಗಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೯). [ಇಡ್ಡು + ಬಲೆ]

ಇಡುವಲ್ಯ (ನಾ). ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಳು; ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡ ಸೇವಕ : ಒಡಲಂ ದಂಡಿಸಿ ನಿಯಮದೆ ನಡೆಯದೆ ಪೋಕೆಂದು ಪಾರ್ವರೆಂದೊಡೆ ಪಾಪಂ ಬಿಡೆ ಪೋಪಂತದು ಪೇಟವರಿದುವಯೋ [ಪಾಪಂ. ತುಡುಗು 10
 ಣೆಯೋ] ತಿರಿವ ಬಡವನೋ ಡಿಂಗರನೋ (ಸಮಪ. ೧೧-೯೫).
 [ಇಡ್ಡು + ಬಲ್ಯ]

ಇಡುವಲ್ಯ (ನಾ). ಇರಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿಯಮಿತ ಮಾರ್ಗ : ಮನದಿಡು ವಯೋಳೆ ವರ್ತಕುಮನಿತ್ತಿದ್ರಿಯಗಣಮುದಜೊಳಧಕ್ಕತನಾತ್ಮಂ (ವಸ್ತು ಕೋ. ೭೧-೨೫); ಇಡುವಲ್ಯಯೋಳರ್ಪವೊಲ್ ಮೆಟ್ಟಿಡಿಸಿದ 15
 ನಿಂತೆನ್ನನೆಗೆ ವಸುದೇವನೆನಲ್ ಪೆಡದಲೆಯ ಪಾವು ಸೋಂಕಿಲ ಕಿಡಿ ನಣ್ಣಿನ ಮೃತ್ಯುವಿಂಪುದೋಜುವ ಗರಳಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೦).
 [ಇಡ್ಡು + ಬಲ್ಯ]

ಇಡುವು, ಇಡಿವು (ನಾ). ೧. ಸಂದುಗೊಂದು; ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಸಮೃದ್ಧ : ಇದಿರಿ ಪೂತಮರದ್ರಮದಿಡುವುಗಳೊಳ್ 20
 ಬದ್ಧವಣದ ಪುಡಿಪೋಲ್ ಬೆನ್ನೊಳ್ ಬಿಡದಲುಗೆ ಕುಸುಮಕುಳರಜಮದ ದುರ್ದು ಸುರಗಿರಿಯನಿಂ ದ್ರರುಂ ದ್ರಗಜೇಂದ್ರಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೭-೭೩);
 ತಾನುಂ ಹಿಂಬೆಯುಮನನ ಬರಿಯ ನರವಿನಡಗಿಡುವಿನೆಡೆಯ ಕೆನ್ನೆತ್ತ ರೊಳೊರ್ವರೊರ್ವರಂ ತಳ್ಳಿಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೪ ವ); ಆರೆ 25
 ದುಜುಗಿದ್ ಬಯಲ್ದಾವರೆಯಲೆಗೊಡೆಯಿಡುವಿನಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂ ಕಣ್ಣಿಯಿರೆ (ಕಾದಂ. ೨೮೨); ಬದವಿದ ಮದಜಲದಿಂ ತೀವಿದ ನಗದಿಡುವು [ಪಾಪಂ. ಪು] ಗಳೊಳೆಯ್ ಮುಲುಗಿರೆ ಯಮುನಾಹ್ರದದೊಳ್ ಮುಲುಗಿದವೋಲ್ ತೋರ್ಪುದು ನೋಟದ ನಾಡೆ ಚೆಲ್ಲುವಡೆದು ಕರೀಂದ್ರಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೧೨೬); ಕಂದರಂಗಳಿಡುವಿನೆಡೆಗಳೊಳ್ ಕವಲ್ತು ನಿಲ್ಲು (ಆ ನಂ ಪು. ೫-೭೦). ೨. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಮೊತ್ತ : ನೆಣದ ಪಳ್ಳಂಗಳಂ ಪಾಯ್ವಂ 30
 ... ಆಡಗಿಡುವುಗಳಂ ದಾಂಟಿಯುಂ ಪೆಣದ ತಿಂತಿಣಿಯುಂ ನೂಂಕಿಯುಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೩-೫೩ ವ). ಇಡಿವು : ೧. ಅಗಸಮನುಗಿನ ಮನೆಗಳ ದೇಗುಲದಿಡುವುಗಳೊಳಿಡಿಯನಿಡಲಾಯದೆ ತಾರಾಗಣ ಮಿಳಿಗಿಟ್ಟಿದಂತೆ ಮೊಲಾಗಿರ್ಕುಂ ಪುರದ ಕಂಚಗಾಜರ ಪಸರಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೧೭).
 [ದೇ. || ತಮಿ. ಇಡುವು = ನಡು, ಮಗ್ಗುಲು, ಪಕ್ಕ, ಬೊಂಕ]

ಇಡುಸೆಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯುವ ಚೆಂಡು : ಮಂದರಾಚಲವ ನಲಿಡು ಯೆಡುಸೆಂಡ ಮಾಡಿ ಲಗ್ಗೆಗಳ ನಗುತಾಡುತಂ (ಏಕೋಪ. ೨-೩೯).
 [ಇಡ್ಡು + ಸೆಂಡು]

ಇಡುಸೇಸೆ (ನಾ). ಹಾಕುವ ಅಕ್ಷತೆ : ಕುಸುಮಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಬೆರೆದಿ ರುವ ಮುತ್ತಗಳಿಂದ ಇಡುಸೇಸೆಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತ (ಕೃವಾವಿ. ೧೩೦).
 [ಇಡ್ಡು + ಸೇಸೆ]

ಇಡ್ಡೆ (ನಾ). ಎಡೆ; ಸ್ಥಳ; ಅವಕಾಶ; ಆಕರ : ಉರ್ಬಿಯೊಳ್ಳಕಲ ದೊಳೊರ್ಬನೆ ಗಣ್ಣಿ ಶ್ರೀ ಚನ್ನಮನೆನ್ನು ಮೊಳ್ಳಿಡೆಯನ್ ಗೊನ್ನಿಸುತರಿಂ 40
 ಪರಾಕ್ರಮನ್ ಬಲ್ಲಡೆ ಸುದ್ರಕನ್ ಪ್ರಳಯ ಧನಿ ಮುತ್ತಿ ಅಣೆಯಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೬; 885). 'ಎಡ್ಡೆ' ಪರಾ.
 [ದೇ. || ತಮಿ. ಇಡ್ಡೆ; ಮಲ. ತುಳು. ಇಡೆ]

ಇಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಸ್ವರ್ಗ. ೩. ದೇವತೆಗಾಗಲಿ ಮನುಷ್ಯ ನಿಗಾಗಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಆಹಾರ. ೪. ಹಸು. ೫. ದೇಹದ ಎಡಭಾಗ ದಲ್ಲಿರುವ ನಾಡಿಯ ಹೆಸರು : ಮಲ್ಲನಿಡೆಯಂ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಂ ಪೂರಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೪೫); ಇಡೆಯಂ ಕುಡಿದು ಸಮೀರಣಜಲವನು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೫-೨೩); ಇಡೆ ಪಿಂಗಳೆಂಬೆರಡು ನಾಡಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿನೇಕ. ೧೮೭); ಇಡೆಯಂ ರೇಚಕಮಾಡಿಯೊರ್ಮೆಯುಸಿರಂ ಮತ್ತಂ ತೆಯೇ ಪೂರಕಂಬಡೆದು (ಮೈ ಸೂ ಮ. ೫-೧೧೮). ೬. ಮಾತು. ೭. ಬುಧನ ಹೆಂಡತಿ; ಮೈತ್ರಾವರುಣೆ. [ಸಂ. ಇಡಾ]

ಇಡೆಯ (ನಾ). ಸ್ಥಾನವಾದವನು; ನೆಲೆಯಾದವನು : ಉರ್ಬಿ ಯೊಳ್ ಸಕಲದೊಳೊರ್ಬನೆ ಗಣ್ಣಿ ಶ್ರೀಚನ್ನಮನೆನ್ನು ಮೊಳ್ಳಿಡೆಯನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೬; 885); [ಇಡ್ಡೆ + -ಯ]

ಇಡೆಯಗಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಡೆಯಗಟೆದೊಳಗೆ ಚಡಿ ಬಾಜಿಯ ಪಡುವಲು ನನೂರು ಕಂಬ ತೋಟ ಮೂಲಸ್ಥಾನಗೇರಿ 15
 ಒಳಗೆ ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಮನೆಇಂ (ಸೌಹೃ. IX-i, ೨೯೧-೩೦; 12ನೆಯ ಶತ).
 [ಇಡೆ ? + ಗಟೆ (< ಘಟೆ)]

ಇಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಓಡಾಡು; ಎಡೆಯಾಡು; ಎಡ ತಾಕು : ಇಡೆಯಾಡಿ ಮುಖ ಬಾಡಿ ನುಡಿಯಡಗಿ ಬಡವನೆಂದೊಲವ ತೋಜಿಸಿದನೋ ಕಡುಡೈನ್ಯದಿ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪-೫). [ಇಡ್ಡೆ + ಆಡು]

ಇಡೆನೆಟ್ಟು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಬೆಟ್ಟ : ಮೂಡಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಇಡೆ 20
 ನೆಟ್ಟದಾ ವಡಗಣ್ಣಾ ನೀರಿಜಗ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೩; 4ನೆಯ ಶತ).
 [ಇಡ್ಡೆ + ಬೆಟ್ಟ]

ಇಡ್ಡಲಿ, ಇಡ್ಲಿ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ ಉಡ್ಲಿನ ಬೇಳೆಗಳನ್ನು ನೆನೆಯಿಸಿ ಕೂಡಿಸಿ ರುಬ್ಬಿ ಸಂಬಾರದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸಿ ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಅಥವಾ ರವೆಯನ್ನು ಮಜ್ಜೆಗೆ ಮೊಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಹಬೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ದೋಸೆ, ಇಡ್ಡಲಿ, ಕಾಂಧಾಭಜಿ, ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು, ಬಟಾಟಾವಡಾ... 25
 ಏನನ್ನೋ ಒಂದೇ ಉಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಿಟ್ಟನು (ಚಂದುಟ. ೪೦). ಇಡ್ಲಿ : ನಮ್ಮ ತೇಜೋರಾಶಿ ಇಡ್ಲಿಯಂತೆ ಅಥವಾ ಬನ್ನಿನಹಾಗೆ ಇದೆ ಮಧ್ಯೆ ಉಬ್ಬಾಗಿ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೆಳ್ಳಗೆ ಇದೆ (ಆಕಾಶ. ೬೩); ಮಾಣೆ : ಏನು ಕೊಡಲಿ ಸಾರ್, ಜಾಮೂನ್, ಇಡ್ಲಿ (ಮಹಾಲ. ೪೬).
 [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟ್ಟಲಿ; ತೆಲು. ಇಡ್ಲೆನ್]

ಇಡ್ಡಲಿಗೆ, ಇಡ್ಲಿಲಿಗೆ (ನಾ). = ಇಡ್ಡಲಿ : ತುಯ್ಯಲುಂ ಪೂರಿಗೆ ಯಿಡ್ಡಲಿಗೆ ಸೋದಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆ ಘೃತಪೂರಂ ಲಡ್ಡುಗೆ ಮಂಡಗೆ ಮೊದಲಾ ಗೊಡೆಯ ಪ ದಿನೆಂಟು ತೆಜದ ಭಕ್ಷ್ಯರೂಪಂಗಳುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೧೬); ಆರೆದುರ್ದಿನ ಬೇಳೆಯನೊಂದಿರೆ ಮೊಸರಧಿ(ಡಿ) ನೀರೊಳಿಂಗು 30
 ಜೀರಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಮೆಣಸಲ್ಲಮಿವಿನಿತಂ ಬೆರಸಿಡ್ಡಲಿಗೆಯನಡಲ್ಕೆ ಕಂಪಂ ಕುಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೧); ಇಡ್ಡಲಿಗೆಯನಡ್ಡೆವಾಲ ಪಾಯಸಂ ಗಳಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ (ವೈಜರ. ೯೩-೧); ಪಾಲೋಗರ ಬೋನವಿಡ್ಡಲಿಗೆಯಂ ಜೋಗಾಯಿ... ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ ಬಿಸು ಪೂರಿಗೆ... ಭಕ್ಷ್ಯಚಯಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿದರಾ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮ ಪ. ೨-೫೪); ಬಡ್ಡಿಸಿದಿಡ್ಡಲಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿದು ಗಡ್ಡಮಾಸೆಯ ನೀವಿ ಕೊಳುತ (ಸೇಮಿಸಂ. ೨೩-೨೭೫). ಇಡ್ಡಲಿಗೆ : ಅಡ್ಡಣೆಗಳ ಮೇಲ್ತೆಸೆಯ ಕಂಗಿಡ್ಡವಹ ಪೊಂದಟ್ಟಿಗಳೊಳಿನಿಡ್ಡಲಿಗೆ ಮಧುನಾಳ ಮಂಡಗೆ ಫೇಣಿ (ಮದೇಪು. ೧೬-೨೪); ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ಮುಖಾಪರಿಮಿತ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳಿಯ ಬಡಿಸಿದಳು (ಮದೇಪು. ೨೭-೫). 45
 [ಇಡ್ಡಲಿ + -ಗೆ ? / → ಪ್ರಾ. ಇಡ್ಡರಿಯಾ = ಮಿಷ್ಣಾನ್ನ, ಮಿಶಾಯಿ]

ಇಡ್ಡಲಿಗೆವಡೆ (ನಾ). ಇಡ್ಡಲಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಡೆ: ಮೃದು ಸಾಗಿ ಪಾಕವಮಾಡಿಡ್ಡಲಿಗೆಯಂ ಮೆಲ್ಲನುದುರಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಮೆಣಸುಳ್ಳ ಕೊತ್ತುಂಬುರಿಯನದಜೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಹೆಜ್ಜೆದುಪ್ಪ ದಿಂದವೆ ಬೆರಸಿ ವಡೆಯಂತೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಕರ್ಪೂರ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಮಳಗಳನ್ನು ಹುಡುಗಿ ಕಣಕದ ಬಟ್ಟಲಂ ಮುಚ್ಚಿ ತುಪ್ಪ ದೊಳು ಹದನಾಗಿ ಪಾಕಮಾಡಿಡ್ಡಲಿಗೆವಡೆಯೆಂದು ಪೆಸರಂ ಬುಧರು ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೮). [ಇಡ್ಡಲಿಗೆ + ವಡೆ (< ಒಡ್ಡೆ)]

ಇಡ್ಡಿಗೌರವ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಯ ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ಮಯಾ F ದೆ (?): ಇಡ್ಡಿಗೌರವ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಮಾಳ್ವದುಂ... ಹಾಡುತ್ತಂ ಮಾಳ್ವದುಮೆಂದಿವು ಮೂವತ್ತೆಜದು ದೋಷಂಗಳಪ್ಪುವು (ಪಸಾರ. ೬೮೬-೧೯).

[ಪ್ರಾ. ಇಡ್ಡಿಗೌರವ < ಸಂ. ಮದ್ಧಿಗೌರವ]

ಇಡ್ಡಿಲಿಗೆ 'ಇಡ್ಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಇಡ್ಡಿ 'ಇಡ್ಡಲಿ' ನೋ.

ಇಡ್ಡರ (ನಾ). "ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತಿರಿಗ್ಯಾಡುವ ಎತ್ತು, ಗೂಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಇಣಕಲು (ನಾ). ಇಣಕಿ ನೋಡುವುದು: ಮುಚ್ಚು ಕದವಿದೆ; ಬೀಗ ತೆಗೆಯೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ; ಬಿಟ್ಟ ತೆರೆಯಾಚೆ ನನ್ನಣಕಲಳವಲ್ಲ (೧೪ ಎಂ. ೧೨೦-೨೩). [ಇಣಕು (< ಇಣಕು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್ಯ)]

ಇಣಕು 'ಇಣಕು' ನೋ.

ಇಣಗಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಇಣಚಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ಅಳಿಲು: ಅಡವಿಯೊಳಗಿನ ಹಕ್ಕಿ, ಇಲಿ, ಇಣಚಿ, ಮೊಲ ಮುಂತಾದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೧); ೨. ಇಣಚಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು... ಪಕ್ಕವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕಡಿಕಡಿದು ಮಧುರವಾದ ರಸವನ್ನು ಹೀರಿ ಹೀರಿ ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತಲಿವೆ (ಕುಮುದಿ. ೮೫); ಕೊಲ್ಲಿಸಿದೆ ಇಣಚಿಯನ್ನು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಜೀವನನ್ನು (ಸಖೀಗೀ. ೧೮-೧೭); ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಸೊಸೆಯು ಮಡಿಯ ನುಸುಳಾಟದಲ್ಲಿ ಇಣಚಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಪಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ನಿರಾಭ. ೪೩). ೩. ಬಿಳೀ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮ. VIII, ೯). [?]

ಇಣಿ (ನಾ). ಗೂಳಿ ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಹಿಣಿಲು, — ಗೋಪುರ: ಅಡೆಯಂ ಕೋಡೆತ್ತುತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗೆ ಮಸಗುತುಂ ದರ್ಪದಿಂ ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಕೋಡಿಡುತುಂ ಪೋರ್ಪಲ್ಲಿ ಪುಣೈತ್ತಿಣಿಗೆಗೆ ನೊಣಂ ಶೀರ್ಣಶೃಂಗಾಗ್ರದಿಂ ಮಾದೊಡೆಯುತ್ತಂ... ಬಂದುದು ಮದವಿದಳತ್ತಿಂಗಳಾಕ್ಷಂ ಮಹೋಕ್ಷಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೧೮); ಇಣಿಗಿಡಿ ದಿಣಿಯಂ ಕೊಳ್ಳಣಿ[ಕೋಟ್ಯುಳ್]ನಣೆದು ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು ಮಲೆ ದೊಲೆದಿರೊಳ್... ಅಣಿಯರಮಾಡುವ ಗವೇಂದ್ರನಂ ಸತಿ ಕಂಡಳ್ (ಅನಂಪು. ೪-೧೧೧); ಹೋರಿಯ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಇಣಿ ಉಂಟು. ಅಕಳಿಗೆ ಇಣಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೩); ಕೊಂಬು ಕೊಳಗ ಶುದ್ಧ ಇಂಬುಳ್ಳ ಇಣಿ ಶುದ್ಧ ಬಂಗಾರದಣಿಯಾ ಬಸವಣ್ಣೋ (ಕಜಾಗೀ. ೫೨).

[< ಹಿಣಿಲು ?]

ಇಣಿಕು, ಇಣಕು, ಇಣುಕು (ಕ್ರಿ). ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡು; ಹಣಕಿ ನೋಡು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮಕ್ಕಳ ಪದ್ಯವು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲೂ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ ಇಣಿಕುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು (ಸಮಾಲೋ. ೬೧); ಹೊರಗೆ ಇಣಕಿ ನೋಡಿದೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೫೧). ಇಣಿಕು: ಅತನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಇಣಕಿ ನೋಡಿದೆ, ಅದರೆ ಏನೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ (ರೂಡಿ).

ಇಣುಕು: ಕೇವಲ ಮಹಾರಾತ್ರಿಯೇ ತನ್ನ ವಿದ್ಯುನ್ಮಯಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಧ್ಯಮಧ್ಯ ಇಣುಕಿ ಆ ಮಹಾತಪಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿತ್ತು (ಬಾಣ. ೨೮೩).

ಇಣುಕಿಕ್ಕು = ಹಣಕಿ ನೋಡು: ಟೊಂಗೆಗಳ ಕಿಂಡಿಯಿಂದ ಇಣು ಕಿಕ್ಕಿದನು (ಬಂಗಾಪ. ೨). ಇಣಿಕಿಣಿಕು, ಇಣುಕಿಣುಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬೊಂಬೆಗೂಡಿದ ತನೆಯ ಗೋಪುರದ ಬಾಗಲಿನ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಣಿಕಿಣಿಕಿ ಏರಲೆನ್ನ ಬಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೧೪-೪); ಇಣುಕಿಣುಕಿ ನೋಡಿದ ಒಣಕಲು ಗೌರಿನ (ಗಾಡೆ). [?]

ಇಣಿಕುಗಂಡಿ (ನಾ). ಇಣಿಕಿ ನೋಡಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಂದು, — ಕಂಡಿ: ನೋಡುಗಂಡಿ; ಇಣಕುಗಂಡಿ (Eychole. ಇಂಕನ).

[ಇಣಕು + ಕಂಡಿ]

ಇಣಿಗಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಿಣಿಲಿನಿಂದ ಅಮುಕು, — ಒತ್ತು (?): ಇಣಿಗಿಡಿ [ಸಾಶಾಂ. ನಿಡಿ]ದಿಣೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಣಿ[ಕೋಟ್ಯುಳ್]ನಣೆದು ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದು... ಅಣಿಯರಮಾಡುವ ಗವೇಂದ್ರನಂ ಸತಿ ಕಂಡಳ್ (ಅನಂಪು. ೪-೧೧೧). [ಇಣಿ + ಗಿಡಿ]

ಇಣಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಣಿಲನ್ನು ಹೊಂದು; ಡುಬ್ಬವನ್ನು ಹೊಂದು: ಇಛಾಗದ ಕುಂಭದ ಮೆಲ್ಮಿದುಳ್ಳಂ ಮುಱದಿಣಿ[ಸಾಶಾಂ. ಣು] ಗೊಂಡು ಕೊರ್ಪಿದ ಲುಲಾಯದ ಖಂಡದ ಮಾಂಸವ್ಯಂದಮಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕೂಡೆ ಬೇಡವಡೆ ತಾಂ ನಡೆಗೊಂಡುದರಣ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೫೪). [ಇಣಿ + ಕೊಳ್]

ಇಣುಕು 'ಇಣಿಕು' ನೋ.

ಇಣುಕುದೀಪ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬೆಳಕನ್ನುಳ್ಳ ದೀಪ; ಮಿಣುಕುದೀಪ: ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಇಣುಕುದೀಪಗಳು — ಇವೆಲ್ಲಾ ಇರುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೪೭೩). [ಇಣುಕು (< ಇಣಿಕು) + ದೀಪ]

ಇತಪರಂ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ; ಇನ್ನು ಮುಂದೆ: ಇದು ಗೋಪಾಲದೇವರಾ ದತ್ತಿ ಇತಪರಮಿದಾನಾಪೂರ್ ಈ ಅಜುನೂಲು ಭೂಮಿ ಅಗ್ರಹಾರಮಂ ವಾರಣಾಸಿಯುಮಾನಾಪೂರಾ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಾರ್ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೭; ೩ನೆಯ ಶತ). [ಸಂ.]

ಇತಬಾರಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸದವನು; ಶ್ರದ್ಧಾಳು; ನಂಬುಗೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆಪ್ತನಾದವನು: ಈ ಬಗ್ಗೆ ನಿನಗೆ ಇತಬಾರಿ ಆಗಿ ಇರುವಂಥಾ ಮನುಷ್ಯನ ಕರಕೊಂಡು ಬಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೦); ಇತಬಾರಿ ಆಗಿ ವಳ್ಳಿ ಶಿಸ್ತು ಹೊಡೆಯುವಂಥಾ ಮರಡು ಜನರನು... ಕಳುಹಿಸಿದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೫); ನಂವು ಕದೀಂ ಇತಬಾರಿ ಕರಣೀಕ ಸುಬ್ಬಯ್ಯನನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೨). [← ಮರಾ. ಇತಬಾರೀ; ಅರ. ಇಅತಿಬಾರೀ]

ಇತಮಾಮು (ನಾ). ೧. (ಲವಾಜಮೆ, ಕಟ್ಟಿ, ದಾಸದಾಸೀಜನ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಕುದುರೆ, ವಾಹನಸೌಕರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ವ್ಯವಸ್ಥೆ, — ಏರ್ಪಾಡು, — ಬಂದೋಬಸ್ತು: ಲಾಗೂಯೆಂಬ ಮನೆ ತನದವರು ಶಿರಟ್ಟಿಯ ಶುಬೇದಾರರಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವರು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಕನ ಹಾಗೆ ಇತಮಾಮು ಇಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಥಾಗ. ೬೩೧). ೨. ಗೌರವ; ರೀತಿ: ಈ ಅಹೇರಿಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಊರಿನ ಇತಮಾಮಿನ ಇರ್ದು ತ್ತಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇರುತ್ತದೆ (ದೀಪಹ. ೧೦೪); ಬಂದಾನೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಇರುವಷ್ಟು ಇತಮಾಮು ಆಜಾಯರ್ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕಾಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಮಾಧವ. ೨೮೧); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೂ ತನ್ನ ಇತಮಾಮಿಗೂ ಇದ್ದ ಮಹದಂತರವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವು ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೮೦).

[← ಅರ. ಇಹತಿಮಾಮ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಇತಮಾಮ್]

ಇತರ (ಗು). ಗ. ಬೇರೆಯ; ಉಳಿದ: ನೃಪನವ್ಯಗ್ರತಯಿನಿತರ ವನಿತೆಯು
ರಾಗ್ರಹಮಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೩); ಇತರ ಚಿಂತೆಯನುಳಿದುಮಾ
ಶಿವಕತೆಯೊಳೊಂದರೆವದನ ಕೇಳಿದ (ಮದೇಪು. ೨-೭೪). (ನಾ).
೨. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ; ನಾಡಾಡಿ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಜನ: "ನೀ ಚ ನು"
(ಅಮರ. ಟೀಕೆ).

ಇತರರ್ (ಬಹುವ) = ಬೇರೆಯವರು: ಈ ತ ನಂ ತಿ ರಿ ತ ರ ರ್
[ಸಾ ಕಾಂ. ತದಟರುಂ] ಪತಿಭಕ್ತರುಮಿಗಳಾರುಮಿಲ್ಲಿನಿಸಿದ ನಾಗದೇವಂ
(ಅಜಪು. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಇತರತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯತನ: ಪರಸತಿಗಳುಪುವಳಿಯಾಸೆ ಈ ಸಿರಿಯ
ಸೂರ್ಗಿಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲದಿತರತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೨-೫೨). [ಸಂ. ಇತರತಾ]
ಇತರತ್ರ (ಅ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆ: ದ್ರಾವಿಡ ಜನಾಂಗವು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನು
ಬಿಟ್ಟು ಇತರತ್ರ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಷಾಶಾ. ೬೬); ಇತರತ್ರ ದೊರೆ
ಯದ ಅನೇಕ ಆಂಶಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಇತರಾರ್ಥ (ನಾ). ಗ. ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥ. ೨. ಇತರ ಎಂಬುದರ
ಅರ್ಥ. ೩. ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನ. ೪. ಬೇರೆಯವರಿಗಾಗಿ
ಆದದ್ದು. [ಇತರ + ಅರ್ಥ]

ಇತರಾಲಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮನೆ. 'ಇತರಾಲಯವಿದೂರ'
ಪರಾ. [ಇತರ + ಆಲಯ]

ಇತರಾಲಯವಿದೂರ (ನಾ). ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆಗೆ ಹೋಗದಿರು
ವವನು: ಪತಿಹಿತನ ಪಡುರಸವಿಶೇಷಾಸ್ಥಿತನನಿತರಾಲಯವಿದೂರನ
ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಸೂಪಕಾರತೆಗೆ (ಕುವಾಲ್ಯ. ೩-೯೨).

[ಇತರಾಲಯ + ವಿದೂರ]

ಇತರೆ (ನಾ). ಸಾಧಾರಣಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಸಾಮಾನ್ಯಳು; ವಾಮರೆ:
ಅರಸನತಿಂಭ್ರಮದಿನದೀರೇಟ್ಟನ್ನೆಗಮಿತರೆಯಂತಲ್ಪಸಖೀಜನಪರಿವೃತ
ಯುಮಸನೀತಾಲೇಷ ರಾಜಚಿಹ್ನೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂಬ. ೧೪೯).

[ಸಂ. ಇತರಾ]

ಇತರೇತರ (ಗು). ಪರಸ್ಪರ; ಅನ್ಯೋನ್ಯ: ಪ್ರವಾಹ ಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂದ
ಮಿತರೇತರ ಹೇಷಾರವಾರ್ತಾಣೋದೀರ್ಣರೋಷವಯ ಹೂಂ ಕಾರ
ನಿಷ್ಕುರ ದ ಶ ನ ಗ್ರಾ ಹ ಖಣ ಖಣಾಯಿತ ಖಲೀನಸಂಘಟ್ಟಸ್ಯಂದಮಂ
(ಆದಿಪು. ೧೪-೯೫ ವ); ಉಭಯಕುಲ ಸಹಾಯತ್ವಮಿತರೇತರೋಪ
ಕಾರದಿಂ ಸಂಗತದೊಳಾದುದುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೭ ವ).

[ಇತರ + ಇತರ]

ಇತರೇತರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರವಾದ ಕ್ರಿಯೆ; ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಿದು
ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅದನ್ನೇ ಅವನಿಗೆ ಮಾಡುವುದು:
ಇತರೇತರಕ್ರಿಯಾಸಂಹತಮದು ತಾನಾ ವು ದ ಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬಹುಪ್ರೀತಿ
ತಗುಳ್ಳುಮಾತ್ಸವಿಧಿ ಸಂಗತಮಾದಿ ಪದಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಚರಮಕ್ಕಿತ್ತಂ...
ಮುಷ್ಣಾಮುಷ್ಣಿ (ಶಮದ. ೧೮೫, ಪ್ರಯೋ). [ಇತರೇತರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಇತರೇತರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾದ ಮಾತು (?): ಉಪ
ಶಮಮುಂ ತೀವ್ರತೆಯುಂ ವಿಪಕ್ಷಮಿತರೇತರೋಕ್ತಿಯಿಂದವನಾ ಭೂಮಿಪ
ನಾಂತು ಮಧ್ಯಮಂ ಲೋಕಪಾಲನಾದಂ ಗಡಂ ಮಹೀಮಂಡಲದೊಳ್
(ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೪). [ಇತರೇತರ + ಉಕ್ತಿ]

ಇತಸ್ತತ (ಅ). ಇತ್ತು ಅತ್ತು; ಈಕಡೆ ಆಕಡೆ: ಆ ಹ ರ ಹ ರು ಚ್ಚಿ
ರ್ನೀಚ್ಚಿರ್ಮುಹುರ್ಮುಹುರಿಸ್ತತಃ... ಸಹಸಾದ್ಯವ್ಯಯಂಗಳಸಹಾ
ಯಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೨); ಮಂದಾರ ಪಾರಿಜಾತಕುಸುಮಾರ್ಷಮು
ಮಿಸ್ತತಸ್ತಂಜಲದಮರಕರಪರಿತಾಡ್ಯಮಾನ ಮಹನೀಯದೇವದುಂದುಭಿ
ನಿಘೋಷ ಲೀಲೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧ ವ). [ಸಂ. ಇತಸ್ತತಃ]

-ಇತ್ಯಿ '-ಇತ್ಯಿ' ನೋ.

ಇತ್ಯಿ (ಅ). ಗ. ಹೀಗೆಂದು; ಇಂತು; ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ: ಸ್ಥಿತಿಯನು
ಭಾಗ ಮುಂತಾಗಿ ನಾಲ್ವಿಜನುಂಟು ವಿತತ ವಿಸ್ತರವೇಕೆ ಸಾಕು ಇತಿ ಬಂಧ
ತತ್ತ್ವವೆಂದಜ್ಞಾದಿರು ಮುಂದೆ ಕೇಳತುಳಸಂವರೆಯನಾತ್ಮಾರ್ಥ (ಭರತ.
೬೮-೬೨). ೨. ಆದಕಾರಣ. ೩. ಹೆಸರಾದ. ೪. ಮುಕ್ತಾಯ;
ಪೂರ್ತಿ: ಇತಿ... ನಾನಾರ್ಥಕಾಂಡಂ ಸಮಾಪ್ತಂ ಮಂಗರಾ. ೧೫೭-೫).
'ಅಥ' ಪರಾ. IP ಗ್ರಂಥಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಂಗಳಾರ್ಥ
ವಾಗಿ ಬಳಸುವ ವಾದಿಕೆಯುಂಟು. ೫. ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಎಂಬ
ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆದಿಯೆಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬರುವ
ಮಾತು. ೬. ನಿಷೇಧ. ೭. ಮಧ್ಯ; ಅಂತರ. ೮. ಕುತೂಹಲ.
೯. ಪ್ರಕಟಾರ್ಥ: "ಇತಿ ಹೇತು ಸಮಾಪ್ತಿಗಳೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ.
೧೩೬-೧೧೩); "ಇಂತೀಪ್ರಕಾರಮೆಂಬಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂತದಲ್ಲಿ ಇತಿ
ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೫-೬೮); "ಕಾರಣದೊಳ್ ನಿಷೇಧದೊಳ್
ಪೂರ್ಣದೊಳಂತರದೊಳ್ ಪ್ರಕಾರದೊಳ್ ಪೂರಣೆಯೊಳ್ ಕುತೂಹಲ
ದೊಳಂ ಪ್ರಕಟಾರ್ಥದೊಳಿತಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಇತಿಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ಅವನು
ತನ್ನದೇ ಒಲೆ ಹೂಡಿ ಪ್ರಪಂಚ ಸುರುವು ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಇತಿ
ಕರ್ತವ್ಯ ಮುಗಿಯಿತು (ಗಂಮಾಯ. ೧). [ಇತ್ಯಿ + ಕರ್ತವ್ಯ]

ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು
ಮಾಡಲು ದಿಕ್ಕು ತೋರದವನು: ವೈದ್ಯ ವಾಗೀಶನು ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾ
ಮೂಢನಾಗಿ ಬಲುಹೊತ್ತು ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದು
(ಜಿನ್ನಜೀ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಇತಿಗತಿ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ; ನಿರ್ಣಯ: ಅವಳ ಸಹವಾಸವು 'ಸಖ್ಯ'
ರೂಪವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲದೆ 'ಪ್ರೇಮ'ದ ಮಿಮಾಂಸೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ಇತಿಗತಿಯಾಗಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೨೫೫). [ಇತ್ಯಿ + ಗತಿ]

ಇತಿಮಿತಿ (ನಾ). ಗ. ಇಷ್ಟು ಎಂಬ ಅಳತೆ; ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಪರಿ
ಮಿತಿ: ನಮ್ಮ ಇತಿಮಿತಿಗಳನ್ನರತೂ ಚಿನ್ನಬಸವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಅಚಲವಿಶ್ವಾಸ
ವನ್ನಿಟ್ಟು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡವು (ಚಿನ್ನಸಾ. ೫ ಮುನ್ನುಡಿ); ಮನೆ
ತನದ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಖರ್ಚೂ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕೊಂದು
ಇತಿಮಿತಿ ಇರಬೇಡವೆ (ಮಣ್ಣಮ. ೪೮). ೨. (ಉಕ್ತ). ಅನುಮಾನ;
ಸಂಶಯ; ಸಮಸ್ಯೆ; ಮೀನ ಮೇಷ ನೋಡುವುದು: ನಾನೊಂದ
ನೆನೆದರ ನೀನೊಂದ ನೆನೆಯುತಿ, ನನ್ನ ನಗಿಗ್ಯಾಕ ಮುನಿಯುತಿ ಎಂದೆನಗ
ಬಿದ್ದಿತು ನೋಡು ಇತಿಮಿತಿ (ನಾದಲೀ. ೫೪-೪). [ಇತ್ಯಿ + ಮಿತಿ]

ಇತಿವೃತ್ತ (ನಾ). ನಡೆದ ಸಂಗತಿ; ಚರಿತ್ರೆ; ಕಥೆ: ಆ ಕುಟುಂಬದ
ಇತಿವೃತ್ತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆರಿತಿದ್ದ ಒಂದು ಆತ್ಮೀಯ ಜೀವದ ಅನುಕಂಪದ
ಕಣ್ಣೀರು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೫); 'ವಸ್ತು'ವೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ರತ್ನ ಕಥಾಭಾಗ.
ಇದಕ್ಕೆ 'ಇತಿವೃತ್ತ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿ. ೨೦೫); ಹಿಪ್ಪೀರಿಯಾದಿಂದ
ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದವಳು, ಉನ್ನಾದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಳೆಂದು
ಇತಿವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಲಾಯಿತು (ಅಲ್ಪವಿ. ೮೦).

[ಇತ್ಯಿ + ವೃತ್ತ]

ಇತಿಶ್ರೀ (ನಾ). ಗ. ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಇತಿಶ್ರೀಯಾಗಿದ್ದರೂ ಈ
ಶ್ಲೋಕವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೪೩); ಜುಟ್ಟಿನೊಡನೆ
ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ ಹವನಾದಿಗಳಿಗೂ ಇತಿಶ್ರೀ ಬದಗಿ ಬಂತು (ಕಲಕ. ೯೫);
ಸತಿ ಗಿಯಾಸಳಿಗೆ ಈಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕದಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಕಳ್ಳರು ತಮ್ಮ ಇತಿ
ಶ್ರೀಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬಿಡುವರೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆ (ನೂರಜ. ೫). ೨. (ಉಕ್ತ).
ಫಜೀತಿ. [ಇತ್ಯಿ + ಶ್ರೀ]

ಇತಿಹಾಸ (ನಾ). ಹೀಗೆ ಇತ್ತಂತೆ, ಹೀಗೆಂತೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಪೂರ್ವಕಥೆ; ಪ್ರಾಚೀನ ವೃತ್ತಾಂತ; ಚರಿತ್ರೆ: “ಇತಿಹಾಸಃ - ಪೂರ್ವದವರ ವರ್ತಮಾನದ ಪೆಸರು” (ನಾಚಿರಾ. ೯೪); ಕಂಡು ಕೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳುವುದು ಸತ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇತಿಹಾಸವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಬಾಣ. ೧೩೩); ಧ್ರುವಬಾಲಕನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನೀವು ಮನನ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ (ರಂಗರೋ. ೧೦); ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತ ಈ ಎರಡೂ ಭರತಭೂಮಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇತಿಹಾಸಗಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಇತಿಹಾಸಕಾರ, ಇತಿಹಾಸಗಾರ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆದವನು; ಚರಿತ್ರಲೇಖಕ: ಇತಿಹಾಸಕಾರನು ಸತ್ಯ ಹುಡುಕುವವನು (ಯಕ್ಷಬ. ೮). ಇತಿಹಾಸಗಾರ (ದಕ. ೩).

[ಇತಿಹಾಸ + -ಕಾರ್ಯ (< -ಕಾಜ)]

ಇತಿಹಾಸಗಾರ ‘ಇತಿಹಾಸಕಾರ’ ನೋ.

ಇತಿಹಾಸಜ್ಞ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. [ಸಂ.]

ಇತಿಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಂಥದು, —ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು: ಅತಿಶಯಮಿತಿಹಾಸೋಪಾಶ್ರಯಂ ಮೇರ್ಣ ಕಥಾವಿಶ್ರುತ ಚತುರವಿ[ಕಾ]ಶೋತ್ಪಾದಿತಾರ್ಥೋತ್ಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೯). [ಇತಿಹಾಸ + ಉಪಾಶ್ರಯ]

ಇತುಬಾರು (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸ; ಮೆಚ್ಚಿಗೆ: ದೊರೆಗಳ ಇತುಬಾರಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷವಿದ್ದು... ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೩). [← ಮರಾ. ಇತಬಾರ್; ಅರ. ಇತಿಬಾರ್]

ಇತೋಪ್ಯುತಿಶಯ (ನಾ). ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಶೇಷ; ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು: ಮಾತೃಮುಣವನ್ನೂ ಪಿತೃಮುಣವನ್ನೂ ಇತೋಪ್ಯುತಿಶಯವಾಗಿ ಆರಿಸಿ ಮುಕ್ತರಾದರು (ಜಗಜಂ. ೩). [ಸಂ.]

ಇತ್ತ (ನಾ). ೧. ಈ ಕಡೆ; ಈ ದಿಕ್ಕು; ಈ ಭಾಗ; ಇಲ್ಲಿ: ಇತ್ತ ವರ್ಧಮಾನಭಟ್ಟಾರ್ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದಿಂಬಿಟ್ಟಕ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೨೪); ತಾರದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತನು ತುಂಬೆಣಗಾಗಿ ಕೂಡಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶುದ್ಧಕ); ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾವಸಥಮಿತ್ತ ಮಹೀತಳ ಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತಸಮಸ್ತಲೋಕಮಜಿದಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫); ಕಾರವರಿತ್ತ ಸರಿದರು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೧-೧೧); ಅತ್ತಿತ್ತಗಲದೆ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಲಿ ನಿತ್ಯಮಹೋತ್ಸವ ನಿತ್ಯಮಮಂಗಳ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೧-೩); ಇತ್ತ ದರಿ ಅತ್ತ ಪುಲಿ(ಗಾಡ). ೨. ಆ ಕಾಲದಿಂದೀಚೆಗೆ; ಆ ಸಮಯದಿಂದೀಚೆಗೆ: ಮುನಿದಿರ್ಪತ್ತೊಂದು ಸೂರ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನಜಿಸಿ ಕೊಂದಿ ಕ್ವಿದಾ ರಾಮನಿಂದಿತ್ತ ನರೇಂದ್ರರ್ ಪೊಕ್ಕರಿಲ್ಲೊಬ್ಬರುಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೮); ಶಕವರ್ಷದಿನಿತ್ತ ೧೧೦೮ನೆಯ ಪರಾಭವ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯ ಸುದ್ದಿ ೧೩ ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರದಂದು (ಸೌಜಿ. IX-i, ೨೭೯-೧೬; 1186).

ಇತ್ತಣ್ = ಈ ಕಡೆ; ಈ ದಿಕ್ಕು: ಅನನುಸಯದಿಂದಮಾದರಿಸದಿತ್ತಣಿತ್ತಲೆ ಪೋದೊಡೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೬); ಪದಿನಾಜುಂ ಕಲ್ಪದೊಳಿರ್ಪ ದೇವರಿತ್ತಣ್ಣ ವರ್ಪರೀಜಗಲ್ಪರ್ದಪದಕ್ಕೆ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೩೦); ನರನಾದ ಬಳಿಕ ಎತ್ತಣದು ಇತ್ತಣ ಬರವು (ನಂಬರ. ೧-೫೮); ಆಯ್ತು ಭೀಷ್ಮಂಗಿತ್ತಣವಧಾನ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೧-೨೨). ಇತ್ತಣಂ = ಈ ದಿಕ್ಕಿನವನು; ಈ ಕಡೆಯವನು: “ಆ ಕಾರಕ್ಕೆ... ಪಿಂತಣಂ, ಅತ್ತಣಂ, ಇತ್ತಣಂ” (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). ಇತ್ತಲ್, ಇತ್ತಲು = ಈ ಕಡೆ; ಈ ಪಕ್ಷ: ಇತ್ತಲೆರಡು ಲಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಂ ಪರಮಾಯುಷ್ಯನುಂ ನೂಜು ಬಿಲ್ವಿದಿಯನುಂ (ಜಾವುಂಪು. ೧೯-೧೯); ಅನ್ನಿಗಮಿತ್ತಲ್ ತಾಂ ಪರ್ವತದ ತಟ್ಟಲೊಳ್ ಬಿಲ್ವಿದ್... ಗೋಪತಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೦-೮);

ಇತ್ತಲು ದೇಹಂ ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಎತ್ತಿನ ಮಣ್ಣುಂಬುದಾದುದಿಂದಿತ್ತಲು (ಮೈ. ೧೯೨೭, ೩೪-೪; 11ನೆಯ ಶತ); ಧ್ಯಾನವಿತ್ತಲು ರಾಗವತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೪-೧). ಇತ್ತಲಾಗಿ = ಈ ಕಡೆ; ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ; ಈಚೆಗೆ; ಆ ಕಾಲದಿಂದೀಚೆಗೆ: ಇತ್ತಲಾಗಿ (ಈಚೆಗೆ) ಕಟ್ಟಿಯು ಬಿದ್ದುಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಅದರ ಸುತ್ತಲು ಕಂಬಗಳನ್ನು ನೆಡಿಸಿ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು, ಒಂದು ಲೇಖದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಹುಗಿದಿರುತ್ತಾರೆ (ಅಕ್ಕರ. ೨೩). ಇತ್ತಿತ್ತ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಆಯ್ಯಾ ಪಾತಾಳವಿತ್ತಿತ್ತ ಶ್ರೀಪಾದವತ್ತಿತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿತ್ತಿತ್ತ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೧-೭); ಇತ್ತಿತ್ತ ಬಾ ಅಂದರೆ ಇದ್ದ ಮನೆ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡ (ಗಾಡ); ಇತ್ತಿತ್ತ ಬಾ ಅಂದರೆ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಕೊಂಡ (ಗಾಡ). ಇತ್ತೀಚೆ = ನೆನ್ನೆಮೊನ್ನೆ; ಈ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಿಂದ ಈಚೆಗೆ: “ಇತ್ತೀಚೆ-ನಿನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ” (ಜಾನಕೋ. ೧೭). [?]

ಇತ್ತ್ತ್ಯ ‘ಈ’ ಪರಾ.

ಇತ್ತಂಡ ‘ಇರ್ತಂಡ’ ನೋ.

ಇತ್ತಂಡವಾದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಕಡೆಗೂ ವಾದಿಸುವವನು: ಇಂಥ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕೆಲವು ಇತ್ತಂಡವಾದಿಗಳನ್ನು ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೭೧೯). [ಇತ್ತಂಡ (< ಇರ್ತಂಡ) + ವಾದಿ]

ಇತ್ತಕಡೆ (ನಾ). ಈ ಕಡೆ; ಇಲ್ಲಿ: ಇತ್ತಕಡೆ ತಿಲೋತ್ತಮೆ ವಿಮಲೆ ಅಭಿರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಮೂವರಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಾದರೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೩); ಇತ್ತಕಡೆಗೂ ಅತ್ತಕಡೆಗೂ ಒಂದೆರಡುಗಳಿಗೆ ಹಾರಾಡಿ... ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦೯). [ಇತ್ತ₁ + ಕಡೆ₁]

ಇತ್ತಟಿ (ನಾ). ಎರಡೂ ದಡ; ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವ: ಮತ್ತಂ ಭಾಳ ಸ್ಥಳದ ರುಚಿಯಿತ್ತಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯತ್ತಯ] ದಿನದಿರ್ದ ಭಸಿತರಾಶಿಗಳಂ ತೆಸೆವ ಭುಜಮಂಡಲಂಗಳ (ಬಸರ. ೨-೨೮); ಮನ ತಾನಿತ್ತಟವ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿಯ] ಮೆಟ್ಟಿರಲು ಬೇಡ ಪುನಃ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲಿ (ತೂರರಾ. ೪-೨-೪೯); ನಿಪ್ರರನಾರಿಯರೆಸೆದರಿತ್ತಟದೆ (ಕಂನವಿ. ೫-೫೧).

[ಇರ್ತ್ಯ (< ಎರಡು) + ತಟ]

ಇತ್ತಟ್ಟು ‘ಇರ್ತಟ್ಟು’ ನೋ.

ಇತ್ತಟ್ಟು (ಅ). ಈ ಕಡೆ: ಇತ್ತಟ್ಟು ಬಾ (ರೂಢಿ).

[ಈ (< ಇದು) + ತಟ್ಟು]

ಇತ್ತಡ (ನಾ). ಎರಡು ದಡ, —ಕಡೆ: ನಡುಗಿದನು ಸೌಮಿತ್ರಿ ತಾನಾ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿದು ಚಿತ್ತದಲಿ ಇ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ತ್ತಡಕೆ ಬಿದ್ದುದು ಬುದ್ಧಿ (ತೂರರಾ. ೩-೯-೪). [ಇರ್ತ್ಯ (< ಎರಡು) + ತಡ]

ಇತ್ತಡಿ ‘ಇರ್ತಡಿ’ ನೋ.

ಇತ್ತಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಶ್ರೀಸ್ವಾಮಿ ದೇವರಂಗ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತಣಿಯಲಿರ್ದು ಪನ್ನಾಯದ ಸುಂಕಮಂ (ಸೌಜಿ. IX-i, ೧೬೪-೪೧; 1098). [?]

ಇತ್ತರ ‘ಇರ್ತರ’ ನೋ.

ಇತ್ತರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಸಾಲಾಗು: ಮುಂದಣ ರಂಗಮಂಟಪ ದೊಳಿತ್ತರಂಗೊಂಡೊಲಗವಿತ್ತು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಪರಮ ಭಕ್ತರ (ಮಲೂರ. ೧೭-೨೧). [ಇತ್ತರ (< ಇರ್ತರ) + ಕೊಳ್]

ಇತ್ತರಂಬಿಡಿ, ಇತ್ತರವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಸಾಲಾಗಿರು: ಇತ್ತರಂಬಿಡಿ ದೊತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳೆದಕ್ಷೀಣವೇಣುಕುಂಜ ಮಂಜುಳಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೩ ವ). ಇತ್ತರವಿಡಿ: ಇತ್ತರವಿಡಿದು ನೋಟಕಜನವಿದ್ದುದು ಮತ್ತೆ ರಾಯನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳು (ಭರಣ. ೧೨-೩೫).

[ಇತ್ತರ (< ಇರ್ತರ) + ವಿಡಿ]

ಇತ್ತರವಿಡಿ ‘ಇತ್ತರಂಬಿಡಿ’ ನೋ.

ಇತ್ತಲ್_೧ 'ಇತ್ತಲ್' ಪರಾ.

ಇತ್ತಲ್_೨ (ನಾ). ಅಮೇಧ್ಯ; ಹೇಲು (?): ಇ ದಾ ನ ಟಾ ತ್ತೊ ನ್ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಾಗಿ ದಿಟ್ಟಗಲುಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟ ತೇದು ಅಟ್ಟುವೆಣ್ಣತ್ತಲ ಪೂಸುವೋನಕ್ಕು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬-೬; 810). [?]

ಇತ್ತಲು 'ಇತ್ತಲ್' ಪರಾ.

ಇತ್ತಲೆ 'ಇರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಇತ್ತಲೆಗ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು: "ರಾಜಸರ್ಪ: - ಇತ್ತಲೆಗ, ಹಸುರು ಹಾವು" (ಒಪ್ಪ. ೧೩೮).

[ಇತ್ತಲೆ (< ಇರ್ತಲೆ) + -ಗ್ಗ]

ಇತ್ತಲೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗುಂಡಿ: ಚಿನ್ನದ ಇತ್ತಲೆ ಗುಂಡಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ಗಂಜಿಮಾಡಿದ ಶರಟಿನ ತೋಳ್ತುದಿಯ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಆ ಮುಷ್ಟಿಯು ಇಣುಕುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೨೫).

[ಇತ್ತಲೆ (< ಇರ್ತಲೆ) + ಗುಂಡಿ]

ಇತ್ತಾಪಾರ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಅಸ್ತಿ; ಸರ್ವಸ್ವ: "ಎಲಾ ದುಶ್ಯಾಸನ! ಮೋಸದಿಂದ ನಮ್ಮ ಇತ್ತಾಪಾರವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಏನು ಜಂಭ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯೆ! . . ." (ವಜ್ರಭಾ. ೧೦೮). [ಇತ್ತಾ (< ವಿತ್ತ) + ಆಪಾರ ?]

-ಇತ್ತಿ, -ಇತ್ತಿ, -ತಿ (ಪ್ರ). ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ: ಚಿತ್ತೂರ ಮೋನಿಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷ್ತಿತ್ತಿಯರ್ ನಾಗಮತಿಗನಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೦-೧; 700). -ಇತ್ತಿ: ನಿಷಾದಿತಿಯೆಂಬ ಬೇಡಿತಗಮಯ್ಯರ್ ಮಗಂದಿಗಂ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪ ನ); ಮಗ ಮಹದೇವ ನಾಯಕನು ಪದ್ಮವೈ ನಾಯಕಿತಿಯುಂ ನಿಲಿಸಿದ ವೀರಸಾಸನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪೪-೧೪; 1181); ಚಾಮರಿಗಿತಿ, ಮದ್ದಳಿಗಿತಿ . . . ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಲೇಪಾಳಿಗಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); -ಇತಿ, -ಇತ್ತಿ, ಮೊದಲಾದ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨೮). -ತಿ: ಮಣಿಗಾರ್ತಿ, ಕಂಚಗಾರ್ತಿ . . . ಪೊಲತಿ, ನರತಿ, ಎಡತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). [← ಪ್ರಾ. ಇತ್ತೀ < ಸಂ. ಸ್ತ್ರೀ]

ಇತ್ತಿಗ 'ಇರ್ತಿಗ' ನೋ.

ಇತ್ತಿಗೆ 'ಇರ್ತಿಗ' ನೋ.

ಇತ್ತಿಲ್ಲ (ನಾ). ಸುದ್ದಿ; ವರದಿ; ಬರೆಹದ ಮೂಲಕ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬದಗಿರುವ ವರದಿ: ಕಾಗದಗಳು, ಕಾಗದದಾಳು, ಇತ್ತಿಲ್ಲಗಳು, ರಿಕಾರ್ಡುಗಳು, ಬಾಕಿ ಕ್ರಮಗಳು . . . ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೇ ಟೈಮ್ ಇಲ್ಲ (ಕೆಲಸ. ೨೯೮).

[← ಮರಾ. ಇತಲ್ಲಾ; ಆರ. ಇತ್ತಿಲಾ. / ತಮಿ. ಇತ್ತಿಲಾ]

ಇತ್ತೀಚೆ 'ಇತ್ತಲ್' ಪರಾ.

ಇತ್ತು 'ಇಂತು' ನೋ.

ಇತ್ತು 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇತ್ತುಂಡು (ನಾ). ಎರಡು ತುಂಡು: ಗರ್ಜಿಸುತುಂ ಬಂದ ಜಾತಿ ಜಾಯಿಲಂಗಳನ್ನಿತ್ತುಂಡು ಮಾಡುತ್ತೆ (ನಂಬರ. ೧೮-೧೬).

[ಇರ್ (← ಎರಡು) + ತುಂಡು]

ಇತ್ತೆರ 'ಇರ್ತೆ' ನೋ.

ಇತ್ತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಎರಡು ತೆರಿಗೆ. 'ಇತ್ತೆರಿಗೆ ಸೀಮೆ' ಪರಾ.

[ಇರ್ (← ಎರಡು) + ತೆರಿಗೆ]

ಇತ್ತೆರಿಗೀಮೆ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಪಾಡುವ ಸೀಮೆ ಒಂದು, ಅದು ಪಾವತಿಯಾಗುವ ಸೀಮೆ ಬೇರೊಂದು - ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಾದ ಕ್ರಮವುಳ್ಳ ಸೀಮೆ: ಆ ಹೋಬಳಿಗಳನ್ನು ಏಳುಸಾವಿರ ಸೀಮೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಹೋಬಳಿಗಳಿಂದ ವಸೂಲಾದ

ಹಣಗಳನ್ನು ಏಳುಸಾವಿರ ಸೀಮೆ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರನು ದೊಡ್ಡವೀರಪ್ಪ ಒಡೆಯರವರ ಹುಕುಂ ಪ್ರಕಾರ ಕೊಡುತ್ತ ಇದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಏಳುಸಾವಿರ ಸೀಮೆಗೆ ಇತ್ತೆರಿಗೆ ಸೀಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶೀಮೆ]ಯೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬). [ಇತ್ತೆರಿಗೆ + ಸೀಮೆ]

ಇತ್ಯರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸಾರಾಂಶ; ಫಲಿತಾಂಶ. ೨. ತೀರ್ಮಾನ: ತನಗರಿಯದರ್ಥದಿಂದ ಕಾಣ್ಪದೆಂತಿತ್ಯರ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭೩-೨೭೮).

ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗು = ತೀರ್ಮಾನವಾಗು: ನಾಳೆಯ ಸಂಜೆಯ ಒಳಗೆ ಈ ಮಾತಿನ ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗಬೇಕು (ರಂಗರೋ. ೧೧).

[ಸಂ. (ಇತಿ + ಅರ್ಥ)]

ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ತರು; ತೀರ್ಮಾನಿಸು; ನಿರ್ಣಯಿಸು: ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜನಾಂಗದ ಜೀವನತತ್ವದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫).

[ಇತ್ಯರ್ಥ + ಪಡು + -ಇಸು]

ಇತ್ಯರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸು: ಈ ಭಂಡಸ್ಸಿಗೆ ಝಂಪೆ ಎಂಬ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವೇ ನೇರಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ ಎಂದು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಇತ್ಯರ್ಥಿಸಬಹುದು (ಗೊಲ್ಲೊಥಾ. X ಮುನ್ನುಡಿ). [ಇತ್ಯರ್ಥ + -ಇಸು]

ಇತ್ಯಾದಿ (ನಾ). ಇವೇ ಮುಂತಾದುವು: ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಕ್ಕೆ: ತಾಯಿ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಗೌರಿ ಇತ್ಯಾದಿ (ಮಧ್ಯಮ. ೩೧). [ಸಂ. (ಇತಿ + ಆದಿ)]

ಇತ್ಯ (ನಾ). = ಇಕಾರ: ತನಗತ್ತಂ ಪೆಜಗಿತ್ತಂ ತನಗರಿ ಪದನಿಲ್ಲ ಕರ್ಮಧಾರಯಮದುವುಂ (ಶಮದ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಇತ್ವರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೨. ದೀನ; ದರಿದ್ರ. ೩. ನೀಚ. ೪. ಅಭಾವ; ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ (ದಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಇತ್ವರಿ (ನಾ). ಸ್ವೈರಿಣಿ; ಜಾರಿ: "ಪಾಂಸುಳಾ, ಬಂಧಕೀ . . . ಇತ್ವರೀ . . . ಅಭಿಸಾರಿಕಾ - ಈ ೧೦ ಹಾದರಿಗಿತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೪೨).

[ಸಂ. ಇತ್ವರಿ]

ಇತ್ವರಿಕೆ (ನಾ). = ಇತ್ವರಿ: "ಪರಪುರುಷಗಮನಶೀಲೆ ಇತ್ವರಿಕೆಯೆಂಬಳ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೧); ಇತ್ವರಿಕೆಯೆಂಬಳು ಬಿಸುಡುಗಾರ್ತಿಯೆಂತೆನು ಪುರುಷನುಂಟಾಗಿಯುಂ ಸ್ವೈರಚಾರಿಣಿಯುಂ ಸೂಳಿಯುಂ (ಪಸಾರ. ೬೧೬-೧೯). [ಸಂ. ಇತ್ವರಿಕಾ]

ಇತ್ವವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಕಾರಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಇಕಾರವಾಗುವಿಕೆ: ಆದಿಯೊಳಿರ್ದಕ್ಕುತ್ತಾದೇಶಮುಮಿತ್ತವೃತ್ತಿಯುಂ ಹತ್ತಮುಮಾಪಾದಿತ ಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೬೯). [ಇತ್ವ + ವೃತ್ತಿ]

ಇತ್ವಾಂತ (ನಾ). ಇಕಾರವನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಇಕಾರಾಂತ: ಅತ್ವಾಂತಮುಮಿತ್ತಾಂತಮುಮಿತ್ತಾಂತಮುಂ (ಶಮದ. ೮೪).

[ಇತ್ವ + ಅಂತ]

ಇದಂತ (ನಾ). = ಇತ್ವಾಂತ: ಗದಬಜಕಾರಮವಿರಿರೆ ಮೊದಲ ಪದಂ ತಾಂ ಕೃದಂತನಾಗಿರೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಳು ನಸುಸ್ವಾರಮದಂತದೊಳಿರ್ದಂತದೊಳ್ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ ಬರೆ ಬಹುಳಂ (ಶಮದ. ೧೬೦). [ಸಂ.]

ಇದಂದೇವ (ನಾ). ಈತನೇ ದೇವ: ಇದಂದೇವ (ಇದಂದೇವನೆಂದೀತನೆ ದೇವನೆಂದರ್ಥಂ) (ಶಮದ. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಇದಕೊ 'ಇದೆಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಕೋ 'ಇದೆಕೋಳ್' ನೋ.

ಇದಡು (ನಾ). ಇದಿರು; ಹಗೆ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ (?): ಇದಡಿ(ರಿ)ನ ಜೋಳಿಕಂ ಕಳಕವಾರನೆ ಲಾಳನ ಲೀಲೆ ದೂರಮಾದುದು ಮಲೆ ಪರ್ ಕಡಂಗಿ ತಲೆದೋಜಿದೆ (ಎಕ. XV, ೧೦೧-೭; 1084).

[← ಇದಿರ್ ? / ತಮಿ. ಇದಡಿ = ಎಮ್ಮೆ]

ಇದಮಿತ್ಥಂ (ಅ). ಇದು ಹೀಗೆ: ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದಮಿತ್ಥಂ ಎಂದು ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೂ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿನೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. (ಇದಂ + ಇತ್ಥಂ)]

ಇದಾನೀಂತನ (ಗು). ಈಗಿನ; ಈ ಕಾಲದ: ಜನನಾಥಂ ಜಗದೇಕನಲ್ಲಿ 5 ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾ ನಾಗವರ್ಮನಿದಾನೀಂತನ ಶರ್ಮವರ್ಮನೆ ಗಡಂ ಜನ್ಮಂಗುಪಾಧ್ಯಾಯಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪). [ಸಂ.]

ಇದಿಕೊ 'ಇದೇಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿಗೊ 'ಇದೇಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿನಿಸು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತೆಲುಕಾಹು ಇದಿನಿಸು 10 ಗ್ರಾಮದ (ಸೌ. ೧೯೪೬, ಭಟ್ಟ. ೩೪೨-೧೦; 1005). [?]

ಇದಿರ್, ಇದಿರು, ಇದುರು (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖ; ಸಮ್ಮುಖ; ಎದುರಾಗಿರುವುದು: ಅರ್ಗ್ಯವಿಧಿ ಬನ್ನಿದಿಗೊಣ್ಣೆಯ ವೀರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ನೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೯; 800); ಎಸೆವುದು ಕೈಲಾಸಮೆಂಬುದಾ ನಗಮಿದಿರೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೨೬); ಪರ್ಮಡು 15 ಗಳೊಳಿದಿರುಂಬೆಯುಮಾಸಿಸುತ್ತಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ); ಗಂಗಾ ನಂದನಂಗೀ ಹದನನಜುಹಲು ಬಂದನಿದಿರಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೧-೧೬). ೨. ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ತಡೆ; ವಿರೋಧ: ತನಗಿದಿರನದಿರದೊಡ್ಡಿದ ವಿದ್ವಿಷ್ಠ ಬಲಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಕರಗುವುದುಂ ವಿದ್ವಿಷ್ಠವಿದ್ರಾವಣನುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೪-೩೬ ವ); ಪರಸ್ಪರ್ಯಾಧ್ಯಾಪನನಿಸಿದ ನಿನಗೊಂದಿರುಂಟೆ ಪೇಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೬-೨೭). ಇದಿರು: ೧. ಕೋಲಗುರುವಿನ ಮರಣವಾರ್ತಾ ಕಾಲ ಸರ್ಪನ ತಂದು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗಿಯನೀಡಾದಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ಕ. ೧-೧); ಮಂಗಳೆಯ ಕುವರಿ ನರ್ತಿಸಿದಳಂತಾ ಸರ್ವ ಮಂಗಳೆಯ ಪತಿಯಿದಿನೊಳು (ಸಾಂಪು. ೮-೧೩); ಗೋಡೆಗೆ ಇದಿರಾಗಿ 20 ನಾಟ್ಯವನಾಡಲು ನೋಡಿ ಸುಖಿಸಬಲ್ಲದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೬-೩). ೨. ನಿನ್ನನೆಗಳಿಗಿದಿರಾವನ್ನೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೨-೪೫); ಇಜುತ ಕಿವರಾದಿರಹರು ನಿನ್ನರವಣೆಯನಾರಾನುವರು (ಕುವ್ಯಾ ಕ. ೧೧-೨೩); ಕರಿಗಳನು ಮುಜಾದಿದು ಸಿಂಹಕೆ ನರಿಗಳದಿರೇ ತಾನು ನಿಮಗಂತರವೆ (ನಳಚ. ೨-೧೪). ೩. ಎದುರಿನಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು: ತನ್ನ ವಿಚಾರಿಸಲೊಲ್ಲದು ಇದಿರ ವಿಚಾರಿಸಬೋದುದೇ ಮನವು (ಬಸವ. ೩೮); ತನ್ನ ಬಣ್ಣಿಸಬೇಡ ಇದಿರ ಹಳಿಯಲುಬೇಡ (ಬಸವ. ೨೩೫); ತನ್ನಿಂದ ಜೀವನೆಂದೆ ಸ್ವತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ; ಇದಿರಿಂದ ಜೀವನೆಂದೆ ಪರತಂತ್ರಿಯಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯-೩೧). ಇದುರು: ೧. 'ಇದುರುಬದುರು' ಪರಾ.

ಇದಿರನಡೆ, ಇದಿರೆನಡೆ = ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ವೈರಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಇದಿರಂ ನಡೆದು ಸತ್ತು ಯಶವಂ ಪಡೆದಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬-೩; 925); ಬಾಳು ಕಿತ್ತು ಇದಿರೆನಡೆದು ತಟ್ಟು ಸತ್ತ (ಸೌ. 1X-i, ೬-೧೧; 9ನೆಯ ಶತ). ಇದಿರನೋಡು = ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಎಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕೊಡಂ ಕೊಂಡುಬಂದಪನೆಂದು ಬಗೆಯದಿರನೋಡುತ್ತಿರಿ ಮೆಂದು (ಸಂಪಭಾ. ೬-೩೬ ವ). ಇದಿರಂಬಗೆ = ವಿರೋಧವನ್ನು ಯೋಚಿಸು. ಇದಿರಂಬರ್ = ಎದುರಾಗಿ ಬಾ: ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಬೋಸ ಮನೊಡ್ಡಿದಿರಿದಿರಂ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೬); ನಾಲ್ಕುಂ ಲಾವಗೆ ಗಳಗ್ಗಿ ಸೂಕ್ತಂಗಳನೋಡುತ್ತು ಮದಿರದಿರಿದಿರಂ ಬರೆ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೧೦೦ವ). ಇದಿರಂಬಾಯಂ = ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ: ಕೂಟ ಶಾಲ್ಮಲಿಗಳ ನಡರವೇಟ್ಟು ಇದಿರಂಬಾಯನುರ್ಜುವರುಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೮೫ ವ); ನೀಡುಮದಿರಂಬಾಯಂ ಪುದಿದಿದು ಮಂತವಳ್ ಮುನಿದು 45 ನಿಲಲ್ ತಾಂ . . . ಎಡೆಯಾದಿದ ಪಾಂಗಿಡೊಂದು (ಜಗವಿ. ೫-೨೯).

ಇದಿರಮನಂ = ಎದುರಿಗಿರುವವನ ಮನಸ್ಸು, — ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಇದಿರ ಮನಮೇನೆಂದಜಯದೇಳಸದಿರ್ (ಕಾದಂಪು. ೫೬೬); "ಪರ ಹೃದಯ" (ಕಾದಂಪು. ಅಡಿಟಿ). ಇದಿರಹಜು = ಎದುರಿಗಿರುವುದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು, — ಪರಿಹರಿಸು: ತನ್ನ ಮಜೆದು ಇದಿರಹಜು ಇರಬಲ್ಲರೆ ಅತ ಭಕ್ತ (ಅವಚಂ. ೨೧೬-೯೭೬). ಇದಿರು ಹಾಕಿಕೊ = ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಯಾರು ಯಾರನ್ನೋ ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೇ ಜನ್ಮ ನೀಗಿದ ಹುಡುಗಿ ಸಾವಿನಲ್ಲೂ ಯಾರನ್ನೋ ಇದಿರುಹಾಕಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೩೪೪).

[ದೇ || ತಮಿ. ಮಲ. ಎದಿರ್; ತುಳು. ಎದುರು; ಕೊಡ.

ಎದಿಕೆ; ತೆಲು. ಎದುರು]

ಇದಿರಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನಡೆದು ಆಲಿಂಗಿಸು: ವಂದಿಸಿದೊಡಿ ದಿರಪ್ಪಿದನು ಬಳಿಕೆಂದನವನೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೧೯-೪೬).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಅಪ್ಪು]

ಇದಿರಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಿಗೆ ಬರು: ದ್ರೋಣನಿದಿರಾಗಿ ಧರಣೀಪನ ಸತ್ತರಿಸಿ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೮-೫೬). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಮುನಿದಿರಾಗಿ ಶರಣ್ಣಿಗೆ (ಎಕ. XIII, ೩೩೦-೧೦; 929); ಆವಂಗಿದಿರಾಗಿ ಬದುಂಕುವನ್ನರಾರ್ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೪-೨೩೬); ಇದಿರಾದರಿಭೂಪಾಲರ ಮದದಾನೆಯ ಕೊಂಬನುಡಿದು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೨೧; 1177); ವೃಥಾ ಕಳಕಳಿಸಿ ನುಡಿದರೆ ಮಾನ್ಯರೆನುತಿದಿರಾದನಾ ದ್ರುಪದ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೨-೫೧); ಇದಿರಾಗಲೆನಿತುಂಟು ನೂರು ಯೋಜನ ಮಾತ್ರ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೪). [ಇದಿರ್ + ಅಗ್ಗು]

ಇದಿರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ವಾದ ಹೊಡು: ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ನಂದಿರಾಡುವಹಿತನ ಕೊಟ್ಟುದಿಲ್ಲೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೦-೪೭); ಅಡದಿರು ಮನದನ್ನೆ ಎನಗೆ ಇದಿರಾಡದಿರು (ನಾದಲೀ. ೬೩-೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಅಡ್ಡು]

ಇದಿರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಎದುರಿಸು: ಇದಿರಾನ್ ವಿರೋಧಿಗೆ ರಾಮಚಂದ್ರನೆಂಬುದು (ಇವ. XIX, ೧೬೫-೨೮; 692); ಗಜಗೊಳೆ ಭೀಮನೇನದಿರಾಂತು ಬದುಂಕುವ ಮೈರಿ ಭೂಭುಜ ಧ್ವಜನಿಗಳಿಲ್ಲ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೫೨); ತನಗದಿರದಿರಾಂಪರೂರ್ವಮಂ ಕಾಣದೆ (ಸಂಚತಂ. ೪೬-೭); ಉಜದಿರಾನ್ತರಂ ತಪ್ಪಿದ ವೀರಭಟ್ಟಗಣ ಬಿಜ್ಜಿ ಗಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೪; 1042); ಎನಗಿದಿರಾಂಪರಾರಾ ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೪-೨೫೧); ರಿಪುಚಾತುರಂಗೆಕಿದಿರಾತು ರಣದೊಳ್ ಗೆಲಿನಹಿತರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೯). [ಇದಿರ್ + ಅನ್]

ಇದಿರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗು. ೨. ಎದುರಿಗೆ ಇರು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು. ೧, ೨: ನುಡಿಯರಡಿಲ್ಲ ಕೊಡಲು ತಾತನಲ್ಲ ನಿನ್ನೊಡ ನಿದಿರಿಕ್ಕಬೇಡೆಂದು ಒಡತಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿದಳಾ ನುಡಿ ಕಡುಹಿತವಾ ಯಿತವನಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೩೩). ೩. ಮುಂದಿಡು: ಉದುರಿದ ಕಳೆ ವಣ್ಣು ಪೊಟ್ಟಿಣಂಗಳ ತಂದು ಇದಿರಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೭೨).

[ಇದಿರ್ + ಇಕ್ಕು]

ಇದಿರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮುಖವಾಗು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು: ಇಂತು ತನ್ನ ಅಜ್ಜನ ಮುಂದೆ ಇದಿರಿಟ್ಟು ತೋಪುವ ಪರವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೨೩-೧೪); ತೆಪ್ಪಿಲ್ಲದ ನಿಜವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ವೇದ್ಯವಾಗಿವುದಲ್ಲದೆ ಇದಿರಿಟ್ಟು ತೋಪದೆಂಬ ಅಜ್ಞಾನವಿದೇನೋ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೧೪-೧೯); ತನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ಸರ್ವ ಇಷ್ಟಮಹಾಲಿಂಗದೇವಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಬುವಂಥಾದ್ದೇ ಇದಿರಿಟ್ಟು ಜಂಗಮ ಪಾದೋದಕ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಬ ಆಚರಣೆಯ ನಿಲುಗಡೆಯು ನೋಡಾ (ಮಹಾದೇ. ೨೯-೬).

೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು : ಮುಖೇಂದುವಿಂದುವಿಂಗಿದಿರಿದೆ ಕಾಂತೆ ಮಿಂಚು ಪೊಳೆದಾಡುವಪೊಲ್ ಪೊಳೆದುಯ್ಯಲಾದಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೩) ; ಇದರಿಂದ ತಪ್ಪಹುದರಸುತನಕತಿಹಾನಿಯಿದನು ನೀನೇ ಬಲ್ಲೆ ಯಿದಿರಿಟ್ಟು ಮಾತಾಡಿ ಬೆದರಿಸುವೆ ನನ್ನನೆನಬೇಡ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧-೫೦).

[ಇದಿರ್ + ಇಡ್ರು]

ಇದಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ನಿಲ್ಲದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಚಾಪಟಮಲ್ಲ ತಿರುಗಿದ ಸೊಕ್ಕಿದನೆನುತ್ತಲ್ಲಿ ಕೀಲಿಸಿ ಶಸ್ತ್ರಶರದಲಿ ಬಲಿಯು ನಮರೇಂದ್ರ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೬೦೩. ೯-೨೭) ; ಹಿಂದೆ ರುದ್ರದೇವನನ್ನು ಇದಿರಿಸಿದರಸು ಈತನೇ (ರಾಜ. ೧೨೦). [ಇದಿರ್ + ಇಸ್ಯು]

ಇದಿರೀಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ಈಜು : ಎಲೆವ ತೊಪೆಯ ನಿರಿದಿರೀಸುವುದೆಲ್ಲಿಯ ಗಾಂಪು (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೦೮) ; ಅಂತಾ ಪ್ರಭಾ ಪೂರದೊಳ್ ಭರದಿಂ ತಾನಿರೀಸುವಂತೆ ನಡೆದಂ ಭೂಪಾಲವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೧೧) ; ಪರ್ವಾನಲಿಂಗಿದಿರೀಸುವನುರ್ವರೆಯೊಳು ಬೇಗ ಮೆಂಬ ಗಾಂಪನ ತೆಪದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೨೯).

[ಇದಿರ್ + ಈಸು]

ಇದಿರು 'ಇದಿರ್' ನೋ.

ಇದಿರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು. ೨. ಎದುರು ಮಾಡಿಕೊ : ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇದಿರುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗ ಬಾರದು ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಟ್ಟು]

ಇದಿರುಗಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದ ಕಟ್ಟಡ, ಮುಂಗಟ್ಟು ; ಜಗಲಿ ಮುಂತಾದುದು : ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಬೊಟ್ಟು ನೊಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಸತ್ಯವತಿಯಪ್ಪರಸನ ಮನೆಯಿರುಗಟ್ಟಿನ ಭವ್ರದ ಮುಂದಣ ಜಗತಿಯ ಮೇಲಾಕೆ ಕುಳ್ಳಿದರ್ಗಳ್ (ಪುಷ್ಯಾಸ್ತ. ೬-೧೧ ವ). ೨. (ಕರಾ) ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವುದು : ಇದಿರುಗಟ್ಟಿರುವುದ ರಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳ ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕಟ್ಟು]

ಇದಿರುಗಾಣ್, ಇದಿರುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣು ; ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೋಡು. ೨. ಮುಂದುಗಾಣು : ನರನನು ಮಗ ನಿರಿದುಗಾಣದೆ ಹಿಂದನೇಜಿಸಿ ನುಡಿದನಿದ ಪತಿ ಕರಿ ಸಬೇಹುದು ನಿನ್ನ ಕರುಣವೆ ಹರಣವೆಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೧).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಗಾಣ್]

ಇದಿರುಗಾಣು 'ಇದಿರುಗಾಣ್' ನೋ.

ಇದಿರುಗಾಯ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಾಣುವ ಗಾಯ : ಇದಿರುಗಾಯದೆ ಪೂತ ಮುಳ್ಳುತ್ತುಗದಂತೆ ಕಡನದೆ ನಂಜೇಂದ್ರ ಮೆಪ್ಪಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೮೦). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಗಾಯ]

ಇದಿರುಗೊಯಿಲು (ನಾ). ಎದುರು ಪೆಟ್ಟು ; ಎದುರೇಟು : ಅನಿಮಿಷ ದಿಂದ ಬಹಿರಂಗದ[ವಧಾ]ನ ತಪ್ಪು ಇದಿರುಗೊಯಿಲು [ಪಾಠಾಂ. ಗೋಲು, ಗೊಯಿಲೆ] ತಾಗಿ ಪುರ್ಬೊಡೆದು ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿದು (ಬಸವ. ಕ. ೧೩೩೪).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಕೊಯಿಲು (< ಕೊಯ್ಲು)]

ಇದಿರುಗೊಳ್ 'ಇದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇದಿರುಗಡೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಎದುರಿಗೆ ಕೂಡಿ ಘೋಷಿಸಿ ಹೇಳುವ ಬಿರುದು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಘೋಷಣೆ : ವೀರದಿರುಗಡೆಗಳ ಕೈವಾರಿಗಳ ಮಾಣಸುತಲ್ಯಿತದ ನಾರಿಯರ ರತನಾ ರತಿಯ ತಳಿಗೆಗಳ ನೂಕಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೧೨).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಉಗಡೆ]

ಇದಿರುತ್ತರ (ನಾ). ಎದುರು ಮಾತು ; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು ; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ : ಗುರುವಿನೊಳಿ ದಿರುತ್ತರವಲಯದೆ ತನು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ಶಿವಗೀ. ೯೬-೪೬೪) ; ಎಂಬ ದಿರುತ್ತರವಲೇ ಗರಳಾಂಬುಜದ ಪರಿಮಳಕೆ ಗರುಡನು ತುಂಬಿಯಾದರೆ ಸೇರುವುದಲೇ ಸಾಕದಂತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೪೪).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಉತ್ತರ]

ಇದಿರುದಂಡು (ನಾ). ವೈರಿಸೇನೆ ; ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧೆ : ಏಳಿಗೆಯ ಭುಜಶಕ್ತಿಯಿಂದ ದುರ್ಗಕ್ಕೆತಂದೆ ತೂರ್ಯರವದಿಂದೆ ಇದಿರುದಂಡನು ಬಿಟ್ಟು ಒದಗಿ ಸಮನಾ[ಗಾ]ಳಗದಿ ಕದನವನು ಗೆಲಿದ ಹಮ್ಮಾರ ಭಲರೆ ಮೊನೆ ಗಾರ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೦). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ದಂಡು]

ಇದಿರುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆ ; ವಿರೋಧ. ೨. ಎದುರಾದ ತಲೆ. 'ಇದಿರುದಲೆವಾತು' ಪರಾ. [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ತಲೆ]

ಇದಿರುದಲೆವಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು ; ವಿರೋಧದ ಮಾತು. ೨. ಎದುರಾದ ತಲೆ ಎಂಬ ಮಾತು : ೧, ೨. ಅಪ್ಪಮಪ್ಪಿ ಗಳೆಂಬ ನುಡಿ ನಾಡೆ ಭೂಧರಕುಲಂಗಳೊಳಿದಿರುದಲೆವಾತು ಕನ್ನಡಿಯೊ ಕಲ್ಲದಾ ನಾಡೊಳಿಲ್ಲ (ಭಾವಚಂ. ೨-೫).

[ಇದಿರುದಲೆ + ಮಾತು ; ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ತಲೆ + ಮಾತು]

ಇದಿರುನುಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕರಾರು ; ಪರಸ್ಪರ ಒಪ್ಪಂದದ ಮಾತು ; ಒಡಂಬಡಿಕೆ (ಕಿ). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ನುಡಿ]

ಇದಿರುಪಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು : ಕೊಂಗೊಣೆ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯ ದುರ್ವಿನೀತೆಪ್ಪಿ ಅಪ್ಪೊರ್ ಕೊಸರು ಪುಟ್ಟುಜಾದಿರುಪ [ಪಾ]ಯ್ದಿಗಿದಿರುದಲೆನಾಮನ್ನಾದಿಗಳು ಪಗೊಳತ್ತೆ ಟ್ಪದಿ ನ್ನರು (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೩೬-೫ ; 800).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಪಾಯ್]

ಇದಿರುಮಲೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ವೀರಭಕ್ತರಿಗಿದಿರುಮಲೆವರಾ ರೆನುತ್ತಂ ಗಹಗಹಿಸುತ ಕಠಾರಿಗಳನುದ್ದಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುತ್ತೊಡನೆ ತಿರುಹುತ್ತ (ಬಸವ. ೬೧-೩೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಮಲೆ]

ಇದಿರುವರ್ 'ಇದಿರ್ವರ್' ನೋ.

ಇದಿರುಹೊಣೆ (ನಾ). ಜಂಟಿ ಜಾಮೀನು, —ಹೊಣೆ (?) : ಒಕ್ಕಲ ಊರುಗಳೂ ಓಡಿದಡೆ ಗಲಡೆಗಳುಂ ಯಿದಿರುಹೊಣೆಯ ಕೊಡೆ ಸಲ್ಲ ಪದಿನೆಂಟು ಸಮಯದವರೂ ಹೋಗಿ ಆ ಒಕ್ಕಲು ಊರನೂ ತಮ ಆವರು ಇದ ಊರಲ್ಲಿಯಿರಿಸಿ ರಾಜಾರ್ಥವನೂ ತೀರಿಸಿ ಕೊಡುವರು (ಸೌ. ೧೯. IX-ii, ೪೩೩-೬೧ ; 1408).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಹೊಣೆ]

ಇದಿರೆಡೆ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಗಡೆ ; ಮುಂಭಾಗ : ಅವರೆಚ್ಚ ಕೂರ್ಗಣೆ ಬರಲಿದಿರೆಯಲ್ಲಿ ಸವಪಾದ ಕೂರ್ಗಣೆಯಿಂದೆ ತೆವರಿದ ಪಟುಭಟರ ಸುವನೆಲ್ಲವ ಕಟ್ಟಿ ಕವರಿ ಕಾಲಗೆ ಸುಮರ್ಪಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೩೪-೮). ೨. ಅವಕಾಶ ; ಪಾತ್ರ : ಇಷ್ಟವನೊಂದು ಉಭಯದ ಗುಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಎನ್ನಯ್ಯ ಪ್ರಾಯ ಇಮ್ಮಡಿ ನಿಷಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದಿರೆಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮದೇಮ್. ೨೮೭-೬೭) ; ನಾಣ್ಣುಡಿಗಿ ಇದಿರೆಡೆಯಾಗದೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೭೨). [ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಎಡೆ]

ಇದಿರೆಡೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ತಪ್ಪು ; ಗುರಿ ಕೆಡು : ಜೀವನೆಂಬ ದೃಷ್ಟ ದಿಂದ ಅತ್ಯನ ಭೇದಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಸಕೀಲವ ಕಂಡು ಆಪುವು ಕುಟುಹುಗೊಂಡು ಆ ಆಪುವು ಇದಿರೆಡೆಗೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಬತ್ತಿ ತೀರಿದ ಮತ್ತೆ ಬೆಳಗಿಂಬುದು ನಷ್ಟ ಅದು ಸಾಕಾರದ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಮೂರ್ಛಿ ಅಮೂರ್ಛಿ (ಮೋಳಮಾ. ೧೧೮-೪೬೫). [ಇದಿರೆಡೆ + ಕೆಡು]

ಇದಿರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು: "ಬಲಮು
ಪೀಡಯನ್ ಪರಾನಭಿಷೇಣಯೇತ್-ಇದಿರೆತ್ತುಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೫೧);
ಅಜಗಿದಿರೆತ್ತಿ ಬರೆ ಮಾಯಾಜೀವಿಯನಂದು ಕಂಡು ವಾ ನ ರ ಚಿ ಹ್ನಂ
(ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೦); ಇದಿರೆತ್ತಿ ಕಾದಲು ನಿನ್ನ ಲೋಕವ ಮತ್ತೆ
ಗೂಳಿಯ ತೆಗೆಸುವೆನು ಕೈಲಾಸಪುರಿಗಾಗಿ (ಸಂಭವ. ೨೦-೫೬); ಹರಿಗೆ
ಮುಳಿದಿರೆತ್ತಿ ಬಹ ವ ನ ಕ ರ ಯ ಪೊಲು ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೬೧).
೨. ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಪೂಜೆ ನಡೆಸು: "ಏಕನಾಥಮ್ಮನನ್ನು
ಇದಿರೆತ್ತು- ಏಕನಾಥಮ್ಮ ದೇವರ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪೂಜೆಮಾಡುವುದು.
(ಆ ದೇವರ ಹೆಸರ ಹೇಳಿ ಬೇರೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆ ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮಾಡು
ವುದು)" (ಚಿತ್ರಪಾ. ಕೋಶ); ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉಚ್ಚಂಗಮ್ಮ
ದೇವರ ಇದ್ದಿರೆತ್ತಿ ಸಕಲರೂ ದರ್ಶನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೨೫).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಎತ್ತು]

ಇದಿರೆಯ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). = ಇದಿರೆಲ್ತರ್: ಬೀಸುವ ಚೆನ್ನಸೀಗುರಿಗಳೆಕೆಲ
ದೊಳ ಮಿಳಿದಾರ್ಡೆ ನಾಡೆಯುಂ ಗೋಸಣವೆತ್ತ ರಾಯಂದಿರೆಯ್ತರೆ
[ಪಾಠಾಂ. ರೇಲ್ತರೆ] ತಳದಂ ನನೆಯಂಬಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೧).

[ಇದಿರ್ + ಎಯ್ತರ್]

ಇದಿರೆಲ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ಬರು; ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಾ: ಬೀಸುವ
ಚೆನ್ನಸೀಗುರಿಗಳೆಕೆಲದೊಳ ಮಿಳಿದಾರ್ಡೆ ನಾಡೆಯುಂ ಗೋಸಣವೆತ್ತ
ರಾಯಂದಿರೇ[ಲ್ತರೆ] [ಪಾಠಾಂ. ರೆಯ್ತರೆ] ತಳದಂ ನನೆಯಂಬಂ
(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೧). [ಇದಿರ್ + ಎಲ್ತರ್]

ಇದಿರೇಳು 'ಇದಿರೇಲು' ನೋ.

ಇದಿರೇಳುಹ (ನಾ). ಗೌರವದಿಂದ ಎದುರಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು:
"ಪ್ರತ್ಯುತ್ಕರ್ಮ, ಪ್ರಯೋಗ, ಇದಿರೇಳುಹ" (ನಾಚರಾ. ೪).

[ಇದಿರೇಳು (< ಇದಿರೇಲು) + -ಹ]

ಇದಿರೇಲುಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು: ನಡೆಯಿಸ ಪೊಳೆಯಿಸ
ದೂವಾಳಿಸ ಪೊಳಮುಡಿಸಿದಿರೇಲುಪಡ್ಡಂಬರಿಯಿಸ... ವಾಹಳಿತನದೊಳ
(ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಪರಿಯಿಸ ನೆಟ್ಟನಿಟ್ಟುವಿದಿರೇಲುಪ ಪಾರಿಸ ಕೀಳ್ತು
ದಾಂಟಿಸ... ಪಂಚಧಾರೆಯೊಳ ಪರಿಣತಿದೋರ್ಪ ವಾ ಹಳಿತನಂ
(ರಾಜಶೇ. ೧೩-೨೨). [ಇದಿರೇಲು + -ಇಸು]

ಇದಿರೇಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನುಗ್ಗು:
ಆತಿಪ್ರಯತ್ನದಿನೊಯ್ದರ್ ಕೆಳದಿಯರೆಂತಾನುಂ ತೆಗೆದಳೆವಿಲ್ಲದೆ ಬಂದ
ನದಿಯನಿದಿರೇಲುನವೊಲ್ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೭೮೩); ವಾಹಿನೀತೀರಮಂ
ಮಾಂಗಳಿದಿರೇಲುದುವು (ಅನಂಪು. ೯-೧೬ ರ); ಹೋದದಪಜಯವೋಡ
ದಿದಿರೇಲುದಡೆ ಜಯ (ಬಸಪು. ೫೦-೩೮); ಕೊಂದದಿರೇಲುನ ಚತುರ್ಬ
ಲನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧೬). ೨. ಎದುರಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಪ್ರಕಟ
ವಾಗು: ಸರೆ ತಲೆದೋರಿಸಿ ಮೆಯ್ಯ ಸಿರಿ ಪಾಟಿ ಕಳೇವರಮೆಯ್ದ ತಾಟಿ
ಮಜ್ಜರದಿನಡರ್ತ ಕಾಳನಿದಿರೇಲಿ ತನೂದರಿ ನೋಡಿ ಕಾಟಿ ಬರ್ಪುರು
ತರಮಪ್ಪ ಮುಪ್ಪಡಸದನ್ನೆಗಂ (ನೇ ಮಿ ಪು. ೨-೧೧೧); ತೆರಮಸಗಲ್
ಸುಖಾಶ್ರವಿದಿರೇಲುತಿರಲ್ ಪುಳಕಂ ಬೆಮರ್ ಕರಂ ಪರಿಯಿಡೆ (ಪಂಪಾಶ.
೬); ನವನೀಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿರೇಲುತಿರೆ ಬಾಸೆ (ಬಸರ. ೧-೧೦೮);
ಮೀಲು ಮುಗಿಲಿದಿರೇಲಿ ಶಿಖಿ ಹರುಷವೇಟಿ... ಕಾಮುಕವೇಟುತೆ
(ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೧೮). [ಇದಿರ್ + ಉಲು]

ಇದಿರೇಲು, ಇದಿರೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ಎದ್ದು ಬರು; ಗೌರವ
ದಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಶ್ರೀದಶಾಸನಂಗಳಲ್ಲಾಡುವು ಜಗ
ದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಾಸನದಿಂದಿರೇಲುಮೆಂದು ಪೇಟ್ಟುವೊಲ್ (ಅದಿಪು.
೬-೪೦); ಮದಲೇಖಿಯ ಬರವಂ ಕಂಡಿರೇಲುಡುಂ (ಕಾದಂ. ೧೦೮);

ಇದಿರೆಲ್ತು ಭಾಗತಪೂಜೆಯನೊಡರ್ಚಿ (ಜಗವಿ. ೫-೮೨). ಇದಿರೇಳು:

೧. "ಅಭಿಹಾರ, ಅಭಿಗ್ರಹಣಂ- ಇದಿರೆಲ್ತು ಈಸಿಕೊಳುಹ" (ನಾಚರಾ.
೪); ಅರಸನನುಜರು ಸಹಿತ ಮುನಿಮುಖ್ಯರನು ಬಸವಂ ಪುನಹರುಷದಿಂ
ಕಾಣುತಿದಿರೆಲ್ತು ಬಂದು ಸದ್ವಿನಯಮಂ ನುಡಿದು (ಚಿಬಪು. ೪-೧೯).
೨. ಎದುರಾಗಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ನಡೆ: "ಅಭಿಯೋಗ-ಇದಿರೆಲ್ತು ಕಾಡುಹ"
(ನಾಚರಾ. ೪). ೩. (ರೋಮಾಂಚದಿಂದ ನವಿರು) ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲು:
ನವಿದಿರೆಲ್ತು ತನುವಿನೊಳು ಪರಿರಾಜಿಸಲು (ರಾಘವ. ೧೭-೬೪).

[ಇದಿರ್ + ಉಲು]

ಇದಿರೊಂದು (ಕ್ರಿ). (ಗೌರವಾದರಗಳಿಂದ) ಎದುರುಗೊಳ್ಳು; ಪ್ರೀತಿ
ಗೌರವಗಳಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು: ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಿಂದ
ರೊಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಂದು] ಪದಯುಗಳಕ್ಕೆಜಿಗೆ (ಬಸಪು. ೩೧-೨೯).

[ಇದಿರು (< ಇದಿರ್) + ಒಂದು]

ಇದಿರೊಡ್ಡಣ (ನಾ). ಎದುರಿಸಿದ ದಂಡು; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ: ಕೃತಕ
ಸುಗ್ರೀವಂ ಕೇಸರಿಯಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಂ ನಿರಂಕುಶಂ ಮುಟ್ಟಿವಂದನದಿ
ರೊಡ್ಡಣಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೯). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡಣ]

ಇದಿರೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಹಗೆಯನೆನಗಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಜುಣುಗಲು ಬಗೆದರೇ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ.
೧೯-೪೭). ೨. ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು; ವಿಘ್ನ
ವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಧುರದೊಳ ಬಂದಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಕಂಸಹರನೊಡ್ಡಂ
ತುತ್ತುವೆಂ (ಜಗವಿ. ೭-೩೭); ಉಗ್ಗಡದಿಂದ ಬಂದಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಬಾಲ್ಯವರ
ನೆಂದುಂ ಕಂಡುದಿಲ್ಲಿನ್ನೆಗಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೭೨); ತಡೆಯದಿದಿರೊಡ್ಡಿ ಬಲ
ವೆರಡೊಡನೆ ಕಾದಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೨). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡು]

ಇದಿರೊಡ್ಡು (ನಾ). ಪ್ರತಿಸೈನ್ಯ; ಪ್ರತಿವ್ಯೂಹ: ಬಿಲ್ವಡೆಗೆ ಬಿಲ್ವಡೆ
ವಾಜಿಗೆ ವಾಜಿ ತೇರ್ಗೆ ತೇರಣೆಗಣಿ ಕುಂತವಾಹಿನಿಗೆ ಕುಂತದ ವಾಹಿನಿ
ವಾರಣಕ್ಕೆ ವಾರಣವಿದಿರೊಡ್ಡನೊಡ್ಡಿದುದು ಯಾ ದ ವ ಮಾಗಧ ಸೈನ್ಯ
ದಾಜಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭-೫೦). [ಇದಿರ್ + ಒಡ್ಡು]

ಇದಿರೋಕರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಓಕರಿಕೆ; ಮತ್ತೆ
ಮತ್ತೆ ತಲೆದೋರುವ ವಾಂತಿ: ಇದಿರೋಕರಿಕೆಗೆ:- ನಿಂಬೆಯ ಬೀಜ,
ಏಲಕ್ಕಿ, ಎಲೆಯಮುಗುಳು, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪಚ್ಚೆತುತ್ತ, ನೀರಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು
ಇದಿರೋಕರಿಕೆ ಮಾಡುಂ ಇದಿರೋಕರಿಕೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಔಷಧ-
ಪೋರುಳಿಯ ರಸವನ್ನೂ, ಏಲಕ್ಕಿಯನ್ನೂ, ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನೂ ಕೊಳ್ಳಲು
ಇದಿರೋಕರಿಕೆ ಮಾಡುಂ (ವಿವೇಕಿ. ೭೮). [ಇದಿರ್ + ಓಕರಿಕೆ]

ಇದಿರ್ಗೊಳ್, ಇದಿರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ
ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಬರು: ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಯರ್
ಅರ್ಘ್ಯಂಬಿಡಿದು ಬಂದಿದಿರ್ಗೊಂಡುಯೆ ವೀರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ನೋನ್
(ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೯; 800); ಇದಿರ್ಗೊಳ್ಳುದು ಕಾಲ್ಪಚರ್ಪು
ದುದಾತ್ತಮಪ್ಪೆದೆಯೊಳಿಪುದರ್ಚಿಪುದೆಜಿಪುರದು ಕರಣಶುದ್ಧವಡುವುದು
ಪದೆವನ್ನನುನೀವುದೆಂಬ ನವವಿಧಪುಣ್ಯಂ (ಅದಿಪು. ೪-೯೬); ಶ್ರೀದಶಾ
ರಾಧ್ಯನನರ್ಘ್ಯಪೂರ್ವಮಿದಿರ್ಗೊಳ್ಳಂತಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೫೩); ಸಕಲ
ಸಂಭ್ರಮದಿನದಿರ್ಗೊಂಡು (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೬). ಇದಿರುಗೊಳ್: ಮುಕ್ತಿ
ಕನ್ನಿಕೆಯಿದಿರುಗೊಳುತಿದೆ ಭಕ್ತಿ ಕಾಂತಾಕಾಂತನೇ (ಬಸಪು. ೨೪-೪೨).

[ಇದಿರ್ + ಕೊಳ್]

ಇದಿರ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪುರದ ಸಿಂಗ
ರದ ಮಂಗಳವಾದ್ಯರವದಬಲೆಯರ ಸೊಡರ್ವೆಗಳಿಗಾರತಿಗಳ ಮಹೋತ್ಸ
ವದ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕುಳಿಂದಂ ಕುಮಾರನನಿದಿರ್ಗೊಳಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿ
ಕೊಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೦). [ಇದಿರ್ಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಇದಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಬಿಲ್ಲು ಕೊಂಡು ಗಂಗಾ
ಸುತಂಗದಿರದಿರ್ಚಿ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೨ ವ); ಕದನದೊಳ
ದಿರದೆ ಪಗೆವಡೆಗಿರ್ಚಿ ನಡೆವಾತನಭ್ಯಮಿತ್ರೀಷನವಂ (ವಸ್ತು ಕೋ. ೮೩-೧೦); ಕರಂ ಕೆಂಗಣ್ ಮಸಗುತ್ತಂ ಕಡುಪಿಂದೇಜುವ ತೆಜದಿಂ
ರಾವುತರೇಜುಯಿರ್ಚಿದರು (ಜಯಕಾ. ೬-೩೪); ಕುಂಜರಕಿರ್ಚಿವಜ
ದಂತೆ (ಆಶ್ರ. ೩. ೬೭-೮). ೨. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಭಿಮುಖವಾಗು;
ಎದುರಿಗೆ ಬರು; ಬಳಸಾರು: ಸಮ್ಪುಖವಾಗು: ದೈವವಿರ್ಚಿ
ಬಂದುದು ಜಗಜ್ಜಯಮಂ ತಳೆ ದೇವ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೬); ಉದಯದಿ
ನರ್ಕನಿಂದುಪನಿರ್ಚಿ ನಿಂದೊಂದು ನೆಲಸೆ ಮೇಣ್ ಗ್ರಹಯುಗ್ಗಂ
... ಅರ್ಥಮೆಯ್ದುಗುಂ ಬಲವಶದಿಂ (ಜಾತಕ. ೧೧-೮).

ಇದಿರ್ಚಿದಿಚು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮಾಣ್ ಮಾಣ್, ಇದಿರ್ಚಿದಿಚು,
ಅಣ್ಣಣ್ಣ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ); ಎಲೆ ಎಲೆ ನೀನದಿರದೆ ನಿಲ್
ನಿಲ್ ನೀನಿಲ್ಲಿರ್ಚಿದಿರ್ಚಿನೆ ಜಟಾಯು (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೮೮).

[ಇದಿರ್ + ಚು]

ಇದಿರ್ನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ
ಗಾಂಗೇಯಂಗದಿರದಿರ್ನಿಲ್ನಿರೋಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೦).

[ಇದಿರ್ + ನಿಲ್]

ಇದಿನೋಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಅಂತಿರಲ್, ಸ್ಕೂಸೆ ಸ್ವಾಮಿಯ
ಪ್ಪೊರ್ವನನ್ ಇದಿರ್ನೋಡವೇಟ್ಟುಮೇನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೯-೧೦೬೮).

[ಇದಿರ್ + ನೋಡು]

ಇದಿರ್ಪೋಗು 'ಇದಿರ್ಪೋಗು' ನೋ.

ಇದಿರ್ವನಿ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹನಿ; ಎದುರುಮುಖದಿಂದ
ಬೀಳುವ ಹನಿ: ಒಪ್ಪವನಿಗಿರ್ವನಿ ಮಸ್ತಕವನಿ ತೊಪ್ಪವನಿಗಳ
ನಾಂತು ಬಿಡದೆ ನೆಪ್ಪಿ ವಿಶ್ವರೂಪಾದಂತೆ ಸಂತತಧಾರೆ ಸುರಿದುದೀಗಲೆ
ಯಿಳೆಯೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೪-೩೯). [ಇದಿರ್ + ಪನಿ]

ಇದಿರ್ವರ್, ಇದಿರುವರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ) ಎದು
ರಿಗೆ ಬರು; ಎದುರುಗೊಳ್ಳು: ತನಗಿರ್ವರ್ವ ಕೊಂತಿಗಸುರಾಂತಕ
ನೆಪಿಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೭ ವ); ಇದಿರ್ವಂದುದು ಪುಷ್ಪಸುಗಂಧಮಾರುತಂ
(ಜಗವಿ. ೬-೧೨); ಮೃದಭಕ್ತವ್ರಾತವಾನಂದದೊಳಿರ್ವರೆ ಕಂಡು
(ರಕ್ಕಾ. ೫೯). ೨. (ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ) ಎದುರಾಗಿ ನಡೆ: ಪರಿವ
ನದಿಗಿರ್ವರ್ವದೀಶಿವಮಂತ್ರಪತ್ರವು ಮುಂದೆ ತೊಪ್ಪಿಯೊಳು ಹೋಯಿ
ತಾ ಜನಮಂತ್ರಪತ್ರವದು (ಬಸಪು. ೫೦-೪೦). ೩. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದು
ರಾಗಿ ನುಗ್ಗು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಬಲಿನಂದನ ಮುಖ್ಯ ಖಳರೆಂಬ ಮೃಗ
ಕುಲ ಚಲಿಸಿ ತನ್ನಿರ್ವರ್ವ ಪಿಡಿದು ಉಲಿದು ಹೋಯ್ಕುನೆನೆಂಬ ರೌದ್ರದಿಂ
ಕೋಟಿಯ ಹುಲಿಮೊಗ ಕಣ್ಣೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೩-೯); ಘೋರಾಕೃತಿ
ವೆತ್ತು ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಮುಳಿದು ಹುಂಕಾರದಿಂದಿರ್ವರ್ವದುದಾಗ (ಮೋಹತ.
೩೭-೫೫). ಇದಿರುವರ್: ೧. ಆ ಮುನೀಶ್ವರನಿರಿದುವಂದೀ[ಪಾಠಾಂ.
ಗೊಂಡೀ] ರಾಮಚಂದ್ರನ ... ಸತ್ಕರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧೬).

[ಇದಿರ್ + ಬರ್]

ಇದಿರ್ವೀಟ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಅದೊಡಂ ಪ್ರಭುಗೆ ಇದಿ
ರ್ವೀಟ್ ನಡೆಯಲಾಪ್ಪುನ್ ಪಡೆದು ನಾನ್ ಬಂದೆನಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೪-೬೪).

[ಇದಿರ್ + ವೀಟ್]

ಇದಿರ್ಪೋಗು, ಇದಿರ್ಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಂದ)
ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗು; ಎದುರಾಗಿ ನಡೆ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರದಿ ಕುಲವೃದ್ಧ
ರೊಡನೆ ದುರ್ಯೋಧನನಿರ್ಪೋಗಿಧರ್ಮಪುತ್ರಂಗೆಪೊಡೆವಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ.
೬-೬೮ ವ); ಕೊಲಲ್ಪ ಪಂಗದಿರ್ಪೋಗದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೧೪೯);

ಕಾದಲನೆಡೆಗೆಯ್ದು ಬರ್ಪ ಖಚರೀನಿಜಯಕ್ಕಿರ್ಪೋಗಿ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೪).
೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು: ದೇವರಿಗಿರ್ಪೋಗಿ ವಂಚಕರೆ
ವಂಚಿತರಾ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೧೬). ಇದಿರ್ಪೋಗು: ೧. ಅಮುಮವರ್ಗಿ
ದಿರ್ಪೋಪ ಒಸಗೆಯ ಮಾತಂ ಕೊಂಡು ಪಂಡಿತೆಯುಮಿಗಳೆ ಬರ್ಪಳ್
(ಚಾವುಂಪು. ೩೨-೧೯). [ಇದಿರ್ + ಪೋಗು]

ಇದೀಗ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇದು, ಈದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಇವ, ಇವಂ,
ಇವನ್, ಇವನು, ಈತ್ಯ (ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಇವಳ್, ಇವಳು, ಈಕೆ
(ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಇವಂದಿರ್, ಇವದಿರು, ಇವರ್, ಇವರು,
ಇವರ್ಗಳ್ (ಪುಂ. ಬಹುವ). ಈತಂಗಳ್, ಈತಗಳು (ಸ್ತ್ರೀ.
ಬಹುವ). ಇವಳ್ಳಿರ್, ಈಕೆಗಳ್ (ನಪುಂ. ಬಹುವ). ಇವು,
ಇವುಗಳು (ವಿಶೇ). ಈ. ಸಮೀಪದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ ವಿಷಯ
ವನ್ನಾಗಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವನಾಮ: ಇದಾನ್ ಪೆಪಿ
ನೋರ್ವನ್ ಕೊಳ್ಳೊನುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೧; 675); ವಸಂತ
ಕುಮಾರ ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧-೧೧; 692); ಗುಣ
ಮಿದು ದೋಷಮಿದಂ ಬೀ ಗಣದಮನೆತ್ತಲಗುಮುತ್ತುತ್ತಕ್ಕುತಿಷನಂ
(ಕವಿರಾ. ೧-೮); ಮದುವೆಗಿದು ಪೆತ್ತ ಮಕ್ಕಳಿಗಿದು (ಸಮಪ. ೫-೯೩);
ಇದು ವಿನೋದವಲೇ ಮದೀಯಾಭ್ಯುದಯವಿದಲೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೧೮).
ಈದು: ಈದನಟದೊಮ್ಮರಣಿಸಿಯುಮಕೆಯುಮಂ ಕವಿಲೆಯುಮ
ನಟದಣ್ಣು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೬೮-೧೦; 860); ಮತ್ತಮಲ್ಲಿಯೊಕ್ಕ
ಲಿಲ್ಲಮಾದನಟಾಯೆ (ಎಕ. XXVI, ೪-೧೮; 906). ಇವ: ವೈರಿಭಟಿನವ
ಮಗುವಲಾ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩೮); ಕಾರವಗಿದ್ ಸುಭದ್ರೆಯ
ನೊಯ್ದನು ಜಾರನಿವಗೆ ಮೊಪ್ಪಿಯುಂಟೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೧೨); ಇವ
ನಮ್ಮ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಪುಂಡನಾದ' (ಪುರಂದ. ೩-೧೯ ಪ); ಇವ ನರ
ಶಿಶುವೇ (ಕಂನವಿ. ೪-೬೬); ಯಾರವ್ವಾ ಇವ ಚೆಲುವಾ (ಗಿ. ೮೮-೧).
ಇವಂ: ಇವಂ ದೇವರ ತೊಟ್ಟು (ಶಮದ. ೮೮ ಪ್ರಯೋ); ಇವಪೊಳಿವಂ
ವ್ಯವಹರಿಸೆನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಪಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೦ ವೃತ್ತಿ).
ಇವನ್: ಇವನನಿರುಳೊಳೆ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ವೇಟ್ಟುಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ.
೮-೭೯ ವ); ಇವನಧಿಕಪುಣ್ಯನೀತನವಶ್ಯಮೋಲಗಿಸೆ ತೀರ್ಗುಮುಖಮತ
ಮಿವನಿಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೦೫); ನಮ್ಮ ಬೀಡೊಳ್ ನುಸುಳ್ಳು ನಿದ್ದೆ ಬಿಗಿ
ದಂದು ತುಜುಗಳನ್, ಕಾವಲರನ್ ಇಪ್ಪೊಡೊನ್ ಇವನೆಂದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ.
೧೮-೧೩). ಇವನು: ನಮ್ಮ ಕೋಪವನಿರುಗೊಂಡವನವಲೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೧೮);
ಗತಸೂನುವಿನೆಂದೆನ್ನ ಹೊಗಿಸರು ಸ್ವರ್ಗವನು ಸುರರು
(ತೊರರಾ. ೧-೪೪); ಇವನ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲೊ ಜೋಗಿ
(ಪುರಂದ. ೩-೧೯ ಪ); ನಳನೊ ನಳಕೂಬರನೊ ... ಇವನಾರೆಂದು
ಬೆದಪುದಳು (ನಳಚ. ೩-೩೪). ಈತ್ಯ: ಈತಂ ಬಿರ್ದಿನೀತಂ ಭೂತಳಪತಿ
ಯೆನಿಸಿದರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೪); ಈತಂಗೆ ಪೊಪಿಗಿ ನಾಡಿಲ್ಲೊಳಗೆ
ಭಂಡಾರಮಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೧೧೬); ಈತ ಸಚರಾಚರದ ಗುರು
(ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೯-೫೨); ಈತನಾಗಲಿ ಅತನಾಗಲಿ ಮಾತು ಒಂದಿರ
ಬೇಕು (ಗಾದ). ಇವಳ್: ಇವಳಿಗಳ್ ಪೇಟ್ಟ ಮಾತಾ ಕನಸನವಿತಥಂ
ಮಾಟ್ಟು ಮಾತಪ್ಪುವು (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೯); ಇವಳೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪಳೆಂ
ಬುದಂ ಬೆನ್ನನೆ ಪೋಗಿ ನೋಪ್ಪಿನೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೧ ವ); ಅವಳ್,
ಇವಳ್, ಉವಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); ಇವಳ್ಳಿನ್ನು ವರನಾಗಬೇ
ಕೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೦). ಇವಳು: ಅವಳಿಂದ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಇವಳಿಂದ
ಫಲವಿಲ್ಲ ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಂಗ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗ (ಪುರಂದ. ೫-೨೪-೩);
ಒಮ್ಮೆ ಇವಳು ಒಮ್ಮೆ ಅವಳು ಕುಣಿಸುತಿರುವಳು (ಇಂಗೀ. ೧-೨೩).

ಈಕೆ: ಮನುಷ್ಯನಿಗೆಗಂಡು ರತಿಯುಂ ಬಿಸುಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೫); ಎನ್ನವಳಿಕೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ (ಕಾದಂಪು. ೭೯೬); ಅನೀಗಳಿಕೆಯುಂ ಬಿಡೆ ಜಡಿದೊಡಗೊಂಡುಯ್ದೆನಪ್ಪೊಡೆ... ಎನಗೆ ಕಳವು ಪೊದುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೧ ವ); ಲಲನೆ ಯಾಕೆ ಯದಾರೆ ನಲು (ತೂರರಾ. ೧-೧೨-೨೨). ಇವಂದಿರ್: ಕೊಂದಪನಂದಿರನೀಗಲೆ ನಿಕ್ಕುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೦); ಶಶಿವಂಶಮದೀಗಲೆವಂದಿರಂದೆ ನಿತ್ತರಿ ಸುವು ದಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬); ಇನ್ನು ಮಿವಂದಿರನೀಯಂದದೊಳಿರಿಸಿದನಪ್ಪೊಡೆ ಅವಿನೀತರಾಗಿ ಪಗೆವರ್ಗ ವಶಗತರಪ್ಪರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೬-೧೧); ಈ ದುಶ್ಚರಿತರನಿಂದಿರಂ ಪರಿಹರಿಸುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೭). ಇವಂದಿರು: ತಲೆಗಳ್ಳರಿವದಿರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೨೦); ಇವದಿರನೊರಸಿ ಬೆನ್ನಿನಲಿ ಕರುಳ ತೆಗೆವೆನೆನುತ್ತ (ನಳಚ. ೯-೨೮). ಇವರ್: ಅವರಿವರನ್ನರಿನ್ನರೆನ ವೇಡರಿಕೇಸರಿಗಾಂಪನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೭); ಇವರಾರಾನ್ವಾರ್ (ಅಜಿತ. ೬-೫೩); ಅವರಿವರುವರೆನ್ನದೆ ಜಗದವರೆಲ್ಲಂ (ಸಮಪ. ೨-೬). ಇವರು: ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣು ರುದ್ರರಿವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಣ ಬಾಲಕರು (ಅದಪ. ೨-೪); ಇವರು ಭಟ್ಟನು ನಿಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೪೯); ಇವರು ಮೂವರ ಮೇಲೆ ಕೈಕಸಗವತರಿಸಿದಳು... ಶೂರ್ಪಣಖಿಯೆಂಬ ವಳು (ತೂರರಾ. ೧-೮-೨೭). ಇವರ್ಗಲ್: ಇವರ್ಗಲ್ ನೀಮಂತು ಪತ್ತಿರ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೫೫-೨೭). ಈತಂಗಳ್: ಅತಂಗಳ್, ಈತಂಗಳ್, ಊತಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). ಈತಂಗಳು: ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ಯಾತ ಗಳನೆನುತೇಜುದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೮); ಈತಂಗಳು ಕಾಂತೇಯ ಮಾದ್ರೀ ಜಾತರು (ಪಂಪಭಾ. ೧೫-೯೯). ಇವಳ್ಳಿರ್: ವಸುಧೆಯನೇನಿವಳ್ಳಿ ರರುಣಾಬ್ಜದಲಂಗಳೊಳಿಟ್ಟುಯಿಂದಮರ್ಚಿಸಿದರೊ ಪೇಟುಮೆಂಬಿನೆಗಂ (ಅದಪ. ೭-೨೨); ಇವಳ್ಳಿರೊಳಿವಂದಿರಂ ವಿಕೃತರೂಪರಂ ಕೊಡುವಂ ತವಶ್ಯಮನುರೂಪರೂಪರನೆ ಕೊಡಲೇಂ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೯೪); ಇವಳ್ಳಿರ್, ಇವಂದಿರ್, ಅವಂದಿರ್ (ಶಮದ. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). ಈಕೆಗಳ್: ನೋಡಿಕೆ ಗಳ ಚಳಿತಲುಳಿತ ಭೃಗುಕುಟಿಯೇ ಪರಮಸುಖದ ಕೋಟಿಯನೀಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೪). ಇವು: ಇವು ತಮ್ಮತ್ತಿಬ್ಬರ ಕಲ್ಲಳ್ (ಎಕ. VI, ೧೬೧-೫; 765); ಇವುಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ದುಃಖಂಗಳಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೯೦-೩೦); ಎರಡು ಪೋಟುಮನಿವೆವೆಂದು ಬಿಸುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬ ವ); ಇವು ಸುಜ್ಞಾನದ ಸಲ್ಪ ಬಟ್ಟೆಗಳ್ (ಅಜಿತ. ೧-೪); ಕಾತರಿಸದಿರು ಬಾಲಭಾಷೆಗಳೇತಕ್ಕಿವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೫-೪೫); ಒಳ್ಳೆಯನು ಇರದೂರು ಕಳ್ಳನೊಡನಾಟವು ಸುಳ್ಳನೆ ಮಾತು ಇವು ಮೂಜು ಕೆಸಜೊಳಗೆ ಮುಳ್ಳು ತುಳಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೮೬). ಇವುಗಳ್: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಸರಿಯೆ (ರೂಢಿ). ಈ: ಭಟ್ಟಗ್ಗಿರ್ ಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ತೊನ್ನಿವಿಟ್ಟಾರ ಕರ (ಮೈಲ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೬; 450); ಈ ಪರ್ವತದುಳ್ಳೆ ನೋನ್ನು ಪಾಮರ್ (ಎಕ. II, ೧೧೪-೨; 700); ನಮ್ಮ ನನ್ನಿಗೆ ಬನ್ನಂ ಬರಲೀಯದೀ ಬನದೊಳಿದೀಂ ಕಾಲಮಂ ಪಾರಿವೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೦); ನೀನೀ ಪ್ರಸಾದಮಂ ಶರಣತತೀಗಿಯೆನುತೆ (ಬಸರ. ೧-೩೩); ಇಂದಿನೀ ಬಲನೀ ಸಮರಜಯದಂದನೀ ಸಾರಂಭನೀ ಸರಳಂದನೀ ತೆರಳಿಕೆಯದಾವಂಗಿಂದ ನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೫-೧೭); ಈ ಪರಿಯ ಸೊಬಗಾವ ದೇವರಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬೪ ಪ).

ಇದೀಗ = ೧. ದಿಟವಾಗಿ ಇದು; ಅ ಪೂರ್ವ ವಾದ ಇದು: ಇದೀಗ ಗರುಡಧ್ವಜನ ಬಿರುದು (ತೂರರಾ. ೧-೮-೧೪); ಇದೀಗ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ (ರೂಢಿ). ೨. ಈಗ ತಾನೆ; ಇದೇ ಈಗ; ಈಗಷ್ಟೆ: ಈ ಯಜಮಾನರು ಇದೀಗ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ಇದುಮೇರೆ, ಇದೇಮೇರೆ = ಈ ಮೇರೆಗೆ; ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ (ಮುಂ ಬ ಣ್ಣ. ೨-೩೬; ೩-೬೦ ಕ).

ಇದುವರೆಗೆ, ಇದುವರೆವಿಗೆ = ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೯೮ ಕ); ಇದುವರೆವಿಗೆ ನಾನು ಅದನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಇದೇಈಗ = ಈಗಷ್ಟೆ; ಈಗ ತಾನೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೩೬ ಕ). ಇದೇತಾನೆ = ಇದೇಈಗ: ನಾನು ಇದೇತಾನೆ ಊರಿಂದ ಬಂದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇದು; ತುಳು. ಇಂದು; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಇದಿ]

ಇದುಕಾರಣ (ಅ). ಈ ಕಾರಣದಿಂದ; ಈ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ: ಇದು ಕಾರಣ ಮೂರ್ತಿಯಾದುದಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಇದಕ್ಕಿಂದು ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಕಾರಣ] ಪ್ರಳಯ ತಪ್ಪದು (ಅವಚಂ. ೧೨-೪೭); ಇದುಕಾರಣಮಹಂಕರಿಸ ಲಹುದೇ ಭಕ್ತಿಭಾವನೆ (ಬಸಪ. ೨೬-೭೫). [ಇದು + ಕಾರಣ]

ಇದುಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧದ್ರವ್ಯ: ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಬೋಳ ಗಡಲೆ, ನಾಗಮುತ್ತ, ಪುಲ್ಲಂಗ, ಇದುಕಾರೆ, ಶುಂಠಿ... ಇವಂ ಸಮ ನಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು (ಸಕಪ್ಪೆ. ೧೬೧). [?]

ಇದುಕೊ 'ಇದೇಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದುಗೊ 'ಇದೇಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ (ಅ). ಈ ಕಾರಣದಿಂದ: ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ ವಿಹಿತಭಕ್ತಿ ಯೋಗೋದಗಿದುತ್ತಮನಂದನನಲ್ಲದೆ ಶಿಲಾದನುಪೊಲ್ಲೆನೆಂದಹನು (ಬಸಪ. ೨-೯); ಇದುನಿಮಿತ್ತಂ ನೋಡಬಂದೆವು (ಬಸಪ. ೩-೨೯).

[ಇದು + ನಿಮಿತ್ತ]

ಇದುರು 'ಇದಿರ್' ನೋ.

ಇದುರುಬದುರು (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮುಖ: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಇದುರು ಬದುರಾಗಿ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೨೧). 'ಎದುರುಬದುರು' ಪರಾ. [ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ಬದುರು]

ಇದುರುವಾದಿ (ನಾ). ೧. ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೇಳಿ ದುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವವನು. ೨. [ನ್ಯಾಯ] ಪ್ರತಿವಾದಿ.

[ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ವಾದಿ]

ಇದುರುವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿರೋಧಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮಾತನಾಡು (ಕ). ೨. [ನ್ಯಾಯ] ಪ್ರತಿವಾದಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸು; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾತನಾಡು (ಕ).

[ಇದುರು (< ಇದಿರ್) + ವಾದಿಸು]

ಇದುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅರಂಭಲ್ಲವನುಳಿಯ ಬಿಜ ವೃತ್ತಿ ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೭-೬; 900). [?]

ಇದ್ದೆ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದೆ, ಇದೇ, ಇದೊ, ಇದೋ (ಅ). ೧. = ಇದೇಕೊಳ್: ಇದೆ ಹಂಸೀ ಬೃಂದಮಾಂಟಿಲ್ಲಗಿದಪುದು... ಕೀರ್ತಿಪ್ರಕಾಶಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦-೧೨೭; 1145); ಅಭವನ ದಿಂಗರಿಗನ್ನೆತಂದನಿದೆಯಕ್ಕಂಗಳಿರ (ಬಸಪ. ೨೯-೮); ಇದೆ ಕೃಪಾಧಿ ಬಂದನಸುರಾಭ್ಯುದಯಘಾತಕ (ಕುವ್ಯಾಂ. ೧೪-೫); ಹೆಗ್ಗರದಿಯ ಹಿಂದಿದೆ ಕಾಳ್ಕೋಣನ ಮೊಗ್ಗರವಿದೆ ಹುಲ್ಲೆಗಳ ಒಗ್ಗಿದೆ ಪಂದಿಯ ಗೊಂದಲವಿದೆಯೆಂದು ಮುಗ್ಗಿ ಕವಿದರು ಶಬರರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೭೦); ಇದೆ ಪಂದಿ ಕೆದಕುವ ನೆಲಂ ನೋಡಲಿದೆ ದಂತಿ ಕದದಿದೆ ಕೊಳಂ (ಜೈನುಭಾ. ೨೮-೪೪). ೨. ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ; ಈ ನಿಮಿಷವೇ; ಈಗಲೇ: ಇವದಿರ ತಿದ್ದಿಬಹನಿದೆಯೆನುತೆ ತೆಗೆದಜ್ಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೨-೪೪). ಇದೇ: ೧. (ಕ). ಇದೊ: ೧. ಇದೊ ಬಂದೇ ಬಂದ ನಮ್ಮ ಜಟ್ಟಿ (ರೂಢಿ). ಇದೋ: ೧. ಇದೋ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಇದು + -ಎ]

ಇದೇಕೊ 'ಇದೇಕೊಳ್' ನೋ.

ಇದೇಕೋಳ್, ಇಕೋ, ಇಕೋ, ಇಕ್ಕೋ, ಇಕ್ಕೋ, ಇಗಾ, ಇಗೋ, ಇಗೋ, ಇದಕೋ, ಇದಕೋ, ಇದಿಕೋ, ಇದಿಗೋ, ಇದುಕೋ, ಇದುಗೋ, ಇದೇಕೋ, ಇದೇಕೋ, ಇದೇಗೋ (ಅ). ಹತ್ತಿರದ ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ ವಿಷಯದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತು : ನಿನ್ನೀಯದ್ಭುತರೂಪಮಂ ಕಾಣುತೆ ಇದೇಕೋಳ್ ! ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಬೆದರ್ಕೆಯಿಂ ನಡುಗುವರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫೨-೧೯). ಇಕೋ : ಇಕೋ, ನೋಡು, ಶಾಮೂ, ಈ ಹುಡುಗಿ ಎಷ್ಟು ಹೊಲಸು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೭). ಇಕೋ : ಇಕೋ ನೆಲ-ಅಕೋ ಜಲ ಅದರ ಮೇಲೆ ಮರದ ಫಲ (ಸಖೀಗೀ. ೧೦೨-೧). ಇಕ್ಕೋ : ಇಕ್ಕೋ ಅಹೋಬಲ ಕಾಳಿ ವೃಷಭಾ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ೭೨); ಇಕ್ಕೋ ನೋಡ್ತಿ ಇದೇ ನಮ್ಮ ಮನೆ (ರೂಢಿ). ಇಕ್ಕೋ : ಇಕ್ಕೋ, ಬೀಗದಕ್ಕೆ ತಗೊಳ್ಳಿ (ಸುವಸಂ. ೪೨). ಇಗಾ : ಇಗಾ ಪ್ರಭು ! (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೫). ಇಗೋ : 'ಇಗೋ ಹಿಡಿ' ಯೆನ್ನುತ ಹೂಗಲನಿಯನು ತನ್ನಯ ಕೈಯಲಿ ಕೊಡುವಾಗ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೧೯). ಇಗೋ : ಇಗೋ ನೋಡು, ನಾನು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೭-೧೯); ಇಗೋ ನೋಡಿರಿ, ಈ ಜನರು ಎಂಥ ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೭-೨೧); ಉಷ್ಣ ತಂದಾಳಿಕೋ, ರವಿ ಬಂದಾನಿಗೋ (ಅರಳು. ೧೩೦-೧). ಇದಕೋ : ವೀರಖಂಡೆಯವಿದಕೋ (ತೂರಾ. ೬-೧೨-೨೪). ಇದಕೋ : ಭೀಮನೆಂಬ ಮಾನವನ ತಮ್ಮನರ್ಜುನನಿಗೆ ಬಂದನಿದಕೋ [ಪಾಠಾಂ. ಇದೇಕೋ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೫). ಇದಿಗೋ : ಖಂಡವಿದಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಿದೇ] ಕೊ ರಕ್ತ ವಿದಿ ಕೊ (ಗೋಹಾಡು. ೯೩). ಇದುಕೋ (ಕ). ಇದುಗೋ (ಕ). ಇದೇಕೋ : ಪೂರ್ವ ವರಬಲಮಿದಕೋ ಮನದಿಷ್ಟು ಮುಪ್ಪುದಿದನೆಸಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೫-೧೫). ಇದೇಕೋ : ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಬಂದನಿದಕೋ [ಪಾಠಾಂ. ಇದೇಕೋ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೫). ಇದೇಗೋ : ಇದೇಗೋ ದೇವರೆ, ಏಳನೆಯ ಮಗುವು (ಕವಿಸೋ. ೫೩).

[ಇದ್ದೆ + ಕೋಳ್]

ಇದೇಕೋ 'ಇದೇಕೋಳ್' ನೋ.

ಇದೇಗೋ 'ಇದೇಕೋಳ್' ನೋ.

ಇದೇ 'ಇದ್ದೆ' ನೋ.

ಇದೋ 'ಇದ್ದೆ' ನೋ.

ಇದೋ 'ಇದ್ದೆ' ನೋ.

ಇದ್ದ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದಡ (ನಾ). ಎರಡೂ ದಂಡೆ, —ತಡಿ : ಅಸಮಸಾಹಸ ನಗುತ ನೋಡಿದ ಶರಧಿಯಿದ್ದಡ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೬-೫).

[ಇರ್ (< ಎರಡು) + ದಡ]

ಇದ್ದಲಿ 'ಇರ್' ನೋ.

ಇದ್ದಲಿಗ (ನಾ). ಇದ್ದಲು ಸುಡುವವನು; ಇದ್ದಲನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು : 'ಇದ್ದಲು ಸುಡುವವನು, ಇದ್ದಲಿಗ' (Charcoal burner. ಇಂಕನ). [ಇದ್ದಲು (< ಇರ್) + -ಇಗ]

ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ 'ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ' ನೋ.

ಇದ್ದಲು 'ಇರ್' ನೋ.

ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ, ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ (ನಾ). ಇದ್ದಲನ್ನು ಉರಿಸಿ, ಅದರ ಕಾವಿನಿಂದ ಅಡಿಗೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವ ಒಲೆ : ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಲು ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ, ತೆಗೆದು ಕೆಳಗಿಡು (ರೂಢಿ). ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆ : ಇದ್ದಲಿಯೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಚಹದ ಒತೇಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೨೬). [ಇದ್ದಲು (< ಇರ್) + ಒಲೆ]

ಇದ್ದಳಿ (ನಾ). ಗಜಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮಿಗೆ ಬಿದಿವಾಳಿದ್ದಳಿ ಕಾಳಗದೇಜಿತವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಶಿಕ್ಷೆಗಳಂ ಮತ್ತಗಣಾಳಿಗೆ ಭೈ ಭೈರವ ಮೊಗೆಯಲ್ ಶಿಕ್ಷಿಸುತಮಿದರ್ (ಶ್ರೀಪು. ೧೭-೧೭). [?]

ಇದ್ದಾನೆ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾರೆ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾಳಿ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದಿರಿಕೆ (ನಾ). ಇದ್ದ ಸ್ಥಿತಿ : ಬಿದ್ದುದೆತ್ತಿದ ಕೈಯ ಚಾಮರವಿದ್ದಿರಿಕೆಯಲಿ ಧರೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೭-೨೦).

[ಇದ್ದ (< ಇರ್) + ಇರಿಕೆ]

ಇದ್ದಿಲ್ 'ಇರ್' ನೋ.

ಇದ್ದಿಲು 'ಇರ್' ನೋ.

ಇದ್ದು 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದುಗ 'ಇರ್' ನೋ.

ಇದ್ದುಗೆ 'ಇರ್' ನೋ.

ಇದ್ದೆಸೆ 'ಇರ್' ನೋ.

ಇದ್ದೊರೆ 'ಇರ್' ನೋ.

ಇದ್ದೊಳೆ, ಇದ್ದೊರೆ (ನಾ). ಎರಡು ತೊರೆಗಳು, —ಹೊಳೆಗಳು : ಇದ್ದೊಳೆಯೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಇದ್ದೊಡಲೆಂಬ] ಪದ್ದೊಳೆ ತುಂಬಿಬರೆ (ಬಸವ. ೩೨-೩೨). ಇದ್ದೊರೆ : ಇದ್ದೆಸೆಯಿದ್ದೊರೆಗಳಿದ್ದು ಮುಂಬರೆಯೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೮-೩೭). [ಇರ್ (< ಎರಡು) + ತೊಳೆ]

ಇದ್ದ (ಗು). ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಪ್ರಖರವಾದ; ಸ್ಪಟವಾದ : ಪೋ ಪೋ ವಾದಿ ಪೋಗೆಂದುಲಿವುದು ಶುಭಕೀರ್ತಿದ್ಧ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಪೋಷಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦-೧೪೮ ; 1145). [ಸಂ.]

ಇದ್ದಾನು 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾನೆ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದೀ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾನೆ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾರೆ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದಾಳಿ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದೆ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದೇವೆ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇದ್ದ (ನಾ). ೧. ಸಾಡೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಉರುವಲು. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹವ್ಯಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಔಪಾಸನಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಸಮಿತ್ತು, —ಸಮಿತ್ತುಗಳ ಕಟ್ಟು : ಚಂದನ ಕರ್ಪೂರ ಮೃಣಾಲ ನಾಳಮೆ ಪೊದಟ್ಟುಧ್ವಂಗಳಂತಾಗಿ ತಾನಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಮನ ಬೇಳ್ಳೆಯೆಂದು ಸುಗಿದಳಾ ತನ್ನಂಗಿ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೫೯). [ಸಂ. ಇದ್ದನ್]

ಇನ್, ಇಂ, ಇನು, ಇನ್ನು, ಇನ್ನೂ (ಅ). ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ; ಇಷ್ಟರ ಮೇಲೆ; ಇದುವರೆಗೆ : ಈ ಬಳಿಕ ಮುನ್ನೆಗಟ್ಟ ವೇಳೆವಡಿಚರು ಮಿನ್ನೆಪ್ಪೊರುಂ . . . ನಿನ್ನನ್ನರೆ (ಇಲ. XX, ೭೦-೧೧; 9ನೆಯ ಶತ); ನಿನ್ನಂ ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಕಿಡಿಸಿದವಿನ್ ಕೊಂಡೊಡೇವಂದವುದು (ಸಂಪಭಾ. ೭-೩೨ ಪ); ಇನ್ನಿರೆನೆಂದು . . . ಸಿನ್ನರದ ಶಿರಾಗ್ರಮಂ ಬಿರಿಯೆ ಪೊಯಿದಂ ಕದನೈಕಸೂದ್ರಕಂ (ಎಕ. III, ಮಂಧ್ಯ. ೪೧-೧೮ ; 950); ಪುರ ಕ್ಕಿನ್ ನಡೆತಂದು ದೇವ ಪಡೆ ಪಾರಿಜನಂಗಳ ಕಣ್ಣ ಪರ್ವಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೪೭). ೨. ಬೇರೆ; ಇದಲ್ಲದೆ; ಮತ್ತೆ : ನರರಾರ್ ನಿನ್ನನ್ನರಿನ್ನೀ ಭುವನ ಭವನದೊಳ್ ಗಂಗಳಕ್ಕಾಯುಧಾಂಕಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಇನ್ ಭೇಷತಾವುದು ಸಂಸಾರಸಾರಸರ್ವಸ್ವಫಲಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೫೫).

ಇಂ : ೧. ನಿಮ್ಮ ನಾಲ್ಕರೊಳೊರ್ವರುಮಿಂ ಮಿಡುಕಲ್ವೇಡ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೬); ಅದೊಡೇನಾಯ್ತು ಪೋದುದಿಂ ಪೋಗಲಿ ಪೆಜಗನೆಣೆಲಾಗದು ಮುಂದಣ್ಣಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೮೯). ೨. ಸಿಂಗರಂ ರೂಪು ಹರೆಯಂ ಜಾಣ್ಣಿ ನಿನಗಲ್ಲದಿಂ [ಪಾಶಾಂ. ದೇಂ] ಗಿಳಿಗಳೊಳಗೆತ್ತಲಾನುಂಟಿ (ಚಿಬಪು. ೪೬-೭). ಇನು : ೨. ಆವ ಕಣ್ಣಲಿ ನೋಡಿದಡೆಯನು ಬೇವುದೈ ತ್ರೈಪುರವು (ಬಸಪು. ೧೮-೮೮). ಇನ್ನು : ೧. ಕಾರವೇಶ್ವರ ನೀಂ ಸಂಧಿಗೊಡಂ ಬಡನ್ನು ಕೊಳಸಂ ಪೊಕ್ಕು ಪುರ್ವದೇಂ ತಕ್ಕುದೇ (ಗದಾಯು. ೭-೯); ಇನ್ನೋದುಮಿರೇ ಬಾದೇನೋ ನೀಮುಮಿನ್ನೋದಿದಿರೋದಿದಿರಮಿನ್ನು ಸುಮ್ಮನಿರಿದಳಾ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೭); ಇನ್ನೊರೆವನಾಲಿಸಾದೊಡೆ ಪಾರ್ಥ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೮-೧೪); ಇನ್ನು ನೀನು ಹೊರಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). ೨. ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರಾನುಜರಣಿವಂ ವಿಧಾತ್ರ ನೀಂ ಕಾಣಿಸಿಯಿನ್ನೇನಂ ಕಾಣೆಸ ಲಿದರ್ಪೆ (ಗದಾಯು. ೫-೨೯); ನೀನುಬಿಡಿದನ್ನಾರುಮನಾನೇನೊಂದಂ ಕೇಳೊಡದುನೆ ನಿನಗಪಮಾನಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೦೦); ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಇನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಬಲ್ಲರು? (ರೂಢಿ). ಇನ್ನೂ : ಅತನ ಬರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ).

ಇನ್ನಪ್ಪರ್, ಇನ್ನಪ್ಪೊರ್ = ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವವರು : ಸುರ ಗಂಧರ್ವ ಸುಪರ್ಣ ಕಿನ್ನರ ಮಿಗ ಸ್ತ್ರೀಸದ್ಮದೊಳಾ ಮುನ್ನಮಾ ದೊರೊಳನ್ನಪ್ಪರೊಳಿಗಣುಳ್ಳವರೊಳಿಲ್ಲೆ ಹಾವನೀ ಭಾವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೮); ಯಾದವರಾದವರೊಳಾ ಮುನ್ನಾದವರಿನ್ನಪ್ಪರಿವನ ಪಡಗಿಲ್ಲೆನೆ ಶಾರ್ಯೋದಯದಿಂ ಪಸರಿಸಿದಂ ಮೇದಿನಿಯಂ ವೀರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ದೇವಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೬-೧೭; 1141); ಮುನ್ನಗಟ್ಟಿ ವೇಳೆನಡಿ ಚರುಮಿನ್ನಪ್ಪೊರುಮಾಗದುಳ್ಳೊರುಂ ಬಗೆವೊಡವರ್ ಇನ್ನನ್ನರೆ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನ್ನನ್ನರೆ ನಿನಗೆ ನೀನೆ ದೊರೆಯಯಾ ಶಂಭೂ (ಇಲ. XX, ೭೦-೧೧; 900). ಇನ್ನಪ್ಪು = ಮತ್ತೆ ಸ್ವಲ್ಪ; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ : ದಯ ಮಾಡಿ ಇನ್ನಪ್ಪು ಔಷಧ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಿನಗೆ ಪುಣ್ಯ ಬಂದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೯). ಇನ್ನಾರ್, ಇನ್ನಾರು = ಬೇರೆ ಯಾರು; ಮತ್ತೆ ಯಾರು : ಗೆಲಲಿನ್ನಾರಾರ್ಪರ್ (ಶಮದ. ೨೪೫ ಪ್ರಯೋ); ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದೇವರಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾರು ಗತಿ (ರೂಢಿ). ಇನ್ನಾವ = ಬೇರೆ ಯಾವ; ಮತ್ತೆ ಯಾವ : ಕಂದನಾಡುವ ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ ನೋಡಿ ... ಪಂಜೀಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಡೆವರನ್ನಾವ ಕೃತರೋ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೮-೨೦). ಇನ್ನಿನಿತು = ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ; ಮತ್ತಷ್ಟು : ಅದರ ದಂಡೆಯ ದೇವಾಲಯ ವೂ ಇನ್ನಿನಿತು ಬೆಳ್ಳಗಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು (ಚೆಂದುಟಿ. ೧೭). ಇನ್ನಂ = ೧. ಈವ ರೆಗೂ; ಈಗಲೂ : ಮಹಾಬಲಂ ಇನ್ನಂ ನಿಜಭೋಗಕಾಂಕ್ಷೆಯನಿಂ ಬಿಸುಡಲ್ ಬಗೆದಾರನ್ (ಅದಿಪು. ೨-೩೪); ಆವರ್ ಪೋದೊಡವಂದಿರ ಕಬ್ಬಮಿನ್ನುಮಿಪುರ್ವು (ಗದಾಯು. ೧-೪೭); ಕನ್ನಮಯ್ಯಂಬರಮಾಗಂ ಸುಕವಿ ಬಗೆವೊಡನ್ನುಂ ಮುನ್ನುಂ (ಪಂಜತಂ. ೫-೮). ೨. ಪ್ರಕೃತಸ್ಥಿತಿ ಯಲ್ಲಿ; ಸದ್ಯ : ನೀನಿನ್ನುಂ ಕೂಸನ್ನೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೧೩-೫). ೩. ಈಗಲೂ; ಮುಂದೆಯೂ : ಪೊನ್ನಕ್ಕುವನೆ ಕುಲೀನಂ ... ಅದಜಿಂದಿನ್ನುಂ ಪೊನ್ನನೆ ಪಡೆವುದು (ಶಮದ. ೭೯ ಪ್ರಯೋ). ೪. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು : ಡೊಳ್ಳುಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಲದಿನ್ನುಂ ಕೊಂಡು ಬಾ ಎನುತ (ಬಸಪು. ೫೯-೧೧). ಇನ್ನುಮುಂದೆ = ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ; ಈ ಕಾಲದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ; ಈ ಹೊತ್ತಿನಿಂದಾಚೆಗೆ : ನೀವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮ ತಕ್ಕೊಂಡು ಕಲಿಯಬೇಕಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧). ಇನ್ನುಮೇಲೆ = ಇನ್ನು ಮುಂದೆ : ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೪). ಇನ್ನುವರೆ, ಇನ್ನೂವರೆಗೆ = ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ : ಎನ್ನ ಕಣ್ಣಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ಮೊದಲಿನ್ನುವರೆ [ಪಾಶಾಂ. ಲಿನ್ನವರೆ]

ರುಜೆಯೆಂದುಮಾಗದು (ಬಸಪು. ೧೮-೭೧); ಇನ್ನೂವರೆಗೆ ಅಕ್ಕನ ಭಟ್ಟಿ ಯಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಸ್ತುತಿಚಿ. ೨೫೬). ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ = ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಡೆ; ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ : ನಿನ್ನಂಥವರನ್ನು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣೋಣ (ರೂಢಿ). ಇನ್ನೇನ್, ಇನ್ನೇನು = ಮತ್ತೆ ಏನು : ಎನಗೆ ತಾನಿನ್ನೇನ ಬಗೆವನೊ (ಬಸಪು. ೩೧-೧೫); ವರಗುರು ಉಪದೇಶ ನೆರವಾಯಿತೆನಗೀಗ ಇನ್ನೇ ನಿನ್ನೇನು (ಪುರಂದ. ಸು. ೧೦೫ ಪ). ಇನ್ನೊಂದು = ಬೇರೊಂದು : ಇದಕೆ ನಿಮ್ಮಂ ಮನ್ನಿಸಿದನಿನ್ನೊಂದನವಧರಿಸು (ಬಸಪು. ೨೫-೩೩). ಇನ್ನೊಬ್ಬ, ಇನ್ನೊರ್ವ = ಬೇರೆ ಒಬ್ಬ : ನನಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಸಹಾಯ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ); ಅವನ ತನುಜರ್ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯುಮಿನ್ನೊರ್ವ ಸಂವರ್ತನೆಂಬವಂ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೫-೨೭). ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ = ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ; ಮತ್ತೆ ; ತಿರುಗಿ : ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇನಿ, ಇನ್ನಮ್, ಇನ್ನಮ್ ; ಮಲ. ಇನಿ ; ತುಳು. ನಣ, ನಾಣ ; ಕೊಡ. ಇನ್ನಿ, ಇನ್ನೂ ; ತೆಲು. ಇಕ್, ಇಂಕ್ ; ಕೋಲಾ. ಇನಿ = ಮತ್ತ]

ಇನ್ನ 'ಇನ್ನಂ' ನೋ.

ಇನ್ನ (ನಾ). ೧. ನೇಸರು ; ಸೂರ್ಯ : ಇನನಂ ನೋಡಿ ... ಅಹ್ವಾನಂ ಗೆಯ್ಯಲೊಡಂ ಧರೆಗಿಡಿದನಂದು ದಶಶತಕಿರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೧). ೨. ಒಡೆಯ ; ಪ್ರಭು ; ರಾಜ : "ಅಕ್ಷನಲ್ಲಿಯುಂ ಇನನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೭-೩೮). ೩. ಗಂಡ ; ಪತಿ : ಎನಗಿನ ಸೋಮಭೂಪನಿ ಭೂಪಜಯಾಂಗನೆಯೊಳ್ ನಿರಂತರಂ ಮನವೆಳಸಿರ್ಪನಾಕೆಯಿರಲಾತನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುದಿಂತನಗಿದು ಧರ್ಮಮಲ್ಲದುದಜೊಂ ದೆಸೆಯಂತದೊಳಿ ಪೆನೆಂದು ... ಯಶೋಂಗನೆ (ಶಾಸಮಂ. ೧೪೫-೮೧೬ ; 1172 ; ಎಇ. XV, ೩೧೫). ೪. ಹಣವಂತ ; ಧನಿಕ : "ಅಧ್ಯಾ, ಸಮೃದ್ಧಿ, ಧನಪಾನ್, ಇನಃ ... ಈಶ್ವರಃ — ಈ ೭ ಧನವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೧). ೫. ಪರಮಾತ್ಮ. ೬. ತಂದೆ. ೭. [ಭಂದ] ಜಗಣ (೧-೧) ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಗಣ ; ಸೂರ್ಯಗಣ : ಇನಾನಿಲ ದಿನೇಶ ಮಾರುತ ಪಯೋಲ ಗಂಗಳೆ ಬೆಡಂಗನಾಳ್ವ ನಿಲೆ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೧೪) ; "ಪರಮಾತ್ಮಾ ಭಾನು ಭೂಕಾಂತರಿನಾಪ್ಪಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೧) ; "ಸೃಷ ರವಿ ತಾತಾತ್ಮಂ ಯಾ ನಾಲ್ಪಿಸರೀ ತೇಜಿನ ಶಬ್ದ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೪೨). [ಸಂ.]

ಇನಂ 'ಇನ್ನಂ' ನೋ.

ಇನಕರ (ನಾ). = ಇನಕಿರಣ : ಸೋಜಿಗಮೇನೆಸಗಿದೋ ಇನಕರ ಸಂಸ್ಪರ್ಶಂ (ಮಾಂದಳ. ೪೨). [ಇನ್ನ + ಕರ]

ಇನಕಿರಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ; ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿ : ಪಗಲಂತಿ ರ್ದಜ್ಜವೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಳಿನಕಿರಣದ್ಯೋತಿಗೆತ್ತಾಗಳಾಗಳ್ ಮುಗಿದಿದರ್ಭೋ ಜಮೋರೊಂದಲರ್ಪದು (ಅದಿಪು. ೧೨-೯). [ಇನ್ನ + ಕಿರಣ]

ಇನಕುಮಾರ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ. ೨. ಯಮ. ೩. ಶನಿ. ೪. ಸುಗ್ರೀವ. ೫. ಕರ್ಣ. [ಇನ್ನ + ಕುಮಾರ]

ಇನಕುಲ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯವಂಶ. ೨. ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ದವನು : ಧರ್ಮದಾಲಾನಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡಿನಕುಲನ ಧೈರ್ಯದೈರಾ ವತಂ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರ್ಪದಂ ಕಾಣುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೯-೪೮೩).

[ಇನ್ನ + ಕುಲ]

ಇನಜ (ನಾ). ೧. ಯಮ : ಪುಟ್ಟದನನಿವಾರ್ಯಸುತೇಜನನಿಪನಜನ ತನಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೧). ೨. ಶನಿ : ಜನ್ಮನಾಥನಂ ... ಇನಜಂ ನೋಟ್ಟುಂದು ... ದೀಕ್ಷಾಮಾತ್ರಮಂ ಪೊರ್ವಗುಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೬-೪). ೩. ಕರ್ಣ : ಇನಜನೆ ದಾನಿ ದಾನಿಗಳೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೨೯ ; 1047). ೪. ಸುಗ್ರೀವ. [ಸಂ.]

ಇನಜನ್ಮ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಪುತ್ರ; ಶನಿ: ಇನಜನ್ಮಂ ಬಲಹೀನ ಜನ್ಮ ಪತಿಯಂ ನೋಪ್ಪಂದು . . . ದೀಕ್ಷಾಮಾತ್ರಮಂ ಪೂರ್ವಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೪). [ಸಂ. ಇನಜನ್ಮನ್ (ಇನ್ಯ + ಜನ್ಮನ್)]

ಇನಜಾತ (ನಾ). ೧. ಯಮ: "ಯಮಂ . . . ಇನಜಾತಂ ಪಿತ್ಯ ಪ್ರಿಯಂ ಹರಿ ದಂಡಪಾಣಿ ಕೀನಾಶಂ ಕೃತಾಂತನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦). ೨. ಸುಗ್ರೀವ. ೩. ಕರ್ಣ. ೪. ಶನಿ. [ಸಂ.]

ಇನತನುಜ (ನಾ). = ಇನಕುಮಾರ (ದಕ. ೩). [ಇನ್ಯ + ತನುಜ]

ಇನತನೂಜ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಕರ್ಣ: ಇನತನೂಜನ ಕೂಡೆ ಮೈದುನತನದ ಸರಸವನೆಸಗಿ (ಕುವಾಲ್ಯ. ೧೦-೨).

[ಇನ್ಯ + ತನೂಜ]

ಇನಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಬಿಂಬ, — ಮಂಡಲ: ನೆರೆದೆಟ್ಟು ಪಿನ್ ಮಂಡಲಂಗಳಿವು ಬೇಟೆಂಬಂತೆ ಬಂದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೬೨).

[ಇನ್ಯ + ಮಂಡಲ]

ಇನರಶ್ಮಿ (ನಾ). = ಇನಕೆರಣ: ಶಿರಮನಿನರಶ್ಮಿ ಪದತಳಸರೋಜಮಂ ತಪನತಪ್ತ ಶಿಖರಾಗ್ನಿ ತನೂದರಮಂ ಕ್ಷುಧಾನಳಂ ಸುಡೆ ಕರಿಂ [ಕು] ವರಿದಗ ಮನಫವಿಘಾತಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೪). [ಇನ್ಯ + ರಶ್ಮಿ]

ಇನರಿಪು (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಶತ್ರು; ರಾಹು: "ಇನರಿಪು ವಿಧುಂತುಡಂ . . . ಎನೆ ರಾಹು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೬). [ಇನ್ಯ + ರಿಪು]

ಇನವಾರ (ನಾ). ಭಾನುವಾರ; ಆದಿತ್ಯವಾರ: ಇನವಾರದಂದು ಬಸು ರಿಯ ಕೊನೆಯಂ ಕೊಂಡೆಡೆ ಬಳಸಿ ಕೆಸಜೊಳದಂ ಪೂಜ್ಞ ನಿತಜೊಳಾ ನರವು ಲಿಯ ನಿತ ನಿತು ಮ ವಿ ದೆ ಡೆ ಯ ನ ಜಿಯದಂತಿರೆ ಪೋಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೦). [ಇನ್ಯ + ವಾರ್ಯ]

ಇನವಿರಹಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಅಗಲಿದವಳು. ೨. ಗಂಡ ನನ್ನು ಅಗಲಿದವಳು. ೧, ೨: ಇನವಿರಹಿಣಿ ಪದ್ವಿನಿ ಕಾಂತನಗಲ್ಗೆ ಯನಾಂತರಸುಗೆ ಮುಳಿವ ನಿಶಾಕಾಂತನ ಕರಕೆ ಬೆರ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿದಳೆನೆ ಮೊಗವಂ ಮುಗಿವ ಪಂಕಜಂ ಕರಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೦).

[ಇನ್ಯ + ವಿರಹಿಣಿ]

ಇನಸುತ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನಮಗ; ಯಮ. 'ಇನ ಸು ತಾಂ ತ ಕ' ಪರಾ. [ಇನ್ಯ + ಸುತ]

ಇನಸುತಾಂತಕ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಯಮನಾದವನು; ಶಿವ: ಇನಸುತಾಂತಕನೊಲಿದು ಮಗುವೆ ನಿನ್ನಿ ಪ್ಪಾ ಥ ದ ನು ವ ಬೇಡೆನೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧-೨೪). [ಇನಸುತ + ಅಂತಕ]

ಇನಸೂನು (ನಾ). = ಇನತನೂಜ: ಅಪ್ಪಿನಸೂನು ಮತ್ತೆ ಪುಟ್ಟಿದ ನೆನಪಂತುಟಾಯ್ತೆಕೆಗನುನ್ನತಿಯಂ ಪೋಗಟಲ್ ಸಮರ್ಥರಾರ್ (ಎಚ್. XVI, ೬೦-೧೬; 1081). [ಇನ್ಯ + ಸೂನು]

ಇನಸ್ಪರ್ಧಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಿ ಹೂಡಿದವನು, — ಹೋರಾಡುವವನು: ಇನಸ್ಪರ್ಧಿ ಅಂಜನೇಯಂ ಬೇಗ ಬೇಗನೆ ಸಾಗುತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೧೬-೩೬೧). [ಸಂ. ಇನಸ್ಪರ್ಧಿನ್]

ಇನಾಂ, ಇನಾಮ, ಇನಾಮು (ನಾ). ಪಾರಿತೋಷಿಕ; ಬಹು ಮಾನ; ಬಕ್ಷೀಸು; ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು; ಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಜಮೀನು: ಆಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಇನಾಂ ಕೊಟ್ಟು (ನಾಪೋಲೀ. ೧೧೪). ಇನಾಮ: 'ಇನಾಮದಾರ' ಪರಾ. ಇನಾಮು: ಜಮೀನನ್ನು ಯಿನಾಮಾಗಿ ನಡೆಶಿಕೊಂಡು ಬರುವದ್ದು (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೨, ೩೯-೪; 1813); ಭೂಮಿ ಯಿನಾಮಾಗಿ ನಡೆಶಿಕೊಂಡು ಬರುವದು (ಮೈಸೂ. ೧೯೬೦, ೪೨-೧೫; 182೨); ವಂದು ಸಾವಿರ ವರಹಗಳನ್ನು ಇನಾಮು ಆಗಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೪);

ಅವನು ತನ್ನ ಸಹಾಯಕರಿಗೆ . . . ಹತ್ತು ಕರುಗಳನ್ನು ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಡು ತ್ತೇನೆಂದು ಸಾರಿದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೫೯).

[← ಮರಾ. ಇನಾಮ್; ಅರ. ಇನ್‌ಆಮ್]

ಇನಾಂಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ; ಜಹ ಗೀರಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮ: ಈಚೆಗೆ ಸರ್ಕಾರದವರು ಇನಾಂಗ್ರಾಮಗಳ ಜೋಡಿ ವಗೈರೆ ಕ್ರಮವನ್ನು ರದ್ದುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಇನಾಂ + ಗ್ರಾಮ]

ಇನಾಂಜಮೀನು (ನಾ). ಜಹಗೀರಿಯ ಜಮೀನು; ಇನಾಮತಿ ಜಮೀನು: ಪೂರಾ ಕಂದಾಯ ಬೀಳುವ ಇನಾಂಜಮೀನನ್ನು ಪಡೆದಿರ ಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಹ. ೧೨). [ಇನಾಂ + ಜಮೀನು]

ಇನಾಂತಿ, ಇನಾಮತಿ, ಇನಾಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕಂದಾಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ, — ಕೊಡುಗೆಯ ಜಮೀನು; ಜೋಡಿ: ತೋಟ ಇನಾಂತಿಗೆ ಪಂಗನಾಮ ಹಾಕಬೇಕಾಗುತ್ತೆ ಇನ್ನು (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೯). ಇನಾಮತಿ: ಕೆಲವು ಇನಾಮತಿಗಳು ಬಿಡುಗಡೆಯಾದುವು (ಮಹಾವಂ. II, ೨೪); ಅದರ ಸಮೇತ ಬಿಟ್ಟಿರಿದ ಇನಾಮತಿ (ಝಾರಾಣಿ. ೯೯). ಇನಾಮತ್ತಿ: ಯಿನಾಮತ್ತಿಯಲ್ಲು ಜಾರಿಯಿರುವುದು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೪, ೫೨-೯; 1812). [← ಮರಾ. ಅರ. ಇನಾಮತಿ]

ಇನಾಂತಿಜಮೀನು (ನಾ). ಕಂದಾಯವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಕಡಮೆ ಕಂದಾಯದ ಏರ್ಪಾಡಿನಿಂದ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯದ ಜಮೀನು; ಕೊಡುಗೆಯ ಭೂಮಿ: ಇನಾಂತಿ ಜಮೀನು ಕುಲವಾಡಿಕೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬೬). [ಇನಾಂತಿ + ಜಮೀನು]

ಇನಾಂದಾರ, ಇನಾಮದಾರ, ಇನಾಮುದಾರ (ನಾ). ಇನಾಮನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಜಮೀನು, ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ಪಡೆದವನು; ಜೋಡಿದಾರ: ಅವರು ಸರ್ಕಾರದವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಇನಾಂದಾರರಿಗೆ ಸಾಧೆ ಸೊಪ್ಪು ಒದಗಿಸುವುದು . . . ಇವುಗಳಲ್ಲೇ ಜೀವ ವನ್ನು ತೇದು ಬಂದಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬೬). ಇನಾಮದಾರ: ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ಅಲ್ಲಿಯ ಇನಾಮದಾರರು (ಅನ್ನ. ೧೯೦); ಊರೊಳಗಿನ ಇನಾಮದಾರರು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಜೂಡಿಯನ್ನು ಸಹ ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ (ಮೋಹಿನೀ. ೧೧). ಇನಾಮುದಾರ: ಇನಾಮುದಾರರು ಬಾರಾಬಲೂತಿ ಜನರು ತಮಗೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಜಾರಿಯಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ ಅಲ್ಲದೆ ಜಾಸ್ತಿ ಭೂಮಿ ಸ್ಥಳದವರ ಬಂದಕಟ್ಟಿನಿಂದ ದಾಖಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿ ಸುತ್ತ ಇರುವಂಥಾದ್ದು (ಮಹಾವಂ. II, ೬೦).

[← ಮರಾ. ಪಾರ. ಇನಾಮ್‌ದಾರ್]

ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್ (ನಾ). ಪ್ಲೇಗು, ಕಾಲರಾ ಮುಂತಾದ ಸಾಂಕ್ರಾ ಮಿಕ ರೋಗಗಳು ಹರಡುತ್ತಿರುವ ಕಡೆ ಜನರು ಅಥವಾ ದನಕರು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅಂತಹ ರೋಗಗಳು ಅಂಟಿದಂತೆ ತಡೆ ಗಟ್ಟಿಲು ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ನಳಿಕೆಯ ಸೂಜಿಯ ಮೂಲಕ ರೋಗ ನಿರೋಧಕ ಔಷಧವನ್ನು ಸೇರಿಸುವಿಕೆ: ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಂಡರೆ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ, ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬೪); ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿ ಕೆಯ ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್‌ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವರು ರೋಗಗ್ರಸ್ತರಾದಾಗ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ (ಮಹಾಗ. ೯೪). [← ಇಂ. Inoculation]

ಇನಾನ್ಯಯ (ನಾ). ಸೂರ್ಯವಂಶ: ತರುಣಿ ಭವದೀಯ ಪುಣ್ಯೋ ದರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುಗುಮಿನಾನ್ಯಯಾಂಬುಧಿಚಂದ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೫).

[ಇನ್ಯ + ಅನ್ಯಯ]

ಇನಾಮ 'ಇನಾಂ' ನೋ. ಇನಾಮತಿ 'ಇನಾಂತಿ' ನೋ.

ಇನಾಮತ್ತಿ 'ಇನಾಂತಿ' ನೋ.

ಇನಾಮದಾರ 'ಇನಾಂದಾರ' ನೋ.

ಇನಾಮು 'ಇನಾಂ' ನೋ.

ಇನಾಮುದಾರ 'ಇನಾಂದಾರ' ನೋ.

ಇನಾಯತ 'ಇನಾಯತು' ನೋ.

ಇನಾಯತನಾಮ 'ಇನಾಯತುನಾಮೆ' ನೋ.

ಇನಾಯತು, ಇನಾಯತ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹ; ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಅಥವಾ ಔದಾರ್ಯದ ಕೊಡುಗೆ. 'ಇ ನಾ ಯ ತು ನಾ ಮೆ' ಪರಾ.

ಇನಾಯತ: ಈಗ ತಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಸರಕಾರದಿಂದ ವಂದು ನಿಶಾನಿ ಇನಾಯತ ಅದರೆ ನಮಗೆ ಬಹುಮಾನ ಉಂಟಾದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೬).

[← ಮರಾ. ಅರ. ಇನಾಯತ್]

ಇನಾಯತುನಾಮೆ, ಇನಾಯತನಾಮ (ನಾ). ಶಿಫಾರಸು ಪತ್ರ; ಸನ್ನದು (*). ಇನಾಯತನಾಮ: ತಮ ಇನಾಯತನಾಮ ಬಹಳ ವಶ್ಯ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪).

[← ಮರಾ. ಅರ. ಇನಾಯತ್‌ನಾಮಾ]

ಇನಿ 'ಇನಿದು' ನೋ.

ಇನಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಯಾಗು; ಸವಿಯಾಗು: ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಳು ಮುಣಿಸುಗಳಿಕ್ಕೆಯ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೆಯ್]

ಇನಿಗಂಪು (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ವಾಸನೆ; ಸುವಾಸನೆ: ಇನಿಗಂಪು ಸೋಲಮಂ ಘಳಿಲನೆ ಮಾಡೆ ಭೂಭುಜನ ಚಿತ್ತಮನೀಗಲೆ ಸೂಜಿಗೊಳ್ಳೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೭೯); ಮಧುದೂತಿಯ ತಳ್ಳಿನಿಗಂಪು ಜೊತವಲ್ಲರಿಯ ಲರಚ್ಚುಗಂಪು ಬಗೆಗೊಂಡುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೯).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಂಪು]

ಇನಿಗಡಲ್ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಸಾಗರ; ಹಾಲ್ಗಡಲು (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಡಲ್]

ಇನಿಗಣ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕಣ್ಣು; ಮನೋಹರವಾದ ಕಣ್ಣು: ನಲ್ಲನಿಗಂಗಳಿಗೆ ಜೇನಿಳವ ಕಂಗಳಿಂವಾಲಿಂಗನಂಗಿಯ್ಕುಂ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೮೭-೨೪೦).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಣ್]

ಇನಿಗದಿರ್ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕಿರಣ; ಹಿತವಾದ ಕಿರಣ; ಅಮೃತ ಮಯವಾದ ಕಿರಣ. 'ಇನಿಗದಿರ್‌ವಟ್ಟು' ಪರಾ.

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕದಿರ್]

ಇನಿಗದಿರ್‌ವಟ್ಟು (ನಾ). ಚಂದ್ರಬಿಂಬ, — ಮಂಡಲ: ಇನಿಗದಿರ್‌ವಟ್ಟು ಚಂಡಕರಮಂಡಲವಾದುದು . . . ಕಾಮತಾಪಪರಿತಪ್ತೆಗೆ (ಉದ್ಯು. ೭-೫೯).

[ಇನಿಗದಿರ್ + ವಟ್ಟು]

ಇನಿಗನ್ನಡ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕನ್ನಡ; ಮಧುರವಾದ ಕನ್ನಡ: ಬೆಳುನುಡಿ ದೇಶಿ ಗ್ರಾಮ್ಯವಿಗನ್ನಡಮಾ ಸೊಬಗುಂ ವಿಶಾಲಮುಂ . . . ಮೊದಲಾದ ಸಾಸಿರದ ಮೇಲೆರಳೊಜುಮಿಸಾದಿಯಾದವಂ (ಕವಿಜ. ೪-೪).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕನ್ನಡ]

ಇನಿಗಬ್ಬ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಕಾವ್ಯ; ಮಧುರವಾದ ಕಾವ್ಯ: ಪಂಪಾನಗರೀಶ್ವರನೀ ಪೆಂಪಸುದಿಗಬ್ಬಕಾಣ್ಣುಂ (ಉದ್ಯು. ೧-೧೫); ಹಾಸ್ಯವಿಗಬ್ಬಮೊಳ್ಳುಮಿಲ್ಲದ ಸೂಳೆವನೆಯ ಬಜಿವನೆಯು (ಉದ್ಯು. ೧೦-೫೫); ತಿಳಿಜೊನ್ನಮೆನಲಿಸೆದುದು . . . ನೀನೊಲಿದೊರೆವಿಗಬ್ಬವರಸ (ಶ್ರೀಕೃ. ೫-೨).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಬ್ಬ]

ಇನಿಗಲೆ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ರಶಿಶಾಸ್ತ್ರ; ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಪೆಣ್ಣೆಲ್ಲದೆ ಮೋಹನದಿನಿಗಲೆಗಳ ಬಲ್ಲರುಂಟೇ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೮೧);

ಓಪರ ಲೀಲೆಯನಜೊದಿನಿಗಲೆಯ ಕೀಲನಜೊದು ಕೊಡೆ ಕಾಮಸುಖಾಬ್ಬಿ ಯೊಳೊಲಾಡಬಹುದೆನುತಿಹರು (ಭರಣ. ೪೭-೨೭); ಇನಿಗಲೆಯಜೊವಳ ಇಂದುಟಿವೆತ್ತಳ . . . ತನುವ ತಳ್ಳಿಸುವುದೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೮-೪೭).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಲ್ಪೆ]

ಇನಿಗಾಲ (ನಾ). ಇಷ್ಟು ಕಾಲ: ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೇನಪಾರಮೊ! ಎನಿವಿ ರಿದೊ! ಇನಿಗಾಲಂ ನಮದೊಡಂ ಸಮೆಯದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪-೨೯).

[< ಇನಿತು + ಕಾಲ]

ಇನಿಗೆನ್ನ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; "ಸವಿಯಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣ" (೧೪೧೦. ಕೋಶ): ಮಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಮರಸಿ ಯಕ್ಷನೊಲೊಬ್ಬ ಚೆನ್ನಂ ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಕೊಡವೆತ್ತಿ ಬಂದನಾ ಕೊಡದಿಂ ಸವಿಯಲೆನಗಿತ್ತನೆಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆಯನಿಗೆನ್ನಂ (೧೪೧೦. ೧೨೧-೩೧).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೆನ್ನ ?]

ಇನಿಗೆಯ್ತು (ನಾ). ೧. ಹಿತವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ಸುಖದ ಕೆಲಸ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಕಾಮಕ್ರೀಡೆ: ಇನಿಗೆಯ್ತದಸೆಕದೆಬ್ಬರದೆ ತನಗೊಲ್ಲ ಚದುರೆಯ ತಾನೊಲ್ಲ ನೆರದೊಡೆ (ಕವಿ. ೭-೧೫೭).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಗೆಯ್ತು (< ಕೆಯ್ತು)]

ಇನಿಗೊಳ (ನಾ). ಅಮೃತಸರೋವರ: ನನಗಣೆಯನ ಮೆಯ್ತಳಗೆಂಬಿನಿ ಗೊಳದೊಲ್ ಮೊದಲೆ ಮಿಳಿದುರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೧).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೊಳ್ಳ]

ಇನಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬು: ಇನಿಗೋಲ್ಗಳ ವಟ್ಟು ಜೇನೆಯ್ ರುಮ್ಮನೊಸರ್ದು ಪರಿಕಾಲ್ಗೊಂಡುಂದೆಂಬಿನಂ ಪಾಡೆ ತುಂಬುರು ನಾರದರು (ಚೇರಮ. ೧೦-೩೮); ಕಂಗೊಳಿಸುವಿನಿಗೋಲ ರುಚಿಯು ಬೋಡನಿಗುಂಟೆ (ಕವಿಜ. III, ೧೫೭. ನಿಜಲಿಂಗಶತಕ).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕೋಲ್]

ಇನಿಜೇನುತುಪ್ಪ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ, ಸೊಗಸಾದ ಜೇನುತುಪ್ಪ: ಬಿದಿರಕ್ಕಿ ಯಿನಿಜೇನುತುಪ್ಪ ಕರ್ಜುರ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಬದರಿ ಮುಂತಾದ ಸತ್ಕಲವ ಉದುರಿದ ಕಳೆವಣ್ಣ ಪೊಟ್ಟಣಂಗಳ ತಂದು ಇದಿರಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೭೩).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಜೇನುತುಪ್ಪ]

ಇನಿತ್ತು 'ಇನಿತ್ತು' ನೋ.

ಇನಿತ್ತು, ಇನಿತು, ಇನೆತ್ತು (ನಾ). ೧. ಪರಿಮಾಣಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದ; ಈ ಅಳತೆ; ಇಷ್ಟು: ಮೂಜುಂ ಮಣ್ಣುಂ ಇನಿತ್ತುಂ ಎಜಿ ಯಪ್ಪ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೧೫-೩; 900). ೨. ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪರಿಮಿತಿ: ಉದಗ್ರರಥಂಗಳಿನಿತ್ತಿನಿತ್ತಿವೆಂದೊದವಿದ ರಾಗದಿಂದೆ ಗಣ ಯಿಪ್ಪನದಾವಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೨೮). ಇನಿತು: ೧. "ಅನಿತ್ತಿನಿತುಯಿನಿ ತೆನಲ್ ತಾಂ ಘನತೆಯೊಳಂತಿವು ಪ್ರಮಾಣಸೂಚಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೬); ಇನಿತುಂ ರಾಜಾ(ಜ)ಶ್ರಾವಿತಂ ಮಹಾಜನಮುಂ ನಕ(ಗ)ರ ಶ್ರಾವಿತಂ (ಇಲ. VIII, ೨೮೬-೫೮; 732); ತನಗಿನಿತು ಬೇವಸಮೇಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨); ಇನಿತುಲುಮಿನಿತು ಮಜುಕಮುಮಿನಿತು ಮನೀಕ್ಷತ ಮುಮಾವನಿಂವಾದುದು (ಕಾಮ್ಯವ. ೩೫೬); ಪ್ರಸಾದವನೇವೆಮಗಿನಿತಾ ದೊಡಂ ಕೊಡಲೊಲ್ಲದೀವೊರು (ಬಸಪು. ೫೮-೨೦); ಶರಪಾತವಿನಿತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಹೊಳ್ಳಿಸಬಹುದೆ ನೃಪಧನವ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೪೯). ೨. 'ಇನಿತನೆಯಂ' ಪರಾ. ೩. ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ; ಕೊಂಚ: ಅನಗುಣಮಿನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧಮನಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩); ಸೊಗಯಿಪ ಸಕ್ಕದಂ ಬೆರಸಿದಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಮಂ ಬಗೆಗೊಳೆ ಪೇಟಲಾಜಿರಿತುಂ ಸಲೆ ಮುನ್ನಿನ ಪೆಂಪನಾಳ್ ಕಬ್ಬಿಗರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫); ತನಯನಕಟಾ ಕಡು ಬಳಲಿದನು ಜನನಿ ಸಾಗಿಸಿ ಸಲಹಬೇಡಾ ಮನದೊಳಿನಿತಾದೆ ಕರುಣವಿಲ್ಲವ್ವ (ಬಸಪು. ೨೪-೬೧); ನಾ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪೆಂಬುದಿನಿತ್ತಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೯-೪).

೪. ಈ ಅವಸ್ಥೆ; ಈ ಸ್ಥಿತಿ; ಈ ದಶೆ: ಬಂಧುಮತ್ಸರದೊಳೆ
ವೈರಮಂ ಪದದು ಭೀಮನನ್ನಿನಿತರ್ಕೆ ತಂದ ನೀಂ ಮರುಳನೊ...
ತಾಂ ಮರುಳನೊ (ಗದಾಯು. ೪-೪೪). ೫. ಇಷ್ಟೊಂದು; ಇಷ್ಟು
ಹೆಚ್ಚು: ಇನಿತೇಂ ಪೇಟಿಬ್ಬೆ ಚಿಂತಾಂತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೬);
ನೀನಿನಿತು ಚಿಂತಿಸಲೇಕೆ ಕಾಳೆಗಕೆನ್ನ ಕಳುಹೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೪-೩೫);
ಮೂಜುದಿವಸದೊಳಗಿನಿತು ಕಾಯವ ಮಾಡಿ ವೀರನಾದನು ಜಯಾಂ
ಗನೆಗೆ (ಕಂನವ. ೩-೫೯). ಇನೆತ್ತು: ೧. ನಾಲ್ಕು ಬರಿಸ ಪರಿಯಾರಮು
ಐದಾನೆ ವರಿಸಪದುವಾರಮುಂ ಮೇಚ್ಚೆಯು ಸತ್ತಿ ಗಮು ಇನೆತ್ತು ಮಾ[ನ್]
ಪ್ರಸಾದಗೆಯ್ಯಾರ್ (ಸೌಭ. IX-1, ೫೦-೧೭; ೨ನೆಯ ಶತ). ೨. ಇನೆತ್ತು
ಮೂರ್ ನೆರೆ ಸಾಸನಮಾಗೆ... ಇಬ್ಬು ಇತ್ತ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV,
ಗುಂಡು ಪೇ. ೮೮-೬; 750).

ಇನಿತನೆಯ = ಈ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದ; ಇಷ್ಟನೆಯ (ಕ). ಇನಿತ
ನೆಯಂ = ಇಷ್ಟನೆಯವನು: ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ
... ನೂಟನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ). ಇನಿತಿನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ):
ಇನಿತಿನಿತು ಭಯವಿನಿತು ಲಜ್ಜೆಯದಿನಿತಿನಿತು ಮುದವಿನಿತು (ಬಸಪು. ೨-೩೪).
ಇನಿತುದಿವಸಂ = ಈ ಸಂಖ್ಯಾಪರಿಮಿತಿಯಷ್ಟು ದಿನ; ಇಷ್ಟು ದಿನ:
ಇನಿತುದಿವಸಂ... ಈ ಪೂಜಲಂ ಕಂಡೆಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೨೨).
ಇನಿತಾನುಂ = ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ; ಇಷ್ಟಾದರೂ: ತರಂಗಿಣೀ ತೀರಮನಿ
ನಿತಾನುಮೆಯ್ದಿವರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೮-೯ ವ). ಇನಿತುವರಂ = ಇಷ್ಟರವ
ರೆಗೂ; ಇಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ: ಇನಿತುವರಂ ವ್ಯಾಮೋಹಂ ನಿನಗೇಕಾದವು
(ಆದಿಪು. ೫-೨); ಇನಿತುವರಂ ಪರಾಭವಮಿಳೇಶನಿನಿನ್ನೆ ನಗಾದುದು (ಪಂಪಭಾ.
೧೩-೪೪). ಇನಿತೊಂದು = ೧. ಇಷ್ಟೊಂದು; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಇಂಥ
ದೊಂದು: ಅನಿತುಸುಖದನಿತುಘೋಗದ ಮನುಜಯುಗಂ ನೋಡೆ
ನೋಡೆ ತಕ್ಷಣದೊಳ್ ತಾನಿನಿತೊಂದು ದೆಸೆಯನೆಯ್ದಿದುದು (ಆದಿಪು.
೫-೨೬); ಎ ನ ಗಿ ನಿ ತೊಂ ದ ವ ಸ್ಥೆ ವಿಧಿಯೋಗದಿನಾದುದು (ಪಂಪಭಾ.
೧೩-೧೦೫); ಇನಿತೊಂದಾಗ್ರಹಮಂ... ಮಾಳ್ವನಿವಂ ನೀತಿವಿದಂ
(ರಾಜಶೇ. ೧೩-೨೭). ೨. ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ; ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ:
ಬನದೊಳಗೆ ಪೋಗಿ ಪೊಸಪೂವಿನ ಗೊಂಚಲನಕ್ಕ ನಿನಗೆ ತಂದ ಪೈಂ
ನೀನಿನಿತೊಂದು ಬೇಗಮಂ ನಿನ್ನಿನಿಯನ ಪಕ್ಕದೊಳೆರೆಂದು ಸಖಿ ತೊಲಗು
ವುದುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೨); ತನುವಿನೊಳು ದುರ್ಗಂಧವೆಂಬುದನಿತು
ವಿಲ್ಲದಹಂಗೆ (ಬಸಪು. ೪೬-೬೦). ಇನಿಬರ್, ಇನಿಬರು, ಇನಿವರ್ = ಇಷ್ಟು
ಮಂದಿ: ಇನಿಬರ ಸನ್ನದ ಭರದೊಂ ಶ್ರೀಧರಪ್ಪುನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ.
೧೪-೧೫; 907); ನೆರೆದಿನಿಬರುಮಾ ಲಕ್ಷ್ಮ ಮನರದಕ್ಕಟ ಸರದೆ ತೆಗೆಯ
ಲಾರ್ತಿರುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೨); ಇನಿಬರಿಗೆ ಪತಿ ದೇವಕೀನಂದ
ನನು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩೫); ಯನ್ನಿನಿವರವುಭಯಾನ್ಮತದಿಂ ಮಂಗಳೂರ
ಸಂಕಷ್ಟನೇನಬೋವನ ಬರಹ (ಎಇ. XX, ೮-೬೦; 1556); ನೋಡು
ನೋಡಿನಿವರಂ ಕೊಂದುಯಿವ ಗೆದ್ದನೊರ್ವನೆ (ತುರಂಗ. ೫೧-೨೨).
ಇನಿಬರುಂ = ಇಷ್ಟು ಮಂದಿಯೂ; ಎಲ್ಲರೂ: ನಡೆ ನಡೆಯಿನಿಬರುಂ
ನೀವು (ಬಸಪು. ೫೮-೪೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇತ್ತನೈ, ಇತ್ತನೈ; ಮಲ. ಇತ್ತಿರಿ; ತುಳು. ಈತ್;
ತೆಲು. ಇಂತ; ಕೊಲಾ. ಇತ್ತೆ]

ಇನಿದು, ಇನಿ, ಇನಿಯ (ಗು). ೧. ಸಿಹಿಯಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ;
ಇಂಪಾದ; ಮನೋಹರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಂಪು; ಸಿಹಿ;
ಮಾಧುರ್ಯ; ಸವಿ; ರುಚಿ: "ಮಾಧುರ್ಯದೊಳಿಡಿದು" (ಕರ್ಣಾ. ೨೩);
ಸವಿವೋಡೆ ಮಧುರರಸಂಬೋಲ್ ಕಿವಿಗಿನಿವಾಗಿರ್ಪ ವಚನವಿರಚನೆ
ಮಧುರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೦); ಕಿವಿಗಿನಿದುಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ಸುಡಿಯೆಲ್ಲಿ

ಯುಮಿಲ್ಲ ಕೇಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೦); ಬಾಟೆಪಣ್ಣಿನಿದವು ದೆಂತು ಸಡಜಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೦); ಇನಿದುಂಬಂ ಕಯ್ಯೆಯನೊಂದಿನಿಸಾನುಂ ಬಯಸು
ವಂತೆ (ಸಮಪ. ೫-೪೭); ರಮಣೀಮಣಿಯಮೃತಾಧರದಿನಿದಿಗೆ ಸಮ
ನಪ್ಪೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ ಆಮೃತಾಬ್ಧಿಯೊಳೆವೆಜೆಯಾಳುತ್ತೇಳುತ ಭ್ರಮಿ
ಸುತ್ತಿದುದು ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೫೯); ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಿನಿದಿಗಿನಿದು
ಮಾಗಿ (ಚಿಬಪು. ೧-೩೫). ೩. ಅಮೃತ; ಸುಧೆ: "ಅಮರ್ತು, ಸೋದೆ,
ಇನಿದು, ಉಣ್ಣದರಬೀಯ-ಈ ೪ ಅಮೃತಂ" (ಕಶಸಾ. ೨-೧೮); "ಇನಿದು
ಸೋದೆಯಮರ್ತು ವೆನುತಂದನುನಯದಿಂದಿರದೆ ಯುಣ್ಣದರಬೀಯಮೆನಲ್ಕೆ
... ಆಮೃತಾಖ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೧). ಇನಿ: ೨. ಜೇನಿನಿ[ನಿ]ಯನು
ಜಜ್ಜೆದು ಮಧುರ ವಚೋನುರಾಗದ ಗಿಳಿಗಳನು ಸನ್ನಾನಿವವು ಸಹಕಾರದಲಿ
ತನಿವಣ್ಣ ಭಾರದಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೧೧-೨೮). ಇನಿಯ: ೧. ಇನಿಯ ಕವಿತೆ
ಪಂಪನ ಕವಿತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೮); ನ ಮೊಲು ಮೆಯ ನಾಡು!
ನಮ್ಮಿನಿಯನಾಡು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫-೯).

ಇನಿಯಂ = ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಗಂಡ; ಪತಿ: "ಕಾದಲಂ, ನಲ್ಲಂ,
ಇನಿಯಂ, ಓಪಂ, ಮನದನ್ನಂ - ಈ ೫ ಪ್ರಿಯಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ.
೧೯-೩೮೯); ಇನಿಯನ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮನೊಯ್ಯನೆ ಸೋಂಕೆ (ಆದಿಪು.
೪-೪೯); ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨); ಇನಿಯನಾಡಿದ
ನುಡಿಗೆ ಮಾನಿನ ಕನಲಿ ನುಡಿದಳು (ನಳಕ. ೫-೯). ಇನಿಯದು = ಪ್ರಿಯ
ವಾದದ್ದು; ಇಂಪಾದದ್ದು; ಸಿಹಿಯಾದದ್ದು: ಇನಿಯದೋ ನೋವಿ
ನದೋ ಏನೊಂದುಮಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೧-೧೨). ಇನಿಯರ್ (ಬಹುವ್ರ)
= ಪ್ರಿಯರು: ತೊಡರ್ಪರಿಯ ಕೂಟದೊಳಿನಿಯರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬೯).
ಇನಿಯವಳ್, ಇನಿಯಳ್ = ಪ್ರಿಯಳು; ಹೆಂಡತಿ: ಇನಿಯವಳೊಲವಿನ
ನುಡಿಗೆಳ್ಳನಿತಜೊಳಲರ್ಪತ್ತು... ಮುಕುಂದನ ಮನಂ (ವರ್ಧಪು.
೪-೧೩); ಇನಿಯವಳಂ ಮುನ್ನುರ್ಚಿದ ನೆನೆಗಣೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೧೪).
"ಇನಿಯಳ್ ನಲ್ಲಳಿನಲ್ ಪ್ರಿಯ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೨); ಇನಿಯಳನಲ್ಲ
ಯಿಂದೆ ಮೃಗಿಮಾಡಿ ಮನೋಜಸುಖಕ್ಕೆ ಸೋಲಲ್ವಂಪಿನೆ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೧); ಇನಿಯಳ ಸೋಂಕಿನಂತೆ... ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಕವಿತಾ
ರಸಂ (ಜಗವಿ. ೧-೧೬); ಭಾಸ್ಕರಂ ತನ್ನಿನಿಯಳಾದ ಕಮಲಿನಿಯಾವವಸ್ಥೆ
ಯೊಳಗಿರ್ಪಳೀಕ್ಷಿಸಿ ಬನ್ನಿಮೆನುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೬೬). ಇನಿಯವು =
ಮಧುರವಾದುವು; ಪ್ರಿಯವಾದುವು: ಇನಿಯವು ನಿಷಯಸುಖಂ
ನಂಜಿನ ಸವಿವೋಲ್ ತತ್ತ್ವಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೦೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇನ್, ಇನಿದು; ಮಲ. ಇನಿಯ]

ಇನಿದುಗುಣತಿ (ಕ್ರಿ). ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿ; ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟು
ಮಾಡು; ಹಿತವಾಗು: ದಿಟ್ಟಿಗಿನಿದುಗುಣತಿ ಮೆಜೆಯ ಕೀಲಿಸಿದಂತೆ
ತಳ್ಳಿಮೆಮಿಡುಕದ ನೋಟಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೦೬ ವ).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಕಜ್ಜಿ]

ಇನಿದುಟಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ತುಟಿ; ಮಧುರವಾದ ಅಧರ: ಗಿಳಿ
ತುಂಡಿಸದಾಲದ ಪಣ್ಣೆಳವೆಯನುಳಿಯದ ಚಂದಳರನೆಯಿನಿದುಟಿ ಸೊಗ
ಯಿಸಿತಾ ನೃಪಸುತೆಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೧).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ತುಟಿ]

ಇನಿದೂಟಿ (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಉಟಿ: ಲಲಿತಶ್ರೀಗಂಧದನುಲೇಪ
ತನುತಾಪವಿನಿದೂಟಿ ಕಟು ಕಾಲಕೂಟಿ (ರಾಘಜ. ೧೩-೨೯).

[ಇನಿದು + ಉಟಿ]

ಇನಿನಲ್ಲ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿನ ನಲ್ಲ: ಜೀವನ ತತ್ತ್ವದ ದೇಸಿಯ ಸೌಂದರ್ಯಾ
ವನಲೀಲೆಗೊರಲ್ಪಿನಿನಲ್ಲಂ ಅವನೊ ಕಬ್ಬಿಗನಾತನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ನಲ್ಲ]

ಇನಿನುಡಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಮಾತು; ಇಂಪಾದ ನುಡಿ: ಪೆಣ್ಣಿನ ನುಡಿಯಂ ನೆನೆದಪಳಲ್ಲಂ (ಪಾಸಂದ. ೮-೩೮).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ನುಡ್ತಿ]

ಇನಿಪರಿ (ನಾ). ಈ ರೀತಿ; ಈ ಕ್ರಮ: ಇನಿಯ ಕೇಳಲವೊ ನಾ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪೆಂಬುದಿನಿತಿಲ್ಲವೆಂದಿನಂತೆನ್ನ ಸ್ತನವ ಪಿಡಿದು ಮುಂಡಾಡಿ ಮುದ್ದಿಸ ಲೊಲ್ಲದಿನಿಪರಿಯನು ಪೇಳು ಜೇಯ (ಮೋಹತ. ೯-೪).

[< ಇನಿತು + ಪರಿ]

ಇನಿಬರ್ 'ಇನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಇನಿಬರು 'ಇನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಇನಿಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾವು: ಸವಿವಣ್ಣಲ್ಲಿನಿಮಾವು ಸರ್ವರಸದೊಳ್ ಶೃಂಗಾರವೇ ಬಲೈ (ಸೋಮೇಶ. ೧೩); ಪಾಟಿಳಿ ಕಪಿತ್ತಮಿನಿಮಾವು ಮೊದಲಾದ... ತರುಸಂತತಿ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೪೫); ಆಗಸಕಡದಿನಿಮಾವು ಫಲ ಸಹ ಸುಮ್ಮಾನದಿಂದೊಪ್ಪಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೨-೪೫). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಮಾವು]

ಇನಿನೆ (ನಾ). ಇಂಪು; ಸವಿ; ಮಾಧುರ್ಯ; ಹಿತ: ಅವರ ಬಯಕೆಯಂತೆ ನಾನು ಹಾಡೆರಡು ಹಾಡಿ ನನ್ನ ಕೊರಳ ಇನಿನೆಯನ್ನು ಹರಿಯಿಸ ಬೇಕು (ಸತಿ. ೨); ಕಜುಬಾಸೆ ಸಿಟ್ಟಿನಿಮೆಯಿರದ ಸೊಲ್ ನಾಲ್ಕುಮಂ ತೊಪ್ಪಿದು ನಡೆದುದೆ ಆಜನ್ (ಕುಜರ್. ೧-೪-೫).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + -ನೆ. / ತಮಿ. ಇನಿಮೈ; ಮಲ. ಇನಿಮ]

ಇನಿಯ 'ಇನಿದು' ನೋ.

ಇನಿಯಂ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯದು 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯರ್ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯವಳ್ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯವು 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯಳ್ 'ಇನಿದು' ಪರಾ.

ಇನಿಯಾಣ್ಣ (ನಾ). ಪ್ರಿಯಪತಿ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಗಂಡ: ಕೊಂಚಿ ವೆಣ್... ಬಿಯದನ ಕೈಗೆ ಸಿಲುಕಿದಿನಿಯಾಣ್ಣನಂ ಕಂಡು ಚೇರ್ದಾರ್ದು ದಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨-೨೬). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಅಣ್ಣ (< ಅಕ್ಕ)]

ಇನಿರಸ (ನಾ). ೧. ಸಿಹಿಯಾದ ರಸ; ಮಧುರ ರಸ: ಆಗರದೊಳು ರಸದಾಳಿ ತೆಂಗಾಳಿಯಂ ತಾಗಲೊಂದಪ್ಪೊಳೊಂದು ಹಳಚಿ ಮೇಗೊಲ್ಲೊಳೊಡದಿನಿರಸದ ಪರಿಯೊಳಿಕ್ಕುಸಾಗರ ತುಂಬಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨-೪೮); ೨. ಗಿಳಿ ಕರ್ಮಂಕಲು ಸೋರ್ವಿನಿರಸವನು ಸವಿನೆಳೆವೆಂಗಳೊಲಿದು ಚಪ್ಪರಿದು (ಕಂನವಿ. ೫-೭೯). ೩. ಅನ್ಯತ: ಇನಿರಸವನಿಟ್ಟಿದ ಬಿಡುಗಣ್ಣ ಕುಳಮೆಂಬೊಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೫೪).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ರಸ]

ಇನಿರಸಧಾರೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ರಸದ ಪ್ರವಾಹ, —ಧಾರೆ: ಗಿಳಿ ಕರ್ಮಂಕಿದೊಡಿನಿರಸಧಾರೆ ಭೂಮಿಗೆ ಚಳೆಯವಾಗೊಪ್ಪಿದುವಾಗ (ಕಂನವಿ. ೨೦-೩೧).

[ಇನಿರಸ + ಧಾರೆ]

ಇನಿರಸವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ರಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಇನಿರಸ ವಾಂತ ಕರ್ವಿಲ್ಲಿಗೆ ಭ್ರಮರ ಸಿಂಜಿನಿಗೈದಡದ ಹಸ್ತದಲಿ ದನಿಗೆಯ್ಯುತಿರೆ (ಮೋಹತ. ೫-೩೭). [ಇನಿರಸ + ಆನ್]

ಇನಿವಂಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಸಿಹಿಯಾದ ರಸವನ್ನು ಕೊಡು, —ಮಕರಂದವನ್ನು ನೀಡು: ನನ್ನಯ ಮೋಹದೊಳೆಯನ ಕರೆದು ಕಾಣಿಸಲು ಸರಸಿಜದಲರಿನಿವಂಡಿತ್ತು ನಿಮಗತಿಹರುಷವ ಪುಟ್ಟಿ ಕೊಡುವೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೨೦೪). [ಇನಿವಂಡು + ಕ್ಕೆ]

ಇನಿವಂಡು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಕರಂದ, —ಹೂವಿನ ರಸ: ಬಕುಳಂಗಳಿನಿವಂಡಂ ಬರೆಪೀರ್ದು ದನಿಗುಡುವಾರಡಿಗಳ್ (ಮರಾಜ. ೫-೫೩ ವ). [ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಬಂಡು]

ಇನಿವಚನ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ನುಡಿ; ಸವಿಮಾತು: ಚಿತ್ಪಾಂತ ನಿನ್ನ ಇನಿವಚನಾಮೃತವು ಸುರಸ (ನವಮೋ. ೩-೩).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ವಚನ]

ಇನಿವಣ್, ಇನಿವಣ್ಣ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣು: ಇನಿವಣ್ಣಳಚ್ಚ ರಸಮಂ ಮೇಣೇಂಟಿ ಸಲ್ಲಿಲೆಯಿಂದಲಿವಂಚಚ್ಚು ಕಜಾಲದಿಂದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೮). ಇನಿವಣ್ಣು: ಗಿಳಿ ನಸುಚುಂಬಿಸದಿನಿವಣ್ಣನಂತೆ (ಭರಚ. ೩೭-೯೬).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಪಣ್ಣ]

ಇನಿವಣ್ಣೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳ ಗೊಂಚಲು: ಇನಿವಣ್ಣೊಂಚಲಂ ಕಂಡರಗಿಳಿಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೦೬ ವ).

[ಇನಿವಣ್ + ಗೊಂಚಲ್]

ಇನಿವಣ್ಣೊನೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳಳ್ಳ ಗೊನೆ: ನೆಲಕ್ಕೊಕ್ಕ ಪುದು ರಸವೆಂಬ ಮಾವಿನಿನಿವಣ್ಣೊನೆಗಳಂ (ಚಿಬಪು. ೪೫-೨೯).

[ಇನಿವಣ್ + ಗೊನೆ]

ಇನಿವಣ್ಣು 'ಇನಿವಣ್' ನೋ.

ಇನಿವಣ್ಣುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಹಿಯಾದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನು: ಇನಿವಣ್ಣುಂಡು ಗಿಳಿವಿಂಡು ತೊಂಡುಗೆಡೆಯಲೆಳಸಿತು (ಚಿಬಪು. ೪೫-೧೦).

[ಇನಿವಣ್ + ಉಣ್]

ಇನಿವರ್ 'ಇನಿತ್ತು' ಪರಾ.

ಇನಿವಾತು (ನಾ). = ಇನಿವಚನ: ಇನಿವಾತುಗಳಿಂದೆ ನೆರೆದಿದ್ ಸದ್ವಿಳಾ ಸಿನಿಯರ ಹೋಗಿಂದ ನಗುತೆ (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೫); ಮನುಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರ... ನಿನ್ನಿನಿವಾತೇರ್ಗಿಂಪನಿತ್ತುದು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೮-೨).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಮಾತು]

ಇನಿವಾಲ್ (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಹಾಲು: ಅನುದಿನಮಿಂತಾಲೋಗಿಪ ನಿವಾಲಂ ಶಾಲಿ (ವೃಷವಿ. ೯-೯೦); ನೀರನಿನಿವಾಲೆಸಗಿದನ್ನ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೮-೩೬).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ಪಾಲ್]

ಇನಿವಿರಿದು (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟು ಹಿರಿದಾದ, —ದೊಡ್ಡದಾದ, —ಹೆಚ್ಚಿನ: ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದದಿಂದೆನಗಿನಿವಿರಿದು ಶ್ರೀಯುಂ ಸಂಪತ್ತು ಮಾದುದು (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೪-೨೩); ಇನಿವಿರಿದು ಸುಖಂ ಮಜ್ಜನನೀಚರ ದಿವಿಜನಿಂದಮಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೩-೫೮); ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದಿನಿವಿರಿದು ದುಃಖಮಂ ನೆಟ್ಟನೆಯ್ಯಿದೈ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೮); (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೫೯ ನೋ). (ನಾ). ೨. ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು, —ಹಿರಿದು: ಆತನರಸಿನಿವಿರಿದಿಂದಾದೊಡಮೇನೆನಗೆಂಬ ಮದೋದಯದೊಳ್ ದೇವ ಬಾಹು ಬಲಿ ಬಲ್ಲಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೮).

ಇನಿವಿರಿಯ = ಇಷ್ಟು ಹಿರಿದಾದ, —ಹೆಚ್ಚಿನ: ಇನಿವಿರಿಯು ಸಿರಿಯುಮಿನಿವಿರಿಯು ನಿಚಿತ ಯಾವನಮುಮಿನಿವಿರಿಯು ಭೋಗಮುಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೩೮).

[< ಇನಿತು + ವಿರಿದು]

ಇನಿವಿರಿದುಂ (ಅ). ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, —ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ಅಂಬುಜ ದಳನೇತ್ರಿಯ ಮಧ್ಯಂ ಇನಿವಿರಿದುಂ ತಾಂ ಪಳಿಯುತ್ತಿ ಪುರದತನುವಾಗಿಯ ಜನಮಂ ಸಮ್ಮೋಹಿಸ ಮನಸಿಜನಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೨). [< ಇನಿವಿರಿದು]

ಇನಿವಿಲ್, ಇನಿವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಬಿಲ್ಲು; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು: ಪುರದಂತಾದುವು ಪೂವಿನಂಬುವಿನಿವಿಲ್ ನಿನ್ನಾರಮಾದತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೬); ಮನಸಿಜನೆಂಬಂಕದ ಬಿಲ್ಲುಂ... ತನ್ನಿನಿಲ್ಲಂ... ಇರಿಸಿದ ಕಾಂಚನವನರುಹವಿಷ್ಟರಮನೆ... ಮೊಗಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೪೦).

ಇನಿವಿಲ್ಲ : ಇನಿವಿಲ್ಲಗ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಲ್ಲನ] ರಲಂಬನು . . . ಪೂಡು ತ್ರೇಚ್ಚೊಡೆ (ಭಾವಣಂ. ೩-೮); ಅಭವನನ್ನೇನುದಿಂ ಪೂಜಿಸಲ್ ಕಾವನಿನಿ ವಿಲ್ಲಿಗಳಿವೆದೆಯನೇಜಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೩೫-೨೧).

[ಇನಿ (< ಇನಿದು) + ದಿಲ್ಲ್ಯ]

ಇನಿವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ : ಇನಿವಿಲ್ಲನ ಚಿತ್ರ ಪಟವಿ ದು ನಿರ್ಜೀವ ದನಿದೋಜಲಜಾಯದೆಂದುತ (ನೋಹತ. ೯-೯); ಇಂದ್ರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇನಿವಿಲ್ಲನಯ್ಯನು ಕೇಳುವೇಂದ್ರ ಮೂರ್ತಿಯಲಿಹನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨೦-೩). [ಇನಿವಿಲ್ + -ಅ]

ಇನಿವಿಲ್ಲ 'ಇನಿವಿಲ್' ನೋ.

ಇನಿವೊಟ್ಟು (ನಾ). ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು : ಇನಿವೊಟ್ಟುಂ ತಡೆದಂ, ತೆತ್ತರೇಂ ಬೈವರೊ ಕಾಣೆನೆಂಬೊಂದು ತಳಮಳದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭-೧೦).

[< ಇನಿತು + ಪೊಟ್ಟು]

ಇನಿಸಾನುಂ 'ಇನಿಸು' ಪರಾ.

ಇನಿಸಾನುಮಂ 'ಇನಿಸು' ಪರಾ.

ಇನಿಸಾನುವಂ 'ಇನಿಸು' ಪರಾ.

ಇನಿಸಿನಿಸು 'ಇನಿಸು' ಪರಾ.

ಇನಿಸು (ನಾ). ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣ : "ಇನಿಸಂದಿಷ್ಟಜಲ್ಲಾಯ್ತು" (ಕರ್ಣಾ. ೧೦); ಮನಕತದಿಂದೋರೊವರನಿನಿಸನಗಲ್ಲಿದಿರನಿಸಿ ನಿಮಗಂ ತಮಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೮); ಅನುಭವಿಸಿದ ಕೋಟಿಲೆಗಳ ನಿನಿಸಂದೆಚೆಚೆ ಮೌಕ್ತಿಕಾಶ್ವನಳೆಯಂ ವನಜದಳನಯನೆ ಸಮೆದಪಳನೆ ಸುರಿದುವು ತರದೆ ತೋರ ಕಣ್ಣಿನಿ ದು ಜು ಗಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೯೨). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ; ತುಸು : ಭದ್ರಮಾಗಿದ ಧರ್ಮಮುನ್ನುವಣಕ್ಕೆ ವನ್ನಿನಿಸಳ್ಳಲೋ ವಿದ್ಯುಮಾಧರ ಶಾಸ್ತ್ರಿಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಟಿಎ (ಎಕ. II, ೩೧-೨; 650); ಅಮಗುಣದಾ ತಾಣಮದಿನಿಸಿಡೆವತ್ತೊಡೆ ಮಾಣದೆ ಪಿಡಿದದನೆ ಕೃತಿಗಳಂ ಕೆಡೆನುಡಿವರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೦); ಎರಟ್ಟಿಸೆಗಂ ಕಿಸುಪಿನಿಸಾಗದು ಮಗನೆ ನೀನೊಡಂಬಡವೇಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೩); ದೇವರನು ವಂದಿಸಿ ಅತೋಕೆಯ ಹೊದಜಲಿನಿಸಿರಲು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೬-೧೦).

ಇನಿಸಂ = ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವನ್ನು; ಕೊಂಚಮಾತ್ರ : ತಾಯೆಂದೆ ಮುಂಕೊಂತಿ ಬಂದಿನಿಸಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಪೋದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೬); ವಿಭಾವರಿಯನಿನಿಸನಕರಿಸಿದರ್ (ಕಾದಂಪು. ೪೦). ಇನಿಸಪ್ಪೊಡಂ = ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದರೂ : ಇನಿಸಪ್ಪೊಡಂ ತಡೆಯದೆನ್ನ ನುಡಿದ ನುಡಿಯೇ ತನಗೆ ಮನಿಕಂಪಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಅದಿಪು. ೩-೬೪ ವ); ಮನಮುಮಖಿಳೇಂದ್ರಿಯಂಗಳುಮಿನಿಸ ಪ್ಪೊಡಮೆನ್ನವಲ್ಲಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೭೩). ಇನಿಸಾದೊಡಂ = ಸ್ವಲ್ಪ ವಾದರೂ : ಇನಿಸಾದೊಡಂ ಕೇಳಿದೊಡೆ ಸಾಕು (ಚಿಬಪು. ೧-೩೫).

ಇನಿಸಾನುಂ = ೧. ಸ್ವಲ್ಪ; ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ; ಕೊಂಚ : ಶಿರಕಂಪ ದೊಳನಿಸಾನುಮೆಳಗಿದ ಕರ್ಣ ಪೂರ ಪಾರಿಜಾತಸ್ತಬಕಮನೋಸರಿಸುವ ವಿಳಾಸಮುಮಂ (ಅದಿಪು. ೪-೯ ವ); ಎನಗಿನಿಸಾನುಂ ಏಕಾಂತಮಂ ದೇವರ್ ದಯೆಗೆಯ್ದುದೆಂದೆನಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೫-೬); ಅನುಮತಿಯೆ ನಿಕುಂ ಪೂರ್ಣಮೆಯನಿಸಾನುಂ ಕುಂದಿ ತೋಜುತಿರೆ ಚಂದ್ರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬-೯). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು; ಕೊಂಚಕಾಲ : ಒಂದು ದಿವಸಂ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದ ಬನದೊಳ್ ಸುಲೋಚನೆಯಂ ಇನಿಸಾನುಮಗಲ್ಲು ವಿಹಾರಿಸುವನ್ನೆಗಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೭-೧೨); ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗಿಯ್ದು ಬಂದಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಮೊಗಮಂ ನೋಡೆವೆಂದು ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಪೋಪ ಮಾಣೆ ಗಳನಿಸಾನುಂ ಮಾಣೆಮೆಂದು ಕಾಶ್ಯಪಿಯಂತೆಂದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೭ ವ). ೩. ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ : ರಾಗದ್ವೇಷಂ ತನಗುಂಟಾಗೆ

ತಪಂಬಟ್ಟು ನಮೆವನವನಿಸಾನುಂ ರಾಗದ್ವೇಷಂ ತನ್ನಿಂ ಪೋಗೆ ತಪಂ ಬಟ್ಟು ನಮೆವನವನಿಸಾನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೧೬); ಅಂತು ಗಿರಿಸಾನು ವನಿಸಾನುಮಿಟ್ಟವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೫ ವ). ಇನಿಸಾನುಂಬೇಗ = ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು : ನಿರ್ವರ್ತಿತ ದೇವಾರ್ಚನನಾಗಿ . . . ಪಾಲಸ್ತ್ಯಜನಭವನಂಗೆ ಲೊಳನಿಸಾನುಂ ಬೇಗಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಅದಿಪು. ೨-೩೨ ವ). ಇನಿಸಾನುಮಂ, ಇನಿಸಾನುವಂ = ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು; ತುಸುವನ್ನು : ಅಸಿಯಳವುಂಕಿ ಕೆಂದಳ ದೊಳೊತ್ತುವ ನೀರ್ ಮೊಗಮಂ ಪಳಂಚಿ ಬಂಚಿಸಲಿಸಾನುಮಂ ಮುಟ್ಟುಗಿ ದಾಗಡೆ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದು ಬಾಳೆಮಿಾನ್ ಮುಸುಪು ನಿರಂತರಂ ಕರ್ಮಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೪); ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಪೆದಿನಿಸಾನುಮನರೆಮುಟ್ಟಿ ಕಣ್ಣಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿದು ಮಜೆದು ಕೆಂದಿದ ಮಿನಂತ[ತ್ರ]ಡದಿದ್ ಮದುವಂ ಪೋಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೩); ತೊಡರ್ ಪಜಾದ ವನ್ಯ ವಾರಣದ ಮಾಟ್ಕಿಯಿಂದೇಜೊದಂ ತೊಡರ್ಪನಿಸಾನುವಂ ಬಗೆಯದಾ ಕುಭೃತ್ಸಾನುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೦). ಇನಿಸಿನಿಸಾಗಿ = ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ; ಖಂಡ ಖಂಡವಾಗಿ : ಆ ಪತ್ರವಾಣಿದಿನಿಸಿನಿಸಾಗಿ ಸೀಳಿ ದೊಡೆ (ಸಾಂದಪು. ೫-೧೧). ಇನಿಸಿನಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇನಿಸಿನಿಸು ಗರ್ಭಂ ಪ್ರತಿದಿನಮೊಯ್ಯನೆ ಬಳೆಯೆ (ಕಾದಂಪು. ೩೮೦); ಇನಿಸಿನಿಸು ಚಿಂತೆ ಯೊರ್ಮೆಯೆ ತಿನೆ ತವುಗುಮಿದೆಂದು (ಗದಾಯು. ೪-೩೮); ಪೂಜಾ ಲೀಲೆಯಿಂ ಚರಿಸುತಿನಿಸಿನಿಸು ಬುದ್ಧಿದೋಜೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೭೩). ಇನಿಸುಂ = ೧. ಸ್ವಲ್ಪವೂ : ಇನಿಸುಂ ಮಾಣದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೦); ದೇವಕಾರ್ಯದೊಳನಿಸುಂ ನೋಯದೆ ಸುಖಿಯಿಪ ಸವಣರುಪಾಯಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೧೨); ಇನಿಸುಂ ಹೇಸದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೦). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು : ಲತಾಂಗಿನೊಂದಿನಿಸುಮಲ್ಲಿರದೆ . . . ಏಜಾದಳ್ ಮಾಡಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೯೫). [< ಇನಿತು]

ಇನಿಸು (ಅ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ : ಜಿನಸವನಾಂಬುವಿ ನೊಳ್ ಭೋಂಕನೆ ಚಂದ್ರಂ ತೇಂಕಿ ಹಂಸವೃದ್ಧನ ನಿನಸಂ ನೆನೆಯಿಸಿ ಕೊಳದೊಳಗಣ ಸಿತವನರುಹಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಮನಿಸು ತನಗೊಳಕೊಂಡಂ (ಅದಿಪು. ೭-೯೮); ನಿನ್ನಯ ಕೂರ್ಮೆಯದೆತ್ತಪೋಯ್ತು ನೋಯಿಸದಿ ನಿಸೆಟ್ಟು ನೋಡಿ ನುಡಿ (ಕಾದಂಪು. ೯೦೩); ಮನಮುಜುಗುಂ ನರೇಂದ್ರ ಸುತನೆಂದಿನಿಸಳ್ಳನೆ (ಕಾದಂಬ. ೭೬); ವದನ ವದನ ಸೋಂಕಿ ಮುತ್ತ ಕೊಡುವುದು ಲೋಕದೊಳುಂಟು ಭರತಚಕ್ರೇಶ ಇದು ಚಿತ್ರ ಕರೆಯುಗ ಸೋಂಕಿ ಮುತ್ತಿವುದೆಂದೆದೊಳನಿಸು ನಗಿಸಿದಳು (ಭರತ. ೫-೫೦); (ಅದಿಪು. ೭-೯೮; ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೩; ಕಾದಂಪು. ೪೦, ೯೨೨ ನೋ). ೨. ಕೊಂಚ; ಸ್ವಲ್ಪ : ನಿಲಲಾಜದಲಸಿ ಪೋದೊಡೆ ಪಲವುಂ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪಡಪು ಕೆಟ್ಟಪುದು ಕರಂ ಕಲಿಯಾಗಿ ನಿಂದೆನಪ್ಪೊಡೆ ನಿಲಲಾಜದು ನೀರ ದೆಸೆಯನುಟಿದಸುವಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೧). [< ಇನಿಸು]

ಇನು 'ಇನ್' ನೋ.

ಇನುಂಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಇನು ಜ್ಞೂರಾಮೇಶ್ವರವಾಸಗುರವರ್ ಕಟ್ಟಪ್ಪ ಬೆಟ್ಟ ಮೇಲ್ಕಾಲಂ ಕೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೮-೧, 700). [ಇನುಂಗು + ಊರ್]

ಇನುಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡರಷ್ಟಾಗು; ದ್ವಿಗುಣವಾಗು; ಇಮ್ಮಡಿ ಸು : ಇನಕುಲಜನಾ ಬಳಿಕ ತನ್ನಂಗನೆಯ ಭಾವವ ಕಂಡು ಸಂತಸ ವಿನುಮಡಿಸಿ ಕರೆದಪ್ಪಿ ಗಲ್ಲವನಲುಗಿ ಮುದ್ದಿಡುತ (ಅಸಂರಾ. ೭-೨-೭).

[← ತಲು. ಇನುಮಡಿಂಚು]

ಇನೆಗ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನೆಗಂ 'ಇನ್ನೆಗಂ' ನೋ.

ಇನೆತ್ತು 'ಇನಿತು' ನೋ.

ಇನ್ನ (ಗು). ಇಂತಹ; ಇಂಥ; ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ.

ಇನ್ನದು = ಇಂಥದು. ಇನ್ನನಾ, ಇನ್ನಂ = ಈ ಪ್ರಕಾರದವನು; ಇಂಥವನು: ಮಚ್ಚರಿಪಥಟಿನನ್ನ [ಪಾಠಂ. ನನ್ನ] ನಾವನೊ ಭರತೇಶ್ವರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ (ಅದಿಪು. ೧೪-೪); ತನುಸಾಂದರ್ಯದಿನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲುಡ್ಡಾ ಚಾರದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ ಬೋಧದಿನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ . . . ಅಕ್ಕೂಣತ್ವ ದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ಬಾರದು ನಿನ್ನನೇಂ ಪಿರಿಯಯೋ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ರಕ್ಷಾಮಣೀ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೫); ಹತವಿಧಿ . . . ಕುಟಿಳತರಂ ಕಡೆ ಯೊಳಾಗಮಿನ್ನನೆ ಜಗದೊಳ್ (ವಧುಪು. ೯-೭೪). ಇನ್ನರ್ = ಇಂಥ ವರು: ಅವರಿವರನ್ನರಿನ್ನರೆ ನವೇಡರಿಕೇಸರಿಗಾಂಪನ್ನಿಲ್ಲ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೮೭); ಇಂದಿನ ನರವನಿತೆಯರಿನ್ನರೊಳರೆ ರೂಪಿಂ ಚಿಲ್ಲಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೨೦); ಮನುಜರೊಳಿನ್ನರುಂಟಿ (ಚಕವಿ. ೪-೧೦೭). ಇನ್ನವರು = ಇಂಥವರು: ಅತ್ತಿಯಂತಿನ್ನವರು, ಹೂವಿಲ್ಲ ಹಣ್ಣೆನೆ (ಹೆಬ್ಬರ. ೭-೧೦೭). ಇನ್ನವು = ಇಂಥವು: ಇನ್ನವು ಸಾಹಸಮುಂ ಸತ್ತ್ವಮುಮಾರ್ಗಮೊಳವೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೭); ಇನ್ನವಪ್ಪ ಬನ್ನವನವರಾರೊ ಸೈರಿಸುವರ್ (ಕಾದಂ. ೭೦). ಇನ್ನಳ್ = ಈ ಪ್ರಕಾರದವಳು; ಇಂಥವಳು: ತತ್ತ್ವ ನೈಯಂ ಕಂಡು ಸೋತ್ಸವದಿಂದಿನ್ನಳಿಗೆನ್ನನಕ್ಕುವೊ ವರಂ ತಾನೆಂದು . . . ಪೇಟೆಂಬುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೧೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇನ್ನ; ತೆಲು. ಇಟ್ಟ]

ಇನ್ನಂ, ಇನ್ನ, ಇನಂ (ಅ). ೧. ಈವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯತನಕ: "ಇನ್ನಿ [ನ್ನ]ವರಮಿನ್ನ ಮಿನ್ನೆಗೆಂ ಸೀಮಾರ್ಥದೊಳ್" (ಕಶರ ೧೪). ಇನ್ನ: ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಪ್ರಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಇರಲು; ಇರುತ್ತಿರಲು: ಅದಿತ್ಯರುಳ್ಳಿನ ಸಲ್ವದು (ಎಕ. VI, ಚಕ್ರಬ. ೧೨೯-೯; 900). ಇನಂ: ೨. "ಇನೆಗೆಂ ಉದುಂ ಅನ್ನಂ ಅನ್ನೆಗೆಂ ಇನಂ ಅಲೊಡಂ ಎಂಬಿವು ಸೊನ್ನೆವರಿಸಿದಲ್ಲದಿರವು" (ಶಮದ. ನ. ೨೫೭ ವೃತ್ತಿ); ಈತಂಗೆ ಬ್ಯಾದಿಗ ಳೆಂದು ಬಗೆದಿಸಿನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬-೧೭); ಕುಳತ್ಯಲಿಂಗಲ್ ಪದಾಘಾತ ದೊಳುಲುಗುವಿನಂ (ಅದಿಪು. ೭-೧೨೦); ಸರಸಿಜಪಂಡದ ತೆರೆಗಳ ತೆರಳಿನಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೫೯); ನೀನಿಂ ಕೇಶವನೆಂಬಭಿಧಾನದೆ ವರ್ತಿಸು ಮುರಾರಿ ಧರೆ ಕೀರ್ತಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೫-೫೧); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರುಳ್ಳಿನಂ . . . ನಿಜಸಿ ದಾನ್ (ಎಇ. XIII, ೧೮೩-೧೦; 869); ಬೆಳಗಪ್ಪಿನಂ ಕೇಳಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೨೪೭ ಪ್ರಯೋ).

[? P ಶಬ್ದಾನು ಹಲ ರಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿನಂ ಎಂದು ಹೇಳ ಲಾಗಿದೆ]

ಇನ್ನಂಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಮಾವು (?): ಇನ್ನಂಮಾವು, ಒಳ್ಳುಂ ಗನ್ನಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). 'ಇಮ್ಮಾವು' ಪರಾ.

[< ಇನಿದು + ಮಾವು ?]

ಇನ್ನಕೆ 'ಇನ್ನೆಗೆಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆಗೆ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ನಗೆ; ಮನೋಹರವಾದ ನಗು: ಇನಿದು + ನಗೆ, ಇನ್ನೆಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಇನಿದು + ನಗೆ]

ಇನ್ನದು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನನ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನನ್ನ (ಅ). ಇನ್ನಾದರೂ (?): ಇನ್ನನ್ನಾ ಈ ಸ್ನೇಹಾ ಯರವು ಮಾಡಲಿ ಬೇಡ ಸತ್ಯಭಾಮೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೧೦).

[< ಇನ್ + ಅನ್ಯ (< ಅನ್ಯಂ)]

ಇನ್ನಬರ 'ಇನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಇನ್ನರ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನವರು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನವು 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನಷ್ಟು 'ಇನ್' ಪರಾ.

ಇನ್ನಳ್ 'ಇನ್ನ' ಪರಾ.

ಇನ್ನಿನಿತು 'ಇನ್' ಪರಾ.

5 ಇನ್ನೀರ್ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ನೀರು; ರುಚಿಯಾದ ನೀರು: ನಾರಿಕೇಳಮೆಸೆಗುಂ ಫಳಾಳಿಯಿಂ ನಾಂ [ಕೇಳ] ನೆಗಟ್ಟಿಮ್ಮೊಳೊಪ್ಪು ವಿನೀರದಾವ ಸವಿ ನೋಡಿದುಂದಣಂ ನೀರದಾವಳಿಗೆ ನೀಡುವಂದದಿಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೪-೫೭). [< ಇನಿದು + ನೀರ್]

ಇನ್ನು 'ಇನ್' ನೋ.

10 ಇನ್ನುಡಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತು: ತೊಡೆ ವೆಳಗಚ್ಚರದಿನ್ನುಡಿ ಮೊಳಗು ಕಣ್ಣಡೆಮಿಂಚಿನಂ ಕಾರಸಿರಿಗೆ ಪಡಿಯಾದ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೫೫). [< ಇನಿದು + ನುಡಿ]

ಇನ್ನುಣಿಸು (ನಾ). ರುಚಿಯಾದ ಊಟ; ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ: ಇನ್ನುಣಿಸೆನಗಟ್ಟಿ . . . ತಣಿಯು ಣಲಿ ವೊಡೀವು ದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೧); ಇಮ್ಮಾವು, ಇನ್ನುಣಿಸು (ಭಾಷಾಭಾ. ೧೩೫ ಉದಾ); ಉಗುಳ್ಳಿನ್ನುಣಿಸಾದ ದೂರ್ವ ಮರೆಯಲ್ಗೆ ಕೇಳ್ವು ಕಾಡಪುಲ್ಲೆಗಳ (ಚಂದ್ರಭಟ್ಟ. ೧-೧೧೩). [< ಇನಿದು + ಉಣಿಸು]

ಇನ್ನೂ 'ಇನ್' ನೋ.

ಇನ್ನೂರು 'ಇನ್ನೂರು' ನೋ.

20 ಇನ್ನೂರ್ವರ್ 'ಇನ್ನೂರು' ಪರಾ.

ಇನ್ನೂರು, ಇನ್ನೂರು, ಇನ್ನೂರು, ಇನ್ನೂರು (ನಾ). ಎರಡು ನೂರು: ಪೆಮ್ಮಡಿಗೊಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟಿ ನೀಪ್ಪಣ್ಣಿ ಇನ್ನೂರು (ಎಕ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೩-೮; 899); ಅ ಹ ವ ದೊಳ್ ಕುಸಿದು ಪೆಜಪಿಂಗಿ ಪೇರ್ ಮಾನಸರೇನಿನ್ನೂರು ವರ್ಷಮಂ ಬಲ್ಲಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೭); ರುಧಿರದೊಳದ್ದರಿನ್ನೂರುರಸುಮಕ್ಕಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೪). ಇನ್ನೂರು: ಇನ್ನೂರು ಆಯ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೯ ಕ); ಅವನು ಆ ಹೊಲ ವನ್ನು ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಂಡು ಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ). ಇನ್ನೂರು: ಧಿಕ್ಕರಿಸಲ್ ಸಾಲ್ತು ನಾನಾ ಫಲ ವಿಲಸನದಿಂ ಕಾಡಿಯೂರಲ್ಲಿಯಿ [ನ್ನೂರ್] ವರ್ವರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಿ [ನ್ನೂರ್] ವರ್ವರ ವಿಧಿಲಸದಾಚಾರ ಸಂಪತ್ತಿ ಯಿ [ನ್ನೂರ್] ವರ್ವರ ದಾನೋದಾರಿಯಿ [ನ್ನೂರ್] ವರ್ವರ ವಿಮಳಯಶಶ್ರೀ ವಿಚಿತ್ರಂ ಪವಿತ್ರಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩-೫೦, ೫೨; 930). △ ಇನ್ನೂರು: ರವಿಕಯ್ಯ ಮೊದಲಾಗಿ ಇನ್ನೂರ್ವರ್ವರುಂ ಮಹಾಜನರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ (ಇಲ. XII, ೨೧೯-೨೦; 814); ಇನ್ನೂರು ಇನ್ನೂರು ವತ್ತು ದ್ರಮ್ಮ . . . ಪರದಾರ ಮಾಡಿ ದೊಡೆ ಇನ್ನೂರು ಇರ್ಪತ್ತನಾಲ್ವು ದ್ರಮ್ಮ (ಕೈಕರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬-೩೩; 872).

ಇನ್ನೂರ್ವರ್ = ಎರಡು ನೂರು ಮಂದಿ: ಅಂಗಭೋಗದ ಸತಿಯಿನ್ನೂರ್ವರಾತಂಗೆ (ಇಹರ. ದೇ. ೨೮-೧೮).

40 [ಇರ್ (ಎರಡು) + ನೂರು: / ತಮಿ. ಮಲ. ಇರುನೂರು; ಕೊಡ. ಇನ್ನೂರಿ; ತುಳು. ಇನ್ನೂರು; ತೆಲು. ಇನ್ನೂರು]

ಇನ್ನೆ (ನಾ). ಇಂದು; ಈ ದಿನ; ಈ ಹೊತ್ತು (?). 'ಇನ್ನೆವರಂ' ಪರಾ.

ಇನ್ನೆಗೆ = ಈ ದಿನಕ್ಕೆ; ಇದುವರೆಗೆ (?): ಏಸರವನೀ ಪಾರ್ಥ ನಮ್ಮೊಳು ವಾಸಿ ಪಂತವ ಮಾಡಲಿಂದಿಗೆ ಭಾಸುರದ ಚಕ್ರದೊಳು ಇನ್ನೆಗೆ ಸವರನೇ ಎಂದ (ಕೋಗಯ. ೧೨-೫೭). [? / ತಮಿ. ಇನ್ನೆ]

45 ಇನ್ನೆಗೆ 'ಇನ್ನೆಗೆಂ' ನೋ.

ಇನ್ನೆಗಂ, ಇನೆಗ, ಇನೆಗಂ, ಇನ್ನೆಕ, ಇನ್ನೆಗ(ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಈಗಿನವರೆಗೆ; ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ: ಭರತ ಯಯಾತಿ ಕುತ್ಸ ಪುರುಕುತ್ಸ ಪುರೂರವರಿಂದಮಿನ್ನೆಗಂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದ ಬಂದ ಶಶಿವಂಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬); ಕಮಲೆಯನ್ನೆಗಂ ಕುರುಮಹೀಪತಿಯೊಳ್ ನೆಲ ಸಿದ್ಧಂ (ಗದಾಯು. ೯-೪); ಅನ್ನೆಗಂ ಕಂಡ ಸಂಭ್ರಮಂ ಕಡೆಗೆ ಕನಸೋ ನಿರುತಪೋ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧). ಇನೆಗ: ೧. ದಿವಿಜರ್ ನಡು ಗಲ್ಲೊಡರಿಸುವನೆಗೆ ಜಟಾಸುರ ಹಿಡಿಂಬ ಬಕವೈರಿ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೭-೧೬). ಇನೆಗಂ: ೨. ಆ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ; ಆ ವರೆಗೆ; ಆ ತನಕ: ಇದಂ... ಪಾಲಿಸುಗೆ ವಾರ್ಧಿ ನಗಮುಳ್ಳನೆಗಂ (ಇಆ. XVIII, ೨೭೪-೪೦; ೨೨೪); ಕರಿ... ಜಿನನಂ ವಿನುತಂ ಕಾಣ್ಬನೆಗಂ ಕೂಳನೆ ತೋಡಿದುದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೨೬; 1007). ೩. ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ; ಆ ಮಟ್ಟಿಗೆ: ಗಗನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಯುಗ್ಮೋದಯ ಮೆಂದುಮಿಲ್ಲದುದಾದಪುದೆಂಬನೆಗಂ... ನಿಮಿರ್ಚಿದುದು ಕಣ್ಣೆ ವಿಯ ತ್ತಲ ಚಾರಣೋದಯಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೬); ಮೂಳೆಯಂ ದಬ್ಬುಕದಿಂದ ನುಗ್ಗುನುಜಾಯಪ್ಪನೆಗಂ ಬಿಡೆ ಬೀಸಿ ಪೊಯ್ದು (ಸು ಕು ಮಾ. ೭-೬); ಬಸಂತರಾಯನುಕುಂ ಸೊಕುಂ ಸೋರ್ದು ಬಯಲಪ್ಪನೆಗಂ ದಾಟಿ ಗೆಯ್ದು (ರಾಮಾ ಶ್ಲ. ೫೧-೧೯). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಸತಿಸಪ್ತಮಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಇರಲಾಗಿ; ಇರುತ್ತಿರು ವಲ್ಲಿ: “ಇನೆಗಮುದುಮನ್ನ ಮನ್ನೆಗಮಿನಮಲೊಡಂ ಸೊನ್ನೆವರಸು ಸತ್ಯರ್ಥ ದೆ ಕಾರ ನಿಜಸ್ಥಾನ ದೊಳಪ್ಪುವು” (ಶಮದ. ೨೪೬); ವಿಷಾದವ್ಯಾಪಾದಿತಚಿತ್ತರಾಗಿಸ್ಥನೆಗಂ... ಅಂಬರಚರನವನಿಗವತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೦ ವ); ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿ ಯಂತಿ... ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾನುಡಿಯದೆ ಬಿಕ್ಕನ್ನದೆ ಮಿಡುಕದಿದರ್ ರಂತಿರ್ಪನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೦). ಇನ್ನೆಕ: ೧. ಮಹೋಪಕಾರಕ ವಾದುದಿನ್ನೆಕ ವೈಪರೀತ್ಯವಿವಾಯ್ತು ನಿಮಿಷದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೫-೩೬). ಇನ್ನೆಗ: ೧. ಯಜ್ಞವು ವಿಸಾಲಳಿಯದೆ ನಡೆದುದಿನ್ನೆಗ ನಿಮ್ಮ ಕರುಣ ದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೩. ೧೧-೬); ಆಸುರರಾಜನಂ ವಿದಾರ್ ಕಲಿಗಳನ್ನೆ ಗರಿಯದೀ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೇಣ್ ವಿಧಿಕ್ಲವನಾ ದೃಷ್ಟಿ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೧೬-೧೭೨). [ಇನ್ನೆ + ಗಂ]

ಇನ್ನೆಬರ ‘ಇನ್ನೆವರಂ’ ನೋ.

ಇನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನೆಬರ, ಇನ್ನೆಬರ, ಇನ್ನೆವರೆ (ಅ). ಇದುವರೆಗೆ; ಈವರೆಗೆ: “ಇನ್ನೆವರೆಗಮಿನ್ನೆಗಮೆಂದುಂ ಇನ್ನೆವರಮೆಂದು... ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧); ಭಯಂಕರಾಟವಿಯೊಳಿನ್ನೆವರಂ ನೆಲಸಿದ್ಧ ಸೇದೆ ನೀಂ ಕರುಣಿಸಿದಾಗಳಲ್ಲದವರ್ಗಾಜದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೨); ಎಂದಿಗೆ ನಿನಗೆ ಸಾವಿಲ್ಲೆಂದಿದರ್ಯ್ ನಿನ್ನ ಮನದೊಳಿನ್ನೆವರಂ (ಗದಾಯು. ೭-೪); ಇವಂಗಿನ್ನೆವರಂ ಸ್ವರಜ್ಞಾನಮೇ ಪುಟ್ಟಿತಿಲ್ಲ (ಅದ್ವೈತ. ೨೭-೨೫). ಇನ್ನೆಬರ: ಕಾಳೆಗೆ ಕರ್ಣನ ಕೈದು ಭಂಡಾರಿಸಿದುದಿನ್ನೆಬರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೨೨); ಇನ್ನೆಬರ ಸೈರಿಸಿದ ಸೈರಣೆಯು ನ್ನತಿ ಕೆ ಗಿ ದು ಮಾರ್ಗವೆ (ತೂರರಾ. ೫-೩-೬೯). ಇನ್ನೆಬರ: ಅಜಾಯನಾನಿನ್ನೆಬರ ನಿನ್ನಯ ತೇಜನನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೩೯); ರಾಜ್ಯವನು ಕಾರವರು ತಾವನು ಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ನಡೆದುದಿನ್ನೆಬರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೩. ೧೧-೪೧); ಸೇತಿಯಲಿ ಸವದರಿನ್ನೆಬರ (ತೂರರಾ. ೬-೫-೨೦). ಇನ್ನೆವರೆ: ಸರಿಯದಾಗಿಯೇ ತೋಟುತಿಹುದಿನ್ನೆವರೆಯುಂ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೪-೩೮).

[ಇನ್ನೆ + ವರಂ. / ತಮಿ. ಇನ್ನೆವರೈಕ್ಕುಂ, ಇನ್ನೆವರೈಯುಂ]

ಇನ್ನೆವರೆ ‘ಇನ್ನೆವರಂ’ ನೋ.

ಇನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಇನ್ನೆವರಂ: “ಇನ್ನೆಗಂ, ಇನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನೆವರೆಗಂ... ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ್” (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೬೭);

ಇನ್ನೆವರೆಗಂ ಯಾತವ್ಯರುಮಾಜ್ಞಾ ವಿಧಾನಸ್ಥಾನರುಮಪ್ಪ ನ ಮೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೫ ವ); ಭರತಾನ್ವಯದೊಳಿನ್ನೆವರೆಗಂ ಗೋತ್ರಕಲದ ಮೆಂಬುದಾದುದಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ ವ); ಕತೋರವಾಣಿಗಳಂ ಘಾತಿಸುತಿದ್ವಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೩).

[ಇನ್ನೆ + ವರೆಗಂ]

ಇನ್ನೊಂದು ‘ಇನ್’ ಪರಾ.

ಇನ್ನೊಬ್ಬ ‘ಇನ್’ ಪರಾ.

ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ‘ಇನ್’ ಪರಾ.

ಇನ್ನೊರ್ವ ‘ಇನ್’ ಪರಾ.

ಇನ್ನರ್ (ನಾ). ಇಷ್ಟುಜನರು (?): ಕಸವಯ್ಯ ಅಕ್ಕೋನ ಬೆಸದೊಳ್ ಮಜುವಕ್ಕದ ಮುಟ್ಟಾಡಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಇನ್ನರಂ ಕೊಂದು ತಾನುಂ ಸಗ್ಗಿ ಯಾದನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೯-೭; ೨೦೨). IP ಈ ಶಬ್ದ ‘ಇನಿಬರ್’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [< ಇನಿಬರ್]

ಇನ್ನತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿರಿಊರ ರಾಮಾಗನು ಮಾರಸಿಜ್ಞ ಇನ್ನತೂರ ತುಲುಗೊಳಿ ಸತನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೩೮-೪; 1000). [ಇನ್ನತು + ಊರ್]

ಇನ್ನ ‘ಇಂಬು’ ನೋ.

ಇಪಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಪಗೊಂಡನ ಒರೆಯೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗಿ ಪಳ್ಳಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಕುಗ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೮; 1020). [ಇಪ ? + ಗೊಂಡ (< ಗಾವುಂಡ)]

ಇಪ್ಪ ‘ಇರ್’ ಪರಾ.

ಇಪ್ಪಪ್ಪ (ನಾ). ಎರಡೂ ಕಡೆ; ಉಭಯ ಪಕ್ಷ: ಲೀಲೆಯಿಂ ನೋಡಿ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಜಗಳಮಂ ಮೇಲೆ ಯಿಪ್ಪಪ್ಪದೊಳಗಿಂದ್ರಸೂರ್ಯಾದಿ ಗಳಿಗಂ ವಾದಮಾಗಿದುದು (ತುರಂಗ. ೬೮-೮).

[ಇರ್ (< ಎರಡು) + ಪಕ್ಷ]

ಇಪ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ಇಮ್ಮಡಿ; ಎರಡರಷ್ಟು: ನಿನಗೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಟ್ಟು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಇರ್ (< ಎರಡು) + ಪಟ್ಟು]

ಇಪ್ಪಟ್ಟು (ಅ). ಈಗ: ಇಪ್ಪಟ್ಟು ಯಾಕೆ ತಡೀಬೇಕು (ಮುನಿಮಾ. ೬೧); ಇಪ್ಪಟ್ಟೆಗೆ ಚಿನ್ನಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [< ಇದು + ಪಟ್ಟು?]

ಇಪ್ಪಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ಹಣ: ಕೊಳಗವಾಹಿಯಾಗಿ ಪೊಂಗಿ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣ ವೃದ್ಧಿಯಲು ಕೊಣ್ಣು ಗದ್ಯಾಣಂ ನೂಣ ಎಪ್ಪತ್ತಮೂಜು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೮-೨೩; 1153); ಮೂಜು ವರಹನೂ ಯಿಪ್ಪಣ ಹಾಗದ ಭೂಮಿಯನೂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೮೫-೧೮; 1162); ನವರತ್ನಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯ ಗದ್ಯಾಣ ನೂಣಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೭೯; 1382); ಅಪ್ಪಂತ ಹೆಣ್ಣಾಗಬೇಕು ಇಪ್ಪಣ ಅಡ್ಡ ತೆರವಾಗ ಬೇಕು (ಗಾದ). [ಇರ್ (< ಎರಡು) + ಪಣಿ]

ಇಪ್ಪತ್ತು ‘ಇರ್ಪತ್ತು’ ನೋ.

ಇಪ್ಪತ್ತು ‘ಇರ್ಪತ್ತು’ ನೋ.

ಇಪ್ಪದರ (ನಾ). ಎರಡು ಪದರ: ಪ್ರಾಣಿಯು ಇಪ್ಪದರದ ಜೀವಿಯೆ? (ಪ್ರಾಣಶಾ. ೧೫). [ಇರ್ (< ಎರಡು) + ಪದರ]

ಇಪ್ಪದಿಂಬರು ‘ಇರ್ಪತ್ತು’ ಪರಾ.

ಇಪ್ಪನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಈ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ; ಈ ಸಿದ್ಧತೆ (?): ಇಲ್ಲವೈ ಯಿಪ್ಪನ್ನಿಕೆಯ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಜಗಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನೆಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿಹೆ ನೀನು (ಜಿನಭಾ. ೧೩-೨೬). [< ಇದು + ಪನ್ನಿಕೆ]

ಇಪ್ಪಯಣಿ (ನಾ). ಈ ಪ್ರಯಾಣ: ಸಾಲ್ಕೊಳಿಸುತಿಪ್ಪಯಣವನ್ನೆಸ ಗಿರೆನುತೊಡನೆ (ಪರಶು. ೪-೫೨). [< ಇದು + ಪಯಣ]

ಇಪ್ಪಲ 'ಇರ್ಪಲ' ನೋ.

ಇಪ್ಪಸರ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆ; ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವ: ಕುಸುರಿದಜಾದನು ಕರಿಘಟಿಯನಿಪ್ಪಸರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬-೪೦); ಇಪ್ಪಸರದೊಳವಿಂದು ಮುಸುಕಲ್ಪತಪ್ಪ ಕೆಂಪೆನ ಬಂಧಕಿಯು (ನಾಗಕು. ೩೨-೧೦).

[ಇರ್ಪ (< ಎರಡು) + ಪಸರ]

ಇಪ್ಪಳ್ಳ (ನಾ). ಈ ಹಳ್ಳ: ಇಪ್ಪಳ್ಳದಿಂದ ಕೆಳಗಣ ಪರಲಾಲ (ಎಇ. X, ೬೭-೮೪; 892).

[< ಇದು + ಪಳ್ಳ]

ಇಪ್ಪಾನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಹಾನೆ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಹಾನೆ ಯಿಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಯ ನಯವೇದ್ಯಕೆ (ಸಾಇವ. ಉಡುಪಿ. ೩೧೭-೯; 1422); ಒಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಇಪ್ಪಾನೆ ಉಪ್ಪೋ (ಗಾದ. ೪೯೦).

[ಇರ್ಪ (< ಎರಡು) + ಪಾನೆ]

ಇಪ್ಪಾರು (ನಾ). ಎರಡು ಹಾರು, — ಸೂರು: "ಇಪ್ಪಾರು ಜಾವಣಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೋಡೆಯ ತ್ರಿಕೋನಾಕಾರದ ಭಾಗ; ಚಂದಾಯ" (Gable. ಇಂಕನ). [ಇರ್ಪ (< ಎರಡು) + ಪಾರು]

ಇಪ್ಪಾಲು (ನಾ). ಎರಡು ಪಾಲು; ಇಮ್ಮಡಿ: ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದ ವರ ಮೇಲೆ ಮುಯ್ಯತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರತಿಹಿಂಸಾನಲವು ಇಪ್ಪಾಲು ಉಜ್ವಳಿಸಿದೆ (ಕೋಹಿನೂ. ೨೬).

[ಇರ್ಪ (< ಎರಡು) + ಪಾಲು]

ಇಪ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಹಿಡಿ, — ಮುಷ್ಟಿ: ಕಪ್ಪಡಿಗನಂತಾದೆ ನೆನುತಜನಿಪ್ಪಿಡಿಯಲೊತ್ತಿದನು ಬಸುಜನು ನೋಡಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೩-೪೨). ೨. ಎರಡು ಹಿಡಿ: ಮುಸುಕಿನ ಮನುಷ್ಯನ ಇಪ್ಪಿಡಿಯ ಖಡ್ಗವು... ಮೇಲೇರಿ ಕೆಳಗಿಳಿದುದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ದಡದ ಮೇಲೆ ನಿಂತವರು ಕಂಡರು (ಯೋಧರು. ೧೨೮).

ಇಪ್ಪಿಡಿಯಕತ್ತಿ = ಎರಡು ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಕತ್ತಿ: "ಎರಡು ಕೈಯಿಂದಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾದ ಕತ್ತಿ; ಎರಡು ಹಿಡಿಯ, ಇಪ್ಪಿಡಿಯ, — ಕತ್ತಿ" (Two handed sword. ಇಂಕನ).

[ಇರ್ಪ (< ಎರಡು) + ಪಿಡಿ]

ಇಪ್ಪಿಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹಿಡಿಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿ; ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿ: ಅಸಿಧಾರೆಗಳನಿಪ್ಪಿಡಿವಿಡಿದು ಜೋಲುತ ದುರಂತಚರಿತ್ರ ರೊಪ್ಪಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೧೫). [ಇಪ್ಪಿಡಿ + ಪಿಡಿ]

ಇಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕಳಚು; ಬಿಚ್ಚು.

ಇಪ್ಪೆತೆಗೆ = ಬಿಚ್ಚೆತೆಗೆ: ವಾಹಕರ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವದಿಂದ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಯ ನೇಣನೊಯ್ಯನಿಪ್ಪೆತೆಗೆದು ಝಂಕಾರದ ಸುಸಿರಿಕೆಯಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೭-೯೩ ವ). [← ತೆಲು. ಇಪ್ಪು, ವಿಪ್ಪು]

ಇಪ್ಪು (ನಾ). ನೋಣ: "ಇಪ್ಪುನೊಳದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಟ. ೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಈ; ಮಲ. ಈಚ್ಚ; ತೆಲು. ಈಗ]

ಇಪ್ಪುದು 'ಇರ್ಪ' ಪರಾ.

ಇಪ್ಪುರಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಹುರಿ, — ಎಳೆ; ಎರಡು ಹುರಿಯುಳ್ಳದ್ದು: ಚಿಪ್ಪಿಗರಪೋಲವಯವಂಗಳನಿಪ್ಪುರಿಯ ನೇಣನಲಿ ಹೊಲಿ ವರು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೪೧); ಇಪ್ಪವಳ ಬಿಟ್ಟು ತನಗೊಪ್ಪುವಳ ನೆರೆದಿ ಹರೆ ಇಪ್ಪುರಿಸುಲಿಯು ಹಜಾದಂತೆ ತನ್ನನು ಅಪ್ಪುವಳು ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೮೯). ೨. ಎರಡು ಭಾಗ: ತಪ್ಪದಹುದುಡೆಂದುದಕ್ಕೆ ಮಹಾಪ್ರಸಾದವೆನುತ್ತ ಹಂತಿಯನಿಪ್ಪುರಿಯ ಮಾಡಿದರು ದೇವಾಸುರರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೮-೯-೩೦). 'ಮುಪ್ಪುರಿ' ಪರಾ.

[ಇರ್ಪ (< ಎರಡು) + ಪುರಿ]

ಇಪ್ಪುರುಷ 'ಇರ್ಪುರುಷ' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆ 'ಇರ್ಪೆ' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮೆಲುಕು.

ಇಪ್ಪೆಹಾಕು = ಮೆಲುಕು ಹಾಕು: ರೆಪ್ಪೆ ಹಂದಿದರೆ ಇಪ್ಪೆಹಾಕು ವುದು ಬಿಟ್ಟೀತೆ (ಗಾದ. ೪). [?]

ಇಪ್ಪೆ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಅಸ್ತಿತ್ವ: ಸ್ವಸ್ಥದನುಭವದಂತೆ ಸಂಸಾರವಿದು ಮೃಷೆ ಹುಚ್ಚುಮುಂಡೆ ಇಪ್ಪೆಯು ಚಂದ್ರಾರ್ಕವೆಯೆಂದು ಯೆಂಬೆಯೊ ಹುಚ್ಚುಮುಂಡೆ (ಚಿದಾವ. ೨೦-೬).

[ಇರ್ಪ + -ಪೆ? / ತಮಿ. ಇರಪ್ಪ; ಮಲ. ಇರಿಪ್ಪು]

ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್ 'ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೆಗಲನೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭತ್ತ: ನಾನಾಶಾಲಿ ಕಟವೆ ಮೆಣಸಿಗೆ ಕೇಸರಿವೆಸರಿಪ್ಪೆಗಲನೆ ಶಾಲಿ ವಿಶೇಷಂ (ನಳಚಂ. ೬೨೩). [ಇಪ್ಪೆ (< ಇರ್ಪೆ) + ಕಲನೆ]

ಇಪ್ಪೆಜಿಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಜಿಡ್ಡು. ೨. (ಅಲಂ) ಇಪ್ಪೆಯ ಜಿಡ್ಡಿನಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವ (ಉಕ).

[ಇಪ್ಪೆ (< ಇರ್ಪೆ) + ಜಿಡ್ಡು]

ಇಪ್ಪೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಬೀಜದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: ಇಪ್ಪೆಯೆಣ್ಣೆ ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆತ್ತ ತುಪ್ಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೆತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ದೀಪವುರಿಸಲು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಇಪ್ಪೆ (< ಇರ್ಪೆ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಇಪ್ಪೆಹಿಂಡಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಬೀಜದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಹಿಂಡಿ: ಇಪ್ಪೆ ಹಿಂಡಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗೊಬ್ಬರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಇಪ್ಪೆ (< ಇರ್ಪೆ) + ಹಿಂಡಿ]

ಇಪ್ಪೊತ್ತು 'ಇರ್ಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಇಪ್ಪೋಳ್ 'ಇರ್ಪೋಲ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೋಳು 'ಇರ್ಪೋಲ್' ನೋ.

ಇಪ್ಪೋಳುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳಿ ಬಿಸುಡು: ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದರೆ ವಿಟರಿದೆಯನಿಪ್ಪೋಳುಗಳೆವುಗುರುಗಳ ಬಿಂಕದ ಬಾಲೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೮-೫). [ಇಪ್ಪೋಳು (< ಇರ್ಪೋಲ್) + ಕಳೆ]

ಇಬಟಿ 'ಇಬ್ಬಿಡೆ' ನೋ.

ಇಬಿಡಿ 'ಇಬ್ಬಿಡೆ' ನೋ.

ಇಬಿನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ (ಮೈಟಿ. ೧೫-೨೮೩). [?]

ಇಬಿಕೆ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಸ್ತ್ರೀಯ ವರ್ಗೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಘನಮೆನಿಸಲುಂಬ ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆ ಹಣೆ ಗಲ್ಲಯಿನಿತಗಲಮಾದ ಗಜ ಮದದ ಕಂಪು ಕೊನರ್ವ ತನುಜಲದ ಸುಮ್ಮನಿಸುವೀರಾಣು ಬೆರಳಿನ ಲಜ್ಜೆ ದಾಣದವಳಿಬಿಕೆಯಬಲೆ (ಜನವ. ೩-೨೧); ವಡಬೆಯಿಬಿಕೆ ಹಯನು ಬೆರಸಿ ಕಡೆಗೆ ವ್ಯಷನು ಯಾಯೆರಡು ನಿರಾಸಿಸುವಡೆ ನೀ ಚರತವು ಅಧಮವೂ (ಜನವ. ೩-೨೩). [< ಸಂ. ಇಬಿಕಾ]

ಇಬ್ಬಿ (ನಾ). ಕಿರುಬ: ಹುಲಿಜಾತಿ: ಹುಲಿ, ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಕಿರಬ, ಇಬ್ಬಂದಿ, ದೊಡ್ಡ ಇಬ್ಬ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [?]

ಇಬ್ಬಿ (ನಾ). ೧. ಹಣವಂತ; ತ್ರೀಮಂತ: ಇಭಪತಿಯನೇಷು ವೈಶ್ಯ ಪ್ರಭು ಪೊನ್ನಂ ರಾಶಿಮಾಡಿ ರಾಗದೆ ನೋಡುತ್ತ ಭಿನ್ನತನಾದೆಸೆಯವರ್ಗಳ ನಭಯಂ ತಾಂ ಕಾಣದನಿತನೊಡೆಯವನಿಬ್ಬಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೫-೩೧). ೨. ಒಂದು ಕುಲದ ಹೆಸರು: ಇಂತಪ್ಪ ಮೂಜುಂ ಕುಲಪದವಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟಿಬ್ಬ ಕುಲದಾತಂ [ಪಾಠಂ. ಮೂಜುಂ ಪದವಿಗಳೊಳ್ ಇಬ್ಬಪದವಿಯುಳ್ಳಾತಂ] ಸೂರದತ್ತನೆಂಬಂ ಪರದಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೬-೩೧ ವ).

[< ಸಂ. ಇಬ್ಬಿ]

ಇಬ್ಬಂದಿ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆ ಆ ಕಡೆ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಈ ಕಡೆ ಇರುವ
ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅತ್ತ ಇತ್ತ ತೂಗಾಡುವವನು: ನಂಬಿದರನು ತಂದೆ ನಂಬಿ
ದನು ಪ್ರಹ್ಲಾದ ನಂಬಿಯು ನಂಬಿದಿರುವಿಬ್ಬಂದಿ ನೀನು (ಮಂಕುಕ.
೪೮೫). ೨. ಉಭಯ ಲಿಂಗಿ; ಹೆಣ್ಣು, ಗಂಡು ಎರಡೂ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿದ್ದು
ಯಾವ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಸೇರದ ಪ್ರಾಣಿ. ೩. ದಡ್ಡ; ಮಂಕ; ಬುದ್ಧಿ
ಗೇಡಿ. ೪. ಸಂಕರಜಾತಿ; ಮಿಶ್ರತಳಿ; ಭಿನ್ನವಂಶಗಳ ಕೂಟದಿಂ
ದಾದ ಬೆರಕೆಯ ಸಂತತಿ: ಕರುಣವಿಲ್ಲದಲಿಮ್ಮವಂಶವ ನೆರವಿದಿರಿ
ನೀರಲ್ಲಿ ಆಗಿದುರುತ್ತರವು ಏನಾಯ್ತು ಬಿಬ್ಬಂದಿಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತಿರೆ
ದಿರೋ ನೀವೇನು ಪಾಂಡವತರಳರೋ (ಜಿನಭಾ. ೮೪-೯೧); ಇಬ್ಬಂದಿ
ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದಾನೆ
(ಮನೋನಂ. ೧೮೪). ೫. ಹುಲಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ವನ್ಯವೃಗ:
ಕಿರಬ, ಇಬ್ಬಂದಿ, ದೊಡ್ಡ ಇಬ್ಬ (ಸಮ್ಮನು. ೨೩೯). ೬. ಉಭಯ
ಸಂಕಟ; ಪೇಚು: ಅವನ ಕೆಲಸ ಇಬ್ಬಂದಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಪ್ಪನ್ನಿ; ತೆಲು. ಇಬ್ಬಂದಿ]

ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ವರ್ತಿಸುವವನು:
ಒಬ್ಬಾರ್ಗಟ್ಟಿಡಿಗೆ ಇಬ್ಬಾರುಣ್ಣಲುಬಹುದೆ ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ ಬಣಜೀಗ
(ಜಗೀತ. ೨೭); ಒಬ್ಬಳನು ಅಳಿಸಿದ ಒಬ್ಬಳನು ನಗಿಸಿದ ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ
ಜವರಾಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೨೩). [ಇಬ್ಬಂದಿ + ಕಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಇಬ್ಬಕುಲ, ಇಬ್ಬಕುಳ (ನಾ). ವರ್ತಕ ವಂಶ; ವರ್ತಕ ವಂಶದಲ್ಲಿ
ಹುಟ್ಟಿದವನು (?): ಇಂತಪ್ಪ ಮೂಱುಂ ಕುಲಪದವಿಯೊಳ್ಳಿಗಟ್ಟಿಬ್ಬ
ಕುಲದಾತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಱುಂ ಪದವಿಗಳೊಳ್ ಇಬ್ಬಪದವಿಯುಳ್ಳಾತಂ]
ಸೂರದತ್ತನೆಂಬಂ ಪರದಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೬-೩೧ ವ). ಇಬ್ಬಕುಳ:
ಕಂದಿರೆ ಮನೋಜನಿಭನಂ ಕಂದಿರೆ ನೆಗಳ್ಳಿಬ್ಬ ಕುಳನನಿರ್ಮುಳನಂ
(ಜೀವಸಂ. ೧೧೪-೪೭). 'ಇಬ್ಬಕುಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಇಬ್ಬಕುಲ]

ಇಬ್ಬಕುಳ 'ಇಬ್ಬಕುಲ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗಿ ಸೀಳು: ಜಗದುಪತಿಯನು ನೋಡಿ ಕೆನ್ನೆಗೆ
ತೆಗೆದು ಸಂದೋಹದ ಸರಳಲಿಬ್ಬಗಿವುತಿರೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೨೪).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಗಿ]

ಇಬ್ಬಗಿ 'ಇರ್ಬಗಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡಿ ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು:
ಜಲನಿಧಿಯನುಜಿ ಕುಡಿಸ ವಡಬಾನಲನ ನುಂಗುವ ನೆಲವನಿಬ್ಬಗಿಗಳೆವ
[ಪಾಠಾಂ. ಗಳೆವ]... ಬಲಾನ್ವಿತಭಟರ ನಳನರ್ಬುದವ ತೋಪುಸಿದ
(ತೂರಾ. ೪-೭-೧೯). [ಇಬ್ಬಗಿ (< ಇರ್ಬಗಿ)] + ಕಳೆ]

ಇಬ್ಬಗಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಹೋಳು ಮಾಡು, —ತುಂಡಾಗಿರು:
ಅದ್ರಿವಲ್ಲಭನ ತನುವನಿಬ್ಬಗಿಗೈದು ತಾರಕನ ದೇಹಮಂ ಚಿನಕಡಿಯ
ನಿರದೆ ಮಾಡಿತು ಶಾಂಭವಾಸ್ತ್ರಂ (ಚಿಬ್ಬ. ೪೦-೩೧).

[ಇಬ್ಬಗಿ (< ಇರ್ಬಗಿ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಕೈ)]

ಇಬ್ಬಗಿ 'ಇರ್ಬಗಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗೈ 'ಇರ್ಬಗೈ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಮನಸ್ಸು
ಹಂಚಿ ಹೋಗಿರು. 'ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಇಬ್ಬಗೈ (< ಇರ್ಬಗೈ) + ಕೊಳ್]

ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಾಯೊ
ತಂಗಿಯೊ ಎನಿಸ ಶುಚಿಯ ಸಾಮ್ಯದ ಸೊಬಗು ಪ್ರೇಯಸಿಯ ಕರೆವೊ
ಲಾತುರವಡಿಸ ಬೆಡಗು ಈಯೆರಡು ಸಮದ ರುಚಿ ನಿನ್ನನಿಬ್ಬಗೆಗೊಳಿಸೆ
ಧೈಯ ನಿನಗಾವುದೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೪೫೩). [ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಇಬ್ಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎರಡು ದಾರಿ: ಹರಯೋಗಮಂ ಮಾಡುವಂ ಸ್ಥೂಲ
ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳು ಭರಿತನಾಗಿಹ ಶಿವನಿಬ್ಬಟ್ಟಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಶಿವನೀರ್ಬ
ಟ್ಟಿಯಂ] ಕಟ್ಟಿ ಹರುಷದಿಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತಿಪ್ಪಾತನೈಕ್ಕಮಂ ಕೂಡಿ ಶಿವ ತಾ
ನಪ್ಪನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೧೪). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಟ್ಟಿ]

ಇಬ್ಬಡಗ (ನಾ). = ಇಬ್ಬಡಗಲು: ಕೋಳಾರ ಬಟ್ಟಿಯಿಂ ಪಡುವ
ಮತ್ತರು ೩೦ ಚಜಗ ಪೊಲದಿಂ ತೆಂಕ ಕರುನಮಾಳದ ಇಬ್ಬಡಗದ ಹಾಳ
ಮತ್ತರು ೧೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೬-೨೭; 1099). [?]

ಇಬ್ಬಡಗಲು (ನಾ). ಬಡಗಲ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕ: ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ಇಬ್ಬಡ
ಗಲು ಮೊದಲೇರಿಯಲು (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೭-೫೮; 1232).

ಇಬ್ಬಡಗಲಾಗು = ಬಡಗಲ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿರು: ಧಾರಾ
ಪೂರ್ಬಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯ ತೆಂಕವೊಲದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಡ್ಡದಾರಿಯಂ
ಬಡಗಲಿಬ್ಬಡಗಲಾಗಿ ಹಿರಿಯಕೋಲ ಮ ೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೪-೧೪;
1217). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಡಗಲು (< ಬಡಗಲ್)]

ಇಬ್ಬಡ್ಡಿ (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು; ಇಮ್ಮಡಿ: ನಿಬ್ಬರದ ಪುಣ್ಯ ಇಬ್ಬಡಿ
ಫಲಿಸಿತು ಒಬ್ಬರೇನಜುವರು ಶಬ್ದಗಾಗೋಚರ ದರ್ಭಶಯನನಾದ ವಿಜಯ
ವಿಠಲರೇಯ (ಶೀರ್ಷಮ. ೨೨೯-೧). [< ಇರ್ಬಡ್ಡಿ]

ಇಬ್ಬಡ್ಡಿ 'ಇಬ್ಬಿಡೆ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಣಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಂಗಡ, —ಭಾಗ: ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಲ್ಲಿ
ಇಬ್ಬಣವಾದೀತು (ಕುಡಿಕಾ. ೪೦); ಇಬ್ಬರೂ ಅಂದ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬಣ
ಇದ್ದದ್ದೇ; ಇನ್ನೇನು ಆ ಇಬ್ಬಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಕಾರವಿರಬೇಕು (ಕಮನ.
೧೪೬); ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಣ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ (ಗಲಿಪ್ರ. ೫೨). ೨. ಉಭಯ
ಸಂಕಟ; ಪೇಚು: ಅವನು ಇಬ್ಬಣದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ).
೩. (ಮದುವೆಯ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕಡೆಯ) ಎರಡು ಪಂಗಡ
ದವರು: ತಿರುಪತಿಯ ವೆಂಕಟೇಶನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ. ಇಬ್ಬಣ
ದವರೂ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗುವುದಾಯಿತು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೨).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಣ]

ಇಬ್ಬಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಣವೆ (?): ಕದ್ಮೂ ಕಡಲೆ ತಿಂದು
ಇಬ್ಬಣಿಬ್ಬಣಿ ಹುಲ್ಲಿಂದು ಕದ್ಮೂ ಹೋಗನ್ನೆ ಬಸವಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿ ಬಾ.
೨೯-೧೭). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಣ (< ಬಣವೆ)]

ಇಬ್ಬತ್ತಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬತ್ತಿ. 'ಇಬ್ಬತ್ತಿದೀಪ' ಪರಾ.

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬತ್ತಿ]

ಇಬ್ಬತ್ತಿದೀಪ (ನಾ). "ಎರಡು ಬತ್ತಿಗಳು ಉರಿಯುವ ದೀಪ" (Duple
lamp. ಇಂಕನಿ). [ಇಬ್ಬತ್ತಿ + ದೀಪ]

ಇಬ್ಬದಿ 'ಇರ್ಬದಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬನಿ, ಇಬ್ಬನ್ನಿ (ನಾ). ಮಂಜಿನ ನೀರಿನ ಹನಿ; ಹಿಮ: ಮುಚ್ಚಿ
ಮುಸುಕಿದಿಬ್ಬನಿಯ ನುಣ್ಣಿನಿಗಳ್ (ಉಡುಪಿ. ೪-೩೧); ಬೆರಳುದ್ದ ಮಾಡ
ನಾರಳ ದಂಟ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪಿರಿದು ಮಘಮಘಪ ತಳಿದುಪ್ಪಮಂ ಹೊಯಿದು
ಕೊಂಡಿರುಳಿಬ್ಬನಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಘಟ್ಟಿಹೊಸಿಯಾದುದಂ ತಂದುಕೊಳವೆಗಳನೊ
ಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೨); ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಂಡ ಇಬ್ಬನಿ ಇಂಗುವಂತೆ
ನನ್ನ ದುಃಖವೆಲ್ಲಾ ಇಂಗಿಹೋಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೪೪). ಇಬ್ಬನ್ನಿ:
ಉಗಿಯು ಮಂಜು ಮೋಡ ಇಬ್ಬನ್ನಿ ಮಳೆ ಇವುಗಳ ರೂಪದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿ
ಗೋಚರವಾಯಿತೆಂದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೬೯); ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು
ತಿಂಗಳು ಇಬ್ಬನ್ನಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬);
ಘನವಾದ ಕಾನನದ ಭೂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೃನ್ನಿ ಸುರಿವಂತೆ (ರಘುವಂ. ೧೭೬);
ಇಬ್ಬನ್ನಿ ತೊಳೆದರೂ ಹಾಲುಮತ್ತಿದಾ ಕವಳಿ ಕಂಟಿಯಾ ಹಣ್ಣು
(ನಾದಲೀ. ೫೮-೧೫). [ಈರ್ಕ್ಕ (< ನೀರ್) + ನನ್ನಿ]

ಇಬ್ಬನೆ(ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ(ಮೈಟಿಗ. ೨೩-೪೧೮). [?]

ಇಬ್ಬನ್ನಿ 'ಇಬ್ಬನ್ನಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬರಿ 'ಇರ್ಬರಿ' ನೋ.

ಇಬ್ಬರು 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಳ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಒಂದು ಅಳತೆ : ತಿಲಂ ನಿಸ್ತೈಲಮಾ

ಗಿರ್ಪೊಡೊಬ್ಬಳ ಮೇಣಬ್ಬಳಮಣ್ಣೆಯಪ್ಪೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೭);

ಎಣ್ಣೆ ಹತ್ತುಕೊಳಗದ ಇಬ್ಬಳ ಪಳವಳಿಗೆಯ ಪಕ್ಕಾನ್ನಕ್ಕೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು

(ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೧-೫೮; 1276); ನಿಚ್ಚಲಾರ್ಜಿಸಿ ತಂದ ಭತ್ತವು

ವೆಚ್ಚಕ್ಕಿಬ್ಬಳವಾಗಿ ಕುಂದವು ಹೆಚ್ಚುವದಜಂ ಜಂಗಮಾವಳಿಗೊಲಿದು

ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸಪ. ೨೯-೯); ಉಸರಿಗೆಯೆಂಟುನೂಪವೇ ಪಾತ್ರವಿನಿ

ಪಿಬ್ಬಳಂ ದ್ವಿಗುಣಿಸಲ್ಪೆವತ್ತಯೇಳು ಸಾವಿರದ ಅರ್ನೂಜಾದೊಡಂ

(ವೀಶ್ಯಪ. ೭-೧೦-೭೨). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಳ್ಳ (< ಬಳ್ಳ)]

ಇಬ್ಬಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳ ಅಕ್ಕಿ : ಪರಿಚಾರಕಮೊಳ್ಳೆಯಂಗಿಬ್ಬಳ

ಕ್ಕಿಯ ಕೂಳಯಿಕ್ಕೊಡುಗ ಗಡ್ಡೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೮; 1170).

[ಇಬ್ಬಳ + ಅಕ್ಕಿ]

ಇಬ್ಬಳಮೂಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಮೂಲೆ (?) : ನಾನಾಧಾನ್ಯ

ಯೀರಾಯ ಪ್ರತಿಪಂಡುಗ ಒಂದಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬಳಮೂಲೆಯ ಸ್ವಾಮ್ಯದ

ವಿವರ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೭೮; 1382). [ಇಬ್ಬಳ + ಮೂಲೆ ?]

ಇಬ್ಬಳಿಗೆ (ನಾ). (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ) ಎರಡು ಬಳ್ಳದ ಅಳತೆ, —ಪಾತ್ರೆ :

ಇಬ್ಬಳಿಗೆ ಭೂಮಿ ಒತ್ತೆ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). [ಇಬ್ಬಳ + -ಇಗೆ]

ಇಬ್ಬಾಗ 'ಇರ್ಭಾಗ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಣಿ (ನಾ). (?) : ಮಧ್ಯಾತ್ಮ ಮಳೆ ಹೊಯ್ದು ಇಬ್ಬಾಣಿ ಕೆರೆ ತುಂಬಿ

ಮಗ್ಗು ಕಸೂರಿ ತೆರೆ ಹೋದು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೪೧). [?]

ಇಬ್ಬಾಯ್ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಯ್ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಯಿ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಯಿಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಾಯಿಗಳುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಗಂಡ

ಭೇರುಂಡೆ (?). [ಇಬ್ಬಾಯಿ (< ಇರ್ಬಾಯ್) + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ)]

ಇಬ್ಬಾರ (ನಾ). ತಿಗಳರ ಭಾಷೆ : ತಿಗಳರು -ಇವರು... ತಮಿಳನ್ನು

ಹೋಲುಪಂಥ ಇಬ್ಬಾರವೆಂಬ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವರು (ಕರ್ಭಾಗ. ೧೪೪). [?]

ಇಬ್ಬಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಸಾಲ ಬಕುಳ ಕರಂಜ

ಕಮ್ಮರ ಬೇಲ ಬೇವಿಬ್ಬಾಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಡಲೆ, ಪ್ಪೆಡೆ, ಬ್ಬೀಡೆ, ಬ್ಬಟ್ಟಿ]

ತೇಗರುಟಾಳ ತಂಡಸ ತಡಸಿ ತಗ್ಗಿಲು ತದಿಕು... ಮೊದಲಾದ ವನಭೂ

ಜಾಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೮-೧೮). [?]

ಇಬ್ಬಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು : ಇಬ್ಬಿಡದ ಮರದ ತಿಗುಡು,

ಮೇಷಶೃಂಗಿಯ ಮರದ ತಿಗುಡು; ಕೆಂಬಲಿಯ ತಿಗಡೆ... ಇಷ್ಟು

ಔಷಧಿ ಸಮನಾಗಿ ಕೂಡಿ (ವಸ್ತಿನಿ. ೧೫೨). [?]

ಇಬ್ಬಿದಿರು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರು; ಲಾಳದಕಡ್ಡಿ (?)

(ಮೈಟಿಗ. ೫೯-೧೧೮೨). [< ಈರ್ಕ್ಕ < ನೀರ್ + ಬಿದಿರು (< ಬಿದಿರ್ಕ್ಕ)]

ಇಬ್ಬೀಡು (ನಾ). ಎರಡು ಬೀಡು; ಎರಡು ಸಾರಿ ಕಾಯಿ ಬಿಡು

ವುದು : ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ (ನೇ) ಬಾಯಿ ಬಿಡುತಾವೆ ಇಬ್ಬೀಡ ಗಬ್ಬದಾ ಹೊಂಬಾಳೆ

ನಡುಗ್ಯಾವೆ (ನಾಪದ. ೧೮). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬೀಡು]

ಇಬ್ಬೀಡೆ, ಇಬಟೆ, ಇಬಡಿ, ಇಬ್ಬಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಬೀಟೆಮರ : ಬದರಿ

ಬೆಳಲಿಬ್ಬೀಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಬ್ಬೀಡೆ] ಬಿಗ್ಗಲಿ ಬಿದಿರು ಬೆಳಲರುಟಾಳವಿವು

ನೋಡಿದಿನಲಿ ಬೇಜಿವೆ ಮುಹೀಜಗಳರಸಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೬);

ಕಿಕ್ಕಿಜುವ ಮಾವು ಮಾದಳನಿಕರ ಬೀಳಲಿಬ್ಬೀಡೆ ಘನ ಸೋವೆವರ್ಗಾ

(ರುಕ್ಕಾಂಗ. ೧೦-೩). ಇಬಟೆ : ಜಾಲಿ, ತೇಗು, ಮುತ್ತಿ, ಹೊನ್ನೆ, ಇಬಟೆ

ಮುಂತಾದ ಇಮಾರತೀಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮರಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭೭).

ಇಬಡಿ (?). ಇಬ್ಬಿಡ್ಡಿ (?). [ದೇ. II ತೆಲು. ಇಬ್ಬಡ, ಇಬ್ಬಿಡ]

ಇಬ್ಬಿಡ್ಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೌತೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಬಳ್ಳಿ

(?). 'ಇಬ್ಬಿಳ್ಳೆ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಇಬ್ಬಿಡ್ಡು]

ಇಬ್ಬಿಡ್ಡು ಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸೌತೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಬಳ್ಳಿ (?).

[ಇಬ್ಬಿಡ್ಡು + ಬಳ್ಳಿ]

ಇಬ್ಬಿಳ್ಳೆ (ನಾ). "ಸಿಹಿಸೌತೆ" (ಬಾಳಿಗ. ಕೋಶ); ಮಳೆಗಾಲಕ್ಕೆಂದು

ತೆಂಗಿನ ಒಲಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಅಡ್ಡಬಿದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಸೌತೆ, ಮುಳ್ಳುಸೌತೆ,

ಇಬ್ಬಿಳ್ಳೆ, ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಂದಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಬಾಳಿಗ. ೨೯). [?]

ಇಬ್ಬಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒರಳಿಗೆ ಒಂದು ಸಲ ಇಡಿಯುವಷ್ಟು ;

ಒಬ್ಬಿ : ಒಂದಿಬ್ಬಿ ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒಬ್ಬಿಣ್ಣುನುಣಬಂದ... ಎರಡಿಬ್ಬಿಮಾಡಿ

ದರೆ ಕಡಿಮೆಚ್ಚು ಆದಾವು... ಒಂದಿಬ್ಬಿ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿ (ನಾಪದ.

೮೯). 'ಒಬ್ಬಿ' ಪರಾ. [← ಒಬ್ಬಿ ?]

ಇಬ್ಬಿರಳ್ 'ಇರ್ಬಿರಲ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಿರಳು 'ಇರ್ಬಿರಲ್' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಗ 'ಇರ್ಭಾಗ' ನೋ.

ಇಬ್ಬಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿಸು, —ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳು :

ಅಡಕೆಯ ಬಾಗಿಸಿ ಪನೆ ಇಬ್ಬಾಗಿಸಿ (ಕವಪ. ೨೮); ಮೈ ನ ರ ಗ ಕೆಲ್ಲ ಪೂ

ಮಾಂಸವನ್ನು ಇಬ್ಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬಂದಂತಾಯ್ತು (ಕಾವೇರಿ. ೩೬).

[ಇಬ್ಬಾಗ (< ಇರ್ಭಾಗ) + -ಇಸು]

ಇಬ್ರೀಯ (ನಾ). ಹೀಬ್ರೂ ಜನಾಂಗ, —ಭಾಷೆ. 'ಇಬ್ರೀಯ

ಭಾಷೆ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Hebrew]

ಇಬ್ರೀಯಭಾಷೆ (ನಾ). ಹೀಬ್ರೂ ಭಾಷೆ : ಗೊಲ್ಗೊಥಾ (Golgotha)

ಎಂಬ ಇಬ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಸ್ಥಳ

(ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೧೮). [ಇಬ್ರೀಯ + ಭಾಷೆ]

ಇಭ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಗಜ : "ಮಾತಂಗೇ, ದ್ವಿರದೇ, ದ್ವಿಪಃ... ಗಜಃ

... ಇಭಃ... ಸಿಂಧುರೇ - ಈ ೧೪ ಆನೆಯ ಪೆಸರಾ" (ಹಲಾಯು.

೩೬-೬೧); ಎರಡಿಭಮನೇಜಿ ಕಾರ್ತಸ್ವರದೇಡುಂ ಕೆಲದೊಳೆರಿ ನಿಷಾದಿ

ಗಳ್ (ಸುಕುಮಾರ್. ೯-೭೭). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ;

ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಧ; ಆನೆಯ ಆಕ್ರಮಿತಿಯನ್ನು

ಬರೆದು ಅದನ್ನು ತುಂಬುವಂಥ ಪದ್ಯರಚನೆ: ಶರಶೂಲಚಾಪ ಚಕ್ರಾಸಿ

ರೂಪಮಿಭರಥ ತುರಂಗ ಪದಗತಪಾಠಂ ಮುರಜಂ ಗೋಮೂತ್ರಿಕ್ ಪುಷ್ಪರ

ಮರ್ಧಭ್ರಮಣ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಮ. ೫೬೯). ೩. ಒಬ್ಬ

ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು; ಗಜಾಸುರ. 'ಇಭದೈತ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಭಗತಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಗತಿ, —ನಡೆ. ೨. ಆನೆಯಂತೆ ನಡೆ

ಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಭಭರಂಗಳವೊಂದಿರೆ ಪಾದದೊಳು ಶುಭಕರಂ ಯತಿ

ನಿಲ್ಲಿರೆ ರಂಧ್ರದೊಳು... ಅದುದಿಂದಿಭಗತೀ ದ್ರುತಪೂರ್ವವಿಲಂಬಿತಂ

(ಭಂಡೋಬು. ೨-೭೫).

[ಇಭ + ಗತಿ]

ಇಭಗಮನೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ನಡೆಯುಳ್ಳವಳು : ಇಭಗಮನೆ ಹರಿಣ

ಲೋಚನೆ ಶುಭಲಕ್ಷಣೆ... ತ್ರಿಭುವನದೊಳ್ ಪೋಲ್ವರೊಳರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ

ಮತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೨೮-೨೩; 1121). [ಸಂ. ಇಭಗಮನಾ]

ಇಭಘಟೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಆನೆಗಳ ಪಡೆ; ಗಜ

ಸೈನ್ಯ : ಉಭಯಾಭಿರವದಿನಿಭಘಟೆಯಿಭಘಟೆಯೊಳ್... ಇಜುದು

(ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೨).

[ಇಭ + ಘಟೆ]

ಇಭತತಿ (ನಾ). = ಇಭಫಟಿ ೧ : ಅರಿಬಲವನಿಡೆ ಮುಗ್ಗಿ ಕೆಡೆದುದು ತುರಗ ವಜಿಗಿಜಿಯಾದುದಿಭತತಿಯುರುಳಿದುವು ಹೊ ರ ಳಿ ದುವು ಹೂಣಿಗರಟ್ಟಿ ಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬-೫೫). [ಇಭ + ತತಿ]

ಇಭದೈತ್ಯ (ನಾ). ಗಜಾಸುರ : ಅರರೆ ಹರನಿಭದೈತ್ಯನಂ ಸಂಹರಿಸಿ ಸೀಳುವ ಮಾರ್ಗದಿಂದೊಡೆಸೀಳ್ವ ನುಬ್ಬಿನಲಿ (ಬಸಪು. ೨೧-೪೩). [ಇಭ + ದೈತ್ಯ]

ಇಭನಗರ (ನಾ). ೧. ಕುರು ಕುಲದ ರಾಜ ಧಾನಿಯಾದ ಹೆಸ್ತಿನಾವತಿ : ಇಭನಗರದೊಳಾ ಕುಂತಿ ಪಾರ್ಥಂ ಬಿಳ್ವ ದಿನದಿರುಳಾ ಕಂಡಳತ್ಯಂತ ಭೀಕರದ ಕನಸಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೪-೪೬). ೨. ಈಗಿನ ಆನೆಗೊಂದಿ ಎಂಬ ಊರು. [ಇಭ + ನಗರ]

ಇಭಪತಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ : ಒಕ್ಕೋಲ್ ಪೊರಜೆಗೆ ಬಗೆವೊಡೆದಿಕ್ಕಂ ನಟ್ಟುಗಿಯ ಗಣಪನಂತಿಭಪತಿ ಕುಳ್ಳಿಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೬) ; ಇಭಪತಿಯನೇಷಾ ವೈಶ್ಯಪ್ರಭು ಪೊನ್ನಂ ರಾಶಿಮಾಡಿ ರಾಗದೆ ನೋಡುತ್ತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೫-೩೧). [ಇಭ + ಪತಿ]

ಇಭಪುರ (ನಾ). = ಇಭನಗರ ೧ : ರಾಯನಾಜ್ಞೆಯೊಳಿಭಪುರದ ಹೊಣಗಾ ಯತದ ಭೂಮಿಯಲಿ ವಾಸ್ತುವಿಧೇಯವೆನಲಳವಡಿಸಿದರು ಹನ್ನೆರಡು ಯೋಜನವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೩). [ಇಭ + ಪುರ]

ಇಭಮುಖ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮುಖ. ೨. ಆನೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳ ವನು ; ಗಜಾನನ ; ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ : ಇಭಮುಖಾರ್ಚನೆಯಂ ನವಗ್ರಹದ ಪೂಜೆಯಂ ವಿಭವದಿಂ ಮಾಡಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೮-೧೧). [ಇಭ + ಮುಖ]

ಇಭರಿಪು (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು ; ಸಿಂಹ : ಇಭರಿಪುವಂ ತಕ್ಕಟವಿನಗಂ ನೊಂದು ನಿಂದು ಕೊಂದುದಿಭೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦೬). [ಇಭ + ರಿಪು]

ಇಭವಕ್ತೃ (ನಾ). = ಇಭಮುಖ ೨ : ಇಭವಕ್ತೃನೀಕ್ಯತಿಗಜಸ್ರಂ ಮುಳ್ಳಿ ನಿರ್ವಿಭಮಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೬). [ಇಭ + ವಕ್ತೃ]

ಇಭವಿದ್ವೇಷಿ (ನಾ). = ಇಭರಿಪು : ಇಭವಿದ್ವೇಷಿಗೆ ವಿಕ್ರಮಂ ಪರಿದಳ ನ್ತಂದಾರಪುಷ್ಪಕ್ಕೆ ಸಾರಭಂ . . . ಸಾಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೪). [ಸಂ. ಇಭವಿದ್ವೇಷಿನ್ (ಇಭ + ವಿದ್ವೇಷಿನ್)]

ಇಭವೈರಿ (ನಾ). = ಇಭರಿಪು : ಕರಿಗಳಂ ಗೆಲ್ಲ ನಿತಜೊಳಿ ಭವೈರಿ ಶರಭಮಂ ಗೆಲ್ಲಪುದೇ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೩೪). [ಇಭ + ವೈರಿ]

ಇಭಶಿಕ್ಷಕ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವವನು ; ಮಾವಟಿಗ : ನೆರೆದಿಭಶಿಕ್ಷಕರ್ ಕಲಿಸಲೇರ್ವಸನಂ ಕಲುತಿರ್ಪ ಗಂಧಸಿಂಧುರಜೆಯಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೧೬). [ಇಭ + ಶಿಕ್ಷಕ]

ಇಭಶಿಶು (ನಾ). ಆನೆಯ ಮರಿ : ಸಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಿಭಶಿಶುವಂ ಕೊರ್ವಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೯). [ಇಭ + ಶಿಶು]

ಇಭಸ್ಥೂಲತೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಇಭ ಸ್ಥೂಲತೆಯನಾಂತೊಡಂ ಚಕಿತಹರಿಣನ ಚಲಚ್ಚರಣವೈಖರಿಯಿಂದೆ . . . ಮೆರೆಯುತಿರ್ದನು ನಿಶಾಚರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೬-೩೩೨). [ಇಭ + ಸ್ಥೂಲತೆ]

ಇಭಹಸ್ತ (ನಾ). ಆನೆಯ ನೊಂಡಿಲು : “ಇಭಹಸ್ತಂ ಭೇಕ ಶುಂಡಾಂ ಕಿತಂ” (ನಾನಾರ. ೧೩೨). [ಇಭ + ಹಸ್ತ]

ಇಭಾಂತಕ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂಥದು ; ಸಿಂಹ : ವಿಲಯ ಮೃತ್ಯುವಂತೆ ತವಕೊಂದುದು ತಿಂದುದೊಂದಿಭಾಂತಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೯). [ಇಭ + ಅಂತಕ]

ಇಭಾಯಿತೆ (ನಾ). ಹಸ್ತಿನಿ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು : ಹರಿಣ ಅಶ್ವಿನಿ ಇಭಾಯಿತೆಯರೆಂಬಿ ತ್ರಿವಿಧ ಪರಿಮಾಣ ಪ್ರಮದೆಯರಿಂ (ವೀಣೆ. ೨೨೯). [ಸಂ. ಇಭಾಯಿತಾ]

ಇಭಾರೋಹಕ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವವನು ; ಆನೆಯ ಸವಾರ : ತಾಮುಂ ಪೊಣದರ್ಭಾರೋಹಕರ್ ವಿಳಾಸದಿನಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೮೬). [ಇಭ + ಅರೋಹಕ]

ಇಭಾಸುರ (ನಾ). = ಇಭದೈತ್ಯ : ಭಾಸುರೋನ್ನತಭಾಸಯುತ ಶೋಭಾ ಸನಾತನ ನೂತನಾಂಗನಿಭಾಸುರಾಜಿನವಾಸನಾ ಕೈಲಾಸವಾಸದಲಿ (ಬಸಪು. ೧-೪೫). [ಇಭ + ಅಸುರ]

ಇಭಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾನೆ ; ಪಿಡಿ (*). [ಸಂ. ಇಭೀ]

ಇಭೇಂದ್ರ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಆನೆಯ ಹಿಂದಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ವಾದುದು ; ಸಲಗ : ಇಭರಿಪುವಂ ತಕ್ಕಟವಿನಗಂ ನೊಂದು ನಿಂದು ಕೊಂದುದಿಭೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦೬). [ಇಭ + ಇಂದ್ರ]

ಇಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದು. ೨. ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ : ಭರತಾಭ್ಯಾಸಮಿ ಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ . . . ಎಂದಿನಿತಜೊಳಂ ಪಡೆದನತಿಕಾರಲಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೯, ೬೦). [ಇಭೇಂದ್ರ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಇಭೈ (ಗು). ೧. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು : ಬಧಿರಿತ ಸಮಸ್ತದಿಕ್ಟಮಧರಿತ ಸರ್ವೇಭೈ [ಪಾಠಾಂ. ಭ] ಗರ್ಜಿತಂ ಕ್ಷುಭಿತಾಂಭೋನಿಧಿಸಲಿಲಂ ಪರೆದುದು ಧುರವಿಧಾನ ಪಟು ಪಟಹ ಕಹಳ ಭೀರೀರಭಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೧). ೩. ವಿಶ್ವರ್ಯವಂತ ; ಶ್ರೀಮಂತ : “ಅಭೈಃ, ಸಮೃದ್ಭೈಃ, ಧನವಾನ್, ಇನಃ, ಇಭೈಃ, ಧನಃ, ಈಶ್ವರಃ — ಈ ೭ ಧನವಂತಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೧). ೪. ವರ್ತಕ ; ವೈಶ್ಯ. ‘ಇಭೈಕುಲ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಇಭೈಕುಲ (ನಾ). ವೈಶ್ಯ ಕುಲ ; ವರ್ತಕ ವಂಶ : ಪುಣ್ಯಭಾಜನನನ ಪೂರ್ವಮನ್ನಧನನಿಭೈಕುಲಾಂಬರಿತಿಗ್ಗೋಚಿಯಂ ತನಯನನಂದೆ ಪೆತ್ತ ಪೋಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೪) ; ಹಾ ವಿಳಸದಿಭೈಕುಲ ಪದವಿಯೊಳ್ ನಿಂದನೇ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೯-೬೪ ರ). [ಇಭೈ + ಕುಲ]

ಇಭ್ಯಾನ್ವಯ (ನಾ). ಇಭೈಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಇಭ್ಯಾನ್ವಯ ನಾಗಿಯುಮತ್ತು ದಾತ್ತವಂಶಸ್ಥಿಯನಂತಾ ಸೂರದತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೮೧). [ಇಭೈ + ಅನ್ವಯ]

ಇಮನೆ ‘ಇಮ್ಮನೆ’ ನೋ.

ಇಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಮರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಅರಿಸು ; ಒಣಗಿಸು (*). [ಇಮರು + -ಇಸು]

ಇಮರು, ಇಮಿರು, ಇಮುರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು ; ಆರು ; ಇಂಗು ; ಬತ್ತು : ಮೊಳಲುದ್ದ ನೀರು ನಿಂತು ಆ ನೀರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಮರಿ ಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ (ಕೃಷಿಪು. ೩೮) ; ಬತ್ತದೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸೆಯೂ ಈ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ತೀರ ಇಂಗಿತು, ಇಮರಿ ಹೋಯಿತು (ಚಕರಾ. ೩೫೯) ; ಅವರ ಭಯ ಇಮರಿಹೋಯಿತು (ಪುನರು. ೬). ೨. ಕಳೆಗುಂದು ; ಕ್ಷಯಿಸು (ಉಕ). ಇಮಿರು : ೧. ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡೆ ಬೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು ಇಲ್ಲವೇ ಒಡೆದು ಕಣ್ಣು ಇಮರಿ ಹೋಗುವುದು (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೧೧೧) : ಇಮುರು : “ಒಣಗು ; ಉಮರು ; ಇಂಗು” (ಜಾನಕೋ. ೧೬).

[ದೇ. || ತೆಲು. ಇಮರು, ಇಮುರು]

ಇಮಾನಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ). ವಿಶ್ವಾಸ ; ನಿಷ್ಠೆ ; ನಂಬಿಕೆ : ಈಟು ವರ್ಷ ಈ ಮನ್ಯಾಗ ಇಮಾನೀಲೆ ನೌಕರಿ ಮಾಡಿದೆ. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಒಂದು ರೊಟ್ಟಿ ಜೂರು ಸೈತ ತಗೊಂಡಿಲ್ಲರಿ (ಧನಂಜ. ೪೫). ೨. ವಿಶ್ವಾಸವಾತ್ರ : ಅವನಂತಹ ಸಂಭಾವಿತ ಹಾಗೂ ಇಮಾನೀ ಸೇವಕನನ್ನು ನಾನೆಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಲ್ಲ (ಹಂಸಾ. ೭೫) ; ಗೋಪೀಚಂದ್ರನು ಬಹಳ ಇಮಾನಿ (ಅಂಬಿಕ. ೧೦೪). [← ಅರ. ಈಮಾನ್]

ಇಮಾರತಿ 'ಇಮಾರತು' ನೋ.

ಇಮಾರತೀಕೆಲಸ (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಕೆಲಸ: ಇಮಾರತೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮರಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭೭).

[ಇಮಾರತಿ (< ಇಮಾರತು) + ಕೆಲಸ]

ಇಮಾರತು, ಇಮಾರತಿ (ನಾ). ಭಾರಿ ಕಟ್ಟಡ; ಮಹಲು: ಈ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಇಮಾರತಿನಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ಯಾರೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವು (ಕಥಾಗ. ೩೦); ವಿಜಾಪುರದೊಳಗಿನ... ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ನಾಮಾಂಕಿತ ಇಮಾರತುಗಳು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೨); ಖಾನಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಬಿರುಸಾದ ಶೀಣೇ ಕಲ್ಲುಗಳು ಇಮಾರತಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಬೆಳವ. ೩೫); ಅದೊಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ಕಟ್ಟಡ, ಭವ್ಯವಾದ ಇಮಾರತು (ಮುಗಮ. ೨೦). ಇಮಾರತಿ: ವಾಗಿನಗಟ್ಟ ಇಟ್ಟಂಗಿ, ಸುಣ್ಣ, ಇಮಾರತಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆ... ಬರಹತ್ತಿದವು (ಮುಳ್ಳುಬೇ. ೧೭); ಕೆಲವು ಇಮಾರತಿಗಳು (ದೇವಾಲಯಗಳು) ಶಿಲಾಲೇಖಗಳು ಇವುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ... ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ವಿನರ್. ೬). [← ಮರಾ. ಅರ. ಇಮಾರತ್]

ಇಮಿರು 'ಇಮರು' ನೋ.

ಇಮುರು 'ಇಮರು' ನೋ.

ಇಮೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ: ರಜನಿ ಯಿಮೆಯಿಮೆಯಿಂ ಮಧು ದಿನಾಂತದ ಶಾಂತಿ ಕನವರಿಯುವಂತೆ (ಗಿಳಿಂ. ೩೨-೭). 'ಎಮೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಮೈ = ರೆಪ್ಪೆ, ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ; ಮಲ. ಇಮ; ತುಳು.

ಇಮೆ, ಸಿಮೆ]

ಇಮ್ಮಿಗೆ (ಅ). = ಇಮ್ಮನ್ನೆ: ಬಾಯ ಕಂಪನಾವಗಮೆಡೆ ಸೂಜಿಗೊಂಡೆ ಸಗಿತಿಮ್ಮಿಗೆ ಕಮ್ಮಿಗೆ ಮಂದಮಾರುತಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೩೯).

[ಇಮ್ಮು + -ಅಗ್ಗಿ]

ಇಮ್ಮಡಲು (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಲು; ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವ (?) : ಬಸದಿಯ ಮುಂತಣ ಇಮ್ಮಡಲು ಬೆಡಲೆಯುಮಂ ಬಳ್ಳಿಗಟ್ಟುಮುಮಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೨-೧೧; 1170 ?).

[ಇರ್ಮ (< ಎರಡು) + ಮಡಲು (< ಮಡಲ್)]

ಇಮ್ಮಡಿ 'ಇರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಡಿಕೆ 'ಇರ್ಮಡಿಕೆ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಡಿಸು 'ಇರ್ಮಡಿಸು' ನೋ.

ಇಮ್ಮಣ್ಣಿ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದನೆಯ ಹಣದ ಚೀಲ; ಥೈಲಿ: ನೆಕ್ಲದೋವ್ ತನ್ನ ಇಮ್ಮಣ್ಣಿಯಿಂದ ಹಣ ತೆಗೆದು ಮುದುಕನಿಗೆ ನೀಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೬೨).

[← ಮರಾ. ಹಮಿಣಿ, ಹಮಿನೀ]

ಇಮ್ಮತ್ತರ್ 'ಇರ್ಮತ್ತರ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮತ್ತರು 'ಇರ್ಮತ್ತರು' ನೋ.

ಇಮ್ಮತ್ತಲು 'ಇರ್ಮತ್ತಲ್' ನೋ.

ಇಮ್ಮನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಮನಸ್ಸು; ದ್ವಿಮುಖವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಐಜ ಜಂಜಡಲಿಮ್ಮನ್ನವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಸಂಫಲವ ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ನೀ... ತೊಡಕಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸಿಕ್ಕನಲ್ಲಮ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೭೯); ಒಮ್ಮನದಿ ಶಿವಪೂಜೆ ಗುಮ್ಮನೇ ಮಾಡುವದು ಇಮ್ಮನವ ಪಿಡಿದು ಕೆಡಬೇಡ ವಿಧಿವಶವು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೬). ೨. ಎರಡು ಅಳತೆ: ೧, ೨. ಒಮ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿಸನು ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು (ಬಸವ. ೧೧೫).

[ಇರ್ಮ (< ಎರಡು) + ಮನ; ಇರ್ಮ (< ಎರಡು) + ಮಾನ]

ಇಮ್ಮನ್ನಿ 'ಇರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಇಮ್ಮನ್ನೆ, ಇಮ್ಮನೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮನೆ; ಎರಡನೆಯ ಸಂಬಂಧ: ಇಮ್ಮನ್ನಿ[ನೆ] ವರ ನಾ ಒಲ್ಲೆ ಅಂದುಬಿಟ್ಟು ವಚ್ಚಿ (ವೈನ. ೨೧೧); ಒಂದು ವರ ಅಂತ ಸಿಕ್ಕರ ಸಾಕು ಒಮ್ಮನ್ನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ, ಇಮ್ಮನ್ನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ, ಮುಮ್ಮನ್ನಿ[ನೆ] ಇರ್ಲಿ (ವೈನ. ೧೬೮). ಇಮ್ಮನೆ: ಇಮ್ಮನೇವರಾ ಅಂದರೂ ಏನಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ (ಪಿಡುಗು. ೫೯); ಇಮ್ಮನ್ನಿ[ನೆ] ವರ; ನಾನಾದರೂ ಏಕೆ ಗಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕು? (ಸಮಜೀ. ೨೫೨).

[ಇರ್ಮ (< ಎರಡು) + ಮನೆ]

ಇಮ್ಮನ್ನೆ (ಅ). ಇಂಪಾಗಿ; ಮಧುರವಾಗಿ; ಸಂತೋಷದಿಂದ; ಸುಖದಿಂದ (?); "ಸುಮ್ಮನೆ" (ಅದಿಪು. ಕೋಶ): ಅಮರಾಂಗನೆಯರ್ ನಿಜವದನವನ್ನಮ್ಮನೆ ನೋಬ್ಬಿನ[ಪಾಠಾಂ. ವದನಮುರ್ನುಮನ ಮಾರ್ಪಿನ] ಮಚ್ಚುತಂ ಪರಿಚ್ಯುತನಾದಂ (ಅದಿಪು. ೬-೨೦); ಕಂಡು ಕಂಡು ಶಿವ ಮರುಳ್ಳೊಂಡಾಲಿಂಗಮಂ ಸಡಿಲ್ಲಿ ಪುಟಂ ನೆಗದಡ್ಡಂಗಡದು ಹೊಮ್ಮಿ ಹೊರಳ್ಳು ಇಮ್ಮನೆ[ಪಾಠಾಂ. ಜಮ್ಮನೆ] ಬೆಮರ್ತು ರ್ಪೊಮ್ಮಿಟ್ಟು ಜೋಲ್ಲು (ಓಹರ. ೧೫೩-೩). [ಇಮ್ಮು + -ಅನ್ನೆ]

ಇಮ್ಮಯ್ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಅಥವಾ ಚೆಲುವಾದ ಶರೀರ. 'ಇಮ್ಮಯ್ಯ' ಪರಾ.

[< ಇನಿದು + ಮಯ್ (< ಮೆಯ್)]

ಇಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಅಥವಾ ಚೆಲುವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು (?): ಸಮ್ಮಂಧ ಸರ್ವದಾಗಮ್ಮ ಹಮ್ಮಿನ ದೈವ ಖಮ್ಮಹಿ ಯೊಳಗೆ ಅಹಂಮತಿಯವ ನಾನೆ ದಮ್ಮಯ್ಯಾ ಇಮ್ಮಯ್ಯಾ ಲಾಲಿಸು ನಮ್ಮಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮನವಾಗಿ ನಿನಗೆ ನಮ್ಮೊ ನಮೊ ಎಂಬೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೦೭).

[ಇಮ್ಮಯ್ + -ಅ]

ಇಮ್ಮಾತ್ತು (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ಮಾತು; ಸವಿ ಮಾತು; ಇಂಪಾದ ಮಾತು: ಇಮ್ಮಾತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಇನಿಮಾತ್ತು]ಗಳಿಂದದೋಹಿಲದೇವಂ ನಲವಿಂ... ಬಿಚ್ಚಿತದಿಂ ತಂತಿಸೆ (ಉದ್ಭವ. ೩-೩೯).

[< ಇನಿದು + ಮಾತ್ತು]

ಇಮ್ಮಾತ್ತು (ನಾ). ಎರಡು ಮಾತುಗಳು.

[ಇರ್ಮ (< ಎರಡು) + ಮಾತ್ತು]

ಇಮ್ಮಾನ 'ಇರ್ಮಾನ' ನೋ.

ಇಮ್ಮಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾತು; ಇನಿಮಾವು: "ಮಾಕಂದ ವಿಮ್ಮಾವಿನೋಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೪೫); "ಇಮ್ಮಾವೆನಲ್ ಶೀಮಾವಿನಲ್ಲಿ... ತೋರ್ಕುಂ" (ಕರರ. ೧೪); ಬೀಯವಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳುಮಿಮ್ಮಾವು ಗಳುಮಂದೊಡಿದ ಪೆಟತಾವುದು ಸಂಸಾರಸಾರಸರ್ವಸ್ವಫಲಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೫೫); ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಿಸುಗಲ್ ಮರನೆಲ್ಲಮವಿಮ್ಮಾವು ಬಳ್ಳಿಯೆಲ್ಲಂ ಲತೆ ಮುಳ್ಳೆಲ್ಲಂ ಕೇದಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧); ಪರಿಪಕ್ವಫಲದಿಂದ ಮಿಳಿರ್ವ ಕೊನೆಗೊಂಬಿನಿದಿಮ್ಮಾವುಗಳ ಬಳಗ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು (ಸೌಂದಪು. ೫-೮೮); ಕಜ್ಜಿದು ಚಂದ್ರನೆ ಜೊನ್ನರಸದಿಂದ ಬೆಳಸಿದಿಮ್ಮಾವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೩).

[< ಇನಿದು + ಮಾತು]

ಇಮ್ಮಿದು, ಇಮ್ಮಿದು (ಗು). ಇನಿದಾದ; ಚೆಲುವಾದ. 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ. ಇಮ್ಮಿದು: 'ಇಮ್ಮಿದ' ಪರಾ. [?]

ಇಮ್ಮಿದ (ನಾ). ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ; ಪ್ರಿಯ; ಮನೋಹರ.

ಇಮ್ಮಿದಳ್ = ಚೆಲುವೆ; ಸುಂದರಿ; ಪ್ರಿಯೆ; ಮನೋಹರಿ: ಇನಿಯಳ್, ಇಮ್ಮಿದಳ್, ಕಮ್ಮಿದಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); ಜನ್ನ ಸಾವಿರ ಬರಲಿ, ನಷ್ಟವದರಿಂದೇನು... ಇಮ್ಮಿದಳ ಸರಸವದು (ಮಂಕುಕ. ೯೧೬). [ಇಮ್ಮಿದು (< ಇಮ್ಮಿತು) + -ಅ]

50

△ ಇಬ್ಬರ್ : ೧. ಸುರಲೋಕದ ಮಾರ್ಗದೊಳಿಟ್ಟಿರಿಸಿ (ಎಕ. II, ೧೦೮-೪; 700); ಕಾದಿ ಕೊನ್ನು ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಯುತಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೪; 950); ಮಲೆದೋರಂತಿಟ್ಟುನೆಯ್ದ (ಎಕ. XVIII, ೧೭೨-೫; 983). ಇತ್ತು : ಲಡಾಯ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ನಮಗೆ ಇತ್ತಿಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೦); ಆ ಸಂಶೋಧನಾ ಮಂದಿರವು ಆತನ... ದುಡಿತದ 5 ಹೆಗ್ಗುರುತಾಗಿಯೂ ಇತ್ತು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೫೦). ಇದಾನೆ : ಇದ್ದಾನೆ, ಇದ್ದಾಳೆ, ಇದ್ದೀಯೆ, ಇದ್ದೀರಿ, ಇದ್ದೀವೆ - ಎಂಬ ರೂಪಗಳನ್ನು ಇವಾನೆ, ಇವಾಳೆ, ಇದಾರೆ... ಇದೇವೆ - ಹೀಗೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದೂ ಉಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೮೦). ಇದಾರೆ, ಇದಾಳೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ಇದೆ : ಪಣತೆಯೂ ಇದೆ ಬತ್ತಿಯೂ ಇದೆ 10 ... ಗುರುವಿದಿ, ಲಿಂಗವಿದಿ ಶಿಷ್ಯನ ಸುಜ್ಞಾನವಂಕುರಿಸದನ್ನೆತ್ತಿ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯದೋ (ಅವಚಂ. ೧೯-೭೮); ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಕೋಟಿ ಧನ ನಿನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಕೆಳಗಿದೆ (ಬಸಪು. ೫-೫೭); ಇದಿರೋಳಿಶನ ಭಾಳನಯನದ ಕದಮ ತೆಗೆದಿದೆ ಹಿಂದೆ ಮರಳುವದಿದೆ ಕೃತಾಂತನ ಕೊಂತವರಸನ ಮೂದಲೆಯ ವಚನ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೬-೨೫); ಎಳವೆಲರೆಂಬ ಸೊಕ್ಕಾಣಿ 15 ತಾನೆ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂ ತಿರುಗುತಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೪); ಕಾಂತಿಗುಂದುತ್ತಿದೆ ನಕ್ಷತ್ರಾಳಿ... ಕೆಂಪು ಮೂಡುತ್ತಿದೆ ಪೂರ್ವಾದ್ರೀಂದ್ರದೊಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೫). ಇದ್ದಾನೆ : ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮನೆಯೊಡೆಯನಿದ್ದಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ (ಬಸವ. ೯೭); ಸಿಕ್ಕಿದನಲಾ ಕಳ್ಳನೀತನೆ ಅಕ್ಕ ನೋಡಿದ್ದಾನೆ ಯೆನುತನೆ ನಾಚಿದಳು ತರಳೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೮-೨೮); ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕರ್ತನೊಬ್ಬನು ಇದ್ದಾನೆಂದು ನಾವು ನಂಬಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೫೮). ಇದ್ದಾರೆ : ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಈಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೪೦). ಇದ್ದಾಳೆ : ಅವಳು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದಾಳೆ (ರಾಧಿ). ಇದ್ದುದು : ತೇರಿನ ದಳಕೆ ತಾನೊತ್ತಾಗಿ ರಣದ ಗ್ಗಳೆಯ ರಿದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೪-೧೭); ಮೊದಲಲಿದ್ದುದು ಜೀವಕಳೆ ಹೃದಯದಲಿ 25 (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೪). ಇದ್ದಾನೆ (ಮುಂಬಯ. ೨-೨೪, ೩೪ ಕೆ). ಇದ್ದಾರೆ (ಕೆ). ಇದ್ದಾಳೆ (ಮುಂಬಯ. ೨-೭ ಕೆ). ಇದ್ದೀ : ಹೆಂಗಸಿನಂಥಾ ಸಾಹಸ ವಂತನಾಗೂಯೆಂದುಯನ್ನತಾಯಿದ್ದೀ (ಶುಕಸ. ೧೬). ಇದಾನೆ : ಮೇಲುಗೋಟಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾರಭ್ಯ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಾಯಿದ್ದ 30 ದ್ದನ್ನು ಅಂಚೆ ಶಾಮಯ್ಯನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿ ಯಿಧಾನಂತ್ರೆ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೮, ೧೮-೫; 1783). ಇದಾರೆ : ಬರದವಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಿಧಾರೆಯಂತೆ ಗೊತ್ತುಹಾಕಿ ಹಿಡಿಯಲಿಕೆ ಬಂದಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೪೬-೩೧; 1646); ಶಿವಾರ್ಪಿತನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಯಿಧಾರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೮-೭; 1738). ಇದಾಳೆ : ಬೋವಿಗಳಿಗೆ ವುಡುಗರೆ ಗಂಠ ಕೊಟ್ಟು ಯಿಧಾಳೆ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೨೯, ೯೭-೧೦; 1593); ನಿಮ್ಮ ವಾಂಛಿತವಂ ಸಲ್ಲಿಸುವೆನೆಂದು 35 ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದಾಳೆಂತನೆ (ಶುಕಸ. ೧೧೯). ಇಥೆ : ಭಕ್ತ್ಯ ಭೋಜ್ಯ ಲೇಹ್ಯ ಬೋಷ್ಯಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರವಾದ ಅನ್ನಗಳು ಮುಸ್ತೈದೆಯಾಗಿಥೆ (ಕೃಪಾ. ೩೪೪). ಇಥೇವೆ : ದಾನಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ ಶಿವಾರ್ಪಣವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿಥೇವೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೨-೩೦; 1683). ಇಪ್ಪುದು : ಜಲದೊಳಾಗಳು ನೆನೆವುತಿದೊಡೆ ಶಿಲೆಯು ಮೃದುವಾಗಿ 40 ಪ್ಪುದೇ (ಬಸಪು. ೬೦-೪೮). ಇರ್ದತ್ತು : ಅತ್ತಿಗೆ-ಇರ್ದತ್ತು; ಪಸರಿಸಿ ದತ್ತು; ಶಿರಕರೋಟಿ ನಗುವಂತಿದತ್ತು (ಶಮದ. ೨೨೬ ಪ್ರಯೋ). ಇರ್ದುದು : ಮೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೆಂಪಿಂದಗುಂದಲೆಯಾಗಿದುದು ದೇವ ದಂಪತಿ ರತತ್ರೀ ಸುಂದರಂ ಮಂದರಂ (ಅದಿಪು. ೧-೫೦); ಆ ಗಜತಿಲಕ ಮುಂಡಾಸನದಲಿರ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೩-೫೨); ತರುಣಿಯರ ಗುರು 45 ಕುಚದ ಮೇಲುದಂ ಸೆಳೆದಂತೆ ಗಿರಿನಿಕರಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩).

ಇನೆ : ನೀರ್ಗುಂಡಿಯಲೊಲ್ಲವು ಮೇಯಲೊಲ್ಲವಿವು ಕುದಿವುತಿವೆ (ಬಸಪು. ೬೦-೨೪); ಹೇಮದ ಡೆಂಕಣೆಯ ಕೈಗಳಾಲಿಗಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ತೋಟುತಿವೆ 5 ತನಯ ನೋಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೧); ಪುಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ ಕೂಗುತಿವೆ ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೪). ಇದ್ದ : ಧರೆಯ ಜೀವಿಗಳಸುಗಳಂ ಬಿಟ್ಟವಿದ್ದಂತೆ (ಬಸಪು. ೫೮-೫೬); ಬಂದನು ಭೀಷ್ಮನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧-೨೦); ಮೋಹನ ಬೀಜಾಯವನೊಳಗಿದ್ದ ಹಣವತೆಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೧); ಇದ್ದವರು ಇದ್ದಹಾಗೆ ಸಿದ್ಧಾದೇವಿಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿತು (ಗಾದ). ಇದ್ದು : ಇದ್ದಂತಿದ್ದು ನಿಜವಪ್ಪುದು ನಿಜಭಕ್ತಿ (ಆದವ. ೨೦); ಇಡಬೇಕಿದ್ದುಣಿ 10 ಬೇಕೆಲ್ವೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೯); ಅರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇತರ ಸೌಖ್ಯಗಳು ಇದ್ದೂ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೇ ಸರಿ (ಮುಂಬಯ. ೪-೨೪). ಇಪ್ಪು : ವ್ಯವಹಾರಾಂ ಹರುಷದಿಂದಿಪ್ಪ ಸಮಯದೊಳು (ಬಸಪ. ೧-೨೨); ಧನದನಿಪ್ಪಾಲಯಂ ಕೈಲಾಸಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೬); ತಪ್ಪ ಸಾಧಿಸ ನೃಪನೊಳಿಪ್ಪವನೆ ಕಡು ಹೆಡ್ಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೭೭). ಇರುವ : ತುರುಕರ ಪಾಳೆಯಕೈದಿ 15 ನೀವವರಿರುವಿರವನಟುಪಿ ತಮಗೆಂದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೪). ಇರ್ದ : ಕಾವೇರಿ ಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡು (ಕವಿರಾ. ೧-೩೬); ಪಾಂಡು ರಾಜನೆನ್ನಿರ್ದಿರವನೆನ್ನ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲಾಪಿ... ಬನ್ನಿಮನೆ (ಶಂಕಭಾ. ೬-೧೭ ವ); ಯಮಪುತ್ರನಿರ್ದಿರವು ವಾಯುಜನಿರ್ದಿರವು (ಗದಾಯು. ೩-೩೦); ಬರೆದು ಕುಂಡಳಿಚಕ್ರಮಂ ಜನ್ಮಕಾಲದೊಳಿರ್ದ ಗ್ರಹಮುಮಂ 20 ಲಗ್ನಸಮೂಹಮುಮಂ ತರದಿನಿರಿಸಿ (ಜಾತತಿ. ೧೦-೨). ಇರ್ದು : ದೂರ ದೊಳಿರ್ದು ನೋಡೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೫ ಶೂದ್ರಕ); ಪಿರಿದುಂ ಬೇಗಂ ನೋಡುತ್ತಿರ್ದಂತೆಂದುದ್ದೇಶಂಗೆಯ್ದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೨); ಹಂದೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಯುಧವಿರ್ದು ಫಲವೇನು (ಬಸವ. ೧೦೮); ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬); ಬಧಿರ ನಂತಂಧನಂತಿರ್ದು (ರಕ್ತಾಶ. ೪). ಇರ್ಪ : ಪೊಸತಲರ್ದ ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆ 25 ಯೆಸಲ್ಲ ನಡುವಿರ್ಪ ಸಿರಿಯುಮಾಕೆಯ ಕೆಲದೊಳಾ ನಸುಮಸುಳ್ಳು ತೋರ್ಪಳಾ (ಶಂಕಭಾ. ೧-೪೦); ಕೋಪಾನಳನಂ ಮನ್ನಿಸದಿನ್ನಂ ಗಳ ಗಳಿತ ಸಕೋಪನಿರ್ಪ ತೆಜದಿಂದಿರ್ದು (ಗದಾಯು. ೧-೫೭); ಈಗಲಾ ನೀನಿ ರ್ಪಿರವಿನ ಪರಿಯೇಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೮೪೧); ಬಳಪೊಕ್ಕು ತಿನ್ನುತರ್ಪನ್ನೆ ವರಂ (ಶಂಚತಂ. ೧೯-೮); ನಿಜಾಂಘ್ರಿಗಳೆಲ್ಲಗಿಗುತುರ್ಪ ದರ್ಪದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭-೨೧; 1113). ಇರೆ : ಅರಸರುಂ ಅರಸಿಯರುಂ 30 ಕೂಡಿದ ಬನಮಂ ಪ್ರಮದವನಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೦); ಕೆಲಬಲದೊಳಿಹ ಕದನಗಲಿಗಳ ಸೀಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೫-೪); ನಿಜ ಕರದೊಳಿಹ ಪತ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೪೯); ತ್ರಿಭುವನದೊಳ ಗಿಹ ಭಕುತರಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧-೨). △ ಇಲ್ಲು : ಮಂಗಳಮೆನಿಸಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೨೮; 1112). △ ಇಲ್ಲು : ಇಲ್ಲಿಯೆ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಮಿಲ್ಲು (ಇಲ. X, ೧೦೩-೬; 696); ನಾಟ್ಯಾ ಮುಣ್ಣುನುಮಿಲ್ಲು ಕೊಟ್ಟೊರ್ (ಎಕ. XIV, ೧೯೧-೪೯; 725); ತಳಿಯೊಳಾ ತಾಣಬೀಡುಗಳಿಲ್ಲ (ಇಲ. XI, ೧೨೭-೯; 803); ಪೊಗಟ್ಟಿಗಂ ನೆಗಟ್ಟಿಗಮಾಗರಮಾಗಿಲ್ಲ (ಸಾಂಇ. XI-i, ೪೧-೩೯; 969); ಮೂಕರಸನುಮಿಲ್ಲು (ಸಾಂಇ. XX, ೨೬-೧೩; 1040). ಇರಲದೆ : ಬಗೆವೊಡಮಿನಿಸಿನಿರಲದೆ (ಶಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). ಇರದೆ : ಕರುಣಾವಲೋಕನವೆನ್ನ ಮೇಲುಂಟಾದದಿರದಿನು 40 (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೯-೫೦); ಇರಲದೆ ಪೋದಂ, ಇರದೆ ಪೋದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩ ಪ್ರಯೋ). ಇರಲ : ಪ್ರಕೃತಿ ತನ್ನಂ ಬಿಡದಿರಲಾ ಅಪಿಕೆಯೇನಂ ಮಾಡುವುದು (ಶಂಚತಂ. ೧೮-೨); ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳನೊತ್ತುತ್ತಿರಲಾ ಶೂದ್ರಕ ನೃಪತಿ ಸುಖಾಸೀನನಾಗಿದನಾಗಲಾ ಬಯ್ಯನ ಕೆಂಬಿಸಿಲೆಳಸಲೆ 45 ಸೆದುವಾಶ್ರಮತರುಗಳಾ-ಎಂಬಿವು ಅಬದ್ಧಂಗಳಾ (ಶಮದ. ೨೯೯ ಪ್ರಯೋ).

ಇರಲು : ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂದ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿಮಿರಲು (ಎಕ. VII, ೩೧ವೊ. ೯೯-೨೧; 1127); ಇರಲಿರಲು ಶ್ರೀ ಗರುಡದೇವರ ವರಜನನಿಯೊಳಗೊಮ್ಮೆ ನಾಗರ ನಿರುತಮಾತೆಯು (ಸಂಭ. ೫-೪೩). ಇರೆ : ಕಾಸ್ತುಭಜಾತದ್ವೈತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ (ಕವಿ. ೧-೧); ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತಿ ಮಿರೆಯಿರೆ (ಸಂಭ. ೧-೧೦೪ ವ); ಸ್ವರಮಿದಿ ರೊಳಿರೆ ವಿಭಕ್ತಿ ಸ್ವರಕಂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರಕಂ ಲೋಪಂ (ಶಮದ. ೫೨). ಇದ್ದರೆ : ಆ ಕೆಲಸ ಹಾಗೇ ಇದ್ದರೆ ಇರಲಿ ಬಿಡಿ (ರೂಢಿ). ಇಪ್ಪಡೆ : ತಪ್ಪದಲೆ ತಾ ಬ್ರಹ್ಮನಹ ಪರಿಯಂತರ ಭಾಸ ಇಪ್ಪಡೆಯು ಅವ ಬ್ರಹ್ಮವಾಹನು (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೩-೩೪). ಇರಲಿ : ಇರಲಿ ಮೇಣ್ ದೂರದಲಿ ಹತ್ತಿರಿಯರಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ವೈ. ೨-೩೪). ಇರ್ಕೆ : ಉಡುಪ ಕರಿಗಣ ತತಿಯುಂ ತಾರಕೆ ಯುಳ್ಳನಮಿರ್ಕಿಂತೋರಂತಿರೆ (ಸೌಗಂ. XI-i, ೪೨-೩೧; 971); ವಾಣಿ ಬಂದು ಸಮಂತಿರ್ಕೆ... ಜಿಹ್ವಾಗ್ರದೊಳು ರುದ್ರನಾ (ಜಗವಿ. ೧-೩); ಪೂಜೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಡಿಲಾದನಂದಮಳ್ಳಾಡುತಿರ್ಕೆಮ (ಪಂಪಾಶ. ೧೧); ಉಳಿದ ಸಮಯಿಗಳ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ (ಸದ್ವಿ. ೯-೫). ಇದ್ದಾನು (ಕ). ಇದ್ದೀತು : ಚಿಂತಾಭರಿತನಾಗಿ, ಅದೀತೋ ಆಗದೋ, ಇದ್ದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎನೋ ಎಂತೋ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿಹನು (ವಚನ. II, ೧೨೦). ಇದ್ದುದು : ಇದ್ದುದ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಇದ್ದುದ ತೋರಲಿಲ್ಲ ಹೊದಿದ್ದ ಅಶ್ವಮವದ ನಾನೇ ನೆಂಬೆನು (ಅವಚಂ. ೧೩೦-೫೯೬); ಉದ್ವುರುಟು ಮಾತಾಡಿ ಇದ್ದುದನು ಹೋಗಾಡಿ... ತುದಿಗೇಟಿ ತಲೆಯೂಟಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೩). ಇದ್ದುದು : ಶಬ್ದಮನುಕುಮಂ ಕೇಳದಿತ್ತುದೆ ನೇಮ (ಬಸವ. ೫೨-೩೭). ಇದ್ದುದು : ಸಂಧಿ ವಿಷಯಮೆರಡಕ್ಕುಂ... ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೊದವಿದ ಪದಯುಗದ ಬೆರಕೆ ಬೇಡಿದುರ್ದವಂ (ಕಮದ. ೫೦); ಇದ್ದುದನುಕುಮಂ ನೆಯದಿಂ ಪೊರ್ದುವನಾಗಮಂ (ಕಮದ. ೧೩೩). ಇರ್ಪುದು : ಎಮಗಿರ್ಪುದು ಸೂಟಲೆಂದು... ಕೆಲರಲ್ಲಿ ಸುಬಳನಾದುದ ನಾದರಾ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೫೫). ಇಹುದು : ತಾನಿಹುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಅವು ಹುಟ್ಟಿದವಾಗಿ (ಎಲೆಶ್ವ. ೩೯).

ಇರಗೊಡಿಸು = ಇರಲು ಬಿಡು; ಇರಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು : ತನ್ನ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗನನ್ನು ದೂರದ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇರಗೊಡಿಸುವುದು ಅವನಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿರಲಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿ. ೪೩); ಕುತೂಹಲ ಅವನನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಇರಗೊಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಇರಗೊಡು = ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಾಗೇ ಮೈಮೇಲೆ ಇರಗೊಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೦). ಇರಮಾಡು = ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆಗ ಕೃಷ್ಣನು... ಎಲ್ಲ ಗೋಪಾಲರನ್ನು... ಭಾಂಡೀರಕ ಎಂಬ ಅಲದಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಇರಮಾಡಿದನು (ಭಾಮತ. ೩೨೧). ಇರಸಲ್ಲ = ಇರುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ, —ತಕ್ಕುದಲ್ಲ : ಸೋಮಶಂಭು ಸಂತಾನಮಲ್ಲದ ಪೆರ್ಗಿರಸಲ್ಲ (ಸೌಗಂ. IX-i, ೨೯-೨೫; 1100); ದುಸ್ಸಂಗ ದುರ್ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿರಸಲ್ಲದೊಡೆ ಹಾನಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೫). ಇರಹವಂ = ಇರುವವನು : ಇರಹವಂಗೆ ಒಂದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಪ ವರಿಗೆ ಹತ್ತು ಬಟ ಇ ಮರಿಯಾದೆಯ ನಡಸುವಂತಾಗಿ (ಎಕ. IX (S), ೯೫೯. ೬೯-೧೯; 1319). ಇಹ್ಯ = ಇರುವ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯಹ್ಯ ವೈಷ ಪೋತ್ತ ಮರು (ತೀರ್ಥಮ. ೩೭); ಈರೆರಡು ದಿಕ್ಕಿನಲಿ ಇಹ್ಯರು (ತೀರ್ಥಮ. ೪೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇರು; ಮಲ. ಇರಿಕ್ಕು; ತುಳು. ಇಪ್ಪಿನಿ; ತೆಲು.

ಇರುವು, ಇರುವು = ಸ್ಥಳ, ನಿವಾಸ]

ಇರ್, ಇರು, ಈರ್ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ

ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಇರ್ಕಡಿ' ಪರಾ. ಇರು : 'ಇರುಗಳೆ' ಪರಾ.

ಈರ್ : 'ಈರಯ್ಯ' ಪರಾ.

[< ಎರಡು]

ಇರ 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರಅದೆ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇರಂ, ಇರ, ಇರುವು, ಇರುಹು, ಇರ್ವ (ನಾ).

೧. ಇರುವಿಕೆ; ಜೀವನ; ಬಾಳು : ಈಗಲ್ ಪರ್ವಾವುಗಳೊಡನೆ ನೆರೆದಿರ ಮಾಯು [ಪಾಶಾಂ. ಪರ್ವಾವುಗುಟ್ಟಿದೊಡನಿರವಾಯು] (ವಡ್ಡಾರ. ೧೪೦-೧). ಇರ : ೨. ವಾಸ; ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ : ಬರಿಯ ಧರೆಯಿಂ ವಾಯು ಜಲಗಳೆ ಬೆರೆಯಲಾಯಿತು ಗುಹ್ಯಪಾವಕ ನಿರದಲಾದುದು ಪಾದ (ಅಮೃತ. ೪-೨೩). ೩. ಸ್ಥಿತಿ; ರೀತಿ : ಮತ್ತ ಮಿಂತಕವಾಂತ ಕುನರನೊಂದಿರಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಯರ್ಚಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೨೩). ಇರವು : ೧. ಎನ್ನಿರವನಿಂಬುಗೊಂಡನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೪೧-೮೮); ಪತಿಯಳಿದ ಸತಿಯಿರವು ನಾಯಕರತನವಿಲ್ಲದ ಪದಕ (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ವೈ. ೮-೧೮); ತಿರುತಿರುಗಿ ತೊಳಲುವುದು ತಿರದನ್ನವುಣ್ಣುವುದು ಮೆರೆದು ಮೈಮರೆಯುವುದು... ಕೆರಳುವುದು ನರಳುವುದು ಇರವಿದೇನೊಣರಗಳೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೩). ೨. ಆ ದಿವಿಜೇಂದ್ರಲೋಕದಿರವುಂ ಪೆಸರುಂ ತನಗಿಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬೇಜಾದುದೆ (ಅದಿಪು. ೩-೧೦); ಕಮಳಕ್ಕಾವಗಮಲ್ಲು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಯಿರವಾಸ್ಯಾ ಬೃಹ್ಮಮುಂಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೨). ೩. ಮೆಚ್ಚಿನಾನೀ ಧರಣಿಯುಳಿರವಾನೆಂದು... ನಂದಿನೇನಪ್ರವರ ಮುನಿವರನ್ ದೇವ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದಾನ್ (ಎಕ. II, ೮೮-೩; 700); ಎನ್ನಯ ದೂಪಟನೆನ್ನ ಕರ್ಮದಿಂ ಪಗೆವರಿನಕ್ಕಟಾ ನಿಮಗಮಿಯಿರವಾದುದೆ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಸಂಭ. ೧೩-೫೩); ದೊರೆ ಯಮಪುತ್ರನಿರದಿರವು ವಾಯುಜನಿರದಿ ರವಗ್ನಿಪುತ್ರನಿರದಿರವಮರ್ಕಳಿರದಿರವು ಮತ್ಸ್ಯನಿವಾಸದೊಳೆಲ್ಲಮಂತೆ ಮೆಯ್ಯರೆದಿರೆ (ಗವಾಯು. ೩-೩೦); ಸುರಪತಿ ಬಂದು ಕಂಡಾ ಪುರದಿ ರವಿಗಚ್ಚರಿನಟ್ಟು ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳೆಟ್ಟು (ಭರಣ. ೩-೨೩). ಇರುವು : ೧. "ನಡೆ, ಇರುವು, ಬಾಳು, ಬದುಕು" (ಕಂನುಹು. ೮೬). ೩. ಆತ್ಮನ ಇರುವು ಘಟಪಟದೊಳಗೆ ಗ್ರಹಿಸಿಪ್ಪ ಬಯಲಿನ ಇರುವಿನಂತೆ ರವಿಯೊಳಗೆ ಸೂಸುವ ಕಿರಣದಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೧೩೨-೨); ಕೆರನಖಗಳಲ್ಲಿ ಗಿರಿಚರಕ್ಕಿರುವುವಾಡಿ (ಸೌಪರಿ. ೧-೩). ಇರುಹು : ೨. ಸ್ವಾಮಿ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುತ್ತಾ ಮಾಡಿ ತೀರ್ಥಗಳ ಇರುಹು ತಿಳಿದೂ ನಾಮದ ವಿಚಾರ ಧರಿಸಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೯೦); ಮನಸು ಮಾಡಲು ಮಣ್ಣುಗಾತ್ರವು ಅಗಲಲಾರದೆ ಪ್ರೇಮಪಾತ್ರೆಯು? ಬಾಳಕಡಲಲಿ ಇದೆ ವಹಿತ್ರವು ಸಾಗಲಿರುಹಿನ ಯಾತ್ರೆಯು ಜನುಮ ಜನುಮದ ಜಾತ್ರೆಯು (ಕರುಶ್ರಾ. ೮೭). ಇರ್ವ : ೩. ತರ್ವಾಯ ನಾರದಮುನೀಶ ಗಣ ನಾಯಕನ ಯಿರ್ವ ಕಾಣದೆ ವೀರಭದ್ರಂಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿ ಕರುಣಾಕ್ಷಿಯಿಂದೀಕ್ಷಿಸೆ (ಚೋರಬ. ೬-೮೪).

[< ಇರ್]

ಇರಕಳೆ 'ಇಱುಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕಳಿ 'ಇಱುಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರಕ್ಕು 'ಇಱುಂಕು' ನೋ.

ಇರಕ್ಕು 'ಇಱುಕ್ಕು' ನೋ.

ಇರಕುಮರ, ಇರ್ಕುಮರ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ

ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ನುಸಿದು ದಾಟಿಹೋಗಲಾಗು

ವಂತೆಯೂ, ದನಕರುಗಳು ನುಸಿಯಲಾಗದಂತೆಯೂ ಕವೆಗೋಲು

ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರವೇಶ ಸ್ಥಾನ; ಕಡಕಲು (ಸ್ಕಾಂಧರ್).

ಇರ್ಕುಮರ (ರೇವ್). 'ಅಕ್ಕಿ' ಪರಾ.

[ಇರಕ್ಕು (< ಇಱುಂಕು) + ಮರ]

ಇರಕುಳಿ 'ಇಱುಕುಳಿ' ನೋ.

ಇರಕ್ಷಿಚ್ಛು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಈ ಧರ್ಮಮಾನ್ವಿರಕ್ಷಿಚ್ಛಿ ದೋಷದಿಂದ ಎನ್ ಮಂಡಲೋ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೧೦ ; 753).

[ಇರಕ್ಷಿಚ್ಛು + -ಇಸ್ಯ. P ತಮಿ. ಇರಕ್ಷಿಚ್ಛು + ?]

ಇರಚಲು 'ಇಚ್ಛಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಇರಚು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರಬಿ 'ಇಚ್ಛುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಮ್ಮದ (ನಾ). ಗ.ಮಿಂಚು; ಸಿಡಿಲು: "ಮೇಘವಟ್ಟಿ, ಇರಂಮದೇ, —ಈ ೨ ಮುಗಿಲ ಕಿಚ್ಛು" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೦); "ವಾರಿವಾಹದ ಕಿಚ್ಛಿ ರಮ್ಮದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೯೮). ೨. ಸಮುದ್ರದ ಒಡಲಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿ; ಬಡಬಾಗ್ನಿ: ನಿರಾಶ್ರಯದಿಂದಿರಮ್ಮದಾಳಿನಿಂದೆಯ್ ಬಂದಿಕೆ ಯನಾವರಿತ್ತನೆ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೬). [ಸಂ.]

ಇರವಂತಿ, ಇರುವಂತಿ (ನಾ). ಎರಡುಸುತ್ತು ದಳಗಳಿರುವ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹೂ; ಹೆಜ್ಜಾಜಿ; ನವಮಾಲಿಕೆ: ಇರವಂತಿಯ ಜಾತಿಯ ಪಾದರಿಯ ಸರೋರುಹದ ಪೂಗಳಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೨); ಕರಮೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ ಕರವೀರಮದಿಗಂತಿ ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೬೯); ಜಾಜಿ ಶಾವಂತಿ ಯಿರವಂತಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಂಜಾಜಿ ಪಾದರಿ ಪಚ್ಚಿ (ರುಕ್ಕಾಂಗ. ೩-೨೮). ಇರುವಂತಿ: "ನವಮಾಲಿಕೆ ಸಂದಿ ರುವಂತಿ ವರ್ಣಪುಷ್ಪಾಭಿಧಾನಮಿಲಾತಂ ದಾಸವಣಂ ಜಪಾಹ್ವಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮-೩೫); "ಸಪ್ತಲಾ, ನವಮಾಲಿಕಾ — ಈ ೨ ಇರುವಂತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೪); ಮಧುಸೂತನ ಮಧುವ್ರತಮುಮನಲೆದಪನೆಂಬೀ ಪ್ರತೀತಿಗಿರುವಂತಿಯಂತೆ ನೋಂತಲರೊಳವೇ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೧೧); ಇರುವಂತಿ ಜಾಜಿ ಪಾದರಿ ಸರಸಿರುಹಂ ಸುರಗಿ . . . ಅರಲಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೫೬); ಪರಿಮಳದುರುಳಿಯೆನಿಸಿರುವಂತಿಯ ಬಿರಿ ಮುಗುಳನಿಂಬಾಗಿ ತೋರದುಜುಂಟಿನೊಳ್ಳುಜುಂಬಿ (ಪಾರ್ವತ. ೧೨-೬ ವ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇರುವಾಡಿ, ಇರುವಾಟ್ಟಿ]

ಇರವಂತಿಗೆ, ಇರುವಂತಿಗೆ, ಇರುವಂತಿಗೆ (ನಾ). = ಇರವಂತಿ: "ಅಜ್ಜುಗವಂದಿರವಂತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪); ಸುರಗಿ ಸುರಹೊನ್ನೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇರವಂತಿಗೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೨೧); ಇರವಂತಿಗೆ ಜಾಜಿ ಮೊಲ್ಲೆಗಳ್ (ದಶಕು. ೬-೨೧); ಇರವಳಿದಾತನ ಹೆಸರಾಂತು ವನದೊಳಗಿರಲಿರವಂತಿಗೆ ತಪ್ಪಿದು ಹರತಪ್ಪಂಸಿಯ ಮುಟ್ಟಾಯುಧವೆಂದು ಸುರಗಿಯ ಮುಟ್ಟಾದಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೬). ಇರುವಂತಿಗೆ: "ಸಪ್ತಲಾ, ನವಮಲ್ಲಿಕಾ — ಈ ೨ ಇರುವಂತಿಗೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೦೮); "ದ್ವಿಕರ್ಣ — ಇರುವಂತಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೬). ಇರುವಂತಿಗೆ: ಒಂದರಳು ಯಿರು [ಪಾಠಾಂ. ರ]ವಂತಿಗೆ ಪಡ್ಡಳಿವೊಂದರಳು ಸೇವತಿಗೆ (ಬಸಪು. ೧೯-೬೫).

[ಇರವಂತಿ + -ಗೆ?]

ಇರವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ರೂಪವಿಲ್ಲವಾಗು.

ಇರವಳಿದಾತ = ರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಮನ್ಮಥ: ಇರವಳಿದಾತನ ಹೆಸರಾಂತು ವನದೊಳಗಿರಲಿರವಂತಿಗೆ ತಪ್ಪಿದು ಹರತಪ್ಪಂಸಿಯ ಮುಟ್ಟಾಯುಧವೆಂದು ಸುರಗಿಯ ಮುಟ್ಟಾದಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೬). [ಇರವು + ಅಳ್ಳಿ (< ಅಚ್ಚಿ)]

ಇರವಣಿ (ಕ್ರಿ). ಇರವನ್ನು ತಿಳಿ; ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊ: ಸುಡು ದುಪ್ಪವೆಣ್ಣಿದಹರೆ ಕೊಡನೆತ್ತಿ ಹೊಯ್ಯುವರೆ ಬಡವ ನಾನೆಂದು ಎನಬೇಡ ಇರವಣಿದು ಕೊಡುವುದೇ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೩೮).

[ಇರವು + ಅಚ್ಚಿ]

ಇರವಾರ್ಕಿ 'ಇರ್ವಾರ್' ನೋ.

ಇರವಾರ್ಕಿ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿ; ತೀರ: ಕೆಲಸ ಇರವಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ); ಇರವಾರ ಕೆಟ್ಟು ಪುರವಾರ ಸೇರಿದ (ಗಾದ).

[ಇರವು + ಅರು (< ಅಚ್ಚಿ)]

ಇರವು 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರವು (ನಾ). ರೂಪು; ಆಕಾರ; ದೇಹ: ಉರಗನ ಹಲು ನಂಜು . . . ದುರ್ಜನರ ಇರವೆಲ್ಲ ನಂಜು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೫).

[< ಸಂ. ರೂಪ]

ಇರವೆ 'ಇಚ್ಛುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಸರಿಕೆ 'ಇರುಸರಿಕೆ' ನೋ.

ಇರಸಲು 'ಇಚ್ಛಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಇರಸಾಲು, ಇರುಸಾಲು, ಇರ್ಸಾಲ್, ಇರ್ಸಾಲು (ನಾ). ಸರಕಾ ರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕಂದಾಯದ ಹಣವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದು, —ಹಣ ಪಾವತಿಮಾಡುವುದು; ಹಾಗೆ ಪಾವತಿ ಮಾಡುವ ಹಣ: ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಬರುವಂತೆಯೂ ಕ್ರಯಮಾಡಿಸಿ ಈ ಬಾಬು ಐವಜು ಇರಸಾಲುಮಾಡುತ್ತಾ ಬರುವುದು (ಮಹಾಂ. II, ೭೪); ಗ್ರಾಮದ ಇರ ಸಾಲು ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಹಣವನ್ನು ನಜಾಮಾಡಿ ಬಾಕಿ ಹಣವನ್ನು ಇರ ಸಾಲು ಫಾರಖಾವಣೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾ. ೭); ಅವರು ಇರಸಾಲಿಗಾಗಿ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು (ಅಲೆಮ. ೭೧). ಇರುಸಾಲು (ಕ). ಇರ್ಸಾಲ್: 'ಇರ್ಸಾಲ್ ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ಇರ್ಸಾಲು: ಖಜಾನೆಗೆ ಇರ್ಸಾಲಾಗಿ ಬಂದ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಖಜಾನೆಯ ಸರಾಫನು ಝಡ್ಡಿಮಾಡಿ . . . ಮೊಹರುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಹಾಂ. II, ೩೨).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಇರ್ಸಾಲ್ = ಹಣ ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯವನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು, —ರವಾನೆ. / ತಮಿ. ಇರುಚಾಲ್, ಇರುಶಾಲ್; ತೆಲು. ಇರು ಸಾಲು, ಇರ್ಸಾಲು]

ಇರಸು, ಇರಚು, ಇರಿಚು, ಇರುಸು, ಇರ್ಚಿ, ಇರ್ಚು (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಅಚ್ಚುಮರ: ಬಂಡಿಯ ಇರಸು ಮುರಿದ್ದಂಗೆ (ಜಾನಕೋ. ೧೭). ಇರಚು: "ಚಕ್ರಸುತ್ತುವ ಅಚ್ಚು. . . ಇರಸು; ಇರಚು" (Axl. ಇಂಕನ). ಇರಿಚು (ಕ). ಇರುಸು: ಒಂದುಮೋಟರು ಯಂತ್ರದ ಇರುಸಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ವಿಜ್ಞಾನಿ. ೭೬). ಇರ್ಚಿ (ಕ). ಇರ್ಚು (ಉಕ. ಕ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇರುಚು; ತೆಲು. ಇರುಸು. / ಮರಾ. ಇರಸ್; ಹಿಂ. ಇರಿಸ್]

ಇರಸುಮುರಸು, ಇರುಸುಮುರುಸು (ನಾ). ಹದಗೆಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ: "ಏಕಮ್ನಾ ಈವತ್ತು ಮಲಗಿಯೇ ಇದ್ದೀಯೆ? ಏನಾಗಿದೆ" ಎಂದರು. ಶ್ಯಾಮಲೆಯು "ಏನೋ ಇರಸುಮುರಸಾಗಿದೆ ಅಷ್ಟೆ. ನಾಳೆ ಸರಿಹೋಗ ಬಹುದು" ಎಂದಳು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೭೨). ಇರುಸುಮುರುಸು: ಅದರೆ ನಿಧಿಯ ಅಪರ್ಣೆಯಿಂದ ಬಹು ಇರುಸುಮುರುಸಾಯಿತು (ದಾದಾನ. ೫೦).

[ಇರಸು + ಮುರಸು]

ಇರಸ್ತಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಇರವು (?): "ಈ ಮಕ್ಕಳ ಕಾಟದಿಂದ ಇರಸ್ತಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಜೀವ ತಿಂತಾವೆ" ಎಂದು ಗೊಣ ಗುಟ್ಟು ಒಳಗೆ ಹೋದಳು (ಮಧುನ. ೧೬೨); ನಿಮ್ಮಂತಹ ಜನರ ಇರಸ್ತಿಕೆ! ಅದರ ಮೇಲೆ ಅಪಖ್ಯಾತಿ (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೧೪).

[ಇರ + ಅಸ್ತಿಕೆ?]

ಇರಹ (ನಾ). ಒದ್ದೆ; ತೇವ: ಭೇರಿಯು ಇರಹನಾದಲ್ಲಿ ಅದುರಲ್ಲದೆ ಸುನಾದವಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೪-೨೬೨).

[< ಇರ್ಘ? / ತಮಿ. ಮಲ. ಈರ; ತೆಲು. ಈಮಿರಿ]

ಇರುಳುಗಲಸ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಕಾಲದ ಕೆಲಸ (ಕ).

[ಇರುಳ್ಳು (< ಇರುಳ್ಳ) + ಕೆಲಸ]

ಇರಾದಿ 'ಇರಾದೆ' ನೋ.

ಇರಾದೆ, ಇರಾದಿ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ; ಸಂಕಲ್ಪ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಮನೋಗತ; ಇಚ್ಛೆ: ಈ ಸಲ್ಲಾವನು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕಾಯಂ ಮಡಗಬೇಕು ಯಂಬುದು ನಮಗೆ ಇರಾದೆ ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೬); ಹಾನಿಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇರಾದೆಯಿಂದ ಸರ್ಕಾರ್ ನೌಕರನು ತಪ್ಪು ದಸ್ತೆವಜು ಮಾಡಿದರೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೮೧); ನಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಇರಾದೆಯಿಂದ ಮಾಡೋ ಕೆಲಸ (ಸರ್ವಮಂ. ೨೮೪). ಇರಾದಿ: ನಾವು ಕೇಳೋದು ಕೇಳಿಟ್ಟೂ ನಿಮ್ಮಿರಾದಿ ಇದ್ರೆ ನೋಡಿ, ಇಲ್ಲೆ ಹೋದ್ರೆ ಬಿಡಿ (ರುದ್ರಿಮ. ೮೫).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಇರಾದಾ; ಅರ. ಇರಾದಾ, ಇರಾದತ್]

ಇರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜನುಗು; ತೊಟ್ಟುಕ್ಕು. ೨. (ಹಾಲು) ಕರೆ; ಹಿಂಡು: "ಇರಿಯೆಂದು ಕಟ್ಟುವುದು" (ಕಶಸಾ. ೬-೧೩೮); "ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿರಿ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೫೯); ಇರಿದೊಂದೆರಡರಿಯಿಂ ತೀವಿರೆ ಕಂದಲ್ ತನ್ನ ಬಿಳಿಯ ಕಣ್ಣಳ ಬೆಳಗಿಂ ನೊರೆವಾಲಿಂ ತೀವಿತೆಗೆತ್ತಿರದೆಲ್ಲವಳಾತ್ಮಪತಿಯನೇಂ ನಗಿಸಿದಳೋ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೨೪). [ದೇ. || ತಮಿ. ಇರಿ]

ಇರಿ, ಇಱ್ಱಿ ನೋ.

ಇರಿ (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಹಾಲಿನ ಧಾರೆ: ಇರಿದೊಂದೆರಡರಿಯಿಂ ತೀವಿರೆ ಕಂದಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೨೪). 'ಅಂಬಿರಿವಿಡು', 'ಇರಿವಿಡು' ಪರಾ.

[< ಇರಿ]

ಇರಿಕೆಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?): ಪರಿಮಳವನಳವಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಪೆತ್ತು ವಂತುರುಚಮತ್ತಾರದಿಂದಾ ಸತಿಯ ಬರಲಣು ಗ ನಿರಿ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿ] ಕೊಂಡೆ ಸೆಯಲೈ ರೋಮಾಂಚಪುಳಕದಿಂದೈತಂದು ಜಮದಗ್ನಿಯ (ಪರಶು. ೧೬-೯). [ಇರಿಕೆ ? + ಕೊಳ್ಳು]

ಇರಿಕೆಸು 'ಇರುಂಕೆಸು' ನೋ.

ಇರಿಕು 'ಇಱುಕ್ಕು' ನೋ.

ಇರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ, — ರೀತಿ; ಬಾಳು: ತಿಳಿಯಲಪ್ಪ ಯದೆ ವಿಪ್ರಜಾತಿಯ ಬಳಗದಿರಿಕೆಯಿಂದು ಕೊಲ್ಲುತ ಬಲುಹುಮಾಡದೆ ಬಂದು ಕಂಡನು ಜಗದ ವಲ್ಲಭನ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೨೬-೬೧); ನಿಂದಿರಿಕೆಯಲಿ ನಿನ್ನನುರುಹುವೆನೆಂದು ನೋಡುತ್ತಿ ಜನ ಬಲುಹನು (ನಿಭಾಗ. ೯-೩-೪೦); ಇದನ್ನು ಕಂಡ ನಮ್ಮಯಿರಿಕೆಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಲಿದ್ದೇವೆ (ಕುಕಸ. ೧೨೫); ಆ ಹೆಂಗಸಿನ ಇರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಯಿತು (ಅನಾಮಿ. ೬೧). ೨. (ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಸಿಂಬೆ; ಸುರುಳಿ: ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನಿರಿಸುವ ಪೀಠ ಅಥವಾ ಇರಿಕೆ: ಮರದ್ದು, ಲೋಹದ್ದು ಅಥವಾ ತೆಂಗಿನನಾರು ಯಾ ಇತರ ನಾರಿನದು (ಅಡುಸಾ. ೩೫); ಹಾವುಗಳು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇರಿಕೆ (oil) ಹಾಕಿಕೊಂಡು... ಹಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೨೪). [< ಇರಿ + ಇಕೆ]

ಇರಿಕೆ (ನಾ). ಇರಿಯುವಿಕೆ; ತಿವಿಯುವಿಕೆ; ಹೊಡೆಯುವುದು (ಕ).

[ಇರಿ (< ಇಱ್ಱಿ) + ಕೆ]

ಇರಿಕೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತು; ಸಿಂಬೆ ಸುತ್ತು: ಸರ್ಪವು ಕೋಸಗೊಂಡು ಇರಿಕೆಹಾಕಿದಂತೆ ಮೈಗಂಟುಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷ. ೧೦೧); ನಾಗನ ಶರೀರ ಕೋಪದ ಅಳತೆಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಇರಿಕೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದಂತೆ (ಸ್ವಪ್ನಜೊ. ೬೬).

[ಇರಿಕೆ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್)]

ಇರಿಗತ್ತಿ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಕತ್ತಿ: (ಇರಿತಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಹಗುರವಾದ ತೆಳುವಾದ ಇಬ್ಬಾಯಿಯ ಚುಚ್ಚುಗತ್ತಿ; ಇರಿಗತ್ತಿ; ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ (Rapier. ಇಂಕನಿ). [ಇರಿ (< ಇಱ್ಱಿ) + ಕತ್ತಿ]

ಇರಿಚು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರಿಣ (ನಾ). ೧. ಬಂಜರು ಭೂಮಿ; "ಪಾಳು, ಬೆಳೆಯಾಗದ ನೆಲ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. ಮರಳುಗಾಡು; ಮರುಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಇರಿತ 'ಇಱುತ' ನೋ.

ಇರಿದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಇರಿದಿ(? ಡಿ)ಗೆ (? ಪೆ) ವಿಷಯೇ (ಇ. IX, ೧೨೮-೩೩; 700). [?]

ಇರಿನುಡಿ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಕುಟುಕುವ ಮಾತು; ಚುಚ್ಚು ಮಾತು: (ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡಿದ) ಕಟುಟೀಕೆ; ಇರಿನುಡಿ (Thrust. ಇಂಕನಿ). [ಇರಿ (< ಇಱ್ಱಿ) + ನುಡಿ]

ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳ (ನಾ). ನೀರಿನ ತಿರುವನ್ನು (ಸುಳಿಯನ್ನು) ಉಳ್ಳ ಹಳ್ಳ: ಇರಿಮುರಿಪಳ್ಳಂ ತಡಿಸರದೇರದಪ್ಪಿದ ಹಾವು ಪಸಿದ ಪೆಣ್ಣುಲಿ ಯಿಂದಾ ಕರಡಿ ಕಡುಮುಳಿದ ಸಿಂಹಂ ಸ್ಫುರದನಲನ ಜಾಲೆ ಬಾಲೆ (ಉಸಾರ. ೨೦೨). [ಇರಿ (< ನೀರ್) + ಮುರಿ + ಪಳ್ಳ]

ಇರಿಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸಲಿಲೆಯಿಂ ಮೊಲ್ಲೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸಹ ಪುಷ್ಪಕುಳದ ಲೋವೆಯು (ನವಮೋ. ೪-೩೬). [ಇರಿ ? + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಇರಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಟ್ಟಿಡು; ಸ್ರವಿಸು; ಸುರಿ: ತೋರ ಮೊಲೆಗಳನಿರಿ ವಿಡುತುಂ ಬಂದುವಂದು ಪಯಗಳ್ ಪಲವುಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೦೪). 'ಅಂಬಿರಿವಿಡು' ಪರಾ. [ಇರಿ + ವಿಡು]

ಇರಿವೆ 'ಇಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರಿಸಲು 'ಇಱುಸಿಲ್' ನೋ.

ಇರಿಸಿಡು (ಕ್ರಿ). ಇಡು; ಮಡಗು: ಬೆಸಸಿಂ ಮಹಾನುಭಾವನನಿರಿದೊಯ್ದನಾನನಿರಿಸಿಟ್ಟಿನದೆಲ್ಲಿ ತದೀಯ ವಾರ್ತೆಯೇಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೦೯); ಮಾವನುಮೆಮ್ಮತ್ತೆ ವಿರುಂ ದೇವನುಮಿರಿಸಿಟ್ಟು ಪೋದರಿನಿಬರುಮಂ ಶೂನ್ಯವಾಸದೊಳ್ (ಅಜಿತ. ೬-೧೨೨); ಕನಕದ ಕಾಯನೊಂದು ದೇವನಂ ತಿಟ್ಟದಟ್ಟು ಷಿ ಸುಣ್ಣದೊಪ್ಪೊಳ್ ದಿನಮಿರಿಸಿಟ್ಟು ಕರ್ಚಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೩೧). [ಇರಿಸು + ಇಡು]

ಇರಿಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಡಿಸು; ಮಡಗಿಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು: ಧರ್ಮದ ಉದಕವನೂ ಇರಿಸಿಸಿ ದೀವಳಿಗೆ ಹಬ್ಬ ಮುಂತಾಗಿ ದೀಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೊತ್ತಿಸಿ (ಸೌಇ. IX-ii, ೪೭೬-೩೨; 1506).

[ಇರಿಸು + ಇಸು]

ಇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಇಡು; ಮಡಗು; ಉಳಿಸು; ಕುಳ್ಳಿರಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಸಮಂತಿರಿಸುವೆಂತನಂತಮುಖಸಂಗತ ಮಂಗಳಕಾರಣಂಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೨); ಸ್ವರ್ಣಪೀಠದೊಳ್ ದಾದಿ ಯನಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೬-೧೯); ಪದಿಗಳನಮರ್ಚಿ ಬಿಲ್ಲಂ ಕುದುರೆಯಂ ಕಾಲಾಳಂ ನಾಯ್ಕಳುಮಂ ತಿಣ್ಣಮಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಪದೆ ದೆನ್ನಯ ವೀಣೆಯನಿರಿಪುದು ನಿನ್ನಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಕಾದಂಬ. ೫೯೭); ಗುರುಲಿಂಗದೇವರು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತವ ತಂದು ಎನ್ನ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿ ದಾಗಲೇ ಎನ್ನ ಭವಂ ನಾಸ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೬-೧); ಮೂರ್ಧದೊಳ್ ಕುಸುಮವನಿರಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೪); ಮಾವಿನಕಾಯಿಗಳನ್ನು... ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇರಿಸಿದರೆ ಬೇಕಾದಾಗ ತೆಗೆದು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೧೧೪). [ಇರಿ + ಇಸು]

ಇರಿಸೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮುಕಂಜು ಜೀಯರು ಸೊರಣ ಜೀಯರು ಯಿರಿಸೆಟ್ಟಿಯರೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತ ಗವುಡಪ್ರಜೆಗಳು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬೭-೧೪ ; ?). [ಇರಿ + ಸೆಟ್ಟು]

ಇರಿಸೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಮರದ ಸೌಟು. ೨. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮ. xv, ೪೪). [?]

ಇರು_೧ 'ಇರ್' ನೋ.

ಇರು_೨ 'ಇರ್' ನೋ.

ಇರುಂಕಿಸು, ಇರಕಿಸು, ಇರಿಕಿಸು, ಇರುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿಹಿಡಿ ; ಒತ್ತಿಕ್ಕು ; ಹಿಡಿಸು ; ಸಿಕ್ಕಿಸು. ಇರಕಿಸು : "ಹಾಯು ; ಹಿಡುಕು" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). ಇರಿಕಿಸು : ಘೂಕ ಭೀಕೃತಿಯಿರಿಕಿಪಯೋಗಗಳೆಂದು ವೇವೇಳ್ಳಿ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೪೨) ; ರಾಮಪ್ಪನ್ನ ಬಲವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಡಬೇಕು. ಇಕ್ಕುಳದಲ್ಲಿ ಇರಿಕಿಸಿಕೊಂಡಂಗೆ (ಸಮ್ಮ. ೨೭). ಇರುಕಿಸು : ಬಾಣ ಪಾತಕ ಗಿರಿದುಕಿಸುತುಂ ಪೃಷ್ಠಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩-೭).

[ಇರುಂಕು (< ಇಜುಂಕು) + -ಇಸು]

ಇರುಂಗುಣ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗುಳ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೋಣ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೋಳ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಗೋಳ, ಇರುಂಗುಣ, ಇರುಂಗುಳ, ಇರುಂಗೋಣ, ಇರುಂಗೋಳ, ಇರುಂಗೋಟ (ನಾ). ಹೇಮಾವತೀ ನಿಡುಗಲ್ಲು ಪ್ರದೇಶ ಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಚೋಳರ ಬುಡಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕೆಲವು ರಾಜರ ಹೆಸರು : ನೆಗಟ್ಟಾ ಕೈಲಾಸಶೈಲಕ್ಕೆ ತಾಂ ಗುರುವಾದಂ ವಿನುತಂಗೆ ರಾಜಿಸು ವಿರುಂಗೋಳಂಗೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸದ್ಗುರುವಾದಂ (ಎಕ. II, ೬೬-೯೧ ; 1176) ; ಇನವಂಶಸಂಭವಂ ತಾನೆನಿಸಿದಿರುಂಗೋಳ ನೃಪತಿಗೆ (ಸೌಗ. IX-i, ೨೯೮-೨೦ ; 1196). ಇರುಂಗುಣ : ಇರುಂಗುಣ ಇತಿ ಖ್ಯಾತಃ ತತೋ ಜನಿ ಜನಾಧಿಪಃ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೩-೧೪ ; 1292). ಇರುಂಗುಳ : ಪೊಂಗಳನಿಷ್ಟಕರಂಗಳಂ ಸಮಸ್ತಾವನಿಭೃತ್ಸಮಂಗಳನಿರುಂಗುಳನೀವನು ದಾತ್ತಮಂಗಳಂ (ಎಕ. XIV, ೨೭೧-೨೭ ; 1173). ಇರುಂಗೋಣ : ತಮ್ಮ ತಂದೆ ಯಿರುಂಗೋಣದೇವರ ಶ್ರೀಹಸ್ತವಾಗಿ ಪುನಃಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೪-೨೩ ; 1262). ಇರುಂಗೋಳ : ವಿಕ್ರಮಾಭರಣ ನಿರುಂಗೋಳದೇವನಂಕಕಾಣ ರಣರಂಗಧೀರ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦-೫೭ ; 1040) ; ಇರುಂಗೋಳ ಕುಂತಕದಳವನವಿದಳನ ಕರಾಳಶುಂಡಾಳನುಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮-೫೩ ; 1117). ಇರುಂಗೋಟ : ಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭ ನೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟಾರುಂಗೋಟಪ್ರಪ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೩-೧೧ ; 1150).

[← ತಮಿ. ಇರುಂಜೋವೇಳ]

ಇರುಂಗೋಟ 'ಇರುಂಗೋಳ' ನೋ.

ಇರುಂಜೆ 'ಇಜುಂಜೆ' ನೋ.

ಇರುಕಳ 'ಇಜುಕಳ' ನೋ.

ಇರುಕಿಸು 'ಇರುಂಕಿಸು' ನೋ.

ಇರುಕ್ಕು 'ಇಜುಂಕು' ನೋ.

ಇರುಕ್ಕು 'ಇಜುಕ್ಕು' ನೋ.

ಇರುಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಜೆಯಪಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಇರುಗಜ್ಜಿ ನಾಗತ್ತರವಟ್ಟಂಗಟ್ಟ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೫ ; 890) ; ಇರುಗಜ್ಜಿ ನಾಗತ್ತರವಟ್ಟಂಗಟ್ಟ (ಎಕ. I, ೩೫೦-೫ ; 900) ; ಪೂಜ್ಯನಂ ರಿಪುನಿಕರ ಭಯಂಕರನನಿರುಗನಂ ಧರ ಪೊಗಳ್ಳಂ (ಎಕ. VII, ಚಿನ್ನ. ೬೧-೩೪ ; 1125). [?]

ಇರುಗಕಾಣ (ನಾ). (?): ಭೂಮಿಕಾಣ ಬೀರಗೌಡನ ಹಳ್ಳಿಯ ಆಸಗರ ಗೊರವನು ಹಂ ದಿ ಯ ನಿ ಷು ದು ಸ್ವರ್ಗಸ್ತನಾದನು ಆ ಇರುಗಕಾಣ ಮಾಡಿಸಿದ ಬೀರಗಲು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೨೨-೭ ; 1144).

[ಇರುಗ ? + -ಕಾಣ ?]

ಇರುಗಡೆ (ನಾ). "ವಿಶ್ರಾಂತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೭). 'ನಿಲುಗಡೆ' ಪರಾ. [ಇರು (< ಇರ್) + -ಕಡೆ]

ಇರುಗಮಯ್ಯ 'ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ' ನೋ.

ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ, ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಚ್ಚ ಗೋತ್ರದ ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯನ ಮಗನಿರುಗಮ್ಮಯ್ಯನು... ಈ ಧರ್ಮಂ ಇರುಗಮ್ಮಯ್ಯ ಗೊನ್ನು ಮನುಕಮ್ಮಯ್ಯಂಗಂ ಅವ್ವೆಟ್ಟಿಗಂ ಒನ್ನು ಭಾಗಂ ಸಲ್ವದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭-೮, ೧೫ ; 925). ಇರುಗಮಯ್ಯ : ಇವ್ವುಳಿಯೂರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಸಿರಿಯಮಯ್ಯನರಡು ಕೆಜೆಯಂ ತೂಂಬನಿಕ್ಕಿ ಮೂಡಣಕೆಜೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯-೪ ; 870). [ಇರುಗ + ಅಮ್ಮ + ಅಯ್ಯ]

ಇರುಗಳೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಹಳೆ (?) : ಗಂಗೆಮೂಡಿದೇವಮ್ಮ ಚ್ಚಿರುಗಳೆ ಗುಡಿ ಚಾಮರ... ರಾಜ್ಯ ಚಿನ್ನಂಗಳನಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೫೦ ; 1085). [ಇರು (< ಇರ್) + ಕಳೆ (< ಕಹಳೆ ?)]

ಇರುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ದಕ. ೪).

[? / ತೆಲು. ಇರುಗುಡು, ಇರುವುಡು]

ಇರುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷದ ಹೆಸರು ; ಸಂಪಿಗೆ ; ಚಂಪಕ : ವಿಕಸಿತ ಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ಕರವಂತೆ ಬನ್ನಿ ಬಂದಕಿಯರ ನಾಮ ದಂತೋಗದ ಪಾದರಿ ರೋಗಿಗಳಂತೆ ಕಾರಿ ಪಾವಕನ ಶರೀರದಂತಿರುಡಿ [ಪಾಠಂ. ತೆ ತರಿ] ಸುಂಕಿಗನಂತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಲಾವಕನ ನಿಯೋಗದಂತೋಗದ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಪರ್ವದಟವ್ಯಮದ್ಭುತಂ (ಪುಣ್ಯಾ. ೧-೯೪).

[← ತಮಿ. ಇರುಂಡಿ]

ಇರುದಿ (ನಾ). ಮುಕ್ತಾಯ ; ಸಾವು : "ಕಾಡ, ಪೀಡೆ, ಗೋಳು, ಬಳಲಿಕೆ... ಇರುಕು, ಇರುದಿ" (ಕಂನುಡು. ೮೧).

[← ತಮಿ. ಇಜುದಿ = ಕೊನೆ, ಸಾವು, ಮೇರೆ]

ಇರುಪು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಸುಂಕಕಾರುಕದಿಂದಿರುಪು ತಜವಾಳಿಕೆ ಅಂತು ೧೨ || ೧ ಅಕ್ಷರದಲೂ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊಂನು ಅಜು ಹಣವಿಗಂ ಸಲುವ ಭೂಮಿಯ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೪, ೫೩-೧೩ ; 1405). [?]

ಇರುಬು 'ಇಜುಂಬು' ನೋ.

ಇರುಬೆ 'ಇಜುಂಬು' ನೋ.

ಇರುಮುರಿಗಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಸೋಮನಾಥ ದೇವರು ಶ್ರೀ ಇರುಮುರಿಗಂಡ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೨೦-೨೨ ; 1388). [ಇರುಮುರಿ + ಗಂಡ]

ಇರುವಂತಿ 'ಇರವಂತಿ' ನೋ.

ಇರುವಂತಿಗೆ 'ಇರವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಇರುವಂತಿಗೆ 'ಇರವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಇರುವತ್ತು 'ಇರ್ವತ್ತು' ನೋ.

ಇರುವರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರುವಳಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ : ಬರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇವರ ಇರುವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ (ವಿಜಾಮಂ. ೧೦೧).

[ಇರು (< ಇರ್) + -ವಳಿಕೆ]

ಇರುವಾಯಿ 'ಇರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಇರುವಾರ 'ಇರ್ವಾರ' ನೋ.

ಇರುವಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ, —ರೀತಿ: ಧರಣೀರ ರಣಧೂಳಿಖಾನನ ಪಾರುಷದಿರುವಿಕೆಯನು ನೋಡಿ ನಗುತ (ಕಂನವಿ. ೧೨-೪೧); ಅದರ ಇರುವಿಕೆಯಲ್ಲಾ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಂತೆಯೇ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬); ದನಗಳ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡಿದನು (ಮಣಸ. ೯೮).

[ಇರು ($<$ ಇರು) + -ಇಕೆ]

ಇರುವು 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರುವು 'ಇಜುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುವೆ 'ಇಜುಂಪೆ' ನೋ.

ಇರುವೆ (ನಾ). ಜೊಮ್ಮು; ಮರಗಟ್ಟುವುದು.

ಇರುವೆಬರು = ಜೊಮ್ಮುಹಿಡಿ; ಕೈಕಾಲು ಮರಗಟ್ಟು: ನಾವು ಬಂದು ಮಗ್ಗಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿದಾಗ ನಮ್ಮ ಕೈಕಾಲುಗಳು ಮರಗಟ್ಟು ವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಜಿ ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ ಅನುಭವವಾಗುವುದು; ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು "ಇರುವೆ ಬಂತು" ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೭೫).

[?]

ಇರುವೆಬಾಕೆ (ನಾ). ಇರುವೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ: ಒಂದು ಜಾತಿಯ "ಇರುವೆಬಾಕೆ" (Ant-eater) ಇದೆ. ಇದು ನೋಟಕ್ಕೆ ನೀಳ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ ಮುಂಗುಸಿಯಂತೆ ಕಾಣುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೫೪).

[ಇರುವೆ ($<$ ಇಜುಂಪೆ) + ಬಾಕೆ]

ಇರಸರಿಕೆ, ಇರಸರಿಕೆ (ನಾ). ಇರುವ ರೀತಿ, —ಸ್ಥಿತಿ: ಅವರವರ ಯಿರುಸರಿಕೆಗಳೆಂದಲು... ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವರೂಪವಂತಿಳಿದು (ಸಾಗಂಧಿ. ೫೯೫-೭). ಇರಸರಿಕೆ: ಅವನ ಇರಸರಿಕೆ ಹಾಗಿತ್ತು (ರುದ್ರವಿ. ೭೩).

[ಇರು ($<$ ಇರು) + ಸರಿಕೆ?]

ಇರುಸಾಲು 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರುಸು 'ಇರಸು' ನೋ.

ಇರುಸುಮುರುಸು 'ಇರಸುಮುರುಸು' ನೋ.

ಇರುಹ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ: ಸಣ್ಣವಾಗಿರುಹ... ಉದ್ದವಾಗಿರುಹ... ದಟ್ಟವಾಗಿರುಹ... ಅಗಲವಾಗಿರುಹ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೪ ಟೀಕೆ); ಮಗನಿಗೆ ತಂದೆಯಾಗಿರುಹ ತಂದೆಗೆ ಮಗನಾಗಿರುಹ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಗಂಡನಾಗಿರುಹ... ಮಸಣಕ್ಕೆ ಹೆಣನಾಗಿರುಹ (ಸಮಾಪ. ೧೭-೭೦).

[ಇರು ($<$ ಇರು) + -ಹ ($<$ -ಪ್ಪ)]

ಇರುಹು 'ಇರಂ' ನೋ.

ಇರುಳ್, ಇರುಳು (ನಾ). ೧. ರಾತ್ರಿ; ನಿಶೆ: "ವಿಭಾವರಿ ನಕ್ಷತ್ರಮುಷೆ ಯಿರುಳ್ ತಾಂ ತ್ರಿಯಾಮೈ ಯಾಮಿನಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೫-೫); ನೆನೆದಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ನಿನ್ನನೆ ಪೀನಮೊಪ್ಪಲ್ವ ಮಜುಗಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೧); ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಜಾನಿಸಿ ಸುರತ್ಪಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಮಗುಟೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೯); ವಿಧುವಿಲ್ಲದಿರುಳ್ ಕೆಲದೊಳ್ ವಧು ವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೪೧). ೨. ಅಜ್ಞಾನ: ದಯೆಯಿಂ ಪೊರೆವ ನೃಪಸಣ್ಣನೆನೆ ಮಚ್ಚರಿಸುವರಾರಾ ನಾಕಿಯಿರುಳೊಳೆಂ ಪುಟ್ಟಿದ ನೇ (ಭಂಡೋಬು. ೧-೨೭). ಇರುಳು: ೧. ಬಹ್ವಾರಂಭಪರಗ್ರಹವಿಹ್ವಳ ನಿಂದ್ರಿಯಸುಖಾರ್ಥ ಸಂಸಾರಗುಹಾಗಹ್ವರದೊಳಗಿರುಳಿನ ಚಕ್ರಾರ್ಥದ ಪೊಲ್ ಮಜುಗದೇಂ ಸುಖಂಬಡೆದಪನೇ (ಅದಿಪು. ೩-೬೮); ಇರುಳು ನಾಲ್ಕು ಜಾವ ಲಿಂಗದ ವಿಕಳಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೭-೭೯); ಇರುಳು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಹಗಲು ಬರುವುದು (ಹಾಹುತ್. ೫೪); ಕುರುಡಗೆ ಹಗಲೇನು ಇರುಳೇನು (ಗಾದೆ); ಇರುಳು ಕಂಡ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಬಿದ್ದ (ಗಾದೆ). ೨. ಮದಹಿಡಿಸಿ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸಿ ಇರುಳುಗವಿಸಿ ಮುಚ್ಚು ವಳು ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿ ಮಣ್ಣೊಳವಳು (ಪಾರಸಿ. ೭-೩).

ಇರುಳಕಾಯಿಕ = ರಾತ್ರಿಯ ಕೆಲಸ: ಸಂತೆಕಾಯಿಕ... ಕಂತೆ ಕಾಯಿಕ ಯಿರುಳಕಾಯಿಕವೆಂತವಕೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೮-೫೨).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಇರವು, ಇರ, ಇರಾ, ರಾ = ರಾತ್ರಿ, ಇರುಳ್ = ಕತ್ತಲೆ, ಅಜ್ಞಾನ; ಮಲ. ಇರವು, ಇರಾ, ರಾ = ರಾತ್ರಿ, ಇರುಟ್ಟು, ಇರಿಟ್ಟು = ಕತ್ತಲೆ; ತುಳು. ಇರ್ಲ್, ಇರ್ಲ್; ತೆಲು. ಇರುಲು; ಕೊಲಾ. ಚಿರುಮ್ = ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ಪರ್ಜಿ. ಚಿರುನ್ = ಇದ್ದಿಲು; ಕುಇ. ಸ್ತೋದಿ = ಕಾಡಿಗೆ; ಕುಮಿ. ರೋಯ = ಕಾಡಿಗೆ]

ಇರುಳರಸ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: "ಇರುಳರಸಂ... ತಿಂಗಳ - ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೨೩); "ಚಂದಿರ ನಿರುಳರಸಂ ಬಿದುವೆಂದು... ಇಂದುವಿಗಭಿಧಾನಂಗಳ" (ಕವಿಕಂ. ೪೪).

[ಇರುಳ್ + ಅರಸ]

ಇರುಳಾಣ್ಣ (ನಾ). = ಇರುಳರಸ: "ಇರುಳಾಣ್ಣನೆ ಚಂದ್ರನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೮). [ಇರುಳ್ + ಅಣ್ಣ ($<$ ಅಳ್ಳ)]

ಇರುಳು 'ಇರುಳ್' ನೋ.

ಇರುಳುಕಳ್ಳೆ 'ಇರುಳುಗಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಇರುಳುಕುರುಡು (ನಾ). = ಇರುಳುಗಣ್ಣು: ಇರುಳುಕುರುಡು (Night blindness) ಮುಚ್ಚಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವ ದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೨೭). [ಇರುಳು ($<$ ಇರುಳ್) + ಕುರುಡು]

ಇರುಳುಗಣ್ಣು 'ಇರುಳ್ಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಇರುಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸಂಜೆಯಾದೊಡನೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಿರುವಿಕೆ: ಅಗಸೇಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಮೊಣಸಂ ನೆನೆಯಕ್ಕಿ ಬಿಸಿ ಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ಪುನಃ ನೆನೆಯಕ್ಕಿ ಒಣಗಿಸುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಏಳು ಬಾರಿ ಒಣಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ರಸದಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಇರುಳುಗಣ್ಣು ಮಾಣುವುದು (ವೈದ್ಯನಾ. II, ೮೫); ಇರುಳುಗಣ್ಣಿಗೆ: -ಚಿಟ್ಟವುಡಲದ ಹರಳ ತಿರುಳು ಎಮ್ಮೇಮೊಸರಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ಇರುಳುಗಣ್ಣು ಮಾಣುಂ (ವಿವೈ. ೭೨). [ಇರುಳು ($<$ ಇರುಳ್) + ಕಣ್ಣು ($<$ ಕಣ್)]

ಇರುಳುಗನ್ನ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ಹಾಕುವ ಕನ್ನ; —ಕಳ್ಳತನಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದು: ಇರುಳುಗನ್ನದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ಳನ] ಕೆಲಸ ದಿವದಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ ತತ್ಪರಿಸರದ ನಡವಳಿ ನಿನ್ನೊಳಿರೆ ಕೇಳ್ವೊಡು ನಾವಿದನು (ತೊರಾ. ೪-೪-೫೨).

[ಇರುಳು ($<$ ಇರುಳ್) + ಕನ್ನ]

ಇರುಳುಗಳ್ಳೆ, ಇರುಳುಕಳ್ಳೆ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕದಿಯುವ ಕಳ್ಳ: ಇರುಳುಗಳ್ಳಿನ ಕೂಡೆ ಸೇರಿದ ಮರುಳಿನಂತಿರೆ ನೀವು ರಣದಲಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಬಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೭-೩೨). ಇರುಳುಕಳ್ಳೆ: ಇರುಳು ಕಳ್ಳನ [ಪಾಠಾಂ. ಗನ್ನದ] ಕೆಲಸ ದಿವದಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ ತತ್ಪರಿಸರದ ನಡವಳಿ ನಿನ್ನೊಳಿರೆ ಕೇಳ್ವೊಡು ನಾವಿದನು (ತೊರಾ. ೪-೪-೫೨).

[ಇರುಳು ($<$ ಇರುಳ್) + ಕಳ್ಳ]

ಇರುಳುಡುವು (ನಾ). ರಾತ್ರಿ ಧರಿಸುವ ಉಡುವು: ಸೋಡಾ ಮತ್ತು ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುವುದು, ಇರುಳುಡುವಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ತಿರುಗಾಡುವುದು (ಪುನರು. ೧೨).

[ಇರುಳು ($<$ ಇರುಳ್) + ಉಡುವು]

ಇರುಳುದಳವಾಟ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವಲು ಕಾಯುವ ತಳವಾರ: ಶಿವರಾತ್ರಿ ನೇಮದ ಸಂಕೇದವೆಂ ನಿಮ್ಮ ನಗರಿಯೊಳಿರುಳುದ [ಪಾಠಾಂ. ತ]ಳವಾಟ (ಬಸಪು. ೯-೩೯).

[ಇರುಳು ($<$ ಇರುಳ್) + ತಳವಾಟ]

ಇರುಳುಬವರ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ ; ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಳಗ : ಕರಸು ಧರ್ಮಜ ಕಲಿಘಟೋತ್ಕಚನಿರುಳುಬವರಕೆ ನಿಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ. ೧೫-೪೩). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಬವರ]

ಇರುಳುಮುಂಜಾವ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಯಾಮ ; ಪ್ರದೋಷಕಾಲ : “ಇರುಳು [ಪಾಠಾಂ. ೪] ಮುಂಜಾವಂ ಪ್ರದೋಷ ಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೭). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಮುಂಜಾವ]

ಇರುಳುಮೆಯ (ನಾ). ನಡುರಾತ್ರಿ ; ಕತ್ತಲು (?) : ನೀಲಶಲಾಕೆಗೆ ಜೀವಂಬೊಯ್ದಂತಿದರ್ ಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿಯಂ . . . ನಿಧಾನವನೆತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳವೊಲಿರುಳುಮೆಯೊಳ್ ಬೇಗಮೆತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ವಸುದೇವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೪೪ ವ). [ಇರುಳು (< ಇರುಳ್) + ಮೆಯ]

ಇರುಳೆಲೆ (ನಾ). “ಇಂದಿನಗಡ್ಡೆ” (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ) : ಜಲರುಹ ಕಂದಾಸ್ತಿತಮಿರುಳೆಲೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ಕಟ್ಟಿಗಿರಿಯ ಬೂದಿಯ ತಳದೊಡಲೆ ಲೊಳಿಂಬಿನೆ ಕುದಿಯಿಸೆ ನಾಂಗುಲಿಕಮನಡುಗಾಜ್ಯದಿಂ ರಸಾಯನಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೯). [?]

ಇರುಳೆಲೆಯ (ನಾ). = ಇರುಳರಸ : ಇರುಳೆಲೆಯನಂ ಪಾಲ್ಗಡಲು ಪಗಲೆಣೆವಕ್ಕಿ ತರಡೆಯನು ಸರಸಿರುಹ ನೆನೆವಂತೆ ನೆನೆವಳಾ ತರಲೆ ನಿನ್ನಂ (ಪಾಲ್ಗಡಾ. ೧೪-೨೧) ; ಅರವಿಂದದ ಸಿರಿ ಮೇಣಿರುಳಿರುಳೆಲೆಯನ ಸಿರಿಯ ಪಗಲೊಳಳಿಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪೭). [ಇರುಳ್ + ಎಲೆಯ]

ಇರುಳೋಲಗೆ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ದರ್ಬಾರು : ಬಂದುದಿರುಳೋಲಗೆಕೆ ರಾಯನ ಮಂದಿ ದಳಪತಿ ಶಕುನಿ ಕೃಪಗುರುನಂದನಾದಿ ಪ್ರತತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೫). [ಇರುಳ್ + ಓಲಗೆ]

ಇರುಳ್ಗಣ್ಣು, ಇರುಳ್ಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರ. ೨. ಗೂಬೆ ; ಗೂಗೆ : ೧, ೨ : ಆ ನೀಣಿಗೆ ಇರುಳ್ಗಣ್ಣುಂಗಿಂತಂತೊಪ್ಪುವ ಬಟ್ಟೆ ನುಣ್ಣು . . . ಇರುಳ್ಗಣ್ಣುನೆಂದೊಡೆ ಆವ ಸೈಪುಳ್ಳಂ ? . . . ಇರುಳ್ಗಣ್ಣುನೆಂದು ಚಿಂದವ ನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೯-೨೫). ೩. ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ನನು. ಇರುಳ್ಗಣ್ಣು : ೩. ಆತ ಇರುಳ್ಗಣ್ಣು ; ಸಂಜೆಯಾಯಿತೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಇರುಳ್ + ಕಣ್ + -ಆ]

ಇರುಳ್ಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆ : ಅಸಿಯಳ ಮನದನುತಾಪವ ಸಖಿ ನಿವಾರಿಸಿ ನೊಂದಳಿರುಳ್ಗಲಿವುದಕೆ ಬಿ ಸು ಗ ದಿ ರ ನ ಹುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟೊಡೊ ರೋಮಶಮುಷಿ ಕಲ್ಪಕೋಟಿ ತೀರ್ವನಕೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೬೩). [ಇರುಳ್ + ಕಲಿ (< ಕಟ್ಟಿ)]

ಇರುಳ್ಗಾಪು (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಕಾವಲು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಡಪಡೆಗಳಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಇರುಳ್ಗಾಪಿಪಾಳ್ಗಳ ಸೊಲ್ಲ ಸುಳಿವಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೭-೩). [ಇರುಳ್ + ಕಾಪು]

ಇರುಳ್ಗಲೆಗೆ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಯುದ್ಧ ; ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಕಾಳಗ : ಇರುಳ್ಗಲೆಗದೊಳ್ ಕಾಶಿಕಂಗಳೊಂದವೊಡಂ ಸತ್ತವುಂ ನೊಂದುವುಮಿಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೬-೧). [ಇರುಳ್ + ಕಾಳಗೆ]

ಇರೆ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ನೀರು. ೩. ಸರಸ್ವತಿ. ೪. ಆಹಾರ. ೫. ಮಾತು. [ಸಂ. ಇರಾ]

ಇರೈ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಟಿಗಿ. ೧೬-೨೮೬). [?]

ಇರ್ಕಂಡ (ನಾ). ಎರಡು ಚೂರು, —ತುಣುಕು, —ತುಂಡು : ಮದಕರಿಗಳನರಡೆ ಪೊಯ್ಯೊಳಿರ್ಕಂಡಂ ಮಾಡಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಎರಬ್ಬಡಿ ಮಾಡಲ್ಪಡೆ] ಬಡ್ಧಧರರ ಭುಜಬಲಮದೇಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದುದೊ ರಣದೊ ಳದ್ಬುತರಸಮಂ (ಗವಾಯು. ೪-೩೦). [ಇರ್ಕ (< ಎರಡು) + ಕಂಡ]

ಇರ್ಕಂಡುಗೆ, ಇಕ್ಕಂಡುಗೆ, ಇಬ್ಬಂಡುಗೆ, ಇರ್ಬಂಡುಗೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಖಂಡುಗದ ಪ್ರಮಾಣ. ೨. ಎರಡು ಖಂಡುಗೆ ಬೀಜ

ವರಿಯಷ್ಟು : ಶ್ರೀಪುರದ ವಯಲುಳ್ಳಮ್ಮಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇರ್ಕಂಡುಗಂ ಕಟನಿ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೭ ; 786) ; ಪಿರಿಯಕೆಜಿಯ ಕೆಜಿಗೆ ಕಾಲಜ್ಜದೊಳಿರ್ಕಂಡುಗಂ ಮಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೨ ; 950). ಇಕ್ಕಂಡುಗೆ : ೨. ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು ಇಕ್ಕಂಡುಗ ಆಯುವುದ ಪೊಯ್ಯೊಡು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೧೨ ; 753). ಇಬ್ಬಂಡುಗೆ : ೨. ಗಂಗಮಾರದೇವಿಯ ಹಡುವಣ ಮೆಯ ಲಿಬ್ಬಂಡುಗ ಗಡ್ಡೆ ಮುತ್ತಂ . . . ಗಂಗಪೂರಲೆಯ ಹಡುವಣ ಮೆಯ ಲಿಬ್ಬಂಡುಗ ಗಡ್ಡೆಯಲುಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೦೨-೨೩ ; 1123). ಇರ್ಬಂಡುಗೆ : ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಇರ್ಬಂಡುಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೧೦ ; 830).

[ಇರ್ಕ (< ಎರಡು) + ಕಂಡುಗೆ]

ಇರ್ಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಚ್ಚೆ ; ಜೋಡು ಕಚ್ಚೆ : ಕಾಮರಸಂ ಭೋಂಕನೆ ಸೂಸೆ ತಾಳ್ವಲರಿದೆಂದಿರ್ಕಚ್ಚೆಯಂ ಕಟ್ಟಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೮). [ಇರ್ಕ (< ಎರಡು) + ಕಚ್ಚೆ]

ಇರ್ಕಟೆ ‘ಇರ್ಕಟ್ಟು’ ನೋ.

ಇರ್ಕಟ್ಟು, ಇಕ್ಕಟ್ಟು, ಇರ್ಕಟೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಟ್ಟು ; ಎರಡು ಬಂಧನ : ಇರ್ತೆರೆ, ಇರ್ಕಟ್ಟು, ಇರ್ತಡಿ (ಶಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). ಇಕ್ಕಟ್ಟು : “ಎರಡು ತರ” (ಗಂಗಾಮ. ೩೨). ೨. ಸ್ಥಳ ಸಾಲದೆ ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಸ್ಥಳಸಂಕೋಚ : ಸಕಲ ಸುರಾಘ ನೆರೆ ದುದು ನೋಡಲಾಹವನ ನಭದೊಳಿಕ್ಕಟ್ಟಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೧೪) ; ಅವರು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಪರ್ವತಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೯) ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಗಿಡಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು (ಬಂಗಾಪ. ೧೮). ೩. (ಆಲಂ) ಕಠಿಣವಾದ ಪ್ರಸಂಗ ; ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು : ಇಂಥ ಇಕ್ಕಟ್ಟು ದ್ದರೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಮರಳ. ೧೧೩) ; ಬಂದೇ ಅಚ್ಚಿನ ಅಂಗರಚನೆ ತರುವುದರಿಂದ ಇಕ್ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು (ಬೆಸಂಕ. ೧೦-೨-೬೫ ; ೨-೭) ; ನಾನು ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ಆಲಹೂ. ೭೩). ಇರ್ಕಟೆ : ೨. ಸ್ಥಳ ತುಂಬ ಇರ್ಕಟವಾಗಿದೆ ; ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಇಡುವುದು (ರೂಢಿ). ೩. ಅವನು ತುಂಬ ಇರ್ಕಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಇರ್ಕ (< ಎರಡು) + ಕಟ್ಟು]

ಇರ್ಕಟ್ಟುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಶರಪುಂಬಿಯನಂದಿಲದಿಂ ನಿರೂಹಮಂ ಮಾಟ್ಟಿ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಕದಡಿ ಬಸಿರ್ ಪರಿವೊಡೆಮೊಸರಂ ಕುಡುವುದು ಪರಿ ಭವಿಸಿರ್ಕಟ್ಟುಗಟ್ಟಿದಂತಿರೆ ನಿಲ್ಲಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೩೫).

[ಇರ್ಕಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು]

ಇರ್ಕಡಿ, ಇಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತುಣುಕು, —ಚೂರು : ಬೆನ್ನೊಳ ಮರ್ಚಿದ ಪೊನ್ನಪಲ್ಲಣಂ ಪಕ್ಕರೆ ತೇಜವಾರು ಕಟಿದಿರ್ಕಡಿಯಾದುವು ಬಾಳ ಬಾಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೦) ; ಪಿಡಿವನೆನ್ನನದಾವಂ ಪೊಡೆದಿರ್ಕಡಿ ಮಾಟ್ಟಿನೆನ್ನ ಬಡ್ಗದಿಂ (ದಶಕು. ೮-೨೨೫). ‘ಇರ್ಕಡಿಗೆಯ’ ಪರಾ. ಇಕ್ಕಡಿ : ೧. ಹೊಯ್ದನಿಕ್ಕಡಿಯಾಗಿ ರಣಮೊನೆಯವರ್ಗಳಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೧-೬) ; ತದ್ವಜೋದ್ಯಚ್ಚಾಪಮನಿಕ್ಕಡಿಯಾಗಿರೆ . . . ಎಚ್ಚು (ಉದ್ಬಲ. ೪-೯೫) ; ಖಂಡಿಸಿದನಿಕ್ಕಡಿಗಳ ರಣಾಂಕಣದೊಳಡೆಗೆಡೆಯಲು (ಚಿಬಪು. ೪೦-೧೮). ೨. ಅನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಿತಿ : ಇಕ್ಕಡಿಯ ಮನದ ನೈಪಾಲ ಹೊಕ್ಕನು ನಡುವಿರುಳು ನಿಜರಾಜಮಂದಿರವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೧).

ಇಕ್ಕಡಿಮಾಡು = ಇಬ್ಬಾಗಿಲು : ಹೇರಂ ಬುಗಳನಿಕ್ಕಡಿ ಮಾಡಿ ತೋಪಿದ ತೋರಹತ್ತದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೭) ; ಕರದ ಕಾರ್ಮುಕವ ನಿಕ್ಕಡಿಮಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೨೫-೨೫). [ಇರ್ಕ (< ಎರಡು) + ಕಡಿ]

ಇರ್ಕಡಿಗಿಯ, ಇಕ್ಕಡಿಗೈ, ಇರ್ಕಡಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ತುಂಡು ಮಾಡು; ಎರಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಖಳ ಯತಿನಾಥನಂ ನಿಜಕರಾಸಿ ಯನಿರ್ಕಡಿಗೈಯ್ದಂ (ದಶಕು. ೧೩-೧೩); ಪಗೆಗೋಲಂ ನಡುದಾರಿಯೊಳೆ ಇರ್ಕಡಿಗೈಯ್ದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೯-೨೩). ೨. ನಾಶಮಾಡು; ಭಂಗಿಸು; ನೀಗು: ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಮನಿರ್ಕಡಿಗೈಯ್ದು ಸತ್ತಮೆ ನಿಜವಿಶ್ವರೂಪಾ ದುದೆನಲು (ಮೋಹತ. ೩-೬೬); ಅಂತ್ಯಜಿಯಾದ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ಳಲಿ ದೊಡಗೂಡಿ ತನ್ನ ಕುಲಧರ್ಮಮನಿರ್ಕಡಿಗೈಯ್ದಂ (ವೃಷವಿ. ೩೯-೩೫). ಇಕ್ಕಡಿಗೈ: ೧. ಅಗಸದೊಳರ್ಕನಂತ್ಯತಪ್ಪ ಸರಳಂ ಸುಧನ್ವನಿಕ್ಕಡಿಗೈದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೦). ಇರ್ಕಡಿಗೈ ೧: ಮುಳಿದವನ ಕರದ ಕಾರ್ಮುಕ ವನಿರ್ಕಡಿಗೈದನಾ ಕುವರನು (ಜಬಪು. ೪೦-೧೩).

[ಇರ್ಕಡಿ + ಕಿಯ]

ಇರ್ಕಡಿಗೈ, ಇರ್ಕಡಿಗಿಯ' ನೋ.

ಇರ್ಕಡೆ, ಇಕ್ಕಡೆ, ಇಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆ (ಗಂಗಾಮ. ೩೪). ಇಕ್ಕಡೆ: ಇಕ್ಕಡೆಯ ಇತರರೂ... ನೊಂದು (ಮಲೆಮ. ೪೫೪); ಸಂಧಿ ಮುರಿದುಹೋದುದರಿಂದ ಇಕ್ಕಡೆಯವರೊಳಗೆ ಹೋರಾಟವುಂಟಾಗುವು ದೆಂಬಲ್ಲಿ ಅಗ ನಿಸಂದೇಹವಾಗಿತ್ತು (ಕನ್ನ. ೧೬೬). ಇಗ್ಗಡೆ: ೧. ಉಗ್ಗಡಿಸುವ ರಾಜಕೀರ ಜಾಣ್ಣುಕ್ಕಿಗಳಿಗ್ಗಡೆಯೊಳು ಮುಂದೆ ಮೆಜೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೬-೨೦). [ಇರ್ಕಡೆ (< ಎರಡು) + ಕಡೆ]

ಇರ್ಕಣ್, ಇಕ್ಕಣ್, ಇರ್ಕಣ್ಣು (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣು: ಇರ್ಕೆಯ್, ಇರ್ಕಣ್, ಮೂಲೋಕಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಉದಾ); ಕರ್ಮಪುರುಷಂಗೆ ಸೊರ್ಕುಂ ಸಿರ್ಕುಮಂದಿರ್ಕಣ್ಣಲಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧). ಇಕ್ಕಣ್: ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ದೇವಂಗೆ ಧಾರುಣಿಯೊಳಿಕ್ಕಣ್ಣದೈವಗಳಾರು ಸರಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೫). ಇರ್ಕಣ್ಣು: ಗೆಜ್ಜೆಮೆಟ್ಟಿಂದಂಚೆವಜುಗಳ್ಳಿ ಬಲ್ಲೋಲವೀವ ಬೆಲೆವಣ್ಣುಗಳ್ಳಾ ಕಾವನಿರ್ಕಣ್ಣುಗಳ್ಳಾ ನಡೆತಂದರು (ಉದ್ಭವ. ೫-೧೯).

[ಇರ್ಕಡೆ (< ಎರಡು) + ಕಣ್]

ಇರ್ಕಣ್ಣುರುಡ, ಇಕ್ಕಣ್ಣುರುಡ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಕುರುಡಾದವನು: ಪರಿಣತವಯಸರಮಿರ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಕ್ಕ]ಣ್ಣುರು ಡರೆಮೆಮಗಿಂಬುಕೆಯ್ಯುದುಚಿತಂ (ಗದಾಯು. ೪-೨). ಇಕ್ಕಣ್ಣುರುಡ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಇರ್ಕಣ್ + ಕುರುಡ]

ಇರ್ಕಣ್ಣು 'ಇರ್ಕಣ್' ನೋ.

ಇರ್ಕರ್ತರು, ಇಕ್ಕರ್ತರು (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಯಜಮಾನರು; ಉಭಯ ಪಕ್ಷಗಳ ಮುಖಂಡರು: ಕೊಳುಕೊಡೆಗಳುತ್ತಮಂ ದೈವಜ್ಞ ರಿರ್ಕರ್ತರುಳಿದಿರ್ಪುದೇನಿನ್ನು ಲಗ್ನ ಸಾಮಾಪ್ಯದೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪುದು (ಸರಶ. ೮-೪). ಇಕ್ಕರ್ತರು: ಅಸುಬ್ರಹ್ಮಂಜ್ಯಭಟರು ರಾಮಂಜಗಳು ಆಯಿಕ್ಕರ್ತರ ಕೈಯಿಲಿ ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯವಾಗಿ... ಕೊಂಡಕಾಲೆ (ಎಕ. VIII, ೩೬೪೫. ೨-೧೪; 1423); ಎಲೆ ರಮಣಿ ಪೇಳ್ವಂತೆ ತನಿವಣ್ಣಿಳಿಕ್ಕರ್ತ ರೊಮ್ಮನದಿ ಸವಿದರೆನೆ (ಸರಶ. ೧೫-೧೮); ಸತಿಪುರುಷರ್ ಇಕ್ಕರ್ತರರೆ ಮಂಚದೊಳ್ (ತುರಂಗ. ೧೪-೩೦); ಇಕ್ಕರ್ತರಕಡೆ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಬಾರದಂತೆ ನಡದು ಬರುವಂಥಾದಕ್ಕೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೧).

[ಇರ್ಕಡೆ (< ಎರಡು) + ಕರ್ತರು]

ಇರ್ಕವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕವೆ; ಎರಡು ಕವಲು. 'ಇರ್ಕವೆಗೋಲ್' ಪರಾ.

[ಇರ್ಕಡೆ (< ಎರಡು) + ಕವೆ]

ಇರ್ಕವೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ಕವಲುಳ್ಳ ಕೋಲು: ಸೂಂಕಿದ ರಿರ್ಕವೆಗೋಲಿಂದಾಂಕಿದರಿಜಾದಿಜಾದು ಕೊಂತದಿಂ (ಚಕವಿ. ೨-೧೧೨).

[ಇರ್ಕವೆ + ಕೋಲ್]

ಇರ್ಕುಲಿನಿ (ನಾ). ಎರಡು ಗಡ್ಡೆಗಳು: ಇದಕ್ಕೇ ಕೊಟ್ಟನಿರ್ಕುಲಿನಿ ಕಣ್ಣುಗಂ ಕಲಕಣ್ಣುಗಮುಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮-೮; 753).

[ಇರ್ಕಡೆ (< ಎರಡು) + ಕುಲಿನಿ]

ಇರ್ಕಾಲು, ಇಕ್ಕಾಲು (ನಾ). ಎರಡು ಕಾಲುಗಳು (*). ಇಕ್ಕಾಲು: "ದ್ವಿಪದಂ ಚತುಷ್ಪದಂ = ಇಕ್ಕಾಲು, ನಾಲ್ಕು ಕಾಲು ಜೀವಂಗಳಂ" (ತಸ್ಮಾಪ್. ೩೨೩); ಕತ್ತೆಯನು ಹೋದವನು ಮತ್ತೆ ಮಾನವನಲ್ಲ ಕತ್ತೆಗೆ ಕಾಲು ನಾಲ್ಕುಂಟು ಇಕ್ಕಾಲ ಕತ್ತೆಯಿನನೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೦).

[ಇರ್ಕಡೆ (< ಎರಡು) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಇರ್ಕಿವಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕಿವಿಗಳು; ಕಿವಿಗಳೆರಡು (ದಶ. *).

[ಇರ್ಕಡೆ (< ಎರಡು) + ಕಿವಿ]

ಇರ್ಕು (ನಾ). ಹಿಂಸೆ: "ಗೋಣ್ಣುಜ್ಜಿ, ಇರ್ಕು, ಒರಸು - ಈ ೩ ಹಿಂಸೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩-೨೬೦). [△ ಇಕ್ಕು ?]

ಇರ್ಕುಚೆ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊಲೆಗಳು (*).

[ಇರ್ಕಡೆ (< ಎರಡು) + ಕುಚೆ]

ಇರ್ಕುಮರ 'ಇರಕುಮರ' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳ್ 'ಇಟ್ಟುಟ್' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳ್ಳೆ 'ಇಟ್ಟುಟ್' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳ್ಳೆ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೊಳಗ ಪ್ರಮಾಣ: ಒಮ್ಮತ್ತರ್ಗೆ ಇರ್ಕುಳ್ಳೆ ಜೋಳಂ ಕುಡುವುದು (ಇಕ. X, ೧೬೬-೩; 7ನೆಯ ಶತ); ಪದಿನಯ್ಯಳ ಪಾಟ ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ ಈದ ಆಟ ದೋ (ಸಾಂವ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೬೪-೧೪; ?). ೨. ಎರಡು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯ ಜಮೀನು: ಶಾಸನದ ವರ ದೋಜಿಗೆ ವೃತ್ತಿ ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ ಈ[ಧ]ರ್ಮಕೆ ತಪ್ಪಿದವರು ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋದರು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೨-೧೮; 1434). ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ: ಅಕ್ಕಿ ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ ಶೊಪ್ಪ ಇದ ಪ್ರವಾಹಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೫-೧೬; 1025?). ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ: ೧. ಒಕ್ಕುಳ್ಳೆ ಕಾಣದ ವೈನೂಜುಳ್ಳೆ ಕಾಣದವು ನೂಲು ಮೂಗಳ ಕಾಣಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಪದಪಿನಸೂತ್ರ). ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ: ೧. ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ ಅಕ್ಕಿ ಒಮ್ಮಾನ ತುಪ್ಪ ಏವತ್ತು ಅಡಕೆ ಇಂನುಲು ಎಲೆ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ನಡವುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೫-೩೧; 1074); ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ ನೆಲ್ಲಿಂಗಕ್ಕಿಯ ಮೊಕ್ಕುಳ್ಳೆಮೊಳಗವನವ ಕಳದು ಕೊಡಲುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೬-೨೨); ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥದೇವರ ತಳಿಗೆ ಒಂದು ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಹರಿವಾಣ ಒಂದು ಉಭಯಂ ಹರಿವಾಣ ಯರಡಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಇಕ್ಕುಳ್ಳೆ ಪರುಪು ಪದಾರ್ಥ ತುಪ್ಪ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨-೧೮; 1529).

[ಇರ್ಕಡೆ (< ಎರಡು) + ಕುಳ್ಳೆ]

ಇರ್ಕುಳ್ಳಿ 'ಈಟ್ಟುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಇರ್ಕುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಇರುವುದು: "ಇರ್ಕುಳ್ಳಿಯೆನಲ್ಲಿರುವ ದಕ್ಕುಮಿಂಗಡಲೆನಲ್ಲಕ್ಕು ಪಾಲ್ಗಡಲು" (ಕಶರ. ೧೪).

[ಇರ್ಕಡೆ + ಕುಳ್ಳಿ ?]

ಇರ್ಕುಳ್ಳಿಗೊಳ್ 'ಈಟ್ಟುಳ್ಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇರ್ಕುಲ್ 'ಇಟ್ಟುಟ್' ನೋ.

ಇರ್ಕುಲ್ 'ಇಟ್ಟುಟ್' ನೋ.

ಇರ್ಕುಲ್ 'ಇಟ್ಟುಟ್' ನೋ.

ಇರ್ಕುಲಿಸು, ಇಕ್ಕುಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಕ್ಕುಳದಿಂದ ಹಿಡಿ; ತಂಡಸ ದಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊ: ಕರ್ಬುನದ ಸಲಗಿಯೊಳ್ ಬೆಟ್ಟಿ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲುಗಳ್ಳಾ ತೋಜುವಿನಂ ಕಾಯ್ದುರ್ಕುಲಿಸುಂದಿರ್ಕುಲಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಇಕ್ಕುಲಿಸು] ಕುರವದಿಂ ಕೂಡೆ ನೆತ್ತರ ತೆರಳ್ಳುಣ್ಣುವಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೫).

೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲುಗಲವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು: ಅಳವಿಂದಂ ತಲ್ಲಪೂರ್ವೋತ್ತರವೆರಡು ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಯುಕ್ತಿಜಾಲಂಗಳ ಸಾರಾಸಾರಮಂ ಸೋದಿಸಿ ಕಳೆದವೊಳ್ ಪೊಟ್ಟು ನೊಕ್ಕಟ್ಟಿಯಂ ಕೂರ್ತೊಳ ಕೊಂಡಿಪೊಳ್ಳಿನಿಂ ತತ್ತದ ನೆಲೆಯುಪಾತಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದತ್ತಲಿತ್ತಲ್ ಪೊಳೆದೆತ್ತಂ ಪೋಗದಂತಿರ್ಕುಪುತು ಬುಧರಂ ತರ್ಕಿಕುಂ ಚಿಕ್ಕದೇವಂ (ಅಪ್ರ. ೩. ೭-೨೪). ಇಕ್ಕುಟುಸು: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಇರ್ಕುಟು (< ಇಟ್ಟುಟು) + -ಇಕ್ಕು]

ಇರ್ಕುಡು (ನಾ). ಎರಡು ಉರುಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ: ಕಡಕೊಳಂ ಮರಿಯಿಸೆ ಎರಡೂರ ಇರ್ಕುಡು ಪಡುವ ಪೋಗಿ ಕೆಜಿಯ ತೆಂಕಕಡೆ ಪಡುವ ಪೋಗಿ (ಮೈ. ೧೯. ೧೯೩೪, ೩೮-೧೪; 1050).

[ಇರ್ಕು (< ಎರಡು) + ಕೂಡು]

ಇರ್ಕೆ, ಇಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಹಕ್ಕೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕೆಯಂ ಗಣದಮಂ... ನೀಂ ಬಲ್ಲೆ (ಪಂಪ. ೫-೪೩); ಟಿಟ್ಟು ಭಮಿಧುನಂ ಕಿಜಿದಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ ಬಂದು ತಮ್ಮಿರ್ಕೆಗೆ ಪೋಗಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೦-೭). ೨. ಸ್ಥಿತಿ; ನೆಲೆ; ಇರುವ: ಚಾಗದ ತೋರ್ಕೆಗಂ... ಸಿರಿಯ ಸಾರ್ಕೆಗಮಾಯಿತ್ತಿರ್ಕೆಗಂ ಪೆರ್ ಮೇಗೆನಲ್ಲಿದಂತು ನೆಗಟ್ಟುರ್ದುರ್ದುಂ (ಶಾಂತಿ. ೧-೬೮); ಯಶೋಧ ನದಿರ್ಕೆ... ಎನೆ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ತಳೆದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೧೨; 1159); ತಾವರಿರ್ಕೆಯಾದ ಕೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೮೫). ೩. ವಾಸ; ನೆಲ ಸುವಿಕೆ: ಸುರಗಜೇಂದ್ರಮೆ ವಾರಣಂ ಪಿಡಿವಾಯುಧಂ ವರವಜ್ರಂ... ಇರ್ಕೆಯ ಕೋಟಿಯೊಪ್ಪಿ ನೆಗಟ್ಟೆಯಸ್ವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೩-೨೩೧); ಹರನಿರ್ಕೆಗೊಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗಿರಿ ಸಾಲವೆನುತ್ತನೇಕ ರಜತಾಚಲಮಂ ಶರನಿಧಿಯಟ್ಟುವ ತೆಜದಿಂ ನೊರೆವಟ್ಟಂತಪ್ಪ ತೆರೆಗಳೇನೊಪ್ಪಿದುಪೋ (ಸೂಕ್ತಿ. ೨-೬). ಇಕ್ಕೆ: ೧. ಏನಿದಂಗಳಮಹಿಭುಜನಿಕ್ಕೆಯೊ [ಪಾಠಾಂ. ಇರ್ಕೆಯೊ] ಚಿತ್ರಶಾಲೆಯೊ (ಅದಿಪು. ೫-೪೫); ವಸಂತನ ಬೀಡುಯೆಳಲತೆಗಳಿಕ್ಕೆ (ಹಜ. ೩-೨೬); ಸಿಂಗರದಿಕ್ಕೆ ಮಂಗಳದ ಮೆಯ್ಯಿರಿ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೦೦). ೨. ಪಿಡಿಯಂ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಮೃಗಕ್ಕೆ ಬಿಡಲೊಲ್ಲಂ ನಾಯ್ಕಳಂ... ಒಕ್ಕನಿಯಂ ತನ್ನಿಕ್ಕೆಯಂ ಬಾಚ್ಚಿಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೭೯); ನಾಡೀಮಂಡಲಂಗಳ ತಾನೆ ಸಾಧಿಸಿ ಕಂಡುಂಡ ಜ್ಞಾನದಿಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯನಿಡಿರಿಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೩); ತಿಮಿರದ ತಂಡ ದಿಕ್ಕೆಯ ಕಿಡಿಪುತನವರತ... ಹರಿಯುಪವನದ ಮಧ್ಯದ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ನಡೆದ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೧೧). ೩. ಮನಸಿಜಾತ ಗಂಧದ್ವಿಪದಿಕ್ಕೆಗೆ ವಿನಯ ಭೂಮಿಯಾಗಿರ್ಪುದು ತೋರ್ಕೆಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೫ ರ); ಅನೆಯ ವಾಸವು ನೆಲದಮೇಲೆ ಮೊಸಳೆಯ ಇಕ್ಕೆಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಣಪ್ರ. ೯).

ಇರ್ಕೆಮಾಡು = ಮನೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಬಿಡಾರಮಾಡು;

ನೆಲಸು: ಕಿಟ್ಟಿರಿಗಳೊಳ್ ಬೆಳೆದಸುಗೆಯ ಬನಮನಿರ್ಕೆಮಾಡಿ ಬಿಡ ದೂಳ್ ಪೆಣ್ಣೋಗಿಲೆಯ ಸರಂಗಳಿಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೫೪). [ಇರ್ಕು + -ಕ್ಕೆ]

ಇರ್ಕೆದಾಣ, ಇಕ್ಕೆದಾಣ (ನಾ). ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಬಿಡಾರ: ಬಗ್ಗಿಸುವ ಕೋಗಿಲೆ ಕೋಗಿಲೆಯಿರ್ಕೆದಾಣದೊಳ್ ಜನುಗುವ ತುಂಬಿ (ಅದಿಪು. ೧-೬೫); ಶೀಳದ ತವಮ್ಮನೆ ಸದ್ಗುಣದಿಕ್ಕೆ ದಾಣಮಾಪ್ಪಿನ ಕಣಿ (ಸಾಇ. XI-i, ೬೫-೩೮; 1029); ಅದು ಸಿರಿಯಿರ್ಕೆದಾಣವದು ಭಾಸುರಕೀರ್ತಿಯ ಜನ್ಮಗೇಡ (ಕಇ. IV, ೧೦-೧೫; 1121). ಇಕ್ಕೆದಾಣ: ಅರಸಂಗಿಕ್ಕೆದಾಣಮಾವುದೆಂದು ಕಾದಂಬರಿಯಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದುಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೩); ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯುಂ ವಸಂತ ಸಮಯಕ್ಕೆ ದಾಣಮುನಿಸಿದುದು (ಕಇ. I, ೨೭-೫; 1162);

ಪುರು[ಷ]ರ್ತದ ನೆಲೆ ಸತ್ಯದ ಕರು ಪರಹಿತಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿಕ್ಕೆದಾಣಂ (ಸಾಇ. XX, ೭೬-೨೭; 1118); ಪುಲ್ಲೆಯ ಹಿಂಡನೊಂದು ಪುಲಿ ಗೆಂಟುಪೊಳೊ ಯ್ಯನೆ ಕಂಡು... ನೆತ್ತರಂ ಪದೆದು ಪೀರ್ದೊಡ್ಡಿದಿಕ್ಕೆದುದಿಕ್ಕೆದಾಣದೊಳ್ (ದಶಕು. ೨-೧೧೩).

[ಇರ್ಕೆ + ತಾಣ]

ಇರ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕೆಯ್, ಇಕ್ಕೆಯ್ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೈ; ಹಸ್ತಯುಗ್ಮ: ಒರ್ಪಿಡಿ, ಇರ್ಕೆಯ್, ಇರ್ಕೆಣ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ); ಧನುರ್ಬಾಣಂಗಳನಿರ್ಕೆಯ್ಲೊಳ್ ಪಿಡಿ ದಿರ್ದವಂ (ಅದ್ವೈತ. ೧೩-೨೭). ಇಕ್ಕೆಯ್: ೧. ಅಗಧರನು ಸಿಡಿಲಪ್ಪಳಿಸಿ ದಂತೊಗಿದುಕೊಂಡಾ ಸರ್ಪನನು... ಇಕ್ಕೆಯ್ಲೆಳೆತಂದ (ಸಾಕ್ಷಿ. ೧೨-೪೪); ಒಕ್ಕೆಯೊಳಗದ ವಿಶಾಲೋಚನೆಯುಗಳಮಿಕ್ಕೆಯೊಳಗದ ಕುಚದ್ವಯಂಗಳ (ಚಿಬಪು. ೩೪-೭). ಇಕ್ಕೆಯ್: ೧. ಇಕ್ಕೆಯ್ ಮುಗಿದು ಕಾಳೆಗಬೇಡಹೋಗಿನುತೊಕ್ಕಣಿಸಿದೊಪ್ಪುಗೊಳದೆ ಮೋಹತ. ೩೪-೩೮). ಇಕ್ಕೆಯ್: ೨. ಎರಡು ತೋಳಿನ ಪ್ರಮಾಣ: ಬಟ್ಟೆಗಿಂದು ರಾಜಪಸ್ತದ ಇಕ್ಕೆಯ್ವರೆಯಂ ಕಳೆದು ಪುಳಿದ ನಿವೇಶನವಂ (ಎಇ. XIV, ೨೫-೫೧; 1245). ಇಕ್ಕೆಯ್: ೧. ಬಟ್ಟೆರ್ದ ತಟೆಯದ ಕೀಲಿನಿಕ್ಕೆಯ್ ಗಳಿಂದಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೮); ಮಕ್ಕಳನಿಕ್ಕೆಯ್ಗಳಿನೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫-೧೮೦). ೨. ಇಕ್ಕೆಯ್ ಮಂದದ ನೆರೆಹಮದಿಕ್ಕೆಯ್ವರೆ ನೀಳದ್ದು ಕೈಯಗಲದ ತೊಲೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೭೭-೩೪).

[ಇರ್ಕು (< ಎರಡು) + ಕೆಯ್ಯ]

ಇರ್ಕೆರ (ನಾ). ಎರಡು ಕೆರೆ; ಎಕ್ಕಡಗಳ ಜೊತೆ (ರೇವ್).

[ಇರ್ಕು (< ಎರಡು) + ಕೆರೆ]

ಇರ್ಕೆಲ, ಇಕ್ಕೆಲ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷ, —ಪಾರ್ಶ್ವ, —ಮಗ್ಗಲು: ಕಲ್ಪಮಹೀಷದ ಪಕ್ಕದಿರ್ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಮಡಲು ತೋಟುವ ಲತಾವಳಿ ಗಳ್ಳೆನೆಯಾಯ್ತೆರಚ್ಚಿಲಂಬಿಡಿದು ಖಗೇಂದ್ರನೋಲಗದೊಳಿರ್ದ ವಿಳಾಸ ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಅದಿಪು. ೨-೪); ಇರ್ಕೆಲದ ರತ್ನವೇದಿರ್ಕೆಲೊಳೊಳಿ ಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಾನಾದೇಶಭೂಮಿಶರೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೩ ವ); ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಜಯಾಚಲದಿರ್ಕೆಲದೊಳ್ ಮಿನಾಧ್ವಜನಾಡುಂಬೊಲ ನೆನಲೆಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೪). ಇಕ್ಕೆಲ: ಸಿಂಹಾಸನದಿಕ್ಕೆಲದೊಳಂ ಕಿರ್ಗಿದುಮಾರ್ಗದ ಮಣಿಯುಭದ್ರಾಸನದೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೨೯ ವ); ತಿರುವೀಧಿಯಿಕ್ಕೆಲಂಗಳ ಕರುಮಾಡಂಗಳೊಳ್ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೧೦೧); ಹಿಂದೆ ಮುಂದಿಕ್ಕೆಲದ ಸತಿಯರ ಸಂದಣಿಯ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೩).

[ಇರ್ಕು (< ಎರಡು) + ಕೆಲ]

ಇರ್ಕೆವನೆ, ಇಕ್ಕೆವನೆ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನ: ಕಾಮನ ಬಾಣದಿರ್ಕೆವನೆಯೊ ಭ್ರಮರಾಳಿಯ ಸತ್ತಸಾಲೆಯೋ (ಗಿರಿಕ. ೨-೬೦); ನುಡಿ ಸಲೆ ನನ್ನಿರ್ಕೆವನೆಯಾದುದು (ಕಬ್ಬಿ. ೪೭). ಇಕ್ಕೆವನೆ: ಘನಸಮಯಂಗಳಿಕ್ಕೆವನೆ ಮಾಗೆಯಿರುಳ್ಳ ಬಿಟ್ಟು ಬೀಡು ಚಂದನ ಕುಲಮಂದಿರಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೭); ನಾನಾಭಯಂಕರಕ್ಕಿಕ್ಕೆವನೆ ಯಾನೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ಪೇಳ್ವಂತೆ ಫೀಳಿಡುತ್ತಿರ್ದುದಡವಿ (ಹಜ. ೫-೨೧); ಅಳಿ ಕುಲ ಗಳಿಕ್ಕೆವನೆಯ ಹ ಸಜ್ಜೆಯ ನಿಳಯದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೬೧).

[ಇರ್ಕೆ + ಮನೆ]

ಇರ್ಕೆವೀಡು (ನಾ). ನೆಲೆವೀಡು: ರಾಜಧಾನಿ ಕಲ್ಯಾಣದಿರ್ಕೆವೀಡಿ ನೊಳ್ (ಮೈ. ೧೯೨೮, ೬೮-೧೬; 1061).

[ಇರ್ಕೆ + ವೀಡು]

ಇರ್ಕೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಬೆಟ್ಟ; ಇರುವ ಪರ್ವತ ಸ್ಥಾನ: ಪೊಗಸಿನೊಳ್ ಮೊಗಸಿ ಬೈಗುವರೆಗಂ ಬೇಟೆವಸದಿನಸುವರೆ ಯಾಗಿ ತಮ್ಮಿರ್ಕೆವೆಟ್ಟುಗಳ ಗುಹಾಶಯ್ಯೆಯಿಂದುಪ್ಪೆ ಸನ್ನೆಗೆ ಯ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ವ).

[ಇರ್ಕೆ + ಬೆಟ್ಟು]

ಇಕ್ಕೇ 'ಇರ್ಕಯ್' ನೋ.

ಇಕ್ಕೋಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೋಡೆಗಳು; ಜೊತೆ ಭತ್ತಿಗಳು: "ಎಕ್ಕ ಸರಂ, ಒರ್ಪಡಿ, ಇಕ್ಕೋಡೆ... ಇವು ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳು" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೭). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಕೋಡೆ]

ಇಕ್ಕೋಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಅಕರ್ಷಿಸು: ಬಗೆಯಿಕ್ಕೋಳಿಸು ಸಂಗೀತದಿ 5 ಜನೇಂದ್ರನ ಪೂಜಿಸಿದನಿದ್ರಂ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೭೨).

[ಇಕ್ಕೋಳಿ (< ಈಚ್ಚಿಕ್ಕೋಳಿ) + -ಇಸು]

ಇಕ್ಕೋಟಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕೋಟಿ: "ಇಕ್ಕೋಟಿ... ಮುಪ್ಪೊಲಲುಂ ... ತಾಂ ಸಂಖ್ಯಾಪದಂಗಳು" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೩).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಕೋಟಿ]

ಇಕ್ಕೋಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಕೋಡಿಗಳು; ಕೆರೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಜೊತೆ ಕೋಡಿಗಳು: ಇಕ್ಕೋಡಿ 10 ದಿಯಿಂ ತೀವಿ ನಾಲ್ಕೆಸೆಗಂ ಸೂಸಿ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಕೋಡಿ]

ಇಕ್ಕೋದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಇಕ್ಕೋತ್ತ 15 ಗಣ್ಣುಗಂ ಭಕ್ತಮುಂ ಇಕ್ಕೋದಿ ಕೆಜಿಗೋಡು ಪುಟ್ಟಿಯುಂ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೪೯; 733). [?]

ಇರ್ಕಂಡುಗ 'ಇರ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಇರ್ಗರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇರ್ಗರೆ ನದೀಂ ಗತ್ತಾ (ಎಕ. 20 III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೫೮; 713); ಸಿಂಗವುರ ನಾಯಿಗರುಂ ಮಾವಾಣಿ ಗರುಂ ಇರ್ಗರೆಯ ಪಾದಪ್ಪಡಿಗಳುಂ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೫; 733). [?]

ಇರ್ಗೇಣ್, ಇರ್ಗೇಣ್ (ನಾ). ಎರಡು ಗೇಣು: ಇರ್ಗೇಣಗಲದ ನೆರೆಹ 25 ಮದಿರ್ಗೇಣರೆ ನೀಳದೈದು ಗೇಣಗಲದ ತೋಲೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೭೭-೩೫). ಇರ್ಗೇಣ್: ಇರದೊಗ್ಗೇಣುವಿಗ್ಗೇಣಗಲದೊಡನೆ ಮೂವತ್ತುಗೇಣ್ ನೀಳದೈವತ್ತೆರಡು ಕಲ್ (ಭಾಸ್ಕರ. ೪೦-೪).

ಇರ್ಗೇಣರೆ = ಎರಡೂವರೆಗೇಣು ಅಳತೆ: ಅಗಲಂ ಗೇಣುದ್ದ ದಿರ್ಗೇಣರೆಯಿನ ದಶಗೇಣ್ ನೀಳದೈವತ್ತು ಕಲ್ಲಿಗೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೭೩-೧೫).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಗೇಣ್_೧]

ಇರ್ಚವಡಿ, ಇಚ್ಚಡಿ, ಇಚ್ಚವಡಿ, ಇಚ್ಚಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಿಕೆ, 30 —ಪದರ; ಎರಡೊಂದಾಗಿ ಹೊಸೆದ ಹುರಿ, —ನೂಲು: ಇರ್ಚವಡಿ; ಇರ್ಚಾವಡಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). ಇಚ್ಚಡಿ: ಚಳಿಯಬ್ಬರಕೆ ನಡನಡುಗುತಿಚ್ಚಡಿಯ ಹಚ್ಚಡವ ಹೊದೆದು ಮಲಗಿದ್ದೆ (ಕವಿಕಾ. ೪೬-೩).

ಇಚ್ಚವಡಿ: ನೂಸಲ ತುಂಬಿದ ಭಸಿತ ಭಳಭಳಿಂನಿಚ್ಚವಡಿ ಮಿಸುನಿ ಯುಡಿದಾರವರಳಲೆ ಬಂದಿ (ಪಾಂಪು. ೩-೯); ಪೊಸಮಿಸುನಿಚ್ಚವಡಿ ಯುಡಿದಾರದಿಂ (ಚೇರಮ. ೩-೪೧). ಇಚ್ಚಡಿ: ಇಚ್ಚಡಿ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಇನ್ನಿಚ್ಚಡಿನಾಡಿ ಮೊಣಗಂಟಿಗಿಂತ ಮೇಲೆ ಬಿಗಿಯುವವರೇ ಇಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೩೩); ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಇಚ್ಚಡಿ ಜನಿವಾರ (ಸ್ವಪ್ನಕೊ. ೬೩). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಸವಡಿ]

ಇರ್ಚಾವಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಚಾವಡಿಗಳು: ಇರ್ಚವಡಿ, ಇರ್ಚಾವಡಿ 40 (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಚಾವಡಿ]

ಇರ್ಚೆಱುಗು, ಇಚ್ಚೆಱುಗು (ನಾ). ಎರಡು ಸೆರಗು: ಇರ್ಚವಡಿ, ಇರ್ಚಾವಡಿ, ಇರ್ಚೆಱುಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). ಇಚ್ಚೆಱುಗು: ದೊವಟದಿಚ್ಚೆಱುಗು ತೊಡೆಗಳಿಗೆ ಲೀಲಾನಾಸ ಮುಂದಿಳವಿಟ್ಟು ಪಾವಡ 45 ಗಳ ಮೆಟ್ಟಿ ವಾಳೆಗೆ ಕೈನಿಡಿ ರಾವುತರೊಡೆಯನೊಪ್ಪಿದನು (ಭರಚ. ೨೯-೧೬). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಸೆಱುಗು]

ಇಚ್ಚಾಸಿರ 'ಇರ್ಚಾಸಿರ' ನೋ.

ಇರ್ಚಾಸಿರ, ಇಚ್ಚಾಸಿರ, ಇಚ್ಚಾಸಿರ, ಇರ್ಚಾಸಿರ, ಇಚ್ಚಾಸಿರ, ಇಚ್ಚಾಸಿರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಾವಿರ; ಎರಡು ಸಹಸ್ರ: ಮಧ್ಯಮ ಸ್ಥಿತಿ ನಾಲ್ಕುಭಾಸಿರಮಧ್ಯಮಮಾತ್ರಮಿರ್ಚಾಸಿರಂ ಶರಾಸನಮದು ಕ್ರಮ 5 ಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೩); ಜಾತ್ಯಶ್ಚಂಗಳಿರ್ಚಾಸಿರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭); ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಹಯವನಿರ್ಚಾಸಿರ ಮಹಾರಥರ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೭-೩೬). ಇಚ್ಚಾಸಿರ: ನೆರೆ ಸಂಜೋಗದ ಕುದುರೆಗಳಿಚ್ಚಾಸಿರ ಗಜಘಟಿಯಿನ್ನೂಪವೆರಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೮-೩೧); ಕೊಜ್ಜಿಳ್ಳಾಡಿಭ್ಯಾ(ಚ್ಚಾ)ಸಿರಮು[ಂ] ಆಳೆ (ಇಳ. XIV, ೨೩೨-೫೦; 9ನೆಯ ಶತ). ಇಚ್ಚಾಸಿರ: ಇಚ್ಚಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಣಾಸಿರಂ, ನೂಜ್ಜಾಸಿರಂ (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಇಚ್ಚಾಸಿರ ನಾಲಗೆಯಿದುರಮಾ ರಾಮರಾಜ್ಯವಂ 10 ಸೇಸಂ ಬಡ್ಡಸಲಾತನಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೩). ಇರ್ಚಾಸಿರ: ಎಳೆಯಲಿ ಸಾರ್ಸಿರ [ಪಾಠಾಂ. ಎಳಸಲಿರ್ಚಾಸಿರ] ಘಟಾವಳಿ ನೆಲಕೆ ದಾಡೆಯ ನೂಜ್ಜಾ ಫೀಳಿಟ್ಟಿಳಿದವು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೪). Δ ಇಚ್ಚಾಸಿರ: ಪನ್ನಿಟ್ಟಾಸಿರ ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೨; 800). Δ ಇಚ್ಚಾಸಿರ: ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಟ್ಟಾಸಿರಮನಾಳೆ (ಎಕ. VI, ೨೫೩-೨; 800).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಸಾಸಿರ]

ಇರ್ತಂಡ, ಇತ್ತಂಡ (ನಾ). ಎರಡು ತಂಡ, —ಪಕ್ಷ, —ಪಂಗಡ ಅಥವಾ ವಿಭಾಗ, —ಗುಂಪು: ಇರ್ತಂಡದೊಳ್ ಜೊಳಿ ಪೊಯ್ತಾಡಿ 20 ಮದಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೨೬-೧೭); ಇರ್ತಂಡದ ಕೆನ್ನೀರ ಮುನ್ನೀರೊಂದ ನೊಂದು ಕೊಡಿದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೪೫-೧೫). ಇತ್ತಂಡ: ಬಿಲದೊಳ ಗಣ ಯಿಲಿ ಹುತ್ತದೊಳಗಣ ಹಾವು ಇತ್ತಂಡವು ಕೊಡಿ ಮನೆಯೊಳಗಣ ಬೆಕ್ಕ ಮುಱಿಯಿತ್ತು (ಬಿಬ್ಬಬಾ. ೨೦-೪೪); ಧರಣಿಯ ಕದನವಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತವಲ್ಲ (ಕುನ್ಯಾಲು. ೧೦-೭); ತುಂಡುಗಳೆರಡಾಗಲೊಡಲೊಂದು ನಮ್ಮಿತ್ತಂಡಕ್ಕೆ ಭೇದವೆಲ್ಲಿಯದು (ಮೋಹತ. ೩೧-೪೨).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ತಂಡ]

ಇರ್ತಟ್ಟು, ಇತ್ತಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಎರಡುಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ. ೨. ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹ: ಎರಡರ್ಕಂ ಯಿರಾದೇಶಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ - ಇರ್ತಟ್ಟು, ಇರ್ತಟ್ಟು (ಶಮದ. ಮ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). ಇತ್ತಟ್ಟು: ೧. ಇತ್ತಟ್ಟುನೊಳು ಬೆಂದುದಂ ಹಿಡಿದು ತೆಗೆದಿರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೯); ಇತ್ತಟ್ಟಿನ ಪಡೆಗಳೆರಡು ತಾಗಿದುವು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೭-೩೭); ಇತ್ತಟ್ಟು 30 ನೊಳು ಕಾಣ್ಣು ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಲಿಟ್ಟು ಕಾಣ್ಣುಜನೆಗೆ (ಭರಚ. ೬೬-೯೫). ೨. ಬಿದ್ದರು ನೆಲಕ್ಕಿತ್ತಟ್ಟಿನ ಯುದ್ಧವಿಶಾರದರು(ಯಾದಮ.೬೦).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ತಟ್ಟು]

ಇರ್ತಡವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಸಲ, —ಬಾರಿ: ತಪ್ಪಿಸಯ್ ... ಇರ್ತ 35 ಡವೆ ನಾನ್ ಪಯಣಿಸುವುದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೦-೧೦೯೪).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ತಡವೆ]

ಇರ್ತಡಿ, ಇತ್ತಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಡಿ, —ದಂಡೆ, —ಅಂಚು: ಸೊಗಯಿಸು ವಿರ್ತಡಿಗಳೊಳಮೊಪ್ಪಂ ಬೆತ್ತ ವೆತ್ತವತಿಯೆಂಬ ನದಿಯಿಂ 40 (ಕಾದಂಪು. ೧೬); ಪರಿಕಾಲಿರ್ತಡಿಯೊಳ್ ಮಡಲ್ತು ಮುಗುಳಂ ಪೊಗೊಂ ಚಲಂ ಪುಷ್ಪವಲ್ಲರಿಗಳ್ಳೇಜದ ಬಂಡಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೬); ಆಳವಟ್ಟು ರಂಜಿತರ್ತಡಿಗಳೆಬೆಡಂಗಿನಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೦೦). ಇತ್ತಡಿ: ಸುಖಜಲಂ ವಿಲೋಚನಂಗಳಿತ್ತಡಿಗಳೆನೊತ್ತಿ ಪರಿದು (ಮಳರ. ೧೨೩-೨೦); ಪಂಕಜ ಮುಖಿಯಿರತ್ತಡಿಯ ಸೋಪಾನದೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಮೆಜೆದರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫-೫೨); ಒಂದೊಂದು ಮನಸ್ಸು ಇತ್ತಡಿಗಳನ್ನು ಸೇರಲೆತ್ತಿಸು 45 ತ್ತದೆ (ಸರಸ. ೭೬). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ತಡಿ]

ಇರ್ತಡಿಗಾಲುನೆ(ನಾ). ಎರಡು ದಡಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲುನೆ : ಮಿಸುಪ ನದೀನಾರಿಯ ನಳತೋಳಿನಲೆಸಿವಿರ್ತಡಿಗಾಲುನೆಯಿಂದನೆ ನೆಜೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಚೆಂದೆಗು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೮).

[ಇರ್ತಡಿ + ಕಾಲುನೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಇರ್ತಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ದಡಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸು, —ಹಿಡಿ : 5 ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳಿರ್ತಡಿವಿಡಿದು ನಟ್ಟ ತಮಾಲದ ತಳಿಗೊಂಬುಗಳಂ ಸಮದ ಪನಲೆಬೆಗಲುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೪). [ಇರ್ತಡಿ + ವಿಡಿ]

ಇರ್ತರ, ಇತ್ತರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಾಲು, —ಕಡೆ, —ಪಾರ್ಶ್ವ : ಇರ್ತರದಿಂದೋಲಗದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿದ ಜ ತಿ ಗ ಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೨). ಇತ್ತರ : ಸಮಸ್ತ ದೇವರ್ಕಳ ಶಿರಂಗಳು ಇತ್ತರದಿ ಶಿವಮಾಲೆಗೆಯ್ದಿವೆ 10 (ಗಣಭಾ. ೬೯-೪ ಸೊಡ್ಡಳ); ಇತ್ತರದೊಳೊತ್ತರದಿ ಕುಳ್ಳಿದರ್ : . . ರಾಜಪುತ್ರರ್ಕಳ (ಬ ಸ ರ. ೬-೧೮); ಚಾಮರಗಳಿತ್ತರದಲಾಡಿದುವು (ಸಾಳ್ಯಭಾ. ೭೦-೭೧). [ಇರ್ತ (< ಎರಡು) + ತರ]

ಇರ್ತಲೆ, ಇತ್ತಲೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆ : ಇರ್ತಲೆ, ಎರತ್ತಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎರಡು ಕೊನೆ, —ತುದಿ. 'ಇರ್ತಲೆ 15 ಮೊತ್ತು' ಪರಾ. ೩. ಎರಡು ಕುಲ; ಉಭಯ ಕುಲ : ಕಜಿಮಜಿ ಗಳೊಳವು ನೋಟೊಡೆ ಪಜ ಪಜರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಡ ಕೊಟ್ಟಡೆಗೊಳಂ ಕಜಿಯಿಲ್ಲ ತೈಲನಲ್ಲದೆ ಪಜನಾಪೊಂ ಸಿಕ್ಕಿನೋಟೊಡ್ಡಿರ್ತಲೆಗೋಜಂ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೨೧೧). ಇತ್ತಲೆ : ೧. ಇತ್ತಲೆಯ ಸರ್ಪನಂತೆ (ಮೋಳಮಾ. ೪೬-೧೯೦). ೪. (ಆಲಂ). ಎರಡು ತಲೆಯವನು; ಮೋಸಗಾರ : ಇತ್ತಲೆ ಹಾವಿನಂತಹ ಗೋಮುಖ್ಯಾಘ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ (ಸಿ ಶಾ ಪ. ೧೪೬). [ಇರ್ತ (< ಎರಡು) + ತಲೆ]

ಇರ್ತಲೆಗುಯ್ಯ (ನಾ). ಎರಡುತಲೆಯ ಹಾವು : "ಅಹೀರಣೆಯಂಬುದು ಇರ್ತಲೆಗುಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೧). [ಇರ್ತಲೆ + ಗುಯ್ಯ]

ಇರ್ತಲೆಮೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕಡೆಗಳಿಗೂ ಉರಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : 25 ಇರ್ತಲೆಮೊತ್ತಿದ ಪುಳಿಯ ಪುಟುಮೊಲದನತಿಚಕಿತಚಿತ್ತನಪರಾದಿತ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೬). [ಇರ್ತಲೆ + ಮೊತ್ತು]

ಇರ್ತಲೆಹಾವು (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆ ಹಾವು. ೨. ಕೊಳಕು ಮಂಡಲ ಹಾವು (*). [ಇರ್ತಲೆ + ಹಾವು (< ಪಾವು)]

ಇರ್ತಳ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈ, —ಅಂಗೈ : ತೀವಿದೊಳ್ಳಸದ ಮಾವಿನ 30 ಪಣ್ಣಳನಿರ್ತಳಂಗಳಂ ಪೊಸದೆದೆಯಾಜಿ ಪೀರ್ದು ಮಧುವೀರ್ದಪರಂ ನಗುಗುಂ ಜಗಜ್ಜನಂ (ಜಗಮ. ೧೭-೮೨). [ಇರ್ತ (< ಎರಡು) + ತಳ]

ಇರ್ತಿಂಗಳ (ನಾ). ಎರಡು ತಿಂಗಳು (ಕಾಲ) : ಇರ್ತಿಂಗಳ ನೋದಿದಂ, ಅರೆಜಾವಮಂ ನಿಡ್ಡೆಗೆಯ್ದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೭೭ ಉದಾ).

[ಇರ್ತ (< ಎರಡು) + ತಿಂಗಳ]

ಇರ್ತಿಗ, ಇತ್ತಿಗೆ, ಇತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾಯ; ಎರಡು ಮೂರುಗಳು : ನಿರುತದಿಂದಿರ್ತಿಗಂ ಬೀಳೆ ಲಿಂಗತ್ರ 40 ಯಕೆ ತ್ರಿವಿಧಾರ್ಪಣಮನೆಸಗಲು (ಆರಾಚ. ೮-೫). ಇತ್ತಿಗೆ : ಸಾರಿಗನಂ ಪರಾಕರಿಸಿ ಸುಂಕಿಗನಂತರಿ ಹೂಡಿ . . . ಚೌಕ ದುಗನಿದ್ದುಗನಿತ್ತಿಗೆನೆಂಬ ದಾಯಮಂ ಪೋರಿಸಿ . . . ದಾಳಮಳವಟ್ಟರೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ. ೪-೧೮); ಅಡಿದರು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ ದುಗ ಬಾರವಿತ್ತಿಗೆನೆಂಬ ರಭಸದಲಿ (ನಳಚ. ೯-೪೪); ದುಗನ ಹಾಯಕು ತನಗೆ ಹಾಯ್ತಿತ್ತಿಗೆನೆಂಬಬ್ಬರದ ಹಾಸಂಗಿ ಗಳ ಬೊಬ್ಬೆಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೫೦). ಇತ್ತಿಗೆ : ಸರಸಲಿಂಗತ್ರಯಕೆ ಮೂಜವಸರದೊಳಂ ತ್ರಿವಿಧಾರ್ಪಣತ್ರಿಯೆವರಸಲಿತ್ತಿಗೆಯೆಂಬ [ಪಾಶಾಂ. ಗವೆಂಬ]ದಾಯವನಾಡುವನು ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೫).

[ಇರ್ತ (< ಎರಡು) + ತಿಗ]

ಇರ್ತುಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗಿ ಕಡಿ; ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡು ತರಿದಿರ್ತುಂಡಿಸಿ ಸೀಳ್ದ ಬಾಣತತಿಯಿಂ (ಸಕವೈ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾ).

[ಇರ್ತ (< ಎರಡು) + ತುಂಡಿಸು]

ಇರ್ತೆರೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಅಲೆ, —ತೆರೆ : ಇರ್ತೆನೆ, ಇರ್ತೆರೆ, ಇರ್ತೆಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್ತ (< ಎರಡು) + ತೆರೆ]

ಇರ್ತೆಣ, ಇತ್ತೆರ, ಇತ್ತೆಣ (ನಾ). ಎರಡು ಬಗೆ, —ವಿಧ : ಸಂಸಾರಿಜೀವಂ ತ್ರಸಸ್ಥಾವರ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದಿರ್ತೆಣನಕ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೩ ವ); ತೋಜಿದನಂತರಮಂದಿರ್ತೆಣದ ಪರಿಗ್ರಹಮುಮನಂತೆತೆಯಂ ತಟಾ ಸಂದನೋಟಿಯನುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ವೋಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೭೪). ಇತ್ತೆರ : ಹಾದಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇತ್ತೆರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಲುಗೊಂಡು ಸುತ್ತಣ . . . ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಗಳು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೬೦). ಇತ್ತೆಣ : ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಮಿಂತುಟಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಮದಿಂತುಟಂದಿತ್ತೆಣನಂ ನಿರ್ಮಳಮಾಗಿರೆ ತಿಳವಡೆ (ಸ ಮ ಪ. ೭-೨೪); ಇತ್ತೆಣನನು ಬಿಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮ ವಿದಿಯನು ಚಿತ್ತೈಸು ಸ್ವಾಮಿ ಮಾಡುವೆವು (ಗೋಮಟೀ. ೧೭-೧೦). [ಇರ್ತ (< ಎರಡು) + ತೆಣ]

ಇರ್ತೆಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪರದೆ, —ಕಾಂಡವಟಿ (*).

[ಇರ್ತ (< ಎರಡು) + ತೆಣಿ]

ಇರ್ದಲ್, ಇಜ್ಜಲು, ಇದ್ದಲಿ, ಇದ್ದಲು, ಇದ್ದಿಲ್, ಇದ್ದಿಲು, ಇರ್ದಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಡವನ್ನು ಆರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಕರಿಕು : ವಾಸವದಿಕ್ಕಟಂ ಸಮದ ಮೂಷೆ ತಮಂಸುರಿದಿರ್ದಲಬ್ಬ ಸಂಪಾಸಿ ಸಮಾರನೇರಣೆಗನಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೬-೭೦); ಕೋಡು ಕೊಟಗಿಲ್ ತೊಗಲ್ ಕೊಟಡೋಡಿರ್ದಲ್ ಪಲ್ಲಿ ಪಾವು ನವಿಲಾಪೋಡೆಂಬಿವು ಕಷ್ಟಂ ಮನೆ ಮಾಡುವ ನೆಲನನಗುಟಿ ಕಾಣ್ಪೊಡುಟುವು ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೫); ಜಳನಿಧಿಯಂ ಕೆಸಮ್ಮಸಗೆ ಕೊಡೆ ಕಲಂಕುವ ಬಾಡಬಾಗ್ನಿ ಯನ್ನಳದೊಳಗಿದ್ದಲಾಗೆ ಪೊಸದಿಕ್ಕುವ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೮-೭೭ ; 1148); ಅರೆಗರಿದಿರ್ದಲಾಗಿ ಕಡುವೆಂದೊಡೆ ಬಾದಿಯುಮಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೦-೧೮). ಇಜ್ಜಲು : ಇಜ್ಜಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅ ಬಸ್ಸು ಘಂಟೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಯಂತೆ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೧೦೪). ಇದ್ದಲಿ : ಅಗ್ನಿಯ ಮುಟ್ಟಿದ ಕಾಷ್ಠ ಇದ್ದಲಿಯಾಯಿತ್ತು (ವಚಶಾ. ೧೧೧-೭); ಇದ್ದಲಿ ಯನೇ ತಂದು ಹಾಲಿನೊಳದ್ದಿ ತೊಳೆಯಲು ಮಲಿನ ಹೋ ಹುದೆ (ಜ್ಞಾನಸುಂ. ೧-೪೪); ತಮ್ಮಾ! ಇದ್ದಲಿಯ ಬಣ್ಣ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೧-೧೧). ಇದ್ದಲು : ಚಂದ್ರೋಪಕರಚಿತ ಸೋಪಾನ ರತುನಾವಳಿಯ ರಾಶಿಗಳಿದ್ದಲಾದುವು ಬಿದ್ದ ಕಿಡಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೫೪); ಕಾನಕಾನಹಳ್ಳಿಯ ಇದ್ದಲು ದಿಪೋ (ರೂಢಿ). ಇದ್ದಿಲ್ : ಒಟ್ಟಿರ್ದಿಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಕೆದಜಿಯುಂ . . . ಇದ್ದಿಲ ರಾಸಿಯಂ ಸೂಸಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೨); ಸಿರಿ ಸುರಚಾಪದಂತೆ ಪೊಸಜವ್ವನಮಿದ್ದಿಲ ಬಾದಿ ಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೮). ಇದ್ದಿಲು : ಅದು ಇದ್ದಿಲು ಶುಭ್ರವಾದ ತೆಜನಂತೆ ಹೊದ್ದದಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಲುಂಟೆ (ಮೋಳಮಾ. ೩-೮); ತಳಿರನಗ್ನಿಯ ನಳಿಗಳಿದ್ದಿಲನಳವಡಿಸಿ ಮಂದಾನಿಲನ ತಿದಿಗೊಳಿಸಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೬-೯); ತೊಳತೊಳೆಯಲಿದ್ದಿಲೇಂ ಸವೆಸವೆವುದಲ್ಲದದು ಬಿಳಿದಪ್ಪುದೇ (ವೀಶೈಪು. ೪-೬-೫೫). ಇರ್ದಿಲ್ : ಬಜುಗೊಡನೆಣ್ಣೆ ಪಟ್ಟಿ ನುಲಿ ನೇಣ್ ಬಡಿ ಕೋಲ್ ಬಲೆಯಿರ್ದಿಲೆಲ್ಲ . . . ಇದಿರೊಳ್ ಬರೆ ಕಾಣಲುಮಾಗದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೦); ವಿರಹತಾಪಪೂಜದೊಳ್ . . . ಕಳವಳಂ ಗೊಂಡಿರ್ದವಳೊ ವರ್ಳೇವಂದಳೆದು ಬಿಡುಗುಮಂದಾತಂ ಪೆಣ್ಣೋತ ನೆಂದಾಂ ತಿಳಿದೆನೆನೆ ಕನಲ್ದಿರ್ದಿಲಂತಿರ್ಮೆಬೆಂದಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇರುನ್ನೈ, ಇರುನ್ನು, ಇರುನ್ನಿಲ್ ; ಮಲ. ಇರು ನ್ನಲ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಸಿರುನ್ ; ಕುಇ. ಸೀಗ್ನಾ ; ಕುಪಿ. ರೀಂಗ್ನಾ]

ಇದರ್ಲ 'ಇದರ್ಲ' ನೋ.

ಇದರ್ಲ, ಇದ್ಲಿ, ಇದ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಎರಡು
ದು ಗ ಗ ಳು : ನೆಗಟ್ಟೇರೈದುಜಿ ನೆಟ್ಟಿಯಿದುಗಮುಮಂ ಚಾಪಂಚಿ
ಯಿರ್ಪಂಚಿಯಿತ್ತಿಗದೊಳ್ಳದ್ರಿಕೆ ಕಚ್ಚಿ ಚಾಕ ದುಗಮಂ ಚಾ ಪಂ ಚಿ
ಬಾಯೆಂದು . . . ಲೆತ್ತಮನಲಂಪಂಚಿತ್ತು ತಾವಾಡಿದರ್ (ಉದ್ಯುಟ. 5
೧೧-೧೪). ಇದ್ಲಿಗೆ : ದುಚ್ಚಾಕಮನಾಡುವ . . . ಇದ್ಲಿಗೆವಾಡುವನು
(ಉದ್ಯುಟ. ೩೧೩). ಇದ್ಲಿಗೆ : ನಿರತವೀರೈದಿಂತು ಬಂದೊಡೆ ಪರವಿಹ
ವೆನ್ನಿಸಿದ್ದುಗೆಯೊಳೇಶ್ವರನ ಭಕ್ತಿಯಲದುರ್ದೆನುತಿದ್ದುಗೆಯನಾಡುವನು
(ಬಸಪ್ಪ. ೪೩-೫). [ಇರ್ಲ (< ಎರಡು) + ದುಗ]

ಇದರ್ಲೆ, ಇದ್ಲೆಸೆ (ನಾ). ಎರಡು ದಿಕ್ಕು, — ಕಡೆ : ಕಾಕಣೇಮಣಿಸ್ಕಂ 10
ಧನದಿಂದಮಿದರ್ಲೆಯ ಕೇರ್ಗಲೊಳಂ ಬರೆದೊಂದು ಕೇರೊಳಂದಿಂದುವ
ನೊಂದು ಕೇರೊಳನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೬); ಅಸದ್ಗ್ರಹದ್ವಿತಯ
ಮಿರೆ ನಿನಾಸಾಧಂಗಿದರ್ಲೆಯೊಳ್ ಮನುಜಂ ಪ್ಪೀಹಶ್ವಸನ ಕ್ಷಯ ಗುಲ್ಮ
ವಿದ್ರಧಿವ್ಯಾಧಿಯುತಂ (ಜಾತಕ. ೨೧-೧೩). ಇದ್ಲೆಸೆ : ಕಳಸಕನ್ನಡಿವಿದಿದ
ಸತಿಯರಿದ್ದೆಸೆಗಳಲಿ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೨೪); ಮುಸುಕಿ ಬರಲಂಜಿದ್ದೆಸೆಗೆ 15
ಖಂಡಿಸಿದವೊಲು ನೀ ಪರಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಬಸಪ್ಪ. ೩೨-೩೪); ಗೊಂದಣದ
ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳಿದ್ದೆಸೆಯಂದಣದ ಸಂದಣಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೯೯); ಗಜ
ಗಟ್ಟುವರೆ ಮೊನೆಯಂಬಿದ್ದೆಸೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೨-೧೨).

[ಇರ್ಲ (< ಎರಡು) + ದೆಸೆ]

ಇರ್ನೆಯನ (ನಾ). ಎರಡು ಕಣ್ಣು ; ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡು : ಇರ್ನೆಯನ 20
ದೊಳಾನಂದಾಶ್ರುಗಳುಣ್ಣೆ ವರ್ಣಿಸಲರಿದಿಲ್ಲ ಸ್ವಯಸುಖವ (ಶಿವಗೀ.
೧೭೧-೮೩೩). [ಇರ್ಲ (< ಎರಡು) + ನೆಯನ]

ಇರ್ಪಂಚಿ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾಯ ; ಎರಡು
ಐದುಗಳು : ಚಾಪಂಚಿಯಿರ್ಪಂಚಿಯಿತ್ತಿಗದೊಳ್ (ಉದ್ಯುಟ. ೧೧-೧೪).

[ಇರ್ಲ (< ಎರಡು) + ಪಂಚಿ]

ಇರ್ಪತ್ತು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರ್ಪತ್ತು, ಇಪ್ಪತ್ತು, ಇಪ್ಪತ್ತು, ಇರುವತ್ತು, ಇರ್ಪತ್ತು, ಇರ್ಪದು,
ಇಟ್ಟತ್ತು, ಈಪತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಎರಡು ಹತ್ತು :
ಪ್ರಥಮವಿಜಯಸಂವತ್ಸರಂ ಕಾರ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಯಮೆ ಅನ್ನು ತಟಿಕ್ಕಾಡಾ
ಇರ್ಪತ್ತಯ್ಯರ್ಕಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧-೫ ; 726); ಸ್ಮರಿಯುಪ
ನಿರ್ಪತ್ತಿರ್ಭಾಸಿತ ಬರಿಸಕ್ಕೊರ್ ಮನದೊಳುಣಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೬);
ಇರ್ಪತ್ತು ಕುದುರೆಗವಯ್ಯಾರಾಳ್ಳಳಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೫೧;
1085). ಇ ಪ್ಪತ್ತು : ಖಂಡುಗಕೆ ಕೊಳಗವಿಪ್ಪತ್ತು (ವ್ಯವಹಾ. ೫-೧).
ಇಪ್ಪತ್ತು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ ಕೊಂಗೊಣ ಮುತ್ತರಸರ್ಕು ಇಪ್ಪತ್ತಾ
ಅರನೇ ವರ್ಷದದು . . . ಪುಲಿ ನೋಡಿ ಅಪ್ಪದ ವಾಕ್ಕಿಲುಳ್ (ಎಕ. X,
ಕೋಲಾರ. ೭೪-೧ ; 751); ಇ ಪ್ಪತ್ತು ಗಣ್ಣು ಗಂ ಬೈದೆ (ಎಕ. IV,
ನಾಗಮಂ. ೨೫-೬೯ ; 776); ಗಂಭೀರಾವರ್ತನಂಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು
ಶಂಬಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ); ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೇ ವರಷದನ್ನು
(ಮೈಲರಿ. ೧೯೪೧, ೧೯-೮ ; 951); ಜಿನನಾಥವಿವರಪೊಡಿಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕುರ್
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೩೬). ಇರುವತ್ತು : ನೆಗಳ್ಳಿಜು[ರು]ವತ್ತಾಜನಮುಂ 40
ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನವಾಸಾದ್ರಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೨೬ ; 1034).
ಇರ್ಪತ್ತು : ತಮ್ಮ ಮಾತಾಸಿತ್ಯಗಿರ್ಪತ್ತುಂಡು ಕುಲದ (ಎಕ. IV,
ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೨೩ ; 1049); ಸ್ಮರಿಯಿಸಿದಂ ಮುಜುಕುಂದಂ . . .
ಇರ್ಪತೆಂಬಿನೆಯ ದ್ವಾಪರದಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರೆಯೊಳ್ ಹರಿ ಪುಟ್ಟುಗು
ಮೆಂಬ ವೃದ್ಧವರ್ಗದ ನುಡಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೯-೪೬); ಸ್ಥಾವರಮಿರ್ಪ 45
ತಯ್ಲು ತೆಜನಂ ತಧಿಕಂ ಗಳು ಮಲ್ಲಿಯಯ್ಲು (ಮಮದ. ೨-೨).

ಇರ್ಪದು : ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯ ವಿಜಯವತ್ಸರ ಇರ್ಪದಾ
ಎಣ್ಣನೆಯೊಳ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೨ ; 753). Δ ಇಟ್ಟತ್ತು :
ಎಡೆನಾಡಿಟ್ಟತ್ತಲ ಗಾವುಣ್ಣುಗಳು ಪದಿ ಎಳಲಗಾವುಣ್ಣು $\times \times$ ನಕರಮುಂ
ಏಲುಪುರಮುಂ ಪಾದಮೂಲಮುಂ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೪-೧೯ ;
1000 ?). ಈಪತ್ತು : ಈಪತ್ತು ಕಣ್ಣುಗದೊ[ಳಿ] ಪಡಿಸಲಿಸಿ (ಸೌಇಇ.
XI-i, ೩೫-೧೪ ; 933).

ಇರ್ಪತ್ತೈಗೈ = ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ಯ ಕೈ (ಪ್ರಮಾಣ) : ಮನೆಗೆಣ್ಣಯ್ಯ
ಗಲವಿರ್ಪತ್ತೈಗೈ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಎಕ. XX, ೬-೩೩ ; 1012).
ಇಪ್ಪತ್ತಲವುದು = ಇಪ್ಪತ್ತಾನೆಯದು : ಶ್ರೀಮ್ನುಡಿಗೊಣ್ಣುಗಣ್ಣಿ
ಗೊಣ್ಣುರಾರ್ಪುಣ್ಣುಚೋಟ ದೇವರಕ್ಕಿಯಾಣ್ಣು ಇಪ್ಪತ್ತಲವುದು
ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೪ ; 1037). ಇರ್ಪತ್ತಯ್ಯಂಡುಗ =
ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಖಂಡುಗ ಪ್ರಮಾಣ : ರಾಟಣ ಪೂವಿನಿರ್ಪತ್ತಯ್ಯ
ಣ್ಣುಗಂ ವತ್ತತೆಜು ವೊದು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೬ ; 800).
ಇರ್ಪದಿಂಬರ್, ಇಪ್ಪದಿಂಬರು = ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಂದಿ ; ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನ :
ಶ್ರೀಮದು ಜೀವಣಯಮಗನ್ ನಿಟ್ಟರಾಮನ್ನೀಕೆಯನ್ನಪ್ಪದಿಂಬರ್ಗೆ
ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XVI, ಪಾವುಗ. ೧೩-೧ ; 754); ಸ್ತೀವೇದದೊಳ್
ಪನ್ನೆರಡುಂ ಇರ್ಪದಿಂಬರುಮಪ್ಪರ್ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೩); ಭೀಷಣಾಕಾರ
ರಾದ ಹದಿನಯ್ದಿಪ್ಪದಿಂಬರು ಕೂರಾಳ್ಳಳ - ಹಠಾತ್ತವೇಶ (ಮಂತ್ರಕ.
೭೬-೧೯).

[ಇರ್ಲ (< ಎರಡು) + ಪತ್ತು. / ತಮಿ. ಇರುಪತ್ತು, ಇರುವತ್ತು ;
ಮಲ. ಇರುಪತ್ತು ; ಕೊಡ. ಇರುವರೆ ; ತುಳು. ಇರ್ವ ; ತೆಲು.
ಇರುವೈ ; ಕೊಲಾ. ಇರ್ವೆ]

ಇರ್ಪದು 'ಇರ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಇರ್ಪಲ, ಇಪ್ಪಲ (ನಾ). ಎರಡು ಪಲದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ ; ಎಂಟು
ಕರ್ಷದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ಎಣ್ಣೆಯುಮರಿಸಿನಮುಂ (ಮೇಣೊ)ರ್ಪಲಂ
ಸಕ್ಕರೆ ಇರ್ಪಲಂ (ಕಇ. I, ೨-೧೨ ; 699). ಇಪ್ಪಲ : ಸಮುದ್ರ
ಶೋಕೆಯ ತಿರುಳನೊಪ್ಪಲವನೆ ಕೊಂಡು ಕೊಳವಳಿಕೆಯ ಬೀಜವಿಪ್ಪಲ
ಮೂವಲ ಬೆಳೆದ ಮರ್ಕಟಿಯಸುಬೀಜ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೧).

[ಇರ್ಲ (< ಎರಡು) + ಪಲ]

ಇರ್ಪಲಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಯಾರು ; ಒಣಗು : ತಿಂಗಳ ತಣ್ಣದಿರ್ಗಲೊಳ
[ಮಿರ್ಪಲಿಯದ] ಸಿರಿಕಂಡದಣ್ಣಿನೊಳಂ . . . ಅಜಿಸಿದಪ್ಪೆನೆಂದು
(ಕಾದಂ. ಉ. ೫೯೮); ಸುಯ್ಯೆಂಕಿಯಿಂದಿರ್ಪಲಿದಧರಮವಳ್ಳಿತ್ತುದ
ದೊಂದು ಚೆಲ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೬); ಇರ್ಪಲಿದು ಬಜವವೊದ ಬಾಯ್ಜಿ
ಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬ ವ). [ಇರ್ಪು + ಅಲಿ]

ಇರ್ಪಾನಿ (ನಾ). ಎರಡು ವಸ್ತ್ರಗಳು, — ವಲ್ಲಿಗಳು (?) : ಇರ್ಪಾನಿ,
ಕೀಚ್ಚೊಟ್ಟಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ಪ್ರಯೋ); ಇರ್ಪಡಿ, ಇರ್ಪಾನಿ (ಶಬ್ದಾನು.
೧೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್ಲ (< ಎರಡು) + ಪಾನಿ]

ಇರ್ಪು (ನಾ). ಹಸಿ ; ತೇವ ; ದ್ರವ ; ರಸ ; ಅದ್ರವತೆ : "ಇರ್ಪೇ
ದ್ರವಮುಂಬರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೫); ಮೂಜುತಿಂಗಳ ಬಸಿಜೀಕೆ
ಪಾಯ್ಕೆಯನಗಿರ್ಪಣಮೋಡಿದುದಿಂದು ನೋಡ ಬಾಯಿಬಿಡುದು ತಾರ
ದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆನುತುಂ ಬೆಜಗಾಗಿ ಕೂಡಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪
ಶುದ್ಧಕ); ಸೂಡಿದ ಪಾರಿಜಾತದ ನಮೇರುವ ಬಾಸಿಗಮೊಯ್ಯನೊಯ್ಯ
ನಿರ್ಪೋಡಿದುದು (ಆದಿಪು. ೩-೩); ಮುತ್ತಿನಾರಮುತ್ತಳದವತಂಸಮಿರ್ಪ
ನೊಳಕೆಯ್ಲ ಕುರುಳ್ (ಕಾದಂ. ೪೫೯); ನಾಲಗೆಯೊಳಿಂಪ[ರ್ಪು]
ರೋಮದೊಳು ಬಲ್ಲನಾರಯ್ಯ ಕಾಣದೆ ನೊಂದಳು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೨೬).

[< ಈರ್ (< ನೀರ್) + -ಪು. / ತಮಿ. ಈರ್ಪ್ಪು]

ಇರ್ಪುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಣಗು; ಬಾಡು; ನಿರ್ಧವವಾಗು : ಬಿಸುಸುಯ್ಯಂಕೆಯಿರ್ಪುಗುಂದಿದಧರಂ (ಜಗವಿ. ೩-೮೯); ಪೆರ್ಬುಳಿಕೆ ಯೊಳಿರ್ಪುಗುಂದಿ ನಸುಗೆತ್ತುವ ಮಿನ್ಗಳ ಸೇದೆಯಿಂದೆ (ಸೂ ಕ್ರಿ ಸು. ೩-೪೭); ಇಂದುಟಿ ಚೆಂದಳಿರ್ಪುಗುಂದಿದತ್ತು (ರಾ ಜ ಶೀ. ೩-೫೫); ತನುಮೋಣಗಿತಾನನಮಿರ್ಪುಗುಂದಿ ಮಸಿಯರುವೆಯಂತಸಿತಮಾದುದು (ಮಹಾಂತೇ. ೨೧-೪). ೨. ಕಳೆಗಿಡು; ಸೊಗಸುಕೆಡು (ಕಿ).

[ಇರ್ಪು + ಕುಂದು]

ಇರ್ಪುರುಷ, ಇಪ್ಪುರುಷ (ನಾ). ಎರಡು ಪುರುಷ (ಪ್ರಮಾಣ); ಎರಡಾರಳುದ್ದು : ಸೊಗಯಿಪ ನೇಜಿಲಿಂ ಬಡಗ ಮೂಜುಮೊಲಿಂ ತರ ದಿಂದಮಾಗಿ ನೀನಗುಟುಸೆ(ಸು) . . . ಇರ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದೊಗೆವುದು ನೀರಧಾರಿ (ಜಿಟ್ಟಮ. ೧೧-೪). ಇಪ್ಪುರುಷ : ಅಗುಟ್ಟಿಲ್ಲಿಲಿಕೆಯ ಕಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಕ್ಕುಮಿಪ್ಪುರುಷವರೆಗಂ ಗುಣ್ಣಾದೊಡೆ ಜಗಕ್ಕೆ ತಣವಿನಂ ನೀರ ಧಾರೆಯಕ್ಕುಂ (ಜಿಟ್ಟಮ. ೧೧-೧೩); ಆವುದಾದೊಡಮಕ್ಕೆ ಭೂಜಾತಮ ವಜದಿಯೊಳೆ ಕಪ್ಪೆಯಿದೊಡೆ ಕೆಳಗೆ ಜೀವನಂ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷವರೆ ಯೊಳಿರ್ಪುಮಿಪ್ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಪುರ್ (ಜಿಟ್ಟಮ. ೧೧-೧೫).

[ಇರ್ಪು (< ಎರಡು) + ಪುರುಷ]

ಇರ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ರಸವತ್ತಾಗು; ಆರ್ಧವಾಗು. 'ಇರ್ಪುವಡೆ ಯಿಸು' ಪರಾ.

[ಇರ್ಪು + ಪಡೆ]

ಇರ್ಪುವಡೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಗೊಳಿಸು; ರಸವನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಪಡುನಣಲಿರ್ಪು ವಡೆಯಿಸಲಡವಿಯೊಳೊತ್ತಂಬದಿಂದಮುದ್ದಂಬರ್ಪಾ ಸಡಿಯಿಂಮುನ್ನಂ ಬಂದಾಸಡಿಯೊಳ ನಳನಳಿಸುನಳದಳಿರ್ಗಲ್ ರಯ್ಯಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩).

[ಇರ್ಪುವಡೆ + ಇಸು]

ಇರ್ಪುವೆಯಿ (ಕ್ರಿ). ಶೀತಳವಾಗು; ತಣ್ಣಗಿರು : ಮೆಲ್ಲುಣ್ಣರಂಗೆಯ್ಯ ಹಂಸರಥಾಂಗಂಗಳಿರ್ಪುವೆತ್ತಿಳವುಲಾಣಂಗಳಿಂ ಕಣ್ಣೆ ವಂದಿರೆ (ಕಾದಂಲು. ೩೫೯).

[ಇರ್ಪು + ಪೆಯಿ]

ಇರ್ಪುವೊರೆ (ಕ್ರಿ). ತೇವವಾಗು; ನೆನೆ; ದ್ರವದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗು : ಇರ್ಪುವೊರೆದ ತಾವರೆಯಲಿಗೊಳಂ (ಕಾದಂಲು. ೭೭೫); ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ ಪೊನಲ್ಪರಿಯೊಳಿರ್ಪುವೊರೆದು ತಣ್ಣೀಜಲಿಕ್ಕಿದ ಮಡಿವರ್ಗದ ದುಗುಲಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೭೩ ವ).

[ಇರ್ಪು + ಪೊರೆ]

ಇರ್ಪೆ, ಇಪ್ಪೆ, ಹಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹಿಪ್ಪೆಯ ಮರ; ಮಧೂಕ ವೃಕ್ಷ : ತಸ್ಸುಸೀಮಾನರಂ ಕೊಳ್ಳಿನಿ ತೊಟ್ಟಿವ ಪೇರಿಪ್ಪೆವ ವಾಣ್ಯಕ್ಕು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೦; 733); ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಲಬನ್ನ ಇರ್ಪೆಯ ಕೊಶದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯಳರಿಯೇ ಕೊಡೆಯೊಳಿ ಬೆಳನೆ (ಇಆ. XII, ೧೬-೪೬; 735); ಮೂಡಗರೆಲ್ ಬನ್ನು ಇರ್ಪೆಯ ಕೊಮದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಲಿ ಅಳರಿಯ ಕೋಟಿಯಾಲಿ ಬೆಳಗೆ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೮೯; 812). ಇಪ್ಪೆ : "ಇಪ್ಪೆ ಮಧುಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮); ತರಂಬಾಗೆನೆಪ್ಪೆಯಿಂದ ಬಡಗ ಪುತ್ತಾದಂದು ವಾಯವ್ಯದೊಳ ಕರಪಟ್ಟಾಂತರದಿಂದಮಯ್ಯು ಪುರುಷಂ ಗುಣ್ಣಾದೊಡಂ ತಲ್ಲಿ ನೀರ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೨೯); ಜಾವುಟೊರಿಂ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡವಿನ ಕೊಡವುಂ ಇಪ್ಪೆಯ ಬಾಗು ನೈರತ್ಯದೊಳು ಬಿದಿರ ಪಳವುಂ (ಸಾ ಇ. IX-i, ೧೨೧-೪೫; 1057); ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳಂ ರಾಸಿಗೆಯ್ತಂತೆ ಪೂನನೊಟ್ಟಿದಿವೆಗಳಂ ಇಪ್ಪೆಯ ಕಂಪಿಗೆ ಕುರುಳಿದ್ದು ಕರಮುಂಡು ನೀರಂ ಕಾಜುವಂತೆ ಸಾರಂ ಕಪ್ಪಿವ ತಾಳಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೭೬); ಇಪ್ಪೆಯ ಹಣ್ಣುಡಜ ಹೂ ಮಧುರ ಮಧುವುಂಟು (ಬಸಪು. ೧೮-೧೬); ಅಲೆಯಿಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಇಪ್ಪೆ ಹೂವೇ ಸಕ್ಕರೆ (ಗಾಡ).

ಹಿಪ್ಪೆ : ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ ಕ್ರಮುಕ ಜಂಬೀರಗೊಳ್ಳುಪ್ಪವ ಪಲಸ ರಸಾಲ ಹಿಪ್ಪೆಯಿಂಗಳು ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ತರು ತಪ್ಪಲೊಳಿಸೆವುವಾ ಗಿರಿಯ (ಕಂನವಿ. ೨-೩೨); ಮೇಲು ಕೋಡೇ ಹಿಪ್ಪೆಯ ತರಿಸಾಪೋ ಹಿಪ್ಪೆಯ ತೋಪ ತರಿಸಣ್ಣ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಪ್ಪೆ, ಇರುಪ್ಪೆ, ಇಲುಪ್ಪೆ; ಮಲ. ಇರುಪ್ಪ, ಇರುಪ್ಪೆ, ಇಲಿಪ್ಪ; ತುಳು. ಇಪ್ಪೆ, ಇರಿಪ್ಪೆ; ತೆಲು. ಇಪ್ಪ]

ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್, ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಡತಿಯರು : ಊರೊಳ್ ಶುದ್ಧರುಂ ಕಳ್ಳರುಂ ಮನೆಯೊಳಿರ್ಪೆಂಡಿರುಂ ತೊತ್ತಿರುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೯-೧೦೮); ಇರ್ಪೆಂಡಿರ್, ಇರ್ಬಾಳ್ (ಶ ಮ ದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಒಂದೊಡಲೊಳಿರ್ಪೆಂಡಿರಾಳ್ ಶಂಕರನೀವುದಮಗೆ ಸುಖಮಂ (ಭಿಕ್ಷಾಜ. ೭-೧). ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ್ : ಬಡಗಲು ಇಪ್ಪೆಂಡಿರ ವಾಸದೇವ ಪೈಸಾಸರ ತೋಟ ಮೇರೆ (ಎಇ. XIII, ಇಟ್ಟಿ. ೯೧; 1178).

[ಇರ್ಪು (< ಎರಡು) + ಪೆಂಡಿರ್]

ಇರ್ಪೊತ್ತು, ಇಪ್ಪೊತ್ತು (ನಾ). ಎರಡು ಹೊತ್ತು (ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ) : ಪೊಜಲ ಜನಮೆಲ್ಲುಮಿರ್ಪೊತ್ತು ಮರ್ಚನೆಯಂ ಕೊಂಡುಬಂದು ಅಚೆಗಿಸಿ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೮೩-೬); ಉಂಬುದು ಕಟವೆಯ ಕೂಟಿಡ ತಂಬುಲಮಿರ್ಪೊತ್ತಿನುಣಿಸು ಮಿಹಂ ಕೇಳಿಲ್ಲೆಂಬಿನಿತೆ ಗಡಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೩೯). ಇಪ್ಪೊತ್ತು : ಇಪ್ಪೊತ್ತು ದೇವರನು ತಪ್ಪದಲೆ ನೆನೆದಿಹರೆ ತುಪ್ಪ ಓಗರವು ಉಣಲುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೨); ಒಪ್ಪೊತ್ತಿಗಿದ್ದರೆ ಇಪ್ಪೊತ್ತಿಗಿಲ್ಲ (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೭).

[ಇರ್ಪು (< ಎರಡು) + ಪೊತ್ತು (< ಪೊಜ್ಜು)]

ಇರ್ಪೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಸು; ಶೋಷಿಸು : ಕುಮುದಾನಂದತೆ ಯಿಂದವೊಂದಿ ಮುನಿಚಂದ್ರಂ ಶತ್ರುಭೂಭ್ಯನ್ಮುಖಾಬ್ಜಮ್ನಪೋಡಿದ ತೇಜದಿಂದೆ ಮುನಿಚಂದ್ರಂ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೦-೭; 1229).

[ಇರ್ಪೋಡು + ಇಸು]

ಇರ್ಪೋಡು (ಕ್ರಿ). ದ್ರವವು ಇಂಗಿಹೋಗು; ಒಣಗು; ಬಾಡು; ಶುಷ್ಕವಾಗು : ಪಾರಿಜಾತದ ನಮೇರುವ ಬಾಸಿಗಮೊಯ್ಯ ನೊಯ್ಯ ನಿರ್ಪೋಡಿದುದು (ಅದಿಪು. ೩-೩); ಇರ್ಪೋಡಿದ ಚಂಚುವಂ ತೆಪ್ಪಿ ದೆಜಂಕೆ ನೆಜಲಿರೆ ಕಂಠನಾಳಮಂ ನೀಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೪೭); ಕೊರಲ ಸೆರೆ ಬೀಗಿ ಬೆಮರುತ್ತಿರೆ ಕಣ್ಣೆಚ್ಚನಾಗಿ ಬಾಯಿರ್ಪೋಡುತ್ತಿರೆ . . . ಕುರುಪತಿ ಭೀಷ್ಮಂಗೆ ಕಿಸಿ ಕಿಂಕರಿಪೋದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೩೨); ಬಾಡಿದಂ ಬಾಯಾಜು ಮುಖನಿರ್ಪೋಡಿದಂ ಯಮನಂದು ಶಿವ ಶಿವ (ಸಾನಂಜ. ೮-೭೮); ಇರ್ಪೋಡದ ವಿದ್ಯಮಂ (ನಳಚಂ. ೧೩೨).

[ಇರ್ಪು + ಓಡು]

ಇರ್ಪೋಲ್ 'ಇರ್ಪೋಲ್' ನೋ.

ಇರ್ಪೋಲ್, ಇಪ್ಪೋಲ್, ಇಪ್ಪೋಳು, ಇರ್ಪೋಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಹೋಳು, — ಸೀಳು : ಬೇಗಂ ಮಂಡೆಯನಿರ್ಪೋಲ್ಬಾಗಿರೆ ಕರ್ಬುನದ ದಂಕೆಯಿಂದ ಪೊಯ್ಯುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೭-೧೦೮). ಇಪ್ಪೋಳ್ : ನಾಯಿಗಳ ಹಿಂದ ತೋಯಿಪ್ಪೋಳ್ಳಾಡಿತು (ಸೂ ಬ ಸೂ. ೧೨-೬). ಇಪ್ಪೋಳು : ತೋರವಡೆಡೆಳವದಿನೆನನ ಬದನೆಯ ಕಾಯನೋರಣದಿ ನಿಪ್ಪೋಳು ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೨). ಇರ್ಪೋಲ್ : ಗಾಲಿಗಳಿರ್ಪೋಳೊಡೆದುಂ ಕವಚಂಗಳ ಪಜುದುಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೫).

[ಇರ್ಪು (< ಎರಡು) + ಪೋಲ್]

ಇರ್ಬಗಿ, ಇಬ್ಬಗಿ, ಇರ್ಬಗಿ (ನಾ). ಎರಡು ಹೋಳು, — ಭಾಗ : ಹರ ನೊಳೆಪತ್ತಿ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಚಿತ್ತಮನಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿ ಮೋಹಮೊತ್ತರಿಸೆ (ಪಂಸಭಾ. ೧೩-೬೩); ಉರಮನಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೋಜ್ಜು (ಗದಾಯು. ೫-೪);

ಕಾಳಿಂದಿಯ ಮಡುವನಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿ ಪಾಯ್ವ ಕಡಡುವಿನಂ ಜಲಕೇಳಿ
ಯಾಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೫-೧೯); ಆಕಾಶಮಂ ಬಗಿದತ್ತಿರ್ಬಗಿಯಾಗೆ
(ಕಾವ್ಯವ. ೫೯); ಧರಾತಳಮಿರ್ಬಗಿಯಾಗೆ ಪೊಣ್ಣುತುಕ್ಕಟಿಸಿ (ವೃಷವಿ.
೨೦-೨೨). ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ: ಬಸಿಜನಿಬ್ಬಗಿಮಾಡಿ ಕುದಿದೆಣ್ಣೆಯಂ ಪೊಯ್ವುಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩); ಕೋಲೆ ಪದಿಂ ನಿಜಭುಜಾಸಿಯೊಳಿಬ್ಬಗಿಯಾಗೆ
ಪೊಯ್ವು (ಸಾಇಇ. IX-i, ೨೨೬-೩೪; 1132); ಹರಿಯ ಕುಲಿತದ
ಧಾಳಿಯಲಿ ಕುಲಗಿರಿಗಳಿಬ್ಬಗಿಯಾದವೊಲು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೧೯);
ಹೊಡೆದಿಬ್ಬಗಿಯಾಯ್ತು ಗಡೆಯಲಿ ಕಡಲು ದೆಸೆಪರಿಯಂತ (ನಿಭಾಗ.
೩-೮-೨೨). ಇರ್ವಗಿ: ಅಗಲದಿಂದುದ್ದದಿಂ ಪೊಮದಿಂದಿರ್ವಗಿ
ಯಾಗಲ್ ಪೆರ್ಚ್ಚಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೨-೨೮೩; 1185).

ಇಬ್ಬಗಿಯಾಗು = ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು, — ಸೀಳಾಗು: ಏಜಿ
ವಿನೂನಮಂ ಕೃತಕಗಾಯಕಿಯರ್ ಧನಳಾಭ್ರಕೂಟದೊಳ್ ತೋಜುವ
ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡೊಡೆಬ್ಬಗಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಭರಂ ಪಾಜಿ (ಶಾಂತಿಪು.
೨-೮೨); ಇಬ್ಬಗಿಯಾದುದೆಂದೆ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೫).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಗ್ಗಿ]

ಇರ್ಬಗಿಮಾಡು, ಇಬ್ಬಗಿಮಾಡು, ಇರ್ವಗಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು
ಹೋಳುಮಾಡು; ಎರಡಾಗಿ ಭಾಗಿಸು: ನಿಜವಿಕೀರ್ಣ ಟಂಕಂ
ಗಳಿಂದಂ ತತ್ಪತಾಕಿನೀಕುಂಜರಶಿರಶ್ಚಿಳಾಪಟ್ಟಕಂಗಳನಿರ್ಬಗಿಮಾಡಲ್ಪಡೆ
ಯದೆಂದುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೩ ವ); ಪೊಂಬಲೊಳಗಿದ ಕುಮತಿಯಂ
ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು ಇರ್ಬಗಿಮಾಡಿ ಕೊಂದು ತಿಂದರ್ (ಪಂಚತಂ.
೧೫೭-೧೧); ಮಸ್ತಕಮನೊಡೆದಿರ್ಬಗಿಮಾಡೆ (ನಂಬರ. ೧೮-೨೧).
ಇಬ್ಬಗಿಮಾಡು: ಬಗಿದು ಕುಂಭಸ್ಥಳವನಿಜುವುತೆ ವಿವಾರಿಸುತೆ ಉಗಿ
ವುತಿಬ್ಬಗಿ [ಪಾಶಾಂ. ಉಗಿಬಗಿ]ಮಾಡಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೨-೮); ಆಳು
ಕುದುರೆಯ ಧಟ್ಟಿನಿಬ್ಬಗಿ ಮಾಡಿ ದಳವುಳಿಸಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೧).
ಇರ್ವಗಿಮಾಡು: ಕನಲ್ದವಿರಸುವಚ್ಚೆಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸಿ ಸೀಳಿಸಿ
ಮಾಡಿದಕ್ಕೆ ಪೊಂಬಿರ್ವಗಿ ಮಾಡಿತಾಳಿಸೆ ಸುರುಳ್ಳಿನೆಗಂ ನೆಜೆ ಸಾಯಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಗ್ಗಿ + ಮಾಡು]

ಇರ್ಬಗ್ಗಿ, ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಬಗೆ; ದ್ರೋಹವೆಣಿಸು. ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ:
ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಬಾರದೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು (ಚನ್ನಬೀ. ೨೪);
ಅವರು ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಇಬ್ಬಗೆಯಲಾರರು (ಪಿಶಾಪ. ೧೪೫).

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಗ್ಗಿ]

ಇರ್ಬಗ್ಗಿ, ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ (ನಾ). ಎರಡು ತೆರ, — ರೀತಿ. ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ:
ಚಿತ್ತಾಣವೊ ಬೆದಂಡೆಯೂ ಎಂಬ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು
... ಮುಂಚಿನ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ರಚಿಸಿದರು (ಮೂರುಲು. ೧೦೭);
ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಬದುಕನ್ನು ಬಲಾತ್ಕರಿಸುವ ಜಗತ್ತಿನಮೇಲೆ ...
ರೇಜಿಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೧೨೨). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಗ್ಗಿ]

ಇರ್ಬಗ್ಗಿ, ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ (ನಾ). ಎರಡು ಮನಸ್ಸು, — ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ದಕ.
೪). ಇಬ್ಬಗ್ಗಿ: 'ಇಬ್ಬಗೆಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಗ್ಗಿ]

ಇರ್ಬದಿ, ಇಬ್ಬದಿ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ, — ಪಕ್ಕ, — ಮಗ್ಗುಲು:
ಇರ್ಬದಿಯಂ ತುಜಿಸಿ ಕಣ್ಣನರೆಮುಚ್ಚಿ ಬಿಸಿಲ್ ಪರ್ವಿರೆ ಕಾಯುತ್ತಿದು
ದು ... ಮರ್ಕಟರಾಜಂ (ದಶಕು. ೨-೮೭). ಇಬ್ಬದಿ: ರೋಮಾಂಚನಂ
ಮೆಯೊಳ್ಳಿಬ್ಬದಿಗಂ ಮೂಡಿರೆ (ರಸರ. ೧-೫೨); ನದಿಯ ಇಬ್ಬದಿಯ
ಮೇಲೂ ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿಗಳು ಹುಚ್ಚುಹುಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆದು ತಲೆದೂಗುತ್ತಿ
ದ್ದುವು (ಮಗಮಾಂ. ೪೪). 'ಇರ್ಬರಿ' ಪರಾ.

[ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬದ್ಡಿ]

ಇರ್ಬರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ಬರಿ, ಇಬ್ಬರಿ (ನಾ). ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು, — ಪಾರ್ಶ್ವ: ಇರ್ಬರಿ
ಯೊಳ್ ಸುತ್ತಿಪಾಯತಿಕೆಯಿಂ ಮಿಗೆ ನರ್ತಿಪ. ... ವಾಹಳತನಂ (ರಾಜಶೀ.
೧೩-೮೨). ಇಬ್ಬರಿ: ತೋಳ್ಗಳಂ ... ವದನವಿಬ್ಬರಿಗಳಂ ಶೀತವಿರದಂತೆ
ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಾಸಿವೊತ್ತುತಿರೆ (ಇಳಿರ. ದೇ. ೫೩-೧೩); ಶಶಿಬಿಂಬಂ ರವಿಬಿಂಬ
ಮೆಂಬ ವರಘಂಟಾಯುಗ್ಮಮಂ ... ಕಟ್ಟಿ ನಭಮೆಂಬುದ್ವಾಮಮಸ್ತಾ
ನೆಗಂ ಪೊಸತಾಗಿಬ್ಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ತೆಜದಿಂದೊಂದು ಕ್ಷಣಂ ಶೋಭೆಯಂ
(ಬಾಧಪು. ೫-೭). 'ಇರ್ಬದಿ' ಪರಾ. [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬದ್ಡಿ]

ಇರ್ಬಲ 'ಇರ್ವಲ' ನೋ.

ಇರ್ಬಾಯ್, ಇಬ್ಬಾಯ್, ಇಬ್ಬಾಯಿ, ಇರುವಾಯಿ (ನಾ).
೧. ಎರಡು ಬಾಯಿ. ೨. ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಅಲಗು; ಹರಿತನಾದ
ಎರಡು ಅಂಚು: ಒರೆಯಿಂದಮಿರ್ಬಾಯಿ ಖಡ್ಗನು ಪಿರಿದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ.
೩-೫); ಇರ್ಬಾಯಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಝಳಪಿಸುತ್ತ (ಸವತಿ. ೫೭).
ಇಬ್ಬಾಯ್: ೧. 'ಇಬ್ಬಾಯಿ' ಪರಾ. ಇಬ್ಬಾಯಿ: ೩. (ಆಲಂ)
ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಬಾಯಿ; ನಿರ್ಧಾರವಿಲ್ಲದ
ಮಾತು: 'ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ಅಗದೆ ಹೋದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು'
ಎಂಬ ಇಬ್ಬಾಯಿ ಕಾಗದ ಹಾಕಿದ (ಬಿಡಾಲು. ೧೯೬); ಮೋಸ, ವಂಚನೆ,
ಇಬ್ಬಾಯಿ, ಪಿಸುಣ, ಇವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ನನ್ನ ತಿರಸ್ಕಾರವಿತ್ತು (ನಿಷ್ಕಾಮ.
೧೦೪); ಇಬ್ಬಾಯಿ ಇದ್ದವನ ಕುಬ್ಜುಟ ಬಹಳ (ಗಾಡೆ). ಇರುವಾಯಿ:
೪. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಡುವಿನಿಂದ (ಸೊಂಟದಿಂದ) ಕೆಳಗಿರುವ ಎರಡು
ರಂಧ್ರಗಳು; ಮೂತ್ರದ್ವಾರ ಮತ್ತು ಮಲದ್ವಾರ (೪).

ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟು = ಮಲ ಮೂತ್ರಗಳು ನಿಂತುಹೋಗುವುದು:
ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ - ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಬೆಳೆಸುಟ್ಟು ಆ ಬೂದಿ ಅವುಡಲದ
ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ತೊಡೆಯಲು ಇರುವಾಯಿಕಟ್ಟಿದ್ದು
ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೭೬). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಾಯ್]

ಇರ್ಬಾಯ್, ಇಬ್ಬಾಯಿ (ನಾ). ಎರಡು ಬಾಯುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಗಂಡ
ಭೇರುಂಡ ಪಕ್ಷಿ (?): ತೊಂಡಿಗನುರುಳಿಗನಿರ್ಬಾಯನುಂ ಚಾತಕಂ
... ತದ್ವನಾಂತಸ್ತಮಿರ್ಕುಂ (ಶಬರಂ. ೩-೩೩). ಇಬ್ಬಾಯಿ: ಕಾಗೆ
ನವಿಲಿಬ್ಬಾಯಿ ಗುಬ್ಬಿ ಪಾರಿವ ... ಹಕ್ಕಿಗಳ ಮೆಳೆಗಣಿವಂತಾದುದು
(ಹಚಕಾ. ೫-೪೩); ಲಾವಗೆ ಗೌಜಾಜಿ ಉಳ ಉಳ್ಳ ನಿಬ್ಬಾಯಿ
(ಸೊಬಸೋ. ೧೮-೩೩). [ಇರ್ಬಾಯ್ + -ಆ]

ಇರ್ಬಾಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಕತ್ತಿ: ಇರ್ಬೆಂಡಿರ್, ಇರ್ಬಾಳ್ (ಶಮದ.
೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ಇರ್ಕ್ಕ (< ಎರಡು) + ಬಾಳ್]

ಇರ್ಬಾಳಿ 'ಇರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಇರ್ಬೀಡು, ಇರ್ವೀಡು (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ; ಒಂದು ಮರದ
ಹೆಸರು; ಶಿಂಶುಪ ವೃಕ್ಷ: "ಇಂಗುಡಿ ತಾಪಸಭೂಜಮದಿಂಗಳು
ಮಿರ್ಬೀಡು ಶಿಂಶುಪಾಭಿಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫-೧೭). ಇರ್ವೀಡು:
ಕುಲುಕಳ್ಳಿಕ್ಕುವ ಪಯಣದಂತಿರ್ವೀಡು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ ... ಮತ್ತೆ
ಮೆನಿಸಾನುಂ ತೆಜದ ಮರದುಜುಗಲ್ಲೊಳಗೆ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೮ ವ). [?]

ಇರ್ಬೆರಲ್, ಇಬ್ಬೆರಳ್, ಇಬ್ಬೆರಳು, ಇರ್ವೆರಳು (ನಾ). ಎರಡು
ಬೆರಳು; ಎರಡು ಬೆರಳಿನಷ್ಟು: ಉರ್ಧ್ವರೇಖೆಗಳಿರ್ಬೆರಲಾಗಿ ರಂಜಿ
ಸುತ್ತಿರೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫-೨೩). ಇಬ್ಬೆರಳ್: ಪಜಿಬಿಬ್ಬೆರಳನಂತೆ ತೊಯ್ದು
(ಜು)ವೆಯನೆ ನೃಮೂತ್ರದಿಂದೆ ನಸ್ಯಂಗಿಯಾ ಮೆಯ್ಯುಜೆದೊಡ್ಡಂ ತಿಳಿ
ದೆಳ್ಳಲುಗುಂ ವಿಷಮುಳಗುಂ (ಖಮದ. ೭-೨೧). ಇಬ್ಬೆರಳು: ಸುರಿದು
ದತಿವಳಿಯೆಂದು ಕುಲಗಿರಿ ಕರಗುವುದೆ ಮೇಗಣಿಯ ಶಿಲೆಯಿಬ್ಬೆರಳು ನೆನೆ
ವುದೆ ನಾಡ ಹಂತಿಯಲಳುಕುವರ್ಜುನನೆ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೪-೨೨); ಧರಣೀತಲ
ದಲಿಬ್ಬೆರಳುದ್ದವೆನೆ ನೆಜೆ ದರ್ಭೆಯನು ಹರಹಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೭-೩).

ಇರ್ವೆರಳು : ನಾಲ್ಕರಳು ಹಸ್ತಿನಿಗೆ ಮೂವರಳು ಚಿತ್ತಿನಿಗೆ ಇರ್ವೆರಳು ಕುಚಮಧ್ಯ ಶಂಖಿನಿಗೆ ಪದ್ಮಿನಿಗೆ ಒರ್ವೆರಳು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೫).

[ಇರ್ೞ (< ಎರಡು) + ಬೆರಲ್]

ಇರ್ಬೇನೆ (ನಾ). ಎರಡು ವೇದನೆಗಳು, ಎರಡು ಬಗೆಯ ನೋವು : ಇರ್ಬೇನೆ, ಇರ್ತೆರೆ, ಇರ್ಕಟ್ಟು (ತಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ).

[ಇರ್ೞ (< ಎರಡು) + ಬೇನೆ]

ಇರ್ಬೊನ್ (ನಾ). ಕರಿಯಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ : ಮಿಳಿ ಪೆಗಲೋಳ್ ಕೈಯೋಳ್ ಸಂಬಳಿಗೋಲಿರ್ಬೊನ್ನ್ ದಮಗೆ ಜರ್ಜರವದಿಂ ಪೊಳಲ ಜನಂಗಳ ಕಿವಿಯೋಳ್ ಚಳಿಯಿಸುತುಂ ಬಂದು ನೋಲ್ವ ಬಹಳಾಗ್ರಹಮಂ (ಮಹಾನ್. ೮-೨೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇರುಮ್ಮು; ತೆಲು. ಇನುಮು]

ಇರ್ಬಾಗ, ಇರ್ಬಾಗ, ಇರ್ಬಾಗ (ನಾ). ಎರಡು ಭಾಗ, —ಹೋಳು, — ಸೀಳು : ಪೊದವಿ ಬೆಂದಿರ್ಬಾಗಮಾಗುತಿರ್ಬುದು ಸಪ್ತಜಡಧಿಗಳ ತಕಪಕನೆ ಕುದಿದುಕ್ಕಿ ಬತ್ತುತಿರ್ಬುವು (ಚಿಬಪು. ೪೬-೨೫). ಇರ್ಬಾಗ : ಧರಣಿ ತಳ ಮಿಬ್ಬಾಗ ಮಾಗಿ ಸಲೆ ಹಿಗ್ಗಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೪೬). ಇರ್ಬಾಗ : ಅವುಗಳ ಕೊಳಗುಗಳು ಇರ್ಬಾಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂಥಾ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಯಾದರೂ ಜಾರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦); (ಹಿಂದೂ ದೇಶದ) ಇರ್ಬಾಗದಿಂದಂಟಾದ ನಿರಾಶ್ರಿತರ ಸಮಸ್ತೆ (ಹೊಸೂಹ. ೭೧); ಆ ಗೊಣಸು ಇರ್ಬಾಗವಾಯಿತು (ಅಂಬಿಕ. ೩೯).

[ಇರ್ೞ (< ಎರಡು) + ಭಾಗ]

ಇರ್ಮಡಿ, ಇಮ್ಮಡಿ, ಇರ್ವಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡರಷ್ಟು; ಎರಡು ಪಟ್ಟು; ದುಪ್ಪಟ್ಟು : ಅನುವಿಸೆ ಬೇಟಿಕಾಟ[ನೊ]ಲವಿರ್ಮಡಿಯಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೩); ಕಪಿಂಜಲನ ಪೋಗಿಂಗೆ ಶೋಕವಿರ್ಮಡಿಯಾಗೆ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯ ತಾಮೂಢೆಯನಾಗಿ (ಕಾದಂಪು. ೯೪೩); ಇರ್ಮಡಿ ಮೂವಡಿ ನಾಲ್ಕಡಿಯೆವಡಿ ಸಂತಸದಿಂದೆ ತಂದೆ ಮಗಳಂ ಕರೆದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೪). (ಗು). ೨. ಎರಡನೆಯ : ಯಿರ್ಮಡಿ x x x ರಾಯ ಶ್ರೀಮನು ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೪-೧೦; 1291). ಇಮ್ಮಡಿ : ೧. ನಮಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂ ತಿಮ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೧-೧೨೬); ಸಾಸಿರಗಣ್ಣಿಗೆ ಸೊಬಗಿನೊಳಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಸಿರ ಗದಿರಗೆ ತೇಜದೊಳಯ್ತಡಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೧); ಮೇಘಗರ್ಜನೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಯಾಯಿತು (ಮಣಿಸ. ೫೪). ೨. ಇಮ್ಮಡಿ ಜಕ್ಕ ಮನ್ನೆಯನು (ಕಂನವಿ. ೩-೩೨); ಈ ಇಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣ ರಾಜ ವಡೆಯರವರು ಸಕಲವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತ ರಾಗಿ... ಧರ್ಮದಿಂದ ರಾಜ್ಯಪರಿಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೬೪). ಇರ್ವಡಿ : ೧. 'ಇರ್ವಡಿಚಾಗಿ' ಪರಾ.

[ಇರ್ೞ (< ಎರಡು) + ಮಡಿ]

ಇರ್ಮಡಿಕೆ, ಇಮ್ಮಡಿಕೆ (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಿಕೆ, —ಪದರ; ಜೋಡುಪದರ : ಸಸಿಬಾಂಬೊಳೆಯಂ ಬಾನೋಳ್ ಬಿಸುಟುಂ ಬಿಡವಾನೆ ದೊನಲನಿರ್ಮಡಿಕೆಯೊಳೊಂದಿಸಿ ಪೊದೆವ... ಗಿರಿಶಂ ಮೆ ಟಿ ವಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೧೫); ಧನಳವಸ್ತ್ರ ಮನಿರ್ಮಡಿಕೆಯಿಂ ಮುಸುಂಕಿ (ವೃಷವಿ. ೯-೭೧ ವ). ಇಮ್ಮಡಿಕೆ (ಕ).

[ಇರ್ೞ (< ಎರಡು) + ಮಡಿಕೆ]

ಇರ್ಮಡಿಸು, ಇಮ್ಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡರಷ್ಟಾಗು; ದ್ವಿಗುಣ ವಾಗು; ಎರಡು ಪಟ್ಟಾಗು : ಮಗನಟಲೋಳ್ ಕರಂ ಮಜುಗುತಿರ್ಪಿ ನಮನ್ನ ತನೂಜನಾಳ್ಳ ಸಾಮಿಗಮಟಿವಾಗೆ ಶೋಕರಸಮಿರ್ಮಡಿಸಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೬); ದರಹಾಸೋಲ್ವಾಸದಿಂದಿರ್ಮಡಿಸಿ ದಶನದೀಪ್ತಿ ವೃಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೯೪); ನೇಹವಿರ್ಮಡಿಸಿ ಕಿವಿವೇಟಿವಗ್ಗಳಿಸಿ

(ಪದ್ಮರಾ. ೫-೨೭). ೨. ಎರಡರಷ್ಟು ಮಾಡು; ಎರಡರಷ್ಟಾಗಿಸು; ಎರಡು ಪಟ್ಟಾಗಿಸು; ದ್ವಿಗುಣಿಸು : ನಿಜಮಕುಟಮಣಿಮರೀಚಿಯನ ಜನ ಪದಾಂಬುಜದ ಕೆಂಪನಿರ್ಮಡಿಸಿ (ಅ ದಿ ಪು. ೮-೭೩); ನಿಜೇಕ್ಷಣಾ ಮೃತಾಸಾರದೆ ಬೆಳ್ಳನಿರ್ಮಡಿಸಿ ನಿರ್ಮಲ ಮುಕ್ತಕ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷತಾ ಸಾರಮನಂದು ಸೂಸಿದುದುಪೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಪುರಾಂಗಳನಾಜನಂ (ಜಗವಿ. ೮-೭೬); ಓರೊರ್ವೆ ಪಲ್ಲವಾಸ್ತರಣದೊಳ್ ಮೆಯ್ಯ ನೀಡಾಡಿ ಮನಸಿಜನ ಸರಲ ಕೆಂ ಗಣಿಯ ಸೋಂಕನಿರ್ಮಡಿಸಿಪಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ). ೩. ಎರಡಾಗಿ ಮಡಿಸಿಕೋ; ಎರಡು ಮಡಿಕೆಯಾಗು : ತನುಮಧ್ಯಂ ಬಳ್ಳಿ ಬೆನ್ನಿರ್ಮಡಿಸೆ... ಕಂಠನಿನಾದಂಬೊಡ್ಡುಸುತ್ತುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬೪). ೪. ಎರಡಾಗಿ ಮಾಡು, —ಮಡಿಸು; ಎರಡುಪದರವಾಗಿಸು : ಕುಡತಕ್ಕ ದನಿತದನೆ ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕುಡಲ್ವ ದುವೆ ಕೊಂಬಕೋವಿದರ್ಗಂದಂ (ಚಿವಿ. ೬-೫೬). ಇಮ್ಮಡಿಸು : ೧. ನಮಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂತಿಮ್ಮಡಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೧-೧೨೬); ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಿಮ್ಮಡಿಸಿದಂತಿರ್ಪ ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಗಳ (ಬಸರ. ೨-೩೧); ಭೂಪತಿ ನಲವಿಂದಿಮ್ಮಡಿಸಿದಂ ಪುಳಕಂ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೫೧); ರೋಷ ವಿಮ್ಮಡಿಸಲು... ನಂದೀಶನ ತಿವಿದು ಬೊಬ್ಬಿಜಾದ (ಮೋಹತ. ೩೮-೩೪); ನಮ್ಮಭಯ ಇಮ್ಮಡಿಸಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೧೧೬). ೨. ನೀಳ್ವ ವಿಲೋಚನಾಂಶುವಾ ತಿಲಕದ ಚೆಲ್ವನಿಮ್ಮಡಿಸಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೪೨); ಹರಿವ ರಥದುರನಣಿಗೆ ನೆಟಿಯೆದು ಧರಣಿಯೆಂದಂಭೋಜ ಭವನೇ ಧರೆಯ ನಿಮ್ಮಡಿಸಿದನೊ ಎನಲು (ಕುಸುಮಾ. ೪-೯೪). ೩. ನೀವಿಲ್ಲಂದಿತ್ತ ಬಿಳಿಯ ಕಂಬಳಿಯಂ ಪೊದೆದಿಮ್ಮಡಿಸಿದ್ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಕುಂಚಮಂ ಕಟಿಯೊಳಡಂಗಿಸಿ... ಬಪುರದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೯-೧೮ ವ). ೪. ಹಪ್ಪಳದಗಲದಲ್ಲಿ ಲತೆಯಿಜುದು ಅವಕೆ ಹುರಿದೆಳ್ಳು ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ ಪೊಂದನಿಮ್ಮಡಿಸಿ ತುಪ್ಪ ದೊಳಡಲು ಅವು ಕರಂಜಿಗೆ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೪).

ಇರ್ಮಡಿಸಿಕೊಲ್ಲು = ಎರಡು ಬಾರಿ ಕೊಲ್ಲು; ಎರಡು ಸಲ ಸಾಯಿಸು : ಅವಂ ಮುನಿದು ಇರ್ಮಡಿಸಿ ಕೊಂದಪನೋ ಭಯ ಮೇಕೆನಗಿಲ್ಲಿ (ಪಂಚತಂ. ೮೯-೭). ಇಮ್ಮಡಿಸಿಬರು = ಎರಡು ಸಾರಿ ಬರು : ಅಳವು ತನಗಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಬಾರದು ನೆಲೆಯನುಸುರಿದೆ ಹಿಂಗು ಹಿಂದಕೆ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೭).

[ಇರ್ಮಡಿ + -ಇಮ್ಮಡಿ]

ಇರ್ಮಣಿ (ನಾ). (?) : ತತ್ಪ್ರಭಿ ತನ್ನಂಗವನು ಸುತ್ತಿಹವಿರ್ವಣಿಯು ಗುಳುವ ಹಾಂಗೆಲೆ ರಕ್ತಾಶ್ವನ ಕರಣೇಂದ್ರಿಯ ಪಥದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಣೀ. ೧೮).

[ಇರ್ೞ (< ಎರಡು) + ಮಣಿ]

ಇರ್ಮತ್ತರ್, ಇಮ್ಮತ್ತರ್, ಇಮ್ಮತ್ತರು, ಇಮ್ಮತ್ತಲು (ನಾ). ಎರಡು ಮತ್ತರು; ಎರಡು ಮತ್ತರಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರ : ಕಣ್ಣವಂಗಲದ ರಾಮೇಸ್ವರ ದೇವಗೆ ಈ[ಇ]ಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭-೬; 888); ಇರ್ಮತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯಂ ದೇವರ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೭೪-೨೧; 954); ರಣಜಪೊಲಬ ಬಯಲ... ಮಣ್ಣೊಳ ಗಿಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೆಯ್ಯಮಂ... ದೇವಭೋಗಮ್ಮಡಿ ಕೊಟ್ಟಿನ್ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩-೪; 968). ಇಮ್ಮತ್ತರ್ : ಮನೆ ತಾಣಮಿಮ್ಮತ್ತ ದುರ್ಗಾಧೇವಿಯ ಮನೆಯಿಂ (ಕಾ. II, ೫-೬; 859). ಇಮ್ಮತ್ತರು : ಖಂಡಸ್ಥಿತಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ[ಕ್ಕ]ವಾಗಿ ಮುಂನಿನಾಜು ಮತ್ತಲು ಕೆಯ್ಯಳಿಗಿಂಮತ್ತರು ಕೆಯ್ಯಮಂ (ಸಾಇಇ. XI-i, ೫೦-೨೯; 1138). ಇಮ್ಮತ್ತಲು : ಕೆಟಿಯ ಕೆಳಗೆ ಮೂಗಣ್ಣುಗ ಬೆದ್ದಲೆ ಇಂಮತ್ತಲು ದೇಗುಲದ ಮೂಡಲೊನ್ನು ಕೆಟಿಯ ಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೦೨-೨೮; 1141). [ಇರ್ೞ (< ಎರಡು) + ಮತ್ತರ್]

ಇರ್ಮಾನ, ಇಮ್ಮನ್, ಇಮ್ಮಾನ (ನಾ). ಎರಡು ಮಾನ (ಪ್ರಮಾಣ), —ಮಾನದಷ್ಟು : ಇರ್ಮಾನ (ಮೆಚ್ಚೆಯು) ಮುಮರಿ ಸಿನಮುಂ ಮೇಣೊಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ (ಕಾ. I, ೨-೧೧; 699). ಇಮ್ಮನ್: ಇಮ್ಮನವರೆ ಮೇಣೊಗಂ ಪೊಮ್ಮೆಯು ಪಣವೊಂದು ಪಾಗಮ್ಪವಣವಕ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೧೩-೮); ಇಮ್ಮನ ಸಕ್ಕರೆಗೊಪ್ಪಣವಾಗಲ್ ಘಮ್ಮನಯ್ತು ಖಂಡುಗದಯ್ಯೊಳಗಂ... ತಿಳಿಯೆ ಪೇಟ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೨೫-೫೯). ಇಮ್ಮಾನ: ತಾವು ಕೊಂಡ ಹೊಂಗೆ ಇಮ್ಮಾನೆಳ್ಳುಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೩೪-೨೮; 1100); ದವಸದ ರಾಶಿಗೆ ಯಿಂಮಾನ ಭತ್ತಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೦-೩೦; 1278); ಇಮ್ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಕವ ಮಾಡಿ (ವಿವೇ. ೧೦೧).

ಇಮ್ಮಾನಕ್ಕಿ = ಎರಡು ಮಾನ ಅಕ್ಕಿ : ಮಾಲೆಗಾಣಂಗೆ ಯಿಮ್ಮಾನಕ್ಕಿಯ ಪ್ರಸಾದ ಪಡಿ ಸಲುವು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೬೪; 1291).

[ಇರ್ಮಾ (< ಎರಡು) + ಮಾನ್]

ಇರ್ಮೆ, ಇಮ್ಮೆ (ಅ). ಎರಡು ಬಾರಿ, —ಸಲ : “ದ್ವಿವಾರದಲ್ಲಿರ್ಮೆ” (ಕರ್ಣಾಟ. ೮೫); ಬೆಸನನಿರ್ಮೆ ಕೇಳದಂತು ಪೂಣಿಸಿ ಕಳುಪಿ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೩-೮೦ ವ); ಇರ್ಮೆ ನೀಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಸುತ್ತೆ ಶಾಪಂ ಗೊಟ್ಟಿಂ (ಕಾದಂ. ೬೧೨); ಅವು ವರುಷಕ್ಕಿರ್ಮೆ ಮಜಿಯಂ ಪಡೆವುವು (ಸಂಚತ. ೧೮೬-೬); ಒರ್ಮೆಯೊ ಮೇಣೊರ್ಮೆಯೊ ಮೂರ್ಮೆಯೊ ಕುರುಕುಳ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ದುರ್ವೃತ್ತಕಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೪೯). ಇಮ್ಮೆ : ಕಲಿಗೆ ತಾನಿಮ್ಮೆ ಸಾವುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧೩); ಒಮ್ಮೆ ಕರೆದರೆ ಕೇಳದಿಮ್ಮೆ ಕರೆದರೆ ಕೆರಳಿ ಹಮ್ಮಿನಲಿ ಉಲಿವ ಸತಿಯಿಂದ ಹೊಡೆದೊಯ್ಪ ಹೆಮ್ಮಾರಿ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೫೦).

ಇಮ್ಮಿಮ್ಮೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಯೋಚಿಸು ಬಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಿಮ್ಮೆ ಪೇಟುಂತಿದಂ (ಬಿಮದ. ೪-೩೭). [ಇರ್ಮಾ (< ಎರಡು) + -ಮ್ಮೆ]

ಇರ್ಮೆಯ್, ಇಮ್ಮೆಯ್, ಇಮ್ಮೈ, ಇರ್ಮೈ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಮೈ, —ಶರೀರ, —ರೂಪ, —ಜನ್ಮ; ಇಹ ಮತ್ತು ಪರ : ಇರ್ಮೆಯ್, ಇರ್ಮಕ್ಕಂ, ಈರಯ್ರು (ಭಾಷಾ ಭೂ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); ಇರ್ಮೆಯ್ಗೆ ಹಿತಮಂ ಜಿನಧರ್ಮನುನಿಂಬಾಗಿ ತಿಳಿದು ನೆಗಟ್ಟಂಗೆಕ್ಕುಂ ಸ್ವರ್ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೬೦); ಗೋವಿಂದನುಮುದಿಸಿದಂದ ನಿರ್ಮಯ್ಯಂದಂ (ಅಪ್ರ. ೧-೧೨). ೨. ಎರಡು ಮಗ್ಗಲು, —ಕಡೆ; ಒಳಮೈ ಮತ್ತು ಹೊರಮೈ; ಮುಂದುಗಡೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಗಡೆ; ಎದೆಯ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನಿನ ಕಡೆ. ‘ಇರ್ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸು’ ಪರಾ. ಇಮ್ಮೆಯ್ : ೨. ಚಿಮ್ಮುವ ಕನಕದಂಡದ ಚಮರದ ಬೇಡರಿಮ್ಮೆಯ್ಯೊ ಕೊಡವಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೦-೧೧); ಇಮ್ಮೆಯ್ಯ ಕಿಟಕಿ ಬಾಗಿಲು ಗಳನ್ನು ತೆರೆದು (ಪುನರು. ೧೮೨). ೩. ಎರಡು ಪದರ. ‘ಇಮ್ಮೆಯ್ಯೊಡು’ ಪರಾ. ಇಮ್ಮೈ : ೨. “ಇಮ್ಮೈ - ಎರಡು ಮಗ್ಗಲು” (ಜಾನಕೋ. ೧೭); ನವನೀತಮಂ ಕೆನೆಯುಮಂ ಬೆರಸಿ ಕಣಿಕಮಂ ಸವೆಂತೆ ಕುಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಲಂ ಮಾಡಿ ಹಪ್ಪಳದ ಸಮನಾಗಿ ಪೊತ್ತಿ ಇಮ್ಮೈಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯ ತೊಡೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೨); ಅವ ಪೂಜಿಸುವ ಪೂಜೆ ಶಿವನ ಇಮ್ಮೈಗಳನು ತವೆಯಲಗಿನಿಂದ ಇಜಿದಂತೆಯಹುದು (ಗುರುಬೋ. ೧೩-೧೩೫); ಇಮ್ಮೈಯೊಳಿದ್ದ ಮೈದುನರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನ್ನು ಘಮ್ಮನೆ ಬಿಜಯಮಾಡೆಂದ (ಭರತ. ೪೪-೧೦). ‘ಇಮ್ಮೈಗನ್ನಡಿ’ ಪರಾ. ೪. ಎರಡರಷ್ಟು : ಬೊಮ್ಮದ ಮನೆಯ ಕೋಣೆಯೊಳೊಬ್ಬ ಗೊರವತಿ ಇಮ್ಮೈಯ್ಯ ಸಿರಿಯ ಮಾಳಿಗೆ ಯೊಳಗೆ ಹಮ್ಮಿಸಿಹಳು (ಶಿವಗೀ. ೧೭೩-೮೪೪). ‘ಇಮ್ಮೈಸಿರಿವಂತ’ ಪರಾ. ಇರ್ಮೈ : ೨. “ಉಭಯತಃ - ಇರ್ಮೈಯಿಂ” (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೬೮). [ಇರ್ಮಾ (< ಎರಡು) + ಮಯ್]

ಇರ್ಮೆಯ್ಯಾಣ್, ಇಮ್ಮೆಯ್ಯಾಣ್, ಇಮ್ಮೈಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮಗ್ಗಲನ್ನೂ ಕಾಣು; ಮುಂದೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ಕಾಣು; ಎದೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ದಾಟಿ ಕಾಣು; ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಟ್ಟು ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹೊರಬೀಳು : ಇರ್ಮೆಯ್ಯಾಣ್ ನಮಾಂತರ ನೊರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಕಣೆಗಳುರ್ಚಿ ಪಣನಂ ಬಿತ್ತಲ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೬೬). ಇಮ್ಮೆಯ್ಯಾಣ್ : ನೂತನಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಮ್ಮೆಯ್ಯಂಡು ಸೂಸುತಿರೆ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೩-೬). ಇಮ್ಮೈಗಾಣ್ : ನೀಂ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನಿರ್ಪ ಮಂಗಳ ವಾಡಕ್ಕೆ ಪೋಗು ಎಂಬ ನುಡಿಯೊಡನೆ ಕನಸಿನ ಮಾತು ಮನವನಿಮ್ಮೈ ಗಂಡು ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿದು ಕಣ್ಣೆಜಿದು (ಬಸರ. ೪-೨೪). ‘ಇಮ್ಮೈಗಾಣೆಕೆ’ ಪರಾ.

[ಇರ್ಮೆಯ್ + ಕಾಣ್]

ಇರ್ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ತೋರಿಸು; ಎರಡು ಮಗ್ಗಲನ್ನೂ ಕಾಣಿಸು. ೨. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಿ ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಾಮನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಕಂಪ ನಿತ್ತುಂ ಕಾಮಿಗಳನಿರ್ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸುತ್ತುಂ (ಗಿಂಕ. ೭-೪೨ ವ).

[ಇರ್ಮೆಯ್ಯಾಣ್ + -ಇಸು]

ಇರ್ಮೆಯ್ಯಡೆ (ನಾ). ಎರಡು ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆ, —ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದು : ಆ ರಾಜಪ್ರಭುನಂ ಚಾರು ಚ ಕೋರ ವಿಲೋಚನೆ ಸಾಂದರಿಯುಂ ಪಿರಿದಾರಯಲೊಂದಸುವಿಂಗಿರ್ಮೆಯ್ಯಡೆದಂದದಿನೊಪ್ಪಿದರು (ಜಯಕಾ. ೨-೯). [ಇರ್ಮೆಯ್ + ಪಡೆ]

ಇರ್ಮೈ ‘ಇರ್ಮೆಯ್’ ನೋ.

ಇರ್ಮೊನೆ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊನೆ, —ತುದಿ : ಮಸೆದು ಮುಮ್ಮೊನೆಯೊಡ ಲೋಹದ ದಸಿಯನ್ನೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಾಯಿಸಿ ಮಸಗಿ ಪಾಪರ ಕಿವಿ ಯೊಳಿರ್ಮೊನೆ ಮೊಳೆಯಲುಜಿ ನಾಂಟಿ (ಸಾನಂಚ. ೮-೧೯); ಇರ್ಬಾಳ್, ಇರ್ಮೊನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೨ ಪ್ರಯೋ). ‘ಇರ್ಮೊನೆಗಾಣ್’ ಪರಾ.

[ಇರ್ಮಾ (< ಎರಡು) + ಮೊನೆ]

ಇರ್ಮೊನೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುದಿಯಲ್ಲೂ ಕಾಣು; ಎರಡು ತುದಿಯೂ ಕಾಣು; ಒಳಗೆ ನಟ್ಟು ಹೊರಹಾಯು; ಅಳವಾಗಿ, ಬಲವಾಗಿ ನಾಟು : ಭಂಡಿವಳಕ್ಕಿರ್ಮೊನೆಗಾಣ್ ಕಕ್ಕಡೆಗೆ ಬಿದ್ದಂ ಬೀಟ್ ಕೊಂತಕ್ಕೆ ಸುತ್ತವ... ನಾಂಟುವ ಗೇಣ್ಣೆಂವಿನಮಾಡುದದ್ವುತಮದಶ್ಚ ವ್ಯೂಹದುಗ್ರಾಹವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೮೦). [ಇರ್ಮೊನೆ + ಕಾಣ್]

ಇರ್ಮೊಲು, ಇಮ್ಮೊಳ (ನಾ). ಎರಡು ಮೊಳ, —ಮೊಳದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ತತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಮಾಣ ಬಲಪ್ರಕಾಶ ವಿಕ್ರಿಯಾಶರೀರನುಂ ಇರ್ಮೊಲು ನಿಡಿಯನುಂ (ಜಾವುಂ. II, ೧೧). ಇಮ್ಮೊಳ : “ಹಸ್ತ ದ್ವಯೋದಯಾನ್-ಇಮ್ಮೊಳನುದಯಮನುಳ್ಳು” (ಪ್ರಕಟೀ. ೧೫-೧೯); ಎಲೆ ಮರುಳಭೂಸುರರೆ ಯೆನ್ನಯ ಹೊಳಲಿಗೈತಂದಿಲ್ಲಿ ನೀವಿಮ್ಮೊಳನ ಭೂಮಿಯ ಬೇಡಿದಿರಿ (ಸಂಭವ. ೧೦-೨೨); ಪರಧನವ ಮಣ್ಣಂತೆ ಭೂತ ಪ್ರಾತವನು ತನ್ನಂತೆ ಕಾಂಬೆನೆನಲ್ಕೆ ಫಲವೇಜೊದುದು ಯಿಮ್ಮೊಳನ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬೦೫. ೪-೩೯). [ಇರ್ಮಾ (< ಎರಡು) + ಮೊಲು]

ಇರ್ವಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷ (ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷ) : ಸದನ್ಯಗ್ರಹಮಲ್ಲದಂದು ಭೃಗುಜಂಗಿರ್ವಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿರ್ವಕ್ಕೆ]ದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂಧು (ಜಾತಕ. ೨೧-೩). ೨. ಎರಡು ಮಗ್ಗಲು, —ಪಾರ್ಶ್ವ : ಇರ್ವಕ್ಕೆದೊಳಂ ವಿಯಚ್ಚರ ಕುಲಪ್ರಭುಗಳ್ ಬರೆ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೫-೩); ಸೋದರರಾ ವಿಜಯ ಜಯಂತರ್ ತನ್ನಿರ್ವಕ್ಕೆದೊಳೆಯ್ತರಲು (ಜಯಕಾ. ೩-೭೯). [ಇರ್ಮಾ (< ಎರಡು) + ಪಕ್ಕೆ]

ಇರ್ವಗಿ ‘ಇರ್ಬಗಿ’ ನೋ.

ಇರ್ವಗಿಮಾಡು ‘ಇರ್ಬಗಿಮಾಡು’ ನೋ.

ಇರ್ವಡಿ 'ಇರ್ವಡಿ' ನೋ.

ಇರ್ವಡಿಚಾಗಿ (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು ತ್ಯಾಗಶೀಲ; ಒಂದಕ್ಕೆ ಎರಡಾಗಿ ಕೊಡತಕ್ಕವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನೊಬ್ಬದೊಡ್ಡರುವಿರ್ವಡಿ ಚಾಗಿಗಳು ಮಹಾದೇವರ ದೇಗುಲಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಸಾಇಇ. IX-i, ೧೬-೧೬; 850). [ಇರ್ವಡಿ (< ಇರ್ವಡಿ) + ಚಾಗಿ]

ಇರ್ವರ್, ಇಬ್ಬರ್, ಇಬ್ಬರು, ಇರುವರ್, ಇರ್ಬರ್, ಇರ್ವರು, ಇರ್ವೊರ್ (ನಾ). ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, — ಜನ: ಮೃಗೇಶ ನಾಗಾಹ್ವಯರ್ವರಾ... ಇರ್ವರುಂ ಸಬ್ಬಜ್ಜದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೫; 450); ಇರ್ವರುಂ... ಒರ್ವರನೊರ್ವರೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೯); ಮುಂಡಾಡಲಿರ್ವರ ಪರಿತೋಷ ಪೂರ್ವದಿಜ್ಜಂಡಲವನು ರಾಗಿಸಿತು (ವೇದತ. ೨೯-೫೪). ಇಬ್ಬರ್: ಮಾವನಂ ಕೊನ್ನವಂ ಕಣ್ಣು ವಕಾದಿ ಇಬ್ಬರಂ ಕೊನ್ನು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೨೯-೪; 985); ಉದಗಯನದೊಳಿರೆ ರಜನಿಕರ ದಿವಾಕರರಿಬ್ಬರುಂ (ಜಾತಕ. ೨-೧೦). ಇಬ್ಬರು: ಆವರಿಬ್ಬರಿಗಂ ನಂದನನವಯವ ಸಂಪೂರ್ಣಮೂರ್ತಿ ಮನುಜಮನೋಜಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧-೩೩; 1173); ನರನ ತಡೆದರು ಸುಬಲಸುತರಿಬ್ಬರು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೩-೭೭); ಇಬ್ಬರ ಜಗಳ ಮೂರನೆಯವನಿಗೆ ಲಾಭ (ಗಾದ). ಇರುವರ್: ಪರಮ ಸಂತೋಷದಲಿ ಮುನಿ ಪತಿವರಸಿ ಸುರುಚಿರ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿರುವರನು ಕೊಡುತ್ತೆ ತೆರಳಿದನರಮನೆಗೆ ತಾನು (ರಾಮಾಸಂ. ೧-೪-೩೪). ಇರ್ಬರ್: ಶ್ರೀ ಸೆಬ್ಬಿನಾಣ್ಣಾಡ ಮೂಜನ ಮುವತ್ತಿಬ್ಬರ್[ಬರ್]ರ ಆಳ್ವೊಡೊಗೆಯನ್ (ಎಕ. X (5), ಮುಳಬಾ. ೧೫೬-೩; 8ನೆಯ ಶತ); ನಿಜಪನ ಮಗ ಅಣ್ಣಗ ಇರ್ಬರರಸು ಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೬; 820); ಇರ್ಬರುಂ... ನಿಂದು (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೪ ವ); ಇರ್ಬರೊಳೊಬ್ಬ ಮುನಿ ಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೧೧); ಇರ್ಬರ್ ಕರ್ತೃಗಳ್ಳಿ ನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪ ಸತಿಪ್ರಮಿಗೆ ಎಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೪೯ ವೃತ್ತ). ಇರ್ವರು: ಭೋಗಿ ಭೂಷಣ ಕಾಲಭೈರವರ್ವರು ರಾಗದೆ ಪುರವ ಕಾದಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೧೧). ಇರ್ವೊರ್: ಇನ್ನಿ ಇರ್ವೊರ್ಗಂ ಏಕೋಭಾಗಃ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೬-೧೬; 750). [ಇರ್ವ (< ಎರಡು) + ಆರ್]

ಇರ್ವರು 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ವಲ, ಇರ್ಬಲ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ; ಉಭಯ ಬಲ: ಇರ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಬರ್]ಲದ ಬಿಲ್ಲಣಿಗಳ್ (ಪಂ ರಾಮಾ. ೧೩-೪೮); ತಲೆಯ ಕೊಣ್ಣುಂ ಇರ್ವಲಮುಂ ಮೆಚ್ಚಿ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೬೯-೧೧; 1112); ಇರ್ವಲದ ರಾಜಕುವರರು ಬಣ್ಣಿಸೆ ಬಿಲ್ಲ ಬಿನ್ನಣ ದೋಜಾದನು ನೃಪತಿ (ಸಾಳ್ಯಭಾ. ೮-೭೧). ಇರ್ಬಲ: ಅರಿಸಮಾಸಂ... ಮಾರ್ಗದೊಳುಳ್ಳವರ್ಕೆ - ಕಡುರಾಗಂ... ಕೂರಸಿ, ಮಾರ್ಬಲಂ, ಇರ್ಬಲಂ (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಅತ್ತಲ್ ಖಳಂ ಸರ್ಪಭೂಷಣನ ಬಲಕಿದಿರಾಗಿ ನಡೆತರಲ್ ಕಾಣಿಸಿದುವಿರ್ಬಲಗಳು (ಚಿಬಪು. ೨೬-೧೨).

[ಇರ್ವ (< ಎರಡು) + ಬಲ]

ಇರ್ವಳ 'ಇರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಇರ್ವಳಿ (ನಾ). ಎರಡು ವಂಶ: ಇರ್ವಳಿಯನುದ್ದರಿಪ ಕಲ್ಪತರು (ಕವಿಕಾ. ೨೫-೨೨). [ಇರ್ವ (< ಎರಡು) + ಬಳ್ಳಿ (< ಬಟ್ಟಿ)]

ಇರ್ವಾರ, ಇರವಾರ್, ಇರುವಾರ (ನಾ). ಬಟಾಯಿ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ರೈತರಿಗೆ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ವಹಿಸಿದ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಆದ ಜಮೀನಿನ ಒಟ್ಟು ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಅರಮನೇ ಚಾಕರರಲ್ಲದವರು ಅನೇಕರು ಸರ್ಕಾರದ ಬಟಾಯಿ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರ್ವಾರ ಬಂದ ಧನಸದಲ್ಲಿ

ರಾಜಪಾಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕುಳಪಾಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸುಖವಾಗಿ ಜೀವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಸುಮಚ. ೨). ಇರವಾರ್ (ಕಸಂಗಾ. ೧೪೦). ಇರುವಾರ (ಕ).

[ಇರ್ವ (< ಎರಡು) + ವಾರ]

ಇರ್ವಾಳ್, ಇರ್ಬಾಳ್, ಇರ್ವಳ (ನಾ). ಎರಡು ಉಳುವೆ; ಎರಡು ಸಲ ವ್ಯವಸಾಯ: ಇರ್ವಾಳ್ ಮೂವಾಳಕ್ಕಿರ್ವರ್ವರ್ಯೊಳ್ ಬೆದೆಗೆ ಸಾರೆ ಕೊಳೆ ಪದವಟಿಗಳ್ ಕರ್ವಿನ ಮಡಲಂತೆ ಕನಲ್ವರ್ವಿದ ಕೆಯ್ಯೊಲ ಗಳಿಸೆಗುಮೋರೊಂಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೦೭). ಇರ್ಬಾಳ್: "ಶಂಬಾ ಕೃತಂ, ದ್ವಿಸೀತಂ - ಈ ೨ ಯಿರ್ಬಾಳ್" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೨). ಇರ್ವಳ: ಕೋಣಗಳು ನೇಗಿಲನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದುವು. ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಒರ್ವಳ ಹೂಡಿದ; ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಇರ್ವಳ ಮಾಡಿದ. ಹೀಗೆ ೨-೩ ದಿನ ಮಾಡಿದಾಗ ಬೈಲುಗದ್ದೆ ಕೆಸರಿನ ರಸಾಯನವಾದಂತಾಯಿತು (ಬಾಳಿಗ. ೧೦೬).

[ಇರ್ವ (< ಎರಡು) + ಬಾಳ್. P ತಮಿ. ವಾಳ್ = ನೇಗಿಲ ಕುಳ < ಸಂ. ಪಾಳ]

ಇರ್ವೀಡು 'ಇರ್ಬೀಡು' ನೋ.

ಇರ್ವೀಡು (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಬೀಡು. ೨. ಎರಡು ಸಲ ಫಲ ಬಿಡುವುದು. ೩. ಎರಡು ಬಿಡಾರ. ೪. ಶಿಂಶುಪ ಎಂಬ ಮರ. ೧, ೨: ಒಂದು ಮಹಾರಾಜ್ಯಮನೆಯಿದ್ದು ನೋಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಪರ್ವದಂತೆ ಸೀಗೆ... ಕುಣುಕಲ್ಲಿ ಕ್ಕುವ ಪಯಣದಂತಿರ್ವೀಡು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ... ಮತ್ತಮೆನಿತಾನುಂ ತೆಜದ ಮರದುಣುಗಲ್ಲೊಳಿಗೆ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೪).

[ಇರ್ವ (< ಎರಡು) + ಬೀಡು]

ಇರ್ವು 'ಇರಂ' ನೋ

ಇರ್ವುಲಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇರ್ವುಲಿಯೂ ರೊಡೆಯ ಇರುಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಸಿರಿಯಮಯ್ಯಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೭೯-೪; 870). [ಇರ್ವುಲಿ + ಊರ್]

ಇರ್ವೆರಳು 'ಇರ್ಬೆರಲ್' ನೋ.

ಇರ್ವೊರ್ 'ಇರ್ವರ್' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಲ್ 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಲ್ ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಖಜಾನೆಗೆ ಜಮಾಕಟ್ಟಿದ ಹಣದ ವಿವರದ ತಪ್ಪಿ, — ಪಟ್ಟಿ (ಮೈಗಜ. IV, 772).

[ಇರ್ಸಾಲ್ (< ಇರಸಾಲು) + ಪಟ್ಟಿ]

ಇರ್ಸಾಲು 'ಇರಸಾಲು' ನೋ.

ಇರ್ಸಾಸಿರ 'ಇರ್ಭಾಸಿರ' ನೋ.

ಇಲ್ (ಕ್ರಿ). (ರೂಪಗಳು) ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಾಂ, ಇಲ್ಲೆ ೧. ಇರದು, ಅಭಾವವಾಗಿದೆ ಇತ್ಯಾದಿನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಿರುವ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯದ ಮೂಲರೂಪ: "ಸೊಲ್ಲೊಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲಿಂಬುದು" (ಶಮದ. ೩೦೧); ಕಜ್ಜಿಲ್ಲಪ ಧರ್ಮದಾ ಸಸಿಮತಿ ಶ್ರೀಗನ್ನಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೭೬-೭೨; 700); ಆಜ್ಜಿವು ಧರ್ಮಮುಂ ಜಕ್ಕ ನಿನಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಭುವನದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೨-೧; 800); ಕಿವಿಗಿನದುಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ಸುಡಿಯೆಲ್ಲಿಯು ಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೦); ಅರಸಿಯರು ದೋಸವೇನುವನಿಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದುದಿಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೨೪-೭೮); ತಾಯಿಗಿಂತ ಹಿತವಿಲ್ಲ, ಸಕ್ಕರೆಗಿಂತ ಸವಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದ); ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ, ತಾಯಿಗಿಂತ ಬಂಧುವಿಲ್ಲ (ಗಾದ). ೨. ಅಭವಾ; ಹಾಗಲ್ಲವಾದರೆ: ಯಾ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾಳರಿಗೆ ಅನಾಯ ಸನಾಯ ಸಲ್ಲದು ಇಲ್ಲ ಅ ಸ್ಥಳ(ಗ)ದಲು ಇದ್ದ ಪೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿ ಬಿಡಾರ ಸಲ್ಲದು (ಎಇ. XX, ೮-೫೩; 1556); ನೀನು, ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕು, ಇಲ್ಲ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಇಲ್ಲಂ : ೧. ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾಸು. ೨೦ ಪ್ರಯೋಗ); ಇನ್ನಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಾರಂ... ಅಕಟ ನೇಹಮದಿಲ್ಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೩೨); ಕಾಲಪುರುಷಂಗೆ ಗುಣಮುಣಮಿಲ್ಲಂ ಗಡ (ರಾಮಾ ಶ್ಲ. ೧-೧). ಇಲ್ಲಾಂ : ೧. ಕೂಡಲೂ ಪಾಡಿ ಒಡೆಯ ನನ್ನ ಕಾಡವಾ ಎಜನಾಗನಾ ವ್ಯವಹಾರದನ್ನರಂ ಸಾಲ ಮಿಲ್ಲಾಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೪; 760). ಇಲ್ಲೆ : ಇಲ್ಲೆ[ಪಾಠಾಂ. 5 ಲ್ಲಿ]ಯೊ ಪೇಟೆಂದು ಮಹೇವಲ್ಲಭ ದೂತಂಗೆ ನುಡಿದು (ಅದಿಪು. ೧೪-೫೦); ಮೇಣ್ ಕುಲಮಿಲ್ಲೆಯೋ ನಮಗೆ ದಾಯಿಗರಲ್ಲರೊ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ ಪೂಣ್ಯಗಳೆಲ್ಲೆಯೋ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೨-೯೧); ಎನ್ನು ಮತಕ್ಕ ವಕ್ರಮಂ ಮೃಗಪತಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಗಡ ಸನ್ನಗಳೇರತೆ ಪಾರ್ಥಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಗಡ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೩೨; 982).

ಇಲ್ಲದ = ಇರದ; ಅಭಾವವಾದ : ಮೇಗಿಲ್ಲದ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನವಾಗರ ಮನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೭); ಪಟೆಯೆಡೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಳು (ಎಕ. II, ೧೩೪-೩೩; 982); ಹೊಲ್ಲದ ನೃಪರಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಸೊಲ್ಲಿ ಪ ಕೃತಿಮಾರ್ಗವಲ್ಲ (ಭ ರ ಚ. ೧-೨೨). ಇಲ್ಲದಂತೆಮಾಡು = ಅಭಾವವನ್ನು ತರು; ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು : ಹಣವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). 15 ಇಲ್ಲದಂದು = ಅಭಾವದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ : ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲದಂದು ತಲ್ಲೋಕಸುಖಾನುಭವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನ್ನೆಹಿಕ ಸುಖವಿಮುಖನಾಗಿ (ಅ ದಿ ಪು. ೨-೯ ವ). ಇಲ್ಲದತನ = ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ : ಚರಾಚರವೆಂಬೆರ ದರ ಇಲ್ಲದತನವನ್ನು ಯೆಯ್ದಿದ ಭೇದವು (ಕೃವಟೀ. ೬೦). ೨. ಬಡತನ (ಕಿ). “ಹೀನತೆ - ಇಲ್ಲದತನ, ಬಡತನ” (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೦). ಇಲ್ಲದವನು, ಇಲ್ಲದೊನ್ = ೧. ಪಡೆಯದವನು : ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನ ಬಜೆಯೊಡಲು ಹಾಳೂರ ಸ್ಥಾನದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೭); ಸಂಕ್ಷೇಪ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ ದೊನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೩); ಆಗಮಮನಜೊಡುಪಯೋಗವಿಲ್ಲದೊನ್ ಆಗಮದ್ರವ್ಯಜೀವನೆಂಬಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೬). ೨. ದರಿದ್ರ; ನಿರ್ಗತಿಕ : ಇಲ್ಲದವನು ತಲ್ಲಣಿಸನು (ಗಾಡ). ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆಆಗು = ನಾಶವಾಗು; 25 ಹಾಳಾಗು : ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇತ್ತು, ಈಗ ಏನೂ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಇಲ್ಲದಳ್, ಇಲ್ಲದೊಳ್ (ಸ್ತ್ರೀ). ಇಲ್ಲದರ್, ಇಲ್ಲದವರು, ಇಲ್ಲದೊರ್ (ಬಹುವು) : ಜನನಿ ಸತ್ತೊಡೆದುಖವಿಲ್ಲದರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೨); ಇಲ್ಲದವರ ಕಷ್ಟ ಇರುವವರಿಗೇ ನು ಗೊತ್ತು ? (ರೂಢಿ); ಸಪ್ತಧಾತುಗಳುಮೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯವಿಲ್ಲ ದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮-೧೧). ಇಲ್ಲದಾಗು = ಅಭಾವವುಂಟಾಗು; ಇರದೆ ಹೋಗು : ರತಿಗೆ ಸೇವಕರಿಲ್ಲದಾದುದು ಹೇಳಲೇನೆಂದ (ತೂರರಾ. ೧-೫-೪೬). ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ = ೧. ಅಥವಾ : ನೀನೋ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ರಾಮನೋ ಬಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢಿ). ೨. ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ : ನಾನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಯಬೇಕು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತುಂಬ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ). ಇಲ್ಲದುದು, ಇಲ್ಲದ್ದು = ೧. ರಹಿತ ವಾದುದು; ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದದ್ದು : ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ನುಡಿಯ ದುದು ವಿಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದುದರ್ಥಮುಳ್ಳುದಂತದು ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೭೨). ೨. ಸುಳ್ಳು; ಅಪಲಾಪ : ಉಂಟಾದ್ದು ಹೇಳಿ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಕೇಳುವುದು (ಗಾಡ). ಇಲ್ಲದೆ, ಇಲ್ಲದೆ = ೧. ಅಭಾವವಾಗಿ; ಇಲ್ಲದಂತೆ; 40 ಇರದೆ : ಇದನ್ ವಕ್ರಮಿಲ್ಲದೆ ಕಾದು ಸಲಿಪೊನ್ (ಎಜ. IX, ೩೧-೧೩; 600); ಅಡಿ ದಿಗಂಗನಾ ನಟಿಯರೊಳ್ ತಣವಿಲ್ಲದೆ (ಎಕ. VII, ೨೨ಮೊ. ೯೭-೨೫; 1113); ಅನಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಶರವ ನೆಜೆ ತುಳುಕಿ ಮೆತ್ತಿದುವು ಶರವಿಭದ ಮೆಯ್ಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೩೯). ೨. ಉಂಟಾಗದ ಹಾಗೆ : ಪಟೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪೂಣ್ಯ ಸಂದ ವೈರಿಗಳನೆ ಕೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೩). 45 ಇಲ್ಲಾಗು, ಇಲ್ಲವಾಗು = ಅಭಾವವುಂಟಾಗು; ಮರೆಯಾಗು :

ಗಂಟು ಬರಿದಾಯಿತು ನಂಟು ಇಲ್ಲವಾಯಿತು (ರೂಢಿ); ಸಿದ್ಧರ್ಥ ಭೇದ ವ್ಯವಹಾರಮಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ ಕಥಂಚಿದ್ವೇದಮನಜೊಪಲುನೇಡಿ (ತ ಸೂ ವ್ಯ. ೩೩೦); ಗಗನಂ ಕೆಟ್ಟುದು... ದಿಕ್ಪತ್ರಮಿಲ್ಲಾಯ್ತು (ಗಿರಿಕ. ೯-೫೫); ಅರ್ಥಭುಟಿನೆಯಿಲ್ಲಾಗಿಯುಂ ಯಮಕಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಶ ಮ ದ. ೧೯ ವೃತ್ತಿ). ಇಲ್ಲವೇ = ಬೇರೊಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ : ಇಲ್ಲಿಯಭವಂ ಮೂಡುನಿತನಕ್ಕಿಲ್ಲವೇ ಸ ತ್ತಿ ದ ಫ ನೋ ತಾನುಳ್ಳದಿಹಿಗೇಕಾದುದೆನುತ (ಬ ಸ ಪು. ೪೯-೧೮); ನಿನಗೆ ಏನಾದರೂ ನೋವು ಆದಾಗ ಇಲ್ಲವೆ ಬೇನೆ ಬಂದಾಗ (ಮುಂಬಯ. ೧-೨೫); ನಾನು ನಿನ್ನ ಕಾಲು ಮುರಿದರೆ, ಇಲ್ಲವೆ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳಗೆ ಒಂದು ಮೊಳೆ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ನಿನಗೆ ನೋವು ಆದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ (ಮುಂಬಯ. ೨-೩೫); ಒಂದು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಇಲ್ಲವೆ ಒಂದು ಚಿಪ್ಪು ಬಾಳೆಯಹಣ್ಣು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾರಪ್ಪಾ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಲ್, ಇಲ್ಲೈ; ಮಲ. ಇಲ್ಲ; ಕೊಡ. ಇಲ್ಲೆ; ತುಳು. ಇಜ್ಜ; ತೆಲು. ಲೇ, ಲೇದು]

ಇಲ್ಯ, ಇಲ್ಯ (ನಾ). ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ : ಎಂತುಂ ಪಾತ್ರ ನುದಾರನೆಂದುಸುರುತುಂ ತಮ್ಮಿಲ್ಲೆ ಪೋದರ್ ಜನರ್ (ಮೈಸೂನು. ೭-೧೫೨); ಬಲ್ವಿಲ್ಲವಾದ ಬೀಳ್ವಿಲ್ಲೆ ತಾಂಗುಕಂಭಂಜೊಲಾರಯೆ ಊಟಂ ಮಾಡಲ್ವಕ್ಕುದಕ್ಕುಂ ಒಡಲೂಡುವುದರ್ಕೆಯೇ (ಸಾಸಂದ. ೧೪-೧೫). ಇಲ್ಯ : ಪೂಜರಿಗಿಲುಮಟ (ಕೊಲ್ಲಾಪಾ. ೬-೧೩; ?). ‘ಇಲುಮಟ’ ಪರಾ. ‘ಕೀಟಾಲ್’, ‘ಸಿಂತಿಲ್’, ‘ಪೊಸಂತಿಲ್’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಲ್; ತುಳು. ಇಲ್ಯ; ತೆಲು. ಇಲ್ಲು]

-ಇಲ್ಯ, -ಇಲ್ಯ (ಪ್ರ). ಕೃದಂತ ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ : ರಸ ಭಾವಾಭಿನಯಂಗಲ್ ಪೊಸವೆ ಪುಗಿಲ್ ಪೊಸವೆ ಚಿಲ್ಲಿಗಳ್ ಪೊಸವೆ (ಅದಿಪು. ೯-೨೫); ಯಾತ್ರೆಗವನೇತಲಪತಿಯಂ ಪ್ರೇರಿಸಿತ್ತು ಪುಗಿಲೊಳ್ ಶರದಂ (ಶಾಂತಪು. ೧೯-೧೪೧); ಇನಿತ್ತಲ ಪುಡಿಯಂ ಚಿಲ್ಲನೆ ಮೂಗಿನೊ ಳೊಡಿದೊಡೆಲ್ಲಾ ಪಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ತವಿಲದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಖಮದ. ೭-೫೩). -ಇಲ್ಯ : ಒಣಗಿಲುಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬಿಗೆ ಹೊಜಿಗೆ ಮಸಗಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೯-೪೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. -ಇಲ್]

-ಇಲ (ಪ್ರ). ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಈತನು ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಪೀನಂ ತದ್ವರ್ತನ ಗತ ಮಾನವನೊಳ್ ತಿಳಿಗೆ ಮತ್ತಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ... ಅದಜೊಳೀತಂ ವರ್ತಿಸನೆಂಬಲ್ಲಿ ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ... ಪಡೆಯಿಲಂ ಗಾವಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೦೫, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋಗ). ೨. ಇಲ್ಲದವನು ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದುದು ಎಂಬರ್ಥ ಕೊಡುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ‘ಬರ್ದಿಲ’ ಪರಾ. [?] ಇಲವಂಗ (ನಾ). ಸರಸ (?) : ತಟ್ಟೀಲೀಳ್ಳಾವ ಹಿಡಿದಾಳೆ (ಹಿಡಿದು) ಏನೆಂದಳೆ ನಂಜಪ್ಪಗೂ ನಮಗು ಇಲವಂಗ - ಇಲವಂಗ ನಂಜಪ್ಪ ಚಾಮುಂಡಿ ಇಲವಂಗನಾಡುವಾಗದೇವೀರು ಕೇಳ್ಯಾರೆ ಶಕುನವ (ನಾಡಪ. ೧೦೨-೧೫, ೧೬).

[? / ತಮಿ. ನಲಂಗು]

ಇಲವಿಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : ಇಲವಿಂದದ ಚಿಗುರು, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ... ಜೀರಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯವಂ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸಿ ಆಂತರ್ಧಾಹ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೮೪). [?]

ಇಲಾಖಾ ‘ಇಲಾಖೆ’ ನೋ.

ಇಲಾಖೆ, ಇಲಾಖಾ (ನಾ). ೧. ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆ : ಇಲಾಖೆಗಳು ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳು ಬಡಾಯಿಸಿದುವು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೧); ಇವರು... ಅಶಾರಾಕಚೀರಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇಲಾಖೆ ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭); ವ್ಯವಸಾಯ ಇಲಾಖೆ, ತೋಟಗಳ ಇಲಾಖೆಯೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸುವುದರಿಂದ (ತರಬ. ೧೩).

೨. ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಸೀಮೆ, — ಪ್ರಾಂತ, — ಅಧಿಪತ್ಯ : ಬಿಪ್ರಾಸುಲ್ತಾನರ ಇಲಾಖೆ ಆರಕಲಗೋಡು ಕೋಣನೂರು ಶೀಮೆ ಲೂರಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮); ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ (೧) ಮುಂಬಯಿ ಇಲಾಖೆ (೨) ಮದ್ರಾಸ್ ಇಲಾಖೆ (೩) ಬಂಗಾಲ ಇಲಾಖೆ . . . (೭) ಆಸಾಮ ಪ್ರಾಂತ ಎಂಬವು ಏಳು ಮುಖ್ಯ ರಾಜಕೀಯ ವಿಭಾಗಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೩). ಇಲಾಖಾ : ೧. ಇದಲ್ಲದೆ ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಇತರ ಇಲಾಖಾ ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ದಿ ಸರ್ಕಲ್ ಗಳ ಗೂ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾ. ೪).

[← ಆರ. ಇಲಾಖಾ, ಇಲಾಖಾ; ಮರಾ. ಇಲಾಖಾ; ಹಿಂ. ಇಲಾಖಾ]

ಇಲಾಚಿ, ಇಲಾಯಿಚಿ (ನಾ). ಎಲಕ್ಕಿ; ಯಾಲಕ್ಕಿ (+). ಇಲಾಯಿಚಿ (+). [← ಮರಾ. ಇಲಾಚಿ, ಇಲಾಯಿಚಿ; ಹಿಂ. ಇಲಾಯಿಚಿ]

ಇಲಾಜು (ನಾ). ಉಪಚಾರ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಹೆಂಚಿಕೆ; ಉಪಾಯ : ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆ ಡಾಕ್ಟರು ಬಂದು ನೋಡಿ, ಇನ್ನೇನು ಇಲಾಜು ಬೇಕಿಲ್ಲ . . . ಅಂದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೩೨); ಅದಕ್ಕೆ ಏನೋ ಇಲಾಜು ಮಾಡಿದ (ಅಲಮ. ೯೦); ಅವಯ್ಯನ ಕಾಯ್ದೇಲಿ ಇವು ಆಗೋಬೊತ್ತಿಗೆ ಇಂಕ ರಾನು ಮ್ಹಾರಿ ಸೊಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇಲಾಜು ಮಾಡಿದ್ದು (ಸರ್ವಮಂ. ೫೦). [← ಆರ. ಹಿಂ. ಇಲಾಜಾ]

ಇಲಾಯಿಚಿ 'ಇಲಾಚಿ' ನೋ.

ಇಲಾಲ್ 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಾಲಿ 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಾಲು 'ಹಿಲಾಲು' ನೋ.

ಇಲಿ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿ; ಮೂಷಕ; ಮೂಷಿಕ : "ಖನಕೋಂದುರು ಮೂಷಿಕಮಾಲು ನಾಮಮಿಲಿ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೪೧-೮); ಕಪ್ಪೆಗಳು ಮೆಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳುಮೊಂತಿಗಳು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ (ವಹ್ಲಾರಾ. ೧೪೦-೪); ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತಿರೆ ಉಸಿರ್ಕುಸಿದು ಕುನುಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೦); ಕಲಿತನದಿಂದಂ ಲೋಗರ್ ಪುಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡ ಮದೇಂ ಬಿಡೆಂಬರ್ ತಾಪೊಂದಿಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡಮದು ಪರ್ಜಿಯೆಯೆಂ ಬರ್ ದುರ್ಜನರ್ಗೆ ತಾನಿದು ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧-೧೭೩); ಇಲಿಗೆ ಹೆದರಿ ಹುಲಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ (ಗಾಡ); ಬರುವಾಗ ಹುಲಿಯ ಹಾಗೆ, ಹೋಗುವಾಗ ಇಲಿಯ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ); ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಚಲ್ಲಾಟ ಇಲಿಗೆ ಪಾಣಸಂಕಟ (ಗಾಡ). 'ಚುಂಚಿಲಿ', 'ಮೂಗಿಲಿ', 'ಸುಂಡಿಲಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಲಿ; ತುಳು. ಇಲಿ, ಎಲಿ; ತೆಲು. ಎಲಿಕ, ಎಲುಕ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಲ್ಕ; ಪರ್ಜಿ. ಎಲ್; ಗೊಂಡಿ. ಅಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಹಲ್]

ಇಲಿ, 'ಇಲ್ಲಿ' ನೋ.

-ಇಲಿ (ಪ್ರ). ಇದು ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು, ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಬಹುವ್ರೀಹಾ ಇಲ್ಲ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಇಲಿರಾದೇಶೋ ಭವತಿ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೧ ವೃತ್ತಿ); ಆ ನರೆಪಂ ನರೆಬಂದ ಪೊಂಗಳಂ ಸುರಿವೊಡಮಾರೊ ಸೈರಿಸುವರಾತನ ಪಲ್ಲಿಲಿನಾಯನಾತಮಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪-೧೦೦); ಸೋಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿಲಿನಾಯಗಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ ಮಿಗೆ ನಾಣಲಿಯನಿಸುವ ವಧು ನಗೆಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ ಸಮಸ್ತ ಜಗತೀತಳದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭).

[← ಇಲ್ಲಿ]

ಇಲಿ (ನಾ). ಆಯುಧ; ದೊಣ್ಣೆ, ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧ : "ಶಸ್ತ್ರವಿಶೇಷ" (ಗಂಗಾಪು. ೩೫). [ಸಂ. ಇಲಿ, ಈಲಿ]

ಇಲಿಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಇಲಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತರಿಯಂತಹ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಸಿಡಿ (ದಕ. ೫). [ಇಲಿ + ಕತ್ತರಿ]

ಇಲಿಕಿವಿ, ಇಲಿಗಿವಿ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಕಿವಿಯ ಆಕಾರದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗನ ಗಿಡ : "ಶಬರೇ, ಇಲಿವಾಲ, ಇಲಿಕಿವಿ, ಅಡಸೋಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೯); "ಚಿತ್ರಾ=ಇಲಿಕಿವಿ" (ವಿವೈವಿ. ೫ ಬೀಕೆ); ಇಲಿಕಿವಿಯ ಸೊಪ್ಪು ತಂದು ಅಡಿಸಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಸಹಿತ ಅರೆದು ರೊಟ್ಟಿಯ ತಟ್ಟಿಕೊಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೦೧). ಇಲಿಗಿವಿ : "ಮೂಷಿಕಶ್ರವಣ, ಮೂಷಿಕಕರ್ಣೇ, ಈ ಎರಡುಂ ಇಲಿಗಿವಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೭).

[ಇಲಿ + ಕಿವಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಲಿಚ್ಚಿವಿ; ತೆಲು. ಎಲುಕಚಿವಿ]

ಇಲಿಕಿವಿಗ, ಇಲಿಗಿವಿಗ (ನಾ). = ಇಲಿಕಿವಿ : "ವ್ಯಷ್ಯಕರ್ಣೇ - ಇಲಿಕಿಲಿ ವಿಗ[ಕಿವಿ]ನು" (ಓಷಧಿ. ೧೫೭). ಇಲಿಗಿವಿಗ : "ಮೂಷಿಕನಾಮ ಪರ್ಣೇ - ಇಲಿಗಿವಿಗ(ನು)" (ಓಷಧಿ. ೧೨೭). [ಇಲಿಕಿವಿ + -ಗ]

ಇಲಿಕು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಚಿಹೋಗು; ಹಿಂಡಿಹೋಗು; ಇಕ್ಕುಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊ (ಉಕ. ೫). 'ಇಲುಕು' ಪರಾ. [← ಇಲುಕು?]

ಇಲಿಕುಡೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧದ್ರವ್ಯ : ಜಾಯಿಕಾಯಿ, . . . ಇಲಿಕುಡೆಗ ಪಟ್ಟಿ ಸ್ವರಸ ಇವುಗಳನ್ನರೆದು ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರದರರೋಗ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೧ ಪರಿ). [?]

ಇಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಳತೆ (?) : ಅಗುಟ್ಟಲಿಲಿಕೆಯ ಕಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಕ್ಕುಮಿವುರುಪವರೆಗಂ ಗುಣ್ಯದೊಡೆ ಜಗಕ್ಕೆ ತಣವಿನಂ ನೀರಧಾರೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧-೧೩). [? / ತಮಿ. ಇಲೀಕ್ಕು = ಒಂದು ಆಳತೆ]

ಇಲಿಗಿವಿ 'ಇಲಿಕಿವಿ' ನೋ.

ಇಲಿಗಿವಿಗ 'ಇಲಿಕಿವಿಗ' ನೋ.

ಇಲಿಗಿವಿಯ (ನಾ). = ಇಲಿಕಿವಿ : "ಚುಂಚುಕ(ಪ) ಕರ್ಣೇ=ಇಲಿಗಿವಿಯ" (ಓಷಧಿ. ೫೭). [← ಇಲಿಕಿವಿ]

ಇಲಿಗುಲಿ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಬೆಕ್ಕು : ಮೀನಂ ಕೊಲ್ಲಂ ಮೀಂಗುಲಿ ಏವಂ ಪಾವುಗುಲಿ, ಇಲಿಗುಲಿ, ಆನೆಗುಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಇಲಿ + -ಗುಲಿ]

ಇಲಿದೇರ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗಣಪತಿ : "ಕರಿಮೊಗಂ, ಇಲಿದೇರಂ . . . -ಈ ೭ ವಿನಾಯಕಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೪); "ವಿಘ್ನೇಶಗಿಲಿದೇರನೆಂದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨); ಮೂಗೊಂಕುಮೂಗಿನ ಪೇರೊಡಲ ಇಲಿದೇರ ಬೆನಕ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೨೧). [ಇಲಿ + ತೇರ್ + -ಆ]

ಇಲಿನಂಜು (ನಾ). ಇಲಿಯ ವಿಷ; ಇಲಿ ಕಚ್ಚುವುದರಿಂದಂಟಾಗುವ ವಿಷ : ವಟಕಂಗಳನಾಗಿಸಿ ಗುಂಜಿಯಂತಿರೊಂದಲ್ಲದೊಡೆಬ್ಬಲ ಮನೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿನಂಜು ಮಗ್ಗುಗುಂ (ಅಮದ. ೧೨-೨೭).

[ಇಲಿ + ನಂಜು]

ಇಲಿಪಾಷಾಣ (ನಾ). ಇಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷ; ಶಂಖಪಾಷಾಣ : "ಅಖುಪಾಷಾಣ - ಇಲಿ ಪಾಷಾಣ" (ಓಷಧಿ. ೧೩); ಬಿಳುಗಾರ, ಮಸ್ತಕಿ, ಇಲಿಪಾಷಾಣ, . . . ಚಂದ್ರ, ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಾನ ತೂಕ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೮). [ಇಲಿ + ಪಾಷಾಣ. / ತಮಿ. ಎಲಿಪಾಷಾಣ]

ಇಲಿಬಲಿ (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬೋನು (೫). [ಇಲಿ + ಬಲಿ]

ಇಲಿಬೋನು (ನಾ). ಇಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೋನು (ಕ). [ಇಲಿ + ಬೋನು. / ತಮಿ. ಎಲಿಪ್ಪೋನ್]
 ಇಲಿಮಿಂಚಿ, ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ, ಇಲುಮಚಿ, ಇಲುಮುಚ್ಚಿ (ನಾ). ನಿಂಬೆ ಗಿಡ; ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು: "ಲಕುಚ - ಇಲಿಮಿಂಚಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೧); ತದ್ವು ಗಳ ಟಗುಂ ಬಟಿಯೊಳುದ್ದಿ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರನಾ ಮಳಕಮುಮಂ ಬರ್ದಿಲಿಮಿಂಚಿಯ ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ವಯೆಯಿಂದೊರಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚಕದೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ: ರಾಸಭ ಗೋ ಮಹಿಷ್ಯಜ ನೈಮೂತ್ರದೊಳಂತಿಮಿಚ್ಚಿ ನೆಲ್ಲಿಯೆಂಬೀ ಸುಲಭಂಗಳಪ್ಪ ಕುಜಪಕ್ಷಫಲಸ್ಥ ರಸ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಂ ಕಾಸುವುದು (ಖಮದ. ೬-೪೦). ಇಲುಮಚಿ: ಇಲುಮಚಿಯ ಹಣ್ಣುಂದೊಳು ಮಾಡಿಯಡಲೊಂದು ತೆಜನು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೭); ಬಲಿದ ಕುಂಬಳಕಾಯ ಸಿಪ್ಪೆಯಂ ಕಡಿದಿರಿಸಿಯಲುಮಚಿಯ ಹಣ್ಣು ತೋರದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೧೨). ಇಲುಮುಚ್ಚಿ: ಇಂದ್ರವಾರುಣಿಯಂ ಮುಂಕೊಂ ಡಿಲು(ಲಿ)ಮುಚ್ಚಿಯ ರಸದಿಂ ಕೊಂಡೊಡೆ ಕಳೆಗುಂ ಝಷಂ ಕರ್ದುಂಕಿದ ವಿಷಮುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೯೮). 'ಎಲುಮುಂಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಲುಮಿಚ್ಚಿ; ಮಲ. ಎಲುಮಿಚ್ಚ]

ಇಲಿಮಿಚ್ಚಿ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲಿಮುಖ (ನಾ). ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಬಾವಲಿ (?): ಇಲಿಮುಖ ಕೇಕಿ ಘೋಕನು ಸಾಳ್ವ ಗಿಡುಗಂಗಳಲಿ ಗಿರಿರಾಜನೋಲಗವು (ಅಮು ಸಾಂ. ೧-೪೨). [ಇಲಿ + ಮುಖ]

ಇಲಿಯಿಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ: ಕಡವಿನ ಕೂಂಟಿಯಿಂ ಪಡುವ ಮುನ್ನಾಗಿ ಬನ್ನು ಇಲಿಯಿನ್ನೆಯ ಮರನುಂ ಪುತ್ತುಂ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX-1, ೧೧೯-೪೮; 1057). [?]

ಇಲಿನಾಲ, ಇಲಿನಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಇಲಿಕಿವಿಗಿಡ: "ನೈಗ್ರೋಥಾಪ್ಪಾ - ಇಲಿನಾಲ" (ಓಷಧಿ. ೮೫); ಇಲಿನಾಲದ ವಿಷ ಮಂತ್ರದು ತಿಳಿಗುಂ ದಂತಿಯುಮನಣಲೆಯಂ ಕುಡೆ (ಖಮದ. ೨-೫೦). ಇಲಿನಾಳ: "ಇಲಿನಾಳಮದು ಸೋ ಮ ಘಂ ಟಾ ನಾ ಮ ಮ ಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬). [?]

ಇಲಿನಾಳ 'ಇಲಿನಾಲ' ನೋ.

ಇಲು, 'ಇಲ್' ನೋ.

-ಇಲ್ಲ, ' - ಇಲ್' ನೋ.

ಇಲುಕು (ನಾ). ೧. ಎಳೆತ; ಸೆಳೆತ; ಉಳುಕು; ನೋವು; ವಾಯುವಿ ನಿಂದ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಅಂಗವು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕ). ೨. ಹಿಡಿತ; ಅಧೀನತೆ: ಇಂತಹರ ಸಂಗಡ ಆಚರಿಸುವಾಗ ಇಲ್ಲವೆ ಇಂತಹರ ಇಲುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದಾಗ ಮಾರಾಟಗಾರನಿಗೆ ತುಂಬಾ ತಾಳ್ಮೆ ಬೇಕು (ತಕ್ಕಡಿ. ೩೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಜಿಪ್ಪು, ಇಜಿನ; ತೆಲು. ಇಲುಕು]

ಇಲುಗು (ನಾ). ೧. ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: "ಇಲುಗಿನ ಜೂರು ಅಂತಾ ಕಾಣ್ತದೆ" ಎಂದು ಗುತ್ತಿ ಹುಸಿನುಡಿದು (ಮಲೆಮ. ೨೩); ಇಲುಗು ತೋಗಲು ಆಗಿ ಬಿದ್ದುಕುಂಡಾನಂತೆ (ಮಲೆಮ. ೬೩೮). ೨. ಅಂಶ; ದಳ; ಚೂರು. 'ಇಲುವು' ಪರಾ. [< ಎಲ್ಲು]

ಇಲುಮಚಿ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲುಮಟಿ (ನಾ). ಮನೆ ಮತ್ತು ಮರ: ದೇವರ ನಿವೇದಕ್ಕೆ ತಗ್ಗಿಯ ಮನುಷ್ಯದೊಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಮತ್ತರು ೧೬ ತೋಟಿ ಮತ್ತರು ೧ ಪೂಜರಿಗಲು ಮಟಿ ೧ ಇ ಧಮ್ಮವ ಉರೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮಹಾಜನಗಳು ಪ್ರತಿಪಾಳಿ ಸುವರು (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೬-೧೩; 1127). [ಇಲು (< ಇಲ್) + ಮಟಿ]

ಇಲುಮುಚ್ಚಿ 'ಇಲಿಮಿಂಚಿ' ನೋ.

ಇಲುವು (ನಾ). = ಇಲುಗು: "ನೋಸಲ ಇಲುವು (ಲಲಾಟಾಸ್ತಿ, ಶಂಬ)" (ನಾಚರಾ. ಕ). 'ಇಲುಗು' ಪರಾ. [< ಎಲ್ಲು]

ಇಲ್ಲ, 'ಇಲ್' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲ (ನಾ). ನಾಪಿತ; ಕ್ಷೌರಿಕ (?): ರಜಕನು, ನಟನು, ಗಾರಡಗನು, ಇಲ್ಲನು . . . ಇವರೆಲ್ಲಾ ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಸಮರು (ಶುಕಸ. ೨೩).

[ಪ್ರಾ. ದೇ. ಇಲ್ಲೊ = ದರಿದ್ರ; ಕೋಮಲ; ಪ್ರತಿಹಾರ; ಕುಡು ಗೋಲು; ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ]

ಇಲ್ಲಂ 'ಇಲ್' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಣ (ನಾ). ೧. ಜೇಡನ ಬಲೆ, —ನೂಲು. ೨. ಹೊಗೆ (ಮಸಿ) ಹಿಡಿದ ಜೇಡರಹುಳವಿನ ನೂಲಿನ ಗುದಿ; ಗೃಹಧೂಮ: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲಣೆಗು ಸಾಸವೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಮೇಣಸು ಸುಂಟಿ ಪೊಸಸುಣ್ಣು ಮಿವಂ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಬಡಿದು ಮೆಯ್ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರೆ ಪೋದಿ ಪೂಸುವರ್ ನಿರ್ವಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೩-೭೧); ನೆಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಹೂಲಿಗಳ ಬೇರಿಲ್ಲಣ ಮುಳುಗೊಗ್ಗಿ ಯೆಂಬಿನಿತ್ತಲ ಪುಡಿಯಂ ಚೆಲ್ಲನೆ ಮೂಗಿನೊಳೂಡಿದೊಡೆಲ್ಲಾ ಪಾವಿನ

ವಿಷಕ್ಕೆ ತವಿಲದೆ ಸಾಲ್ಕುಂ (ಖಮದ. ೭-೫೩); ರಾಸ್ತೆ ಇಲ್ಲಣ ಇವಿಷ್ಣು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದಿಂದ ಅರೆದು ಕಲ್ಪನ ಮಾಡಿ ಕಟಿನಾಯಿಗೆ ಉಜ್ಜಿಸಲು ಗಲಶುಂರಿ ಎಂಬ ತಾಲೂರೋಗ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೬); ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಣದ ಪರದೆಯು ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿತ್ತು (ಜಿನರ. ೪೩). [ದೇ. ? / ತಮಿ. ಇಲ್ಲಣ್ಣ]

ಇಲ್ಲತೆ (ನಾ). ಅಭಾವ; ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಬಲ್ಲಹನೆ ತೋರ್ಪ ಜಗದಿಲ್ಲತೆ [ಪಾಶಾಂ. ದುಳ್ಳತೆಯ] ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವೆಯಲ್ಲಿ ತೋಪಾದ ನನ್ನ ಮರಳಿ ಮತ್ತೆ (ಮನೋವಿ. ೯-೧). [ಇಲಿ (< ಇಲ್) + -ತೆ]

ಇಲ್ಲದೊನ್ 'ಇಲ್' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಮೆ, ಇಲ್ಲವೆ (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ: ಅನಯದಿನಪ್ಪ ಸಂಪದದಿಲ್ಲಮೆ ನಾಡೆಯುಮಿಂಬುವೆತ್ತುದು (ಪಂ ರಾಮಾ. ೭-೧೮); ಈಶನಿಲ್ಲಮೆಯೊಳಿನ್ನಾರಿಹರಲ್ಲಿ (ಭರತ. ೭೪-೪೯); ಇಲ್ಲಮೆಗಳ ಉರುಳು ನನ್ನ ಬಾಳ ಬಿಗಿಯುತಿರುವುದು (ಭಾರಂ ಗ. ೧೬). ೨. ಬಡತನ; ದುಃಸ್ಥಿತಿ: "ಸದೈವ ದುಃಸ್ಥಿತಾನಾಂ ಕೋನಾಮ ಬಂಧುಃ - ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲ ಮಿಲ್ಲಮೆಯಾಗಿಸರ್ಪಂಗಾರುಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೩).

ಇಲ್ಲವೆ: ೧. ಇಲ್ಲವೆಯ ಮೇಲೊಂದು ಉಂಟೆಂಬ ಪರಿಭಾಷ (ಅಪಜಂ. ೮೫-೩೭೮). ೨. ಇಲ್ಲವೆಯ ಮೇಲೆ ಕಂಚೊಡೆದಂತೆ ಬಡಮನವೆನ್ನ ಕಾಡಿ ತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೫೭); ಇಲ್ಲದ ಜಗದ ಇಲ್ಲವೆಯಿಂದ ತೋಪುವುದು ಅಡಗುವುದು (ಆದವ. ೨೫). ೩. ಮುಗಿಯುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗುವಿಕೆ: "ಕುಸುಮ ಸಂಕೋಚನಗಳಿಲ್ಲವೆಯೊಳಂ ಮುಗಿಯನಿಸುಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). [ಇಲ್ + -ಅಮೆ]

ಇಲ್ಲನೆ, 'ಇಲ್ಲಮೆ' ನೋ.

ಇಲ್ಲವೆ, 'ಇಲ್' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಾಂ 'ಇಲ್' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಚಾಡಿ. ೨. ಚಾಡಿಹೇಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿತನ' ಪರಾ. [/ ತೆಲು. ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿ]

ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿತನ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರತನ; ಪಿಶುನತ್ವ (ಕ).

[ಇಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿ + -ತನ]

ಇಲ್ಲಾರ (ನಾ). = ಇಲ್ಲಣ (ಸ್ಯಾಂಡರ್, ಗ್ಯಾರಿಟ್).

ಇಲ್ಲಾರಕಟ್ಟು = ಹೊಗೆಹಿಡಿ; ಇಲ್ಲಣಕಟ್ಟು; ಇಲ್ಲಣ ತುಂಬಿಕೊ; ಕಾಡಿಗೆಕಟ್ಟು (ರೇವಾ). [?]

ಇಲ್ಲಾರಖಂಡಿ (ನಾ). ಹೊಗೆಕಂಡಿ; ಚಮಣಿ; ಹೊಗೆ ಹೋಗಲು
ಮಾಡಿರುವ ಕೊಳವೆ ಅಥವಾ ರಂಧ್ರ (೦೯೯).

[ಇಲ್ಲಾರ + ಖಂಡಿ (< ಕಂಡಿ)]

ಇಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿ (ನಾ). ಈ ಸ್ಥಳ; ಈಯೆಡೆ: ತುಂಗೋಚ್ಚಭಕ್ತಿವಶದಿಂದ
ತೊಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ ದೇಹಂ (ಎಕ. II, ೧೦೫-೨; 700); ಪುರಾಕೃತಮಿಲ್ಲಿ
ಸಂಧಿಕೃಂ (ಇಅ. X, ೬೧-೮; 700); ಇಲ್ಲಿಗಿದು ತಕ್ಕುದಿಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಲ್ಲ
ದಿದಂದಜುದು (ಕವಿ. ೨-೪); ಇಲ್ಲಿಯ ಪುರದ ಒಕ್ಕಲಿವರು (ಎಕ.
III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೨; 915); ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವರು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲುವ
ರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೧೫೫). ಇಲ್ಲಿ: ಅರಿಲಿಗೆ ಬಂದವರು ಕೇಳಿನೆ ಕಾರಣವ
(ನಿಭಾಗ. ೯-೨-೧೬).

ಇಲ್ಲಿಮುನ್ನಂ = ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು:
ಇಲ್ಲಿಮುನ್ನಮೆ ತಿಳಿಸಿದಿರ್ಕುಮೆ ಮನೋಜವಿಜಯ ಗಜೇಂದ್ರಂ
(ಮಲ್ಲಿಪ. ೫-೧೬). ಇಲ್ಲಿತನಕ, ಇಲ್ಲಿತನಕ = ೧. ಈವರೆಗೆ: ಇಲ್ಲಿತನಕ
ಸಮಬಲರ ಕಾಣದೆ ಕಲಹ ನೆಪಿ ಭಂ ಡಾರಿ ಸಿ ದು ರ್ ದು (ತೊರಾ.
೬-೬-೫೯); ಇಲ್ಲಿತನಕ ಏನುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ಯಾಕೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ?
(ರೂಢಿ); ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿತನಕ ಬಂದಿರಿ (ರೂಢಿ). ಇಲ್ಲಿವರಂ =
ಇಲ್ಲಿತನಕ; ಈ ಸ್ಥಳದವರೆಗೆ; ಈಮಟ್ಟಿಗೆ: ಬೇಡವೇಬ್ಬುದೇ
ಮಜ್ಜನಕನಲ್ಲಿವರಮಿಂತಿವಾವುದು ಗಹನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೬).

[?]

ಇಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಈ ಸ್ಥಳದವನು; ಇಲ್ಲಿಯವನು; ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ
ವನು: ಅಲ್ಲಿದಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ, ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಇಲ್ಲಿ
ಯಣಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ); ನೆನೆವರೇಂ ಮರವರೇ
ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿದರಂ (ಗಿವಿಂ. ೬೯-೧೬). [ಇಲ್ಲಿ + -ದ]

ಇಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಇಲ್ಲಿದ: ಅಲ್ಲಿ ಅದಂ ಮೇಣ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಅಲ್ಲಿ
ಯಣಂ ಅಲ್ಲಿದಂ ಏನಂ ಇಲ್ಲಿಯಣಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨
ಪ್ರಯೋ). [ಇಲ್ಲಿ + -ಅಣ]

ಇಲ್ಲೆ 'ಇಲ್' ಪರಾ.

ಇಲ್ಲಲ (ನಾ). ೧. ಮೃಗಶಿರಾ ನಕ್ಷತ್ರದ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ
ತಾರೆಗಳು: "ಮೃಗಶಿರಾ ಮೃಗಶಿರದ ಪೆರಾ ತದಗ್ರ
ದೇಶಸ್ಥಿ ತಾರೆಗಳಿಲ್ಲಲಂಗಳೆನುಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೪-೮೦). ೨. ಒಬ್ಬ
ರಾಕ್ಷಸ; ವಾತಾಪಿಯ ಅಣ್ಣ. [ಸಂ.]

ಇವ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಂ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಂದಿರ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವತ್ತು 'ಈವೊತ್ತು' ನೋ.

ಇವದಿರು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವನ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವನು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಳ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವಳು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವು 'ಇದು' ಪರಾ.

ಇವುಟ (?) (ನಾ). ಎರಡು ಕೊಳಗ (?) : ನೇಪುಲಿಯಂ ಮಾಯೊತ್ತಿಂ
ನಡಪ್ಪಳ್ಳಿ ಮೂಣಾಂ ನಡಲು ಎಪ್ಪಳ್ಳಿದತ್ತಿಟ್ ಕಿಱಿಯ ಒರಲೋಡು
ಇವುಟಾ ಬತ್ತ ಇಕು ಅಕ್ಕಿ ಇಕುಳಂ ತುಪ್ಪ ಇದು ಪ್ರವಾಹಂ (ಎಕ. VI,
ಚಕ್ಕಮ. ೯೫-೧೬; 1025). [< ಇರ್ವಳ್ಳಿ ?]

ಇವೆ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇವೊತ್ತು 'ಈವೊತ್ತು' ನೋ.

ಇಶಾಡೀಮಾವು 'ಇಷಾಡೀಮಾವು' ನೋ.

ಇಷ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ವಯುಜ ಮಾಸ: ತನಗರಸುವೆರಸು ಪುರಜನ
ಮನಿತುಮಿಷಂ ಚೈತ್ರಮೆಂಬ ತಿಂಗಳೊಳಖಿಳಾರ್ಚನೆವೆರಸು ಜಾತ್ರೆ ನೆರೆಯ
ದೊಡನಿತುಮನೊರ್ಮೊದಲೆ ವಿಳಯದೊಳ್ ನೆರವಿಸುಗುಂ (ಯಶೋಚ.
೧-೬೫). ೨. ರಸವುಳ್ಳದು; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಇಷಾಡಿ 'ಈಸಾಡ' ನೋ.

ಇಷಾಡೀಮಾವು, ಇಶಾಡೀಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ
ಮಾವು: ಮನೆಯೊಳಗಿಂದ ಮೂರು ದೊಡ್ಡ ಇಷಾಡೀಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು
ಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯಲೂ ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಅಪೋಲೀ. ೮೦). ಇಶಾಡೀಮಾವು
(ಉಕ). [ಇಷಾಡಿ (< ಈಸಾಡ) + ಮಾವು]

ಇಷಾರೆ, ಹಿಷಾರೆ (ನಾ). ಸಂಕೇತ; ಸನ್ನೆ; ಸೂಚನೆ; ಎಚ್ಚರಿಕೆ:
ಇಲ್ಲಿ ಈಗ ಎಂತಹ ಗದ್ದಲವೂ ಆಗಕೂಡದು... ಎಂದು ಡಾಕ್ಟರು
ಕೊಟ್ಟ ಇಷಾರೆಯನ್ನು... ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ (ಮೂರುದಾ. ೩೧೨).
ಹಿಷಾರೆ: ಕಪಿತಾನ್ ಮಾವಿನಿ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ
(ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೬); ನನಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು (ಕಲಸ.
೨೪೫); ಕುದುರೆಗೆ ಹಿಷಾರೆ ಕತ್ತಿಗೆ ಲತ್ತೆ ಎಂಬ ಗಾಡೆ ಕೇಳಿಬಲ್ಲೆಯಾ
(ವಾಗ್ದೇವಿ. ೫೧).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಇಶಾರತ್, ಇಶಾರಾ; ಹಿಂ. ಇಶಾರಾ]

ಇಷೀಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). (ಅತಿಶಯ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಅಸ್ತ್ರ: ಧರ್ಮಮಂ ಕಾವುದರಿನಾಸೀಕಾಸ್ತ್ರಮದೆಂದಪಂ (ಸಾಸಂದ.
೧೨-೩೮). [ಸಂ.]

ಇಷೀಕೆ (ನಾ). ೧. ಅನೆಯ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ. ೨. ಕಾಶ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲು;
ಕಾಗಬ್ಬು: "ಇಷೀಕಾ, ಕಾಶ - ಈ ೨ ಕಾಗಬ್ಬು" (ಹಲಾಯು.
೩೨-೩೬). ೩. ಚಿತ್ರಕಾರನ ಕುಂಚ. ೪. ಚಿನಿವಾರರು (ಅಕ್ಕ
ಸಾಲಿಗರು) ಚಿನ್ನವು ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ
ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಬಳಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಥವಾ ಮರದ ಕಡ್ಡಿ.
[ಸಂ. ಇಷೀಕಾ]

ಇಷು (ನಾ). ೧. ಅಂಬು; ಬಾಣ. ೨. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ
ಸಂಕೇತ: ಇಷುಪತ್ರಂ... ಐದಜ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೫).

[ಸಂ.]

ಇಷುಗತಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣದ ನಡೆ; ನೇರವಾದ ನಡೆ:
ನಿರ್ಮುಕ್ತ ಬಾಣದಂತೆ ಋಜುವಪ್ಪ ಇಷುಗತಿಯುಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೧೦೧).

[ಇಷು + ಗತಿ]

ಇಷುಧಿ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನಿಡುವ ಚೀಲ; ಬತ್ತಳಿಕೆ: "ತೂಣೇರಂ,
... ಇಷುಧಿ, ಬಾಣಾಶ್ರಯ, ಕಾಳಾಪ - ಈ ೪ ಮೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು.
೭೬-೩೧೧). [ಸಂ.]

ಇಷುಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಸ್ಥಾನ
ದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳೂ ಲಗ್ನದಿಂದ... ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ನಾಲ್ಕು
ಸ್ಥಾನಗಳೊಳಗೆ (ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನಪೂರ್ತಿ) ಇದ್ದರೆ ಇಷುಯೋಗ
(ಜಾತಕ. ೧೩-೭ ಟೀಕೆ). [ಇಷು + ಯೋಗ]

ಇಷುವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ;
ಧನುವಿದ್ಯೆ: ದ್ರೋಣಂ ಗಡಮಿಷುವಿದ್ಯೆಗೆ ಜಾಣಂ ಗಡಮೆಂದು ಕೇಳು
ಕಾರವರ್ಗಿಲ್ಲಂ ಪ್ರಾಣಂಬರ್ಪಾಕೃತಿಯೊಳೆ ಬಾಣಾಸನ ಬಾಣಾಣೆ
ಕರ್ಣಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೬).

ಇಷ್ಠವಿದ್ಯಾಪಾರಗ = ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿವುಣ : ಇಷ್ಠವಿದ್ಯಾ ಪಾರಗನೆನಿಸಿದುದು ಬಲ್ಮ ವೈಕರ್ತನನಾ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪).

[ಇಷ್ಠ + ವಿದ್ಯೆ]

ಇಷ್ಠಾದ್ಯವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಷ್ಠಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅತಿಶಯದಾನಿ ಯೂಪಜನಿತಂ ವಧಶೀಲಮಿಷ್ಠಾದ್ಯವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩-೧೮).

[ಇಷ್ಠ + ಉದ್ಯವ]

ಇಷ್ಠ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಹಿತವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ : ಚಂದ್ರನಂತೆನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ರಸಂ ಸುಮನಸಗ್ ಇಷ್ಠಮಾಗದೆ ಮಾಣದು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧-೯). (ನಾ). ೩. ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ರ; ಬೇಕಾದವನು : ನಂಟಿರಿಸ್ಸರೊಡನೆ ಕಲಿತು ಅವರು ಸುಖವಾಗಿ ಕಾಲಕಳೆದರು (ರೂಢಿ). ೪. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ : ಅನುಕೂಲಪವನನಿಂ ಜೀವನಿಷ್ಠಂ . . . ಶಬ್ದದ್ರವ್ಯಂ ಜನಿಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨); ಇಷ್ಠಮಂ ಮಾಳ್ವ ದೈವಂ ದಯಾಖ್ಯವೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೭).

[ಸಂ.]

ಇಷ್ಠ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೋಮಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಯಜ್ಞಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. "ಯಜ್ಞಕರ್ಮ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) : "ಇಷ್ಠಂ ಯಾಗಾರ್ಥ ದೋಳ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧-೪೩); ಇಷ್ಠವೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೩).

[ಸಂ.]

ಇಷ್ಠಕಾಚಯನ (ನಾ). ೧. ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು, —ರಾಶಿ ಹಾಕುವುದು; ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು. ೨. ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳ ರಾಶಿ; ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅವರಣ ಅಥವಾ ವೇದಿಕೆ; ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆ : ಅಧ್ಯರೋಪಕ್ರಮಕವಿನುತ ಸಂಕಲ್ಪಮಂ ಮಾಡಿ ರಚಿಸಿದ ರಿಷ್ಯಕಾಚಯನಮಂ ಕ್ರಮದೊಳು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೩೩-೩೩).

[ಸಂ. (ಇಷ್ಠಕಾ + ಚಯನ)]

ಇಷ್ಠಕಾಪಥ (ನಾ). ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು : "ಕರೇಬಾಳದ ಬೇರು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫).

[ಸಂ.]

ಇಷ್ಠಕಾರಿ (ನಾ). ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಡುವವನು : "ಕ್ಷೇಮಗೈವನನಿಷ್ಠಕಾರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೮).

[< ಸಂ. ಇಷ್ಠಕಾರಿನ್]

ಇಷ್ಠಕೆ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆ (*).

[ಸಂ. ಇಷ್ಠಕಾ]

ಇಷ್ಠ್ಯಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಹಿತವಾದ ವಾಸನೆ; ಸುಗಂಧ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು.

[ಇಷ್ಠ್ಯ + ಗಂಧ]

ಇಷ್ಠ್ಯಗಂಧಾಧಿವಾಸ (ನಾ). ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧವಸ್ತುವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಅಂಗವಿಲೇಪನಂ . . . ಇಷ್ಠ್ಯಗಂಧಾಧಿವಾಸಮದು ಸಂಸ್ಕಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೬-೮).

[ಇಷ್ಠ್ಯಗಂಧ + ಅಧಿವಾಸ]

ಇಷ್ಠ್ಯಗುಣಿ (ನಾ). ಬಯಸುವಂಥ ಗುಣವುಳ್ಳವಳು; ಪ್ರಿಯವಾದ, ಹಿತವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವಳು : ಇಷ್ಠ್ಯಗುಣಿಯರೆಣ್ಣರು ಮತ್ತೆ ರಾಣಿಯು ರಷ್ಯಶ್ರುರ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರು (ಹದಿಬ. ೧-೧೫).

[ಸಂ. ಇಷ್ಠ್ಯಗುಣಾ]

ಇಷ್ಠ್ಯಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಾದವರ ಸಹವಾಸ; ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ರರ ಕೂಟ. ೨. ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ರರ ಅಥವಾ ಬೇಕಾದವರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿರುವವನು : ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆ ಇಷ್ಠ್ಯಗೋಷ್ಠಿಗಳಾಗಿರುವ ಭಾಗ್ಯವು ಎಂದಿಗಾಗುವುದೋ (ಕೃವಾ. ೭).

[ಇಷ್ಠ್ಯ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಇಷ್ಠ್ಯತ್ವ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಐದು ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಪ್ರಕಾರ, ಇಷ್ಠ್ಯತ್ವ, ನಾಮ, ರೂಪ - ಈ ಐದು ಅಂಶಗಳು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೫).

[ಸಂ.]

ಇಷ್ಠ್ಯದಾನಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡುವವನು : ಮಲ್ಲಪನಲ್ಲದೊ ನಿಷ್ಠ್ಯದಾನಿಯೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೮).

[< ಸಂ. ಇಷ್ಠ್ಯದಾನಿನ್]

ಇಷ್ಠ್ಯದೇವತೆ (ನಾ). ಇಷ್ಠ್ಯವಾದ ದೇವತೆ; ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ ಆರಾಧ್ಯದೈವ : ಮಾನವಗೈದೆ ಸೌಖ್ಯಂ ಪರ್ಚಲೆಂದೊಮ್ಮೆ ತಾನಿಷ್ಠ್ಯದೇವತೆಯ ಬೇಡಿಕೊಂಡಿದರಡೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೩-೨೨); ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಾಯರವರ ಕುಲದೈವವೂ ಇಷ್ಠ್ಯದೈವವೂ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನೃಸಿಂಹರೂಪವು (ಹಸಾರ. ೧-೧ ಟೀಕೆ).

[ಸಂ. ಇಷ್ಠ್ಯದೇವತಾ (ಇಷ್ಠ್ಯ + ದೇವತಾ)]

ಇಷ್ಠ್ಯದೈವ (ನಾ). = ಇಷ್ಠ್ಯದೇವತೆ : ಇಂದುಧರನಿಷ್ಠ್ಯದೈವಂ ತಂದೆ ಗುಣಾಂಭೋಧಿ ಕೇಶವಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೯-೪೩; 1076); ಉದಯಕಾಲದೊಳೆದೊಲಿದಿಷ್ಠ್ಯದೈವದ ಪದಗಳ ಪಾಡುವಂದದೊಳು (ಹದಿಬ. ೨-೧೫).

[ಇಷ್ಠ್ಯ + ದೈವ]

ಇಷ್ಠ್ಯಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಅತನ ಜತೆಗೆ ಹೋಗಲು ನಾನು ಇಷ್ಠ್ಯಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಅವನೇಕೋ ಈ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಇಷ್ಠ್ಯಪಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಇಷ್ಠ್ಯ + ಪಡು]

ಇಷ್ಠ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದರ ಲಾಭ; ಬಯಸಿದ್ದು ದೊರೆಯುವಿಕೆ : ಇಷ್ಠ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅನಿಷ್ಠಾನಿವೃತ್ತಿ ಈ ಎರಡೂ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿಷಯಗಳು (ರೂಢಿ).

[ಇಷ್ಠ್ಯ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಇಷ್ಠ್ಯಫಲ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ಫಲ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಜನ; ವರ : ಕುಲದೇವತೆಯೆಂದು ಕೂರ್ತು ತಂತಮ್ಮಿಷ್ಟಫಲನ ಪಡೆವರನ್ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧-೪೧).

[ಇಷ್ಠ್ಯ + ಫಲ]

ಇಷ್ಠ್ಯಮಧುಕೆ (ನಾ). ಅತಿಮಧುರವೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ; ಜೈಷ್ಠ್ಯಮಧು (*).

[< ಸಂ. ಯಷ್ಟಿಮಧುಕೆ]

ಇಷ್ಠ್ಯಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಿಯರ ಅಥವಾ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಸಮಾಗಮ : ಎನಿತಿಷ್ಠ್ಯಯೋಗದೊಳ್ ಸುಖಮನಿತೆ ಮನೋದುಃಖ ಮದಜಗಲ್ಕೆಯೊಳೆಂದಲೆ ನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊಳೆಸೆವರ ಸಜ್ಜನರ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೮).

[ಇಷ್ಠ್ಯ + ಯೋಗ]

ಇಷ್ಠ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). ೧. [ವೀಶ್ವ] ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೀಕ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗುರು ಕೊಡುವ ಲಿಂಗ : "ಶ್ರೀ ಗುರು ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯಿಂದಿತ್ತದೇ ಯಿಷ್ಠ್ಯಲಿಂಗವೆನಿಸುವದು" (ವಿನೇಕ. ೧೨೩); ಲಿಂಗವು ಸ್ಥಾವರ, ಇಷ್ಠ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ (ಭಾರದ. ೨೪೯). 'ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ', 'ಭಾವಲಿಂಗ' ಪರಾ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶೇಷ್ಯ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಅನುಸಾರವಾದ ಲಿಂಗ : ನೆಲಸಿದ ವಿಶೇಷಣದಿಷ್ಠ್ಯಲಿಂಗಮೆನುವುದು ವಿಶೇಷ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೫೬).

[ಇಷ್ಠ್ಯ + ಲಿಂಗ]

ಇಷ್ಠ್ಯವಯಸ್ಕೆ (ನಾ). ನೆಚ್ಚಿನ ಗೆಳತಿ; ಪ್ರಿಯಸಖಿ : ಸವತಿಯರ್ಕೆ ಲೊಳಿಷ್ಠ್ಯವಯಸ್ಕೆಯೆಂದದಿಂದಿರು (ಶಾಕುಂತ. ೫೬-೯೬).

[ಸಂ. ಇಷ್ಠ್ಯವಯಸ್ಕಾ]

ಇಷ್ಠ್ಯವರಣ (ನಾ). ತನಗೆ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಆಯುವಿಕೆ; ಚುನಾವಣೆ : ಅದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಇಷ್ಠ್ಯವರಣ ಅಥವಾ ಚುನಾವಣೆ (ಎಲೆಕ್ಷನ್) (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೫೨).

[ಇಷ್ಠ್ಯ + ವರಣ]

ಇಷ್ಠ್ಯವಿಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ರರಾದವರ ಅಗಲಿಕೆ; ಪ್ರಿಯವಸ್ತುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಸಮನಿಸಿದನಿಷ್ಠ್ಯಸಂಯೋಗಮು ನಿಷ್ಠ್ಯವಿಯೋಗಮಂ ಚತುರ್ಗತಿಗಳೊಳಂ ಭ್ರಮಿಯಿಸಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುಂ ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ನೆರಮಿಲ್ಲ ದೇಹಿಗಿಂತೇಕತ್ವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೬೭).

[ಇಷ್ಠ್ಯ + ವಿಯೋಗ]

ಇಷ್ಟವಿರಹ (ನಾ). = ಇಷ್ಟವಿಯೋಗ: ಇಷ್ಟವಿರಹಕೆ ಮಿಗಿಲ್ ಸಂಕಟದ ಶಿಕ್ಷೆಯಂ ಸೃಜಿಸಬಲ್ಲನೆ ನರಕಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯನಾದೊಡಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೩-೩೧೮). [ಇಷ್ಟ + ವಿರಹ]

ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದು ಕೈಗೊಡುವಿಕೆ; ಮನೋರಥವು ನೆರವೇರುವುದು: ಜನಮಂಗೀಕರಿತುದು ನೆಟ್ಟನೆ... ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳ ನೆಲಸಿ 5 ನಿಂದ ಕಾರಣದೆ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣಮಂ (ಶಮದ. ನ. ೭); ನಿಮ್ಮಿಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಿಯ ಬೆಳಸು ಫಲವಾಯ್ತೇ ನೋವಿನ್ನು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೭-೧೪); ಆ ತಾಯಿ ಬಂದಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಂ ಕೊಡೆ ಪಡೆದನು (ವೀಶ್ಯಪು. ೮-೭-೨೭).

[ಇಷ್ಟ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತ (ನಾ). ಇಷ್ಟಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪೂರ್ತಕರ್ಮ. 10 IP ಇಷ್ಟಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳು, ಪೂರ್ತಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟಿ, ಬಾವಿ, ತೋವು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ರಚನೆಯ ರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ: ಯಿಷ್ಟಾಪೂರ್ತಫಲಂ (ಎಇ. IV, ೩೧೭-೨೩; 1075). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ: ಅವನಂತೂ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ 15 ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಇಷ್ಟ + ಪೂರ್ತಿ)]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥ (ನಾ). ಬೇಡಿದ ಫಲ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಯಸಿದ್ದು: ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನವರ್ ಮುದದೊಳಿಷ್ಟಾರ್ಥಮಂ ಸಲಿಸಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೪೭); ಇಷ್ಟಾರ್ಥಮಂ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪೆ ಪೂಜ್ಞೆಯೊಳನಿಷ್ಟ 20 ಮಾಡರ್ಥಂ ಲಭಿಸಿತೆಂದು ಪೇಟ್ಟುದುಂ ವಿಷಮಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರ. ೮೬-೧೨); ಅವನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಕೈಗೊಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಇಷ್ಟ + ಅರ್ಥ]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಕರ (ಗು). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, —ಕೈಗೊಡಿಸುವ: ಸಿದ್ಧಂ ನಮಾದ್ಯಕ್ಷರಂಗಳನಿಷ್ಟಾರ್ಥಕರಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೭). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಕೊಡಿಸು: ಭುವನದ ಬಡ 25 ನರ ಬಿನ್ನಹವನು ತಂದವನೀಶ್ವರರಿಗೆ ಪೇಳಿ ತವಕದೆ ಕಾಣಿಸಿ ಯಿಷ್ಟಾರ್ಥ ಗೊಡಿಸುತಿರ್ಪವರ ಕೇರಿಗಲೊಪ್ಪುತಿತುವು (ಕಂನವಿ. ೬-೪೬).

[ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಕೊಡಿಸು]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಕಟನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವುದು: ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಶಬ್ದಾಂತರದ ಕೂಟದಿಂದಭಿನಯಂಗಳಿಂದಿಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರಕಟನಮಕ್ಕುಮನೇಕ ಪ್ರಕಾರಮರ್ಥಂ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸು 30 ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೧). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಪ್ರಕಟನ]

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವುದು: ಅರಸುಗಳಿಗಾದರೋ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಸಂಗಡಲೇ ದುಃಖ ತೊಡಗಿರುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೬೨-೨೪). [ಇಷ್ಟಾರ್ಥ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಇಷ್ಟಾಲಾಪ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು, —ಸಂಭಾಷಣೆ: ದೈವವು ಅನುಕೂಲವಾದರೆ ಶ್ರೀಯಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಯಸ್ಸು ಎಂದು ಇಷ್ಟಾಲಾಪ 35 ಗಳನಾಡಿಕೊಳುತ ಶುಕನಾಸನ ಕೈಯ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ವಚಕಾ ೫).

[ಇಷ್ಟ + ಅಲಾಪ]

ಇಷ್ಟಾನಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವಿಕೆ: ಮುನ್ನಂ ನೆರವಿದ ಸುಕೃತಂ ಪಕ್ಕಮಾದಲ್ಲದಂದಾವುದು 40 ಮಿಷ್ಟಾನಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೦೧). [ಇಷ್ಟ + ಆನಾಪ್ತಿ]

ಇಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ. ೨. ಪೂಜೆ: ಇಷ್ಟಿಯೆಂದರೆ ಪೂಜೆಯಾ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮನ ನಟ್ಟಿಹುದೆ ಇಷ್ಟವು (ಲತೀಚಂ. ೪೯-೪). 45 ೩. ಮನಸ್ಸಿನ ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ; ಕೋರಿಕೆ: “ಇಷ್ಟಿ ಮಖೇಚ್ಛಾ ವಚನಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೦-೭೨). [ಸಂ.]

ಇಷ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆ (ದಕ. ೪). [ಸಂ. ಇಷ್ಟಿಕಾ]

ಇಷ್ಟು, ಈಟು (ನಾ). ೧. ಈ ಪರಿಮಾಣ; ಈ ಅಳತೆ: ಯಂತೀಯಿಷ್ಟು ಕ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತತ ವ್ರತವಿರಬೇಕು (ಎಲೇಶ್ವ. ೮೧); ಧಾರಣ್ಣಿಗಾಣಕ್ಕರಸೊಲೆಗೆ ಮೇಟಿಗೊಳಗ ಇಷ್ಟು ವನೂ... ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೮೭-೨೧; 1297); ಇಷ್ಟು ದೊರಕಿದರೆ ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಬೇಕೆಂಬಾಸೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೫೧-೩); ಇಷ್ಟ ನೀ ಕೀರ್ತಿಸಲಾತನ ಮೇಲೊಂದು ಕಷ್ಟವನೆನೆಯ ಪೂಸರಳ ವೃಷ್ಟಿಯ ತೋಜುವೆ (ಮೋಹತ. ೬-೧೨). (ಗು). ೨. ಕೊಂಚ; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣವು ವಸ್ತುಕೆ ವರ್ಣಕ 5 ಕಿಷ್ಟು ವಿಕಳವಾದರು ದೋಷವಿಲ್ಲ (ಭರಣ. ೧-೯). ಈಟು: ೧. ದೊಡ್ಡ ವಿರಲಿಲ್ಲ ಅವು ಈಟು ಈಟು (ಗಂಗಾತ. ೨೮-೧೩); ಎಳೆನ್ನಿನ ಸೀರೆ ನೆರಿಗ್ಯಾಳೆ-ಆಕ್ಕಯ್ಯ ಯಾರುಡಿಸಿದರೇಳೆ ನನಗೀಟಿ (ಗೌರಪ. ೧೭-೨); ಯಾರು ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೇ ಈಟಿಲ್ಲಾ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡ್ಬೇಕೆ (ದೇಶಧು. ೧೯); ಬಂದು ಈಟಿ ನಿಲ್ಲರಿ (ಬಾಬಲ. ೧೯).

ಈಟೊಂದು = ಇಷ್ಟೊಂದು: ಈಸ್ತಾಮಿ ಎದುರಿ ದ್ವಾಗಲೇ ಈಟೊಂದು ದಿಮಾಕು ನಡೆಸ್ತಾನಲ್ಲ (ಮರಳ. ೧೪). ಈಟೇಟು: (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ಕ್ರಿಮಿ - ಕೀಟ ತುಂಬಿ ಈಟೇಟು ತುಂಬಿ ದನಿಮಾಟು ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೮-೧೩). ಇಷ್ಟರು = ಇಷ್ಟು ಜನ, —ಮಂದಿ: ಪುಂಸ್ತ್ರೀ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಆಪ್ತರು, ಇಷ್ಟರು ಎಂಬ ಕಾರಕರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೪೬). ಇಷ್ಟಷ್ಟು = ಈ ಪರಿಮಾಣ, —ಆ ಪರಿಮಾಣ ಎಂದು ಹೇಳುವಷ್ಟು: ಅವನ ಕಷ್ಟ ಇಷ್ಟಷ್ಟಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಸೃಷ್ಟೀಶ್ವರಪುರಂದರವಿಟ್ಟಲರಾಯನೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಟ್ಟೇನೊ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೨-೧೧೦-೩); ಇಂಥಿಂಥ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೮೮); ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ = ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ: ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಅವನು ಇಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಈಸ್ಟು + -ಟು?]

ಇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯಳು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು: “ಇಷ್ಟೆ - ಪ್ರಾಣಕಾಂತಳಾ” (ಧನಂಜ. ಟೀಕೆ). [\leftarrow ಸಂ. ಇಷ್ಟಾ]

ಇಷ್ಟಾಕಾರ (ನಾ). ಬಾಣದ ಆಕಾರ; ಅಂಬಿನ ಆಕಾರ: ನಾಲ್ಕು ಇಷ್ಟಾಕಾರಪರ್ವತಂಗಳುಂ ಸಹಸ್ರಯೋಜನ ವಿಸ್ತಾರಂಗಳುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೫೦). [ಇಷ್ಟು + ಆಕಾರ್ಯ]

ಇಷ್ಟಾಸ (ನಾ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವ ಸಾಧನ; ಬಿಲ್ಲು: “ಆಸ್ತ್ರಂ, ಧನುಃ, ಇಷ್ಟಾಸಃ... ದ್ರುಣಾ - ಈ ಫ ಬಿಲ್ಲು” (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೦). ೨. ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ. [ಸಂ.]

ಇಸಂ, ಇಸಮು (ನಾ). ೧. ಆಸಾಮಿ; ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಾವೆಲ್ ಕಡೆಗೆ ಕೈ ಬೀಸುತ್ತಾ “ಈತನೇ ಆ ಇಸಂ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ (ತಾಯಿ. ೭೨); ದಡೂತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ ಇಸಂ (ರೂಢಿ). ಇಸಮು: ೧. ಬೇರೆ ಆಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಇಸಮು ಭರ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿತ್ತು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೦); ನಿನ್ನ ಭಾವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಇಸಮು ಅಲ್ಲ (ಮನೆಬಿ. ೪). 35 ೨. ಬಾಬು; ಅಂಶ; ವಿಷಯ (ಮೈಗಜಿ. IV, ೭೭೨).

ಇಸಂನಾರ್, ಇಸಂನಾರು = ೧. ಹೆಸರುಗಳ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ. ೨. ಖಾತೆ ಅಥವಾ ಬಾಬಿನ ಮೇರೆಗೆ (ಮೈಗಜಿ. IV, ೭೭೨).

[\leftarrow ಮರಾ. ಇಸಮ್; ಅರ. ಇಸ್ಮ್]

ಇಸಂಗೋಲು ‘ಇಸಬುಗೋಲು’ ನೋ.

ಇಸಕೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಇಸಕೆಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೫೩; 1050). [?]

ಇಸಕೊಳ್ಳು 'ಈಸು' ಪರಾ.

ಇಸಗೊಳ್ಳು 'ಈಸು' ಪರಾ.

ಇಸದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಕವಿಲರ ಮಗಲ್ಲಿರಾ ಸರ್ವ ಸಜರ ಇಸದಿಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಎಜಿತಿಮಸ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಪೂರ್ವಸಾಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೩; 890). [?]

ಇಸಬಗೋಲು 'ಇಸಬುಗೋಲು' ನೋ.

ಇಸಬು, ಇಸುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ: ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹಲ್ಲು ಬರುವಾಗ್ಗೆ, ಜಂತಿನ ಉಪದ್ರವವಾಗಾಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲವೆ ತಾಯಿಯ ಹಾಲು ಕೆಟ್ಟಾಗ್ಗೆ ಇಸಬು ಹುಟ್ಟುವುದುಂಟು (ಗೃಹ್ಯ. ೬೪); ಕಜ್ಜಿ, ತಿಮರು, ಇಸಬು, ಗಜಕರ್ಣ—ಇಂಥ ರೋಗಗಳು ಆಗುವವಲ್ಲದೆ (ಕೃಷ್ಣ. ೨೬೯). ಇಸುಬು: ಮತ್ತರಾಣೆಯಂ ಸಮೂಲವಂ ಸುಟ್ಟ ಬೂದಿ, ಬಿಳಿಯ ಸಜ್ಜರಸ, ಗೇರಹರಳ ಸುಟ್ಟ ಬೂದಿ, ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಪುಡಿ ಮಾಡಿ, ಉಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಹಾಗಲ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ, ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿ ಒಣಗಿಸಿ, ಹಸುವಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಇಕ್ಕಲು ಇಸುಬಿನ ಹುಣ್ಣು ಮಾಡುಂ (ವಿವೇ. ೬೧).

[ಪ್ರಾ. ವಿಸಪ್ಪ (< ಸಂ. ವಿಸರ್ಪ). / ಮರಾ. ಇಸಪ, ಇಸಬ]

ಇಸಬುಗೋಲು, ಇಸಂಗೋಲು, ಇಸಬಗೋಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಬೀಜ. IP ಇದು ಹಿಂದೆ ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಈಗ ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ ದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದು ವಾರ್ಷಿಕ ಪೈರು. ಇಸಂಗೋಲು (ಮೈಥಿ. ೬೨-೧೨೬೬). ಇಸಬಗೋಲು: ಮಕ್ಕಳ ಅಮಶಂಖೆ (ಸಿಂಬಳ ಹೊರಕಡೆ)ಗೆ—... ಅರ್ಧತೊಲೆ ಇಸಬಗೋಲನ್ನು ಎರಡು ತೊಲೆ ನೀರಲ್ಲಿ ನೆನೆಹಾಕಿ ಅದು ನೆನೆದು ಕೂಡಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಅರ್ಧ ತೊಲೆ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಪುಡಿ ಬೆರೆಸಿ ಕೊಡುವುದು (ಮನಮ. ೧೪).

[ಅನ್ಯದೇ. ತಮಿ. ಇಸಬಗೋಲ್; ತೆಲು. ಇಸಬ್ಬೋಲು. / ಮರಾ. 25

ಇಸಬಾಗೋಲ್; ಪಾರ. ಇಸ್ಬಾಸೂಲ್; ಹಿಂ. ಇಸಬಾಗೋಲ್]

ಇಸಮು 'ಇಸಂ' ನೋ.

ಇಸವಿ, ಇಸ್ವಿ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತ ಶಕದ ವರ್ಷ: ೧೮೧೨ ನೆ ಇಸವಿ (ಮೈ. ೧೯೩೪, ೫೨-೧೪; 1812); ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು, ಘಟನೆಗಳನ್ನು, ಇಸವಿಗಳನ್ನು, ... ಸೂಚಿಸಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೮೯); ೧೮೮೯ನೇ ಇಸವಿ ೧ನೇ ಆಕ್ಟ್ ಪ್ರಕಾರ (ಗ್ರಾಮಾ. ೨). ಇಸ್ವಿ (ಮೈ. ೧೬, ೬೬; ರೈ. ೫೫೦). [← ಅರ. ಈಸಾವೀ]

ಇಸವಿಸೆನ್ (ನಾ). (ಉಕ). = ಇಸವಿ: ಈ ಶಕಕ್ಕೆ (ಕ್ರೈಸ್ತಶಕ) ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಸವಿಸೆನ್ (ಯೇಸುವಿನ ವರ್ಷ ಎಂದೆನ್ನುವರು) (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬). [← ಮರಾ. ಇಸವೀಸನ್; ಹಿಂ. ಈಸವೀಸನ್]

ಇಸ್ವಿ, ಇಸ್ವಿ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ಹೇಸಿಗೆ; ಮಲ: ಹುಸಿಯ ಪೇಳ್ವದರಿಂದ ಹಸಿದು ಸಾವುದು ಲೇಸು ಹುಸಿದು ಮೆಜಿಯು ವನ ಬದುಕಿಂದ ಹಂದಿಯು ಇಸಿಯು ಲೇಸಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೮೧). ಇಸ್ವಿ: ಮನೆಯ ಮುಂದುಗಡೆ ಯಾವುದೋ ಮಗು ಇಸ್ವಿ ಮಾಡುತ್ತ (ರಂಗನ. ೩೦). [< ಸಂ. ವಿಷಾ. / ಮರಾ. ಇಶೀ]

ಇಸ್ವಿ 'ಇಸ್ವೀ' ನೋ.

ಇಸಿಕೊಳ್ಳು 'ಈಸು' ಪರಾ.

ಇಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿಸು; ಅಂಬಿನಿಂದ ಹೊಡೆ ಯಿಸು: ಛಾಯಾಲಕ್ಷ್ಯಮನೊಡ್ಡಿಯುಮಾಯದ ನೀರೊಳಗೆ ತನ್ನ ನಡ ಸಿದ ನೆಗಟಂ ಬಾಯಿಬಿವಿನಮಿಸಿಯುಮರೆ ಹೋ ಯಜ ಬಾಪೆಂದು ಹರಿಗನಂ ಗುರು ಪೊಗಲ್ವಂ (ಸಂಪದಾ. ೨-೬೦). [ಇಸು + -ಇಸು]

ಇಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚ (ಭೂತಕ್ಯ) ೧. ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ: "ಇಸು - ಶರವಿಮೋಚನೇ" (ಶಮಧಾ); ಅನೆ ಯೂರ್ ತಾಗಿ ಎಚ್ಚು ಎಜಾಡು ಅನೆಯಾ... ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦-೧೧; 800); ಇವರಾ ಬಲದಿನಗಲ್ಲರನೆಚ್ಚಾ ಶ್ರೀಲೋಕಮಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೨); ಪುಂಖಾನುಪುಂಬಿಸುತ್ತಿ ಪೆಡೆಯೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೩-೬೧); ವಾನರಪತಾಕನ ರಥವ ಹಿಂದಕೆ ಮುರಿಯಲಿಸುವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೧); ಬೇಡರ ಬಿಲ್ಲೋಲಿಂದಲಿಸುವ ಕೈವಾಡವ ಕಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೯-೩೧). ೨. ಅದುಮು; ಒತ್ತು: ಶರಣನ ಪಾದಮಂ ಪಿಡಿದು ಸುರಧೇನುವಿನ ಪಯೋಧರಮನಿಸುವಂತೆ ಉಂಗುಟದ ಮೊನೆಯನಿಸಲೊಡಂ... ಹಾಲಹಳ್ಳಿಪೊಲಗದ ನಡುವೆ ಮಡುಗಟ್ಟಿ ಪರಿದು ಪೊಜಸೂಸೆ (ಬಸರ. ೧೦-೬೬). ೩. ಜೀರ್ಣೋಳವೆ ಯಿಂದ ಪೀಚು, —ಎಸೆ, —ಸೂಸು: ಬೆಳ್ಳಿಜೀರ್ಣೋಳವಿಯಿಂದೆಚ್ಚ ನೀರೆಂದು ಕೆಂದಳವನೊಡ್ಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೬). 'ಎಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಯ್, ಏಚು; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್ಯು; ತೆಲು. ಎಗುಚು]

ಇಸು 'ಈಸು' ನೋ.

-ಇಸು (ಪ್ರ). ೧. ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಧಾತುಗಿಸು ಕನ್ನಡಕ್ಕಾ ಹೇತುವಿನೊಳ್ ಸ್ವಪರಕರ್ತೃ ಪೊಳ್" (ಶಮದ. ೨೩೧); ಪೊಲೆಕೇಸಿ ಅರಸರ... ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦-೩; 640); ದೋಸಮೇನಾನುಂ ಸ್ವಲ್ಪಮಾ ದೊಡಂ ಮಾಸಿಸಿರ್ಕುಮಣಂ ಕೃತಿವಧುವಂ ಪೇಸದೆ ದುರ್ಜನದೊಳಾದ ಪರಿಚಯಂ ಮಾಸಿಸಿ ಕೆಡಿಸುವಪೊಲೊಪ್ಪುವ ಕುಲವಧುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೧); ಇನಿತಾನುಂ ವಸ್ತುವಂ ತಾಂ ತರಿಸಿದನಧಿಕ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ವಜ್ರ ದಂತಂ (ಅದಿಪು. ೪-೫೪). ೨. ಸ್ವಯಂಕರ್ತೃಕವಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡ, ತದ್ಭವ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಅನ್ಯದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳ ನಾಮವಾಚಕಾದಿಗಳಿಂದ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ಉದಾ:—ಅಚ್ಚರಿಸು, ಕಳವಳಿಸು, ಕುಸು ಮಿಸು, ತಡವಡಿಸು, ಭಾವಿಸು, ಭ್ರಾಂತಿಸು, ಮಚ್ಚರಿಸು: ಸಾಧಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ಸುಖಚಿತ್ತಂ (ಎಕ. II, ೧೦೬-೪; 700); ದೇವರನರ್ಚಿಸಿ ನಂದೀಶ್ವರಂಗೆಯ್ದೆ ಬಂದಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೦-೧೪); ಭರತ ತ್ರಿಪಿಂಡ ದೊಳ್ ಪಸರಿಸು ನಿನ್ನ ಗೋಸಣೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೬). [?]

ಇಸು (ನಾ). ಬಾಣ; ಅಂಬು: ಇಸುಗಳ ಮಳೆಗಳ ಕೋಪಾಟೋಪ ದಿಂದೆಸೆಯಲಂಬರ ತುಂಬುವಂತೆ (ಜ್ಞಾನಜ. ೩೬-೨೫). [< ಸಂ. ಇಸು]

-ಇಸು (ಪ್ರ). ಧಾತುಗಳಿಂದ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ—ಉಣಿಸು, ತಿನಿಸು: ಸ್ಮರಿಯಿಪನರ್ಪತಿಚ್ಚಾರ್ಸಿರ ಬರಿಸಕ್ಕೊರ್ವ ಮನದೊಳುಡೆಸಂ (ಅದಿಪು. ೬-೧೬); ತಿನಿಸು, ತಿನಿಸುಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೮ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಇಸುಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿ ಮುಖವಾಗಿ ಬನ್ನ ನೆತ್ತಿದೊಜಿ ಮೇರೆಯಾಗಿ ಸುರಲೂರ ಇಸುಕಲ್ಲ ಮುಗುಡ್ಡೆಯೊಳ್ ಭೀಮರಾಸಿ ಕಟ್ಟಿದಾ ಕೆಜಿ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಸಾಇಇ. IX-i, ೧೧೯-೪೬; 1057). [?]

ಇಸುಕೊಳ್ಳು 'ಈಸು' ಪರಾ.

ಇಸುಕೊಳ್ಳು 'ಈಸು' ಪರಾ.

ಇಸುಗೆ (ನಾ). ಎಸೆತ; ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ; ಅಂಬಿನ ಹೊಡೆತ: ಅಚಲಶಿವನಂ ಕಾಮನಿಸುಗೆ ಕೈಕೊಂಡ ಪುದೇ (೧೦೪. ೮-೩೯). 'ಎಸುಗೆ' ಪರಾ. [ಇಸು + -ಗಿ]

ಇಸುಬು 'ಇಸಬು' ನೋ.

ಇಸುವೆಸ (ನಾ). ಸೇವಾವೃತ್ತಿ; ಉಳಿಗ: ಪೆಜವುಮಿಸುವೆಸಂಗಳನ
ನರವರ್ಗಿ ತಕ್ಕು ವಂ ತಕ್ಕುಂದದಿಂ ಪೇಜ್ಜಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೨೧ ವ);
ಸಮಸ್ತಲೋಕಾಂಬಿಕೆ ನಿಮ್ಮೊಳಾದಿಸುವೆಸಕ್ಕೆ ಸು ಮಿ ತ್ರೈಯೆ ಸಾಲ್ವಳ್
(ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೭೪); ಒಲಿಯದ ಮಲೆಪರನಿಸುವೆಸಕ್ಕೆ ಬೆಸಸಿದಂ ಲಕ್ಷ್ಮ
ನೃಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೫; 1068); ಮಾಲೆ ಗಟ್ಟಿ ವ
ಮಡಿನಳತೆವೊಲು ಸತಿಗೆ ಸಗ್ಗದ ಮಡಿಯ ನಡೆಯಿಸುವೆಸನೆಯೆನೆ
ದೇಜಿದ ಹೆಂಗಳಲಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೦-೩೨). [ಇಸು + ಬೆಸ]

ಇಸುವೆಸಕೆಯ್, ಇಸುವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು; ಉಪ
ಚರಿಸು; ಉಳಿಗಮಾಡು. 'ಇಸುವೆಸಕೆಯ್' ಪರಾ. ಇಸುವೆಸ
ಗೆಯ್: ಇವರಂ ನಾಕಪತಿ ನಿಯೋಜಿಸಿದಂ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಯಾಧೀಶ ಜನನಿ
ಗಿಸುವೆಸಗೆಯ್ (ಶಾಂತಪು. ೯-೧೭೫). [ಇಸುವೆಸ + ಕೆಯ್]

ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಳಿಗಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸು; ಸೇವೆಗೆ
ಇಟ್ಟುಕೊ; ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊ: ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸು]
ಖೇಚರಪುರಂಧ್ರಿಯರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೭).

[ಇಸುವೆಸಕೆಯ್ + ಸು]

ಇಸುವೆಸಗೆಯ್ 'ಇಸುವೆಸಕೆಯ್' ನೋ.

ಇಸ್ತಕಪಾಲು 'ಇಸ್ತಕಬಾಲು' ನೋ.

ಇಸ್ತಕಬಾಲ 'ಇಸ್ತಕಬಾಲು' ನೋ.

ಇಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ (ನಾ). ದೊರೆಗಳ ಅಥವಾ ಹಿರಿಯ ಅಧಿ
ಕಾರಿಗಳ ಭೇಟಿಗೆ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ
ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ ಶಾಖೆ: ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರಾನೆ ಹಾಲ
ಯಿಸ್ತಕಬಾಲಯಿಲಾಖೆ ಮೂಲಕ ಮೈಸೂರ ಬರ್ರ ಕಳುಹಿಸ್ತ ನಿರೂಪ
(ಮೈಸೂ. ೧೯೩೮, ೧೯-೩; 1811); ಹಾಲಯಿಸ್ತಕಬಾಲ ಮಕದ್ದಮಾನಿ
ಮುಜಾರಿಯಾನಿ ತಾಲೂಕು ಮದ್ದಗಿರಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೯, ೯೪-೧; 1813).

[ಇಸ್ತಕಬಾಲ (< ಇಸ್ತಕಬಾಲು) + ಇಲಾಖೆ]

ಇಸ್ತಕಬಾಲು, ಇಸ್ತಕಪಾಲು, ಇಸ್ತಕಬಾಲ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಥವಾ
ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಭೇಟಿ; ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಬಂದವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿ
ಸುವುದು (+). ಇಸ್ತಕಪಾಲು: ಲಾರ್ಡ್ ವೆಲೆನಷಿಯಾ ಸಾಹೇಬರು
ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಇಸ್ತಕಪಾಲಿನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಉಚಿತ
ಮರ್ಯಾದೆಗಳೊಡನೆ... ಹೋಗಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೫); ಅಲ್ಲಿ
ಕಂಪನಿಯ ಬಹದರರವರಾದ ರೆಸಿಡೆಂಟರು ಕಲೆಕ್ಟರು ಮೊದಲಾದ
ಸರದಾರರು ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಇಸ್ತಕಪಾಲು ಬರಲು ದೊರೆಗಳವರು ಅವರೆಲ್ಲ
ರಿಗೂ ನಸ್ತಾಭರಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೫೦); ಮಹಾ
ರಾಜರ ಸವಾರಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದಾಗ ಪುರ ಪ್ರಮುಖರು
ಅವರನ್ನು ಇಸ್ತಕಪಾಲಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿ ಕಳಶ ಪೂರ್ಣಕುಂಭ...
ಇದಿಗೊಂಡು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೩೯). ಇಸ್ತಕಬಾಲ: 'ಇಸ್ತಕಬಾಲ
ಯಿಲಾಖೆ' ಪರಾ. [← ಅರಬಿ. ಇಸ್ತಕ್ಬಾಲ್; ಹಿಂ. ಇಸ್ತಕ್ಬಾಲ್]

ಇಸ್ತಿಹಾರ್ 'ಇಸ್ತಿಹಾರು' ನೋ.

ಇಸ್ತಿಹಾರು, ಇಸ್ತಿಹಾರ್ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಪತ್ರಿಕೆ; ಘೋಷಣೆ;
ಜಾಹೀರುನಾಮೆ; ಲಿಖಿತ ಮೂಲಕವಾದ ಪ್ರಕಟಣೆ,
—ನೋಟೀಸು, —ಜಾಹಿರಾತು: ಸರ್ಕಾರದವರು ಆಗಿಂದಾಗ
ಸರ್ಕಾರೀ ಗೆಜೆಟ್ನಲ್ಲಿ ಇಸ್ತಿಹಾರನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ
(ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫); ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಹರಾಜು ಎಂದು ಇಸ್ತಿಹಾರು
ಆಗಿಬಿಟ್ಟದ್ದಿತು (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೩೫). ಇಸ್ತಿಹಾರ್ (+).

[← ಅರ. ಇಸ್ತಿಹಾರ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಇಸ್ತಿಹಾರ್]

ಇಸ್ತಿಹಾರ್ನಾಮೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಟನ ಪತ್ರಿಕೆ; ಜಾಹಿರಾತು ಪತ್ರ:
ಯಾವತ್ತು ಸರಕಾರದವರಿಗೂ ವಳ್ಳಿದು ಇದೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಮೊಕರರು
ಮಾಡಿದ್ದಂಥಾ ಇಸ್ತಿಹಾರ್ನಾಮೆ[ರ್ನಾಮೆ] ನಕಲು... ತಮಗೆ ತೋರಿ
ಸುವ ಬಗ್ಗೆ (ರಾಜೀಂದ್ರ. ೭೮); ಒಂದು ಇಸ್ತಿಹಾರ್ನಾಮೆಯನ್ನು
ಸಾದರ್ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೬); ಮೈಸೂರು ಚೀಫ್ ಕಮಿಷನ
ರವರಿಂದ ಕೊಡೋಣಾದ ಇಸ್ತಿಹಾರ್ನಾಮೆಗಳು —ಜನರಲ್ ಇಸ್ತಿ
ಹಾರ್ನಾಮೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪ ಖೇರಿಕೆ).

[← ಅರ. ಇಸ್ತಿಹಾರ್ನಾಮಾ]

ಇಸ್ತ್ರಿ, ಇಸ್ತ್ರಿ (ನಾ). ಶಾಖವಾಗಿರುವ ಉಕ್ಕಿನ ಉಜ್ಜು ಮಣೆಯಿಂದ
ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೀಡಿ ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಾಗಿ ಗರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ
(ನಾಜೂಕು) ಮಾಡುವುದು; 'ಐರನ್' ಮಾಡುವುದು: ಇವಲ್ಲದೆ
ಗಂಡನ ಅರಿವೆಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಒಗೆದುಹಾಕಿ ತಾನೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ
ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಅಪನಾ. ೨೫೫); ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡಿದ್ದು ಮಾಡಿಟ್ಟ
ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದಿತು (ರಂಗಕ. ೨೨). ಇಸ್ತ್ರಿ: ಈಗಿನ ಸೇವಕರು ಇಸ್ತ್ರಿ
ಮಾಡಿದ ಸುಂದರವಾದ ಬಿಳಿವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಮೋಹಿನಿ. ೭೫).

[← ಪೋರ್ಚು. ಎಸ್ತರರ್; ಮರಾ. ಇಸ್ತರಿ, ಇಸ್ತ್ರಿ; ಹಿಂದಿ.
ಇಸ್ತರಿ. / ತೆಲು. ಇಸ್ತರಿ]

ಇಸ್ತ್ರಿಎಲೆ (ನಾ). (ದಕ). ಉಟದ ಎಲೆ; ಆಲ, ಮುತ್ತುಗ
ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ ಬಿಡಿ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ತಯಾರಿಸಿದ
ಉಟದೆಲೆ; ಪತ್ರಾವಳಿ.

[← ತೆಲು. ವಿಸ್ತರಿ, ವಿಸ್ತರ, ವಿಸ್ತರಾಕು (< ಸಂ. ವಿಸ್ತರ?)]

ಇಸ್ತ್ರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಇಸ್ತ್ರಿಮಾಡುವ ಲೋಹದ ಸಾಧನ: ಸುಮಾರು
ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಇಸ್ತ್ರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಇಸ್ತ್ರಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೭೧).

[ಇಸ್ತ್ರಿ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಇಸ್ತ್ರಿ 'ಇಸ್ತ್ರಿ' ನೋ.

ಇಸ್ಪಾನೆಯುಲ್ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪೇನ್ ದೇಶೀಯ; ಸ್ಪ್ಯಾನಿಷ್
ಜಾತಿಯವನು: ಫರಾಶೀಸರ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಅದರ ಸಂಗಡ ಇರುವ
ಇಸ್ಪಾನೆಯುಲ್ ಅವರ ಜಾತಿಯವರಿಗೂ (ರಾಜೀಂದ್ರ. ೧೫೦).
೨. (ಸ್ಪೇನ್ ದೇಶದ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನಾಯಿ.

[← ಇಂ. Spaniel?]

ಇಸ್ಪೀಟು, ಇಸ್ಪೇಟು (ನಾ). ೧. ವಿವಿಧಾಕಾರದ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ
ಹಾಗೂ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಗದದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಆಡುವ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಗಂಜೀಪು ಆಟ: ಇಂಥ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು
ವಿಕೆಯ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು
ಅವನ ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಪ್ರೇಮ (ಭ್ರಮಾ ನ. ೩); ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಬಲು ನಿಪುಣ (ಸಸ್ಯಕ. ೬೨); ಅವರು ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ ಹಗಲೂ
ರಾತ್ರಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದೇ ಕ್ಲಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿಂದ ಸಂಜೆಯತನಕವೂ ಇಸ್ಪೀಟು
(ಸರ ಸ. ೨೪). ೨. ಇಸ್ಪೀಟು ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಿಯಲೆಯಾಕಾರದ
ಗುರುತುಳ್ಳ ಕರಿಯ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಲೆ (spades).
IP ಇಸ್ಪೀಟಿನ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಡೈಮಂಡ್, ಆರೀನು, ಕಳಾವರ,
ಇಸ್ಪೀಟು - ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಯ ಗುರುತಿನ ಎಲೆಗಳಿವೆ.
ಇಸ್ಪೇಟು: ೧. ಪಗಡಿ, ಇಸ್ಪೇಟು, ಚದುರಂಗ... ಮೊದಲಾದ ಆಟದ
ಸಾಮಾನುಗಳು (ಕುರಿಹಂ. ೧); ಕೊಂಪೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ನಿದ್ರಿಸುವತನಕ
ಕೊಲೆಗಾರರು ಇಸ್ಪೇಟಿನ ನಾಟಕ ಹೂಡಿದ್ದರು (ದೇವಸಾ. ೨೩).

[← ಮರಾ. ಇಸ್ಪೇಟ್ < ಇಂ. Spades]

ಇಸ್ಪೇಟು 'ಇಸ್ಪೀಟು' ನೋ.

ಇಸ್ತಿಸಾಲು (ನಾ). ಕೇಸನ್ನು ವಜಾಮಾಡುವುದು: ಈ ಹಾಳು ಕುಂಪಿನ ಕೋರ್ಬು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲ, ಅಪೀಲು, ಇಸ್ತಿಸಾಲು ಎಂತ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಅದೂ ಕೂಡ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು (ಸಳಮ. ೧೯).

[← ಇಂ. Dismissal]

ಇಸ್ರಾಜ್ (ನಾ). ಸಾರಂಗಿಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಅನಂತರದ ಸ್ಥಾನವು ಸಾರಂಗ, ದಿಲ್ವಾ, ಇಸ್ರಾಜ್ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಸೇರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೦೭). [← ಹಿಂ. ಇಸರಾಜ್]

ಇಸ್ಲಾಂ (ನಾ). ಒಂದು ಮತದ ಹೆಸರು; ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಮತ: ಪ್ರಪಂಚದ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಸ್ಲಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಇಸ್ಲಾಂ ಸಂ. ೧). [← ಅರ. ಮರಾ. ಇಸ್ಲಾಮ್; ಹಿಂ. ಇಸಲಾಮ್]

ಇಸ್ವಿ 'ಇಸವಿ' ನೋ.

ಇಸ್ವಿ 'ಇಸ್ವಿ' ನೋ.

ಇಸ್ವಿ 'ಇಸ್ವಿ' ನೋ.

ಇಸ್ವೀ, ಇಸ್ವಿ, ಇಸ್ವಿ (ಅ). ಬೇಸರ, ಅಸಮಾಧಾನ, ತಿರಸ್ಕಾರ, ಜುಗುಪ್ಸೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಚೀ ಇಸ್ವೀ ಗಳ್ ತಾಪೊಗೆದು ಜುಗುಪ್ಸನಾರ್ಥದೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೧೮); ಪೆಜರಂಜಲ ತಿಂದೆರ್ವೆಗೊಯ್ತಿಕೊಳ್ಳಿಸ್ವೀ ಸುಡು ಸೂಳೆಯೆಂಬವಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೨); ಇಸ್ವೀ ಸುಡು ನಾಣಲಿತನವಿದು (ಉದ್ಯೋ. ೩-೭೨). ಇಸ್ವಿ: ಇಸಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊ (ರೂಢಿ). ಇಸ್ವಿ: "ಇಸ್ವಿ (ಇಸ್ವಿ) ಧಿಕ್ಕಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೧೮); ಈಯದೆ ಇಜಿಯದೆ ನನ್ನಿ ನುಡಿಯದೆ ನಡೆದೇವಂಗಟಿಸ್ವಿ ಮುಯ್ಯವ್ವಡೆದೊಂಗರ ಅಲಿದೊಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೧೩; 885); ಇಸ್ವಿ ಇವಜೊಳೆನಗಟ್ಟುಜಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೨೦); ಇಸ್ವಿ ವಾಣಿಯೇ, ನೀನು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ತಿಮಿಂಗಿಲ ಗಿಲ ಗಿಲಗಿಲವಾಗಿ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ನಾನು ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಗಳಿಗೂ ಅಧೀಶ್ವರಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೬-೨೦). [ದೇ. || ಮಲ. ತೆಲು. ಇಸ್ವಿ]

ಇಹ್ 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇಹ್ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ: "ಆರಯ್ತು ಎದ್ದಿಹ (ಪ್ರತಿಜಾಗರ, ಅಪೇಕ್ಷೆ)" (ನಾಚರಾ. ೪). [← ಇರ್ + -ಹ್]

ಇಹ್ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ, —ಭೂಮಿ, —ಪ್ರಪಂಚ: ಕೃತಘ್ನರಾದೊಂದು ನಮಗಿಹಂಪರಮುಂಟೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೭); ಮುದವನಿಹದಲಿ ಕೊಡುವುದಚ್ಚುತಪದವ ಪರದೊಳಗೀವುದಿದು ನಿಗಮದ ರಹಸ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧-೧೫); ಇಹ ನಂಬಿ ಪರ ಮರೆತ (ಗಾದ). [ಸಂ.]

ಇಹಂಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.

ಇಹಗೆ, ಇಹಂಗೆ, ಇಹಿಂಗೆ, ಇಹಿಗೆ, ಹೀಂಗೆ, ಹೀಗೆ (ಅ). ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ; ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಇಂತು: ಹಸಿದು ಮಜಿದುಣ್ಣನೇ ನೀಗುಗಡಿಯನೇ ಇಹಗೊಮ್ಮೆ ನೋಳ್ವೆನೆಂದಾ ಮುದ್ದೆಗೊಡನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೩); ಇಹಗಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆ ಮೃದನೊಲಿಯನೇ (ಬಸಪು. ೪೪-೯). ಇಹಂಗೆ: ಇಹಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ಪೆಣ್ಣಳ ಕಂಗಳಿವು ಮತ್ತೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೫೯); (ಬಸಪು. ೨೪-೪೯; ೨೫-೩ ನೋ). ಇಹಿಂಗೆ: ಈ [ಇ]ಹಿಂಗೆ ಕಂಡ ಕಂಡವರ ಹಿಂದೆ ಹರಿದಾಡುವ ಚಾಂಡಾಲತಿಯು (ಚಿನ್ನ. ಪ. ೮-೨). ಇಹಿಗೆ: ಕೆಲವು ದಿನಗಳು ಇಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಹ]ಗೆ ನಡೆಯಲು ಮಹಿತ ಭಕ್ತಿಯ... ಮೆಜಿಯಿಸುವೆನೆಂದು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೭); ಅಹುದಹುದು ಸಂಸಾರದುದ್ಯಮವಿಹಿಗಿರಲು ಬೇಡಾ (ಸದ್ಗುರು. ೧-೨೪); ನೀನಜಿವು ದಿಹಿಗೆ (ವೀಶ್ಯಪು. ೬-೨-೩೬). ಹೀಂಗೆ: ಹೀಂಗೆ ಅನಾದಿವಿದಿದು ಬಂದ ಗುರು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೮); ಹೆಂಗೆ ಹೊಗುವೆ ನೀನು ಹೀಂಗಿರು ಕಡೆಗೆ (ಶರಣೀ. ೧೦೨-೧೩); ಹೀಂಗೆ ಬಾಗಿಲ ತೆರೆದಿರಬೇಡಿ, ಅವ್ವ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೦-೧೩).

ಹೀಗೆ: ಹೀಗಜೊದು ಇಂತೀ ಉಭಯದಲ್ಲಿ ಚೋದ್ಯನಾಗಿ ಸದ್ಯೋ ಜಾತಲಿಂಗವ ಕೂಡಬೇಕು (ಅವರೇ. ೫೬); ಹೀಗಿದು ಕಪ್ಪವ ಜೋನಿಗ (ಮದೇಪು. ೧೯-೧೨); ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಭಾವಗೊಳುತ (ಜಿನಮು. ೬-೩೨).

ಇಹಗಿಹಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಹಗಿಹಗೆ ರಾಘವಂಗೆ ಸೀತೆಯೊಳ್ ಪ್ರೀತಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳ್ ಕಾರುಣ್ಯಮುಂ... ಇದುವು (ಅದ್ಭುತ. ೩೪-೮). [ಈ + ಪಾಂಗು + -ಎ]

ಇಹಣ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಇರುವುದು; ಅಸ್ತಿತ್ವ: ವಾದ್ಯಂಗಳಂ... ನುಡಿಸಿದರೂ... ಧ್ವನಿಯಾಗದೆ ಇಹಣ (ಶುಕಸ. ೩೧೨); ಬೆವರಿಲ್ಲದೆ ಇಹಣ ಮಲಬಂಧ ಇವು ಅಂತರ್ಗತಜ್ವರದ ಲಕ್ಷಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೫); ನಾಲಿಗೆ ಗಂಟಲುಗಳು ದ್ರವವಿಲ್ಲದೇ ಇಹಣ... ತೃಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇಹಣ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೭೭). [ಇರು + -ಹಣ (< -ಪಣ)]

ಇಹತನ (ನಾ). = ಇಹಣ: ಅಹುದು ದರ್ಪಣ ಮೂಜಜಹತನದೊಳಂ ತಾದುದಹಗಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಯೊಂದಲ್ಲಿ ಜೀವಂ ಎಹಗೆ ಮೂಜಪ್ಪರದ ಸಹಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮಹಿಮನೊಳ್ ಬಿನ್ನೈಸಲಿಂತೆಂದನು (ಮನೋವಿ. ೬-೩). [ಇಹ (< ಇರ್) + -ತನ]

ಇಹತ್ತೆ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ; ಇಹಲೋಕ: ಮಗನನಿಪಂಗೆ ಮಾತೃ ಪಿತ್ಯಭಕ್ತಿಯ ಕೃತ್ಯಮಿಹತ್ತೆಗಂ ಪರತ್ರಗಮುಪಕಾರಿ (ಸಂ. ರಾಮಾ. ೬-೧೧೨); ಗುರುವುಂ ದೈವಮುಮಾಳ್ವನೆ ಪರತ್ರಗಂ ತನಗಿಹತ್ತೆಗಂ ಪೆಜನೊರ್ವಂ ತನಗಿಲ್ಲ ದೈವಮಿಲ್ಲನೆ ಧರಗೆಸೆದೊಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೩೯; 1228). [ಸಂ. ಇಹತ್ರ]

ಇಹತ್ತೆ (ಅ). ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ; ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ: ನ್ಯಾಯದೊಳೆ ನಡೆಯೆ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಯಕ್ಕು ಮಿಹತ್ತೆಯನ್ಯಭವದೊಳ್ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀಯಕ್ಕು (ಜಟ್ಟಮ. ೧-೪). [ಸಂ. ಇಹತ್ರ]

ಇಹಪರ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರ ಲೋಕ: ಅಲಸದೆ ಸಂಪಾದಿಪುದಿಹಪರಗಳನು (ಹದಿಬ. ೫-೪೭); ನಾಲಿಗೆಯಿಂದಲಿ ಇಹಪರ ವೆನುವರು ನಾಲಿಗೆ ಪುಣ್ಯದ ತವರು (ಇಂ. ಚಾಪ. ೯೪-೬೦); ಅವನಿಗೆ ಇಹ ಪರ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಇಹ + ಪರ]

ಇಹಪರಗತಿ (ನಾ). ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ಸೌಖ್ಯ, —ಹಿತ; ಇಲ್ಲಿನ ಈಗಿನ ಶ್ರೀಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮರಣಾನಂತರದ ಶ್ರೀಯಸ್ಸು: ಸತಿಯ ಪಾವಾಚ್ಚಭಕ್ತಿಯ ತಮಗಿಹಪರಗತಿಯೆಂದು ಕಡುವಿದಿದರ್ಪ ಸತಿಯರು (ಹದಿಬ. ೨-೧೬). [ಇಹಪರ + ಗತಿ]

ಇಹಪರಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಗಳ ಸುಖ: ಇಹಪರಸೌಖ್ಯಮೆಂಬೆರಡುಮಿಲ್ಲದ ನಾಸ್ತಿಕಧರ್ಮದಿಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೯). [ಇಹಪರ + ಸೌಖ್ಯ]

ಇಹಭವ (ಗು). ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ: ಇಹಭವ ಶಿಖಿ ಕರ್ಣ ರಘಾದ್ಯಹ ಶಕರಿಪು ಗುಪ್ತ ಚಾರುಗುಪ್ತ ಗುಣಂ ವೃತ್ತಕ ಯಶಂ... ಅಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨೭). [ಇಹ್ಯ + ಭವ]

ಇಹಲೋಕ (ನಾ). ಈ ಲೋಕ; ಭೂಲೋಕ: ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸಿದೆ ಇಹ ಲೋಕದೊಳಿಪು ಪರಲೋಕದೊರನ (ಬಸವ. ೬೪). [ಇಹ್ಯ + ಲೋಕ]

ಇಹಸಂಸಾರ (ನಾ). ಈ ಲೋಕದ ಸಂಸಾರ; ಈ ಲೋಕದ ಜನ್ಮಾವಳಿ: ನಮಗೆ ಇಹಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸಾವಿರ ತಾಯಿತಂದೆಗಳಾಗಿ ಹೋದರೋ, ಎಷ್ಟು ನೂರು ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹೋದರೋ! (ವಜ್ರಭಾ. ೩೨೨). [ಇಹ್ಯ + ಸಂಸಾರ]

ಇಹಾರ್ಥ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಗೋಸ್ಕರ; ಇಲ್ಲಿಯ ಸಲುವಾಗಿ: ತದ್ಗ್ರಹಣಂ ಇಹಾರ್ಥಮುಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮುಂ ಅಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಪಟ್ಟು ದಜಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಇಹಿಂಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.

ಇಹಿಗೆ 'ಇಹಗೆ' ನೋ.

ಇಹುದು 'ಇರ್' ಪರಾ.

ಇಳಂಜಿ (ನಾ). ಬೋರೆಗಿಡ : ಬೋರೆ ; (ಬೋರೆ) ಇಳಂಜಿ ; ತೋಟದ ಬೋರೆಹಣ್ಣು ಬಹಳ ರುಚಿ (ಕಥಾಗೆ. ೪೬). 'ಎಲಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಇಳಕಲು 'ಇಳಕಲು' ನೋ.

ಇಳಕಲು, ಇಳಕಲ, ಇಳುಕಲು (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ನೆತ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಇಳಕಲನ್ನು ಇಳಿಯುತ್ತಾ ಬಂದ ಹಾಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇಳಕಲಾಗಿದೆ (ಕಥಾಗೆ. I, ೫) ; ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಮಳೆ ಬಿತ್ತೆಂದರೆ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಳಕಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ... ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೫). ೨. (ಉಕ). ಹಸುವಿನ ಬೆನ್ನಿನ ಕಡೆಯ (ಬಾಲದ ಬುಡದಲ್ಲಿನ) ಇಳಿಜಾರಾದ ಪ್ರದೇಶ. ಇಳಕಲ : ೧. ಕಾಡುಗುದುರೆಗಳು... ಇಳಕಲ ಬೈಲೋಗೆ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೬) ; ಈಗ ನಾ ತೋರಿಸಿದ ಜಾಗೇ ಸಮನಾಡು, ಹೋಗು... ಈ ಬಾಜು ಇಳಕಲ ಅಗೊ ಹಾಂಗ (ಕಮ್ಮಟ. ೨೯). ಇಳುಕಲು : ೧. ಹಿಮಾಲಯದ ಇಳುಕಲಿನ ಸೀಮೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೧) ; ಕಷ್ಟಗಳಿಲ್ಲದ ಸುಖವೆಂಬುದೊಂದುಂಟೆ ನಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಲಾಭವುಂಟೆ ಇಳುಕಲು ಇಲ್ಲದ ಗುಡ್ಡವೆನ್ನುವುದುಂಟೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೭-೨೬). [ಇಚ್ಛಿ + -ಕಲ್]

ಇಳಕು 'ಇಳಕು' ನೋ.

ಇಳಕೊಳ್ಳು 'ಇಚ್ಛಿ' ಪರಾ.

ಇಳವ್ವುಟುವ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ತೃಷ್ಣಾಕಾರಸ್ಯ ಇಳವ್ವುಟುವ ಸ್ಯಪುತ್ರೇಣ ಪರೇರನ್ನಾಮಲಿಖಿತಾಂ ಪಟ್ಟಿಕಾ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೮, ೧-೩೯ ; 570). [?]

ಇಳಲೆ 'ಇಳಲೆ' ನೋ.

ಇಳವರಿ 'ಇಳವರಿ' ನೋ.

ಇಳವಾರೆ (ನಾ). "ಇಳಕಲು" (ಜಾನಕೋ. ೧೮). [< ಇಚ್ಛಿ + ಓರೆ?]

ಇಳಾಕಾಂತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ರಾಜ : ಪಲವು ಬಿನದಂಗಳ ಸಂತಸದಿನಾಕಾಂತಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ಉದ್ಯೋ. ೪-೪೫).

[ಸಂ. ಇಳಾಕಾಂತ (ಇಳಾ + ಕಾಂತ)]

ಇಳಾಗ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ : ಪುರಾಣಜೂಡಾಮಣಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದಳಿಳಾಗ್ರದೊಳಿಂತು ಜಸಕ್ಕೆ ನೋಂತರಾರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ಪಂ. ೧-೧). [ಸಂ. ಇಳಾಗ್ರ (ಇಳಾ + ಅಗ್ರ)]

ಇಳಾಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಗಟಿಸಿದನಿಳಾಚಕ್ರದಿಂ ಶಕ್ರಲೀಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭೧).

[ಸಂ. ಇಳಾಚಕ್ರ (ಇಳಾ + ಚಕ್ರ)]

ಇಳಾತಳ (ನಾ). ಭೂಮಿ ; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ : ಇಳಾತಳನಾಥನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೆಯಳವಿಯಂ... ಗೋಸನೆಗೊಳುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫೨).

[ಸಂ. ಇಳಾತಳ (ಇಳಾ + ತಳ)]

ಇಳಾಧಿಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ದೊರೆ : ಅರ್ಧರಾಜ್ಯವ ನೊಲಿದು ಹಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟಂ ನೃಪಂ ವರ್ಧನಪ್ರಭು ನಂಬಿಯಣ್ಣಂನಿಳಾಧಿಪಂ (ನಂಬಿರ. ೩-೫೦) ; ಇತ್ತಂ ಕಾಣ್ಣೆಯನಿಳಾಧಿಪಂಗೆ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೫). [ಸಂ. ಇಳಾಧಿಪ (ಇಳಾ + ಅಧಿಪ)]

ಇಳಾಧೀಶ (ನಾ). = ಇಳಾಧಿಪ : ಬಂಧುಗಳನಾಪ್ತರುಗಳನಿಳಾಧೀಶನು ಕರೆಸಿ ತಾನವರಿಗಿಂತೆಂದ (ಬಸಪು. ೫-೪).

[ಸಂ. ಇಳಾಧೀಶ (ಇಳಾ + ಅಧೀಶ)]

ಇಳಾಭೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ರಾಜ. ೨. ಪರ್ವತ ; ಬೆಟ್ಟ : ಮಹದಿಳಾ ಭೃದ್ರಾಜನಾಗಿ ಶಶಿಕಾಂತಕುಲದಿಂದ ಪಾಂಡವನುಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨). [ಸಂ. ಇಳಾಭೃತ್ (ಇಳಾ + ಭೃತ್)]

ಇಳಾಭೃತ್ಸತ (ನಾ). ದೊರೆಯ ಮಗ ; ರಾಜಪುತ್ರ : ಮೆಜೆದನಿಳಾ ಭೃತ್ಸತಂ ಪಟ್ಟಬದ್ಧಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೯).

[ಸಂ. ಇಳಾಭೃತ್ಸತ (ಇಳಾಭೃತ್ + ಸತ)]

ಇಳಾಮರ (ನಾ). ಭೂಸುರ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಉದಿಯಿಸಿದನಿಳಾಮರಜನ ನಯನಕುಮುದಚಂದ್ರಂ ಚಂದಂ (ಸೌಹ. XI-ii, ೧೪೭-೪೭ ; 1099).

[ಸಂ. ಇಳಾಮರ (ಇಳಾ + ಅಮರ)]

ಇಳಾಲು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರು (?) : ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಚಡಾವು, ಉತಾರು, ಇಳಾಲು ಬಹಳ ಜಾಸ್ತಿ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೨೦). [< ಇಚ್ಛಿ + -ಅಲು]

ಇಳಾವರ (ನಾ). ೧. ದೊರೆ ; ರಾಜ. ೨. ಇಳಾ ಎಂಬಾಕೆಯ ಗಂಡ ; ಬುಧ. ೧, ೨ : ಬುಧನಂತಿಳಾವರಂ ವಾರಿಧಿಯಂತೆ ವಿಕ್ಷೀಣಂ... ಬಲ್ಲಾಳಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೭೭-೧೨ ; 1219).

[ಸಂ. ಇಳಾವರ (ಇಳಾ + ವರ)]

ಇಳಾವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಇಳಾಧಿಪ : ಮೆಜೆವ ಮಧುಪತ್ರೇಣೀರಾವದ ಘೋಷಣೆ ಕಳೆದುದಿಳಾವಲ್ಲಭಸುತನ ಪಡೆಯ ಮದನಶ್ರೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬). [ಸಂ. ಇಳಾವಲ್ಲಭ (ಇಳಾ + ವಲ್ಲಭ)]

ಇಳಾವಳಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ಇಳಾವಳಯೇಶ್ವರನಮರ್ದಿನ ಕಡಲೊಳಗಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೮).

[ಸಂ. ಇಳಾವಳಯ (ಇಳಾ + ವಳಯ)]

ಇಳಾವೃಂದಾರಕ (ನಾ). = ಇಳಾಮರ : ಸಾರಮೇಯವನೋದಿಸನೆ... ವೇದವನಿಳಾವೃಂದಾರಕರೊಡನೆ ವಾದಿಸಿ ಮಹಾಕಾಳಿದೇವಂ (ಬಸಪು. ೫೫-೫೪). [ಸಂ. ಇಳಾವೃಂದಾರಕ (ಇಳಾ + ವೃಂದಾರಕ)]

ಇಳಿ 'ಇಚ್ಛಿ' ನೋ.

ಇಳಿ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಅಳತೆಯ ಪಾತ್ರೆಯ ಬಾಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಬಿಡುವಿಕೆ. ೨. ಕಾಗುಣಿತದಲ್ಲಿ ಆಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ಚಿಹ್ನೆ : ಇಳಿಗುಡಿಸು ಕೊಂಬು ವಟ್ಟಿಸುಳಿಯಳವಡಲೇತ್ಯೈತ್ಯಪೋತ್ಸನಾತ್ಸಗಳೆಂಬಿ ದಳಸರದಿಂ ಕಾಗುಣಿತದಿ ತಿಳಿವಿಕೆಗೊಂದೆರಡು ಸೊನ್ನೆ ತೋರು ವುದದರೊಳ್ (ಸಂಶೋಧ. ೨೦).

ಇಳಿಬಿಡು = ಎಣ್ಣೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಬಿಡು : ಸೇರು ಸರಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿ ಇಳಿಬಿಡು, ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಕಡಮೆಮಾಡುತ್ತೀಯೆ (ರೂಢಿ).

[< ಇಚ್ಛಿ]

ಇಳಿ (ನಾ). ರವೆಯಷ್ಟು ; ಸ್ವಲ್ಪ : ಒಂದೇ ಒಂದು ಇಳಿಯಷ್ಟಾದರೂ ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ (ಗೊಲ್ಲಾ. X, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಅದಕ್ಕೆ ನೀವು ಇಳಿಯಷ್ಟಾದರೂ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಮಾಡಬೇಡಿ (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೪೫). [< ಇಳಿದು]

ಇಳಿ (ಅ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ. 'ಇಳಿಮುಳುಗು' ಪರಾ. [< ಇಡಿ]

ಇಳಿಂಕೆ, ಇಳಿಕೆ (ನಾ). ತಿರೆ ಸ್ವಾರ ; ತಾತ್ಸಾರ ; ಧಿಕ್ಕಾರ. 'ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ' ಪರಾ. ಇಳಿಕೆ : "ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ—ಇಳಿಕೆಯಂ" (ನೀತಿಮಾ. ೩೧-೪೩) ; ರಾಘವಂ ಪೋಗೆ ಕಣ್ಣಂ ಬಗೆಗಮಿಳಿಕೆಯಾದತ್ತಾ ಸಭಾಚಕ್ರವಾಲಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೬-೧೫೬) ; ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಮಗಳಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿದ ನಿಳಿಕೆಯು ನಿಃಸಾರಮಪ್ಪ ವಸ್ತುವನಾಗಳ್ (ನೀತಿಮಾ. ೪-೬೧) ; ತನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಇಳಿಕೆಯಾಯಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೧). [< ಇಳಿದು + -ಕೆ]

ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್, ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್, ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗೆಣಿಸು; ಮೀರು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ತೊಳಗಿದಂ... ಆ ಮೃಗಾಂ ಕನುಜ್ಜಳಮನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೦). ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್ : ೧. “ನೈಕ್ಕಾರ - ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್” (ನೀತಿವಾ. ೫-೯೧); ಮುಖ ಮಂಡಲಂ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಮನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ (ಗರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ದನು ಜಾಮಾತ್ಯಂ ಸ್ವಕಾರ್ಯಪ್ರಯಸ್ಥಿತಿ ವಿಜ್ಞಾನವಿಹೀನನೆಂದಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ ತನ್ನ ತರ್ಕೋಕ್ತಿ ಚಿತ್ತತೆಯಿಂದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨೩); ಪೂವಿಲ್ಲ ಗುಣ ಧ್ವನಿಯನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ (ದಶಕು. ೫-೩೦); ಮಿಕ್ಕ ಮುನೀಶ್ವರರಂತೆ ಪೊಲಕ್ಕುಟ ಕಂಡೆನ್ನನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೨-೧೧೯). ೨. ತಗ್ಗಿಸು; ಕೆಳಕ್ಕೆಮಾಡು: ಆತನುಂ ಮೋರೆಯನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೬-೩೯೦). ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್ : ೧. ನಾವಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ದ ಮುನ್ನ ನಿನ್ನಿಂದಳಿದ ತಾಂಡವನ ಬಳಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದಿರಿಸು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೫); ಹರಿಹರ ವಿರಿಂಚಿ ಶಕ್ರಾದಿಗಳನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ದ ತಪನೇಂದು ಮನ್ನಥ ವಸಂತಕಳಂ ಜಪದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೪); ಈ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಇಳಿಂಕೆಗೆಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಭಾಗ್ಯ. ೧. ಮುನ್ನಡಿ). [ಇಳಿಂಕೆ + ಕೆಯ್ಯ]

ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್, ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗೆಣಿಸು; ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಗುರುವೃದ್ಧರ ಪೇಟ್ಟು ಹಿತೋಪದೇಶಮಂ ಮನದೊಳಿಳಿಂಕೆಗೊಂಡನಿಲಂದನವೈರದೆ ನಿಮ್ಮನಿಂದ್ರನಂದನನೊಡನಾನೆ ಕಾದಿಸಿದಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪೦). ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್ : ಜಲಜಸಂಭವನಾಜ್ಞೆಗಳ ತಾನಿಳಿಂಕೆಗೊಂಡನು (ಸಂಭವ. ೩೩-೧೬); ಧರ್ಮಜನು ಹಿರಿತಾಯ್ತುಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರೆ ಕಂಡು ಭರತಾನ್ವಯದ ನಾರಿಯರೂ ಇಳಿಂಕೆಗೊಂಡಾಡುತ್ತ ಶೋಕದ ಕಳವಳದಿ ಪೇಳಿದರು (ತಿಮ್ಮಪ್ರೀ. ೨-೫೯); ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳಿಳಿಂಕೆಗೊಂಡಾದಿರಾ ತಮ್ಮ ಸಾಸಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೬೩).

[ಇಳಿಂಕೆ + ಕೊಳ್]

ಇಳಿಂಕೆಯ್ ‘ಇಳಿಂಕೆಯ್’ ನೋ.

ಇಳಿಂಕೆ ‘ಇಳಿಂಕೆ’ ನೋ.

ಇಳಿಂಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗೆಣಿಸು: ತಲೆಯಮೇಲಿಟ್ಟದವನೊಗ್ಗಿಸಿ ಸಲಹುವರು ಪುರುಷಾರ್ಥಜೀವರನಿಳಿಂಕೆಗಾಂಬರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೊಲಿದು ನಂಬುವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧-೧೦೮); ಕಲಸರಘಸಂಹತಿಯ ಸುಜನರನಿಳಿಂಕೆಗಾಣರಸೂಯೆಯಲಿ ಮನವಳಿಸರಲ್ಲಿಯ... ಅಶಿಳಜನ (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೯); ಅಸುರನನಿಳಿಂಕೆಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂ]ಡುದು ಚಾಪ ಚಪ್ಪರಿಸಿತು ಚಡಾಳಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೨೩). [ಇಳಿಂಕೆ (< ಇಳಿಂಕೆ) + ಗಾಣ್]

ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್ ‘ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್’ ನೋ.

ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್ ‘ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್’ ನೋ.

ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್ ‘ಇಳಿಂಕೆಗೊಳ್’ ನೋ.

ಇಳಿಂಕೆಯ್, ಇಳಿಂಕೆಯ್, ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗೆಣಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕೇಳುಮಾಡು; ಮೀರು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಂಭಾಷಣಂಗೆಯ್ದದೆ ವಲಮಿಳಿ ಕೆಯ್ದಂದಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೨); ಎನಿತೊಳ್ಳಿತಾದೊಡಂ ಕಾಜಿನ ಮಣಿಗಳ್ ಪೊನ್ನತೊಡವನಿಳಿಂಕೆಯ್ಯಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೪); ಇಳಿಂಕೆಯ್ಯಳಿ ಮಹಾಸತಿ ಮಹದೇವಮಂತ್ರಿಯ ಮನಃಪ್ರಿಯ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೪೦-೬೯; 1198); ಮುಖಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನಿಳಿಂಕೆಯ್ಯ ನಿಲ್ಲಿನೆಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೦೫); ಮನಸಿಜನನಿಳಿಂಕೆಯ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಳಿಯಕ್ಕೆ] ಸಿಂಗರಂ ಮಾಡುತುಂ (ನಂಬರ. ೧೩-೧೦೬). ೨. ಬಿಡು; ತೊರೆ: ಎಡರಡಸಿದೊಡಂ... ಮಹಾವ್ಯಸನದೊಳ್ ತೊಡದಿದೊಡಮನ್ನ

ದೇಶಮಾದೊಡಮಿಳಿಂಕೆಯ್ಯದೊಂದೆತನುವೆಂಬವೊಲಾಪ್ತಸಹಾಯನಂಕರಂ ಬಿದೊಡನಿರ್ಪಂ ಸುಜನಮಿತ್ರನವಂ (ದಶಕು. ೧೧-೬೩); ಪಾಲಂ ಕೊಂಡು ಪಯಮನಿಳಿಂಕೆಯ್ಯ ಮರಾಳಂಬೊಲು (ಜಯಕಾ. ೧-೨೨).

ಇಳಿಂಕೆಯ್ : ೧. ಕೊಂಕಿದೊಡೇಂ ಸ್ಮರಜಾಪಮನಿಳಿಂಕೆಯ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯ್ಯ]ರೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೨); ದೇವ ಕನಸಿದು ಕರಂ ದೋಷಾವಹ ಮಿಳಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯ್ಯ]ಲಾಗ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೨). ಇಳಿಂಕೆ : ೨. ನಳ ನೃಪನ ಚೆಲ್ಲು ಮುಂದಿನ್ನಿಳಿಂಕೆಗೆಯ್ದುದೆಂದನಂತೆಯ ಮುನ್ನ ಮೆ ತಾಂ ತಳಿದನೆನೆ ಕುಸುಮಶರಂ (ದಮಸ್ಕ. ೧-೧೨). [< ಇಳಿದು + ಕೆಯ್ಯ]

ಇಳಿಂಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದು; ಕುಗ್ಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು: ಸಳನೆಂಬ ಯದುಕುಲಜನೊರ್ವಂ ತನಗೆ ಭಾಗ್ಯಮಿಳಿಂಕೆಯ್ಯ ದೇಶಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೧೫). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಕೆಯ್ಯ]

ಇಳಿಂಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು: ಸಿಂಗದ ಮುಪ್ಪುಂ ನೆಗಟ್ಟೇ ಗಾಂಗೇಯರ ಮುಪ್ಪುಮಿಳಿಕೆವಡೆಗುಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೯). [ಇಳಿ (< ಇಳಿಂಕೆ) + ವಡೆ]

ಇಳಿಂಕೆಗೆಯ್ ‘ಇಳಿಂಕೆಯ್’ ನೋ.

ಇಳಿಂಕೊರೆ (ನಾ). = ಇಳಿಂಕಾರು: ಪರ್ವತದ ಇಳಿಕೋರೆಯ ತೋಡು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ರೈಲು ಓಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಪುನರು. ೪೬೬).

[ಇಳಿಕು (< ಇಟಿಕು) + ಓರೆ]

ಇಳಿಗ ‘ಕುಡಿಗ’ ನೋ.

ಇಳಿಗಡೆ, ಇಳುಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವ ಕಡೆ; (ನದಿಯ) ಕೆಳಗಡೆ; ನದಿ ಹರಿಯುವ ಕಡೆ, —ಇಳಿಂಕಾರು, —ಹಳ್ಳ: ಪವಣಿಕೆಯೊಳಿರ್ದ ನಂತಿಗಡೆಯ ಲಿಂಗಮಂ (ಪರಶು. ೧೪-೧೯). ೨. ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ: ನದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿಗಡೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಇಳುಗಡೆ : ೧. ಮನೆಯ ಸಾರುವೆಂದು ಮಂದಿ ತನತನಗುಲಿದೆಯ್ದಿ ತಿಳುಗಡೆಯೊಳು ಪೋಪ ಹೊನಲೆನೆ ತಡೆಯದುಚ್ಚಳಿಸಿ (ಭರತ. ೪೪-೫೬). ‘ಎರ್ಗಡೆ’ ಪರಾ. [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಕಡೆ]

ಇಳಿಗಾಲ (ನಾ). ಎಳಿಗೆ ತಪ್ಪಿದ ಕಾಲ; ನಷ್ಟದ ಕಾಲ; ಅವನತಿಯ ಸಮಯ: ಜೈನಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಇಳಿಗಾಲವು ಬಂದಿತೆಂದೂ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ತನನ. ೯೬). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಕಾಲ]

ಇಳಿಗಾವು (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಶಾಖ; ಕಡಮೆ ಕಾವು; ತಕ್ಕಷ್ಟಿಲ್ಲದ ಶಾಖ: ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಏರುಗಾವು ಕೊಂಚ ಕಡಮೆಯಾದರೆ ಇಳಿಗಾವು (ದಾಬುತಿ. ೧೪). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಕಾವು]

ಇಳಿಗಾಣಿ (ನಾ). ಹೀಯಾಳಿಸುವವನು; ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿರೋಧಮಿಲ್ಲದುದೆ ತಾಂ ಪುರಾಣ ಮದಂ ಮಾಂಕರಿಸುವೊಡೇನಿಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಟಿ]ಗಾಣರ ಪರಸಿದ ಮಾತುಂ ಪುರಾಣಮಕ್ಕೆ ಮಗೇನೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೨೯); “ಕಡೆಗೆಣಿಸುವವರು” (ಅರ್ಧನೇ. ಕೋಶ); “ನಿಕ್ಕಷ್ಟುನು, ಮೂಢನು, ಅಜ್ಞಾನಿ, ನಿಂದಕ” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಇಳಿ (ಇಳಿದು) + -ಗಾಣ (< -ಕಾಣ)]

ಇಳಿಗಿಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಹರಡು; ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಗಿಣ್ಣು (?): ಬಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಂ ಕೆಚಂ ಬಿಟ್ಟಿಳಿಗಿಣ್ಣುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಾಳಿಗಿಣ್ಣುಂ, ಟ್ಟಾಳು ಮಿಣ್ಣುಂ, ಟ್ಟಿಳ್ಳಿಗಿಣ್ಣುಂ, ಟ್ಟಿಳ್ಳುವಿಣ್ಣುಂ, ಟ್ಟಿಳ್ಳುವಿಣ್ಣುಂ] ಸಾರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೬೩). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಗಿಣ್ಣು (< ಸಂ. ಗುಲ್ಫ)]

ಇಳಿಗಿವಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ ಜೋಲುಬಿದ್ದಿರುವುದು; ಜೋಲುಬಿದ್ದ ಕಿವಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಚಾಡಿಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವವನು: ಅವನೊಬ್ಬ ಇಳಿಗಿವಿ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಕಿವಿ]

ಇಳಿಗು ‘ಇಳುಕು’ ನೋ.

ಇಳಿಗೂದಲು (ನಾ). (ಕಟ್ಟಿದ) ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಕೂದಲು: ಕೈ ಮೈ ಬೀಸಾಡಿ ಇಳಿಗೂದಲೀಸಾಡಿ ಬೆವರನ್ನಿ ಸೂಸಾಡಿ ಕುಣಿಯೋಣುಬಾರ ಕುಣಿಯೋಣು ಬಾ (ಗರಿ. ೧೨೪-೧೫).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲೆ)]

ಇಳಿಗೆ (ನಾ). = ಇಳಿಗಾಲ: ಇಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ದೂರವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ನೆರವಿಗೆ ಯಾರೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ದಾಬುತಿ. ೨೨).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + -ಗಿ]

ಇಳಿಗೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿರುವ ಕೊಂಬು. ೨. ತಗ್ಗಿರುವ, ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ಕೊಂಬೆ. [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಕೊಂಬು]

ಇಳಿಜಾರು, ಇಳುಜಾರು (ನಾ). ಎತ್ತರದ ಕಡೆಯಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಗ್ಗಾಗುತ್ತಾ ಬಂದ ಪ್ರದೇಶ; ಇಳಿಕಲು: ಸಿಂಧು ನದಿಯ ಮೈದಾನ-ಇದು ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೩೨); ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ ಬಳಿ ಬಂದಾಗ ರಸ್ತೆ ಬಹಳ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದ್ದು ಕಂಡಿತು (ರಂಗಕ. ೨೬); ಈ ಪ್ರದೇಶ ಸಮನೀಲವಾಗಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಇಳುಜಾರು: ಇದರಲ್ಲಿ ನೊಡಲಿನದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣವು ಒಂದು ಇಳುಜಾರಾದ ಸಂಕುಚಿತ ಪ್ರದೇಶದೊಳಗಿಂದ ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ... ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು... ಒಂದು ಗವಿಯೊಳಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೭೦). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಜಾರು (< ಜಾಲು)]

ಇಳಿತ 'ಇಟಿತ' ನೋ.

ಇಳಿತರ್ 'ಇಟಿತರ್' ನೋ.

ಇಳಿತರ (ನಾ). ಕಡಮೆ; ಕೆಳಮುಖ: ಈಗ ನಿರಾಶೆಯು ಇಳಿತರವಾಗಿದೆ ತೆರೆಗಳ ಗಾಳಿಯ ಹದ ತೋರಿ (ಇಂಗೀತ. ೮೦-೪); ಈಗ ಧಾರಣೆ ವಾಸಿ ಇಳಿತರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಇಳಿತರಮಾಡು = ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಇಳಿಯ ವಲ್ಲಭ ಕೆಳು ಎನ್ನ ಮಾತಾ ಇಳಿಧರ [ತರ] ಮಾಡದೆ (ವಿವಾಸು. ೫೦-೩).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + -ತರ]

ಇಳಿತಾಯ (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವುದು: ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ವಿನಿಮಯದರ ಇಳಿತಾಯವನ್ನು (Competitive exchange depreciation) ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪೈಪೋಟಿ ನಡೆಸದಂತೆಯೂ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಅಂತಸಂ. ೬೦). [ಇಳಿತ + -ತಾಯ]

ಇಳಿತೆಗೆ 'ಇಳಿದೆಗೆ' ನೋ.

ಇಳಿದನಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿ; ತಗ್ಗಿದ ಸ್ವರ: "ನಾನು ಒಳ್ಳೆ" - ಕೊತವಾಲನು ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ (ಕೂತಕಾ. ೨); ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮಾನವಾಗಿದ್ದಮೇಲೆ ಅವಳು ನಟ್ಟಿಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು (ಬಾಣ. ೨೪೪); "ಜನರು ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬೀಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ" ಇಳಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು (ಜಮೀನಾ. ೩೧).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ದನಿ]

ಇಳಿದಾಣ (ನಾ). ೧. ವಿಮಾನಗಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಎರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ, — ಪ್ರದೇಶ: ಹಾಸನದ ಬಳಿ ವಿಮಾನ ಇಳಿದಾಣವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಡಗಿನಿಂದ ಸಾಮಾನು ಹಾಗೂ ಜನರನ್ನು ಇಳಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ: "ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಜಾಚಿಕೊಂಡುಹೋಗಿರುವ, ಹಡಗಿನ ಇಳಿದಾಣ, ಅಲೆತಡೆ; ಅಥವಾ ನೀರಿನಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಎರಡು ಭೂಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಸೇರುವೆ; ಕೃತಕ ಬಂದರು" (Mole. ಇಂಕನ). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ತಾಣ]

ಇಳಿದಾರವಾರ 'ಇಟಿ' ಪರಾ.

ಇಳಿದು (ಗು). ೧. ಕಡಮೆಯಾದ; ಕೇಳಾದ; ಕಳವೆಯಾದ; ಸ್ತೇಣವಾದ: ಅಂದಿನಂಗರುಚಿ ಕಣ್ಣಿಡಾಯ್ತು (ಆ ದಿ ಪು. ೩-೩); ರಘುವದ್ವಹ ಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದದ್ವಶ್ಯಮಪ್ಪುದುಮಿಳಿದಾಯ್ತು ಚಾ ಪಲ ತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೮೬); ಸತ್ತ್ವನಿಧಿಯ ಶೈಶವಮಿಳಿದೇ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩); ಬೇವಂ ಮೆಚ್ಚಿದ ಕಾಗೆಗೆ ಮಾವಿಳಿದಪ್ಪಂತೆ ಪತಿಯೊಳಿಡಾಯ್ತು ಮನಂ (ಯತೋಜ. ೨-೪೫). ೨. ಸುಲಭವಾದ; ಸುಕರವಾದ; ಸಾಧ್ಯವಾದ: ಇದೇರಡಲೊಳಂ ನೆಗಟಲಾವುದರಿದು ನೆಗಟಲಾವುದಿಡೆಂಬುದಂ ಭಾವಕರಪ್ರವರ್ ವಿಚಾರಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೮೧ ಅಡಿ); ಅದಲ್ಲದೊಡೆ ನಿನ್ನನೊಲಿಸುವುದಿಡೇ (ಲೀಲಾವ. ೫-೮); ಇಳಿದಲ್ತು ಕೆಳಲೋಕದಿಂದ ಬೆಳಕೆ ಮುಟ್ಟುವುದು (ಪಾರಸಿ. ೨೬-೯). ೩. ಬಡವಾದ; ಕೃಶವಾದ: ನಮೆಯುತ್ತ ನಮೆಯುತ್ತ ಪೆಣ್ ಸೊರಗಿ ಸೊರಗಿ ಇಳಿದಾಯ್ತು ಪರ್ಸನೇ ಕರಗಿ ಕರಗಿ (ಪಾರಸಿ. ೮-೪). 'ಎಳಿದ' ಪರಾ.

ಇಳಿದಾಗು = ಮ್ಲಾನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು: ಕಂದಿದ ಪಟಗನ್ನಡಿ ಪೊಲೇನಿಳಿದಾದುದೊ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೫).

[< ಏಳಿದು. / ತಮಿ. ಎಳಿದು; ಮಲ. ಎಳುದು; ತುಳು. ಎಳ್ಳ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲಿದ]

ಇಳಿದೆಗೆ, ಇಳಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ನಿವಾಳಿಸು; ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪೊರಕೆಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನ ಹೊತ್ತಿಸಿ ನಿವಾಳಿಸು. ಇಳಿತೆಗೆ: ಮಗುವಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ; ಇಳಿತೆಗೆ (ರೂಢಿ).

ಇಳಿಯತೆಗೆ = ಇಳಿದೆಗೆ: ಪದುಮಾಕ್ಷಿ ಶಿರಸಿನಂ ಪಾದಗಳವರಿಗು ಹದದಿ ಮೂಜಾವರ್ತಿಯಂ ಇಳಿಯತೆಗೆದು (ಪಾಗಂಧಿ. ೪೯-೬).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ತೆಗೆ]

ಇಳಿದೆರೆ (ನಾ). ಇಳಿಬಿಟ್ಟಿರುವ ತೆರೆ.

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ತೆರೆ (< ತೆಟ್ಟೆ)]

ಇಳಿನೀರು (ನಾ). ೧. "ಉಬ್ಬರ, ಹರಿವಿಲ್ಲದ ನೀರು (ಇರುವ ಕಾಲ); ಇಳಿನೀರು (ಕಾಲ)" (Slack Water. ಇಂಕನ). ೨. ಇಳಿಯುವ ನೀರು. ೩. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ನೀರು.

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಇಳಿನೇಸರು (ನಾ). ಇಳಿಯುವ ಸೂರ್ಯ; ಮುಳುಗುವ ಸೂರ್ಯ; ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ಸೂರ್ಯ: ಇಳಿನೇಸರಳೆಯ ಬೈಗಿನ ಕೆಂಪು ಪರ್ವ ತೆರಚಿತು ಚೆಲ್ಲಿತುರಿನೇರಿನೋಕುಳಿಯು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೬-೭೫೫).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ನೇಸರು (< ನೇಸರ್)]

ಇಳಿಪಾಟು (ನಾ). = ಇಳಿತರ (?). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + -ಪಾಟು]

ಇಳಿಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಸು; ಕಡಮೆಮಾಡು (?): ಗಳಂತಿಗೆಯಲು... ಪೊನ್ನವಣಿ (೦)ನ್ನ ಮನಾಯ್ತು ಕಳೆದುನಿನ್ನಪ್ಪ ಚೂರ್ಣಭಂಗಾರಮಂ ಪತ್ತೆಂಟಿನಿಳಿಸಲಾ ಕೊಟ್ಟಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ತತಾರಂಬರಂ ಸುಖಮುಣ್ಣರು (ಸೌಹಾರ. IX-i, ೧೬೪-೨೯; 1098). [ಇಳಿಪು (< ಇಟಿಪು) + -ಇಸು]

ಇಳಿಪು 'ಇಟಿಪು' ನೋ.

ಇಳಿಪ್ಪು, ಇಳುಹ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳುಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು: ಉದಾರನಪ್ಪನಂ ಗಟಪನೆಂದಿಳಿಪಳ್ (ಕಾದಂ ಪು. ೫೪೯); ಆ ಹಂಸನಿಳಿಸಿದನಾ ರಾಜಹಂಸನಬಳಾಳಿಯುತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೪೭). ಇಳುಹ್ಪು: ಹೊಳೆನಸಿ ತ್ರಿಶೂಲ... ಕಾಂತಿಗಳಿಳುಹಿದುವು ಬಿಡ್ಯೋತ ದೀಧಿತಿಯು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೧೨-೯). [ಇಳಿ (< ಇಳಿದು) + -ಪು]

ಇಳಿಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಯ ತಗ್ಗಿದ ಸಮಯ; ಇಳಿವಯಸ್ಸು; ಯೌವನ ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಕಾಲ: ಈರ ಆ ಇಳಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೨). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಪ್ರಾಯ]

ಇಳಿಬಾವಿ (ನಾ). ಇಳಿಯಲು ಹತ್ತಲು ಆಗುವ ಬಾವಿ; ಇಳಿಯುವ ಬಾವಿ : ತೋಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇಳಿಬಾವಿ ತೆಗೆಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಬಾವಿ]

ಇಳಿಬಿಡು 'ಇಳಿವಿಡು' ನೋ.

ಇಳಿಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ಬಿಸಿಲು; ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿನ ಬಿಸಿಲು : ಇಳಿಬಿಸಿಲು ಮೋರೆಯನ್ನು ಅಡರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಮನೆ. ೬).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ಇಳಿಬೀಳು 'ಇಳಿವೀಳು' ನೋ.

ಇಳಿಬೆಲೆ (ನಾ). ಕಡಮೆಬೆಲೆ; ಅಗ್ಗದ ಬೆಲೆ : ಇಳಿಬೆಲೆಗೆ ಮಾರಿಯಂ ಸಲೆಮಾಜುಗೊಂಡಡಂ ಯೊ ಲೊ ಮ ನೆ ಯೊ ಳಿ ದ ಫ ಸತಿ ಸುತಾದಿಗಳ ನೊಂದುಳಿಯದೆ ತಿಂಬ ತೆಜದಂತೆ (ಗುರುಬೋ. ೨೭-೧೦೬).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಬೆಲೆ]

ಇಳಿಬೆಳಕು (ನಾ). ಇಳಿದು ಬರುವ ಬೆಳಕು, —ಪ್ರಭೆ : ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯ ಇಳಿಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯೇರಿ ಬಂತು ಪ್ರೀತಿ (ಹೃದಸ. ೬೧-೧೩).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಬೆಳಕು (< ಬೆಳಗು)]

ಇಳಿಭೋಗ್ಯ (ನಾ). ಲೇವಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜಮಾನನ್ನು ಭೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಸಲು ಬಡ್ಡಿ ಎರಡೂ ತೀರುವ ತನಕ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಬರುವ ಕ್ರಮ : ಅವನು ಹೊಲವನ್ನು ಎಂಟು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಳಿಭೋಗ್ಯ ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). IP ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಾ ಮಾ ನ್ಯ ವಾ ಗಿ ಜಮಾನಿನ ವಾರ್ಷಿಕ ವರಮಾನ ಭೋಗ್ಯದ ಹಣದ ಬಡ್ಡಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಡ್ಡಿ ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಅಸಲಿಗಾಗಿ ಕಟಾಯಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಾರೆ. [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಭೋಗ್ಯ]

ಇಳಿಮಾನು (ನಾ). ಇಳಿಯುವ ಮೀನು; ನುಗ್ಗುವ ಮೀನು : ಏಥ ವಂಚನೆಯ ಕೂಡೆಗಳಿಮಾನಿನೋಲಂತೆ ಮಂಥರೆಯ ಮಾತಿನಗ್ನಿಯ ಮೋಹಕೋಳಗಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೬-೧೩೩).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಮೀನು (< ಮೀನ್)]

ಇಳಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗುವುದು; ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು; ಇಳಿಯುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಕಾವೇರಿಯ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿಮುಖವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಜೋಲು ಮುಖ; ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದ, ಖಿನ್ನವಾದ ಮುಖ : ದೇವರ ಜಗುಲಿಯ ಮುಂದೆ ಇಳಿಮುಖಮಾಡಿಕೊಂಡು "ಗುಮ್ಮನೆ" ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಮೊಗ್ಗು. ೨೮). 'ಇಳಿಮೋಟಿ' ಪರಾ.

ಇಳಿಮುಖವಾಗು = ಕಡಮೆಯಾಗು; ಅವನತಿಗೆ ಬರು; ಏಳಿಗೆ ಕುಂದು : ಮಾನಸಿಕ ಶಕ್ತಿ... ಮೊದಲು ನಿಧಾನವಾಗಿಯೂ, ಅಮೇಲೆ ವೇಗವಾಗಿಯೂ, ಇಳಿಮುಖವಾಗುವುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೦೩); ಉರ್ಜಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಈಗಿರಲು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ತುಸು ಇಳಿಮುಖವಾಗಿದೆ (ತೇಮೋಡ. ೨); ಸೂರ್ಯ ಇಳಿಮುಖವಾಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವನು... ಏದುಸುರು ಕರೆಯುತ್ತಾ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡನು (ಯೋಧಪು. ೭೯).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಮುಖ]

ಇಳಿಮುಳುಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಳುಗು : ಇಳಿಮುಳುಗಿದವನಿಗೆ ಚಳಿಯೇನು ಮಳೆಯೇನು (ಗಾಡೆ).

[ಇಳಿ + ಮುಳುಗು (< ಮುಟುಂಗು)]

ಇಳಿಮೇಜು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಮೇಜು; ಡೆಸ್ಕು : "ಮೊಳಕಾಲುರಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಳಿಮೇಜು; 'ಲಿಟಿನ್' ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಳಿಮೇಜು" (Faldslool, ಇಂಕನ). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಮೇಜು]

ಇಳಿಮೇಡು (ನಾ). ಸಮನೆಲವಿಲ್ಲದೆ ಏರುತಗ್ಗಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಂದು ಕಡೆ ಎತ್ತರ, ಒಂದು ಕಡೆ ತಗ್ಗಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಅಂತಹ ಪ್ರದೇಶ : "ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ (ನದಿಗೆ ಬರುವ ಮಳೆನೀರು ಬಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ) ಇಳಿಮೇಡು" (Catchment. ಇಂಕನ). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಮೇಡು]

ಇಳಿಮೋಗ (ನಾ). = ಇಳಿಮುಖ ೧ : ಹತ್ತನೆಯ ಅಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಕತೆಯ ಕಾವು ಇಳಿಮೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಚಿತವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಸಂಜುಂಡ. ೬೦).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಮೋಗ]

ಇಳಿಮೋರೆ (ನಾ). = ಇಳಿಮುಖ ೨ : "ವಾಸಿಯೇನಿ ಜಯರಾಮುಗೆ? ಈಗ ಹೇಗಿದೆ?" ಎಂತ ಆಗ ಕೇಳಿದ. ಲಲಿತಾ ಇಳಿಮೋರೆಯಿಂದ "ಹಾಗೇ ಇದೇನಾ" ಎಂದಳು (ಕಣ್ಣ. ೨೩); "ವರ್ಗವಾದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಮಾಡ ಬಹುದು. ಇದೇನೋ ಸರಿ" ಕೊತವಾಲನು ಇಳಿಮೋರೆಯಿಂದ ಎಂದ (ಕೊತಕಾ. ೪೨). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಮೋರೆ (< ಮೋಟಿ)]

ಇಳಿಯ (ನಾ). ದುರ್ಬಲ; ನಿಶ್ಯಷ್ಟ; ಕೆಳಮಟ್ಟದವನು; ಅಲ್ಪ; ಬಡವ : ಇಳಿಯನಪ್ಪನಂ ಕೊಜಿಚಾಡಿ ಕಾಡುವರೆಯನಂ ಪೊರ್ದಲೀಯ ದವನೊಲ್ಲರ್ ಜಲಜವದನೆಯರ್ಪಿರಿದ ಪಿರದನೀವನಾತನಂ ತನೆ ಕೊಂಡು ಕಂಡಿಪರದರಿದಿಳಿಯನಳಿ[ರಿ]ಯನೆಂಬೆರಡು ಭೇದದೊಳಿಪ್ಪದವಳೊಲ್ಲ ಡೆಗೆನೆಯದಿನಿತಿತಂ ಪಟಾಯಲೀಯದಂತೀವುದು ಮನಮಂ ಕಾಣ್ವುದು ವಿಟಂ (ಮದತಿ. ೧೦-೮೬). [ಇಳಿದು + -ಆ]

ಇಳಿಯಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು; ಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಬಿಳಿಚ ಚಪ್ಪಲು ಮಲಗು ಹೆಮ್ಮಲಗು ಬಿಳಿಯಾನೆ ಮಳಲಿ ಕೂಡಿಲು ಚಕ್ರಗಿಂಡೆಯಾವೆಗೆ ನವಿಲುಯಿಳಿಯಂಬು ಕುಜುಬೆಲೆಗೆ ಹೆಮ್ಮಾನು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೬). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಅಂಬು ?]

ಇಳಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೇಲುವಂತೆ ಬಿಡು : ಕೊರಳಿಂದ ಇಳಿಯಿಕ್ಕಿದ ಜನಿವಾರವು ನಿವೀತ (ನಾಚರಾ. ೪). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಇಕ್ಕು]

ಇಳಿಲ್ (ನಾ). ನೇಲುವ ವಸ್ತು; ಜೋಲಾಡುವ ವಸ್ತು. ಇಳಿಲ್‌ಹಾಕು = ಜೋಲುವಂತೆ ಹಾಕು : ಜಾತ್ರೆಗೆ ತಕ್ಕ ಜೋತು ರುಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಜಾತಿಮುತ್ತುಗಳನಿಲ್ಲಾಕಿ (ಕನ್ನ. 1, ೨).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + -ಇಲ್]

ಇಳಿಲ್ (ನಾ). ಶೋಭೆ; ಚೆಲುವು. 'ಇಳಿಲೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಟಿಲ್]

ಇಳಿಲೆ, ಇಳಲೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸು; ಸುಂದರಿ : ಆಕೆಯ ಚರಣಾಂ ಗುಳಿಗಳಮರ್ಕೆಯಿನಪ್ಪಿದ ಸುರದಂಪತಿಗಳ ಪೋಲ್ವೆಯನೊಪ್ಪಿದವಿಳಲೆಯ ಪದಯುಗನಬದಾಕೃತಿಗಳ್ ಕುಳಿ ಶಾ ಭ್ರ ಕ ನಿಕುರುಂಬಾಕೃತಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೦ ರ); ಧರೆಯೆಂಬಿಳಲೆಯ ವರಕುಚಯುಗವೆನೆ ವರ ಸುರಭೂಧರಯುಗಲಾ (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೧-೯೭); ನೀನನ್ಯಭೃತಕ್ಕಾಮ್ರದ ಕೊನರ್ಗುಡು ಸಾನಂದದಿನನುತಿಳಲೆಯ ಬಳಸಿನ ಮಾನಿಯರ್ ಜಾಣ್ಣುಡಿ ದೊಯ್ಯನೆ ಮನೆಯಿಂ ಜಾಣ್ಣುದರತ್ತ (ಜಯಕಾ. ೮-೪೨). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಸತಿ : "ಇಳಲೆ ಸತಿ" (ಶಮದ. ನ. ೩೭ ಅಡಿಟಿ). ಇಳಲೆ : ೨. ರಾವಣಗೆ ನೀನಿಳಲೆಯಾಗು (ರಾಮವಿ. ೧೩-೧೩); (ರಾಮವಿ. ೧೪-೧೩೦; ೧೪-೧೭೩; ೧೫-೮೬; ೧೬-೧೩ ನೋ). [ಇಳಿಲ್ + -ಎ]

ಇಳಿವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಯೌವನ ಕಡಮೆಯಾದ ಕಾಲ; ಮುಪ್ಪು : ಮಹಾರಾಜರು ಇಳಿವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರುವುದರೊಳಗೆ ಈ ನಾಡ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಒಬ್ಬ ಮಗನು ಬೇಕಲ್ಲ (ಸಪತಿ. ೧೦); ಈ ಗ್ರಂಥ ದಾಸರ ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದುದು (ಜಗದಾ. ೨೫೭).

[ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ವಯಸ್ಸು]

ಇಳಿವರಿ, ಇಳಿವರಿ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಬೀಳುವಿಕೆ; ತಗ್ಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ: ಇಳಿವರಿ ಸೇರಿ ಅಡಿಕೆ ಒಟ್ಟು ೯ ಮಣವಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೮೫); ಅಮೇಲೆ ಆ ದಂಡ ಜೀವಾವಧಿಯ ಕಠಿನಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಇಳಿವರಿಯಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೦೬). ಇಳಿವರಿ: ಕಡಲೇಕಾಯಿ ಒಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಇಳಿವರಿ ಬರುತ್ತೆ (ರೂಢಿ). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + -ವರಿ]

ಇಳಿವಾಯ್ತು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಬಿಡು; ಕೆಳಗೆ ಬಿಸಾಡು: ಉರಿವರಿವೆಣ್ಣೆ ಪಂದಿದಲೆ ಪರ್ವೋಲೆ... ಸುರಿದಿಳಿವಾಯ್ತು ನೂಂಕಿ (ರಾ ಜ ಶೇ. ೬-೧೧೬). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಪಾಯ್ತು]

ಇಳಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಯ ಹಾಕು; ನೇತುಹಾಕು; ಜೋಲುನಂತೆ ಹಿಡಿ: ಕಡುಕ ನೇವಳ ಉಳಿಬಿಡೆ ಮೊದಲಾದಜ್ಜದೊಡಿಯನಾ ಪ್ರಜೆ ತಣೆಯ ನಡೆದಾಡಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳೆ ಮೇಲಿಂದಿಳಿವಿದಂತೆ ಸುರಿದರಾನ್ಯಸರು (ಭರಣ. ೭೩-೧೧೬). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ವಿಡಿ]

ಇಳಿವಿಡು, ಇಳಿಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇತು ಬಿಡು; ತೂಗುಹಾಕು; ಜೋಲಾಡುವಂತೆ ಬಿಡು; ಇಳಿಯುವಂತೆ ಬಿಡು, —ಸುರಿ: ತೊಟ್ಟಿಲಿನ ವನಿಭೂಷಣವನಿಳಿವಿಟ್ಟು ಸರ್ವಾಂಗದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೨೯); ಉಟ್ಟಿ ಪೀತಾಂಬರದಮೇಲಿಳಿವಿಟ್ಟಿ ಮಣಿಮೇಖಲೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೬-೯-೨೩); ಕೃಶಾನುಪೋಷಾ ಬೆರಸಿದ ಪುಲ್ಲದೊಂದೆ ಪಟಲುಪ್ಪಿನ ಪರ್ವಿಡಿ ಮರ್ದಿವೆಂಬಿನಂ... ಇಳಿವಿಟ್ಟು ಸೂಸೆ ಪೊಯ್ವ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧೬). ಇಳಿಬಿಡು: ೧. ಅವನು ಬಂದೂಕನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ಇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಬಂಗಾಜೆ. ೬೨). ೨. ಕಳಚಿಬಿಡು; ಸಡಿಲಿಬಿಡು; ದೂರನೂಕು: ಬಿಟ್ಟಿಡಾ ನೆನ್ನುವನು ತಾನಿಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿಲ್ಲೆ ಲೆ ಭೂಪ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೩೨); ಗಾಳಿಯು ಅನುಕೂಲಿಸಿದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಪಟವನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ತೀರಿತು. ಅದು ತೀವ್ರ ದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೭). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಬಿಡು]

ಇಳಿವೀಳು, ಇಳಿಬೀಳು, ಇಳಿವೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೋಡೆ ಹಾರಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ: ಗುಡುಗುಡಿಸುತ್ತೆ ಕಲ್ಲಡಿಗಳಂ ತಳೆದಾರ್ದಿಳಿವೀಳ್ದು ಪಾಳಿಯಂ ನಡೆ ನಡೆ ಕೇರ್ಗಲಂ ಕೆಡಪು ಬಲ್ಲಡಿಯಂ ಮುಟಿ... ಎನುತುರ್ಬಿ ಬೊಬ್ಬಿಟುಡು ಮುತ್ತಿದರಾ ಗೃಹಮಂ (ವೃಷವಿ. ೩೯-೮). ಇಳಿಬೀಳು: ೨. ನೇತುಬೀಳು; ತೂಗಾಡು: ರಾಯರ ಮನೆಯ ಮುಂದಿರುವ ಒಂದು ಬೋರ್ಡಿನ ಜತೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬೋರ್ಡು ಇಳಿಬೀಳಬೇಕೆಂದು ರಾಜಮ್ಮನ ಹೆಬ್ಬಯಕೆ (ರಾಯಕ. ೮೫). ಇಳಿವೀಳು: ೩. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು: ಚಕ್ರಗಳಾಟೇಳ ಮುಂಗಟ್ಟಿ ನಭಕಿಟ್ಟು ವಕ್ರಿಸದಪ್ರವೋಡುತಿರೆ ವಿಕ್ರಾಂತ ಖಂಡೆಯದೊಳು ಪೋಣಿಸಿದನಿಳಾಚಕ್ರಕೊಂದಿಳಿವೀಳದಂತೆ (ಭರಣ. ೩೦-೭೬). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಬೀಳು (< ಬೀಟು)]

ಇಳಿವೀಳು 'ಇಳಿವೀಳು' ನೋ.

ಇಳಿಶಿಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಟಿಗ. ೭೫-1529). [?]

ಇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಹೀಯಾಳಿಸು; ಮೀರು: ಬೆಳಗುವ ಸೊಡರ್ಗಲ ಬೆಳಗುಮನಿಳಿಸಿ ತಟತ್ತಟಿಸಿ ಪೊಳೆಯೆ ತಮ್ಮಯ ಬೆಳಗಗ್ಗಿಳಿಸಿ ತಟತಟಿಸಿ ವಿದ್ಯುದ್ವಿಳಿಸತಮನಿಸಿದುವು ನರನ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಂ ಗಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೭); ಇಳಿಸಲಿಳಿಸಲ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದು ಸಂಗಳಿಸಿ ಶರದಿಂ ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ಳೆಂದೆಜ್ಜೊಡೆಚ್ಚ ಶರಂ ಗಳಂ ಮುಳಿದು ಕಡಿದುಂ ಸೀಳ್ದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೪); ಇಳಿಸಲಕ್ಕುಮೆ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ ಸುಯೋಧನಾ (ಗದಾಯು. ೨-೩೭); ಅವನ ತುದಿಕೋ ಡೊಳ್ ಸಕಲಾವನಿ ಕೇದಗೆಯ ಮುಗುಳ ತುದಿಗೆಜಗಿದ ಭೃಂಗೀವಪುನಿಳಿಸಿ ಸೊಗಯಿಳುಮಾವಿಷ್ಟು ವರಾಹಮೂರ್ತಿ ದಯೆಗೆಯೊಳ್ಳುಂ (ಎಂ. XII, ೨೭೮-೧೧೧; 1077); ಉರುದಂಡಂ ರಂ ಭ ಗ ಳ ಸೊಬಗನಿಳಿಸುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೧೦೬). 'ಎಳಿಸು' ಪರಾ. [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + -ಸು]

ಇಳಿಸು 'ಇಟಿಸು' ನೋ.

ಇಳಿಹು 'ಇಟಿಹು' ನೋ.

ಇಳಿಹೊತ್ತು (ನಾ). ನಡುಹಗಲಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಇರುವ ಕಾಲ; ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯ: ಸಜ್ಜನರ ಸ್ನೇಹವು ಇಳಿ ಹೊತ್ತಿನನೆರಳಿನಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕೀಳರ ಸ್ನೇಹವು ಏರುಹೊತ್ತಿನನೆರಳಿನಂತೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೬); ಇಳಿಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ದುಃಖದ ಪ್ರತಿಮೆಯಾದ ರೂಪಾ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಖಂಡಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳಸಾರೆ ಬಡಬಡಿಸಿದಳು (ಜಯಂತ. ೪೦೮); ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ, ಇನ್ನೇನುಮಾಡಲಿ? ಇಳಿಹೊತ್ತಾಯಿತು. ಸಂಜೆ ಸಮಾಪಿಸಿತು (ಅಂತರಾ. ೨೪). [ಇಳಿ (< ಇಟಿ) + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಇಳುಕಲು 'ಇಳಕಲು' ನೋ.

ಇಳುಕು, ಇಳಕು, ಇಳಿಗು, ಇಳುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು: ಬಸ್ತೀ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮೃತದೇಹವನ್ನಿಳುಕಿ ಮುಂದುಗಡೆ ಹೊರುತ್ತಿದ್ದವರು ಹಿಂದುಗಡೆಗೂ ಹಿಂದುಗಡೆಯವರು ಮುಂದುಗಡೆಗೂ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬೭). ಇಳಕು: ಜೇನು ಇಳಕುವವನು ಕೈ ನೆಕ್ಕದೇ ಬಿಡುವನೆ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೧೩); ಅವರು ಮಾವಿನಮರದಿಂದ ಕಾಯಿ ಇಳಕುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ಇಳಿಗು: ಚಹಾ ಮಾಡಿ ಇಳಿಗಿ ರೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸುಡಲು ಆತ ತವೆ ಹಚ್ಚಿದ್ದ (ಧಾಮಮ. ೯೮). ಇಳುಗು: ೨. ಕರೆ; ಕೊಡು: ಅರ್ಧ ಸಿದ್ದಿ ಹಾಲನ್ನು ಒಂದು ದನ ಇಳುಗಿಯೇ ಇಳುಗುತ್ತದೆ (ಮರಮ. ೭). 'ಇಳುಹು' ಪರಾ. [< ಇಟಿ + -ಕು. / ಮಲ. ಇಟಿಕ್ಕು]

ಇಳುಗಡೆ 'ಇಳಿಗಡೆ' ನೋ.

ಇಳುಗು 'ಇಳುಕು' ನೋ.

ಇಳುಜಾರು 'ಇಳಿಜಾರು' ನೋ.

ಇಳುಪು 'ಇಟಿಪು' ನೋ.

ಇಳುವು 'ಇಟಿವು' ನೋ.

ಇಳುಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹೊರೆಯನ್ನು ಇಳುಹಿಸಿ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [ಇಳುಹು (< ಇಟಿಹು) + -ಇಸು]

ಇಳುಹು 'ಇಟಿಹು' ನೋ.

ಇಳುಹು 'ಇಳಿಹು' ನೋ.

ಇಳಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ. ೨. ಹಸು; ಗೋವು; ಆಕಳ. ೩. ವಾಕ್ಕು; ಭಾಷೆ; ಶಬ್ದ; ವಾಣಿ. ೪. ಶರೀರದ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ; ಧಮನಿ. ೫. ಮನುವಿನ ಮಗಳು; ಬುಧನ ಹೆಂಡತಿ: ಮನುಪುತ್ರಿಯಾದ ಇಳಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ಬುಧನಿಂದ ಪುರೂರನ ಸ್ವ ಹುಟ್ಟಿದನು (ಭಾರದ. ೯೮). ೬. ವಿಷಮಾರ್ಥ. ೭. ಅನ್ನ. ೮. ನೀರು. ೯. ರಸಮಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ. ೧೦. ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿ. ೧೧. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ರಸೆ ಧರೆ ಇಳಿ ರೂಪವೈಕಮೊಂದಟ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೧). ಇಳಿ: "ಭೂಮಿ ವಿಷಮಾರ್ಥಂ ಶಬ್ದಮನ್ನಂ ಜಲಂ ರಸವಸ್ತು ತ್ವಾರಮಂತಿಶಾಹ್ವಯ" (ನಾ ನಾ ರ. ೧೫೯); "ವಿಷಮಾರ್ಥದೊಳು ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಲಾಖ್ಯವದನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೪).

ಇಳಿಯಪಿರಿಯ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: "ಇಳಿಯಪಿರಿಯರ್... ತಳೆದಿರ್ಪರಾ ದ್ವಿಜರ್ ನೆಲದಮರ್ದನವೆಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೩); "ಇಳಿಯಪಿರಿಯ ರೆನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗಮದು" (ಕಶರ. ೧೩). ಇಳಿಯಾಳ್ = ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ: ಇಳಿಯಾಳ್ ಕೇಳೊಂದು ಪಕ್ಷ ಅವಧಿಯೊಳಾನು ತಳುವದಿದಕುತ್ತರನ ತಹೆನು (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧-೫೧). [ಸಂ. ಇಳಾ]

ಇಳಿಗೊಯ್ಲು (ನಾ). ಬೆಳೆದಿರುವ ಪೈರಿನ ಕೊಯ್ಲು (?): ಮಣಿ
ಮಕುಟದಿಳಿಗೊಯ್ಲು [ಪಾಠಾಂ. ದೆಲೆಗೊಯಿಲು] ನೆಲದಾವಣೆಯೊ ಗಗನಾ
ರ್ಣವದ ವಾಡಬ ಗಣವೊ ಕೌತುಕವೆನಿಸಲೆಚ್ಚಾದಿದರು ಬಿಲ್ಲವರು
(ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೬). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ತಲೆಗೊಯಿಲು' ಎಂಬುದರ ಅಪ
ಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [ಇಳಿ? + ಕೊಯ್ಲು]

ಇಳಿಬೆಳ್ಳಂದೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ
ಸಕ್ಕಿಬೆಳ್ಳುನ್ನೂರುಂ. ಕಿಣುವೆಳ್ಳುನ್ನೂರುಂ ಸತ್ತಿಯೂರುಂ ಸಿಂಗೂರು
ನಗರಲ ಪನ್ನಿವ್ವರು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೫೫-೭; 970). [?]

ಇಳಿಯಾಣ್ಣ (ನಾ). ಭೂಪತಿ; ರಾಜ: ಇಳಿಯಾಣ್ಣ ತನಗಲ್ತೆ ವೆಗ್ಗಳ
ನೆನುತ್ತಂ ಪಾರುಪತ್ಯಂಗಳಂ ಖಳಗೀಯಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೬೪); ಸಾಲು
ಗೊಂಡಿತ ತಳತಳಿಪಾಲವಟ್ಟಿಗಳ ನೆಳಲೊಳು... ಇಳಿಯಾಣ್ಣ ನಗುತ್ಯೆ
ತಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೨-೨೯). [ಇಳಿ + ಅಣ್ಣ (< ಅಳ್ಳ)]

ಇಳಿಯೆರಿಯ (ನಾ). = ಇಳಿಯಾಣ್ಣ: ಆ ಪುವ್ವುಗಳಮದರ ಮಸ್ತ
ಕದಿ ಬೀಳಿ ಪಿಡಿದಳೆದೊಯ್ಲು ಯಿಳವೇಯಿರೆಯಗೊಪ್ಪಿಸಲು ತವೆ ತಲೆಯ
ಪೊಡಸಿದಂ (ನವಮೋ. ೨೩-೧೯). [ಇಳಿ + ಎರಿಯ (< ಎಜಿಯ)]

ಇಳಿಸೋಂಕು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಸ್ವರ್ಶ; ಭೂಸ್ವರ್ಶ; ನೆಲದ
ಸೋಂಕು: ಆ ಮುಗಿಲ ಬಿಡಿಸುತಾ ಕಿರಣಗಳಿಗಿಳಿಸೋಂಕ ತಂದು
ಕತ್ತಲ ಕಳೆವ ಶುಭಕಲ್ಪಗಳನು (ಮಲೇ. ೪೮-೫). [ಇಳಿ + ಸೋಂಕು]

ಇಳೀಜ್ಜ (ಗು). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ; ಜಗತ್ಪೂಜ್ಯ
ವಾದ: ಜಗದ್ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿ ಭೂಭುವನದೊಳೆಕ್ಕಲಾಪಣಮಿವಂಗೇನೆ
ನಂದನೀಳೆಜ್ಜ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೧೮; 1161).

[ಸಂ. ಇಲೇಜ್ಜ (ಇಲಾ + ಇಜ್ಜ)]

ಇಳೀಶ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ರಾಜ: ಆ ಶಂಖಲಿಖಿತರೆಂದ
ಪೊಲಾತನರ್ಧಪನೀಶ ಕೇಳವನದಿನ್ನೊಂದು ಕಟ್ಟಳೆಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ.
೧೦-೪೬). [ಸಂ. ಇಲೇಶ (ಇಲಾ + ಈಶ)]

ಇಳೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಇಳೀಶ: ನಾಡೆ ಮನಂಗೊಂಡನೀಶ್ವರಂ (ಅದಿಪ.
೧೧-೫೬); ವಿಷಮತಪನ ನೆಗಲ್ಪನೀಶ್ವರಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೬ ವ).

[ಸಂ. ಇಲೇಶ್ವರ (ಇಲಾ + ಈಶ್ವರ)]

ಇಳ್ಳುಳಿ 'ಈಲ್ಳುಳಿ' ನೋ.

ಇಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್ 'ಈಲ್ಳುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಳ್ಳುಕೊಳ್ 'ಈಲ್' ಪರಾ.

ಇಳ್ಳೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬೆಳ್ಳೆಡೆಂ ಬರೆದಂ
ಇಳ್ಳೆಡೆ ಮಲ್ಲಾಚಾರಿ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೪-೪೫; 910). [?]

ಇಳ್ಳಿ 'ಈಳಿ' ನೋ

ಇಜಿ 'ಇಜುಂಬು' ನೋ.

ಇಜಿಸಲ್ 'ಇಜಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಇಜ್ಜಿ, ಇರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಡೆ; ನೋಯಿಸು; ಗಾಯಗೊಳಿಸು;
ಮೊನಚಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ಹಾಯಿ: "ಇಜ್ಜಿ -
ಘಾತನೇ" (ಶಮಭಾ); ರಾಮಧೇನು ಹೆ X X ಜನ್ ಇಜ್ಜಿದು (ಇಜ. VII,
೧೭೩-೨೫೦; 486); ಕಿಜ್ಜಿದೆಂದೇಳಿಸಿ ಪಗೆಯಂ ಪಜಿಪಡೆ ಕಿಡಿದೊಡೆ
ಪೆತ್ತು ಕಾಲದ ಬಲಮಂ ನೆಜೆದಿಜುಗುಂ (ಕವಿ ರಾ. ೩-೧೪೬); ಭಂಗುರ
ತುಂಗ ತರಂಗಮಾಲೆಯಂ ಖರ ರದನಾಗ್ರದಿಂದಿಜಿಯೆ ಮುತ್ತುಗಳಂತಿರೆ
ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ವ ಶೀಕರದೊಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಪಡ್ವೊಲೆಯಂ
ಗಿಳಿವಿಂದು ಚಂಚುವಿಂದಿಜಿದಡೆ (ಎಣ. XIII, ೩೩೧-೨೯; 929);
ನಿತ್ರಾಣನನು ನಿಬ್ಬರದ ನುಡಿಗಳಲಿಜಿದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೬);
ತೇಜ್ಜಾ ಇಜ್ಜಿದಂತುಂ ಕಲಂ ಕು ವಗೆ ಯೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೫-೧೬).

೨. ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಆರ್ ಕಡುಕೆಯ್ಲು ಪಾಂಡವ
ರೊಳಾಂತಿಜಿಯಲ್ ನೆಜೆವನ್ನರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೦); ಪರಿವರದಿಜಿಯ
ಲಾಜದೆ ಕಳ್ಳು ತುಜುಗೊಣ್ಣ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೫; 1070 ?);
ಇಜ್ಜಿದ ನೆಲಂಗಳಾಂತವರ ನೆತ್ತರನರಿಸಲಾಜಿದಿಗಳುಂ ದುಜುತೊಜಿ
ಯುತ್ತಮಿದ್ವಪುಪ್ಪು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು ೧೭೧-೧೫; 1160); ಇಜ್ಜಿ
ಯಲ್ ಬಲ್ಲೊಡೆ ವೀರನಾಗು (ಸೋಮೇಶ. ೭೭); ದ್ರೋಣ ಮನಗೊಂ
ಡಿಜುವಡಂಬುಜಪಾಣಿಯದಿರೇ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೪-೬). ೩. ಕೊಲ್ಲು;
ಸಂಹರಿಸು; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ತೀರ್ಥದ ಮೊದಲೊಳ್ ಮೆಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಪೊರದ
ಪನ್ನಿಗಳನಿಜಿಯಲ್ ಬಂದಲ್ಲಿ (ಇಜ. XI, ೧೨೭-೧೦; 803); ಕರ್ಮ
ವೃಕ್ಷಮಂ ಭೇದಿಸಿ ವೈರಿಮೋಹರಮನಡುರ್ತಿದುನ್ಮತ್ತಿವೆತ್ತ ಮೋಕ್ಷ
ಲಕ್ಷ್ಮಿದೆಯತೇಶನಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೬೯). ೪. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು;
ಗುಣಾಕಾರಮಾಡು: "ಇಜ್ಜಿ, ಅಣೆ... ಹತಿಸು, ಗುಣಿಸು...
ಇಂತಿನಿತುಂ ಗುಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧); ಮನೆಯಗಲ
ದಿಂದ ಗುಣಿಯಿಸು ನೀಳಮಂ ಪದಮನಿಕ್ಕುಮದನಂತೆ ಬಣ್ಣಕ್ಕನಲ
ನೊಳಿಜಿಬಿಧಿಂ ತೆಗೆಯೆ ನಿಂದುವಕ್ಕುಂ ಧ್ವಜಾದಿಗ್ರಹದಾಯಂಗಳ್
(ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೦); ಅನಿತುಂ ಪೂರ್ವಾಪರಗೃಹಮನೇಜಿಜಿಂದಿಜಿದು
ಮಾಡಿ ನವದಾನವಿಶೋಧನಮಂ ಸಪ್ತಾವಿಂಶತಿಯಿನೆತ್ತ ಗವಶೇಷಮಶ್ವಿನೀ
ಪ್ರಮುಖರ್ಷಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೨೫). ೫. ಲಿಪಿಯನ್ನು ಕೊರೆ, —
ಕೆತ್ತು: ಈ ಕಲ್ಲಂ ಚಿಕ್ಕ (ಂ)ಣ್ಣ X X X ಯಂ ಪೋದಿಯಮ್ಮ ಮಾಡಿಸಿ
ದೋನ್ X X ಇದು X X ಇಜ್ಜಿದಡೆ (ಸೌಇಜ. XI-i, ೧೦-೩೫; 864);
ಸಂಗತಗುಣ ಗೋವಿಯಿಜಿದ ಸಾಸನಲಿಯುಂ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ.
೯೮-೩೫; 1169). 'ಅಜ್ಜಿಜ್ಜಿ' ಪರಾ. ೬. ಹಾಕು; ಎಸೆ; ಬಿಸುಡು:
(ಕ). ೭. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಅಶನಿಘೋಷಂ
ಮುಳಿದು ಪೊಜಮಡೆ ಪಾದನಪುರಾಧಿಪನಾತನನಿರುಡುಖಂಡಮಾಗಿಜಿ
ವುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫೭-೩). ಇರಿ: ೧. ರಾಜಣ್ಣ ಅನಂದನನ್ನು
ಇರಿಯುವಂತೆ ನೋಡುತ್ತ ಕೇಳಿದ (ಮರಳಿ. ೯೪); ಅವನ ವಾಸನೆ
ಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಆ ಹೋರಿಯು ಅವನಿಗೆ ಇರಿಯಲು ಓಡಿ ಬಂತು
(ಮಣಿಸ. ೯೬); ಅದರಿಗ ಅದರ ತಿಳಿವು ಎದೆಯನೆಂತು ಇರಿವುದು!
(ಮಾಂದಳಿ. ೧೫).

ಇರಿದುಹಾಕು = ತಿವಿದು ಕೊಲ್ಲು: ತಮ್ಮ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕನ್ನಗತ್ತಿ
ಯಿಂದ ಇವರನ್ನು ಇರಿದುಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೮). ಇಜ್ಜಿದಾಡು =
ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ತಿವಿದಾಡು; ಗುದ್ದಾಡು; ಹೊಡೆದಾಡು: ತುಜು
ಪಳ್ಳಿಯ ಗೋವುಳಿಗರೊಳ್ ತೋಟಿಗೆಯ್ಲಿಜಿದಾಡುವ ಬೀಡಿನಿರ್ಮಗಳಂ
ಪಿಡಿತಂದರಸಗೊಪ್ಪಿಸುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಕಂಗಳನು
ಕಾರಿರುಳು ರಕ್ಕಸಿ ನುಂಗಿದಳು ನಾನೇನನುಸುರುವೆನಂಗವಿಸಿ ಕಡುಗಲಿ
ಗಳಿಜಿದಾಡಿದರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೭-೩). ಇಜ್ಜಿದೋಡಿಸು =
ಹೊಡೆದೋಡಿಸು: ಕೀಚಕನೆಂಬಂ ಸುಯೋಧನನ ದಂಡೆಲ್ಲಮನಿಜಿ
ದೋಡಿಸಿಬಂದು ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೮ ವ). ಇಜ್ಜಿವಕ್ಕನ್ನರ =
ಇರಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅತನ
ಮಗನಭಿವನ್ನಿತಪದನಿಜಿವಕ್ಕನ್ನರಂ ಧರ್ಮಪರಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು.
೪೯-೬೧; 942). ಇಜ್ಜಿವನೊಂಬ = ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬನಂತಿರು
ವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇಜ್ಜಿವನೊಂಬನಪಟ್ಟಂ
ಗಟ್ಟಿದ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ವರಿಸದನ್ನು (ಎಕ. IX, (೩), ಹೊಸಕೋ. ೨೦೭-೧;
900); ಇಜ್ಜಿವ ನೊಂಬನೇಕವಾಖ್ಯ ಶ್ರೀಮತ್ ದಿಲೀಪರಸ ಪ್ರಿತಿವೀ
ರಾಜ್ಯಜ್ಞಿಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಜ. IX-i, ೨೫-೪; 948); ಕಾಣ್ಣೋಪುರಪರ
ಮೇಶ್ವರಂ ಶ್ರೀಮದಿಜಿವನೊಂಬಮ್ಮನ್ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೨, ೪೮-೪; 960).

ಇಜ್ಜಿವಚೆಡಂಗ = ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು; ರನ್ನಕವಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ಚಾಲುಕ್ಯಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸೂರ್ಮಡಿ ತೈಲನೆನಿಸಿದಾಹವಮಲ್ಲ ವಲ್ಲಭ ನಾತನ ಮಗನಿಜ್ಜಿವಚೆಡಂಗಂ ಸಾಹಸಮಲ್ಲಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೫೯-೨೦; ೧೩೬); ರುದ್ರಾವತಾರನಿಜ್ಜಿವ ಚೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೪); ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಕುಳತಿಳಕನಕಳಂಕಚರಿತಂ ಶ್ರೀಮದಿಜ್ಜಿವಚೆಡಂಗದೇವರ ರಾಜ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೨; 1002). ಇಜ್ಜಿವರ್ತಿಗಂಡ = ಯುದ್ಧ ಪ್ರಿಯನಾದ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬಿರುದರಗಣ್ಣನಾಳಿಮುನ್ನಿಜ್ಜಿ ವನಿಜ್ಜಿವರ್ತಿಗಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೫-೬; 1047). ಇಜ್ಜಿವಾಳ್ = ಯುದ್ಧದ ಬಂಟೆ: ಇಜ್ಜಿವಾಳ್ ರಣಕ್ಕೆ ತುಟಿಲಾಳ್ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೩೫). IP ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ: —ಅಚ್ಚಿಜ್ಜಿ, ಅಳ್ಳಿಜ್ಜಿ, ಇಡಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ, ಈಡಿಜ್ಜಿ, ಕೂಕ್ಕಿಜ್ಜಿ, ತೂಪಿಜ್ಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಎಜ್ಜಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎಜ್ಜಿ; ತೆಲು. ಜಿಮ್ಮು]

ಇಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಸಡಿಲವಾಗು; ಬಿಚ್ಚು; ಹರಡು; ಚೆದುರು (?): ಇಜ್ಜಿವ ಪಿಟಲ್ ತೆರಳೊಜ್ಜಿವ ಕಣ್ಣಿನಿ ಮಾಣದೆ ಮೋದೆ ಶೋಕ ದಚ್ಚಿಜ್ಜಿದವೊಲರ್ ಬಾಸುಟಿನೊಳಬ್ಬು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎಜ್ಜಿ = ಹರಡು]

ಇಜ್ಜಿ (ನಾ). (?): ಇಜ್ಜಿಯೆಂಬುದು ಬೇಂಟೆದ ಸೂಳೆಯ ಮುಡುಹಿನೊಳಲ್ಲದೆ ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಕುಮುರಾ. ಪೀ. ೫೮). [?]

ಇಜ್ಜಿ (ನಾ). ಇಜ್ಜಿತ; ಹೊಡೆತ; ಕೊಲೆ; ಯುದ್ಧ. 'ಇಜ್ಜಿಗಾಱಿ' ಪರಾ. [\leq ಇಜ್ಜಿ]

ಇಜ್ಜಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಮೃಗ.

ಇಜ್ಜಿಯಕತ್ತರಿ = ಮೃಗಮದ; ಕಸ್ತೂರಿ: ಇಜ್ಜಿಯಳ ಕರ್ಣ ಪೂರದೊಳಿಜ್ಜಿಯ ಕತ್ತರಿಸವ ನನೆಮೊನೆಯಿಂದ ಲೇಖಿಸಿದ (ಸಾಳಭಾ. ೬-೧). [ದೇ. || ತೆಲು. ಇಜ್ಜಿ, ಇಜ್ಜಿ]

ಇಜ್ಜಿಕ್ಕಿಲ್ (ನಾ). ಇರುಕ್ಕಿಪಲ್ಲಟ್ಟುದು; ಅದುಮಲ್ಲಟ್ಟುದು (?): ನಿಜ್ಜಿ ನಿಜ್ಜಿಲು ನಿಜ್ಜಿಲೆನುತ ಹೆಮ್ಮರ ಮುಜ್ಜಿದುದಾತನ ರೋಮ ಸೋಂಕಿ ನಲಿಜ್ಜಿಕ್ಕಿಲಾದುದು ಧರಣಿಯನಿಲಜ ಮುಜ್ಜಿದ ಮಗ್ಗುಲಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ. ಅ. ೬೦೩. ೧೧-೧೪). [ಇಜ್ಜಿಕ್ಕು (\leq ಇಜ್ಜಿಂಕ್ಕು) + ಇಲ್]

ಇಜ್ಜಿಕ್ಕು 'ಇಜ್ಜಿಂಕ್ಕು' ನೋ.

ಇಜ್ಜಿಕ್ಕುಳಿ, ಇರಕ್ಕಳಿ, ಇರಕ್ಕಳಿ, ಇರಕ್ಕುಳಿ, ಇರುಕ್ಕಳಿ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳುದು; ಹೋರಿ ಮುಂತಾದ ಕೊಂಬಿನ ಪ್ರಾಣಿ: ಕುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ-ಪೋರ್ಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ... ಇಜ್ಜಿ[ಜ್ಜಿ] ಕುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). ಇರಕ್ಕಳಿ: ಇರಕ್ಕಳ ದನವ್ವಾಂಗ ಅಡ್ಡ ಹಾಯತೀಯಲ್ಲಲೇ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪೬); ಹೋರಿ ಇರಿವಾಡತಾವು... ತಂತಂ ಹೆಂಡಂದ್ರಿನ್ನ ಅಳುವಿನಾಗ ಇಟ್ಟುಗೋಳಾರದ ಇರಕ್ಕಳ ಜಾತೀ ಗಂಡಸು(ಕಮ್ಮಟ. ೧೪). ಇರಕ್ಕಳಿ: ಒಂದು ಇರಕ್ಕಳಿಮುಂದೆ ಹಾಯಿಸಿ[ಸ] ಗೊಡುವದಿಲ್ಲ (ದೀಪಕ. ೧೬೬). ಇರಕ್ಕುಳಿ: ಕಾಡಾಕಳು ಕಾಡೆತ್ತು ಇರಕ್ಕುಳಿ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೪). ಇರುಕ್ಕಳಿ: "ಇರುಕ್ಕಳ ದನಾ... ನೋಡಿರಿ" (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೦೯); ಇರುಕ್ಕಳ ಅಂತ ಗೊತ್ತಿದ್ದೂ ಅದರ ಬಡ್ಡಾಗ ಯಾಕ ಹೋಗಿದ್ದಿ (ಬಾಬಲ. ೯). [ಇಜ್ಜಿ + -ಕುಳಿ]

ಇಜ್ಜಿಗಲ್ಪಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಿರ್ಗುನ್ನನಾಡು ಮೂನೂಜು ಇಜ್ಜಿಗಲ್ಪಾಡಿ ಮೂನೂಜು ಗಂ ಗ ಪೂರ ಮೂವತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೪-೧೨; 813). [?]

ಇಜ್ಜಿಗಾಱಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು; ಶೂರ: ಹಿಡಿ ಹಯನ ನಿಜ್ಜಿಗಾಱಿ ಸಾರಥಿ ನುಡಿವವರು ನಾವ್ ಹಗೆಗಳೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೧. ೬-೧೧); ಮಜ್ಜಿಮಜ್ಜಿಯಲಿಜ್ಜಿಗಾಱಿನಸುರರ ಮುಜ್ಜಿದನೆಂಬರು (ಕು ವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೧೪-೧೬); ಹಜ್ಜಿಗಾಱಿನಲ್ಲಿ ವನಿಜ್ಜಿಗಾಱಿನೆನುತನೆ ಬೇಜ್ಜಿಗಾಗಿ ನಾಡ ಮನ್ನೆ ಯರು... ಬಿಜ್ಜಿತೋಡಿದರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೮೪). [ಇಜ್ಜಿ + -ಕಾಱಿ]

ಇಜ್ಜಿಗೂಳಿ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೂಳಿ, —ಕುಕ್ಕೆ, —ಬುಟ್ಟೆ: ಸಾಳುವನ ಬೇಂಟೆಯಂ ನೋಡಿ ನಡೆವಾಗಲಿಜ್ಜಿಗೂಳಿ ಹೆಗ್ಗೂಳಿ ಕಿಜ್ಜಿಗೂಳಿಯಿಂ ಮೂ ತೇಜ ದ ಗಾಳಂಗಳಿಂ ಗೋರಿವಲೆಗಳಿಂ... ಮೀನ್ಗಳಂ ತವಿಸುತಿಹ ಬೇಡರಂ ನೋಡಿದಂ ಭೂನಾಥನು (ಹಜ್ಜಿಕಾ. ೫-೪೪). [ಇಜ್ಜಿ + ಕೂಳಿ]

ಇಜ್ಜಿಗೂಳಿ (ನಾ). ಇಜ್ಜಿಯುವ ಗೂಳಿ (*). [ಇಜ್ಜಿ + ಗೂಳಿ]

ಇಜ್ಜಿಗೇಲಸ (ನಾ). ಇರಿಯುವ ಕೆಲಸ; ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು; ನೋಯಿಸುವುದು: ಅಜ್ಜಿವು ತಲೆಕೆಳಗಾಯ್ತು... ಮಜ್ಜಿವ ಗಜ್ಜಿ ಗಟ್ಟಿತು ಮನೋಭವನಿಜ್ಜಿಗೇಲಸ ಬಲುಹಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾ. ೧. ೨-೧೨); ಬಜ್ಜಿಯ ಬೊಬ್ಬಾಟವೊ ಶರಾವಳಿಯಿಜ್ಜಿಗೇಲಸವೇನುಂಟೊ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೫೬). [ಇಜ್ಜಿ + ಕೆಲಸ]

ಇಜ್ಜಿತ, ಇರಿತ (ನಾ). ೧. ತಿವಿತ; ಹೊಡೆತ; ಯುದ್ಧ: ಇಜ್ಜಿತ ಮುನ್ನವೊ ಸುಭಟರಿಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಜ್ಜಿತ ಮುನ್ನವೊ (ಕುವ್ಯಾ. ಕ. ೧೧-೪೬); ಅಜ್ಜಿ ಸಿದನು ಧನುಮಂತನಾ ಸರಳಿಜ್ಜಿತವನು ಸೈರಿಸುತ (ತೊರರಾ. ೬-೧೫-೪೬); ಇಜ್ಜಿತ ಮುಜ್ಜಿತದೊಳಿಂತುಟರ್ಬಲದ ಸುಭಟರೊಳ್ ಕುಜ್ಜಿದ ಜ್ಜಿಯಲು ಜ್ಜಿ ಜೋಲ್ವ ಖಂಡಗಳ ಮುಂಡಗಳ (ಚಿಬ್ಬ. ೨೬-೧೯). ೨. ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ; ಇರಿದಂತಾಗುವಿಕೆ; ಚುಚ್ಚು ನೋವು: ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಹಾಗೆ ದಂತಗಳು ತೂಗಲಾಡುವವು... ನೋವು ಇಜ್ಜಿ ತಂಗಳು ಉಂಟಾಗಿವು. ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಚಲದಂತ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೩). ಇರಿತ: ೨. ನನಗೆ ಆಯ್ತಾರು ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಹಲ್ಲಿರಿತ (ರೂಢಿ). [ಇಜ್ಜಿ + -ತ]

ಇಜ್ಜಿತಕಾಱಿ, ಇಜ್ಜಿತಗಾಱಿ (ನಾ). ೧. ತಿವಿಯುವವನು; ಕೊಲ್ಲುವವನು (*). ೨. ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು; ಯೋಧ; ವೀರ: ಹರಿಗೆ ಖಡ್ಗ ಕಠಾರಿ ಕುಂತದಲಿಜ್ಜಿತಕಾಱರು ಹೊಕ್ಕರನಿಬರ ಕೊರಳೊಳಾಡಿದ ವಂಬು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೫). ಇಜ್ಜಿತಗಾಱಿ: ೨. ನೀ ಕಟ್ಟಿಜ್ಜಿತ ಗಾಱನೆ ರಾಯರಿ ದೆಲಾ ಸಕಲಗುಣಯುತರು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೪೫); ಎಲ್ಲಜ್ಜಿವರಿನಿಯಂ ಇಜ್ಜಿತಗಾಱರೀಯಂ ಬಲ್ಲದರ ಬಲ್ಲಹನೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ಪಲವುಂ ಬಿರುದಂ ಕೇಳ್ವು (ಚಕವಂ. ೬೩-೧೧).

[ಇಜ್ಜಿತ + -ಕಾಱಿ]

ಇಜ್ಜಿತಗಾಱಿ 'ಇಜ್ಜಿತಕಾಱಿ' ನೋ.

ಇಜ್ಜಿನೋವು (ನಾ). (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಚುಚ್ಚುವ ನೋವು, —ಬಾಧಿಸುವ ನೋವು: ಆ ಬರ್ದಿಲಾಳ್ವ ಪೊಸಂಬನಪ ರಾಜನೆನ್ನಿಂದೆ ಲಾಭಮನ್ ಪಡೆದು ಇಜ್ಜಿನೋವಿನಿಂದಿಂತು ಬಹುಮಾನಿಸರ್ಪನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩-೨೬೬).

[ಇಜ್ಜಿ + ನೋವು]

ಇಜ್ಜಿಮುಱಿ (ನಾ). ಚೂರುಚೂರು; ಹರಿಹಂಚು; ತುಂಡು ತುಂಡು: ಧರ್ಮಜಾದಿಗಳೆಚ್ಚ ತ್ರೀಯರ್ಧ ಕನ್ನೆಯಾವೊಳಾ ದಸೆಯೊಳಿಜ್ಜಿ ಮುಜ್ಜಿಯಾಗಿ ಕೆಡೆದು ಪಟ್ಟರೂಪಾವುದೇನನ್ನಿಗಂ ನೆಗಜ್ಜಿಯೆನೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೧೧ ವ); ಜವನೆಂಬ ಪಾತಕನಾಯರವಸಾನಂಬರಮಿರಲೇಯದೆಡೆಯೊಳಿಜ್ಜಿಮುಜ್ಜಿಮುಜ್ಜಿದುಯ್ಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೬-೩ ವ).

[ಇಜ್ಜಿ + ಮುಱಿ. IP ತಮಿ. ಇಜ್ಜಿಮುಱಿ = ಲೇವಾದೇವಿಯ ವ್ಯವಹಾರ ಮುಗಿದು ಹರಿದು ಹಾಕಿದ ಪತ್ರ]

ಇಜಯಿಸು, ಇಜಸು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿಸು; ತಿವಿಸು; ಕೊಲ್ಲಿಸು: ಇಜಯಿಸುವೆ ತಂದೆಮಕ್ಕಳಿಜಯಿಸುವೆ ಸೋದರರ್ಕ್ಕಳಂ ತಮ್ಮಳ್ ತಳ್ಳಿಜಯಿಸುವೆ ಗುರುಶಿಷ್ಯರನಜಗುಲಿ ನಿನ್ನಂ ನಿಕ್ಕಪ್ಪರಾದರು ಮೊಳರೇ (ಗದಾಯು. ೯-೭). ಇಜಯಿಸು: ನಾಡೆಲ್ಲ ಪಾಟಾದೊಡಂ . . . ಇಜವೆನೆನ್ನಡ್ಗೆವನ್ನಿಟ್ಟು ತುಟುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IX, 5 ದೇವನ. ೪೨-೧೨; 900); ಬಾಂಧವರನಿಜಿಸಿ ಸರಸಿಜಬಾಂಧವತನಯನು ಮನೆನ್ನ ತಮ್ಮನುಮಂ ನಮ್ಮಂಧನರೇಂದ್ರನ ಮೊಗಮಂ ಗಾಂಧಾರಿಯ ಮೊಗಮನಾವಮೊಗದೊಳೆ ನೋಟಿಸ್ತಿಂ (ಗದಾಯು. ೩-೭೦); ಭಲದಿಂದಿರದೊರ್ವರಿಂದಮೊರ್ವರನಿಜಿಸುತ್ತೆ ಕೂಕಿಜಿದು ಬೊಬ್ಬಿಜಿದಾದುವಂ (ಧರ್ಮಪು. ೨-೪೨); ಸುರಗಿಯ ಕಿತ್ತಿಜಿಸಿಕೊಳ್ಳ ತೇನಂ ಪೋಲ್ಪುಂ (ಸಮಸ. ೫-೭೭). [ಇಜಯಿಸು + -ಇಸು]

ಇಜವಾಳ್ (ನಾ). ಇರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಕತ್ತಿ; ಇರಿಯುವ ಕತ್ತಿ: ಅಜಮೊಗಂ ಘೂರ್ವಿಸುತ್ತಿದಿರಾಗೆ ಕಂಡಿದ್ದನಿಜವಾಳನೇ ಬೇಹಿಗಟ್ಟಿದಂತೆಯ್ದೆ ತನಗುಜಿವ ವಜ್ರಾಯುಧವನಾಲ್ವು ತಿರು ಪುತ್ತಿಟ್ಟನು (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೨೧-೨೨). [ಇಜಯಿಸು + ಬಾಳ್]

ಇಜವಿಟ್ಟು (ನಾ). ಸೋತ ರಾಜನು ಗೆದ್ದ ರಾಜನಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಬಿಟ್ಟೆಯ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಯುದ್ಧವೊದಗಿದಾಗ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೋರಾಡುವುದು: ಬಿಟ್ಟುಗನ್ನಪಾಳನೊಡನಿಜವಿಟ್ಟುಗೆಂದರಸುಗೆಳೆಗಳಂ ರಣದೊಳ್ ತಳ್ಳಿಟ್ಟು ಪಿಡಿದಾನೆಯನಿತುಮನೊಟ್ಟುಜಿಯಂ ತಂದನಸಮಸಾಹಸತುಂಗಂ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೦-೨೩; 1060); ಗಂಡುಗೆಯ್ದಿಜವಿಟ್ಟುಗೆ ಜಟ್ಟುಗನಾಗಿ ಬಾಲ್ಪುದತ್ಯುತ್ತುಮ ಪಕ್ಷಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೨೭); ಕುಡುವುದು ನಿಮಗುಳ್ಳುದುಮಂ ಪಡೆವುದು ದಯಮಂ ವಿಧೇಯರಪ್ಪುದು ನಿಜ್ಜಂ ನಡೆವುದಿಜವಿಟ್ಟುಗೆಂದಡೆ ಬಿಡೆ ಕೈಕೊಂಡುದು ವಿಯಜ್ಜರಾಧಿಪ ರೆಲ್ಲಂ (ಪುಣ್ಯಾಸು. ೧-೮೫). [ಇಜಯಿಸು + ಬಿಟ್ಟು]

ಇಜವೆ 'ಇಜುಂಕು' ನೋ.

ಇಜಸಲ್ 'ಇಜಸಿಲ್' ನೋ.

ಇಜಸಿಲ್, ಇರಚಲು, ಇರಸಲು (ನಾ). ೧. ಎರಚುತ್ತಾ ಬೀಳುವ ಮಳೆ: ತಂಬೆಲರಾ ಸೋಂಕೆ ಬಳ್ಳುವ ಲತಾಂಗಮದಿಜಿಸಿಲಂ ಬೇಜಿ ತಡೆದುಂಟೆ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೫೩); ಬೀಸುವಿಜಿಸ[ಸಿ]ಲಂ ಸೂಸುವ ಸೋನೆಯಂ ಸೈರಿಸದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೨೭). ೨. ಶೈಶೋಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು ಅಥವಾ ಪನ್ನೀರನ್ನು ಚಿಮುಕಿಸುವ ಬೀಸಣಿಗೆ, —ಅದರ ಗಾಳಿ: ತಳಿರ್ಗಳ ಕಂಡಪಟಂ [ಪಾಠಂ. ವಡಂ] ಗಳಿ ತಳಿರ್ಗಳ ಪಾಸುಗಳಿ ತಳಿರ್ಗಳೋವರಿಗಳೆ ಕಂದಳಿರ್ಗಳ ಪೊಳಿವಿಜಿ[ಜು]ಸಿಲ್ಗಳೆ [ಪಾಠಂ. ಕೆಳಸಿ ಪೊಳಿವಿಜಿಲ್ಗಳೆ] ವಿಳಾಸವಂ ಮೆಜಿದರಲ್ಲಿ ಕೆಲದ [ಪಾಠಂ. ರೆ] ಬಲೆಯರೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೧-೭೯); ಮಳೆಯರುಹದ ಕರ್ಪೂರದ ಪಳಿಕಿನ ಪನ್ನೀರ ಕದಲಿದಳದಿಜಿಸಿಲ ತಣ್ಣಳಸದ ತಿಳಿರ್ಗಳ ತೀತಳತೆಯನವನಿ ಪನನಾಪ್ತರುಜ್ಜೀವಿಸಿದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೮). ಇರಚೆಲು: ೧. (ಕ). ಇರಿಸಲು: ೧. ಗಾಳಿಯಿಂದ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬೀರುವ ಓರುಮಳೆಯ ಇರಿಸಲು 'ಸಾನ'ದ ಜಗುಲಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣ ತೋಯಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಬಡ್ಡಿಲು. ೩). [< ಎಜಚು + -ಇಲ್]

ಇಜಸಿಲ್, ಇರಸಲು, ಇಜಸಲ್, ಇಜಸಿಲ್, ಇಜು ಸಲ್ (ನಾ). ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೆಡೆಹುವ ಕುಳಿ; ಕಪ್ಪಲು; ಕಪ್ಪು; ತಗ್ಗು: "ಇಜಸಿಲ್-ಮಿಗಮಂ ಕೆಡಪುವ ಗುಣ" (ಶಮದ. ಪಂ.೨); ಇಜಸಿಲ್ ಗಟ್ಟಿ ಸಹಿತಂ ಮತ್ತರಯ್ಯ (ಎಕ. XIII, ೨೧-೪೨; 1204). ಇರಸಲು: 45 "ಇರಸಲುಮನಲ್ಕೆ ಮೃಗದೀಳಿಸುವ ಕಂದಕದ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೧೩).

ಇಜಸಲ್: "ಇಜಸಲೆನೆ ಮಿಗಗೆಡಪ ಎಡೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೨).

ಇಜಸಿಲ್: "ಇಜಸಲೆನಲ್ ಮೃಗಂ ಕೆಡವ ತಾಣಮೆ" (ಕರ್ಣಾ. ೫೯). ಇಜಸಿಲು: ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿಯ ಸ್ಥಳವಿಜಿಸಿಲು ಗೋವಿನಾಕಾರದ ಮತ್ತರ್ ಹನ್ನೊಂದುಂ (ಸಾಇಇ. XI-ii, ೧೫೫-೪೭; 1104); ಇಜಸಿಲು ಗಾವಿನ ಮತ್ತರುಮಾಲುಮಂ (ಸಾಇಇ. XX, ೧೯೮-೧೯; 1227). ಇಜು ಸಲ್: "ಇಜುಸಲೆನೊಡನೆ ಮಿಗಮಂ ಕೆಡಪುವೆಡೆ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೮೦). [?]

ಇಜಸಿಲು 'ಇಜಸಿಲ್' ನೋ.

ಇಜಸು 'ಇಜಯಿಸು' ನೋ.

ಇಜಹ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಕೊಲೆ: ಇಜಹಂ ದಾಯ [ಪಾಠಂ. ದಾಯುಧ] ದೊಳುಪ್ಪವಗ್ಗಿ ಮುಖದೊಳ್ ಯುದ್ಧಂ ದಿಟಂ ಮಲ್ಲರೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಪುಣ್ಯಾಸು. ೧-೧೧೪). [ಇಜಯಿಸು + -ಹ]

ಇಜು 'ಇಜುಂಕು' ನೋ.

ಇಜುಂಕು, ಇರಕ್ಕು, ಇರುಂಕು, ಇರುಕ್ಕು, ಇಜುಕ್ಕು, ಇಜುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಂಕುಳು ತೊಡೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ) ಅದುಮಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡುಕಿ ಹಿಡಿ; ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿ; ಅಡಕಮಾಡಿ ಹಿಡಿ: "ಇಜುಕ್ಕು, ಇಜುಂಕು - ನಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣೆ" (ಶಮಧಾ); ದೇಸೆಯನಾಂತು ವಿಳಾಸದಿಂದಿಜುಂಕಿದ ನಿಜ (ಪಂಪಾ. ೪-೩೫); ಒಂದು ಬಕಂ . . . ಬಂದು ಎಸಡಿಯಂತಿಂಬೆನೆಂದು ಕೊಂಡುಯ್ಯುತ್ತಿರಲಾಯೆಸಡಿ ತನ್ನ ಗೋಣನಿಜುಂಕಿ ಕೊಂಡುದು (ಪಂಚತಂ. ೮೭-೩); ಸಕಲ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಂ ಕಂಕುಳೊಳಿಜುಂಕುವಂತಳವಡಿಸಿ (ನಂಬರ. ೮-೭೫); ವಿಕ್ಲಬಿಂದುಗೆ - ಕದಂಪು, ಕದಪು . . . ಇಜುಂಕಿದಂ, ಇಜುಕಿದಂ (ಶಮದ. ೩೭ ಪ್ರಯೋ); ಜವನ ದಾಡೆಗಳಂತಿಜುಂಕಿ ಬೇಗದಿ ಕೊಲ್ಲುವೆಂ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೧೦೦); ಗಜನೇಷಿಯದ ಕಿಜುವಣಿಗಳನಿಜುಂಕಿ ಪಕ್ಷದೊಳ್ ಪಾಟಲಾಟದೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೮); ಮುಗಿಲನಿಜುಂಕುವ ಪರ್ಮರಂಗಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦-೨೧). ಇರಕ್ಕು: ೧. ಹೊಲಸು ಹೊಡೆಯುತೆ ರೋಹಿತದೊಳೊಡ ಗಲಿಸಿಹುದು ಸುಟ್ಟಿರ ಕುವುದು ಪ್ರಜ್ವಲಿಪುದೊಂದರಲ್ಲಿನವುಮಿದೊಡ ಕೆಟ್ಟು ನಾರುವುದು (ಶಂಕದಾ. ೧೪-೨೮). ಇರುಂಕು: ೧. ವಿಗಡರಕ್ಕುಸ ರಿವನ ತಡೆಯಲು ಬಗಲೊಳವರನಿರುಂಕಿಯಾಂಕಿಯೆ ಬಗೆಯದಾರುಮಂ (ರಾಮಾಸಂ. ೭-೨-೫೩). ಇರುಕ್ಕು: ೧. ವಿಭ್ರಮದಿಂದ ತಾನೇ ಇರುಕಲ್ ಬಗೆದಂ ಕಾಯ್ದನ ಪಾವಂ (ಸಾನಂದ. ೮-೧೮); ಬಿಂದಿಗೆ ಯನ್ನು ಕಂಕುಳಲ್ಲಿರುಕಿಕೊಂಡು ನೀರು ತಂದಳು (ರೂಢಿ). ೨. ಸಣ್ಣ ದಾಗು; ಕಿರಿದಾಗು; ಇಕ್ಕುಟ್ಟಾಗು: ಕಣ ವಿಭಜನೆಗೆ ಮೊದಲು ಬೀಜ ಉದ್ದವಾಗಿ ನೀಡಿ, ಕ್ರಮೇಣ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುಕಿ ಎರಡುಭಾಗಗಳಾಗಿ ಒಡೆಯುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಶಾ. ೩೪). ಇಜುಕ್ಕು: ನೇಷಿಯದಾಯ್ದಾಕಾಶ ಗಿರಿಗಳ ಹೊಣೆಗೆವಾಳರ ಹೆಮ್ಮರಂಗಳನಿಜುಂಕಿದತಿಮನದತುಳಬಲರು ತ್ವಳಗಮನವಲಿ (ತೊರರಾ. ೭-೭-೧೨). ಇಜುಕ್ಕು: ೧. "ಇಜುಕ್ಕು, ಇಜುಂಕು - ನಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣೆ" (ಶಮಧಾ); ಇಜುಕಿ ತೊಡೆಯೊಳಿನ್ನಂ ಪಜಿದೆಜಿಕ್ಕಿಗಳಿಂದೆ ಮುಚ್ಚಿ (ಕಾದಂಪು. ೧೮೩); ಭುಜ ಹತ್ತುದೇಸೆಗಳಂ ಕಂಕುಳೊಳಿಜುಂಕುತಿರೆ (ಕಾಂರ. ೨೯೨); ತುಟುಬ ಬಲಿದೊಳಗಾಕಿ ಮೊನೆಮುಂಜಿಜಗನಳವಡೆ ಸೆಕ್ಕಿ ಸುತ್ತಿ ನೊಳಿಜುಕಿ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೭-೧೯); ನಿಜಯನೋಸರಿಸುತ್ತೆ ಮೇಲುದನಿಜು [ಪಾಠಂ. ನಿಜ] ಕುತಡ ಗೈದುದಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೮); ಇಜುಂಕು, ಇಜುಕ್ಕು (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಂಕುಟೊಳ್ ಕುಜಿಯೊಂದನ್ ಇಜುಕಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩-೨೫). ೩. ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊ: ಇಜುಕಿದರು ಗ್ರಹದಂತೆ ಮಿಗೆ ಮುಕ್ಕುಜುಕಿದರು ಮುಗಿಲಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೭-೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಜುಗು, ಇಜುಕ್ಕು; ತೆಲು. ಇಜುಕ್ಕು]

ಇಜುಂಪು 'ಇಜುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಜುಂಪೆ, ಇರವೆ, ಇರಿವೆ, ಇರುಂಬೆ, ಇರುವು, ಇರುವೆ, ಇಜುವೆ, ಇಜುಂಪು, ಇಜುವೆ, ಇಜುವು, ಇಜುವೆ, ಇಜುಹು, ಇಜುಹೆ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಜೀವಿ ಸುವ, ಸಂತತವಾಗಿ ಉದ್ಯೋಗಶೀಲವಾದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿ; ಚೀಮೆ; ಪಿಪೀಲಿಕೆ. IP ಇದರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜಾತಿಗಳುಂಟು. ಉದಾ: ಕಟ್ಟಿರುವೆ, ಕಪ್ಪಿರುವೆ, ಕೆಂಚಿರುವೆ, ಕೆಂಪಿರುವೆ: ಬಟ್ಟಿಗಳೊಳ್ ದೇಗುಲದೊಳ್ ಪಟ್ಟಿಗಳೊಳ್ ಬೀದಿಯಡೆಯೊಳವಟ್ಟಿಗಳೊಳ್ ನಟ್ಟಿನ ಯಜುಂಪೆಯೇಟಲ್ ಕಟ್ಟಿ ಪುದೂರ (ಲೋಕೋಪ ೧೨-೪೩); ಕರಿ ಕರಿ ಗಲ್ಲದಿಜುಂಪೆಗೆ ಪರಿವುದೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೪); ಕೆಂಡಮನಿಜುಂಪೆಗಳ ಬಂದಂಜೆವುದಿದರಿದು (ಉದ್ಭಟ. ೪-೮೪); ವಿಕಲ್ಪ ಬಿಂದುಗೆ - ಕದಂಪು, ಕದಪು... ಇಜುಂಪೆ, ಇಜುವೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). ಇರವೆ: ಬೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ಇರವೆಗಳು ಮುತ್ತಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢ). ಇರಿವೆ: ಇರಿವೆಗಳು ತೀರ ಸಣ್ಣ ವಿದ್ಯಾಗ್ಯಾ ಬಹಳ ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಮುಂ ಬ ಯು. ೨-೧೫). ಇರುಂಬೆ: ಗಳಿಸುವುದು ಬಿಸಿಲ ದಿನದೊಳ್ ಮಳೆಗಾಲಂ ಬರಲಿ ರುಂಬೆ ಭಂಜಕು ಸುಖದಿಂ (ನೀತಿಚಂ. IX, ೨೮). ಇ ರು ವು : ಗಜ ಇರುವು ಮಿಕ್ಕ ಜನನದೋಪಾದಿಯಲಿ ಮನುಜದೇಹತೆತ್ತು ಸಂಚರಿಸಿದನೋ (ವಿಸಾಸು. ೯೩-೧); ಒಂದು ಇರುವು ಒಂದು ಕಿತ್ತಲೆ ಹಣ್ಣಿನಮೇಲೆ ತಪ್ಪದೇ ಒಂದೇ ಮುಖವಾಗಿ ನಡೆದರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧). ಇ ರು ವೆ : ಇರುವೆಗಳು ಕೂಡ ಸಂಚರಿಸದೆ ಇರುವುದಂ ನೋಡಿ (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೩೧-೪); ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಇರುವೆ ಮುತ್ತೀತೇ (ಗಾದ); ಇರುವೆ ನೀನಿಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವೆ (ರೂಢ). ಇಜಿವೆ: ಜಂಗಮಪ್ರಸಾದ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಇಜಿವೆಗೆ ರುದ್ರ ಪದವಾಯಿತ್ತು (ಗಣಭಾ. ೨೪೨-೩). ಇಜುಂಪು: "ಇಜುಹೆ ಇಜುಂಪೆನೆ ಪಿಪೀಲಿಕಾಪ್ಪಯಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪). ಇ ಜು ಪೆ : ರಿಸಿಯ ರೊಂದಿಜುಪೆಗಪ್ಪೊಡಂ ಪೊಲ್ಲದಂ ಬಗೆಯದವರಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೬-೨೫); ಇಜುಪೆಗಜಂಕೆ ಮೂಡಿದವೊಲಾದಪೆ ನೀಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨-೭೩). ಇಜುವು: ದೇಶದೊಳಿದ್ದಂಥ ಕೆಜಿ ಬಾವಿ ಉದಕವಾಪೋಶನ ಮಾಡಿ ತೊಂದೆ ಇಜುವು (ಪುರಂದ. ೨-೧೯-೪). ಇಜುವೆ: ಇಜುವೆ ಒಂದಾನೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ಆದವ. ೧೦೨); ಇಜುವೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಆನೆ ಕಡೆಯ ಮಾಡಿ ಬಸಿಜಿನಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಹುಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೬-೪). ಇಜುಹು: ನಾಯಿಗಳೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದವು ಇಜುಹು ಕೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಿಡವು (ಲಿಂಗವ. ೧೪-೫೩); ನೃಪನ ತೆಳ್ಳಸಿಜಿನ ಕಿಜುರೋಮಂಜಿಯ ಕಂಡು ಇಜುಹಿನ ಸಾಲೆಂದು ತೊಡೆದನಡಕೆ ರಾಯನುರೆ ನಕ್ಕ (ಭರಣ. ೬-೬೩); ಒಂದಗುಳ ನಿಜುಹು [ಪಾಶಾಂ. ನಿಜುವೆ] ಪೊರೆಯಕೆ ಕೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಡೆತಂದುದಂ ಬಸವೇಶ ಕಂಡು (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧೯-೬). ಇಜುಹೆ: "ಇಜುಹೆಯಿಜುಂಪೆನೆ ಪಿಪೀಲಿಕಾಪ್ಪಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪); ನಾಗಿಣಿಯ ಬಯಲುಂ ಇಜು ಹೆಯ ಬಯಲುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦-೫೧; 1077); ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕವನೊಂದಿಜುಹೆ ನುಂಗಿತ್ತು ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೯೬-೪೩೧); ಪರುಷ ಯೋಗಗೆ ಮಾತಂಗ ಮೊದಲಿಜುಹೆ ಕಡೆಯನೆ ನೋಯಿಸದ ದಯಾಸಂಗಿ ಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೧).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಇಜುಮ್ಪಿ, ಎಜುಮ್ಪಿ, ಎಜುಮ್ಪು, ಉಜವಿ; ಮಲ.

ಇಜುಮ್ಪು, ಉಜುಮ್ಪು, ಎಜುಮ್ಪು; ಕೊಡ. ಉರುಸೀ]

ಇಜುಂಬು 'ಇಜುಂಬು' ನೋ.

ಇಜುಂಬು, ಇರುಂಬು, ಇರುಬೆ, ಇಜು, ಇಜು, ಇ ಜುಂ ಬು, ಇಜುಬು, ಇಜುಬೆ (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಇರುಕು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ; ಸಂದು: ಬಲ್ಲೂಲೆಯೆಂಬೆರಡುಂ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲ

ನಡುವಣಿಜುಂಬಿನೊಳಡಗಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦). ೨. ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ: ರೋಮಲತೆ ಬಟ್ಟಿ ನಿತಂಬಮಿಜುಂಬು ಸಾಭಿ ಕುತ್ತಜುಗುಳಿ... ಅಗೆ ಮದನಾಟವಿಯಂತೆವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಡಳ್ಳ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ತಳಿಗಗಳಿಜುಂಬಿನಲ್ಲಿ... ಗಿಳಿಗಳ ಪಿಂಡು ಗಳ ನೆರೆದು ಕೂಡಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨೬); ಕದಳೀಕದಂಬದಿ ಜುಂಬಿನೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೪ ವ); ಅಳ್ಳಿಗೊಂಬುಗಳ ಪತ್ರಿಜುಂಬಿನ ನೀಡ ನೀಡದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೨೨); ಅಂತಿಜುಂಬಿನಡವಿಯ ನಿಡಿಯ ಮರಂಗಳಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೧-೬೨ ವ); ನವಾಮ್ರದಿಜುಂಬರನೇಜಿ ಲಾಗರಂ... ಅಲ್ಲಿ ಕರಂ ಮನೋಹರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೩೭). ೩. ಕರ್ಕ ಶತೆ; ಕಾರಿನೈ: "ಇಜುಂಬೆಂದು ಕರ್ಕಶತೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೮೧). ಇರುಂಬು: ೧. ಮರೆತೆಯೇನು ನಿನ್ನ ಪಾಡ, ಮಲೆಯ ದೂರದಿರುವಿನಲ್ಲಿ ಆಪ್ತ ನಿನ್ನ ಕಂಡ ದೆಸೆಯ (ಇಂ ಗೀ ತ. ೯-೧೦). ೪. ತೊಡಕು; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಹಗೆಯಿಂದ ಚಿತ್ರಾಂಗಿ ಭಂಟರಂ ಕಳುಹಿ ಎಳೆದು ಹಾಕಿಸಿ ದಳೋ ಇರುಂಬು ಇಟ್ಟಿಡೆಗೆ (ಸಾರಂಗ. ೩೫). ೫. ಹೆಳ್ಳ; ಕುಳಿ; ತಗ್ಗು; ಖೆಡ್ಡ: ಬಾವಿಯಿರುವಿನೊಳು ಬಿದ್ದಾಕೆಯಂ ಕಂಡು (ತುರಂಗ. ೮-೨೪); ಇರುಬಿನೊಳು ನೀನಿಹುದನೆಣಿಸದೆ... ನಾಲ್ಕುಂ ಶರಧಿಯೊಳು ಮುಳು ಮುಳುಗಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೫೯). ಇರುಬೆ: ೨. "ಸಂದಣಿಗೆಯಿಟ್ಟಿಳ ಮೇಡೆರುಬೆಯಿಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪); "ಇರುಬೆಯಿಟ್ಟಿಳವೆನಲೊ ತ್ತಾದುದಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೧೩). ಇಜಿ: ೧. "ಇಜುವೆ (ಇಜಮೆ)ಂದು ಸಂದಣಿ" (ಶಮದ. ನ. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). ಇಜು: "ಇಜು ಸಂದಣಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಟ. ೭೦). ಇಜುಂಬು: ೧. ಪಡೆಗಡ್ಡಮಿದ್ ಬೆಟ್ಟಿಟ್ಟಿಡೆ ಮಟ್ಟಿ ಮಿಜುಂಬುವೆಂಬವಂ ಸಣ್ಣ ಸಿ ಸಾರ್ವೆ ಡೆ ನಡೆವ ದಂಡರತ್ನಂ ಪಡೆವಳ್ಳನ ಮುಂದೆ ನಡೆಯ ನಡೆದಂ ಭರತಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೪೭). ಇ ಜು ಬು : ೧. ಎಡೆಗೆಟ್ಟು ಕಾಳಾಹಿ ತಳದರ್ ಮೊಲೆನೆಟ್ಟಂಗಳಿಜುಬಿನೊಳು ಪೊಕ್ಕ ಪುದೊ ಎನೆ ಬಾಸೆ ದಳವೇಜಿತು (ಸೋಮಚ. ೧-೭೧); ಕುಜಚ್ಚೆದಂಗಳಿ ಜುಬಂ ನೆಜಿ ಪೊಕ್ಕ ತಮಿಸ್ತಮಲ್ಲಿಯಕ್ಕಾಡೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೩೮); ತರು ಲತೆಗಳಿಜುಬಿನಲಿ ಕಂಜಾಕರದ ತಡಿಯಲಿ ನಿಂದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೩೦). ೨. ಇಜುಬಿನೊಳಗದೆ ಕುತ್ತ ಹೆಮ್ಮರದುಜುಗಲೊಳಗದೆ ತೊಡಚು ಬಾಣವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೧೦); ಅಜಿಸಿದರು ತಾವಿದ್ದ ತಾಣದ ತೆಜಪುಗಳ ತರುಗುಲ್ಲತಿಕೆಗಳಿಜುಬಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೩೧). ೩. "ಇಜುಬು ಕರ್ಕಶತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪); ಜವನಣಲು ಮೃತ್ಯುವಿನ ತಾಳಿಗೆ ಬವರ ಭೈರವನವಟು ಕಂಠೀರವನ ದಾಡೆಗಳಿಜುಬು ಭುಜಗನ ನಾಲಗೆಯ ಬಿಜುಬು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೩. ಪರಿ. ೨೭೬). ೪. ಹಿಂದೆ ನಾನಾಪಾಯ ದಿಜುಬಿನ ಬಂಧನವ ಬಿಡಿಸಿದೆಯಲ್ಲೆ ಗೋವಿಂದ ಶರಣಾನಂದಕಂದ ಮುಕುಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೨೫); ಗಟ್ಟಿದಲಿ ಬೆಟ್ಟದಲಿ ಇಟ್ಟಿಡೆಯ ಇಜುಬಿನಲಿ ಕೆಟ್ಟಿಳಿದು ಬಂದೆನೆನೆಬೇಡ ವಿಧಿ ಕಾಣದಷ್ಟದಿಕ್ಕುಂಟಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೭೫). ೫. ಇಜುಬಿನಲಿ ಕೆಡಹಿದ ಕರಿಯವೋಲ್ ರಿಪುಜನಪ ರಭ್ಯದಯದ ವಿನಾಶವನೆಸಗಬೇಕು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೩); ಮುಡಿದ ಪೂವಿನ ತುಜುಬು ಮೃಡಗಂಧಗಜದಿಜುಬು ನಡೆಯ ಸೊಬಗಿನ ಸೊಂಪು ಚಂದ್ರಜೊಡನಲಂಪು (ಚಿಬಪು. ೩೭-೨೨); ಬಲ್ಲೂಲೆಯೆಂಬ ಹೆಚ್ಚಿಟ್ಟಿಡೆ ಯಿಜುಬಿನೊಳ್ ಕೆಡಪುತಿದನಲ್ಲಿ ವಿಟರಕ್ಷಿಮೃಗಕುಲವನು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೬-೧೭). ಇಜಿಬೆ: ೨. ಸಕಲ ಸಂಪದದಿಜು ಬೆಗಾಗರಂ ತಾನು (ಮಹಾವಿ. ೧-೫೯). ೫. ಖಗಮೃಗವ್ರಾತಮಂ ಪಾತಮಂ ಮಾಡಿದರ್ ಕೂಡ ಕೂಡೆ ಸಿಡಿಗುಂಡು ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳುಜುಬೆಯಿಂದಿಜುಬೆಯಿಂದಿಡು ಗವಣೆ ನೇಣುರಲೊಲೆಗಳಿಂ ಬಲೆಗಳಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೮).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಇಜುಮ್ಪು; ತೆಲು. ಇಜುಮು]

ಇಟುಂಬುಗೊಳ್, ಇಟುಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂದುಗೊಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನೇರು : ಸಿಲ್ವದ ವಿರೋಧಕುಟುಂಬಮಿಟುಂಬುಗೊಂಡಂಗಳದ ಖಳರನ್ನಮಂಡಲದೊಳಿಲ್ಲ ಕು ಮಾರನಿ ದೇನು ದಗ್ರನೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೫). ಇಟುಂಬುಗೊಳ್. ೨. ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೆಡಹುವ ಕುಳಿಗೆ ಬೀಳು : ಸೋವೋವ ಸೋವೋವ ಎಂದೆನುತ್ತ ಎತ್ತಿದ ಮೃಗವು ಇಟುಂಬುಗೊಂಡಿತ್ತು ಇಟುಬಿನ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಕೊಲ್ಲದೆ ಕೊಂದನಲ್ಲಾ ಮೃಗವನು (ಅವಚಂ. ೨೫೯-೧೧೮೦).

[ಇಟುಂಬು + ಕೊಳ್ಳು]

ಇಟುಕ್ಕು 'ಇಟುಂಕು' ನೋ.

ಇಟುಕ್ಕು, ಇರಕ್ಕು, ಇರಿಕ್ಕು, ಇರುಕ್ಕು (ನಾ). ಇಕ್ಕುಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಸಂದು; ಇಕ್ಕುಟ್ಟು : ಮಣಿಗಳಿಗೆ ಮೊಲೆಗೊಡುತಿಹುಕಿನಲಿ ಹುದುಗಿ ದುವು ಹುಟ್ಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೨೯). ಇರಕ್ಕು : ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಎಂಥಾ ಇರಕ್ಕು ಗೊತ್ತೆ ? (ಬದುಜ. ೪೯). ಇರಿಕ್ಕು : ಹೀಗೆ ಇರಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತುರುಕುವುದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಯೋ ಆಟ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೮೩). ಇರುಕ್ಕು : ಆತ ಈಗ ಒಂದು ಇರುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಇರಕ್ಕುದಾರಿ = ಇಕ್ಕುಟ್ಟಾದ ದಾರಿ (ಕಿ). [\leq ಇಟುಕ್ಕು]

ಇಟುಕ್ಕುವಾತು (ನಾ). ಇಕ್ಕುಟ್ಟಿನ ಮಾತು; ತಕರಾರಿನ ಅಥವಾ ತೊಡಕಿನ ಮಾತು : ಕಿಟಾಯ ತನುಜೆ ಮಾ ದ್ರಿಯ ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಕೊಂತಿಯನೊಲ್ಲೆನೆಂಬ ಇಟುಕ್ಕುವಾತಾಡಲದನು ಕೇಳಿಯಾ ನಾಡೆಟೆಯನಂತೆಗೆಯ್ದೆನೆನಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೭).

[ಇಟುಕ್ಕು + ಮಾತು]

ಇಟುಕ್ಕುಳಿ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯ ಮೊದಲು, —ಬುಡ (?) : "ಇಟುಕ್ಕುಳಿ - ನಾಲಗೆ ಮೊದಲು" (ಶಮದ. ನ. ೩೭ ಅಡಿಟಿ); ಆಳಿಸಿದಂ ಪೇಳಿಸಿದಂ . . . ತಾಳಿಗೆಯಾಳಿಗೆಯಿಟುಕ್ಕುಳಿಯವಾದಿಯಾಗಲು ಕುಳನಂ (ಶಮದ ೨೭); ಇಟುಕ್ಕುಳಿಯೊಳಕುಳಿಗಳುಂ ಕುಳಂ (ಸಂಜೀವ. ೨೬). [?]

ಇಟುಪೆ 'ಇಟುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಟುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು : ಹೇರೀಟಿಯಿಂದಿಟುಬುವ ಅಂಕುಶ ದೊಳೆತ್ತುವಲಗಿಂದಿಟುವ ಕತ್ತರಿಗಳಿಂ ಕತ್ತರಿಸುವ . . . ರಾರವದ ನರಕಂ ಭಯಂಕರನಾದುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೨೮). [\leq ಇಟು]

ಇಟುಬ್ಬು 'ಇಟುಂಬು' ನೋ.

ಇಟುಂಬುಗೊಳ್ 'ಇಟುಂಬುಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಟುಬುದಲಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು (?) : ನೀರ ನೊಟ ಮ್ಬ ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಇಟುಬುದಲಯ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೧೧-೨ ; 970). [?]

ಇಟುಬೆ 'ಇಟುಂಬು' ನೋ.

ಇಟು[ರು]ಮುಜಾ[ರಿ]ದೊಟಿ (ನಾ). = ಇರಿ ಮುರಿ ಪಳ್ಳ : ಅದಲ್ಲದೆ ಯುಮಿಜಾ[ರು] ಮುಜಾ[ರಿ]ದೊಟಿಗಿದಿರಿ[ರಿ]ಸಿದರೆಂಬಂತೆ ನಿನ್ನುಮಂ ಮುಳಿಯಿಸಿ ಬದುರ್ಗಕಲ್ಪಾರದಾದೊಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨ ಪ). [ಇರುಮುರಿ (< ಇರಿಮುರಿ) + ತೊಟಿ]

ಇಟುನಾದಳೆ (ನಾ). (?) : ಸಾನ್ನಳಿಗೆ ಸಾಯಿರದರಸನೊಡ್ಡಮ್ಮನರ ನಿಜುನಾದಳೆ ಪೆಣ್ಣರುಡೆಟ್ಟಯ ತುಟು ಪರಿಯೆಯು . . . ಕಟ್ಟಿ ಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೋದ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೫-೪ ; 1007). [?]

ಇಟುವು 'ಇಟುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಟುವೆ 'ಇಟುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಟುಸಲ್ 'ಇಟುಸಿಲ್' ನೋ.

ಇಟುಹು 'ಇಟುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಟುಹೆ 'ಇಟುಂಪೆ' ನೋ.

ಇಟುಹೆಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಊರಿಂ ಪಡುವಲಿಟು ಹೆಗನ ಬಾಗಿಂ ಬಡಗಲು ಕೋಗಳಿ ಗಡಂಬದಲುತ್ಪ್ರಸ್ತವಪ್ಪೆರೆಯ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೮-೨೩ ; 1147). [ಇಟುಹೆ + -ಗೆ ?]

ಇಟುಳೆಚೋರ (ನಾ). ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಜನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಸೃಷ್ಟೀವಲ್ಲಭಪಲ್ಲವಕುಲತಿಲಕಂ ಶ್ರೀಮದಿಟುಳೆಚೋರ X X ನ್ನಿಷ್ಕಂ ಟಿಕಂ X X ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩-೪೦ ; 929). [ಇಟುಳೆ + ಚೋರ]

ಇಟಿಯಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಜ್ಜಿಲ್ಲಾಡೆಣ್ಣಾಸಿರಮನಿಜಿ ಯಪ್ಪನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೪ ; 920). [\leq ಎಟಿಯಪ್ಪ]

ಇಟು 'ಇರ' ನೋ.

ಇಟು, ಇಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರು, —ಹೋಗು : "ಇಟು-ನಿಮ್ಮಾ ವತರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಇಟುದು ಕೆನ್ನರೆಯೆ (ಎಕ. I, ೧-೨೯ ; 466); ಸತಿ ಶಶಿಯಂ ಕಚ್ಚಿ ನೆಲಕ್ಕಿಟಾದ ರಾಹುವಂ ನೆಟೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶೂದ್ರಳ); ನಾಹನದಿಂದಿಟುದು ಬಲಗೊಂಡು ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೪); ರಥದಿಂದಮಿಟುದು ಮುಣೆಮಯ ಪೀಠದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೭ ಪ); ಮನದೇಹಕದಿಂದೇಟಲುಮಿಟುಯಲುಂ ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೫); ನೀರಿಟಿಯದ ಗಂಟಲೊಳ್ ಕಡುಬಂ ತುಟುಕಿ ದಂತಾಯ್ತು (ರಾಘಾಶ್ವ. ೬-೮). ೨. ಬೀಳು; ದುಮುಕು : ಕಳಿಸಂ ಕಳ್ಳಂ . . . ಕಳ್ಳುಣಿಯುಂ ಘುಳುಮ್ಮನಿಟುಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂತಮಂ ತಾಪಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧); ಉರದೊಳ್ ನಟ್ಟಿ ಸುರಗಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ಳೊಡಿ ಸತ್ತು ನರಕಕ್ಕಿಟಾದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧-೧); ಅಧರ್ಮಮಂ ಸೇವಿಸಿ ದುರ್ಗತಿ ಗಿಟಿದು (ಆದಿಪು. ೨-೫೮); ಇಟಾದ ಕಾರವಂ ರಾರವಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೩-೨); ಆಟು ಪಿ ಪರವಧುಗಧೋಗತಿಗಿಟುವುದನಭಿನಯಿಸುವಂತೆ ಸೀತೆಯು ಸಾರಣ್ಣಿಟಾದಂ ನಭದಿಂ ಖಚರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೦). ೩. ಸುರಿ; ಸೋರು; ಒಸರು : ಕಡುವೆಂಕಿಯಿಂ ಕಟಾಕ್ಷಂಬಿಡಿಡಿಟುವ ಲಲಾಟಕುಂಕುಮಸ್ವೇದಜಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೪); ಪೊಳೆವಲರ್ಗಂ ಗಳಿಂ ಮಿಳಿರ್ವ ಬೆಳ್ಳು ರಸಾತ್ಮಕಮಾಗಿ ಗಂಡಮಂಡಳತಳದಿಂದಮಂದಿ ಟಿಯುತಿರ್ದುಡೆನಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೯೯). ೪. ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಂದು; ಕುಗ್ಗು; ಕುಸಿ; ಕೃಶವಾಗು; ಬಡವಾಗು; ಸೊರಗು : "ಇಟಾದಂ - ಮೆಯ್ಯಂದಿದಂ, ಕೆಳಗಣ್ಣೆವಂದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಪತ್ತುವರಮಾಯಂಬಿಲಮನುಂಡು ಮುನ್ನಮೇಟಾದಂದದೊಳೆಯೆ ಮುನ್ನಿನಂದದೊಳುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೪೮-೧೪); ಕೆಳಗೆಲ್ಲಂ ಪಟಿದು ಬಿರ್ದ ಶುಕಸಂತತಿಯಂ ಗಳಗಳಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ನಡುಬೆನ್ನಿಟುವಿನೆಗಂ ಪೊತ್ತು ಪೋದನಾ ಮುದುಬೇಡಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೮೮); ಕುಸಿಗೊರಲಿಟಿ ದೇರ್ ಪೊಟಂಟಿ ಬೆನ್ ಬಾತ ಬಸಿಟದಂಗಿದ ಜಘನಂ (ಯತೋಚ. ೨-೩೮); ಉಟಿಯದು ವಿಭವಂ, ಜವ್ವನಮಿಟಿಯದು (ಶಮದ. ೨೪೪ ಪ್ರಯೋ); ತಲೆ ಬಿರಿದ, ಕೀಲ್ ಮುಟಾದ, ಕಣ್ಣಿಟಾದ, ಸೂಲದ ಮೊನೆ ಯೋಳೆಟಾದ ಕಲ್ಲಾಲೆಯ ಬಸುಟೊಳ್ ಸಿಲ್ಪಿದ . . . ಪಾಪಾತ್ಮರ ಬಾಳ್ವನೆ ಯೆನಿಪ್ಪ ಯಮಲೋಕಮಂ ಮುಟ್ಟಿಯಿಸಿ ಬರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨೩). ೫. ಜೋಲಬೀಳು; ನೇಲು; ತೂಗಾಡು : ಬಾಹು ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಕಲಿಗಂಟಕ್ಕಿ ಗಂಡುಡೆಯುಮನುಟ್ಟು ಮೇಲು ದ ನಿಟಿಯೆ ಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩ ಪ); ಮುಯ್ಯಿಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಮದೊಯ್ಯನ್ನಂದಿಟಿಯೆ (ಕಾದಂಪು. ೭೧೫); ಜನ್ನ ವಿರಮಂ ಬಲಂದೊಡುವುದು ಉಪವೀತಮೆಂಬುದು; . . . ಕೊರಲೊಳಗೆ ಇಟಿಯಲಿಕ್ಕುವುದು ನಿವೀತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬೭೨೫).

೬. ಅವತರಿಸಿ ಬರು; ಸಂತತಿಯಾಗಿ ಬರು: ಬ್ರಹ್ಮನೀ ಬಳಗಮಿಟು
 ದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩-೧೭). ೭. (ವಿಷ, ಶಾಪ, ಅಮಲು, ಉಷ್ಣ,
 ಸಂತಾಪ ಮುಂತಾದುವು) ಪರಿಹಾರವಾಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು:
 ಯುಕ್ತಮನೇಹಸ್ತಮಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಜಲಾಂತಸ್ಥಮಾಗೆ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮೂಮೆ
 ಸದುಕ್ತಂ ಜಲಭಾಂಡದೊಳಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ವಿಷಮಿಟುದು ತೋರ್ಕುಮೇಂ
 ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ (ಋಷಿ. ೧೪-೨೫). ೮. ಒಳಹೊಗು; ಮುಳುಗು: ಅಭಿಜೇ
 ಕಕ್ಕೆ ಬಂದಿಟು ಪುಳಿಂದರಾಜಸುಂದರಿಯರ ನೆಲೆಮೊಲೆಯ ಸಿರಿಕಂಡ
 ದಣ್ಣಿನಿಂ ಪೊರೆದು ಬೆಳರ್ಪನಾಂತ ತೆರೆಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೧೧೭).
 ೯. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ವಂದಿಸು: "ಪ್ರಣಾಮಮಿಟುದಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೭೨). ಇಳಿ: ೧. ಆನೆಯನಿಳಿದು ತಾಂ ಲೋಕಪಾಲನು ಕಾಲ್ಪಡೆಯೊಳಿ
 ದಿವರ್ವಂದು (ಬಸಪು. ೫-೧೭); ಕೌರವನನುಜರನು ಕೆಡೆಹೊಯ್ದು ಗರ್ವದ
 ಗಿರಿಯನಿಳಿಯನುತ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೮); ತಗ್ಗು ಸೋಪಾನದೊಳಿಳಿ
 ವಾಗ ಮುನಿಗಳೆ ಬೊಗ್ಗನೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುವ (ಭರಣ. ೩-೭೮);
 ಏರಿವನ ಇಳಿದಾನು (ಗಾದ). ೨. ಶಾಸನಮಿಡೆಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನಮಾರಿತ್ತರೇಕೆ
 ಸಲಿಸುವೆ ನಾನೀ ಶಾಸನವನೆಂಬಾ ಘಾತಕನಾಸುರತರ ರೌರವಕೆ ಗಳಗಳ
 ನಿಳಿಗುಂ (ಮೈ. ೮. ೧೯೩೫, ೪೯-೧೨೧; 10ನೆಯ ಶತ); ಪಾತಕನಜಿ
 ದೀಗಳೊಳಿಟುಗುಮುವನಧೋಗತಿಗಿಳಿಗುಂ (ಕೊ. ಲ್ತಾ. ಶಾ. ೩-೪೭;
 1079); ಕಂತುತಾತನಿನಧಿಕಮಿಡೆಂದು ಮೂಡದು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದಲಿದು
 ನರಕಕ್ಕಿಳಿವರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೩೧); ಸುಣ್ಣು ಕಲ್ಲು ಡಿಗಟ್ಟಿ ಮಡುವಿನೊ
 ಳಿಳಿದಂತೆ ಬಣ್ಣ ಗುಂದಿದೆ ಕೇಳು ತಾಯೇ (ಮೋಹತ. ೪-೯೦). ೩. ಇಳಿ
 ವಶುಜಲಕ್ಕೆ ಪುರುಡಿಸುತೆ ನಡೆನೋಡುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೪೮); ಕಣ್ಣು ಕೊಳು
 ಗಳಗಳನೆ ಬಾಷ್ಪಂಗಳಿಳಿದೊಗುತಿರೆ (ಸಾಂಜ. ೧-೭೫); ಧರಣಿಯಳತೆಯ
 ಹರಿಯ ನೆಗಹಿನ ಚರಣದ ಗ್ರದೊಳಿಳಿವ ಘನ ನಿರ್ಭರದಮೊಲು
 (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೮); ಚಂದ್ರಸುರಧೇನು ಕೂರ್ತು ಚೋರವತ್ಸಗೆ
 ಮೊಲೆಗೊಡಲು ಪೂರಿಸಿ ಕಡೆವಾಯೊಳಿಳಿವ ತಣ್ಣಾಲನೆ ಸೋರಿತು ಬೆಳ್ಳಿಂ
 ಗಳಿಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೫೫). ೪. ಬಸವರಾಜಂ... ಸಂಸಾರದ ಭಾರ
 ವಿಳಿದು ನಲಿನಲಿದಾದಿ (ಬಸರ. ೨-೮); ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿ
 ದಿದೆ (ರೂಢ). ೫. ಕೊರಳಿಂದ ಇಳಿಯಿಕ್ಕಿದ ಜನಿವಾರವು - ನಿವೀತ
 (ಸಾಚಿರಾ. ೪); ತಳಿತ ಸೆರೆಗಳ ತಾಜುವಾನನದಿಳಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಹುದಿದ
 ಕಣ್ಣಳ ಚಲಿತವದನದ ವೃದ್ಧರನು ತೋಜುವನು ಮುನಿಸುತಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೮.
 ೧೫-೧೦); ತೊಡೆಗಿಳಿವ ಕಟಿಸೂತ್ರಮಂ ಮುಜುಡಿತುತ್ತುಂದುಗೆಗಳನಿಲ್ಲದೀ
 ಡಾದಿ ಬಿಡು ಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿದೆ... ಒಬ್ಬಳ (ಚಿಬಪು. ೫-೧೪). ೬. ಶರೀ
 ಫರ ತತ್ವಪದಗಳು ಇದೇ ಮಾದರಿಯ ಪದಗಳು. ಆದರೆ ಅವು ಜನಪದ
 ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಬಂದಿವೆ (ಶರೀ. ೧). ೭. ಅವರ ಮಂತ್ರದಿಂದ
 ಹಾವಿನ ವಿಷ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ರೂಢ). ೮. ಇಳಿದಂ ಭೋಧಿಯ
 ಬಾಳ್ದನೇ ತಮಸನಂದಾಮ್ನಾಯವಂ ಕದ್ದು (ಸೋಮೇಶ. ೪೨); ಉದಧಿ
 ಯುದರದೊಳಿಳಿದು ತೆರೆಗಳ ನೊಡೆವ ಮಂದರದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೨೫);
 ಪಶ್ಚಿಮಾಂಬುಧಿನನಂದಿಳಿದನು ತೀವ್ರದಿಂದ (ಕಂ. ೧೧. ೯-೧೭೫). ೧೦. (ಕಷಾಯ, ಅರ್ಕ, ಅಡಿಗೆ ಮುಂತಾದುವು) ಸಿದ್ಧ
 ವಾಗು; ಹದಕ್ಕೆ ಬರು: ಪಾಕಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢ). ೧೧. ತಂಗು;
 ಬಿಡಾರಮಾಡು; ಬೀಡುಮಾಡು: "ನಿವೇಶ, ಶಿಬಿರಂ - ಈ ೨ ಪಂಡು
 ಇಳಿದಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೧೧); ಆ ಮನೆಗೆ ಒಬ್ಬ
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಬಂದು ಇಳಿದುಕೊಂಡನು (ವಚಭಾ. ೪೮).
 ೧೨. (ಹಣ್ಣು) ಅತಿಪಕ್ವವಾಗಿ ಕೊಳೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು: ಮಾವಿನ
 ಹಣ್ಣು ಇಳಿದಿದೆ (ರೂಢ). ೧೩. ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗು: ನಿಮ್ಮ ಮಗ
 ಗೊಂದಲದ... ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಇಳಿಯಿತಂತೆ (ಎಂ. ಎ. ೧).

ಇಳಿದಾಡು = ಕೆಳಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿ: ದಟ್ಟದವಿಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿ
 ಕಟ್ಟಾಳುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣೀರವನು ಕಾರ್ಯತಃ... ಕಾರ್ಯತಃ...
 ಕಾರ್ಯತಃ ಗ್ರಾಮಸಿಂಹನ ಆಟಪಾಟವೂಟಗಳಿಳಿದಾದಿ... ಜೀವಿಸಿ
 ಕೊಳ್ಳುವುದೇನು? (ಬೆಟ್ಟ. ೭೫-೪). ಇಳಿದಾರವಾರ = ಇಳಿಭೋಗ್ಯ
 (೪). ಇಳಿದುಕೊಳ್ಳು = ತಂಗು; ಬೀಡುಬಿಡು: ಅಮೇಲೆ ಪಾಂಡದ
 ರೆಲ್ಲಾ... ತಾವಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು (ನೀತಿಚಂ. 1, ೧೨೦).
 ಇಳಿದುಬರು = ಅವತರಿಸು: ಇಳಿದು ಬಾ ತಾಯಿ ಇಳಿದು ಬಾ ಹರನ
 ಜಡೆಯಿಂದ ಹರಿಯ ಆಡಿಯಿಂದ ಮುಷಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ (ಗಂಗಾತ. ೩).
 ಇಳಿಯನುಂಗು = ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಇಳಿದುಹೋಗುವಂತೆ ನುಂಗು;
 ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನುಂಗು: ಜಾಲಗಾರನು ಬಲೆಯ ಬೀಸಲಿಂ ಬಂದುದಾ
 ಸ್ಮರನ ಯಿಳಿಯನುಂಗಿದ ಮೀನು ಬಾಲಗೂರ್ಯನ ಪೋಲ್ವ ಮೈವಳ
 ಗಿನಿಂ ಪೊಳೆವುತೆ (ನವಮೋ. ೧೨-೫). ಇಳಿಯಬಿಡು = ೧. ಮೆಲ್ಲನೆ
 ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿಡು; ಸುರಿ: ತಿಳಿನೀರನದಜ ನಾಲ್ಕು ಕಲುನಿನಮ್ಮೆಯ
 ಹಾಲೊಳಗಿಣೆದೊಲೆಯೊಳಗಿತ್ತಿ ಯೆಂಬೊಳಗೊಂದುಮಡಿ ಬಿಳುಪಾದ
 ಬೆಲ್ಲಕ್ಕಿಯಂ ತಳಿಸಿ ತೊಳೆದದಜೊಳಗಿಯಿಳಿಯ ಬಿಟ್ಟು ತೊಳಸಿ (ಸೂಪಶಾ.
 ೩-೭); ಕುಟ್ಟಿ ಕಣಕವನು ಹಪ್ಪಳದಂತೆ ಲತೆಯಿಜುದು ಬಟ್ಟವಾಲ್
 ಕಾದ ಸಮಯದೊಳದಂ ತಂದಿಳಿಯಬಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದು ಮಡಿಸಿ
 ದುಡು ಹಾಲಂಗರವಳಿಗೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೯).
 ೨. ಬರಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು: ಕೈದುನ ಕೊಳ್ಳಿ ನಿದ್ರೆಯನಿಳಿಯ
 ಬಿಡಬೇಡೆಂದು ಸೇನೆಗೆ ಸಾಜಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೭).
 ೩. ಕೈಬಿಡು: ಮುನ್ನಿನ ಸುಕೃತ ಉಂಟಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಪಾದ ದೊರ
 ಕೊಂಡಿತ್ತು ಇನ್ನ ನಮ್ಮನಿಳಿಯಬಿಡದೆ ಎನ್ನವನು ಇವನೆಂದು... ನಿನ್ನತ್ತ
 ತೆಗೆ ಕರುಣಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೨೪೦-೧೦೮೯). ಇಳಿಯಬೀಳು = ೧. ಜೋತು
 ಬೀಳು; ನೇಲುತ್ವಾ ಕೆಳಗಿಳಿ: ಕಳ್ಳ ಹೆಂಚಿತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟು ಸೂರಿನಿಂದ
 ಮೆಲ್ಲಗೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢ). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು:
 ಅಳವಿಗೆಡೆ ಧುಮ್ನಿಕ್ಕಿ ರಥದವರಿಳಿಯಬಿದ್ದರು ಭಯದಿ ತೇಜಿಯನಿಳಿದು
 ರಾವ್ತರು ಕರನ ಮುಗಿದರು ಕೊರಳ ಸಲಹೆನುತ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೧೪).
 ೩. ಓಡಿಹೋಗು; ಜಾರಿಕೊ; ಮರೆಯಾಗು (೪). ಇಳಿಯ
 ಮುಳುಗು = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಳುಗು; ತೀರ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು:
 ಇಳಿಯ ಮುಳುಗಿದವನಿಗೆ ಚಳಿಯೇನು ಮಳೆಯೇನು? (ಗಾದ). ಇಳಿಯ
 ವೇಳು = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಹೇಳು: ಗುರುಭಕ್ತನಂ ಮಂಚವನಿಳಿಯ
 ವೇಳು (ಬಸಪು. ೩೯-೪೭). ಇಳಿಯಿಳಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಹಯಿಳಿಯಿಳಿ
 ಗೊರವ ನಿನಗೀ ಜೋಹವೇಕೆ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೫). ಇಳಿದಾಡು = ವಿನೋ
 ದದಿಂದ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಳಿ; ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ ಹತ್ತುತ್ತಲೂ
 (ಮತ್ತೆ ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ) ಆಟವಾಡು, - ವಿಹರಿಸು: ಸಿರಿದ
 ಪ್ಪಾಶ್ಚರ್ಯ ಪರಂ ಪರೆ ಸಮನಿಸಲದ್ರಿಶಿಖರದಿಂದಿಡಿದಾಡುತ್ತಿರಿಯರೆ
 ನಿಜೇಚ್ಛೆಯಿಂ ಕಿನ್ನರಮಿಥುನಮನವನಿಪಾಲತನಯಂ ಕಂಡಂ (ಕಾದಂಪೂ.
 ೭೧೭). ಇಳಿಯುವಿಡು = ನೇಲುವಂತೆ ಬಿಡು; ಜೋಲಾಡುವಂತೆ
 ಬಿಡು; ತೂಗಹಾಕು: ಕುಮುದವತೀ ವಿರಹಸಂತಾಪದಿಂದಿಡಿಯ
 ವಿಟ್ಟ ಕುಮುದಿನಿಪ್ರಿಯನ ಧವಲೋತ್ತರೀಯಮೆಂಬಂತೆ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಬೆಳ
 ಗಿನ ಬಳಗಮೋಸರಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೯). ಇಳಿಯುಂಬೊಟ್ಟು = ಇಳಿ
 ಹೊತ್ತು: ಪೂರ್ವಾರ್ಥಂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಮೆಂಬೆರಡುಂ ಪೊಟ್ಟುಗಳಂ ಕಳಿದಿಟ್ಟು
 ಯುಂಬೊಟ್ಟುಜೊಳ್ ವೈದ್ಯಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ಬೆಜ್ಜಂ ದೋಷರಕ್ತಮಂ ಕಳಿ
 ವಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೭೩-೨೦ ವ); ಇಕಾರಾಂತದೊಳ್ - ಸಿದಿಯುಂದಲೆ,
 ಇಳಿಯುಂಬೊಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). ಇಳಿಯಮಂತ್ರಿಸು =
 ವಿಷವು ಇಳಿದುಹೋಗಿ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಮಂತ್ರಹಾಕು:

ಮಸ್ತಕಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ಇಲಿಯಮಂತ್ರಿಸುವುದು (ಖಮದ. ೧೪-೨೪ ವ).
ಇಲಿಯಮುಸುಕಿಡು = ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಸುಕು ಹಾಕಿಕೊಂಡು :
ಇಲಿಯಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಬಾಗಿಲ ಬಲಿಯನೆ ಸರಿತಂದು ... ಮಲೆಯಂ
ಬೆಸಗೊಂಡೊಡಕ್ಕು ಮಿದು ಪೊಂದು ಮತಂ (ಒಟ್ಟಮ. ೧-೨೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಲಿ; ಕೊಡ. ಇಳಿ; ತುಳು. ಇಲಿ, ಇರಿ;
ಪರ್ಜಿ. ಇಲಾ]

ಇಲಿಂಪು 'ಇಲಿಂಪು' ನೋ.

ಇಲಿಂಗೋಡ (ನಾ). ಇಳಿಬಿದ್ದ ಕೊಂಬುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ: ಒಕ್ಕೋಡಂ
ಪೊಕ್ಕೋಡೆ ರಾಜ್ಯಹಾನಿಯಿಲ್ಲಗೋಡಂ ಸಾರೆ ಸಾವಂತರಾ ಕೇಡಕ್ಕುಂ
ಕರಿಯೆಟ್ಟುನಿಂ ಕಡೆ ಫಲಂ ಕೆಂದಂ ಪುಗಲ್ ಸತ್ಪಲಂ (ಒಟ್ಟಮ. ೪-೭).

[ಇಲಿ + ಕೋಡು + -ಆ]

ಇಲಿತ, ಇಳಿತ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಅವನತಿ. 'ಇಲಿತವಿಲಿ'
ಸರಾ. ಇಳಿತ: ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ: ಇಳಿತವೇ
ನುದ್ದವೇನಾನದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವೇನು ಗದ್ದುಗೆಯೇನು (ಭರಜ. ೪೨-೬೯);
ಇಳಿತದಿಂ ಭರತದಿಂದೆಸೆವ ಕಾಳೋದಕಜಳನಿಧಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೯೬);
ಬೆಲೆಗಳ ಏರಿಳಿತಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಜೀವನಕ್ರಮವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ
(ರೂಢಿ).

[ಇಲಿ + -ತ]

ಇಲಿತರ್, ಇಳಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ಇಳಿದುಬರು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರು: ಕುಂದೇಂದು
ಯಶಂ ರಥದಿಂದಿಲಿತಂದೆಜಗಿದನಗ್ರಜನೈಪದಸರಸಿಜದೊಳ್ (ಸಂಪಭಾ.
೯-೨); ಮಿಸುಗುವ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಿನಂದಿಲಿತಂದನ ದಿವ್ಯವಾಣಿಯುಂ
ಪುಸಿಯೆನಿಸಿತ್ತು ಮಾಯೆನೆಗೆ ಪಾಪಿಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೫). ಇಳಿತರ್:
ನಭದಿಂದಿಳಿತಂದು (ಗಿಂಕ. ೯-೮); ಮೋಡದಿಂದಿಳಿತಪ್ಪ ಸಿಡಿಲವೊಲಿಳಿ
ದನಾ ಪುರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೨೫); ಗಗನಪಥದಿಂ ಭಾಸುರಪ್ರಭಿ
ಯೊಳಾ ಮುನಿಪನಿಳಿತಂದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೦).

[ಇಲಿ + ತರ್]

ಇಲಿತವಿಲಿ (ನಾ). ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದವನು; ಕುಂದುವಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು:
ಅಮದುಗಗೊರಲೇಸರಂ ಮೆಯ್ಯಮದಮರಲ್ಲಿಲ್ಲನಿಲಿತವಿಲಿ ತಣ್ಣದಿರಂ
... ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩-೧೯).

[ಇಲಿತ + -ಇಲಿ]

ಇಲಿನೇಹ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಸ್ನೇಹ ಅಥವಾ
ಪ್ರೀತಿ. ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ. ೧, ೨: ಅಜಾಗಬ್ಬಂ
ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರೊಳ್ ಇಲಿನೇಹಂ ತಾಣದೀವಿಗೆಯೊಳ್ ... ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೨೫).

[ಇಲಿ + ನೇಹ]

ಇಲಿಪು, ಇಳಿಪು, ಇಳಿಹು, ಇಳುಪು, ಇಳುವು, ಇಳುಹು,
ಇಲಿಂಪು, ಇಲಿಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು, —ತಂದಿರಿಸು;
ಇಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮಡಗು; ಇರಿಸು: "ಇಲಿಪು - ಅಧಃ
ಸ್ಥಾನನಯನೇ" (ತಮಧಾ); ಪುಳಿಯ ಪೊಟಿಯನಿಲಿಪಿ (ವಡ್ಡಾರಾ.
೭೬-೨೫); ನಿನ್ನಂ ತಂದೆನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಲಿಪುವುದುಂ (ಸಂಪಭಾ.
೬-೬೦); ಕಾಯಿಲಿಪಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕೆಲವಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯ
ಭೋಜನಂ ಪಟತುಂಟೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಪೆಗಲೊಳಿದ ಭಾಗಲಮಂ
ಭೂಭಾಗದೊಳಿಲಿಪಿ (ಸಂಚತಂ. ೧೪೭-೧). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಳು;
ನೀಗು; ತೋರೆ: ಮಹಾಬಲ ಮಚರೇಂದ್ರಂ ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನನಿಧಿ
ಯಿಂದಮಾತ್ರಿಯ ಶರೀರ ಭಾರಮನಿಲಿಪೆ (ಅದಿಪು. ೨-೬೧ ವ).
ಇಳಿಪು: ೧. ಲಿಂಗ ಶರಣತತ್ತ್ವವನ್ನೆಳೆಯನೊಲವಿಂದಿಳಿಪಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ
ಹತ್ತಿರೆ ಹದುಳದಿಂದಿಳಿಪಿ (ಬಸರ. ೩-೪೧); ಕಾದಿಳಿಪಿಯಾಪಿದ ಬಟ್ಟ
ವಾಲಿನಂತೆ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭); ಇಳಿಗಿಳಿಪಬೇಕೆಂದು ಬಾಗಿದೊಂದಂಗ
ಮನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬); ತಳ್ಳದೆ ಘಟಮನಿಳಿಪಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೧).

೩. ಕಡಮೆಮಾಡು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕುಂದಿಸು: ಭೂಭಾರಮನಿಳಿಪುವೆಂ
(ಇಹರ. ದೇ. ೪೦-೨); ಬಳಿದ ಸಂತಾಪವ ಪಲವು ನೀತಿಗಳಿಂದಿಳಿಪುವೆ
ನೆಂದೆಳಸಿದರು (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೨-೯). ೪. (ಮದ, ವಿಷ, ಅಮಲು
ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಹೋಗಲಾಡಿಸು. ೫. ಮೂಲವಸ್ತುವಿನಂತೆ
ತದ್ವತ್ತಾಗಿ ಬೇರೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು, —ಚಿತ್ರಿಸು. ಇಳಿಹು:
೧. ಅಯ್ಯತ್ತು ಹೊನ್ನಂ ಆರಮನೆಯ ಸಿದ್ಧಾಯಕ್ಕೆ ಅವಲಂಬಣವಾಗಿ
ಇಳಿಹಿ ಶ್ರೀ ಬೂಚೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ
ದತ್ತಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೧-೫೦; 1173); ಚಳಗತಿಯ ವಾಜಿಗಳು
ಕೊಂಡೊಯ್ದಿಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕು] ಹಿಡವು ತಮಸೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೪-೮).
ಇಳುಪು: ೨. ಮಿಳಿವರ್ ಶಿವಯೋಗಿಯಂ ಕಂಡು ಕಾವಂ ಬಿಲ್ಲನಿಳುಪೆ
(ಪದ್ಮರಾ. ೫-೩೧); ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನಿಳುಪಿ ಬಂದಂಗಭವನಂ ಗೆಲಿದು
ಸೌಂದರಗಣೇಶನೊಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದನು (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೨೫); ಬಿಟ್ಟು ಬಂದೈ
ನಂದನನಿಳುಪಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿವಿಟ್ಟು, ಕುಹಿಟ್ಟು] ಬಂದೈ ರಾಜಪುತ್ರರ
ನಟ್ಟಡವಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೪). ೬. ಕಷಾಯವನ್ನು ಇಳಿಸು;
ಬಟ್ಟೆಯಿಳಿಸು: ನೆಲಬೇವು ಮುಸ್ತಿ ಪರ್ಪಾಟಿಕದಿಂ ಕುದಿದಿಳುಪಿ ಕಟುಕ
ರೋಹಿಣಿಯದಜೊಳಗಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೩೨). ಇಳುವು: ೧. ತಂದ
ಗಂಟನ್ನು ಇಳುವಿ ಬೆವರು ಒರಸಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೭೮).
ಇಳುಹು: ೧. ನಾಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಹೀನಂಗಳೆಲ್ಲವ ತಂದು ಮುಂದಿಳು
ಹಲು ನಿಮಗೆ ಹಾನಿಯ (ಮಹಾದೇ. ೨೫-೬); ಗಜಮುಖನೊಯ್ದು
ನೇಹದಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಕೆಲದೆಯೊಳಿಳುಹೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೧೧);
ಮೆಜಿದುದುರದಲಿ ಕೌಸ್ತುಭದ ಮಣಮುಲಾಯ ನಿಳುಹಿದವೋಲು ಬೆಳಗಿನ
ತುಲುಗಲಲಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಕೈದು ತೊಡವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ.
೩-೬೧). ೨. ಕೈಯ ಕೈದುನಿಳುಹಿ ಬಾಯಲಿ ಬೆರಳಿನಿಟ್ಟುದು ವೈರಿ
ಪಾಯದಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೫-೧೪); ಸಾಯಲಂಜುಪೊದಿಳುಹು ಧನು
ವನು ನೋಯಿಸೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೪೭). ೩. ಹಸರ ಈ ಕಂಬಳಿಯ
ಹಸನಿ ಗಂಗವ್ವ ಹಾಸ... ಅದರ ಮ್ಯಾಗ ಬಸವ ಹರಶಿವನ ಇಳುವಿರೆ
(ಲೋಕಗೀ. ೧೬-೮). ೬. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುರಿಸು:
ತನಿ ಹೊಳೆವ ಸಲಿಲದ ಬಹಳ ಧಾರೆಗಳ ಇಳುಹಿದನು ಸರಳಿಂದ ವದನದ
ಬಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೭). ೮. ಜೋತು ಬಿಡು; ನೇತಾಡಿಸು;
ತೂಗುಬಿಡು: ಮುದದಿ ಹಗ್ಗವನಿಳುಹಿ ನಿನ್ನನು ಸೇದಿ ತಹೆ ಬಳಿಕ
(ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೭-೬೨). ೯. ಕೆಡಹು; ಬೀಳಿಸು: ಹೆಜಿಯಂಬಿಂದ ಕಡಿದಿಳು
ಹಿದನು ಪಾಂಚಾಲಾಧಿಪನ ಶಿರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೭-೩೮); ಹೊಂಬೆರಹ
ದಸ್ತದಲಿಳುಹಿದನು ರಕ್ತಸನ ಮಸ್ತಕವ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೧೦); ಖಳನನು
ಜಾತೆ ಕಾಮಮೋಹಿತಳಾಗಿ ಜನಪತಿಯ ಮೆಚ್ಚಿಸಲ್ಪೆತ್ತರಲ್ ನಾಸಿಕವ
ನಿಳುಹಿದಂ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೩-೧೭). ೧೦. ಒಳಗೆ ಬಿಡು;
ಹಾಕು: ಕಳಿತ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು... ಹುಣಿಸೆವಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕೆಲವ ಜೇನೆಯ್ಯೊ
ಳಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವ ಇಳುಹುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೮೮). ೧೧. ವಿಸರ್ಜಿಸು;
ಕಳೆದು: ಬೇಕಾದರೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಇಳುವಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು
ನೋಡಬಹುದು (ಸುವಸಂ. ೩೫). ಇಲಿಂಪು: ೨. ಬಹಿರಂತರಂಗದ
ಪರಿಗ್ರಹಶಾಖೆಯೆಂದು ಕುಂತಕಾಲಯಿನಿಲಿಪಿದಂ (ಅನಂಪು. ೪-೯).
ಇಲಿಪು: ೧. ಇದಿರೊಳಿಲಿಪುವಲ್ಲಿ ಕುಡುವಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ಮನದಿಂದ
ಮುಂಚುವರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೧೯).

ಇಳುಪಿದು = ೧. ಇಳಿಸಿ ಮಡಗು; ಕೆಳಗೆ ಇರಿಸು. ೨. ನೂಕಿ
ಬಿಡು; ಹಾಕಿ ಬಿಡು; ಎಸೆ: ಗಗನವನಿತೆಯಚ್ಚಾಡಲ್ಪೆ ಪಸರಿಸಿದ
ನಕ್ಷತ್ರಕವಡಿಕೆಗಳೆಡೆಯೊಳಿಳುಪಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿವಿಟ್ಟು, ಕಿವಿಟ್ಟಂ] ರಜತದ
ಹಲ್ಲೆಯೊ (ಸೂಮಚ. ೨-೧೨). [ಇಲಿ + -ಪು]

ಇಲಿಪು 'ಇಲಿಪು' ನೋ.

ಇಲಿವಿಲಿ (ನಾ). ಕೇಡು; ನಾಶ; ಹಾನಿ (?): ಬಡವರ ಬಲ್ಲಿದ ರೆಂಬ ದೇಶಭಾಷೆಯುಂ ಆಯಿಲದಳು ಪಿನ್ನಿಲಿವಿಲಿಯುಂ ಕುತ್ತದ ಮುಕದ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯುಮಪಮೃತ್ಯುವಿನ ಸತ್ವಬಾಧೆಯ ಗಂಧಾಗಂಧ ಮುಮಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೨ ವ).

[? / ತಮಿ. ಇಲಿ = ಕೇಡು, ಹಾನಿ; ವಿಲಿ = ಜ್ಞಾನ, ಅರಿತ]

ಇಲಿವು (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಸುರಿಯುವಿಕೆ; ಬೀಳುವಿಕೆ: ದಕ್ಷಿಣಾಪದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತೊಪ್ಪಿನ ಅನ್ನಬನ್ನ ಪಶ್ಚಿಮಾದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತಂ ತೊಪ್ಪಿನ ಅನ್ನಬನ್ನ ಉತ್ತರಾಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುಗೂಡಲೆ ಅನ್ನಬನ್ನ ಮೂಡಾಯಿನ್ನಿಟ್ಟು ನಿರೀವೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೮; 550 ?); ಗಲಗಲ ಸುರಿವವು ಕೊರಲಿವಿಗಮಗಿಮುಟ್ಟದಟ್ಟ ಮೊಳಗಿಗಂ ಪೊಂಪುಲಿಯೆನಿಸಿದಾತ್ಮನಿಂದೆಗಮುಟ್ಟಮಿಂದುನುಮುಪೇಂದ್ರನುಂ ಪದ ನಾದರ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೯). [ಇಲಿ + -ವು. / ತಮಿ. ಇಲಿವು]

ಇಲಿವೊಲ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಭೂಮಿ: ಬಾಲಕನಂತೆ ಪೊಲ್ಲಮಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಹಜ್ಜೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತೆ ಖಳರ ಸುಡಿಗಳಾದದೆ ಇಲಿವೊಲದ ನೀರಂತೆ ಕುಪಥಕ್ಕಿಟ್ಟಗದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೯೯). [ಇಲಿ + ಪೊಲ]

ಇಲಿವೊಲು (ಕ್ರಿ). ಇಳಿದುಹೋಗು, —ಹರಿ: ಅವಂ ಮುಳಿಯಿಸಿ ಕೆಯ್ಯಳಿಯ ಮುನಿತಿಯ ಕಣ್ಣಿಳಿವೊಲವೊದುವು ತೀವಿ ಕೋಪರಸದ ಪೊನ್ನಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೧). [ಇಲಿ + ಪೊಲು]

ಇಲಿಸು, ಇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ತರು; (ಹೊತ್ತು ಹೊರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಮೇಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಕೆಳಗಿಡು. ೨. ತಗ್ಗಿಸು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ಬಗ್ಗಿಸು: ಉಪದವರಾರಾತನ ಮಸಕ ಮಸಕದಸಕಮುನಿಸರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶ್ಲೋಕ); ಈ ಜಗದೊಳ್ ಬದ್ಧಗನನ್ನನಾವನುಕುಂ ಭೂಕೋಟಿಯಂ ಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪ. ೧-೨೭). ಇಳಿಸು: ೧. ತಟ್ಟನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಆ ಕಡೆ ಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೧); ಗೊನೆ ಇಳಿಸಿ ಕೊಂಡ ಕೊಡಲೇ ಬಾಳೇಗಿಡವನ್ನು ಕಡಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೭); ಚಂಡಾಲನು ಎತ್ತಿದ್ದ ಕೈಯನ್ನು ಇಳಿಸಿದನು (ರಾವಿಜ. ೧೧). ೨. ಸೊಕ್ಕನ್ನು ಇಳಿಸದಿದ್ದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೧). ೩. ನೀಗು; ನಿವಾರಿಸು; ಸಾಗಿಸು: ಹ್ಯಾಗೂ ಸರಿ, ಈ ವರ್ಷ ತಂಗಿಯನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಇಳಿಸಿ ಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ (ಮಸಕೂ. ೧೦). ೪. ಬೀಡು ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೋಗ ಇಳಿಸು; ಕೊರಳು ಹರಿ(ಉಕ): ಎತ್ತಿಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿರಿ ಬುತ್ತಿಲ್ಲಿ ಉಂಡಿರಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೪-೮). ೫. ಹೊಡೆ; ಪೆಟ್ಟುಹಾಕು: ಬಾರುಕೋಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎತ್ತಿಗೆ ಒಂದೆರಡು ಇಳಿಸಬೇಕೆಂದನು (ಬಾಬಲ. ೩೭). ೬. (ಕಷಾಯ, ದ್ರಾವಕ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು) ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಸಾರವನ್ನು ಉದ್ದರಿಸಿ ತೆಗೆ. 'ಕಷಾಯವಿಳಿಸು', 'ಪೆಟ್ಟಿಯಿಳಿಸು' ಪರಾ.

ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇವರನಾ ಮುನಿಯುಪ ಚರಿಸಿದನು ವಿವಿಧಸತ್ಕಾರದಲಿ ತಿಂಗಳುದಿವಸಪರಿಯಂತಿಳಿಸಿಕೊಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಿರಿಸಿ ಬಳಿಕಿ]ಲ್ಲಲನ. ಸಂಗತಿಯ . . . ಕೇಳ್ವು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೧೯); ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ತೊರೆನಾರವೈಶ್ಯದ ಚಿತ್ರಸೇದುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದಂಡನ್ನು ಇಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ (ತುಳುನಾ. ೬೭). [ಇಲಿ + -ಸು]

ಇಲಿಸುನೂಂಕು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡ ಬರು; ಭಂಗಪಡಿಸು; ಇದಿರಪ್ಪಳಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು (ಕಶಸಾ. ೪). [ಇಲಿ + ನೂಂಕು ?]

ಇಲಿಹ (ನಾ). ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕೆಳಗೆ ಬರುವಿಕೆ. 'ನೀರಿಳಿಹ' ಪರಾ. [ಇಲಿ + -ಹ]

ಇಲಿಪು 'ಇಲಿಪು' ನೋ.

ಇಲಿಪುಳಿಗೊಳ್ 'ಇಲಿಪುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಇಲಿಪುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಬಿಕ್ಕುಳ್ಳಿಕೆ (?): "ರುಜೋದ್ರೇಕ ಸಂದಂಶದೊಳ ಮಿಟ್ಟುಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೫). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೨. ಮನಃಕ್ಲೇಶ; ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪ. ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೧. "ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ = ವ್ಯಾಧಿವಿಕಾರಂ; ಸಂದಂಶಂ; ತಂಡಸಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ಮೊದ ಕದಿಂ ಮಧುಪೀಲಿಯ ಬೂದಿ ಕಣಾಚೂರ್ಣಮೆಂಬವಂ ತಿನಿ ರುಜೆಯಿಂದಾದಿಕುಫುಮೂರ್ಧ್ವಶ್ಚಾಸೋದಯಮುಂ ಕಂಠರೋಗಮುಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೨).

ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿಹತ್ತಿಸು = ರೇಗಿಸು; ಸಿಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಿಸು; ಮನಃಕ್ಲೇಶವನ್ನು ತರು: ನೋಡಪ್ಪ ನನಗೆ ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿಹತ್ತಿಸಬೇಡ ಇನ್ನು; ನಾನು ಸುಮ್ಮನಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಸುಮ್ಮನೆ ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿಹತ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ ನನಗೆ (ರೂಢಿ).

[?]

ಇಲಿಪುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ, ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ನಡುವೆ ಕೀಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಹಿಗ್ಗಲಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಎರಡು ಕವಲುಗಳುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಸಾಧನ; ಪಟಕಾರ; ಸಂದಂಶ; ತಂಡಸ: "ರುಜೋದ್ರೇಕ ಸಂದಂಶದೊಳ ಮಿಟ್ಟುಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೫). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೨. (ಆಲಂ) ಸಂದಿಗ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ರಕ್ಕಿಸುವರಾರು ನಮ್ಮನು ದುಃಖದಿಕ್ಕಲಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ] ವಶವ ಮಾಡುವರೆ (ರಾಘ. ೬-೧೧೨). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೧. ಹದವಾಗಿ ಬೇಯಲಿಕ್ಕದಲ್ಲಿಯದ ತೆಗೆವುತ (ಸೂಪಾ. ೧-೫೨); ಪಗಡೆ ದಾಳಗಳು ಅಂಕುಶಗಳಂತೆಯೂ ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿಗಳಂತೆಯೂ ದ್ಯೂತಕಾರನಿಗೂ ಅವನ ಸಂಸಾರಕ್ಕೂ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಯುಕ್ತಾರ. ೩೦೮). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೧. ಗರಳಧರಣೀಕನಿಷ್ಠೆಯ ಘಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು ಹರನ ಭಯಭಕ್ತಿಯೆಂಬಿಕ್ಕುಳ್ಳದಿ ಪಿಡಿಕೊಂಡು (ಇಜೀರ. ದೇ. ೧೦೭-೨೦); ಕೆಂಗಲಿಸುವಿಕ್ಕುಳ್ಳದೊಳವರ ನಾಲಿಗೆಗಳಂ ಕೀಳುವರು ಯಮ ದೂತರು (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೧೯-೪೮). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೧. ತಮ್ಮ ರೂಪ, ರೊಕ್ಕ ದಿಂದ ಅವರು ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿಯಿಂದ ಎಳೆಯದ ಹೆಣ್ ಕೂಸು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಕನಕ. ೩೭). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೧. ಪ್ರಳಯಾನಳದಿಂ ಕಾಯಿಸಿ ರಾಪುವ ಕೇತುವ ಬಲಿ ದಿಕ್ಕುಳ್ಳಿನಂ ತೆಗೆದು (ವೀರೇಚ. ೨-೯); ಸೆಕ್ಕಿ ಸುರಗಿಯೊಳಿವನ ಬಂಡವ ನಿಕ್ಕುಳ್ಳಿನೊಳೊಡೆಯವಚಿ ಕೊಯ್ (ಕುವಾಕ. ೧೫-೨೬). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೧. "ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ = ವ್ಯಾಧಿ ವಿಕಾರಂ; ಸಂದಂಶಂ; ತಂಡಸಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕೆಲಬರ್ ಕುಸಿವರ್ ನಾಲಿಗೆಯನಿಕ್ಕುಳ್ಳಿ (ಅದಿಪು. ೫-೮೭); ಕುಡು ಕೊಂಡೊಡಮೆಯನೀಗಲೆ ಕುಡಿದೊಡ ಮುಟ್ಟುವೆನಿಕ್ಕುಳ್ಳಿ ಕೆಯ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೨-೨೨೯); ಅರಿವುದು ಮೂಗನಿಕ್ಕುಳ್ಳಿ ಕೀಟ್ಟುದು ಪಲ್ಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೭೮). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೧. ಅಕ್ಕಿಯಂ ಕುತ್ತೆಯುಮಿಕ್ಕುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ); ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲುಗಳ ತೋಪುವಿನಂ ಕಾಯ್ದಿಕ್ಕುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೧. ಕನ್ನಡೊಳ್ ಸಂಧಿಸಿದ ಕಲ್ಲಂ ತೆಗೆವಿಕ್ಕುಳ್ಳಿ ಮತ್ತ ಮನೇಕ ಚಾರ್ಯಸಾಧನಂಗಳಂ ಕೊಂಡು (ದಶಕು. ೮-೯೯ ವ); ಸುತ್ತಿಗೆ ಯಡಿಗಲ್ಲಿ ಕುಫಲ ಬೆಂಕಿನೀರ್ ಮೊದಲಾದುವು ಸಹಕಾರಿ ಕಾರಣಂ (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೧೦). ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿ: ೧. ಕಬೋನ್ನದಂತೆ ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿವೆಂದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೩-೭೭); ಇಕ್ಕುಳ್ಳಿಯ ತಂಡಸದ ಕತ್ತರಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೧೯).

ಇಟ್ಟುಟು : ೧. ಉನ್ನತ ಮಸ್ತಕಸ್ಥಳದೊಳಂಬುಗಳಿಟ್ಟುಡಿದಿದೊಡ್ಡ
ಮಿತ್ತನ್ನೆಜಿತಂದು ಬಿಟ್ಟುಡಿಗಿಟ್ಟುಟುನೋಳ್ ಕಿಟಿ ನೊಂದೆನೆನ್ನದಃ
ಎನ್ನದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩).

[< ಈಟು + ಕುಟ್ಟು. / ತುಳು. ಇಕ್ಕುಳಿ, ಇಕ್ಕುಳು]

ಇಟ್ಟುಟು 'ಇಟ್ಟುಟ್ಟು' ನೋ.

ಇಟ್ಟುಟ್ಟುಳ್ 'ಈಟ್ಟುಟ್ಟುಳ್' ನೋ.

△ ಇಟ್ಟುಟು ಸಿರ 'ಇಟ್ಟುಟು ಸಿರ' ನೋ.

△ ಇಟ್ಟುಟು ಸಿರ 'ಇಟ್ಟುಟು ಸಿರ' ನೋ.

ಇಟ್ಟುಟು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಮತ್ತಷ್ಟು
ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಗೆ ಇಟ್ಟುಟುಲಮುಂ ಪೆತ್ತವೀ ನಯಿಲಮುಂ ಸೊವ
ಗೆಯಾ ಮರ್ಯಾದೆ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೨ ; 725). [?]

ಇಟ್ಟು (ನಾ). ಕಸಿದು ಕೊಳ್ಳು ವಿ ಕೆ; ಸುಲಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳೆ: ಕಳ್ಳ
ರಾಯಿಲಮುಂಯೇಜು ಮಾರಿ ಪಸವಿಟ್ಟು ಬಜಂ ಪೆಜವುಂ ಭಯಂಗಳಾ
ಕುಲಿತೆಗಳಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೧-೫೨); ಚೋರ ಡಾನುರಾಕ್ರಾಂತಿಯುಮಿಟ್ಟಿಯ
ಪಸವಿನ ಪೆಸರ್ವೆಸರುಂ . . . ಇಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೨ ವ); ಎಂದು
ಮಿಳಾತಳಂ ಬೆಳೆಯುತಿರ್ಕ್ಕೊಳ್ಳಲಮಕ್ಕಿಟ್ಟಿಯುಂ ಬಜನುಂ ಪಿಂಗುಗೆ
(ಭಂದೋಬು. ೬-೧೩); ಪಗಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಲೆ ಪೊಣ್ಣೆ . . . ಪುಟ್ಟುಗುಂ
ಅನ್ಯಾಯಮುಮಿಟ್ಟಿಯುಂ ಕಲಹಮುಂ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಮುಂ ಕುತ್ತುಮುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೪-೧೦); "ಈತಿಬಾಧೆಗಳ್" (ಲೋಕೋಪ. ೬೬೬);

ಪದವಟಿಯಾದುದಿಟ್ಟಿಯನಿತುಂ ಲಯಮಾದುದಕ್ಕಷ್ಟು ಪಚ್ಚಮಾದುದು
ಧರೆ (ಅನಂಪು. ೬-೬೬); ಉರಗನನಿಂದ ತಾರೆ ಮುಖದೊಳ್ಳನಿಲೆ ಮೂಜು
ಸಿರಕ್ಕೆ ಮೂಜು . . . ಅವರಿಸುಗುವಿಟ್ಟಿಯಿಂದಜುದು ಬಿತ್ತಿಸು ರಾಹು
ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಜಟ್ಟಮ. ೯-೨). [ಇಟ್ಟು (< ಈಟು) + -ದಿ]

5 ಇಟ್ಟುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಲ್ಲಿಯ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ
ಹೆಸರು: ಮೂಡಾಯ್ ನೋಡಿ ನಡೆದು ಇಟ್ಟುಟ್ಟುಯೆ (ಎಕ. IV,
ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೯ ; 750). [?]

ಇಟ್ಟುಟ್ಟು 'ಈಟು' ಪರಾ.

△ ಇಟ್ಟುಟ್ಟು 'ಇಟ್ಟುಟ್ಟು' ನೋ.

10 △ ಇಟ್ಟುಟ್ಟು 'ಇಟ್ಟುಟ್ಟು' ನೋ.

△ ಇಟ್ಟುಟ್ಟು (ನಾ). ಎರಡು ಪಾಲು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ನೊಂಬನ
ಬೆಸದೊಳೆ ಪೆರ್ಬೆಣ್ಣೆಯ ಪೂರ್ಬಸಿದ್ಧಾಯ ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ ಪೊನ್ನು
ಇಟ್ಟುಟ್ಟು ಭತ್ತವುಂ ತಿಜುವನ್ನಗೆ ಕಾದಿಯಣ್ಣುಂ ಕೊಟ್ಟುಂ (ಎಕ. X,
ಮುಳಬಾ. ೨೦೮-೩೨ ; 1000). [ಇಟ್ಟು (< ಇಟ್ಟು) + ಪಾಲು]

15 △ ಇಟ್ಟುಟ್ಟು (ನಾ). ಎರಡು ಮೂರು; ಆರು ಕೊಳಗ ಬೀಜ
ವರಿಯ ಗದ್ದೆ: ಎರೆಯೂರ ಕಾಡಿಗಾವುಣ್ಣ ತನ್ನೂರ ತುಜುಗೊಳೊಳ್
ತುಜುವ[ರ]ಕ್ಷಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತ ಸಿರಿವನ್ನಗಾಳೊಳ್ ಇಟ್ಟುಟ್ಟು ಭತ್ತದ
ಮಣ್ಣು ಮಹಾದೇವಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟುಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪-೮ ; 995).

[ಇಟ್ಟು (< ಇಟ್ಟು) + ಮೂಜು]

ಈ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ; ಈಕಾರ :
 ಅ, ಆ, ಇ, ಈ... ಎಂಬೀ ಪದನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಂಗಳ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತ).
 ಈ₂, ಈಯು₁ (ಕ್ರಿ). ಇತ್ತ (ಭೂತಕೃ); ಇತ್ತು (ಭೂತನ್ಯಾ).
 ೧. ಕೊಡು; ದಾನಮಾಡು : “ಈ—ಪ್ರದಾನೇ” (ಶಮಧಾ); ಇಟ್ಟು
 ಇತ್ತ ಮಣ್ಣು ಆಜಲೂಪಗನಾವಟಿ ಗುಣಸಾಗರತಮ್ಮಡಿಗಳ್ಳೆ ಕೊಟ್ಟದಾ
 (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೮೮-೭; 750); ಒಳಗಿದ್ ವೈರಿಗಳ್ ಮೊಕ್ಕಳ
 ಮಿಯಾರ್ ಪರ್ಚಲಧಿಕವಿಭವರ್ಕ್ಕಳುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೦); ಅನುಂ
 ನಿಮಗೆ ಬೇಡಿದ ವರವನೀವೆನೆಂದು (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೦೭-೨೮); ವಿರಾಟನೆಂದು
 ಕೆ ಯ್ಯಾ ರೆ ಟೆ ದೀ ಯೆ ಗೆಯ್ಯರಭಿಮನ್ಯುಗಮುತ್ತರೆಗಂ ವಿವಾಹಮಂ
 (ಪಂಪಾ. ೯-೯); ನಿನ್ನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದನೆ ಏ ಅದು ಕೆಯ್ಯದು
 (ಎಕ. II, ೫೯-೯೭; 974); ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ
 ಈ ಉಪಾಧಿಗೆ ಆಪಾಯವನಿತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಆದವ.
 ೨೭); ವಿಪ್ರರ ಮಂದಗಿತ್ತರು ಗೋ ಹಿರಣ್ಯ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ
 (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೨-೯). ೨. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು; ಎಡೆಗೊಡು :
 ಪರಿಯಾಲೀಯದೆ (ಮೈವಿ. ೧೯೩೨, ೧೯೬-೭; 9ನೆಯ ಶತ); ಮಣೆಮಾಳಿ
 ಯಲ್ಲಮುಡಾರಾರುಮಂ ಸಾರಲೀಯದೆ ಭಂಡಾರಮಂ ಕಾದುಕೊಂಡಿ
 ಪುರುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೫ ವ); ಆಭಿಮನ್ಯುವಿನ ವಧೆ ಬಾಳಲೀವುದೆ
 ನಿನ್ನನು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೪-೪೧); ನೀರ ಹರಿಯಲ್ ಈಯದೆ ಕಟ್ಟಿದ
 ಕಟ್ಟಿ ಆಧಾರ (ನಾಚಿರಾ. ೨). ಈಯು₁ : ೧. ನಲಿವಿನಿಂದವಗನ್ನವ
 ನೀಯುವೆನೆಂದು ಕೆಲದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೨-೩೭).
 ಈಯಗಾಣು = ಕೊಡಲು ಏನನ್ನಾದರೂ ಕಾಣು : ಮಧ್ಯಾಹ್ನ
 ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನಮೆದ್ದನೆಂದರೆ ಈಯಗಾಣೆ (ಕಭವಿ. II, ೩೭೯).
 ಈಯಾಂ = ಕೊಡಬೇಡ : ರಾಜಮಲ್ಲಜ್ಜಲ್ಲದೆ ರಾಜ್ಯಮಂಗೆಯಲೀಯಾ
 ಮೆನ್ನು ಭುವನಾಯ್ತನಮಾಗ್ನುಣಿಯೊಳ್ ಕಾದಿದನ್ನು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ.
 ೧೧೬-೮; 930).
 [ದೇ. || ತಮಿ. ಈ; ತೆಲು. ಈ, ಇಚ್ಚು; ಕೊಂಡ. ನಾಯ್ಕಿ. ಸೀ;
 ಪರ್ಜಿ. ಚೀ; ಗೊಂಡಿ. ಸೀಯಾನಾ; ಕುಣ. ಸೀವ]
 ಈ₃ ‘ಈನ್’ ನೋ.
 ಈ₄ (ಅ). ಇದೋ, ಇಗೋ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿರ್ದೇಶಕ
 ಅವ್ಯಯ: ಬಳ್ಳಿಗವುಂಗಂ ತಳ್ಳಿಲೆವಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಲೆಯನಲೆವಸೊಡಗುಡಿ
 ಗಳನೀಯಳ್ಳಿಟದಲೆವು (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೭); ಪರಿಯಿಟ್ಟೇಬಪ್ಪನೀಬಪ್ಪನೆ
 ಕಡುಮುಳಿಸಿಂ ಗಂಗಪೆಮ್ಮಾಡಿರಾಯಂ ನಿರುತಂ ತಾನೆಂದು ಚೋಳಂ
 ಮದಮನುಡುಗಿದಂ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೧೮-೧೮; 1057); ಚಲದಿಂದೀ
 ಬಂದಪಂ ಕೆಮ್ಮನಂದಲೆಯಲ್ ಶ್ರೀಗುಣಚಂದ್ರದೇವಂ (ಎಕ. VII,
 ೩ವಮೊ. ೫೭-೨೪; 1115); ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಡುವೆನೀಬಹನೆಂದು ಮುರಹರ
 ನೊಡನೆ ಮುದದಲಿ ರಥಕೆ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೨-೧೭).
 ಈ₅ ‘ಇದು’ ಪರಾ.
 ಈಂಗಡಲ್ ‘ಇಂಗಡಲ್’ ನೋ.
 ಈಂಗೊರಲ್ ‘ಇಂಗೊರಲ್’ ನೋ.
 ಈಂಚರ ‘ಇಂಚರ’ ನೋ.
 ಈಂಚಿಲ್, ಇಂಚಿಲ್, ಈಚ, ಈಚಲ್, ಈಚಲ, ಈಚಲು,
 ಈಚಿಲ್, ಈಚಿಲ (ನಾ). ತಾಳೆಯೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮರ;

ಹೆಂಡದ ಮರ : ತದೀಯ ತಟಂಗಳಲ್ಲಿಯಾಂಚಿಲ [ಪಾಶಾಂ.
 ಯಿಂಚಿಲ, ಯಾಚಲ] ಕಡೆಗೊಂಬುಗಳ್ ತುಜುಗಿ ಬಿದ್ವವೊಲಿದುಂವು
 ... ಮೊಸಳೆಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೮). ಇಂಚಿಲ್ : ಇಂಚಿಲ [ಪಾಶಾಂ.
 ಈಚಿಲ] ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟಿಯ ತಾಟಿಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನ (ಲೀಲಾವ.
 ೬-೨೬). ಈಚೆ : ಕಲ್ಲುಹಳ್ಳಿಯ ಒಳಗೆರೆಯ ಈಚದ ತಾಳೊತ್ತಿನ
 ನಟ್ಟ ಕಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫-೯೬; 1516). ಈಚಲ್₁ :
 “ಮಧುಪೂರಮನಲೀಚಲ್” (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). ಈಚಿಲ : ಯಾ
 [ಈ] ಚಲ ಪೈರು (ಮೈವಿ. ೧೯೩೯, ೪೨-೯೪; 1825); ಡಾಕಿನಿಯು
 ಆಗ ಒಂದು ಈಚಲಗರಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ಉಡುಗುತ್ತಿದ್ದಳು
 (ಕುರಿಹಂ. ೬೮). ಈಚೆಲು₁ : ಸುರೆ ಬಗಿನಿಯಾಚಲೋಲೆಯ ಮರಗಳ್
 (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೫). ಈಚಿಲ್ : ಗೋಣಿಯಾಲದೀಚಿಲ [ಪಾಶಾಂ.
 ಇಂಚಿಲ] ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟಿಯ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೪; ಲೀಲಾವ. ೬-೨೬).
 ಈಚಿಲ : ಖರ್ಜೂರ ತರುವೆಂದು ಅಜಿಯದೆ ಸಾಕಲು ಊರ್ಜಿತವಾಗಿ
 ಈಚಿಲವ ಪ್ರಜ್ಜಲಿಸ ಹಣ್ಣು ಕಂಡು ಮರುಗುವಂತೆ (ಬಜ್ಜರಾ.
 ೧೧-೮).
 ಈಚಲನೀರು = ಹೆಂಡ; ಮದ್ಯ; ಕಳ್ಳು : ನೀಚನ ಸಂಗವೂ
 ಈಚಲನೀರೂ ನಾಚಿಗೆಕೆಡಿಸುವುದು (ಗಾದ). ಈಚಲಮರ = ಈಂಚಿಲ್ :
 ಅಂಣಗಳ ಕುಂಟಿವೊಳಗಣ ಯಾಚಲಮರನೂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟೆಲು (ಸೌಇ.
 IX-ii, ೬೭೦-೨೯; 1159); ಈಚಲಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕುಡಿದ
 ಹಾಗೆ (ಗಾದ). ಈಚಲಮರದಮ್ಮ = ಮದ್ಯದ ಅಧಿದೇವತೆ : ಈಚಲ
 ಮರದಮ್ಮನ ಪರಸಾದ ಗಡದ್ದ ತ ಗೊಂಡ ಬಂದ್ವಾಂಗ ಕಾಣತೈತಿ
 (ಹೊಸಂಪಾ. ೫೯).
 [ದೇ. || ತಮಿ. ಈಣ್ಣು, ಈಣ್ಣು, ಈಚ್ಚು; ಮಲ. ಈನ್ತಲ್,
 ಈನ್ತು, ಈತ್ತ; ತುಳು. ಈಂಚಿಲ್, ಈಚಿಲ್; ತೆಲು. ಈತ; ಪರ್ಜಿ.
 ಚೀಂದ್; ಗೊಂಡಿ. ಈಂಡಿ; ಕುಣ. ಸೀತ]
 ಈಂಚು, ಈಚು (ನಾ). ಕಂದುವಿಕೆ; ಒಣಗುವಿಕೆ; ಮಾಸುವಿಕೆ;
 ನೀರಸವಾಗುವಿಕೆ. ‘ಈಂಚುವೋಗು’ ಪರಾ. ಈಚು. ‘ಈಚು
 ವೋಗು’ ಪರಾ.
 [ದೇ. || ತಮಿ. ಇಣ್ಣು = ಅರಿಹೋಗು, ಇಂಗಿಹೋಗು, ಅವಿ
 ಯಾಗಿ ಹೋಗು; ತೆಲು. ಈಚು]
 ಈಂಚುವೋಗು, ಇಂಚಿವೋಗು, ಈಚುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಂದು;
 ಕಳೆಗುಂದು; ಬಾಡು; ಒಣಗು; ರಸಹೀನವಾಗು : ಪೊಳಸಿಂಚು
 ವೋಯ್ತು [ಪಾಶಾಂ. ಪಿಂಚಿವೋಯ್ತು, ಪಿಂಬುವೋಯ್ತು] ತಾರಗೆ
 ಬೆಳಗುಟಾದುವು (ಲೀಲಾವ. ೩-೫). ಇಂಚಿವೋಗು : ೧. ಇಂಚಿ
 ವೋದಾ ಕೆಯಿಗಳೊಳಗೆ ಈತಂ ಮಲಗಲು (ಅಜಿರ. ೧೭೪-೫). ಈಚು
 ವೋಗು : ೨. ನೀಗು; ಹೋಗು; ತೊಲಗು : ತ್ಯೂಧಾನಗಳ
 ಕಾವು ನಾಲ... ಎನಿಸುಗು, ಅದು ಈಚುವೋದ ಕಾವಾದರೆ ಪಲಾಲ
 ನೆನಿಸುಗು, ಈಚುವೋದ ಧಾನ್ಯದ ಹೆಸರೆಂದೂ ಎಂಬರು (ನಾಚಿರಾ. ೨);
 ಅದುಕಾರಣ ನಡೆದನು ಆಕೆಯ ಕರುಣದ ಬೆಳಿಯಾಚುವೋಗದವೊಲು
 (ಸೊಬಸೋ. ೧೮-೬೩); ಮನದ ಸಂಚಲವೀಚುವೋದುದು ಕಲಿ ಧನಂ
 ಜಯನ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೨). [ಈಂಚು + ವೋಗು]
 ಈಂಟಿ ‘ಇಟ್ಟಿ’ ನೋ.

ಈಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಡಿಸು: ಕಿವಿಯಿಂದ ಲಿಂಬಿಸುವರ್ ಸಮಸ್ತ ರಸಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೨); ಉಚಿತದಗ್ಗವಣಿಗಳನ್ನಿಂಟಿಸಲಚಲ ಭಕ್ತಿಯನಜಾವನಾತನು (ಪ್ರ ಭು ಲೀ. ೧೬-೨೦); ಎತ್ತುಗಳ ಪೇರ್ಗಳಂ ನೂಂಕಿಬಿಡು ಸಬರಮಂ ಜೀವಧನಕೆ ನೀರ್ಗಳನ್ನಿಂಟಿಸು (ಚಿಬಪು. ೪೮-೨೦). [ಈಂಟು + ಇಸು]

ಈಂಟು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿ; ಹೀರು; ಪಾನಮಾಡು: "ಈಂಟು—ಪಾನೇ" (ಶಮಧಾ); ವಿಧುಮುಖಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮಧುದ್ರವಮಂ ಸವಿದೀಂಟುವಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೩ ಶೂದ್ರಕ); ಈಗಲಿಂಟುವೆನೊ ದಾಂಟುವೆನೊ ಲವಣಾಂ ಬುರಾಶಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೭೧); ನೀರಡಸಿ ವಿಷವನ್ನಿಂಟಿಬಹುದೆ (ಬಸವ. ೧೨೦); ಮೊಲೆವಾಲನ್ನಿಂಟುತಂ (ಮಾನರ. ೧೬೩-೯); ಚರಣವದನವ ತೊಳೆದು ನಿರ್ಮಳತರ ವರಾಂಬುವನ್ನಿಂಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೩). [?] ಈಂಟುಜಳಧಿ (ನಾ). (ಕುಡಿನೀರಿನ ಎಂದರೆ) ಸಿಹಿನೀರಿನ ಸಮುದ್ರ (?) : ಈಂಟುಜಳಧಿಯನ್ನಿಂಟಿಸು ನೀಳ್ವಿನಂ ನೆಗೆದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಕೋಂಟಿಯೊಳ್ವಿನಂ (ಸಂಪಥಾ. ೩-೨೨). [ಈಂಟು + ಜಳಧಿ = ಜಲಧಿ] ಈಂತ, ಈತ್ಯ (ನಾ). ಈನುವುದು; ಮರಿಹಾಕುವುದು; ಸೂಲು: ಈಂತಂ, ಈಂತಂಗಳ್; ಈಂತಂ, ಈಂಪುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೫೭೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ; ೫೫೩ ಪ್ರಯೋ). ಈತ್ಯ: ಇದು ಎಷ್ಟನೆಯ ಈತ? (ರೂಢಿ).

[ಈನ್ + ತ್ಯ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈಜು; ತೆಲು. ಈತ]

ಈಂದ 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈಂದನಿ (ನಾ). ಸವಿಯಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ಸ್ವರ: ಈಂದನಿ ಯಂದೆ ದೇವಗಣಕಾತತಿಯಾತನ ಗೀತಮಂ ನಿಜಾನಂದದೆ ಪಾಡೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೮೭). [< ಇನಿದು + ದನಿ]

ಈಂದು 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈಂದುಟಿ 'ಇಂದುಟಿ' ನೋ.

ಈಂದೋಳ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ತೋಳು: ಬಹುಳದಿಂದ ವ್ಯಂಜನ ಪರಮಾದಲ್ಲಿಯುಂ ದೀರ್ಘಮಾಯ್ತು . . . ಈಂಚರಂ, ಈಂಬುಳಿ, ಈಂಗಡಲ್, ಈಂದೋಳ್, ಈಂದುಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ).

[< ಇನಿದು + ತೋಳ್]

ಈಂಬುಳಿ 'ಇಂಬುಳಿ' ನೋ.

ಈಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಈ: ಅ ಆಕಾರಗಳ ಮುಂದೆ ಇ ಈ ಕಾರಗಳು ಇದ್ದರೆ ಏ ಕಾರವೂ ಉ ಉ ಕಾರಗಳಿದ್ದರೆ ಓ ಕಾರವೂ . . . ಆ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವುವು (ಶಬ್ದಾದ. ೬). [ಸಂ.]

ಈಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಈ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಈಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ—ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಗೌರೀ, ಸರಸ್ವತೀ (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಈಕಾರ + ಅಂತ]

ಈಕೆ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈಕೆಗಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಮರಗಲ್ಲಗಾಮುಣ್ಣನ ಮಗ ದಮೋದಜು ಮಣ್ಣುಲೋರಮೀಕೆಗಾಳ್ಳೊಳ್ಳಾದಿ ಪುಳಗಣ್ಣೊಳು ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಿಯಾದಂ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೮೭-೧೧೧; 830). [?]

ಈಕ್ಷಕ (ನಾ). ನೋಡುವವನು; ಗಮನಿಸುವವನು. 'ಪರೀಕ್ಷಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು: ಅ ಪೀನಕುಚಂಗಳಾಕ್ಷಣದೋಳೀಕ್ಷಣಮಂ ಸೆಜಿಗೆಯ್ಗೆ ಕೃಷ್ಣನಾ ಮಾನಿನಿಗಿತ್ತು ತನ್ನ ಮನಮಂ ಮರವಾನಸನಂತೆ ತೋಟದಂ (ಸಂ ರಾ ಮಾ. ೭-೧೦೯); ಗರಗರಿಕೆ ಕೊರಲೋಳೀಕ್ಷಣ ದೋಳ್ ವಾರ್ತಿದು ಮಿಡುಕೆದೆಯೊಳೊದವೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೧).

೨. ನೋಡುವಿಕೆ; ನೋಟ. 'ಈಕ್ಷಣಭದ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣಭದ್ರ (ಗು). ನೋಡಲು ಮಂಗಳಕರವಾದ: ಧಾತಕೀಷಂಡ ಮೀಕ್ಷಣಭದ್ರಂ ಸಸಮುದ್ರಮಂ ಬಳಸಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪ ವಿನ್ಯಾಸಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೭೨). [ಈಕ್ಷಣ + ಭದ್ರ]

ಈಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣ (ನಾ). ನೋಟವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವುದು: ಸ್ಫುರದ್ರತ್ಯಕಳಾಪೋನ್ಮುಖ ಮಯೂಖಮಂಡಳಿ ಬೇಜೊಂದಕ್ಕತಕ ಚಿತ್ರಚ್ಚಿತ್ರಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಮೆಜೆದುದೀಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೨೨). [ಈಕ್ಷಣ + ಆಕರ್ಷಣ]

ಈಕ್ಷಣಿಕೆ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ಕಣಿಹೇಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಣಿಕೆ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವಳು; ಕಣಿಹೇಳುವವಳು: "ಕಣಿ ಶಕುನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹೇಳುವವಳು" (ಅಮರ. ಟೀಕ). [ಸಂ. ಈಕ್ಷಣಿಕಾ]

ಈಕ್ಷಿತ (ಗು). ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಂಡ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಕಾಣು: ಒಂದೊಂದಟ ಸೌಂದರ್ಯ ಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಗಂಬಂದದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೪); ಚಿತ್ತದೊಳು ಪೂಜೆ ಪುಟ್ಟಿದಂತೆ ಈಕ್ಷಿಸುತೆ (ಬಸರ. ೩-೬೦); ಭೀಮನ ಕೋಲ ಕೋಳಾಹಳವನೀಕ್ಷಿಸುತಲ್ಲಿ ಗೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೩-೧). ೨. ನೋಡುತ್ತಿರು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಕನೀಯ ನನ್ನನನ ರಾಜ್ಯವನೀಕ್ಷಿಸುಗಾಹ ಕಾಲಮುಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೩೩; 890). ೩. ಭಾವಿಸಿ ನೋಡು; ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡು: ಬೆಟ್ಟಗಳ ಚೂರ್ಣಮಾಡಲಕ್ಕೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಸತಿಯಾ ಚಿತ್ರವಭೇದ್ಯವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೮೦); ಈಕ್ಷಿಸಲ್ ದೊರೆಗಳೆತ್ತಣ ನೀತಿಯೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦); ಒಳಗೀಕ್ಷಿಸೆ ಶ್ರೀಭೃತನಾತ್ಮ ತೋಜುವನು (ಭರಣ. ೨-೭೩).

[ಈಕ್ಷಣ + ಇಸು]

ಈಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ನೋಡಬಹುದಾದ; ಕಾಣಬಹುದಾದ. [ಸಂ.]

ಈಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ನಾ). "ಕಾಣಬಹುದಾದ ಕೆಲಸ" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ): ವಾಯುವಂ ಕಾಣ್ವನಾರ್ ತತ್ತ್ವಯೆಯ ಕಾಣನಾರ್? ಮಾಯೆಯಂತ ಪರೀಕ್ಷ್ಯಸತ್ತ್ವದೀಕ್ಷ್ಯಕೃತಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೪೪). [ಈಕ್ಷ್ಯ + ಕೃತಿ]

ಈಗ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಡ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಡು, ಈಗ, ಈಗಡ, ಈಗಲ್, ಈಗಲು, ಈಗಳ್, ಈಗಳು, ಈಗ್ಗೆ, ಈಗ್ಯಿ(ಅ). ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ; ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ; ಈ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ; ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ: "ತಳೆಗುಂ ಕಾಲಾರ್ಥಮನಾಗಳೀಗಲೆಂಬಾಗಡೀ ಗಡೆಂಬಿವು" (ಶಮದ. ೩೨೧); ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಚತ್ತಾಣಮುಂ ಬೆಂದೆ ಯುಮಂದೀಗಡಿನ ನೆಗಟ್ಟೆಯ ಕಬ್ಬದೊಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ ಪುರಾತನ ಕವಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೨); ಈಗಡೆ ಬಾರಿಸು ನೀಂ ನಿನ್ನ ಮಗನ ನಂಧನರೇಂದ್ರಾ (ಸಂಪಥಾ. ೭-೧); ಮತ್ತವರಂ ಪೆಸಗೊಣ್ಣದೆನ್ನು ಪೋಲಿಸುವುದೊ ಪೇಟಾವಿಾಗಡಿನ ರಾಜತನೂಜರೊಳಿನ್ನರಾಜನಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೫೧; 982). ಈಗ: ಗತಿಗೈಟ್ಟು ಕೇಶಿ ಸಮರಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆ ದಿದುರ್ವೀಗ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದೊಂದತಿಶಯಸುಗತಿಯನೊಳೊಂದು ತರಣ ಮಂಡಲಮನೆಯಿದಂ (ಜಗವಿ. ೫-೫೦); ಈ ನಾಲಿಗೆಯ ಸಾಲವನೀಗ ಕೈಯಲಿ ತಿದ್ದಿ ಕೊಡುವರೆ ಹೋಗಲೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೧೯); ಆಗ ಬಾ ಈಗ ಬಾ ಹೋಗಿ ಬಾ ಎನ್ನದಲೆ ಆಗಲೇ ಕರೆದು ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮ ಹೊನ್ನಾಗದೆ ಬಿಡದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೨). ಈಗಡ: ಆಗಡ ಈಗಡ ಪೊಯ್ದ . . . ಇತಿ ಅಣಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣ: (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಈಗಲ್: "ಈಗಲ್, ಈಗಲು, ಈಗಳ್, ಈಗಳು = ಈಗ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೬).

ಈಗಲು : ಈಗಲೇ ಕದನದಲಿ ವಜ್ರಕೆ ಬೇಗಡೆಯ ಮಾಡಿದನದಾವನು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧-೧೦). ಈಗಲ್ : ನೆರೆದು ಬಂದಪರವರ್ ಸಯಲಾ ಬಲಮೆಲ್ಲಮೆಟ್ಟರದೆ ಕೊಂದಪನಂದಿರ ನೀಗಳೆ ನಿಕ್ಕುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೦); ಈಗಳಿನಮ್ಮ ಪೋಗು ಗೆಂಟಿನಿತೆಡೆಯಂ ತಗುಳ್ಳು ಬರಲಾ ಪಿರೆ ನಿಮ್ಮ ವಿಳಾಸಯಾನದಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೮); ಈ ನೆಲದೊಳ್ ಮಲ್ಲಪನ ಸಮಾನರ್ ನರರೀಗಳಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೯). ಈಗಳು : ಪರಿಕಪೋದೀಗಳೇಗಳಿನ ಕಾಳ್ಪತಿಯರ್ಕ್ಕಳನೆನ್ನು ಪೋಲಿ ಪೆಂ ಪರಮ ಪವಿತ್ರೆ $\times \times \times$ ಕಮಳನೇತ್ರೆಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೩೬; 1218); ಈಪರಿ ಜೀವಭಾವದೊಳೆಸಗುವರು ನೀವ್ ಪಶುಗಳೇಗಳು ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣವ ಪಸರಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮ ತಾನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೦). ಈಗ್ಗೆ : ಇಷ್ಟಾದಿನ ವಿಲ್ಲದೆ ಈಗ್ಗೆ ಧಾರಣೆ ಬಂದ ಹಾಗಿದೆ (ದಾಸಹು. ೬೫). ಈಗ್ಗೆ : ಈಗ್ಗೆ ಸುಮಾರು ೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ವಾಹನಸೌಕರ್ಯ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಈಗಣ = ಇಂದಿನ; ಈಗಿನ : ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸಿ ಈಗಣ ಪರಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಉತ್ತಮಪಡಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅಲೋಚಿಸುವುದು ನಮಗಿಲ್ಲ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿ. ೫೮); ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಈಗಣ ಜೀವನದ ಜೀವಾಳವೇ ಕ್ರಾಂತಿಯಾಯವಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿ. ೨೫). ಈಗಲೆ, ಈಗಲೆ = ಕೂಡಲೆ : ಉತ್ತಮ ಪಾತ್ರದಾನದಿಂ ಕನಕಲಾಭಮುಂ ಪೂಜಾ ಲಾಭಮುಂ ಈಗಲೆ ನಿನಗಾದಪುತ್ತು (ಚಾವುಂಪು. ೩೫-೨೧); ನಾನು ಈಗಲೆ ಬಂದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಈಗಳೇಗಳ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಳವಿಸಿಲೇಗಳೇಗಳೆ ಮು ದಿ ದು ದು ಚೂತ ಕುಜಾತಮಿಗಳೇಗಳೆ ನನದೋಜಾತು (ಆದಿಪು. ೧೩-೫). [?]

ಈಗರ್ಜಿ 'ಇಗರ್ಜಿ' ನೋ.

ಈಗಲ್ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಲು 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಲ್ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗಳು 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗ್ಗೆ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಗ್ಗೆ 'ಈಗಡು' ನೋ.

ಈಚೆ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲ್ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಲ್, ಈಚಲ್ಯು (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವ ರೆಕ್ಕೆಯಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು (*). ಈಚಲ್ಯು : 'ಈಚಲಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಈಚಲ್, ಈಯಲ್; ಮಲ. ಈಯಲ್; ತೆಲು.

ಇಸುಳ್ಳು, ಉಸುಳ್ಳು]

ಈಚಿಲ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಿಲದಾಳಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆತನ ಭೂಮಿ ಯಾಚಲದಾಳಗ್ರಾಮದಲಿ (ಮೈ. ೧೯೩೧, ೧೦-೧೦; 1585).

[ಈಚಲದಾಳು + ಗ್ರಾಮ]

ಈಚಿಲ್ಯು 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚಿಲ್ಯು 'ಈಚಲ್' ನೋ.

ಈಚಿಲುಹುಳ 'ಈಚಲ್ಯು' ನೋ.

ಈಚಿಲುಹುಳು 'ಈಚಲ್ಯು' ನೋ.

ಈಚಿಲ್ಯು, ಈಚಿಲುಹುಳ, ಈಚಿಲುಹುಳು (ನಾ). (ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವುದರಿಂದ ರೆಕ್ಕೆ ಉದುರಿಹೋಗುವ) ದೀಪದ ಹುಳು;

ರೆಕ್ಕೆಹುಳು : ಪುರಿದಿಸಿದೀಚಲ್ಯು ಕೆಂಚಿಗೆಗಳ ಲಾಜಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೮-೮). ಈಚಿಲುಹುಳ : "ಪತಂಗಿಕಾ, ಪುತ್ರಿಕಾ - ಈ ೨ ಹೆಣ್ಣುಪತಂಗದ ಹುಳುವಿಗೂ ಈಚಿಲುಹುಳಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ಜೇನು ನೋಣಕ್ಕೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೪೧). ಈಚಿಲುಹುಳು : ದೀಪದಹುಳು, ಪತಂಗ; ಈಚಿಲುಹುಳು (Moth. ಇಂಕನ); ಮಳೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಈಚಿಲು ಹುಳುಗಳು ಏಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).

[ಈಚಲ್ + ಪುಟ. / ಮಲ. ಈಯಾಮ್ಬಾ]

ಈಚಿಲ್ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚ್ಚು 'ಈಂಚು' ನೋ.

ಈಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. "ದೀಕು; ಮುಂಗೈಯಲೆ ಸವರು" (ಜಾನಕೋ. ೧೮).

೨. (ಉಕ). ಚಿಮ್ಮು : ಚಿಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕೋಲಿನಿಂದ ಈಚು (ರೂಢಿ).

[? / ತೆಲು. ಈಚು = ಒಣಗು, ಬತ್ತು]

ಈಚ್ಚು 'ಈಸು' ನೋ.

ಈಚುಕ್ಕೆ (ನಾ). ಉಳುವಾಗ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಒತ್ತುವ ನೇಗಿಲಿನ ಭಾಗ; ನೇಗಿಲಿನ ಹಿಡಿ; ಮೇಣೆ; ಹಿಡಿಕಾಯಿ (ಕಸಂಗಾ. ೮).

[ಈಚ್ಚು (< ಈಸು) + ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯಾ)]

ಈಚುಕೋಲು (ನಾ). ಈಚಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕೋಲು; ಹಲದಂಡ :

"ಹಲದಂಡ - ಈಚುಕೋಲು" (ನಾನಾರ. ೮ ಬೀಕೆ).

[ಈಚ್ಚು (< ಈಸು) + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಈಚುವೋಗು 'ಈಂಚುವೋಗು' ನೋ.

ಈಚೆ (ಅ). ೧. ಈಕಡೆಯ; ಈ ಮಗ್ಗಲಿನ; ಇತ್ತ ಕಡೆಯ : ಮತ್ತೆ ಈಚೆಯಲ್ಲಿ ಕಡನ ಕೊಡಲಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮); ಸುಶರ್ಮಸುಬಾಹು ಶಕುನಿಗಳುರವಣಸಿತೀಚೆಯಲಿ ಶಲ್ಯನ ಬೆರಳ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨. ೨-೧೬); ಈಚೆಯೋಳಿ ಕುಶಂ ಪೋಗದಿರಿ... ಲವನಂ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯ ನೀವೆನುತೆಚ್ಚನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೪); ಆಚೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅವಮಾನ ವಾದರೆ ಈಚೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಆಳು (ಗಾದಿ).

ಈಚಿಗೆ = ೧. ಈ ಕಡೆಗೆ; ಹೊರಗೆ; ಈ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ : "ವಾತಫ, ನಿರಾಮಯಃ, ಕಲ್ಯಾಣ, ಉಲ್ಲಾಸಃ - ಈ ೪ ರೋಗದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಈಚಿಗೆ ಬಂದವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೧). ೨. ಅನಂತರ; ಇತ್ತೀಚೆ : ಈ ಕಟ್ಟಡ ನೂರುವರ್ಷಗಳಿಂದ ಈಚಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು (ರೂಢಿ). ಈಚೀಚಿಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ನೂಲುವ ನೇಯುವ ಯಂತ್ರಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದುದು ಈಚೀಚಿಗೆ (ರೂಢಿ). ಈಚಿಕಡೆ = ಈ ಕಡೆ; ಈ ಪಕ್ಕ : ಅವಾರ = ಹೊಳೆ ಹಳ್ಳ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಈಚಿಕಡೆಯ ದಂಡೆ (ಗಂಗಾ ಮ. ೧೮). ಈಚಿಗೆ = ಈ ಕಾಲದ ಅನಂತರ; ಇಲ್ಲಿಂದ ತರುವಾಯ : ಈಚಿಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದ ಇಂಗ್ಲೆಂಡದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಂತ್ರಗಳಿಂದ ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾಡ ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೪). ಈಚೆದಂಡೆ = ಈಚೆದಡ; ಈ ಕಡೆಯ ದಡ; ಈ ಭಾಗದ ತೀರ (*). [?]

ಈಚಿಲ 'ಈಂಚಿಲ್' ನೋ.

ಈಚ್ಚಿಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ದಾನಮಾಡು (?) : ದಣ್ಣನಾಯಕ ಮಾರನುಯ್ಯನು ಸನ್ನಿವಿಗ್ರಹಿ ಕಾಳಿದಾಸಭಟ್ಟರು ಅರಸಗ್ಗಿ ಬಿನ್ನಪಂ ಗೆಯ್ಯರು ರಾವಿಭಟ್ಟವಂ ಬಿಡುವದಂದೊಡರಸರು ಈಚ್ಚಿಟ್ಟದರ್ (ಸಾಇಇ. IX-i, ೧೨೬-೩೫; 1064). IP 'ಈಚ್ಚಿಟ್ಟಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದೇ? [ಈಚ್ಚು (< ಈ) + ಎಚ್ಚಿ]

ಈಜಾಟಿ 'ಈಸಾಟಿ' ನೋ.

ಈಜಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಈಜುವಂತೆ ಮಾಡು (*).

[ಈಜಾಡು (< ಈಸಾಡು) + ಇಸು]

ಈಜಾಡು 'ಈಸಾಡು' ನೋ.

ಈಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರ; ಬಾಚಣಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಮರ :

ಈಜಿಗಿಡ. . . ಬಾಚಣಿಗೆಮರ (ಮೈಥಿಲಿ. ೬೪-೧೩೦೦). [?]

ಈಜಿಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಕೊಮ್ಮೆ, ಗಣಿಜಲೆ,

ಈಜಿಮುಳ್ಳು, ಕೊಂಬೆ, ನಲ್ಲಗನ್ನೆ (ಮೈಥಿಲಿ ೧೫-೨೭೧).

[ಈಜಿ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳಾ)]

ಈಜಿಸು 'ಈಸಿಸು' ನೋ.

ಈಜು 'ಈಸು' ನೋ.

ಈಜು 'ಈಸು' ನೋ.

ಈಜು 'ಈಸು' ನೋ.

ಈಜುಗಾಯಿ 'ಈಸುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಈಜುಬುರುಡೆ (ನಾ). ಈಜುವಾಗ ಮುಳುಗದಂತೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ

ಒಣಗಿದ ಸೋರೆಕಾಯಿ (+). [ಈಜು (< ಈಸು) + ಬುರುಡೆ]

ಈಜುರೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಈಜಲು ಸಹಾಯವಾದ ರೆಕ್ಕೆ : ಒಂದು ಜಾತಿಯ

ವಾಹನ ಬೆನ್ನ ಬಳಿಯ ಈಜುರೆಕ್ಕೆ (Sail. ಇಂಕನ).

[ಈಜು (< ಈಸು) + ರೆಕ್ಕೆ (< ಎಜಂಕೆ)]

ಈಜ್ಜಿ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಅರ್ಚನೆ : "ಅರ್ಹತತ್ವಜಾಲಕ್ಷಣಮಪ್ಪವು ಈಜ್ಜಿ

ಯುಮೆಂಬುದು" (ಶ್ರಾವಣ. ೧೬೧-೧೪); ಜೈನಗೃಹಸ್ಥರು ಈಜ್ಜಿ,

ವಾರ್ತೆ, ದತ್ತಿ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಸಂಯಮ, ತಪಗಳೆಂಬ ಆರುಕರ್ಮಗಳನ್ನು

ನಿತ್ಯವೂ ಆಚರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಜೈನಸ. ೫೭೪). [< ಸಂ. ಇಜ್ಜಾ]

ಈಟ್ (ನಾ). (ಕರಾ). "ಸತ್ಯ" (ಬಾಳಗಿ. ಕೋಶ); "ಸಸ್ಯಸಾರ"

(ಸಿರಿಕೋ): ಎಲ್ಲ ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣ, ಬಹಳ ಈಟ್ ಉಂಟು ಈ

ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬರೇ ಮಣ್ಣು ಕೆದರಿ, ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದ್ದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟಾಗಿದೆ (ಬಾಳಗಿ.

೮೧). [← ತುಳು. ಈಟ್ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಈಟಿಂಗಿ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಮರ (+). [?]

ಈಟಿ 'ಇಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಈಟಿಗಣೆ (ನಾ). ಭರ್ಜಿಯ ಕೋಲು : "ಇಟ್ಟಿ - ಈಟಿಗಣೆ, ಬಾಲೆ"

(ಗಂಗಾಮ. ೩೩). [ಈಟಿ (< ಇಟ್ಟಿ) + ಗಣೆ]

ಈಟು (ನಾ). ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಕುಡಿತ : ಊಟದೊಳ್ ಮಿಗಹದಲಿ

ವೈದ್ಯನಲಿ ಕುಡಿಸಿರಿಸಿರಿಸಲಿ ಬಾಣಸಿನ ಮನೆಗಳಲಿ ವ್ಯವಹಾರದಾಟಿ

ನೋಟಿಗಳಲಿ ಬೇಸರಂ ಮಾಡದಿರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿರಲಿ (ತು ರಂ ಗ.

೯೨-೨೯). [< ಈಟು]

ಈಟು (ನಾ). ಸಮಾನ; ಈಡು (?) : ಈಟಾದ ಗೆಣಿಯರ ಕೂಟಾ

ದರೂ ಪೋಗಿ ತಿವಿದಾಟಿನಾ ಪಡಿಪಾಟಿನಾ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೧೭). [?]

ಈಟು (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ತಾಗುವಿಕೆ (?) : ರೇಣುಕಾಸುತನ ಸರ

ಳೋಟಿಗಳನೀಟುಗಳನೇನೆಂಬೆ ಸುಭಟರನ್ನಾಟಿದವು (ಪರಶು. ೩೦-೪).

[< ಈಡು (< ಇಡು)]

ಈಟು 'ಇಷ್ಟು' ನೋ.

ಈಡ 'ಈಡೆ' ನೋ.

ಈಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಯಿಲ್ಲವಾಗು; ಜೊತೆಯಿಲ್ಲವಾಗು (?) :

ಈಡಳಿದ ಸ್ಯಗ್ರೋಧಪತ್ರವ ನೋಡಿ ಮನದಲಿ ವಂದನೆಯ ತಾ ಮಾಡು

ತಿಹನು (ಕುಚೇಲೋ. ೪೬-೯). [ಈಡು + ಅಳಿ (< ಅಟಿ)]

ಈಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಸುಡುವಂತೆ ಮಾಡು :

ವಿಷವೃಕ್ಷಮದಂ ಕಡಿಮೆ ಕಳೆಯಿಮೆಂದು ಕಡಿದೀಡಾಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ.

೧೨-೨೦೪); ಅರಿ ಹಿಮಕೂಟನನಡಗಿಸಿ ಜಾಜಿಯ ಬಿರುದನೀಡಾಡಿಸಿ

ನಗುತ. (ಕಂನವಿ. ೯-೭). [ಈಡಾಡು + -ಇಡು]

ಈಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಮಾದದಿಂದಾಗಲಿ ಅವೇಶದಿಂದಾಗಲಿ)

ಕಿತ್ತುಒಗ; ಚೆಲ್ಲಾಡು; ತೂರಾಡು : "ಈಡಾಡು - ಪ್ರಮಾದ

ತೃಜನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೊಂವಾರುಮುಷಾಯದಂತಿರೆ ಶ್ವಶಾನದೊಳೀಡಾಡಿ

ದೊರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿಸಿದೊರ್] (ವಡ್ತಾರಾ. ೬೩-೧೩); ಬಿಸುಟಿಂ ಬಿಲ್ಲನ

ದೇವುವೆಂದು ಕಡುಪಿಂದೀಡಾಡಿ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೩); ಕೋಲಗುರು

ವಿನ ಮರಣವಾರ್ತಾ ಕಾಲಸರ್ಪನ ತಂದು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗೆಯನೀಡಾಡಿ

ದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿರಿಸಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧). ೨. ಕಳೆ; ಹೋಗಲಾ

ಡಿಸು; ನೀಗು : ಈ ಶ್ವರನನ್ನು ಬೇಡಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಅಡಚಣೆಗಳನ್ನು

ಆತ ಈಡಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ವಿಸರ್ಜಿಸು. [ಈಡು + ಅಡು]

ಈಡಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ; ಮದ್ಯ (+). [ದೇ. || ತಮಿ. ಈಡಿಂ]

ಈಡಿಗ, ಇಳಿಗ, ಈಳಿಗ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡ ತೆಗೆಯುವವನು,

—ಮಾರುವವನು. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿ : ಮೊಣಕಾಲು ಈಡಿಗ, ಕಣ

ಕಾಲು ಸಮ್ಮಗಾರ. . . ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ (ವಚಶಾ. I, ೩೬೨). ಇಳಿಗ :

೧. (ಎಸಮ್ಮ, XVIII ೧). ಈಳಿಗ : ೧. ಈಡಿಗನಿಗೆ ಈಳಿಗನೆಂದೇ

ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಈಡಿ + -ಗಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈಟವ, ಈಟುವ; ತೆಲು. ಈಡಿಗ,

ಈಡ್ರ]

ಈಡಿಗಿತಿ 'ಈಡಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಈಡಿಗಿತ್ತಿ, ಈಡಿಗಿತಿ (ನಾ). ಈಡಿಗ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು (ಜಾನಕೋ.

೧೪). ಈಡಿಗಿತಿ (+). [ಈಡಿಗ + -ಇತ್ತಿ. / ತೆಲು. ಈಡ್ರದಿ]

ಈಡಿಗೊಡ (ನಾ). ಈಡಿಗರ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗಾಡ : ನಾಡಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ

ಗಂಗಡಿಕಾರಗಾಡ, ಈಡಿಗೊಡ, ಉಪ್ಪಾರಗಾಡ, ಕುಡೇಸಾಲು ಒಕ್ಕಲಿಗ,

ಬೆಳ್ಳಾಳು ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಸಪ್ಪೇ (ಮಾಂಸವರ್ಜಿತ) ಒಕ್ಕಲಿಗ - ಮುಂತಾದ

ಒಳಭೇದಗಳಿದ್ದವು (ಪುಟ್ಟಪ. ೨೩). [ಈಡಿಗ + ಗಾಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಈಡಿತ (ಗು). ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಪ್ರಶಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ತುತೃವಾದ :

ಮಾಡಿಸಿದನಾನೆ ಸಾಲೆಯನೀಡಿತ ದನ್ನಿ ಪ್ರಿಯಾವನೀಶನವೋಲ್ (ಎಇ. IV,

೬೪-೧೦; ೪೩೫); ದಂ ಪತಿ ಪ್ರಸರಮೆ ನಾಡೆಮೂಡಿಮುಬುಗಾಡುವು

ದೀಡಿತಫೋಗಭೂಮಿಯೋಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೭). [ಸಂ.]

ಈಡಿರಿ 'ಈಡಿಱು' ನೋ.

ಈಡಿಱು, ಈಡಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಉಜ್ಜು; ಬಲವಾಗಿ ತಿವಿ;

ಹೊಡೆ : "ಈಡಿಱು - ಶೃಂಗಸಂಕರ್ಷಣೇ (ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಉಜ್ಜು,

ಚಿಮ್ಮು)" (ಶಮಧಾ); ಮೃಗಾ ವಳಿ ಕೋಡ ತೀಂಟಿಗೀಡಿಱುವುದು

(ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೨೦); ದರಿಯಂ ದಂತಾಗ್ರದಿಂದೀಡಿಱುದು ಕೆಡವುತಂ

(ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೨); ಮೊನೆಗಣೆಗಳೀಡಿಱಿದವು ರಥಾಗ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ.

೨-೨೯); ಈಡಿಱಿದನಂಬಿನಿಂ ಪಾರ್ಥನ ವರೂ ಥಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ.

೧೪-೧೨). ೨. ಕಿಕ್ಕಿರಿ; ನಿಬಿಡವಾಗು; ಸಾಂದ್ರವಾಗು : ಕೋಪಂ. . .

ನಿಟಲೇಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕೂಡೆ ಬೆಳೆಬೆಳೆದು ಸುಳಿಸುಳಿದೀಡಿಱಿದೊಳಗೊಳಗೆ

ಘುಳುಘುಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೮-೪೬); ಕಂಬನಿಗಳಾಲಿಯೋಡಿಱಿದು ಸೋರಿ

ದವು ಸೊಂಪಡಗಿತು ಮುಖಾಂಬುಜದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೦); ಹೂಡಿದ

ಬಂಡಿಗಳೊಳಗೆ ಪಿರಂಗಿಗಳೀಡಿಱಿದಗಣಿತವಾಗಿ ಕೂಡೆ ಪಾನನ ದಂಡಿನೊಳ

ಗೈದಿ ಬರುವ ನಿರೂಢಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೩೫); ಈಡಿಱಿದ

ಪುಳಕದಲಿ ಮುನಿಗಳ ನೋಡಿ ಕರಗಳ ಮುಗಿದು (ಉತ್ತರಾ. ೧-೩೪).

೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ತುಂಬು; ತೀವು : ಲಗೈಯಬ್ಬರವೀಡಿಱಿದುದು ದಿಗಂತ

ವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೪೩); ಆಡಿದಳು ಪರಿವಾರಗಣ ಸಹಿತೀಡಿಱಿದ

ತೃಪ್ತಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೩೪); ಈಡಿಱಿದ ಸಂತೋಷರಸ ತುಳುಕಾಡೆ

ನಾರದನ ಭೃದಲಿ ನಲಿನಲಿದಾಡುತಿರ್ವನು (ಉತ್ತರಾ. ೧೩-೪೮).

೪. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು : ವರ್ತಿಸು, ವರ್ಗಿಸು, ಈಡಿಸುಯೊತ್ತರದಿಂ
ಸೆಳೆದು ಸೆಂದುವೊಣೆಯ ಗುಣಿಸು ಮತ್ತಂ ಕಾದಿಸು ಪೂಜಿಸು ಉತ್ತಮದಿಂ
ಪೇಟೆ ಮೊದಲ ಗುಣಕಾರಂಗಳ್ (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೧). ಈಡಿರಿ :
೩. ತಂಪಿಂದೀಡಿಸಿದು ತುಳ್ಳುತಿಹ ಕೊಳಗಳಿಂ (ಪರಶು. ೨೧-೨೮);
ಈಡಿರಿವ ಹರುಷದಲಿ ತೇಜೋವತಿಯನೊಳಪೊಕ್ಕು (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೧೫).

ಈಡಿಸಿದಾಡು = ಎಳೆದಾಡು ; ತಿವಿದಾಡು : ದರಿಗೊಂಡೀಡಿಸಿ
ದಾಡುತುಂ ಕೊಣಕುತುಂ ಬಾರುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೫) ; ಕುಚಾಗ್ರ
ದೊಳ ಪೊರಳ್ಳು ಹಾರಮನೀಡಿಸಿದಾಡಿ ಪೀರ್ದು ಬಾಯ್ತೆಪ್ಪಿಯಂ
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೨) ; ಹಾಟುವ ಸಲಗನೀಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಳ್ಳಿಪ್ಪ] ದಾಡು
ತಿರ್ದುಪು ಹಿಂಡುಹಿಂದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೩೭). [ಈಡು + ಇಟ್ಟು]

ಈಡು (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಅಥವಾ ಗುಂಡಿನ ಪ್ರಯೋಗ ; ಹೊಡೆತ ;
ಎಸೆತ : ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ- ಈಡು, ಬೀಡು, ಸೂಡು (ಶಮದ. ೨೧೩ ಪ್ರಯೋ) ;
ನೋಡದ ಪೆಣ್ಣಿನೆಯ ಹೆಣ್ಣ ಕಣ್ಣಿನೀಡಿಗೆ ಗುಣಿಯಾದೊಡವನ
ಕೂಡಾಗ ಮನದನುಭವತಿಯೊಳಗೊಲಾಡದ ನಾರಿಯರುಂಟಿ
(ಕಂನವಿ. ೯-೧೩೫) ; ತನ್ನ ಈಡಿಗೆ ಬಂಟ್ರಪ್ಪ ಹಿಗ್ಗಿ ಹಾರಾಡಿದ (ಕುಡಿಕೊ.
೩೫೦) ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೊಡೆದ ಈಡಿನ ಸದ್ದು ಪಟೇಲ ಸಿದ್ಧಪ್ಪನವರ
ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ಮಗವಾಂ. ೨೭) ; ಒಂದು ಈಡಿಗೆ ಸಾಕಾಗು
ವಷ್ಟು ಮದ್ದು ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೊಡೆಯಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ; ಗುರಿ
ಯಿಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ; ಗುರಿ ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಬೇಡನಂತಿಡಿಂಗೆವಂದು
ಬಿಲ್ಕಾಟನಂತೆ ಬಿಟ್ಟೀಪ್ಪಾಂಗೆವಂದು (ಧರ್ಮಾವ್ಯಾ. ೩-೭೭). ೩. ಒಂದು
ಸಲ ಇಡುವಿಕೆ, — ಇಟ್ಟಪದಾರ್ಥ ; ಒಬ್ಬ : ನೀಡಗಲದ ಗಗನದ
ನಟ್ಟನಡುವೆ ಮುಚ್ಚೋಡಿಯ ನಿಡುಚೀಲದಂತೆ ಕೂಡಿ ಗಾಳಿಗಳು ಮೂಟಾ
ಹುವದಪೊಳು ತುಂಬಿದೀಡಿನಂತಿಹುಪಾಟು ವಸ್ತು (ಭರಣ. ೭೭-೭೯).
೪. ಕಾರಣ ; ಉದ್ದೇಶ : ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದು ಗುಣನಂತ
ನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು. ಪ್ರತಾಪ ಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು
ಹೋದನಲ್ಲಾ ಅದರ ಈಡನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ (ಅರ್ಯಕ. ೭).
೫. ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಪೊದೆ : ಕಿಡಿಗಣ್ಣು ತೆಪ್ಪಿಯದಂದೊಳುಟಿ ಮುದ್ರಿಸಿ
ಜಡೆಯಾದಿನೊಳಿದ್ದ ಹೆಪ್ಪಿಯ ಬಿಡಿಸುವಂದದಿ... ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಮುಡಿಸಿದ
ಶಿವನ ಮಸ್ತಕದಿ (ಮೋಹತ. ೨೧-೨೯). ೬. ಹೊಣೆ ; ಜಾಮೀನು ;
ಒತ್ತೆ : ಈಡು ಇಟ್ಟರೆ ನಾಡು ನಂಬುವುದು (ಗಾದ). ೭. ಲೇಪ ;
ಬಳಿಯುವಿಕೆ : ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಕಾಲ್ಪಿಡಿದಿರಬೇಕೊಂದೀಡಿನಿಂದವ
ಸೋತು ನಿನಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೬೧). ೮. ಉಪಾಯ ; ಹಾದಿ ;
ಮಾರ್ಗ : ತನುವಿನಿಂದ ಕಂಡನೆಂದೆ ರೂಪಿನ ಜಡ... ಘನದಿಂದಿರು
ತ್ತಿಹನೆಂದೆ ನಿರಾಳದ ಬಯಲು ಇದನಪ್ಪದ ಅಪ್ಪವಿನ ಈಡಿನಗೆ
(ಮೋಳಮಾ. ೯೮-೩೮೮). ೯. ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಉಳಿ
ಯಾಗಲಿ ಗರಗಸವಾಗಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಾಗದಂತೆ ಮರದ ತುಂಡನ್ನು
ಎತ್ತರಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆನಿಕೆ.

ಈಡಾಗು = ಗುರಿಯಾಗು ; ತುತ್ತಾಗು ; ಬಲಿಯಾಗು :
ಶ್ರೀಜಗಾಧೀಶ್ವರನೊಳ್ ಮನೋಜಕಲಹಂದಾಳ್ವಗ್ನಿಗೀಡಾದ (ಸೋಮೇಶ.
೪೫) ; ತಾಪತಂತಃಕರಣ ಕಾಮನ ಕೊರುಗಣಿಗೀಡಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾ. ೧.
೬೦೩. ೨-೧೬). ಈಡಿನಹಣ = ಆಧಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಲವಾಗಿ
ಕೊಟ್ಟ ಹಣ : ಈಡಿನ ಹಣಕ್ಕೆ ಅಡವಿನ ಭೂಮಿ ಹರಾಜಾದರೆ ಅದನ್ನೇ
ಅವರು ಕೊಳ್ಳುವವರು (ಕರುಕ. ೬). ಈಡುಮಾಡು = ೧. ಗುರಿ
ಮಾಡು ; ಒಳಪಡಿಸು : ತನ್ನಂಗಳಲ್ಲಿ ಅದಲಿಂಗದೇಹಿಯ ಮುಂದಕ್ಕೆ
ಭವಿಸಂಗೆಕ್ಕೆ ಈಡುಮಾಡುವ ವ್ರತಭಂಗಿತವ ಕಂಡು (ವಿಲೇಶ್ವ. ೭೧) ;
ಭುಜಂಗಳಂ ಮದನಬಾಣಕ್ಕೀಡುಮಾಡುತ್ತೆ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೨೭) ;

ನಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನೂ ನನ್ನನ್ನೂ ಈ ದುರವಸ್ಥೆಗೆ ಈಡುಮಾಡಿದ ರಾಜ
ಒಡೆಯರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಾಸ್ತಿ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಅಂತರಾತ್ಮವು ತೃಪ್ತಿ
ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೭). ೨. ಅಧೀನಪಡಿಸು ; ವಶ
ಪಡಿಸು : ಬಾಲೆಯೊಡಲ ಸಂತಾಪವ ತಟ್ಟನೆ ತಪ್ಪಿದು... ನಟ್ಟನೆ
ತನಗೀಡ[ಡು] ಮಾಡೆಂದು (ಮೋಹತ. ೧೦-೧೮).

[< ಇಡು. / ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಈಡು]

ಈಡು (ನಾ). ೧. ಒಂದಾಗುವಿಕೆ ; ಒಕ್ಕೂಟ ; ಸೇರುವೆ (ಕಿ).
೨. ಸರಿ ; ಸಮಾನ ; ಸಾಮ್ಯ ; ಹೊಂದಿಕೆ : ಸರ್ವಾಂಗಲಿಂಗಿಗೆ ಬೇಟೆ
ಐದು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಇಷ್ಟಕ್ಕೂ
ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟಿದ ಈಡ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಮೋಳಮಾ. ೭೯-೨೭೭) ;
ಸುಪರ್ಣಗೀಡೆ ಕಾಕಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦) ; ನಾಡಾದಿಯಂತೆಯೇ
ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು ಇವಗೆ ನಾಡೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿದರು ಈಡಾರ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ.
೧-೨೧೫-೧೬) ; ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಮೇದಿನಿಯೊಳೀಡಲಿವೆಂದು (ರತ್ನಾ. ಕ.
೧೯) ; ಆ ಹೆಣ್ಣಿಗೂ ಆ ಗಂಡಿಗೂ ಈಡೇ ಇಲ್ಲ (ಮಾಮಾ. ೧೩೬) ;
ಈ ಹಳ್ಳ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಈಡೇ (ಗಾದ). ೩. ಅವಕಾಶ ; ಆಸ್ಪದ :
ನಿರ್ಧಾನಿಕರು ನಡೆನುಡಿಗಳಿಂದ ತಾಕುಸೋಂಕು ಬರಲಾಗಿ ಒಳಹೊಟಗು
ಎಂಬ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಈಡನ್ನಿಕ್ಕಿ ಕಂಡರೆ ನಡೆಯದೆ ಬಂದರೆ ಕರೆಯದೆ
ಇಪ್ಪವರ ನೋಡಾ (ವಿಲೇಶ್ವ. ೪೦) ೪. ಗಾತ್ರ ; ತೋರ ; ದಪ್ಪ :
ಫಲವೊಳಗೆ ಕೊಳೆತು ಹೊಟಗೆ ಈಡಾದರೆ ಮೆಲುಮರಿಗೆ ಅಡಹೆ (ಸುಂಕಬಂ.
೫೯) ; ಈ ಮರದ ಕಾಯ ತುಂಬ ಈಡಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಸಮೃದ್ಧಿ ;
ಹೆಚ್ಚು ; ಪುಷ್ಟಿ : ರೊಕ್ಕ ಈಡಾಗಿದೆ (ಕಿ) ; ಹಳೆಯ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ
ಈಡಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೬. ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥವಾದುದು ;
ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಶಕ್ತವಾದುದು : ಎನ್ನ ಬಲ್ಲಿದತನಕ್ಕೆ ನೀನೀಡಲ್ಲ
ವೆಂದನಾ ಕುವರನಾ ವೃದ್ಧನ (ಸಾಂಧಪ. ೪-೩೯) ; ರೂಢಿಸಿದಿ ದ್ವಿರದವ
ಕೊಂದಗೆ ಮಲ್ಲರೀಡೆಯೆಂದೆಲ್ಲರುಲಿಯಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೦೮) ; ಕದಾ
ತಿನ್ನುವವನಿಗೆ ಹಪ್ಪಳ ಈಡೆ ? (ಗಾದ).

ಈಡಾಗು = ೧. ಸಮನಾಗು ; ಸಾಕಾಗು ; ಸಾಲು : ಕಿಟಾದಾಗಿ
ದೊಡದೇನುಪಾಯಪರನೊರ್ವಂ ಕೋಟಿಗೀಡಕ್ಕು (ಸೋಮೇಶ. ೭೬) ;
ಯಾವ ಹಣವೂ ಈಡಾಗಲೊಲ್ಲದು (ಚಿಟ್ಟೊ. ೫೯). ೨. ಆಸ್ಪದವಾಗು ;
ಆಶ್ರಯವಾಗು : ಎಲೆ ಮತ್ತ ನೀನಿಂತು ನಗೀಗೀಡಾದ ನುಡಿಗಳಂ
ನುಡಿಯುತ್ತಂ (ಕಾದಂಟ. ೫೭೬) ; ಒಳ್ಳಿಂಗೀಡಾದರುಣೋತ್ತರೋರು
ಮುಕುಳಂಗಳವೋಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೨೦). ೩. ತೊಡಗು ; ಉದ್ಯೋಗ
ಗಿಸು : ಅತಿಭಕ್ತಿಯೊಳಂತಲ್ಲಿ ಸುಖಸ್ಥಳಮುಂಟಾದಲ್ಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪೂಜೆ
ಗೀಡಾಗಿರ್ಪಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೧) ; ಗುರುಚೂಡಾಮಣಿಯ ಸೇವೆಗೀಡಾಗಿ
ಸುಖಮಿರ್ಪಳು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೫-೭೯). ಈಡುಜೋಡು = ಸರಿಸಮಾನ :
ಮನೆವಾಲ್ತೆಯನು ಮಾಡುವುದವರ ಸಮ್ಮತದಿಂದ ಸತಿಯೊಳಗೀಡು
ಜೋಡಲಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪-೧೩). ಈಡುಪಾಡು = ಸರಿಯಾಗಿರು
ವಿಕೆ ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ (ಕಿ). ಈಡುಮಾಡು = ಸರಿಹೊಂದಿಸು ;
ಪೂರೈಸು ; ಒದಗಿಸು : ಆಗ ಅಪ್ಪ ಹ್ಯಾಂಗ ನಮಗಿಲ್ಲಾ ಈಡು
ಮಾಡಿದ್ಯೋ ಅಂತನಸ್ತದ (ತಿಡುಗು. ೨೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಈಡು]

ಈಡು (ನಾ). ಚಿತ್ತೆ : ಕಾಡಲ್ಲಿ ಸತ್ತವನ ಈಡಿಗೆ ಹಾಕದಿರಿ ಎಂದು
ಕಾಗದ ಬರಸೀದ ಸುವ್ವಿ ಅಡವೀಲಿ ಸತ್ತವನ ಈಡಿಗೆ ಹಾಕದಿರಿ ಎಂದು
ಓಲೇಯ ಬರಸೀದ ಸುವ್ವಿ (ಜಗೀತ. ೧೦೭) ; ಹಾರುವರ ಹೆಣ್ಣು ಈಡಿಗೆ
ಬೀಳುವಳು ನೋಡಾನ ಬಾರೆ ಎಲೆ ಗೌರಿ (ಜಗೀತ. ೧೧೭).

[? / ತಮಿ. ಈಡು = ಅಂತ್ಯ]

ಈಡು (ನಾ). ನೆಲೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ದುರ್ಗುಣಂಗಳ ಕೇಡು ಸೌಖ್ಯ ದೀಡು (ಚೇರಮ. ೨-೪); ಕಲ್ಯಾಣಪುರಕವಿಳ ಸೌಭಾಗ್ಯಬೀಡು ಶಿವ ಧರ್ಮದೀಡು (ಪತಿಲ. ೪-೩೫); ಹಾಲು ಹಳ್ಳದೊಳೆನ್ನ ಮನೆಯುಂಟು ಅನಂತ ಶಾಲೆಯೊಳಗೆ ಈಡುವುಂಟು ಸಟೆಗಳಲ್ಲ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೬೩). [?]

ಈಡುಕಾರ 'ಈಡುಗಾರ' ನೋ.

ಈಡುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡಮುಟ್ಟು ಕಡಿ; ಪೂರ್ತಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಅರಿ ನೈಪರಂ ತಡಂಗಡಿದು ಬೇಲಿಯನ್ನಿಕ್ಕಿ ಪಟುಪ್ರತಾಪವುರ್ಬಿರೆ ತಳಕಾಡ ನೀಡುಗಡಿದಳುಕು[ಳ್ಳು]ಜ್ಜೆ ಸುಟ್ಟು ತುರಂಗದಂಘ್ರಿ ಸಂಚರಣದಿನ್ನುತ್ತು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೨-೨೪; 1150). [ಈಡು + ಕಡಿ]

ಈಡುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನರನ್ನು ಕಾಣು: ರೂಢಿಯೊಳಗಿನ್ನೀಡು ಗಾಣದ ನಾಡಸತಿಯೊಳ್ಳಾಡಿ (ಕುಮಾವಿ. ೩೦).

[ಈಡು + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಈಡುಗಾಯಿ (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ಕಾಯಿ: ಆ ಮರದ ತುಂಬಾ ಈಡು ಗಾಯಿಗಳೇ ತುಂಬಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಈಡು + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್)]

ಈಡುಗಾಯಿ, 'ಇಡುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಈಡುಗಾರ, ಈಡುಕಾರ (ನಾ). ಗುರಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವುದ ರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗನಾದವನು: ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಈಡುಗಾರನೂ ಹೌದು. ಅವನಿಟ್ಟು ಗುರಿ ತಪ್ಪದು ಎಂದು ಹಳ್ಳಿಯವರಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದುಹೋಗಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೬); ಹುಲಿ ಈಡುಗಾರ ಐತುವನ್ನು ಕಬಳಿಸಿತ್ತು (ನಡೆವಾ. II, ೧೨೨೯). ಈಡುಕಾರ (ಜಾನಕೋ. ೧೮). [ಈಡು + -ಕಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಈಡುಗೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹರಿಯ ಮಾರ್ಕೊ ಳುವ ದಳವ ಬೆಂಕೊಳುವ ಈಡುಗೂರ ದೇವೀಲಬುದ್ಧವರಪ್ರಸಾದ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪-೨೦; 1130). [?]

ಈಡೆ, ಈಡ (ನಾ). ದೇಹದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ: ಈಡೆ ಪಿಂಗಳ ವರಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಗಳು ಬಲಿದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೧-೧೬); ಈಡೆ ಪಿಂಗಳಗಳೆನಿವೆರಡು ನಾಡಿಯ ತುದಿಯೊಳಾಡುತ್ತಲಿದುರ್ (ಕೃಕವ. ೨-೩). ಈಡ: ಈಡ ಪಿಂಗಳ ಎರಡು ಜೋಡಿಸಿ ಸುಷುಮ್ನನೋಡಿ ಅಜಾದೆ ನೆನಲು ಕೊಯ್ತು ಮೂಗು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯನು (ಸಿದ್ಧ ಪು. ೩೪-೫).

[< ಸಂ. ಇಡಾ]

ಈಡೆ (ನಾ). ಸ್ತೋತ್ರ; ಹೊಗಳಿಕೆ. [ಸಂ. ಈಡಾ]

ಈಡೇರಿಸು 'ಈಡೇಱುಸು' ನೋ.

ಈಡೇರು 'ಈಡೇಱು' ನೋ.

ಈಡೇಳು (ಕ್ರಿ). ಗುರಿಯ ಕಡೆ ಹಾರು; ಗುಂಡುಹಾರು: ಬರುವು ಸೂದ ಪುಲಿ, ಮುಂದೆ ಕೊರ್ವಿದೆಯಂ ಕಂಡದಂ ಕೊಳ್ಳಲಂಪಿಂದೆ ಹೊಂಚಿ ಮುಂಬರಿಯುತಿರಲೀಡೇಳುವುದು ಕೋವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೧-೨೮೫). [ಈಡು + ಏಳ್ಳು (< ಏಱ್)]

ಈಡೇಱುಸು, ಈಡೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು; ಪೂರೈಸು; ನಡೆಸು: ಇಬ್ಬರ ಲೇಸನೇಡೇಱುಸಬೇಕೆಂದು ಗರ್ಭದ ಶಿರವ ಚಾಚಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೧-೫೮); ಶರಣಾಗತರೊಳಗವಗುಣಗಳಂ ನೋಡ ದೀಡೇಱುಸುವ ದೃಢಮೊತ್ತುವ ಪರಿಜನಂಗಳೊಳಮಳ ದಯೆ (ಚಿಬಪು. ೮-೧೬); ಈಡೇರಿಸು: ದೊರೆಯ ಅಜ್ಜಿ ಎಷ್ಟೇ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಅವನು ಬಗೆದ (ಹಾಹುತ. ೪೫). [ಈಡೇಱು + -ಇಸು]

ಈಡೇಱು, ಈಡೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡು; ನೆರವೇರು; ಪೂರ್ಣ ವಾಗು; ಸಫಲವಾಗು: ಮಧುರೇಶಂ ಕಡುದಿಟ್ಟ ನಾಗಲು ಬಳಕ್ಕೀಡೇ ಱುತೇ ದ್ವಾರಕಾಸದನಂ ವಾರ್ಧಿಯ ಕೂಡದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೬);

ಹತ್ತು ದಿನದೇ ಸಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಪುನ ಜೋಪಾನದೊಳೇಡೇಱುಬೇಕೆಂದು ವನಜಾಕ್ಷಿ ಮಗ್ಗುಲಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೬೬). ಈಡೇರು: ವಿಜಯ ನಗರದ ಚಕ್ರಾಧೀಶನನ್ನು ಭೇಟಿಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಮಹಾಯಾತ್ರೆ ಹೊರಡ ಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದನು. ಆದೂ ಈಡೇರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೨೮); ಬಹು ದಿನದ ಬಯಕೆ ನಾಳೆ ಈಡೇರುತ್ತದೆ (ತೇಮೋಡ. ೮೬). [ಈಡು + ಏಱು]

ಈಡೊಡ್ಡಣೆ (ನಾ). ಚಿತೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡುವಿಕೆ: ಆರೂಢತೆಯ ಮಾಡ್ಡ ವರು ರುದ್ರಭೂಮಿಯೊಳಿಳುಹಿ ಇಂಧನವಿಧಾನಗೈವ ಈಡೊಡ್ಡಣೆಯ ಸಮಯದೊಳು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೫-೨೦). [ಈಡು + ಒಡ್ಡಣೆ]

ಈಡೊರಸು (ಕ್ರಿ). (ಕೊಂಬಿನಿಂದ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಕ್ಕು, —ಬರಸು: ಮೈಯ ತೀನ್ ಮಸೆದೊಡೆ ಕೋಡೊಳೇಡೊರಸಿ [ಪಾಪಾಂ. ೪೬೫ ರಸಿ] ನೀರ್ಗಿಳಿಸಿದೊಡೆ ತಂದು ನೀರನೂಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೪).

[ಈಡು + ಬರಸು]

ಈತ್ತ್ 'ಇದು' ಪರಾ.

ಈತ್ತ್ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ; ದಾನ: ಈತಂ, ಈತಂಗಳ; ಈತಂ, ಈವುದು (ಕಬ್ಬಾನು. ೫೫ ಪ್ರಯೋ; ೫೬೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಈ + -ತ್ತ್]

ಈತ್ತ್ 'ಈಂತ' ನೋ.

ಈತ್ತಿ (ಅ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಪೂರ್ತಿ. ೨. ಕಾರಣ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಕಡೆಯುಂ ಕಾರಣಮಾತಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೯). [< ಸಂ. ಇತಿ]

ಈತ್ತಿ (ನಾ). = ಈತಿಬಾಧೆ: ಅವರ ಅಶ್ರಮದ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು, ಈತಿ, ಭೀತಿ, ತ್ರಿವಿಧ ತಾಪ, ದುರ್ಧರ, ಗೃಹದೇ ಇವುಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತ ರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳು... ಸುರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸುಖಿಗಳಾಗುವಂತೆ ಭರತನ ಸ್ಥಿತಿಯಾಯಿತು (ತುಳಸಿ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ಈತಿಬಾಧೆ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ: ಈತಿಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾ ದಿಸುವುದಕ್ಕೂ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ ತಕ್ಕಂತೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದ ವ್ಯಸಥೆಯಿಂದ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೮); ಆ ನೆನಪು ಆತನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದದ್ದೆಲ್ಲ ಈತಿಬಾಧೆಯ ನೆರಳಾಟ (ಎಕಾಂಗಿ ೮೮). IP ಅತಿವೃಷ್ಟಿ, ಅನಾವೃಷ್ಟಿ, ಇಲಿ ಹೆಗ್ಗಣಗಳ ಕಾಟ, ಮಿಡತೆಗಳ ಹಾವಳಿ, ಗಿಳಿಗಳ ಹಾವಳಿ, ರಾಜರದಂಡ ಯಾತ್ರೆ ಎಂಬ ಆರು ಈತಿಬಾಧೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು.

[ಈತಿ + ಬಾಧೆ]

ಈದ್ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರ) ಹಬ್ಬ. [← ಅರ. ಈದ್]

ಈದ್‌ಮಿಲಾದ್ (ನಾ). ಮಿಲಾದ್ ಹಬ್ಬ.

[← ಅರ. ಈದ್‌ಮಿಲಾದ್]

ಈದ 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈದಲೆ (ನಾ). ಇತ್ತು; ಈಕಡೆ: ಅದಲೆ ನೀರ್ ಗುಂಡಿತ್ತೇಂದೀದಲೆ ಯೊಳೆ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೨). [ಈ (< ಇದು) + -ತಲೆ]

ಈದು 'ಇದು' ನೋ.

ಈದು 'ಈನ್' ಪರಾ.

ಈಡೊರೆತು (ಗು). ಇಂಥ; ಈರೀತಿಯ; ಈ ಪ್ರಕಾರದ; ಈ ಸಮಾನದ: ಚಾಗಳ[ದ] ನನ್ನಯ ಬೀರದನ್ನಮಿದೊರೆತನೆ ಬಣ್ಣಿಸ ಲೈಜೆವರಾರಳವಂ ಚಲದಂಕಕಾಜನ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೨೯; 982); ಈ ಡೊರೆತು ಶೌರ್ಯಗುಣೋನ್ನತಿ ನಾಗದೇವನ (ಸೌಜಾ. XI-i, ೫೨-೧೬; 1007); ಸುಧಾಂಶುಲೇಖ ಕರ್ಪೂರಶಲಾಕೆ ನೇತ್ರಸುಖದಾಯಕಮಾ ದೊರೆತಲ್ಲವೀಕೆ ಶೃಂಗಾರಸಮುದ್ರಮಂ ಕಡೆಯ ಹೃದ್ಯವನುದ್ಯವೆಯಾದಳಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೨). [ಈ (< ಇದು) + ಡೊರೆತು]

ಈದೊರೆಯ (ನಾ). ಇಂಥವನು : ಈದೊರೆಯನೆಂದು ತೋಜಲ್
ಮೇದಿನಿಯೊಳಗಾತನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆನೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೭).

[ಈದೊರೆತು + -ಆ]

ಈನ್, ಈ, ಈನು, ಈಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಈಂದ, ಈದ್ (ಭೂತಕ್ಕ);
ಈಂದು, ಈದ್ಯ (ಭೂತನ್ಯಾ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿಗಳು) ಮರಿಹಾಕು;
ಪ್ರಸವಿಸು; (ಮನುಷ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ) ಹೆರು :
“ಈನ್ - ತಿಯುಕ್ತನೇ” (ಶಮಧಾ); ಶರಸಂಧಾನದ ಬೇಗಮಂಜು
ಗಳನಂಬಿಂಬಂತೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೪೦); ಈಂದಿರ್ದ ಗೋವು ಮಾಸಂ
ತಂದೊಡೆ ಕಲಿಸಕ್ಕಿಗೆ ಸೂಸಲಂ ಬಿಟ್ಟುಮುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೩);
ಅಂಬಂಬಂ ಬಿಡೆ ಕಾಪುತಿರ್ಪ ತೆಪನಾಯ್ತಂಬಂಬನಿಂಬಂತುಟಾಯ್ತು
(ಜಗವಿ. ೭-೭೯); ಅಗಸಮೀಂದಂತೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೭); ಈಂದ
ಪುಲಿಯಾಪೊಲಿರ್ದಳ್ (ಶಮದ. ೧೧೮ ಪ್ರಯೋ). ಈ : ೧. ನಟ್ಟಿದಮ್ಮ
ಕೋಣನನೀದತ್ತೆಂಬಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದೆ (ಧರ್ಮಾಮ್ನ. ೨-೧೦೩); ಕಜಿವ
ಕಾಮಧೇನುಪೊಂದು ಕಜುವನೀದು ಕಜಿಯದೆ ಹೋಯಿತ್ತು (ಸಗಜೋ.
೮೧); ಬಗೆಯಲರಿದಿದು ಗರ್ಭ ಬಲಿಯದೆ ಹಗಲನೀದುದೊ ರಾತ್ರಿ ಕುಡಿ
ಕುಡಿದುಗುಳುತಿರ್ದವು ತಿಮಿರವನು ಕರದೀಪ್ತಿ ಕಾಳಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ.
೧೫-೩೪); ಗಗನಮೀದುದೊ ನೆಲಂ ಬೆಸಲೆಯಾದುದೊ (ಚಿ ಬ ಪು.
೪೭-೩೩). ಈನು : ೧. ಹುಟ್ಟುಬಂಜೆಯ ಮಗನೊಬ್ಬ ಈನದಮ್ಮೆಯ
ಗಿಣ್ಣು ಬೇಡಿದನು (ಅವಚಂ. ೧೪೪-೮೨೭); ನಮ್ಮ ಪಾಲಿದುವೇ ಸುರ
ಧೇನು ಎರಡೇ ದಿನ ಈನುವುದಿನ್ನೇನು (ಗಣೇಶ. ೭೬-೧೮). ಈಯ್ಯ :
೧. ಎತ್ತೀಯಿತೆಂದೊಡೆ ಮೂಲೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುವುದೆಂಬನ ಚಾಳಿಯೇತಕೆ
(ಬಸಪು. ೨೮-೩೫); ಈಯ್ಯದೆಯಿರುವ ಕಡೆಸು (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೮೩-೬);
ನಿನ್ನೆ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ಸುಮಾರಕ್ಕೆ ಆದು ಈಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೨);
ಕೋಣ ಈಯಿತು ಎಂದರೆ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಎಂದನಂತೆ (ಗಾದೆ).
೨. ಫಲಕೊಡು : ಹಟ್ಟಿದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬಾಳೆ ಈಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ.
೨-೪೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಈನ್; ತೆಲು. ಈನು; ಪರ್ಜಿ. ಈನ್ =
ಬೀಜ ಮೊಳೆಯುವುದು]

ಈನಿಸು, ಈಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಪ್ರಸವಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ
ಮಾಡು : ದಯವಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಈನಿಸಿಕೊಡಿ (ರೂಢಿ).
೨. ಒದಗಿಸು : ರಿಪುಬಲದ ಸಂಭ್ರಮವೀನಿಸುತ್ತಿದೆ ಕಂಗಳಲಿ [ಪಾಶಾಂ
ಳಿಗೆ] ಕಾಹುರದ ಕೌತುಕವ (ತೊರರಾ. ೭-೨೦-೫೩). ಈಯಿಸು :
೨. (ಕಿ). [ಈನ್ + -ಇಸು]

ಈನು ‘ಈನ್’ ನೋ.

ಈಪರಿ (ನಾ). ಈರಿತಿ; ಈತರಹ; ಹೀಗೆ : ಆದುದೀಪಂ...
ಹಯಸಪ್ರತಂತು ನಿರಂತರಾಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೩); ಈಪರಿಯ
ಸೊಬಗಾವ ದೇವರಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ ೨-೧೬೪ ಪ).

[ಈ (< ಇದು) + ಪರಿ]

ಈಪಾಟಿ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟು; ಇಷ್ಟೊಂದು; ತುಂಬ : ಈಪಾಟಿ ಕಡ್ಡಿನಿಂದ
ನೋಡಲಾರಿಗೆ ಶಕ್ಯಮಾಪರಿಯ ರೌದ್ರರಸವನ್ನೆಂತು ಸಹಿಸಬಹುದೀಪಾಟಿ
ಯಶ್ವಗ ವೇಗದೊಕ್ಕೇಲೆಂತುಧೈರ್ಯದಿಂದ (ವರ್ಷವ. ೩-೫೬); ಈಪಾಟಿ
ಹಣ್ಣು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ನೋಡಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಈ ರೀತಿ; ಹೀಗೆ :
ನಾವೀಪಾಟಿ ಸುಖಕೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಗೋಪರ ನಡೆ (ಭರಜ. ೭೯-೫).

[ಈ (< ಇದು) + ಪಾಟಿ]

ಈಪಿ (ನಾ). ೧. ನೋಣಗಳ ಹಿಕ್ಕೆ (ಕಿ). ೨. ಹೇನಿನ ಮೊಟ್ಟೆ (ಕಿ).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಈಪಿ; ತೆಲು. ಈಪಿ]

ಈಪೊಯ್ತು, ಇವತ್ತು, ಇವೊತ್ತು, ಈವತ್ತು, ಈವೊತ್ತು,
ಈಹೊತ್ತು (ನಾ). ಇಂದು; ಈದಿನ : ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆರವಿದೆ
ಒಳ್ಳೆತ್ತಾಯ್ತುಪೊಯ್ತು ಪೊಲ್ಲದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬-೨೦); ನಿನಗೀಪೊಯ್ತು
ಜೊಳಿತ್ತ ಬರ್ಪದಟಿನಂತಾರಿತ್ತರ್ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೩೪). ಇವತ್ತು :
ಇದೇನು ನಾಳೆ ಬರುತ್ತೇನೆಂದವನು ಇವತ್ತೇ ಬಂದುಬಿಟ್ಟ (ರಾಮಾನ.
೧೦೭). ಇವೊತ್ತು : ಇವೊತ್ತು ಅದರ ಬೆಲೆ... ಹೆಚ್ಚಾಗಿ (ಆಕಾಶ. ೬);
ಪತ್ರ ಉದ್ದವಾಯ್ತೇನೋ. ಸಾಕು ಇ ಪೊತ್ತಿಗೆ (ಸುವಸಂ. ೧೬).
ಈವತ್ತು : ಈವತ್ತು ಕಾಲೇಜಿಲ್ಲವೇ? (ನಿರಾತ. ೭೭). ಈವೊತ್ತು :
ಈವೊತ್ತಿನ ಈ ಭಾವನೆ... ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೦೦). ಈಹೊತ್ತು :
ಹೊಸಮಸೆಯಡಾಯ್ದದ ಸಾಲಸಂದಣಿಯ ಸದರವೀಹೊತ್ತಿನುತ ಗೆಲವಿನ
ಕುದುಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೦-೩೦).

[ಈ (< ಇದು) + ಪೊಯ್ತು]

ಈಪ್ಪತ್ತು ‘ಇರ್ಪತ್ತು’ ನೋ.

ಈಪ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಆಸೆಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ; ಬೇಡಿದ : ಮದೀಪ್ಪಿತ
ತಪಮುಮಿಂದೆಯ್ತು (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೩-೧೩೫). (ನಾ). ೨. ಆಸೆ;
ಬಯಕೆ : “ಇಚ್ಛೆ ಕಾಂಕ್ಷೆ ಸ್ವಪ್ನ ಹೆ ಆಶಂಸೆ ರುಚಿ ಕಾಮ ವಾಂಛೆ
ಯಾಪ್ಪಿತಮನಲು ಬಯಕೆ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೧); ನಿನಗೆ ವೈಭವ
ಬೇಕು, ವಿಲಾಸಬೇಕು, ಮನಸ್ಸಿನ ನೂರೆಂಟು ಈಪ್ಪಿತಗಳಿಗೆ ಸಂತೃಪ್ತಿ
ಬೇಕು (ಶನಿ. ೨೪೬). [ಸಂ.]

ಈಪ್ಪಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು, — ದ್ರವ್ಯ : ನೃಪಂ ವನಜಳ
ಕೇಳಿ ನಿಮಿತ್ತದಿನರ್ಥಿಗೀಪ್ಪಿತಾರ್ಥಮನಿತ್ತಂ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೭-೧೫೨);
ಈಪ್ಪಿತಾರ್ಥವನೀವುತಿದ... ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೯-೫).

[ಈಪ್ಪಿತ + ಅರ್ಥ]

ಈಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಆಸೆಪಡು : ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯ ದಿಸಿಲ
ಹೊಳೆಯೊಳಗಾಡಲೆಂದೀಪ್ಪಿಸಿ ಪರಿಭ್ರಮಿಸುವನು ಮಾಯಾಮೂಢನುತಿ
(ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೫). [ಈಪ್ಪೆ + -ಇಸು]

ಈಪ್ಪೆ (ನಾ). ಆಸೆ; ಬಯಕೆ : ಪಡೆಗುಮವರ್ ನಿರಂತರಂ ಮತ್ತಸಾದ
ದಿಂದೀಪ್ಪೆಗಳಂ (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೫-೧-೧೦೦). [ಸಂ. ಈಪ್ಪಾ]

ಈಮಿತಿ (ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ : ಈಮಿತಿಗೆ ಎಲ್ಲ
ಲೆಕ್ಕವೂ ಚೊಕ್ಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಈ ದಿನಸ; ಈದಿನ : ಇವೂ
ಅರ್ವಾಚೀನವಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಬೇಕು ‘ಈಮಿತಿ’ಯ (up-to-date) ವಸ್ತು
ಗಳು (ದೇವದೂ. ೨೭೬). [ಈ (< ಇದು) + ಮಿತಿ]

ಈಯತ (ನಾ). (?) : ಈಯತದೊಳ್ಳೆದಿಂದಾನಂದಗೊಳಲು ಸರಿಯಾಯ
ರಾಣ್ಯರ ಕಳುಹಿದಾಗ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಕ್ರಿಯಕನುವಾದನು (ಜಿನ ಮು.
೯-೩೫). [?]

ಈಯತ್ತೆ ‘ಇಯತ್ತೆ’ ನೋ.

ಈಯಲು (ನಾ). ಈನುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕರು ಹಾಕುವುದು : ಹೆಣ್ಣು
ತೋಳವು ಈಯಲಾದ ಕೂಡಲೆ ಅಡವಿಯೊಳಗೆ ಬೇರೆ ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ಥಳ
ವನ್ನು ನೋಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೮೪).

[ಈಯ್ಯ (< ಈನ್) + ಆಲು (< -ಅಲ್)]

ಈಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಿಸು; ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಈಯಿಸಿದಂ,
ತೇಯಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೩೧ ಪ್ರಯೋ).

ಈಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಈಸಿಕೊ; ತೆಗೆದುಕೊ : “ಸಂಪ್ರದಾನವೆಂದಾವು
ದಾನೊಂದು ವಸ್ತುವನೀಯಿಸಿಕೊಂಬ [ಪಾಶಾಂ. ವಸ್ತುವನೀಯಿಸಿಕೊಂಬ]
ಪಾತ್ರಂ” (ಶಮದ. ೧೩೦ ನೃತ್ರಿ); ಓಲೆಯನ್ನೀಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಚಿಟ್ಟು.
೭೭-೨೫). [ಈಯಿಸು + -ಇಸು]

ಈಯಿಸು, 'ಈನಿಸು' ನೋ.

ಈಯು, 'ಈ' ನೋ.

ಈಯು, 'ಈನ್' ನೋ.

ಈರ್, ಈರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಳೆ; ಜಗ್ಗು; ಸೆಳೆ. ೨. (ಹೇನಿನ ಮೊಟ್ಟೆ ಯನ್ನು) ಬಾಚು; ಸೀರು. 'ಈರಣಿಗೆ' ಪರಾ. ಈರು (ಕ). 5

[ದೇ. || ತಮಿ. ಈರ್; ಮಲ. ಈರ್ = ಸೀರು; ತೆಲು. ಈರ್ಚು, ಈರುಚು = ಸೀರು, ಬಾಚು]

ಈರ್, ಈರು (ನಾ). ಹೇನಿನ ಮೊಟ್ಟೆ; ಸೀರು (ಕ). ಈರು: 'ಈರುದಲೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಈರ್; ತುಳು. ತೀರ್, ಸೀರ್; ಕೊಡ. ಚೀರಿ; ತೆಲು. ಈರು; ಕೋಲಾ. ಸೀರ್; ನಾಯ್ಕ. ಶೀರ್; ಗೊಂಡಿ. ಸೀರ್; ಕುನಿ. ಹೀರು; ಕುರುಪ್. ಚೀರ್]

ಈರ್, 'ಇರ್' ನೋ.

ಈರ್, ಈರ (ನಾ). ತೇವ; ಒಡ್ಡೆ; ಹಸಿ. 'ಈರುಳ್ಳಿ' ಪರಾ. ಈರ: 'ಈರಪಲಸು' ಪರಾ.

[< ನೀರ್. / ತಮಿ. ಈರ್, ಈರ; ಮಲ. ಈರ, ಈಜ; ತೆಲು. ಈಮರಿ]

ಈರ 'ಈರ್' ನೋ.

ಈರಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡುಪಾದ, —ಹೆಜ್ಜೆ: ನಡೆವುದೀರಡಿಯಿಂದ ಧರ್ಮಬದ್ಧತೆ ತದ್ವಾಪರನಿಕರದೊಳ್ (ಬಸವ. ೨-೫). ೨. ಎರಡು 20 ಅಡಿ. ೩. ಎರಡು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ.

ಈರಡಿನಾಡು = ಎರಡುಹೆಜ್ಜೆ ಮಾಡು: ಧರಣಿಯನು ಮೆಟ್ಟಿ ಈರಡಿನಾಡಿದ ಕೊಲೆಗಡುಕನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೧-೨); ಪೂಡವಿಯ ನೀರಡಿನಾಡಿ ಜಡಜಭವಾಂಡ ಮೇಲ್ವಾಗವ ಲೀಲೆಯಿಂದೊಡೆದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನೀತ (ಮೋಹತ. ೩೭-೨೬). [ಈರ್ (< ಇರ್) + ಅಡಿ]

ಈರಣಿ (ನಾ). ೧. ಚಲನ; ಅಲುಗಾಟ; ಅಲುಗಾಡಿಸುವಿಕೆ: ಮಲಯಸಮೀರಣೇರಣಿ ಚಲುತ್ತರು ಶಾಖೆಗಳ (ಅದಿಪ. ೧೧-೬೬). ೨. ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಮೃದಂಗ: ಸುತಿ, ಮಾರಿ, 25 ಡೋಲು, ತಂಬಟಿ, ಈರಣಿ, ಡಕ್ಕಿ... ಮದ್ದಳೆ ಮುಂತಪ್ಪ ಬದ್ದವಣಂಗಳ ಬಿಜುಸರಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೧೦). ೩. [ಜೈನ] ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪರ್ಯಟನ; ಸಂಚಾರ; ಜೀವಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕು ಮೊಳ ನೋಡಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಈರಣಿಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ತದ್ವಾರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾಪಥಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫). [ಸಂ.]

ಈರಣಿಗೆ (ನಾ). ಸೀರನ್ನು ಬಾಚಿ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಪಕರಣ; ಸೀರಣಿಗೆ (ದಕ. ಕ). [ಈರ್ + ಅಣಿಗೆ]

ಈರಪಲಸು (ನಾ). ಹಸಿಯ, ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ; ಹೊಸದಾಗಿರುವ (ಆಗತಾನೆ ಕಿತ್ತ) ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ: ಕತ್ತರಿಸಿ ದೀರಪಲಸಿನ ಕಾಯ ತುಪ್ಪದೊಳಗಿತ್ತು ತಾಳಿಸಿ (ಸೂಪಕಾ. ೫-೬೬); ಮೆತ್ತನುಕೈರಿಸಿಕೊಂಡೀ [ಪಾಠಂ. ದಿವಿ]ರಪಲಸಿನ ಕಾಯನೊತ್ತಿ ಹಿಳಿ 40 ದದನು ಕದುಕಿಜ್ಜಿದು ಕಿಜ್ಜಿಕಿಜ್ಜಿದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಕಾ. ೫-೬೬).

[ಈರ (< ಈರ್) + ಪಲಸು]

ಈರಯ್ಯ, ಈರೈದು (ನಾ). ಎರಡು ಐದು; ಹತ್ತು: ಈರಯ್ಯ, ಈರೊಳ್ಳಿದರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕನ್ನಡ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ: ತೆಂಗಾಳಿ... ಇಮ್ಮಾವು, ಈರಯ್ಯ (ತಮದ. ಸ. ೮೨ ಪ್ರಯೋ); ಅಯ್ಯ 45 ಕ್ಷಮನೀರಯ್ಯಲರ್ಗಳನಾರಯ್ಯಲವಿಂ ಮೇಳಿಸುತ (ಉದ್ಯದೇ. ೩-೯).

ಈರೈದು: ನಡುಗಣ್ಣು ಪಂಚಾಸ್ಯದೀರೈದು ಭುಜದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೬); ತೋರ್ಪೀರೈದು ತಲೆಗಳ ಬೈತರಿಸಿ (ತೂರರಾ. ೩-೮-೧೩); ಈರೈದು ದಿಕ್ಕನ್ನು ಮೂಜುಲೋಕವನೊಂದೆಬಾರಿ ತುಂಬುವ ಘನಮಹಿಮ (ಭರಣ. ೨೬-೧೦೬).

ಈರೈವರು = ಹತ್ತುಜನ: ಮತ್ತೆ ಶೂರನ ರಾಣಿ ಮಾಲತಿ ಹತ್ತಿ ಈರೈವರನು ಸನ್ಮತಿಪುತ್ರರನು (ನಿಭಾಗ. ೯-೨೩-೫).

[ಈರ್ (< ಇರ್) + ಆಯ್ಯ]

ಈರಯ್ಯಭುಜ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತು ತೋಳು: ನಡುಗಣ್ಣು ಪಂಚಾಸ್ಯ ದೀರೈದು ಭುಜದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೬). ೨. ಹತ್ತುತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ (ಕ). [ಈರಯ್ಯ + ಭುಜ]

ಈರಯ್ಯನೊಗಿ, ಈರೈದುನೊಗಿ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತು ಮುಖ. ೨. ಹತ್ತು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ರಾವಣ. ಈರೈದುನೊಗಿ: "ಹತ್ತುಮೋರೆಯವ; ರಾವಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೨).

[ಈರಯ್ಯ + ಮೊಗ]

ಈರಯ್ಯೊಗಿ, ಈರೈಮೊಗಿ (ನಾ). = ಈರಯ್ಯನೊಗಿ ೨. (ಕ). ಈರೈಮೊಗಿ: ರಕ್ತಸರೋವರ ಸಂದ ಈರೈಮೊಗಂ ರಾವಣಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೨೬). [< ಈರಯ್ಯ + ಮೊಗ]

ಈರರಿಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರ: ತಳೆದು ತೋರಮುತ್ತಿನ ಕುಂಡಲ ದ್ವಯವನು ಪ್ರಕಟಮೆನಲತ್ತಿತ್ತು ಮೂಡಿದೀರರಿಲ ಪಾರ್ವಿಕಚಂದ್ರನಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸುವ ವದನನರ್ಥವಿಕಸಿತ ಜಪಾಸುಮದ ಶೋಭೆಯಂ ಪಳವ ಚೆಂದುಟಿಯಂದಮುಳ್ಳವನನು (ಶೇಷರಾ. ೧೫೧-೨೨).

[ಈರ್ (< ಇರ್) + ಅರಿಲ್ (< ಅಱಿಲ್)]

ಈರರೆ (ನಾ). ಎರಡು ಅರ್ಧ: ಅನಮ್ಮೂನ್ನಿನೊನ್ನಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಈರರೆಯುಂ ನಿನ್ನತು ಇತನೆ ಅಱಿಪೊನ್ನೆ ಇದ್ದುಮಹಾಪಾತಕಂ ಇತನೆ ಕಾವೋರ್ ಪಾಳತಲೆ ಮೇಗಣ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೨-೩; 900).

[ಈರ್ (< ಇರ್) + ಅರೈ]

ಈರಲು (ನಾ). ಚೀಕಲು; ಚೀಕು; ಮರದ ನೆರಳಿನಿಂದ ಬಿಸಿಲು ಬೀಳದೆ ಬೆಳೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬರದಿರುವಿಕೆ: ಈ ಮರದ ನೆರಳಿನಿಂದ ಹೊಲದ ಪೈರೆಲ್ಲಾ ಈರಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [?]

ಈರಲು, ಈರಿಲು (ನಾ). ಮುಟ್ಟು ಅಥವಾ ಮೈಲಿಗೆಯ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಶೀತಭೇದಿ: ಮಗುವಿಗೆ ಈರಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಈರಿಲು: ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಈರಿಲು ಗಾಳಿ ಭೂತ ಸೋಂಕಿ ತಂದು ಕಣೆಯರ ಭೇಷಜರ ಬೆಸಗೊಂಡು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಗುರುವಿಲ್ಲ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಜಂಗಮವಿಲ್ಲ (ಚಿನ್ನವ. ಕ. ೩೯೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಈರಲ್ = ಪಿತ್ತಜನಕಾಂಗ]

ಈರಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎರಡು ಅಳ್ಳಿ, —ಪಕ್ಕೆ: ಮಗಧಾಧೀಶನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಳುಡಿದ ಕೂರ್ವಾಳ್ಳೋಳನೀರಳ್ಳಿ ಬಿಟ್ಟಿಗೆಗೋದನ್ನಿರಲುಬ್ಬಿಗಿಂದ ಸಬಳಂ ನೇಪಾಳನಾ ಬಾಯೊಳಾಯಗನಡ್ಡಂ ನಿಲಿ ನಟ್ಟಕಟ್ಟಿದಲಗಾದಂ... ಸಮಸ್ತಮಂ ತಳೆದನುರ್ವೀಚಕ್ರಮಂ ವಿಕ್ರಮಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೧೭; 1160); ಬಟ್ಟಿತ್ತಾದ ಬರಿಯುಮೊಳಪೊಕ್ಕೀರಳ್ಳಿಯುಂ ಬಿಗಿದ ಬೆನ್ನ ಬೀವುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೯ವ).

[ಈರ್ (< ಇರ್) + ಅಳ್ಳಿ]

ಈರಾಟಕೆ (ನಾ). ಹೊಡೆದಾಟ; ಹೋರಾಟ: ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗಿಡದ ಟೊಂಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಾಣಿಯ ಜನರೊಡನೆ ಈರಾಟಕೆಗೆ ನಿಂತರು (ಗೌರಾಂಗ. ೧೦೦).

[< ಏಜಾಟಕೆ ?]

ಈರಾಯ (ನಾ). ಎರಡು ಆರು; ಹನ್ನೆರಡು: ಅಜುಂಗುಣದೇವಟ್ಟೀ ರಾಜುಂ ಮಂಡಲದ ನಾಭಿ ಪದ್ಮಲದ ಬಲಂ ಮೂಲುಂ ಸಿದ್ಧಿಯ ನೆಲೆ ನೀಲೆ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೨-೪೬); ಪೊಳೆವ ಪೊಸಪೊನ್ನ ನೀರಾಜುಸಾವಿರಮನುಜ್ವಳ ಹರ್ಷದಿಂ ತರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೦); ಆ ನುಡಿಯಂ ತಾನುಂ ಕೇಳ್ದಾ ಭವಸೇನಂ ಸೋದರಮಾವನೊಳೆಂದಂ ನಾನೀರಾಜು ಬರಿಸ ಪರಿಯಂತಂ ಪರದೇಶಕ್ಕೆಯ್ದಿ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೫೬).

[ಈರ್ಯ (< ಇರ್ಯ) + ಅಜ್ಜು]

ಈರಿ_೧ 'ಈರೆ' ನೋ.

ಈರಿ_೨ (ನಾ). ಬೇಲದ ಮರ: "ಈರಿಯೆನೆ ಬೇಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [?]

ಈರಿಣ (ನಾ). ೧. ಚೌಳುಭೂಮಿ; ಉಪರಕ್ಷೇತ್ರ: "ಈರಿಣಮೂಪರಂ ಸೌಳನುಳ್ಳನೆಲನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೨). ೨. ಮರುಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಈರಿತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೇಳಿದ. ೨. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಹೇಳಿದ ಮಾತು: ಅನುರೂಪ ಮಾದುದಶರೀರಸಹೋಕ್ತಿಗೆ ಸಾರದೇರಿತಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೧).

[ಸಂ.]

ಈರಿಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಮೆನ್ನಮರಸರ ಬಾಸಪೆಡೆ X X X ಈರಿಪನ್ ಅಟರಿ X X X ಪೊಲವ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫೮-೧೦; 930). [?]

ಈರಿರುಳು (ನಾ). ಎರಡು ರಾತ್ರಿ: ಕಾಮಶರಕೆ ಎದೆಗೊಡದಿರು ದೇವರ ಕೃಪೆಯಿದ್ದೊಡೆ ಚದುರನೀರಿರುಳಿಗಯ್ತಹನು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೫೬).

[ಈರ್ಯ (< ಇರ್ಯ) + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]

ಈರಿಲು 'ಈರಲು' ನೋ.

ಈರು_೧ 'ಈರ್ಯ' ನೋ.

ಈರು_೨ 'ಈರ್ಯ' ನೋ.

ಈರುಗಾರು (ನಾ). ಎರಡರಷ್ಟು ಆಯಾಸ (?): ಐವರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟಪಶುವನು ಆರೂರ ಹೊಕ್ಕು ಅಜಿಸಿಹೆನೆಂದು ಹೋದರೆ ಮೂಟೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈರುಗಾರಾಗಲಾಗಿ ಅಜಪಬಂದ ಆಯ್ಕೆಗಳು ಆಸತ್ತು ಹೋದರಲ್ಲಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೬೧); "ಈರುಗಾರಾಗುವುದು ಎನಲು ವಶರಾಗುವುದು" (ಸಿದ್ಧೇವ. ೬೪೬). [ಈರು (< ಇರ್ಯ) + ಗಾರು]

ಈರುದಲೆ (ನಾ). ಸೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ತಲೆ (ಕಿ).

[ಈರು (< ಈರ್ಯ) + ತಲೆ]

ಈರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ; ಉಳ್ಳಿ ಗೆಡ್ಡೆ; ಪಲಾಂಡು: ಹುಳಿ ಮೂಲಂಗೀರುಳ್ಳಿ ತಿಂಬುವನೆ ಖೋಡಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೮-೩); ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಬಿಳಿಪು ಬಣ್ಣದ ಈರುಳ್ಳಿಯೆ (ತರಬಿ. ೩೧); ಈರುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ವಾಸನೆಯ ವಸ್ತುಗಳು ಅವನಿಗೆ ಸೇರವು (ಪ್ರಗಂಭ. ೧೧೩). 'ನೀರುಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ಈರ್ಯ + ಉಳ್ಳಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಈರುಳ್ಳಿ]

ಈರೆ, ಈರಿ_೧ (ನಾ). ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಗುಲ್ಮ (?): ನೆಣದೊಟ್ಟಿದ ಪಾರೆಯು ಮೀರೆಯುಂ ತುತ್ತಿ ನುಂಗಿ ಮಿದುಳಂ ತಣವಿಂ ಪುಳಿದೇಗುದೇಗುತ್ತ ಮಿಪುರವದಜೊಳ್ ರಜನೀಚರಕೋಟಿಗಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨೫). ಈರಿ_೨: ಮಾಳವನಳ್ಳಿದುಳ್ಳಿ ಖಜನೀರಿಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಸೂಂಟಿಗೆಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೬-೧೭; 1162); ಹಳೇಕಾಲದ ಲೊಡ್ಡುಮರ ಅದು. ಮರ ಏರಿ, ಹರಿ ಮುರಿದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು, ಈರಿ ಒಡೆದು ಕೋಬೇಳೆ; ಇಲ್ಲ, ಕೈಕಾಲು ಮುರಿದುಕೋಬೇಳೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೭೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಈರಲ್ = ಪಿತ್ತಕೋಶ, ಗುಲ್ಮ ಮುಂತಾದ ಅಂಗ]

ಈರೆಂಟು (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಟು; ಹದಿನಾರು: ಸರಮಾತಂಗ ತುರಂಗ ಸೈನ್ಯವಿದಿರಾಂತೀರೆಂಟು ಲಕ್ಕಂಬರಂ ಕರಗಿತ್ತೆನ್ನ ನಿಶಾತಹೇತಿ ಹತಿಯಿಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೫); ಮಸ್ತಕಕೊಂದು... ಈರೆಂಟುಂ ಭುಜಬಾಹುಕರದೊಳು ಚಾರು ಶತಾರ್ಥಂಗಳು ಪೇರುರದೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೩-೧೬); ಕಳೆಗಳೀರೆಂಟು ತುಂಬಿದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ಮಂಡಲದಂತೆ (ಸಾಂದಪು. ೪-೬). [ಈರ್ಯ (< ಇರ್ಯ) + ಎಂಟು]

ಈರೆರಡು (ನಾ). ಎರಡು ಎರಡು; ನಾಲ್ಕು: ಏಗಳ್ ಬಿಡವಾರ್ ಜಾನಿಸಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸರವರ್ಗೀರೆರಡುಂ ಸಂಪದಮಂ ಧೂರ್ಜಟಿಯಾವಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೪೮). [ಈರ್ಯ (< ಇರ್ಯ) + ಎರಡು]

ಈರೆಲೆ (ನಾ). ಎರಡು ಎಲೆ. 'ಈರೆಲೆವೋಗು' ಪರಾ.

[ಈರ್ಯ (< ಇರ್ಯ) + ಎಲೆ. / ತಮಿ. ಈರೆಲೈ]

ಈರೆಲೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). (ಬೀಜ ನೊಳೆಯಾಗಿ) ಎರಡು ಎಲೆ ಬಿಡು; ಎರಡೆಲೆಯಾಗು; ಚಿಗುರು; ಬೆಳೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು: ಬಳಸುವ ಬೇಟೆದೊಳ್ ಮೊಳೆದ ಗೊಟ್ಟಿಯೊಳೀರೆಲೆವೋದಿ ಲುಂದಿನೊಳ್ ಬಳೆದ... ಬೇಟೆವೆಂಬೆಳಲತೆ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೧); ಈರೆಲೆವೋದತನುವ ಕೇಳಿ ರಂಭಾಕಾಂಡಮೆನಿಸ ನಾಸಾವಂಶಂ ಭ್ರೂರೇಖಾಶಾಖೆಗಳಿಂ ರಾರಾಜಿಪು ದಬಲೆ ಮನುಜ ಕಂಠೀರವನಾ (ವರ್ಧಪು. ೪-೨೦). [ಈರೆಲೆ + ವೋಗು]

ಈರೆಳೆ (ನಾ). (ನೆಯ್ಗೆಯಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಎಳೆ, — ನೂಲುಗಳು: ತಾವರೆ ಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲದಜೋರೆಳೆಯೇಜುಸುತ್ತೆ... ಗೆಂಟಿನೊಳಿಟ್ಟು ಪಾಟು ಪರ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೬). [ಈರ್ಯ (< ಇರ್ಯ) + ಎಳೆ (< ಎಜಿ)]

ಈರೆಟ್ಟತ್ತು (ನಾ). ಎರಡು ಎಪ್ಪತ್ತು; ಒಂದುನೂರನಲವತ್ತು: ಇವಾನ್ನೊಳೆ ಈರೆಟ್ಟತ್ತಜುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ಯಾನಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೫; ಸು. 685).

[ಈರ್ಯ (< ಇರ್ಯ) + ಎಪ್ಪತ್ತು]

ಈರೇಳು 'ಈರೇಲು' ನೋ.

ಈರೇಲು, ಈರೇಳು, ಈರೇಲು (ನಾ). ಎರಡು ಏಳು; ಹದಿನಾಲ್ಕು: ಈರೇಲುಹೀಭಾಗಮಂ ದೊರೆವೆತ್ತುತ್ತಮಭೋಗದೊಳ್ ತಣವಿದಂ ಭೂಪೋತ್ತಮಂ (ಸಂಚತಂ. ೬-೧೨). ಈರೇಳು: ಸಂಗರದೊಳೀರೇಳು ಲೋಕದರಸುಗಳ ಸಪ್ತಾಂಗಮಂ ಕೊಂಬ ನಿನ್ನ ನುಡಿಯ ತೊಡಕಿನ ಬೆಡಂಗಿನಿಂ ಸೋಲಿಸಿ (ಹಜಕಾ. ೧೧-೧೩); ಅವ ತಾಯಿಗೆ ಈರೇಳು ಜಗ ತೋಟದ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೪). ಈರೇಲು: ಗುಣಖ್ಯಾಪನಕ್ಕೀರೇಲುಂ ಭುವನಂಗಳೆಯ್ದವೆನಿಪಂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೮೦).

ಈರೇಳುಭುವನ, ಈರೇಳುಲೋಕ = ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕ. IP ಭೂಲೋಕ, ಭುವಲೋಕ, ಸುವಲೋಕ, ಮಹಲೋಕ, ಜನಲೋಕ, ತಪೋಲೋಕ, ಸತ್ಯಲೋಕ, ಮಾತಾಳ, ಮಹಾತಳ, ರಸಾತಳ, ತಳಾತಳ, ಸುತಳ, ವಿತಳ, ಅತಳ: ಕಾಂತಿಯಿಂ ಈರೇಳು ಭುವನಮಂ ಬೆಳಗುವ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪನಂ ಕಂಡೆ (ಮಹಾದೇ. ೪೩-೧೩); ತಂದೆ ಕೇಳೀರೇಳುಲೋಕದ ತಂದೆಯಂ ಭಜಿಸದೆ... ನಿನ್ನೊಡಲಂ ಭವಾಳಿಗೆ ತಂದೆ (ಬಸಪು. ೩-೮೧). [ಈರ್ಯ (< ಇರ್ಯ) + ಎಲೈ]

ಈರೇಲು 'ಈರೇಲು' ನೋ.

ಈರೇಲುಲ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ: ಮುನ್ನಮಳವರೆಯದೊಳೀರೇಲುಲಂ ವನಂಬೊಕ್ಕು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೧೪); ಎಮಗೆ ಪೂದೋಟಿ ದಂತಾಯ್ತದವಿ... ಈರೇಲುಲಮೇಲೆರಲೊಲಿಗೆಯೆನೆ (ಶ್ರೀ ರಾಮ. ೫-೧೨). [ಈರೇಲು + ಕಾಲು]

ಈರೈದು 'ಈರಯ್' ನೋ.

ಈರೈದುಮೊಗ 'ಈರಯ್ ಮೊಗ' ನೋ.

ಈರೈದೋಳು (ನಾ). ಹತ್ತು ತೋಳು; ದಶಭುಜ: ಪುಲಿಸನ್ನು
ದುಡಿಯನೀರೈದೋಳುಂ ಪಾವುದೊಡವಡಿಯ ತೊಡರುಲಿಯುಗರ್ವಳಗ
ಬೆಳಗಿಸಂ ಶಿವಂ ಸಿಂಹವಿಷ್ಣುರಾಗ್ರದೊಳಿದನು (ನಂದಿಮಾ. ೫-೩).

[ಈರೈದು (< ಈರಯ್ದು) + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಈರೈನೂಲು (ನಾ). ಎರಡು ಐನೂರು; ಒಂದು ಸಾವಿರ: ಜಡಿನ ಕಡೆ
ಯದ ಕಾಲ ರಭಸಕೆ ಹೆಡೆಗಳೀರೈನೂಲಿನಾಂತನಂತನಳವಳಿದು (ನಿಭಾಗ.
೩-೮-೧೦). [ಈರೈ (< ಇರೈ) + ಐನೂಲು (< ಅಯ್ಯೂಲು)]

ಈರೈನೊಗ 'ಈರಯ್ಯೊಗ' ನೋ.

ಈರೊಂಬತ್ತು (ನಾ). ಎರಡು ಒಂಬತ್ತು; ಹದಿನೆಂಟು: ಮಂದಾರ
ಮಂಜರಿವಿಡಿದ ಹದಿಮೂಲು ಕಳಸವಿಂತೀರೊಂಬತ್ತಿನ್ನುಳಿದ ವಿಭವನೀ
ಪಲಿಯಿಂದ ನೇಮದಿಂದ ನಡಸೆಂದಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೭).

ಈರೊಂಬದಿಂಬರ = ಹದಿನೆಂಟು ಜನರು: ಚಂದ್ರಾಸ್ತೆಯರಂ
ಮನದೊಳುಪೇಂದ್ರಂಗೀರೊಂಬದಿಂಬರಂ ನಿರ್ಜಿತದೇವೇಂದ್ರಗಡಿಕೆಯರ
ನಂಕದ ಚಂದ್ರಧ್ವಜನಳ್ಳಿ ಕಪ್ಪವಿಾನವೊಲಿತ್ತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೦೫).

[ಈರೈ (< ಇರೈ) + ಒಂಬತ್ತು (< ಒಂಬತ್ತು)]

ಈರೊಡಲ್ (ನಾ). ಎರಡು ಒಡಲು, — ಶರೀರ: ಅನೇದೆಯೊಳಮಾಸೆ
ಗಾಣೆನೆನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪೋಪುಪು ನಲ್ಲರಿವರೀರೊಡಲೊಳಗರ್ಪ ಜೀವಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪). [ಈರೈ (< ಇರೈ) + ಒಡಲ್]

ಈರೊಡ್ಡು (ನಾ). ಎರಡು ಒಡ್ಡು, — ಸೈನ್ಯ: ತೇಜಪುನಡೆದೀರೊಡ್ಡಿನ
[ಪಾಠಾಂ. ದಿದಿರೊಡ್ಡಿನ] ತೇರೊಡ್ಡುಗಳ್ ಶೂರಸಾರಥಿ ಪ್ರೇರಣದಿನೋ
ರೊಂದಂ ಪತ್ತೆ ಸಾರ್ಚಿದಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೭೪ ವ); ಈರೊಡ್ಡಿನಾನೆ
[ಪಾಠಾಂ. ಅದೊಡ್ಡಿನಾನೆ]ಗಳೋರೊಂದೊಳೊಳೊಂದು ತಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು.
೧೦-೮೩). [ಈರೈ (< ಇರೈ) + ಒಡ್ಡು]

ಈರೊತ್ತೆ (ನಾ). ಎರಡು ಒತ್ತೆ; ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ-ಪಣವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ
ಎರಡು ಒಡ್ಡುಗಳು, — ಬಾಜಿಗಳು: ಈರೈದು, ಈರೊತ್ತೆ (ಶಮದ.
೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [ಈರೈ (< ಇರೈ) + ಒತ್ತೆ]

ಈಕುಳಿ 'ಈಯ್ಯುಳಿ' ನೋ.

ಈಗರ್ಳ (ನಾ). ಇಬ್ಬರು(?): ಇಗುರಣವದ್ಯವೀಸರ್ಗಗೊಳದಂತ್ಯ
ವೇನಿಗುರದೇಕೋಕ್ತವೀರ್ವರ್ಗು ಸಂಮತವ ನಾವೀರ್ಗಳುಂ ಯತ್ತಿ
ಸಲದಗುಣವನಿಪುದೊ ಹಿತವರ್ಗದಿಂದ ಕೇಳೆಂದನು (ಜಿನಮು. ೧೮-೮).

[ಈರೈ (< ಇರೈ) + -ಗರ್ಳ]

ಈರ್ಬಾಚಣಿಗೆ (ನಾ). = ಈರಣಿಗೆ (ದಕ. ೪). [ಈರೈ + ಬಾಚಣಿಗೆ]

ಈರ್ಮ (ನಾ). ವ್ರಣ; ಹುಣ್ಣು; ಗಾಯ: "ಕ್ಷತಂ, ಈರ್ಮಂ - ಈ
೨ ಏಲು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೮). [ಸಂ.]

ಈರ್ಮಕಾಣಿ (ನಾ). ತೊರೆಯವನು; ಬೆಪ್ಪ: "ಈರ್ಮಕಾಣಿಂ
ಕೇಲಿಗನೇನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೬). [ಈರ್ಮ + -ಕಾಣಿ]

ಈರ್ಯಾಪಥ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪರ್ಯಟನದ ದಾರಿ, — ಮಾರ್ಗ:
ಈರಣಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ
ತದ್ವಾರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾಪಥಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫).

[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಪಥ)]

ಈರ್ಯಾಪಥಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ನೆಲವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಮೊಳ
ಗಳಷ್ಟು ಮುಂದೆ ನೋಡುತ್ತಾ ನಡೆಯುವುದು; ಹೀಗೆ ನಡೆಯು
ವಲ್ಲಿ ಅಗುವ ಜೀವಹಿಂಸಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಪ್ಪೊಪ್ಪಿಗೆಯಿಂದ
ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು: ವಾಸವನಕೃತ್ರಿಮಚೈತ್ಯಾಲಯಮಂ ಪುಗು
ವಂತೆಪೊಕ್ಕೀರ್ಯಾಪಥಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡಿ ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕಮುಖವಂದಿಸಿ
(ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೦೫ ವ). [ಈರ್ಯಾಪಥ + ಶುದ್ಧಿ]

ಈರ್ಯಾಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಈರ್ಯಾ ಪಥ: ಈರ್ಯಾಮಾರ್ಗ
ಪರ್ಯವಲೋಕನ ಮಂದ ಮಂದಗಮನ ನಿರತರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೦ ವ).

[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಮಾರ್ಗ)]

ಈರ್ಯಾವಿಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಈರ್ಯಾ ಪಥ ಶುದ್ಧಿ: ಯುಗಮಾತ್ರ
ಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕಣ್ಣರಿಕಿಸಿ ನಡೆದೀರ್ಯಾವಿಶುದ್ಧಿಕ್ರಮಂ ಕೈಮಿಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೧೩-೧೯೬). [ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ವಿಶುದ್ಧಿ)]

ಈರ್ಯಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಈರ್ಯಾ ಪಥ ಶುದ್ಧಿ: ಈರ್ಯಾಶುದ್ಧಿ
ತಪೋಗುಣಪರ್ಯಾಯವಿಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುವಂ ಬಗೆವೀ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿ
ನೇನುಂ ಬಗೆಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೭). [ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಂಚಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
"ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ಹಗಲು ಲಕ್ಷ್ಯ ಪೂರ್ವಕ ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕುಮೊಳ
ದಾರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಡೆಯುವುದು)" (ಜೈನಪ. ೪೯೭); ಪ್ರಾಸುಕ
ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದಿವಸದೊಳ್ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಉತ್ಪುಕನುಂ
ಅನ್ಯಮನಸ್ಸನುಂ ಆಗದೆ ಮುಂದಂ ನೋಡಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬಾದರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ
ಪರಿಹರಿಸಿ ಸುಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ನಡೆವುದು ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೫).

[ಸಂ. (ಈರ್ಯಾ + ಸಮಿತಿ)]

ಈರ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಪರ್ಯಟನ, — ಸಂಚಾರ;
ಜೀವಹಿಂಸೆಯಾಗದಂತೆ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕುಮೊಳ ನೋಡಿ
ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಈರಣಮುಂ ಈರ್ಯೆಯುಂ ಯೋಗಗತಿಯುಂ
ಎಂದೊಡೆ ಏಕಾರ್ಥಂ ತದ್ವಾರಕಮಪ್ಪ ಕರ್ಮಂ ಈರ್ಯಾ ಪಥಂ
(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೫). [ಸಂ. ಈರ್ಯಾ]

ಈರ್ವಾರು (ನಾ). ಸೌತೆಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಸಂ.]

ಈರ್ವೆ (ನಾ). = ಈರ್ವೈ: ಪದವಿಂದಂ ತಾಳಿ ನಿಂದಳ್ ಗಗನದಿ ಮಹಾಕಾಳ
ದೇವೋತ್ತಮಾಂಗಾಗ್ರದೊಳೆಂಬೊಂದೀರ್ವೆಯಿಂದಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೦೦).

[ಸಂ. ಈರ್ವಾ]

ಈರ್ವೈ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮಾತ್ಸರ್ಯ; ಹಗೆತನ:
ರಾಮನ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರ ವಿದ್ಯಾಮಹಿಮೆ ಚತುಷ್ಟಸ್ಥಿಕಲಾ
ಮಹಿತರ ಮನದೊಳೀರ್ವೈಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೪೮).

[ಸಂ. ಈರ್ವಾ]

ಈಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ಗಬ್ಬವಾಗು: ಹಸು ಈಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಈಲು + ಅಗು]

ಈಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಾಗು; ವಶವಾಗು; ಪಳಗು; ಸಲಿಗೆಯಾಗು:
ಗಂಡಕವು ಸ್ಥೂಲ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ ಕಾಲಲಿ ಬಹು ಹಗುರ ಇರುತ್ತದೆ.
ಅದು ಜಾತ್ಯಾ ಸಿಟ್ಟಿನದಲ್ಲ; ಆದಾಗ್ಯೂ ಮನುಷ್ಯರ ಈಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ
(ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೭); ಅಡವೀಕುರಿಗಳು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮೊದಲು
ಹೆದರಿದರೂ ಬರುಬರುತ್ತ ಈಲಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೧); ರನ್ನನು
ರಾಜಮಟ್ಟಿನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಚಾವುಂಡರಾಯನ ಈಲಾಗಿರಬೇಕು
(ಮೂರುಲು. ೨೬); ಯಾವಾಗಲೂ ವಕ್ರವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ಮನೆಯ ಎರಡು
ಎತ್ತು... ಭಾಗೀರತಿಗೆ ಈಲಾಗಿದ್ದುವು (ಕರಿಹಾ. ೩೮).

[ಈಲು + ಅಗು]

ಈಲಿ, ಈಳಿ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ: "ಕೃಪಾಣೀ, ಈಲೀ, ಕರ್ತರೀ — ಈ
ಕಡಿನ ಕತ್ತಿಗೆ ಎಂದರ್ಥವು" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೪೧ ಅಡಿಟ). ಈಳಿ:
"ಈಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಈಳಿಕೆ] ಕರವಾಳಿಕಾ — ಈ ೨ ತುಳುವ ಕತ್ತಿ, ಮೊಟಕು
ಕತ್ತಿ, ಗುಜ್ಜುಕತ್ತಿ, ಈಟಕತ್ತಿ, ಈಳಿಗೆಕತ್ತಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮).

[< ಸಂ. ಈಲೀ]

ಈಲಿಕೆ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ (ದಕ. ೪).

[?]

ಈಲಿತ (ಗು). = ಈಡಿತ (+). [ಸಂ.]
 ಈಲು (ನಾ). ಗಬ್ಬು. 'ಈಲಾಗ್ನು' ಪರಾ. [< ಈನ್]
 ಈಲು (ನಾ). ಸಲಿಗೆ; ಪಳಕ; "ಸಭ್ಯತನ, ವಹಿವಾಟಿಕೆ, ಪರಿಚಯ, ವಶ" (ಜಾನಕೋ. ೧೮); ಆ ನಾಯಿ ನಿನಗೆ ಈಲು ಅದೆ (ಹೊಲಮು. ೨೬); ಎತ್ತು ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪಶುಗಳನ್ನು ಈಲುಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಬೇಸಾಯದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೂಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಆ ಶೋಧ (ಮಾವಾದ. ೨೬).
 [ದೇ. || ತಮಿ. ಇಯಲ್ = ಸ್ವಭಾವ, ಗುಣ ಇತ್ಯಾದಿ; ತೆಲು. ಈಲುವು ?]

ಈವತ್ತು 'ಈವೊಟ್ಟು' ನೋ.
 ಈವರಂ (ಅ). ಇದುವರೆಗೂ; ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ: ನಿನ್ನ ಸೂರ್ಯ ತಪಕಭಿನ್ನಮಾತ್ಮಿಕಶಕ್ತಿ ಕಾದುವೆ ನಮ್ಮ ನೀವರಮೇಕರೀತಿ (ಅ ಮ ತಂ. ೪೫-೮). [ಇದು + -ವರಂ]

ಈವರು 'ಈವಲು' ನೋ.
 ಈವಲು, ಈವರು (ನಾ). ಇತ್ತೀಚೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚಿನಕಾಲ: ವಿವರವಿವರಣೆ ಮೊನೆಯೇಡವು ಕಿಂಚಿದ್ಭೂತ ಭೂತಕಾಲದವ್ಯಯದೊಳ್; ಈವಳಿಂಬುದು ಈಷದ್ಭೂತಕಾಲಂ (ಶಮದ. ೩೨೨, ನೃತ್ರಿ). ಈವರು: ನಿನ್ನ ಈ ವ ರ ನ ಸಮುಖದ ಒಳವಾಗಿಲ ಗುರಿಕಾರತನಗಳು ಸರ್ವಥಾ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟು. ೪೬-೫). [?]

ಈವಾಗ (ಅ). ಈಗ; ಸದ್ಯಕ್ಕೆ: "ಈವಾಗ ಕೇಳಿಸಿತೇ? ಇವತ್ತು ನಾವು ಸಿನೇಮಾ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ" ಎಂದಳು (ಪರಿಣಿ. ೧೫).
 [ಈ (< ಇದು) + ಆಗ (< ಆಗದು)]

ಈವಿ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: "ದಾಶನಂ, ದಾಶನೀಯಂ, ದಾಶ್ಯಂ — ಈ ಇ ಈವಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೫೪). [ಈ + -ವಿ]

ಈವೊಟ್ಟು 'ಈವೊಟ್ಟು' ನೋ.
 ಈಶ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು; ಧಣಿ; ಸ್ವಾಮಿ: ಪೊಯ್ದು ಕರ್ಣಮಂ ಲೀಕೆಯನೀಶ ನಿನ್ನ ಗಜರಾಜಿಗಳೆಲ್ಲವುಲೆ ಸೆಜ್ಜೆಯಿಂ (ಶಾಂತಿ. ೫-೯೧); ಪೃಥುರೋಮೇಶ ತಿಮಿಂಗಿಲಂ ತಿಮಿಯ ನೂಂಕಲ್ ಸಿಂಧು ತಾನಕ್ಕುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೮೮). ೨. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಹರ ನುಗ್ರನೀಶಂ ವೃಷಧ್ವಜಂ ಶಂಭು... ಎನಲು ರುದ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೧); ಈಶಂಗಳತ್ತಲತ್ತತ್ತಲತ್ತಲು ಮತ್ತೆಯು ಸದಾಶಿವನ ಮೇಲಣ ತತ್ತ್ವ ನೀವಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೧-೫೩). ೩. ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ಈಶಾನೃದಿಕ್ಕಿಗೆ ಒಡೆಯ. ೫. [ಭಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಂಕೇತ: ತೇಜಮರ್ಕನೀಶನಿಂದೋಜಿವತ್ತು ನಿಂದೊಡಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೩೫). [ಸಂ.]

ಈಶತೆ (ನಾ). ಈಶತ್ವ: ಕರುಣವೀ ದಂಡಾಂಕಿತ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಮೇಲು... ಪರಮೇಶನೀಶತೆಯು ಸಾಮ್ಯವದಕೆ (ಕವಿಪು. ೫೩). [ಸಂ. ಈಶತಾ]
 ಈಶತ್ವ (ನಾ). ಒಡೆತನ; ಪ್ರಭುತ್ವ; ಸ್ವಾಮಿತ್ವ: ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲಿ ತ್ರಿಜಗದ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವ ನಿಯಾಮಕತ್ವ ಸ್ಥಾಪಕತ್ವ ವಶತ್ವ ಈಶತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಲೋಪವಿಲ್ಲ (ಹಸಾರ. ೧೬-೨೩). [ಸಂ.]

ಈಶಶಾಸನ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆ; ಪ್ರಭುವಿನ ಆಜ್ಞೆ: ಬರ್ಪು ದೆಂಬಿರಶಾಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು ಬನ್ನಿ ಮೆಜಗಿಂ ಚಕ್ರೇಶ ಪಾದಾಬ್ಬ ದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩೧). [ಈಶ + ಶಾಸನ]

ಈಶಾನ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: ಒಯ್ಯನೆ [ಸುತ್ತಂ] ಸೂಸಿದೀಶಾನನ ಜಡೆಗಳವೊಲ್ವಾಯ್ತು ಪೊನ್ನೀರ್ಗವಿಲ್ಲೆಂಪಿನ [ಪೆಂಪಂ] ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ರು ಹಿಮರುಚಿಗಳಂ ತಿಗ್ಗುರುಜ್ಜಾಲಿಂಬಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೬೪). ೨. ಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಈ ಶಾ ನೃದಿಕ್ಕಿನ ಪಾಲಕ.

೪. ಏಕಾದಶರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೫. ಸೂರ್ಯ. ೬. [ಜೈನ] ಒಂದು ಸ್ವರ್ಗದ ಹೆಸರು. 'ಈಶಾನಕಲ್ಪ' ಪರಾ. ೭. [ಭಂದ] ರುದ್ರಗಣ: ಮುನ್ನಂ ಭೂಮಿದ್ವಂದ್ವಾಕಾಶಂ ಸುರಪುರ ಗಣಗತಿ ತತಿಯನಿರೆ ಬಲುಕ್ಕಿ ನ್ನತ್ತಂ ವೈಕುಂಠೇಶಾನರ್... ಮತ್ತಾಕ್ರೀಡಾಹ್ವಯಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೮). ೮. [ಭಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರದ ಸಂಕೇತ: ಪಿಂತುವೀ ಯುಗ್ಮಂಗಳ್ ಬರ್ಕುಮುಂತೀಶಾನದ್ವಂದ್ವಂ ನಿಲ್ಲುಂ... ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಾ ವೃತ್ತಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೪೨). [ಸಂ.]

ಈಶಾನಕಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನಾರು ಜೈನ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: ಅನ್ನೆಗಮಿಶಾನಕಲ್ಪದೊಳಾ ಶ್ರೀ ಪ್ರಭವಿ ಮಾನದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೧೨ ವ); ಅಮಳ್ಳಳ್ ನೋಂತು ಮುಡಿಪಿದ ಸಮಯದೊಳೇಶಾನಕಲ್ಪದೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದರ್ (ಯಶೋಚ. ೪-೭೮).

[ಈಶಾನ + ಕಲ್ಪ]

ಈಶಾನಿ (ನಾ). ದುರ್ಗ; ಪಾರ್ವತಿ. [ಸಂ. ಈಶಾನೀ]

ಈಶಾನೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಈಶಾನಕಲ್ಪದ ಇಂದ್ರ: ಆಗಲಾ ಸೌಧಮೇಂದ್ರನುಮಿಶಾನೇಂದ್ರನುಂ ಸಿಂಹಾಸನದೇರಣ್ಣಿಲದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೭-೭೬ ವ). [ಈಶಾನ + ಇಂದ್ರ]

ಈಶಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೂ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ದಿಕ್ಕು. ೨. ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ. ೩. ಈಶ್ವರ. [ಸಂ.]

ಈಶಿತ್ಯ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು. [ಸಂ.]

ಈಶಿತ್ವ (ನಾ). = ಈಶತ್ವ. [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು; ರಾಜ. ೨. ಶಿವ. ೩. ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೪. ಲಿಂಗ: ಅಚ್ಯುತಂಗಳತ್ತಲತ್ತಲು ರುದ್ರನಾ ರುದ್ರಂಗೆ ಈಶ್ವರನು ಆತ್ಮಲು (ಬಸವ. ೬೧-೫೩). ೫. ಪ್ರಭವಾದಿ ಅರು ವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು. ೬. ಪರಮಾತ್ಮ: ಅಭೀಕ್ಷಣಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಸರ್ವಶಕ್ತನೂ ಆಗಿರುವ ಈಶ್ವರನೊಬ್ಬನು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೫); ಈಶ್ವರಗಿಂತ ಗಡಬಡೇಶ್ವರ ದೊಡ್ಡವನೇ (ಗಾದ). ೭. ಒಂದು ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬೇರು; ಈಶ್ವರೀಬೇರು: "ವ್ಯಾಳಗಂಧಾ-ಈಶ್ವರ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೨). ೮. ಧನವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಅಧ್ಯಾ; ಸಮೃದ್ಧಿ... ಈಶ್ವರೇ—ಈ ೭ ಧನವಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೧). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಗಣ (ನಾ). ೧. ಶಿವನ ಗಣ; ಈಶ್ವರನ ಸೇವಕರ ಸಮೂಹ; ಪ್ರಮಥಗಣ. ೨. [ಭಂದ] ರುದ್ರಗಣ: ತುಡಿಯೊಳೇಶ್ವರಗಣಮೊದ ವಿರೆ ಪದಮಲ್ಲಂ ಮದಗಜಗಮನೆ... ಚಿತ್ರಲತೆಯಕ್ಕುಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೫-೧೨). [ಈಶ್ವರ + ಗಣ]

ಈಶ್ವರತ್ವ (ನಾ). = ಈಶತ್ವ: "ಸ್ವೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂ ಗತ್ಯುತ್ಪತ್ಯಾದಿ ಕೃತ್ಯ ಕರಣಮಂ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಂ ಪ್ರೇರಿಸುವ ತನವೇ ಈಶ್ವರತ್ವ" (ಪರಮಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಬಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨. (+). [ಈಶ್ವರ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಶ್ವರಬೇರು (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨. (+). [ಈಶ್ವರ + ಬೇರು]

ಈಶ್ವರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈಶ್ವರಯ್ಯಗೆ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೭೦-೨೦; 938). [ಈಶ್ವರ + ಆಯ್ಯ]

ಈಶ್ವರವಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨: "ಆಸುರಿಯನಲ್ಲೆಯಾಶ್ವರವಲ್ಲಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೮). [ಈಶ್ವರ + ವಲ್ಲಿ]

ಈಶ್ವರವಿರಹ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಅಗಲಿಕೆ; ಸ್ವಾಮಿ ವಿರಹ: ಈಶ್ವರ ವಿರಹದ ಶೋಕಾಕುಲಂ ವಿಶೇಷಾಪ್ರಜನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೧). [ಈಶ್ವರ + ವಿರಹ]

ಈಶ್ವರಶೈಲ (ನಾ). ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತ : ತರುಣೋತ್ಪಂಗಳ ಶಶಾಂಕ
ಖಂಡಮೆ ಸುಧಾಬೀಜಂ ಭುಜಂಗೇಂದ್ರನಂಕುರಮುನ್ನೀಲಿತಮಟ್ಟ
ಹಾಸಮೆ ದಳಾನೀಕಂ ವೃಷಂ ಪುಷ್ಪಮಿಶ್ರಶೈಲಂ ಫಲಮಾಗೆ ಕೋಮಲ
ಮುಖೀಗೌರೀಲತಾಶ್ಚಿಪ್ಪಶಂಕರಕಲ್ಪದ್ರುಮನೀಗಭೀಷ್ಪಫಲಮಂಚಾಳುಕೈ
ನಾರಾಯಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨). [ಈಶ್ವರ + ಶೈಲ]

ಈಶ್ವರಸದ್ವ (ನಾ). ಶಿವಾಲಯ; ದೇವಸ್ಥಾನ (೨).

[ಸಂ. ಈಶ್ವರಸದ್ವನ್ (ಈಶ್ವರ + ಸದ್ವನ್)]

ಈಶ್ವರಾಂಶಜ (ನಾ). ಈಶ್ವರನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವೀರ
ಭದ್ರ ಮುಂತಾದವರು : ಈಶ್ವರಾಂಶಜನಲ್ಲದೇ ಇಳೆಯನ್ನಾಳಲಾರನು
(ಗಾ. ೨). [ಸಂ.]

ಈಶ್ವರಿ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ; ಶಿವೆ. ೨. ಹಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧಿ
ಯಾಗುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : ಬೆರಸಮರ್ಧುವಳ್ಳಿಯೊಳಗೀಶ್ವರಿಯಂ
ಕಾಳ್ವಿಸರನೀ ಕಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೨೮);
“ಅಹಿಮಾರ-ಈಶ್ವರಿ” (ಓಷಧಿ. ೫). [ಸಂ. ಈಶ್ವರೀ]

ಈಶ್ವರಿಬೇರು ‘ಈಶ್ವರೀಬೇರು’ ನೋ.

ಈಶ್ವರಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨ (೨). [ಈಶ್ವರಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಶ್ವರೀಬೇರು, ಈಶ್ವರಿಬೇರು (ನಾ). = ಈಶ್ವರಿ ೨ : “ಈಶ್ವರೀಬೇರು,
ತೊಪ್ಪಲು, ಗೋಪಾಲಪುಟ್ಟತೊಪ್ಪಲು” (ಮೈಥಿ. ೯-೧೫೩). ಈಶ್ವರಿ
ಬೇರು (೨). [ಈಶ್ವರಿ + ಬೇರು]

ಈಷಣ್ಣ, ಈಷಣೆ (ನಾ). ಆಸೆ; ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ : ತಂದಿಷಣಂಗಳಂ
ನಿರ್ಮಮತೆಯಿಂ ತಪನ ವಿರಚಿಸುವ ಪುರುಷನೊರ್ವಂ (ವೆಂ ಕಾರಾ.
೨-೨೧-೨೨); ಮುಪ್ಪಿನೊಂದಿಗೆ ಈಷಣ ಬೆಳೆದು ಜಗದ್ಗುರುವಾದರೂ
... ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಎಂದಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ಚೆಲ್ಲಾಟ
ವಾಡಿದನು (ಸಣ್ಣ. VIII, ೬೫). ಈಷಣೆ : ಮನಸ್ಸು ಬಿಸುಡುವುದೇಷ
ವಿಷಯೇಷಣೆಯಂ (ಉಸಾರ. ೧೮೦). [< ಸಂ. ವಿಷಣಾ]

ಈಷಣ್ಣ (ನಾ). ತ್ವರೆ; ಅತುರ. [ಸಂ.]

ಈಷಣತ್ರಯ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು, ಹೆಂಡತಿ, ಹಣ ಎಂಬ ಮೂರು
ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ಮೋಹ : ಪುತ್ರೇಷಣ ವಿತ್ತೇಷಣ ದಾರೇಷಣಂ
ಗಳೆಂಬ ಈಷಣತ್ರಯವನುಳಿದು (ಅದನ. ೧೫೧); ಈಕ್ಷಿಸು ಯೀಷಣತ್ರಯ
ದೂರ ಕಲ್ಪಿಯುಪೇಕ್ಷಿಸದೊಲು ಸರ್ವೇಶ (ಶತಸಾಂ. ೬೪-೨೩); ಈಷಣ
ತ್ರಯದೂರ ಕರುಣಾರ್ಪಣೋಚನಂ ದೋಷಪ್ರಣಾಶನುಂ (ಗುರುಚಾ.
೩-೮೨). [ಈಷಣ್ಣ + ತ್ರಯ]

ಈಷಣೆ ‘ಈಷಣ್ಣ’ ನೋ.

ಈಷತು ‘ಈಷತ್ತು’ ನೋ.

ಈಷತ್ಪಂದನ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಸ್ವಲ್ಪ
ಮುಕ್ಕು ಮುಕ್ಕು ಮಾಡುವುದು.

[ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಪಂದನ)]

ಈಷತ್ತು, ಈಷತು (ಅ). ಸ್ವಲ್ಪ; ಅಲ್ಪ; ಕೊಂಚ : ಅಂಥ ಯೋಚ
ನೆಯ ಕಲೆ ಈಷತ್ತು ಕಂಡರೂ ಅರಮನೆಯ ಗೌರವಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕುಂದಕ
(ಚಿಕರಾ. ೨೨೪). ಈಷತು : ಸರಿಸಿದಗಾಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕಿರಿಸಿ ಬಲಗಾ
ಲನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಯುರವನೀಷತು ಮುಂದುಚಾಚಿದ (ರಘು. ೨೧೯).

[< ಸಂ. ಈಷತ್]

ಈಷತ್ಪಾಂಡು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪನಾತ್ರ ಬಿಳಿದಾಗಿರುವುದು; ಬೂದು
ಬಣ್ಣ. [ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಪಾಂಡು)]

ಈಷದಪಿ (ಅ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ : ಅವನಿಗೆ ಈಷದಪಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ.
[ಸಂ.]

ಈಷದಾವಲಿತ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರುಗಿದ, —ಬಾಗಿ. ೨. ಸ್ವಲ್ಪ
ತಿರುಗಿಸಿದ, —ಬಾಗಿ. ೩. ಜಾಬಾಲಮುನೀಂದ್ರನಾ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ವೀಷ
ದಾವಲಿತ [ಸಾಂ. ಶಾಕ್ವರ] ಕಂಧರನಿಬೆತ್ತಣಂ ಬಂದುದೆಂದು ಪುಣ್ಯ
ಜಲದಿಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಳಿಸುವಂತೆ . . . ನೋಡಿ (ಕಾದಂ. ೨೬೪).

[ಸಂ. (ಈಷತ್ + ಅವಲಿತ)]

ಈಷಾವಿದೂರ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಂದ ದೂರವಿರುವವನು, —ಮುಕ್ತ
ನಾದವನು : ಈ ಷಾವಿದೂರನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾ ಪ್ರಣಮವೇಷಿಯೇ
(ವೀಶೈ. ೬-೫-೩). [ಸಂ. (ಈಷ + ವಿದೂರ)]

ಈಷೆ (ನಾ). = ಈಸು. [ಸಂ. ಈಷಾ]

ಈಸ (ನಾ). ಈಶ್ವರ; ಶಿವ : “ಎಣ್ಣಿಯಂ . . . ಈಸಂ, ಗೊರವಂ,
ಚಳಿವೆಟ್ಟಿಯಂ, ಸಸಿದಲೆಯಂ, ಗನಹಂ, ಐಮೊಗಂ — ಈ ೩೩
ಈಶ್ವರಂಗೆ ವೆಸರಾ” (ಕಶಸಾ. ೧-೧); ಪೆಜದಗೆಯದೀಸನೊರ್ವನೆ
ನಿಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೫); ಈಸನನಾಯಸಂಬಡೆದು ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಉಡುಟ.
೧೧-೧೩೨). [< ಸಂ. ಈಶ]

ಈಸಗುಂಬಳೆ (ನಾ). = ಈಸುಗಾಯಿ : ಈಸಗುಂಬಳೆ ಜೊತೆಯು
ಬೇಕು ಈಸುವರೆ, ಪಾತಾಳಕೊಯ್ಯುವಾ ಕಲ್ಲನರಸುವರೆ? (ಉಯ್ಯಾಲೆ.
೮೩-೪). [< ಈಸು + ಗುಂಬಳೆ]

ಈಸಗುಂಬಳೆಕಾಯಿ ‘ಈಸುಗುಂಬಳೆಕಾಯಿ’ ನೋ.

ಈಸರ, ಈಸ್ರರ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ : “ಈಶ್ವರ-ಈಸರ”
(ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ); ಅಮರ್ಧಗೊರಲೀಸರಂ ಮೆಯ್ಯಮರ್ಧ
ಮರಲ್ಲಿಲ್ಲನಿಲಿತವಿಲಿ ತಣ್ಣದಿರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೩-೨); ಈಸರನಡಿಗೆ ಸಲೆ
ಸಮರ್ಪಣವಾಗಲಿ (ಮಲ್ಲಜ. ೧-೧೦). ಈಸ್ರರ : ೨. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು :
ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಮಂಡಲೇಸ್ವರಂ ದ್ವಾರಾವತೀಪುರವರಾಧೀಸ್ವರಂ (ಮೈ. ೮.
೧೯೩೪, ೧೨-೧; 1117). [< ಸಂ. ಈಶ್ವರ]

ಈಸರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಇದಾಕ್ಷೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಚದುರಾಂ
ಗರನಯ್ಯ ಮಾರಸಿಣ್ಣ ನಾಯ್ಕ ಈಸರಯ್ಯ (ಮೈ. ೮. ೧೯೪೨, ೪೩-೨೮;
790); ಶ್ರೀ ಪರವೆಣ್ಣಿರಣ್ಣನೀಸರಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೪೪೮-೧; 900).

[ಈಸರ + ಆಯ್ಯ]

ಈಸವೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮಾರಂ
ಈಸವೂರಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೩-೫; 830). [?]

ಈಸಾಟಿ, ಈಜಾಟಿ (ನಾ). ಈಜು; ಈಜುವಿಕೆ (೨). ಈಜಾಟಿ : ಹೊಳೆ
ಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯ ಬಳಿ ಈಜಾಟಿ ಅಪಾಯಕರ (ರೂಢಿ). [ಈಸು + ಆಟ]

ಈಸಾಡ, ಇಷಾಡಿ, ಈಸಾಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಉಕ). ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು. IP ಕರಾವಳಿ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ
ಶ್ರೀಷ್ಠಜಾತಿಯ, ಸ್ವಾದಿಷ್ಟವಾದ, ಹೆಚ್ಚು ರಸವುಳ್ಳ ಒಂದು
ಬಗೆಯಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಹೆಸರು. ಈ ಮಾವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
ಸೀಕರಣೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ : ಈಸಾಡ ಹಣ್ಣು ಬಿಸಾಡಿದವ
ರುಂಟಿ (ರೂಢಿ). ಇಷಾಡಿ : ‘ಇಷಾಡಿನಾವು’ ಪರಾ. ಈಸಾಡಿ :
ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈವೂತ್ತು ಈಸಾಡಿ ಹಣ್ಣಿನ ಸೀಕರಣೆ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಇಶಾಡ್, ಇಸಾಡ್]

ಈಸಾಡಿ ‘ಈಸಾಡ’ ನೋ.

ಈಸಾಡು, ಈಜಾಡು (ಕ್ರಿ). ಈಜು; ಅಂಗಚಲನೆಯಿಂದ
ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಚಲಿಸು : “ಈಸಾಡು — ಜಲೋತ್ತರಣೇ”
(ಶಮಧಾ); ತೊಜಿಯ ನೀಸಾಡಲಾಜದ ನಿಶ್ಚಕ್ರ ಕಾಲಂ ಪಿಡಿ
ದಂತಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೨೭); ಗೀತಗೋಷ್ಠಿರಸತರಂಗಿಣಿಯೊಳು
ಬೆಳಗಪ್ಪನ್ನವೀಸಾಡಿ ಪರಿಣಾಮದ ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ಥ (ಬಸರ. ೬-೪೯);

ಈಸು ಭವಸಾಗರವನೀಸಾಡುತ್ತಿರಲಾಜಿ ಘಾಸಿಮಾಡುವ ದೇಹ ಹೇಸಿಕೆಗೆ ನಾನಾಜಿ (ದೀಕ್ಷಾ ಬೋ. ೮೫-೧೩); ಹೊಡೆಗೆಡೆದ ದಂತಿಗಳು ರಕ್ತದ ಕಡಲೋಳಿಸಾಡಿದುವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೧೦); ಅರಗೇಜಿಯೋಳಿಸಾಡುತಿದರ್ಚ್ಚರಸಿಯರೊ ಎನೆ (ಸಾಲ್ವಾ. ೪-೩೮); ಕೈ ಮೈ ಬೀಸಾಡಿ ಇಳಿಗೂದಲೀಸಾಡಿ ಬೆವರ್ದನಿ ಸೂಸಾಡಿ (ಗಂ. ೧೨೪-೧೪). ಈಜಾಡು : ರಕ್ತ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಈಜಾಡಿ. . . ಭಾರತ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತನು (ಕೋಟನೂ. ೫).

[ಈಸು + ಅಡು]

ಈಸಾಯಿ, ಈಸಾಯಿ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು : ರೋಮಕರ ಅಳ್ಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈಸಾಯಿ (Christians)ಗಳು ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಫಾಇಪ್ರ. ೧೮೮); ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು ! . . . ಆ ಈಸಾಯಿಯೂ ಆ ಸಿಖ್ಖ ಪಂಥೀಯನೂ ಕೈಕುಲುಕುತ್ತಿರುವರು (ಕೈಲಾಕ. ೬೫); ಕಸಿಯೆಂದು ದೇಸಾಯಿ ಹುಸಿಯೆಂದು ಈಸಾಯಿ (ಜನನಾ. ೫೮). ಈಸಾಯಿ : ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಈಸಾಯಿ—ಇಸ್ಲಾಮ್ ಮತದವರ ಯುಕ್ತಿಗಳಿವು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೯೩).

[← ಪಾಠ. ಹಿಂ. ಈಸಾಯಿ]

ಈಸಾಯಿ 'ಈಸಾಯಿ' ನೋ.

ಈಸಿಸು, ಈಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಈಜುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅಸುರಕುಮಾರ ವಿಕ್ರಿಯಾಸಮುದ್ಭೂತ ವಿಯದ್ವೈತರಣೀತರಂಗಿಣಿಯ ಪರ್ಮಡುಗಳೊಳಿದಿರುಂ ಬಚಿಯುಮಾಸಿಸುತ್ತಾಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯುಂ ಮಿಸಿಸುತ್ತಾಂ] (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ). ಈಜಿಸು : (ಕಿ). [ಈಸು + ಇಸು]

ಈಸು, ಈಜು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲು ತ್ತು ಹೋಗು ; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸು : "ಈಸು-ಜಲೋತ್ತರಣೀ, ಶಕಟಾಂಗೇಚ (ಇರ್ಚಿ)" (ಶಮಧಾ); ವ್ಯಾಸಮುನೀಂದ್ರರುಂ ದ್ರವಚನಾಮೃತವಾರ್ಧಿಯನೀಸುವೆಂ ಕವಿವ್ಯಾಸನೆಂಬ ಗರ್ವಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩); ಬಯಲೊಡೆಯನೀಸುತಿದೆಂ ಗುರುವೆ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೬೦-೨೧); ಅರುಣ ವಾರಿಯು ತೋಜಿಯನೀಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೧೫); ಈಸಬೇಕು ಇದ್ದು ಜೈಸಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧-೧೨ ಪ); ಅವು ನೀರಿನೊಳಗೆ ಚನ್ನಾಗಿ ಈಸುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೧); ಈಸುವವನಿಗೆ ಮಿಸೆ ಭಾರವೇ (ಗಾದೆ). ಈಜು : ಮಹಾಸಮುದ್ರವನೀಜುವನಂತೆ ಕರ ಕಾಲು ಅಡುವನ್ನ ಕೈ ಜೀವನ ಭ್ರಮೆ (ತುಳುಗಾ. ೩೯); ಈಜಲಜಿಯದವನೊಂದಾಗಿ ಹೊಳೆಯ ಹಾಯ್ದಿಹೆನೆಂದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೨-೪೦೬); ವಾರುಧಿಯನೀಜುವನಂತೆ (ವಿಲೇಶ್ವ. ೩೯); ಯುದ್ಧಸಮುದ್ರವನ್ನು ಈಜಿ ದಡವನ್ನು ಎರುತ್ತಲಿ ಧೇನೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೪೯); ಮುನ್ನ ಮೀನಿನ ಮರಿಗೆ ಯಾಜುವುದನ್ನು ಕಲಿಸುವರಾರು (ಜನಭಾ. ೩೨-೨೨); ಕಿಜುಮುಗಿಲೆಂಬಂತೆ ನೆರೆದುರ್ಬಿ ಪರ್ಬಿ ಪಜ್ಜೆವಿಡಿದೀಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೧-೧೧).

ಈಜಬೀಳು = ಈಜು ; ಈಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೀಳು (ಕಿ). ಈಸಗಲಿ = ಈಜುವುದನ್ನು ಕಲಿ : ಕೆಲವು ದಿವಸ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಈಸಗಲಿತ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೭). ಈಸಗಲಿಸು = ಈಜುವುದನ್ನು ಕಲಿಸು : (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೫ ಕಿ). ಈಸಗಾಯಿ, ಈಸೋಕಾಯಿ = ಈಸುಗಾಯಿ : ತೇಲಿಸಬೇಕಾದರು ಈಸಗಾಯಿಯಲ್ಲದೆ ತೇಲಿಸುವದೇ ಕಲ್ಲು ಕಟ್ಟಿಕೊಳಲು (ವಿಸಾಸು. ೮-೧); ಈಸಲಾಜೆ ಮುಳುಗಿದ್ದು ಅಹಾ ಈಸೋಕಾಯನೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೀಸೊಕ್ಕಲ್ಲನೆ ಕಟ್ಟಿ ಈಸುವ ತೇದಿ ಈ ಭೂಸುರರಾದ್ರವ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯-೨). ಈಸಬೀಳು = ಈಜಬೀಳು : ದತ್ತನೂ ಅವನೊಡನೆ ಈಸ ಬಿದ್ದು ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟುವನು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೨೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನೀನು; ಕೊಡ. ಮೀಂದ್; ತುಳು. ಈಜು, ಈಜು; ತೆಲು. ಈದು; ಕೋಲಾ. ಈಂದ್]

ಈಸು, ಇಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಿಸು; ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅಂಜದಿರು ಅಳುಕದಿರು ಪರದೈವಕ್ಕೆ ಜಗದಿರು ; ಕೂಡಲಸಂಗನ ಕೈಯಲು ಈಸುವು ದೆನ್ನ ಭಾರ (ಬಸವ. ೬೨೨); ಬೀಡಾರವಂ ಬೀಸಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಡಿಗಿ ಸೋಪಸ್ಸು ರಂಗಳಂನೈಸರನು ಕೊಟ್ಟು ಬೆಂಕಿಯ ಕೊಡದೆ ಮೇಲಾಳನೀಸಿಯವರೇನ ಮಾಡುತ್ತಿಹರನೆಂಬುದಕೆ ಕಾವಲಂನಿಕ್ಕಿಯಿರಲು (ತುರಂಗ. ೩೨-೧೪). ೨. ಕೊಡು : ಕನ್ನೆಳಿ ಕಿಳ್ವಾಳಜಿ? ಗೆಯ್ದು ದತ್ತಮಂ ಕೊಟ್ಟಿರ್ ಕಳ್ಳ ರೆನ್ನದೆ ಈಸುವಾರೆಲ್ಲೋರುಂ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮-೧೫; 801). ೩. ತೆಗೆದುಕೊ : ಅವರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯುದಯಕವಘಾತವಹನೆಂದು ಬಗೆದು ನಾನವನ ಬೆರಳಿಸಿದೆನೊ (ಹೆಬ್ಬರ. ೪೦-೧೦). ೪. ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಜಿನಪತಿಮತದಿಂದ ಯೋಗನಿರೋಧಂ ತನ್ನೊಳೆಸೆಯೆ ಕರ್ಮಾಸ್ತ್ರವಮಂ ಜನಿಯಿಸಲೀಸದೆ ಸದ್ಗುಣದಿನಂತವಂ ತಗೆವುದುನೆ ಸಂವರಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೩೨); ಕಾಳಕೋಣನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ಕಾಣಲೀಸದು (ಪ್ರಭುಪ. ೨೩೦); ಎಚ್ಚ ಕೋಲ್ಕಳ ಸೇರಲೀಸದೆ ಕಡಿದು (ಮೋ ಹ ತ. ೩೪-೨೭); ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಡಲೀಸುವ ಹೆಣ್ಣು ನಾನು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೭). ೫. ಇಸು : ೩. ಖ೨೦೦ . . . ಯಿಸುಕೊಂಡು ಮಾಗ ಬಹುಳ ಮಂಗಳ ವಾರದ ೧೦ ಯಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೩-೧೩; ?); -ಮೂಜಿಯ ನಿಸುಕೊಂಡು ಬೆಳೆದು (ಗುರುಜಾ. ೪-೨೬).

ಈಸಿಕೊಡು = ತೆಗೆದುಕೊಡು ; ಕೊಡಿಸು : ವಿದ್ಯಾ ಭರಗೇ ಲ್ಲ ಮುಡಲುಂ ತುಡಲು ಮಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಕೆಲವು ದಿವಸಕ್ಕೆಲ್ಲರಂ ಕಳುಪಿ (ಪುಣ್ಯಾಶ್ವ. ೧-೮೯ವ); ನಿನಗಿಂದೀಸಿಕೊಡುವೆನು ಕನ್ನಿಕೆಯ (ಸಂಭಸ. ೧೯-೪೫); ತನ್ನಯ ಕೂಸಿಗಾ ತನಿವಣ್ಣ ಪತಿಯಿಂದೀಸಿಕೊಡೆ (ಮದೇಪು. ೫-೧೮); ನಾನು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿನಗೆ ಈಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಕಸಾಚಿ. ೮೮). ಈಸಿಕೊಳ್, ಇಸಿಕೊಳ್ಳು, ಇಸಗೊಳ್ಳು, ಇಸಿಕೊಳ್, ಇಸುಕೊಳ್, ಇಸುಕೊಳ್ಳು, ಈಸಿಕೊಳ್ಳು, ಈಸುಕೊಳ್, ಈಸುಕೊಳ್ಳು = ತೆಗೆದುಕೊ; ಸ್ವೀಕರಿಸು : "ಗೃಹೀತಾರಃ-ಈಸಿಕೊಳ್ಳವರ್ಗಃ" [ಪಾಠಾಂ. ಈಸಿಕೊಂಬವರ್ಗಃ] (ನೀತಿವಾ. ೧೪); ಚಾಗಮನೀಸಿಕೊಳ್ಳದ ವನೀಪ ಕರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೩-೨೨; 1149); ಅವರು ಒಕ್ಕುದನೀಸಿ ಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕೃತ್ಯದ ನೇಮ ತಪ್ಪದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨-೮೮); ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಮಾಣ ಪತ್ರಮಂ ತೋಜಿಂದೀಸಿಕೊಂಡು (ನಂಬರ. ೬-೧೩೮); ನಿಜತನೂಜನನೀಸಿಕೊಂಡು ಭೂಪತಿ ತನ್ನ ಭುಜತುಂಬಲಮದ್ಗಪ್ಪಿ ಕೊಂಡ (ಭರಣ. ೨೬-೨೬); ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನಾಲ್ಕೈದು ರೂಪಾಯಿ ಗಳನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ಈಸಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಾಯಿತು (ಮಗಮಾಂ. ೫೨); ಇಸಿಕೊಂಡ ಹಣ ಕೊಡದೆ ಗಂಟು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ ಅಂಜನಪ್ಪ (ಮರಳಿ. ೧೮೪); ಓದಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ಕೈ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡಿ ರಂಗಮ್ಮ ಇಸಿಕೊಂಡರು (ರಂಗವ. ೧೯೫); ಕೆಲವು ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪಾವತಿ ಇಸಗೊಂಡರು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೮); ಅವನು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಇಸಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೩೩); ಬಮ್ಮಿ ದೇವರಸರ ಕಯ್ಯಲು ಸುಗ್ಗಲದೇವಿಯರಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಲ ಹೊಳೆಯ ಹಳ್ಳದೊಳಗೆ . . . ಕೊಟ್ಟು (ಇಳ. XII, ೯೭-೩೫; 1187); ಅಗ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡುವೆ ಇಸುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿರಂತೆ (ರೂಪಸಂ. ೪೮); ತಾಂ ಕುಡುವುದು ಮಗುಟ್ಟುವರ ಕೈಯಲೀಸುಕೊಂಬುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫-೧೫); ಬೀಸಣಿಗೆಯನ್ನು ಈಸುಕೊಂಡನು (ದಾಲತ್. ೧೫); ಈಸುವಾರ್ = ಕೊಡುವವರು : ಕಳ್ಳ ರೆನ್ನದೆ ಈಸುವಾರೆಲ್ಲೋರುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮-೧೫; 801).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಈ ; ತೆಲು. ಇಚ್ಚು ; ಕೊಂಡ. ನಾಯ್ಕಿ. ಸೀ ; ಪರ್ಜಿ. ಚೀ ; ಗಡಬ. ಸೀ ; ಗೊಂಡಿ. ಸೀಯಾನಾ ; ಕುಇ. ಶೀವ]

ಈಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಕರೆ: ಅವಂ ಪಯಶ್ರೇಣೀಕಾರಣಮಾಕಳ
ಸ್ತನಮುಮಂ ಮಾಣ್ಣೇಸುವಂ ಶೃಂಗಮಂ (ಬಾಧಪು. ೫-೬೩). [?]
ಈಸು, ಈಜು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಚಲಿಸುವುದು; ಈಜು
ವುದು; ಈಜುವಿಕೆ: ಓಸು ಬರುತ್ತದೆ ಈಸು ಬರಲ್ಲವೆ (ಗಾಡ); ನಾನು
ಈಸು ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). ಈಜು: ಮೀನಿನ ಮರಿಗೆ
ಈಜು ಕಲಿಸಬೇಕೆ? (ಗಾಡ). [$<$ ಈಸು]

ಈಸು (ನಾ). ಇಷ್ಟು; ಈ ಪ್ರಮಾಣ; ಈ ಸಂಖ್ಯೆ: ಈಸಕ್ಕಿಯ ಆನೆ
ನಿಮಗೇಕೆ ಈಶ್ವರನೊಪ್ಪ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೬-೧೪); ಎನಗೇಕೆ ಈಸು
ಸತ್ಕಾರ ಸಂಭ್ರಮ ಗುರುವೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೪-೮); ಬೇಸಜಾಯಿತೆ
ಧೃತಿಗೆ ಕಲಿತನಕೀಸು ಮೊಲೆಗಳು ಮೂಡಿದವಲಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೩೧);
ನಾವೀಸುದಿನಂಬರ ನಿನ್ನ ಈಸು ವಿವೇಕಿಯಿಂದಜಾಯೆವು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೪); ಈ ಸಜ್ಜಂ ದಿನ್ನು ಕಾಡುವುದೊಳ್ಳಿತಲ್ಲೆಂದು
(ಮೋಹತ. ೨೭-೬೫); ಈ ವನವನೀಸು ದಿನವಗಲದೆ ನಾವು ಕಾದುದು
ಸಫಲವಾದುದು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೬-೧೬).

ಈಸರು = ಇಷ್ಟು ಜನರು: ಓಸರಿಸುತ್ತೆತಂದು ಬಲರಾಮ ಕೃತ
ವರ್ವರೀಸರನು ಕಂಡು (ತುರಂಗ. ೩೯-೧೭); ಈಸರೊಳಗೊರ್ವನಾದರು
ನರನ ತೋರಿಸಲ್ವೇಸೂರನಾದರುಂ ಪಾಲಿಸುವೆ (ತುರಂಗ. ೬೧-೨).
ಈಸೀಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಈಸೀಸಗಲ ದೋಸೆ ಎಸೇಸು ಮೆದ್ದೀ (ಗಾಡ);
ಒಂದೊಂದು ದೋಸೆ ಈಸೀಸಗಲ (ಗಾಡ). ಈಸೈಸು = ಇಷ್ಟು ಅಷ್ಟು:
ಎಣೆಸಬಹುದೇ ಭೋಜನದ ಸಂದಣಿಯನೀಸೈಸೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೩೫).
ಈಸೊಂದು = ಇಷ್ಟೊಂದು; ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು: ಇದಕೇಕೆ ಈಸೊಂದು
ಕಾಲ ಬಳಲುವರೆ (ಸೋಮಾರ. ೭೯-೮). [?]

ಈಸು, ಈಚು, ಈಜು (ನಾ). ೧. ಇರ್ಚಿಮರ; ಮೂಕು:
“ಈಸು-ಜಲೋತ್ತರಣೇ, ಶಕಟಾಂಗೇ ಚ(ಇರ್ಚಿ)” (ಶಮಧಾ); “ಕೂಬರ
ಮೆನಲ್ವೀಸು” (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೫); ಉದಿದಿದ್ವಿಚ್ಛೇದಿಸು ತಟ್ಟಿದ
ನೊಗಂ ಜೀವಿಟ್ಟ ಚಕ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೧); ಕದನದೊಳಾದು
ಸಾರ್ದಿಸೆ ಮಹಾರಥದಚ್ಚು ಸಿಡಿಲ್ಲದೀಸು ಸೂಸಿದುದರಗೀಲ್ ಕೆಲವು
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೯); ಮಡಿಗಿಗೆ ಸಂದ ಕೂಜಿಗೆಯ ಭಗ್ನತೆಯಿಂ ನಿಜ
ಗೋತ್ರಹಾನಿ ಯಾಸುಡಿದೊಡೆ ಕಾಂತೆಗಕ್ಕೆ ಫಲಕಕ್ಕೆ ಲಯಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೯-೩೧);
ತುರಗದಲಿ ರಥಚಕ್ರದಲಿ ಕೂಬರದೊಳಿಸಿನಲಚ್ಚಿನಲಿ ದುರ್ಧರ
ಶಿಳೀಮುಖಜಾಳವನು ಜೋಡಿಸಿದನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೮);
ನಿರಂಜನನ ರೆಂಟೆಯ ತೋಳು ಮುರಿದಿದ್ದಿತು. ಪ್ರಭಾಕರನ ಬಂದಿಯ
ಈಸಿಗೆ ಹುಳುಹತ್ತಿದ್ದಿತು (ವಾಸನಾ. ೨೨). ಈಚು: ೧. “ಕೂಬರ,
ಯುಗಂಧರ: ಈ ೨ ಈಚು” (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪); ಲವವೆಂದು ನುಡಿಸಿ
ಕೊಂಬ ಆ ಕಾಲವೀಚುಗಳು ಸಿಂಗರಂಬಡೆದ ಲಸದಾಕಾಶವೇ ರಥದ
ಮೇಲುಭಾಗಂ ಕಣಾ (ವೀಶ್ಯಪು. ೨-೧೦-೧೦). ೨. ನೇಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿ
ಸುವ ಈಚು. “ಈಚುಕೋಲು” ಪರಾ. ಈಜು: ೧. ಧರೆಯ ರಥ
ವಾಯ್ತು ಮತ್ತರುತಾರೆಯಾಜಾಯಿತು ಕನಕಾಚಲವೇ ಚಕ್ರದಿರಮಾ
ಯಿತು ಮಿಕ್ಕಿ ಗಿರಿಗಳೇ ಸುತ್ತುವಲಗೆ ಹಾಸಾಯಿತು ವಾರುಧಿಯ ವಸ್ತ್ರ
(ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮-೧-೩೪).

[ಪ್ರಾ. ಈಸಾ ($<$ ಸಂ. ಈಸಾ). / ಮರಾ. ಗುಜ. ಈಸ]

ಈಸುಕಾಯಿ ‘ಈಸುಗಾಯಿ’ ನೋ.

ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ ‘ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ’ ನೋ.

ಈಸುಕೊಳ್ ‘ಈಸು’ ಪರಾ.

ಈಸುಗಾಯಿ, ಈಜುಗಾಯಿ, ಈಸುಕಾಯಿ (ನಾ). ಈ ಜು ವಾಗ
ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಣಗಿದ ಸೋರೆಕಾಯಿ (*): ಈಜುಗಾಯಿ (*).

ಈಸುಕಾಯಿ: ಹರುವ ಹೆದ್ದೊ ರೆಯೊಳುಕ್ಕಾಸು ಈಸುಕಾಯಿ ಹರ
ಗೋಲು ತಪ್ಪಿ ಕೈಸೋತು ಕಡಿಗೆ ಬರುವ ಮನುಜ ನಡುವೆ ಮುಣುಗುವ
ಪರಿಯಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೦-೧). [ಈಸು + ಕಾಯಿ ($<$ ಕಾಯ್)]
ಈಸುಗಾಯಿ ಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸೋರೆಯ ಬಳ್ಳಿ (ಮೈಟಿಗ. ೪೯-೯೭೨).

[ಈಸುಗಾಯಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಿ, ಈಸಗುಂಬಳಕಾಯಿ, ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ
(ನಾ). = ಈಸುಗಾಯಿ: ದಾಸರಿಗೆ ಶಬ್ದಸಾಹಿತ್ಯವು, ಈಸ ಬಲ್ಲವನು
ಲೀಲೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಈಸುಗುಂಬಳಕಾಯಂತೆ (ಸಾ ಹ ಸಂ. ೬೯).

ಈ ಸ ಗುಂ ಬ ಳ ಕ ಕಾಯಿ: ಒಬ್ಬ ಸಾಲೇಹುಡುಗನು ಈಸಗುಂಬಳ
ಕಾಯಿಯ ಸಂಗಡಿಯನ್ನು ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೭).

ಈಸುಕುಂಬಳಕಾಯಿ (*). [ಈಸು + ಕುಂಬಳಕಾಯಿ]

ಈಸುಯ್ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆ ಇರುವ ಗೆದ್ದಲುಹುಳು: ಸಾಟಿಗೆ, ಎಟಿಗೆ;
ಈಸುಯ್, ಬಾಸುಯ್, ತಿತ್ತುಯ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಈಸೂಯ್ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ವರ್ಷ; ಈ ವರ್ಷ:
ಈಸೂಯ್ = ವರ್ತಮಾನ ವರುಷಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ೨. ಈ ಬಾರಿ;
ಈ ಸಾರಿ; ಈ ಸಲ. ೩. ಈ ಸರದಿ. [ಈ ($<$ ಇದು) + ಸೂಯ್]

ಈಸ್ರರ ‘ಈಸರ’ ನೋ.

ಈದ್ವಿ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ. ‘ಬೆನ್ನೀಹ’ ಪರಾ. [ಈ + -ದ್ವಿ]

ಈದ್ವಿ (ನಾ). (?): ಈಶಾನ್ಯದ ಹೆಬ್ಬಳ್ಳದ ಈಹದ ತಾಳತಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ
ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫-೮೭; 1516). [?]

ಈಹಲೋಕೆ (ನಾ). ಇ ಹ ಲೋ ಕೆ: ದೇಹ ದೇಹ ಸಂಬಂಧ ಮೋಹ
ಮುತೆಗಳೆಲ್ಲ ಈಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಚರಿಸುವ ಪರಿಯಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೬-೪).
[$<$ ಸಂ. ಇಹಲೋಕ]

ಈಹಾಮ್ಯಗ (ನಾ). ೧. ತೋಳ: “ಕೋಕಮಿಹಾಮ್ಯಗಂ ವ್ಯಕವನಲು
ತೋಳನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮); ಈಹಾಮ್ಯಗ ಶೃಗಾಲಾಚ್ಛಭಲ್ಲ
ಶಾರ್ದೂಲ ಗೋಲಾಂಗೂಲ ಮೃಗವರಾಹಾದಿಗಳೋಲ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೩). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಹತ್ತು
ವಿಧವಾದ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅವಳ
ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಥೆಯಿಂದ
ಕೂಡಿ, ಧೀರೋದ್ಧತನಾಯಕ ಪ್ರತಿನಾಯಕರನ್ನೊಳಗೊಂಡು,
ನಾಲ್ಕು ಅಂಕಗಳು ಮೂರು ಸಂಧಿಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ಶೃಂಗಾರಾಭಾಸ
ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ರೂಪಕ ಭೇದ: “ಜಿಂಕೆ (ಮೃಗ)
ಯಂತೆ ಅಲಭ್ಯಳಾದ ನಾಯಕಿಗಾಗಿ ಇಚ್ಛಿಸು(ಈಹಾ)ತ್ತಾನೆ ಎಂಬ
ಕಾರಣದಿಂದ ‘ಈ ಹಾಮ್ಯಗ’ ಎಂಬ ಹೆಸರು” (ದಶರೂ. ೧೯೧);
ಅಭಿನಯದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಡಬಹುದಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ
ದೃಶ್ಯ (ಎಂದರೆ ನೋಡಬಹುದಾದ) ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದೂ ರೂಪಕಗಳೆಂದೂ
ಹೆಸರು. ಇವು ೧. ನಾಟಕ ... ೯. ಅಂಕ, ೧೦. ಈಹಾಮ್ಯಗ-ಎಂದು
ಹತ್ತು ವಿಧ (ಕೈಸಿಡಿ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಈಹೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಬಯಕೆ: ಅವಗ್ರಹಗೃಹೀತಾರ್ಥ
ದೊಳ್ ತದ್ವಿಶೇಷಾಕಾಂಕ್ಷಣಂ ಈಹೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬). ೨. ಪ್ರಯತ್ನ.
೩. ಚೇಷ್ಟೆ; ವ್ಯಾಪಾರ. [ಸಂ. ಈಹಾ]

ಈಹೊತ್ತು ‘ಈಪೊತ್ತು’ ನೋ.

ಈಳ್ ‘ಈಲ್ಯಾ’ ನೋ.

ಈಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪ: ಕಾಪಾಲಿವೊಲಿನ ಶರಣಂ ತನ್ನ ನಲುಮೆಯಿಂ
ಈಳದೊಳು ಪುಟ್ಟ (ಎನಾರ. ದೇ. ೧೧೫-೧೧).

[$<$ ತಮಿ. ಈಜ $<$ ಪಾಲಿ. ಸೀಹಲ]

ಈಳ್ಳೆ (ನಾ). ಕೀಳು (?): ಕೀಳಲಾಗದು ಅವರ ಮಾತನು ಹೇಳಿದಂಥ ಕುಟುಹು ಹುಸಿಯ ಕೀಳುಮನುಷ್ಯರು ಕೂಗಿ ಬಾಯೊಳು ಈಳರಾಗುವರು (ಕಾಲಸಂ. ೩೫-೨೦). [?]

ಈಳನ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: ಮಹಾತ್ಮರ ಯಾಳನಗಳಂ ಅಂಗವಿಸುತ್ತಲೆನ್ನ ನುತಿವೊಲೆನೆ ವೊಲ್ವ ವ್ಯಾಧಿನಾಯಕಂ (ಷ ೩ ಲ. ೧-೧೪). [< ಸಂ. ಈಡನ]

ಈಳಿ 'ಈಲಿ' ನೋ.

ಈಳಿಗೆ 'ಈಡಿಗೆ' ನೋ.

ಈಳಿಗೆ (ನಾ). ತರಕಾರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಮಣಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಕತ್ತಿ; ತರಕಾರಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಕತ್ತಿ; ಮೆಟ್ಟುಗತ್ತಿ: "ಈಳಿಗೆ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿ ಯಕ್ಕು" (ಕ ವಿ ಕಂ. ೨೦೮); ಕೊನೆಕಾಟರುಂ ಅಡಕೆಯ ಸುಲಿದ ಮೊತ್ತಮುಂ ಈಳಿಗೆಗೆ ಬಿಳಿವೊಳಿಗವೀಳಿಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೫-೬೭; 1224); ಕಳವಳಮಾ ಮೆಯ್ಯೇಳಂ ತಾಳಿಗೆಯಾಳಿಗೆಯಿಲು ಕುಳಿಯವಾದಿಯಾಗು ಕುಳನಂ (ಶಮದ. ೨೭); ಕುಡುಗೋಲು ಈಳಿಗೆ ಸುರಿಗಿ... ಮೊದಲಾಯುಧಂಗಳಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಪೀ. ೫೬-೫); ಈಳಿಗೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿ ಹೋಳುಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ನಾವಿಬ್ಬರೂ ತಿನ್ನುವ (ಮುಂ ಬ ಯು. ೧-೧೬). [< ಸಂ. ಈಲಿಕಾ]

ಈಳಿಗೆಕತ್ತಿ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ: ಈಳೆ... ಮೊಟಕುಕತ್ತಿ, ಗುಜ್ಜುಕತ್ತಿ, ಈಟಿಕತ್ತಿ, ಈಳಿಗೆಕತ್ತಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮). [ಈಳಿಗೆ + ಕತ್ತಿ]

ಈಳಿಗೆಮಣಿ (ನಾ). = ಈಳಿಗೆ: ತರಕಾರಿ ಹೆಚ್ಚಲು ಈಳಿಗೆಮಣಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಈಳಿಗೆ + ಮಣಿ]

ಈಳಿಲು (ನಾ). ಕೀಳು; ಕಡೆ: ಈ ಲಸದ್ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಕೂಲರ ಅಧಮರು ಭೂಲಲನೆಗೆ ಭಾರಕರವರು ಹೇಳಲೇನವರ ಜನ್ಮಾಳಿಗಳ ತರುಲತೆಗೀಳಿಲು ನಿರಯದ ಪಾಲವರು (ಪ್ರಸಭಾ. ೩೪-೧೦). [< ಎಳಿಲ]

ಈಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ತುತಿಸು; ಹೊಗಳು: ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೀಳಿಸುತ್ತಿ ಯಜಿಸುತ್ತಾನಂದದಿಂ ಭಕ್ತಿಶಾಂಕರಿ (ಶತಕ. ೧೩೬-೯೫). [ಈಳನ + ಇಸು]

ಈಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ತುತಿಸು; ಹೊಗಳು; "ಸೆಳೆ, ತೆಗೆ" (ಭಾವಚಂ. ಕೋಶ); ಎಳುತಲೆಗಳು ಗುಣವನೀಳುತಲೆ ಸತಿ ನಿಂದಳು (ಭಾವಚಂ. ೯-೩೯). [< ಸಂ. ಈಡ್]

ಈಳೆ, ಇಳ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಿತ್ತಳೆ, ಹೇರಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮರ: ಬಾಳೆಯ ಮಾವಿನ ಕಮ್ಮರದೀಳಿಯು ತನಿವಣ್ಣಿಳಿಂದಮರ್ಚಿಸಿದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೨-೬); ಬಾಳೆ ಸುನಿಂಬೆ ಮಾದುಫಲಮಾಳೆ ಬೆಡಂ ಗೆನಿಸಿದ್ದ ಮಾವು ಕಂಚೀಳೆ ಕವುಂಗು ತೆಂಗು ಪಲಸು (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೪೯-೨೫; 1147); ಈಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಬನದೊಳು (ಎಕ. VIII, ಸೋರಬ. ೧೩೫-೨೭; 1217); ಮಾಳಿಗೆಯ ಮನೆ ಲೇಸು ಗೊಳಿಪಶುವದು ಲೇಸು ಈಳೆಯ ಹಿತ್ತಲಿರಲೇಸು ಪತಿವ್ರತೆಯ ಬಾಳು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೧೯); ಸುಟಿವಾಟಿ ತಾಟಿ ಯೀಳೆಯ ಕಿಟುನಾರಂಗದ ಕಟಿಯು ಪೊಸತೋಂಟಿಗಳ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦-೧೬); ಬಾಳೆ, ಈಳೆ, ನಾರಿಕೇಳೆ, ನಾರಂಗ, 40 ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದಾಸಿಯರು (ಗಿರಿ. ೧೨೪). ೨. ಕಿತ್ತಲೆ ಹಣ್ಣು; ನಾರಂಗ: "ಈಳೆಯೆನ್ನಲದು ನಾರಂಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೫); ಈಳೆಯ ಪಣ್ಣದೊಂದು ರುಚಿ ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣುಗಳಗುಂಟಿ (ಧರ್ಮಾ ವ್ಯ. ೪-೧೨೭); ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕ್ಕೆ ಹುಳಿನೀರನಿಜಿದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧-೧); ಈಳೆಯು 45 ತೆರದವರು ಹೂವೆ ಹಣ್ಣು ತೆರದಿ ಮಾತೊಡನೆ ಮಾಟವಿದೆ (ಹೆಬ್ಬರ. ೭-೮).

೩. ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು: "ಈಳೆ ಲಿಂಬೆ" (ಕಶರ. ೧೫); ಎಳಮಾವಿನ ಮಿಡಿ ಮಾಗುಳಿ ಮೆಟಿನ ಕರೆ ಬೆತ್ತಲಟ್ಟಿಯಾಳೆಯ ಗೊಲೆಯಂದಳ ವಟ್ಟರೆ ಲಾವಣಕಂಗಳನಿಕ್ಕಿದರಾ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೦). 'ಕಂಚೀಳೆ,' 'ಕಿತ್ತೀಳೆ,' 'ದೊಡ್ಡೀಳೆ,' 'ಪೇರೀಳೆ' ಪರಾ. ಇಳ್ಳೆ (ಕ).

[ದೇ. || ತೆಲು. ಈಡೆ = ಕಿತ್ತಲೆ. / ಮರಾ. ಈಡ್]

ಈಳೆಸಾಂದು (ನಾ). ಈಳೆಯ ಗಂಧ, —ಅನುಲೇಪನ: ನಜುಸುಯ್ಯ ಕಂಪುಗಳ ಬೆರಸುವಿನಂ ಕದಕ್ಕದಿಸಿ ಪೆರ್ಮೋಲೆಗಳ ಬಳಮದರ್ಶನಂ ಜಂಗರವವೊಲೀಳೆಸಾಂದರೆವರಿಂಬಳವಟ್ಟರೆ ಘಟ್ಟವಲ್ಲಿಯರಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೦). [ಈಳೆ + ಸಾಂದು]

ಈಳ್ಳುಳಿ 'ಈಟ್ಟುಳಿ' ನೋ.

ಈಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್ 'ಈಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಈಳ್ಳೊಳ್ 'ಈಟ್ಟೊಳ್' ನೋ.

ಈಳ್ಳಿಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಿಡಿ; ನಿಡಿದಾದ ಕಿಡಿ: ಪರಿಗಡಿ ತುಡುಗಿಡಿ ಬಳಗಿಡಿಳ್ಳಿಡಿ... ಗುಂಡುಗಿಡಿ ಗಳಡದು ಫು ನಳದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಭ್ಯ. ೫-೮೨). [ಈಳ್ಳಂ (< ನೀಳ್) + ಕಿಡಿ]

ಈಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆ; ಸೆಳೆ: ಒಂದು ಲಂಘನೆಯೊಡೆಗೈದಿ ಪಿಡಿದು ಘನ ಕೂಬರದೊಳು ಆ ಶತಾಂಗವನೀಳ್ಳಿ ಚೂರ್ಣಿಸಲ್ (ಶೇಷರಾ. ೨೧೩-೧೭). [< ಈಚ್ಚಾ]

ಈಳ್ಳುಕೊಳ್ 'ಈಚ್ಚಾ' ಪರಾ.

ಈಱಲ್ 'ಈಱಲ್' ನೋ.

ಈಱಲ್, ಈಱಲ್, ಈಱಲು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸವ; ಪ್ರಸೂತಿ; ಹೆರಿಗೆ. ೨. ಹೆರಿಗೆಯ ಹನ್ನೊಂದು ಅಥವಾ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ ಮಾಡಿಸುವ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ: ಒಡನೆಯ ಚಕ್ರವಾಕಿ ಪೊಸವಾಣತಿ ಕೋಗಿಲೆಯಾ [ಪಾಠಂ. ಯೆ]ಜಾಲಿಂದು ಕೇಳ್ದ ಗಿಳಿವೆಣ್ಣಿ ಪೊತ್ತಿನೊಳಗೆಯ್ಲಿ ನವಿಲ್ ಮನೆದೀವಿ ಮಕ್ಕಳಂ ಪಡೆದುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯೪); ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯವಾರ್ಚನೆಯಿಂದ ಚನ್ನಾಗಿ ಯಿ[ಯಾ]ಜಾಲ ಮಾಡಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ಪಾಂಚಾಳ. ೧-೫೫); ದಾನಧರ್ಮದಲಿ ಭೂಸುರರ ದಣಿಸಿದಾನು ಆನಂದವಾಳುತೋತ್ತವದಿ ಮಾನುನಿಯಾರು ಸಂತಸದಿಯಾಜಾಲಮಾಡಿ ನಾಮವಿಟ್ಟರು ಕಾಟನೆಂದೂ (ಕುರಾಸಾಂ. ಪಾಂಚಾಳ. ೧-೪೬); "ಕೂಸಿಗೆ ಹೆಸರನ್ನಿಡುವ ಕಾರ್ಯ" (ಶೃಙ್ಗಣ್ಣ). ಈಱಲ್: ೨. ಗೃಹಪುಣ್ಯವಾರ್ಚನೆಯ ಯಾಜಲಂ ವೈದಿಕದ ರಹಸಿಯಿಂದುರೆ ತೀರ್ಚಿ (ಪರಶು. ೧೫-೪೨). ೩. ಮಂಗಳ ಸ್ನಾನ: ಪಾಲ್ಗಡಲ ನೀರ ಪರಿವ ಪೊನಲ್ಲಳ್ ಸುರಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ನೇರಾಣೆಯ ತಾಲ್ಲಳ್ಳಿಡಿ ದಿಳಿ(ದಂ)ದೇ[ದೀ]ಜಲೈಜಗಿದುವಾ ಜಿನೇಂದ್ರ ಸವನೋತ್ಸವದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೧); ಅಸವನೆಗಂಗಳಕ್ಕೆ ತಲೆವಾಗಿಲೆಗಚ್ಚನೆ ನೋಡಲೀ ಜಲಿಂಗೊಸಗೆಗೆ... ಪೋಪೆಸಕದೆ ಪಾಂಬರೊಳ್ ನೆರೆವರಂ ಕುಲನಾರಿಯ ರೆಂಬುದೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೫-೪೩; 1229). ಈಱಲು: ೨. ಈಱಲು ಮೂವಟ್ಟಲು ಹಸೆಹಂದರ ತೊಂಡಿಲು ಬಾಸಿಂಗ... ಈ ಪಟಿಯ ಮಾಡು ವನೆ ಶಿವಭಕ್ತ (ಚಿನ್ನವ. ಕ. ೨೩೮); ಬಳಿಕ ಮೂವಟ್ಟಲೀಱಲು ಕೈಯಲು ಸುರ್ವಿ ಬಟಿಬಾಯನ ತರ್ಪಣ ಜಪಾ... ಶಾಂತಿಯ ಮಾಡಿದರಾಗ (ಸೊಬಸೋ. ೪-೨೨). ಈರ್ಲಪ್ಪ, ಈರ್ಲೆಣ್ಣೆ, ಬಾರಸ ಹೋ. [ಈಱ್ಲ್ + ಇಲ್]

ಈಱಲ್ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಮನೆ; ಸೂತಿಕಾಗ್ಗುಹ: ಅಬ್ಬಿದಾದಿ ಪರಿಚಾರಕರೀಱಲ ಕಾಪು ಕಾಪೆ ಕೂರ್ತಿಟ್ಟವರಾತ್ಮ ಪುಣ್ಯಮೆ ವಿಪುಣ್ಣರ ನೋಳಿಯೆ ಕಾಪು ಕಾಗುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೬).

[ಈಱ್ಲ್ + ಇಲ್]

ಈಜಿಲು 'ಈಜಿಲ್' ನೋ.

ಈಜಿಲ್, ಈಜಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆ; ಎಳೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು: "ಈಜಿಲೆನೆಂದು ಸೆಳೆದಂ" (ಶಮನ. ಪರಿ. ೧); "ಈಜಿಲೆನೆ ಕವಿವರರಿಂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ನಿನ್ನಾಜ್ಜಿ ಮಣಿಕಿರೀಟಿಂಗಳನೀಚೊಡ್ಡಿದುರುಳೆ ನೂಂ ಕಿ ಕುಳ್ಳಿಪುದು ನೆತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಸಕಲ ಭೂಪಾಲಕರಾ (ಯಶೋಜ. ೩-೫); ದಿವ್ಯಾಶ್ವಂಗಳಂ ಪೂಡಿ ವಾಗೆಯಂ ಕಯ್ಯೊಳಿಟ್ಟು ತಾನಡರದೊಯ್ಯನೆ ದೇವಿಯರ ಕನ್ನೆ ಮಾಡದ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳಿರಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭-೧೫). ಈಜಿಲ್: ತಜ್ಞೋಳನ ನೀಳ್ವು ತತ್ತ್ವಟಕಮಂ ಕಡುಪಿನಿಂ ನೆಪಿಸೊಪ್ಪಿಗೊಣ್ಣ ದೋಶ್ಯಾಳ ಕಳಿಂ ಗನಂ ಮುಟ್ಟಿದು ಭಂಗಿಸಿದಾತ್ಮಭುಜಪ್ರತಾಪಮಂ (ಎಕ. VII, ೨೨ನೋ. ೬೪-೧೨; 1112); ದಶಕಂಠನುದಯಿಸಿ ಪರಾಕ್ರಮದಿ ಲಂಕಾಪುರವನು ಆ ಕುಬೇರನ ಕೈಯಲಿಕ್ಕೊಂಡು (ಸಾಂದಪು. ೬-೨೨); ಪಾರ್ಥನ ಕರದ ಚಾಪಮಂ ಸಸಿದಲೆಯನೀಳ್ವು ಕೊಳಲಜುಗನನಡಾಯುಧದ ಮಸಗಿ ತಿವಿಯಲ್ಪದಂ ಕೊಳೆ (ಚಬಪು. ೫೩-೫೦); ಹರಭಕ್ತವೇಷದಿಂ ಬಸವರಸನ ಮನೆ ಹೊಕ್ಕು ಧನಮನೀಳ್ವಪೆವನುತಂ ಪುರದ ಪೊಸ ಚೋರರಿಂತಿರೆ ತಳೆದರ್ ಮಿಸುಪ ಭವಭಕ್ತಲಾಂಭನದಿರವಂ (ವ್ಯಷವ. ೬-೩); ಉಡುಗೆ ಯನೆ ಭರದಿನೀಳಲೊಡಗಿದನ್ (ಬಾಲಭಾ. ೭-೭೬).

ಈಜಿಲ್ ಕೊಳ್ಳು, ಇಕ್ಕು ಕೊಳ್ಳು, ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು, ಈಳ್ಳು ಕೊಳ್ಳು = ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಈಜಿಲ್ ಕೊಂಡು ವಳಿಗಳ್ ಸುಮನೋಮಕರಂದಗಂಧಮಂ (ಅಜಪು. ೬-೬೯); ಸಂವರಿಸಿ ದಲ್ಲಿಯೆ ರಾಜ್ಯಮನೀಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿಯೆ ಬೆಸಕೆಯ್ದು ವಂದಿರದೆ ಸಾರ ಧನಂಗಳನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೭-೧೯). ಇಕ್ಕು ಕೊಳ್ಳು: ತದೀಯ ಪ್ರಾಜ್ಞ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಬಾಹಾವಳೆಪದಿನಿಕ್ಕೊಂಡು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೧೧; ಸು. 1162). ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು: ತರುಣೀರತ್ನ ಮನೀಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು ಸಮಕಟ್ಟಿಂದಟ್ಟಿದಂ ಪೇಚರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೭೮). ಈಳ್ಳು ಕೊಳ್ಳು: ಬಾಯೊಳೊರಂತೆಲೆಫಳಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಂತೆಯ ಬಾಯೊಡಲವಳೀಳ್ವು ಕೊಂಬೊಂದು ಸಂತೋಷ ದಾಂಟಿತು ಸುರರ (ಭರಜ. ೪೧-೧೭೫); ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ವಿಶ್ವಧರಣೀತಳವನ್ನು ಈಳ್ಳು ಕೊಂಡು ... ತೈಲಪನು ಪ್ರತಾಪಶೈಲನಾಗಿ ಮೆರೆದನು (ಕರತ್ನ. ೪೬). ಈಳ್ಳು ರುಳಿಸು = ಎಳೆದು ಬೀಳಿಸು; ಸೆಳೆದು ಕೆಡೆದು: ಈಳ್ಳು ರುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಒದೆದು ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಕಂಟಕ ಮಾಡಿ (ಬೆಟ್ಟ. ೩೩-೨೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಟು; ತುಳು. ಇಗ್ಗು; ತೆಲು. ಈಡುಡು, ಈಡ್ಲು]

ಈಜಿಲೆ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: "ಈಜಿಲೆ-ಈಜಿಲೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.).

[< ಸಂ. ಈಜಿಲೆ]

ಈಜಿಲ್, ಇಕ್ಕುಳಿ, ಇಕ್ಕುಳಿ, ಇಟ್ಟುಳಿ, ಈರ್ಕುಳಿ, ಈಳ್ಳುಳಿ, (ನಾ): ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣ. 'ಈಜಿಲ್ ಗೊಳ್' ಪರಾ. ಇಕ್ಕುಳಿ: "ಇಕ್ಕುಳಿ ಗೆಯಳು ಕುಳಿಯಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಾನು. ೬೨). ಇಕ್ಕುಳಿ: 'ಇಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಇಟ್ಟುಳಿ: 'ಇಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಈರ್ಕುಳಿ: "ಎಳಕುಳಿಗೆ ಈರ್ಕುಳಿ ಯಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೮). ಈಳ್ಳುಳಿ: 'ಈಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ.

[ಈಜಿಲ್ + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಈಜಿಲ್, ಇಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಇಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ಇಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್, ಈಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್, (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ವಶ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಚಿತ್ರಕಮಂ ತನಿವಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ಯೊಡೆ ಪೆಜ ತೇ ನೊ ಸಂಪಗೆಯ ಗಂಧಮನೀಟ್ಟುಳಿಕೊಳ್ಳು [ಗೊಳ್ಳು] ಮಾ ಮೊಸರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೮); ಚಾಪಳ ಹರಿಣೀವಿಲೋಕನಮನೀಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಲೆಲ್ಲೆ ಗಾಳು ಗಣ್ ಪೊಳೆಯೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೨); ನಿನ್ನಂಗಂ ರತಿಯಾರ್ಪ ನೀಟ್ಟುಳಿಗೊಳಲ್ ನೀಂ ಲೇಸನೇ ಗೆಯ್ದೆ (ದಶಕು. ೧೦-೭೬). ಇಕ್ಕುಳಿ ಗೊಳ್: ಭರದಿಂದಂ ತುಳುಕಿದ ನೀರುರದೊಳ್ ಹಾರಾಂತುರುಚಿಯ ನಿಕ್ಕುಳಿಗೊಳೆ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೦೮); ಮನಮನಿಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಳುದು ನೋಟೊಡೀ ಬನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೪); ನಾಡುಮಂ ಮುನಿಸಿಂ ದಿಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಳುದೆಂಬುದೆ ವಿನೋದಂ ತಂ (ತ) ನೊಳೆಂದಂದು (ಇಲ. IX, ೯೭-೧೫; 1169); ಬಳವದ್ಬುಜಬಲದಿಂದಿಕ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ ನರಕನದಿತಿ ದೇವಿಯ ಮಣಿಕುಂಡಲಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೮೫); ತನ್ನ ಸುತಾಸ್ತಯಂ ವರಕ್ಕುರ್ವಿಯ ಭೂಪರಂ ಕರೆಸಿ ಲಜ್ಜೆಯನಿಕ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ (ನಳಚಂ. ೪೧೭); ಕಣ್ಣು ಮನವನಿಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಳು ಕಡುಜಾಣವೆಣ್ಣು ಗಳಧಿದೇವಿ ಕೇಳು (ಮೋಹತ. ೪-೨); ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಂ ವಿದ್ಯೆಯನಿಕ್ಕುಳಿಗೊಂಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಪೊಡೆಯೊಳೀರೀಟ್ಟುಗಂ ನೋಯದಂತಿಕ್ಕುಳಿ ಗೊಂಡು (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೩-೫೪). ಇಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್: ಅಂಗಯ್ಯಳವಡಿಸಿ ಲೊಕ್ಕು ಗುಂಡಿವರಂ ದೇಶಂಗಳನಿಕ್ಕುಳಿಗೊಂಡ ನೈಸಿಂಗಂ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೧೦; 1135); ತೋಂಟಿದಾರ್ಯನುಸಿದರ್ ಬುಧರ ಮನವನಿಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಳಿನಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧-೧೫). ಇಟ್ಟುಳಿಗೊಳ್: ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪರಕಲಿಸಿದ ಕಾಡಿಗೆವೆರಸರಿಕೇಸರಿ ತಾಯ ಮನಮನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮); ಎನ್ನನಾರ್ಬರಿಪರೆಂದು ಗೋವುಮನನಾಕುಲಮಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡುಪೋದನೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಪೇಟೆನಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೬). ಈಳ್ಳುಳಿಗೊಳ್: "ಈಳ್ಳುಳಿಗೊಂಡು ದು ಕವರ್ವದೀಟ್ಟುಡೆನೆ ... ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥ ಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ಬಿತ್ತರದ ತೋಂಟಿಸಿರಿ ಬಗೆಯನೀಳ್ಳುಳಿ ಗೊಂಡು ಚಿಲ್ವಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೬-೫೦೨). [ಈಜಿಲ್ + ಕೊಳ್ಳು] ಈಜಿಲ್, ಇಟ್ಟುಳಿ, ಈಜಿಲ್, ಈಜಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಎಳೆ ದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಖಚರೀಜನಾನನ ನವಾಂಭೋ ಜಂಗಲೊಳ್ ಕಂಪನೀಟ್ಟುಳುತುಂ (ಅದಿಪು. ೧-೮೪); ಪರಭೂಪರಂ ಕವರ್ವ ಕಪ್ಪಮನೀಟ್ಟುಳಲೆಂದು ನಿಂದನೆಂಬೆನೊ (ಕಾದಂ. ೪೬೬); ಒಂದುಂ ಕಾರಣಮಿಲ್ಲದೆನ್ನ ಧನಮಂ ... ದೇವರಿಯ್ದೀಟ್ಟುಂಡು ದ ನೆನ್ನ ಪುಯ್ಯಲನಿದಂ ನೀಂ ಭೂಧರಂಗೆಯ್ದಿ ಪೇಟಾ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೩೬). ಇಟ್ಟುಳಿ: ಸುದತೀಜನ ಚಿತ್ತಮನಿಟ್ಟು [ಇಟ್ಟು]ಳಲೆ ಸಾಲ್ಪವಯವ ಶೋಭೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೧೫-೨೭; 1179); ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಲೋಕಮಂ ದೈತ್ಯನಾಜ್ಜಿಯೊಳಿಟ್ಟುಂಡಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧-೬೮). ಈಜಿಲ್: ಅದಿವ್ಯ ದಾ ಯಾ ದೈ ರೆಲ್ಲರಂ ಬೆನ್ನ ಬಡಿದೀಳ್ವೊಳ್ಳು ಲಾಟಾರೇ ನೀವು (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೧೦-೧೧).

[ಈಜಿಲ್ + ಕೊಳ್ಳು]

ಈಜಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಕೊಣ್ಣುಣಿ ಮಾರಾಜರ್ ಸ್ವಿಧುವೀರಾಜ್ಯಂಕೆಯ ಪೆಮ್ಮನಡಿಗಳ್ ಅರಸಿಯ ಬೆಸತಿ ಪೆಮೊಗೆಯನಳಿದೊ ವದುವಿನ ಈಜಿಲೆ ಪತೊನ್ನಿವಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ೩೮೪-೭; ಸು. 800).

[?]

ಉ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಐದನೆಯ ವರ್ಣ; ಉಕಾರ: ಆಱ, ಇಱ, ಉಱ, ಯುಱ . . . ಎಂಬೀ ಪದನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಂಗಳ (ಶಮದ. ೬ ವೃತ್ತಿ).

ಉ, ಉ (ಅ). ಅಸಹ್ಯತೆ (ಜುಗುಪ್ಸೆ)ಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: "ಉ, ಉ - ಅಸಹ್ಯಾರ್ಥ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋಗ). ಉ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉ 'ಉಂ' ನೋ.

-ಉ (ಪ್ರ). ಕೆಲವು ನಾಮವಾಚಕಗಳಿಂದ ಭಾವನಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸೇರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಾ:-ಕೆವುಡು, ಕುರುಡು, ತಳಾಟು, ಪರದು: ನಾನುಮಾ ಪೊಲೊಳ್ ತಳಾಟು ಗೆಯ್ಯೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೨೯-೧೬); ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂಬೊಂ ಸೆಟ್ಟಿ . . . ಪರದಿಗೆ ಪೋಗುತ್ತಿದ್ದು (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೬೩-೨೩); ಬಳ್ಳಿತ್ತುಪಾಯಮಂ ಪಿಡಿವಂದೀತನೆ ವಂದಿ ಕುರುಡು ಕುಂಟೆಂದಲಸದಜು (ಪಂಪ ಭಾ. ೫-೪೬); ಉಕಾರಕ್ಕೆ - ಉಗ್ಗು, ಸಿಗ್ಗು, ಎಗ್ಗು, ಕೆವುಡು, ಕೆಂಚು (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋಗ).

ಉ (ಅ). ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೂಗಿನ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ - ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ ಉ ಉ [ಪಾಠಾಂ. ಉ, ಉ] ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮೂಳ್ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಶಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋಗ).

ಉಂ, ಉ, ಉನ್ನು, ಉ, ಉಂ (ಅ). ೧. ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥ ಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ: ಅಮುಮೆಂಬಿವೆರಡುಮನುಗುಂ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೪); ಪಲ್ಕಡಿ ಉಂ ಮೂಲವಳ್ಳಿ ಉಂ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೨; 450); ಮಹಾಜನಕ್ಕುಂ ನಗರಕ್ಕುಂ ಪದಿನೆಂಟುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ್ಳುಂ ಕೊಟ್ಟ ಆಚಾರವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಎಚ್. XIV, ೧೯೦-೩; 725); ಜಲದದ ನೆಲಲುಂ ಪರಪುಂ ವಿಲಾಸಮುಂ ಬೆಳಗುವುದಿತವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೭); ಸೌಧಮೇಂದ್ರನು ಮೀಶಾನೇಂದ್ರನುಮೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೭-೮೧ ವ); ಅವ ಶಬ್ದಾರ್ಥಮುನಾದೊಡೆ ಭಾವಿಸಲು ನಿನಗಜುಪಿ ನಿನ್ನಾತ್ಮದೊಳಗಲ ದಿದು ನಾವು ರಚಿಸುವೆವು (ಬಸಪು. ೧-೧೫). ೨. ಆದರೂಕೂಡ: ಅಲಘುಭುಜನಾಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿಯುಮಖಿಳ ಭೂಭೃದು ತ್ತಂಗೆತೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿಯುಮೆಯ್ದದು ನಿನ್ನಾ ವಿಲಸಿತಮಂ ಮೇರು ಕಂಠನಿಭೋಗಾಧಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೩); ಮಿಂಗಳಿಗನೇನಾಗಿಯುಮಣಮಾಂ ಗುಣಮನೆ ಬಿಸುಟಿನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೫); ಪೆತ್ತುಂ ತೆಳ್ಳುಯದ ನಡು ಮುತ್ತುಂಬೀಟದ ಪಯೋಧರಂ ಮುನಿದುಂ ಚೆಲ್ಲೊತ್ತಿರಿ ಪನಗೊಗಂ ಮೆಯ್ಯೆತ್ತಿರೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಪರಲ್ಲಿಯ ಪೆಂಡಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪೪); ಅದು ಖರವಿಷಾಣದಮೊಲ್ ಉಂಟಾಗಿಯುಂ ಅಭಾವಮೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫). ೩. ಉ: ೧. ಎಲ್ಲಿಯು ಸ್ತೋನತೆ ಪುಗಿ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩-೧೩; 740); ದಶಮಿಯು ಸೋಮವಾರವುಂ ಸ್ವಾತನಕ್ಷತ್ರಮುಮಾಗಿ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೯, ೬೫-೯; 975); ಶಿವದಾಸಯ್ಯ ದಿಕ್ಕುಂ ದೆಸೆಯು ಗತಿಯುಂ ನೀವೆ ನಮಗನುತ (ಬಸಪು. ೨೩-೨೯); ನಮಗೆಯು ನಿಮಗೆಯು ಸೊಮ್ಮು ಸಂಬಂಧಿನಿಲ್ಲ ನಮಗೆ ನಿಮಗೆ ಭಾವಭೇದಗಳಿಲ್ಲ (ಸಂಗಿರಾ. ೯-೪೪ ವ). ೨. ಉನ್ನು: ೧. ಮನಕೆ ಬಂದ ವಡವೆ ವಸ್ತು ಅನುನಯದಿ ಸಖಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವನಕೆ ತಾನುನ್ನು ಆಳವಡಿಸುತ ಮನದಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ (ಬಾಣಾಕ. ೫).

ಉ: ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಜ್ಜೆಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೨-೧೧; 800); ಸತ್ಯನೂ ನಿತ್ಯನೂ ಕರ್ತನೂ ದೇವನೂ ತಾನೆಯಾಗಿ (ಆದವ. ೧೫). ಉಂ: ಸೂರ್ಕಗಾಮುಣ್ಣರೂಂ ಎಡೆಯ ಗಾಮುಣ್ಣರೂಂ ಮೊಳೆಜರಾಮಣಿಯ ಗಾಮುಣ್ಣರೂಂ ನಾವಳ್ಳಿ ಯರುಂ ಆಣ್ಣಗಿಯಾಗಾಮಿಗರೂಂ (ಇಚ. XIX, ೧೪೪-೮; 696); ಗಡುಗೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗವೂಂ ಅಚಾರಿಯರಿಗೆ ವೂಂ (ಎಕ. III, ೨ರಮ. ೧೦೧-೩೨; 1276). [ದೇ. || ತಮಿ. ಉನ್; ತೆಲು. ಉ]

ಉಂಕಿ, ಉಂಕೆ, ಉಂಕೆ, ಉಂಕಿ, ಉಂಕೆ (ನಾ). ನೆಯ್ಯೆಯ ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ದುದ್ದವಾಗಿ ಹಾಸಿದ ನೂಲಿನ ಹಾಸು: ಉಂಕಿಯ ನಿಗುಚಿ ಸರಿಗೆಯ ಸಮಗೊಳಿಸಿ ಸಮಗಾಲನಿಕ್ಕಿ ಅಣಿಯೊಳು ಏಳ ಮೆಟ್ಟಿದೆ ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ದವ ನಾನೋ ನೀನೋ ರಾಮನಾಥ (ದೇವಾಪ್ರ. ೫); ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹಾಕುವದೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಲಾಳಿಯನ್ನು ಒಗೆಯುವದೂ, ಉಂಕಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿತ್ತಿ ಇಳಿಸುವದೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಯಾವ ಸುಧಾರಣೆಯೂ ಆದಂತೆ ತೋರುವದಿಲ್ಲ (ಪಾದಿಶಾ. ೯). ಉಂಕೆ: ಅಕೆಯನು ಕಂಡು ಮನೆಯಾಕೆಯನು ಮಜದಿದರೆ ಹಾಕಿದ ಉಂಕೆ ಹರಿದಂತೆ ಮನೆಯೊಳಿದ್ದಾಕೆ ತಾ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೪೮); ಜೇಡರ ಬಸವಲಿಂಗಪ್ಪನೆಂಬ ಘನಶೀಲ ತಾನೊಂದುದಿನ ವುಂಕೆಯಂ ಮಾಳ್ವಾಗ . . . ಮೈದುನನುಂಕೆಯಂ ತೆಗೆಯಹೇಳಲಾಲಸ್ಯಮಂ ಮಾಡು ತಿರೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೬೯). ಉಂಕೆ: (ದಕ. ಕ). ಉಂಕಿ: "ಉಂಕಿ, ಉಂಕು, ಉಂಕೆ = ಬೇಡರ ಉಂಕಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭). ಉಂಕೆ: "ನೆಯ್ಯೆ ಮಧ್ಯ ನಾರಿಯೊಳ ಗೂಕೆ ಶಬ್ದಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೮); ಎಚ್ಚಿದು ಗೊಳಿಯುಂ ಅನಡುಹುಂ [ಅನಡ್ವಮುಂ] ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಯೆಯ ಉಂಕೆಯ [ಉಂಕೆಯ]ನುಲಿಯುಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ಕ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಂಡ್ಯ. ಮಲ. ಉಂಡ]

ಉಂಕಿಸು 'ಉಂಕಿಸು' ನೋ.

ಉಂಕೆ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಉಂಗಟು 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗರ 'ಉಂಗುರ' ನೋ.

ಉಂಗುಟ, ಉಂಗಟು, ಉಂಗುಟ್ಟು, ಉಂಗುಷ್ಟ, ಉಂಗುಷ್ಟ (ನಾ).

೧. ಕಾಲಿನ ಅಥವಾ ಕೈಯ ಹೆಬ್ಬೆರಳು: ನೂಸಲಂ ಸುಟ್ಟ ತೋರ್ಪ ನ್ನವಪ್ಪುಂಗುಟಂಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಂ ಕೀಲಿಸಿದಂತೆ ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆವ ಪ್ರಚಂಡಮಾರ್ತಾಂಡನ ಪಾದನಖಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಜಳರಾಶಿಯನುಂಗುಟದನಿಶೋಕನೊರ್ವನಗಸ್ತುನೆಯ್ಯೆ ಕುಡಿದನೆನುತ್ತಂಗಳ ಪ್ರತಿಪರ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಸಮಸ. ೧೦-೧೦೭); ಗುಣದೊಳ್ ಸಲೆ ಮಾಳಿಯವ್ವೆಯುಂಗುಟಕೆಣಿಯಾಗರೆಂದೊಡಿತರಾಂಗನೆಯರ್ (ಮುಂ ಬರಾ. X, ೨೬೫-೪೨; 1229); ಮೇಜಿನ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಉಂಗುಟಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಮುರ್ಚಿಯ ಬೆನ್ನಿಗೆ ತನ್ನ ಬೆನ್ನನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ (ಪ್ರೇಮತ. ೧). ೨. ಎಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ತೂರಿಸಿ ಅಳವಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡಿರುವ ಉಂಗುರದಂತಹ ರಚನೆ: ಕಟ್ಟಿದ ಘಟ ದಟ್ಟಿಯ ಹೊಲಿದು ಇಕ್ಕಿದ ಚತುರ್ವಿಧದ ನಾಲ್ಕುಂಗುಟವ ಬಲದುಂ ಗುಟದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಉಭಯ ಸಂಚದ ಬಾರ ತೆಗೆದು (ಮಾದಾಳ. ೫೧).

ಉಂಗಟು : ೨. ಹಳೇಕಾಲ್ಮರೆಗೆ ಉಂಗಟು ಹಚ್ಚಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಬಿಲ್ಲೆ ಮಾತ್ರ ಬಂದವು (ಪವನ. ೨). ಉಂಗುಟ್ಟು : ೧. “ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಟಿತ್ತಂ ಅಂಗುಷ್ಟ — ಉಂಗುಟ್ಟು, ಉಂಗುಟ” (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ.).

ಉಂಗುಷ್ಟ : ೧. ನಿಹಿತದಡಿಯ ಮಡಮುಟ್ಟಿದೆ ಉಂಗುಷ್ಟ ಉಜ್ಜಿದ ದಾಟಿಬೇಕು (ನೋಳಮಾ. ೧೫೦-೫೬೮); “ಅತ್ಯಕ್ಕುತ್ವಂ - ಅಂಗುಷ್ಟಂ = ಉಂಗುಟಂ (ಉಂಗುಷ್ಟಂ)” (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ.). ೨. ಉಂಗುಷ್ಟ ಕಿತ್ತ ಚಡಾವು ಬರಬರ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ನಡೆದ (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೩೨); ಎಕ್ಕಡದ ಉಂಗುಷ್ಟ ಕಿತ್ತು ಹೋಗಿದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಕಿಕೊಡಪ್ಪ (ರೂಢ). ಉಂಗುಷ್ಟ : ೧. ಉಂಗುಷ್ಟಂಗಳೆರಡಜುಡೆಯೊಗೆಣಾಕಾರಿ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೫೯); ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಂಗುಷ್ಟದವರೆಗೂ ನೋಡಿದ (ಇಬದು. ೧೦೬).

[< ಸಂ. ಅಂಗುಷ್ಟ]

ಉಂಗುಟದುದಿ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ತುದಿ : ತುರಗಮೇಧದ ರಾಜಸೂಯದ ವರ ಮಹಾಕ್ರತುಕಾರರೀಕೆಯ ಚರಣದುಂಗುಟದುದಿಯ ಕಾಂಬರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೮); ಐಸಿ ಮತ್ತೇನೆನುತಲಾ ಭೂಮಿಶನುಂಗುಟದುದಿಯ ಲೆಲುಗಳು ಸೂಸಲೊಡೆದನು ನಗುತ ದಶಯೋಜನಮಿತಾವನಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೪-೨-೪೪).

[ಉಂಗುಟ + ತುದಿ]

ಉಂಗುಟವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ಹಿಡಿ, — ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನಿಂದ ಮೊದಲಾಗು : ಉಂಗುಟವಿಡಿದು ಮಸ್ತಕಪರಿಯಂತ ಮನಂಗೊಳಿಸುವ ಭೂಷಣಗಳ ಹಿಂಗದಿತ್ತವನ ವಂಚಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೧).

[ಉಂಗುಟ + ವಿಡಿ]

ಉಂಗುಟವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ಇಡು : ಬಿಟ್ಟುಸೂರಿ ಯೋಳೇಜು ಕುದುರೆಗಳಟ್ಟಿದುವು ಕಿವಿಗಾಂಕಿದುಂಗುಟವಿಟ್ಟ ಸನ್ನೆಯೊಳೊಡೆದು ಕವಿದುವು ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫೧).

[ಉಂಗುಟ + ಇಡು]

ಉಂಗುಟ್ಟು ‘ಉಂಗುಟ’ ನೋ.

ಉಂಗುರ, ಉಂಗರ, ಉಂಗ್ರ (ನಾ). ಬೆರಳಿಗೆ ಇಡುವ ಆಭರಣ; ಅಂಗುಲೀಯಕ : “ಅಂಗುಲೀಯಕಂ, ಉರ್ಮಿಕಾ-ಈ ೨ ಉಂಗುರಂ” (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೫); “ಉಂಗುರಮೂರ್ಮಿಕೆಯುಮಂಗುಲೀಯಕ ಮಕ್ಕುಂ” (ವಸ್ತು ಕೋ. ೭೫-೫); “ಉರ್ಮಿಕಮದಾವುಂಗುರ ಮೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೬); ತಾಮರೆಗೆಜೆಯೊಳುಂಗುರಂ ಬಿಟ್ಟತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫-೪); ಅಂಗದಮಂ ವಿರಚನೆಯಾದುಂಗುರಮಂ ತಾಳ್ವವಂದದಿಂ ತಾಳ್ವದನುತ್ತುಂಗಭುಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೧); ಬೆರಳಿನಿಂದುಂಗುರವು ಕೊರಳಿಂದ ಸರದ ಮುತ್ತುಗಳೊಲೆ ಕದಪಿಂದಿರದೆ ಮೆಜಿದುವು (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೧೬); ಬೆರಳುಗಳಿಗೆ ಪುಟ್ಟ ಉಂಗುರಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದಳು (ಹಾಹುತ. ೪೦). ಉಂಗರ : “ಅಂಗುಲೀಯಕಂ, ಉರ್ಮಿಕಾ — ಈ ೨ ಉಂಗರದ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೭೪); ಉಂಗರ ದೊಡ್ಡದಾದರೆ ಗಂಗರವಾದೀತೆ (ಗಾದ. ೪). ಉಂಗ್ರ : ಬಸವಯ್ಯ ನಂದಿಯುಂಗ್ರಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಮುಗಿದನು (ಶರಣಿ. ೩೧೩-೨); ಕಾಲುಂಗ್ರ ಕಿಜುಪಿಲ್ಲಿ ವೀರಮುದ್ರಿಕೆಗಳು (ವಾದಿಕೇ. ೧-೪೬).

[< ಸಂ. ಅಂಗುಲೀಯಕ. / ತುಳು. ಉಂಗಿಲೊ; ತೆಲು. ಉಂಗರ, ಉಂಗ್ರ; ಕೊಲಾ. ಒಂಗರ]

ಉಂಗುರಕೊದಲು ‘ಉಂಗುರಗೂದಲು’ ನೋ.

ಉಂಗುರಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿ : ಸಿರವನುಳುಹಿ ಮೂಗರಿಯಬೇಡೀಟಿಯಲಿಜಾದು ಜೀವನ ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಚರಣಕೆ ಮಣಿದುಂಗುರಗಚ್ಚದರಿಪುಪರಿವಾರಫಸೆದುದಾ ರಣದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೯೯).

[ಉಂಗುರ + ಕಚ್ಚು (< ಕರ್ಚು)]

ಉಂಗುರಗುರುಳ್, ಉಂಗುರಗುರುಳು (ನಾ). ಉಂಗುರದಂತೆ ಗುಂಡು ಗುಂಡಾಗಿ ಸುರುಳಿಯಾದ ಮುಂಗೂದಲು : ಸುಳಿಗುರುಳವರುಂಗುರಗುರುಳವರು ಬಾಲಳಿಗುರುಳವರು ನುಣ್ಣುರುಳ ತಳಿತ ನೀಲದ ಕುರುಳವರಾ ಕುವರಿಯ ಬಳಿವಿಡಿದ್ದಿತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ನೋ ಹತ. ೨೪-೧೧).

ಉಂಗುರಗುರುಳು : ಕೆಲವಾತಗಳ ಮುಖಗಳಿಗೆ ಗಡ್ಡ ಬವರಿ ಮೀಸೆ ಜುಲ್ಪಿ ಹಣೆಯ ಉಂಗುರಗುರುಳು... ಇದ್ದರೆಯೇ ಸಲಕ್ಷಣಸೌಂದರ್ಯ (ಮಂತ್ರ. ೯೧-೨). [ಉಂಗುರ + ಕುರುಳ್]

ಉಂಗುರಗುರುಳು ‘ಉಂಗುರಗುರುಳ್’ ನೋ.

ಉಂಗುರಗೂದಲು, ಉಂಗುರಕೂದಲು, ಉಂಗ್ರಗೂದಲು (ನಾ). ಉಂಗುರಗುರುಳ್ : “ಅಲಕ-ಉಂಗುರಗೂದಲು” (ಗಂಗಾಮ. ೧೫). ಉಂಗುರಕೂದಲು : “ಭ್ರಮರಕ-ಮುಂದಲೆಯ ಉಂಗುರ ಕೂದಲುಗಳು” (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೫). ಉಂಗ್ರಗೂದಲು (ಕಿ).

[ಉಂಗುರ + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಉಂಗುರಚಿನ್ನ (ನಾ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೊಟ್ಟ ಚಿನ್ನ : ಉಂಗುರಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನಂ, ಉಂಗುರಚಿನ್ನಂ (ಶಬ್ದಾಸು. ೩೦೨ ಪ್ರಯೋ.). [ಉಂಗುರ + ಚಿನ್ನ]

ಉಂಗುರಬೆರಳು ‘ಉಂಗುರವೆರಲ್’ ನೋ.

ಉಂಗುರವಿಡಿ (ನಾ). ಉಂಗುರದೊಳಗೆ ಹಿಡಿಸಬಹುದಾದುದು : ಉಂಗುರವಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ನೀಜಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೯); ಕಂಗೊಳಿಸುತಿ ಹೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನ ಚಿಲ್ಪಿನುಂಗುರವಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ಸಿಂಗಾರದ ಸೆಳೆನಡುವಿನ ಬಲುಮೋಹನಾಂಗಿಯರೈತಂದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೯-೮೧).

[ಉಂಗುರ + ವಿಡಿ]

ಉಂಗುರವಿಡಿನಡು (ನಾ). ಉಂಗುರದೊಳಗೆ ಹಿಡಿಸಬಹುದಾದ ಸೊಂಟ; ಬಲು ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಸೊಂಟ; ಅಸಿನಡು : ಉಂಗುರವಿಡಿನಡುವೊಪ್ಪಿತಾ ಕೋಮಲೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮೩); ಉಂಗುರವಿಡಿನಡುವಿನ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರೆಯ್ದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೫); ಮುಡಿ ತೋರ ಮೊಲೆಯ ಭಾರಗಳಿಂದಲುಂಗುರವಿಡಿನಡು ಬಳುಕುವಂತಿಹರು (ನೋಹತ. ೨-೪೨).

[ಉಂಗುರವಿಡಿ + ನಡು]

ಉಂಗುರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಉಂಗುರವನ್ನು ತೊಡಿಸು; ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಂಗುರವನ್ನು ತೊಡಿಸು : ತನಗೆ ಕಿಜಾಯಂದುಂಗುರವಿಟ್ಟ ಸಾಲ್ವಲನೆಂಬರಸನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಪಂಪಾ. ೧-೭೫); ರುಕ್ಕಿ ಮಾಲ್ಪು ಕೈವಾರದೆ ಚೈದ್ಯನಾ ರಮಣಿ ಗುಂಗುರವಿಟ್ಟು ವಿವಾಹಲಗ್ನ ಮಂ ಪಾರುತುಮಿದಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೫೦).

[ಉಂಗುರ + ಇಡು]

ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ, ಉಂಗುರುಡಿಕೆ, ಉಂಗುರುಡಿಗೆ, ಉಂಗುರುಡುಕೆ, ಉಂಗ್ರುಡಿಕೆ (ನಾ). ಮದುವೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾದಮೇಲೆ ವರನು ಅದರ ಗುರುತಾಗಿ ವಧುವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಉಂಗುರ, ಮಿಂಚು, ಹೊಸ ಉಡಿಗೆ, ತಾಳಿ, ಬಂದಿ ಮುಂತಾದುದು; ಅದನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಮಾರಂಭ : ಬರಸಿರೈ ಭಾಷೆಯನು ದೇವಾಸುರರ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಳಾಯ್ತು ಕರ್ಣನ ಕೊರಳಿಗೆನ್ನಯ ಬಾಣಕುಂಗುರವುಡಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಂಗುರ ಕುಡಿಕೆ]ಯಿಂದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೩೯). ಉಂಗುರುಡಿಕೆ : ಆ ಸಪ್ತ ಮುಷಿವರರ್ ಗಿರಿಜೆಗಂದಾ ಘನವಿಲಾಸದಿಂದುಂಗುರುಡಿಕೆಯ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕಾ ಮಹಾಸಭೆಗೆ ನಿಚ್ಚತಾಂಬೂಲಮಂ ಸಾಗಿಸಿದರು (ಚಿಬಪು. ೩೬-೨೩). ಉಂಗುರುಡಿಗೆ : ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡವರೆಯ್ದಲುಂಗುರುಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡಿ ತಾಗಿರೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಡದೆ ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊಜೆಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ಯಿ ಕೊಡುವಾಗ ಕಡ್ಡಾಯದೊಡವೆಯೆಯಿಂದಾ (ಭರಚ. ೩೮-೧೨೬).

ಉಂಗುರುಡುಕೆ : ಉಂಗುರುಡುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಯ] ಮಾಳ್ವ ವಂ
ಗಡಾ ನೀನೊ ಶೈವಾಂಗರಿದಲೆವಿಡಿಸಿದನೊ (ಮ ದೇ ಪು. ೮-೧೭).
ಉಂಗುಡಿಕ್ : ಅಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ ಅಲಂಕಾರಮಂ
ಮಾಡಿ ಹಸೆಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿರಬೇಕು. ಬಳಿಕ ವಧುವಿಗೆ ತಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರಾ
ಭರಣಾದಿ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯ ದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಉಂಗುಡಿಕೆಯೆಂಬ ತಟ್ಟೆ
ಗಳಂ ವರನ ಗೃಹದಿಂ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಬಂಧುವರ್ಗಗಳೊಡಗೂಡಿ
ವರನಂ ಸಹಾ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮಂಗಳಗಾನವಾದ್ಯಪುರಸ್ಕರವಿಭವದಿಂ
ಕನ್ಯಾಗೃಹವಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು (ಪುರಾಣ. ೨೦೭). [ಉಂಗುರ + ಉಡಿಕೆ]
ಉಂಗುರವೆರಲ್, ಉಂಗುರ ಬೆರಳು (ನಾ). ಉಂಗುರ ಹಾಕಿ
ಕೊಳ್ಳುವ ಬೆರಳು; ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು; ಕಿರುಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ
ಬೆರಳು; ಅನಾಮಿಕೆ : ಘನಕಾಂತಿವತ್ತ ಮಾಣಿಕ್ಯದುಂಗುರವೆರಲ್ನಿ
ಗಿನ ಸೊಡರೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೫-೮). ಉಂಗುರಬೆರಳು (ಕ).

[ಉಂಗುರ + ಬೆರಲ್]

ಉಂಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರದಂತೆ ಗುಂಡಾಗು; ಗುಂಗುರು
ಗುಂಗುರಾಗು; ಸುಳಿಸುಳಿಯಾಗು : ಪೆಣ್ಣುಂಜಿಗಳಂತೆ ಲಲಾಟರಂಗ
ಮೊಳುಂಗುರಿಸಿ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಸಂಗಡದಿಂ ಕುಣವ ನೀಳಾಳಕಂಗಳ (ಬಸರ.
೧೨-೮೦); ಕುರುಳ್ಳೊಂದೆರಡು ಮುಂದಲೆಯೊಳುಂಗುರಿಸುತಿರೆ [ಪಾಠಾಂ.
ಯಲಂಕರಿಸುತಿರೆ] (ಇಹರ. ದೇ. ೩೨-೮). [ಉಂಗುರ + ಇಸು]

ಉಂಗುರುಡಿಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುರುಡಿಗೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುರುಡುಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಗುಷ್ಟ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗುಷ್ಟ 'ಉಂಗುಟ' ನೋ.

ಉಂಗ್ರ 'ಉಂಗುರ' ನೋ.

ಉಂಗ್ರಗೂದಲು 'ಉಂಗುರಗೂದಲು' ನೋ.

ಉಂಗುಡಿಕೆ 'ಉಂಗುರವುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಉಂಚ್ಚಿ (ನಾ). ಕೋಳಿ, ಬಾತು ಮುಂತಾದುವುಗಳು ತಪ್ಪಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗದಂತೆ ಮೇಲೆ ಕವಿಸುವ, ತೂತುಗಳಿರುವ
ಬಿದಿರಿನ ಕುಕ್ಕು, — ತೂತುಮಂಕರಿ : "ಉಂಚ - ಕೋಳಿ ಮುಚ್ಚುವ
ಬಿದಿರುಬುಟ್ಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [?]

ಉಂಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು : ಗಾಮುಣ್ಣುಗಳು x x x ಉಂಚ
ಬೆಳ್ಳಾಳ ವೊದಲಾಗಿ ನೂ[ಟ್ರಾ]ಪ್ಪದಿಂಬಮ್ಮ ಹಾಜನಮುಂ (ಸೌಇಇ.
XI-i, ೯೭-೨೬; 1062). [?]

ಉಂಚ್ಚಿ, ಉಂಚ, ಉಂಚು, ಉಂಚ, ಉಂಚ್ಚು (ಗು). ೧. ಎತ್ತರ
ವಾದ; ಉದ್ದವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ನೀಳವಾದ : "ಉಂಚಮೆಂದು
ಉದ್ದಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೨೫); "ಉಂಚವೆಂದೊಡೆಯದ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ.
೬೫); ತಣ್ಣಿಲಕೆಳಗೆ ಸಂಚಿದುಂಚಮಾದ ಮಂಚಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ (ಧರ್ಮನಾ.
೨-೨೯ ನ). ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ :
ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಗಾಡಿ ಮನೋಜನುಂಚ ಪಟ್ಟದ ಕರಿ . . . ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ
ನಭ್ಯದಯಮೆನಲ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಸೆದಳಾ ಕಮಲಾನನೆ (ಉದ್ಯುಟ. ೬-೧೧೫);
ಕುಂಚಗಳೆಸೆದುವು ಹಸ್ತಪದ್ಮಕೆ ಬಂದುಂಚಮಧುಪಗಳೆಂಬಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ.
೩೪-೧೧೯). (ನಾ). ೩. ಎತ್ತರ; ಉನ್ನತಿ; ನೀಳ : "ಉಂಚಮೆನೆ
ನೀಳವು" (ಕಶರ. ೧೫); ಪೂರ್ಣವ ಪುಂಞಗಳುಂಚದಿಂ ಕೆಡಪು ಮುದ
ದಿಂದೆ ದಣುವಿಲ್ಲದೊಲ್ಲ ಕುಡವಚ್ಚಕೇಳಿಕೆಗಳಿಂ [ಕೇಳಿಕೆಗಳಿಂ] (ಉದ್ಯುಟ.
೩-೯೮); ಅಡಕದೊಳುಂಚದೊಳೊಳೆಯಾ ಹಯವನು ತೊಡೆಮಡ
ಕೊಳಗುಮಾಡಿದನು (ನಾಗಕು. ೮-೩೦). ೪. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ;

ತಾರಸ್ವರ : ಉಂಚದಿಂದೆತ್ತುವಳಡಕದಿಂದಡಗಿಸಿ ಮಿಂಚಿನಂತೊಡ
ನೇಳಿಸುವಳು . . . ರಾಗದ ಸಂಚುಗಾಣಿಸಿ ತೋಟುತಿಹಳು (ಭರಚ.
೧೧-೧೭); ಮಿಂಚುಕವಿಗಳ ಪಲವು ರಸಗಬ್ಬವನು ಗಮಕದಲಿ ಉಂಚದಲಿ
ಮೆಚ್ಚಿದೊದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೨೯); ಕೂಗಲುಂಚದೊಳ್ ಕೋಳಿಗಳ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೨೪). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಮಹಾಜನ : ವಿಕ್ರ
ಮಾದಿತ್ಯಕೊಟ್ಟೊಡು [ಪ]ನ್ನೆಸೆ ಉಣ್ಣುರು ತಾಟೆಜೆಯರ್ಗೆ ಎರೆಕಾಡು
ಇಪ್ಪತ್ತೈ ಮತ್ತರು . . . ಮೂವತ್ತಮರ್ಗ ಕಾಡುಂ ಉಣ್ಣುತ್ತಮ್ನಾ
ಕೆಜಿಯಾ ಕಿಟಿಗೆ ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೬; ?);
ಸಂಚು ಸಂದೇಹ ಸಾಹಸ ಸಟಿಗಳನುಳಿದುಂಚರ ಪಾದವ ತೊಳಿದು
(ಅಮುಸಾಂ. ೪-೩೨). ಉಂಚೆ (ಕ). ಉಂಚು (ಕ). ಉಂಚೆ :
೧. ಉಂಚನಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಹರಿಯು ನೆನಸಿದರಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೧೭-೨);
೨. ಈಚಲದ ಮರದವ್ವ ಉಂಚಮೊಲೆವಾಲುಣಿಸಿ ನೀಚರುಜೆಗಳನು
ನೀಗಿಸಲು ನಿನ್ನಂಗಳಾಚಿ ಕರೆದಿಹಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೦೨); ಅಕಿ ನಿಮ್ಮಂಗೆ
ಉಂಚ ಕುಲವಾಕಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೪೮); ಉಂಚವಾದದ್ದು ನೀಚವೆಂತ
ಹೇಳಬಾರದು (ಗಾಡ). ಉಂಚ್ಚು : ೫. ಲಿಂಗಸಂಧಾನಿಗಳಾದ ಮಹಾನು
ಭಾವಿಗಳು ಉಂಚು, ಉಳಿದವರು ನೀಚು (ಚೆನ್ನವ. ೬೪-೫); ಉಂಚು
ನೀಚಾಗುತ್ತದೆ, ನೀಚು ಉಂಚಾಗುತ್ತದೆ (ಬೀರಬ. ೨೪); ಉಂಚು ಸೀರೆ
ಗಳನ್ನು ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿ (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೪೮). [\leq ಸಂ. ಉಚ್ಚು]
ಉಂಚ್ಚಿ (ನಾ). = ಉಂಛ. 'ಉಂಚಜೀವಿ' ಪರಾ. [\leq ಸಂ. ಉಂಛ]
ಉಂಚೆಗೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಜಿ ಗೊಟ್ಟುಂ
ಎ[ಮ್ನಾ]ತಿಟ್ಟಿಯ [ದತಿ] ಸತ್ರಾಂಗಳತ್ತಂ ಒ[ಡೆ]ಗೆಜಿಯ ತೆಜ್ಜಣಂ
ಕಲ್ಲು[ಣ್ಣಂ] [ಉ]ಣ್ಣುಗೆಜಿಯಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯-೩೩; 962).

[ಉಂಚ? + ಕೆಜಿ]

ಉಂಚಜೀವಿ (ನಾ). ಉಂಛವೃತ್ತಿಯವನು; ಹಕ್ಕಲಾರಿಸಿಕೊಂಡು
ಜೀವಿಸುವವನು : ದೇಗುಲ[ದ]ಪ್ರತಿಮನಜಾಣಿಗ್ಗೆ ಉಣ್ಣು ಜೀವಿ
(ಕಳಾ. ೩೯-೫೬-೪; ?). [ಉಂಚ್ಚಿ + ಜೀವಿ]

ಉಂಚೆತೆ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ; ಔನ್ನತ್ಯ : ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳಿನ ಮೆದು
ವಳಿವಣ್ಣು ನೀಳದೊಳ್ಳುಂಚ ಬರ್ಹಿಯ ಬರ್ಹದುಂಚೆತೆಗಳೊಂದಿ ರಾಯಂಚೆ
ಗಮನೆಯ . . . ನಿಡುಗುರುಳು ರಾಜಿಸಿದವು (ಮದೇಪು. ೧೮-೨೩).

[\leq ಸಂ. ಉಚ್ಚತಾ]

ಉಂಚಲ್ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು (?) : ದಟವುಟ
ವಾಜಿ ಸೆಜಿಯದವಟಲಟಲೆಡರುಂಚೆಲಿಂಚೆ ಮಂಚಲು ಲಂಚಂ ಕಳವು
ಏಸುಣ್ ಪಸವು ಬಜಂ ಪಟುವಟವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತು ಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್
(ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಉಂಚು (\leq ಉಚ್ಫ) + ಅಲ್. / ತೆಲು. ಉಂಚು = ನಿರೋಧಿಸು]

ಉಂಚಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಚಾಯಿಸು (?) : ಬಾಕಿ ಸೀಮೆಯನ್ನು
ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ಬಗ್ಗೆ ಉಂಚಾಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲುಟಾಯಿಸಿ]ದಲ್ಲಿ
(ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬). [ಉಂಚು + ಇಸು. P ಉಂಚಾ \leq ಹಿಂ. ಉಂಚಾನಾ]
ಉಂಚು (ಕ್ರಿ). ಇರಿಸು; ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು : ಇದಾ ಅಜುವರು
ಗಾಮುಣ್ಣಿಗಳಾಗಿಪ್ಪತ್ತು ಆಯ್ತಮ್ಮ ಹಾಜನಮು ಉಣ್ಣುನೀರ ಸಲಿ
ಪುದು ಇ[ದ]ನಜಾತ ವಾರಣಾಸಿಯುಮ ಕವಿಲೆಯುಮನಜಾತ ಪಾತಕ
ನಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫೪-೧೬; 9ನೆಯ ಶತ). [? / ತೆಲು. ಉಂಚು]

ಉಂಛ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಲಾರಿಸುವುದು; ಅಂಗಡಿ, ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ,
ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು :
'ಉಂಛವೃತ್ತಿ', 'ಉಂಛಶಿಲ' ಪರಾ. ೨. ಹಕ್ಕಲನ್ನು ಆರಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುವವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಉಂಫವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದರಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವ ಕ್ರಮ: "ಉರು ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಂಫವೃತ್ತಿಯೆಂದು ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೨. ೨೩೫); ಎಲೈ ರಾಜರೆ, ಈ ಯಜ್ಞವು ಹಿಂದೆ ಆ ಉಂಫವೃತ್ತಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಸೇರು ಹಿಟ್ಟಿನ ದಾನಕ್ಕೆ ಸಮನಲ್ಲ (ವಚನ. ೩. ೬೫); ಉಂಫವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಶಿಲವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಜೀವಿಸುವುದು ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದುದು (ಆರ್ಯಭ. ೮೪).

[ಉಂಫ + ವೃತ್ತಿ]

ಉಂಫಶಿಲ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕುಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ತೆನೆ ಹಾಗೂ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ಹೀಗೆ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವಿಕೆ.

[ಉಂಫ + ಶಿಲ]

ಉಂಜಲು (ನಾ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆ ಮಣೆ. ೨. ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ತೂಗುವ ಸಮಾರಂಭ: ಉಂಜಲು ನಡೆಯುವಾಗ ಹೊಸ ದಂಪತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜತೆ ಉಂಜಲಿನಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ನಾಡಿಕೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೧೧೫).

ಉಂಜಲುತ್ಸವ = ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ನಡೆಸುವ ಉತ್ಸವ; ಡೋಲೋತ್ಸವ: ಈ ದಿನ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯ ಉಂಜಲುತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಣ್ಣುಲ್; ಉಣ್ಣುಲ್; ಮಲ. ಉಣ್ಣುಲ್]

ಉಂಟಕ್ಕುಂ 'ಉಂಟು' ಪರಾ.

ಉಂಟಾಗು 'ಉಂಟು' ಪರಾ.

ಉಂಟು, ಉಂಡು (ಅ). ಇದೆ, ಅಸ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥದ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ.

೧ 'ಉಳ್' ಧಾತುವಿನ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ರೂಪವಿದು; ಎಲ್ಲರಿಗ, ವಚನಗಳಲ್ಲೂ ಬಳಕೆಯುಂಟು: ಅರಸನ ಮುಂದಿಂತೆಗೆ ಮನಗಂ ಮಾತುಂಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫-೧೨); ಕುಲಮೆಂಬುದುಂಟಿ ದೀರಮೆ ಕುಲಮಲ್ಲದೆ ಕುಲಮನಿಂತು ಪಿಕ್ಕದಿರಿಂ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೮೩); ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು (ಗದಾಯು. ೫-೨೦); ಕಡಲೆಗಳಂ ತಿಂಬ ಮೊಗ್ಗು ಕಲ್ಲೊಳುಂಟೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೫); ಪಾರ್ಥಿವ ಜಾತಿಯಲಿ ರಣದಿಟ್ಟರುಂಟೇ ನಿಮ್ಮ ಹೋಲಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೪-೧೧); ಉರಗಗಳುಕಿ ಪೂಜಿಪರಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಗರುಡನಿ ಗಂಜುವರುಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೧-೧೪); ತಾನುಂಟೊ ಮೂರು ಲೋಕವುಂಟೊ (ಗಾದ). ಉಂಡು: ಉಣ್ಣು [ಚತು]ರಂಗಬಲಮೆನೆ ಗುಣ್ಣುಮುಣ್ಣು ಮಹಾದುರ್ಗ ಮುಣ್ಣು ಭುಜಬಲಮೆನ್ನಾರೆ[ಂ]ಟುಣ್ಣುಣಿಸಿದೊಡಂ ನಿಲೆಯಿಂ . . . ನೆಗಟ್ಟು ಕನ್ನನ ಬಣ್ಣಂ (ಸೌಗಂ. XI-i, ೪೮-೨೨; 1002).

ಉಂಟುಂಟು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉಂಟುಂಟವರೆ ಭಕ್ತರಿವರೆ ಪಿರಿಯರ್ ಧರೆಗೆ ಉಂಟುಂಟವರೆ ಮಾನ್ಯರಾಗಿರರೆ ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೧೬-೧೦); ಬಲ್ಲೆನುಂಟುಂಟವಿಳಿ ವೀರರೊಳಿಲ್ಲ ಸರಿದೊರೆ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೫-೫೩). ಉಂಟಕ್ಕುಂ = ಇದ್ದಿರಬೇಕು; ಇರಬೇಕು: ಚಿತ್ರಕೃತಿ ಪ್ರೀತಿ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಗಣ್ಣುವುದೇಕೆ ಪೂರ್ವಭವದೊಳ್ ಬಂಧುತ್ವಮುಂಟಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪು. ೫-೪೭); ಪಾದರದೊಳ್ ಸಂಸಾರಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಗೆಲೆವಂದಿನಿನ ಲಂಪನಾಳ್ ಸವಿಯುಂಟಕ್ಕುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ನಿಮ್ಮೊಳಗತಿ ಸ್ನೇಹಮಾಯ್ ಆ ಪೋದ ಭವದೊಳ್ ಬಂಧುತ್ವ ಮುಂಟಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೯-೨೪). ಉಂಟಾಗಿ = ಕಾಣುವದಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ಸಂಭಾರವನಿಟ್ಟಿರಡುಣಿಸಿ ತುಂಬಿಯುಂಟಾ [ಪಾಶಾಂ. ಡಾ]ಗಿ ತುಪ್ಪಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೊಡ್ಡಣಿಗೆಗೊಡೆ ತುಪ್ಪಗಾಯಾಯಿತಂತು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೩).

ಉಂಟಾಗಿಸು = ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು: ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂದೇಹ ಉಂಟಾಗಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಉಂಟಾಗು ೧. = ಒದಗು; ಹುಟ್ಟು; ಸಂಭವಿಸು: ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕೃಪೆಯುಂಟಾದುದಕ್ಕೆ ಫಲವು ವಿಪುಲ ವಾಯಿತ್ತೆನೆಗೆ (ಬಸಪು. ೪೩-೫೮); ಕೃಷ್ಣನ ನೆಳಲು ದಿಟವುಂಟಾದೊಡೊಳ ಗಾಗರು ವಿರೋಧಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೨-೬೨); ಪತಿವಚನಕ್ಕೆ ಮಾನುಡಿ ವುದುಂಟಾದೊಡಾ ಸತಿಗೆ ನಿಷ್ಕೃತಿಯಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೬-೪). ೨. ಇರು; ಇರುವುದಾಗು: ನೀ ಕಲಿತ ಬಿಲುವಿದ್ಯಾತಿಶಯ ಉಂಟಾದೊಡೆಮ್ಮೊಳು ತೋಜು ಕೈಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೫-೪೫); ಎಮ್ಮೊಳಗುಂಟಾದ ಸವಿಯ ನಿಮಿಷರು ಈಂಟುವ ಸುಧೆಯೊಳಿಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೨-೪೬). ಉಂಟಾದವನು = ಶ್ರೀಮಂತ; ಹಣಗಾರ: ಅವರು ಒಳ್ಳೆ ಉಂಟಾದವರು. ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಉಂಟುಮಾಡು = ೧. ಒದಗಿಸು; ಹುಟ್ಟಿಸು; ಆಗಿಸು; ನಡೆಸು: ವಜ್ರನಾಭಿಗತಿಪ್ರೀತಿಯನುಂಟುಮಾಡಿದರವರ್ ಜನ್ಮಾಂತರ ಸ್ನೇಹದಿಂ (ಅದಿಪು. ೬-೨೨); ಗಂಡರಕ್ಕೆರ್ಡೆಗಳಂ ತುಜಾ ಪೋಜಿಯನುಂಟುಮಾಡುವಂದದೆ ನಿಡುಗಣ್ಣೊಳ್ಳಡೆ ಮನೋಭವ ನೊಡ್ಡಣದಂತೆ . . . ಪರಿತಂದು ಸೂಸಿದುದು ಸೇಸೆಯನಂದು ಪುರಾಂಗ ನಾಜನಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೩೫); ಭರತಜರೊಳ್ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಸರಿಭಾಷೆಯ ನುಂಟುಮಾಡಿ ಪೆಜಗಡಿಯಿಟ್ಟಂ ಕುರುರಾಜಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೯); ಉಂಟುಮಾಡಿದ ದೇವರು ಊಟಕೊಡಲಾರನೇ (ಗಾದ). ೨. ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡಿಸು; ತೋರಿಸು: ಎಳವಿದಿರಂದಮಂ ತನು . . . ಮಿಸುಪಾಲದ ಪಣ್ಣ ನಂದಮಂ ಪೊಳೆವಧರಂ ಕರಂ ನೆಜೆಯೆ ಪೋಲ್ಲದಜೊಂದರವಿಂದವಕ್ತ ಕೋಮಳೆ ಕಡುಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ ಮರವಾನಿಸೆಯೆಂಬುದನುಂಟುಮಾಡಿದಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೦). ಉಂಟೊಡತಾಗಿ = ಬಹಳ ದೃಢವಾಗಿ: ಕಜ್ಜಿ ಗೊರಲಾತನಾತ್ಮವಿಟತತ್ವಮನುಂಟೊಡತಾಗಿ ಮಾಡಿ (ಸಂಪಭಾ. ೭-೭೫); ಪುಸಿಯೆನೆ ಸಾಮಮಂ ನುಡಿದು ಭೇದಮನುಂಟೊಡತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಭದ್ರಿಸಲೊಳಪೊಕ್ಕು . . . ಬಂಚಿಸಿ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೪೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಉಂಡು]

ಉಂಟು 'ಉರುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಂಟುಮಾಡು 'ಉಂಟು' ಪರಾ.

ಉಂಟುವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಯಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಕ್ಕ[ರ]ರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುದು ಉಂಟುವಳಿಯ ಕಾಮಿಸೆಟ್ಟೇ ತಂಗಿ ಅಂತ ಕನೂ ಮನೆ ಮುಂದಣ ಭೂಮಿ ೩೬ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೦-೩೨; 1598).

[?]

ಉಂಡಗೆ (ನಾ). = ಉಂಡೆ: ಆ ಜಯಶೀಲನ ಧರೆ ವಸ್ತ್ರಕಿಡುವಂದು ಜಾಜನ ರಸದೊಳುಂಡಗೆಯವೋಜಿಗೆ ಬಂದು ದಾರ ಕತ್ತರಂಜಿತ ಶಿರಾಂ ಭೋಜ ವಿದ್ಯಾಧರನೃಪನಾ (ವರ್ಧಚ. ೭-೩೮).

[?]

ಉಂಡಲಿಗೆ, ಉಂಡಿಲಿಗೆ, ಉಂಡೆಲಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ಬೇಯಿಸಿದ ಮುದ್ದೆ, — ಕಡುಬು: ಬೆಣ್ಣೆಯ ಬೆನಕಂಗೆ ಕೆಂಡಮಂಡಲಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಚಲ್ಲವಾದರೆ ಹಲ್ಲುಹೋದುದು (ಬಸವ. ೬೬೧); ಮಂಡಗೆ ಮೇಣ್ ಹೂರಿಗೆ ಮೇಣುಂಡಲಿಗೆಗಳಕ್ಕಿ ಕಣಕದಿದ್ದೆಮಾನಂ ಗೊಂಡಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟಾಗಿರೆ ಖಂಡಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ದೃಢವ್ರತಗಂತದಜೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೦-೭೭); ಬೆನಕಂಗುಂಡಲಿಗೆಯಿಟ್ಟಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಉಂಡಲಿಗೆಯು ಕರಿಗಡುಬು ರಾಜಪ ಕಟ್ಟಿಮಂಡಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆಗಳ (ಕಂನವಿ. ೮-೮೯); ಶಿಶಿಕಂಠ ಶರಣರಿಗೆ ಎಡೆಯ ಮಾಡಿದರು ದೋಸೆಯು ಉಂಡಲಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ಗಾರಿಗೆಯು (ಶರಣೀ. ೫೦೯-೬). ಉಂಡಿಲಿಗೆ: ೧. ಉದ್ದೇನೊಲದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡೋಟ್ಟೇಬೆನವಣ್ಣ ಉದ್ದೇನುಂಡಲಿಗೆ ಎರೆದುಪ್ಪಾ ಕೊಡುವೇವೊ (ಪುಟ್ಟಪ. ೧೪೬).

ಉಂಡೆಲಿಗೆ : ೧. ಖಂಡಶರ್ಕರೆ ಕಬ್ಬು ಉಂಡೆಲಿಗೆಯು ಲಾಡುವುದೆ
ಗಲ್ಲನ್ನು ತಂಡದಿಂದ ಕೊಡುವೆ (ಹಮತ. ೧೪೨). 'ಉಂಡೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ? / ತುಳು. ಉಂಡುಳುಗ, ಉಂಡ್ಲುಗ; ತೆಲು. ಉಂಡ್ರ,
ಉಂಡ್ರಾಯಿ. / ಸಂ. ಉಂಡೇರಕ]

ಉಂಡಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಮುದ್ದೆ; ಉಂಡೆ (?) : ನಿಮ್ಮ ಶುಕ್ರಾ
ಚಾರ್ಯರ ರಕ್ತಕುದಿದು ಉಂಡಳಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಕೋದಂಡ. ೫೪). [?]

ಉಂಡಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಹಳ್ಳಿ ಸಹಿತ ಬಳ್ಳಿವಿ
ನಾಡ ಹದಿಯು ಪೂಳಲು ಉಂಡಾಡಿ ಜಲಗರಮಾನಿಗೊಡಗಜವಳಿಕೆಗ
ಲಾರು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೩೫; 1117). [?]

ಉಂಡಾಡಿ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ) ಉಂಡು ತಿರುಗು
ವವನು; ಉಂಡಾಳ; ಸೋಮಾರಿ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯೋಜಕ : ಅಲ್ಲಿ ಸರ್
ಸೊಗಸೊಂದನೆಂದುಮುಷಯರ್ ಕೂರಾಳ್ಳುಂಡಾಡಿಗರ್ (ಮೈಸೂರು.
೫-೧೮೬); ಮಗ ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿ, ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿ, ಆರೋಗ್ಯವಂತ
ನಾಗಿ, ಗುಣವಂತನಾಗಲಿ ಎಂಬ ಹರಕೆ ವಾರವಾರಕ್ಕೂ ತನ್ನ ತಲೆಗೆ
ತಪ್ಪದೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಎಣ್ಣೆಯ ಜತೆಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಾನು ಉಂಡಾಡಿ
ಯಾಗಿದ್ದ (ಎಳಜೀ. ೬೩) [ಉಂಡಾಡು + -ಇ]

ಉಂಡಾಡಿಗ (ನಾ). = ಉಂಡಾಡಿ : ಒಣ ಒಣ ತಿರುಗುವ ಉಂಡಾಡಿಗ
ನಂತಲ್ಲ (ನಿರಾಭ. ೧೬); ಉಪಮನ್ಯುನೆಂಬ ಉಂಡಾಡಿಗ ಶಿಷ್ಯನಿದ್ದನು
(ನೀಗಟ್ಟು. ೪೧); ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಡಾಡಿಗರಾಗಹತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು
ಊರಿಗೆ ಊರೇ ಬೊಟ್ಟಿ ಇಡಹತ್ತಿದೆ (ರಂಗರೋ. ೮೦).
[ಉಂಡಾಡು + -ಇಗ]

ಉಂಡಾಡಿಗತನ (ನಾ). (ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ) ಉಂಡು ತಿರುಗು
ತ್ತಿರುವುದು; ಉಂಡಾಳತನ; ಸೋಮಾರಿತನ : "... ಅವರಲ್ಲಿ
ನಿಮ್ಮಂತೆ ಉಂಡಾಡಿಗತನವಾಗಲಿ, ಬಂಡುಖೋರ ಮನೋವೃತ್ತಿ
ಯಾಗಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ" (ಮಣ್ಣುಮ. ೨೦೦). [ಉಂಡಾಡಿಗ + -ತನ]

ಉಂಡಾಡಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗದ್ದೆಯ ಹೆಸರು (?) : ವಿಜಯ
ಸಂತತ್ರದ ಚೈತ್ರ ಸುಧ್ಧ ಏಕಾದಸಿಯಾದಿನಾರದಲು ಬಳ್ಳವಿನಾಡಂ x x
ಲೆವುದುಗಿನುಂಡಾಡಿಗದ್ದೆಗೆ ದೇವಂ ಬೆಸದಿನಿತು ಹೊಂನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ.
V, ಬೇಲೂರು. ೨೫-೮; 1173). [ಉಂಡಾಡಿ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಉಂಡಾಡಿಗುಂಡ (ನಾ). = ಉಂಡಾಡಿ : ಹೀಗೆ ಉಂಡಾಡಿಗುಂಡನಾಗಿ
ಅಲೆದರೆ ನೀನು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? (ರೂಢಿ).
[ಉಂಡಾಡಿ + ಗುಂಡ]

ಉಂಡಾಡಿಭಟ್ಟ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡದೆ) ಊಟದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿರತ
ನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯೋಜಕವ್ಯಕ್ತಿ : ಮುನ್ನಿನ ಜಾವನದ
ಬಲ ಮಸುಳಿತಾವುಂಡಾಡಿಭಟ್ಟರು ನೃಪತಿ ಕೇಳಿದ (ಕುವ್ಯಾಲು. ೧-೩೯);
ದಂಡ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತ ಸಿಂಡ ಗಳಿಸಿ ಉಂಡಾಡಿಭಟ್ಟನಾಗಿ (ಅರಳು. ೨೩೯-೫).
[ಉಂಡಾಡಿ + ಭಟ್ಟ]

ಉಂಡಾಡು 'ಉಣ್ಣ' ಪರಾ.

ಉಂಡಿ (ನಾ). (?) : ದೂಸದ ಮರ—ಬೀಜಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಯೆಣ್ಣೆ
ಉಂಡಿಯು ವಾತಶೂಲಿಗೆ ಮೇಲಾದ ಔಷಧ (ಕಭಾಗ. ೪೨). [?]

ಉಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಉಂಡಾಡಿ; ತಬ್ಬಲಿ; ತುಂಬೆ (?) : ಆತ್ಮರಾಮನು
ಉಂಡಿಗೆನೆಂಬುವದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೬); ಅವನು
ಹೀಗೆ ಉಂಡಿಗನಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಪೇಶ್ವೆಯ ಕಕ್ಕನ
ಮಗನಾದ ಸದಾಶಿವರಾಯ (ಚರಿತ. ೭೬). [ಉಂಡು ? + -ಇಗ]

ಉಂಡಿಗೆ (ನಾ). = ಉಂಡೆ : ಅಮರ್ದಿನುಂಡಿಗೆಗಳೆನಿಸುವ ಪಾಲುಂಡೆ
ಗಳುಂ... ತನರಾಜ ಬಂಧದೊಳಂದೆಂಬೆತ್ತ ಲಡ್ಡುಗೆಗಳುಂ...

ಬಡ್ಡಿ ಸಿದಾ ಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೯ ವ); ಒಡೆಯರಿಗೆ ಉಂಡಿಗೆ
[ಪಾಠಾಂ. ಉಂಡಲಿಗೆ]ಯು ಮುಜುದಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೨೫).

[ಉಂಡೆ + -ಇಗೆ]

ಉಂಡಿಗೆ (ನಾ). "ಗಂಟಲು" (ಪರಾಮಾ. ಕೋಶ) : ಉದಬಿದುಗೆತ್ತು
ಗಿರಿಸಾನುದೇಶದೊಳ್ ಕಾಯ್ದ ಬಿದಿರ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ನುಂಗಿದ ಸೋಗೆ
ವಿಂಡಣಂ ಮುಜುಗಿದುವುಂಡಿಗೆ ಬೇಯ ಕೆಂಡಮಂ ನುಂಗಿದಪೋಲ್
(ಪರಾಮಾ. ೭-೯೬). [?]

ಉಂಡಿಗೆ, ಉಂಡುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮುದ್ದೆ; ಮೊಹರು : ಉಂಡಿಗೆಯ
ಕಂಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸ ೧ ಬಿದಿಗಮ್ಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹ ೧ (ಎಕ.
XII, ಸಿಂ. ೩೭-೧೮; 948 ?); ಎನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಚರಣ
ದುಂಡಿಗೆಯನೊತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೯೯); ಲಿಂಗದ ಉಂಡಿಗೆಯ ಪಶು
ವಾನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೫); ಸ್ಮರನೊತ್ತಿದನುಂಡಿಗೆಯಂ ಬಿರುದಿಂಗೀ
ಧರೆಯ ಬೆನ್ನೊಳೆನಿಸಿಪುಪ್ಪ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೮); ನಂದಿಯುಂಡಿಗೆಯ
ಮಿಸುನಿಯ ಪೊಂಗಳುಂ (ಬಸವ. ೧೨-೬೪); ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಉಂಡಿ
ಗೆಯ ಪಶು ನಾನು (ತುಂಗಭ. ೭). ೨. ರಹದಾರಿ; ಅಪ್ಪಣೆಚೇಟಿ;
ಪರವಾನಿಗೆ : ಕಲಿದಲಿವಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆಂದೆನೊ (ಶಮದ. ೬೯
ಪ್ರಯೋ); ದಂಡಿಗಿಲ್ಲದ ಹಾಡು ಉಂಡಿಗಿಲ್ಲದ ಸುಂಕ ಹೆಂಡರಿಲ್ಲದವನ
ಮನೆವಾರ್ತೆ ತಲೆಹೋದ ಮುಂಡದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೮೧); ಸುಭವಾರ
ಮಾದ್ಯಯನ ಸಂಗಡಹೇಳಿ ಉಂಡಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗರವಲೆಗೆ ಹೋದನು
(ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೩). ೩. ತೆರಿಗೆ; ಸುಂಕ : ಹೊಯ್ಯಳ ಸಟ್ಟಿಯರು
ಅಯ್ಯಾ ಪೊಳೆಯಯುಂಡಿಗೆಯ ದಮ್ಬಿಸಟ್ಟಿಯ ಮಗಂ ಮಲಿ ಸೆಟ್ಟಿಗೆ
(ಎಕ. II, ೧೫೯-೧೧; 1130); ಸಲುವುದು ಪಟ್ಟಣಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ತಪ್ಪಡಿ
ದಂಡವುಂಡಿಗೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೧-೨೧; 1332); ಅಂತು ಗ್ರಾಮ
ಇಕ್ಕಿಗೆ ಇಳಂ ಮುಂನೂರುನಾಲ್ಕುತ್ತು ವರಹಕ್ಕೆ ಉಂಡಿಗೆ ವಿವರ (ಎಕ. VII,
೨ವನೂ. ೨-೮೬; 1641). ಉಂಡುಗೆ : ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶಿದಂಡ
ಉಂಡುಗೆ ಕೊ (ಎಕ. XIV, ಎಳೆಂದೂ. ೮೩-೬; ?).

ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯ = ಅಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು; ಅಧೀನವಾದುದು :
ಸಮಸಿದ್ಧಿಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ ತದ್ಭೂಪತಿ ಕೊಂಡನನುಮಹಿಕಾಂಡನು
ನುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮುಪ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೧೦-೧೧೩); ರಾಮದೋಪರಿಘ
ಕ್ಕುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಮಾದುದೆ ವಲಂ ಪಟ್ಟಂಡಭೂಮಂಡಲಂ (ಪರಾಮಾ.
೧೧-೩೫); ಈ ಭರತ ತ್ರಿಖಂಡಧರೆಯುಣ್ಣೆಗೆಸಾಧ್ಯಮಸಾಧ್ಯಮಪ್ಪ
ತದ್ದೇವನಿಕಾಯ (ನೇಮಿ ಪು. ೧೧-೪೬). ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂಮಾಡು =
ಅಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಧೀನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸು :
ಅಖಂಡಭೂಮಂಡಳಮಂ ನಿಜಭುಜದಣ್ಣಮಣ್ಣತಮಣ್ಣಳಾಗ್ರದಿನುಂಡಿಗೆ
ಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೫. ೪೯-೬೪; 10ನೆಯ ಶತ); ಆ ನಾಡ
ನೊಂದೆ ಬಿಲ್ಲೊಳುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೧ ವ); ಭುಜಬಳ
ದಿಂದಿಳು ಕೊಂಡುಂಡಿಗೆ ಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೪೦-೧೨;
1198); ಸಕಲೋಬ್ಧಿಯನುಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಕಜ. I, ೩೦-೧೬;
1222); ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಉಂಡಿಗೆಸಾಧ್ಯಂಮಾಡಿದ (ನಾಡೋಜ.
೩೩೯); (ಅದಿಪು. ೧೫-೩ ವ; ಎಕ. II, ೨೪೦-೨೯; 1175; ಪಾರ್ಶ್ವಪು.
೧೧-೩೭ ವ ನೋ). [?]

ಉಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ
ದಾಗಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡುವ ರಂಧ್ರ; ಹಾಗೆ ರಂಧ್ರಮಾಡಿ ತೆಗೆ
ಯುವ ಬಿಲ್ಲೆ : ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣಿಗೆ ಉಂಡಿಗೆ ಹಾಕಿದರೆ ಅದರ ಬಣ್ಣ
ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ); ಕರಬೂಜವನ್ನು ಉಂಡಿಗೆ ಹಾಕಿ ನೋಡಿ
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಂಡಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಹದಾರಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅಧಿಕಾರಪತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಏಂ ಮಿಟ್ಟು ವಿನುಂಡಿಗೆಗೊಂಡಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧).

[ಉಂಡಿಗೆ + ಕೊಳ್]

ಉಂಡಿಗೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತುವ ಕೋಲು: ಕೆಯ್ಯಾಚಿ ತಾನೆತ್ತುವುಂಡಿಗೆಗೋಲಂತೆಸಿದಿದುರ್ದಾಂತಿಜಿವ ಕುಂತಂ ಧಾರಿಣೀ ಕಾಂತನಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೪). [ಉಂಡಿಗೆ + ಕೋಲ್]

ಉಂಡಿಗೆದರ್ (ಕ್ರಿ). ಆಜ್ಞಾಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ, — ಪರವಾನಗಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬಾ: ಪುಲಿಗಳ ವಾಸೆಯನುಯ್ಯಲಾಡಲೆ ನಂಜನಂಜಲಿಸಲುಮಟ್ಟಿಯ ಕಾಳಕೊಟಮನೆನ್ನ ದೋರ್ವಲಮನತಿಕ್ರಮಿ ಸಲ್ಯಮಾಟಿಸಿ ಬಂದನೊಳ್ಳಲಿ ದಲಿವಂ ಜವನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗೆದಂದನೋ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೨). [ಉಂಡಿಗೆ + ತರ್]

ಉಂಡಿಗೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತು: ಮತ್ತಂ ಪೆಜರ ಪಲವುಂ ಜೀವಧನಂಗಳನರಸರ ಕಾಪಿನ ಪೊಲನಂ ಪೊಕ್ಕು ವೆಂದುಂಡಿಗೆ ಯೊತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಮೂದಲಿಸಿ ಬಂದ ಮನ್ನೆಯ ರಾವುತರಂ ಬಲ್ಲೆಯದ ಪಟ್ಟಪದೊಳುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟು (ಮಳರ. ೪೫-೧೦); ಉಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಿ ತೋಟದಿನವಲ್ಲಿರನಂಜಂ (ಅನಂಪು. ೭-೩೦). ೨. ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿಸಿಕೊ: ತಗಯಲ್ ಜೈಮಿನಿ ತಿಪ್ಪಿಕೊಣ್ಣು ಪರಿಯಲ್ ವೈಶೇಷಿಕಂ ಪೋಗದುಂಡಿಗೆಯೊತ್ತಲ್ ಸುಗತಂ ಕಡಂಗಿ ಬಳಿಗೋಯಲ್ಪಕ್ಷಪಾದಂ (ಎಕ. II, ೭೯-೪೩; 1093). [ಉಂಡಿಗೆ + ಒತ್ತು]

ಉಂಡಿಗೆವಾದರ್ (ನಾ). (?): ಎಂದು ತಮ್ಮ ತಕ್ಕಿನ ಮೂಜುಂ ತಕ್ಕು ಗಳುಮನಡರಿಯುಂ ತೊಡರಿಯುಂ ನುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆಯೊಳ್ಳನ ಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣ ಮುಮಂ ಮೆಜಿದಾನೆವಾರುಗಳೊಳಮುಂಡಿಗೆವಾದ ರೊಳಂ ಪುಗದೆ ಸಲೆ ಬರ್ದ ಗಜವಿಜಯಿಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭ ವ). [?]

ಉಂಡಿಲಿಗೆ 'ಉಂಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಉಂಡಿವು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಾನಿಯದ ಜಕ್ಕುಗಾವುಣ್ಣಿನ ಮಗ ಬಿರಯ್ಯನುಂಡಿವಿನಲ್ ಸತ್ತಡೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೨-೯; 1064). [?]

ಉಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡಿಯಾಗಿ ಮಾಡು: ಉತ್ತರಿಯದ ಸೆರಗನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನುಂಡಿಸಿ ಆತನ ಬಾಯ್ಗೆ ಗಿಡಿಯ ಹೋಗುವನು (ಬಿಟ್ಟು. ೧೯೫-೧೭). [ಉಂಡೆ + ಇಸು]

ಉಂಡು 'ಉಂಟು' ನೋ.

ಉಂಡುಕೆ (ನಾ). "ಉಂಡುಕವೆಂದರೆ ರಕ್ತದ ಕಿಟ್ಟವು" (ಬಾಹು. ೨-೩-೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಂಡುಗೆ 'ಉಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಉಂಡೆ (ನಾ). ೧. ದುಂಡನೆಯ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಮುದ್ದೆ (ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವಿನ ಉರುಟಾದ ರೂಪದ ಸ್ಥಿತಿ): ದಿವ್ಯಾಷಧಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದುಂಡೆಗಳಂ ಪಿಟ್ಟಿನೊಳ್ . . . ಮರ್ದನೂದಿದಂ ಮತ್ತಂ ಪೊಟ ಲೊಳಗೆಲ್ಲಂ ಉಂಡೆಯ ಪರ್ವಮಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೭೧-೨೪); ತುಜುವೆಯ ಬೇರನ್ನಿಕ್ಕಿ ತಜುವೆವೆಯ ಪಾಲುಮಮರ್ದಮಪ್ಪಿನಂ ಮಜುಗಿಸಿ . . . ಕಮ್ಮಿತಾಗಿ ಪಾಂಗಜಿದಮೃತೋಪಮಾನಮಿದು ತಾನೆನೆ ಮಾಟ್ಟುದು ಕ್ಷೀರದುಂಡಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೦); ಕಿಜುನಾಯ್ಗಳ ಬಾಯ್ಗಳಿಂದೆ ನೂಲುಂಡೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಪೋಲ್ ಮಿಡುಕುತುಂ ಪರಿವಾಡಿದು ದೊಂದು ಪೆರ್ವೊಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೧); ಒಂದು ದೆವಸಂ ಭೈಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದಲ್ಲಿ ಬಜಾಯ ತವುಡಂ ಪಡೆದು ಬಂದದಂ ಪುರಿದು ಸಣ್ಣಮಾಗಿ ಪಿಟ್ಟುಗುಟ್ಟು . . . ಮೂಜುಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೨೨೫-೩೦ ವ);

ನಾರುವದನಾದ ಕಣಕವನು ನಿಂಬೆಯಕಾಯ ತೋರದುಂಡೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೬); ಅರಿಶಿನದುಂಡೆ ಧಾನ್ಯದ ಕುಪ್ಪೆ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೫-೪೭); ಅಫೀಮಿನ ಉಂಡೆಯು ಹೇಗೋ ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ಕಮಕ. ೧೩೮). ೨. ಪೂರ್ಣವಾದ ವಸ್ತು; ಮುರಿಯದುದು: ಸತ್ಯದಡಿಕ್ಕಿಲು ನಿತ್ಯದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಆತ್ಮನುಪಮಾನಂದ ದುಂಡೆಗಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ರುದ್ರಾರ. ೬೦-೩); ಉಂಡೆಗುಂಬಳಕಾಯ ಮೇಲಣ ಹಸುರ ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೩); ಉಂಡೆಯಾದ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆತನ ಮುಂದೆ ಓದಿ ಆತನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ಗೆ ಸುಮ್ಮನಾದನು (ಸುಮಚ. ೪೨); ಹಲಸಿನ ಉಂಡೆಗಾಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).

ಉಂಡುಂಡೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ಉಂಡುಂಡೆಯಾಗಿ ಉಂಡಿಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ದೇ || ತಮಿ. ಉರುಂಡ್ಕು, ಉಂಡ್ಕು; ಮಲ. ಉಣ್ಣ; ತುಳು. ಉಂಡೆ; ತೆಲು. ಉಂಡ; ಗೊಂಡಿ. ಉಂದಾ]

ಉಂಡೆಕಟ್ಟು 'ಉಂಡೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ಜೂಜಿನ ಆಟ: "ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ" ಯೆಂಬ ಜುಗಾರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ದರ್ಪ ರೀತಿ ತೋರಿಸಿ ಹಣ ಕಳೆಯುವುದು ಇವರ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೭೦).

[← ಮಲ. ಉಂಡೆಕ್ಕಳಿ]

ಉಂಡೆಗಟ್ಟು, ಉಂಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುದ್ದೆಯಾಗು; ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಹೋಗು: ನೀರು ಚಿಮುಕಿಸುವಾಗ ಹಿಟ್ಟು ಉಂಡೆಗಟ್ಟಿದರೆ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ಸಾಟಿನಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಪುಡಿಮಾಡಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೯೪); ತಲೆಯ ಕೂದಲೆಲ್ಲಾ ಉಂಡೆಗಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಉಂಡೆಯಾಗಿ ಮಾಡು; ಗುಂಡಾಗಿಸು (ಕಿ). ಉಂಡೆಕಟ್ಟು: ೨. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಲಾಡು ಉಂಡೆಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಂಡೆ + ಕಟ್ಟು]

ಉಂಡೆಗಡುಬು (ನಾ). ಉಂಡೆಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಡುಬು: ಹುರಿಯಕ್ಕಿ ಹೋಳಿಗೆ ಹೂರಣಗಡುಬು ಕಡಲೀಪಚ್ಚಡಿ ಕಟ್ಟನಾಂಬರಾ ಉಂಡಿ [ಡೆ] ಗಡುಬು ಪುಂಡಿಯ ಪಲ್ಲೆ (ಶರೀಫ. ೩೭-೧); ಬೆಂಡಲ್ಲ ಬೆನಕಲ್ಲ ಉಂಡೆಗಡುಬು ತಂದು ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಗಾದೆ).

[ಉಂಡೆ + ಕಡುಬು]

ಉಂಡೆದಲೆ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ತಲೆ; ಬೋಳಿಸಿದ ತಲೆ. 'ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿ' ಪರಾ. [ಉಂಡೆ + ತಲೆ]

ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿ (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಅಥವಾ ಬೋಳಾದ ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಓತಿಕೇತ, — ಓತಿಕಾಟಿ. ೨. (ಆಲಂ). ಓತಿಯಂತೆ ಬೋಳುತಲೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೧, ೨: ಉಂಡೆದಲೆಯೋತಿಗಳು ಬಜುವಾಯ ಬಳ್ಳುಗಳು ಗುಂಡಿಗೆಯ ಚಂಡಿಗಳು . . . ನೆಜೆದುದು ನಾಡ ಮಲಧಾರಿಗಳ ಮೊತ್ತ ಸುಲಿವಡೆದಮಲ್ಲರಂತೆ (ಸೋಮಚ. ೪-೪೦). [ಉಂಡೆದಲೆ + ಓತಿ]

ಉಂಡೆಲೆಗೆ 'ಉಂಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಉಂಡೆಸುತ್ತ (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಸುತ್ತ; ಗುಂಡಾಗಿ ಮಾಡು: ಉಂಡೆಸುತ್ತಿ ಮೇಲುದನಾಗಳ್ ತಲೆಗಿಂಬುಮಾಡಿ ನೃಪ ಕುಲತಿಕಂ ಪಟ್ಟರ್ಧಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೫೦).

[ಉಂಡೆ + ಸುತ್ತ]

ಉಂಡ್ಲ (ನಾ). ಹರಳು; ಔಡಲ: ಉಂಡ್ಲ ಅಥವಾ ಹೊಯಿನಗೀ ಹೋಗೆ ಬೀಜ—ಈ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಗಾಣದೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). [< ಅವುಂಡಲ]

ಉಂತಪ್ಪ, ಉಂತಹ (ಗು). ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯು : ಅಂತಪ್ಪಂ ಇಂತಪ್ಪಂ ಉಂತಪ್ಪಂ ಎಂತಪ್ಪಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ವೃತ್ತಿ); ಅಹುದು ಅರಸ ಕೇಳಿದುದಂತಪ್ಪುದೈ ಅಹುದು ನಾನಿಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವು ಕದ್ದವನು ಅಹುದೆಂದರೇಕೆ ಬೆಸಗೊಂಬೆ (ಗುರುಬೋ. ೬೩-೨೨). ಉಂತಹ : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವೆ ಹಕಾರಕ್ಕೆ—ಅಂತಹಂ, ಇಂತಹಂ, ಉಂತಹಂ, ಎಂತಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋಗ).

ಉಂತಪ್ಪನ್ = ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯವನು : ಉನ್ನಮುಂತಪ್ಪನುಂತಹನೆನ್ನುತ್ತಂತೆಂದು ಪೋಲೊಲೆನೆ ಪೋಲೈ ವಲಂ” (ಕವಿಂ. ೨೧೮). [ಉಂತು + ಅಪ್ಪ (< ಅಗ್ನು)]

ಉಂತಹ ‘ಉಂತಪ್ಪ’ ನೋ.

ಉಂತು (ಅ). ೧. ಈ ನಡುವಣ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ; ಹೀಗೆ: ಬಲ್ಲಿತ್ತಜ ಕೋಡು ಕೂರಿತದನಂತಿಂತುಂತೆ [ಪಾಠಂ. ತಂದೆ] ನಲ್ಲ ಕುರ್ಮೇ (ಆದಿಪು. ೧-೨೫); ವಿಚಿತ್ರಮಿದನಂತಿಂತುಂತೆ ನಲ್ಲ ಕುರ್ಮೇ (ಕಾದಂಬ. ೩೦೯); ಆದ್ಯಂತಂ ಜೈನಾಗಮಮನದಂತಿಂತುಂತೆಂದೆ ನಲ್ಲ ದೇಂ ಬಂದ ಪುದೇ (ಸಮಪ. ೪-೨೩). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ: ಬಟುಕ್ಕದುವೆ ಕಾರಣಮಾಗುಡಿದದನಂಧರಾಣ್ಣಂದನನಲ್ಲದಂತು ತಲೆಯು ಚುಗುಮೇ ರಣರಂಗಭೂಮಿಯೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೫); ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪೆಂಡಿರ್ ಬಿಸುಸುಯ್ಯ ನೀಳ್ ಶಿಖಿ ತನಂ ಮುಟ್ಟಿ ನೊಂದಿಂದು ನಿತ್ತರಿ ಸಲ್ಲಾ ನಣಮಾಡಿಲೆತ್ತರ ಜಟಾಜೂಟಾವೀಸಿಂಧುಸೀವರಮಂ ಸೇವಿಸಲಿದ್ದನಂತು X ಶಿಗಂ ದೇವಂಗಮೇ ಸಂಮದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಂಗರ. ೧೦೯-೩೫; 1042). ೩. ಇನ್ನು: ಪ್ರಾಗ್ಜನ್ಮಕಥಾವಳಿಯೆಲ್ಲಮಂ ಬಗೆದು ನೋವೆನಗಾದುದು ನೋವಂತುಂತೆನಗಾವುದು ಬೇವಸಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೩); ಅಂದಿನೆಸಕ್ಕುಂತಾವಳುಂ ನೋಂತಲೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೬೧).

ಉಂತಾಗು = ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯಂತಾಗು: ಇಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಅಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಉಂತಾದರೆ ಗತಿ? ಎನುತಿದೆ ಮನಸು (ಸುನೀತ. ೭೦); ಅಳಿದ ಮನ ಅಂತಾಯ್ತು ಯುಗವೆ ಕ್ಷಣ ಅಹುದು; ಉಂತಾಯ್ತು ಕ್ಷಣ ಒಂದು ಯುಗ ಅಗಬಹುದು (ಸುನೀತ. ೭೯). [?]

ಉಂತುಟು (ಗು). ಈ (ನಡುವಣ) ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಅಂತುಟು ದಿಂತುಟು ಮತ್ತಿನ್ನುಂತುಟಿದೆಂಬಂತುಟಿಲ್ಲ ಜೈನಾಗಮಂ (ಸಮಪ. ೩-೨೪); ಉಂತುಟು, ಉಂತೆ, ಉಂತು - ಇತ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉಂತು + ಟು]

ಉಂತೆ (ಅ). ೧. ಏನೂ ಮಾಡದೆ; ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾಗಿ: ಮಾನಧನಾ ಪೊಗಟಿಸಲೇಂ ದಾನಿಯ ನೀನುಂತೆ [ಪಾಠಂ. ನಿನ್ನಂತೆ] ನಿನ್ನ ಕಸವರಮೆಂತುಂ ದೀನಾನಾಥರ ಕೆಯ್ಯದು ದಾನಿಯದೆಂತೆಂಬು ದಿಂತು ಹೇತ್ವಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೬); ನೀಮಿಲ್ಲಿ ದುರ್ಂತೆ ನೋಡುತ್ತುಮಿರಿಂ ಪೋಲೊಲೆಗಳೆ ಪೊಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ಪಾವಂ ಪೊಜಮಡಿಸಿ ಕಳ್ಳು ಕೊಂಡೊಡವೆಯಂ ಕುಡುವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೭-೧೫); ಉಂತೆ ಇತಿ ತೂಷ್ಣೀನುರ್ಧಮುಖಂಡಮವ್ಯಯಮಪ್ಯಸ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಹಾಗೆ; ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ: ನಿನಗಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಸಾರಥಿಯಪ್ಪೊಡಪ್ಪುದು ಶಿಖಿಯ ನೀನ್ನೊರೆಗುಂತೆ ಗಂಡರಾರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೭); ತಲೆಯಂ ಮೂಗುಮನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ನೆರೆವಂ ತುಂತೇನವರ್ ಗಾಂಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪). ೩. ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ; ಸುಮ್ಮನೆ ಸುಮ್ಮನೆ: ಉಂತೆ ನಡುಗುವ ಬಡನಡುಗಳ್ಳಿ ನಡುಕ ಮುಮನುಂತೆ... ಸೊಗಯಿಸುವ ಬೆಳವಾಯ್ಳಿ ತನಿಗಿತ್ತುಮನುಂತೆ ಪೊಳವ ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಣಿ ಮಳಮಳಿಸ ನೋಟಿ ಮುಮನುಂತೆ ಕೊಡಳಿಸುವ ನುಡಿನ ನುಡಿಗಳ್ಳಿ ತೊಡಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೧ ವ);

ಬಂದರೆದಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸಲೆ ವೈರಿಗೆ ಬೆಂಗುಡನೆಂದುವೆಂದಿದಾವಂದಮೊ ತನ್ನೊಳ್ಳಿಲ್ಲ ಭಯವಾಭಯಮಂ ಪಗೆಗೀವನುಂತೆ ಚಿತ್ರಂ ದಲೆನುತ್ತ ಮತ್ತಂ ಪೊಗಳ್ಳಂ ವಸುಧಾತಳವರ್ಕಪಿಂಡೆ ನಿಗುಂದದ ಚೆಟ್ಟಿನಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೬-೨೭; 1203). [ಉಂತು + -ಯ]

ಉಂದ, ಉಂದಾ (ಗು). ೧. ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ: ಯಾರೋ ದೊಡ್ಡ ಉಂದ ಮನುಷ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿದು ಜನರು ಇವನಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿ ಹತ್ತರ ಕೂರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಸುಗ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಗೌರವಸ್ಥ. ಉಂದಾ: ಹೈದರಾಬಾದು ಸರ್ಕಾರದವರು ಕೆಲವು ಮುಸಲ್ಮಾನ್ ಉಂದಾಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳೂ ಜಹಗೀರುಗಳೂ ಸಹ ಇವೆ (ಪಾಳಗಾ. ೧೭). [← ಅರ. ಉಮ್ಮಾ; ಮರಾ. ಉಮದಾ] ಉಂದಲ್ (ನಾ). ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: “ಬಂಬಲ್, ತುಲುಗಲ್ ... ಗುಮ್ಮಿ, ಗೊಂದಣಿ (ಉಂದಲ್) - ಈ ಳಂ ಸಮೂಹಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೧-೩೩೩); “ಉಂದವು[ಲೊ]ಟ್ಟಲು ಗುಣ್ಣು ತೋಮ ಗಡಣ ಜಾಳಿಗೆ ತೊಂಬೆಯೆನೆ ಶ್ರೇಣಿಕಾಪ್ಪಂ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪). [?]

ಉಂದಾ ‘ಉಂದ’ ನೋ.

ಉಂದು (ಅ). ಈ ನಡುವಿನ ದಿನ; ಈ ಮಧ್ಯಕಾಲ: ಕಾಲಾರ್ಥಂ ಪತ್ತುವುದಂದಿಂದುಂದೆದತ್ತಂ ನುಡಿವವ್ಯಯೋಗಲೋಳ್ ವಾಗ್ವಿದರಿಂ (ಶಮದ. ೩೧); ಅಂದು, ಇಂದು, ಉಂದು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೮ ಪ್ರಯೋಗ); ಅಲೆದಿಂದಿನಂದಿನಂದಿನ ಪಲವು ಕವಿತ್ವಗಳಿವೆಂದು ಪಿಂಜುತೆ (ಪಂಪ. ೬-೧೨). [?]

ಉಂದುರ, ಉಂದುರು (ನಾ). ಇಲಿ; ಹೆಗ್ಗಣ; ಮೂಷಿಕ: “ಉಂದುರ, ಖನಕೆ - ಈ ೨ ಹೆಗ್ಗಣಂ” (ಹಲಾಯು. ೩೯-೬೨); ನೀವೆಂದಂತೆ ಪವನನಿಂದಾವೆ ಬಲ್ಲಿದರಪ್ಪೆವಾದೊಡಮೆಮಗಂ ಉಂದುರಂ ಗಳ್ ಬಲ್ಲಿದುವೆಂದೊಡವರಂ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ ಮುನಿಮುಖ್ಯಂ ಮೂಷಿಕ ಮುಖ್ಯನಂ ಬರಿಸಿ ನೀನೀ ಕನ್ನೆಯಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸೆಂಬುದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೯-೧೩). ಉಂದುರು: “ಖನಕಮುಂದುರುವೆನಲು ಪೆಗ್ಗಣಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೨); “ಉಂದುರು, ಮೂಷಿಕ, ಅಮು: - ಈ ೩ ಇಲಿಯ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಉಂದುರು ‘ಉಂದುರ’ ನೋ.

ಉಂಬ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ (?): ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮಸದನ ಚತ್ತಾರು ಉಂಬವೆಂತೆಂದರೆ ಕೋಲಾಲ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕೊತನೂರು ಪಟ್ಟಿಡೆ ಸ್ಥಳದ ಕೆಂದಟ್ಟುಗ್ರಾಮ (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೦೪-೧೧; ಸು. 17ನೆಯ ಶತ). [?]

ಉಂಬರ (ನಾ). ಅತ್ತಿಮರ: ಅತ್ತಿ (ಉಂಬರ, ರುಮಡಿ) ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಮರ) (ಕಥಾಂಗ. ೩೫). [← ಮರಾ. ಉಂಬರ < ಸಂ. ಉದುಂಬರ] ಉಂಬಲ್ಲಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ದೆವ್ವದ ಹೆಸರು: ಅದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಉಂಬಲ್ಲಿಯ ಸೋಂಕು. ಅಷ್ಟು ಜೋರು ಜ್ವರ ಸುಮ್ಮನೆ ಬರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಔದಾಹ. ೪೬). [?]

ಉಂಬಳಿ (ನಾ). ಒಳಲಿಡಲಿತದ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಖರ್ಚು ವೆಚ್ಚಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯ: ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು ಮುಂಬಳಮುಂಬಳಿದಾಯಮಾದಿಯಾಗಿ (ಎಕ. XV, ೩೪೧-೩೯; 1071).

[ಉಳ + ಬಳ?]

ಉಂಬಳಿಕೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಉಂಬಳಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ: ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನಮೆನ್ನೆಂದೊಡೆ ಅದಕ[ಅಕಕ ೧]ಪ ೧ ಊಂ[ಉಂ]ಬಳಿಕೊಡಿಗೆಗೆ ಪ ೧ ಕುದುರೆಗೆ ಪ ೧ (ಕಳಲ. ೧೦೩-೮-೨೬; 1076). [ಉಂಬಳ + ಕೊಡಿಗೆ]

ಉಂಬಳಿ, ಉಂಬುಳಿ, ಉಮ್ಮಳಿ (ನಾ). ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭೂಮಿ, ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದುವು; ಕಂದಾಯ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲದೆ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ, — ಕೊಡುಗೆ; ಜಹಗೀರು: ಸನ್ನೋಷಮಾಗಿ ದೇವ[ಗ್ಗ]ನ್ನ ಮತಬಲ್ಲಹನುಂಬಳಿಯಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ನನಘ[ಧನಂ] (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೫-೨೬; 980); ಪನ್ನಿವ್ವರ್ಗ್ಯಾವುಣ್ಣ[೦] 5 ಗಲ್ಲಿ ದಯೆಗೆಯ್ದುಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ನೂಜಪನ್ನೊಂದು (ಇಆ. XVIII, ೪೦-೨೬; 999); ಮಾಧವ ಬಾರೈ ನಿನ್ನಣ್ಣ ಗುಂಬಳಿಯ ಕೊಟ್ಟೇ ಧರಣಿಯನಾಳು ನೀನು (ಧರಜ. ೩೫-೨೨); ಉಂಬಳಿಯು ಇದ್ದವರು ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದೆಯುವರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೨೩); ಆಯಾ ದೊರೆಗಳ ಅಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿಯೂ ಇನಾಮಾಗಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದವರು (ಪಾಳಗಾ. ೧೦); 'ಕಮ್ಮೆನ' ಗ್ರಾಮವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೪). ಉಂಬುಳಿ: ಮೊದಲು ವೇಕಾಂತರಾಮಾನುಜೇಯರಿಗೆ ಉಂಬುಳಿಯ ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಸಲುವಂತಾ ದೇವದಾಯ (ಎಕ. XIV, ೨೨ರಂಗ. ೧೪೯-೧೫; 1563). ಉಮ್ಮಳಿ: ಜಕ್ಕಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ರತ್ನಭರಣಗಳಂ 15 ತ್ರಿಸರರುದ್ರಕಂಕಣವ ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳ ವಾಹನವೈದುಗ್ರಾಮಗಳವುಮ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಂಬಳಿಯು] ಕೊಟ್ಟು (ಪ್ರಾಧರಾ. ೨೧-೨೩); ನಡುಗದಿರು ನಿನಗುಮ್ಮಳಿಯ ನಾ ಕೊಡುವೆ (ಜಿನಭಾ. ೧೫-೨೧).

[ಪ್ರಾ. ಉಬ್ಬಲಿ < ಸಂ. ಉಬ್ಬಲಿ. / ತಮಿ. ಉಬ್ಬಳ, ಉಬ್ಬಿಳ್ಳಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಂಬೊಲಿ; ತೆಲು. ಉಂಬಳ, ಉಂಬಳಿ, ಉಂಬಳಿಕ]

ಉಂಬಳಿಕಾಣಿ 'ಉಂಬಳಿಗಾಣಿ' ನೋ.

ಉಂಬಳಿಗಾಣಿ, ಉಂಬಳಿಕಾಣಿ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ವನು; ಮಾನ್ಯದಾರ; ಜಾಗೀರುದಾರ (ಕ). ಉಂಬಳಿಕಾಣಿ: ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಆಡುವ ಅಂದಣಿಗತ್ತಿಯ ಮನೆಯ ಉಂಬಳಿಕಾಣರಾದರು (ಮೋಳಮಾ. ೧೫೯-೫೯೬). [ಉಂಬಳಿ + -ಕಾಣಿ]

ಉಂಬಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ: ಆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಗೆ ಮುಟ್ಟು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಈ ಉಂಬಳಿಗೆಯನ್ನು . . . ಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬರುವ (ಮಂತ್ರ. ೧೮-೧). [ಉಂಬಳಿ + -ಗೆ]

ಉಂಬಳಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಇಷ್ಟು ಮಾನ್ಯ ನಂಮ ಸರುಚಿಯಿಂದ ಪೊಡಂಬಟ್ಟು ಕಲ್ಲನೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿಲು ತೂಬು ಹೊಡೆಪೊಡೆಯಾದರೆ ಗೊಳಿಯೋಜ ಮಾಡುವ ಉಂಬಳಿಗೆಲಸವ ನಾಲು ಕೊಡುವೆಲು (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೭-೨೮; 1400).

[ಉಂಬಳಿ + ಕೆಲಸ]

ಉಂಬಳಿತ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ: ಮಲ್ಲರಸಯ್ಯನವರು ಆ ಮಾದರಸ ಯ್ಯಗೆ ಉಂಬಳಿತಕ್ಕೆ ಸೆಲವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿದ ಹಳಿಯ ಚತುರಸೀಮೆಯ 35 ವಿವರ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೧೮೭-೯; 1530). [ಉಂಬಳಿ + -ತ್ಯ]

ಉಂಬಳಿದಾರ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವನು (ಕೈಸಗ. ೫೬೩). [ಉಂಬಳಿ + -ದಾರ]

ಉಂಬಳಿಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಬಿಡು; ದತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡು: ಕಿರುಕಾಗಾಮಾಸಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಅಲೂಪ ಆರಸನ ಆಪೇಕ್ಷೆ ಪ್ರಕಾರ 40 ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ಉಂಬಳಿಬಿಟ್ಟನೆಂದೂ ಇದೆ (ತುಳುನಾ. ೬೭).

[ಉಂಬಳಿ + ಬಿಡು]

ಉಂಬುದಾರ (ನಾ). ಉಟ ಮಾಡುವಾಗ (ಜನಿವಾರದಂತೆ) ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ: ಅದಕ್ಕೆ ವರ್ಷ ನೂಲುಹುಣ್ಣೇದಿನಾ ಉಪಾದ್ವೇನ್ನ ಕರತಂದು ನಮ್ಮ ಜೀವಪ್ಪನವರ ಕೊಳ್ಳಿಗೆ ಉಂಬುದಾರಾ 45 ತೊಡಕಸತಾಳ (ಪವಶೀ. ೧೮). [< ಉಣ್ + ದಾರ]

ಉಂಬುರಾಡು (ಕ್ರಿ). (?): ರತಿಯಂ ನಿಷ್ಕುರದಿಂ ಪೊಣರ್ಚಿ ಕಡು ಪಿಂದಂ ಬೈದು ಮೈಯೆಲ್ಲಮಂ ಸತತಂ ಸಿಂಗರಿಸುತುಂಬುರಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿಟ್ಟಿಸಿರುಂ] ಗಡುವಂ ಸುಗೊಳಿಸ್ಪಿನಂ ಪೊಯ್ದು ತೀವ್ರತೆಯಂ ಕಿಂಕಳಿ ಮಾಡಿ ನಿರ್ದಯತೆಯಿಂದಂ ಚುಂಬನಂಗೆಯ್ದು ಮಾರುತ ಧಾತುಸ್ಥಿತಿ 5 ಯಪ್ಪಳಂ ಬಸದೆ ಮಾಡಲ್ ಬಲ್ಲವಂ ಬಲ್ಲವಂ (ಮದಕಿ. ೫-೬). IP ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿ ತುಂಬುರಾಡಿ ಏಂದೂ ಬಿಡಿಸಿ, ತುಂಬುರಾಡು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಭೋಗಿಸು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ತಮಿ. ತುಪ್ಪುರವು = ಇಂದ್ರಿಯ ಭೋಗ, ತೃಪ್ತಿ. [?]

ಉಂಬುಳಿ 'ಉಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಃ, ಉಹು, ಉಹೂಂ, ಉಃ, ಉಹು (ಅ). ೧. ಅವಜ್ಞೆ, ತಿರ ಸ್ವಾರ ಮತ್ತೂ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: "ಉಃ = ಉಃ ಎಂಬ ನಿಶಾತಂ, ಅವಜ್ಞಾ ಯಾಂ = ಅವಜ್ಞಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವರ್ತಕುಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೫ ಟೀಕೆ); ಉಃ ಪೋಕೆ ಬಾಚ್ಚಿಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳಾರಾದೊ 10 ಡಮೇಂ? ಸಾಲ್ಲುಮಾ ಪಾಲ್ಗತ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೧೫). ೨. ವ್ಯಥೆ ಯನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಉಃ, ಉಃ ವ್ಯಥಾರ್ಥ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಉಃ ಕಷ್ಟಮಾಯ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). ಉಹು: ೧. "ಉಹು! ಏನೂ ಬೇಡಿ" ಪ್ರಮೀಲ ತಟಕ್ಕನೆ ಹೇಳಿದಳು (ಮರಳಿ. ೧೪೩). ಉಹೂಂ: ೧. ಉಟ ಅಂದರೆ ಹೂಂ, ಓಟ ಅಂದರೆ ಉಹೂಂ (ಗಾಡ). ಉಃ: ಉಃ, ಉಃ; ಉ, 20 ಉಃ, ಎ, ಏ; ಹೋ, ಅಹೋ . . . ಇತಿ ಎಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). ಉಹು: ೧. ಮಗಳೆ ಬಿಡಾತನಂ ಬಿಡೆಂ . . . ಬೇಡ ಬೇಳ್ವದೊತ್ತೆಗೆ ನಡೆವೊಹು (ಗಂಕ. ೪-೧೫೫).

ಉಃಪ್, ಉಃಫ್ (ಅ). ೧. ಕಷ್ಟವನ್ನೂ, ಆಯಾಸವನ್ನೂ ಸೂಚಿ ಸುವ ಅನುಕರಣ ಅವ್ಯಯ: ದೆಸೆವೆಣ್ಣಳ್ ಬಿಸುವಿಸಿಲೆಂ ಬಸವಳಿ 25 ದುಃಖೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ದುಪ್ಪೆಂದು] ಸುಯ್ದ ಬಿಸುಸುಯ್ಯೆಲರೆಂಚೆಸಕಮ ನೊಡರ್ಚಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೨). ೨. ಗಾಳಿಯನ್ನು ಉದುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ತರಳ ಕೇಳ್ ಸಂಶಯವನುಃಪ್ಪೆಂದುರುಹಿ ದೊಡೆ ಮನವಿಲ್ಲವದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಪೇಳುವೆವು (ಸ್ವರೂಪಾ. ೧-೨೬); ಉಃಪ್ ಎಂದು ಒಲೆ ಉಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ಉಃಫ್: ೧. (ಕ). [?]

ಉಃಶಾಪ (ನಾ). ಶಾಪದ ನಿವೃತ್ತಿ; ಶಾಪವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ 30 ವರ: ಸಿಡಿದು ಪೂರ್ವ ವೈಭವವು ಉಃಶಾಪ ಕೋರುವ ಕಲ್ಲು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೭-೯). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚಾಪ]

ಉಃಸಿ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯಸೂಚಕಾವ್ಯಯ: ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಜವನಂ ನಿಚ್ಚಟಿ 35 ಗಲಿ ಉಃಸಿ ಪೋವೊ ವೀರ ವಿಕ್ರಮಭೂಪಂ (ಎಇ. XX, ೧೨-೭; 1187). [?]

-ಉಕೆ '-ಉಗ' ನೋ.

ಉಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಉ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಒಂದೆಂಬುದರ್ಕೆ ರೇಫಂ ಸಂಧಿಸುಗುಂ ಕಡೆಯೊಳೆರಡೆನಿಪ್ಪುದಜ್ಜೊಳ ತಾನೊಂದಿ ನೆಲಸುಗುಮಿರಾ 40 ದೇಶಂ ದಲ್ ಮೇಣ್ಣೇಣುಕಾರಲೋಪಮದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭).

[ಸಂ.]

ಉಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಉ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆ ಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಅಕಾರಾಂತಮುಮಿಕಾರಾಂತಮುಮುಕಾರಾಂ 45 ತಮುಂ ಮುಕಾರಾಂತಮುಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು . . . ಉಕಾ ರಾಂತಕ್ಕೆ - ಪರು, ಶಿಶು, ರಿಪು, ಭಾನು (ಶಮದ. ೮೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ); ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳು ಮಾತ್ರ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಉಕಾರಾಂತಗೊಳಿಯೇ ಇವೆ - ಕಡು, ತುಳು, ಪುಳು ಇತ್ಯಾದಿ (ಕೈಟಿ. ೬). [ಉಕಾರ + ಅಂತ್ಯ]

ಉಕಾಲ್ (ನಾ). ವಾಂತಿ. 'ಉಕಾಲ್ ಜುಲಾಬ್' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಉಕಲಾಈ = ವಾಂತಿ, ಓಕರಿಕೆ]

ಉಕಾಲ್ ಜುಲಾಬ್ (ನಾ). ವಾಂತಿಭೇದಿ; ಕಾಲರಾ (ಕ).

[ಉಕಾಲ್ + ಜುಲಾಬ್]

ಉಕ್ಕುತಿ (ನಾ). = ಉಕ್ಕಿ: ಅಲ್ಲಿ ನ ಬ ಹು ದೆ ನಿನ್ನು ಕುತಿಗಳನೆಂದನು 5
ನಹುಷನರಸಂಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೬೦). [← ಸಂ. ಉಕ್ಕಿ]

ಉಕ್ಕುತಿಚಾಪಳೆ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವ ಬ ಯ ಕೆ; ಮಾತಿನ
ಚಾಪಲ್ಯ: ಶಿಖಂಡಿ ನಿಲು ಸಾಯಕದ ಮೊನೆಯಲಿ ಮಾತನಾಡುವು
ದುಕ್ಕುತಿಚಾಪಳವೇಕೆನುತ ಕಣೆಗದಡುಡನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. 3-40).
[ಉಕ್ಕುತಿ + ಚಾಪಳ]

ಉಕ್ಕುತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ವರ್ಣಿಸು: ಸಕಲ ಬಲವ ಕೂಡಿಕೊಂಡು
ವಿಭೇಷಣ ಕಕುಭಸತಿಗಳೊಡಗೂಡಿ ಅಕಲಂಕಚರಿತ ನಡದು ಪೋದುದ
ನಿನ್ನುಯುಕ್ಕುತಿಸಲೆನ್ನಳವಲ್ಲ (ಅಂಜಣ. ೬-೬೭). [ಉಕ್ಕುತಿ + ಇಸು]

ಉಕ್ಕಂದ್ವಿ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುವಂತಹ ಸ್ಥಿತಿ;
ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಉಕ್ಕುವಿಕೆ: ಬಂದಮರ್ದಿನ ತಾಯ್ಗಡಲೆಂಬಂದ
ಮನುಕ್ಕಂದಮಾಗಿ ತಳೆದೇಸಿದಿಕ್ಕು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೭೧); ಕಂದಂಗಳ್
... ತನಿರಸದುಕ್ಕಂದಂಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨); ಇಕ್ಕಿದನಾಜಿಯೊಳಾ
ರಾಮನ ಶಾರ್ಯದುಕ್ಕಂದವನೇನನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೪೫);
ಕಲಿತನದೊಳುಕ್ಕಂದದಾತ ನೀ ನೇ ಕಂದವಳಿದೆ ರಣದೊಳಗೆ ಕಂದ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೫); ಉಕ್ಕಂದವಾಗಿ ತುಂಬಿದ ಗಾನರಸವನು ದಿಕ್ಕು
ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಚಿಮ್ಮುವಂತೆ (ಭರತ. ೫-೬೨); ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿರಸವು
ಉಕ್ಕಂದವಾಗಿ ಹರಿಯಿತು (ಕಸಾಚ. ೧೪೮). ೨. ಉತ್ಸಾಹ;
ಹುಮ್ಮಸ್ಸು; ಹುರುಪು: ಉಕ್ಕಂದದರಸುಗುವರರಾಸೆವಟ್ಟು ಕಡ್ಡಿಕ್ಕಿ
ದಾರಿಯ ನೋಡಲೆಯ್ವಿ ಸೊಕ್ಕುಜವ್ವನೆ ಚಾಂಗು ಭಲ ಜಯಯೆನಲು
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಿಂದಿಳಿದಳಾ ನೀಜಿ (ಭರತ. ೫೫-೬೫); ಪೆಕ್ಕಳಿಸದುಕ್ಕಂದದ
ದಟೆಂದೆ ಸುರಥನಟಿಸಿದನಚ್ಚುತಾರ್ಜುನರನು (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೧೪-೬);
ಕುಕ್ಕುಟಗಳ... ಉಕ್ಕಂದದೆ ಕಾದಿಪರಸುಮಕ್ಕಳ ಮೊತ್ತ ಕಿಕ್ಕಿರಿದೇಸಿ
ದುದರ್ಶಿಯೊಳು (ಕಂನವಿ. ೭-೧೨); ಎಲ್ಲರೂ ಅಂದಿನ ಉಕ್ಕಂದವನ್ನು
ನೋಡಿ ಅಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾದರು (ಅನ್ನ. ೬೯).

[ಉಕ್ಕು₁ (< ಉಕ್ಕು_೧) + ಅಂದ]

ಉಕ್ಕಂದ್ವಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನ ರೀತಿ; ಬಲವುಳ್ಳುದು; ಶಕ್ತಿಯುತ
ವಾದುದು: ಶ್ರೇಷ್ಠನಕೇಶವನಾಥದೇವರ ಶುಕನಾಸಿಕೆಯ ಮತ್ತಕ್ಕಲ್ಲುಗಳ
ಜೀರ್ಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಉಕ್ಕಂದದ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬವನು ನಿಲ್ಲಿ (ಎಕ. V,
ಬೇಲೂರು. ೫೨-೧೬; 1381 ?). [ಉಕ್ಕು_೩ (< ಉಕ್ಕು_೩) + ಅಂದ]

ಉಕ್ಕಂದ್ವಿ (ನಾ). ಎರಡು ತೊಲೆಗಳಿಗಾಗಲಿ, ಜಂತೆಗಳಿಗಾಗಲಿ
ನಡುವೆ ಬಟ್ಟೆ ಹರಹಲು ಜೋಡಿಸಿದ ಗಳು ಅಥವಾ ಮರದ
ಪಟ್ಟಿ, —ಬೊಂಬಿನ ತುಂಡು (ಕ). [?]

ಉಕ್ಕಂದಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಂದವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅತಿಶಯವನ್ನುಳ್ಳವನು;
"ಆಧಾರವಸ್ತು; ಆಶ್ರಯ; ಊರೆ" (ಉದ್ಭವೇ. ಕೋಶ); ಭಜಿಸುವೆಂ
ನಂದಿಯಂ ಸಂತಾನಂದಿಯಂ ವಿನುತರುಕ್ಕಂದಿಯಂ ಶಿವ ನಂದಿಯಂ
(ಉದ್ಭವೇ. ೧-೧೧). [ಉಕ್ಕಂದ₁ + ಇ_೨]

ಉಕ್ಕಡ, ಉಕ್ಕಳ, ಉಕ್ಕಡ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಅಥವಾ ನಗರದ
ಗಡಿ, —ಎಲ್ಲೆ: ಗರಟೆಗೆಯುಕ್ಕಡದ ವಿಯಚ್ಚರರಂ ಪೇಸೇಲೆಕೊಂದರೋ
(ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೦); ಅಳರದಿದರ್ ತಲೆಗಾಸಿನಾಳುಕ್ಕಡದಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ
ಉಕ್ಕಡದಾಳ ಪುರವಟ್ಟಿಗೆಯಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ (ಗವಾಯು. ೯-೨೨ ವ); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ
ಉಕ್ಕಡಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲಿ... ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ಕೃಪಾಲು. ೨೪೧).

೨. ಮುಂಗಾವಲು ಪಡೆಯ ನೆಲೆ; ಪಹರೆಯ ನೆಲೆ; ತಂಗುವ
ಜಾಗ: ಎಸೆವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಪರಮನರಮನೆ ನೋಡ ಪಸರಿಸುವ
ಪುಣ್ಯಂಗಳೊಪ್ಪುವ ಮುಗಿಲ್ಲೋಡ ಸತ್ಯಂಗಳುಕ್ಕಡಂ ಸರ್ವನರಮನೆ
ಯೊಳಗೆ ಸತ್ಯಂಗಳೆಚ್ಚುಕೆ ಶಂಕರನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೩-೬);
ಹೃದಯಪ್ರಿಯರಂತೊಳಗಿದ ಪದದೊಳ್ ಗರಟೆಗೆಯ ಜಾವದುಕ್ಕಡ
ದುಲಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಪೊತ್ತು ಸೂಚಿ ಕರುಮಾಡದ ಪಕ್ಕದೊಳಿದ ಪಟ್ಟಿ
ದಾನೆಯ ಬದಗಂ (ಯತೋಚ. ೨-೨೭); ಒಳಗೆ ತೊಳಲಿಕೆಯುಕ್ಕಡಕೆ
ಕಳವಳಿಸಿ ಹಾಯಿದರೊಮ್ಮೆ ಮತ್ತಂ ತಲೆಮಿಡುಕದಾಲಿಸಿ ನಿಧಾನಿಸಿ ಸಾರಿ
ದರು ಮರನ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩); ಲಕ್ಕಂದಿಯ ಬೊಮ್ಮ ಬೊಕ್ಕಸ
ದಾಬಳ ಮಿಕ್ಕಮನದ ಚೆನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಹರಿದಿಟುವ ನಾಗಣನೆಂಬ
ಮಿಕ್ಕ ಭಟರ ಕಳುಪಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೯೬). ೩. ಸುಂಕದ
ಕಟ್ಟಿ; ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲ್ಪಾಡುವ ಸ್ಥಳ: ಸರಹದ್ದಿನ
ಉಕ್ಕಡ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೦); ಗುರುಗಳು ಸ್ವಲ್ಪದೂರ
ಸವಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊರ ಉಕ್ಕಡದ ಹತ್ತಿರ ಬರಲು, ಅಲ್ಲಿದ್ದ
ಸುಂಕದವನು ಇವರುಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಓಡಿಬಂದು ಆಡ್ಡಹಾಕಿದನು (ನಗ. ೫೩);
ಭಾರತದ ಮೂರು ಉಕ್ಕಡಗಳು ಪಾಕಿಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟುವು
(ನವ ಭಾ. ೨೦-೧೧-೧೯೫೯). ಉಕ್ಕಳ: ೨. ಕಡೆಯ ಮಾತೇಕಿನ್ನು
ಸರ್ವಬಲವ ಕೂಡಿ ನಡೆದು ಸಾಂಬಳ್ಳಿಯ ಮುತ್ತಿಬಿಡದೆ ಸೆಳೆದು ಭಂಗಿಸಿ
ದಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಪೊಡವಿಗುಕ್ಕಳವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೭-೬೮). ಉಕ್ಕಡ:
(ಕ್ರಿಸ್ತ. ೫೬೯).

[ಊರ್ + ಕಡ./ ತಮಿ. ಮಲ. ಉಕ್ಕಳಂ = ರಾತ್ರಿಯ ಕಾವಲು;
ತುಳು. ಉಕ್ಕಡ, ಉಕ್ಕುಡ; ತೆಲು. ಉಕ್ಕಳ = ಗಡಿಕಾವಲು. / ಸಂ.
ಉಕ್ಕಾಟ]

ಉಕ್ಕಡ್ವಿ (ನಾ). ಬಾವಿಯ ಹಗ್ಗದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ತಲೆಕಣ್ಣಿ;
ಹಗ್ಗದ ಕುಣಿಕೆ: ಮೂಡಲಸೀಮಿಂದ ನೂರು ಜಂಗಮರ ಕರಸಿ
ಉಕ್ಕಡ ಮೂಗಾರ ಹಾಕ್ಸೇನು ಹಗ್ಗಕೊಟ್ಟು ಕಳ್ಳ ಬಸವನ ಕಟ್ಟಿಸೇನು
(ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೨೯-೧೩); ಕೊಡಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಬೇಕಾದ ಉಕ್ಕಡವನ್ನು ಅವಳು
ತನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಳು (ನಿರಾಭ. ೪೬). 'ಉಕ್ಕಿ' ಪರಾ.

[← ಸಂ. ಉಕ್ಕಾಟಕ = ನೀರೆತ್ತುವ ಕಪಿಲೆ]

ಉಕ್ಕಡ್ವಿ, ಉಕ್ಕುಡ (ಗು). ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಎಕ್ಕಡ
ಮೆಟ್ಟು ಎಕ್ಕಲ ಬಂಟರು ಉಕ್ಕಡ ಗಾತ್ರದ ಉಕ್ಕಡದವರು ಕಕ್ಕಡ
ಹೊತ್ತಿಸಿ (ಗಿರಿ. ೬೬-೩). ಉಕ್ಕುಡ: 'ಉಕ್ಕುಡಿಸು' ಪರಾ.

[← ಸಂ. ಉಕ್ಕುಟ ?]

ಉಕ್ಕಡಗಡಳಿ, ಉಕ್ಕಡಗಾಳಿ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದವರು ಊದುವ
ಕಹಳೆ; ಕಾವಲಿನವರು ಎಚ್ಚರಿಕೆಗಾಗಿ ಜಾವದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ
ಊದುವ ಕಹಳೆ: ತಿರುಗುವ ಲಗ್ಗೆ ಉರುವ ಉಕ್ಕಡಗಡಳಿ ಬಿಡದೆ
ಚೀರುವ ಹೆಗ್ಗಾಳಿ (ಕುವಾಸಾಂ. ೩೧೮). ಉಕ್ಕಡಗಾಳಿ: ಮನಸಿಜನುಕ್ಕಡ
ಗಾಳಿಗಳಿಂಚರವನೆ ಕೂಗಿದವು ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ಸೊಬಸೋ. ೩-೧೭); ಹೆಕ್ಕಳ
ದಿಂದೊಡಜುವ ಕೊಂಚಿಗಳ ದನಿಯುಕ್ಕಡಗಾಳಿ ಸೊಲ್ಲಿಸುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ
ಗಳಿಂಚರದ ಪಿರಿಯ ನಾದ (ಮೋಹತ. ೬-೧೬).

[ಉಕ್ಕಡ₁ + ಕಹಳೆ]

ಉಕ್ಕಡಗಾಳಿ 'ಉಕ್ಕಡಗಹಳಿ' ನೋ.

ಉಕ್ಕಡಗೊಳ್ಳ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದ ಹತ್ತಿರದ ಕೊಳ್ಳ: ಉಕ್ಕಡಗೊಳ್ಳ
ಇಪೂ ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಯುಸ್ತಾ ಇ ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ.
೧೩೫-೮; 1405). [ಉಕ್ಕಡ₁ + ಕೊಳ್ಳ]

ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು 'ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು' ನೋ.

ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು, ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು (ನಾ). ಊರಿನ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬಾಗಿಲು: ಆ ಪಟ್ಟಣವು ಉಕ್ಕಡಬಾಗಿಲು ಪೇಟೆಯ ಬಾಗಿಲು ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲು (ಕೃವಾ. ೨೦೭). ಉಕ್ಕಡಬಾಗಲು (ಕ).

[ಉಕ್ಕಡ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಉಕ್ಕಡಮನೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ; ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟಿ (ಉಕ. ಕ). [ಉಕ್ಕಡ + ಮನೆ]

ಉಕ್ಕಡಹೊಲ (ನಾ). ಊರಿನ ಎಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿನ ಹೊಲ (ಉಕ. ಕ). [ಉಕ್ಕಡ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಉಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಡಿಸು; ತಾಳಿಸು; ಹುರಿ: ಮೊದಲು ತುಪ್ಪ ದೊಳುಕ್ಕರಿಸಿ ಸವಿಯುಮಂ ಹಡೆದ ಬದನೆಯಳಗಾಯ ಹೋಳಂ ಹಾಕಿ ಕೊಂಡು ತುಪ್ಪದೊಳು ಪರಿಮಳವಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬); ಉಕ್ಕರಿಸಿ ಕೊಂಡ ಬದನೆಯ ಕಾಯ್ಗೆ ಮೆಣಸುಪ್ಪನಿಕ್ಕಿ ಪಲಬಗೆಯ ಭಾಗೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩). ೨. ಕುದಿಸು; ಕುಚ್ಚು; ಬೇಯಿಸು: ತನಿವಾ ಲೊಳುಕ್ಕರಿಸಿದಕ್ಕಿ ತಣ್ಣೀರೊಳಗೆ ನನೆದಕ್ಕಿಯವನು ಸರಿಗೂಡಿ ಹಾಲೊಳ ಗರೆದವನು ಹರಿಯಣಕೆ ತಡಹಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೧); ಉತ್ತಮದ ಸೊಜ್ಜಿ ಗೆಯ ನನೆಹಿ ನೀರಂ ಹಿಂಡಿ... ಹಾಲೊಳಗುಕ್ಕರಿಸಿದಕ್ಕಿಯವೊತ್ತಿ ಹಾಲಿಂ ದೆಜಿದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೨). [? + -ಇಸು]

ಉಕ್ಕಲ್, ಉಕ್ಕಲು (ನಾ). ಉಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ; ವೃದ್ಧಿ. 'ಉಕ್ಕಲಿಸು' ಪರಾ. ಉಕ್ಕಲು: ಬೆಳೆ ಉಕ್ಕಲಾಡತಾವು (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು) + -ಅಲ್]

ಉಕ್ಕಲ (ನಾ). (?): ಕಡಿಯಾಣದುಕ್ಕಲದ ಮೊಗಮುಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸಂಜೋಗಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಕಳಿಗೆಗಳೊಳೆಡವಿಡದೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ರುದ್ರಾ ಕ್ಷಯಿಂ (ಚೇರಮ. ೧೧-೪೩). [?]

ಉಕ್ಕಲಿಕೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕುವಿಕೆ; ಉಬ್ಬು: ವಿಧುವನು ಕಂಡುಕ್ಕಲಿಕೆ ಯನಾ ಜಲನಧಿ ಪಡೆದಂತೆ ಪಡೆದುದು (ಗೋಮಟೀ. ೯-೧೦೯). [ಉಕ್ಕಲ್ + -ಇಕೆ]

ಉಕ್ಕಲಿಸು, ಉಕ್ಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು; ಕೊಬ್ಬು; ಕೈಮೀರು; ಹೆಚ್ಚು: ತಕ್ಕನ ತೆಜದಿಂ ನೀನುಜದುಕ್ಕಲಿಸಿದೆಯಕ್ಕು ಮಾಡೊಡಿಸ್ಕಂ... ಪೊಕ್ಕಿದಮರೇಂದ್ರನ ಮಜಿಪೊಕ್ಕೊಡಮಾಂ ಕೊಲಿ ಪೆನೆನ್ನ ಮುಳಿಸನೆ ಸಲಿಪೆಂ (ಬಂಹರ. ೮-೬೭); ಕೆಡಹಿಕೊಳ್ಳಿನ್ನೀತನಾಕ್ಷನ ಜಡಿದು ನುಡಿದುಕ್ಕಲಿಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ದಿಕ್ಕರಿಸಿ] ಹೋಹನೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧೪). ಉಕ್ಕಲಿಸು: ರಸದಿಂದುಕ್ಕಲಿಸಿ ಪಾಯ್ವ ಪೆರೊಣಿಗಕ್ಕುಮೆ ತಡೆ ಪಳ್ಳ ದಿಂಟಿ ಕಿಜುದೊಣಿಗೇಜಿಗಳ್ (ಚಕವ. ೧-೧೫). [ಉಕ್ಕಲ್ + -ಇಸು]

ಉಕ್ಕಲಿಸು, ಉಕ್ಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಡಿಲವಾಗು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ; ಕಳಚಿಕೊ: ನಾಸಿಕದೊಳ್ ಧೊಕ್ಕನೆ ಪನಿಸುಗೆ ವಿಷದಿಂದುಕ್ಕಲಿಕುಂ ಸರ್ಪದಷ್ಟಂ (ಋಮದ. ೭-೫೨); ಅಲಕಿ ಮುಂದೈದಡರೆ ರವಿಯುಕ್ಕಲಿ ಸುವನೆ... ಶಶಿರಾಜನೆಂದಾನುಳುಹಿದನು... ಎಂಬವೊಲು ಕತ್ತಲೆ ಜಗಂಗಳ ತೇವಿದುದು (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೧೫). ೨. ಮರೆಮಾಚು; ಬಚ್ಚಿಡು: ಎಲೆ ತರುವಲಿ ಬಟ್ಟಲ ಪಾಲ್ ನೆಲಕೊಕ್ಕುಡೊ ನೀನೆ ಸೀರೆಯೋ ಪೇಳಿದನುಕ್ಕಲಿಸದೆ (ವೃಷವ. ೯-೮೮). ೩. ಸಡಿಲು; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಎಕ್ಕೆಯ ಪಾಲ್ಗಳ ವಿಷಮಂದುಕ್ಕಲಿಕುಂ ತೈಲಟಂಕಣಾಂಬು ಗಳಿಂದಂ (ಋಮದ. ೨-೫೨). ಉಕ್ಕಲಿಸು: ೧. ಹೊಲೆಯೊಡಲ ಮಮ ತಾಭಿಮಾನದ ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದಿಂ ದಿನಲಿವುಕ್ಕಲಿಸಿ ಬದುಕಿದನೆನುತ ಪಿಂಗಳೆ ತೂಗಿದಳು ಶಿರವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೧೯). [ಉಕ್ಕಲ್ + -ಇಸು]

ಉಕ್ಕಲು 'ಉಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳ 'ಉಕ್ಕಡ' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನ ನೃಪಾಲಕ ರಿತ್ತ ಕರಿ ತು ರ ಗ ಕಿಕ್ಕಿಂಧಮಾಗಿರಲ್ ಗಜನಗರವೆಂಬ ಪೆಸರುಕ್ಕಳಂ ಸೊಬಗಾದುದಾ ಭೀಮಪಾರ್ಥರ ಪ ರಾ ಕ್ರ ಮ ದೊಳು (ಲಕ್ಷ್ಮಿಭಾ. ೧-೩೨-೫). [< ಸಂ. ಉಕ್ಕಟಂ]

ಉಕ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗು: ನುಣ್ಣಳಿ ಕರ್ಮಂಕದ ರಸಪೊಸರ್ವ ರಸಾಲ ದೊಲ್ ಪಿಕ್ಕವು ಬಳಸದುಕ್ಕಳಿಕೆ [ಪಾಶಾಂ. ತೃಳಿಕೆ]ಯೊಲು... ಮೀಸ ಲ್ಪಳದ (ಮದೇಪು. ೭-೫೧). [< ಸಂ. ಉಕ್ಕಲಿಕಾ]

ಉಕ್ಕಳಿಸು 'ಉಕ್ಕಲಿಸು' ನೋ.

ಉಕ್ಕಳಿಸು 'ಉಕ್ಕಲಿಸು' ನೋ.

ಉಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿಹರಿ; ಪ್ರವಹಿಸು: ಊಡುತವೆ ಮೊಲೆಗಳನು ತೃಪ್ತಿಯ ಮಾಡದಾ ನಿಜಜನನಿ ಹಾಲುಕ್ಕಾಡಿ [ಪಾಶಾಂ. ಅಕ್ಕಾಡಿ] ತೊಲೆ ಯಲೆನುತ್ತ ಹೋಗಲು ಹರಿ ಕನಲ್ಪಳುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯-೨೭).

[ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು) + ಅಡು]

ಉಕ್ಕಾಸು (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತೇಲಿಬರುವ ಸಾಧನ; ತೆಪ್ಪ (?): ಹರುವ ಹೆದ್ದಾರಿಯೊಳುಕ್ಕಾಸು ಈಸುಕಾಯಿ ಹರಗೋಲು ತಪ್ಪಿ ಕೈಸೋತು ಕಡಿಗೆ ಬರುವ ಮನುಜ ನಡುವೆ ಮುಣಗುವ ಪರಿಯಂತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೦-೧). [?]

ಉಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕುವಂತೆಮಾಡು; ಹೊರಸೂಸು: ನನ್ನಯ ಹರುಷಜಲಧಿಯನುಕ್ಕಿಸಲು ಬೇಕೆನಲು ಕೇಳಿದು ಭೀಷ್ಮನಂತೆಂದ (ಕವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೨); ಅಕ್ಕನಿಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಿಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳನ್ನ ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ ದುಃಖಗೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರನು ಉಕ್ಕಿಸಿದರೆ ಬಿಡನು ಯಮನು (ಪುರಂದ. ೨-೪೯-೨); ಹಾಲುಕ್ಕಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು) + -ಇಸು]

ಉಕ್ಕಿಜು (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ; ಅತಿಶಯವಾಗು: ರಕುತದ ರಸದ ರಂಜಣಿಗೆಗಳದೊಂದೆಸೆಯ ನಿಜಗರುಳ ಹೂದಂಡೆಗಳುಕ್ಕಿಜುವ ಕಳು ಗೊಡನೆಡೆಗಳಲಿ ಕುಕಿಲಿಜುದು ಕುಣವಸುರೆಯರ ಕಂಡುಗುಳಿದನು ಕಲಿ ಹನುಮ (ತೂರರಾ. ೫-೨-೩೫); ಉಕ್ಕಿಜುವ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ದಳಿಸಿ ದಿಕ್ಕುಗಳನಕ್ಕಿಜಯೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಕ್ಕತುಳದಲಿ ಬಂದನು (ತೂರರಾ. ೨-೩-೧೦). [ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು) + ಇಜು]

ಉಕ್ಕು 'ಉಕ್ಕು' ನೋ.

ಉಕ್ಕು 'ಉಕ್ಕು' ನೋ.

ಉಕ್ಕು 'ಉಕ್ಕು' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಂದೊಣಿ 'ಉಕ್ಕುಂದೊಣಿ' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಟೊಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ: "ಉಕ್ಕು ಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಸೀಸಕ; ಶಿರಸ್ತಾಣ" (Helm. ಇಂಕನ.).

[ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು) + ಟೊಪ್ಪಿಗೆ]

ಉಕ್ಕುಡ 'ಉಕ್ಕಡ' ನೋ.

ಉಕ್ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಪ್ರಬಲವಾಗು: ಈ ಧರ್ಮವು ಅರ್ಥಕಾಮಗಳನ್ನಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆ... ಆದರೆ, ಧರ್ಮದಲ್ಲುಕ್ಕುಡಿಸಿ ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಅಣೆಗಟ್ಟುವಡೆ ಆ ತ್ರಿವರ್ಗದ ಹೊನಲು ಮತ್ತೇನಾಗಬೇಕು? (ನಾಡೋಜ. ೩೫೪); ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯ ರಿಂದ ಉಕ್ಕುಡಿಸಿದ ದ್ವೈತಮತ (ತುಕುನಾ. ೨೪೧).

[ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು) + -ಇಸು]

ಉಕ್ಕುಬಾವಿ (ನಾ). ಚಿಲು ಮೆಯಂತೆ ಮೇಲೆ ನೀರು ಚಿಮ್ಮಿ ತುಂಬುವ ಬಾವಿ: ಉಕ್ಕುಬಾವಿ (Artesian Wells. ಪಾರಿ. ೬).

[ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು) + ಬಾವಿ]

ಉಕ್ಕುಲ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕುಲ: ಕೃತಾಂತನ ಪಾಳೆಯಕೆ
ಹೋಹಾಗುಕ್ಕುಲವುಂಟೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೬೦).

[< ಸಂ. ಉತ್ಕುಲ]

ಉಕ್ಕುಸುಣ್ಣ (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ಸುಣ್ಣ: “ಉಕ್ಕುಸುಣ್ಣ - ಕುದಿ
ಯುವ ಸುಣ್ಣ” (ಜಾನಕೋ. ೧೯). ‘ಕುದಿಸುಣ್ಣ’ ಪರಾ.

[ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು_೧) + ಸುಣ್ಣ]

ಉಕ್ಕುಸೊಕ್ಕು (ನಾ). ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಗರ್ವ; ಉಕ್ಕು ಹರಿಯುವ
ಸೊಕ್ಕು: ನಕ್ಕರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಕ್ಕಟೀ ಸತಿಗೇಕೆಯವನದುಕ್ಕು
ಸೊಕ್ಕಿನ ಹರೆಯವೇಕೀ ತೇಜವೀ ರೂಪು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೭-೩೧).

[ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು_೧) + ಸೊಕ್ಕು (< ಸೊಕ್ಕು_೨)]

ಉಕ್ಕುಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸೊಕ್ಕು ಅಡಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಜಿನಧರ್ಮಾಂ
ಭೋಧಿ ಪರ್ವತೀ ಕುಸಮಯ ನೀರೇಜಮುಕ್ಕುಳ್ಳಿ ವಿದ್ವಜ್ಜನಭಾಸ್ವತ್ವೈ
ರವಕ್ಕುಭ್ಯದಯಮೊದವೆ (ಎಕ. VIII (S), ಸೂರಬ. ೫೮೭-೪೮; 1207).

IP ಈ ಶಬ್ದ ಉಕ್ಕುಳ್ಳು ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ ?

[ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು_೨) + ಉಳ್ಳು]

ಉಕ್ಕೆ ‘ಉಟ್ಟಿ’ ನೋ.

ಉಕ್ಕೆಲ (ನಾ). (?): ಉಕ್ಕೆಲರಂತೆ ಪಣಗುತ ತೆಕ್ಕೆಯೋಳ್ ಬಿದ್ದು
ಚೂರಿ ಬಾಕುಗಳಿಂದ ಸಿಕ್ಕುಸಿಕ್ಕುಲಿಲ್ಲದಾದಿ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೧೨-೫೫). [?]

ಉಕ್ಕೆವ್ವ, ಉಕ್ಕೆವ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ರಕ್ಕು:
“ಉಕ್ಕೆವಮೆಂದು ರಕ್ಕು” (ಶಮದ. ನ. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ); ಗುರುಗಳಿಗೆ
ತಮ್ಮಕ್ಕೆವದಿಂ ತಪಂಬಟ್ಟುಧನಾಳೋಚಿಸಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂಗೊಂಡು ಪಡಿ
ಕಮಣಂಗೆಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೭); ಜೂದಿನೊಳುಕ್ಕೆವದಿಂದೆ ಗೆಲ್ಲ
ನಿನ್ನವನಿತಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೦); ನೀನೆನಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇಷದೊಡಾನಣಿ
ಯೆನೆ ವಾಮಯರ್ಕ್ಕುಕ್ಕೆವಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬-೧೦). ೨. ಮೋಸ
ಗಾರ; ವಂಚಕ; ರಕ್ಕು: ಕುಡಿಯಲೊಲ್ಲದು ಪಾಲನೆಂದೊಡೆ ಕೂಸ
ನೊಲ್ಲದೆ ನೊಂದು ತಾಯ್ ಬಿಡುವಳೇ ಮುನಿಸಿಂ ಧರ್ಮಿಯೊಳಂತೆ
ನೋಡ ವಿವೇಕಿಯುಂ ಜಡರನುಕ್ಕೆವರಂ ಮಹಾದುರಿತಾಸ್ತಿಕರ್ತಳ
ನೊಳ್ಳಿತಂ ನುಡಿದು ಬೇಸಜದೆಯ್ದೆ ತಿರ್ಮಗು ಧರ್ಮಮಂ ತಿಳಿವನ್ನೆಗಂ
(ಧರ್ಮವ್ಯ. ೭-೧೩೦). ಉಕ್ಕೆವ: ೧. ವಿಜಯನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯು
ಕೆವದಿಂದವರ ಪೇಟ್ಟು ಮದವಕ್ಕಳಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೦-೨೪);
ಅದನೆಲ್ಲಂ ನೆಟಿ ಪೋಗಿ ಬಿಜ್ಜಣ ಮಹಿಪಾಲಂಗೆ ಜೈನರ್ಕ್ಕ
ಳುಕ್ಕೆವದಿಂ ಪೇಳ್ವ ವಿರೋಧವಾಗೆ ಪಿರಿದುಂ ದೂಜುತ್ತಿರಲು (ಎಕ. V,
೨೪೮-೪೬; 1200).

[ದೇ. II ತೆಲು. ಉಕ್ಕೆವ = ಮೋಸ; ಉಕ್ಕೆವುಡು = ಮೋಸಗಾರ]

ಉಕ್ಕೆವ್ವ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಡಗರ: ಅಮ್ಮನ ಭಕ್ತನುಂ ಗುಣ
ಗಣಾಶ್ರಯನಾತನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಪುನ್ನಮನುಮಟ್ಟಿಯಿಂ ಗುರುಸಮಕ್ಷ
ಪರೋಕ್ಷ ವಿನೇಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಮ್ಮನದುಕ್ಕೆವಂ ತಗುಳಿ ನಿರ್ವಹಣಸ್ಥಿತಿ
ಗುಯ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೧); ಉರಿಯಂ ಕಾಣುವ ಕೆಂಡಮಂ ಕಟವ
ಬಿಲ್ಲಂ ಕಂಡೆಬಿಲ್ಲುಕ್ಕೆವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೭೮); ದಿಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲಮಂ
ನೆಟಿಯೆ ಸಾಧಿಸಿ ಕಪ್ಪಮನೆಯ್ದೆ ಕೊಂಬೆನೆಂದುಕ್ಕೆವದಿಂದೆ ಪೋಪ ನರ
ನಾಥನ ಸೇನೆಯ (ಬಾಧಪು. ೨-೧೬); ಉಕ್ಕೆವದಿಂ ತಟಿಂದಿದಿದು ಕಾಂತೆ
ಬರುತ್ತಿರೆ (ನಳಚಂ. ೧೪೫). ೨. ಉತ್ಸವ; ಸಮಾರಂಭ: ಕಾಮದೇವ
[ನುಕ್ಕೆವದಲ್ಲಿ] ಮುನ್ನಮೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮಾಂದಳಿರ ತೋರಣಂಗಳೊಳಂ
(ಕಾದಂಬ. ೭೮೩); ನಿಚ್ಚದ ಜಾತ್ರೆಯುಕ್ಕೆವಂಗಳೊಡರ್ಚಿ (ಚಕವಂ.
೬೦-೧೫); ಪೇರುಕ್ಕೆವದ ಅಟ್ಟಿಗೆಂದು ಬೊಮ್ಮನೆತ್ತಿದ ಬಾಂದಟಿಯ
ಪೊಂಗಾವನೆ... ಪೊಂಬೆಟ್ಟಂ... ಕಣ್ಣೊಳುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೨).

೩. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ದರ್ಪ: “ಪುಗ್ಗು ಮುಕ್ಕೆವಮೆನ್ನಲ್ ಗಮ್ಮನೆ
ಗರ್ವಮದಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೧೩). ೪. ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ:
ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಸೇನೆಯನು ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದು ಕಲಕುವನೆ ಕುವರನ ನೀನುಕ್ಕೆವ
ವನು ಬಿಟ್ಟು ಕಳುಪು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೭೪). [?]

ಉಕ್ಕೆವಗುದುರೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕುದುರೆ: ಪುರೋಪವನಮೆಲ್ಲಮಂ
ತುಟಿದು ಪಲರ್ ಬಾಯ್ದಿಟ್ಟಿದು ಪುಯ್ಯಲಿಡೆ ಕಡುಕೆಯ್ದುಕ್ಕೆವಗುದುರೆ
ಪೊಟಲನಟಲಿಸಿತಾಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೦೬). [ಉಕ್ಕೆವ್ವ + ಕುದುರೆ]

ಉಕ್ಕೆವಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕೆಲಸ; ವಂಚನೆಯ ವ್ಯವಹಾರ:
ಅಸೆಗಮಾಸೆಯಂ... ಉಕ್ಕೆವಕ್ಕುಕ್ಕೆವಗೆಯ್ಯಮಂ ಪೋಣರ್ಚುತ್ತಮು
ಪಾಯದಿಂ ಕಳೆಯೆ ಕೊಡುವನಂ ವಿಭು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ.
೯೮೫ ಶೂದ್ರಕ); ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಿಯನೇವನೆ ಆ ಪಿರಿದೇವ
ನಿತ್ತದಂ ನೆನೆವನೆ ಚಿ: ಅದಂ ನೆನೆಯನುಕ್ಕೆವಗೆಯ್ಯದ ಗಾಳುಗೆಯ್ಯ
ಕೂರ್ಪನೆ ಕಳೆ ಕೂರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨); ಪಾತಕಿಯ ಉಕ್ಕೆವಗೆಯ್ಯಕ್ಕ
ಗಿಯದೆ ಯನಿಸುಂ ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆಯ ದೀವನಮೋಸರಸದೆ ತಕ್ಕಳಿಯದೆ
ತದ್ವೀರೋದಾತ್ತಂ ಮೇರುವಿನಂತಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೧೬-೧೫).

[ಉಕ್ಕೆವ್ವ + ಗೆಯ್ಯ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಉಕ್ಕೆವಚಾಮರ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಚಾಮರ:
ಕುಟಲಾಲಕಮಂ ಪಿಡಿದೀಟ್ಟು ತಂದು ಮಂಡೋದರಿಯಂ ಮದೀಯ
ಸಿತ್ಯಗುಕ್ಕೆವಚಾಮರಮಿಕ್ಕುಲಯ್ಯಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೩).

[ಉಕ್ಕೆವ್ವ + ಚಾಮರ]

ಉಕ್ಕೆವತನ (ನಾ). ವಂಚಕತನ; ನಿಜವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿದ
ವರ್ತನೆ: ತನ್ನಕ್ಕೆವತನದೊಡಿಸಿದ ವೃತ್ತಾಂತಮನಾದ್ಯಂತಮುಟ್ಟಿಯೆ
ಪೇಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೨ವ). [ಉಕ್ಕೆವ್ವ + -ತನ]

ಉಕ್ಕೆವತಪ (ನಾ). ಮೋಸದ ತಪಸ್ಸು; ಕೃತಕವಾದ ತಪಸ್ಸು:
ಸಂಸಾರಭೋಗ ವೈರಾಗ್ಯ ಪರಾಯಣನುಮಾಗಿ ಎಮ್ಮು[ಕ್ಕೆವ] [ಪಾಠಾಂ.
ಯಂ ಮುಕ್ಕೆಯ್ಯ, ಎಮ್ಮುಕ್ಕಿವ] ತಪದಿಂದಮನಂತಮುಕ್ಕಿ ಕಾರಣಮಪ್ಪ
ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಪತ್ತೆನೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೪). [ಉಕ್ಕೆವ್ವ + ತಪ]
ಉಕ್ಕೆವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು: ಎನ್ನನುಕ್ಕೆವಿಸಿ ನೆಲನಂ ಕೊಂಡೈ
ಪುಣ್ಯಮಂ ಕೊಳ್ಳಲಿರದೆಂದಣ್ಣ ನನ್ನಿಯಂ ಸಲಿಸಲ್ ಪೇಟ್ಟುದೆಂದು
ಪೊಟಲಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು ಪೋದರ್ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೨೩ ವ).

[ಉಕ್ಕೆವ್ವ + -ಇಸು]

ಉಕ್ಕೆಸರಾಡು (ಕ್ರಿ). “ಉಕ್ಕಿ ಎಸರಿಟ್ಟಂತೆ ಕುದಿ” (ಮೋಹತ. ಅಡಿಟಿ);
ತಕ್ಕೆಗೊಂಡೆನ್ನ ಪೀಡಿಸಬೇಡ ಕಡುಶೈತ್ಯವಕ್ಕೆಯೊಳಿಸು ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ
ಉಕ್ಕೆಸರಾಡುವ ಮಹದಾದಿಜ್ವರ ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದಳುತೆ
(ಮೋಹತ. ೨೭-೫೯). [ಉಕ್ಕೆಸರು + ಆಡು]

ಉಕ್ಕೆಸರು (ನಾ). ಕುದಿದು ಉಕ್ಕುವ ಎಸರು, ನೀರು. ‘ಉಕ್ಕೆಸ
ರಾಡು’ ಪರಾ. [ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು_೧) + ಎಸರು (< ಎಸರು)]

ಉಕ್ಕೇರು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹ ಹೆಚ್ಚು; ಹುರುಪು ಹೊಮ್ಮು: ಮಾರಯ್ಯ
ತಾ ಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿರಂಜನ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಉಕ್ಕೇರಿ ಕೊಂಡಾಡಿ
ತನ್ನ ತಾ ಮರೆದ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೫ ಪ್ರಸ್ತಾ).

[ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು_೧) + ಎರು (< ಎರು)]

ಉಕ್ಕಾರ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಚಾಲಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ; ಒರೆ
ಯಿಂದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಮೇಲ್ಬುಖವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವುದು:
ಖಡುಗದ ಪಾರಗದಲುಚ್ಚಟಿದಲುಳಿಯುಕ್ಕಾರದೊಡ್ಡಿನ ಹೊಯ್ಯ ಹೋರಟೆ
ಗಳ ಸುರೇಖೆಗಳ ಸಾರತರತ್ರಮರೊದಗಿದರು (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೯-೩೫).

[ಪ್ರಾ. ಉಕ್ಕಾಲ; ಹಿಂ. ಉಖಾರನಾ]

ಉಕ್ತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಿದ; ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ: ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರೀಕೃತವಾದ ಕ್ರಮವಲ್ಲ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಮಾತು; ವಚನ: ಈಗ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಯಂಗಳನಾಗಮೋಕ್ತದಿ ತೋಜುವೆಂ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಪೂರ್ವಕಂ (ಅ). ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ತದೀಯ ನಿರ್ಣಯನೀತೇಷು ತಜ್ಞಸಶ್ಚ ಬುಧೋತ್ತಮರುಕ್ತ [ಪಾಂ. ೨. ೨೨] ಪೂರ್ವಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೯). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಲೇಖಕ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು: "ಹೇಳುತ್ತ ಹೋಗುವುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗುವವನು: ಉಕ್ತಲೇಖಕ..." (Amanuensis. ಇಂಕನಿ). [ಉಕ್ತ + ಲೇಖಕ]

ಉಕ್ತಲೇಖನ (ನಾ). ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಉಕ್ತಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ತಪ್ಪುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಬರೆದರು (ರಂಗಕ. ೧೧೬). [ಉಕ್ತ + ಲೇಖನ]

ಉಕ್ತಿ (ನಾ). ಮಾತು; ಹೇಳಿಕೆ: ವಿತರ್ಕಕ್ರಮದಿಂದರ್ಥಾಂತರಮಂ ಸಮನಿಸುವೊಂದುಕ್ತಿ ಭಾವಮನೆ ಪರ್ವಪಡೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧. ೬೦೩); ಮಜಿದುದೀ ಯುಕ್ತಿಯೆಂದಿರದೆ ಬಲ್ಲರು ತಿದ್ದಿ ಮೆಜೆವುದೀ ಕೃತಿ ತಮ್ಮ ದೆಂದು (ಭೈರವ. ೧-೧೮); ಇಂತೊರೆದ ರಾಯನುಕ್ತಿಯಂ ಕೇಳ್ದು (ಅದ್ಭುತ. ೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಉಕ್ತಿಪ್ರಾಥ (ನಾ). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿವುಣ; ವಾಕ್ಯ ತುರ: ಗೋಪ ವೇಷದ ಬಂದಂ ತದ್ರಮಣಿಯರೆ ಪೊರೆಗಮ್ಮ ತದ್ರವನಿಭವೇಣುನಿನದನುಕ್ತಿ ಪ್ರಾಥಂ (ಜಗವಿ. ೪-೪೯); ಉಕ್ತಿಪ್ರಾಥರಂ ಭಾವತತ್ಪರರಂ ನೀತಿವಿದ ಕ್ಕಳಂ ರಸಿಕರಂ ಸಾಹಿತ್ಯದೊಳ ಸಂದ ಜಾಣರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೭). [ಉಕ್ತಿ + ಪ್ರಾಥ]

ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ (ನಾ). ಮಾತಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿ: ಯಾವ ಭಾಷೆಗೂ ಅದರದೇ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ ಉಂಟು. ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಉಕ್ತಿಭಂಗಿ ಬೇರೆಯರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ನಮ್ಮನು. ೨೭೧). [ಉಕ್ತಿ + ಭಂಗಿ]

ಉಕ್ತಿವಕ್ರಿಮ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಕೊಂಕು, —ಸೊಗಸು: ಅವಳುಕ್ತಿ ವಕ್ರಿಮಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತಿರತ್ನಾಕರಂ ಮನದೊಳ ಮೆಚ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೯ ವ). [ಸಂ. ಉಕ್ತಿವಕ್ರಿಮನ್]

ಉಕ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು: ಆ ಬುಧರುಕ್ತಿಸಲು ಶಾಶ್ವತವೆನಿಸಿದನು ಪಾರ್ವತೀಶ್ವರನು (ಬಸಪು. ೧೮-೯೭); ಮುಕ್ತರೆಂದೆಂದು ಮುಕ್ತಿಯೊಳೆ ಇದ್ದವರಲ್ಲ ಉಕ್ತಿಸೆ ಭವದೊಳಿದ್ದವರು... ಮುಕ್ತಿಗೇಜಿದರಹುದು (ಭರಣ. ೬೮-೧೦). [ಉಕ್ತಿ + ಇಸು]

ಉಕ್ತಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಭಂದಸ್ಸು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವಿರುವ ಸಮವೃತ್ತಗಳ ಭಂದಸ್ಸು: ಉಕ್ತಿಯೆಂಬ ಭಂದದೊಳೊಂದಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೨ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ-ಶ್ರೀವೃತ್ತಂ-ಶ್ರೀ ೧ ಶಂ ೧ ಕಾಂ ೧ ತೇ (ಭಂದೋಬು. ೨-೨); ಪ್ರತಿಪಾದದ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸಮವೃತ್ತಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ಈ ಗುಂಪಿಗೂ ಭಂದಸ್ಸು ಎಂಬ ಹೆಸರು. ಈ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧ ಉಕ್ತಿ ೨ ಆತ್ಮಕೈ... ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂಬುವು ಸಂಜ್ಞೆಗಳು (ಕೃಷಿ. ೭೮). [ಸಂ. ಉಕ್ತಾ]

ಉಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು; ಹೋರಿ; ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ಕಕುದ್ಧಂ ಸಾರಭೇಯಂ... ಮುಷಫವಾ ಗೋಬಾಡಬೇಯಮನೇಯತೈ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಷಭರಾಶಿ. 'ಉಕ್ಷೋದ್ಭವ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಕ್ಷನ್]

ಉಕ್ಷಕೇತ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಗುರುತನ್ನು ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವೃಷಭಧ್ವಜ; ಶಿವ: ಭವನನುಕ್ಷಕೇತನಂ ಮಂದರನಿಕೇತನಂಗೈಯ್ಯ ವಿಖ್ಯಾತನಂ ನತಪಾರಿಜಾತನಂ ದೇವಕುಲತಾತನಂ (ಉದ್ಭವ. ೭-೧೮). [ಉಕ್ಷ + ಕೇತ]

ಉಕ್ಷಗ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವವನು; ಶಿವ: ಉಕ್ಷಗನ ಯಜಿಸಿಯರ್ಪಿಸಿ ತದ್ರುಚಿಯನೊಳಗೆ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಶಿವಾವಧಾನದೆ ಕೊಂಡು ದಮ್ಯತವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೨೯). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಗಮನ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಗ: ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪದವೀಕ್ಷಿತಿಯೊಳಹುದುಕ್ಷಗಮನಸದ್ಯಕ್ಷನಹ ಬಸವಾಕ್ಷರತ್ರಯದಿ (ಬಸಪು. ೬೧-೮೩). [ಉಕ್ಷ + ಗಮನ]

ಉಕ್ಷಣ (ನಾ). ಚಿಮ್ಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷತರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಎತ್ತು ಅಥವಾ ಗೂಳಿ: "ಉಕ್ಷತರನಾ ಮಹೋಕ್ಷಂ ಬಲಿನೆತ್ತು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಧ್ವಜ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಕೇತ: ಅಕ್ಷಣದೊಳುಕ್ಷಧ್ವಜನನುಗ್ರಾಹನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ತದೀಯ ಸಮಕ್ಷದೊಳು ಪಡೆದಂ ಪ್ರಸಾದವನಾದಿಚಂಡೇಶ (ಬಸಪು. ೫೮-೨೬). [ಉಕ್ಷ + ಧ್ವಜ]

ಉಕ್ಷಪತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎತ್ತು; ವೃಷಭರಾಜ; ನಂದಿ: ಮುನಿ ವರೇಣ್ಯನು ನಡೆಯಲಾಯಯ್ಯನ ಸಮಕ್ಷದೊಳುಕ್ಷಪತಿ ಭೋರನೆ ನಡೆಯೆ ಚಾವುಂಡರಾಯನು ಹೋಗುತಿರೆ ಮುಂದೆ (ಬಸಪು. ೩೨-೩೧). [ಉಕ್ಷ + ಪತಿ]

ಉಕ್ಷರಾಜ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಪತಿ: ಸಾಕ್ಷಾದುಕ್ಷರಾಜಸದ್ಯಕ್ಷ... ಬಸವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಕ್ಷಯ ರಕ್ಷಿಸೆಮ್ಮುವನು (ಬಸಪು. ೬೧-೯೩). [ಉಕ್ಷ + ರಾಜ]

ಉಕ್ಷವಾಹನ (ನಾ). ಎತ್ತನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಉಕ್ಷವಾಹನಭಕ್ತನೋಹಿಳನು (ಬಸಪು. ೪೩-೫೩). [ಉಕ್ಷ + ವಾಹನ]

ಉಕ್ಷಸಲಕ್ಷ (ನಾ). (ತನ್ನ ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ) ಎತ್ತಿನ ಗುರುತುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಭೃಂಗೀಶವಾರಣವದನ ಶರಜನ್ಮಮುಖ್ಯ ಗಣಕುಲವೆರಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಾದನುಕ್ಷಸಲಕ್ಷನು (ರಾಘ. ೧೯-೧೮). [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷಾಸನ (ನಾ). = ಉಕ್ಷವಾಹನ: ಶ್ರೀ ವಾಣೀಗಿರಿಜಾಧಿಪರ್ಗರುಡ ಹಂಸೋಕ್ಷಾಸನರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮-೧; 1054). [ಉಕ್ಷ + ಅಸನ]

ಉಕ್ಷಿತ (ಗು). ಚಿಮ್ಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಕ್ಷೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಉಕ್ಷಪತಿ: ಬಲವದುಕ್ಷೇಶ್ವರನ ರೂಪಗಳಿಪ ಬಲ್ಲೆತ್ತುಗಳನೆ ಹೆಗಲೊಳಿಸಿ ಬಂಡಿಯೊಳಗ್ರದಲಿ ಕೇಳಿಕೆಗಳೊಡಗೂಡಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೬). [ಉಕ್ಷ + ಈಶ್ವರ]

ಉಕ್ಷೋದ್ಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವೃಷಭರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಸ್ಥಿರಮಿತ್ರನುಚ್ಚಕಕುದಂ ಶ್ಲೇಷ್ಠಾಢ್ಯನುಕ್ಷೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೨). [ಉಕ್ಷ + ಉದ್ಭವ]

ಉಖಿ (ನಾ). ಮಡಕೆ: "ಉಖಿ ಪಿರರಮಾಸ್ಥಾಲಿ ಭಾಂಡಂ ಮಡಕೆಯೆಂದಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨). 'ಉಖಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಖಾ]

ಉಖ್ಯ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಮಾಂಸ: "ತಾಳಿಸಿದಡಗು ಭರೂಟಕಮೆಂಬುದು ಅಟ್ಟಡಗು ಉಖ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೬೮); "ಬರಿಗೆಂದೊಳು ಸುಟ್ಟಡಗು ಬೂಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕದಂ ಭಾಂಡದೊಳಡಲ್ಕೆ ಉಖ್ಯಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೪). [ಸಂ.]

-ಉಗ, -ಉಕ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು, ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ವ್ಯವಹರಣ ತದಾಚರಣ ಪ್ರವಣನೊಳಕ್ಕುಂ ಸಮಂತುಗ ಪ್ರತ್ಯಯಂ . . . ವ್ಯವಹರಿಸುವನೊಳಂ ಅಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವನೊಳಂ ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಕ್ಕುಂ . . . ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ನಾರುಗಂ, ಬೇರುಗಂ, ಊರುಗಂ, ಕಾಲುಗಂ, ನೇಣುಗಂ, ಹೆಣ್ಣುಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೪, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). 5

-ಉಕೆ: ಶೀಲಾದಿ ನಿಖಿಲಾರ್ಥಗಂಗಳೊಳ್ ಉಕ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಂ . . . ಉಕಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಕಟ್ಟುಕಂ . . . ಸಣ್ಣುಕಂ, ಬೊಂದುಕಂ, ದಿಂಡುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಗಮ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಇದರ ಉದ್ಭವ ತೆ ಉಗಮದಿಂದ ಮುಖದವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ೧೩೦ ಮೈಲು (ಕಥಾಗೆ. ೧೧); ಉಗಮದಿಂದ ಮುಖದವರೆಗೆ ಇದರ ಉದ್ದಳತೆಯು ೭೦೦ ಮೈಲಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಇರುತ್ತದೆ (ಬೆಳವ. ೧೪). ೨. ಹುಟ್ಟು; ಅವಿಭಾವ: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮವೂ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ (ಸಾಹಸ. ೩೬). [< ಸಂ. ಉದ್ಗಮ]

ಉಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏದು; ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಉಸಿರಾಡು (*). [ದೇ. || ತೆಲು. ಒಗರಿಂಚು]

ಉಗಲು 'ಉಗುಲು' ನೋ.

ಉಗಾದಿ (ನಾ). ಯುಗಾದಿ; ಚಾಂದ್ರಮಾನ ಅಥವಾ ಸೌರಮಾನ ವರ್ಷದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ; ಜೈತ್ರಮಾಸದ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದ ಪಾಡ್ಯ ಅಥವಾ ಮೇಷಮಾಸದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ: ಶ್ರೀ ವಿಠಲದೇವರು ನಂಮ ತೋಟದ ಫೊಳಗಣ ಪರಾಂಕುಶ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತೈಸುವ ದಿನಗಳು . . . ಮಹರ್ನವಮಿ ವಿಜಯದಶಮಿ ೧೦ ಉಗಾದಿ ದಿನ ೨ ದೀಪಾವಳಿ ದಿನ ೩ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೬೮-೪; 1559); ಬಂದಪುದುಗಾದಿ ದೀವಳಿಗೆ ಸಂಕ್ರಮಣಗಳೆಂದು ಪಬ್ಬವನೆಸಗಿ ಮಿಂದುಂಡು ಸುಖಿಯಪ್ಪೆ ನೆಂದು ಬಯಸುವನಲ್ಲವಾಯುಷ್ಯ ಪೋದಪುದೆನುತ್ತ ತಿಳಿಯಂ ಮಾನವಂ (ವೆಂಕಾ. ೨-೩೩-೧೬); ಉಂಡದ್ದೇ ಉಗಾದಿ, ಮಿಂದದ್ದೇ ದೀವಳಿಗೆ, ಹೊಟ್ಟಿಗಿಲ್ಲದ್ದೇ ಏಕಾದಶಿ (ಗಾದ). [< ಸಂ. ಯುಗಾದಿ]

ಉಗಾಭೋಗ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ರಾಗ ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಬಹುದಾದ ಸ್ವರಪ್ರಧಾನವಾದ ಹಾಡು: ನಿನ್ನ ಮೈತ್ರಿಯ ಉಗಾಭೋಗ ಉಸಿರು ಈ ಹಕ್ಕಿಯಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೮-೨); ಪದ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿತು (ಕಸಾಚ. ೨೪೪). [ಉಗಾ (< ಉದ್ಗಾ) + ಅಭೋಗ]

ಉಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ; ಸೆಳೆ; ಸುಲಿ: "ಉಗಿ - ಅಕರ್ಷಣೆ (ಎಳೆಯು), ನಖಕ್ಷತೇ ಚ (ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು)" (ಶಮಧಾ); ಪಿಪ್ಪಿ ತಿನಿಗಳ್ ಬೇಯುತ್ತ ಮಿದ್ ಪಣನಂ ನಾಯುಗಿವಂತುಗಿದು ತಿಂದುವೋ ರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ತನ್ನ ಸಹಜ ಕವಚಮಂ ನೆತ್ತರ್ ಪನಪನ ಪರಿಯೆ ತಿದಿಯುಗಿವಂತುಗಿದು ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಸಂಸಭಾ. ೧-೧೦೨ ವ); ವಾಯುಜನ ಜಠರದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಯೊ ಜೀಯ ನಿನ್ನನುಜರನು ಪಾರ್ಥನ ಬಾಯಲುಗಿ ಸೂತಜನನೆಂದರು ಜಜಿದು ಕುರುಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೧೧). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಕಳೆ; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ಮಗಳಂ ನಾನಿತ್ತುದೊಂ ಜಗದಧಿಸತಿಯಾದನಾ ಮರುಳ್ಳ ಗುರು ಬೆಳ್ಳಗೆಯಿಂ ದೆನ್ನಯ ಲಜ್ಜೆಯನುಗಿದಿದನದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ ನಾಂ ಮಾಳ್ವೆಂ (ವೀರವಿ. ೭-೫೮). ೩. ಬಿಚ್ಚಿ ಹೋಗು; ಕಳಚಿಹೋಗು; ಸಡಿಲವಾಗು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೃಪನ ಹರಳುಂ ಗುರ ವಿಘಾತಿಯಲುಗಿದು ಬಿದ್ದುದಗಾಧ 45 ಕೂಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧೬-೯೮). ೪. ಚೆಮ್ಮು; ನೆಗೆ; ಹೊರಬೀಳು:

ನೆಗೆಯೆ ಪೊದಟ್ಟ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳ್ ನೆಗೆದಂತೆರಡುಂ ಕೆಲಕ್ಕೆ ನೀರುಗಿಯೆ . . . ಭೀಮಭುಜಮಂದರಘಟ್ಟ ನೆಯಿಂದಮಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಳೆ ಕಾಳ ಕೂಟಮೊಗೆವಂತೊಗೆದಂ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂ (ಸಂಸಭಾ. ೧೩-೮೨); ಮಹಾ ಜ್ಞಾನವಪ್ಪ ಅಜ್ಜಾ ನಾನಾ ವಿಷಯಂಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಉಗಿದು ಹಾವಸೆ ಯಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೫-೧೬); ಕರುಳುಗಿಯೆ ತಲೆ ಸಿಡಿಯೆ ನಿಟ್ಟಲು ಮುರಿಯೆ ಮೂಳೆಗಳುದಿರೆ ಶೋಣಿತ ಸುರಿಯೆ ಕಾಳಿಜ ಕೆದಜೆ ತುಂಡಿಸಿ ಖಂಡ ಬೆಂಡೇಳೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೮). ೫. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು: ತವಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ, ಎತ್ತು, ಕೊಡು, ಕೊಳು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಭಾಗಂಗಳೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨-೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಗು = ಚೆಲ್ಲು, ಉದಿರು, ನುಗ್ಗಿಹರಿ; ಮಲ. ಉಕ್ಕು = ಚೆಲ್ಲು; ತೆಲು. ಉಚು = (ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ) ತಲೆಕೂದಲು ಉದುರು]

ಉಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳು; (ಬಾಯಿಂದ) ಹೊರಚೆಲ್ಲು: ಉಗಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಗುಟ್ಟು]ವು ಪೀರ್ಡ ಕಪ್ಪಲೆಯನಚ್ಚು ಸಲಾಜದೆ ಕಾಲುನಂತೆ ಕಾಡಿಗೆಗಳನಾಗಲೋಪವರ ಕೇಳಿಗಳಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡುವಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೧೬); ಉಗಿದರೆ ತುಪ್ಪ ಕೆಡುತ್ತದೆ, ನುಂಗಿದರೆ ಗಂಟಲು ಸುಡುತ್ತದೆ (ಗಾದ). ೨. (ಅಲಂ) ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ವಿಗಡವಾಗಿದೆ ನಿನ್ನ ಪಯಣಕ್ಕೆ ಯೆನ್ನದೆ ದಿಗಿಲಾಂತುದೀ ಗಳಿಗೆಯೊಳು ಅಗಲಿದೊಡೆಂತು ಬಿಸುಸುಯ್ಯ ನುಗಿದಳು ದಳ್ಳುರಿವೆರೆಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೮-೩೯); ಸಮಸಾವು ಸತ್ತರ್, ನಣ್ಣನೆತ್ತರನುಗಿದು, ಓರೊರ್ದರಾ ಕಯ್ಯನೊರ್ಪಗಲ್ ಕೊಲೆಯಿನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೩-೪೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಮಿ; ಮಲ. ಉಮಿ, ಉಮಿಯು; ತುಳು. ಉಬ್ಬಿ, ಉಗಿ; ತೆಲು. ಉಮಿ]

ಉಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ಇರಿ: ಮನಮೆಂಬಂಕುಸದಿಂದ ಯ್ದಿಂ ದ್ರಿಯಗಜಮನುಗಿದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯೭-೩೪; 1062); ಕಾಮ ನಂಬುಗಳುಗಿದವೆದೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ವಿ. ೨-೯); ಸರಲುಗಿಯಲು ಸರಿ ಗಣೆಯಂ ಮುಱಿಯುತ ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಯಾಳಾಳೊಳೊಡರ್ಚುತ್ತ (ಜಯಕಾ. ೬-೩೨). ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು; ಬಗಿ: "ಉಗಿ - ಅಕರ್ಷಣೆ (ಎಳೆಯು) ನಖಕ್ಷತೇ ಚ (ಉಗುರಿನಿಂದ ಸೀಳು)" (ಶಮಧಾ); ಕುರುಧರೆಯಂ ನಿಜೋಗ್ರಗದೆಯೇರ್ಗಳಿಸುತ್ತುಗಿಯುತ್ತಿ (ಗದಾಯು. ೧೦-೪); ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ನಟ್ಟುಗುರುಗಿಯೆ ನಿಶಾತಾಂಕುಶ ಶ್ರೀಯಿನುದೈತ್ಯರಿಯಂ ಪಾಯ್ದೊಜ್ಜಿ (ಲೀಲಾವ. ೮-೨೪); ಪಂದಿಯ ಬಳಿಯೊಳ್ ನೊಪ್ಪು ನೆಗೆದುರ್ವಿ ಪಾಯುತೆ ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತುಗಿದು ಬಗಿದು ತೆಗೆದುವು ನಾಯ್ಕಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦೩); ಉಗುರೊಳಸುರನ ಕರುಳ ದಂಡೆಯನುಗಿದು ಕೊರಳಲಿ ಹಾಯ್ದು ದೈತ್ಯನ ಮಗನ ಪತಿಕರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೪೪). [?]

ಉಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕಡಮೆ ಮಾಡು: ನೀರಂ ಸೇದಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕುಡಿಯಲೆಜೆಯೆ ಕುಡಿಯೆ ಕುಡಿಯೆ ಕರಗದವಾರೆಯನುಗಿದು ಕೊಂಡೊ ಡರಸನಾಕೆಯ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೧೧-೪). [?]

ಉಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂಜು; ಹೆದರು; ಭಯಗೊಳ್ಳು (?): "ಸೆಡೆದನೆಂದುಂ . . . ಉಗಿದನೆಂದುಂ (ಅಗಿದನೆಂದುಂ) ಅಳ್ಳಿದನೆಂದುಂ ತಮರ್ತನೆಂದುಂ - ಈ ಲ ಭಯಂಗಳೊಂಡವಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೨೫); ಸರರದಿದರ್ ದಿದರ್ ರಂಬರಚರಗಿದರ್ ದಿಗಧಿನಾಥರುಗಿದರ್ ದನುಜರ್ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೨೦); ಸ್ಮರನ ಸಮಾ x x x ಕಳ್ಳಭೂರುಹಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಕಲ್ಕಿಗಂ ದುಗಿದು ತಾಂ ಯತಿಯಾದನೊ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೩-೬೯; 1226).

[?]

ಉಗಿ, ಉಗ್ಗಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹೆಬೆ; ಆವಿ: ಸವಿವ ಬಾಯುಗಿಯಡಗೆ ಮೈ ಮಿಗೆ ಬೆವರೆ ಸೂಳೋಸರಿಸೆ ಕೆಡವಿದ ಜವಳಿಜಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯೆನಲಿ ವರ್ತು ಮಜೆದರೊಡಲ (ಸಾಳಭಾ. ೮-೩೭); ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಂದ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಅನ್ನವೂ... ಹಗುರು ಇರುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೨೦-೨೯); ಕಾಫಿಯ ಉಗಿ ಹಾಗೆ ಹಾಗೆಯೆ ಮೇಲೆ ಮೇಲೇರಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಫಲಸಂ. ೮೪). ಉಗ್ಗಿ: ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಆ ನೀರು ಕಾದು ಉಗಿ ಯಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೫೯); ಹಣ್ಣೆಲೆಯು ಹಾರುತಿರೆ ನೀರಿನುಗೆಯಾಗುತಿರೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೪೭-೧).

[ದೇ. || ತುಳು. ಉಬ್ಬಿ, ಉಬೆ; ತೆಲು. ಉಕ್ಕ]

ಉಗಿ (ನಾ). ೧. ಸೀಳಿಹೋದ ಸ್ಥಿತಿ: ಅಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊಡವಿ ಬಂ ದೆ ದೆ ಯನಳ್ಳೆವಿಳ್ಳೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದಲುಗುವಂತಲುಗೆ ತೊಳ್ಳುಳಿಯುಮುಗಿಯುಂ ಬಗಿಯುಂಮಾಡಿ ಮನಮನುಜಿ ಸೆಜಿವಿಡಿದ ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೇಯರಸಾಬ್ಬಿ ಪೂರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ ವ). 'ಉಗಿಬಗಿ' ಪರಾ. ೨. ಇರಿತೆ; ತಿವಿತ. 'ಉಗಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [\leq ಉಗಿ]

ಉಗಿಕಾವು (ನಾ). ಆವಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಾಖ; ಹಬೆಯಿಂದ ಶಾಖಕೊಡುವುದು: "ಉಗಿಕಾವು - ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). [ಉಗಿ + ಕಾವು (\leq ಕಾಯ್ವು)]

ಉಗಿಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಆವಿಯಿಂದ ಶಾಖವನ್ನು ಕೊಡು: "ಉಗಿಕಾಸು - ಉಗಿಯಿಂದ ಬೆಚ್ಚಗೆಮಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯).

[ಉಗಿ + ಕಾಸು (\leq ಕಾಯಿಸು)]

ಉಗಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). "ಉಗಿಕಾಸು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯).

[ಉಗಿ + ಕೊಡು]

ಉಗಿಗೊಳ್ (ನಾ). ೧. ತಿವಿತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು. ೨. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗಾಯಹೊಂದು. ೧, ೨: ಬದಿದೊಡೆ ಪೊಂಗಿ ಪಂದೊವಲವೊಲ್ಪೊಜಿ ಯೇಜುವ ಸೂರ್ಕಿದಾನೆವೊಲ್ ಪಿಡಿದುಗಿಗೊಂಡೊಡಗೊಳೆ ಪ ಬ ಗ್ಗಿ ಸಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಬೂತಿನಂತೆ ಪಾಯ್ವ... ಬದಂಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೨-೭೦).

[ಉಗಿ + ಕೊಳ್ಳು]

ಉಗಿಪಟ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ. 'ಉಗಿಪಟಂಗೊಳ್' ಪರಾ.

[ಉಗಿ + ಪಟ]

ಉಗಿಪಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಲಿದುಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ: ಕುರು ವೃಂದಮಂ... ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಮೋಹಿಸಿ ಮೂರ್ಛಾಭಿಷ್ಕರ ಮುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಪಟ್ಟಿಗಳನುಗಿಪಟಂಗೊಂಡು ತಲೆಗಾಡು ಕಳಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೫-೫ ವ). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ತೊಲಗಿಸು: ಬೆಸಗೊಳೆ ದಶನ ದ್ಯುತಿ ದೆಸೆದಸೆಯ ತಮಃಪಟಮನುಗಿಪಟಂಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೫).

[ಉಗಿಪಟ + ಕೊಳ್ಳು]

ಉಗಿಪಡ[ಡು]ಹ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ: "ಉಗಿಪಡ[ಡು]ಹಮನಲ್ಕೆ ಸುಲಿತದೊಳ್ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೫). 'ಉಗಿಪಡ' ಪರಾ.

[ಉಗಿ + ಪಡು + ಹ]

ಉಗಿಪಡ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆ: "ಉಗಿಪಡಂ [ಪಾಶಾಂ. ಕಿ. ಉಲಿಪಡಂ] ಸುಲಿತಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಉಗಿಪಟ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ? [\leq ಉಗಿಪಟ]

ಉಗಿಬಂಡಿ (ನಾ). ಹಬೆಯಿಂದ ಓಡುವ ಗಾಡಿ; ರೈಲುಬಂಡಿ: ಉಗಿಬಂಡಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ ಓಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವುಂಟೆ (ಸ್ಕೂಲಮ. ೧೪); ಉಗಿಬಂಡಿಯಂಥ ಮನೆಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಲ್ಲ (ಪರಾವ. ೧೭). [ಉಗಿ + ಬಂಡಿ]

ಉಗಿಬಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ಹರಿದು ಚೂರು ಚೂರು ಮಾಡು: ಅಡಗಿನ ಕಡು ವೆಸಗಿತ್ತಿನ್ನಡಗಂನಿನ್ನಡಗನೆಂದು ಪೇಸೇಟ್ಟಿನೆಗಂ ಸಿಡಿಬಂಡಂಗೊಂಡುಗಿ ಬಗಿದಿಡಿ[ದಿ]ಡಿದೆಡೆವಿಡೆಡೆ ಕೊಜುಗೊಳ್ಳರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೧-೪೨). [ಉಗಿ + ಬಗ್ಗಿ]

ಉಗಿಬಗ್ಗಿ (ನಾ). ಸೀಳಿಹೋಗಿ ಚೂರುಚೂರಾಗಿರುವುದು; ಶೂನ್ಯ ಪ್ರಾಯ: ಪಗರಣಮಣ್ಣುಮೆಚ್ಚು... ಗಣ್ಣವಾತುಗಿಬಗಿ ಕೀರ್ತಿಕ್ಕುಪ್ಪ ಕುಜುಮುತ್ತರಮೂದಲೆ ಪೆಂಪು ವಿಕ್ರಮಂ ಭಗವತಿಯೇಜು ಶಾಚಗುಣ ಮತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣಿನಿಪೇಳಪುಣ್ಣರಂ ತೆಗಳ್ಳುದುದಾರಚಾರುಚರಿತಪ್ರಭೆಯಿಂ ಪಡೆವಳ್ಳೆ ತೈಲನ (ಸೌಂದ. XI-i, ೫೨-೩೩; 1097); ಮರ್ಬಿಮುರ್ಬುಗಿ ಬಗಿಯಾಗೆ ಬೆಳಪ್ಪು ನೆಗೆತಂದು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೦೩).

ಉಗಿಬಗಿಮಾಡು = ೧. ಸೀಳಿ ಚೂರುಮಾಡು; ಭಿದ್ರೆಗೊಳಿಸು; ಭೇದಿಸು: ಅರಗಿಳಿಯನೊಂದು ಗಿಡುಗನೆಡೆಗೊಂಡು ಜಗುನೆಯಂ ಪಾಯ್ವಾಗಳುಗಿಬಗಿಮಾಡಿರಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮ ವ); ಮಜೆ ಭೋ ಭೋರಂದಹೋರಾತ್ರಮುಮುಡುಗದೆ ಕೊಳ್ಳಲ್ಲಿ ಪೋಬಲ್ಲಳಿಂದವ್ವ ಳಿಸುತ್ತಂ ಬಂದು ಪರ್ವಾವುಗಳುಗಿಬಗಿಮಾಟ್ಟಲ್ಲಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೯); ಮತ್ತಮದು ಮನದ ಬಿನದಕ್ಕೆ ವನಮೃಗಮನುಗಿಬಗಿಮಾಡಿಬಿಡುವೆಡೆ ಯೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೫ ವ); ಅಟ್ಟಿಯನಟ್ಟಿ ಗಂಡುಗೊಂಡುಗಿಬಗಿ ಮಾಡಿ ಮಾಮುಲಿತೆ ವೀರಕಿರಾತರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೭).

೨. ಕಲಕು; ಕದಡು; ಮಿಶ್ರಮಾಡು: ಮಗಮಗಿಸುವ ನವಮೃಗ ಮದದಗರುನ ಮಳಯಜದ ಕಂಪುಮಂ ಸೂಡಿದ ಬಾಸಿಗದ ಪೊಸ ಗಂಪುಮಂ ನೆಜಿದುಗಿಬಗಿಮಾಡಿಮತ್ತು ಚಮರರುಹಪವನಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೯-೪). ೩. ಪರವಶಗೊಳಿಸು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿಸು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ವಾಗಿಸು: ಅಲೋಕನಮಾತ್ರದೊಳ್ ಮನಮನುಗಿಬಗಿಮಾಡಿ ಮಸೆದ ಮದನಲಗಿನಲರ್ಗಳಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳೆಳಿಸಿ ಬಳಸಿ ಬಂದಿದ ಪಾಟಿಬಾಟಿದ ಮುದ್ದಿನ ಬಿದಿನ ಪರಿವಾರದೇವಿಯರುಮಂ (ಅದಿಪು. ೨-೬೫ ವ); ಜಗುನೆಯ ಕಡಲೊಳ್ ತಾರಾಮೃಗಧರಮಂಡಲದ ಕಾಂತಿ ಮಾಪೊಳೆದ ಪೊಲೇನುಗಿಬಗಿಮಾಟ್ಟುಪೊ ಪೆಂಡಿರ ಬಗೆಯಂ ಕೃಷ್ಣನ ವಿಲೋಲಲೋಚನ ರುಚಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೯೧); ಕರನಖಮುಖದಿಂ ಪರಸತಿಯರನುಗಿ ಬಗಿಮಾಡಿರೆ ಕಿರೀಟಂಗಳನಾತುರದಿದುಗಿಬಗಿವು... ಅಸಿಪತ್ರಂಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೯೮). ಉಗಿಬಗಿಯಾಗು = ೧. ಹೊಯ್ದಾಡು; ಅಸ್ಥಿರ ವಾಗು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗು: ಬಗೆವಂ ಪೊಗಟಲ್ ಪರಮನನಗಲ್ಲು ಪೋಗಲ್ಲಮಾಜನಂತಂತೆ ಮನಕ್ಕುಗಿಬಗಿಯಾಗಿರೆ ಪೊ ಗಟಲ್ ಬಗೆದು ಮನಂ ಮಗುಟ್ಟು ಮಗುಟ್ಟಿ ನೋಡಿ ದನಿಂದ್ರಂ (ಅಜಿತ. ೫-೫೮); ಕು ಮು ದಂ ನಗುತಿನೆ ಕೋಕದ್ವಯಂ ರತೀಶ್ವರನೆಸುವಿದುಗಿಬಗಿ ಯಾಗುತ್ತಿವೆ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೧೨); ಉಗಿಬಗಿಯಾಯ್ತೆ ನಿಖಿಲಶರನಿಧಿನಿಕರಂ ಬರೆಗಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೪-೧೦೬).

೨. ಆತುರಗೊಳ್ಳು; ತ್ವರೆಮಾಡು: ಉಗಿಬಗಿಯಾಗಿ ಬಾಗಿ ಕೊಳಲೆಂದು ಕಡಂಗುವಶೇಷ ದೇವಕೋಟಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೫-೭೮). [ಉಗಿ + ಬಗ್ಗಿ]

ಉಗಿಬಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಕು; ಕದಡು; ಭೇದಿಸು: ಮೃಗಮದಗಂಧಿಯ ಮನವನು ಉಗಿಬಗಿಸಿದಂ (ಕಂದಕೋ. ೨೦೧). [ಉಗಿಬಗ್ಗಿ + ಇಸು]

ಉಗಿವಡಗ (ನಾ). ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ: "ಕಾಳಂಜಿ- ಉಗಿವಡಗ (ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ) (ಪ್ರಸಕ್ತ. ೨೧ ಅಡಿಟಿ).

[ಉಗಿ + ವಡಗ]

ಉಗಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯಲ್ಪಡು; ಗಾಯ ಹೊಂದು: ಸಮರಕೇಸರ ಯುಗುರಿದುಗಿವಡೆದ ಸತಿಯ ಘನಕುಜಯುಗಳಮೆ ಮದನೇಭಕುಂಭ ಮಪ್ಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೨೪). [ಉಗಿ + ಪಡೆ]

ಉಗಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯಲ್ಪಡು; ಗಾಯ ಹೊಂದು: ಸಮರಕೇಸರ ಯುಗುರಿದುಗಿವಡೆದ ಸತಿಯ ಘನಕುಜಯುಗಳಮೆ ಮದನೇಭಕುಂಭ ಮಪ್ಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೨೪). [ಉಗಿ + ಪಡೆ]

ಉಗಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯಲ್ಪಡು; ಗಾಯ ಹೊಂದು: ಸಮರಕೇಸರ ಯುಗುರಿದುಗಿವಡೆದ ಸತಿಯ ಘನಕುಜಯುಗಳಮೆ ಮದನೇಭಕುಂಭ ಮಪ್ಪುದು ಪುಸಿಯೇ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೨೪). [ಉಗಿ + ಪಡೆ]

ಉಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲ್ಲಿಸು; ಸುರಿಸು; ಚಿಮುಕಿಸು: ಇತ್ತ ಪುರುಷೋತ್ತಮನುಮಾ ಪತ್ತನದೊಳುಳ್ಳ ಕಳ್ಳಿಲ್ಲಮಂ ನಿಶ್ಚೇಷಮೊಯ್ದು ಗಂಗಳ ಕಲ್ಲದೋಣೆಗಳೊಳುಗಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೪೬ ವ); ವೀರಾಗ್ರಚಯ ಬಳಲಿದೆಯೆಂದು ಮೊಮ್ಮನ ಹಣೆಯಮೇಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲೋ]ಗಿಸಿದನು ಪನ್ನೀನಲಿ ಮೇದಿಸಿದ ಕಣಲಿಗೆಯ ಕುಸುಮಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೪೩).

[ಉಗು + ಇಸು]

ಉಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಬೀಳಿಸು; ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು (?): ಹುಗಿಸಿದನೆ ಮನೆಗಿತ್ತರ ಪಾಕವನುಗಿಸಿದನೆ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನಗಲಿಸಿದನೇ ಕಲಹವಂ ಮಾಡಿಷ್ಟ ಶಿಷ್ಯರನು (ಬಸಪು. ೪೫-೧೯). [ಉಗು + ಇಸು]

ಉಗಿಹಡಗ (ನಾ). ಹಬೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವ ಹಡಗು: ಈ ಹೊಸ ಹಾದಿಯ ಹೊಸ ಉಗಿಹಡಗಕ್ಕೆ ನಿಯುಕ್ತನಾದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಅಲ್ಪವಯಸ್ಕ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೦೦). [ಉಗು + ಹಡಗ (< ಪಡಗು)]

ಉಗು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕು (ಭೂತಕ್ಕ); ಒಕ್ಕು (ಭೂತನ್ಯಾ). ೧. ಚೆಲ್ಲಿ; ಸ್ರವಿಸು; ತೊಟ್ಟು ಕ್ಕು; ಉಕ್ಕು: ಘಟಕೇತನಂ ನೆತ್ತಿಯಿಂದೊಳೆದುಗು ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಯಿಂದ ಮೆತ್ತಿದ ಕಣ್ಣಿನೊತ್ತಂ ಬದಿಂ ತೆಪ್ಪೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೪ ವ); ಮದಗಜವೆರಡಜ ಬಾಲದ ಮೊದಲಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ನುಗುಗುತ್ತಿರೆಯಾಸ್ಯದಿನುಗುವ ರಕ್ತಮುರಿಯೆನೆ ತಿದಿಯೊತ್ತುವ ಕಮ್ಮಜಂಬೊಲಿದಂ ಭೀಮಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೭ ಉದಾ); ಸೊಂದಿಗೋಡಗಂಗಳ ಕಾಲಾಟದಿನಲೊಕ್ಕಲಿರನುದಿದ್ ದೂಳಿಗಳನ ಮರ್ಚಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪); ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಳ ಮಸ್ತಕದಿಂ ಬಿದಿರಿಂ ಘಣೇಂದ್ರೋತ್ತಮಾಂಗದಿನಗುರ್ವಿಪ ಪಂದಿಯ ಕೋಟ್ಯುಳಿಂ ಮುತ್ತೊಕ್ಕುವು (ಶಮದ. ೧೧೬ ಪ್ರಯೋ); ಪಿರಿದುಂ ಲಜ್ಜಿಸಿಯಲ್ಲಿಂ ತೆರಳ್ವು ಪೋಪಲ್ಲಿಯೊಂದು ವಲ್ಮೀಕಿದ ಮೇಲಿರದಿಂದ್ರಿಯವುಗೆಯದೊಳೊಳು ನಿರುತಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೆಂಬ ಮುನಿಯುದಯಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೭೧); ನೆಗಳ್ಳ ಪೊಂಬಾಳೆಗಳ ಚವರದಿಂ ಪೂತು ಕಂಪುಗುವ ವೃಕ್ಷಾವಳಿಯ ಗುಡಿಯಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೩); ಮೆಲೆವಾಲು ತೊರೆದುಗುತಿವೆಕೊ (ಮೋಹತ. ೪-೮೧). ೨. ಹೊರಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಸಾಡು; ಸುರಿ: “ಉಗುವಿಪರ್ಜನೇ” (ಶಮಧಾ); ಭಂಡಾರದ ಮನೆಯೊಳು ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸಿ ಭಂಡಾರದ ಪುಡುಕೆಗಳಂ ಪೋಟ್ಟು [ದು]ಮ್ಮಮುಂ ಪೊನ್ನಂ ತುಡುಗೆಗಳುಮಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಂತಿರಿಯುಗುತ್ತಂ ಕಡುವಿರುಳ್ ಕೊಂಡುಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೭-೫); ವಾರವ ಧೂಜನಕ್ಕೆ ಮುದುಗೂಂಟೆಣೆ ಹೇಮಮನಾವ ಮಾಚ್ಚಿಯಿಂ ಪ್ರೇರಿಸುತಿರ್ಪೊಡಾಗಲುಗೆಯುಂ ಕೆಡುಗುಂ ಕಡುಗೂರ್ಮ (ಮದತಿ. ೧೦-೬೨); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಹೆಣಗಳನು ಗಕ್ಕನೆ ಶುನಕ ಸೃಗಾಲಗಳೆಳೆ ತಂದೊಕ್ಕುವು ಹೊಳೆಯ ನೀರಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೧೨೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಗು; ಮಲ. ಉಕ್ಕು; ತೆಲು. ಉಚು]

ಉಗು (ನಾ). ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ. ‘ಉಗುಬೆಲ್ಲ’ ಪರಾ. [?]

ಉಗುಚು ‘ಉಗುಳ್ಳು’ ನೋ.

ಉಗುತರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕುಬರು; ಸ್ರವಿಸು; ಸುರಿ: ಒಗೆದ ಶರಸ್ತಂಬದೊಳಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿ ಮನೋಜರಾಗರಸಮುಗುತರೆ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಸುಟು ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನಗಲ್ಲನಾಶ್ರಮದಿನುಡಿತ ಲಜ್ಜಾವಶದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೩); ಮನೋಹರನನೀಕ್ಷಿಸಲಿತ್ತಪುಲ್ಲಿ ಹರ್ಷದಿಂದಿರದುಗುತರ್ಪ ಬಾಪ್ಪಮನಗೆಂದು ಲತಾಂಗಿಯಿಲ್ಲದ ಬಾಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೨); ಉಗುತರೆ ಕೋಟ್ಯುಳ್ಳರಸು ಮಸ್ತಕಪಿಣ್ಣದ ಮೌಕ್ತಿಕೋತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೪); ಭರದಿಂ ದೈತ್ಯರನಾದಿಸುತಿರೆ ರುದ್ರನ ಬಾಣ ಹತಿಯನುಗುತರುತಿರೆ ದೈತ್ಯರ ನೆತ್ತರ ಪನಿಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೬೮).

[ಉಗು + ತರ್]

ಉಗುನಿ, ಉಗುನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: “ಮೋದಿನೀ - ಅಜಮೋದ, ಮದ್ಯ, ಉಗುನಿ, ಹಿಟ್ಟುಳಕ” (ಒಷಧಿ. ೧೩೦); ಉಗುನಿಯ (Ipomea) ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ದಳವಲಯವು ಗಂಟೆಯಂತಿದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೭).

೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಪೀಲುವೃಕ್ಷ: ಉಗುನಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಗುನಿಯ] ಮರನಿಂದೀಶಾನ್ಯದಿಗ್ಭಾಗದೊಳ್ ಪುತ್ತೊಗೆಯ ಪಡುವಲಯ್ಯಂತರಂಜೋಗಿ ಕೆಯ್ಯೊಂಡಗುಟ್ಟು ಪುರುಷಪಟ್ಟಾಕಾರದೊಳ್ ತೋಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩೨). ಉಗುನೆ: ೧. ಮಡುವಾಗಲಾ ನೀಲಿಪಾತಾಳ ಗರುಡ... ಉಗುನೆಯೊಳ್ ಪ್ರಮಾಪತ್ತು ಮಂ ಕೂಡಿದುಜಂ ಬೀರಾಂಬುವಿಂ ಲೇಪಿಸಿ ಬದುಗುಗುಮಾ ಕಾಲದಷ್ಟಂ (ಖಮದ. ೮-೩೭).

ಉಗುನಿಯಹಂಬು = ಉಗುನಿ ಬಳ್ಳಿಯ ಹಂಬು: ಕುದುರೆಯ ಬಾಲದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಹಗ್ಗವು ಕಿತ್ತು ಹೋಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಉಗುನಿಯ ಹಂಬನ್ನು ಹೊಸೆದು ಕಟ್ಟಿದರು (ನಗಗ. ೫೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಗಾ, ಉಪಾ, ಉವಾ, ಉಗಾಯ, ಉವಾಯ್, ಉಗೈ; ಮಲ. ಉಗ; ತೆಲು. ಉವ್ವ]

ಉಗುನೆ ‘ಉಗುನಿ’ ನೋ.

ಉಗುಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಪುಡಿಬೆಲ್ಲ; ಅಡಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ: ಚೆನವನವುಂಡೆ ದಿನವುಂಡೆ ತೂಗುವಾಗ ಉಗುಬೆಲ್ಲ ಶನಿವಾರದ ವುಂಡೆ ಬಿಂದಿಗೆ ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು ಅಯದ ಬೆಲ್ಲಮಂ ಮನೆ ವಂದಕೆ ಪ್ರತೇಕದಲು ಕೊಡಬೇಕು (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕ. ೭-೪೨; 1568). [ಉಗು + ಬೆಲ್ಲ]

ಉಗುರ್, ಉಗುರು (ನಾ). ಬೆರಳುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇರುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹೊದಿಕೆ; ನಖ; ಪಂಜ: “ಕಾಮಾಂಕುಶಾಃ, ಕರರುಹಾಃ (ಪುನರ್ನವಾಃ), ಪಾಣಿಪಾಃ, ನಖಾಃ, ನಖರಾಃ - ಈ ೫ (೬?) ಉಗುರ್” (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೭); ಇಟಿ ವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಟ್ಟಿನ ಕೈದುವೇಬ್ಬುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ತುದ್ರಕ); ರಣರಂಗದೊಳುಳ್ಳರೆಲ್ಲರಂ ಮದಿದೊಡಮುರ್ಕುಗುಂದ ದುಗುರಂತೆರಡುಂ ಕಡೆ ತಪ್ಪ ಕೂರ್ಪನೋಗಡಿಸದೆ... ಬಂದನಿದೇಂ ಕಲಿಯೋ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೩); ಉಗುರ್ಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಳಕವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರ್ಧಳವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩); ಪೊಯ್ದುಟ್ಟಾ ಸುರದಿಂ ನಟ್ಟುಗುರ್ಗಳಿಂ ಮಸ್ತಕಮನೋಡೆದಿರ್ಬಗಿಮಾಡಿ (ನಂಬರ. ೧೮-೨೧); ನರಸಿಂಹನವತಾರ ಹಿರಿದಾದ ಅದ್ಭುತವು ಶರಭನುಗುರಂದ ಕೊಲುವಾಗ ಹರಿಯೂರನರಿಯಂದನಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೪). ಉಗುರು: “ಪುನರ್ಭವಾಃ, ಕರರುಹಾಃ, ನಖಾಃ, ನಖರಾಃ - ಈ ೪ ಉಗುರು” (ನಾಚರಾ. ೧೨೧); ಅದೊಳೊಳಗೆರಡು ತಲೆ ಮಜದುಪೊಂದು ತಲೆಯೆಚ್ಚತ್ತು ಹದ್ದಿನ ಕೊಕ್ಕ ತಪ್ಪಿ ಕಾಲುಗುರ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗಾಯ ತಪ್ಪಿ (ಅಜಿಮಾ. ೨೦-೫೮); ಕಂಬನಿಯನುಗುರಲಿ ಮಿಡಿದು ನೊಂದನು ಪಾರ್ಥ ಹೃದಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೭-೨೭); ಕಾಲುಗುರು ಕಯ್ಯುಗುರು ತಲೆನವಿರು ಹಾವಿನ ಹೆರೆ ಬಳ್ಳಿಯ ಸಾಸವೆ ಬೇವಿನಲಿ ಯಿವಂ ಸಮಂಗೊಂಡು ಕೂಸಿಗೆ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವುದು (ಬಾಲಚ. ೧೨೫-೨೨); ಉಗುರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿಯೇ (ಗಾಡ).

ಉಗುರದಿಟ್ಟು = ಉಗುರಿನ ಮೇಲಿನ ದೃಷ್ಟಿ; ಕೆಳಗಿನ ನೋಟ; ತಲೆಯನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ನೋಡುವುದು: ಬಿಸಿಲು ಹಬ್ಬಿ ಗಾಳಿಯು ಹರಡಿ ಮುಗುಳುನಗೀ ಅರಳಿಸಲೊಲ್ಲಿ ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿದರೂ ಉಗುರದಿಟ್ಟು ಇಟ್ಟಿ ನಡೆದಿ (ಮೂರ್ತಿಪಾ. ೩೭-೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಗುರ್; ತುಳು. ಉಗುರು; ತೆಲು. ಗೋರು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕು. ಗೋರ್; ಪರ್ಜಿ. ಗೇರಿ; ಕುಣ. ಗೋರ; ಕುವಿ. ಗೋರೂ; ಮಲ್ತೊ. ಒಗುರ್; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಹೋರ್]

ಉಗುರ್ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಒಂದು ಕಸಬಿನವನು.

ಉಗುರಮೂನೂರ್ವರ್ = ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವರ ಸಂಘ, —ಶ್ರೀಣಿ: ಈ ಧರ್ಮಮಂ . . . ಉಗುರಮೂನೂರ್ವರುಂ ತಂಬುಲಿಗ ಸಾ ಸಿ ವ ರುಂ ಮೂಜುಂನಾಡ ಸುಂಕಿಗರುವಿನ್ನಿಬರುಂ ದಾತಾರರಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಎಇ. XVI, ೮೫-೩೭; 1067); ಉಗುರ ಮೂನೂರ್ವರು ಒಕ್ಕಲಲ್ಲಿ ಚೈತ್ರಕ್ಕೆ ಪಾಗ ೧ (ಇಆ. XI, ೨೭೪-೩೭; 1080); ಶ್ರೀಮದ್ಗಂಡರಾದಿತ್ಯನ ಹೊಳಲ ನೂಜುಪ್ಪದಿಂಬರ ಶ್ರೀಪಾದಾ ರಾಧಕರುಮಪ್ಪ ಉಗುರಮೂನೂರ್ವರ್ ಕೋಯ್ಲಾಳಿದೇವಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೭-೨೪; 1190); ಉಗುರಮೂನೂರ್ವರ್ ನೆಗರ್ತೆ ಎಂತೆಂಮೊಡೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೭೨-೪೨; 1121). [ಉಗುರ್_1]

ಉಗುರಂಟು (ನಾ). ಉಗುರಿಗೆ ಬಳಿಯುವ ಲೇಪನ, —ಬಣ್ಣ; ಮದರಂಗಿ: ಬೆರಲುಗುರಿಗೆ ತುಟಿಗಳಿಗಿಡುತಿರುವಾ ಉಗುರಂಟಿ [ಟು] ಗಳಿಂದ (ದ್ರಾಕ್ಷಿಮ. ೧-೧೭). [$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಅಂಟು}$]

ಉಗುರಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಚನೆ ಯುಳ್ಳ ಅಡ್ಡಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಂಠಾಭರಣ (ಕ). ೨. ಹುಲಿಯುಗುರಿಗೆ ಚಿನ್ನದ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಆಭರಣ.

[$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಅಡ್ಡಿ}$]

ಉಗುರಿಸು, ಉಗುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಬಾಚು; ಕೆರೆ; ನೇವರಿಸು: ಅರಸನ ತಲೆಯಂ ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಗುರಿಸುತಿ ದಾರ್ಕೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೧೭-೧೦); ಗುರುಗೆ ನಿದ್ರಾಭಿಘಾತಮಕ್ಕುಮೆಂದು ತಲೆಯನುಗುರಿಸುತ್ತಮಿರೆಯಿರೆ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧-೧೦೪ ವ); ಉಗುರಿಸಿ ಬೆಂಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಪಿಡೆಲ್ (ಲೀಲಾಮ. ೪-೮೫); ಬೆರಂಟುವು ಪೊಕ್ಕುಟನು ಗುರಿಸಿದುವು ತುಜುಂಬ (ಶಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ); ನಾರಿಯನು ಬರಸೆಳೆದು ನೃಪ . . . ಉಗುರಿಸಿದನಳಿದಳಕಪಂಕ್ತಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೪); ತೊಳ ತೊಳಪೆಳಮಿಂಚಿನಮುಱ ಕಾರ್ದುಗಿಲೊಳಪೊಕ್ಕು ನಲಿದಾಡುವಂತೆ ಲಲನೆಯ ತಲೆಯನುಗುರಿಸ ಕೋಮಲೆಯ ಕೈಯ ಪೊಳೆವು ಗುರ್ವೆಳ ಗೊಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦-೩೨). ಉಗುರಿಸು: ಉಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂದಲೂಗುರಿಸು ಪೋಜೆ ತರಂತರದಿಂದ ಶಿರೋಜಮಂ ನೆಗಪುವ ಭಂಗಿ (ಜಗವ. ೧೦-೯೯).

[$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಇಸು}$]

ಉಗುರು 'ಉಗುರ್' ನೋ.

ಉಗುರುಕಣ್ಣು (ನಾ). ಉಗುರಿಗೂ ಬೆರಳಿನ ತುದಿಗೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವೃದುವಾದ ಭಾಗ: ಉಗುರುಕಣ್ಣಿಗೆ ಸೂಜಿ ಚುಚ್ಚಿದ ಹಾಗೆ (ರೂಢ). [$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಕಣ್ಣು} (< \text{ಕಣ್})$]

ಉಗುರುಗೊನೆ 'ಉಗುರುಗೊನೆ' ನೋ.

ಉಗುರುನಂಜು (ನಾ). ಉಗುರು ಸೋಕುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಜಿಗುಟುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ವಿಷ (ಕ).

[$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ನಂಜು}$]

ಉಗುರುಬಿಸಿ 'ಉಗುರ್ವಿಸಿ' ನೋ.

ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಿಗೆ (ಅ). = ಉಗುರ್ವೆಚ್ಚನೆ: ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಿಗಿರುವ ನೀರಾ ದರೆ ಸಾಕು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ (ರೂಢ). [$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಬೆಚ್ಚಿಗೆ}$]

ಉಗುರುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರು; ಉಗುರಿನ ಕೂಡ ಕೂಡು: ಉಗಿದ ಬಾಣವೃಥೆಯ ಕರ್ಣಧ್ಯಾನಚೇತನದ ಸೊಗಸು ಮಿಗೆ ದ್ರೌಪದಿಯ ತುದಿಬೆರಳುಗುರುವೆರಸಿದ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಬಲುಮಗುಡ ಭರದಲಿ ಕುಸಿದ ಭೂಪನ ಕಂಡನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೬).

[$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಬೆರಸು}$]

ಉಗುರುಸುತ್ತ (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಊದಿಕೊಂಡು ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಾವು, —ಬೇನೆ: ಉಗುರುಸುತ್ತ ಯದ್ದಾವನ ವನಿಕೆಯೊಳಗೆ ಹೊಡೆದಾ ತೆರದಿ (ಯನಳ. ೧೦೧); ಉಗುರು ಸುತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಒನಕೆ ಪೆಟ್ಟು (ಗಾದೆ).

[$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಸುತ್ತ}$]

ಉಗುರುಸುತ್ತಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಜುಟ್ಟುವೆ ಬಳ್ಳಿ, ತಳವಾರನ ಬಳ್ಳಿ, ಉಗುರುಸುತ್ತಬಳ್ಳಿ, ಹಾಲುಕೊರಟಗೆ, ಕುಂಟಗ (ಮೈಟಿ. ೬೦-೧೨೧೫). [$\text{ಉಗುರುಸುತ್ತ} + \text{ಬಳ್ಳಿ}$]

ಉಗುರುಳಿ (ನಾ). ೧. ವೀಳೆದೆಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಹೆಚ್ಚೆರಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಸಾಧನ. ೨. (ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸಗಳೆಲ್ಲಾ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಳಗಡೆಗೆ ಬಾಗಿರುವ ಅಲಗುಳ್ಳ ಉಳಿ: ತಿಕ್ಕಿದರಡಲಗೆಲ್ಲಿ? ಕತ್ತಿದುಗುರುಳಿ ಯೊಪ್ಪನಿತ್ತ ಮಣಲೆಲ್ಲಿ? (ಗೀವಂ. ೩೦-೭೬).

[$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಉಳಿ}$]

ಉಗುರೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡುವುದು: ಇನ್ನೂ ಮಲಗಷ್ಟೆ ಮದುವಣ್ಣ ಎದೆಮೇಲೆ ಸನ್ನೇನಾಡಾವೇ ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಹೋಗಿ ಗಗನಕೆ ಶೇರ್ಯವು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೪೮); ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ಗಗನಕೆ ಸೇರಿವೆ ಮಗನ ಮಂಡೇಲಿ ಒರಗಿವೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೫೫-೩).

[$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಎಣ್ಣೆ}$]

ಉಗುರೆವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿನ ಕೊಮರಮಂಗಲದ ಉಗುರೆವಾಡಿಯ ತ್ರಿಸನ್ನಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೫೪; 10ನೆಯ ಶತ). [$\text{ಉಗುರೆ} + \text{ವಾಡಿ}$]

ಉಗುರೊತ್ತು (ನಾ). ೧. ಉಗುರಿನ ಒತ್ತು ವಿಕೆ; ಉಗುರಿನ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ; ನಖಕ್ಷತ: ಮೊನವಲ್ಲ ಕರ್ದುಕನುಗುರೊತ್ತುಗಳನು ಮಾಣ್ಣಾಣೆಲ್ ಕೈಗೊಳಿಸಿ ಲಲ್ಲಿಗೈದು (ಚೈ ಮ ಭಾ. ೧೧-೨೨); ಮುಗ್ಧಿ ತಾನರಿಯಳು ನಲ್ಲ ತನ್ನದೆಯೊಳು ಮೂಡಿಸಿದುಗುರೊತ್ತುಗಳನು (ಗಾಥಾಸ. ೫-೩೩). ೨. ಗೋಧಿ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕಲಸಿ ಉಗುರೊತ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಗವುಲಿ; ಅಂತಹ ಗವುಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಯಸ (ಉಕ).

ಉಗುರೊತ್ತಿನಹುಗ್ಗಿ = ಉಗುರೊತ್ತಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುಗ್ಗಿ (ಕ).

[$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಒತ್ತು}$]

ಉಗುರ್ಗಲೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಆದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ: ಮುದ್ರೆಯನಿಡುವಂ ದದಿ ಹರಿಸದಿನುಗುರ್ಗಲೆಯಿಟ್ಟನರಸನಂಗನೆಗಾ ಸುರತದೊಳು (ಜಯಕಾ. ೮-೪೯); ಹಲಬರು ವಿಟರೊಡನಾಡಿ ಮತ್ತವರು ಗುರ್ಗಲೆ ದಂತಹತಿಗಳ ತಾಳ್ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣೆನಂಗದಂತೆಸುವುದೀ ಗಿರಿಯೆಂದು ಸಲೆ ವಿದೂಷಕ ನಗಿಸಿದನು (ಭರತ. ೩೬-೮೩).

[$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಕಲೆ}$]

ಉಗುರ್ಗೊನೆ, ಉಗುರುಗೊನೆ (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಕೊನೆ; ನಖಾಗ್ರ: ಉಗುರ್ಗೊನೆಯಂ ವಿಕೀರ್ಣಕಚಮಂ ಮಿಗೆ ತಿದಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೧೬); ಎಳೆದುಪ್ಪಟಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ ಕಿಜು ವೆರಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಂ ಕರ್ದುಕುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೧); ಆ ಕಮಲ ಭವನಿರುತಿರುತ್ತಹಂಕರಿಸೆ ರುದ್ರಂ ನಗುತ್ತವನ ತಲೆಯಂ ಚಿವುಟಿದನು ಗುರ್ಗೊನೆಯೊಳ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೨೫). ಉಗುರುಗೊನೆ: ಮೃಗರಾಜ ಪೀಠದೊಳಿರಿಸಿಯಂಗೆನೆಯನು ಉಗುರುಗೊನೆಯೊಳಕವನು ಸುಗುಣ ಯರಾರಿಸಿಯಗುರುಧೂಪವನಿಕ್ಕಿ ವಿಗಡೆಯೆರಂದು ಕಟ್ಟಿದರು (ಅಂಜಚ. ೮-೫೫). [$\text{ಉಗುರು} (< \text{ಉಗುರ್}_1) + \text{ಕೊನೆ}$]

ಉಗುಚುರ್ (ಕ್ರಿ). = ಉಗುರಿಸು : ತರತರದ ಪುಷ್ಪಲತಿಕೋತ್ಪರವಂ
ನೋಡುತ್ತವಂತಿಸಾಂದರಿ ವೇಣೀಭರವನುಗುಚರ್ ಲ್ ಬಿಂಬಾಧರೆಯರ್
ಪುಷ್ಪಪಚಯವನನಗಿದರಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೬-೬೬). [ಉಗುರ್ + ಚು]

ಉಗುರ್ವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಮಿಗಿಲಿಸುವ ಪೊಸ
ಸುಣ್ಣದೊಳುಗುರ್ವಲ್ಲಿಯ ಬೇರನಿಕ್ಕಿ ಗರ್ವಗಿನ ಕೊನೆಯಂ ತೆಗಮಿ
ಪುಳಿಯಡುಗೆ ಮೇಣ್ ಸಂದಗಿಯಡುಗಾ ತೆಪದಿನವಜಿ ಬೀಜಂಗಳುಮಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೪); ತೆಗಮಿ ಪೊಸಸುಣ್ಣದೊಳ್ ಮುನ್ನುಗುರ್ವಲ್ಲಿ
[ಪಾಠಾಂ. ವೇಲಿ]ಯನೆಳೆಯ ಪುಣೆಯೆಲೆಗಳನಾವುಂಡೆಗಿಯಂ ಮುತ್ತದೆ
ಹೂವಂ ಬಗೆದಂದಾ ಬಾಡನಡುಗೆ ಬಚುಕಂತವಜಿಂಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೧); "ಬೆಳ್ಳಡಕಿಲ" (ಲೋಕೋಪ. ೮೬೪). [ಉಗುರ್ + ವಲ್ಲಿ]

ಉಗುರ್ವಿಸಿ, ಉಗುರುಬಿಸಿ (ನಾ). ಉಗುರು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು
ಬೆಚ್ಚಗಿರುವುದು; ಕಪೋಷ್ಣ; ಸುಖೋಷ್ಣ : ಉಗುರ್ವಿಸಿಯಪ್ಪು
ಪೊರ್ವ ಪುಗಿವಾರಿರುಹಾಕರವಾರಿ ಸುಯ್ಯ ಬಿಂಕೆಗಳೊಳೆ ಪೊಕ್ಕ
ನಂದನವನಂ ಕೊಜಗಿರ್ಪವು... ಮದೀಯ ವಿಯೋಗದೊಳೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಾ
(ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೫). ಉಗುರುಬಿಸಿ : ನೀರು ಉಗುರುಬಿಸಿಯಾಗಿದ್ದರೆ
ಸಾಕು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). [ಉಗುರ್ + ಬಿಸಿ]

ಉಗುರ್ವೆಚ್ಚನೆ (ಅ). ಉಗುರು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಬೆಚ್ಚಗೆ :
ಇನಿಸುಗುರ್ವೆಚ್ಚನಪ್ಪುಣಿಸು ಕುಂಕುಮದಕ್ಕೆ ಕದಂಬದಂಬುಲಂ...
ಅಂಚೆಪಾಸುಗಳೊಳೊಪಳ ಪೆರ್ವೊಲೆನೆಂಕೆಯಿಂದದೇಂ ತನತನಗಿಕ್ಕಿ
ಮೆಟ್ಟಿದುದೊ ಭೋಗಿನನಂ ಶಿಶಿರಾಶೀರೇಕಮಂ (ಜಗವ. ೧೪-೧೯).

[ಉಗುರ್ + ಬೆಚ್ಚನೆ]

ಉಗುರ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ; ನಖ
ಕಾಂತಿ : ಕೈಯಾರೆ ಭಿಕ್ಷವ ನೀಡಿ ಮುಖವನೀಕ್ಷಿಸದೆ ಕಣ್ಣೀರೆಯಿಂ
ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುಗುರ್ವೆಳಗಿನೊಳ್ ಕಂಡು ಮೋಹಿಸಿದರಾಪ್ಪಣದೊಳು
(ಚಿಬಪು. ೨೦-೧೭). [ಉಗುರ್ + ಬೆಳಗು]

ಉಗುರ್ವೆಳ್ಳು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಬಿಳಿಯ ಹೊಳಪು; ನಖದ
ಬಿಳುಪು : ವಸುಧೆಯಂ ಪಾದಾಬ್ಜರಾಗಮುಗುರ್ವೆಳ್ಳುಗಳ ಪಸದನಂ
ಗೆಯ್ಯೆ ನೂಪುರ ಕಂಕಣಸ್ತನಂ ದೆಸೆಗಳೊಳ್ ಪೊಣ್ಣೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೧೨).

[ಉಗುರ್ + ಬೆಳ್ಳು]

ಉಗುರ್ವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಉಗುರಿನಿಂದಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ,
—ಗಾಯ; ನಖಕ್ಷತ : ಉಗುರ್ವೊಯ್ಲುತನ ಮೆಯ್ಯೋಳಿ ಪುಲಿಯ
ಪೊಯ್ಲಿಂದಾದುದೆಂದೋಪವಳ್ ಬಗೆವಂತೆ (ಜಗವ. ೧೬-೨೦); ತಾಂಬೂ
ಲಮಂ ನೆಜೆ ಮೆಲ್ದೀವುಗುರ್ವೊಯ್ಲುನೂದುವ ಸೆಜಂಗಿಂ ಬೀಸುತ್ತಿ
ಪೋರ್ಪರಬ್ಬಿಜಲಂಪಂಗನೆಯರ್ಗ ರಾಗಮನದೇಂ ಮಾಡಿತ್ತೊ ರತ್ನಂತ
ದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೬-೫೨). [ಉಗುರ್ + ವೊಯ್ಲು]

ಉಗುಳಿಕೆ (ನಾ). ಉಗುಳುವಿಕೆ; ಉಗಿಯುವಿಕೆ : ಶುದ್ಧವಾದ ಅಕ್ಕಿ
ಯೊಡನೆ ವರ್ಣಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದೊಂದಿ ಕಲ್ಲುಹರಳುಗಳೂ ಸೇರಿಬಿಡುವು
ದುಂಟು... ಊಟದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಟಿಕ್ಕೆಂದು ಉಗುಳಿಕೆಯ ಮನ್ನಣೆ
ಗೊಳ್ಳುವವುಗಳೂ ಇದ್ದಾವೆ (ನೀರಬಂ. ೩೦).

[ಉಗುಳ್ಳು (< ಉಗುಟ್ಟು) + ಇಕೆ]

ಉಗುಳಿಚು 'ಉಗುಳ್ಳು' ನೋ.

ಉಗುಳಿಸು 'ಉಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಗುಳ್ಳು 'ಉಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಗುಳ್ಳು 'ಉಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಗುಳುಧೂಪ (ನಾ). ಧೂಪದ ಮರ : (ಮೈಥಿಗ. ೭೭-೧೫೭೬).

[ಉಗುಳ್ಳು (< ಉಗುಟ್ಟು) + ಧೂಪ]

ಉಗುಳುನೀರು 'ಉಗುಳ್ಳೀರು' ನೋ.

ಉಗುಳುನುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳನ್ನು ನುಂಗು : ಕಣ್ಣು ಪಿಳಕಿಸ
ಬಾರದು, ಉಗುಳು ನುಂಗಬಾರದು (ಕುರಿಹಂ. ೨೭). ೨. (ಆಲಂ).
ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು; ಅನುಮಾನಿಸು; ಅಧೈರ್ಯಪಡು :
ಎಲ್ಲ ಸಾವುಕಾರರನ್ನೂ ಅವರವರ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಯಾದ ಮೇಲೆ,
ಕೈಗಡಕೊಟ್ಟವರು ತಮ್ಮದೇನೆಂದು ಉಗುಳುನುಂಗುತ್ತ ಕೇಳಿಕೊಂಡರು
(ಬೆಟ್ಟಹೂ. ೬೧). [ಉಗುಳ್ಳು (< ಉಗುಟ್ಟು) + ನುಂಗು]

ಉಗುಳುಬಡುಕ (ನಾ). ಉಗುಳುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ತುಚ್ಛೀ
ಕಾರಮಾಡಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಬೆದರಿಸಿ ಮಾತಾಡುವವನು :
ಕಳ್ಳರನ್ನೂ ಹುಳ್ಳಹುಳ್ಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸದೈವ-ಸಾವಧಾನಿಗಳಾದ ಉಗುಳು
ಬಡುಕರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಬರೆಯಲು ಇದು ಸ್ಥಳವಲ್ಲ (ನಿರಾಭ. ೧೫೬).

[ಉಗುಳ್ಳು (< ಉಗುಟ್ಟು) + ಬಡುಕ (< ಬಡಿಕ)]

ಉಗುಳ್ಳುಪ್ಪೆ 'ಉಗುಟ್ಟುಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಉಗುಳ್ಳು, ಉಗುಚು, ಉಗುಳಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳುವಂತೆ
ಮಾಡು; ಕಕ್ಕಿಸು; ಕಾರಿಸು : ಅತಿಕ್ರಮಿತಕೋಪದಿಂದ ಚಾಪದಿಂದಾಕಾಶ
ಚಕ್ರಮೆಲ್ಲಂ ಪೂರ್ಣಮಪ್ಪಂತೆ ಚಿತ್ರದಿಂದಂ ಬಿನಂಭೋನಿಧಿಯನು ವಿಕ್ರಮ
ದೊಳಾ ಖಳನುಗುಳ್ಳಲ್ (ಚಿಬಪು. ೪೩-೭); ಬಿಡುಗಣ್ಣರರಸನೆಚ್ಚಂಬು
ಗಳನಾ ದೈತ್ಯನೆಡೆಯೊಳೆ ಸಂಹರಿಸಿ ಪುನರಪಿ ಶರಂಗಳಂ ತೊಡಿಸಿ ತಿರು
ವಿಂದುಗುಳ್ಳಲ್ (ಚಿಬಪು. ೪೩-೮). ಉಗುಚು : ೨. ನೆಗೆ; ಚೆಮ್ಮು;
ಹೊರಬರು : ಮಾರುತಿ ತಂದ ಮದ್ದನು ಪರಮಮಂತ್ರನ ಜಪಿಸಿ
ಬೇಗದಿ ವರಸುಷೇಣನು ತೆಗೆದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇಷುನೊಳಗಿಟ್ಟೆಯ ಉರುವ
ಶೂಲವು ಉಗುಚಿ ಬಿದ್ದುದು (ಕಾಶಿರಾ. ೩೭-೪೯); ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಣವಂ
ತೆಗೆದೆಸಲ್ ಫಲುಗುಣನ ಹಸ್ತದಿಂದುಗುಚಿ ಭೋರ್ಗರಪ್ರತಾಪ್ಪಟಿಸಿ
ಭಗದತ್ತನ ಶಿರಸ್ಸ ಕಡಿದುರುಳಿಸಿತು (ತುರಂಗ. ೪೯-೬೨). ೩. ಹೊರಕ್ಕೆ
ಎಳೆದು ತೆಗೆ : ಹೆಣಮಯಂ ರಣಮಯಮ್ಮಾಗಲೈ ನಿಂಮ ದಿನಮಣಿ
ಸುತಮ್ಮೆಚ್ಚರ್ತು ನೋಡಿದಂ ಸರ್ವಾಂಗ ಕಣಮಯಮ್ಮಾಗಿರಲ್ಪುರಿಯ
ದಂತುಗ [ಗು]ಚಿ ಕೋಪಾಟೋಪಮಂ ತಾಳ್ವನು (ತುರಂಗ. ೬೯-೭೩).
೪. ಸೆಳೆ; ಬಿಚ್ಚು; ಕಳಚು : ಗಾರುಗೊಳುತಯ್ಯಯ್ಯೋದಕೇಮಾರಿ
ಬಡಿಯಿತ್ತಕಟಿ ನೋಡೆಂದ್ನೀರೆಗಳನುಗುಚುವರ ನೋಡೆಲ್ಲಿ ನಗುತಿರಲೂ
(ಜಿರಾಮಾ. ೨೧೦-೩೦); ಬ್ರಹ್ಮಕಟ್ಟಿದ ಕಂಕಣ ಉಗುಚೋದು ನಮ್ಮಿಂದ
ಅದೀತೇ (ಚಿಬಮ. ೨೦೦). ಉಗುಳಿಚು : ೩. ಶ್ರೀಕಾಂತ ಸಲಹೆನೆ
ಮುನಿಕುಮಾರಕನ ಉಗುಳಿಚೆಲಾ ಮೃತ್ಯು ವಿನ ತಾಳಿಗೆಯೊಳಂದು
(ಕುವಾಂ. ೨-೨೯). [ಉಗುಳ್ಳು (< ಉಗುಟ್ಟು) + ಚು]

ಉಗುಳ್ಳೀರು, ಉಗುಳುನೀರು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು
ನೀರು; ಗುಟ್ಟುಕು ನೀರು : ಹರಿಗೆದೆಯುದ್ದ ಬೊಮ್ಮನಿಗುಗುಳ್ಳೀರು
ಶಂಕರನ ಮುಳುಗಿಸಿಕೊಂಡಿಹುದು ಗರುವೆ ನಿನ್ನೀ ಲಾವಣ್ಯನದಿಯನಿದ
ನಿರದೆ ದಾಂಟುವ ವೀರನಿವನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೭೮). ೨. ಬಾಯಿಗೆ
ಹೊಕ್ಕು ಉಗುಳಬೇಕಾಗುವಂತಹ ನೀರು, —ಅದರ ಮೆಟ್ಟು :
ಅಲದೆಲೆಯೊಳ್ ಮಲಗಿಯೊಮ್ಮ ಮುಳುಗುತ್ತೊಡನೆ ತೇಲುತ್ತೊರ್ವನೆ
ಯುಗುಳ್ಳೀರನುಗುಳುತ್ತ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಪರಳಲ್ (ಚಿಬಪು. ೪೬-೩೧).
೩. (ಕರಾ). ಜೊಲ್ಲು. ಉಗುಳುನೀರು : ೧. ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯೋಗ
ವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉಗುಳುನೀರಿಸು = ಅಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಹೊಗಳಲಜೆಯನು ದೇವ
ರಾಯರಿಗುಗುಳುನೀರಿಸಿದನಿರ್ವ ನಿಜ ಬಾಹುಗಳನಾ ಶ್ರೈಸಿದರಲೈ
ಸುರಲೋಕ ಪಾಲಕರು (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೦-೪೪).

[ಉಗುಳ್ಳು (< ಉಗುಟ್ಟು) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಉಗುಟ್ಟು, ಉಗುಟ್ಟು, ಉಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗಿ; ಬಾಯಿ ದ
ಹೊರಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲು; ಮುಕ್ಕುಳಿಸು: ಅಗಸ್ತ್ಯಂಕುಡಿಯುತುಗುಟ್ಟುನಿಂಕಟ್ಟು
ಪಟ್ಟುಟ್ಟು ದಿನ್ನಪ್ಪದು ಪೆಂಪನ್ನಾಳ್ತೆನ್ನನಿಂಕುಯರೆ ಲವಣಾಂಭೋಧಿಯಂ
ಪೋಲಿಸಲ್ವೇಡಿದುವೆತ್ತಾನೆತ್ತಲೆಂಬನ್ನತಿಬಹಳ ಜಳನ್ನೀವಳಬ್ಬಾ ಸಮುದ್ರಂ
(ಎಕ.೫, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೧೪; 890); ಸುಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಅರ್ಧಾಹಾರಮಂ
ನುಂಗುಗುಮಾರ್ಧಾಹಾರಮನುಗುಟ್ಟುಮದಂ ನೋಡಿ ಇದುವುಮೊಂದು
ಕುತ್ತಂ ಆಹಾರದ ಮೇಗರುಚಿಯೆಂದು ಬಗೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬-೨೫);
ವಿಷಧರ ನೀಂ ವಿಷಧರನಾಗದೆ ಬೇಗಂ ವಿಷಯಾಮಿಷವಿಷಮನುಗುಟ್ಟು
ನಿರ್ವಿಷನಾಗಾ (ಆದಿಪು. ೨-೧೬); ಕರಚರಣವದನ ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಂಗೆಯ್ದು
ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿಯುಗುಟ್ಟು ಚಮನಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಗದಾಯು. ೬-೧೩ ವ).
೨. (ಆಲಂ) ಹೊರಸೂಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಚಿಮ್ಮಿಸು: ಕಣ್ಣಿನೊಡ
ನುಣ್ಣು ಕುಂಕುಮದೊಳದಿದ ಬಾಳೆಗಳನ್ನವಾಗಿ ಕೆಂಪದರ್ಪಲಗ್ಗಣ್ಣಂ
ದುಗುಟ್ಟು ನೋಡಿದುದಂ ನೆನೆವೇಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೫).
ಉಗುಟ್ಟು: ೧. ಮಂಥನವ ಬೆಣ್ಣೆ ನುಂಗಿತ್ತು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಕೆಯ
ನೋಣ ನುಂಗಿತ್ತು ನುಂಗಿದ ನೋಣವ ಹಿಂದೆ ಹಿಡಿಯಲಾಗಿ ಉಗುಟ್ಟು
ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಡದು ಮಡಕೆಯ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೬-೬೮೦). ಉಗುಟ್ಟು:
೧. ಎತ್ತ ಬಿಟ್ಟುತ್ತು ಸತ್ತನೊಳಕೊಂಡಿತ್ತು ಮುತ್ತನುಗುಳಿ ಹೋಯಿತ್ತು
(ಆದವ. ೧೦೧); ಸರ್ಪವು... ಒಂಬತ್ತು ಹೆಡೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಪೂತ್ಕಾರ
ಮಾಡಿತು. ಆ ಹೆಡೆಗಳು ವಿಷವನ್ನು ಗುಳುಕಿಡ್ಡುವು (ಮಣಿಸ. ೯೦).
೨. ನೋಡುತುಂ ಬೇಗಾಗುತ್ತಲಿ ಬಸವಣ್ಣನಿರೆ ಕೊಡೆ ಲೆಕ್ಕದ ಸಂಭ್ರಮಂ
ಸಿರಿಯನುಗುಳುತಿರೆ (ಬಸರ. ೫-೬೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಮಿ, ಉಮಿಟ್ಟು; ಮಲ. ಉಮಿ, ಉಮಿಕ್ಕು,
ಉಮಿಟ್ಟು; ತುಳು. ಉಟ್ಟು; ತೆಲು. ಉಮಿಯು]

ಉಗುಟ್ಟು, ಉಗುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಜೊಲ್ಲು; ಲಾಲಾರಸ; ಎಂಜಲು
ನೀರು: ಭಟಾರರವರೊಡನೆ ನುಡಿವಾಗಳುಗುಟ್ಟು ಸೀಕರಂಗಳ್ ತಮ್ಮ
ಮುಂಗೆಯ್ಯ ಮೇಗೆ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೨೫); ಉಗುಟ್ಟುಂ
ಪೇಲುಂ ಸಿಂಬುಳುಮಗಲಿದರ್ಪನೆಯ್ ನೋಡಿ ಪೇಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ.
೬-೧೪೪); ಉಗುಟ್ಟುಂ ಶ್ವಾಸಂ ಕಾಸನ್ನೆಗಟ್ಟುಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರಕ್ಕೆ (ಕಲ್ಯಾಣಾ.
೩-೧೦); ವಿಶೇಷಮಾಯುಷ್ಯಮನಾರೊಡವಿಪರೆಂದುಗುಟ್ಟುಂ ಮಾಡಿದ
ಹೀರುತಿಪ್ಪರಾಸೆಯಿಂದಂ ಮೂರ್ಧರ್ (ಸಮಸ. ೧೨-೨೧). ಉಗುಟ್ಟು:
ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದೆ ಉಗುಳ ನುಂಗಿದಡೆ ಅಂದಂದಿಗೆ ಕಿಲ್ಲಿಷ (ಚೆನ್ನವ. ಕ.
೨೩೬-೫೧೨); ವೇದವನೋಡುವಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮಿದವುಗುಳು ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದು
ಎನಿಸುಗು (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೮); ಉಗುಳಿ ಉಗುಳಿ ರೋಗ, ಬೊಗುಳಿ
ಬೊಗುಳಿ ರಾಗ (ಗಾದೆ); ಭಟ್ಟರಿಗೆ ಮಂತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಗುಳು ಬಹಳ
(ಗಾದೆ).

ಉಗುಳದಾಂಟು = ಮಾತನ್ನು ಮೀರು; ಅವಿಧೇಯನಾಗು;
ಹದ್ದುಮೀರು: ಜಗಳವಾಡುವರಲ್ಲಿ ಕೆಲರು ಮಾತೆಯರಿಕ್ಕಿದುಗುಳ
ದಾಂಟಿದರಂದು ಕೆಲರು (ಮೋಹತ. ೧೪-೮೦). ಉಗುಳುಹಾಕಿದಾಂಟು =
ಕಡೆಗಣಿಸು; ಮೀರು: ಇಂತಹ ಹುಡುಗೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಠಿನ. ನನ್ನ
ಮಾತನ್ನು ಉಗುಳುಹಾಕಿ ದಾಟುವುದಿಲ್ಲ (ಜಮೀನಾ. ೧೪೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಮಿವು; ಉಮಿಟ್ಟು; ಮಲ. ಉಮಿ, ಉಮಿಟ್ಟು;
ತುಳು. ಉಟ್ಟು; ತೆಲು. ಉಮಿಟ್ಟು]

ಉಗುಟ್ಟು, ಉಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡು;
ಕಕ್ಕಿಸು; ಕಾರಿಸು: ಎನ್ನೊಡಮೆಯನುಗುಟ್ಟಿಸದೇಮಾಣೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ.
೧೨-೨೧೯); ಉಗುಟ್ಟುಪ ಮೂಗಂ ಮುಟ್ಟುಪ ಮೊಗಮಂ ಮೂದಿರಿಕನಾಗಿ
ಪುಧ್ಧಾರಮನಾವಗಮೋಗಿಯಿಪ ಬೇಡರ ಪಳ್ಳಿಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೨).

ಉಗುಳಿಸು: ೨. (ಆಲಂ) ಚಿಮ್ಮಿಸು; ಸೂಸು: ಬಿಗಿದ ಹೊಡೆಗಳ
ಹಜ್ಜಿದು ಬಿಲ್ಲೆಂದುಗುಳಿಸಿದನಂಬುಗಳನಳವಿಗೆ ತೆಗೆದು ಪಾಂಡವ ಬಲವ
ಬೆಂಬತ್ತಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೬); ಜಲಬಿಂದುಗಳ ಬಿಡದುಗುಳಿಸಿದನಕ್ತಿ
ಯಲಿ (ತೋರಾ. ೩-೧-೩೮). ೩. ಬಯ್ಯಿಸು; ಭೀಯೆನ್ನಿಸು: ಮತ್ತಾಲ
ನೆಂದು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನಿನ್ನಂ ಬಿದಿಯನುಗುಳಿಸಿದಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩-೨೦೨);
ನೆರೆಹೊರೆಯ ಅಕ್ಕಗಳು ನೆರೆದು ನ್ಯಾಯ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವರು. ಅವರ
ಕಡೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಉಗುಳಿಸುವಳು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೭೩).

ಉಗುಳಿಸಿಕೊಳ್ = ಉಗುಳುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊ; ಇತರರಿಂದ
ಬಯ್ಯಿಸಿಕೊ: ನೀನು ದಾರೀ ಬಿಡು. ನಾನೇ ಉಗುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು ಅಂದ
ನಂತೆ (ಹುಟ್ಟುಪ. ೧೧೬). [ಉಗುಟ್ಟು + ಇಸ್ಯ]

ಉಗುಟ್ಟುಪ್ಪೆ, ಉಗುಟ್ಟುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಉಗುಳಿಸ ಕುಪ್ಪೆ; ಶ್ಲೇಷ್ಮದ
ಮೊತ್ತ: ಅಡಿಗಡಿಗೆಲ್ಲರುಂ ಪೊರಳ್ಳ ಮಯ್ಲಿ ಗೆವಾಸುಗುಟ್ಟುಪ್ಪೆಯಾದ
ಮೆಯ್ ಬಿಡದಿರದೆಂತು ಸೂಳೆಯರ ಸಂಗಮನೊಲ್ಲರೊ ಖೂಳ ಮಾನ
ವರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೪). ಉಗುಟ್ಟುಪ್ಪೆ: ನಾನು ರೂಪಾಜೀವೆ,
ಸೂಳೆ, ಬೆಲೆವಣ್ಣು, ವಾರವಿಲಾಸಿನಿ; ಹೊನ್ನಿತ್ತರೆ, ಉಗುಟ್ಟು ಪುರುಷಶ್ವಾ
ಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಈ ನನ್ನ ಬೆಡಂಗಿನ ತನುಸಂಪತ್ತಿಯು ಸೌಂದರ್ಯಸೌಭಾಗ್ಯವು
ಕಲಾಸಿದ್ಧಿಯು, ಯವ್ವನದ ವೇಗವು, ಪೆಣ್ಣನದ ರಂಗವು - ಕಾಳಾಂಜಿ
ಉಗುಟ್ಟುಪ್ಪೆಯು ಮಾತ್ರ (ಮಂತ್ರಕ. ೩೩-೨೪). [ಉಗುಟ್ಟು + ಕುಪ್ಪೆ]
ಉಗುಟ್ಟುರ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು, — ಸೂಸು: ಅಲರ್ವ ಪದಕ್ಕೆ
ಬಂದಲೆವ ತಂಬೆಲಿರಿಲ್ಲದೆ ಮಾಣ್ಣ ಮಲ್ಲಿಕೋಜ್ಜಲಮುಕುಳಕ್ಕೆಮಾದ
ಪೊಸಗಂಪನುಗುಟ್ಟುರಲಿದುರ್ ರಾಗದಿಂ ನಲಿವ ಮದಾಳಿಯಿಲ್ಲದಿಸಂ ತಡೆ
ದಂತರಿಸಿದ್ ಪದ್ಮಕುಟ್ಟಲಿವಿಭವಕ್ಕೆಮೇಂ ದೊರೆಗೆವಂದುದೊ ಯೌವನ
ದೇಟಿಗೆ ಕನ್ನೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೩-೧೯). [ಉಗುಟ್ಟು + ತರ್]

ಉಗಿ 'ಉಗಿ' ನೋ.

ಉಗಿ 'ಉಘೇ' ನೋ.

ಉಗಿವಾಡ (ನಾ). ಮೋಡ; ಹಬೆಯ ಮಾಡ: ಬಗೆಯ ನಗೆಯಲಿಸುಳವ
ಉಗಿವಾಡದಲಿ ಜಗವ ಗೆಲ್ಲಲು ನಸುಕಿನಲಿ ಆದೆ ದರದಳಿತ ಕಮಲ ಕೋರಕ
ದಂತೆ ಬಾಯ್ದರೆದ ಚೆನ್ನೆ (ಗರ. ೨೯-೧). [ಉಗಿ (< ಉಗಿ) + ಮಾಡ]
ಉಗಿ (ನಾ). ತೊದಲುವವನು; ಬಿಕ್ಕುರಿಸುವವನು: ಉಗ್ಗಂ, ಉಗಿ,
ಸುಗ್ಗಂ, ಸುಗಿ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಉಗ್ಗನಾದವನ ಮಾತು ಸ್ಪಷ್ಟ
ವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಉಗ್ಗು + ಅ]

ಉಗ್ಗು (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು
ಹೋಗಲು ಅವುಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ, — ಹುರಿ: "ಉಗ್ಗಂ-
ಉಕ್ಕಡ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯); ವೀಸ ಕೆಲಸವ ಮಾಡದಿದ್ದೊಡೆಯು
ಕೊನೆಗೆ ಅವು ಹಗ್ಗ ಚಿತಿ ಉಗ್ಗಂಗಳನು ತರುವುವು (ಅರಣ. ೪೯);
ಎಣ್ಣೆಚೆಂಬು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಉಗ್ಗವಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನ (ರೂಢಿ).

ಉಗ್ಗಹಾಕು = (ಆಲಂ) (ಕೊರಳಿಗೆ) ಉಪಾಯವಾಗಿ ಹಗ್ಗ
ಹಾಕು; ಉರುಳು ಹಾಕು: ಯಾರಾಗೊ ಉಗ್ಗಹಾಕಿ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು
ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು... ಸಾಸ್ಕಾರ ಅಂತಾನೆ ಕರೆಯ
ಬೇಕಂತೆ (ಬಳಮ. ೧೦೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಕ್ಕಂ; ತುಳು. ಒಗ್ಗಿ; ತೆಲು. ಉಗ್ಗ]

ಉಗ್ಗಿ 'ಉಗ್ಗಿ' ನೋ.

ಉಗ್ಗಿ, ಉಗ್ಗಿ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾದ: ಉಗ್ಗಡದ ಕಾವ್ಯದ ಕವಿಗಳಿರೊಳು (ಹಚಕಾ. ೧-೨೧); ಉಗ್ಗ
ಡದ ಬೆಡಂಗನಾಂತು ಪರಿರಂಜಿತ ಪಾರ್ವತಿಗೈದೆ ಮೋದದಿಂ ಕಡುಮಿಲು
ಪುತ್ತಮಾಂಬರವನರ್ಪಿಸಿದಂ ನೃಪರಾಜಕುಂಜರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೧೬).

(ನಾ). ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ: “ಉಗ್ಗಡಮನಲುತ್ಪತ್ತಿ ದೊಳಾ” (ಕರ್ಣಾ. ೪೬); ಇದು ಮನೆಯಿಂದಮಲ್ಪರಿವ ದಳ್ಳುರಿ ಯುಗ್ಗಡದಂದಮಾಗಿ ತೋಪುದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪); ಸೇದೆಯೊಂ ದುಗ್ಗಡದಿಂದಂ ಸುಯ್ಯೊದಬ್ಬುಣ್ಣಿದಪುದು ನಡುಗುತ್ತಿದುರ್ವೀ ಕಣ್ಣುಲರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೦); ಉಗ್ಗಡದಿಂ ತೀಡಿದುದೊಂದು ಘೋರಪವನಂ (ದಶಕು. ೫-೭೧); ಪೊಡಕರಿಪ ಗಂಡಗುಣದುಗ್ಗಡಮೆಂತು [ಟೊ] ಬಿಡದೆ ಜಡಿಯೆ ಜಯವಧುವತ್ತಿತ್ತ [ಡಿ]ಯಿಡದೆ... ಶ್ರೀ ದೇವರಾಯ ಭೂವಲ್ಲಭನ (ಸೌಗಂ. IV, ೨೬೭-೨೯; 1380); ಉಗ್ಗಡದಲೆಟಗಿದನುಂಡ ಕೂಳಿನ ಕಡುಹ ತೋಪೆಂದು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೩. ೨೩-೨೪). **ಉಗ್ಗಟ್ಟ:** “ಉತ್ಪಟ್ಟ-ಉಗ್ಗಟ್ಟ” (ಶಮದ. ೨೭೭ ಪ್ರಯೋ). [**ಸಂ. ಉತ್ಪಟ್ಟ**]

ಉಗ್ಗಡ್ಡ, ಉಗ್ಗಡೆ (ನಾ). = ಉಗ್ಗಡಣೆ: ನೆರೆದ ವೇದಂಗಳುಗ್ಗಡಪು ಸಿಷತ್ತುಗಳ ಗರವಟಿಗೆಯಣಿಮಾದಿಗಳ ಬೊಟ್ಟಿ ಧರ್ಮದಬ್ಬರ (ಹಜಕಾ. ೫-೬೧); ಸಾಜುವ ಡಾಡೆಯೆಂಬ ತೆಪದಿಂದಂ ಬಗ್ಗಿಸುತ್ತಿದುರ್ವುಗ್ಗಡದಿಂ ಕೋಗಿಲೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೫); ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಟರುಗ್ಗಡದೆ ಹೊಗಳ್ಳರು ಹರಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೨-೪೩); ದೂರದಲ್ಲಿ ನಗಾರಿಯ ಉಗ್ಗಡ (ಕ್ರಾಂಜದ್ವ. ೫೫). **ಉಗ್ಗಡೆ:** ಗಟ್ಟಿ ಚಿನ್ನದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗುದಿಗೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ಳ ನಿಖಿಳ ಬೋಳಕರ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಟರನೇಕವುಗ್ಗಡೆ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟುದು ರಾಯನೇಳ್ಳಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೧-೫೪). [**ಸಂ. ಉದ್ಭುಷ್ಯ**]

ಉಗ್ಗಡಣೆಸು (ಕ್ರಿ). (ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಕುಟ್ಟುತ್ತ) ಕೂಗಿ ಹೇಳು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿ ತಿಳಿಸು; ಉದ್ಭೋಷಿಸು: ಬಿಡದೆ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಮನೊಡರ್ಚುತುಂ ತತ್ಕುಮಾರಿಕೆಯ ವಾರ್ತೆಯನುಗ್ಗ ಡಣೆಸುತೆ ನೃಪ ವಿ ರ ಹ ಮ ನ ಡ ಗಿ ಸಿ ನ ಮರ್ಸಚಿಸುತನಂದೆಸಿದಿದರ್ (ಉದ್ಭು. ೭-೩). [**ಉಗ್ಗಡಣೆ + ಇಸ್ಯ**]

ಉಗ್ಗಡಣೆ, ಉಗ್ಗಡಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಘೋಷ; ಬಿರುದಾವಳಿಯ ಹೊಗಳಿಕೆ; ವಂದಿ ಮಾಗಧರ ಕೊಂಡಾಟದ ಕೂಗು: ಕವಿದ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ದಡ್ಡಿಯ ವಿವಿಧ ಭಟರುಗ್ಗಡಣೆಯಲಿ ವರಯುವತಿ ಬಂದಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೮); ಇಡಿದಿದರ್ ವೇದ ವೇದಾಂತ ಮಂತ್ರಂಗಳುಗ್ಗಡಣೆಯ ಮಹಾಪ್ರಣಮದಂತೆ ಹರಿ ಮೊದಲಾದ ಬಿಡು ಗಣ್ಣುರೋಲಗದ ನಡುವೆ ಜಸವೆತ್ತ ದೇವರದೇವನರಿ ಕಂಡನು (ಜಿಬಪು. ೩೦-೯). **ಉಗ್ಗಡಣೆ:** ತಾಳ ಸಮೇಳ ಸದ್ಗತಿಯಿಂದಲುಗ್ಗಡಣೆಯ ಗದಾವಣೆಯಿಂದಲಲ್ಲಮನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೯); ವರಸುಧಾಮನ ಕೈವಿಡಿದು ಬಳಕರಸನುಘ್ನು[ಘ್ನು]ಡಣೆಯ ನಿನಾದದಲರಸುಹಂತಿಯ ನೋಡುತವರ ವರುಚಿತವೃತ್ತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೭); ಪೊಡವಿಯವರರ ಮಂತ್ರ ರವದುಗ್ಗಡಣೆಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೬೫); ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯವರಿಂದ ದೊರೆಗಳ ಬಿರುದಾವಳಿ ಉಗ್ಗಡಣೆಯಾಯಿತು (ರಾಜಯೋ. ೩೯).

[**ಸಂ. ಉದ್ಭೋಷಣ**]

ಉಗ್ಗಡರಾವುತ (ನಾ). ಶೂರನಾದ ಸವಾರ; ಪ್ರಬಲನಾದ ಕುದುರೆ ಸವಾರ: ಬಾವುಲಿಯ ಕಾಲ ತೊಡರ ಮಹಾವೀರರ್ ಚೂಣಿಬವರಮಂ ಕೇಣಕಲ್ ಕೋಪಾವಿಷ್ಣುರಾಗಿಯುಗ್ಗಡರಾವುತರುರವಣಿಸಿ ಕುದುರೆಯಂ ಪೊಳೆಯಿಸಿದರ್ (ದಶಕು. ೨-೧೬). [**ಉಗ್ಗಡ್ಡ + ರಾವುತ**]

ಉಗ್ಗಡಿಸು, ಉಗ್ಗಳಿಸು, ಉಗ್ಗಡಿಸು, ಉಗ್ಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿ ಯಾಗಿ ಕೂಗಿಹೇಳು; ಉದ್ಭೋಷಿಸು: ಮಾಣಸಿದೊಡೆ ಮಾಣದೆ ರಸಣಮಂ ತೋಪಿಯುಮೊತ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಿಸಿಯುಮಾಡಿನೆ ಪೆಪತೇನು ಮುಪಾಯಮಿಲ್ಲದೆಮ್ಮಾಳ್ವ ನೆಲನೊತ್ತೆಯಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩ ವ); ಶುಕನಿಕರಂಗಳುಗ್ಗಡಿಸೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪೭); ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣಕೃಪಾದಿಗಳೆದು ರಾಗಿ... ಪಾಂಡವರು ಪಟ್ಟಂಥ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಉಗ್ಗಡಿಸಿ (ಕೃವಾ. ೬).

೨. ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು: ಕುಲಮನೆ ಮುನ್ನಮುಗ್ಗಡಿಸಿರೇಂ ಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧); ಆದಮುಗ್ಗಡಿಸುವ ಪುಣ್ಯಪಾಠಕರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೯); ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ಗ್ಗಡಿಸುವ ವಂದಿಮಾಗಧ ಸೂತರ ಸ್ತುತಿಗಳೂ (ಕೃವಾ. ೧೩೦). **ಉಗ್ಗಳಿಸು: ೧.** ವೇತ್ರಂಗಳಿಂ ಸಲುವಾಳರಾ ನಂದಿಮಾಕಾಳರುಗ್ಗಳಿಸುತಿದರ್ ಸ ಭಾಂ ತ ರ ದೊಳು (ಕೊಟ್ಟುಬ. ೧-೬೪). **ಉಗ್ಗಡಿಸು: ೧.** ಓರೊರ್ವರ ನೆಜಂಗಲುಮನನ್ನೋನ್ಯ ವೈರ ಕಾರಣಂಗಳುಮನುಗ್ಗಡಿಸುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ ವ). ೨. ಬಸವಣ್ಣನ ಮುಂದಣೆಚ್ಚರಿಕೆಗುಂದದಂತೆ ಉಗ್ಗಡಿಸುತ್ತಿದರ್ನು (ಬಸವ. ೩೩). **ಉಗ್ಗಳಿಸು: ೧.** ವಿಚಿತ್ರ ವಚನಗಳನ್ನು ಉಗ್ಗಳಿಸುತ್ತಾ... ಬರೀ ಮಾತುಗಳ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸಿ (ಕೃವಾ. ೭೮). [**ಉಗ್ಗಡ್ಡ + ಇಸ್ಯ**]

ಉಗ್ಗಡೆ ‘ಉಗ್ಗಡ್ಡ’ ನೋ.

ಉಗ್ಗರ (ನಾ). ಉಗ್ರತೆ: ಫಣಿತನ್ನ ಗರಳದುಗ್ಗರ ಹಾಜಿತಂದೀಸೆಣಸದೆ ನೃಪನೆಯ್ದಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೬೫). [**ಸಂ. ಉಗ್ರ**]

ಉಗ್ಗಳಿಸು ‘ಉಗ್ಗಡಿಸು’ ನೋ.

ಉಗ್ಗಾರ ‘ಉದ್ಗರ’ ನೋ.

ಉಗ್ಗಾರು ‘ಉದ್ಗರ’ ನೋ.

ಉಗ್ಗಿ ‘ಉಟ್ಟು’ ನೋ.

ಉಗ್ಗಿ (ನಾ). ಉಗ್ಗುವವಳು; ಬಿಕ್ಕುವವಳು; ತೊದಲುುವವಳು: ಉಗ್ಗಂ, ಉಗ್ಗಿ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [**ಉಗ್ಗಿ + ಇ**]

ಉಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ತೊದಲು; ಬಿಕ್ಕು: “ಉಗ್ಗು - ವಚನವಿರೋಧೇ (ಬಿಕ್ಕಿಮಾತಾಡು)” (ಶಮಧಾ); ಬಣ್ಣ ಬಳಕೊಂಡು ಹಿಂಗೆ ಉಗ್ಗಿದರೆ ಹೆಂಗಪಾ (ಮಾಮನೆ. ೨೩); ಮಾತುಗೂಳಿ ಜಿಹ್ವೆಯಿದ್ದು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಉಗ್ಗುತಿರುವನು (ಚಿಂತನ. ೩೧). [**ದೇ. || ತುಳು. ಉಗ್ಗು**]

ಉಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ನೀರು) ಜೆಲ್ಲು; ಸಿಂಪಡಿಸು; ಎರಚು: ಜಲ ಬಿಂದುಗಳ ರಾಶಿಯು ಮುಗಿಲಿಗೆ ಉಗ್ಗಿದ ಮುತ್ತುಗಳ ಹಾಗೆ ಹಾರುತ್ತಿವೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೪೫); ದುರ್ಗಂಧವಾದ ನೀರು ತುಂಬಿ ತಂದು... ಉಗ್ಗಿ ಬಿಟ್ಟನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೨); ಅವನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ಹುಸೇನನಿಗೆ ಗಟಾರದ ನೀರನ್ನು ತಂದು ಉಗ್ಗಿದನು (ರಂಗರೋ. ೪೮). ೨. ಉಕ್ಕು ಬರು; ನುಗ್ಗಿಬರು: ಬೆಟ್ಟದೆಯನು ಬಿರಿದು ಬಾಳ ಹಿಗ್ಗಿನ ಬುಗ್ಗೆ ಉಗ್ಗಿ ಬಹದದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೬-೮); ಅಟ್ಟಹಾಸದ ಬುಗ್ಗೆ ಉಗ್ಗಿಬರ ಹತ್ತಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೮೩). [**ದೇ. ? / ತುಳು. ಉಗ್ಗು = ಸ್ವಪಿಸು**]

ಉಗ್ಗು (ನಾ). ತೊದಲುವಿಕೆ; ಬಿಕ್ಕುವಿಕೆ: ಉಗ್ಗು, ಸಿಗ್ಗು, ಎಗ್ಗು (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ); ರಂಗಮ್ಮ ಇದ್ದಾಳಲ್ಲಾ ಏನಾಗಿದಾಳೆ? ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಯಿ ಉಗ್ಗಾದರೆ ಏನಂತೆ? (ಕಾನೂರು. ೪೦೭). [**ಉಗ್ಗು**]

ಉಗ್ಗು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಉಕ್ಕೇರುವಿಕೆ: ಹಸುಗಳ ಓಡಾಟ, ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಾರಾಟ, ಇವೆಲ್ಲ ಆ ಹೊಸಬಲದ ಹಿಗ್ಗಿನ ಉಗ್ಗು (ವಿಜಾಮಂ. ೬೬).

[**ಉಕ್ಕು**]

ಉಗ್ಗು (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ) ಹಾಲು ಅಥವಾ ನೀರು: ಉಗ್ಗುಗಳನಾಗಾಗ ಬಯಸಲು ಹಿಗ್ಗುವಳು ಮುದ್ದಾಡುವಳು ಮುಸು ಡೊಡ್ಡಿ ಮುದ್ದಂ ಬೇಡುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೪). [**?**]

ಉಗ್ಗುವಾತು ‘ಉಗ್ಗುವಾತು’ ನೋ.

ಉಗ್ಗುವಾತು, ಉಗ್ಗುವಾತು (ನಾ). ತೊದಲುಮಾತು; ಬಿಕ್ಕಲು ಮಾತು: ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸದ ಕಿಳ್ಳನಿಯ ಉಗ್ಗುವಾತುಗಳಿಂದ ಬೇಹುಗುಡು ವನು (ಮಂತ್ರ. ೧೦೭-೨೨). **ಉಗ್ಗುವಾತು:** ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಉಗ್ಗು ಮಾತನ್ನು ಅಣಕಿಸಿ ಅಣಕಿಸಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಉಗ್ಗು ಅಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು (ತುಟಿಮಾ. ೫೫). [**ಉಗ್ಗು + ಮಾತು**]

ಉಗ್ರದಣೆ 'ಉಗ್ರದಣೆ' ನೋ.

ಉಗ್ರದಿಯಂತ್ರ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ಯಂತ್ರ; ಏತ; ಕಪಿಲೆ: ನಿರುತಂ ತುಂಬುವ ಕೆಡ ಪು ವ ಪಿರಿದುಗ್ರದಿಯಂತ್ರದಂತೆ ಭವಮಾಲೆಯೊಳಂ ತಿರುಗುತ್ತಿರ್ಪೆನ್ನುಮನುದ್ಧರಿಪುದು ಸದ್ಗುರುವೆ (ತ್ರಿಪು. ೩೦-೧೧). [**ಸಂ. ಉಗ್ರದಿಯಂತ್ರ**]

ಉಗ್ರದಿಸು 'ಉಗ್ರದಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ರಳಿಸು 'ಉಗ್ರದಿಸು' ನೋ.

ಉಗ್ರ (ಗು). ೧. ಭಯಂಕರವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ; ಘೋರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ಉಗ್ರಸಂಗ್ರಾಮೋಗ್ರನಪ್ಪೆನೆಗೆ ಗೋನಿಯೋಗದಂಡ ಧರಣೋ ದಂಡವಪಹಾಸ್ಯಮಪ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ ವ); ಕಡುನೇಮಿ 10 ವಿಡಿದು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಮುನಿನರರೊಡರಿಸುವುಗ್ರತಪಗಳು (ಹ ದಿ ಬ. ೨-೨೮). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಚಂಡತೆ; ಘೋರತೆ: ಅಡವೀಸಿಂಗವ ತಿದ್ದಲಕ್ಕು ಕಜಿಯಲ್ಬಕ್ಕುಗ್ರದ ವ್ಯಾಘ್ರಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೯). ೩. ಕೋ ಪಿಷ್ಠ. ೪. ಕ್ರೂರನಾದನು; ನಿರ್ದಯನಾದವನು: ಬಂದಿರೆ ಕುಂಭೋದಯದೊಳ್ ತೊಟ್ಟ ನ ಧನಂ ದುಃಖಾರ್ತನುಗ್ರಂ 15 ಶರಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೨೦). ೫. ಶಿವ: "ಹರನುಗ್ರನೀಶಂ ವೃಷಭಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೧); ದುಷ್ಪಜನಶಿಕ್ಷಕನಾಗಿರ್ಪುದರಿಂದ ಉಗ್ರನೆಂದು ಪೆಸರ್ (ಭಾರತಾಂ. ೪೩). ೬. ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಗ್ರ, ವ್ಯಾಸ, ಗ್ರಾಹ, ಕುಂಭ, ನಕ್ರವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಿಂದೊಡ ಗೂಡಿ ಪ್ರಚಂಡವೆಂಬರಸುನರಕವಿದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೭. ತಂದೆ 20 ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ತಾಯಿ ಶೂದ್ರಳಾಗಿರುವ ಸಂಕರ ಜಾತಿಯವನು. ೮. = ಉಗ್ರತೆ ೨: ಚಂಡತ್ವಮೆ ಉಗ್ರಂ (ರಸರ. ೪-೨೩೭ ವ). [**ಸಂ.**]

ಉಗ್ರಕರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಉಗ್ರಕರನತುಳ ವನಸ್ಪತಿ ಸಂಕೀರ್ಣವೆನ್ನಿವಿ ವಿತತಾಟವಿ ಯಲ್ಲಿ ಸಲಿಸನೆಂದು ಕರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೧). [**ಉಗ್ರ + ಕರ**]

ಉಗ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ: ಉಗ್ರಕರ್ಮವ ನೆನೆಯ ಬೇಡ ವ್ಯಗ್ರದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದವನಧಿಸಮಗ್ರವನು ಸಾಕಿನ್ನು ಬಿಡಿಸು ವಿರಾಟ ಭೂಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೫೭). [**ಉಗ್ರ + ಕರ್ಮ**]

ಉಗ್ರಗಂಧ (ನಾ). ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಬಜೆ, ಅಜವಾನ ಮೊದಲಾದುವು: "ಬಜೆ; ಅಜವಾನ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೮). [**ಸಂ.**]

ಉಗ್ರಗಂಧಿ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಂಧ: "ಉಗ್ರಗಂಧಿಯೆನೆ ವಜೆ ಬಜೆ ಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪). [**ಸಂ. ಉಗ್ರಗಂಧಿನ್**]

ಉಗ್ರಗಂಧಿ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಂಧ (*). [**ಸಂ. ಉಗ್ರಗಂಧಾ**]

ಉಗ್ರಗಾಮಿ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ (ಮುಂದೆ) ನುಗ್ಗುವವನು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವವನು: ಮಧ್ಯಮಮಾರ್ಗಗಾಮಿ ಯಾದ ಅವನು ನರೋದ್ಧಿಕ್ ಪಂಥದ ಉಗ್ರಗಾಮಿಯಾದನು (ಪುನರು. ೫೩೬). [**ಸಂ. ಉಗ್ರಗಾಮಿನ್**]

ಉಗ್ರಘೋಷ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಆಕಾಶಮಾಶಾಂತರ ದಿಂದಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟಿ ಧರೆಗೆ ಕೆಡೆದುಬಿಡುತುಮಾಶಂಕೆ ಪೊಣ್ಣುತಿರೆ 40 ಪೆರ್ಚಿತ್ತು ಗ್ರಘೋಷಂ ಪ್ರಳಯಘನಘಟಾಟೋಪಗಂಭೀರಘೋಷಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೩೬). [**ಉಗ್ರ + ಘೋಷ**]

ಉಗ್ರಣ 'ಉಗ್ರಾಣ' ನೋ.

ಉಗ್ರತಿಮಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಭಯಂಕರವಾದ ಅತಿದೊಡ್ಡ ಮಾನು: ಉದನ್ವದುಗ್ರತಿಮಿಯಂ ಸಲೆ ತದ್ರುಚಿಯೆಂದು ಬಿರ್ಚುಂ 45 (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೪). [**ಉಗ್ರ + ತಿಮಿ**]

ಉಗ್ರತೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರ್ಯ; ರೌದ್ರತೆ; ಭಯಂಕರತೆ: ಪ್ರಳಯ ರುದ್ರನುಗ್ರತೆಯಂತೆ (ಭಾವಚಂ. ೫-೨೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಚಾರಿಭಾವ ಗಳು ಮೂವತ್ತುಮೂರು: - ೧ ನಿರ್ವೇದ ... ೨೭ ಉಗ್ರತೆ (ದುಷ್ಪರ 5 ಅಪರಾಧಾದಿಗಳಿಂದ ರೇಗುವುದು) (ಕೃಷ್ಣ. ೧೮೮); ಅತಿಕ್ರೂರವೇ ಉಗ್ರತೆ (ಭಾರವಿ. ೩೪೭). [**ಸಂ. ಉಗ್ರತಾ**]

ಉಗ್ರತೇಜ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸು: ಉಗ್ರತೇಜಂ ಕಿಡುತಿ ರ್ಪನಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೫). [**ಸಂ. ಉಗ್ರತೇಜಸ್ (ಉಗ್ರ + ತೇಜಸ್)**]

ಉಗ್ರದಂಡ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ; ನಿರ್ದಯವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ: ಕಾಲನುಡ್ಡಂಜೋಗ್ರದಂಡ ಕರಾಳಬಾಧೆಗೆ ಬಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೪೯-೧೦). ೨. ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು. [**ಉಗ್ರ + ದಂಡ**]

ಉಗ್ರಧನ್ವ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಬಲನಾದ ಬಿಲ್ಲಾರ. ೨. ಇಂದ್ರ: "ಪುರಂ ದರನುಗ್ರಧನ್ವ[ನ್ವ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೧). [**ಸಂ. ಉಗ್ರಧನ್ವತ್**]

ಉಗ್ರನಖ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ: ಸಮದೇಹಕುಂಭ ಭೇದನ ಸಮಯೋಗ್ರನಖಂಗೆ ಹರಿಗೆ ಮೃಗರಿಪುಷ್ಪಕರುತ್ತಮಿಕೆಯ 15 (ಗದಾಯು. ೨-೨). [**ಉಗ್ರ + ನಖ**]

ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ (ನಾ). ೧. ರೌದ್ರರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನರಸಿಂಹ: ಹಂಪೆಯ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ (ರೂಢಿ. ೨). (ಆಲಂ) ಅತಿ ರೋಷಾವೇಶ ವುಳ್ಳವನು: ಅಪ್ಪ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹನಾಗಬಹುದೆಂದು ತೋರಿದ್ದು ನನಗೆ 20 ಮೊನ್ನೆರಾತ್ರಿ ಮಾತ್ರ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೯೯). [**ಉಗ್ರ + ನರಸಿಂಹ**]

ಉಗ್ರಪಕ್ಷ (ನಾ). ತೀವ್ರಗಾಮಿಯಾದ ಪಕ್ಷ: "ಅತಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವ ಗುಣ, ಸ್ಥಿತಿ; ಅತಿಪಕ್ಷ; ಉಗ್ರಪಕ್ಷ" (Extremism. ಇಂಕನ). [**ಉಗ್ರ + ಪಕ್ಷ**]

ಉಗ್ರಪಾಣಿ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಕೈಯುಳ್ಳವನು: ನಾನಾ ವಿಧಾಯುಧ ವ್ಯಗ್ರಪಾಣಿಗಳುಮುದಾರವೀರರಸ ರಭಸೋಗ್ರಪಾಣಿಗಳು 25 ಮಾಗಿ ಮಗಧನ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಂದು (ಅದಿಪು. ೧೨-೯೨ ವ). [**ಉಗ್ರ + ಪಾಣಿ**]

ಉಗ್ರಪ್ರತಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಎಮ್ಮೆ, ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವು ಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿಸುವುದು, —ದಾನತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಅತ್ಯಶನ, ಅತಿಪಾನ, ಉಗ್ರಪ್ರತಿಗ್ರಹ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ, ಪರ್ಯುಷಿತ, ನಿಷಿದ್ಧ 30 ದ್ರವ್ಯಗಳಂ ವರ್ಜಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೮). [**ಉಗ್ರ + ಪ್ರತಿಗ್ರಹ**]

ಉಗ್ರಬಲ (ನಾ). ಭಯಂಕರವಾದ ಬಲವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ಬಲ ದೇವ ವಾಸುದೇವರೊಳಲಂಘ್ಯಬಲನೊರ್ವನುಗ್ರಬಲನೊರ್ವನವರ್ ಕೆಲ ದೊಳರೆ ಚಂದ್ರರವಿಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದ ಕನಕಗಿರಿಗೆ ನೃಪನೆಣೆಯಾದಂ 35 (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೦). [**ಉಗ್ರ + ಬಲ**]

ಉಗ್ರಲೋಚನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಉಗ್ರಲೋಚನನಚಳಿಭಕ್ತ ಗುಣಾಗ್ರಗಣ್ಯನು ಭಕ್ತಿ ಪುಣ್ಯನು ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹ ಸಮಗ್ರೋದಗ್ರಬಲಶೌರ್ಯ (ಬಸಪು. ೫೩-೨). [**ಉಗ್ರ + ಲೋಚನ**]

ಉಗ್ರನಾದಿ (ನಾ). = ಉಗ್ರಗಾಮಿ: ಹಿಂಸಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಬಹುದೆಂದು ಉಗ್ರನಾದಿಗಳು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು 40 (ರೂಢಿ). [**ಸಂ. ಉಗ್ರನಾದಿನ್**]

ಉಗ್ರಶಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ವನು; ಅಪ್ಪಣೆ ಮೀರಿದವರನ್ನು ಕ್ರೂರವಾಗಿ ದಂಡಿಸುವವನು 45 (*). ೨. ಕಟ್ಟುಪ್ಪಣೆ (*). [**ಉಗ್ರ + ಶಾಸನ**]

ಉಗ್ರಸತ್ಯ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳುದು; ಮಿಗಿಲಾದುದು: ಮನವುಗ್ರಸತ್ಯವಾ ಹರಿಣಂ ಮರುತನಿಂ ಸರಳಿನಿಂ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಮನದಿಂ ರಥಾಶ್ವ ಮಿಗಿಲು (ಹಚಕಾ. ೬-೩೩). ೨. ಭಯಂಕರವಾದ ಪ್ರಾಣಿ, — ಜೀವ: ಅತ್ಯುಗ್ರಸತ್ಯಂಗಳಿಂದವಿವಿಧವರ್ತಮಾರ್ಗಕಾಂತಾರಮನಬಲಿಯ ನಿಶ್ಯಂಕೆಯಿಂದೆಂತು ಪೊಕ್ಕೈ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೩೯).

೩. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಶಕ್ತಿ. [ಉಗ್ರ + ಸತ್ಯ]

ಉಗ್ರಾಂಬಕ (ನಾ). = ಉಗ್ರಲೋಚನ: ಅನುಜ ತಳುವಿದಳೆಂದು ರೋಷಸ್ತನಿತಗದ್ದದಕಂಠನೊದೆದದ್ದನು ಮಹೀಮಂಡಲವನುಗ್ರಾಂಬಕನ ಡೊಂಬಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೮); ಉಗ್ರಾಂಬಕನಂ ಗರಳಗ್ರೀವನ ದೇವಕುಲಾಗ್ರಣಿಯಂ (ಉದ್ಯದೇ. ೧-೫). [ಉಗ್ರ + ಅಂಬಕ]

ಉಗ್ರಾಕ್ಷ (ನಾ). = ಉಗ್ರಲೋಚನ: ಅಕ್ಷಣದೊಳುಕ್ಷದ್ವಜನನುಗ್ರಾಕ್ಷನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಬಸವ. ೫೮-೨೬). [ಸಂ. (ಉಗ್ರ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಉಗ್ರಾಣ, ಉಗ್ರಣ (ನಾ). ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಮನೆ; ದಾಸ್ತಾನು ಕೋಣೆ: ಅಕ್ಕಿ ಕಣಕವ ರಾಸಿ ಮಾಡಿದರು ಮಹಮನೆಯ ಉಗ್ರಾಣಕೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೦); ಆ ರಾಜಕೃತಾಂತನ ಬಳಕೆಯ ಭಂಡಾರಂ ಮೃತ್ಯುಮಹಾದೇವತೆಯುಗ್ರಾಣಂ (ಜಯಕಾ. ೬-೨೦); ಅನಂತರ ಆ ಕೊಠಡಿ... ಉಗ್ರಾಣವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು (ಎಕಾಂಗ. ೨೦). ಉಗ್ರಣ: ಉಗ್ರಣದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಹುವಿಧ ವೆಗ್ಗಲಾಗಿಯೆ ಸರುಕು ತುಂಬಿರೆ ದಿಗ್ಗನೆಲ್ಲವ ತೆರಹು ಮಾಡಲು ಬರಿಯ ಬಯಲಿ ಹುದು (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೮-೧೪೮).

[< ಸಂ. ಉದ್ಗ್ರಹಣ. / ತಮಿ. ಉಕ್ಕಿರಾಣ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಉಗ್ರಾಣ]

ಉಗ್ರಾಣತೆ (ನಾ). ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಮ್ಮಿದ್ದು: “ಉಗ್ರಾಣತೆಯೆನೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಪೊಣ್ಣುದುಡಕ್ಕುಂ” (ಭಾರನಿ. ೬೩). [?]

ಉಗ್ರಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ, — ಅಧಿಕಾರಿ: ಉಗ್ರಾಣಿ ನಾರಣವೆಗ್ಗಡೆಯ ಗಿರಿಪಯ್ಯ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೩೪೯-೪; 1282); ಪಡಸಾಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಉಗ್ರಾಣಿಗಳೂ ಕಾರಕೂನರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಂತಸ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೪೪); ನಾನು ಆ ದೇವರ ಉಗ್ರಾಣಿ ಅದರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಭಾರ ಮಾತ್ರ ನನ್ನದು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೫). ೨. ಉಗ್ರಾಣದ ಸೇವಕ (ಕ). ೩. (ಕರಾ). ಗ್ರಾಮದ ಉದ್ಯೋಗ ಸ್ಥರ (ಪಟೇಲ ಶಾನುಭೋಗರ) ಸೇವಕ: ರಿಕಾರ್ಡು ದಪ್ಪರಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಉಗ್ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಭಟ್ಟರ ಈರ್ವರ ಕೂಲಿಗಳು (ಮಣ್ಣನಂ. ೧೨). [ಉಗ್ರಾಣ + -ಇ]

ಉಗ್ರಾಣಿಕ (ನಾ). = ಉಗ್ರಾಣಿ (ಕ). [ಉಗ್ರಾಣ + -ಇಕ]

ಉಗ್ರಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಡು: ಕಾಣಿಗೆ ಕಾಣಿಯ ನರ್ತಿಪ ಕೇಣಂ ಮಾಣ್ಣಿಗಳುಳ್ಳ ತನ್ನರ್ಥಮನುಗ್ರಾಣಿಸದಿತ್ತಪಳೇ ಬಿನ್ನಾಣಮುಮಾ ಚರ್ಮಭಸ್ತಿ ಕೆಯ ಬಲಮಲ್ಲೇ (ದಶಕು. ೮-೧೯೧).

[ಉಗ್ರಾಣ + -ಇಸು]

ಉಗ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಿಷಮೂಲಿಕೆಯ ಬೇರು (ಕ). ೨. ಉಗ್ರ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು (ಕ). [ಸಂ. ಉಗ್ರಾ]

ಉಘೆ ‘ಉಘೇ’ ನೋ.

ಉಘೇ, ಉಗೈ, ಉಘೆ (ಅ). ಜಯಘೋಷ; ಕೊಂಡಾಟದ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಭಳಿರೆ: ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಜರುಘೇಯುಘೇಯನುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬-೧೫೮); ನೆರೆದ ಜನವೆಲ್ಲುಘೇ ಚಾಂಗು ಬೊಲ್ಲಿನು ತಿರಲು (ನಂಬರ. ೫-೬೫); ಜಗವುಘೇಯೆಂದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೨);

ಶತಸಹಸ್ರ ಕಂಠಗಳು ಏಕಕಂಠವಾಗಿ ಉಘೇ, ಹೊಯಿಸಳೇಶ್ವರ ಉಘೇ ಉಘೇ ಎಂದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೭). ಉಗೈ: ಉಗಿ ಚಾಂಗು ಬಲಯೆಂದು ನೆಗೆವ ರಭಸಂಗಳೊಳು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೭-೭). ಉಘೆ: ಕಾಶೀರಮಣ ವಿಶ್ವನಾಥಂ ನಿಜವ ತೋಪಾದನು ಜನರುಘೆಯೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೩-೧೯); ಉಘೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಬಹಳ ನಂಬುಗೆಯ ಸೇವಕರು ಕಂಚುಕಿಯು ಉಘೆಯೆನಲುಜ್ಜುಗದೊಳು ರತ್ನಮಯದ ಹಾವುಗೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಸಿದರಚ್ಚುತಗೆ (ಮೋಹತ. ೪೨-೩೪). [?]

ಉಚಕೊರಡು ‘ಉಜ್ಜುಗೊರಡು’ ನೋ.

ಉಚಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ: “ಚಕ್ರಲಾ—ಉಚಟಿಗೆ (?)” (ಓಷಧಿ. ೫೩). [?]

ಉಚಾಪತಿ, ಉಚ್ಚಾಪತಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಸಾಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿಯವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಉದ್ದರಿ ಉಚಾಪತಿಯ ಹಣದ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲವೆ? (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೨೦೫); ನಮ್ಮದೂ ಅವರದೂ ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷದ ಉಚಾಪತಿ (ರೂಢಿ). ಉಚ್ಚಾಪತಿ: (ಕ).

[← ಮರಾ. ಉಚಾಪತೀ; ಹಿಂ. ಉಚಾಪತ್]

ಉಚಾಯಿಸು, ಉಚ್ಚಾಯಿಸು, ಉಛಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಹದ್ದುಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು; ಅವಿಧೇಯನಾಗು: ಸುಮ್ಮನೇ ಮಾತು ಯಾಕೆ ಉಚಾಯಿಸುತ್ತೀರಿ (ಸಾವಿವ. ೭೬); ಮಾತುಗಳು ಉಚಾಯಿಸಿ ಮುಂದೆ ಬಂದಿದ್ದುವು (ಮುನಿಮಾ. ೩೬); ನರಸಿಂಹನೂ ಹೀಗೆ ಉಚಾಯಿಸಿ ಯಜಮಾನರ ಮುಖ ಮುರಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಾಮನೆ. ೨೫). ಉಚ್ಚಾಯಿಸು (ಕ). ಉಛಾಯಿಸು: ತಾಳೋ, ಅಷ್ಟು ಉಛಾಯಿಸಿ ಮಾತಾಡಬಾರದು (ಚಂಗೂಚಿ. ೪೫); ರಾಘು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಸೊಸೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಛಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೋಕೆ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೂಲಾನ. ೧೪೩).

[ಉಚಾ + -ಇಸು. P ಉಚಾ ← ಹಿಂದಿ. ಉಚಾನಾ]

ಉಚಿತ (ಗು). ೧. ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ; ತಕ್ಕುದಾದ: ಅತಿಶಯಧನಳೋಪನೀತಿಮಾಗೋಚಿತಗತಿ ಭಾವಿತ ಮಾರ್ಗಗಳಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ತ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೧); ಮನದನ್ನನ ಸೇವೆಗುಚಿತ ವಸ್ತುಗಳನೆ ಚಿಂತಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೯). ೨. ಸುಖಕರವಾದ; ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾದ. ೩. ಪಳಗಿದ; ಬಳಕೆಯ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವ. (ನಾ). ೪. ಕಾಣಿಕೆ; ಬಹುಮಾನ; ಕೊಟ್ಟವಸ್ತು: ಅರಸು ತಾಂಕೊಡುತ್ತಿಪ್ಪ ವರವುಚಿತಮಂ ನಿಲಿಸಿ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧-೫೦); ತರತರ ಉಚಿತಗಳನ್ನು ಮಹಾಕವಿಗಿತ್ತು ಮನ್ನಿಸಿದರು (ನಾಡೋಜ. ೨೧೮). ೫. ಹಣ ಕೊಡದಿರುವುದು; ಪುಕ್ಕಟೆಯಾದುದು: ಉಚಿತ ವಾಚನಾಲಯ (ರೂಢಿ); ಉಚಿತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಲಯ (ರೂಢಿ). ೬. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ಔಚಿತ್ಯ: ಕನ್ನಡದೊಳಗೇಕ ಬಹುತ್ವಂ ದ್ವಿವಚನ ಮುಚಿತದೆ ಬರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಉಚಿತಜ್ಞ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ತಕ್ಕುದನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತವನು: ಪ್ರಚುರತೆಯಂ ಬಹು ವಚನಂಗಳವೇಕವಚನ ಕೃತಲಿಂಗಂಗಳ್ ನಿಚಿತವಿಸರ್ಗಮನುಬಾದಂದು ಚಿತಜ್ಞತೆಗಳಿವುದಿನವನುದಾಪ್ಯತಿಮುಖದಿಂ (ಶಮದ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಉಚಿತವರ್ಣ (ನಾ). ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಂದುವ ಅಕ್ಷರ: ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸದೊಳುದ್ಯತ್ಯಾರ್ವಪದಾಂತ್ಯಲೋಪಮಕ್ಕುಂ ಪ್ರಚುರಂ ವೈತ್ಯಾದಿಸಲ್ಕೆ ಪಡೆಗುಂ ತತ್ಪರದೊಳ್ಳಬಾಯಿಮುಚಿತವರ್ಣಗಮಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೪೭). [ಉಚಿತ + ವರ್ಣ]

ಉಚಿತವಣಿ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ: ನೆರೆದುದುಧಿಪರೀತ ಪೃಥ್ವೀಶ್ವರರು ಬಳಿಕವರುಚಿತವಣಿದಾದರಿಸಿ ಪರಿವಿಷ್ಟರಗಳಲಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದನು ಭೂಪ (ತೊರಾ. ೧-೧೪-೪).

[ಉಚಿತ + ಅಜ್ಞಾ]

ಉಚಿತವಿಧಿ (ನಾ). ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕ್ರಮ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿ: ದರದಾರ ಬಾರಮಕ್ಕುಂ ಪರದಾ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ತದ್ವನಮಾಗಿರೆ ಸಿರಿಯ ವಂಕ ಪಾಣಿಯ ಮಿರೆ ಕಂಟಿಯಮುಚಿತವಿಧಿವಿಧಾನಂ (ಶಮದ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಉಚಿತವೆಡಂಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಬಿರುದು: ಲಕ್ಷ್ಮೀನೊಳಂಬ ನಣಗಿ ಉಚಿತವೆಡಂಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ವೇದವೆಡೇವಿ (ಸೌ. ೧೨. IX-i, ೯೧-೧೬; 1036). [ಉಚಿತ + ವೆಡಂಗಿ]

ಉಚಿತಾಕ್ಷರ (ನಾ). = ಉಚಿತವರ್ಣ: ಕರಮರ್ಥಾಕ್ಷರಮುಚಿತಾಕ್ಷರ ಮವಲಂಬ ಪ್ರಸನ್ನಮತಿಮಧುರಮಲಂಕರಣಯುತಮೆನಿಸಿ (ಭಂಡೋಂಬು. ೧-೯). [ಉಚಿತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಚಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಮಾತು: ಇನಿತರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿನುಚಿತೋಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೩೪). [ಉಚಿತ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಚು (ನಾ). ಅಲೋಚನೆ ಮಾಡಲಾರದವನು (?): ಕವಿಸಂಘದ ಸದಸ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಅಬಾಲಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾದ ಕಾರಣ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದೆ, ಮೇಲೆ ಕೆಳಗೆ ಹಾರದೆ ಉಚುಗಳಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕು (ಕೋದಂಡ. ೧೨).

[? / ಮಲ. ಉಚ್ಚು = ತಲೆಕೆಟ್ಟವನು]

ಉಚ್ಚ (ಗು). ೧. ಮೇಲಾದ; ಉನ್ನತವಾದ. 'ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರ; ಮೇಲಿನ ಮಟ್ಟ: ಸಿರಿಯ ಪೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯು ಮುಚ್ಚಮಪ್ಪಡೆಗೆಯುಮನಿಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೧೨). ೩. ಉದ್ದ: "ಉಚ್ಚಮುದ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೬). ೪. ಮುಖವನ್ನೆತ್ತಿ ನಡೆಯುವವನು: "ಉಚ್ಚನೆನೆ ಮುಖವತ್ತಿ ನಡೆವನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). ೫. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಉನ್ನತಿ. ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಏರಿಕೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಶಿಖರ ಸ್ಥಾನ: ಉಚ್ಚದೊಳ್ ವೀಕ್ಷಿಸದೆ ಶುಭನವಹಂ (ಜಾತಕ. ೭-೧೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಪೆಂಪಿನುಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯಂ ಜಗಮಸುಂಗೊಳೆ ಕೊಣ್ಣ ನೆಗಟ್ಟಿ... ಗುತ್ತಿಯ ಗಂಗ ಭೂಪನಾ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೨; 974).

ಉಚ್ಚಂಗಿಗೊಂಡ = ಉಚ್ಚಂಗಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬನವಾಸಿ ಹಲಸಿಗೆ ಹಾನುಂಗಲ್ಲುಚ್ಚಂಗಿಗೊಂಡ ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರ ರಾಜ್ಯದ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬ. ೪೧-೩; 1180). ಉಚ್ಚಂಗಿಯೆಂಬ ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಲಿಯುಗದೊಳ್ ಉಚ್ಚಂಗಿಯೆಂಬಳು ಮೊದಲಾಗಿ ಮೂವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕನ್ಯಿಕೆಯರು ತಪಂಗಿಯೊಳ್ ಶ್ವರವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ದೇವತ್ವಮಂ ಪಡೆದರದೊಂದು ಚ್ಚಂಗಿಯಾ ಪರ್ವತಮೆಂಬುದು (ಸೌ. ೧೨. IX-i, ೧೨೬-೨೬; 1064).

[< ಸಂ. ಉಚ್ಚಶೃಂಗಿ]

ಉಚ್ಚಂಡ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: ಉಚ್ಚಂಡಪ್ರತಾಪೋದಯಮರಿಕುಮುದಾಭೋಗವಿಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿರ್ಗಿನಂ... ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಾಂಡದೇವಂ (ಜಗವ. ೧-೪). (ನಾ). ೨. ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿದುದು: "ಉಚ್ಚಂಡಂ, ಅಪ್ರಲಂಬಂ-ಈ ೨ ಏಜಕಟ್ಟಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೮); "ಉಚ್ಚಂಡಮುಮಾಪ್ರಲಂಬವನಲೇಜಕಟ್ಟಿದುದಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಂಡಕರ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣ. ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಉಳ್ಳ ಕೈ. ೧, ೨: ಅನತಜನಕ್ಯಾನಂದಮಂ ಮಾಚ್ಚಿ ಮಂಗಳ ಮುಚ್ಚಂಡಕರಂ ಮಹೀವಳಯದೊಳ್ ಜಾಳುಕ್ಕುಮಾರ್ತಂಡನಾ (ಗದಾಯು. ೧-೪). [ಉಚ್ಚಂಡ + ಕರ]

ಉಚ್ಚಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮೇಲೆ ಹಾರು: ವಸುದೇವನೆಂದನೆನ್ನ ಮೋಘಶರಾಘಮಾತನಪಘನಮನುರ್ಚದುಚ್ಚಂಬರಿಯದೆ ತದೀಯ ಪದಪಕ್ಷದೊಳೆ ಪತಿತಮಾಗಿದಪುದು (ನೇಮಿಪು. ೫-೬೦ ವ).

[ಉಚ್ಚ + ಪರಿ]

ಉಚ್ಚಕಕುದ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಹೆಗಲುಳ್ಳವನು: ಸ್ಥಿರಮಿತ್ರನುಚ್ಚಕಕುದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಧ್ಯನುಕ್ತೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೨). [ಉಚ್ಚ + ಕಕುದ]

ಉಚ್ಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಉಚ್ಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ, ನೀಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ, ಇವೆರಡು ಗೋತ್ರಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು. ಇವುಗಳ ಉದಯದಿಂದ ಉಚ್ಚ ಹಾಗೂ ನೀಚ ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಜನ್ಮವಾಗುವುದು" (ಜೈನಸ. ೩೭೬).

[ಉಚ್ಚ + ಗೋತ್ರ + ಕರ್ಮ]

ಉಚ್ಚಘ್ರಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು; ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದ ಮೂಗನ್ನು ಉಳ್ಳವನು (?): ಲಲನಾಪತ್ಯ ಸುದೃಷ್ಟಿ ಪೀನ ಶಿರನುಚ್ಚಘ್ರಾಣನು ದೃಷ್ಟಭಾನಿಲಯಂ... ಮಿನಾಲಯಪೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಚೂಡಾಲ - ನಾಗರಮುಸ್ತೆ ಉಚ್ಚಟಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೫೮). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚಟಿಕಾ]

ಉಚ್ಚಟೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಭದ್ರ ಮುಸ್ತೆ; ಕೊಡಸಾರಿಗೆಡ್ಡೆ. ೨. ಗುಲಗಂಜಿಯ ಗಿಡ. ೩. ಕಿರು ನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಉಚ್ಚಟಾ]

ಉಚ್ಚಪುಚ್ಚ (ನಾ). (ಪುಕ್ಕುವು ಉದ್ದವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಉಲಿವ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿ: "ಉಚ್ಚಪುಚ್ಚ ಮಾ ಮ್ಲಾನ ಮೆನಲುಲಿವಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೮). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಯ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ; ಗುಂಪು. ೨. ಉಡಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸಿ ನಿರಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಗಂಟು; ಬಾಳೆಕಾಯಿ: "ನೀವೀ, ಉಚ್ಚಯಃ - ಈ ೨ ಕಣಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೩); "ನೀವಿಯುಚ್ಚಯಂ ಸೋಗಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೯). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಣ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ನುಡಿಯುವುದು. ೨. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಣೆ (ನಾ). ೧. = ಉಚ್ಚರಣ ೧: ನೋಡುವೊಡೊಂಡಕ್ಕರಮದು ಮಾಡುವೊಡುಚ್ಚರಣೆಗರಿದು ಮೂಜುಂ ತೆಜನಂ ಕೂಡೆ ಕವಿತತಿ ವಿಚಾರಿಸ ಬೇಡದೊಂ ಜಟಕುಳಕ್ಷಣಂಗಳನಿಡಜೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೨); ಮಂತ್ರ ದುಚ್ಚರಣೆ ಸಹಿತ (ಭಾವತಿಂ. ೯-೩೫); ಸಮ್ಮೋಹನವನಚ್ಚೋತ್ತಿದರು ತಾಳದಿಗಳ ಗಣಿತ ಶಬ್ದದುಚ್ಚರಣೆ ಸೊಗಸಾಗಲು (ಸಾಂದಪು. ೮-೫). ೨. = ಉಚ್ಚರಣ ೨. (ಕ). 'ಉಚ್ಚಾರಣೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಚ್ಚರಣ]

ಉಚ್ಚರಿತ (ಗು). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡಿದ; ಹೇಳಿದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡು; ನುಡಿ; ಹೇಳು: ತಾನೆ ನರಂಗೆ ಕಿರೀಟ ನಾಮಮಂ ಸರಸದಿನಾಗಳುಚ್ಚರಿಸಿ ಸಾಹಸಮಂ ಪೊಗಟ್ಟಂ ಸುರಾಧಿಪಂ (ಪಂಪಾ. ೫-೧೦೩); ಬರೆಪಂಬೊಕ್ಕುಚ್ಚರಿಸಲ್ ಬಾರದುವಕ್ಕರ ಮಲ್ತವು ಘನಸ್ಸನಾದಿ ಧ್ವನಿಗಳ್ (ಶಮದ. ೨); ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪದ್ಯದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ತಾಳದ ನೆಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದು (ಸಮಾಲೋ. ೧೮೧). [ಉಚ್ಚರಣ + -ಇಸು]

ಉಚ್ಚಲ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುವ, — ಚಿಮ್ಮುವ; ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದ (*). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಲಾಟ (ನಾ). ಅತಿಸಾರ; ಭೇದಿ: ಕಾಲುಧೂಳಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಉಚ್ಚಲಾಟ ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಚ್ಚಲು + ಅಟ]

ಉಚ್ಚಲಿತ, ಉಚ್ಚಲಿತ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ; ಚಲಿತವಾದ (*). ಉಚ್ಚಲಿತ: ಗಂಗೆಗೆ ಶಫರೋಚ್ಚಲಿತ ತರತ್ತರಂಗಿಗೊರ್ವಳ ಬಂದಳು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೦). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಲಿಸು, ಉಚ್ಚಲಿಸು, ಉಚ್ಚಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮು; ಹೊರಬೀಳು: ಆ ಬಿಂದುವಿರದೆ ಚಲಿಸಾಗ ವಾಯುವುಚ್ಚಲಿಸಿಯನುಳಿ ಮಕ್ಕಳಯ[ಹ]ರು (ನವಮೋ. ೧೪-೪೮); ನರ್ತಕಿ ರಂಜಿಸಿ ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲೆಂದುಚ್ಚಲಿಸಿ ಬಂದ ಮನದ ಮದನನ ಹೂಗಣೆ ಎನ್ನಿಸಿ ಸರನೆ ಜನಾಂತರಂಗವನ್ನೂ ರಂಗಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಒಡನೆಯೇ ಹೊಕ್ಕಳು (ಕುಂಕುಮ. ೩೪). ಉಚ್ಚಲಿಸು: ೧. “ಉಚ್ಚಲಿಸಿದುದೆನುತ್ತಂ . . .

ಪೊಜಪೊಣ್ಣದುದಕ್ಕು” (ಕವಿಕಂ. ೨೪೫); ತಿಸುಳದೊಳುಚ್ಚಲಿಸು ಪೊಸ ನೆತ್ತರೆ ಕೆಂದಳಿರಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬); ಬಾತುಮಂ ಮುಳ್ಳು ಸಿಗುರ್ಗಲುಂ ಪೊಜಗಮುಚ್ಚಲಿಕುಂ ವಿಭುಮಂಗನುಕ್ರಿಯಿಂ (ಖಮದ. ೨-೨೦೦); ಸಂತಸಮೊರ್ಮಗೊರ್ಮ ತಣ್ಣನೆ ತಣವನ್ನಮುಚ್ಚಲಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚಲಿಸು] ತಿರ್ದುದು ಚಿತ್ತದೊಳಾ ಮೈಗೇಂದ್ರನಾ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೧೦೬).

೨. ಮೇಲೆನೆಗೆ; ಚಿಮ್ಮು; ಸಿಡಿ: ಸಿಂಹಲಂಘನದಿಂ ಮೇಲೆ ನೆಗೆದು ವಜ್ರ ಸಮಾನವುಪ್ಪಕ್ಕೆಯಿಂದಂ . . . ತಿವಿದೊಡಾತನಲ್ಲಿ . . . ಮೇಗುಚ್ಚಲಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಾಗಡೆ ಮಡಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೯-೩೦); ಕಂಧರಸಂಧಿಯನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ತೊಟ್ಟನೆ ನರನೆಚ್ಚೊಡುಚ್ಚಲಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುದು ವೈರಿರಿಸ್ಸರೋರುಹಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೮); ಒದೆದ ಭರದಿಂದಮುಚ್ಚಲಿಸಿದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮುಕುಟಮಣಿಗಣವೆತ್ತಂ ಕೆದಕಿದುವಿಜುವೆಡಂಗನ ಪೊದಬ್ಬಿ ಕೋಪಾಗ್ನಿದಹನದಾಳಿಗಿಡಗವೋಲಾ (ಗದಾಯು. ೮-೪೦); ಆಧಾರ, ಸ್ಥಾಧಿಪ್ತಾನ, ಮಣಿಪೂರಕ, ಅನಾಹತ, ವಿಶುದ್ಧಿ, ಅಜ್ಞೆ ಎಂಬ ಪದಾಧಾರ ಬಳಿವಿಡಿದು ನೆತ್ತಿಯಿಂದುತ್ತರಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚಲಿಸಿ ಹಾಯ್ದು ನಡುನೆತ್ತಿ ತೂತಾ ದರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೨೧); ಘೃತಧಾರೆಗಳಿಗುಚ್ಚಲಿಸಿದುವು ಹರಹಿನಲಿ ನಾಲಿಗೆ ಹವ್ಯವಾಹನನ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೧-೨). ೩. ಎಲ್ಲಿ ಮಾರು;

ಆ ಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು: ಮಚ್ಚರದಿನೊರ್ವರೊರ್ವರನುಚ್ಚಲಿಸಿ ತಗುಳ್ಳು ಗೋವರಾರ್ಥನೆ ಕೀಟಂ ಕರ್ಚಿ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಳುವು ನಚ್ಚಿನ ಕಾಂಭೋಜವಾಜಿಗಳ ಕೆಲವಾಗಳು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೪); ಎಚ್ಚೊಡೆ ತಪೋಮರೀಚಿಯನುಚ್ಚಲಿಸಲ್ಪಾಡದಿತ್ತ ತಿರುಗಿದ ಶರಮಂ ಚಿಚ್ಚರದೀಕ್ಷಿಸಿ ಛಲದಿಂದೆಚ್ಚಂ ಪಂಚೇಷು ಮದನಶರದಿಂದಾಗಳು (ಗಿಂಕ. ೮-೧೮); ತಟವನುಚ್ಚಲಿಸಿತು ಕಡಲು ಮಂತಿಟ್ಟರೆ ಘಟದ ಮೊಸರು ಚೆಲ್ಲುವಂತೆ (ಭರಜ. ೨೪-೩೬). ೪. ದಾಟು: ಉಳಿದ ಜಪತಪ ನಿಯಮ ಹೋಮಂಗಳಲಿ ಸಂಸಾರಾರ್ಣವವನುಚ್ಚಲಿಸಬಹುದೇ ರಾಯ (ಕುನ್ಯಾ. ೩-೧೨೩). ೫. ಕೊರೆ; ಸೀಳು; ಭೇದಿಸು: ಬಲುಬಿದಿರನುಚ್ಚಲಿಸುವಳಿ ಮುಖಕೆಳೆಯಕಬ್ಬಾನುವದೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೨೮); ಎಚ್ಚೊಡುಚ್ಚಲಿಸಿದ ಬಾಳ ಹೆಬ್ಬಿದಿರ್ಗಲ ಕೊಚ್ಚಲು ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭಟರ್ಗ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಮುತ್ತುಗಳುದುರಿತು (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೩); ಸರಳಾ ನೆತ್ತಿಯೊಳಗುಚ್ಚಲಿಸಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೩೨-೩೫). ೬. ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಬೆಳಗು: ಎಳೆಗೆ ಗುಣ ರುಚಿಯನೊಳ್ಳುಗ್ಗಲಿಸಿರೆ ಗುಣರುಚಿ ವಿಕಾಶವಾಗ್ರಶ್ಚಿಯನುಚ್ಚಲಿಸಿ ವದನೇಂದು ಪೆಂಪಂ ತಳೆದಂ ಗುಣನನ್ನಿದೇವ (ಎಕ. VII, ೨ನವೊ. ೪-೫೩; 1122); ಬಳಸಿ ತಾರಗೆಯ ನಡುವುಚ್ಚಲಿಸ ಚಂದ್ರಮನಂತೆ ಕಂಸನ

ಲಲನೆ ಜೀವಂಜನೆ ವಧೂತತಿವರಸು ರಂಜಿಸಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೪).

ಉಚ್ಚಲಿಸು: ೨. ನೀರ್ಗುಡಿದವೊಲಾದುದುಚ್ಚಲಿಸಿ ಸೂಸುವ ಕಣ್ಣಿನ ಕಂಜವಕ್ರಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೬); ಮಿಂಚು ಬೆಳಗುಚ್ಚಲಿಸದಂತೆ ದಟ್ಟಿಯಬರೆ ಸಂಚಲಿಸ ಮನಕೆ ಮಿಕ್ಕಲ್ಪಿಪನೀಯದಿರೆ (ಇಳಿರ. ೫೨-೩); ಉದರದ ಗುಂಡಿಗೆಯನೊಡೆದುಚ್ಚಲಿಸಿದುದು ಕೋಪಶಿಖಿ ಮುಖದ (ತೊರರಾ. ೫-೬-೩). [ಉಚ್ಚಲಿಸು + -ಇಸು]

ಉಚ್ಚಲು (ನಾ). ಅತಿಸಾರ; ಭೇದಿ. ೨. ನೀರಾದ ಮಲ: ತಲೆ ಪಾಲ್ಪಾ ಉಚ್ಚಲು ಲದ್ದಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಶವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ . . . ರೇಗಿಕೊಂಡರು (ನಗಗ. ೬೫). [ಉಚ್ಚು (< ಉಚ್ಚು) + -ಅಲ್ಪಾ]

ಉಚ್ಚವ (ನಾ). ೧. ಸಡಗರ; ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸವ: ಭವಸಂತಾಪ ವಿಶೋಪಮಂ ನಿಯಮದಿಂದಿಚ್ಚಿಪವಂ ನಿಚ್ಚಮುಚ್ಚವ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ಸವ] ದಿಂ ತ್ಸಚ್ಚರಣೋಚ್ಚಭಕ್ತಿರಮೆಯಾ ಪರ್ಚಂ ಚಿರಂನಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ವಲಂ ವರ್ತಿಕೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೮೨); ಅಮರ್ದುಚ್ಚವದಿಂದಪ್ಪರ್ಪಾಪದ್ಯಮಂ ವಿರಚಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೨೩); ವಿಟರ್ಕಳೊಳ್ ಸಟಿಹೇಟಿ ನೇಮಮಂ ನೆಗಟ್ಟಿ ಮೆಚ್ಚಿದಳಂತೆ ಮೈಮಜ್ಜಿದು ಮೈವೊಳಗೆ ಸಂದಿಚ್ಚಿಯಜ್ಜಿದುಚ್ಚವ ದಿಂದುಳ್ಳೊಡಮೆಯಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೬೬ ನ); ತನಯ ನೊಗೆದ ಪನ್ನೆರಡುದಿನ ಮಣಿದೊಟ್ಟಿಲುಚ್ಚವದೊಳಿಸಿ (ಭಾವಚಂ. ೪-೬); ಉಚ್ಚವದೊಳಗಿತ್ತ ನವರತ್ನಭೂಷಣ ಪೆಚ್ಚಿ ಬಂದಿವೆ ನೋಡೇಳು (ಕಂನವ ೨೨-೪೬); ಎಚ್ಚಂಬು ಪಟುಭಟರ ರಥಹಯಗಳನ್ನು ನಭಕುಚ್ಚ[ಚ್ಚ]ವದಿ ಪಾರಿಸಿತು (ತುರಂಗ. ೫೦-೪೫). ೨. ಉತ್ಸವದ ಮೆರೆವಣಿಗೆ.

‘ಉಚ್ಚವಮೂರುತಿ’ ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉತ್ಸವ]

ಉಚ್ಚವಮೂರುತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿ; ಮೆರೆವಣಿಗೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ವಿಗ್ರಹ: ಇಚ್ಚಾರಿ ಮಕರತೋರಣ ರತ್ನಕೀಲಿತ ನಿಚ್ಚಳ ಹೊನ್ನ ತೋರಣದಿ ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಪೊಜಮಟ್ಟಳು ಪುರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಚ್ಚವ ಮೂರುತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೮). [ಉಚ್ಚವ + ಮೂರುತಿ]

ಉಚ್ಚವವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆ: ಪಚ್ಚಿಯ ಪಾವುಗೆಯವಧಾರು ಜೀಯಯೆಂದೆಚ್ಚಿಪು ಪೇಳ್ವ ಪೇಳ್ವ ನಿಗೆ ಉಚ್ಚವವಡೆದು ಬಾಣಾಸುರ ಹೊಕ್ಕನು ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಮಣಿಸೆಜ್ಜಿವನೆಯ (ಮೋಹತ. ೨೨-೬). [ಉಚ್ಚವ + ಪಡೆ]

ಉಚ್ಚವಿಸು, ಉಚ್ಚವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಸಂತೋಷ ಪಡು: ಅಚ್ಚ ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಪರು. . . ಬಂದಿರೆ ಪುಚ್ಚವ ನೋಡಿಯುಚ್ಚ ವಿಸಿದ ಬಾಣಾಸುರನು (ಮೋಹತ. ೨೨-೩೮); ಮನದೊಳುಚ್ಚವಿಸಿ . . . ಸಂತಸದಿ ಪರಮು ಗೋಪ್ಯದೊಳು (ನವಮೋ. ೨೬-೬೬). ಉಚ್ಚವಿಸು: ಸ್ವಚ್ಛದೊಳದಿಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದೊಡು ಚ್ಚವಿಸಿದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೩೧-೩೪). [ಉಚ್ಚವ + -ಇಸು]

ಉಚ್ಚವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು. ೨. ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಎಣೆಗಂಟು ಉಳ್ಳವಳು: ಅಬ್ಬಸಂಭವನ ರಾಣಿಯ ಬಲಗೊಂಬೆನೊಲಿದುರುವೀಣಾಪಾಣಿಯನುಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸವೇಣಿ]ಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೨೨). [ಸಂ. ಉಚ್ಚವೇಣಿ]

ಉಚ್ಚಸ್ತನಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: [ಪು]ಚ್ಚವಣಂ ನೋಡುವೆನೆನ್ನಿಚ್ಚಿಯೊಳಿ ಮುನಿಯ ನರದ ಮಹಿಮೆಯ ನೆನುತಂದುಚ್ಚಸ್ತನಿ ಗಂಗೆಗೆ ಶಫರೋಚ್ಚಲಿತ ತರತ್ತರಂಗಿಗೊರ್ವಳ ಬಂದಳು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೦). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಸ್ತನಿ (ಉಚ್ಚ + ಸ್ತನ + -)]

ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಾನ; ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ: ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡಾಶಯವು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿರುವುದು. ಇಂಥಸ್ಥಿತಿಗೆ ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿಯ ಅಂಡಾಶಯವೆಂದು (Superior Ovary) ಹೆಸರು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೫). [ಉಚ್ಚ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಚ್ಚವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು. ೨. ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಎಣೆಗಂಟು ಉಳ್ಳವಳು: ಅಬ್ಬಸಂಭವನ ರಾಣಿಯ ಬಲಗೊಂಬೆನೊಲಿದುರುವೀಣಾಪಾಣಿಯನುಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸವೇಣಿ]ಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೨೨). [ಸಂ. ಉಚ್ಚವೇಣಿ]

ಉಚ್ಚಸ್ತನಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: [ಪು]ಚ್ಚವಣಂ ನೋಡುವೆನೆನ್ನಿಚ್ಚಿಯೊಳಿ ಮುನಿಯ ನರದ ಮಹಿಮೆಯ ನೆನುತಂದುಚ್ಚಸ್ತನಿ ಗಂಗೆಗೆ ಶಫರೋಚ್ಚಲಿತ ತರತ್ತರಂಗಿಗೊರ್ವಳ ಬಂದಳು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೦). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಸ್ತನಿ (ಉಚ್ಚ + ಸ್ತನ + -)]

ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಾನ; ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ: ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡಾಶಯವು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿರುವುದು. ಇಂಥಸ್ಥಿತಿಗೆ ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿಯ ಅಂಡಾಶಯವೆಂದು (Superior Ovary) ಹೆಸರು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೫). [ಉಚ್ಚ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಾನ; ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ: ಇಲ್ಲಿ ಅಂಡಾಶಯವು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿರುವುದು. ಇಂಥಸ್ಥಿತಿಗೆ ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿಯ ಅಂಡಾಶಯವೆಂದು (Superior Ovary) ಹೆಸರು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೫). [ಉಚ್ಚ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಚ್ಚ ಹ, ಉಚ್ಚಾಹ, ಉಚ್ಚಾಹ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ : ಸಿರಿಯಾಯಿತ್ತೆಂದು ಉಚ್ಚ ಹದಿಂದಬ್ಬದೆ (ವಚಶಾ. ೧೪೦-೧೦); ಕಳದಿಯರ ನಡುವೆ ಮನಂದಣಿವುಚ್ಚ ಹದಿಂದೆಯ್ದು (ಜಯಕಾ. ೫-೪೨); ಸಂಜೆದಾರಕೆ ಮೂಡಿಯುಚ್ಚ ಹವನು ಬೀಜಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೬೬); ಎಚ್ಚ ತ್ತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹೆಚ್ಚಿ ಸಂತೋಷದಿ ಉಚ್ಚ ಹದೇಳ್ಳಿಯನಾಂತು (ಅಬ್ಬಲಾ. ೨-೩೨). ಉಚ್ಚಾಹ : ಉಚ್ಚಾಹ ಶಿವಭಕ್ತಿಯಚ್ಚಳಿಯ ದಿರಬೇಕು ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಷ್ಠೆ ದೃಢ ಕೆಚ್ಚುಗೊಂದಿರಬೇಕು (ಕವಿಚ. I, ೨೭೮ ದೀಕ್ಷಾಬೋ). ಉಚ್ಚಾಹ : ಸತ್ಯಳಿಗಳೆ ಪುರುಷಾಕಾರಮಂ ತಾಳ್ವು ಪೋ ಭೂಸುರರುಚ್ಚಾಹಂ ಶರೀರಂ ಪಡೆದುದೋ ದಿಟಮೆಂಬಂದದಿ ರಾಜಪಂ ಸಂಗರಧೀರಂ ಚಾಮರಾಜಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೯-೨೩; 1424).

[< ಸಂ. ಉತ್ಸಾಹ]

ಉಚ್ಚಳಿತ 'ಉಚ್ಚಲಿತ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಳಿಸು 'ಉಚ್ಚಲಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಟನ (ನಾ). ಓಡಿಸುವಿಕೆ; ಅಟ್ಟುವುದು; ತೊಲಗಿಸುವುದು : ಓಂ ಕುರುಕುಲ್ಲಿ (ಳಿ) ಸ್ವಾಹಾಳಂಕೃತಮುರಗಾರಿವರಸು ಕೇರೋಳ್ ಬರೆ ದಾಜುಂ ಕೋಣೆಯ ಕ್ರಮಮುರಗಯುಗಾಂಕಿತಮದು ಮಾಟ್ಟು ಮಹಿ ಗಣೋಚ್ಚಾಟನಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೧೯); ಸ್ತೂತಿ ಪುರಾಣ ಪಡಂಗ ವಿಂವ್ರನ ಸುತನ ದೆಸೆಯುಚ್ಚಾಟನಸ್ತಂಭಾದಿ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಈ ದೆಸೆಯಾಗಿ ನಿಂದವು (ಕುವಾಕ. ೨೨-೫); ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸ ಭೂತ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಚ್ಚಾಟನಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾಟನಂಗಿಯ, ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು; ತೊಲಗಿಸು : ಮದವಾರಣಂ ಬರೆ... ಮೇಲ್ವರಿಯೆ ಹೋ ಹೋ ಬಾರದಿರು ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆನುತ್ತುಚ್ಚಾಟನಂಗಿಯು (ಬಸಪು. ೨೨-೩೦).

ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ : ಮೇಘಾಗಮೋಚ್ಚಾಟನಂಗೈದು ಕರಂ ಕಾಂತಾಘ ಸಂಮೋಹಮನೊದವಿ (ರಾಜಶೇ. ೯-೮).

[ಉಚ್ಚಾಟನ + ಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್)]

ಉಚ್ಚಾಟನಂಗೈ 'ಉಚ್ಚಾಟನಂಗಿಯ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಟನಮುದ್ರೆ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಕ್ರಮುದ್ರೆ, ಮಹಾಮುದ್ರೆ... ಯೋನಿಮುದ್ರೆ, ಉಚ್ಚಾಟನಮುದ್ರೆ... ಯೆಂಬಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಗುರು ಮುಖದಿಂದಜುತು (ವಿನೇಕ. ೧೦೩). [ಉಚ್ಚಾಟನ + ಮುದ್ರೆ]

ಉಚ್ಚಾಟನೆ (ನಾ). ೧. = ಉಚ್ಚಾಟನ : ಕಾವ್ಯ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ; ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ; ಅಶ್ಲೀಲವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇವಿಷ್ಟು ದಿಟವಾದರೆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಉಚ್ಚಾಟನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದೇ ಸರಿ (ಭಾರಮಾ. ೨೧೩); ಹೋಟಲಿನಿಂದಲೂ ಉಚ್ಚಾಟನೆಯಾಯಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೯೫). ೨. (ಉಕ) ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ : ನೆರೆಹೊರೆಯವರ ಉಚ್ಚಾಟನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಾಟನ]

ಉಚ್ಚಾಟಿತ (ಗು). ಅಟ್ಟಿದ; ಓಡಿಸಿದ; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ : ಸೈನ್ಯದಂತಿಕರೋಚ್ಚಾಟಿತ ಸಲ್ಲಕೀ ಕಿಸಲಯಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾಟಿಸು, ಉಚ್ಚಾಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕೆಲರನುಧ್ವತಾಪ್ರತಿಮಹಿತಮಾರ್ಗದಿ ಕೆಲರ ನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ ಸರ್ವಹರಣಂಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦ ವ); ಎಳಬಿಂದು ಶ್ರೀಯನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ ರತಿರಭಸಕ್ತಾಂತಕಾಂತಾನುಲೇಪಂಗಳ ಕಂಪಂಪೊತ್ತು (ಪುಸ್ತಪು. ೯-೧೦೩); ಗೋವಿಂದರಾಜನ ಬೋಧನೆಗೊಳಗಾಗಿ ಆ ವಿಜಯಾ ದಿತ್ಯನನ್ನುಚ್ಚಾಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ನಾಡೋಜ. ೧೬೭).

△ ಉಚ್ಚಾಟಿಸು : ಸಂದಿನ ತೇದಿನ ನಿಜದೋದ್ದಂಡದಿನುಚ್ಚಾಟಿಸಿ ಪೊಳೆಯಲುಚ್ಚಂಗಿಯನಾಖಂಡಳವಿಭವಂ ಕ್ಷಣದಿಂ ಕೊಂಡಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೫; 1136 ?). [ಉಚ್ಚಾಟನ + -ಇಸು]

ಉಚ್ಚಾಪತಿ 'ಉಚಾಪತಿ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾಝಿಸು 'ಉಚಾಝಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾರ (ನಾ). ೧. ಉಚ್ಚಾರಣೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ : ವರ್ಣದ ಉಚ್ಚಾರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಮಲ; ಹೇಳು; ಸಗಣೆ; ಲದ್ದಿ : "ವರ್ಣಃ, ಉತ್ಸರ್ಗಃ, ಉಚ್ಚಾರಃ... ಮಲಂ - ಈ ೧೩ ವಿಷ್ಣು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಕ (ಗು). ೧. ಹೇಳುವ; ಶಬ್ದಮಾಡುವ; ಸಾರುವ; ಘೋಷಣೆಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಹೇಳುವವನು; ಸಾರುವವನು. ೩. ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ಬಾಗಿಲುಕಾಯುವವನು; ಪ್ರತೀಹಾರ : "ವೇತ್ರಧರನುತ್ಸಾರಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚಾರಕಂ] ದಂಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೯-೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಣ (ನಾ). ಉಚ್ಚಾರಮಾಡುವುದು; ಹೇಳುವುದು; ನುಡಿಯುವುದು : ಸ್ವರಪರದೊಳಿರ್ಪ ತೇದಿಂದುರುಮುಖ್ಯೋಚ್ಚಾರಣಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಕತದಿಂ (ಶಮದ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಣೆ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಾರಣ : ಉಚ್ಚಾರಿಸಲ್ ಬಾರದುವು=ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಬಾರದುವು (ಶಮದ. ೨ ಟೀಕೆ); ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಓದುವುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಂತಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೯). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಾರಣ]

ಉಚ್ಚಾರಿತ (ಗು). ಉಚ್ಚರಿಸಿದ; ಹೇಳಿದ : ಕಾರಕದೋಷಮುಂ ವಚನ ದೋಷಮುಮಾ ಗುರುದೋಷಮುಂ ಲಘುಚ್ಚಾರಿತ ಶಬ್ದದೋಷಮು ಮದಂತೆ... ದೋಷಮುಮನೀ ತೇದಿಂ ತಜ್ಜಿಸಲ್ಗೆ ಪಂಡಿತರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನುಡಿ; ಧ್ವನಿಗೊಡು : ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರ ಮನೋದುತ್ತಮುಚ್ಚಾರಿಸುವುದಂ ಕೇಳುತ್ತ ಮಿರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮನದೊಳೋ ದುತ್ತಿರಿ]ಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೩-೨). [ಉಚ್ಚಾರಣ + -ಇಸು] ಉಚ್ಚಾರವಚೆ (ನಾ). ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೀಳು; ವಿವಿಧ; ಸಂಕೀರ್ಣ : ಆ ವಿಪುಲ ನಾದದೊಡನೆ ರಣಾವೇಶದಿನೊಗಡೆ ಮುರಚತುರ್ವಲತುಮು ಲೋಚ್ಚಾರವಚನಾದದಿನಾದಂ ತೀವಿದ ಕುಸ್ತಿಗೊಳೊಡುಬಿಟ್ಟುಭವಾಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೯). [ಉಚ್ಚ + ಅವಚೆ]

ಉಚ್ಚಾಸನ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಆಸನ; ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ : ತ್ರಿದಶಾಸನಂಗಳಲ್ಲಾಡಿದುವು ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಬೇಗಮುಚ್ಚಾಸನದಿಂದಿದಿರೇ ಲಾಮೆಂದು ಪೇಟ್ಟುಪೊಲದೇಂ ಕರಂ ತೀರ್ಥಕರರ ಪುಣ್ಯಂ ಪಿರಿದೋ (ಅದಿಪು. ೭-೪೦). [ಉಚ್ಚ + ಆಸನ]

ಉಚ್ಚಾಹ 'ಉಚ್ಚಹ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಿ (ಅ). ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆಯಲು ಬಳಸುವ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; 'ಕುರ್ರೋ ಕುರ್ರೋ' ಎಂಬಂತೆ : ಜಾಯಿಲವನಾಗಳೆ ಚಿಟು ಕಿಡುತ ಕರೆದು ಉಚ್ಚಿಲಿಂಗೋಚ್ಚಿಪ್ಪಳೋಗಿಯ ಉಚ್ಚಿ ಓಂಕಾರಾಂಕ ಯೋಗಿಯ ಉಚ್ಚಿರೇ ದಿವ್ಯಾಂಗನಪುನರ್ಜಾತನುಚ್ಚಿಚ್ಚಿ ಎನುತ ಕರೆಯಲು ತಕ್ಷಣದೊಳಾ ಶುನಕವೈತಂದುದುಬ್ಬಿ ಕಲಿದೇವನವರದಿಗಳೆಜಗಿ ನಿಲಲು (ಬಸಪು. ೫೫-೪೬). [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಚ್ಚಿ = ನಾಯಿ]

ಉಚ್ಚಿ (ನಾ). ತಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ನೆತ್ತಿ (ಕಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಚ್ಚಿ]

ಉಚ್ಚಿಸು 'ಉಚಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಜಲು ; ತಿಂದುಮಿಕ್ಕದ್ದು : ಬಡಗಿ ಮಾಚಲ ದೇವಿಯ ಕುಲಜೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊನ್ನ ಕಪಿಲೆಯ ರಾವಣಶಾಖ ದುಚ್ಚಿಷ್ಟದ ಹಾಲಿನಿಂದ ಕೂಳನಟ್ಟುಂಬವರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೫೮೪) ; ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಕಾಗೆಗಳು ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಿದ್ದವು (ಎಳಕ. ೩೬). [

ಉಚ್ಚು 'ಉಚ್ಫ' ನೋ.

ಉಚ್ಚು 'ಉಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಉಚ್ಚುಕ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪನ್ನಕನಾದವನು. ೨. ಉತ್ಪನ್ನಕತೆ : ಎಜಗನಾಸಗೆ ಸಲ್ಲನಿಟ್ಟುಗುಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ತ್ನ]ಕನಾಗನೆಂತಪ್ಪ ಲಾಭಂಗಳಲ್ಲಿಯಿಂಪಾದೊಡಂ (ಅರಿರ. ದೇ. ೧೭೩-೧೨) ; ಮಾನದಿಂ ಲೀನದಿಂ ಮನ್ನಿಸೆಡೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಲಸುರಾಂತಕುಟ್ಟುಕದಲಿ (ಜಿನಮು. ೩೦-೪೮). [

[< ಸಂ. ಉತ್ಪನ್ನಕ]

ಉಚ್ಚುಕೊರಡು 'ಉಚ್ಚುಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಚ್ಚುಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಚ್ಚಲು ಸುಲಭವಾದ ಗಂಟು (*). [

[ಉಚ್ಚು (< ಉಚ್ಫ) + ಗಂಟು]

ಉಚ್ಚುಗಂಟುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ (ಉಕ. *). [

[ಉಚ್ಚುಗಂಟು + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡೆ)]

ಉಚ್ಚೂಡ (ನಾ). ಬಾವುಟದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕುಂಚ : "ಉಚ್ಚೂಡಾ, ಅವಚೂಡಾ—ಈ ೨ (ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ) ಹಳೆಯಗೆಯ ಮೇ

(ಎ)ಲೆ ಮೊಗದ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಚಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೫-೭೦೪) ;

"ಕೇತನಂ ಹಳವಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕು ಮುಚ್ಚೂಡಮನಲಾ ತುದಿಯ ಸಡಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೫-೨೬). [

[< ಸಂ. ಉಚ್ಚೂಡಾ]

ಉಚ್ಚೂಲ (ನಾ). = ಉಚ್ಚೂಡ (*). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿ, ಉಚ್ಚು (ನಾ). ಮೂತ್ರ : ಸುರಿತಪ್ಪ ಕವಿಲೆಯುಚ್ಚಿಯನಿರ ದೊಯ್ಯನೆ ತಳೆದು ತಮ್ಮ ತಲೆಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೯-೭೦) ; ಅಪ್ಪುಲವಣವ ಬಿಟ್ಟು ಸವೆಯ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಿಯ ಬಚ್ಚಲ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು (ಎಲೇಶ್ವ. ೧೨) ; ಉಚ್ಚಿಯ ಕುಣಿಗೆ ಮೋಹಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಗಾಣದೆ ಹುಚ್ಚರು ಬಾಳುವ ರೈಸೆ (ಭರಜ. ೭೫-೩೪) ; ಉಚ್ಚಿ ಕುದಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪು ಕೇಳಿದ (ಗಾದೆ) ; ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಳೆಹಣ್ಣು ತಿಂದದ್ದು ಸುಳ್ಳು ; ಉಚ್ಚಿ ಹೊಯ್ದದ್ದು ನಿಜ (ಗಾದೆ). ಉಚ್ಚು : (ಕರಾ) ಮಗು ಉಚ್ಚುಮಾಡಿದೆ (ರೂಢಿ). [

[ದೇ. || ಕೂಡ. ಉಚ್ಚಿ ; ತೆಲು. ಉಚ್ಚ ; ಗೊಂಡಿ. ಉರ್ಕಾ]

ಉಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟು (ನಾ). ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗದಂತೆ ತಡೆಯಾ ಗುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಮೂತ್ರದ ತಡೆ (*). [ಉಚ್ಚಿ + ಕಟ್ಟು]

ಉಚ್ಚಿ ಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ : ಉಚ್ಚಿ ಕಾಯಿ, ನೀರುಕಾಯಿ (ಮೈಟಿಗ. ೭೧-೧೪೫೮). [?]

ಉಚ್ಚಿ ಗುಣ (ನಾ). ಮೂತ್ರದ ಗುಳಿ (*). [

[ಉಚ್ಚಿ + ಕುಣ್ಣಿ (< ಕುಟ್ಟಿ)]

ಉಚ್ಚಿ ಚೀಲ (ನಾ). ೧. ಮೂತ್ರಕೋಶ (*). ೨. ಭ್ರೂಣದ ಮೇಲಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಪೊರೆ ; ಗರ್ಭವೇಷ್ಣನೆ (ಉಕ. *). [

[ಉಚ್ಚಿ + ಚೀಲ]

ಉಚ್ಚಿ ಪೀಡೆ (ನಾ). ಮೂತ್ರರೋಗ (*). [ಉಚ್ಚಿ + ಪೀಡೆ]

ಉಚ್ಚಿ ಬುರುಕ (ನಾ). ಮೂತ್ರವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವನು ; ಹಲವು ಬಾರಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವವನು (*). [ಉಚ್ಚಿ + -ಬುರುಕ]

ಉಚ್ಚಿ ಬುರುಕಿ (ನಾ). ಮೂತ್ರವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದವಳು ; ಹಲವು ಸಾರಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವವಳು (*). [

[ಉಚ್ಚಿ ಬುರುಕ + -ಇ]

ಉಚ್ಚಿ ಬುರುಡೆ (ನಾ). ಉಚ್ಚಿ ಚೀಲ (*). [ಉಚ್ಚಿ + ಬುರುಡೆ]

ಉಚ್ಚಿ ಮಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಿ ಬುರುಕಿ (*). [ಉಚ್ಚಿ + ಮಲ್ಲಿ]

ಉಚ್ಚಿ ಮೂಳಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಿ ಬುರುಕಿ (*). [ಉಚ್ಚಿ + ಮೂಳಿ]

ಉಚ್ಚಿ ರೋಗ (ನಾ). ಮೂತ್ರರೋಗ (*). [ಉಚ್ಚಿ + ರೋಗ]

ಉಚ್ಚಿ ಗೋತ್ರ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಗೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. ಈ ಕರ್ಮದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ : ಉಚ್ಚಿ ಗೋತ್ರ ನೀಚಿ ಗೋತ್ರ ಭೇದದಿಂದ ದ್ವಿವಿಧಮಪ್ಪ ಗೋತ್ರಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). ೩. ಹದಿಮೂರು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬಾದರಯಶಸ್ವೀರ್ತಿರುಚ್ಚಿ ಗೋತ್ರ ತೀರ್ಥಕರ ನಾಮಂಗಳೆಂಬ ಪದಿಮೂಜುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳುಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿ ಘುರ್ಘ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು ; ಗರ್ಜನೆ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿ ಘೋಷ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಿ ಘುರ್ಘ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿ ಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಿ ಘುರ್ಘ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿ ಧ್ವಾನ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಿ ಘುರ್ಘ : ಬಹಿರುದ್ವಾನಾಂತರದೊಳ್ ಸಹಸೋದಿತ ಮತ್ತಕೋಕಿಲೋಚ್ಚಿ ಧ್ವಾನಂ ಮು ಹು ರಾ ಕರ್ಣ ಸಿ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿ ಶ್ರವ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಿ ಶ್ರವಸ್ಸು : "ಉಚ್ಚಿ ಶ್ರವಂ ಸುರಹಯ ಮನಲ್ಪಿಂ ದ್ರನಶ್ವಮನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೨). [

[< ಸಂ. ಉಚ್ಚಿ ಶ್ರವಸ್]

ಉಚ್ಚಿ ಶ್ರವತ್ಸ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ : ಆ ವಾಜಿಯ ಹೇಷಾರವಮಾ ವಾಸವನಶ್ವಕರ್ಣಮಂ ಪುಗೆ ಭಯಮುತ್ತೇ ವೇಶ್ವಿನಿನ್ನು ಮದನೇ ಭಾವಿಸುತುಚ್ಚಿ ಶ್ರವತ್ಸ ಮಾಳ್ವದ್ದು ತೋ ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೯). [ಸಂ. ಉಚ್ಚಿ ಶ್ರವತ್ಸ]

ಉಚ್ಚಿ ಶ್ರವಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ನೆಟ್ಟಿನೆಯ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ೨. ಇಂದ್ರನ ಕುದುರೆ. [

[< ಸಂ. ಉಚ್ಚಿ ಶ್ರವಸ್]

ಉಚ್ಚಿ ಸು (ಕ್ರಿ). (ದೂಳಿನಂತೆ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು, —ನೆಗೆ : ಹಸ್ತಿಯ ಜನ್ಮಿಸದ ಮಲೆ ಬಿಲ ನರ್ತನದಿನುಚ್ಚಿಸದಿಕೆ ಜಲ ಮುತ್ತು ಮಣೆ ಜನಿಯಿಸದ ರೋಹಾಚಳ... ಇಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೨-೭). [

[ಉಚ್ಚಿ + -ಇಸು]

ಉಚ್ಚಿ ಸ್ತರ (ಗು). ಎತ್ತರವಾದ, ಗಟ್ಟಿಯಾದ (ಧ್ವನಿ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿ ವಿಸು 'ಉಚ್ಚಿ ವಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಿ ಲಿಸು 'ಉಚ್ಚಿ ಲಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾ ದನ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಮೈಯನ್ನು ತೀಡಿ ಚೊಕ್ಕುಟಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (*). ೨. ಮರೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು ; ಅನಾಚ್ಛಾದನ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾ ಪ (ನಾ). ಶಾಪ ಪರಿಹಾರ ; ವಿಶಾಪ : ಇದೇ ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ಸಂದೇಶ, ಗಾಯತ್ರಿಯ ಸತೀತ್ವರಕ್ಷಣೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚಾ ಪ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ವ. ೨೦೦). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾ ಸಿ (ನಾ). ತೂರುವುದು : "ಉಚ್ಚಾ ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸಾ ಸಿ, ಉತ್ಸಾ ಹಿ]ಯೆನೆ ತೂರ್ವದಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೩). [

[ಸಂ. ಉಚ್ಚಾ ಸಿನ್ ?]

ಉಚ್ಚಾ ಹ 'ಉಚ್ಚಾ ಹ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಾ ಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು ; ಸಂತೋಷಪಡು : ಮದುವೆಯಲ್ಲುಚ್ಚಾಹಿಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೧೭-೧೩). [

[ಉಚ್ಚಾ ಹ (< ಉಚ್ಚ ಹ) + -ಇಸು]

ಉಚ್ಚಿತ್ತಿ (ನಾ). ತುಂಡರಿಸುವುದು; ನಾಶಮಾಡುವುದು : ಮೂಲೋತ್ತರಾದಿ ಭೇದ ಭಿನ್ನಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳ ನಿರ್ಮೂಲೋಚ್ಚಿತ್ತಿಮೋಕ್ಷಮಂ ಬುದು (ಅದಿಪು. ೧೦-೬೧ ವ); ಅಸಿಲತಾಧಾರಿಯಿಂ ಕಿಲ್ಬಿಷವ್ರಾತ ಕಳಂ ಕೋಚ್ಚಿತ್ತಿಯಂ ಸಂತತ ಜಿನಸವನೋದ್ಯತಪಯೋಧಾರಿಯಿಂ ಮಾಡಿ ಕರಂ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿವೆತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೮೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ (ನಾ). ಎಂಜಲು; ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕದ್ದು : “ಭುಕ್ತೋಚ್ಚಿಷ್ಟಂ, ಫೇಳಿಕಾ - ಈ ೨ ಮಡಗುಲು” (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೧); “ಭೋಜನ ಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಕ್ಕದ್ದು ವಿಭಸಮಕ್ಕುಂಡಭಾಜನದೊಳಿರೆ ಫೇಳಿಯುಚ್ಚಿಷ್ಟ ಮನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೭); ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಮಾಗಲು ಮೃಷ್ಟಾನ್ನವು ಸರ್ಪಕಾಯ್ತು ಧನಮುಂ . . . ಉಣ್ಣದೆ ಪೋಪುದ್ದು (ಸೋಮೇಶ. ೯೧); ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವರು ನಾವು ಅವನಿಗೆ ಕಿಂಕರರಾದರೆ, ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉಚ್ಚಿಷ್ಟವನ್ನು ತಿಂದಂತೆ ಹೀನಾಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಕಾರ. ೨೦೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಪಕ್ಷ (ನಾ). ತಿಂದು ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣು; ಎಂಜಲು ಹಣ್ಣು : ಬಟ್ಟಿನೇಜಿಲ ಚಿಂಗಾರೆಯ ಮೆಲ್ಲುಗುಟ್ಟು ಸಹಕಾರೋಚ್ಚಿಷ್ಟಪಕ್ಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೭). [ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ + ಪಕ್ಷ]

ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಸೂತಕ (ನಾ). ಎಂಜಲಿನಿಂದ ಆದ ಮೈಲಿಗೆ, — ಸೂತಕ : ಜಾತಿ ಸೂತಕ, ಜನನ ಸೂತಕ, ಪ್ರೇತ ಸೂತಕ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ ಸೂತಕ, ರಜಃ [ಪಾಶಾಂ. ಪ್ರಜಾ] ಸೂತಕವೆಂಬ ಪಂಚಸೂತಕಗಳನಳಿದಾತನಾಗಿ (ವಿನೇಕ. ೧೧೦); ಎಡೆಗೊಡದೆ ಮಲಮೂತ್ರ ವರ್ಜಿಸುವ ಕಾಲದೊಳು ಪಡುರಸಾನ್ನವನುಂಬ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಸೂತಕದ ಗೊಡವೆಯಿಲ್ಲಂ ಸದಾ ಶುಚಿಯೆಂದು ನುಡಿಸವನ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಶಿಚಂ. ೪೩-೧೫). [ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ + ಸೂತಕ]

ಉಚ್ಚೇರ್ಷಕ (ಗು). ೧. ತಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. ತಲೆ ದಿಂಬು. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಂಬಲ, ಉಚ್ಚೈಂಬಲ (ಗು). ಸಂಕೋಲೆ ಇಲ್ಲದ; ಕಟ್ಟು ಪಾಡಿಗೆ ಒಳಪಡದ; ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ; ನಿಯಮವನ್ನು ಮೀರಿದ : ದೇವ ಬಲಿಬಂಧನೋಚ್ಚೈಂಬಲಾಕಾರ ಜಯ ದೇವ ದಶ ಕಂಠಕಂಠದ್ರಮಕುಠಾರಜಯ (ಜಗವಿ. ೫-೧೧೨ ರ). ಉಚ್ಚೈಂಬಲೆ : ಹಿಮವಚ್ಚೈಂಬಲಂಶಂ ಮೀಷಾ ದಿಗ್ಧಾತ್ರೀವೈಮ ವಿಭಾಗಗಾಮಿಯನಿ ಸ್ತುತ್ಯೈಂಬಲಂ ವಾನುನಂದಿತ್ರೈವಿದ್ಯಮುನೀಂದ್ರ ನಿರ್ಮಳಯಶಶ್ರೀ ಶುಭ್ರತಾವಿಭ್ರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೩೩). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಂಬಲತನ (ನಾ). ಮನ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಸ್ವೈರ ವೃತ್ತಿ : ಒಮ್ಮೆ ವಿವಾಹವಾಯಿತೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಬೇಕಾದಂಥ ಉಚ್ಚೈಂಬಲತನದಿಂದ ನಡೆದರೂ ಸಾಗೀತು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೪). [ಉಚ್ಚೈಂಬಲ + -ತನ]

ಉಚ್ಚೈಂಬಲೆ (ನಾ). ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದವಳು, — ಮೀರಿದವಳು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡವಳು : ವಧ್ಯಶಿಲೋಚ್ಚೈಂಬಲೆಯಾಗಿ ದುರ್ಗಿ ನುಡಿ ದಳ (ಜಗವಿ. ೩-೧೯). [ಸಂ. ಉಚ್ಚೈಂಬಲಾ]

ಉಚ್ಚೈಂಬಲೆ ‘ಉಚ್ಚೈಂಬಲ’ ನೋ.

ಉಚ್ಚೇದ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ನಾಶ : ಮಧುಕೈವರ್ತನಿಗೆ ತಾನು ಕೈಹಚ್ಚೆಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ, ಅವನ ಉಚ್ಚೇದವಾಗಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೧೪). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೇದನ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕುವುದು; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವುದು : ಅಂತುದೀರ್ಘೋಚ್ಚೇದನಮುಂ ನಿರಾತಂಕ ಮುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೇದ್ಯಶತ್ರು (ನಾ). ನಾಶಗೊಳಿಸಬಹುದಾದ ಶತ್ರು : ಬಲಂಗಳೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದ ನಿಮ್ಮಡಿ ಗುತ್ನಾ ಹ ಶ ಕ್ತಿ ಸಾಧಾರಣಂ ಅದಜಿಂ ನಾವುಮುಚ್ಚೇದ್ಯಶತ್ರುಗಳಾಗಿದೇವೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೧೬-೯). [ಸಂ. (ಉಚ್ಚೇದ್ಯ + ಶತ್ರು)]

ಉಚ್ಚೈಯ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಾಯ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾಯ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಏಳಿಗೆ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಕುಟುಂಬದ ಉಚ್ಚಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಲೇಬೇಕೆಂಬುದು ಶ್ಯಾಮ ರಾಯನಿಗೆ ಭಾವನಿಂದಲೂ ತಂದೆಯವರಿಂದಲೂ ಉಪದೇಶ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಹೌದೆನ್ನಿಸಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೪೨); ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೇ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನವು ಬಹುಮಹತ್ವದ ಕಾಲವು. ಕರ್ನಾಟಕಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಉಚ್ಚಾಯದ ಕಾಲವೆಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಾಹಸ. ೩). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚಾಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಿತಿ; ಏಳಿಗೆ : ಚಿಕ್ಕ ದೇವರಾಜರು . . . ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರು. ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಉಚ್ಚಾಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭). [ಉಚ್ಚಾಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಚ್ಚೈತ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆತ್ತಿದ; ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ : ಉಚ್ಚೈತ ಸಮೀಚೀನ ಚೀನಧ್ವಜವಿತಾನವಿರಾಜಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೯೪ ವ). ೨. ಉನ್ನತವಾದ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಬೆಳೆದ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈತಿ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಾಯ : ಅನ್ನವರಮರಿಯದಿಹತನ್ನದ್ಯುತಿಯುಚ್ಚೈತಿ[ಚ್ಚೈತಿ]ಯ ರತ್ನದೊಳು ಕಾಣುತ್ತ ನಲಿವು ದಿನಕಿರಣ (ಮಲೆದೇ. ೨೮-೧). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಸಿತ (ಗು). ೧. ಉಬ್ಬಿದ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ; ಹೆಚ್ಚಾದ : ಪಾಳುಕೊರಕಲ್ ಬಂಡೆಯಿಂ ವಕ್ರಮಾಗಿರ್ಪ ಮೊರಡು ದಡದಂತಿರ್ದವಳ ಮೆಯ್ಯನುಚ್ಚೈಸಿತ ಹರ್ಷೋರ್ಮಮಾಲಾ ಸಮೂಹದಿಂದವ್ಯಳಿಸಿ ಮುಚ್ಚಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭-೭೦೫). (ನಾ). ೨. ಉಸಿರಾಟ. [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಸ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವಿಕೆ. ‘ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚೈಸ’ ಪರಾ. ೨. ಹೊರಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಉಸಿರು; ನಿಶ್ವಾಸ : ಎನುತುಂ ಬಂದು ವಿಷಣ್ಣಾನನೆಯಂ ಮಾರ್ಗವಲಗ್ನನೇತ್ರೆಯನುಚ್ಚೈಸ ನಿತಪ್ತಾ ಧರರುಚಿಯಂ ಮನುಜೇಂದ್ರಾಂಗನೆಯನೆಯ್ದ ಕಂಡಂತೆಂದಳ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೫). ೩. ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : “ಉಚ್ಚೈಸ ವೆಂದರೆ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಶೇಳದುಕೊಳ್ಳುವುದು” (ಹಸಾರ. ೧-೪೬೬). ೪. ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಾಯ; ಆಶ್ವಾಸ. ೫. ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಏರುವಿಕೆ : ಜಲೋಚ್ಚೈಸದಿಂ ಪರಿವುದಾ ವಿಸ್ತೃತಜಲರಾಶಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೭-೬೨೭). ೬. ಸಾವು; ಮರಣ. ೭. [ಜೈನ] ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ : “ಒಂದು ಪರಮಾಣುವು ಮಂದಗತಿಯಿಂದ, ಒಂದು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಸಮಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ . . . ಅಸಂಖ್ಯಾತ (ಜಘನ್ಯ ಯುಕ್ತ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಪ್ರಮಾಣ) ಸಮಯಗಳಿಂದ ಒಂದು ಅವಲಿ ಅಗು ತ್ತದೆ. ಸಂಖ್ಯಾತ ಅವಲಿಗಳಿಂದ ಒಂದು ಉಚ್ಚೈಸ (ಪ್ರಾಣ) ಆಗುತ್ತದೆ” (ಜೈನ ಪ. ೩೦೫); ವ್ಯವಹಾರಕಾಲಮೆಂಬುದು . . . ಸಮಯಾವಳಿ ಕೋಚ್ಚೈಸಸ್ತೋಕನಿರ್ಮೇಷನಾಳಿಕಾ ಮುಹೂರ್ತದಿವಸ . . . ಸಂವತ್ಸರಾದಿ ಗಣನಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪರ್ವದಿವಸಕೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಅದಿಪು. ೬-೪೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉಚ್ಚೈಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೋ; ಉಸಿರಾಡು : ಪಾಪ, ಆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಪ್ರಾಣಿಗಳು ಆ ಭಯಂಕರ ಗಾಳಿಯನ್ನು ತಾನೆ ಉಚ್ಚೈಸಿಸಬೇಕು (ವಿಕಾಸ. ೭೪). [ಉಚ್ಚೈಸ + -ಇಸು]

ಉಭಾಯಿಸು 'ಉಚಾಯಿಸು' ನೋ.

ಉಭಾಹವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಉತ್ಪನ್ನವಿಗ್ರಹ; ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಮೂರ್ತಿ: ನಮಶಿವಾಯನು ಯಗುಡಿಯನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕಾಶಿಲಿಂಗವ ತಂದು ಚಂದ್ರ ಮಾಳೇಶ್ವರದೇವರು ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ನಂದಿಕೇಶ್ವರ ಉಭಾಹವಿಗ್ರಹ ಈ ದೇವರುಗಳನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನು ಮಾಡಿದ ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಬಿನ್ನಹಂ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಎಕ. X (3), ಬೆಂಗಳೂ. ೩೧-೫; 1532).

[< ಸಂ. ಉತ್ಪನ್ನವಿಗ್ರಹ]

ಉಜಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಛಾಗಪರ್ಣ- ಉಜಕರ್ಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೫೯). [< ಸಂ. ಆಜಕರ್ಣಿ?]

ಉಜರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸು: ಈ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ಉಜರಿಡದೇ ಕಾಯ್‌ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವೆನೆಂದು ಆತ ಮನೋ ನಿರ್ಧರ ಮಾಡಿದನು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೨೭). [ಉಜರು + ಇಡು]

ಉಜರು, ಉಜೂರು (ನಾ). ಆಕ್ಷೇಪ; ವಿರೋಧ; ಬಾಧೆ; ಅಡ್ಡಿ. 'ಉಜರಿಡು' ಪರಾ. ಉಜೂರು: ವರುಷಂಪ್ರತಿಯಲ್ಲೂ ತಾಜಾ ಸನ ದಿನ ಉಜೂರ ಮಾಡದೆ ಯಾ ಸನದಿನ ನಕಲ ಲೆಖಕ್ಕೆ ಬರೆತಿ ಅಸಲ ಸನದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವದು (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೯, ೯೪-೪೦; 1813).

[← ಮರಾ. ಉಜರ್, ಉಜರಾ, ಉಜೂರ್; ಆರ. ಉರ್ಜ್ = ಕಾರಣ]

ಉಜಳಣಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವಿಕೆ; ಪುನರಾವರ್ತನೆ; ಪುನರುಕ್ತಿ: "ಈ ಉಜಳಣಿ ಈಗೇಕೆ ಚಿನ್ನಯ್ಯನವರೇ ಅವು ಹೇಗೆ ಬಂದುವು ನೀವು ಹೇಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಭಯತ್ರೂ ಬಲ್ಲವು" (ಹೂಲಮ. ೩೪೦); ಪೋಲಿನಳು ಇಷ್ಟೊತ್ತು ಈ ಉಜಳಣಿ ಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು (ದೋರಾಕ. ೨). [← ಮರಾ. ಉಜಳಣಿ]

ಉಜಾಡ (ಗು). ನಿರ್ಜನವಾದ; ಹಾಳುಬಿದ್ದ. 'ಉಜಾಡೇಳು' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಜಾಡ್]

ಉಜಾಡೇಳು (ಕ್ರಿ). ಹಾಳಾಗು; ನಿರ್ಜನವಾಗಿರು: ಮಾಗಡಿಯಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದು ಒಂದೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಜಾಡೆದ್ದು ಹೋಗಿದ್ದ 'ಮನೋ ರಮಾ ನಾಟಕ ಸಭೆ'ಯಲ್ಲೂ ಅವನ ಕೈವಾಡವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರಾಗಿಣಿ. ೫೬). [ಉಜಾಡ + ಎಳು (< ಎಚ್‌೧)]

ಉಜೂರು 'ಉಜರು' ನೋ.

ಉಜ್ಜನಿತ (ಗು). ಉತ್ಪನ್ನವಾದ; ಉಂಟಾದ: ವಿನುತ ಜೀವನ್ನು ಕ್ರಿ ಕಾರಣನಿನ ಶಿಂಗರಹಸ್ತ ತತ್ತ್ವೋಜ್ಜನಿತ [ಪಾಪಂ. ಜ್ವಲಿತ] ಸೂಕ್ತಿಗಳಂ ತಿಳುಪಿ (ಬಸವ. ೪೯-೩೫). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜಮಿಸು 'ಉಜ್ಜವಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜವಣಿ (ನಾ). ೧. ವ್ರತವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಕರ್ಮ; ವ್ರತಸಮಾಪ್ತಿ: ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣಿಬಲಮೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳಮುಟ್ಟಿದು ವನಿತೆ ಭಾರತಮೆಮಗಿನ್ನಿಂದುಜ್ಜವಣಿ ದಲೆಂದದಟೊಂದುತ್ತರಮಾಗೆ ಕಾದಿ ದರ್ ಕಟ್ಟಾಳ್ಳಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೬); ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವಂ-ಆಮಾವಾಸ್ಯಾ-ಆವಸೆ; ಉದ್ಯಾಪನ-ಉಜ್ಜವಣಿ (ಶಮದ. ೨೮೬ ಪ್ರಯೋ); ನೋಂಸಿಯುಜ್ಜವಣಿಯ ಕ್ರಮಮೆಂತೆಂದೊಡೆ (ನಾಗಕು. ೨೪-೧೪೧ ವ). ೨. ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಕೊನೆ; ಸಮಾಪ್ತಿ: ಬಲದೇವಂ ಬಲದೇವನುಜ್ಜವಣಿಯೊಳ್ ಮುಂದಾದರಂ ಕೊಂದ ಮೆಯ್ಯಲಿ ತಮ್ಮಂ ಸಯಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೮); ಮುನ್ನಮಾಂ ಬಿನ್ನವಿಸಲೆಂದಿದರ್ ಕಜ್ಜ ದುಜ್ಜವಣಿಗೆ ಮೃದಾನಯ ನುಡಿ ಸಹಾಯಮಾದುದು (ವೃಷವಿ. ೧-೯೧ ವ); ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯ ತಮಗೆ ತತ್ತಿಲ್ಲನೆಂದೆ ನನ್ನಯ ವಿದ್ಯೆಯುಜ್ಜವಣಿಯಾಗಿಲ್ಲ ನೆಂದೆ (ಹೆಚ್ಚರ. ೩೦-೧೦). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಾಪನ]

ಉಜ್ಜವಣಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸು: ಆವಳ್ ವನಿತಾನಿಷ್ಟಾದ ನಕ್ಕುಜ್ಜವಣಿವಡೆದೋ ಪದ್ಮಜಂಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೩೧).

[ಉಜ್ಜವಣಿ + ಪಡೆ]

ಉಜ್ಜವಿಸು, ಉಜ್ಜಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ವ್ರತವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸು: ಸುಗ್ಗಿಯ ಪುಗಿಲೊಳ್ ಮುಂಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯನುಜ್ಜವಿಸಿದಂತೆ ಮೋನಮನುಜುಡೇಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದುಮೊ ಕೋಗಿಲೆಗಳ್ ಮೊಗ್ಗಪ್ಪ ವಿ ಯೋಗಿಯಂ ಪುಗಲಾಪುಗಲೆನುತುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೮೨). ಉಜ್ಜಮಿಸು: ಮನಸಿಜರಾ × × × ಗನಾ ಆರಸಿ ಬೇನೆ ಎತ್ತಿ ಮೋನಮುಜ್ಜಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದು (ಎಕ. II, ೩೫-೫; ಸು. 800). [ಉಜ್ಜವಣಿ + -ಇಸು]

ಉಜ್ಜಳ 'ಉಜ್ಜವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ಜಳಿಕೆ, ಉಜ್ಜಳಿಕೈ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಹೊಳಪು, —ತೇಜಸ್ಸು, —ಪ್ರಕಾಶ: ಅದೇಂ ಬಟಾಕಿ ಬಿಂಬದುಜ್ಜಳಿಕೆಯೋ ಸುಧಾಸೂತಿಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೭); ತೊಡವಿನೊಳುಜ್ಜಳಿಕೆ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಮುಡಿ ಕುಲದೊ ಳಗ್ಗಳಿಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮); ಎಳವೆಲ್ಲಿಂಗಳ ಬಳೆದುಜ್ಜಳಿಕೆಯಿದೇಂ ಕರಮೆ ಕೂರ್ತು ಕಣ್ಣಾಣದರ್ಗಂ ಪೊಳಸಿನೊಳತನುವನೆ ತಳಾಮಳಕಂ ಮಾಡಿದುದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೨೫). ಉಜ್ಜಳಿಕೈ: ಮನೋಜನ ಬಿಲ್ಲ ಬಲೈ ಪೂರ್ಣೇಂದುವಿನುಜ್ಜಳಿಕೈ ಮಧುಮಾಸದ ಗೋಸನೆ (ಕಾದಂಬ. ೫೫೬); ಉಜ್ಜಳಿಕೈಯಿಂ ವನಜವಿರೋಧಿಯೆಂದು ನಿಜ ಕಾಂತಿ... ತೋಜುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೧). [ಉಜ್ಜಳ + -ಇಕೆ]

ಉಜ್ಜಳಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ; ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದು: ಸಜ್ಜನ ಜೊಡಾಮಡೆ ತಮ್ಮಜ್ಜಂಗಳಂ ಪುಣ್ಯದಿಂದೆ ಸಾಸಿಮರ್ಪಿ ಯಾಗುಜ್ಜಳಿಕೆವಡೆದ ಪರ್ಮೆಯನುಜ್ಜೇನಿಯೊಳರಸುಗೆಯ್ದು ಪಾಲಿಸು ತಿದರ್ (ಯಶೋಚ. ೪-೮೩). [ಉಜ್ಜಳಿಕೆ + ಪಡೆ]

ಉಜ್ಜಳಿಕೈ 'ಉಜ್ಜಳಿಕೆ' ನೋ.

ಉಜ್ಜಳಿಸು 'ಉಜ್ಜವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜಾಣ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ: ರಾಸಿಗೆಯ್ದ ಮರ್ಬಿನಂತೆ ತೋರ್ಕುವಾ ಯುಜ್ಜಾಣಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೪೧). [ಪ್ರಾ. ಉಜ್ಜಾಣ < ಸಂ. ಉದ್ಯಾನ]

ಉಜ್ಜಾಯಿ (ನಾ). (?): ಜಾಧಿಸು ಮೊದಲೊಳು ರಸನವ ನಾಡೀ ಶೋಧನೆ ಯನು ತದನಂತರವನುಸರಿಸಾಧಿಸುವುದುಜ್ಜಾಯಿಯ ಬಿಡದೆ ಕುಮಾರಕ ಭಕ್ತಿಯನು (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೩೨); ಬೇಗದಿ ಹರಿ ಶೀತಲೆಯಂ ಪೈತ್ಯದ ರೋಗ ವನುಜ್ಜಾಯಿಯ ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರವ ಲಾಗಿಸಿ ರ್ಭುಳಸಿ ಜಿಡಿದನುನಿಂ ಬಹುವಿಧ ವೆನಿಸುವ ವಾತ ರೋಗಾದ್ರಿಯ ಹೊಡೆ (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೩೩). [?]

ಉಜ್ಜಾರಿ (ನಾ). = ಉಜ್ಜುಗೋರಿ: ಉಜ್ಜಾರಿಯಿಂದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕತ್ತಿ ತಂದರು (ರೂಢಿ). [ಉಜ್ಜು (< ಉದ್ಯು) + ಆರಿ?]

ಉಜ್ಜಾಸನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಕೊಲೆ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜೀವನ (ನಾ). ಬದುಕಿಸುವುದು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬುವುದು; ಚೇತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. 'ಉಜ್ಜೀವಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜೀವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬದುಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕೊಡು: ಒಲಿದವರನುಜ್ಜೀವಿಸುವ ಬಗೆ ಬಲುಹು ಮುರಮುಧನಂಗೆ (ಕುವಾಳು. ೧೦-೧); ಈಸ್ಟುಲೇಷಿಯಸ್ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಮೃತ ನನ್ನು ತನ್ನ ದಿವ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜೀವಿಸಿದನಂತೆ (ಕಲ್ಪಿಕಾ. ೧೪). ೨. ತಿರುಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ಪಡೆ; ಉಳಿ; ಬದುಕು: ಸಂಸ್ಕೃತವು ಈಗ ಎಷ್ಟೋ ಮಟ್ಟಿಗೆ ದೇಶಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ, ದೇಶ್ಯ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಉಜ್ಜೀವಿಸಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಆಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದೆವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೪೨).

[ಉಜ್ಜೀವನ + -ಇಸು]

ಉಜ್ಜು 'ಉರ್ದು' ನೋ.

ಉಜ್ಜು ಕಂಬಳಿ 'ಉಜ್ಜು ಗಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಜ್ಜು ಕಲ್ಲು 'ಉಜ್ಜು ಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಉಜ್ಜು ಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ; ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ:

"ದಕಾರದೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ಯತ್ನಕ್ಕೆ ದ್ವಿತ್ವ ಜಕಾರಂ — ಉದ್ಯೋಗ — ಉಜ್ಜು ಗ" (ಶಮದ. ೨೫ ಪ್ರಯೋ); ಪಡೆವೆಂ ಶಾಸ್ತ್ರತ್ರೇಯನೆಂ ಬುಜ್ಜು ಗದೊಳ್ ಚಿತ್ರಂ ಕರಂ ಕಣ್ಣಲೆಯೆ ನೆಜೆಯೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಂ ಸಾರ್ವ ಭಾಮಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೬); ಉದರಶಿಖಿಜ್ಜಾಲೆಯಿಂದತ್ತ ಮಿತ್ತಂ ಕುಸಿಯುತ್ತಂ ಪುಟ್ಟುಮೊಂದುಜ್ಜು ಗದೊಳ್ ಮರಣಾವಸ್ಥೆಯಂ ತಾಳ್ವಿ (ರಕ್ತಾಶ. ೩); ಉಜ್ಜು ಗದತ್ತಣಂ ಸಿರಿ ಕಿಚ್ಚಿನತ್ತಣಂ ಪೊಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಸುಂದರದ ರಸ ನೂರು; ಸಾರವದರೊಳು ಮೂರು ಹೊಂದಿ ಪುನವು ಮೋಹ ಕರುಣೆ ಶಾಂತಿಗಳ ಒಂದರೊಂದೊಂದು ಬೆಳೆಯಾದಂದು ಜೀವನವು ಚಂದಗೊಂಡುಜ್ಜು ಗವೊ (ಮಂಕುಕ. ೪೫೫). ೨. ಆರಂಭ: "ಉಜ್ಜು ಗಮುಪಕ್ವಮುದು" (ಕಶರ. ೧೧೮); ಸಮಸಂದೊಂದಿದ ಲಜ್ಜೆಯುಜ್ಜು ಗಮೆ ಲಜ್ಜಾಭಾವನುಂ... ನೆಜೆಯೆ ಕಲ್ಪಂತಾದುದಾ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ (ಕಾದಂ. ೨೯೩). ೩. ಉದ್ದೇಶ; ಆಲೋಚನೆ: ನಿನ್ನುಜ್ಜು ಗ ಮೇನೋ ಪೇಟೆನೆ ಕರಂ ನಾಣ್ಣಪುರ್ದುಂ ದೇವಿ ಪೇಟಿದಿರಲ್ ಕಾರಣವೇಂ ಮಗಂಗೆ ಪಿರಿದುಂ ನೀಂ ಕೂರ್ಪುದಿಲ್ಲಾಗದೇ (ಕಾದಂ. ೪೧೬); ವಂಚಿಪುಜ್ಜು ಗದಿಂದಂ ಪಿಡಿದೊಂದು ಪೆರ್ಬುಲಿಯನೊರ್ವಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೦); ಏನುಜ್ಜು [ಜ್ಜು] ಗದಿಂದಲೀತನ ನೆಜೆ ಸಂಧಾನವ ಮಾಡಿ ನನ್ನೆಡೆಗೆ ನೀನೈದಿಸುವೆಯಾ ಬಗೆಯ ಪೇಳಿನಲಾ ಮಾನಿನಿ ನುಡಿದಳಂತೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೩೯). [<ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗ]

ಉಜ್ಜು ಗಂಗಿಯ, ಉಜ್ಜು ಗಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಅಂತು ನುಡಿಯ ಮಹಾಶ್ವೇತ ಮತ್ತ ಮಾ ಗ್ರಹಿಸೆ ತಂಬುಲಂಗೊಡಲುಜ್ಜು ಗಂಗಿಯು (ಕಾದಂ. ೫೬). ೨. ಆಲೋಚಿಸು: ತಂದೆಯಿಂ ತಾನಿರದಾ ವಂಗಿನ್ನನೀಯಲ್ಪಗಿದು ಮನದೊಳಂತುಜ್ಜು ಗಂಗಿಯೊಡಂ ಚಿಚ್ಚರಮನ್ನೀ ಪ್ರಾಣಮಂ ತಾಂ ಬಿಡದಿರೆನೆನುತುಂ ನಿಶ್ಚಯಂಗೈಯ್ದಳಾಗಳ್ (ಕಾದಂ. ೯೬೮); ಲಿಂಗಪತಿ ಶರಣ ಸತಿಯೆಂಬೀ ಮಾತಂ ದಿಟಂಮಾಡಿ ತೋರ್ಪೆಂ ಮಾಯಿದೇವಿಯರನೊಲ್ಲೆನೆಂದ ಬಳಿಕ್ಕ - ಎಂದು ಬಸವರಾಜಂ ಶರಣ ಜನಲೀಲಾಶೀಲಂ ಮನದೊಳುಜ್ಜು ಗಂಗಿಯುತ್ತಿರಲು (ಬಸವ. ೧೨-೧೨೯). ಉಜ್ಜು ಗಗೈ: ೩. ಕೆಲಸ ಮಾಡು: ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ ಸೇವೆಯೊಂದ ನುಳಿದು ಮಿಕ್ಕುಜ್ಜು ಗಗೈವ ವೇಳೆಯೊಳು ಸಜ್ಜಾತಿ ಸತಿಯರನಿಯರೆ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳು ಲಜ್ಜೆವರಸಿ ರಂಜಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೯).

[ಉಜ್ಜು ಗ + ಗಿಯ (ಕೆಯ್)]

ಉಜ್ಜು ಗಂದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಶಶಾಂಕ ನೊಲವಿಂದಂ ರಾಜಯಕ್ಷ್ಮಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಮರ್ದಂ ಪಡೆವುಜ್ಜು ಗಂದಳಿವ ರಂತಾ ಸೆಟ್ಟಿಗುತ್ತರ್ಕಳೊಳ್ (ದಶಕು. ೧-೩೯). [ಉಜ್ಜು ಗ + ತಳಿ]

ಉಜ್ಜು ಗಂಬಳಿ, ಉಜ್ಜು ಕಂಬಳಿ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ ಉಜ್ಜಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಂಬಳಿ: ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಉಜ್ಜು ಗಂಬಳಿ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು (ರೂಢಿ). ಉಜ್ಜು ಕಂಬಳಿ: ರಲ್ಲಕೆ, ಕಂಬಳೆ — ಈ ೨ ಕಂಬಳಿ ಹೆಸರು. ರತ್ನಕಂಬಳಿ, ಉಜ್ಜು ಕಂಬಳಿ, ಸಣ್ಣಕಂಬಳಿ ಮುಂತಾದದ್ದು (ಸಿವ್ವಾಂತಿ. ೧೨೩). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು) + ಕಂಬಳಿ]

ಉಜ್ಜು ಗಗೈ 'ಉಜ್ಜು ಗಂಗಿಯ' ನೋ.

ಉಜ್ಜು ಗಲ್ಲು, ಉಜ್ಜು ಕಲ್ಲು (ನಾ). ಹೊಸದಾಗಿ ಗಾರೆ ಹಾಕಿದ ನೆಲವನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ನುಣುಪು ಗೊಳಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಗಾರೆಕಲ್ಲು. ಉಜ್ಜು ಕಲ್ಲು (*). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ಉಜ್ಜು ಗವೆಣ್ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾತಿ; ಸೇವಕ: ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ ತೊಂಡಿಲು ಜವಕೆಯ ಪಜ್ಜಳದೊಡಿಯೊಳ್ ಕಿಟಾದಾ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲೆಯೊಳ್ ಸೆಳೆಕೊಂಡರುಜ್ಜು ಗವೆಂಗಳರ್ತಿಯೊಳು (ಭರಣ. ೩೧-೧೦೦). [ಉಜ್ಜು ಗ + ವೆಣ್]

ಉಜ್ಜು ಗವೆಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಕಟ್ಟಲುಜ್ಜು ಗವೆಣ್ಣು ಪೂಚೆಂದು ಪನ್ನೀರ ಪೊಟ್ಟಣ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮವ ಬಟ್ಟ ಕಂತುಕದಿಂದ ಬಲ್ಲೊಲೆ ಬಿದಿರುವಂತಿಟ್ಟಾದುದು ಸಖಿನಿವಹ (ಮೋಹತ. ೧೪-೮೭); ವಜ್ರದುಂಬಿಗಳು ಹೆಬ್ಬಿದಿರನು ಕೊಪ್ಪೆಮೊಡೆಯುಜ್ಜು ಗವೆಣ್ಣು ರೀತಿಯಲಿ ನಿರ್ಜರವೈರಿಯ ನಿಡಿದೋಳ ಶಿಲೀಮುಖ ವೆಜ್ಜವಮಾಡಿತೋಡುದು (ಮೋಹತ. ೩೫-೪೦). [ಉಜ್ಜು ಗ + ವೆಣ್ಣು]

ಉಜ್ಜು ಗಸ್ತ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ: ಅಕೆಯ ಅಪ್ರೇಕ್ಷರು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಉಜ್ಜು ಗಸ್ತರಾದರು (ಮೋಬಾದ. ೮೫). [<ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗಸ್ತ]

ಉಜ್ಜು ಗಾಯ (ನಾ). (ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತು) ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗಾಯ, — ತೀಡಿದುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗಾಯ: "ಘರ್ಷಣ; ಮಸೆತ; ಉಜ್ಜು ಗಾಯ" (Chafe. ಇಂಕನ). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು) + ಗಾಯ]

ಉಜ್ಜು ಗಾರ್ತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗದ ತವಕ: ಶೂರ್ಪನಖಿಯೆಂಬಸುರೆ ಬಂದಳು ವನವಿಹಾರವ್ಯಸನದಲಿ ನರಮಾಂಸಭೋಜನದುಜ್ಜು ಗಾರ್ತದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧). [ಉಜ್ಜು ಗ + ಆರ್ತ]

ಉಜ್ಜು ಗಿಸು, ಉಜ್ಜು ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಭೂಭುಜಂ ಭೂನುತನಾಗಳುಜ್ಜು ಗಿಸಿ ತದ್ವಿಜಯಾವರಜಂ ಪ್ರತಾಪಪಂಚಾನನಂತು ಬಿನ್ನವಿಸಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೩೭); ಓದಲುಜ್ಜು ಗಿಸಿ ಪುಸ್ತಕವನಾಂತೊರ್ವ ತಳೋದರಿ ಕುಳಿತಳಿದಿರೊಳು (ಭರಣ. ೬-೧೦); ವಾಹನದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಯಲು ಆಚಾರ್ಯರು ಉಜ್ಜು ಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಾಲಯಾ. ೧೫). ೨. ಉಜ್ಜು ಗಿಸು: ೨. ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡು (?): ಅಚಲಗಳನೂರ್ಜಿಸಿದ ಲಕ್ಷಕೋಟಾಕೋಟಿ ಗರಿ ಮೂಡಿ ಹಾರುವಂತೆತ್ತ ಲುಮಾರ್ಜಿಸಲ್ಪವನಿಚರರಲುಗಿದರ್ ಮಸ್ತಕ ದೊಳುಜ್ಜು ಗಿಸವನುತಲಾ ಭೀಕರಕರೇಣು ಭೀತೋಜ್ವಲದಿಟ್ಟ ಕುಲಶಾಸ್ತ್ರ ದಿಂದನಲ ಶಿಖಿಯಂತೆ ವಿಸ್ಮಯಗೊಳಿಸಲು (ಜಿನಮು. ೨೯-೪೨); ಸರ್ಜುಕದ ಪಂಚಧಾರೆಯನೆಜಿದು ಪರಿಮಳದೊಳುಜ್ಜು ಗಿಸಿ ಪಚನದಿಂ ಚೆಲ್ಲಾಗಿ ರಸಬಸಿವ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೪). [ಉಜ್ಜು ಗ + -ಇಸು]

ಉಜ್ಜು ಗೊರಡ 'ಉಜ್ಜು ಗೊರಡು' ನೋ.

ಉಜ್ಜು ಗೊರಡು, ಉಚ್ಚ ಕೊರಡು, ಉಚ್ಚು ಕೊರಡು, ಉಜ್ಜು ಗೊರಡ (ನಾ). ಮರವನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ನಯಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಲಗನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದ ಉಪಕರಣ; ಹತ್ತರಿ; ತೋಪಡ: ಉಜ್ಜು ಗೊರಡು ಅಡಿಸಿ ಆ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ನುಣುಪುಮಾಡಿ ಚಾಕಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ಕೂಡಿಸುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೭); ಮರವನ್ನು ಉಜ್ಜು ಗೊರಡಿನಿಂದ ತಿಕ್ಕುವಾಗ ಹೊರಡುವ ಹಾಳೆಯಂತೆ ಸಾಬೂನಿನ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಅವನ್ನು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸುವರು (ಬಾಲಪು. III, ೧೪೯೬). ಉಚ್ಚ ಕೊರಡು: ಅಕರೇ ಕೂದಲಿನ ಗ್ರಹಣಚಕ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚ ಕೊರಡು ಹೊಡೆದು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಜಾಮನಿಗೆ ಬಿನ್ನವಿಸಬೇಕೆಂದು ಯೋಚನೆ ಬಂದು ಹೋಯಿತು (ದೀಪಕ. ೭೪); "ಉಚ್ಚ ಕೊರಡು — ಉಜ್ಜು ಗೊರಡು" (ಜಾನಕೋ. ೧೯). ಉಚ್ಚು ಕೊರಡು: (ಉಕ. ೫). ಉಜ್ಜು ಗೊರಡ: ಉಜ್ಜು ಗೊರಡದಿಂದ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಸಮ ಮಾಡಿದನು (ಕಪಪು. ೪-೫). [ಉಜ್ಜು (< ಉರ್ದು) + ಕೊರಡು]

ಉಜ್ಜುಗೋರಿ (ನಾ). ನೆಲದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಉಜ್ಜುವ ಒಂದು ಸಲ ಕರಣೆ; ಉಜ್ಜಾರಿ: ಉಜ್ಜುಗೋರಿಯಿಂದ ಹುಲ್ಲು ಉಜ್ಜುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಜ್ಜು (< ಉದ್ಘೃ) + ಗೋರಿ]

ಉಜ್ಜುಗೋಲು (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಜ್ಜುಗೊರಡು.

[ಉಜ್ಜು (< ಉದ್ಘೃ) + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಉಜ್ಜುತೈಲ (ನಾ). "ರೋಗ ಭಾಗವನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನೀವು ವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೈಲ, ದ್ರವ: ಉಜ್ಜುತೈಲ" (Embroucation. ಇಂಕನ). [ಉಜ್ಜು (< ಉದ್ಘೃ) + ತೈಲ]

ಉಜ್ಜುಂಭಿತ (ಗು). ೧. ಬಾಯನ್ನು ಅಗಲಿಸಿದ: ಆಕಳಿಸಿದ; ಆಗುಳಿಸಿದ. ೨. ಅಧಿಕವಾದ; ತೀವ್ರಗೊಂಡ; ಪ್ರಬಲವಾದ: ಪಶ್ಚಿಮಾಶಾ ೧೪ ಪಾತೋಜ್ಜುಂಭಿತಂ ಬಂದುದು . . . ಉಗ್ರಾಸಳನೆಂಬ ತಜ್ಞಕಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೯). (ನಾ). ೩. ಆಗುಳಿಕೆ; ಆಕಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜುಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಬಲವಾಗು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: ಪಾರಾ ವಾರದೋಳ್ ವೀಚಿಕಾವ್ರಜಮುಜ್ಜುಂಭಿಸೆ ಬಂದಂ ವಿಹಂಗಾಧಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೩೭); ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಸಂಗವೊದಗಿದರೆ ೧೫ ಈಗಲೂ ಬೂದಿಮುಚ್ಚಿದ ಕೆಂಡದಂತೆ ಅಡಗಿರುವ ಧರ್ಮವೀರತ್ವವು ಉಜ್ಜುಂಭಿಸುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ ೧). [ಉಜ್ಜುಂಭಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಉಜ್ಜ್ವಲ, ಉಜ್ಜಳ, ಉಜ್ಜ್ವಳ, ಉಜ್ವಲ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿ ಯುತ್ತಿರುವ. ೨. ಹೊಳೆಯುವ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ: ಸಂನಾರ್ಜ ತೋಜ್ಜ್ವಲದಶನಚಯ ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಣಭರಿತ ಕಪೋಲರುಂ ಗೋಣಿ ೨೦ ಯೋಗದಂಡಧರರುಮಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ. ೩. ಶ್ಲಾಘ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಸ್ವಚ್ಛ; ಶುದ್ಧ; ಭವ್ಯ. (ನಾ). ೪. ಪ್ರೇಮ. ೫. ತೇಜಸ್ಸು; ಪ್ರಕಾಶ; ಕಾಂತಿ. ಉಜ್ಜಳ: ೧. "ಉಜ್ಜ್ವಲ-ಉಜ್ಜಳ" (ಶಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ); ಉಜ್ಜಳಜಸಮಂಗಸಂಗತಲಸದ್ಭೂತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨). ಉಜ್ಜ್ವಳ: ೨. 'ಉಜ್ಜ್ವಳಕೇಶ' ಪರಾ. ಉಜ್ವಲ: ೧. ಉಜ್ವಲ ಲಸನ್ನೇತ್ರನಂ ೨೫ ಸುಪ್ರ ಸನ್ನಾನನಂ ಶೋಭಿಸುವಮಲಗಾತ್ರನಂ ಕಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭೭-೩೪೭). ೫. ಕುವರರು . . . ಅವಯವ ತುಂಬಿ ಪುಳಕಸಾಂತರಜ್ಜನ ಭುವನತ್ರಯಾದ್ಯುತೋಜ್ವಲಕೆ (ಭರಣ. ೪೫-೩). ೬. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟತ್ರೈದನೆಯ ಭಂದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ: ಭತ್ರ ಯಮುಂ ಮಸಸಂ ಲಗಮೊಪ್ಪಲ್ ತೋರ್ಪುದು ವೃತ್ತಮುದುಜ್ವಲಂ (ಕೃಷಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜ್ವಲತೆ, ಉಜ್ವಲತೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುವಿಕೆ; ದೀಪ್ತಿ: ರಾತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ ರಸಗುಣ ಅತಿಶಯವಾದ ದೀಪ್ತಿ ಅಥವಾ ಉಜ್ಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ (ಧನ್ಯಾಶೋ. ೭೧). ೨. ಶುದ್ಧತೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ. ಉಜ್ವಲತೆ: ೧. 'ಉಜ್ವಲತೆಗುಂದು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲತಾ]

ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ, ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ದೀಪ್ತ ವಾದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುವ: ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಬಹಳ ವಿತರ್ಜಿ ಯಲಿ ಮೂಢಾತ್ಮರಕ್ಕಿಡ ಹಜ್ಜೆಯಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೦). ಉಜ್ಜ್ವಲಿತ: ದಿನಕರಂ ಬಂದುದಯವಾದನೊ ಧನವರಂ ಬೈಚಿಟ್ಟಿ ನಿಧಿಯೋ ಕನಕಗಿರಿ ೪೦ ಮೂಡಿದುಮೊಯನಲುಜ್ಜ್ವಲಿತವಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೫-೫೮). [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು, ಉಜ್ಜಳಿಸು, ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು, ಉಜ್ವಲಿಸು, ಉಜ್ಜಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಬೆಳಗು; ಹೊಳೆ: ಶಶಿಕಾಂತ ಶಿಲಾತಳನೊಂ ದುಜ್ಜ್ವಲಿಸಿತಾಂತಾಂತುಂಟಪದೋಳ್ (ಕಾದಂ. ೪೪೨); ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸಿ ಬೆಳೆವ ಮಣದೀಪದಮೋಲ್ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೯); ಸುಲಲಿತಾಧರರಾಗ ೪೫ ದಿಂದುಜ್ಜ್ವಲಿಸಿದುವು ಮಾಣಿಕ್ಯಚಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೧೭).

ಉಜ್ಜಳಿಸು: ಪೊಸವಿಸಿಲ ಪೊಳಸಿನಂ ನುಣ್ಣುನುಜ್ಜಳಿಸ ರನ್ನದೆಳವೆಳಗಿನ ಬಳಗದಿಂ (ಕಾದಂ. ೫೨೬). ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು: ಬೆಳಗುವ ಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರ ಕಿರಣಾಳಿಗಳೋಳಿಗಳಿಂದಮೆತ್ತಮುಜ್ಜ್ವಳಿಸುವಿರುಳ್ಳಳಂ ಕಳೆದು(ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೯); ದಂತದೋಲೆಯ ಬೆಳಗಿಂದುಜ್ಜ್ವಳಿಸ ಕದಪಿಂದ (ಕಾದಂ. ೪೦); ಒಳಗುಜ್ಜ್ವಳಿಸುವ ಸೊಡರಿಲ್ಲದೆಯ್ದೆ ನಂದಿರೆ ಮನದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾ. ೬-೮೭). ಉಜ್ವಲಿಸು: ಶಿವಾಗಮ ವಿಧಾನಮುಜ್ವಲಿಸಿ ತಂದು (ಪದ್ಯರಾ. ೩-೭೫); ಎಲೆ ಕುಮಾರರು ಕೇಳಿರೈ ನೃಪತಿಲಕ ರಾಮನ ನೇಮದಿಂದುಜ್ವಲಿಸಿದನು ರಿಪುವಿಪುಳ ಕಾಲಗ್ರೀವ ಸುಗ್ರೀವ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೧); ನೊಸಲಗಣ್ಣವನ ಸುತನೆಂಬುದಂ ಧರೆಗೆ ಸೂಚಿಸುವೊಲುಜ್ವಲಿ ಸುವರಳಲೆಯೊಪ್ಪೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೩೭). ಉಜ್ಜಳಿಸು: ಪೂಸಿದ ಸಿರಿಕಂಡ ಮುಜ್ಜಳಿಸ ಲೋಚನಮುಟ್ಟಿ ಸಿತಾಂಬರಂ (ಕಾದಂ. ೫೮೨).

[ಉಜ್ಜ್ವಲ + -ಇಸ್ಯ]

ಉಜ್ಜ್ವಳ 'ಉಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೆಳಗು: ಅಮರಗಣಿಕೆಯರಂ ಪೆಸರ್ವೆಸರೋಳಿ ಕರೆದು ನಿಪುಣಿಕೆಯಂ ಜಿನ ಜನನಿಯ ಸೆಜ್ಜೆಯನುಜ್ಜ್ವಳಂಮಾಡಲುಂ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕರಗಮಂ ತೀವಲುಂ . . . ಪೇಟಾಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೭-೨೧ ವ).

[ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಮಾಡು]

ಉಜ್ಜ್ವಳಕೇಶ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಕೂದಲನ್ನುಳ್ಳವನು: ಇಂದಿಂದಿರೋಜ್ಜ್ವಳಕೇಶಂ ಧರಣೀಶ ಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾರ್ಥರ್ಯ ಸಾಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭).

[ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಕೇಶ]

ಉಜ್ಜ್ವಳಬೇರ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಬೆಳೆಯ ಕುದುರೆ: ನವ ಪಾಟಕ ಸದೃಶಂ ಕುಂಕುವಬೇರಂ ಬೆಳ್ಳುಮಿಕ್ಕೊಡುಜ್ಜ್ವಳಬೇರಂ ಪವಳಾಂಗ ತನುಚ್ಚವಿ ಬೆಳ್ಳವಿರಳಮಾದಂದು ನೋಡೆ ಮಂಗಳಬೇರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೩). [ಉಜ್ಜ್ವಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ಬೇರ]

ಉಜ್ಜ್ವಳಿತ 'ಉಜ್ವಲಿತ' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳಿಸು 'ಉಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜ್ವಳೀಕೃತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಂಬುಕಣ ರಾಜಿ ಕರ್ಣಾಂತಿಕೋಜ್ಜ್ವಳೀಕೃತ ವಸಂತಮಂಜರಿಯನೆಯ್ದೆ ಪೋಲ್ಪಿರ್ಪನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೨). [ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲೀಕೃತ]

ಉಜ್ಜಿತ (ಗು). ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಜ್ಜಿತಲಕ್ಷ್ಮ (ಗು). ಕಳಂಕರಹಿತವಾದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ: ಅತಿ ಶುದ್ಧಮಾಯ್ತು ಸತಿಯಾಕೃತಿ ದಿವ್ಯದ್ರವ್ಯ ಗರ್ಭಶೋಧನದಿಂದುಜ್ಜಿತ ಲಕ್ಷ್ಮವೆನಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೮).

[ಸಂ. ಉಜ್ಜಿತಲಕ್ಷ್ಮನ್ (ಉಜ್ಜಿತ + ಲಕ್ಷ್ಮನ್)]

ಉಜ್ಜಿತಸುಖ (ನಾ). ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ ದವನು: ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಪತ್ಯಂ ಬಹುವಿತ್ತನುಜ್ಜಿತಸುಖಂ ಕಷ್ಟಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೩೪).

[ಉಜ್ಜಿತ + ಸುಖ]

ಉಜ್ವಲ 'ಉಜ್ವಲ' ನೋ.

ಉಜ್ವಲತೆ 'ಉಜ್ವಲತೆ' ನೋ.

ಉಜ್ವಲತೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಪ್ರಕಾಶಗುಂದು: ರಾಹುವಿನ ಎಳತೆ ಬಿದ ಶಶಿಲೇಖಿಯಂತುಜ್ವಲತೆಗುಂದಿದ ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯ ಹಳಹಳಿಕೆ ಹಳುವಾದ ಕೈಯು ಕಂಡನಾ ಭೂಪ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೨). [ಉಜ್ವಲತೆ (= ಉಜ್ವಲತೆ) + ಗುಂದು]

ಉಜ್ಜಲವೃತ್ತ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಾರಿತ್ರ : ಕುಲವಿಭ್ರಂಶಯರೋಳ್ ಮನೋಜ ಸುಖಮಂ ಮಾಟ್ಟಂಗೆ ಪೆಂಪೆಯ್ದು ದುಜ್ಜಲವೃತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ ಪರತ್ತೆಯುಣುಗುಂ ಶೌಚಂ ಕಿಲುಂಬಕ್ಕುಂ (ಮದತಿ. ೧-೧). ೨. = ಉಜ್ಜ್ವಲ ೬. [ಉಜ್ಜಲ (=ಉಜ್ಜ್ವಲ) + ವೃತ್ತ]

ಉಜ್ಜಲಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ. ಉಜ್ಜಳಾಂಗಿ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು : ಸೋಗಯಿಸವೆಂದು ಸ್ತುತಿವ್ಯಾದಿಗಳೆನಿಸುವ ಪಂಚಭೂತಮೆಲ್ಲವನುಜಿವಾವಗಮುಜ್ಜಳಾಂಗಿಯಂ ಧವಳಗುಣದಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದನಾಗವೇಟ್ಟುಂ ಧಾತ್ರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೧).

[ಸಂ. ಉಜ್ಜ್ವಲಾಂಗೀ (ಉಜ್ಜ್ವಲ + ಅಂಗ + -)]

ಉಜ್ಜಳಿಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶ; ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು : ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯಿನ ಖರತನದಿಂ ಚಂದ್ರಕಿರಣದುಜ್ಜಳಿಕೆಯಿನಾ ಭರತನ ಮುಳಿಸೊ ಸಗೆಯನನುಕರಿಸಿದುದೇಂ ಚಕ್ರ ವರ್ತಿ ವೃತ್ತ ಮೊ ಶರದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭). [ಉಜ್ಜಳ (= ಉಜ್ಜ್ವಲ) + -ಇಕೆ]

ಉಜ್ಜಳಿಸು 'ಉಜ್ಜ್ವಲಿಸು' ನೋ.

ಉಜ್ಜಾಲ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿ : ಕಾಲ ಕರ್ಮಾರಣ್ಯದಹನೋ ಜ್ವಾಲ ಮಾಯಾಮೂಲ ಪಟುಕುದ್ದಾಲ ನಿಜ ಸಮಯಾನುಸಾಲಾ ಬಸವ ಶರಣಾಗು (ಬಸಪು. ೨೧-೨). [ಸಂ.]

ಉಟಜ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಮನೆ; ಪರ್ಣಶಾಲೆ : ಉಟಜ ಕುತ್ಯವಾಗ್ರಹ ಲಂಪಟನೊರ್ವಂ ತವಸಿ ಕಾಶಿಕಾಖ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೩). 'ಉಟಜಾಂಗಣ' ಪರಾ. ೨. ಮನೆ : "ಉಟಜಂ, ಗೇಹಂ, ಕುಟಂ ... ಅಲಯಃ - ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೬); "ಉಟಜಂ ಮಂದಿರಂ ಧಾಮನುಮಸಿತಂ ... ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೭).

[ಸಂ.]

ಉಟಜಾಂಗಣ (ನಾ). ಪರ್ಣಶಾಲೆಯ ಅಂಗಳ; ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗ : ವಿರಹದಿ ರಾಮಬಾಣದುಟಜಾಂಗಣರಮ್ಯಶಿಲಾತಲಂಗಳೊಳ್ ಬರೆಯ ವಿಚಿತ್ರಮಾಗೆಸವ ಸೀತೆಯ ಚಿತ್ರಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೪).

[ಉಟಜ + ಅಂಗಣ]

ಉಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು ; ಎತ್ತರಿಸು.

[ಉಟಾ + -ಇರು, P ಉಟಾ ← ಹಿಂ. ಉಠಾನಾ]

ಉಟಿ (ಅ). ಸಂಭ್ರಮ ಸಡಗರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ತರುಣಗಿತ್ತಸುವ ಭೂವರನ ಸುರರುಟಿ ಉಟಿಯೆನೆ ಭರದಿ ಪುಷ್ಪಕದೊಳಗಿರಿಸಿ ಸೋಮೇಶ ಕೈಲಾಸಪುರಕೊಯ್ದು (ಮಡಿ ಕ್ಯಾ. IV, ೧೦೫೪; ಚೋಳರಾಜನ ಸಾಂಗತ್ಯ). [?]

ಉಟಿಹಬ್ಬ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಪನವನ್ನು ಬಳಿಯುವ ಹಬ್ಬ, —ಉತ್ಸವ : ಶ್ರೀರಾಮ[ಮ]ಚಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ಚಿತ್ರಮಾಸದ ರಥೋತ್ಸವ ತದಂಗವಾದ ಉತ್ಸವಗಳು ಉಟಿಯಹಬ್ಬ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಸು ಕರಿಯ ಬೇಟಿ ... ಉಟಿಹ[ಬ್ಬ]ದ ಗರುಷಾರೋಹಣ (ಸೌಹಾರ. IV, ೨೫೦-೭; 1521).

[ಉಟಿ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ). / ಮರಾ. ಉಟೀ = ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು]

ಉಟ್ಟಿಗೆ 'ಉಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಉಟ್ಟಿರ, ಉಟ್ಟಿರ (ನಾ). ೧. = ಉಡಿಗಂಟು ; "ಸೀರೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಟು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೯೯). ಉಟ್ಟಿರ : ೨. ಉಡಿ ; ಮಡಿಲು : ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮ ತಾಯಂದಿರೂ ಅಜ್ಜಿಯರೂ ಉಟ್ಟಿರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು

ಬಂದ ಹಲಸಂದಿ — ಹೆಸರಕಾಯಿಗೂ, ಬೋರೆಯ ಬೇಲದಹಣ್ಣಿಗೂ ಕೈಹಾಕಿ ಝಡತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ದಿವಾಬ. ೩೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಟ್ಟಿರೈ = ಒಳಮಡಿಕೆ, ನೆರಿಗೆ]

ಉಟ್ಟಿರಗಂಟು (ನಾ). (ಉಕ್ಕ) = ಉಡಿಗಂಟು. [ಉಟ್ಟಿರ + ಗಂಟು]

ಉಟ್ಟಿಸಾಮಂತದೇವಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ತೆರಿಗೆ : ಕನಕಸೇನ ಭಟರಗ್ಗೇ ತಿಪ್ಪೆಯೂರೊಳಾದ ಅಟ್ಟದೇವಿಯುಂ ಕುಜುದೇವಿಯುಮುಟ್ಟಿ ಸಾಮಂತದೇವಿಯೆಲ್ಲವನ್ನಿಟ್ಟುಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೩೦-೧೧; 909).

[ಉಟ್ಟಿ + ಸಾಮಂತ + ತೇವಿ]

ಉಟ್ಟಿಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಡುಗೊರೆ (?) : ಪಟ್ಟಿ ಚೀನಾಂಬರದ ಸೀರೆ ಕಂಚುಕಿಯಾದಿಯುಟ್ಟಿಳಿಗೆಯಸಗಪ್ಪವುಂಗಲವ ಜಯನ್ಮಸಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ ವೀಳ್ಯಗಳವನಾಯಕರಿಗಿತ್ತುಂ (ಜಿನಮು. ೩-೨೫). 'ಪುಟ್ಟಿಳಿಗೆ' ಪರಾ.

[< ಉಡು + ಪಳಿಗೆ (< ಪಟಿಗೆ)]

ಉಟ್ಟಾಡಿ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಉಡುಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೆರೆಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪಟ್ಟದರಾಣಿ ರುಕ್ಕಿಣಿ ದೇವಿ ಬಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಾಯವೆತ್ತು ನಿಂದಿರಲು ಉಟ್ಟಾಡಿ ಸತ್ತಾಜಿತು ಕನ್ನೆ ಸೊಬಗವಟ್ಟಿದಳೆಡದ ಭಾಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೩-೫). 'ಉಂಡಾಡಿ' ಪರಾ. [< ಉಡು + ಆಡು + -ಇ]

ಉಟ್ಟಾವಳಿ (ನಾ). "ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ" (ನಾಪದ. ಕೋಶ) : ಜೋಗಿಗಳ ಹೊದವೋ ಚೀಟೀದಟ್ಟಿ ಸಂತೇಪ್ಪಾಟೀ ಕೋಟಿ ಗೂಡಾರಗಳು ಉಟ್ಟಾವಳಿಯು ಪಟ್ಟಾವಳಿಯು ಪಟ್ಟೀಮಂಚಕೊಪ್ಪುವ ಶಾಲು ಸಕಲಾತಿ (ನಾಪದ. ೧೪೨). [< ಉಡು + ಪಳಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಉಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ ಅಥವಾ ಹುರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ, —ಕಲ್ಲಿ : "ಗಡಿಗೆ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯುವ ಕಲ್ಲಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೯); "ಕಾಂಚಿತಂ, ಶಿಕ್ಕಿತಂ-೨ ಉಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೮). ೨. ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ತೊಗಹಾಕಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಆದರ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಳೆ (+).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಟ್ಟಿ]

ಉಟ್ಟಿ (ನಾ). ಜೇನುಗೂಡು (?) : ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸಂದ ಸವಿಯ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಇದ್ದವರು ಕೇಳುವಂತೆ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತ ಉಟ್ಟಿ ಭ್ರಮರಕೊಂಡ ಕುಸುಮದಂತೆ ವರ್ಣವ ಕೊಂಡ ಕಿರಣದಂತೆ ವಾರಿಕೊಂಡ ಸಾರದಂತೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲೇಪ (ಮೋಳಮಾ. ೩೮-೨೭೪). [< ಪುಟ್ಟಿ ?]

ಉಟ್ಟಿಗೆ, ಉಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ ; ವಸ್ತ್ರ : ಪೀನ ಕುಚಂ ದನೆಯುಟ್ಟಿಗೆ ಯಾಂತುದೊ ಮಿನಾಂಕನ ಕೇಳಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆದುಡೊ (ಉದ್ಯದೇ. ೩-೧೭); ಪೆರ್ಬುಲಿದೊವಲವುಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೆರವಂತಿರೆ (ಸಂದಿಮಾ. ೨೧-೫೭); ಬಳ್ಳಿ ಉಡಿಗೆ ಉಡುವ ಉಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಯಿ (ವಿಸಾಸು. ೫೮-೨). ಉಟ್ಟಿಗೆ : ತರುಣಿಯುಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಳೆದೊಳಸರಂಗಂ ನೋಡೆ (ಕೊಟ್ಟುಬ. ೯-೧೧). 'ಪುಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [< ಉಡು + -ಗೆ]

ಉಟ್ಟಿರ 'ಉಟ್ಟಿರ' ನೋ.

ಉಠಾವಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತುವುದು ; ಎತ್ತರಿಸುವುದು : ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಉಠಾವಣೆ ನಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಬಡಾವಣೆ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಉಠಾವಣೆ]

ಉಠಾವುಲಿ (ನಾ). ರಭಸ ; ತೀವ್ರತೆ : ಅರಸ ಕೇಳಿ ಬೊಬ್ಬಿಡು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ತೇಜಿಯ ನೂಕಿದನು ಮುರಹರನು ವುಠಾವುಲಿ [ಸಾಠಾಂ. ಸೂಠಾ ಸೂರಿ] ಯೆಸುಗೆಯಲಿ ಕೈದೋಪಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೧೨).

[← ಮರಾ. ಉಠಾವುಲಿ]

ಉಠಾವೆ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. ಬೇಡಿಕೆ. [← ಮರಾ. ಉಠಾವೆ]

ಉಡಿ (ಕ್ರಿ). ಏಳು: ನಂದನದಂತೋಲಗಮಿಡು ದೂರಿವುರಿ ಮಾಗಾಬೈಸ
... ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಸ್ವನಂ (ಅನಂಶ. ೨-೨೨).

[← ಮರಾ. ಉಕ. / ಪ್ರಾ. ಉಟ್ಟ < ಸಂ. ಉತ್ಥಾ]

ಉಡ 'ಉಡ್ಡು' ನೋ.

ಉಡಂಗ (ನಾ). (ದಕ). (ಬಯಲಾಟದ ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ) ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಹಾರಿಕೆ; ನೆಗೆತ.

[← ಹಿಂ. ಉಡಂಕೂ. / ಸಂ. ಉಟ್ಟಂಕ = ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ
ತೂರುವಿಕೆ]

ಉಡನೊಗ 'ಉಡುನೊಗ' ನೋ.

ಉಡಯಾರ್ (ನಾ). ಒಡೆಯರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗಂಗೆಯುಂ ಕಡಾರಮುಂ
ಪೂರ್ವ ದೇಸಮುಂ ಕೊಣ್ಣ ಉಡಯಾರ್ ಶ್ರೀ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳ
(ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪-೨; 1035). [← ತಮಿ. ಉಡೈಯಾರ್]

ಉಡಲು 'ಉಡಿಲು' ನೋ.

ಉಡವಣಿ (ನಾ). ಹಿಂದೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ
ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಡವಣಿ (ಕಭಾಗ. ೨೮೧). [?]

ಉಡವಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬಾಳು; ಅನುಭವಿಸು: ಅದಾನ
ಉಪ್ಪಾನ್ವಜ್ಞಮಹಪತಕನಪ್ಪೋ ಅದನುಡವ[ವಾ]ಪ್ಪಾನ್ವಜ್ಞಮಹಾ
ಪತಕನಪ್ಪೋನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬ಬ-೫; 800).

[ಉಡ್ಡ (< ಒಡನೆ) + ಬಾಪ್ಪಾ. / ತಮಿ. ಉಡನ್‌ವಾಪ್ಪಾ]

ಉಡಸಾರಣಿ 'ಉಡುಸಾರಣಿ' ನೋ.

ಉಡಾನ್ (ನಾ). ಧ್ವನಿಯಿತ್ತಿ ಹೇಳುವ ಲಾವಣಿಯ ಒಂದು
ಮಟ್ಟು: "ಜೈ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರೀ" ಅಂತೇಳಿ ಎತ್ತಿದ ನೋಡು ಲಾವ
ಣೀನ... ಉಡಾನ್ ಎತ್ತಿದ್ರೆ, ಕೇಜ್ರಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟು (ದಯ್ಯಮ. ೨೪).

[← ಹಿಂ. ಉಡಾನ್ = ಹಾರುವಿಕೆ]

ಉಡಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಡಾಯಿಸು ೨: ಸಂಮೋದದಿಂದೊಪ್ಪಿಸುತೆ ಗುರು
ಪಾದಕಂ ಜನಪನಾಗಳ್ ಟೋಪುಗಳನುಡಾಪಿಸಿದ ಬಳಿಕನುನಯಂ ಚರಣ
ಗಣದ ತಿಂಥಿಣಿ (ಮಹಾವಿ. ೨೨-೨೨). [ಉಡಾಪು + -ಇಸು]

ಉಡಾಪೆ 'ಉಡಾಫೆ' ನೋ.

ಉಡಾಫೆ, ಉಡಾವೆ (ನಾ). ಅಸಡ್ಡೆ; ಪಾಲುಮಾರಿಕೆ; ಉಡಾಸೀನತೆ;
ಬಡಾಯಿ; ಸುಳ್ಳು; ಧೋರಣೆ: ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಂವರು ಮಗಳಿಗೆ ಬರಿ ೧೬
ವರ್ಷವೆಂದು ಉಡಾಫೆ ಹೊಡೆದಿದ್ದರು (ಅಸ್ತಿಪಂ. ೧೪೪); ಹಾಗೆ
ಮಾಡೋಣ ಎಂಬ ಉಡಾಫೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲ ತಳ್ಳಿಹೋಯಿತು (ನಡವಾ. II,
೧೦೧೦); ವಿಷಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಉತ್ತರ ಸರಿಯಾಗುವುದು.
ಉಡಾಫೆ ಹೊಡೆಯುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೩). ಉಡಾಪೆ: ಇದೆಲ್ಲಾ
ಉಡಾಪೆ ಅನ್ನೋಬೇಡಾಣ್ಣ (ಶಕಾರ. ೧೬೨). [← ಮರಾ. ಉಡಾಫೂ]

ಉಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ತಳ್ಳಿಬಿಡು; ಕೈಬಿಡು (ಕ).
೨. ಹಾರಿಸು; ಎಸೆ; ಚಿಮ್ಮುವಂತೆ ಮಾಡು: "ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟ
ಸಾರ್ ಈ ಕಲ್ಲು ಕೀಳಬೇಕಾದ್ರೆ... ಇದಕ್ಕೆ ಡೈನಾಮೇಟಿ ಇಟ್ಟು
ಉಡಾಯಿಸೋ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ಹೊಸಮೇ. ೩೨); ಎಲ್ಲ ಬಳಗ ಮಿತ್ರ
ಸಮೂಹವೂ ಇದನ್ನು ಮರುದಿನವೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು
ಮಾತು ಉಡಾಯಿಸಿ ಟೀಕಿಸಿದರು (ಮಾಮನ. ೨೦೬). ೩. (ಅಲಂ)
ದುಂದುಮಾಡು; ಪೋಲುಮಾಡು: ತುಂಬ ಹಣ ಸಂಪಾದಿಸಿ
ಭೋಗದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಉಡಾಯಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೬೮).

[ಉಡಾ + -ಇಸು. P ಉಡಾ ← ಹಿಂ. ಉಡಾನಾ; ಮರಾ.
ಉಡವಿಣೀ]

ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ 'ಉಡಾಸಪಾವಡ' ನೋ.

ಉಡಾಸಪಾವಡ, ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ (ನಾ). (ಉಕ): "ಮಂಗಲ
ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೀಸಣಿಗೆಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಸ್ತು"

(ಜಾನಕೋ. ೧೯). ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ: ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು...
ನೈಸಿಂಹ ಮುಖ, ಉಡಾಸ್‌ಪಾವಡ, ಮಾಯಾಮಸ್ತಕ, ಘಾತಾರ, ಜಯ
ಘಂಟೆ (ಗುರುದ. ೧೧). [ಉಡಾಸ್ + ಪಾವಡ (< ಪಾವಡ)]

ಉಡಾಸರುಮಾಲ (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಡಾಸ ಪಾವಡ: "ಸೀಗುರಿ
... ಉಡಾಸರುಮಾಲ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೯). [ಉಡಾಸ್ + ರುಮಾಲ]

ಉಡಾಳ (ನಾ). (ಉಕ). ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ; ಸೋಮಾರಿ; ಉಂಡಾಡಿ;
ಹೊಣೆಗೇಡಿ: ಹುಡುಗರನ್ನು ಉಡಾಳರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನೀವು
ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನುತ್ತೀರೇನು? (ರಂಗೋ. ೧೨೪); ನನ್ನ ಮಗಳ ಬಾಳನ್ನು
ಹೀಗೆ ಹಿಚುಕಬೇಕೆಂದು ಬಲೆಯನ್ನು ಬೀಸಿದ ನಿನ್ನ ಮಗನು ಉಡಾಳ
ನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಚವರ. ೧೪೩). [← ಮರಾ. ಉಡಾಳ]

ಉಡಾಳಟಿಪ್ಪು (ನಾ). (ಉಕ). ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ; ಮೈಗಳ್ಳ;
ಉಂಡಾಡಿ: ಹದಿನೆಂಟು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ವರ್ಷದವನಾಗುವತನಕ
ಕೇಶವನು ಹೀಗೆಯೇ 'ಉಡಾಳ-ಟಿಪ್ಪು' ಆಗಿ ಬೆಳೆದ (ಸಮಜೀ. ೨೫).

[← ಮರಾ. ಉಡಾಳಟಿಪ್ಪು]

ಉಡಾಳತನ (ನಾ). (ಉಕ). ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿ; ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿ
ವರ್ತನೆ: ನಿಷೇಧದ ಗೆರೆದಾಟ ಉಡಾಳತನದಿಂದಲೂ ಹಟಮಾರಿತನ
ದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಬಾಲಪ್ರತಾಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಗೆಲ್ಲುವ ಸುಖವನ್ನು
ಅವನೆಂದೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೩). [ಉಡಾಳ + -ತನ]

ಉಡಾಳಪೋರ (ನಾ). (ಉಕ). ಉಡಾಳನಾದ ಹುಡುಗ; ಪೋಲಿ;
ಪೋಕರಿ: ಅಂಬಿಕೆ, ನೀನು ಆ ನಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ - ಉಡಾಳಪೋರ -
ಭೀಮನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನನ್ನ
ಹಿತವಚನಗಳು ರುಚಿಸಲಾರವು (ಅಂಬಿಕ. ೩೧). [ಉಡಾಳ + ಪೋರ]

ಉಡಿ (ಕ್ರಿ). ಮುರಿ; ತುಂಡಾಗು; ಒಡೆ; ಭಂಗಹೊಂದು: "ಉಡಿ-
ಮೋಟಿನೇ (ಮುರಿ) ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); ಅದಿತ್ಯನಸ್ತ
ಮಾನಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದಂ... ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ಕೋಡುಡಿದುದುಮಂ ಕಂಡುಡುಂ
(ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೬-೭); ದುರ್ಯೋಧನಂ ದಾಡೆಗಳೆದ ಕುಳಿಕನಂತೆಯುಂ
ಕೋಡುಡಿದ ಮದಹಸ್ತಿಯಂತೆಯುಂ ನಖಮುಡಿದ ಸಿಂಹದಂತೆಯುಂ
ಗಳಿತಗರ್ವನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯ ವ); ತಗುರ್ದೊಡೆಯೆ ಘರಿಯಲ್ಲೆ
ನಲ್ಕೆ ತೋಳುಡಿದು ನೆಲಕ್ಕೆವಿಟ್ಟು (F) ದೆಡೆವತ್ತು ಕಜುತ್ತಿರದಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ
ನಟ್ಟೊಡೆ (ಸಾ ಇ ಇ. IX-i, ೧೬೩-೧೪; 1093); ಉಡಿದದೇಡು
ಕೊಂಬು ಬೀಳುತ ಹಿಡಿದರಾ ಕೊಂಬುಡಿದರಾರಿನ್ನೊಡೆಯರೀ ಶಿಶುವಿಗೆ
(ನಿಭಾಗ. ೫-೫-೪೫). ೨. ಭಂಗಿಸು; ಮುರಿದು ಹಾಕು; ತುಂಡು
ಮಾಡು: ಕಡಿ ಕಟವಮನುಡಿ ತೊಡೆಯಂ ನಡನಡ ನಡುಗುವಿನಮಡಸಿ
ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ ಕಟ್ಟು ಮಿಡಮಿಡಮಿಡುಕುವಿನಂ ಬಡಿ
ಯೊಳೊಡೆಯೆ ಪೊಡೆ ಪೆಡತಲೆಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭-೫); ಪೊಕ್ಕುಡಿನಂ
ಪಿಂಗಾಕ್ಷನೂರುದ್ವಯಮನುರುಗದಾಘಾತದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩);
ಒಡೆಯ ದುರಿಯೋಧನನ ತೊಡೆಗಳನುಡಿವೆ ದುಶ್ಯಾಸನನ ರಕುತವ ಕುಡಿನೆ
(ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೩-೬೨). ೩. ವಾಸಿಮಾಡು; ಮಾಯಿಸು (?):
ನೊಂದ ತಮ್ಮಣುಗಾಳ್ಳ ಕೊಂಡಾಟದಾನೆಗಳ ನಚ್ಚಿನ ಕುದುರೆಗಳಪುಣ್ಣಳ
ನುಡಿಯಲುಮೋವಲುಂ ಮರ್ದು ಬೆಜ್ಜರುಮನಟ್ಟುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೧-೨ ವ). 'ಉಡಿಯಿಸು' ಪರಾ.

[ದಿ: || ತಮಿ. ಉಡೈ, ಒಡಿ; ಮಲ. ಉಡ, ಉಡೆ, ಒಡಿ; ತುಳು.
ಉಡೆ, ಒಡಿ, ಒಡೆ; ಕೊಡ. ಒಡ, ಒಡೆ; ತೆಲು. ಓಟಾಜು; ಕೊ.ಲಾ.
ಓಡ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಓಟ್, ಓಡ್; ಪರ್ಜಿ. ಓಡ್]

ಉಡ್ಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೊಸೆ; ಹುರಿಮಾಡು: “ಉಡಿ-ಬಿಚ್ಚಿಹೊಸೆ (ಹಗ್ಗ ನನ್ನುಡಿಯುವುದು) ಹುರಿಹಾಕು” (ಜಾನಕೋ. ೨೦); , ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಉಗಿದು ಅದರ ಎರಡು ಮೂರು ಎಳೆಯನ್ನು ಉಡಿದು ಹಗ್ಗ ಮಾಡಿದನು (ಮಲಮ. ೬೭). ‘ಉಡಿಗಲ್ಲಿ’ ಪರಾ. [?]

ಉಡ್ಡಿ (ಕ್ರಿ). ಬೆಳಗು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಇ[ದ]ಕಾದುದೋ[ಂ]ಗೆ ವಾರ 5 ಜಾಸಿಯೊಳ್ಳಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯ[ಂ]ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೊನ್ನೊಳ್ಳಟ್ಟಿಸಿ ದಾನಂಗೊಟ್ಟಿ [ಫ]ಲಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೪-೧೮; 925).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಡಿ = ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಮಲ. ಒಳಿ = ಪ್ರಕಾಶ]

ಉಡ್ಡಿ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: ಬೇಂಟಿಯನೊವಂ ಒಂದು 10 ಪೊಸೆವಟ್ಟು ಕಂಡಂತೆಂದಂ ಪೊಲನುಡುಗಿ ಬಂದುದುದಿದುದು ಪುಲ್ ಕಾಡುಂ ದಲೆಲೆಯಿಕ್ಕಿ ಘಳಲೆನೆ ನಿಂದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೬, ೩೭). ‘ಒಡ್ಡಿ’ ಪರಾ. [?]

ಉಡ್ಡಿ ‘ಉಡ್ಡಿ’ ನೋ.

ಉಡ್ಡಿ (ನಾ). (ಮುರಿದ) ಚೂರು; ತುಂಡು; ಮುರುಕು: ಎಲ್ಲಂ 15 ನಟ್ಟುಡಿದ ಬಾಳ ಕಕ್ಕಡೆಯುಡಿಗಳುಮನಯಸ್ಥಾಂತಮಂ ತೋಪು ತೆಗೆಯಿ ಸುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨ ವ); ಸಿಡಿಲ ಕಿಡಿಯಂತೆಸೆವ ಕಣ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ದೆರೆಡುಡಿಯ ನಿರುಕಿಸಿದ ತೇಜದ ದಾಡೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೪). ‘ಒಡ್ಡಿ’ ಪರಾ.

[< ಉಡ್ಡಿ]

ಉಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ; ಹುಣ್ಣು: “ಉಡಿ-ಮೋಟನೇ (ಮುರಿ), 20 ರೋಗಭೇದೇ ಚ” (ಶಮಭಾ). “ಉಡುಚು” ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಡು = ಕೀಳು ಹುಣ್ಣು, ವ್ರಣ; ಮಲ. ತುಳು. ಒಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಿಸೆಗಡ್ಡ]

ಉಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: ಮರಗಳು: ಹೆಸವ... ತುಪರ, 25 ಉಡಿ, ಬಿಕ್ಕಿ, ಕರಾಚಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡಿ, ಒಡಿ]

ಉಡ್ಡಿ (ನಾ). ಮೊಳಕೆ: ಅಡಿಕೆ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಬಹುದು ಮರವಾದ 30 ಮೇಲೆ ಕೂಡದು (ಗಾದೆ). [< ಉಡ್ಡಿ]

ಉಡಿಕೆ ‘ಉಡುಕೆ’ ನೋ.

ಉಡಿಕೆ (ನಾ). (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ). ಈಚಲು ಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ 35 ಚೀಲ; ಸಂಬಳಿಗೆ: ನಿನ್ನ ಉಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚೂರು ಎಲೆ ಇದ್ರೆ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಉಡಿಕೆ ‘ಉಡುಗ್ಗೆ’ ನೋ.

ಉಡಿಕೆ (ನಾ). ಮಲ; ಹೇಲು: ಮಹಿಯಿಲ್ಲದರೆ ಅರ್ಚಿಸಿ ನೋಡಲ್ 40 ಶ್ವಾನಂ ಉಡಿಕೆಯಾಗಲ್ ಅಲ್ಲಾ ಮೂತ್ರಿಸಲ್... ಸುವ್ಯಸ್ಥಿಯವ್ವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೨೬ ಟೀಕೆ). ‘ಉಡಿಸ್ಸು’ ಪರಾ. [< ಉಡಿಸ್ಸು]

ಉಡಿಕೆಗಂಡ (ನಾ). ಉಡಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡ ಗಂಡ; ವಿಧವೆಯನ್ನು 45 ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು: ಉಡಿಕೆಗಂಡನ ಉಪದ್ರ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). [ಉಡಿಕೆ (< ಉಡುಕೆ) + ಗಂಡ]

ಉಡಿಕೆಮನೆತನ (ನಾ). ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮನೆತನ: 50 ನಮ್ಮ ಗಡಿವಾಡದ ‘ಉಡಿಕೆ’ ಮನೆತನಗಳ ಹೆಸರೆಲ್ಲಾ ಇದೆಯಂತೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೮). [ಉಡಿಕೆ (< ಉಡುಕೆ) + ಮನೆತನ]

ಉಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ (ನಾ). ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೆಂಡತಿ; ಕೂಡು 55 ವಳಿಯಾದವಳು (*).

[ಉಡಿಕೆ + (< ಉಡುಕೆ) ಹೆಂಡತಿ (< ಪೆಂಡತಿ)]

ಉಡಿಗಂಟು (ನಾ). (ಹೆಂಗಸರು) ಸೀರೆ ಉಡುವಾಗ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ 60 ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಟು: ಕೆಲವರು ಹುಡುಗಿಯರು ಉಡಿಗಂಟಿಲ್ಲದೆ ಸೀರೆ ಉಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಡ್ಡಿ (< ಉಡ್ಡಿ) + ಗಂಟು]

ಉಡಿಗಂಟಿ ‘ಉಡೆಗಂಟಿ’ ನೋ.

ಉಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಹೊರೆ ಕಟ್ಟು; ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟು 65 (?) : ಸೆಂಡುಗೋಲನುಡಿಗಟ್ಟುವ ಪೀಲಿಗಳಿಂ ತರಂಗಮಂ ಪೊಸೆಯಿಪ ಬೆತ್ತಗಣ್ಣು ವಲೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟುವ ಬೆಟ್ಟುಗೂಟಮಂ ಬಸವ ಪುಳಿಂದ ಸಂಕುಳದ ಪೆರ್ಕ್ಕಣದಿಂದೆಸೆದತ್ತು ಪಕ್ಕಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೪); ಬೆಂಕಿ ಯೊಳೊಡ್ಡಿ ಕಾಸಿಕೊಂಡಾಳಿಸಿ ಸಂದು ಕೋಲನುಡಿಗಟ್ಟುವ ಕೆಂಗಣಿಯಂ ಸರಂಗಲೋಳ್ ಮೇಳಿಸಿ ಸುತ್ತಮಿರ್ಪ ಶಬರರ್ಕ್ಕಳಿನೊಪ್ಪಿದುದೊಂದು ಪಕ್ಕಣಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೪೭). [ಉಡಿ? + ಕಟ್ಟು]

ಉಡಿಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ಹೊಸೆದ ಬಲೆ ಅಥವಾ ಚೀಲ: 70 ಇಡುವಲೆ ದೀಹದೇಣನುಡಿಗಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉಡಿಯಲ್ಲಿ] ಯಡಾಯುಧ ಮಡ್ಡಣಂ ಸೊಡರ್ ಗಿಡಗಮೆನಿಪ್ಪವಂ ಪಿಡಿದು ಬೇಂಟೆಗೆ ಸಂದ ಪುಳಿಂದ ರೆಯ್ದಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೨). [ಉಡ್ಡಿ + ಕಲ್ಲಿ]

ಉಡಿಗೂಸು (ನಾ). ಸೊಂಟದಲ್ಲಿರುವ ಮಗು; ಮಡಿಲಲ್ಲಿರುವ 75 ಮಗು: “ಉಡಿಗೂಸು - ಬಗಲಗೂಸು” (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ಉಡ್ಡಿ (< ಉಡ್ಡಿ) + ಕೂಸು]

ಉಡಿಗ್ಗೆ ‘ಉಡುಗ್ಗೆ’ ನೋ.

ಉಡಿಗ್ಗೆ (ನಾ). “ಭಟ್ಟ; ಶರೆ” (ರುದ್ರನ. ೮೦). [?]

ಉಡಿಗಣ್ಣೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ 80 ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಉಟ್ಟ ಪೀತಾಂಬರ ಉಡಿಗಣ್ಣೆ ವಡ್ಯಾಣ ತೊಟ್ಟ ಕಾಸ್ತುಭಹಾರ ಪದಕಗಳಿಟ್ಟ ಕೊರಳೂ (ವಾದಿಕೀ. I, ೪೧).

[ಉಡ್ಡಿ (< ಉಡ್ಡಿ) + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಉಡಿಘಂಟಿ ‘ಉಡೆಗಂಟಿ’ ನೋ.

ಉಡಿಜಲ್ಲಿ ‘ಉಡಿಝಲ್ಲಿ’ ನೋ.

ಉಡಿಝಲ್ಲಿ, ಉಡಿಜಲ್ಲಿ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೊಂಡೆ; 85 ಕುಚ್ಚು: ಉಡಿಝಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸುರಿಗೆ ಕೈಪೊಡೆ ಪೊಂದೊಡಹದಂದಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಪಡಿನದೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲಸೆಯ ಬಿಲ್ಲವರಲ್ಲಿ ಬಿಡದೆ ಮೊಪೆದಲೊಗ್ಗಿ ನಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೨೭). ಉಡಿಜಲ್ಲಿ: ಪಿಡಿದ ಸಬಳ ಕೈಕತ್ತಿ ಪೂಸಿದ ಗಂಧ ನಡುವಿನ ಬಂಕು ಪೆರ್ದುಪುಲು ಉಡಿಜಲ್ಲಿ ಯುಟ್ಟಿಕಾಶೆಯ ಸಬಳಿಗರಂದು ನಡೆದು ಬಂದರು ನಲವಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೩೬).

[ಉಡ್ಡಿ (< ಉಡ್ಡಿ) + ಝಲ್ಲಿ]

ಉಡಿತ (ನಾ). ಭಂಗ; ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಮುರಿತ: ಜಡತೆ ವಾರಿ 90 ಯೊಳುಗ್ರನೀಶನೊಳುಡಿತ ರಂಭಾವನದಿ ಸಂತತ ಹೊಡಹು ವಾದ್ಯದ ರವದೊಳಲ್ಲದೆ ನಾಡೊಳಿಲ್ಲೆಂದ (ಜೀವಂಚ. ೨-೧೩).

[ಉಡ್ಡಿ + -ತ]

ಉಡಿತಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). (?): ಸಿಙ್ಗಪೋತರಸರು ಪೊನ್ನೇಜರಸರು ಧಮ್ಮರ್ 95 ಮಹಾದೇವಿಯರುಡಿತಿಲ್ಲು ಪೊನ್ನೇಜರೊಡ್ಡರನ್ನು ಕಡಗಮಿಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭-೧೩; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಉಡಿತುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಡಿಲು ತುಂಬಿಸು: “ನನ್ನ ಗೆಳತಿ ಶಾರದಾ 100 ಇಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ, ಚೊಚ್ಚಲು ಬಸುರಿ, ಉಡಿತುಂಬಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಬೇಕು ಬರ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ” (ರೂಪಸಂ. ೧೬). [ಉಡಿತುಂಬು + -ಇಸು]

ಉಡಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಮಡಿಲು ತುಂಬು; ಸೋಗಿಲಿಕ್ಕು: ತಂದ ಸುಫಲಾ 105 ವಳಿಯನುಡಿತುಂಬಿ (ನನಮೋ. ೧೫-೩೫); ಅಕ್ಕಿಯ ಹಾಸೆಯ ಮತ್ತಾರು ಹೊಯ್ದಾರ ಸತ್ಯಕ್ಕನೆಂಬ ಮುತ್ತೋದಿ ಉಡಿತುಂಬಿ ಅಕ್ಕಿ ಹಾಸೆಯ ಹೊಯ್ದಾಳ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬-೧೦); ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿಯಾ ದರೂ ಸುವಾಸಿನಿಯರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಡಿತುಂಬಿ ಕಳಿಸು ತಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೭೧). [ಉಡ್ಡಿ (< ಉಡ್ಡಿ) + ತುಂಬು]

ಉಡಿದಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಟಿಗಿ. ೫೩-೧೦೬೭).
[?]

ಉಡಿದಾರ 'ಉಡಿದಾರ' ನೋ.

ಉಡಿದೊವಲ್ 'ಉಡಿದೊವಲ್' ನೋ.

ಉಡಿನೂಲ್ 'ಉಡಿನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡಿನೂಲು 'ಉಡಿನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡಿಸ (ನಾ). ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಭೇದನ: ಕೇಕಿಧ್ವಜವಂದುದಿದುದು
ಸಹಸ್ರಭುಜವನದುದಿಸಕ್ಕಿದು ಸಂಚಕರಮನಲ್ ಬಲಿಸುತನಾ (ಜಗವಿ.
೧೮-೮). [ಉಡ್ತಿ + -ಸ]

ಉಡಿಸ್ತೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡಿಸ್ತೆಬಳ್ಳಿ,
ಕರಕಿ (ಮೈಟಿಗಿ. ೪೧-೮೦೫). [ಉಡಿಸ್ತೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಡಿಸ್ತೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡಿಸ್ತೆಮರ
(ಮೈಟಿಗಿ. ೪೦-೭೯೮). [ಉಡಿಸ್ತೆ + ಮರ]

ಉಡಿನುಣಿ 'ಉಡಿನಣಿ' ನೋ.

ಉಡಿನುರ, ಉಡಿನರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು:
ಉಡಿನುರ, ಗೊಡ್ಡ, ಉಡಿನುರ, ಸಿಂಟಮರ, ಗೊಗಲ್, ಹೆಣ್ಣುಗೊಡ್ಡ
(ಮೈಟಿಗಿ. ೫೭-೧೧೫೦). ಉಡಿನರ: ಪಂಚಸೃಷ್ಟಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಉಡಿ [ಪಾಶಾಂ. ಡು]ವರದ ಗಿಡು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೭).
[ಉಡ್ತಿ + ಮರ]

ಉಡಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಅಕ್ಕಿ; ಮಡಲಕ್ಕಿ: ಖಡ
ಕೀಲಿ ಉಡಿಯಕ್ಕಿ ಹಾಕಿದರವ್ವಾ ಒಳ್ಳೆ ದುಡಿಕೀಲಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೂಕಿದ
ರವ್ವಾ (ಶರೀಫ. ೨೧); ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಮರಳಿನ ಉಡಿಯಕ್ಕಿಯನ್ನು
ತುಂಬಿಕೊಂಡರು (ಸುವಸಂ. ೩೦). [ಉಡ್ತಿ (< ಉಡ್ತಿ) + ಅಕ್ಕಿ]

ಉಡಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು; ಮಾಯಿಸು: ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟು
ಕುಮಾರಸುಮಂ ಕಂಡು ಒಸೆದಾತನನ್ನಿತ್ತ ಕೊಂಡು ಪುಣ್ಯನುಡಿಯಿಸಿ ಕೆಲವಾ
ನುಂ ದೆವಸದಿಂ ಕುಮಾರಂಗಾಸೆಯಾದೊಡೆ ಬೀಡಿನ ಪ್ರಭುಗಳೆಲ್ಲರುಮಂ
ನೆರೆಸಿ ಸೆಟ್ಟಿಯಂತೆಂದಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೯-೪೦). [ಉಡ್ತಿ + -ಇಸು]

ಉಡಲು, ಉಡಲು (ನಾ). ಮಡಲು; ಸೋಗಲು: ಭೇದವನಜಿ
ಯದೆ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸದರೆ ಉಡಲಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಡಲ ಬಿದ್ದಂ
ತಾಯಿತು (ಅಮಂಡೇ. ೧೮-೫). ಉಡಲು: (ಕಿ).

ಉಡಲುತುಂಬು = ಒಡಲು ತುಂಬು; ಮಡಲು ತುಂಬು:
"ಶೋಭನದ ಮದುಮಗಳ ಅಥವಾ ಚೊಚ್ಚಲಬಸಿರಿಯ ಸೆರಗಿಗೆ
ಅಕ್ಕಿ, ಕಾಯಿ, ಬಾಳೆಯಹಣ್ಣು, ರವಿಕೆಕಣ, ತಂಬಿಟ್ಟು, ಚಿಗಳಿ
ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹಾಕು" (ಕರಾ).

[ಉಡ್ತಿ (< ಉಡ್ತಿ) + -ಇಲ್]

ಉಡಲೇವಳ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಅಭರಣ: ತೊಟ್ಟ
ಮಣಿಭೂಷಣದ ಕನಕದ ಕಟ್ಟಿದುಡಲೇವಳದ ಹೊಸ ಹೊಂಬಟ್ಟಿಯುಡಿ
ಗೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೧-೨೦).

[ಉಡ್ತಿ (< ಉಡ್ತಿ) + ಲೇವಳ (< ನೇವಳ)]

ಉಡಿನಣಿ 'ಉಡಿನಣಿ' ನೋ.

ಉಡಿನರ 'ಉಡಿನರ' ನೋ.

ಉಡಿನಸನ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಬಟ್ಟೆ; ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವ
ವಸ್ತ್ರ: ಚಿಂಬಾಪುಡೆಯುಡಿನಸನವು ತೋಯ್ದು ನಿತಂಬವು ದೃಶ್ಯ
ವಡೆದು ಪೊಂಬಾಳೆದೊಡೆ ತೋಳು ನುಣ್ಣೂಲೆ ಮೆಚೆಯೆ ಪೀತಾಂಬರ
ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೪-೫೮).

[ಉಡ್ತಿ (< ಉಡ್ತಿ) + ವಸನ]

ಉಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಧರಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು: ನುಡಿಸದನೆನ್ನಂ ನಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಸದನೆನ್ನಂತರಂಗದನುತಾಪನು
ನೊಲ್ಲುಡಿಸದನೊಳ್ಳುಡೆಯಂ ತುಡಿಸಿದನೆನ್ನಂಕೆಯಪ್ಪ ಮಣಿಭೂಷ
ಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೪); ಉಡಿಸಿಯುಮೂಡಿಯುಮುಟ್ಟಿಯನೆಡೆ
ಯುಡುಗದೆ ಸಲಿಸಿ ಪಲವು ಕಾಲಂ ಪುದುವಾಟೊಡಲಾತ್ಮನೊಡನೆ
ಪೋಗದೆ ಕಡೆಗಣಿಸುವುದೆಂದೊಡುಡಿದರಂ ನಂಬುವುದೇ (ಅದಿಪು. ೩-೬೧);
ನಲದ ಬೊಂಬೆಯ ಮಾಡಿ ಜಲದ ಬಣ್ಣವನುಡಿಸಿ ಹಲವು ಪರಿಯಾಶ್ರಮ
ದಲ್ಲಿ ಉಲಿವ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಅವಶಂ. ೫-೧೬); ಉಡಕಲಿಸಿಯುಂ
ಉಡಿಸಿಯುಂ ತೊಡಿಸಿಯುಂ ತಡೆಯ (ಅನೀರ. ೮೫); ಹೊಸ ಅರಿವೆ
ಗಳನ್ನು ಹಾಕದೆ ಸ್ವಚ್ಛವಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಡಿಸಿ ತೊಡಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ.
೩-೩೨). [ಉಡ್ತಿ + -ಇಸು]

ಉಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು: ಉಡಿಸಿ ಮೂತ್ರಿಸಿ ನಕ್ಕಿ
ಪೊರ್ಕುಟ ತಾಣಮಂ ಬಲಚೇಷ್ಟೆಯಂ ಕುಡೆ ಬಲಾಶ್ರಿತನಾಗಿ ಪೆಣ್ಣೊಡ
ಗುಂಡೆಯೇ ಸಮರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡೆ ಪೊದಟ್ಟಿರದೇಟೆ ಸುಸ್ಸರದೊಳೆ
ಪೆರ್ಮಟೆ ಕೊಳ್ಳಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೨೬). 'ಉಡಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಉಡ್ತಿ + -ಇಸು. / ತಮಿ. ಉಡಿ = ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು]

ಉಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯಿಸು; ತುಂಡುಮಾಡಿಸು.
[ಉಡ್ತಿ + -ಇಸು]

ಉಡಿಸುತ್ತ (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟು: ಬೆಡಗು
ಬಿನ್ನಣ ಬೇಟೆ ಹೊದೆದ ದುಕೂಲವ ಉಡಿಸುತ್ತಿ ನಡೆದನಾ ರಾಯ
(ಭರಣ. ೩-೫); ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮೂಲಿಕಾವಿಶೇಷಗಳಂ ಸಹ ತೆಗೆದು
ಕೊಂಡು ತಂದ ತಂದವಾಗಿ ಬಂದು ಉಡಿಸುತ್ತಿ ಪೋಲಗಶಾಲೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು
ದೂರದೊಳ್ ರಾಜೇಂದ್ರನಂ ಕಂಡು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಪುರುಷ. ೧೪೧).

[ಉಡ್ತಿ (< ಉಡ್ತಿ) + ಸುತ್ತ]

ಉಡಿಸುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮೊಟ್ಟೆಕಾಣರು ತಂದು
ಮಾಡಿದ ಭತ್ತ ಧಾನ್ಯವೊಳಗಾಗಿ ಹೊಂಗೆ ಮಾನವೊಂದು ಮತ್ತವಂಗಡಿ
ಯರೆಯಂಗಡಿ ಮಾನ್ಯದಂಗಡಿಯೆಂದನುದಿಸುರಿಯಂ ಕೊಂಡು ಹಸರಂ
ಗೆಯ್ದು (ಕಾ. II, ೨೧-೨೪; 1147). [?]

ಉಡು (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟು (ಭೂತಕ್ಕು), ಉಟ್ಟು (ಭೂತನ್ಯೂ); (ಪಂಚೆ
ಸೀರೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಧರಿಸು; ತೊಡು: "ಉಡು - ವಸ್ತ್ರ
ಪ್ರವೇಷನೇ ಮೃಗವಿಶೇಷೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಉಡು - ವಸ್ತ್ರಧಾರಣೆ
ಗೋಧಾಯಾಂ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಮೋದನಾಡುವ
ಸೀರೆಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೭); ಸಂದಿಮಿತ್ರನೆಂದನಯ್ಯಾ ಎನಗುಡಲಿಲ್ಲೇ
ನುಮೊಂದು ವಸ್ತ್ರಕ್ಕಾದೊಡಂ ಸೀರೆ ಯಂ ಕೊಂಡೀಯಿನೆಂದೊಡೆ
(ವಡ್ತಾರಾ. ೭೭-೧೧); ನಾನು ಸೀರೆಯನುಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೇ ಜಂಗ
ಮಕ್ಕೆ ದೇವಾಂಗವನುಡಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೭-೧); ಉಡಲಿಲ್ಲ ಉಣಲಿಲ್ಲ
ಮಾಡಿಲ್ಲ ಹರಿಸೇವೆ ಕೊಡಿಲ್ಲ ಸಾಧುಸಜ್ಜನರೊಡನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೩-೩);
ಉಟ್ಟಿದ್ದು ಹರಿಯದಿದ್ದರೆ ನಷ್ಟವೇನು (ಗಾದೆ).

ಉಟ್ಟರು = ಧರಿಸಿರು; ತೊಟ್ಟರು: ಪೆಣ್ಣೊಡೆಯುಟ್ಟರೆ ಪುತ್ರನೇಟೆ
ಕೊಲ್ಲದ ತುಟಲಾಶ್ರನಕ್ಕೆ ಸಮನಾವನೊ ಸಾಹಸಭೀಮ ಭೂಪನೊಳ್
(ಗದಾ ಯು. ೧-೨೨). ಉಟ್ಟುದನಿಕ್ಕು, ಉಟ್ಟುದಿಕ್ಕು = ಉಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರ
ವನ್ನು ಕಳಚಿ ಬಿಸುಡು; ಬತ್ತಲೆಯಾಗು: ಭೀರುಗಳಂ ಶರಣ್ವಗು
ವರಂ ಭಯದುಟ್ಟುದನಿಕ್ಕಿ ನಿಲುವರಂ ವಾರುನಂದಿವಾತಳಕೆವಸ್ತ್ರರನಾಂ
ತಿಟ್ಟುಯೆಲ್ಲ ಪೇಸಿ (ಎಚ್. XX, ೧೨-೨೩; 1167); ಕಡುಕೆಯ್ದುಟ್ಟುದನಿಕ್ಕಿ
ಯುಂ ಸುಭಟೆನ್ನೆ (ಲೀಲಾವ. ೩-೮೭); ತಲೆವಾಡುಟ್ಟುದಿಕ್ಕಿ ಸುರಲೋಕ
ಸುಖಂಗಳನುಣ್ಣವೆಂಬ ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತುಗೇಳದಿರು (ಅದಿಪು. ೨-೯).

ಉಟ್ಟು = ಧರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು; ವಸ್ತ್ರ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದುವು : “ಪರಿಧಾನಂ ನಿವಸಂತುಂತರೀಯಮಂದಿತಿವುಟ್ಟು ವರ್ಕ ಪೆಸರ್” (ವಸ್ತು ಕೋ. ೭೮-೨೦); ಉಟ್ಟು ದಂ ಕಳೆಯದಿಂದು ಬೇನೆ ತಳದ್ವಪ್ಪು (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಉಟ್ಟುದುವರಂ ಕೆಯ್ದಂದು ದುಶ್ಯಾಸನಂ ತನಗಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೃತ್ಯು ಸಾರೆ ತೆಗೆದಂ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಕೃಷ್ಣೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫); ಉಟ್ಟುದು ಚಳಿ ತೊಟ್ಟುದು ಚಳಿ ಮೆಟ್ಟಿತು ಚಳಿ ಮುಟ್ಟಿತ್ತೆಲ್ಲ ಚಳಿ ಪೊಸ ಚಳಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿ ಕ. ೯-೮೨). ಉಡಕಲ್, ಉಡಕಲಿ = ಉಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತು ಕೊರೆ : ಉಡೆ ಬಾಳ ಕಿಯರೆ ಪಜ್ಜು ಕೈದು ಕಿಂದಂ ಪಜ್ಜು ಮುಂಜಿ ಬಾಳುಳೆಯರೆ ಬಾಯ್ಕಿಡವಡೆ ಸೆಳೆದು ಬದ್ಧಿಯರುಡಿಸಿದೊಡುಡಕಲ್ ಕೊವರನಭಿನವ ಮದನಂ (ಅನಂಪು. ೧-೫೮); ಉಡಿಗೆಯನುಡಕಲಿತನು ರತ್ನಬಿಚಿತದ ತೊಡಿಗೆಯ ತೊಡಲೊಡಂಬಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೭). ಉಡಕೊಡಿಸು = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಿಸು; ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಿಸು : ಎನ್ನ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಬರೆಯಿಸುವನೀತನಂ ಉನ್ನತಜ್ಞಾನಯುತಗಣಕವಿಖ್ಯಾತನಂ ಎಂದು ಉಡಕೊಡಿಸಿ ಜೀವಿತವನಾಗಳೆ ಮಾಡಿ (ಬಸರ. ೫-೧೦೩). ಉಡ ಕೊಡು = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೀಡು : ಉಣಲಿಕ್ಕು ಗು ಮುದಕೊಡುಗುಂ ಗುಣಮುಳ್ಳ ವಿನೀಯನಿಕರಂ (ಸಮಪ. ೪-೬೦); ತನ್ನ ಮಹಮನೆಗೆ ತಂದಾನೆಯಿಂದಿಳಿಸಿ ಗದ್ದುಗೆಯನಿತ್ತು ಮೈತೀವಲುಡ ಕೊಟ್ಟು ಮನಂ ತೀವಲಾರಾಧಿಸುತ್ತವರಂ ಕಳುಪಿ (ಬಸರ. ೧೦-೮೫); ಮಾತನೆ ಉಣಕೊಟ್ಟು ಮಾತನೆ ಉಡಕೊಟ್ಟು ಮಾತಿನ ಮುತ್ತ ತೊಡ ಕೊಟ್ಟು ಬೆಳಗೆ ಹೋದಾತನೇ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೩೦). ಉಡಲಿಕ್ಕು = ಉಡಕೊಡು : ತಟತಟ ತೊಳಗುವ ಕಳಧಾತ ಕಳಶಂಗಳೊಳ್ ತಕ್ಕನೆ ತೀವಿತಂದ ವಾರವನಾಜನಕ್ಕಂ ಸಾಮಂತ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಮುಡಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೭ ವ). ಉಡಹಡೆ = ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಂದು : ಕುಲಜಾತಿಗಿಟ್ಟು ಕೊಳುಣುಡಹಡೆಯದೆ ಹೊಲೆಗೆಟ್ಟು (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡು; ಕೊಡ. ಉಡಿ]

ಉಡ್ಡು, ಉಡ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿ; ಗೋಧ: “ಉಡು - ವಸ್ತ್ರಪ್ರವೇಷ್ಯನೇ, ಮೃಗಭೇದೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); “ಗೋಧಾ ಮುಸಲಿಕಾಖ್ಯಮನಲುಡುವೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೧೧); ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟಿಯುಮುಡುವುಂ ಪಾವುಮಿಲಿಯುಂ ಬೆರ್ಕು ಮೊಂತಿಯುಂ ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಮುಂಗುರಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಸ್ಥಲಚರಂ ಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೫); ಉಡುವಿನ ನಾಲಗೆಯಂತಿರೆ ದೃಢವ್ರತಗೊಂ ದಲ್ಲದೆರಡು ನಾಲಗೆಯೊಳವೇ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೩-೨೭೧; ಉಡುವಿನ[ಪಾಠಾಂ ಉಡುಹಿನ] ನಾಲಗೆಯಂತೆ ಎರಡಾದರೆ ಕೊಡಲ ಸಂಗಯ್ಯ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೧೦೨); ತುಂಬಿದ ಮನೆಗೆ ಉಡು ಸೇರಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ಉಡ: “ನೋಡು ಪುಟ್ಟಾ, ನಾನು ಬಂದೆ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಒಂದು ಉಡ ನುಗ್ಗಿಬಿಡ್ತು ಈ ದೊಗರಿಗೆ...” (ಮಗಮಾಂ. ೩೭).

ಉಡದಹಿಡಿತ, ಉಡುವಹಿಡಿತ = ಉಡು ಹಿಡಿಯುವ ಹಿಡಿತ; ಭದ್ರವಾದ ಹಿಡಿತ: ಪಣ್ಣುಖನೂ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟರವನಲ್ಲ ತುಂಬಾ ಹಟಮಾರಿ; ಉಡದ ಹಿಡಿತ ಅವನದು (ಭಾಮಿಕಾ. ೪೨); ಅಮಮ ಈತನ ಭಲವೊ ಉಡುವ ಹಿಡಿತವೊ! ನೋಡ, ಮರೆಗುದುರೆಯಲಿ ಮರವ ಮರೆತು ಮಕ್ಕಳು ಕುದುರೆಯಾಡುವೊಲು ಕೆಲಸವಲ್ಲದೆ ನುಡಿಯನರಿಯಂ (ಹೆಬ್ಬರ. ೭-೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡುಮ್ಪು; ತುಳು. ಉಡು, ಒಡು, ಒಡ್ಡು;

ಕೊಡ. ಉಡುಂಬಿ; ಕೋಲಾ. ಉಡುಗೈ; ತೆಲು. ಉಡು]

ಉಡ್ಡು (ನಾ). ಶಿರೀಷ ಪುಷ್ಪ. ‘ಉಡುವೊಗ’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಡು]

ಉಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ನಕ್ಷತ್ರ; ಚಿಕ್ಕ; ತಾರಗೆ: “ಸಂದುದು ತಾರಗೆಯ ಜಾಲಿನಲಿಂದುಡುಸಂತತಿಗೆ ನಾಮಂ” (ಕವಿಕಂ. ೪೫); ಕಡಲ ತಡಿವಿಡಿ ದುಡುಗಡಣದೊಡೆಯನೊಡಲೊಡಕು ನಡನಡುಗಿ ಬಡಕರಿಸಿ ಮಿಡು ಮಿಡುಕಲು (ಹಡಕಾ. ೧-೨); ಪೊಸಗಂಧರ್ವ ಕಿನ್ನರಿಯರುಡುಗಳನು ಪೊಸಮುತ್ತೆಂದು ತಿವಿಯೆ ಕೈನೀಡುಪರ್ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೨-೭). ೨. ನೀರು.

[ಸಂ.]

ಉಡುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕುಂದುವಿಕೆ; ಹ್ವಯವಾಗುವಿಕೆ: ಪಿಂಗಡೆ ಬೆಳಗುವ ಗುಣಮದು ಪಿಂಗಲೊಡಂ ಜ್ಯೋತಿರಂಗ ಭೂಜಂಗಳ ತೇಜಂಗಳ್ಳು ಮಸುಳ್ಳುವು ದಾನಗುಣಂಗಳ್ಳು ಕಿಡೆ ತೇಜದುಡುಕಮೇಂ ಪಿರಿದಾಯ್ತೇ (ಅದಿಪು. ೬-೫೧); ಭಾವದೊಳ್ ಕಪ್ಪತ್ಯಯಮುಂಟು - ಉಡುಕಂ, ನಡುಕಂ ಎಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೨೧೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಡುಗು + -ಕ್ಕ]

ಉಡುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಡವಲಗಿಜೆಯ ನೊಡಲೇರಿಯ ತೋಟಮುಂ ಯಾಜು ಸಲಗಗಡ್ಡೆಯುಂ ಉಡುಕರ ಮನೆಯ ಮುಂದಣ ಕೆಲೆಯ ಕೆಳಗಣ ಬಿದ್ದಲೆ ಕೊಳಗಂ ನಗರ ಜಿನಾಲಯದ ಬಡಗಣ ಕೇತಿಸಿಟ್ಟಿಯ ಕೇರಿ (ಎಕ. II, ೩೩೫-೫೪; 1195). [?]

ಉಡುಕರ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರದ ಕಿರಣ: ಪುಸಿಯ ನೀಂ ಪುಸಿಗೈದು ದಿಟವ ಕಾಣ್ವೊಲೆಸಗೆ ಮುಸುಕ ತಳಿದಿಹನು ಪರಬೊಮ್ಮನೆನ್ನುವೊಡೆ ಒಸೆದೇತಕ ವನೀಯನೆನುಗೊಂದು ನಿಜ ಕುರುಹ ನಿಶೆಯೊಳುಡುಕರದವೊಲು? (ಮಂಕುಕ. ೩೯).

[ಉಡು + ಕರ]

ಉಡುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರ ಮಾಡು; ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡು (*). ೨. ಒತ್ತು; ಅದುಮು; ಬಿಗಿ (*). ೩. ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡು; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡು (*). ೪. ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು; ಕಾಡು (*); “ತೊಡಗಿಸು; ಸಿಗಿಸು; ಸೇರಿಸು” (ಜಾಣಕೋ. ೨೦).

[ಉಡುಕ್ಕು + -ಇಸು]

ಉಡುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). “ಕಚ್ಚು” (ಕ್ರಿಪುವಿ. ಕೋಶ): ಕದಳೀದಳಮಂ ಕಡು ನೇಗದಿ ಕೊಯ್ಯಲ್ತೆಂದು ನೀಡಿದಾ ಕರತಳಮಂ ಮದಮುಖದಹಿ ಪಿಡಿ ದುಡು[ಪಾಠಾಂ. ದಿಡಿ]ಕಲ್ ಮದನಾರಿಯ ಭಕ್ತನಣುಗನೀಯೊಳ್ ಕಡೆದಂ (ಕ್ರಿಪುವಿ. ೮-೫೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮುಡುಕ್ಕು = ರಭಸದಿಂದ ಕಚ್ಚು]

ಉಡುಕ್ಕು (ನಾ). ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ (?): ಎನ್ನ ಚತುರಂಗಬಲಮನಿ ದನ್ನರರಾಂಪನ್ನರೆಂಬ ನಿಮ್ಮರಸನ ಗರ್ವೋನ್ನತಿಯುಡುಕುಮನಿನಿ ಸಾನುನ್ನೋಡಿಂ ಧರ್ಮಯುದ್ಧ ಮಕ್ಕನು ಬಲಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೦೩). [?]

ಉಡುಕ್ಕು (ನಾ). ಡಮರುವಿನಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮ ವಾದ್ಯ: ಹಸ್ತಿವಾವುಜ ವೀಣೆ ಮದ್ದಳೆ ರಾವಣಹಸ್ತ ಕಿನ್ನರಿ ಜಂತ್ರವುಡುಕು ದುಸ್ತರ ಸ್ವರಮಂಡಲ ಮುಖ್ಯ ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯರಿರ್ಧರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೬); ಕಡುಜಾಣೆ ರತಿಯ ನರ್ತಿಸಿ ಲಾಗತಿವಟ್ಟುಗುಡುವ ಕಾಮನ ಕೆಯ್ಯ ಹೊನ್ನ ಉಡುಕಿನ ಮಧ್ಯಕಿಂದತಿಶಯಮಹ ಸಣ್ಣ ನಡು ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಧರವಳ (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೮); ಧಡಧಡಿಸಿ ಬಹ ಶತಾಂಗ ಗಳ ಕೋಳಾಹಳಗಳುಡುಕು ತಂಬಿಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾಹಳದಿ ಗುಡುಗು ತಹ ಭಟ್ಟಿ] ದುಂದುಭೀರವದಲೆಣ್ಣೆ ಸೆಗಳೊಡನೆ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮ ಮಯವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿ ತುಗ್ಗಡಿ ಸಲೆಂತ ಪ್ಪುದೊ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೦-೨೨). ‘ಹುಡುಕ್ಕು’ ಪರಾ. [\leq ಸಂ. ಹುಡುಕ್ಕು]

ಉಡುಕುವಾದ್ಯ (ನಾ). = ಉಡುಕ್ಕು: (ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು) - ಉಡುಕುವಾದ್ಯ, ಭೃಂಗಿ ನರ್ತನ, ದುಂದುಭಿ, ಭೇರಿ (ಗುರುದ. ೧೧).

[ಉಡುಕ್ಕು + ವಾದ್ಯ]

ಉಡುಕುಳಿ (ನಾ). ೧. ಉಡಿಯುವುದೇ ಎಂದರೆ ಭಂಗಿಸುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿರುವವನು; ನಾಶಮಾಡುವವನು. ೨. ನೀಚ; ಹೀನ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಉಡುಕುಳಿಗಳಂ ದಿಟಂ ಗಡ ದೈವವೆಂದಿದು (ವೀರರ. ೧೮೬); ಹರಿಗಿರಿ ಸುರಪತಿ ಗಿರಪತಿ ಮೊದಲಾದುಡುಕುಳಿದೇವರನವನೀಶರು ಮೊದಲಿಸಿದ ಭವಿಗಳನು (ವೀರೇಚ. ೧-೯); ಕೊಂಡೆಯ ಮಂಚ ಹರಿಭಟ್ಟ ರೊಳಗಾದ ಉಡುಕುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡುಕಳಿ, ಉಡುಕುಡಿ] ಗಳಾದ್ಯರೊಳಗಾದರಿಲು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೪-೩).

[< ಉಡಿ + -ಕುಳಿ]

ಉಡುಕೆ, ಉಡಿಕೆ (ನಾ). ವಿಧವೆಯರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪುನರ್ವಿವಾಹ; ಕೂಡಿಕೆ; ಕೂಡುವಳಿ: ಉಡುಕೆಯ ಕುರಿತು ನಾಲಿಗೆಯನ್ನೇ ಎತ್ತಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾಗಾ. ೬೪). ಉಡಿಕೆ: ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯಾಗಿ ಇದ್ದವಳು... ಗೌಡರ ಮಗನೊಂದಿಗೆ ಉಡಿಕೆಮಾಡಿ ಕೊಂಡದ್ದು ಖಾನಂದರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯ (ಜನಜೀ. ೫೯); ಹಿಂದೆ ವಿಧವೆಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಂತೆ (ಬಳುಮ. ೨೭); ಉಡಿಕೆ ಗಂಡನಲ್ಲ, ಗುಳ್ಳವನು ದೇವರಲ್ಲ (ಗಾದ). 'ಉಡಿಕೆಗಂಡ', 'ಉಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ' ಪರಾ.

ಉಡಿಕೆಮಾಡು = ಕೂಡುವಳಿಯಿಂದ ಮದುವೆಯಾಗು; ವಿಧವೆಯನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನಾಗಿ ವರಿಸು (*). ಉಡಿಕೆಯವಳು = ಉಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವಳು; ಕೂಡುವಳಿಯಾದವಳು (*).

[< ಉಡು + -ಕೆ]

ಉಡುಕೆ 'ಉಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಡುಗಣ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ; ತಾರಗಳ ಗುಂಪು: ನೀನು ಉಡುಗಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುವ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುವಿ (ತುಳುಮು. ೨೬೨).

ಉಡುಗಣದೊಡೆಯ = ಚಂದ್ರ: ಉಡುಗಣದೊಡೆಯನ ನಗೆ ಇದ ಹೋಲ್ವದೆ? ಈ ಬಗೆ ಚಪಲತೆ ಆದಕೆಲ್ಲಿ? ಮೋಡದ ಮಿಂಚನು ಹೋಲುವುದೆನಲೆ? (ಮಾಂದಳ. ೧೬). [ಉಡು + ಗಣ]

ಉಡುಗರೆ 'ಉಡುಗೊಣಿ' ನೋ.

ಉಡುಗಣಿ 'ಉಡುಗೊಣಿ' ನೋ.

ಉಡುಗಿ[ಗೆ]ಗಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉಡುಗೆಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಬಟ್ಟೆ ಬರೆಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ: ಮಡುವಿನೊಳಗೆ ಇದ್ದ ಮಡದೇರ... ಮಾನವಕೊಂಡ ಉಡುಗಿ[ಗೆ]ಗಳ್ಳಿನೆ ಕಂಡ ಎಡೆಯೆಂಜ ಉಂಡನನೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೧-೩). [ಉಡುಗೆ + ಕಳ್ಳಿ]

ಉಡುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗಿಸು; ಕಡಮೆಮಾಡು; ಅಡಗಿಸು: ಸೀಮಾವಿವಾದದಿಂದ ತಡ್ಡುಮಿಜರೋರೊರ್ವರಂ ಪಳಂಚಲೆವೆಡೆಯೊಳ್ ಸೀಮೆಗಳ ತೊಡರನುಡುಗಿಸಿ ಸೀಮಂಕರನೆಂಬುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೫೭); ಕೃತಕಜಿನರೂಪನುಡುಗಿಸಿ... ಪೂರ್ವ ಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೪೮); ಕರುಣಾಕರಾ ನಿರೋಧಮನುಡುಗಿಸಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿಗಲೆ] ಶಿವನೆ ಎಂದು ಸೌಂದರನಲ್ಲಿ ಶಿವದಿಡುತ್ತಿರೆ ಕರಂ (ನಂಬರ. ೧೫-೨೪); ತಡೆದನಶ್ವತ್ಥಾಮ ಭೀಮನ ಕಡುಹನಾ ಸಹದೇವ ನಕುಲರನಡಗಿಸಿದನುಡುಗಿಸಿದನಾಟೋಪವನು ಪವನಜನ (ಕುಮಾರ. ೩-೧೩); ಒರಸಿ ತಮಮನುಡುಗಿಸಿ ಖಳರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೮-೧೭). [ಉಡುಗು + -ಇಸು]

ಉಡುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಬೀದಿಯೊಳಾದ ಕಸವು ಮೊದಲಾದಮೇಧ್ಯಮೆಲ್ಲವುನುಡುಗಿಸಿ ಕಳೆಯಿಸಿದಿಂಬಲೆಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩-೨೯ ವ). [ಉಡುಗು + -ಇಸು]

ಉಡುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಕೋಚಹೊಂದು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು: "ಉಡುಗು - ಸಂಕೋಚನೇ" (ಶಮಧಾ); ತುಡು ಪಾಶುಪತಮನೆನೆ ನರನೆಡೆಮಡಗದೆ ತುಡೆ ದಿಶಾಳಿ ನಡುಗಿದುದು ಸುರುಳ್ಳುಡುಗಿದುದು ವಿಯತ್ತಳಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೧-೧೫೨); ಏಗೆಟ್ಟುತೆನ್ನದೆ ಮನಮೋಗಡಿಸದೆ ತೀರದಾಟನೆಂದುಡುಗದೆ ನಿರ್ವೇಗಂ ಚಿತ್ತದೊಳಣ ಮಿನಿಸಾಗದೆ ತಾಂ ಮಾಲ್ಪುದನ್ನದಾನಮನಜಿವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೫೯); ಇರ್ಪ ಭಕ್ತನ ಕೋಪದತ್ಯುಗ್ರಮಂ ಕಂಡು ಕೂರ್ಪುಡುಗಲಿಂದುಧರ ನಾಜ್ಜೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೩-೧೬); ಮನನೊಂದುಮತಿ ಯುಡುಗಿ ಧೃತಿಗೆಟ್ಟು ಮರವಟ್ಟು (ಹಜಕಾ. ೧೧-೨). ೨. ಒಳಹೊಗು; ಒಳಸೇರು; ಅಡಗು: ನಾಳೆ ದಿನೇಶನಸ್ತದತ್ತಡುಗದ ಮುನ್ನ ಸೈಂಧವನರ್ಗು ವಿಸೆ ಕೊಲ್ಲದೊಡೆನೊ ಗಾಂಡಿವಂಬಿಡೆನೆ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೧-೧೨೨); ನಾ ಗೋಪತಿನಾಥವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೆ ಉಡುಗುನೆನು (ತುಳುಗಾ. ೧೦-೪೫); ೩. ಸ್ವಲ್ಪವಾಗು; ನಿಂತುಹೋಗು: ಕಡೆಪ ಮುಡುಗಿದಂಬುಧಿಯೆಂಬಂದದಿನಡವಿ ಮೂಗು ವಟ್ಟಿದು ಧು ಬೇಟೆಯೊಳಾದ ಕಳಕಳಂ ಪಿಂಗುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೨). ೪. ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಬಿಡದಲಿಲ್ಲ ಬಂಧುಜನದೊಬ್ಬಡಿಯದ ಕಣ್ಣೀರ ಪೂರಮಾ ಪ್ರೇತಮನೋಗಡಿಸದೆ ಸುಡುವುದು ಗಡಪುನ್ನುಡುಗುವುದೀಶೋಕಮಂ ಸರೋಜದಳಾಕ್ಷೀ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೮); ಚೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ ಗೌಳನಳ್ಳಾಡಿದಂ ಬರ್ಬರರಾಜಂ ಗರ್ಬಮಂ ತಾನುಳಿದನಗಿದನಂದ್ರಂ (ಸೌಹೃ. IX-i, ೧೧೮-೧೮; 1057); ತಡೆಯದೆ ವಿದ್ಯಗಳಿಂದಾಗದೆ ತಗುಣೆಯ ನಿಜುಪೆಯಂ ನೋಣಂಗಳನೊಪ್ಪಂಬಡೆದಿದರ್ ಪಸಿಯ ಪುಲ್ಲಳ ನುಡುಗದೆ ತಾಂ ಪಡೆದು ಪಲವುಮಂ ತತ್ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೬೩). ೫. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ; ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡು: ತತ್ಕಮಳಕಾನನ ಕಂಟಕಲಗ್ನಪಾದನಾದವೊಲುಡುಗುತ್ತು ಮಾತ್ಕರಮಂ ರವಿ ಪೊರ್ದಿದನಶ್ವತ್ಥಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೬); ಉಡುಗಿಂ ಪಾದಮ ನಿಂದಯೋಧ್ಯ ನಿಮಗಿಂತೀ ಕ್ಷುದ್ರನೊಳ್ ರೌದ್ರಮೇಂ(ನೇಮಿಪು. ೫-೨೪); ಎಲೆ ಮುಕುಂದಾ ಉಡುಗುಡುಗು ವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮಂ ಎನೆ ಭುವನ ವ್ಯಾಪಾರನಾ ಮಹಾಸ್ತ್ರ ಮನು ಪಸಂ ಹರಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೮-೫೩ ವ). ೬. ಮಡಿಸು; ಮುದುರು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು: ಕೈಯುಂ ಕಾಲ್ಗಳ ಮನುಡುಗದೆ ನೀಡದೆ ಬಾಲ್ಪನ್ನೆಗಂ ಪಟ್ಟಿದು ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮನದಳೊಡುತ್ತಿರಿಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೧); ಪಡೆಯ ಪೊಣಿ ಗಗಿದು ಶೇಷಂ ಪಡೆಗಳನುಡುಗುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦); ಆ ಸಿಂಗಂ ಮುನ್ನಿನಿರ್ಪಂದಮಲ್ಲದೆ ಶಿಲಾತಳದ ಮೇಲೆ ಕಾಲುಮಂ ಬಾಲ ಮುಮನುಡುಗಿಯಡಂಗಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೧೧); ಮೌನದಿಂ ಮೈಯುಡುಗಿ ನೊಂದೆಳೆತಟೆಗೆ ಬಿದ್ದ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠರಂ ತಂದಿತ್ತು ಚರಣದೊಳ್ ಸೂನುಗಳ್ ಪೊಡಮಡಲ್ಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೪೧).

ಉಡುಗುಡುಗು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ತಡೆ ತಡೆ: ಆಕರ್ಣಾಂತಂ ತೆಗೆ ನೆಟಿದಾ ಕರ್ಣನಿಸಲ್ಕೆ ಬಗ್ಗೊಡುಡುಗುಡುಗಿಸಲೀ ಭೀಕರ ಬಾಣಮನಾದ ವಿನೇಕದಿನುರದೆಡೆಗೆ ತುಡದೆ ತಲೆಗೆಯೆ ತುಡುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೪). ಉಡುಗಿಹೋಗು = ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು: ಆ ಗರ್ಜನೆ ಕೇಳಿಯೇ ವೆಂಕಟರಮಣನ ಅರ್ಧ ಜಂಘಾಬಲ ಉಡುಗಿಹೋಯಿತು (ಮೂರುದಾ. ೧೭೭); ಮಾಸ್ತರರ ಇದ್ದ ಬಿದ್ದ ಧೈರ್ಯವೂ ಉಡುಗಿಹೋಯಿತು (ಮೂರುದಾ. ೭೫); ಅವನ ಸತ್ತ್ವವು ಉಡುಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ಕಾವ್ಯಸು. ೧೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಡುಗು; ಮಲ. ಒಡುಣ್ಣು, ಒಡುಕ್ಕು, ಒಡುಕ್ಕಂ = ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು, ಸಾಯಿ; ತೆಲು. ಉಡುಕು, ಉಡುಗ, ಉಡುವು; ಕೋಲಾ. ಒಡಂಗ]

ಉಡುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸು; ಬಳಿ: ತಮ್ಮ ಪತ್ರದ ಚಾರಣಮೆಲ್ಲಮುಮನುಡುಗುತುಂ (ನಂಬರ. ೭-೯೦); ಕಸವನುಡುಗು ವಾಗ . . . ಉಡುಗಿ ತಿಪ್ಪಿಗೆ ಬಿಸುಟು (ಭೃರಸೂ. ೩೪೪); ವನಮಾಲಾ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಉಡುಗಿ ಕಸವನ್ನು ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದಳು. (ಜಯಂತ. ೧೭೫). ೨. (ಕಾಳು ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು) ಒಂದೆಡೆ ಕೂಡಿಸು; 5 ರಾಶಿ ಹಾಕು: ತೋಟಾ ಫಳಪಾಕಾಂತಂಗಳಪ್ಪೊಪ್ಪಿಗಳಂ ಸ್ತುಂಬ ಕರ್ಯಾದಿ ನಾನಾವಿಧ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನಜುಡುಗುವ ಕಣಂ ಮಾಡು ಪೊಕ್ಕು ವಡಕು ವ ಬಯ್ಯಿಡುವಕ್ಕಿ ಮಾಡುವ . . . ತೆಜನುಮನಟಾಯಿ ಪೇಟ್ಟು (ಅದಿಪು. ೭-೭೭ ವ); ಕೊಡನ ತುಂಬಿದ ಹಾಲ ಕೆಡಹಿ ಉಡುಗ ಲೆನ್ನಳವೆ (ಬಸವ. ೨೯೭).

ಉಡುಗುಸಾರಣೆ = ಗುಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಸಾರಿಸುವುದು: ಕಸ - ಮುಸುರೆ, ಉಡುಗುಸಾರಣೆ, ಪಾತ್ರೆ ತೊಳೆಯುವುದು - ಇಂತಹ ಮನೆಗೆಲಸಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ . . . ಬಂದಳು (ಶೇಷಶ್ವ. ೨೪೪).

[ದೇ. || ತುಳು. ಅದಿಪು; ಕೊಡ. ಒಡಿಕ್, ಒಡಿಕ; ತೆಲು.

ಉಡುಚು, ಉರುಚು; ಗೊಂಡಿ. ಉರ್ಪಾಣಾ]

ಉಡುಗು (ನಾ). (ಕಸ) ಗುಡಿಸುವಿಕೆ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ.

[< ಉಡುಗು]

ಉಡುಗು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಮುಸಲಿಕ - ಉಡುಗು, ಕಾಡಸಾವೆ" (ಒಪ್ಪ. ೧೨೬). [?]

ಉಡುಗುಣಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಒಡ್ಡಾಣ: ರನ್ನಡುಡುಗುಣಿ ಚಿನ್ನದ ಕೊಂಡಿ ಹೊನ್ನಿನ ಡಾಬಾ ಇಟ್ಟಿದಳ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೭೬); ಜಾಡಿ ಜಮಖಾನೊತ್ತಿ ಕಂಬಳಿಯ ಕರಿಯೊತ್ತಿ ಉಂಗು 20 ರುಡುಗೂಗುಣಿ ಖಡೆಯೊತ್ತಿ ಸತಿಯಳ ಮುರುಪೊತ್ತಿ ನಿದ್ದಿ ಬಾರದ (ಗರತ. ೬೯). [ಉಡು? + ಗುಣಿ?]

ಉಡುಗೆ, ಉಡಿಕೆ, ಉಡಿಗಿ, ಉಡುಕ್ಕೆ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ; ಧರಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ: "ಸಾಟಿಗೆ (ಜಾಟಿಗೆ) - ಉಡುಗೆ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧); ಪಿಡಿದ ಜವನಿಕೆಯ ಮುಟಿಯೊಳ್ ತೊಡವುಮನುಡುಗೆಯು ಮನಂಗದಿಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಮುಂ ಬಡಗನೊಗದಿಂದೆ ಮೂಜಗದೊಡೆಯಂ ಕುಳ್ಳಿದನೆಸೆಯ ಸುಸ್ಥಾಸನದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೭); ಕಿವಿಯಲಿಕ್ಕಿದ ಬಳಹದೋಲೆ ಹಳದಿಯ ಉಡುಗೆ ಸವೆಯದೊಡುವ ಕೊಳಲು ಮೈಯ ತವರದ ತೊಡಿಗೆ ಎಸೆವುತಿರೆ ಬಂದು ಮಹಮನೆಯ ಗೋವಳನಲ್ಲಿ . . . ಬಸವಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದಂ (ಬಸರ. ೯-೧೦೧); ತೆಳುದೊಗಲ ನಿಡುಸೋಗೆ ಯುಡುಗೆಯನೆಳಗರುಳ . . . ಕೊಡಗೂಸು ಪೂತನಿಕರವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೫-೩೪). ಉಡಿಕೆ: ಬಜ್ಜರ ಬಗ್ಗದೊವಲುಡಿಕೆಗೆ ರಂಜಿಸು ವಚ್ಚ ಕುಟಗೊರಲ . . . ರಕ್ಷಿಸಕ್ಕುಟೊಳಿಮ್ಮುವ (ಮದೇಪು. ೧-೩); ಇವರ ಉಡಿಕೆತೊಡಿಕೆ ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲ ಬಹುತರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಪಾವನರಂತೆ (ಕಭಾಗ. ೭೯). ಉಡಿಗಿ: "ಮತ್ತಾವುಡಿಗೆ ಪರಿಧಾನವಂತರಿಯಮೆ ನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೯); ನಡುವಿಂಗತಿಗಾಧದುದಿಗೆ . . . ಸೊಗ ಯಿಸಿತ್ತು ಪಂಕಜಮುಖಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೨೨); ನೀವೆಲ್ಲರುಟ್ಟುಡಿಗಿ ಗಳನು ನೀಡೆಂದಡವನೀವಪರಿಯಾವುದೆಂದಳುಕಿ (ಹಚಕಾ. ೮-೪೯); ಅಕ್ಕರಂಗಳನೋಡುವನುಕ್ರಮಂ ಕಡಲುಡಿಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಲುಡೆ] ಯಾದ ಪೊಡವಿಯೊಳ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ); ಉಡಿಗಿಯನುಡ ಕಲಿತನು ರತ್ನಖಚಿತದ ತೊಡಿಗೆಯ ತೊಡಲೊಡಂಬಟ್ಟ (ಮೇಹತ. ೧೭-೭೭). ಉಡುಕ್ಕೆ: ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಪೇಜುಗಳಂ ತಡೆಯದೆ ಕರ್ಪುರದ ಪಿರಿಯ ಮಳವೆಗಳಂ ತಂದಿಡು ಮಾಣಿಕಭಂಡಾರದ ಪುಡಿಕೆಗಳಂ ಮಂಗಳಕ್ಕೆ 45 ತಕ್ಕುಡುಕೆಗಳಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧೦-೯೧).

ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆ, ಉಡುಗೆತುಡುಗೆ = ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ತೊಡುವ ಆಭರಣ; ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ: ಅಟಪಾಕಗಳಲ್ಲಿ, ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಈತನಿಗೂ ಇತರಿಗೂ ಯಾವ ಭೇದಭಾವನೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೯೪); "ಪರದೇಶದ ಭಯವು ಭಾಷೆಯು ಉಡುಗೆತುಡುಗೆಗಳು ಆಚಾರಪದ್ಧತಿಗಳು ಮತವು ನಾಣಿಯಕಗಳು ವಿದ್ಯಾಕ್ರಮವು ಎಲ್ಲಿ ನೆಲೆ ಗೊಂಡಾಳುತ್ತಿರುವುವೋ ಆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯದೇಶೀಯರಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯೆಂ ಬುದು ಅಪವಾದ ವಿಡಂಬನ ಹೃತ್ಪಂತಾಪಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ಮಾತ್ರ . . ." ಎಂದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ (ಸಂಸಕ. ೧೨೧).

[ಉಡು + -ಗೆ. / ತಮಿ. ಉಡುಕ್ಕು]

ಉಡುಗೆರೆ 'ಉಡುಗೊಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಉಡುಗೊರೆ 'ಉಡುಗೊಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಉಡುಗೊಟ್ಟಿ, ಉಡುಗೆರೆ, ಉಡುಗಟ್ಟಿ, ಉಡುಗೆರೆ, ಉಡುಗೊರೆ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆಂಟಿ ರಿಷ್ಟರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಬಟ್ಟೆಬರೆ ಮುಂತಾದುವು; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಬಹುಮಾನ, - ಬಳುವಳಿ: "ಪಸಾಯಮುಮನುಡುಗೊಟ್ಟಿ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೧); ಶ್ರೀವಿಜಯಂ ಸುತಾರೆಯೊಳ್ ನೆರೆದಿಂಬಟಾಕಮಕಳಂಕಾಚಾರಸಾರನನೇಕ ಪಸದನ ದುಡುಗೊಟ್ಟಿ ಸಹಿತಂ ಕಳಿಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೩ ವ); ಆತನ ಸಮಸ್ತವಿತ್ತಂ ನಿನ್ನದೆಲೆ ಬಸವ ಎಂದು ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನಲ್ಲಿ ಉಡುಗೊಟ್ಟಿಯಿತ್ತು (ಬಸರ. ೫-೧೭೧); ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟನಾ ತಂದ ದೂತರಿಗುಡುಗೊಟ್ಟಿಯ (ಶಾಂತೀಚ. ೩-೨೦); ಬರೆದವೋಲೆಗಳಖಿಳ ಭೂಮೀಶ್ವರರಿಗುಡುಗೊಟ್ಟಿ ಸಹಿತ ದೂತರು ಹರಿದರುತ್ತರ . . . ಪಶ್ಚಿಮಂಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೫); ತೋರ ಹಸ್ತದೊಳುಡುಗೊಟ್ಟಿಯನಿತ್ತನು (ಭರಣ. ೨-೯೮). ಉಡುಗೆರೆ: ಪ್ರೀತಿವಿಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಅವ ದೇಸಕ್ಕೆ ಬಂದರೆಯೂ ಮುಂದಣ ವೀಳಿಯ ಉಡುಗೆರೆ ಪಡಿ X X X ಯಿಷ್ಟ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭೬-೯; 1379); ಹೆಜ್ಜುಂಕದ ವರ್ತನೆಯ ಉಡುಗೆರೆಯನು ಪೂರ್ವ ಮರಿಯಾದೆಯ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮-೧೯; 1440); ಬಲಂ ಗಳಿಗೆ ಉಡುಗೆರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಕುವ್ಯಾ. ೮). ಉಡುಗಟ್ಟಿ: ಅವರಾ ವಜ್ರಜಂಘನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಉಡುಗಟ್ಟಿಯು ಮನೋಲೆಯು ಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪೊಡಮಡೆ (ಪೂರ್ವಪು. ೩೧). ಉಡುಗೆರೆ: ಭೂಸುಗಾದಿ ಸರ್ದಜನಂಗಳಿಗು ಉಡುಗೆರೆ ಉತ್ಸವಾದಿ ಅನೇಕ ಸನ್ಮಾನಂ ಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿದನ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೪-೨); ಹಬ್ಬದುದುಗೆರೆಗಳನು ತಂದು ನಮ್ಮಯ ಮನೆಗತ್ತಿಗೆ ಬಂದು ಅಕ್ಕಾಮಗುವೆಲ್ಲಿ ಹುದೆಂದು ಕೇಳುವಳಾಕೆಗೆ ಪೇಳಂದು (ಗೀವಂ. ೧೪-೬೧). ಉಡುಗೊರೆ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವ ರಿಗೆ ಮದುವೆಯ ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಮುತ್ತರತ್ನ ಕೆತ್ತಿದ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ . . . ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೬೧); ದೇಶದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಲ್ಲ ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಪಂಜಾಮೃ. ೭೧). [ಉಡು + ಕೊಟ್ಟಿ. / ತುಳು. ಉಡಿಗರೆ, ಉಡುಗೆರೆ]

ಉಡುಗೊಟ್ಟಿದರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ:

ಭಾವ ಬಿಜಯಂಗೆಯಿದಿರೆ ಈ ದೇವಕಿಯು ಮೈನೆಜಿದಳನುಜೆಗೆ ನೀವು 40 ವುಡುಗೊಟ್ಟಿದಂದುದೀ ಚಿತ್ತಲೆಯೆಯಿದನುಡಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೭).

[ಉಡುಗೊಟ್ಟಿ + ತರ್]

ಉಡುಗೊಟ್ಟಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಕೊಡು: ಸುತ್ತಣರಸ ರಿಗೋಲೆಯುಡುಗೊಟ್ಟಿಯಿತ್ತು ದೂತರ. ಕಳುಹು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೫೨); ಉಡುಗೊಟ್ಟಿಯಿತ್ತು ಸಂತಸದಿಂದೆ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು (ಮೇಹತ. ೧೭-೫೬).

[ಉಡುಗೊಟ್ಟಿ + ಈ]

ಉಡುಗೋಲು (ನಾ). ಉಡುಗುವ ಕೋಲು; ಕಸವೊರಕೆ: “ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಡುಗೋಲು ಬಿದ್ದಿರಬಹುದು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಾ!” (ಮಣ್ಣಮ. ೩೦೦). [ಉಡುಗು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಉಡುಚು (ನಾ). ತೊಡೆವಾಳ: “ಒದ್ದೆಯ ಹುಣ್ಣು” (ಜಾನಕೋ. ೧೯); “ದೇಹದ ಗ್ರಂಥಿಗಳಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಮು. ಕಂಕುಳಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡೆಯ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿಯೂ) ಏಳುವ ಗೆಡ್ಡೆ; ತೊಡೆವಾಳ; ಉಡುಚು” (Bubo. ಇಂಕನಿ); ಹಲ್ಲೇನೆ ತೆರಪಿಲ್ಲದೊಸರುವ ಭಗಂದರಗಳುಡುಚುಗಳು ಕಿರಿಯ ಸೊಸೆಗಡಸಿದವು (ಮಲ್ಲಜ. ೧೦-೨೮). ‘ಉಡ್’ ಪರಾ.

[< ಉಡ್ + ಚು ?]

ಉಡುತ (ನಾ). ಉಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ (*). [ಉಡು + ತ]

ಉಡುತತಿ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೊಳನಂ ಗಗನಂ ನೀರ್ವೂ ಗಳನುಡುತತಿ ನೀರನಚ್ಚವೆಲ್ಲಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಳಿಳಿಸೆ (ಅಜಪು. ೬-೪೪).

[ಉಡು + ತತಿ]

ಉಡುತೆ (ನಾ). ಅಳಿಲು; ಇಣಚಿ (*).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಡುತೈ; ತೆಲು. ಉಡುತ, ಉಡುತ]

ಉಡುತೊವಲ್ (ನಾ). ಉಡುವಿನ ಚರ್ಮ: ಬಿಗಿವಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲ ಕಯ್ಯಾರ್ ಬಿಗಿದುಡುತೊವಲಿಂದ ಪುದಿದ ಕಯ್ಯಿರಳುಳ್ಳರ್ (ಸೌನಂದ. ೧-೩೫).

[ಉಡು + ತೊವಲ್]

ಉಡುದಾರ ‘ಉಡೆದಾರ’ ನೋ.

ಉಡುನಾಥ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: ಉಡುನಾಥಂ ಪಾಪಗ್ರಹದೊಡನಿರ್ದುರದಯಾಂತ್ಯ ಸಪ್ತಮಾಸ್ತಮದೊಳ್ ನಿಂ ದೊಡೆ ಸೌಮ್ಯರ್ ಕೇಂದ್ರದೊಳರವೊಡವರ್ ಕಾಣದೊಡೆ ಕಾಣರಾ ಬಾಲಕನಂ (ಜಾತಕ. ೬-೪೭).

[ಉಡು + ನಾಥ]

ಉಡುಪ್ಪ, ಉಡುಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಹೀನ; ಕೈಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದ ವನು: ವರುಣಾ ನಿಯ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟಿಗೀ ತರುಣಿಯ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟಿಯ ಚೆಲ್ಲನೆಂಬಿ ಚೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದೀಶನುಡುಪನಾದಂ ಪರಿಕಿಸುವಂದಮರರೊಳಗೆ ಕುಂಟಿರುಮೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೬೦). ಉಡುಪ್ಪ: ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿ ಗುಂದಿದ ವನು: ನುಡಿದು ಫಲವೇನಿನ್ನು ಸಾರಥಿ ನುಡಿದ ನಿನ್ನಿನ ಬವರದಲಿ ನಾನುಡುಹ [ಪಾಠಾಂ. ತಾಮುಡುಹ] ನಾದೆನು ಶಿವ ಶಿವಾ (ಕುಮ್ಭಾ. ೨-೨೪). [ಉಡು (< ಉಡ್) + ಪ್ಪ]

ಉಡುಪ್ಪ (ನಾ). ೧. = ಉಡುನಾಥ: ಉಡುಪ ವಿರಹ ದುಸ್ಸಹವಾಸರಂ ಗಳಂ ಕಳಿಪಲ್ಪೆ ಕುಮುದಿನಿಯರ್ಪ ತಾಣಂ (ಕಾದಂ. ೨೧೮); ಉಡುಪ ತನ್ನ ಕಳಿಯ ತಾ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬಂತೆ ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಬೆಳಗ ತಾನಪ್ಪು ವಂತೆ (ನೋಳಮಾ. ೯-೨೧). ೨. ತೆಪ್ಪ; ದೋಣಿ: ಉಡುಪಮಂ ತರಿಸು ನದಿಯಂತರಿಸವೇಳ್ಳುಮೆಂದೊಡೆಯ ನೇಮಂಗೈದನೆನೆ ಹಸಾದಮೆನುತ್ತ ನಡೆದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೬-೩೩); ದಕ್ಷಿಣ ತಟಂ ಮುಟ್ಟಲಾ ಉಡುಪದಿಂ ದಿಳಿದು ಯಮು ನಾವನಂ ಬೊಕ್ಕರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೯-೩೮೯). ೩. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ೪. ಚಾತಕಪಕ್ಷಿ. ೫. ವರುಣ. ೬. (ಮುಖ್ಯ ವಾಗಿ) ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಒಂದುಗುಂಪಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹೆಸರು (ಕರಾ): ಬಾಚಂಜ ಉಡುಪರ ಮೊಂಮಗ ವಾಸುದೇವ ಉಡುಪನ ಕಯ್ಯಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೧೭-೮; 1525); ಕೇಶವ ಉಡುಪನ ಸಾಗು ಮು ೫ || ೦ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೮೦-೪೧; 1687); “ಉರಗ ಸುಧಾಕರಂ ತರಣಿ ಜಾತಕಿಯಿಂತುಡುಪಾಪ್ಪಯಂ” (ನಾನಾರ. ೬೩).

[ಸಂ.]

ಉಡುಪುಂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಅಂಶ; ಚಂದ್ರಕಲೆ: ‘ಉಡುಪು ಖಂಡಶಿಖಂಡ’ ಪರಾ. [ಉಡುಪ್ಪ + ಖಂಡ]

ಉಡುಪುಂಡಶಿಖಂಡ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ವಿಶ್ವವಲ್ಲಭನುಡುಪುಂಡಶಿಖಂಡನೊಬ್ಬನೆಯೆಂದು ಸುರಲೊಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೫೭-೨೬). [ಉಡುಪುಂಡ + ಶಿಖಂಡ]

ಉಡುಪತಿ (ನಾ). = ಉಡುನಾಥ: ಜಡೆಗಳಂ ಕಪ್ಪೆಸೆವ ಪೊಸಕುಂತಳಂ ಮಾಡಿ ಉಡುಪತಿ ಸುರಾಪಗೆಗಳಂ ಮುಡಿದ ಪೂಮಾಡಿ (ಇಹರ. ೩೧-೧೮).

[ಉಡು + ಪತಿ]

ಉಡುಪತಿಜೂಟಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಶಿವ: ಮೇಟಿಕರ್ದದ ಕರ್ತನುಡುಪತಿಜೂಟಿನಪ್ಪನಿದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟದ ಪಾಟಿಯಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೫೪-೧೭). [ಉಡುಪತಿ + ಜೂಟಿ]

ಉಡುಪತಿಸುತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಕುಂಭದೊಳುಡುಪತಿ ಸುತನುಂ ಕುಂಭೇಂದ್ರಾದಿಯೊಳೆ ನೆಲಸೆ ಬೆಳಗುಂ ಗ್ರೀಷ್ಮಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೮೦). [ಉಡುಪತಿ + ಸುತ]

ಉಡುಪಥ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ಪೊಣ್ಣೆದುವಾಯುಡುಪಥಂಗಳಾವರಿಸಿಕುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೧೧೦).

[ಸಂ. ಉಡುಪಥ (ಉಡು + ಪಥನ್ +)]

ಉಡುಪಮುಖಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಸುತನ ಬಯಸುತ್ತಿರ್ಪ ಉಡುಪಮುಖಿ ರುದ್ರಾಣಿ (ನವನೋ. ೨೩-೪೬).

[ಸಂ. ಉಡುಪಮುಖೀ (ಉಡುಪ + ಮುಖ +)]

ಉಡುಪು (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವು; ಉಡಿಗೆ: ಕೂಡಲೆ ಜ್ಞಾನಾಂಬೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಗಂಡಸಿನ ಉಡುಪು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು (ಪ್ರತಾಪ. ೮೮); ಅವರ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ, ಕೆಂಪೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ, ಮೈ ಮುಚ್ಚದಂತಹ ಬಟ್ಟೆಯಿದ್ದಿತು (ಬಾಣ. ೯೭).

[ಉಡು + ಪು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡುಪ್ಪು; ತೆಲು. ಉಡುಪು]

ಉಡುಪುಗಾರ (ನಾ). ಉಡುಪನ್ನು ಮಾಡುವವನು.

[ಉಡುಪು + ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಉಡುಪುತೊಡಪು (ನಾ). ಉಡಿಗೆ ಮತ್ತು ತೊಡಿಗೆ: ಆ ಮುದುಕನ ಉಡುಪು ತೊಡಪು ನೋಡಿದರೆ ಅವರೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ಯಾಶೋಧಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಹೊರಬಾರ ಅಂತ ಕಾಣಿಸತದ (ಅಶ್ವಮೇ. ೬). [ಉಡುಪು + ತೊಡಪು]

ಉಡುಪೆಂಚೆ (ನಾ). ಬತ್ತಿದ ಹೊಂಡ; ಸಣ್ಣ ಕೊಳ: ಕರಿಗೆ ಪಂದಿ ಸರಿಯೆ ಶರಥಿಗುಡುಪೆಂಚೆ ಸರಿಯೆ (ಮೋಳಪು. ೪-೬೪).

[< ಉಡುಗು + -ಚೆಂಚೆ ?]

ಉಡುಬೆ ‘ಉಡುವೆ’ ನೋ.

ಉಡುಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ಉಡುಪಥ: ಮೃಡನುಂ... ಉಡುಮಾರ್ಗಂ ಬಿಡಿದೆಯ್ದಿದಂ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕಾಗಳಾನಂದದಿಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೩-೧೫).

[ಉಡು + ಮಾರ್ಗ]

ಉಡುಮೊಗ, ಉಡುಮೊಗ (ನಾ). ಶಿರೀಷದ ಹೂವಿನಂತೆ ಕೋಮಲವಾಗಿರುವ ಮುಖ (?): ನಿಡುಬೆನ್, ಉಡುಮೊಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಡು ಮೊಲಂ] (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೦೦ ಉದಾ); ಬಂದರ್ ನಗೆಮೊಗದುಡುಮೊಗದ ಮುದ್ದು ಮೊಗದಂ ಗನೆಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೧೨೩). ಉಡುಮೊಗ: ಉಡುಮೊಗಮೆಂಬ ತಾವರೆಯ ನೀಳ್ ಸಟೊಳ್ ಮುಜುದುಂಬಿ ಪಾಯ್ತೊಡಂ ಬಡನೊಳಕೊಂಡು ಕಣ್ಣಲರ ಬೆಳ್ಳುಗಳಾಲಿಯ ಕಟ್ಟಿನೊಳ್ ಪೊದಟ್ಟೊಡ ನೊಡನೊಡುಬಟ್ಟಿನಗೆ ಸಂತಸಮಂ ಮಜುಕಕ್ಕೆ ಮಾಣ್ಣೊಡೀ ನಡೆಗಿಡೆ ಸತ್ವಮಂ ತಮಮುಮಂ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳೆ ಕಂಡನೋಪಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೮). [ಉಡು + ಮೊಗ]

ಉಡುರಾಜ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಉಡುರಾಜಂ ಕಳೆಗುಂದಿ ಪೆರ್ಚದಿಹನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫). [ಉಡು + ರಾಜ]

ಉಡುರಾಜಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಉಡುರಾಜಧರನೊಲಿದು ಸತಿಪತಿಗಳಿವರನು ಬಿಡದೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೮-೯೯). [ಸಂ.]

ಉಡುರಾಜಾನನೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಉಡುರಾಜಾನನೆ ರಾಜಶೇಖರನೊಂದಿಗೆ ಕೂರ್ಮಯ್ಯಂ ನೋಡಿದಳು (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೩). [ಸಂ. ಉಡುರಾಜಾನನಾ (ಉಡುರಾಜ + ಅನನ + -)]

ಉಡುರು (ನಾ). (ಗೂಳಿಯ) ಗುಟ್ಟುರು: "ಉಡುರು - ಡುರುಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

ಉಡುರುಹಾಕು = ಗುಟ್ಟುರುಹಾಕು. [?]

ಉಡುವರ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಉಡುವರಂ ಹಿಮವುಡುಗಿದಡೆ ರವಿ ಪಡುವ ಉಡಯಂಗೆಯ್ದಡಂ (ಬಸಪು. ೧೧-೧೨); ಉಡುವರಂ ದಕ್ಷ ಸುತೆಯರ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬರ್ಪಡೆಯೋಳು (ಭಾವಚಂ. ೧-೨೫). [ಉಡು + ವರ]

ಉಡುವಲಿ (ನಾ). = ಉಡುಗೊಟ್ಟಿ: ಇಂತು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಯುಡುವಲಿಯನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂತಿ ಮಾದ್ರೆಯರನು ಕಳುಹೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೯). [ಉಡು + ವಲಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಉಡುವಸನ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಉಡುವಸನಂಗಳು ತೋಯ್ದು ಕೆಂಬಣ್ಣ ಕಿಮ್ಮಡಿ ರು ಚಿ ದೋ ಟು ತ ಲಿ ರ ಲು (ಮೋಹತ. ೧೪-೯೧). [ಉಡು + ವಸನ]

ಉಡುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ; ಶಂಖವುಷ್ಟು (?): ರಂಜಿಸುವುಡುವಳ್ಳಿಯ ಪೂವಂಡಂ ಭುಂಜಿಸಲೆನುತೊಳಗಡೆ ನಿಂದಾ ಭೃಂಗಂ ಜಿನುಗಲ್ ಬಲ್ಲವರಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸಿತು ನಂದನವನಿತೆ . . . ಕಂಜಾಸ್ತನ ಮುಂದೂದುವ ಶಂಖವುಡುವಿಯೆಂಬದೊಳು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೮); ಬಾಗೆಯನೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಕುಂದಂ ಕೃಷ್ಣಾಗರುವಿಡಿದುಡುವಳ್ಳಿಗಳಿಂದಾ ಪೂಗಣೆಯನ ಜಯನಾಲ ಯಮನೆ ವನವತಿಪಾವನಮಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೫-೪೪).

[ಉಡು + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಡುವೈ, ಉಡುಬೆ (ನಾ). ಪೊದೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಇಂತಪ್ಪ ಕಾನನದುಡುವೆಯೊಳದಗಿಯೋರಂತಿಹ ಪಾಲುಪರೆಯನು ಕಂತು ಸನ್ನಿಭ ನರಸೇಂದ್ರ ಸೆಳೆದ ಬಲು ಪಂಥವನೇನ ಬಣ್ಣವನು (ಕಂ ನ ವಿ. ೧೮-೪೮). ಉಡುಬೆ: ಮಾರೀ ದಂಡೂ ಬಂದೊ ಉರುಂದೆನಿಂದಾದ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಣ್ಣ ಉಡುಬೇಯ, ರಾಜ್ಯಕೆ ಕೇಡೂಗಾಲಾ ಬಂದು ಕವಿದಾವೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೬). [?]

ಉಡುವೈ (ನಾ). ಅಳಿಲಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಅಳಿಲು, ಕೆಂದಳಿಲು, ಉಡುವೆ (ಸಮ್ಮನ. ೨೩೯). [?]

ಉಡುಸಾರಣೆ, ಉಡಸಾರಣೆ (ನಾ). (ಸಗಣೆಯಿಂದ) ನೆಲವನ್ನು ಸಾರಿಸುವುದು: ರಮಾಬಾಯರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ಉಡುಸಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟರು (ಸಮಜೀ. ೧೧). ಉಡಸಾರಣೆ: ಊಟ, ಉಡಸಾರಣೆ, ಉಪಕರಣಗಳು, ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿದವು (ನಿರಾಭ. ೫೨); ರಮಾಬಾಯಿಯವರು ತಮ್ಮ ಊಟ ಮುಗಿಸಿ ಉಡಸಾರಣೆ ನಡೆಯಿಸಿದ್ದರು (ಧರ್ಮಸೆ. ೯೨). [< ಉಡುಗು + ಸಾರಣೆ]

ಉಡುಸೀರೆ (ನಾ). ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸೀರೆ: "ಉಡುಸೀರೆ ಕೋವಣಗ ಕೊಳ್ಳ ಕೆಚ್ಚೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೨); ಮುಡಿವು ತೊಡವು ಉಡುಸೀರೆ ಪಡೆಗ ಪಣಿಗವಸರಪಾಳಿಯರೆಯ್ತು ನುಡಿಸಲಣ್ಣದೆ ಸಾರಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೩೦).

[ಉಡು + ಸೀರೆ]

ಉಡುಹೈ 'ಉಡುಪೈ' ನೋ.

ಉಡುಹೈ (ನಾ). (?) "ಉಡುಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವ; ವೇಷಧಾರಿ" (ಬಸವ. ಕೋಶ): ಸುಡಲೀ ಮನವೆನ್ನ ನುಡುಹನ [ಪಾಠಾಂ. ನುಡಿಹೀನ,

ಉಡಹನ, ಹುಡಿಗನ್ನ] ಮಾಡಿತ್ತು ನಡೆವಲ್ಲಿ ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಅಧಿಕನೆಂದೆನಿಸಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೦). [?]

ಉಡುಹು (ಕ್ರಿ). (ಪದ) ವಿಭಾಗಮಾಡು; ಮುರಿ; ಒಡೆ: ಉಕ್ಕದೆ ಬಿಕ್ಕದೆ ಲಿಪಿಯಂ ನ ಕ್ಕದೆ ತಡವರಿಸದೆಡಹದುಡುಹದೆ ಪದವಿಟ್ಟಕ್ಕರ ಬಣಿತೆಯೊಳೊಡುವದಕ್ಕರಿಗರ ಮಾರ್ಗವತ್ತೆ ಚೂಡಾರತ್ನಾ (ನೀತಿಸಾ. ೩೧). [< ಉಡು + -ಹು (< -ಪು)]

ಉಡೈ, ಉಡೈ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟ; ಟೊಂಕ; ನಡು; ಕಟ್ಟೆ: ಅಂಜನ ಮಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಣೊಲೆಯಿಲ್ಲದ ಕಿವಿ ಕಾಂಚಿಯಿಲ್ಲದೊಡೆ ನೂಪುರಮಿಲ್ಲದ ಪಾದ ಪಲ್ಲವಂ (ಹೈ. ೮೫. VIII, ೧೦-೪೯; 1058); ಕನಕಕಟಿಸೂತ್ರವನಿರದಮರಿಸಿದನುಡೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯-೫೭); ರತ್ನಾಕರ ನೆಲವೆಣ್ಣೆ ನುಡೆಯ ಮೇಖಲೆಯಂದದೆ ಪರಿವೇಷಿಸಿದುರ್ದು (ಮೋಹತ. ೨-೪). ಉಡೈ: ೧. ಅಡಿಯಂ ಕಿಜುದೊಡೆಯಂ ಪೆರ್ದೊಡೆಯಂ ಪೊಜವಾಜನುಡಿಯನು ರಮಂ ಮುಯ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೫); ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ತೇಲುವನ ಉಡಿಯ ಹಿಡಿದು ಹೋದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೫-೧೪೮); ಉಡಿಯ ಗೆಜ್ಜೆಯುಲಿವ ಪುಲಿಯ ಚರ್ಮಧರ ನಮಃಶಿವಾಯ (ನಮರ. ೬-೨೧); ಅಲರುಡೆಯ ನಳಿಯೆಂಬರು ಉಡಿಯೆಂಬರುನಿಂತಂಬೋರ್ಧ್ವಮಂ (ಚಬಪು. ೬-೪೪). ೨. ಮಡಿಲು; ಸೋಗಿಲು: ನಿಮ್ಮ ಒಕ್ಕಾದ ಮಿಕ್ಕಾದ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿಪ್ಪರು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೫೮-೨೫೦); ಬಡವಾದಿರರಸ ಕಾಲೊಳ್ ನಡೆದಪಿರೊಡನಾರುಮಿಲ್ಲ ಕಡಲೆ ಗಳೆಂ ನಿಮ್ಮುಡಿಯೊಳಗೆ (ಶಮದ. ೧೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಡವ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಸುಡದಲೆ ಬಿಡುವುದೇನಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦-೨); ಬೆಳ್ಳಗೆ ಬೆಳಗಾಗಿ ಬೆಳ್ಳ ಮೂಡಲವಾಗಿ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಮೀನು ಗರಿತೆಗೆದು ಆಡ್ಯವು ಗರತಿ ಗಂಗೆಮ್ಮನ ಉಡಿಯಾಗಿ (ಹೆಮಪ. ೨೨-೬).

[ದೇ. || ತಮ. ಉಡೈ; ಮಲ. ಉಡ]

ಉಡೈ (ನಾ). ಉಡುಗೆ; ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ಉಡೆಯುಟ್ಟ ಸೀರೆ" (ಕಶರ. ೧೫); ಕಾಲೂರ್ಗಗಳ ಗಂಡರ ಪೆಂಡಿರ ನಡೆಯುಡೆಯ ನುಡಿಯ ಮುಡಿಯ ಗಾಂಪಿಗೆ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ನಗುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ ವ); ತಡವರಿಸು ತಿರಲೈ ತೊಡೆ ಜೋಲೆ ಸಡಿಲ್ಲುಡೆ ಬಿಟ್ಟ ಮೇಲುಬದಂ (ಕಾದಂ. ೧೩೬); ತರತರದಿನೆನಿಸ ಕರೆಗಲ್ಲಿರಸಿದ ಪೊಸದುಗುಲದುಡೆಯಮಮರ್ದೊಪ್ಪುವ ಪೊಂಜುರಿಗೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೯೭); ತೊಳೆದು ಕೈಕಾಲು ಮೊಗಗಳ ಉಳಿದಂಗವನು ನನೆದುಡೆಯೊಳು ತೊಳೆವುದು (ಹದಿಬ. ೮-೨೨).

[ದೇ. || ತಮ. ಉಡೈ; ಮಲ. ಉಡ]

ಉಡೈ (ನಾ). ಒಡೆಯ: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಣಿಗೆಗ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗಮನೆ ಬಳೆಗಮುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧-೨; ಸು. 800). [ದೇ. || ತಮ. ಉಡೈಯಾನ್]

ಉಡೆಗಂಟೆ, ಉಡಿಗಂಟೆ, ಉಡಿಘಂಟೆ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳಿಗೆ) ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಗಂಟೆಯ ಆಕಾರದ ಅಭರಣ: ಮತ್ತಮಾ ಹರಿಗೆಕಾಣರಿಕ್ಕಲ ದೊಳ್ ಕೋಡಕೆಯೊಳ್ಳುಟ್ಟ ಮಲ್ಲ ಗಂಟೆ ನ ತೊಡರ್ಚಿದುಡೆಗಂಟೆಯ ಕಿರ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಚಿಂದಿಯ ತೊಟ್ಟ ಕಂಚುಳಿಕೆಯ (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫ ವ). ಉಡಿಗಂಟೆ: ಉಡಿಗಂಟೆ ಮುರಿವು ಮಾಗಾಯ್ ಸೊಡರ್ವಕ್ಕಿನ ಬೊಟ್ಟು ಪೊಳೆವ ಕಿಜುಜಡೆದುಜುಗಲ್ ಸಡಗರದ ಗೆಜ್ಜೆಯಂದುಗೆ ಕಡು ಚೆಲ್ವಾಗಿಪ್ಪ ಸುತನದಂಗಿನರಸಾ (ದಶಕು. ೫-೬೫); ಉಡಿಗಂಟೆಗಳ ಗೆಜ್ಜೆಗಳ ರವಂ ದಿಕ್ಕಟಮನೆಡೆವಿಡದೆ ಮಾರ್ದನಿಗಳಂ ಕೊಡಿಸು ತಿರೆ (ಆರಾಚ. ೯-೪೦). ಉಡಿಘಂಟೆ: ಉಡಿಘಂಟೆ ಘಣಘಣ ಎಂಬುವು ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೧೬-೧೭); ಉಂಗುರ ಉಡಿದಾರ ಉಡಿಘಂಟೆ ನಾ ಕಂಡೆ (ಹೆಮಕೂ. ೮೪). [ಉಡೈ + ಗಂಟೆ]

ಉಡಿದಾರ, ಉಡಿದಾರ, ಉಡಿದಾರ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ತೆರನ ಆಭರಣ: ಕಾಲಂದುಗೆ ಕಿಜುಗೆಟ್ಟ ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಮೇಲು ಮಿಸುನಿಯುಡಿದಾರ ಬಾಲ ಶಶಾಂಕನಂದದ ಪುಲಿಯುಗುರನು ಧಾಳಿಪ ಬಂದಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಅಂಜ. ೪-೪೪). ಉಡಿದಾರ: ೧. ಬೆಂಡೋಲೆ ಮುಜುಡು ಮಾಗಾಯ್ ಪೆಂಡೆಯ ಮರಳಲೆಯೆಲ್ಲ ಕಿಜುಪುಲಿಯುಗುರ್ಗಲ್ ಗೊಂಡೆಯದುಡಿದಾರಂ ಭೂ ಮಂಡಲಪತಿಯಾತ್ಮಜಂಗೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ದಶಕು. ೨-೭೩); ಹೊನ್ನುಂ ಗುರುಡಿದಾರ ಹೊಳೆವ ಪೀತಾಂಬರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡುವಿಲಿಟ್ಟ ಜಾಡುವಿ ಜನಕನ(ಪುರಂದ. ೨-೭೭-೨); ರಕ್ಕೆ ವಣೆ ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಗೆಟ್ಟುಮಾಗಾಯ್ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಮುಡಿದಾರ ಕಾಲ ಕಡಗಂ ಪಣೆಯೊಳಿಕ್ಕಿದ ಸುಭಸಿತ ಮರಳಲೆಯೆನಿಪ ಪರಿಸರಿಯ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಗಳನಾಂತು (ಚಿಬಪು. ೫-೩೬). ೨. ಒಡ್ಡಾಣ; ಡಾಬು; ಮೇಖಲೆ: "ರಸನೆ ಮೇಖಲೆ ಕಾಂಚಿ ಸಪ್ತ ಕಿ ಕಳಾಪಿ ಸಾರಸನಮೆನಲುಡಿದಾರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೩೦); ಮಡದಿ ರನ್ನೆಯರುಡಿದಾರ ಕಿಂಕಣಿಯಿಂದ ನಡೆದರು ರಾಜವೀಧಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೭); ಸಿರಿಯುಡಿದಾರ ನೇವರದ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿಯ ರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨-೯೧); ಕಾಲಂದಿಗೆ ಪಿಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನುಡಿದಾರ . . . ಕಡಗ ಬಳಿಗಳನಿಟ್ಟು ಸೂಳೆಯರಾಳಿನಿಂದಿಹರು (ಸಾಂದಕಾ. ೩-೩೯). ಉಡುದಾರ: ೧. ಉಡುಗೆ ಪೀತಾಂಬರ ನಡುಗೆ ಹೊನ್ನುಡುದಾರ ಕಡಗ ಕಂಕಣವಿಟ್ಟವನಾರಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೨-೭೦-೨); ಗೆಟ್ಟೆಯ ಉಡುದಾರ ವನ್ನು ಆವನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದನು (ಬಾಬಲ. ೨). [ಉಡೈ + ದಾರ್] ಉಡೆದೊವಲ್, ಉಡಿದೊವಲ್, ಉಡೆದೊಲ್ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತುವಚರ್ಮ, —ಉಟ್ಟಿರುವಚರ್ಮ: ಮಣಿಯುಡೆದೊವಲುಂ ಪೀಲಿಯ ಪಣೆಗಟ್ಟುಂ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಡೆದೊವಲನುಟ್ಟು ಪಸುರಂಗಿಯಂ ತೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ ಬೆಂದಿಯ ಸುತ್ತಿ (ಸಾಂದಕು. ೧೮-೩೪). ಉಡಿದೊವಲ್: ಕಣ್ಣವಿ, ಉಡಿದೊವಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). ಉಡೆದೊಲ್: ಒಲವಿಂದಿವೊಡೆ ಗೋವಂಗಳಿಗೆ ಕೊಟಲ್ ಕೋಡ ಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆದೊಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೨೨). [ಉಡೈ + ತೊವಲ್] ಉಡೆದೊಲ್ 'ಉಡೆದೊವಲ್' ನೋ. ಉಡೆನಿಱ (ನಾ). ಉಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತ್ರದ ನಿರಿಗೆ; ಸೀರೆಯ ಒಡಲಿನ ನಿರಿ: ಉಡೆನಿಱಗುತ್ತಮ ಮೇಖಲೆಯಂ ಕೇಸದಿವಳಕೊಪ್ಪುವಲಕ್ಕ ಕ ರಸಮಂ ಸಡಗರದಿಂ ಸಿಂಗರಿಸುವ ಸುದತೀಜನಮೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೩೦). [ಉಡೈ + ನಿಱ] ಉಡೆನೂಲ್, ಉಡಿನೂಲ್, ಉಡಿನೂಲು, ಉಡೆನೂಲು (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ; ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ತೆರನ ಆಭರಣ: ಉಡೆನೂಲ್ ಸಡಿಲ್ಲ ಮೇಗಾಲ್ಪುಡಿಗೆಯ ಕುಸುರಿಯೊಳೆ ತೊಡರೆ (ಕಾದಂಬ. ೧೩೪); ಇಂದಿಂ ಮಾಡಿ ಮಂಜೀರಹಾರದ ಕೇಯೂರದ ಕರ್ಣಪೂರದುಡೆನೂಲುತ್ಸಂದೊಳ್ಳಚ್ಚಮಂ ಮದನಂ ಮೋಹನ ಬಾಣಮಂ ತುಡುವಿನಂ ತೊಟ್ಟು ಲತಾತನ್ನಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೮೬). ಉಡಿನೂಲ್: ಉರುಯುಗಸ್ತಂಭೋದ್ಗತ ತೋರಣಮೆಂಬಂತೆ ಮಿಸು ಗುವುಡಿನೂಲಿಂದೇಂಕಾರಣದಿಂ ಕಟ್ಟಿದು ನೀರೇರುಹದಳನಯನೆ ನಿಜ ನಿತಂಬಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೩೪); ನುಡಿವೊಡೆ ನಾಚಿಕೆ ಗಡೆ ನಿನಗುಡಿ ನೂಲ್ಪಿಗಿನೆಗಮಿ ವಳಿತ್ರಯಮಿಾಗಳ್ ಕಿಡುತಿರ್ಪುದು (ಕಾದಂಪು. ೪೦೫). ಉಡಿನೂಲು: ಅರಳಲೆ ಮಾಗಾಯಿ ಪುಲಿಯುಗುರುಡಿ [ಸಾಕಾಂ. ಡೆ] ನೂಲು ಚರಣದಂದುಗೆ ತಾತಿ ಘಂಟೆ ಬೆರಳುಂಗುರ ದಿಟ್ಟಿ ದಂಡೆ ಮೆಜೆಯಲಾ ತರುಣನೆಸೆದನು ಲೀಲೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೭೭).

ಉಡೆನೂಲು: ಹರಿಯಪ್ಪ ಸೆಟ್ಟೆವನೆ ರತ್ನರಾಶಿಯ ಮರ್ದಿನ ನಿಧಾನ ವೆಳೆವಣ್ಣುಡೆನೂಲು ಎನಿಪಂಭೋನಿಧಿ ಸುತ್ತಮೊಪ್ಪೆ[ಪು]ತಿರೆ (ಕಾ. I, ೨೫-೯; 1186); ಕಡುಸೊಗಯಿಪುದು ಮಹಾಲವಣಾಂಬುಧಿ ಪೊಡವಿ ವೆಣ್ಣುಡೆನೂಲಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೨೭); ಮೆರೆದುದು ನಗರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ . . . ಉಡೆನೂಲಿನಂತೆ ಕೋಂಟಿಯ ಸುತ್ತ (ಶೇಷರಾ. ೭-೪).

[ಉಡೈ + ನೂಲ್]

ಉಡೆನೂಲು 'ಉಡೆನೂಲ್' ನೋ.

ಉಡೆನೇಣ್ (ನಾ). = ಉಡೆನೂಲ್: ಅರೆಜಾಜಿದ ಮೇಲುದುಮಂ ಸಮಂ ನೇವರಿಸುತುಂ ಪತ್ತೆವಿದಿದುಡೆನೇಣನೂತ್ತು ಸೇರಿಸುತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೮-೨೭). [ಉಡೈ + ನೇಣ್]

ಉಡೆಮಣಿ 'ಉಡೆವಣಿ' ನೋ.

ಉಡೆಯ (ನಾ). ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಈಶಾನ ಈಶ್ವರ ಮುಡೆಯ X X ಮೂಲಸ್ಥಾನಮುಡೆಯರ್ಗೆ ಅರುವಮುಡೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಶ್ರೀಯೂರ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪-೧೧; 1092). 'ಒಡೆಯ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಡೈಯಾನ್; ಮಲ. ಉಡಯಾನ್; ತುಳು. ಒಡಯ, ಒಡೆಯ; ಕೊಡ. ಒಡಯ, ಒಡವೆ; ತೆಲು. ಒಡಯಡು, ಒಡಯಡು]

ಉಡೆಯುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಸೆಳೆ; ಉಟ್ಟಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುಲಿ: ಮಾಗರಯ್ಯಂ ಪಣ್ಣೆ ಪೆಣ್ಣೆರನುಡೆಯುಟ್ಟುಲುಮೆಟ್ಟಿನ ತುಜುಗೊಳೊಳುಮುಟ್ಟಿಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೧-೨; ಸು. 950).

[ಉಡೈ + ಉಟ್ಟು (< ಉಚ್ಫ)]

ಉಡೆವಣಿ, ಉಡಿಮಣಿ, ಉಡಿವಣಿ, ಉಡೆಮಣಿ (ನಾ). ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಟ್ಟೆಯ ದಾರ: ಉಡೆವಣಿ [ಪ]ಜಾಯದ ಮುನ್ನಮೆ ತೊಡಗಿ ಚಲಂ ನೆಗಟಿ ರಿಪುಬಲಂಗಳನೆ ಪಡಲ್ಪಡಿಸಿ ಪರಬಲದನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಣ ಜಿಗುಳೆ ಬಳೆವ ತೆಜದೊಳೆ ಬಳಿದಂ (ಪಂ ಸ ಭಾ. ೧-೪೬); ಮಾಗಾಯ್ಗಳ ಮಲ್ಲಳಿಗಾಜಂ ಹೊಂಗಡಗದ ಲಿಂಗವಂತಂ ಉಡೆವಣಿಯ ದಿಗಂಬರಂ ಗೆಟ್ಟೆಯ ಸಜ್ಜನನೆನಿಸಿ ಸಿದ್ಧರಸಂ ಬಸವಣ್ಣನ ತೊಡೆಯಮೇಲಿದುರ್ (ಬಸರ. ೧೦-೧೧೫); ಉಡೆವಣಿ ನಡುವಿನ ಚಿಂತಾಕು ಮೆಜೆಯಲಾ ಮಡದಿ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಮೆಜಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯-೯೯). ಉಡಿಮಣಿ: ಅರಳಲೆ ಮಾಗಾಯಿ ಸಿಂಗದುಗುರು ಕೈಯ ವರ ಕಂಕಣವುಡಿದುಮಣಿಯ ನಿರುಪಮ ಪದನೂಪುರ ಕಾಲಂದಿಗೆ ಕರಮೆಸಿದಿರೆ (ಅನಂಜ. ೬-೧೩೭). ಉಡಿವಣಿ: ಉಡಿವಣಿಯ ಘಂಟೆಯಾಗಿದುರ್ದಾ ಪ್ರಣವ (ಲಶಿಂ. ೩೦-೩೪); ಉಡಿವಣಿಗೆ ತನ್ನ ಲಿಂಗವ ತಡೆಯದೆ ಯೇರಣಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ (ಸಾಧ್ಯಾಂ. ೧೧). ಉಡೆಮಣಿ: ಮಣಿಯೇಜಂ ಚೆಂಬೊನ್ನುಡೆಮಣಿಯಲಿ ಗೆಲೆ ಗೆಲ್ಲ ನಂಗರುಚಿಯಂದೈರಾವಣಮಂ ಕುಮಾರಚೂಡಾಮಣಿ ಲಾಲಾಜಲದೊಳಂ ಚತುರ್ದಂತದೊಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩೦).

[ಉಡೈ + ಮಣಿ]

ಉಡೆವಣಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಡುವಿಗೆ ಗೆಟ್ಟೆಯುಡಿದಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಮಣಿಯದರಿನ್ನಪರ ಚೂಡಾಮಣಿಯುಮನಾ ನೃಪರ ಕುಂಭಿಕುಂಭೋಕ್ತ ಲಸನ್ನಣಿಯುಮನಣಿಯರಮವನುಡೆವಣಿಗಟ್ಟಲ್ ಬಗೆವನಾತ್ಮತ್ವಶವ ದಶೆಯೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦-೧೮; 1129); ಉಡೆವಣಿಗಟ್ಟುವಂದೆ ರಿಪುದಂತಿಘಟಂ ಮದವತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ . . . ಜಗಕ್ಕೆ ಬಾಲ್ಯದೊಳೆ ಸೂಚಿಸಿದಂ ಶಿಶು ತೀವ್ರತೇಜಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೫೧). [ಉಡೆವಣಿ + ಕಟ್ಟು]

ಉಡೆವಣಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಉಡಿದಾರವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು: ಉಡೆವಣಿಗಳೆದುದೆ ಮೊದಲಾಗೆಡೆವಣಿಯದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಾಜ್ಞೆ ತಥನಮಂ ಕುಡುವಾರ್ಪ (ಎಕ. XIV, ಸಾಗಮಂ. ೧೪೦-೫೬; 1225). [ಉಡೆವಣಿ + ಕಳೆ]

ಉಡಿಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿ ಬಿಗಿ: ಜನನ ಸಭೆಗೆ ಮುಂದೆ
ದುಗುಲವನುಡಿಸುತ್ತಿ ತನುಜರುನರಸಿ ನಡೆದನು (ಭರತ. ೪೪-೬೭).

[ಉಡೆ + ಸುತ್ತು]

ಉಡೆಹೀನ (ನಾ). ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ ಮಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಉಡು[ಡೆ]ಹೀನ
ಮೂಡಲು ನುಡಿಹೀನ ಬಡಗಲು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೫). [ಉಡೆ + ಹೀನ]

ಉಡ್ಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಾಡಿಸು; ಓಡಾಡಿಸು: ಅದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನನ್ನ ಮೂರು
ಮುಡ್ಡೆ ಮೊದ್ದು ಮದ್ದೂರಾ ಅಂತ ಉದ್ದು ದ್ದವಾಗಿ ಕರೆದು ಉಡ್ಡಾಡಿ
ಸೋದು ನಿಮ್ಮ ಐನೋರು (ನಮ್ಮ. ೩೨). [ಉಡ್ಡಾಡು + ಇಸು]

ಉಡ್ಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಚಲಿಸು; ಹೊರಳಾಡು; ಉರುಳಾಡು:
ಬಿಡ್ಡರಿತು ಸಿಡಿಗಲ್ಲು ಬೋನ್ನಳಂ ಬಲಿವುತಂ ಗುಡ್ಡಗಂ ಹರಿಗೊಳ್ಳಿದಿ
ದಂದುಗೋಲ್ಲಳಂ ಉಡ್ಡಾಡಿ ಚಲಿಸಿತು ವ್ಯಾಧರ್ಕ್ಕಳುಬ್ಬರಿದು ಬಿಲ್ಲಳಂ
ಜೇಗೈವುತೆ (ಪರಶು. ೨೧-೩೦). [< ಉರುಡಾಡು]

ಉಡ್ಡಾಣ, ಉಡ್ಡಾಣ, ಉಡ್ಡಾಣ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸು
ವಿಕೆ; ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹಾರುವಿಕೆ, —ನೆಗೆಯುವಿಕೆ: ಸಿಂಹನಾದನು
ಪದ್ಮನಯನೆಯನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಹರಣಮಾಡಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ
ಉಡ್ಡಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಪದ್ಮನ. ೯೭); ಒಂದೆರಡು ಸಾರಸಮಿಥುನಗಳು
ಕೊಳದ ಕಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಚೇತರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು... ಆ ಜೋಡಿನ ಉಡ್ಡಾಣ
ನೋಡಿ ಕಮಲೆ ಗೋವಿಂದರು ಮಂದಹಾಸ ಬೀರಿದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೩).

ಉಡ್ಡಾಣ: ಇದೇ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ 'ಹಕ್ಕಿ ಹಾರುತಿದೆ' ಎಂಬ ಅವರ
ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕವನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಊಹೆಯ ಉಡ್ಡಾಣ, ಕಾಲಮಾನದ
ಪೃಥ್ವಿರಣ ಇವು ಕಾಣುವುವೋ ಅವನ್ನು 'ಶಾಂತಕವಿಗಳ ಕಾಲ' 'ಇಂದಿನ
ವಾಣಿಯದ ಹಾದಿ' ಈ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನದ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣ
ಬಹುದು (ಸಾಹಸಂ. ೬ ಮುನ್ನುಡಿ). ಉಡ್ಡಾಣ: ವಾಯುಪಥದಲ್ಲಿ ಹಾರಿ
ಉಡ್ಡೇವನದ ಉಡ್ಡಾಣವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಕುಸುಮಾನ ದುಃಖ
ಸುರೀಲಾನ ದುಃಖಕ್ಕಿಂತ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೮೭೬).

[ಪ್ರಾ. ಉಡ್ಡಾಣ < ಸಂ. ಉಡ್ಡಯನ]

ಉಡ್ಡಾಣಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಾರು; ನೆಗೆ: ವ್ಯಪಸೇನನು ಗದೆಯನ್ನು
ತಕ್ಕೊಂಡು ರಥದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಉಡ್ಡಾಣಗೈದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೬೦).

[ಉಡ್ಡಾಣ + ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸು, —ಹಾರಾಡು:
ರಾಯಗಡದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ವರಾಜ್ಯದ
ಅಭಿಮಾನದ ಹಿಂದುಗಳ ಗೌರವದ ಭಗವೀಧ್ವಜವೂ... ದಿಲ್ಲಿಯ
ಬಾದಶಹನನ್ನು ಭಯಗೊಳಿಸಿದ್ದವು (ಅಮರಾ. ೧); ಅವರಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು
ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಕಲ್ಪನಾಶ್ರವು
ಉಡ್ಡಾಣಮಾಡತೊಡಗಿತು (ರಂಗರೋ. ೧೨೦). [ಉಡ್ಡಾಣ + ಮಾಡು]

ಉಡ್ಡಿ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಡ್ಡೆ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ (ಗೋಲಿ, ಬೀಜ,
ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮೂರರ ಗುಂಪಿನ ಮೇಲೆ
ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ಗುಡ್ಡೆ, —ಕುಪ್ಪೆ (*). 'ಒಡ್ಡಿ'
ಪರಾ. [ದೇ. || ತುಳು. ಉಡ್ಡಿ; ತೆಲು. ಉಡ್ಡಿ]

ಉಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡ್ಡಿ, ವುಡಿಗಿ, ಗೂಡು
ಮುರ್ರಿ, ಚಿತ್ತೋಡೆ, ಉದುರೆ (ಮೈಟಿ. ೩೨-೬೧೧). [?]

ಉಡ್ಡಿಗ (ನಾ). ಅಡಕೆಯ ಕಾಯಿ: "ಈ ಅಡಕೆಯ ಫಲವು ಉಡ್ಡಿಗ
ಮೆನಿಸುಗು" (ನಾಚರಾ. ೧೧೩). [?]

ಉಡ್ಡಿಗಜುಗ (ನಾ). ಮೂರು ಗಜ್ಜುಗಳ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ
ದನ್ನು ಪೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಗಜ್ಜುಗದ ರಾಶಿ (*). 'ಒಡ್ಡಿಗಜುಗ'
ಪರಾ. [ಉಡ್ಡಿ + ಗಜುಗ]

ಉಡ್ಡಿಯಾಣ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಹಠಯೋಗದ ಮೂರು ಬಂಧ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಉಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಡ್ಡಿಯಾಣ]
ಉಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಹಠಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಬಂಧ: ವರಸಾಡಿ ಕಂದಡೆಯ ನಾಭಿಚಕ್ರದ ಸಂಕೇತಗಿಂಬೆರ
ಡೆಯನ್ನು ಪಿರಿದು ಬಂಧಿಪುದುಡ್ಡಿಯಾಣಬಂಧವಹುದು ಜರೆ ಮರಣ
ವನು ಕೆಡಿಸುತಿರ್ಕು (ಕೈವಲ್ಯ. ೫-೧೫-೨). [ಉಡ್ಡಿಯಾಣ + ಬಂಧ]
ಉಡ್ಡೀಣ (ನಾ). ಮೇಲೆಹಾರುವುದು; ನೆಗೆಯುವುದು: ಉಡ್ಡೀಣ
ಪ್ರೋಡ್ಡೀಣದಿಂದ ಹೊಳೆಹೊಳೆದು... ಉತ್ತಂಗತುಂಗದ ಸತ್ಪರಿದಿ
ರಾಗಿ... ಘರ್ಜಿಸುತ ಪಲ್ಲೊರೆಯಲು (ಜಿನಮು. ೨೨-೯).

[ಸಂ. ಉಡ್ಡೀನ]

ಉಡ್ಡೀನ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ, —ಹಾರುವ;
ಮೇಲೆಹೀರುವ: ಉದ್ಭ್ರಾಂತಭ್ರಮರಮುಂ ಉಡ್ಡೀನ ಹಂಸಸಾರ್ಥಮುಂ
(ಕಾದಂ. ೫೩೯). (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಾರಾಟದ ಎಂಟು ವಿಧ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಡ್ಡೀನ ಸಂಡೀನ ತಿಯಗ್ನೀನೋಡ್ಡೀನಾನಾಡೀನ
ಪ್ರಕೃತಿ ಗರುಡನೇರಿ ವಿಸ್ಮಯಂ ಸೌಭವೇಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೯೪). [ಸಂ.]
ಉಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಿಸು: ಚೌಕಂ ತನ್ನ
ಚಾತುರ್ಬ್ಬಲದಿಂದ ಬಂದುಡ್ಡೆ ವನ್ಯದ್ವಿಪಘಟಿಯನಿಭೇಂದ್ರಾರಿ ಪೊಕ್ಕಂತೆ
(ಕವಚ. ೨-೨-೫೧; 1058). 'ಒಡ್ಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತುಳು. ತೆಲು. ಒಡ್ಡು]

ಉಡ್ಡಾಣ 'ಉಡ್ಡಾಣ' ನೋ.

ಉಡ್ಡಾಣಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಅರವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ಅಕ್ಷರ ಲೆಕ್ಕ ಗಂಧರ್ವ...
ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲ ಉಡ್ಡಾಣಚೇಷ್ಟೆ ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ
... ಇವೆಲ್ಲವ ಕಲಿತೋಡೇನೋ ಚೌಷಸ್ವಿವಿದ್ಯಾಕಳಾವಿದನೆನಿಸಿಕೊಂಬ
ನಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಂತನೆನಿಸಿಕೊಂಬುದಿಲ್ಲ (ಮಡಿಮಾ. ೬೧).

[ಉಡ್ಡಾಣ (< ಉಡ್ಡಾಣ) + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಉಡ್ಡಾಣ 'ಉಡ್ಡಾಣ' ನೋ.

ಉಣ್, ಉಣ್ಣು, ಉಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡ (ಭೂತಕ್ಕೆ); ಉಂಡು
(ಭೂತ ನ್ಯಾ). ೧. (ಆಹಾರಪದಾರ್ಥ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು)
ತಿನ್ನು; ಊಟಮಾಡು; ಸೇವಿಸು; ಮೆಲ್ಲು: ದೇವಾನ್ತೇವನ
ಪರಿಜನಮಲ್ಲಾಡೆ ಪಟನೂರ್ವನಾರುಮುಂಣ್ಣುಮೆಣ್ಣುಕಂ (ಎಳ. VI,
ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೪; ಸು. 675); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗಿ ಕಟಮೆಯ ಕೂಟುಂ
ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುಮನುಣ್ಣುಲೊಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೧೫);
ಎನ್ನಟ್ಟಿದುಗೆಯನುಂಡೊಡೆ ಬಿನ್ನಣಮೇನರಸ ನರೆಗಳಾಗವು (ಪಂಪಭಾ.
೮-೫೪); ಉಡುವಲ್ಲಿ ಉಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಗ ಶರಣೆಂದೆನುತೆ (ಬಸರ. ೩-೧೩೪);
ಬಂಧುಗಳ ಗುರುಗಳ ಸಹೋದರರ ಕೋಲಮೊನೆಯಲಿ ಕೊಂದು
ನೆತ್ತರಗೂಳನುಂಬವೊಲಖಿಳರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸೊಗಸುವ ಸಿರಿಯನೊಲ್ಲಿನು
(ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೪೨); ದುಂಡರಳ್ಳಡಲೆ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಬಡ್ಡಿ ಸಿಕೊಳುತುಂಡರು
ನೆಜೆ ಸೊಕ್ಕುವನಕ (ಮೋಹತ. ೧೮-೮೭). ೨. (ಹಾಲು, ನೀರು,
ಮಕರಂದ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ಕುಡಿ; ಹೀರು;
ಪಾನಮಾಡು: ಅಲರಂ ನೋಯಿಸದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಿಗಳ್ ಬಂಡು
ಣ್ಣುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೧); ಎನ್ನ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗು ಕಬ್ಬುನ ಉಂಡ
ನೀರಿನಂತೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆರಸುಗೆ ಚಿನ್ನಮಲ್ಲಿ ಕಾರುಣನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ.
೧೪-೧); ತನಿವಾಲನುಂಡು ಬಳವರಗಿಳಿಗಳುರ್ಕಿನಿ (ತಿರುರ. ೨-೧೧೧);
ತುರುಕರು ಕರೆದರೆ ಉಣಬಹುದಣ್ಣು (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೯ ಪಲ್ಲವ); ಉಕ್ಕು ತಿಹ
ಕಾಯ ಮೊಲೆಪಾಲುಣುತೆ ಸೋಗಿಲೊಳ್ ನಕ್ಕಾಡುತುಂ (ಚಿಬಪು. ೫-೩೬).

೩. ಅನುಭವಿಸು: ಸರ್ಗದ ಭೋಗಮನುಷ್ಯ ಪವರ್ಗಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟು (ಎಂ. X, ೧೫೨-೫೫; 915); ಸುರಲೋಕ ಸುಖಗಳನುಣ್ಣೆವೆಂಬ (ಅದಿಪ. ೨-೯); ಬಾರದ ಭವಂಗಳನುಂಡೆನುಂಡೆ (ಮಹಾದೇ. ೩-೫); ಜನಪತಿ ಮನವಲ್ಲದ ಮನದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟು ಬಂದು ತಾಯೊಡನುಣೆ ನಂಜಿನ ಲಡ್ಡುಗೆಯಂ ಮಾಡಿದುದನುಣ್ಣೆ ಮಹಾರಾಜಯೆಂಬಿನಂ ಸವಿದುಂಡಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೩೨). ಉಣ್ಣು : ೧. ಹರುಷದಿಂದುಣುವನು ತಂಗಿ ಬಡಿಸುವರು ಭರದಿಂದಾರೋಗಿಸುವಾ ಮರಳಿ ಬಡಿಸುತ್ತಿಹಳುಣುತ್ತಿಹ ನಿಂತು ಮಂದಿರದಶನವನೆಲ್ಲ ಸವಿದಾ (ಜೀವಂ ಸಾಂ. ೭-೨೪); ಬೆಳಗ್ಗೆ ತಾವು ರಾಣಿಯವರನ್ನು ಕಾಣದೆ ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಟಿಹಿದಿದ್ದರು (ಹಾಹುತ್. ೩೫). ೩. ಉಣ್ಣದಿರ್ಪಾ ಧನಮಿದೋಡೇನು ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬); ದಿವದೊಳ್ಳಿವ್ಯ ಸುಖವನುಣುತ್ತಿದಿನ ದಿವದೊಳ್ ನಿನ್ನನೆ ನೋಡುವೆನೆನುತತಿತವಕದಿನೆಯ್ದಿದೆಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೬೯); ಹಾರದೆ ಸಾರದೆ ಹೊಟಹೊಟಗಾಡಿ ಸಂಸಾರ ದುಃಖವ ನುಣು ತಿಹರು (ಭರತ. ೧-೧೦೨). ಉಣ್ಣು : ೧. ಹರಂ ಕರುಣಿಸುತ್ತಾ ಪೊಬ್ಬ ರುಣ್ಣೆವನೆ ಹರನ ಭಕ್ತರು ಪಕಂತಿಯುಣ್ಣುವೇಳ್ಳುಮನೆ (ಇಳಿ. ದೇ. ೫೫-೫); ಎನೆಯಿಕ್ಕದುಸಿರಿಕ್ಕದುಣ್ಣು ದಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವವ ತಳೆದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೬); ಉಣ್ಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬದಲು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಮುಂಬಯ. ೪-೨೫); ಕರೆದರೆ ಉಣ್ಣು, ತೆರೆದರೆ ಮುಚ್ಚು, ಸೇರಿದ ಒಡೆಯಗೆ ಎರೆದು ಬಗೆಯ ಬೇಡ (ಗಾದೆ); ಮಾಡಿದವನುಂಡಾನು ಮಣೆಯಂಥ ಕಡುಬು (ಗಾದೆ). ೩. ನೆಲನನೆಗೆದು ಮಡುಗದಿರಾ... ಉಣ್ಣದೆ ಹೋಗದಿರಾ (ಬಸವ. ೨೦೧); ತಾನು ಉಣ್ಣದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ತಾಳುದ್ದ ಇದ್ದ ರೇನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೯-೧); ಉಣ್ಣಲಾರದವ ಇಕ್ಕಲಾರ (ಗಾದೆ).

ಉಂಡವರಮನೆಗೆರೆಡುಬಗೆ = ಉಟಮಾಡಿದ ಮನೆಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡು, — ಕೇಡುಬಗೆ: ಉಂಡಮನೆಗೆರೆಡುಬಗೆದ ಮಹಾಪಾತಕ ಬರೆದಿದ್ದೀತೆ? (ಕುರುಕಾ. ೧೧೯). ಉಂಡುಡು = ಉಟಮಾಡಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸು; ಸುಖವಾಗಿ ಜೀವನ ನಡೆಸು: ಪದೆಪುಗಡ[ಲ]ಬ್ಬೆಯೊಡವುಟ್ಟಿದ ಮಾವನ ಮನೆಯೊಳುಂಡುಟ್ಟುಂ ನೀಮೊದೆದೊಡೆಗೆಯ್ಯೆಯೊ ನಾಯುಣ್ಣದ ದೋಣಿಯೊಳೊಡಿದೊಂಗೆ ಪದಯದನೆ ಕರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೯); ಉಂಡುಟ್ಟು ತೊಟ್ಟು ನಂಟರ ತಂಡಂ ತನಗಾಗಿ (ಸಮೃಪ. ೫-೧೪೬); ಉಂಡುಟ್ಟು ಬಾಳ್ವ ನರರಂ ಕಂಡರೆ ಸೈರಿಸದ ಚಂಡವೇಗನ ಕಥೆಗೆ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೯). ಉಣಕಲ್ = ಉಟ ಮಾಡಲು ಕಲಿ: ಉಣಕಲ್ಲ್ಲಿಯೆ ಹಸಿವಾದುದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫-೪). ಉಣ ಕೊಡು = ಉಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡು: ಮಾತನೆ ಉಣ ಕೊಟ್ಟು ಮಾತನೆ ಉಡಕೊಟ್ಟು ಮಾತಿನ ಮುತ್ತ ತೊಡಕೊಟ್ಟು ಬೆಳಗೆ ಹೋದಾತನೇ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೩೦). ಉಣನೀಡು = ಉಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ಉಟಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕು: ರಂಗಾರು ಆದಾರ ಉಂಬುಡುವ ಕುಲವಲ್ಲ ಕುಂಬಲೆಯಾಗ ಉಣನೀಡ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೪-೨೬). ಉಣಬಡಿಸು = ಉಣನೀಡು: ತಾಮಸನ ತಡೆಗಡಿದು ಭೂತಸ್ತೋಮಕುಣಬಡಿಸುವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೬); ಉಣ್ಣೆ ನಂಟರು ಉಣಬಡಿಸುವರ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೧-೬೮ ಪಲ್ಲವ). ಉಣಬರು = ಉಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬರು, — ಆಗಮಿಸು: ಉಣಬಂದ ಜಂಗಮಕೆ ಉಣಬಡಿಸಲೊಲ್ಲದಲೆ ಉಣದಿರ್ಪ ಲಿಂಗಕುಣಬಡಿಸಿ ಕೈಮುಗಿವ ಬಣಗುಗಳ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೦). ಉಣಲಿಕ್ಕಿಸು = ಉಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಟಹಾಕಿಸು: ತನ್ನ ಪಂತಿಯೊಳಲಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಪ್ಪುರಂಜಿತನು ತಂಬುಲವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೯ ವ). ಉಣಲಿಕ್ಕು = ಉಣನೀಡು: ಅಂಜಿನ ಪೊನೆಯುಣಲಿಕ್ಕುವನು ರಣಭೂತಕ್ಕೆ ನಿನ್ನೊಡಲ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ. ೧-೫೫);

ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಂದಲಿ ಉಣಲಿಕ್ಕಿದವರಿಗೆ ಪಡುರಸಾನ್ನವೇ ಸಾಕ್ಷಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬-೧). ಉಣಲಿಡು = ಉಣನೀಡು: ಭೂನುತೆಯ ಅವಸರವಟಿದು ತಾಂ ಸ್ನಾನವನು ಮಾಡಿಸುವಮರ್ದಿನಬೋನವನು ಸವರ್ತಿಯಿಂದೆಡೆ ಮಾಡುವುಣಲಿಡುವಾ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೦-೩೧). ಉಣಲುಳ್ಳಂ = ಉಟ ಮಾಡಲು ಹೊಂದಿರುವವನು; ತಕ್ಕಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಇರುವವನು: ಕಳ್ಳನುಣ [ಪಾಶಾಂ. ನವೊ]ಲುಳ್ಳಂ ಬುದ್ಧಿವಂತಂ ಧನೇಶ್ವರನುರ್ವೀಪತಿ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೧೩). ಉಣಲ್ಕೀ = ಉಣನೀಡು: ಮರುದಾನೀತದಳಾಂ ಬರಂಜೊಡಿಸುಣಲ್ಕೀತ್ತಬ್ಬಿಜಂಗಳಂ ಶರದಂ ಭೋಜಿನಿ ಮಾಡಿದಳಾ ದ್ವಿಜವರಂಗಾತಿಥ್ಯ ಸತ್ಕಾರವಂ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೦). ಉಣಲ್ಕೆಡೆ = ಉಟಮಾಡುವ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ತಡೆಯದೆ ಮುದ ದಿಂದಮೃತಂಬಡೆದುಮುಣಲ್ಕೆಡೆಯರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯೆನ್ನೊಳ್ ದೃಢ ಮಾಡುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೫೪). ಉಣವೇಬ್ಬುಂ = ಉಟಮಾಡ ಬೇಕು; ಅನುಭವಿಸಬೇಕು: ತಂತಮ್ಮ ಮಾಡಿದುದಂ ತಾಮುಣ ವೇಬ್ಬುಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೨೪). ಉಣೆಯೆಕೊಡು = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಅನುಭೋಗಿಸಲು ಕೊಡು: ಇನ್ನುಣ್ಣೋರುಂ ಉಣೆಯೆಕೊಡು ಪೊನುಮ್ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೫; ಸು. 675). ಉಣ್ಣದರ್, ಉಣ್ಣದವರು = ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವವರು; ದೇವತೆಗಳು: “ಅಮರ್ತುಣಿಸಿಗಳುಣ್ಣದರೆನೆ ದೇವವ್ರಾತಕಮರ್ದ ನಾಮಮಿ ವಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೩೨); ಉಣ್ಣದರುಣ್ಣಮರ್ದ ಮರ್ದಮರ್ದ ಪೊಂಬಾಟೆದೋಂಟಿದೊತ್ತಿನ ಪೇರುಚ್ಚದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೨೮); ಹಣ್ಣಾಗದೆದೆಯ ವೀರನಿಗಿವನಿಗೆ ನೋಡಲುಣ್ಣದವರು ಪಾಟಿಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯). ಉಣ್ಣದರಬೀಯು = ದೇವತೆಗಳ ಆಹಾರ; ಅವೃತ: “ಇರದೆಯುಣ್ಣದರಬೀಯಮೆನಲ್ಪನುಕರಿಪರಿದೆ ಕವಿಗಳ ಮನಮೊಲಿದಮೃತಾಪ್ತಮೆಂದು” (ಕವಿಕಂ. ೩೧). ಉಣ್ಣದೂರು = ಉಟವನ್ನು ಮಾಡದ ಊರು; ಸ್ವರ್ಗ: ಬಣ್ಣವಾಯ್ದಿರೆಯ ಬಾಲೆಯರು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಚಮರವ ಡಾಳಿಸುತ ಬಂದರುಣ್ಣದೂರಬಲೆಯರೆಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೮೬). ಉಣ್ಣಪಡು = ಉಟ ಮಾಡದೆ ಮಲಗು; ಉಪವಾಸ ಮಲಗು: ಪಸಿದುಣ್ಣಪಟ್ಟು ಬಿದಿದರ್ (ಅದಿಪ. ೧೪-೬೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣ್ಣ; ತುಳು. ಉಣ್ಣ, ಉಣು; ಕೊಡ. ಉಣ್ಣ; ಕೋಲಾ. ಉಣ್ಣ = ಕುಡಿ, ಹೀರು; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಉನ್ = ಕುಡಿ; ಗೊಂಡಿ. ಉಂಡಾನಾ = ಕುಡಿ; ಕುಣ. ಉಣ್ಣ = ಕುಡಿ; ಕುವಿ. ಉಂಡಲಿ = ಕುಡಿ]

ಉಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು (?): ಸೀತೆಯಂ ರಾವಣನುಯೆ ಜಟಾಯು ಕಾದಿ ಸತ್ತಲ್ಲಿ ರಾಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಣಂ ದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿದಡೆ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭-೩; 962). [?]

ಉಣಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದೊಡ್ಡ ಮೀನು: “ಉಲೂಪೀ, ಶಿಶುಕೇ - ೨ ಶಿಶುವಿನ ಹಾಗೆ ಚಪಲವಾದ ಉಣಚಿ ಮೀನಿನ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೭೩). || ಈ ಮೀನಿಗೆ ಕಡಲುಹಂದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು. [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಳುವೈ; ತೆಲು. ಉಣುಜು]

ಉಣಚ್ಚಿ (ನಾ). (ರಾಗಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆಗಳ ಬುಡ; ತೆನೆಯ ತೊಟ್ಟಿನಂತಹ ಕಡ್ಡಿ; “ತೆನೆಯ ಹಿಂದಿನ ಗಣೆ” (ಜಾನಕೋ. ೨೦): ತೆನೆಗಳನ್ನು ತುಳಿಸುವಾಗ ಅವು (ಉಣಚಿಗಳು) ದನಗಳ ಕಾಲೊಳಗೆ ಸಿಕ್ಕು ನೋವು ಮಾಡುವುವು (ಕಸಾಪ. I, ೧೩೧). [?]

ಉಣಾಮಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಉಣಾಮಿಣಿ ಗಿಡ; ಕರೀಬಳ್ಳಿ (ಮೈಸೂ. ೬೬-೧೫೬೬). [?]

-ಉಣಿ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು, ತಿನ್ನುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ವಿತ್ಯಯ: ಉಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಾದವುಗುಮ್ನುತ ದಿನ್ಯುನಿದನೆಂಬೆಡೆಯೋಳ್ . . . ಉಣಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಅಮದು ಣಿ, ಕಳ್ಳುಣಿ, ತುಡುಗುಣಿ (ಶಮದ. ೨೦೨, ಪ್ರಯೋ); ಅಮದುಂಬರೇಲರುಣಿ ಗಳಗಿದಿರಾಗಿ ಮಾತಾಡೆರಮಣಿ ಗಂಗೆಗೆ ತನ್ನ ತೊಡವಿತ್ತ ನಾಣ್ಯನೆಂದುಮೆ ಕಿನಿಸಿ (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೫-೧). [ಉಣ್ + -ಇ]

ಉಣಿಕೆ (ನಾ). (ದನಗಳ ಮೈಯಲ್ಲಿರುವ) ಉಣ್ಣೆ ಎಂಬ ಕೀಟ: ಹರಿಹರ ಪಂಕಜಭವನುಂ ನರ ಸುರ ಪನ್ನಗ ಖಚರ ಮುನಿಗಳುಂ ನೆರಲ ನಿರ್ವರ್ತರಗಾಡುವ ಪಶುಗಳೊಳೊಸಿದಿರಲೇನುಣಿಕೆಗಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ತಾನಂತೊ] ತೊನಸೆಗಳೊ ನೋವುಗಳೊ (ಸಮಸ. ೯-೬೦). [ದೇ. || ತುಳು. ಉಣುಂಗು]

ಉಣಿಕೆ (ನಾ). ಉಟವನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ (*). [ಉಣ್ + -ಇಕೆ]

-ಉಣಿಗ (ಪ್ರ) = -ಉಣಿ (*). 'ಆದುಣಿಗ', 'ಎಲರುಣಿಗ' ಪರಾ.

[ಉಣ್ + -ಇಗ]

ಉಣಿಸು, ಉಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಣ್ಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಟ ಮಾಡಿಸು; ತಿನ್ನಿಸು: ಬಾರದ ಭವಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರಿಸಿ ಉಣ್ಣದ ಉಟವ ನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಯೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳಿರಣ್ಣ (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೨); ನೇಸರ್ಪಡುವುದುಂ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಮತ್ತಮುಣಿಸಲೆಬ್ಬಿಸಿದೊಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣಲ್ ಎಬ್ಬಿಸಲ್] ಅನೊಲ್ಲದಿರೆ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೩ ವ); ಧನದನನು ದೊರೆಗೆಡಿಸಿದನೀಶಾನ ಸನಿಹಿಯೊಳು ತಿರುದುಣಿಸಿದನದಿಂದ (ಕ್ರಿಪುಪಾಂ. ೬-೬೬); ವಿಷವಿಕ್ಕಿದವಗೆ ಪದ್ರಸವನುಣಿಸಲುಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೭೫-೧). ೨. ಕುಡಿಸು; ಪಾನಮಾಡಿಸು: ಮೊಲೆಯನುಣಿಸಿದ ಪೂತನಿಯ ಪಿಡಿ ದಸು ವನ ಪಹರಿಸಿ (ಹಭಸಾ. ೩೦); ಉಣಿಸಿದಳ್ ಕೂಸನಬ್ಬೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೬ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಉಣ್ಣು [ಚತುರಂಗಬಲಮನೆ ಗುಣ್ಯಮುಣ್ಣು ಮಹಾದುರ್ಗಮುಣ್ಣು ಭುಜಬಲ ಮೆನ್ನಾರೆ[ಂ]ಟುಣ್ಣುಣಿಸಿದೊಡಂ ನಿಲಿಯಿಂ x x x ನೆಗಟ್ಟ ಕನ್ನನಬಣ್ಣಂ (ಸೌಗಂ. XI-i, ೪೮-೨೩; 1007); ಕ್ಷಿತಿಯೊಳು ಸತಿಯ ಕಾಲಿಗೆ ಸತಿಯೆಳಲಾ ಸತಿಗೆ ಮಹಾಂಧನರಕಮಂ ಪ್ರತಿ ಜನ್ಮಜನ್ಮದೊಳುಣಿಸದೆ ಬಿಡದೆಂದು ಮದಿವಂತರೆಯ್ದೆ ಪೇಳುವರು (ಅಂಜಣ. ೮-೧೦೨). ಉಣ್ಣಿಸು: ೧. ನಿನಗುಣ್ಣಿಸಿದ ಬೋನವನದುಣ್ಣದೆ ಹೋದೊಡೆನ್ನಾಣೆ (ಬಸವ. ೨೪-೭೫). ೨. ಮಲಹರಂಗುಣ್ಣಿಸದ ಪಾಲಂ ನಲಿದು ನಿಚ್ಚಂ ಕುಡಿದ ಪಾತಕಿ (ಬಸವ. ೧೪-೩೦). [ಉಣ್ + -ಇಸು]

ಉಣಿಸು (ನಾ). ಉಟ; ತಿಂಡಿ; ಆಹಾರ: ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರ ದುಣಿಸಂ ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪ ದಿವ್ಯಾಹಾರಮನಾಕಂಠಪ್ರಮಾಣಂಬರೆಗಂ ತಣಿಯುಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೨); ಪಸಿವು ದೊರೆಕೊಳ್ಳು ಮುಣಿಸುಗಳನಿ ಕೆಯ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭); ವಿಧುವಿಲ್ಲದಿರುಳ್ ಕೆಲದೊಳ್ ವಧುವಿಲ್ಲದ ಲೀಲೆ ಮಧುರಮಧುವಿಲ್ಲದ ಪೂ ದಧಿಯಿಲ್ಲದುಣಿಸದೆವುದೊ ಬುಧರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ ಸರಸ್ವತೀಮಣಿಹಾರಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧); ಅತಿವೇಳೆಯಾಯ್ದು ನಮ್ಮ ಪಂತಿಯೊಳ್ಳ ಸತಿಯರಿಗುಣಿಸಾಗಲೆಂದು ಕ್ಷಿಪಿಸೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಲಿಡಿಸಿದನು (ಭರಣ. ೪-೧೭); ನಿನ್ನ ನಗೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಜಗಕೆ ಬೇರೆ ಬಣ್ಣವು ಬರಲು; ನನ್ನ ಜೀವ ನಯನ ಬೇರೆ ಉಣಿಸನುಣ್ಣವು (ಅರಳು. ೨೩-೧೮). [ಉಣ್ + -ಇಸು. / ತುಳು. ಉಣಿಸು, ಒಣಿಸು]

ಉಣು 'ಉಣ್' ನೋ.

ಉಣುಗು (ನಾ). "ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ನಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಕೀಟ; ಉಣ್ಣೆ" (ಸಿರಿಕೋ). 'ಉಣಿಕೆ' ಪರಾ.

[← ತುಳು. ಉಣುಂಗು]

ಉಣುಗೋಲ್, ಉಣುಗೋಲು (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ ಅಥವಾ ಹಲಗೆಗೆ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆಕಡೆ ಈಕಡೆ ಸರಿದಾಡಿಸಲು ಬರುವಂತೆ ಸೇರಿಸಿದ ಗಳು: ತಡಿಕೆ ಗೋಡೆಯನಿಟ್ಟು, ಬೆಳಕಂಡಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಹುತ್ತದೇರೆಯಂ ಮತ್ತಿ, ಕಣನೆಯ್ ಬಾಗಿಲಂ ಬಲಿದು, ಸುತ್ತೆ ತ್ತಲುಂ ಮುಳ್ಳೊಡ್ಡನಡಕಿ, ಮೇಣ್ ತಡಬೆಯುಣುಗೋಲ್ಕಳಂವೂಡಿ, ವಿರಚಿಸಿದರಾತ್ರಮವನತಿಶ್ಚಾಘ್ಯಮಂ ವನಭೋಗ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೧೯೬-೬೬). ಉಣುಗೋಲು: ಬೇಲಿಯೊಡ್ಡಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಉಣುಗೋಲನ್ನಾ ಸರಿಸಿ (ಮಲೆಮ. ೨೩೦); ಮನೆಯ ಉಣುಗೋಲು ದಾಟುವಾಗ (ಬಾಳವೈ. ೯೭). [ಉಣು + ಕೋಲ್]

ಉಣುಗೋಲು 'ಉಣುಗೋಲ್' ನೋ.

ಉಣುಮನೆ (ನಾ). ಉಟದ ಮನೆ: ಬಂದಸನಿಶರೋಳ್ ಸಾರಣಂ ರಣ ವಾರ್ತೆಯಂ ತಂದ ಚಾರನಂ ತರವೇಳ್ಳುಣುಮನೆಗೆ (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೬೫೫-೩೪೪). [ಉಣು (< ಉಣ್) + ಮನೆ]

ಉಣೆ (ನಾ). ಮುಣಿಚೆಡ್ಡೆ (-).

[← ಮರಾ. ಉಣೇ < ಪ್ರಾ. ಉಣ < ಸಂ. ಉನ]

ಉಣ್ಣುಗುಳಿ (ನಾ). ಉಟಮಾಡುವುದನ್ನೇ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಹೊಟ್ಟೆ ಬಾಕ: ಉಪವಾಸ ವನವಾಸಗಳಿಂದ ತೊಳಲುತ್ತ ಬಳಲುತ್ತ ಮರುಗುವ ಮಾನವ ಬಾಂಧವರನು ಧ್ಯಾನಿಸದೆ, ಮನ್ನಿಸದೆ, ಅಟ್ಟುಂಬ ಉಣ್ಣುಗುಳಿ ನಾನೆತ್ತ (ಅಂತರಾ. ೪). [ಉಣ್ + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಉಣ್ಣುವಳಿ (ನಾ). ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡದು: "ಉಣ್ಣುವಳಿಯೆಂದುಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಸ.ಸಂ.೨); "ನೀಡು ಸೋಡಂಬಾಡ ಮೆಂದುಣ್ಣುವಳಿಯೆಂದೆನೆ ಪಿರಿದೆನಿಪ್ರರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೮೮). [?] ಉಣ್ಣೆ, ಉಣ್ಣೆ, (ನಾ). ದನಗಳ ಮೈಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರಿ ಜೀವಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ: "ವ್ರಜಾಶನಮೆನಲ್ಲಾಣ್ಣೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೪); ಉಣ್ಣೆ ಕೆಚ್ಚಲು ಹತ್ತಿ ಉಂಬುದೇ ನೊರೆವಾಲ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಉಣ್ಣದವನು ಆ ಉಣ್ಣೆಯಿಂದ ಕರಕಪ್ಪ ರಾಮನಾಥ (ದೇ ದಾ ವ. ೪೧-೭೯); ಕೆಚ್ಚಲು ಕಚ್ಚಿದ ಉಣ್ಣೆ ಬಲ್ಲದೇ ಕ್ಷೀರದ ರುಚಿಯನು (ಮಡಿಮಾ. ೧೩-೧೬). ಉಣ್ಣೆ: ಉಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಣೆ] ಕೆಚ್ಚಲೊಳಿದು ಉಣ್ಣದದು ನೊರೆವಾಲ ಪುಣ್ಯವ ಮಾಡಿ ಉಣಲೊಲ್ಲದವನಿರುವು ಉಣ್ಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಣ್ಣೆ] ಗೂ ಕಪ್ಪ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೬೦); ಕರುವಿಗೆ ಮೈತುಂಬ ಉಣ್ಣೆ ಹತ್ತಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣ್ಣೆ; ತೆಲು. ಉನ್ನಿ; ಕೋಲಾ. ಉಣೆ]

ಉಣ್ಣೆಸು 'ಉಣೆಸು' ನೋ.

ಉಣ್ಣೆಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಲಂಟಾನ: ನಮ್ಮೂರ ಬೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣೆಮೆಳೆ (ಲೆಂಟಾನ್) ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ ಹೂವು ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೨೭). [ಉಣ್ಣೆ + ಮೆಳೆ]

ಉಣ್ಣು 'ಉಣ್' ನೋ.

ಉಣ್ಣೆ 'ಉಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಉಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲು; ತುಪ್ಪಟ: ಪೊಳೆ ಪಳವಟ್ಟು ತೋರ್ಪ ಕುಣಿಯುಣ್ಣೆಯ ಪೆಂಡೆರವೆಂಬಿವೊಂದಿ ಗೊಂದಳಿ ಸಿರೆ ಬಾಲವಂದದ ತೆರಳ್ಳೆಯಿನಚ್ಚು ತನಾದಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೭೫); ಕುಣಿಯುಣ್ಣೆಯನುಗ್ರಾಘ್ನಿಯೊಳುಜಿ ಸುಟ್ಟಾ ಬೂದಿಯೊಳಗೆ ನವ ಘೃತಮಂ ತಂದೆಜಿಕ್ಕಿ (ಅ ಶ್ರ ಶಾ. ೧೧-೩೯); ಹತ್ತಿಯು ಉಣ್ಣೆಯ ಹಾಗೆ ಮೆದುವಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೨೬); ತಾನು ಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ಉಣ್ಣೆಯಂತಹ ನೆಲ ಅಂದ (ಗಾದೆ); ಉಣ್ಣೆಬಟ್ಟೆ ಬಣ್ಣಕ್ಕಾದೀತೆ (ಗಾದೆ).

[< ಸಂ. ಉಣ್ಣಾ]

ಉಣ್ಣೇವ (ನಾ). ಉಟದ ಅಧಿದೇವತೆ; ಆಹಾರದ ದೇವತೆ: ರಾಜಾಮಾನಸಂಗನು ತಟ್ಟಿಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಉಣ್ಣೇವನಿಗೆ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಅಕ್ಷರ. ೯೯). [ಉಣ್ + ದೇವ]

ಉಣ್ಣು (ನಾ). ಉಟಮಾಡುವುದು; ಉಣಿಸು: ನಡೆವುದು ಕುಳ್ಳು ದುಮುಣ್ಣುಂ ಕು ಡಿ ವು ದು ಗೈವುದುಮತಿಯಾದೊಡೆಯುಂ ಲೋಸಿಸಿ ದೊಡೆಯುಂ ಮೆಯ್ಯೆ ಕೆಡುಕುಂಬಾಗುವುದರಿಯಲ್ ಪಡುಗುಂ ಮತ್ತೇ ತಕ್ಕೇ ಒಡಲಲ್ಲತ್ಯಭಿಮಾನಂ ನಿನಗೆ (ಸೌನಂದ. ೯-೭); ತಿಣ್ಣಂ ಪೂರಲ್ ಬಂಡಿಯುಚ್ಚಿಗೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಳಿವಂತೆವೋಲ್ ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆಗುಣ್ಣೆಂದು ತಿಂಗುಂ ತಿಳಿದನಾನನುಂ (ಸೌನಂದ. ೧೪-೧೨).

[ಉಣ್ + -ಪ್ಪು. / ತುಳು. ಉಣ್ಣು, ಉಂಪು, ನುಪ್ಪು = ಅನ್ನ] ಉಣ್ಣಿಸು, ಉಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರ ಹೊಮ್ಮುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಪನಿಪುಲ್ಲಂಬುಕಣಂಗಳಂ ಕೆದಜುತುಂ ಕೋಕಂಗಳೊಳ್ ರಾಗಮಂ ನನೆವೊಯ್ಯುಣ್ಣಿಸುತುಂ... ಓರಂತೆ ಮೆಯ್ಯೆರ್ಚಿ ತಣ್ಣನೆ ತಿಡಿತ್ತಿನಸುಂ ಪ್ರಭಾತಸಮಯಪೂರೈದ್ವುತ ಶೀತಾನಿಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೨); ಮಗುದುಟಿಯನುಣ್ಣಿಸುವ ನುಡಿ ಚಿಗುರು (ಮಂಕುಕ. ೪೩೪).

ಉಮ್ಮಿಸು: ಗಮ್ಮಿಸುತ ತಮ್ಮಿಸುತಲುಮ್ಮಿಸುತ ನಿಜಸ್ವಾಂತಕಿಮ್ಮಿಚ್ಚಿ ದಂತೆ (ಜಿನಮು. ೩೪-೫೪). [ಉಣ್ಣು + -ಇಸು]

ಉಣ್ಣು, ಉಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೇಳು; ಹೊರಸೂಸು; ಹೊಮ್ಮು; ಉಕ್ಕಿಬರು: "ಉಣ್ಣು - ಉದ್ಗತಾ" (ಕಮಧಾ); ಸೊಗಯಿಸಿ ತೊಟ್ಟು ಪೂದುದುಗೆ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳ್ ತಡಮಾಡೆ ಗಾಡಿ ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಳನಂಗರಾಗರಸಮುಣ್ಣುವಿನಂ ನಡೆನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೮); ಆಗಳೊಗೆವುದು ಘಂಟೆಗಳ ಧಣಧಣತಾರ ಆಗಳುಣ್ಣಿದವು ಕೌಸಾರದ ಫಳತಾರ (ಬಸರ. ೭-೧೦೪); ಕೈಕವಾಕು ನಿನದಂ ಬಿಡದುಣ್ಣುತಿರಲ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಬಾಳ್ ಬೀಪ್ಪರೆ ಹೊಯ್ದಡೆದಂತೆ ಪಂದೆಯಂ ಪಾವಡದರ್ಂತಾಗಿರೆ ಯಶೋಧರಂ ಬೆಜಗಾದಂ (ಯಶೋಜ. ೩-೨೬); ಬೀಸುವ ಮೊತ್ತದಲರ ಬೀಸಣಿಗೆಯೊಳುಣ್ಣುವ ತನಿಗಂಪಿನ ಗಾಳಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೧); ಒಚ್ಚತಮುಣ್ಣುವ ಕಾಮಿನಿಯ ಕಂಠರುತಿಯ ಹೂಂಕೃತಿಯುಪಚಾರ ಮಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦-೧೩). ೨. ಹಿಗ್ಗು; ಉಬ್ಬು: ಸಂದ ತಿರಿಕಂಗೆ ತೊನೆ ತುಪ್ಪಂ ದೊರೆಕೊಳಲುಣ್ಣು ನಲಿವ ತೆಜದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೩೦). ಉಮ್ಮು: ೧. ಹಂಸನೀಕ್ಷಣದಿಂದುಮ್ಮಿದಮೃತವ ಹಂಸನಂತೀಂಟಿ ದಣೆನನು (ಭರತ. ೨-೨೯); ಜುಮ್ಮೆನುತಿಹುದು ಸರ್ವಾಂಗದೊಳಿಲ್ಲಿಯು ಉಮ್ಮುತಿಹುದು ಸುಖವೊಳಗೆ (ಭರತ. ೮-೧೧೬). [?]

ಉಣ್ಣೆ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಅಸ್ತಿತ್ವ: ಕರಮರಿದಪ್ಪ ಬಾಧೆಗಳಿಗೋವನೆ ಕೂಗಿರೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿರೆ ಸಿದಿದೊತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ ಬಿಡದೊಯ್ಯನೆ ಕೊಲ್ವರ ನೆಯ್ದೆ ಕಂಡೊಡೋಸರಿಸದೆ ಕಪ್ಪನೀ ಖಳನ ಮುನ್ನಿನ ಸಂಚಿತ ಪಾಪ ಮೆಂದು ಕೊಕ್ಕರಿಸುವ ಲೋಕದೊಂದುಲಿಸಿನಿಂದಜು ಭೂಪತಿ ಪಾಪ ದುಣ್ಣೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೬).

[< ಉಳ್ + -ಮೈ. / ತಮಿ. ಉಣ್ಣೈ = ಸತ್ಯ; ಮಲ. ಉಣ್ಣು] ಉತ (ಗು). ನೇಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; "ನೂಲಿನಿಂದ ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೯). [< ಸಂ. ಉತ]

ಉತಳಿ (ನಾ). (ಉಕ) (ಕಣದಲ್ಲಿ) ಕಾಳನ್ನು ತೂರುವ ಬುಟ್ಟಿ: ಉತಳಿ ತುಂಬಿಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಉತಳಿಪುಲ್ಲರ (ನಾ). ಜೋಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ೧೮ ಜಾತಿಯ ಜೋಳ ಬೆಳೆಯುವುದು... ೧೬ ಜಾತಿಗಳು ಮುಂಗಾರಿಯ ಪೈರುಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು... ಉತಳಿಪುಲ್ಲರ, ಚಿಜಕರ, ಕಾಗಿಡೋಳ (ಕಭಾಗ. ೨೭೧). [?]

ಉತಾರ್ ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಜಮೀನು ಆ ಕೆರೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ಮೂಲಗಳಿಂದ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಬಲ್ಲದೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೋಜಣಿ ಪತ್ರ, — ದಾಖಲೆ (ಮೈಗಜಿ. IV, ೭೮೮).

[ಉತಾರ್ (< ಉತಾರು) + ಪತ್ರಿಕೆ] ಉತಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿ ಇಳಿಸು; ನಕಲುಮಾಡು: ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವ ಕಾಗದದ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವ ನಕಲು ನಮಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿತು. ಆದರೆ ನಕಲು ಫಾರ್ಟಿ ಬರಹದಲ್ಲು ಉತಾರಿಸಿ, ಈ ಕಾಗದದ ಸಂಗಡ ಕಳುಹುತ್ತಾ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬೦). [ಉತಾರು + -ಇಸು]

ಉತಾರು (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಚಡಾವು ಉತಾರು ಇಳಾಲು ಬಹಳ ಜಾಸ್ತಿ (ಬೈಸರ್ವ. ೧೨೦). ೨. "ಕೆಳಗಿಳಿಯುವುದು; ರೋಗಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ಔಷಧಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). ೩. ನಕಲು; ಪ್ರತಿ: ಆಗ ಕಮ್ಮಿಶನರ ಸಾಹೇಬರು ಆ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಉತಾರುಗಳನ್ನೂ ಈ ಮನವಿಯನ್ನೂ ದ್ವಾರಕಾನಾಥನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು "ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವೇನು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ವಿಧಿವೈ. ೧೩೬).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉತಾರ್]

ಉತಾವಳಿ, ಉತಾವಿಳ (ಗು). ೧. (ಉಕ) ದುಡುಕಿನ; ಕುತೂಹಲದ; ಆತುರದ; ಗಡಿಬಿಡಿಯ: ಕೂಡಲೆ ಉತಾವಳಿ ಸ್ವಭಾವದ ತಿರು ವೆಂಕಟನು ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು (ಮಾಧವ. ೨೩೭); ಗಂಡಸರ ಮುಂಗೈ ಹಿಡಿದು ಕೇಳುವ ಉತಾವಳಿ ಸ್ವಭಾವದವರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಹಂಸಾ. ೬೪); ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗಿ, ಉತಾವಳಿ ಸ್ವಭಾವ (ಗಂ ಮಾ ಯ. ೧೦೪). (ನಾ). ೨. ದುಡುಕು; ಗಡಿಬಿಡಿ; ಆತುರತೆ: ಅಲಸ್ಯವೆ ವಿಷವೊ ಅಥವಾ ಉತಾವಳಿ ಹಾಸ್ಯವೊ ಕಾಲಾನುಸಾರ ನಾ ಕಂಡು ಕಾಣದಿರಲೋ ಕಾಶಿನವೆ ಮಾಡುತಿರಲೋ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೮); ಉತಾವಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸವು ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂಜುಕ. ೧೧೮). ಉತಾವಿಳ: ೧. ಆದರೆ ರಾವಣೀಯವರು, ಕೂಸಿನ ಅಣ್ಣಿ, ಅರ್ಭಕನ ಪ್ರಥಮರೋದನ ಶ್ರವಣಾತುರರಾಗಿ ಬಾಣಂತಿಯ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಬದಿಗೆ ಉತಾವಿಳರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ದೀಪಕ. ೪). 'ಉತ್ತವಳ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಉತಾವಳಾ, ಉತಾವಿಳಾ, ಉತಾವೀಳ್; ಪ್ರಾ. ಉತ್ತಾವಲ]

ಉತಾವಳಿತನ (ನಾ). ದುಡುಕುವಿಕೆ; ಗಡಿಬಿಡಿ ಮಾಡುವಿಕೆ: "ಎನು? ಎನು? ಎನ್ನೆನ್ನುವಿರಿ, ನರಸಿಂಗರಾಯರೇ?" ಮನೋಹರನು ಉತಾವಳಿತನದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿದನು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೪೮); ಉತಾವಳಿತನ ದಿಂದ ಯಾವ ಲಾಭವಿಲ್ಲೆಂಬುದು ನಿನಗರಿಯದೇ (ಮೋಜಿವ. ೭).

[ಉತಾವಳಿ + -ತನ]

ಉತಾವಿಳ 'ಉತಾವಳಿ' ನೋ.

ಉತುಕೋಚಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು; ಉಗ್ಗಡಣೆ: ಹಿತವ ಬಂದನು ಹಿರಿಯ ಮಂತ್ರೀಶ ಬಂದನು... ಪರಮ ವಿಶ್ವಾಸಿ ಭಂಡಾರಿ ಬಂದನೆಂದು ಉತುಕೋಚಿ ಮಾತುಗಳಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ನಿನ್ನತೀರ್ಕ ಭಂಡಾರನನೆಯ ಕನ್ನನ ಕೊಱೆದ ಪತಿತ ತಸ್ಕರನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ಮಗುವೆಮ್ಮರ್ಥವಿತ್ತು ಬಿಡುವರ್ಥವೇನೈ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೭-೧೫).

[< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಚ]

ಉತುಕೋಚಿ (ನಾ). ವಕ್ರ ನಾದವನು; ಎಡವಟ್ಟಾದವನು: ಅಂತಿಂತು ಪ್ರತಿನಾದಮಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಹಾಭ್ಯಂತರವಜೆಯದಿಹಿರೊ ಉತುಕೋಚಿಗಳ ವಿ ಕಲ್ಪ ವೊ ದಂಡನಾಥಯೆಂದು ಅಂತರಾಂತರವ ಭೂಪರ ಕೇಳಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩೩-೧೧). [< ಸಂ. ಉತ್ಕೋಚಿನ್]

ಉತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಅಶ್ವರ್ಯದಾಕಾರಂಗಳಂ
ಧರಿಸಿಯುತುಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ (ಎಕೋಪು. ೨-೩೮).
೨. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ವಸ್ತು: ಸುತ ವಿಶ್ವನೇ ಭೂತತತಿಗಳಿಂದುತು
ಪತ್ತಿಗಳಿಳಿತನುವಾ ತನುವನೆ ಪತ್ತಿಕರಿಸುತಲ್ಲಿ ಪೂರಿತನಾಗಿ ದೇಹಹಂಕೃತಿ
ವೆತ್ತನಂ ವಿಶ್ವನೆನಲಾಗದೇ (ಮನೋವಿ. ೬-೨೬).

[< ಸಂ. ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಉತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೨: ಬಂದವೇಕುತುಪತ್ತಿ ನೀವೆನಗೊಂದು
ಬಾರದನರಿಪಬೇಕು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೨೯). [< ಸಂ. ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಉತ್ಪ (ಗು). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ: ಉತ್ಪ
ಶಬ್ದಾಂತದ ಮನೋಹರಮುಜ್ಜಲರತ್ನರಾಜರತ್ನಟಿಕಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೩); ಪೂರ್ವದನ್ನಜ್ಞಪದಸಂಭವಮುತ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಪ] ಹಂಸ
ಮಧುರಸ್ವನಮಂ ಬನಮಂ ರಘೂದ್ವಹಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೮-೨).

[ಸಂ.]

ಉತ್ಪಂ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕಿತ್ತದ ಕತ್ತುಳ್ಳ. ೨. ವಿಶೇಷವಾದ
ಆತುರದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆಯುಳ್ಳ: ಅಂತುತ್ಪಂ
ನಾಗಿದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೧ ವ); ಅಂತು ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು ಚಿತ್ರಪಟಮಂ
ನೋಡಲುತ್ಪಂತ್ರಾದ ಸಭಾಜನಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೫).
(ನಾ). ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ: ಈಚೆಗೆ
ಭಾರತದಲ್ಲಿ 'ಭಾವೈಕ್ಯತೆ'ಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಯಕರು
ಉತ್ಪಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾರುತ್ತಿರುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೪೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತನ್ನೆತ್ತುವುದು. ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು
ವುದು. ೩. ಆತುರ; ತವಕ: ಮತ್ಸುಲ ವಿಜಯನಾಟ್ಯಚಮತ್ಕೃತಿಯಂ
ನೋಡಿ ಕಣ್ಣಳಂ ತಣೆಪುವೆನೆಂಬುತ್ಪಂತ್ರತೆಯಿಂದ... ಇನನುದಯಿಸಿದಂ
(ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೧೨). ೨, ೩: ಉತ್ಪಂತ್ರತೆ ಮಯೂರಂಗಳೊಳ್...
ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತದಿಂದ ಲಿಪಿಗಳೊಳ್ ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಳ್ಳಿ
(ಜಗದಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ. ಉತ್ಪಂತ್ರತಾ]

ಉತ್ಪಂತ್ರತೆ (ಗು). ೧. ಅತಿಯಾದ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ,
—ಅಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಪನ್ನ: ಬಂದ ಶರತ್ಕಾಲಶ್ರೀಯ
ನುತ್ಪಂತ್ರಹೃದಯನಾಗಿ ಮೆಚ್ಚು ನೋಡುತ್ತಂ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೬೧ ವ);
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯೋಲಂತೆ ರಾಮಸೀತಾಪುಣ್ಯಸಂಗಮಂಗಲ ತುಂಗ ಶೃಂಗವನ
ರಂಗಮಂ ಚರಿಸಲಾನುತ್ಪಂತ್ರತೆಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೫-೬). ೨. ಚಿಂತೆ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕಳವಳದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಉತ್ಪಂತ್ರತೆಳಾಗಿ
ನಾಲಗೆಯನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದಾಗದೆ ಪ್ರಮಿಲೆ ಕೇಳಿದಳು “ವಿಷ್ಣು
ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದಾನೇನು?” (ಸಮಜೀ. ೧೨೨೯). (ನಾ). ೩. ಲವ
ಲವಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: “ಉತ್ಪಂತ್ರತೆಂ ಲವಲವಿಕೆಯುಳ್ಳವ
ನಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಉತ್ಪನ್ನತೆ: ವಿಜ್ಞಾಪನೋತ್ಪಂತ್ರೆಯಿಂದ
ಬರುತ್ತಿದ್ದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಿ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೨೩). ೨. ವಿಯೋಗದಿಂದ
ಉಂಟಾಗುವ ದುಃಖ, —ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ: “ಉತ್ಪಂತ್ರತೆ ರಣರಣಕಮಾ
ಯಲ್ಲಕಂ ವಿರಹಮುತ್ಪಂತ್ರ ರತಿವಿಯೋಗಂ ಮನೋಲೇಖನಂ ಹೃತ್ಕಂಪ
ಮೆನಲಾತುರಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೪). ೩. ಉತ್ಪನ್ನತೆಯುಳ್ಳವಳು:
ಕಾಡುಗೋಡೆತ್ತರದೊಳಿದ್ದ ಪುಲ್ಮನೆಯೊಳಿದ್ದ ಸೀತಾದೇವಿ ತಾನುತ್ಪಂತ್ರ
ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು ತರಂಗೋಲ್ಲಾಸಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೧-೬).

[ಸಂ. ಉತ್ಪಂತ್ರ]

ಉತ್ಪಂಪ (ನಾ). ನಡುಕ; ಅಲುಗಾಟ: ಉತ್ಪಂಪ ದರಿದ್ರಮಧ್ಯಂ
... ಗಾಡಿಯನೀಯೆ ಸಾಂದರಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೬೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಂಪಿತ (ಗು). ನಡುಗುವ; ಅಲ್ಲಾಡುವ: ಮರನಂ ಕಿಟ್ಟು
ನಗಂಗಳಂ ನೆಗಟಿ ರಾದ್ರಾಕಾರದಿಂದ ಬರ್ಪ ವಾನರರಂ ಕಂಡು...
ಶುದ್ಧಾಂತ ಕಾಂತಾಜನಂಬೆರಸುತ್ಪಂಪಿತನೋಡಿ ದಿವ್ಯ ಮುನಿ ಪಾದಾಂ
ಭೋಜಮಂ ಪೂರ್ವದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೧೯); ಕಳಹಂಸಿಯಾನ
ಮುತ್ಪಂಪಿತಕುಚಭರಸಂವ್ಯಾನಮಾಕೇಕರತ್ನದ್ವಿತೋದ್ಯಾನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೯೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಚ್ಚ (ಗು). ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಂತ ತಲೆಕೂದಲಿನ; ಕೆದರಿದ ಕೂದಲುಳ್ಳ:
ಪೃಷ್ಠಕ್ಕಂಗಳ ಕೋಟಿಗಣಿತದಿಂದುಜುವಿನಮಾರ್ದುತ್ಪಚ್ಚ ದಿವಜನನುಜದೆ
ಘಟೋತ್ಪಚ್ಚನಂ ಬಿಟ್ಟು ಮೂರ್ಛವೋಸಿನಮೆಚ್ಚಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೮).

[ಸಂ.]

ಉತ್ಪಟ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಪ್ರಬಲವಾದ: ಭವದೀಯ ರೂಪ
ಲಂಪಟಿ ವಿಬಿರಂ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸುತುತ್ಪಟಮೋಹತಮಃಪಟಂ ಪಟಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೦); ಶಾಂತಲೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವ ಇಚ್ಛೆ ಉತ್ಪಟವಾಯಿತು
(ಶಾಂತಲಾ. ೪ ಅಂಕ). ೨. ಉತ್ಪುಷ್ಟವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ.
೩. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ. ೪. ಸೊಕ್ಕಿದ; ಮದಿಸಿದ. ೫. ಉಲ್ಬಣವಾದ;
ವಿಷಮವಾದ: ಕಾಯಲೆ ಉತ್ಪಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೬. ಅಧಿಕೃ;
ಪ್ರಾಬಲ್ಯ; ಅತಿಶಯ: ಇದೆಲ್ಲಿಯುತ್ಪಟದ ಕಂಪು (ನಂಬರ. ೧೨-೧೦೩);
ಸಮಸ್ತ ಜನರು ತುತ್ಪಟವಿದನುತಂ ಹೊಗಳುತ್ತ (ಬಸಪು. ೫೧-೬೨);
ರೋಗಾದಿಗಳು ಹೊದ್ದದ ಉತ್ಪಟದ ವರವೀಯಬೇಕೆನೆ (ಕಾಶಿ ರಾ. ೪೪-೩೪);
ವಾದಿಕೋಳಾಹಳನು ಶಿವತತ್ವಾದಿ ಕೋವಿದ ವಕ್ತೃಪಾದ ಗಣಾ
ಧಿನಾಯಕ ಜಯಿಸಿದಂ ಪರಸಮಯದುತ್ಪಟವ (ಶಂಕರಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ).
೭. ಉಗ್ರತೆ: ಅರ್ಭಟಿಸಿ ನೂಕುವ ಸಾರಥಿಯನಾ ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳ
ಲಟಕಟಿಸಿ ಲಳಿಯೇಜು ತಜ್ಜಿದು ತುತ್ಪಟವ ತೋಜಿದನು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೫). ೮. “ಲವಂಗಳವೆಟ್ಟಿ (ದಾಲ್ಪಿನ್ನಿ)” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).

೯. ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆ (ಕಾ. ೧೦. ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಃಖ (ಕಾ). [ಸಂ.]
ಉತ್ಪಟಿತ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳಿಕೆ; ಅಧಿಕೃ: ‘ಮಲ್ಲಿನಾಥಪುರಾಣ’ಕ್ಕಿಂತ
‘ಸಂಪರಾಮಾಯಣ’ದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಉತ್ಪತ್ತಿ—ಉತ್ಪಟಿತಗಳು
ಹೆಚ್ಚು ತೋರಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೧೩೦). ೨. ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ತೀವ್ರ
ವಾದ ಆಸೆ: ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಪಟಿತೆಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೇ?
ಅನುಕೂಲತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಉತ್ಪಟಿತೆಯನ್ನು ಆಲಿಯಬೇಕಲ್ಲವೇ?
(ಜಯಂತ. ೮೯). [ಸಂ. ಉತ್ಪಟಿತಾ]

ಉತ್ಪಟಿತ್ವ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಪ್ರಯಾಸ, —ಕಷ್ಟ: ಲಬ್ಧಚೇತನ
ನೆಂದಾತನ ಪಕ್ಕದಿಂದುಸಿರದಿವಾರ್ತನಾಗಳೇನಾನುಮೊಂದು ನೆವಂ ಮಾಡಿ
ಮಹೋತ್ಪಟಿತ್ವದೆ ದಿಟಂ ಬಂದೆಂ ಚಕೋರೇಕ್ಷಣೀ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೨).

[ಸಂ.]

ಉತ್ಪಟಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ: ಮೃದುಪದ
ಬಂಧಮುಂ ಸುರುಚಿರಾರ್ಥಮುಮುತ್ಪಟಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ತೀವಿದ ರಸಮುಂ
ಮನಂಗೊಳಿಸ ಭಾವಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೪೦).

[ಉತ್ಪಟಿ + ವೃತ್ತಿ]

ಉತ್ಪಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಪಟುತರದ
ಬಾಹುಪ್ರತಾಪದ ಪುಟನತ್ತದೆ ಮಾಣನೆನಲುತ್ಪಟಿಸುತಿರ್ದುದು ರಾದ್ರ
ವೀರಾಭ್ಯುದಯ ಸನ್ನಾಹ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೯-೧೧); ಚಟಚಟಿ ನಿಷ್ಠನಂ
ನಿಮಿರೆ ಕೆಂಗಿಡಿ ಸೂಸೆ ಪೊದಳ್ಳು ಪೊಣ್ಣುತುತ್ಪಟಿಸಿ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಬೆಳಗ
ನಾಳ್ವರಿಮಾಲೆಯನಪ್ಪಿ (ವೃಷವಿ. ೧೩-೪೬). ೨. ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು:
ಸಹದೇವನುತ್ಪಟಿಸಿ (ಗದಾಯು. ೬-೩ ವ).

[ಉತ್ಪಟಿ + ಇಸ್ಯ]

ಉತ್ಕರ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು : ಪಿರಿದುಂ ದೃಢತರ ಮುಷ್ಟಿಯ ಭರದಿಂ ಮುನ್ನುಂಡ ನೀರನುಗುಟ್ಟಿ ಪುದೆಂಬಂತರಿಕರಿಸುತ್ತ ಕ ಮುಕ್ತೋತ್ಕರದಂತರಮೆವುದು ನೃಪಾಲಕೃಪಾಣಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೨); ತಿಮಿತಿಮಿಂಗಿಳೋತ್ಕರ ಜಳೂಕವ್ಯಾಳಕೋಳಾಹಳಧ್ವಾನವೆರಸಿ ಜಲನಿಧಿ ಮೆಪೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೧-೩೩); ಕದಳಿ ಸಮುದಯಂ ನಾಳಿಕೇರಾವನೀ ಭೂನಿಕರಂ ಜೂತೋತ್ಕರಂ ದಾದಿಮತತಿ ಪನಸಶ್ರೇಣಿ ಜಂಬೀರಜಾಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೧೫). ೨. ಸೀಳುವುದು; ಗರಗಸ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು : ಉತ್ಕರ ಜೂರ್ಣಖಂಡ ಜೂರ್ಣಕಾಪ್ರತರ ಅನುಜಟಿನ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಭೇದಂಪದ್ವಿಧಂ . . . ಅಲ್ಲಿ ಕರಪತ್ರಾದಿ ಕೃತಕಾಪ್ರಾದಿವಿದಾರಣಮುತ್ಕರಂ (ತತ್ತ್ವ. ೨೪೪). ೩. ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು : ವರುಣನ ಕುಂತದುತ್ಕರದ ಕೇತುವ ಕೇಕಿ ವಿಳಾಸದರ್ಭಕೋದರೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭); "ಉತ್ಕರದ —ದೊಡ್ಡದರ (ಮುಪ್ಪನೆಂಬ) " (ರಾಜಶೇ. ೬೯೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರಣ (ನಾ). ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸ : ಇಂದ್ರಜಾಲಮೆಜಕಂ ಲೆಪ್ಪಂ ಶಿಲಾ ಕರ್ಮಮುತ್ಕರಣಂ ಚಿತ್ರವಿವಕ್ಷೆ ವಾಸ್ತು ಶಕುನಜ್ಞಾನಂ ರಥಾರೋಹಣಂ . . . ಅಖಿಲವ್ಯೂಹೋತ್ಕರಮೆಂಬಿನಿತಪಟೋಳಂ ಬಲ್ಲರೆಲ್ಲರುಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಪಡೆದ ನತಿಕಾರಲಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೫೯, ೬೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರುಷ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೧ : ವಿರಚಿಸಿತು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕೋತ್ಕರುಷ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯ ಮಗಳಳ ಕರೆದರವನೀಸುರರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೯).

[< ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷ]

ಉತ್ಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಮೇಲ್ಮೈ : ಸೂರದತ್ತನಾತ್ಮೀಯಾತ್ಮ ಜನ ಜನ್ಮೋತ್ಪವಾಕರ್ಣನದೊಳತ್ಯಂತ ಹರ್ಷೋತ್ಕರ್ಷಾಂತರಂಗನಾಗಿ ರಾಗಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೭ ವ); ಶೀರ್ಷಾಭರಣಂ ಧರಗುತ್ಕರ್ಷ ವಿಳಾಸನದ ಭೂಮಿ . . . ರಾಜಪುರಂ (ಯಶೋಜ. ೧-೨೭); ಅವು ಕೇವಲ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವು (ಭಾರವಿ. ೧೩೭). ೨. ಎಳೆಗೆ; ಅಭಿ ವೃದ್ಧಿ : ಪೃಥ್ವಿಯೇ ವಿಶ್ವದ ಕೇಂದ್ರವೆಂದೂ ಮಾನವನ ಉತ್ಕರ್ಷವೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಗುರಿಯೆಂದೂ ಅವರು ಭಾವಿಸಿದರು (ಮಕ್ಯಾರ. ೫ ಪೀಠಿಕೆ); ಯಾಂತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಬೀಕಿಸಿ ಸರೋವರಪ್ರಾಂತ ದಲ್ಲಿಯ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಲು ರಸ್ತೆನ್ನನು ಶಕ್ತಿಮಿಾರಿ ಹವಣಿಸಿದ್ದ (ಸಮಜೀ. ೧೦೭೯). ೩. [ಯೋಗ] ಸಪ್ತಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಾಕೃತ ವೈಕೃತವೆಂದು ದ್ವಿವಿಧಮಾದ ರೇಚಕ ಪೂರಕ ಕುಂಭಕ ಉತ್ಕರ್ಷ ಅಪಕರ್ಷ ಶೂನ್ಯ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಲಕ್ಷಣಗಳಂ (ವಿನೀಕ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರ್ಷಣ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೨ : ಒಮ್ಮೆ ರೂಢಿಸಿದ ಯಾವ ವರ್ತ ನೆಯೇ ಆಗಲಿ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಉತ್ಕರ್ಷಣವಾಗುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೩೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕರ್ಷಣಿ (ನಾ). = ಉತ್ಕರ್ಷ ೨ : ತಾಂತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಉತ್ಕರ್ಷಣ . . . ಗಣನೀಯ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. VIII, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷಣ]

ಉತ್ಕರ್ಷತೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಎಳೆಗೆ; "ಉತ್ಸಾಹ" (ಸಂಪಭಾ. ಕೋಶ) : ಸಂಕರ್ಷಣಾತನ ಮನದುತ್ಕರ್ಷತೆಯನೊಂದು (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೯೦ ವ). [ಸಂ. ಉತ್ಕರ್ಷತಾ]

ಉತ್ಕಲ (ನಾ). ೧. ಒರಿಸ್ಸಾದೇಶ. ೨. ಒರಿಸ್ಸಾ ದೇಶದ ನಿವಾಸಿ. ೩. ಬಾಗಲು ಕಾಯುವವನು. ೪. ಕೂಲಿಯ ಆಳು; ಮೂಟೆ ಯನ್ನು ಹೊರುವವನು. ೫. ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿ (ನಾ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಚೆಲ್ಲಿದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಶೇಖರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಕೊಕ್ಕಿಗೋಲು; ಮೆರೆಗೋಲು : "ಉತ್ಕಲಿಯನಲು ಮೆಪೆಗೋಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಾಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಜಟಿಲವಾದ ಗದ್ಯಶೈಲಿ : "ಸುಲಭವಾದ ಗದ್ಯಶೈಲಿಗೆ 'ಜೂರ್ಣ' ವೆಂದು ಹೆಸರು . . . ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸಮಾಸಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಗಂಟು ಗಂಟಾಗಿರುವುದು ಉತ್ಕಲಿಕಾಪ್ರಾಯ" (ಕೃಷಿ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲಿಕೆ, ಉತ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠೆ. ೨. ಬಯಕೆ; ಆಶೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಕುತೂಹಲ : ನಿಜವಾದಯಾಂತರದುತ್ಕಲಿಕೆ ಯನೆ ತೋಪುವಂತೆಪೊಲಿಸಿದಳಾ (ಕಾದಂಪು. ೧೩೨); ಆಗಲಲಸಹ್ಯ ಮೆಂದು ಪೆಜಗೀ ಬಬ್ಬಸಲ್ವಳಿ ಮುಂದೆ ಬಂದಳೀ ತಗೆವೊಡೆ ಚಿತ್ತದುತ್ಕಲಿ ಕೆಯಿಂ ನಭಕೀ ನೆಗೆತಂದಳಾ (ಕಾದಂಪು. ೧೮೧). ೩. ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಉತ್ಸುಕತೆ; ವಿರಹಕಾತರತೆ. ೪. ಚಿಗುರುತ್ತಿರುವ ಕುಡಿ; ಮೊಗ್ಗು : ೩, ೪. ತಳೆದುತ್ಕಲಿಕೆಯನಾದಂ ಬೆಳರ್ತು ಕಡು ಬೇಟೆಗೊಂಡಳಂತೆಸೆವು ನ್ಯಾನಲತೆಯನೀಕ್ಷಿಸಿ ನಾಂ ಪಾಟಲವರ್ಣಂಗೆವೆ ನಿಂದು ದೇವಿಯು ಮೊಗಮಂ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೮೩). ೫. ಭಯ; ಆತುರ; ಗಡಿಬಿಡಿ. ೬. ಕಮಂಡಲು. ೭. ಕಡಲೆ. ೮. ಬಳ್ಳಿ; ಲತೆ. ೯. ಅಲೆ; ನೀರ ತೆರೆ : "ಜಲಭಂಗಂ ವಿರಹಂ ಕಮಂಡಲು ಚಣಂಗಂ ಕೋರಕಾವಲ್ಲಿ ಯುತ್ಕಲಿಕಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೩). ಉತ್ಕಳಿಕೆ : ೨. ನವವರನಂ ನೋಡುವುತ್ಕಳಿಕೆಯಿನೇಂ ಯುವತಿಯ ಕಣ್ಣಂ ಮನಮುಂ ಜವನಿಕೆಯಂ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಲಡಹಡಿಸಿದುದೋ (ಅನಂಪು. ೬-೫೬). ೩. "ಉತ್ಕಳಿಕೆ ರಣ ರಣಕಮಾಯಲ್ಲಕಂ ವಿರಹಮುತ್ಕಂಠೆ ರತಿವಿಯೋಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೪). ೩, ೯ : ಮಿಂಗಳ ಬಳಗದಿನಾಗಸಮಂ ರತ್ನಂಗಳ ತುಜುಗಲಿ ನನುರಾಗಮನುತ್ತಂಗೋತ್ಕಳಿಕೆಯನಾದಂ ಕಾಮಾರ್ತಿಯು ನುಜಿ ಪೋಲ್ತುಜಿವೆ ಕಂಗೊಳಿಪುದು ಮುನ್ನೀರಾ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೮). ೪. ವಸಂತದ ತರುಣಿ ಮಾಕಂದದಂತೆ ಬಹುಳೋತ್ಕಳಿಕೆಯಿಂದ (ಸಂದಪು. ೧-೨೪). ೯. ಶಮಯಾಂತು ಮುನಿಜನದಂತೆ ಉತ್ಕಳಿಕೆಗಳಮರಲಂಭೋನಿಧಿಯಂತೆ (ತರ್ಕಕಾ. ೩-೩೦); "ಭಯದೊಳಾತುರದೊಳು ತರಂಗಮೊಳು ಮೊಗ್ಗಿ ಯೊಳು ನಿಯತದಿಂದುತ್ಕಳಿಕೆಯುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೩).

[ಸಂ. ಉತ್ಕಲಿಕಾ]

ಉತ್ಕಲ್ಲೋಲ, ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ (ಗು). ಮೇಲೆದ್ದ ದೊಡ್ಡತೆರೆಗಳುಳ್ಳ. ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ : ತಾಟುದ್ದಂಬರಮುತ್ಕಲ್ಲೋಳಮುಸ್ಸುಕ್ಕಿಂಧು ಕಾಟ್ಟುರಂ ಬರಿವಿನೆಗಂ ತಾಳುಂ ತಟ್ಟುಂಬೊಯ್ದುರಾ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕಲ್ಲೋಳ 'ಉತ್ಕಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಉತ್ಕಳಿಕಾಪ್ರಸಂಚ (ನಾ). ವಿರಹದ ಹೆಚ್ಚಳ; (ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ) ಸಹವಾಸದ ಉತ್ಕಟವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ : ಉದಯಿಸಿದಂ ಪ್ರತಾಪನಿಧಿ ಬಿಜ್ಜಳದೇವಧರಾಧಿನಾಥನಿಂತುಮಯಿಸೆ ಯಾವನೋದ್ಧತ ವಧೂತತಿ ಗುತ್ಕಳಿಕಾಪ್ರಸಂಚ ಮತ್ತುದಯಿಸೆ . . . ಬಾಂಧವಕ್ಷಿತತಳೇಶ್ವರಸಂತತಿ ಗುತ್ಕಪೋತ್ಸವಂ (ನಿಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೨೩; ಸು. 1162).

[ಸಂ. ಉತ್ಕಳಿಕಾಪ್ರಸಂಚ (ಉತ್ಕಲಿಕಾ + ಪ್ರಸಂಚ)]

ಉತ್ಕಳಿಕಾವಿಳಾಸ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗೆಗಳ ವೈಭವ. ೨. ಕಾತ ರತೆಯ ಹೆಚ್ಚಳ. ೧, ೨ : ಪುರುಷವೇಷದ ರಾಜತನೂಜೆ ಕಂತು ಮೋಹನ ಶರಮುರ್ಚಿ ಘರ್ಮಜಲಕುಟ್ಟಿಲಮುಂ ಪುಳಕೋದ್ಧ ಮಂಗಳುಂ ತನುಲತೆ ಯೊಳಾ ಪೊದಟ್ಟೊದನೆ ತಾಳ್ವಿದಳುತ್ಕಳಿಕಾವಿಳಾಸಮಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೬). [ಸಂ. ಉತ್ಕಳಿಕಾವಿಳಾಸ (ಉತ್ಕಲಿಕಾ + ವಿಳಾಸ)]

ಉತ್ಕಳಿಕೆ 'ಉತ್ಕಲಿಕೆ' ನೋ.

ಉತ್ಕಳಿಕೆದೋಷ (ಕ್ರಿ). ಮೊಗ್ಗುತೋರು; ಮೊಗ್ಗುಯೋಡೆ: ಮೊಳೆ ತುದಾ ಮನುವಿನಿ ವಿಕುಕ್ತಿಯೊಳೆಸಿಸಿಯನ್ನೆದಿತು . . . ಅಜಪುತ್ರನಿಂದತ್ಕಳಿಕೆದೋಷಿತು ರಾಮು ನಿನ್ನಲಿ ಫಲಿಸಿತಗ್ಗದ ಸತ್ಯತರುವೆಂದನು ವಸಿಷ್ಠ ಮುನಿ (ತೋರಾ. ೨-೩-೨೪). [ಉತ್ಕಳಿಕೆ (= ಉತ್ಕಳಿಕೆ) + ತೋಷ]

ಉತ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಳನ್ನು ತೂರುವುದು. ೨. ತೂರಿದ ಕಾಳನ್ನು ರಾಶಿಹಾಕುವುದು, —ಗುಡ್ಡೆ ಮಾಡುವುದು (ಕ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ರಾಶಿಹಾಕಿದ; ಗುಡ್ಡೆ ಹಾಕಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲಿದ; ಹರಡಿದ; ಕೆದರಿದ: ಕುಲಗಿರಿ ಶರಣಸ್ಥಾನಮುಕ್ತೀರ್ಣಫೇನಂ ಬಳವ ದ್ವೀಚೇ ವಿ ತಾ ನಂ ಪ್ರಬಳಘುಕುಘುಕುಧ್ವಾನಮಂಭೋನಿಧಾನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೩); ಪ್ರಬುದ್ಧಭುಕುಟಿನಿಟಲನುತ್ಕೀರ್ಣ ಘರ್ಮಾಂಬು ಭೀಷ್ಮಾನನನುತ್ಕೀರ್ಣಮೊಂದಂ ಪಿಡಿದು . . . ಧೀವರಂ ಭೋಲಂಕನೆ ಬಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೦). ೩. ಕಂಡರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ: ವೃಷಭಾಚಳನಿಕಟಂಗಳೊಳಂ ಅಪ್ರತಿಹತ ದ್ವಿಜಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಟಂಕೋತ್ಕೀರ್ಣಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪು. ೧೪-೫೯). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೀರ್ಣಸು (ಕ್ರಿ). (ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು) ಕೆತ್ತು; ಕೊರೆ: ತಾಮ್ರದ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉತ್ಕೀರ್ಣಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮರದ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಮೇಲೂ ಕೊರೆಯಬಹುದು (ಕನ್ನ ಸಂ. ೩೬). [ಉತ್ಕೀರ್ಣ + ಇಸ್ಯ]

ಉತ್ಕೀಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆಡು; ಭದ್ರವಾಗಿ ನಾಟು: ಭಾಸು ರಾಮಲ ಶೂಲಶಲ್ಯಮುಕ್ತೀಲಿಸಲು (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೧೦-೨೭). [ಉತ್ಕೀಲನ + ಇಸ್ಯ]

ಉತ್ಕುಣ (ನಾ). ೧. ತಗುಣೆ; ತಿಗಣೆ. ೨. ಹೇನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಉನ್ನತವಾದ ಶೃಂಗ; ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರ: ಕುರು ರಾಜ ರತ್ನಮಕುಟೋತ್ಕೂಟಾಂಘ್ರಿಸಂಘಟ್ಟಸಂಗರನೆಂದೆಂದಭಿ ವರ್ಣಪಂ ರಣಯಶಶ್ರೀರಾಮನಂ ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೨). ೨. ಕೊಡೆ; ಭತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃತಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ೨೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಸಮ ವೃತ್ತಗಳ ಸಮುದಾಯ: ೧ ಉಕ್ತೆ, ೨ ಅಕ್ಕುಕ್ತೆ . . . ೨೦ ಕೃತಿ, ೨೧ ಪ್ರಕೃತಿ, ೨೨ ಆಕೃತಿ, ೨೩ ವಿಕೃತಿ, ೨೪ ಸಂಕೃತಿ, ೨೫ ಅತಿಕೃತಿ, ೨೬ ಉತ್ಕೃತಿ — ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಜುಂ ಭಂದಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಭಂದೋಬು. ೧-೫೫ ವ); ಈ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತೆ . . . ಉತ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿವೆ (ಭಂದೋವಿ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಮೇಲಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೩. ಬಾಣವನ್ನು ಎಳೆದು ಬಿಡುವುದು, —ಪ್ರಯೋಗ: ಹಸಮಿದುರ್ದೇವ್ಯಮೃತ್ಯುಗಾಯಿತು ಬಲುದಿನಕಿಂದು ಕುಸುಮಶರನುತ್ಕೃಷ್ಟ ಭಾಪು ಭಳಿರೆಂದೈವ ನಸುನಕ್ಕು ತ ಮ ತ ಮ ಗೆ ಕೇಳಿದರ್ ಜಾಣಿಯರ್ (ಪರಶು. ೭-೨೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೇಲ್ಮೆ; ಅತಿಶಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. [ಸಂ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟತಾ]

ಉತ್ಕೃ (ನಾ). ಉತ್ಕಂಠತೆ; ಹಂಬಲ; ಹಾರೈಕೆ; ಕುತೂಹಲ: ಉನ್ನತನಮ ಮಾಯ್ಯುಮುತ್ಕೃತನುನ್ನದಬರ್ಹಿಣಶಿಖಂಡಿ ಕೇಕಾವಿರುತಂ ತ ನ್ನುಧುರ ಧ್ವನಿಯುಂ ಜಳಭೃನ್ನೇಫನಿನಾದಮೊದವೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೦). [ಸಂ. ಉತ್ಕ]

ಉತ್ಕೃ (ನಾ). ಉತ್ಕಂಠತೆಯುಳ್ಳವಳು; ಪ್ರಿಯನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವಳು. [ಸಂ. ಉತ್ಕಾ]

ಉತ್ಕೇತು (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಧ್ವಜ; ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ: ಸಾಕೇತಮುತ್ಕೇತು ಬಾಹುಗಳಿಂದಂ ಕರೆವಂತದೇನೆಸೆದುದೋ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧೀಶನಂ (ಅದಿಪು. ೭-೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೋಚ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಾಗುವುದು; ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು: ಥಳಥಳಿಸುವಾನನದೆ ಸತ್ಕೋಚ್ಚ್ವಲಿತ ಚಿತ್ತದ ಸುಪ್ರಭಾವದ ಬಳವಿಗೆಯಲುತ್ಕೋಚವಾಯಿತು ತಪ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪). ೨. ಲಂಚ: ವಿವಿಧಾಧಿಕಾರಿಗಳುತ್ಕೋಚ ವಂಚನಾದಿಗಳಿಂದೆಡೆಗೆಡಿ ಗಿರ್ಮಡಿಸುವ ತೆಪ್ಪಿಗೆ . . . ಅಟ್ಟಿಳಿಯುಂ ಪ್ರಜೆಗಳಂ ಕಿಡಿಪರ್ (ಚಿಕವಂ. ೬-೪); ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ಮಾಡದಿರಲೆಂದು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ಉತ್ಕೋಚ (ಅಂದರೆ ಲಂಚ)ಕ್ಕೂ . . . ಉಪಾಹರಣೆಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೯೯). ೩. ವಕ್ರತೆ; ಮೋಸ: ನೀಚತನ ದಿಂದರಸು ತೆರಳಿ ಮೃಧನವನುತ್ಕೋಚದಿಂ ತಸ್ಯರಿಸಿ (ಸಂಗರಾ. ೨೨-೯). ೪. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು; ಉಗ್ಗಡಣೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಕೋಚಿ (ನಾ). ೧. ಲಂಚಗುಳಿ. ೨. ವಕ್ರನಾದವನು; ಎಡವಟ್ಟು: ವಾಚಿಸದೆ ವೇದಾರ್ಥನಿಜಯವನಾಚರಿಸದಾಲಸ್ಯದಿಂದುತ್ಕೋಚಿಯಾ [ಪಾಠಾಂ. ಚನಾ]ಗಿ ಪರಾನ್ನದೊಳು ಸಂಪುಷ್ಪತನುವಾದ ನೀಚನಹ ಭೂಸುರನ ಕರುಳನ್ನು ಬಾಚುವಳೈ ಮೃತ್ಯು (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೬೦೩. ೪-೯೭). [$<$ ಸಂ. ಉತ್ಕೋಚನಾ]

ಉತ್ಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ವಿಸರೀತ ಕ್ರಮ: ಕ್ರಮದಿಂ ಬರ್ಕುಂ ವರ್ಗೋತ್ತಮಾಂಶ ನಿಜ ಪರಗೃಹಂಗಳೊಳ್ ಪುಷ್ಪಂ ಮಧ್ಯ ಮನಲ್ಪಂ ಶುಭಫಲಮುತ್ಕ್ರಮದಿಂದಂ ಬರ್ಕುಮಶುಭಫಲಮಂತವ ಜೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೨೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಅಂತ್ಯಕಾಲ; ಸಾಯುವ ಹೊತ್ತು: ರಣದಿ ಬಿವ್ವಾ ಸೈನ್ಯಸತಿ ಸಿಡ್ಡಿಯುತ್ಕ್ರಮಣದೊಣಗುಬಾಯಿಗೆ ನೀರನೊಡ್ಡಲ್ ಅದನವನು ತನಗಿಂತ ಕೆಲದ ಭಟಗದು ಸಲ್ಲದೆಂದಿತ್ತು ತಣವನಾಂತುದ ನೆನೆಯೊ (ಮಂಕುಕ. ೯೧೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರಣ ಹೊಂದು; ಸಾಯು: ವೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳ ನಮಕಾನುವಾಕ್ಯಗಳ ಕೇದಾರಗೌಳ ಮಣಿರಂಗಾರಭಿಗಳ ನಾದಂ ಗಳಲಿ ಮನವ ಬೆರಸಿ ನೀನುತ್ಕ್ರಮಿಸಿ ಸಾಧನವೊ ಮುಕ್ತಿಗದು (ಮಂಕುಕ. ೯೩೧). ೨. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರು. [ಉತ್ಕ್ರಮಣ + ಇಸ್ಯ]

ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ; ಹೊರಟುಹೋಗುವಿಕೆ; ನಿರ್ಗಮಿಸುವಿಕೆ: ಕೂರದ ದಾಯಾದರ ಮಿಕ್ಕ ಪಂದಲೆಗಳಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೆನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳೊಂದುಂ ತೊದಳಿಲ್ಲದೆನ್ನ ಸುಗಣಕ್ಕುತ್ಕ್ರಾಂತಿಯಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಗವಾಯು. ೯-೨೯). ೨. [ದ್ವೈತ]. ಮೋಕ್ಷದ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇದರಿಂದ ಬರುವ ಮೋಕ್ಷ ಕರ್ಮಕ್ಷಯ, ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ, ಮಾರ್ಗ, ಭೋಗ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವಗಳುಳ್ಳದ್ದು . . . ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂದರೆ ದೇಹಾವಸಾನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಾದೀದ್ವಾರಾ ಬಹಿರ್ಗರ್ಗಮನವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೨). ೩. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವುದು; ಕ್ರಮವಿಕಾಸ: ಖುರಗಳನ್ನೋ . . . ಚರ್ಮವನ್ನೋ ಬೆಳೆಸಿ ಕೊಂಡು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿಜೀವ ಹೊರಬದುಕಿಗೆ ತಾನು ಸರಿ ಹೋಗುವ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಈ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಕ್ರಾಂತಿಯ ರೂಪ ತಾಳಿತು (ವಿಜಾವಾ. ೯). ೪. [ಯೋಗ] ಸಪ್ತಪ್ರಾಣಾಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪ್ರಾಕೃತ ವೈಕೃತವೆಂದು ದ್ವಿವಿಧವಾದ ರೇಚಕ . . . ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಎಂಬ ಸಪ್ತ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ವಿನೇಕ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿತ್ವ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವ ನೀತಿ, —
ವಿಕಾಸಕ್ರಮ: ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿತ್ವ (Evolution) ಭಾರತೀಯರಿಗೆ
ಹೊಸದಲ್ಲ (ವಿಜಾಮಂ. ೯೭). [ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿ + ತತ್ವ]

ಉತ್ಪ್ರಾಂತ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಬೊಬ್ಬೆ. ೨. ಕುರರ
ವೆಂಬ ಹಕ್ಕಿ; ಮರಕುಟಕ: "ಕುರರಮುತ್ತೋಶಮನಲು ಮರಕುಟ
ವಕ್ಕಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಾತ (ಗು). ೧. ಅಗೆದ; ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ; ಹಾಳು
ಮಾಡಿದ. ೨. ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದ; ಸೆಳೆದ: ಕನಕದಂಡಾಗ್ರಮಂಡಿತ
ಮಾಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮಂಗಳಪ್ರದೀಪಂಗಳೊಳಮುತ್ತಾತಾಸಿಲತಾನಾಥ
ಪಾಣಗಳಪ್ಪ ರಕ್ತಾಪುರುಷರೊಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೧೩); ಗಂಡಗುಣಂ
ವೀರಶ್ರೀಗಾಡುದು ನೃಪವೀರಭುಜೋತ್ಪ್ರಾತಖಡ್ಗಧಾರಾಶ್ರಯದಿಂ
(ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರ (ನಾ). ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ; ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ: ಅತ್ತ ಸುರೇಶ್ವರಾನವಸಥ
ಮಿತ್ತ ಮಹೀತಳಮುತ್ತ ಪನ್ನಗೋದಾತ್ತ ಸಮಸ್ತಲೋಕಮಜ್ಜದಂತಿರೆ
ಪೂಣ್ಡಿನಗಾಗದಂಗಳೋತ್ಪ್ರಸುಖಕ್ಕೆ ಸೋಲಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೫).
ಉತ್ಪ್ರಣ = ನಡುವಣ: ಅತ್ತಣಂ, ಇತ್ತಣಂ, ಉತ್ತಣಂ (ಶಮದ.
೧೧೦ ಪ್ರಯೇ). ಉತ್ಪ್ರಾ = ನಡುವೆ; ಇತ್ತಲೂ ಅತ್ತಲೂ ಅಲ್ಲದ
ನಡುವಣ ಜಾಗದಲ್ಲಿ: ಅತ್ತಲಾ ದೇವೇಂದ್ರಂ ಮುತ್ತಲಾ ಭುಜಗೇಂದ್ರ
ನುತ್ತಲಾ ಶಾಧಿಪರೋಳ ಮುತ್ತಿರೆ ಭೀರೀಧ್ವನಿ ಪರ್ವಿತ್ತಮುಕ್ತಲೇಶಂ
ಘೋಷಶಿಕ್ಷಾದಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೇ); ಅತ್ತಿತ್ತಮುಕ್ತಲೇಶಂ
ಬಳಸಿದಲ್ಲಮುಂ (ಪಂಪ. ೩೦-೧). [ದೇ.]

ಉತ್ಪ್ರ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉತ್ಪ್ರ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉತ್ಪ್ರಂ (ಅ). ನಡುವಣ ಕಡೆಗೆ; ಮಧ್ಯದ ಕಡೆಗೆ: ಅತ್ತಿತ್ತಮುತ್ತಂ
ನಡೆದುದು ಕಟಕಂ (ಜಗದ. ೯-೨೩). [\leftarrow ಉತ್ಪ್ರ]

ಉತ್ಪ್ರಂಡ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಕಂಠಾಭರಣ (ಕಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉತ್ಪ್ರಣ್ಣಾಲ್, ಉತ್ಪ್ರಣ್ಣಮಣಿ; ತೆಲು. ಉತ್ಪ್ರಂಡ]

ಉತ್ಪ್ರಂಭಿತ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಪಾರ
ನಾರೀ ಜನಂಗಳ ಗೀರ್ವಾಣಶಂಕೆಯನುತ್ಪ್ರಂಭಿತಪಕ್ಷ್ಮಪಾಳವನರ
(ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೨ ವ); ಅಂಭೋಜನಾಭನಿಂದುತ್ಪ್ರಂಭಿತಮಾದೊಂದುದಗ್ರ
ಗೋವರ್ಧನಮುಚ್ಚಂಭಿಸುತಿದು (ಜಗದ. ೪-೯೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಂಶ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ; ಶಿರೋಭೂಷಣ:
ಪದೆದುತ್ತಂಶವತಂಶತೋಭಿಗ ಭವದ್ವಾಳಪ್ರಪಾಳೋಲ್ಲಸನ್ನದುವುಪ್ಪ
ಸ್ತಬಕಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೪); ಸಿಂಗದವೋಲ್ ಕಾಂಚನಸೀತದಿಂ
ಖರಂ ಖಡ್ಗನಖರಿಸುತ್ತಂಶಕಿರಣಕೇಸರನಿಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೭೫ ವ).

೨. ಆಭರಣ; ಕಿವಿಯ ಓಲೆ; ಕರ್ಣಪೂರ. ೩. (ಆಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ
ನಾದವನು; ಉತ್ಪ್ರಷ್ಟ: ಸಾಂದರಿಯರೇಕಚ್ಚತ್ತರಾಜಾಭಿಷೇಕಮಿದಂ
ಬಂತಿರೆ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಸಿದರ್ ಮನ್ನನ್ನಯೋತ್ತಂಶನಂ (ಆದಿಪು. ೮-೭೦).
[ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಂಶಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾದವನು: ಮಂಜುಲನಾದಾಮೃತಮುಣ್ಣ
ಬಾಜಿಸಿದನಾ ಗೋಪಾಲಕೋತ್ತಂಶಕಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೭೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಂಶಿತ (ಗು). ಶೋಭಿಸುವ; ಅಲಂಕರಿಸಿದ: ದಿಕ್ಕರಿಕರಾನು
ಕಾರಿಕರಪರಿಘೋತ್ತಂಶಿತ ತೋರಣೇಕೈತ ರೌದ್ರಗವಾದಂಧನುಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಡ (ನಾ). (?): "ಉತ್ಪಟ - ಉತ್ಪಡ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೇ).

[\leftarrow ಸಂ. ಉತ್ಪಟ]

ಉತ್ಪ್ರಣ 'ಉತ್ಪ್ರ' ಪರಾ.

ಉತ್ಪ್ರತ್ತಿ 'ಉತ್ಪ್ರತ್ತಿ' ನೋ.

ಉತ್ಪ್ರನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವಾಯಾನ್‌ದಿಶಿ
ಕೊಳತ್ತೂರ ಉತ್ಪ್ರನೂರ ಮುಕ್ಕೂಟಲ ಅರುಣೋನ್ನತಭೂಮಿ ಸಮೀಪೇ
(ಮೈಸೂ. ೧೯೨೫, ೧೦೫-೩೯; 634); ನೋಳಂಬಸೆಟ್ಟ ಉತ್ಪ್ರನೂರ ಮಹಾ
ಜನಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೨-೭; 969). [ಉತ್ಪ್ರನ? + ಊರ್]

ಉತ್ಪ್ರಪ್ತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಉತ್ಪ್ರಪ್ತ ಜಾಂಬೂನದ
ಕುಸುಮವಾಮಂಗಳಿಂದುದ್ದೀಪಿತ ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು.
೨-೩೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಪ್ತ, ಉತ್ಪ್ರಪ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಸೆ; ಉಬ್ಬು
ದೋಸೆ: ಉತ್ಪ್ರಪ್ತ ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
ಉತ್ಪ್ರಪ್ತ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇವತ್ತು ಉತ್ಪ್ರಪ್ತ ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[\leftarrow ತಮಿ. ಮಲ. ಉತ್ಪ್ರಪ್ತ]

ಉತ್ಪ್ರಮ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಮೇಲಾದ:
ಉತ್ಪ್ರಮದ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದಿಗೆ (ಬಸಪು. ೬೦-೯). (ನಾ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ
ವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಮೇಲಾದವನು: ಉತ್ಪ್ರಮರು ತಪ್ಪಿ
ನಡೆದಿಹರೆ ಲೋಕ ತಾನೆತ್ತಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೫೯); ಉತ್ಪ್ರಮನು
ಎತ್ತಹೋದರೂ ಶುಭವೇ (ಗಾದ). ೩. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳಲ್ಲಿ
ಒಬ್ಬ: ಪ್ರಪಂಚದೊಳು ಸಕಲ ಕುಲಧರ್ಮ ಪದ್ಧತಿಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿ
ಶಿವಪ್ರಸಾದದಿಂ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂಗೆಯ್ದು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಸ್ವಾರೋಚಿಷ
ಉತ್ಪ್ರಮ... ಇಂದ್ರಸಾವರ್ಣಕರೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳೊಳಗೆ
(ವೀರಕ. ೨೦೪). ೪. ಬಿಳಿಮಗ್ಗದ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ:
(ಎಸಮ್ಪ. VIII, ೧೦).

ಉತ್ಪ್ರಮೋತ್ತಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉತ್ಪ್ರಮೋತ್ತಮ ಭಕ್ತಿಯ ಲಿ
ಸುತವೆತ್ತ ಬಸವಚರಿತ್ರವಂ ಭಕ್ತೋತ್ತಮರ ಕೈಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ಮಾಳ್ಗೆ
ಯಿಂದೆನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಲವಿಂ ತಪ್ಪದೊರೆದನು (ಬಸಪು. ೬೧-೭೬); ಮೊನ್ನೆ
ನಾನು ಓದಿದ ಗ್ರಂಥ ಉತ್ಪ್ರಮೋತ್ತಮವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ರಮಗಳೆ, ಉತ್ಪ್ರವಗಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಉತ್ಪ್ರಮಗಳೆ
ಸ್ಥಾನವರ್ಧನಾಟಕ ಸಕಳದೇಶಸಂಭೋಕ್ತಾ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೫,
೪೦-೧೫; 951 ?); ಎಜಿವೆ ಮಹಾಸಾಮನ್ಯ ಸುತ್ತಮಗಳೆಗೊಪ್ಪ ಪುಟ್ಟ
ದೊಬಿರಗ್ರಹಾರಂ (?) (ಇಕ. X, ೧೦೪-೫; ?). ಉತ್ಪ್ರವಗಳೆ:
ಸ್ವಪ್ರೀತಿಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆಮಗತಿ ಬೋಚಿಗ ಧರ್ಮಸೆಟ್ಟ ಉತ್ಪ್ರವಗಳೆಂ
(ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೪೦-೨; ಸು 900). [ಉತ್ಪ್ರಮ + ಕಳೆ]

ಉತ್ಪ್ರಮಗಾಮುಂಡ, ಉತ್ಪ್ರಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ತನ
ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಬುಟ ಉತ್ಪ್ರಮಗಾಮುಂಡರುಂ ಕುನ್ದಗಾಮುಂಡರುಂ
(ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೨೦, ೨೧; 800). ಉತ್ಪ್ರಮಗಾವುಂಡ:
ಎಜಿಪ್ತರಸರ ಗೋವಿಂದರಸರು ಉತ್ಪ್ರಮಗಾವುಂಡನ ಕೆಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ತಿತಿ
(ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧-೮; 925). [ಉತ್ಪ್ರಮ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉತ್ಪ್ರಮಗಾವುಂಡ 'ಉತ್ಪ್ರಮಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಉತ್ಪ್ರಮತಪ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಉತ್ಪ್ರಮತಪಂಗಳಿಂದ
ತ್ಯುಕ್ತಮದೇಹರ್ ವಿದೇಹರಪ್ಪುದಜಂ ಮೆಯ್ಯೆತ್ತನ್ನರ್ಥತೆಯಂ ತಾಳ್ವಿತ್ತು
ವಿದೇಹಂ ವಿದೇಹಮೆಂಬಿ ಪೆಸರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೫೩). [ಉತ್ಪ್ರಮ + ತಪ]

ಉತ್ಪ್ರಮದಾನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಾನ: ಪಂಚಾಶ್ವರ್ಯಗಳ
ಸುರರಿಂಚರಮೊಡನೆ[ಯೆ]ನೆಗಬ್ಬ[ದು]ತ್ತಮದಾನಂ ಸಂಚಿತಸುಕೃತಂಗಳ್ಳು
ದಸಂ ಚಿತಸುಕೃತಂಗೆ ಬಯಸೆ ಸಮನಿಸಿದಪ್ರದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೨).

[ಉತ್ಪ್ರಮ + ದಾನ]

ಉತ್ತಮಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠನೆನಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಂತು ಪಂಚತ್ವಮನ್ನೆದಿದ ವಜ್ರಜಂಘಂಗಂ ಶ್ರೀಮತಿಗಮಾ ತಿರಿಕಂಗಳ್ಳು ಮುತ್ತಮಪಾತ್ರದಾನಾನುಮೋದದ ಪುಣ್ಯಫಲ ದಿಂದಂ . . . ಉತ್ತರಕುರುವೆಂಬುತ್ತಮಭೋಗಭೂಮಿಯ ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಯಾದುದು (ಅದಿಪು. ೫-೨೭ ವ); ತನ್ನೊಡನೊಡನೆ ಸಮಶುಭಪರಿಣಾಮ ದೊಳ್ ನೆಗಟೆ ಪರಮ ಪವಿತ್ರೋತ್ತಮಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠೇಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೨ ವ). ೨. (ನಾಟಕದ) ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಾತ್ರ: ರಂಗಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಅಭಿನಯಯೋಗ್ಯನಾಗಿರಬಹುದು . . . ಉತ್ತಮಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಕುರಿತರೆ ಬಹುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೩೯). [ಉತ್ತಮ + ಪಾತ್ರ]

ಉತ್ತಮಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಮಾನವಕುಲದ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಶ್ರಮಿಸುವುದೇ ಉತ್ತಮಪುರುಷರ ಜೀವನದ ಗುರಿ (ರೂಢಿ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪುರುಷವಾಚಕ ಸರ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಉದಾ—ಆನ್, ಆವು, ನಾನು, ನಾವು: ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಓಣವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೯೧). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ನಾನು, ನಾವು ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಳಸುವ (ಎನ್, ಎವು) ಮುಂತಾದ ಆಖ್ಯಾತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಸಂಕೇತ: ಆಖ್ಯಾತದೊಳ್ ವರ್ತಿಪ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯ ಮೋತ್ತಮ ಪುರುಷಂಗಳ್ಳಿ ಅಮ್, ಆರ್, ಆಯ್, ಇರ್, ಎನ್, ಎವು— ಎಂಬಾಜು ವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ . . . ಪತ್ತುವುವು (ಶಮದ. ೨೧೭ ವೃತ್ತಿ).

[ಉತ್ತಮ + ಪುರುಷ]

ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ 'ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ತಮಬೀಸಿಗೆ, ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರ ಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭವದಿಂದ ವ್ಯಯದವರೆಗಿನ) ಮೊದಲನೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು. 'ಅಧಮಬೀಸಿಗೆ', 'ಮಧ್ಯಮಬೀಸಿಗೆ' ಪರಾ. ಉತ್ತಮಬಿಸಿಗೆ: (ದಕ). [ಉತ್ತಮ + ಬೀಸಿಗೆ]

ಉತ್ತಮಬೀಸು (ನಾ). ಮೊದಲ ಇಪ್ಪತ್ತು. [ಉತ್ತಮ + ಬೀಸು]
ಉತ್ತಮಭಗಣ (ನಾ). ಶುಭನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು; ಒಳ್ಳೆಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ: ಪ್ರಸರವಿಹಂಗಮಕುಲಚಕ್ರವರ್ತಿಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಂ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಸವದಿಂ ಮಾಡುವುದಭೀಕವನುತ್ತಮ ಭಗಣವಿನುತ ಲಗ್ನೋದಯದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೩-೨೨೨).

[ಉತ್ತಮ + ಭಗಣ]

ಉತ್ತಮಮೆಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವಜರಾ ಪಡೆದೊಡು ಉತ್ತಮಮೆಣ್ಣೆ ಎನ್ನು ಕೆಜಿನಿ ಕಾಮೆಯಂಗೆ ಸರ್ವಪಾಪ ಪರಿ ಹಾರಂ ಆಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೨-೬; 700). [ಉತ್ತಮ + ಮೆಂಡಿ]

ಉತ್ತಮರ್ಣ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು: "ಉತ್ತಮರ್ಣ ನೆಂದರೆ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟವನು, ಅಧಮರ್ಣನೆಂದರೆ ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಶ್ಲೋಕ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುರುಷ; ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ.

[ಉತ್ತಮ + ಶ್ಲೋಕ]

ಉತ್ತಮಾಂಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಂಗ; ತಲೆ; ಶಿರಸ್ಸು: ತತ್ವಾದ ಪವಿತ್ರೋದಕಂಗಳನ್ನಿಬರಮುತ್ತಮಾಂಗದೊಳ್ ತಳಿದುಕೊಂಡಿದಾ ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೯ ವ); ತನ್ನುತ್ತಮಾಂಗಕ್ಕೆ ಕರಮುಗವ ಚಾಚುತ್ತ ಬಿನ್ನಹಮಾಡಿದನು ಪಾಂಚಾಲನಂದನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೪೯).

[ಉತ್ತಮ + ಅಂಗ]

ಉತ್ತಮಾಗ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊಟ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆತಿಥ್ಯ: ಅಲ್ಲಿ ಯೊರ್ವರ್ ಪ್ರಧಾನರಪ್ಪವರ್ಗ್ಗೆ ಉತ್ತಮಾಗ್ರ[ಂ] ನಡೆಯಿಸುವ[ರ್] (ಎಇ. XVII, ೯-೩೫; 1004). [ಉತ್ತಮ + ಆಗ್ರ]

ಉತ್ತಮಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ಮೈ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಹಿರಿಮೆ: ಸಮದೇಭ ಕುಂಭಭೇದನ ಸಮಯೋಗ್ರನಖಂಗೆ ಹರಿಗೆ ಮೃಗರಿಪುವೆಸರುತ್ತ ಮಿಕೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೨-೨); ಮೂಢನೆನ್ನವಗುಣವನುಳಿದು ನಿಮ್ಮುತ್ತಮಿಕೆಯಂ ಮೆಜೆದು (ಹಜಕಾ. ೧೧-೨೮); ಮತ್ತಿದಂಬಿನ ಮೆಯ್ಯ ಭೀಷ್ಮನು ಹೊತ್ತ ಕೈದುವ ಬಿಸುಟ ಕಳಶಜನುತ್ತಮಿಕೆಗಳ ಮೆಜೆದರೆಂದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೨೧). [ಉತ್ತಮ + ಇಕೆ]

ಉತ್ತಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ನಾಯಿಕೆ ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಉತ್ತಮೆ ಮಧ್ಯಮೆ ಅಧಮೆಯರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕೋಪ ಪ್ರಸಾದ ಸಮಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಿತ ಲಲನೆಯರಿಂ ಕನ್ಯೆ ಊಢೆಯರೆಂಬೆರಡು ಪ್ರಕಾರಮಾದ ನಾಯಕಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಉತ್ತಮಾ]

ಉತ್ತರ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಮೇಲುಭಾಗದ. ೨. ಮೇಲ್ತರ ಗತಿಯ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಒಳ್ಳೆಯ: ಕೊಂತಿಮಾ ದೇವಿಗಮೊಂದುತ್ತರಮಾದಳ್ ಕರ್ಣಂಬೆತ್ತಕ್ಕಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೫); ಉತ್ತರಮಾಗಿ ಹಸ್ತಮಿಜುವೇಡೆಯೊಳ್ಳಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲೋಕೋತ್ತರ ಮಾಗಿರಲ್ಲಡೆವ ಲಕ್ಷ್ಮಜಮೂಪತಿಯಾಳ್ಳನಳ್ಳಜಂಬೆತ್ತು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೦; 1170). ೩. ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ. 'ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತ' ಪರಾ. ೪. ತರುವಾಯದ; ಅನಂತರದ: ಆ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಇದೆಂಬುದಂ ಪೇಟ್ಟುದುತ್ತರಸೂತ್ರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮). (ನಾ). ೫. ಮುಂದಿನದು;

ಮುಂ ಭಾಗ: ಪತ್ತರ್ಕ ಪನ್ನೆನಿಕ್ಕುಮದುತ್ತರಕೊಂದೆರಡು ನೆಲಸೆ (ಶಮದ. ೧೯೨). ೬. ವಾಮಭಾಗ; ಎಡಭಾಗ. ೭. ಮುಂದಾಗುವ ಪರಿಣಾಮ: "ಉತ್ತರಮು ದರ್ಶನ ಮೇಲಪ್ಪ ಫಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೨-೧೩). ೮. ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು;

ಮರುನುಡಿ; ಜವಾಬು: ಮರುಳಾಗದೆನ್ನ ನುಡಿಗುತ್ತರಮಂ ಮುನ್ನಿತ್ತು ಕುಡಿಯೆ ಕಜ್ಜಂ ನಿನಗುತ್ತರಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೭); ಎನಗುತ್ತರಮಂ ಕುಡೆ (ಶಮದ. ೧೨೫ ಪ್ರಯೋ); ನುಡಿದ ನುಡಿ ಗುತ್ತರವನೆಂದುಂ ಕೊಡದ ಭಾಷೆಯನಿಂತು ಸಲಿಸುವನಾಗಿ (ಬಸಪು. ೩೧-೧೦); ಇವನುತ್ತರವ ಕೇಳುವೆವೆಂದು ಪಾರ್ಥನ ನುಡಿಸಿದನು

ನಗುತ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯೋ. ೩-೬೩). ೯. ಉತ್ತರ ದೇಶದವನು; ಆರ್ಯ: "ಕನ್ನಡಿಗ ಕರ್ಣಾಟಕನೆನಿಕ್ಕು ಖಳನೆನಲು ಕೊಂಕಣಗ ನಾರ್ಯನುತ್ತರನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೭). ೧೦. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ: "ಅಹ್ಲಾದ ವಿರಾಜಿಯುಕ್ತಿನುಡಿ ದಿಗ್ವಿವರಂಗಳೊಳುತ್ತರಾ ಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೭೭); ಆನೆ ಸೋಲ್ವಪೆನಿವರೆ ಗೆಲುಗೆ ಎನಗುತ್ತರಂ [ಪಾರಾಂ. ಮಂ] (ತಿರುರ. ೧೯-೧೯). ೧೧. ವಿರಾಟರಾಯನ ಮಗನ ಹೆಸರು: ಸಾರಥಿಮಾಡು ಮತ್ಸ್ಯಸುತನುತ್ತರನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೭); ಉತ್ತರನ ಪೌರುಷ ಒಲೆಮುಂದೆ (ಗಾಜಿ. ೧೨). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಉತ್ತರವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸರಸವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುವ ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ: ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥ ದೊಳೋರಂತನುಗುಣಮಾಗೆ ಪೇಟ್ಟುದುತ್ತರಮನಿಕುಂ . . . ಉತ್ತರಕ್ಕೆ -

ಮರಣಮೆನಿಪ್ಪುದಾವುದು ದರಿದ್ರತೆ ಪತ್ತಿದ ಕುತ್ತಮಾವುದಂತರಿಸದೆ ನಿಂದ ಚಿಂತೆ ಸುಖಮಾವುದು ಪುತ್ರಮುಖಾವಲೋಕನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೦೪, ೭೦೭). ೧೩. [ಕಾಮಶಾ] ಚುಂಬನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಧರ ವೃತ್ಯಯಮೊದವಿನಿಯನಿನ್ನಚ್ಚರಸನವಸಂ ಬರೆದಿವೊದವಿದ ಮೇಲ್ವುಟಿ ವತ್ತಿಸಿ ಚದುರಿಂ ಸತಿ ಚುಂಬಿಸಂದವುತ್ತರಮನಿಕುಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೨-೫).

ಉತ್ತರಕ್ಕೆ - ಮರಣಮೆನಿಪ್ಪುದಾವುದು ದರಿದ್ರತೆ ಪತ್ತಿದ ಕುತ್ತಮಾವುದಂತರಿಸದೆ ನಿಂದ ಚಿಂತೆ ಸುಖಮಾವುದು ಪುತ್ರಮುಖಾವಲೋಕನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೦೪, ೭೦೭). ೧೩. [ಕಾಮಶಾ] ಚುಂಬನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಅಧರ ವೃತ್ಯಯಮೊದವಿನಿಯನಿನ್ನಚ್ಚರಸನವಸಂ ಬರೆದಿವೊದವಿದ ಮೇಲ್ವುಟಿ ವತ್ತಿಸಿ ಚದುರಿಂ ಸತಿ ಚುಂಬಿಸಂದವುತ್ತರಮನಿಕುಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೧೨-೫).

೧೪. ಅ ಭಿ ವೃ ದ್ಧಿ : ಅಂತಾಗಳೊಂದುತ್ತರಂ ಬಳಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨ ವ. ೧೫). ದಾಟುವಿಕೆ; ಅತಿಕ್ರಮಣ. ೧೬. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕು; ಬಡಗಲು: “ಕೌಬೇರೀ, ಉತ್ತರಾ, ಉದೀಚೀ - ಈ ೩ ಬಡಗಣ ದೆಸೆ” (ಹಲಾಯು. ೧೭-೧೦೧); “ಕೌಬೇರಿಯುತ್ಪರಮುದೀಚಿಯೆನೆ ಬಡಗಲಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೯). ೧೭. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: “ಪೂರ್ವ - ಲಗ್ನ, ದಕ್ಷಿಣ - ಚತುರ್ಥ, ಪಶ್ಚಿಮ - ಸಪ್ತಮ, ಉತ್ತರ - ದಶಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು” (ಜಾತಕ. ೨-೯ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಂಗ (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗ: “ಉತ್ತರಾಂಗ ವೆಂಬುದು ಉತ್ತರಂಗಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫); “ಉತ್ತರಂಗಮೆನಲೈ ನೆಗಳು ತ್ತರಾಸಮೆನಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಂಗುಡು ‘ಉತ್ತರಂಗೊಡು’ ನೋ.

ಉತ್ತರಂಗೇಡು (ಕ್ರಿ). ಮರುನುಡಿಯನ್ನು ಆಡಲು ಅಸಮರ್ಥ ನಾಗು; ನಿರುತ್ತರನಾಗು: ಉತ್ತರಂಗಿಟ್ಟರ್ವ ವಾದಿಗಳತ್ತ ನೋಡುತ್ತಾ ನರೇಂದ್ರೋನ್ನತ್ತನುಂ ತಾನಹಗೆ ಲಜ್ಜಿಸಿ ದರ್ಪವಡಗಿದನು (ಬಸವ. ೫೪-೮೨). [ಉತ್ತರ + ಕೆಡು]

ಉತ್ತರಂಗೊಡು, ಉತ್ತರಂಗುಡು, ಉತ್ತರಕೊಡು, ಉತ್ತರಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರುಮಾತನ್ನು ಆಡು; ಪ್ರತಿ ಹೇಳು; ಜವಾಬು ನೀಡು: ಬಂಧಕಿಯಂತೆಂದುತ್ತರಂಗೊಟ್ಟಳಾಗ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೭೫). ಉತ್ತರಂಗುಡು: ೨. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು; ನಿರಾಕರಿಸು: ಎಮಗುತ್ತರಂಗುಡದೊಡಂಬಡು (ಅನಂಪು. ೩-೯೧). ಉತ್ತರಕೊಡು: ೨. ನೀನು ನನಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೯೫).

ಉತ್ತರಗೊಡು: ೧. ಉತ್ತರಗೊಡಲಜ್ಜಿಯದವನಿಜೆಗೆ ಕಂಗಳ ಘಡು ಘುಡಿಸುವಪ್ರಗಳಲವನಿಗೆ ಬಾಗಿದನು ಶಿರವ (ತೂರಾ. ೩-೯-೪). [ಉತ್ತರ + ಕೊಡು]

ಉತ್ತರಕರ್ಮ (ನಾ). = ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ ೧. ‘ಅಪರಕರ್ಮ’ ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಕರ್ಮ]

ಉತ್ತರಕಾಲ (ನಾ). ಅನಂತರ; ಆಮೇಲೆ: ತದ್ಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣ ಮಿಲ್ಲದುದುಜೊಂದೆ ಪೂರ್ವಕಾಲಭಾವಿ ವಿಜ್ಞಾನಮುಕ್ತರಕಾಲಾದಿಗಳೊಳ್ ... ನಿಲ್ಲದಪ್ಪುದುಜೊಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). [ಉತ್ತರ + ಕಾಲ]

ಉತ್ತರಕುಮಾರ (ನಾ). ೧. ವಿರಾಟನ ಮಗ. ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಡಿ; ಹೆಣ್ಣಿಗೆ; “ಹೆಂಗುಳಿಬಂಟಿ” (ಜಾನಕೋ. ೨೦). [ಉತ್ತರ + ಕುಮಾರ]

ಉತ್ತರಕುರು (ನಾ). ಕುರುದೇಶದ ಉತ್ತರಭಾಗ: ನಿನ್ನ ಗಗನ ಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆಯನುತ್ಪರಕುರುವನೆಯ್ದಿಸು (ಆದಿಪು. ೨-೧೪೫ ವ).

[ಉತ್ತರ + ಕುರು]

ಉತ್ತರಕೊಡು ‘ಉತ್ತರಂಗೊಡು’ ನೋ.

ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಸತ್ತವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಸತ್ತವ ರಿಗೆ ಶವಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ದೊಡ್ಡ ಧರ್ಮವಾಗಿತ್ತು (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೭); ಅಳಿದ ಜೊಂಬಗೆ ಉತ್ತರ ಕ್ರಿಯೆಗಳನು ಬಂಗರು ಮಾಡಿಸಿ (ಕವಪು. ೪೧). ೨. ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸ: ಪತ್ತೆಂದೊಡೆ ಪತ್ತಿದನಿದು ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಮಾಯ್ತೆ ನಿನಗಿದು ಮೇಲಿನ್ನು ತ್ತಮಕಾರ್ಯಾಸ್ತದವಾನಿತ್ತಪೆಂಬರವನುತ್ಪರಕ್ರಿಯೆಗೀಗಳ್ (ನಳಚಂ. ೬೦೬). ೩. [ಜೈನ] ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭವೃದ್ಧಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ: “ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳೊಳು ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿ ಯಾದರಂಬೆರಸು ಗರ್ಭವೃದ್ಧಿನಿಮಿತ್ತಮವ್ಯಗ್ರಚಿತ್ತರಪ್ಪ ಗೃಹವೇದಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುತ್ಪರಕ್ರಿಯೆ” (ಜಾವಂಛ. ೨೩೧).

[ಉತ್ತರ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಉತ್ತರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಗಳಿಗೆ; ಮರುಗಳಿಗೆ: ಶರೀ ರೇಂದ್ರಿಯಬುದ್ಧಿಗಳೇಕಕ್ಷಣಾಂತರಾಳವರ್ತಿಗಳುತ್ತರಕ್ಷಣವೃಪಾಯಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). [ಉತ್ತರ + ಕ್ಷಣ]

ಉತ್ತರಗೊಡು ‘ಉತ್ತರಂಗೊಡು’ ನೋ.

ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಕಾಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯವು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುವಿನ ವರ್ಗಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಅಳವಡದೆಂದು ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿಗಳು ನುಡಿವುತಿಪ್ಪರು (ಘನವ. ೧೯-೧೭). [$<$ ಸಂ. ಉತ್ತರಜ್ಞಾನಿ]

ಉತ್ತರಜೊಕ್ಕರ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟ್ಟು, —ಬಿನ್ನಣ: ಕೊಂತಮಾರಿಯು ಲಾಟ ಕಾಕೋಡಂತೆ ವ್ರತ್ತರಜೊಕ್ಕ ರವು ನೆಟಿಕೊಂತಮಾರವು ಲಾಟಜೊಕ್ಕರ ಪೋಗು ಬಾಣಗಳು (ಸಾಳಭಾ. ೧೨-೭೨). [ಉತ್ತರ? + ಜೊಕ್ಕರ]

ಉತ್ತರಣ (ನಾ). ದಾಟುವುದು: ಸೋಪಾನ ಪದ್ಧತಿಗಳೊಳ್ ಗಿರಿದುರ್ಗಾ ರೋಹಣಮುಮಂ ದ್ರೋಣಿಯಾನಪಾತ್ರಾದಿಗಳೊಳ್ ಜಲದುರ್ಗೋ ತ್ತರಣಮುಮನುಪದೇಶಂಗಿಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೬-೬೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಣ್ಣಿ ‘ಉತ್ತರಣ್ಣಿ’ ನೋ.

ಉತ್ತರಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಣಿಯ ಗವುಣ್ಣ ಕೊಣ್ಣೇಸರ ಭೂತಗೋಸಿ ಲಿಜ್ಜಪದಿಷ್ಠೆಗಿಯ್ದು ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೧-೭; 1102?). [?]

ಉತ್ತರಣ್ಣಿ, ಉತ್ತರಣ್ಣಿ, ಉತ್ತರಾಣಿ, ಉತ್ತರೇಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅಪಾಮಾರ್ಗದ ಗಿಡ: “ಉತ್ತರಣ್ಣಿಯಪಾಮಾರ್ಗಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯-೬೬); ಎರಡೊಂದಪ್ಪಿನಮಿಂಜಾಗಿರೆ ಪಾಲಂ ಕಾಸಿ ಬಜ್ಜಿಕೆ ಮತ್ತದಜ್ಜಿಗಳುತ್ತರಣ್ಣಿಯ ಪುಡಿವೆರಸಿಕ್ಕುಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೩); ಕಿಡುಗುಮಾಲುಗಳ ವಿಷಂ ಅಳಿಯಿಂದುತ್ತರಣ್ಣಿಯ ಬೇರ್ಗಳು ಮಂ ಮೇಣ್ ಕುಡಿಸೆಯುಂ (ಖಮದ. ೧೨-೨೧); ಪಿಪ್ಪಲಿಯುತ್ಪರಣ್ಣಿಗಳನಕ್ಕಿ ಗಚ್ಚಿಂದಿರದೇವುದು ರಕ್ತಪಿತ್ತದಾಹೋಪಶಮಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೫-೧೪). ಉತ್ತರಣ್ಣಿ: ಕತ್ತೆಗಿವಿ ಸಹದೇವಿ ಮತ್ತೆತ್ತನಾಲಗಿಯು ಉತ್ತರಣ್ಣವರಸು ತಿಲಕವಿಡೆ ಲೋಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮೦). ಉತ್ತರಾಣಿ: ಉತ್ತರಾಣಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯಿಯಿಂದ ಕುಟ್ಟಿ, ಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿ ಯಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ವೇಂಮಾಹಾ. ೧೦೧). ಉತ್ತರೇಣಿ: (ಎಸಮ್ಪ. XV, ೪೫).

[ದೇ. || ತುಳು. ಉತ್ತರಣ್ಣಿ; ತೆಲು. ಉತ್ತರೇನು]

ಉತ್ತರತಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬಾಹ್ಯತಪದೊಳಸಹ್ಯಮಾನ ಸಾಹಸನಾಗಿ ಮತ್ತಮುತ್ಪರತಪ ದೊಳುತ್ತರೋತ್ತರಂ ನೆಗಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೪ ವ).

[ಉತ್ತರ + ತಪ]

ಉತ್ತರದಾತ (ನಾ). ಉತ್ತರಕೊಡುವವನು; ಹೊಣೆಗಾರ; ಜವಾ ಬ್ದಾರ: ಮಾನವನು ಕರ್ಮಯೋಗಿ. ಅವನು ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರದಾತನು ನಿಜ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೪). [ಉತ್ತರ + ದಾತ]

ಉತ್ತರದಾಯಿ (ನಾ). = ಉತ್ತರದಾತ: ಪಶುಗಳು ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರದಾಯಿಗಳಲ್ಲ. ಮಾನವನು ಮಾತ್ರ ಉತ್ತರದಾಯಿಯೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಏಕೆ? (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೩).

[$<$ ಸಂ. ಉತ್ತರದಾಯಿನ್]

ಉತ್ತರದಾಯಿತ್ವ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ: ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಮಗುವಿಗೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ ಉತ್ತರದಾಯಿ[ಯಿ]ತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೯).

[ಸಂ.]

ಉತ್ತರದಿಗ್ಗರ (ನಾ). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ; ಕುಬೇರ: "ಯಕ್ಷಂ . . . ಉತ್ತರದಿಗ್ಗರಂ ರಾಜರಾಜಂ . . . ರಾಕ್ಷಸದ್ವಿಷನೇ ಕುಬೇರನೇ ಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). [ಸಂ. (ಉತ್ತರದಿಶ್ + ವರ)]

ಉತ್ತರಧ್ರುವ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಕ್ಷದ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಕೊನೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಉತ್ತರಮೇರು: "ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಇರುವ ಧ್ರುವವನ್ನು ಉತ್ತರಧ್ರುವವೆಂದೂ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆ ಇರುವ ಧ್ರುವವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಧ್ರುವವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ" (ಭಾತವ. ೩೦೦); ಉತ್ತರಧ್ರುವದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವಕ್ಕೂ ಚುಂಬಕಗಳಿಗೂ ಬೀಸುತಿದೆ (ನಾದಲೀ. ೫೦-೧). 'ದಕ್ಷಿಣ ಧ್ರುವ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಧ್ರುವ]

ಉತ್ತರಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿವಾದ; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ. ೨. ವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ಯಾದ ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ. ೩. ತಿಂಗಳ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ; ಪೂರ್ಣಮೆಯಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ. 'ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಪಕ್ಷ]

ಉತ್ತರಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: ಉತ್ತರಪದಂ ವಿಶೇಷ್ಯದೊಳೊತ್ತರಿಸಿರೆ ಪೂರ್ವಪದಮ ಪಾಂತ್ಯಸ್ವರದಿಂದತ್ತಿರ್ದುರ್ವರ್ತೆ ಲೋಪಂ ಮತ್ತಮಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಹುಳಮಕ್ಕು ಮಕಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೧೬); ಉತ್ತರ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ, ಪೂರ್ವಪದವು ತೃತೀಯಾದಿವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸವು ತಪ್ಪುರುಷ (ಕೃಷಿ. ೨೧). 'ಪೂರ್ವಪದ' ಪರಾ.

[ಉತ್ತರ + ಪದ]

ಉತ್ತರಪಾಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉತ್ತರ ಪಾಣಿ, ಪಂಚಪಾಣಿ, . . . ಜಯಾಳವೆಂಬವು ಮೊದಲಾದ ನೂಜಿಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [ಉತ್ತರ + ಪಾಣಿ]

ಉತ್ತರಪೂಜೆ (ನಾ). ದೇವತಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾಯಪೂಜೆ (ಃ). [ಉತ್ತರ + ಪೂಜೆ]

ಉತ್ತರಫಲ್ಲುನಿ (ನಾ). ಇವೃತ್ತಿಗಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡ ನೆಯದು. [ಸಂ. ಉತ್ತರಫಲ್ಲುನೀ]

ಉತ್ತರಭಾಗ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಭಾಗ: ವೇದದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಭಾಗ, ಉತ್ತರ ಭಾಗ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಭಾಗ . . . ಉತ್ತರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಭಾವ ಮೊದಲಾದವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೩). [ಉತ್ತರ + ಭಾಗ]

ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದ (ನಾ). ಇವೃತ್ತಿಗಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವೃತ್ತಾರನೆಯದು. [ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾದ್ರಪದಾ]

ಉತ್ತರಭಾರ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ: ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇಮದ ಉತ್ತರಭಾರವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಮೇಲೂ ಹೊತ್ತಿರುವಾಗ, ಆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. . . ಮೊದಲನೆಯ ಕರ್ತವ್ಯ (ಸಾಹಿ. ೧೦). [ಉತ್ತರ + ಭಾರ]

ಉತ್ತರಭಾರವಾಹಿ (ನಾ). ಹೊಣೆಗಾರ; ಜವಾಬ್ದಾರ: ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹದಲ್ಲಿಯೂ ಜವಾಬ್ದಾರನ್ನು (ಉತ್ತರ ಭಾರವಾಹಿ) ಒಬ್ಬನಿರಬೇಕು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೬೩). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಭಾರವಾಹಿನ್]

ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವ ಹಾದಿ; ಉತ್ತರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ: ಈ ಪೂಜೆಯಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನಳಾದ ಕಾವೇರಿಯು ನಿನಗೆ ಉತ್ತರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕೊಡುವಳು (ಆರ್ಕಮಾ. ೧೧೧). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗೌಡೀ ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯರಚನೆ: ಸಮಮಧುರ ನಿವಿಡ ಕಾಂತ ಸುಕುಮಾರ ಸುಸ ಮಾಹಿತಪ್ರಸನ್ನೋದಾರಪ್ರಮಿತಗ್ರಾಮ್ಯೋಜಸ್ವಿಕೃಮದಿಂದಶಭೇದಮಲ್ಲಿ

ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗಂ ಅವಲಿ ವಿಪರ್ಯಯವೃತ್ತಿ ಪ್ರವಿಭಕ್ತ ವಿಕ್ಲಮಕ್ಕು ಮುತ್ತರಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೫೨, ೫೩). 'ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗ' ಪರಾ.

[ಉತ್ತರ + ಮಾರ್ಗ]

ಉತ್ತರಮಾಮಾಂಸೆ (ನಾ). ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರ; ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳು: ಉತ್ತರಮಾಮಾಂಸೆಯು ಸರೋಪನಿಷದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಮಾದ ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂತಲೂ . . . ಅಭಿಮತಮಾಗಿರ್ಕಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦); ಬಾದರಾಯಣ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಮಾಮಾಂಸೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮಾಮಾಂಸೆಯೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೪). 'ಪೂರ್ವ ಮಾಮಾಂಸೆ' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಮಾಮಾಂಸೆ]

ಉತ್ತರಮುಖಿ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ ತೋರಿ ಸುವ ಯಂತ್ರ, — ಸಾಧನ; ದಿಕ್ಕುಚಿ: ಕಾಣ್ಬದಸದಳಮಲಾ ಮನುಜಮನದುತ್ತರಮುಖಿಗೆ ಬಿದಿಯ ಚಿರತಾರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮-೧೦); ನಾವಿಕರಿಗೆ ದಿಕ್ಕನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಆತ್ಮಂತ ಉಪಯೋಗಕರವಾಗಿ ದಿಕ್ಕುಚಿ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಮುಖಿ (Compass) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಈ ಉಪ ಕರಣವು . . . ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ (ಭಾತವ. ೩೧೦).

[ಸಂ. ಉತ್ತರಮುಖೀ (ಉತ್ತರ + ಮುಖ + -)]

ಉತ್ತರಮೇರು (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಧ್ರುವ: ಉತ್ತರಮೇರು (ಧ್ರುವ) ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಜಲವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಈ ನಕ್ಷತ್ರವು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೮).

೨. [ಜೈನ] ಮೇರುಪರ್ವತದ ಉತ್ತರ ಭಾಗ; ವಿದೇಹಕ್ಷೇತ್ರ. 'ದಕ್ಷಿಣಮೇರು' ಪರಾ. [ಉತ್ತರ + ಮೇರು]

ಉತ್ತರರಕ್ಷೆ (ನಾ). "ಉತ್ತರಭಾಗ; ವೇದಾಂತ" (ಶಂಕರಾ. ಕೋಶ): ಅಕ್ಷರಂಗಳ ಕಲಿಸಿ . . . ನಾಟಕ ಶಿಕ್ಷೆಯಂತರ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ತರ] ಶಾಸ್ತ್ರದುತ್ತರರಕ್ಷೆಯಂ ಬೋಧಿಸಿದರಾ ಶಿವದಾಸಿಯಾತ್ಮಜಗೆ (ಶಂಕರಾ. ೧೬-೩೩). [ಉತ್ತರ + ರಕ್ಷೆ]

ಉತ್ತರವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಐವತ್ತರಿಂದಾಚೆಯ ವಯಸ್ಸು; ಇಳಿ ವಯಸ್ಸು; ಅಪರವಯಸ್ಸು. 'ಪೂರ್ವವಯಸ್ಸು' ಪರಾ.

[ಉತ್ತರ + ವಯಸ್ಸು]

ಉತ್ತರವಾದಿ (ನಾ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕವನು; ಜವಾಬ್ದಾರ; ಹೊಣೆಗಾರ: ಅದು ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಇಂದು ಯಾರಿಗೂ ಉತ್ತರವಾದಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೯೨). [< ಸಂ. ಉತ್ತರವಾದಿನ್]

ಉತ್ತರವಾದಿತ್ವ (ನಾ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಹೊಣೆ; ಜವಾಬ್ದಾರಿ: ಇದನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ತರವಾದಿತ್ವ ಜೀವಾತ್ಮನದು (ಭಾರದ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರವೀ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡು: ಅಭವನೇನೆಂದೊಡುತ್ತರ ವೀಯದಿರೆ . . . ಶಿವನೇಸುದಿನದಿಂದುಣ್ಣದಿದರ್ಹನೋ (ಬಸವ. ೧೬-೧೮).

[ಉತ್ತರ + ವೀ]

ಉತ್ತರಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಭಾಗದ ಸಾಲು, — ಪಂಕ್ತಿ: ವಿಜ ಯಾರ್ಥದುತ್ತರಶ್ರೇಣಿಯ ಕಾಂಚನಪುರವೆಂಬ ಪೊಳಲರಸಂ ಮಹೇಂದ್ರ ನೆಂಬೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧). 'ದಕ್ಷಿಣಶ್ರೇಣಿ' ಪರಾ.

[ಉತ್ತರ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಉತ್ತರಸ 'ಉತ್ತರಾಸ' ನೋ.

ಉತ್ತರಸಾಗರ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಗರ; ಭೂಮಿಯ ಉತ್ತರಧ್ರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಸಾಗರ: (Arctic ocean. ಪಾಠಾ. ೬). 'ದಕ್ಷಿಣಸಾಗರ' ಪರಾ.

[ಉತ್ತರ + ಸಾಗರ]

ಉತ್ತರಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು : ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಪರಲೋಕಕ್ಕುತ್ತರಸಾಧಕನಾಗಿ ನಡೆವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೪). ೨. ಸಹಾಯಕ : ಸಮಸ್ತಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆಲ್ಲಂ ಮಿತ್ರನುತ್ತರಸಾಧಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೭-೧೧). ೩. ಮೇಲನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತಹದು ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತಹದು : ಕಾಯದಿಂದ ಗುರುವ ಕಂಡೆ ಕಾಯದಿಂದ ಲಿಂಗವ ಕಂಡೆ... ಕಾಯದಿಂದ ಸಕಲೇಶ್ವರದೇವರ ಪೂಜಿಸುವಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಸಾಧಕನಾದೆಯಲ್ಲಾ ಎಲೆ ಕಾಯವೆ (ಸಮಾವ. ೫೧). [ಉತ್ತರ + ಸಾಧಕ]

ಉತ್ತರಳ (ಗು). ೧. ತುಂಬ ಚಂಚಲವಾದ ; ಬಹಳವಾಗಿ ಕಂಪಿಸುವ. ೨. ಬಹಳ ಹೊಳೆಯುವ, —ಮಿಂಚುವ : ದೋಷಕಂಡೂಯನಮಂ ಕಬಲ್ಕಲೆಡೆಯಾಯ್ತು ಮತ್ತು ಮುತ್ತರಳ ತಾಮ್ರಲೋಚನನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩). [ಸಂ. ಉತ್ತರಲ]

ಉತ್ತರಾಂಗ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಾಸ ೧ : “ಉತ್ತರಾಂಗಮೆಂಬುದು ಉತ್ತರಂಗಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫). ೨. ಮುಂದಿನ ಅಂಗ ; ಆಮೇಲಿನ ಅಥವಾ ಅನಂತರ ಬರುವ ಭಾಗ : ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ ದೊಡನೆ ಉತ್ತರಾಂಗಗಳಾದ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಯೋಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಉತ್ತರ + ಅಂಗ]

ಉತ್ತರಾಜಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು ; ಬಡಗಣದ್ದು. ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಬಾಗಣ ಗವುಡರು ಉತ್ತರಾಜಿ ಬಸವಪ್ಪನ (ಎಕ. VII, ೩ನವೊ. ೨೧-೩ ; ?). [< ಉತ್ತರಾದಿ]

ಉತ್ತರಾಜಿಮಠ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾದಿಮಠ (ಕ). [ಉತ್ತರಾಜಿ + ಮಠ]
ಉತ್ತರಾಣಿ ‘ಉತ್ತರಣಿ’ ನೋ.

ಉತ್ತರಾದಿ (ನಾ). ಪುರೋಹಿತವರ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : ಪುರೋಹಿತವರ್ಗ (Priests) (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಇತರರೂ)... ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ, ತೌಲವ, ಉತ್ತರಾದಿ, ವಡಮ, ವೈದಿಕ, ವತ್ತಿಮನ್, ಜಂಗಮ್, ಕಾಜಿ, ಪಿದಾರನ್ (ತುಳುನಾ. ೧೭೧). [?]

ಉತ್ತರಾದಿಮಠ (ನಾ). ಮಾಧ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಒಂದು ಮಠ. [ಉತ್ತರಾದಿ + ಮಠ]

ಉತ್ತರಾಧಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ : ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತನ ಪುತ್ರನೆಂದೂ, ವಿಪುಲವಾದ ಭೂಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಉತ್ತರಾಧಿಯೆಂದೂ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬಲ್ಲವಳಾದಳು ? (ಬೆನ್ನ ಬೇ. ೪೦). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಹಕ್ಕುದಾರಿಕೆ, —ಅಧಿಕಾರ ; ಬಾಧ್ಯತೆ : ಅದಕ್ಕೆ ಶಾಶ್ವತ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರವೂ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮುದ್ರೆಯೂ ಇರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೨೬೧). [ಉತ್ತರ + ಅಧಿಕಾರ]

ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಹಕ್ಕುದಾರ, —ವಾರಸುದಾರ : ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಗಳು, ದಾಯಿತ್ವಗಳು ಮತ್ತು ಆಭಾರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸರ್ಕಾರದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೧೭೦) ; ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಮಗ ಎರೆಯಂಗ ಕುಮಾರನು ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಸವತಿ. V, ಪ್ರಸ್ತಾ). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉತ್ತರಾಪಥ (ನಾ). ೧. ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ದೇಶ ; ಉತ್ತರದೇಶ : ವೃದ್ಧ ಪರಾಶರಮುನೀಂದ್ರನುತ್ತರಾಪಥಕ್ಕೆ ಪೋಗುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮). ೨. = ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ ೨ : ಜಲನಿಧಿ ಮೇಖಲಾವಲಯಿತಾಂಗಿ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದಾಯ್ತು ಭೂಲಲನೆ ವಿಶಾಲಲಕ್ಷ್ಮಿಯನನಾಕುಳಮೆಂಬುದಿತ್ತುರಾಪಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೮). ‘ದಕ್ಷಿಣಾಪಥ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಾಫಲ್ಲನಿ (ನಾ). = ಉತ್ತರ ಫಲ್ಲನಿ.

[ಸಂ. ಉತ್ತರಫಲ್ಲನೀ]

ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರಪದ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರ.

[ಸಂ. ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರಪದಾ]

ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೇ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯದು : ಅಶ್ವಿನಿ... ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರೇ ರೇವತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರಾ]

ಉತ್ತರಾಭಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಕಾಣುವ ಉತ್ತರ ; ತಪ್ಪಾದ ಉತ್ತರ ; ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಉತ್ತರ (ಕ).

[ಉತ್ತರ + ಅಭಾಸ]

ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖ (ನಾ). ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಸಿದ್ಧಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಶ್ರೀಜಗದ್ಗುರುವೇ ಗುರುವೆಂದು ತತ್ವದಸರಸಿಜಧ್ಯಾನಪರಾಯಣನಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೧೩-೭೨ ವ).

[ಉತ್ತರ + ಅಭಿಮುಖ]

ಉತ್ತರಾಯಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಓಲುತ್ತ ನಡೆಯುವ ಕಾಲ ; ಮಕರಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯವರೆಗಿನ (ಆರು ತಿಂಗಳು) ಕಾಲ : ಅಂತು ವಸಂತ ಕಾಲಾದಿತ್ಯನಂತೆ ಲೋಕೈಕಮಿತ್ರನುತ್ತರಾಯಣಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೯ ವ) ; ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಉತ್ತರಾಯಣ. ಅಗ ನಮಗೆ ಬೇಸಗೆ (ಕಿಂಕಭ. ೨). ‘ದಕ್ಷಿಣಾಯನ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಾಯಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವ ; ಪರಕೀಯ (?) : ನಮಗೆ ನಿಮ್ಮಯ ಸಂಗವಳವಡದು ನಿಮಗೆ ನಾವಿನ್ನುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಮಗೆ ಬಂಧನ ಬಿಟ್ಟು ದೆನು ತಾ ಕ್ರಮದಲುಟ್ಟುಡುಗೆಯನು ತೊಡಿಗೆಯನಿತ್ತರಸಂಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೦-೨೪) ; ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿರಲೇಕೆ ನೀವಿನ್ನುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದ ಬಿತ್ತು ಹುರಿದರೆ ಬಿರುದ ಭಟರಿದ್ದೇನ ಮಾಡುವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೧) ; ನಗಧರನು ನೀತಿಯನು ಭಾವಿಸುತ ಖೂಳನಾ ಕೆಡುನುಡಿಗಳಂ ಗುಣಿಸುತ್ತೆ ಮುನ್ನಮವನ ಮಾತೆಗಿತ್ತಾ ಭಾಷೆಗುತ್ತರಾಯಿಗಳೆಂದು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೫-೩೩). [< ಸಂ. ಉತ್ತರಮಾಯಿನ್ ?]

ಉತ್ತರಾರಣಿ (ನಾ). ಕಡೆದು ಬೆಂಕಿಮಾಡುವ ಮರದ ಕೊರಡುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅರಣಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಪೋತಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರಣಿಯತ್ಯಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉತ್ತರಾರಣಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ... ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆ ? (ಬುದ್ಧಪ. ೭೪). [ಉತ್ತರ + ಅರಣಿ]

ಉತ್ತರಾರ್ಥ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಅರ್ಥ ; ಪರಲೋಕದ ಪ್ರಯೋಜನ : ತದ್ಗೃಹಣಂ ಇಪಾರ್ಥಮುಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮುಂ ಅಗಿ ನಿರೂಪಿಸೆಪಟ್ಟು ದಜಿಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫). [ಉತ್ತರ + ಅರ್ಥ]

ಉತ್ತರಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯ ಅರ್ಥ ; ಮುಂದಿನ ಅರ್ಥ : ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಶಾಲೆ ಸೆಕೆಂಡರೀ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಂತಿದ್ದರೆ, ಪ್ರೌಢಶಾಲೆ ಉತ್ತರಾರ್ಥದಂತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯೧). ‘ಪೂರ್ವಾರ್ಥ’ ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು : ವಿಜಯಾರ್ಥ ಜಯವಿದೆನಗಾವ ಜಯಂ ನೆಗೆಟ್ಟುತ್ತರಾರ್ಥ ಜಯಮೆ ಜಯಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೧೯). [ಉತ್ತರ + ಅರ್ಥ]

ಉತ್ತರಾಶಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ ; ಕುಬೇರ.

[ಸಂ. (ಉತ್ತರಾಶಾ + ಅಧಿಪತಿ)]

ಉತ್ತರಾಷಾಢ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯದು : ಅಶ್ವಿನಿ... ಉತ್ತರಾಷಾಢ... ರೇವತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳಾದ (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಉತ್ತರಾಷಾಢಾ]

ಉತ್ತರಾಸ, ಉತ್ತರಸ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲು ಭಾಗ; ಬಾಗಿಲ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿ; ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ: "ನಾಶಾ ಉತ್ತರಾಸದ ಹೆಸರು" (ನಾಚರಾ. ೧೦೪); "ಉತ್ತರಂಗಮನಲ್ಗೆ ನೆಗಳ್ಳುತ್ತರಾಸಮನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೨); ಸಂಬಳಗೋಲ ಮುಂಜೂರೋಳಗೆ ಸಮಂತಿಟ್ಟು ಕೈವುಳಿಗತ್ತಿಗಳನುತ್ತರಾಸ ದೋಳಾ ಸಸಿನೆ ಮಡಗಿ ಸೊಗಸಿನಿಂ ಪಾದಂಗಳಂತೊಳಿದು (ಆರಾಚ. ೭-೧೩). ೨. ಬಾಗಿಲು ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಕೆಳಪಟ್ಟಿ; ಹೊಸ್ತಿಲು (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ): ನಮ್ಮ ಮನೆ ಉತ್ತರಾಸ ತುಳಿದೀಯೇ ಜೋಕೆ! (ರಾಧ). ೩. ಮೇಲ್ಬಾ ವಣಿಯ ಎರಡು ತೊಲೆಗಳಿಗೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಇಳಿಯಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಲಗೆ ಅಥವಾ ಬೊಂಬು; ಈ ಹಲಗೆಗಳು ಒಂದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಇದ್ದರೆ ಅರಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಕ). ಉತ್ತರಸ: ೧. ಒಳಪೊಗುತಿರಲು ಉತ್ತರಸದಾ ಹಲಗೆ ತಲೆಯಂ ತಾಗೆ (ಪ್ರ ಭು ಪು. ೭-೧೩೬, ೧೩೭). [?]

ಉತ್ತರಾಸಂಗ (ನಾ). ಉತ್ತರೀಯ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ: "ವೈಕೃತ್ಯಂ, ಉತ್ತರಾಸಂಗೇ, ಬೃಹತಿಕಾ - (ಈ ೩) ಉತ್ತರಾಸಂಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೬); "ಶಾಟಿ ವೈಕೃತ್ಯಮಾ ಪೊದೆವವತ್ತರಾಸಂಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೬-೯). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ತರಾಸಂಗ (ಚತುನ. ಕ. I, ೭೬). ೨. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಹುಲುನಲುತ್ತರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೯). [ಸಂ. ಉತ್ತರೀಯ]

ಉತ್ತರಿಕೆ 'ಉತ್ತರಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ತರಿಗೆ, ಉತ್ತರಿಕೆ, ಉತ್ತರಿಗೆ (ನಾ). = ಉತ್ತರಾಸಂಗ: "ಉತ್ತರೀ ಯಕ - ಉತ್ತರಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೮೬ ಪ್ರಯೋ); ಬೆಳಸ ಪುರಪುರಕರದುತ್ತ ರಿಗೆಯುಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯುಮ, ಗೆಯುಮ, ಯುಮುಮ] ನಿಕ್ಕಿ ಮಂಗಳ ವಿಳಾಸಮಂ ಮಾಡಿ (ನಂಬರ. ೫-೬೪); ಜೋಲುಪುತ್ರರಿಗೆಗಳ ಸರಪಳಿ ಜಾಳದಾಭರಣಂಗಳಂ ಧರಿಸೋಳಿಯಿಂದನೆ ಹಳಚುವಚ್ಚಾಳುಗಳನುಂ ಕಳೆದು (ಬಸಪು. ೬೧-೨೭); ಕಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯ ವಡ್ಡಿ ವಾಣು ತ್ತರಿಗೆ ಲುಳಿ ಹಿಡಿದ ಕಾಸೆಯ ಹೊನ್ನ ಹರಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೭೨); ಕವೋಷ್ಣ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಂ ತನ್ನತ್ತರಿಗೆಯ ಕಿಜ್ಜಿಂಜಿಗಿನಿಂ ತೊಡೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೪); ಉತ್ತರಿಗೆಯ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಚಿಟ್ಟ. ೯೪-೨೫). ಉತ್ತರಿಕೆ: ಕರಿಚರ್ಮಮಂ ಮೇಲೆ ವುತ್ರರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಇಹರ. ೩೧-೨೫); ಕಿತ್ತಲೆಗಾವಿಯ ಸೀರೆಯ ಕೀಲಣಿಯುತ್ತರಿ ಕೆಯ ಕೆಂಬರಲವುತ್ರಮದೋಲಿಯ ಕುಂಕುಮದಣ್ಣಿನುನ್ನತ್ತ ಯವ್ವನೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೨೦). ಉತ್ತರಿಗೆ: ನವಪೀತದುತ್ತರಿಗೆಗಳಂ... ಕೊಟ್ಟು (ಪರಶು. ೬-೮).

ಉತ್ತರಿಗೆಜನ್ನಿವರ = ಕೊರಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಬಲದ ತೋಳಿನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಯುವಂತೆ ಧರಿಸಿದ ಜನಿವಾರ; ಉತ್ತರೀಯವಾಗಿ (ಉಪವೀತವಾಗಿ) ಧರಿಸಿದ ಜನಿವಾರ: ವರಕಮಂಡಲನೊಪ್ಪ ಹಸ್ತದೊಳೋಜೆವತ್ತಿರೆ ಬೆಳ್ಳಿಯುತ್ತರಿಗೆಜನ್ನಿವರಂ ಬೆಡಂಗಳ ವಟ್ಟು ಬಾಲದಿನೇಶನಂತಿರೆ ತನುಚ್ಚವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೬).

[< ಸಂ. ಉತ್ತರೀಯಕ]

ಉತ್ತರಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳು; ಮರುನುಡಿ; ಉತ್ತರ ಹೇಳು: ಸ್ತ್ರೀಮತವನುತ್ತರಿಸಲಾಗದೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದೊಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೮೧); ತಮ್ಮನನ್ನು ಏನನ್ನೋ ಕೇಳಿದೆ; ಅವನು ಬೇರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಲಿಲ್ಲ (ಚಿಂದುಟ. ೧೦).

[ಉತ್ತರ + -ಇಸ್ಸು]

ಉತ್ತರಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟು; ಮಾರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು: ಬಲಂಚೆರಸು ನಟ್ಟಿರುಳೆಜ್ಜು ಪೋಗಿ ಮೇಖಲಾತರಂಗಿಣಿಯನುತ್ತರಿಸಿ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೭-೧೧೨ ವ); ನಂಜನ ಮಂಜನುತ್ತರಿಸಿ ನಡೆದಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೯); ಅನಂದದಿಂದಂ ಗೋದಾವರಿಯನುತ್ತರಿಸಿ ಬರೆವರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೩ ವ); ಪಾಂಡವರು ವಿಪಿನವನುತ್ತರಿಸಿಯಜ್ಞಾತವಾಸಕೆ ಗುಪ್ತದಲಿ ತಾವಿಪ್ಪರಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೪-೫); ಆ ಮೂವರೊಂದುವರೆಯೋಜನವನುತ್ತರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೮೭). ೨. ಫಲಿಸು; ನೆರವೇರು; ಕೈಗೊಡು: ಮರುಳಾಗದೆನ್ನ ನುಡಿಗುತ್ತರಮಂಮುನ್ನಿತ್ತು ಕುಡಿಯ ಕಜ್ಜಂ ನಿನಗುತ್ತರಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಾ. ೮-೪೭). ೩. ನಡೆಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ಎನ್ನ ಭಾಷೆಯನು ನಾನುತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಪ್ರ ಭು ಲೀ. ೭-೮೩). ೪. ಉದ್ಧರಿಸು; ಎಳೆಗೆ ಹೊಂದಿಸು: ಉತ್ತರಿಸಂ ಜಸಲತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸಂ ಸದ್ಗುಣಂಗಳಂ ಬುಧತತಿಯೋಳ್ ಕತ್ತರಿಸಂ ಭಯಲೋಭಮನುತ್ಸಮಪುರುಷಂ (ಎಕ. V, ಚಿನ್ನರಾ. ೧೮೬-೨೩; 1142); ಸತ್ಯಲೋಕನಿವಾಸಿ ರಸಕಾತರಂ ಮಾನಿ ನನ್ನನುತ್ಸರಿಸಲೇ ಭಾವಗಳ ತಂದ (ಮ ಲೆ ದೇ. ೪೭-೪). ೫. (ಸಾಲವನ್ನು) ತೀರಿಸು; ಸಲ್ಲಿಸು: ಕಾಶಿಯ ನಿವಾಸದೊಳು ಸತಿಪುತರ ಮಾಣಿ ತಾಂ ಹೇಸದೆಯನಾಮಿಕಂಗಾಳಾಗಿ ಯುಣವನುತ್ಸರಿಸಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ಅರಮನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಉತ್ತಾರ ಬಂದಡೆ ಕುಳಸರದಿಯಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿಕೊಂಬೆಲು (ಸಾಇಣ. IX-ii, ೪೩೩-೫೨; 1408); ಹೊಂನನೂ ಬತ್ತವನೂ ಉತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸಾಇಣ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೫೦-೧೦; ?); ಪಿತ್ತದೇವತೆಗಳ ಯುಣವನುತ್ಸರಿಸದೆ ರಾಯಕುವರರಲ್ಲಿ ರಣಭೂಮಿಯೊಳಡಗಿದರು (ಕರ್ಣ ವ್ಯ. ೮-೨೦). ೬. ತಂಗು; ನಿಲ್ಲು: ಲಿಂಗವು ಪ್ರಾಣವು ಅವಿರಳಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅವುಳ ಸೋಂಕು ತುಳುಕಿ ಬಾಹ್ಯಕ್ರಿಯಾಗಿ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದುತ್ತರಿಸೆ (ಉರವ. ೪೦). ೭. ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿ: ಮತ್ತೆರಡು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖಚಕ್ರವ ಧರಿಸಿ ಬಿತ್ತರದಮಳಕರದೊಳಗೆ ಕೈತಾಳಮನ್ನುತ್ತರಿಸಿ (ಲಕ್ಷ್ಮ ಭಾ. ೩-೨೩-೨೦). ೮. (ಸವಾರನು) ಇಳಿ; ಅವತರಿಸು: ಉತ್ತರಿಸಿದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಮೋಜಿಯಂ ನೆಗಪುತ್ತುಂ... ಪರವಶಮಾದರಂತೆ ಜಡನಾಗುತ್ತುಮಿರಲಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬).

ಉತ್ತರಿಸವೇಳು = ದಾಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳು: ಮುರಿವ ಬಿಡಿಸುವ ಧಗೆಯ ಸೈರಿಸಿ ತೆರಳಿಚುವ ತಳಮೇಲುಗಳುತ್ಸರಿಸವೇಳುವ ಬೀಳ್... ಸತ್ಯೋತ್ಕರುಷ ಸರಿಯನೆ ಶಂಭು ಶಿಷ್ಯಗೆ ಪರಿವಿಡಿಯ ತೋಟಸುವೊಲಿ ದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೩೦). [ಉತ್ತರಣ + -ಇಸ್ಸು]

ಉತ್ತರಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು; ಚೂರು ಮಾಡು: ಕಂಗಳ ಕಳೆದು ಜಿಹ್ವೆಯ ಕೊಯ್ದು ಶಿರವನರಿದು ಹಸ್ತವನುತ್ಸರಿಸಿತ್ತರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಲ್ಲ (ಆ ದ ವ. ೨೧); ಉತ್ತಮದ ಸೇವಗೆಯ ತೇದಿ ಬಾಳೆಯ ದಿಂದ ನುತ್ಸರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬೭); ಎರಡು ತೋಳುಗಳಂ ಕೂರ್ಗಣೆಯೊಳುತ್ತರಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೮). [?]

ಉತ್ತರೀಯ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಪರ್ಮನಡಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಂಗಳಿಟ್ಟ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆ ವರಪ ಉತ್ತರೀಯಗರ ಕೋಟಿಯೋಳ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೩; ಸು. 915). [?]

ಉತ್ತರೀಯ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಹೊದೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಗಂಗಾತರಂಗತರಳದುಕೂಲವಸನಾಂತರೆಯೋತ್ತರೀಯಂ (ಶಾಂ ತಿ ಪು. ೭-೧೩ ವ); ಎಲೆ ಪಾರ್ವ ನಿಮಗೆ ಕುಶಾಕ್ಷಮಾಲಾಯಜ್ಞೋಪವೀತೋತ್ತರೀಯಾದಿ ಚಿಹ್ನೆಂಗಳೆತ್ತಲೇ ನಾಯಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಪುದತ್ತಲಾ (ಪಂಪತಂ. ೧೪೭-೮); ಕಾರವಸೇನೆ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಬೀಸತೊಡಗಿತು (ಭಾಮಣಿ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತರೀಯಕ (ನಾ). = ಉತ್ತರೀಯ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರೀಯಾಂಕುಕ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ನಿಜೋತ್ತರೀಯಾಂಕುಕಮನೆ ಮಹೋತ್ಸವಧ್ವಜಮಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪು. ೪-೩೦ ವ).
[ಉತ್ತರೀಯ + ಅಂಕುಕ]

ಉತ್ತರೆ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೆ ಯದು : ಖಗೋಳದಲ್ಲಿ . . . ಅಶ್ವಿನಿ . . . ಉತ್ತರೆ . . . ರೇವತಿ ಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ತಾರೆಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). ೨. ಉತ್ತರಾನಕ್ಷತ್ರದ ಮಳೆ : ಉತ್ತರೆಯು ಬರತಿದರೆ ಹೆತ್ತ ತಾಯ್ನೊಡನೆ ಉತ್ತಮರು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಲೋಕ ತಾನೆತ್ತ ಸಾರುವದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೫೯); ಉತ್ತರೆ ಬೀಳದಿದ್ದರೆ ಹೆತ್ತವ್ವ ತೊರೆದಂತೆ (ಗಾದ). ೩. ವಿರಾಟರಾಜನ ಮಗಳು; ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಹೆಂಡತಿ : ಇತ್ತಲರ್ಜುನದೇವ ಸಾರಿದ ನುತ್ತರೆಯ ಭವನವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೨). ೪. ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ : “ಆಗಾದೆ - ಮಗ್ಗಾರೆ, ಉತ್ತರೆ” (ಒಷಧಿ. ೧೦). [ಸಂ. ಉತ್ತರಾ]

ಉತ್ತರೇಣಿ ‘ಉತ್ತರಣಿ’ ನೋ.

ಉತ್ತರೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, — ಏಳಿಗೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು : ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನಂ ಕುಬೇರನಿಂ ಕಪ್ಪಂ ಗೋಳ ಲ್ಲ ಸಮರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಮಾಗಲುತ್ತರದಿಶಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಪೇಟ್ಟಾಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೮ ವ); ಮೃತ್ಯು ನಿನಗೊಲಿದಿಹಳು ಬಳಿಕಿನ್ನುತ್ತ ರೋತ್ತರವೆಲ್ಲಿಯದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨). ೨. ಭವಿಷ್ಯ; ಮುಂದು : ಈ ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ರಕ್ಷಣಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷರಾದವರು ಬೇಕಾಗುವರೆಂಬುದನ್ನು ನಾನರಿಯೆನೆ ? (ಶಾಂತಲಾ. ೨೮). ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದುದು ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದುದು : ಪಿರಿದುಂ ಚಿತ್ರಾನ್ವಿತವೆಂಬರ ಸಂಗತವುತ್ತರೋತ್ತರಂ ತಾನೆನಲುರ್ವರೆ ತಡೆಯಲ್ಪೊಂ X X ಗಜವುಡು ಚೆಟ್ಟಿಯನ ಹಸ್ತವಪ್ಪತಿಸ್ತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೮೪ ; 1160). ೪. ತುಂಬ ಉತ್ತರದ್ದು : ಸುರತಾಸವಸೇವನಾ ಸನಾತನಸುಖದಿಂದಿ ರಿಪ್ಪೆನುರಾಗದಿನೆಂಬುದುತ್ತರೋತ್ತರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೪).

ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ = ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ; ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ : ನಿನ್ನ ವಂಶವು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವದು (ಸಮಜೀ. ೪೨). [ಉತ್ತರ + ಉತ್ತರ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರತೆ (ನಾ). ಮೇಲು ಮೇಲಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, — ಏಳಿಗೆ; ಮೇಲ್ಮೈ : ಇಂದ್ರ ಶೈಲಮಣಿಶೃಂಗೋತ್ತುಂಗಮಾ ಮೌಳಿಯಂ ಶಿರದೊಳ್ ತಾಳಿದನುತ್ತರೋತ್ತರತೆಯಂ ಶ್ರೀವರ್ಮ ಭೂಮಿಾಪ್ತರಂ (ಚಂದ್ರಪು ೪-೨೫). [ಸಂ. ಉತ್ತರೋತ್ತರತಾ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಮುಂದು ಮುಂದಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, — ಏಳಿಗೆ; ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿ : ಸುತ್ತಣರಸರಿಗೋಲೆಯುಡುಗೊಜ್ಜಿ ಯತ್ತು ದೂತರ ಕಳುಹು ಬಳಿಕಿನೊಳುತ್ತರೋತ್ತರಸಿದ್ಧಿ ನಿನಗಹುದೆಂದ ನಸುರಾರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೫೨). [ಉತ್ತರೋತ್ತರ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಏಳಿಗೆ; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತಾಗುವ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಶ್ರೀ ಕನ್ನರ ದೇವರ ರಾಜ್ಯಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಲುತ್ತರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೩ ; 918). [ಉತ್ತರೋತ್ತರ + ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ಉತ್ತರ್ಯ (ಗು). ವಿರಾಜಿಸುವ. ‘ಉತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ’ ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಉತ್ತರ]

ಉತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ (ನಾ). ವಿರಾಜಿಸುವ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆ : ಚಕ್ರಿಯುಂ . . . ಪವಡಿಸಿ ತನ್ನುತ್ತರ್ಯದುಕೂಲ ವಿಶದಶಯ್ಯತಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೬). [ಉತ್ತರ್ಯ + ದುಕೂಲ]

ಉತ್ತಲ್ ‘ಉತ್ತ’ ಪರಾ.

ಉತ್ತವಗಳ ‘ಉತ್ತಮಗಳ’ ನೋ.

ಉತ್ತವಳಿ (ನಾ). ಕಾತರತೆ; ಆತುರ; ತವಕ : ಮನಂ ಪಟಚಿತ್ರದ ಪೆಣ್ಣು ರೂಪ ವೈಭವದೊಳಲಂಪುವೆತ್ತುದು ಕರಂ ನೆಲೆಗೊಂಡುದು ನಟ್ಟು ನಿಂದುದುತ್ತವಳದಿನೊಂದಿ ಸಂದುದೊಳಪೊಕ್ಕುದಭೀಕ್ಷಿಸಿದಾ ಕ್ಷಣಾರ್ಧ ದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೬೮). ೨. ಕಾತರದಿಂದಿರುವವನು; ಆತುರ ಗಾರ : “ಸೋತಕ್ಕಂಶಂ ಕರಮುನ್ನನುತ್ಕಂ ವಿಮನಸ್ಕಮ[ನು]ತ್ತವಳ ನವನಕ್ಕುಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪-೨೩); ಅರಸಂ . . . ನಾಗದತ್ತಸೆಟ್ಟಿ ಯಲ್ಲಿಗೆ ಕೂಸಂ ಬೇಡಿಯಟ್ಟಿಯುತ್ತವಳನಾಗಿಯವರ ಬಲಿಯನೆ ತಾನುಂ ನಾಗದತ್ತನ ಮನೆಗೆ ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೩-೨೨); ಅನ್ನು ಸಿದಿ ಬಲಿಯು ಸಿದಿ[ಲೇಳ್ಗೆ]ಯುಮಿಪ್ಪಂತಿದರ್ ಕುಂದುಗೊಳದ ಕಲಿಗೊಡಗೆ ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಕಾಮದೇವನೆತ್ತ ಉತ್ತವಳನಾಗಿಪ್ಪುದುಂ (ಸಾಇಇ. XX, ೧೨೬-೫ ; 1186). ‘ಉತ್ತಾವಳಿ’ ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಉತ್ತಾವಲ = ಅಕುಲ, ಶೀಘ್ರಕಾರಿ]

ಉತ್ತವಳತನ (ನಾ). ಕಾತರತೆ; ಆತುರತೆ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ : ಮತ್ತೊ ವಳರವೇಟೆಗಾರ್ತಿ ಕಲಹದೊಳಿದರ್ಬೊಜಗನನೋಲಗಕ್ಕಲಂಕರಿಸಿ ಕಳುಹಿ ಚಿತ್ತದುತ್ತವಳತನಮಂ ತನ್ನ ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೧೫ ವ). [ಉತ್ತವಳ + ತನ]

ಉತ್ತವಳಿಕೆ (ನಾ). ಕಾತರತೆ; ವಿಮನಸ್ಕತೆ : ಸತ್ತವರೇಲ್ವರೆ ಪೇಟೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮ ಬಲಿನಳವಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿಸಲೆಂದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳಿ ಸಾವರ್ಸತ್ತವರವರ್ಗಾವ ಹಿತಮನಾಚರಿಸುವರೋ (ಕಾದಂಪು. ೯೬೧).

[ಉತ್ತವಳ + ಇಕೆ]

ಉತ್ತವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾತರಗೊಳ್ಳು; ಆತುರಪಡು ; ತವಕಿಸು : ಕೃಪಾಣಾಹಿಯನೂಡಿ ಬಟಕಮಾನುಂಡವೆಂ ಎಂದೆತ್ತಿ ನಡೆಯಲುತ್ತ ವಳಿಸಿದ ಸಮಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೧ ವ); ಕಣ್ಣ ಬಟ ಯೊಳುತ್ತವಳಿಸಿ ಪರಿವ ಚಿತ್ತಮಂ ನಿಲಿಸಲೆಯ್ದು ವಂತೆ ನಿಮಿರ್ವ ಸುಯ್ಯಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೧೨ ವ). [ಉತ್ತವಳ + ಇಸು]

ಉತ್ತವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮತ್ತುಗಳನ ಎಡ ವರಿಯ ಕಾಳೆಗ ದೇವಳೂರ ಮೇಲಾವೇಗ ಉತ್ತವಳ್ಳಂಗಾ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೫-೨ ; ಸು. 900). [?]

ಉತ್ತಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮುಕಿಸು ; ಸಾರಿಸು : ಲವಂಗಿಕೆಯಂ ಲವಂಗ ಪಲ್ಲನ ರಸದೊಳಿ ವಿಳಾಸಾವಾಸಭವನಮನುತ್ತಳಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಅತ್ತಳಿಸ ಉತ್ತರಿಸ]ಲುಂ . . . ಪೇಟ್ಟಾಗಳ (ಅದಿಪು. ೭-೨೧ ವ).

[ಉತ್ತಳಿ + ಇಸು]

ಉತ್ತಾಡಿತ (ಗು). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೀಡಿದ : ಸುರಸ್ತೀ ಚಲಿತ ಚಾಮರೋತ್ತಾಡಿತ ಪಾವನ ಜಟಾಗ್ರಗಂಗಾ ಜಲೋತ್ಥಿತ ಶೀಕರಾವಲಿಗಳೇ ವೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ; ಉಚ್ಚವಾದ : ದೇವಾಪಗಾ ಜಳಮಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಸೇತುಗಟ್ಟಿ ತಡೆದತ್ತುತ್ತಾನಸೇನಾರಜಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೪೫). ೨. ಮೇಲುಮುಖವಾದ : ಮಿನಾಬ್ಬಶಂಖಚಕ್ರಿವಿತಾ ನಾಂಕಿತ ದಕ್ಷಿಣಾಂಘ್ರಿತಲಪಲ್ಲವಮುತ್ತಾನಂ ರತ್ನಾಕರದವೋಲೆನಮ ದುರ್ದೊ ಸಾರ್ವಭೌಮಗಗನೇಚರನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೮). ೩. ಅಂಗತ್ತ ನಾದ. ‘ಉತ್ತಾನಶಯ’ ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಅತಿಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು ; ಅತಿರೇಕ : ಗುಣವರ್ಮನ ಶೃಂಗಾರಿಕ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಾನವೆನ್ನು ವಷ್ಟು ಬಿಚ್ಚುಬಗೆಯಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೫೧); ಕೆಲವು ಸಲ ಇಂಥ ಹಾಡುಗಳ ಶೃಂಗಾರ ಉತ್ತಾನಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೮೫).

ಉತ್ತಾನವಾಗಿ = ಉತ್ಪತ್ತಿವಾಗಿ; ಅತಿರೇಕವಾಗಿ: ಮೋಹಿನಿಯ ದೇಹ ಅತನ ಚಿತ್ತವನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂರೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ಆ ಬಳಿಕುವ ದೇಹವನ್ನು ಉತ್ತಾನವಾಗಿ ಬಯಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕಮನ. ೧೯೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನಕ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ, —ವರಸೆ: ಸಾರದೊಳ್ ನುಣ್ಣುವ ಮಲ್ಲನನಾಂಕಿ ಪಿಡಿದು ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಸೆಳೆದಿಕ್ಕಿ ಸೀಸಕದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಭುಜದೊಳಣೆದುರದೊಳ್ ತೇದು ಉತ್ತಾನಕ ದೊಳ್ ನಿಂದು (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾನಗಾನ (ನಾ). ಉಚ್ಚಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಹಾಡು: ಪ್ರತ್ಯಂತ ರಾಜಾತ್ಮಜ ವಿಭವಸಮಾಕರ್ಷಿತೋತ್ತಾನಗಾನಧ್ವನಿಯಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೩೧); ಗತಿಸ್ತಂಭಮಂ ಖೇಚರಾಧೀಶತನೂಜಂಗಿತ್ತುದಾ ಕನ್ನಿಕೆಯ ಮಧುರ ಸಪ್ತಸ್ವರೋತ್ತಾನಗಾನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೧೦).

[ಉತ್ತಾನ + ಗಾನ]

ಉತ್ತಾನತೆ (ನಾ). ಉನ್ನತಿ; ಅಧಿಕೃ (?); “(ಸೋತು) ಬಿದ್ದಿರು ವಿಕೆ” (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ಕೋಶ): ಇಂಥ ಸಂತೋಷದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಆರಿಯದ ಒಂದು ಉತ್ತಾನತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಉತ್ತಾನತೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಆ ಗಾನದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿ ಯಂತೆ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆಯಿತು (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ೫೭). [ಸಂ. ಉತ್ತಾನತಾ]

ಉತ್ತಾನಶಯ (ಗು). ೧. ಅಂಗತ್ತವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. (ಅಂಗತ್ತವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವ) ಸಣ್ಣ ಮಗು; ಹಾಲಹಸುಳೆ.

[ಉತ್ತಾನ + ಶಯ]

ಉತ್ತಾನಶಯನ (ನಾ). ಅಂಗತ್ತನಾಗಿ ಮಲಗುವಿಕೆ: ಅನಿಮಿತ್ತ ದರಸ್ಥಿತದಿಂ... ಆಕಾರಣಾನಂದನದಿಂದುತ್ತಾನಶಯನದಿಂದ ಹರಿಯಿಸೆದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೮). [ಉತ್ತಾನ + ಶಯನ]

ಉತ್ತಾನಶಯ್ಯೆ (ನಾ). = ಉತ್ತಾನಶಯನ: ಅವರ್ಕೆ ಪುಟ್ಟದ ಯುಗ ಳಂಗಳ್ ಏಬುದಿಸಮುಂ... ಉತ್ತಾನಶಯ್ಯೆಯೊಳಂ ಕಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ಪಿ (ಅದಿಪು. ೫-೪೧ ವ); ಅನವೇಕ್ಷಿತ ಸಕಳವಿಲೋಕನದಿಂದುತ್ತಾನ ಶಯ್ಯೆಯೊಳ್ಳೆಸೆದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೫೪). [ಉತ್ತಾನ + ಶಯ್ಯೆ]

ಉತ್ತಾನಿತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಸಕಲ ಕ್ಷತ್ರ ಕಿರೀಟತಾಡಿತ ಪದಾಂಭೋಜಾತನಾಸ್ಥಾನವೇದಿಕಗುತ್ತಾನಿತ ಚಿತ್ರವೇತ್ರಲತನೊವಂ... ಬಂದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಪ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ ತಾಪ. ೨. ಉದ್ದೇಗ; ಹಂಬಲ; ತೀವ್ರತೆ: ಶಾಸನದ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಹೃದಯದ ಉತ್ತಾಪ ಇರದು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೦೨). ೩. ಆತಂಕ; ತವಕ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಯಕ (ನಾ). ಸಹಾಯಕ; ಬೆಂಬಲಿಗ (?): ಅಗಳ್ ಧರ್ಮ ನಂದನಂ ಮುಕುಂದಂಗೆ ಬಲಿಯನಟ್ಟಿ ಬರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಸೇನಾನಾಯಕನು ತ್ತಾಯಕನಾಗಿ ಗಾಂಗೇಯರಿಂದಮುಱಿದನ್ನಾಗ್ಗೆ ವೀರ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟುವಂ ಪೇಟಿಮೆನೆ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೧-೪ ವ); ಪಾಂಡವಬಲದ ನಾಯಕರುತ್ತಾಯಕರಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಚತುರ್ವಲಂಗಳನೊಂದುಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂ ಕಿಡಿ ಸುತ್ತುವಂತೆ ಕರ್ಣನಂ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೮ ವ). ‘ಉತ್ತಾಯಕ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರ (ನಾ). ೧. ಪರಿಹಾರ: ಆಯ್ಕೆ ತನುವಿದಂತೆ ಮರಣಶೋಕ ಭಯಂಗಳು ಎಂತುತ್ತಾರವಹವೆಂದರೆ ಏನಯ್ಯ (ಆದವ. ೩೫); ಜೀವಿತದಿಂ ಉತ್ತಾರವಮಾಡಿ (ಸೌವಿ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೪೯-೨೨; 1254). ೨. ವಿನಿಮಯ; ಪ್ರತಿನಿಷ್ಟು: ಯಾಪಣವಿಗೆ ಉತ್ತಾರವಾಗಿ ನೆಲವಂಗಲ ಸ್ಥಳದ ದಾಬನಾಯಕನ ಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೪-೯; 1763). ೩. ಸಲುವಳಿ; ಸಂದಾಯ; ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿದ್ದು:

ಓರಂತೆ ಯಜ್ಞಾದಿ ಸತ್ಕರ್ಮ ಕೋಟಿಯ ಪಾರಂಗತವನೆ ಮಾಡಿ ಧಾರಾ ಮುಖದ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಮ್ಮ ರಿಣ ವುತ್ತಾರವಾಗದು ಮಾನನಧಿಯ (ಮೋಹತ. ೩೨-೩೯); ತುರಗಮಂ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡಗಧರನ ಸಮ್ಮುಖಕೆ ತಂದು ನಿಲಿಸಿ ದನಿತ್ತ ಭಾಷೆಗುತ್ತಾರಮಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೭೬); ಮಂಡಲೇಶ್ವರರೇ ಈ ಜವಾಹರಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮೈಸೂರಿನದು ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಚಕ್ರೇ ಶ್ವರರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ ವರಹಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಾರ ಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೬೫). ೪. ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಉಚ್ಚ ಸ್ವರ: ಪಾಟುಬಂದುದದೆ ನಾನಾಸಾರಸೋತ್ತಾರ ಸಂಮದ ಕೋಳಾಹಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೯೬); ಪೊಣ್ಣುವ ಹಂಸಸಾರಸರಥಾಂಗೋತ್ತಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ತಾನ] ಕೋಲಾಹಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೮೬). ‘ಉತ್ತಾರರಾಗ’ ಪರಾ. ೫. ಸೋಡಿ; ರಿಯಾಯಿತಿ (ರೈಸಗ. ೫೬೪): ತಾವು ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಬಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಾರ ಹಾಕಿಕೊಡಿ (ರೂಢಿ). ೬. ಉಂಬಳಿ; ದಾನ; ದತ್ತಿ: ಹರಿಹರ ಮಹಾರಾಯರು ಶೃಂಗೇರಿ ಶ್ರೀಮಠಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಉತ್ತಾರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟದ್ದ ರಿಂದ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೯, ೧೮-೨; 1402); ಯೀವರಿಗೆ ಉತ್ತಾರಕೊಟ್ಟಿ ಸ್ವಾಸ್ಥಿಗೆ ಶಾಸನವ ಬರಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೯-೧೨; 1712); ಶೃಂಗಪುರಮಠಕ್ಕೋಸುಗಂ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಮುನ್ನೂರೈ ರಹದ ಭೂಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಯಂ ಶಿವಾರ್ಪಿತಮಾಗಿ ಉತ್ತಾರಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಕಳಸ್ಯ. ೧೨-೯ ವ); ಆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ವೆಚ್ಚದ ಬಗ್ಗೆ... ಕೆಲು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉತ್ತಾರಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪); ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರು ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಾರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು (ದಕಚ. ೩೮). ೭. ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕ (?): ಹತ್ತು ಮಾನಸರೊಳೊಂಭ ತ್ತೆಂದು ತನ್ನ ಮಜಿವುತ್ಪಣೆಗೆಗೊಂಬನಂತಲ್ಲಮಾರ್ಯ ಹತ್ತಪ್ಪ ತನ್ನ ಮಜಿವಿತ್ತು ಮಾಯಿಕನೆನಿಸುವತ್ತಾರ [ಪಾಠಾಂ. ವುತ್ತರ]ದಂತೆ ಮನ ವಿಡಿದ ಮಜವೆ (ಮನೋವಿ. ೮-೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಂಗಿಯ್ಯ, ಉತ್ತಾರಗಿಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಉಂಬಳಿ ಬಿಡು: ಇಂತು ಡಂಬಳದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದೇವರ್ಗೆ ಭೂಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಯನುತ್ತಾರಂಗಿಯ್ಯ ಸುಖದಿಂ ರಾಜ್ಯಮಾಳುತ್ರಿರಲ್ (ಕಳಸ್ಯ. ೧೧-೭೨). ಉತ್ತಾರಗಿಯ್ಯ: ಮರವ ಡಂಬಳದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಗಂ ವಿಲಸದ್ಭೋಗವಾದ್ಯುಪಚಾರೋತ್ಕರಗಳ್ ನಡೆವಂತಿರೆ ಸದ್ಗರಣೆಯನುತ್ತಾರಗಿಯ್ಯದಂ ತಡ್ಕೊಪಂ (ಕಳಸ್ಯ. ೧೧-೭೧).

[ಉತ್ತಾರ + ಗೆಯ್ಯ (< ಕೆಯ್ಯ) + -ಸು]

ಉತ್ತಾರಕ (ಗು). ೧. ದಡವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವ; ಸಾಗಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ರಕ್ಷಕ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುವವನು: ಕುಲಕೋಟಿ ಬಂಧುಗಳು ಮುಕ್ತರಪ್ಪರೆ ಭವಂಗಳ ಬೇರೆ ಕೀಳುವಡೆ ನಾಲ್ಕುವಿಧ ಮೋಕ್ಷಪದದೊಳು ಪೋಗ ಬಯಸಿದಡೆ ಸಂಸಾರವಾರ್ಧಿಗುತ್ತಾರಕಂವಪ್ಪಡೆ (ತಿರುಶ. ೭-೧೫). ೩. ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿಸುವ ಉಪಾಯ, —ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾರಗಿಯ್ಯ ‘ಉತ್ತಾರಂಗಿಯ್ಯ’ ನೋ.

ಉತ್ತಾರಣ (ಗು). ೧. ದಾಟಿಸುವ; ತೀರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ; ಪಾರು ಮಾಡುವ: ಚತುರ್ದಶ ವಿದ್ಯೆಗಳ್ಳಿನಂ ಕಾರಣನೆಂಬವೊಲ್ ನೆಗಳ್ಳು ಕಟ್ಟಿಗಣಾಧಿಪಪಟ್ಟಮಂ ಭವೋತ್ತಾರಣ ಪಂಚವಕ್ತ್ರನೆಸೆದಂ ಕನಕಾದ್ರಿ ಯೊಳು (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೦೫). (ನಾ). ೨. ದಾಟುವುದು; ದಂಡೆ ಮುಟ್ಟುವುದು; ಪಾರಾಗುವುದು: ಅವನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯ ಅಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ಅದು ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಹೋಯಿತು; ಉತ್ತಾರಣವು ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮೀರಿತು (ಆರ್ಯಕೀ. ೧೦೮). ೩. ದಡಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದು; ದಾಟಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ತರಣೆ (ನಾ). = ಉತ್ತರಣ ೨ : ಅರಿದಮನು ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ನೋಡಿದನು. ಅವ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಆತನಿಗೆ ಉತ್ತರಣೆಯ ಮಾರ್ಗವೇ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ಸಿ ಶಾ ಪ. ೧೪೩); ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ನಾನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ನಿಮಗೆ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉತ್ತರಣೆಯೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ (ಬೆನ್ನ ಬೇ. ೫೭). [ಸಂ. ಉತ್ತರಣೆ]

ಉತ್ತರಪಗುದಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉಂಬಳಿಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವ ಪೊಗದಿ; ಕಪ್ಪು: ಅಕಾಲಚಕ್ರದೊಳ್ ಕೊಳುತಿರ್ದುರ [ಸಾಶಾಂ. ಅರಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವುತ್ತಾರ] ಪಗುದಿಯಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಕಳಸ್ಯ. ೧೨-೯ ವ). [ಉತ್ತರ + ಪಗುದಿ]

ಉತ್ತರರಾಗ (ನಾ). ಉಚ್ಚವಾದ ಸ್ವರ ಸಮ್ಮೇಳನವುಳ್ಳ ರಾಗ: ದಿಗ್ರಾಜಿಕೊಳ್ ಧೀಂಕಿಟ್ಟುದೆಂಬಂತನಿಲಪಥದೊಳಾವರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದು ದೆಂಬಂತೊಗೆದತ್ತಾ [ರಾಗಂ] [ಸಾಶಾಂ. ಉತ್ತರರಾಗಂ] ತ್ರಿಭುವನ ಭವನೋದ್ಯೇದಿ ಶಂಖಪ್ರಣಾದಂ (ಕಾದಂ. ೪೨೪). [ಉತ್ತರ + ರಾಗ]

ಉತ್ತಾರಿತ (ಗು). ೧. ದಾಟಿದ. ೨. ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ; ಅರಳಿದ: ಎಂದು ಮುನ್ನಂ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ ವಿದ್ಯಾಕೌಶಲಮನತಿಕುತೂಹಲೋತ್ತಾರಿತ ಲೋಚನನಾಗಿ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಆದಿಪು. ೪-೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಲ, ಉತ್ತಾಳ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಪ್ರಬಲವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. ೨. ಗೆಲ್ಲಲು ಕಷ್ಟವಾದ; ದುರ್ಜಯ ವಾದ: ಶೂಲಿಭಕ್ತ ಸಕೀಲಸುಕೃತೋತ್ತಾಲ (ಬ ಸ ಪು. ೩೮-೭೮). 20

ಉತ್ತಾಳ: ೧. ಬಲ್ಲಾಳನುತ್ತಾಳ ದಕ್ಷಿಣಪೀಠದೊಳ್ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡು ಪೇರೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ಬಳಿಕೆಲ್ಲರಂ ಬೀಳ್ಕೊಳಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೨೨). (ನಾ). ೩. ಚುರುಕಾದ ನಡಿಗೆಯುಳ್ಳವನು; ವೇಗಶಾಲಿ: "ಉದ್ದಿತಜ ಲಿಯುಂ ಉತ್ತಾಳಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ತಾಳ 'ಉತ್ತಾಲ' ನೋ.

ಉತ್ತಾಳಗಮನ (ನಾ). ಚುರುಕಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವುದು; ವೇಗದ ನಡಿಗೆ: ಅಜಿದನಿವರುತ್ತಾಳಗಮನದ ತೆಜನನಾ ಮುನಿ ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಮೈಮಱಿಯ ಮಾಯಾನಾಟಕದ ಭೂಭಾರಭಂಜನೆಯ (ತೂರಾ. ೪-೧೧-೨). [ಉತ್ತಾಳ (= ಉತ್ತಾಲ) + ಗಮನ]

ಉತ್ತಾಳತೆ (ನಾ). ಅತಿ ಎತ್ತರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಕಾಳಾಂಜನಮೆಂಬುದಿರುಂಗೋಳನ ಗಿರಿದುರ್ಗವಂತದಭ್ರಂಕಪತಾಭೀಳ ತರಚೂಳವದಜುತ್ತಾಳತೆಯನೆ ನೋಡಿ ಧಾತ್ರಿ ನಿಡುಗಲ್ಲೆಂಗುಂ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೫೨-೪೩; 1232). [ಸಂ. ಉತ್ತಾಲತಾ]

ಉತ್ತಾಱಿಲ್ (ನಾ). (ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ಮೇಲಿರುವ) ಚುಕ್ಕಿ, —ಬಿಂದು(?): ಒಡ್ಡಿ ಕಡೆದಂದದೊಳೊಂದಿದ ಕುಂಭಕೂಟದುತ್ತಾಱಿಲ ನೇಕಮುನ್ನತಿಯಿದಾನಜಾನೆಯೊಳಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೩). 35

[?]

ಉತ್ತಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತುಱುದಿಕ್ಕದನಾಸ್ತಘಟಿಯ ನಾಯಕಗಣ್ಡಂ ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲನಂ ಕಡುಗಟ್ಟಿಗನುತ್ತಿಗನೊಲಿಪನಂ ಚಟ್ಟಿ ಗನಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭-೧೩; 971); ಎಜಿಗನುತ್ತಿಗನೇಜಿದ ಮತ್ತಪ್ಪಗಾರೋಹಕನಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೩-೩; 980 ?). [?]

ಉತ್ತೀರ್ಣ (ನಾ). ೧. ದಾಟಿದವನು; ತೇರ್ಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನು: ಕಡೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯೊಳುತ್ತೀರ್ಣನಾದನು (ಇಂ ಜಾ ಪ. ೧೪-೫೮). 40

೨. ಹಂಗಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ತು₁ 'ಉಱು' ಪರಾ.

ಉತ್ತು₂ 'ಉಱು' ಪರಾ.

ಉತ್ತುಂಗ (ಗು). ೧. ಉನ್ನತವಾದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಕೃತಕಗಿಂ ಶಿಖರಂಗಳಂ ಗಿರಿದುರ್ಗೋತ್ತುಂಗಶಿಖರಂಗಳೆಂದು ಪಾಯಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧ ವ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ತರುಣೋ ತ್ತುಂಗಶಶಾಂಕಖಂಡಮೆ ಸುಧಾದೀಜಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨); ಉತ್ತುಂಗ ಮಾಣಕದ ಬಿತ್ತು ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಲದ ನಿಜಗಂಡ ಶಿವಯೋಗಿ ಗೆತ್ತೊಡು ಸಾವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೩); ಮಂಗಳಗುಣಗಣನಿಧಿಗೆ ನಿರ್ಮಲ ಗುತ್ತುಂಗಮಹಿಮಗೆ ಮಾಧವಗೆ... ಎಜಗನೆನು (ಹದಿಬ. ೨-೧).

೩. ಅತಿ ಉದ್ದವಾದ: "ಉತ್ತುಂಗಮುಚ್ಚುಂಖಳಮನರ್ಗಳಮ ದಾಯಂತ್ರಿತಂ ಮೀಡುದುದ್ದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ತುಂಗಕುಚೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಸಂಗೀತ ಕದಿಂ ಕಾವ್ಯರಸಂಗಳಿನತಿಚತುರ ವಿಬುಧಗೋಷ್ಠಿಗಳೆಂದುತ್ತುಂಗಕುಚೆ ತಡೆದುದೀ ನಿಜಸಂಗತಿಯಿಂ ಪೊಟ್ಟು ಪೋಡುದರೆಗಳಿಗೆಯವೊಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೩). [ಸಂ. ಉತ್ತುಂಗಕುಚಾ (ಉತ್ತುಂಗ + ಕುಚ + -)]

ಉತ್ತುಂಗಚೂಡ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರವುಳ್ಳದ್ದು: ರಂಜಿಸುರ್ಕುಂ ಕರುಮಾಡಂ ಕಾಂತಿನೀಡಂ ಮಣಮಯಕಳಶಾಸೀಡಮುತ್ತುಂಗ ಚೂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೯). [ಸಂ. (ಉತ್ತುಂಗ + ಚೂಡಾ + -)]

ಉತ್ತುಂಗಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಉನ್ನತವಾದ ಅಲೆ; ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ: ೨. ಉನ್ನತದ ಸೋಲು; ಅತಿಶಯವಾದ ಅಪಮಾನ, —ಹಾನಿ. ೧, ೨: ಉತ್ತುಂಗಭಂಗಂ ಕಡಲೊಳ್ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಂ ವನದ್ರುಮನೀಡ ದೊಳ್... ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಖಿಗಳೊಳಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗ ಲೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗದಿ. ೨-೧ ವ). [ಉತ್ತುಂಗ + ಭಂಗ]

ಉತ್ತುಂಗಭುಜ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಹೆಗಲುಳ್ಳವನು: ಅಂಗದಮಂ ವಿರಚನೆಯಾದುಂಗುರಮಂ ತಾಳ್ವುದೆಂದದಿಂ ತಾಳ್ವಿದನುತ್ತುಂಗಭುಜಂ ದಕ್ಷಿಣಭುಜದಿಂ ಗೆಲ್ಲು ವಿರೋಧಿ ಮಂಡಲಾಧೀಶ್ವರರಂ (ಶಾಂ ತಿ ಪು. ೭-೫೧). [ಉತ್ತುಂಗ + ಭುಜ]

ಉತ್ತುತ್ತ 'ಉತ್ತುತ್ತೆ' ನೋ.

ಉತ್ತುತ್ತೆ 'ಉತ್ತುತ್ತೆ' ನೋ.

ಉತ್ತುತ್ತೆ, ಉತ್ತತ್ತಿ, ಉತ್ತುತ್ತೆ, ಉತ್ತುತ್ತ (ನಾ). ಖರ್ಜೂರ; ಖರ್ಜೂರದ ಮರ: "ಖರ್ಜೂರವೆನಲುತ್ತುತ್ತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩); ಮಧುರದಾಡಿಮ ಆಮ್ಲದಾಡಿಮ ಜಟಾಖರ್ಜೂರ ಉತ್ತುತ್ತೆ ಬೇಲ ಕಿತ್ತಳೆ... ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುಣಿಕರಂಗಳುಂ (ವೀರೇ. ೨೧೧); ಸಲ್ಲಕಿ ಬನ್ನಿ ಹೊನ್ನೆಯುತ್ತುತ್ತೆ ಶಿರೀಷವಿಂಗುಳವರಿಷ್ಟವಗೋತ್ಪಲ ಸಿಗ್ಗು ಗುಗ್ಗುಳಂ (ಸಳಚಂ. ೭೧); ಕಾಚು ಪೊಬರಿವುತ್ತುತ್ತುತ್ತೆ ಬೆಲ್ಲ ಕಬ್ಬಿನ ವಿದಳ ಬೂಸ ಮುಂತಾದ ಜಿನಸನು (ಮೈಸಿ. ೧೯೪೩, ೪೩-೨೩; 1708).

ಉತ್ತುತ್ತಿ: ಉತ್ತುತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಡಿದರೆ ಸವಿ ತಟ್ಟುತ್ತಿಪುದಲ್ಲದೆ, ಒಳಗೆ ಕಡಿದರೆ ಮಹಾಕಠಿಣವಾಗಿ ತೋರುವ ಹಾಗೆ (ವಚಸಾ. II, ೨೫೦-೧೩ ಅರ್ಧ); ಸುಂಟಿ ಹೇರು ಮಣಿಸಿಹೇರು... ಸಗಟೆ ತುಂಬ್ಯಾ ನೆರಡು ಸೋಡ ಉತ್ತುತ್ತಿ ಹೇರು (ಲೋಕಗೀ. ೧೬೮-೮); ಉತ್ತುತ್ತಿ, ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ, ಮಂಗಳಾಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಉಡಿ ತುಂಬಿದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೬೭); ಉತ್ತುತ್ತಿಗಳ ಚೀಲಗಳು ಎಲ್ಲ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಯಿತೆರೆದು ನಿಂತುಬಿಟ್ಟವು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೭೨). ಉತ್ತುತ್ತೆ: ಉತ್ತುತ್ತೆ ಖರ್ಜೂರಯಿಂಗು ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂಥ್ ನೀರುಳಿ ಬೆಳುಳ್ಳ ಅರಿಸಿನ ಸುಂಟಿ ಮುಂತಾದ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೬, ೨೬-೩೭; 1708). ಉತ್ತುತ್ತ: ಉತ್ತುತ್ತ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ, ಕಪ್ಪಲಿ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ... ಮೊಲೆಯ ಹಾಲಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ಪಟಲಗಣ್ಣು ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೯).

[? / ತುಳು. ಉತ್ತುತ್ತಿ. / ಮರಾ. ಉತೋತಿ, ಉತೋತೀ]

ಉತ್ತೇಜಕ (ಗು). ೧. ಉದ್ದೇಶಗೊಳಿಸುವ. ೨. ಹುರಿದುಂಬಿಸುವ; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜನ (ನಾ). ೧. ಹುರಿದುಂಬಿಸುವುದು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ: ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಅಷ್ಟೇ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ತುಂಬಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೧೯). ೨. ಉದ್ದೇಶಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ಜನರನ್ನು ಮತಾಂತರಗೊಳಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮತಕ್ಕೆ ಕೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉತ್ತೇಜನಗೊಂಡೇ ಮುಂದಿನ ಉಪದೇಶಕರು ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ಕಡೆ ವಲಸೆ ಹೊರಟು ಬಂದರು (ದರ್ಶನ. ೪೪).

[ಉತ್ತೇಜನ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಉತ್ತೇಜಿತ (ಗು). ೧. ಹುರುಪುಗೊಂಡ; ಹುರಿದುಂಬಿದ: ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆ ಸಾಂದರ್ಭದಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತನಾಗಿ ಅವನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಹಾಡಲು ಮೊದಲುಮಾಡಿದನು (೪೪ಕು. ೩). (ನಾ). ೨. ಕುದುರೆಯ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ. 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೇಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುರಿದುಂಬಿಸು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸು: ಮನು ಅವರುಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಉತ್ತೇಜಿಸಿದಳು (ಝಾರಣ. ೬೦); ಅದೇ ಮೇರೆಗೆ "ಶಕಬ್ಬಾಸ್ ಮಗೂ" ಎಂಬ ಹೃದಯಸ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಬ್ದ ನಮ್ಮನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತದೆ (ಶಾಂಪಜೀ. ೪೦).

[ಉತ್ತೇಜನ + ಇಸು]

ಉತ್ತೇರಿತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ. 'ಪಂಚಧಾರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ತೋಯ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವ ನೀರು: ರವವತ್ತೋತ್ತೇ ಪಥೋತ್ತೋಯಮುನಿಭಪತಿನಾಗಾಂಗನಾಂಗಂಗಳೊಳ್ ಸೂಸುವಪೋಲಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ತೋರಣ (ಗು). ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ತೋರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅದೇಂ ಸೋಗಯಿಸಿದುದೂ ತತ್ಪರಮುತ್ಪತ್ತಾಕಮುತ್ಪೋರಣ ಮುದ್ದಿಳಾಸ ರಸಮುತ್ಪಟಪ್ರಸನಮುತ್ಪವಾನಕಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೦).

[ಸಂ.]

ಉತ್ಥ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದು: ಗುಹಾನೀಕ ಸುಪ್ರೋತ್ಥಸಿಂಹಪ್ರಕರ ಪ್ರೋನ್ನಾದದಿಂದ ತಳ್ಳು ಪಗತ ವನದೇವೀಚಯಸ್ತಾಂತ್ಸಂತ್ರಾಸಕರಂ ಪೋತ್ಥತ್ತು... ಕೈರಾತಘೋಷಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಳುವುದು; ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು. ೨. ಉದಯ; ಹುಟ್ಟಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ೩. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ; ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನ. ೪. ಪೌರುಷ; ಶೌರ್ಯ. ೫. ಸೈನ್ಯ. ೬. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ. ೭. ಅಂಗಳ. ೮. ಸಂತೋಷ. ೯. ಪುಸ್ತಕ. ೧೦. ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ. ೧೧. ತಂತ್ರ. ೧೨. ಪುನರುಜ್ಜೀವನ; ಮತ್ತೆ ಬದುಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾನದ್ವಾದಿ (ನಾ). ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದ ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ; ಆ ದಿನ ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ.

[ಉತ್ಥಾನ + ದ್ವಾದಿ]

ಉತ್ಥಾಪಕ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವವನು; ರಕ್ಷಕ: ನಾನಾನು ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗನು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಥಾಪಕರಾರೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ (ಚರಿಸಂ. ೭೮).

[ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾಪನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವುದು, — ಎಬ್ಬಿಸುವುದು; ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಾಪನೆ (ನಾ). = ಉತ್ಥಾಪನ: ವಿಕ್ರಮರಾಜನು ಉತ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಭೀತಿಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಬೊಮ್ಮರಸನು ಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ವಿಷ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೬). [ಸಂ. ಉತ್ಥಾಪನ]

ಉತ್ಥಾಪಿತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿದ; ಎಬ್ಬಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದು: ಸದ್ಭ್ರಾಂತ ಸಮೀರಣೋತ್ಥಿತ ವಿಶಾಲ ವಿಲೋಳ ತರಂಗರೇಖೆ ಪದ್ಮಾಂತರದಿಂದಮಿಂಬಿಜಿದು ಮಾನಸ ಹಂಸಿಯನುಯ್ಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ (ಸಂಪಥಾ. ೩-೫೭); ಗಂಗಾಜಲೋತ್ಥಿತ ಸೀಕರಾಲಿಗಳೇ ವೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೧). ೨. ಉಂಟಾದ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ: ಯುಗಪದ್ಧುತ ಮಂಗಳಮೃದಂಗ... ರವಮೊಡನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೪ ವ). ೩. ಎಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಹೆಚ್ಚಿದ. ೪. ಉದ್ಯೋಗಶೀಲನಾದ; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಟ (ನಾ). ೧. ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತು ಮೇಲೆಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಮರಗಳ ಪೊಟರೆಗಳಿಂದಲೂ ಬಿರುಕುಗಳಿಂದಲೂ ಒಸರುವ ರಸ; ಗೋಂದು; ಅಂಟು; ಮೇಣ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತಾಕ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎರಿಸಿದ ಬಾವುಟ: ತತ್ಪರಮುತ್ಪತಾಕ ಮುತ್ಪೋರಣಮುದ್ದಿಳಾಸರಸಮುತ್ಪಟಪ್ರಸನಮುತ್ಪವಾನಕಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಬೊಮ್ಮ ಗಡಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಾವಿಷ್ಟ ಗಡ ಹತವಗೈವುದಕ್ಕೆ ರುದ್ರ ಗಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೯).

[< ಸಂ. ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಉತ್ಪತ್ತಿಷ್ಟ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಲು ಬಯಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಜನ್ಮ; ಜನನ: ಅರಯಲವರುತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಮನಿಸಿದ್ ಜನಕನಂ ದಶರಥನಂ ಮಾರಣಮಂ ಪೊದಿಸುವಂ (ಪರಾಂವಾ. ೩-೨೪). ೨. ಮೂಲ. 'ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. ೩. ಲಾಭ; ಹುಟ್ಟುವಳಿ; ಬೆಳೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪತ್ತಿಸಾಧನ (ನಾ). ತಯಾರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ. [ಉತ್ಪತ್ತಿ + ಸಾಧನ]

ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಸ್ಥಳ; ಜನ್ಮಭೂಮಿ: ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರ... ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯುಂ ಸೌಶೀಲ್ಯಕ್ಕುತ್ತತ್ತಿ ಸ್ಥಾನಮುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೦ ವ). [ಉತ್ಪತ್ತಿ + ಸ್ಥಾನ]

ಉತ್ಪಥ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುದಾರಿ; ಮಾರ್ಗವಲ್ಲದ್ದು; ಅಮಾರ್ಗ. ೨. ಆಕಾಶ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿದ; ಉಂಟಾದ: ಜನಪದಾಂಭೋಜ ವರಪ್ರಸಾದೋತ್ಪನ್ನ ಪ್ರಸನ್ನ ಗಂಭೀರ ವಚನ ರಚನ ಚತುರ ಕವಿತಾ ಗುಣಾರ್ಣವ ವಿರಚಿತಮಪ್ಪ (ಸಂಪಥಾ. ೧-೧೯೯ ವ). (ನಾ). ೨. ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ; ಆದಾಯ: ವರ ಚಿಕ್ಕವ, ರೂಪವಂತನು, ಉತ್ಪನ್ನವಿದೆ, ಮನೆತನ ಒಳ್ಳೆಯದು (ಜಯಂತ. ೧೭೪); ಅತ್ತ ಕೊತವಾಲನ ಉತ್ಪನ್ನವು ನಿಂತಿತು (ಕೊತಕಾ. ೪೫).

ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡು = ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪನ್ನತೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೨: ತನ್ನವಂ ಜಗವಂ ನೆನಪಿಮುತ್ಪನ್ನತೆಯ ನಾರೋಕನಂಗಳನುನ್ನತಾಂತರ್ಬಾಹಿರಾಚರಣಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಿದು (ಬಸಪು. ೩೫-೭). [ಸಂ. ಉತ್ಪನ್ನತಾ]

ಉತ್ಪನ್ನದಾರ (ನಾ). ಆದಾಯವಿರುವವನು; ಹಣವಂತ: ಉತ್ಪನ್ನದಾರರಾದ ಶ್ರೀಮಂತರು ಇದನ್ನು ಬಂಗಾರ ಬೆಳ್ಳಿ ತಗಡುಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಸಿ ದೇವರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಬಹುದು (ನಿರಾಧ. ೧೬೪).

[ಉತ್ಪನ್ನ + -ದಾರ]

ಉತ್ಪಲ, ಉತ್ಪಲ(ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ; ಕರಿಯ ಕಮಲ; ಇಂದೀವರ: "ಉತ್ಪಲಂ ಇಂದೀವರಾಖ್ಯಮನೈನೈದಿಲೆಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬); ಉತ್ಪಲವನಂಬೊಲಿದು ಗಗನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫). ೨. ಆವಲು; ನೀರುಹೂ. ೩. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಭಂದಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಕೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ; ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ: ಗುರುವೊಂದಾದಿಯೊಳುತ್ತಲಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೫. ೨೩೦). ೪. ನಖಕ್ಷತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಪಂಚನಖಯೋಗ ದ್ವಂದ್ವಯೋಗ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕಮಂಡಲಮಯೂರಪುಷ್ಪಶರಪುಷ್ಪಉತ್ಪಲವೆಂಬ ಸಪ್ತವಿಧನಖೋಪಕ್ಷತವಿಹಿತಂ (ವಿನೇಶ. ೨೩೦). ಉತ್ಪಲೆ: ೧. "ಇಂದೀವರಂ, ಉತ್ಪಲಂ—ಈ ೨ ನೆಯ್ದಿಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯); ಕಂದೆಜೆದು ನೋಡಳು ತ್ತಳದ ಸಿರಿಯಳಿವುದೆಂದೆನ್ನ ಮಗಳೆಂದೊಬ್ಬ ಸತಿ ನುಡಿದಳು (ಹಜಕಾ. ೪-೧೯). ೫. ವಿರಳಮಾಗಿರಲ್ವೆದುಗುರನೊತ್ತಿ ಮೊಲೆಯ ನಾಣರವೆತ್ತಿಡೆಯ ಬೆನ್ನಲೆಯಲುವೆ ತರದಿನಸಳಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವದರಿಂದಾಯಿತು ತರಳಿಯುತ್ಪಲಮೆಂದು ಸುರತದೊಳಗೆ (ಜನವ. ೫-೪೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಲಪ್ರಿಯ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಚಂದ್ರ: ಜಲಜಪ್ರಿಯ ರವಿಜಹೋತ್ಪಲಪ್ರಿಯರ್ ನಿಧನ ಧನ ರಿಪ್ಪ ವ್ಯಯಗೃಹದೊಳ ನೆಲಸರೆ ದೊರೆಕೊಂಡೆಯೊಳ ಬಲವದ್ಗೃಹದಧಿಕದೋಷದಿಂ ಕಣ್ಣೆದುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೨೧-೧೬). [ಉತ್ಪಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪಲ ೩: ಸಾತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಿಂದಿರುವಿರಾಜಿಸುಗುಂ ಕವಿರಾಜಹಂಸನಿಂ ಭೂತಳದೊಳ ನೆಗಟ್ಟುವಡೆದುತ್ಪಲಮಾಲೆ ವಿಲೋಲ ಲೋಚನೇ (ಭಂಧೋಂಬು. ೨-೧೨೭); ಉತ್ಪಲಮಾಲೆಯುತ್ತುದು ಭರಂಸಭಂ ರಲಗಂ ನೆಗಟ್ಟಾರಲ್ (ಕೃಷಿಡಿ. ೮೬).

[ಉತ್ಪಲ + ಮಾಲೆ]

ಉತ್ಪಲಶಾರಿಬೆ (ನಾ). ಸೊಗಡೆ ಬೇರಿನ ಬಳ್ಳಿ; ಸುಗಂಧಮಾಲ. [ಸಂ. ಉತ್ಪಲಶಾರಿಬಾ]

ಉತ್ಪಲಾಪ್ತ (ನಾ). = ಉತ್ಪಲಪ್ರಿಯ (ಕ). [ಉತ್ಪಲ + ಅಪ್ತ]

ಉತ್ಪಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪಲಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ಸರೋವರ: ಇನನಸ್ತಂಕತನಾಗಿಯುತ್ಪಲಿನಿ ಪೇಟ್ಟುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಂಟೆಂಬುದರ್ಕನಗಂ ತಪ್ಪದು ರಾಜಬಾಧೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೫). ೨. ನೈದಿಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ. [ಸಂ. ಉತ್ಪಲಿನಿ]

ಉತ್ಪವನ (ನಾ). ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವುದು; ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಲ 'ಉತ್ಪಲ' ನೋ.

ಉತ್ಪಾಟಿ (ನಾ). ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡುವವನು: ಜತಾಕ್ಷ ಗರಭಕ್ಷ ಕಾಲಕ್ಷಿತಿರುಹೋತ್ಪಾಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹೋಪ್ಪ] ತಕ್ಷಾಕ್ಷಯ (ಉದ್ಯದೇ. ೩-೫೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟಿನ (ನಾ). ಕೀಳುವುದು; ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು: ಸಕಳ ರಾಜ್ಯಕಂಟಕೋತ್ಪಾಟಿನ ಪ್ರಚಂಡ ದೋರ್ದಂಡನುಂ (ಕಇಆ. ೫-೨-೧೪೪; 1058); ಐರಾವತದಂತಿದಂತೋತ್ಪಾಟಿನ ಪಟುಬಾಹುಪರಿಘುರಮಪ್ಪನೇಕ ವೀರವಾನನನೇನಾಗ್ರಣಿಗಳಿಂ ವೀರರಸಮುಂ . . . ನೆಗಟ್ಟುತ್ತಮಿರೆಯಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨-೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟಿತ (ಗು). ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ: ಆಗಳ ತದುತ್ಪಾಟಿತ ವಿನೀಳ ಕುಟಿಲ ಕುಂತಳಂಗಳನಮರತರುಕುಸುಮದಾಮೋದ್ಧಾಮ ರಜೋರಂಜಿತಂಗಳ ನನಘೃತಮಯ ಪಟಳಿಕೆಯೊಳಾಂತು ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಆದಿಪು. ೯-೯೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಟಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ರಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ . . . ಉತ್ಪಾಟಿನಿ . . . ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ (ಜಾವಂಉ. ೨೧೦). [ಸಂ. ಉತ್ಪಾಟಿನಿ]

ಉತ್ಪಾತ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರುವುದು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯುವುದು. ೨. (ಭೂಕಂಪ, ಉಲ್ಕಾಪಾತ ಮುಂತಾದ) ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಘಟನೆ; ವಿನಾಶಸೂಚಕ ವಸ್ತು: ಒಳಗೊಳಗೆ ನೆಲ ಸುರಿವುತಿರೆ ನೆಗ್ಗೊಳಿ ಗಾಳಿಯು ಧೂಳಿ ನೆಗೆವುತಿಳೆಯೊಳೇಪರಿಯಿಂದ ಉತ್ಪಾತಂಗಳಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೭-೪೮); ಮಧುಮಾಸವಲ್ಲ ವಸಂತ ಬಂದಿದೆ ನೋಡಿ ವಿಧುವು ಮೂಡಿತು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಮದನೋತ್ಪಾತವೆಂದು ಮುನೀಂದ್ರರು ವಧುಗಳನಮರ್ದಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೭-೧೨). ೩. ಅಪಶಕುನ; ಅಶುಭ ಸೂಚಕ ಚಿಹ್ನೆ: ಈತನೆ ನಮ್ಮ ಕುಲಕ್ಕಂ ಕೇತುದಲಾನಜುವೆನಲ್ಲದಂದೇಕಿನಿತುತ್ಪಾತಂ ತೋರ್ಪುವು ಬಿಸುಡುವು ದೀತನ ಪೆಜಗುಟಾದ ಸುತರೆ ಸಂತತಿಗಪ್ಪರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೩); ಜಯವು ಜೋಡಿಸಲಜಾಯದಿದು ಸಂಶಯದ ಸುಳಿವುತ್ಪಾತಶತವಿದು ಲಯದ ಬೀಜವು ಭೀಷ್ಮ ಚಿತ್ರವಿಸೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೧); ಪಗಲೊಳ ಉಲ್ಕಾಪಾತಂಗಳಾಗಿ ಧೂಮಕೇತುಗಳ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಮುಸುಂಕೆ ನೆತ್ತರ ಸರಿ ಸುರಿಯೆ ಆಗಳಾಗಳ ಪೊಡವಿ ನಡುಗೆ ರಾಯನ ಸೇನೆಯೊಳ ಕುತ್ತಂ ಕುಜುಟಿಡೆ ಕುದುರೆ ಕಣ್ಣೀರಿಡೆ ಗಜಂ ಮಣ್ಣುಂ ಗೋರೆ ತೇರ್ ಮುಜುಯೆ ಉತ್ಪಾತ ಮಾಯು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧೧). ಉತ್ಪಾತವಾಗು = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಘಟನೆಯುಂಟಾಗು: ವಾತೋದ್ವಿಟ್ಟುಣದಿಂದತಿದೂರದಿ ಕೇತಕಿಗಜುಗಳೈತಂದು ಈತರುಣಿ ಗಳೆದೆಯಲಿ ತಾಗಿ ನಡಲುತ್ಪಾತವಾದುದು ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾತಕ (ನಾ). ೧. (ಭೂಕಂಪ, ಉಲ್ಕಾಪಾತ ಮುಂತಾದ) ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಘಟನೆ. ೨. ವಿಕೃತವಾದ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು; ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು (ಕ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾತಕೇತು (ನಾ). ಅಶುಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗ್ರಹ; ಧೂಮಕೇತು: ಎನ್ನ ಜಾತಿಗಮುತ್ಪಾತಕೇತುವಾದೆನೆಂದು ತನ್ನಂ ತಾನೆ ನಿಂದಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಯಸಂ ಪೋದುದು (ಪಂಪಚಂ. ೨೩೫-೯). [ಉತ್ಪಾತ + ಕೇತು]

ಉತ್ಪಾತಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಉತ್ಪಾತದಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು; ಅತಿಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು; ಯಾರ ಅಂಕೆಗೂ ಒಳಗಾಗದವನು (?): ದೇವಾ ದೇವರ ಕುಮಾರನಪ್ಪ ಸಾಂದರಪೆರುಮಾಳೆ ತರಳನುತ್ಪಾತಸ್ವತಂತ್ರನಪ್ಪ ಕಾರಣದಿಂ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಾಜ್ಞೆಯಿಂದೊಂದುಂ ಕುಂದ ಸುಡಿಯಲಮ್ಮವು (ನಂಬರ. ೧೬-೩). [ಉತ್ಪಾತ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ಉತ್ಪಾದ (ನಾ). ೧. = ಉತ್ಪತ್ತಿ ೧: ಉತ್ಪಾದ ವ್ಯಯ ಧೌವ್ಯಾತ್ಮಕನುಂ . . . ಜೀವನುಂಟೆಂದು ಶತಮತವೆರಸು . . . ತಿಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦ ವ); "ಉತ್ಪಾದ - ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಂ, ವ್ಯಯ - ವಿಪತ್ತಿಯುಂ ಧೌವ್ಯ - ಧ್ರುವತ್ವಮಂ" (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೪೬). ೨. ಉಂಟುಮಾಡುವುದು; ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು. ೩. ಕಾರಣ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದಕ (ಗು). ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವ; ತಯಾರಿಸುವ: ಸಸಾರಜನಕ ಮತ್ತು ಕೊಬ್ಬುಗಳೂ ಶಕ್ತಿಯುತ್ಪಾದಕಗಳು (ಆಡುಸಾ. ೫೬); ಉತ್ಪಾದಕ ಸಹಕಾರ ಸಂಘಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ (ಪುನರು. ೫೨೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದನ (ನಾ). ಸೃಷ್ಟಿಸುವಿಕೆ; ತಯಾರಿಸುವಿಕೆ; ನಿರ್ಮಾಣ. 'ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕ (ನಾ). ತಯಾರಿಸಿದ ವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಉತ್ಪಾದನಶುಲ್ಕಗಳನ್ನು ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರವು ವಿಧಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೧೫೨).

[ಉತ್ಪಾದನ + ಶುಲ್ಕ]

ಉತ್ಪಾದನೆ (ನಾ). = ಉತ್ಪಾದನ: ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೊದಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಿಪ್ಪ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆ ಶಕ್ತಿಯ ಉತ್ಪಾದನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ (ಅಡುಸಾ. ೫೬). [ಸಂ. ಉತ್ಪಾದನ]

ಉತ್ಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು: ಸೋದರರೊಳಗೆ ಸೋದರರಂ ಕಾದಿಸುವುದು ಸುತನ ತಂದೆಯೆಡೆಯೊಳೆ ಬಿಡದುತ್ಪಾದಿಸುವುದು ಕೋಪಮನಳವೀ ದೊರೆತನೆ ತೊಡವುದೆಂತು ರಾಜ್ಯ ಶ್ರೀಯೊಳೆ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೨೨); ನುಡಿಯಲು ಜ್ಞಾನಮಂ ಲಜ್ಜೆ ಮಾಡಿಸೆ ಮುಖಸೌರಭಕ್ಕೊಗುವ ಮಜ್ಜಿದುಂಬಿಯ ಮೇಲೆ ದೂಜನುತ್ಪಾದಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂ. ೩೬); ಕೆಲರುತ್ಪಾದಿಸುವರ್ ಸ್ವಾಮಿತ್ವದೊಳಾದಮುಖೇದದೆ ಚತುರ್ಥಿಯಂ ಪಕ್ಷಿಯುಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೦); ದೀರ್ಘನುಸರಿದರೆ ಬೇದದ ಸಂಭ್ರಮದ ಮೆಯ್ಯೊಳುತ್ಪಾದಿಸುವರ್ (ಶಮದ. ೧೧೭); ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಪೆಟ್ರೋಲಿಗಲ ಅಗತ್ಯವೇ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ಕಾಲಯಾ. ೪೧). [ಉತ್ಪಾದನ + ಇಸ್ಯ]

ಉತ್ಪಾದ್ಯ (ಗು). ಹುಟ್ಟಿಸಲ್ಪಡುವ; ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ: 'ಉತ್ಪಾದ್ಯ'ವಾಗಿ - ಎಂದರೆ ಕವಿಯಿಂದ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಇರಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೨೦೬); ಹಾಲು ಮೊಸರಂದದ ವಿಕಾತ್ಯನು ಕೇಳು ಸ್ವರ್ಗದವೊಲು ಪ್ರಾಪ್ತನು ಹೇಳಲೇನುತ್ಪಾದ್ಯ ಘಟದಂದದಲಿ ದ್ವಿಜನಂತೆ ಮೇಲೆ ಸಂಸ್ಕಾರ್ಯನುಮನಿಸನವ (ಅಮೃತ. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಿಂಜ (ಗು). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ; ಗೊಂದಲಗೊಂಡ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಿಂಜಲ (ಗು). = ಉತ್ಪಿಂಜ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಂಜ್ಯಮಾನ (ಗು). ಗುಂಪಾಗಿ ಏಳುತ್ತಿರುವ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಏಳುತ್ತಿರುವ: ಅಂತರ್ಜಿಸುತ್ತಮುತ್ಪಂಜ್ಯಮಾನ ಪುಲಕನಿಕರಿಯುಂ ... ಮುಕುಳಾಯಮಾನ ನಮನಯುಗಳೆಯುಮಾಗಿ (ಕಾದಂ. ೩೦೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಲಕ, ಉತ್ಪುಲಕ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದಿರುವ ಲೋಮಾಂಚ; ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಂತಿರುವ ಮೈಕೊದಲು: ಭರಿತ ಸರಸಾನಂದಲೋಚನ ಶರಧಿ ಮೇಲ್ಬರಿದೊತ್ತಿ ಪಸರಿಸೆ ನಿರತ ಗದ್ದದ ಕಂಠಮೆಸೆಯಲುಮುತ್ಪುಲ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ಕರಾಜಿ ನೆರೆದ್ದು (ಬಸಪು. ೬೧-೬೧). ಉತ್ಪುಲಕ: ಕೇಳು ಮಾಡಿಯುಂ ಹರುಷಮಂ ತಾಳ್ದು ಮನದೊಳುಮುತ್ಪುಲಕಚೆಯವೇಳ್ವು ಸರ್ವಾಂಗದೊಳಗಾನನದೊಳು ಹಸನವೆಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೩೭-೨೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಲಕ 'ಉತ್ಪುಲಕ' ನೋ.

ಉತ್ಪುಲ (ಗು). ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ: ಉಪಶಮಿಸಿದುದುತ್ಪುಲ ದಂಡನಹತ ಸಂಭೂತಭೂರಿ ಪರಿತಾಪಮಾಲುತಿಂಗಳೊಳಿಗದಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಸ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಎಸೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಅಟ್ಟಹಾಸ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಗೆ. ೩. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡುವುದು; ಪರಿಶೀಲನೆ. 'ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸು' ಪಠಾ. ೨. ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡು; ಪರಿಶೀಲಿಸು: ಅದನುತ್ಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಂ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೬೪).

೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಸಂಭಾವಿಸು: ಚಂಡಾಲವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಇನ್ನೋರ್ವ ಕವಿಯಿತ್ರಿಯು ಹಾಲು ಚೆಲ್ಲಿದಂತೆ ಬಿದ್ದ ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಗಲಿನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ದಣಿದ ಜಗತ್ತು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದೆ ಎಂದು ಉತ್ಪೇಕ್ಷಿಸುವಳು (ಸಂಕವ. ೬). ೩. ಅತಿಶಯವಾಗಿ, ಅಧಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸು.

[ಉತ್ಪೇಕ್ಷಣ + ಇಸ್ಯ]

ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸುವುದು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಔದಾಸೀನ್ಯ.

೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಒಂದಾನೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಸಂಭಾವನೆ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆಯೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಕೃಷಿ. ೨೬೬); ತಪ್ಪು ಸಂದು ಪಲವು ತೆಪದಿಂ ತೆಪದಿರೆ ನೆಗಟ್ಟು ದುರ್ದೊಂದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮಜಿಸಿ ಪೆಪತೊಂದು ಮಾಟ್ಯಯಿನಜಪುವುದುತ್ಪೇಕ್ಷೆಯೆಂಬುದಿಂತದಜ ತೆಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೪). ೩. ಅಧಿಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು; ಅತಿಶಯವಾದ ಮಾತು. [ಸಂ. ಉತ್ಪೇಕ್ಷಣ]

ಉತ್ಪ್ಲವನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ನೆಗೆಯುವುದು; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹಾರುವುದು. ೨. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಕಸವನ್ನು ದರ್ಭೆಯಿಂದ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪ್ಲತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ನೆಗೆತ; ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರುವಿಕೆ: ನಿಸಿ ಕಂಗಳ ನೆಜೆವನ್ನಮುತ್ಪ್ಲತದಿನಾಯುಪ್ರಾಣಮಂ ಬೆನ್ನನೆಜಿಸಿಕೊಂಡೋಡುವ ಕಾಲಮೆಂಬೆರಲೆಯಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ದೀಬ್ಬಂದ ದೇಹಸಮೂಹಂಗಳೊಳಾವುದಂ ನೆನೆದು ಮೋಹಂಗೆಯ್ದನೆನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದಂ ದೇಹದ ನಿತ್ಯಮಪ್ಪ ನಿಲವಂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೭೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಣಿತ (ಗು). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದ ಹೆಡೆಯನ್ನುಳ್ಳ; ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿದ: ಉತ್ಪಣಿತಾಹಿರ್ಷರತ್ನಜಘ್ನಣಿಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಲ (ಗು). ೧. ವಿಕಾಸವಾದ; ಬಿರಿದ; ಅರಳಿದ. (ನಾ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹೆಣ್ಣು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಲ್ಲ (ಗು). ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿದ: ಮೊಗ ಮುತ್ಪಲ್ಲ ಸರೋಜಹಾಸಿ ನಯನಂ ನೀ ಲಾಂ ಬುಜಸ್ಪರ್ಧಿ (ಅದಿಪು. ೧-೭೪); ವಿಸ್ಮಯೋತ್ಪಲ್ಲಮಾಗಲೈ ರುಚಿರಾನನಾ ರಾಮದಯಿತೆಯಾ ಮುದೀರಕ್ಷಣಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೨-೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಿಗೆ 'ಉತ್ತರಿಗೆ' ನೋ.

ಉತ್ಪ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಉಕಾರ: ಇತ್ಯದೊಳುತ ದೊಳಾ ಪ್ರಸ್ತುತ್ಯ ದೊಳೊಂದಿದ ವಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಕಾರವುಳ್ಳ (ಶಬ್ದ): ಅತ್ಪಾಂತಮುಮಿತ್ಪಾಂತಮುಮಿತ್ಪಾಂತಮುಂ (ಶಮದ. ೮೪). [ಉತ್ಪ + ಅಂತ]

ಉತ್ಪ (ನಾ). (ನೀರಿನ) ಚಿಲುಮೆ; ಬುಗ್ಗೆ; ಒರತೆ: "ಉತ್ಪಃ ಪ್ರಸ್ತವಣಂ-ಈ ೨ ಉಪರಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೫); ಉತ್ಪಮಿದು ಕೊಳನಲ್ಲ ನಿರ್ಝರಂ ಸರಯುವಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೫೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಂಗ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮೇಳನ; ಸಮಾಗಮ. ೨. ತೊಡೆ: "ಕೋಡಂ, ಅಂಕೆ, ಉತ್ಪಂಗೇ-ಈ ೩ ಮುಂದಣ ಮೆಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೪); ತೆಗೆದುತ್ಪಂಗದೊಳೆಟ್ಟಿಯ್ಯಗೆ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಕರ್ಚಿ ಕದಪಂ ನುಡಿದಂ ಜಗದಧಿಪತಿ (ಅದಿಪು. ೮-೫೭). ೩. ಪಕ್ಕ; ಮಗ್ಗುಲು. ೨, ೩: ಸುರಶ್ಚಲೋತ್ಪಂಗದೊಳಂ ಸುರೇಂದ್ರ ರದನೀಂದ್ರ ಸುಂದರೋತ್ಪಂಗದೊಳಂ ಸುರಪೂಜಿತನಿಸಿದನಚ್ಚರಿ ಮಿಗೆ ತಾನಜಿತನಂದು ಸಂಗತನಾದಂ (ಅಜಿತ. ೫-೨೪). ೪. ನಡು; ಬೊಂಕೆ; ಸೊಂಟ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸಂಗಸ್ಥಿ (ನಾ). ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತವಳು: ಕ್ಷಿತಿಪತಿಸುತೆ ನೀನೇ ಮಹಿಪತಿಯುತ್ಸಂಗಸ್ಥಿಯಾಗಿ ವಾತಾಯನ ಪದ್ಧತಿಯಿಡಿದು ನೋಡು ಮಾಹಿಷ್ಮತಿಗೆ ಕಟೀಸೂತ್ರಮಾದ ರೇವಾನದಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೪).

[ಸಂ. ಉತ್ಸಂಗಸ್ಥಾ]

ಉತ್ಸಕಲ (ಗು). ನ್ಯೂನವಾದ; ಕಡಮೆಯಾದ (?): ಶಕವರ್ಷದ ಸಾವಿರದ ನೂಜಿಪೂಳುತ್ಸಕಲ[ಪಾಠಂ. ನಾನೂಜಿಪೂಳುತ್ಸಕಲ]ವಾದಾಜು ವತ್ಸರದ ಪ್ರಕಟಿತ ಪುತ್ರವರೂಪ ಮಾಘಶುದ್ಧದಿಯಕಲಂಕ ಪಾಡ್ಯ ದೊಳಾಯ್ತು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೪-೨೪೨). [\leq ಸಂ. ಉತ್ಸಕಲ ?]

ಉತ್ಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಶಿಥಿಲವಾದ; ನಷ್ಟವಾದ; ನಿರುಪಯೋಗ ವಾದ; ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ. ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸನ್ನಶರೀರ (ನಾ). ನಷ್ಟವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು; ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದವಳು: ಗುರುಪಂಚಕಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತೆ ಭೋಂಕನುತ್ಸನ್ನಶರೀರ ಯಾಗಿ ದಿವದಿಂದಿಹಿದಳು (ಅದಿಪು. ೩-೧೭).

[ಸಂ. ಉತ್ಸನ್ನಶರೀರಾ (ಉತ್ಸನ್ನ + ಶರೀರ + -)]

ಉತ್ಸರ್ಗ (ನಾ). ೧. ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು; ಬಿಡುವುದು; ಹೊರ ದೂಡುವುದು. ೨. ತ್ಯಾಗ; ದಾನ: "ದಾನಮುತ್ಸರ್ಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೧೪). ೩. ಮಲಮೂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು. ೪. ಮಲ; ವಿಷ್ಣು: "ವರ್ಜಿಸುತ್ಸರ್ಗಂ ಮಲಂ ಪುರೀಷಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೫). ೫. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಳೆ: ಒಂದು ಕಡೆ ಉತ್ಸರ್ಗ ವಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಅಪವಾದವಿರುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಭ. ೩೩). ೬. [ಜೈನ] ಐದು ವಿಧವಾದ ಸಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಂತಾ ಪರಮ ಯೋಗೀಶ್ವರಂ ತ್ರಿಕಾಲದೊಳಮಾರ್ಯಾಸಮಿತಿಯುಂ . . . ಆ ದಾ ನ ನಿಕ್ಷೇಪಣಾ ಸಮಿತಿ ಯುಂ ಉತ್ಸರ್ಗಸಮಿತಿಯುಮೆಂಬ ಪಂಚಸಮಿತಿ ಯೊಳಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೪ ವ); ನಡೆವ ನುಡಿವುಣ್ಣು ಕೊಳ್ಳಿದುನೆಡೆಯೊಳ ಮುತ್ಸರ್ಗ[ಪಾಠಂ. ಉತ್ಸರ್ಗ]ದೆಯೊಳಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ತೊಡೆದೊಡು ಯದ ಸಮಿತಿಗಳೊಡಗೂಡಿರೆ ಪುಗುವ ಪಾಪರಜಮಂ ತೆಗೆಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೩-೩). ೭. [ಜೈನ] ಆರು ವಿಧವಾದ ಅಭ್ಯಂತರ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭ್ಯಂತರ ತಪಃಷಟ್ಕದೊಳಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವಿನಯ ವೈಯಾಪ್ಯತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನವುತ್ಸರ್ಗಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅದಿಪು. ೭-೩೩ ವ). 'ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ತ್ಯಜಿಸುವುದು; ಬಿಡುವುದು. ೨. (ವೀರೈ, ಮಲ, ಮೂತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಹೊರದೂಡುವುದು, —ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು: ತತ್ಪ್ರವೇಶಾಂಗಾರ ಕಿಡಿಗಳು ಉತ್ಸರ್ಜಗಳುತ್ಸರ್ಜನವು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಿಗವದಾನವೆನೆ ಕೈಕೊಂಡು ಮನ್ನಿಸುವ (ಹಸಾರ. ೭-೭). ೩. ದಾನಮಾಡುವುದು; ದತ್ತಿಕೊಡುವುದು.

[ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಜನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ತ್ಯಜಿಸು; ಬಿಡು; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ನಿಜೇಷ್ವ ಬಂಧುಭೃತ್ಯ ಸಭಾಸಮುತ್ಸರ್ಜನಂಗಿಯು ತಪದೊಳ ನೆಗಚ್ಚೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮಾನುಪರಮ ಸಭಾಪತಿಯಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೦).

[ಉತ್ಸರ್ಜನ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ)]

ಉತ್ಸರ್ಜಿತ (ಗು). ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ; ಬಿಟ್ಟ; ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ.

[ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉತ್ಸರ್ಜನಂಗಿಯ: ಶಾಸನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಧಿಕ ಮತದಿಂದ ಅವಿಶ್ವಾಸ ಸೂಚನೆಯೋ ಅಪಜಯವೋ ಆದಾಗ ಮಂತ್ರಿ ಸಂಪುಟವು ಅಧಿಕಾರ ಭಾರವನ್ನು (ರಾಜನಾಮಕೊಡು) ಉತ್ಸರ್ಜಿಸು ವುದಕ್ಕೊ . . . ಸಿದ್ಧತೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೯೦). [ಉತ್ಸರ್ಜನ + -ಇಸು]

ಉತ್ಸರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವಿಕೆ. ೨. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರು ವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ೩. ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಉದಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು. ೪. ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುವುದು. ೫. [ಜೈನ] = ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ: ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ ಮನುಷ್ಯರೊಳ ಪರ್ಚುಪಡೆಗು ಮುತ್ಸರ್ಪಣದೊಳ ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ ಮನುಷ್ಯರೊಳ ಕುಂದುವಡೆಗುಮವಸರ್ಪಣದೊಳ (ಸಂರಾಮಾ. ೧-೫೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಒಂದುಭಾಗ; ಮನುಷ್ಯರ ದೇಹಪ್ರಮಾಣ, ಶರೀರಬಲ, ಆಯುಸ್ಸು, ಸುಖ ಮುಂತಾದುವು ಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏರುವ ಕಾಲ: ಅದು ಶರೀರಬಲಾಯುರ್ದೇಹ ಪ್ರಮಾಣೋಪಚಯಾಪಚಯ ಹೇತುತ್ವದಿಂದಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯವಸರ್ಪಿಣಿ ನಾಮಮಂ ಪಡೆದುದು (ಅದಿಪು. ೭-೪೮ ವ); ಅವಸರ್ಪಿಣಿಯಲ್ಲ ಕಾಲ ಮುತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬಂತಾಯ್ತು ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿಯಂ (ಅಜಿತ. ೧-೭೨). 'ಅವಸರ್ಪಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉತ್ಸರ್ಪಿಣೀ]

ಉತ್ಸವ (ನಾ). ೧. ಹಬ್ಬ; ಜಾತ್ರೆ; ಸಮಾರಂಭ: ಮನೆ ಮನೆ ಗಳೊಳು ಕುಮಾರಕನ ಮದುವೆಯ ಮಾತು ಜನಜನಂಗಳ ಮೊತ್ತದೊಳ ಗುತ್ತವದ ಮಾತು (ನಂಬರ. ೫-೧೨); ವಸಿಷ್ಠಾದಿ ಗುರುಗಳಂ ಕುರಿತೊರೆದ ನಣಿಗೆಯು ಅಭಿಷೇಕದುತ್ಸವಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮-೧೧೨). ೨. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ಸಂತೋಷ; ಉತ್ಸಾಹ: ಪ್ರಿಯ ಕೇಳುತ್ತವ ವಾರ್ತೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೩); ಇವರುಂ ವಿನಯದಿಂದ ಸಭೆಗುತ್ತವಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದರ್ (ಪುಸ್ತಪು. ೪-೭೩). ೩. ಮೆರವಣಿಗೆ: ಉತ್ಸವ, ಸ್ವಾಪನ, ಬಲಿಗಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಲೋಹದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗುವುವು (ಭಾರದ. ೫೧೪). ೪. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಅತಿಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತ: ೧೫ನೆಯ ಅತಿಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ . . . ರಂಜರಂಜರಂ ಬರಲ್ ವಿರಾಜಿಸಿಪುದುತ್ಸವಂ (ಕೈಸಿ. ೮೪).

ಉತ್ಸವಂಚರಿಸು = ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿ: ಅವನ ನಾಭಿಸರೋಜದೊಳ ವಜ್ರೀವರನುತ್ಸವಂಚರಿಸು ಪುಟ್ಟ ದನಾತನಶೇಷದೈತ್ಯ ವಿವ್ರಾವಣನಿಗೆ . . . ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸವಕರ (ಗು). ಉತ್ಸವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ಉತ್ಸವಕರಮನೆ ಬೆಳಕ ಶರತ್ಸಮಯದೊಳಿಂದುಕಾಂತಿ ದಳವೇಜುವವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧-೧೧). [ಸಂ.]

ಉತ್ಸವಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಸಡಗರಿಸು: ಕವಿದ ಚಿಂತೆಯ ಬಿಡು ನನ್ನಾಣೆಯನೆ ಮಹೋತ್ಸವಬಟ್ಟನಾ ಮೇಘರಾಜ (ಭರತ. ೫೭-೭೪).

[ಉತ್ಸವ + ಬಡು]

ಉತ್ಸವವಿಹೀನ (ನಾ). ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದವನು; ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲ ದವನು; ನಿರುತ್ಸಾಹಿಯಾದವನು: ಇವರು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡರಾ ನೃಪಭವನವನು ಹೊಜವಂಟಿರೊಡನುತ್ಸವವಿಹೀನರು ವಿದುರ ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣ ಗೌತಮರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೭-೭೫). [ಉತ್ಸವ + ವಿಹೀನ]

ಉತ್ಸವಶೀಲ (ನಾ). ಸಂತೋಷಚಿತ್ತನಾದವನು; ಸಂತೋಷ ಸ್ವಭಾವದವನು: ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕೃತಜ್ಞನುತ್ಸವಶೀಲನಕ್ರೋಧಿ . . . ಮಂತ್ರಿಯುಣೀ ರಾಯ ನಿನಗಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೮೭). [ಉತ್ಸವ + ಶೀಲ]

ಉತ್ಸವಾನಕ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷ ಸೂಚಕವಾದ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಅದೇಂ ಸೂಗಯಿಸಿದುದೊ ತತ್ತರಮುತ್ಸವಾಕ ಮುತ್ಸೋರಣಮುದ್ದಿಳಾಸರಸಮುತ್ಪಟಹಸ್ಸಮುತ್ಸವಾನಕಂ [ಪಾಠಂ. ವಾಕರಂ] (ಅದಿಪು. ೮-೫೦). (ನಾ). ೨. ಸಂತೋಷ ಸಮಾರಂಭ ಸಮಯದ ವಾದ್ಯ. [ಉತ್ಸವ + ಆನಕ]

ಉತ್ಪವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಉತ್ಪಾಹಗೊಳ್ಳು: ಮದುವೆಯ ಸಂಭ್ರಮಂ ಜನದ ಸಂಭ್ರಮಮುತ್ಪವಿಸಾ ಕು ಮಾ ರ ಕಂ ಗೊ ದ ವಿ ದ ಸಂಭ್ರಮಂ (ನಂಬರ. ೫ ನೃತ್ಯ); ಹಸ್ತವ ಮುಗಿದು ಸಾಂದರಂ ಪೊಗಳುತ್ತಿದ್ದಂ ಜನನಿಜನಕರುತ್ಪವಿಸುತಿರಲು (ಸಾಂದಪು. ೬-೪೧); ಬೆಳಗಾದುದು ನವಿಲುಗಲುತ್ಪವಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೨೬-೪). [ಉತ್ಪವ+ಇಸ್ಯ]

ಉತ್ಪಹ (ನಾ). ೧. ಸುಖ; ಸಂತೋಷ: ಎರಡನೆಯ ಯುಗಕ್ಕೆ (ದ) ಮೊದಲಾಂಗಿರವತ್ಪರಮಾದಿಯಾಗಲಯ್ಯಬ್ಬ ಮವುಂ ಕರ ಮೊಳ್ಳಿ ದುವು ಸುಖಕ್ಷಂ ಧರೆಗೆ ಧರಾಮರರಗೆಲ್ಲಮುತ್ಪಹಮಕ್ಕುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೭-೭); ಮಹಿಷಪಟ್ಟಿವನೊನೆದು ವಿನುಳೋತ್ಪಹದೊಳಾ ಗಂಧರ್ವದತ್ತಿಗೆ ವಹಿಸಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೫-೫೩); ಅದುದೆ ಸಾಹಸಿಗಳಿರಾ ನಿಮ್ಮ ಮನಸಿನುತ್ಪಹವ ನಾವಲ್ಲೆನಲೇಕೆ (ಭರತ. ೬೩-೧೨); ಮತ್ಪರವನು ಅಳಿದು ಶ್ರೀವೆಂಕಟೇಶನ ಯಾತ್ರೆ ಉತ್ಪಹದಲಿ ಮಾಡೆ ವಿಜಯವಿಠಲ ಪೊಲಿವಾ (ತೀರ್ಥಮ. ೯೨). ೨. ಸಮಾರಂಭ; ಉತ್ಪವ: ಆ ಮಹೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ... ಜೀರ್ಣೋತ್ಸವದಿಂದ ಪೋಕುಳಿಯಾಡಿ... ಉತ್ಪಹವನ್ನು ನಡೆಸಿದನು (ಕೃವಾ. ೯೫). [ಕಂ. ಉತ್ಪಾಹ]

ಉತ್ಪಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಪಾಹಗೊಳ್ಳು: ಬೊಮ್ಮನೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡುತ್ಪಹಿಸೆ ಸುಮ್ಮನರಚಣವಿರದೆ ಪ್ರಕೃತಿ ತೊಡಗುತಿರೆ ಜನ್ಮ ಸಾಕೆನುವದೇಂ? (ಮಂಕುಕ. ೨೬೨).

[ಉತ್ಪಹ+ಇಸ್ಯ]

ಉತ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ನೆಗೆ; ಹೊರಹೊಮ್ಮು; ಪುಟ: ಇಳಿದನ ಬುಧಿಗೆ ಖರಖುರಾಗ್ರಾದಳಿತ ಘನವಾರಾಶಿ ಮೇಲುತ್ಪಳಿಸಿತಮರವ್ರಾತ ಕೌತುಕದಿಂದುಘೇಯನಲು (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೫೫); ಶರಧಿ ಪಾಶಾದ್ರಿಯೊಳದಿಂದ ಮಹಾಧ್ಯಾಂತ ಕರಿಯ ಖದ್ಯೋತ ಕೇಸರಿಯರಿಗೆ ಬಿರಿದು ಬಿಡುವೆರಡರಿಂದುತ್ಪಳಿಸಿ ಪತ್ತಿದರ್ ಕ್ಷತಜಾರುಣಪೋ (ನಂದಿಮ. ೧೮-೧೯). 'ಉತ್ಪಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕಂ. ಉತ್ಪಳಿಸು]

ಉತ್ಪಾದನ (ನಾ). ೧. ಮಗುಚುವುದು; ಉತ್ಪಾಟನ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಎರೆಡು ಸಲ ಉಳುವುದು. ೩. ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಲೇಪಿಸುವುದು: "ಉದ್ವರ್ತನಂ, ಉತ್ಪಾದನಂ - ಉರುಠಣೀಯಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು; ಬಣ್ಣದ ಪುಡಿ; ಮೈಗೆ ಉಜ್ಜಿ ತೊಳೆಯುವ ಪುಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಯಕ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದವನು: ಪೆಸರನಾಯಕರುತ್ಪಾಯಕರಾಗಿ ನಡೆದರ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾರಕ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟುವುದು; ಹೊರ ದೂಡುವುದು. ೨. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು; ದ್ವಾರಪಾಲಕ: "ದ್ವಾರಸ್ಥಃ... ಉತ್ಪಾರಕಃ, ದ್ವಾರಪಾಲಃ, ಪ್ರತೀಹಾರಃ - ಈ ಲ ಪಡಿ(ಯ) ಹಾಜಂ" (ಕಲಾಯು. ೭೦-೨೭೦). ೩. ಜನರನ್ನು ಚದುರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾರಿತ (ಗು). ೧. ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟು; ಒಂದೆಡೆ ಬಿಟ್ಟು; ತ್ಯಜಿಸಿದ: ಓರ್ವಂ ರಾಜಕುಮಾರಂ ದೂರೋತ್ಪಾರಿತನಾಹನಂ ಸಸಂಭ್ರಮೋಪಗತ ಪರಿಚಾರಸ್ಯಂಧನೈಶ್ಚ ತಾಮಹಶ್ಚ ನಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೩-೯೦ ವ). ೨. ಹೊರ ದೂಡಲ್ಪಟ್ಟು; ದೂರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದ; ನಿವಾರಿಸಿದ: ವಿಧಿ ತಾಗಮಲೋಕ ವ್ಯಕ್ತನುತ್ಪಾರಿತಮತ್ಪರಂ ಸುಜನವತ್ಪಲನೆಲ್ಲಿಯುಮಿತಾನೆಂದು ಕೆಯ್ವಾರದೆ ಬಣ್ಣಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೭). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುಸುರು; ಉಬ್ಬಸ: ಬೀಸಿ ವತ್ಪಾಸುರನನಸು ವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿ ಬಕಾಸುರನನುತ್ಪಾಸದಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಪ್ರಲಂಬನ ಹಂಬಲನು ಬಿಡಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೩-೨೦). [ಸಂ. ಉತ್ಪಾಸ ?]

ಉತ್ಪಾಸಿ (ನಾ). ತೂರುವುದು: "ನಿಧಿಯೆನಲು ರಾಶಿಯುತ್ಪಾಸಿಯೆನೆ ತೂವುರ್ದಕ್ಕುಂ [ಪಾಶಾಂ. ಉತ್ಪಾಸಿಯೆನೆ ತೂರುನಾಮಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೩). [ಕಂ. ಉತ್ಪಾಸಿನ್]

ಉತ್ಪಾಹ್ಯ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಬಲ. ೨. ಒಲವು; ಆಸಕ್ತಿ; ಹುರುಪು. ೩. ಕಷ್ಟತರವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ; ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವಿಕೆ: "ಉತ್ಪಾಹಮೆನೆ ಸಜ್ಜಮನಲದುದ್ಯೋಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦). ೪. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ. ೫. ಸುಖ; ಸಂತೋಷ: ಮುದಮಂ ಗಂಡಸ್ಥಳೋದೀರ್ಣ ಕಂಠದೊಳಂ ಸೇವಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ತಡೆದುವೇನು ತ್ಪಾಹಮಂ ಮಾಡದಿಪುರ್ದೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳಂ ಕ್ರಮಾಧಿಕರೊಳುದ್ದಾನ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೧). ೬. [ರಾಜನೀ] ರಾಜರ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅರಸುಗೆಯ್ಯಾತೆಂ ಸಹಾಯಸಂಪನ್ನನುಂ ಪ್ರಭು ಮಂತ್ರೋತ್ಪಾಹಶ್ಚ ಪ್ರಿಯುಕ್ತನುಮಾಗಿ ನೆಗಲಿನೇಟ್ಟುಂ (ಸಂಚಿತಂ. ೨೧೪-೬). 'ಶಕ್ತಿತ್ರಯ' ಪರಾ. ೭. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವೀರರಸಂ ಬವರಿಸುಗುಮುದಾರೋತ್ಪಾಹ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಾರಣಕಾರ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೬); ಅಪಾಯಹೇತುವಂ ಪರಿಹರಿಸೆಡೆಯೊಳುತ್ಪಾಹಂ ಮಾಡ್ಪುದುತ್ಪಾಹಂ (ರಸರ. ೨-೧೨೭); ರಾಧಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಯಿ ಕ್ರೋಧ, ವೀರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಯಿ ಉತ್ಪಾಹ (ಭಾರಮಾ. ೪೧೦). ೮. [ಭಂದ] ಒಂದು ಮಾತೃವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: "ಪ್ರತಿ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ತ್ರಿಮಾತ್ರಾಣವೇಳೊ, ಒಂದು ಗುರುವೊ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿದ್ದು" (ಕೃಷಿ. ೯೩); ಅಜನಗಣಮವೆಯ್ನೆ ಸಪ್ತಸಂದೋಹ ಮತ್ತೊಂದೆ ಗುರು ಬೆಡಂಗನಾಳ್ವನಿಲೆ ಲಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ ಮಧುರವಚನ ರಚನೆನೆತ್ತುಬಂದೊಡುತ್ಪಾಹಮೆಂಬ ಪೆಸರೊಳೆನೆವುದು (ಭಂದೋಂಬು. ೫-೧೯); ಮದನ ವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಗೀತಿಕೆಯೇಳೆ ತಿವದಿಯುತ್ಪಾಹಂ ಪಟ್ಟಿದಿಯಕ್ಕರಿಕೆ ಕರಂ ಚೆಲ್ಲೊದವಿದ ಭಂದೋವೃತ್ತಂಸಮಬ್ಬದಳಾಕ್ಷೀ (ಭಂದೋಂಬು. ೧-೫೬). ೯. [ಭಂದ] = ಉತ್ಪಾಹ ರಗಳೆ: ಮಂದಾನಿಲ ಲಲಿತೋತ್ಪಹ [ಪಾಶಾಂ. ವ] ವಂದೇ ರಗಳೆಗಳ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೩-೨೦); ಉತ್ಪಾಹ, ಮಂದಾನಿಲ, ಲಲಿತ ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವಾದ ರಗಳೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು (ಕೃಷಿ. ೯೭).

ಉತ್ಪಾಹಂಚರಸು = ಸಡಗರದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿ: ಲಾಭಂಚಿತ್ತ ಪರದನಂತುತ್ಪಾಹಂಚರಸು ಪಂದಿಯಂತು ನೋವಿಂಗಳ್ಳದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೫). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಹ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪವ; ಮೆರೆವಣಿಗೆ (?): ಅಸ್ತಪ್ತ ಒಸಗೆ ಉತ್ಪಾಹಂಗಳ್ಳೆ ಒಕ್ಕಲ್ ಎಳ್ಳಮರ್ ಪಣವುಮ್ ಕನಿಷ್ಠರ್ ಅಯ್ಯುಮ್ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೧೮; 725); ದೀಪಾರಾಧನೆವುತ್ಪಾಹ ಚರಪು ಸಹಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೫೦-೨೭; 1682). [ಕಂ. ಉತ್ಪಾಹ]

ಉತ್ಪಾಹಂಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಪುಗೆಡು; ಉತ್ಪಾಹ ಕುಗ್ಗು: ಓಹೋ ಉನ್ನದ ಮದನ ಸಮೋಹನ ಸಂತಾಪನಂ ವತೀಕರಣಾಸ್ತವ್ಯಹಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿದಂಧುತ್ಪಾಹಂಗುಂದುತ್ತೆ ಮನದೊಳಂದಿಂತೆಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೩೫). [ಉತ್ಪಾಹ್ಯ + ಕುಂದು]

ಉತ್ಪಾಹನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನ; ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಡದೆ ನಡೆಸುವುದು. ೨. ಉತ್ಪಾಹವನ್ನು ಕೊಡುವಿಕೆ; ಹುರಿದುಂಬಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾಹಪೂರ್ವಕ (ಅ). ಸಡಗರದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಸಂಭ್ರಮಯುಕ್ತವಾಗಿ: "ಅದೇ ಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯ, ನಮಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಅದೇಯೆ" ಎಂದು ರೈತರು ಉತ್ಪಾಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾತಾಡಿದರು (ಪುನರು. ೩೦೬). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಾದಕಭಂಗ (ನಾ). ಹುರುಪು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು; ಸಂತೋಷ ಕುಗ್ಗುವುದು: ಅದರ ವಸಂತನ ಬೇಸರದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶಗಿಂತಲೂ ಉತ್ಪಾದಕ ಭಂಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು (ಕಮನ. ೧). [ಉತ್ಪಾದಕ + ಭಂಗ]

ಉತ್ಪಾದಕರಗಳೆ (ನಾ). ರ ಗಳೆಯೆಂಬ ಪದ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಪಾದಪೊಂದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳಾಗಲಿ, ಮೂರು ಗಣಗಳೂ ಒಂದು ಗುರುವೂ ಆಗಲಿ ಇರಲು ಅದು ಉತ್ಪಾದಕರಗಳೆಯೆನಿಸುವುದು" (ಕೃಷಿ. ೯೭). [ಉತ್ಪಾದಕ + ರಗಳೆ]

ಉತ್ಪಾದಕಲಯ (ನಾ). [ಭಂದ] ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಯ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ರಗಳೆಯ ಕ್ರಮದ ಲಯ: ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಾದಕಲಯವೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ತೋರಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಭಂದೋ. ೨೪೭). 10

[ಉತ್ಪಾದಕ + ಲಯ]

ಉತ್ಪಾದಕವರ್ಧನ (ನಾ). ಉತ್ಪಾದಕವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು; ವೀರರಸ. [ಉತ್ಪಾದಕ + ವರ್ಧನ]

ಉತ್ಪಾದಕವೃತ್ತ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಉತ್ಪಾದಕಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಮಂ ಪೇಟೆಂ - ಉತ್ಪಾದಕವೃತ್ತಂ (ಭಂದೋ. ೫-೧೯). [ಉತ್ಪಾದಕ + ವೃತ್ತ]

ಉತ್ಪಾದಕಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಕಲ್ಪಬಲ. ೨. [ರಾಜನೀ] (ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ) ಸಂಕಲ್ಪಬಲ. 'ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿ', 'ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ' ಪರಾ. [ಉತ್ಪಾದಕ + ಶಕ್ತಿ]

ಉತ್ಪಾದಕಸದ್ವ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಮನೆ; ವೀರರಸದ ನಿಧಿ: ಸ್ವಕುಳತಿಲಕಂ ಪದ್ಮನುತ್ಪಾದಕಸದ್ವಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೯೬). 20

[ಉತ್ಪಾದಕ + ಸದ್ವ]

ಉತ್ಪಾಹಿ (ನಾ). ೧. ಹುರುಪುಳ್ಳವನು; ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಉದ್ಯಮಶೀಲ. ೨. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: "ಸಂತೋಷಿಯುತ್ಪಾಹಿಯುಕ್ತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೧). [ಸಂ. ಉತ್ಪಾಹಿನ್]

ಉತ್ಪಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರುಪುಗೊಳಿಸು; ಹುರುದುಂಬಿಸು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕೊಡು: ಸಯಂಬರಕೆ ನೆರೆದರಸುಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರನುತ್ಪಾಹಿಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ಉತ್ಪಾಹಿಸಿ] ನೋಡೆನೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೬ ವ); ೨. ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಪಾಹಗೊಳ್ಳು: ಇನ್ನಾ ಕಾದಂಬರಿಯುಮನೆನ್ನಯ ಕೆಳೆಯನುಮನೆಂ [ತುಮಾಂ ಕಂಡೆನನು] ತುಂ ನೃಪತನೂಜನಾಗಳ್ ತನ್ನೊಳೆ ಬಗೆಯುತ್ತಮೆನಸುಮುತ್ಪಾಹಿಸಿದಂ (ಕಾದಂ. ಉ. ೫೦); ಶ್ರುತಾಯುಧನಿಷ್ಠೆಯುತ್ಪಾಹಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೨); ಮುನಿಗಳುತ್ಪಾಹಿಸಿದರು... ಸೂಸಿದರು ಸುಮ್ಮಾನದಲಿ ಪೂಮಳೆಯ (ತೋರಾ. ೧-೧೧-೨೩). [ಉತ್ಪಾಹ + ಇಸು]

ಉತ್ಪಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಚಿಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆನೆದ; ತೊಯ್ದ: ಸಮುದಿತ ಮಕರಂದೋತ್ಪಿಕ್ತ ಪಾಪಾಂಬುಜಾತೇ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೬). ೨. ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕೊಬ್ಬಿದ. ೩. ಉದ್ವಿಗ್ನಗೊಂಡ; ಕಳವಳಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಕ (ಗು). ೧. ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಜಿನೇಂದ್ರ ದ್ವಿತೀಯ ಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಪುಕರಾಗಿ ಬರೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩೪); ನಂದಗೋಪಂ ನಂದನಮುಖಾಲೋಕನೋತ್ಪುಕಂ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಜಗಮ. ೩-೨೩ ವ). ೨. ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಕಾತರವಾದ; ವಿರಹದಿಂದ ಹಂಬಲಿಸುವ. ೩. ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಸ್ತಿಮಿತವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ವೇಗಶಾಲಿ; ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: "ಪ್ರತೂರ್ಣಃ, ತ್ವರಿತಃ, ತೂರ್ಣಃ, ಉತ್ಪುಕಃ, ಪ್ರಸುತಃ - ಈ ಐ ಚಿಚ್ಚರಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೮). 45

೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಔತ್ಪುಕೈ: ದೈನ್ಯೋತ್ಪುಕ ರತಿ... ಇಂತೆಯ್ದ ಸಂಚಾರಿ ಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೫). ೬. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಬೃಹತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಇಂದುಯುಗಂಗಳ ಮುಂದೆ ಬಂದೊಂದಿರೆ ವಹ್ನಿ ಪದಾಂತದೊಳ್ ಸುಂದರಿ ನಾಕಿಗನಿಷ್ಟದಿಂ ಸಂದುದಿವತ್ತುಕನಾಮದಿ (ಕಂ (ಭಂದೋ. ೨-೪೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಕಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ಸ್ವಲ್ಪವನು; ಕಾತರನಾದವನು: ಸುಯೋಧನ ವಧಕ್ಕೇಗೆಯ್ದನೆಂತಕ್ಕು ಮೆಂಬುದನುತ್ಪುಕಚಿತ್ತನುಮ್ಮಳಿಸಿದಂ ಭೀಮಂ ಭವತ್ಯಾರ್ಯಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೬). [ಉತ್ಪುಕ + ಚಿತ್ತ]

ಉತ್ಪುಕತನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪಾಹ; ಕುತೂಹಲ: ಉತ್ಪುಕತನದಿಂ ಪಟ್ಟವರ್ತಿ ಕಡುವೆಸನಂ ಮಾಪ್ಪಿ ಸೊಸೆ ಮಾವನ ಮಂಡೆಯಂ ಬೋಳಿಸಿದಳೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೬-೫೪). ೨. ಕಾತರ; ಉತ್ಪುಕರತೆ. [ಉತ್ಪುಕ + ತನ]

ಉತ್ಪುಕತೆ (ನಾ). ೧. ಕುತೂಹಲ; ಬಯಕೆ; ಔತ್ಪುಕೈ: ಆಹರಿಣಿ ಲೋಚನೆಯ ಲೋಚನದೊಳಳಿಸಂ ಮನದೊಳುತ್ಪುಕತೆಯಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ ಪುಳಕಾಂಕುರಮನೊದವಿಸುತ್ತಮಿರೆ (ಮಲ್ಲಿ ಪು. ೩-೮೮); ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಚಾರ್ಯ ಭಟ್ಟನಿಯರ ನಡುವೆ ಆದ ಮಾತುಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಉತ್ಪುಕತೆಯಿತ್ತು (ಬಾಣ. ೧೨೦). ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಪ್ರೀತಿ; ಭಕ್ತಿ. ೩. ವಿಷಾದ; ವ್ಯಸನ; ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. [ಸಂ. ಉತ್ಪುಕತಾ]

ಉತ್ಪುಕತ್ವ (ನಾ). = ಉತ್ಪುಕತೆ ೧: ಅನ್ನೆಗಂಸಾಧರ್ಮೇಂದ್ರಸಮೇತಂ ಚತುರ್ವಿಧವಿಬುಧನಿಕಾಯಂ ತೃತೀಯ ಕಲ್ಯಾಣಕರಣೋತ್ಪುಕತ್ವದಿಂ ಬಂದು ಭಗವತ್ಪಾದಪಯೋರುಹಕ್ಕಿಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೯ ವ). 25

[ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔತ್ಪುಕೈವನ್ನು ಹೊಂದು. ಉತ್ಪಾಹಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಪುಕವಾಗು; ಹಂಬಲಿಸು: ಉತ್ಪುಕಿಸಿಹೆ, ಕಾತರಿಸಿಹೆ, ಭಾವುಕಕತಮೇನ್ಯೆ (ಮಾಂದಳ. ೫೦). [ಉತ್ಪುಕ + ಇಸು]

ಉತ್ಪುಖ (ನಾ). ಉತ್ತಮಸುಖ; ಶ್ರೇಷ್ಠಸುಖ: ಅಖಿಗ ಸುಜನಾಳಿಗಳೆ ಉತ್ಪುಖಂ ಪರ್ಚಿದುದು (ಕೊಟ್ಟಿಬ. ೨-೨). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಷ್ಪ (ಗು). ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ; ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅತಿಮನೋಹರಮಾದಲತಾಗಹನದೊಳುತ್ಪುಷ್ಪಸಕಲವ್ಯಾಪಾರನುಂ ವಿಗತನಿಮೇಷನುಮೆನಿಸಿ ಬರೆದನಂತೆಯುಂ ಕಂಡರಿಸಿದನಂತೆಯುಂ... ಇದರ್ಥಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೨೮). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪುಷ್ಪಭವ (ನಾ). ಸಂಸಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನು; ಭವವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದವನು: ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಠ ದೇವಾಂಶುಸಿಕ್ತರೇ ಭಕ್ತಜನ ಆತ್ಮಸಂದರ್ಶನೋತ್ಪುಷ್ಪಭವರು (ಮಲೆದೇ. ೩೬-೨). [ಉತ್ಪುಷ್ಪ + ಭವ]

ಉತ್ಪೇಕ (ನಾ). ೧. ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಪ್ರೋಕ್ಷಣ. ೨. ನೊರೆಗೊಡುವಿಕೆ; ನೊರೆಗಟ್ಟುವಿಕೆ. ೩. ಗರ್ವ; ದರ್ಪ; ಅಹಂಕಾರ: ಇದು ಗಂಗಾಪೂರಪೂತಂ ನಡೆವಳಿಯಿದು ವಿಕ್ರಾಂತವೃತ್ತೇಕವೆಂದು ಪದನಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಪ ಪಡೆಯಿದು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೬೫; 1224). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪೇಕಸಂಹರ (ನಾ). ಗರ್ವವನ್ನು ಕಳೆಯುವವನು; ದರ್ಪವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು: ಉತ್ಪೇಕಸಂಹರ ವಿಯತ್ಸರಿಸ್ತುಕ... ಜಯಜಗತ್ತೇವ್ಯ ವಿಶ್ವನಾಥಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧). [ಉತ್ಪೇಕ + ಸಂಹರ]

ಉತ್ತೇಧ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಅದು ಜನಮತದೊಳ
ದ್ವಿಸ್ತರಜ್ಞಾತ್ಯೇಧಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪೪). ೨. ಉದ್ದ; ದೀರ್ಘ: ಜನಪ
ಕೇಳುತ್ತೇಧ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಸ್ತೀರ್ಣ] ಶತಯೋಜನ ತದರ್ಥದೊಳಗಲದಳತೆ
ಯಿದನಿಪುದಿದ್ರಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಒರಿಇ. ೧-೧೧೬). ೩. ಉತ್ತಮ
ವಾದ ಕೆಲಸ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯ: “ಉನ್ನತಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಧ
ಮೆಂಬುದು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦-೯). ೪. ಪ್ರಯೋಜನ; ಲಾಭ.
೫. ದೇಹ; ಶರೀರ: “ಕಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತೇಧಮೆಂಬುದು”
(ಹಲಾಯು. ೧೩೪-೧೬). ೬. ಕೊಲ್ಲುವುದು; ನೆಧಿಸುವುದು: “ವಧಂ
ಪ್ರಯೋಜನ ಮಹಾನ್ನತ್ಯಂಗಳುತ್ಯೇಧವಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೧೩೩).

[ಸಂ.]

ಉದ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ: ಉದಬಿಂದುಗೆತ್ತ ಗಿರಿಸಾನು ದೇಶದೊಳ
ಕಾಯ್ದ ಬಿದಿರ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ನುಂಗಿದ ಸೋಗೆವಿಂಡಣಂ ಮಜು ಗಿ ದು
ವುಂಡಿಗೆ ಬೇಯ ಕೆಂಡಮಂ ನುಂಗಿದವೋಲ್ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೬-೯೬).
‘ಉದಕುಂಭ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಂಕ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಚರ್ಮದ ಚೀಲ;
ಬುದ್ಧಿ. ೨. ಒಬ್ಬ ಮನೆಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಉದಂಚ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ; (ಬಾಣಧಂತೆ)
ನೇರವಾಗಿ ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ: ಇನ್ನಂಜಿನಂಜಿನಾಹಾ ಉನ್ನತ
ಬಲವಾಯ್ತೆನುತ್ತೆ ವಿಭ್ರಮಬಳಸಂಪನ್ನಂ ಕಾಮಂ ತೆಗೆದಂ ತನ್ನಗ್ಗ
ದುದಂಚಪಂಚಬಾಣಮನಾಗಳ್ (ಗಂಕ. ೮-೪೩). ೨. ಗದಾಯುದ್ಧ
ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ಭಂಗಿ: ಲವಣ ಲಹರಿಯುಂಚ ನವವಿ
ದ್ರವಣ ಲಘುವಿನ್ಮಸ್ತವೆಂಬೀ ವಿವರದಲಿ ಕಾದಿದರು ಕೌತುಕವೆನಲು ಸುರ
ನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೨೫). [ಸಂ. ?]

ಉದಂಚತ್ತೋರಣ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿರುವ ತೋರಣ: ಉದಂಚ
ತ್ತೋರಣಂ ಚಿತ್ರ ಭಿತ್ತಿ ಲತಾಮಂಟಪವೆಂಬಿವಿಲ್ಲದ ಜಿನಾವಾಸಂಗಳಿ
ಲ್ಲಲ್ಲಿಯೂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೩). [ಸಂ. (ಉದಂಚತ + ತೋರಣ)]

ಉದಂಚನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು. ೨. (ಬಾವಿಯಿಂದ)
ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ತೊಟ್ಟಿ; ಬಾನಿ. ೩. ಮುಚ್ಚಳ;
ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ಸಾಧನ: “ಎಸರ್ಮುಚ್ಚಿಯಸಿಧಾನವದಂಚನ
ಮೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಉದಂಚಿತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿರುವ; ಎದ್ದು ಕಾಣುವ;
ಹೊಮ್ಮುವ: ಉರ್ಕಿ ಸೂರ್ಕ ದಶಕಂಠನುದಂಚಿತಕಂಠನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿಟ್ಟದೆ
ಬೆಟ್ಟವೆಟ್ಟನುಸಿದ್ಧದೊಡಿದಪುಡಲಿ ಕಾಳಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೩);
ಕ್ರಮೋದಂಚಿತ ನಿರವಧಿ ಗಾಂಗೇಯಕಂ . . . ರಕ್ತಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ
ಯುದ್ಧರಂಗತ್ರಿಣೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩); ಒರ್ವನುದಂಚಿತರಾಗದೆ
ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಪುರಕ್ಕೆತ್ತಂದೊಲವಾಂತು (ಉದ್ಭವೇ. ೩-೨೩). ೨. ಉಂಟಾದ;
ಒಡಗೂಡಿದ; ಮೇಲೆ ದ್ದ: ಪ್ರಮೋದೋದಂಚಿತ ರೋಮಾಂಚ
ಕಂಚುಕಿತ ಶರೀರನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧ ವ); ರಾಜ್ಞೀನಿವಾಸದಂತೆ
ಜರತ್ಯಂಚುಕಿತೋದಂಚಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಂಚಿತತರ್ಜನಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿದ ತೋರುಬೆರಳು: ಪ್ರತಿಹಾರ
ವೃತ್ತಿಯಂ ಸುರಪತಿದೇವಾಸುರರ ನೆಗಟ್ಟ ಕಳಕಳಮನುದಂಚಿತತರ್ಜನಿ
ನಿಯಂ ನಿಯಮಿಸಿ ಹಿತಪರಿಚಯೋಪಚಾರ ಪರಿಣತವೆತ್ತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೧೩-೧೮೨). [ಉದಂಚಿತ + ತರ್ಜನಿ]

ಉದಂಚಿತಭೃಕುಟಿ (ನಾ). ಮೇಲೆತ್ತಿದ ಹುಬ್ಬುಗಂಟನ್ನುಳ್ಳವನು:
ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸುಗ್ರೀವಂಗೆಂದನುದಂಚಿತಭೃಕುಟಿ ಗಂಡೋವ್ಗಾರಿಘರೋ
ದಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೬೩). [ಉದಂಚಿತ + ಭೃಕುಟಿ]

ಉದಂಚು (ನಾ). ಮೇಲ್ಮುಖವಾದುದು; ಉಧ್ವ ಮುಖ
ವಾದುದು: ಮಾಣಕ ಕರ್ಣಪೂರದುದಂಚಿನೊಬ್ಬಳವೆಳಗು ನುಣ್ಣೋ
ಳುಗಳ ನರುವಣ್ಣ ಮುಂಚಿ ಮುಪ್ಪುರಿಯಾಗಿ ಪಸರಿಸಿ ಸಂಚರಿಸಿದುದು
ದೇವಸದನದಿ ಪಂಚಮುಖನಂಗಪ್ರಭಾಪರಿಪೂರ್ಣಮಾದಂತೆ (ಶಂಕದಾ.
೨-೪೫). [<ಸಂ. ಉದಂಚತ]

ಉದಂಚ್ಚಿ (ಗು). (ಉಕ). ದೀರ್ಘವಾದ: ತಮ್ಮಾ, ನಿನಗೆ ಉದಂಚ
ಆಯುಷ್ಯವಿರಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೧೧). [<ಸಂ. ಉದಂಚ್ಚಿ]

ಉದಂಚ್ಚಿ (ಅ). (ಉಕ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ; ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ: ಇನ್ನು
ತಾವೇ ಇವರ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉದಂಚ
ವಾಗಿ ಅಶೀರ್ವದಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಮುಷಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ತುಳಸಿ. ೬೨).

[< ಉದಂಚ್ಚಿ]

ಉದಂತ್ಯ (ನಾ). ವೃತ್ತಾಂತ; ಸುದ್ದಿ; ಸಮಾಚಾರ: ಆಗಳ
ಪರಿಹಿತಾಸ್ತವನಂತಿದ್ ವಾಸವನಂ ದುರ್ದಂತನಳೀಕೋದಂತಂಗಳಿನಾ
ಜುಸುತ್ತಿ ಪುರದುಮಾಂ ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಅದಿಪು. ೩-೮೮ ವ); ಇಂದೆ
ನಿನ್ನ ಚಿಂತಾಪರಿಹಾರಕಮಪ್ಪುದೊಂದುದಂತಮಂ ಕೇಳಿ (ಪುಷ್ಪಪು.
೩-೧೦೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಂತ್ಯ (ನಾ). ಉ ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ:
ಜನಿಯಿಪುದುಂತ ಕೃತ್ಯರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ್ಳಿ (ಶಮದ.
೧೧೦). [ಸಂ.]

ಉದಂಶು (ನಾ). ಮೇಲೆ ಎದ್ದ ಕಿರಣ; ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿದ
ಕಿರಣ: ಪದಿನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರ ನಾಯಕರುದುಮುಚೆಮುಕುಟಕಿರಣ
ಮೊಡನಂಬರಮಂ ಪುದಿವಿನಮೊಡನೆಲ್ಲರ ಬಿಂಜದಡವಿಯಂ ಬೇಗೆ
ಬಳಸಿದತ್ತೆಂಬಿನೆಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೫೩). [ಸಂ.]

ಉದಕ್ಕೆ (ನಾ). (ದಕ). ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಿಳಿ ಸಾರು;
ಎಸರು: ಈ ಕೋಣೆಯಲಿ ಎನನ್ನಾದರೂ ಮುಚ್ಚಿ ಮಡಗಿದ್ದಾರು—
ಎನ್ನುತ ಹುಡುಕಿನೋಡಿದೆವು; ಉದಕದ ಅಲಸೂಂದೆಗೂವೆ ಒಂದು
ಕಾಸಿಲ್ಲ! (ವಿಗಡ. ೬೪); ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತ ಬೆರಕಾ ಸೊಪ್ಪಿನ
ಉದಕದ ರುಚಿ, ಊಟಮಾಡಿದರೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಾ (ಕುದ್ರಿಮ. ೮೨). [?]

ಉದಕ್ಕೆ (ನಾ). ನೀರು; ಜಲ; ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
ಹೃದಯದ ಕಳಂಕಿಲ್ಲದೋರಂತೆ ನಾರನುಟ್ಟಿದಕಮಂ ಕುಡಿ ಕುಡಿದು
(ಹಚಕಾ. ೩-೩೧). [ಸಂ.]

ಉದಕದೀವು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ತುಂಬು: ಸರಸಿಜಪಾಣಿಯೊಳೊರ್ಮೆ
ಯುದಕದೀವಿ ಪರಿಪೂರ್ಣೆಂದುವದನೆಯ ಸರಸಕೇಳಿಗೆ ಬಂದು ಸೋತಾಗ
ಹಿಂದಕೆ ತೆರಳಿದಳೇನ ಬಣ್ಣಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೨೫).

[ಉದಕ್ಕೆ + ತೀವು]

ಉದಕಬುದ್ಧದ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆ: ನದಿಯ ತೆರೆಯವೊಲಾರುಳಿ
ಹೊರಳುತ್ತಿರುವುದು ಜೀವ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ಮುಗಿವಿಲ್ಲ ನಿಲುವಿಲ್ಲವದಕೆ ಬದು
ಕೇನು ಸಾವೇನು ಸೊದೆಯೇನು ವಿಷವೇನು? ಉದಕಬುದ್ಧದವೆಲ್ಲ
(ಮಂಕುಕ. ೧೮). [ಉದಕ್ಕೆ + ಬುದ್ಧದ]

ಉದಕಮಂತ್ರ (ನಾ). ೧. [ತಂತ್ರಶಾ] ಒಂದು ಯಂತ್ರದ ಹೆಸರು:
“ಅನುಕ್ರಮದಿಂ ಅಜಕ್ಕರಂಗಳಂ ಬರೆವುದು ಇದು ಯಂತ್ರವಿಧಾನಂ
ಉದಕಮಂತ್ರಮೆಂಬುದೀಯಂತ್ರದ ಪೆಸರು ಕಲಶಸ್ಥಾಪನೆಗಂ . . .
ಪ್ರಶಸ್ತಂ” (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ೧೦-೫೧). ೨. ಜಲಸ್ತಂಭನ ಮಂತ್ರ: ಪಸಿ
ದುಣ್ಣಪಟ್ಟು ಬಿದಿದರ್ವ ಸಮುದ್ರದ ತಡಿಯೊಳುದಕಮಂತ್ರದ ಬಲದಿಂ
ನುಸುಳ್ಳೊಡೆ ಜಳನಿಧಿಯಂ ಕರುಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರ್ ಧನಮನಂಜಿಕೊಟ್ಟಿರೆ
ದಿವಿಜರ್ (ಅದಿಪು. ೧೪-೬೮). [ಉದಕ್ಕೆ + ಮಂತ್ರ]

ಉದಕವಾಸಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ: ನೀರ್ಮಾಸನರಂತೆ ನೀರೋಳ್ ನೆಲಸಿದುರ್ವದಕವಾಸಿಗಳುಮಂ ... ನೋಡುತಿದರ್ ರಾಜಕುಮಾರನಂ ಆಲ್ಲಿದ್ದುರ್ದೊಂದು ರಾಜಕೀರಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೨). [**ಸಂ. ಉದಕವಾಸಿನ್**]

ಉದಕಶಾಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಾಂತಿಕರ್ಮ; ಕೆಲವು ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಕಳಸವನ್ನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅರ್ಚಿಸಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಆ ಕಳಸದ ಉದಕದಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಸುವುದು: ಉದಕಶಾಂತಿ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮುಂದಣ ಕಾರ್ಯ (ರೂಢ). IP ಚೌಲ, ಉಪನಯನ, ಗರ್ಭಾಧಾನ, ಸೀಮಂತ, ಪುಂಸವನ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ವರುಣನನ್ನು ಆವಾಹನಮಾಡಿ ಪೋಷಿಸೋಪಚಾರಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ ಶಾಂತಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಆ ನೀರಿನಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು. ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರಿಗೆ (ಭಾಯಾಭಿಷೇಕ—ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿ) ತೀರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಾಶನಮಾಡಿಸುವುದು. ಗ್ರಹಪೀಡಾಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ಇದನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. [**ಉದಕ್ಶ + ಶಾಂತಿ**]

ಉದಕಸದ್ಮ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯ; ಜಲಾಶಯ; ಸಮುದ್ರ: ಐರಾವತಂಗಳೇಳಾದಿಶಿಗಳುಜ್ವಲಿಸಿ ಚಕ್ರಾಕಾರದೊಳ್ ನಿಂದು ಸೊಂಡಿಲ್ಲ ಂದಾಂತುಪೊಂದುದಕಸದ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿಬಂದಮೃತರುಚಿಯಂಬುಜದ ಮುಕುಳಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬೦-೬೪). [**ಉದಕ್ಶ + ಸದ್ಮ**]

ಉದಕಸ್ತಂಭಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ; ಜಲಸ್ತಂಭನ ವಿದ್ಯೆ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಿನಿ ಉದಕಸ್ತಂಭಿನಿ... ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ ಜಾತಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ್ (ಚಾವುಂ. ೨೧೦). [**ಸಂ. ಉದಕಸ್ತಂಭಿನೀ**]

ಉದಕಾರ್ಗಳ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಸುಲಭವಾಗಿ ನೀರಿನ ನೆಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಜಲಶಿಲ್ಪ: ಧರೆ ಪೊಗಟೆ ಮಜೆಯ ಕುಟುಪಂ ವರಹಿತಮಂ ನೆಜೆಯ ಪೇಟೆನುದಕಾರ್ಗಳಮಂ (ಜಟ್ಟಮ ೧೧-೧). [**ಉದಕ್ಶ + ಆರ್ಗಳ**]

ಉದಕುಂಭ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ, —ಕೊಡ; ಬಂದಿಗೆ; ನೀರು ತುಂಬುವ ಪಾತ್ರೆ: ಜುಲ್ಲಿ ಪೇಷಣೆ ಕಂಡನಿ ಉಪಸ್ಥರ ಉದಕುಂಭ ಎಂಬ್ದು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳು... ಉದಕುಂಭ ನೀರುತುಂಬುವ ಪಾತ್ರೆ (ಆರ್ಯಭ. ೧೮೭). [**ಸಂ.**]

ಉದಕ್ಕು (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕು (ಕ). [**ಸಂ. ಉದಚ್**]

ಉದಕ್ಕೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟುವವಳು; ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಶುದ್ಧಳಾಗಬೇಕಾದವಳು; ರಜಸ್ವಲೆ. [**ಸಂ. ಉದಕ್ಯಾ**]

ಉದಗಯನ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಯಣ: ಉದಗಯನಕ್ಕೂ ಶಿಶಿರಂ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಮೂಜು ಋತುಗಳ್ (ಜಾತಕಿ ೨೪-೪). [**ಸಂ. (ಉದಚ್ + ಆಯನ)**]

ಉದಗಲಿಸು 'ಉದ್ಗರಿಸು' ನೋ.

ಉದಗ್ಗತಿ (ನಾ). (ಸೂರ್ಯನ) ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯ ಗಮನ; ಉತ್ತರಾಯಣ: "ಉದಗ್ಗತಿ - ಉತ್ತರಾಯಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೭). [**ಸಂ. (ಉದಚ್ + ಗತಿ)**]

ಉದಗ್ಗವ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು: "ಉದೀಚೀನಂ — (ಉದಗ್ಗವಂ) ಬಡಗಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭). [**ಸಂ.**]

ಉದಗ್ಗಾಮ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಮೇಲುಭಾಗಕ್ಕೆ ತಿರುನಿಹಾಕಿದ ಮಣ್ಣು. ೨. ಬಿಳಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲ:

"ಪಾಂಡುಭೂ(ಮ)ಮಿಃ, ಉದಗ್ಗಾಮ(ಮ)ಮಿಃ, — ಈ ೨ ಮೊಗೆಯ ಭೂಮಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೬-೫); "ಮಸಭೂದಗ್ಗಾಮ ಪಾಂಡುಮಹಿ ಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೩). ೩. ಫಲವತ್ತಾದ ಮಣ್ಣು. [**ಸಂ.**]

ಉದಗ್ಗಾಮಿ (ನಾ). = ಉದಗ್ಗಾಮ: "ಪಾಂಡುಭೂ(ಮ)ಮಿಃ, ಉದಗ್ಗಾಮ(ಮ)ಮಿಃ — ಈ ೨ ಮೊಗೆಯ ಭೂಮಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೬-೫). [**ಸಂ.**]

ಉದಗ್ರ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆ ಮುಖಮಾಡಿದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಅಭ್ರಂ ಕಪಶಿಖರಿ ಶಿಖರದುರ್ಬ್ಬಂಘ್ರಮಪ್ಪ ಗಿರಿಮರ್ಗದ ಪೆಂಪುಮಂ ಉದಗ್ರ ತರುಗಹನದುಷ್ಟವೇಶಮಪ್ಪ ವನದುರ್ಗದುನ್ಮತಿಯುಮಂ ಒಳಕೊಂಡು (ಅದಿಪ. ೧೩-೫೭ ವ); ಉದಗ್ರ ಮಂದಿರ ಶಿಖರಿ ಶಿಖರದೊಳ್ ಪ್ರತಿಮಾ ಯೋಗಂ ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧ ವ). ೨. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಸಮಧಿಕರಸ್ತಶಸ್ತ್ರಬಲದೊಳ್ ದೃಢಕಾಯದೊಳತ್ಯುದ್ಗ್ರ ವಿಕ್ರಮದೊಳ ನಂತವೀರ್ಯದೊಳನೇಕವಿಧಪ್ರಥನಂಗಳೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೫೬); ಬೆರಳ ತೂಗಿದನಡಿಗಡಿಗೆ ಹಲಧರನುದಗ್ರಗವಾ ವಿಧಾನಕೆ ಶಿರವನೊಲೆದನು ಶೌರಿ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದನು ಯಮಸೂನು (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೫). (ನಾ). ೩. ವೀರ; ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಎಜಗದುದಗ್ರಿರಲ್ಲೊಳೆಯ ಜಾಯೊಳೆ ನೇಲದ ರಾಯರಿಲ್ಲ ಕಂಡುಜು ಸೆಜೆಗೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟು ವಸ ಗೆಯ್ಯದ ಮಂಡಳನಾಥರಿಲ್ಲ (ಎಣ. XIII, ೪೧; III2). [**ಸಂ.**]

ಉದಗ್ರಚರಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಾರಿತ್ರವುಳ್ಳವನು: ನಿಗ್ರಹಿ ಸಲೇಕಕಟಿ ಕುರುಕುಲದಗ್ರಿಯನಂದಖಳಸಚಿವರುದಗ್ರಚರಿತರು ಮುರಿದು ನುಡಿದರು ನೀತಿವಚನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೫೨). [**ಉದಗ್ರ + ಚರಿತ**]

ಉದಗ್ರಪೀಡೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಹಿಂಸೆ; ಉಪದ್ರವ; ತೀವ್ರವಾದ ಕಷ್ಟ: ಉದಗ್ರಪೀಡೆಗೆಡೆಯಾದ ಮಾನವಂಗಾವಳವದೊಳಂ ಸುಖಮುಂಟೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೩೨). [**ಉದಗ್ರ + ಪೀಡೆ**]

ಉದಗ್ರಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮೂರ್ತಿ: ಅಪೂರಿತಲೋಹಿತ ಪ್ರಕಟಭೀಕರ ನೇತ್ರನುದಗ್ರಮೂರ್ತಿ ಗಂಭೀರನಿಹಾದನುನ್ನಮಿತಚಂಚಲ ವಾಲಧಿ ತನ್ನೊಳೊಪ್ಪೆ ಕಂಠೀರವನಾಯ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೨೬೧-೧೯). [**ಉದಗ್ರ + ಮೂರ್ತಿ**]

ಉದಗ್ರಾನಿಪ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಜ: ನುಡಿವುದನೆ ಮಜೆದು ಪಜಿತಂ ನುಡಿಯ ಕೆಲರ್ ಪಾವಡರ್ವೊಲಿರೆ ಕೆಲರೊಯ್ಯನೆ ತುಡುಗೆ ಯನೋಸರಿಸೆ ಕೆಲರುದಗ್ರಾನಿಪರ್ (ಪಂಚತಂ. ೩-೫೦). [**ಉದಗ್ರ + ಅನಿಪ**]

ಉದಜ್ಜುಖ (ಗು). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ; ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮುಖಮಾಡಿಕೊಂಡ: ತದ್ವಿಜಯಾವಸಾನದೊಳ್ ಜೈನ ಶಾಸನಜೊಡಾಮಣಿಯುದಜ್ಜುಖನಾಗಿ ಪಯಣಂ ಬರೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೨ ವ). [**ಸಂ.**]

ಉದಜ್ಜಿ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟುವುದು: "ಉದಜ್ಜಿ—ಪಶುಪ್ರೇರಣಂ—ದನಗಳನ್ನು ಗಮನಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿ ಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೭). [**ಸಂ.**]

ಉದಜ್ಜಿ (ಗು). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಅಥವಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ (ಕ). (ನಾ). ೨. ಕಮಲ; ತಾವರೆ. 'ಉದಜಲೋಚನೆ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಉದಜಲೋಚನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಇದಕೆ ಕಾರಣವಾವುದುಸುರಲ್ಲದೊಡೆ ನಾನಾಯಿತ್ತು ನೀನಾಯ್ತು ದಜಲೋಚನೆ ನಿನ್ನನೆಂತುಂ ಹೋಗಬಿಡೆನೆಂತು ಗದಜುತ (ಬಸಪು. ೪೦-೩೦). [**ಸಂ. ಉದಜಲೋಚನಾ (ಉದಜ + ಲೋಚನ +)**]

ಉದಧಿ (ನಾ). ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಉದಧಿ
ತ ರಂ ಗ ತಾಟ[ಪಾಠಂ. ದಿ]ತ ಧರಾತಳಮಂ ನಿನಗಿತ್ತು (ಪಂ ಪ ಭಾ
೧೩-೬); ಉದಧಿಯೊಳಗದ್ದಂತೆಯಿದು ರಾಯನಾಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾ. ಉ.
೯-೭). [ಸಂ.]

ಉದಧಿಪ (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜ: ತನುಗಿದಿವಂದುದಧಿಪನಿತ್ತಮಳ
ಮಣಿವ್ರಜದ ಕಲ್ಪ ಕು ಜ ಮಿ ತ್ತ ಮಹಾಸುಮನಃಪುಂಜದ ಹರಿಗರ್ಭ
ಮನಿತ್ತರ್ ಜಯಜಯಾಸ್ತಿತರ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಉದನ್ಮುಖ (ನಾ). = ಉದನ್ಮುಖ: ಉದನ್ಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು
ಉದಯ ಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು (ಬಸವ. ೯೫೫).

[< ಉದನ್ಮುಖ]

ಉದನ್ಯ (ನಾ). ನೀರಡಿಕೆ; ಬಾಯಾರಿಕೆ. [ಸಂ. ಉದನ್ಯಾ]

ಉದನ್ಯಂತ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ ಮಲೆತುದಿನ್
ಮುಂದೆ ಗತಿಯೇನೆಂದೊರಲ್ಪ ಪೋಲ್ ಉದ್ಯೇಗಗೊಂಡಾ ಉದನ್ಯಂತನಂ
ಕೇಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೦-೨೦). [ಸಂ. ಉದನ್ಯತ್]

ಉದನ್ಯದಂತಸ್ಥ (ಗು). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗಿರುವ: ಸುರಶೈಲಂ ಪೂಲ್ವ
ಪೊಂಗಟ್ಟಿ ಪೊಲಿರೆ ಸಕಲೋದನ್ಯದಂತಸ್ಥ ಕೂರ್ಮೋತ್ಕರಮುರ್ವೀ
ಚಕ್ರಮಂ ತಾಳ್ವಿದ ಕಮಲನಪೋಲೊಪ್ಪೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೬೬).

[ಸಂ. (ಉದನ್ಯತ್ + ಅಂತಸ್ಥ)]

ಉದನ್ಯದ್ವೀಚಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆ: ಉದನ್ಯದ್ವೀಚಿಯೊಳ್
ಸ್ವಾಚ್ಛಮುಂ ಪಿರಿದು ಗೌರವಮುಂ ಬೆಡಂಗಿಡಿದು ತೋರ್ಪೊಂದಂದದಿಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೬). [ಸಂ. (ಉದನ್ಯತ್ + ವೀಚಿ)]

ಉದಪಾನ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೊಳ; ಸರೋವರ: "ನಿಪಾನಂ, ಉದಪಾನಂ
ವಾಪೀ, ಆಹವಾ—ಈಳ ಬೆಂಚಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೨); "ಆಹವ
ಮದುದಪಾನಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಉದಬಿಂದು (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ: ಜಲದ ಕಣ: ಕೊಂತಿಯ ದಿವ್ಯ
ಗರ್ಭೋದರಮೆಂಬ ಶುಕ್ತಿಪುಟೋದರದೊಳ್ ತನ್ನ ದಿವ್ಯಾಂಶಮೆಂಬ
ಮುಕ್ತಾಫಲೋದ್ರ [ಪಾಠಂ. ಪ] ಬಿಂದುವನಿದ್ರಂ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿ ನಿಜ
ನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಉದಮದ 'ಉದುಮದ' ನೋ.

ಉದಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಮುದಿಯಪ್ಪ ನಾಯಕ
ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಹಟಣದಲಿ ಮಟವ ಕೊಟ್ಟಿ ಉದಮೆಯಲಿ ಹೊಲಮಂ
(ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೦೨-೬; 1625). [?]

ಉದಯ (ನಾ). ೧. ಸೃಷ್ಟಿ; ಹುಟ್ಟು; ಜನನ; ಮೂಡುವಿಕೆ:
ಉದಯ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಪ್ರದರ್ ಜಗಕ್ಕೆನಿಪ ಕಮಲಭವ ಹರಿಹರನಾಮದ
ಪುರುಷಾಕಾರತ್ರಯಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೪); ಇಂದುಮಂಡಲಮುದಯ
ವಾಯ್ತಂದು ನಸುಮಗಿವ ಬಿಸಜಂಗಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೫).
೨. ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಪೂರ್ವಪರ್ವತ.
೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಶ್ರೀಯಸ್ಸು: ಉದಿತೋದಿತನೈ ನೀಂ ನಿನಗುದಯದ
ಮೇಲುದಯಮೆಂದು ನೆಗಟ್ಟಿರಿಗಂಗಳ್ಳುದಯಮನಜುಪುವ ತೆಜದಿರಿದು
ದಯಾ ಚಳ ಚುಂ ಬಿ ಬಿಂ ಬ ನಿ ನ ನು ದ ಯಿ ಸಿ ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೩).
೪. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು; ಪ್ರಕಾಶ. "ತಳತಳ" (ಚತುನಿ. I, ೨೩ ೪).
೫. ಚಿಮ್ಮಿಬರುವುದು; ಮುಂದೆಬರುವುದು; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರ
ವಾಗುವುದು (೪). ೬. ಲಾಭ; ಆದಾಯ (೪). ೭. [ಜೈನ]
ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿ
ಗಳೆಲ್ಲ ನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿ (ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು) ... ಉದಯ (ಫಲ
ಕೊಡುವ ಕಾಲ) ... ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ (ಜೈನ ಪ. ೩೬೯).

೮. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರಭಂದಸ್ಥಿನ ಬೃಹತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ:
ಕೋಕನದ ವೈರಿ ದಿನಪಂಗಾ ಕಡೆಗೆ ವಾಯು ಬರೆ ಕೇಳಾ ಕಮಲಲೋಚನೆ
ಪೆಸರ್ ನಾಕಿಗನಿನಾದುದುದಯಂ (ಭಂದೋಬು. ೨-೫೦).

ಉದಯವಾಗು = ೧. (ಹೊತ್ತು) ಹುಟ್ಟು; ಬೆಳಗಾಗು:
ಉದಯವಾಗದ ಮುನ್ನ ಬವರವ ಹಿಡಿಯಬೇಕುದು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ಯಾ. ೯.
೧-೩೪). ೨. ಎಳೆಗೆಹೊಂದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು: ಉದಯವಾ
ಗಲಿ ನಮ್ಮ ಚೆಲುವ ಕನ್ನಡನಾಡು (ಕನ್ನ ಬಾ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಉದಯಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಮೂಡು: ಅಳುರ್ವ ದವಾಗ್ನಿಯಪೊ
ಲರ್ಕನುದಯಂಗಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೧ ಶೂದ್ರಕ); ಉದಯಾಚಳ
ಗುಹೆಯಿಂ ಲಸತ್ತಿರಣಕೇಸರಮಂ ಪರಪುತ್ತು ಮಾಗಳಾಗುಳಿಸುವ ಬಾಯ
ಕೆಂಪನುದಯಂಗಿಯ ಪೊಣ್ಣುವ ಕೆಂಪಪೊಳ್ಳಿನಂ ತಳರೆ ಬೆಡಂಗಿನೊಳ್
ಪುದಿದದಟ್ಟಿರಮುದ್ಗತಚಂದ್ರಸಿಂಹದಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫); ರವಿ ಪಡು
ವಲುದಯಂಗಿಯೊಡಂ ಕೇಳ್ ಮೃಡನ ಭಕ್ತರು ಪರಧನಕೆ ಕೈದುಕು
ವರೆ ಭೂಪ (ಬಸವ. ೧೦-೧೨).

[ಉದಯ + ಗೆಯ (ಕೆಯ)]

ಉದಯಕಾಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ:
ಉದಯಕಾಲದೊಳೆದ್ದು ಗೊಲ್ಲನು ನದಿಯ ಸ್ನಾನವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
(ಗೋಹಾಡು. ೨೪). [ಉದಯ + ಕಾಲ]

ಉದಯಕುಧರ (ನಾ). = ಉದಯಗಿರಿ: ದಿನಕರೋದಯಸಮಯ
ಕಲ್ಲದವನೊಳೊಪ್ಪದುದಯಕುಧರದೊಳ್ಳಿನಿತು (ಬಸವ. ೧೯-೨೮).

[ಉದಯ + ಕುಧರ]

ಉದಯಗಿರಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟುವ ಪರ್ವತ; ಪೂರ್ವ
ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಮೂಡುಬೆಟ್ಟ: ಉದಯಗಿರಿ ತಟದೊಳುದಯಸು
ವದಿತಿಪ್ರಿಯಪುತ್ರನಲ್ಲದಿತ್ತೊರ್ವಂ ಭಾನು ದಲೊಗೆದನೆನಿಪ ತೇಜದ
ಪೊದಚ್ಚೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೩). [ಉದಯ + ಗಿರಿ]

ಉದಯತಾಳೆದ್ರುಮ (ನಾ). = ಉದಯತಾಳು: ಉದಯತಾಳ
ದ್ರುಮವನೇಜು (ರೇವಣ. ೧೧೯-೨೨).

[ಉದಯ + ತಾಳ + ದ್ರುಮ]

ಉದಯತಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳೆಯಮರ; ಸೂರ್ಯ
ತಾಳೆ: ಉದಯತಾಳಿನ ಮೋಹಿನೀಗಜದ ... ತಾಣಂಗಳಂ ತೋಪೊದಂ
ಭೈರವಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧); ಉದಯತಾಳನೆಜುತ್ತು ಪಾಪಿಯ ಕೂಸ
ನೆತ್ತುತ್ತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೮). IP "ಇದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳೆಯಮರ.
ಸೂರ್ಯ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಹುಟ್ಟಿ, ನಡುನೆತ್ತಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ
ವರೆಗೂ ಬೆಳೆದು, ಮುಳುಗಿದಾಗ ಪೂರ್ತಿ ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವ
ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ವೃಕ್ಷ ಇದು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಸಾಧಕರು
ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಹೊಕ್ಕುತಿರುಗಿ
ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದು ಬರಬಹುದು. ಇದರ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಗತಿ
ಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯತಾಳ ಎಂಬ
ಹೆಸರೂ ಉಂಟು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧೭೬ ಟೀಕೆ). [?]

ಉದಯಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಈಗಿನ ಉಡುಪಿಯ
ಬಳಿಯ ಉದ್ಯಾವರ: ಉದಯಪುರಮಾನ್ ಪೊಗುವಲ್ಲಿ (ಎಕ. IX,
೧೯-೧೩; 800). [ಉದಯ + ಪುರ]

ಉದಯಮಾನ (ಗು). ೧. ಉದಯವಾಗುತ್ತಿರುವ; ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ;
ಎಳುತ್ತಿರುವ (ನಾ). ೨. ಸೂರ್ಯೋದಯ; ಬೆಳಗು: ಆಯಿತ್ತೆ
ಉದಯಮಾನ ಹೋಯಿತ್ತೆ ಅಸ್ತಮಾನ (ಅವಜಂ. ೧೦-೪೧).

[ಸಂ.]

ಉದಯಮುಖ (ಗು). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ: ಉದಯಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಉದಯಮುಖನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ವಿರಾಟನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ವಿರಾಜಪುರುಷನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು (ಬಸವ. ೯೫೫). [ಉದಯ + ಮುಖ]

ಉದಯರವಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ. 'ಉದಯರವಿ ಚಂದ್ರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಉದಯ + ರವಿ]

ಉದಯರವಿಚಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿ, —ಬಿಸಿಲು: ಬಾಲಭಾಸ್ಕರನು ಪೂರ್ವಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಹಾಬಿಂಬವಾಗಿ ಉದಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಉದಯರವಿಚಂದ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಶಾಂತಲೆ ಹಿಂದೆಂದೂ ಅನುಭವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦). [ಉದಯರವಿ + ಚಂದ್ರಿಕೆ]

ಉದಯರಾಗ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನ ಕೆಂಪು; ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುವ ಮುನ್ನ ಕಾಣುವ ಕೆಂಪು; ಅರುಣಕಾಂತಿ. ೨. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಒಂದು ರಾಗ, —ಹಾಡು: ಅಗಲೇ ಗೊಗ್ಗರ ಧ್ವನಿಯ ಸನಾದ ಬಜಂತ್ರಿಗಳ ಉದಯರಾಗ ಅರಂಭವಾಗಿತ್ತು (ವೈ. ೯). ೩. (ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ) ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರೀತಿ; ಅನುರಾಗ: ಸುಧೆಯ ಸುಧೆಯನು ಸವಿದು ಮುದದಿ ಮಂತ್ರವ ನೆನೆದು ಉದಯ ರಾಗದೊಳು ನಿಂದಿದಳ ಶಿವಯೋಗಿ ನಿಧಿಪುರುಷ ಕಾಣೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೮). [ಉದಯ + ರಾಗ]

ಉದಯಶೈಲ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಮೂಡಣ ಬೆಟ್ಟ: ಉದಯಶೈಲಮನೆಜೊಡನಂಬುಜಸ್ಥಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೬೦). [ಉದಯ + ಶೈಲ]

ಉದಯಸ್ಥ (ಗು). ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಿತಿಯ; ಮೂಡುತ್ತಿರುವ: ಶಾಂತಿನಾಥ ಮುಖದರ್ಪಣ ಬಿಂಬಿತ ಬಿಂಬದಿಂದ ದಿಗಂತಿಯ ಚೂಳ ಚಾಮರನಿಭಂ ಶಶಿಬಂದುದಯಸ್ಥನಪ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೪). [ಸಂ.]

ಉದಯಾಚಲ, ಉದಯಾಚಳ (ನಾ). = ಉದಯಶೈಲ: ಅನೇಕ ವಿಗಂ ಮಹಿಪತಿ ಗತಾನಾಗತ ವರ್ತಮಾನ ವಿಷಯಾವಧಿವಿಜ್ಞಾನಮನವ ಯವದಿಂ ಮೆಜೊದಾನಂದಾಮೃತಕರೋದಯಾಚಲನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೫); ಮಹಾಪದ್ಮಾವನೀಶ್ವರಂ ತಾಂ ಕರುಮಾಡಮನೆಜೊಡನನುನ ಯದಿಂ ಕಮಳಪ್ರಿಯನೇಜುವಂತಿದಯಾಚಲಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೪೮). ಉದಯಾಚಳ: ಹೊಗರು ಕುವಳಯಕಳೆಯೆ ಸೊಂಪಿನ ನಗೆ ಸರೋರುಹಕೊಗೆಯೆ ವಿರಹದ ಧಗೆ ರಥಾಂಗದೊಳೆಯೆ ರವಿಯು ದಯಾಚಳಕೆ ಬಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧). [ಉದಯ + ಅಚಲ]

ಉದಯಾಚಳ 'ಉದಯಾಚಲ' ನೋ.

ಉದಯಾದಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ; ಮೂಡುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಂಭೋನಿಧಿಯುಂ ತಾನುಂ ಗಂಭೀರರನಿಸುವುದಾದಿತ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಕರ್ತೃವಿನ ಹೆಸರು.

[ಉದಯ + ಆದಿತ್ಯ]

ಉದಯಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಉದಯಶೈಲ: ಉದಯಾದ್ರಿಯುಮಸ್ತಾದ್ರಿಯುಮದಗ್ರಕೋಪೋತ್ಕರಂಗಳಿರ್ಪಂತಿ ನೀಳ್ಗೊದವಿದರು ನ್ನತ ಮೂರ್ತಿಗಳೊದವಿ ಗದಾಯುಧದ ಭೀಮಭುಜಗಧ್ವಜರುಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬); ಜಗತಿಯೊಡೆಯನು ಶಿರಸುವಿಲ್ಲದ ಭಗಿದ ಹೆಣನಂ ಕಂಡನು ದಯಾದ್ರಿಗೆ ತರಣ ಬಹ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸವ. ೬೧-೧೨). [ಉದಯ + ಆದ್ರಿ]

ಉದಯಾರೂಢ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತವನ್ನು ಏರಿದವನು. ೨. ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವವನು: ಉದಯಾರೂಢಂ ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ತದನನುರಕ್ತಾತ್ಮಮಂಡಲಂ ಕುಮುದಕರಂ ಮೃದುತರಕರಂಗಳಿಂದತಿಮುದಮಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಮಂತೀ ರಾಜಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೯). [ಉದಯ + ಆರೂಢ]

ಉದಯಿಸು, ಉದಿಸು, ಉದೈಸು (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಉದಯವಾಗು: ತನ್ನ ಸುತನಟಲೊಳಜುಗನನೆನ್ನುದಯಮನೆಯೊ ಪಾರ್ಥ ಪಗೆವರ ಬೇರೊಳ್ ಬೆನ್ನಿರನೆಜೆಯದಿರನದನಾನ್ನೋಡುವೆನೆಂಬ ತೆಜದಿನಿಸುವದಯಿಸಿದಂ (ಸಂಪದಾ. ೧೧-೧೩೨); ಎಜೆಯನ ಮಗನೆಜೆಯಂಗನಾತನಿಂದದಯಿಸಿದಂ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವನೊ. ೪-೪೪; 1122); ಅಮೃತಮಥನಂ ಮಾಡುತಿರಲುದಯಿಸಿದವಂದು ಕ್ರಮದಿಂದವಿಂದು ಸುಧೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಕೌಸ್ತುಭವಂದು (ನಂಬರ. ೧-೫); ಇದು ಮರಾರಿಯ ಲೀಲೆಗೋಸುಗ ಉದಯಿಸಿದ ಜಗವು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೮-೬೨); ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಸೂರ್ಯನು ಕಂತಿದನು ಚಂದ್ರನು ಉದಯಿಸಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೮೫). ಉದಿಸು: ದಿನಕರಮರಿಚೆಯಿಂದಿದಾದಪ್ರಸಂಗ ಯೊಳುದಿಸಿದ ಗೌರಿಗಂ ಗಂಧರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪ ಹಂಸಂಗಂ ಮಗಳಾಗಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತಳ್ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೭೯೪); ಅಕಟ ಗುರುಹತ್ಯಾಮಹಾಪಾತಕಕೆ ತಂದೈ ಮನವ ಭರತ ಪ್ರಕಟಕುಲ ನಿರ್ಮೂಲಕನೆ ನೀನೊಬ್ಬನುದಿಸಿದಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೫); ಹದಿನಾಟು ಬಣ್ಣದ ಸೊನ್ನೆಯ ಸರಳಗಳ ಕುದಿಗಾಸಿ ನೀರೊಳಿಟ್ಟಂತೆ ಉದಿಸಿತು ಘುಳು ಘುಳು ಘುಳು ಧ್ವನಿ ತಂಗೊಳದೊಳು ತನುತಾಪದಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೯-೪೨). ಉದೈಸು: ಶಿಲೆಯೊಳಗಡಗಿದ್ದ ಪಾವಕ ಉದೈಸಿ ಸುಡದೆ ಮಹಾರಣ್ಯವ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೩-೩೭೦); ನೀವೆ ಜನಿಸಲ್ವೇಳ್ವದಲ್ಲದೊಡಾ ವುದೈಸಲ್ವೇಳ್ವ (ಬಸವ. ೨-೮). [ಉದಯ + -ಇಸು]

ಉದಯೋನ್ಮುಖ (ಗು). ಏಳಿಗೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ; ಅಗತಾನೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಿರುವ. [ಉದಯ + ಉನ್ಮುಖ]

ಉದರ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆ; ಜಠರ: ವಾರಣಾಸಿಯಂ ಹೊಕ್ಕುನುತ್ತಮ ನೃಪಂ ಪರಮಪ್ರಸಾದದೊಲವಿಂದ ಸದ್ಭಕ್ತನುದರವನು ಪೊಗುವಂತಾಗಲು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೩); ಕಲಾಪಿಸ್ತ್ರೀಯುದರದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯದೊಳೊಗಿದಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೩೪). ೨. (ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು) ಆಹಾರ: ಸುತಂ ವಜ್ರನೆಂಬುವನೆನಗೆ ತಂದೀವನುದರಮಂ ಬದುಕಿಕೆ ಹೆನ್ ಮುಂದೆ ಬದುಕಿಕೆಹಂದೆಂಬುವಾಸೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೮೯-೭೪೨). ೩. ಮಧ್ಯಭಾಗ; ನಡುವೆ. [ಸಂ.]

ಉದರಂಭರಣ, ಉದರಭರಣ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವುದು; ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಶಿವಮೂರ್ತಿಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಉದರಂಭರಣಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವೆನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೧೧). ಉದರಭರಣ: ಉದರಭರಣಮಾತ್ರಮಪ್ಪಂತೆ ರಾಜಾನುಸೇವನಂಗೆಯ್ದರ್ಪವು ಎನೆ (ಸಂಚಕಂ. ೩೦-೧೧). [ಉದರ + ಭರಣ]

ಉದರಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊರೆದು ಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸ್ವಾರ್ಥಿ: ಇರುವುದರಂಭರಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೃಪರೆಡೆಯೊಳು (ನಂಕಾರಾ. ೪-೧೩-೩೩). [ಸಂ.]

ಉದರನಿರ್ವಾಹ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಣ: ಉದರನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲೇಬೇಕು (ರೂಢ).

[ಉದರ + ನಿರ್ವಾಹ]

ಉದರಪೂರ (ಅ). ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ; ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬುವಷ್ಟು. [\leq ಸಂ. ಉದರಪೂರಂ]

ಉದರಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬುವುದು : ನಳದ ನೀರು ಕುಡಿದು ಎರಡು ಹಗಲು, ಮೂರು ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದಿರುವೆ. ನನಗೆ ಒಂದು ಆಶ್ರಯ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಅದು ಉದರಪೂರ್ತಿಯವುಟ್ಟಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ (ಜಯಂತ. ೪೨೫).

[ಉದರ + ಪೂರ್ತಿ]

ಉದರಪೋಷಕ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಿ : ವೇಷಧಾರಿಯಾನು ಉದರ ಪೋಷಕ ನಾನಯ್ಯಾ (ಬ ಸ ವ. ೮೫); ಯೋಗಮಾರ್ಗವನೊಲ್ಲದವ ನುದರಪೋಷಕಂ ನಿಜವೆಂಬರು (ವೀಕ್ಷಿತ. ೨-೮-೧೩).

[ಉದರ + ಪೋಷಕ]

ಉದರಪೋಷಣೆ (ನಾ). = ಉದರಂಭರಣ.

ಉದರಪೋಷಣೆಯರ್ = ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು ; ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲೇ ನಿರತರಾದವರು : ಕೃತ್ರಿಮದ ರೂಪುಗಳು ಬಾಹಿರಗಿತ್ತಿಯರು ಮೊಜೆಯಿಲ್ಲದೊಂದುವ ಮಿತ್ತ ಗಳುದರಪೋಷಣೆಯರುಂ ಗೋಣಗೊಯ್ಯೆಯರು (ಬಸಪ. ೪೦-೫೫).

[ಉದರ + ಪೋಷಣೆ]

ಉದರಬಂಧ (ನಾ). ನಡುಪಟ್ಟಿ; ಒಂದು ಆಭರಣ : ಪೊಳೆವ ಮಣಿ ಮಕುಟಮೆಕ್ಕಾ ನಳಹಾರಂ ಕಟಕಮುದರಬಂಧಂ ಮಣಿಮೇಖಳೆ ಮಕರ ಕುಂಡಳಂ ತೋಳ್ಳಳೆಯೆಂಬಿನವನರ್ಗೆ ಭೂಷಣಾಂಗಂ ಕುಡುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೬-೧೧೦).

[ಉದರ + ಬಂಧ]

ಉದರಭರಣ 'ಉದರಂಭರಣ' ನೋ.

ಉದರಯಾತ್ರೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು, —ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು. [ಉದರ + ಯಾತ್ರೆ]

ಉದರವೈರಾಗ್ಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ತಾಳುವ ವೈರಾಗ್ಯ; ತೋರಿಕೆಯ ವಿರಕ್ತಿ : ಉದರವೈರಾಗ್ಯವಿಮು ನಮ್ಮ ಪದುಮನಾಭನಲ್ಲಿ ಲೇಶ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೨೫-೧). [ಉದರ + ವೈರಾಗ್ಯ]

ಉದರಶಿಖಿ (ನಾ). = ಉದರಾಗ್ನಿ : ಉದರಶಿಖಿಯೊಂದುಕಡೆ, ಹೃದಯ ಶಿಖಿಯೊಂದುಕಡೆ ಕುದಿಸದರೆ ಜೀವಶಿಲೆ ಮೃದು ವಪ್ಪು ದೆಂತು ? (ಮಂಕುಕ. ೬೦೫).

[ಉದರ + ಶಿಖಿ]

ಉದರಶೂಲೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ನೋವು : ಫಲವು ಆಯಿತು ತೀರ್ಥ ಯಾತ್ರೆಯಲಿ ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಕೆಮ್ಮು ವುಬ್ಬುಸ ಜ್ವರ ವುದರ ಶೂಲೆ (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೨೨-೩೧).

[ಉದರ + ಶೂಲೆ]

ಉದರಾಂತ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ : "ಉದರಾಂತಂ - ಒಳ ಹೊಟ್ಟೆ" (ನಾನಾರ. ೧೨೭ ಟೀಕು).

[ಉದರ + ಅಂತ್ಯ]

ಉದರಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಜಠರಾಗ್ನಿ; ಐದು ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಗ್ರೀಷ್ಮಾದಿರೂಪ ಕಾಲಾಗ್ನಿ, ಅತಪರೂಪ ಸೂರ್ಯಾಗ್ನಿ ... ದೇಹಾಂತರ್ಗತ ಉದರಾಗ್ನಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೪).

[ಉದರ + ಅಗ್ನಿ]

ಉದರಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಬೇಡುವವನು; ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು : ಮಡದಿಯರೊಳಿನ್ನಂ ವಿಚಾರಿಸಿ ನುಡಿದೊಡಾನುದರಾರ್ಥಿಯಲ್ಲೆ (ಬಸಪ. ೪೦-೩೭).

[ಸಂ. ಉದರಾರ್ಥಿನ್]

ಉದರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು. [<ಸಂ. ಉದರಿನ್]

ಉದರೆ 'ಉದ್ದರಿ' ನೋ.

ಉದರ್ಕ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವ ಫಲ, —ಪ್ರಯೋಜನ : ಕರ್ಕಶ ಮನಂ ಸುರಾರಿ ಕುತಕೋಕ್ತಿಯನಿಂತು ಪೂಜ್ಞ ಬೆಸವೆಟ್ಟನದಂ ಮಾರ್ಕೊಂದುಪಾಂಶುವೆನ್ನದುದರ್ಕಪರಿಜ್ಞಾನದಾನಪತಿ ಕೈ ಕೊಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೫).

[ಸಂ.]

ಉದಲಾವಣಿಕ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ ಮುಂತಾದುವು. [ಸಂ.]

ಉದವಸಿತ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ. [ಸಂ.]

ಉದವಾಸ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು : ತದಪತ್ಯಂ ನಹುಷಂ ಚತುರುದಧಿವರಂ ವಸುಧೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ ಭುಜಾಗರ್ವದ ಗುರ್ವಿಂ ಮಾಣ್ಡನೆ ಚತುರುದಧಿಯೊಳುದವಾಸಮಿರಿಸಿದಂ ರಿಪುನ್ಯಸರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೫೯). ೨. ನದಿಯ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಮನೆ : ಎಸೆಯಲ್ ಜಾಳಕ ಜಾಳಕಂ ದೃಢಕವಾಟಂ ದ್ವಾರ ಶಾಖಾಳಿ ಬಾಣಸು ಕೊಟ್ಟಾರ ಉದಗ್ರವಪ್ರಮುದವಾಸಂ ವಾಸದೇವಾಖ್ಯತೀರ್ಥ ಸರಂ ... ಮಾಡಿಸಿದನೀ ಬಲ್ಲಾಳ ಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೨-೨೭೯; ಸು. 1185). ೩. ನೀರಿರುವ ಎಡೆ; ಕಂದಕ; ಅಗಲು.

[ಸಂ.]

ಉದವಾಸವ್ರತ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವ್ರತ : ಉದವಾಸ ವ್ರತಮಂ ಜಿನೇಂದ್ರಸಹಜಾಮೋದಕ್ಕೆ ಸೋಲೇವದಿಂ ತ್ರಿದಶಾವಾಸ ದೊಳ್ಳು ದಿವ್ಯ ಸುರಭಿವ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ಪಾರಿಜಾತದ ಮಂದಾರದ ಪೂಗಳಂ ತಳೆದುವೆಂಬಂತಾಗೆ ತಳ್ಳಂಕುಗುಟ್ಟಿದುವಿದ್ರಂ ಜಿನಸಾಧನಂ ಮಿಸಿತೆತ್ತುಣ್ಣಾಂಬುಪೂರಂಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೨-೧೫೯).

[ಉದವಾಸ + ವ್ರತ]

ಉದ[ಡ]ವೀಟ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು; ಒಡನೆ ಸಾಯಿ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅರಕೆಲ್ಲ ಮಗದಿ ಮಾಘರನ್ ಎಣೆಯರಾಮಸದವಲ್ಲವರಸ ರೊಟ್ಟಿ ಎಣಿದಾರ್ ವಿಗೆ ಊರುಳ್ಳ ಅವರೊಡು[ಡ] ಉದ[ಡ] ವಿಜ್ಞಾರ್ ಮಣಲೊಡು ಆ ಊಕಾಳಿರಾಶಿಕರ್ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೩-೩; ಸು. 950).

[ಉದ್ಧ (< ಉಡ) + ವೀಟ್]

ಉದವು (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಎಳೆಗೆ; ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಎಷ್ಟಾದನೆ ತಮ್ಮ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಿರದಲು ಮೆಚ್ಚಿದ ತಾಲ್ವದು ಪರತ್ರೆಯ ಪೆದೇವುದೇರೂ ಮಹಾಪ್ರಭು ಗೋವಪಯ್ಯಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೬-೩; ಸು. 750). 'ಒದವು' ಪರಾ.

[< ಒದವು]

ಉದವೆ (ನಾ). ಕಾಫಿತೋಟವನ್ನು ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ (ಕೈಸಗ. II, ೫೬೩).

[?]

ಉದತ್ತು (ನಾ). ಉಕ್ಕಿಬರುವ ಕಣ್ಣೀರು : ನೇಸಜಿಂಜೊಳಗಾಂ ದಿನ ಕರಸುತನಕ್ಕಿ ಬಂದಲ್ಲದೆ ಕಾಣಂ ದಲ್ ಭವತ್ತದಾಬ್ಬಮನೆಂದೆಟ್ಟನು ದಪ್ಪುಜಳಲವಾದ್ರ್ವಕಪೋಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೪).

[ಸಂ.]

ಉದಶ್ಚಿತ್ತು (ನಾ). ಸಮಪ್ರಮಾಣದ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಜ್ಜೆಗೆ. [ಸಂ. ಉದಶ್ಚಿತ್]

ಉದಸ್ತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಿಸಿದ : ಸುರಭಿ ಕುಸುಮವಾಮಂ ಬಾಡಿ ನೀರೋಡೆ ದಿವ್ಯಾಭರಣರುಚಿಗಳನ್ನೋ ದಸ್ತ ಸೂರ್ಯಾಂಶುಗಳೊಲಿರೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೭-೩೮).

[ಸಂ.]

ಉದಹರಿಸು 'ಉದಾಹರಿಸು' ನೋ.

ಉದಾಕಟಿ (ನಾ). ನೀರು ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಬೇಸಾಯ; ನೀರಾವರಿ (?): ಮತ್ತಂ ಕಾರುಗಾಲ ಬಾಳಿಗೆ ಉದಾಕಟಿಯ ಬಾಳಿಗೆ ಉ × × × ಉ ಅಕ್ಕಿದೇವಸ್ವದ ಹಾಳಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿಗಿ ಪ್ರಿತ್ತಿ (ಕಾ. I, ೫೫-೨೨; 1433).

[?]

ಉದಾಗಸ (ನಾ). ಎದ್ದುಕಾಣುವ ತಪ್ಪು, —ಅಪರಾಧ : ನೀಗಿ ತೋರ್ಪುದನೆಲ್ಲ ಬಿತ್ತರಿಸವೇಳ್ವಾನುದಾಗಸವ ಚಿತ್ತದೊಳಗಿಡದೆ ಸಂತತಿ ಗಧಿಕಮಾಗಿ ಶುಭಮೊದಗುವಂತಾಳೋಚನಂಗೈವುದನುತ ಮೌನದೊಳಿ ದನು (ನಂಕಾರಾ. ೪-೧೩-೩೦).

[ಸಂ. ಉದಾಗಸ ?]

ಉದಾತ್ತ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ:

ಉದಾತ್ತನಾರಾಯಣನಾದ ದೇವನೆಮಗೀಗರಿಕೇಸರಿ ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧). ೨. ಔದಾರ್ಯವುಳ್ಳ; ವಿಶಾಲಹೃದಯದ.

(ನಾ). ೩. ನಾಲ್ಕುಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತಾಲು ಮುಂತಾದ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣಸ್ಥಾನಗಳ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುವ ಸ್ವರ: ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತ ಸ್ವರಿತ ಪ್ರಚಯಗಳೆಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವೇದಜಪಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೇ ಹೊರತು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೯). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಹೃದಯದ ವಿಭವದ ಮಹಿಮೆಯದುದಾತ್ತಮಾಂತೋಡಧರಿತ್ರಿ ಕೈಯಾಂತೋಡ ಪೂಜುದೆಗನುಜದೀವ ಗುಣದಿಂದ ಸದರ್ಭಮೇವ ಮನದ ಧನದ ಪಂಪತಿಶಯಮೋ (ಉದಯಾ. ೧೧). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ರಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಉದಾತ್ತರೆನ್ನುತ್ತೇವೆ (ದಶರೂ. ೮೫).

೬. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಭಂದಸ್ವಾದ ಗಾಯತ್ರಿ ಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದದ ಹೆಸರು: ನಯಗಣದಿಂದ ನಿಯತವಾದಕ್ಕುಂ ಪ್ರಿಯಲಲನೇ ಕೇಳ ನಯದಿದುದಾತ್ತಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೨೫). [ಸಂ.]

ಉದಾತ್ತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮವಾಗು; ಮೇಲಾಗು. 'ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಉದಾತ್ತ + ಕೊಳ್ಳು]

ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೊರಗಡೆ ಬಾಳುತ್ತಿರುವರೋ ಅಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಉದಾತ್ತಗೊಳಿಸಿ, ಶಾಲೆಯಲ್ಲೂ ಅಳವಡಿಸಿದರೆ, ಆನಂದದಿಂದ ಅದು ತಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೆಂಬ ಅಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಕಲಿತಾರು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೬೯). [ಉದಾತ್ತಗೊಳ್ + ಇಸ್ತು]

ಉದಾತ್ತಚರಿತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಲಕೇತ ಬೊಮ್ಮಗುಣೋತ್ತಮಂ ಮೆಜಿವಾದಿಭಕ್ತನುದಾತ್ತಚರಿತಂ ಸಿತಯಶಂ ಜಂಗಮದ ವಿಶ್ವಾಸಿ (ಬಸಪು. ೨೯-೧). [ಉದಾತ್ತ + ಚರಿತ]

ಉದಾತ್ತತೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡತನ; ವಿಶಾಲಮನೋಭಾವ: ಹೋರು ಧೀರತೆಯಿಂದ ಮೊಂಡುತನದಿಂದ ಬೇಡ ವೈರ ಹಗೆತನ ಬೇಡ, ಹಿರಿನಿಯಮು ವಿರಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಕಾರುಣ್ಯ ಮೇಳನವೆ ಧೀರತನ ಹೋರುದಾತ್ತತೆಯಿಂದ (ಮಂಕುಕ. ೫೭೪). [ಸಂ. ಉದಾತ್ತತಾ]

ಉದಾತ್ತನಾಯಕ (ನಾ). = ಉದಾತ್ತಜಿ: ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ಉದಾತ್ತನಾಯಕನೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಭರತನು ವಿಧಿಸಿರುವುದು (ಧ್ವನಿಲೋ. ೧೪೭). [ಉದಾತ್ತ + ನಾಯಕ]

ಉದಾತ್ತಮತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಳವತ್ಸೈನ್ಯಮನವನೀತಳಪತಿ ಬಿಸುಟಂ ಪಯೋಧಿ ದೂರಾರ್ಜಿತಮಾಳಾವಿಳಸದ್ವಸನವಿಮುಕ್ತಮನಿಳಾನ್ವಿತಂ ಬರೆವುದಾತ್ತಮತಿ ಬಿಸುಡುವವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೪). [ಉದಾತ್ತ + ಮತಿ]

ಉದಾತ್ತಯಶ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು: ಪರಹಿತರೆಂದುದಾತ್ತಯಶರೆಂದು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರೆಂದು... ಮಲಯಾಳ ತಪೋನಿಧಿ ದೇವಸಿಂಗಿಜೀಯರ ಪದಯುಗ್ಮಮಂ ಪಡೆದು ಕಚ್ಚಿದರಕ್ತಿ ಯೆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ್ (ಸೌಭ. XX, ೪೯-೫೭; ಸು. 1076). [ಉದಾತ್ತ + ಯಶ]

ಉದಾತ್ತವಿಷ್ಣುರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಸನ; ಉನ್ನತವಾದ ಪೀಠ: ಇದಿರೆಲ್ಲ ಕೈಗಳಂ ಮುಗಿದುದಾತ್ತವಿಷ್ಣುರದೊಳಿರಿಸಿ ಪಾಡ್ಯಮನಿತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೯). [ಉದಾತ್ತ + ವಿಷ್ಣುರ]

ಉದಾತ್ತವೃತ್ತ (ನಾ). = ಉದಾತ್ತಚರಿತ: ಈ ಘಟ ಪ್ರಭುಗಮತ್ತ ಮತ್ತಳಗಮಲ್ತೆ ರೂಪಸ್ತವಂ ಗುಣಸ್ತವಮುದಾತ್ತವೃತ್ತ ಭವದೀಯ ವಸ್ತುಸ್ತವಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೯೦). [ಉದಾತ್ತ + ವೃತ್ತ]

ಉದಾತ್ತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ಯವಹಾರ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾರ್ಯ: ತಂತ್ರನಿಯಂತ್ರಣಂ ದಿನದಮೋಲಗಮಕ್ಕರಗೊಟ್ಟ ಕಾರ್ಯ ಸನ್ಮಂತ್ರಮುದಾತ್ತವೃತ್ತಿ... ಎಂಬಿನನಾಗಳುಮೊಂದೆ ಕೀಲೆ ದರ್ಜಂ ತ್ರದ ಪಾಪೆಯಂತೊಡನೊಡರ್ಚುವನಿಂದ್ರನುಮಾಪ್ರತೀಂದ್ರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೦). [ಉದಾತ್ತ + ವೃತ್ತಿ]

ಉದಾತ್ತಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಸತ್ತ್ವಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತು. ೨. ಹಿರಿದಾದ ಪ್ರಾಣಿವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ ಸಮುದ್ರಮಾಗಿಯುಂ ಅಪಾರವಿಸ್ತಾರಿಯುಂ... ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿಯುಮುದಾತ್ತಸತ್ತ್ವಮುಂ... ಎನಿಸಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ಪ). ೩. ಉತ್ತಮವಾದ ಶಕ್ತಿ. [ಉದಾತ್ತ + ಸತ್ತ್ವ]

ಉದಾತ್ತಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಿಗೆ ಮನದ ಪೆಂಪುಮಂ ಕೈಮಿಗೆ ವಿಭವದ ಪೆಂಪುಮಂ ವಿಶೇಷಿಸಿ ಪೇಟಲ್ಪಗೆವುದುದಾತ್ತಾಲಂಕಾರ ಗುಣೋದಯಮದಜದಿಂತು ಸದುದಾಹರಣಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೩); ಉತ್ತಮವಾದ ಸಂಪತ್ತನಾದೊಡಂ ಚರಿತ್ರಮನಾದೊಡಂ ಪೆಟತೊಂದರ್ಕಂ ಗಮಾಗಿ ಬಜ್ಜೆಸೆಯದು ಉದಾತ್ತಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರಕ. ೧೩೪-೧೨). 'ಉದಾತ್ತ' ಪರಾ. [ಉದಾತ್ತ + ಅಲಂಕಾರ]

ಉದಾತ್ತೀಕರಣ (ನಾ). ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುವುದು: ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಾನವೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯದ ಉದಾತ್ತೀಕರಣ ಇಲ್ಲವೆ ಉದ್ಭವ ಮುಖತೆಯ ಕಡೆಗೇ ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಉದಾನ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಪಂಚಪ್ರಾಣವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕಂಠಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಮುಖವಾಗಿ ಆಡುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣವಾಯು: ರಜೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪಂಚಭೂತಾದಿಗಳಿಂದ ಹಸ್ತಾದಿ ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವ್ಯಾನೋದಾನ ಸಮಾನಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಾಣಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೩. ಹೊಕ್ಕುಳು. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು. ೫. ಕಣ್ಣುರೆವೆ. [ಸಂ.]

ಉದಾನವಾಯು (ನಾ). = ಉದಾನ ೨: ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಉದಾನವಾಯು (ಚಿನ್ನವ. ೬೬-೧೩); ವಾಯುವಾಯುವ ಬೆರಸಿದಲ್ಲಿ ಉದಾನವಾಯುವಿನ ಜನನ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೭೪). [ಉದಾನ + ವಾಯು]

ಉದಾರ (ಗು). ೧. ಧಾರಾಳಸ್ವಭಾವದ; ತ್ಯಾಗಶೀಲನಾದ; ಕೊಡುಗೈಯ. ೨. ಘನವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಗಂಭೀರವಾದ: ಚತುರ್ವಿಧಾಮರರುದಾರರ ಸ್ತೋಮದೊಳ್ ಕೂಡೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೩); ಅಬ್ಬಗಂಧಿಗುತ್ತಮ ಮದಭೃಂಗಕುಂತಳಮುದಾರಶುಕೀ ಮೃದುವಾಣಿ (ರಾಜಶೇ. ೭-೬೯). ೩. ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ದೊಡ್ಡದಾದ: ವೀರರಿಪು ಕದಳೀವನಕೆ ಮದವಾರಣನು ಫಲುಗುಣನ ತನಯನುದಾರ ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಗೆಲಿದನು ಕುಮಾರಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೫ ಸೂಚನೆ).

೪. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ; ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಾದ (*). (ನಾ).
 ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
 ಮಿಗೆ ವಸ್ತುಗತ ಸ್ಥಿತಿಯು ಬಗೆದ ಗುಣಮಾಗಿ ಪೇಟೊಡಕ್ಕುಮುದಾರಂ
 (ಕವಿರಾ. ೨-೭೭); ಲೋಕೋತ್ತರವರ್ಣನಂ ವಿಶೇಷಣ ಪರಪ್ರಕರ್ಮೋಕ್ತಿ
 ಯುಕ್ತಮುಪ್ಪುದಾರಂ (ಕಾವ್ಯಮ. ೫೧೫).

ಉದಾರಮಹೇಶ್ವರ = ಉದಾರರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿರಿಯ ಒಡೆಯ; ಒಂದು
 ಬಿರುದು : ನೆಗಟ್ಟುದಾರಮಹೇಶ್ವರನಿಗೆ ಭೋಗಮಂ(ಪಂಪಭಾ. ೧-೨);
 ಸಮಧಿಕತ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ಮಹಾಮಣ್ಯಳೇಶ್ವರನುದಾರಮಹೇಶ್ವರಂ
 ಚಲಕೆ ಬಲ್ಲಣ್ಣಂ... ಲಕ್ಷ್ಮೀರಸಂ ಪುರಿಗೆಜೆ ಮೂನೂಜುಮನೈರಡಲು
 ನೂಜುಮಂ ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಂದ. XX, ೪೭-೭; 1072).

[ಸಂ.]

ಉದಾರಚರಿತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು;
 ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು : ಅಪೇತದೋಷನುದಾರ
 ಚರಿತೋದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೬). [ಉದಾರ + ಚರಿತ]

ಉದಾರತೆ (ನಾ). ಔದಾರ್ಯ; ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸ್ವಭಾವ :
 ಶ್ರೀಯುತನೊಳು ದಾರತೆ ವಾಕ್ಪ್ರಿಯತನೊಳಮತ್ತರತ್ತಮಾಗದು
 (ಗವಾಯು. ೧-೪೯); ವೀರ ನಕುಲನ ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಬಲು ಕೂರಸಿಯ
 ಸಹದೇವ ಮತ್ಸ್ಯರುದಾರತೆಯ ನಿಮ್ಮರಸ ನೆನೆದಿಹುದೆಂದನಾ ಪಾರ್ಥ
 (ಕುವಾಲು. ೫-೧೦). ೨. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ವಿಶೇಷ;
 ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ : ಅಂತಾ ರಾತ್ರಿಚರಂ ಪಗಲೊಳುದಾರತೆಯಿಂ [ಪಾಕಾಂ.
 ಛಾತರಾತ್ರೆಯೋಳ] ಚರಿಯಿಸುತ್ತಮಿರೆ ಪಾಟಕ್ಕುಂ(ಲೋಕೋಪ. ೪-೭೨).

೩. = ಉದಾರ ಚಿ : ವಾಮನನ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಉದಾರತೆಯೆಂಬ ಗುಣದ
 ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನೋಡೋಣ (ಭಾರಮಾ. ೩೭). [ಸಂ. ಉದಾರತಾ]

ಉದಾರತೇಜ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು :
 ಪದೆದುದಯಿಸಲೆಂದು ಕಾಲದೊಳಲ್ಲದುದಾರತೇಜನರ್ಕಮುಲ್ಲಂ ಸದು
 ದಿತಗುಣನದಳಂ ನಯವಿದನಪ್ಪಂ ಕಾಲಮಂ ನೆರಂ ತೋರ್ಕೆ ನೃಪಂ
 (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೬). [ಸಂ. ಉದಾರತೇಜಸ]

ಉದಾರತ್ವ (ನಾ). ೧. ಔದಾರ್ಯ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಹಿರಿಮೆ :
 ೨. = ಉದಾರ ಚಿ : “ಉದಾರತ್ವ - ಅಶ್ಲೀಲ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ್ಯವಾದ
 ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು” (ಕೃಷಿ. ೨೩೬); ಶ್ಲೇಷ
 ಪ್ರಸಾದ ಸಮತೆ ಮಾಧುರ್ಯ ಸುಕುಮಾರತೆ ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ ಉದಾರತ್ವ
 ಒಜಸ್ಸು ಕಾಂತಿಗಳೆಂಬ ದಶಪ್ರಾಣವಿದಿದು (ವಿನೇಶ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಉದಾರಮತಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ವಿಶಾಲ
 ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು : ಪರಸಂತಾಪದಮಂ ಪರಗತಿವಿಲಯಾಸ್ವ
 ದಮಂ ಕಾರ್ಯಮನುಷಾರಮತಿ ನೆಗಳ್ಳಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೨).

[ಉದಾರ + ಮತಿ]

ಉದಾರಶೀಲ (ನಾ). ಧಾರಾಳವೇ ಶೀಲವಾದವನು; ವಿಶಾಲಮನ
 ಸ್ಥಿನ ಸ್ವಭಾವದವನು (*). [ಉದಾರ + ಶೀಲ]

ಉದಾರಸಮರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಯುದ್ಧ; ದೊಡ್ಡಯುದ್ಧ :
 ರೋಷವಟ್ಟಿಯ ಕೆದಕಿ ಕವಿವ ಮಹೀಶರನು ಮಾಡಿಸಿದನವನೀವಾಸ
 ವನು ವಾಸವನ ಮೊಮ್ಮನುದಾರಸಮರದಲಿ (ಕುವಾಲ್ಯೋ. ೫-೭೫).

[ಉದಾರ + ಸಮರ]

ಉದಾರಿ (ನಾ). ದಾನಶೀಲ; ಉದಾರಶೀಲ : ಸಮಂತುದಾರಿಯನೆ
 ನ್ನುವಂ ನೀ ಬೇಡು ಬೇಡಿದುದ ಅಂತರಿಸದೀವನು (ಬಸವ. ೯-೪೯);
 ದೀನರು ಏನು ಕೇಳಿದಾಗ್ಯೂ ನಿಜವಾದ ಉದಾರಿಗಳು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವರು
 (ನೀತಿಚಂ. XIV, ೧೩). [ಉದಾರ + ಇ]

ಉದಾಸ (ಗು). ೧. (ಉಕ). ದುಃಖಿತ; ವ್ಯಸನಗ್ರಸ್ತ; ಬೇಸರ
 ಗೊಂಡ : “ಖಾವಿಂದ, ನಿಮ್ಮಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಧದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನೆ ಹೊಂದಿ
 ದವರಾದ ನಮ್ಮಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಒಂದೆರಡು ಕೆಲಸಗಳು ನೆರವೇರದ್ದಕ್ಕಾಗಿ
 ಮನಸ್ಸು ಉದಾಸವಾಗಿದೆ” (ಸ್ಥೂಲಮಿ. ೨೨); ಅಟವನ್ನು ಹೂಡಿದಾಗ
 ನಿಂದಲೇ ಅವಳು ಅತ್ಯಂತ ಉದಾಸಳಾಗಿದ್ದಳು (ಪಂಚ. ೨೦). (ನಾ).
 ೨. ಉದಾಸೀನತೆ; ಬೇಸರಿಕೆ : ಕಾಲದಿಂದ ಕಡೆಮುಟ್ಟುಮಾಡಿದ ಲೇಸು
 ಒಂದು ದಿನ ಉದಾಸವ [ಪಾಕಾಂ. ಉದಾಸೀನವ, ಉಪಾಸವ] ಮಾಡಿದರೆ
 ಅದೆಲ್ಲವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಗು ಕೇಳಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೪೬-೭೨).

೩. ದೂರವಾಗಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. [ಸಂ.]
 10 ಉದಾಸಕಳೆ (ನಾ). ಬೇಸರದ ಕಳೆ; ಚಿಂತೆಯ ಲಕ್ಷಣ; ಬೇಸರ :
 ಇದುವರೆಗಿನ ಅವಳ ಮುಖದ ಮೇಲಿನ ಮೃಗ ಹಾಗೂ ಉದಾಸಕಳೆಯು
 ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ತುಸು ಚಾಂಚಲ್ಯವು ಕಾಣತೊಡಗಿತು (ಅಂಬಿಕ.
 ೩೦). [ಉದಾಸ + ಕಳೆ]

ಉದಾಸಭಾವ (ನಾ). ೧. ಉದಾಸೀನತೆ : ವಿವಾಹದ ವರ್ತಮಾನವು
 ತಿಳಿದು, ಅವನನ್ನು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಹಾಸ್ಯಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಕೃಷ್ಣ
 ಕಾಂತನು ಉದಾಸಭಾವದಿಂದಿದ್ದನು (ಕಮಕು. ೬೮). ೨. ವಿವಿಣ್ಣತೆ;
 ಬಿನ್ನತೆ; ನಿರುತ್ಸಾಹ : “ಮುಳ್ಳುಮುರಿದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು
 ಹೇಗೆ ಬದುಕಲಿ? ಇದಕ್ಕಾಗಿ ತಳಮಳಿಸುವೆ” ಎಂದು ಉದಾಸಭಾವ
 ದಿಂದ ನುಡಿದಳು (ಸಂಜೀವಿ. ೧೬೫). [ಉದಾಸ + ಭಾವ]

20 ಉದಾಸಮುದ್ರ (ನಾ). ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ
 ಭಾವ : ದುರ್ಬಲದೇಹದ, ಉದಾಸಮುದ್ರೆಯ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ನೆನಪೂ
 ಅವಳಿಗಿತ್ತು (ಅಶ್ವಮ. ೪೭). [ಉದಾಸ + ಮುದ್ರೆ]

ಉದಾಸಿನ (ನಾ). = ಉದಾಸೀನ : ಹರಭಕ್ತಿಯಿತ್ತ ಬರದಿಯೆ ನ
 ಉದಾಸಿನದಿ ಬಿಜುನುಡುಗಿಂ ನೀರ ಹರವಿಗಳ ಹೊತ್ತು ಬಂದಿನಳಮ್ಮ
 ಹಳಿದಳೆಂದು ದೊರೆಗಜುಹೆ (ಗುರುಚಾ. ೮-೩೫). [ಸಂ. ಉದಾಸೀನ]

ಉದಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದಾಸೀನಮಾಡು; ಅಲಕ್ಷಿಸು : ಧರ್ಮಹೀನ
 ರನುದಾಸಿಪುದು ನಿರುಪಮ ಜಾತಿಧರ್ಮಗಳಂ ತಪ್ಪದಂತೆ ನಡೆಸುವುದು
 ನೃಪಧರ್ಮದ ರಹಸ್ಯಮಿದು ತಪ್ಪದವನೀಶಾಲತೀಲಕ ನೀಂ ಕೇಳಿಂದನು
 (ಚಿಬಪು. ೮-೮); ಅದುಕಾರಣದಿಂದಮಿದನುದಾಸಿಸುವುದು ಲೇಸಿಲ್ಲೆಂದು
 ಕಿಜುನುಡಿ (ಸೊಬಸೋ. ೭-೨೨); ಕುಸುಮಶರನೆಂದುದಾಸಿಸಬೇಡ
 ಮತ್ತಾತನಸಮಾಜನೆಂಬುದಂ ಕೇಳಿ ಬಲ್ಲೆ (ನವಮೋ. ೨೯-೪೩).

[ಉದಾಸ + ಇಸ್ಯ]

ಉದಾಸೀನ (ಗು). ೧. ಮಧ್ಯಸ್ಥವಾದ; ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದ;
 ತಟಸ್ಥವಾದ; ಬೇಸತ್ತು : ಕುಸಿದು ಪೊಡಮಟ್ಟನ್ನು ಹೋಹೆನ್ನೆ ತಂದೆ
 ಸಂತಸವೆ ನಿಮಗೆನಲ್ಲ ಮೋಟೆಯೊಳುದಾಸೀನಮಸಕದಿಂ ಹೋಗಿಂದು
 ಹೋಗಬಿಟ್ಟಳು ಮತ್ತಾಕೈಯಲೇ ಕರೆದನು (ಹಚಕಾ. ೮-೫೧).
 (ನಾ). ೨. ದೂರ ಕುಳಿತವನು; ಯಾವ ವಿವಾದಕ್ಕೂ ಸೇರದ
 ವನು; ಬೇರೆ ಕುಳಿತವನು; ಬೇಸತ್ತುವನು : “ಉದಾಸೀನ - ಬೇಸ
 ತ್ತು” (ಗಂಗಾಮ. ೪೧); ಉದಾಸೀನನಾಗಿದೆಯಾದೊಡೆ ಸೂಜಿಯ
 ಬಣಿಯ ದಾರದಂತೆ ದೋಷದ ಬಣಿಯನೆ ಪಾಪಂ ತಗುಳ್ಳು ಬರ್ಕುಂ
 (ಜೀವಸಂ. ೩೪-೧೪ ವ). ೩. ಕಡೆಗಣಿಸುವಿಕೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ : “ಅಪ
 ಹಸಿತಮನಾದ್ಯತಮವಜ್ಞಾತಮನಲಂದುದಾಸೀನಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ.
 ೧೨೮-೧೦). ೪. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ದುರಾಚಾರಿ : “ದುರ್ವೃ
 ತ್ತನುದಾಸೀನನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬). ೫. ಅಶ್ರದ್ಧೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯೆ;
 ಅನಾಸಕ್ತಿ; ಔದಾಸೀನತೆ : ಉದಾಸೀನನಾದಿದು ಶರಣನ್ನಿನು
 (ಬಸವ. ೬೯೪); ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನವೇ ಮದ್ದು (ಗಾದಿ).

೬. [ಸಾಂಖ್ಯ]ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ವಸ್ತುವಿನ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಸ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ, ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿ, ವಿಕೃತಿ, ಉದಾಸೀನವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರ... ಉದಾಸೀನವೆಂದರೆ, ಗುಣ ಕರ್ಮ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಖ್ಯಾಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೪).

ಉದಾಸೀನಮಾಡು = ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು : ದೇವಾಲಯದ ಕೆಲಸ, ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ (ದೇವತೆ. ೨೧೨); ಕಿರಿಯರು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಿರಿಯರ ಮಾತನ್ನು ಉದಾಸೀನಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದಾಸೀನಮಾನಸ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಅನಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಅಂತಃಸಾಸೀನಮಾನಸಂ ಮಸಕ ಮಿಲ್ಲದ ಸಾರ್ವಭೌಮಂ ಪೇರಡ್ಡಮಾಗಿ ಕೆಲದ ಚಕ್ರಾಯುಧನೋಹ ತಮ್ಮಂಗಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವಂ ಪರಿತಂ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೬೪).

[ಉದಾಸೀನ + ಮಾನಸ]

ಉದಾಸ್ಥಿತ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ. ೨. ದ್ವಾರಪಾಲಕ; ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು. ೩. ಗೂಢಚಾರ; (ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ರಾಜನಿಗಾಗಿ) ಬೇಹುಗಾರಿಕೆ ನಡೆಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉದಾಹರಣ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ; ಎತ್ತಿಹೇಳಿದ ನುಡಿ. ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಲಕ್ಷ್ಯ; ಪ್ರಯೋಗ : ಎಸೆದುದಾಹರಣಮೊಳ್ಳನು ದಾಹರಣಮುಮಾಗಿ ಗುಣಾರ್ಣವನ ಶರಪರಿಣತಿಯಿಂದ ಕುಲಶೈಲಂ ಬೀಟ್ಟಂತೆ ನೆಲನದಿರೆ ಬಿಟ್ಟಾಗಳ್ (ಸಂಪದ. ೧೨-೨೧೩); ಈ ಕವಿಗಳಾದಿಯಾದ ಮತ್ತಂ ಪಲಂಬರ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕವಿಗಳುದಾಹರಣಂಗಳಿದ ಟೊಳೊಳವು (ಶಮದ. ೫೪೨). ೩. ಆದರ್ಶ; ಮಾದರಿ. ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಐದು ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು : ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತೂ ದಾಹರಣೋಪನಯು ನಿಗಮನಗಳಲ್ಲಿ ಐದೂ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಉದಾಹರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ : ಲಕ್ಷ್ಯಂ - ಉದಾಹರಣೆಗಳ (ಶಮದ. ೫೪೩). ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಹೇತು ಅನುಮಾನ. ಉದಾಹರಣೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ. ಉಪನಯ ಉಪಮಾನ ಇವುಗಳ ಸಮಷ್ಟಿ ನಿಗಮನ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೨). ೩. ಆದರ್ಶ; ಮಾದರಿ : ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉದಾಹರಣ]

ಉದಾಹರಣೆಗಾರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲದ ತರ್ಕವನ್ನು ಬಳಸಿ ಮೋಸಮಾಡುವವನು; ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತರ್ಕಮಾಡುವವನು; ಕುತರ್ಕಮಾಡುವವನು; ವಿತಂಡವಾದಿ (ಕ). [ಉದಾಹರಣೆ + ಗಾರ]

ಉದಾಹರಿಸು, ಉದಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು : “ಉದಾಹರಿಸು-ಕಥನೇ” (ಶಮಧಾ). ೨. ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡು; ಉಲ್ಲೇಖಿಸು; ಎತ್ತಿಹೇಳು; ವಿವರಿಸು; ಮಾದರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸು : ಅಂತು ಬೃಹದ್ವೇದೋಗಿ... ವಿರಾಟನ ಮಗಳಪ್ಪುತ್ತರೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಂ ಪಾತ್ರಂಗಳನಾಡಿಸುತ್ತುಂ ಮಹಾಭಾರತಾರವರೊಳಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗದೊಳರಾತಿನಾಯಕರ ಕೆಂಬಧಪಾತ್ರಂಗಳನಾಡಿಸುವುದನು ದಾಹರಿಸುವಂತಿದಂ (ಸಂಪದ. ೮-೫೮೪); ಪರಲೋಕಾಲೋಕನಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿದವಲ್ಲಿ ನೋಡಿದುದೀಗಲುದಾಹರಿಸುವ ತೆಜದಿಂ ಪಿಡಿ ಯಿಪರರಿಸುಗಳೆವೆಡೆ ಮೇಘದಂಬರತತಿಯಂ (ಕಾದಂಪು. ೫೫೫);

ವೈದಿಕಕೆ ನಾವಾಕೆವಾಳರು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಭ್ರಮಿಸುವರು ಬುಧರು ಲೋಕ ನಮ್ಮನುದಾಹರಿಸುವುದು ಕಾಕನೇ ಬಳಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೬). ಉದಹರಿಸು : ೨. ಮೇಲೆ ಮೂರುಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೫೬). [ಉದಾಹರಣ + -ಇಸು]

5 ಉದಾಹಾರ (ನಾ). = ಉದಾಹರಣೆ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉದಾಹೃತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ದೃಷ್ಟಾಂತಕೊಟ್ಟ; ಮಾದರಿ ತೋರಿದ; ಹೆಸರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. = ಉದಾಹರಣ ೨ : ಇದು ದಲ್ವ ಗೃಹಪ್ರಾಸಕ್ತದಾಹೃತಂ (ಭಂದೋಬು. ೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಉದಿಚೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅದೇ ಪೊಲ ಮೇರೆ ಮುಡಣ ದೆಸೆ ಪೆಣ್ಣೆಲ್ ಚೆನ್ನೆ ಪುಲ್ಲೇಡು ಉದಿಚೇಡು ಚೀರಳಚೆನ್ನೆ ತಪ್ಪಣ ದೆಸೆ ಗುಡ್ಡೆಗಳ್ಲು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮-೩೩; 878). [ಉದಿ? + ಚೇಡು?]

ಉದಿತ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿದ; ಉಂಟಾದ; ಉತ್ಪನ್ನವಾದ : ದುಸ್ತರ ತರೆ ವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತನಂ ದುರ್ವಿವೇಕೋದಿತನಂ [ಪಾಶಾಂ. ದುರ್ಧರೈ ನೋಡ] ದುರ್ಬೋಧನಂ ರಕ್ತಿಪುದಲೆ ಕೃಪೆಯಿಂದಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಲಿಂಗಾ (ಸಂಪಾ. ೧೨); ಇದಿರು ಬಂದರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ವರಸುದತಿಯರು ಸೂಸಿದರು ಸೇಸೆಯನು ದಿತ ಮಂಗಳಘೋಷವಾದ್ಯವಿತಾನರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧. ೯-೨೪). ೨. ಎಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ. ‘ಉದಿತಕೀರ್ತಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ಉಕ್ತ : ಬುಧಸಮೂಹಮಿದಂ ಪೇಟೆಂದೊಡೆ ಪೇಟಲ್ಕಾಂ ಬಗೆದಂದೆನಿದೆನ್ನಳವೆ ಗಣಧೋದಿತ ಚರಿತಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೪). [ಸಂ.]

ಉದಿತಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಶ್ರೀವಧುವಂ ನಿಜಭುಜಶಾರ್ಯಾವಸ್ತಂಭದೊಳೆ ಕೈಗೆ ಮಾಡಲ್ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನಿದಂ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭನುದಿತಕೀರ್ತಿ ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧). [ಉದಿತ + ಕೀರ್ತಿ]

ಉದಿತಪರಾರ್ಥ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಪರೋಪಕಾರಿ : ವೇದವಿಹಿತ ಧರ್ಮಂಗಳೊಳಾರೋಪಿತಮತಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿ ಶಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಮರ್ಥರುದಿತಪರಾರ್ಥರ್ (ಸಾಂ. XI-ii, ೧೪೭-೨೯; 1099). [ಉದಿತ + ಪರಾರ್ಥ]

ಉದಿತರಾಗ (ಗು). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಅನುರಾಗ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ೧, ೨. ದಿನನಾಯಕನಪರದಿಂಗನೆಯೊಳಾನೆರೆದುದಿತ ರಾಗನಾದಂ ಪೀನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೩). [ಉದಿತ + ರಾಗ]

ಉದಿತಸ್ಥೀರ (ನಾ). ಮುಗುಳು ನಗೆಯವನು; ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಉದಿತಸ್ಥೀರನಿಭೇಂದ್ರವೈರಿ ನಯದಿಂ ಕೈನೀಡಿ ಗೋಮುಖ್ಯ ಬಲ್ಲಿದಿರೇ ಸಂತಸಮೇ ಕರಂ ಕುಶಲಮೇ ಕ್ಷೇಮಾಂಗಮೇ (ಸಂಚಿತ. ೫೬-೧೦). [ಉದಿತ + ಸ್ಥೀರ]

ಉದಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಉಂಟಾದ ಭಾವ : ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಕಥೆಯ ಕೇಳಿದಾ ನೀಂ ಮುಂದೆ ಮುದದೊಳಾ ಚಕ್ರದಾನ ಸ್ವರೂಪಂತುವೆಂದು ದಿತಾರ್ಥಕಳವಟ್ಟು ಮೆಟೆವ ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಲೀಲೆಯಂ ಪೇಳ್ವನು (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೧೭-೩). [ಉದಿತ + ಅರ್ಥ]

ಉದಿತೋದಿತ (ನಾ). ಸಂತತವಾದ. ಎಳಿಗೆಯುಳ್ಳವನು; ನಿರಂತರವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು : ಉದಿತೋದಿತೈ ನೀಂ ನಿನಗುದಯದ ಮೇಲುದಯವೆಂದು ನೆಗಟ್ಟರಿಗಂಗಳ್ಳು ದಯಮನಱುಪುವ ತೆಜದಿಂದುದಯಾಚಚುಂದಿಬಿಂಬ ನಿನಸುದಯಿಸಿದಂ (ಸಂಪದ. ೨-೯೩). ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನು. [ಉದಿತ + ಉದಿತ]

ಉದಿತೋದಿತವೇಳೆ (ನಾ). ಏಳಿಗೆಯ ಕಾಲ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸಮಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಮಯ; ಶುಭಕಾಲ: ದಸಮಯೋಳಾಕ್ಯ ವಾರದುದಿತೋದಿತವೇಳೆಯೊಳಣ್ಣ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಸದಿಗೆವನ್ನು (ಎಕ. VII, ೨ಕಾರ. ೨೧೯-೨೮; 918). [ಉದಿತೋದಿತ + ವೇಳೆ]

ಉದಿಯಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಮರದ ಹೆಸರು: "ಅಜಶ್ಯಂಗೀ - ಉದಿಯಮರ? ಕುರುಟಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೬); "ಮೇಷಶ್ಯಂಗೀ - ಉದಿಯ ಮರ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೯); "ವರ್ತಿಕಾ - ಉದಿಯಮರ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೯).

[ಉದಿಯ? + ಮರ]

ಉದಿರ್, ಉದಿರು, ಉದುರ್, ಉದುರು (ಕ್ರಿ). (ಮೇಲಿಂದ) ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು; ಕಳಚಿ ಬೀಳು: "ಉದಿರ್ - ಪತನೇ" (ಶಮಧಾ); ಪ್ರಣತಾರಿ 10 ತ್ರುಟಿತಮುಕ್ತಾಗುಣಗಣನೋತ್ತಂಸದಿಂದ ಕಟಲ್ಪದಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳಲ್ಪ ದುರೆ] ಸಭಾಂಗಣಮೊಪ್ಪಿ ವೀರನಾರಾಯಣನಾ ತಾರಕಿತ ನಭದಮೊಲ್ ಸೋಗಯಿಸುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೦); ಭೀಮಸೇನಂ ಮರನಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕೊಲನಿಬರುಮುದಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೧); ಮತ್ತಂ ಭಾಳಸ್ಥಳದ ರುಚಿಯತ್ತ ಟಿಡಿನುದಿದರ್ ಭಸಿತರಾಶಿಗಳಂತೆನೆ ಭುಜಮಂಡಲಂಗಳ 15 (ಬಸವ. ೨-೨೮). ಉದಿರು: ಸಜ್ಜಾಮಿಂಡಿನೊಳ ಕೊರಲ ಹಾರದ ಮುತ್ತ ಪಜ್ಜಾದುದಿರುವ ಮಣಿನಿಜಯ ಬಿಜುವೇಳೆಯೊಳಗಾಲಿಕಲ್ಲುಗಳಂ ದದಿ ತುಜುಗಿದುರ್ದಯ್ಯಲಿಯಡಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೪-೯೦). ಉದುರ್: ತಾರಕಾಸಂಕುಳಂ ತೋಳ್ದೊಂದೊಳ್ಳೊನೊಳ್ ಪೂವಲಿವೊಲು ದುರ್ವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೨೧); ಕೊರಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಶುನಕನ ಶಿರಮಂ 20 ಮೇಣ್ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡೆಯಂ ತೆಳ್ಳೊಯಿಂದರಿದಿದಜಂ ಬಿಜಿಯಂ ತೊಡೆ ಗೆರಡುಂ ಶೃಂಗಮುನುಮದುರ್ಗುಮಾಗಳೆ ಪುಟುಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೫). ಉದುರು: ಅಸ್ಥಿಜರ್ಮಂಗಳು ಸಂಚ ತಪ್ಪಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಉದುರಲು ಮನ ಸಂಚಲತವನ್ನೆಡಿ ಅನುತಾಪಂಬಟ್ಟಿ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯ ಸಂ. ೧೩-೨೫); ಒದಜಾದರೆ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲುದುರಿದವು 25 ಹೆಗ್ಗುಂಡುಗಳು ಮುರಿದೊಡೆಯ ಬಿದ್ದವು ಬೇರು ಸಹಿತ ಮಹಾದ್ರುಮಾಳಿ ಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೪); ಮಂಗಳಾಕರೆ ನಾಗಲಾಂಬಿಕೆಯ ಮಗ್ಗುಲಂ ಸಿಂಗರಿಸಿ ತೋರ್ಪ ಶಿಶುವಂ ಕಂಡು ಹರುಷಾಶ್ರು ಸಿಂಗದೊಡನುದುರೆ ಮಗನಂ ಗಿರಿಜೆ ತೆಗೆದತ್ತಿ ಕೊಂಡಳತ್ತು ತನ್ನದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೫-೨೩); ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಕೋಟಿಜಿನ್ನಯರ ತಲೆಕೊಡಲು ಉದುರಲಿಲ್ಲ (ಕಗದ್ಯ. ೬೦).

ಉದಿರದಿಗೆ = ಉದುರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಹಳವಾಗಿ ಶೇಖರಿಸು: ಚದುರಂಗವಾಡುವ ಬಾರಿದೊರ್ವನ ಪದು ಮಾಕ್ಷಿ ಪಿಡಿ ದೆಳೆದೊಯ್ದು ಮದನಾಗಮದೊಳು ಮಗ್ಗಿಸಿ ಹಣಗಳನುದಿರದೆಗೆದಳವ 30 ನಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೨-೯೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉದಿರ್; ತುಳು. ಉದರು, ಉದುರು]

ಉದಿರಿಸು, ಉದುರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕೆಳಗೆ) ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಡದು; ಕಳಚು; ಮೇಲೆ ಚಿಮ್ಮುಕಿಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ಸಸುಳೆ ದಳಿರ ಪಾಸಿನ ಮೇಲೊಣಗಿಸಿ ಪೊಸಗಪ್ಪುರವಳಿಕಂ ಪೊಸದುದಿರಿಸಿ 35 ಸಸಿಯಿಂದೊಸವರ್ಷಿಂಡೂಪಲ ಜಲಮಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ಳಿದು (ಜಯಕಾ. ೪-೩೯); ಕಿಡಿ ಉದಿರಿಸಿ ಸಿಡಿವಿರಿಗೋ ನೆರಳಿಗೆ ಬಡದಾಡಿ (ಆರಳು. ೪೧೨-೪). ಉದುರಿಸು: ಅಟ್ಟಿಕೊಲುನೆನು ಜವನಮೃತ್ಯುವ ನಿಟ್ಟಿಲುನನು ದುರಿಸು ವೆನೆನುತೊದಜಾದನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೨೬); ರೋಮ ರೋಮಕೆ ಕೋಟಿಲಿಂಗವುದುರಿಸಿದ ಭೀಮನ ನೆನೆದರೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದೆ ಪಾಪ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯೨-೧); ಅಲರ್ಧ ತಾವರೆವಂಡನುದುರಿಸಿ ಕೊಳನ 40 ಹೊಂದೆರೆಯತ್ತಿ ಮಿಂದೇಳೆಲೆಯವಳೆಯ ಕರ್ಪುರದ ದೊಳಾಟಗಳನಾಡಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨-೫). [ಉದಿರ್ + ಇಸ್ಯು]

ಉದಿರು 'ಉದಿರ್' ನೋ.

ಉದಿರ್ಚು, ಉದುರಿಚು, ಉದುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಉದಿರಿಸು: "ಉದಿರ್ಚು - ಅಧೀಪತನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕದಡುತ್ತಂ ಘನಪಟಲ ಮನುದಿರ್ಚುತಂ ತಾರಕಂಗಳಂ ಬೆದಜುಸುತುಂ ತ್ರಿದಶಾಘಮನುಗ್ರ 45 ಗ್ರಹಮದೊಂದು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದುದಾ ಗದೆ ನಭದಿಂದ (ಜಗವಿ. ೧೨-೪೬); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರಂ ಮಿಾಂಟಿತಿಪುರಡುಸಂತಾನಮನಾದುರ್ವಿರ್ಚುರ್ವ ಗಣಂ ಗಳ್ ಬಂದರಾನಂದದಿಂದ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೬೨); ಕೆಲಬರನವಯವಂಗಳಂ ದೆಸೆದಸಿಗುದಿರ್ಚಿ ಕೆಲ ಬರನಿರದೆ ಕೋಡ್ಲೊಂದಿಜಿದು... ಪುಂಗವಂ ಭಂಗವಂ ಮಾಡುತ್ಯತರುತಿರ್ದನು (ಚಿಬಪು. ೪೪-೧೯). ಉದುರಿಚು: ಭುಜದಲಿ ಶಿರದಲಂದಕ್ಕಡದ-ಮಣ್ಣನು ಬೆರಳಲುದುರಿಚಿ ಬಾಳುಗಿಂದರು 50 ನೆನೆದು ನಿಂಬಜಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೪೧). ಉದುರ್ಚು: ಶರಣ ರೊಡನಸತ್ಯವಪ್ರಿಯಂಗಳುಸುರ್ದ ನಾಲಗೆಗಳನೊಣಲೊಣಲನಂತಬಾರಿ ಕೀಳ್ತು ಬಳ್ಳಿನಾಲಗೆಗಳನುದುರ್ಚಿ ಹುರಿದು ಹಲ್ಲಿನುರದೊಳಕ್ಕಿ ಕಾಲೊ ಲೊರಿಸಿ ಮತ್ತೆ (ಸಾಸಂಜ. ೬-೩೧ ರಗಳೆ); ಶಿರದಿ ಪತ್ರೆಯನುದುರ್ಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉದರ್ಚಿ] ಜೊನ್ನೆಯೊಳಿರಿಸಿ ತಂದಾ ಮಾಂಸವರ್ಪಿಸಿ ನಿರುತದಿಂದ ಕಣ್ಣಪ್ಪದೇವಂ ಭಜಿಸುತಿರಲಿಂತು (ಬಸಪು. ೧೮-೩೨).

[ಉದಿರ್ + ಚು]

ಉದಿರ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಉದಿರಿಸು: ಕಾಯಕ್ಕೆ ಶದಿನಡವಿಯ ಕಾಯಂ ಪಣ್ಣಮನುದಿರ್ಪಿತಂದಗಲದೆ, ನಿಂದೀ ಯಮಳರಾವ ತೆಜದಿಂದ ನೋಯಿ 20 ಸರೈ ನಿನ್ನ ನನ್ನಿ ಕಾಜನ ಮನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೪); ಉದಿರ್ಪುತಿರ್ಪ ಕುಸುಮದ್ರುತಿಯೊಳ್ಳೊನಲೊಳ್ ಕಟಲ್ಪ ಕಪ್ಪುರದ ಪುಟಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೧). [ಉದಿರ್ + ಪು]

ಉದಿಸು 'ಉದಯಿಸು' ನೋ.

ಉದೀಚಿ (ನಾ). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕು. [ಸಂ. ಉದೀಚಿ]

ಉದೀಚೀನ (ಗು). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ; ಬಡಗಣ. [ಸಂ.]

ಉದೀಚೀಭವ (ಗು). ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ: ಅರೆದುಮದೀಚೀ ಭವಂ ಶೀತವಾತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೩೬). [ಸಂ.]

ಉದೀಚ್ಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ: ಇದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಕವಿಮಾರ್ಗ ದುದಾರಮುದೀಚ್ಯದುರು ವಿಶೇಷಣಯುತಮ ಪುಷ್ಪದನೊಲ್ಲರಿಂತು 30 ಹೇಮಾಂಗದ ಲೀಲಾಂಬುಜ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಧಿಕಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೯). (ನಾ). ೨. ಸರಸ್ವತೀನದಿಯ ವಾಯವ್ಯದಿಕ್ಕಿಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಉತ್ತರದೇಶ. ೩. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನವನು; ಔತ್ತರೇಯ: ಧನದ ಹರಿದಭಿವೃದ್ಧಿಂ ವಿಭು ಜಿನಚಂದ್ರಂ ನಡೆದುದೀಚ್ಯರಂ ಕಪ್ಪಂಗೆಂದಿ ನನುತ್ರರಾಯಣದೊಳನುದಿನಂ ರಸಜ್ಞಾನಿ ನೀರನೊಸೆವಂತೊಸೆದಂ 35 (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೫). [ಸಂ.]

ಉದೀಚ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರದೇಶದವರು ಅನುಸರಿಸುವ ದಾರಿ, - ರೀತಿ; ಉತ್ತರಮಾರ್ಗ: ಇವು ನಿಯತಂ ದಕ್ಷಿಣದೇಶವರ್ತಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮತ್ತವಜಿ ವಿಪ 40 ಯರ್ಯ ವೃತ್ತಿಯ ಬವರಿಸುಗುಮುದೀಚ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಪ್ರಚುರ ತೆಯಿಂದ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨೧). [ಉದೀಚ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ಉದೀಚ್ಯವಾಚಕ (ನಾ). ಉತ್ತರದವರು ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ: ಘನ ದೊಳಗಾಗಳುಂ ನಿಜಿಸದಾ ಮುಳಿಸಂ ಗತರಾಗಮೋಹನೊಯ್ಯನೆ ಮುನಿ 45 ನಾಥನೆಂಬ ವಚನಾಂತರಮಿಂತಿದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಕಂ ಮನದೊಳಗಾಗಳುಂ ನಿಜಿಸದೊಯ್ಯನೆ ಮೋಹಮನಂತೆ ರಾಗಮುಂ ಮುನಿಸುಮನೊಲ್ಲದಂ ಮುನಿಸನೆಂಬುದಿದಕ್ಕು ಮುದೀಚ್ಯವಾಚಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೬).

[ಉದೀಚ್ಯ + ವಾಚಕ]

ಉದೀರಣ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೇರಣೆ: ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಹೇತೂದೀರಣ
ವರದಿಂ ಉದ್ರಿಕ್ತಪರಿಣಾಮಂ ತೀವ್ರಭಾವಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೭). ೨. ಹೇಳು
ವಿಕೆ: “ಅಭಿಧಾನಂ, ವ್ಯಾಹಾರಃ, ಉದೀರಣಂ, ಕಥನಂ — ಈ ೪
ಮೊದಲಾಗುಳ್ಳವು ನುಡಿಯ ಭೇದಂಗಳ್” (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೩೭).

೩. ಮುಂದಕ್ಕೆ ದೂಡುವುದು; ಮೇಲೆಸೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಉದೀರಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ನುಡಿದ: ಶಾರೀರಂ ಮಾನಸಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜಂ
ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತಂ ಸಂಕ್ರಿಸ್ತಾಸುರೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ
ದುಃಖಂಗಳಂ... ಅನುಭವಿಸುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉದೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು. ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಮಲ
ಪಟಲಶಕ್ತಿ ಪ್ರತಿಸಮಯಂ ಅನಂತಗುಣಹೀನಕ್ರಮದಿಂ ಉದೀರಿಸುಗುಂ
(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೦). [ಉದೀರಣ + ಇಸ್ಯು]

ಉದೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ದೊಡ್ಡ ದಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ: ಕರ್ಣಸುಮುದೀರ್ಣ
ವೀರರಸಾಸ್ವಾದನಲಂಪಟನಾಗಿ ನೀಮೆಲ್ಲಮಿಂದೆನ್ನ ಕಾಳಗಮಂಸುರಿಗಿಗಾಳೆ
ಗಮಂ ನೋಟ್ಟುಂತೆನೋಟ್ಟುದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೬ ವ). ೨. “ಎದ್ದ”
(ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಧರ್ಮಮಿಂತಿದನುಲ್ಲಂಘಿಸಿದಾತನುಗ್ರನರಕೋದೀ
ರ್ಣಾಂತಸಂತರ್ಪಗರ್ತದೊಳಾಟುಂ (ಶಾಪಮಂ. ೬೧-೩೪೪; 1123).

(ನಾ). ೩. ಹಿರಿಯ; ದೊಡ್ಡವನು: “ಉದಾತ್ತಃ, ಉದೀರ್ಣಃ,
ಮಹಾತ್ಮಾ, ಉದಾರಃ-ಈ ೪ ಹಿರಿಯಂ” (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೧). [ಸಂ.]

ಉದೀರ್ಣತೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ; ಏಳಿಗೆ; ಅಧಿಕೃತ:
ಬಿಡುರತ್ನಮಂಡನಾಕೀರ್ಣರುಚಿಪ್ರಬುದ್ಧಕವಚಾನ್ವಿತಕರ್ಣಸಹಾಯಮಂ
ಗುಣೋದೀರ್ಣತೆಯಿಂದೆ ಪೊಂದಿತೆನೆ ತನ್ನ ಕಟಿಸ್ಥಿತಮೇಂ ಮನೋ
ಜ್ಞಮೋ (ರಾಜಶೇ. ೬-೯೬). [ಸಂ. ಉದೀರ್ಣತಾ]

ಉದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ಉವಂ, ಉವನ್, ಉತ
(ಸ್ತ್ರೀ. ಏಕ). ಉವಳ್, ಉಕೆ (ಪುಂ. ಸ್ತ್ರೀ. ಬಹುವ). ಉವರ್
(ನಪುಂ. ಬಹುವ). ಉವು (ವಿಶೇ). ಉ. ನಡುವಣ ವಸ್ತು
ವನ್ನಾಗಲಿ, ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲಿ, ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸರ್ವ
ನಾಮ: ಅದು ಇದು ಉದೂ ನಾಮಂತೇ ವತೌ ಪುಂಸಿ (ಭಾಷಾಭೂ.
೯೫); ಅದುವಿದುವುದುವುವುದುನೆಲ್ಲದುವೆಜತೇನ್ ಪೆಜದನಿಪ್ಪ ಶಬ್ದಂಗಳ್
ತಪ್ಪದೆ ಸರ್ವನಾಮಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೭೮); ಅದು, ಇದು, ಉದು
(ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲವತ್ಯಲ್ಪವು ಕಾರ್ಯವು ವಿಪುಲವು...
ಅದರಿಂದಲದರಿಂದರುದರೋದು ವ್ಯರ್ಥವು (ಇಂಜಾಪ. ೨೪೪-೧೦೭).

ಉವಂ, ಉವನ್: ಅವಂ, ಇವಂ, ಉವಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೫ ಉದಾ);
ಅವಂ, ಇವಂ, ಉವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಅವನಂ, ಇವನಂ,
ಉವನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಉವನ್, ಉವಳ್ (ಕೈಸಿ. ೩೪).
ಉತ: ಆತಂ, ಈತಂ, ಉತಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೫ ಉದಾ); ಆತಂ
ದು ಯೋ ಧನನೀತಂ ರವಿಜಾತನೂತನಶ್ಚ ತ್ವಾಮಂ (ಶಮದ. ೧೫೦
ಪ್ರಯೋ); ಆತಂ, ಈತಂ, ಉತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಈತನುಂ
ಉತನುಂ, ಉವರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೬ ಪ್ರಯೋ). ಉವಳ್: ಅವಳ್,
ಇವಳ್, ಉವಳ್ (ಶಮದ. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); ಅವಳ್, ಇವಳ್,
ಉವಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಉವನ್, ಉವಳ್ (ಕೈಸಿ. ೩೪).
ಉಕೆ: ಕಲು ತಡೆದತ್ತು ಕಂಚನುಣಲೂ ಮನೆಯೊಳೆಗೆಯು ರಕ್ಕ
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೩೪). ಉವರ್: ಈತನುಂ, ಉತನುಂ, ಉವರ್ (ಶಬ್ದಾನು.
೩೧೬ ಪ್ರಯೋ). ಉವು: ಉದುಂ, ಉವು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೬ ಪ್ರಯೋ).
ಉ: ಅದುವಿದುವುದುಗಾಯಾಯೂ ಮೊದವುಗುಮಾದೇಶಮಾಗಿ ಗಮಕ
ದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೬೯); ಆ ಈ ಉ ಎಂಬ ಅದೇಶಕ್ಕೆ - ಆ ಬನವೀ
ಬನವೊಬನವೆನ್ನದೆ ತೊಟಲ್ಪು ಪೂಗೊಯ್ದ ರವರ್ (ಶಮದ. ೧೬೯ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉದು; ತುಳು. ಉದು; ಕುವಿ. ಉ, ಉದಿ;
ಕುರುಖ್. ಹೂದ್; ಬ್ರಾಹೂಳ. ಓದ್]

ಉದುಂಬರ (ನಾ). ೧. ಅತ್ತಿಯ ಮರ: ಒಂದು ಹಂದಿ... ಒಂದು
ಉದುಂಬರ ವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ಸೊಗಸಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು
(ಬುದ್ಧಪ. ೨೯). ೨. ತಾಮ್ರ: “ತಾಮ್ರಂ, ಶುಲ್ಕಂ, ಉದುಂಬರಂ -
ಈ ೩ ಕಿಸು” (ಹಲಾಯು. ೨೮-೧೬). ೩. ಹೊಸ್ತಿಲು. [ಸಂ.]

ಉದುಂಬರಕುಷ್ಠ (ನಾ). ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೇ
ಹುಳಿತುಹೋಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: ನಾಯುಭೂತಿ... ಪಾಪದ
ಫಲದಿಂದಮೇಲುಂದಿವಸದಿಂದೊಳಗು[ಪಾಠಾಂ. ಗೌ]ದುಂಬರಕುಷ್ಠಮಾಗಿ
ಪುಳಿತು ನಮೆದು ಸತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮-೨೫). ‘ಔದುಂಬರಕುಷ್ಠ’
ಪರಾ. [ಉದುಂಬರ + ಕುಷ್ಠ]

ಉದುಂಬರಪರ್ಣಿ (ನಾ). “ಜಾಪಾಳದ ಗಿಡ” (ಅಮರ. ೬೯೬); “ದಂತಿ
ಗಿಡದ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). [ಸಂ. ಉದುಂಬರಪರ್ಣಿನ್]

ಉದುಗರಿಸು ‘ಉದ್ಗರಿಸು’ ನೋ.

ಉದುಗಲಿಸು ‘ಉದ್ಗಲಿಸು’ ನೋ.

ಉದುಗ್ರಾಹಕ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವವನು; ನಿಪುಣ:
ಷಟುತ್ಕರ್ಷ ಸತುಪ್ರವೃದ್ಧಿಯೊಳಿಶಯದುಗ್ರಾಹಕರು (ಎಇ. XVIII,
೧೮೪-೯; 1097). [\leq ಸಂ. ಉದ್ಗ್ರಾಹಕ]

ಉದುಟು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವಿಸು; ಅಹಂಕಾರಪಡು: ಪಿರಿದಪ್ಪೀಖ್ಯಾತಿ
ಯಿಂದಂ ದುರದ ಬಲುಸಿನಂ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜೋಗ್ರತಾವಿಸ್ತರದಿಂದಂ ಕ್ರೋಧ
ದಿಂದಂ ಪುಸಿಗೆ ಸೊಗಸೆಂಬೊಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದಂ ಅರಿಚಕ್ರೈಶ್ವ
ರ್ಯಮಂ ಕೊಂಡುದುಟ ಕಳೆವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಂ ಧೈರ್ಯದಿಂದಂ ವರ
ಭಾಗ್ಯಂ ಪಾಂಡವಾದ್ಯಂಗೀಣೆಯನಲೆಸಿದಂ ವೀರಕಂಠಾರದೇವಂ (ಎಕ. IX,
ದಾವಣ. ೫೯-೨೨; 1280). “ಉದುಟು?” (ಶಾಪಮಂ. ೧೪೧೬ ಕೋಶ).

[? / ತೆಲು. ಉದುರು]

ಉದುಪು (ನಾ). ೧. ರಭಸ; ವೇಗ(?); “ತ್ರಾಣ; ಬಲ” (ಸಮ್ಯಕಾ.
ಕೋಶ). ೨. ದಿಗಿಲು; ಭಯ(?). ‘ಉದುಪುಗೆಡು’ ಪರಾ.

[? / ತಮಿ. ಉದೈಪ್ಪು]

ಉದುಪುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸವಳಿ(?). ೨. ದಿಗಿಲಿನಿಂದ ಚದುರಿ
ಹೋಗು; ಭಯದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗು (?): ಬಲ್ಲಿದಂ ಭಗದತ್ತ
ಭೂಮಿಸಾಲಕನ ಬಲದಲ್ಲಿ... ಕೆಲವು ಪಿಂಡುಗಿದಲು ಕೆಲವು ಮೊಲ್ಲ
ಯಿಸಿದತ್ತು ಕೆಲವು ದುಪುಗೆಟ್ಟಿತು ಕೆಲವು ಜಿಶತತ್ವವಿಜ್ಞಾನವಿತಕೆ
(ಸಮ್ಯಕಾ. ೪-೫೧). [ಉದುಪು + ಕೆಡು]

ಉದುಭವ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಏನುದುಭವಭವನಮೊ
ಸಿರಿಗೆ ಕಿಸುಮೊಳಲ್ ವಸುಮತಿಯೊಳ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೬೫-೫೧;
1167); ವಿವರಿಸುವನಜಾವಂತೆ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರುದುಭವವ (ನಿ ಭಾ ಗ.
೪-೧೧-೬). [\leq ಸಂ. ಉದ್ಭವ]

ಉದುಭವಿಸು ‘ಉದ್ಭವಿಸು’ ನೋ.

ಉದುಮದ, ಉದಮದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಮದ, — ಸೊಕ್ಕು
(?): ಉದು[ಪಾಠಾಂ. ದ] ಮದದ ಯೌವನವನನೊಳೊಂಡ ಸತಿ ನೀನು
ಇತ್ತಲೇಕೆ ಬಂದೆಯವ್ವ (ಅವಚಂ. ೨೪೨-೧೧೦೦). ಉದಮದ: ನರ
ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಲಿಂಗಮುಖವನಜಾಯದೆ ಉದಮದ ಸೊಕ್ಕು ತಲೆ
ಗೇಜುತ್ತೆ ಆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೮೫). [\leq ಸಂ. ಉದ್ಮದ]

ಉದುಮದದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾದ ಮದವನ್ನು ಹೊಂದು:
ಬೆಳೆದ ಕದಳೆಯ ವನದಿ ವುದುಮದದಳೆದ ಗಜ ಪರಿವಂತೆ ಭೀಮನ ಬಲಕೆ
ನಿಲ್ಲುವರಾರು (ಜಿನಭಾ. ೫೨-೫೫). [ಉದುಮದ + ತಳೆ]

ಉದುರ್ 'ಉದಿರ್' ನೋ.

ಉದುರಿಚು 'ಉದಿಚು' ನೋ.

ಉದುರಿಸು 'ಉದಿರಿಸು' ನೋ.

ಉದುರು 'ಉದಿರ್' ನೋ.

ಉದುರು (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿದಂತೆ ಇರುವುದು; ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿರುವುದು: ತನಿಪಾಲ ಶರ್ಕರೆಯ ನಾಡೆ ಪಚನಿಸುತ ಬೇಗನು ವಾದ ಪರಡಿಯುದುರನ್ನಿಡಿದಿವ್ವಿಯಂ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೩).

ಉದುರುದುರು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉದುರುದುರುವೋಗರಕೆ ನಸು ಬಿಸು ಹಾಲನೆಜೆದವಜೊಳಗೆ ಮಜ್ಜೆಗೆಯ ಹೆಪ್ಪ ಹದನಜೊದಿಕ್ಕಿಯದಕೆ ನೀರುಳ್ಳಿಯೇಲಕ್ಕಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಕೂಳಂ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೬); ಹಸನಾಗಿ ಉದುರುದುರುವಂತಟ್ಟಿ ಕೂಳನಾಜಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೫).

[< ಉದಿರ್]

ಉದುರುಗಪ್ಪುರ (ನಾ). ಉದುರಾದ ಕರ್ಪೂರ; ಪುಡಿಯಾದ ಕರ್ಪೂರ; ಕರ್ಪೂರದ ಪುಡಿ, —ಹಳಕು, —ಹರಳು: ಕಮ್ಮರಲ ಮಾಲೆಗೆ ಕತ್ತರಿಯ ಪುಡಿಗುದುರುಗಪ್ಪುರಕೆ ಸುರಿದ ಕುಂಕುಮರಜಕೆ ತುಂಬಿಗಳಿರೆ ತಿರುಗುತಿರೆ (ಸಾಳಭಾ. ೪-೧೧). [ಉದುರು + ಕಪ್ಪುರ]

ಉದುರುಗುಟ್ಟು 'ಉದುರ್ಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉದುರುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉದುರುದುರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ರೊಟ್ಟಿ; ಗರುಗಾಗಿರುವ ರೊಟ್ಟಿ: ನನೆದ್ವಸೊಜ್ಜಿಗೆಯ ಸಲೆಕುಟ್ಟಿ ಮತ್ತದಜ ಸರಿ ಕೆನೆಯನಿಕ್ಕಿನಿಸು ಬೆಣ್ಣೆಯನಿಕ್ಕಿದಾ ರೊಟ್ಟಿಯನು ಮುಚ್ಚುಕೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಬೇಯಿಸಲು ತಾನುದುರುರೊಟ್ಟಿವೆಸರಂ ಪಡೆದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೮).

[ಉದುರು (< ಉದಿರ್) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಉದುರೈ (ನಾ). ಉದುರಿಸುವ ಪುಡಿ; ಸೂಸಲು; ಪುಡಿ: ಒಲೆಯ ಮೇಲೆತ್ತಿಕಾಸಿ ಕುದಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಸೋದಿಸಿ ಶುಂಠಿಯೇಲಕ್ಕಿಯುದುರೆಯಂ ಹಾಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೧); ಕೀರೆ ನಜುವಲು ಚಕ್ಕವತ್ತ ಸೊಲೆ ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಬೇಜೆಬೇಜುಕ್ಕರಿಸಿದುದುರೆಯಂ ತುಪ್ಪ ದೊಳು ಹುರಿದ ಹೋಳುಗಳೊಳಗೆ ಹುದುಗಿ ಕೆಲವಂ ತಾಳಿಸಿದೊಡಮವು ತಾ ಶಾತವಂಗಿ ಹೆಸರಂ ಪಡೆದವು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೬). [< ಉದುರು]

ಉದುರೈ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಡಿ, ಪುಡಿಗಿ, ಗೂಡು ಮುರೈ, ಚತ್ತೋಡಿ, ಉದುರೆ (ಮೈಟಿಗಿ. ೩೨-೬೧೧). [?]

ಉದುರೆಗೆರ್ಪುರ (ನಾ). = ಉದುರುಗಪ್ಪುರ: ಇಂಗುಳ್ಳಿ ಕರಿಬೇವು ಮೊದಲಾದವಂ ತುಂಬಿ ತುಪ್ಪದೊಳುಮೊಗ್ಗರಿಸಿಯುದುರೆಗೆರ್ಪುರವಿಕ್ಕಿ ಮಿಶ್ರರಂಭಾಕುಸುಮವೆಂದು ಹೆಸರಂ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೪೧).

[ಉದುರೈ + ಕರ್ಪುರ]

ಉದುರೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಉದುರಿಸುವಂತೆ) ಪುಡಿಯಾಗು: ಕುದಿಗೊಳಿಸಿ ನೀರ ಪಲಸಿನಕಾಯ ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡದಕೆ ತೆಂಗಿನಹಾಲು ಸೊಜ್ಜೆಗೆಯ ರಸ [ಹಾಲು] ಉದುರೆವಡೆದುವು ಶುಂಠಿಯ ಸಾರ ತಿಳಿದುಪ್ಪವೆಜೆದೊಡು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೬೧). [ಉದುರೈ + ಪಡೆ]

ಉದುರ್ಗುಟ್ಟು, ಉದುರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು; ಹುಡುವಾಡು: ಕೊಳುಗುಳಕ್ಕನುವಾಗಿ ನಾಗಾರಿಯೆಂಬೆಂಬ ಖಳನದಕೊ ಕುಳ್ಳಿಹನೆ ಮುನ್ನವಂ ಶೇಷನಂ ಹಿಳಿದು ರಣದಲ್ಲಿ ಪಡೆವಣಿಗಳ ನುದುರ್ಗುಟ್ಟುತಾ ರನ್ನದೊಡವನಾಂತೊ ಛೋರಾಸು. ೫). ಉದುರು ಗುಟ್ಟು: ಕೆದಜಾತಿಭ ಮುಜುಮುಜುದು ಗಿರಿಗಳನುದುರುಗುಟ್ಟುತ ದೀದಿ ಯಲಿ ಬೀಸಿದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೩೨); ಮದನನ ಮೊದಲಂಬು ನಮಗೆ ಸೋಲದರೆಡೆಗದವನುಗಿದು ಧೈರ್ಯಗಿರಿಯನುದುರುಗುಟ್ಟುವು ದೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೬-೨೩). [ಉದುರು (< ಉದಿರ್) + ಕುಟ್ಟು]

ಉದುರ್ಚು 'ಉದಿರ್ಚು' ನೋ.

ಉದುಖಲ (ನಾ): (ಮರದ) ಒರಳು. [ಸಂ.]

ಉದೆಯಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಉದೆಯಪುರಂ ಧರಗೀಶನ್ (ಎಚ. IX, ೧೭-೩; 800). IP ಈಗಿನ ಉದ್ಯಾವರ.

[ಉದೆಯು + ಪುರ]

ಉದೆಯಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ತಿತ್ತದುಗ್ಗಾ- ಕಂಕುಷ್ಠ, ಉದೆಯಮರ" (ಓಷಧಿ. ೬೪). [ಉದೆಯು + ಮರ]

ಉದೈಸು 'ಉದಯಿಸು' ನೋ.

ಉದೋ 'ಉಧೋ' ನೋ.

ಉದ್ಗಂಧ (ಗು). ಉತ್ತಮ ವಾದ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನುಳ್ಳ; ಕಂಪ ನ್ನುಳ್ಳ: ಮುದಮಂ ಮಾಡುವ ಧೂಪಧೂಮಲತೆಯಂ ಕರ್ಪೂರಪಾಳಿ ಪ್ರದೀಪದಿನತ್ತಂ ಬಿಡುಮುತ್ತಿ ನಚ್ಚಗಡೆಯಂ ಮಂದಾರ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರದಿ ನುದ್ಗಂಧಸುಗಂಧದಿಂ . . . ಅರ್ಚಿಸಿದರಾ ಶ್ರೀದೇವನುಂ ದೇವಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಂಧಿ (ಗು). ಉದ್ಗಂಧವನ್ನು ಉಳ್ಳ; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ: ಕರಿಕರ್ಣತಾಳಾನಿಳನೆ ಮಳಯರುಹನಂದನಾಂದೋಳ ನೋದ್ಗಂಧಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೬ ನ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗತ (ಗು). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ; ಮೇಲಕ್ಕೆಬಂದ; ಉಂಟಾದ: ಉದ್ಗತ ಮಾಡ ಸದ್ಗುಣೋತ್ಕರಮುಮನೂನಲಕ್ತಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವಂ ದೊರೆವೆತ್ತು ತನ್ನೊಳೊಂದಿರೆ . . . ಏರೆ ದೊರೆಯಂದೆನಿಸಿತೊ ಪದ್ಮನಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೩). ೨. ವಾಂತಿಯಾದ; ಕಕ್ಕಿದ. (ನಾ). ೩. [ಭಂದ] ಒಂದುಜಾತಿಯ ವೃತ್ತ; ವಿಷಮವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮರುದರ್ಶನಾಯುಲಳು ಮುಂದೆ ಬರೆ ಸುರಮರುದ್ದಿನೇಶನುಂ ಶಶಿ ವಾರಿಜರಿಪು ಸುರಪಾರ್ಕ್ ಲಗಂ ಮರುದರ್ಶನಾಯುರವಿಗಾಂತಮುದ್ಗತಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗತಜೀವಿ (ನಾ). ಸುಖಹೊಂದಿರುವವನು; ಸುಖ: ವ್ಯವಹಾರ ಧನಾಹಿಕಾಯ ಸೌಖ್ಯೋದ್ಗತ ಜೀವಿಸೇನೆ ಪರಿಪಾಲನೆ ಕಾಮುಕಿಯಂತು ಭೋಗಮಕ್ಕು (ನಾನಾರ. ೧೧೪); "ಉದ್ಗತ ಜೀವಿ-ಸುಖವಂ ಹೊಂದುವ ಪ್ರಾಣಿ" (ನಾನಾರ. ೧೧೪ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಉದ್ಗತಜೀವಿನ್]

ಉದ್ಗತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಏಳಿಗೆ; ಏರಿಕೆ. ೩. ವಾಂತಿ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೇರುವುದು. ೨. ಏರಿಕೆ. ೩. ಹುಟ್ಟಿಬರುವುದು; ಗೋಚರಿಸುವುದು; ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದು: ಅಮರ್ಧಪ್ಪ ಹರ್ಷಪುಳಕೋದ್ಗಮನುನರ್ಗಾದತ್ತ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫೬). ೪. ಮೂಲ ಸ್ಥಾನ; ಹುಟ್ಟು: ಪೂನುಪದ ಚರಿತೆ ಪರಸತ್ತ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕವಿತೆ ಕಾಣ ಪುದಮಾತ್ಮಸ್ವಭಾವದುದ್ಗಮವ (ಮಂಕುಕ. ೪೦೯). ೫. ಹೊವು; ಪುಷ್ಪ: ಸೋಮಸೂರ್ಯರ್ ಬಲವರುವ ಪ್ರೋದ್ವಾಮಯುತ ಲಿಂಗಂ ಬೊಲೊಪ್ಪಿದುಮಾಸುರಾಶ್ರಯಮಾಗಿ ಕನಕೋದ್ಗಮದ ಪಾಂಗಿನೊಳು (ಶಂಕರಾ. ೧-೩೫). 'ಉದ್ಗಮಚಾಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮಚಾಪ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳ ವನು; ಮನ್ಮಥ: ಪಾಡುಗುಂ ಕಳಕಂಠಿಗಳ್ ಕಾಮನುದ್ಗಮಚಾಪನೋಲಗಿಸಿರ್ಪನಚ್ಚರಿ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೧೬). [ಉದ್ಗಮ + ಚಾಪ]

ಉದ್ಗಮನ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಏಳುವುದು; ಹೊರಬರುವುದು: ಭೂತ ಗಳ ಸಂವೇಶನ (ಅಡಗುವುದು), ಉದ್ಗಮನ (ಹೊರಟಿಬರುವುದು) — ಇವು ಭೂತಗಳ ಧರ್ಮವಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೯೪ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗಮನೀಯ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆಬರಬೇಕಾದುದು. ೨. ಮಡಿ
ಮಾಡಿದ ಧೋತ್ರ; ಒಗೆದ ಬಟ್ಟೆ: “ಧಾತಂ, ಉದ್ಗಮನೀಯಂ - ಈ
೩ ಧಾತಿ” (ಹಲಾಯು. ೯೦-೨೯೭). ೩. ಮೇಲ್ವಸ್ತ್ರ: “ಉದ್ಗಮ
ನೀಯಮನಲೊಲ್ಲಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೯). [ಸಂ.]
ಉದ್ಗಮಬಾಣ (ನಾ). ಪುಷ್ಪಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ವಸು
ದೇವಸುತನ ರೂಪಂ ರೂಪಿಟ್ಟೆಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನೃಪ ನಿಜನಂದನೆಯಂ
ಮಾಣದಿಸುವನುದ್ಗಮಬಾಣಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೨೨). [ಉದ್ಗಮ + ಬಾಣ]
ಉದ್ಗಮಮಂಜರಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು; ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛ: ಉದ್ಗಮಮಂಜರೀ ವಿಳಾಸಂದಳದಿರ್ಪ ಮಾಧವಿ (ಶಬರಂ. ೨-೪೧).
[ಉದ್ಗಮ + ಮಂಜರಿ]
ಉದ್ಗಮಮಾಲೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಪುಷ್ಪಹಾರ: “ಉದ್ಗಮ
ಮಾಲೆ - ಹೂವಿನ ಸರ” (ನಾನಾರ. ೭೨ ಟೀಕೆ). [ಉದ್ಗಮ + ಮಾಲೆ]
ಉದ್ಗಮವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಸುರಿದುದು
ದ್ಗಮವೃಷ್ಟಿ ಜಗಕಚ್ಚರಿಯದಾಗಿರೆ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೮-೧೨).
[ಉದ್ಗಮ + ವೃಷ್ಟಿ]
ಉದ್ಗಮಸಾರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ: “ಉದ್ಗಮಸಾರ-
ಹೂವಿನೋಳಗಣ ಧೂಳಿ” (ನಾನಾರ. ೧೧೪). [ಉದ್ಗಮ + ಸಾರ]
ಉದ್ಗಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಪುಳಿಂದನ ವಕ್ಷಮನುದ್ಗ
ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸೆ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೦೫).
[ಉದ್ಗಮ + ಅಸ್ತ್ರ]
ಉದ್ಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೇರು; ಹೊರಬರು: ಶರಧಿಯೆಂದುದ್ಗ
ಮಿಸಿಯಡರುವ ತರಣಿಯಂದದಲಿ (ಅಕ್ರಾಚ. ೮-೮). ೨. “ಹುಟ್ಟು”
(ಗಂಗಾಮ. ೪೧). [ಉದ್ಗಮನ + -ಇಸು]
ಉದ್ಗರ, ಉಗ್ಗಾರ, ಉಗ್ಗಾರು (ನಾ). = ಉದ್ಗಾರ೧: “ಉದ್ಗರಂ,
ವಮನಮೋಕರಿಕೆ ಪರಿತಾಪಮನೆ ದವಧು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨);
ಉಗ್ಗಾರ: ಅವನಿಗೆ ಉಗ್ಗಾರ ಎತ್ತಿದೆ ನಾಲ್ಕೈದುಸಾರಿ ವಾಂತಿಮಾಡಿ
ಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). ಉಗ್ಗಾರು: ಅವನಿಗೆ ಇಂದು ಉಗ್ಗಾರು ಹತ್ತಿದೆ
(ರೂಢಿ). [
ಉದ್ಗರಣೆ (ನಾ). ಹುಟ್ಟು ಬಂದುದು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡುದು:
ಮಾಯಾಸ್ಪುರಣೆಯೇ ಹಂಕೃತಿಯವರೊಳುದ್ಗರಣೆ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳು
(ಸದ್ಗುರು. ೫-೬). [ಸಂ. ಉದ್ಗಾರಣಾ]
ಉದ್ಗರಿಸು, ಉದಗರಿಸು, ಉದುಗರಿಸು, ಉದುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ).
೧. ಹೊರಚೆಲ್ಲು; ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು; ಕಾರು; ಕಕ್ಕು; ವಾಂತಿ
ಮಾಡು: ಮುಂಡಿಯ ಪಂಚಾಂಗಮುನುಂ ತಂಡುಲದಿಂದಳೆಯೊಳಡು
ವುದಂಬಲಿಯಂ ಕೊಂಡುಂಡೊಡದಂ ಮೂಷಕನಿಂ ಖಂಡಮನುದ್ಗರಿಸುವ
ಖಿಳವಿಷಮದು ಪರೆಗುಂ (ಖಮದ. ೧೨-೪೮). ೨. ಹೇಳು;
ಮಾತಾಡು; ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆ: “ಎಲ್ಲವೂ ಪಾಪದ ಫಲ” ಎನ್ನುತ್ತಾ
ಮೆಲ್ಲನೆ ಉದ್ಗರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟಳು (ಒಡ್ಡಿಲು. ೪೧); ಹತ್ತಿರದ
ಲ್ಲಿನ ಆಮುದುಕ ಉದ್ಗರಿಸಿದ. “ಅಬ್ಬಾ ಅದ್ಭುತ! ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಬಾರದು”
(ಬದುಜ. ೮). ಉದಗರಿಸು: ೩. ಮಾರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಹೊರ
ದೊಡು: ಇದುವೆ ತಾ ಪ್ರಾರಬ್ಧಫಲವಿದನುದಗಲಿಸಲಾರಳವು (ತೊರರಾ.
೪-೫-೨೪). ಉದುಗರಿಸು: ೧. ಒದೆದುಕೊಂಡವು ಜಲಧಿಗರಳವ
ನುದುಗರಿಸಿ [ಸಾಶಾಂ. ಉದುಗರಿಸಿ]ದನು ಫಣಿಪ ಕೂರ್ಮನ ಹೃದಯ
ಬಿಚ್ಚಿತು ಬಿಗುಹು ಸಡಿಲಿದವಾ ಕುಲಾದಿಗರಳ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೨೦);
ಎಜಗಿದವು ಬಜಸಿಡಿಲ ಮೋಹರ ಮುಜಾದು ಹೆಗ್ಗಿಡಿಗಿಚ್ಚುಗಳನುದುಗರಿ
ಸುತನಲನು ಬೀಸಿದನು ಸಂವರ್ತನಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೦-೨೫).

ಉದುಗಲಿಸು: ೧. ಭೀಕರಭೂತಭೀತಾಳರುದುಗಲಿಸೆ [ಸಾಶಾಂ.
ಉದ್ಗರಿಸೆ] ಖಡ್ಗವಾಯ್ದಣೆಯ ನಿಜಭುಜದ ತೀಂಟೆ ಹರೆಯ ಹಗೆಗಳ
ಕೊಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೪); ದೇವಿಯಿದ್ದಳು ಬಾಗಿದೊಡಲಿನ ಕೈವರಳ
ಹತ್ತಿಗೆಯ ಕದಸಿನ ಜೀವನವನುದುಗಲಿಸ ನಯನದ ಮಣಿದ ಮಸ್ತಕದ
(ತೊರರಾ. ೫-೩-೩೩). [ಉದ್ಗರ + -ಇಸು]
ಉದ್ಗಲಿತ (ಗು). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ; ಕಾರಿದ; ಹೊರಬಿದ್ದ. [ಸಂ.]
ಉದ್ಗಾಢ (ಗು). ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ. [ಸಂ.]
ಉದ್ಗಾತ (ನಾ). = ಉದ್ಗಾತ್ಯ: ಉದ್ಗಾತನು ಸಾಮವೇದ ಗಾನಮಾಡು
ತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೭); ಉದ್ಗಾತನಾ ಗಾನದಿಂದೆ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಯಾಗಿ
ಪಸರಿಸ ಸಾಮವೇದದಂತಿರದೆಸವ (ಹೆಬ್ಬರ. ೮-೭೧).
[
ಉದ್ಗಾತ್ಯ (ನಾ). (ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಸಾಮಗಾನ
ಮಾಡುವ ಮುತ್ರಿಕ್ಕು: ವ್ಯಾಸ ಕಶ್ಯಪ . . . ಮೈತ್ರಾವರುಣಾಗ್ನಿ ಪರಿ
ಚಾರಕೋದ್ಗಾತ್ಯನೇತ್ಯಹೋತ್ಯಜಮದಗ್ವಾದಿಗಳಪ್ಪ ಪೋದಶರ್ತ್ವಿಜ
ರ್ಕಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩ ವ). [ಸಂ.]
ಉದ್ಗಾಯನ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗಾನ, —ಸಂಗೀತ: ಕರಿಣೀ
ವೃಂದ ವ್ರಜೋದ್ಗಾಯನ ಸಮುದಯ ಕರ್ಣಾಮೃತಸ್ಯಂದಿ ಹಿಂದೋಳ
ರವಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೭). [ಸಂ.]
ಉದ್ಗಾರ (ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ; ವಮನ; ಕಾರುವಿಕೆ. ೨. ತೇಗು.
೩. (ಭಾವಾವೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ) ಮಾತು, —ಕೂಗು.
ಉದ್ಗಾರತೆಗೆ = ಶಬ್ದಮಾಡು; ಕೂಗಿಹೇಳು: “ನಾನು ಈ ಹೆಣ್ಣು
ಗಾಗಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಅಪಕಾರವಸಗಲಾದೀತೇ?” ಎಂದು
ಉದ್ಗಾರತೆಗೆದನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೫೭); “ಶಿವ ಬಂದ!” ಎಂದು ಉದ್ಗಾರ
ದಿಂದ ಉದ್ಗಾರತೆಗೆದು “ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆವು ಮಗನೆ ಇಷ್ಟದಿನ?”
ಎಂದು . . . ಕೇಳುತ್ತ (ಪ್ರಣಸ. ೭೬). [ಸಂ.]
ಉದ್ಗಾರವೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಓಕರಿಸು; ಅಸಹ್ಯಪಡು: ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ
ಕೆಳದಿಗೆ ಮನಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಬಲಾಕ ಕಳಿಸಿದೊಡವಳಾತನ ರೂಪು
ಗಂಡು ಕಣ್ಣಂ ಮನಕ್ಕೆ ಮುದ್ದಾರವೆತ್ತು ಭೋಂಕನೆ ಮಗುಬ್ಬಿಳ್
(ಯಶೋಚ. ೨-೩೩); “ಉದ್ಗಾರವೆತ್ತು - ಅಸಹ್ಯಪಟ್ಟು; ಹೇಸಿ”
(ಯಶೋಚ. ಕೋಶ). [ಉದ್ಗಾರ + ವೆತ್ತು]
ಉದ್ಗಾರಿ (ಗು). ಹೊರಸೂಸುವ; ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸುವ: ದಳನ್ನೀಲ
ನೀರೇಜಿನೀಬಂಧುರಗಂಧೋದ್ಗಾರಿಲಾಸರದ ಪುಳಿನದೊಳ್ . . .
ದೇವ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪುದೀಗಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೪೮). [
ಉದ್ಗಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಸೂಸು; ಹೊರಚೆಲ್ಲು: ಘಟಿಸಮಾಧಿ
ಯೊಳಿಹುದು ಮನಮುದ್ಗಾರಿಸುತ್ತಿಹುದು ಘಟಿಸುಮುದ್ರಾಂಕಿತದೊ
ಳಿಹುದು (ಶಂಕದಾ. ೩-೬೬); ಶಂಕರ ನಿರೂಪಂಬಡೆದು ಸರವಣದೊ
ಳುದ್ಗಾರಿಸಲ್ ಕಂದನುದಯವಾಗಿ (ಗುರುಜಾ. ೪-೩೨). ೨. ವಾಂತಿ
ಮಾಡು; ಕಾರು: ಬಿಸರುಹನೇತ್ರಿಯವರವಲೋಕಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಿಕೆಯ
ನೀಂಟೆ ಮತ್ತದನುದ್ಗಾರಿಸುವಂತೆಸದಪುದಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಪೂತಸೆವ
ತಿಲಕಮಂ ಯದುತಿಲಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೬೯). ೩. ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆ;
ಕೂಗು. [ಉದ್ಗಾರ + -ಇಸು]
ಉದ್ಗಾರಣ (ನಾ). ಕಾರುವುದು; ವಮನ; ವಾಂತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ.
[ಸಂ.]
ಉದ್ಗೀಘ (ನಾ). ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಗೀಘದ
ಸರಸತಿಯಂತೆ ನಿರ್ಗುಣದಿಂ ಗುಣಮಯಿಯೊಗೆವಂತೆ (ಗಣೇಶ.
೧೬-೪೧೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗುಣ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಗುಣ. [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗುಣಯುತ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ
 ದವನು: ಕನಲ್ದಂ ಸೈರಣೆವಂತನುದ್ಗುಣಯುತಂ ತಾಂ ನಿರ್ಗುಣಂ
 ದುಷ್ಟುಲಂ ಧನಿಕಂ ಸತ್ಕುಲಜಾತನ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೨). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗುಣ (ಗು). ಮೇಲೆತ್ತಿದ; ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ. “ಉದ್ಗು
 ವಾಗಿ ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗುಂಥ (ಗು). ೧. ರಟ್ಟುಕಟ್ಟಿದ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ. (ನಾ).
 ೨. ವಿಭಾಗ; ಅಧ್ಯಾಯ. ೩. ಪ್ರೌಢವಾದ ಗ್ರಂಥ: ಉದ್ಗುಂಥ
 ಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೇ ಓದುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ.
 ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗ್ರೀವ (ನಾ). ಕೊರಳನ್ನು ನಿಮಿರಿಸಿದವನು; ಎತ್ತಿದ ಕೊರ
 ಳುಳ್ಳವನು: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮಂ ಪೌಗಂಡ್ಯದರ್ಶ ದರ್ಶನಂ ನುಗಿದಂತು
 ದ್ಗ್ರೀವನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೧ ವ). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ; ಉಚ್ಚವಾದ: ಈ
 ಧರೆಯ ಪೆಂಡಿರುದ್ವಪಯೋಧರಯ . . . ಬೆಡಂಗನಾರುಮೇನೆಯ್ದವರೇ
 (ಅದಿಪು. ೪-೪೬); ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ ವಿಯೋಗಿಗಳೆಂಬ ಮೃಗಂಗಳಂ
 ಭಯಂಗಳೊಳಿಸಿದುದುದ್ಗಕೀರ ಮದಕೋಕಿಲ ಗರ್ಜಿತ ತರ್ಜಿತಂಗಳೆಂ
 (ಅಜಿಪು. ೬-೨೩). (ನಾ). ೨. ಸುಖ; ಉತ್ತಮತೆ. ೩. ಬಲ.
 ೪. ಮಾದರಿ. ೫. ಒಳ್ಳೆಯವನು: “ಪ್ರಕಾಂಡೇ, ಉದ್ಗ: - ಈ ೨
 ಒಳ್ಳೆದಂ” (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೩). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ತೇಜಿರಾಜ
 ದಂಡಾಧಿಪನಂ ಪರಾರ್ಥ್ಯನಿಧಿಯಂ ನುತಮೂರ್ತಿಯನುದ್ಗಕೀರ್ತಿಯಂ
 (ಕಚ. ೬೪-೧೨-೨೩; 1170). [ಉದ್ಗ + ಕೀರ್ತಿ]
 ಉದ್ಗಕೃತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೃತಿ, —ಗ್ರಂಥ: ನೆಗಟ್ಟುವರಿವರ
 ಪೆಸರ್ಗಂ ನೆಗಟ್ಟುವು ತನ್ನೆರಡುಮುದ್ದಕೃತಿಗಳ ರಾಯಂ ಮಗನತ್ತಿ
 ಮಬ್ಬಿ ಮಗಳನೆ ನೆಗಟ್ಟಂ ಸಂತಾನವೃದ್ಧಿಯಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು.
 ೧೨-೫೩). [ಉದ್ಗ + ಕೃತಿ]
 ಉದ್ಗಚಾರಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ಸದಾಚಾರ
 ಸಮೇತರಾದರೆಮೀಗೇ ಶಿವಾಸ್ತವಮುಖ್ಯ ಸೌಖ್ಯಮಂ ಸೂರಿಗಳಂಗಚಾರಿ
 ಗಳತತ್ತ್ವವಿದಾರಿಗಳುದ್ಗಚಾರಿಗಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩).
 [ಸಂ. ಉದ್ಗಚಾರಿನ್]
 ಉದ್ಗಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ; ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ, —
 ನುಡಕೆ: “ಅಣುಮಣಿಕೆ ಮೊಗೆಯಕ್ಕುವುದ್ಗಟಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕ. ಉದ್ಗಟಂ,
 ಉಪ್ಪಟಂ] ಕರಬೋನಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೪). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗಟನ (ನಾ). ೧. ತೆರೆಯುವುದು; ಅನಾವರಣ; ಪ್ರಕಟನೆ.
 ‘ಉದ್ಗಟನ’ ಪರಾ. ೨. ತಾಗುವಿಕೆ; ಘಟ್ಟನ. [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ತಾಕು; ಘಟ್ಟಿಸು: ಸ್ಪಟಕಲಿಂಗ
 ಸ್ಫುಟದ ಮರೇಚಿಗೆ ಚಟುಲಭಾಸ್ಕರಕರಪಟಲ ಉದ್ಗಟಿಸದಡಗಲು
 (ಬಸಪು. ೫೧-೬೧). [ಉದ್ಗಟನ + -ಇಸು]
 ಉದ್ಗಟ್ಟ (ನಾ). = ಉದ್ಗಟ್ಟನ: ಸುಯೋಧನೋರು ಮಕುಟೋದ್ಗಟ್ಟ
 ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಕ್ಷರಾವಳಿವಿಸ್ತೃಪ್ತವಿಶಾಲನಿಶ್ಚಳಶಿಲಾಸ್ತಂಭಂ . . . ಹಿಡಿಯಾಂತಕಂ
 (ಗವಾಯು. ೧-೫೫). “ತುಳಿದು ಕುಟ್ಟುವುದು” (ಗವಾಸಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ).
 [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗಟ್ಟನ (ನಾ). ಬಲವಾಗಿ ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಸದೆಬಡಿಯುವಿಕೆ:
 ಎಲೈಯದ್ದುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಹಸ್ತಪಾದತೋದ್ಗಟ್ಟನದಿಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸತುಂ
 ಮಾಜಾಂತ ಸಾಮಂತರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೩೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಗನ (ನಾ). ಬಡಗಿಯು ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಒತ್ತಿಗಾಗಿ
 ಅಡಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಡಿ; ಒತ್ತುಗೊರಡು; “ಅಡಿತುಂಡು”
 (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗಾಚಾರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಚಾರ: ತನುಸಾಂದರ್ಯದಿ
 ನನ್ನನಿನ್ನನೆನಲುದ್ಗಾಚಾರದಿಂದನ್ನನಿನ್ನನೆನಲ್ . . . ಅಕ್ಷೋಣತ್ವದಿಂದನ್ನ
 ನಿನ್ನನೆನಲ್ಪಾರದು ನಿನ್ನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೫). [ಉದ್ಗ + ಆಚಾರ]
 ಉದ್ಗಾಟ (ನಾ). ೧. ಕಾವಲು ಮನೆ; ತಾಣೆ. ೨. ಪ್ರಸ್ತಾವ;
 ಸಂದರ್ಭ: “ಉದ್ಗಾ[ತ]ಟಿ, ಪ್ರಸ್ತಾವ, ದ್ವಾರ, ಅವಸರ, ಕ್ಷಣ:-
 ಈ ೫ ಅವಸರಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೫). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭಿಸುವವನು; ತೆರೆಯುವವನು.
 ೨. ಬೀಗದಕೈ; ಕೀಲಿಕೈ. ೩. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ
 ರಾಟೆ: “ಉದ್ಗಾಟಕಂ, ಘಟೀಯಂತ್ರಂ, ಪಾದಾವರ್ತಕ, ಅರಘಟ್ಟಕ
 —ಈ ೪ ರಾಟಿಣಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೩). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗಾಟನ (ನಾ). ೧. ತೆರೆಯುವಿಕೆ: ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸ್ಮಿತಿಯೋಳ್ ವಜ್ರ
 ಕಪಾಟೋದ್ಗಾಟನಂಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೬). ೨. ಆರಂಭೋತ್ಸವ.
 ೩. ಎತ್ತುವುದು; ಮೇಲೇರಿಸುವುದು. ೪. (ಬಾವಿಯಿಂದ)
 ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ರಾಟೆ. [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗಾಟನೆ (ನಾ). = ಉದ್ಗಾಟನ ೨: ಸಾಯಿಬಾಬಾ ಮಂದಿರದ
 ಉದ್ಗಾಟನೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉದ್ಗಾಟನಾ]
 ಉದ್ಗಾಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆರಂಭಿಸು; ತೆರೆ: ಶ್ರೀಯುತರು ನೂತನ
 ಭವನವೊಂದನ್ನು ಉದ್ಗಾಟಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ದೋಷವನ್ನು ಎತ್ತಿ
 ಹೇಳು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: ತನ್ನನುದ್ಗಾಟಿಸಿ ನುಡಿದೊಡುಮ್ಚದೊಳ್
 ಮೆಚ್ಚದೆ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೬೬). [ಉದ್ಗಾಟನ + -ಇಸು]
 ಉದ್ಗಾತ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ. ೨. ಒಂದು
 ಆಯುಧ; ಗದೆ. ೩. ಆರಂಭ; ಉಪಕ್ರಮ; ಉದ್ಗಾಟನೆ.
 ೪. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ. ೫. (ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ) ಅಧ್ಯಾಯ; ವಿಭಾಗ.
 ೬. ಜಾರುವುದು; ಮುಗ್ಗರಿಸುವುದು: ಮಾತೇನುದ್ಗಾತದೋಷ
 ಪ್ರಕರಹಿತನೆನಿಸನಾಪ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೯). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗಾಸಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕತ್ತಿ: ಗಜಘಟಾಟೋಪ ಕುಂಭಸ್ಥಳೀ
 ಭೇದನನುಗ್ರೋ[ದ್ವಾ]ಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಗಾಸಿ, ಉದ್ಗಾಸಿ] ಭಾಸ್ತವ್ಯಜ
 ಪರಿಘನನಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಂ (ಪಂಪ. ೧-೫೧). [ಉದ್ಗ + ಅಸಿ]
 ಉದ್ಗಾಷ್ಟ (ಗು). ತಿಕ್ಕಿದ; ಉಜ್ಜಿದ: ದ್ವಿರದೋದ್ಗಾಷ್ಟಘನಸ್ರಪತ್ನರ
 ಸಾರಾಮೋದಮುದ್ವಾಮಭ್ಯಂಗರವಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೯). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗೋಷ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಬಲವಾದ ಧ್ವನಿ: ಮಂಗ
 ಳಾರತಿಯ ವಾದ್ಯದನಿ, ಭೇರಿಯ ರವಂ ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಾಲಯದ
 ಉದ್ಗೋಷಂ (ವಿಜಯ. ೧). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗೋಷಣ (ನಾ). = ಉದ್ಗೋಷಣೆ (ಕಿ). [ಸಂ.]
 ಉದ್ಗೋಷಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳುವುದು; ಸಾರು
 ವುದು. [ಸಂ. ಉದ್ಗೋಷಣ]
 ಉದ್ಗೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳು; ಸಾರು: ಕುಡಿದಂ
 ಕುಂಭಜನೆನ್ನನಾತ್ಮವಧುವೊಳ್ ಕೂಡಿದರ್ನೆಂದಿಂದರಂ ಕಡೆದಂ
 ತನ್ನ ಹಿ ತಾ ದ್ರಿ ಗಾಂ ಶರಣಮೆಂದು . . . ಹಾಲಾಹಲಂಗಳೊಟ್ಟೊಡಂ
 ಮೃಡನೋರ್ವಂ ಮುಳಿಯಂ ಗಡೆಂದುಲಿವಪೋಲುದ್ಗೋಷಿಸುಂ ಸಾಗರಂ
 (ಶಬರಂ. ೧-೩೧); ಹತ್ತು ವೈತಾಳಿಕರು ಏಕಕಂಠದಿಂದ ಹೊಯಿಸಳೇ
 ಶ್ವರರ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳನ್ನು ಉದ್ಗೋಷಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೬).
 [ಉದ್ಗೋಷಣ + -ಇಸು]

ಉದ್ಧ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರ; ಉಚ್ಚ: "ಆಯಾಸ, ಅನಾಹು-ಈ ೨ ಉದ್ಧಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦೧); "ತುಂಗಮುನ್ನತಮುಚ್ಚಮನಲುದ್ಧ ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೩); "ಉದ್ಧಮುಚ್ಚಮಕ್ಕು" (೪ವಿಕಂ. ೨೦೬); ವಟು ಮರದುದ್ಧವಾದನನಿತ್ಯದೊಡಿತಲೆಯುದ್ಧವಾದನಕ್ಕಟ ಮದಿಲುದ್ಧವಾದನಿವನಾನೊ ಪೆರ್ಮರದುದ್ಧವಾದನಂತುಟು ಗಿರಿಯುದ್ಧ ವಾದನಿದು ವಿಸ್ಮಯಮಾ ಮುಗಿಲುದ್ಧವಾದನೋವಟಿಮಟಿಗಂ ದಿಟಕ್ಕೆನೆ ಕರಂ ಬಳಿದಂ ಮನದಂತೆ ವಾಮನಂ (ಆರ್ಥನೀ. ೬-೨೪); ನಿನ್ನುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಂ ಸುರಿಯನೇ ತರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪೦-೧೩); ಹದಿನಾಜುಯೋಜನ ದುದ್ಧದುಪ್ಪರಿಗೆ (ತೂರರಾ. ೫-೩-೩); ಉದ್ಧ ಬೆಳಿದವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಡಿಮೆ (ಗಾದಿ. ೨. ಲಂಬ; ದೀರ್ಘ; ನೀಳ: ಮೇದಿನಿಯಳತೆಗೆ [ಕೆಳ] ಪಿರಿದಾದುದೆ ತಾನುದ್ಧವೆನಿಪುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೩); ಎರಡು ಸಾವಿರದುದ್ಧ ವದು ಮತ್ತೆರಡು ಸಾವಿರದಗಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೫೬). ೩. ಆಳ: ಸಾವಂಗಿ ಸಮುದ್ರಂ ಮೊಟಕಾಲುದ್ಧಂ (ಪಂಚತಂ. ೮೯-೪).

ಉದ್ಧಕು, ಉದ್ಧಕ್ಕೂ = ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಅನಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ: ಹೆಜ್ಜೆ ಯಲಿ ಹಿಗ್ಗಿರಲು, ಹಾದಿಯುದ್ಧಕು ಸೊಗಸು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೫೩); ಆತನು ಉದ್ಧಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬಂದ (ರೂಢಿ). ಉದ್ಧದ ಗಂಜಿ = (ಕರಾ) ತೆಳ್ಳಗಿನ ಗಂಜಿ: ದಿನ — ಎರಡುಸಾವು ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ, ಬೆಳ್ಳಿ ಒಂದು ಉದ್ಧದ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ (ಚೋಮದು. ೧೧). ಉದ್ಧನೆಯ, ಉದ್ಧನ್ನ = ನೀಳವಾದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಉದ್ಧ ನೆಯ ಬಿಳಿಯ ಜುಬ್ಬಿ (ಆರ್ಥ. ೧); ಉದ್ಧನ್ನ ಬಿರಸುಕೊಡಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೦ ಕೆ); ಉದ್ಧನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೧ ಕೆ). ಉದ್ಧಬಿದ್ಧಮಾಗು = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು: ತುಜುಗಿದ ಮುಗಿಲಾ ಮುಗಿ ಲಿಂದಜಗುವ ಮಹಿ ಕದಡಿ ಬರ್ಪ ತೊಟಿ ಬೆಟ್ಟು ತೆವರ್ ಮೊಜಡುಪಜ ಲಧಿಗಳೆನೆ ಜನಮಹಿಯಜಾಯೆ ದಲುದ್ಧಬಿದ್ಧಮಾಯ್ತವನಿತಳಂ (ಅದಿಪು. ೬-೬೨). [< ಸಂ. ಉರ್ಧ್ವ]

ಉದ್ಧಂ, ಉರ್ಧಂ (ಅ). ಉದ್ಧವಾಗಿ: ಮರಂಗಳ ಪೋಟ್ಟಂತೆ ಕರಗಸಂಗಳಿಂದಮುದ್ದಂ ಪಿಡಿದು ಪೋಟ್ಟುದಂ (ವಡಾರಾ. ೬೯-೩೦). ಉರ್ಧಂ: ಇಷ್ಟವ ಬಲಿಗುಡುವ ಪೈರಂದಜುವುರ್ದಂಸೀಳ್ಳ ಪೋಟ್ಟ ಪರಪುವ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೦). [< ಉದ್ಧ]

ಉದ್ಧಂಕೆ (ನಾ). ಉದ್ಧವಾದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದ ರಂತೆ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಸಾಲು (ಕೆ). [ಉದ್ಧ + ಅಂಕೆ]

ಉದ್ಧಂಗಿ (ನಾ). ಉದ್ಧನೆಯ ಅಂಗಿ; ನಿಲುವಂಗಿ: ಗಂಡಸರು ಇಜಾರು, ಉದ್ಧಂಗಿ, ಶಲೆ, ಮುಂಡಾಸುಗಳನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಕರ್ಭಾಗೆ. ೨೦೯); ಉದ್ಧಂಗಿಯ ಜನರು ಮಾತ್ರ... ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯುವರು (ಚೇನಬಾ. ೨೪). [ಉದ್ಧ + ಅಂಗಿ]

ಉದ್ಧಂಡ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ನಾಳವುಳ್ಳ, —ಕೋಲುಳ್ಳ: ಉದ್ಧಂಡ ಪುಂಡರೀಕಂಗಳಂ ಶ್ರೇತಾತಪತ್ರಂಗಳೆಂದೇ ಮಾಡಿಪಿಡಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೮-೪೧ ವ). ೨. ನೀಳವಾದ; ಎತ್ತರವಾದ: ಉರಿಗಣಾ ಕೆತ್ತುವ ಮಿಸೆ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೊರಲ್ ಪರ್ಬಾಲವುದ್ಧಂಡವಕ್ರರದಂ ಮಿಂಚುವ ಮೆಯ್ (ನಳಚಂ. ೬೬); ಮಂಗಳಂಗಳ ಸಾಲು ಶೃಂಗಾರಂಗಳೊಪ್ಪದ ಕೀಲು ಭಕ್ತಜನಂಗಳಿಗೆ ಬಲದೊಳು ಹರನುದ್ಧಂಡಕರವಾಳು (ಬಸಪು. ೨೮-೪೬). ೩. ಪ್ರಬಲವಾದ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಧರಿಯೊಳಗೆ ಬೇಗದಿಂ ಹರಿಣನತ್ಥಿಕವಾ ಹರಿಣನಿಂ ಮರುತನುದ್ಧಂಡವು (ಹಚಕಾ. ೬-೩೩); ಸೆಣಸುವಳೆರ ಗಂಡ ಸಮರಾಂಗಣಕಮಲಭೇರುಂ ಡನಾ ದಿನಮಜೆಯ ಮಗನುದ್ಧಂಡಕರ್ಣನ ಕಂಡಳಾ ಕುಂತಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧ ಸೂಡನೆ); ಆಗಲೊಂದುದ್ಧಂಡಪ್ರಚಂಡಕಂಠೀರವಂ ಗೆಂಟಿನೊಳ್...

ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೫ ವ); ವೀರಶ್ರೀಯನ್ನು ಬಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಉದ್ಧಂಡದೋರ್ಧಂಡಬಾಹುಯುಗ್ಮ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೬). (ನಾ). ೪. ದರ್ಪ; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ವಿಪರೀತದ ತೊಂಡುತೊಳಸಂ ಮಹಿಮೆ ಕರ್ಮಾಂಗಮಾಗಿದರ್ ಪಿಂಡಮಂ ತೆಗೆದು ಮಾಡುವಿನೊಳು ಹಾಯ್ಕೊಡೊಡ್ಡಂಡದಿಂದೆತ್ತಿಬೀದಿಗೆ ಬಿಸುಡಲಾದ್ವಿಜಂ ರೋಷಭೀಷಣ ನಾದನು (ಚ್ಯಮಿಭಾ. ೧೦-೩೦). ೫. ಗರ್ವದ ಮಾತು; ಅಹಂಕಾರದ ಮಾತು: ಉದ್ಧಂಡವ ನುಡಿಸ ಮಂಡಲಿಕರ ಗಂಡ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ದ್ರೋಹರ ಗಂಡ (ಸೌಹಾರ್. IX-ii, ೪೭೪-೪; 1497). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಂಡ (ಅ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ; ಬಹುಕಾಲದ ವರೆಗೆ: ಉದ್ಧಂಡ ಬಾಳಣುಗ (ಹೆಚ್ಚಿರ. ೮-೨೧). [< ಉದ್ಧಂಡ]

ಉದ್ಧಂಡತನ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಅಹಂಕಾರ; ಶೌರ್ಯ: ಕಂಡಿರೇ ದೇವಿಯರೆ ನರನುದ್ಧಂಡತನವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೪).

[ಉದ್ಧಂಡ + ತನ]

ಉದ್ಧಂಡತೆ (ನಾ). ೧. = ಉದ್ಧಂಡತನ. ೨. ಉದ್ಧವಾದ ತಾಳು ಇರುವಿಕೆ; ಉದ್ಧವಾದ ನಾಳವಿರುವಿಕೆ: ೧, ೨. ನೆಗಬ್ಬುದ್ಧಂಡತೆ ಕಂಟಕಕ್ಕಿತಿ ಸರೋಜಪ್ರಾತದೊಳ್ ರಾಜಲೀಲೆ ಗುರುಸ್ಥೂರ್ತಿ ನಭೋಗ್ರ ದೊಳ್... ಪೀನಮೊಪ್ಪುಗುಮುರ್ವೀಶರೊಳೊಪ್ಪದೆಂದೆನಿಸಿದಂ ತನ್ನೇಜ್ಜಿ ಯಿಂ ಪದ್ವಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೬). [ಸಂ. ಉದ್ಧಂಡತಾ]

ಉದ್ಧಂಡದೇವತೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದೇವತೆ: ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಲ್ಲ ಪುತ್ರಳಿಗಳ ಮೊಗಗಂಧು ದೇವತೆಗಳಿಂದವನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಬೇಡಿದರೇವನ ವರವನುದ್ಧಂಡ ದೇವತೆ ನಿನ್ನಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩-೮೧).

[ಉದ್ಧಂಡ + ದೇವತೆ]

ಉದ್ಧಂಡನಮಸ್ಕಾರ (ನಾ). ದೀರ್ಘದಂಡ ನಮಸ್ಕಾರ; ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ: ಉದ್ಧಂಡ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಸ್ವಾಮಿ ನೀವೇ ಗತಿ ಎಂದು ದೀನನಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡನು (ಕುರುಕಾ. ೯೩).

[ಉದ್ಧಂಡ + ನಮಸ್ಕಾರ]

ಉದ್ಧಂಡಷಟ್ಟಿದ (ನಾ). = ಉದ್ಧಂಡಷಟ್ಟಿದಿ: ಸಲ್ಲಿತಮಪ್ಪ ಸಕ್ಕದದಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರುಲ್ಲಸದಿ ಪೇಳ್ವದಂ ಕರ್ಣಾಟಕೃತಿಬಂಧದಲ್ಲಿಯುದ್ಧಂಡ ಷಟ್ಟಿದಮಾಗಿ ಬರೆದಿಂತಿದನು ಭವ್ಯರು ಕೇಳ್ವುದು (ಸಮ್ಯಾ. ೧-೯).

[ಉದ್ಧಂಡ + ಷಟ್ಟಿದ]

ಉದ್ಧಂಡಷಟ್ಟಿದಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಷಟ್ಟಿದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಟಿದಿ: ಉದ್ಧಂಡ ಷಟ್ಟಿದಿ (ರಾಘವ. ೧೯-೮೧); ಮೆಕಟಿ ನೃಪಂ ಶಿವಗೀತೆಯರ್ಥಮನುದ್ಧಂಡಷಟ್ಟಿದಿಗಳಿಂ ಕನ್ನಡಿ ಸಬೇಕೆಂದು ನೇಮಿಸಿದನು (ಕವಚ. II, ೩೧೯, ಶಿವಗೀತೆ). [ಉದ್ಧಂಡ + ಷಟ್ಟಿದಿ]

ಉದ್ಧಂಡಿಕೆ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ದಂಡಿಸು ವರಾರೆನ್ನನೆಂಬುದ್ಧಂಡಿಕೆಯೊಳೆಮ್ಮರ್ಥವಂ ನೀಂ ಕೊಂಡೆಯಲ್ಲಿದೆ ಮಿಕ್ಕಿ ನವರಾದದೇನವರ ದಂಡಿಸದೆ ಬಿಡುವೆನೆ (ಬಸಪು. ೧೧-೮); ತಾಯ ತಂದೆಯಚಿತ್ತಮಂ ಭಾವಿಸುತೆ ತರಬೇಕೊ ಉದ್ಧಂಡಿಕೆಯೊಳಿಗ ಸೇವಕರ ಬಿಟ್ಟು ಪಿಡಿತರಿಸಬೇಕೋ (ಪ್ರಭುಪು. ೮-೨೬). [ಉದ್ಧಂಡ + ಇಕೆ]

ಉದ್ಧಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ಮೀರು: ಕಂಡು ದ ಮಹಿಯಿಟ್ಟಿವೆ ನಿನ್ನ ಸೊಲ್ಲನುದ್ಧಂಡಿಸಿದೆನೆ ಸೇವೆಗಲತೆನೆ ಕೊಂಡಾಡ ದುಬ್ಬಿದೆನೆ ನಿನ್ನ ಪಿಂತಾಡಿಕೊಂಡೆನೆ ಮುಳಿಸ ಬಿಟ್ಟುಸುರೆಂದಾ (ಸೊಬಸೋ. ೧೩-೧೨); ಮಗನ ಶಿರವಂ ನೀಂ ಮಂಡಿಸೆಂದಾ ಪ್ರಧಾನಿಗೆ ಬೆಸಸಲೊಡ ಯನ ಕುಮಾರನೆಂದುಳಿಹಿ ತನ್ನ ಮಂಡೆಯಂ ಮನೆಗೆ ಬಂದರಿದುಕೊಳೆ ಮಂತ್ರಿಯುದ್ಧಂಡಿಸಿದನೆಲವೊ ಸರದಾಯಿ ನೀನೀತನಂ ಕೊಂಡೊಯ್ತು ಮಸ್ತಕವನರಿಯೆನುತೆ (ಚಬಪು. ೫೫-೧೫). [ಉದ್ಧಂಡ + ಇಸು]

ಉದ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಸಮರ್ಥಳಾದವಳು; ಪ್ರಾಣಿ; ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ: ಆಳಿಗೊಳಿ ರಂಜಿಸುವ ಜಾಣನ ಮೇಳದುದ್ದಂಡೆಯರು ಜೊತ್ತಿನ ಸೂಳುಪಾಳಿಯೊಳಂಗನೆಯರೈದಿದರು ಗೋಪತಿಯ (ಅಕ್ಕಚ. ೪-೧೫); ಕಂಡ ಕಂಡವರೊಳು ಕಡುದೈನ್ಯವಡೆಯದುದ್ದಂಡೆಯನಿಸಿ ತಾನಿರದೆ ಗಂಡನ ಘನತೆಯಂತಂತು ಪರ್ಮೆಯ ಕೈಕೊಂಡೆನವುದು ಕೋವಿದೆಯರು (ಹದಿಬ. ೪-೪೧). [ಉದ್ದಂಡೆ + -ಯ]

ಉದ್ದಂನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು: ಎಡೆಗೋದಿರದಿರದುದ್ದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚಂ, ಉಚಂ] ನುಡಿಯದಿರಿಂ ನೃಪತಿ ನುಡಿಯ ನುಡಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೯-೬); ಇವು ಮತ್ತೇ ಭಂಗಳುದ್ದಂನುಡಿಯದೆ ಭಯದಿಂದಟ್ಟಿದಂ ಮಾಳವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೪೮). [ಉದ್ದಂ + ನುಡಿ]

ಉದ್ದಂನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರು; ದೂರಹಾರು: “ಉದಂಚಿತ ಮೆಂಬುದು ಉದ್ದಂನೆಗೆದುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೩); ಪಿರಿಯಮರಂ ಗಳನುಜದೆ ಕೊಂಡು ನೂಂಕಿ ಪೊತ್ತುಂ ಪರಿಯುತ್ತುಂ ಪೋಣದುಫದ್ದಂ ನೆಗೆದು ಕುನುಂಗಿ ಭರದಿಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿಯುರ್ಬಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೫); ಮುನ್ನೀರುದ್ದಂ ನೆಗೆದಿಂದ್ರನಂದನಕೆ ಪೊಯ್ನೀರಾಯ್ತಿದೇಂ ರಾತ್ರಮೋ (ಜಗವಿ. ೧೮-೨೬). [ಉದ್ದಂ + ನೆಗೆ]

ಉದ್ದಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಬರು; ಸಾಲಾಗಿ ಬರು: ಲಯದಿಂ ಮೆಲ್ಲಿಂ ಬೆಡಂಗಂಪಡೆವ ತುರಗದಿಂ ಚಿತ್ತಿಚ್ಚಿತ್ತಿಕಾಲಿಲೆಯನುದ್ದಂ ಬರ್ಪ ಚೇಟೀನಿಪಹದ ಬರವಿಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೪೫); ಮಲೆಪರ್ ಮಾಜಾಂಪರಿಲ್ಲ... ಎತ್ತಲುಮುದ್ದಂಬಂದು ದಳೈಂದುರಿವ ರಿಪುಗಳಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೮೦). [ಉದ್ದಂ + ಬರ್]

ಉದ್ದಗದ್ದುಗೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾದ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಸೀರದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರು: ಅಂಜದೆ ಪೋಗಿ ಬಸವಣ್ಣನುದ್ದ ಗದ್ದುಗೆಯಾಗಿ ತನ್ನಯ ಪೊದಕೆಯಂ ತೆಗೆದಿಕೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೫-೧೧). [ಉದ್ದ + ಗದ್ದುಗೆ + ಆಗು]

ಉದ್ದಗಲ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಗಲ: ನಿಮ್ಮ ನಿವೇಶನದ ಉದ್ದಗಲ ಎಷ್ಟಿದೆ? (ರಾಘ). ೨. ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಗಾತ್ರ: ಒಳ್ಳೆ ಉದ್ದಗಲದ ಕುಸ್ತಿಯ ಆಳಿನ ಕಳೆ ನನಮಾಲಿಗೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೪). [ಉದ್ದ + ಅಗಲ]

ಉದ್ದಟೆ ‘ಉದ್ದಟೆ’ ನೋ.

ಉದ್ದಧ್ವನಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವನಿ; ತಾರಸ್ವರ: “ಉದ್ದಧ್ವನಿ ತಾರಮೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೨೯). [ಉದ್ದ + ಧ್ವನಿ]

ಉದ್ದನೀರು (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ನೀರು. ೨. (ಅಲಂ) ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೋಚು: ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಅಲಸಿಗನಲ್ಲ, ಹಾಳುಹರಟೆಗಾರನಲ್ಲ; ತುಂಬಿನಲ್ಲ; ಇಲ್ಲದ ಉದ್ದನೀರಿಗೆ ಹೋಗುವವನಲ್ಲ (ನಮ್ಮಬ. ೪೪).

ಉದ್ದನೀರಿಗೆಹೋಗು = ಕೈಲಾಗದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗು; ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ಹೋಗು (ಉಕ). [ಉದ್ದ + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಉದ್ದನೆಯ ‘ಉದ್ದ’ ಪರಾ.

ಉದ್ದನ್ನ ‘ಉದ್ದ’ ಪರಾ.

ಉದ್ದಮಿದಾರ ‘ಉದ್ದಮಿದಾರ’ ನೋ.

ಉದ್ದಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದೋಗಮಾಡು; ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡು (*). [ಉದ್ದಮಿ (< ಉದ್ದಮಿ) + -ಇಸು]

ಉದ್ದಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉರಿ; ಸಿಟ್ಟಿಗೆಳೆ: ಕರಿವ ಕೋಗಿಲೆ ಗಳೆಂದೊಡೆ ಬಂದೆಳಮಾವೆಂದೊಡೆ ನೆಜೆದಿಂಗಳ ತಣ್ಣೆಳಗೆಂದೊಡುದ್ದ ಮುರಿವಂ ಗೊರವಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೪೬). [ಉದ್ದಂ + ಉರಿ]

ಉದ್ದಮುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು.

೨. ಬಲುತಾಪಗೊಳಿಸು: ಅಂತು ಕಂದರ್ಪದುರ್ವಹದಹನವಾಹ ಮಪರಿಮಿತಶಿಶಿರೋಪಚಾರವಿಧಿಗಳೊಳಮುಪಶಮಿಸದುದ್ದಮುರಿಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆ] (ವರ್ಧಪು. ೪-೪೭ ವ). [ಉದ್ದಮುರಿ + -ಇಸು]

ಉದ್ದಮೆ ‘ಉದ್ದಮೆ’ ನೋ.

ಉದ್ದಮೇಲು ‘ಉದ್ದಮೇಲು’ ನೋ.

ಉದ್ದರಿ, ಉದ್ದರೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಲದ ವ್ಯಾಪಾರ; ಕಡದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಉದ್ದರಿಯ ಕೊಟ್ಟಣ್ಣ ಹದ್ದಾದ ಹಾವಾದ ಎದ್ದೆದ್ದು ಬರುವ ನಾಯಾದ ಹುತ್ತದ ಗೊದ್ದದಂತಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೦೬); ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ಆದ್ದೇಲಿಯ ಸಾಮಾನೂ ಉದ್ದರಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬). ೨. (ಉಕ). ಸಾಲ; ಬಾಕಿ: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ದರಿ ಇಲ್ಲ ಸುಂದ ರಕ್ಕನಿಗೆ (ವೈನ. ೧೬೮). ಉದ್ದರೆ: ೧. ಮೈದುನನ ಹೆಸರಿಗೆ ಉದ್ದರಿ ಬರಸಿ ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತರುವುದೋಡೆ ಉಪಾಯ (ಚಟುಮ. ೪೪).

ಉದ್ದರಿಕೊಡು = ಸಾಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನನ್ನು ಕೊಡು: ಇದ್ದೂರ ವರಿಗೆ ಉದ್ದರಿ ಕೊಡುವ ದಡ್ಡತನಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೬೬).

ಉದ್ದರಿಗಿರಾಕಿ = ಸಾಲದ ಗಿರಾಕಿ: ಅಧಿಕಾರ ಬಜಾಯಿಸುವುದು ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಉದ್ದರಿಗಿರಾಕಿಗಳ ಮೇಲೆ, ಇಲ್ಲ ಮುದುಕ ಗಣಪೂನ ಮೇಲೆ (ಮೂರುದಾ. ೭೧). ಉದ್ದರಿಹೇಳು = ಸಾಲಹೇಳು: ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಉದ್ದರಿಹೇಳುವರೋ ಎಂದು ಹೆದರಿದ್ದೆ (ಅಪವಾ. ೬).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಧಾರ < ಸಂ. ಉದ್ಧಾರ]

ಉದ್ದರಿ (ನಾ). ಸರಿಸಮ; ಸಮಬಲ; ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ರಾವಣನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಅಲೆದಾಡುತ್ತ, ತನಗೆ ಉದ್ದರಿಯಾದ ವೀರನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಲಿದ್ದನು (ತುಳಸಿ. ೫೧). ‘ಹುದ್ದರಿ’ ಪರಾ. [?] ಉದ್ದರೆ ‘ಉದ್ದರೆ’ ನೋ.

ಉದ್ದರೆ (ನಾ). ಭಾಗ; ಪಾಲು (?): ಗೆರೆಯಿಲ್ಲದ ಕೋಲಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ದರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉದರೆ]ಯನಿಕ್ಕಿದ ಭಂಡಾದ ಹರದನಂತಾದೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೯೩೮); “ಉದರೆ - ಉದ್ದರಿ” (ಬಸವ. ಕೋಶ). [?] ಉದ್ದವಣ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಘೋಷಣೆ: ಮುದದಿಸಿ ದಿರ್ಪ ಬದ್ದವಣಮುದ್ದವಣಂ ರಿಚೆ ಪಾಟಿವಾಟಿಮೆತ್ತಿದ ಗುಡಿ ತೋರಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೩೯).

[? P. ವರ್ಧಮಾನ > ಬದ್ದವಣ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಉರ್ಧ್ವಮಾನ > ಉದ್ದವಣ ಆಗಿರಬಹುದು; ಅಥವಾ ಉತ್ + ರವಣ = ಉದ್ರವಣ > ಉದ್ದವಣ]

ಉದ್ದವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಹರಿ; ದೀರ್ಘವಾಗು; ಅತಿಶಯ ವಾಗು: ಪೂಸುವ ಬುದಿಗಂಭವನಂ ಭವಸಾರನನಾರ್ದು ಸುಟ್ಟ ಭೂತೇಶನ ಬುದ್ಧಿಗುದ್ದವರಿವಾಂ ಪೊಗಟೆಂ ಪೊಗಟ್ಟಿಂ ಮನೋಜನಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೮೫). [ಉದ್ದ + ಪರಿ]

ಉದ್ದವಣ (ನಾ). ಕಂದುಕ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಚೆಂಡನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ; ಮಂಡಳಮಾಲೆ, ತ್ರಿಮಂಡಳ, ಯಾಮಕ, ಮಂಡಳ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ, ಸರ್ವತೋಭದ್ರ, ಉದ್ದವಣ, ಚಕ್ರವ್ಯೂಹ ಎಂಬ ಎಳತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉದ್ದವಣಮೆಜೆವರೆಂಬುದೆ ಬಿದ್ದಂ ಮುನ್ನಲ್ಲಿ ಕಡುಸಿನೋಳ್ ಬಹುವಿಧದಿಂದುದ್ದವಣಮೆಜೆದು ಮುರಿಗುಂ ಬಿದ್ದಮೆನಲ್ ಬಳಲ್ ಪೊಜಗನೆಜೆವಬೆಡಂಗಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೭-೧; 982); ಕಡುಪುಗಳುದ್ದವಣಂ... ಲಳಿಗಳೆದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆನೆ ಬದಿಕೆಯ್ವ ರಮಡರ್ವ್ವಪುಳೆನೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೦೭; 982); (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೧೨, ೧೧೭; 982 ನೋ). [? / ತೆಲು. ಉದ್ದವಣ = ಬೇಗನೆ, ವೇಗವಾಗಿ]

ಉದ್ಧವೇಷು, ಉದ್ಧಮೇಷು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು
ವಿರು : ಪಿರಿದುದ್ದವೇಷು ನಾನಿದ್ದರೆ ಕಂಡು ನಿಮ್ಮ ರಸಿಯರಳಲು ವರದಜ
ಪಿರಿದೇನು ಪುಟ್ಟಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿರುವನೆಂದಳು ಕಳಾಪುಣೆ
(ಭರಣ. ೪೨-೫೩). ೨. ಅತಿಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು ; ಸೋಕ್ಯು : ಬಾಯ್ಕೆವಂ
ದಂತೆ ಕೊನೆದುದ್ದವೇಷು ಪಲವನೆನ್ನ ಮುಂದೆ ಗಟಪದುಸಿರದಿರೆಂಬುದುಂ
(ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೯-೪೪). ಉದ್ಧಮೇಷು : ೧. ಅಜನಂ ಬಗೆಯದೆ ಬೇಂಟೆಗೆ
ಪೊಜಮಡಿಮೆಂದುದ್ದಮೇಷು ಸವಳದೆನಿಚ್ಚಂ ಪಟಿಯಂ ಪೊಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪಂ
(ಸಮಪ. ೧೪-೭೪). [ಉದ್ಧ + ಏಷು]

ಉದ್ಧಳನ (ನಾ). ೧. ಸೀಳುವಿಕೆ ; ಭೇದಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಸೀಳುವವನು ;
ಭೇದಿಸುವವನು : ವೈರಿನರೇಂದ್ರೋದ್ಧಮದಪೋದ್ಧಳನನೆ ಕಥಾ
ನಾಯಕಂ ಮಾಡಿ . . . ಪೇಟಲೆಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡೆಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೫೧).

[ಸಂ. ಉದ್ಧಲನ]

ಉದ್ಧಳಿಕೆ (ನಾ). ಮೃದಂಗಾದಿ ವಾದ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ
ಬಿಗಿದಿರುವ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿಕೆ (?) : ಪೊಳವುದ್ದಳಿಕೆಯನೊಪ್ಪಿರೆ
ತಳದಿಂದಂ ನೀವಿ ನೇವರಿಸಿಯುಲ್ಲಾ ಸಂಗಳನಿತ್ತು ಪೊಯ್ಯು ನೋಡಿದನಳ
ವಡೆ ರೋಂಕಾರಮಂ ಮನೋಮುದದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೨೨). [?]

ಉದ್ಧಳಿತ (ಗು). ಸೀಳಿದ ; ಸೀಳಲ್ಪಟ್ಟ : ಉತ್ತೇಜಿತಮನೋಜ
ಮಾರ್ಗಣಮುಮುದ್ದಳಿತ ವಿರಹಿಹೃದಯಮುಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೬೧).

[ಸಂ. ಉದ್ಧಳಿತ]

ಉದ್ಧಾನ (ಗು). ಭಯಂಕರವಾದ ; ಕಟ್ಟುವಿಾರಿದ : ಸತ್ತ್ವಿಯ
ಯೆಂಬ ಕತ್ತಿಯಲಿ ಹೀನಮಾಯಾಮೋಹವೆಂಬುದ್ದಾನವ್ಯಕವಂ ಕಡಿದು
(ಬಸಪು. ೩೪-೩೩) ; ಹಂಪೆಯ ಉದ್ಧಾನ ವಿರಭದ್ರನ ನೋಡಿ ಬಂದೆ
(ರೂಢಿ). [$<$ ಸಂ. ಉದ್ಧಾನ ?]

ಉದ್ಧಾನ (ನಾ). ೧. ಬಂಧಿಸುವುದು ; ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡುವುದು.
೨. ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾನಿ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ; ವೈಭವ ; ಅತಿಶಯ ; ಅಧಿಕೃತ :
ಅಂಭೋಧಿಗಭೀರೋದ್ಧಾನಿಯೆಂದು ನ್ನತಿಯನೆಸೆವಿನಂ (ಎಚ. XIII,
೩೩೦-೭ ; ೨೨೯) ; ಅನೆಯನೇಷು ಸೌಷ್ವವದೆ ಬಪರಿಕೇಸರಿಯೊಂದು ಗಾಡಿ
ಯುದ್ಧಾನಿ ತಗುಳ್ಳು ಕಣ್ಣೊಳೆ ತೊಟಲ್ದು (ಸಂಪಭಾ. ೪-೫೮) ; ಏನಂ
ಪೇಟ್ಟುದೊ ಸಿರಿಯುದ್ಧಾನಿಯಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೧೭) ; ಈ ನಯನೋತ್ಸವ
ಮಪ್ಪ ರೂಪಿಸುವುದಾನಿಯನೀ ತನುಚ್ಚವಿಯನೇ ಪೊಗಟ್ಟ ಪುದೊ [ಪಾಠಂ.
ನೇಂ ತಳೆದಪ್ಪರೆ] (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೧೭೫) ; ರಾಜಹಂಸನಪಮಾಪಕಳಾಪ
ನೆನುತ್ತ ರಾಗದುದ್ಧಾನಿಯನೊಲ್ಲ ಬಣ್ಣ ಪಜನಂಗಳನಂತವನಂತಪಾಳನಾ
(ಎಚ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭-೨೩ ; 1114) ; ಚತುರ್ಥವಂಶದುದ್ಧಾನಿಯ
ನಾಂತ ಬಾಚಹುಲಿ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೫-೫೬ ; 1186). [?]

ಉದ್ಧಾನು (ಗು). ಉತ್ತಮವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ; ಉನ್ನತವಾದ ;
ಘನವಾದ ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಅಮರೇಂದ್ರಾರುಣಮಣಿ ಮಕುಟ
ದ್ಯೋತಿ ಬಾಲಾರ್ಕಲೀಲೋದ್ಧಾನುಂ ಕಾಶ್ಮೀರ ರಾಗಂ ತನಗೆ ವಿನತ
ನಾಗೇಂದ್ರಹಸ್ತಾರುಣಾಬ್ಜಂ ಹೈಮಂ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ತನಗಿನೆ (ಅಜಿತ.
೧-೧) ; ಚತುರಕವಿಕುಲಲಲಾಮಂ ಗುಣೋದಯೋದ್ಧಾನುಂ . . . ಶ್ರೀ
ನಾಗವರ್ಣಂ (ಭಂದೋಬು. ಕ. ೩-೨೪೯) ; ಮತಿಭೂಮನಾ ಶ್ರೀರಾಮ
ನುದ್ಧಾನುನಾ ವಿರಲಕ್ಷ್ಮಣನುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೭-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾನುತೆ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಅತಿಶಯತೆ :
ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿತ್ಯಾನಂದ ಸುಖದುದ್ಧಾನುತೆಯನೊಲಿದಿತ್ತನಾ ಪ್ರಭುಲಿಂಗ
ಕೆಲಬರಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೦-೧೩). ೨. ರೋಷ ; ರಭಸ : ತಾಮಸದಿ
ತಾ ಮಿಾಜಿ ನಡೆದುದ್ಧಾನುತೆಯ ಸೈರಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೬೭) ;

ಭೂಪತಿಯ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಉದ್ಧಾನುತೆಯ ಕುದಿ ಇಳಿದು ಶಾಂತವಾಗುತ್ತ
ಬಂತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೨). [ಸಂ. ಉದ್ಧಾನುತಾ]

ಉದ್ಧಾನುತೆವೇಷು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು
ಹೊಂದು : ಸುಕುಮಾರರ್ ಜನಿಯಿಸಿಯುದ್ಧಾನುತೆವೆತ್ತು ಬಳೆದು ಬಳಕೇ
ಜುಂಜಾವನಮೆಯ್ದಿದರು (ಜಯಕಾ. ೨-೭೧).

[ಉದ್ಧಾನುತೆ + ವೇಷು]

ಉದ್ಧಾನುಧಾಮ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಮಹಾ
ತೇಜಸ್ವಿ : ಅಮಿತಗುಣಾಧಾರಂ ನಿಮ್ಮ ಮಾವನುದ್ಧಾನುಧಾಮಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೦). [ಉದ್ಧಾನು + ಧಾಮ]

ಉದ್ಧಾನುಪಂಡಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪಂಡಿತ ; ದೊಡ್ಡವಿದ್ವಾಂಸ :
ನಾವು ಮಾತನಾಡಿಸಿದ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಉದ್ಧಾನುಪಂಡಿತನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು
(ರೂಢಿ). [ಉದ್ಧಾನು + ಪಂಡಿತ]

ಉದ್ಧಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ ; ಹಾರಕ. ೨. ಚಳ್ಳೆ
ಮರ. ೩. “ಯಾವ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಣ ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೆಳಗಣ
ಹಲ್ಲುಗಳು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುವುವೋ ಅದು ಉದ್ಧಾಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳು
ವುದು” (ಸಾಗಂಧಿ. ೩೧೨-೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾಲಕ (ನಾ). ೧. = ಉದ್ಧಾಲ. ೨. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯ ಹೆಸರು :
ಸವ್ಯಸಾಚಿ ಸೌಭರಿಯ ದೆಸೆಯಿಂದಮುದ್ಧಾಲಕನ ಕಥೆಗೇಳುತ್ತಿರದೆ ಹಂಸ
ಧ್ವಜನ ಪಟ್ಟಣಕೆ ಬರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಿ (ನಾ). ಗದ್ದೆ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ
ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆ, — ಕಿರುಗಾಲುವೆ, — ಪಿಳ್ಳಗಾಲುವೆ : ತಂಕ
ಉದ್ಧಿಯ ಕಾಲು ಪಡುವಲು ನಾರಾಯಣಯ್ಯನ ಜೈಷ್ಠಮಾಸದ ಭೂಮಿ
(ಕೈಆರಿ. V, ೭-೨೯ ; 1038) ; ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ‘ಉದ್ಧಿ’ ಯಲ್ಲಿ ಹರಿದು
ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ನಾಲ್ಕಮ. ೭೪).

[ದೇ. || ಮಲ. ಉದಿರ್ = ಸಣ್ಣಗದ್ದೆ ; ತೆಲು. ಉದ್ಧಿ]

ಉದ್ಧಿ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿ ; ಬೆಳವಣಿಗೆ : ಕಂಡೆನಲ್ಲಾ ಕೆಳದಿ ಚೆಲುವರ
ಗಂಡ ಹದಿನಾರುದ್ದಿ ಹರೆಯದ [ಪಾಠಂ. ನನು ಹದಿನಾರು ವರುಷದ]
ಗಂಡನನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೮-೧೯). [$<$ ಸಂ. ವೃದ್ಧಿ].

ಉದ್ಧಿ (ನಾ). (?) : ನರಕ ಬಿಲಂಗಳಂ ಮೇಗಟಟ್ಟುಗಳೊಳಟ್ಟಿ ಜೀನ
ಪುಟ್ಟಿಗಳುಮನುದ್ದಿಗಳುಮಂ (ಅಜಿತ. ೧೧-೭ ವ). [?]

ಉದ್ಧಿ (ನಾ). ಸಮಾನ ; ಸಮ ; ಸರಿಸಮಾನನಾದವನು ; ಸ್ಪರ್ಧಿ :
ನಿನ್ನ ಉದ್ಧಿಯನ್ನು ನೀನು ಅರಿಸಿಕೋ (ರೂಢಿ). [ದೇ. || ತೆಲು. ಉದ್ಧಿ]

ಉದ್ಧಿಗೆ (ನಾ). = ಉದ್ಧಿ (ಕಿ). [?]

ಉದ್ಧಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಈಸು ; ಈಸುಮರ ;
ಯುಗಂಧರ : ಇದ್ದ ಭರದೊಳಗೀತ ರಿಪುರಥದುದ್ದಿಗೆಯ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟನಾ
ರಥ ಬಿದ್ದುದಂಬರನದಿಯೊಳಂಬರಚರರು ಕೊಂಡಾಡೆ (ತೂರಾ.
೭-೩೪-೯) ; ಬಂಡಿಯ ಉದ್ಧಿಗೆಗೆ ನೊಗವನ್ನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ (ಚಳದಿ.
೭೫). ೨. ಅಟ್ಟಣೆ : ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿದ್ದರು. ಅವ
ರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಉದ್ಧಿಗೆಗಳ ಮೇಲೂ, ಕೆಲವರು ಅವುಗಳ ಕೆಳಗೂ ಕುಳಿ
ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೫೧೬). [?]

ಉದ್ಧಿತ (ಗು). ಬದ್ಧವಾದ ; ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಿತು ‘ಉದ್ಧಿತ್ತು’ ನೋ.

ಉದ್ಧಿತ್ತು, ಉದ್ಧಿತು (ಗು). ಉದ್ಧವಾದ : ತುಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ
ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು . . . ಉದ್ಧಿತ್ತು, ನುಣ್ಣತ್ತು, ತಣ್ಣತ್ತು (ಶಮದ. ೭೭
ಪೃತಿ, ಪ್ರಯೋ). ಉದ್ಧಿತು : “ಉದ್ಧಿತಜಲ್ಲಿಯುಂ ಉತ್ತಾಳಮಂ
ಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೪). [ಉದ್ಧ + -ಇತ್ತು]

ಉದ್ದಿನಿ (ನಾ). (?): ಇಕ್ಕೇರಿಯ ರಾಜವಂಶದ ಒಬ್ಬ ಉದ್ದಿನಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು... ದೊರೆಯಾದನು (ಚಕರಾ. ೩). [?]

ಉದ್ದಿಮೆ, ಉದ್ದಮೆ, ಉದ್ಧಮೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ಯೋಗ; ವೃತ್ತಿ; ಕೆಲಸ: ಸಾರಮೇಯಗೆ ಚಪ್ಪಲಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಶೂಕರಗುದ್ದಿಮೆಯು ಸರಬುರುಡೆಗಳ ವ್ಯವಹಾರ ನರಿಗಾಪರಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳ (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೩೪-೪೭); ಏನಾದರೂ ಉದ್ದಿಮೆ ಮಾಡೋಣ ಅಂದರೆ ಹಣ ಇಲ್ಲ (ತುಂಗಭ. ೧೪). ೨. (ಉಕ). ಕೈಗಾರಿಕೆ. ಉದ್ದಮೆ: ೧. ಕಳಕಂಠಿ ನೀತಿವಚನದ ಮೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡ ಛಾ (ಜಿನಮು. ೨೩-೮). ಉದ್ಧಮೆ: ೧. 'ಉದ್ಧಮೆಗೈ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಉದ್ಯಮ]

ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವವನು; ಕಸಬುದಾರ: ಉದ್ದಿಮೆಗಾರನಿಗೆ ಉದ್ಧ ಉರುಳುವಷ್ಟು ಪುರುಸೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಗಾಡೆ).

[ಉದ್ದಿಮೆ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಉದ್ದಿಮೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ; ಕೈಗಾರಿಕೆ: ಪ್ರಥಮ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ನಂತರ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಿಮೆಗಾರಿಕೆ ತಲೆದೋರಿತು (ಮಾವಾ. ೯೮). [ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಉದ್ದಿಮೆದಾರ, ಉದ್ದಮಿದಾರ (ನಾ). = ಉದ್ದಿಮೆಗಾರ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಬೆಳೆದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವನೆಗೂ ನಮ್ಮದೇಶೀ ಉದ್ದಿಮೆದಾರರ ಬಂಡವಾಳಗಾರಿಕೆಗೂ ಒಳಹೊಂದಿಕೆ ಇದೆ (ಮಾವಾ. ೯೮). ಉದ್ದಮಿದಾರ: "ಉದ್ದಮಿದಾರ - ವ್ಯಾಪಾರಸ್ತ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). [ಉದ್ದಿಮೆ + -ದಾರ]

ಉದ್ದಿಶ್ಯ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಗುರಿ: ನಿನ್ನ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಶ್ಯ (ಅ). ಸಲುವಾಗಿ; ಕುರಿತು: ದೋಸ್ತಿ ಉದ್ದಿಶ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಶ್ಯಪೂರ್ವಕ (ಅ). = ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ: ಪಂತ - ಭುಜಂಗ ರಾಯರುಗಳಿಂದ ಪಹರೆಯವರು ಉದ್ದಿಶ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಅಂಜಿ. ೧೦೩). [ಉದ್ದಿಶ್ಯ + ಪೂರ್ವಕ]

ಉದ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಗುರಿಯಿಟ್ಟು; ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ; ಕುರಿತ. (ನಾ). ೨. ಉದ್ದೇಶ; ಗುರಿ. ೩. [ಭಂದ] "ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಮೃದ್ಧದ ಒಂದು ಪಾದದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಒಂದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ದ್ವಿಗುಣಗಳಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರೆದು ಲಘುತ್ವರಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದನ್ನು ಸೇರಿಸಲು ಅದು ಆ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗುವುದು. ಈ ಉಪಾಯಕ್ಕೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಕೃಷಿ. ೯೦); ಅರೇನಂ ಬೆಸಗೊಂಡ ಭಂದದ ಲಘುವ್ರಾತಂಗಳುದ್ದಿಷ್ಟದಾಧಾರಂ ಮಾಡೆಯನಿತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಗೆಸೆವಾ ಭಂದಾಂಕದೊಳ್ ಪುಟ್ಟದಾನಾರಂದೋರ್ಪ ಲಗತ್ತಿಯಾವ್ರಜದ ವೃತ್ತಂಗಳ್ ಸಮಾನಂಬರಲ್ ನೀರೇಜಾನೆ... ಪೇರ್ಣ ತ್ತರಿತದಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕದುದ್ದಿಷ್ಟಮಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೬-೪ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಇದು ಶ್ರಾವಕರ ಅಂತಿಮ ತರಗತಿಯು. ಇವನು ತನಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದು ಹೇಳುವರು" (ಜೈನಸ. ೪೭೪); ದರ್ಶನಿಕಂ ವರ್ತಿಕಂ... ಅನುಮತಿವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೋಂದು ವಿಕಲ್ಪಮನುಳ್ಳ ಶ್ರಾವಕರೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೬ವ). [ಉದ್ದಿಷ್ಟ + ವಿರತ]

ಉದ್ದೀಪ (ಗು). ೧. ಹೊತ್ತಿಸುವ; ಉರಿಸುವ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ದೀಪ; ದೊಡ್ಡದೀಪ: ಸಜ್ಜನಭಕ್ತಿ ಪಸರಿಸಿ ಸಂದುದೆಲ್ಲಾ ಭುವನ ಭವನೋದ್ದೀಪ ರೂಪದೊಳು (ಬಸವ. ೧೦-೧೨). ೩. ಉತ್ತೇಜಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪಕ (ಗು). ಉತ್ತೇಜಿಸುವ: ಸಕಲವಿಲಾಸಗಳಿಗೂ ನೆಲೆಯಾದ ಆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು... ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗೂ ತಿರುಗಿಸುವ ಅವಸ್ಥೆ ಶೋಕಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಉದ್ದೀಪಕವಾಗಿದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೨೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪನ (ಗು). ೧. ಹೊತ್ತಿಸುವ; ಉರಿಸುವ: ಎಲ್ಲಮುಂ ಪುಂಡರೀಕಂಗುದ್ದೀಪನಪಿಂಡದಂತೆ ಕೇವಲಂ ಸಂತಾಪಮಂ ಮಾಝುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫); ಆ ಪಕ್ಷಾನ್ನಮೆ ಮೃತಿಗುದ್ದೀಪನಪಿಂಡದ ಮೊಲಾಗೆ ಯಥುದಿಂ ಬೀಜಾವಾಪಮೆನೆ ಜನ್ಮಲತೆಗೆ ಕಲಾಪಸ್ತ್ರಿಯುದರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯದೊಳೊಗೆದಂ (ಯಶೋಜ. ೩-೩೪). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಕಾಶನ; ಉತ್ತೇಜನ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ವಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಉದಿಸಿದ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಬಲಪಡಿಸುವ ಸಾಮಗ್ರಿ: "ಭಾವಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಉದ್ದೀಕಗೊಳಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವಗಳೆಂದೂ... ಹೆಸರು" (ಕೃಷಿ. ೧೮೯); ವಿಭಾವಗಳನ್ನು ಅಲಂಬನವಿಭಾವ, ಉದ್ದೀಪನವಿಭಾವ ಎಂದು ಅವುಗಳ ಪ್ರಭಾವದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭಾರವಿಾ. ೩೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತಿಕೊ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳು. ೨. ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ಹುರಿದುಂಬು: ದೃಶ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ದ್ದೀಪನಂಗೊಂಡು... ಜನಕಜಾಪ್ರಿಯಂ ನಲ್ಲೆಯಂ ನುಡಿಸಿದನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೩-೩೨). [ಉದ್ದೀಪನ + ಕೊಳ್ಳು]

ಉದ್ದೀಪನಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಪುಡಿ: ಮಂದಾಗ್ನಿಗೆ ಉದ್ದೀಪನಚೂರ್ಣ ಔಷಧಿ (ರೂಢಿ).

[ಉದ್ದೀಪನ + ಚೂರ್ಣ]

ಉದ್ದೀಪಿತ (ಗು). = ಉದ್ದೀಪ್ತ: ೧. ಉತ್ಪತ್ತಿಜಾಂಬೂನದ ಕುಸುಮದಾಮಂಗಳಿಂದುದ್ದೀಪಿತ ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂಗಳಿಂದಂ (ಅದಿಪು. ೨-೩೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೀಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳಗಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸು. ೨. ಕೆರಳಿಸು; ಹೆಚ್ಚಿಸು: ಮೊಳಸು ಅಲ್ಲಗಳಲ್ಲೆ ಪಾಚಕಶಕ್ತಿಯಿದ್ದು ಹಸಿವನ್ನು ಉದ್ದೀಪಿಸುವ ಗುಣವೂ ಉಂಟು (ಗೋಗ್ರಾಸ. ೮೮). [ಉದ್ದೀಪನ + -ಇಸು]

ಉದ್ದೀಪ್ತ (ಗು). ೧. ಬೆಳಗಿದ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡ: ಧೀಮಂತರುದ್ದೀಪ್ತ ಚಿತ್ತದುಳವನು ಮರೆವ ನಾರಣನ ಕರುಣಾಕಟಾಕ್ಷ (ಮಲೆದೇ. ೫೦-೮). ೨. ಕೆರಳಿದ; ಉದ್ದೀಕಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧು 'ಉದ್ಧು' ನೋ.

ಉದ್ಧು 'ಉದ್ಧು' ನೋ.

ಉದ್ಧಮೆ 'ಉದ್ದಿಮೆ' ನೋ.

ಉದ್ಧಮೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು; ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡು: ಎಲ್ಲ ಸಮಯದಿ ನೆನಪು ಬಹುದೆಂತಿಲ್ಲವೆನಲವರುದ್ಧಮೆಗೈದೆಲ್ಲ ಸಾಮ್ಯದೊಳು ಸಕಲಕು ಬಾಹದೊಂದವಕೆ (ಕದಂಪು. ೧೪).

[ಉದ್ಧಮೆ (< ಉದ್ದಿಮೆ) + ಗೆಯ್ಯ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಉದ್ಧುರುಟಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಒರಟು; ಅಸಭ್ಯ: ಎದ್ದು ಪರಿತಪದೇವ ವೃಂದವನದ್ದಿಸುವೆನೆನೆ ಶಂಭು ದಾನವನುದ್ಧುರುಟಿನೆಂದೊಂದು ನಿಂದಾ ದೈತ್ಯಗಿದಿರಾಗಿ ಅದ್ವರಕ್ಷೆಯೊಳವನನಾಕ್ಷಣಕದ್ದಿದನು ಭಯರಸದಿ ಶಿವತಾನುದ್ಧುರುಟಿನಪ್ರಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನುದ್ಧುರುಳುವಷ್ಟು] ಕೆಡಹಿದ ಪಾದ ತಳದಿಂದ (ಸಂಭಸ. ೬-೩೨). [ಉದ್ಧುರುಟಿ + -ಅ]

ಉದ್ಧರುಟು (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಒರಟಾದ: ಉದ್ಧರುಟು ಮಾತಾಡಿ
ಇದ್ದದನು ಹೋಗಾಡಿ ಉದ್ದನ ಮರದ ತುದಿಗೇೞಿ ತಲೆಯೊೞಿ ಬಿದ್ದು
ಸತ್ತಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೩). ೨. ಬಲುಗಟ್ಟೆಯಾದ: ಆರಸು ರಾಮರ
ಪಂಥಕಡ್ಡಲಾದನು ಎಂದು ಮಜುಗಿದ ಮಹಾತ್ಮನು ಉದ್ಧರುಟು ಹನು
ಮಂತ (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೪). (ನಾ). ೩. ಒರಟುತನ; ಅಸಭ್ಯತನ:
ನೀನಾರು ಸಾರೆಂದು ಉದ್ಧರುಟಿನಿಂದ ಜರೆದನು ವಿಜಯನಂದು (ಕವಿಜ.
III, ೯೪ ಇಂದ್ರಕೀಲಜಾಸದ). [ಉದ್ಧ + ಉರುಟು]

ಉದ್ಧರುಟುತನ (ನಾ). ಧೂರ್ತತನ; ಉದ್ಧಟಿತನ; ಒರಟುತನ:
ಉದ್ಧರುಟುತನ ನಿನ್ನ ಮೋೞಿಯಲಿದ್ದದ್ದೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೪೬);
ಒದ್ದುಕೊಂಡವು ಧರಣಿಯನು ಹೊತ್ತಿದ ದಂತಿಗಳಹಿತ ಕೂರು ಮ
ರುದ್ಧರುಟುತನವೆಲ್ಲಿಯೇನಾಯ್ತುೞಿಯೆ (ತೂರಾ. ೪-೧೨-೩೪);
ದಾನವನು ಉದ್ಧರುಟುತನಕಳ್ಳಿಹಾಯ್ದರು ಸುರರು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾ. ೩-೪೦).
[ಉದ್ಧರುಟು + -ತನ]

ಉದ್ಧವಾರೆ (ನಾ). (ಶತ್ರುಗಳನ್ನು) ಮರ್ದಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಹಾರೆ; ಉಜ್ಜುವ ಹಾರೆ: ಚರಿದಿಂದೊಂದುದ್ದವಾರೆಯುಂ ಪಿಡಿತಂದು
(ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೬೯-೫); ಹಲ್ಲಣ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ ಕಡಿವಾಣವು ಕಬ್ಬಿಯು
ಜೋಡು ಮೊಚ್ಚೆಯಂ ಭಲ್ಲೆಹ ಸೀಸಕಂ ಕವಚದಾಯುಧವೊಕ್ಕಣವುದ್ದ
ವಾರೆಯುಂ ಸೆಲ್ಲಹಮುಂ ಶರಾವಳಿಗಳುಂ ಧನುಮುದ್ಗರಲಾಡಿಗಳಾದಿ
ಯಾದವಿಂಬಿಲ್ಲೆನೆ ಪೊತ್ತವರಾ ನಡೆವ ಸಂಭ್ರಮಮುಬ್ಬರಮಾಯ್ತು
ದಂದಿನೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨೮). [ಉದ್ಧ (\leq ಉದ್ಧ) + ವಾರೆ]

ಉದ್ದೆಗ (ನಾ). = ಉದ್ದೋಗ (?): ವಿದ್ಯೆ ಸತ್ಕುಲ ಬಹುವಿವೇಕವು
ಬುದ್ಧಿ ಜಾಣುಮೆ ನುಡಿಯ ಸಡಗರ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತ ಸುಶೀಲ ಭುಜಬಲಭದ್ರ
ನೆಂದಿನಿಶ ಉದ್ದೆಗವು ಮೊದಲಾ ಗುಣಂಗಳಲಿದ್ದು ಫಲವೇನರಸ ಭಾಗ್ಯದ
ಬುದ್ಧಿ ಹೊದ್ದದವ ನರನು ದರಿವ್ರಾಂಗನವನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೩.
೧-೧೦೫). [\leq ಸಂ. ಉದ್ದೋಗ]

ಉದ್ದೆಸ (ನಾ). = ಉದ್ದೇಶ ೧: ಆಸದಳಮೆಸೆದುದು ಮೊಗವುದ್ದೆಸ
ದೊಳೆ ತಳತಳಸಿ ಪೊನ್ನ ಕಳಸಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೮೪); ಬೆಸಗೊಳ್ಳುವ
ಱಂದಿದನು ದ್ದೆಸಮಾವುದು ತರುಣೆ ನಿನಗೆ (ಕಾದಂಪು. ೭೬೧); ಹಸು
ವಾಸೆ ಬಟ್ಟಿಯಿಂದುದ್ದೆಸಮುೞಿಯದೆ ನಡೆದು ಕುಚನಗಾಂತದೊಳ್
ಪೊಕ್ಕು (ವರ್ಧಪು. ೬-೮). [\leq ಸಂ. ಉದ್ದೇಶ]

ಉದ್ದೇಶ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧೈಯ. ೨. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಆಲೋ
ಚನೆ; ಹಂಚಿಕೆ. ೩. ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಳ: ಮಗನನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ವಸು
ದೇವಂ... ಮಧುರಾಪುರಮಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು ಬಯಲೊೞಿೞಿವರಿವ ಬಟ್ಟಿ
ಯೊಳುದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೩-೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕ (ಅ). ಆಲೋಚನಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ; ಬೇಕೆಂದೇ:
ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಷಕುಡಿಸಿದಂತೆ... ಆಪಾದನೆ ಹೊರಿಸಿದೆ
(ಪುನರು. ೨೦೪); ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಲೆಖ್ಪಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಲೆಮ.
೩೩). [ಉದ್ದೇಶ + ಪೂರ್ವಕ]

ಉದ್ದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಡು; ಕುರಿ: ಮತ್ತಮಾ ದಮಿತಾರಿಯ
ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಬಲದೇವನಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೦ ವ); ಆ ಬಾವಿಗಂ
ದೇವಗ್ಗವರನುದ್ದೇಶಿಸಿ... ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. VII, ೨೩ನೊ.
೯೯-೨೪; 1127); ವನಜಾನನೆಯೇೞುಂಜವನದೊಳ್ ವನದೊಳ್
ನಿರೋಧಮೊಳ್ ಪೇಳಿಂತಾನನುದ್ದೇಶಿಸಿ ತಪಮದನೆನಗೞಿಸಿದೊಡೇನೊ
ದೋಷವೇ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೦೭); ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿಯು
ತ್ತೇವೆ. ಉದ್ದೇಶಿಸದ್ದನ್ನು ಕಲಿಯಲಾರೆವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೧೫).
[ಉದ್ದೇಶ + -ಇಸು]

ಉದ್ದೇಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧೈಯ. ೨. ಗುರಿಯಿಟ್ಟದ್ದು;
ಕುರಿತದ್ದು: ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ್ಯ, ವಿಧೇಯವೆಂದು ವಿಭಾಗ
ವಿರುವುದು. ತಿಳಿದ ಅಂಶವು ಉದ್ದೇಶ್ಯ. ತಿಳಿಯಿಸಲ್ಪಡುವ ಅಂಶವು
ವಿಧೇಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧವ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮೊರೆತ, — ಘೋಷ: ಮೊೞಿದುದು
ಸಮುದ್ರ ಮುದ್ರವದ ಪರ್ಚುಗೆಯಿಂದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೧೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಟಿ, ಉದ್ಧಟಿ (ನಾ). = ಉದ್ಧತ ೬: “ಅ ಹುಡುಗನು ಉದ್ಧಟಿನಾಗಿ
ದ್ದಾನೆ” (ರಂಗರೋ. ೫೬). ಉದ್ಧಟಿ: “ಉದ್ಧಟಿ-ಉದ್ಧತ-
ಗರ್ವಿಷ್ಯ” (ತದ್ವಕೋ. ೪). [\leq ಸಂ. ಉದ್ಧತ]

ಉದ್ಧಟಿತನ (ನಾ). ಔದ್ಧತ್ಯ: ಅವಳ ಉದ್ಧಟಿತನಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋಸಾರಿ ನಮ್ಮ
ತಾಯಿಯವರು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದುಂಟು (ಅನಾಮಿ. ೧೬).
[ಉದ್ಧಟಿ + -ತನ]

ಉದ್ಧಟಿ (ನಾ). ಗರ್ವ; ಉದ್ಧತತನ (?): ಏನುದ್ಧಟಿ! ನಿಷಾದಗ
ಮಮಾ ಧನುರ್ವೇದವೇ? (ಹೆಚ್ಚಿರ. ೯-೩೩). [ಉದ್ಧಟಿ + -ಁ]

ಉದ್ಧತ (ಗು). ೧. ಮೇಲೆತ್ತಿದ; ಎತ್ತರಿಸಿದ. ೨. ಹೊಡೆದ;
ಮಿಾಟಿದ: ಅಳ ನಿಲಿಸೋ ನಿಲಿಸೆನುತ ಸಂಸ್ಥಾಪಿತೋದ್ಧತ ಚಪಳಚಾಪ
ಕರಾಳಮರ್ವೀನಾದ ಭೀಷಣನಾದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೩).
೩. ಗರ್ವಿಷ್ಯನಾದ; ಸೊಕ್ಕಿದ; ಕೊಬ್ಬಿದ: ಮುಂಗಾಣದತ್ತದ್ಧತ
ತರಮುಖವಾಗಿಪುರೋರಂತೆ ವಿದ್ವಜ್ಜನಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದೆನ್ನೀ ಮನದೊ
ಡತಣಹಂಕಾರವಿಂತಿಂತಿದಂ ದೇವನೆ ನೀಂ ತರ್ಗೊತ್ತಿ... ರಕ್ತಿಪ್ಪುದನ್ನಂ
(ರಕ್ತಾಶ. ೧೬). ೪. ಉದ್ದೇಕಗೊಂಡ; ಕೆರಳಿದ: ಚಮೂರುಸಂಕುಳ
ಮನುದ್ಧತಭೀಕರ ಸೂಕರಾಳಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೭-೯). ೫. ಉತ್ಸಾಹ
ವುಳ್ಳ; ಉತ್ತೇಜನವುಳ್ಳ. ೬. ಒರಟ; ಅವಿನೀತ. ೭. ಬೇರುಸಹಿತ
ಕಿತ್ತ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡಿದ: ಕೆಲರನುದ್ಧತಾ [ಪಾಠಂ.

ಉದ್ಧತ, ಉದ್ಧತ, ಉದ್ಧತ] ಪ್ರತಿಮಹಿತಮಾರ್ಗಿ ಕೆಲರನುಜ್ಞಾಟಿಸಿ
(ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦ ವ). (ನಾ). ೮. ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದ ಜಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]
ಉದ್ಧತಂ (ಅ). ತುಂಬ ವೈಭವವಾಗಿ.
ಉದ್ಧತಮಾಡು = ತುಂಬ ವೈಭವದಿಂದ ಆಡು, — ಕುಣಿ:
ನೋಡುವನಿಂದ್ರನಿಂದ್ರನತಿಯುದ್ಧತಮಾಡುವನಾ ಜಿನೇಂದ್ರನಾ ಮೋಡಶ
ತೀರ್ಥನಾಥನೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಂ ದೊರೆಯಾರಘಾಂತಕರ್ (ಶಾಂತಿಪು.
೧೨-೨೫). [\leq ಉದ್ಧತ]

ಉದ್ಧತವಾದಿ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಯನಾದ ವಾದಿ: ದಿಟನುಡಿವನ್ನವಾದಿ
ಮುಖಮುದ್ರಿತನುದ್ಧ[ತ]ವಾದಿ... ವಾದಿಭಯಂಕರನೆನ್ನ ದಂಡುಳಂ
ಸ್ಪುಟಪಟುಘೋಷದಿಕ್ಟಮನೆಯಿತ್ತು ವಾಕು ಪಟು ಗೋಪನದಿಯ
(ಎಕ. II, ೬೯-೪೮; 1100). [ಉದ್ಧತ + ವಾದಿ]

ಉದ್ಧತವೃತ್ತ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಯವಾದ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಸೊಕ್ಕಿ
ದವನು: ಉದ್ಧತವೃತ್ತಂ ಗತಧೈರ್ಯನಾರ್ಯವಿಮುಖಂ ನಿದ್ರಾಳು
ತಾನಾದ ಭೂಪತಿಗಾ ದೈಸಿರಿ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರ್ (ರಾಜಶೀ.
೬-೧೨೪). [ಉದ್ಧತ + ವೃತ್ತ]

ಉದ್ಧತಶೀಲ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಯವಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಅಹಂ
ಕಾರಿ: ಬಂದನಪ್ರತಿಮನಂಗಳವಿಮರ್ಧನನೆಂಬ ಬಂದನುದ್ಧತಶೀಲತರ
ಕಾಲಹರನೆಂಬ (ನಂಬರ. ೭-೧೧೪). [ಉದ್ಧತ + ಶೀಲ]

ಉದ್ಧತಾರಿ (ನಾ). ಮದಿಸಿದ ಶತ್ರು; ಸೊಕ್ಕಿದ ಹಗೆ: ಧರೆಯಂ
ಕಾಯಲುಮರ್ಥಿಗಂ ಪರಿಜನಕ್ಕಂ ಬಂಧುಮರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಾದರದಿಂದೀಯಲು
ಮುದ್ಧತಾರಿನೃಪರಂ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಸೋವಲುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೯೯).
[ಉದ್ಧತ + ಅರಿ]

ಉದ್ಧೃತಿ, ಉದ್ಧೃತಿ (ನಾ). ೧. ಅಹಂಕಾರ; ಸೊಕ್ಕು; ಕೊಬ್ಬು : ಇಕೆಗೆ - ಉದ್ಧೃತಿ ಉದ್ಧೃತಿ, ಅಯತಿ, ಪನ್ನತಿ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹಿರಿಮೆ; ದೊಡ್ಡ ಸ್ಥಿತಿ: ಮದವತ್ತಿ ನಡೆವ ರಾಯಗ[ಡ]ಣ ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರತಾಪತಪನಾತಪದಿಂ ನಡೆ ಕೊರಗಿಸುವುದ್ದಿತಿಗೆ ಪಡಿಯಾ ಪೋಂ ವೀರರಾಯಸೋಮೇಶ್ವರನೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೭-೭ ; 1138) ; ಅತುಳತರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ರಜಬರಂ ಕೂಡಿಯುದ್ಧೃತಿಯಿಂ ಪೋಗಿ (ಪಾಸೋಪು. ೮-೪೫). ಉದ್ಧೃತಿ : ೧. ನೀನೆನ್ನಂ ಬಗೆಯದುದ್ಧೃತಿಕ್ಕೆ ಯೋಧ್ಯ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೨) ; ಇಕೆಗೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು-ಉದ್ಧೃತಿಕ್ಕೆ, ಉದ್ಧೃತಿಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಗುಣದೊಳ್ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕೀರ್ತಿ ಯೋಳೆಣಿಯಿಲ್ಲೆಂಬುದ್ಧೃತರ್ಕಳೇ(೦) ಮುನ್ನಿನವರ್ ಗುಣಹೀನರೂನರೇ 10 ಗಳಿನಣುಮಾತ್ರಕ್ರಿಸ್ತಿಪರದ್ಧೃತಿಕ್ಕೆಯೆ ಚೋದ್ಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೫-೨೩).

[ಉದ್ಧೃತ + ಇಕೆ]

ಉದ್ಧೃತಿಕ್ಕೆ 'ಉದ್ಧೃತಿ' ನೋ.

ಉದ್ಧೃತಿಬಡು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರಪಡು ; ಗರ್ವಪಡು : ವಿತತಧರ್ಮಾ ಚಾರವುಳಿದುದ್ಧೃತಿಬಡುವ ಮುಂಗಾಣನವನೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ ಹಗೆಯಾಗಿಹನು 15 (ಜೀವಂಚ. ೪-೩). [ಉದ್ಧೃತಿ + ಪಡು]

ಉದ್ಧರ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು. ೨. ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ; ಕಿತ್ತುಬಿಸಾಡುವ. 'ಉದ್ಧರಾಗ್ನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧರಣ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವಿಕೆ ; ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವುದು. ೨. ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು ; ಕಿತ್ತುಬಿಸುಡುವುದು. ೩. ವಾಂತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ. ೪. ಮುಕ್ತಿ ; ಬಿಡುಗಡೆ. ೫. ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಪಡೆದಿರುವುದು : ದೊರೆವಡೆದ ಮಹಾಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರಾಂತದಿಂ ಜಿಹಾ ಶಸಾಂತಹಾಂತಕ್ಷಾಂತೋದ್ಧರಣದಿನುದ್ಧವಿಸವು ಬಲ್ಲರ ಮತದಿಂ ಧಾತು 20 ತಿಳುವದವನೀ ಕ್ರಮದಿಂ (ಶಮದ. ನ. ೨೬೫). ೬. ಇತರರ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು ; ಉದ್ಧರಿಸುವುದು ; ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಮಾತು ; ಅವತರಣ : ಕೆಲವರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವರಗಳು, ಅವರ ಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ಇತರರ ಉದ್ಧರಣಗಳಿಂದಲೂ ದೊರಕುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೪). ೭. [ವೀಶೈ] ರೋಗ, ಭಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥ ವಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ತಾಯಿತ, —ಯಂತ್ರ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಅವತರಣಚಿಹ್ನೆ : "ಉದ್ಧರಣವೆಂದು ತೋರಿ ಸಲು ಅದರ ಮೊದಲಲ್ಲೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಹಾಕುವ ಸಂಕೇತ ಚಿಹ್ನೆಗಳು : ಉದ್ಧರಣಚಿಹ್ನೆಗಳು (" ", ' ') (Quotation Marks. ಇಂಕನ). 30

[ಉದ್ಧರಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಉದ್ಧರಣೆ (ನಾ). ೧. ಉದಾಹರಣೆ ; ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಮಾತು : ಶಿವ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವು ತ್ಯಾಜ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 35 ಮೇಲಿನ ಉದ್ಧರಣಗಳನ್ನಿತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ತುಳುನಾ. ೨೩೫). ೨. [ವೀಶೈ] "ಉದ್ಧರಣೆಗಳು-ವೀರಶೈವತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು" (ಶರಪಾ. ೨೪-೮). ೩. ತೀರ್ಥ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಕೊಡುವುದ ಕಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಲೋಹದ ಸಣ್ಣ ಸವುಟು : "... ಮೂರು ದಿನಗಳಾಯ್ತು ಒಂದು ಉದ್ಧರಣೆ ನೀರನ್ನೂ ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರೊಡ ನೆಯೂ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿದರು 40 (ಚಿತ್ರಕೂ. ೬೬). [ಸಂ. ಉದ್ಧರಣ]

ಉದ್ಧರಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ನಾಶಕರವಾದ ಉರಿ : ಒಳಗಿರ್ದ ಬದ್ಧಜಲಮಂ ಚೆಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ತದುದ್ಧರಾಗ್ನಿಯನಂತು ಕೆಡಿಸಿ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿ 45 ಕಿಡಿಯಿಲ್ಲ ಹೊಗೆಯದು ಬೂದಿಯದು ತಾನು (ಬಸಪು. ೩-೫).

[ಉದ್ಧರ + ಅಗ್ನಿ]

ಉದ್ಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು ; ಸಂರಕ್ಷಿಸು ; ಕಾಪಾಡು : ಕಾರ್ಯವೆಸಗಿದುವೆ ಶಿವಪದಪರ್ಯಂತಂಬರಮೋಘಮುದ್ಧರಿಸುಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿನರ್ಹಸ್ತಿದ್ಧಾಚಾರ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧-೬) ; ಸಚ್ಚರಿತರ್ ಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮನುದ್ಧರಿಸುಗೀ ಸಂಸಾರ ವಾರಾಶಿಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೫) ; ನರಕದೊಳಾಳಲೀಯದೆ ಚಂಡಿಕೆವಿಡಿ ದುದ್ಧರಿಸಲೆಂದಾಳೊಂಡ ಗುರುವೆ (ಬ ಸ ರ. ೪-೩೨) ; ಕಲ್ಪಾಂತದಲಿ ಕರಗಿದ ಧರೆಯನುದ್ಧರಿಸಿದೆನು (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೭೧) ; ಉದ್ಧರಿಸುವೆನು ಜಗವನೆನ್ನುತಿದ ಸಖನೆ ನಿನ್ನುದ್ಧಾರವೆನ್ನಾಯ್ತೋ ? (ಮಂಕುಕ. ೬೫೮). ೨. ಉದಾಹರಣೆಕೊಡು ; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೇಳು : ಅಭಿನವವಾದಿವಿದ್ಯಾನಂದನು ಕಾವ್ಯಸಾರವೆಂಬ ಪದ್ಯಸಂಕಲನ ದಲ್ಲಿ ಶಬರವರ್ಣನೆಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ 50 (ಸಮಾಲೋ. ೧೬೦) ; ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅಪಕ್ಷಸ್ವರೂಪ ವನ್ನೂ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೬೧). ೩. ಉದ್ಧಾರವಾಗು ; ಏಳಿಗೆ ಯಾಗು : ಕಲಿಯುಗದೊಳು ಹರಿನಾಮವ ನೆನೆದರೆ ಕುಲಕೋಟಿಗಳುದ್ಧರಿಸುವುವು (ಪುರಂದ. ೪-೭೧ ಪಲ್ಲವಿ).

[ಉದ್ಧರಣ + ಇಸು]

ಉದ್ಧರ್ಷ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂತೋಷ ; ಅತಿಶಯಾನಂದ : "ಪ್ರಮೋದಃ . . . ಉದ್ಧರ್ಷಃ, ಉದ್ಧವಃ . . . ಸುಖಂ - ಈ ೧೩ ಸುಖದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾಂತ (ಗು). ಹೊರಹಾಕಿದ ; ಕಾರಿದ ; ವಾಂತಿಮಾಡಿದ. ೨. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ. 'ಉದ್ಧಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾನ (ನಾ). ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ ; ಕಾಪಾ ಡುವುದು : ಈ ಅಸಹಾಯಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿಡುಗಡೆ ; ಮೋಕ್ಷ. ೩. ಸಾಲ ; ಋಣ ; ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಸಾಲ. ೪. ಕಿತ್ತುಹಾಕುವುದು ; ತೆಗೆದು ಹಾಕುವುದು ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ. ೫. (ನಾಯಕನಿಗೆ) ಸುಲಿಗೆ ಯಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಆರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಆರೊಂದಿ. ೬. ಉತ್ತರ (ಶೈವ. ೫೬೪).

ಉದ್ಧಾರಮಾಡು = ೧. ಸಂರಕ್ಷಿಸು ; ಕಾಪಾಡು : ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಎತ್ತಿ ಹೇಳು. ಉದ್ಧಾರವಾಗು = ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಯಾಗು ; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು : ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ದುಡಿದರೆ ಉದ್ಧಾರವಾಗು ತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರಕ (ನಾ). ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವವನು ; ಕಾಪಾಡುವವನು ; ರಕ್ಷಿಸುವವನು : ಬುದ್ಧ, ಶಂಕರ, ವಿಷ್ಣುರಣ್ಯ, ವಿವೇಕಾನಂದ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಹಾಪುರುಷರು ಭಾರತೀಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ಧಾರಕರು (ಪು ಕ್ಕಾ ರ. ೧೦೫ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಧರಿಸು : ಧಾರುಣಿಯಲಿಪ್ಪಂತೆ ಕರುಣಾ ಕಾರನಾಗಿ ಪಡುಸ್ಥಲವನುದ್ಧಾರಿಸಿದ ಗುರು ಚೆನ್ನಸಂಗನಬಸವ ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೩). [ಉದ್ಧಾರ + ಇಸು]

ಉದ್ಧಿ (ನಾ). (?) : ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಹೆಬ್ಬಲ್ಲದ ಮೂಡಣ ಉದ್ಧಿಯ ಕಲ್ಲು ಆ ಮೂಡ ಕೊಳತೂರ ಬಡಗ ಹನೆಕಾಲದ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಗಾಣದ ಕಲ್ಲು ಆ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಿಬೈಯ ಗಾಣದ ಕಲ್ಲು . . . ಆ ಮೂಡಹನೆ ಕೊಲದ ಮರವೂರ ಕೊಳತೂರ ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಹುತ್ತದ ಮೇಲಣ ಉದ್ಧಿಯ ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೪-೯೪ ; 1497). [?]

ಉದ್ಧರ (ಗು). ೧. ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾದ. ೨. ಸಮರ್ಥವಾದ; ಶಕ್ತವಾದ; ದಕ್ಷವಾದ. ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಮೇಲಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಉದ್ಧರಗಂಭೀರಪಯೋದನಾದನತಿಪುಷ್ಪಾಂಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪-೧೭). ೪. ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡ; ಹರ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಹುರುಪಿನ: ಸುರಭಿಸಮಯದೊಳೆ ಕೋಕಿಳವಿರುತಿ ನಿಬಂಧನಮನಬ್ಬ ಕಾಲದೊಳೆ ಮದೋದ್ಧರಕೇಕಿ ಮಧುರಕೇಕಾವಿರುತಿಯನಭಿಯುಕ್ತರ ಜೊಡು ಪೇಟ್ಟುದು ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೯೧). ೫. ಕಳಚಿಬಿದ್ದ: ಕರಮೆರಡುಂ ಪಟ್ಟುವುದುಮಾ ಕರದಿಂದಂ ತನ್ನ ಕುನ್ನಗೆಯೊಳೆ ಕೊಂಡು ದ್ಧರ ರಥಚಕ್ರದಿ ನಿಟ್ಟುಂ ತಿರಿಪಿ ನರಪ್ರಿಯತನೂಜನಕ್ಷೋಹಿಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧರ್ಷಣ (ನಾ). ರೋಮಾಂಚ; ಪುಳಕ. [< ಸಂ. ಉದ್ಧರ್ಷಣ] ಉದ್ಧೂತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ದೂರ ಎಸೆದ; ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಆತನುಸಮಾಕಾರುದ್ಧೂತಲೇಪರ್ ಪ್ರಣುತರ್ ... ಸಿದ್ಧರ್ (ಆದಿಪು. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂತದೋಷ (ಗು). ದೋಷದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ: ಸದಮಳ ಚರಿತರನುದ್ಧೂತದೋಷರಂ ವಿಗತರೋಷರಂ ಸಕಳಕಳಾವಿದರಂ ನೆಟ್ಟಿನ ಮಲಧಾರಿದೇವರಂ ದೇವರೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪುದು ಜಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೨೦). [ಉದ್ಧೂತ + ದೋಷ]

ಉದ್ಧೂಪ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ಧೂಪ: ಸತತ ದಹ್ಮಮಾನ ಕಾಲಾ ಗರೂದ್ಧೂಪೋದ್ಧಾಪು ಧೂಮಾಮೋದ ಮತ್ತ ಮಧುಕರನಿಕರ ಝಂಕಾರ ಪರಿತದಿಗಂತರಾಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂಲನ, ಉದ್ಧೂಳನ (ನಾ). ೧. ಪುಡಿ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಪುಡಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸುವುದು, —ಬಳಿಯುವುದು, —ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ನರಭಸಿತೋದ್ಧೂಲ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ನಮಂ ಗಿರಿಜೆಗೆ ಸುರಸತಿಯ ರೊಲ್ಲ ಮಾಡಿದೆಯೋಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪). ಉದ್ಧೂಳನ: ಅತ್ಯಧಿಕ ಫಲವೀವುದೀ ಭಸಿತದುದ್ಧೂಳನ (ಆರಾಜ. ೨-೯); ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗಿ ಚತುರಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಾಂಗೋದ್ಧೂಳನ ಸಲ್ಲುವುದು ವೈಶ್ಯರಿಗೆ ಲಲಾಟ ಮಾತ್ರೋದ್ಧೂಳನ ಸಲ್ಲುವುದು (ವಿನೇಕ. ೭೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂಲಿತ, ಉದ್ಧೂಳಿತ (ಗು). ಲೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಳಿದ; ಸವರಿದ: ಉರುಜಟಾಮಕುಟೋತ್ತಮಾಂಗರು ಸ್ಫುರಿತಭಸಿತೋದ್ಧೂಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ತಾಂಗರು... ಶಿವಲಿಂಗಧಾರಕರು (ಬಸಪು. ೫೮-೫೧). ಉದ್ಧೂಳಿತ: ಮದನನಂ ಸುಟ್ಟು ರಿಪಿ ತದಂಗಳಸೋದ್ಧೂಳಿತಗಾತ್ರನಾಗಿ (ಗಿರಿಕ. ೮-೫೩); ಬೆಳ್ಳುಗಿಲಾಗಸದಂತಿರೆ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳಿತಲಲಾಟಂ ಕಣ್ಣೊಳೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೧೮). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂಲಿಸು, ಉದ್ಧೂಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸು; ಸವರು; ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು: ಹರನುದ್ಧೂಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ಸಿದತ್ಯನಾನ ಭಸಿತಪ್ರದ್ಯೋತಮೋ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೦೮). ಉದ್ಧೂಳಿಸು: ಪಸು ಜ್ವರ ಯಿಸಿದೊಡೆ ಹೊಲೆಯರ ಮ ಸಣದ ಬುದಿಯನೆ ಪೂಸುಗಲ್ಲದೊಡು ದ್ಧೂಳಿಸು ತಡೆಯದೆ ಕೊಳೆವಾವಿನ ಭಸಿತಮನನಿತಪೊಳೆ ತ ಜ್ವರಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೭); ಭಸಿತವಂ ಮೈದುಂಬಲು ದ್ಧೂಳಿಸುತ ಭಸಿತವನೇಕೆ ಪುದ್ಧೂಳಿಸೆ ತಲೋದರಿ ನೀನೆನಲು (ಬಸಪು. ೧೨-೧೭). [ಉದ್ಧೂಲನ + -ಇಸು]

ಉದ್ಧೂಳನ 'ಉದ್ಧೂಲನ' ನೋ.

ಉದ್ಧೂಳನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಯನ್ನು ಉದುರಿಸು; ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು. 'ಉದ್ಧೂಳನಂಗಿಯು' ಪರಾ.

[ಉದ್ಧೂಳನ (= ಉದ್ಧೂಲನ) + ಗಿಯ (< ಕಿಯ)]

ಉದ್ಧೂಳನಂಗಿಯು (ಕ್ರಿ). ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಮಳವಿಭೂತಿಯಂ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳು ಉದ್ಧೂಳನಂಗಿಯು [ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಸು, ಯ್ಸು] (ಬಸಪು. ೪೧-೨೦). [ಉದ್ಧೂಳನಂಗಿಯ + -ಸು] ಉದ್ಧೂಳನಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಧೂಳನಂಗಿಯ: ಹರನಾಲಯಕ್ಕೆಯ್ದುಂ ಕರಗುತೆ ವಿಭೂತಿಯನುದ್ಧೂಳನಂಮಾಡಿ ಹರುಷದಿಂ ಪಾಡುತುಂ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಂ ಸೂಡಿ (ತಿರುರ. ೪-೧೦).

[ಉದ್ಧೂಳನ (= ಉದ್ಧೂಲನ) + ಮಾಡು]

ಉದ್ಧೂಳಿತ 'ಉದ್ಧೂಲಿತ' ನೋ.

ಉದ್ಧೂಳಿಸು 'ಉದ್ಧೂಲಿಸು' ನೋ.

ಉದ್ಧೂತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ; ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದ, —ತೆಗೆದ; ಕೆತ್ತಿತ್ತಿದ: ಬೊಟ್ಟಿಗೊಟ್ಟಾನೆಯ ಕೊಂಬದಾಗಿ ಸಿಡಿವಂಜರಮುದ್ಧೂತ ಹಸ್ತದಂಜಮಾ ಬಾನೊಳೆ ತಳ್ಳು ತೋಜಿ (ರಾಜಶೇ. ೭-೭೫). ೨. ಉದಾಹರಿಸಿದ; ಉದ್ಧರಿಸಿದ.

ಉದ್ಧೂತಗೊಳಿಸು = ಉದ್ಧರಿಸು ೨: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಅಭಿನವವಾದಿ ವಿಧ್ಯಾನಂದರಂಥ ಸಂಕಲನಕಾರರು ಅವನ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧೂತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂತಿ (ನಾ). ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದು; ಉದಾಹರಣೆ: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕೇಶಿರಾಜರು... ಹರಿಹರನಿಂದ ಉದ್ಧೂತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧೂ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹರಿವ ನದಿ; ಗಂಡುನದಿ: "ಭಿಡ್ಕಿ, ಉದ್ಧು: [ದ್ಧು], ನದಿ, —ಈ ಗಂಡುಮೋಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧದ್ಧ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ: ನಾಲ್ಕುಸಿರದಿಂ ಮಿಗಿಲೆನೆ ಮುನ್ನೂ ಷಾರ್ಪತ್ತುಗೆಯ್ದ ಮುಖ್ಯಧ್ವಜಂಗಳುದ್ಧದ್ಧಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೫೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಧದ್ಧ ಕುಕ್ಷಿ (ಗು). ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇದಿದ ಜಠರ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳ; ದೃಢವಾದ ಉದರವುಳ್ಳ: ಮೃದುಕೇಸರಂ ನಿಬಿಡಜಂಘಾಕಾಂಡನುದ್ಧದ್ಧ ಕುಕ್ಷಿ ತನುಸ್ಥಿಗ್ಧತನೂರುಹಂ... ತುರಗಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೪೯). [ಉದ್ಧದ್ಧ + ಕುಕ್ಷಿ]

ಉದ್ಧದ್ಧ ಜೂಟಿ (ಗು). ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆಯುಳ್ಳ: ಉತ್ಕಟಹಾಟಕ ಪದಕಮಣಿ ತ್ರಿಖಂಡಕರ್ಣಾಭರಣಮುದ್ಧದ್ಧ ಜೂಟಿಂ... ನಾಟಕಾಭಿನಯ ನಟವ್ಯಂದಮಿದು ಮಹಾನಾಟಕಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫ ವ). [ಉದ್ಧದ್ಧ + ಜೂಟಿ]

ಉದ್ಧಿಜ 'ಉದ್ಧಿಜ' ನೋ.

ಉದ್ಧದ್ಧ (ಗು). ೧. ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ; ಚೇತರಿಸಿದ; ಎದ್ದ: ಸುರ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದ್ದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಿದ್ದ ಉದ್ಧದ್ಧ ಶುದ್ಧನೀರೆ (ಗಂಗಾತ. ೮). ೨. ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸಗೊಂಡ: "ಉದ್ಧಿಳಿತಂ, ಉದ್ಧಿಷಿತಂ... ಉದ್ಧದ್ಧಂ, ವ್ಯಾಕೋಚಂ, ವಿಕಾಸ:—ಈ ೯ ಅಲವುರ್ದರ್ಕ ಪೆರರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೩); ಉದ್ಧಿಪನವಿಭಾವದಿಂದ ವಿಪ್ರಲಂಭಶೃಂಗಾರವು ಉದ್ಧದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೋಧ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರ. ೨. ಜ್ಞಾನ; ಉತ್ತಮವಾದ ಅರಿವು. 'ಉದ್ಭೋಧಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೋಧಕ (ಗು). ಎಚ್ಚರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸುವ: ಒಳಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಚಾಲಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರೆ ಹೊರಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಉದ್ಭೋಧಕ ಅಥವಾ ಪ್ರಚೋದಕಗಳಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭೋಧಕೋಶ (ನಾ). ಜ್ಞಾನಕೋಶ, —ಭಂಡಾರ: ದೇಶಂ
ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂ ಶ್ರುತಬಲಮೆ ಬಲಂ ಕೋಶಮುದ್ಭೋಧಕೋಶಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨೯). [ಉದ್ಭೋಧ + ಕೋಶ]

ಉದ್ಭೋಧಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಬ್ಬಿಸು; ಎಚ್ಚರಿಸು; ಅರಳಿಸು;
ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ತಾನವಳ ಅಂತರಾತ್ಮವನ್ನು ಉದ್ಭೋಧಗೊಳಿಸ
ಬೇಕೆಂದೂ, ಅದು ಕಷ್ಟತರವಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದೂ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು
(ಪುನರು. ೧೯೬). [ಉದ್ಭೋಧ + ಕೊಳ್ಳ + -ಇಸ್ಯ]

ಉದ್ಭಟ (ಗು). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ:
“ಉಲ್ಬಣಂ, ಉದ್ಭಟಂ, (ಉತ್ಕಟಂ), ಉದ್ಭಟಂ — ಈ ಏ ಮಿಕ್ಕದು”
(ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೨೯); “ಉತ್ಕಟಮದುದ್ಭಟಮದುದ್ಭಟಮದುಲ್ಬಣ
ಮದುತ್ಕೃಷ್ಟಮನಲು ಪರ್ಚಿದುದಕ್ಕ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೪). (ನಾ).
೨. (ಅಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಕೇರುವ) ಮೊರ; ಶೂರ್ಪ.
೩. ಒಬ್ಬ ಶಿವಭಕ್ತನ ಹೆಸರು: ಕೊಂಡೊಯ್ಯಂ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಂ
ಪುರವಂ ಕಂಡೊಯ್ಯವೆ ಕೇಳುದ್ಭಟನಿರವಂ (ಉದ್ಭರ. ೧೧-೨). ೪. ಒಬ್ಬ
ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಕೇಶಿರಾಜನ ಬಗೆಯುದ್ಭಟಯ್ಯನ ಗರ್ಭೀರತೆ (೧೦೬.
೧-೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಟಭಟಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮನಾದ ಭಟ: ಚಿತ್ರನೇತ್ರಾಂಬರ
ನಾನಾಹೇತಿಸ್ತೋದ್ಭಟಭಟಸ್ಯತನಾಭೀಳಮಂ ಚಿತ್ರದೊಳ್ ವೀರರಸಂ
ಕೈಗಣ್ಣಿ (ಅದಿಪು. ೧೧-೨೪). [ಉದ್ಭಟ + ಭಟ]

ಉದ್ಭಟವೃತ್ತ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: ಪತ್ತಂ ಧರ್ಮಂಗಳ್ ಮೂವತ್ತಾಜಂ
ಗುಣದೊಳಮರೆಸನ್ನಾರ್ಗಣಮೋಕ್ಷಾತ್ಪದ್ಧತಿತ್ತನುದ್ಭಟವೃತ್ತಂ ಘಾತಿಸ
ಲೊಡರ್ಚಿದಂ ಘಾತಿಗಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೧೬). [ಉದ್ಭಟ + ವೃತ್ತ]

ಉದ್ಭಟಿ (ನಾ). ಬೊಬ್ಬಲಿಗಿಡ: “ಉದ್ಭಟಿಯೆನಲು ಬೊಬ್ಬಲಿ”
(ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [ಸಂ. ಉದ್ಭಟಾ]

ಉದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ತಲೆದೋರುವುದು; ಹುಟ್ಟುವುದು; ಉತ್ಪತ್ತಿ:
ಅಮೃತೇ ಜಿನವರ್ತನಂ ಕಿಡದು... ಅನ್ಯಮತಕ್ಕದ್ಧವಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೩). ೨. ಎಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. ‘ಉದ್ಭವಕರ’ ಪರಾ. ೩. (ತಾನಾ
ಗಿಯೇ) ಹುಟ್ಟಿದುದು. ‘ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಭವಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತರುಣಿ ನಾಗಾಂಬೆಯ
ಸುಗರ್ಭದ ನಿರುಪಮಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಂ ಪರಮಕಾರಣ ಚಿನ್ನ ಬಸವಂ
ವುದ್ಭವಂಗೈದ (ಬಸಪು. ೭ ಸೂಚನೆ). [ಉದ್ಭವ + ಗೈ (< ಕೆಯ್_೧)]

ಉದ್ಭವಕರ (ಗು). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ; ಎಳಿಗೆಯನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುವ: ಸಂದುದು ನಾಕಿಗನನುಮತದಿಂ ಪೂರ್ಣೇಂದು ನಿಭಾಸ್ಯೇ
ಧರಿಗಿದು ಪರಿದತ್ತಿಯುಮುದ್ಭವಕರ [ಪಾಠಂ. ಉತ್ಸವಕರ] ಮನೆ
ತನ್ನೀ (ಭಂಡೋಬು. ೨-೧೪೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೂರ್ತಿ;
ಒಡಮೂಡಿದ ಮೂರ್ತಿ: ಲೇಪಾಕ್ಷಿಯ ವೀರಭದ್ರ ಉದ್ಭವಮೂರ್ತಿ
(ರೂಢಿ). [ಉದ್ಭವ + ಮೂರ್ತಿ]

ಉದ್ಭವಿಸು, ಉದ್ಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಲೆದೋರು; ಹುಟ್ಟು; ಅವ
ತರಿಸು: ಆಗಲೆ ಗಾಡಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಣೂಡಿರಲೊರ್ವನುದ್ಭವಿಸೆ ಕಂಡು
(ಕಾದಂಪು. ೭೬೪); ಉದ್ಭವಿಸಿದ ರುಜೆಗೆ ಚಿಕ್ಕಿತ್ತೆಯನವಧಾರಿಸಿ ಮಾಲ್ವ
ವೈದ್ಯನವಂ ನವವೈದ್ಯಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨-೪೧); ಲಿಂಗದೊಳಗಿದ್ದ ಪುರಾತನರು
ಉದ್ಭವಿಸಿದರು ಮರಳಿ... ಲಿಂಗದೊಳಗೆ ಬೆರಸಿದರು (ಮಹಾಸಾ. ೫೧);

ಉರದೊಳ್ ಭಗಣಕುಲವೆಸೆವ ಪಣೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಮಹಾರುದ್ರರುದ್ಭವಿ
ಸಿದರ್ ಸಂತಸದೊಳು (ಚಿ ಬ ಪು. ೧೨-೧೪); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿಯ
ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಲೋಚನಾತರಂಗಗಳು ಉದ್ಭವಿಸಿದುವು (ಮೊಗ್ಗ. ೪೯).
ಉದ್ಭವಿಸು: ನನಗಿದುವೆ ಜಲೋದಯದ ಋತುಸಮಯಮಾ ಪದ
ದೊಳುದುಭವಿಸುವುದು ನಿನ್ನ ಭೂಮಿಯೊಳ್ ಬೀಜಮಂ ಬಿತ್ತಿದೊಡೆ ಬೆಳೆ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೪). [ಉದ್ಭವ + -ಇಸ್ಯ]

ಉದ್ಭಾವ (ನಾ). = ಉದ್ಭವ ೧: ಪಾವಕೋದ್ಭಾವದಿಂ ಶ್ರೀವಧೂ
ಪಾವನಂ (ಭಂಡೋಬು. ೨-೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವಕ (ಗು). ಎಣಿಕೆಮಾಡುವ; ಗಣಿಸುವ; ಭಾವಿಸುವ:
ದೇವರುಂ ಗೊರವರುಂ ಗುಣವೃದ್ಧರನಾರತಂ ಕಾವರಕ್ಕರಸನಂ ಪ್ರಜೆಯಂ
ಪರಿವಾರಮಂ ಏನುಮಂ ಬಗೆಯದಂತಿರ ಪೇಟ್ಟ ಸಮುಚ್ಚಯೋದ್ಭಾವಕ
ಕ್ರಮವಿಚಾರದೆ ದೋಷಮಿದಗ್ಗಲಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವನ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಭಾವನೆ. ೨. ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದು;
ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು: ವಿದ್ಯಮಾನಪರಗುಣಪ್ರಚ್ಛಾದನಮುಂ ಅವಿದ್ಯಮಾನ
ನಿಜಗುಣೋದ್ಭಾವನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು; ತಿಳಿ. ೨. ತೋರ್ಪಡಿಸು;
ಪ್ರಕಟಿಸು: ದೇವ ಪಟತಾವುದವ್ಯಕ್ತಾವಯವದೊಳಂ ಕುಮಾರನುನ್ನ
ತಿಕೆಯನುದ್ಭಾವಿಸುತಿರ್ದಪು[ದಂ ಪರಿ]ಭಾವಿಸು (ಕಾದಂ ಪು. ೪೧೯);
ಶ್ರೀನಾಗೇಂದ್ರೀನಿಗೆ ಶಬ್ದದಿನಾವಾವಿದ್ರಿಯದ ವಿಷಯಮಂ ಶ್ರೋತ್ರದೊಳು
ದ್ಭಾವಿಸಿ ನಿರ್ಮಲ ಮೂರ್ತಿಗಳಾವಂದೈಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮುಖದೊಳವನತನಪ್ಪಂ
(ಶಮದ. ೧); “ಉದ್ಭಾವಿಸು-ಅಭಿವ್ಯಕ್ತನಾಗಿ ಅಪಾಯಿಸುವ” (ಶಮದ.
೧ ಬೀಕ). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕೇವಲ
ಮದಂತಲಿಂಗದೊಳಾವರ್ಜಿತಮಪ್ಪಮಾಗಮಂಗಳಕ್ಕುಂ ತಾ ಮೊಂದಿ
ಬಿಂದುಗಳ್ಳುದ್ಭಾವಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮನಂ ಸ್ವರಂನಿಲ ಪರದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ.
೯೪). [ಉದ್ಭಾವ + -ಇಸ್ಯ]

ಉದ್ಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತಿ ಹೇಳು; ವರ್ಣಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸು:
ದೋಷಮನಿತಂದು ಬಗೆದುದ್ಭಾವಿಸಿ ತಪ್ಪಿಸಂದು ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳೆಂದುಂ
ವಾಸುಗಿಯುಮಪ್ಪಯಲಾಡದೆ ಬೇಸಪುಗುಂ ದೇಶಿ ಬೇಷಿಬೇಷಪ್ಪದಪುಂ
(ಕವಿರಾ. ೧-೪೪). [ಉದ್ಭಾವಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಉದ್ಭಾವಿಸಿ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ಶೋಭಿಸುವ; ಕಾಂತಿ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕಮಲೋದರೋದ್ಭಾವಿಸಿ ಭಾಸುರರುಕ್ಲಪಕ್ಷದಂತೆ
ತಲ್ಪದಂತೆ ತತ್ಸರಂ ಕರಿಗೊಳಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೧). [ಸಂ. ಉದ್ಭಾವಿಸು]

ಉದ್ಭಾವಿಸಿತ (ಗು). ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬೆಳಗಿಸಿದ: ಶರದುದ್ಭಾವಿಸಿತ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸದೃಶವಿಕಾಸಮಿದೆನಿಸಿದುದು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಶಾಂತೀಶ್ವರನಾ (ಶಾಂತಿಪು.
೧೦-೧೩೬); ಅಪರದಿಗ್ಭಾಗದಂತಂಜನೋದ್ಭಾವಿಸಿತಂ ವಿಪುಲ ಹರಿಪದ
ದಂತೆ ತಾರಕಾಲಂಕೃತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೪). [ಸಂ.]

ಉದ್ಭಾವಿಸಿನಿ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನಳಾದವಳು; ಲಾವಣ್ಯವತಿ:
ಬಾಸಣಿಸಿದ ಮದನನ ಬಾಣಾಸನದಮೊಲೆಸವ ಚಾರು ಝಂಪಾಣದೊಳು
ದ್ಭಾವಿಸಿನಿಯರ್ ನೃಪಸುತನ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ್ ಬಂದರೇಷು ಪೊನ್ನಂದಣಮಂ
(ಪುಷ್ಪ. ೫-೨೦). [ಸಂ. ಉದ್ಭಾವಿಸಿನಿ]

ಉದ್ಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು.
[ಉದ್ಭಾವಿಸು + -ಇಸ್ಯ]

ಉದ್ಭಾವಿಸೆ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವವಳು: ಜೈನಶಾಸನ ವಿಶೇಷೋ
ದ್ಭಾವಿಸೆ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿಯಂಬಿಕೆ ಯಕ್ಷೇಶ್ವರಿ ಕೂರ್ತು ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ಭವ್ಯಾ
ನೀಕಮಂ ಸಂತತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪). [ಸಂ. ಉದ್ಭಾವಿಸಾ]

ಉದ್ಭವ, ಉದ್ಭವ (ನಾ). = ಉದ್ಭವ : ಅಂಡಜ, ಸ್ವೇದಜ, ಉದ್ಭವ, ಜರಾಯುಜರೆಂಬ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಭವಿತವ್ಯವ ಕೊಟ್ಟವರಾರೋ (ಬಸವ. ೨೨೫); ಸ್ವೇದಜೋದ್ಭವ ನೆರೆ ಜರಾಯುಜವಂಡಜವನಿಪ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಅಮೃತ. ೪-೧೪). ಉದ್ಭವ : ಘನಮಹಾವೃಕ್ಷವಾ ತೃಣಲತೆಗಳು (ಲತೆಚಂ. ೩೯-೨೬); ಈ ಉದ್ಭವಗಳೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜೀವನ (ಜ್ಯೋತಿಶಾ. ೫೫). [< ಸಂ. ಉದ್ಭವ]

ಉದ್ಭವ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಮೊಳೆತು ಬರುವಂಥದು; ಮರ, ಬಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದುವು: 'ಉದ್ಭವ' ಎಂದರೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬರುವ ವೃಕ್ಷಗುಲ್ಮಾದಿಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೮). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಭವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ. [ಉದ್ಭವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಉದ್ಭವ (ಗು). ೧. ಅಂಕುರಿಸುವ; ಮೊಳೆಯುವ. (ನಾ). ೨. = ಉದ್ಭವ. [< ಸಂ.]

ಉದ್ಭವಮಾನ (ಗು). ಅಂಕುರಿಸುತ್ತಿರುವ; ಮೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ: ಅಭಿವೃದ್ಧಿಮಾನವ್ಯದುಕುಟಲಶ್ಚತ್ರ ಮಧುಕರಪಟಳಪರಿವೃತ ಮುಗ್ಧಮುಖಸರಸಿಜನುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೦ ವ). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಭವ (ಗು). ಬಿರಿದ; ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸವಾದ. ೨. ಭಿನ್ನವಾದ; ಬೇರೆಯ (+). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಯುತ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟಿದ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ: ಅಮೃತಮಥ ನೋದ್ಯುತವಿಷಮವಿಷಧರನೆಂಬ ಅಮಮ ಬಂದಂ ಜನನಮರಣ ವರ್ಜಿತನೆಂಬ (ನಂಬರ. ೭-೧೧೫); ಆ ಬಸವನತ್ಯದ್ಭುತೋದ್ಯುತಚಿತ್ತನಾಗುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೯-೨೦). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ; ಗೋಚರವಾಗುವ. ೩. ಅತ್ಯಂತ ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ.

ಉದ್ಯುತವಾಗು = ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು; ತಲೆದೋರು: ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಉದ್ಯುತವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಸುಜ. ೬೬). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಭೂತಮಾತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಕೃತಿಯುದ್ಯು[ದ್ಯು]ತಿ ಸರ್ಗವನಿಪ್ಪುದಜಿವರೆ ಭೂತಳಾಧಿಪಕೇಳು (ನಿಭಾಗ. ೨-೪-೨). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಯೇದ (ನಾ). ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದು; ಒಡೆಯುವುದು; ಮೊಳೆಯುವುದು: ರೋಮಾಂಜನಿಕಾಯೋದ್ಯೇದವಲ್ಲಿಂಬಲಿಚ ಭುಜಯುಗಂ ಸುತ್ತೆ ರಾಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೮೫). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿ (ನಾ). ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದವನು; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡವನು: ಸಮತೆಯಾಯಿತು ತವಕಿಗಳಿಗುದ್ಭ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿವಾಯ್ತು ವಾಸಿಯ ಮಮತೆಯವರು ವಿರಕ್ತರಾದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೫). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿತ (ನಾ). = ಉದ್ಭ್ರಮಿ. 'ಉದ್ಭ್ರಮಿತನ' ಪರಾ. [< ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಮಿತತನ (ನಾ). ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ ಇರವು: ನಿಮಗಿದೇಕೀ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳುದ್ಭ್ರಮಿತ[ಪಾಠಂ. ಕುಭ್ರಮಿತ] ತನ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೬). [< ಉದ್ಭ್ರಮಿತ + -ತನ]

ಉದ್ಭ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗು; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳ್ಳು: ಧರಣಿಚದೊಳು ಕೆಡೆದು ಮಡಿದವು ನೆರೆದ ಸಾಮಂತಾದಿ ಭಟಪರಿಕರ ನಿಕರವುದ್ಭ್ರಮಿಸಿ ಸವೆದರು ಕಾದಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಬಸಪು. ೬೧-೩೯). ೨. ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು; ಸಡಗರಿಸು: ಕಮಲಮುಖಿಯನು ನಿಮಗೆ ಪಟ್ಟದ ರಮಣಿಯನು ಮಾಡುವೆನುತ್ತದ್ಭ್ರಮಿಸಿ ನುಡಿದನು ಗರ್ವದಲಿ ಕಲಿಪುರುಷ ಸುರಪತಿಗೆ (ನಳಚ. ೪-೧೦).

೩. ಸುತ್ತು; ಅಲೆದಾಡು; ತಿರುಗು: ಗಮಿಸಿದವು ಹಂಸೆಗಳು ಲಲಿತ ಕ್ರಮದ ಸೋಂಕಿನಲಳಕತತಿಗುದ್ಭ್ರಮಿಸಿದವು ಭ್ರಮರಾಳಿ ಬೆಂಬಳಿಯಲಿ ನಿತಂಬಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೨೭). [ಉದ್ಭ್ರಮಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಉದ್ಭ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದ. ೨. ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವ. [< ಸಂ.]

ಉದ್ಭ್ರಾಮಿತ (ನಾ). ಗದೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಒಂದು ರೀತಿಯ ವರಸೆ, — ಪಟ್ಟಿ (?): ವಿಳಂಬಿತಮಾಕುಂಚಿತಮಾಸ್ತೋಟಿತಮಾಕ್ಷಿಪ್ರಮುದ್ಭ್ರಾಮಿತಂ ದಿಗ್ಭ್ರಾಮಿತಂ... ಎಂಬೆಂಬಿಂ ತೆಜದ ಪ್ರಹರಣಂಗಳೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೧ ವ). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಕ್ರ: ಆ ಯಕ್ಷಸಹಸ್ರರಕ್ಷಿತಮನುದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಮಂ ಚಂದ್ರಹಾಸಜಯೋಗ್ರಾಸಿಯನಾಂಪ ಕೈದು ಮೊಳವೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೪). [< ಸಂ. (ಉದ್ಯತ್ + ಚಕ್ರ)]

ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಕ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು: ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಿ [ಪಾಠಂ. ಕ್ರ] ಚಕ್ರೋಜ್ಜಳತರ ತರಳಜ್ಯೋತಿ ತೋಳಿಂಬಿಗುರ್ವಾಗಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧-೭). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಚ್ಚಕ್ರಿನ್]

ಉದ್ಯತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ; ಎತ್ತಿಹಿಡಿದ. ೨. ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದ; ತರಬೇತಾದ. ೩. ಸಿದ್ಧವಾದ; ತಯಾರಾದ. (ನಾ). ೪. ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲ; ಉದ್ಯೋಗಶೀಲ: ನೀಂ ಪೇಟುವುದು ಜಾತಕ ತಿಲಕಮನೆನೆ ಪಲರ್ಗಜಾಯೆ ಕನ್ನಡದಿನನೆಯೆ ಪೇಟುುದ್ಯತನಾದೆಂ (ಜಾತಕ. ೧-೧೭); ಓದಲುದ್ಯತನಾಗುತ್ತಾ ಪತ್ರಮಂ ಕಂಡು (ನಂಬರ. ೭-೬೮). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಯಮ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ; ಕೆಲಸ: ಆ ಕಾಂತೇಯರಾಯಕ್ಕೆ ಗೆಂಟೆಂತೆಂತಕ್ಕುಮದಂ ಮುದುದ್ಯಮಮೆ ಪೇಟು (ಪಂಪಾ. ೧೨-೪೭); ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಓದು ಬರಹಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರದೆ ಉದ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಳಕೊಡುವಂತೆ ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೩). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಯಮರತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ವ್ಯವಸಾಯಶೀಲ: ಕನಕತ್ತಕನಖದಂತದಿನನುವರದಿಂ ನೃಪರಿನಧ್ಯಗಮನದಿನಕ್ಕುಂ ಧನಮುದ್ಯಮರತ [ಪಾಠಂ. ಉದ್ಯಮಿಕ್ಕು] ವಿಖ್ಯಾತನ ಚಳಿತಂ ಶಿಕ್ಷನೆನಿಕುಮರ್ಕನ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೯-೧೭). [< ಉದ್ಯಮ + ರತ]

ಉದ್ಯಮಿ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವವನು; ಕಾರ್ಯಶೀಲ: ಜಾತಕನು ಉದ್ಯಮಿಯೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತನೂ ಆಚಲಿತಶಿಕ್ಷನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ (ಜಾತಕ. ೯-೧೭ ಬೀಕೆ). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಮಿನ್]

ಉದ್ಯವನ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನ: ತುದ್ಯನಾಮದೊಳಿಹವು ನಾಲ್ಕನವದ್ಯಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳೊಂದೊಡೊದ್ಯವನದೊಳು ರಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಜಿರಾಮಾ. ೨-೩). [< ಸಂ. ಉದ್ಯಾನ]

ಉದ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹೊರಹೊರಡುವುದು. ೨. ಕೈತೋಟ; ಉಪವನ: "ಅರಮನೆಯ ಸಮಾಪದ ಬನಮಂ ಉದ್ಯಾನಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೦); "ಊರೊಳಗಣ ಅರಮನೆಗಳೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಹ ವನ ಮುದ್ಯಾನಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೫೦); ಅರಮನೆಯ ಉದ್ಯಾನ ಶಾಪ್ತಲಶ್ಯಾಮವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯರ್... ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯-೪೯೭). ೩. ಉದ್ದೇಶ; ಪ್ರಯೋಜನ; ಗುರಿ. ೪. ಉತ್ತರಭಾರತದ ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು (+). [< ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾನಕುಂಜ (ನಾ). ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿರುವ ಲತಾಗೃಹ; ಬಳ್ಳಿಮನೆ. [ಉದ್ಯಾನ + ಕುಂಜ]

ಉದ್ಯಾನಪಾಲಕ (ನಾ). ಉದ್ಯಾನವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ವನ ಪಾಲಕ: ಉದ್ಯಾನಪಾಲಕನಿಧಿಪ್ರಮಾಣಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩). [ಉದ್ಯಾನ + ಪಾಲಕ]

ಉದ್ಯಾನವನ (ನಾ). ಉದ್ಯಾನ ೨: ಉದ್ಯಾನವನವನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗಿದ್ದವು (ರೂಢಿ). [ಉದ್ಯಾನ + ವನ]

ಉದ್ಯಾನಪನ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿಮಾಡುವಿಕೆ. 'ಉದ್ಯಾನಪನಂಗೇಯ' ಪರಾ. ೨. ಕೈಗೊಂಡ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸುವಾಗ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮ: ಅಚಾಮ್ನ ವರ್ಧನಮೊಂದಕ್ಕನುವಿಪ್ಪ ತಯ್ಯು ನೆಪ್ಪಂದಕ್ಕುಂ ತದುದ್ಯಾನಪನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧); ಅಂದಿ ನಿಪ ನಿಮ್ಮ ಮಹಾವ್ರತೋದ್ಯಾನಪನನೊಲಿದಿಂದು ಸನಯದಿಂ ಮಾಲ್ಪಿಂ (ಬಸಪು. ೨೪-೯); ಓರ್ವ ಕಾಯಸ್ಥಗೃಹಿಣಿಯು ಯಾವುದೋ ವ್ರತ ಉದ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾನಪನಂಗೇಯ (ಕ್ರಿ). ೧. (ವ್ರತವನ್ನು) ಪೂರ್ತಿಮಾಡು; ಮುಗಿಸು. ೨. (ಆಲಂ). ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಪಟಯಿಗೆಯಂ ಪಟುದು ವಾಡ್ಯಂಗಕನುದ್ಯಾನಪನಂಗೇಯ್ದು... ಪೋಪುದುಂ (ಚಕವಂ. ೪೦-೧೮). [ಉದ್ಯಾನಪನ + ಗೇಯ (< ಕೇಯ್ಯ)]

ಉದ್ಯಾನಪನಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಉದ್ಯಾನಪನಂಗೇಯ ೧: ಸುಕ್ರವಾರ ದಂದು [ಭಾ]ವಿಯುದ್ಯಾನಪನಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೫-೭; 1101). [ಉದ್ಯಾನಪನ + ಮಾಡು]

ಉದ್ಯಾನಪನೆ (ನಾ). = ಉದ್ಯಾನಪನ ೨: ಮಹಾಪ್ರಭು ಮುಟ್ಟರಸನು ತನ ಅನನ್ದವೇವರ ನೋಂಪಿ ಉದ್ಯಾನಪನೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೨-೯೫; 1124); ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುವ ಕಾಲವು ಮುಗಿಯುತ್ತಲೇ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಉದ್ಯಾನಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸದೆ... ಅದರ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ನೀಗಟ್ಟು. ೭೩). [ಸಂ. ಉದ್ಯಾನಪನ]

ಉದ್ಯಾನಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು; ಮುಗಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ನಮ್ಮೇಕಗಾರ್ಹಪತ್ಯವ್ರತನ ಸತಿಯ ಧರ್ಮದಿಂದು ದ್ಯಾನಪಿಸಿದೆ ನೀ (ಗೀವಂ. ೫೭-೨೦). [ಉದ್ಯಾನಪನ + -ಇಸು]

ಉದ್ಯಾನಕ್ತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಿಸುವವನು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು; ತೊಡಗುವವನು: ಲೋಕದೊಳದಜಾಂ ಕಾವ್ಯಶ್ರೀಕರಣೋದ್ಯಾನಕ್ತನಕ್ಕೆ ಕವಿ ತನ್ನಜೀವಂತೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೧); ಉದ್ಯದ್ವರೂಢಮಂ ಜೋಡಿಸಿ ಮಹಾ ಸಮರಕುದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಸಾರಥಿ ತಂದು ನಿಸಿಲಲಾ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಡರ್ದು ನಿಜಚಾಪಮಂ ಜೇಗೈದು ಬಂದನಾಹವಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೩೬). [ಸಂ. ಉದ್ಯಾನಕ್ತ]

ಉದ್ಯಾನಕ್ತನಾಗು = ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು: ಎಳಲುದ್ಯಾನಕ್ತರಾಗಿ ಶಂಕರನಜಾಡು (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೪-೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯಾನಕ್ತಪಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಗಿಡುಗನು ತನ್ನ ಹಿಂಸೆಯಂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದುವುದ್ಯಾನಕ್ತಪಟ್ಟು ಬೆನ್ನಲೆ ಬಂದಿದೆಯೆಲೆ ರಾಜೇಂದ್ರನೆ, ಶರಣಾಗತನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕೈಪೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು (ಶೇಷಧ. ೭-೯). [ಉದ್ಯಾನಕ್ತ + ಪಡು]

ಉದ್ಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುವುದು; ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ತೊಡಗುವುದು. ೨. (ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ) ಕೆಲಸ; ಪ್ರಯತ್ನ: ಅವತರಪುದ್ಯೋಗದಿಂದ ದೇವನಿಧಂ (ಜಗವಿ. ೧-೯೦). ೩. ವೃತ್ತಿ; ಕಸಬು; ಕಾರ್ಯ: ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಊರಲ್ಲಿ ಉದ್ದು ಉರುಳುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರಬೇಡ (ಗಾದೆ); ಉದ್ಯೋಗ ವಿಲ್ಲದ ಬಡಗಿ ಮಕ್ಕಳ ತಿಕಾ ಕೆತ್ತಿದ (ಗಾದೆ. ೪). 'ಸಮರೋದ್ಯೋಗ' ಪರಾ. ೪. ಅಧಿಕಾರ; ಹುದ್ದೆ: ನಿಮ್ಮ ಉದ್ಯೋಗ ಯಾವುದು? (ರೂಢಿ).

೫. ಕೈಗಾರಿಕೆ (ಉಕ): ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಂದುಗಕ್ಕೆ ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಬಂಡವಲು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ತಕ್ಕಡಿ. ೪೨).

ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು = ೧. ಕೆಲಸಮಾಡು; ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ಎಷ್ಟೋ ಹುಡುಗರು... ಏನೇನೂ ಉದ್ಯೋಗಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂ ಬ ಯು. ೪-೧). ೨. ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರು; ಕಸಬನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋಗಂಗೇಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು. ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು: ಅರಭಟೇವೃತ್ತಿಯುಕ್ತಮುಮಪ್ಪ ತಾಂಡನಮ ನಾಡಲುದ್ಯೋಗಂಗೇಯ್ದು (ಅದಿಪು. ೭-೧೧೪ ವ); ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಪೋಗಲು ದ್ಯೋಗಂಗೇಯ್ದರಸಂಗಿಕ್ಕದಾಣಮಾವುದೆಂದು ಕಾದಂಬರಿಯಂ ಬೆಸ ಗೊಳ್ಳುದುಮಾಕೆಯಂತೆಂದಳು (ಕಾದಂ. ೭೩). [ಉದ್ಯೋಗ + ಗೇಯ (< ಕೇಯ್ಯ)]

ಉದ್ಯೋಗಗೇಹ (ನಾ). ೧. ಉದ್ಯೋಗದ ಮನೆ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಉದಯಕ್ಕೆಂಟಟೊಳಿಂದು ಕೂಡಸರುಜಂ ಕಾಮಾಧಿಕಂ... ಉದ್ಯೋಗಗೇಹದೊಳೊಳ್ತಂ ನೆಪ್ಪ ತೀರ್ಚುವಂ ಸುಮತಿ ತೂರಂ (ಜಾತಕ. ೧೮-೮). [ಉದ್ಯೋಗ + ಗೇಹ]

ಉದ್ಯೋಗಪತಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕೈಗಾರಿಕೆಗಾರ. [ಉದ್ಯೋಗ + ಪತಿ]

ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ. ೨. ಕಸಬುದಾರ. ೩. ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು: "ಮೊಗಸು - ಉದ್ಯೋಗಾರಂಭ" (ಶಮಧಾ). [ಉದ್ಯೋಗ + ಆರಂಭ]

ಉದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ ೧: ಅರ್ಹಕೀರ್ತಿ ವಂಶಾಗತಖೇಚ ರೇಂದ್ರವಿಭವಂ... ಆ ವಿಭುಗಾಳ್ವ ಮುದ್ಯೋಗಿ ನಿರೋಧದರ್ಪಮಥನಂ ರಥನೂಪುರಚಕ್ರವಾಳಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೧). [ಸಂ. ಉದ್ಯೋಗಿನಾ]

ಉದ್ಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸು, —ತೊಡಗು; ಕಾರ್ಯಶೀಲನಾಗು: ಉಪಕಾರವಂ ಮಾಡಿದ ಸಜ್ಜನನಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ ನೀಚನಾಗಿದರ್ಪನಪಕಾರವನೇ ಮಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸುವಂ (ಸಂಚಿತಂ. ೧೦೭-೭); ದಂಡಿಗೆವಿಡಿದು ಹಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದರು (ಹಜಕಾ. ೭-೫); ಪರಮತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣೆಯ ವಿಸ್ತರಿಸಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದನಲ್ಲಮ ತನ್ನ ಲೀಲೆಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೩೬); ಉಣಲುದ್ಯೋಗಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೨೮). [ಉದ್ಯೋಗ + -ಇಸು]

ಉದ್ಯೋತ (ನಾ). ೧. ಹೊಳವು; ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ: "ಪ್ರಕಾಶಃ, ಅಲೋಕಃ, ಉದ್ಯೋತಃ - ಈ ೩ ಬೆಳಗು" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೬); "ಉದ್ಯೋತ - ಬೆಂಕಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಳಗುಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೫); ಅತಿವಿಶದ ಮಣಪ್ರದೀಪಕೋದ್ಯೋತದೂರಿಕೃತ ತಮಸ್ತಮದೋಳು (ಅದಿಪು. ೫-೨೨ ವ). ೨. (ಗ್ರಂಥದ) ಅಧ್ಯಾಯ; ವಿಭಾಗ; ಸಂಧಿ; ಆಶ್ವಾಸ: ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಉದ್ಯೋತವಲ್ಲಾ ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯೇ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯೋತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳೆ; ಬೆಳಗು; ಮಿರುಗು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ದೀಪಪ್ರೋದ್ಯಜ್ಯೋತಿಸ್ಥಿತಿಯೊಳಮುದ್ಯೋತಿಸೆ ತುದಿಯೊಳಂಗಮಿಂತು ದಶಾಂಗಂ (ಅದಿಪು. ೫-೩೧); ಅರ್ಹಂಬೊಲುದ್ಯೋತಿಸುಗೆ ಸಕಲ ಧಾತ್ರೀ ಚಕ್ರದೊಳು ಧರ್ಮಚಕ್ರಂ (ಅದಿಪು. ೧-೧೬); ನಿರ್ಮಲತತ್ತ್ವಜೋಧ ಮುದ್ಯೋತಿಸುತುಬೆಂಬುದಂ ಬಯಸಿ ಪೇಟಲೊಡರ್ಚಿದನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಜಗವಿ. ೧-೧೬). [ಉದ್ಯೋತ + -ಇಸು]

ಉದ್ರ (ನಾ). ೧. ನೀರು; ತೇವ; ಒದ್ದೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲ ಚರ; "ನೀರುಹಂದಿ" (ಅಮರ. ಬೀಕೆ); "ನೀರುಬೆಕ್ಕು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೧); "ನೀರುನಾಯಿ" (ಬುದ್ಧ ಪ. ಕೋಶ): ಮೊಲಕ್ಕೆ ಮೂವರು ಸ್ನೇಹಿತರಿದ್ದರು: ಒಂದು ಕೋತಿ, ಒಂದು ಸೈಗಾಲ, ಒಂದು ಉದ್ರ. . . ಆ ಉದ್ರವು ಆಹಾರ ಹುಡುಕುವನೆಂದು ಹೊರಟು ಗಂಗಾತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು (ಬುದ್ಧ ಪ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಉದ್ರಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ರತ್ನ ಜುಣ ಗ್ರಾಮ: ಸೋದ್ರಂಗ: ಸಪರಿಕರ: (ಎಣ. VI, ೨೪೬-೪೯; 808); ಸೋದ್ರಂಗ: ಸಪರಿಕರ: ಪೂರ್ವದತ್ತ ದೇವದಾಯ (ಎಣ. III, ೨೬೪-೬೦; 997).

೨. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಊರಿನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಉದ್ರಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಿದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಶ್ರೀಶೈಲಾದ್ರಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಸುರುಚಿರವಿಜಯಸ್ತುತ್ಯನುದ್ರಿಕ್ತ ಸತ್ವಾವೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧). ೨. ಕೆರಳಿದ; ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉದ್ರಿಕ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು: ನನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ದೇವಪುತ್ರನಂದಿನಿಯ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಉದ್ರಿಕ್ತಗೊಳಿಸಬಲ್ಲದು (ಬಾಣ. ೮೮). [ಉದ್ರಿಕ್ತ + ಕೊಳ್ಳ + ಇಸ್ಯ]

ಉದ್ರ್ಯುದ್ಧ್ರತ (ನಾ). ಬಹಳವೇಗ; ಬಹುದುಡುಕು (?): ವೃದ್ಧಸರೀತಮೂರ್ತಿಯಾಗಿಯು ಮನುಶಾಸ್ತ್ರನೇ ಮಹಿಮಾ ಗಿಯು ಮುದ್ರ್ಯುದ್ಧ್ರತನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ರೇಕ (ನಾ). ೧. ಉದ್ರೇಗ; ಆವೇಗ: ಅವಳಂಜಿತಕುಲೀನಧೀರತಾ ಜಲದಿನಿಯೊಡೆಯನೇ ತದುದ್ರೇಕಮಂ ಪದವದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೬ವ); ವೈರಿದ್ಯಮಂಗಳನೇ ಖಂಡಿಸುವನೆಂಬಾಳುತನದುದ್ರೇಕಮನಗಿಲ್ಲ ನಿನ್ನವರ್ಗಶ್ವಮಂ ಪಿಡಿದೊಪ್ಪಿಸುವನೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೧). ೨. ಮೇರೆ ಮೀರುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ; ಉಲ್ಪಾಣತೆ: ಅಂದು ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂ ಮಜಹೊಂದಿ ತನ್ನವನುಯಿದ್ರವಿಂದಗರ್ಭನ ಮಸ್ತಕವನುದ್ದಂಡ ಚಾಪದಲಿ ಸಂಧಿಸಿದ... ಶಶಿಧರನೊ (ಬಸಪು. ೪೪-೩). ೩. ದುಡುಕು: ಉದ್ರೇಕದಿಂ ಮುನಿವರನೊಳಾದ ತಪ್ಪಿದ ಗುರುದ್ರೋಹಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨). ೪. ಅನುಲು; ಮತ್ತು: ಸಾರಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕ ಬರುವಂತಹ ನಿಷಾವಸ್ತು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಉದ್ರೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರಳು; ರೇಗು; ಆವೇಶಗೊಳ್ಳು: ಹಸುಳೆಯಾಂ ಸರ್ವಾಪರಾಧಿಯಾಂ ತಂದೆ ಕರುಣಿಸು ದಯಂಗೆಡದಿದ್ರೇಕಿಸದಿರೆಂದು ಪದವಿಸರುಹದ ಮೇಲೆ ಕೆಡಹಿದನು (ಹಚಕಾ. ೮-೧೦). ೨. ಕೆರಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ಅಹಲ್ಯೆ, ಇಂದ್ರ, ಗೌತಮ... ಇವರನ್ನು ಉದ್ರೇಕಿಸಿದ ಭಾವಗಳೇನು? (ಸಮಾಲೋ. ೬೩).

[ಉದ್ರೇಕ + ಇಸ್ಯ]

ಉದ್ವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವುದು; ಹೆಚ್ಚುವುದು. ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಿಸುವುದು. 'ಉದ್ವರ್ತಿಸು' ಪರಾ. ೩. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸುವುದು, —ಬಳಿಯುವುದು, —ತೀಡುವುದು, —ಒತ್ತುವುದು: "ಉದ್ವರ್ತನಂ, ಉನ್ಮರ್ದನಂ, ಸೋತ್ಪಾದನಂ, ಛುರಿತಂ —ಈ ಛ ತಿಮಿರುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೬); "ಉದ್ವರ್ತನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಉದ್ವರ್ತನ] [ಸೋತ್ಪಾದನಂ] ಪ್ರಚ್ಛುರಿತನುದ್ವರ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಮುನ್ಮರ್ದನ] ನಕ್ಕಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೧). ೪. (ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ) ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಕುವ ಒಂದು ರೀತಿ: ಆಜುಂ ತೇಜದ ಮೊದಲ ಬಣ್ಣ ಮುಮನವನೋರೊಂದಜೋಳ್ ಬೆರಸುವ ಪರಿಣತಿಯುಮನನಿಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ತಕಮುದ್ವರ್ತನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ತನಮಂಬಾಜುಂ ತೇಜದಣ್ಣೆಯುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೨).

೫. ದೇಹಕ್ಕೆ ಲೇಪಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; "ಮೈಗೆ ಉಜ್ಜುವ ಪುಡಿ" (ಅಮರ. ಬೀಕೆ). ೬. ಸ್ನಾನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯ ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪುಡಿ; ಸೀಗೆಪುಡಿ ಮುಂತಾದುದು.

ಉದ್ವರ್ತನಮಾಡು = (ಸುಗಂಧವಸ್ತುವನ್ನು) ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಬಳಿ: ಹರುಷದಿಂ ಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಕಲಿಕಾ. ೨೯೭); ಚಂದನಕೆ ಪರಿಮಳಂ ಪನ್ನೀರ ಕರ್ಪುರವ ಬೆರಸಿ ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದುದ್ವರ್ತನಂ ಮಾಡಿ ಕರಿಯ ಮರುಗವನೆ ಸೂಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೬೪).

[ಸಂ.]

ಉದ್ವರ್ತನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಸವರು; ತೀಡು; ಉಜ್ಜು: ದಿವ್ಯಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂಗಿಯ್ದು ಪರಾಗದ ತಿಲಕಮನಿಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೭೨ ವ); ಎಲ್ಲರ್ಗೆ ಬೇಜಿವೇಜಿ ದಿವ್ಯಚಂದನಮನುದ್ವರ್ತನಂಗಿಯ್ದು ಮೃಗಮದಮನಲಂಪಿಕ್ಕಿ (ಬಸರ. ೮-೬).

[ಉದ್ವರ್ತನ + ಗಿಯಾ (< ಕಿಯಾ_೧)]

ಉದ್ವರ್ತನದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಲೇಪಿಸುವ ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ: ಗೋಧಾಮಜೂರ್ಣಮುದ್ಗಜೂರ್ಣ ಗಂಧಾದ್ಯುದ್ವರ್ತನದ್ರವ್ಯಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಉದ್ವರ್ತನ + ದ್ರವ್ಯ]

ಉದ್ವರ್ತನವಿಧಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮೈಗೆ ಬಳಿಯುವುದು, —ತಿಕ್ಕುವುದು, —ಉಜ್ಜುವುದು: ಧರ್ಮತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ಧನಂಗಿ ಸುಗಂಧ ಶುಷ್ಕಜೂರ್ಣಪಿಷ್ಪದಿನುದ್ವರ್ತನವಿಧಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೬೮ ವ). [ಉದ್ವರ್ತನ + ವಿಧಿ]

ಉದ್ವರ್ತನಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಮೈಗೆ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ, ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿಯುವ ಕೋಣೆ. ೨. ಸ್ನಾನದ ಮನೆ; ಬಚ್ಚಲು ಮನೆ: "ಬಹುವಸ್ತ್ರವರ್ತಿಸಹ ಮನೆ ನಾಸವತಿಯಕ್ಕು ಮೀವುದುದ್ವರ್ತನಾಲಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೯). [ಉದ್ವರ್ತನ + ಆಲಯ]

ಉದ್ವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಸವರು: ಮಗನ ಮಯ್ಯಂ ಜೂರ್ಣವಾಸದಿನುದ್ವರ್ತಿಸಿ ಮಂದರಾಭಿಷೇಕಾರ್ಥನಾಗೆಂದು ಪರಿಸಿ (ಚಾವುಂ ಉ. ೨೫೫). ೨. ತೊಡೆದುಹಾಕು; ನಿವಾರಿಸು: ವಿಷಧರೇಂದ್ರನ ಮದವನುದ್ವರ್ತಿಸಿ ಸುರಾವಳಿವಂದ್ಯನಳ್ಳಟ್ಟಿದನು ವಾರಿಧಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬ ಸೂಚನೆ). [ಉದ್ವರ್ತನ + ಇಸ್ಯ]

ಉದ್ವಹ (ನಾ). ೧. ಸುಖ; ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ: "ಹರ್ಷಮಾನಂದ ಮುದ್ದಹಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ವಹಂ] ಸಂಪ್ರಮೋದಂ ಸುಸುಖಮನಿಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೫). ೨. ಮಗ; ಪುತ್ರ. "ಭೈಗೂದ್ವಹ" ಪರಾ. ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಪ್ರಮುಖ; ಅಗ್ರಗಣ್ಯ: ಅನುರಾಗಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯು ಭೋಂಕನೆ ರಥದಿಂದಮಂದಿಟಿದುಬಂದನುಪೇಂದ್ರಯುತಂ ರಘೂದ್ವಹಂ (ಪರಾಮಾ. ೧೬-೨೦). ೪. ವಿವಾಹ; ಮದುವೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಹನ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು; ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದು. ೨. ಎಳೆಯುವುದು; ಹೊರುವುದು. ೩. ಸವಾರಿ ಮಾಡುವುದು. ೪. ಉಂಟಾಗುವುದು; ಹೊಂದಿರುವುದು. ೫. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಂತ (ಗು). ೧. ಹೊರದೂಡಿದ; ಕಾರಿದ. (ನಾ). ೨. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ: "ಮದವಿಟಿದಾನೆ ಉದ್ವಾಂತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೬); "ಉದ್ವಾಂತ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಉದ್ವಾಂತ] ಮನೆ ಮದವಿಟಿದುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾನ (ಗು). ೧. ವಾಂತಿಯಾದ; ಕಾರಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಲೆ. ೩. ವಾಂತಿನಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಹ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕೊಳ; ಇಳಿಯುವ ಬಾವಿ : “ಉದ್ವಾಹ್ಯಮು [ಪಾಠಾಂ. ಪಿಯೆ]ನೆ ಬೆಂಚೆ ಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭). ೨. ಬಾವಿಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ದನಕರುಗಳು ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಇಟ್ಟಿರುವ ತೊಟ್ಟಿ, —ದೋಣಿ, —ಬಾನಿ(ಕಿ). [ಸಂ.] ಉದ್ವಾಹ್ಯನ (ನಾ). = ಉದ್ವಾಹನ. (ಕರಾ). [< ಸಂ. ಉದ್ವಾಹನ] 5 ಉದ್ವಾಹ್ಯನ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಸಮಾರಂಭ; ಮುಗಿವು. [?]

ಉದ್ವಾಹನ (ನಾ). ೧. (ಆವಾಹನ ಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು) ಬೀಳ್ಕೊಡುವುದು; ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು. ೨. (ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಎಬ್ಬಿಸುವುದು; ಓಡಿಸುವುದು; ಹೊರದೂಡುವುದು; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡುವುದು. ೩. “ಕೊಲ್ಲುವುದು” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.] 10 ಉದ್ವಾಹಿಸಿತ (ಗು). (ಸ್ಥಳದಿಂದ) ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಪಾಕಿಸ್ತಾನದಿಂದ ಉದ್ವಾಹಿಸಿತರಾದ ಹಿಂದುಗಳ ಹೊಣೆ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ್ದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉದ್ವಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸಿಕೊಡು; ಬೀಳ್ಕೊಡು: ಒಸೆದು ಪೂಜಿಸಿ ತನ್ನನುದ್ವಾಹಿಸುವುದಾ ಶ್ರೀಪತಿಯನಿರಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೭-೧೪). 15 [ಉದ್ವಾಹನ + ಇಸ್ಯು]

ಉದ್ವಾಹ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು; ಉದ್ಧರಿಸುವುದು. ೨. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ: “ಉಪಯಾಮಃ, ಪರಿಯನಂ, ಪಾಣಿ ಗ್ರಹಣಂ, ವಿವಾಹಃ, ಉದ್ವಾಹಃ — ಈ ೫ ಮದುವೆ” (ಹ. ಕಾ. ಯು. ೮೧-೨೪೧); ಸಮರೂಪ ಸಮವಿಭವ ಸಮಶೀಲ ಸಮಗುಣಗಳೊಂದಿಗಿರುವವನೊಂದಿಗೆ ಸುತಗುದ್ವಾಹವಂ ಮಾಡಿ ಸುಖಮಿರುತ್ತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೩೭). ‘ಉದ್ವಾಹಗೇಹ’ ಪರಾ. [ಸಂ.] 20 ಉದ್ವಾಹಗೇಹ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಮನೆ: ರತ್ನಸ್ಪರತ್ತೋರಣ ಮೆಳಸೆ ಬಿಡಂಗಾದುದುದ್ವಾಹಗೇಹಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೧೨).

[ಉದ್ವಾಹ + ಗೇಹ] ಉದ್ವಾಹನ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುಲು ಅಥವಾ ಎಳೆಯಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಸಾಧನ. [ಸಂ.] ಉದ್ವಾಹಿಕ (ಗು). ಮದುವೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.] 25 ಉದ್ವಾಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮದುವೆ ಮಾಡು. ೨. ಮದುವೆಯಾಗು. ೩. ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆ, —ನಡೆದುಕೊ: ದೇಹಗಳಲೇಕಾತ್ಮತೆಯನು ದ್ವಾಹಿಸುವ ನಿನ್ನವರವೋಲಾ ಬಾಹಿರರು ನೆಜೆ ಕಳೆಯಲಪಾರಿ ಭವನ ನಿಧನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೫-೧೬). [ಉದ್ವಾಹ + ಇಸ್ಯು]

ಉದ್ವಿಗ್ನ (ಗು). ೧. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡ; ತಳಮಳಗೊಂಡ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡವನು: ನನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯು ಒಂದು ಪಾಲಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನದು ಎರಡು ಪಾಲು ಎಂದು ಕೇಶವನು ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದ (ಸಮಜೀ. ೧೯೮). ೩. ದುಃಖಿತ. [ಸಂ.] 30 ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ (ನಾ). = ಉದ್ವೇಗ ೩: ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಅವನ ಕಾರಣದಿಂದಲೋ ಈಗ ಯಾವಾಗಲೂ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಗಮ. ೪೩). [ಸಂ. ಉದ್ವಿಗ್ನತಾ]

ಉದ್ವಿಗ್ನ (ನಾ). ತಳಮಳಗೊಂಡವಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡವಳು; ದುಃಖಿತೆ: ಪೊತ್ತುದು ಸಂಲಗ್ನವಿರಹಾಗ್ನಿ ತಾಪೋದ್ವಿಗ್ನಿಯ ನಾಸಿಕ ಮುಳಿದಮಂ ಚಂಪಕದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೩೦). [ಸಂ. ಉದ್ವಿಗ್ನಾ] 35 ಉದ್ವಿಕ್ಷಣ (ನಾ). ಮೇಲೆ ನೋಡುವುದು; ಕತ್ತೆತ್ತಿ ನೋಡುವುದು; *ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವುದು. ‘ಉದ್ವಿಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವಿಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ (ನಾ). ನೋಡುವ ಕಿಟಕಿ: ಅವನಿಗೆ ನಾಸಿಕ ಮಾಲೆಯೊಳಗಾದ ಭವಲೀಲೆಯುದ್ವಿಕ್ಷಣಗವಾಕ್ಷ (ಮಲೆದೇ. ೪೧-೮).

[ಉದ್ವಿಕ್ಷಣ + ಗವಾಕ್ಷ]

ಉದ್ವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎರಿರುವ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ; ಎಳೆಗೆ ಹೊಂದಿದ. ೨. ಕೊಬ್ಬಿದ; ಸೊಕ್ಕಿದ; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾದ: ಉದ್ವೃತ್ತಿಪುಸ್ತಕಗಳನೇಸಾಡುತ್ತಮಲ್ಲಿಂ ತಳದುರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ); ಆತ್ಮಲವೆ ಪವನಜನ ಕಳಕಳದತ್ತ ಹರಿಸೈ ರಥವನನುತುದ್ವೃತ್ತ ಭೀಮನನ್ನೆದಿದನು ಚಾಪಾಗಮಾಚಾರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೧೩-೬). (ನಾ). ೩. ದಾರಿತಪ್ಪಿದವನು; ಕೆಟ್ಟನಡತೆಯವನು. 40 ಉದ್ವೃತ್ತನಾಗು = ಕೊಬ್ಬಿರು; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು. ಉದ್ವೃತ್ತವಾಗು = ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಉಕ್ಕಿಬರು: ಇತ್ತ ಮಗ್ಗುಲಲಪ್ಪಿ ಕುಳ್ಳಿರಲತ್ತಲಾ ಹಾಲೊಲೆಯಮೇಲುದ್ವೃತ್ತವಾಗಲು ಹೋದಳಾ ಮುರಹರನ ಧರಗಿಳುಹಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಉದ್ವೃತ್ತತೆ (ನಾ). ಗರ್ವಿಷ್ಠತೆ; ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಕೊಬ್ಬಿರುವುದು: ದುರ್ಯೋಧನನುದ್ವೃತ್ತತೆಯುಮುಂ ಭೀಮಸೇನನ ಮಹಾಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯುಮನಾಗಂ ಭಾರಿಸಲ್ಪಾರದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬ವ). [ಸಂ. ಉದ್ವೃತ್ತತಾ] 45 ಉದ್ವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಬ್ಬು; ಗರ್ವ; ಸೊಕ್ಕು; ದುರುದುಂಬಿತನ. [ಸಂ.]

ಉದ್ವೇಗ (ನಾ). ೧. ವೇಗದಿಂದ ಹೋಗುವುದು. ೨. ಭಯ; ಹೆದರಿಕೆ. ೩. ಗಾಬರಿ; ತಳಮಳ; ಉಮ್ಮಳಿಕೆ; ಆತಂಕ; ಅಶಾಂತಿ; ಕ್ಷೋಭೆ: ಉದ್ವೇಗಪರನಾಗಿ ನುಡಿದಾತ್ಮಗತದೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧೮ ವ); ಚಿತ್ತದುದ್ವೇಗಶೂಲದ ಮೇಲೆಯೆಂಬಂತೆ ಕುಳಿರ್ತದ ಧರಣಿಗೇ ಗದಗದಿಸಿತೆದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬-೪೯೫); ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಅವೇಗ ಉದ್ವೇಗಗಳು ಹೆಚ್ಚು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೨). ೪. “ಅಡ ಕೆ ಕಾಯಿ” (ಗಂಗಾಮ. ೪೨). [ಸಂ.] 25 ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು: ತನ್ನ ಮೇಲಣ ಕನಿಕರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮೇಲಣ ಆಕ್ರೋಶದಿಂದ ಅವಳು ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೩೨೫). [ಉದ್ವೇಗ + ಕೊಳ್ಳಾ]

ಉದ್ವೇಗಪರ (ಗು). ತಳಮಳಗೊಂಡ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ: ನುಡಿಸೆರಿದ ಜೀವಕದಂಬಗಳ್ಳಭಯಮೆಂಬ ದಂಗುರದವೊಲೊಪ್ಪಂಬಡೆಯೆ ಮಾರಿದತ್ತ ನೃಪಂ ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಜಗುಮಾದನುದ್ವೇಗಪರಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೭೧). [ಉದ್ವೇಗ + ಪರ] 30 ಉದ್ವೇಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆ. ೨. ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡು; ಕೆರಳಿಸು. [ಉದ್ವೇಗ + ಇಸ್ಯು]

ಉದ್ವೇಜನ (ನಾ). ಕೆರಳಿಸುವುದು; ಕದಡುವುದು: ಪ್ರಾವರ್ಷಧಾರಾ ವಳಿವೊಲೊಗವ ಕಡ್ಡೇರ್ಗಲೊಳ್ ತೇಂಕುತಂ ದುಃಖಸಹಸ್ರೋದ್ವೇಜ ನಾಥೋಮುಖಿಯನಿಪ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಂ ಕಂಡನಾಗಳ್ (ಕಾದಂ. ಉ. ೫೪೨). [ಸಂ.] 35 ಉದ್ವೇಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಕೆರಳಿಸು; ಪ್ರಚೋದಿಸು: ಈ ನರವು ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರಣದಿಂದ ಉದ್ವೇಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ನಮಗೆ ಬೆಳಕೆಂಬ ಅನುಭವವುಂಟಾಗುವುದು (ಭಾತವ. ೧೫೩). [ಉದ್ವೇಜನ + ಇಸ್ಯು]

ಉದ್ವೇಲ, ಉದ್ವೇಳ (ಗು). ದಡವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ; ಮೇರೆ ಮೀರಿದ. ಉದ್ವೇಳ: ಶೃಂಗಾರ ರಸೋದ್ವೇಳಂ ಕಂಡರ್ಪ ಕುಸುಮ ಬಾಹಾಭೀಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೭). [ಸಂ.] 40 ಉದ್ವೇಳ ‘ಉದ್ವೇಲ’ ನೋ.

ಉದ್ವೇಳ (ಉದ್ವೇಲ) ನೋ.

ಉದ್ವೇಳ (ಉದ್ವೇಲ) ನೋ.

ಉದ್ವೇಳ (ಉದ್ವೇಲ) ನೋ.

ಉದೋ, ಉದೋ (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಮ್ಮದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಉದ್ಗಾರ. ೨. ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: ಉದೋ ಎಂದು ನಿದಿಸಿದರೂ ತಿಳಿಯದೆಂದು ಬಾಯಿತಿಂಡಿಯನ್ನು ತೀರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಯಂತ. ೧೩೮); ಹೃದಯದ ವೇದನೆ "ಉದೋ" ಎಂದು ಮುಂದೆ ಬಂದು... ಕಣಕಿ ಕುಣಿಯತೊಡಗಿತು (ಚತಸ. ೫೦); ಮುಂಜಾನೆ ಎದ್ದು ಉದೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಎಂದು... ಮಾರುತಿಯ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿಬರಲು ಆವನಂದೂ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಫಲ ಸಂ. ೧೫).
ಉದೋ: ೧. (ಕ).

ಉದೋ ಉದೋ ಮಾಡು = ಅತಿಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸು; ಗೊಂದಲ ಎಬ್ಬಿಸು; ರಾಧಾಂತಮಾಡು: ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಸಿಟ್ಟು ಬೆಂಕಿಯಾದಳು. ಇವನ ಈ ಭಂಡಾಚಾರವನ್ನು ಬೈಲಿಗೆ ಎಳೆದು ಉದೋ ಉದೋ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಎದ್ದಳು (ಅಪವಾ. ೮೨).

[? / ಮರಾ. ಉದೋ]

ಉದ್ವಸ್ತ (ನಾ). ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ: ಬಂಡವಾಳಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಂಡ ರಾಜ್ಯಸತ್ತ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನೇ ಉದ್ವಸ್ತಮಾಡುವುದು (ಮಾವಾ. ೨೪). [ಸಂ. ಉದ್ವಸ್ತ]

ಉನಾಮಕೆ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] 'ಉ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: "ಅಧಿಕನಾದುದರಿಂದ ಅನಾಮನೆಂತಲೂ (ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ) ಉಚ್ಚನಾದುದರಿಂದ ಉನಾಮಕನೆಂತಲೂ, ಸರ್ವವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಮಿತ ಎಂದರೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವನಾದುದರಿಂದ ಮಹಾರವಾಚ್ಯನೆಂತಲೂ ಒಟ್ಟು ಅಧಿಕವಾದ ಉಚ್ಚತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನೆಂದರ್ಥ" (ಹಸಾರ. ೭-೨ ಬೀಳು) [ಸಂ.]

ಉನಿ (ಕ್ರಿ). ನೆನೆ; ಒಡ್ಡೆಯಾಗು: ಎಂಜಿನಿನಲ್ಲಿ ಉನಿದುಹೋಗಿದ್ದ ಆ ನಿಪುಟ್ಟು ಮಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಅಪತಂ. ೬೦); ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉನಿದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆದರೆ ಕೊಳೆ ಬಹು ಬೇಗ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಉನಿಯಹಾಕು = ನೆನೆಹಾಕು; ತೋರಿಸು; ನೀರು ಅಥವಾ ಹಾಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಕ್ಕು (ದಕ. ೪).

[? / ತಮಿ. ಉಟ್ಟು = ಬಣ್ಣಹಾಕು; ತೆಲು. ಉನುಪು = ಬಟ್ಟೆಗೆ ಬಣ್ಣಹಾಕು. ಸಂ. ಉನ್ನ]

ಉನಿಯಿಸು, ಉನಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಯ ಹಾಕು; ನೆನಿಸು; ತೋರಿಸು: ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉನಿಯಿಸು (ರೂಢಿ).

ಉನಿಸು: "ತೋರಿಸು, ಮಡಿಗೆ ನೀರುಣಿಸು" (ಜಾಸಕೋ. ೨೦).

[ಉನಿ + ಇಸು]

ಉನಿಸು 'ಉನಿಯಿಸು' ನೋ.

ಉನಿಸು (ನಾ). (?): ಮಿಸುಗುವ ಮುಂಮು ಮುದ್ದುನೆಗೆ ಮೆಲ್ಲುಡಿ ಕುಂಕುವ ಕೋರೆನೋಟದಿಂದ ದಸೆಗಳೆಮ್ಮ ನೇಹವುನಿಸಂ ಸವಿನಾಯ್ಡೆ ಆಯೋಡಿಯೋಡಿಯುಣ್ಣು ಸಸಿಮೊಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪೧-೧೦). [?]

ಉನುಮನಿ (ನಾ). = ಉನ್ನನಿ ೧: ಮನ ಕರಣ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತನು ಧ್ಯಾನ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಉನುಮನಿಯ ಉಲುಹಿನ ಭಾವಕ್ಕೆ (ಬಸವ್ವ. ೨೮).

[< ಸಂ. ಉನ್ನನೀ]

ಉನ್ನ (ಗು). ಈ ನಡುವಣ ರೀತಿಯ: ಅನ್ನಕಾರ್ಯದ ದೇಹ ತಾನೆಲೆಯುನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಪುರುಷ ತಾನಹನನ್ನ ನೋಡುವುದೇನು ದೇಹವ ಪುರುಷರಂತರೂ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೭-೧೪).

ಉನ್ನಂ = ನಡುವಣ ರೀತಿಯವನು, — ಪ್ರಕಾರದವನು: "ಉನ್ನಮುಂತಪ್ಪನುಂತಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೪); ಅನ್ನಂ, ಉನ್ನಂ, ಇನ್ನಂ, ಎನ್ನಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ವೃತ್ತಿ). [ದೇ.]

ಉನ್ನ (ಗು). ನೆನೆಯಿಸಿದ; ತೋರಿಸಿದ: "ಉನ್ನಂ, ಕ್ಲಿನ್ನಂ - ಈ ೨ ಹಸಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೨); "ಕ್ಲಿನ್ನಮನ್ನು ಮನಲ್ಕೆ ಹಸಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಂತ, ಉನ್ನಂತು (ನಾ). = ಉನ್ನತ ೨: ಎಣಕೆ ಹುಲ್ಲಿ ವರ್ಣದಾವು ಉನ್ನಂತ ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಂದ ಅವು ಉನ್ನಂತವಹ ಕಪಿಲೆ ಗೋವ್ವಳು ಉನ್ನಂತ ವಾಗಿ ನಡೆದವು (ಗೋಪಾಡು. ೪೨). **ಉನ್ನಂತು:** ಅನಂತಾನಂತಶಯನಾ ಅಂಬುಜದಳನಯನ ಉನ್ನಂತುಗುಣನಿಲಯಾ ಪನ್ನಗ ಗೇಯ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೯೫). [< ಸಂ. ಉನ್ನತ]

ಉನ್ನಂತು 'ಉನ್ನಂತ' ನೋ.

ಉನ್ನತ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಮೇಲಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಿರಿಯ; ಉತ್ತಮ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉದಾತ್ತ: "ಪ್ರಾಂಶು, ಉಚ್ಚಂ, ಉನ್ನತಂ, ತುಂಗಂ, ಉದಗ್ರಂ - ಈ ೫ ಉದ್ವಿತು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೬); ರಂಭಾನ್ಯತ್ಯದಿಂದ ಡೊಂಬರೇ ಸಖರಿಂದುನ್ನತವಸ್ತುವೇ ಹರಹರಾ ಶ್ರೀ ಚೆನ್ನಸೋಮೇಶ್ವರಾ (ಸೋಮೇಶ. ೪).

ಉನ್ನತೋನ್ನತ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಹರಿ ನಿನ್ನ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಥಿತಮಗಾಧ ಮುಮುನ್ನತೋನ್ನತಮಲ್ಲೇ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೫). **ಉನ್ನತವಾಗು =** ಹಿರಿದಾಗು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗು; ಉಚ್ಚವಾಗು: ರನ್ನದೊಡನಬಟ್ಟೆ ರಮಣಿಯ ಕಣ್ಣಿಳಗುನ್ನತವಾಯ್ತು ಬೀದಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೩೩).

[ಸಂ.]

ಉನ್ನತಚ್ಚಾಯ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು: "ಉನ್ನತ ಚ್ಚಾಯ [ಪಾಠಂ. ಉನ್ನತಾಚ್ಚಾಯ, ಉನ್ನತೇಚ್ಚ] ನೆನೆ ಹಿರಿಯಧ್ವನಿಯವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೬).

[ಸಂ. (ಉನ್ನತ + ಚ್ಚಾಯಾ + -)]

ಉನ್ನತತ್ವ (ನಾ). ಎತ್ತರ; ಉನ್ನತತ್ವ (ಕ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತಪೀಠ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪೀಠ: ಹರ ಕುಳ್ಳಿರಿಸುನ್ನತಪೀಠದೊಳ್ ಪದಾವನತಿಯನೇರ್ಚು ಮಹೇಂದ್ರ (ಜಗವಿ. ೩-೫೮). [ಉನ್ನತ + ಪೀಠ]

ಉನ್ನತಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಶ್ನೆ; ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಶ್ನೆ.

[ಉನ್ನತ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಉನ್ನತಭೂಮಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ; ತಿಟ್ಟು; ದಿಣ್ಣೆ.

[ಉನ್ನತ + ಭೂಮಿ]

ಉನ್ನತವಲಯ (ನಾ). ಶಿಷ್ಟಜನರ ಸಮೂಹ: ಶ್ರೀಮಂತ... ಉನ್ನತವಲಯದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸಂಪರ್ಕವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೩೪).

[ಉನ್ನತ + ವಲಯ]

ಉನ್ನತಾಂತ (ನಾ). ಮಹತ್ತರವಾದ ಅಂಶ. [ಉನ್ನತ + ಅಂಶ]

ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರ: ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಜನ ವಿವಿಧರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಉನ್ನತ + ಅಧಿಕಾರ]

ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿ: ಕೆಳಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿನ್]

ಉನ್ನತಾಸನ (ಗು). ಏರುತಗ್ಗಾದ; ಹಳ್ಳದಿಣ್ಣೆ ಯಾದ (ಕ).

[ಉನ್ನತ + ಆಸನ]

ಉನ್ನತಾಸನ (ನಾ). = ಉನ್ನತಪೀಠ: ಹೊನ್ನರನ್ನದೊಳೆಸೆವ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಉನ್ನತಾಸನವಿತ್ತನಬಲಾಜನಂ ಸೋಲೆ (ನಂಬರ. ೩-೭೪).

[ಉನ್ನತ + ಆಸನ]

ಉನ್ನತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲ್ಮೆ; ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: “ಪಂಪುನ್ನತಿ” (ಚತು. ೨೦); ನಿಜ ವಿಜಯಭುಷಣ ಪರೆಯ ನೆಗಟ್ಟು ದನವನೀಧರೆಯೊಳ್ ಮಲ್ಲಪನ ತನಯನೆಂಬುನ್ನತಿಯಂ (ಅಜಪ. ೧-೩೯); ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ದೊಂದುನ್ನತಿಯಂ ನುಡಿಯುತ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೮೬ ವ); ಅದಜುನ್ನತಿಯ ತುದಿಮೊದಲನಜುನೆನಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೨). ೨. ಅಭ್ಯುದಯ; ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಅರತಿಗಳನೆತ್ತಿಯತ್ತಿ ಪಿಂಗದೆ ಮಂಗಳೋ ನ್ನತಿಯಂ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೫ ವ); ಸೌ ಮಂಗಳ್ಯ ಮಾಗಿಯುಂ ಮೇಲೆಯುನ್ನತಿಯಪ್ಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೫೩); ಕನ್ನರನ್ನೆಯರು ಪರಕೆಗೈಯಲಾ ಮನೆಯುನ್ನತಿವಡೆದೊಪ್ಪುವುದು (ಹದಿಬ. ೫-೨೫).

೩. ಎತ್ತರ; ಉಚ್ಚತೆ: ಹಿಮಾಲಯದ ಉನ್ನತಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ (ರೂಢಿ).

ಉನ್ನತಿಗೆತರು = ಏಳಿಗೆಗೆ ತರು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸು. ಉನ್ನತಿ ಮಾಡು = ದೊಡ್ಡದುಮಾಡು; ಹಿರಿದೆಂದು ಹೇಳು: ಮುಂದಿಟ್ಟು ಚಕ್ರಮಂ ತಿರಿತಂದುದುಮಂ ಪೂಜಿದಿರ್ದು ಬಯ್ಯಂಗೊಳ್ಳೊಂದಂದದೆ ಕೊಂಡುದು ಮನದೇನೆಂದುನ್ನತಿಮಾಡಿ ಪೊಗಟ್ಟಿಯೊಳಗಣೆಯುದುದೇ (ಅದಿಪ. ೧೪-೬೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತಿಕೆ, ಉನ್ನತಿಕೈ, ಉನ್ನತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಸ್ಥಿತಿ; ಮೇಲ್ಮೆ; ಹಿರಿಮೆ: “ಉನ್ನತಿಕೆಯು ಪನ್ನತಿಕೆಯೆನೆ ತಪ್ಪದು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೬); ಧರೆಯೊಳ್ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಭೂಭುಜಂ ತನ್ನ ಸಾರ್ಧರ ಬೇಡಿದರ ಬಯಸಿದರ ಸೋಂಕಿದರ ಬೆರಸಿದರನು ತನ್ನಂತೆ ಮಾಳ್ಪುನ್ನತಿಕೆಯಂ ಕಂಡು ನಾಚಿಸಿಗಾಗಿ ಸೆಡೆದು ಮರನಾಯ್ತು ಚಂಡನಂ (ಹಜಕಾ. ೧-೪೨). ೨. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಪಿರಿದೀವ ಪಂಪು ಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿತ್ತಪ್ಪುವಾಬ್ಬಣ್ಣಶಲ್ವೆವರ್ವೀರದ ಚಾಗುಣ್ಣತಿಕೆಯಂ ಶ್ರೀರಾಜಮಾರ್ತೃಣ್ಣನ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೯; 989); ಕೈವರ ಧರ್ಮ ದಿಂದಪುಕುಲಂ ಕಿಡುಗುಂ ಸುಖಮಕ್ಕು ಮಕ್ಷಯಶ್ರೀವಳ್ಳು ಸಾಗು ಮುನ್ನತಿಕೆಯಕ್ಕು ಮಳಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೭-೮೪); ಮುನ್ನ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲ ಮತುಪರ್ಣನಲಿ ಸೇವೆಯನು ಮಾಡಿದ ಬನ್ನದುನ್ನತಿಕೆಯಲಿ ಬಂದುದೆ ಸಾರ್ವಭೌಮರಿಗೆ (ನಳಚ. ೮-೫೩). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ: “ಉಬ್ಬಟಿಯುನ್ನತಿಕೆ ಪರಾಕ್ರಮದೊಳು” (ಕಶರ. ೧೫); ನನ್ನಿಯದು ಮಧುಕೈಟಿಭಾದಿಗಳುನ್ನತಿಕೆಯೇನಾಯ್ತು ಕ್ಷುತಿಭೂಕನ್ನೆಯನು ಕದ್ದವರ ಕಡುಹೇನಾಯ್ತು ಹೇಳಿದ (ತೂರಾ. ೩-೩೪-೧೭). ೪. ಉನ್ನತಿಕೈ: ೧. ಸಿರಿಗಂ ಮೈಮಗಮುನ್ನತಿಕೈಗಮಣಂ ಭೋಗಕ್ಕುಮೇ ನಾಸೆಯೇ (ಧರ್ಮಾ. ೫-೩೦); ಶ್ರುತದಗ್ಗಿಳಕ್ಕೆ ತಪದುನ್ನತಿಕೈ ತನ್ನೊಳೆ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತಿರೆ ಭೂವಿಶ್ವತನೆನೆ ಸುಕೌಶಲ ವ್ರತಿಸತಿ ತಪದಿಂ ಶ್ರುತದಿನಾರುಮಂ ಗೆಲೆವಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೫೧). ೨. ಬೇಸಜದಾಸ ಜದೆ ವನಾವಾಸಂಗಳೊಳುನ್ನತಿಕೈ ನಿಲೆ ನಮದವರೊಳ್ ನೇಸನ್ನಿಕೆಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೪೭). ೩. ಉನ್ನತಿಕೆ: ೧. ತತ್ಪರೋಪವನ ಶಾಶ್ವತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳುಂನತಿಕೆಯುಂ ಧನಕನಕಗಳಿಂದಮೆಸೆಗುಂ (ಮುಂ ಬ ರಾ. XII, ೧೨; 1223). [ಉನ್ನತ + -ಇಕೆ]

ಉನ್ನತಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ನತಜನಪಾಲಕನಿರುಂಬೊಳುನ್ನತಿಕೆವಡೆದನವ ನವರಸರು ಚಿರ ಪ್ರತಿಮೆಯ ತೆಜವಿ ವಿರಾಜಿಸಿದಂ ವಿಕ್ರಮ ಕಾರವರಾಜಂ (ಜಯಕಾ. ೭-೭೦). [ಉನ್ನತಿಕೆ + ಪಡೆ]

ಉನ್ನತಿಕೆವೆಯ (ಕ್ರಿ). ಉನ್ನತಿಕೆಹೊಂದು; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಸುರೇಂದ್ರನಾಜ್ಞೆಯಂ ಮಂದರಗಿರಂದ್ರ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿದುದೆಂಬಂತಿರು (೦)ನ್ನತಿಕೆವೆತ್ತ x x ಪ್ರಾಕಾರದಿಂ (ಸೌಜ. IX-1, ೩೨೨-೧೧; 1193).

[ಉನ್ನತಿಕೆ + ಪೆಯ]

ಉನ್ನತಿಕೈ ‘ಉನ್ನತಿಕೆ’ ನೋ.

ಉನ್ನತಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡತನ ಕಡಮೆಯಾಗು; ಹಿರಿಮೆಗುಂದು: ವ್ರತಗಳ ಮನುಗಳ ಮುನಿಗಳ ಯತಿಗಳ ಸೆಡೆದಳ್ಳಿ ಬಳ್ಳಿ ಸುಗಿದಗಿದು ಕರಂ ಮತಿಗೆಟ್ಟಿರ್ . . . ಬುದ್ಧಿಗಟ್ಟಿರುನ್ನತಿಗೆಟ್ಟಿರ್ (ಗಿರಿಕ. ೮-೨೩).

[ಉನ್ನತಿ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಉನ್ನತಿಕೆ ‘ಉನ್ನತಿಕೆ’ ನೋ.

ಉನ್ನತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಉನ್ನತಿಕೆವಡೆ: ಏನುನ್ನತಿವಡೆದೊ ಚಾಗದ ನನ್ನಿಯ ಬೀರದ ನೆಗಟ್ಟಿ ಚಲದಗ್ಗುಲಾಯಾ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೫೯; 982); ಅತನ ಮಹೋನ್ನತಿವಡೆ ಪೆಂಪಂ ಕಾಣಲಾಜದೆ ಜಡಮತಿಗಳಾಗಿ (ಬಸಪ. ೩೨-೪೯); ತನ್ನ ತವರುಮನೆಗೆಲ್ಲ ತಾನೊಡತಿಯೆಂಬುನ್ನತಿವಡೆವು ದಜೊಂದ ತನ್ನಿನಿಯೊಳಿಗದವಳಪ್ಪುದು ಸಂಪನ್ನತೆ (ಹದಿಬ. ೩-೩೫).

[ಉನ್ನತಿ + ಪಡೆ]

ಉನ್ನತಿವೆಯ (ಕ್ರಿ). = ಉನ್ನತಿಕೆವೆಯ: ವಿನಯೋನ್ನತಿವೆತ್ತ ನಿಜನಂದನ ನನರ್ಧಾಸನದೊಳ್ ಅನ್ಯಪಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಯೆಯಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೪೯೨); ಮಾಚಯ್ಯನುನ್ನತಿವೆತ್ತನಾ ಪ್ರಮಥಪ್ರಸಾದಾಯತ್ತ ನವ್ಯಪ್ರಸವ ವೃಷ್ಟಿಯು ಮೇಲೆ ಸುರಿಯುತಿರೆ (ಬಸಪ. ೨೨-೫೭). [ಉನ್ನತಿ + ಪೆಯ]

ಉನ್ನತೀಕರಣ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೇರಿಸುವುದು; ಮಹತ್ವವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಸುಸಂಸ್ಕೃತವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ವನ್ನು ಹಿಂದೆಹಾಕುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುದು ವಚನದ ಶಕ್ತಿಗಾಗಿ; ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಮಾನವನ ಉನ್ನತೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ (ಮಹಾಸಾ. ೧೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತೇಚ್ಚ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಶಾಲ ಹೃದಯ. [ಸಂ. (ಉನ್ನತ + ಇಚ್ಛಾ + -)]

ಉನ್ನತೇಶ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಒಡೆಯ; ಮಹಾಪ್ರಭು: ಮಹಾ ಜನಂಗಳ . . . ಉನ್ನತೇಶಂಗೆ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಮಂ ಕೊಂಡು ಬರೆ (ನಂಬರ. ೭-೧೨). [ಉನ್ನತ + ಈಶ]

ಉನ್ನತೋದರ (ಗು). ೧. ಹೊರಬಾಗುಳ್ಳ; ಹೊರಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬಿದ. (ನಾ). ೨. ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು: “ಉನ್ನತೋದರನಲ್ಲಿ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಬುಧ್ಧಿಮೆಂಬುದು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೨). [ಉನ್ನತ + ಉದರ]

ಉನ್ನದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಅಪರಿಮಿತವಾದ. ೩. ಗರ್ವಿತ ನಾದ; ಕೊಬ್ಬಿದ. ‘ಸಮುನ್ನದ್ಧ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಮಿತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ: ಬಂದಂ ಕದನಕ್ಷೋಣೇತಲಕ್ಕುನ್ನ ಮಿತ ಬಹು ಪತಾಕಾ ಪಟಚ್ಚನ್ನ ಮೇಘಾಸ್ಥದಮಂ . . . ದಶಾಸ್ಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೯). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಯನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು; ಎತ್ತುವಿಕೆ. ೨. (ಬೈತಲೆ) ಬಿಡಿಸುವುದು: ಅನಂತರಮ ವರ್ಗ ಪುಂಸವನ ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನಾದಿ ಸಕಲಮಂಗಳಮಂ ದಶರಥ ನರನಾಥಂ ಮಾಯ್ದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩೩ ವ). ೩. ತರ್ಕಿಸುವುದು; ಊಹಿಸುವುದು. ೪. (ಉಕ). ಉದಾತ್ತೀಕರಣ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಯಿಸು, ಉನ್ನೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆಸು; ನಿರ್ವಹಿಸು: ಮುನ್ನಂ ಭಾರ್ಗವಮುನಿ . . . ಸಗರನೆಂಬಂಗೆಂತುನ್ನಯಿಸಿದನಾ ಗೌತಮನುನ್ನತ ತದ್ವಂಶಸದೃಶ ಸಂಸ್ಕಾರಮುಮಂ (ಸೌನಂದ. ೧-೨೫). ಉನ್ನೈಸು: ೨. ಬರೆಯಿಸು: ನಿನ್ನ ಮಗನಿಗೆಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯವೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡೆ ಇನ್ನಿದಕೆಣಕೆ ನಿನಗೆ ಬೇಡವೆಂದವ ನುನ್ನೈಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮನ್ನಿಸಿ]ದನು ಕಾಗಜವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೬೭).

[ಉನ್ನಯನ + -ಇಸು]

ಉನ್ನಯಿಸು 'ಉನ್ನಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ನವಿಸು 'ಉನ್ನಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ನಾಯ (ನಾ). ಎತ್ತರಿಸುವುದು; ಎತ್ತುವುದು. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾಹ (ನಾ). ೧. ಸಂಭ್ರಮ; ಉನ್ನತಿ: ಹರುಷವನುಂಬ ಉನ್ನಾಹಗಳಿಂದ ಪುರಂದರವಿಠಲರೇಯನ ದಯದಿಂದ ಸುರಯಪಿ ನರರಿಗೆಲ್ಲವು ನಿಜಾನಂದ (ಕನ್ನ. ೧, ೨೯೪). ೨. ಗರ್ವ; ಹೆಮ್ಮೆ. ೩. ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾಳ (ನಾ). ಕೀಳುತರಗತಿಯ ಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ: "ಉನ್ನಾ [ಪಾಠಾಂ. ನ್ಯಾ] ಕಮಾ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪). 'ಉನ್ನಾಳ' ಪರಾ. [?]

ಉನ್ನಿದ್ರ (ಗು). ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದ; ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ. ೨. ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸವಾದ: "ಉನ್ನೀಳಿತಂ . . . ಉನ್ನಿದ್ರಂ . . . ವಿಕಾಸಃ—ಈ ೯ ಅಲವರ್ಧಕೇ ಪೆಸರಾ" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೩); ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆ ಕಮಲಮಿದುನ್ನಿದ್ರಂ ನಿನ್ನ ತಳದವೋಲಾರಕ್ತಂ ನನ್ನಿಯನೀ ಪಲ್ಲವಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೨); ಉನ್ನಿದ್ರ ಕೈತಕ್ಕ ಪರಾಗಶ್ರೇಣಿ (ರಾಜಶೀ. ೮-೯೩). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಿದ್ರತೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವಿಕೆ: ದಿನದೊಳ ಸಜಳತೆಯಂ ಮತ್ಸ್ಯನಳಿನಮಂ ಮತ್ತಮಿರುಳೊಳುನ್ನಿದ್ರತೆ ಯಿಂದೆ ನನುಂ ಚಕೋರ ಕುಮುದಮನನುಕರಿಸಿದುದಾ ವಿಯೋಗ ವಿಧುರೆಯ ಕಣ್ಣಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೨೫). [ಸಂ. ಉನ್ನಿದ್ರತಾ]

ಉನ್ನಿದ್ರೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದವಳು; ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವಳು: ಕನಸು ಗಂಡು ಮಂಗಳಪಾಠಕರ ಪುಣ್ಯರವಂಗಳೊಳಂ . . . ಉನ್ನಿದ್ರೆಯಾಗಿ (ಅಜಪ. ೩-೧೨ ವ). [ಸಂ. ಉನ್ನಿದ್ರಾ]

ಉನ್ನಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಉನ್ನಿಮರ, ಕಲ್ ಬೋವು, ದೊಡ್ಡಲೆಫೋಗಿ (ಮೈಸಿ. ೪೪-೪೭೪). [ಉನ್ನಿಂ + ಮರ]

ಉನ್ನಿಸು, ಉನ್ನಯಿಸು, ಉನ್ನವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು; ಯೋಚಿಸು; ಎಣಿಸು; ಆಲೋಚಿಸು; ಊಹಿಸು: ಅರಂ ಗಡುನ್ನಿಸದು ತನು ಮನವ ಮೇಣನ್ನಾರುತ್ಪರತೆಯನಾಹರಿಸದು (ಅನುಮು. ೮೨); ತನ್ನೊಳು ಸುಖಮುಖಮೋಹಾದಿಗಳು ತೋಪುನ್ನಿಪುದವನೆಲ್ಲ ಗುಣ ಮಯವೆಂದು (ಕೈವಲ್ಯ. ೩-೫-೧); ತನ್ನೆದೆಯೊಳಗದು ಹೊಳೆದುದೀಗದು ದಣ್ಣ ನಿನ್ನೊಡನುಸುರುವೆನೆಂದು ಉನ್ನಿಸುತಿವ್ವೆನಪ್ಪೊಳು ಮುಂಚಿದೆ (ಭರಣ. ೪೫-೯೪); ಮೂಜಗದೊಳುನ್ನಿಸಲಾ ನಿನಗೆ ಪಡಿಯಹರುಂಟಿ (ಚೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೩-೫೯); ಚಿನ್ನಕೆ ಪರಿಮಳ ಬಂದಂತಹುದೆಂದುನ್ನಿಸಿದನು ಮನದೊಳಗೆ (ಗೋಮಟೀ. ೬-೮೬); ಮಂತ್ರಿ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ತಾನು ಉನ್ನಿಸಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ ಅರಸನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡ (ಬದುರ. ೧೬೫). ಉನ್ನಯಿಸು: ತಾನೋದಿ ಮಗುಟ್ಟುನ್ನಂ ತದ್ವಸನೇನನ ದುಷ್ಟರ್ಮದ ಫಲದಿಂದ ಮುಂ ತಾನುನ್ನಯಿಸಿದ ವರುಷದ ಮೇಲೆನ್ನಿಗಲೆಯ್ತ ರಲಿತ್ತ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೫೮). ಉನ್ನವಿಸು: ತನ್ನ ಮನದೊಳೆಗಳೆ ಬೇಜುದನುನ್ನವಿಸಿ ನೋಡಿದೊಡೆ ದೈವದ ಭಿನ್ನ ತಂತ್ರವನಪಾಯಲಗಳೇ ದೈವಗತಿ ಬೇಟೆ (ತಿಮ್ಮಪ್ಪ. ೨-೫೧). [ಉನ್ನಿ + -ಇಸು]

ಉನ್ನಿ (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು; ಯೋಚಿಸು; ಎಣಿಸು: ಪಿಂಧಕ ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಬ್ಬಿಗಳಿರಲಿ ಪ್ರಬಂಧವೇನೆಂದುನ್ನದಾ [ಪಾಠಾಂ. ದೆನ್ನದಾ, ದೆನ್ನಾ] ಲಿಪುದು ರಸಿಕರು (ಮದೇಪ. ೧-೧೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉನ್ನ; ಮಲ. ಉನ್ನಿ, ಉನ್ನ; ತೆಲು. ಉಂಕಿಸು; ಕುನಿ. ಒನ್ನಿನೈ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಹುನ್ನಿಂಗ್]

ಉನ್ನು 'ಉಂ' ನೋ.

ಉನ್ನುನ್ನಂ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ (?): ಪೂವಿನ ಪೊರಜೆಯೊಳುನ್ನುನ್ನಂ ಸೊಗಯಿಪಂತೆ ಕಣ್ಣೆ ಸೆದಿಪಳ್ಳ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೬); ಕುಮಾರರುಗ್ರೋಗ್ರಮನಲ್ ಸನ್ನುತ ತಪಪ್ರಭಾವದೊಳು ನ್ನುನ್ನಂ ನೆಗಟ್ಟು ತಪ್ಪಮಾಧಯನಾಂತರ್ (ನೇಮಿಪು. ೬-೫೯).

[ಉನ್ನಂ + ಉನ್ನಂ?]

ಉನ್ನೆ (ನಾ). ಆ ನಡುವಣ ಕಾಲ. 'ಉನ್ನೆಗಂ' ಪರಾ. [?]

ಉನ್ನೆಗಂ (ಅ). ಆ ನಡುವಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಆವೇಳೆಗೆ: "ಅನ್ನೆಗಂ . . . ಉನ್ನೆಗಂ, ಉನ್ನೆವರಂ, ಉನ್ನೆವರೆಗಂ - ಇವು ಸೀಮಾ ಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೭); "ಉನ್ನೆಗಮೆನಲಕ್ಕುಂ ತಾನುನ್ನಂ ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೧). [ಉನ್ನೆ + -ಗಂ]

ಉನ್ನೆವರಂ (ಅ). = ಉನ್ನೆಗಂ: "ಉನ್ನೆವರಂ . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧); ಉನ್ನೆವರಂ ಉನ್ನೆವರೆಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೬, ಪ್ರಯೋ). [ಉನ್ನೆ + -ವರಂ]

ಉನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ). = ಉನ್ನೆಗಂ: "ಅನ್ನೆಗಂ, ಅನ್ನೆವರಂ . . . ಉನ್ನೆ ವರಂ, ಉನ್ನೆವರೆಗಂ - ಇವು ಸೀಮಾಪ್ರಮಾಣ ಶಬ್ದಂಗಳ" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪೭); "ಉನ್ನೆವರೆಗಂ . . . ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೦, ೨೨೧). [ಉನ್ನೆ + -ವರೆಗಂ]

ಉನ್ನೇಯ (ಗು). ತರ್ಕಮಾಡಬಹುದಾದ; ಸಾಧ್ಯಶ್ಯದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಾದ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನೈಸು 'ಉನ್ನಯಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ನೈ (ಗು). ಮುಳುಗಿ ಮೇಲೆದ್ದ: ಸಿಂಧುವಿನೊಳ ಕೊಡಿದ ಗುಹಾ ಮಧ್ಯದೊಳುನ್ನೈನಿಮಗ್ನಜಲ ನಿಮ್ಮಗಾತಬದೊಳ ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪ. ೧೩-೫೦ ವ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನೈಜನ (ನಾ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ತೇಲಾಡುವಿಕೆ, — ಎದ್ದು ಬರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನತ್ತ (ಗು). ೧. (ಬಹಳವಾಗಿ) ಮದಿಸಿದ; ಕೊಬ್ಬಿದ; ಸೊಕ್ಕಿದ: ಕಿಷ್ಕಿಯಾತಂ ನಿಸರ್ಗದಿಂದ ವಕ್ರಗತಿಪರಿಣಾಮದಿನ್ನುತ್ತ ಚಿತ್ತದಿನ್ನುತ್ತನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೭ ವ); ಮತ್ತಕಾಶಿನಿಯನೆಳೆ ದುನ್ನತ್ತರಾವಣಂ ನೆಗೆದನಂಬರಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೭-೫೧೬). (ನಾ). ೨. ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದವನು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವನು: ಅಪನೀ ಉನ್ನತ್ತ ಈ ಸರಿಯ ಹೊತ್ತಿನೊಳು ಕೊಳಲ ಬಾರಿಸಿ ಮಧುರ ರಾಗವನು ರಚಿಸಂತೆ (ಗೋಕುನಿ. ೧). ೩. ದತ್ತೂರದ ಗಿಡ; ಉಮ್ಮತ್ತಿಗಿಡ: "ಉನ್ನತ್ತ - ಉಮ್ಮತ್ತದ ಗಿಡ" (ನಾನಾರ. ೧೧೬ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಉನ್ನತ್ತತನ (ನಾ). = ಉನ್ನತ್ತತೆ (ಕಿ). [ಉನ್ನತ್ತ + -ತನ]

ಉನ್ನತ್ತತಾರುಣ್ಯ (ನಾ). ಮದಿಸಿದ ಪ್ರಾಯ; ಸೊಕ್ಕಿದ ಯೌವನ: ಉನ್ನತ್ತತಾರುಣ್ಯವು ಆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಸ್ಮರಿಸುವಷ್ಟು ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೩೬೨). [ಉನ್ನತ್ತ + ತಾರುಣ್ಯ]

ಉನ್ನತ್ತತೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕು; ಕೊಬ್ಬು; ಮದ: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಉನ್ನತ್ತತೆಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಕನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ (ರಂಗರೋ. ೫೭). ೨. ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ. [ಸಂ. ಉನ್ನತ್ತತಾ]

ಉನ್ನತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕಿದವಳು; ಮದವೇರಿದವಳು; ಕೊಬ್ಬಿದವಳು: ಅತ್ತೆ ನಾದಿನಿಯರೊಳಳುಕದೆ ಕಾದುವುನ್ನತ್ತೆಯರೀ ಕೃತಿಗೇಳೆ ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದೊಳಗುಗೈದವರೊಳು ಪತ್ತಿಗೆವರೆಸಿ ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೮). ೨. ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವಳು. [ಸಂ. ಉನ್ನತ್ತಾ]

ಉನ್ನದ (ಗು). (ಅತಿಯಾಗಿ) ಸೊಕ್ಕಿದ; ಕೊಬ್ಬೇರಿದ; ಉದ್ದೇಕ
ಗೊಂಡ: ಚೂತಕುಜಾತಮಾಗಳಿಗೇ ನನವೋದುದೊಳದಿನುನ್ನದ
ಷಟ್ಪದವ್ಯಂದಮಾಗಳಿಗೇ ಮೊರೆದತ್ತು (ಅದಿಪು. ೧೩-೫). (ನಾ).

೨. (ಅತಿಯಾದ) ಸೊಕ್ಕು; ಮದ; ಕೊಬ್ಬು. ೩. ಉದ್ದೇಕ. [ಸಂ.]
ಉನ್ನದನ (ನಾ). = ಉನ್ನಾದನ: ಓಹೋ ಉನ್ನದನಮದನ [ಪಾಠಂ.
ಉನ್ನದ ಮದನಸ]ಮೋಹನ ಸಂತಾಪನಂ ವಶೀಕರಣಾಸ್ತವ್ಯಹಂ
ವ್ಯರ್ಥಮಿದಮುತ್ಸಾಹಂಗುಂದುತ್ತೆ ಮದನನಂದಿತಂದಂ (ಗಿರಿಕ.
೮-೩೫). [ಸಂ.]

ಉನ್ನದನಬಾಣ (ನಾ). = ಉನ್ನಾದನ: ಮದನಂ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿಯ
ನಿರದುಷಿ ಸರ್ವಜ್ಞನುನ್ನದನಬಾಣದಿಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೨೭).
[ಉನ್ನದನ + ಬಾಣ]

ಉನ್ನದಾಳಿನಿ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿದ ಹೆಣ್ಣುದುಂಬಿ; ಮದವೇರಿದ
ಹೆಣ್ಣುಭ್ರಮರ: ವಿಕಸಿತ ಶಾತಕುಂಭ ಸರಸೀರುಹವಕ್ತ್ರೆಯನುನ್ನ
ದಾಳಿನಿ ಚಿಕುರೆಯಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೫).
[ಉನ್ನದ + ಅಳಿನಿ (= ಅರಿನಿ)]

ಉನ್ನದಿಷ್ಟು (ನಾ). ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದವನು; ಉನ್ನತ್ತನಾದವನು:
“ಪಿಶಾಚಾವೇಶ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮೈಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲ
ದವನು” (ಅಮರ. ೬೪೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಧುಕೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಡೆಗಿಲು ಗಿಡ; ಹೆಗ್ಗಡೆಗಿಲು: “ದ್ವಿಪ
ಉನ್ನಧುಕೆ [ಪಾಠಂ. ಕೆ. ಉನ್ನದಿಕೆ, ಉನ್ನಧಿಕೆ] ಪರ್ಗಣಿಗಿಲಾ”
(ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೭). [ಸಂ. ಉನ್ನಧುಕಾ]

ಉನ್ನನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು; ಉದ್ದೇಕ
ಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: ಉನ್ನನಮೆ ಮಾಯ್ಯಮುಕ್ತೆಯನುನ್ನದ ಬರ್ಹಿಣ
ಶಿಖಂಡಿಕೇಕಾವಿರುತಂ ತನ್ನಧುರಧ್ವನಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೬೦); ಉನ್ನ
ನದ ರಾಜ್ಯದಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ಎಳೆಯ ಜೀವವದು (ಸಮಶ್ಲೋ. ೭೬೧).
೨. ಕಾತರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ
ಮನದವನು. ‘ಉನ್ನನಾವಸ್ಥೆ’ ಪರಾ.

ಉನ್ನನವಾಗು = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಾರಿದ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗು: ಸುಜ್ಞಾ
ನದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವ ಬೆಳಗಿ ನಿರ್ಭಾಷವಾಗುತ್ತದೆ.
ಮನ ಮಹವನಿಂಬುಗೊಂಡು ಉನ್ನನವಾಗುತ್ತದೆ (ಮೋಹಮಾ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾ).
ಉನ್ನನಳು = ಕಾತರಗೊಂಡ ಮನದವಳು; ವಿಮನಸ್ಸುಳಾದ
ವಳು: ಅವಳು ಉನ್ನನಳಾಗಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕಸ್ತೂರಿ.
೪-೭೫; 1964). [ಸಂ. ಉನ್ನನಸಾ]

ಉನ್ನನಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಉನ್ನನದ ಅವಸ್ಥೆ, —ಸ್ಥಿತಿ: ಕೂಕತಪ್ಪಿದ
ಅವನ ಮಾತಿಗೆ, ಅವನ ಈಗಿನ ಉನ್ನನಾವಸ್ಥೆಯೇ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು
(ಪರಿಲ. ೫೮). [ಉನ್ನನ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉನ್ನನಿ (ನಾ). ೧. [ಯೋಗ] ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲುಭಾಗ;
“ಸಹಸ್ರಾರ ಮತ್ತು ಭ್ರೂಮಧ್ಯ ಇವುಗಳ ನಡುವಣ ಭಾಗ”
(ಅವಚಂ. ಕೋಶ); ಬಸವಣ್ಣನ ಗಳ ಮುಖ ಭ್ರೂಮಧ್ಯ ಉನ್ನನಿ
ಉತ್ತಮಾಂಗ ಪರಿಯಂತವು ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪದೊಟ್ಟಲ ಕಂಡೆಯ್ಯ
(ಅವಚಂ. ೨೦೧-೯೦೭). ೨. [ಯೋಗ] ಯೋಗದಲ್ಲಿನ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: “ಉನ್ನನೀ ಮನೋನೋ ಸಹಜೆಯೆಂಬವಸ್ಥಾ
ತ್ರಯಮುಂ” (ವಿವೇಕ. ೧೫೪); ಸರ್ವಕರಣಂಗಳು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಾಗಿ
ಮನವು ನನ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಸಮರಸ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಿದ್ದನಯ್ಯಾ
(ಪದಗೋ. ೨೬೪-೨೬೮); ಸಮನಿಯೊಳು ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ನನ್ನಿಯೊಳುಂ
ನೀನೆ ವಿಮಲನಿರಂಜನಂ (ನಂಕಾರಾ. ೬-೫೮-೨೬). [ಸಂ. ಉನ್ನನೀ]

ಉನ್ನಹಿಮ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು; ಮಹಾ
ಮಹಿಮ: ಚಿಂತನನುದ್ಭಟನುಷಿ ನಗೆ ಭಾಸ್ಸುನ್ನದದಿಂ ನೆತ್ತಮ
ನಾಡುತೆ ಹಿಮಕ್ಕನ್ನುಖಿ ಕೇಳಲಾ ಪೇಳಿದನೋಹಿಲನುನ್ನಹಿಮನ ಕಥೆಯಂ
(ಉದ್ಭವ. ೩ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾಥ (ನಾ). ೧. “ಕೊಲ್ಲುವುದು” (ಅಮರ. ೬೪೬). ೨. ಬೋನು:
“ಉನ್ನಾಥ, ಕೂಟಯಂತ್ರಂ, ನಿಯಂತ್ರಣಂ — ಈ ೩ ತಗವುದು [ಬಲಿ,
ಬೋನು]” (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾದ (ನಾ). ೧. ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ: ಪ್ರಿಯಪುತ್ರ
ವಾತ್ಸಲ್ಯಮಧುವಿನೊಳ್ ಮುಳುಗಿಮಿಂದಾ ನೃಪೋನ್ನಾದವತಿವಿಷಮತೆಗೆ
ನೆಗೆದುದಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೦-೩). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಸಂಚಾರಿ
ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತಿ ಲಜ್ಜೆ... ಉನ್ನಾದ... ಅಪಸ್ಮಾರಗ
ಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂವು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭).
೩. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: “ಉಲಿಗನುನ್ನಾದ [ಪಾಠಂ. ಉನಾಡ]
ನಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾದಕಾರಿ (ಗು). ಉನ್ನಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ; ಹುಚ್ಚನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥ: ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆದ ವಿಪ್ಲವದಂತೆ ಪಿಟೀಲಿನ
ತಂತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿದ ಕಮಾನಿನಿಂದಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಉನ್ನಾದಕಾರಿ ನರ್ತನ
(ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೪೯). [ಸಂ. ಉನ್ನಾದಕಾರಿನ್]

ಉನ್ನಾದನ (ನಾ). ಕಾಮನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉನ್ನಾದನ
ಮದನ ಮೋಹನ ಸಂತಾಪನ ವಶೀಕರಣವೆಂಬ ಪಂಚಮಂತ್ರ ಬಾಣ
ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರತಾಪ ಪ್ರವೀಣರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾದವಂತ (ನಾ). ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದವನು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ
ಯಾದವನು. [ಸಂ. ಉನ್ನಾದವತ್]

ಉನ್ನಾದಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಉನ್ನಾದದ ಸ್ಥಿತಿ: ತಾಯಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಸಂತೈ
ಸಿದ ಮಗುವಿನಂತೆ ಕುವರನ ದುಃಖ ಊರ್ಧ್ವ ಉನ್ನಾದಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ
ಅಧೋಮುಖವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೭). [ಉನ್ನಾದ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉನ್ನಾದಿ (ನಾ). = ಉನ್ನಾದವಂತ. [ಸಂ. ಉನ್ನಾದಿನ್]
ಉನ್ನಾದಿನಿ (ನಾ). ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಾದವಳು: ಯಶೋದೆ
ಅ ಮಾತು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಉನ್ನಾದಿನಿಯಂತೆ ಎದ್ದು ಕುಳಿತಳು
(ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೨೮). [ಸಂ. ಉನ್ನಾದಿನೀ]

ಉನ್ನಾನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ತೂಗುವುದು, —ಅಳೆಯುವುದು.
೨. ತೂಕ; ಅಳತೆ. ೩. ಬೆಲೆ; ಕ್ರಯ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: ಸತತಂ
ರಾಗಾ ವಿಳಂ ಪೀಡಿತಕುವಯನುನ್ನಾರ್ಗಸಂಸಕ್ತಂ... ಖರದಂಡ
ಪ್ರಿಯಂ ತಾನೆನಿಪ್ಪಾ ಕ್ಷಿತಿಪಂಕ್ತಿನೊಂದದಿಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತಮ
ಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ನಿಶ್ಚಿತಮೆಂಬಂತಾ ಪ್ರತೀಚೇಜಲಧಿಗಿಣ್ಣದಂಭೋಜನೀ
ಜೀವಿತೇಶಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೪೫). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿ; ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗ.
[ಸಂ.]

ಉನ್ನಾರ್ಗಗಾಮಿ (ನಾ). ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು; ಕೆಟ್ಟ
ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು: ಉನ್ನಾರ್ಗಗಾಮಿಯೂ, ವ್ಯಸನಾ
ಸಕ್ತನೂ ದುಶ್ಚರಿತನೂ ಆದ ಹಣಗಾರನಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ವ್ಯಾಧಿಗಳು
ಸಂಭವಿಸಬಹುದೋ (ಬೆನ್ನಬೀ. ೩೯). [ಸಂ. ಉನ್ನಾರ್ಗಗಾಮಿನ್]

ಉನ್ನಾರ್ಗತೆ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು.
೨. ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು. ೧, ೨: ಉನ್ನಾರ್ಗತೆ
ಜಾತ್ಯಶ್ಚಂಗಳೊಳ್ ವಕ್ರಚಾರಂ ಸರ್ಪಂಗಳೊಳ್... ಅಕ್ಕುಂ
(ಜಗವಿ. ೨-೧೪). [ಸಂ. ಉನ್ನಾರ್ಗತಾ]

ಉನ್ನಾಗಿ (ನಾ). = ಉನ್ನಾಗಮಿ : ತಗದನಗುನ್ನಾಗಿಗೆ ಕೂಸು
ಗುಡಲ್ ದಶಕಂಧರಂ ಮದಾಂಧಂ ಧರ್ಮಾನುಗನಲ್ಲನುಜೆಯಂ ಕುಡೆ
ತೆಗಜುಹದೊಳ್ ಪರದೊಳನೆಗೆ ಪಾತಕಮಕ್ಕುಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೭೦).

[< ಸಂ. ಉನ್ನಾಗಿನ್]

ಉನ್ನಾರ್ಜನ (ನಾ). ತಿಕ್ಕುವುದು; ಉಜ್ಜುವುದು; ತೊಳೆಯು
ವುದು : ಒಳ್ಳೆ ತ್ತು ನಿಂದುಣ್ಣುದಾರಯಮಸ್ಸಾನಮಚೇಳಸಂಯಮ
ಮದಂತೋನ್ನಾರ್ಜನಂ ಧಾರಿಣೀಶಯನಂ ರೋಡೆನಿಸಿದ್ ಮೂಲಗುಣ
ಮಿರ್ಪತ್ತೆಂಟುಮಂ ತಾಳ್ತಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾಳ (ನಾ). ಕೇಳು ತರಗತಿಯ ಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ : “ಉನ್ನಾಳ,
ಕೋದ್ರವಃ, ಕೋರದೂಷಕಃ — ಈ ೩ ಹಾರಕು” (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೬); “ಉನ್ನಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ನ್ನಾಳ] ಮಾ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕು”
(ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪). “ಉನ್ನಾಳ” ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನಿಶ್ರ (ಗು). ಮಿಶ್ರಣವಾದ; ಕಲಬೆರಕೆಯಾದ : ಚಂದನ
ದ್ರವೋನ್ನಿಶ್ರಜಲಂಗಳ ಪೊಳೆವಿನೊಳೆಸೆದು ವಿಯತ್ತಳಂಬರಂ ನೆಗೆದು
ದಿಂದ್ರನಘೋದ್ಧರಣಂ (ಅದಿಪ. ೭-೭೯). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಿಷಿತ (ಗು). (ಕಣ್ಣು) ತೆರೆದ; ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸಹೊಂದಿದ :
ತಳೆದನಿವಿಷವಧುಗಳ್ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದರುನ್ನಿಷಿತ ಕರ್ಣಕಾರ ಲತಾಸಂಕುಳ
ಮೆನೆ ಸುರ್ವಮಯ ಪರಿಮಳಮಂ ಭಕ್ತೋಪದಂಶ ಚರುವಿಲಿಸಿತಮಂ
(ಸಂರಾಮಾ. ೧೬-೯೧). [ಸಂ.]

ಉನ್ನೀಲ (ನಾ). = ಉನ್ನೀಲನ : ನೇತ್ರೋನ್ನೀಲನಿಮಾಲನ ಮಾತ್ರದೆ
ನರಸುರವಿಭೇದಮಾಯ್ತು (ಅಜಿತ. ೫-೪೬). [ಸಂ.]

ಉನ್ನೀಲನ, ಉನ್ನೀಳನ (ನಾ). ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ಅರಳುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ :
ಘನಶೌರ್ಯಾನಲಧೂಮವಲ್ಲಿ... ವಪುರಾಲೇಖ್ಯ [ಪ್ರಭೋನ್ನೀಲನಾಂ]
[ಪಾಠಾಂ. ಪದೋನ್ನೀಳನಾಂ] ಜನರುಗ್ಲೇಖಿ (ಕಾದಂ. ಉ. ೪೧೦).

ಉನ್ನೀಳನ : ಉನ್ನೀಲನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು
ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಉನ್ನೀಲನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ತೆರೆ; ವಿಕಾಸಹೊಂದು; ಅರಳು : ಚಿತ್ತಾ
ಕರ್ಷಕವಾದ ತರುಣಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ ಉನ್ನೀಲನಗೊಂಡಿದ್ದ
ಭಾವಾಲೋಚನೆಗಳ ನೂತನ ಕಾತುಕಪ್ರಪಂಚ ಅವಳ ಸ್ವತಃಪಿಟದ
ಮೇಲೆ ಗೊಂಬುಗೊಂಜಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿತು (ಪುನರು. ೧೯೩).

[ಉನ್ನೀಲನ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಉನ್ನೀಲಿತ, ಉನ್ನೀಳಿತ (ಗು). ೧. ತೆರೆದ; ಅರಳಿದ; ವಿಕಾಸವಾದ.
(ನಾ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಉಲಂಕಾರ : “ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು
ತನಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಾಗ ಕಾರಣಾಂ
ತರದಿಂದ ಭೇದಸ್ಥೂರ್ತಿ ಉಂಟಾದಲ್ಲಿ ಮಿಲಿತಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಿಯಾದ

ಉನ್ನೀಲಿತಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು.” ಲಕ್ಷ್ಯ : ಮುಸುಕೆ ಹರಿಕಾಂತಿ ನೀಲೀ
ವಸನಂ ಸ್ವರ್ಣಾನುಮೇಯಮಾದುದು ರಾಮಂಗಳಿಸಿತಾಂಬರಮಂ ಮಜೆ
ವಿಡಿದ ಸುರ್ವಣದ ವಿದ್ಧದಂತಿರುದ್ಧವನೆಸೆದಂ (ಕೈಟಿ. ೨೮೭).

ಉನ್ನೀಳಿತ : ೧. ಸುಖ ನಿಮಿಷೋನ್ನೀಳಿತ ನಯನಂಗಳಂ ಮುಕು
ಳತಮುಂ ಕುಸುಮಿತಮುಮಾದ ನಿಶ್ವಾಸಪನನಂ ಪರಿಮಳಮಂ ಬೀಜುವ
ವಧೂವರರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗವಿ. ೨-೫೨ ವ).

[ಸಂ.]

ಉನ್ನೀಲಿತನಯನ (ನಾ). ೧. ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು. ೨. ಎಚ್ಚರಿಗೊಂಡ
ವನು : ಮಂಗಳವೃತ್ತೋಚ್ಚಾರಣೆಗಳಿಂದ ಪಾಂಡವರಯ್ಯರುಮುನ್ನೀ
ಲಿತನಯನರಾಗಿ ನಿತ್ಯನಿಯಮಂಗಳಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಸಂಸಭಾ. ೨-೯೩ ವ).

[ಉನ್ನೀಲಿತ + ನಯನ]

ಉನ್ನೀಲಿಸು, ಉನ್ನೀಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಳು; ಪ್ರಕಟವಾಗು;
ವಿಕಾಸಗೊಳ್ಳು : ವಕ್ಷದೊಳುನ್ನೀಲಿಸೆ ಕಾಸ್ತುಭಮಣಿರುಗ್ಗಾಲಂ ವನ
ಮಾಲಿ ಸಿಂಹಪೀಠದೊಳಿದಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧). ೨. ಹೆಚ್ಚು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ
ಹೊಂದು; ಏಳಿಗೆಹೊಂದು : ಏಳಿಸುವುದುಂ ಚರಂದಜುದುಗ್ರ
ಕೋಪಮುನ್ನೀಳಿಸೆ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೩೫). ಉನ್ನೀಳಿಸು : ೧. ಮೆಲ್ಲು
ಯ್ಗುತ್ತಿನಿಂದೊಂದಿದ ಹೃದಯಮುಷಸ್ಸಂಗಳ ಪದ್ಮಂಜೊಲುನ್ನೀಳಿಸೆ
[ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ನೀಲಿಸೆ] (ಕಾದಂ. ಉ. ೭೮೯). ೨. ಉರಗಾರಾತಿಗೆ ತನ್ನ
ನಿತ್ತು ಭುಜಗವ್ರಾತಂಗಳಂ ಕಾದನನ್ನರವುನ್ನೀಳಿಸಿದಂ ಮದೀಯಕುಲ
ಸಂಜಾತಂ ದಲೆಂದಜ್ಜಪಜ್ಜರ ಪೆಂಪಿಂದ ಮೆ ಪೊಂಗುತಿರ್ದ್ವಪನೆ ತಾನ್
(ಎಂ. XXVII, ೧೫-೩೦; 1114). [ಉನ್ನೀಲನ + ಇಸು]

ಉನ್ನೀಳಿನ ‘ಉನ್ನೀಲನ’ ನೋ.

ಉನ್ನೀಳಿತ ‘ಉನ್ನೀಲಿತ’ ನೋ.

ಉನ್ನೀಳಿಸು ‘ಉನ್ನೀಲಿಸು’ ನೋ.

ಉನ್ನುಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿಡುಗಡೆ; ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; (ತೆರಿಗೆ
ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ವಿನಾಯಿತಿ : ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು...
ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರ ಸಮಸ್ತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಉನ್ನುಕ್ತಗಳನ್ನು
ಪಡೆದಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಉನ್ನುಖ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಮುಖವುಳ್ಳ; ಮೇಲುಮುಖ
ನಾದ : “ಉತ್ಪಶ್ಯ, ಉನ್ನುಖಃ — ಈ ೨ ಮುಖದುದ್ದವೆತ್ತಿಕೊಂಡಿ
ರ್ಪವಂ” (ಹಲಾಯು. ೩೩-೭೩೦); ಆತನಿಗೆ ಮಜುವಾತುಗುಡೆದು
ನ್ನುಖನಾಗಿ (ಕಾದಂ. ಫಾ. ೯೪೧). ೨. ಅಭಿಮುಖವಾದ; ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ
ತಿರುಗಿದ : ಶೃಂಗಾರರಸದ ಅಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರನ್ನು ಮೊದಲು
ಉನ್ನುಖರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ (ಧ್ವನ್ಯಾರ್ಥ. ೧೮೯). ೩. ಕಾತರ
ನಾದ; ಆತುರನಾದ : ದಶಮುಖನುನ್ನುಖನಳಿಪಿಂ ಶಶಿಮುಖಿಯಂ
... ಉಯ್ದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೨). ೪. ಸನ್ನದ್ಧವಾದ; ಸಿದ್ಧವಾ
ಗಿರುವ : ವಾರಾಣಸಿಯೊಳು ಗದಾಧರನ ದೇಗುಲದೊತ್ತಿನಲಿ ಸಭೆವರಿಸಿ
ಕುಳ್ಳಿತು ತರ್ಕದುನ್ನುಖರಾಗಿ ಕರೆಸಿದೊಡೆ... ನಡೆತರಲ್ (ಬಸವ. ೫೩-೫೪). (ನಾ). ೫. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಿಜವಲ್ಲಭನ ರಾಜ
ಗೃಹಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋದಳಾ ಜ್ವಾಲೆಯುನ್ನುಖನೆಂಬ ತಮ್ಮನೆಡೆಗೆ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೨೦).

ಉನ್ನುಖವಾಗು = ಮೇಲುಮುಖವಾಗು; ಮೇಲೇಳು; ಎದ್ದು
ಕಾಣಿಸಿಕೋ : ವೈದ್ಯನು ಅತಿಥಿಯಾದಿದ ಮತನ್ನು ಕೇಳಿ ಮರ್ಮಾ
ಹತನಾಗಿ ಉನ್ನುಖವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಾನಸಿಕ ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ಅತಿ
ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು (ಬೆನ್ನೆ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಉನ್ನುಖವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗು : ನೀರೊಳು ನೆನೆದಾಗ
ಬಿಗುಹೇಜು ವೃತ್ತಾಕಾರದೊಳುನ್ನುಖವಡೆದು ಚಾರುತರದ ಮೊಲೆ ಮೆಜಿ
ದುವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಪಾಜುವ ಕೋಕಗಳಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೩೨).

[ಉನ್ನುಖ + ಪಡೆ]

ಉನ್ನೂಲನ (ಫಾ). ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕುವಿಕೆ; ಮೂಲೋ
ತ್ಪಾಟನೆ; ನಿರ್ಮೂಲನೆ : ಕುರುರಾಜಾನುಜಮಹಾಮಹೀಷ ಮೂಲೋ
ನ್ನೂಲನ ಪ್ರಳಯಪ್ರಭಂಜನನುಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೮ ವ). [ಸಂ.]

ಉನ್ನೂಲಿತ, ಉನ್ನೂಳಿತ (ಗು). ಬೇರುಸಹಿತ ಕೀಳಲ್ಪಟ್ಟ;
ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನೆ ಮಾಡಿದ : ಪೃಥುಸತ್ಯಂ... ಮನೋರಥ
ನುನ್ನೂಲಿತಶತ್ರುವರ್ಗನನುರಕ್ತಾಶೇಷತಂತ್ರಂ (ಚಂದ್ರ. ೯-೯೮).

ಉನ್ನೂಳಿತ : “ಅಬಹಿ ತಂ, ಉನ್ನೂಳಿತಂ, ಉತ್ಪಾಟಿತಂ,
ಉದ್ಧೃತಂ — ಈ ೪ ಕಿಲ್ಲಟ್ಟುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೨೭). [ಸಂ.]

ಉನ್ನಾಳಿಸು, ಉನ್ನಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕು; ಮೂರೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು; ನಿರ್ಮೂಲಿಸು. ಉನ್ನಾಳಿಸು: ಪಾಳಿಸುತುಂ ಧರ್ಮಮನುಷ್ಯಾಳಿಸುತುಂ ದ್ರೋಹರಂ (ಪ್ರಪ್ತ. ೫-೫೮).

[ಉನ್ನಾಳಿಸು + -ಇಸು]

ಉನ್ನಾಳಿತ 'ಉನ್ನಾಳಿತ' ನೋ.

ಉನ್ನಾಳಿಸು 'ಉನ್ನಾಳಿಸು' ನೋ.

ಉನ್ನೇಷ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ: ನಿಜನಿಮೇಷೋನ್ನೇಷ ಮಾತ್ರಂ ಜಗತ್ತಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಕ್ಷಮನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹತ್ತ್ವಕ್ಕೆನಿರ್ದಾ ಶ್ವರ್ಮೇ (ಜಗವಿ. ೩-೬೭); ಅನಂದದ ಉನ್ನೇಷದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೧).

[ಸಂ.]

ಉನ್ನೋದ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂತೋಷ; ಅತಿಶಯಾನಂದ: ಬೆಳ್ಳಿಂ ಗಳನ್ನೀಂಟಿ ತೇನೆ ತಾನುನ್ನೋದದಿಂ ಹಾರಾದಿ ಮಿಟುತರಲಾಕಾಶಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೩೨೨).

[ಸಂ.]

ಉನ್ನಾಲಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಿರೀಟ: ಉನ್ನಾಲಿ ವಿಭಾಸ್ಸನ್ನಡೆ ರುಚಿರೋಚಿನ್ನಂಜುಲತಾದಾಬ್ಬಂಗಳಜಾಹ್ಯನ್ನರುತಪಘೋದ್ಭವಿಹರಂಗೆ ಸುಹೃನ್ನಮುಕುರಂಗೆ (ಉದ್ಭವ. ೭-೨೭).

[ಸಂ.]

ಉಪ (ನಾ). ಉಪಚಾರ: ಎಷ್ಟುಪ್ರಪವೆಷ್ಟು ಪೂಜೆಯನೆಷ್ಟು ಮಾಡಲುಂ ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲ್ಲಿ ತನು ಲಿಂಗದೊಳು ಬೆರವನ್ನಿಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಿ ದಿರಿಲ್ಲಾ (ಗುರುಬೋ. ೧೯೦-೭೪).

[< ಸಂ. ಉಪಚಾರ]

ಉಪಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನ ಬಳಿ. ೨. ಸಮಾಪ ಪ್ರದೇಶ; ನೆರೆ ಹೊರೆ: ಪರ್ವತದ ವಿಪುಲವನೋಪಕಂಠಂಗಳೊಳು ತಾಪಸಕನ್ಯೆಯರ್ ನಡಸಿದಳಲತೆಗಳೊಳೆಜಗಿ (ಸಂ ಪಭಾ. ೧-೧೧೫); ಕುಂಭನೀಕಾಂತನಾ ವನೋಪಕಂಠಮಂ ಮುಟ್ಟಿವರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೪ ವ). ೩. ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಿಂಕಂಬಡೆದುದು ವಿಕ್ರಮಮಂಕಿತಮುಪ ಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜವಮೆಂಬಯ್ಯಂ ಕಣ್ಣೊಳಿಸುವ ಧಾರಗಳಿಂ ಕುದು ರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಜಯೋಳವಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೯-೩೬).

[ಸಂ.]

ಉಪಕಥೆ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡುವೆ ಬರುವ ಸಣ್ಣ ಕಥೆ; ಅಡ್ಡಕಥೆ: ಹರಿಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಕಥೆಯೂ ಇರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಉಪಕಥಾ]

ಉಪಕರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ತೆರಿಗೆಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಾದ ತೆರಿಗೆ; ಸಣ್ಣ ತೆರಿಗೆ: ವಿಧವತ್ತಾಗಿ ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕರಗಳು, ಶುಲ್ಕಗಳು, ಉಪಕರಗಳು... ವಿಧಾಯಕವಾಗುತ್ತ ಬರ ತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೧೫೮).

[ಸಂ.]

ಉಪಕರಣ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರ; ಸಹಾಯ. ೨. (ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ) ಸಾಧನ; ಸಲಕರಣೆ; ಮುಟ್ಟು: "ಉಪ ಕರಣಂ, ಪರಿಬರ್ಹ, ಪರಿಚ್ಛದಂ—ಈ ೩ ಉಪಕರಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧); ಉಪಕರಣವೆನಿಸ ಕೋದಂಡಪಾಣಿಗಳ್ ದಂಡಪಾಣಿಗಳ್ಳೆಣ ಯೆನೆ ತಳರ್ಧರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೫೧); ಕಾಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗತಕ್ಕ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವರಾಗಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೭). ೩. (ರಾಜನ) ಪರಿವಾರ.

[ಸಂ.]

ಉಪಕರಣಗಯಿ (ನಾ). ಉಪಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ, —ದಾನ ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆ: ಮಾಡಗಿಯ ಮ ೧೨ ಉಪಕರಣಗಿಯ ಮ ೧೦ (ಸೌಇ. XX, ೨೨೬-೧೬; 1306).

[ಉಪಕರಣ + ಗಯಿ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಉಪಕರಣೆ (ನಾ). ಪೂಜಾವಾತ್ರೆ: ಅಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಗೋಮೆ ಉಪಕರಣ ಸುತ್ತಲಿನ ಕೆಲಸವೇ ಬೇಕಾದ ಹಾಗಿರುತ್ತೆ ಎಂದಳು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೩೩).

[ಸಂ. ಉಪಕರಣ]

ಉಪಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪಕಾರಮಾಡು; ಸಹಾಯವೆಸಗು; ನೆರವು ನೀಡು: ನೀನಿಂತು ಕಾಲಮುದ್ದ ಮಹೀನನೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದನಾಮುಂ ನಿನಗಂತೇನುಮುಪಕರಿಸಲಜಾಯಮೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೧-೫); ಉಪಕರಿಸಿದುದು ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಕಡು ಕೃಪೆಯಮಾಡಿತು (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೨೧).

[ಉಪಕರಣ + -ಇಸು]

ಉಪಕಲ್ಪ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ: "ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಲ್ಪ ಅನುಕಲ್ಪ ಉಪಕಲ್ಪ ಅಕಲ್ಪವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಟಂ... ಮೊದಲು ದಹನಮಾಗಿದುರ್ದನೇ ವಸ್ತ್ರದಿಂ ಶೋಧಿಸಿ ಗೋ ಮೂತ್ರದಿಂ ಕಲಸಿ ಉಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಧಿಯಂ ಪಚಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಬುದೇ ಉಪಕಲ್ಪವೆನಿಸುವುದು" (ವಿನೇಶ. ೭೫).

[ಸಂ.]

ಉಪಕಲ್ಪಭಸ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಉಪಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಭಸ್ಮ, —ವಿಭೂತಿ: "ಭಸ್ಮದ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಪುಡಿಮಾಡಿ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಶೋಧಿಸಿ ಮರಳಿ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದ ತೋಯಿಸಿ ಉಂಡೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಶಿವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಸ್ಮವೇ ಉಪಕಲ್ಪ ಭಸ್ಮವು" (ಅಪ್ಪಾವಿ. ೬೩).

[ಉಪಕಲ್ಪ + ಭಸ್ಮ]

ಉಪಕಸಬು (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಸಬಿನ ಜೊತೆಗೆ ಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಕಸಬು; ಅಡ್ಡಗಸಬು: ಉಪಕಸಬು ಮೂಲಕಸಬಿಗೆ ಮಾರಿ (ರೂಢಿ).

[ಉಪಕ + ಕಸಬು]

ಉಪಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ; ಸಹಕಾರ; ಅನುಕೂಲ; ನೆರವು: ಉಪಕಾರವಂ ಮಾಡಿದ ಸಜ್ಜನನಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ ನೀಚನಾಗಿದರ್ಪನಸಹಾ ರವನೇ ಮಾಡಲುದ್ಯೋಗಿಸುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೭-೭); ನಿಜದಿನೊಳ್ಳಿ ದರಪ್ರವರೆಂತು ಬಾಧೆವಟ್ಟೊಡಮುಪಕಾರಮಂ ಪೆಟರ್ಗೆ ಮಾಡದೆ ಬಾಧೆ ಯನೇಕೆ ಮಾಡುವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೭೯); ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದಿ); ಊರು ಉಪಕಾರವರಿಯದು, ಹೆಣ ಸಿಂಗಾರ ವರಿಯದು (ಗಾದಿ). ೨. ಉಪಕಾರಮಾಡುವವನು; ಸಹಾಯಕ: ಜೀವಾದಿ ಸಪ್ತತತ್ವವನು ಜೀವಹಿತಾರ್ಥ ನಿರೂಪಿಸಿದವನು ಜನದೇವನಿಂ ದುಪಕಾರರುಂಟಿ (ಭರಣ. ೬೮-೨).

ಉಪಕಾರ ತಿಳಿ = ಸಹಾಯವನ್ನು ನೆನಸಿಕೊ (ಕಿ). ಉಪಕಾರ ಮಾಡು = ಉಪಕಾರಂಗೆಯ್: ಉಪಕಾರಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ.]

ಉಪಕಾರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಮಾಡು; ನೆರವು ನೀಡು: ಮತ್ತೆನಗಾರ್ ಬಂಧುಗಳಾರ್ ಸಹಾಯರುಪಕಾರಂಗೆಯ್ವರಾರ್ದಪರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೬).

[ಉಪಕಾರ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಉಪಕಾರವರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಾಡಿದ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೆನೆ, —ತಿಳಿ: ಉಪಕಾರವರಿತವ ಕೃತಜ್ಞ, ಅರಿಯದವ ಕೃತಘ್ನ (ರೂಢಿ).

[ಉಪಕಾರ + ಅರಿ (< ಅರಿಯ)]

ಉಪಕಾರಿ (ನಾ). ಸಹಾಯಮಾಡುವವನು; ನೆರವು ನೀಡುವವನು: ಅಪರಾಜಿತನಿಹೆ ಗಂಧದ್ವಿಪಂ ಮೊಗಂದಿದುದು ತನ್ನ ಬಲಮನೆ ತುಲಿದತ್ತು ಪಕಾರಿಗೆ ಮದದೂಷಿತನಪಕಾರಂಗೆಯ್ವನೆಂಬುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಕಾಂ ತಿ ಪು. ೪-೨೦); ಜಗದೊಳುಪಕಾರಿಯಾದವಂ ತನ್ನ ನೋವಂ ನೋಳ್ವನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೫); ಮನೆಗೆ ಮಾರಿ ಪರರಿಗುಪಕಾರಿ (ಗಾದಿ).

ಉಪಕಾರಿಯಾಗು = ಸಹಾಯವಾಗು; ನೆರವಾಗು: ತೋಳೊಳಗೆ ನೆಗೊತ್ತಿ ಮಿಗೆ ಕಾಳಾಳ ತೊತ್ತಳುದಳಿದು ಕಾಲನ ಗೂಳಿಯಕ್ಕುಪಕಾರಿಯಾದುದು ಸುಪ್ರತೀಕ ಗಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೧೫).

[< ಸಂ. ಉಪಕಾರಿನ್]

ಉಪಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರಿಕೆ; ಸೇವಕ; ದಾಸಿ.
೨. ಅರಸನ ಬಿಡಾರ; ಅರಮನೆ: "ಉಪಕಾರ್ಯಾ, ಉಪಕಾರಿಕಾ - ಈ ೨ ಅರಸುಗಳ ಬಿಡಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೮-೧೩೫); "ಅರಸುಗಳ ಬೀಡುಮುಪಕಾರಿಕೆಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೫೭-೪).

[ಸಂ. ಉಪಕಾರಿಕಾ]

ಉಪಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಉಪಕಾರಿಕೆ ೨: "ಉಪಕಾರ್ಯಾ, ಉಪಕಾರಿಕಾ - ಈ ೨ ಅರಸುಗಳ ಬಿಡಾರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೮-೧೩೫); ಪೊಂಬಲ ಪೂರ್ವದಿಗ್ಭಾಗಂಗೊಳ್ ಶಿವಿರ ನಿವೇಶೋಪಕಾರ್ಯಾ ವಿರಚನ ಪರರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೩ ವ). [ಸಂ. ಉಪಕಾರ್ಯಾ]

ಉಪಕುಂಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. "ಕರಿಜೀರಿಗೆ" (ಅಮರ. ೬೯೪). ೨. "ಸಣ್ಣ ಯಾಲಕ್ಕಿ" (ಅಮರ. ೬೯೪). [ಸಂ. ಉಪಕುಂಚಿಕಾ]

ಉಪಕುರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು.
೨. ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಸಂ.]

ಉಪಕುಲಪತಿ (ನಾ). ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಕುಲಪತಿಯ ಪರವಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ವೈಸ್‌ಚಾನ್ಸಲರ್: ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕ್ಷೇಮಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಕುಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುನೆ; ಹೆಳ್ಳ. ೨. ಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಕೃಷ್ಣಾ, ಉಪಕುಲ್ಯಾ... ಕಣಾ - ಈ ೬ ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೬೦).

[ಸಂ. ಉಪಕುಲ್ಯಾ]

ಉಪಕುಶ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಒಂದು ರೋಗ: ಉಪಕುಶ ಎಂಬ ದಂತ ಮೂಲರೋಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಸುರುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಉಪಕೂಪ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಬಾವಿ, - ಕೊಳ. ೨. ನೀರಿನ ತೊಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಕೃತ (ಗು). ೧. ಉಪಕಾರಹೊಂದಿದ; ಉಪಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ನಿಮ್ಮಿಂದ ನಾನು ತುಂಬ ಉಪಕೃತನಾದೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಉಪಕಾರ: ನೆನೆದಾಗಳ್ ನಿಜನಂದನೋಪಕೃತಮುಂ ತದ್ವೇವನೆಯ್ತಂದು ದೇವನಿಕಾಯಂಬೆರಸಕ್ಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೨-೧೮). [ಸಂ.]

ಉಪಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಕಾರ; ಸಹಾಯ; ನೆರವು: ಉಪಕೃತಿಯು ನೆನೆಯದೆ ನೀನಪಕೃತಿಯು ನೊಡರ್ಚಿದೈದುರಾತ್ಮನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೩೬); ಉಪಕಾರಿ ನಾನು ಎನ್ನುಪಕೃತಿಯು ಜಗಕೆಂಬ ವಿಪರೀತಮತಿಯನುಳಿದು (ನಿವೇದ. ೪೯-೨). ೨. ಸಣ್ಣ ಕಾವ್ಯ, - ಗ್ರಂಥ (ದಶ. ೪). [ಸಂ.]

ಉಪಕೆಯ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವೆಚ್ಚ, - ಖರ್ಚು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಭೂಮಿವಾನವಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಉಪಕೆಯಂಗಳಂ ತೆತ್ತುಂಬಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿ ವೃತ್ತಿ (ಸೌಖ್ಯ. XX. ೯೩-೫೨; ?).

[< ಸಂ. ಉಪಕ್ಷಯ]

ಉಪಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಸಣ್ಣ ಕೇಂದ್ರ (Apocentre. ಪಾರಿ. ೫). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪಿಸುವುದು; ಹತ್ತಿರಹೋಗುವುದು.
೨. ಪ್ರಾರಂಭ; ಮೊದಲುಮಾಡುವುದು; ತೊಡಗುವುದು: "ಉಪಜ್ಞಃ, ಉಪಕ್ರಮಃ, ಅರಂಭಃ-ಈ ೩ ಮೊದಲೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೨೭). ೩. ರಾಜನು ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಚಿತ್ತವರೀಕ್ಷೆ: "ಉಪಕ್ರಮಃ - ಅರಂಭಮುಂ. ಅರಸು ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಚಿತ್ತಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುಹಮುಂ" (ನಾಚರಾ. ೪).

೪. ಉಪಾಯ; ಹಂಚಿಕೆ: ಅಧಿಕ ಅಹಾರೋತ್ಪಾದನೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ಆತ್ಮವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ (ಕೀಟಪ. ೧). ೫. ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ವೈದ್ಯೋಪಚಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ರಮಶೀಲತೆ (ನಾ). ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ: ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಶೀಲತೆ ಹೆಚ್ಚು; ಸಾಧನಶೀಲತೆ ಕಡಮೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಉಪಕ್ರಮಶೀಲತಾ]

ಉಪಕ್ರಮಿ (ನಾ). ಮೊದಲುಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವವನು: ಬೋಧನಕ್ಕೋಪಕ್ರಮಿಗಳ ಪರಾಧತತಿಗಳು ಸುಕ್ಯತ ಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳು ಕುಪಥಾಲವಾಲಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳು (ಬ ಸ ಪು. ೪೦-೬೫). [< ಸಂ. ಉಪಕ್ರಮಿನ್]

ಉಪಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊದಲುಮಾಡು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು; ತೊಡಗು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಳಿನಾಕ್ಷನಿಲ್ಲದಧ್ವರಕುಪಕ್ರಮಿಸೆ ನಡೆಯದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೫); ಜನರಿಗೆ ಸೊಂಟಿನೋವು ಬಂದು ಕೂಗಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ರಾಯಕ. ೭೧); ಸಂಸಾರ ಸರ್ವೋತ್ತರಗಿ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ದ್ವಾರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿಯಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦). ೨. ಆರಂಭವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಸಂಕ್ರಮಿಸುಗುಂ ಪೋದ ಮತುಗಳೊಳ್ ಬರ್ಪ ಮತುಗಳೊಳುಪಕ್ರಮಿಸುಗುಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨-೬); ಶಕ್ತನಾಸ್ಥಾನಮಂ ವಿವಿಧ ವೈಭವದಿಂದತಿಕ್ರಮಿಸಿದರಸನೋಲಗಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತುಪಕ್ರಮಿಸುವೆನಗೆಯೊಳಸುರಾರಿ ನುಡಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೨). ೩. ಸಮೀಪಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಚಕ್ರ ಮುಸುಕಿ ರಥಗಳ ನೊಂಕಿ ಬಂದುದುಪಕ್ರಮಿಸುತ ಪರಬಲವಾ (ವರ್ಧಚ. ೬-೧೧೫).

[ಉಪಕ್ರಮ + -ಇಸು]

ಉಪಕ್ರೋಶ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ಅವಮಾದ: "ಅಪವಾದಃ, ಉಪಕ್ರೋಶಃ... ಗರ್ಹಾ, ನಿಂದಾ, ಜುಗುಪ್ಸಾ - ಈ ೪ ಅವಮಾದದ ನಾಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೪೭). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷಮ (ನಾ). ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ; ಸೈರಣೆ: ಅವನ ಉಪಕ್ಷಮವು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೪-೭೨; 1964). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಯಿಸುವುದು; ನಶಿಸುವುದು. ೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವೆಚ್ಚ, - ಖರ್ಚು: ಪ್ರಜೆಗಳು... ಮನೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿದೊಡಂ ಮನೆಸಾಮ್ಯದವರೆಮ್ಮ ಮನೆಯೆಂದು ಮೂಜು ವರ್ಷದೊಳಗೆ ಬಂದರಪ್ಪಡವರ ಕಯ್ಯಲು ಮಾಡಿಸಿದು[ಪಕ್ಷಯಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಯಂ ಕೊಣ್ಣು ಬಿಡುವರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೦೨-೬; 1132); ಸುತ್ತಣ ಮನಿ ಆಣೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದಕ್ಕೆ ಬಾವಿ ಹೂಳಿದರೆ ತೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಯುಷ್ಕರ ಉಪಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಭಾಗೆ ಸಲುವುದು (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೩೬-೨೬; 1412).

ಉಪಕ್ಷಯಂಮಾಡು = ವೆಚ್ಚಮಾಡು; ಖರ್ಚುಮಾಡು: ಅರ್ಥಮುಂ ಶರೀರಮುಮನುಪಕ್ಷಯಂ ಮಾಡುವ ಸಂಶಯವಂ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮಮೆ ಬಾರ್ತೆ (ಮದತಿ. ೧-೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭ, - ಮೊದಲು, - ಆದಿ: ಕಥೆಯ ಉಪಕ್ಷೇಪ (=ಆದಿ)ದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನರ್ಪಿಸುವ ನಿರ್ವಹಣದವರೆಗೂ ಶಾಂತವೇ ರಸ (ಧ್ವನಿಶಾ. ೧೮೨). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖಸಂಧಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಗ: ಕಾವ್ಯಾರ್ಥದ ಸಮುತ್ಪತ್ತಿ 'ಉಪಕ್ಷೇಪ' (ದಶರೂ. ೧-೩೯ ಟಿಪ್ಪಣಿ) [ಸಂ.]

ಉಪಖಂಡ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಖಂಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಖಂಡ: ಭಾರತ ದೇಶವನ್ನು ಉಪಖಂಡವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳವಿಭಾಗ: ಮಸೂದೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಖಂಡಗಳು ಉಪಖಂಡಗಳು ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಖ್ಯಾತ (ಗು). ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಸ್ವೀತಭಕ್ತಿ
ಸಮಗ್ರದೊಳುಕ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರ]ಖ್ಯಾತಭಕ್ತಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ದ್ವೈತಸ
ವಿನೋದಮ ಸುಭಕ್ತಿ ವಿನೋದಮಾಗಲ್ವೆ. (ಒಸಪು. ೪೩-೯). [ಸಂ.]
ಉಪಗತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ; ಹತ್ತಿರವಾದ; ಪ್ರಾಪ್ತ
ವಾದ; ಸಂಭವಿಸಿದ. ೨. ಯುಕ್ತವಾದ; ಸಹಿತವಾದ: ಉಪಗತ
ವನದೇವೀಚಯ ಸ್ವಾಂತ ಸಂತಾಪಕರಂ ಪೊಡ್ವೆತ್ತು... ಕೈರಾತಘೋಷಂ
(ಕಾದಂಪು. ೧೫೨); ಮುನಿತತಿ ವಿವಿಕ್ತ ಶಯ್ಯಾಸನಮೆಂಬಯ್ದನೆಯ ತಪ
ದೊಳುಕಗತನಾದಂ. (ಸುಕುಮಾ. ೪-೮). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ. [ಸಂ.]
ಉಪಗಮ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪಿಸುವಿಕೆ; ಬಂದು ಸೇರುವುದು, —
ತಲವುವುದು. ೨. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವಿಕೆ; ಹೊಂದುವುದು. ೩. ಒಪ್ಪಿಗೆ
ಯಾಗಿರುವುದು; ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವುದು. [ಸಂ.]
ಉಪಗಮನ (ನಾ). = ಉಪಗಮ. 'ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಉಪಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟದ ಬಳಿಯಿರುವ ಸಣ್ಣ ಗುಡ್ಡ.
೨. ಬೆಟ್ಟದ ಬಳಿಯ ಪ್ರದೇಶ. [ಸಂ.]
ಉಪಗೂಹನ. (ನಾ). ೧. ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಬಚ್ಚಿಡುವುದು.
೨. ಅಲಿಂಗನ; ತಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು: "ಅಲಿಂಗನಂ, ಉಪಗೂಹನಂ,
ಪರಿರಂಭಣಂ... - ಈ ೩ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೯೧೪).
೩. ಅಶ್ವರ್ಯ. ೪. ರಕ್ತಣ; ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದು: ಉಪಗೂಹನಮುಂ
ಸದ್ಧರ್ಮಪಥಚ್ಯುತಭವ್ಯ ಸಂಹತಿಸ್ಥಾಪನಮುಂ ವಿಪುಲಗುಣವತ್ಪ್ರಳತ್ಯ
ಮುಮಪಗತಮುಳಚ್ಚಿನಶಾಸನೋದ್ವಾಸನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೫೮). [ಸಂ.]
ಉಪಗೂಹಿತ (ಗು). ಮರೆಮಾಡಿದ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ: ಮಿಥ್ಯಾ ವಿನಯ
ವಿನೋದೋಪಗೂಹಿತಸ್ವಾಂತಚಿಂತಿತ ಚಿತ್ತ ನಾ ಗಿ ದ ರ್ ಣ (ಜಗ ವ.
೩-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಗೃಹ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ; ಓವರಿ: "ಓವರಿಯದುಪ
ಗೃಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೮). [ಸಂ.]
ಉಪಗೃಹೀತ (ಗು). ಹಿಡಿದ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ; ಕೈಕೊಂಡ:
ಉಪಜಾಪೋಪಗೃಹೀತ ವಿರೋಧಿನರೇಂದ್ರಾಪ್ತಾದಶತೀರ್ಥನುಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಕಿತ್ತು ಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದು;
ಕೈಸೆರೆ. ೩. ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದವನು; ಸೆರೆಯಾಳು; ಬಂದಿ. ೪. ಅನುಕೂಲ
ಪಡಿಸುವುದು. ೫. ದೊಡ್ಡಗೃಹದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಣ್ಣಗೃಹ:
ಗೃಹದಿಂದ ಮಂಡಲಗಳು ಬೇರ್ಪಟ್ಟು ಉಪಗೃಹಗಳಾಗಿರಬೇಕು
(ಭಾಷುಟ್ಟು. ೨೩). ೬. = ಉಪಗೃಹಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಗೃಹಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಬಂಧಿಸುವುದು.
೨. ಸಂಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವೇದಾಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]
ಉಪಗೃಹಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು: ಶತ್ರು ಸಮಸ್ತ ಬಲಂಟರಸು ವಿಜಿಗೀಷುವಂ ಕಾಣ್ವುದುಂ ಆತ್ಮಾ
ಮಿಷಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ತತ್ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣಂಗೆಯ್ಯುದು
ಉಪಗೃಹಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೨೧).
[ಉಪಗೃಹ + ಸಂಧಿ]

ಉಪಗ್ರಾಮ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತಿರುವ ಸಣ್ಣ
ಗ್ರಾಮ; ಹುಂಡಿ; ಪಾಳ್ಯ; ಕೊಪ್ಪಲು: ಮದ್ದೂರಿಂಬ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ
ಸಲ್ಲುವ ಕಾಡ್ಲೆಗ್ರಾಮಯಿದಕೆ ಉಪಗ್ರಾಮ ನಾಗನಹಳ್ಳಿಗ್ರಾಮ... ಯೀ
ಆರು ಉಪಗ್ರಾಮ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೩, ೪೯-೧೮; 1668).
'ಅನುಗ್ರಾಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಸ್ವೀಕಾರ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ).
೨. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದಿಂದ ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ
ವನು: "ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದೊಳಭಿವಾದನಂಗೊಳ್ಳ ಪುರುಷನುಪಗ್ರಾಹ್ಯನಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೭೪-೮). ೩. (ರಾಜನಿಗೆ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ
ಅರ್ಪಿಸುವ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು: "ಉಪದಾ, ಪ್ರಾಭೃತಂ, ಉಪ
ಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಾಯನಂ - ಈ ೪ ಪಾಗುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೦).
[ಸಂ.]

ಉಪಘಾತ (ನಾ). ೧. ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ. ೨. (ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಾದ)
ನೋವು; ಘಾಯ: ದೇವೋಪಘಾತಮುಂ ಶಾರ್ಯಾವಪ್ಪಂಭದಿನದಂತು
ಗೆಲ್ಲೆಯೊ ಪೇಜು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪಘ್ನ (ನಾ). (ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ) ಆಶ್ರಯ, — ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ:
"ಉಪಘ್ನ, ಆಶ್ರಯ: - ಈ ೨ ಇರ್ಪ ತಾವು" (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೩).
[ಸಂ.]

ಉಪಚಯ (ನಾ). ೧. ಶೇಖರಣೆ; ಕೂಡಿಸುವುದು; ಸಂಗ್ರಹ.
೨. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು: ನಿನ್ನ ಪಾಪೋಪಚಯಕಾರಣ ದುರಾಚರತಮುಂ
ನೋಡಿ (ಆದಿಪು. ೩-೩೮ ವ). ೩. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಏಳಿಗೆ: ನಿರಂತರೋಪ
ಚಯಮನವ್ವುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೦); "ಉಪಚಯ ಎಂದರೆ
ಪುಷ್ಪಪ್ರಕರ್ಷ" (ಭಾರವಿ. ೩೩೪). [ಸಂ.]

ಉಪಚರ (ನಾ). = ಉಪಚಾರ ೩: ಕೊಟ್ಟು ಕುಡುಕುಡಂಬುಲಮುಂ
ಸವಿಯುಂ ತಟ್ಟುವ ತನಿಗಲೆಯುಪಚರದಿಂ ಮನಮುಟ್ಟಿ ಕರಂಕೂಡಿದರಂಗ
ಭವಂ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುವ ತೆಜದಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೩).
[< ಸಂ. ಉಪಚಾರ]

ಉಪಚರಂಗೈ (ಕ್ರಿ). = ಉಪಚಾರಗೆಯ್: ವಾಣೀಪತಿಯ ಕಂಡು
ವಹಲದಿಂದಿರಿದ್ದು ಕಾಣಿಕೆಯನಿತ್ತಿರಗುತ್ತಪಚರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿತಿಯ]
ಗೈದೊಡನೆ ಕೈವಾರಿಸಿದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೩-೪೩).
[ಉಪಚರ + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯಾ)]

ಉಪಚರಣ (ನಾ). ಸೇವೆ: ರಾಜವದುಪಚರಣ ನಿಯಮ ಸಂಪೂಜಿತಾ
ರ್ಥಿಗಳಂ ನಿರಂತರ ರಾಜವದುಪಚರಣ ನಿಯಮದಿಂದಂ ಭಜಿಸಿ (ಬಸಪು.
೩-೩೦). [ಸಂ.]

ಉಪಚರಣೆ (ನಾ). ಆದರಣೆ; ಸತ್ಕಾರ: ಬಾಹ್ಯಭಾವನೆಯುಪಚರಣೆ
ಮುನಿಗಳಿಗೆಯನುಚಿತವೆಂದನಲ್ಲಮನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦-೪೦); ತರಣೆ
ವಂಶಜ ನತ್ತಿಮುನಿಯುಪಚರಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣ]ಯನು ಕೈಕೊಂಡು
(ತೊರರಾ. ೩-೧ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ. ಉಪಚರಣ]

ಉಪಚರಿತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದ.
೨. ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆರವೇರಿಸಿದ: ಉಪಚರಿತ ಗರ್ಭಾಧಾನ ಮಂಗಳ
ವಿಧಾನಂ ದಶರಥಮಹೀನಾಥಂ... ಒಳವುಗುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೩-೭೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರಮಾಡು; ಆಚರಿಸು; ಆರೈಕೆ
ಮಾಡು: ಅನೇಕ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಂಗಳಿಂದಪಚರಿಸಲದಪಂತೆಂತಾನುಂ
ಮೂರ್ಚ್ಛೆಯಿಂದೆಚ್ಚತ್ತು (ಕಾದಂಪು. ೮೫೪); ನುಡಿದ ಕವಿಗಮಕಿವಾಗ್ನಿ
ಗಳನುಪಚರಿಸುತುಂ (ನಂಬರ. ೩-೩೪); ನೀನುದ್ದಂಡಬಲನೆಂದನಿಬರು
ಪಚರಿಸಿದರು ಫಲುಗುಣನ (ಕುವಾಳ. ೭-೬); ಒಂದು ದಿನವಾದರೂ ನೀವು
ನನ್ನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೩೯). [ಉಪಚರಣ + ಇಸ್ಯು]

ಉಪಚರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ. ೨. ಚಿಕಿತ್ಸೆ: "ಉಪಚರ್ಯಾ,
ಚಿಕಿತ್ಸಾ - ಈ ೨ ವೈದ್ಯಂ ಮಾಡುತುಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೮).
[ಸಂ. ಉಪಚರ್ಯಾ]

ಉಪಚಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ: ಉಪಚಾಯಿಕೆಯಾಗಿ ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ (ದೇವೀಚಾ. ೧೨೯). [ಸಂ. ಉಪಚಾಯಿಕಾ]
ಉಪಚಾಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಯಜ್ಞದ ಅಗ್ನಿ. ೨. ಯಜ್ಞದ ವೇದಿಕೆ; ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಸಂಧಾನ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ. [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ನಡೆಯುವುದು, —ಸೇರುವುದು. ೨. ಆದರಣೆ; ಸತ್ಕಾರ; ಸೇವೆ: ಅಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆ ಪೋಷಣೀಕರಣವ ಮಾಡುವ ಹಮ್ಮಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದನೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೮೪); ಉಡುಗೊಪ್ಪಿಗಳಲಿ ವಿವಿಧೋಪಚಾರದಲಿ ಹಿರಿದು ಮನ್ನಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು (ತೊರಣಾ. ೧-೭-೬೧). ೩. ವೈದ್ಯಕೀಯ ಆರೈಕೆ, —ಶುಶ್ರೂಷೆ. ೪. (ಆಲಂ). ತೋರಿಕೆ; ಬೂಟಾಟಿಕೆ: ಲಿಂಗವೆಂದಜಾಯಿ ಜಂಗಮ ವೆಂದಜಾಯಿ . . . ಆನು ಮಾಡುವುದೆಲ್ಲಾ ಉಪಚಾರವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೮೪). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಗ್ಯ. ಉದಾ: ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಅರ್ಥಚಂದ್ರನನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು ಎಂಬಂತೆ. ೬. ವಿಕಲ್ಪವಾದುದು; ಗೌಣವಾದುದು: ನೂಂಕಿದನೆಂ ಬೊಂದರ್ಥದೊಳ್ ಅರ್ಥಚಂದ್ರನಿತ್ತನೆಂದು ನ ಕಾರ ಮು ಪ ಚಾರ ಮಾಯ್ತು (ಶಮದ. ೧೦೬ ಪ್ರಯೋ). ೭. ಲಿಂಚ: “ಲಿಂಚ . . . ಉಪಚಾರ, ಅಮೃತ—ಈ ಲಿಂಚಂ” (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೦). [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರಗೇಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರಮಾಡು; ಸತ್ಕರಿಸು: ಕೆಳಗೋಸುಗ ಬಂದೆನೆಂದು ಮನ್ನಣೆನೆಂದು ಎಳೆವೆಪ್ಪಿಗುಪಚಾರಗೇಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೨). [ಉಪಚಾರ + ಗೇಯ್ (< ಕೇಯ್)]

ಉಪಚಾರಣ (ನಾ). (ಪೀಠ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ) ಉಪಚಾರ: “ಆಸನಾದ್ಯುಪಚಾರಣಂ” (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಚಾರವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉಪಚಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ: ನೋಟಕಚ್ಚರಿಯಾದ ಪರಮಸುಂದರಿಯ ಕೈಮಾಟದಿಂದಪಚಾರವಡೆದು (ಮೋಹತ. ೪-೩೦). [ಉಪಚಾರ + ಪಡೆ]

ಉಪಚಾರಿ (ನಾ). ಉಪಚರಿಸುವವನು; ಆದರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು: ಎನ್ನ ತಾಗಿದ ಸುಖವ ಜಂಗಮಕ್ಕರ್ಪಿಸಲಜಾಯದ ಉಪಚಾರಿಯಾನು (ಬಸವ. ೩೭೯). [< ಸಂ. ಉಪಚಾರಿನ್]

ಉಪಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಪಚಾರಗೇಯ್: ಗೋವ ಮಾಧವನುಪಚಾರಿಸಿ (ಎಕ. VII, ೨ವಮೊ. ೭೯-೧೬; 1320). [ಉಪಚಾರ + -ಇಸ್ಯ]

ಉಪಚಾರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರದ ಮಾತು; ಆದರಣೆಯ ಮಾತು. ೨. ಗೌಣವಾದ ಮಾತು: ಗಳ ಗಡ ಎಂಬಿವು ಉಪಚಾರೋಕ್ತಿಯೊಳಂ ಉಚಿತಸಂಭಾಷಣೆಯೊಳಂ ಪೇಟಲ್ಪಡೆಗುಂ (ಶಮದ. ೩೧೬ ವೃತ್ತಿ). [ಉಪಚಾರ + ಉಕ್ತಿ]

ಉಪಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು. ೨. = ಉಪಚಾರ ೩: “ಉಪಚಾರ್ಯಂ [ಪಾಶಾಂ. ಉಪಚರಿಯಂ, ಉಪಚಾರ್ಯಂ] ಚಿಕ್ಕಿತ್ತೆಯೆನಲಾ ಸುವೈದ್ಯವ ಮಾಳ್ವದಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೭). [ಸಂ.]

ಉಪಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡುತ್ತಾಬಂದ; ಶೇಖರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಒಟ್ಟಾದ; ರಾಶಿಯಾದ: ದೇಹವಿಧ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾದಿಯ ಗೇಹ ಉಪಚಿತಕರ್ಮಫಲಸಂದೋಹದಲಿ ತಿರುಗುವುವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೮). ೩. ಹೆಚ್ಚಾದ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ಬೆಳೆದ: ಭಗದತ್ತಂ ಸುಪ್ರತೀಕ ದ್ವಿಪಮನುಪಚಿತೋತ್ಪಾದಂ ತೋಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೯). ೪. ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ; ಉಪಚರಿಸಿದ: “ಗುರುವೆ ನಲ್ಕುಪಚಿತನೆನಲ್ ಪೂಜೆವಡೆದವಂ” (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). [ಸಂ.]

ಉಪಚಿತಗುಣ (ನಾ). ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು (?): ಅತಿಶಯ ವಿಶಾಲಕೀರ್ತಿಧ್ವಜನಾನುಪಚಿತಗುಣನಾನುಪಚಿತನವೇತದೋಷ ನನುದಾರಣರಿತೋದಯನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೬). [ಉಪಚಿತ + ಗುಣ]

ಉಪಚಿತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಶೇಖರಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ; ಸಂಚಿತ ಪುಣ್ಯ: ಸುಯೋಧನರಾಯನುಪಚಿತಪುಣ್ಯವಕಟಾ ದಾಯವೇ ಬಾಯೆಂದು ಮಿಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಪದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೭೫). [ಉಪಚಿತ + ಪುಣ್ಯ]
ಉಪಚಿತವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಮಾತು: ರಂಜಿ ಪುವು ಗಡ ಗಳ ಗಡಂಗಳವುಪಚಿತ ವಾರ್ತೆಯೊಳಮುಚಿತ ಸಂಭಾಷಣೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೧೬). [ಉಪಚಿತ + ವಾರ್ತೆ]

ಉಪಚಿತಾನಂದ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅಥವಾ ವೃದ್ಧಿಯಾದ ಆನಂದ: ದ್ರುಪದಸುತೆಯುತ್ಸವನ ಮುನಿಜನದಪಗತಗ್ಲಾನಿಯನು ಪರಿಜನದುಪಚಿತಾನಂದವನು ಬಣ್ಣಸಲರಿದು ತನಗಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೭೩). [ಉಪಚಿತ + ಆನಂದ]

ಉಪಚಿತ್ತಿಕೆ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಭುಜಪಕ್ಷಯುಗ ಧೂಮಧ್ವಜಪಾದ ಗುರುವಿನೊಳಜನಿರ್ದ ರಸದೊಳಂ ಪೆಜವೆಡೆ ಗಳೊಳಧೋಕ್ಷಜ ಗಣಮಾದೊಡದುಪಚಿತ್ತಿಕೆ (ಭಂದೋಗು. ಕ. ೩೦೦). [ಸಂ. ಉಪಚಿತ್ತಿಕಾ]

ಉಪಚಿತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಹಸ್ತ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತೀ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು. ೨. “ಇಲಿಯಾಲದ ಮರ; ಇಲಿಕಿವಿಯ ಗಡ” (ಅಮರ. ೬೯೩). [ಸಂ. ಉಪಚಿತ್ತಾ]

ಉಪಚುನಾವಣೆ (ನಾ). ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಚುನಾವಣೆಯಾದ ನಂತರ ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ತೆರಪಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಚುನಾವಣೆ: ಉಪಚುನಾವಣೆಯ ದಿನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪ್ಪು + ಚುನಾವಣೆ]

ಉಪಜ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಿಂಕಂಬಡೆದುದು ವಿಕ್ರಮಮಂಕಿತಮುಪಕಂಠಮುಪಜಮುಪಜವಮೆಂಬಯ್ಯಂ ಕಣ್ಣೊಳಿಸುವ ಧಾರೆಗಳಿಂ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲ್ಗೆ ಕೋಡಗಜಿಯೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೩೬). ‘ಉಪಜವ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಜಲಧಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಸಾಗರ, —ಸಮುದ್ರ: ತುಲುಗಿದ ಮುಗಿಲಾ ಮುಗಿಲಿಂದೆಳಗುವ ಮಚ್ಚಿ ಕದಡಿ ಬರ್ಪ ತೋಪಿ ಬೆಟ್ಟ ತೆವರ್ ಮೊಜಡುಪಜಲಧಿಗಳೆನೆ ಜನಮುಜಿಯುಜಿಯೆ ದಲುದ್ದಬಿದ್ದ ಮಾಯ್ತವನಿತಳಂ (ಅದಿಪು. ೭-೭೨). [ಸಂ.]

ಉಪಜವ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. ‘ಉಪಜ’ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಜಾತ (ಗು). ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ: ಜನಕನೊಳನುರೂಪತೆಯಂ ತನೂಭವಂ . . . ಪ್ರದೀಪೋಪಜಾತ ದೀಪಾಕೃತಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೯). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಪ (ನಾ). ೧. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು; ಪಿಸುಮಾತನಾಡುವುದು; ಚಾಡಿಹೇಳುವುದು. ೨. ಭೇದೋಪಾಯ; ಒಳಜಗಳವುಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ: “ಉಪಜಾಪ, ಭೇದ, —ಈ ೨ ಒಳಗುಗುಡುವುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೨೮-೯೫); ಉಪಜಾಪೋಪಗೃಹೀತ ವಿರೋಧಿನರೇಂದ್ರಾಪ್ಪಾದರ ತೀರ್ಥನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಪ್ಪ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು; ಪಿಸುಮಾತು; ಚಾಡಿ ಮಾತು: ಬಂಧುಜನೋಪಜಾಪ್ಪವುದು ಕರ್ಣಪ್ರಾಪ್ಯಮೇ ನಲ್ಲನೊಲ್ಲನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೮). [ಸಂ.]

ಉಪಜಾಹ (ನಾ). = ಉಪಜಾಹಂ ಭೇದಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪-೧೯); "ಉಪಜಾಹ[ಪಾಠಂ. ತ]ಮನೇ ಭೇದಮನ ಲೋಕಗುಗುದುವುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೫). [**ಸಂ. ಉಪಜಾಹ**]

ಉಪಜಿಹ್ವಿಕೆ (ನಾ). = ಉಪಜಿಹ್ವೆ ೨ : ಕೃಷ್ಣಕಂಟಕರೋಚಕೇತರ ರುಚಿ ಲವಣಮಾನ್ಯಾ ಚಮನಮುಪಜಿಹ್ವಿ [ಜಿಹ್ವಿ] ಕಾದಿ ಗದಂಗಳೊಡ ನೊಡನೆ (ವಿನೇಭ. ೩-೩೬). [**ಸಂ. ಉಪಜಿಹ್ವಿಕಾ**]

ಉಪಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುನಾಲಗೆ. ೨. ಕಿರುನಾಲಗೆ ಊದಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಜಪನ ಮಾಡುವ ಜಿಹ್ವೆ ಉಪಜಿಹ್ವೆಯಾ ದಂತೆ ಜಪ ಬೇಜಿಹ್ವೆ ಹಿಂಸೆಯದು ಬೇಜಿಹ್ವೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೫); ಜಿಹ್ವೆಯಲ್ಲಿ ಅಲು ತೆರನಾಗಿ ರೋಗಂಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು. ಅನಾವುನೆಂದನೆ-ಜಿಹ್ವಾಲಸ ನೆಂದು, ಅಧಿಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು, ಉಪಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು, ವಾತಜಿಹ್ವೆ, ಪಿತ್ತಜಿಹ್ವೆ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಜಿಹ್ವೆ ಎಂದು ಅಲು ತೆಜ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೦೬). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಇರುವೆ. ೪. ಹಾವಿನ ಮೈಯಿಂದ ಕಳಚಿ ಬೀಳದ ಪರಿ: "ಉಪಜಿಹ್ವಾ... ಉಪದೇಹಿಕಾ - ಈ ೪ ಉರ್ಜದ ಹೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೨). [**ಸಂ. ಉಪಜಿಹ್ವಾ**]

ಉಪಜೀವಕೆ (ನಾ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಪರಾವಲಂಬಿ: ಸಾಯಲಾಜದ ಜೀವನವಂಚಕ ಕಾಯಧಾರಿಗೆ ಕೋಪಿ ಗಜ್ಜಾ ನಾಯತಂಗುಪಜೀವಕಂ ತಿಕುಟಿಲನಾದಂಗೆ (ಬಸವ. ೬೦-೧೫); ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯ ಉಪಜೀವಕ ಎಂಬ ಭೇದವುಂಟೇ ಉಂಟು (ಭಾರವಾ. ೧೭೯). [**ಸಂ.**]

ಉಪಜೀವನ (ನಾ). ೧. (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವಿಕೆ; ಪರಾವಲಂಬಿ ಜೀವನ: ಉಪಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಸಸ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಜೀವಿ (parasite) ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೬). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವುದು; ಜೀವನ ನಿರ್ವಾಹ; ಬದುಕು: ದನಕರುಗಳನ್ನು ಹಿಂದುಗಟ್ಟಿ ಸಾಕಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಉಪಜೀವನ ಸಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಂಗಾಹ. ೧೫). [**ಸಂ.**]

ಉಪಜೀವಿ (ನಾ). ಪರಾವಲಂಬನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ, ಸಸ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ ಮೊದಲಾದುವು. [**ಸಂ. ಉಪಜೀವಿನ್**]

ಉಪಜೀವಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಉಪಜೀವನ ೨ : ಅವರ ಉಪಜೀವಿಕೆಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ದಿನಕ್ಕೆ ೧ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಮಾವಾ. ೧೨೧). [**ಸಂ. ಉಪಜೀವಿಕಾ**]

ಉಪಜೀವಿತ (ನಾ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವವನು; ಪರಾವಲಂಬಿ: ಮಾಡಿದ ಮಾಟ ಭಕ್ತಿ ಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು... ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಂಬುಕು ಹಂಗುಮಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು ಉಪಜೀವಿತನೈಸೆ (ಬಸವ. ೮೬೪). [**ಸಂ.**]

ಉಪಜೀವಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಇತರರನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕು; ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ ಬಾಳು: ಅನೇಕದಿಂದ ಶ್ರಾವಕಮಾನಿಗಳನೇಕವಿಧದಿ ಸುಪಜೀವಿಸರಜ್ಞಾನಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಪೌರುಷಹೀನಮಜೀವಿಕೃತಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮತಜೋ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೩೧); ವಸುಧಾವಳಯದೊಳುಪಜೀವಿಸು ಪಂತಿರೆ ಪರ್ಲಗಮುಚಿತಮೆಂದಿ ಬಗೆಯಿಂದೆ ಸಿದಿರೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧); ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಉಪಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಇರಬಹುದಾಗಲಿ, ಅದರಿಂದ ವಂಶಗೌರವ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯ ವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೮). [**ಉಪಜೀವನ + ಇಸ್ಯ**]

ಉಪಜೀವ್ಯ (ನಾ). ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವವನು; ಆಶ್ರಯ ದಾತ: ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವ್ಯ, ಉಪಜೀವಕ ಎಂಬ ಭೇದವುಂಟೇ ಉಂಟು (ಭಾರವಾ. ೧೯೯). [**ಸಂ.**]

ಉಪಜೋಷ (ನಾ). ೧. ಆನಂದ; ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೨. ಮೌನ; ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ. [**ಸಂ.**]

ಉಪಜ್ಞ (ನಾ). ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಕಂಡುಹಿಡಿದವನು; ತಿಳಿದು ಕೊಂಡವನು; ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅವನು ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಜ್ಞ (ಕಸ್ತೂರಿ. ೨-೬೦; 1965). [**ಸಂ.**]

ಉಪಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ: ಅವನ ಉಪಜ್ಞತೆಗೆ ಏನೂ ಕುಂದಿಲ್ಲ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. XI, ಮುನ್ನುಡಿ). [**ಸಂ. ಉಪಜ್ಞತಾ**]

ಉಪಜ್ಞೆ (ನಾ). ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನ; ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ; ಪ್ರತಿಭೆ: "ಉಪಜ್ಞಾ - ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ತಾನಾಗಿ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಮೊದಲು ಒಬ್ಬನಿಗೆ ತಿಳಿದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೭). [**ಸಂ. ಉಪಜ್ಞಾ**]

ಉಪಟಿಲ, **ಉಪಟಳ** (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ಬಾಧೆ: ದಂಡಧರನುಪಟಲದಿ ಮಿಗೆ ಮುಂಕೊಂಡು ಮೊರೆಹೊಗುವವರ ಕಾಣಿಸು (ಹ ಭ ಸಾ. ೭೨); ಹಿಂಜುಟ್ಟ ಜಗ್ಗಾಟದುಪಟಲಕ್ಕಿಂತ ಇದೆ ಮೇಲಾ ಯಿತೋ? (ಗಣೇಶ. ೭೩-೨೦). **ಉಪಟಿಳ**: ಅಸಾಸೂರರು ನಿಜ್ಜ ನಿಜ್ಜ ಊರಿಗುಪಟಳ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಯ್ಯಾ (ಅದವ. ೧೩೮); ನಿಜಸುತನಳಿದ ವಾರ್ತಾವಚನದುಪಟಳಕವನಿಪಾಲಕನು ಮಲಗಿದನು ಮೈಮುಜೆ ದು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ಯೋ. ೭-೪); ಎನಗೆ ಪೋರಗಿತ್ತಿಯ ಸವತಿಯತ್ತಿಗೆಯರು ಪಟಳಂ ತೋರಂ (ವೆಂಕಾ ರಾ. ೫-೨-೪೧); ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಪ್ರಭುವಿನ ಸೈನ್ಯಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ಉಪಟಳ ಒಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೦). [**?**]

ಉಪಟಿಳ 'ಉಪಟಿಲ' ನೋ.
ಉಪಟಾಳಿ (ನಾ). ಉಪಟಳ ಮಾಡುವವನು. [**?**]

ಉಪಟೋಕನ (ನಾ). ಗೌರವಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು: ನಾನಾವಿಧವಾದ ಉಪಟೋಕನಾದ್ವಾರಾ ಸಂವರ್ಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ಕುರಿಹಂ. ೮೯). [**ಸಂ. ಉಪಟೋಕನ**]

ಉಪಧೌಕಿತ (ಗು). ೧. ಸಜ್ಜಿತವಾದ; ಸಿದ್ಧವಾದ: ಅನಂತರ ಮದೆತ್ತಲುಂ ತರದೆ ಸುತ್ತಿದತ್ತಾ ಕುಮಾರನೇಜಾದ ವರೂಧಮಂ ಖಚರ ಯಾನ ಸಂದೋಹಕಂ... ಅಂತು ಪಧೌಕಿತವಾಗಿ (ಚಂದ್ರವ. ೬-೨೯, ೩೦). (ನಾ). ೨. (ಗೌರವದ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು. [**ಸಂ.**]

ಉಪತಂಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗುಂಪು. 'ತಂಡೋಪತಂಡ' ಪರಾ. [**ಉತ್ಕ + ತಂಡ**]

ಉಪತರಣಿ (ನಾ). ೧. (ಸೂರ್ಯನೇ) ಮಂಡಲ; ಬಿಂಬ: "ಮಂಡಲ ಮದುಪತರಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೩). ೨. ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ನಿಂತ ಸೈನ್ಯ ವೃಹ (ಕ). [**ಸಂ.**]

ಉಪತಾಪ (ನಾ). ೧. ಸೆಕೆ; ಶಾಖ. ೨. ಕಾಟಿ. ೩. ರೋಗ: "ರೋಗೇ, ರುಕ್... ಉಪತಾಪ, ರುಜಾ - ಈ ೧೨ ವ್ಯಾಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೬); ಒಳಗಣುಪತಾಪೋಪಶಮನಕೆ ಮಲಯರುಹ ಕರ್ಪುರದ ಶೀತಳಸಲಿಲದಿಂ ನೆನೆದಿಡಜ ನೆನವಿರುಳಿನಿತು ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ (ಬಸವ. ೩-೧೬). [**ಸಂ.**]

ಉಪತಾಪಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು; ನೋಯು. 'ಉಪತಾಪಬಡುಹ' ಪರಾ. [**ಉಪತಾಪ + ಪಡು**]

ಉಪತಾಪಬದುಹ (ನಾ). ಸಂತಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು; ನೋಯುವುದು (ನಾಚಾರಾ. ೫). [ಉಪತಾಪಬದುಹ + -ದ್ರ].

ಉಪತಾಯ (ನಾ). ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ತರದೇಸವ ಸಮ ಘಂಟೆ ಸಮಬಿತ್ತರವು ಚಾಂಗಳ ಕಂದ ನಾದವು ಭರದಿವೊಡವೆನಿಸ್ತು ಉಪತಾಯದಲಿ ಅರ್ಧಾಂಗ ಪಿರಿದೆನಿಸ ಹೆಟ್ಟಾಂಗ ಸೀಸವು ಬೆರೆಸಿದಗ್ಗದೆ ರಾಯ ಕರವಾಳುಜುವಡೊಂದಿಗಳೆಂಬ ತಾನಕದಿಂದೆ ಕಾದಿದರು (ಸಾಳ್ಯಭಾ. ೧೨-೭೦). [?]

ಉಪತ್ಯಕೆ, ಉಪತ್ಯಕೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಬುಡದಲ್ಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು: ಓರಂತೋಜಿಗದ ಶಾಲಿವನದಿಂದ ಸೇವ್ಯಂ ನಗೋಪತ್ಯಕೆ (ಅದಿಪು. ೧-೭೪). ಉಪತ್ಯಕೆ: ಆರಾವಳಿ ಪರ್ವತದ ಉಪತ್ಯಕೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಮಾನಾನದಿ (ಕೋಟನೂ. ೭). [ಸಂ. ಉಪತ್ಯಕಾ]

ಉಪತ್ಯಕೆ 'ಉಪತ್ಯಕೆ' ನೋ.

ಉಪದಂಶ (ನಾ). ೧. ಅಹಾರವನ್ನು ರುಚಿಕರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಂಜನ; ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಹಪ್ಪಳಿ ಮುಂತಾದ ನಂಜಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದಾರ್ಥ: ಅನೇಕ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ರಸಪ್ರಚುರ ಚಾರು ಚರುಕಂ ಗಳಿಂದ (ಅದಿಪು. ೨-೨೨ ವ); ಅಪರಿಮಿತಮನಿಸಿ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪರಿಯಣದ ಬಳಸಿ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಗೆಗಳೊಳಾದುಪದಂಶಂಗಳ ತುಲಗಿದವು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೯); ಸುವರ್ಣಮಯ ಪರಿಮಳಮಂ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪದಂಶ ಚರುವಿಲಸಿತಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೭-೯೧). ೨. ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗುಹ್ಯರೋಗ: ಉಗುರುತಾಗಿಯಾದರೂ, ಹಲ್ಲುತಾಗಿ ಯಾದರೂ, ಕುಯೋನಿಯುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗದಿಂದಲಾದರೂ ಉಪದಂಶ ವೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿಯು ಶಿಶ್ನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪದಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಉಪಾಯನ. ೨. ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟದ್ದು. ೩. ಲಂಚ. [ಸಂ.]

ಉಪದಿಗ್ಧ (ಗು). ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಲೇಪಿಸಿದ: ಕನಕಾದ್ರೀಂದ್ರಂ... ಇದು ಜಿನಸವನಸ್ಸಿಗ್ಧದಿಗ್ಧೋಪದಿಗ್ಧಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೮). [ಸಂ.]

ಉಪದಿಶ್ಯಮಾನ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ. ೨. ತೋರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ: ಆಗಲರಸನು ತತ್ಪತೀಹಾರಿಕಾಜನೋಪದಿಶ್ಯಮಾನ ಮಾರ್ಗನಾಗಿ ಪೊಕ್ಕು (ಕಾದಂಪು. ೯೯೭). [ಸಂ.]

ಉಪದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಪಿರಿದೆಸವಂ ದೇವದೇವಂಗೆ ಮಾಡಿತ್ತಪರ್ವಗ್ರೀಯನೇಂ ಶಾಂತತೆ ಬಹು ಗುಣಮೋ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೦). (ನಾ). ೨. ಉಪದೇಶ ಪಡೆದವನು: ವಿದ್ವಾಂಸರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೨); ಉಪದಿಷ್ಟನು ಮುಗ್ಧರಿ ಸುವದಾದರೂ ಉಪದೇಶಕನೂ ಮುಗ್ಧರಿಸುವನು (ಚಿನ್ನಬೀ. ೧೬೦). [ಸಂ.]

ಉಪದೀಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆದ್ದಲು ಹುಳು (೫). [ಸಂ. ಉಪದೀಕಾ]

ಉಪದೂಷಣ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತಪ್ಪು: ನಿಯಮಿತಾಕ್ಷರದಿಂದ ಪರಮಾಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನೆ ತಿರ್ಪುವುದು ಉಪದೂಷಣಮಾ ಬಯಕೆ ತೀರದ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿಪರ್ಯಯಮಿದಭ್ಯುಪಮೋಕ್ತೃಪದೂಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೪). [ಸಂ.]

ಉಪದ್ರವ್ಯ (ಗು). ನೋವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಭಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ(?); "ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಯಾದ" (ನೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ); ಕುಸುಮಗಂಧವ ಉಪದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಹೊಲುಪಂತೆ ಕಿಸಲಯದ ಘೃತವ ಅದು ತನ್ನ ಎಸಕದಿಂದ ಬಂಧ ಬಿಡುವಂತೆ (ಮೇಳಿಮಾ. ೯೩-೨೭೧). [ಸಂ. ?]

ಉಪದೆ (ನಾ). ನಜರು; ಕಾಣಿಕೆ; "ರಾಜದರ್ಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ತರತಕ್ಕ ಕಾಣಿಕೆ, ನಜರ್ ಮುಂತಾದ್ದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೦೯). ೨. ದಾನ; ಕೊಡುಗೆ: ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾಗಿಯೂ ನೆನೆವವರ ಹಿತವಂತು ರೂಪಿಸುವದೆಯ ಭೂಮೆ ಪತಿಕರಿಸ ತಳಕೋ (ಮಲೆದೇ. ೨೦-೪).

[< ಸಂ. ಉಪದಾ]

ಉಪದೇವತೆ (ನಾ). ಯಕ್ಷ, ಗಂಧರ್ವ, ಅಪ್ಸರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆ. [ಸಂ. ಉಪದೇವತಾ]

ಉಪದೇಶ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು, — ಕಲಿಸಿಕೊಡುವುದು; ಶಿಕ್ಷಣ: ಉಪದೇಶಂ ದೊರೆಕೊಂಡು ಪೊಡೆನಗೀ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ರಾಜ್ಯ ಪದಂ ಸಾರ್ಥನಿತುಂ ಮದಾಮಹಿಮೆ ಸಾಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೩); ನೀನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂದುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವನಲುಹಿಪುದೇ ಶ್ರೀಗುರುವಿನುಪದೇಶಮಕ್ಕುಂ (ವಿನೇಕ. ೧೮). ೨. ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳುವುದು; ಬುದ್ಧಿವಾದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಕೊಡುವುದು: ಉಪದೇಶ ಕೇಳಿದರೂ ಉಪದ್ರ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ಗಾದ). [ಸಂ.]

ಉಪದೇಶಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸು; — ಬೋಧಿಸು. ೨. ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳು: ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ದೊರೆಕೊಂಡು ದಂತುಮುಪದೇಶಂಗೊಟ್ಟಿರಾ ಮಂಗಳೊಟ್ಟಿರೆಂಬನಾಲ್ಕುಡಿಯುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೯೭). [ಉಪದೇಶ + ಗುಡು (< ಕೊಡು)]

ಉಪದೇಶಂಗೆಯ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಪದೇಶಂಗುಡು ೧: ನೀಂ ಸಾಧಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಯ ಪೆಸರೇನಿಡನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದರಾರಾ ಪೇಜ್ಜ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨೯ ವ). ೨. ಬೋಧಿಸು: ಸತ್ಪರೀತನೆ ಮಧನದಾವದಹನಂ ತಲ್ಲಿದರ್ಪು ದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನನದಜೊಂದುಪದೇಶಂಗೆಯ್ಯು ತಿರ್ಪುದಿದು ಸುಖಮಲ್ಲೇ (ಕಾದಂಪು. ೮೪೯). [ಉಪದೇಶ + ಗೆಯ (< ಕೆಯ)]

ಉಪದೇಶಕ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವವನು; ಶಿಕ್ಷಕ: ಅರಸಂ ದೀಕ್ಷಿತನಲ್ಲಿ ಯತ್ನಿಜರುಮೆಮ್ಮಾ ನಾಲ್ವರುಂ ಸಂಗರಾಧ್ವರದೊಳ್ ತಾನು ಪದೇಶಕಂ ಮುರಹರಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೬). ೨. ಹಿತವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಕೊಡುವವನು: ಖಳನ್ಯಾಯನಿಲ್ಲಮಂ ನೆಜೆಯೆ ಕಲ್ಪಪದೇಶಕನಾಗು ಲೋಕದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೦೨). [ಸಂ.]

ಉಪದೇಶಿ (ನಾ). = ಉಪದೇಶಕ ೧. [< ಸಂ. ಉಪದೇಶಿನ]

ಉಪದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಪದೇಶಂಗುಡು ೧: ಚಪಲಾಕ್ಷಿ ವಿಷಮವೃತ್ತ ಮನುಪದೇಶಿಸೆನವಜ ಭೇದಮಂ ಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೩-೧೦); ನಿನ್ನಯ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಂ ತಾನದುವೆಯೆಂದು ರಾಗದಿಂದುಪದೇಶಿಸಿದನೆನು ತಾಗ (ಬಸಪು. ೧೮-೪); ಅಜ್ಞಾನನುಪದೇಶಿಸಡೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲವೆ ನೀವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೧). [ಉಪದೇಶ + -ಇಸು]

ಉಪದೇಹಿಕೆ (ನಾ). ಸುಲಿದು ಬೀಳದ ಹಾವಿನ ಪೊರೆ: "ಉಪಜಿಹ್ವಾ... ಉಪದೇಹಿಕಾ - ಈಳ ಉಚ್ಚದ ಹೆರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೩). [ಸಂ. ಉಪದೇಹಿಕಾ]

ಉಪದ್ಯಾಮ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆ (?): ನೇಮ ಮೊದಲಾದೂರ್ತವನಭಿರಾ ಮಿಸೆನ್ನ ಪರಾಧವನುಪದ್ಯಾಮಗೊಳುತಾರೈವದಿನಲನಿಲಾತ್ಮ ರಾಘವಗೇ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೧೪-೮). [?]

ಉಪದ್ರ (ನಾ). = ಉಪದ್ರವ ೨: ತೊಡರಿಯಡ್ಡಂಪಾರ್ವ ಜೀವಿಗಳೆಡೆಗುಪದ್ರವದಹುದೊ ತಾ ಪೋಪೆಡೆಯೊಳನುತಂ (ಬಸಪು. ೩೮-೯); ನಿಧಿಯುಂ ಸುಖಮಿಲ್ಲುಪದ್ರದಿಂದ ಅರಿಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩೧); ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಉಪದ್ರ ಬಂತು (ಗಾದ). [< ಸಂ. ಉಪದ್ರವ]

ಉಪದ್ರವ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಓಡುವುದು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುವುದು.

೨. ಅನಿಷ್ಟ; ಕೇಡು; ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ: ಭವ ನಿಗಳದ ತೊಡರಂ ಕಳೆ ಭವಜಳಧಿಯ ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ಜ ಭವಗಹನದಪದ್ರವಮಂ ಕಿಡಿಸು (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೬); ಸತಿಗುಪದ್ರವಂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕಾರಿಕ ಮುನೀಂದ್ರಂ ನೆನೆದು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೫೭); ಎಂತು ಮೊದಲೆಜಗಿತೋ ಈ ಪಾಲುಪದ್ರವಂ? (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪೬). ೩. ರೋಗ; ಬೇನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುತ್ತ; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು; ಎರಗು.

೨. ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಬಾಧಿಸು: ಸಮುದ್ರನಾಥನು ಗಮಿಸಲಿತ್ತಲುಪ ದ್ರಿಸಿತು ಭೂಪನನು ಬಹಳೋದರ ಮಹಾವ್ಯಾಧಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೭-೧೩); ಕುರುತಾಗಿ ಸುಜನರನುಪದ್ರಿಸದಿರಲು ಬಾರದು ನಿದ್ರೆ ಮೂರ್ಖರ ಗುರು ವಲಾ (ಕುಮುದಾ ೨೯). [ಉಪದ್ರ + -ಇಸ್ಯ]

ಉಪದ್ರುತ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೀಡಿಸಿದ. 'ಉಪದ್ರುತ ಶೀಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ರುತಶೀಲ (ನಾ). ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು: ಮಲಿನವರ್ಣನುಮುಪದ್ರುತಶೀಲನುಂ (ಚಾವುಂಫ. ೧೬೬).

[ಉಪದ್ರುತ + ಶೀಲ]

ಉಪದ್ರೀಪ (ನಾ). ಸಣ್ಣದ್ರೀಪ; ದೊಡ್ಡ ದಾದ ನಡುಗಡ್ಡೆಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ದ್ರೀಪ. [ಸಂ.]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ (ನಾ). (ಉಕ). ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ತಲೆಹಾಕುವುದು; ಪರನಿಂದಾವ್ಯಸನ: ಜಾನಕೀಬಾಯರು ತಮ್ಮ ದುಃಖದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪವನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೫೦೪); ನೀವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಈ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ ಎದ್ದಿದೆ (ಬದುಜ. ೧೫೬). [← ಮರಾ. ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ (ನಾ). (ಉಕ). ತಲೆಹಾಕುವವನು; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ: ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಭಟ್ಟ ಒಬ್ಬ ಉಂಡಾಡಿಗೆ, ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ (ತಿಡುಗು. ೩೦).

[ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ + -ಇ]

ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿತನ (ನಾ). (ಉಕ). ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿತನ; ಕುಚೋದ್ಯ: ಜಾತಿಮತಗಳಲ್ಲಿ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿತನ ಈಗಿನ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸೂಹ. ೩೨). [ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ + -ತನ]

ಉಪಧಾನ (ನಾ). ೧. ಒರಗುವಿಕೆ; ಅವಲಂಬನ. ೨. ತಲೆದಿಂಬು; ಒರಗುದಿಂಬು; ಹೆಚ್ಚು; ಹಾಸು: ಪ್ರಜ್ಞದಾಚ್ಯಾದಿತ ವಿಚಿತ್ರನೇತ್ರೋ ಭಯೋಪಧಾನ ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೨೨ ವ); ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ದಿವಸವ್ಯಾಪಾರಮಂ ತೀರ್ಚಿ ಸೆಜ್ಜವನೆಯೊಳುಪಧಾನವಿರಾಜಮಾನ ಹಂಸತೂಲತಲ್ಪದೊಳ್ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೩೦ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಧಾನಾವಲಂಬ (ನಾ). ಒರಗುದಿಂಬನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ವಿಶ್ರಮಿಸುವುದು, —ಮಲಗುವುದು: "ಮಲಗು—ಉಪಧಾನಾವಲಂಬೇ" (ಶಮಧಾ). [ಉಪಧಾನ + ಅವಲಂಬ]

ಉಪಧಾವನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಓಡುವುದು; ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. 'ಉಪಧಾವಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಧಾವಿಸುದ್ಧ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಭಯ — ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಚತುರುಪಧಾವಿಸುದ್ಧನುಂ ಬುದ್ಧಿವೃದ್ಧನುಂ ಭದ್ರಮೂರ್ತಿಯುಮಪ್ಪ ವಸು ಭಾಗ ಭಟ್ಟ ನಿಂತೆಂದಂ (ಸಂಜತಂ. ೧೬-೧೩); ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಂ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಗಳನುಪಧಾವಿಸುದ್ಧ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳದೊಳವಿರತಂ ನಿಘರ್ಷಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). [ಸಂ. (ಉಪಧಾ + ವಿಸುದ್ಧ)]

ಉಪಧಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಓಡಿಬರು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳಿರ್ದು ಪಿಪಾಸಿತನಾಗಿ ಬಾವಿಯಂ ಹಾರೆಯನಾಂತ ಗುಳ್ಳವನೊಲಾಯ್ತು ಸಮಸ್ತ ಸುಖೈಕಸಿದ್ಧಿವಿಸ್ತಾರಕನಪ್ಪ ನಿನ್ನನುಪಧಾವಿಸದನ್ಯಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರಮಂ ಹಾರುವ ಬುದ್ಧಿ (ಶತಕ. ೨೮ ಐತುಂ). [ಉಪಧಾವನ + -ಇಸ್ಯ]

ಉಪಧಾಶುದ್ಧ (ನಾ). = ಉಪಧಾವಿಸುದ್ಧ: ಸ್ವಕೀಯಾನ್ವಯಕ್ರಮ ಸಿದ್ಧಿರ್ ಮತಿಬುದ್ಧವೃದ್ಧರುಪಧಾಶುದ್ಧರ್ ಕುಲೀನರ್ ನೃಪೇಂದ್ರ ಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನ ವಿಷ್ಣುರದೋಳಿರ್ದರ್ (ಅನಂಫ. ೨-೨೩). [ಸಂ. (ಉಪಧಾ + ಶುದ್ಧ)]

ಉಪಧಾಶುದ್ಧತೆ (ನಾ). ಉಪಧಾವಿಸುದ್ಧನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮಹಾ ಸಭೆಯ ಉಪಧಾಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಈ ವೇಷಭಾಷೆಗಳಿಗಾದ ದಳವಾಯ್ತನವು (ಮಂತ್ರಶ. ೮೬-೧೯). [ಸಂ. ಉಪಧಾಶುದ್ಧತಾ (ಉಪಧಾ + ಶುದ್ಧತಾ)]

ಉಪಧಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: "ವ್ಯಾಜಂ, ಭದ್ರಾಃ, ಉಪಧಿಃ . . . ವ್ಯಪದೇಶಃ — ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೪); ಮಧುರಂ ಬೀಜೆಯ ನಾದಂ ಮಧುರಂ ವೇಣುವ ನಿ ನಾ ದ ಮಂ ಬ ರ್ ವಿಗತೋಪಧಿಯಂ ಕೇಳದರಕ್ಕುಂ ಸುಧಿಯಂ ತಳ್ಳಿಯ್ತು ಸುತರ ಕಲ ಭಾಷಿತಮಂ (ನೀತಿಮಂ. II, ೩೬). ೨. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ದೊರೆಯಲ್ಲದ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರೋಪಧಿಯನುಉದನಾರತಂ ವೃತ್ಯಗೋತ್ತರ ತಪದೋಳಿತವಿಶುದ್ಧಾಂತರಂಗನೆನಿಸಿದನಮಾನುಷಂ ಮುನಿಕಲಿಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೯). [ಸಂ.]

ಉಪಧೃತಿ (ನಾ). ಕಾಂತಿ; ಶೋಭೆ; ಬೆಳಕು; ಕಿರಣ: "ಉಸ್ತಃ . . . ಉಪಧೃತಿಃ, ಘೃಷ್ಟಿಃ . . . ಗಾಃ — ಈ ೩೨ ರಶ್ಮಿಗಳ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪಧೆ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ರಕ್ಕು. ೨. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ: "ಉಪಧಾ, ಪರೀಕ್ಷಣಂ — ಈ ಎರಡು ಆರೈಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭೯-೭೨); ಸಕಳ ಕಳಾವಗಾಹನ ಸಮಾಹಿತಮತಿಗಳು ಮಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಮುಪಧೆಗಳೊಳಂ ಶುದ್ಧರಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧-೮೧ ವ). 'ಉಪಧಾವಿಸುದ್ಧ' ಪರಾ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಕಡೆಯ ಅಕ್ಷರದ ಹಿಂದಿನ ಅಕ್ಷರ: ಉಪಧತಿ ನಾಲ್ಕು ಯ್ದಿಂಬವಜುಪಧೆಯೊಳಾಣಿಂಬಿದರ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೬೭); ಪರದೊಳ್ ಗಾಜ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮಿರೆ ಸಲ್ಲಂ ಬಿಂದು ಮೇಣಕಾರಮುದಂತಕ್ಕೊರೆವರಿಚ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ ಪಿರಿದುಂ ತದ್ಭವದೊಳುಪಧೆಗಕ್ಕುಂ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಶಮದ. ೨೦೦). 'ಗುರೂಪಧೆ', 'ಲಘೂಪಧೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಧ್ಯಾನೀಯ (ನಾ). ಪ, ಫಕಾರಗಳ ಹಿಂದೆ ವಿಸರ್ಗ ಬಂಪಾಗ ಮಾಡುವ ಉಚ್ಚಾರಣೆ: ಸಮಸಂದರ್ಭ ಸ್ತ ಮುಮು ಪ್ಪ ಮುಮೊದಿದ ಬಿಂದುವುಂ ವಿಸರ್ಗಮುಮೆಂದಕ್ಕುಮಿವೆಯ್ತು ಯೋಗವಾಹಂ ಕ್ರಮದಿಂ . . . ಪಕಾರಮುಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಮಾಗುಣಾದ ಕುಮಾರೀಸ್ತನಯುಗಳಾ ಕೃತಿಯ ವರ್ಣ ಮುಪಧ್ಯಾನೀಯಂ (ಪಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಆದಜ ಸ್ವರೂಪಂ (ಪಿ). (ಶಮದ. ೧೭, ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನಂದನ (ನಾ). ಕೈತೋಟ; ಉದ್ಯಾನವನ: "ಉಪನಂದನ ಕೈತವ ದೇವಗೇಹ ಕೇದಾರಮನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪನಗರ (ನಾ). ನಗರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತಿರುವ ಊರು: "ಉಪನಗರ ಮನಲು ನಗರದೊತ್ತಿನ ಬೀಡು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೩); ನನ್ನನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಉಪನಗರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡು; ಭಾಷಣಮಾಡು: ಉಪನ್ಯಾಸಕರು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ... ತೃಪ್ತಿ ಯಾಗುವಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉಪನ್ಯಾಸಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿ. ೫೩). [ಉಪನ್ಯಾಸನ + ಇಸ್ಯು]

ಉಪನ್ಯಾಸ (ಗು). ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನವಿಷಯಭಾವದಿಂದ ಉಪನ್ಯಾಸ ಜೀವಾದಿ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥದ ಯೋಚನೆ ಉತ್ತಮವೆಂದು ಅತ್ಯಂತಮಿದೆಂದು ಪೇಟ್ಟಪರ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭೮). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಇಡುವಿಕೆ. ೨. ಸಲಹೆ; ಸೂಚನೆ. ೩. ಅರ್ಥವಿವರಣೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ಭಾಷಣ: "ಉಪನ್ಯಾಸ, ವಾಚ್ಛಿಕಂ - ವಾಕ್ಯಾರಂಭದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೯೮); ಸರಸ ಕವಿತಾರಚನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರವುಪನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಭೂತಕರಿಸಿ ನೋಡಲಿ ನಮ್ಮ ನೆಂದರು ದ್ವಿಜರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೬). ೪. [ರಾಜನೀ] = ಉಪನ್ಯಾಸ ಸಂಧಿ: ಸಂಗತ ಉಪನ್ಯಾಸ ಪ್ರತೀಕಾರ... ಪೋಷಕವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೩).

ಉಪನ್ಯಾಸಕೊಡು = ಭಾಷಣಮಾಡು: "ನೀನೇಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಯ ಹೇಳಯ್ಯಾ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಉಪನ್ಯಾಸಕೊಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದರು (ರಾಯಕ. ೪೧). ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡು = ಉಪನ್ಯಾಸಿಸು: ಅರ್ಥಗಂಟಿ, ಮುಕ್ತಾಲುಗಂಟಿಯ ಹೊತ್ತು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು... ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ (ಸಾಹಿ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಕ (ನಾ). ಭಾಷಣಕಾರ: ಶ್ರೋತೃಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯ ಬೇಕೆನ್ನುವುದು ಉಪನ್ಯಾಸಕರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಕಾರ (ನಾ). = ಉಪನ್ಯಾಸಕ: ಈಗ ಉಪನ್ಯಾಸಕಾರರಿಗೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಲೆ (ನಾ). ಭಾಷಣಗಳ ಸರಣಿ: ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಲೆಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪ್ರದರ್ಶನವೊಂದನ್ನು ನಡೆಸಿದರೆ ಉಪಯೋಗವಾಗ ಬಹುದು (ಸಾಹಿ. ೫೫); ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸ ಮಾಲೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪನ್ಯಾಸ + ಮಾಲೆ]

ಉಪನ್ಯಾಸಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ವಿರೋಧಿಗಳೊಡನೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ: ಭಾವಿ ಯಪ್ರೇಕ್ಷಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಂಗೆಯ್ದು ನಡೆವುದು ಉಪನ್ಯಾಸಸಂಧಿ ಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೩). [ಉಪನ್ಯಾಸ + ಸಂಧಿ]

ಉಪಪತಿ (ನಾ). ಗಂಡನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಂಡನಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವನು; ಮಿಂಡ: "ಜಾರಿ, ಉಪಪತಿ - ಈ ೨ ಹಾಸರಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೯); ಆ ಮಹಾಪಾತಕಿ ಮುನ್ನು ಪಪತಿಯಂ ಪತಿಯಂ ಕೊಲಿಸಿ ಪುತ್ರವಧೆಗಂ ಬಲಾಕ್ಕೆ ಬಗೆಯಂ ತಂದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೧).

[ಸಂ.]

ಉಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದ ಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ತರ್ಕ, — ಸಾಧನ, — ಯುಕ್ತಿ: ಪರಪಕ್ಷ ದೋಷಪುರಸ್ಕರಮನೇಕೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪನೆಯನ್ನು... ಸಭಾಸದರಿಂದ ಲಬ್ಧಪ್ರಶಂಸನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೨-೨೨ ವ); ಇನಿತುಪಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿತು ದಿನ್ನಜಮಿಲ್ಲಿನಿತರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲ... ಪರ್ಜಗ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೪). ೨. ಕಾರಣ; ಆಧಾರ; ರುಜುವಾತು. ೩. ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ವಾದುದು; ಜೀವನೋಪಾಯ: ಅವನ ಕುಟುಂಬಭರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದನು (ಭತ್ತಿ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹೆಂಡತಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸು ವವಳು; ಮಿಂಡಿ; ಬಂಗಾರದವಳು: ತನ್ನ ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿ ಯೋಗವಿದ್ದರೆ ಅದೂ ಆಗಿಬಿಡಲಿ (ದೇವತಂ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಉಪಪದ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಪದದ ಸಂಗಡ ಬರುವ ಪದ. [ಸಂ.]

ಉಪಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಉಂಟಾದ; ಕೂಡಿರುವ: ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರ್ ವೈಮಾನಿಕರಾಗಿಯುಂ ಕಲ್ಪೋಪಪನ್ನರೆಂಬುದಂ ಪೇಟಲೆಂದು ಬಂದುದುತ್ತರಸೂತ್ರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೧). ೨. ತಕ್ಕ; ನ್ಯಾಯವಾದ; ಹೊಂದತಕ್ಕ: ಸಮೀಚೀನ ನಾನಾಪಕ್ಷೋಪಪತ್ತಾಸ್ತರಣೋಪಪನ್ನ ಪ್ರಜ್ಞದಾಚ್ಛಾದಿತಾಸನದೋ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಶಾಂತಿ. ೫-೯೪ ವ). (ನಾ). ೩. ಹಣವಂತ; ಧನಿಕ: ಉಪಪನ್ನರಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಾವು ಶಿಕ್ಷಿತರಾದ ತರುವಾಯ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ-ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ ಗುರು ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರು (ಮಹಾ. ೧. II, ೫೧); ಅವನು ಅಷ್ಟೇನೂ ಉಪಪನ್ನನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದನು (ಬಂಕು. ೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪಪನ್ನಮಂತ್ರ (ನಾ). ತಕ್ಕ ಆಲೋಚನೆ; ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಅನ್ನಿಗರಿಗಜುಹದಿರು ನಮ್ಮವರೆನ್ನದಿರು ವಿದುರಾದಿಗಳನುಪ ಪನ್ನಮಂತ್ರವನಜುಹು ಬೊಪ್ಪಂಗೆಂದನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೨೦).

[ಉಪಪನ್ನ + ಮಂತ್ರ]

ಉಪಪಾತ (ನಾ). ಆಕಸ್ಮಿಕ ಘಟನೆ; ಅಪಘಾತ; ವಿನಾಶ.

[ಸಂ.]

ಉಪಪಾತಕ (ನಾ). ಮಹಾಪಾತಕಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆಯಾದ ಪಾಪ; ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಪಾಪಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಪಪಾತಕವೆಂದು... ಪಾಪರಾಶಿಗಳೊಳು ದಶವಿಧಮಾಗಿ ಮುಖ್ಯಪಾಪಗುಣಂಗಳಿರ್ಕು (ವಿವೇಕ. ೧೮೩); ಮರಗಿಡ ಬಳ್ಳಿ ಪೈರು ಪಚ್ಚಿ ಧಾನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಹಿಂಸೆಯೂ ಉಪಪಾತಕಗಳು (ಆರ್ಯಭ. ೭೬). [ಸಂ.]

ಉಪಪಾತತಲ್ಪ, ಉಪಪಾತತಳ್ಳ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ದಿವಿಜರು ಹುಟ್ಟುವ ಹಾಸಿಗೆ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ); ಜೈನಧರ್ಮಮಂ ಪತ್ತುವಿಡದೆ ನಡೆದು ಕಡೆಯೊಳಯ್ದನೆಯ ಕಲ್ಪದುಪಪಾತತಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದ್ಯ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೫೭ ವ); (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೨೦ ನೋಡಿ). ಉಪಪಾತತಳ್ಳ: ಪಲಂಬರುಮತಿಶ್ರಾಂತೆಯರಾಗೆ ತತ್ಸಂತಾನದೊಳ್ ಶ್ರೀಪ್ರಭವಿಮಾನದೊಳುಪಪಾತತಳ್ಳತಳದ ಪೊರೆಯೊಳಂ... ಪೊರೆಯ (ಆದಿಪು. ೨-೭೨ ವ). [ಉಪಪಾತ + ತಲ್ಪ]

ಉಪಪಾತತಳ್ಳ 'ಉಪಪಾತತಲ್ಪ' ನೋಡಿ

ಉಪಪಾತಶಯನ (ನಾ). = ಉಪಪಾತತಲ್ಪ: ರತ್ನರಚನಾವಿಚಿತ್ರೋಪ ಪಾತಶಯನತಳದೊಳಂತರ್ಮುಡೂರ್ತದೊಳ್ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬-೩೭ ವ). [ಉಪಪಾತ + ಶಯನ]

ಉಪಪಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಗರ್ಭವಾಸವಿಲ್ಲದೆ) ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹುಟ್ಟುವುದು; ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ನಾರಕಿಗಳ ಸದ್ಯೋಜನನ. 'ಉಪಪಾದಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಪಾದಜ (ನಾ). [ಜೈನ] ಉಪಪಾತಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ದೇವತೆ; ನಾರಕಿ: ಜರಾಯುಜಾಂಡಜ ಪೋತಂಗಳ್ ಗರ್ಭಸಂಭವಂ ದ್ಯಾನಿರಯೋದ್ಯುತಮುಪಪಾದಜಂ ವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೯).

[ಸಂ.]

ಉಪಪಾದನೆ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ಸಾಧನೆ. [ಸಂ. ಉಪಪಾದನ]

ಉಪಪಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮರ್ಥಿಸು; ಸಾಧಿಸು.

[ಉಪಪಾದನ + ಇಸ್ಯು]

ಉಪಸಾದುಕ (ಗು). ೧. ಲಾಳ ಕಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ತಾನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಸ್ವಯಂಭು; ದೇವತೆ: "ದೇವರುಪಸಾದುಕರಾ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಸಾದ್ಯ (ನಾ). ಸಾಧ್ಯ; ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ್ದು. [ಸಂ.]

ಉಪಪುರಾಣ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪುರಾಣ. IP ವ್ಯಾಸರಚಿತವಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲದೆ ಸನತ್ಕುಮಾರಪುರಾಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳು ಇವೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರಚ್ಛದ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹೊದಿಕೆ, —ಹಚ್ಚಡ: ಪಯಃಪಯೋಧಿ ಘನಸಂಕಾರದುಕೂಲೋಪಪ್ರಚ್ಛದಾಚ್ಛಾದಿತ ವಿಚಿತ್ರನೇತ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೫-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರದಾನ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ಮುಂತಾದುವು; ಕಾಣಿಕೆ: ಕಿಡುಗುಮುಪಪ್ರದಾನದ ಧನಂ ನಿಜ ಸೈನಿಕಹಾನಿ ದಂಡದಿಂದ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೧೮); ಅವರತಿಬಲಿಷ್ಠರಾದುದರಿಂದ ಕಾಳಗಂ ಸಲ್ಲದುದರಿಂದ ಪಪ್ರದಾನಮಾಡಲಕ್ಕುಂ (ಕಗವಿ. ೧೦೩ ರಾಜಾವ). [ಸಂ.]

ಉಪಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪೂರಕವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ, —ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಶ್ನೆ: ಮಾತುಗಳು ಆನಂದ ಹೊರಬರಲು ಗೆಳೆಯರ ಎಷ್ಟೋ ಉಪಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿ ದ್ದುವು (ಆಪನಾ. ೩೩). ೨. ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಒಂದು ವಿಭಾಗ: ಈ ಕೆಳಗಿನ ಉಪಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಐದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಪ್ರಶ್ನೆ]

ಉಪಪ್ಲವ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ; ಧಾಳಿ: ಆ ಮಹಾ ಬಳನೊಳಿತ್ತಪ್ರತಾಪನೊಳುಪ್ಪವಮಂ ಬಗೆವೊಂ ಮಹೀಪತೀ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೬). ೨. ಅನಿಷ್ಟ; ಕೇಡು; ವಿಪತ್ತು: ಧರಣಿಯಮರರುಪಪ್ಲವವ ಪರಿಹರಿಸದಿರಲಾ ಪಾತಕಕೆ ಸಂಹರಣವುಂಟೇ ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯೊಳೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೧೯-೬). ೩. (ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಗೆ ಒದಗುವ) ಗ್ರಹಣ. ೨, ೩: ಉಪಪ್ಲವಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕಬಿಂಬಗಳೊಳ್... ಅಲ್ಲದೆ ಜನಪದಜನಂಗಳೊಳೆಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಬರ್ಹ (ನಾ). ತಲೆದಿಂಬು; ಒರಗುದಿಂಬು: "ಉಚ್ಚೇರ್ಷಕಂ, ಉಪಧಾನಂ, ಉಪಬರ್ಹಂ—ಈ ೩ ತಲೆಗಿಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೪); "ತಲೆಗಿಂಬುಪಬರ್ಹಮುಪಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಬಿಯ (ನಾ). (ಅಗತ್ಯವಾದ) ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಖರ್ಚು; ಚಿಲ್ಲರೆ ಖರ್ಚು: ಮಾನ್ಯದ ಸತ್ಪದ ಧರ್ಮಬ್ರಿಯದುಪಬಿಯದನ್ನನಿತುವೆಡೆಯ ಕೆಯ್ಯತ್ತರೈನೊಲು (ಎಇ. XX, ೬-೪೫; 1012); ಮಹಾಜನಕ್ಕಂ ಪ್ರಜೆಗಂ ಮಾಡಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂ ಧರ್ಮಬ್ರಿಯದುಪಬಿಯದ ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿ (ಎಇ. XX, ೬-೧೫; 1012). [<ಸಂ. ಉಪವ್ಯಯ]

ಉಪಬೃಂಹಣ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುವುದು; ವರ್ಧನ: ಉತ್ತಮ ಕ್ಷಮಾದಿ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಧರ್ಮ ಪರಿವೃದ್ಧಿಕರಣಂ ಉಪಬೃಂಹಣಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). ೨. ಪುಷ್ಟೀಕರಣ; ಪೋಷಣೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಬೃಂಹಣೆ (ನಾ). = ಉಪಬೃಂಹಣ ೧: ಉತ್ತಮಕ್ಷಮಾದಿ ದಶ ಭಾವನೆಯಿಂದ ತನಗಂ ಪರ್ಜಿಗಂ ಧರ್ಮಮಂ ಪರ್ಜಿಸುವುದು ಉಪಬೃಂಹಣ (ಜಾವಂ. ೨೬೧). [ಸಂ. ಉಪಬೃಂಹಣ]

ಉಪಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಜೊತೆಗೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಕ್ತಿ: ಉಭಯಪ್ರಸಾದಸುರಂಗಸಂಯೋಗೋಪಭಕ್ತಿ ಜಗಂಗಳೊಳು ಪರಿ ಭಾವಿಸುವೊಡೆನ್ನುಂಟೆ (ಬಸವ. ೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಉಪಭಾಗ (ನಾ). ವಿಭಾಗ; ಒಳಭಾಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಭುಕ್ತ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೇವಿಸಿದ: ಜನನ್ಯಪಭುಕ್ತಾಹಾರ ಗರಣದಿಂದ ಮೇಣ್ ಗರ್ಭಂ ಇದಜೋಳಾ ಪೊದಿ ಪುಟ್ಟುವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೨). ೨. ಉಪಭೋಗಿಸಲಾದ; ಅನುಭವಿಸಲಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪಭೃತ್ತು (ನಾ). ಅರಳೇಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞಪಾತ್ರೆ; ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಹೋಮದ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಆಜ್ಞ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಉಪಭೃತ್]

ಉಪಭೋಕ್ತೃ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಭೋಗಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪಭೋಗ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯಾನುಭವ; ಸುಖಪಡುವಿಕೆ: "ನಿರ್ವೇಶಃ, ಉಪಭೋಗಃ—ಈ ೨ ಉಪಭೋಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೦); ವಿಚಿತ್ರಭೂಷಣ ಸುರಭಿವಿಲೇಪನ ಪ್ರಮುಖ ಭೋಗೋಪ ಭೋಗಂಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೮-೩ ವ). ೨. ಮೈಥುನ; ಸಂಭೋಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಭೋಗಿ (ನಾ). ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಭೋಗಪಡುವವನು: ಶಿಲಾಮೃದಂಶಯೋಪಭೋಗಿಜನನಿವಾಸಿಗಳಪ್ಪ ಸಂವಾಹಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ). [<ಸಂ. ಉಪಭೋಗಿನಾ]

ಉಪಭೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಖಪಡು; ಅನುಭವಿಸು. ೨. ತಿನ್ನು; ಸೇವಿಸು: ಪ್ಲುತ್ಪಿಪಾಸೆಗಳಿನಾಯಾಸಂಬಡದೆ ಮುನಿಜನೋಚಿತಮಪ್ಪ ನವಫಲಂಗಳನುಪಭೋಗಿಸೆಂದು ನುಡಿಯಿ (ಕಾದಂ. ೬೫೭); ವಿಷವನಣು ವೆಂದಳುಕದುಪಭೋಗಿಸಲು ಕೊಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೨೮); ದೇವತ್ವಕ್ಕೆ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಪ್ರಸಾದರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾವು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಉಪಭೋಗಿಸುವುದು ಅಪಹಾರವಾಗುವುದು (ಆರ್ಯಧ. ೨೦೧). [ಉಪಭೋಗ + ಇಸ್ಯ]

ಉಪಭೋಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನುಭವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಎನಗೊ ವರ್ಗಂಪುಪಭೋಗ್ಯಮಲ್ಲ ವಸುಧಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩೧); ಇರುಳು ನಾನಾಸ್ವಪ್ನ ಕಾನನ ಗಿರಿ ಪರಿಭ್ರಮಣೈಕಚಿಂತಾಭರಿತನಾದೆನು ದೈವಕೈತ ಉಪಭೋಗ್ಯವೆನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೮). ೨. ಹಲವು ಸಾರಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದಾದ: "ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸರತಿ ಭೋಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದೋ ಅವು (ಹೂವು, ಅನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿ) ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು. ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಲವು ಸಲ ಉಪಭೋಗಿಸ ಬಹುದೋ ಅವು (ವಸ್ತ್ರ, ಸ್ತ್ರೀ ಇತ್ಯಾದಿ) ಉಪಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು" (ಜೈನಪ. ೪೭೦). [ಸಂ.]

ಉಪಮಂತ್ರಿ (ನಾ). = ಉಪಸಚಿವ: ವಿದ್ಯಾಇಲಾಖೆ ಉಪಮಂತ್ರಿಗಳು ಶಾಲೆಯ ಪ್ರಾರಂಭೋತ್ಸವ ನೆರವೇರಿಸುವರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಮರ್ದ (ನಾ). ಹಿಂಡುವುದು; ಅಮುಕುವುದು; ಕೆವುಚು ವುದು: "ಉಪಮರ್ದಃ, ವಿಪ್ರಕಾರಃ—ಈ ೨ ಕೆವು(ಮು)ಬ್ಬುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೪). [ಸಂ.]

ಉಪಮರ್ದನ (ನಾ). = ಉಪಮರ್ದ. [ಸಂ.]

ಉಪಮಾಕ್ಷೇಪ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ವರಹಂಶಕದಂಬಕಮದು ಶರದಂಬುದಮಲ್ಲ ಮುಖರನೂಪುರಸಂವಾದಿ ರವಂ ನೆಗಟ್ಟುತ್ತುದು ಬಂಧುರಮದಜೊಂದಿಜೊಳೆಂಬುದುಪಮಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೩). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಅಕ್ಷೇಪ)]

ಉಪಮಾಖ್ಯಾತ (ಗು). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಉಪಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, —ಉತ್ತಮವಾದ: ಅಳಿಗಳಿವು ಕಳ್ಳಗಳಿವು ನಳಿನಮಿದೀ ವದನಮಲ್ಲ ನಿಜಕಾಮಿನಿಯಾ ತಿಳಿದಿಂತು ಪೇಟೊಡಿದು ಮೊಕ್ಕಳಮುಪಮಾಖ್ಯಾತ ಮಪ್ಪ ತತ್ತ್ವಾಖ್ಯಾನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೬). [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಅಖ್ಯಾತ)]

ಉಪಮಾಗು (ಕ್ರಿ). ಉಪಮೆಯಾಗು; ಹೋಲುವೆಯಾಗು : ಭಟ
ಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಸುಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಿದ ಕೇಸವಯ್ಯನನಾರ್ಪಣಗಳನ್ನೆ ಗಟ್ಟಿ
ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಜಪಂ ಭುವನಾನ್ತರಾಳದೊಳ್ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೭೮-೧೮;
ಸು. 900). [ಉಪಮೆ + ಅಗ್ನಿ]

ಉಪಮಾತೀತ (ಗು). ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಅಸದೃಶವಾದ :
ಉಪಮಾತೀತಂ ಕೃತಿ ಶಾಂತಿಪುರಾಣಂ ಸಲೆ . . . ಮಲ್ಲಪಯ್ಯನುಂ ಪೊನ್ನ
ಮಯ್ಯನುಂ ಪರೆಯಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೮).

[ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಅತೀತ)]

ಉಪಮಾತ್ಯ (ನಾ). = ಉಪಮಾತೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಮಾತೆ (ನಾ). ಸಾ ಕು ತಾಯಿ; ದಾದಿ : “ಧಾತ್ರೀ, ಉಪ
ಮಾತಾ—ಈ ೨ ದಾದಿ” (ಹಲಾಯು. ೮೪-೨೫೨); ಪುತ್ರಿಯ ಮನೋ
ಭಿಪ್ರಾಯನುಂ ತಿಳಿಯಲೋಸುಗ ಪಂ ದಿ ತೆಯಂ ಬ ಉಪಮಾತೆಯಂ
ಕರೆಯಿಸಿ (ಪುರುಷ. ೨೭). [\leq ಸಂ. ಉಪಮಾತ್ಯ]

ಉಪಮಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಪುರಾತನರ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾಗಿ
ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ದೀಕ್ಷೆ : “ಪುರಾತನರ ಸಮ
ಯಾಚಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾಗಿ ಮಾಳ್ವದೇ ಉಪಮಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು”
(ಎನೇಕ. ೧೧೪).

[ಸಂ. ಉಪಮಾದೀಕ್ಷಾ (ಉಪಮಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಉಪಮಾನ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ವಿವಿಧ
ಭೇದ ಪಾರಾವಾರಂಗಳ ನೀರೆಲ್ಲಮಿಷ್ಟರಸೋಪಮಾನಂ (ಸುಕುಮಾ.
೧೧-೫೭); ಭಂಡತನವೀ ಮಾತಿದಕ್ಕೆ ಯುಪಮಾನವೇ ಕೆಂಡವನು ಮುಟ್ಟಿ
ದಡೆ ಬೇವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೦). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪ್ರಕೃತವಾದ
ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕೊಡತಕ್ಕ ಹೋಲಿಕೆಯ ವಸ್ತು
ಅಥವಾ ವಿಷಯ : ಉಪಮೇಯಂ ಗುಣಲೇಶದಿನುಪಮಾನಕ್ಕೆಣೆಗೆ
ವರ್ಪೊಡುಪಮೆಯೆನಿಕುಂ ವೃ ಪ ಸ ಗ ಫ ವಿಷಯರೂಪ ಪ್ರಪಂಚಿತ
ಮನೇಕ ಭೇದಮದು ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೬೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಮಾಲಂಕಾರ (ನಾ). = [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು : “ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಇರುವ ಸಾದೃಶ್ಯ
ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಉಪಮಾಲಂಕಾರ” (ಕೃಷಿ. ೨೫೭).

[ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ಅಲಂಕಾರ)]

ಉಪಮಾವಾಚಕ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ.
ಉದಾ : ಅಂತೆ, ಅಂತೆವೋಲ್. [ಸಂ. (ಉಪಮಾ + ವಾಚಕ)]

ಉಪಮಿತ (ಗು). ಹೋಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಉಪಮೇಯವಾದ : ಉಪಮಿತ
ಭೇದೋಕ್ತಿಕ್ರಮಮಪರಮಿತಾಖ್ಯಾಕೃತಿ ಪ್ರಯೋಗಾನುಗತಂ (ಕವಿರಾ.
೨-೯೮). [ಸಂ.]

ಉಪಮಿತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯ ಅಕ್ಷರ, —ಪದ;
ಉಪಮಾವಾಚಕ; ಅಂತೆ, ಅಂತೆವೋಲ್ ಮೊದಲಾದುವು.
೨. ಕಟ್ಟಿದ, ಬದ್ಧವಾದ ಅಕ್ಷರ : ಉಪಮಿತಾಕ್ಷರಮಲ್ಲಿಯುಮೇಕ
ರೂಪಪರಿವೃತ್ತಿಯೊಂದಿಂದ ಮಾಲ್ಪೆಯೆಂದುಪಚಿತ ಕ್ರಮಮಕ್ಕುಮಿ
ದೆಂದುಮುಚ್ಚುಪಗಮಕ್ಕೆ ಗುಣೋದಯಕಾರಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೫).

[ಉಪಮಿತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಪಮಿಸಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು;
ಹೋಲಿಸಲು ಎಡೆಗೊಡು : ಆ ಚಿತ್ರಲೇಖಿಗಟ್ಟುವಶನದಿ ಮಂತ್ರಿಸಿ
ಮಹಾಜ್ಞಾಲೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಳ್ ಕಡುನಿಶಿಯಿಂದೆ ಅಟ್ಟುವುದಾ ಚಕ್ರ
ಕಾಳಿಕವನು ಕಡಿಡಟ್ಟುವುದುಪಮಿಸಗುಡದೆ (ಮೋಹತ. ೨೯-೨೦).

[ಉಪಮಿಸು + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಉಪಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಲಿಸು; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು :
ಉಪಮಿಸಬಾರದ ಉಪಮಾತೀತರು ಕಾಲಕರ್ಮರಹಿತರು ಭವವಿರ
ಹಿತರು . . . ಶರಣರು (ಬ ಸ ವ. ೮೭೩); ಅತ್ತಿಮುಟ್ಟಿಯ ಶುಭ್ರತೀಲ
ವನ್ನು ಪಮಿಸುವ ಈ ಪದ್ಯವಂತೂ ಧವಲೋಜ್ವಲಮಾಕ್ತಿಕ (ಸಮಾಲೋ.
೧೪೭). ೨. ವರ್ಣಿಸು : ಮಜುಗಿದಳು ದ್ರಾಪದಿ ದೃಗಂಬುಗಳೊಜಿತೆ
ಯಲಿ ಸಹದೇವ ನಕುಳರಲಣೆಯನುಪಮಿಸಲವರ ಬಹುಕಾಕ್ರಂಧನ
ಧ್ವನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮-೨); ವಿಪುಳ ಸುತ ಪುತ್ರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನುಪ
ಮಿಸಲೊಲವಿಂದ . . . ಒದವಿಪನು (ಕೋಗಯ. ೨೭-೧೨೦).
೩. ಉಂಟಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ತಪನನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಪುಗುಳು
ಗಳುಪಮಿಸಿ ಪಾವಕನ ತನುವಿನೊಳ್ ಸ್ಥೋಟಕವಾತಪದ ಕಡುಹಿಂದೆ
ನೆಗೆತಂದಪುದನೆ ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲನದನೇನೆಂಬೆಂ (೧೦ ಕ. ೯-೨೭);
ಶಂಭುಪುರಕ್ಕೆ ಗುರುವಾಜ್ಞೆಯಿಂದೆಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದುಪಮಿಸಲು ಹರ
ಸಮಾಧಿಯ ಪಡೆಯೆ (ರಾಘ. ೧೯-೭೯). [ಉಪಮೆ + -ಇಸು]

ಉಪಮೆ (ನಾ). ೧. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಮಾನತೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ.
೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಾನಾ ವಸ್ತು
ವಿಭೇದಮನೇನಾನುಂ ತೆಜದೆ ಪೋಲ್ಕೆಮಾಡುವುದುಪಮಾ (ಕವಿರಾ.
೨-೫೯). [ಸಂ. ಉಪಮಾ]

ಉಪಮೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು
ತಿಳಿ : ಕಪಟವನು ಬಿಡರಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಯಾಳುಪಮೆಗಾಣದೆ ನುಡಿದು ಹೊಳೆ
ವರು . . . ನಿಪುಣೆಯರು (ಸಳಚ. ೨-೨೪). [ಉಪಮೆ + ಗಾಣ್]

ಉಪಮೆನೆಪ್ಪಿ (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು
ಪಡೆ : ಮೊಗದೊಳು ಪೊಡರ್ವ ಪುಣ್ಣಮೆಯ ಬೀಡು ವೀಕ್ಷಣದೊಳರ
ಲಂಬು ಮಡದಿಯಿಂದುಬಿಯೊಳೆಳೆಸವಳಲತೆ ಕುರುಳೊಳಾಟಡಿ ಕಬರಿ
ಯೊಳು ಸೋಗೆ ತಾವುಪಮೆನೆಪ್ಪಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೧೮).

[ಉಪಮೆ + ಪೆಪ್ಪಿ]

ಉಪಮೇಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹೋಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತು
ಅಥವಾ ವಿಷಯ : ಉಪಮೇಯಂ ಗುಣಲೇಶದಿನುಪಮಾನಕ್ಕೆಣೆಗೆ
ವರ್ಪೊಡುಪಮೆಯೆನಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೬೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪಮೇಯೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂ
ಕಾರ : ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳೊಂದಕ್ಕೊಂದನುಪಮಾನೆಗೆಯ್ದು ಪೇಚಿ
ಯದು ಉಪಮೇಯೋಪಮೆಯೆನಿಸುವುದು (ಅಪ್ರ. ೨೯-೭); ಪರಸ್ಪರ
ವಾಗಿ ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಭಾವವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಉಪಮೇಯೋಪಮಾಲಂ
ಕಾರ (ಕೃಷಿ. ೨೫೮). [ಉಪಮೇಯ + ಉಪಮೆ]

ಉಪಮೋತ್ತೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ :
ಈಕೆಯ ವದನಾಕಾರಮನೇಕಾಂತಂ ಪೋಲ್ಕೆನೆಂಬುದರ್ಕಾಗಿ ಕನತ್ಯೋ
ಕನದಕ್ಕಿಂದುಗಮುಂಟಾಕಾಂಕ್ಷಣಮದಲೊಳೆಂಬುದುಪಮೋತ್ತೇಕ್ಷಂ
(ಕವಿರಾ. ೨-೭೭). [ಸಂ. ಉಪಮೋತ್ತೇಕ್ಷಾ (ಉಪಮಾ + ಉತ್ಪೇಕ್ಷಾ)]

ಉಪಯಮ (ನಾ). ಮದುವೆ : “ವಿವಾಹಃ, ಉಪಯಮಃ
. . . ಪಾಣಿಜಡನಂ ಫ ಮದುವೆಯ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೧);
ಕೃಪನನುಜಿಯನು ತಂದು ದ್ರೋಣಂಗುಪಯಮವ ಮಾಡಿದರು
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಯಾಮ (ನಾ). ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ : “ಉಪಯಾಮಃ, ಪರಿಣ
ಯನಂ, ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ, ವಿವಾಹಃ, ಉದ್ವಾಹಃ — ಈ ೫ ಮದುವೆ”
(ಹಲಾಯು. ೮೧-೨೪೧). [ಸಂ.]

ಉಪಯುಕ್ತ (ಗು). ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ;
ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವ. [ಸಂ.]

ಉಪಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನ; ಬಳಕೆ: ಈಚೆಗೆ ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್‌ನ ಉಪಯೋಗ ವಿಪರೀತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಯೋಗಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ಬಾಣ(?): ನೃಪ ನಿನ್ನಂ ಪಿಡಿದುಯ್ಯ ಭಾನುಮತಿಯಂ ಸಂತೈಸಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗುಪ ಯೋಗಾಸ್ತ್ರಮನೆಚ್ಚು ಕೂಡೆ ನಭದಿಂ ಗಾಂಡೀವಿ ತರ್ಪಾಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೨-೩೪). [ಉಪಯೋಗ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಉಪಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಸು: ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಗಳಪ್ಪ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಸಿವುಂ ನೀರಚ್ಚೆಯುಮಾಗಲುಪಯೋಗಿಸದುದೊಂದುಮಿಲ್ಲ (ಕಾದಂ. ೨೫೭). ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರು: ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು: ಮಹಾಸ್ತ್ರವಿದಾರು ಕಲಿಸಿದ ವಿಧ್ಯವುಪಯೋಗಿಸಿತು ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೫). [ಉಪಯೋಗ + -ಇಸು]

ಉಪಯೋಗ್ಯ (ಗು). ಬಳಸಲು ತಕ್ಕದಾದ; ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರುವ: ಯುಕ್ತವಾದ ತಪಕ್ಕುಪಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಮಮೆಲ್ಲಮ ನಾತ್ರಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೯-೨೭ ನ). [ಸಂ.]

ಉಪರ 'ಉಪಾರ' ನೋ.

ಉಪರಕ್ತ (ಗು). ೧. ನೋವಿಗೆ ಒಳಗಾದ; ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. ೨. ಗ್ರಹಣಹಿಡಿದ. ೩. ಕೆಂಪಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಪಾಳೆಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕಾವಲು; "ಪಾಳೆಯದ ಕಾವು" (ನಾಚರಾ. ೪). [ಸಂ.]

ಉಪರಚಿತ (ಗು). ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಮುನ್ನಂ ಪೇಟ್ಟು ದರ್ಧಂ ಭಿನ್ನಪ್ರಸ್ತಾರಭಿತ್ತಿ ದೋಷಾನುಗತಂ ಸನ್ನತಮಸರಾರ್ಥಂ ಸಂಪನ್ನಂ ಶಿಷ್ಟಾಕ್ಷರೋಪರಚಿತಮದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೬). [ಸಂ.]

ಉಪರಣೆ, ಉಪ್ಪರಣೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಶಲ್ಯ; ಉತ್ತರಿಯ: ವ್ಯಕ್ತಿ... ಉಪರಣೆ ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು ಮಚ್ಚೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೬೪೦); ಇದೀಗ ತನ್ನ ಸಮಯ ಬಂದಿತೆಂದು ರಾಘವ ಎದ್ದು ಉಪರಣೆ ಸರಿಸಿದನು ಅಂದನು (ಗಂಮಾಯ. ೧೦೯). ಉಪ್ಪರಣೆ: ಗೋವರ್ಧನನೂ ಉಪ್ಪರಣೆಯ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಕಣ್ಣೊರಿಸಿ ಕೊಂಡ (ಎರಸ. ೪).

[← ಮರಾ. ಉಪರಣಾ, ಉಪರಣೇ < ಸಂ. ಉಪಾವರಣ]

ಉಪರತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ; ದೂರೀಕರಿಸಿದ. ೨. ಸತ್ತ; ಮರಣ ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೩. ವಿರಕ್ತ; ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ದೂರ ವಾದವನು. ೪. ಸಾವು; ಮರಣ. 'ಉಪರತವಶನಾಗು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪರತವಶನಾಗು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿವಶನಾಗು: ಮರವಟ್ಟನಂತೆಯುಂ ಯೋಗಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತನಂತೆಯುಮುಪರತವಶನಾದಂತೆಯುಮಿದರ್ಢ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೮). [ಉಪರತ + ವಶ + ಆಗು]

ಉಪರತಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುವು; ಉಳಿದು; ವಿರಾಮ. ೨. ಸಾವು; ಮರಣ; ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ. ೩. ಆಸೆಯನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು; ವೈರಾಗ್ಯ: ನಾಲ್ಕು ಪರಿಭೇದವೆಂಬುದೀಗಲಿಂತೀ ನಾಟಕ... ಭೋಗ ವೈರಾಗ್ಯ ಶಮದಮೆಯುಪರತಿ ತಿತಿಕ್ಷಯಾ ಶ್ರದ್ಧೆಯು (ವೀಶ್ಯ. ೫-೧೧-೫); ಕನಕ ದಾಸನು... ಸಂಸಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಉಪರತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಭಕ್ತನಾದನೆಂದೂ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೨೮೮). [ಸಂ.]

ಉಪರತ್ನ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲದ ರತ್ನ(?): ಲೋಕದೊಳು ಪಂಚ ರತ್ನಗಳಿಗುಪರತ್ನಗಳನಾ ಕನ್ನಡದಿ ಕೇಳಿ ಲಾಲಿಪುದು (ರತ್ನಶಾ. ೨೨-೧). [ಸಂ.]

ಉಪರಸ್ತೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕರಸ್ತೆ; ಕಾಲುಹಾದಿ: (ಸಂಚಾರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ರಸ್ತೆಯ ಭಾಗದ) ಉಪರಸ್ತೆ" (By-Pass. ಇಂಕನ). [ಉಪ್ಪು + ರಸ್ತೆ]

ಉಪರಾಗ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. (ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರ) ಗ್ರಹಣ: ೧, ೨. ದಾನವರ ಪಂದಲೆಗಳ ರವಿಮಂಡಲಂಬರಂ ಪಾಯ ದಿಸಿಲ್ ಪೊಡರ್ಪುಗಿಡೆ ಪಾಳಿಸಿದತ್ತುಪರಾಗಲೀಲೆಯಂ (ಪಂ. ರಾಮಾ. ೧೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಉಪರಾಟಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ತಿರುವುಮುರುವು. [← ಮರಾ. ಉಫರಾಟಾ, ಉರಫಾಟಾ]

ಉಪರಾಟಿಗಿ (ನಾ). (ಉಕ). = ಉಪರಾಟಿ: ಊರಲ್ಲಿ ಉಪರಾಟಿಗಿ ಅಂದರೆ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವನ್ನು ತಾಳಿದ ಹಾಗೆ ಆಗಿರುವುದು (ಜನನಾ. ೯೩). [← ಉಪರಾಟಿ?]

ಉಪರಾಯಭಾರಿ (ನಾ). ರಾಯಭಾರಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ವನಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವವನು. [ಉಪ್ಪು + ರಾಯಭಾರಿ]

ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ (ನಾ). ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ವನಾಗಿ-ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರದೊಡನೆ ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಮ್ಮ ಪದತ್ಯಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಷಾ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಉಪರಿ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಮೇಲುಭಾಗದ. 'ಉಪರಿಜೀವಿ', 'ಉಪರಿಲೋಕ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮೇಲುಭಾಗ: ಅಜ್ಜಿ ನೆಜ್ಜಿಂ ನಿನ್ನಂ ಚಾಣೂರಮುಕ್ಕಿ ಕಮಲ್ಲರಂ ಮುಜ್ಜಿದುಪರಿಗಂ ಪಾಪಾಂ ಮುರಿದ ಪರಿಗಂ ಧೀಂಕಿಟ್ಟಾ ಕೆಂಸನಂ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ಮೇಲೆಜಿಗಿ ತುಟಿದುಂ (ಜಗವಿ. ೭-೩೦); ನವರತ್ನರಚಿತಹರ್ಷದುದುಪರಿಯೊಳಾ ನೃಪತಿಯು ನಿಟ್ಟಿಸುತಾ (ಶ್ರೀಮಾಲ. ೪-೭೯); ಸಿಂಗಲ ಜಟಾಜೂಟದುದುಪರಿಯೊಳಾ ಗಿರಿ ಜಾತೆಯಂಗುಲಿಕ್ಷೇಪಮಂ ಮಾಡಲು (ವೀಶ್ಯ. ೨-೬೮-೧). ೩. ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚು: ಭೂಮಿ ಉಪರಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪರಿ (ಅ). ಬಳಕೆ; ಅನಂತರ: ಮೂದಲಿಸಿದುದುಪರಿಯೊಳಾ ತೋಪ ದಿರ್ಪುದು ಶಂಭುಪಾದಭಕ್ತರ ಚಾಳಿಯಲ್ಪು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೬೨); ಕಪಿ ಕುಲೇಂದ್ರನು ದಧಿಮುಖನ ಮಿಗಲುಪಚರಿಸಿ ಶೀಘ್ರದಲಿ ಕರತಹುದವರ ನೆಂದೆನಲೂ ಉಪರಿ ಬಂದನಿಲಜಗೆ ತಿಳುಹಲು (ಆನಂದಾ. ೪-೬-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪರಿಜೀವಿ (ನಾ). ಪರೋಪಜೀವಿ; "ಪ್ರಾಣಿಯ ಮೈ ಮೇಲೆ ಜೀವಿಸುವ) ಉಪರಿಜೀವಿ" (Epizoom. ಇಂಕನ). [← ಸಂ. ಉಪರಿಜೀವಿನ್]

ಉಪರಿತನ (ನಾ). ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚು: ತ್ರಿಗುಣಿತ ದಶವಿಲಸಿತ ಲಘುಪರಿ ಮಿಳಿತಮುಪರಿತನ ಗುರುತುಭಗಮಿದು ಶಿಖಾ (ಭಂದಸ್ಸಾ. ೪-೩೬). [ಉಪರಿ + -ತನ]

ಉಪರಿದೇಶ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಮೇಲುಭಾಗ: ತರದೆ ಪೆಜಿ ತನ್ನ ಕಣಿಯಂ ಶಿರದೊಳಾ ತಾಳಿದುರ್ದವನಿ ನಜನಿಲಿಂ ತಳ್ಳುರುಳಿ ಗುರುಳ್ಳಳನಾತ್ಮೋಪರಿದೇಶದೊಳಾಂತುದಿಲ್ಲದೇಕಾರಣದಿಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೬೦). [ಉಪರಿ + ದೇಶ]

ಉಪರಿಮ (ಗು). ೧. ಮೇಲುಭಾಗದ; ಮೇಲಿನ: ಅರೆಮದ್ದಳೆಯು ಪರಿಮಭಾಗದೊಳೊಂದು ನೆಜ್ಜಿಮದ್ದಳೆಯುನಿಟ್ಟಂತೆ (ಜ್ಞಾನಶ. ೧-೫೬). (ನಾ). ೨. ಮೇಲುಭಾಗ; ಉರ್ಧ್ವಭಾಗ: ಪ್ರತಿಮಾಯೋಗ ನಿ ಯುಕ್ತ ರೆಂಟು ದಿವಸಂ ಕೈಯೆತ್ತೆನೆಂದಿದರ್ಪ್ರತಿಮಾರ್ ಚಾರಣರಾ ನಗೋಪರಿಮದೊಳಾ (ಪಂ. ರಾಮಾ. ೧೧-೫೮). [ಸಂ.]

ಉಪರಿಮತಲ, ಉಪರಿಮತಳ (ನಾ). ಮೇಲುಗಡೆಯ ಪ್ರದೇಶ : ಮಂಡಪದುಪರಿಮತಲದೊಳಗೆ ಕಂಡರಿಸಿದ ಖಚರಮಂಡಲಂ . . . ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೧೫). ಉಪರಿಮತಳ : ಒರ್ವಳುತ್ತುಂಗ ಪ್ರಾಸಾದೋಪರಿಮತಳದೊಳಗೆ ನಿಂದು (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೭ ವ).

[ಉಪರಿಮ + ತಲ]

ಉಪರಿಮತಳ 'ಉಪರಿಮತಲ' ನೋ.

ಉಪರಿಮಭೂಮಿ (ನಾ). ಮೇಲುಭಾಗದ ಪ್ರದೇಶ : ನಳಿನಕೇಶುವುಂ ತಾನುಂ ಪ್ರಾಸಾದದುಪರಿಮಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಇರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨ವ).

[ಉಪರಿಮ + ಭೂಮಿ]

ಉಪರಿಲೋಕ (ನಾ). ಮೇಲಿನಲೋಕ ; ಸ್ವರ್ಗ : ಹಯಮುಪರಿ ಲೋಕದೊಳಕ್ಕೆ ಪದವಿಯುಂ ತಾನೊಲ್ಲೆನುಪಮೆಗೈದದ ಕೃಷ್ಣ ಸಾಯು ಜ್ಯಮಂ ಪಡೆನೆನೆಂಬುದೆನ್ನೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪-೧೩).

[ಉಪರಿ + ಲೋಕ]

ಉಪರುಚಿ (ನಾ). ಮರೆಯಾಗಿರುವುದು ; ರಹಸ್ಯವಾದುದು : "ಉಪರುಚಿ [ಪಾಠಂ. ರೋಚಿ] ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಮೇಕಾಂತಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೦).

[ಸಂ.]

ಉಪರೋಧ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ ; ಅಡಚಣೆ ; ವಿಘ್ನ : ವಿಛಿಬುದ್ಧಿ ಸಿರಿಗುಪ ರೋಧವೈ (ಕು ವ್ಯಾ. ೮. ೧೩-೩೭). ೨. ಒತ್ತಾಯ ; ಬಲಾತ್ಕಾರ : ಒರ್ವಳು ಕುಂಟೆಣೆಯುಪರೋಧಕ್ಕೆ ಪಿರಿದೀವ ಮುದುಪನನುಟಾಯಲಂಜಿ . . . ತನ್ನ ಬೇಸಟಂ ತನ್ನ ಸಬ್ಬವದಾಕೆಗಿಂತೆಂದಳು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೯ ವ).

[ಸಂ.]

ಉಪರೋಧಕ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ; ತಡೆಗಟ್ಟುವ. (ನಾ). ೨. (ಮನೆಯ) ಒಳಕ್ಕೋಣೆ, ಕೋಠಡಿ. [ಸಂ.]

ಉಪರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು. ೨. ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು ; ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ಅಂಜುಳಿಯುಂ ಜಲಮುಂ ತಂದು ದೇವಿಯ ರವಧಾರಿಸುವುದೆಂದು ಭೂಪನಿಲಂಪನನುಪರೋಧಿಸುತ್ತಮೆಜೆಯ (ಕಾದಂಪು. ೭೦) ; ಗುರುಗಳ ಬಂದುಪರೋಧಿಸಿ ಗುರುವಚನಮುಲಂಘನೀಯಮೆಂದೆಗೊಂಡಂ (ಅಜಿತ. ೭-೩೬).

[ಉಪರೋಧ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಪರೋಪಿತ, ಉಪರೋಹಿತ (ನಾ). ನಗರದ ಹೊರಗಿನ ತೋಟ : "ಊರಿಂಗಿ ದೂರದೊಳಿರ್ದ ವನಮುಂ ಉಪರೋ (ಪಿ) ಪಿತಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೯). ಉಪರೋಹಿತ : "ಊರದೂರದೊಳಿರ್ದ ವನ ಮುದುಪರೋಹಿ [ಪಾಠಂ. ಪಿ] ತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೫೦). [ಸಂ.]

ಉಪರೋಹಿತ 'ಉಪರೋಪಿತ' ನೋ.

ಉಪಲ, ಉಪಲ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ; ಶಿಲೆ : ಗಗನತಳದೊಳಗೆ . . . ಏಕಮಂಡಾಖಂಡಲನೀಲೋಪಲ ನಿರ್ಮಿತಮುಂ (ಅಜಿತ. ೭-೨೦ವ) ; ನೀಲಾಂಬರದ ವರ್ಷಮಯ ಧಾರೆಯಿಂದಿರ್ದಗೋಪಂಗಳಿಂ ಘನೋಪಲ ಗಳಿಂದಂ ಮುಂಗಾರ ಬಂದುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೭-೨). ಉಪಲ : ಪೋವ ನನಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಲಮುಂ ಕಂಡರಿಸಿ ಕಡೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೪೬).

[ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿ ಬೇರೆಯದನ್ನು ಹಾಗೆಯೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಕ್ರಮ : ನಯನೋಗ ವಿಕಲ್ಪನೆಯೊಳಗೆ ವಿಶಂಕೆಯ ವಿಶೇಷ ಗುಣ ಕೃಪಲಕ್ಷಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೭) ; ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಧಾತುಗೆ ದ ದಪ ವಕಾರಂಗಳ ಮೂಟುಂ ನಿಷೇಧನೆಂಬುದರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೨೪೫ ಅಡಿಬ).

[ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದ ; ಗೋಚರಿಸಿದ. ೨. ಗುರುತು ಮಾಡಿದ ; ಗುರುತಾಗಿರುವ : ಶೋಣಾಶ್ವೋಪಲಕ್ಷಿತ ನಿಜಪಿತ್ತಗೂತ ಕೇತನ ಕಥಿತಮಾಗಿದರ್ ರಥಮನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೦ ವ). ೩. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದದ್ದು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದದ್ದು : ತಮಗಿರಂ ಬರ್ಪ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನಂ ಕಂಡು ತದಾಕಾರೋಪಲಕ್ಷಿತದಿಂದತ್ಯಾಸನ್ನ ಭವ್ಯನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು ; ಕಾಣು : ಆ ಗುರುವಿನ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯನೆಂತುಪಲಕ್ಷಿಸಲಾರ್ತೆಯೊ ಮಹಾಪುರುಷ (ಅದಿಪು. ೧೦-೨) ; ಉಣ್ಣುವ ಕಣ್ಣು ನೀರಿನಂಕುರಿಸಿದ ಮೆಯ್ಯ ರೋಮದೊದವಿಂದುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ಬರ್ಪುದಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨) ; ನಾಗಶ್ರೀಕನ್ನಿಕೆಯ ಮನದೊಳಾದುಪ ಶಮನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ಸಂಸಾರಸ್ವರೂಪಮನಿಂತೆಂದು ಬೆಸಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫ ವ) ; ವಕ್ಷೋಜ ಕುಚ ಸ್ತನಮುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ಮೊಲೆ (ವಸ್ತು ಕೋ. ೬೮-೮).

[ಉಪಲಕ್ಷಣ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಪಲತಲ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲುಭಾಗ : ತಮಾಲಪಾದಪದಪಲ್ಲವಮುಂ ಹಿಳಿದೊಂದು ನಿರ್ಮಲೋಪಲತಲದಲ್ಲಿ ತದ್ರಸದಿನಾಗಳೆ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪು. ೭೯೭).

[ಉಪಲ + ತಲ]

ಉಪಲಬ್ಧ (ಗು). ೧. ದೊರೆತ ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ : ಅನುಪಲಬ್ಧದೊಳೆತಮಂ ಮೆಜೆದುಪಲಬ್ಧದೊಳಗೆ ನಿಶ್ಚಯಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೧೧) ; ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ' ವೊಂದೇ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಮತ್ತೆ ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥ (ಕಸಾಚ. ೪೫). (ನಾ). ೨. ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದುದು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು : "ಅವಗೀತಂ, ಮುಹುರ್ತ್ಯಾಪ್ತಂ, ಉಪಲಬ್ಧಂ - ಈ ೩ ಮಗುಟೆಕಂಡುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೭೦).

[ಸಂ.]

ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥ (ನಾ). ನಡೆದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಗ್ರಂಥ : "ಅಪ್ಪಾಯಿಕಾ, ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥ - ಸತ್ಯವಾದ ಚರಿತ್ರೆಗಳುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರುಗಳು, ಅಂದರೆ ದಿಟವಾದ ಗ್ರಂಥ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೭). [ಉಪಲಬ್ಧ + ಅರ್ಥ]

ಉಪಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಪಡೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಆದಾಯ ; ವರ ಮಾನೆ : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಸಂಸತ್ತು ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾದಂಥಾ ಉಪಲಬ್ಧಿಗಳನ್ನೂ . . . ಪಡೆಯಲು ಹಕ್ಕು ಹೊಂದಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೨೯). ೩. ಜ್ಞಾನ ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ : "ಪ್ರೇಕ್ಷಾ . . . ಸಂವಿತ್ತಿ, ಉಪಲಬ್ಧಿ - ಈ ೧೩ ಬುದ್ಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೭೯). [ಸಂ.]

ಉಪಲಭ್ಯ (ಗು). ೧. ಅರಿಯಬಹುದಾದ ; ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಾದ. ೨. ಈಗಿರುವ ; ಪ್ರಚಲಿತವಾದ. [ಸಂ.]

ಉಪಲಸಿತ (ಗು). ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ : ವೈಶದ್ಯದ್ಯೋತಿ ಚಂದ್ರೋಪಲಸಿತ ಭಸಿತಾಂತಕಾಂತೋತ್ತಮಾಂಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧).

[ಸಂ.]

ಉಪಲಾಭ (ನಾ). ಗೌಣಲಾಭ ; ಸ್ವಲ್ಪ ಆದಾಯ : ಬಲ್ಲವರು ಕೈವಲ್ಯಪದದಲ್ಲಿ ನಿಂದು ನಿಜಲಾಭೋಪಲಾಭ [ಪಾಠಂ. ಭೋಗ]ದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲ ಹರಿಮಯವೆಂಬ ಭಾವನೆ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೩೫). [ಸಂ.]

ಉಪಲಾಲನೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವುದು ; ಮುದ್ದಾಡುವುದು : ಸರ್ವದೋಷ ಪ್ರದುಷ್ಯ ಗಣಂಗಳನುಪಲಾಲನೆಯೊಳಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨ ವ).

[ಸಂ. ಉಪಲಾಲನೆ]

ಉಪಲಾಲನೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು ; ಮುದ್ದಿನ ಮಾತು : ಅಂತು ಮದೋಗ್ರಮುಂ ಅಖಿಲಲಕ್ಷಣಸಮಗ್ರಮುಮಾದ ಗಜಪತಿಯೊಳುಪಲಾಲನೋಕ್ತಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೪ ವ).

[ಉಪಲಾಲನು + ಉಕ್ತಿ]

ಉಪಲಾಠಿತ (ಗು). ಪ್ರೀತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಮುದ್ದಾದಿದ: ಜನಪ ಕೇಳು ಪಲಾಠಿತಾಂಜನವೆನೆ ಜಿತಾತ್ಮ ವಿಪಕ್ಷವಾದವು ವಿನುತ ಕರ್ಣ ಪ್ರಣಯಗಳು ವ್ಯಪಸೇನ ವೈರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೨೦); ಹರಿ ನಿಜಜ್ಞಾನೋಪಲಾಠಿತ ಪರತರಾನಂದಾನುಭವವಿನಿತರದ ವಿಸ್ತರವೆನಲು ವರ್ಣಿಸತಕ್ಕುದಿದಜ್ಞೋಳಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧-೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪಲಾಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು; ಮುದ್ದುಮಾಡು: ಈ ಪರಿ ಯೋಚನವರತಮುಂ ಸತಿಯೋಪ ಶಿವನಂ ತನಯನೆಂದೇ ರೂಪಿಸುತ್ತಪ ಲಾಠಿಸುತ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೧೫). ೨. ಹೊಗಳು; ಪ್ರಶಂಸಿಸು: ಮಂಗಳಪ್ರದವಾಗಿ ಸಂದಿತು ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಬಸವ ನಿಗೆನುತಂಗಜಾಂತಕಭಕ್ತರತಿ ಉಪಲಾಠಿಸುತ್ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೬-೬೧); ಕೇಳು ಜನಮೇಜಯ ಧರ್ಮಪಾಲ ಧರ್ಮಜನಜುನನನುಪಲಾಠಿಸಿದ ನುಜಿ ಮುಳುಗಿದನು ಪುಳಕಾಶ್ವಪುರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧). [ಉಪಲಾಠಿಸು + ಇಸ್ಯ]

ಉಪಲಾಠಿತ (ಗು). ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ವನಸ್ಪತಿಪರಿಚ್ಛದಾಯಮಾನ ಪಲ್ಲವೋಪಲಾಠಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಪಲ್ಲವೋಪಲಾಠಿತ]ಗುಚ್ಛಾಚ್ಛಾದನ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಲಿಂಗ (ನಾ). ಕಾಟ; ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ: “ಉಪಲಿಂಗಂ, ಅರಿಷ್ಟಂ, ಉಪಸರ್ಗಃ ... ವಿಪ್ಲವಃ-ಈ ೧೦ ಉಪದ್ರವಂ” (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೨೭). [ಸಂ.]

ಉಪಲಿಕ 'ಉಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪಲಿಗ 'ಉಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪಲಿಪ್ತ (ಗು). ಬಳಿದ; ಸವರಿದ; ಲೇಪಿಸಿದ: ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಶಿಖಾ ರೋಚಿ ಪಟಕೋಪಲಿಪ್ತಮನಿಸಿದುದಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬). [ಸಂ.]

ಉಪಲಿ (ನಾ). ೧. “ಬಿಣಚುಕಲ್ಲು” (ಅಮರ. ೬೯೪). ೨. ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ. [ಸಂ. ಉಪಲಾ]

ಉಪಲೇಪನ (ನಾ). ೧. ಬಳಿಯುವುದು; ಸವರುವುದು: ೨. (ಗಾಯಗಳಿಗೆ) ಬಳಿಯುವ ಮುಲಾಮು, ಗಂಧ, ಔಷಧಿ ಮುಂತಾದುವು. [ಸಂ.]

ಉಪವನ (ನಾ). ಊರಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ತೋಟ: “ಆರಾಮಃ, ಉಪವನಂ-ಈ ೨ ಆರವೆ” (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೯); “ಊರ ಸಾರಿಪ್ಪ ವನಮಾರಾಮಮುಪವನಂ” (ಮಂಗಳರಾ. ೪೫-೫೦); ಬರಿಪನಮೋಘ ಮಿಂದುಪವನಾಂತರದಲ್ಲಿಗೆ ನಲ್ಲನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪವರ (ನಾ). ಮದುವೆಗೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದ ಹುಡುಗಿ; ವರನನ್ನು ಹೊಂದುವ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹುಡುಗಿ: ನನ್ನ ಉಪವರಳಾದ ಕನ್ನೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ವ್ಯಸನಾಧೀನನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಸ್ಯಾಲಮಿ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ಗ (ನಾ). ಸಣ್ಣವರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ಣನೆ (ನಾ). ವಿವರಣೆ; ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಿವರಣೆ: ನಾಡಾದಿ ಗಣವಿನಂ ಕೆಯೊಡ್ಡಿದ ವಸ್ತುಪವರ್ಣನಂ ವಿಸ್ತಯಮಂ ಮಾಡುವೊಡತಿ ಶಯಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೨೫). [ಸಂ. ಉಪವರ್ಣನ]

ಉಪವರ್ಣಿತ (ಗು). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ: ಮಾತುಗಳಾವುವಾನು ಪವರ್ಣಿತಮಾರ್ಗಯುತ ಪ್ರಯೋಗಸಂಜಾತ ವಿಭಾಗದಿಂ ನೆಗಟ್ಟ ಕನ್ನಡ ದೊಳ್ ಗುಣಮಂ ತಗಳ್ಳುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೯). [ಸಂ.]

ಉಪವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ದೇಶ; ನಾಡು: “ನಿವೃತ್, ಜನಪದಃ, ದೇಶಃ, ಉಪವರ್ತನಂ-ಈ ೪ ನಾಡು” (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೯). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ವಿಭಾಗ; ಜಿಲ್ಲೆ. [ಸಂ.]

ಉಪವಸಥ (ನಾ). ಉಪವಾಸದ ದಿನಸ: ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದ ಹದಿನೈದ ನೆಯ ದಿನಸ; ಕಾಮುದಿಯೆಂಬ ಹುಣ್ಣುಮೆಯ ರಾತ್ರಿ; ಅಂದು ಉಪ ವಸಥ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ಉಪವಸ್ತ (ನಾ). ಉಪವಾಸ: “ಉಪವಸ್ತಂ... ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಉಪ ವಾಸವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೫). [ಸಂ.]

ಉಪವಸ್ತು (ನಾ). ಮುಖ್ಯಪದಾರ್ಥದ ಜೊತೆಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಪದಾರ್ಥ; ಉಪಪದಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಉಪವಾದಕ (ಗು). ೧. ಅನುಸರಿಸಿ ನುಡಿಸುವ, —ಬಾರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ವರ್ಗದ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಆಗಳ ನಾಕಲೋಕವಾದ್ಯಂಗಳೊಳನೇಕಭೇದಂಗಳಪ್ಪುಪವಾದಕ ಪರಿವಾದಕ ವಾದ್ಯಂಗಳೊಳ್... ನೆಗಟಿ (ಅದಿಪು. ೭-೧೧೪ ವ). ೩. ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ ಬಾರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪವಾಸ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸುವುದು: ೨. ಊಟಮಾಡದಿರುವುದು; ಹಸಿದಿರುವುದು: ನಿಡ್ಡೆಗೆಟ್ಟು ನಿಡುಜಾಗರದೊಳ್ ತೊಡದೇಕಪಾದದೊಳ್ ಬಲಿದುಪವಾಸ ದೊಳ್ ನಮೆದು (ಸಂಪಭಾ. ೧-೧೩೬); ವ್ರತಹೋಮ ನಿಯಮೋಪ ವಾಸ ದಾನಂಗಳೆಂದತಿಶಯವಡೆದ ಧರ್ಮಗಳು (ಹದಿಬ. ೩-೬).

ಉಪವಾಸಬೀಳು = ಊಟಮಾಡದಿರು; ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡು: ಉಪವಾಸಬಿದ್ದು ಮಹಾತ್ಮರೆ ನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಮೇಲು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೦೦). ಉಪವಾಸಮಾಡು = ಉಪವಾಸಬೀಳು: ಏಕಾ ದಶೀ ದಿನ ವೈಷ್ಣವರು ಉಪವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ಉಪವಾಸ ಮುಗಿಸು = ಉಪವಾಸಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಆಹಾರ ತೆಗೆದುಕೊ: ತಮ್ಮ ಬೇಡಿಕೆಗಳ ಈಡೇರಿದುದರಿಂದ ನೌಕರರು ಉಪವಾಸ ಮುಗಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ಉಪವಾಸವಿರು = ಉಪವಾಸಬೀಳು: ಮೂಜು ದಿನವುಪವಾಸವಿದನು (ಬಸಪು. ೫೦-೬೬). [ಸಂ.]

ಉಪವಾಸಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಊಟವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರು; ಆಹಾರ ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು: ಉಣ್ಣುದಿಲ್ಲ ಕುಡುವುದಿಲ್ಲವವಾಸಂಗಿಯ್ದ ರಾಮನಿತು ಕೀಟ ನುಡಿದೊಡಂ ಚರಿಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೬). [ಉಪವಾಸ + ಗಿಯಾ (< ಕಿಯಾ)]

ಉಪವಾಸಮುಷ್ಕರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದು ಮಾಡುವ ಮುಷ್ಕರ; ಊಟಮಾಡದೆ ಮುಷ್ಕರ ಹಿಡಿಯು ವುದು: ನೌಕರರು ಬೇಡಿಕೆಗಳ ಈಡೇರಿಕೆಗಾಗಿ ಉಪವಾಸಮುಷ್ಕರ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪವಾಸ + ಮುಷ್ಕರ]

ಉಪವಾಸಿ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವವನು; ಹಸಿದಿರುವವನು: ಉಂಡು ಉಪವಾಸಿ ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಗಾದ). ‘ಅಷ್ಟೋಪವಾಸಿ’, ‘ಮಾಸೋಪವಾಸಿ’ ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಪವಾಸಿನ್]

ಉಪವಾಸಿಗ (ನಾ). = ಉಪವಾಸಿ: ಅಟಮಟಗಂ, ಪುಸಿಗಂ, ಉಪ ವಾಸಿಗಂ, ನಿಯಮಿಗಂ, ವ್ರತಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೭ ಪ್ರಯೋ). [ಉಪವಾಸ + ಇಗ]

ಉಪವಾಹ್ಯ (ನಾ). ರಾಜನ ಆನೆ, —ವಾಹನ. [ಸಂ.]

ಉಪವಿಧಿ (ನಾ). ಒಳನಿಯಮ; ಉಪನಿಬಂಧನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪವಿಧ್ವ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಸಹಿತವಾದ: ಪಿಂಜರವರ್ಣಪಲಿತಶ್ರು ಕೂರ್ತೋಪವಿಧ್ವ ವೃದ್ಧಕಂಚುಕಿಸಂಚಯಮುಂ... ಇರ್ಪಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೬ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪವಿಶೇಷಣ (ನಾ). ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಬರುವ ಶಬ್ದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉಪವಿಷೆ (ನಾ). ಅತಿಬಜೆ: “ಉಪವಿಷಾ, ಅಪವಿಷಾ... ಅತಿಬಜೆಯ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). [ಸಂ. ಉಪವಿಷಾ]

ಉಪವಿಷ್ಯ (ಗು). ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವ; ಕುಳಿತ: ಸುರಶತಗುಪ ವಿಷ್ಯಸನಾಕಂಪದಿಂದ ಬರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೨). [ಸಂ.]

ಉಪವೀಣಿತ (ಗು). ವೀಣಾವಾದನದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಮಧುಕರನಿಕರ 5 ನಿನಾದೋಪವೀಣಿತ ಕ್ರೀಡಾಸರೋವರಂಗಳೇ ಜಳಕೇಳೇ ಕುತೂಹಲ ನಿಳಯಂಗಳಾಗೆಯುಂ (ಅದಿಪು. ೪-೫೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪವೀತ (ನಾ). ೧. ಜನಿವಾರ; ಯಜ್ಞೋಪವೀತ: “ಜನ್ನಿವಾರಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮುಮುಪವೀತಮನಿಶು” (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೮); ಕಮಲಿನಿ ಯೋಗಗುಣ್ಣದ ನವಮೃಣಾಳಮನಲಿಸೆದುದು ಮುನಿಗತ್ಯಂತ ಧವಳಮನಿಪು 10 ಪವೀತಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೩೫). ೨. ಎಡದ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆಯೂ ಬಲದ ತೋಳಿನ ಕೆಳಗೂ ಬರುವಂತೆ ಜನಿವಾರವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು: “ಜನ್ನವಿರಮಂ ಬಲಂದೊಡುವುದು ಉಪವೀತಮೆಂಬುದು ಎಡದೊಡು ವುದು ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಮೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೩). [ಸಂ.]

ಉಪವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಅವಲಂಬಿಸುವ ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿ; ಉಪಕಸಬು: ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು 15 ಅರಿತು ಉಪವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಬೇಕು (ತರಬಿ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಉಪವೇದ (ನಾ). = ಉಪಾಂಗ ೩: ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು... ಮುಗ್ಧೇದದ ಉಪವೇದವೆಂದೂ ಶಾನಕ ಚರಣವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇದದ ಉಪವೇದ 20 ವೆಂದೂ ಕರೆದಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬೈರಕ್. [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶನ (ನಾ). = ಉಪವೇಶ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು... ಉಭಯ ಸದನಗಳೂ ಸಂಯುಕ್ತ ಉಪವೇಶನದಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರುವ ಹಾಗೆ 25 ಆಹ್ವಾನಿಸಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಉಪವೇಶನಮಂದಿರ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಮನೆ; ಬೈರಕ್ ಖಾನೆ: ಭೃತ್ಯನು ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ವೈದ್ಯನ ಉಪವೇಶನಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಚಿನ್ನಬೀ. ೧೮೮). 30 [ಉಪವೇಶನ + ಮಂದಿರ]

ಉಪವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ; ಧರಿಸಿದ: ನವನಸ್ತ್ರೋಪವೇಷ್ಟಿತ ಘನಜಟಾಭರರು (ಬಸಪು. ೬-೧೪). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ: ನಿಶ್ಚಿಂತಮನಸಿ ಕೂರ್ಪಂ ತರ್ಪಂತುಪಶಮಮಿದುರ್ದಾ ನರೇಂದ್ರೋತ್ತಮನೋಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೧). ೨. ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ; ಶಾಂತಿ: ಎಲ್ಲಿತ್ತೂ ಧೈರ್ಯಮುಪ 35 ಶಮಮೆಲ್ಲಿತ್ತೂ (ಕಾದಂಪು. ೭೭೫). ೩. ಶಮನ; ಶಾಂತವಾಗುವುದು; ವಾಸಿಯಾಗುವುದು. ೪. [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: “ಉಪಶಮ (ಕರ್ಮ) ಫಲಕೊಡದೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು” (ಜೈನಸ. ೩೬೯). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮನ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು; ಶಾಂತವಾಗುವುದು: ಅವರ ಕೋಪ ಈಗತಾನೆ ಉಪಶಮನವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಶಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡಗು; ಶಾಂತವಾಗು: ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯನ್ನೆ ಕಟಕಮನೋಳಕೊಣ್ಣಳುವರ್ಗನ್ನಿ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿ ನಿರ್ಮಲಜಿನಗನ್ನೋ 40 ದಕಮಂ ತಳಿಯಲ್ಪುಪಶಮಿಸಿತೆನ್ನೊಡೇವಣ್ಣಿಸುವೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೨೪; 1007); ಗಾಳಿಯುಪಶಮಿಸಿದೊಡೆ ನಹ್ಮಜ್ಞಾಲಿ ತಾನೇ ನಿಲು ವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೪೨). ೨. ಶಮನಮಾಡು; ಅಡಗಿಸು: ಉಪ ವಾಸದಿಂದಜೀರ್ಣಮನುಪಶಮಿಸುವ ವೈದ್ಯನಂತೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೫೯). 45

೩. ಶಾಂತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡು; ಸೈರಿಸು: ಅಗ್ರಜರನುಜರಲಿ ಕದಡಾ ದೊಡುಪಶಮಿಸುವಿರಿ ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೬).

[ಉಪಶಮನ + ಇಸ್ಯ]

ಉಪಶಮೆ (ನಾ). = ಉಪಶಮ ೧: ಉಪಶಮೆಯು ನನ್ನ ಕುಮಾರ ನಾದ ಉದಾಯುಭದ್ರನಿಗೆ ಬರಲಿ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೮೨).

[ಸಂ. ಉಪಶಮ]

ಉಪಶಯ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ರೋಗನಿದಾನ; ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಪಥ್ಯ: “ಉಪಶಯವೆಂಬುದು ಈ ರೋಗಕ್ಕೆ ಈ ಆಹಾರ ಹಿತ, ಆ ಆಹಾರ ಅಹಿತ 5 ಮೆಂಬುದು” (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಊರಿನ ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶ: “ಗ್ರಾಮಾಂತಿಕಂ, ಉಪಶಲ್ಯಂ, ಪರ್ಯಂತಃ, ಪರಿಸರಃ, ಕ(ಪ)ಟಃ - ಈ ೫ ಊರ ಹೊ(ಜ)ರೆ” 10 (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೪). ೨. ಶಾಖೆ; ವಿಸ್ತರಣೆ. ೩. ಈಟಿ; ಭಲ್ಲೆ: ೧, ೩. ಅಪರಿಮಿತ ಪೌರಕಳಕಳಮಪೇತಬಾಳಾಪ್ರಪಂಚಮತಿ ವಿಶ್ರುತ ಮಿಂಕುಶಶಲ್ಯಂ ವಿರಹಿಗಳೆರ್ದೆಗುಪಶಲ್ಯಮಿದೆನಿಸಿ ಸಂತತಂ ಸೊಗ ಯಿಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೩). [ಸಂ.]

ಉಪಶಲ್ಯಕೆ (ನಾ). = ಉಪಶಲ್ಯ ೧: ರಹಟಿ ಘಟೀಯಂತ್ರಂಗಳ ಬಹು ವಿಧವಿಭ್ರಮದಿನೆಸೆವುವುಪಶಲ್ಯಕದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫೧). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಂತ (ಗು). ೧. ಅಡಗಿದ; ಶಮನಹೊಂದಿದ: ಉಪಶಾಂತ ರಜೋವಿಕೃತಿಯನುಪಾತ್ತಕಾಳಮಪಯೋಧರಾಸ್ಯತೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. 4-೪೩). (ನಾ). ೨. ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಸಹನೆಯಿಂದ 20 ಕೂಡಿದವನು: ವಿವೇಕದ ಫಲ ಶಾಂತಿ, ಅದ್ದರಿಂದ ಉಪಶಾಂತನಾಗು (ನಜಘಾ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಂತಿ (ನಾ). ಶಾಂತಿ; ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ: ಎಸೆದುದೀ ಭರತಾವನಿ ... ಜೈನಾಗಮ ಭಾಗಿ ಭವ್ಯಜನಕೇನುಪಶಾಂತಿಯೊ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ 25 (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಖೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆ, -ಕವಲು; ಚಿಕ್ಕರೆಂಬೆ: ಬೇರು ನೀರುಂಡಾಗ ತಣಿಯವೆ ಭೂರುಹದ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೬-೪೮). [ಸಂ.]

ಉಪಶಾಯ (ನಾ). ೧. ಸರದಿಯಿಂದ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುವುದು; “ಸರದಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವುದು” (ಅಮರ. ೬೪೪). ೨. ಅನುಪೂರ್ವ; ಕ್ರಮ: 30 ಪರಿಪಾಟೀ, ಅನುಪೂರ್ವೀ, ಉಪಶಾಯಃ... ವಿಶಾಯಃ - ಈ ೭ ಪರಿವಿಡಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಶಿಷ್ಟ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಒಡಗೊಂಡ: ಅಪ್ಪಮಘೂಮಿ ವಿಷ್ವರ ಸ್ಥಾವಧಿಸಾಖ್ಯ ಮುಖ್ಯರುಪಶಿಷ್ಟಗುಣಾಪ್ಯಕರಾದನಶ್ವರ ಶ್ರೀವಣಿತೇಶ 35 ರೀಗೆ... ಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಉಪಶೀರ್ಷಕ (ನಾ). ೧. “ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂಕ ಒಂದು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಮೂರುಮುತ್ತುಗಳುಳ್ಳ ಹಾರ” (ಅದಿಪು. ಕೋಶ); ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶೀರ್ಷಕೋಪಾಶಾಂ. ಕಾಪಶೀರ್ಷಕಾವ ಘಟಿಕ ಪ್ರಕಾಂಡಕ ತರಳ ತರ ಬಂಧೋಪಪದ ಪಂಚಕ ಸಮೇತಂಗಳಾಗಿ 40 (ಅದಿಪು. ೮-೫೪ ವ). ೨. ಅರೆದಲಿನೋವು. [ಸಂ.]

ಉಪಶೋಭಿತ (ಗು). ಅಲಂಕೃತವಾದ; ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಚಂಚತ್ಕಾಂಚನಮಂಚೋಪಶೋಭಿತ... ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್... ಪಟ್ಟರ್ಧ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಧೂತನನಟ್ಟಿ ಪಸರಂಬಡೆಯದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೇಳಿದ. ೨. “ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ” 45 (ಅಮರ. ೬೪೪). ೩. ವಾಗ್ದಾನಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ರುತಿ (ನಾ). ೧. ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಕೇಳುವುದು. ೨. ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಮೂರನೆಯವನು ಕೇಳುವುದು : ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ನಡೆದುಪಶ್ರುತಿಗುಮ್ಮಹವನ್ನೆದುವವೊಲಾಕುವ ಮರ್ಮಗಳನೊಳಹೊಯ್ದು ಕೊಂಬುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೮೭). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವುದು. ೪. (ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುವ) ಆಶರೀರವಾಣಿ. ೫. ವೇದಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಇರುವ ಬೇರೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗಗಳು; ಸ್ಮೃತಿಗಳು. [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ಲೋಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು : ಒಳ್ಳೆತಪ್ಪ ದಿವಸವಾರನಕ್ಷತ್ರ ಮುಹೂರ್ತದೊಳತಿಬಲಮಹಾರಾಜನಂ ಕಂಡಿರ್ಪರುಂಬೇಜಿ ಬೇಜುಪಶ್ಲೋಕಿಸಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೪-೨೪). [ಉಪಶ್ಲೋಕಂ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಪಶ್ವಂಭ (ನಾ). ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಬಲ : ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಗೆ ಧರ್ಮವೇ ಉಪಶ್ವಂಭ (ಮಹ್ಯಾರ. ೧೦೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಶ್ವಂಭಕ (ನಾ). = ಉಪಶ್ವಂಭ : ಅವನ ರಾಜಕಾರ್ಯಪ್ರವೀಣತೆಗೂ ರಣನಿಪುಣತೆಗೂ ಉಪಶ್ವಂಭಕವಾಗಿ ಅಪಾರವಾದ ಸಹಾಯ ಸಂಪತ್ತಿಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಅರ್ಯಕೀ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಪಾದವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ; ಅಭಿವಾದನ : “ಅಭಿವಾದನಮುಪಸಂಗ್ರಹಣಮೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೪). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸುವವನು; ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡುವವನು : “ವಂದಿಸುವ ಮನುಜನುಪಸಂಗ್ರಹಣನೆನಿಸಿಕೊಂ” (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). (ಪಾದ ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು) ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹನಾದವನು; ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು : “ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದಿಂದ ಅಭಿವಾದನಮಂ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾತನಂ ಉಪಸಂಗ್ರಾಹ್ಯನೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಪನ್ನ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿರುವ; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ. ೨. ಒದಗಿದ; ಸಂಪಾದಿತವಾದ. ೩. ಸುಸಜ್ಜಿತವಾದ. (ನಾ). ೪. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವಧಿಸಿದ ಪಶು : “ಉಪಸಂಪನ್ನಃ... ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಪಶು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೯೦). ೫. ಒಗ್ಗರಣೆಯಿಂದ ರುಚಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿ : “ಸರ್ವ ಪರಿಕರದಿಂದ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪದಾರ್ಥ” (ಅಮರ. ೬೯೩). ೬. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದುದು; ಸಾಕಾದುದು : “ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ, ಉಪಸಂಪನ್ನಂ, ತೃಪ್ತಿಃ, ಸೌಹಾರ್ದಂ - ಈ ಏತಃ (ಣಿ)ವು” (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೧). ೭. ಸತ್ತವನು; ಮೃತನಾದವನು : “ಪರಾಸುಃ, ಉಪಸಂಪನ್ನಃ, ... ಮೃತಃ - ಈ ಏತಃ ಸತ್ತಾತಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂವ್ಯಾನ (ನಾ). ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ, - ವಸ್ತ್ರ : “ಉಪಸಂವ್ಯಾನಂ... ನಿವಸನಂ - ಈ ಏ ಉಟ್ಟುದು” (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಿಟ್ಟು ಬಾಣವನ್ನು) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಮರಳಿ ಪಡೆ : ತೆಗೆಸಿದನು ಶಿಖರವ ಧನುವಿದುಗುಳಿಸಿದವಾರುಣವನಭ್ರವನೊಗೆದುದದ್ವೃತವಾರಿಯುಪಸಂಹರಿಸಿದನು (ಸಂಭವ. ೧೮-೬೬). ೨. ನಿಲ್ಲಿಸು; ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡು; ಸಮಾರೋಪಮಾಡು : “ನವೋನವೋ ಭವತಿ ಜಾಯಮಾನೋಹ್ಯಾಂ” ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಕ್ಯಾಂತಮಂ ಜಾಯಮಾನೋಹ್ಯಮೆಂದು ಉಪಸಂಹರಿಸಲಾಗದು (ಶಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಅಡಗಿಸು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊನೆಗೊಣಿಸು : ಮಲೆನ ರಿಪ್ತ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರೆಬೆಸನಾಂತಿವರು ನಡೆದು ಅಲಘುಭುಜಬಲದಿಂದ ಮಂತ್ರದ ಬಲದಿ ಅದನುಪಸಂಹರಿಸಿಬರೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೮-೧೬). [ಉಪಸಂಹರಣಂ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಪಸಂಹಾರ (ನಾ). ೧. (ಬಿಟ್ಟು ಬಾಣವನ್ನು) ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ತಡೆಯುವುದು; ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. ೩. ಮುಕ್ತಾಯ; ಕೊನೆ. ೪. ನಾಶ; ಪ್ರಳಯ. [ಸಂ.]

ಉಪಸಂಹಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಪಸಂಹರಿಸು ೨ : ಅಂತು ಸೂಚೀನಾಟ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಂಬರಮಾದಾಕೆಗಳಾದಿಬಾಟಮನಿಂದ್ರಂ ನೋಡಿ ಮಜ್ಜಿ ಮಜ್ಜುಗೊಟ್ಟುಪಸಂಹಾರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೪ ವ). ೨. = ಉಪಸಂಹರಿಸು ೩ : ತೇರಂ ಕುದುರೆಯನೆಸಗುವ ಸಾರಥಿಯ ಪೊಡರ್ಪನೆಯ್ದು ಬಾಣದೊಳುಪಸಂಹಾರಿಸಿ (ಸಂಭವ. ೧೨-೬೯). [ಉಪಸಂಹಾರ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಪಸಂಹೃತಿ (ನಾ). = ಉಪಸಂಹಾರ ೪ : ಕೃತಕ ತುರಂಗಮಾಕೃತಿಯನಂದುಪಸಂಹೃತಿಮಾಡಿ ಮುನ್ನಿನಾಕೃತಿಯೊಳ ಪೋಗಿ ಪೊಕ್ಕನುಚರಂ ಖಚರಂ (ಸಂಭವ. ೫-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸಚಿವ (ನಾ). ಸಚಿವನಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು : ಶ್ರೀಯುತರು ಹಣಕಾಸಿನ ಉಪಸಚಿವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಚನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ : ಇಂದು ಮುಖಿ ಮೊಲೆಯೂಡಿದಳು ಮುದದಿಂದಬಿಳಿಭುವನಾಶ್ರಯೋದರ ಮಂದಿರಂಗುಪಸನ್ನ ಜನ ನಿಜಬಂಧುವಿಂಗೊಲಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭-೨೧). (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರಬರುವಿಕೆ, - ಸಾರುವಿಕೆ : “ಉಪಸನ್ನಮಪನತಮುಪಸ್ಥಿತಂ ಸೇರಿಗೆ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಉಪಸಮಿತಿ (ನಾ). ಒಳಸಮಿತಿ; ಅಂಗಸಮಿತಿ : ಹುಡುಗರು... ಉಪಸಮಿತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಭಾಷಣೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸ್ವಾಮಿಶ್ವರ. ೫೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸಮುದ್ರ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸಮುದ್ರ : ಲವಣಸಮುದ್ರದುಪಸಮುದ್ರದ ನಡುವೆ ನಡೆದು (ಅದಿಪು. ೧೩-೩ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವಿಕೆ. ೨. ಹಸುವಿನ ಮೇಲೆ ಗೂಳಿ ಹಾರುವುದು; “ದನದ ಮೇಲೆ ಗೂಳಿ ಹಾರುವಿಕೆ” (ಅಮರ. ೬೯೩). [ಸಂ.]

ಉಪಸರಣ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಹೋಗುವಿಕೆ. ೨. “(ಕಾರ್ಯ, ಮಾರ್ಗ, ಕಥೆ, ಪುಸ್ತಕ ನೊದಲಾದುವುಗಳ) ಮುಂಬರಿವು; ಮುನ್ನಡೆ; ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಸಾಗಿಸುವುದು” (Continuation. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ : “ಪೊರೆ - ಪೋಷಣೆ, ಉಪಸರ್ಗೀಚ” (ಶಮಧಾ). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಪೀಡೆ; ಉಪದ್ರವ : ದೇವೋಪಸರ್ಗ ಮನುಷ್ಯೋಪಸರ್ಗ ತಿರಿಕೋಪಸರ್ಗಮಚೇತನೋಪಸರ್ಗಮಂದಿಂತು ಚತುರ್ವಿಧಮುಪುಪಸರ್ಗಮುಮಂ... ಸೈರಿಸಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧-೨); ಸ್ವರ್ಗವಾಗಿದ್ದುದಹುದು ನಮಗಿಲ್ಲುಪಸರ್ಗವೆಂಬುದು ಕನಸಿನೊಳು ಆರ್ಗಿ ಸುಖವ ಕೊಡದರಸ ನಿನ್ನೊಂದು ಸಂಸರ್ಗದೋಲಗ ವೆಂದರವರು (ಭರತ. ೧೪-೬). ೩. ಅಪಶಕುನ; ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುಗಳ ಹಿಂದೆ ಸೇರುವ ಅಕ್ಷರ ಸಮುದಾಯ : ಯಾಸ್ಥರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಪದಗಳನ್ನು ನಾಮ ಆಖ್ಯಾತ ಉಪಸರ್ಗನಿಹಾತ ಎಂದು ನಾಲ್ಕುವಿಧಗಳಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೭). ೫. ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಕೇಡು. ೨. ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದುದು; ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು. ೨. ಸೇವಕ : “ಉಪ [ಪಾಠಂ. ಅಪ, ಅವ] ಸರ್ಪನನಲು ಚರನೆಂದೊಡರಸಾಳಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೧). [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪಣ (ನಾ). ಹತ್ತಿರ ಬರುವುದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಸರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು. [ಉಪಸರ್ಪಣ + ಇಸ್ಯ]

ಉಪಸರ್ಯ (ನಾ). ಬೆದೆ ಬಂದ ಹಸು : “ಉರ್ಕನಾಕಳುಪಸರ್ಯಯಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೪). [ಸಂ. ಉಪಸರ್ಯಾ]

ಉಪಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಪೂರಕವಾದ ಬೇರೊಂದು ಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ರುಜುವಾತು : ಮೋಕ್ಷಮಹುದಾಗಿ ಚಂಡಿಗೆ ಶಾಪಮಾ ಗಲುಪಸಾಕ್ಷಿಗೈತಂದು ನಿಂದುದು ಹಯಂ ನೀಂ ಮುಟ್ಟಲೀಕ್ಷಣದೊಳೆದ್ದು ಪೋದಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೩೨). [< ಸಂ. ಉಪಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಉಪಸಾಗರ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಸಾಗರ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೫ ಕಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಾಂತಗೊಂಡ ಒಂದು ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನುಪ್ರಮೇಯ : “ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಒಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿದ, ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾದ, ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ : ಉಪಸಿದ್ಧಾಂತ : ಅನುಸಿದ್ಧಾಂತ ; ಪರಿಣಾಮ” (Corollary. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಸೂರ್ಯಕ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಪರಿಧಿ : ಪರಿಧಿಯುಪಸೂರ್ಯಕಂ ತತ್ಪರಿವೇಷಂ” (ಪಷ್ಯಕೋ. ೧೨-೭೬). [ಸಂ.]

ಉಪಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಮೂಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಅದ ಸೃಷ್ಟಿ : ಪುದ್ಗಲಂಗಳೊಳ್ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರದೇಶೋಪಸೃಷ್ಟಿಯಂ ಸಮಸಂದು (ಸುಕುಮಾರ. ೮-೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸೇವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆ ಮಾಡು ; ಪರಿಚರ್ಯೆಮಾಡು : ಸಂತತಮುಪಸೇವಿಸಂತೆ ಯತಿಶಾಮಿನಿಯರ್ ಮೊಗೆ ದುಯ್ದು ನೀರ್ಗಲಂ ಲತೆಗೆವೆವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೬-೪೩). [ಉಪಸೇವಿಸು + ಇಸ್ಯ]

ಉಪಸೇನೆ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆಮಾಡುವುದು ; ಉಪಚಾರಮಾಡುವುದು. “ಉಪಸೇವೆಗೆಯ್” ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಪಸೇವಾ]

ಉಪಸೇವೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವೆಮಾಡು ; ಉಪಚಾರಮಾಡು : ಕುಲಿಂಗಿಗಳಂ ಕುಬ್ರಾಹ್ಮಣರನುಪಸೇವೆಗೆಯ್ದುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೮). [ಉಪಸೇವೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉಪಸ್ಥರ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ. ೨. ಉಪಕರಣ ; ಅಣಿ ; ಸಾಮಗ್ರಿ : ರಚನೆಯ ಬಗೆ ರಯ್ಯಮಾಗೆಯುಪಸ್ಥರ ಉಚಿತಮನಿಸಿಯೊಳ್ಪುವಡೆಯ (ಹದಿಬ. ೮-೨೬). ೨. ಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಪಾತ್ರೆ ಪಡಿಗೆಗಳು ; ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳು. ೩. ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸು ಮೊದಲಾದ ಪರಿಕರ ; ಸಂಬಾರ ; ಮಸಾಲೆ : ಚುಲ್ಲಿ, ಪೇಷಣ, ಕಂಡನಿ, ಉಪಸ್ಥರ, ಉದಕುಂಭ-ಎಂಬೈದು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳೂ (ಆರ್ಯಧ. ೧೮೭). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಾರಕ (ಗು). ೧. ಶೋಭಾಕಾರಕವಾದ. ೨. ಪೂರಕವಾದ : ವ್ಯಂಗ್ಯವು ವಾಚ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಸ್ಥಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಭಾರಮಾ. ೩೧೨). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ತರ (ನಾ). ಹಾಸಿದ್ದು ; ಹಾಸು ; ಚಾಪೆ ಮೊದಲಾದುವು : ರಥಕ್ಕೆ ಹಾಸಿರುವ ಉಪಸ್ತರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು . . . ಏನಾಡರೂ ಮಂತಣ ಮಾಡುವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ; ಸಮೀಪದ. (ನಾ).

೨. (ಪ್ರೀ ಅಥವಾ ಪುರುಷನ) ಜನನೇಂದ್ರಿಯ. ೩. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೬-೬ ಬೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಾಪನ (ನಾ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು ; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವುದು : ಸಾಮಯಿಕಮುಂ ಛೇದೋಪಸ್ಥಾಪನಮುಂ ಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿಯುಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸಾಂಪರಾಯಮುಂ . . . ನೆಜೆಡು ನಿಸ್ಸಂಗರಾಗಿ (ಅಜಿತ. ೧೨-೪ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಿತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದ : ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾದ ಅಡ್ಡಿಗಳು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಸಾಚ. ೬೬). ೨. ಕುಳಿತುಕೊಂಡ ; ಹಾಜರಿರುವ. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗಿರುವುದು ; ಸಮುಖತೆ ; ಹಾಜರಿ : ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯಾಗಬಹುದೆಂದು ಅವರು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ನಾನು ಊಹಿಸಿದೆ (ಫೇಮ್ಸಗಂ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಥಿ (ನಾ). (ಪ್ರೀ ಅಥವಾ ಪುರುಷನ) ಜನನೇಂದ್ರಿಯ : ವಾಕ್, ಪಾಣ, ಪಾದ, ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥಿ ಎಂದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಐದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೩೮). [ಸಂ. ಉಪಸ್ಥಿ]

ಉಪಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟುವುದು ; ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು. ೨. ತೊಳೆಯುವುದು ; ಮಾರ್ಜನ ; ಸ್ನಾನ. ೩. ಆಚಮನ. ೪. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಪರ್ಶನ (ನಾ). = ಉಪಸ್ಪರ್ಶ ೨ : “ಉಪಸ್ಪರ್ಶನಂ, ಆಚಮನಂ-ಈ ೨ ಅಂಗದಂಟು ಬಾರಿಸುವುದು” (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೪). [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ಪೃತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯಸ್ಪೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯ ಧನುಷಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥ. [ಸಂ.]

ಉಪಸ್ವರ್ಗ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗದ ಸಮೀಪದ ಸ್ವರ್ಗ : ವಿಫಲ ವ್ಯಾಕರಣದ ಸ್ವರ್ಗದೊತ್ತಿಗೆ ನಾನು ಉಪಸ್ವರ್ಗವೆಂದೆಂದು ಹಾಡಿ ಉಪಸ್ವರ್ಗವೆನಬೇಡ ಉಪಸ್ವರ್ಗವೆನಬೇಕು ಲಿಪಿಗೊತ್ತು ತಪ್ಪಿತು ಕೆಳಗೆ (ಭರಚ. ೧೪-೭). [ಸಂ.]

ಉಪಹತ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದ ; ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ ; ದುರ್ಬಲವಾದ : ಉಪಹತರಲ್ಲದ ಚಂದ್ರ ಶುಕ್ರರು ಸ್ತ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬುಧ ಶನಿ ಸೂರ್ಯಕುಜ ಗುರುಗಳು ಪುರುಷಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಬಲಿಷ್ಠರು (ಜಾತತಿ. ೨-೭ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಹತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು : ತಜ್ಜಲದೋಪಹತಿಯಂ ಬೇಟೊಂದು ಸರೋವರಮೆಂಬ ಸಂದೆಯಮುಂ ಸಂದಿಸುವಚ್ಚೋದ ಸರೋವರಮುಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಠ. ೫೩೯). ೨. ಕೇಡು ; ಅಪಾಯ ; ತೊಂದರೆ ; ಹಾನಿ : ರನ್ನದ ದೀವಿಗೆ ಪರುಷವನಹತಿಯಂ ಬಗೆಯದ ಪೊಲ್ ಸೀತೆ ಬಗೆದಳ್ಳಿಲ್ಲಪಹತಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೯೦). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಲೋಪ : ಉಪಹತಿ ನಾಲ್ಕೈದೆಂಬಿವಜುಪಥಯೊಳಾಟಿಂಬಿದರ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೬೭). ೪. ಅಶಾಂತಿ ; ಕ್ಷೋಭೆ ; ಉದ್ದೇಗ. [ಸಂ.]

ಉಪಹತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಮಾಡು ; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು : ಬನದ ತಪಸ್ಸಿಗಳ್ಳು ಪಹತಿಗೆಯ್ದುದಿಂದ ತವಿಪುದನೆಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೨೪ ವ). [ಉಪಹತಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉಪಹಸಿತ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ನಗೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ: ಉಪಹಸಿತ ಸನತ್ತುಮಾರ ನಳಕೂಬರ ಮಕರಕೇತು ಸೌಂದರ್ಯನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ). (ನಾ). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ ಅಥವಾ ಅಪಹಾಸ್ಯ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಹಾಸ್ಯವು ಅರು ವಿಧವೆಂದು ಈಚಿನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಅಂಗೀಕರಿಸು ತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮಪ್ರಕೃತಿ (ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಾವ) ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತ ಹಸಿತ ಗಳೂ ಮಧ್ಯಮಪ್ರಕೃತಿಯವರಲ್ಲಿ ವಿಹಸಿತ ಉಪಹಸಿತಗಳೂ... ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರವಿ. ೪೦೩). [ಸಂ.]

ಉಪಹಾರ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರು ವುದು. ೨. ಬಲಿ; ನೈವೇದ್ಯ; ಅರ್ಪಣೆ. ೩. ಪೂಜೆ; ಅರ್ಚನೆ: ಭರತೇ ಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿಮಹೀತಳಸಿಹಿತಮಣಿಕೀಟರಶ್ಮಿ ಸಂದೋಹ ಸಾಂದ್ರ ಕುಂಕುಮ ಸಂಕದಿಂ ವಿಹಿತೋಪಹಾರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೨ ವ). ೪. ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು: "ಉಪಹಾರಮೆನಲ" ಪಸರಮೆಂದು ತಿಳಿಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೬೨); ದೇವದಾನ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಕಾಣಿಕೆ ಉಪಹಾರ ಮೊದಲಾಗಿ ದ್ವ ಸಮಸ್ತ ಆ X X ರಾಮಕೃಷ್ಣ ದೇವರವರೆ ಕೊಂಬರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೧೭-೨; 13ನೆಯ ಶತ). ೫. ತಿಂಡಿ. 'ಉಪಹಾರ ಗೃಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾರಗೃಹ (ನಾ). ಉಪಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಮನೆ; ಹೋಟೆಲು: ನಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರು ಒಂದು ಉಪಹಾರಗೃಹವನ್ನು ತೆರೆದಿ ದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಪಹಾರ + ಗೃಹ]

ಉಪಹಾಸ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗೆ; ವಿಡಂಬನೆ; ಹಾಸ್ಯ: ಭಾವಿಸಿ ವಂದಿಸನಂ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳುಪಹಾಸ ಲವಮನೊಡರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೦); ಬಿಲ್ಲು ಕೊಪ್ಪಿನ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿದ ಗಲ್ಲದುಪಹಾಸದ ನುಡಿಯ ಮೈಭುಲ್ಲಣೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೭-೩೩). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸಕ (ನಾ). ವಿಡಂಬನಕಾರ. [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸನ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಧಿ ಯಾವುವೆಂದೊಡೆ:—ಸಂಪ್ರದಾನ ಕಪಾಲ ಉಪಹಾಸನ ... ಸ್ಥಂಭೋಪನಯಮೆಂದು ಪೋಡಶವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೮). [ಸಂ.]

ಉಪಹಾಸಿ (ಗು). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವ; ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ: ನಿರಾಕುಳ ಸ್ವಾಂತನಪಗತರಾಜ್ಯ ಚಿಂತನಮರಸೌಂದರೀವಿಳಾಸೋಪಹಾಸಿ ಗಗನಚರ ಸೌಂದರೀಮನೋನಯನಸೌಂದರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧-೮೧ ವ).

[< ಸಂ. ಉಪಹಾಸಿನ್]

ಉಪಹಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿರುವ; ಸೇರಿರುವ; ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಮೂಡಣ ಭರತದೊಳ್ ಉಪಹಿತಲೋಭವಶಜನಪರಿಪೂರ್ಣ ನಾನಾನಗರ ನಂದನವನನದೀರತ್ನನಿಕರಾಕರ ಸರೀಕೇದಾರಸಾರ ಸಂಪದ್ವಿಷಯಮಪ್ಪ ಅಳಕಾವಿಷಯಮೆಂಬ ದೇಶದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭೯ ವ); ತಿಳಿ ಬಗೆಯಿಂ ಪರಮಾರ್ಥಾದ್ಯುಪಹಿತಮಂ ಹಿತಮಂ ನೀಂ (ಸೌನಂದ. ೯-೪೯).

೨. ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಅವಲಂಬಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪಹೃತ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಕರೆತರಲಾದ. ೨. ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಉಪಹೃರ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ನೆರೆಹೊರೆ; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ರಹಸ್ಯ ಪ್ರದೇಶ; ಗುಪ್ತವಾದ ಸ್ಥಳ: "ರಹ: ... ಉಪಹೃರಂ - ಈ ೯ ಏಕಾಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೩).

[ಸಂ.]

ಉಪಳ 'ಉಪಲ' ನೋ.

ಉಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಗದ ಒಳವಿಭಾಗ; ಅಂಗ ದೊಳಗಿನ ಅಂಗ, —ಅಂಶ: ಒಡಲ ನಾ ವರಿಸಿದಂ ಗೋಪಾಂಗ ಸಂಕುಳದ ನಡುವೆ ನಯನದ್ವಯಂಗಳು (ಹಚಕಾ. ೨-೫). ೨. ಹಣೆ ಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಧದ ಬೊಟ್ಟು, —ತಿಲಕ. ೩. ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಥವಾ ವೇದದ ಬೇರೆಬೇರೆ ವಿಭಾಗ; ಮೀಮಾಂಸೆ, ನ್ಯಾಯ, ಪುರಾಣ, ಸ್ಮೃತಿಗಳೆಂಬ ವೇದಗಳ ನಾಲ್ಕು ಉಪಾಂಗಗಳು. ೪. [ಸಂಗೀತ] ರಾಗದ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉದಿಸಿದುವು ರಾಗಾಂಗ ಭಾಷಾಂಗ ಮಾ ಕ್ರಿಯಾಂಗಮುಪಾಂಗಮೆಂಬ ನಿಜಭಾಷೆ ಯೊಳು ನೂಜೊಂದು ರಾಗಂಗಳು (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೫). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷ; ಉಪ್ಪಂಗ: ಚಿಂಗು ದಂಡಿಗೆ ಮುಖವೀಣೆ ತಿತ್ತಿ ಜಂತ್ರವುಪಾಂಗ ಮುಂತಾದುವನಾಂತು (ಭರತ. ೪೭-೪೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾಂತ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪ; ಹತ್ತಿರ: "ಸಮೀಪಂ... ಉಪಾಂತಂ, ಅಪದಾಂತರಂ - ಈ ೧೮ ಸಮೀಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫-೭೮). ೨. ಒಂದು ಬಿಟ್ಟು ಕಡೆಯದು. 'ಉಪಾಂತಾಕ್ಷರ' ಪರಾ. [ಸಂ.] ಉಪಾಂತಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಅಕ್ಷರ: ಪೂಜಗು ಒಳಗು ಪೂಸತು ಪಟದು ಎಳದು ಎಂಬಿನರ್ಕ ಸಮಾಸವಿಷಯ ದೊಳುಪಾಂತಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಲೋಪಮಾಗಿ (ಶಮದ. ೫೮ ನೃತ್ಯ).

[ಉಪಾಂತ + ಅಕ್ಷರ]

ಉಪಾಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ: ಅಮಿತ ಜಿನಮಾಳೆಯೊಳ್ ವರ್ಧಮಾನಜಿನನೆಂತುಪಾಂತ್ಯದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟು ಪೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೨೪). ೨. ಕಡೆಯ ದರ ಸಮೀಪದ್ದು; ಕೊನೆಯದರ ಹಿಂದಿ ನದು: ಉಪಾಂತ್ಯದಕಾರದ ನೆಲೆಯೊಳೊಕಾರಂ... ಅಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾಸ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಉಪಾಂಶು (ನಾ). ೧. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಸುರಾರಿ ಕುತರ್ಕೋಕ್ತಿಯ ನೆಂತು ಪೂಣ್ಣ ಬೆಸವೇಟ್ಟನದಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡುಪಾಂಶುವೆನ್ನದುದರ್ಕ ಪರಿಜ್ಞಾನದಾನಪತಿ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೭೫). ೨. ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. 'ಉಪಾಂಶು ಜಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಂಶುಜಪ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಮಂತ್ರ: "ತನ್ನ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೇಳಿಸುವ ಹಾಗೆ ಓಷ್ಠಸ್ಪಂದಮಾತ್ರದಿಂದ ಜಪಿಸುವುದೇ ಉಪಾಂಶುಜಪವೆನಿಸುವುದು" (ಅಪ್ಪಾವಿ. ೯). [ಉಪಾಂಶು + ಜಪ]

ಉಪಾಂಶುವಧೆ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಕೊಲೆ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕೊಲ್ಲುವುದು. 'ಉಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಉಪಾಂಶು + ವಧೆ]

ಉಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕೊಲೆಮಾಡು: ಮದೀಯಜನಕನಂ ಚಂದ್ರೋದರ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರ ನನುಪಾಂಶುವಧೆಗೆಯ್ದುದುಮೆಮ್ಮ ಪರಿಜನಮೋಡಿವೋಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೩೨ ವ). [ಉಪಾಂಶುವಧೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉಪಾಂಸು (ನಾ). ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು: ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನಂ ಬಿಲ್ಲೊಳಲುಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಗದಗೊಳಲುಮಾಂಪುದರಿದುಪಾಂಸುನದೆ ಕೆಯ್ಗೆ ಮಾಡುವು ದುತ್ತಮಪಕ್ಷಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೦ ವ). [< ಸಂ. ಉಪಾಂಶು]

ಉಪಾಕರಣ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕರೆಯುವುದು. ೨. ಸಂಸ್ಕಾರ ಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ ಘೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೩. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಪಶುವನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪಾಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭ; ಉಪಕ್ರಮ; ಸಿದ್ಧತೆ. ೨. ಪ್ರತಿ
ವರ್ಷವೂ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಂದು ಆಚರಿಸುವ
ಕರ್ಮ; ಜನಿವಾರದ ಹಬ್ಬ; ಶ್ರಾವಣ. [ಸಂ. ಉಪಾಕರ್ಮ]
ಉಪಾಕೃತ (ಗು). ೧. ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬರಮಾಡಿ
ಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಧಿಸಿದ
ಯಜ್ಞ ಪಶು: “ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಪಶು ಉಪಾಕೃತಮೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು.
೭೯-೨೭೩). [ಸಂ.]

ಉಪಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದೆ ನಡೆದಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು
ವುದು; ಪೂರ್ವಕಥೆ. ೨. ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥೆಯ ನಡುವೆ ಬರುವ
ಸಣ್ಣ ಕಥೆ: ಪಿಪ್ಪಲಮುಪಾಖ್ಯಾನ ಕಥೆಗಳೊಳಗೊಂದುಮಂ ಕುಂದಲೀ
ಯದೆ ಪೇಜ್ಜಿಂ (ಸಂಪದ. ೧೪-೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಗಮ (ನಾ). ೧. ತಲಪುವುದು; ಬಂದು ಸೇರುವುದು.
೨. ಒದಗುವುದು; ಉಂಟಾಗುವುದು. ೩. ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ.
೪. ವಾಗ್ದಾನ; ಮಾತುಕೊಡುವುದು. ೫. ಅಮುಖ್ಯ ಅಥವಾ
ಗೌಣವಾದ ಆಗಮ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಮಂతుಳ್ಳಿ, ಉಪಾಗಿ, ಮಂತೇ
ಹುಳಿ (ಮೈಟಿ. ೩೮-೭೫೪). [?]

ಉಪಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ರದ ಹಿಂದಿನದು; ಉಪಾಂತ್ಯ. ೨. ಅಧೀನ
ವಾದುದು; ಗೌಣ: “ಉಪಾಗ್ರಂ, ಉಪಸರ್ಜನಂ - ಈ ೨
ಪೂ[ಹೂ]ದುರ್ಗಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೭೮). [ಸಂ.]

ಉಪಾತ್ರ (ಗು). ೧. ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪಡೆದ: ಉಪಾತ್ರ ಕಾಳಿಮ
ಪಯೋಧರಾಸ್ವತೆಯಂ ಪೋಲ್ಪುದಭ್ರಾಗಮಂ ಸ ಗರ್ಭಾಂಗನೆಯಂ
(ಚಂದ್ರ. ೪-೪೩). ೨. ಉಂಟುಮಾಡುವ; ತರುವ: ಸುಖಮಿದು
ದುಃಖೋಪಾತ್ರಮಿದಂದಪುಗುಮಾ ಪರಮ ಕವಿಪ್ರಧಾನರಾ ಕಾವ್ಯಂ
ಗಳ್ (ಕವಿ. ೧-೧೮). ೩. ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಯ್ದ. ೪. ಕೈಕೊಳ್ಳ
ಲ್ಪಟ್ಟ; ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ಮದವಿಳಿದ ಆನೆ: “ಮದವಿಱ
ದಾನೆ ಉಪಾತ್ರ [ಪಾಶಾಂ. ಉಪ್ಪಾಂತ] ಮೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು.
೩೭-೭೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾತ್ರಯ (ನಾ). ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಉಲ್ಲಂಘನೆ;
“ಕ್ರಮತಪ್ಪುವುದು” (ಅಮರ. ೬೯೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾದಾನ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು;
ಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಗ್ರಹಿಕೆ. ೨. ಒಯ್ಯುವುದು. ೩. ಹಿಂದೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು
ವುದು; “ವಿಷಯಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿ
ಯಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸುವಿಕೆ” (ಅಮರ. ೬೯೪). ೪. ಉಪಾಯನ;
ಪಾರಿತೋಷಿಕ. ೫. ಲಂಚ: “ಲಂಚ, ಉತ್ಕೋಚ, ಉಪಾದಾನಂ,
ಉಪಚಾರ, ಅಮಿಷ: - ಈ ೫ ಲಂಚಂ” (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೦).
೬. ವಸ್ತುವಿನ ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ. ‘ಉಪಾದಾನಕಾರಣ’ ಪರಾ.
೭. ಭಿಕ್ಷೆ; ತಿರುಪೆ: ಉಪಾದಾನಕ್ಕೆ ಯಾರು ಬಂದರೂ ಅಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನು
(ನೀತಿಚಂ. X, ೩).

ಉಪಾದಾನದವರು = ಭಿಕ್ಷುಕರು; ತಿರುಪೆಯವರು: ಅಪ್ಪರಾದ
ಕೆಲವು ಗೂಢಚಾರರಿಗೆ ಉಪಾದಾನದವರ ವೇಷವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿ ಕಳುಹಿಸುವ
(ಮುಸುಗ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾದಾನಕಾರಣ (ನಾ). ಮೂಲಕಾರಣ; ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ:
ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರ
ಣವು ಎಂದರೆ ಭೂಷಣಗಳಿಗೆ. ಬಂಗಾರದಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಕಾರಣವು
(ಹಿಂದಸಾ. ೯೩). [ಉಪಾದಾನ + ಕಾರಣ]

ಉಪಾದಿಕೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ: ಹಸಿವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಬಿಡದು
ಶೀತವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕೆ ವ್ಯವಾಹಿಕೆ ಬಿಡದು (ಪದಗೋ. ೧೨೭-೧೧೮).

[< ಸಂ. ಉಪಾಧಿಕಾ]

ಉಪಾದೆಯ ‘ಉಪಾಧ್ಯ’ ನೋ.

ಉಪಾದೇಯ (ಗು). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ
ಅರ್ಹವಾದ; ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ: ನಿನ್ನ ಬೆಸಗೊಂಡ ತತ್ತ್ವಮುಂ
ಹೇಯೋಪಾದೇಯರೂಪದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೭೧ ವ).
[ಸಂ.]

ಉಪಾದೇಶ (ನಾ). ಸೂಚನೆ; ನಿರ್ದೇಶನ: ಅದಾನವೋರುಂ
ಅಪಾವಲ್ಪಜ್ಞದೋರ್ ಮನದೆ ನೆನೆವೋರುಂ ಅಪಮನೆನ್ನುಪಾದೇಶಂ
ಕೊಡುವೋರುಂ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತರಪ್ಪೋರ್ (ಎಕ. VI,
ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೯; 675). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧ್ಯ, ಉಪಾದೆಯ, ಉಪಾಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ;
ಶಿಕ್ಷಕ: ರುಗ್ವೇದವನೋದಿಸುವ ಖಂಡಿಕದ ಉಪಾಧ್ಯರ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ
ವರ್ಷ ೧ಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಅಪು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೨೭-೩೩; 1290);
ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯೂ ಉಪಾಧ್ಯನೂ... ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಥಾಮಂ.
೧೧೨). ಉಪಾದೇಯ: ೧. (ಕ). ಉಪಾಧ್ಯ: ೧. ಪುರಾಣವಹೇಳುವ
ವೆಂಕಣ್ಣ ಉಪಾಧ್ಯರಿಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೦-೧೭; 1409); ಏನು
ಸುದ್ದಿಯುಪಾಧ್ಯರೆದ್ದಿರಿದೇನು ಧನುವಿಂಗಲ್ಲಲೇ (ಕುವಾ. ೪. ೧೫-೧೦);
ಗುತ್ತಿನ ಭಂಟರು... ಉಪಿನಂಗಡಿ ಉಪಾಧ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ
ಬಂದಿದ್ದರು (ಈಕಥೆ. ೧೦೭). ೨. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ
(?): ಅತಿಮೋಘ ಹೊಂನಿಬ್ಬರದೇವರ ಭಟರಿಗೆ ಸಲುವ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಕೆ
ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಯಿರಲಾಗಿ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೧-೩೦; 1655).

[< ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ]

ಉಪಾಧ್ಯ (ಗು). ಮೊದಲನೆಯದರ ಹತ್ತಿರದ; ಎರಡನೆಯ:
ಪುರುದೇವಾಜಿತದೇವರಿವರ್ ದಲಾದ್ಯೋಪಾಧ್ಯ ತೀರ್ಥೇಶ್ವರರ್ (ಅಜಿತ.
೧೨-೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಸಮಾಪ, — ಹತ್ತಿರ. ೨. ಸಮಾಪದ
ಬೆಟ್ಟ: ವಿಷಯಸಾಖ್ಯಾಯತ್ತನತ್ಯಂತ ಲೋಭವಿಷಗ್ರಸ್ತನುಪಾದ್ರಿಯೋಳ್
... ಬೆಂದು (ಅದಿಪು. ೫-೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿ (ನಾ). ೧. ಧರ್ಮದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಚಿಂತನೆ.
೨. ಕುಟುಂಬ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆ; ವೇಷ; ಮೋಸ; ವಂಚನೆ;
ಯುಕ್ತಿ. ೨. ಒಂದು ವಸ್ತು ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯ
ದೆಂದು ತೋರಿಸುವ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣ; ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣ.
೩. ಬಿರುದು; ಪ್ರಶಸ್ತಿ; ಪದವಿ: ಯಾವ ಉಪಾಧಿಗಳ ಚಿಂತೆ
ಚಾಪಲ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹಿಡಿದ ವ್ರತವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲವನು
(ಬಂಕಮ. ೧೮೫). ೪. ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ಲಗತ್ತಾದದ್ದು: ಯಾ
ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ತೀಮಿಗೆ ಸಲುವ... ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರಿ
ಕೊಟ್ಟವು (ಸಾಂ. IX-i, ೪೭೩-೮; 1470); ಅಂತಃಕರಣದ ಉಪಾಧಿ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೇವಲ ಜೈತನ್ಯವೇ ಜೀವ (ಅಮೃತ. ೩-೨೧ ಬೀಕೆ).
೫. ಕಾರಣ; ಹೇತು. ೬. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಉಪದ್ರವ: ಎಲ್ಲಿ
ಸುಳಿದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಬಿಡದಯ್ಯ ಈ ಉಪಾಧಿಗೆ ಅಪಾಯವನಿತ್ತು
ನಿರುಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಅದವ. ೨೭); ಎತ್ತುಗಳ ಕೊಂಬುಗಳಿಗೆ
ಉಪಾಧಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಪಂಜುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೪).

[ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿಕ (ನಾ). "ಅತ್ಯಧಿಕ ವಿಷಯಲಂಪಟ; ಸಂಸಾರಭಾರವ ಹೊತ್ತವ" (ಚನ್ನವ. ಕೂಶ); ಉರೋಳಗಿದರ್ಡೆ ಉಪಾಧಿಕನೆಂ [ಪಾಠಾಂ ಸಂಸಾರಿಯಂ]ಬರು ಅಡವಿಯೊಳಗಿದರ್ಡೆ ಮೃಗನೆಂಬರು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೫೨೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧಿವಂತ (ನಾ). ಬಿಡುವಿಲ್ಲದವನು; ಗಡಿಬಿಡಿಕಾರ (ಕ).

[< ಸಂ. ಉಪಾಧಿಮತ್]

ಉಪಾಧ್ಯ 'ಉಪಾಧ್ಯ' ನೋ.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು : ರಾಜ್ಯಸಭೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧ್ಯತನ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ವೃತ್ತಿ, —ಕೆಲಸ: (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೮೧ ಕ). [ಉಪಾಧ್ಯ (< ಉಪಾಧ್ಯ) + -ತನ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಓದಿಸುವವನು; ಪಾಠಹೇಳಿಕೊಡುವವನು; ಶಿಕ್ಷಕ; ಅಧ್ಯಾಪಕ: "ಅಧ್ಯಾಪಕಃ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಃ - ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೬); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕಟಮೆಯ ಕೂಟುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುಮನುಣಲ್ಯೊಟ್ಟು ಕುಮಾರ ನನೋದಿಸುಗೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೬೯-೧೩). ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಕಣ್ಣೊಳು ಕಲ್ಪಿಪುಪಾಧ್ಯಾಯರ್ ಜ್ಯೋತಿಸುಗೆಮ್ನಾ ಚಿತ್ರಗೃಹದೊಳ್ ರತ್ನತ್ರಯಜ್ಯೋತಿಯು (ಅದಿಪು. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯತೆ (ನಾ). = ಉಪಾಧ್ಯತನ: ಮರ್ಮರಧ್ವನಿ ಪಜಿ ಯಾಗೀ ಪವನಂ ಲತಿಕಾಲಾಸ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯತೆಯನಟಿಪಿ ತೀಡುಗುಮಗ ದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦೧). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯತಾ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಹಸ್ಯ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಬೋಧಿಸದೆ ಗೊಡವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ರಹಸ್ಯ: ಅಲ್ಲಿಯೇನಾನುಮು ಪಾಧ್ಯಾಯರಹಸ್ಯಮಕ್ಕುಮದುವುಂ ಸೂಚನಾಮಾತ್ರದೊಳ್ ವಿವಿತ್ ಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೨ವ). [ಉಪಾಧ್ಯಾಯ + ರಹಸ್ಯ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾನಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಹೆಂಡತಿ.

[ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾನೀ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಹೆಂಡತಿ, —ಪತ್ನಿ. ೨. ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುವವಳು; ಶಿಕ್ಷಕಿ: ಸ್ತ್ರೀಯರು ವೇದಾಧ್ಯಾಯನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಪಾಣಿನಿ ಮೊದಲಾದವರ "ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾ, ಆಚಾರ್ಯಾ" ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೮). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾ]

ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. = ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ ೧: ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಪತ್ನೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೯).

೨. = ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿ. ೨: ಆಕೆ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿ ಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನೀ]

ಉಪಾನತಿ (ನಾ). ಮೆಟ್ಟು; ಸಾದರಕ್ಕೆ: "ಚರ್ಮಪಾದುಕಮುಪಾನತಿಯೆನಲ್ ಕೆರವು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೮). [< ಸಂ. ಉಪಾನಹ್]

ಉಪಾನಹ (ನಾ). = ಉಪಾನತಿ: ಪ್ರದ್ಯೋತಮಾನ ಚರ್ಮರತ್ನೋಪಾನಹನಾಗಿ... ಆಭರಣಂಗಳಂ ತೊಟ್ಟು (ಜಾವಂಉ. ೭೦).

[ಸಂ. ಉಪಾನಹ್]

ಉಪಾಯ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು. ೨. ಸಾಧನ; ಯುಕ್ತಿ; ಹೆಂಚಿಕೆ: ಈ ಶಿಶುವಂ ನಮ್ಮ ಸಂತಾನಕ್ಕುಟಿಪಿ ಕೃತಕೃತ್ಯರಪ್ಪುದರ್ಕುಪಾಯಮಾವುದು... ಎಂದು ನಾಡೆಯುಂ ಮಜುಗಿ (ಜಗವಿ. ೩-೬ವ); ಅಪಾರಮಹಿಮೆಯ ಉಡುಪಿಯ ಕೃಷ್ಣನ ಉಪಾಯದಿಂದಲಿ ನೆನೆ ಮನವೇ (ಪುರಂದ. ೧-೩೦-೬).

೩. [ರಾಜನೀ] ಸಾಮ, ದಾನ, ಭೇದ, ದಂಡ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಲ್ಕು ಉಪಾಯಗಳು: ಸಾಮಾದಿಯಾಗಿ ದಂಡಪರ್ಯಂತಮಾವು ಪಾಯಂ ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೮-೨೧). ೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸುವ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮಮಾರ್ಗಗಳು: ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಉಪಾಯಮಾರ್ಗವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೭). ೫. (ಆಲಂ). ಸುಲಭ; ನಾಜೂಕು: ಅಂತು ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಉಪಾಯವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಸಂ]

ಉಪಾಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅಕಟಾ ಒಮ್ಮೆಯಮ್ಮುವನು ಮಡಿಹಿಸಲ್ಪಿಂದೊಂದುಪಾಯಂಬಡೆದು (ಬಸಪು. ೫೮-೪೨). [ಉಪಾಯ + ಪಡೆ]

ಉಪಾಯಗಾರ (ನಾ). ಯುಕ್ತಿವಂತ; ತಂತ್ರಿ: "ಪ್ರವೀಣಃ... ಕುಶಲಃ - ೧೦ ಕೆಲಸದ ಉಪಾಯಗಾರನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೮); ನರಿ ತುಂಬಾ ಉಪಾಯಗಾರ ಪ್ರಾಣಿ (ರೂಢಿ).

[ಉಪಾಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಉಪಾಯನ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವುದು; ಸಮೀಪಿಸುವುದು. ೨. ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು. ೩. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ) ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು; ಉಡುಗೊರೆ: "ಉಪದಾ, ಪ್ರಾಭೃತಂ, ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಾಯನಂ - ಈ ೪ ಪಾಗುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೮೦); ಅಪಾರಪುಣ್ಯ ಪುಣ್ಯಾಂಗನಾಜನಕ್ಕೆ ಪಂಚರತ್ನ ದುಪಾಯನವನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೨೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾಯನಂಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ನಜರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು: ಗಂಧವಾಹಂ ಸುಗಂಧಸಾರಮನುಪಾಯನಂಗಿಯ್ಯೆ (ಶಬರಂ. ೨-೪೨). [ಉಪಾಯನ + ಗಿಯ್ (< ಕಿಯ್)]

ಉಪಾಯನಂಬೆರಸು (ಅ). ಕಾಣಿಕೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿ; ನಜರಿನೊಡಗೂಡಿ: ದೂರಾವನತಮಸ್ತಕರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಂದುಪಾಯನಂಬೆರಸು ರತ್ನ ಕರಂಡಮಂ ಮುಂದಿಟ್ಟಾಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೪-೮೬ ವ).

[ಉಪಾಯನ + ಬೆರಸು]

ಉಪಾಯಪರ (ನಾ). = ಉಪಾಯಗಾರ: ಕಿಜಿದಾಗಿರ್ದೊಡದೇನು ಪಾಯಪರನೊರ್ವಂ ಕೋಟಗೀಡಕ್ಕು... ಸನ್ನೆ ಸಾವಿರ ಕಾಲಾಳಿನ ಸತ್ತ್ವವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಾಯವಾದಿ (ನಾ). ಉಪಾಯದಿಂದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಉಪಾಯವಾದಿಗಳು ಮತ್ತು ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೫೯).

[< ಸಂ. ಉಪಾಯವಾದಿನ್]

ಉಪಾಯವೇದಾಂತ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆಮಾಡಲು ಸಾಧಕವಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ; ಅನುಕೂಲ ಸಿದ್ಧಿ. [ಉಪಾಯ + ವೇದಾಂತ]

ಉಪಾಯಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಉಪಾಯ: ಏನಾನುಮೊಂದು ಪಾಯಾಂತರಮಂ ನೀಗಲ್ ನೆಜಿಯದೆಯನುಪಮನೀ ಗಣದದಿನಾನೆ ಮಾಡಿ ನುಡಿದಂ ಬಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೦).

[ಉಪಾಯ + ಅಂತರ]

ಉಪಾರ, ಉಪರ, ಉಪ್ಪಾರ್ (ನಾ). ನೈವೇದ್ಯ: ದೇವರ ನಿತ್ಯದ ಉಪಾರಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ರಾಣಿಬೆ. ೧೦೦-೬; 1215); ದೇವರಿಗೆ ತ್ರಿಕಾಲದ ಉಪಾರದ. . . ಮಾನ್ಯ (ಎಕ. VI, ಕೂಪ್ಪ. ೧೦-೧೪; 1327); ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಮೊಸರ ಉಪಾರಕ್ಕೆ (ಸೌಹೃದ. IX-ii, ೪೭೯-೨೧; 1510); ಕೊಟ್ಟ ಭಕ್ಷ್ಯವ ಹರಿಗುಪಾರವನಿಟ್ಟು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೭೯).

ಉಪರ: ಕಲಿನಾಥದೇವರಿಗೆ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಉಪರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಳ (ಸಾ.ಇ. IX-i, ೩೭೬-೭; 1276). ಉಪ್ಪಾರ್: ನಂದೀಶ್ವರದೇವರ ಪುಷ್ಪಾರಕ್ಕೆ ಪ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೭; 1291); ಊರಲ್ಲಾ ಉಪ್ಪಾರ ಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ನಮ್ಮತ್ತೆ ಮಿಸಲು ಭತ್ತ ಕುಟ್ಟಿದಳು (ಕನ್ನ. ೨೬):

[< ಸಂ. ಉಪಾಹಾರ]

ಉಪಾರಗಡುಗೆ, ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ (ನಾ). ನೈವೇದ್ಯ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ನ್ನುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ (?): ಜಯಿತ್ರಮಾಸದ ದವನಪುಪ್ಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆ ಗೂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೭; 1291). ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ: ನೂಲಪರ್ವದ ಪುಷ್ಪಾರಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಗೂಡಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೭; 1291). IP ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಾರ ಮತ್ತು ಗಡುಗೆ ಎಂಬಿ ವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

[ಉಪಾರ + ಗಡುಗೆ (< ಗಡಿಗಿ)]

ಉಪಾರೂಢ (ಗು). ಹತ್ತಿದ; ಏರಿದ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ: ಕನಕಕವಚಾ ಲಂಕೃತಶರೀರನುಮಾರೂಢಸಮರರಸನುಮುಪಾರೂಢಕನಕರಥನುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೨ ವ); ಉಪಾರೂಢಯಾವನೆಯಪ್ಪ ಮಗಳ ನಿಶ್ಚಯಮಂ... ಕೇಳ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೯). [ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಚನ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ. 'ಉಪಾರ್ಚಿಸು' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂಜಿಸು; ಆರಾಧಿಸು: ದೂರ್ವಾಸಮುನಿತವಕ ದಿಂದ ಚಂದ್ರಾವತಂಸನನುಪಾರ್ಚಿಸಿ (ಹಜಕಾ. ೧೦-೪೨).

[ಉಪಾರ್ಚನ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಪಾರ್ಜನ (ನಾ). ಸಂಪಾದನೆ; ಪಡೆಯುವಿಕೆ; ಗಳಿಕೆ: ಅಶುಭ ಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜನಕ್ಕಂ... ಶುಭಕರ್ಮಾರ್ಜನಕ್ಕಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪).

[ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಜನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಸಂಪಾದಿಸು; ಪಡೆ; ಗಳಿಸು: ನೀತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾರ್ಗದೊಳಂ ನೈವಹಾರಕುಶಲದೊಳೆ ಅರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಂ ಗೆಯ್ಯೆ (ಮದಕಿ. ೧-೫೮ ವ). [ಉಪಾರ್ಜನ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ್ಯೆ)]

ಉಪಾರ್ಜನೆ (ನಾ). = ಉಪಾರ್ಜನ. [ಸಂ. ಉಪಾರ್ಜನ]

ಉಪಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಗಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಂಪಾದಿಸಿದ; ಪಡೆದ: ನೀತೀತ ಭವದೊಳ್ ಉಪಾರ್ಜಿತೋರ್ಜಿತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸಾಧಮರ್ಕಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೫ ವ). [ಸಂ.]

ಉಪಾರ್ಜಿತಯಶ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದವನು: ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗ ಯೋಪಾರ್ಜಿತ ಯಶನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೫ ವ).

[ಉಪಾರ್ಜಿತ + ಯಶ]

ಉಪಾರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು; ಪಡೆ: ಮಜಿಗೆ ವಂದರಂ ಕಾಯದೆ ನೀಳ್ಗೊದವಿದ ಜಸಮನುಪಾರ್ಜಿಸದಧಮನದೇತರ್ಕ ಬಾರ್ತೆ ಜೀವನ್ಮುತಕಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೯೭); ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ ಕೀರ್ತಿ ಪುಂಜ್ಯವನು ಪಾರ್ಜಿಸಿ ಕೊಂಡರು (ಎಕ. II, ೨೩೨-೧೫; 1467); ತಾನವೀಕದಲುಪಾರ್ಜಿಸಿದ ದುಷ್ಟತಫಲವೆತನಗಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯಾ. ೪-೩). [ಉಪಾರ್ಜನ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಪಾಲಂಭ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಪಡೆಯುವುದು. ೨. ನಿಂದೆ; ತಿರಸ್ಕಾರದ ಮಾತು. ೩. ವ್ಯಂಗ್ಯೋಕ್ತಿ; ಕೊಂಕುನುಡಿ: "ಪರ್ಯನುಯೋಗೇ, ಉಪಾಲಂಭಃ - ಈ ೨ ಚುನ್ನವಾದಿ ಬೆಸಗೊಳುವ" (ಹಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩); ಚುಂಬನಕ್ಕೆಣೆ ಉಪಾಲಂಭಮುಂ ಪ್ರಣಯ ಪ್ರಸಂಗದೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೩-೪೯೬). ೪. ನಿಷೇಧ; ತಡೆ.

[ಸಂ.]

ಉಪಾಲಂಭಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ನಿಂದಿಸು; ದೂಷಿಸು: ಮೇಲಾದ ಪಾಂಡುಸುತರನುಪಾಲಂಭಂಗಿಯುತಿರ್ಪ ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಲೀಲೆಯ ನುಂಗುವ ಮೃತ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬).

[ಉಪಾಲಂಭ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ್ಯೆ)]

ಉಪಾಲಂಭನ (ನಾ). = ಉಪಾಲಂಭ ೩: ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಾದೆಯಂ ದೋರೂರ್ಮ ಸಂಭ್ರಮದಿನುಪಾಲಂಭನಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾಲಂಭನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). = ಉಪಾಲಂಭಂಗಿಯ: ನಿನಗಿದಾವ ಯುಕ್ತಮೆಂದು ವಿನಯಮೆ ತನ್ನನುಪಾಲಂಭನಂಗಿಯಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫). [ಉಪಾಲಂಭನ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ್ಯೆ)]

ಉಪಾವಸ್ತೆ 'ಉಪಾವಸ್ಥೆ' ನೋ.

ಉಪಾವಸ್ಥೆ, ಉಪಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಪೂಜೆ; ಅರ್ಚನೆ: ಧ್ಯಾನಮಾನ ಉಪಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಪರ್ವಕೋಣೆಯ ಸುಖದ್ವೀಪದ ಅರಸಿನಬಲವಿದುದು ... ಮಾಯಾಸುಭಟರ ಸುಡಕೊಂಡು (ಘನವ. ೩೧). ಉಪಾವಸ್ಥೆ: ಜ್ಞಾನಗುರುವಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಪಾವಸ್ಥೆಯ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ನಿಜವಪ್ಪ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಬೆಸಗೊಳುತಿದರ್ (ಮಧುವ. ೨೯); ಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಲಿಂಗದ ಉಪಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮಡಿದು (ಭೈರಸೂ. ೨೩೯).

[< ಸಂ. ಉಪಾಸ್ತಿ]

ಉಪಾವಾಸ (ನಾ). ಊಟಮಾಡದಿರುವುದು; ಹಸಿದಿರುವುದು: ಒಂದುಪಾವಾಸವಾದುದು ಶಿವನ ಭಕ್ತಂಗೆ... ಇಪ್ಪತ್ತುಪಾವಾಸವಾದುದು ಭಕ್ತಂಗೆ (ಅರ. ೧೭೪). [< ಸಂ. ಉಪವಾಸ]

ಉಪಾವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಂತಿರುಗಿದ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದ; ಹತ್ತಿರ ಬಂದ. ೨. (ನೆಲದಮೇಲೆ) ಹೊರಳಾಡುವ. (ನಾ). ೩. (ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಹೊರಳಾಡುವ ಕುದುರೆ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಆಸರೆ; ಆಶ್ರಯ; ಅವಲಂಬನ. ೨. ಒರಗುದಿಂಬು; ದಿಂಬು; ಮೆತ್ತೆ: "ಉಪಾಶ್ರಯಂ ಮತ್ತವಾರಣ ಮನಲ್ ಮಲಗುದಲೆಗಿಂಬು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೬). [ಸಂ.]

ಉಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಬಿರಿಮುಗುಳ್ಳೊಳ್ ತುಜುಗಿದದಿಮುಗತ್ತೆಯ ಸುತ್ತಿನೊಳೆಸೆದುಪಾಶ್ರ ಯಂಬಡೆದ ಸಾಂದ್ರಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯನೊಳಗುಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೫ ವ); ತೊಡವುಗಳೇ ಸರೋಜದಳನೆತ್ತಿಯ ಮೆಯ್ಯೆಳಗಿಂದುಪಾಶ್ರ ಯಂಬಡೆದುವು ನೋಟರುಮ್ಮಳಿಸುವಂತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೪೦).

[ಉಪಾಶ್ರಯ + ಪಡೆ]

ಉಪಾಶ್ರಿತ (ಗು). ಆಸರೆಗೊಂಡ; ಆಶ್ರಯಿಸಿದ: ಅಶ್ರಿತ ನಾಭಿನಂದ ನನುಪಾಶ್ರಿತ ಭವ್ಯಜನಾಭಿನಂದನಂ (ಅದಿಪು. ೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ (ನಾ). ಉಪವಾಸ: ಪಲವುಪಾಸದಿನೊಟವಂ ಕಂಡೆ (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೨); ಅರು ಪೊದ್ದದಿದ್ದಡುಪಾಸವಿಪ್ಪುದು ನಿನ್ನಿಯಲಿ ತಾ ದಿನವ ಕಳಿ ವುದು ಸಿದ್ಧರಿಗೆ ಹಿತವಾ ಮಹಾಹಿಯ ಚರಿತ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೪-೨); ನೀನು ಊಟಮಾಡಿಬಿಡು... ಉಪಾಸ ಇರಬೇಡಮ್ಮ (ಪುಟ್ಟರ. ೨೦).

[< ಸಂ. ಉಪವಾಸ]

ಉಪಾಸಂಗ (ನಾ). ೧. ನೆರೆ ಹೊರೆ. ೨. ಬಾಣದ ಚೀಲ; ಬತ್ತ ಲಿಕೆ: "ತೂಣೀರಂ, ಉಪಾಸಂಗಃ... ಕಳಾಪಃ-ಈ ಆ ಮೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೧). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಂಪತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಉಪವಾಸಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಉಪವಾಸ ವಿರು: ಹಲವುಪಾಸಂಪತ್ತಿ ಬಜತ ಬಸುಟತ ಬಾಯ್ ಕುಳಿದ ಕಣ್ಣಳವ ಕಂಬನಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೮). [ಉಪಾಸ + ಪತ್ತು]

ಉಪಾಸಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉ ಪ ವಾ ಸ ವಿ ರಿ ಸು; ಹಸಿದಿರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಲಕಾಲದಉಪಾಸಂಬಡಿಸಿದನ್ನೆಂದು ದೋಷ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೩-೫೭). [ಉಪಾಸ + ಪಡು + -ಇಸ್ಯ]

ಉಪಾಸಕ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು; ಆರಾಧಕ; ಭಕ್ತ: ಪರಮಾತ್ಮನು ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನೂ... ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೫). ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕ: ಧವಳಾತಪವಾರಣಕ ಕುದ ವಿಭೂತಿಯನುಪಾದು ನೆಗಟ್ಟು ಪಾಸಕನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬). [ಸಂ.] ಉಪಾಸಕಾಂಗನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕ; ಭವ್ಯ: ಕಲ್ಯಾಣರ ಕಾಂತಾನಿ ಕಾಯಮುಂ ಉಪಾಸಕಾಂಗನಾಸಂಗಿ ಜನಸಮಾಜಮುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೪೧-೨೫). [ಸಂ. ಉಪಾಸಕಾಂಗನಾ]

ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಯನ ಗದಿತ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಪೀಠಿಕಾಜಾತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಂಗಳಿಂ ಕ್ರಿಯಾನುಯುಕ್ತಮಾಗೆ ಪೇಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೬ ಪ). [ಉಪಾಸಕ + ಅಧ್ಯಯನ]

ಉಪಾಸನ (ನಾ). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸುವುದು; ಶುಶ್ರೂಷೆ. ೩. ಭಕ್ತಿ; ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ. ೪. ಪೀಠ; ಆಸನ. [ಸಂ.]

ಉಪಾಸನೆ (ನಾ) = ಉಪಾಸನ ೨: "ವರಿವಸ್ಯಾ, ಪರಿಚಯಾ, ಶುಶ್ರೂಷಾ, ಉಪಾಸನಾ... ಉಪಚಾರಃ - ಈ ೧೧ ಬೆಸಕೆಯು ದರ್ಶಕ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೨೯). [ಸಂ. ಉಪಾಸನಾ]

ಉಪಾಸಾಸ್ತವ (ನಾ). ಉಪಾಸನಾಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರ: ನಿನಗೀ ಪರಾರ್ಥನಿಲಯಂ ಶ್ರೀಪ್ರಾಭವಂ ಜೈನಪಾದದುಪಾಸಾಸ್ತವದಿಂದಮಾಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೫). [ಸಂ. (ಉಪಾಸಾ + ಸ್ತವ)]

ಉಪಾಸಿ (ನಾ) = ಉಪವಾಸಿ: ಉಂಡುಪಾಸಿ ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ಗಾದ). [<ಸಂ. ಉಪವಾಸಿನ್]

ಉಪಾಸಿಕೆ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ (ಭಿಕ್ಷುಣಿಯಲ್ಲದ) ಗೃಹಿಣಿ: "ಉಪಾಸಿಕೆ" ಎಂದರೆ ಗೃಹಜೀವನ ದೊಡನೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡೆಸುವಾಕೆ (ರಾಮರಾ. ೧೮); ಮಹಾ ಉಪಾಸಿಕೆಯಾದ ವಿಶಾಖಾ (ಹತ್ತುಮ. ೫೦). [ಸಂ. ಉಪಾಸಿಕಾ]

ಉಪಾಸಿತ (ಗು). ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ತ್ರಿಜಗದುಪಾಸಿತಂ... ಕಥೆ ಶಾಂತಿನಾಥನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಜಿಸು; ಸೇವಿಸು; ಆರಾಧಿಸು: ಪರಮಶಿವನಂ ಧ್ಯಾನಿಸಿಯುಪಾಸಿಸುವುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೦೭); ಜನಪನವನೀಸುರರ ಮಂತ್ರದೊಳನಿಲಸಖನುಪಾಸಿಸಲು (ನಳಚ. ೭-೨೩).

[ಉಪಾಸನ + -ಇಸ್ಯ]

ಉಪಾಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಉಪಾಸನ ೨: "ಉಪಾಸನಂ... ಉಪಾಸ್ತಿ ಪರಿಚಯಮನೇ ಸೇವೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೭). ೨. ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ: "ಉಪಾಸ್ತಿಯೇ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೩೯). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್, ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ, ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡು; ಭಜಿಸು: ಶ್ರೀಗಿರಿಜಾಪರಂ ಹರನದೊರ್ವಳಿಳಾಮರಪುತ್ರಿ ತನ್ನ ನಿಂತಾಗಳುಮೊಲ್ಲು ಪಾಸ್ತಿಗೆಯೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೫; 1162).

ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ: ಭಕ್ತಿಮಿಗೆ ಹರಿಸದಿಂದಮುಪಾಸ್ತಿಗೈದು ಮೋಕ್ಷಮನ್ನೈ ದುವರ್ (ಆರಾಚ. ೬-೨೦); ತಮ್ಮ ಚರಣಾಬ್ಜವನುಪಾಸ್ತಿಗೈದ (ವಿವೇಚ. ೧-೧೫). ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್: ಸ್ತ್ರೀಯರುಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್ದೊಡೆ... ಪುಣ್ಯ ಮುಮುಕ್ಷು (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೮); ನಿಯಮಪ್ರತದಿಂದಮುಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಇಳ. XII, ೨೭೯-೧೪೦; 1077). [ಉಪಾಸ್ತಿ + ಗೈಯ್ (< ಕೈಯ್)]

ಉಪಾಸ್ತಿಗೈ 'ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಪಾಸ್ತೆ (ನಾ). = ಉಪಾಸನ ೩: ರಸಕೆ ವಿಷ್ಣುವೆನ್ನುತ್ತಾಪಾಸ್ತೆಯಂ ಮಾಡಿ (ವೀಶ್ಯಪು. ೫-೧೩-೩೧). [< ಉಪಾಸ್ತಿ]

ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್ 'ಉಪಾಸ್ತಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಉಪಾಸ್ತೈ (ಗು). ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸತಕ್ಕ; ಆರಾಧಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಚರಾಚರೋಪಾಸ್ತೈನುಮಷ್ಟಾದಶದೋಷದೂರನುಂ... ಆಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೪). [ಸಂ.]

ಉಪಾಸ್ತೈವತ (ನಾ). ಸೇವಿಸಬೇಕಾದ ದೈವ; ಆರಾಧ್ಯದೇವತೆ: ಇವು ಕಲೋಪಾಸಕನ ಪ್ರಥಮ ಉಪಾಸ್ತೈವತಗಳು (ನವ್ಯಕಾ. ೭೦).

[ಉಪಾಸ್ತೈ + ವತ]

ಉಪಾಹಾರ (ನಾ). ಉಪಹಾರ; ಅಲ್ಪಾಹಾರ; ತಿಂಡಿ: ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳು ಮುಗಿದನಂತರ ಹಾಲುಪೊಂಗಲ ಉಪಾಹಾರ (ಶಾಂತಲಾ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಉಪಾಹಿತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ; ಕೂಡಿಸಿದ: ವಿವೇಕ ಪರಾಯಣಂ ಪ್ರಕಟಿತೋಕ್ತಿ ವಿವಿಕ್ತ ಕಳಾಕಳಾಪಕಮುಪಾಹಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿದ್ಯೆಯೋಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೮). (ನಾ). ೨. ಉತ್ಪಾತ; ಧೂಮಕೇತು. [ಸಂ.]

ಉಪಾಹೃತ (ಗು). ೧. ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಯ್ಯ. ೨. ಉಪಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ, —ಬಿಟ್ಟಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ತಮ್ಮ; ವಾಮನಮೂರ್ತಿ. ೨. ವಿಷ್ಣು. ೩. ಕೃಷ್ಣ. ೪. ಇಂದ್ರ. ೫. ಜಿನ. ೬. ಸೂರ್ಯ. ೭. ದೊರೆ; ರಾಜ. ೮. ಹಾವು: "ಉರಗ ಬಿಡಾಜ ವಿಷ್ಣು ಜಿನಭಾನು ನರೇಂದ್ರರುಪೇಂದ್ರವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೬೧); "ಕೃಷ್ಣಂ ನೃಪಜಿನ ಸೂರ್ಯಂ ಜಿಷ್ಣುಷ್ಠಿಯಹಿಯಾಜುಪೇಂದ್ರಶಬ್ದಮನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೯೫). ೯. [ಭಂದ] ವಿಷ್ಣುಗಣ: ವಿಧಿತಮುಪೇಂದ್ರಚತುಷ್ಟಯದತ್ತಲ ಬುಜವದನೇ ಮದನಹರತ್ರಯದಿಂ ಹರಿ ಪಡೆಪಡೆ ಮಧನವತೀ (ಭಂದೋಂಬು. ೫-೧೭). [ಸಂ.]

ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ದಿನಾಧಿಪಂ ಪೋಮ ರವೀಶಯುಗ್ಗಂ ಘನಂ ನಿಲಶ್ಚೆಂಟಿಟೊಳಾ ವಿರಾಮಂ ಪಿನಾಕಿಯುಂ ನಾಕಿಯುಮೆಂದ ಪಾಂಗಿಂ ಘನಸ್ತನೇ ಕೇಳಿದು ಪೇಂದ್ರವಜ್ರಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೬೪). [ಉಪೇಂದ್ರ + ವಜ್ರ]

ಉಪೇಕ್ಷಾದೋಷ (ನಾ). ಇತರರ ತಪ್ಪನ್ನು ಕಂಡು ನಿವಾರಿಸದಿರುವ ದೋಷ; ಉದಾಸೀನದ ದೋಷ: ರಾವಣಂ ನೆಲನೆಲ್ಲಂ ಪಟುವನ್ನಮನ್ನವಧುವಂ ದುರ್ಮೋಹದಿಂ ಬಾಚ್ಚಿಗೈಯ್ಯಲದಂ ಬಾರಿಸದೊಯ್ಯನಿಪುರ್ದುಮುಪೇಕ್ಷಾದೋಷಮೇನಾಗದೇ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೧-೭೭).

[ಸಂ. (ಉಪೇಕ್ಷಾ + ದೋಷ)]

ಉಪೇಕ್ಷಾಸಂಯುತ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯದ ಕಡೆ ಹರಿಯದಂತೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ: ಅಚಾರಾಂಬುಧಿ ಪಾರಗರ್ ಜಿತಮದರ್ ಜ್ಞಾನಧಿಸಂಪನ್ನರುರ್ವಿಚಕ್ರಸ್ತುತಪಾದ ಪಂಕಜರುಪೇಕ್ಷಾಸಂಯುತರ್... ನೆಗಟ್ಟರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೭).

[ಸಂ. (ಉಪೇಕ್ಷಾ + ಸಂಯುತ)]

ಉಪೇಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಉದಾಸೀನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸುವವನು; ಉದಾಸೀನಮಾಡುವವನು: ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಿತನುಡಿಯೆ ಪಕ್ಷವೆಂದೆರಡು ವಂಹಿದುಗಳೆದಿರಲುಪೇಕ್ಷಿತನೆಂದು [ಸಾಹಾಂ. ವೆಂದು]... ಶಾಪವನೀಯದಿರರು (ಹಚಕಾ. ೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಉಪೇಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಉದಾಸೀನ ಮಾಡು: ಕೃತಾಂತನಿಂತು ನಿರ್ನಿರಮೇಷದೊಡನೆ ಬಾರಿಸದೆ ಕೆಮ್ಮನು ಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತೀರೇ (ಅದಿಪು. ೩-೪); ನಿನ್ನನ್ನು ಪೇಕ್ಷಿಸಿದುದು ಎನ್ನಯ ಜೀವಮಂ ಬಿಡದಿರೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೨); ರಸವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಕಾವ್ಯವಾದೀತು (ಭಾರವಿ. ೬೧).

[ಉಪೇಕ್ಷಣ್ಯ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಪೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಕಡೆಗಣಿಕೆ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಅದು ನಿಮ್ಮ ಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲಾಯಿದೆನ್ನ ಕರ್ಮವಶಮೆಂದಲಾವೆಂ (ಗದಾಯು. ೪-೪೯). [ಸಂ. ಉಪೇಕ್ಷಾ]

ಉಪೇತ (ಗು). ಕೂಡಿದ; ಸೇರಿದ; ಹೊಂದಿದ; ಸಮೇತ: ಚತುರಂಗಬಲೋಪೇತನತಿಥವಳರಥನಭಿಜಾತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನುಜದ ಕಲಿ ಕೃಪನಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೫). [ಸಂ.]

ಉಪೇಯ (ಗು). ೧. (ಉಪಾಯದಿಂದ) ಹೊಂದಬೇಕಾದ; ಪಡೆಯಬೇಕಾದ; ಪ್ರಾಪ್ಯ: ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪಾಯಗಳಿಗೆ ಗಮನ ಮೊದಲು; ಆದರೆ ಉಪೇಯದ ಲಾಭವೇ ಗುರಿ (ಧನ್ಯಾಲೋ. ೨೨ ಅಡಿಟಿ). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಾಪ್ಯವಸ್ತು; ಪಡೆಯಲು ತಕ್ಕ ವಸ್ತು: ವಿಶಿಷ್ಟಾ ದೈವಗಳಿಗೆ ಉಪಾಯ ಉಪೇಯ ಎರಡೂ ನಾರಾಯಣನೇ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಪೋಜು (ನಾ). ವಾಚರು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಮಿಕರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಧಾನ್ಯದ ಮಿರಾಸೆ (?): ಬಡಗಿ ಕಂಮಾಟರಿಗೆ ಕೊಟಾರದ ಪೊಳೆಗೆ ತಾನೆ ನಡಸುವ ಉಪೋಜುಗಳೂ ತೆಲುಪ ಆಡೆಯ ಹಣ ಅರ್ಧಪ್ರಹಾರ ಸೀಮೆಗೊರಲು ತೆಲುಪ ಮಜಿಗೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೫೫೪-೪೬; 1533).

[?]

ಉಪೋತ್ಪಾದನ (ನಾ). ಮುಖ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಯಾಗುವ ವಸ್ತು (By-Product. ಪಾರ್ಸೀ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಉಪೋದಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; "ಹೆಂಬುಬಸಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ): "ಉಪೋದಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪೋದಕೇ] . . . ಬಳ್ಳಿ ಬಚ್ಚಲ ಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦).

[ಸಂ. ಉಪೋದಕೇ]

ಉಪೋದ್ಭಾತ (ನಾ). ೧. ಆರಂಭ; ಪೀಠಿಕೆ; ಮುನ್ನುಡಿ: ಉಪೋದ್ಭಾತವನ್ನು ಕೇವಲ ತೋರಿಕೆಗಾಗಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಮಕ್ಕಾರ. ೧೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. "ನಿರ್ದರ್ಶನವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೩. ವಿಭಜನೆ. [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಣ (ನಾ). ಉಪವಾಸ; ಹಸಿದಿರುವುದು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು: ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ದಿನವನ್ನು ನಿರ್ಜಲ ಉಪೋಷಣದಿಂದ ಕಳೆದರು (ತುಳಸಿ. ೧೯೯); ತನ್ನ ಉಪೋಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ನೋಡುವವ ರಿಗೂ ಸಂಕಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನಿಂತ . . . ಉಂಡಾದುವ ಸದಾ ನಂದಿಯು ಲೇಸು (ವಿಜಾಪುಂ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಣಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಉಪವಾಸವಿರು; ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸು: ದ್ವಾದಶೀದಿನಮವಳುಪೋಷಣಂಗಿಯು ನಿಜಕಾಂತಂಭರಸು ನಿಷ್ಕು ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ಪವಡಿಸಿರಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪-೨೪).

[ಉಪೋಷಣ + ಗಿಯ (ಕಿಯ)]

ಉಪೋಷಿತ (ನಾ). ೧. ಉಪವಾಸ: ವಿಷಯಸನ್ನಿಧಿಗಿಂತ ಮಸಣ ಸನ್ನಿಧಿ ಲೇಸು, ವಿಷದೂಟಿಕಂತುಪೋಷಿತವೆ ಲೇಸಲ್ (ಮಂಕುಕ. ೬೨೩). ೨. ಉಪವಾಸವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. [ಸಂ.]

ಉಪೋಷಿತೆ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವಳು; ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು: ಪರ್ವದಿನಗಳೊಳಖಿಳ ತೀರ್ಥಕೃತ್ಕಲ್ಯಾಣಾಭ್ಯುದಯ ದಿವಸಗಳೊಳ್ ತಪ್ಪದುಪೋಷಿತೆಯಾಗಿ ದರ್ಭ ಶಯನದೊಳರ್ಪಳ್ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೧೩). [ಸಂ. ಉಪೋಷಿತಾ]

ಉಪೋಷ್ಯ (ನಾ). ಉಪವಾಸ: ಗುರುವೆ ಪಪ್ಪತ್ತೊಂದು ದಿನದು ಪೋಷ್ಯವ ನೋಂತು (ಗೀವಂ. ೪೫-೧೭). [ಸಂ.]

ಉಪ್ಪ (ಗು). ಬಿತ್ತಿದ; ಬೀಜ ಹಾಕಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪ್ಪಕ್ಕಪ್ಪ (ಗು). ಬಿತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಉತ್ಪ; ಬೀಜ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಉಳುವೆ ಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಉಪ್ಪಿ (ನಾ). ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವುದು. [ಸಂ.]

ಉಪ್ಪಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಕೆ: ಉಪ್ಪಂಗ, ಏಕನಾದ, ಕಯ್ಯಮ್ಮಟಿ, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ (ಸುಗುಗಂ. ೯೬-೧೨). 'ಉಪಾಂಗ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಉಪಾಂಗ?]

ಉಪ್ಪಂಡ (ನಾ). ಮಲೆತಿರುವಿಕೆ: ನಿಯತದಿಂ ದ್ವಿತ್ವಂಗಳಪ್ಪುವವರ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಂ: ಉಪ್ಪಂಡರ [ಪಾಠಾಂ. ಉಪ್ಪಂಡಂ] (= ಮಲೆದಿರ್ದುದು) (ಶಮದ. ನ. ೪೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಪ್ರಾ. ಉಪ್ಪಡ = ಮೇಲೆ ಹಾರು < ಸಂ. ಉತ್ಪತ]

ಉಪ್ಪಗಚಿ 'ಉಪ್ಪೆಗಚಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಗರಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ತೆಂಗಿನತುರಿ, ಉಪ್ಪು, ಹಸಿಮೆಣಸು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಅವಲಕ್ಕಿಯ ತಿನಿಸು; ಚಾಕಣ: ಸಂಜೆ ಮನೆ ಕಡೆ ಬಾ . . . ಹುಳಿ ಹೆಂಡ ನಾಲ್ಕು ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಉಪ್ಪಗರಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೇವತೆಂ. ೧೯೪). [ಉಪ್ಪು + ಕರಿ]

ಉಪ್ಪಚ್ಚಿ, ಉಪ್ಪೆಗಚಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಟ, ಉಪ್ಪಟ್ಟ, ಉಪ್ಪಡ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ: ತುಡುಗೆ ನಿಚ್ಚಲುಂ ಪಂಚರತ್ನಂಗಳಂ ಪೊಷಮಡೆ ತನ್ನಡುವುಪ್ಪಟಂಗಳ್ ಮಡಿ ಯೊಳಾಗಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೫); ಒಪ್ಪುವ ನಿಡುಗಣ್ಣು ಕೆಂಪು ಘನಮಾದುವು ಕುಂತಳವಲ್ಲಿ ಸುಕುರ್ನೀಳ್ವುವು ತೆರಪೊಣ್ಣಿ ಪತ್ತಿದುವು ಸೌಂದರಿಯರ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳುಪ್ಪಟಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೭೯). ಉಪ್ಪಟ್ಟ: 'ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷ' ಪರಾ. ಉಪ್ಪಡ: ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಪತ್ತಂ — ಉಪ್ಪಟ — ಉಪ್ಪಡ (ಶಮದ. ೨೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಪ್ಪಡಂ ತುಡುಗೆ ಜವ್ವನಮಾದಂ ಕಪ್ಪುರಂ ಮೃಗಮದಂ ಸುಲಿಪಲ್ ಲೇಸಪ್ಪ ಸಾದು ಬಿಡುದಂಬುಲ ಮೆಂದುಂ ತಪ್ಪದುಳ್ಳವನೆ ಸಂದ ಭುಜಂಗಂ (ಮದಕ. ೧೦-೧೨).

[< ಸಂ. ಉತ್ಪಟ]

ಉಪ್ಪಟ್ಟ 'ಉಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಳೆಯಂತೆ ಸುರಿದು ದಾನಮಾಡುವವಳು: ಅಸ್ಥಾನರಂಜನೆ ಸವತಿಮದಭಂಜನೆ ಉಪ್ಪಟ್ಟವರ್ಷ ಧರ್ಮಸಂಕರ್ಷಣ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಹರಿಗ. ಮನಸ್ಸರೋವರ ರಾಜಹಂಸಿ . . . ಶ್ರೀಮಲ್ಲಚ್ಚಲದೇವಿಯರು (ಕಣ. I, ೧೭-೨೧; 1053).

[ಉಪ್ಪಟ್ಟ (< ಉಪ್ಪಟ) + ವರ್ಷ + -೪]

ಉಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು (?): ನಿಪ್ಪಟಮೆ ಜೀರ್ಣ ಮಾಡುದನುಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತನ ಮಹಾಜನೇಂದ್ರಾಲಯಮಂ ನಿಪ್ಪೊಸತು ಮಾಡಿದಂ ಕರಮೊಪ್ಪಿರೆ ಹುಳ್ಳಂ ಮನಸ್ಸಿ ಬಂಕಾಪುರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೪೦; 1159). IP ಉಪ್ಪಟ್ಟಾಯ್ತನ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪ್ಪಟ + ಆಯ್ತನ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಉನ್ನತಾಲಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. [ಉಪ್ಪಟ್ಟ (< ಉಪ್ಪಟ) + ಆಯ್ತ ?]

ಉಪ್ಪಡ 'ಉಪ್ಪಟ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಡ್ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿದ ತರಕಾರಿ; ಬಾಳಕ.

[ಉಪ್ಪು + ?]

ಉಪ್ಪಡ್ 'ಉಪ್ಪವಡ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪಡಪದ (ನಾ). ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು: ಕನ್ನೆಯರು ವೀಣೆಗಳ
ಹಿಡಿದುಪ್ಪಡಪದ ಉನ್ನತದ ಪಾಡಲೆಚ್ಚತ್ತು ಕುಳಿತಿರೆ (ಪ್ರಭುಪು.
೪-೧೪೫). [ಉಪ್ಪಡ್ (< ಉಪ್ಪವಡ್) + ಪದ್ಯ]

ಉಪ್ಪಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವಾಗ ತಂಗುವುದು; ನಡುವೆ
ಬೀಡು ಬಿಡುವುದು: ಅರಸಂ ಕೇಳಂದಿನ ಪಯಣಮುಪ್ಪಯಣಮೆಂ
ದಂದಿನ ಪಯಣಮಂ ಮಾಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೬-೧೮); ಕೊಲ್ಲಿಪಾಕೆಯ
ಉಪ್ಪಯಣದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ತಲಂಶಾ. ೩೨-೧೦; 1117); ಬರು
ತಿರ್ಪಂದಿ ಪರ್ವತದ ಉಪ್ಪಯಣಮಂ ಮಾಡಿ ಮಂಜೂಷೆಯನಿರಿಸಿ
(ಪುಣ್ಯಾಸು. ೨-೬೭ ವ); ಬಿದುರೆಯೊಳುಪ್ಪಯಣವನೆಂಟುದಿನ ಮಾಡಿ
ಸದಳವ ತೆರಳಿಸಿ ಮುಂದೆ ಕದನಲಂಪಟರೊಡನೆಯ್ದರೆ ಮಾತಂಗಿ ಮದ
ಗಜವೇಣಿ ನಡೆದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೪೨). 'ಅಪ್ಪಯಣ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಉತ್ಪಯಣ. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪಯನ]

ಉಪ್ಪಯಣಂಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಡುವೆ ತಂಗು; ಬೀಡು
ಬಿಡು: ದಯಾಪರೀತಚೇತಂ ಮೂಱುದಿನಸಮಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಯಣಂಗಿಯ್ದು
ಎಂತುಂ ಸಂಜೀವಕಂ ಚೇತರಿಸುವುದಂ ಕಾಣದೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೩-೨೦);
ಬಿಜುಕ್ಕಮಾ ಶತ್ರುಘ್ನರವಗಲುಪ್ಪಯಣಂಗಿಯ್ದು ಸುರಧನಿಂದ ಸತ್ಕೃತ
ರಾಗಿ (ರಾಮಾಪ್ಪ. ೧೪೨-೨೧).

[ಉಪ್ಪಯಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉಪ್ಪರ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ(?): ಆನರ
ಮಕ್ಕಮಕ್ಕಳು ತರಾಂತರದಲೂ ನಂಮ ಉಪ್ಪರ ಉಭಯಮಾರ್ಗದ
ಹೆಜುಂಕ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭೬-೧೬; 1379); ಭಂಡಿಯ ಬತ್ತದ
ಸುಂಕ ಉಪ್ಪರ ನೆಲವಳಿ ಅನುಪು ಆಳು ಅರಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ...
ಬರದು ಕೊಟಿವು (ಸೌಇ. IX-ii, ೪೩೮-೧೫; 1418). [?]

ಉಪ್ಪರ, ಉಪ್ಪರ (ಗು). ೧. ಎತ್ತರವಾದ; ಉನ್ನತವಾದ:
ಸೇವ ಸಿಂಧದ ಕಟ್ಟಿದುಪ್ಪರ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆವ ಶಿಕ್ಕೆಯದ
ನೆರೆದಣುಕುಗಳನಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೭-೧೪); ಪಡಿತಳವ ಬೀಸಿದರೆ
ಕಾಲಿಕ್ಕಡಿ ನಡುವೆ ತಾಗಿದರೆ ಮಂಡಲವುದಿದುದಿದ್ದು ನಿಲುಕಿಸುಪ್ಪರ
ಶಿರವ ಮುನ್ನಿಸದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೭). (ನಾ). ೨. ಎತ್ತರ;
ಉನ್ನತಿ: ಉಪ್ಪರದ ಗುಡಿಗಳ್ (ಬಸಪು. ೩೫-೫೫); ಮಂದಿರದ
ಮುಂದಣುಪ್ಪರದ ಚಪ್ಪರದೊಳಗೆ ನಿಂದನಾನಂದದಿಂದಂ (ಸೌಂದಪು.
೪-೩೬); ಸೊಬಗನಾಂತೊಪ್ಪುವ ಬಂಡಿಯನಾಗ ಉಪ್ಪರವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ
ದನು (ಗೋಮಟೀ. ೩-೪೦). ೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚು: ಉಪ್ಪರದ
ಬಿಜುವಿಸಿಲ ಬೀದಿಯೊಳು ತಗೆದನವನನಿಬರಂ ನಿಷ್ಕರುಣನು (ಹಚಕಾ.
೧೦-೪೬); ಒಡಲುಪ್ಪರದ ಘಾಯವ ಕಳಚಿ ಕೈಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ.
೪-೩೯); ಉಪ್ಪರದ ಚಿಂತೆಯಲಿ ಹೊಜವಂಟನು ನಿಜಾಶ್ರಮವ (ನಿಭಾಗ.
೯-೬-೩೧). ಉಪ್ಪರ: "ಉಪ್ಪರ ಮನೆ ಮೇಲೆಂಬುದರ್ಥಂ"
(ಭಾರನಿ. ೧೪).

ಉಪ್ಪರದ ಸಾಧನೆ = ಎರಡು ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳಿಂದ ಎರಡು ಅಂಡು
ಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಹಾರಿ ಕುಣಿಯುವುದು: ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಹಾರಿ
ಹಾರಿ ಎರಡು ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳಿಂದ ಎರಡು ಪಥಕ ತಾಡಿಸುವುದು ಮಾಡಿದರೆ
ಅದು ಉಪ್ಪರದ ಸಾಧನೆಯೆಂಬರು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೭೦). ಉಪ್ಪರಮಾಡು =
ಎತ್ತರವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಎತ್ತರಿಸು: ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಹಲಗೆ
ಯನ್ನು ಒತ್ತುಕೊಟ್ಟು ಉಪ್ಪರಮಾಡು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಉಪರಿ]

ಉಪ್ಪರಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಕಟ್ಟು: ಇಲ್ಲಿನ್ನದೀವ ಬಿದುದಿಂ
ಗುಪ್ಪರಂಗಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನರಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟು ಇರ್ಪು
ದಾತನ ಮನಮನೇನೆಂದು ಬಣ್ಣಪೆಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೨೯-೪).

[ಉಪ್ಪರ + ಕಟ್ಟು]

ಉಪ್ಪರನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹಾರು, —ಜಿಗಿ: ಕಡುಗುದುರೆ
ಯಂತೆ ಮೇಲೆವಾಯ್ದುಪ್ಪರನೆಗೆದು ಇದ್ದ ದುಷ್ಪವಾಜಿಯಂ ಕಂಡು
(ಪುಣ್ಯಾಸು. ೭-೫೪ ವ). [ಉಪ್ಪರ + ನೆಗೆ]

ಉಪ್ಪರಗುಡಿ, ಉಪ್ಪರಗುಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಧ್ವಜ,
—ಬಾವುಟ: ತನುವಿನ ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಡುವ ಮಾಟ ಘನಕ್ಕೆ
ಘನವೆಂದು ಎದ್ದಿತ್ತು ಉಪ್ಪರಗುಡಿ ಲೀಲೋಲ್ಲಾಸವೆಂಬ ಕಳೆ ನಟ್ಟಿತ್ತು
(ಸಗಮೊ. ೪೭); ಬಿರುದರ ಬೆನ್ನ ಚಮ್ಮಟಿಕೆ ಗಂಡರ ದಾವಣೆ ವೀರಘಂಟಿ
ಯುಪ್ಪರಗುಡಿ ಬಿಲ್ಲ ಜೇವಣಿಕೆ (ಮಹಾನೀ. ೧೧-೧೩೬); ರಥ ಸಾವಿರ
ದಲಾ ಪಾಂಚಾಲಬಲವುಪ್ಪರಗುಡಿಯ ಸಿಂಧದ ಸಘಾಡಲೈದಿತರಿಭಟಿನ
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೨೩). ಉಪ್ಪರಗುಡಿ: ಶರಣಾವಳಿಯ ಜಯರವ
ಪೊಣ್ಣುಲುಪ್ಪರಗುಡಿಯನೆತ್ತಿ ಭಕ್ತರ ನಲಿಯೆ (ಕೊಟ್ಟುಬ. ೧೬-೩೧).

[ಉಪ್ಪರ + ಗುಡಿ. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪರಗುಡಿ]

ಉಪ್ಪರಗೋಂಟಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟೆ: ವರದುರ್ಗಿಯ
ಪಲ್ಲಳವೊಲಾ ಪಿರಿದುಪ್ಪರಗೋಂಟಿದನೆಗಲೊಟ್ಟಿದವು (ಹಮ್ಮಾರ. ೧-೬೧).

[ಉಪ್ಪರ + ಕೋಂಟಿ]

ಉಪ್ಪರಘಾಯ (ನಾ). ಮೇಲುಗಡೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು;
ಮೇಲು ಹೊಡೆತ(?): ರಾಯನಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನುಪಾಯಗತಿ ಪಲ್ಲವಿ
ಸಲುಪ್ಪರಘಾಯದಲಿ ಲಾಗಿರುವ ಪಾರ್ಥನ ಕಂಡುದಖಿಳಜನ (ಕುವ್ಯಾಕ.
೧೭-೨). 'ಉಪ್ಪರವೊಯ್ಲು' ಪರಾ. [ಉಪ್ಪರ + ಘಾಯ]

ಉಪ್ಪರಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಯೌವನದ ಏರಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವವಳು;
ಏರುಂಜವ್ವನೆ: ಉಪ್ಪರಜವ್ವನೆಯರು ಕಂಡು ಸೋಲ್ಲ ಬಂದಪ್ಪುವೊ
ಲೆಸದನಾ ಮದನಾ (ಭರಚ. ೪೭-೬೭). [ಉಪ್ಪರ + ಜವ್ವನೆ]

ಉಪ್ಪರಣೆ 'ಉಪರಣೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪರದಂಡೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಟು] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ:
ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯ ಮಾಡೀ ಸ್ವರಗೈದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪಾಡಿ ಜೊತೆಯಲಿ
... ತಿರುಪು ಕತ್ತರಿ ಲವಣೆ ಲಾಗು ಮುಖಚಾರಿಯುಪ್ಪರದಂಡೆ ಗುಂಡ
ಲಾದಿಯಾ... ಕಂಡು ಬೆಜಗಾದನು (ಗುಭಚ. ೨೯-೪೨).

[ಉಪ್ಪರ? + ದಂಡೆ]

ಉಪ್ಪರಮನೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನೆ: ಉಪ್ಪರಮನೆ x x x
ಚಿಕ್ಕಯಲ್ಲಪ್ಪ ಬೀರಯ್ಯನು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೯-೮; 1551).

[ಉಪ್ಪರ + ಮನೆ]

ಉಪ್ಪರಮುಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕಿರೀಟ(?): ಕಟ್ಟಿಸಿದುಪ್ಪರ
ಮುಡಿಯಂ ಎತ್ತಿಸಿದಂ ಅಭವನೊಲ್ಲ ನಂದಿಯ ಸಿಂದಂ ಹೋ ಉಘೆ
ಉಘೆ ಎಂದೆನುತಂ ವೀರೇಶ್ವರನೊಪ್ಪುಗೊಂಡ ಚಾವುಂಡನುಮಂ (ಎಕ.
VII, ಚನ್ನಗಿ. ೨೪-೧೦; 1280). IP ಇದು ಉಪ್ಪರಮುಡಿ = ಮೇಲೆ
ಕಟ್ಟಿದ ವಸ್ತ್ರ, ವಿತಾನ ಎಂದಿರಬಹುದೆ? [ಉಪ್ಪರ + ಮುಡಿ]

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಮೇಲುಮಟ್ಟ; ಉತ್ತಮ ದರ್ಜೆ ಅಥವಾ
ಸ್ಥಾನ: ಆವಾಸ ಗುಣಂಗಳೊಳಂ ಭಾವಿಸುವೊಡೆ ನೋಡ ಜಗದೊಳುಪ್ಪರ
ವಟ್ಟಂ ಕೇವಳಮೆ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಚಾವುಂಡಂ ಗುಣಕರಂಡನಮೃತದ
ಪಿಂಡಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೪೧-೨೪; 1158); ಮಟ್ಟಿವಿರದಾಂತ ಪಗೆವರ
ಪಟ್ಟಂ ಪಾಞಸದೆ ಮಾಣ್ಯನೇ ವೈರಿದಿಶಾಪಟ್ಟಂ ರಿಪ್ಪುಗೋಧೂಮಘರಟ್ಟಂ
ಮಲೆದೇವನದಬಿರುಪ್ಪರವಟ್ಟಂ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೫-೫೫; 1186).

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟಿ ದಕ್ಕರ=ಮೇಲುಮಟ್ಟದ ಜ್ಞಾನ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅರಿವು: ಪರಿಕೃಷ್ಣೋಲ್ಲರಕ್ಕರಮುಮಕ್ಕರಮೇ ಪ್ರತಿಕಂಟ ಚಂದ್ರನಕ್ಕರಮೇ ನೆಗತ್ತೇ ಯಕ್ಕರಮನೇಕರುಮಂ ಪೊರೆವಕ್ಕರಂ ಮಹೀಶ್ವರರ ಸಭಾಸ್ವರಾಳಮನಳಂ ಕರಿಪಕ್ಕರಮೆನ್ನು ಮಾಳ್ವನಂ ಪಿರಿಯ ದಗುನಿಯೊಳ್ಳಿಲಿಸುವಕ್ಕರಮುಪ್ಪರ ವಟ್ಟಿದಕ್ಕರ (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೪೭-೫೫; 1099).

[ಉಪ್ಪರ + ಮಟ್ಟ / ತೆಲು. ಉಪ್ಪರವಟ್ಟಿ]

ಉಪ್ಪರವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಮೇಲೆಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ; ವಿತಾನ ವಸ್ತ್ರ; “ಮೇಲ್ಬಟ್ಟಿನ ಬಟ್ಟೆ” (ಅರ್ಥಸೇ. ಕೋಶ): ಮದನಂಗುಪ್ಪರವಟ್ಟಿವಾಗದ ತಳಿರ್ ಕಾಮಂಗಿ ಕೋದಂದಮಾಗದ ಕರ್ವಂಗಳವಂಗಿ ಭಂಗುರ ಧನು ಜ್ಯಾ F ಲೇಖಿ ತಾನಾಗದುನ್ನದಭ್ಯಂಗಾವಳಿ. . . ಮಜಿದಾಗವು (ಅರ್ಥಸೇ. ೧-೭೪); ತಮಾಳ ಪಲ್ಲವದ ಚಾಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟಿಮೊಪ್ಪೆ (ಚಂದ್ರ. ಪು. ೧-೧೧೧); ಸತ್ಪಲ್ಲರಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಗಜಾಯಾಗೆ ವಿನಿಮಿಸಿ ಕರ್ವವಿಲ್ಲದೇಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಕಂತು ಮಾಡಿದ ನೊ ತೋಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟಿ ದೊಪ್ಪನುಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೬); ನೆಟ್ಟಿನ ಬಲವಾಯಿ ಜನಂಗಿಟ್ಟರೆ ತನು ಶಿಥಿಲಮಾಗಿ ಕಾಯಂ ಸಲಿಧಾಟಿಟ್ಟೋಡಿ ಜವನುಪ್ಪರವಟ್ಟಿಮನನುಕರಿಸಿ ನೆರೆಗಳೊಗಿದುವು ಶಿರದೊಳ್ (ಸಾರ್ವಪು. ೧-೧೨೪).

[ಉಪ್ಪರ + ಪಟ್ಟಿ]

ಉಪ್ಪರವೊಯ್ಲು (ನಾ). = ಉಪ್ಪರವೊಯ್ಲು: ಕಡುಗದ ಪೊಯ್ಲಿಂದಂ ಕಾಲಿಗಳ ಕಡಿಯಾಗಿ ನೀಡಿದುಪ್ಪರವೊಯ್ಲುಂ ಪೊದವಿಗೆ ಬೀಜ್ವರೆ ತಲೆಸೊರ್ಕಡಗದೆ ಕೆಲರಿಜಾದು ಬೀರಿಸಿಯೊಳ್ ನೆರೆದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೩).

[ಉಪ್ಪರ + ಪೊಯ್ಲು]

ಉಪ್ಪರಸಂಚಿ (ನಾ). ಮೇಲುಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಬೀಸುವುದು (?): ಮೀಟ ತಳಸಂಚಿದೊಳು ಮೊನೆಯನು ತೋಟ ತಿರುಪಿನೊಳ ಜೆದು ಕಳಚುನರೇಜುಗಾಣದೆ ಮಧ್ಯಸಂಚಿಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಕೈಮಾಡಿ ಜಾಜು ಸುರಗಿಯೊಳನೆವರಳುಕದೆ ಮೀಟದುಪ್ಪರಸಂಚಿದಲಿ ಕೈದೋಟ ದಂಡ ಯನೆತ್ತಿ ಕಾದಿತು ಸುರಗಿಯತಿಬಲರು (ಕುಪ್ಯಾಭಿ. ೪-೨೨).

[ಉಪ್ಪರ + ಸಂಚಿ]

ಉಪ್ಪರಸಾಲೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನೆ; ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಮೇಲುಗುಡಿಗಳ ಭದ್ರದುಪ್ಪರ ಸಾಲೆಗಳ. . . ರಾಜಾಲಯಂಗಳ ರಚಿಸಿದರು ಕುಂತೀ ಕುಮಾರರಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ಉ. ೬೦೩. ೧೨-೪೫).

[ಉಪ್ಪರ + ಸಾಲೆ]

ಉಪ್ಪರಿಕೆ ‘ಉಪ್ಪರಿಗೆ’ ನೋ.

ಉಪ್ಪರಿಗೆ, ಉಪ್ಪರಿಕೆ (ನಾ). ಕರುಮಾಡ; ಮಹಡಿ; ಸೌಧ: “ನೆಲೆವಾಡಂ ಕರುಮಾಡಮುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್” (ಕರ್ಣಾ. ೯೪); ಕರುಮಾಡಂ ನೆಲೆವನೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯುಮನೆ ಸೌಧಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ (ಆದವ. ೭೬); ದೇವಲ್ಯದ ಮುಂದಣ ಆದಿಪ್ಪಣ ಮುಜು ನೆಲೆಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಕಲ್ಲನವಿಲಯ್ಯಲು ಮೇಲಣ ಸಿಖರವು (ಮೈ. ೧೯೩೯, ೪-೬; 1355); ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುವುಪ್ಪರಿಗೆಗಳೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೫೨); ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಚಂದ್ರಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು. . . ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೯೨); ತಿಪ್ಪೆ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಕನಸು ಕಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾಜಿ). ಉಪ್ಪರಿಕೆ: ಒಪ್ಪವಡೆದ ಯಾಗಶಾಲೆ ಸದ್ಗುಣಹಾರದುಪ್ಪರಿಕೆಯೊಳು ಜೋಯಿಸರು ತಪ್ಪದೆ ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆ ಭೇರಿಯ ಹೊಯ್ಯುತ್ತಿಪ್ಪುದೊಂದು ಬಾಗಿಲೊಳು (ಮೋಹತ. ೨೦-೩೦); ಸರ್ವಜನರ ವಸತಿಗಳೆವುವು ನವರತ್ನಹೇಮ ಪ್ರಸರದುಪ್ಪರಿಕೆಗಳಿಂದ (ಕಂನವ. ೨-೬೯).

[ಉಪ್ಪರಿ + ? / ತಮಿ. ಉಪ್ಪರಿಗೈ; ತೆಲು. ಉಪ್ಪರಿಗ]

ಉಪ್ಪರಿಸು, ಉಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, —ಹಾರು, —ಚಿಮ್ಮು; ಸಿಡಿ: ಮುರಿದುಪ್ಪರಿಸುವ ತರಹರಿಸಿ ಪೊಣ್ಣುವ ಪೊಣ ಕಾಲೊಳ್ ನಡೆವ ಸೂಕಳಾಶ್ವಮಂ ಕಂಡು (ಗಿರಿ. ೨-೧೦೫ ವ); ಚರಿಯಿಪ ಕಿನ್ನರಿಯರ ಮೊಗ ಸಿರಿಗೊಯ್ಯೆ ನೆಗೋರಿಗೊಂಡು ಕೂಡೆ ಕುಕಿಲ್ಲುಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿರಥದ ವಾಜಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತ. ೩-೨೧೯); ಧರೆಗೆ ಬಸವನ ಭಕ್ತಿರಸ ಘನಶರಧಿಯದುವಗಲಕ್ಕೆ ನೆರೆದುಪ್ಪರಿಸೆ ಬಂದಹನಲ್ಲಮ ಪ್ರಭು (ಬಸಪು. ೪-೪); ಬಿಗುಹುಗೊಂಡುಪ್ಪರಿಸಿದವು ಹುಬ್ಬುಗಳು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೪); ತಪ್ಪದೆ ಜಲಚರಣಿಕರ ಬಿದಿರೆ ಮೇಲಕುಪ್ಪರಿಸುವ ಜಲಬಿಂದು (ಕಂನವ. ೫-೪೫). ೨. ವ್ಯಾಪಿಸು: ಮಂಗಳವಾದ್ಯದ ಬಲು ರವವುಪ್ಪರಿಸಿದುವೆಂಬುದೆನೆಗೆ (ಕಂನವ. ೬-೧೦೪). ೩. ಹಿಗ್ಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಸಭೆಯುಂ ತಾನುಮಜ್ಜರಿಯುಪ್ಪರಿಸೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆಯ ನೊಪ್ಪಿ ರಂಜಿತ ಬಸವರಾಜನ ಘನತೆಯಂ ನೆನೆದು (ಬಸಪು. ೧೦-೫೨); ಕುಲಿತಮುಷ್ಠಿಯ ಕಲಿಗಳುಪ್ಪರಿಸಿದರು ಕಲಹದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೩-೧೪). ೪. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸು; ಎತ್ತರಿಸು: ನರಾಂತಕನುರಳಿದಶ್ವನನುಪ್ಪರಿಸಿ ಚಪ್ಪರಿಸಿದಾಯೆನುತ (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೩೦); ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಉಪ್ಪರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೫. ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆಗೆ; ಬಿಚ್ಚು: ಸೆಜ್ಜೆಯುಪ್ಪರಿಸಿ ಶಿವಲಿಂಗ ನೀನೆನ್ನ ಕೆರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬರೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ತೊಳತೊಳಗಿದೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೬-೨); ಅಂಜುವರೆ ದೇವ ಸೆಜ್ಜೆಯನು ಉಪ್ಪರಿಸಮನೆ (ಬಸರ. ೯-೫೩); ಕರ್ಣಕಾಂತರದಲ್ಲಿ ವಸಿಸಿದ ಸತ್ಯಾಣಲಿಂಗಮಂ ಸೆಜ್ಜೆಯಿಂದುಪ್ಪರಿಸಿ ಧಳಧಳಿಸುತ (ಆರಾಜ. ೧೧-೩೨). ಉಪ್ಪಳಿಸು: ಕ್ರೋಣಿಯಂ ನಭಳುಪ್ಪಳಿಸೆ ಶಾರ್ದೂಲಮಂ ಕಂಡ ಏಣತತಿಯಂದದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೨೩-೪೩). [ಉಪ್ಪರ + ಇಪ್ಪ]

ಉಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಚೌಳು; ಚೌಳುಭೂಮಿ. ‘ಉಪ್ಪಲಿಗ’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಉಪ್ಪಳ]

ಉಪ್ಪಲಿ ‘ಉಪ್ಪಳ’ ನೋ.

ಉಪ್ಪಲಿಗಾರಿ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತಿರುವ ಗೌರಿ: ಒಪ್ಪಿಡಿ ನಡುವಿನ ವನಿತೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಕಪ್ಪುಗೊರಳ ಕಪಟದಿ ತಾ ಬಂದು ಉಪ್ಪಲಿಗಾರಿಯ ಹರಗಿದ್ದನು (ನಾಪದ. ೧೯೫).

[ಉಪ್ಪಲಿ (< ಉಪ್ಪಳ) + ಗೌರಿ]

ಉಪ್ಪಲಿ (ನಾ). “ಕಮಾನು” (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[?]

ಉಪ್ಪಲಿಕೆ ‘ಉಪ್ಪಲಿಗ’ ನೋ.

ಉಪ್ಪಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪಲಿಕಾ ಕತತ್ರಯಾಸ್ತಗ್ಗತವಪ್ಪಲ ತಲ್ಲದ್ವಾದಶಮಧ್ಯೇ ಕಂಗರಿಕಾನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XII, ೨೬೬-೫೨; 972).

[?]

ಉಪ್ಪಲಿಗ, ಉಪಲಿಕ, ಉಪಲಿಗ, ಉಪ್ಪಲಿಕ, ಉಪ್ಪಲೀಕ, ಉಪ್ಪಿಲಿಕ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವವನು: ಪೊಡವಿಯೊಳಗುಪ್ಪಲಿಗ ದಾಸನಾಗಿರ್ಪವನ ಮುಡುಹಿನೊಳಗಣ ಮುದ್ರೆ ಬಯಲಾದುದು (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೪-೬). ೨. ಮಣ್ಣು ಅಥವಾ ಗಾರೆ ಕೆಲಸದವನು: ರಾಜಿಸುವ ನೆಜ್ಜಾ ಭಕ್ತನುಪ್ಪಲಿಗಕಾಯಕದೊಳೊನೆದು (ಗುರುಜಾ. ೧೦-೩೩); ಉಪ್ಪಲಿಗ ಜೋಗಿ ಉಂಡಿಗೆ ಪಡುವಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೮೫೪; 1748). ಉಪಲಿಕ: ೧. ಮಲಸನಾಯಕರು ಹಿರಿಯೂರ ಸೀಮೆಯ ಉಪಲಿಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೪೧-೪; 1551). ಉಪಲಿಗ: ೧. ಉಪಲಿಗರ ಕಾವಲಿ ಅಂತು ಯಾ ತೊಗೆ ಪದವಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೧೦೧; 1521). ಉಪ್ಪಲಿಕ: ೧. ಪಿರಿದಿನಸುತುಪ್ಪಲಿಕ ಕಾಯಕವ ಮಾಡುತಹ ಶರಣ (ಲತೀಶಂ. ೩೪-೧೬); ಹರಭಕ್ತ ಪದನೇವ ತತ್ವದೊಳಗುಪ್ಪಲಿಕ ಕಾಯಕವ ಮಾಡುತಿರಲು (ಗುರುಜಾ. ೧೦-೩೪).

ಉಪ್ಪಲೀಕೆ : ೨. ಅರಸನೊಂದಿನ ಚಿತ್ರಮಂಟಪಂ ಕಿಣ್ಣದಿನಲು ಮುಣ್ಣದಿದಂ ಪಿರಿವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸುವನೆಂದೆನುತ ವರಮಂತ್ರಿ ಕಳಿಸಿದಂ ಉಪ್ಪಲೀ [ಪಾಠಾಂ. ನೀ] ಕರನಂದು ಹಾರೆ ಸಲಿಕೆಗಳು ಸಹಿತ (ಲಶಿಂ. ೩೨-೫೭); ನಿಜಜಂಗಮದ ರೂಪನಾಕ್ಷಣಂ ಹಾರವಿಸಲೆಬ್ಬಿಸಿದ ಮಡಿದುಪ್ಪಲೀ [ಪಾಠಾಂ. ನೀ] ಕರಂ ವೀರಶೈವಾಗಮವ ಮೆಚಿದ (ಲಶಿಂ. ೩೨-೫೯).

ಉಪ್ಪಲಿಕೆ : ೧. 'ಉಪ್ಪಲಿಕದೇವಿ' ಪರಾ.

[ಉಪ್ಪಲಿ + ಇಗ. / ತಮಿ. ಉಪ್ಪಲಿಯನ್]

ಉಪ್ಪಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಣ ಉಪ್ಪಲಿಗೆ ಮತ್ತಲ್ಲ ಶಿಶುಮಾರ ಕತ್ತೆಯ ಮೂತ್ರವೆರಿದಿಹರೆ ರಸಭಸ್ಮ ಉತ್ತಮವ ದಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೬೪).

[ದೇ. || ಮಲ. ಉಪ್ಪಲೆ; ತುಳು. ಉಪ್ಪಲಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಲೀಕೆ 'ಉಪ್ಪಲಿಕೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪವಡ, ಉಪ್ಪಡ್ಕ (ನಾ). ೧. ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವುದು; ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಏಳುವುದು: ದಂಪತಿಗಳಿಗುಪ್ಪವಡವು ಸಮನಿಸಿತೆ ಮುಪ್ಪಾಗುತಿದೆ ರಾತ್ರಿ (ಅಂಜಣ. ೮-೧೩೭); ಉದಯ ರಾಗದೊಳುಪ್ಪವಡದ ಪಾಡಂ ಪಾಡುವವರ ಪಾಡೊಪ್ಪಿತಾಗ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೨-೧೦); ನೆರೆದರು ಬಳಿಕುಪ್ಪವಡಕೆ ಪಾಡುವ ತರುಣಿಯರ್ ತಾಳದಂದಿಗೆಯ ಕರದೊಳು ತಳಿದು (ಕಂನವಿ. ೨೨-೩೯). ೨. ಸುಪ್ರಭಾತ; ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು: ಪುಷ್ಪಸುಗಂಧಗಂಧಿಯರು ಬಂದರೂ ಬಾಣನುಪ್ಪವಡವನು ಪಾಡುವೊಡೆ (ಮೇಹತ. ೨೨-೩೦); ಬೆಳಗಾಯಿತೇಳೆಂದೊಬ್ಬ ತರುಣಿಯುಪ್ಪವಡಮಂ ಹಾಡಿ (ಭಿಕ್ಷಾಜ. ೩-೪೫); ಉಪ್ಪವಡಮಂ ಪಾಡುವ ಗಾಡಿರ್ಕಾರಿಯರ ರಾಗರಸದೊಡನೆ (ಚಂದ್ರಭ್ಯ. ೧೬-೧೩೩ ನ). **ಉಪ್ಪಡ್ಕ :** ೨. 'ಉಪ್ಪಡವಡ' ಪರಾ.

[ಸಂ. (ಉತ್-)+ ಪವಡು. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪವಡ?]

ಉಪ್ಪವಡಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲೆಳೆಳು; ಎಚ್ಚರ ಹೊಂದು: ನಿಜಸತಿಯೊಡನೆ ಮಂದೇರಕಕೇಳಿಯೊಳಿದುರ್ ಉಪ್ಪವಡಂದಳೆದತಿಹರುಷದೊಳು (ಪ್ರಭಂಜ. ೧-೮೫). [ಉಪ್ಪವಡ + ತಳೆ]

ಉಪ್ಪವಡಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಪ್ಪವಡಂದಳೆ: ಸುಯ್ಯಲರ್ ತರಹರವಾಂತು ಸೂನೆ ಸತಿಯುಪ್ಪವಡಂಬಡೆದೊಪ್ಪಿ ತೋಪ್ಪದಳ್ (ರಾಜಶೀ. ೪-೨೫). [ಉಪ್ಪವಡ + ಪಡೆ]

ಉಪ್ಪವಡಗೀತ (ನಾ). ಸುಪ್ರಭಾತದ ಹಾಡು; ಸುಪ್ರಭಾತ: ಉಪ್ಪವಡಗೀತ ಅಥವಾ ಸುಪ್ರಭಾತ ಗೀತ (ಕವಿಜ. II, ೨೮೪ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ). [ಉಪ್ಪವಡ + ಗೀತ]

ಉಪ್ಪವಡವಾಡು (ನಾ). = ಉಪ್ಪವಡಗೀತ: ಸೂತಜರು ಸವಿಯುಪ್ಪವಡವಾಡುನು ಪಾಡಿದರು ಮುನ್ನೇಸಣ್ಣನೊಳಾಗ (ಅಂಜಣ. ೧-೩೧).

[ಉಪ್ಪವಡ + ಪಾಡು]

ಉಪ್ಪವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು; ಹಾಸಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಏಳು: ಪವಡಿಸಿದನಂತನೊಳೆದುಪ್ಪವಡಿಸಿ ತನ್ನೆರಡುಮಡಿಯನೊತ್ತು ತ್ರಿದಾಹವವಿಜಯಿಯಪ್ಪ ವಿಜಯನೆನೆ ವಲಂ ಮುಂ ಕಂಡು (ಕಂಪಭಾ. ೯-೧೧); ಬೆಳಗಾಯ್ತುಪ್ಪವಡಿಸು ತೊಳತೊಳಗುವ ಮಣಿಮುಕುರಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ಗಂಕ. ೮-೭೧); ಹರಹರ ಶ್ರೀಕಾಂತ ಎನುತೈವರು ಕುಮಾರಕರುಪ್ಪವಡಿಸಿದರರಿವನಾಶಕರು (ಕುನ್ಯಾವಿ. ೧೧-೪); ರುದ್ರನುಪ್ಪವಡಿಸಿದ ನೆಳ್ಳತ್ತರಾ ವೀರಭದ್ರಮುಖ್ಯರ್ (ಚಿಬ್ಬು. ೪೮-೩೬). 'ಪವಡಿಸು' ಪರಾ. [ಉಪ್ಪವಡ + ಇಸು]

ಉಪ್ಪವರೆ (ನಾ). ಅವರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕಾಕಾಂದೋಲಾ - ಕಾಡವರೆ, ಉಪ್ಪವರೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೦). [ಉಪ್ಪು + ಅವರೆ]

ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಪೋಚಿ ಗಾಮುಣ್ಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩೦೮-೧೨; ೨೭೧). [ಉಪ್ಪು + ಪಳ್ಳಿ]

ಉಪ್ಪಳೆ, ಉಪ್ಪಲ್ಕ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವು; ಉತ್ಪಲದ ಹೂವು: "ನೆಯ್ತಿಲ್ಲಳ್ಳೊಳ್ ಉಪ್ಪಳ ಕೋವಳೆಗಳು" (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೯); ಕೊಂಡುವು ಸಪ್ಪದಮುಪ್ಪಳದಿನೊಪ್ಪವ ನಜುವಂಡುಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೮೬); ಕಣ್ಣಿಡಿದು ನೋಡಳುಪ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ತ] ಕದ ಸಿರಿಯಳಿವುದೆಂದೆನ್ನ ಮಗಳೆಂದೊಬ್ಬ ಸತಿ ನುಡಿದಳು (ಹಚಕಾ. ೪-೧೯); ನೆಪ್ಪೆಯಿಪುದೊಪ್ಪನುಪ್ಪಳದ ತಾವರೆಯೋರಣದೋರಣಂಗಳಂ (ಆತ್ಮತ. ೨೪-೧೯). **ಉಪ್ಪಲ್ಕ :** 'ಉಪ್ಪಲಗಾರಿ' ಪರಾ. [\leq ಸಂ. ಉತ್ಪಲ]

ಉಪ್ಪಳಗಂಪು (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ: ಕಿಣ್ಣದುಂಬಿಗುರುಳ ಹೊಂಜೆಳೆಮೆಯುಪ್ಪಳಗಂಪಿನ ಗರುವೆ ವಿಲಾಸದಿನೆಯ್ದಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೧೬-೪). [ಉಪ್ಪಳ + ಕಂಪು]

ಉಪ್ಪಳಗಣ್ (ನಾ). ನೆಯ್ತಿಲೆಯಂತೆ ಇರುವ ಕಣ್ಣು: ತೊಳಪ್ಪುಪ್ಪಳಗಣ್ಣ ನೀಪ್ಪಿ ವರ ಸಾಂದರಿಗೂಡಿ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತಿರಲ್ (ಉಪ್ಪಟ. ೧೦-೨); ಇಪ್ಪಂತೆ ನೋಡಿದರಾ ರಾಜಚಂದ್ರನನುಪ್ಪಳಗಣ್ಣ ನೀಪ್ಪಿಯರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೬-೧೪೮). [ಉಪ್ಪಳ + ಕಣ್]

ಉಪ್ಪಳಿಸು 'ಉಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಚಿಕ್ಕಂದು ನಾನಾಡಿದುಪ್ಪಾಟಮಂ ಮತ್ತಿಂದು ತೋರಿದಪನೆನ್ನ ತಮ್ಮಂಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೦-೨೫೪).

[ಉಪ್ಪು + ಆಟ]

ಉಪ್ಪಾತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪಾತಿ (ಮೈಟಿಗಿ. ೧೧-೧೮೫). [ಉಪ್ಪು + ಆತಿ?]

ಉಪ್ಪಾರ್ಕ 'ಉಪ್ಪಾಟ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರ್ಕ 'ಉಪಾರ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರಗಡುಗೆ 'ಉಪಾರಗಡುಗೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಾರತಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು (*).

[ಉಪ್ಪಾರ್ಕ (< ಉಪ್ಪಾಟ) + -ತಿ (< ಇತಿ)]

ಉಪ್ಪಾರತಿ (ನಾ). ೧. (ದೃಷ್ಟಿದೋಷಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಎತ್ತುವ ಉಪ್ಪಿನ ಆರತಿ: ದೃಷ್ಟಿಯಾಯ್ತೆಲೆ ಉಪ್ಪಾರತಿಯನೆತ್ತೆಂಬ (ಬಸರ. ೭-೧೩೨); ಕೋಮಲೆಯರು . . . ಉಪ್ಪಾರತಿಯನೆತ್ತಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೭). ೨. ಉಪ್ಪನ್ನು ನಿವಾಳಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು: ಆರತಿಯನೆತ್ತಿದರು ಬಳಿಕುಪ್ಪಾರತಿಯ ಹಾಯ್ತಿದರು (ಕುನ್ಯಾವಿ. ೨೯-೨೭); ನಾರಿಯರು ಬಳಿಕೆನ ಮಣಮಯದಾರತಿಯ ನಲಿದೆತ್ತಿ ಬಳಿಕುಪ್ಪಾರತಿಯನು ಸೂಸಿದರು (ಜೀವಂಜ. ೮-೨೪). [ಉಪ್ಪು + ಆರತಿ]

ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಹತ್ತಿಸಿದುವ ತುಪ್ಪದ ದೀಪ: ಕಾರ್ತಿಕ ಪೂರ್ಣಮಿಯವುಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ ಪ ೨ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೮; 1291). IP ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾರ ಮತ್ತು ತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ ಇವು ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

[ಉಪ್ಪಾರ್ಕ (< ಉಪಾರ) + ತುಪ್ಪ + ದೀವಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಾರದೀಪಮಾಲೆ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ: ದೀಪಾವಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ೩ ಕಂ ಉಪ್ಪಾರದೀಪಮಾಲೆ ಮುಂತಾದ ದೀವಿಗೆಯೆಣಿಗೆ ಗ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೮; 1291).

[ಉಪ್ಪಾರ್ಕ (< ಉಪಾರ) + ದೀಪ + ಮಾಲೆ]

ಉಪ್ಪಾರದೀವಿಗೆ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತುಪ್ಪದೀವಿಗೆ: ಸಿವರಾತ್ರಿಯಲು ದೇವರುಗಳವು ವುಪ್ಪಾರದೀವಿಗೆಯ ಯೆಣ್ಣಿಗೆ ಪ ೨ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೬೦; 1291). [ಉಪ್ಪಾರ್ಕ (< ಉಪಾರ) + ದೀವಿಗೆ]

ಉಪ್ಪಾರಮೋಳೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ (ದಕ. ೪).

[ಉಪ್ಪಾರ_೧ (< ಉಪ್ಪಾಱ) + ಮೋಳೆ]

ಉಪ್ಪಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವ ಕೆಲಸ. ೨. ಗಾರೆ ಕೆಲಸ (+). [ಉಪ್ಪಾರ_೧ (< ಉಪ್ಪಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಉಪ್ಪಾರಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಬಜೆ, ಉಪ್ಪಾರಿತನ ಬೇರು, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ, ಇವಿಷ್ಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹ ತೂಕವ... ಶ್ಲೇಷ್ಠ ಪಿತ್ತ ದಿಂದುಂಟಾದ ಕುಷ್ಠ ಪರಿಹರವಾದುದು (ವೈದ್ಯ ಸಾ. I, ೩೯೦). [?]

ಉಪ್ಪಾಱ, ಉಪ್ಪಾರ_೧ (ನಾ). ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವವನು; ಆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು: ಉಪ್ಪಾಱ್ಪಾಱರ ಮೊಳೆಯ ರೊಕ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಸಮುದ್ರಗ್ರಾಮ (ಸೌಖ್ಯ. IV, ೨೫೫-೧೫; 1519); ಉಪ್ಪಾಱರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೯-೪; 1551). ೨. ಮಣ್ಣು ಕೆಲಸದವನು; ಗಾರೆಕೆಲಸದವನು: ಶಿಖಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ... ಅಂಗೈ ಉಪ್ಪಾಱ, ನಖಿ ನಾಯಿದ, ಒಡಲು ಡೊಂಬ (ವಚನ. I, ೩೬೨); ಸತ್ತ ಉಪ್ಪಾಱರೆಲ್ಲರ ತೋಟ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೨೧-೧೭). ಉಪ್ಪಾರ_೧: ೧. "ಉಪ್ಪುತಯಾರಿಸುವವನು... ಉಪ್ಪಾರ" (ತುಳು ನಾ. ೧೭೩); ಉಪ್ಪಾರನ ಮಗನಾದರೆ ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದೆ ಉಂಡಾನೇ (ಗಾದ). ೨. ನಿಜವಾಗಿ ಆ ಉಪ್ಪಾರನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಲು ಬೇಕು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೫೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಪ್ಪಾರಕಾರನ್, ಉಪ್ಪರವರ್; ತೆಲು. ಉಪ್ಪರ]

ಉಪ್ಪಿ (ನಾ). ಎಸಗದ ಗಿಡ; ಯಗಚಿ ಗಿಡ: ಬಿಳಿಯ ಉಪ್ಪಿಯ ಬೇರಂ ತೇದು ಛಾಯಾಶುಷ್ಕಮಂ ಮಾಡಿ... ಜೇನುತುಪ್ಪದಿ ಕಲಸಿ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡರೆ ಕೃತ್ರಿಮ ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೇ. ೧೩೪). [ದೇ. || ತೆಲು. ಉಪ್ಪಿ]

ಉಪ್ಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ಹಾಕು, —ಬಡಿಸು: ಉಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ದೊಡ್ಡ ತುಪ್ಪದ ಮೆಟ್ಟಿಡಿತೆಂಬಂತೆ ನಮ್ಮ ಕೆಮ್ಮನಿರ್ಪರವಿದೇಕಾರಣಂ (ಸಂಸಭಾ. ೭-೧೬ ವ). ೨. ಅನ್ನಹಾಕು: ಉಪ್ಪಿಕ್ಕಿದವನನ್ನು ಮುಪ್ಪಿನ ತನಕ ನೆನೆ (ಗಾದ). [ಉಪ್ಪು + ಇಕ್ಕು]

ಉಪ್ಪಿಗ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಲಿಗ: ಉಪ್ಪುಗಿಗರಂ ಗುರಿಗರುಪ್ಪಿಗರ್ ಸುಪ್ಪಾಣಿ ಗರ್ ಸೂಜಿವಳಿಗಾಣರು (ಮದೇಪು. ೨೮-೭). [ಉಪ್ಪು + -ಇಗ]

ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿತರಿ, ರವೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಗರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿನಿಸು: "ಊರಿಂದ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ ಹಸಿದು, ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕಾಫಿ ಮಾಡಲೆ..." ಎಂದಳು (ಗಾಳಿಗು. ೬೯).

[ಉಪ್ಪು + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಉಪ್ಪಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಪ್ಪಿಕ್ಕು ೨: ಉಪ್ಪಿಟ್ಟವರನ್ನು ಮುಪ್ಪಿನ ತನಕ ನೆನೆ (ಗಾದ). [ಉಪ್ಪು + ಇಡು]

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಿನಾಗರ 'ಉಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಉಪ್ಪಲಿಕೆ 'ಉಪ್ಪಲಿಗ' ನೋ.

ಉಪ್ಪಲಿಕೆದೊಳೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಾರರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ಹೊಗದರ್ ಮಗ್ಗದರ್ ಸಂಚಕಾರುಕ ಕಬ್ಬಿನದ ಸುಂಕ ಬಿಲ್ಲಹದಿಕೆ ಬಾಲವಣ ಉಪ್ಪಲಿಕೆದರ್[ಜೆ] ಒಳಗಾದ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೯; 1330). [ಉಪ್ಪಲಿಕೆ (< ಉಪ್ಪಲಿಗ) + ತೊಳೆ]

ಉಪ್ಪಲಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಟಿಗ. ೬೦-೧೨೧೪).

[ಉಪ್ಪಲಿ_೧ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉಪ್ಪು, ಉಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ರುಚಿ ಗೊಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಲವಣ: ಬೈಕಂದಿರಿದು ತಂದ ಕೂಟ್ಟಿ ನೆರಮಣ್ಣೆಯನಕ್ಕುಪ್ಪನಕ್ಕೆ ಕಟಾಯನಕ್ಕಿಂದಪ್ಪೊಡಮಿಕ್ಕಿಯು ಮೆಜೆಯಿಸಿಯುಮುಜಿಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪-೧೫); ಉಪ್ಪುತುಪ್ಪ (ಇಲ. XII, ೨೫೬-೧೬; 971); ಮರದ ಮಾಡೆಗಳೆ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪದಿನಾಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪-೧೩; 1010); ಸಕ್ಕರೆಗುಪ್ಪಂ ಸರಿ ಮಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦); ಸಂಪಳಿಯೊಳಗೆಯೆಳೆಯಲ್ಲ ನೀರುಳ್ಳಿ ಯುಪ್ಪು ಜೀರಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೫); ಉಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೪-೭೭); ತಾಯಿಗಿಂತ ಬಂಧುವಿಲ್ಲ ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದ); ಉಪ್ಪು ತಿಂದವ ನೀರು ಕುಡಿದಾನು (ಗಾದ). 'ಅಟ್ಟುಪ್ಪು', 'ಕಲ್ಲುಪ್ಪು', 'ಕಾರುಪ್ಪು', 'ಚೌಳುಪ್ಪು', 'ಪೆಟ್ಟುಪ್ಪು', 'ಸೋರುಪ್ಪು' ಪರಾ. ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉಪ್ಪಂ ಪುಳಿಯಂ ಕಡುದಿಸಿದಪ್ಪುದುಮಂ ಬಯಸುತಿಪ್ಪ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨-೨೭); ಒಗರುಪ್ಪು ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಹುಳಿ ಕಾರ (ಭರಣ. ೪-೯೩). ೩. (ಆಲಂ). ಹಂಗು; ಉಪ ಕಾರದ ಮಿಣ: ಸಮಸ್ತರು ನಂಮ ಅರಮನೆಗೆ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಾ ನಡೆದುಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೪); ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ನಂಬುಗೆಗೇಡನ್ನು ಅಹಿತವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಿಸಿದರಾದರೂ ನಿಮ್ಮ ಗತಿಯೇನು (ಬೆಟ್ಟ. ೫೫-೧). ೪. ಉಪ್ಪು: ೨. ನಾಲಗೆಯಂ ಸವಿಯೆ ಇದು ಮಧುರಂ ಇದು ಪುಷ್ಪ ಇದುಪ್ಪು ಎಂದಿವು ಮುಂತಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ತಿಳಿವು (ಚಕಬ. ೩).

ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ = ಮಾವು ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದ ದುವುಗಳನ್ನು ಉಪ್ಪು ಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ನಂಜಿಕೆಗೆ (ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಊರುಗಾಯಿ: ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ ಗದ್ಯಾಣಂ ಎರಡು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೪-೧೭; 1010); ಮಾಮಿಡಿ ಕರಂಜಿಕೆಯಂಬಟಿ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್ ಕಪ್ಪುರಗಂಪ... ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೧); ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ ಬೆಲ್ಲವುಡಿ ಬೆಲ್ಲವತ್ತ ಮಾಗುಳಿ ಬಿದಿರ ಕಳಲೆ ಪೊಸತದುಕಂಬಟಿಯ ಕಾಯ್ಳಿಂದ ಸಮೆದೊಪ್ಪುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಳಂ ಮಾಳ್ವದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೬); ಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ ತಕ್ಕುಂ ಪ್ಪಿನ ಕ್ರಯ ೬ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧-೬೨; 1431); ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹುರಿಮಣಸುಗಡಲೆ... ಮಾಡುವವರ್ ಬರುತಿರ್ಪರು (ಚಿಬು. ೫೭-೪೨); ಪರಿಪರಿಯುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಪ್ಪಳ ಸವಿವೆರಿಸಿದ ಶುಳ್ಳ ಬಾಳಕವ... ತರುಣಿಯರೆಡೆಮಾಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೪೪); ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಗಾಡೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ (ಗಾದ); ಊಟ ಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಯಾತಕ್ಕೂ ಬೇಡ (ಗಾದ). ಉಪ್ಪಿನಮಾಳ = ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಪೂರ್ವಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು: - ಮನೆತೆರಿಗೆ, ಹುಲ್ಲು ಹಣ... ಮಾರಿಕೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳ (ಸಮ್ಮ. ೨೪೩). ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ = ೧. ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವ ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ರಾಶಿ, —ಗುಡ್ಡೆ: ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳಗಳು (ಎಸಮ್ಮ. XXI, ೧೦); ೨. ಉಪ್ಪು ಮಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ತಿಪ್ಪೆ ಹಳವುಪ್ಪಿನ ಮಾಳ (ಎಕ. IX (S), ಮಾಗಡಿ. ೮೬-೮; 1687). ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ = ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳೆ: ೧. ಉಪ್ಪಿನಮೇಳೆ ಮೇಲೆ ನೈಟ್ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. X, ಗೋರಂಬಿ. ೫೬-೧೧೫; 1407). ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ = ಉಪ್ಪಿನಮಾಳೆ: ೧. ಹೊಂಸ ಹಳ್ಳದ ಆ ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ ಅಳಿಗೆರೆಗಳಲಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೬೫; 1474).

೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮೊಳೆಯ ರೊಕ್ಕ ಕ್ರಯ ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟು ಬಿರಾಡ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. XI, ಜಗಲೂ. ೪೧-೩೨; 1526). ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ = ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳೆ: ೧. [ಉಪ್ಪಿ] [ಪ್ಪಿ]ನ ಮೋಳೆಯ ಚಾಡಗೊಂಡನ ಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೪-೫೪; 1513). ೨. ಕಾಡಾರಂಭಸುವರ್ಣದಾಯ ವಾರಕಾರು ಸೇನೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ ದಣಾಯಕಸಾವ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೨೪; 1419); ಕಬಿಣದ ಪೊಂಮುಚರಾದಾಯ ಹುಲ್ಲುಹಣಾ ವುಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ ಯಾಚಲಪೈರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೨-೯೪; 1825); ಮದುವೆದೊಗೆ, ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ, ಕಾದಿಯ ತೆರಿಗೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪); ತಂಬಾಕು, ಗಾಂಜ, ಪರಾಬು, ಉಪ್ಪಿನಮೋಳೆ ಅಚಾರಕಾಣಿಕೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಆದಾಯದ ಬಾಬುಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಪಾಳಿಗಾ. ೫೧); ಉಪ್ಪಿನಾಗರ = ಉಪ್ಪಿನ ಗಣಿ: ಉಪ್ಪಿನಾಗರ ಗೇಣಿಯಿಂದ ವರುಷ ೧ ಕಂ ಬಡ ರೊಕ್ಕ ಗ ೬ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೯-೨೨; 1365). ಉಪ್ಪು ಸೊಪ್ಪಾಗು = (ಆಲಂ). ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸು: ತಪ್ಪೆಂದು ಮುಪ್ಪುರಿಗೊಂಡು ಬಾಯಳಿದೂಳುಉಪ್ಪುಸೊಪ್ಪೇನಾದಪುದೇ (ರಾಮವಿ. ೧-೫೦). ಉಪ್ಪುಹಾಕು = ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ಒದಗಿಸು: ಸಾರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಪ್ಪುಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ). ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: ರಾಜಪುತ್ರನು ಅಕಬರನ ಉಪಲಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಹಾಕದೆ... ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೭೨). 'ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಪ್ಪು; ಕೊಡ. ಉಪ್ಪೀ; ತುಳು. ತೆಲು.

ಉಪ್ಪು; ಕೋಲಾ. ಸುಪ್ಪ; ನಾಯ್ಕಿ. ಸುಪ್ಪ; ಪರ್ಜಿ. ಚುಪ್ಪ]

ಉಪ್ಪು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಸ್ಥಿತಿ; ನೆಲೆ. ೨. ತಿಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಗೆರೆ ಅಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಿಸುವ ಸೋಲು: ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಉಪ್ಪು ಹೊತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೋ ಏನೋ ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಸಪ್ಪಾಗಿರುವುದು (ನಿರಾಭ. ೯೬); ಬಹಳೇ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಅಟವನ್ನು ಅಡಿದ್ದರಿಂದ ತಿರುಗುಪ್ಪಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಎರಡನೆಯ ಮನೆಯವರಿಗೆ ಉಪ್ಪು ಏರಿ ಬಂದಿತ್ತು (ನಿರಾಭ. ೯೬); ೩. ರಾಮಪಟ್ಟಿಯ ಅಟಿ (ಕ). ೪. ಹೆಂಗಸರು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಟಿ (ಕ). [\leq ಉಳ ?]

ಉಪ್ಪು (ನಾ). (ಉಕ). ಪ್ರೀತಿ; ಮುದ್ದು.

ಉಪ್ಪುಪ್ಪು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ, ಮೊದಲಿನಿಂದ ಅತೀ

ಉಪ್ಪುಪ್ಪು ಮಾಡಿ ಬೆಳಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಉಪ್ಪುಕಂಡ (ನಾ). = ಉಪ್ಪುಬಾಳಕ. (ದಕ). [ಉಪ್ಪು + ಕಂಡ]

ಉಪ್ಪುಕಡಲು 'ಉಪ್ಪುಗಡಲ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ 'ಉಪ್ಪುಗಡಲೆ' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಕಡ್ಡಿ ಅಟಿ (ನಾ). (ದಕ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಟಿ: ಮಕ್ಕಳು ಉಪ್ಪುಕಡ್ಡಿ ಅಟಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು + ಕಡ್ಡಿ + ಅಟಿ]

ಉಪ್ಪುಕಾಗದ (ನಾ). ಒರಟು ಕಾಗದ; ಮರಳು ಕಾಗದ: ಶಾಯಿ ಕರೆಯು ಹಳೆಯದಾದರೆ, ತಿಳಿನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸವನ್ನು ಸವರಿ ಇದು ಒಣಗಿದ ನಂತರ ಉಪ್ಪುಕಾಗದದಿಂದ... ಸವರಿ ಉಜ್ಜಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೫).

[ಉಪ್ಪು + ಕಾಗದ]

ಉಪ್ಪುಕಾರ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿದ ಖಾರ: ಪುರಿಗೆ ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಉಪ್ಪುಕಾರಹಜ್ಜು = (ಆಲಂ). ಬಣ್ಣ ಕಟ್ಟಿ ವರ್ಣನೆಮಾಡು: ನಿಜವಿರಲಿ ಸುಳ್ಳು ಇರಲಿ ಉಪ್ಪುಕಾರಹಜ್ಜು ಹೇಳುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ನಿಮಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ತುಳು. ೧೦೭).

[ಉಪ್ಪು + ಕಾರ]

ಉಪ್ಪುಕೊರಚ (ನಾ). ಕೊರಚಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಉಪ್ಪುಕೊರಚ, ಘಟ್ಟದ ಕೊರಚ(ಎಸಮೈ. VII, ೩). [ಉಪ್ಪು + ಕೊರಚ (< ಕೊಜಚ)] ಉಪ್ಪುಗಡಲ್, ಉಪ್ಪುಕಡಲು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಸಮುದ್ರ; ಲವಣ ಸಮುದ್ರ: ಆ ಮಿಸುಪುಪ್ಪುಗಡಲ ಮಧ್ಯದೊಳುದ್ದಾ ಮತೆಯಂ ಪಡೆದೊಪ್ಪುವ ಜಂಬೂನಾಮದ ದೀವಿ ಕರಂ ನಯನಾನಂದಮನಿರದೊ ದವಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೧). ಉಪ್ಪುಕಡಲು: ಉಪ್ಪುಕಡಲದು ಕಪ್ಪು ಜನ ಕಪ್ಪು ಏನೆಂದೆ ತಪ್ಪು ತಪ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫-೧೪).

[ಉಪ್ಪು + ಕಡಲ್]

ಉಪ್ಪುಗಡಲೆ, ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ (ನಾ). ಹುರಿದು ಉಪ್ಪನ್ನು ಸವರಿದ ಕಡಲೆ: ಕಡಲೊಳವು ಉಪ್ಪುಗಡಲೆಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಉಪ್ಪು ಕಡಲೆ: ಉಪ್ಪುಕಡಲೆ ಕುರುಕಲು ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು + ಕಡಲೆ]

ಉಪ್ಪುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (ಮೈಟಿಗ. ೩೬೮).

[ಉಪ್ಪು + ಕಡ್ಡಿ]

ಉಪ್ಪುಗಾಯ್, ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ, ಉಪ್ಪುಗಾಯ್ (ನಾ). ಮಾವು ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಪ್ಪುಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ನಂಜಿಕೆಗೆ (ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದಾರ್ಥ; ಊರುಗಾಯಿ: ಕೆಲಬಲದೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಜುತ್ತಮಿರೆ ಖಪ್ಪರದೊಳಗೆ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳೆಸವುತಿರೆ (ಚನ್ನರ. ೮೨-೧೫); ಬಿಸಿಬಿಸಿಯೋಗರಂ ಕೆಲದ ಸೋಡಗೆ ತೆಳ್ಳೊಳುದುಪ್ಪುಮುಪ್ಪುಗಾಯ್ ಮೊಸರಿನಿ ದಪ್ಪ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೧೦-೨೬೫); ತನಿವಣ್ಣಳರಸಿ ರಸಾಯನ ಸಾರ್ಗಳುಪ್ಪು ಗಾಯ್ ಬಾಳುಕಂ (ಜೈಮಿಥಾ. ೬-೪೪). ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ: "ಲವಣ ದೊಳು ಪುದಿದ ಫಲಮುಪ್ಪುಗಾಯಿಗಳೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೬); ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳಂತೆ ಬಿಜ್ಜೋಗರ ಮೊಸರೊಳ್ಳೆಯ ಬಹಳುಪ್ಪುಗಾಯಿ (ಮೋಹತ. ೩-೫೬); ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ ಪಾಲ್ಯೊಸರುಪ್ಪುಗಾಯಿ ಶಾಕಗಳ (ಭೈರವೇ. ೨-೧೯೭). Δ ಉಪ್ಪುಗಾಯ್: ನವೀನ ಸ್ವಾದುವೆತ್ ಪುರ್ಗಾಯ್ ನಾಳೋಕಿಸಿ ತಂದು ಬಡ್ಡಿಸಿದರಾ ಲೋ ಲಾಕ್ಷಿಯ ರಾ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೭೦).

[ಉಪ್ಪು + ಕಾಯ್]

ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ 'ಉಪ್ಪುಗಾಯ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಗಾವು (ನಾ). ಉಪ್ಪನ್ನು ಹುರಿದು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡುವ ಶಾಖ: ಗಾಯಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಗಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು + ಕಾವು (< ಕಾಯ್)]

ಉಪ್ಪುಗಾಳು (ನಾ). ಉಪ್ಪು ಸವರಿದ ಕಾಳು. [ಉಪ್ಪು + ಕಾಳು] ಉಪ್ಪುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ತಿನ್ನು. ೨. (ಆಲಂ). ಹಂಗೆಗೆ ಒಳ ಗಾಗು: ಧೋರೆಗಳುಪ್ಪುಂಡು ಮರಳಿ ಬಿದ್ದ ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಗೆ ರಂಗಜೈಸದು ಮರುಳೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೩೩). [ಉಪ್ಪು + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಉಪ್ಪುನೀರ್, ಉಪ್ಪುನೀರು (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ನೀರು; ಗಡುಸುನೀರು; ಸವಳು ನೀರು: ವಿಷಮಮಿಶ್ರಪ್ಪುನೀರುಂ ಕಷಾಯಿತಾಸ್ಯಂಗೆ ಮಧುರತರಮಪ್ಪಂತೆ ವಿಷಯಂಗಳೆ ನವಯೌವನ ಕಷಾಯಿತಾತ್ಮನ ಮನಕ್ಕೆವತಿಮಧುರಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೬); ಉಪ್ಪುನೀ ರೊಳೆ ಮಾಡಿದುದು ಲವಣೋದಕತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೬೭); ಉಪ್ಪುನೀರೆ ತುಳುಕಿ ತಳ್ಳೊಯ್ಯೆ (ಪಾರಸಿ. ೧೬-೩). ಉಪ್ಪುನೀರು: "ಲವಣೋದಕ - ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಕಡಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩. ೬೮); ನಿಮ್ಮ ಬಾವಿಯ ನೀರು ಉಪ್ಪುನೀರೋ ಸಿಹಿನೀರೋ? (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು + ನೀರ್]

ಉಪ್ಪುನೀರು 'ಉಪ್ಪುನೀರ್' ನೋ.

ಉಪ್ಪುನೆಲ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ; ಚೌಳು ಭೂಮಿ (+). [ಉಪ್ಪು + ನೆಲ]

ಉಪ್ಪುನೆರಳೆ (ನಾ). ಹಿಪ್ಪುನೆರಳೆ: ಉಪ್ಪುನೆರಳೆ ಗಿಡಗಳು ಪುಷ್ಕಳ ವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮೆಕಸುಬು... ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೬೯). [ಉಪ್ಪು + ನೆರಳೆ (< ನೇಪಾಲ್)]

ಉಪ್ಪುಮಡಿ (ನಾ). (ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು) ಉಪ್ಪುನೆರಳನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪಾತಿ (+).

[ಉಪ್ಪು + ಮಡಿ. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪುಮಡಿ]

ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ ಬೆರೆತಿರುವ ಮಣ್ಣು; ಚೌಳು ಮಣ್ಣು: "ವೃಷಕಾಪ್ಪಯ - ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು" (ಓಷಧಿ. ೧೫೮); ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆ ಭದ್ರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್ಣು)]

ಉಪ್ಪುಮಾನು (ನಾ). ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ ಒಣಗಿಸಿದ ಮಾನು: ಉಪ್ಪು ಮಾನು ಬಹಳದಿನ ಕೆಡದೆ ಇರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಪ್ಪು + ಮಾನು (< ಮಾನ್ಯ)]

ಉಪ್ಪುರ 'ಉಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ 'ಉಪ್ಪುರಗುಡಿ' ನೋ.

ಉಪ್ಪುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: "ಲವಣಾರ್ಕ - ಉಪ್ಪುರಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೨). [?]

ಉಪ್ಪುರೇವು (ನಾ). ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ (+).

[ಉಪ್ಪು + ರೇವು. / ತೆಲು. ಉಪ್ಪುರೇವು]

ಉಪ್ಪುವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಡ್ಡರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮ. XI, ೨). [ಉಪ್ಪು + ವಡ್ಡ (< ಒಡ್ಡ)]

ಉಪ್ಪುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾಗಿರುವ ಹುಲ್ಲು: "ರೋಣೇ ತೃಣಂ - ಉಪ್ಪುಹುಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪).

[ಉಪ್ಪು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಉಪ್ಪುಳ (ಗು). ಅರಳಿದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ. 'ಉಪ್ಪುಳಗಣ್' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಉಪ್ಪುಲ್ಲ (< ಸಂ. ಉಪ್ಪುಲ್ಲ)]

ಉಪ್ಪುಳಗಣ್ (ನಾ). ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣು; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಣ್ಣು: ಉಪ್ಪುಳಗಣ್ ತೋಳಪ್ಪ ಕುಡುಮಂಚಿನ ಮಂಜರಿಯೋಳ್ ಪಳಂಚಿ ಶೋಭಿಸುಮುಖಂ (ಉದ್ಯು. ೩-೨). [ಉಪ್ಪುಳ + ಕಣ್]

ಉಪ್ಪುಡು (ಕ್ರಿ). ಉಪ್ಪನ್ನು ಸವರು; ಉಪ್ಪು ಸೇರಿಸು: "ಹವಣಿಸಿದು ಮಾಂಸಮಂ ತುಂಡುಗೆಯ್ದು ಉಪ್ಪುಡಿದವರಲ್ಲಿ ವಲ್ಲೂರ ವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೫). [ಉಪ್ಪು + ಉಡು]

ಉಪ್ಪೆಗಚಿ, ಉಪ್ಪುಗಚಿ, ಉಪ್ಪುಚ್ಚಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿ ಗಿಡ: ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದು ಉಪ್ಪೆಗಚಿಯ ಮೆಳೆ, ದತ್ತೂರಿಯ ವನ (ಅಲಮ. ೨೧೨).

ಉಪ್ಪುಗಚಿ: (+). ಉಪ್ಪುಚ್ಚಿ: (+). [ಉಪ್ಪು + ಎಗಚಿ]

ಉಪ್ಪುಸರ್ (ನಾ). ಹುಳಿ ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಉಪ್ಪು ಮೌತ್ರ ಹಾಕಿದ ಸಾರು; ಉಪ್ಪು ಬೆರೆಸಿದ ಕಟ್ಟು: ಸವಿಯ ಸೂರ್ಕೇಣ್ ಸೊದೆಯನು ಪೈಸರ್ಗಿತ್ತ ಸೊದೆಯುಣಗಣಂ ಗಣಿಸದಿರ್ಪಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೬-೩).

[ಉಪ್ಪು + ಎಸರ್]

ಉಪ್ಪೇರಿ (ನಾ). ಆಲೂಗಡ್ಡೆ, ಬಾಳೆಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ತರಕಾರಿ ಗಳನ್ನು ತೆಳ್ಳಗೆ ಬಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಹಚ್ಚಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ತಿನಿಸು: ಆಲೂಗಡ್ಡೆ ಉಪ್ಪೇರಿ, ಬಿಸ್ಕತ್ತು (ದಿಲ್ಲಿ. ೬); ಉಪ್ಪೇರಿ, ವಾಂಗಿಭಾತು (ರೂಪಸಂ. ೧೬).

[ಉಪ್ಪು + ?]

ಉಪ್ಪೊಂಗು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿಹಿಗ್ಗು; ಉಕ್ಕೇರು: ಸಮುದ್ರನೊ ಮೆಯೆ ತಿಂಗಳುದಿಸಲ್ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂದುಪ್ಪೊಂಗುವನೆನಲ್ (ಬಾಲಭಾ. ೧-೩); ಅಂಗಪತಿಯಾದನು ಕಂಡುಪ್ಪೊಂಗುವ ಹರುಷವನು ತಳೆಯುತೆ (ಬಾಲಭಾ. ೬-೭೫). [← ತೆಲು. ಉಪ್ಪೊಂಗು]

ಉಬಯ (ನಾ). = ಉಭಯ: ಇವರಿ ಉಬಯದಿಂದ ಬರೆದ ಸೇನ ಬೋವನು ಬಾನೋಜ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೨೧೩-೧೮; 17 ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಉಭಯ]

ಉಬಲು (ನಾ). ಒಂದುಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಉಬಲು, ಹೆಸರೆ, ಕೊಲೆ ಹಲಸು, ಆನವ (ಮೈಟಿ. ೫೬-೧೧೨೩). [?]

ಉಬಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು; ಹೆಚ್ಚು; ಉಕ್ಕು (+).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಬುಕ್ಕು; ತೆಲು. ಉಬುಕ್ಕು]

ಉಬುಬು (ಅ). ಸಂತೋಷ, ಸಂಭ್ರಮ, ದಿಟ್ಟತನದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಬಿಡದೋಡೆ ಕಂಡು ಶಬರಂ ಕಡುಮುಳಿದಜಿ ಯಟ್ಟಿ ತಿರುಗಿ ತಿರುಗುತ್ತಂ ಸಂಗಡಿಸಿ ಪರಿಡುಬುಬುತುಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೮೬); ಎನ್ನೊಡೆಯರೆಯ್ತಪ್ಪ ಪುಣ್ಯವಂ ಕಂಡೆನೇ ಎನ್ನೊಡೆಯರಿಂತಪ್ಪ ಬಾಳ್ವೆಯಂ ಕಂಡೆನೇ ಉಬುಬುಬು ಎನಗಾರು ಸರಿಯೆಂದು ಕೊಬುರ್ತಂ (ಎಕಾರ. ೧೧೪); ಎಲೆಲೆಲೆಲೆಲೆ ಹಂದಿಯನುವಾದುದುಬುಬುಬುಬುಬುಬು ನಾಯ್ಕಳುವೆರಸಿ ಮುಕ್ಕುಳುಕ್ಕುಲು ಮೆಲ್ಲನೊಲೆದು ಬ್ಬಿ ಪುಟನೆಗೆದು ಗಜಜಿ ಗಜಗಿ (ಹಚಕಾ. ೬-೬); ನಿಂದುಬುಬು ಬೋಯನುತೆಡದ ಕರದಿಂ ಲಿಂಗಮಸ್ತಕದ ಶಿಖಿಯ ಪಿಡಿದು ಕಂಧರಕೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಹಸ್ತದಲಗಂ ಜಡಿವುತೊಂದಿಸುತ ಬೊಬ್ಬಿಡಿದು (ವೀಶ್ಯಪ. ೪-೮-೧೦).

[?]

ಉಬ್ಬಚ್ಚು (ನಾ). ಉಬ್ಬ ಕಾಣುವಂತೆ ರಚಿಸಿರುವ ಅಚ್ಚು: "ಉಬ್ಬು ಚಿತ್ರ ಕೆತ್ತು, ಉಬ್ಬಚ್ಚು ಮಾಡು" (Emboss. ಇಂಕಂ).

[ಉಬ್ಬು (< ಉಬ್ಬ) + ಅಚ್ಚು]

ಉಬ್ಬಟಿ 'ಉಬ್ಬಟಿ' ನೋ.

ಉಬ್ಬಟಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಟಿಯನ್ನು ಕಾಣು; ಅತಿಶಯವನ್ನು ಕಾಣು: ತುಟಿ ಮಿಡುಕದಿರಲವನೊಡೊ ಪಟುತರಕಾಯ್ತುನುಬ್ಬಟಿಗಂಡು ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ವಿಟಿ ನುಡಿಸಿದ ತನ್ನಿನಿಯಳಾ (ಭೈರವೇ. ೨-೧೦).

[ಉಬ್ಬಟಿ (< ಉಬ್ಬಟಿ) + ಕಾಣ್]

ಉಬ್ಬಡಿಗ 'ಉಬ್ಬಡಿಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮರದ ತುಂಡು; ಅಗಳಿ; "ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ" (ಪಟ್ಟನ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೊನಚಾದ ಆಯುಧ (?): ಹರಿಗೆ ಕತ್ತಿ ಕರವಾಳು ಸುರಗಿ ಬಿಲ್ಲು ಹಿರಿಯು ಬ್ಬಣ ಹಲಗೆಯನು ಭರದೆ ಪಿಡಿದು ಪರಿವಾರ ನಡೆದುದಾ ವರುಣನ ಪುರದತ್ತಲಾಗಿ (ಅಂಜಣ. ೬-೭೨); ಗಣನೆಗೈದದ ಹೆಗಲ ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣದ ಕನಕದ ಝಗಿಯ ತಲೆಗಡ್ಡೆಯ ನೇಣಿನ ಹೊಗರ ಮೋಟೆಯ ಕೆಂಪಿನಾಲಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೩-೧೦); ಉಬ್ಬಣ, ಕಬ್ಬಿ ಕೋಲು, ಚಕ್ರ, ಚಂಡು, ಪೋತಿ, ಚೆಲ್ಲೆಹ, ಬಲ್ಲೆಹ... ಜವದಾಡೆಗೆ ಕೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಂಗಳಿಂ (ವೀಣ. ೨೬೨); ಕೈಮೆಗಳ ಮೋಡಾ ಮೋಡಿಯುಬ್ಬಣದ ಲಲಿತ ಚಿತ್ರದ ಚದುರಭಟಿರವ್ವಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯ. ೧೪-೮); ಮಸಗಿದಂವಿನಲುಬ್ಬಣದ ಮೊನೆ ಮಿಸುಕಿದೆ ಯಲಿ ಸುರಗಿ ಸುಳಿದೆಬ್ಬಿಸಿದ ತಾಣದಲಂಬು ಲಂಬಿಸಿ ಹೊಕ್ಕುಹೊದಜಾನಲಿ (ತೂರರಾ. ೬-೧೦-೮); ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣವ ಜಳಪಿಸಿ ಮಿಸೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಡುತುಕ ಪಾರುಷದ ಬಿರುದಿನಗ್ಗೆಳೆಗಳನ್ನು ಪೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೊರೆ ಯಾವನು (ಕಂನವಿ. ೧೩-೩೮).

[?]

ಉಬ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕೃ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಗಿಳಿಗಳಂ ಕೂಡಿರ್ಪ ಸಾಲ್ಪಂಗಳುಬ್ಬಣದಿಂದಂ ಘನಶಾಂತಿಯಂ ತಳೆದು ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರಮಾರಾ ಜಿಕುಂ (ಉಬ್ಬಟ. ೩-೩೫); ಬಾಜಪ ತೂರ್ಯದ ಸಂಭ್ರಮಂಗಳಿಂ ತೊಟ್ಟಿಡೆಯಾಡುವೆಯೊರ ಪಾ ವ ನ ಮಂಗಳದೊಪ್ಪುಗೂಡಿ ನೇರ್ಪ ಟ್ಪುಡು ನೋಟಕಗೊರ್ಪಗೆಯುಬ್ಬಣಮುಪ್ಪಿನಮಾ ವಿ ವಾ ಹ ದೊ ಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೨೨); ರಣವನಭವರ್ಣಸುಪೊಡರಿಬ್ಬಣದ ಬೈಗುಳಕೇಳಿ ಬಂದುದು (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೬-೩೧). [ಉಬ್ಬಣ್ಣ (< ಉರ್ವಣ) + -ವಣ]

ಉಬ್ಬಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ತೀವ್ರವಾಗು; ಉಬ್ಬಲುರವ ಣೆಗಳೆ ಉಬ್ಬಣಿಸಿ ಬಂದರೂ ಯಾವುದೋ ಶಕ್ತಿ ಅನಂತನನ್ನು ಮುಂದೆ ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವಾನ್. ೨೯). [ಉಬ್ಬಣ್ಣ + -ಇಸು]

ಉಬ್ಬದಿಗ, ಉಬ್ಬದಿಗ, ಉಬ್ಬರಿಗ (ನಾ). ಅಧಿಕೃ; ಅತಿಶಯ: ದೇಟಿದುಬ್ಬದಿಗಮನಾಂತ ನಲ್ಲಳ ಮುಖಾಂಬುಜಮಂ ನಡೆನೋಡಿ ನೋಡಿ ಸಾಯದೆ ಬದುಕಾಡಿದಂ (ಅವಿಘ. ೧೨-೨೬); ಅಲಂಪಿಸುಬ್ಬದಿಗಮನಾ ಲತಾಂಗಿಗೆ ನೃಪಂ ಪಡೆದಂ ನವ ಸಂಪ್ರಯೋಗದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೦).

ಉಬ್ಬದಿಗ: "ಉಬ್ಬದಿಗಂ (ಉಬ್ಬರಿಗಂ)-ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨); ಪದವಿಪದವಂದದಿಂದಮೆದೆಯುಂ ತೆಪ್ಪಿದತ್ತು ಪೊದಟ್ಟು ಸಂಕೆಯಿಂ ನಡು ಕಮುಮಾಗಳುಬ್ಬದಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಗ]ಮಾಡುಮಾ ಸಾಧ್ಯಸದಿಂ ಬೆಮರ್ ಬೆಮರ್ವೆಡೆಗಳೆನುಣ್ಣ ಪೊಣ್ಣಿದು (ಪಂಪಾ. ೫-೧೫). ಉಬ್ಬರಿಗ: "ಉಬ್ಬದಿಗಂ (ಉಬ್ಬರಿಗಂ)-ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨). IP ಇದರ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ ಉಬ್ಬದಿಗ. ಉಳಿದುವು ಪಾಠಾಂತರಗಳು. [೧]

ಉಬ್ಬರ 'ಉರ್ವರ' ನೋ.

ಉಬ್ಬರಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ. 'ಉಬ್ಬರಂಬರಿ', 'ಉಬ್ಬರಮುರಿ' ಪರಾ. [< ಉಬ್ಬರ]

ಉಬ್ಬರಂಬರಿ, ಉಬ್ಬರವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ; ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ: ಬನದೊಳಗುಬ್ಬರಂಬರಿವ [ಪಾಠಾಂ. ಪರಿವ] ಶಾಂತರಸಾಮೃತಮಯ್ಯ ತಣ್ಣನೆ ತಣೆದಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೦೨); ನವೀನ ನಿಜಭಕ್ತಿತರಂಗಿಣಿ ಮೀಷುತುಬ್ಬರಂಬರಿಯುತುಂ (ಪಂಪಾ. ೬). ಉಬ್ಬರವರಿ: ಉಬ್ಬರ ವರಿದ ಸೊಬಗಿಂಗೆ ಸಂತೋಷಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಪರಿ]

ಉಬ್ಬರಗಹಳಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಕಹಳೆ; ದೊಡ್ಡ ಕಹಳೆ: ಹರಿಸುತ ಬಿರಿದಿಸುಬ್ಬರಗಹಳಿಯಂ ಪಿಡಿಸಿ ಹರಿನಾದವಂ ಮಾಡಿ ಕೊಳುತ (ತುರಂಗ. ೬೬-೧೩). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಕಹಳಿ]

ಉಬ್ಬರಗಿಡಿ (ನಾ). ಹಾರುವ ಕಿಡಿ: ಅಲಗಿಸುಬ್ಬರಗಿಡಿಯ ಹಬ್ಬಗೆ ಫಳಿಫಳಿಸಿ ಸೈಗಣಿದುದ್ದೈ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೬).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಕಿಡಿ]

ಉಬ್ಬರಣೆ (ನಾ). ಸಂಭ್ರಮ; ಕೋಲಾಹಲ: ಪುರವ ಹೊಜವಂಬಿ ವರು ಬರಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಬ್ಬರಣೆಯಾಗಲು ಬಳಿಕ ಸಾತ್ಯಕಿ ಹರಿಯ ನೇಮನವನು ಕಳುಹಿದ ರಾಮಗೂಳಿಗವ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೬೦೩. ೩೬-೯೨).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಅಣ್ಣ]

ಉಬ್ಬರಬವರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಯುದ್ಧ; ದೊಡ್ಡ ಸಮರ: ಅರಿಭಟರು ಪವನಜನನಾನುತ ಮರಳುತುಬ್ಬರಬವರವನು ತಂದರನೆಲಿಗೆ ಹಾಯ್ದಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೯). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಬವರ]

ಉಬ್ಬರಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಉರಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೋರು; ಹೆಚ್ಚಿನ ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಬಿರುದರನದಟಿನೊಳುಬ್ಬರಮುರಿವರ ನಾಯ್ಕನು ಕೊಂಡುಬರಿಗನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೧೧೪).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಉರಿ]

ಉಬ್ಬರವರಿ 'ಉಬ್ಬರಂಬರಿ' ನೋ.

ಉಬ್ಬರವಾತು (ನಾ). ಆಡಂಬರದ ಮಾತು; ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನುಡಿ: ರಕ್ಕಸರಾಯ ಮಿಸೆಗಳ ಮುಜಾದು ನಿಂದಿರಲಿದ್ದಜಿತು ಬಲು ಬಿರುದಿನುಬ್ಬರವಾತಿನಲಿ ಕಿಡಿ ಸುರಿಯ (ತೂರಾ. ೫-೬-೪).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಮಾತು]

ಉಬ್ಬರವಿಳಿತ (ನಾ). ಏರಿಕೆ ಮತ್ತು ಇಳಿಕೆ; ಹಿಗ್ಗು ಕುಗ್ಗು; ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ಪರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿ ತಗ್ಗುವಿಕೆ: ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟ ದಿನಕ್ಕೆರಡಾವೃತ್ತಿ ಉಬ್ಬುತ್ತಲೂ ಇಳಿಯುತ್ತಲೂ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿರಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಉಬ್ಬಿ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬರ ವಿಳಿತಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭೂವಿವ. 1, ೧೦೧).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + ಇಳಿತ]

ಉಬ್ಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿ ಹರಿ; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಸೇನೆಯ ಸೂಡಿ ತಂದಿಳುಹಿ ದನು ನಾಯಕವಾಡಿಗಳು ಸಹಿತುಬ್ಬರಿವ ಸಾಗರದ ತೀರದಲ್ಲಿ (ತೂರಾ. ೪-೧೧-೨೧). [ಉಬ್ಬರಿ (< ಉರ್ವರಿ) + ಪರಿ]

ಉಬ್ಬರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ; ಉಬ್ಬುವಿಕೆ: ಖರಕೋಪಾದಿ ಕಷಾಯದುಬ್ಬರಿಕೆಯಿಂ ಚಾರಿತ್ರ ನೋ ಹಾ ಸ್ರವಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೯). [ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬರಿಗ 'ಉಬ್ಬದಿಗ' ನೋ.

ಉಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಡ್ಡ ದಾಗು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು; ಊದಿಕೊಳ್ಳು; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು: ಪೊಟ್ಟಿಯುಬ್ಬರಿಸುಗುಂ ಕೆಮ್ಮುಗುಂ ತೇಂಕುಗುಂ (ಬಾಲಜಿ. ೧೨೭-೪); ಹೊಟ್ಟಿಯುಬ್ಬರಿಸುತ್ತ ಮಿದ ಮುಪ್ಪಿನಲಿ ಬೊಪ್ಪಂಗೆ (ಬಸಪ. ೧೫-೨೨); ಕಡಲ ತಾಯ್ತಳುಬ್ಬರಿಸಿ ಧರೆ ನಡುಗಿದುದು (ಸಾಲ್ವಾ. ೮-೬೯); ಹೊಟ್ಟಿಯುಬ್ಬರಿಸಿತ್ತು (ದೀಪದ. ೨೬). ೨. ಪ್ರಕಟ ವಾಗು; ಹೊರಬೀಳು; ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮನ್ಯುನೇಗ ದೊಳ್ ಬೀಗಿ ಬಿರಿವಂತೆ ಗಗ್ಗರಿಪ ಕೊರಲೊಳುಬ್ಬರಿಸಿ ಪೊರೆದ ಸೆರೆಗ ಕೊಳಂ (ವರ್ಧಪ. ೯-೬೦ ವ); ಉರಿಯ ಚೂಣಿಯಲುಸುರ ಹೊಗೆ ಯುಬ್ಬರಿಸುತ್ತಿದೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೫); ಝಮ್ಮೆಂದು ಸಮಿಧಾವಳಿಗಳುಬ್ಬ ರಿಸಿದವು ಭಟ ಭಟ ನಿನಾದದಲಿ (ತೂರಾ. ೧-೬-೪೯). ೩. ಅತಿಶಯ ವಾಗು; ಬಹಳವಾಗು; ತುಂಬಿಬರು: "ಉಬ್ಬರಿಸು - ಪೂರಣೆ (ಊ)" (ಶಮಧಾ); ಸುರಿವತ್ತುಜಲಮುಬ್ಬರಿಸಿ ಪೊನಲ್ ಪೊನಲನಟ್ಟಿ ಜನನುತೆಗಾಗಳ್ (ಪಂಪಾ. ೯-೬೪); ಪಿರಿದುಂ ಹರ್ಷಂ ಧರೆಗುಬ್ಬರಿಸಿರೆ ಸಿರಿಗರಸನೆನ್ನಿದೈ ನೀಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೬); ಚಿತ್ತದಾವೇಶಮುಬ್ಬರಿಸಿ ದುದು (ಚಿಬಪ. ೪೨-೩೫). ೪. ಗರ್ವಿಸು; ಉಬ್ಬು: ಸುರಲೋಕಂ ಮತ್ಯಲೋಕಂ ಫಣಿಪತಿಭುವನಂ ಪೂಜ್ಯಮೆಮ್ಮಿಂದಮೆಂಬಂತಿರೆ ಮುನ್ನಾರ್ ನೋಂತರೆಂದುಬ್ಬರಿಸಿ ಕೊನೆದು (ಧರ್ಮಾ. ೮-೨೦೦); ಇವನುಬ್ಬರಿಸಿ ನುಡಿದರೆ ನೊರಜ ಕೊಲುಸರೆ ಕೈದುವೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪೧). ೫. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು; ಆತುರಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹ ಗೊಳ್ಳು: ತಿರುಗಿಲಿಕೊಂಡುಬ್ಬರಿಸುತ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉತ್ಸನದಿಂದೆ]ಪರಿ ತಂದು (ತಿರು. ದೇ. ೨೫-೨೦); ಎರಡು ಕಂಗಳನಾಗಳಂತುಬ್ಬರಿಸಿ ಕಳಚಿ ಬಳಿಕ್ಕವಳುಕದೆ (ಬಸಪ. ೪೫-೪೯); ಉಬ್ಬರಿಸಿ ಕೈದೋಪಾದನು ಕಲಿ ಪವನಾನುತ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩. ೨-೬೫). ೬. ಅಸಮಾಧಾನ ಗೊಳ್ಳು; ಅಸೂಯೆ ಪಡು; ಮುಖಗಂಟುಹಾಕು: ಉಬ್ಬರಿಸಿ ಕಷ್ಟದ ತುದಿಯನೊಯದೆ ನುಡಿದುದು ನಿನಗೆ ಹಿರಿಯತನವೇ (ಬಸಪ. ೨೮-೩೩); ಒಬ್ಬಳರದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ನಿಳಯಕೊಬ್ಬಳಿ ಪೋಗದೆ ಪತಿ ನಲಿಯೆ ಉಬ್ಬರಿಸದೆ ಕಡುಮುಬ್ಬಿನೊಳಾದೆ (ಜನನ. ೧೦-೬೩).

[ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ) + -ಇಸು]

ಉಬ್ಬಲ (ನಾ). ಕೆಸರು; ಬದಿ: ಆರ್ಭಟವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸಾರವೆಂದೆಂಬೊ ಉಬ್ಬಲದೊಳು ಬಿದ್ದು ಬಳಲಿ ತೊಳಲಿ ಉಬ್ಬಸವನೆ ಬಟ್ಟು ಕಡಿಗೆಳು ವನ್ನ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯೯-೧). [?. / ತೆಲು. ಉಬ್ಬಲಿ = ಕೆಸರು]

ಉಬ್ಬಲು; ಉಬಲು (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು; ಸಿಪ್ಪೆ; ಉಮಿ: ಭತ್ತದ ಉಬ್ಬಲನ್ನು ತಲೆದಿಂಬಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ತಾನಾಗಿ ಉದುರಿದ) ಕೂದಲು ಅಥವಾ ತುಪ್ಪಟೆ (+). ಉಬಲು: ೧. (ಜಾನಕೋ. ೨೨). [?]

ಉಬ್ಬಲು (ನಾ). ಗಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಾಗಿಲು: ನಿನ್ನ ತಲೆ ಒಡೆಯುತ್ತೇನೆ ಎಂದವರು ಬಡಿಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಉಬ್ಬಲಿನತ್ತ ಧಾವಿಸಿದರು (ಮಸಕೂ. ೨೯). [?]

ಉಬ್ಬಲು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾಗುವುದು; ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು: ಉಬ್ಬಲುರವಣಿಗೆಗಳು ಉಬ್ಬಣಿಸಿ ಬಂದರೂ ಯಾವುದೋ ಶಕ್ತಿ ಅನಂತ ನನ್ನು ಮುಂದೆ ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವಾನ. ೨೯).

[ಉಬ್ಬು (< ಉವುF₁) + -ಅಲ್]

ಉಬ್ಬಸ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ; ಹಿಂಸೆ: ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳಿನಂ ತನಗಿರ ವುಬ್ಬಸಮದಪುನಃಪುನಃ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೦); ಮುನ್ನಿನ ಪೋದಬಂದೆಡೆ ಗಳೊಳ್ ಸಾವೆಯ್ ಬರ್ಪನ್ನಮುಬ್ಬಸದೊಳ್. ಬಿದೇನಿದಕ್ಕು ಪಾಯ ಮಣಮಿಲ್ಲ (ಬಂಕರ. ೪-೨೬); ನಿನ್ನ ಸುರಿಗುಬ್ಬಸ ಮಾಡೆನಂಪಿಗಳಾಣೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೨೬); ಅಕೆಯುಗ್ರತಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಹಾಕೋರಜ್ಞಾಲೆ ನೆಗೆಯಲು ಪಿಣಾಕಿಗಳಿಗುಬ್ಬಸವಾಯ್ತು (ದೇವೀಮ. ೨-೪). ೨. ಮೇಲು ಸಿರು; ಉ ಸಿ ರಾ ಡಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಶ್ವಾಸದ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಎಚ್ಚ ತುರ್ಬ್ಬ ಸಮ ಪು ದತ್ತ ಯ ತ್ತ ಸಾರಿಮೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೨-೨೦೬); ಒರ್ವನುಬ್ಬಸದಿ ಹರಿದು ಬಂದು ಅಸವಸದಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆನಾಗಿ (ಸಮ್ಯ. ೨-೬). ೩. ಗೂರಲುರೋಗ; ದಮ್ಬು; ನೇವಸ: ಗಂಧಕವ ಜೇನುತುಪ್ಪವೆರೆಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಕಾಸ, ಶ್ವಾಸ, ಪೀನಸ, ಉಬ್ಬಸ . . . ಇವೆಲ್ಲವನೂ ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೧); ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಆಗಲೇ ಉಬ್ಬಸವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೨೯). ೪. ಅಸಮಾ ಧಾನ; ಅಸೂಯೆ; ಭಯದ ಭಾವ: ಕಸವೇಂ ಕಸವರಮೇನುಬ್ಬ ಸಮಂ ಬಸಮಲ್ಲದಿರ್ದು ಮಾಡುವರೆಲ್ಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೬); ಅಸದ್ಭರ ತಪಮಂ ಮನದುಬ್ಬಸದಿಂದ ಭವಾನಿ ಮಾಣ್ಡು (ಗಿರಕ. ೯-೧೦೮); ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನೊಬ್ಬ ಸತಿಯೊಳಿಪ್ಪಂತಿಹನುಬ್ಬಸವಿಲ್ಲದೆಲ್ಲರೊಳು (ಭರಣ. ೫-೯೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಬ್ಬಸ; ಮಲ. ಉಮ್ಮಿಟ್ಟ; ತುಳು. ಉಬ್ಬಸ, ಉಬ್ಬೆಸ; ತೆಲು. ಉಬ್ಬಸ]

ಉಬ್ಬಸಂಬಡು, ಉಬ್ಬಸಪಡು, ಉಬ್ಬಸಬಡು, ಉಬ್ಬಸವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಿಗೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗಿ ಕಷ್ಟಪಡು: “ಉಬ್ಬಸಂಬಡು- ಉತ್ಸಾಹನಿಗ್ರಹೇ, ಉತ್ಸಾಹನಿಗ್ರಹೇ” (ಶಮಧಾ); ಕೂಸು ನಾನಾ ವಿಕಾರವೆರೆಸಿಕೊಂ ಉಬ್ಬಸಂಬಡುಗುಂ ಆ ಗುಳಿಸು ಗುಂ (ಬಾಲಚ. ೧೨೬-೧೩). ೨. ಉತ್ಸಾಹಗುಂದು; ಹುರುಪುಗಡು: “ಉಬ್ಬಸಂಬಡು - ಉತ್ಸಾಹನಿಗ್ರಹೇ, ಉತ್ಸಾಹನಿಗ್ರಹೇ” (ಶಮಧಾ). ಉಬ್ಬಸ ಪಡು: ೧. ಎತ್ತ ನೋಡಿದತ್ತ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಉಬ್ಬಸಪಡುವ ಕಪ್ಪು ನೀರು (ಹೂಸಕ್ತಿ. ೧೩೩). ಉಬ್ಬಸಬಡು: ೧. ಇಡೀ ದಿನ ಶಾಖವಾಗಿ ಜನ ಉಬ್ಬಸಬಡುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಲ. ೯೮). ೩. ಉದ್ದೇಗಪಡು; ಸಂಕಟ ಪಡು: ಅವರು ಉಬ್ಬಸಬಡುತ್ತಾ ನೆಲದಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಬಂಗಾಪ. ೧೧). ಉಬ್ಬಸವಡು: ೧. ಉಲಿದೂರಪಡುಬ್ಬಸವಟ್ಟು ರಚ್ಚಿಗೆ ಸಲೆ ಸಂದಿದ ಜಿಲೆವಣ್ಣ ಬಲೂರಿಸಿಕರು ಭಾವಿಸರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೫೮).

[ಉಬ್ಬಸ + ಪಡು]

ಉಬ್ಬಸಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟವನ್ನು ನಿವಾರಿಸು; ಆಯಾಸವನ್ನು ಕಳೆ: ತೀವಿದ ತಿಳಿವಿರಂ ಕೆಜಿ ಶಾವಣಿತೊಳ್ಳಿಯ್ಗ ಸೂಸಿಯುಬ್ಬಸಗಳಿವಂತೆ (ಚಿಕವಿ. ೩-೭೧). [ಉಬ್ಬಸ + ಕಳಿ]

ಉಬ್ಬಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಪಡು, —ತೊಂದರೆಪಡು: ಭಾರವಾಯ್ತೇ ತಲೆಗಳೆಲ್ಲಂ ಮುಸುಕಿಯುಬ್ಬಸ ಗೊಳುತಲಿದ್ದೇನೆ ಸಾಕು ಸೈರಿಸಲಾಣೆ ನಾನಿನ್ನು (ಬಸಪ. ೪೯-೨೩); ಅರಸಿಯುಬ್ಬಸಗೊಂಡು ಗಂಗಾತೀರದೇಶದಲಿ ಬರುತಿರಲು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೩. ೨೬-೯೩). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಪಡು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಅಸಮ ಕಲುಷಿತರಾಗಿ ಗೌಳತಪಸಿಗಳೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ತಾವುಬ್ಬಸಗೊಳುತ್ತಿಂತೆಂದರು (ಬಸಪ. ೪೩-೩೫). [ಉಬ್ಬಸ + ಕೊಳ್]

ಉಬ್ಬಸಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಸಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು: ಪಸುವನುಬ್ಬಸ [ಪಾಠಾಂ. ಬ] ಗೊಳಿಸಿ ವಧಿಸುವ ಹಸಿಯ ಹೊಲೆಯರ ನೇಣ ಹೊಲೆಯರ ಹುಸಿವ ಹೊಲೆಯರ (ಬಸಪ. ೫೫-೧೮).

[ಉಬ್ಬಸ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು]

ಉಬ್ಬಸಪಡು ‘ಉಬ್ಬಸಂಬಡು’ ನೋ.

ಉಬ್ಬಸಬಡು ‘ಉಬ್ಬಸಂಬಡು’ ನೋ.

ಉಬ್ಬಸರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಉಬ್ಬಸರೆಯ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳೆ ರಕ್ತಪ್ರಮೇಹ ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೇ. ೭೨).

[ಉಬ್ಬು + ಬಸರೆ (< ಬಸಲೆ)]

ಉಬ್ಬಸವಡು ‘ಉಬ್ಬಸಂಬಡು’ ನೋ.

ಉಬ್ಬಸವೆಯಿ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಾಡಲು ಕಷ್ಟಪಡು; ಆಯಾಸಪಡು: ಮೂಲೋಕವುಬ್ಬಸವೆತ್ತುದಂತೆ ಶ್ವಾಸರೋಧನರೋಧವನು ತಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೭-೩೨). [ಉಬ್ಬಸ + ಪೆಯಿ]

ಉಬ್ಬಳ (ನಾ). = ಉಬ್ಬಳಕ್ಕೆ ೧. (+). [< ಉಬ್ಬರ]

ಉಬ್ಬಳಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಓಕರಿಕೆ; ವಾಂತಿ ಬರುವಂತಾಗುವುದು: ಉಂಡರನ್ನವು ದಕ್ಕದುಬ್ಬಳಕ್ಕೆ ಘನವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೬-೧೧). ೨. ಹುಳಿ ತೇಗು: “ಉಬ್ಬಳಕ್ಕೆ - ಕಮಟದರಕೆ, ಅಪಚನವಾಗಿ ಬಾಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ವಾಯು ಬಿಡುವುದು” (ಜಾನಕೋ. ೨೦). ೩. ನಿಟ್ಟುಸಿರು: ದೀರ್ಘ ವಾದ ಉಬ್ಬಳೆಯಿಂದ ಮಾತುನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಜಯಂತ. ೪೭೭).

[ಉಬ್ಬಳ + -ಇಕ್ಕೆ]

ಉಬ್ಬಳಕ್ಕೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ; ಉಬ್ಬುವಿಕೆ. ‘ಉಬ್ಬಳಕ್ಕೆ ವಾತು’ ಪರಾ. [ಉಬ್ಬಳಕ್ಕೆ + -ಇಕ್ಕೆ]

ಉಬ್ಬಳಕ್ಕೆವಾತು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳದ ಮಾತು; ಗರ್ವದ ನುಡಿ: ಬಳಿ ಸಲಿಸಿತ್ತೆನೂರ್ವರಾತನ ಬಳಿಯ ಪಂಚ ಚಮೂಪಸುತರುಬ್ಬಳಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಬ್ಬಳಕ್ಕೆ, ಉಬ್ಬಳಕ್ಕೆ]ವಾತಿನ ಬಿಗಿದ ಕಾಸೆಯ ಬಲಿದ ತಲೆವಿಡಲ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೩). ‘ಉಬ್ಬರಿಕೆ’ ಪರಾ.

[ಉಬ್ಬಳಕ್ಕೆ + ಮಾತು]

ಉಬ್ಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಕರಿಸು; ಕಾರು; ವಾಂತಿ ಮಾಡು. ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು. [ಉಬ್ಬಳ + -ಇಸು]

ಉಬ್ಬಾಟಿ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಸೊಕ್ಕು: ನವಬ್ರಹ್ಮರಾಟೋಪವೇ ದಸೆಯೊಳಂತಿದ ದಿನಪರುಬ್ಬಾಟಿವಿದ (ಚಿಬಪ. ೧೬-೧೫); ಉಬ್ಬಾಟಿ ದಿಂದ ಅವನು . . . ಆ ನಗರವನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೨೩೧).

[ಉಬ್ಬು (< ಉವುF₁) + ಅಟ]

ಉಬ್ಬಾನಿಕೆ (ನಾ). (?): ಸೇನಭಾವ ಭೂಮಿ ೪೫೦ ಗ್ರಹಂ ಹಸ್ತ ೭ ಹರಿಯರಿಗ ಉಬ್ಬಾನಿಕೆ ಗೆಯಿ ೬೦೦ ಗ್ರಹಂ ಹಸ್ತ ೧೨ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೨೩-೫೧; 1209). [?]

ಉಬ್ಬಾರ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ; ಸಂಭ್ರಮ; ಹಿಗ್ಗು : ಅರಿತದು ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ ದುಗುಡದ ಭಾರದಲಿ ತಲೆಗುತ್ತಿವರುಬ್ಬಾರದಲಿ ಭುಲ್ಲವಿಸಿತವರು ವಿಘಾತಿಯಿಂದಿವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೩೩). [**ಉಬ್ಬಾರ?**]

ಉಬ್ಬಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : ಅಲ್ಪನ ಬೆಸನಂ ಮರಳಿ ಕೇಳದ ಬೆಸಗಲಿಗಳುಮಂ ಉಬ್ಬಾಳಿಯಳವಿಯಲೆಕ್ಕ ಕ್ಕಿಟ್ಟಾದು ಬೆಸಕೆಯ್ತು ಪಟಗಲಿಗಳುಮಂ ಅಳವನಜೊಡು ಬೇಗಿಜೊವ ಬಲ್ಲಲಿಗಳುಮಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪ ವ). ೨. ಉದ್ಭವಿತನ; ಪ್ರತಾಪ : ಹೇಳು ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ನಿನ್ನುಬ್ಬಾಳುತನವನು ಬಿಡೆನೆನುತ್ತುಬ್ಬಾಳಿಯಲಿ ಕಡುಹಸಿದು ನುಂಗಿದುದಂಭ್ರಯನು ತುಡುಕಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೩೨-೨); ಕೃತ ವೀರ್ಯಸುತನುಬ್ಬಾಳಿಯನು ಕೇಳುತ್ತ ಕಿಡಿ ಕಿಡಿಯೋಗಿ ಕಂಗಳಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೪-೨೪). [**ಉಬ್ಬಾಳಿ (< ಉವೃF₁) + -ಅಳಿ**]

ಉಬ್ಬಾಳಿಕೆ (ನಾ). ದರ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಳಿಕೆ : ಪರಕೀಯರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ನಮ್ಮವರೆದೆಯುಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಗಬ್ಬಾಳಿಕೆ - ಎಲ್ಲ ಒಂದೆ, ಒಂದೆ (ನಡಬಂ. ೭೦). [**ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಕೆ**]

ಉಬ್ಬಾಳಿಗ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ; ದರ್ಪಿಷ್ಠ : ಬಾಲವನು ಬರಸೆಳೆದು ಧಾರೆಯ ತೈಲದದ್ದುಗೆಯಜುವೆಗಳಲಿಬ್ಬಾಳಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ಉಬ್ಬಾಳುಗಳು] ಸುತ್ತಿದರು ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಯನ ಕಿಂಕರನ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೧). [**ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಗ**]

ಉಬ್ಬಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಪದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು : ಮೇಳವಿಸಿದಹಿ ಕುಲದ ಕೊಲೆಗುಬ್ಬಾಳಿಸಿದ ಖಗಪತಿಯೊ ತಾನೆನೆ ತೊಳೆದನು ರಕ್ಕಸನು ಮರ್ಕಟರಾಯಸ್ಥನಿಕವ (ತೊರರಾ. ೩-೨೭-೩೯). [**ಉಬ್ಬಾಳು + -ಇಸು**]

ಉಬ್ಬಾಳು (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹಿಯಾದ ಶೂರ; ದರ್ಪಿಷ್ಠನಾದ ಯೋಧ : ಒಗ್ಗೊಡದು ರಿಪುಸೇನೆ ಸಂದುದು ತಗ್ಗಿತುಬ್ಬಾಳುಗಳ ನುಡಿ ಮನ ನೆಗ್ಗಿದವು ಮಂಡಳಿಕರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩೩). ೨. (ಇತರರು ಹೊಗಳಿದರೆ) ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಹಿಗ್ಗುವವನು; ಸ್ತೋತ್ರಪ್ರಿಯ : ಪರತಂತ್ರಚರಿತನೆ ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಪೊಂದನೊರೆದುಬ್ಬಿಸುವರೆ ಉಬ್ಬಿಸಲು ಭರತೇಶನುಬ್ಬಾಳಿ (ಭರತ. ೪೭-೯೨); ವೈಕುಂಠರಾಯರು ಉಬ್ಬಾಳು... ಹೊಗಳಬೇಕು (ಹಂಕತ. ೫೦). ೩. "ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯ, ಮಾನವಂತ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ : ಸಿಡಿಲೆಜಗಿ ತೆನಲುಬ್ಬಾಳು ಮಿಗೆ ಕೈನೆಗಹಿ ಕೈವಾರಿಸುವ ಗಮಕಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೫೨); ಸೂಳುಮಿಗೆ ಸಂಗರದ ರವದುಬ್ಬಾಳಿನಲಿ ತಿರುಹಿಟ್ಟನರಣ ಜಲಾಳಿ ರೋರಿಡೆ (ತೊರರಾ. ೪-೨-೩೭). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಅಳು (< ಅಳ್ಯ)**]

ಉಬ್ಬಾಳುತನ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಬೀಳುಬೀಳಭಮನು ವಿನವಧೆ ಬಾಳಲೀವು ದೆ ನಿನ್ನನೆನುತುಬ್ಬಾಳುತನದಲಿ ಪಾರ್ಥ ಬೊಬ್ಬಿಡೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೪೧); ಶಿವಾಜಿಯು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬಹುದೈರ್ಯ ಶಾಲಿಯಾದ ಉಬ್ಬಾಳುತನದ ಹುಡುಗನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. (ಕ ಭಾಗ. ೩೩೪). [**ಉಬ್ಬಾಳು + -ತನ**]

ಉಬ್ಬಿಕೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ (ಕ). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + -ಇಕೆ**]

ಉಬ್ಬಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬಿ ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪ್ರತಾಪದ ರಕ್ಕಸಾಗ್ನಿಯನಾಹವದೊಳುಬ್ಬಿಕ್ಕಿಸುವೆನೆಂದಗಲಿಸಿದನಂತಸ್ಥ ವಿಹ್ವಲವ (ತೊರರಾ. ೩-೨೦-೫). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಇಕ್ಕಿಸು**]

ಉಬ್ಬಿನ (ನಾ). ಕೇಡು; ಹಾನಿ : "ಉಬ್ಬಿನಮೆಂದು ಕೇಡು" (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೨). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಇನ?**]

ಉಬ್ಬಿಸು 'ಉರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಉಬ್ಬಿಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊರಹೊಮ್ಮು; ಎದ್ದುಕಾಣು : ಮಿಜುಸಿನಲಿ ತನುರುಚಿಯನಣದುಬ್ಬಿಜುವ ಹೊಗರನ ಮುಸುಕುಗಳ ಮೇಲ್ಮೆಜುಗುಗಳ ಮೌಳಿಗಳ ಮಹಿಳಾಜನ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೨೯). ೨. ಉಬ್ಬು; ಹಿಗ್ಗು : ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಬಲುಮುಷ್ಟಿಗಳ ನಭಕೆಬ್ಬಿಸುತ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು ಸುರರುಬ್ಬಿಜುಯೆ ಸುಳಿಸಿದರು ಮುಷ್ಟಿಯ ಸೂಳುಪಾಳಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೯). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಇಜು**]

ಉಬ್ಬಿಜುತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಇರಿತ; ವೇಗದಿಂದ ಚುಚ್ಚುವುದು : ಹಲುಗಿರಿದು ಒಜಲುತಿರ್ದವು ಕೋಡಗಗಳುಬ್ಬಿಜುತದೇಜಿನ ನೋವುಗಳ ಲಸುದೊಜುವುತಿರ್ದವು ಮುಸುಗಳ ಸುರರ ಕೊಲೆಯ ಕವತೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೯-೩೦). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಇಜುತ**]

ಉಬ್ಬು 'ಉವೃF₁' ನೋ.

ಉಬ್ಬು 'ಉವೃF₂' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು 'ಉಬ್ಬುಗೊಬ್ಬು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕಣ್ಣು; ಹೊರಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಉಬ್ಬುಗಣ್ಣು ಮುಖಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)**]

ಉಬ್ಬುಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ನಡುವೆ ಉಬ್ಬಾಗಿ ಅಂಚಿನಕಡೆಗೆ ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡಿ : ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಬ್ಬುಗನ್ನಡಿಗಳಲ್ಲಿ (Convex mirrors) ಯಾವಾಗಲೂ ತಲೆ ಮೇಲಾಗಿ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಇಣ್ಣನಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ (ಭೌತವಿ. ೧೩೭). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಕನ್ನಡಿ**]

ಉಬ್ಬುಗಲ್ಲ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ; ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ (ಕ). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಗಲ್ಲ**]

ಉಬ್ಬುಗವಳೆ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನಂಟುಮಾಡುವ ತುತ್ತು; ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸುವ ತಾಂಬೂಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಕವಳ : ದಿಟದಿನಬಲೆಯರುಬ್ಬುಗವಳದಲಿ ಮೇರೆದಪ್ಪುವನೇ ವಿಕಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೫೭); ತಬ್ಬಿದನು ತದ್ಗಿರಿಯನತಿಬಲನುಬ್ಬುಗವಳವ ಕೊಂಡವೊಲು (ತೊರರಾ. ೩-೫-೫೦); ಅವರುದ್ಧತಮೋಹನದ ಮನಕೆಯುಬ್ಬುಗವಳವ ನಿಕ್ಕುವಂದದೊಳು (ನೇಮಿ ಸಂ. ೧೨-೩); ಪವಳದಧರಾವೃತದುಣಿಸು ತಂಬುಲದುಬ್ಬುಗವಳವನಿತ್ತಾಳನ್ನಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೭೨). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಕವಳ**]

ಉಬ್ಬುಗುಂದು 'ಉರ್ಬುಗುಂದು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗುದುರೆ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುದುರೆ : ಉಬ್ಬುಗುದುರೆಗಳ ಸಾಲ ಮೋಹರದಲಿಯುಬ್ಬರಿಸುವನಾರೊ (ಕಂನನ. ೧೨-೫೬); ಉಬ್ಬುಗುದುರೆಗಳ ಸಾಲ ಮೋಹರದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಉರವಣಿಸಿದರು (ಕರತ. ೧೨೯). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಕುದುರೆ**]

ಉಬ್ಬುಗೆಡು 'ಉರ್ಬುಗೆಡು' ನೋ.

ಉಬ್ಬುಗೆನ್ನೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೆನ್ನೆ; ತುಂಬಿದ ಕಪೋಲ : ಉಬ್ಬುಗೆನ್ನೆಯ ಚುವಾಪ್ಪ ಜನಾಂಗದ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣುಮಿಟು ಕಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₁) + ಕೆನ್ನೆ**]

ಉಬ್ಬುಗೊಬ್ಬು, ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೊಬ್ಬು; ಅತಿಯಾದ ಗರ್ವ : ವೀರರು ಮನದ ಕಲಿತನದುಬ್ಬುಗೊಬ್ಬಿನಲೆಂಬರದಕೇನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೨); ಯೌವನದುಬ್ಬುಗೊಬ್ಬಿನಲಿರಲಿ ಸಿರಿಯಲಿ ಬರವನಾಗಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೪). ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬು : ಜ್ಞಾನದ ಉಬ್ಬುಕೊಬ್ಬಿನಲಿ ಉಲಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರೆಲ್ಲರು ನಾಮ ನಾಸ್ತಿಯಾಗದು (ಅವಜಂ. ೧೦೬-೪೮೨). [**ಉಬ್ಬಾಳು (< ಉವೃF₂) + ಕೊಬ್ಬು (< ಕೊವೃF₂)**]

ಉಬ್ಬುಗೋಮಾಳೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೊರಳು; ಪುಷ್ಪಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿದ ಕೊರಳು: ಉಬ್ಬುಗೋಮಾಳೆಯ ತರುಣ, ಹೆಂಗಸರ ಪಕ್ಕ ದಿಂದ ಸರಿದು (ಪುನರು. ೩೪೮). [ಉಬ್ಬು (< ಉವೃF₁) + ಗೋಮಾಳೆ]

ಉಬ್ಬುಚಿತ್ರ (ನಾ). ಉಬ್ಬು ಕಾಣುವಂತೆ ಕೆತ್ತಿದ ಚಿತ್ರ: ಉಬ್ಬು ಚಿತ್ರದಿಂದ ಮುದ್ರಿಸುವುದು (ಮುದ್ರಕ. ೨).

[ಉಬ್ಬು (< ಉವೃF₁) + ಚಿತ್ರ]

ಉಬ್ಬುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ.

[ಉಬ್ಬು (< ಉವೃF₁) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಉಬ್ಬುವಾತು (ನಾ). ಉತ್ಪಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು; ಹಿಗ್ಗಿನ ನುಡಿ: ಅಬಲೆಯರುಬ್ಬುವಾತಿನಲ್ಲಿ ಅರಸಿ ಕೇಳಿ ವೈಭವವನಾದರಿಸಬೇಕು (ತೊರರಾ. ೫-೩-೩೫). [ಉಬ್ಬು (< ಉವೃF₁) + ಮಾತು]

ಉಬ್ಬುಹಣೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಣೆ.

[ಉಬ್ಬು (< ಉವೃF₁) + ಹಣೆ (< ಪಣೆ)]

ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ತುಟಿಮಾರಿದ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು: ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲ ನಕ್ಕರೂ ಒಂದೆ, ಅತ್ತರೂ ಒಂದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು + ಅ]

ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಹಲ್ಲು; ತುಟಿ ಮಾರಿದ ಹಲ್ಲು: ಉಬ್ಬುಹಲ್ಲು ಮುಖಕ್ಕೆ ಆವಲಕ್ಷಣ (ರೂಢಿ).

[ಉಬ್ಬು (< ಉವೃF₁) + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಉಬ್ಬುಹೊಳೆ (ನಾ). ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ನದಿ; ಪ್ರವಾಹ.

[ಉಬ್ಬು (< ಉವೃF₁) + ಹೊಳೆ (< ಪೊಳೆ)]

ಉಬ್ಬೆ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ; ಸೆಕೆ; ಕಾವು: ಕಾಲನುಬ್ಬಿಗೆ ಶೀತಲಗೊಂಡು ವಾಲವಟ್ಟಿವೊ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೪-೭೨); ಕ್ಷೀರಪಂಚಕ ಪಾಕರಸಂ ರಸಾಯನ ಪಾಕ ದಾರುಣನಿಧಾಫುದುಬ್ಬೆಯನು ಭಂಜಿಸುವ. . . ನಾನಾ ಪಾನಭೇದಮಂ (ಸೂಪಶಾ. ೨ ಸೂಚನೆ); ಪಡಿಯ ಹೊಚ್ಚಿದೊಡುಬ್ಬೆ ತಾಗುವುದೆಂದಾ ಮಡದಿಯಡದ ತೋಳೊಳೊಳಿಗಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೯-೩೬). ೨. ಉದ್ದೇಗ; ಸಂಕಟ; ತಾಪ: ಉಬ್ಬೆಯನು ಸೈರಿಸುತ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೨೬); ಮುನಿಗಳುಪತಯುಬ್ಬೆಯನು ಸೈರಿಸುವರೇ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೯); ಹಜಾರದ ಬಾಗಿಲ ಮುಂದೆ ನಡೆದನೇನೆಂಬೆನುಬ್ಬೆಯೊಳು (ಭರಜ. ೪೯-೨). ೩. ಬಿಸಿ; ಜೋರು: ದಾನವಾಧಿಪರುಬ್ಬೆಯನು ಸುರ ಮಾನವರು ತರಹರಿಸಲಳವೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬೦೩-೩೬). ೪. ಬಟ್ಟೆ ಗಳನ್ನು ಮಡಿನಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೋಡಾ ಪುಡಿ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನೀರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಬೇಯಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಲು. . . ಯಂತ್ರ ತಯಾರಿಸಿದ್ದಾರಂತೆ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೧೩); ಶೋಕದ ನಿಶ್ವಾಸದುಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ಗಳಿಗೆಯನು ಏಕೆ ಬೇಯಿಸಲಿ (ಯಶೋಧ. ೪೮). 'ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. ೫. ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣು ಮಾಡಲು ಅಡೆ ಹಾಕುವುದು: ಅವರ ಹಣ್ಣು ನಮಗ್ಯಾಕೆ? ಅವರೇ ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಹಣ್ಣು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. (ಕಾನೂರು. ೪೦೭).

ಉಬ್ಬೆಗಿಹಾಕು = ೧. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮಡಿನಾಡಲು, ಬೇಯಿಸಲಿಡು. ೨. ಹಾಗೆ ಬೇಯಿಸಲು ಅಗಸನಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಡು.

೩. ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಣ್ಣು ಮಾಡಲು ಅಡೆಹಾಕು.

[ದೇ. ೧ ಕುಕು. ಉಬ್ಬೆ; ತೆಲು. ಉಬ್ಬ]

ಉಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಳತೆ: ಎರಡುಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಡಿನುಚ್ಚು ಅದಾವು ಒಂದುಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿ ಅದಾವು ಸಾಕಣ್ಣು ನಿನ್ನ ಮನೆಗಿಲಸ (ಜಗೀತ. ೫೪). 'ಒಬ್ಬೆ' ಪರಾ.

[< ಒಬ್ಬೆ]

ಉಬ್ಬೆ 'ಪುಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಮಡಿನಾಳರು ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ: ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ (೧೨) ಅಂಗಡಿಪಟ್ಟಿ (೧೩) ಗಿಡ ಕಾವಲು. . . ಈ ಮೇರೆಗೆ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಾಬುಗಳು (ಮಹಾವಂ. ೧, ೧೨೪); ಪೂರ್ವಕಾಲದ-ತೆರಿಗೆಗಳು. . . ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ, ಕುರಿತೆರಿಗೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩). [ಉಬ್ಬೆ + ಕಾಣಿಕೆ]

ಉಬ್ಬೆಗೆ, ಉಬ್ಬೆಗ, ಉಬ್ಬೆಗೆ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ; ಕ್ಷೋಭೆ: "ಉಬ್ಬೆಗಮೆ ತಾಪಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); "ಉಬ್ಬೆಗಂ - ಸಂತಾಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೨೬); ಮಗಂ ಕುರುಡಾದುದಂ ಕಂಡಾದ ಮಾನುಮುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೨೧); ಅನೇಕೋಪಶಾಂತ ವಚನಂಗಳಿಂದಮಾಕೆಯುಬ್ಬೆಗಮನಾಜಿ ನುಡಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೮ವ); ಧರ್ಮಮುಖಿಯಿತ್ತೆನು ತುಬ್ಬೆಗದೊಳ ಮುಖುಗಿದಂ (ದಶಕು. ೧೧-೧೦೦); ಒಡಲುರಿಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಉಬ್ಬೆಗವಾಯಿತು (ಬದುರೆ. ೩೧). ೨. ಚಿಂತೆ: "ಚಿಂತೆ ತಾನುಬ್ಬೆಗಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೧); ಮಗನೆ ತಪಂ ಮೊಗ್ಗಲ್ಲದ ಜಗದೊಳ ವೈರಾಗ್ಯಮಿಲ್ಲದಂಗಳ ತಪಮುಬ್ಬೆಗಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೮೧). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು: ಜಗವಜಾಯೆ ನಮ್ಮನ್ನಯದ ಪೂರ್ವಗನಲಾ ನಹುಷಂಗೆ ಬಂದುಬ್ಬೆಗದ ಹದನಿದು ನಮ್ಮ ಪಾಡೇನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೭೦). ೪. ವೇಗ; ರಭಸ: ಐವರಾ ವಿಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳೊಳಗವಿರಳಮಾದಜಿಕೆಯ ಸಾಹಸಗರೆ ಬವರಂಟೊಕ್ಕುಬ್ಬೆಗಮಂ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೬-೫೪). ೫. ಭಯ; ಭಯಂಕರತೆ: ಕೆಂಬಟ್ಟಿಯಂ ಗಂಟೆಗಳಿಂ ಮಾಯೂರಕಂಠಾವಳಿಯಿ ನೆಸೆದಿರಲ್ ತೋರಣಂ ಕೂಡೆ ಕಣ್ಣುಬ್ಬೆಗಮಂ ತಾಲ್ದಿರ್ ದಂತಾರ್ಗಳ ಕಲಿತಕವಾಟಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೦); "ಉಬ್ಬೆಗಮಂ - ಭಯವನ್ನು" (ಕಾದಂಉ. ಅಡಿಟಿ). ಉಬ್ಬೆಗ: ೧. "ಉಬ್ಬೆಗಮೆನಲ್ಲನುತಾಪ ಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೦); ಎತ್ತಿದುಬ್ಬೆಗದ ವಿಕಾರದ ಚಿತ್ತಬುದ್ಧಿ ಮನಂಗಳಾತ್ಮನೆ ಜೊತ್ತಿಸಿದವದ್ಭುತದಹಂಕಾರದಲಿ ಕಾಮಿನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೩೮); ನೋಯೆ ನುಡಿನ ನಿಜಾತ್ಮಬಂಧುನಿಕಾಯದುಬ್ಬೆಗ ವನು ಕಾಣುತ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೪-೭). ೩. ಉಬ್ಬಿರ್ ವಿಷಮರಳೊಂ ದುಬ್ಬೆಗದೊಳಂ ಬಟಲ್ದಿ ಬಿದರ್ ನರಂಗಂ ಕಬ್ಬುಗಳಂ ಮೆಲಿಸುವದಜಿ ನೆಬ್ಬಿಸುವದೊಂದೆ ರಾತ್ರಿಯೊಳ (ಬಮದ. ೨-೧೯೭). ಉಬ್ಬೆಗೆ: ೧. ವೇಗದಿಂದ ಕಲಿಭೀಮನೈತಂದು ಬಳದೊಳುಬ್ಬೆಗೆಯಂ ನೋಡ್ತು (ತುರಂಗ. ೪೯-೨೮). [< ಸಂ. ಉಬ್ಬೆಗ]

ಉಬ್ಬೆಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಪಡು; ಚಿಂತಿಸು; ಬೆದರು: ದಿಶಾ ಚಕ್ರಮಂ ಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವದ ತನ್ನಾದಮಂ ಕೇಳುತುಂ ಮುತ್ತಿಜರುಬ್ಬೆಗಂ ಗೊಳೆ ಹೋತ್ಯಗಳಾಕರಿಸೆ (ಉದ್ಬಟ. ೪-೬೩ ವ).

[ಉಬ್ಬೆಗ + ಕೊಳ್]

ಉಬ್ಬೆಗಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತಂಕಪಡು; ದುಃಖಪಡು: ಮಿತ್ರಾ ಇಂತೇಕೆ ಬರ್ದಿ ಬಂಬಳಂಬಾಡಿ ಪಾಡಜುದುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟಿರ್ದೆಯೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೯-೬); ನೀನುಬ್ಬೆಗಂಬಡದಿರು ನಾಳೆಯೊ ನಾಳೆದೊ ನಿಜಪ್ರಿಯಸಮಾಗಮಮಕ್ಕುಂ (ಜಾವಂಪು. ೨೭-೨೪); ಪಾಂಡವ ಸೇನೆ. . . ಹೊರಳುತಿರಲುಬ್ಬೆಗಂಬಟ್ಟು ಪಾರ್ಥಂ ಚಿಂತಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೪೦). ೨. ಕೋಪಿಸು; ತಾಪಿಸು: ಜಿನುಗುವಂತಿದರ್ ಮಧುಕರ ನಿವಹಕ್ಕು ಸಿರಿದುಮುಬ್ಬೆಗಂಬಡುವಳೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೩೪).

[ಉಬ್ಬೆಗ + ಪಡು]

ಉಬ್ಬೆಮನೆ (ನಾ). ಅಗಸರು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕುವ ಮನೆ (ಕಿ).

[ಉಬ್ಬೆ + ಮನೆ]

ಉಚ್ಚೇಮೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಭ್ರಾಂತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಭ್ರಮೆ.
೨. ತವಕ; ಆವೇಗ: ಬಲ್ಲತೆಯಂ ವಿತ್ತರಿಪೊಂದುಚ್ಚೇಮೆಯೋಳೇನೆನ್ನಂ
ತೊಟ್ಟುಮಾಡಿ ದೇವಿಗಿತ್ತು ಕರೆದಯ್ಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭-೧೦).

[< ಸಂ. ಉಚ್ಚೇಮೆ]

ಉಚ್ಚೇಳೆ (ನಾ). ಎದ್ದುಕಾಣುವಂತೆ ಉಚ್ಚಿದ ನೂಲಿನ ಎಳೆ:
(ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ) ಉಚ್ಚೇಳೆಗಳುಳ್ಳ ಮೂಲನೆಯ್ಯು ಉಚ್ಚೆಯ ಬಟ್ಟೆ (Ever-
lasting. ಇಂಕನ). [ಉಚ್ಚು (< ಉಚ್ಚು) + ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚೆ)]

ಉಚ್ಚೇಗ 'ಉಚ್ಚೇಗ' ನೋ.

ಉಚ್ಚೇಗೆ 'ಉಚ್ಚೇಗೆ' ನೋ.

ಉಚ್ಚೇಣು (ನಾ). ಉಚ್ಚಿದ ಏಣು; ಹೊರಚಾಚಿದ ಅಂಚು: ಎಲು
ದಿನ ಉಚ್ಚೇಣು (Crest. ಇಂಕನ).

[ಉಚ್ಚು (< ಉಚ್ಚು) + ಏಣು]

ಉಚ್ಚೇಳ್ 'ಉರ್ವೇಲ್' ನೋ.

ಉಚ್ಚೇಳು 'ಉರ್ವೇಲ್' ನೋ.

ಉಚ್ಚೇಣು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡು; ಹಿಗ್ಗು: ಹರುಷದಿಂದ
ಬೈಲಾದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೩೧); ಮಿಸಾಲಿನೇಣು ನಮ್ಮದು
ತಮ್ಮದೆನುತುಬೈಲಾ ಭೀಮನ ಮುತ್ತಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨೦); ಮೂಣು
ರೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕುಬೈಲಾದಸಮಾಂಬಕನವೊಲು ಮೈದೋಲಾದನು
(ತೊರರಾ. ೪-೬-೧೮). [ಉಚ್ಚು (< ಉಚ್ಚು) + ಏಣು]

ಉಚ್ಚೇಣುವೊಯ್ಲು, ಉಚ್ಚೇಣುಹೊಯ್ಲು (ನಾ). ಹುರುಪಿನಿಂದ
ಹೊಡೆದ ಏಟು; ವೀರಾವೇಶದ ಪೆಟ್ಟು: ಜಾಣುವೊಯ್ಲುಡವೊಯ್ಲು
ನಿಡುವೊಯ್ಲುರೆವೊಯ್ಲು ಪುರದವೊಯ್ಲು ಬೈಲುವೊ [ಸಾ. ೧೦. ಹೊ]ಯ್ಲು
ನಲೊದಗಿದರು ಭಟರು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೪). ಉಚ್ಚೇಣುಹೊಯ್ಲು:
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಉಚ್ಚೇಣು + ಫೊಯ್ಲು]

ಉಚ್ಚೇಣುಹೊಯ್ಲು 'ಉಚ್ಚೇಣುವೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಉಚ್ಚೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉಚ್ಚಿದ ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದಿಕೊಂಡ ಹೊಟ್ಟೆ.

[ಉಚ್ಚು (< ಉಚ್ಚು) + ಫೊಟ್ಟಿ]

ಉಭ (ನಾ). = ಉಭಯ ೨: ನೂಜ ಇಪ್ಪತ್ತು ಆಯದು ಹೊಂದನೂ ದೇವರ
ವಸಂತ ತಿರುನಾಳ ಉಭಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿವು (ಸಾ. ಇ. IX-ii, ೪೬೬-೫;
1472). [ಸಂ.]

ಉಭಯ (ನಾ). ೧. ಎರಡು: "ಯುಗಳಂ ಸಮ ಉಭಯಂ ಬಾಹು
ಕಿವಿಗಳೆರಡಲ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೨). ೨. ಎರಡು ಉತ್ಸವ:
ವ[ಸ]ಂತದ ಉಭಯವನು ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರತಿಊ ತಪ್ಪದೆ ನಡಸುವುದಕ್ಕೆ
ಕೊಟ್ಟು (ಸಾ. ಇ. IX-ii, ೪೬೬-೭; 1472).

ಉಭಯಕುಶಲೋಪರಿಸಾಂಪ್ರತ = ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು
ವಿಚಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಈಗ: ತೀರ್ಥರೂಪ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ
ಗಳು. ಉಭಯ ಕುಶಲೋಪರಿಸಾಂಪ್ರತ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉಭಯಕರ್ತೃಕ (ಗು). ಇಬ್ಬರು ಕರ್ತೃಗಳುಳ್ಳ: ವಿದಿತೋಭಯ
ಕರ್ತೃಕಮೆನಿಸಿದ ಸತಿಪತ್ನಿಮಿಗೆಕಾರಮಪ್ಪುದು (ಶಮದ. ೨೪೯).

[ಉಭಯ + ಕರ್ತೃಕ]

ಉಭಯಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯ ಎಂಬ ಕರ್ಮ
ಗಳು: ಪುಣ್ಯಪಾಪವೆಂಬುಭಯಕರ್ಮವನಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯಾ (ಬಸವ.
೮೬೨). ೨. ಐಹಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಲೌಕಿಕದ ಕರ್ಮಗಳು: ವೀರ
ಶೈವಾಚಾರ ದೀಕ್ಷಾಧಾರಕನನಿರ್ಮಿತೋಭಯಕರ್ಮನಿರ್ಮಲನ
(ಬಸವ. ೩-೪೯). [ಉಭಯ + ಕರ್ಮ]

ಉಭಯಕವಿ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲವನು: ಚಾಳುಕ್ಯರಾಜ್ಯದೊಳ
ನೆಗಟ್ಟುನುಭಯಕವಿ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೪೨); ಉಭಯಕವಿ ಶರಭ
ಭೇರುಂಡ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಂ (ಹಜರಾ. ೧-೩೧).

ಉಭಯಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ = (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು
ಭಾಷಾಕವಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ: ಸವಣೂರಿತ್ತಂ ಸುವಿನೇಕಮುಭಯ
ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿನೆಸರಂ ನಿಜಾಹಿತೋಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯).

[ಉಭಯ + ಕವಿ]

ಉಭಯಕವಿತ್ವ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು
ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡುವ ಕವಿತಾ ರಚನೆ: ಶಿವಕವಿದೇವನಾತ್ಮಜ
ಸುಮತಿ ಭೀಮನುಭಯಕವಿತ್ವ ಸಮರ್ಥನುಸುರುನಡೆ (ಬಸವ. ೧-೧೭).

[ಉಭಯ + ಕವಿತ್ವ]

ಉಭಯಕುಲ (ನಾ). ತಂದೆ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಕಡೆಯ ವಂಶ:
ಉಭಯಕುಲವಿಶುದ್ಧರಾ ನ್ಯಾಯವಂತರಾ ಜಿತಾತ್ಮರಾ (ಶಾಂತಿಪು.
೩-೭೬). [ಉಭಯ + ಕುಲ]

ಉಭಯಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ]ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗುಣಗಳು:
ಮಾಧುರ್ಯವು ಉಭಯಗುಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೨೬೨).

[ಉಭಯ + ಗುಣ]

ಉಭಯತೋಮುಖಿ (ನಾ). ಕರುಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಹಸು; ಕರುವಿನ
ಮುಖ ಮತ್ತು ಹಸುವಿನ ಮುಖ ಎಂದು ಎರಡು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ
ಹಸು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಉಭಯತೋಮುಖಿ ದಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂಥಾ
ಪುಣ್ಯ (ಶೇಷಧ. ೯-೧೨). [ಸಂ.]

ಉಭಯತ್ವ (ಅ). ಎರಡು ಕಡೆಯೂ; ಎರಡು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ;
ಎರಡು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ (+).

ಉಭಯತರು, ಉಭಯತ್ತರು, ಉಭಯರ್ತರು = ಎರಡು
ಕಡೆಯವರು; ಇಬ್ಬರೂ: ಭುಜವನಾಸ್ಥೋಟಿಸತಯುಭಯತರು
ಖಂಡೆಯದಿ ಪೊಯ್ತಾಡಿ (ತುರಂಗ. ೬೬-೨೩); ಉಭಯತ್ತರನದಿರು
(ತುರಂಗ. ೪೮-೪); ಸಂಗರದಿ ಉಭಯರ್ತರಾವು ಪೊಯ್ತಾಡಿ (ತುರಂಗ.
೭೫-೬); (ತುರಂಗ. ೭೫-೨೧; ೭೭ ಸೂಚನೆ ನೋಡಿ). [ಸಂ.]

ಉಭಯದೇಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರಿಸಂಸ್ಥೆಯ ಹೆಸರು:
ಉಭಯದೇಸೀ ಮನೋರಂಜನಂ (ಕಾ. ೧೦೩-೮-೧೪; ?); ಮಾಧವ
ಚಂದ್ರದೇವರ ಗುಡ್ಡಗಳು ಉಭಯದೇಸಿಗಳು ಮಾಡಿಸಿದ... ಬಸದಿ
(ಮೈ. ೧೯೪೨, ೨೫-೩; 13ನೆಯ ಶತ).

ಉಭಯನಾನಾದೇಸಿಗಳ = ಎರಡು ಸೀಮೆಗೂ ಸೇರಿದ ನಾನಾ
ದೇಸಿಯರು (?): ಹಂಸೊಂದುವರೆಯ ಉಭಯ ನಾನಾದೇಸಿಗಳುಂ
(ಎ. XIV, ೨೫-೫೯; 1245). [ಉಭಯ + ದೇಸಿ]

ಉಭಯಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಪಕ್ಷ: ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮವೆಂಬು
ಭಯಪಕ್ಷ ಒಂದೇ (ಬಸವ. ೮೦೫). ೨. ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಪಕ್ಷ:
ಉಭಯಪಕ್ಷಗಳ ಹೋರಾಟ ಇತರರಿಗೆ ಲಾಭ (ರೂಢಿ).

[ಉಭಯ + ಪಕ್ಷ]

ಉಭಯಪಾರ್ಶ್ವ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಕ ಅಥವಾ ಮಗ್ಗುಲು: ಉಭಯ
ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಲ್ಲಣಿಸುತಂ (ಬಸವ. ೨೬-೨೭).

[ಉಭಯ + ಪಾರ್ಶ್ವ]

ಉಭಯಬಲ (ನಾ). ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಸೈನ್ಯ: ಸುಭಟರಾ ಸುಭಟ
ರೊಳುಜದಿಜುದುಭಯ ಬಲಂ ಮೊಟ್ಟನಾದೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೨).

[ಉಭಯ + ಬಲ]

ಉಭಯಭಾಷೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಭಾಷೆ. ೨. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ : ಉಭಯ ಭಾಷೆಯೊಳಂ ತೊಡರದೆ . . . ತಿಳಿವಿದವಂ (ಭಂಡೋಬು. ೧-೫೮). ೩. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ.

[ಉಭಯ + ಭಾಷೆ]

ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಇಹಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದವನು : ತಲೆಯಿಲ್ಲದಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟುವ ಉಭಯಭ್ರಷ್ಟರ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೭೨).

[ಉಭಯ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಉಭಯಮಾತ್ರಕ (ನಾ). [ಭಂದ] ಎರಡು ಮಾತೃಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಉಚ್ಚಾರವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರ; ದೀರ್ಘಾಕ್ಷರ : ಪ್ರಸ್ತಮದೇಕಮಾತ್ರಕಂ ದೀರ್ಘಮುಭಯಮಾತ್ರಕಂ (ಶಮದ. ೧೦). [ಉಭಯ + ಮಾತ್ರಕ]

ಉಭಯಮುಖಿ (ನಾ). = ಉಭಯತೋಮುಖಿ : ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಗೊಟ್ಟುಳ್ ಹಸ್ತಿರಥಮಿಟ್ಟುಳ್ ಭೂಮಿದಾನಮುಂ ಉಭಯಮುಖಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟುಳ್ (ಇಲ. XI, ೧೨೫-೭ ; 778).

[ಸಂ. ಉಭಯಮುಖಿ (ಉಭಯ + ಮುಖ + -)]

ಉಭಯಮುಖಿಗುಡು (ಪ್ರಿ). ಉಭಯಮುಖಿಯಾದ ಹಸುವನ್ನು ದಾನಮಾಡು : ಉಭಯಮುಖಿಗೊಟ್ಟ ಪ(ಫ)ಳಂ (ಇಲ. XVIII, ೪೦-೨೪ ; 999); ಉಭಯಮುಖಿಗೊಟ್ಟ ಫಲಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XI-ii, ೧೨೭-೪೬ ; 1087). [ಉಭಯಮುಖಿ + ಗುಡು (< ಕೊಡು)]

ಉಭಯರಾಶಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಗುಂಪು, — ಪಂಗಡ. ೨. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ರೈತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರಾಶಿ (ಃ). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಎರಡು ರಾಶಿಗಳ ಸಂಧಿಕಾಲ. [ಉಭಯ + ರಾಶಿ]

ಉಭಯಲಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು : ಉಭಯಲಿಂಗನೆಂದೂ (ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ) ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೯). ೨. [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ : ತನುವಿನ ಮೇಲಿತ್ತುದು ಇಷ್ಟಲಿಂಗವೆಂಬರು. ಆತ್ಮನ ನೆನಹಿನ ಮೇಲಿತ್ತುದು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂಬರು. ಇಂತೀ ಘಟಕ್ಕೂ ಆತ್ಮಕ್ಕೂ ಉಭಯಲಿಂಗ ಉಂಟೆ ? (ಮೋಳಮಾ. ೨೭೭-೨೨). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬಲ್ಲ ಶಬ್ದ. IP ಪುನ್ನಪುಂಸಕ, ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕ, ಪುಂಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಉಭಯ + ಲಿಂಗ]

ಉಭಯಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಗಳ ಪ್ರಸಾದ : ನಿರುಪಮ ಗೂಢಲಿಂಗೈಕ್ಯನು ಉಭಯಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ ಸುಖಿ (ಬಸವ. ೩೩-೨). [ಉಭಯ + ಲಿಂಗ + ಪ್ರಸಾದ]

ಉಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಸಂಗವುಳ್ಳವನು : ಅನುಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿಯೆಂಬನು ಈ ನುಡಿ ಸುಡದಿಹುದೆ (ಬಸವ. ೩೪೧). [ಸಂ. ಉಭಯಲಿಂಗಸಂಗಿನ್]

ಉಭಯಲಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು : “ಪುಂಸ್ತ್ರೀಲಕ್ಷಣಗಳೆರಡೂ ಉಳ್ಳ (ಮನುಷ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ); ಉಭಯಲಿಂಗಿ” (Hermaphrodite. ಇಂಕನ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದು : (ಲಿಂಗಭೇದ ತೋರಿಸದೆ ಪುಂಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ) ಉಭಯಲಿಂಗಿ (Epicene. ಇಂಕನ).

[< ಸಂ. ಉಭಯಲಿಂಗಿನ್]

ಉಭಯಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಇಹಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕ : ಉಭಯಲೋಕಹಿತದೊಳ್ ನೆಗಟೆ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೯). ೨. ಭೂಲೋಕ ಮತ್ತು ಕೈಲಾಸ : ಎಂದಿನಂದದೊಳುಭಯಲೋಕಕೆ ಬರುತ ಹೋಗುತ ಶುಭಚರಿತನೇಕಾಂತರಾಮಯ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಿಸಲು (ಬಸವ. ೪೯-೬).

[ಉಭಯ + ಲೋಕ]

ಉಭಯವಂಶ (ನಾ) = ಉಭಯಕುಲ : ಹಂಪ ನದಿ ತನ್ನಿಚ್ಚಿಯಲಿ ದಡವೆರಡ ಕೆಡಿಸುವವೋಲು ನಾರಿಯರುರವಣಿಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟು ನಡೆಸಿದುದು ಭಯವಂಶವನು ನೆರಹುವಳು ನೀರೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಲು. ೩-೧೬).

[ಉಭಯ + ವಂಶ]

ಉಭಯವ್ಯಂಜನ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಗಂಡಿನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳವನು. ೨. ಹೇಡಿ : “ಉಭಯವ್ಯಂಜನಾ, ಪೋಟಾ-ಈ ತ ಹೇ(ಪೇ)ಡಿ” (ಹಲಾಯು. ೭೧-೨೭೬). [ಉಭಯ + ವ್ಯಂಜನ]

ಉಭಯವ್ಯತಿರೇಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವ್ಯತಿರೇಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಉದಾ-ಪರಮೋದಯರಿಕ್ಮಮಲಾಕರಬೋಧಕರಿದ್ಧಿ ನೇಶನುಂ ನೀನುಂ ಭಾಸ್ಕರನನಿಯತವೃತ್ತಕ್ರಮನರಸಾ ನಿನ್ನಂತೆ ನಿಯತವೃತ್ತಿಸ್ಥಿತನೈ II ಉಭಯವ್ಯತಿರೇಕ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೧).

[ಉಭಯ + ವ್ಯತಿರೇಕ]

ಉಭಯವ್ಯಾಕರಣ (ನಾ). (ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ) ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳ ವ್ಯಾಕರಣ : ವಚೋವಿಭವಮೊಡನೆಸೆಯ ರಂಜಿಸನುಭಯವ್ಯಾಕರಣ ಪರಿಣತಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಫ. ೧೨-೪೩). [ಉಭಯ + ವ್ಯಾಕರಣ]

ಉಭಯಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದ ಎರಡು ಸಾಲು, —ವಲಯ : ವಿಜಯಾರ್ಥದೊಳ್ ನಿಂದುದಲುಂ ವಿಜಯಾರ್ಥಮೆಂಬಪೆಸರಂ ಪಡೆದುದಿದರ್ಕ್ ಪ್ರಥಮ ಮೇಖಳಾಸ್ಥಿತೋಭಯಶ್ರೇಣಿಯೊಳಕರ್ನುಭೂಮಿಯ ನಿಯೋಗಮೆ ನಿಯೋಗಂ (ಅದಿಫ. ೯-೧೨೧ವ); ಕಾಂಚನಪುರಮೆಂಬ ಪೊಲರಸಂ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬೊನುಭಯಶ್ರೇಣಿಗಳ ನಾಳೊಂ (ಶಾಂತಿಫ. ೯-೧೧ ವ). [ಉಭಯ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಉಭಯಸಂಕಟ (ನಾ). (ಕೆಲಸಮಾಡಿದರೂ ಕಷ್ಟ, ಬಿಟ್ಟರೂ ಕಷ್ಟ ಎಂಬ) ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಿತಿ; ಪ್ರಾಣಸಂಕಟ : ಸಾಕುಸಾಕೀ ಉಭಯಸಂಕಟ ಇನ್ನು ತಿಳಿಯತು (ವಿಜದ. ೫೫). [ಉಭಯ + ಸಂಕಟ]

ಉಭಯಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರ : ಆತನಂತಾನುಭಯಸಂಸ್ಕಾರಾತಿಶಯನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೩೯-೧೪). [ಉಭಯ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಉಭಯಸಮ್ಮತ (ಗು). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾದ, —ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದ : ಮಹಾಜನ ಆಯ್ದಿಂಬರು ಉಭಯಸಮ್ಮತದೊಳಿಟ್ಟು . . . ಇತ್ತೊರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫೯-೮ ; ?). [ಉಭಯ + ಸಮ್ಮತ]

ಉಭಯಸಾಧಾರಣ (ನಾ). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದುದು : ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಉಭಯಸಾಧಾರಣವಾದುದು (ಶಾಕುಂತ. ೪೦-೧).

[ಉಭಯ + ಸಾಧಾರಣ]

ಉಭಯಸಾಮ್ಯ (ನಾ). ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿನ ಸಮಾನಭರ್ಮ : ವ್ಯತಿರೇಕಮುಭಯಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಯಂ ತೋಜಿ ಭೇದಮಂ ಮಾಯ್ದು (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೪೨). [ಉಭಯ + ಸಾಮ್ಯ]

ಉಭಯಾಚಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಸಮಯಾಚಾರ : ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಸದಾಚಾರ . . . ಸಮಯಾಚಾರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೇಳೆ ಈ ಉಭಯಾಚಾರದಿಂದ ತಿಳಿದ ತಿಳಿವು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅನುದಿನವೇಳೆ ಬೇಜಿ ತೋಜಲಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೧೯). [ಉಭಯ + ಆಚಾರ]

ಉಭಯಾಬ್ಧಿ (ನಾ). ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳು : ಉಭಯಾಬ್ಧಿರವದಿಂ . . . ಇಜುದು (ಶಾಂತಿಫ. ೬-೮೨). [ಉಭಯ + ಅಬ್ಧಿ]

ಉಭಯಾಯತ್ಯ (ನಾ). ರಾಜ ಮತ್ತು ಸಚಿವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದುದು : ಪ್ರಭುಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ರಾಜಾಯತ್ಯ, ಸಚಿವಾಯತ್ಯ, ಉಭಯಾಯತ್ಯ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ರಾಕ್ಷಮು. ೪೭). [ಉಭಯ + ಆಯತ್ಯ]

ಉಭಯಾಯಿ (ಗು). ೧. ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ.

೨. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವ. 'ಉಭಯಾಯಿತನ' ಪರಾ. [**ಸಂ. ಉಭಯಾಯಿನ್**]

ಉಭಯಾಯಿತನ (ನಾ). ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವುದು: ಕಾಯಿದನು ಕವಲನ್ವಯವನುಭಯಾಯಿತನದಲಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತನಿಕಾಯ ಲಂಪಟತನದಿ. (ನಿಭಾಗ. ೮-೨೧-೫೪).

[ಉಭಯಾಯಿ + -ತನ]

ಉಭಯಾರೂಢ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನು: ತನ್ನ ತಾನಜ್ಞಾನ ಮನಕ್ಕೆ ಉಭಯ[ಯಾ]ರೂಢ ನಾಗಿರಬೇಕು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೭೩-೨೮೮). [**ಉಭಯ + ಆರೂಢ**]

ಉಭಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣ ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾಲಂಕಾರ (ಅಥವಾ ಉಭಯಾಲಂಕಾರಗಳೂ) ಉಂಟೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಕೃಷಿ. ೨೫೧). [**ಉಭಯ + ಅಲಂಕಾರ**]

ಉಮತ್ತ 'ಉಮ್ನತ್ತ' ನೋ.

ಉಮದಾ (ನಾ). ಘನತೆ ಅಥವಾ ಗೌರವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಕ). 'ಉಂದ' ಪರಾ.

[← ಆರ. ಉಮ್ನಾ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಮದಾ = ಶ್ರೇಷ್ಠ, ವಿಶಾಲ ಮನಸ್ಸ]

ಉಮರಾ, ಉಮರಾವ, ಉಮರಾವು, ಉಮ್ರಾ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ; ಸರದಾರ: ಉರ್ದುಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ... 'ಉಮರಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಉಮರಾವು ಎಂದೂ, ಗಣೀಂ (ವೈರಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಎಂಬುದನ್ನು ಗಣೀಬ ಎಂದೂ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಪ. ೨೨-೭೯); ದೊಡ್ಡ ಉಮರಾಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಔತಣಕ್ಕೆ ಕರೆದಿದ್ದನು (ಕಸಾಪಂ. ೬೪). ಉಮರಾವ: ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಉಮರಾವರೂ ಸೇನಾನಿಗಳೂ ರಾಯ ಭಾರಿಗಳೂ... ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ನೂರಜ. ೧೦). ಉಮರಾವು: ಮೇಲಿನ (ಕಸಾಪ. ೨೨-೭೯)ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ಉಮ್ರಾ: ಸೇನೆಯ ದಳದ ಉಮ್ರಾಗಳೂ ಬಾದಷಹನ ಆಗಮನವನ್ನು ನೀರವವಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕೋಟನ. ೨೮).

[← ಆರ. ಉಮರಾ, ಉಮರಾಹ್]

ಉಮರಾವ 'ಉಮರಾ' ನೋ.

ಉಮರಾವು 'ಉಮರಾ' ನೋ.

ಉಮರು (ನಾ). ಸೆಕೆ; ಬೇಗೆ; ತಾಪ: ಮಳೆ ಬರುವಹಾಗಿದೆ, ಬಿಸಿಲಿನ ಉಮರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢ). [?]

ಉಮರುಬೊಕ್ಕೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಸೆಕೆಗುಳ್ಳೆ; ಬೇಗೆಯಿಂದ ಏಳುವ ಬೊಕ್ಕೆ: ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮೇಲೆ ಉಮರುಬೊಕ್ಕೆ ಏಳುತ್ತವೆ (ರೂಢ). [**ಉಮರು + ಬೊಕ್ಕೆ**]

ಉಮಾಧವ (ನಾ). ಪಾರ್ವತೀಪತಿ; ಶಿವ: ಹಿಂಗದೆ ಬಂದಂ ಯುತ ಚತುರಂಗಂ ಮಾಧವನುಮಾಧವಂ ಮೆಚ್ಚುವಿನಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೬೮).

[**ಸಂ. (ಉಮಾ + ಧವ)**]

ಉಮಾಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯ ಮಗ. ೨. ಗಣಪತಿ. ೩. ಷಣ್ಮುಖ. [**ಸಂ. (ಉಮಾ + ಪುತ್ರ)**]

ಉಮಾವರ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿಯ ಗಂಡ; ಶಿವ. ೨. ಕೀರ್ತಿವಂತ: ವಿದಿತೋಮಾವರನಾತ್ಮಭುಜಂಗನಲ್ಲನೀ ಭೂಪಾಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೨).

[**ಸಂ. (ಉಮಾ + ವರ)**]

ಉಮಿ 'ಉಮ್ನಿ' ನೋ.

ಉಮುವಿಧಿ (ನಾ). 'ಉಂ' ಎಂಬ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಸೇರುವ ಕ್ರಮ, —ನಿಯಮ: ಅಮುಮೆಂದುಸಿರ್ವ ಸಮುಚ್ಚಯದುಮುವಿಧಿ ನಿರುತಂ ದ್ವಿತೀಯಯೋಳ್ ಪೊಕ್ಕಿ ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೨೨). [**ಉಮು + ವಿಧಿ**]

ಉಮುಳ್ 'ಉಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಮುಟ್ಟು, ಉಮುಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಗುಳು; ಮುಕ್ಕುಳಿಸು: ಚಂದ್ರ ಮುಖ ಸುಧಾರಶ್ಮಿ ಸೀಧು ರಸಧಾರೆಯನೆಂದುಮುಟ್ಟಿ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೭); ಉಮು[ಪಾಶಾಂ: ಒಮ್ಮ]ಟ್ಟು ಭಮದ ಕರ್ದಮಮಂ ಕ್ರಮದೊಳೆ ಕಾನೀಕ ಜಾನುದಳ್ಳು ಮನೆ ತುರಂಗಮ ಲಾಳಾಜಳದ ಪೊನಲ್ (ಅರ್ಧನೆ. ೩-೮೬). ಉಮುಳ್: ಶೇಷನ ಕಂಠನಾಳಸಂವಳನದೆ ನಿನ್ನ ನಂಜನು ಮುಳೆಂದು ಮುಳಪ್ಪ ಪೊಡರ್ಪನಾವಗಂ... ಕಲಿ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧-೭; 1148). 'ಉಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. [?]

—ಉಮೈ (ಪ್ರ). ಭಾಮನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚೇತನ ಭಾವದೊಳೆಕೆ ತನಮುಮೆಯಕ್ಕು... ಉಮಗೆ - ತಕ್ಕುಮೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೇ).

ಉಮೈ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ: "ಮಾದೇವಿ ಮಾಕಾಳಿ... ಉಮೆಯ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯). ೨. ಕೀರ್ತಿ: ವರವಿತ್ತೇಶನಮೇಶನನ್ನ ಪಿಳದಿಕ್ಕಾಳಪ್ರಭಾವಾನ್ವಿತಂ ನರಸಿಂಹಪ್ರಿಯ ಮಂತ್ರಿಮಂತ್ರ ವಿಳಸ ದ್ವಿದ್ಯಾಚಣಂ ಬೂಚಣಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೭೨-೩೦; 1167). ೩. ಎಳ್ಳಗಸೆ ಗಿಡ: "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷಮಾ - ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೮). [**ಸಂ. ಉಮಾ**]

ಉಮೇದ 'ಉಮೇದು' ನೋ.

ಉಮೇದವಾರಿ 'ಉಮೇದುವಾರಿ' ನೋ.

ಉಮೇದಿ 'ಉಮೇದು' ನೋ.

ಉಮೇದು, ಉಮೇದ, ಉಮೇದಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಕಾಮನ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಂತೂ... ಅವರವರ ಉಮೇದು ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೬); ಉತ್ಸವವು ಮುಗಿಯಿತು. ಉಮೇದು ಮಾತ್ರ ಯಾರದೂ ತೀರಲಿಲ್ಲ (ಭದ್ರಾಯು. ೫೭). ೨. ಭರವಸೆ; ವಿಶ್ವಾಸ (ಕ). ೩. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. 'ಉಮೇದುವಾರ' ಪರಾ. ಉಮೇದ: ೧. "ಉಮೇದ - ಹೌಸು, ಅನಂದ" (ಜಾನಕೋ. ೨೧); ಲಾಭವು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಅದನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕೆ ಇವರಿಗೆ ಉಮೇದ ಬಂತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೨೫). ಉಮೇದಿ: ೧. ತಾಯಿ ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಉಮೇದಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದಳು (ಅನ್ನ. ೧೩೪); ನಾಟಕ ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂಬ ಉಮೇದಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೨೬).

[← ಪಾರ. ಆರ. ಉಮೈದ್, ಉಮಾದ್ = ಭರವಸೆ]

ಉಮೇದುವಾರ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ; ಭರವಸೆಯುಳ್ಳವನು (ಕ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಬಯಸುವವನು; ತರಬೇತಿನಲ್ಲಿರುವವನು: ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಉಮೇದುವಾರರು (Apprentices) (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೩); ತರಬೇತಿ ಪಡೆಯುವ ಉಮೇದುವಾರರು (ನಾಪೋಲಿ. ೩೭). ೩. ಹುದ್ದೆ, ಅಧಿಕಾರ, ಸದಸ್ಯತ್ವ, ಚುನಾವಣೆ, ಪರೀಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಬಿರುದಿಗಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸುವವನು; ಅಭ್ಯರ್ಥಿ: ಓಟುಗಳನ್ನು ಗುರುತುಮಾಡುವ ಚೀಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿನೊಡನೆ ಉಮೇದುವಾರರ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೂ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ (ರಾಯಕ. ೯೦); ದಿನಾನ್ ಬಹದ್ದೂರ ಆಗಲು ಉಮೇದುವಾರರಾಗಿರತಕ್ಕವರು (ಕಮಕ. ೧೪೬).

[ಉಮೇದು + -ವಾರ]

ಉಮೇದುವಾರಿ, ಉಮೇದವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಭರವಸೆ; ನಿರೀಕ್ಷೆ (ಕ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಮುಂದೆ ಬರುವುದು; ತರಬೇತಿಗಾಗಿ ಬಯಸುವುದು: ಉಮೇದುವಾರಿ ಶಿಕ್ಷಕನಾಗಿ ಹರಲಾಲ ಬಂದು ಒಡಗಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೧). ಉಮೇದವಾರಿ: ಪರೀಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ; ಉಮೇದವಾರಿ ಇಲ್ಲ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪೭).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಉಮೇದವಾರಿ; ಹಿಂ. ಉಮೇದವಾರಿ]

ಉಮೇದುವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಹುದ್ದೆ, ಅಧಿಕಾರ, ಸದಸ್ಯತ್ವ, ಚುನಾವಣೆ, ಪರೀಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಬಿರುದಿಗಾಗಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದು: ನಮ್ಮ ಉಮೇದುವಾರಿಕೆ ಹಕ್ಕನ್ನು ರದ್ದು ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಬದಲಾಯಿಸಿದರು (ಕಲಸ. ೨೬೦).

[ಉಮೇದುವಾರಿ + -ಇಕೆ]

ಉಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಉಮೆಯ ಗಂಡ; ಶಿವ. ೨. ಕೀರ್ತಿಗೆ ಒಡೆಯ: ಈಶ್ವರನಂತೆ ಮೇಲಿನಾಶಾರದನಿಂದ್ರನಂತಧಿಕದಾನಂ... ಅಹವಮಲ್ಲವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮-೬; 1054).

[ಸಂ. (ಉಮಾ + ಈಶ)]

ಉಮ್ಮ (ನಾ). ಮುತ್ತು; ಮುದ್ದು; ಚುಂಬನ: ಮಗುವಿನ... ಗುಳಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಕೆನ್ನೆಗೆ 'ಉಮ್ಮ' ಕೊಟ್ಟು (ರಂಗವ. ೧೩೮); 'ಪಾಣಿ ಮರಿ ನನ್ನಿ' ಎಂದು... ಉಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟಳು (ಅನ್ನಪೂ. ೮). [?]

ಉಮ್ಮ, 'ಉಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಗುರು (ನಾ). ಉಷ್ಣ ಅಥವಾ ಸೆಕೆಯಿಂದ ಎಳುವ ಕುರು, —ಬೊಕ್ಕೆ: ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಗುವಿನ ತಲೆಗೆ ಉಮ್ಮಗುರುವಾಯಿತು ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ವರವೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬರಹತ್ತಿದವು (ಚೀನಪಾ. ೧೧೮).

[ಉಮ್ಮ (< ಉಮ್ಮೆ) + ಕುರು]

ಉಮ್ಮಿಗೆ 'ಉಮ್ಮಿಗೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಚಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉಮ್ಮಚಿಗೆಯಂ ಸರ್ವಾಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ... ಮಾಡಿ (ಎಇ. XX, ೬-೧೧; 1012); ಉಮ್ಮಚಿಗೆಯ ಸೇನಿಟ್ಟಿ ಹದ್ದಳ ಕಲ್ಲಿನಿಟ್ಟಿ (ಕಕುಲ. ೬-೭೯; 1216).

[?]

ಉಮ್ಮಚ್ಚಿ (ನಾ). ಕೋಪ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಮಹಿಳೆಯ ಮನದ ಮ್ಮಚ್ಚಮನಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಮಚ್ಚರಮಚ್ಚ] ನಿಮ್ಮನೆಯಲೆ ಬಂದೆಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧೨-೫೪); ತನ್ನ ನುಡ್ಡಾಟಿಸಿ ನುಡಿದೊಡುಮ್ಮಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚರ]ದೊಳೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆ... ಇಂತೆಂದಂ (ಸಂ ಪಥಾ. ೧೨-೧೭೬ ವ); ಒಂದೊಂದರ್ಕೆ ಮಚ್ಚರಿಸಿದಂತೆ ಪಚ್ಚ ಪಸರಿಸಿ ನಿಚ್ಚಯ್ಯಲಾಜದುಮ್ಮಚ್ಚ ದೊಳಚ್ಚಿ ಗಂಗೊಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ ವ); ಉಮ್ಮಚ್ಚದ ಪೆರ್ಚಿನಿಂದಿರುವ ಕಿರ್ಚು (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೭೧); ತೆಪಲುಮ್ಮಚ್ಚಮಿರದೊಡನೆ ಮನದೊಳೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦-೧೧೪).

[ಪ್ರಾದೇ. ಉಮ್ಮಚ್ಚ = ಕ್ರೋಧ, ಅಸಂಬದ್ಧ, ಭಂಗೀಭವಕಂ]

ಉಮ್ಮಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕುತೋರದ ಸ್ಥಿತಿ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ: ಮೂಗರವೋಲಾ ಮೌನದೊಳೊಂದಿ ಪಚ್ಚಬಗೆಯಂದುಮ್ಮಚ್ಚಮಂ ತಾಳ್ತಿದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೬-೧೦೦). ೨. ದುಃಖ; ದುಗುಡ; ಖಿನ್ನತೆ: ಕುಮಾರನಾತ್ಮಜನಕಂ ಗುತ್ತರಂಗುಡಲಣ್ಣದೆ ಪರ್ಚಿದುಮ್ಮಚ್ಚಧಿನಲ್ಲುಜಲ ಗಳಿತಲೋಚನ ಕುಶೇಶಯನುಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೫೮ ವ); ಅಂ ಮಗ ಮಂದೆ ಬಗೆದು ಪಾಪಕರ್ಮನೆಂ ನಿಮ್ಮನೆಚ್ಚಿಂ ಈವುಮ್ಮಚ್ಚಮನಿನ್ನೇ ತಪೊಳಾ ನೀಗುವೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೯೪ ವ). ೩. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಅಕ್ಕಪ್ರಿಯೆಯ ಬಯಕೆಯಂ ತೀರ್ಚುವುಮ್ಮಚ್ಚದಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೫-೧೦೭ ವ). [< ಸಂ. ಉನ್ನತ ?]

ಉಮ್ಮಚ್ಚರ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕೋಪ, —ಅಸಮಾಧಾನ: ಮದ್ರಾಜನುಮ್ಮಚ್ಚರದೊಳುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತು ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರವೋಗಿ (ಸಂಪಥಾ. ೧೨-೯೧ ವ).

[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಮಚ್ಚರ < ಸಂ. ಉನ್ನತರ]

ಉಮ್ಮಡಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಗರ್ವ; ಉನ್ನತತೆ (?): ಒಮ್ಮಾ ದರೂ ನಿನ್ನ ನೆಮ್ಮದೆ ಆವಾಗವಿಮ್ಮಡಿ ದುಷ್ಕರ್ಮ ರಮ್ಪಿಸಿದೆ ಉಮ್ಮಡಿಕೆ ಯಿಂದಹಮ್ಮತಿಯೊಳಗಿದ್ದು ಗಿಮ್ಮನೆ ಸುತ್ತಿದೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೪೮).

[< ಸಂ. ಉನ್ನಾದಿಕಾ ?]

ಉಮ್ಮತ 'ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮ್ಮತ್ತ, ಉಮ್ಮತ್ತ, ಉಮ್ಮತ್ತ, ಉಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಮದ್ದು ಗುಡಿಕೆ ಗಿಡ; ದತ್ತೂರಿಗಿಡ: "ಉಮ್ಮತ್ತ ಮದ್ದುಗುಣಕೆಯು ಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೯); ಉಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ಒಂದು ಬಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದುಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಹಸಿ... ಮಂಡೆ ಕೂದಲು ಬೆಳೆವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೩೯); ಉಮ್ಮತ್ತ ಈ ಬೇರಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಿಬ್ಬಸುರಂ ಪೂಸಲು ಮೂತ್ರ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೩).

ಉಮ್ಮತ್ತ: "ಮರ್ದುಗುಣಕೆಯೆಂದು ಉಮ್ಮತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಉನ್ನತ್ತ]" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೩೪). ಉಮ್ಮತ್ತ: ಉನ್ನತ್ತ - ಉಮ್ಮತ್ತ (ಶಮದ. ೨೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಮ್ಮತ್ತದಂತುಪಭೋಗದೊಳಾ ಮರುಳ್ಳಾಡಿ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೧೧೨ ವ); ಜಡಮತಿಗೆ ಮರುಳುಮ್ಮತ್ತವನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ ಸುಕಲೆಯಪ್ಪದೆ (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೨-೩೩). ಉಮ್ಮತ್ತಿ: ಬಸರೇ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಉಮ್ಮತ್ತಿಕಾಯಿನ ರಸವನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೬); ಉಮ್ಮತ್ತಿ, ಹೊಗೇಸೊಪ್ಪು, ದಿರಟು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮).

[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಮತ್ತ < ಸಂ. ಉನ್ನತ್ತ]

ಉಮ್ಮತ್ತಿ 'ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಉಮ್ಮದ (ನಾ). = ಉನ್ನದ: "ಉನ್ನದ-ಉಮ್ಮದ" (ತಟ್ಟಕೋ. ೪).

[< ಸಂ. ಉನ್ನದ]

ಉಮ್ಮದಾ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯನಾದವನು; ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಅವರು ಬಹಳ ಉಮ್ಮದಾ ಸಾಹೇಬರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೭); ಉಭಯ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಉಮ್ಮದಾ ಜನರು ಬೇಕಿಲ್ಲ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೭).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಉಮ್ಮದಾ = ಶ್ರೇಷ್ಠ]

ಉಮ್ಮನೆ (ಅ). ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾಗಿ: ಪಂದೆಯಂ ಪಾವಡದಂತಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತು (ಸಂಪಥಾ. ೨-೮೨ ವ); ಕೃಷ್ಣೋರಗನಂ ಪಿಡಿದ ಬೆಳ್ಳಾಳಂ ತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರುತ್ತುಮಿದ್ ದುತ್ಕಾಸನನುಮಂ (ಸಂಪಥಾ. ೭-೫); ಪಾವಂ ದಾಂಟಿದರಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರ್ತು (ಬಂಹರಿ. ೯-೧೦ ವ).

[ಉಮ್ಮೆ + -ಅನೆ]

ಉಮ್ಮಯ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಲು, ಉಮ್ಮಲು (ನಾ). ೧. ಉಗುಳು; ಶ್ಲೇಷ್ಮ; ಕಫ(ಕ). ೨. ಉಬ್ಬಸ; ದಮ್ಮು(ಕ). ಉಮ್ಮಲು: ೧. (ಕ).

[< ಉಮ್ಮುಲು]

ಉಮ್ಮಹ, ಉಮ್ಮಯ, ಉಮ್ಮಾಯ, ಉಮ್ಮಾಹ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸಾಹ, —ಸಂತೋಷ, —ಸಂಭ್ರಮ: ಶ್ರೀಪದಂ ತನ್ನ ಸೋಂಕಿದ ವೆಂಬುಮ್ಮಹದಿಂ ಶಿವನ ಮೆಲ್ಲದಿಗಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕರಪಲ್ಲವಮಂ ಪಾಸುತುಂ ಬರೆ (ಸಂ ಬರ. ೧೨-೯೯); ಬಹಳ ತೋಕದಲಿಖಿಜನವುಮ್ಮಹವ ಬಿಸುಟರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೩); ಅಕ್ಕುಟಲರ ಮನಮಚ್ಚು ಸಿರಿಹರಿಭ ಕುತರುಮ್ಮಹದಚ್ಚು ಶಿವಸೇವಕರ ಮೆಚ್ಚು (ತೊರರಾ. ೧-೧-೧೧); ಕಳಶಕನ್ನಡಗಿಂ ದೊಳಪೊಕ್ಕುರುಮ್ಮಹದೊಳು (ಪರಶು. ೮-೩೨).

ಉಮ್ಮಯ್ಯ : ಅಮೃತರಸಮಂ ಉಮ್ಮಯದೊಳೀಂಟಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೨-೨೦); ನಮ್ಮೊಡೆಯಕುನರರುಂ ಸಾಯೆ ನಾನೇಕೆಂದು ಸಚಿವ ಕೊರ ಲೊಯ್ದಿರಿಸಲು ಅಮ್ಮಮ್ಮ ನನ್ನಿಂದಲಿಂತಾಯಿತೆನ್ನುತಂ ಉಮ್ಮಯದಿ ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿ ತಲೆಯರಿದೀಯೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೧೪೫); ಉಮ್ಮಯದಿಂ ವಿಶ್ವ ಉದ್ಭವ ಮಾಡುವ... ವಿಷ್ಣು (ಪ್ರಸಭಾ. ೨-೨). ಉಮ್ಮಾಯ : 5 ಹೆಣ್ಣಾ ಲಾಬಾನಾ ಉಣತರಲೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಿ ಉಮ್ಮಾಯದ ನಗಿಯ ನಗ ತಿರಲೆ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೫೦). ಉಮ್ಮಾಹ : ತಮ್ಮ ಕಂಠೆಯ ನದಿಯಮೇಲೆ ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕಿಯುಮ್ಮಾಹದಿಂ ಕುಳಿತು ದಾಂಟಿಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೨೧).

[ಸಾಲಿ. ಉಮಾಹ; ಹಿಂ. ಉಮಾಹ = ಉತ್ಸಾಹ; ಉಬ್ಬು]

ಉಮ್ಮಳ (ನಾ). ೧. ದುಃಖ; ದುಃಗುಡ; ಚಿಂತೆ; ಖೇದ : 10 "ನಿರ್ವೇದಃ, ಖೇದಃ — ಈ ೨ ಉಮ್ಮಳಂ" (ಕಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯); "ದುಮ್ಮಾನಮುಮ್ಮಳಂ ಬೇವಸಮುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೦); ಸಿಡಿಲವೊಲಿಸಗುವ ನರಗನ ಪಡೆಗಿದುಮ್ಮಳದಿನ್ನುಡೆಯೊಳುಣ್ಣದೆಯುಂ ... ನಿಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲದೆಯುಮೋಡಿದಂ ಮಹಿಪಾಲಂ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೧-೨೭); ಉಮ್ಮಳಿಸಿದ ಪುರಜನಂಗಳುಮ್ಮಳಮನೋರ್ಮದಲಾಗಿ 15 ನಿರ್ಮೂಳಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೨-೪೫ ನ); ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳದಿಂದೆ ಮುಷಿಯದಿಗೆ ಮಡಿದು (ಚಿಬಪು. ೨೮-೨). ೨. ಉಷ್ಟ; ಸೆಕೆ; ಕಾವು : "ಉಮ್ಮಳಮುಂ ಕಾವಿಂತುಷ್ಟಕ್ಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೪೧).

[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಮಾಳ. / ಸಂ. ಉಷ್ಟನತ್; ಉಷ್ಟಲ]

ಉಮ್ಮಳಂಗೊಳ್, ಉಮ್ಮಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವೃಥೆಪಡು : ಭೀತಿಯಂ ಬಟ್ಟದನೆ ಕನಸುಗಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೨; 1117); ಶಿರಮಂ ಶರೀರಮಂ ಪೊತ್ತುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಬಂದು ಚೋಳನ ಸಭಾಮಂದಿರದ ಮುಂದಿರಿಸಿ (ಇಜ್ಜಿರ. ದೇ. ೧೦೮-೨೧). ಉಮ್ಮಳ 20 ಗೊಳ್ : ಪಂಡಿತವರನಿಜಗೆ ಭೂಪನುಮ್ಮಳಗೊಂಡಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೧೧೯).

[ಉಮ್ಮಳ + ಕೊಳ್]

ಉಮ್ಮಳಂಬೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು : ಈ ಹೊತ್ತೆನ್ನ ಕುಲದ ಕುಡಿ ಮುರುಟಿತೆಂದುಮ್ಮಳಂಬೆಟ್ಟು (ಹಜಕಾ. ೧೨-೧೦). [ಉಮ್ಮಳ + ಪೆಟ್ಟು]

ಉಮ್ಮಳಗೊಳ್ 'ಉಮ್ಮಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಉಮ್ಮಳವಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು : ತಮ್ಮ ನೃತ್ಯವ ನೋಡುತರಸ ... ಒಮ್ಮಮ್ಮ ಮಂತ್ರಿಯತ್ತೊಲಿದು ನೋಡಿದರದಕುಮ್ಮಳವಟ್ಟಗಲಿದರು 30 (ಭರಜ. ೧೪-೨೨).

[ಉಮ್ಮಳ + ಪಡು]

ಉಮ್ಮಳಿ (ಕ್ರಿ). = ಉಮ್ಮಳಿಸು (?) : ತಿಳಿದಪೆನುತಿನಿಯಗಟ್ಟು ವನೊ ಸಖಿಯರಂ ಪಳವು ಸುಡುವುಮ್ಮಳವುದೇ ಕಷ್ಟಮಾಕ್ಷಣಂ 35 ತಿಳಿಯದುದೆ ಮೂಢತ್ವಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೨೪). [?]

ಉಮ್ಮಳಿ (ನಾ). ದುಃಖ; ಶೋಕ (?) : ಉಮ್ಮಾಬಾಯಿಯ ದಾಳಿಯ 40 ಧೊಮ್ಮೆಯ ಕವಿತಂದೊಡೆಯ್ ಸಂಗರದಡೆಯೊಳುವುಮ್ಮಳಿಯುಪ್ಪಿನವರಿ ಬಲವಮ್ಮ ಕಜುಪ್ಪುಡದನುಜದೆ ನಾಯಕಮ್ಮಲಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳ. ೨೪-೫; 1196).

[?]

ಉಮ್ಮಳಿ 'ಉಂಬಳಿ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂತಾಪ; ಉದ್ವೇಗ : ನೀರೊಳ್ ಮುಟ್ಟುಂಗಿದ 40 ರಂತುಮ್ಮನೆ ಬೆಮರುತ್ತುಮ್ಮಳಿಕೆವಂದು ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ಯೊಡೆ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೪-೬೯ ನ); ನೀನೆನುಗೆ ವಲ್ಲಭನಾಗಿ ಚಿತ್ತದುಮ್ಮಳಿಕೆಯಂ ಕಳೆ (ಹಜಕಾ. ೭-೧೫); ನೀಂ ತಿಳಿಯ ಕೂರ್ಮಯುಮ್ಮಳಿಕೆಯಳಲಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪-೯೬). ೨. ಸೆಕೆ; ಉಷ್ಟ : ತಮ್ಮಂಗುಮ್ಮಳಿಕೆಯಕ್ಕುಮೊಳಗಣ್ಣೆ ಪೋಗವೇಣಿ 45 ಮೊಂದು ತಾನಾತ್ತಿಯ ರಾಜಭವನಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೬ ನ).

[ಉಮ್ಮಳ + ಇಕೆ]

ಉಮ್ಮಳಿಗೆ, ಉಮ್ಮಳಿಗೆ (ನಾ). = ಉಂಬಳಿ (?). ಉಮ್ಮಳಿಗೆ : 5 (ಃ). [ಉಮ್ಮಳಿ (< ಉಂಬಳಿ) + -ಗಿ]

ಉಮ್ಮಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಃಖಿಸು; ಚಿಂತಿಸು; ಖೇದಪಡು : "ಉಮ್ಮ 10 ಳಿಸು - ಚಿಂತಾಯಾಂ (ಶೋಕಪಡು)" (ಶಮಧಾ); ಮುಳಿವಳಿಪಳ ಬ್ಬಳೆರ್ದೆಯಂ ಬಡಿವಳ್ ಪುರುಡಿಪ್ಪಳೊಳ್ಳುಮ್ಮಳಿಸುವಳಟ್ಟಿ ಪತ್ತುವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೨ ಶೂದ್ರಕ); ಆರಾತಿಗಲ್ಗಂತ್ಯಕಾಲಂ ನೆಜೆಯದುದಕುರ್ ಮ್ಬಳಿಸಿ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೯-೧೦ ನ); ಮತಿಗುಂದದಿರಿ ಮನದೊಳುಮ್ಮಳಿಸದಿರಿ (ಹಜಕಾ. ೧೧-೪೪); ಎಲೆಲೆ ಕೆಟ್ಟು ದು ಕಟಕವೆಂದುಮ್ಮಳಿಸಿದರು (ಕುಮ್ಮಾ ದ್ರೋ. ೭-೬); ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ನೆನೆನೆನೆದು ಉಮ್ಮಳಿಸಬೇಡ (ಫಲಸಂ. ೯೯). ೨. ಕಷ್ಟಪಡು : ಬೇಸಲಂ ತಿಣುಕಿದನಾನಲುಮ್ಮಳಿಸಿ 15 ಶೇಷನಶೇಷಮಹೀವಿಭಾಗಮಂ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೯-೯೯). ೩. ತವಕಿಸು; ಆತುರಪಡು; ಕುದಿ : ಹರಿಗನೊಳಿಡಿರ್ಚಿ ಕರ್ಣಂ ಗೆಲಲುಮ್ಮಳಿಸಂ ಗಡ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೧೨-೧೪೪); ಸುಯೋಧನವಧಕ್ಕೇಗೆಯ್ಯೆನೆಂತಕ್ಕುಮೆಂಬು ದನಂದುತ್ತುಕಚಿತ್ತನುಮ್ಮಳಿಸಿದಂ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೬). ೪. ಉಕ್ಕಿ ಬರು; ಉಕ್ಕು : ಉಮ್ಮಳಿಸುತಡಿಗಡಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬಿಮ್ಮಿನಿದೊಳ 20 ಗೊಳಗೆ ತೋಪುವಹಮ್ಮಳಿಯೆ (ಅಮೃತ. ೧೦-೨೫); ದಾಸರು ಉಮ್ಮಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದುಃಖವನ್ನು ಅದುಮಿಕೇಳಿದ್ದರು (ಬದುಚ್ಚ. ೧೨೪); ತಂದೆಯ ನಿರಾಸೆ ಹಟೆ ಕಂಡು ದುಃಖ ಉಮ್ಮಳಿಸಿತು (ಮರಳ. ೧೭೪). ೫. ಸೆಕೆ ಯಾಗು : ಅಮ್ಮಗೆ ಬಳಿಯಿಲ್ಲ ಎಮ್ಮೆಗೆ ಚಳಿಯಿಲ್ಲ ಉಮ್ಮಳಿಸುವಾಗ 25 ಮಳೆಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೦೦). [ಉಮ್ಮಳ + ಇಸು]

ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಿರಿದೆಯ 30 ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಂಡರುಂ ಎಜೆಯಜ್ಜಿಗಾಮುಂಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೦; 890); ಪರ್ವೊಟಲ ಉಮ್ಮಾದಗಾಮುಂಡರುಂ ಪಿಟೊವಿಗಾಮು 35 ಣ್ಣರುಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೧; 890). [ಉಮ್ಮಾದ್ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉಮ್ಮಾಯ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಾಹ 'ಉಮ್ಮಹ' ನೋ.

ಉಮ್ಮಿ, ಉಮಿ, ಉವಿ (ನಾ). (ಧಾನ್ಯದ) ಹೊಟ್ಟು; ಉಬ್ಬಲು; 40 ಸಿಪ್ಪೆ : ಮಾದಯ್ಯ ಆ ನೆಲ್ಲನ್ನು ಮಿದಿದ. ಆಕೆ ಅನಂತರ ಮಿದಿದ ಆ ನೆಲ್ಲನ್ನು ಕೇರಿ ಉಮ್ಮಿ ತವುಡುಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೆಗೆದಳು (ಕೊದಿನ. ೨೩); ತವಡು ತಿನ್ನುವವ ಹೋದರೆ ಉಮ್ಮಿ ತಿನ್ನುವವ ಬರುತ್ತಾನೆ (ಗಾಡ). ಉಮಿ : ಭತ್ತದ ಉಮಿ ಅಥವಾ ಹೊರಕವಚವನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ಬರುವ ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ (ಅಡುಸಾ. ೬೨); ಉಮಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಾಫಿ ಪುಡಿ (ಮಸಕೂ. ೧೭). ಉವಿ : ಜನೆಯಂ ಪಾ(ಬಾ)ಣಂಗಳಟ್ಟುವಡುವಿಯಂ 45 ಕಳೆದಿಕ್ಕಿ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಪೆಸಜಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೫೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ತುಳು. ಉಮಿ]

ಉಮ್ಮಿಗುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆನ ರಾಶಿ; ತೊಡಿನ ಗುಡ್ಡೆ : ಭತ್ತದ 50 ಹೊಟ್ಟು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ 'ಉಮ್ಮಿಗುಡ್ಡೆ'ಯ ಕಡೆಗೆ ಇಡಿಕೆ ನೋಡಿದನು (ಕಾನೂರು. ೬೧). [ಉಮ್ಮಿ + ಗುಡ್ಡೆ]

ಉಮ್ಮಿಗೆ, ಉಮ್ಮಿಗೆ, ಉಮ್ಮಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗೋಧಿಯ ಹಸಿಯತೆನೆ : 55 ಉಮ್ಮಿಗೆ ಸೀತೆಯಿಂದ ಉಸುಳಿ ಮಾಡುವರು (ರೂಢಿ). ೨. ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ಗೋಧಿ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಉಜ್ಜಿ ತೆಗೆದ ಕಾಳು : "ಒರಸಿ ದುಮ್ಮಿ [ಪಾಕಾಂ. ಮ್ಮ]ಗೆಯು ಧಾನಾಖ್ಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂ. ಗ. ರಾ. ೧೧೦-೬). ಉಮ್ಮಿಗೆ : ೧. ಪದನಣ್ಣದುಮ್ಮಿಗೆಯಂ ಕಾಸಿದ ಪಾಲೊಳ 60 ಗಿಕ್ಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನರೆದಾಜ್ಯದೊಳಡುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೪-೯). ಉಮ್ಮಿಗೆ : ೧. "ಧಾನಾಯೆಂಬುದು ಉಮ್ಮಿಗೆ" (ಕಲಾಯು. ೯೬-೪೨೧). [?]

ಉಮ್ಮಿಸು 'ಉಮ್ಮಿಸು' ನೋ.

ಉಮ್ಮು₁ 'ಉಮ್ಮು' ನೋ.

ಉಮ್ಮು₂ 'ಉಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಂಜಿ ಬಸಿದ ಮೇಲೆ ಅನ್ನವು ಹದವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಂಕಿಯ ಮೇಲಿಡು (ದಕ).

[ಉಮ್ಮುಗೊ + ಇಸು]

ಉಮ್ಮುಗೆ 'ಉಮ್ಮಿಗೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮುಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಗಂಜಿ ಇಂಗಿಹೋಗಿ ಅನ್ನ ಹದವಾಗು: ಭಕ್ತಿ ತಿನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಉಮ್ಮುಗೊಯ್ದಿತ್ತು (ವೈ. ೧೫೭).

[ಉಮ್ಮುಗೊ + ?]

ಉಮ್ಮುಲು 'ಉಮ್ಮಲು' ನೋ.

ಉಮ್ಮುಳಿಗೆ 'ಉಮ್ಮಳಿಗೆ' ನೋ.

ಉಮ್ಮೆ, ಉಮ್ಮು₃, ಉಮ್ಮು₃ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ; ಸೆಕೆ; ಕಾವು:

"ಉಮ್ಮುಳಮುಂ ಕಾವಿಂತುಷ್ಣಕ್ಕೆ ಸೆಗಲಿ ಜಳಮುಮ್ಮುಂಡುಂ" (ಕವಿಕಂ.

೪೧); "ಉಮ್ಮೆಯೆಂದುಂ... ಉಷ್ಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩-೨೯).

೨. ಸಂತಾಪ; ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ. ೧, ೨: ಉದಿಸಿ ಚಿಕದೇವಚಂದ್ರ

ಮನೊದಿದುಮ್ಮೆಯನೊರಸಿ ತಮಮಂ (ಅಪ್ರ. ೩. ೬೮-೧೭). ಉಮ್ಮು₃:

'ಉಮ್ಮುಗುರು' ಪರಾ. ಉಮ್ಮು₃: ೨. ಚಿಂತೆಯಂ ತಳಿದವಳ

ಜನನೀಜನಕರಿರಲಾ ಸಮಯದೊಳಾಂ ಬಂದವರ ಮೊಗದೊಳುದಿಸು

ವುಮ್ಮಂಕಂಡು (ಉದ್ಯ. ೬-೧೦೮ ವ).

[ಪ್ರಾ. ಉಮ್ಮ (< ಸಂ. ಉಷ್ಣನ್)]

ಉಮ್ಮಾ 'ಉಮರಾ' ನೋ.

ಉಯ್ಯ₁ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಕರೆದುಕೊಂಡು

ಹೋಗು: ಸಾಸಿವ್ವರ ಪೂಜೆ ದನ್ದುಯೆ ಅವಸ್ಥರ್ಗ್ಯಾಗ್ರಮಾ

ನೇಪಾಧಾರಾ (ಎಕ. II, ೨೭-೨; 700); ದೇವಗಣಕ್ಕೆಯರಾಗ್ಯಮ್ಮಿಡಿದು

ಬನ್ನಿದಿದಿಗೊಣ್ಣಯ ವೀರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ನೋನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ.

೧೦-೯; 800); ಭವಾಂತಕಭವನಕ್ಕುಯ್ ತಡೆಯದೆನ್ನನಿಂ ಭವಮುಧನಾ

(ಅದಿಪ. ೧೦-೫೬); ರಕ್ಕಸರುಗಳು ಮಾಯದೊಳುಯ್ದರು ತಾಯೆ ದುಕ್ಕ

ಬೇಡೆಂದು ಪೇಳಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೯೧). 'ಒಯ್ಯ₁' ಪರಾ.

ಉಯ್ಯಕೊ=ಎಳೆದುಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ: ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನ

ಸಾರಿ ಕೋಪಿಸಿ ಉಟ್ಟ ಸೀರೆ ಉಡಿಯಲವಳ ಉಯ್ಯಕೊ ತೀರಲೆಂದು

ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದುಶ್ಯಾಸನಗೆ ಸನ್ನೆ ಮಾಡಿದ (ಪುರಂದ. ೫-೭೨-೧೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಯ್ಯ, ಒಯ್ಯ; ತುಳು. ಒಯಿ; ಪರ್ಜಿ.

ಉಯ್ಯ; ಕುಇ. ಒಪ; ಕುವಿ. ಒಯಿಯಲಿ; ಮಲ್ತೊ. ಒಯೆ]

ಉಯ್ಯ₂ (ಕ್ರಿ). ತಡೆದಿಡು; ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡು; ನಿರ್ಬಂಧಿಸು:

"ಉಯ್ಯ - ನಿಯಾಮೇ" (ತಮಧಾ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಯ್ಯ]

ಉಯ್ಯ₃, ಉಯಿ (ನಾ). = ಉಮ್ಮಿ: "ದಾನ್ಯದ ಉಯ್ಯಲ್ಲಿ ತುಪ

ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚರಾ. ೪); ಉಯ್ಯಂ ಕುಟ್ಟಿ ಪದೆದಕ್ಕಿಯಜಸುವ

ಬೆಳ್ಳನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ಉಯ್ಯ ಕೈವಿಡಿದು ತಂಡುಲವ

ಬಿಸುಟ ಮರುಳಯ್ಯರ ಮಾರ್ಗವೇನಲ್ಲೆ (ಭರಣ. ೫-೮೧); ಉಯ್ಯಕ್ಕಿಯ

ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವೇ. (ಚಿಬಪ. ೩೧-೩೪). ಉಯಿ: 'ಉಯಿಕ್ಕುಟ್ಟು'

ಪರಾ. [?]

ಉಯ್ಯ₄ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಧ್ವನಿ (ಕ).

ಉಯಿ 'ಉಯ್ಯ' ನೋ.

ಉಯಿಕ್ಕುಟ್ಟು 'ಉಯ್ಯುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಯಿಕ್ಕುಟ್ಟು 'ಉಯ್ಯುಟ್ಟು' ನೋ.

ಉಯಿಲು₁ (ನಾ). ಮರಣಾನಂತರ ತನ್ನ ಸ್ವತ್ತು ಯಾರಿಗೆ ಸೇರ

ಬೇಕು ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಬರೆದಿಡುವ ಪತ್ರ; ಮೃತ್ಯುಪತ್ರ;

ವಿಲ್ಲು; ವೀಲು: ಅಸ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ರಾಮಗೋಪಾಲನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದ

ಉಯಿಲು ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಬಂಕಿಮ. ೩೮); ನಮ್ಮ ಪಾತ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದರು,

ಅಗ ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿ ಮತ್ತು ನಗದುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಯಿಲು ಬರೆದರು

(ಮ ಸ ಕೂ. ೬೧); "ಆ ಹಣವನ್ನು ನನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸಮನಾಗಿ

ಹಂಚಿ ಒಂದು ಉಯಿಲು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸೇಕು" (ವಿಕಾಂಗ. ೧೫೫).

[← ಇಂ. will]

ಉಯಿಲು₂ 'ಉಯ್ಯು' ನೋ.

ಉಯ್ಯುಟ್ಟು, ಉಯಿಕ್ಕುಟ್ಟು, ಉಯಿಕ್ಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಟ್ಟನ್ನು

ಕುಟ್ಟು. ೨. (ಅಲಂ) ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡು:

ಕೊಳ್ಳುವುದುಮದ್ಯಶ್ಯರಾಗಿ ಪೋಗಿ ಮತ್ತಮಾಯಂದದಿಂ ಮುಂದೆ ಬಂದು

ಯ್ಯುಟ್ಟಿಯುಂ ನೀರ್ಗಡೆದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೧೦೩ ವ). ಉಯಿ

ಕುಟ್ಟು: ೧. ತುಪ್ಪಖಂಡನಮಿವ-ಉಯಿಕ್ಕುಟ್ಟು ವಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೧೦-೪೨).

ಉಯಿಕ್ಕುಟ್ಟು: ೧. ಧನಬಡವೊಡೆ ಪುಣ್ಯಮಿಲ್ಲದೆ ಮಹಿಲಿಲಾವಂ

ತುಯಿಕ್ಕುಟ್ಟುವಂತೆ ನೀರ್ಗಡೆವವರಂತೆ ಸೇದೆವಡುತಿ ಪುರು ಕಜ್ಜಮ

ಭವ್ಯಜೀವನೇ (ಜೀವಸಂ. ೪೯-೧೮).

[ಉಯ್ಯ + ಕುಟ್ಟು]

ಉಯ್ಯನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ಸರ್ರನೆ: ಜವನುಣ್ಣಯ್ಯನೆ ಕಾಪಾದನ್ನೆ

ಪರ್ಬಣದ ಬಳವ್ವು ಪೆರ್ಗರುಳ ತಿಂತಿಣೆ ನೆತ್ತರೆ ಪೆರ್ಬೊನಲ್ (ಎಕ.

VIII, ಸೂರಬ. ೧೨-೬; 1155). 'ಒಯ್ಯನೆ' ಪರಾ.

[ಉಯ್ಯ + ಅನ್ನೆ]

ಉಯ್ಯಲ್, ಉಯ್ಯಲು, ಉಯ್ಯಲೆ, ಉಯ್ಯಾಲು, ಉಯ್ಯಾಲೆ

(ನಾ). ತೂಗಾಡುವ ತೊಟ್ಟಲು; ತೂಗುಮಣೆ; ಜೋಕಾಲಿ:

ಉಣ್ಣುವುಯ್ಯಲ ಪೊಸಗಾವರಂ ಪುಗಿಲೋಳೇನೆಸೆದತ್ತೊ ವಸಂತಮಾಸ

ದೊಳ್ (ಸಂಪದಾ. ೨-೧೨); ಪುಲಿಯ ಮಿಸೆಯನಂಜಮಯ್ಯಲ

ನಾಡಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೯); ಗೋರಟಿಯಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಡಿದು

ಯ್ಯಲೆ (ಮರಾಠ. ೪-೪೪). ಉಯ್ಯಲು: ಹಾಸುಮಂಚವರಳ್ಳಳು

ಯ್ಯಲುನಾಸುಮಣೆ ತಲೆಗಿಂಬು (ಬಸಪ. ೧೨-೯); ಅಡುವ ನವಿಲುಯ್ಯ

ಲುಗಳು (ಅಂಜಣ. ೩-೩೭). ಉಯ್ಯಲೆ: ಮಧುಕರನಿಕರಮೆಂಬ

ಕಿಂಕಣಿಗಳ ನುಣ್ಣುರಂಗಳಿಂದೆಸೆವಲರುಯ್ಯಲೆಗಳುಮಂ (ಕಾದಂ. ೨೧೬);

ನೀಲಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂದು ಉಲಿವ ಉಯ್ಯಲೆಯನಾಡುತ್ತಿಪ್ಪರಯ್ಯಾ

(ಅವಚಂ. ೧೦೭-೪೮೫); ಗಿಳಿಯನೋದಿಸುವಬಲೆಯರುಯ್ಯಲೆಯನಾ

ಡುವ ಸತಿಯರಲಿ (ತೂರರಾ. ೫-೨-೧೯). ಉಯ್ಯಾಲು: (ಕ).

ಉಯ್ಯಾಲೆ: ಮಾಡಿಸಿದ ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಕಂಭ (ಎಕ. VIII, ಕೊಪ್ಪ.

೮-೧೦; 1437).

ಉಯ್ಯಲಮಣೆ, ಉಯ್ಯಾಲೆಮಣೆ = ಉಯ್ಯಾಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿರುವ

ಮಣೆ: ಜಾತಿ ಜಾಯಿಲಂಗಳನುಯ್ಯಲಮಣೆಯನೊಲೆದು ಬಿಟ್ಟಂತೆ

(ಅನಂಪು. ೨-೩೦ ವ); ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಮಣೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಉಯ್ಯಾಲೋತ್ಸವ = ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ

ಕೂಡಿಸಿ ತೂಗುವ ಉತ್ಸವ: ಇಂದು ದೇವರಿಗೆ ಉಯ್ಯಾಲೋತ್ಸವವಿದೆ

(ರೂಢಿ). IP ಇದಕ್ಕೆ ಡೋಲೋತ್ಸವ ಎಂದೂ ಹೆಸರು.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಯ್ಯಲ್, ಉಯ್ಯಲ್; ಮಲ. ಉಯ್ಯಲ್;

ತುಳು. ಉಯ್ಯಲ್, ಉಯ್ಯಲ್; ತೆಲು. ಉಯ್ಯಲ, ಉಯ್ಯಲ,

ಉಯ್ಯಲ]

ಉಯ್ಯಲಾಟೆ (ನಾ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡುವ ಆಟ: ಮುಕ್ತಿ ಉಯ್ಯಲಾಟೆ ನೋಡು ಮೂಗ - ಮೂಗತೆನೆಗಿದೆ (ಸೂರ್ಯ ಪಾ. ೧೧೯-೫). ೨. ಡೋಲಾಯಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅನಿಶ್ಚಿತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಮನಸ್ಸಿನ ಉಯ್ಯಲಾಟೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಉಯ್ಯಲ್ + ಆಟ]

ಉಯ್ಯಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ತೂಗು: ಕಂಠೀರವ ಕಿಶೋರಂಗಳಂ ಕರದೊಳಿಟ್ಟುಯ್ಯ ನುಯ್ಯಲಾಡಿಸುವ ಕಾಡಾ ನೆಗಳಿಂ (ದಶಕು. ೪-೬೧ ವ). [ಉಯ್ಯಲಾಡು + -ಇಸು]

ಉಯ್ಯಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡು; ಓಲಾಡು: ಮದನೋದ್ಯಾನದೊಳುಯ್ಯಲಾಡುತ್ತಿದ್ದೊಳಂ... ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೪-೯); ಪುಲಿಗಳ ಮಿಸೆಯನುಯ್ಯಲಾಡಲೆ ನಂಜನೆಂಜಲಿ ಸಲುಮುಟ್ಟಿಯೆ... ಬಂದನೊಳ್ಳಲಿ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೨); ಸಿಂಹಕೇಸರ ದುಯ್ಯಲಾಡುವ ಗಜವ ನೋಡೆಂದುಜುಬಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೫-೫೬); ನೃಪನ ಮುಡುಕ ಪಿಡಿದು ಜಡಿದುಯ್ಯಲಾಡುವರಾಗಿ ಮುಡುಕಿಪ್ಪು ಕರಿಣ ವಾಗಿಹುದು (ಭರತ. ೬-೫೬). ೨. ಡೋಲಾಯಮಾನವಾಗು; ಹೊಯ್ದಾಡು: ಒರ್ವರೊರ್ವರಂ ತೂಗಿ ಲತಾಲಿಲಿತೇ ನಾನಿರ್ವರು ಮುಯ್ಯಲಾಡೆ ಘನಮುಯ್ಯಲಾಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೬).

[ಉಯ್ಯಲ್ + ಆಡು]

ಉಯ್ಯಲಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಯ್ಯಲಾಡು ೧: ಮಲೆಯ ಘನಮಾನದೊಳು ಕನಸಾಂತು ನಿಂತಂತೆ ಕೆಂದಳಿರ ಹೊಳಹಿನೊಳು ಉಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ (ಮಲದೇ. ೪೩-೮). [ಉಯ್ಯಲ್ + ಇಡು]

ಉಯ್ಯಲು 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಲೆ 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಲೇಜುಸು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು ಹತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸು: ತರುಣಿಯೊರ್ವಳನುಯ್ಯಲೇಜುಸಿ ವಿಟಂ ಮನೋಹರುಷದಿಂ ತೂಗುತ್ತಿದ್ದಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೧೩).

[ಉಯ್ಯಲೇಜು + -ಇಸು]

ಉಯ್ಯಲೇಜು (ಕ್ರಿ). ಉಯ್ಯಾಲೆಯನ್ನು ಹತ್ತು, —ವರು: ಉರಿಯುಯ್ಯಲೇಜು ಕೈರಂದಜಾಯಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದಡಮಂಚಿಕೆ ಮಿಂಚಿದುದಾ ಶ್ವಶಾನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೬). [ಉಯ್ಯಲ್ + ಜು]

ಉಯ್ಯಲೆ (ನಾ). (ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಬಹುದಾದ) ಗುಡಾರ; ಡೇರೆ: ಚಿಕ್ಕಮನೆಯಲ್ಲಿ ಔತಣ ಸುಧಾರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ ಅಂಗಕದಲ್ಲೊಂದು ಉಯ್ಯಲೆ ಹಾಕಿದರು (ಭ್ರಾಂತಿಪು. ೧೧). [?]

ಉಯ್ಯಲು 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಲೆ 'ಉಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ಉಯ್ಯಲೆಮಂಟಪ, ಉಯ್ಯಲೆಮಂಡಪ (ನಾ). ಉಯ್ಯಾಲೆ ಯಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮಂಟಪ: ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕರೊ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ಉಯ್ಯಲೆಮಂಟಪ ಅಂಕಣ ೧೫ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨-೮; 1580). ಉಯ್ಯಲೆಮಂಡಪ: ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕನು ವಸಂತೋತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಉಯ್ಯಲೆಮಂಡಪಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೪).

[ಉಯ್ಯಲೆ (< ಉಯ್ಯಲ್) + ಮಂಟಪ]

ಉಯ್ಯಲೆಮಂಡಪ 'ಉಯ್ಯಲೆಮಂಟಪ' ನೋ.

ಉಯ್ಯಿ (ನಾ). ತೃಣ; ಗ್ರಾಸ; ಆಹಾರ: ಕಟುಕನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಹೇಗೆ ಆಹಾರವೋ ಹಾಗೆ ಭಾರತಸೈನ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಬರಿಯ ಬಂದೂಕಕ್ಕೆ ಉಯ್ಯಿ (ಚಿತ್ರಕ. ೯೩). [?]

ಉಯ್ಯು, ಉಯಿಲ್ಯು (ನಾ). ಸೆಳೆತವುಳ್ಳ ಪ್ರವಾಹ: ದೋಣಿಯಂ ಯತ್ನದಿಂದೊರ್ವಂ ಕಟ್ಟುಗುಂ ಕಾಗುವೆಂಬುದು ಸ್ವೇಹದಿಂದಲ್ಲಮದು ಪೇರುಯ್ಯಂ ಪಾಂಟುವ ಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ (ಪಾಸಂದ. ೧೪-೧೬). ಉಯಿಲ್ಯು: ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೂ ನದಿಯ ಉಯಿಲು ಅಂಗರನನ್ನು ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೬೩). [ದೇ. || ತುಳು. ಒಯಿಲ್]

ಉರ್ರ 'ಉಱ' ನೋ.

ಉರ್ರ (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ: ಡೊಕ್ಕನೆ ಸುರಿಯೊಳುರಮಂ ಬಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿಯಿಡಿದು (ಪಂಪಾ. ೧೨-೧೫); ಒಡನೆ ನಾರಾಯಣನುರವ ಸೇರಿದ ಸಿರಿಮಡದಿಯಡಿಗೆ ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೫-೨). [< ಸಂ. ಉರಸ್]

ಉರಂಗ (ನಾ). = ಉರಗ ೧. 'ಉರಂಗಪುಂಗವ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಉರಗ]

ಉರಂಗಪುಂಗವ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವನು; ಆದಿಶೇಷ: ಮಂಗಳಾಂಗಿ ಶಮಣ ರಂಗ ರಂಗೋರಂಗಪುಂಗವ ಪರಿಯಂಕಸಂಗ (ವಿಸ್ತೋತು. ೯-೨). [ಉರಂಗ + ಪುಂಗವ]

ಉರಕವಾಟಿ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಗಿಲು: ಕಲಿಗಳುರಕವಾಟಕವಚಂಗಳ ಕಟ್ಟಲೆಯೊಳ್... ಸಲೆ ಬರುತಿರ್ವಳಭಿಪಾರಿಕೆಯಂದದೆ ರಾಜ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕಾದಂಪು. ೧೯). [ಸಂ. (ಉರಸ್ + ಕವಾಟಿ)]

ಉರಕಸೂತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಮುತ್ತಿನ ಸರ.

[ಸಂ. ಉರಕಸೂತ್ರಿಕಾ (ಉರಸ್ + ಸೂತ್ರಿಕಾ)]

ಉರಕಸೆಲ್ಲ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಶಲ್ಯದಂಥವನು, —ಶಲ್ಯವಾದವನು: ಯಾದವಕುಳಕಮಳಿನೀವಿಕಾಸ ಭಾಸ್ಕರನಹಿತರಾಯ ಉರಕಸೆಲ್ಲಂ ಮಾಳವ ಮಲ್ಲಂ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೬-೩೬; 1189).

[ಸಂ. (ಉರಸ್) + ಸೆಲ್ಲ]

ಉರಗ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯಿಂದ ಸರಿಯುವ ಪ್ರಾಣಿ, —ಹಾವು; ಸರ್ಪ: ಬಂದಂ ಮುಚಿಯಂ ನಿವಾರಿಸಲನಂತಂಗದನಂತೋರಗಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯); ಉರಗಂ ಪಿಡಿದಂತೆ ಬೆದಜು (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೩). ೨. ದೇವಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪು; ನಾಗರು: ಗರುಡರು ಸಿದ್ಧರುರಗ ಮುಖ್ಯರು ದನುಜರೆಯ್ದೆ ನೆರೆಯಿತು (ಹಜಕಾ. ೧೪-೧). [ಸಂ.]

ಉರಗಕಟಿಕೆ (ನಾ). ಉರಗವನ್ನು ಕಡಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಉರಗಕಟಿಕಂ ನಂಬಿಯಿಣ್ಣಂ ಗೊರೆದು ಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಯಂ (ಬಸಪು. ೨೬-೬೪). [ಉರಗ + ಕಟಿಕೆ]

ಉರಗಗೇಡ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಮನೆ; ಹುತ್ತ: ನೇಜಲ ಮರದಿಂ ಮೂಡಲುರಗಗೇಡಮಾಡೊಡೆ ತೆಂಕಲೆರಡು ಕೆಯ್ಯಂತರದೊಳ್ ಜಲಮಿ ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದದ್ಭುತಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೧೪).

[ಉರಗ + ಗೇಡ]

ಉರಗತರ (ನಾ). ಹಾವುರಾಣಿ; ಅರಣಿ: "ಉರಗತ[ಪಾಶಾಂ. ಕ]ರ ನೆನೆ ಹಾವರಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಉರಗಧರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಉರಗಧರ ನೀನೆನ್ನ ಪತಿವ್ರತಾಭಾವಕ್ಕೆ ತರುವರೇ ಹಾನಿಯನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬-೬೧). [ಸಂ.]

ಉರಗಪತಾಕೆ (ನಾ). ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಹಾವಿನ ಗುರುತು ಉಳ್ಳವನು; ದುರ್ಯೋಧನ: ನೀರೊಳಗಿದುರ್ವಿಮರ್ತನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೨). [ಸಂ. (ಉರಗ + ಪತಾಕಾ + -)]

ಉರಗಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಉರಗಪತಿಯ ಘಣಾ ವಳಿಯ ಗುಡಿಯತ್ತಿದುವು ಪಾತಾಳ ಲೋಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೫-೬). [ಉರಗ + ಪತಿ]

ಉರಗಪರಿವೃಥ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ: ಅಂತು ಬಂದುರಗಪರಿವೃಥಂ ಪ್ರಸಾರಿತ ಫಣಾಸಹಸ್ರನಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೩-೯ ವ). [ಉರಗ + ಪರಿವೃಥ]

ಉರಗಬಂಧನ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಕಟ್ಟು; ನಾಗಪಾಶ ಬಂಧನ: ಸುರಮುನೀಶ್ವರ ಬಂದನಿತ್ತಲು ಉರಗಬಂಧನವಾದ ಕಪಿಗಳ ಕಂಡು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯-೫೧). [ಉರಗ + ಬಂಧನ]

ಉರಗಬಲ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಉರಗಬಲದುರವಣಿಯೊ... ಗಬ್ಬರಿಸಿದುವು ದಿಗುತಟವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೫). [ಉರಗ + ಬಲ್ಲ]

ಉರಗಭುವನ (ನಾ). ನಾಗಲೋಕ; ಪಾತಾಳ: ಉರಗಭುವನ ದೊಳಲಿ ಮೇಣ್ ಸಾಗರವ ಮುಳುಗಲಿ ನಾಳೆ... ಕೊಲುವೆನು ವೈರಿ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩೫). [ಉರಗ + ಭುವನ]

ಉರಗಭೂಷಣ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಒಡವೆಯಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕರದಲಿ ವೀಣೆಯ ಗಾನವ ಮಾಡುವ ಉರಗಭೂಷಣ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೬-೩). [ಉರಗ + ಭೂಷಣ]

ಉರಗಭೋಜಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವನ್ನು ತಿನ್ನ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಿ. ೨. ಮುಂಗಸಿ. ೩. ನವಿಲು. ೪. ಗರುಡ.

[< ಸಂ. ಉರಗಭೋಜಿನ್]

ಉರಗಮಂದಿರ (ನಾ). = ಉರಗಗೇಹ: ಕಿನ್ನರ ಕಿಂಪುರುಷರ ಬೆರಳು ಗಚ್ಚಿಸಿ ಪುಲ್ಲವಿಡಿಸಿ ಉರಗಮಂದಿರವೇಷಿಸಿ (ತ್ರಿಪುಷಾಂ. ೧೧-೧೨೮).

[ಉರಗ + ಮಂದಿರ]

ಉರಗಮಥನ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಮಥಿಸುವವನು, — ಕೊಲ್ಲುವವನು; ಗರುಡ. 'ಉರಗಮಥನಾರೂಢ' ಪರಾ.

[ಉರಗ + ಮಥನ]

ಉರಗಮಥನಾರೂಢ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಮಥಿಸುವ ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಆರೋಹಣ ಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ಆಕಾಶಕ್ಕೊಗಿದನುರಗ ಮಥನಾರೂಢಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೧). [ಉರಗಮಥನ + ಆರೂಢ]

ಉರಗರಾಜ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ: ಉರಗರಾಜನದ್ರಿದೀಗಹ್ವರಮಂ ಪೂಜಮಡುವವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೫೩). [ಉರಗ + ರಾಜ]

ಉರಗವನಿತೆ (ನಾ). ನಾಗಕನ್ಯಿಕೆ; ನಾಗಸ್ತ್ರೀ: ಉರಗವನಿತೆಯಂತೆ ಕೋಳ್ವಪ್ಪಿ ಮುಳಿದಿರ್ದಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩ ವ). [ಉರಗ + ವನಿತೆ]

ಉರಗವರ (ನಾ). = ಉರಗಪತಿ: ಉರಗವರಂಗೆತ್ತಲುಂ ಭೋಗದೊಳ್... ಸಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೬). [ಉರಗ + ವರ]

ಉರಗವಳ್ಳಿ (ನಾ). ವಿಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ನಾಗವಲ್ಲಿ: ಉರಗವಳ್ಳಿಯು ಮಣಸು ಪಿಪ್ಪಲಂ ಜಂಬೀರ (ಲಶಿಂ. ೩೧-೪). [ಉರಗ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉರಗಶಯನ (ನಾ). ಹಾವಿನಮೇಲೆ ಮಲಗುವವನು; ಶೇಷಶಾಯಿ. [ಉರಗ + ಶಯನ]

ಉರಗಶಯ್ಯೆ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಹಾಸುಗೆ: ಉರಗಶಯ್ಯೆಯನೇಷಾದಂ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಉರಗ + ಶಯ್ಯೆ]

ಉರಗಸ್ವರ್ತ (ನಾ). ರಾಹುವಿನ ಸ್ವರ್ತ; ಗ್ರಹಣ: ಉಪರಾಗ ಮುರಗಸ್ವರ್ತ [ಪಾಶಾಂ. ಸ್ವರ್ತನ] ಮುಪಪ್ಪವಮನಲ್ ಗ್ರಹಣಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೩). [ಉರಗ + ಸ್ವರ್ತ]

ಉರಗಹಾರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಹಾರವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ನಿರುತ ಸುಗುಣೋತ್ತಂ ಬೆಂದಳು ಪುರಗಹಾರನ ಸಾರೆ (ಬಸಪು. ೫೦-೯). [ಉರಗ + ಹಾರ]

ಉರಗಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಉರಗವನಿತೆ: ಲಲಿತಲಾವಣ್ಯದುರಗಾಂಗನೆಯರಿಂ ಸಮಾಕುಲಿತಮಾಗಿಹ ಭೋಗವತಿಯ ನದಿಯಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೩).

[ಉರಗ + ಆಂಗನೆ]

ಉರಗಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಹಾವು: ಉರಗಿಯನೆಯ್ ಪಿಡಿದೊಡದಂ ಕುರಂಗರಿಪು ಬೆಕ್ಕು ಕೊಕ್ಕನಂ ತನೆ ಪಿಡಿದಂತಿರೆ ಪಿಡಿದುದು (ಯಶೋಚ. ೩-೪೬). ೨. ಒಂದೆಲಗನ ಗಿಡ: ಉರಗಿಯ ಮತ್ಸ್ಯಾಕ್ಷಿಯ ಛಿನ್ನರುಹದ ಕೊಳುಗುಳಿಕೆಯ ರಸದೊಳೊಂದನೆ ಸಕ್ಕರೆವೆರಸು ಕುಡಿಯ ಕರಮುಬ್ಬರಿಸಿದ ಪಿತ್ತಪ್ರಕೋಪಮಿರದುಪಶಮಿಸುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯).

[ಸಂ. ಉರಗೀ]

ಉರಗಿಣಿ (ನಾ). = ಉರಗವನಿತೆ: ಉರಗಿಣಿಯರು ನೀರುಗಳಿಂದ ಪೊರಮಟ್ಟು ಪುರದ ಕೋಟೆಯ ತೆನೆ ಹತ್ತಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೭-೪೦).

[ಸಂ. ಉರಗಿಣೀ]

ಉರಗು (ಕ್ರಿ). ಕರಗು: ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕುದಿಯದಿರು ಸತ್ಯಕಂ ನ್ಯಾಯದೊಳ್ಳಿತ್ತರಗಲೇಕೀ ನಿಮಿತ್ಯದೊಳ್ಳುಗನೆ ತುಸುಮಾತ್ರ ಕಲ್ಮಷಗಳಿನ್ನಿಲ್ಲ ಮನದೊಳಗೆ (ತುರಂಗ. ೪೦-೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉರುಕ್ಕು = ಕರಗಿಸು, ಕರಗು]

ಉರಗೇಜ್ಜಿ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಗೆಜ್ಜೆ: ಭೋರ್ಗರೆ ದುಲಿವ ಘಂಟಿಯುಮುರಗೆಜ್ಜೆಯುಮಂದಂಬಡೆಯ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ); ಅನುಪಮಪ್ರಣವಮಂದುಗೆ ದಯೆಯ ತೊಡರು ಶ್ರುತಿಧ್ವನಿಗಳುರ [ಪಾಶಾಂ. ರು]ಗೆಜ್ಜೆ ಸತ್ಯದ ಘಂಟೆ ಶಾಂತಿಯ ಮಂಡನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೬); ನಾಗಾಳ ಸೆರೆಗೆ ಜ್ಜೆ ನಾಗಾಳ ಉರಿ[ರ]ಗೆಜ್ಜೆ... ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ (ಜಗೀತ. ೯೨). [ಉರಗ + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಉರಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. = ಉರಗಪತಿ: ಉರಗೇಂದ್ರಂಗೆ ಸಮಾನ ಮೊಳ್ಳಿಯ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ರಾಹು: ಉರಗೇಂದ್ರಂ ನೀಲ ಪಟಾತ್ರಲಾಭಗೃಹದೊಳ್ ಸಾಮ್ಯಗ್ರಹಂ ನೋಡೆ ನಿಖಿಳಿಪ್ಪಂ ನಪ್ಪಮಂ ಪೊರ್ದುಗುಂ (ಜಾತಕ. ೭-೧೬). [ಉರಗ + ಇಂದ್ರ]

ಉರಚೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ನಡಿ: ವದನರಸಂ ಮದನರಸಂ ಪೊದಳ್ಳುದೆನಿಸುವಿನಮಮರಿ ನರ್ತಿಸಿ ಚೆಲ್ವಂ ಪುದಿದುಪ್ರಚೆಲ್ಲಿ ಯೊಳೆಸೆದುದು ತದುರೋಜಸರೋಜಮುಳುಕುಯುಗಸಂಚಳನಂ (ಅದಿಪು. ೭-೧೯); ಆತಿಶಯ ಮಾಯು ಕಾಲ್ಪಜುಗಲಿಟ್ಟಿಳಮಾಯುರಚೆಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು ಕಟಿಚೆಲ್ಲಿ ಸೂಸಕಥೆ ನೂಪುರದಬ್ಬರಮಾದುದುಬ್ಬರಂ... ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧); ಪೊಳೆವ ಪಂಚವಣ್ಣಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೋರದೊಂಗಲುಂ ಬೇವಿನ ದಂಡೆಯುಂ ನವಿಲ ಕಂಠದ ಬಾಸಿಗ ಮುಮಲಗಿವಾರಮುಂ ಉಪ್ರಚೆಲ್ಲಿಯುಂ ನೇವಣಮುಂ ಲೀಲೆವಡೆಯ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ); ಪಯದ ಬೆಡಂಗು ಚಾಳಯದ ಚೆಲ್ವುರಚೆಲ್ಲಿಯ ನೀಲೆ ಹಸ್ತಶಾಖೆಯ ಲಲಿತತ್ವಮಿಕ್ಷಣದ ಕಾಂತತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೪-೧೩೮).

[ಉರಗ + ಚೆಲ್ಲಿ]

ಉರಟೆಣೆ 'ಉರುಟೆಣೆ' ನೋ.

ಉರಟಿರೆನೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಅರಿವೆ, — ಬಟ್ಟೆ.

[ಉರಟು + ಅರಿವೆ (< ಅರಿವೆ)]

ಉರಟಾಣೆ 'ಉರುಟೆಣೆ' ನೋ.

ಉರಡಿಕ್ಕೆ 'ಉರಡಿಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಉರಣಿ (ನಾ). "ಕುರಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಣಾಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; "ತಗಚಿ; ತಗಸಿಕೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).

[ಸಂ.]

ಉರಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಬಹಳ ಕಹಿ ಅಥವಾ ಉಪ್ಪು. [?]

ಉರನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂಲಸಂಘೇನಾ ನುಷ್ಪಿತಾಯ ಉರನೂರಾರ್ಹದಾಯತನಾಯ (ಎಕ. ೫, ಮಾ ಊರು. ೭೩-೨೩; 425).

[?]

ಉರಪಾಶ (ನಾ). (ಹೊರೆಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹೇರಿತ್ತುಗಳ)
ಎದೆಗೆ ಬಿಗಿಯುವ ಹಗ್ಗ; ಎದೆಪಟ್ಟಿ: "ಉರಪಾಶಮಾ ಪಟ್ಟಿಯೆ
ನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೩). [ಉರ + ಪಾಶ]

ಉರಭ್ರ (ನಾ). "ಕುರಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಮುಟ್ಟಿ 'ಉಮುಟಿ' ನೋ.

ಉರಮುರಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ
ಮಯಿಂದಮರಸ ಪೃಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಗಿಯೆ ಮಾರ ಉರಮುರಿನಾಡ ಮೇಗೆ
ವಂದೊಡೆ (ಮೈ. ೧೯೨೬, ೬೩-೨; ೧ನೆಯ ಶತ).

[ಉರಮುರಿ + ನಾಡು]

ಉರಮಾಲೆ (ನಾ). ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಮಾಲೆ: ಚತುರ್ಮುಖದ
ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಪಂಚಾಶತ್ ಉರಮಾಲೆಯಾಗಿ ಧರಿಸುವದಯ್ಯ (ಅದವ.
೪೫). [ಉರ + ಮಾಲೆ]

ಉರರೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ೨. ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು.
'ಉರರೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉರರೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು. ೨. ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು:
ಧ ರ ಯೋ ಷ್ ಸದ್ಭುಧನುರರೀಕರಿಸಿದ ಸತ್ಕೃತಿಯನಧಮನೇಗೆಯ್ಯನೊ
(ಶಬಶಂ. ೧-೧೪). [ಉರರೀಕರಣ + -ಇಸ್ಯ]

ಉರರೀಕೃತ (ಗು). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ. ೨. ವಿಸ್ತಾರವಾದ: ಉರ
ರೀಕೃತಪುಳಿನನಿತಂಬರಮ್ಯಮಾ ಪರಿಗತಾಳಿಕುಳಗಂಭೀರ ಸ್ಫುರದಾ
ವರ್ತಂ ಮೆಜೆದುದು ಸರಸಿ ವನಶ್ರೀಗೆ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ನಾಭಿಯಮೊಲ್
(ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೧೯). [ಸಂ.]

ಉರವಣಿ 'ಉರವಣಿ' ನೋ.

ಉರವಣಿಗೆ, ಉರುವಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉಪದ್ರವ; ಪೀಡೆ: ಜಗತ್ತಿ
ನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದಿದೆ ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆ; ಬರಗಾಲದ ಉರವಣಿಗೆ
(ಅನ್ವ. ೨೯೬); ಸರಸದುರವಣಿಗೆ ಮೆರೆವಣಿಗೆ ಕಣ್ಣೀರು ತಣ್ಣೀರು
(ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೩-೬); ಹೈದರಲ್ಲಿಯ ಉರವಣಿಗೆಯು ಹೆಚ್ಚಾದ್ದರಿಂದ
... ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು (ಚರಿಸಂ. ೯೧). ೨. ರಭಸ; ಆತುರ; ತೀವ್ರತೆ:
"ಅಸವವವಸರವನಿಕ್ಕುರವಣಿಗೆಯರ್ಥದೊಳ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೩);
ನಮ್ಮ ಪಡುವಣ ಗಡಿಗೆಳ್ಳಿ ಉರವಣಿಗೆಯಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳ್ಳಲಾರಂ
ಭಿಸಿ (ಚಿಟ್ಟಲ. ೬೮-೧೯). ೩. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವುದು (ಕಿ).
ಉರುವಣಿಗೆ: ೧. "... ಆ ಮಾಸ್ತರನ ಉರುವಣಿಗೆ ಬಹಳವಾಗಿದೆ"
(ರಂಗರೋ. ೨೨). [ಉರವಣಿ + -ಇಗ್ನಿ]

ಉರವಣಿಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ಉರವಣಿಯ ಕೊಬ್ಬು; ರಭಸದ ಉಬ್ಬರ
(?): ಬೊಬ್ಬಳಿಯ ಬೆಳುನೊರೆಕೊಟ್ಟಿನೊಬ್ಬಳಿಯನುಪ್ಪರಿಸು
ತುರವಣಿಗೊಬ್ಬಿನಲಿ [ಪಾಶಾಂ. ತುರುವಣಿಗೊಬ್ಬಿನಲಿ, ತರಣಗಬ್ಬಿನಲಿ]
ಮದವೇಜು ಪಾಲ್ಗಡಲೆಸಿದುದಿದಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೪೫).

[ಉರವಣಿ (< ಉರವಣಿ) + ಕೊಬ್ಬು (< ಕೊಬ್ಬು)]

ಉರವಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ವೇಗ
ದಿಂದ ಮುಂದುವರಿ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಬಕಾಂತಕಂ ಪೋ ಕೊಂದಂ
ಬಕವೆಸರ್ಗಿ ಮುನಿದು ನಮ್ಮುನುನ್ನೆಂಬಂದದೊಳೆ ಪಾಟು ಪೋದುವು
ನಿಂದು ರವಣಿಸಿ ಬಕನಿಕಾಯಕಮದಜೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೬-೧೯);
ಪಟ್ಟಿದಾನೆ ಸಪ್ತಾ ವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂದ ಮುಂದುಗಾಣದೆ ತಿರುವೀಧಿಯೊ
ಳುರವಣಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರಲ್ (ನಂಬರ. ೨-೪೦); ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳೂರ
ನುರವಣಿಸಿ ದೊಳಿಗೊಟಿಯ ಕೊಂಡಿವರು ರಾಜಾಲಯಕೆ ಬರೆ ದೃಪದ
ನನುಜರು ಸೋಲಿಸಿದರೈ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೪); ಅನೆಗಳು ... ಶತ್ರು
ಗಜಗಳ ಮೇಲೆ ಉರವಣಿಸಿದವು (ಕೃವಾಭೀ. ೭೪). ೨. ತವಕಿಸು;

ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಅರಾಧನೆಗೆ ಚಿತ್ತಪುರವಣಿಸಿ ಜಾಳಿಗೆಗಳಂ ತರಿಸುತಂ
ಮುದ್ರೆಗಳನೊಡೆದು (ಬಸರ. ೮-೨೧); ಹರಿಬದಾಹವವನೆಗೆ ತನಗೆಂದು
ರವಣಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೬); ತನ್ನ ಮಗಳ ಬಗೆವರ್ಪನೊರ್ವನಂ
ಬಿಡಿಸಲ್ಪಿನಿತುರವಣಿಪಳನೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೯೪ ವ). ೩. ಅತಿಕ್ರಮಿಸು;
ಮಿಾರು; ದುಡುಕು: ಅರಸುತನದತಿಮಸಕದಿಂದ ಮುಂಗಾಣದುರವಣಿಸಿ
ಮಿಾಟು (ಹಚಕಾ. ೬-೨೨); ನಾ ನಿಮ್ಮ ಉರವಣಿಸಿ ಹರಿವೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ.
೨೦೫-೧೦); ಸುಧಾನಿಧಿಯನುರವಣಿಸಿ ಲಂಘಿಸಿ ಸುರಾಪಗೆಯೊಳೋಲಾಡಿ
(ಸೌಂದಪು. ೨-೧೪); ಉಲಿಗೆಳಿದೊಡನುರವಣಿಸಿ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಂದವರೊಳು
ಕೇಣವೆಸಗುತ ನೆಲೆಗಡಿಸುವಳು ನೇಹಿಗರ (ಹದಿಬ. ೬-೨೦). ೪. ವಿಜೃಂ
ಭಿಸು; ವೆಗ್ಗಳವಾಗು: ಸನ್ನೆಗಾಳಿಗಳುರವಣಿಸಿತೆನೆ ತಂಬಿಟದ ನಿಸ್ಸಾಳ
ರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೮೦); ಉರವಣಿಸಿ ಹೆಗ್ಗಾಳಿಗಳು ಸಾಟದವೈ
ಸುಭಟರ ವೀರವಿತರಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೯-೧೬).

[ಉರವಣಿ + -ಇಸ್ಯ. / ತೆಲು. ಉರುವಣಿಂಚು, ಉರುವಣಿಂಚು]

ಉರವಣಿ, ಉರವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆತುರ; ಅವಸರ; ದುಡುಕು:
"ಉರವಣಿಯಂ - ಶೀಘ್ರದಿಂದ" (ಶಮದ. ೬೩ ಟೀಕೆ); ಇರೆ
ಮೂವತ್ತೆರಡಾಯುಧ [ಮುರವಣಿಯಿಂದಚಿ] ಬಿಟ್ಟು ಭಟರಂ ವಿದ್ಯಾಧರ
ಕರಣದಿನುಯ್ಯಡೆಯೊಳ್ ಸುರವಧು (ಗದಾಯು. ೪-೨೧); ಶೀಲಮನು
ರವಣಿಯಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಖಳರ ಬಾಟೀಂ ಬಾಟೀ (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೪-೨೩೦);
ಉರವಣಿಯಿಂದ ಮುಂಬರಿದು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೨೨); ಪರವೆನಾಚಿಯ
ತಾಪದುರವಣಿಯ ಪುಯ್ಯಲೇಳುತ್ತಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೪-೧೧); ಬರುವ
ಬಾಣಪರಂಪರೆಯ ಉರವಣಿಯ ಸಹಿಸಲಾರದೆ (ಸಾಗಂಧಿ. ೩೨೨-೩೫).
೨. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ಆಟೋಪ; ಆಡಂಬರ; ಪ್ರಭಾವ: ನೃಪನ
ಬೇಂಟೆಯ ಬಿನದದುರವಣಿಯನೊದವಿಸುವ ಹರಿವೈರಿ ಕರಿವೈರಿ (ಹಚಕಾ.
೫-೫೩); ಎಲ್ಲಿ ನಾನಾಭಕ್ತ್ಯಾಗಿರಿಗಳು ಭೃತದ ಕಡಲುಗಳು ಅಲ್ಲಿ ನಿನ್ನರವಣಿ
ಗಲೊಪ್ಪುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೩-೬೩); ಕೃತವರ್ಮನುರವಣಿಯನನು
ಸಾಲ್ಪನುಬ್ಬಟಿಯ ... ಅನಿರುದ್ಧನಾಟೋಪಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೪).
೩. ರಭಸ: ಶಿಥಿಲಸಾಹಸರೇನ ನಿಲುವರು ದ್ರೋಣನುರವಣಿಗೆ
(ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೩೧). ೪. ಅಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ದಾರಿದ್ರ್ಯದುರವಣಿ
ಯೊಳಗೆ ನೊಂದ ಮಾನವಂ ಪರಮಸೌಭಾಗ್ಯಮಂ ಬಯಸುವಂತೆ (ಚಿಬಪು.
೩-೧೪). ೫. ನಿಷ್ಕರ: "ಉರವಣಿಯೆಂದು ನಿಷ್ಕರಂ" (ಕಚಕಾ.
೩೦-೬೩೮); "ಉರವಣಿ ನಿಪ್ಪಸರಂ ತಾಂ ನೆಜೆ ನಿಷ್ಕರಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ.
೨೪೫). ಉರವಣಿ: ೧. ಉರವಣಿಯಿಂದ ಬಂದ ಮಗಧಾಂದ್ರ ಕಳಿಂಗ
ಜಳುಕ್ಕ ಪಾಂಡ್ಯ ಗೂರ್ಜರರ್ ... ಭಂಗಮನಾಂತು ಪೋದರ್ (ಸೌಗಂ.
IX-i, ೨೯೬-೧೮; 1177); ಬಿರುದರಾನುವರಿಲ್ಲ ಪಡುರಥುರವಣಿಯು
ಹಿರಿದಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬-೫೬); ಇರ್ವರುರವಣಿಗೆಯಿರ್ವರ
ಜಮತ್ಕಾರಕರ್ವರೇ ಸಾಟಿಯೆನಲು (ಚಿಬಪು. ೨೫-೩೩). ೨. ಗುಹೇಶ್ವರನ
ಶರಣನ ಸಂಗ ಸುಖದ ಉರವಣಿ [ಪಾಶಾಂ. ಉರುವಣಿ]ಯ ಸೋಂಕು
(ಪ್ರಭು. ೨೫೩); ಪುರಹರಂ ಮೆಚ್ಚಿದನು ತೇರಸರುರವಣಿಯ ಮೆಜವಣಿಗೆ
(ಬಸಪು. ೫೪-೬೬). ೩. ಹರಿಹರ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭರನುರವಣಿಯಂ ಗೆಲ್ಲ
ಕಾಮನಂ (ಎಕ. II, ೧೪೦-೧೬೨; 1145); ಇಜಾತಕವರಾರಿದಿರಹರು
ನಿನ್ನರವಣಿಯನಾರಾನುವರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೨೩); ಉರಗಂಗಳುರವಣಿಗೆ
ಗರುಡಕುಲಮಳಿಗುಮೇ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೪೨). ೪. (?): ಅಯಿದು ಹಾನೆ
ಗದ್ದೆಗೆ ತೆಜು ಚಿಗ ವಂದು ಉರವಣಿಯಿಂದ ವಂದು ಮೂಡೆ ಗದ್ದೆಗೆ ಬೆಳಿಗ
ವಂದು (ಕಾ. III-i, ೧೧-೨೩; 1542).

[? P ಸಂ. ರವಣಿ = ರಭಸ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಅದಿಯಲ್ಲಿ
ಉ ಸೇರಿದೆ]

ಉರವಣಿಕಾರ್ತನ (ನಾ). ರಭಸತನ; ದುಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವ; ಆತುರಗಾರಿಕೆ: "ಆವಗಟಾಯಮೆಂದುರವಣಿಕಾರ್ತನಂ" (ಶಮದ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [ಉರವಣಿಕಾಱ + -ತನ]

ಉರವಣಿಕಾಱ, ಉರವಣಿಕಾಱ (ನಾ). ೧. ದುಡುಕಿನಿಂದ ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವವನು; ಆತುರಗಾರ. 'ಉರವಣಿಕಾರ್ತನ' ಪರಾ. 5 ಉರವಣಿಕಾಱ: ೨. ರಭಸದಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಪ್ರಭಾವ ಶಾಲಿ: ಹರನ ಮೇಲೊಂದುಬ ತೊಡಲು ಉರವಣಿಕಾಱ ಕೆಂಗಿಡಗಣ್ಣ ತೆಪ್ಪೆದರೆನ್ನಿರವಳಿದಪುದೆಂದು ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೫-೪೯). [ಉರವಣಿ + -ಕಾಱ]

ಉರವಣಿಕಾಱ 'ಉರವಣಿಕಾಱ' ನೋ.

ಉರವಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ (ಕ). [?]

ಉರವರಿ (ನಾ). ವೇಗದಿಂದ ಓಡುವಿಕೆ, —ಹರಿಯುವಿಕೆ; ರಭಸ: ನರಪತಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲುವರಿಯಂ ಕೊಂಡುಯ್ವ ರಾಜಿಯಂ (ಸಾಕಾ. IX-i, ೧೬೩-೧೨; 1093); ತರುಣವಯಸಿನೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿದ ಪುರುಷ ರೊಳೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಮಂ ಕಳೆಯದೆ ಪಂಕರುಹಾಪ್ತಿ ಶೀಲಮಂ ಪಿಡಿದು ರವರಿಯಂ ಬಂದ ಸುಖಮನೆಡೆಯೊಳ್ ಕಿಡಿಪಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೫೮); ಉರವರಿಯಿಂದ ಗೋವೆಯನುಸ್ಪಿನ ಕಟ್ಟಿಯುಮಂ ಪ್ರತಾಪದಿಂದರುಪಿ (ಮುಂ ಬ ರಾ. XI, ೨೬೧-೨೨; 1167); ಉರವರಿಯಿಂದ ದೂರದೊಳು ತಾಗಿದ ವೀರಧನುರ್ಧರರ್ಕ್ಕಳಂ ತ್ವರಿತದಿನೆಚ್ಚು ಕೂರ್ಗಣೆಗಳೆಂ ಧರಗಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೦-೮; 1171). 'ಉರವರಿಸು' ಪರಾ.

[ಉರೈ + ಪರೈ. P ತಮಿ. ಉರ = ವೇಗ, ಶಕ್ತಿ]

ಉರವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು; ವೇಗದಿಂದ ಮುಂದೆ ನಡೆ: ಮೇಲ್ವಾಯ್ದುರವರಿಸಿದನೆಂದಜು ಮುನ್ನಮೆ ಕರಮುಕ್ತಶಸ್ತ್ರ ಪಾತಪ್ರಮಾಣಭೂಮ್ಯಂತರದೊಳ್... ಚಕ್ರದೊಳಿಟ್ಟೊಡೆ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೦-೧೦೨ ವ, ೧೦೩). [ಉರವರಿ + -ಇಸು]

ಉರವಲ 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರಶ್ವದ (ನಾ). "ಯುದ್ಧದ ಅಂಗಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಸಿಜ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: "ಉರಸಿಜ, ಕುಚ, ವಕ್ಷೋರುಹ, ಪಯೋಧರ, ಸ್ತನ - ಈ ೫ ಮೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೨). [ಸಂ.]

ಉರಸಿಲ (ನಾ). "ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಉರಸು 'ಉರುಸು' ನೋ.

ಉರಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಉರಸ್ತ್ರಾಣ: 'ದಗಲೆ' ಅಥವಾ 'ತಗಲೆ' ಎಂದರೆ ತಗಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟಲಿನಾಕಾರದ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ ಇದನ್ನು 'ಉರಸ್ತ್ರ' ಎನ್ನಬಹುದು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಉರಸ್ತ್ರಾಣ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಂಥದು; ಕವಚ; ಲೋಹಕವಚ: ಬಂಗಾರದ ಉರಸ್ತ್ರಾಣ (ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ವೀರರು ಧರಿಸುವ ಅಭರಣ) ಬಂಗಾರದ ಕಿರೀಟ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಪ್ರಾಚೀನ. ೨೮). [ಸಂ. (ಉರಸ್ + ತ್ರಾಣ)]

ಉರಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಪುತ್ರ; ಮಗ. [ಸಂ.]

ಉರಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ. [ಸಂ. ಉರಸ್]

ಉರಸ್ತ್ರಲ, ಉರಸ್ತ್ರಳ (ನಾ). ಎದೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ: ತಕ್ಕುಚ ಕೂಟಪುಟ್ಟಿತ ವಿಶಾಲೋರಸ್ತ್ರಲಂ (ಅದಿಪ. ೫-೭೧). ಉರಸ್ತ್ರಳ: ಪರಿಪೂರ್ಣಗ್ರೀವನುಮತಿವಿಶಾಲೋರಸ್ತ್ರಳನುಂ (ಅಜಿಪ. ೪-೨೦ ವ). [ಸಂ. (ಉರಸ್ + ಸ್ತ್ರಲ)]

ಉರಳಿ 'ಉರುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಉರಳು 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರಾಟಿ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ; ಮಡದಿ: "ಒಬ್ಬ ಉರಾಟಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಬರುವುದೆಂದರೆ ಸುಮ್ಮನೇ ಆಗುವುದೇ? ಅವಳ ತಾಯಿ - ತಂದೆ ಗಳಿಗೆ ಹಣ ಕೊಡಬೇಕು..." (ಧರ್ಮಮ. ೨೮); ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು... ಕೈಹಿಡಿದ ಉರಾಟಿಯಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವಳಿಗಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೊಡಬಹುದಿತ್ತು (ಧರ್ಮಮ. ೨೯). [?]

ಉರಾವುರೇ (ಅ). ಭಳಿರೇ, ಭಾಪುರೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಮಾತು: ಚತುರಾಸ್ಯನುಮಿಂದ್ರಾದಿ ದಿ ಗ್ವ ರ ರುಂ ಮುಂದೆ ಉರಾವುರೇ ಎಂದು ಮೆಯ್ಯಾಂತು (೧೦೮. ೭-೭೨ ವ). [?]

ಉರಾಳ್ಳಿ (ನಾ). ಊರಿನ ಪ್ರಭುತ್ವ; ಊರಿನ ಆಳಿಕೆ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಸಿಯ ಗೆಲ್ಲ ಉರಾಳ್ಳಿ ಕೆಜೂಗೊಳ್ಳಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯-೨; 780). [?]

ಉರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜ್ವಲಿಸು; ಸುಡು; ಸುಟ್ಟು ಹೋಗು: "ಉರಿದಹನೇ, ತರುವಿಶೇಷೇ ಚ" (ಶಮದಾ); ನರಗನುರುಪಿದೊಡೆ ಕರಿಂಕೇಜುಸಿ ದಾತನ ತೇಜದ ಬೀಜಲನನುಕರಿಪುವಾದುವೊಗೆದುರಿವುರಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೫); ವನಧಿಯಾದೊಡೇನುರಿಯದಿಪುದೆ ದಳ್ಳಿಸಿ ಬಾಡಬಾನಲಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೫೪೧); ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯ ತಂದಾ ತಗರಂ ಪೊಯ್ಯ ಲೊಡನದಜ ಮೆಯ್ಯನುರಿ ಪತ್ತಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೯-೯ ವ); ದಿಟ್ಟುರು ದುಡು ವೀರರಸುಗಳ ಬಿಟ್ಟುರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೪೧); ಹಳೆಯೊಡಲುರಿದು ನೂತನ ದೇಹವನು ತಳೆದಿರಲದ ಕೆಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೨); ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತುಪ್ಪಹಾಕಿದಂತೆ (ಗಾದ). ೨. ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಸಂಕಟಪಡು: ಒಡಲುರಿಗುಂ ಮನಂ ಮಜುಗುಗುಂ ಕಿವಿ ಗಿಜ್ಜನೆ ಪೋಕುಂ ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಣೆಡುಗುಗುಂ (ಅದಿಪ. ೧೨-೪೧); ವಿರಹಾನಲನಳುಜಿ ವಿಯಚ್ಚರರಾಜಂ ನಿಲಿಸಲಾಜದೊಡಲಂ ದಾಹಜ್ವರಮಾದರಂತೆ ಕಾಯ್ತಿಂ ದುರಿಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೨); ಅನುತಾಪದೊಳುರಿದು ಮನಂ ಕರಿಮುರಿವೋಗಿ (ಬಸರ. ೮-೭೮). ೩. ಗರ್ವದಿಂದ ಬೀಗು; ಅಹಂಕಾರ ದಿಂದ ಮೆರೆ: ಕೂಳು ಕೊಬ್ಬಿಲಿ ಉರಿವವಳ ಗಂಡ ಹೇಳಿದ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಮೀಳುವವಳ ಸೂಳೆಯೆಂದದಿ ನಡೆವವಳ ತಲೆ ಬೋಳಿಸಿ ಕಸಹಡಿಗೆ ಹೊಜುಸಬೇಕವಳ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೨).

ಉರಿದೇಲು, ಉರಿದೇಳು = ರೇಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಕೆರಳಿ ನಿಲ್ಲು: ಅದಂ ಕೇಳದೆ ಮುನ್ನಿನ ಮುದುಬೊಜಂಗನಂ ಬರವೇಬ್ಬ ಪಳೆದುರಿದೆದ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೩); ಚರನ ನುಡಿಗೆಳ್ಳು ಕೋಪದನುರಿದೆಬ್ಬಂ (ವರ್ಧಪ. ೮-೧೯); ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಮನಸ್ಸು ಕೊಂಚ ಉರಿದೇಳುತ್ತಿತ್ತು (ಅಲಹೂ. ೫೯). ಉರಿದುಬೀಳು = ರೇಗಿ ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಕಿರುಕುಳದಿಂದಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ನಿರಪರಾಧಿ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೂ ಸಹನ ಶೀಲ ಗಂಡಂದಿರ ಮೇಲೂ ಉರಿದುಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸಾ. ೨೦). ಉರಿದು ಹೋಗು = ೧. (ಆಲಂ) ಕರುಬು; ಅಸೂಯೆ ಪಡು: ಜನಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಉರಿದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕೂನಭೇ. ೨೦೬). ೨. (ಆಲಂ) ಬೆಲೆ ಏರಿರು: ಸಾಮಾನು ಉರಿದುಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಉರಿಯುವವನು = ದೇವರು; ಭಗವಂತ; ಸೂರ್ಯ: ಅಹ, ಎಲ್ಲದಗಿತೋ ಅರ್ಯಧರ್ಮದ ಕರುಣ, ಅರ್ಯಜನಗಳ ಮರುಕ, ಉರಿಯುವನೆ ಬಲ್ಲ! (ಇಂಗೀತ. ೬೩).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಉರು; ಕೊಡ. ತುಳು. ಉರಿ; ತೆಲು. ಉರಿಯು, ಉರಲು; ಪರ್ಜಿ. ಉಜ್ = ಸಿಹಿಮಾಡು; ಕುವಿ. ರುಟ = ಬೆಂಕಿಹಾಳು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಹುರಿಂಗ್ = ಬೆಂಕಿಹಾಳು]

ಉರಿ (ನಾ). ಒ. ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆ; ಜ್ವಾಲೆ: ಉರಿಗೊಡ್ಡ ಮೆಯ್ಯ ನಳ್ಳದೆ... ಮಹೇಶ್ವರನನೆ ಚಿಂತಿಸಿ (ಇಲ. XIV, ೭೦-೧೫; 9ನೆಯ ಶತ); ಉರಿ ಮುಟ್ಟಿದರೆಳೆಯಂತಂಬರಮುರಿದತ್ತು (ಪಂ ಸ ಭಾ. ೧೦-೩೫ ವ); ಉರಿಯ ಪೇಟೆಗಳಲಿ ಪತಂಗದ ಸರಕು ಮಾಜದೆ ಮರಳುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೨೪); ಒಲೆ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢ). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂತಾಪ; ಸಂಕಟ: ಪುತ್ರೋಹದರಿ ಭುಗಿಲನೆ (ಹಜಕಾ. ೧೨-೩); ಉರಿ ಪರಿದಪ್ಪು ದೆನ್ನೊಡಲೊಳ್ (ದಶಕು. ೫-೫೭); ಉರಿ ಜಲರದಲಿ ಮೋಹರಿಸಿ ತವನವನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೩); ಕಂಡರೆ ಕಣ್ಣು ರಿ ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಉರಿ (ಗಾದ). ೩. (ಉಕ) ಜ್ವರ: ಉರಿ ಬಂದಾವು (ರೂಢ).

ಉರಿಹತ್ತು = ಜ್ವಾಲೆ ತಗುಲು; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು: ನಾರಸಿಂಹನ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಉರಿಹತ್ತು... ಭಸ್ಮವಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೫೭-೩೪).

[ದೇ. || ತಮ. ಮಲ. ತುಳು. ಉರಿ; ತೆಲು. ಎರಿ]

ಉರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಉರಿ - ದಹನೇ ತರುವಿಶೇಷೇ ಚ (ಶಮಧಾ); "ಮೇಧಸ್ಯನಲ್ಪರಿಯ ಮರನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೧೭); ಗೊರಗುರಿ ಸೀವರ ನೆಲನಾಲರಳಿ ದಿವರ್ಕ್ಕ ಕೆಕ್ಕ (ಮಹಾನೀ. ೪-೭೨); ಉರಿ ತಾರಿ ತೇಗು ತಪ್ಪು ತಂಡಸಿ ಬೊಬ್ಬಲಿ ಯಿಪ್ಪೆ (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೭೪). [?]

ಉರಿಕೆ (ನಾ). ಒ. ಉರಿಸುವವನು; ಸುಟ್ಟು ಹಾಕುವವನು. 'ಪೊಟುರಿಕೆ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಸೂಯೆಪಡುವವನು; ಕರುಬುವವನು. 'ಹೊಟ್ಟುರಿಕೆ' ಪರಾ. ೩. ಕೋಸಿಪ್ಪ: "ಉರಿಕೆ ನೆನಲ್ ಕೋಸಿ" (ಭಾರನಿ. ೪೩). [ಉರಿ + ಕೆ]

ಉರಿಕಜ್ಜಿ (ನಾ). ಮೈಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಜ್ಜಿ (*). [ಉರಿ + ಕಜ್ಜಿ]

ಉರಿಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಮೈಯನ್ನು ಕಾಸಿಕೊ (*). [ಉರಿ + ಕಾಸು (< ಕಾಯಿಸು)]

ಉರಿಕಿಡಿ 'ಉರಿಗಿಡಿ' ನೋ.

ಉರಿಕೆಂಡ 'ಉರಿಗೆಂಡ' ನೋ.

ಉರಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಉರಿಗ [ಪಾಶಾಂ. ಲಿಗ]ನುಂ ನಾದವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೪). [ಉರಿ + ಗ?]

ಉರಿಗಡಲು (ನಾ). ಜ್ವಾಲೆಯ ಸಮುದ್ರ; ಅಗ್ನಿನಯವಾದ ಸಾಗರ: ಒಡೆದುದಿಳಿಯನೆ ಸಮವಿಷ್ಣುರದುರಿಗಡಲು ಶಿವಶಿವಾಯನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೩); ಉರಿಗಡಲ ಅಲೆಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಸಂತತವೂ ಜಲನ ದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿಷ. ೯೩). [ಉರಿ + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್)]

ಉರಿಗಣ್, ಉರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒ. ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು: ಕೊರಲ ಕಣ್ಣಿ ಶಿರದ ಪೆಣ್ಣಿನೊಸಲುರಿಗಣ್... ಬಂದನಶ್ಚತ್ವಾಮಂ (ಗದಾಯು. ೯-೨); ಪುರಹರನುರಿಗಣ್ಣನ್ನೋ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಹರನುರಿಗಣ್ಣು ದೀಧಿತಿಯೊ... ಮಹಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳಗೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫). ೨. (ಕೋಪ, ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು, ಅಸೂಯೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ) ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು: ಉರಿಗಣ್ ಕೆತ್ತುವ ಮೀಸೆ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೊರಲ್... ಪೆರ್ಚಲಿಯಿದುರ್ದೇಣಕುಲಮಂ ನೀ ಶೇಷಮಂ ಮಾಡುತಂ (ನಳಚಂ. ೭೩). ಉರಿಗಣ್ಣು: ಒ. ತ್ರಿಪುರಾರಿಯುರಿ ಗಣ್ಣಿಗೆ ಸೋಲದ ಕೈದುಗೊಂಡನಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೫೪); ಉರಿಗಣ್ಣು ನಿಂದಳಿದೆ ಸ್ಮರ (ಜಿಬಪು. ೧೯-೩೯). ೨. ತಂದು ಕೊಡುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಯಿತು, ಅಪ್ಪಕ್ಕೇನೇ ಉರಿಗಣ್ಣು ನಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಇರಿಯುತ್ತ... ಶಿಡುಕಿದರು (ಸುವಸಂ. ೮). ೩. ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಅವನು ಉರಿಗಣ್ಣು ನಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢ).

[ಉರಿ + ಕಣ್ಣು]

ಉರಿಗಣೆ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಕೆದರುವ ಬಾಣ; ಅಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ: ಕೃತಾಂತನಚ್ಚುರಿಗಣೆಯಂತೆ ಬಂದುದು ಲಯಾನಿಳಕಲ್ಪನಿದಾಳುಜಾನಿಳಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೪-೭೪). [ಉರಿ + ಕಣ್ಣು]

ಉರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಪುದಿದುರಿಗಣ್ಣು ನಾಣೆಯನದೇವೊಗಟ್ಟಿಂ (ಕಬ್ಬಿ ಕಾ. ೧೪೭); ಕಣ್ಣು ಮೂಜುಳ್ಳಾತನೆಂದರಿಗಣ್ಣು ಕೇಳ್ ಮೂಲೋಕವಂಜುವುದು (ಬಸಪು. ೧೮-೭೪). [ಉರಿಗಣ್ಣು + ಅ]

ಉರಿಗಣ್ಣು 'ಉರಿಗಣ್' ನೋ.

ಉರಿಗದಿರ್ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕಿರಣ: ತರುಣಿಯ ಬಳಿಯಿಂ ಬಂದು ನಿರಹದಿಂದುರಿಗದಿರಿಂದ ಕಿಮ್ಮುಳ್ಳದ ತಳಿರೆನೆ ಕೊರಗಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೫). [ಉರಿ + ಕದಿರ್]

ಉರಿಗಪ್ಪುರ (ನಾ). ಉರಿಯಿಸುವ ಕರ್ಪೂರ; ಕರ್ಪೂರದ ಆರತಿ (?): ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮಪ್ಪ ಅರಸಿಗೆ - ಸ್ವರುಚಿಯಿಂದ ಒಡಂಬಟ್ಟು - ಬರೆಯಿಸಿ ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಉಂಬಳಿಕೊಡಿಗೆಯ ಉರಿಗಪ್ಪುರದ ತಕ್ಕ ಶಾಸನ (ಬೆಟ್ಟ. ೧೯೪-೩). [ಉರಿ + ಕಪ್ಪುರ]

ಉರಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಉರಿಯುವಂತಿರುವ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಉರಿಗೆಯ್ಯ ಗಗನಾಂಗಣದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಪರಿದಾಡು ವಂತಾ ರಾಮ ಧುರಧರಣಿಯೊಳು ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರುಗಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೫-೬೧). [ಉರಿ + ಕಯ್ಯ (< ಕಯ್ಯಾ) + ಅ]

ಉರಿಗಾಳಿ (ನಾ). ಬಿಸಿಯಾದ ಗಾಳಿ; ಬಿಸಿಗಾಳಿ (*).

[ಉರಿ + ಗಾಳಿ]

ಉರಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಉರಿನ ಹೆಸರು (?): ಕರಿಯ ದೀರಗಾಂಡಾ ಉರಿಗ ದೀರಾಗೊಂಡಾ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕ. ೭೭-೨೧; ?). [?]

ಉರಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿ: ಮಚ್ಚರಿಪ ದಕ್ಷನ ಭುಜಕ್ಕು ರಿಗಿಚ್ಚುನಿಕ್ಕಿದಂ (ಬಸಪು. ೧೬-೨); ಪೆರ್ಚಿದುರಿಗಿಚ್ಚುನೊಳ್ ಮಗ್ಗುರಾದರ್ ಕೆಲರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೪೧); ಉರಿಗಿಚ್ಚಿಗೆ ನೆಯ್ಯಿಪ್ಪೆಯ ಕೆದರ್ವಂತೆ ಕೋಪಂ ಕೆದಪ್ಪಿ (ಅದ್ಭುತ. ೧೫-೫). [ಉರಿ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಉರಿಗಿಡಿ, ಉರಿಕಿಡಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ: ಕಂಗಳಿಂದ ಒಗುಪುರಿ ಗಿಡಿಗಳಿಂದಾ ಮೋಹನೊಳು ತಿರ್ಯಗ್ಗಿ ತಿರುದಿನಂತೆಂದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೨-೧೩೭). ಉರಿಕಿಡಿ: (*). [ಉರಿ + ಕಿಡಿ]

ಉರಿಗುದುರೆ (ನಾ). ಬಡ ಬಾಗ್ಗಿ: ನೋಟೊಡಂತೀ ಪೊಚ್ಚಮುರಿ ಗುದುರೆಯನೊಳಕೊಂಡ ಕಡಲ ಗುಣ್ಣೆಂದೆನೆಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧-೧). [ಉರಿ + ಕುದುರೆ]

ಉರಿಗೆಂಡ, ಉರಿಕೆಂಡ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕೆಂಡ; ನಿಗಿ ನಿಗಿ ಕೆಂಡ: ಸದರವೇ ಉರಿಗೆಂಡವೊಟಲೆಯ ಬಾಯ್ಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೭೦). ಉರಿಕೆಂಡ: (*). [ಉರಿ + ಕೆಂಡ]

ಉರಿಗೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡು; ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸು: ಭೀಕರಾಕೃತಿವತ್ತು ಮುರಿದೇಳ್ವೊರಿಗೆದರ್ಪ ಕಣ್ಣಿಂ ನುಂಗುವಂತೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೦ ವ). [ಉರಿ + ಕೆದಪ್ಪು]

ಉರಿಗೆಯ್ (ನಾ). ಒ. ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡುವ ಕೈ; ಅಗ್ನಿಹಸ್ತ. ೨. (ಆಲಂ) ಮುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವ ಕೈ. 'ಉರಿಗೆಯ್ಯ' ಪರಾ. [ಉರಿ + ಕಯ್ಯಾ]

ಉರಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒ. ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡುವ ಕೈಯುಳ್ಳವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಮುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವವನು; ಭಸ್ಮಾಸುರ: ಉರಿಗೆಯ್ಯ ರಕ್ಕಸನ ಕೊಲೆ ಹರಿ ಪೆಣ್ಣರಿಜ ಕೈಕೊಂಡಮಾಳ್ಳಿಯೊಳು (ತ್ರಿಪಾಲ. ೩-೨೩). [ಉರಿಗೆಯ್ + ಅ]

ಉರಿಗೇಸ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಪಿಂಗಳ ವರ್ಣದ ಕೂದಲು : ಕಾರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣಂ ಕೂರಿದುವೆನೆ ತೋಳವ ದಾಡೆ ಮಿಳವುರಿಗೇಸಂ ಪೇರೊಡಲೆನೆದರೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ಘಟೋತ್ಕಚನೆಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೦); ಪರಿದುರಿಗೇಸಮವ್ವಳವ ನಾಲಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭).

[ಉರಿ + ಕೇಸ]

ಉರಿಗೊಂಡ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡ : ತಲೆಯ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೊಸೆಯರನುರಿಗೊಂಡದೊಳಗೆ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಮಾಡೆನಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೧೫೧); ಹೊಗುವರಾರುರಿಗೊಂಡವೋ ಮುಳಿದೆಗೆದ ಕಾಲನ ದಂಡವೋ (ನಿಭಾಗ. ೪-೯-೧೪).

[ಉರಿ + ಕೊಂಡ]

ಉರಿಗೊಳ್, ಉರಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ಸೋಕು : ತುಂಬಿದ ಮನೆಯು ಕಿಚ್ಚಿಂದಾವರಿಸಿಯುರಿಗೊಳ್ ಒಳಗಿಪ್ಪ ಕುಟುಂಬಿಗನು ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ತಾನುಳಿ ದೋಡುವಂತೆ (ವಿನೇಶ. ೧೫). **ಉರಿಗೊಳು :** ಉರಿಗೊಳುವ ಕಡು ಗೋಪದಲಿ ಕಿಡಿ ಕಿಡಿಯಾದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಣ. ೩-೭-೧೪); ರಥ ರಥಾಂಗ ತ್ರಿವೇಣಿಕ ಯುಗಾಕ್ಷಗಂಧುರಿಗೊಳೆ ಪಾಂಡು ಪುತ್ರ ಸೇನೆಯೊಳ್ಬಿರುಂ ಬೆದಪಾರ್ (ಚೈಮಿಭಾ. ೮-೩೮).

[ಉರಿ + ಕೊಳ್ಳ]

ಉರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸು, —ಹಚ್ಚು; ಉರಿಮುಟ್ಟಿಸು : ತಂದು ಕಿಚ್ಚಂ ಹೊಸೆವ ಕೋಲಂ ಸಂದಿಸುತ ಹೊಸೆ ಹೊಸೆದು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಪಿರಿದುರಿಗೊಳಿಸಿ ಕೆಲವಡುಗಟ್ಟನಾಯ್ದೊಟ್ಟ (ಬಸವ. ೧೮-೨೮); ಪಟ್ಟಣವನುರಿಗೊಳಿಸಲಿದು ತಾ ಬಟ್ಟೆ ತನಗಿನುತಪಾಚಿ ಹಲುಗಿರೊಟ್ಟಿದಂಧನಗಡಪ್ಪ ಬಿದ್ದನು ರಥದ ಮಧ್ಯದಲಿ (ತೊರಣ. ೫-೭-೯). ೨. ಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉರಿಯಿಸು : ತರುಹಿ ಬಾಲದ ಕೊನೆಯ ವಹ್ನಿಯನುರಿಗೊಳಿಸಿ ಪುಟನೆಗೆದು ನಿಂದನು ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರಣ. ೫-೮-೩೩); ತುದಿನಾಲದಗ್ನಿಯನುರಿಗೊಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ರುಹಿ ಕಲಿ] ಹನುಮ (ತೊರಣ. ೫-೮-೪೯).

[ಉರಿ + ಕೊಳ್ಳ + ಇಸು]

ಉರಿಗೊಳು 'ಉರಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಉರಿಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳು : ವಿಷವನ್ಮತವಾಯ್ತುರಿಗೊಳ್ಳಿ ಶೀತಳವಾಯಿತೀತನ ಸೆಳುಗುರ ಕೊನೆ ಕೊಂಡುದಸುರನ (ನಿಭಾಗ. ೭-೧-೩೬).

[ಉರಿ + ಕೊಳ್ಳ]

ಉರಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಉರಿಯ ಬಾಣ; ಅಗ್ನಿಬಾಣ.

ಉರಿಗೋಲಸುರತ್ಪಾಣ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಂತೆಂಬವರ ಗಂಧಾಂಕುಸಿಂಧಂತಕ್ಷಿತಿರಕ್ಷಕ . . . ಉರಿಗೋಲ ಸುರತ್ಪಾಣ ಹರಿಗೋ ಚರಮಾನಸ (ಎಳ. XII, ತುಮಕೂ. ೧-೯೪; 1570).

[ಉರಿ + ಕೋಲ್]

ಉರಿಚಳಿ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರ : ಈ ಯತುವಿನಲ್ಲಿ ಹವೆಯು ಯಾವಾಗಲೂ ತೇವ ಉಳ್ಳದ್ದಿರುವ ಕಾರಣ ಉರಿಚಳಿಯೆಂಬ ಬೇನೆಯು ಸಾಧಾರಣ ವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೯).

[ಉರಿ + ಚಳಿ]

ಉರಿಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಮೂತ್ರವಾಗು : ಉಷ್ಣಸ್ಥಾನದಿಂದ ವೀರ್ಯವು ತೆಳ್ಳಗಾಗಿ ಚಂಚಲವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಮೂತ್ರದ್ವಾರದಿಂದ ಅದು ಹೊರಬೀಳ ಹತ್ತುವುದು. ಉರಿಚುಗಟ್ಟುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮವೇ. ೧೨೦).

[ಉರಿಚು + ಕಟ್ಟು]

ಉರಿಚೇಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೇಳು (*).

[ಉರಿ + ಚೇಳು (< ತೇಲಾ)]

ಉರಿಜಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಜಾಲ, —ಸಮೂಹ : ಹೊಗರುಗಿಡಗಳ ಬಾಯಿಧಾರೆಯಲೊಗೆವ ಹೊಗೆಗಳ ಹೊದಪ್ಪನುರಿಜಾಳಿಗೆಯ ಭೋಂಕಾರದ ಭಯಂಕರ ಶೂಲವೈತರಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೧೬-೪೦).

[ಉರಿ + ಜಾಳಿಗೆ]

ಉರಿಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ : ಉರಿಜ್ವರಕ್ಕೆ : ಕಂಹತ್ತಿಯ ಹರಳು; ಬಸಲೇಕೊಂಬು, ತೊಂಡೆಯ ಸೊತ್ತು ಇವನ್ನು ನೀರೆ ತಳಿದು ಕುಷ್ಕರಸವ ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು ಪಾನವಮಾಡುವುದು (ವಿವೇ. ೧೦೦).

[ಉರಿ + ಜ್ವರ]

ಉರಿತ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಸಂತಾಪ. 'ಕಣ್ಣುರಿತ', 'ಮೈಯುರಿತ' ಪರಾ.

[ಉರಿ + ತ]

ಉರಿನಂಜು (ನಾ). ಉರಿಯುವ ವಿಷ; ಅತಿಯಾದ ವಿಷ : ನಿಮ್ಮ ಅಸೂಯೆಯ ಉರಿನಂಜು ಹದ್ದುಮಾರಿ ಹಬ್ಬುತ್ತಿದೆ (ತುಂಗಭ. ೨೪).

[ಉರಿ + ನಂಜು]

ಉರಿನಾಲಗೆ, ಉರಿನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ನಾಲಗೆ; ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ : ಹೊಗೆಯ ಹಬ್ಬಿಗೆ ಸತ್ಯಲೋಕವನುಗಿದುದುರಿನಾಲಗೆಯ ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆಯ ತೊಳಲಿಕೆ ತರಳಿತು ತತ್ತೀಸಕೋಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೫೬); ಉಗುಳಿದುದು ಬಲುಗಿದಿಯನುರಿನಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಗೆಯ (ತೊರಣ. ೧-೧೧-೧೬).

ಉರಿನಾಲಿಗೆ : ಬೀಳುವಾಡುತಿಗಳನು ಸವಿದುರಿನಾಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಗೆ ಗಳುಬೈದ್ದು ಕುಣಿದುವು (ತೊರಣ. ೧-೭-೪೪); ಸುತ್ತಲಿಂದ ಉರಿನಾಲಿಗೆ ಚಾಚಿದಂತಾಯಿತು (ಸ್ವತಃ. ೨೪೭).

[ಉರಿ + ನಾಲಗೆ]

ಉರಿನಾಲಿಗೆ 'ಉರಿನಾಲಿಗೆ' ನೋ.

ಉರಿನೀರ್, ಉರಿನೀರು (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ನೀರು; ಬಿಸಿನೀರು. 'ಉರಿನೀರ್ಗೊಡ' ಪರಾ. **ಉರಿನೀರು :** ಮನದ ತುರಿಯ ನಿವಾರಿಸಲು ಉರಿನೀರ ಸೂರಿವಿದ ಹಾಗೆ (ಹಾಡುಪಾ. ೪೫-೧೨).

[ಉರಿ + ನೀರ್]

ಉರಿನೀರು 'ಉರಿನೀರ್' ನೋ.

ಉರಿನೀರ್ಗೊಡ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಕೊಡ, —ಬಂದಿಗೆ : ಜಲಜಾಕರಮುರಿನೀರ್ಗೊಡನಾದುವು ಬಲು ವಿಸಿಲ್ಪಗಲಿ ಕಾಲದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೫೧).

[ಉರಿನೀರ್ + ಕೊಡ]

ಉರಿನೆಳಲು (ನಾ). ಉರಿಯಂತಿರುವ ನೆರಳು; ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನೆರಳು : ಸಾಕಿನ್ನು ಈ ರಾಜ್ಯದ ಸಹವಾಸ, ಈ ರಾಜಾಸ್ಥಾನ ಉರಿನೆರಳು (ತುಂಗಭ. ೧೧).

[ಉರಿ + ನೆಳಲು (< ನೆಲಾ)]

ಉರಿಪ (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಸಂತಾಪ : ಉದಯಸುಗುಂ ಶೂಲಂ ವಾತದಿನುರಿಸಂ ಪಿತ್ತದೀಪ್ತಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩); ಕಾಫಲನಗಲ್ಲ ಗಲೈಯುರಿಪಂ ಸೈರಿ ಸಲಾಪದಿ ಹರಣಂಗಳೆಯಲುಟ್ಟುಗಿಸಿ (ಕಬಚಂ. ೩-೩೫-೪).

[ಉರಿ + ಪ]

ಉರಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯಕಿರಿತವನ್ನು ಪಡೆ; ಬೇಗೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು : ತುರಿಸಿಕೊಂಡವ ಉರಿಪಟ್ಟಾನು (ಗಾಡ).

[ಉರಿ + ಪಡು]

ಉರಿಪು, ಉರುಪು, ಉರುಪು, ಉರುಹು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉರಿಸು; ಸುಡು; ದಹಿಸು : "ಉರಿಪು (ಉರುಪು) — ಅಗ್ನಿ ಬಾಧೆ" (ಶಮಧಾ); ಉರಿ[ಪಾಠಾಂ. ರು] ಪಿತ್ತ ಶೋಕ ಪಲ್ಲವ ವಿರಚಿತಯೇ ನೀಯಮೆನ್ನ ಮಯ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೭); ಪುಲ್ಲಂ ಪುಳ್ಳಿಯುಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ ಕಿಚ್ಚನುರಿಪೆ ಸರ್ವಾಂಗಮಂ ಕಾಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೪೫-೧೪); ವಾಯುವಲುಗಿಸಿದುದಿಲ್ಲನಲನುರಿಪಿದುದಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೫೪); ಉರಿಪಿದುದು ತತ್ಪರಂಗಳ ಪರಿಕರಂ ನೋಡೆ ಕರಿ ಕಾದುದಾ ಪ್ಪೊಡೊಳ್ ದೈತ್ಯಸಂಕುಲಂ (ಚಿಬಪು. ೪೪-೪೮). **ಉರುಪು :** "ಉರಿಪು (ಉರುಪು) — ಅಗ್ನಿ ಬಾಧೆ" (ಶಮಧಾ); ಲಂಕೆಯನುರುಪಿದ ಕಪಿಕಿಯೊಲಿಪುರದಾ ಕಪಿಯುಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೨೫); ದನುಜಕುಲದ ಎಪ್ಪೆಯನಂ ನೊಸಲ ಕಡ್ಡೆಪ್ಪಿದುರುಪಿ (ಸಾಂಧಪು. ೧೨-೧); ಕಚ್ಚಿಗಟ್ಟಿದ ಕೈದುವಿದಿಯದೆ ಕೆಚ್ಚಿದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚಿನಿದುರುಪಿದೆ (ಸಾಂಧಪು. ೩-೫).

ಉರುಪು: 'ಉರುವಲು' ಪರಾ. ಉರುಹು: ಕಾಮ ಬಲ್ಲಿದ ನೆಂದರೆ ಉರುಹಿ ಭಸ್ಮವ ಮಾಡಿದ (ಮಹಾದೇ. ೧೫-೬); ಹರಿಯ ಹಗೆ ಹೋಗದೋಜರುಹದ ಬಜಾಡೆ ಹೋಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೧೧-೧೧); ರಿಪುಜಲಧಿಯನುಸಿರ್ಗಿಚ್ಚುನುರುಹೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫).

ಉರಿಪೆಪಡು = ಉರಿಸಲ್ಪಡು; ಸುಡಲ್ಪಡು: ಪಳವಿದಹು-ಉರಿಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆ] ಪಟ್ಟುಡಾದೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೪೦-೬).

[ಉರಿ + -ಪು]

ಉರಿಪು, ಉರುಪು, ಉರುಪು (ನಾ). ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಸಂತಾಪ: ದೇವರಾಜನು ಆದಿದ ಮಾತು ನೆನಪಾದರೆ ಮೈಗೆ ಪಂಜನ್ನು ಹಚ್ಚಿದಷ್ಟು ಉರಿಪು ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಯದುರಾ. ೧೬). ಉರುಪು: ಬಕಪಕ್ಷಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ ಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನು ಆ ಪಕ್ಷಿಯ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಉರುಪನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು, ಉರುಪು ತಾಳಲಾರದೆ ಪಕ್ಷಿಯು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಉಗುಳಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಭಾಮೃತ. ೩೧೬); ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾತಿನ ಉರುಪು ಹಾಯಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಭವ್ಯ ಭವಿಷ್ಯದ ಚಿತ್ವೃತ್ತಿಯು ಅಲ್ಲಾದಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೬೯). ಉರುಪು: (ಕ). [ಉರಿ + -ಪು]

ಉರಿಬಣಂಬೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಬಣಬೆ, —ನಂದೆ: ಉರಿಬಣಂಬೆಯ ತಟದಿನಿರಿದ್ರದಿಂದ ಕಾಣಿಸುತ್ತೆ (ಪಾಸೋಪು. ೫-೭೯).

[ಉರಿ + ಬಣಂಬೆ]

ಉರಿಬತ್ತಿ 'ಉರಿವತ್ತಿ' ನೋ.

ಉರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ (ಕ). [ಉರಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಉರಿಬಾಣ (ನಾ). ಉರಿಯನ್ನು ಹರಡಿಕೊಂಡು ಹಾರುವ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣ: ಉರಿಬಾಣ ಜೇಳುಬಾಣಗಳ ಬಿಡುತ ಪರಿಪರಿಯಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪ ಬಾಣಗಳ ಸುರಿವುತ (ಭರಜ. ೨೦-೭೨); ಪೂರದೊಳುರಿಬಾಣ ಪುಷ್ಪ ಬಾಣವ ಪರಿವಾರ ಸೂಸುವುದೊಂದು ಸೊಬಗು (ಭರಜ. ೪೦-೧೦೬).

[ಉರಿ + ಬಾಣ]

ಉರಿಬಿಸಿಲು 'ಉರಿವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಉರಿಬೆಂಕಿ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಕಿ (ಕ).

[ಉರಿ + ಬೆಂಕಿ (< ಬೆಂಕಿ)]

ಉರಿಮಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಂತೆ ಬೇನೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೨. ಸೋಕಿದ ಕಡೆ ಉರಿ ತೋರುವ, ವಿಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು (ಕ).

[ಉರಿ + ಮಂಡಲ]

ಉರಿಮಣಲು (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಸಿದ ಮರಳು: ಶತಸಾವಿರ ದಿನಾ ಕರ ಬಿಂಬವೆಸೆದುರು ರುಳದ ಹೊಯಲಿನಲಿ... ಬತ್ತಿದುದಧಿಯೊಳುರಿ ಮಣಲು ಮಾಣಿಕವ ಹುರಿದುದು (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೬-೩೩).

[ಉರಿ + ಮಣಲು (< ಮಣಲ್)]

ಉರಿಮನೆ 'ಉರಿವನೆ' ನೋ.

ಉರಿಮಾರಿ, ಉರುಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರರೂಪದ ಮಾರಿ; ಭಯಂಕರಳಾದ ಮಾರಿ: ಬಿಲ್ಲುಂಟು ಜವದಾಡೆ ಕಿರಿಸೆಗಳಾ ಗೃಹದಲ್ಲಿದ್ದವುರಿ ಮಾರಿಯಂತೆ (ಭರಜ. ೨೦-೧೩೨). ೨. ಉಗ್ರಳಾದ ಮಾರಿಯಂತೆ ಭಯಂಕರ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಘೋರ ವ್ಯಕ್ತಿ: ತನಗೆ ಚಿಣ್ಣಂ ಕಾಲನೆಂಬವಗೆ ಉರಿಮಾರಿ (ವೀರರ. ೩೭೦); ಉರಿಮಾರಿಯವಧಿ ಬಂದುದು ಮುಣವ ನಿನ್ನಾವ ಪರಿಯೊಳುತ್ತರಿಸಿ ಶುಚಿಯೆಹನು (ಹಜಕಾ. ೧೧-೧೨); ಲಂಕೆಗೆ ಉರಿಮಾರಿ ಈ ಕಸಿಯೆಂಬರು (ಹಸುದ್ವಿ. ೪೨); ದಂಡನೆಂಬವನು ಉರಿಮಾರಿ ಕಂಡರೆ ಕಂದ ಕಿಚ್ಚಿದ್ದು ಕೆದರ್ಮನು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೬-೯). ಉರುಮಾರಿ: ೧. (ಕ). [ಉರಿ + ಮಾರಿ]

ಉರಿಮಾಲೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯ ಸಮೂಹ: ಮಯನೆಂಬ ದಾನವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ ನೆಗೆದುರಿವುರಿಮಾಲೆಗಳಂ ಗದೆಯೊಳ್ ಬೀಸುತ್ತಂ ಪೊಜಮಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೭ ವ). [ಉರಿ + ಮಾಲೆ]

ಉರಿಮುಖ (ನಾ). (ಕೋಪದಿಂದ) ಉಗ್ರವಾದ ಮುಖ; ಸಿಡುಕು ಮುಖ: ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಉರಿಮುಖವನ್ನು ಕಂಡು ಬೆಳಗಿನ ಉಪಹಾರ ಸೊನ್ನೆಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೦೨).

[ಉರಿ + ಮುಖ]

ಉರಿಮೂತ್ರ (ನಾ). (ಅತಿಉಷ್ಣ ಅಥವಾ ಮೇಹದಿಂದ ಮೂತ್ರ ನಾಳದಲ್ಲಿ ಉರಿ ಬರುವ) ಒಂದು ರೋಗ: ನೀರುಳ್ಳ ಬೆಲ್ಲ ಸಹ ಮೆಲ್ಲಲು ಉರಿಮೂತ್ರ ಮಾಡುಂ (ವಿವೃ. ೮). [ಉರಿ + ಮೂತ್ರ]

ಉರಿಮೇಷ (ನಾ). ತೇಗದ ಮರ: "ಜಂಬು ಜಾಂಬವಿಯಕ್ಕು ತೇಗು ಮುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮರಿ] ಮೇಷವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೪). [?]

ಉರಿಮೊಗ (ನಾ). = ಉರಿಮುಖ.

ಉರಿಮೊಗದಮುನಿ = ಕೋಪಿಷ್ಠನಾದ ಮುನಿ; ದೂರ್ವಾಸ ಮುನಿ: ಉರಿಮೊಗದಮುನಿವೀರನೈತರೆ ಬರವ ಕಾಣುತ ದೂರದಿಂದಾ ನೆರವಿಸಹಿತದಿದ್ದು ಸುರಮುನಿವಂದ್ಯ ನಭಿನಮಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೫).

[ಉರಿ + ಮೊಗ]

ಉರಿಯಂಬು (ನಾ). ಅಗ್ನಿಬಾಣ; ಅಗ್ನೀಯಾಸ್ತ್ರ: ಆತನುರಿಯಂ ಬಿನ ಪೊಗೆ ಮೊಗಸಿದಂತಧರಕಿಸಲಯಂ ನಸುಗುಂದಿದುದು (ಕಾದಂಬ. ೭೭೦).

[ಉರಿ + ಅಂಬು]

ಉರಿಯಬೆಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಅಥವಾ ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉರಿಯಬೆಂಚೆಯು ೨ ಪಡುವಲು $\times \times \times$ ತಂಮು ಹೊಲದೊಳಗೆ (ಪಾಂಜ. 1X-i, ೩೬೭-೩೮; 1225). [ಉರಿ + ಬೆಂಚೆ]

ಉರಿಯರಗು (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಅರಗು; ಉರಿಯುವ ಅರಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರಗುವಿಕೆ: ನೀವೆಂದ ರುರಿಯರಗಾಗಿ ಕರಗುವ ಕೃಷ್ಣನನವರತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೩-೪೩).

[ಉರಿ + ಅರಗು]

ಉರಿಯುಚ್ಚೆ (ನಾ). = ಉರಿಮೂತ್ರ (ಕ). [ಉರಿ + ಉಚ್ಚೆ]

ಉರಿಯುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯನ್ನು ನುಂಗು: ಆರಗಿನ ಮಡುವು ಉರಿಯುಂಡು ಗಜಗತವಾಯಿತ್ತು (ಅದವ. ೧೦೪).

[ಉರಿ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಉರಿಯುಸಿರು (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ಉಸಿರು. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪ ಅಥವಾ ಉದ್ರೇಕದಿಂದ ಬಿಡುವ ಉಸಿರು: ಉರಿಯುಸಿರ ನುಗುಣ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೧೪). [ಉರಿ + ಉಸಿರು (< ಉಸಿರೈ)]

ಉರಿಯೂತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?): ರೋಗಿಯು... ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳ ಉರಿಯೂತದಿಂದಾಗಲೀ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ (ಕಲರೋ. ೧೮).

[ಉರಿ + ಊತ]

ಉರಿಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ; ತುಂಬ ಕಾದ ಎಣ್ಣೆ: "ಉರಿಯೆಣ್ಣೆ ಅಗ್ನಿವಳಿದೆಣ್ಣೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೭೬); ದಿನಕರ ತೀವ್ರತಾಪಮುರಿಯೆಣ್ಣೆ ಪೊಲಟ್ಟಿ (ಪಂಪಮಾ. ೭-೯೪); ಅವನೇರ್ಡೆಯಂ ಸೀಳುರಿಯೆಣ್ಣೆಯನೆಜೆಯೆಜೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೩).

[ಉರಿ + ಎಣ್ಣೆ]

ಉರಿಯೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ ಮೇಲೇಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟಿಗೆಳು: ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ತಾನು ಅಪಹರಿಸುವಾಗ ಉರಿಯೆದ್ದ ಬಲಭದ್ರನನ್ನವಗಣಿಸಿದರ್ಜನನು (ನಾಡೋಜ. ೧೬೭).

[ಉರಿ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್ಳು)]

ಉರಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಗು; ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಮಗನ ತಾಯುರಿಯೋಗುತ ಕೈಲೆಡೆಯಲಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಬಾಲಕನ (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೧೦). IP ಇದರ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ ಉರಿವೋಗು (= ಉರಿ + ವೋಗು) ಎಂದಿರಬೇಕು. [ಉರಿ + ಒಗ್ಗು (< ಪೋಗ್ಗು)]

ಉರಿಲ್, ಉರಲು, ಉರಳು, ಉರುಲ್, ಉರುಲು, ಉರುಳ್ಳು, 5 ಉರುಳ್ಳು (ನಾ). ಪಾಶ; ಜೀರು(ಸರ)ಗುಣಿಕೆಯ ಹಗ್ಗ : ಎನ್ನ ಬಗೆಗೆ ತಕ್ಕ ಕಾವೆಂದು ವಟವಿಟವಿಯ ಕೆಲದ ಕಿಟುಗೊಂಬಿನೋಳ್ ಸೇಜಗಂ ಕಟ್ಟಿಯುಣ [ರಿ]ಲನಿಕ್ಕಿ ಕೊಳಲುಜ್ಜುಗಿಸುತ್ತ ಮಿರಲ್ (ದಶಕು. ೨-೪೬ ವ); ವರುಣಕರಪಾಶವುರಿಲಾಗಿ ಮಾರುತನ ಗದೆ ತೂಗುತಿದೆ (ಚಿವು. ೨೧-೨೫); ಬಾದರಾಯಣನಿಕ್ಕಿದುರಿಲಿ [ಪಾಶಾಂ. ಉರುಳ್, ಉರುಳ್ಳು] 10 ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಲುಕುವರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೭); ಇದುಗಾಣಂ ಸೊರ್ಕು ಸಿಲ್ಪು ರಿಲ್ ಕಿಟುಗೊಳಿ . . . ಎಂಬಿವಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ ವ). **ಉರುಲು :** ಹರುಷದಿಂ ಕಾಲ್ಪಣ್ಣ ಬಡಗೋಲು ಬಲೆ ದೊಣ್ಣೆಯುರಲು ಭರ್ಜಿಯು ಕರೆದೊಳು (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೧೫). **ಉರುಳ್ಳು :** ಹಗ್ಗದ ಉರುಳು ಗಳಂ ದಾಸಿನ ಆನೆಗಳಂ ಸಜ್ಜು ಮಾಡಿ (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೪೬-೭). **ಉರುಲ್ :** 15 'ಉರುಲ್ಲೋನೆ' ಪರಾ. **ಉರುಲು :** "ಉಜು[ರು]ಲು ತಂತ್ರಿ ಶೂಲಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೫); ನಮ್ಮಕ್ಕನರಮನೆಗಡಿ ಗಡಿಗೆಕೆ ಬರಲೊಲ್ಲೆ ಬಂದಿನ್ನು ಪೋಪೆಯ ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ಪುರುಲನಿಕ್ಕು ವೆನೆಂದುದಾಗ (ಭರಜ. ೯-೬೮); ರೈತನು ಬಡತನದ ಉರುಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಒದ್ದಾಡುತ್ತಾನೆ (ಮಣ್ಣಮ. ೨೧೯); ಮದುವೆಯಾದ ತಂಗೆಯುರು ಇಬ್ಬರು ನಿನ್ನ ಕೊರಲಿಗೆ ಉರುಲುಬಿದ್ದಿದ್ದಾರೆ (ಮಹಾಗ. ೨). **ಉರುಳ್ಳು :** "ವಿತಂಸ - ಉರುಳ್" (ನಾಚಿರಾ. ೫); ಕುಪ್ಪುವ ಪುಲ್ಲಿಗಳ್ಳುರುಳ ನೊಯ್ಯನೆ ಸೇರಿಸು (ಉದ್ಯು. ೨-೫೧). 'ಉರುಳ್ಳೆಣ್ಣೆ' ಪರಾ. **ಉರುಳ್ಳು :** ಸತಿಯ ಕಂಗೊಳೊಡ್ಡಿದುರುಳುಗಳೊ (ಬಸವ. ೪೦-೪); ಕಾಲ್ಪಣ್ಣೆಯುರುಳು ಪಾಡಿ ಸಿಡಿ ಸೆಳೆಗಾಣ . . . ಕೊಡಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೬೮); 20 ಕಿತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೊಯ್ಯರೊ ಬೊಬ್ಬಿರಿಯುತ್ತುರುಳುಹಾಕುವರೋ (ವಿದಾಕ. ೧೧೬-೨); ಈ ಮಾತು ನನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಉರುಳಾದಂತಾಯಿತು (ನಾಚಿಕೆ. ೨೬).

ಉರುಲುಹಾಕು, ಉರುಲುಹಾಕು = ನೇಣುಹಾಕು; ಪಾಶಬೀಸು : ಅವನು ಉರುಲುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸತ್ತನು (ರೂಢಿ); ಉರುಲುಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲು 30 ವನನಿಗೆ ಕೊರಳೆಡೆ ತೋರಿಸಿದರಂತೆ (ಗಾಡಿ). **ಉರುಲಾಗು, ಉರುಲು ಆಗು =** ನೇಣಾಗು; ಪಾಶವಾಗು : ಈ ಪಶುಪತಿತ್ವದ ಪಾಶವು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೊರಳೊಳಗಿನ ಉರುಲಾದೀತು (ಪ್ರಬಂಧ. ೪೯); "ನಿನ್ನ ಮಾಡಲಿ ಮಿನಾ? ಹಾರುವಲ್ಲಿಗೆ ಮುಳ್ಳು ಓಡುವಲ್ಲಿಗೆ ಉರುಲುಆಗಿದೆಯಲ್ಲ" (ಸಾವಿ ಸ. ೭೯). **ಉರುಲಿನಹಗ್ಗ =** ನೇಣುಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಹಗ್ಗ, 35 —ಪಾಶ : ಸಗ್ಗ ಸಗ್ಗಸಗ್ಗವದೋ ಅದು ಉರುಲಿನ ಹಗ್ಗ (ಆರಳು. ೪೧೨-೧೨). [ದೇ. || ತಮಿ. ಉರುವು; ಮಲ. ತೆಲು. ಉರಿ]

ಉರಿಲಿಂಗ (ನಾ). ಲಿಂಗಾಕಾರವಾದ ಜ್ಯೋತಿ; ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗ : ಉರಿಲಿಂಗಂ ದೆಸೆಯಿಂದಮಂದೊಗಿದುದೋ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೪೨); ಉರಿಲಿಂಗಮನಾಲಿಂಗಿಸಲುಂ (ಜಗವಿ. ೭-೮೪ ವ); ಉರಿಲಿಂಗಂ ನಿಲ್ವ 40 ವೊಲು ನಿಂದೇಳಜಿ ಪೇಳಜಿ (ಸಾಣಿ. IX-i, ೬೪೩-೨೫; 1226); ಉರಿಲಿಂಗಂಬೊಲು ಕೋಟಿ ಕರಂ ಕಣ್ಣಿ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೬).

[ಉರಿ + ಲಿಂಗ]

ಉರಿಬತ್ತಿ, ಉರಿಬತ್ತಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಬತ್ತಿ : "ಅಗ್ನಿಯೊಳು ಕಿ ಜ್ವಗೋಲೊಳು ಉರಿಬತ್ತಿಯೊಳು ಪಾವಕಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೬-೬೨). **ಉರಿಬತ್ತಿ :** ಉರಿಬತ್ತಿದಾಸಯ್ಯ ಬಂದ (ರೂಢಿ).

ಉರಿಬತ್ತಿದಾಸಯ್ಯ = ಉರಿಯುವ ಬತ್ತಿಯುಳ್ಳದೀಪದ(ಗರುಡ) ಕಂಬವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬರುವ ದಾಸಯ್ಯ. [ಉರಿ + ಬತ್ತಿ] **ಉರಿಮನೆ; ಉರಿಮನೆ (ನಾ).** ಉರಿಯುವ ಮನೆ : ಕುಂತೀಕುಮಾರರ ಕರೆಸಿ ಕಟ್ಟಿಕಾಂತದಲಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಭೂಪಾಲ ಬೇಸಗು ಬಿನ್ನಾಡದಲಿ 5 ಮಕ್ಕಳ ಮರುಳುಪೂಡಿದನೇನ ಹೇಳುವೆನುರವ[ಪಾಶಾಂ. ಮನೆ]ಯ ಬೀಡಾರದಲಿ ಬಿಡಿಸಲ್ಪೆ ಮನದಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೭೧). **ಉರಿಮನೆ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಉರಿ + ಮನೆ]

ಉರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉರಿಯಂತೆ ಹರಡು; ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ವ್ಯಾಪಿಸು : ಅಗುವುರಿವರಿಯುತ್ತ ಮಿರ್ಪಣೆ ಬೃಹದ್ಬಾಸನಂತೆ ತೋಜಿ (ಪಂಪ. ೮-೯೯); ಉರಿವರಿವ ದಾವಶಿಖೆಯೊಳ್ ಪರಿತಂದೆಜಗುಪ 10 ಪತಂಗವಿತತಿಯ ತೆಲದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೯೨); ಧಾತುಗೆಟ್ಟಿರಿವರಿವ ಬಿಸಿ ಲೊಳಗೆ ಕಾದ ಬಟ್ಟೆಯ ಹುಡಿಯ ಹರಳೊಳಗೆ ಬಿದ್ದು (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೨-೩೯). ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ಶೇಗು; ಸಿಟ್ಟಿಗೆಳು : ಉರಿವರಿವನರಸು ತನದೊಳ್ ಪಿರಿದು ಖಳರ್ ಗಳಪುನಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೫೯).

ಉರಿವರಿಯಾಗು = (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ಜ್ವಲಿಸು, —ಕೆಂಡ ವಾಗು : ಧವನೆ ನೀ ಮುನ್ನೇನಜಾಯ ಕಣ್ಣಮೆಳುರಿಮ[ವ್ರ]ರಿಯಾದೊ 15 ಡೆನ್ನವಯವವು ಕರಿಗುಂದಿದುವು (ಜೀವಂಜ. ೫-೧೪). [ಉರಿ + ಪರಿ] **ಉರಿವರಿ (ನಾ).** ಉರಿ ಹರಡುವುದು. 'ಉರಿವರಿವರಿ' ಪರಾ.

[ಉರಿ + ಪರಿ]

ಉರಿವರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉರಿಯ ದಾಳಿಯನ್ನಿಡು : ಪರಮಹಿಪರ ಬಿರುದಿನ ಗರಿಮಮರಗುಂ ಕರಗುವ ತೆಜಿಂದಿರದೆ ಕರಗುವಿನಮುರಿವರಿವರಿವುದು 20 ತೇಜಂ ಪ್ರತಾಪ ಕಾಳಾನಳನಂ (ಮೈಸ. ೧೯೨೯, ೬೫-೨೭; 1081).

[ಉರಿವರಿ + ಪರಿ]

ಉರಿವಾತು (ನಾ). ಅಸೂಯೆಯ ನುಡಿ; ಚುಚ್ಚು ಮಾತು : ರೋಷದಲಿ ಹೊಗೆಸುತ್ತಿಮರಿವಾತುಗಳ ಸೂಸಿದರವನಿಪನ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೯). [ಉರಿ + ಮಾತು]

ಉರಿವಿಸಿಲ್, ಉರಿಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಉರಿಯಂತೆ ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಿಸಿಲು : ನೋಳ್ವೆನೆಯರಡು ಕರಿಕರಿಯಾಗಿ ದೆಸಿಗಾ 30 ವರಿಸುತ್ತಿರಲುರಿವಿಸಿಲೊಳಂತೆವಿಡದೆ ನಿಂದಿದುರ್ (ಬಸವ. ೨-೧೩). **ಉರಿಬಿಸಿಲು :** ಹಗಲು ಉರಿಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದು (ಮಣಿ. ೭೪); ಈ ಉರಿಬಿಸಿಲಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗಲಿ (ರೂಪಸಂ. ೬). [ಉರಿ + ಬಿಸಿಲ್]

ಉರಿವುರಿ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಉರಿ; ಧಗಧಗಿಸುವ ಕಿಚ್ಚು; "ಉರಿಯ ಉರಿ" (ಪಂಪ. ಕೋಶ) : ನರಗನುರಿವಿದೊಡೆ ಕರಿಂಕೇ 35 ಲಾಸಿದಾತನ ತೇಜದ ಬೀಟಲನನುಕರಿಪುವಾದುವೊಗೆದುರಿವುರಿಗಳ (ಪಂಪ. ೧-೩೫). [ಉರಿ + ಉರಿ]

ಉರಿವೆಳಗು (ನಾ). ಉರಿಯ ಬೆಳಕು; ಉರಿಯುವ ಬೆಳಕು : ಎತ್ತಿದ ಪಂಜುಗಳುವೆಳಗೆತ್ತಂ ಮಿಸುಗುವಿನಮೆಲ್ಲಜಿಲ್ಲಜಿಸುತ್ತಂ (ಪೃಷ್ಠ. ೧೦-೧೨). [ಉರಿ + ಬೆಳಗು]

ಉರಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊಗು; ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಮಾನವರ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಕೊಪ್ಪೆನಾಂ ಪತಿಯೊಳುರಿವೋಗ [ಪಾಶಾಂ. ವುಗ] 40 ವೇಳ್ವದಲ್ಲದೊಡೆ ವಿಧನೆಯಾಗಿರವೇಳ್ಳುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೧೩).

[ಉರಿ + ವೋಗು]

ಉರಿಶೀತ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರ : ಉರಿಶೀತವಾಗಿ ನರಿ ಸತ್ತಿತು (ಗಾಡ). [ಉರಿ + ಶೀತ]

ಉರಿಸಿಂಗಿ, ಉರಿತಿಂಗಿ (ನಾ). ೧. (ವಿಷವಿಲ್ಲದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು: "ರಾಜೀಲ: - ಎರಡು ತಲೆ ಉರಿಸಿ[ಪಾಶಾಂ. ೨]ಂಗಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷದ ಹಾವು: ಉರಿಸಿಂಗಿಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಮೂಡಿದಂದೀ ಖಳ ಪಿರಿದುಗ್ರಕೋಪದಿಂದಾಗ (ಅನಂಜ. ೨೪-೯೭). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ಮೂಲಿಕೆ: ಭಂಗಿಯ ಭಂಡಿಯಪಿನಯ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯುರಿಸಿಂಗಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯುಮೃತದ ಪೊಂಗಿದಿಟ್ಟಿಯ ದೀಪದ ಹೇಜು ನಡೆದವಾಭಂಗನೇಮಿಯ ದಂಡಿನೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦). ೪. (ಆಲಂ) ಕೋಪಿಸ್ವನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನೊಬ್ಬ ಉರಿಸಿಂಗಿ (ರೂಢ). ಉರಿತಿಂಗಿ: ೧. "ಎರಡು ತಲೆಯ ಉರಿತಿಂಗಿ ಹಾವು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಉರಿ + ಸಿಂಗಿ]

ಉರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಹಿಸು; ಸುಡು: ಉರಿಸುವುದೋ ನರಕದ ಕಡುಮುಖ (ಆದಿಪು. ೫-೧೩); ಧಗದ್ಧ ಗೆಂದುರಿ ಸುಗುಮುಗ್ರಕೋಪಶಿಖಿಯಂ (ಧರ್ಮಪು. ೪-೨೩೭); ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಉರಿಸಿದೊಡನೆ ಎಣ್ಣೆ ಅವಿಯಾಗಿ... ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಒಲೆಯ ಬರ್ನರು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಆಡುಸಾ. ೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟಪಡಿಸು; ಸಂತಾಪಗೊಳಿಸು: ಹಡೆದನರು ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು 'ಉರಿಸು'ತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಸುವಸಂ. ೧೯). [ಉರಿ + ಇಸು] ಉರಿಹತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಸು, -ತಗುಲಿಸು: ನೀರೊಲಿಗೆ ಉರಿಹತ್ತಿಸು (ರೂಢ). ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗಿಸು: ಇಲ್ಲದ ಮಾತನಾಡಿ ಉರಿಹತ್ತಿಸಬಾರದು (ರೂಢ). [ಉರಿ + ಹತ್ತಿಸು (< ಪತ್ತಿಸು)] ಉರು (ನಾ). (ಪಾಠ, ಮಗ್ಗಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು) ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡುವುದು; ಗಟ್ಟಿಮಾಡುವುದು.

ಉರುತೆಗೆ, ಉರುಹಚ್ಚು, ಉರುಹಾಕು, ಉರುಹೊಡೆ = ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡು; ಗಟ್ಟಿಮಾಡು: ನನಗೆ ಅಂಥ ಕೊರಳಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಉರುತೆಗೆಯು ತಿದ್ದೆ (ಸ್ವಪ್ನ ಹೂ. ೧೮೫); ನನಗೆ ಎರಡನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಉರು ಹಚ್ಚುವ ಮಗ್ಗಿಕೋಪ್ಪಕ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಲಮ. ೧೬); ಪುಸ್ತಕದಿಂದ ಉರುಹಾಕಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತೀ (ಮಣ್ಣಮ. ೪೬); ಸಂಜೆ ಮುಂಜಾನೆ ಎಷ್ಟುರುಹಾಕಿದ್ದು... ಅಗತಿದ್ದಿಲ್ಲಾ (ತಿಡುಗು. ೨೪); ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರ ಉರುಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು (ಜಗದಾ. ೧೬). ಉರುಹಾಕಿಸು = ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡಿಸು; ಕಂಠ ಪಾಠಮಾಡಿಸು: ಪ್ರತಿ ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಅವಳು ಅವನಿಂದ ಉರು ಹಾಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೪). [ದೇ. || ತಮಿ. ಉರು; ತೆಲು. ರೂವು] ಉರು (ಗು). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನ: ಅಮೃತ ಬೈಕನ್ನಿಯರುರದು ನೋನ್ನು ಸಮಾಧಿಯಿಂದರವರ ಮಕ್ಕಳನ್ನಿತ್ತು... ನಿಲಿಸಿದರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೯, ೬೫-೧೫; ೧೯೭೬); ಸವತಿಯರೆಂಬರಲ್ಲಿ ಮುಳಿಸಿಂಗುರುಕಾರ್ಪಣಂ (ಕಾದಂ. ೨೦); ಅನುಜರೊಡನಾಡುತಿಹ ಹಿರಿಯನುರು ಸರಸ (ಅಮೃತಂ. ೧೫). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮ ವಾದ; ಅನೋಘವಾದ. 'ಉರುಗಜ್ಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.] ಉರುಂಡಿಸು 'ಉರುಟಿಸು' ನೋ.

ಉರುಂಬಲೆ, ಉಲುಂಬಲ, ಉಲುಂಬಲೆ (ನಾ). ಮೃತ್ಯು; ಮೃತ್ಯು ದೂತ (?): ನಿರಯಾಂಭೋಧಿಯೊಳವಂಗಿ ಸತತಂ ಸಂಜೀವನಂ ಮುಕ್ತಿಸುಂದರಿಗಾಕರ್ಷಣಮಿಂತುರುಂಬಲೆಯ ಸಂಹಾರಕ್ಕಿದೇ ಮಾರಣಂ ದುರಿತೋಚ್ಚಾಟಿಣ ಮಂತ್ರಮಾಗಿ ಬಳಿಕೊಂಡೇ ನಿನ್ನ ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ವರ ಮಂತ್ರಂ ಬಹುಮಂತ್ರವಾದುದಿಳೆಯೊಳ್ ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತಿ ವಲ್ಲಭಾ (ಪಾವಶ. ೪೮). ಉಲುಂಬಲ: ಅನಿತಕ್ಕುಲುಂಬಲ ಮೊದಲಾದ ಮೃತ್ಯು ಗಳು ತನತನಗೆ ಹೇವರಿಸಿ... ಬಂಧನೆ ನಾವು (ವೀಶ್ವತು. ೨-೭-೯೯).

ಉಲುಂಬಲೆ: ನಿನ್ನಯ ಜನ್ಮದೋಗರಕೆ ಬಾಯೊಪರ್ಗ ವಿಸತ್ತು ತೋರ್ಕೆಯೇ ಜನ್ಮಗನಪ್ಪವಂಗಿರದೆ ಸಾರ್ಗಯುಲುಂಬಲೆಯೆಂದನಾಕ್ಷಣಂ (ವೀರವಿ. ೧೦-೨೦). [?]

ಉರುಂಬು 'ಉಲುಂಬು' ನೋ.

ಉರುಕ್ಕು 'ಉಕ್ಕು' ನೋ.

ಉರುಕ್ಕು 'ಉಲುಕ್ಕು' ನೋ.

ಉರುಕ್ಕುಗೊಳ್ 'ಉಲುಕ್ಕುಗೊಳ್' ನೋ.

ಉರುಕ್ಕುಗೊಳಿಸು 'ಉಲುಕ್ಕುಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಉರುಗಜ್ಜ (ನಾ). -ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೆಲಸ: ತನಯನೆನಗೊಂದು ಮನ್ನಿಸಿ ತನಗುರುಗಜ್ಜ [ಮನೆ] ಪಾಕಶಾಸನನರ್ಥಾಸನಮೇಜುಸಿ ನೀ ಒಣ್ಣಿ ಒಣ್ಣಿಸಿ ಮನುಜಂಗಂ ಮಾನ್ಯಪದವಿಯಂ ಮಾಡಿದನೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೦).

[ಉರು + ಕಜ್ಜ]

ಉರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಓರೆಗಣ್ಣು; ಸೊಟ್ಟೆಗಣ್ಣು: ಅಳಿಗಣ್ಣು ಪೊಸ ನೀಲಿಗಣ್ಣು ಪೆರೆಗಣ್ಣು... ದುರ್ಮಾಸದುರುಗಣ್ಣು ಮೈಲಿಗೆಗಣ್ಣು ವಾತದಿಂ ಬಲಿದ ಕಣ್ಣು (ಮಹಾವಿ. ೭-೫೧).

[< ಉರುಗು (< ಉಲುಗು) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಉರುಗಲಿ (ನಾ). ಮಹಾಶೂರ; ತುಂಬ ಶೂರ: ಅಳಿಗಲಿಗಳುವರು ಗಲಿಗಳೆಲ್ಲರ ಭೀಮನುಳಿಯದೆ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೭೫).

[ಉರು + ಕಲಿ]

ಉರುಗು 'ಉಲುಗು' ನೋ.

ಉರುಗುಬಾಯಿ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟೆಬಾಯಿ (ದಕ. ೪).

[ಉರುಗು (< ಉಲುಗು) + ಬಾಯಿ (< ಬಾಯ್)]

ಉರುಗುರ (ನಾ). "ಅ ಮೇ ಧ್ಯ; ಮಲ" (ಜೀವಸಂ. ಕೋಶ): ಈಗಲೆ ಗೃಹಕ್ಕೆ ನೀಂ ಪೋಪಾಗಳ್ ದೀಪ್ತಕುರ್ಮುರುಗುರಂ [ಪಾಶಾಂ. ಊರಗೂಢಂ] ನಿನ್ನ ಶಿರೋಭಾಗದೊಳದು ದಿಟಮಾದೊಡನಾಗತಮಂ ನಂಬು (ಜೀವಸಂ. ೧೩೩-೨೯ ವ). [? P ತಮಿ. ಉರ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಉರುಟಿಣೆ, ಉರಟಿಣೆ, ಉರಟಾಣೆ, ಉಟಿಣೆ, ಉಟಿಣೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರು ಹೂವಿನ ಚೆಂಡು, ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಉರುಳಿಸುತ್ತಾ ಆಡುವ ಆಟ: ಉರುಟಿಣೆ ಆರತಿಗಳಾದವು. ರಾತ್ರಿ ಭೋಜನವೂ ಆಯಿತು (ಕಥವಿ. II, ೪); ಉರುಟಿಣೆ ಉಯ್ಯಾಲೆಗಳ ಹಾರಾಟದಲ್ಲಿ... ಮದುವೆಯ ಮೂರು ದಿವಸಗಳು ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಮೂರು ಕನಸಿನಷ್ಟು ಹಗುರವಾಗಿ ಕಳೆದು ಹೋಗಿದ್ದವು (ಬಾಡಿಬ. ೪೨); ನಾಗಮ್ಮ ಸಾತೂ ವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉರುಟಿಣೆ... ಹಾಡು ಗಳನ್ನು ಪಾಠ ಮಾಡಿಸಿದರು (ತಾಯಕ. ೧೫). ೨. ವಧೂವರರು ಪರಸ್ಪರ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ವಿಶೇಷ: "ಮದುವೆಯ ದಿನಗಳ ಅರಿಸಿನೆಣ್ಣೆ" (ಕರಾ). ಉರಟಿಣೆ: ೧. ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಹಸೆ ಉರಟಿಣೆ ಮಂಗಳಾರತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ... ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಾಂಗಧಿ. ೧೩೩-೬). ಉರಟಾಣೆ: ೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಉರಟಾಣೆ (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೪೮). ಉಟಿಣೆ: ೨. ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರಿಗೆ ಉಟಿಣೆ, ಅಡಿಕೆ ಅಡಗಿಸೋಣ ವಧುವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ ಇಡೋಣ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಕಥಾ ಗಿ. ೪೧); ನಾನು ದಮಯಂತಿಯ ಉಟಿಣೆಯ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವೆನು (ನಲದ. ೫೦). ಉಟಿಣೆ: ೧. ಮಾಧವ ಮದುವೆಯ ಕೈಕೊಳಲಮರರು ಮೋದ ಪೂಮಳೆಗೆರೆಯ ಉಟಿಣೆಯೊಳು ವಿಶ್ವ ನಾಟ ಕನುಸಕಿಯರಿಗೆ ನೀಟಾದ ರೂಪವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತೋರಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೧೨).

ಉರುಟಣೆಹಾಡು, ಉರುಟಣೆಹಾಡು = ಉರುಟಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು : ಒಂ ಧು ಉರುಟಣೆಹಾಡು ಹೇಳು (ರೂಢಿ); ಮದುವೆಯ ಉರುಟಣೆಹಾಡು ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಕೆಲರಸಿಕರಮಣೆಯರು ಮರೆ ತಿರುವ ಉರುಟಣೆಹಾಡುಗಳನ್ನು ಭೂಮದ ಪದಗಳನ್ನು ನೆನಪುಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವುದರ ಸಲುವಾಗಿ (ದೇಯಾನಿ. ೧೫೨).

[ಉರುಟು + ಅಣ್]

ಉರುಟಾಟ, ಉರುಡಾಟ (ನಾ). ಹೋರಾಟ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ : ಒಡೆಯ ರೊಳುರುಟಾಟವಿದಾವೆಡೆಗಂ ಲೇಸಲ್ಲದೆಂದು ಪೇಟ್ಟುಟ್ಟುವಂ (ಮಹಾಣೀ. ೧೧-೧೨೧); ಹುಲಿಯ ಉರುಟಾಟದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಂಪಣ್ಣನಿಗೂ ಗಾಯನಾ ಗಿತ್ತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೩೮). ಉರುಡಾಟ : ಹುಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯ 10 ಉರುಡಾಟನಾಡುತ್ತಿರಲು ಹುಲಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೩೭).

[ಉರುಟು + ಅಟ]

ಉರುಟಾಣಿ (ನಾ). ಉಂಡೆ; ಗುಂಡಾದ ಮುದ್ದೆ : ಎವೆಗಳು ಬಿಳಿ ಸಾಸುವೆಗಳು ಇವಸ್ವನ್ನೂ ಹುಡುಮಾಡಿ ಆ ಚೂರ್ನದಿಂದ ಉರುಟಾ 15 ಣಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಕೃವಾಳ. ೧೦೦).

[ಉರುಟು + ಅಣ್ (< ಅಱ್)]

ಉರುಟಾಣಿ (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ತುಂಡು, —ಸರಬು (*). [ಉರುಟು + ಅಣ್]

ಉರುಟಿಸು, ಉರುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯ ಹಾಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡು; ಉರುಳಿಸು; ಬೀಳಿಸು : ಬೆಕ್ಕು ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆ 20 ಯನ್ನು ಉರುಟಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ಉರುಡಿಸು : (*).

[ಉರುಟು + ಇಸ್ಸು]

ಉರುಟು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಮೀರಿ ನಡೆ : “ಉರುಟು - ಅತಿ ಕ್ರಮಣೀ” (ಶಮಧಾ). [?]

ಉರುಟು, ಉರುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಚೊಂಬು ಉರುಟಿ 25 ಶಬ್ದಮಾಡಿತು (ಬಾಳಹೊ. ೩೧). ೨. ಉರುಳಿಸು; ತಲೆ ಕೆಳಗುಮಾಡು (*). ಉರುಡು : ೧. ಕಾಲು ತಪ್ಪಿ ಉರುಡಿ ದಿವಾಸುಂದರಿಯ ಪದ ತಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು (ದೇವೀಜಾ. ೧೫೧).

ಉರುಟಿಕೊಳ್ = ಉರುಡಿಕೊ; ಮಲಗಿಕೊ : ಹಾಗೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಉರುಟಿಕೊಂಡಿರಲಿ (ಸಂಯಾತ್ರೆ. ೨೫). ಉರುಡುಹಾಕು = ಉರುಡಿಸು; ನೆಲದಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸು : ತಿಂಗಳ ಕೂಸನ್ನು ಅರುನೆಯ ಮೇಲೆ ಉರುಡುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆನು. ೯೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉರುಟು]

ಉರುಟು (ನಾ). ೧. ದುಂಡು; ಗುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೈತುಂಬಿ ಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ : “ವೃತ್ತತೆಯತಿಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಅಱಿಯುರು[ಪಾಠಾಂ.ರ] 35 ಟಿನಿಪುರದಂ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೧); ಉರುಟು ಕದಳಿಯ ಕಂಬದಂತೆ ನರ್ತುಕವಾದ ಹರಿಯ ಪೀವರ ತೊಡೆಗಳಂ ಕಂಡೆ ಕನಸಿನಲಿ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೧೧೨-೫); ನಿರುಪಮ ಜಾನುದ್ವಯಗಳ ಪೋಲ್ವ ಉರುಟು ಕದಳಿಮರ (ಕುಜೇಲೋ. ೫೯); ಉರುಟಾದದ್ದು ಉರುಳದೇ ಇರದು (ಗಾದಿ). ೨. ಕೈಬೆರಳಿನ ಅಥವಾ ಕಾಲಿನ ಉಂಗುರ : “ಅಂಗುಳಿಯಕಂ 40 ... ಉರುಟು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪); ಕಾಲಿಗೆ ಜತೆ ಉರುಟುಮಾಡಿಸ ಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಟು; ತುಳು. ಉರುಂಟು]

ಉರುಟು (ಗು). ಒರಟಾದ; ನಯವಲ್ಲದ; “ನಾಜೂಕಲ್ಲದ; ಸೊಕ್ಕಿನ; ಹುಂಬ” (ಜಾನಕೋ. ೨೧); ನೂಲು ತೀರ ಉರುಟಾಗಿ, ಅವು 45 ತೀರ ಬದವರ ಅರಿವೆಗಳ ಹಾಗೆ ತೋರಹತ್ತಿದವು (ಮುಂಬಯ. ೫-೨೭೮);

ಇವನ ಮೈಕಟ್ಟು ಉರುಟೂ ಅ ಸ ಹ್ಯ ವೂ ಇತ್ತು (ಇಂಗ್ಲಿಷ. ೧೧೦); ಅದು ದೇಶೀ - ದಪ್ಪಾದ ಉರುಟು ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಇಂದುಮು. ೧೪); ಕಡಮೆ ಬೆಲೆಯ ಉರುಟುಧೋತರಕೊಂಡು ಉಡ ಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಅವನಿಗೆ ನಗೆ ಬಂದಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೯). ‘ಒಱುಟು’ 5 ಪರಾ.

[< ಒಱುಂಟು]

ಉರುಟು (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತಹ ಗೀತಕ್ರಮ : ನಸುನಗೆ ವದನದಲ್ಲಿ ಮಿಸುಗಲಾ ಯಿಂಗಿತಂಗಂಡುರುಟು ಸುಳುಹು ಪೇರಣೆ ಸಂಜುಗಳನು ತೋಪು (ಪಾಸೋಪು. ೧-೪೮); ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸ್ವರ ಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯೋ ಎನ್ನುವಹಾಗಿದ್ದ ಆ ಉರುಟುಗಳು ಅವರನ್ನು 10 ಬೆರಗುಗೊಳಿಸಿದುವು (ರೂಪಸ. ೫೦). [?]

ಉರುಟುಮುಖ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಮುಖ; ಗುಂಡು ಮುಖ : ಏನೋ ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪ ತಿಳಿಯದೆ ನಿಮ್ಮ ಉರುಟುಮುಖ ಕಂಡು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೩೭). [ಉರುಟು + ಮುಖ]

ಉರುಡಾಟಿ ‘ಉರುಟಾಟ’ ನೋ.

ಉರುಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಬೀಳು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ನೀನಿರ್ಲಿವಂ 15 ಪರಿಭಾವಿಪೋಡೊಡೆಯರೊಳಿರದುರುಡಾಡುವ ಪಾಂಗಿ ದಲ್ಲಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೯೭). [ಉರುಡು (< ಉರುಟು) + ಅಡು]

ಉರುಡಿಸು ‘ಉರುಟಿಸು’ ನೋ.

ಉರುಡು ‘ಉರುಟು’ ನೋ.

ಉರುಣೆ (ನಾ). ಉಂಡೆ; ಉರುಳಿ. ‘ಉರುಣೆಗೆಯ್’ ಪರಾ. 20

[< ಉರುಳಿ]

ಉರುಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಮಾಡು; ಉರುಳಿಯಾಗಿಸು; ಗುಳಿಗೆ ಮಾಡು : ಎನ್ನ ಘಟಿಕೆಯಂ ತಳುವದೀವುದಿನಲ್ಲಿ ಕಾಂಕುಳ ಮಲಿನದಗೆ 25 ದುರುಣೆಗೆಯ್ದು ಕುಡಲಂತದು ನೆಲೆಯನಾ ಘಟಿಕೆಯಂ ಪತ್ತುಗುಣ ವಧಿಕದಿಂ ಲಲಿತಮಾಗಿರೆ ಕಂಡು (ಪಾಸೋಪು. ೭-೮೧).

[ಉರುಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಉರುತಳ್ಳ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಂಚ, —ಹಾಸಿಗೆ : ಪರಿವ್ರಾಜಕನು ದೀಕ್ಷಿತ ತನ್ನ ಕೈಕೊಂಡ ನರರಿಗೆ ನಿಜಮಾರ್ಗವನು ವಿರಚಿಸೆ ಮರಣವಾ 30 ಗಲು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದೊಳುರುತಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದನು (ವರ್ಧಕ. ೩-೪೩).

[ಉರು + ತಳ್ಳ (= ತಲ್ಪ)]

ಉರುತ್ವ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಅತಿಶಯತೆ : “ಅಣಿಮಮೆಂಬುದಣುತ್ವಂ 35 ವರಿಮಮುರುತ್ವಂ ಕ್ರಶಿಮಂ ವರಕ್ಕಶತೆ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೫-೨೮).

[ಸಂ.]

ಉರುಪ, ಉರುಪು (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ : ಗಿರಿಯೊಳಾಡುವನೊಮ್ಮೆ ಮುಗಿಲೊಳಾಡುವನೊಮ್ಮೆ ಸರಿತದೋಪುವನು 35 ಡೊಂಕಹನು ಉರುಪ ನೇರಗಳ ಚಕ್ಕಡಿ ಚಿಂತು ಮೊದಲಾದ ಪರಿಪರಿ ನಾಟ್ಯದೋಪುದನು (ಭರಣ. ೭೪-೯೧). ಉರುಪು : ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯ ಶ್ರುತಿಯ ಕೇಣಿಕೊಂಡುರುಪು ತಿರುಪಭಿನವಕಳಾಸ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುನ್ನ ತ್ತದಿಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳಚ್ಚು ತನನಚ್ಚರಿಯರಚ್ಚರಿಯನೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೭-೧೫).

[?]

ಉರುಸಾಪ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಪಾಪ : ಲೋಕದುರುಪಾಪವಂ ಹೊತ್ತ ಕುರಿ ಮರಿಯಂತೆ ಗಿಡುಗಳ ನಡುವೆ ತೊಡರಿದ ಕಪೋತಕದಂತೆ (ಗೊಲ್ಲೊಥಾ. 40 ೩-೧೮).

[ಉರು + ಸಾಪ]

ಉರುಸಾರ (ನಾ). ದೂರದ ತೀರ : ಪರಮಗುಣಪರಿತ ಕಾವ್ಯರತ್ನಾ 45 ಕರದುರುಪಾರಮನೆಯ್ದು ಗುಂ ಮಹಾತ್ಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೦).

[ಉರು + ಸಾರ]

ಉರುಪ್ಪು 'ಉರಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಉರುಪ್ಪು 'ಉರಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಉರುಬ್ಬು 'ಉಱುಂಬು' ನೋ.

ಉರುಬ್ಬು 'ಉಱುಂಬು' ನೋ.

ಉರುಬೂಕೆ (ನಾ). "ಹೆರಳುಗಿಡ" (ಅಮರ. ೮೯೬). [ಸಂ.]

ಉರುಬೆ 'ಉಱುಬೆ' ನೋ.

ಉರುಬೇಗ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ವೇಗ; ತೀವ್ರವೇಗ: ಕಲಿ
ಜಟಾಯು ಬಿರುಗಾಳಿಯುರುಬೇಗದಿಂದ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಮುಂಚುವ ವಿಮಾ
ನಮಂ ಮುಸಲ ಸಮಪದ ಗದಾಘಾತದಿಂದ ಪ್ರಳಿಸಿದನ್ (ಶ್ರೀ ರಾ ಮಾ.
೨೪೮-೫೪೫). [ಉರು + ಬೇಗ]

ಉರುಮತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬುದ್ಧಿ; ಸುಜ್ಞಾನ: ನರ ಕವಿರಾಜರೆಲ್ಲ
ರನು ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಕೊಂಡಾಡುವೆನವರೆನಗುರುಮತಿಯನು ಕೊಡಲೆಂದು
(ಶ್ರೀಪ್ರಸಾದಂ. ೨-೧೮). [ಉರು + ಮತಿ]

ಉರುಮಾರಿ 'ಉರಿಮಾರಿ' ನೋ.

ಉರುಮು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಉರವಣಿಸು: ಉರು
ಮುತೋರೋರ್ವರಿಗೆ ಸತ್ಪಾದ್ವಿರಸದೊಳು ಪಿಂಡೊತ್ತಿ ತಿರುನೆ ತಿರುಹುತ
(ಜಿನಭಾ. ೭೫-೫೬); ಶನಿಗಳು ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ಚಿಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು
ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಉರುಮಿಕೊಂಡು ನಾಡೋಡಿಯವರು ಧಡಧಡನೆ
ಹೋಗಿ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು (ಕಾಬರಾ. ೨೪).

[< ಉಱುಂಬು. / ತೆಲು. ಉರುಮು]

ಉರುಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳವಾದ್ಯ: ಉರುಮೆ ನುಣ್ಣಿನ
ಗಾಣೆ (ರೇವಣ. ೩೧-೪೫); ವೇಣು ದಿಂಡಿಮ ಬುರುಗು ತಾಳ ಚಿಂಗುಂ
ಪ್ರವಾಂಗಂ ತೆತ್ತಿಯುರುಮೆಗಳನು (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೯೮); ಕಿನ್ನರಿ ವುರುಮೆ
ಮದ್ದಳೆ ತಾಳ (ಯಾದವ. ೧೧-೪೪). [?]

ಉರುಲ್ 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಲು 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಲು 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರುಲುವಲೆ 'ಉರುಳ್ಳಲೆ' ನೋ.

ಉರುಲೊಡ್ಡು, ಉರುಳೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಪಾಶವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಜೀರು
(ಸರ) ಗುಣಿಕೆ ಹಗ್ಗ ಹಾಕು: ತೋಮಿಕ್ಕುತುರುಗಂಡಿಗುರುಲೊಡ್ಡುತೆ
(ಸರಶ. ೨೧-೩೦). ಉರುಳೊಡ್ಡು: ಉರುಳೊಡ್ಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದೇ
ಕಮರಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬಂದ (ಕುಡಿಕಾ. ೧೭೨).

[ಉರುಲ್ (< ಉರಿಲ್) + ಒಡ್ಡು]

ಉರುಲೊಲೆ, ಉರುಳ್ಳೊನೆ (ನಾ). ಜೀರು (ಸರ) ಗುಣಿಕೆಯುಳ್ಳ
ಹಗ್ಗದ ಕಟ್ಟು: ಖಗಮೃಗವ್ರಾತಮಂ ಪಾತಮಂ ಮಾಡಿದರಾ ಕೂಡೆ
ಕೂಡೆ ಸಿಡಿಗುಂದು ಬಡಿಕೋಲ್ಕುಳುಬೆಯಿಂದಿಬೆಯಿಂದಿಡುಗವಣೆ
ನೇಣುರು ಲೊಲೆಗಳಿಂ ಬಲೆಗಳಿಂ ಜಡಿಮ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೭).
ಉರುಳ್ಳೊನೆ: ಕೊನೆವಾಳೆ ಕುಸುಮಮಂಜರಿ ಮುಖ್ಯಶಾಲಿಯ
ಕೊನೆಗಳನಗಿವ ಕೀರಗಳು ಕೊನೆಗಣ್ಣು ಪಾಮರಿಯರ ದಿಟ್ಟಗಣ್ಣುರುಳ್ಳೊನೆ
ಯೆಂದು ಕೊನೆಗೆ ಪಾಟುವು (ಮೋಹತ. ೨-೪೪).

[ಉರುಲ್ (< ಉರಿಲ್) + ಗೊಲ್ಲೆ]

ಉರುವಣೆ 'ಉರವಣೆ' ನೋ.

ಉರುವಣೆಗೆ 'ಉರವಣೆಗೆ' ನೋ.

ಉರುವಣೆಸು 'ಉರವಣೆಸು' ನೋ.

ಉರುವಣೆ 'ಉರವಣೆ' ನೋ.

ಉರುವಲ 'ಉರುವಲು' ನೋ.

ಉರುವಲಮನೆ (ನಾ). ಉರಿಯ ಮನೆ: ಇದು ಉರುವಲ ಮನೆ.
ಮೂಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಕೊಬ್ಬು, ತುಪ್ಪ, ಅರಗು ಇವು ಬೆರೆತಿರುವುದರ ವಾಸನೆ
ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇಗ ಹೊತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದು ನಾರು ಸಜ್ಜರಸಗಳನ್ನು ಉಪ
ಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ಎಂದನು (ವಚನ. ೩೨). ೨. ಸೌದೆ ಇಡುವ
ಮನೆ, —ಕೋಣೆ.

[ಉರುವಲ (< ಉರುವಲು) + ಮನೆ]

ಉರುವಲು, ಉರವಲ, ಉರುಲು, ಉರುವಲ (ನಾ). ಸೌದೆ;
ಇಂಧನ; ಕಟ್ಟಿಗೆ: ಇಮಾರತಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನೂ ಉರುವಲನ್ನೂ
ತೆಕ್ಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಥಾಗೆ. ೨೩); ಹೆಣವಾದವು ಹೆಂಡದಲ್ಲಿ ಉರುವಲು
ಬಾಳೊಂಡದಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೭೨-೭); ಕವ್ರಾದಿಂದ ಕಾರವಾರಕ್ಕೆ ಉರು
ವಲಿನ ಹಾಗೂ ಇಮಾರತಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳು ಜಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತವೆ
(ಕಾರವಾ. ೧೮). ಉರವಲ: "ಸಮಿಧ-ಒಣಗಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಉರವಲ"
(ಗಂಗಾಮ. ೩೨೩). ಉರುಲು: "ಉರುವಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ" (ಜಾನಕೋ.
೨೧). ಉರುವಲ: ಉರುವಲ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ಬೆಂಕಿ ಆರಿಹೋಗುತ್ತದೆ.
ಉಳಿದ ಮರಗಳು ಉರುವಲಕ್ಕಿಂದು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ (ಕಪಪು.
೭-೧೪). [ಉರುಳ್ಳು (< ಉರಿಪ್ಪು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್ಯಾ)]

ಉರುವಾರು (ಕ್ರಿ). ಚಾಚು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಳೆ (?): ತುರಗ ಕರಿಗಳು
ಕರಭಯಗಳನನೇಷಿ ಪುರದ ಬೀದಿಯೊಳು ಸಂದಣಿಸಿ ಉರುವಾರಿ ಗುಡಿಸಿ
ಲೆಂದೆಯ್ವಿ ತಿರುಗುವುದೊಂದಿರವ ನಿನ್ನೇನೆನ್ನಬಹುದು (ಅನಂಜ. ೧-೧೪೮).

[?]

ಉರುವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ಉರುವಿಗೆ ಗ್ರಾಮ
(ಕಾ. II, ೩-೩೪; 693).

[?]

ಉರುವು 'ಉರಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಉರುವು 'ಉರಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಉರುಶು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರದ ಹೆಸರು; ವಿಷು: ಶಾಲಿವಾಹನ
ಶಕ ವರುಷ ೧೪೪೩ನೆಯ ಉರುಶು ಸಂವತ್ಸರದ ವಯಶಾಖ (ಕಾ. ೮.
೭೨-೯-೨; 1521).

[< ಸಂ. ವೃಷ]

ಉರುಸತ್ವ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಉರುಸತ್ವನ್ನನ್ನಿ
ಸೇನಪ್ರವರ ಮುನಿವರನ್ನೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ಮಾನ (ಎಕ. II, ೮೮-೪;
700).

[ಉರು + ಸತ್ವ]

ಉರುಸರ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು: ಅತನು
ರುಸರದಿನಿಸಿಕೊಂಡುಮನಾಂ ಜಡನೆನಪಾದೆನೆಂದೊಡೆ ನೀತಿಖ್ಯಾತರಿರಗಾಧ
ಬೋಧ ಸಮೇತರಿರಣುವವರಿತನಪಯಲೆವೇಡಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೦).

[ಉರು + ಸರ]

ಉರುಸು, ಉರಸು (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಸಾಧುಗಳ ಪುಣ್ಯತಿಥಿ;
ಅಂದು ನಡೆಸುವ ಜಾತ್ರೆ; "ಮುಸಲ್ಮಾನದೇವರ ಮಹೋತ್ಸವ"
(ಜಾನಕೋ. ೨೧): ವರುಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಆಗುವ ಉರುಸಿಗೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಯ
ಜನರು ಬಂದು ಹೋಗುವುದುಂಟು (ಹಬ್ಬಬ. ೩೯); ಆಗ ಮುಸಲ್ಮಾನರ
ಉರುಸುಗಳು ಮುಗಿಯುವ . . . ಕಾಲವಾದ್ದರಿಂದ (ದೇವತ. ೩೧).

ಉರಸು: ಹವಣಾರಿಗೆ ಹೊಂಟದೇವ್ರಿ, ಸ್ವಾಮಿ: ಉರಸು. ಕುಸ್ತಿ ಮಾಡಾಕೆ
(ಎಕಕ. ೧೫). [←ಅರ. ಓಂ. ಉರುಸ್. ಮರಾ, ಉರುಸ್].

ಉರುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸೊಪ್ಪು: ಕಸಗಸಿಯಗಸಿಸುಗ್ಗಿ
ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಕೋಳಿಕಾಲಿನ ಸೊಪ್ಪು ಗೋಜಿಹ್ವ ಶಾನಕಾವಾಲ
ಖರಕರ್ಣದುರು ಸೊಪ್ಪುವಂ ಭೂಭಕ್ತಮಂ ದಿಟ್ಟನಾ ಗುರುವರಂ
(ಮಹಾವಿ. ೧೧-೩೫).

[ಉರು + ಸೊಪ್ಪು]

ಉರುಹು 'ಉರಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಉರುಳ್₁, ಉರುಳ್ಳು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಂಡಾದ ವಸ್ತು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಚಲಿಸು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಹೊರಳಾಡು: “ಉರುಳ್ - ನಿಮ್ಮ ಪತನೇ” (ಶಮಧಾ); ಅವರ್ಗಗಳಿಬರೂ ಪೆಜಗಣ್ಣುರುಳ್ಳು ಬಿಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬-೭); ಬೀರರೆರ್ದೆವಟ್ಟುಗಳ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿರಿಯೆ ಸುರುಳ್ಳು ತೆರಳ್ಳು ಪರಿದೊಡೆ (ವರ್ಧಪು. ೩-೪೩ ವ); ಪೀತಾಂಬರ ತಲ್ಪದೊಳುರುಳ್ಳೆಳೆಯನತ್ತವ ಭಾಗ್ಯಂ ಮುನ್ನಂ ನೋನದಗುಂಟೇ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೬); ಗಿರಿಯತ್ತಣಂ ಕಲ್ಲುರುಳ್ಳುದು (ಶವ್ವಾನು. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಬೀಳು; ನಾಶವಾಗು; ಸಾಯಿ: ಸಂಸ್ಕೃತಿವಾರ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಿರ್ಮರುಳದೆ ವೀರವೃತ್ತಿಯನೆ ಪಾಟಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೫೦); ಧರಿಯೋಳ ಮೇಣ್ ಪುಟ್ಟು ಪುಟ್ಟುತ್ತುರುಳ್ಳ ನರರ ಮೇಲುಬಿಳ ಕಬ್ಬಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿ ಸುತ್ತಂ... ಕಬ್ಬಿಗರ್ ಕಟ್ಟು ಪೋದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೯). ಉರುಳ್ಳು₁: ೧. ಭಗದತ್ತನುರುಳಿದನು ಗಜದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೭೬); ಉರುಳುವಂ ಬಳವಾರಿಬಿಂದುವ ಬೆರಳಕೊನೆಯಲಿ ಮಿಡಿದು (ತೊರರಾ. ೨-೨-೧೧); ಉರುಳುವ ನರಳುವ ತೆರಳುವ ಹೊರಳುವ ಬೆರಳ ಕಚ್ಚುವ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೫೦); ಉದ್ದು ಉರುಳಿದರೆ ಹೆದ್ದಾರಿ ದಾಟೀತೇ (ಗಾದ). ೨. ಧರಣಪತಿಗಳು ಹತ್ತುಸಾವಿರವುರುಳಿತಾ ದಿವಸದಲಿ ಹಿಂದಣ ಕೊಪತೆಯುಳಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕೊಂದನು ಹತ್ತುಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೨೧).

ಉರುಳಾಡು = ಅತ್ತಿತ್ತ ಹೊರಳು; ಸುತ್ತ: ಅವನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಉರುಳಾಡುತ್ತಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೬); ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗಿಂದ ಹೀಗೆ ಉರುಳಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಅಲಹೂ. ೪೬); ಉರುಳೆಗಡಿ = ಉರುಳಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಉರುಳೆಗಡಿದನು ಪಾರ್ಥನಶ್ರುತ್ತಾ ಮನಂಬುಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯-೪೨); ಪರಬಲದ ಮೋಹರದ ಸನ್ನಾಹವನು... ಶಿಶು ಪಾಲ ಉರುಳಿ[ಪಾಣಂ. ೪]ಗಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೦-೨೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉರುಳ್; ತುಳು. ಉರುಂಟು; ಕೊಡ. ಉರಿಡ್ ಉರಿಟ್; ತೆಲು. ಉರಲು, ಉರ್ಲು]

ಉರುಳ್ಳು ‘ಉರಿಲ್’ ನೋ.

ಉರುಳಾಣಿ (ನಾ). ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಅಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ತುಂಡು, —ಸರಬು (ಕ). [ಉರುಳು + ಅಣಿ]

ಉರುಳ್ಳಿ, ಉರಳಿ, ಉರುಳಿ, ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಗುಂಡಾದ ವಸ್ತು; ಉಂಡೆ; ಗುಳಿಗೆ: ಗೋಲಿ: ಸವಿಗಿಂಬಾಗಿ ರತರಾಗದುರುಳಿವೊಲಾಗೆ ಕರಂ ಬೀಗಿ ಬಾಯ್ಗಳಂ ಚುಂಬಿಸಿದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೭ ಶುದ್ರಕ); ಬೆಳಗು ಗಳಿಲ್ಲ ಮೊಂದುರುಳಿಯಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬); ಕುಂಕುಮದುರುಳಿಯ ನನುಕರಿಸರ್ ಮಡಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೧೪೫); ಕರಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾಡು ಮಾಣಿಕದುರುಳಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಟ್ಟ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೫೯); ತನಿಮಿಂಚಿ ನುರುಳಿ ತನ್ನನ್ನೆ ತೂಗುವಂತೆ (ಪ್ರದಸ. ೪-೫). ೨. ದುಂಡಾದ ಪಾತ್ರೆ: ಕರಿಯಲು... ಬಾಣಲಿ ಅಥವಾ ಉರುಳಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸಾ. ೯೦). ೩. ಸುತ್ತಿದ ಸುರುಳಿ: ರತ್ನಗಂಬಳಿಗಳ ಉರುಳಿಗಳು (ಬಿಟ್ಟು. ೧೦೬-೯). ಉರಳಿ: ೧. ರಸಂ ಪರಮಾನಂದರಸಂ ಸುರತರುಗಳ್ ಸವಿಯುರಳಿ ಪುರುಳಿಯರಗಿಯ ರಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೮); “ಉರಳಿ... ಉರುಟು, ಸ್ವತ್ವ” (ಕಪಾಪ. ೨-೧೭೯). ಉರುಳಿ: ೧. ಒಡಗಲಿಸಿ ಹಲ್ಲಿಯ ಮಾಳ್ಳಿಯೊಳು ಕೆಲವನುರುಳಿಯಂ ಕೆಲವನಸಿದಾಗಿ ಕೆಲವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬೧); ಹಿಗ್ಗಿನೊಂದು ಉರುಳಿಯಂತೆ ಅವಳ ಮುಖದ ಮಂಡಲ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೮-೧); ಗೋದಾವರಿ... ಉರುಳಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಕೋಡುಬಳಿಯಂತೆ ರಚಿಸುತ್ತ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೪). ೨. ಹಾಲುಕಾಸೋಣವೆಂದರೆ ಒಂದುರುಳಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

ಉಳ್ಳಿ: ಗಜ್ಜುಗದ್ ಬೇರಿನ ತಿಗಡು, ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಅರೆದುಳ್ಳಿಯಂ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ, ವಾತಪ್ರಮೇಹ ಸಹ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೩೯೭).

ಉರುಳಿಮಾಡು = ಉಂಡೆಮಾಡು; ಸುರುಳಿಮಾಡು: ಪ್ರಳಯ ದುರಿಯನುರುಳಿಮಾಡಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ಪ); ಕಂಡರಿಸೆ ಮರಾಳ ವಪ್ಪುರುಳಿಮಾಡಿ ಸರಂಗೊಳಿ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೦೯). ಉರುಳಿಯಾಗು = ಉಂಡೆಯಾಗು; ದುಂಡಾಗು: ರಜೋಗುಣದುರುಳಿಯಾದುದು ಲೋಕವೆನೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಪದಧೂಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೫೮).

[ಉರುಳ್₁ + -ಇ?]]

ಉರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ. ‘ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿ’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಳಿ, ಉರ್ಲಿ]

ಉರುಳಿಕೆ (ನಾ). ಉರುಳುವಿಕೆ (ಕ). [ಉರುಳ್ + -ಇಕೆ]

ಉರುಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮಗುಚಿಕೊ; ಬೋರಲಾಗು: ಅಂಚಿಗಾಲಿಟ್ಟುರುಳಿಕ್ಕಿ ಕೂಗಿತು ಪೊನ್ನಗೊಂಬೆಗಳೆದಿಗಿಡಿದಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೪).

[ಉರುಳ್ + ಇಕ್ಕು]

ಉರುಳಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ಸುರುಳಿಯಾದ ಮುಂಗುರುಳು; ಗುಂಗುರು ಕೂದಲು: ಸುರ್ಕುಟಿದುರುಳಿಗುರುಳ್ ನಸು ಸೊರ್ಕಿದ ಕುಚಜೂಚುಕಂ ಬೆಳರ್ತಧರಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೪೯); ಕಟ್ಟಲೆಯ ಬಟ್ಟಿನಿವಳ ಪೊದಟ್ಟುರುಳಿಗುರುಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೮೩); ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳ ಸುಟ್ಟುಗುರುಳ ನಿಡು ಗುರುಳುರುಳಿಗುರುಳ ತುಂಬಿಗುರುಳಿ ಗೋಪಸ್ತಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೧೨೫).

[ಉರುಳಿ + ಕುರುಳ್₁]

ಉರುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಡಾಗು; ಸುರುಳಿಯಾಗು; ಗುಳಿಗೆಯಾಗು: ಯಶಮೆ ತೆರಳ್ಳುರುಳಿಗೊಂಡಂತಿದರ್ ಶಂಬವಂ ಬಾಸಣಿಗೆ ಗಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩ ವ); ಉರುಳಿಗೊಂಡಿಪುದೀ ಕೇಶಮಿ ದೃಗ್ಗುಗಳಂ ಕನ್ನೆಯ್ಬಿಲಂತಿದರ್ಪುದು (ಕಾದಂ. ಉ. ೬೩೨); ಪೊಲ್ಲಮೆಯೆಲ್ಲ ಮೊಂದುರುಳಿಗೊಂಡವೊಲಾದೊಡಲೊಳ್ ಕಡಂಗಿ ಪೆಂಪೆಲ್ಲಮಡಂಗಿ ನಿನ್ನಿ ರವಿದೇಂ ಗಳ (ಜೀವಸಂ. ೭-೪). ೨. (ಸ್ವರೂಪ ನಾಶವಾಗಿ) ಮುದ್ದೆಯಾಗು; ಉಂಡೆಯಾಗು: ಪಾಂಡವ ಸೈನ್ಯಮಾತನಂಬಿನ ಮೊನೆ ಯೋಳ್ ಸುರುಳ್ಳುರುಳಿಗೊಂಡುದು ಶಲ್ಯನಿದೇಂ ಪ್ರತಾಪಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪೪). [ಉರುಳ್₁ + ಕೊಳ್₁]

ಉರುಳಿಚು ‘ಉರುಳ್ಳು’ ನೋ.

ಉರುಳಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು; ಬೋರಲಾಗು: ಉರುಳಿಟ್ಟು ಅಂಚಿಗಾಲಿಕ್ಕಿ ತೊದಲುಡಿದವೆರಸು ದಟ್ಟಿಡಿಗಳನಿಟ್ಟು... ಪಸುಳಿ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೨-೮೧). [ಉರುಳ್ಳು (< ಉರುಳ್ಳು) + ಇಡ್ಡು]

ಉರುಳಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಪಾಶವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಜೀರು(ಸರ)ಗುಣಿಕೆ ಹೆಗ್ಗ ಹಾಕು: ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಉರುಳಿಡಲು ಒಳ್ಳೆಯ ತಾವು ಅದು (ಕುಡಿ ಕೂ. ೭೫). [ಉರುಳ್ಳು (< ಉರಿಲ್) + ಇಡ್ಡು]

ಉರುಳಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯಂತೆ ಉರುಳಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗು; ಗುಂಡಿನಂತೆ ಉರುಳು: ತೊಟ್ಟಲನೊಡೆದಾಡುತ್ತಂ ಪಟ್ಟಿದನನುರುಳಿ ವರಿದು ಶಿಶುವಂ ಕೊಲಲೆಂದಿಟ್ಟುತ್ತಿ-ತದಂಘ್ರಿತಳಂ ಮುಟ್ಟಿ ಸಿಡಿಲ್ ಪೊಡವ ತೆಪದೆ ಕೆಡವಂ ಶಕಟಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨೯). [ಉರುಳ್₁ + ವರಿ]

ಉರುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೋಲಿಯಂತೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು: ಅವರುರುಳಿಸಿದರಶ್ರುಗಳನಲುಗುವ ಶಿರದ ಶೋಕದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨೪); ಸಡಲಿಸಿ ಸಿಂಜಿನಿ ಶಿಖರಿಣಿಯರಿಗೊಂದು ಕಡಗವನುರುಳಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಭರಣ. ೧೩-೧೬೪); ಹಾಲಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉರುಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಉರುಳ್₁ + -ಇಸು]

ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಮರದ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಉರುಳಿಹಕ್ಕಿಗಳು ಕಿರುದನಿಗೈಯುತ್ತ ಹಾರಿ ಹೋದುವು (ಕಾನೂರು. ೮೪). [ಉರುಳ್ಳಿ + ಹಕ್ಕಿ (< ಹಕ್ಕಿ)]

ಉರುಳ್ಳಿ 'ಉರುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಉರುಳ್ಳು (ನಾ). ಉರುಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ: ಗಾಡಿ ಎರಡುರುಳಾಗಿ ಬಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ). [< ಉರುಳ್ಳಿ]

ಉರುಳ್ಳು 'ಉರಿಲ್' ನೋ.

ಉರುಳ್ಳುಕೆ (ನಾ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಅಸ್ಥಿರನಾದವನು; ಚಂಚಲನಾದವನು: ಅರಸನಲ್ಲಾ ದ್ರುಮನು ವರ ಕಿಂಪುರುಷ ಮಾನ್ಯನು ನಿಮ್ಮಯಜ್ಞದೊಳುರುಳುಕರಿಗಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ವರಿಗಿಲ್ಲ ಗತಿಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೨೩). [ಉರುಳ್ಳು + -ಕೆ]

ಉರುಳ್ಳುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳ್ಳುವಂತೆ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಮುರನ ನರಕನ ಹಂಸ ದಿವಕರ ಶಿರನ ನೆಜಿಚಂಡಾಡಿ ಲೀಲೆಯುರುಳುಗಡಿದಪ ನವನಿಭಾರನ (ನಿಭಾಗ. ೨-೩-೨೮); ದಿವಜರಂ ದೆಸೆದಸೆಯೊಳು ಉರುಳ್ಳು ಗಡಿದಂ ವೀರನೊಲವಿನಂ ಗಿಲವಿನಂ ತೆರಳದವನೊಡನೆಸೆವನುಬ್ಬಿನಂ ಕೊಳ್ಳಿನಂ (ಚಿಬಪು. ೫೦-೩೩).

[ಉರುಳ್ಳು (< ಉರುಳ್ಳಿ) + ಕಡಿ]

ಉರುಳ್ಳುಗಣ್ಣೆ 'ಉರುಳ್ಳಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಉರುಳ್ಳುಗಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು(?): ಹುಟ್ಟಿದ ಮರ ನಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತೇತರ ಇಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿದ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆ ಇರಲಿಕೆ ಕಿತ್ತೊಂಡವ ದ್ರೋಹಿ ಎಂಬರು ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಜಂಗಮಭಕ್ತರ ಕೊಲುತ ಇಂತೀ ಉರುಳ್ಳುಗಳ್ಳಿರ ಭಕ್ತರು ಜಂಗಮ ವೆಂದರೆ ಒಪ್ಪನೆಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩೫-೨೦).

[ಉರುಳ್ಳು (< ಉರುಳ್ಳಿ) + ಕಳ್ಳ]

ಉರುಳ್ಳುಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). = ಉರುಳಿಸು: ಕಿರಳಿ ಬಳಕವನಸ್ತಶಸ್ತ್ರವ ಸರ ಗೊಳಿಸಿ ಸನ್ಯಾಸಸವ್ಯದಲುರುಳುಗೆಡಹಿದ ನೂಕುವತಿಬಲ ವೀರವಾನರರ (ತೊರರಾ. ೩-೩೦-೩೨).

[ಉರುಳ್ಳು (< ಉರುಳ್ಳಿ) + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು)]

ಉರುಳ್ಳುಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಗೆಡ್ಡೆ; ಅಲೂಗೆಡ್ಡೆ: ಕರಿದ ಉರುಳುಗೆಡ್ಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತಳ್ಳನೆಯ ಬಿಲ್ಲೆಗಳು; ಉಪ್ಪೇರಿ (Chip. ಇಂಕನ). [ಉರುಳ್ಳು (< ಉರುಳ್ಳಿ) + ಗೆಡ್ಡೆ]

ಉರುಳ್ಳುನೂಕು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳ್ಳುವಂತೆ ನೂಕು, —ತಳ್ಳು: ಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತವನು ಕೀಳುತ್ತ ಕಾಲವನುರುಳುನೂಕಲುಬೇಹುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೫-೫). [ಉರುಳ್ಳು (< ಉರುಳ್ಳಿ) + ನೂಕು]

ಉರುಳ್ಳುಬೇಟೆ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಉರುಲು ಹಾಕಿ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೇಟೆ: ಹಕ್ಕಿ ಬೇಟೆ, ಮಾನುಬೇಟೆ, ಉರುಳುಬೇಟೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದದ್ದೆ (ಮಲೆಮ. ೧೩೪).

[ಉರುಳ್ಳು (< ಉರಿಲ್) + ಬೇಟೆ]

ಉರುಳ್ಳುಸೇವೆ (ನಾ). (ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು ಒಡ್ಡೆಯನ್ನುಟ್ಟು ದೇವ ಸ್ಥಾನದ ಸುತ್ತಲೂ) ಉರುಳ್ಳುವ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ; ದಿಂಡುರುಳು: ಒಡ್ಡೆ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉರುಳುಸೇವೆ ಮಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೩೪); ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತಲೂ ಉರುಳುಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೨); ಈಗ ದೇವರು ಯಾರು, ಯಾವ ದೇವರ ಹಿಂದೆ ಇಂಥ ಪರಿದಾಟ ಈ ಉರುಳ್ಳು ಸೇವೆ? (ನಡವಾ. I, ೩೩೨).

[ಉರುಳ್ಳು (< ಉರುಳ್ಳಿ) + ಸೇವೆ]

ಉರುಳಿ 'ಉರುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಉರುಳಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ನೀರೊಳ ಗಣ ಪೆಣನಂತೆವೊಲಾರಿಟೆದೊಡಮುರುಳಿವರಿದು ಪುರುಳ್ಳದಹಂಕಾರ ದೊಳಿ ಬಾತು ಬಲೈಗೆ ಹಾರೈಸುವರೇಕೆ ಬಯಕೆಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೨೪). [ಉರುಳಿ (< ಉರುಳ್ಳಿ) + ಪರಿ]

ಉರುಳಿವಲಸು (ನಾ). ದುಂಡಾದ ಹಲಸಿನಕಾಯಿ; ಅಡಿಗೆ ಹಲಸು: ಉರುಳಿವಲಸಿನ ಕಾಯ ಕೆತ್ತಿ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿರಿದಾಗಿ ಮುಳ್ಳಿಜ್ಜಿದು ಮೊಸರು ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ಹಾಲರಿಸಿಕೆ ಕೂಡಿ (ಸೂಪತಾ. ೫-೪೫).

[ಉರುಳಿ (< ಉರುಳ್ಳಿ) + ಪಲಸು]

ಉರುಳಿವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗು: ಬೊಬ್ಬಿಜ್ಜಿದು ಪರಿವಬ್ಬರಗಲಿಗಳುಮಂ ನೆರವಿಯನುರುಳಿವಾಯ್ ಗುರ್ವಿಸಿ ಪರಿವ ಕರ್ಬ ಸುಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೩ ವ).

[ಉರುಳಿ (< ಉರುಳ್ಳಿ) + ವಾಯ್]

ಉರುಳೊಡ್ಡು 'ಉರುಲೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಉರುಳ್ಳಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆಯುಳ್ಳ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೋಲು; ಪಾಶವಿರುವ ಗಣಿ: ಬಾಣನಂದನೆಯೆಂಬ ತಡಿಕೆಯ ಮಜೆಯ ಸುಜಾಣ ಮನ್ಮಥನುರುಳ್ಳಣೆಯ ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ನೀಡಿ ಸುರರೆರ್ಧೆಯೊಳಗಿರ್ಧ ಪ್ರಾಣ ಹಂಸಗಳ ಬಂಧಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೫-೧೩).

[ಉರುಳ್ಳು (< ಉರಿಲ್) + ಗಣಿ (< ಗಣಿ)]

ಉರುಳ್ಳಣ್ಣೆ, ಉರುಳ್ಳುಗಣ್ಣೆ (ನಾ). ಉರುಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಗ್ಗದ ಕುಣಿಕೆ; ಉರುಳ್ಳು ಪಾಶ: ಕೈಗತ್ತರಿಯುರುಳ್ಳಣ್ಣೆ ಬಲ್ಲುಂಡು ಪೆರ್ದೊಲೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೧); ಚಲ್ಲಗಣ್ಣಡೆಯ ಕುಡಿವೆಳಗೆಂಬುರುಳ್ಳಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಥಿಕಮನೋಮೃಗವನೆಯ್ದಿಬೀಟು ತಂದಿಲ್ಲಿ ತಡೆವರಿವಳ್ಳಿರೇಂ ವ್ಯಾಧವಧುಗಳೋ ಮೇಣ್ ಪ್ರಪಾವಧುಗಳೋಯಿನೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯). ಉರುಳ್ಳುಗಣ್ಣೆ: ಮರುಳಹರೆ ಭೂಪಾಲ ಬಾದರಾಯಣನಕ್ಕಿದುರುಳು ಗಣ್ಣೆ [ಪಾಶಾಂ. ಉರಿಲಕಣ್ಣೆ]ಗೆ ಸಿಲುಕುವರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೬).

[ಉರುಳ್ಳು (< ಉರಿಲ್) + ಕಣ್ಣೆ]

ಉರುಳ್ಳೊನೆ 'ಉರುಲೊಲೆ' ನೋ.

ಉರುಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳಿಸು; ಬೀಳಿಸು: ಮೇರುನಗಕ್ಕೆಳದುಯ್ದು ಮೇಗಣಂ ಕೂಡಿ ಸಮಂತುರುಳ್ಳಿಸೆ... ಅಗುರ್ವಿಸಲೆನ್ನ ವಿಡೈಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೪೦). [ಉರುಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಉರುಳ್ಳು, ಉರುಳಿಚು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು: "ಉರುಳ್ಳು-ನಿಮ್ಮಾಗಮನಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಉರುಳ್ಳು ಪೂವಿನ ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಳಿದನಳುರ್ಕೆಯ ಬರ್ದೆಯರಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೦); ಅದಿರೆ ವಳಿತ್ರಯ ಸೋಪಾನದೊಳೊಲವದುರುಳ್ಳು... ಪುಡುಕು ನೀರಟ್ಟಿದನಬ್ಬೇಕ್ಷಣನ ಚಿತ್ತಮಂ ಚಿತ್ತಭವಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೯); ಕೊಂಡು ಬಲೀಂದ್ರನನುರುಳ್ಳು ಕಟ್ಟಿದ ಮುಕುಂದನೇಂ ಕೇವಲಮೇ (ಚಗವಿ. ೮-೮೯); ಹಾಸಂಗಿಯಂ ಪಚ್ಚೆಯ ವಿದೂಷಕನುರುಳ್ಳಿದಂ ಬಾಲೆಯರ ಮಚ್ಚಿಸುವ ಕಟಿಕಿವಾತುಗಳ ಜಾಣ್ಮೆಗಳಿಂದ ಪಗಡೆಯಾಡುವನೆವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೩೧). ಉರುಳಿಚು: ಚಾಮೀಕರದ ಚಟುಕಪ್ರಭೆಯ ಕೋಟಿಯನುರುಳಿಚಿದರ್ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೧೫). [ಉರುಳ್ಳು + -ಚು]

ಉರುಳ್ಳಲೆ, ಉರುಲುಲೆ (ನಾ). ಉರುಳುಹಾಕುವ ಬಲೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣೆವಲೆಗಳುರುಳ್ಳಲೆ ಕಿಜುವಲೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣೆವಲೆಗಳೆಂಬು ಕಣೆಯಂ ಬಣ್ಣೆಗಡಿಸಿ (ಅನಂಜ. ೧೨-೧೨೯). ಉರುಲುಲೆ: ಗಕ್ಕನ ನಾಲ್ಕೆಸೆಗೆವುರುಲುಲೆ ತೊಡಕುವಲೆ ಸಿಕ್ಕುವಲೆ ಸಿಡಿಲುಲೆ (ನವಮೋ. ೧೩-೨೦). [ಉರುಳ್ಳು (< ಉರಿಲ್) + ಬಲೆ]

ಉರೈ 'ಉಜಿ' ನೋ.

ಉರೈ (ನಾ). (?): ತೆಜನನಟಾಯದೆ ಭಂಗಮನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಮೂಜಡೆಗಲ್ಲದೆ
ಕಟ್ಟಾಡಿಯುಂ ಮುಟಾಯೆ ಪೊಯಿಸಿದನುರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಅರೆ]ಯಂ ಕೊನ್ನು
ಧರೆಗೆಡೆ ತಗರ್ಗಡೆಯವನೆನಿಸದೆ ನೆಜೆಯೆ ಕಡು ಜಾಣನೆನಿಸಲೆ
ಬರ್ಕ್ಕುಮೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೪೧; 987). [?]

ಉರೋಜ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: ಚಿಲ್ಲಿಂ ಪುದಿದುರಚ್ಚಿಲ್ಲಿಯೊಳೆನೆ
ದುದು ತದುರೋಜಸರೋಜಮುಕುಳಯುಗಸಂಚಳನಂ (ಅದಿಪು. ೭-೧೯);
ಉರೋಜದೊಳ ತಳೆದ ಕುಂಕುಮಲೇಪನಮಂದವೀಯೆ (ರಾಜಶೇ.
೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಉರೋರುಡ (ನಾ). = ಉರೋಜ: ಸ್ಫುರದೀಪತ್ಯೋದ್ಗತೋರೋ
ರುಡಮುಕುಳೆಯರುನ್ನತ್ತಂಸೀಕ್ಷಣನ್ನೂ ಪುರೆಯರ್ (ಅದಿಪು. ೮-೫೬);
ಏಳಿಸೆ ಪುರ್ವ ದೂರ್ವಯನುರೋರುಡಮುಜ್ಜುಲ ಕುಂಭತೋಭಿಯಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೫). [ಸಂ.]

ಉರ್ಕಂದೆ (?): ಈ ಭೂಮಿಗಳಿಗೆ ಪುಳ್ಳ ಕರೆ ಮುರೆ ಮನೆ ಬಾವಿ
ಹಲಸು ಮಾವು ಸುಂಜೆ ನಿಕ್ಕಿಲುಕ್ಕುಂದೆ ಕದಿರು ಜಲ ಪಾಪಾಣ ಸಹ
ಮೂಲಾಧಾರೆಯನು ಯೆರೆದು ಕೊಟ್ಟು ಯಿಸಿಕೊಂಬ ದೊಡ್ಡವರಕಲಂ
(ಎಕ. XX, ೮-೪೨; 1556). [?]

ಉರ್ಕಣೆಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮರಪೂರ ಉರ್ಕಣೆ
ಗಾಮುಂಡರುಂ ಭೀಮಗಾಮುಂಡರುಂ (ಎಕ. XV, ೨೨-೨೩. ೧೬೦-೧೯;
800). [ಉರ್ಕಣೆ + ಗಾಮುಂಡ]

ಉರ್ಕಳಿ (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು; ಉತ್ಸಾಹ ಹೀನವಾಗು: ಇಳಿ
ಕಾಯ್ಪೊಡು ದ ಬ್ಬಿ ನೀರ್ಡೆಗೆದುದಾಶಾದಂತಿ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟುದುರ್ಕಳಿ
ದರ್. ದಿಗ್ವರರಂಜಿದರ್ ದಿ ವಿ ಜರ್ . . . ಗ್ರೀಷ್ಮದೊಳ (ರಾಜಶೇ.
೫-೩೬). [ಉರ್ಕು + ಅಳಿ (< ಅಱ್ಱಿ)]

ಉರ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರ ಪಡು; ಗರ್ವಿಸು: ಪಳನುಡಿ ಪಾರ್ವರ
ಳುಪುವ ಖಳರಂ ಬೇರ್ಗಳೆನೆನೆಗೆ ದೊರೆಯಿಲ್ಲೆಂದುರ್ಕಳಿಸರೆ (ಅಪ್ರತಿ.
೪೦-೧೩). [ಉರ್ಕಳಿ + ಇಸು]

ಉರ್ಕಾಳ್ (ನಾ). ಕೆಚ್ಚಿನ ಆಳು; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೂರ; ಧೀರ:
“ಉರ್ಕಾಳ್ . . . ಬಲ್ಲಂಟಿಂ - ಈ ೫ ಪರಾಕ್ರಮಮುಳ್ಳಂ” (ಕತಸಾ.
೧೪-೨೬೪); “ಕೂರಾಳುರ್ಕಾಳೆಂದುಂ . . . ವೀರಗೇ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ”
(ಕವಿಕಂ. ೧೨೬); ಒರ್ಕೆಯ್ಬಿ ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನುರ್ಕಾಳ್ಳಳ್ ಸುರಿಗೆಗಿಟ್ಟು
. . . ಇಱ್ಱಿದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮); ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮಳ್ಳಾಳುಮು
ನೊಳ್ಳಾಳುಮನುರ್ಕಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ಮುತ್ತಿದರಾಗಳ್
(ಜೀವಪಂ. ೫೮-೪೦); ಉರ್ಕಾಳ್ಳೊಡೊಡೇಂ ಕೇಳ್ ಸೂರ್ಕಾನೆಯ
ಕ್ಕೆಯ ಕರ್ವನಿತುಂ ಸೆಳೆಯಲ್ ಬರ್ಕ್ಕುಮೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೦).

[ಉರ್ಕು + ಆಳ್]

ಉರ್ಕು, ಉಕ್ಕು, ಉರುಕು, ಉರ್ಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಉಬ್ಬು; ಹೊಮ್ಮಿಬರು; ಹಿಗ್ಗು: ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ನೆತ್ತರ ಕುದಿದುರ್ಕಿ
ಸಾವ ಬಗೆಯಿಂ ಸಣಸಲ್ ಬಗೆ ಬಂದುದಾಗದೇ (ಪಂಪ. ೯-೫೦);
ಗದ್ದದಂ ಸುಳಿಗೊಳುತ್ತಿರೆ ಕಂಪನಮುರ್ಕಿ ಲೀಲೆಯೊತ್ತರಿಸುತಿರಲ್
(ಪಂಪ. ೬); ಸ್ತಿಮಿತತೆವೆಡೆದರ್ ಕಡಲ್ ಸಮೀರಣನಿಸುರ್ಕುವಂತೆ
(ಚಕವಿ. ೪-೬೦). ೨. ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು:
ಲಂಕೆಯಂ ಬನಮನಾಟಂದುರ್ಕಿ ಕಿಟ್ಟಿಕ್ಕಿ ಸಂತಸಪುಂ ಸೀತೆಗೆ ಮಾಡಿ
(ಪಂಪ. ೮-೩೫). ೩. ಗರ್ವಿಸು; ಕೊಬ್ಬು: “ಉರ್ಕು - ಔದ್ವಿತ್ತೇ
(ಗರ್ವಿಸು) ಲೋಹಭೇದೇ ಜ” (ಶಮಧಾ); ಒಡೆಯರ ದೇವರೆಂದು ನಿನಗಿ
ತ್ತೊಡೆ ಪಟ್ಟಮನುರ್ಕಿದಪ್ಪೆ (ಪಂಪ. ೪-೬); ಪುಸಿವರ್ಗಂ ಸಿತಗರ್ಗಂ
ವಸುಧೇಶ್ವರ ಕೇಳ ಕುಡುವನುರ್ಕಿ ಕುಮಾರಂ (ಧರ್ಮಪು. ೨-೬೦).

ಉಕ್ಕು: ೧. ಮಹಾಪ್ರಳಯ ಜಳಧಿಗಳ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕವಿದು ಭವನಂ
ಗಲೆಲ್ಲಮನೊಳಕ್ಕೆಯಲುಕ್ಕಿದುವೆಂಬಂತಿಡಿದರೆಗೊಂಡು (ಕಾ ದಂ ಪೂ.
೮೭೨); ನಿಮಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಮುಂ ಪಾಲುಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿಸುವಂತೆ ಇಮ್ಮಡಿ
ಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಪು. ೧-೨೬); ಸಸಿಯ ಬರವಿಂ ಗುಕ್ಕು ವಂಬು
ನಿಧಿಯಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೨೦); ಕಾಯ್ತ ತಾಮ್ರರಸವನುಕ್ಕು
ವೆಣ್ಣೆಯೊಡೆದು (ಸಾ ನಂ ಚ. ೬-೩೮); ಉಕ್ಕಿ ತೋವಿಲಯಾಬ್ಬಿಯೆನೆ
ಸಾಲಿಕ್ಕಿ ನಡೆದುದು ಸೇನೆ (ಕುವಾಕ. ೮-೨೫); ಗೃಹಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದ
ಪುತ್ರಪ್ರೇಮ (ರಾಮಾನ. ೧೧೨). ೩. ರಕ್ತಸಿಯರುಕ್ಕುವ ಮನಮನುಷಿ
ಯಲ್ಲಾರದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬-೬); ಇನ್ನಿತ್ತಲುಕ್ಕಿ ಬಂದೊಡೆ ನಿನ್ನಾಣೆ
ನರೇಂದ್ರ ಮುಡಿದು ಬಂದೊಡೆ ಕೊಲ್ (ಧರ್ಮಪು. ೨-೪೬); ಕಡು
ಸಲುಗೆಯಿಂದುಕ್ಕಿ ನಲಿದಾಡುತುಂ (ಮೆಹಿರ. ೬೩); ಉಕ್ಕಿದಾತನ ಹೆಗಲು
ಬೇವುದು (ಕುವಾ. ವಿ. ೪-೫೩); ಪಿರಿದುಂ ಗಂಡುಮಿಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯಾ
ಯದೇ ಮೇಲು ತಾಗಂ ನೋಡದುಕ್ಕು ಸೊಕ್ಕುಂ ಬೆಳೆದು ಜವ್ವನಂಬಡೆದು
ಜೂದುಂಗಾಜನಾದೆಯಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦-೮). ಉರುಕು: ೧. ಪರಾ
ಕ್ರಮದ ದೇವಾಂತಕ ತ್ರಿಶಿರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನರಾಂತಕ ಮಹೋದರನು
ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತರುರುಕಿದರು [ಪಾಠಾಂ. ಉರುಕಿದರು, ಉರುದಿದರು]
(ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೪). ಉರ್ಗು: ೧. ದುರ್ಗಮವದುರ್ಗಗೈದರ್ಗಿ
ದರ ಕಾಯ್ತಯೆದುರುರ್ಗಿದರ ಸ್ವರ್ಗನಿರ್ಯಯಗಿ ಸುತ ಮುರ್ಗಿ ಸುವ
(ಜಿನಮು. ೩೨-೮). ೪. ಕೃಶವಾಗು: ವಿರೋಧನಾಯಕನಿಕಾಯಂ
ಬಂದು ನಿಂದಾಂತಡಾ ಬಲಮುಂ ಗಂಡುಮದ್ದಿಗ್ಗಿ ತಗ್ಗಿನೆಂದೊಲ್
ಮುಗ್ಗಲ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೫-೪೬; 1219).

ಉಕ್ಕುಬಿಡು = ಹೊಮ್ಮಿ ಉಬ್ಬುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು:
ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತೆಯದ ಚೂರ್ಣಮಿಕ್ಕಿ ಮುಚ್ಚಳನು ತೆಗೆಯದೆ ಉಕ್ಕುಬಿಡದೆ
ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹದನೊಡುಕ್ಕು ರಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂತಕಾ. ೫-೪).

[ದೇ. || ತುಳು. ಉಕ್ಕು, ಉರ್ಕು; ತೆಲು. ಉರು; ಗೊಂಡಿ.
ಉರ್ಕು; ಕುಣ. ಉಂಗ್; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಉರಿಂಗಿಂಗ್]

ಉರ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕರಗು; ದ್ರವವಾಗು: ವರಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಸಂದೋಹಮೆ
ಜಿನತನುಗಂಧಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಾದ ಲಜ್ಜಾಭರದಿಂ ನೀರಾಗಿ ತಾನುರ್ಕಿದುಡೆನಿಸಿ
(ಅದಿಪು. ೭-೧೦೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಕು, ಉರುಕ್ಕು; ತೆಲು. ಉಕ್ಕು]

ಉರ್ಕು, ಉಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಹಿಗ್ಗುವಿಕೆ; ಉತ್ಸಾಹ; ಏಳಿಗೆ;
ಹೊಮ್ಮಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವಿಕೆ: ಕಡವಿನ ಕಂಪಂಜಿದುದು ಜಾದಿಯ
ಕಂಪೊದವಿತ್ತು ಸೋಗೆಯುರ್ಕುಗುದುಗಿದಂಚೆಯುರ್ಕು ಪೊಸತಾಯ್ತು
(ಪಂಪ. ೭-೬೯); ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಾಲೋಕನದುರ್ಕು ತರ್ಕದೊಳಭಿಜ್ಞತೆ
ಯಾಗಮದೊಳ್ . . . ಅದುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೩೪); ಮದ ಯೌವನ
ದುರ್ಕಂ ಸತ್ಪಾಠತೆಯೊದವಂ ತೋಟುತ್ತುಂ (ಜಯಕಾ. ೫-೪೭).
೨. ದರ್ಪ; ಗರ್ವ: “ಉರ್ಕೆಂದು ಉಕ್ಕು ಗರ್ವಮುಮುಕ್ಕು” (ಕತಸಾ.
೫-೩೫); ಉರ್ಕುಂ ಕಂಪನಮುಂ ಮಂಡಲಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. XIII,
೩೩೨-೪೩; 929); ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ ಚಾಗದ ಪಡೆಮಾತುಂ ವಿದ್ಯೆಯುರ್ಕು
ಮೊರ್ವನೊಳೆಂತುಂ ನಡೆಯುವು (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೦೪); ಆ ಪಾರ್ವನುರ್ಕುಂ
ಮುಱವೆನೆಂದು ನುಡಿದು (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೨೬); ಕೊಲಲು ಮೆನ್ನಂ
ಶಂಭುವೇ ಶಕ್ತನುರ್ಕಿನ ಮಾತಂ ಬಿಡು (ವೃಷವಿ. ೩೬-೪೧). ೩. ಬಲ;
ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕೆಚ್ಚು: ಉರ್ವರಿಯ ತಮಮನೆಟ್ಟುಟ್ಟುವಕ್ಕುಂಗೆ
ತೇಜಂ ತವದುಕ್ಕುಂ ತಾಳ್ವಿ . . . ಪುಟ್ಟಿದಂ ನಾರಸಿಂಹಂ (ಎಕ. V, ಚಿನ್ನರಾ.
೨೪೩-೪೯; 1209); ಅಡವಿಗಿಚ್ಚಂ ಕೆಡಿಸಲೆಂದುಜ್ಜುಗಿಪ ತಟಗೆಲೆಗಳಂದದಂ
ತಶನಿಯುರ್ಕುಂ ನಿಲಿಸಲೆಂದೊಹಿಸುವ ಕುಧರ ನಿಕರದಂತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೪).

ಉಕ್ತು : ೧. ಕೋ ಪಿ ಸ ಉ ನಿಮಗದಲ್ಪಿಂದೆಂದು ನಮಿಸರುಕ್ತುನ ದೊಂದು ಭಯಭಕ್ತಿಯಂ (ಸಾಂಚ. ೨-೪೧); ಜಾನಪದದ ಏಳಿಗೆ ಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಕ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಉಕ್ತು ಹೆಚ್ಚು (ಸಾಹಿ. ೧೦೪). ೨. ನಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಸೊಕ್ಕುಮುಕ್ಕುವೆತ್ತ ಪೋದುದು (ಜಾವಂ. ೧೬೦); ಪುರಜನಮಂ ಪರಿಜನಮಂ ಕರಮುಕ್ಕುಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನ ಗೆಣೆಗಳ್ಳನುಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ಬಡಿಯಲರಸನುಮರಸಿಯುಮಟ್ಟುರ್ತು ನೋಡುತಿರ್ಪರ್ ನಗುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪); ರಕ್ಕಸರು ನಾವೆಂಬ ಭುಜಬಲದುಕ್ಕು ಮುಪ್ಪಿದುದು (ತೊರಣ. ೬-೧೪-೨); ಈಗ ನೀವೆರಡು ಖಂಡದ ಮ್ಲೇಚ್ಛದವರುಕ್ಕು ನೀಗಾಡಿತಹುದಿಲ್ಲಿಗೆಂದ (ಭರಣ. ೨೦-೨); ದೇವಾಧಿದೇವಾ ಮಹಾದೇವ ನೀನ್ ಮುರಿದೆ ಪಾರಸಿಕರುಕ್ಕುನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೯-೨೧). ೩. ಖಳನಿಕ್ಕಿದ ಮರ್ದಿನ ತೀವ್ರಮಪ್ಪ ನಿಷ್ಕರ ವಿಷದುಕ್ಕು ಪೋಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೨೮). [**ಉಕ್ತು**]

ಉಕ್ತು, ಉಕ್ತು (ನಾ). ಹದಮಾಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣ: "ಉಕ್ತು - ಓದ್ವಂತೆ (ಗರ್ವಿಸು), ಲೋಹಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಉಕ್ತೆಂದು ಉಕ್ತು ಗರ್ವಮುಮುಕ್ಕುಂ" (ಕಶಸಾ. ೫-೬೫); ಓದಿದೊಡೆ ಕಲ್ಲಮಾಲೆಯ ನಾದಂ ಕರ್ಪಿಸ್ಸ ಕಡಲೆ ವಾದಿಸೆ ರಸಮರ ಸೋ ದಿ ಸೆಯು ಕಿ ನ ಪುಡಿಯೆನಿಸಾ ದುಪ್ಪವಿತೆಗಳನೆಣಿಸಲೇಕೀ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಗಿಂಕ. ೧-೨೨). **ಉಕ್ತು**: ಕಡುಗೂರಿತಕ್ಕು ಮುಕ್ಕುನೊಳೊಡಗೂಡಿದ ಪಚ್ಚಿ (ಗದಾಯು. ೩-೬೫); ಉಕ್ತಿನಂತನಿಷ್ಕರನಾಗದೆ ಪಟೆಯ ಸೀರೆಯಂತೆ ಗುಣದೊಳ್ ನೂನಮಾಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೪-೪); ಉಕ್ತಿನುರುಳಿಯೊಳಿಡುವ ಖಂಡೆಯದಿಕ್ಕಡಿಯ ಘಾಯಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪-೬೫); ಭದ್ರಾವತಿ ಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಉಕ್ತಿನ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉರುಕ್ಕು]

ಉಕ್ತುಂದೊಪ್ಪಿ, ಉಕ್ತುಂದೊಪ್ಪಿ, ಉಕ್ತುಂದೊಪ್ಪಿ (ನಾ). ಉಕ್ತು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಹೊಳೆ; ತುಂಬುಹೊಳೆ: ಕಡುಕುಂದಪ್ಪ, ಉಕ್ತುಂದೊಪ್ಪಿ (ಶಮಧ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಉಕ್ತುಂದೊಪ್ಪಿ**: ಆ ಗಿರಿಯ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ತಮ್ಮ ಸೊಕ್ಕು ನೀರಿಂದೊದವಿದುಕ್ಕುಂದೊಪ್ಪಿಯೊಳ್ (ವಿರೂಪಾ. ೩೦-೪); ಪರ್ಮಡುವಿದಿದು ಕಣ್ಣಿನ ಕೆಪಿಗಳ ಗಡಣದಿಂ ದುಕ್ಕುಂದೊಪ್ಪಿಗಳಿಂದಾ ನಾಡು ಕಡುರಯ್ಯನಾಗಿರುತಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೬೨); ಉಕ್ತುವುದು ತೊಪ್ಪಿ, ಉಕ್ತುಂದೊಪ್ಪಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೩ ಪ್ರಯೋ). **ಉಕ್ತುಂದೊಪ್ಪಿ**: ತಳ್ಳಂಕಿಸದುಕ್ಕುಂದೊಪ್ಪಿಯೊಳು ಮೇರೆಯನುಲ್ಲಂಘಿತ ಕಾಯ್ತುಕಡಲಂತೆ (ಸೂಬಸೋ. ೧೩-೧೪).

[**ಉಕ್ತು** + **ತೊಪ್ಪಿ**]

ಉಕ್ತುಗಳಿಗೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ, —ಕಾಳಗ: ರತ್ನಕಂಬಳದ ಉಕ್ತುಗಳಿಗೆದ ಜಟ್ಟಿಗಳು, ವಾದಿಗಳು (ಬೆಟ್ಟ. ೩೨-೮). [**ಉಕ್ತು** + **ಕಾಳಗ**]

ಉಕ್ತುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಭೈರ್ಯಗುಂದು; ಉತ್ಸಾಹದೊಡನೆಗು: ಪಾವಕನುಕ್ತುಗಿಟ್ಟಿದಂತಪೊ ತೊ ದ ಳಾ ಯ್ತು ದಾನಮನೆ ಮಾಡುತ ಬಾಣದೆ ಮೇಘಮಾಲಿಕಾನಿವಹಮನೆಚ್ಚು (ಪಂಪ. ೫-೯೬); ಬಗೆಯ ನಿಜದೇಹದನ್ನರ್ ಖಗನಾಯಕರಬೊಡುಕ್ಕುಗಿಟ್ಟನೆ ಮುನ್ನಂ ಮಿಗೆ ಕಡುಗೂಪಂ ತಳೆದಂ (ವರ್ಧ. ೮-೫೬); ಪಿಂಗಿದ ನೀಲರ ಬಲ್ಲ ಪಾಪಿ ಪಾದರಿಗರ ನಾಣ್ಣುಕುಕ್ಕುಗಿಡೆ ಬಲ್ಲುಳಿಸಂದಂ ಅ ಗ ಲೈ ವೆ ತ್ತ ನಲ್ಲರ ಬಗೆ ಬಳ್ಳಿ ಜೇ ಪೊ ಡೆ ಯ ಬಲ್ಲುಲಿ ನೀಳ್ಳುದು ಕರ್ಪುವಿಲ್ಲನಾ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೦೦). [**ಉಕ್ತು** + **ಕಿಡು** (< ಕೆಡು)]

ಉಕ್ತುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವ ಅಡಗು; ಹೆಮ್ಮೆ, ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿ. 'ಉಕ್ತುಡಿಸು' ಪರಾ. [**ಉಕ್ತು** + **ಉಡಿ**]

ಉಕ್ತುಡಿ (ನಾ). ೧. ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿಯುವುದು; "ಗರ್ವ ಭಂಗ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ); ಅರಿಯಂಗುಕ್ಕುಡಿ ಬಲ್ಲದಂಗೆ ಘಟ ಸರ್ಪಂ ಗಂಡುದೋರ್ಪಂಗೆ ಮಾರಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೪೨; 1047); ಕಿಡಿಗಳ್ ಜಾತಿ.ಜರಾದಿಗಳ್ಳಿದುರಘವ್ಯತಾದಿಗಳ್ಳಿದುಕ್ಕುಡಿ ಗಳ್ ಪುಣ್ಯದ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟು ಗುಡಿಗಳ್ ... ಗುಣಭದ್ರ ದೇವರಡಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೯). ೨. (ಆಲಂ) ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ: ಅಡ್ಡಗಮಡ್ಡಮಾಗೆ ಮೂದಲಿಸಿ ಪೊಡರ್ಪು ಪರ್ಚಿ ಕೆಳರುಕ್ಕುಡಿಗಳ್ ತಪಿಸಂದು ಕಾದಿದರ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೬೨). 'ಬರ್ಕುಡಿ' ಪರಾ. [**ಉಕ್ತು** + **ಉಡಿ**]

ಉಕ್ತುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿ; ಗರ್ವಭಂಗಮಾಡು: ಕಣ್ಣಿಡೆ ಕುಡಿಮಿಂಚನುಕ್ಕುಡಿಯಲಾರ್ಪುದು ಬಾಳೆಯ ಭಾಳ ವರ್ಣಮಂ ತೊಡೆತೊಡೆದಪ್ಪುದು (ರಾಜಶೇ. ೭-೬೧). [**ಉಕ್ತುಡಿ** + **-ಇಪ್ಪು**]

ಉಕ್ತುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬುವಿಕೆ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಉಕ್ತುಡುಗಲ್ ಕುಮುದಂಗಳ್ ಸೊಕ್ಕೋಗಿಯಲ್ ಕಮಳ... ಅರ್ಕನುದಯಿಸುವಾಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೮-೬). [**ಉಕ್ತು** + **ಉಡುಗು**]

ಉಕ್ತುಡೊಪ್ಪಿ 'ಉಕ್ತುಡೊಪ್ಪಿ' ನೋ.

ಉಕ್ತೆವ 'ಉಕ್ತೆವ್ವ' ನೋ.

ಉಗವುಂಡು 'ಉಗಾವುಂಡು' ನೋ.

ಉಗವುಂಡುಗೆಯ 'ಉಗಾವುಂಡುಗೆಯ' ನೋ.

ಉಗಿವಳೆಡೆ (ನಾ). ಉರಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಣ್ಣೆ; ಉರಿಯು ತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆ: "ಉಗಿವಳೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗಿವಳೆಡೆ. ಉಗಿ ವಳೆಡೆ]ಯೆಂದು" = ಉರಿವೆಣ್ಣೆ" (ಶಮಧ. ಪಂ. ೨). 'ಅಗ್ನಿವಳೆಡೆ' ಪರಾ. IP ಇದು ಅಗ್ನಿವಳೆಡೆ ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ.

[< **ಅಗ್ನಿವಳೆಡೆ**]

ಉಗು'ಉಗು' ನೋ.

ಉಗು (ನಾ). ತೊದಲುನಿಕೆ; ಬಿಕ್ಕುವಿಕೆ. 'ಉಗುಗೊಳ್' ಪರಾ. [**ಉಗು**]

ಉಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೊದಲುಂಟಾಗು; ಉಗುನ್ನು ಹೊಂದು: ಅಗ್ರಹಿಸಿ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮಗ್ರತೆಯಂ ತೋರ್ಪುದಿಲ್ಲಿ ನೀಮನೆ ಕುಳಿಕಾ ಹಿಗ್ರಸ್ತರಂತೆ ನುಡಿವುದವಗ್ರಹಮೆಂದುಗುಗೊಂಡರಂತೆ ನಿಶಾಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೯). [**ಉಗು** + **ಕೊಳ್**]

ಉಚ್ಛಟಿಸು 'ಉಚ್ಛಟಿಸು' ನೋ.

ಉಚ್ಛಿಸು, ಉಚ್ಛಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭೇದಿಸು; ಸೀಳು: ಲೀಲೆಯೊಳಿ ಪಿಡಿದು ನಿಲಿಪಂ ವ್ಯಾಳೇಭಮನೊಂದು ಪೊಯ್ಲಿನಿಂದಮೆ ಕಡಿವಂ ತಾಳಂ ಗಳನುರ್ಚಿಸುವಂ ಶೈಲ ಶಿಲಾ ತಳಮನೆಳವೆಯೊಳ್ ಸ್ಪೃಹತನಯಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೩೮). **ಉಚ್ಛಿಸು**: ೧. ಕಚ್ಚಿಪರು ಫಣಿಗಳಲಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳೊ ಕುಚ್ಚಿಪರು ಸರ್ವಾಂಗವನು ಮನದಿಚ್ಚಿ ಬಂದಂತೋಡಿಪರು ನಗ್ನದೊಳು ಕೈಪೊಯ್ತು (ಉತ್ತರಾ. ೭-೧೬). ೨. ಸಡಿಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಳಚು (ಕಿ). [**ಉಚ್ಛ** + **-ಇಪ್ಪು**]

ಉಚ್ಛ, ಉಚ್ಛ, ಉಚ್ಛ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿರಿ; ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆ; ಕೀಳು; ಸೆಳೆ: "ಉಚ್ಛ - ಅರ್ಕರ್ಪಣೆ, ಮಲಭೇದನೇಚ" (ಶಮಧಾ); ಅರ್ಥ ರಾಶಿಯಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲನೋಗಡಿಸದೀವೊಡಮಾಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈದುನಂ ಪಿಡುವವರೆಲ್ಲನುಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ); ಕಾರ ವರ್ಕಳನುಂಕಿನ್ನಿಗಮುರ್ಚಿ ಮುಕ್ಕದೆ ಸಡಿಲೀ ಭೀಮನೇಂ ಮಾಣ್ಣುಮೇ (ಪಂಪ. ೭-೧೪); ವಿಯೋಗಿಗಣಕ್ಕುರ್ಚವ ಮೇ ಘಮನ್ನಥನ ತೋಣೀರೋದ್ಗತ ಜ್ವಾಲೆಯಂಬುಗಳೋ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೫); ಬರಲಿ ಬರಲಿವನಸುವನುಚ್ಛವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಛವೆ] (ತೊರಣ. ೬-೨೧-೪೦).

೨. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ಇರಿ: ವಜ್ರಕೀಟಂಗಳ್ ಕರ್ಣನಿರದುಂ ತೊಡೆಯು
ಮನುಳಿಯನೂಟ ಕೊಡಂತಿಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟಿದಂತತ್ತಮಿತ್ತಮುರ್ಚಿಪೋಗಿ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪ ವ); ಉದಿದಿದರ್ ಕಯ್ಯ ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಡಿ
ಗಡಿಗೆ ತಳಮನುಚ್ಚುಕ್ಕಿರೆ (ಗದಾಯು. ೪-೧೪); ಕೇದಗೆಗೆ ಪಾಯ್ನು
ಪತ್ತಿದ ಕೆಯ್ಯುಂ ಮುಳ್ಳುರ್ಚಿ ತಪ್ಪಿದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೩); ಉರವೊಡೆದು
ಸರಳುರ್ಚಿ ನರಳುತ್ತ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೦). ೩. ಚುಚ್ಚುಲ್ಪಡು; ತಿವಿಯ
ಲ್ಪಡು: ಬಲ್ಲೆಣನುರ್ಚಿ ಕೋಡೊಳಿರೆ ನೆತ್ತರುರೋಮಣಿಯಂ ನೆಲಕ್ಕೆ
ಬಾನಲ್ಪವನ್ನೆಗಂ... ಬಂಬಲ್ಪರಿಯುತ್ತುಮಿದುರ್ಡು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೮).
೪. ಜಾರಿಬೀಳು; ಕಳಚಿಹೋಗು; ಉದುರು: ಕಯ್ಯಿಂದಮುರ್ಚುವ
ಕಂಕಣಂಗಳಂ ತುಡಿಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂ. ೨೦೨); ಚರಣತಳಕ್ಕೆ ಬೀಟ್ಟು
ಮಣಕಾಂಚಿಯನೆತ್ತದೆಯುರ್ಚುತಿರ್ಪ ನೂಪುರಮನೆ ಸೈತು ಸಾರ್ಚಿದ
(ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೨೯); ಕದ್ವೈಸದೆ ನೋಡು ಸ್ಮರನ ಬಾಯೊಳಗುರ್ಚಿದಿದ್ದಂತೆ
(ಮೋಹತ. ೩೦-೩೨). ೫. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗು; ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು
ಹೊರಬರು; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಬರು: ಬಾಳ ದಿನೇಶಬಿಂಬದ ನೆಲಲ್
ಜಲದೊಳ ನೆಲಿಸಿತ್ತೊ ಮೇರ್ ಫಣೇಂದ್ರಾಲಯದಿಂದಮುರ್ಚಿದ ಫಣಾ
ಮಣ ಮಂಗಳ ರಶ್ಮಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬); ಮೀಡಿದಡೆ ಮ್ಹಿತ್ತು
ಕಡಂಗಿದೊಡ್ಡಾದ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರಳ್ಳಡೆ ಸಿಂಹವುರ್ಚಿದಡೆ ಪೆಬ್ಬಲಿ (ಎಕ.
XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೧೪; 1124); ತುಂಗಸ್ತನಯುಗ್ಗುಂ ತೊಗೆ ಸೂತ್ಕಾರದಿ
ನುಸಿರ್ವಿಡುತುಂ ಲೋಕನಾಯುರ್ಚಿಯೊರ್ವಳ್ ತೊನೆಯುತ್ತಂ ಪಾಡಿ
ಪಾಲಂ ಪೊಸೆದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೨೮). ೬. ಸುಡು; ದೆಹಿಸು: ಕಡುವಿಸಿ
ಲುರ್ಚಿ ಕೋಮಲಲತಾತನು ಬಂಬಲ ಬಾಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೦೩).
೭. ಹೊರಕ್ಕೆ ಚಾಚು, — ನೀಡು: ಬೇಸಗೆಯ ಕೋಣನಂತೆ ನಾಲಗೆಯ
ನುರ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೮); ನರದಾಡತ್ತಿನಂತೆ ನಾಲಗೆಯನುರ್ಚುವ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೬). ೮. ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗು; ಭೇದಿಯಾಗು:
“ಉರ್ಚು - ಅಕರ್ಷಣೆ, ಮಲಭೇದನೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); ತವೆ ಕಿಜುಕು
ಸಾಲೆ ನಿಜಸೈಂಧವ ಬಿಲ್ವಂ ಲೊಕ್ಕಿಯಾಲಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟಿ ಸರೋಜವಸಲೆ ಬಸಿ
ರಿಯ(ಯಾ)ವರೆಯೆಂಬಿವು ಮಾಣಸುಗಿರದೆ ಪಶುಗೆ ಬಸಿಜುರ್ಚುವುದಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೩). ೯. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು; ಭಾಗಾಹಾರ
ಮಾಡು: ಪಸು, ಪಸಲು, ಭಾಗಂಗೊಳು, ಸೆಳೆ, ಉರ್ಚಿಂಪಾಣಂ.
ಚಿಂದುಂ, ಇಂತಿನತುಂ ಭಾಗಂಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಪಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨); ಪದಿ
ನಾಜುಂ ತಾಣದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವ ಗಣತಾಯಂ ತಮ್ಮೊಳೊಂದೊಂದನಾಹ್ಲಾ
ದದಿನುರ್ಚಲ್ಪಲ್ಲಿ ಕಂಡಾ ಗಣದ ಕೆಳಗೆ (ಭಂ. ದೋಂ. ಬು. ೬-೧೧).
ಉಚ್ಚು: ೧. ಮುಂಜೂರ ಹುಲ್ಲನುಚ್ಚುತ್ತೆ ಶಿವಭೋಯಿಡುತೆ (ತಿರುರ.
೨೭-೨೫); ಉಚ್ಚಿದಾಯುಧದಿಂದಲಿವರ್ತಂ ತಿವಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೬೩-೧೪).
೨. ಪೊಳಸಿದಂ ಚಲ್ಲೆಗಣ್ ಕಾಮನ ಕುಸುಮಶರಣೀಕಮಂ ಪೊಲೆಲ್ವ
ಭೂಪಾವಳಿಯಂ ಕಯ್ಯಾಯದುಚ್ಚುತ್ತಿರೆ ವಿಟಜನಮಂ ಸತ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಂಗಳಿಂದೆ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೭); ಬೀಜದಡಿಯೊಳ್ ಬೇರುಚ್ಚಿ ನಿಲ್ಲುಧುಮಂ ಬಗೆ
ಮೊಳೆ ಪೊಣಮಟ್ಟು ಪೆಚ್ಚಿ ಫಲಮಪ್ಪುದುಮಂ ಕಾಣಲಪ್ಪಂತೆ (ಬಂಪಂ.
೧೦-೧೦ ವ); ಪೆಚ್ಚಿದ್ ದ್ರೌಪದಿ ಸುಭದ್ರೆಗಂ ಹರುಷರಸವುಚ್ಚಿದುದು
(ತುರಂಗ. ೮೦-೩೩). ೪. ತಲೆಯ ನವಿರುಚ್ಚುತಿರೆ ತಾರೆಗಳ್ (ಕಲ್ಯಾಣ.
೨-೧); ಆಕಾಶದಿಂದುಚ್ಚಿದುವು ತಾರೆಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೩೨-೨೩); ಹೊಲಿದ
ದಾರ ಹರಿದು ಓಲೆಗಳು ಉಚ್ಚುವು (ಮುಂಬಯ. ೨-೭); ಗೋವರ್ಧ
ನನ ಬಾಯಿಂದ ಫಕ್ಕನೆ ಮಾತು ಉಚ್ಚಿತು (ಮುಗಮ. ೧೦೫). ೮. ಸಣ್ಣ
ವರ ಜ್ವರ, ಕಮ್ಮು, ಉಚ್ಚುವುದಕ್ಕೆ, ಓಕರಿಕೆಗೆ: - ಕರ್ಕಾಟಕಶೃಂಗಿ,
ಹಿಪ್ರಲಿ, ಅತಿಬಜಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಇವಂ ತೇದು ಮೊಲೆಹಾಲಲ್ಲಿ ಜೇನು
ಕುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಸೆ ಜ್ವರ, ಅತಿಸಾರ... ಮಾಜ್ಜುಂ (ವಿವೇ. ೧೦೯);

ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ ದನಗಳು ಉಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆ (ಪುಟ್ಟಪ. ೧೧).
೧೦. ಕಳಚು; ಸಡಿಲವಾಗು: ಯುದ್ಧದುಳ್ ಉಪಕೀಲಿ[ಲು]ಚ್ಚಿದ
ವಂಬುವಾಲ್ಪಲಗೆಯುಳ್ಳಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. IX-i, ೩೯೨-೩; 8ನೆಯ ಶತ).
೧೧. ಸಡಿಲಿಸು; ಬಿಚ್ಚು; ತೆಗೆ: ಆ ಏರಿಯೊಳಗೆ ಬಂಬತ್ತು ತೂಬ
ನುಚ್ಚಿದರೆ ಆಕಾಶವೆಲ್ಲವೂ ಜಲಮಯವಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೦೯-೪೪೪).
△ ಉಚ್ಚು: ೧. ಅಚ್ಚರಿಸಿಕ್ಕ ಪೆಣ್ಣಕ್ಕಿಜುಮಂಕಾಳಾ ಉದುಗುಣಿಯು
ನುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ಪ್ರಿಯ × × × ಪಲರುಮಂ ಕೊನ್ನ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ.
೨೨-೩; 800); ಮಾಗರಯ್ಯಂ ಪಣ್ಣೆ ಪೆಣ್ಣರನುಡೆಯನುಚ್ಚಲುಮೆತ್ತಿನ
ತುಜುಗೊಳೊಳುಮುಚ್ಚು ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೧-೨; 950);
ಚುಚ್ಚಿದ ತೇಜದಿಂ ಪುಸಿಗಳನುಚ್ಚು ವನಿನೆಂದು ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದಿಂದಂ
ಚುಚ್ಚು ಪೆಡತಲೆಯ ತೊಂತಿಂದುಚ್ಚು [ಪಾಣಂ. ಕ್ಕು]ವರಿಕ್ಕುಟುಸಿ ನಾರ
ಕರ್ ನಾಲಗೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೪).

ಉರ್ಚವೇಬ್ಬಾ = ಭೇದಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು; ಸುಲಿಯುವಂತೆ
ಹೇಳು: ತುಜುವಂ ಕಳಿಸುವ ಕೃಷ್ಣಯ ನಿಜಾಯಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚವೇಬ್ಬ
ಕೊಳನಂ ಪಿಂದುಂ ಪೆಜಾಗಾಗಿ ಪುಗುವ ದುರ್ನಯಮುಪಪವೆ ಕಾರವನ
ರಾಜ್ಯದಾಯುವ ಕೇಡಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೦). ಉರ್ಚಿಕೊಳ್ = (ಬರೆ
ಅಥವಾ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ) ಸೆಳೆದುಕೊ; ಕೀಳು: ತನಗೆ ವಿನಾಯಕಂ
ದಯೆಯಿನಿತ್ತ ಜಯಾಸ್ತಮನುರ್ಚಿಕೊಂಡು (ಪಂ. ಪಭಾ. ೧೨-೧೬೪);
ನಿಶಿತಾಸ್ತಂಗಳನೊಪ್ಪಿಯೆಂದುರ್ಚಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೫);
ಅಸುವಂ ಕಳೆಯದಿರ್ಪ ಕಡುಗಳ್ಳರನೇಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚಿಕೊಂಡರೋ
(ಅರ್ಥನೇ. ೫-೨೯). ಉರ್ಚಿತನ್ = ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನು: ಗಜಮಾಂಸವನುರ್ಚಿ
ತಿಂದು ಕೂಗಿದುವ ಮರುಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೮೪-೧೦; 1033).
ಉರ್ಚಿಪಾಯ್ = ೧. ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗು; ಭೇದಿಸಿ ನುಗ್ಗು:
ಭುಗಭುಗಮುರ್ಚಿಪಾಯ್ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೦-೮೦). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮು: ಮೊಲೆನಾಲಾದಂ [ತಾನೆತ್ತಲುಂ]
ತೊರೆದುರ್ಚಿಪಾಯ್ನೆಗವುರದತ್ತಂದಳ್ ಸೋತ್ತಂ ತ ಪುತ್ರವಿಮೋ
ಹದಿಂ (ಕಾದಂ. ೬೭೩). ಉರ್ಚಿಪೋಗು = ೧. ಬಸಿ; ಸುರಿ;
ಮೇಲೆ ವರಿ: ದೊರೆವಡೆದಿದುರ್ವದಿವರ್ ಮನೋರಥಮುಗ್ಗಳಮುರ್ಚಿ
ಪೊಡುದಿವರ್ ಮನದಬ್ಬುಜಚ್ಚುಡಿದುದಿವರ್... ಮಚ್ಚು (ಶಾಂತಿಪು.
೧-೭೯). ೨. ನುಗ್ಗಿಹೋಗು; ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು: ಅಚ್ಚಿನ್ನ
ಶಿಶುಭಾಸ ಗುಹಾಭ್ಯಂತರದಿನುರ್ಚಿಪೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೪-೯೬ ವ);
ಪಿರಿದೆನ್ನಂಗಳೊಳಾದ ಪುಣ್ಣ ಗುಹಾದ್ವಾರಂಗಳೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಪುಲ್ಕರು
ಳೆತ್ತಂ ನುಸುಳ್ಳುರ್ಚಿ ಪೋಪಿನೆಗಮೊಂದಾಟೋಪದಿಂ ಕಾಡುವಂ (ಜಗವಿ.
೧೭-೮೬). ಉರ್ಚಿಬರ್ = ಉರ್ಚಿಪಾಯ್: ಪರಿವ ಪೊಡರ್ಪಗೆಟ್ಟು
ರವಿ ಮುಂದಿರೆ ಲಜ್ಜಿಸಿ ಕಣ್ಣ ಬೆಳ್ಳುಗಳ್ ಕರಮೊಳಗುರ್ಚಬಂದು...
ಪುಟ್ಟುಸುತಿದುರ್ಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೩). ಉರ್ಚಿಬೀಳ್ = ಕಳಚಿ
ಬೀಳು; ಜಾರಿಬೀಳು: ಗರ್ಭದ ಕೊಸುಗಳುರ್ಚಿಬೀಳ್ತಂತೆ ಮುಗಿದುವು
ಮಿಳ್ಳುಗಳೆನಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೯); ಹಲಸಿನ ಬೀಜ ಉರ್ಚಿ ಬಿತ್ತು
(ರೂಢಿ). ಉರ್ಚಿಮುಕ್ಕು = ಉರ್ಚಿತನ್: ತಕ್ಕಿನಧಿಮನ್ಯು ವಕೂರ್ಗಣೆ
ಪಾಯ್ ನುಂಗಲುಂ ಟೊಣೆಯಲುಮುರ್ಚಿಮುಕ್ಕಲುಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೧-೯೪); ಬಲಾದೆ ತಿರುಗಿಬೊಡೆ ಮುಲೆಯಂ ಕಳೆಯದೆ ವಕ್ರಿಸಿದೊ
ಡುರ್ಚಿಮುಕ್ಕುವೆನೆಂದಳ್ಳಿಟುಸಿ (ಅನಂ. ೧೩-೯). ಉರ್ಚಿಬ್ಬಾ =
ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, — ಚಿಮ್ಮು: ಬಿಟ್ಟ ಭರದಿಂದೆ ವಾರಿಯೆರಬ್ಬೆನೆಗಂ
ಪಚ್ಚು ಸೂಸೆ ಕೊಳದೊಳಗೆ ಬಯಲ್ ಬಿಟ್ಟುಡು ತದ್ರಭಸಕ್ಕುರ್ಚಿಟ್ಟು
ಕಡಂಗಿದುವು ಜಳಚರಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉರಿ; ಮಲ. ಉರಿ]

△ಉಜ್ಜುಗ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ; ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ: ಜರ್ಜಿತ ಭೂಪಣವತ್ತೀಗ ಬಹು ಸಮ ರ ಕು ಜು ಗಂ ಗೊ ಳಿ ರೆಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು (ಜನಮು. ೧೬-೨೨). 'ಉಜ್ಜುಗ' ಪರಾ. [**ಉಜ್ಜುಗ**] **ಉಜ್ಜುಗಂಗೊಳ್** (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಜರ್ಜಿತ ರಸಲಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶಕಿಯಾತ್ಮ ಧೃತಿಗುಜ್ಜುಗಂಗೊಳಲು ಸೀತಾ ಮೈದುನಾ ತೃಜರು (ಜನಮು. ೨೦-೧೫). [**ಉಜ್ಜುಗ + ಕೊಳ್**]

ಉಜ್ಜುಗಿಸು 'ಉಜ್ಜುಗಿಸು' ನೋ.

ಉದ್ಧಂ 'ಉದ್ಧಂ' ನೋ.

ಉದ್ಧಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಜ್ಜಿ ಹಾಕು; ಒರಸಿಹಾಕು: ಅರ್ಪಿಸುಂ ಕಾಪಿಸುಂ ಪತ್ತಿ ನೆಲನೆಲ್ಲ ಮನೆತ್ತಿ ದಂ ಸ್ವಪ್ನದಂಡನುರ್ದಿಟ್ಟುನಿರುಳ್ ತೊಂದರೆ ಗಾರರಂ (ಪಾಂನಂದ. ೨-೨೮). [**ಉದ್ಧಿ + ಇಡು**]

ಉದ್ಧಿಸು, ಉಜ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿಕ್ಕಿಸು; ತೇಯಿಸು: ಕೈಸಾಣೆಗಳಿಂದಂ ನಾಲ್ಕುಂ ದಾಡೆಗಳನುರ್ದಿಸಿ ಕಳೆದು ಮಟ್ಟಂ ಮಾಡಿದೊಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೬೫-೧೪); ಆಗುರುಮಂ ಕುಂಕುಮವನೆಯಿಸುತೆ... ಸಾದಿನಂ ಪೊಗೆಯ ಗಂಧವನುರ್ದಿಸುತೆ ಪೂವ ಪೊರೆಯಿಸುತೆ ಬಗೆಗಾರ್ತಿಯೊರ್ವ ಲೆಸೆದಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೯). **ಉಜ್ಜಿಸು**: ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಜ್ಜಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [**ಉದ್ಧಿ + ಇಜ್ಜು**]

ಉದ್ಧಿ, ಉಜ್ಜು, ಉದ್ಧಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಸು; ತಿಕ್ಕು; ತೇಯು: "ಉ ದ್ಧಿ - ಸಂ ನಿ ಫೃ ಪ್ಪೇ (ಉಜ್ಜು) ಮಾಪೇ ಚ (ಉದ್ಧಿ)" (ಶಮಧಾ); ಪೊರಳೆವಾರಿಧಿಗಳ ಕಲಂಕಿದುವು[ದ್ದಿ]ಮೆ[ಪಾಠಾಂ.ದ್ವಮ, ದ್ವಿಮ]ಯ್ಯನುದಗ್ರಮಂದರಮದಂದಲುಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೫); ಕೆಲರಂ ಗುರ್ದಿಯುಮುರ್ದಿಯುಂ ತಿರುಪಿಯುಂ ತೇದುಂ ಭುಜಾದಂ ದದಿಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೨); ಮಡಕೆಯನುರ್ದಿ ಕರ್ಚಿ ಸಹಕಾರದ ಪಕ್ಕಪಲಂಗಳಿಂದದಂ ತೊಡೆದರೆಕಾದ ಪಾಲನೆಜಿದಂದು ಮೊಸರ್ ಸಹಕಾರ ಗಂಧಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೮). ೨. ಉಜ್ಜಿ ಹರೆ ಯನ್ನು ಬಾಜಿಸು: ಉದ್ಧಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉದ್ಧಿ]ವಜುಂಚೆಯ ರವಮುಂ ಬಾರಿಪ ಜಿಂಕರಮುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೬೫ ವ); ಜುಂಚೆಯುರ್ದಿ ಬಾಜಿಸಿ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ (ಬಂಕರ. ೧೪-೨೬ ವ); ಅನಿತಜೊಳಾ ವಾದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರ್ ಮರ್ಧವನುರ್ದಿ (ಚಿಕ್ಕವ. ೬-೧೫೧ ವ). **ಉಜ್ಜು**: ೧. ಅತ್ಯಂತವ ಮುಟ್ಟಿ ಬರೆದಿದ್ದ ಲಿಪಿಗಳನಾತ್ಮನೋರ್ವವಟ್ಟಿರಿಸಿ ಅತ್ಯಂತವ ಹೊಜ ಗಾದೊಂದು ಲಿಪಿಯ ಮಹಾತ್ಮನುಜ್ಜೆಂದು ತೋಪಿದನು (ಭರಣ. ೬೬-೮೬). **ಉದ್ಧಿ**: ೧. ಭವದ ಬೇರಂ ಹಜುಯಲುದ್ದಿ ವಂದದಿಂ... ಭವನಾಲ ಯದೆ ಹುಲ್ಲನುದ್ದತೊಡಗಿದನಂದು (ವಾಗೀರ. ೬೯-೫); ನೀರ ಪೋಗಿ ಬಿದ್ದನು ಜಂಬೂದ್ವೀಪದೊಳಗೆ ಗಜಾಯುದ್ದಿದ ಪಕ್ಕಿಯಂದದಲಿ (ಅಂಜನ. ೧೬-೨೧೯); ಚಂದ್ರಮಂಡಳದ ಕಳಂಕವನುದ್ದಿವಂತೆ ಲೋಹಚಕ್ರದಿಂ ಹಳೆಯ ಬೋಹಣಮನುದ್ದಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೨೬ ವ); ಮರೆಸಹಿತ ಹಿಡಿ ದುದ್ದಿ ನೆಲದೊಳಗೊರಿಸಿ ಕೊಂದನು ಕಲಿ ಹಿಡೆಂಬಕನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೦). ೩. ಮರ್ಧನ ಮಾಡು; ಅಳಿಸು: ರುಧಿರದ ಕಡಲೊಳದ್ದಿದ ನುದ್ದಿದನು ಮಾರ್ಬಲದ ಗರ್ವಿತರ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪೫); ಕುರುಕುಲವನು ಉದ್ಧಿವನು (ತುರಂಗ. ೨೫-೯).

[ದೇ. ೩ ತಮಿ. ಉರೈ; ಮಲ. ಉರಿಸು; ಕೊಡ. ಒರ್ಜ್, ಉಜ್; ತುಳು. ಉರಿಸು; ತೆಲು. ಒರಯ]

ಉದ್ಧಿ, 'ಉಜ್ಜು' ನೋ.

ಉದ್ಧಿ (ನಾ). ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ: ಕೋಪಾನಳನಿಂ... ಕಾಲುದಿಂಗೆ ಪೊರಳ್ಳು ಭ್ರಮರಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕರಚಾರಂಗಳೊಳು (ಬಂಕರ. ೨-೫೦ ವ). [**ಉದ್ಧಿ**]

ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಚಾಮಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೬-೧೫; 899 ?); ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಬಾಸಗವುಣ್ಣನ (ಮೈಸೂ. ೧೯೬೨, ೨೨-೬೮; 1012).

[ಉಪ್ಪ (< ಉಪ್ಪು) + ಪಳ್ಳಿ]

5 **ಉಪ್ಪ 'ಉಪ್ಪು' ನೋ.**

ಉಪ್ಪಗಾಯ 'ಉಪ್ಪುಗಾಯ' ನೋ.

ಉಪ್ಪವೇಲು (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಹೇರು (?): ತದ್ಭಂಗ ಚಿತ್ರನವಂ ಮಜ್ಜಿ ಲುಲಾಯಮಾಗಿ ಜನಿಸಿದೊರಂದದಿಂದುಪ್ಪವೇಲುನೆ ಪೊತ್ತು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೬೫). [**ಉಪ್ಪ (< ಉಪ್ಪು) + ಪೇಲು**]

10 **ಉಬ್ಬಟೆ, ಉಬ್ಬಟೆ** (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಹಿರಿಮೆ; ಹೆಚ್ಚಳ. ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಹಸ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶೌರ್ಯ. ೩. ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ; ಉಪಟಳ: ಕಡುವೇಗದಿಂ ಭದ್ರಕಾಳೇಪತಿಯ ಮಜ್ಜಿಪೊಕ್ಕು ದವಿಳಸೈನ್ಯಂ ಪೇಳ್ವದೇಂ ದನುಜರುರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಟೆಯನು (ಚಿ ಬ ಪು. ೬೨-೬೯); ಇನಿತೊಂದುರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಟೆಯೇ ಪುಳಿಂದ ಬಿಡು ನಿನ್ನೀ ಬಿಂಕಮಂ (ಶಬರಂ. ೪-೬೫). **ಉಬ್ಬಟೆ**: ೧. "ಉಬ್ಬರಂ ಉಬ್ಬಟೆ, ಅಣೆಯರಂ... ಪೆರ್ಚುಗೆ — ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೬೪); "ಉಬ್ಬಟೆಯುಬ್ಬರಮಣೆಯರ ನೆಜಿ ಮಿಂ ಟೆನ್ನಲತಿಶ ಯಾರ್ಥಂ ಧರೆಯೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೦); ಈ ಕಲಿಕಾಲದೊಳ್ ವಿಷಮ ಕಾಲದೊಳುಬ್ಬಟೆಯಾಯ್ತು (ಎಕ. XVI, ೬೧-೨೫; 1081); ಉಬ್ಬಟೆಯ ಭಕ್ತಿ (ತಿರುರ. ೧೮-೮); ನಿನ್ನಜೆಯಂಗುಬ್ಬಟೆಯ ಬೀರಮುಂಬು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೧); ಕಡುಮುಳಿಸಿನು ಬ್ಬಟೆಯ ಮಾರುತಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೬೯). ೨. "ದಪ್ಪ ಪೆಟ್ಟಿದಪ್ಪಾಪ್ಪ ಸಾಸ ಪೆರ್ಚುಬ್ಬಟೆಯದಪ್ಪಿದು" (ಶಬರಂ. ೬೯); "ಉಬ್ಬಟೆಯನೆ ಶೌರ್ಯಾತಿರೇಕಂ" (ಭಾರಣ. ೪೪); ಕುಟಿಲಾಳಾಪದೆ ಪಿಂತೆ ಕಾಣ್ಗಿಡೆದು ಮುಂತಾ ಸತ್ಯವೀಂದ್ರರ್ಕಳುಬ್ಬ ಟೆಯಂ ಕಂಡು ಕನಲ್ದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೫೬); ಪವನಪ ಪಾರ್ಥರುಬ್ಬಟೆಯ ನಿಲಿಸುವಾಪತ್ತಿಗರು ನಮಗಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ವಿ. ೪-೬); ಸಮೀರಣ ನುಬ್ಬಟೆಯಿಂದೆ ವಾರಾಶಿ ಬಳೆದುವು (ಮೋಹತ. ೬೬-೫೦). ೩. "ಉತ್ತಾಟೆ, ಉಬ್ಬಟೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಗರುಡನುಬ್ಬಟೆಗಿಹಿನಿಕರ ಜರ್ಜು ರಿತವಾದಪೊಲು (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ವಿ. ೧೬-೧೨); ಮದದಂತಿಯುಬ್ಬಟೆಗೆ ಸಿಲು ಕಿದ ಶಿಶುಗಳುಳಿದುದುಂಟೇ ಧರೆಯೊಳು (ಪಾಂನಂದ. ೬-೪೬); ದಿವಿಜರಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪತಿಯಂಘ್ರಿಯಲಿ ಸೈಗಿಡೆದು... ದೈತೇಯರುಬ್ಬಟೆಗಳನು ಬಿನ್ನೈಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೬-೧೬). [**ಉಪ್ಪ + ಅಟೆ**]

ಉಬ್ಬರೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ನೆಲ: ಕಚ್ಚೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಕಾಪ್ಪಿಂಗೆಂ ನೆಗಪ್ಪ ಮೆಲ್ಪ ಕಬ್ಬಿಂಗೆಂ ಕೇಳು ಬರ್ಬರೆಯೊಳಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೯೦). [**ಉಪ್ಪರೆ**]

ಉಬ್ಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬರ ಇಳಿ: ಬಿರಿವ ಸರೋರುಹಂ ಮುಗಿವ ಕೈರವ ಪಂಕ್ತಿ... ಉಬ್ಬಳಿವ ಸಾಗರಮೊಪ್ಪುದು ಸುಪ್ರಭಾತದೊಳ್ (ವೃಷವಿ. ೯-೨೪). [**ಉಬ್ಬ (< ಉಪ್ಪು) + ಅಳಿ (< ಅಪ್ಪಿ)**]

40 **ಉರ್ಬಿ** (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ; ನೆಲ: ಉರ್ಬಿಯೊಳ್ ಸಕಲ ದೊಳೊಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಣ ಶ್ರೀಚಿತ್ತಮನೆನ್ನುಮೊಳ್ಳಿಡೆಯನ್ (ಎಕ. XXVI, ೨೬-೬; 885); ಜಯಸಿಂಹವಲ್ಲಭನನನ್ನಯರಾಜ್ಯದೊಳುಬ್ಬಿಯೊಳ್ ವಿಗುರ್ವಿಸಿದನ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೫-೨೯; 1077); ಪೆರ್ವಿಸಿಲರ್ಬಿಸಿ ತುರ್ವಿ ನಿರಾಪಾಮುರ್ಬಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೬೬); ರಾಯಭೂವರ ನಿಧಿ ಬುಕ್ಕರಾಯ ನಿನಗಾದೊರೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ರಾಯರುರ್ಬಿಯೊಳ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೧೦; 1355); ಉರ್ಬಿಗತಿಹಿತಮಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೪-೪೬). [**ಉರ್ಬಿ**]

ಉರ್ವಿಪದಂ 'ಉರ್ವಿಪದಂ' ನೋ.

ಉರ್ವಿಪದಂ 'ಉರ್ವಿಪದಂ' ನೋ.

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ದೋರೆ; ರಾಜ : ಬಂಧನೇ ಬಂಧನೆಯಾದ್ದೀ ಪಾಳರ ಕಂಠ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨-೭ ; 1110).

[< ಸಂ. ಉರ್ವಿಪದಂ]

ಉರ್ವಿಪದಂ 'ಉರ್ವಿಪದಂ' ನೋ.

ಉರ್ವಿಪದಂ 'ಉರ್ವಿಪದಂ' ನೋ.

ಉರ್ವಿಪದಂ, ಉರ್ವಿಪದಂ (ಕ್ರಿ). = ಉರ್ವಿಪದಂ : ಪುಲ್ಲಂ ಮೇಯಲೇಕನಿ ಬಂದು ಮೆಯ್ಯ ತೀರಿಗೆ ಪುಲಿ ಪೊರಕ್ಕು ಪೋದ ತಾಣ ದೊಳ್ಳಂದು ಗರ್ವಿಗಗಿದುರ್ವಿಪದಂ ದಿ ಹಮ್ಮದಂಬೋದ ಹರಿಣಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ನ). ಉರ್ವಿಪದಂ : ತಾರ್ಕಿಕರುಬ್ಬುಗುಂದಿದರುತ್ತ ಮೋತ್ತಮ ಬಾ ಚಿರಾಜನು ದಾತ್ತ ಮಹಿಮನು ಮರ್ತ್ಯನೇ (ಬಸಪು. ೫೪-೮೪). [ಉರ್ವಿಪದಂ (< ಉರ್ವಿಪದಂ) + ಕುಂದು]

ಉರ್ವಿಪದಂ, ಉರ್ವಿಪದಂ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಪಾದಕ; ಹುರುಪು ಕಡಮೆಯಾಗು : ನೀತಿಗೆಟ್ಟಂ ಮುಷಿದು ಮಿಗೆ ಮನಗೆಟ್ಟಿನಾಸುರ್ವಿ ಗೆಟ್ಟಿಂ (ರತ್ನಾಶ. ೫೩). ಉರ್ವಿಪದಂ : ಕಳವಳಿಸದುಬ್ಬುಗಡದಿದುದೆದೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೨೨); ಉರ್ವಿಪದಂ ಕರ್ಣ ಪಾರ್ಥ ಸಗರ್ಭರಹಿರೋ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೩). [ಉರ್ವಿಪದಂ (< ಉರ್ವಿಪದಂ) + ಕೆಡು]

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ಯೌವನ ಏರುತ್ತಿರುವವಳು; ಏರುಂ ಜವ್ವನೆ : ಕೂರ್ವಿದ ಶರೀರಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಪಾಂಗೆ ಕೆಂಗೂದಲುರ್ವಿಪದಂ ... ಎಡೆಯಾಡುತ್ತಿರೆ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೨೫).

[ಉರ್ವಿಪದಂ (< ಉರ್ವಿಪದಂ) + ಜವ್ವನೆ]

ಉರ್ವಿಪದಂ 'ಉರ್ವಿಪದಂ' ನೋ.

ಉರ್ವಿಪದಂ (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗಿಸು; ನಿಗುರಿಸು : ಒರ್ಮೆಯ ಮುಟ್ಟಿ ನಂದುದು ಬೆರಂಬುತ್ತುಂ ಮಹೀರಂಗನಂ ಕೆಲೆದುರ್ವಿಪದಂ ತಂಗನಂ ಮೊನೆಯಿಡುತ್ತಂ ಶೃಂಗನಂ ಪುಂಗನಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩೬).

[ಉರ್ವಿಪದಂ (< ಉರ್ವಿಪದಂ) + ಇಸು]

ಉರ್ವಿಪದಂ, ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). (ಉಕ) ಉದ್ಭವ; ಧೂತ; ಧಾಂಡಿ : ಆ ಉರ್ವಿಪದಂ ದೀಕಡೆ ಹೋಗಿಬಾಡೋ... ನಮ್ಮ ಮನೆತನದ ದರ್ಜಾಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲ (ಎತ್ತಿಕ್ಕ. ೭). ಉರ್ವಿಪದಂ : ಅವನು ಬಹಳ ಉರಮಟ್ಟ ಇದ್ದಾನೆ (ರಾಧ). ಉರ್ವಿಪದಂ : ಅವನು ಏನ ಬರೇ ಉಲಕೋಚಿನ ಇಲ್ಲಾ, ಉರ್ವಿಪದಂ ಇದ್ದಾನೆ (ದೀಪಕ. I, ೨೯). [← ಮರಾ. ಉರಮಟ್ಟ. / ಸಂ. ಉನ್ಮತ್ತ]

ಉರ್ವಿಪದಂ 'ಉರ್ವಿಪದಂ' ನೋ.

ಉರ್ವಿಪದಂ 'ಉರ್ವಿಪದಂ' ನೋ.

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕೂದಲುಬರುವ ರೋಗ (ಎಸಮ್ಯ. xv, ೪೨). [ಉರ್ವಿಪದಂ ? + ಜಾಡ್ಯ]

ಉರ್ವಿಪದಂ 'ಉರ್ವಿಪದಂ' ನೋ.

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ೧. ಕರು. ೨. ವರ್ಷ. ೩. ಧನ; ಸಪ್ತಕ. [ಸಂ.]

ಉರ್ವಿಪದಂ, ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ; ಅತಿಶಯ : ಹರಸುಂ ಗಣ್ಯ ಕಾಯ್ತು ಸಿಡಿಲೆತ್ತಿರಮರ್ವಿಪದ ಬಾಡಬಾಗಿ ಯು ವರ್ವರ ಮುಷಿ ಯಟ್ಟ ಕೊಳ್ಳ ಕುಳಿಕಾಹಿಯ ಕೋಳ ಪೊಡಪು (ಶಾಸಮಂ. ೧೯೦-೧೦೬೦ ; 1189). ಉರ್ವಿಪದಂ : ೧. "ಉರ್ವಿಪದಂ, ಉರ್ವಿಪದಂ... ಪೆರ್ವಿಗೆ — ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೩೪); ಬಜಸಿಡಿಲೆಪಂತಿರಿ ಬಂದೆಜಗಿ ದರಂತಕ್ಕು ಬಾಳ ಕೀಟೊನೆಯಿಂ ತಳ್ಳಲದೊಡುಬ್ಬರಮೆಂದಿನವನೊ ದಿಪಾದರ್ ಪೊಬುಂಜೆಗ್ಗ ನೆಗಿನೆಗಂ (ಸಂ ಪ ಭಾ. ೧೦-೪೨);

ಪಾಪದುಬ್ಬರದಿಂ ದೈವವಿರಕ್ತಿ ಸಂಭವಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೨); ನಾನಾ ಕ್ರೀಡೆಯಿಂದಿವರುಂ ತಪಿಸಂದುದ್ಧತ ಭಾವದುಬ್ಬರದಿನೆನ್ನದ್ಧತ್ತರಾ ಗಿರ್ವರೋ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬); ಕೃಪನುಬ್ಬರದ ಗರ್ವನ ಮುಷಿದು ಕೃತ ವರ್ವಕನ ನೋಯಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೬); ಉಬ್ಬರದ ದುಗುಡದ ಬಂಧನವ ಪರಿಹರಿಸಿ (ತೂರಾ. ೧-೪-೧೩). ೨. ಆಡಂಬರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ : ಸೂಳೆಗೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ತಾಂ ಮಾಯುಬ್ಬರಕ್ಕೆ ಅಬ್ಬರಂ ಸಿರಿ ದಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೨-೪೩ ನ); ಮುಂಭಾಗದಲಿ ವಿಜಯದುಬ್ಬರದ ಭಟಕ್ಕೆ ತಂದರು (ತೂರಾ. ೬-೨೮-೩೯); ದಿನ್ನಣಂ ಪಾಟುತು ಪಾಳ ಬರ್ಮ ಕೆಲಸಾರ್ವದು ಕೈಮೆ ಕಟಲ್ಪುದುಬ್ಬರಂ ತಾಟುತು (ಚಿವಿ. ೬-೨೦೯). ೩. ಉದ್ದೇಗ; ಆವೇಗ; ವೇಗ : ಪರಕಾಂತಾಕರಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತು ಮನಮಂ ಸಂತ್ಯ ಸಲೇನಾಡದುಬ್ಬರದಿಂದುಬ್ಬರ ಮಾಗೆ ಕೂಡಿ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೧೩-೧೩೫); ಜೋಡಿಸಿದರುಬ್ಬರದ ಮದಗಜವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨); ಕೂಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಡಿದರುಬ್ಬರ [ದ] ಸಿಡಿಲೋಟಿ ಜೊತ್ತಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೧೯); ಮುದದೆ ಕೋಲುಗಳನು ಪೊಯ್ತುಬ್ಬರಕ್ಕೆ ಮಿಗೆ ಮೇಲುದು ಜಾಣಿ (ಕಂನವಿ. ೨೧-೧೧೧). ೪. ಎರಿಕೆ; ಉಕ್ಕು ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಭರತ : ನದಿಗಳುಬ್ಬರಮಡಗಿ ತಿಳಿದು ಪಂದುವು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩). 'ಉಬ್ಬರವಿಳಿತ' ಪರಾ. ೫. ಉಬ್ಬರಿವಿಕೆ; ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : "ಆನಾಡ, ವಿಬಂಧ - ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೦); "ಉಬ್ಬರ - ಬಾಯುವಿಕೆ" (ಜಾನಕೋ. ೨೦).

[ದೇ. || ತುಳು. ಉಬರ, ಉಬೆರೆ = ಮಂದವಾಗು, ದಟ್ಟವಾಗು; ತೆಲು. ಉಬ್ಬರ. / ಪ್ರಾ. ಉಬ್ಬರ = ಘರ್ಮ, ತಾಪ]

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ಭೂಮಿ ಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಯಿಸಿದವನು : ಸುತ್ತಾ ಮಜಿತನು ನೃಜಿತನು ಉರ್ವಿಪದಂ... ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೯೫೪). [ಸಂ.]

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ದೋರೆ; ರಾಜ : ಉರ್ವಿಪದಂ ಪಾಳಿನಿಟ್ಟ ವಾಸರ ಚತುಸ್ತಿಕ್ ಮಾತ್ರದೊಳಾವುಪಾಯದಿಂ ಮೇಳಿಸಿ ತಂದು ಕೊಂಡು ಕೂಡುವೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೯). [ಸಂ. ಉರ್ವಿಪದಂ]

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ಭೂಮರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಉರ್ವಿಪದಂ ಸಭಾಭ್ಯಂತರ ಲೋಹಾಸನಸ್ಥಿತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೭ ನ).

[ಸಂ. (ಉರ್ವಿಪದಂ + ಅಮರೈ)]

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ : ಅಂಭೋಧಿಯುಂ ರವಿಯುಂ ಚಂದ್ರನುಮರ್ವಿಪದಂನುಂ ನಿಲ್ಲನ್ನೆಗಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೫೯ ; 1159). [ಸಂ. ಉರ್ವಿಪದಂ (ಉರ್ವಿಪದಂ + ವಲಯ)]

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ; ನೆಲ : ಸಪ್ತಾಶ್ವಿ ಸನ್ಮದ್ರಿತೋರ್ವರೇ ಗೋರ್ವಂ ಪತಿ (ಎಇ. XXVII, ೫-೧೦ ; 1082); ಉರ್ವಿಪದಂ ಧನ ಮೆಲ್ಲವುಂ ನಿನಗೆ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸವ. ೫-೧೬೦). ೨. ಸಮೃದ್ಧವಾದ ನೆಲ; ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿ : ಸರ್ವತುಳಕಮೆ ಬನಂ ನೆಲನುರ್ವಿಪದಂ ಕೊಳಂ ಸಮಂತು ಪೊಗೊಳನೆ ಬಟುಕ್ಕುರ್ವಿಪದಂ ರೋಹಣಮೆ ಗಡ (ಚರಪು. ೩-೧೦). [ಸಂ. ಉರ್ವಿಪದಂ]

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಪದಂ : ಇರ್ವಿಪದಂನುಂ ವರ್ವಿಪದಂನುಂ ತಪಿಸಿದೊಟ್ಟದೈ ಪರಶುರಾಮಾಕಾರದಿಂದೆಚ್ಚುತಾ (ಜಗವಿ. ೧-೬೦).

[ಸಂ. (ಉರ್ವಿಪದಂ + ಈಶ್ವರ)]

ಉರ್ವಿಪದಂ (ನಾ). ಅಪ್ಪರ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು : ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಲುಂಬು ರಾಹು ತವೆ ನುಂಗಿದ ಚಂದ್ರನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಂದುಗುಟ್ಟು ಪೊಲೊಪ್ಪಿರಲಾ ಬಲದೊಳುರ್ವಿಪದಂ [ಪಾಪಾಂ. ವಿಪದಂ] ದೇಸಿಗೆ ದೇಸಿಯಾದಿ ದಳ (ಸಂಪಭಾ. ೭-೮೭). [< ಸಂ. ಉರ್ವಿಪದಂ]

ಉರ್ವಾರು (ನಾ). ೧. "ಸೌತೆಗಿಡ" (ಅಮರ. ೬೪೪) ೨. ಮೆಕ್ಕೆಗಿಡ: "ಉರ್ವಾರು, ಚಿರ್ಬಟು-ಈ ೨ ಮೆಕ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೬); "ವಾಕು ಳಮನೆ ಸೌತೆ ಉರ್ವಾರುಮನೆ ಮೆಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬). [ಸಂ.]

ಉರ್ವಾರುಕೆ (ನಾ). = ಉರ್ವಾರು ೨: "ಉರ್ವಾರುಕಂ ಕರ್ಕಟೇ ನಾಮವಿಶೇಷಂ ಚಿರ್ಬಟಂ ವಾಕುಕಿಯೆನೆ ಪಡೆಗುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮-೩೯). [ಸಂ.]

ಉರ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಂಡಲ; ನೆಲ: ಸಚರಾಚರೋರ್ವಿಯೊಳೆ ನನ್ನ ಚರಿತ್ರಂ ಚಿತ್ರಂ (ಜನಾಲ. ೩); ಉರ್ವಿಯಂ ಪರ್ವಿ ಪಸರಿಸಿದ ನಾನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವೆ (ಹಜರಾ. ೨-೫). ೨. [ಭಂದ] ಮಗಣವೆಂಬ (---) ಮೂರು ಗುರುಗಳುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣ: ಅಶೀರ್ವಾದದೊಳುರ್ವಿಯುಂ ಪರಬಲಂ ಮುತ್ತಿದೊಡಾ ತೋಯಮುಂ (ಭಂಡೋಲು. ೧-೩೬). [ಸಂ. ಉರ್ವಿ]

ಉರ್ವಿಜ (ಗು). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ. (ನಾ). ೨. ಮರ; ಗಿಡ. [ಸಂ. ಉರ್ವಿಜ]

ಉರ್ವಿತಳೆ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಖಳ ವೇದಂಗಳನೊಯ್ದುರ್ವಿ ತಳಮುಂ ತಾಂ ಚಾವೊಲ್ ಸುತ್ತಿದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೪). [ಉರ್ವಿ + ತಳೆ (= ತಲೆ)]

ಉರ್ವಿಧರ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಧರ: ಉರ್ವಿಧರದಗ್ರದಲಿ ದೇಹಸರ್ವಿಯಾತ್ಮನ ಕಾಂತಿಯಲಿ ಮುಕ್ತಾರ್ವಿಗೈದೇನಿರಲಿರುಪಮ ನಿಗಮನಾಗು ವನೂ (ಬಜ್ರಪು. ೧೪-೬೦). [ಸಂ. ಉರ್ವಿಧರ]

ಉರ್ವಿನಂ, ಉರ್ವಿನಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಳವಾಗಿ: "ಅಣಿಯರಮುಬ್ಬಿಡಗಮಗುಂದಲೆಯುರ್ವಿ [ಪಾಶಾಂ. ದಿ] ನಂ ನೂಳದೆಂದು ಪಿರಿದಂಬರ್ಥಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೮೩); ಬತಾಂಗಿ ಸುಗ್ಗಿಯಬ್ಬರಿಸಿಗಮುರ್ವಿನ ದೊಸಗೆ ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟದ ತನೆಯನತಿಪ್ರಕಟವಿಶದಯಶನೇಶಿಯಂಗ (ಮೈಲಂ. ೧೯೩೯, ೩೬-೧೪; 1996). ಉರ್ವಿನಂ: "ಉರ್ವಿನಂ ಪಿರಿದು" (ಕಮದ. ಪಂ ೨). [ಉರ್ವಿ + ಇನಂ (< ಇನ್ನಂ)]

ಉರ್ವಿಪೆ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ: ಅತಿಶಯಧವೋರ್ವಿಪೋದಿತಾ ಕಂಕೃತಿ ಮತಿ ನೀತಿ ನಿರಂತರ ಪ್ರತೀತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೭). [ಸಂ. ಉರ್ವಿಪೆ]

ಉರ್ವಿಸು, ಉಬ್ಬಿಸು, ಉರ್ವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಬಲಿಸು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ಹೆಚ್ಚು: ನೆಲದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟ ಡಗಿಂಡೆಯಾಗೆ ನೆಜನಂ ನಟ್ಟುರ್ವಿ ದುಗ್ರಾಯುಧಾವಲಿಯಂದುರ್ವಿಸುವಿದ್ರೆ ಜಾಲಿಗನವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೯); ಉರ್ವಿಸುವ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ ಗುಡಮಿತ್ರಂ ತಾನದು ದೋಷ ವಿನಾಶನಂ (ದೋಷೋಪ. ೯-೨೧೭); ಅನಿಲನುರ್ವಿಸಿ ತೀಡೆ (ಜಗವಿ. ೪-೩೯). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಧಿಕವಾಗಿಸು: ಕರಗಿಸುವಂತೆ ಗರ್ವ ಘನ ಜಾಳಮಂ ಉರ್ವಿಸುವಂತೆ ಕಾಮ ತೋಮರ ಜನಿತಾಗ್ನಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨೫); ಮೇಳಂಗೆಯ್ದುರ್ವಿಸುತೆ ಶ್ರುತಿಯಂ ನೀಡೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೮೭); ಕವಿಗಳ ಮೋದದನುರ್ವಿಸುವುದೀ ಪ್ರಬಂಧಮನಿಲೆಯೊಳ್ (ಯಾದವ. ೧-೨೩). ಉಬ್ಬಿಸು: ೨. ಹೊಸ ಮನೆಯ ಹೊಗಳರಂಬುಗಳ ನೆಬ್ಬಿಸಿದನುಬ್ಬಿಸಿದನು (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೫-೬೧); ಪಣೆಗಣ್ಣುರಿಯನುಬ್ಬಿಸಿ ತನುವನೊದ್ದಿದನಭವ (ತೂರರಾ. ೩-೨-೩). ಉರ್ವಿಸು: ೧. ಮನುಜ ರದ್ಭುತಚಿತ್ತರಾಗುತೆ ತನತನಗೆವುರ್ವಿಸುತಮಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೭-೮). ೨. ದೋರ್ಬಲವದ್ದಂ ದೇಶರಿಂದುರ್ವಿಸುವ ಪೆಸರ ಸಾಮಂತರಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೨೨). [ಉರ್ವು೧ + ಇಸು]

ಉರ್ವೀಚಕ್ರೆ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಜ್ಞಾನರ್ಥಸಂಪನ್ನರುರ್ವೀಚಕ್ರೆ ಸ್ತುತಪಾದಪಂಕಜರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೭). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಚಕ್ರೆ)]

ಉರ್ವೀಚರ (ನಾ). ನೆಲದಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಭೂಚರ: ಅಗಸದೊಳ್ ಪಟ್ಟದ ಪೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗೆಯಿಭಂಗಳ್ ಚಿಹ್ನಮುರ್ವೀಚರ ಪ್ರಸರಕ್ಕುರ್ವಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೮). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಚರ)]

ಉರ್ವೀಜ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಜ: ವನದೊಳ್ ಮದೀಯ ಪಿತ್ತಗೆಂತುಂ ವೈರಮುರ್ವೀಜರಾಜಿಗಳೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೨೬). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಧರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಏನೆಸೆದುದೋ ತನ್ನಂಹ ರೋರ್ವೀಧರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೫). ೨. ಆದಿಶೇಷ. [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಧ್ರ (ನಾ). = ಉರ್ವೀಧರ ೧: ಉರ್ವೀಧ್ರ ರೋಹಣಮೆ ಗಡಾ ವರ್ಣಸಲಜಾವರಣ್ಣ ತಜ್ಜನಪದಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೦). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಪಾಲಕೆ (ನಾ). ದೊರೆ; ರಾಜ: ತದುರ್ವೀಪಾಲಕಂಗಳಿಷ್ಟಸುಂದ ರಿಯರ್ ಸುಂದರ ರೂಪೆಯರ್ ಸೊಬಗೆಯರ್ ಕೂರ್ತಿಪರ್ವರುರ್ವೀಶ್ವರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೨). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಪಾಲಕೆ)]

ಉರ್ವೀಭರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಭಾರ; ರಾಜ್ಯಭಾರ: ನೀನೊ ವರ್ಯಾ ಖಚರೇಶ ಪೊತ್ತುನಿಂದಿರ್ ದೊರೆ ಮೆತ್ತುರ್ವೀಭರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೮೪); ಅರಮನೆಗೆ ಪೋಗದುರ್ವೀಭರಮಂ ನಂದನನೊ ಕಳೆಯರುಚಿಯೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ತಾಂ ಜೈನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಯಶೋಜ. ೪-೬೪). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀರುಹ (ನಾ). = ಉರ್ವಿಜ: ಮಳಯೋರ್ವೀರುಹ ಕುಂಕುಮ ದ್ರವಯುತಂ . . . ಗಂಧೋದಕಂ (ಅಜಪು. ೪-೭೨). [ಸಂ.]

ಉರ್ವೀಹರ್ಷ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಅನಂದವುಂಟುಮಾಡುವ ವನು: ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ತಂ . . . ಚತುರೋಕ್ತಿ ಪ್ರಜಾರಾರ್ಥ ಕಾವ್ಯಜನ ತೋರ್ವೀಹರ್ಷನಂ ಹರ್ಷನಂ (ಜಗವಿ. ೧-೮). [ಸಂ. (ಉರ್ವೀ + ಹರ್ಷ)]

ಉರ್ವು೧, ಉಬ್ಬು೧, ಉಬ್ಬು೧, ಉರ್ವು೧ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು; ಮೇಲೆ ಏಳು: ಭಟರ್ಕಳ ರಾಧ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಯ್ದುಗಳಿನ ಗುರ್ವಿನದ್ಭುತದಿಸುರ್ವಿದ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೫); ಪರಿವ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಬೆಳ್ಳೊನಲೊಳುರ್ವಿದ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳಂತೆ ತಾರಗೆಗಳ ತಲೆ ಗರೆಯೆ (ಪಾದಂ. ೪೨೯); ಕಟಿಕಾಂಚೀಸುಸ್ತನಂ ಪೊನ್ನ ಕಂಕಣ ಝೇಂಕಾರಮದುವೆ . . . ಕೊಡಿದರ್ (ಉದ್ಯು. ೮-೧೨೦); ಬರಿ ಪೊಯ್ಯುರ್ವೆ ನಿಮಿರ್ಚಿ ಬಿಕ್ಕುಳಿಕೆ ಮಯರ್ ಮುಯ್ಯಾಗೆ ಕಂಪಕ್ಕೆ (ರಸರ. ೪-೧೯೦). ೨. ಹೆಚ್ಚು; ಮೀರು; ಬೀಗು; ಅಗಲಿಸು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಹಿಮಾಚಳಮಾಯ್ತಂದಿನಮುರ್ವಿ ಪರ್ವಿ ಪರಿದತ್ತು (ಅದಿಪು. ೭-೧೦೦); ಉರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವದ ಮರ್ವಿಂದೆ ಗರ್ವಿಸುತ್ತ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಶಾರ್ದೂಲವನೇಚ್ಚೊಡೊಡೆಹಾಯುತುರ್ವಿ ಚಂದನವತಡೆಗಡಿಯಲುಸುತ್ತ ಕೊಂಡಿದರ್ ನಾಗರ ಹೆಡೆವಣೆ ಸುರಿದುವೇನೆಂಬೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೫). ೩. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂತೋಷಿಸು: ಪರಿಜನಮುರ್ವೆ ಬಂಧುತತಿ ಕೊರ್ವೆಯ ಶೋಲತೆ ಪರ್ವ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೧೦); ಹರ್ಷಮನಾನುಕುರ್ವುತುಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೭-೩೩). ೪. ಗರ್ವಿಸು; ಅಹಂಕಾರ ಪಡು: ಗರ್ವಿಯೋಗು ಬಾರಬುದ್ಧಿ ಮಾತ್ರವನೆ ಬಗೆದುವದಿರು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೯೭). ಉಬ್ಬು೧: ೧. ಬೊಟ್ಟೆಯಾರ್ಭಟೆ ಬಾಣ ಬಿಡುವ ಕೋವಿಯೊಳುಬ್ಬಿತೀವಿದ ಬಲಿ ಧೂಮ ಉಬ್ಬಲಾಗಸಕಾಗೆ ಕೆಸರೆಯ ಮುತ್ತಿದ ಹೆಬ್ಬಲವನು ತುಡುಕಿದರು (ಕಂನವಿ. ೩-೭೩). ೨. ಜಲನಿಧಿಯುದ್ಭವವೊಲು (ಕುನ್ಯಾಭಿ. ೧-೪೨); ಉಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದು ಬಾಗಿತು (ಭರಣ. ೧-೪೦). ೩. ಉಬ್ಬಿದರ್ ಬೇಡರ ಗರ್ವದಗುರ್ವಂ ಕೆಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾವ್ಯಾ. ೧-೨೧೦); ಉದ್ಗತಾನಂದಮಂ ನೂಂಕಿ ನೆನೆದುಬ್ಬುವಂ (ಬಸರ. ೩-೧೫೦); ಕೋಕಿಳ ಮಂಜುನಿನಾದಮಂ ನೆಗೆಚೆ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಗಳುಬ್ಬೆ . . . ಬಂದುದು ಚೈತ್ರಂ (ಉದ್ಯು. ೯-೩).

ಉರ್ಬು : ೧. ಉರ್ಬಿ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ನೀರ್ವೋಲ್ ಕೋಶದಿಂದಂ
ಮದಂ ಸುರಿಯುತ್ತಿರ್ಪುದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೮); ಉರ್ಬಿ ಮುರ್ಬ
ಪರ್ಬಿತ್ತಾ ಗಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೨೮೨). ೨. "ಉರ್ಬು - ಉತ್ಪಾದೋದ್ಭವ
ನಯೋಃ" (ಶಮಧಾ); ಪೆಂಪಿಂದಮುರ್ಬಿದ ಗುಣ್ವಂದಮಿದ್ಧಿ ಗಗ್ಗ
ಮೆನಲ್ (ಆದಿಪು. ೧-೫೫); ಬಳ್ಳುಡಿವೊಂದಬ್ಬರಮುರ್ಬಿತು (ಕಾದಂಪು.
೧೫೯); ಪರಿತರ್ಪ ಕಾಲ್ಗೊಳ್ . . . ಸುಪಾದಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಯುಂ
ಕಳೆಯಲಿನ್ನತ್ತಮಾಜಳವರ್ಬಿದ ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿ ಕಾ.
೩೧೬). ೩. ನೀಲಕಂಠದೇವನಂ ಬಳಿಕ್ಕಮುರ್ಬಿ ಕೊಂಡಾಡುತುಂ
(ಉದ್ಯು. ೧೨-೧೦೬); ಗರತಿಗಲಪವೆಂದು ಗೆಲ್ಲಗೊಂಡುರ್ಬದೆ ಪರಿಚಾರ
ವೆಂದು ಪಳಿಯದೆ (ಹದಿಬ. ೩-೩೩). ೪. ಉದ್ಭವಮಾಡು; ನಿಮಿರಿಸು :
ಪಲ್ಲಿಂದ ಪುರ್ಬನುರ್ಬಿ ಬೆರಲೊನ್ನೆಯಂ ತುಣಿಸಿ . . . ಬಿಸಿಲ್ಗಾದುದ
ದೊಂದು ಮರದ ಕೋಡೊಳ್ ಕೋಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೧). ಉರ್ವ್ವ :
೨. ನಳಿತೋಳು ಸುಳಿಗುರುಳು ಮುಂತೂರ್ವಿ ಬೆಳೆದ ಪರ್ವೊಲೆಯು . . .
ಅಬಲೆಯರು ಕಣ್ಣೆಸೆದರು (ಪ್ರಭು. ೩-೨೨). [?]

ಉರ್ವ್ವ, ಉಬ್ಬು, ಉರ್ಬು (ನಾ). ೧. ಏಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ;
ಅತಿಶಯ; ಉನ್ನತಿ : ಅವನಿತಳಂ ಕ್ಷಾಂತಿಯೊಂದುರ್ವನ್ (ಎಣ. XIII,
೩೩೦-೭; 929); ಉರ್ವಿನ ಕಲಿತನಕ್ಕೆ ದುರ್ಯೋಧನನುಂ ಭೀಮನೊಳೆ
ಸೆಣಿಸಿ ಗದೆಯಂ ಕಲ್ತಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೨-೫೯); ಬಿಸಿಲುರ್ವಿಂದಳ್ಳಿ
ಬೆಂದಿಬದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨೦೧). ೨. ವೇಗ; ರಭಸ : ಬೆಂಕೆಯ
ಪೊಯ್ದುರ್ವಿನೊಳೆ ಕೊರಗಿದ ಲತೆಗಳಕೊನೆಕೊನೆಯನೆ ದಹನನಕುರ್ದು
ಕೊನೆಗೊನೆಗೊಂಡಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೫-೮೭). ಉಬ್ಬು : ೧. ತೆಗೆದುದಾಚಿ
ಯಲವರ ಬಲ ಜಗದಗಲದುಬ್ಬಿನ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೭);
ವನಜದಾಯಾತೇಕ್ಷಣ ಮುಂಡಿಸಿದಳು ಘನಪರಿತೋಷದುದ್ಬಿನಲಿ (ಮೋಹತ.
೫-೩೨). ದಿವಜಗಂಧಿಯ ನಿಡುಪುರ್ಬು ಕುಸುಮ ಶರನ ಸಿಂಗಾಡಿ
ಯುಬ್ಬು (ಕಂನವಿ. ೯-೩೫). ೩. ಹಿಗ್ಗು; ಉತ್ಪಾದ : ಜಾಣುದುಬ್ಬಿನ
ಹೊತ್ತ ದುಗುಡದ ಮೋಜಿಗಳ ಮೋನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨೫); ಧುರಗಲಿ
ಗಳು ದುರ್ಗದಾಳ್ವೇರಿಯಮೇಲೆ ಪರಿತೋಷಿಸಿದುದುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂನವಿ.
೧೧-೧೪೪). ೪. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ಹೆಮ್ಮೆ : ಗಾಣುಗೆಡೆನು
ನಿಮ್ಮನೋಲೆಯಕಾಟತನದುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೪); ಉಬ್ಬು
ಮುಜಾದು ಪಾನರು ಹಿನ್ನೆಲೆಗೈದಿ ತಬ್ಬಿಬ್ಬುಗೊಂಡರಾಕ್ಷಣದೆ (ಕಂನವಿ.
೧೪-೯೧). ಉರ್ಬು : ೧. ತನು ರೂಪ ವಿಭವ ಯಾವನ . . . ಇಂದ್ರನ
ಬಿಲ್ ಬೊಬ್ಬಳಿಕೆಯುರ್ಬು ಪರ್ವಿದ ಭೋಗಂ (ಆದಿಪು. ೯-೪೬); ಅಂಬರ
ಮುಂ ಬಿಸುಬುರ್ಬಿನಂಧಕಾರಂ ಕವಿತರ್ಪಿನಂ ಕುರುಕುಲಾರ್ಕನುಮರ್ಕನು
ಮಸ್ತಮೆಯ್ದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೯-೩೫); ಭೋರ್ಗವೆ ರವದುರ್ಬಿನಂ
ಪರ್ವಿನಂ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೨೯). ೨. ನೆಗೆದುರಿಪಾರ್ವಾನಳನುರ್ಬುಗಳೆ
ನಲುಂ ನೆಗೆದುವಹಿಮಹಿಮಕರಬಿಂಬಂ (ಆದಿಪು. ೩-೫೨). ೩. ಭೂಪರಾ
ನಂದದೆ ಭಕ್ತ ಚಾಮರದ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ ನಡೆತಂದು ಚಿತ್ತದುರ್ಬೊಂದಿರೆ
(ದಶಕು. ೮-೨). ೪. ಮದಸೂರ್ಕಿದಾನೆಯಂತೆ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಂ ಬೇಟ್ಟುನಿತು
ವಿಸಿಬಿಂಬರಿವಂ ಅವುರ್ಬಿಂದೊಂದು ಬಾರಿ ದುಃಖಂಬಡೆವಂ (ಪಂಚತಂ.
೧೦೫-೧೮); ನಾಂ ಮುನಿದೊಡಂ ಜನಂ ಮುನಿದೊಡಮುರ್ಬಿನೊಳಾಂತು
ಸೆಣಿಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗಿಂಬೆದೆಯ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೫೧); ನಿರ್ಬಂ
ಧಿಸಿ ಸಂಕಲೆಯಂ ಸರ್ಬಾಂಗದೊಳಿಕ್ಕ ಕಡಲ ನಡುನೀರೊಳ್ ತನ್ನುರ್ಬಿ
ಬಾಯಿ ಬಿಸುಟು ಬಾಯೆಂದೊರ್ಬಿನ ಕೆಯ್ಯಿತ್ತನ್ (ದಶಕು. ೧೨-೫೦).

ಉಬ್ಬುಡುಗು = ಗರ್ವ ಆಡಗು; ಹೆಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗು :
ಅಂದು ಬಸವಣ್ಣನುಬ್ಬುಡುಗುತಂ ಮೈಯಿಕ್ಕ (ಬಸವ. ೧೧-೮೪).

[< ಉರ್ವು]

ಉರ್ವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಪಾದಗೊಳ್ಳು; ಹಿಗ್ಗು : ಇದೊ ನಿನ್ನ ಪತಿ
ಬಂದನೆಂಬ ನಲ್ಲುಡಿ ಕೇಳಿ ಮುದವೇಜಿ ಮೊಗಸಿರಿವಡೆದು ಕದುದಿಯವನ
ಸೇವೆಗನುವಪ್ಪ ವಸ್ತುವನೊದವಿವುದುರ್ವುಗೊಂಡೊಡನೆ (ಹದಿಬ. ೩-೧೧).

[ಉರ್ವು + ಕೊಳ್]

ಉರ್ವೇಜು, ಉಬ್ಬೇಳ್, ಉಬ್ಬೇಳು, ಉರ್ಬೇಜು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿ
ವಳು; ನೆಗೆದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ವಳು; ತಲೆದೋರು : ಬಿಟ್ಟು ಭರದಿಂದೆ
ವಾರಿಯರಬ್ಬೆಸೆಗಂ . . . ಬಿಟ್ಟುದು ತದ್ರಭಸಕ್ಕುರ್ವೆಟ್ಟು [ಪಾತಾಂ.
ಬೇಟ್ಟು] ಕಡಂಗಿದುತ್ತು ಜಳಚರ ಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೩);
ನೆಗೆದತ್ತಂ ಗೋತ್ರ ಶೈಲಂ ತಳರ್ದು ಮಸಕದಿಂ ತಾಗಲುರ್ವೆಟ್ಟುವೋ
ವಾರ್ಥಿಗಳುಂ ದ್ವೀಪಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೫). ಉಬ್ಬೇಳ್ :
ಉಬ್ಬೇಳ್ ರೋಷಜ್ವಾಲೆ ಹೊಫಸಿತ್ತು ವದನವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧);
ಮೇಗಿ ಮೇಗುಬ್ಬೇಳ್ ಸುಯ್ಯನ (ತೂರರಾ. ೩-೮-೫೨). ಉಬ್ಬೇಳು :
ಕೊಡೆ ವಾನರ ಕಟಿಕ ಬೊಬ್ಬೆಯ ಗಾಡಿಕೆಯಲುಬ್ಬೇಳುತಿರ್ದು (ತೂರರಾ.
೩-೧೦-೨೫); ಅವೇಶವು ಹೆಚ್ಚಿತು . . . ದುರುಳತನವು ಉಬ್ಬೆದ್ದಿತು
(ರಾಜಸೂ. ೯೪). ಉರ್ಬೇಜು : ಮೆಲ್ಲದಿಯಂ ತಕ್ಕೊಯ್ದು
ಮಂಜೀರದ ಮುದುರವಮುರ್ಬೇಜಿಯುಂ ರಮ್ಯ ರಮ್ಯಂಬಡೆದುದ್ಯಕ್ಕಂ
ಕಣಾಂತರ್ಯುಣರುತಿವೆರಸಾಗಳ್ ವರಸ್ತ್ರೀವಿತಾನಂ ಬಿಡದೇಬಲೆಟ್ಟು
ನಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೫೦). [ಉರ್ವು + ಏಜು]

ಉಲಂಡಿ, ಉಲಾಂಡಿ (ನಾ). ಲಂಗರಿನಂತೆ ದೋಣಿ ಚಲಿಸದಂತೆ
ಮಾಡುವ ಕೊರಡು : ದೋಣಿಗಳಿಗೆ 'ಉಲಂಡಿ' ಎಂಬ ತೋಲು
ಹಿಡಿಯುವ ಕೊರಡನ್ನು ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೀರೊಳಗೆ ಹಾಕುವರು
(ಕಭಾಗ. ೩೦೮). ಉಲಾಂಡಿ : ಬಹು ಸಣ್ಣ ದೋಣಿಗಳ ಅಡ್ಡ ಮಗ್ಗು
ಲಿಗೆ "ಉಲಾಂಡಿ" ಯೆಂಬ ತೋಲು ಹಿಡಿಯುವ ಕೊರಡುಕಟ್ಟಿ (ಕಭಾಗ.
೧೮೩). [< ಮರಾ. ಉಲಂಡಿ, ಉಲಾಂಡಿ]

ಉಲಕ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು :
ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಉಲಕಗಳು ಹಾದಿ ತಪ್ಪಿ ಚಂದ್ರನ ಮೈಗೆ
ಬಡಿದ ಕುಣಿಗಳೇ ಈ ವರ್ತುಲ ಪರ್ವತಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೦).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಲಕು 'ಉಲುಕ್ಕು' ನೋ.

ಉಲಕೋಚಿ, ಉಲುಕೋಚಿ (ನಾ). (ಉಕ). ತುಂಬಿ; ಉಡಾಳ;
ಕೇಡಿಗ : "ಉಲಕೋಚಿ-ಕಿಡಗೇಡಿ, ಉಡಾಳ, ತುಂಬಿ" (ಜಾನಕೀ. ೨೧);
ಮಹಾ ಉಲಕೋಚಿ ಅಂದರೆ ಮಹಾ ಉಲಕೋಚಿ ಆದ ಖೋಡಿ ಇಷ್ಟು
ಉಲಕೋಚಿ ಇದ್ದರೂ ಬಹಳ ಹುಷಾರಿ ಮತ್ತೆ (ವೈನ. ೨೦); ಹೊರಟಿತ್ತ
ಉಲಕೋಚಿ ಅಯುಷ್ಯಯಂತ್ರ ತಿರುತಿರುಗಿ ಹಾಗೇ ತಿರುಗಿ ನೀರಸವು
(ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೯-೮). ಉಲುಕೋಚಿ : ಓಹೋ ಈ ಉಲುಕೋಚೀ
ಹುಡುಗನು ಆತಿವೇಗದಿಂದ ಬಹಳ ದೂರ ಹೋದನು (ಉರಾಚ. ೮೫).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಕೋಚಿ ?]

ಉಲಕೋಚಿತನ, ಉಲುಕೋಚಿತನ (ನಾ). ತುಂಬಿತನ; ಕೇಡಿಗ
ತನ : ಅಯ್ಯ ನಮ್ಮವ್ವ ಅವನ ಉಲಕೋಚಿತನಕ್ಕೇನೂ ಕೊರತೆ ಇಲ್ಲ
(ವೈನ. ೨೨). ಉಲುಕೋಚಿತನ : ಇಂತಹ ಉಲಕೋಚಿತನನನ್ನು
ಮಾಡಿ ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿದ್ದರೆ ಸಮುದ್ರದಂತಹ ತಾಯಿ ಬೇಡು (ಪ್ರೀರಂಗ.
೨೬). [ಉಲಕೋಚಿ + ತನ]

ಉಲಗ 'ಉಲಿಗ' ನೋ.

ಉಲಚು (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಅಳಿಸು (?) : ಹೆಣ್ಣಲ್ಲದಮ್ಮನ ಹೆಣ
ಜಂದವಿಲ್ಲವು ಬಣ್ಣದ ನಿಯಂ ಸೊಸೆದಿರು ತೀಡಿದರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ
ಉಲಚವು (ಹಳಿಯ. ೧೧೬). [?]

ಉಲಪ (ನಾ). ಗ. ಪೊದರು; ಪೊದೆ: "ಉಲಪ: . . . ವಿಟಪ: — ಈ
 ೫ ಹೊದಜು" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು:
 "ಉಲಪ: . . . ಜಲ್ಲಜಿ — ಈ ೫ ಹಂಜಳದ ಪುಲ್" (ಹಲಾಯು.
 ೩೨-೩೬). [?]

ಉಲಪಿ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲಾಂಡಿ 'ಉಲಂಡಿ' ನೋ.

ಉಲಾರ 'ಉಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಉಲಿ (ಕ್ರಿ). ಗ. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು: ಬಹಿರಂತರುಪವನಂಗಲೊಳ
 ಹರಹಮಾ ಪರಭೃತಂಗಲುವ ರವಂಗಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೪); ಪಥಿಕರ್
 ಬರ್ಕೆಂದು ಭೃಂಗಂಗಲೊಂದುಲಿವಂತಿದುರ್ದು ಪಣ್ಣ ಬಳ್ಳಿ (ಅದಿಪು. ೧೧-೬೮);
 ಉಲಿಯ ಸುರದುಂದುಭಿಗಲ್ (ಗದಾಯು. ೮-೪೨); ಉಲಿವ
 ಮಂಗಲತರದ ತೂರ್ಯತ್ರಯ (ತೂರರಾ. ೧-೬-೨೯). ೨. ಮಾತ
 ನಾಡು; ಹೇಳು; ಘೋಷಿಸು: ಉಲಿವ ಜನದ ಕಳಕಳರವಮುಮಂ
 ಮೊಟಗುವ ಪಟಿಗಳುಮಂ ಬಾರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೪ ವ); ನಿಲಿಸಿ
 ಲೊಲ್ಲದೆ ಮಾಣ್ಣುಟಾದಿರ್ದನಪ್ಪೊಡಂ ನಿಜಾಸದ ಕಪ್ಪನೆಂಬಲಿವರ್
 (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೧೪); ಅಭ್ರದಲಿ ಗುಹ್ಯಕನುಲಿದನಲಿ ನಕುಲಾಂಕ
 (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೧೮); ಸರಳತೆಯ ತೋರಿ ನೀನುಲಿವನ್ನೊಳು (ಅರುಣ. ೧೦).
 [ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಒಲಿ; ತೆಲು. ಉಲಿ; ಮಲ್ತೊ.
 ಒಲಿ = ಅಳು]

ಉಲಿ (ನಾ). ಗ. ಧ್ವನಿ; ಕೂಗು; ಶಬ್ದ; ರವ: ಒಡನುಲಿದುವು
 ಬೆರಲ ಕೊರಲ ನಾಲಗೆಯಲಿಗಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೮ ಕೂದ್ರಕ); ಎಸೆವ
 ವಿಮಾನಭಂಟಿಗಳ ಮೆಲ್ಲಲಿ (ಅದಿಪು. ೨-೪೧); ಉಲಿವ ಜಲನಿಧಿಯು
 ಲಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೦). ೨. ಮಾತು: ಜಲಶಯನೋದರಾಂತ
 ರದಿನೇ ತ್ರಿಜಗಂ ಪೊಪುಟ್ಟುದೀಗಲೆಂಬಲಿ ಸಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೨);
 ಪರಮಾನುಭವಗಲಿರುನುಭವಿಗಲೊಳಕವಿಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೯).

[< ಉಲಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಒಲಿ; ತೆಲು. ಉಲಿ]

ಉಲಿಕು 'ಉಲುಕ್ಕು' ನೋ.

ಉಲಿಗ, ಉಲಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಹುಲಿಗಲ ಗಿಡ:
 ಉಲಿಗನಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದೊಳ್ ತಿಲಕೈಲಮನೊಂದುಗೂಡಿ ಕುಡಿಸಲ್
 ಕಿಡುಗುಂ . . . ಮಹಾಮಯಂ (ಮಮದ. ೧೪-೫೬); ಹುಣಿಸೆಯ ಹುರು
 ಪಲು, ದಿಳಿಯ ತರಗು, ಉಲಿಗನ ಸೊಪ್ಪು, ಅಡುಸೋಗಿ ಇವಂ ಸಮಾನಂ
 ಗೊಂದು ಸುಟ್ಟು . . . ಅಜೀರ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲು ಮಾಣುವು (ವಿವೇ. ೪೮).
 ಉಲಿಗ: ಕಾಂಚತೊಂಡೆಯ ಬೇರು . . . ಉಲಗನ ಬೇರಿನ
 ತೊಪ್ಪಡ . . . ರಸದಲ್ಲಿ ತೇವು ನಸ್ಯಮಾಡಲು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಗೆ ಮೊಲ
 ನಾಗರವ್ಯಾಧಿ ಗುಣವಹುದು (ವಿವೇ. ೯೯). [< ಹುಲಿಗ?]

ಉಲಿಗ (ನಾ). ವಾಚಾಳ; ಹರಟೆಮಲ್ಲ: ಉಂಗರ ಮಾತು ಉಲಿಗರ
 ತೋಟಿ ಎತ್ತ ಲಿಂಗಾನುಭಾವದ ರಹಸ್ಯದ ವಾಕ್ಯವೆತ್ತ (ಚಿನ್ನವ. ೬೩-೨).

[ಉಲಿಗ + ಗ]

ಉಲಿಗ 'ಉಲಾಗ' ನೋ.

ಉಲಿಗ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿ; ಊರಿನ ಪ್ರಮುಖ; ಊಳಿಗ
 ದವನು(?): ಇದಕೆ ಸ್ವಾತಿಗಳು ಸಾಮಿಸರು ಗಲಡಗಲು ಉಲಿಗರು
 ತೆರಕಣಾಂಬಿ ಹಲರು ಕಳಲಿಹಲರು ಹಂಪಪುರದ ಹಲರು (ಎಕ. III,
 ನಂಜನ. ೧೦೬-೧೪; 1652).

[< ಊಲಾಗ? / ಮರಾ. ಉಲಿಗ = ಸೇನೆ; ಕೆಲಸ]

ಉಲಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಶಬ್ದಮಾಡು: ಗಿಡ್ಡ ಮೆಲ್ಲಲಿಗುಡು
 (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೨). [ಉಲಿಗ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಉಲಿಗೆ (ನಾ). ಉಂಡಲಿಗೆ; ಉಂಡ್ಲ ಕಾಳು (ಕರಾ). IP ಹಲಸಿನ
 ತೊಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಎಳೆವದದ ಹಲಸಿನ ಕಾಯನೊಡೆ
 ವೆರಸಿ ಸಂಭಾರಮಂ ತುಪ್ಪವೆಣಿದಟ್ಟು ಬಡಗಸಂಡಿಗೆಯಲಿಗೆ [ಪಾಶಾಂ.
 ಯಂತೆ] ಮಾಡಿಯುದ್ದಿನ ಸಂಡೆಗೊಳದ್ದಿ . . . ನಸು ಹುಳಿಯನಿಕ್ಕಿ
 ಪರಿಮಳವಿಡುವುದು (ಸೂಪರಾ. ೫-೫೨). [?]

ಉಲಿಪೆ, ಉಲಿಹ (ನಾ). ಗ. ಧ್ವನಿ: ರಸತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರೆಯುಲಿಪದಂತೆ
 ಮಧುರವಾದ ಪಾರಿವದುಲಿಪಂಗಲುಂ (ಪಂಪಮಾ. ೩-೬೫ ವ); ನಾನಾ
 ಜಲಜ್ವರಿಯುಲಿಪದಿಂದೊಪ್ಪುವ ಹೆಗ್ಗಣಿಯಂ ಕಂಡು ದೀಡಂಬಿಟ್ಟು
 (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೬; 1122); ಪರಪುಟ್ಟ ಮಯೂರ ಕೀರ
 ಪಾರಾವತಂಗಲುಲಿಪಮುಂ (ಮಹಾನೇ. ೮-೮೧ ವ). ಉಲಿಹ:
 ೨. ಮಾತು: ಅವು ಸತಿಯರಾದೆಪ್ಪೆನೆಂಬುಲಿಪವೆಂಬುದು ಬಂದ ಕಾಲ
 ಗುಣವೋನಿಂದ ನೆಲದ ಗುಣವೋ (ಹಜರಾ. ೬-೧೬). [ಉಲಿ + -ಪು]
 ಉಲಿಪು, ಉಲಿವು, ಉಲುಪು, ಉಲುವು, ಉಲುಹು (ನಾ). ಧ್ವನಿ;
 ಕೂಗು; ಮಾತು: ಬೇಲಿಯ ಕೆಲದೊಳಲ್ಲದೆ ಪೆಣಗಜುಲಿಪಿಂಗ
 [ಪಾಶಾಂ. ಜುರಿವಿಂಗ, ಇಪಿಪಿನಂ] ಮುಕ್ಕೊಳಕ್ಕಂ ಗೆಂಟಾಗಿ ದೀಡಂ
 ದಿಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); ಪೊಟಲೊಳಾದುಲಿಪುಮಂ ಪಟಿಯ
 ರವಮುಮಂ . . . ಕೇಳ್ದು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೫-೨೦೬); ಲತಾಂಗೀ ಜನ
 ದೊಂದು ಮೆಲ್ಲಲಿಪುಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೮); ಗಿಳಿಗಳಂ ಸೋವ
 ಪಾಮರೀಜಾಳದೊಂದುಲಿಪುಮಂ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೯). ಉಲಿವು: ಪಕ್ತಿ
 ಗಳ ಉಲಿವು ಕೇಳಬಂದಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೬೬); ನಿನ್ನ ಹಳಸದೀ ನಲಿವಿ
 ನುಲಿವಿನ ಸನಿಹೆ (ಗೀವಂ. ೮-೧೧೪). ಉಲುಪು: ತಪಗಲಿಗಳಂತೆ
 ಬೆದಜು ನೆಲಕ್ಕೆ ದೀಪ್ತ ಪಕ್ತಿಗಳುಲಿಪುಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೬೦);
 ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಂಡಿಂದು ನೆಗಟ್ಟು ಕಂಠಮುಖಂ ಕೀರಾಯೇ (ಉಪ್ಪಟ.
 ೬-೬೩); ಉಲುಪಡಂಗಿದ ವಾದಿಯಂ ನೋಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೪೯).
 ಉಲುವು: "ಬಾಯಿ ಸಪ್ಪಳ" (ಜಾನಕೋ. ೨೨); ಗಿಳಿರಾಮ ತವರೂರ
 ಉತ್ತತ್ತಿ ವನಕ ಉಲುವಿಲ್ಲ (ಜನಗೀ. ೩೨); ನಮಗೂ ಎಂಥಾ ಉಲುವು
 ಅನಿಸಿತ್ತು (ವೈ. ೧೯೫); ಊರಳಿದು ಉಲುವಡಗಿ ಭೇರಿನಾದವು ನಲಲು
 (ಸಿದ್ಧಪು. ೩೮-೩). ಉಲುಹು: ಅಳಿದುವಾ ದ್ರೌಪದಿಯ ಸಿರಿಯಂ
 ಬುಲುಹ ಕೇಳಿತ ಪಾರ್ಥ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೩); ಗಂಭೀರ
 ಗಮನೆಯರುಗಳು ಅಂದವಡೆದ ಚರಣಾಭರಣಗಳುಲುಹಿಂದಲ್ಪೆದಿದರಿ
 ಕೈಲದಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೫); ಕುಂದದ ಗದ್ದದಮುಲುಹಿಂದ ಸಖಿಯೊಡ
 ನೆಂದಳು ಮಾಣುತ್ತರವ (ಕಂಸವ. ೯-೧೩೪). [ಉಲಿ + -ಪು]
 ಉಲಿಪುಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅಲಿಸು; ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳು:
 ಇಲಿಯುಲಿಪುಗೇಳ್ ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ ಬೊಕ್ಕನೆ ಪಾಜು ವಾಯ್ದು (ಅರ್ಧನೇ.
 ೬-೨೯ ವ); ಜಲವಿಹಗಂಗಳೊಳ್ಳುಲಿಪುಗೇಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೮೧).
 [ಉಲಿಪು + ಕೇಳ್]

ಉಲಿಪೆ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲಿಮಿರಿ (ನಾ). ಒಂದುಗಿಡ; ಮದವಸಲೆ: "ವರುಣ: . . . ಉರಿ
 ಮಿರಿ, ಒಸಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೩).

[ದೇ. II ತೆಲು. ಉಲಿಮಿಡಿ, ಉಲಿಮಿರಿ]

ಉಲಿವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಉಚ್ಚಪುಚ್ಚಮಾನ್ಯಾನಮೆ
 ನಲುಲಿವನುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೮). [?]

ಉಲಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಉಲಿಯುವ ಹಕ್ಕಿ: ಪೊರಮಡಿಸಿದುಲಿವಕ್ಕಿಯಮ್ಮ
 ಸಂಡೆಯೊಳವಂ ಗೂಡುಗೊಳಪಂತೆ ಕೂಡಿ (ಗೀವಂ. XV, ೬).

[ಉಲಿ + ಪಕ್ಕಿ]

ಉಲಿವು 'ಉಲಿವು' ನೋ.

ಉಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ನುಡಿಸು; ಮಿಡಿ; ಮಿಟು: ಕಲೆಯೊಳೆಯ ವಸುದೇವ
ನಾಕೆಯ ಪೂರ್ವ ವೀಣೆಯ ಕೊಂಡು ತಂತಿಯನುಲಿಸಿ ಕಳಗಿರಿಸಿದನು
ತರಿಸಿದನುಳಿದ ವೀಣೆಗಳ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೪-೪). [ಉಲಿ + -ಇಸು]

ಉಲಿಸು (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಸದ್ದು: ಎಲೆ ವ್ಯಸಭ ಗೇಹಪತಿ ಮನವಲಸದೆ
ಬಳಗಂತು ಗಟ್ಟಿಯಾತ್ಮಕ್ಷೇತ್ರ ಸ್ಥಲಮಂ ರಕ್ಷಿಸುತಿದರ್ಪನುಲಿಸಿಲ್ಲದೆ
ತೊಲಗು ಪೋಗು ಕಾಣದೆ ಮುನ್ನಂ (ರಸರ. ೧೧೯-೧೬).

[ಉಲಿ + -ಇಸು]

ಉಲಿಹ 'ಉಲಿಪ' ನೋ.

ಉಲುಂಬಲ, 'ಉರುಂಬಲೆ' ನೋ.

ಉಲುಂಬಲೆ 'ಉರುಂಬಲೆ' ನೋ.

ಉಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಆಳುಕದಾದುದು
ಸರಳಪಂಜರಂ ಮತ್ತದರನುಲುಕಿಸುವೆನೆನುತಲದ್ವುತರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದು
ಗಗನಕಂ ಪಾರಿವಿದ್ದಂ (ತುರಂಗ. ೧೫-೩೬).

[ಉಲುಕು + -ಇಸು]

ಉಲುಕು, ಉಲಕು, ಉಲಿಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗು; ನಡುಗು;
ಅಲ್ಲಾಡು; ಮಿಸುಕು: "ಉಲುಕು - ಶರೀರಸ್ಪರ್ಶಣೆ" (ಕಮಧಾ);
ಉಲುಕಿದರೆ ನಾಲಗೆಯ ತೊಡಬೆಯ ಕಳಚುವೆನು ನಿಲ್ಲೆನುತಲಾ ಕುಂಡ
ಳಿತ ಕಾಮುಕನೆಚ್ಚು ಕಡಿದನು (ಕುವಾಕ. ೧೧-೨೫); ಉಲಿಯ
ದಿವುಳಿದು ಕೋಕಿ ನಲಿಯದಿವುಳಿದು ಕೇಕಿಯುಲಕದಿವುಳಿದು ಕೊಂಚಿ
ಯಲುಕದಿವುಳಿದದಂಚಿ (ಚಬಪ. ೩೫-೩೧); ನಿನ್ನ ಪಂಚಾಂಗ ಸಾಕು,
ನಾನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಉಲುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯ. ೫-೪೪). ೨. ಅಳು
ಕುಂಟಾಗು; ಶಂಕಿತೋರು: ಗಿಳಿಯ ರೂಪಿನ ಗುತ್ತಚರನೆಂದುಲುಕು
ತಿದೆ ಚಿತ್ತದಲಿ ಚಿತ್ತವ ತಿಳುಹೆನಲು ಕಂಡಜೊಡು ಬೇಹಿನ ದೂತನಿವ
ನೆಂದು (ತೊರರಾ. ೬-೪-೨೪); ತಾನು ಇಂಥಹ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ
ಏಕಾದರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆನೋ ಎಂದು ಉಲುಕಿದ (ಬೆಂದಜೀ. ೧೦೯).
ಉಲಿಕು: ೧. ನೆನ್ನ ಸಹಾಯದ ಹೊರತು ಈ ಹುಡುಗನು ಉಲಕ
ಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯ. ೫-೧೪೭). ೨. ಮನಸು ಉಲಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
ಉಲಿಕು: ೧. ನೆನಹಿನೋ ಬಗೆವೆರ್ಚ ಪಂಚಾಮೃತಂ ಮಾಡಿ ಉಲಿಕಿ
[ಪಾಣಂ. ಅಲುಕಿ]ದೊಡೆ ಪಂಚಾಮೃತಂಗಳಂ ಮಾಡುತುಂ (ರುದ್ರರ.
೫೭-೧೫).

ಉಲುಕಾಡು = ಅಲುಗಾಡು; ಅಲ್ಲಾಡು; ಚಲಿಸು: ನಮ್ಮ
ಶರೀರವು ನೀರಿಗಿಂತ ಹಗುರವುಪದಿಂದ ಉಲುಕಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿದ್ದು
ಕೊಂಡರೇ ಅದು ತೇಲುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೬೧); ಒಬ್ಬರಾದರೂ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರು ಉಲುಕಾಡುತಾರೇನೋ ನೋಡ್ತಿ (ಹೊ ಸಂ ಸಾ.
೧೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಟ್ಟು, ಉಲುಕ್ಕು; ಮಲ. ಉಳು; ತುಳು.

ಉಳ್ಳು; ತೆಲು. ಉಲುಕು]

ಉಲುಕ್ಕು (ನಾ). ಅದುರುವಿಕೆ; ಮಿಡಿಕುವಿಕೆ; ಅದಿ ರಾಟೆ:
ಅಂಗದೊಳು ನೋವನಕ್ಕಿಯೊಳು ಬೆಳ್ಳಂ ಭಾಳದೊಳು ಬೆಮರನು ಲಲಿತ
ಕಂಠದೊಳುಲುಕನಂಭ್ರಿಯೊಳು ಬಿಸಿಯನು... ಆರಯ್ದು ಕಾಣದೆ
ನೊಂದಳು (ಪಚಕಾ. ೧೨-೨೬).

[< ಉಲುಕು. / ತಮಿ. ಉಲುಕ್ಕು; ಮಲ. ಉಳಕ್ಕು; ತುಳು.

ಉಲುಕು, ಉಲ್ಕು, ಉಳ್ಳು]

ಉಲುಕುಮಂತ್ರ, ಉಳುಕುಮಂತ್ರ (ನಾ). ಉಳುಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು
ಹಾಕುವ ಮಂತ್ರ. ಉಳುಕುಮಂತ್ರ: ಆವನಿಗೆ ಉಳುಕು
ಮಂತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಉಲುಕು + ಮಂತ್ರ]

ಉಲುಕುಮಂತ್ರಗಾರ (ನಾ). ಉಳುಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಮಂತ್ರ
ಹಾಕುವವನು: ಉಲುಕುಮಂತ್ರಗಾರನ ಮಂತ್ರದಿಂದ ನನ್ನ ನೋವು
ಬಹುಬೇಗ ಕಡಮೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಉಲುಕುಮಂತ್ರ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಉಲುಕೋಚಿ 'ಉಲಕೋಚಿ' ನೋ.

ಉಲುಕೋಚಿತನ 'ಉಲಕೋಚಿತನ' ನೋ.

ಉಲುಗ (ನಾ). ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಹುಚ್ಚು(?):

ಡಂಬಕನು ಧೌತಿಯ ವ್ಯಥಾ ದುಡುಂದುದಿಗಂ ದುಕ್ಕೀಲಜಾಲಕದಂಬನು
ನ್ನತಪಾತಕನು ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕನು ರಂಜಕನು ರಜಹೋಕನುಲುಗನು ನಾಂ
ಬಜುಗನೆಂದಿರದೆ ಬಜುದೆ ನಂದಿ ನೆಜಿ ಪಕ್ಕಾದಿರಕ್ಕಟ ದುಃಖದುರಿಗೆಂದ

(ಮದೇಪ. ೩-೨೫). 'ಉಲುಗಿತಿ' ಪರಾ. [ಉಲು + -ಗು]

ಉಲುಗಿತಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಕೆಟ್ಟವಳು; ಹುಚ್ಚು(?): ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವ
ದಾರಿಯೊಳಗೊಬ್ಬ ಉಲುಗಿತಿ ಮನೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಾರಿಗೊಂಡು
ಹೋಗುವಯ್ಯಗಳ ಬಾರಿಭೋ... ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೯೯);
"ಉಲುಗಿತಿ ಎನೆ ತನುಕರಣೋದ್ವಿಧಿಯ ಜಾಲಗಳನ್ನೆಳ್ಳ ಮಾಯಾಂಗನೆ"
(ಸಿದ್ಧೇವ. ೬೯೪). [ಉಲುಗ + -ಇತಿ (< -ಇತಿ)]

ಉಲುಗುಲುಗುಪ್ಪಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಕಪ್ಪಡೆ
ಬಾಲಕೀಳಿಯೊಳು ಮೇಗುಲುಗುಲುಗುಪ್ಪಂಡೆಯ ಹೂಡಿದಂತೆ ಒತ್ತು
ವಡೆದ ಹಿಮದಿಂದೆಗಳೆಸೆದುವು ಪುಷ್ಪಬಾಣನ ಕಣ್ಮನಕೆ (ಮೋಹತ.
೬-೫೦). [?]

ಉಲುಪ್ಪಿ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲುಪ್ಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು (?). [?]

ಉಲುಪ್ಪು 'ಉಲಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಉಲುಪ್ಪು 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಲುಪೆ, ಉಲಪಿ, ಉಲುಪ್ಪಿ, ಉಲುಪ್ಪು, ಉಳುಪೆ (ನಾ). (ಮದುವೆ
ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವ
ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು; ಭತ್ಯೆ; ಕಾಣಿಕೆ: ಹುಲ್ಲು ಉಲುಪೆ ಉಡು
ಗೊಪ್ಪಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಣ (ಸಾಹಿ. IX-ii, ೪೪೦-೨೬; 1419); ಕುಮಾ
ರರು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಂದ ಸಾರವಸ್ತುಗಳುಲುಪೆಯ ಕಳುಹಿದವನಾರೈವುತಿ
ರ್ದಳಾ ಜನನಿ (ಭರತ. ೧೯-೪೬); ಊರೂರ್ಗಲಿಂ ತರ್ಪುಲುಪೆಗಳ
ಪಕ್ಕಾಯ್ಕುರ್ಚಿಳನೀರ್ಗಲಂ ಕಸನೆಂದು ಮಾನಸಿ (ಚಿವಂ. ೭-೧೬);
ಊರುಗರು ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದ ನವಸಾರ ಫಲದುಲುಪೆಯೊಳು ಪಥಸಂಚಾರ
ವೇ ನಂದನವಿಹಾರವದೆನಿಸಿತಾತಂಗಿ (ಅಜಹ. ೧-೭). ಉಲಪಿ: ಅವರ
ಊಟ ಉಡಿಗೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ದಿನಾಲು ಉತ್ತಮ ಸಾಮಾನುಗಳ ಉಲ
ಪಿಯು ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ... ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಭಕ್ತಪ.
೧೧೭). ಉಲುಪ್ಪಿ: ಇನಿತುಲುಪಿಗಳೇಕೆ ಮಾಮಾಜಿ (ಜಿನರಾ. ೯-೧೧೧).
ಉಲುಪ್ಪು: ಉಡುಗರೆ ಉಲುಪು ಮನೆದರೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೪, ೫೪-೨೪;
1430). ಉಳುಪೆ: ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ಉಳುಪೆ ಮುಂತಾದ್ದು
ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಕಳವಂ. ೧೦-೫).

[? / ಹಿಂ. ಉಲಾಫ್. / ತಮಿ. ಉಲುಪ್ಪು; ತುಳು. ಒಲಿಪ; ತೆಲು.

ಉಲುಪ, ಉಲುಪಾ]

ಉಲುಬು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಉದಿರಿಸು: ಎಲವೊ
ಮದಿವಳ ನಿನ್ನ ತೊಳಹವು ಚೆಲುವನಾದುವು ನಮ್ಮ ಯಮುನೆಯಲುಬುಡಿ
ತೊಳೆದೊಡೆ ಕಪ್ಪಡವು ಬೆಳ್ಳಡಗಳಾಗದಿವೆ ತೊಳೆದುಕೊಡು ನಾವುಟ್ಟುದನು
ನೀ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೨-೨೨). IP ಇದು 'ಅಲುಬು' ಎಂಬುದರ ರೂಪಾಂ
ತರವಿರಬಹುದೆ? [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಲುಬು. ತೆಲು. ಉಲುಬು]

ಉಲುವು 'ಉಲಿವು' ನೋ.

ಉಲುವು 'ಉಲಿವು' ನೋ.

ಉಲುವುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯಡಗು; ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾಗು: ಬಳಸಿ ಬರೆಯಲು ಕಂಠಪತ್ರದವುಲುಹುಗೆಡದಗ್ಗುಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಬಲು ಹು ಗಡುಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣನ ಕಿಂಕರಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೫).

[ಉಲುವು (< ಉಲಿವು) + ಕೆಡು]

ಉಲುವುದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದವಿಲ್ಲವಾಗು; ಅಬ್ಬರವಿಲ್ಲವಾಗು: ಉಲುವುದೆಗೆದಿಂಟುವ ಸಮುದ್ರದ ಸರಿದವುಲಾಯ್ತು ಪಿಳೆ ಸೇನಾಜಲಧಿ (ತೂರಾ. ೧-೧೭-೫).

[ಉಲುವು (< ಉಲಿವು) + ತೆಗ್ಗಿ]

ಉಲೂಕೆ, ಉಲೂಕ (ನಾ). ೧. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ: ಅಡಗಿನ ಬಸಗೆ 10 ಬಂದೆಜಗಿದವುಲೂಕುಳ್ಳ ಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೫). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಅಂದು ಮಹವಾಹವಕೆ ನಡೆದು ಕಟಕವಲ್ಲಿ ಯುಲೂಕನೆಂಬವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫೭). ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಸರ್ಪ ಕೂರ್ಮ. ವಾಯು ಸ ಗೃಹ ಉಲೂಕವೆಂಬುದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೦). ಉಲೂಕೆ: ೧. ಕಾಕೋಲೂಕಸ್ವರ್ಗ ಬಳಾಕೋಪ್ಪ ಚಮೂರು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಉಲೂಖ (ನಾ). = ಉಲೂಖಲ: ತನ್ನ ಕಾಯಮಂಘ್ರೋಲೂಖ ದೊಳಗಿಟ್ಟು ಮುಸಲದೊಳೊಲ್ಲ (ಅರಾ. ೯-೨೦).

[< ಸಂ. ಉಲೂಖಲ]

ಉಲೂಖಲ (ನಾ). ಒರಳು: ಗೋಪಿ... ದೃಢವಾಗಲುಲೂಖಲದಲ್ಲಿ 20 ಕಟ್ಟಿ (ಜಗವಿ. ೩-೩೭); ಉಲೂಖಲದ ಸೋಮದಲ್ಲಿಯ ಮುಸಲದ ಮುಖ ಶಾಲೆ ಕಣ್ಣೆಸೆದು (ಜೈಮಿ. ೩೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಕೆ, ಉಲ್ಕೆ, ಉಲ್ಕೆ, ಉಲ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು: ಗಗನದಿಂದ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಮಂ 25 ಕಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೨ ವ). ಉಲ್ಕೆ: ಗಗನದೊಳುಲ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಿ ಫಲಿಸು ನೋಡಲು ನೋಡಲದಂಗೆ ಪೋಷ ಸೋಜಿಗದ ಚಮತ್ಕೃತಿ (ಶತಕ. ೧೪೭-೬೯); ಉಲ್ಕೆಯಂತೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಮಾಯನಾಯಿತು (ವಚಾ. ೩೫೪). ೨. ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳೆ, — ಪಂಜು: ನೂರಾರು ಉಲ್ಕೆಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಾಲ ಜನನ ಮೂಹ ನೃತ್ಯ ಗಾನವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ದಿಬ್ಬಂದಲವನ್ನು ಮುಖರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಣ. ೩೦೪). ಉಲ್ಕೆ: 30 ೧. ಆಗಲೆ ಪ್ರಳಯದ್ವಕ್ಕುಮುಳ್ಳು ವಂತೆ ತನ್ನೆಚ್ಚೆಂಬು ಮುನಿಕುಮಾರನ ಕಣ್ಣೊಳಮೆರ್ದೆಯೊಳಮುಳ್ಳೆ (ಪಂಪ. ೧-೧೧ ವ); ಬಾಳುಡಿ ಪಾಣಿ ಬೀಜ ಪಗಲುಳ್ಳದವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೩). ಉಲ್ಕೆ: ಧುಮ್ನ ಕೈದನು ಧರೆಗೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ ತಾನುಳ್ಳೆಯೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೪-೧೭೬).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಲ್ಕಾಪಾತ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು 35 ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುದು: ಆಗಸದೊಳೊಗೆವ ಧೂಮಕೇತುಗಳಂ ವಿಜಯ ಕೇತುಗಳೆಂದು ಕಣ್ಣೊಳುಳ್ಳವುಲ್ಕಾಪಾತಮಂ ನಿಜಪ್ರತಾಪಾನಲಸ್ಸು ರಿಂಗಂಗಳೆಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೪ ವ); ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿ ನಂತೆ ಒಂದುಕ್ಷಣ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅ ವ ನ್ನು 'ಉಲ್ಕಾಪಾತ' ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಅರಾ. ೩೪).

[ಸಂ. (ಉಲ್ಕಾ + ಪಾತ)]

ಉಲ್ಕಾಮುಖ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ದಿಬ್ಬ ತೀರು... ಉಲ್ಕಾಮುಖ... ಸಾಧನ ವಿಶೇಷಂಗಳ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨).

[ಸಂ. (ಉಲ್ಕಾ + ಮುಖ)]

ಉಲ್ಕೆ 'ಉಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಉಲ್ಕಾ, ಉಲ್ಕೆ, ಉಲ್ಕಾ (ನಾ). ೧. ಎದುರುಮುಖ; ವಿರುದ್ಧ ವಾದ ದಿಕ್ಕು; ತಲೆಕೆಳಗು. ೨. (ಉಕ) ವಾಂತಿ. ೩. ಅಂಗಿಯ ಒಳವೈ (+). ಉಲ್ಕೆ: ೨. (ಉಕ). ಉಲ್ಕಾ: ೧. ಉಲ್ಕಾ ಸೀದಾ ವಿಷಯ (ಚಿಂಗೂರಿ. ೧೪).

5 ಉಲ್ಕಾಪಲ್ಕೆ = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ತಲೆಕೆಳಗು: ಅವನು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಕಾಪಲ್ಕೆ ಹೊಡೆದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

[< ಮರಾ. ಉಲಟ, ಉಲಟಾ, ಉಲಟೇ; ಹಿಂ. ಉಲಟಾ, ಉಲಟೇ]

ಉಲ್ಕೆ 'ಉಲ್ಕಾ' ನೋ.

ಉಲ್ಕೆ (ನಾ). = ಉಲ್ಕೆ: ಜಲ್ಪಿಸಲು ಆರುದಿಂಗಳಾದಿಯದಲ್ಲ ನವ ಮಾಸಾಂತ್ಯ ಸುರಪತಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ನವರತ್ನವೃಷ್ಟಿಯ ಮೂರು ಸಂಜೆಯಲೇ 10 (ಬಿಜ್ಜ. ೯-೩೭). [< ಸಂ. ಉಲ್ಕೆ]

ಉಲ್ಕೆ (ನಾ). ಜರಾಯು; ಮಾಸು; ಕಸ: "ಕೂಸಿರ್ಪ ಚೀಲಂ ಜರಾಯುವನಿಕ್ಕು ಮಾ ತಟದು ಗಲ್ಲಿ ಉಲ್ಕಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧-೪). [ಸಂ.]

15 ಉಲ್ಕಣ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ಅತಿರೇಕದ; ಹೆಚ್ಚಿನ: ಉಲ್ಕಣ ನಿರರ್ಗಳ ವೃತ್ತಿಯಿಂದೆಸೆವ ಪಣಗಣದಿನಣೆಯರ ಮವಂ ನಗುತೆ ಪರದೊಪ್ಪಿದರಾ ವಿಪಣೆಯೊಳು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೬೭). (ನಾ). ೨. ತೀವ್ರತೆ; ಅತಿಶಯ; ಅತಿರೇಕ: ಅಕ್ರೋಶದಲ್ಲಣ ದೊಳಂದು ನಾಂ ತಮ್ಮನ ವಿನಯಮಂ ಕಿವುಳ್ಳೇಳ್ವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೯-೨೯೬). ೩. ರಾಶಿ; ಮೆದೆ: ಅಂಗದಂಗಡಿ ಪೊಸಕಂಡದಿಂದೆ 20 ನೆಣದುಲ್ಲಣ ಮಂತ್ರದ ಮಂತ್ರಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೭೯).

ಉಲ್ಕಣವಾಗು = ತೀವ್ರವಾಗು; ಉಗ್ರ ವೆ ನಿಸು: ಅವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಪಿತ್ತವಿಕಾರ ಇದ್ದ ಕಿಡ್ಡಂತೆ ಉಲ್ಕಣವಾಯಿತು (ಚಿತ್ರಕ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

25 ಉಲ್ಕಣಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾಗು; ಉಗ್ರವೆನಿಸು. 'ಉಲ್ಕಣ ಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಉಲ್ಕಣ + ಕೊಳ್]

ಉಲ್ಕಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರಗೊಳಿಸು; ಉಗ್ರವಾಗಿಸು: ಅವಳ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಉಲ್ಕಣಗೊಳಿಸುವ ಘಟನೆಯೊಂದು ನಡೆಯಿತು 30 (ಪದ್ಮ. ೪೦). [ಉಲ್ಕಣಗೊಳ್ + ಇಸ್ಸು]

ಉಲ್ಕಣಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ತಾಯಿ ಮಗನುಲ್ಕಣಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಡಿದು ಕಾತರೆಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯-೫೧೫). [ಉಲ್ಕಣ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉಲ್ಕಣಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). = ಉಲ್ಕಣಸ್ಥಿತಿ: ಉಲ್ಕಣಾವಸ್ಥೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ತಮ್ಮ ನಡೆನುಡಿಗಳ ಮೇಲೂ ವರ್ತನೆಯ ಮೇಲೂ ನಿಯಂತ್ರಣ ತಪ್ಪಿ 35 ಮನೋರೋಗದ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೬೪). [ಉಲ್ಕಣ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಉಲ್ಕಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾಗು; ಉಗ್ರವಾಗು: ತಲವನಪುರದ ಅರಸನ ಸಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇತಮಲ್ಲನಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಉಲ್ಕಣಿಸಿ 40 ಬಂತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೨). [ಉಲ್ಕಣ + ಇಸ್ಸು]

ಉಲ್ಕಾಕೆ (ನಾ). ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳೆ: "ಆಲಾಕಂ, ಉಲ್ಕಾಕಂ - ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೭). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ: "ಉಲ್ಲಂಗಿ-ಚೋಟುಮೂಗಿನ ಗೇಣುದ್ದ ಗರಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಹಾರುಬುರುಕ" (ಜಾನಕೋ. ೨೨). [?]

ಉಲ್ಲಂಘನ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವುದು; ಹಾರುವುದು. ೨. ಮಾರುವುದು; ಅತಿಕ್ರಮಣ: ಪಾಟಾಯಲ್ಲು ಪಿತ್ತವಾಕ್ಯೋಲ್ಲಂಘನಂ ರಾಘವಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೪೨). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಂಘನೆ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಂಘನ ೨ : ಸಂಸ್ಥೆಯ ನಿಯಮ ಉಲ್ಲಂಘನೆ
ಯಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿಯೂ ಸುಮ್ಮನಿರಲಾರೆ (ರಂಗರೋ.
೫೬). [ಸಂ. ಉಲ್ಲಂಘನ]

ಉಲ್ಲಂಘಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟು; ಹಾರು : ಬೇಂಟೆಕಾಣರ ಸರಳುಗಳ
ಗುಲ್ಲಂಘಿಸುತ ರಥಸದೊಳಗೆಯ್ದರಲು (ಬಸವ. ೩೪-೨೪). ೨. ಮಾರು ;
ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಆ ದಿವ್ಯವಚನಮನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ನೀರಜ್ಞತೋಷನಂ ನೀರಂ
ಕುಡಿದು (ಪಂಪ. ೮-೩೯ ವ); ಗುರುವಚನವನುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಚರಿಯಸಲಣ
ಮಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೫೦); ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವರುಂಟೆ ವಿಧಿಕ್ಯತವನು
(ಜೈಮಿ. ೩೦-೨೬); ಅಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಏನು
(ನೀತಿಚಂ. XX, ೩೧). [ಉಲ್ಲಂಘನ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಲ್ಲಟ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆ; ಹೊರಳಾಟ. 'ಉಲ್ಲಟಿಸು' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಉಲ್ಲುತನ]

ಉಲ್ಲಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು; ಚಂಚಲವಾಗು : ನಿಲ್ಲದ ತಣ್ಣಲರ
ಗಜಾಗೆಯೊಳೆಳೆವಾ ಫಲಮೊಂದು ಮೂರ್ತಮುಂ ಸಲ್ಲದ ಬೇಂಟೆಮುಲ್ಲ
ಟಿಸಿ ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚು (ರೀಲಾವ. ೧-೩೧); ಹೃದ್ಯಚಿತ್ರತರಂಗ
ಮಿಂಚಿನಂತುಲ್ಲಟಿಸಿ ಆಟಮಟಿಸಿ ತಾನು ಮಣಿದುದೆ ಭಂಗಿ (ಉದ್ಯಾ. ೩-೬).
[ಉಲ್ಲಟ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಲ್ಲಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಮೇಲೆ
ಹಿಡಿಯುವ ಆವರಣ; ವಿತಾನ; ಮೇಲ್ಪಾಪು.

[< ತೆಲು. ಉಲ್ಲಡ]

ಉಲ್ಲವ (ನಾ). ವಿತಾನ; ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು : ಪಲವುಂ ನೇತ್ರದ ಪಜಾವುಲ್ಲ
ವಂಗಳ್ ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳುಮನೆತ್ತಿಸಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೬೮-೨೬); ಪಿರಿಯ
ಪಂದರಂ ಮಾಡಿಸಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಶ್ರ ಕಾರ ದ ನೇತ್ರಪಜಾಯುಲ್ಲವಂಗಳ
[ಕುಮ]ಂ ಧ್ವಜಂಗಳುಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೪೨-೧೦).

[ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲವ]

ಉಲ್ಲಸ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಾಸ : ತನುವರಸು ಕೈಲಾಸಕುಲ್ಲಸದೆ ತೋಪ
ನವನಿಯೊಳೆಲ್ಲಿನಲ್ (ಉದ್ಯ. ೧೨-೧೦೨).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಲಾಸ]

ಉಲ್ಲಸಿತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ; ಹೊಳೆಯುವ.
೨. ರಮ್ಯವಾದ; ಸೊಗಸಾದ : ಕರತಳಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಸಿತ ಹೇಮ
ಚಾಮರ ಪವನವಿಲೋಲದುಳೊಲವಪಪವಂವೃತ (ಆದಿ. ೨-೨ ವ).
೩. ಸುಖಕರವಾದ; ಸಂತೋಷಕರವಾದ. (ನಾ). ೪. [ಸಂಗೀತ]
ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸ್ವರಿತ...
ಉಲ್ಲಸಿತ... ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಮಕಗಳು (ವಿನೇಶ. ೨೩೨).

[ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಹೊಳೆ. ೨. ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು. ೩. ಸಂತೋಷವಾಗಿಸು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸು.

[ಉಲ್ಲಸನು + -ಇಸ್ಯು]

ಉಲ್ಲಾಘ (ನಾ). ೧. ರೋಗದಿಂದ ಗುಣವಾದವನು : "ಕುಶ್ಠವಾಗಿ
ಮಾಣವನಂ ಉಲ್ಲಾಘನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೫). ೨. ಸುಖ.

[ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾಪ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ನುಡಿ; ಕಟಕಿ; ಅಣಕದ
ಮಾತು : "ಕೊಂಕುನೆರಸಿದ ನುಡಿ ಉಲ್ಲಾಪಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು.
೨೪-೧೪೯). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು, —ಮಾತು. ೩. ದುಃಖ
ಅಥವಾ ಬೇನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸ (+).

[ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾರ, ಉಲ್ಲಾರ (ನಾ). ೧. ಗೌಸು. ೨. ದಿಂಬು ಹಾಕಿರುವ ಆಸನೆ,
—ಗಾಡಿ : ತೋಪು ಉಲ್ಲಾರಂ (ಶಮದ. ಮ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಜಾಲರಿ;
ಬೆಳಕಂಡಿ(?): ಕುಳ್ಳನು ಅಲ್ಲಿಯ ಉಲ್ಲಾರದೊಳಗಿಂದ ಇಣಕಿ ಹಾಕಿ
ದಾಗ ನರಹರಿರಾಯರನು ಸಂದೂಕದೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತು ಅದರೊಳಗಿನ
ನಗಗಳನ್ನೆಣಕೆಹಾಕುತ್ತಿರುವುದು. ಅವನಿಗೆ ಕಂಡಿತು (ಇಂದುಮು. ೮೬).
ಉಲ್ಲಾರ : ೨. ಸಜ್ಜುಮಾಡಿಯಿರುವ ಸರಿಗೆ ಉಲ್ಲಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರಲು
(ಸೌಗಂಧಿ. ೩೦೧-೧೬). [? / ತೆಲು. ಉಲ್ಲಾರು]

ಉಲ್ಲಾಸ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ; ನಲಿವು : ತಮ್ಮ
ವಿಶಾಸೋಲ್ಲಾಸದಿಂದ ತಮ್ಮತಿಪರಮಳದಿಂದ... ಸಂಪತ್ತು ವೆತ್ತಿದುದು
(ಜಗವಿ. ೪-೬೫). ೨. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಒಂದು
ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : "ಒಂದೆಡೆ ಗುಣದೋಷಗಳಂ ಪೆಟತೊಂದರ್ಕೆ ಗುಣ
ದೋಷಗಳವ್ವುದು ಉಲ್ಲಾಸಾಲಂಕಾರಂ... ಉದಾ : —ಬಹುವಿಧ
ದೋಷ ತೋಡುರ್ವಂ ನಿರ್ವಹಿಸದೆ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಯನೊಳ್. ಸಾಮಂತರ್
ಮಹಿಮಾರ ಗಡಿಯ ಸನಿಯದ ಮಹಿಯಂ ಪಡೆದಾತ್ಮವಂಶಜರನುಜಿ
ಜಜಿವರ್ (ಅಪ್ರ. ೧೧೩-೧೪೫). ೪. (ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ) ಅಧ್ಯಾಯ;
ಆಶ್ವಾಸ; ಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿ; ವಿನೋದಪ್ರಿಯ.

[ಉಲ್ಲಾಸ + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿನಿ; ವಿನೋದಪ್ರಿಯೆ (+).

[ಉಲ್ಲಾಸಗಾರ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಉಲ್ಲಾಸವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಂತೋಷಿಸು :
ಲೇಸನಿಪ ಕೈದಿವಿಗೆಗಳ ವಿಶಾಸದಿಂದ ಮಿಗೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡುಲ್ಲಾಸವೆಲ್ವಾ
ರ್ವರಿಯ ಮೇಲಿರುಳೋವಿ ತಿರುಗುತಿರೆ (ಬಸವ. ೧೬-೨೩).

[ಉಲ್ಲಾಸ + ಪೆಲು]

ಉಲ್ಲಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಉಲ್ಲಾಸವೆಲು : ಶಂಕರನದರ್ಶನಲ್ಲಾಸಿಸುತ್ತೆ
ಶಿರದೊಳ್ ಧರಿಸಿ ತೋಟಾದಂ ಭಕ್ತಜನಕೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೦-೨೦೬).

[ಉಲ್ಲಾಸ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಲ್ಲಾಳ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಭಂಗಿ : ನಯನಾ
ನಂದಮನಿತ್ತುದಿಂದ್ರನಟನಪ್ರಾಗಲ್ಯದಿಂದ ಕೂಡೆ ಚಾರಿಯೊಳುಲ್ಲಾಳದ
ದೀಗದೊಳ್... ಸೂಚಿನರ್ತನಂ (ಅನಂ. ೫-೯೬); ತಾಳಾನುಗತ
ಮೆನಿತ್ತುಲ್ಲಾಳಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪದಿನಾಟುಂ ಪಾಳಕಳಿಯನ
ಮದರ್ವಂ ವಿಧುಲೀಲೆಯನವಂ ಬಗೆಗೀಯುತಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಪಾಶ್ವ. ೧೨-೧೪). [ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲಾಲ = ಮೇಲೆ ನೆಗೆಯುವಿಕೆ. / ಮರಾ. ಉಲ್ಲಾಳ]

ಉಲ್ಲಿ, ಉಲ್ಲಿ (ನಾ). ನಾದದ ಹಿಟ್ಟು; ಕಣಕ : ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ
ಉಲ್ಲಿಯಂತೆ ಮೃದುಶರೀರವುಳ್ಳದ್ದೊಂದು ಜಂತುವಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ.
೫-೨೯). ಉಲ್ಲಿ : (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [?]

ಉಲ್ಲಿ (ಅ). ಈ ನಡುವಣಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ : ಉಲ್ಲಿಂದೋಡು
ವಮೇಂ ಬಲ್ಲುಂಣಂ ತಂದ ಕೂಟನೂ ಸಂಗಮದೊಳ್ (ಕವಿ. ೧-೬೨);
ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸ್ಥಳವಿಶೇಷದೊಳಮಾ ಶಬ್ದಮೊಳವು
(ಶಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಲ್ಲಿಖಿತ (ಗು). ೧. ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ).
೩. ಉಲ್ಲೇಖ : ದಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಹೊಸಮಾರ್ಗದ ಪದ್ಯ
ರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿದರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾಗಿರು
ವಂತೆ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ (ಸಮಾರೋ. ೪). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಈ ನಡುವಣ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಮಧ್ಯದವನು :
ಉಲ್ಲಿಯಣಂ, ಉಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಲ್ಲಿ + -ದ]

ಉಲ್ಲಿಯಣ (ನಾ). = ಉಲ್ಲಿದ : ಉಲ್ಲಿಯಣಂ, ಉಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). [ಉಲ್ಲಿಯ + -ಅಣ]

ಉಲ್ಲು, ಉಲ್ಲೂ (ನಾ). ೧. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಹೆಡ್ಡ (ಕ). ಉಲ್ಲೂ : ೨. ನೀನು ಬಹು ಉಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತೀ. ಉತಾವಳಿತನಿಂದ ಯಾವಲಾಭವಿಲ್ಲೆಂಬುದು ನಿನಗಿರುವದೇ? (ಮೋಜೀವ. ೭). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಉಲ್ಲೂ]

ಉಲ್ಲುಂತೆ (ನಾ). ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಕಟಕಿ.

[ಸಂ. ಉಲ್ಲುಂತಾ]

ಉಲ್ಲುಳಿತ (ಗು). ಸುತ್ತಾಡಿದ; ಹೊರಳಾಡಿದ : ಜಳರುಹನಾಭನ ನಾಭಯ ಜಳಬುದ್ಧವದೊಳಗೆ ಸುರಭಸರಮಳಮಿಳಿತೋಲ್ಲುಳಿತಾಳ ಜಲ [ಜ]ಮಾಯಾ ಜಳ[ಜ]ದೊಳೊಗೆದಂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಬ್ರಹ್ಮಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧ ೯). [ಸಂ. ಉಲ್ಲುಳಿತ]

ಉಲ್ಲೂ 'ಉಲ್ಲು' ನೋ.

ಉಲ್ಲೆ 'ಉಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಉಲ್ಲೇಖ (ನಾ). ೧. ಅಗತ : ಏಷ್ಯಮಹೋಮವಿದಕ್ಕಿ ಯೇ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮುಲ್ಲೇಖಸಾಧನಂ ದ್ರವ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ಸಿದ್ಧಾ. ೪-೪). ೨. ಬರೆಹ : ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಅದರ ಉಲ್ಲೇಖವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೩೭). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ : "ನಾನಾ ಧರ್ಮಗಳಿರುವ ಪದಾರ್ಥವೊಂದನ್ನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಲ್ಲೇಖಾಲಂಕಾರ" (ಕೃಷಿ. ೨೭೯). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೇಖನ (ನಾ). ೧. ಬರೆಯುವುದು. ೨. ಅಗೆಯುವುದು. ೩. ಕೊರೆಯುವುದು. ೪. ವರ್ಣನೆ. 'ಉಲ್ಲೇಖನಂಗಿಯಾ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೇಖನಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಬರೆ : ಮಂತ್ರತಂತ್ರಯಂತ್ರ ಸಿದ್ಧನಪ್ಪ ಪರ ಮೇಷ್ಠಿ ಹರನನುಜ್ಞೆಯಂ ಸ್ಥಂಧಿಲಮನಲಂಕರಿಸಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನುಲ್ಲೇಖ ನಂಗಿಯ್ದಿಗಿಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೫ ವ). [ಉಲ್ಲೇಖನ + ಗಿಯಾ (< ಕಿಯಾ_೧)]

ಉಲ್ಲೇಖಿತ (ಗು). ಬರೆದ; ಸೂಚಿಸಿದ : ಪ್ರಸ್ಥಾನತ್ರಯದಲ್ಲೂ ಈ ವಿಷಯವು ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ (ಶಕ್ತಿ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೇಖಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರೆ; ಲಿಖಿಸು : ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನರಹರಿತೀರ್ಥರ ಹೆಸರನ್ನೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ (ಜಗದಾ. ೭೯). ೨. ಎತ್ತಿಬರೆ; ಉದ್ಧರಿಸು : ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀ ಮತ್ತು ಚಿನ್ನಮ್ಮರ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವನು (ಸಂಕವ. ೩). ೩. ವರ್ಣಿಸು : ಆ ಕವಿಜಾಪಲ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪಮವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೦೯).

[ಉಲ್ಲೇಖನ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಲ್ಲೋಚ (ನಾ). ಎತ್ತಾನ; ಮೇಲುಕಟ್ಟು (ಕ). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೋಲ, ಉಲ್ಲೋಳ (ಗು). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದ. (ನಾ). ೨. ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ : ರತ್ನಾಕರಮುಲ್ಲೋಲಂಗಳಿಂದ ಮಜ್ಜೆಯಿಸಿ (ಕಾದಂಘಾ. ೪೫೭). ಉಲ್ಲೋಳ : ೩. ರಭಸ; ವೇಗ : ಮಸಗಿದ ಜಳಧಿಯ ಕಲ್ಲೋಲದಂತೆ ಪಿರಿದುಮುಲ್ಲೋಳಂಚರಿಸು ಬಂದು ತಾಗುವಾಗಳಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭ ವ). [ಸಂ.]

ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ತೆರೆ : ಉಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲ ಮಾಲಾರಂಭ ಪೋಡ್ಡೀನಫೇನ... ರೌದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಕಾವ್ಯನಾ. ೭೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ಷೋಭೆ; ಕಲಕೆಹೋಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅನೇಕ ಕ್ಷುದ್ರಸಂಕಟಗಳಿಂದ ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ರಾಮಾನ. ೧೦೭). [ಉಲ್ಲೋಲ + ಕಲ್ಲೋಲ]

ಉಲ್ಲೋಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆದಾಡು; ಹೊಯ್ದಾಡು : ಎರಗಿದುರುಬಿಗೆ ತೇರ್ ತತ್ತರಿಸಿ ಉಲ್ಲೋಲಿಸಿತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮-೫೫೦).

[ಉಲ್ಲೋಲ + -ಇಸ್ಯು]

ಉಲ್ಲೋಳ 'ಉಲ್ಲೋಲ' ನೋ.

ಉಲ್ಮ (ನಾ). ಜರಾಯು; ಮಾಸು; ಕಸ : "ಉಲ್ಮಂ, ಕಲಿಲಂ - ಈ ೨ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿದ ನೆತ್ತರು" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೬). 'ಉಲ್ಮ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಉಲ್ಮಣ (ಗು). ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನ : ಮೆಲ್ವಾಸಿ ನೋಳಾ ಬಿಟ್ಟು ಸೇವಕರ್ ಪರಿಚರಿಸಲುಲ್ಮಣಾತಂಕದಿಂದಾ ಸುನುಂತ್ರಂ ಬೆದರೆ (ಭರಣ. ೪-೨೫). [ಸಂ.]

ಉವರ್ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉವರ್ಣ (ನಾ). ಉಕಾರ ಮತ್ತು ಊಕಾರ : ವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆ ಎಂತೆಂ ದೊಡೆ, ಅವರ್ಣಂ ಇವರ್ಣಂ ಉವರ್ಣಂ ಎಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೧೦ ಅಡಿಬಿ).

[ಸಂ.]

ಉವಳ್ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉವಟನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಊರಾ ತೊಜುವಳ್ಳ ಉವಟನ್ ತುಜುವಟ್ಟಿ ಇದಿರೆ ನಡೆದಿಡಿದು (ಎಕ- X, ಮುಳಬಾ. ೯೨-೭; 780).

[?]

ಉವಿ 'ಉಮ್ಮಿ' ನೋ.

ಉವಿತ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯುವುದು : ಉವಿತಂ ತೃಜಂ... ಇಂತಿನಿತುಂ ಕಳೆವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ). [?]

ಉಶ್ 'ಉಸ್' ನೋ.

ಉಶನ (ನಾ). ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ; ದೈತ್ಯರ ಗುರು : "ಉಶನಸುರರ ಗುರುವೆಂದೆನಲು ಶುಕ್ರನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೭).

[< ಸಂ. ಉಶನಸ್]

ಉಶೀರ (ನಾ). ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು : "ಉಶೀರಂ, ವೇರಸೇ ಮೂಲಂ - ಈ ೨ ಬಿಳಿಯಬಾಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೨-೪೬೮).

[ಸಂ.]

ಉಶ್ವಾಸ (ನಾ). (ಉಕ್) ಕೆರೆ ಕಾಲುನೆಗಳಿಂದ ನೀರು ಬಿಡುವ ಸ್ಥಳ; ತೂಬು : ಈ ನಳಕ್ಕೆ ೧೨೦ ಫೂಟಿನ ಅಂತರದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಉಶ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ... ಈ ಉಶ್ವಾಸಗಳು ಈಗಲೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗೆ. ೫೩೦). [< ಸಂ. ಉಶ್ವಾಸ್]

ಉಷ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಜಾವ : ಇಂ ತು ಸುಖಶಯ್ಯೆಯೊಳಿರ್ಪುದಂ ಉಷದ ಸಮಯಂ ಸಮನಿಸಿತಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೧ ವ).

[< ಸಂ. ಉಷಸ್]

ಉಷಕಾಲ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ : ಬಂದ ಬಸಂತ ಮಾಸದೊಳೊಂದುವಾಸರದುಷಕಾಲದೊಳುಮಾಕಾಂತನಂ ಪೂಜಿಸಿದನು (ರಾಜಶೇ. ೯-೭೬ ವ). [ಸಂ. (ಉಷಸ್ + ಕಾಲ)]

ಉಷಪಾನ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಜಾವ ಎದ್ದ ಕೂಡಲೇ ತಣ್ಣೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದು : ನರಹರಿಯು ಈಗ ಚಹ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಉಷ ಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಸಮಜೀ. ೭೮೯).

[ಸಂ. (ಉಷಸ್ + ಪಾನ)]

ಉಷಃಸ್ಮಿತ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ನಸುನಗೆಯಂತಹ ಬೆಳಕು : ಮನೋಧ್ಯಾನ ನೇಮಿಯೊಳ್ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಸುದೂರಸ್ಪೃತಿಯ ವೊಲ್ ಲಸತ್ ಗೋಚರಿಸು ತಿದುರ್ದು ಉಷಃಸ್ಮಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೦-೧೫೮). [ಸಂ. (ಉಷಸ್ + ಸ್ಮಿತ)]

ಉಷಣ (ನಾ). ೧. ಶುಂಠಿ, ೨. ಮೆಣಸು : “ಕರೆ-ಆಹ್ವಾನೇ ವಸ್ತದ
ರೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತದಶಾ = ಸರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ =
ಮೆಣಸು)” (ಶಮಧಾ); “ಉಷಣಮದಾ ಮರಿಜಮನಲು ಮೆಣಸಕ್ಕು”
(ಮಂಗರಾ. ೬. ೪೧-೩೬). ೩. ಹಿಪ್ಪಲಿ. [ಸಂ.]

ಉಷಣೆ (ನಾ). “ಹಿಪ್ಪಲಿ” (ಗಂಗಾಮ. ೪೬). [ಸಂ. ಉಷಣಾ]

ಉಷತಿ (ನಾ). ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಮಾತು. [ಸಂ. ಉಷತೀ]

ಉಷರ್ಬುಧ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ; ಬೆಂಕಿ: ನಿಘ್ನುರಜಿಹ್ವನುಷರ್ಬುಧನಂತಿರೆ
ದು ಬರ್ಬುಧನಾ ರೋ ಕೊಂ ದಿ ಪಡೆಯಂ ನೋವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೨).
[ಸಂ.]

ಉಷಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನ ಕಾಲ. ೨. ಉಷಃಕಾಲದ ಅಧಿದೇವತೆ:
ಪ್ರಾತಃ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗವುಳ್ಳವರೂ ಜಗದುತ್ಪಾದಕರೂ ಆದ ಉಷಸ್ಸುಗಳು
ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತಮ್ಮ ನಿಯಮದ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಋಕ್ವಾರ.
೧೪೦). [ಸಂ. ಉಷಸ್]

ಉಷಾಸೂಕ್ತ (ನಾ). ಉಷಃಕಾಲದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು
ಹಾಡುವ ಸೂಕ್ತ.

[ಸಂ. (ಉಷಾ + ಸೂಕ್ತ)]

ಉಷಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವೇಗವಾದ. [ಸಂ.]

ಉಷಿತ್ಯ (ಗು). ವಾಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಲೆಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಉಷೆ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಗಿನಕಾಲ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ: ಜವನಿಕೆಯಂ ನಿಶಾ
ಚರ ಕಬಂಧವುನಾಡಿಸಲಂಧಕಾರಮಂ ರವಿ ಕಳೆದಿಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕರಪಲ್ಲವ
ದಿಂದುಷೆ ಪಿಂಗಿ (ಶಂರಾಮಾ. ೧೩-೯೫); ಏನು ಲಲಿತಾದ್ರಿಯಲಿ ಬೆಳಕು
ಗಳುಷೆಗೆ ಕಾಂತಿಯನೀವುವು (ಕನ್ನಬಾ. ೧೩೪-೨); ಇರುಳಳಿದುದುಷೆ
ಮೂಡಿತೊಯ್ಯನೆಯ ಬೆಳಗಾಯ್ತು (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೨೬೪-೧೩೬).
೨. ಬಾಣಾಸುರನ ಮಗಳು; ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಂಡತಿ. ೩. ಸುಡು
ವಿಕೆ; ತಾಪ. ೪. ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಉಷಾ]

ಉಷ್ಪಾಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಖವಾದ್ಯ (?): ಉಷ್ಪಾಂಗ
ದಿಂದ ಸ್ವರಶುದ್ಧವಾಗಿ ಊದಿ (ಶರಣ. ೭೩). [ಸಂ. ?]

ಉಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿ: “ದಾಸೇರಕಃ... ಉಷ್ಪಃ... ಶಂಖಕಃ
—ಈ ೭ ಒಟ್ಟಿ” (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೫). ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ;
ಮಡಕೆ. ೩. ಕುಂಬಾರನ ತಿಗುರಿ; ಚಕ್ರ: “ಉಷ್ಪ ಕುಲಾಲಚಕ್ರ
ವರಮೃಣ್ಮಯ ಪಾತ್ರಗಳುಪ್ಪವಾಚಕಂ” (ನಾನಾರ. ೮೬). ೪. = ಉಷ್ಪ
ಪಕ್ಷಿ: ಪಕ್ಷಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಸೋವಾರಿ, ಉಷ್ಪ, ಉಮು ಮೊದಲಾದುವು
(ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೮೯). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಪತುಂಡ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕರಿವದನದತಿ
ಶಯ ವ್ಯಾಕಾನನರು ಲಸದುಷ್ಪತುಂಡವೆನಿಸುವರು (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೧೯-೬).
[ಸಂ. ಉಷ್ಪ + ತುಂಡ]

ಉಷ್ಪಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಂತೆ ಕೊರಳುದ್ದವಾದ ಹಕ್ಕಿ: ಉಷ್ಪಪಕ್ಷಿ
(ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೩೬); ಉಷ್ಪಪಕ್ಷಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ದಪ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ
(ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಷ್ಪ + ಪಕ್ಷಿ]

ಉಷ್ಪಪತಿವಕ್ತ್ರ (ನಾ). = ಉಷ್ಪತುಂಡ: ಉಷ್ಪಪತಿವಕ್ತ್ರಂ...
ರುದ್ರವಕ್ತ್ರನೆಂಬರೆಸೆದರ್ (ರಾಜಶೀ. ೧೪-೧೫೪).
[ಸಂ. ಉಷ್ಪ + ಪತಿ + ವಕ್ತ್ರ]

ಉಷ್ಪಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಒಂಟಿ. [ಸಂ. ಉಷ್ಪೀ]

ಉಷ್ಪಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಒಂಟಿ. ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ:
“ಮಣ್ಣುಮಡಕೆ ಉಷ್ಪಿಕೆ [ಪಾತಾಂ. ವ್ಯಪ್ತಿಕೆ] ಯೆನಿಪುದು” (ಮಂಗರಾ.
೧೩೪-೨). [ಸಂ. ಉಷ್ಪಿಕಾ]

ಉಷ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಕಾವು: “ತೀವ್ರಂ...
ಉಷ್ಣಂ, ಪಟು - ಈ ೨ ಉಷ್ಣಂ” (ಹಲಾಯು. ೮-೪೦). ೨. ಪಟು
ವಾದವನು; ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿಯಾದವನು. ೩. ಸೆಕೆ; ತಾಪ:
“ಉಷ್ಣಂ ಬಾಪ್ತಮನೇ ಸೆಗಳೆಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮). ೪. ಬೇಸ
ಗೆಯ ಕಾಲ; ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತು. ೫. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು:
ಉಷ್ಣ... ಕಾಲಸೂತ್ರಗಳೆಂಬವೇ ಯೆಂಬನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ.
೧೭೯). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಣಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ: ಕಾವುಗಣ್ಣು,
ಉಷ್ಣಗಣ್ಣು, ನೀರುಗಣ್ಣು, ಜಾರುಗಣ್ಣು, ಸಂಜೆಗಣ್ಣು (ಕುಕಸ. ೪೨೮).
[ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ಗಣ್ಣು (< ಕಣ)]

ಉಷ್ಣಜಲ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು: ಉಷ್ಣಜಲಮುಕ್ತಗೊಳ್ಳ ಕರೆಗಣ್ಣು
(ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೫). [ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ಜಲ]

ಉಷ್ಣಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ: ದೇಹದೊಳಗುಷ್ಣಜ್ವರದ
ರೂಪಿನ ನೆಲಸಿ ಪರಿತಾಪವನೊಡರ್ಚು (ಬಸವ. ೫೦-೨೫).
[ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ಜ್ವರ]

ಉಷ್ಣತೆ (ನಾ). ಉಷ್ಣ; ಶಾಖ; ಸೆಕೆ. [ಸಂ. ಉಷ್ಣತಾ]

ಉಷ್ಣನಯನ (ನಾ). ೧. ಶಾಖವನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದು, —ಸಾಗಿಸು
ವುದು: ವಸ್ತುವಿನ ಅಣುಗಳು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣ
ವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣನಯನವೆಂದು
(convection of heat) ಹೆಸರು (ಭಾತವಿ. ೨೯೪). ೨. ಬಿಸಿಗಣ್ಣು;
ಉರಿಗಣ್ಣು. [ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ನಯನ]

ಉಷ್ಣನಾಡಿ (ನಾ). ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮಯೂರನಾಡಿ...
ಶೈತ್ಯನಾಡಿ ಉಷ್ಣನಾಡಿ (ಶರಣ. ೪೮೦). [ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ನಾಡಿ]

ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶ (ನಾ). = ಉಷ್ಣವಲಯ: ಏಶಿಯ ಖಂಡದೊಳಗಿನ
ಉಷ್ಣಪ್ರದೇಶವು ಹುಲಿಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೫).
[ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ಪ್ರದೇಶ]

ಉಷ್ಣಮಯೂಖ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ; ಬೆಂದಿರ: ಉಷ್ಣಮಯೂಖಂ
ಸಿಂಹಲಗ್ನದೊಳ್... ಇರೆ ನೃಪಾತ್ಮಜನೆ ನೃಪಂ (ಜಾತಕ. ೧೨-೨೨).
[ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ಮಯೂಖ]

ಉಷ್ಣಮಾನ (ನಾ). ಶಾಖದ ಅಳತೆ: ನೀರು ೧೦೦ ಡಿಗ್ರಿ ಸೆಂಟಿಗ್ರೇಡ್
ಉಷ್ಣಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುದಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ಮಾನ]

ಉಷ್ಣಮಾಪಕ (ನಾ). ಉಷ್ಣವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಸಾಧನ: ಉಷ್ಣ
ಮಾಪಕವನ್ನು ಫಾರ್ಮಾಲ್ಡಿಹೈಡ್ ದ್ರಾವಕದಲ್ಲಿಡಬೇಕು (ಕಲರೋ.
೮೦). [ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ಮಾಪಕ]

ಉಷ್ಣಮಾಪಿ (ನಾ). = ಉಷ್ಣಮಾಪಕ: ಮಗುವಿಗೆ ಜ್ವರದ ವೇದ
ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ಉಷ್ಣಮಾಪಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ನೋಡಿದರೂ...
ಜ್ವರ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾಗ. ೨೨೧).
[ಸಂ. ಉಷ್ಣ ಮಾಪಿನ್]

ಉಷ್ಣರಶ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ಕಿರಣ: ಪೂಂಪುಷ್ಪೋಯ್ಯ
ದೀಪ್ತತಪಮಂವಿನಮರ್ಕಕರಂಗಳತ್ತಮಿತ್ತಂ ಪುದಿಮಷ್ಣರಶ್ಮಿ ಪುರುಷಾ
ಕೃತಿಯಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೪). ೨. ಬಿಸಿಯಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳ
ವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ರಶ್ಮಿ]

ಉಷ್ಣರೋಗ (ನಾ). ಅತಿಉಷ್ಣತೆಯಿಂದ ಬರುವ ರೋಗ; ಮೇಹ
ವ್ಯಾಧಿ: ಈ ಅಗ್ನಿವೇಗವು ಉಷ್ಣರೋಗವಾಗಿ ಪಾಂಡ್ಯನನ್ನು ಸೇರಲಿ
(ಪುರಾವಿ. ೧೬೯). [ಸಂ. ಉಷ್ಣ + ರೋಗ]

ಉಷ್ಣ ರೋಚಿ (ನಾ). = ಉಷ್ಣ ರ ಶ್ರೀ: ಆಕಾಶಮಾರ್ಗಶ್ರಮಂಗಳ
ನೊಲ್ಲಾಪಿಸಲುಷ್ಣ ರೋಚಿಗೆ ನಿಜೋತ್ಪನ್ನಾತಪತ್ರಂಗಳಂ ತಳಿವುತ್ತುಂ
(ಜಗವಿ. ೧-೪೩). [ಸಂ. ಉಷ್ಣರೋಚಿ (ಉಷ್ಣ + ರೋಚಿ)]

ಉಷ್ಣ ವಲಯ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತದ ಉಭಯ
ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬಿಸುಪು ಹೆಚ್ಚಾದ ಭೂಭಾಗ: ಕರ್ಕಾಟಕ
ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತಕ್ಕೂ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ
ಭಾಗ ಉಷ್ಣ ವಲಯ (ಭೂವಿವ. ೧೯). [ಉಷ್ಣ + ವಲಯ]

ಉಷ್ಣ ವಾಯು (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ ಸಂಬಂಧವಾದ ಒಂದುರೋಗ,
[ಉಷ್ಣ + ವಾಯು]

ಉಷ್ಣ ವಾಹಕ (ಗು). ಉಷ್ಣ ವನ್ನು ಸಾಗಿಸಬಲ್ಲ; ಶಾಖವನ್ನು
ಸಾಗಿಸುವ: ಬೆಳ್ಳಿ ಉತ್ತಮ ಉಷ್ಣ ವಾಹಕವಲ್ಲವೇನೇ? (ನಿಶಲ. ೮೮).
[ಉಷ್ಣ + ವಾಹಕ]

ಉಷ್ಣ ವೈತಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ: ಸರ್ವವಿದ್ಯಾ ಭೇದಿಸಿ
ಉಷ್ಣ ವೈತಾಳಿ (ಜಾವಂ. ೨೧೦). [ಉಷ್ಣ + ವೈತಾಳಿ]

ಉಷ್ಣಾಂಶು (ನಾ). ಸೂರ್ಯ: ಶಶಾಂಕಂಗೆ ಶೈತ್ಯ ಮುಮುಷ್ಣಾಂಶುಗೆ
ತೇಜಮುಂ ನಿಜಮವಂ ಮತ್ತೊರ್ವರಾರ್ ಮಾಡಿದರ್ (ಪುಷ್ಪ. ೪.
೧೨-೩೮). [ಉಷ್ಣ + ಅಂಶು]

ಉಷ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಜಿ: "ಉಷ್ಣಿಕಾ... ವಿಲೇಸಿಕಾ - ಈ ಗಂಜಿ"
(ಕಲಾಯು. ೫೩-೧೩೫); "ಕೂರಾಂಬುವುಷ್ಣಿಕೆಯವನುನೆ ಗಂಜಿ"
(ಮಂಗರಾ. ೬೩-೧). [ಸಂ. ಉಷ್ಣಿಕಾ]

ಉಷ್ಣಿಕ್ಕು (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಭಂದಸ್ಥಿ ನಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದು:
ಉಷ್ಣಿಕ್ಕುಂ ಬ ಭಂದದೊಳೇಟಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಂಗಳ್
(ಭಂದೋಂಬು. ೨-೩೧ ವ). [ಸಂ. ಉಷ್ಣಿಕ್ಕು]

ಉಷ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಯಾಗು; ಉಷ್ಣವಾಗು: ನಿರಾಳ ಸಮಯದ
ಬಿಸಿಲ ಬೇಗೆಗೆ ಬೆಂದು ನೆಲನುಷ್ಣಿಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ನೂಷ್ಣಿಸಿ] ತಲೈ ಕಡು
ಗಾಧ ಕಾವಲಿಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೨-೪-೧೫). [ಉಷ್ಣ + ಇಸು]

ಉಷ್ಣೀಷ (ನಾ). ೧. ರುಮಾಲು; ಮುಂಡಾಸು; ಶಿರೋವೇಷ್ಟನೆ;
ಪಾಗು: ಧವಳಧಂ ಧವಳೋಷ್ಣೀಷಂ ಶಶಾಂಕಸಂಕಾಶಯಶೋಧ
ವಳತ ಭುವನಂ ತಾಗಿದನವಯವದಿಂ ಬಂದು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೧-೩೯);
ನಸುಗುವಿಯಿಂ ಮಿಲುಗುವುಷ್ಣೀಷವಹಿಕೆಗಳಿಂ ದೋತ್ರದಿಂ (ಪದ್ಮರಾ.
೫-೩೦). ೨. ಕಿರೀಟ: ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮಾಣಿಕ್ಯಮಯವಾದ
ಉಷ್ಣೀಷಮಂ ಧರಿಸಿ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೦೦). [ಸಂ.]

ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ರುಮಾಲಿನ ವಸ್ತ್ರ; ಶಿರೋವೇಷ್ಟನೆ ಪಟ್ಟಿ:
ಉಷ್ಣೀಷಪಟ್ಟಿಂ ಶಿಖಾಮಣಿಯಂ ಕಂಧರಮಾರದಿಂ... ಅಲಂಕೃತ
ನಾಗಿಯುಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೫೮ ವ). [ಉಷ್ಣೀಷ + ಪಟ್ಟಿ]

ಉಷ್ಣೇತರಕಿರಣ (ನಾ). ಬಿಸಿಯಲ್ಲದ (ತಂಪಾದ) ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳ
...ವನು; ತಣ್ಣದಿರ; ಚಂದ್ರ: ಕರಮೊಪ್ಪಿತುಷ್ಣೇತರಕಿರಣಂ ವರ್ಷಾಂತ
ಸಮಯ ಜಳಧರಪಥದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೬).
[ಉಷ್ಣ + ಇತರ + ಕಿರಣ]

ಉಷ್ಣೋದಕ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರು. 'ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ' ಪರಾ.
[ಉಷ್ಣ + ಉದಕ]

ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಬಿಸಿನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ, -ಹೊಳೆ:
ಉಷ್ಣ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ತೀತಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹರಿಯುವ ಉದಕ ಪ್ರವಾಹ
ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಷ್ಣೋದಕಪ್ರವಾಹ (ಭೂವಿವ. ೯೧).
[ಉಷ್ಣೋದಕ + ಪ್ರವಾಹ]

ಉಷ್ಣಕೆ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲ. [ಸಂ.]

ಉಸ್, ಉಶ್ (ಅ). ೧. ಆಯಾಸ, ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಉಸಿರು ಬಿಡುವೆ
ಧ್ವನಿ. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಉದ್ಗಾರ.
೩. ಎಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಉದ್ಗಾರ. ಉಶ್: ೨. ಉಶ್ ನಡಿ
ಆತ್ಮ (ರೂಢಿ).

ಉಸ್ ಉಸ್ ಅನ್ನು, ಉಸ್ಸನ್ನು = ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡು; ಸಂಕಟ
ಪಡು: "ಉಸ್ ಉಸ್ ಅನ್ನು - ಎಚ್ಚರಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨); ಪಲ್ಲ
ವಾಧರೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತದೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಪುಸ್ಸೆಂದು ಸುಯುತೆ (ಬಸವ. ೩-೧೭);
ಸಂದೆಗವೆ ಜಗದಂಬೆ ನೀಮುಸ್ಸೆಂದ ಬಳಿಕೇನಸುರನುಳವನೆ (ರಾಮಾಸಂ.
೬-೧೦-೧೧). ಉಸ್ಸಪ್ಪ = ಉಸ್: ಆಚಾರ್ಯರು... ಉಸ್ಸಪ್ಪ ಎಂದು
ಕುಳಿತರು (ಅಪವಾ. ೫). [ದೇ. || ತುಳು. ಉಸ್; ತೆಲು. ಉಸ್ಸು]
ಉಸಲಿ, ಉಸಳಿ, ಉಸಳೆ, ಉಸುಳಿ (ನಾ). ಹೆಸರು, ಕಡಲೆ ಮೊದ
ಲಾದ ಕೆಳು ಅಥವಾ ಬೇಳೆಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಸಂಬಾರ ಹಾಕಿದ
ತಿನಿಸು; ಗುಗ್ಗರಿ: "ಆಪಕ್ಕಂ, ಪೊಳಿ, ಅಭ್ಯಾಸ - ಈ ೩ ಉಸಲಿಯ
ಪೆಸರುಗಳು, ಗುಗ್ಗರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩-೨೪೭). ಉಸಳಿ: ಕಡಲೆಯ
ಉಸಳತಂದಿದ್ದೆ (ಕುಂಹಂ. ೪೬); ಹಸಿಬಟಾಣಿಗಳ ಉಸಳಿ (ಚವರ.
೨೧೫). ಉಸಳೆ: ಹೆಸರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಉಸಳೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ.
೧೨೩-೩೯). ಉಸುಳಿ: ಅಕ್ಕದಿಕಾಳಿನ ಉಸುಳಿ (ಬೆಳಭಾ. ೭).

[? / ತಮಿ. ಉಸಿಲಿ; ತೆಲು. ಉಜಲಿ. / ಮರಾ. ಉಸಲ್]

ಉಸಳಿ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸಳೆ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸಾಬರಿ (ನಾ). ಗೊಡವೆ; ಗೋಜು; ತಂಬೆ: ಛೇ ಆಕೆಯ ಉಸಾ
ಬರಿಗೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೮); ಆ ಬಡವಿಯು ನಿಮ್ಮ ಉಸಾಬರಿಗೆ
ಬಂದಿಲ್ಲ (ಮೋಹನೀ. ೮); ಕಂಡವರ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಉಸಾಬರಿ
ನಿಮಗೇಕೆ? (ಪಾಶ್ಚಲ್ಯ. ೨೯೨). [← ಮರಾ. ಉಸಾಬರ್; ಉಸಾಭರ್]

ಉಸಿಕೆ (ನಾ). ಮೌನವಾಗಿರುವವನು; ಮೌನಿ: ಮಿಸುಕದುಸುರಿದ
ದುಸಿಕನಿದ್ದಂತೆ ಮಗಳೆದವಾ ದೇವನಲಿ (ಬಸವ. ೫೦-೫೯); ಉಸಿಕನೊ
ಳೇಕೆ ಮಾತು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ವಾಖ್ಯಾ). [?]

ಉಸಿಕಂ (ಅ). ಮೌನವಾಗಿ; ಸುಮ್ಮನೆ: ಉಸಿಕಂ ಮೌನಾರ್ಥ:
ಉಸಿಕಮರ್ಧಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಸಿಕನೆ (ಅ). ೧. ಸುಮ್ಮನೆ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ; ಮೌನವಾಗಿ: "ನೆಗಲ್ಲುಂ
ಮೌನಾರ್ಥಂ ಸುಮ್ಮನೆಗೆ ಸಮ್ಮನೆಯುಸಿಕನೆಂದು ನುಡಿದವ್ಯಯದೊಳ್
(ಶಮದ. ೩೦೨); ಪಸುಳರಿ ನಮಗೇತಕಾ ಗಡಣಿಸಿದೆ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಂಗಳಂ
ನೀನುಸಿಕನಿಪ್ಪುದು ಧರ್ಮವೇ ಕರೆಯವ್ವ ತನುಭವನ (ಬಸವ. ೨೪-೬೩);
ಶಿವನರ್ಪ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ನೈವೇದ್ಯ ಮಂ ಮಾಳ್ವನುಸಿಕನೆ ಮಲಗು ನೀನೆ
ನಲೈ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೩-೧೭). ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ: ಪುಟ್ಟ
ದುಡು ಮೊದಲಿಂದುತನಕೊಂದಡಕೆಹಂಗಿನೊಳೊಂದನುಸಿಕನೆ ನಿನ್ನನಾ
ನೋಲೈಸಿದೆನು (ಬಸವ. ೬೧-೫೭). ೩. ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ;
ಉದಾಸೀನವಾಗಿ: ಪಾಂಥರನುಸಿಕನೆದಿದರೆಂದು ತಡವರ್ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ
ಯರು (ಮದೇಶ. ೨-೧೫); ಎಲೆ ಮಹೇಶ್ವರ ನೋಡದುಸಿಕನೆದುವರೆಯನೆ
(ಗುರುಚಾ. ೧-೩); ೪. ಧಟ್ಟನೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ: ದೇವರಾಜ (ಉಸಿ
ಕನೆ ತನ್ನಾತುರವನ್ನೆತ್ತಿ ತೋರಿರುವನು) (ನಡವಾ. I, ೪೪೯). [?]

ಉಸಿಕಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಮ್ಮನಿರು; ಮೌನವಾಗಿರು: ಇನಿಸುಂ ಪೊಪ್ಪು
ಸಿಕಮಿರ್ದು (ಚಿ ಕ ವಿ. ೬-೧೧೪ ವ); ನಿಜಸ್ವರೂಪನುಡುಗಿಸಿಯುಸಿಕ
ಮಿರ್ದನಾಗಳ್ (ವಿಷ್ಣು. ೫-೧-೧೩೯); ಮನದೊಳ್ ಸಂಶಯದೇಳ್ಳಿ
ಯಿಂದುಸಿಕಮಿರ್ದಾಳೋಚಿಸುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ವೆಂಕಮ. ೮-೧೩).

[ಉಸಿಕಂ + ಇರು (< ಇರ್)]

ಉಸಿರ್, ಉಸಿರು, ಉಸುರ್, ಉಸುರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡು; ಉಸಿರಾಡು; ಸುಯ್ಯು; ಲಲಿತಾಂಗಿ ಬೆಚ್ಚು ನುಸಿದ್ ಚ್ಚರಿವೆತ್ತಿರೆ ಮೂರ್ಛಪೋಪ್ರದುಂ (ಅದಿಪು. ೩-೨೬). ೨. ಮಾತನಾಡು; ಹೇಳು: “ಉಸಿರ್ - ಭಾಷಣೇ” (ಶಮಧಾ); ಕಾಲದೇನೆ ಯೊಳುಸಿರದೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೨); ತಾರಾಸೀಡದೇವಂ... 5 ಭೋಂಕನೆ ಮನಂ ಕಲಂಕೆ ಮನಂ ಮಿಕ್ಕುಸಿರಲೊಲ್ಲದೆಂತಾನುಮಿಂತೆಂದಂ (ಕಾದಂ. ೫೦೭); ಬಸವಂಗುಸಿದ್ ಗುರುಸಂಗಮೇಶ್ವರಂ (ಬಸರ. ೫-೧). ೩. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಸದ್ದುಮಾಡು: ಸಾರೆ ಚೆಕೋರಮಿಂದು ಮಂಡಳಗಳತಾಮ್ರತಾಸವನುನುಡುಸಿರುತ್ತಿರೆ ಚೆಲ್ವು ಶಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೦); ಕಿಂಕಣಿಯೆನಲ್ಪುಸಿರ್ವ ಕಿಜುಘಂಟೆ (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೩೦). 10 ೪. ಉಸಿರನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸು: ಯತಿಯಂಬುದುಸಿರ್ವ ತಾಣಂ ಕೃತಾಸ್ತದಂ ವೃತ್ತ ಜಾತಪದಪದ್ಧತಿ ಯೋಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೦). ಉಸಿರು: ೨. ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಸ್ವಾಮಿಯ ಪದಮಂ ನೆನೆದು ಬಳಿಕ್ಕೀ ಕಾವ್ಯಮನುಸಿರುವೆನು (ಜಯಕಾ. ೧-೮); ಕರ್ಣರಸಾಯನವೆನಲು ಸಿರುವೆನೀ ಕೃತಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೨-೨); ತನ್ನ ವಿಧಿಗೆ ಶಂಕರನೇಕೆ ಹೊಣೆ ಯಾದಾನೆಂದು ವಿನೇಕ ಉಸಿರುತ್ತಿತ್ತು (ನಿರಾತ. ೬೮). ಉಸುರ್: ೨. ನೃಪಸುತ ಕಾತುಕಮಂಜೆಯಪ್ಪೊಡುಸುರ್ದಪೆನೀಗಳ (ಕಾದಂಪು. ೭೦೫); ತತ್ಕಾರಣಮಂ ಮನಮೊಡೆನೆಗುಸುವುದೆನಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೨೩); ಉಸುರ್ವಡೀ ವಿಜಯಾರ್ಥ ದಕ್ಷಿಣ ದೆಶೆಯೊಳಗೆ ಶಿವಮಂದಿ 15 ರವು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೭-೧೮). ಉಸುರು: ೧. ಉಸುರುವಾಗಳು ಕಮಲ ಜಾದಿಗಳುಸುರುವರು ನಿನ್ನೊಡನೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೫-೧೯). ೨. ಏನನು ಸುರುವೆನ್ನೆನ್ನ ಜನ್ಮಫಲಾನುಭೋಕ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ (ಬಸಪು. ೩-೨೨); ಕಾರವೇಂದ್ರಂ ಗುಸುರಿದನು ಕಲಿಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೨-೧೮); ಪರಮಾತ್ಮನೀನೆಂದು ಸುರುತಿವೆ ವೇದಗಳು (ಹಫಸಾ. ೨೩); ಬೊಮ್ಮವನು ಅಜಾದಿಹರೆ ಸುಮ್ಮ ನಿಂದಿರಬೇಕು ಬೊಮ್ಮವವಜುಡು ಉಸುರಿದರೆ ಕಳಹೋಗಿ ಕೆಮ್ಮಿದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೮೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಯಿರ್; ತೆಲು. ಉಸುರು, ಉಸುಜು, ಉಸುರನು; ಕುರುಖ್. ಉಜ್ಜಾ; ಮಲೆ. ಉಜೆ]

ಉಸಿರ್, ಉಸಿರು, ಉಸುರ್, ಉಸುರು (ನಾ). ೧. ಶ್ವಾಸ; ಪ್ರಾಣವಾಯು; ಜೀವ: ಅನಂತರಮುಸಿರೊಡನೆಮೆಯಿಕ್ಕುವುದಂ 20 ಮಜಿದು (ಕಾದಂಪು. ೭೪೬); ಮೂಗುಂ ಬಾಯುಮುಸಿರ್ವಿಡುಕ ಗುಡದೆ ಪಿಡಿದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩). ೨. ಗಾಳಿ (?): ಬೆಳಗುಗಳ ಬಳದ ಬಳಗದ ಬಳಸುಗಳೊಳಗೊಳಗೆ ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆಪೊಳೆದೊಳಗುಚ್ಚಳಿಸಿ ತಳತಳಿಸಿ ದೆಸೆಗಳನಳುದುಸಿರೋಳ್ ಕೆಳದುರ್ ಮಿಳದುರ್ ತಳದತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩). ೩. [ಭಂದ] ಯತಿ; ನಿಲುಗಡೆಯ ಸ್ಥಳ: ಉಸಿರ್ ಅಜು ನೆಲೆಯೋಳ್ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೮೮; ಅಡಿಟಿ). ‘ಉಸಿರ್ ದಾರಣ’ ಪರಾ. ಉಸಿರು: ೧. ಬಸಿಜೊಡನೆ ಬಾಸೆ ಬಲಕೊಲೆಯೆ ತೆಕುಗುರುಳ ಕೊಡುಸಿರು ಭಾರ್ಯೆನೆ ನಡೆಯೊಡನೆ ನುಡಿ ಬಾಡಲ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೨); ಮೂಗುನುಸಿರುಬ್ಬಿದ್ದುದ್ದಿಗಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೪). ೪. ಶಕ್ತಿ; ಚೈತನ್ಯ; 30 ತ್ರಾಣ: ಅವನಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಉಸಿರೇ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೫. ವಾಕ್ಯ; ನುಡಿ; ಸೊಲ್ಲು. ‘ಉಸಿರ್ವೆಣ್’ ಪರಾ. ಉಸುರ್: ೧. ಉಸುರಿಂ ಗುಸುರಂ ಕೊಡುವೆವು (ಸಮಪ. ೯-೧೦೬); ಉಸುರ್ ಬಂದಂತೆ ಹರಣ ದಳಲುಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು (ನಂಬರ. ೨-೫೭). ಉಸುರು: ೧. ಉಸುರು ವಿಷವಾದೊಡನೆಂತು ಸೈರಿವೆಂ (ವಾಗೀರ. ೨೭೦); ಉಸುರಿಲ್ಲ ದೊಡಲಿನ ಚೆಲುವಿನಂತಿರೆ ನಮ್ಮ ಬಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೯-೫೨); ಉಸು 40 ರುಂಬಾದರೆ ಉಪ್ಪುಮಾರಿ ತಿನ್ನಬಹುದು (ಗಾಡೆ).

ಉಸಿರುಕಟ್ಟು = ಶ್ವಾಸನಿಲ್ಲು; ಉಸಿರಿಗೆ ತಡೆಯಾಗು: ಹೊಗೆ ಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರುಕಟ್ಟುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಉಸಿರುಕಟ್ಟು, ಉಸಿರುತಾಗು = ಶಾಪತಗುಲು, — ತಟ್ಟು: ಉಸಿರುನಿಲ್ಲು = ಸತ್ತುಹೋಗು: ಉಸಿ ರಾಡುವವರೆಲ್ಲ ಸಂಕಟಪಡುವರು ಧನ್ಯರು ಉಸಿರುನಿಂತವರು (ಇಂಜಾಪ. ೯೦-೩೯). ಉಸಿರುಹಿಡಿ = ೧. ಜೀವಹಿಡಿದುಕೊ; ಬದುಕು: ಅಜ್ಜಿ ಮೊಮ್ಮಗನ ಮುಖ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಉಸಿರುಹಿಡಿದುಕೊಂಡೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನಿಧಾನಮಾಡು; ತಾಳು: ಅತುರಪಡಬೇಡ, ಸ್ವಲ್ಪ ಉಸಿರು 5 ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರು (ರೂಢಿ).

[< ಉಸಿರ್. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಯಿರ್; ತುಳು. ಉಸುರು, ತೆಲು. ಉಸುರು]

ಉಸಿರಾಟೆ, ಉಸುರಾಟೆ (ನಾ). ಉಸಿರಾಡುವಿಕೆ; ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ: ಜ್ವರ ವಿಪರೀತನಾಗಿ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿ ಉಸಿರಾಟೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೧೨೦). ಉಸುರಾಟೆ: ಇರದೆ ನಿಜವುಸುರಾಟೆಡೆಯೊಳು ಹರಿಯ ದರ್ಪವನಳಿದು ಕಾಯ್ದು ಕುಡಿಯುಳವನ ದಿಟ್ಟಿ (ಸಾನಂದ. ೯-೨೬).

[ಉಸಿರ್ + ಅಟ]

ಉಸಿರಾಡು, ಉಸುರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡು: ಈ ರಂಧ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಸಸ್ಯವು ಉಸಿರಾಡುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೮); ತೋಡ ಮುಕ್ತಾಫಲದ ಕಾಂತಿವತ್ತಾತ್ಮವಿದು ಹೊರಗಲೆನ ನಲವಿಸುಸಿ ರಾಡಿ ಜ್ವಲಿಸೆ (ಮಲೆದೇ. ೩೮-೪). ಉಸುರಾಡು: (ಕ).

[ಉಸಿರ್ + ಅಡು]

ಉಸಿರಾವಿ (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಹಬೆ: ಸಿಡಿಮದ್ದಿನಿಂದೇಳ್ವ ಹೊಗೆಯನ ಲಿಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ದರಿ ಪೂತ್ಕರಿಸುವುಸಿರಾವಿಯೋಲುಣ್ಣೆ ಮಂಜು (ಶ್ರೀರಾಮಕ. ೨೮೪-೧೬೮).

[ಉಸಿರ್ + ಅವಿ]

ಉಸಿರಿ (ನಾ). ಉಸಿರುಳ್ಳದ್ದು; ಜೀವಿ; ಪ್ರಾಣಿ: ಪಿಡಿವನ್ ಬಯ ಲಾ ಕೂರುಸಿರಿಗಳನ್ ಮೇಣ್ ಕಡಲಾಟದ ನೀರುಸಿರಿಗಳನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬-೩೨೩); ಗಣಗಿಯನಿತು ತೆವಳಲರ್ಪ ಉಸಿರಿಗಳಾ ಸಾಹಸಮ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೯-೬೧೭).

[ಉಸಿರ್ + ಇ]

ಉಸಿರಿಕ್ಕು, ಉಸುರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು: ಕಂಡರಿಟ್ಟಂತು ಸಿರಿಕ್ಕಲುಂ ಮಜಿದು (ಕಾದಂ. ೫೮೫); ಎನೆಯಿಕ್ಕುದುಸಿರಿಕ್ಕುದುಣ್ಣದ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ತವ ತಳೆದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೬); ತಿತ್ತಿಗಳ ಮೊರೆಯುತ್ತೇ ನುಸಿರಿಕ್ಕವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೮). ೨. ಮಾತನಾಡು; ನುಡಿ: ನಿನ್ನ ಬೇಟೆದ ಮಿಂಡನಾವನವನಂ ಪೇಟೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ ದೂತಿ ಭೀತಿಯಂ ದುಸಿರಿಕ್ಕದಿರೆ (ಪಂಜತಂ. ೭೫-೧೪). ಉಸುರಿಕ್ಕು: ೧. ಉಸುರಿಕ್ಕು 25 ವುದುಮನೇಂ ಮಜಿದೆ ಕಾಂತೆ (ಕಾದಂಪು. ೪೮೨); ಬದುಕೆ ಫಲವೇನು ಜಡತೆಯಲಲಸದುಸುರಿಕ್ಕಿದರೆ ಮಾನ್ಯವೆ ತಿದಿಯ ತೊಗಲುಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೨-೨-೬).

[ಉಸಿರ್ + ಇಕ್ಕು]

ಉಸಿರಿಡು, ಉಸುರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು: ಪದಿಪಾಪಂ ತಿಂಗಳುಂ ಪಕ್ಷದೊಳುಸಿರಿಡುವಂ (ಬಾಧಪು. ೫-೧೦೦); ಒಕ್ಕುದು ನೆತ್ತರ್ ಬಾಯಿಂ ಮಿಕ್ಕಲದುಸಿರಿಡುವ ಮೂಗಿನೆರಡುಂ ಕಡೆಯಂ (ತಬಶ. ೪-೪೮). ೨. ವ್ಯಕ್ತವಾಗು; ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳು: ಪೂಜ್ಯಭಾವಗಳೆಲ್ಲ ಉಸಿರಿಡೆ ಮತ್ತಿಗಿಹವು (ಕವಿಸೋ. ೩೪). ಉಸುರಿಡು: ೧. ಮಿಸು ಕದುಸುರಿದದುಸಿಕ್ಕನಿದ್ದಂತಸುಗಳೆದವಾ ದೇವನಲಿ (ಬಸಪು. ೫೦-೫೯). 35 ೩. ಬೇಗಬೇಗ ಉಸಿರುಬಿಡು; ಏದು: ಮೂಕುಡನೆತ್ತುತ್ತುಸುರಿಡುತ ಘೂರ್ವಿಸುತ ಸಗಣವನಿಕ್ಕುತಂ ಮೂತ್ರಿಸುತ (ಬಸಪು. ೩೨-೨೭). ೪. ನುಡಿ; ಶಾಪಹಾಕು (ಉಕ. ೨). [ಉಸಿರ್ + ಇಡು]

ಉಸಿರು, ‘ಉಸಿರ್’ ನೋ.

ಉಸಿರು 'ಉಸಿರ್' ನೋ.

ಉಸಿರುಕೊಳವೆ (ನಾ). ಶ್ವಾಸನಾಳ: ಉಸಿರು ಕೊಳವೆ (Trachea)ಯ ಮೇಲೆ ಶ್ವಾಸಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಸಿ ಉಸಿರಾಡಲು ಒಂದು ನಾಳವನ್ನು ಇಡಬೇಕು (ಕಲರೋ. ೨೬). [ಉಸಿರು (< ಉಸಿರ್) + ಕೊಳವೆ]

ಉಸಿರುಚೀಲ (ನಾ). ಶ್ವಾಸಕೋಶ; "ಉಸಿರು ಚೀಲ; ಶ್ವಾಸಕೋಶ; ಪುಪ್ಪುಸ" (Lung. ಇಂಕನ). [ಉಸಿರು (< ಉಸಿರ್) + ಚೀಲ]

ಉಸಿರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮಾತಾಡು: ಇದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜರೊಬ್ಬರೂ ಉಸಿರೆತ್ತಲಿಲ್ಲ (ವಚನಾ. ೮೬); ಅವನು ಉಸಿರೆತ್ತಲಿಲ್ಲ (ರಕ್ತರೂ. ೨೯).

[ಉಸಿರ್ + ಎತ್ತು]

ಉಸಿರೆಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸಿರಾಡು: ಅವರ ತಾಯಿ ಹಾಯಾಗಿ ಉಸಿರೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಶಾಲೆಮ. ೫೧); ಸಮಾಧಾನದ ಉಸಿರೆಳೆಗಳು (ಮರಳ. ೧೧೧). [ಉಸಿರ್ + ಎಳೆ (< ಎಳೆ)]

ಉಸಿರ್ಗರೆ, ಉಸುರುಗರೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸಿರಾಡು: ಇನ್ನು ನನ್ನ ಜೀವನ ಇದೇ ರೀತಿ ಸಾಗುವುದು ಎಂದು ಉಸಿರ್ಗರೆಗಳು (ಕುಂಕುಮ. ೧೦); ವಿನಾಯಕನು... ಉಸಿರ್ಗರೆದು ಘೋರವಾದ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದನು (ಅಂಬಿಕ. ೧೮). ಉಸುರುಗರೆ: "ವಿಸುಸುಯ್ಯ-ಬೆಚ್ಚನ್ನ ಉಸುರುಗರೆಯು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೩೪). [ಉಸಿರ್ + ಗರೆ]

ಉಸಿರ್ಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಕಿಚ್ಚು, —ಬೆಂಕಿ: ಪುರಕೈದಿಬಹ ರಿಪುಜಲಧಿಯನುಸಿರ್ಗಿಚ್ಚಿನುರುಹೆಂದು ಪಲವು ಬಾಡವರ ಪರಮೇಶ್ವರಿಮಿಸಿ ಕಳುಹಿದ ತೆಜದಂತೆ ಮೆಚಿದುವು ಬಲುಶತಕ್ಕಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫). [ಉಸಿರ್ + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿರ್ಚು)]

ಉಸಿರ್ಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ದಂಡಣೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಾಂಗೋಪಾಂಗವಾಗಿ ವರದಿಯೊಪ್ಪಿಸಿ ಅಗಲೇ ಉಸಿರ್ಗಿಡಿಸಿಕೊಂಡೆ (ಬಿರುಗಂ. ೧೫-೯). [ಉಸಿರ್ + ಕಿಡಿಸು (< ಕಿಡಿಸು)]

ಉಸಿರ್ದಾಣ, ಉಸುರ್ದಾಣ (ನಾ). [ಭಂದ] (ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಉಸಿರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬಹುದಾದ ಸ್ಥಳ, —ಎಡೆ; ಯತಿಸ್ಥಾನ: ಯತಿಯೆಂಬುದು ಗಣನಿಯು ಮುಪ್ರತತಿಗುಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸು]ರ್ದಾಣಂ (ಭಂಡೋಬು. ೧-೪೫). ಉಸುರ್ದಾಣ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉಸಿರ್ + ತಾಣ]

ಉಸಿರ್ದಗೆ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ಒಳ್ಳೆಕೈ ತೆಗೆದುಕೊ; ಉಚ್ಚಾಪಿಸು: ಉಸಿರ್ವೊಯ್ಯಗಳ್ಳಾ ಸೌರಭ್ಯವನುಸಿರ್ದಗೆವಾಗಳ್ಳಾ ಬಾವನ್ನದ ಪೊಸ ಕಂಪಂ ಕೊಳಲೆರಡೆಗೆಡೆಯಾಡುವ ಮುಂಟುಂ ಬಿಗಳು ಎಸೆದವು (ಜಯಕಾ. ೧-೬೦). [ಉಸಿರ್ + ತೆಗೆ]

ಉಸಿರ್ನೆಲೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣದ ನೆಲೆ; ಶರೀರ: ಕಳ್ಳರ್ಗಿ ತಪ್ಪುಗುಮುಸಿ ನೆಲೆ ಕಳದರ್ಗಿ ತಪ್ಪುದ ದೇವಲೋಕಂ (ಕುಜರ್. ೧-೨೯-೧೦).

[ಉಸಿರ್ + ನೆಲೆ]

ಉಸಿರ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಉಸಿರಿನ ಸಂಬಂಧ (?): ಕಣ್ಣಮೆಯಿಕ್ಕುನನಿತು ಪೊಲ್ಲಪೊಲ್ಲದಮುಸಿರ್ಪತ್ತಿಲ್ಲದೆ ದುಃಖಂಗಳನನುಭವಿಸುವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬-೨); ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಸುರಗಣೆಯೆಲ್ಲಿಲ್ಲದ ದೇವಿಯುಕಳಗಳಲರುಸಿರ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಪೆ]ತ್ತಿಲ್ಲ ನಮಗೆವರೆ ಜಗತೀವಲ್ಲಭನಂ ಪಚ್ಚಿವಚ್ಚಿವಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡರ್ (ಅಜಿತ. ೬-೧೦೦). [ಉಸಿರ್ + ಪತ್ತು]

ಉಸಿರ್ವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಉಸಿರಾಡು: ಎಸಳ್ಳಣ್ಣಾಡಿದೊಡೆವೆಯು ನಿಸಲುಗಿದೊಡುಸಿರ್ವೊಯ್ನಾಡೆಯುಲಿಕಿದೊಡಧರಂ ಮೆಯ್ ನಸುಮಿಡು ಕಿದೊಡೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೨). ೨. ಉಸಿರು ಬಡಿದುಕೊ: ಉಸಿರ್ವೊಯ್ ಬಸಿ ತಳ್ಳಂಕದಿಂ ಮುಗ್ಗಿದುವು ದಿಕ್ಕರಿಕುಲಂ (ಚಿಬು. ೪೮-೫).

[ಉಸಿರ್ + ವೊಯ್]

ಉಸುಕು, ಉಸುಗು, ಉಸುಬು (ನಾ). (ಉಕ) ಮರಳು: ಸುಣ್ಣವನ್ನೂ ಉಸುಕನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಗಚ್ಚು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೬); ಉಸುಕಿನ ಒಡ್ಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆಯಿಸಿ ಅವು ಕುಸಿಯದಂತೆ ಮಾಡಿದರು (ಅಪುಪ. ೧೯೦); ಅವಿವೇಕಿಗಳಿಂದ ಸುಖ ಬಯಸುವುದೆಂದರೆ ಉಸುಕಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆತೆಗೆಯಲು ಯತ್ನ ಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಕೃತಕೃ. ೫೯). ಉಸುಗು: ಸುಂದರಕ್ಕ... ಚೀಲದ ತುಂಬ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಉಸುಗು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಸಂಗತಿ (ವೈನ. ೧೪೬). ಉಸುಬು: ತೆಂಗಿನ ಬನಗಳೆಂಥ. ಉಸುಬಿನ ಬೈಲುಗಳಿಂದಲೂ ಸಮುದ್ರತೀರ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ (ಕರ್ನಾ. ೪); ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ತೆರೆಗಳು... ಉಸುಬಿನ ಮೇಲೆ ಬಂದಪುಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪ್ರತಿಬಂ. ೩೧).

[ದೇ. || ತೆಲು. ಇಸುಕ, ಇಸುಮು, ಎಸಲು]

ಉಸುಗು 'ಉಸುಕು' ನೋ.

ಉಸುಬು 'ಉಸುಕು' ನೋ.

ಉಸುಮುನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಸಬೀಗಿ, ಉಸುಮುನಿ, ಹೊಮ್ಮುಗುಳಿ ಪೆಟ್ಟು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [?]

ಉಸುರ್ 'ಉಸಿರ್' ನೋ.

ಉಸುರ್ 'ಉಸಿರ್' ನೋ.

ಉಸುರಡಗು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಸತ್ತುಹೋಗು: ಘನಪಥ ದೊಳಾಡುವ ಖಗಂಗಳವನಿಗೆ ಬಿದ್ದುಸುರಡಗಿದವು (ಬಸಪು. ೫೮-೫೬).

[ಉಸುರ್ (< ಉಸಿರ್) + ಅಡಗು]

ಉಸುರನುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾಗಿ ಉಸಿರಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ ಸರಿಯಾಗು: ತನು ಮುರಿಮುರಿದು ನಿಲಿಕಿಸುತ್ತಂ ಮನವಲರಿಸುತ್ತಾ ಗುಳಿಸುತುಸುರನುಗೊಳಿಸುತಂ ಕಣ್ಣಿಡಿದು ನೆಜೆ ಚಿಕ್ಕ ಮಾದಣ್ಣ (ಬಸಪು. ೪೭-೫೯).

[ಉಸುರ್ (< ಉಸಿರ್) + ಅನುಗೊಳಿಸು]

ಉಸುರಾಟೆ 'ಉಸಿರಾಟೆ' ನೋ.

ಉಸುರಾಡು 'ಉಸಿರಾಡು' ನೋ.

ಉಸುರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ದಮ್ಮು ತೆಗೆದುಕೊ: ಜಾಜು ಮಂಡೆಯನಿಕ್ಕಿ ಮುಂದಿಗೆ ಪಾಜು ಕೈಕಾಲ್ ಕೊಂಕಿಸುತೆ ಕಾಲೂಜು ನಿಂದುಸುರಾಂತು ಬಯಲಂ ಪೊಯ್ಯಲಪ್ಪಳಿಸಿ (ಬಸಪು. ೧-೫೦).

[ಉಸುರ್ (< ಉಸಿರ್) + ಅನ್]

ಉಸುರಿಕ್ಕು 'ಉಸಿರಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಉಸುರಿಡು 'ಉಸಿರಿಡು' ನೋ.

ಉಸುರು 'ಉಸಿರ್' ನೋ.

ಉಸುರು 'ಉಸಿರ್' ನೋ.

ಉಸುರುಕಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರಾಟೆಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು: ಕೆಟ್ಟ ಗಾಳಿ ಉಸುರುಕಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಸುರುಕಟ್ಟು + -ಇಸು]

ಉಸುರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಾಟೆಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಹೊಗೆಯೊಳಗೆ... ಉಸುರುಕಟ್ಟು ಪ್ರಾಣಹೋಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೧). ೨. ದಮ್ಮುಹಿಡಿ. ೩. ಮಾತನಾಡದಂತೆ ಆಗು.

[ಉಸುರು (< ಉಸಿರ್) + ಕಟ್ಟು]

ಉಸುರುಗರೆ 'ಉಸಿರ್ಗರೆ' ನೋ.

ಉಸುರುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಉಸುರುಬಿಡು ೧: "ಅಶ್ವಾಸ - ಉಸುರುಗಳೆ ಯೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೯).

[ಉಸುರು + (< ಉಸಿರ್) + ಕೆಟ್ಟು]

ಉಸುರುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸುರು ಕುಗ್ಗು; ಶಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು.

೨. ಸತ್ತು ಹೋಗು : ಮೊನ್ನೆ ತಾನೆ ಆತನು ಉಸುರುಡುಗಿಹೋದ (ರೂಢ). [ಉಸುರ್ದ (< ಉಸಿರ್ದ) + ಉಡುಗು]

ಉಸುರುಡೆಗಡು (ನಾ). ಉಸಿರಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು; ಸಾವು : ಅಸು ವಳಿದ ಶಂಬುಕನ ಬಳಗವನುಸುರುಡೆಗಡನು ಕಂಡು ಹಲುಗಳ ಮಸೆವು ಕೈದಿದಳನಕುಲೇಂದ್ರನ ಪರ್ಣಮಂದಿರವ (ತೂರಾ. ೩-೪-೧).

[ಉಸುರ್ದ (< ಉಸಿರ್ದ) + ತೆಗಡು]

ಉಸುರುನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರುನಿಂತುಹೋಗು; ಪ್ರಾಣಹೋಗು.

[ಉಸುರ್ದ (< ಉಸಿರ್ದ) + ನಿಲ್ಲು (< ನಿರ್)]

ಉಸುರುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಶ್ಚಾಸವನ್ನು ಬಿಡು. ೨. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡು. [ಉಸುರ್ದ (< ಉಸಿರ್ದ) + ಬಿಡು]

ಉಸುರುಬುರುಡೆ (ನಾ). ಉಸಿರಿನಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದ ಬುರುಡೆ; ಗಾಳಿ ಯಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದ ಬುರುಡೆ; ಬಲೂನ್; ಪೀಪಿ : ಅತಿಯಾಗಿ ಊದಿದರೆ ಉಸುರುಬುರುಡೆ ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ರೂಢ).

[ಉಸುರ್ದ (< ಉಸಿರ್ದ) + ಬುರುಡೆ (< ಬುಜುಡೆ)]

ಉಸುರುಬ್ಬಸ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ; ಏದು ಸಿರು : ತಂದಿರಿ ಬಾಲಕನ ಬಲುತಪದ ಬೆಳವಿಗೆಯೂಳಿಗವನೆನ್ನಲ್ಲಿಗುಸು ರುಬ್ಬಸದ ದುಸ್ಥಿತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೪-೭-೫೨). 'ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸ' ಪರಾ.

[ಉಸುರ್ದ (< ಉಸಿರ್ದ) + ಉಬ್ಬಸ]

ಉಸುರುವೆಣ (ನಾ). ಬದುಕಿರುವ ಹೆಣ; ಉಸಿರಾಡುತ್ತಿರುವ ಹೆಣ : ಜೀವವಿರೆ ಮೃತರಾದವರಲಾ ಭಾವಿಸಲು . . . ಉಸುರುವೆಣಂಗಳವರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨-೨-೭); ಉಸುರುವೆಣನನು ಮಾತನಾಡಿಸಬೇಡಿ ನೀವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೪-೭-೨೦). [ಉಸುರ್ದ (< ಉಸಿರ್ದ) + ಪೆಣ]

ಉಸುರುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಸಿರಾಟವನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು.

೨. (ಆಲಂ) ಬದುಕಿರು; ಜೀವನದಿಂದಿರು : ಮಗನ ಮದುವೆಯಾಗು ವವರೆಗೂ ಮುದುಕಿ ಉಸುರುಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ರೂಢ). ೩. ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗು : ಉಸುರುಹಿಡಿದು ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢ). [ಉಸುರ್ದ (< ಉಸಿರ್ದ) + ಹಿಡಿ (< ಪಿಡಿ)]

ಉಸುರುಡು (ಕ್ರಿ). (ಮಕ್ಕಳ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ) ಉಸಿರನ್ನು ಊದು : ತೊಂದನುಣ್ಣೂಲಿಯನೀಂಟುವ ಪೆಸರ್ಗಾಯ ಪೆರ್ಪಿರಳಿಂದ ಮೊಲೆದೊಟ್ಟುವಿದೊಡೂ ಮರುಳುಂಡು ಪಾಲ್ಕಿತ್ತಿಗೇರಿದರುಸುರುಡು ತರಳಾತ್ತಿ ಬೆಚ್ಚಿದಳ ಭಯದಿ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೬). [ಉಸಿರ್ದ + ಊದು]

ಉಸುರ್ದಾಣ 'ಉಸಿರ್ದಾಣ' ನೋ.

ಉಸುರ್ವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರುಬಿಡು : ಮರುತ್ತಂ ತ್ರಿಲೋಕವಿಖ್ಯಾತ ನಾದಂ ಪಗೆಗಳಂ ಗೆಲ್ಲಡೆಯೊಳು ಸುರ್ವಿಡು ತಿರಲ್ಕಿ ವ್ಯಾಕೀರ್ಣ ಚಾತುರ್ಬಲಂ ಪುಟ್ಟುತಿಹುದು (ಚೈವಿಭಾ. ೫-೨೩).

[ಉಸುರ್ದ (< ಉಸಿರ್ದ) + ಬಿಡು]

ಉಸುರ್ವೆಣ್ (ನಾ). ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ಸರಸ್ವತಿ. 'ಉಸು ವೆಣ್ಣೆಱಿಯ' ಪರಾ. [ಉಸುರ್ದ (< ಉಸಿರ್ದ) + ಪೆಣ್]

ಉಸುರ್ವೆಣ್ಣೆಱಿಯ (ನಾ). ಸರಸ್ವತಿಯ ಒಡೆಯ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಜಜುಜೇ ಮಿಸ್ತಳಯನ ಗೆಲ್ಲದಟಂ ನಿಜುಸೀರೇಳ್ಳಗಮಂ ಗೆಲ್ಲದೆನುತ್ತು ಟದುಸುರ್ವೆಣ್ಣೆಱಿಯಂ ನೆಜೆವೆಣಿಯಂ ಕಂಡರಸಿಟ್ಟಂತೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೪-೨೩). [ಉಸುರ್ವೆಣ್ + ಎಣಿಯ]

ಉಸುಲು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳ ಆಳತೆ; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ : ತೋಪಿನ ಮುಂಭಾಗದ ಪೊಳುಸುಲಿನ ಉದ್ದಳತೆ ೧೨ ಪೂಟು ೧೦ ಇಂಚು (ಕರ್ಭಾಗ. ೫೨೭); ಕೋಣೆಯ ಪೊಳ ಉಸುಲು ೪೦ ಪೂಟು (ಕರ್ಭಾಗ. ೫೩೩). [?]

ಉಸುಳಿ 'ಉಸಲಿ' ನೋ.

ಉಸೂರ್ (ಅ). ನೋವು ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : 'ಮನೆತನ ಸುಮಾರು' ಎಂದಾಗ ಆ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಎಷ್ಟು 'ಉಸೂರ್' ಎನ್ನುವುದಲ್ಲಾ ಎಂದು ಮರುಗಿದರು (ಬಿಳುಮು. ೩೮). [?]

ಉಸ್ತವಾರಿ 'ಉಸ್ತುವಾರಿ' ನೋ.

ಉಸ್ತಾದ (ನಾ). ಗುರು; ಆಚಾರ್ಯ : ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಉಸ್ತಾದನಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿ ನವಾಬನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತವೇರ್ಪಡಿಸಿದರು (ಝರಾಣಿ. ೩೮).

[← ಹಿಂ. ಅರ. ಪಾರ. ಉಸ್ತಾದ್; ಮರಾ. ಉಸ್ತಾದ್, ವಸ್ತಾದ್]

ಉಸ್ತಾದಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗುರುವಿನ ಪಟ್ಟಿ : ಗರಡಿಮನೆಯ ಉಸ್ತಾದ ಪಟ್ಟಿ ದಾದಾನಿಗೆ ಲಭಿಸಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೩೦).

[ಉಸ್ತಾದ + ಪಟ್ಟಿ]

ಉಸ್ತುವಾರಿ, ಉಸ್ತವಾರಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಗಾಡಿಯವನನ್ನು ಕರೆದು ಅವನ ಎತ್ತಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದನು (ಬನಶಂ. ೪೩). ಕೋಟಿಕೊತ್ತಲುಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿ ಊರುಬಾಗಿಲುಗಳ ಕಾವಲು ಕಟ್ಟಿಲೆ ಗಳು ಬಲಗೊಂಡುವು (ಚಿದೇವ. ೨೩೧); ಗುರುಚರಣದಾಸನು ತನ್ನ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆ ನಿಂತನು (ಚಿತ್ರ. ೨೭). ಉಸ್ತವಾರಿ : ಅರಮನೆಯ ಮೊಪ್ಪೇಸರರುಗಳು ಮೇಲೆ ಉಸ್ತವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಹ. II. ೩೭೪).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಉಸ್ತವಾರಿ; ಪಾರ. ಉಸ್ತವಾರಿ]

ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ : ಅಂಗ್ಲೀಯರು ನಗರದ ಎಲ್ಲಾ ದ್ವಾರಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆಯ ಪ್ರಬಂಧ ಮಾಡಿದರು (ಝರಾಣಿ. ೩೯೯); ಕಾರ್ಮಿಕರುಗಳ ಕೈಯಿಂದ ಕೆಲಸ ತೆಗೆಯುವ ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ ಅವನಿಗೆ ದೊರಕಿತು (ಮೂಲಾಂ. ೨೪). [ಉಸ್ತುವಾರಿ + -ಕೆ]

ಉಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದು; ಕಿರಣ. ೨. ವ್ಯಷಭ; ಬಸವ. [ಸಂ.]

ಉಸ್ತೆ (ನಾ). ಹೆಸು. [ಸಂ. ಉಸ್ತ]

ಉಸ್ತೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸವನ್ನು ಎಳೆ : ಒಳಗೊಳಗೆ ಮಿಗೆ ಬೆಂದಳುಸ್ತೆ[ಸ್ತೆ]ಂದಳು ಹೊರಳಿದಳು ಕಂಸನರ್ಥಾಂಗಿ (ಸಾಳ್ವ ಭಾ. ೧೦-೧೨); ನಿಡಿದುಸಿರೆಳೆದರು ಬಾಲಕರುಸ್ತೆಂದು ತಲೆಕೆಳಗಾಯಿತು ಚಿತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೯೭-೭೪). ೨. ಆಯಾಸದಲ್ಲಿ ಉಸಿರಾಡು.

[ಉಸ್ + ಎನ್ನು (< ಎನ್)]

ಉಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ಇರು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ : "ಉಳ್ಳಿ — ಸತ್ತಾಯಾಂ" (ಶಮದ. ೨೪೪ ಬೀಕೆ); ಚನ್ದ್ರಾರ್ಕರುಳ (ಸಾಹಿ. XI-೩, ೭-೩೨; 837); ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡಧಿಗಮ ಸಮ್ಮಗ್ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೪-೧೦); ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನು ಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯುಂಟು ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ಪೀಠಿಗೆ ನೀನಿಲ್ಲದಿವೆಲ್ಲಮೊಳವೆ ಅಂಗಾಧಿಪತಿ (ಗದಾಯು. ೫-೨೦); ನೀನಿಂತು ಪಲವೋದನೋದಿ ಎನ್ನಂ ಪೊಲಗಿಡಿಸದೆ ಉಳ್ಳುದನುಳ್ಳಂತೆ ಪೇಱಿನೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೪-೧೦); ಮನದ ಕೆಚ್ಚುಳ್ಳದಟನಹೆ ಮಾತಿನ ಸಘಾಡಿಕೆ ಲೇಸು ಪಾರ್ಥನ ತನಯನಲ್ಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೩-೧೧); ಉಳ್ಳ ಧಾತು ವಿಗೆ ಉಳ್ಳ, ಉಳ್ಳುದು, ಉಳ್ಳೊಡೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದ್ವಿತ್ವವುಂಟು (ಕೈ. ೩೩. ೧೨). IP ಇತರ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪಗಳು. ಒಳನ್, ಒಳರ್, ಒಳದು, ಒಳವು, ಒಳೆನ್, ಒಳೆವು, ಒಳೆಯ್, ಒಳರ್. 'ಉಂಟು', 'ಉಂಡು' ಪರಾ.

ಉಳ್ಳನಕ, ಉಳ್ಳನ್ನಂಬರಂ, ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ, ಉಳ್ಳನ್ನಬರ, ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ, ಉಳ್ಳನ್ನೆವರಂ, ಉಳ್ಳಿನ, ಉಳ್ಳಿನೆಗಂ = ಇರುವವರಿಗೆ: ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರುಳ್ಳನಕಲು (ಎಕ. XII, ೨೦. ೬೬-೧೬; 1379); ಧನಕನಕ ವುಳ್ಳನಕ ದಿನಕರನಪೋಲಕ್ಕು ಧನಕನಕಹೋದ ಮಜುದಿನ ಹಾ ಕೂ ರ ಶುನಕನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೬೭); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರ್ಕ್ಕು ಉಳ್ಳನ್ನಂ ಬರಂ (ಎಕ. IV, ಚಿಮರಾ. ೪೮-೧೬; 965); ನೀ ನಾನೆಂಬ ಭಾವಲೀಲೆ ಯುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಮತ್ತೆ ತಿಳಿದು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣನೇ (ಮೋಲಮಾ. ೧೫); ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು ಉಳ್ಳನ್ನಬರ (ಎಕ. X; ಗೋರೇಬ. ೫೯-೧೯; 1408); ಈ ದೇಹದೊಳಿರಿದಿ ಪ್ರಾಣಮುಳ್ಳನ್ನೆಗಮೆ ತಡೆಯ ದಾತ್ಮೇಶನಂ ಕಾಣ್ತೆನೋ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೭); ಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಮುಳ್ಳನ್ನೆ ವರಂ (ಎಕ. VII, ೨ನವೊ. ೯೭-೫೦; 1113); ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳಿನಂ ತನಗಿರ ವುಳ್ಳಸಮದಜನಜಿವುದು (ಕ ವಿ ರಾ. ೩-೧೫೧); ಜೀವಮುಳ್ಳಿನಮಿಜಾ ದರ್ಥಮುಳ್ಳಿನೆಗಮಿತ್ತು ನೆಗಟ್ಟಿಯನಾಂಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ತುಳು. ಉಳ್ಳ; ತೆಲು. ಉಂಡು] ಉಳ್ಳ (ನಾ). ಒಳಗು ಎಂಬುದು ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿ ದ್ದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ: ಉಳ್ಳುಡೆ, ಉಳ್ಳಲರ್ ಮುಂತಾದು ವನ್ನು ನೋಡಿ. IP 'ಉಳ್ಳ' ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವದ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಾ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆ: ಮೆಚ್ಚಿ ನಾನೀ ಧರಣಿಯುಳ್ಳವಾನೆನ್ನು ಸನ್ಯಾಸನಂಗಯ್ದು (ಎಕ. II, ೮೮-೩; 700).

[?] ಉಳ್ಳ 'ಉಲ್ಫ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಕ (ನಾ). (ಉಕ). ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟದ ಸಾಮಾನು (*).

ಉಳ್ಳಗುನ್ನಿ (ನಾ). ತುರಿಚೆಗಿಡ; ನಸುಗುನ್ನಿ; ಉರಸಣೆಗೆ: ಇನ್ನು ಅಂತರಂಗದ ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗಗಳೆಂಬ ಭವಿಗಳ ಕಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಮಾಯಾ ಮೋಹ ಬೆಳೆ ಉಳ್ಳಗುನ್ನಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಉಳ್ಳಗುನ್ನಿಯ] ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ವಚಾ. I, ೩೨೦). 'ನಸುಗುನ್ನಿ' ಪರಾ. [ಉಳ್ಳ + ಕುನ್ನಿ?]

ಉಳ್ಳನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಮಾರ ಸಿಂಘದೇವ ಪರ್ಮನಡಿಗಳ ಉಳ್ಳನೂರೊಳೆ ನೊಟವ್ವರಂಕದ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೭-೮; 971).

ಉಳ್ಳನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ; ಒಳಗೆ (?): ಪಿಂಗಾಕ್ಷ ನೀನೇಕೆ ಮಿಕ್ಕಿಳ ನೋಡುತ್ತಿಳನಿರ್ದೆಯೆಂದದಬರಂ ಭೀಮಂ ಪಳಂಚಲ್ವಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೦).

[?] ಉಳ್ಳಮೈ 'ಉಳ್ಳಮೈ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಮೈ 'ಉಲುಮೈ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಮೆದಾರ (ನಾ). ಬೇಸಾಯಗಾರ (ಕೃಷ್ಣಗ. ೫೬೬).

[ಉಳ್ಳಮೈ (< ಉಲುಮೈ) + -ದಾರ]

ಉಳ್ಳಾಲ್ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಹೂತಿರುವ ಮೀನು.

[?] ಉಳ್ಳಿ 'ಉಲ್ಫಿ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗು; ಅವಿತುಕೊ: "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತ ರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೆಪು ಕುಳಂ" (ತಮಛಾ); ಅಲೋಕನ ವಿದ್ಯೆಯ ನೀತಂ ಕಲ್ಪನಶ್ಚು ದಜಿಂದಿಲ್ಲಿಯುಳಿದೊಡಂ ಕಾಣಲಾಗದು (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೨೯-೬); ತಾಪಸಕುಮಾರನನಾಗಳೆ ವಂಚಿಸಲ್ವೆ ತಳ್ಳಿದಿ ದ ಲತಾಪ್ರತಾನ ದೊಳಪೊಕ್ಕುಳಿದೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ದು (ಕಾದಂಪು. ೭೯೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಒಳ]

ಉಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ಉಳ್ಳುಕು; ನರ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊ; "ಒಳ" (ಉಕ): ಒಳದೊಡೆ ಸೆಳೆದೊಡೆ ಸಂದುಗಳುಳಿದೊಡೆ ನರವೊಂದು ದೆಸೆಗೆ ತಜ್ಜಾಸಂ ದೊಡೆ ಶೀತಳಜಳಮಿಶ್ರಿತವಸ್ತು ವನಳವಟ್ಟರೆ ಸುತ್ತಲಿಸುಬೇನೆಗಳಟುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೬).

[?] ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಮರೆ ಯಾಗುವಿಕೆ. ೨. (ಬೇಡರು) ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಗುಪ್ತಸ್ಥಳ: "ಅಡಗಿದುದು, ಬಡಗಿಯ ಮತ್ತು ಕಳ್ಳನ ಬೇಟೆಯ ಉಳಿ-ಇವುಗಳೊಳ್ ಕುಳಂ" (ತಮಛ. ಪರಿ. ೧); ಮನಸಿಜನೆಂಬ ಬೇಡರಸನೀ ಖಳಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂಬ ದೊಂದು ಕಾಪಿನೊಳಬಳಾಂಗಮೆಂಬುಟ್ಟಾ ಯೋಳರ್ಧಖಿಳೇಂದ್ರಿಯ ಮೆಂಬ ಬೇಡರಿಂ (ಜೀವಸಂ. ೮೪-೧೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಳ, ಒಳಪು, ಒಳವು; ಮಲ. ಒಳ, ಒಳವು; ತುಳು. ಒಳ; ತೆಲು. ಒಳವು]

ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ಮರ, ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಲೋಹದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಚಾಣ; ಟೆಂಕ: "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪನೆಪು ಕುಳಂ" (ತಮಛಾ); ವಜ್ರಕೀಟಿಂಗಳ ಕರ್ಣನೇಡುಂ ತೊಡೆಯುಮನುಳಿಯ ನೂಜಿ ಕೊಡಂ ತಿಯೊಳ್ ಬೆಟ್ಟದಂತತ್ತ ಮಿತ್ತ ಮುರ್ಚಿಪೋಗಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪ ವ); ಅಟ್ಟಿಯ ಚುಚ್ಚುವ ಉಳಿಯ ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಕಂಡು (ಮಾದೂಳ. ೫೨); ಸೀಳಬಹುದೇ ಸೀಸದಳಿಯಲಿ ಶೈಲವನು ಹರಿಯೊಲಿದ ಮನುಜರ ಮೇಲೆ ಮುನಿದೇಗು ವರು ಕೆಲಬರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೨೯); ಶಿವಣ್ಣನು ಉಳಿಯಿಂದ ಹಲಗೆ ಗಳನ್ನು ಕತ್ತಿದನು (ಕಪಪು. ೪-೫); ಉಳಿ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಮರ ಕಡಿಯದೆ ಬಿಡದು (ಗಾದ).

ಉಳಿಯಮೂನೂರ್ವರು = ಉಳಿಗೆಲಸದ ಮುನ್ನೂರು ಜನ, —ಒಕ್ಕಲು: ಒಕ್ಕಲ ಮಕ್ಕಳುಂ ಉಳಿಯಮೂನೂರ್ವರುಂ ಕುಂಬಾಜ ಗಟ್ಟಿದ ಕಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ತೋಂಟಿ (ಸಾಹಿ. IX-i, ೧೪೧-೪೯; 1174).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉಳಿ; ತೆಲು. ಉಲಿ]

ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳ; ಚೋರ: "ಚೋರ ಪ್ರಸ್ತರೋಪಕರಣ ಗೋಪ ನೇಪು ಕುಳಂ" (ತಮಛಾ).

[?] ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು (?): ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯ ಳಿಯ ಕೊಡೆಯಾಳಿ ಬೆಳನೆ ಸಯ್ಯನೆ ಬನ್ನು (ಇಲ. XII, ೧೬-೧೪; 735).

[?] ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿಡುವು; ರಜ: ಶಾಲಿಗೆ ಉಳಿ ಇದ್ದರೂ ಉಡುಪಿಗೆ ಹೋಗಿ ತರುಗಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವು ಬಲ ವಾಯಿತು (ಮರಮ. ೧೪೬).

[< ಉಲ್ಫಿ?] -ಉಳ್ಳಿ (ಪ್ರ). ಉಳ್ಳವನು ಅಥವಾ ಹೊಂದಿದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ವಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಅಟ್ಟುಳಿ', 'ಎಗ್ಗುಳಿ' ಪರಾ. IP ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಕರಣಕಾರರು ಈ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಉಳ್ಳಿಕಾರ (ನಾ). ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಮರೆಗಾರ; ಪಳ್ಳಿ ಗಾಢಟಿ ಉಳ್ಳಿಕಾರ ಕರುಣಾಸಿಂಧು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಎಲೋ ದೇವ ಒಂದಾ ದರು ಮಾತು ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದು ಕಾಣೇ (ವಿಸ್ತೋಷ. ೧೮-೧).

[ಉಳ್ಳಿ + -ಕಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಉಳ್ಳಿಕು 'ಉಳ್ಳುಕು' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿಕೆ 'ಉಲ್ಫಿಕೆ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿಗೆ 'ಉಲ್ಫಿಗೆ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿಗ್ಗ 'ಉಲ್ಫಿಗ್ಗ' ನೋ.

-ಉಳಿಗ್ಗ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ಬಾಳುವವನು ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ವಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉಳಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ದೇವುಳಿಗಂ, ಮಣ್ಣುಳಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಉಳಿಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಮಿಕ್ಕುದು; ಉಳಿದುದು: ಉಳಿಗಡೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿದ ಗಜ] ನಾನೂಜು ಕುದುರೆಗಳಳಿದವರಸನ ಶರಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫೧). ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ಷೇಮ; ನೆಮ್ಮದಿ: ಜೀವಕ್ಕೆ ಉಳಿಗಡೆಯಲ್ಲ (ರೂಢ). 'ಉಳಿಗಾಲ' ಪರಾ.

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + ಕಡೆ?]

ಉಳಿಗಾಲ (ನಾ). ಉಳಿಯುವ ಕಾಲ; ಜೀವಿಸುವ ಅವಕಾಶ: ಹೀಗೆಯೇ ದಿಟ್ಟರೆ ಜಮೀನುದಾರರಿಗೆ ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣು. ೨೧೨); 10 ಡಾಕಾದಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಉಳಿಗಾಲವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬದುಜ. ೨೧).

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + ಕಾಲ]

ಉಳಿಗಾಳು (ನಾ). ಉಳಿದ ಕಾಳು; ಅವಶೇಷ: ಕನಸಿನ ವಿಷಯದ ಈ ತಿಳುವಳಿಕೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಹಳೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗನಿಯೆಂದಾಗಲೀ, ಉಳಿಗಾ 15 ಕೆಂದಾಗಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು (ವಿಜಾಮಂ. ೭೨).

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + ಕಾಳು (< ಕಾಚ್ಚಿ)]

ಉಳಿಗಲಸ (ನಾ). ಉಳಿದ ಕೆಲಸ; ಮಿಕ್ಕ ಕೆಲಸ; ಚೆಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸ: ತೊಳಲಿದಿರಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷವು ಹಳುವದಲಿ ಸೊಂಪಡಗಿ ಪರರೊಡನುಳಿ 20 ಗೆಲಸದೊಳಗವಿದಂತೆ ಸಾರ್ವಭೌಮರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೪).

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + ಕೆಲಸ]

ಉಳಿಗಲಸ (ನಾ). ಉಳಿ ಹಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಮರಗೆಲಸ; ಬಡಗಿಕೆಲಸ: ಮನೆಯ ಮಣ್ಣಿನಗೆಲಸ ಮುಗಿದಿದೆ ಉಳಿಗಲಸವಿದೆ (ರೂಢ). [ಉಳಿ + ಕೆಲಸ]

ಉಳಿಚೆಂಡು 'ಉಳಿಸೆಂಡು' ನೋ.

ಉಳಿಡ್ಡ (ನಾ). (?): ಪೊರೆಯಗೊಡನ ಸೋಮನುಳಿಡ್ಡರ ಹಾನುಂಗಲ್ಲ 25 ಬೊಮ್ಮೆಯ್ಯನಾಯಕನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. V೩, ಕಡೂರು. ೩-೫; 1116). [?]

ಉಳಿತ (ನಾ). ಸೇರುವಿಕೆ; ಒಂದಾಗುವಿಕೆ: "ಉಳಿತಮೆನಲ್ ಸೇರುವೆ" (ಭಾರಣ. ೧೧). [ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + -ತ]

ಉಳಿತಾಯ (ನಾ). ಮಿಗುವಿಕೆ; ಲಾಭ; ನಿವ್ವಳ ಉತ್ಪನ್ನ: ಸೇಕಡ 30 ೨೫ ರಿಂದ ೫೦ ರ ವರೆಗೆ ಉರುವಲಿನ ಉಳಿತಾಯವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳು ತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸಾ. ೨೨); ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಉಳಿತಾಯ ಯೋಜನೆ (ರೂಢ).

[ಉಳಿತ (< ಉಚ್ಚಿತ) + -ತಾಯ]

ಉಳಿಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು. (ಮೈತಿಗ. ೧೨-೨೧೫). [?]

ಉಳಿಬಳಿ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಬಳಿ; "ಅಚ್ಚು 35 ಗಂಡಿಯ ಬಳಿ; ಉಳಿಬಳಿ" (Bush. ಇಂಕನ).

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + ಬಳಿ]

ಉಳಿಮಿಂಡ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಿಂಡ; ನಲ್ಲೆ ಯಿಂದ ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಜಾರ: ಗಂಡುಗಲಿಗೊ ವೀರಸಿಂ ಯುಳಿಮಿಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಯಳಮಿಂಡ, ಉಳಿಮಿಂಡ, ಯಲಿಮಿಂಡ, ಯಲಿ 40 ಮಿಂಡ]ರೋ ತನಗೆಯ ಬಿರುದಿನ ಭಂಡರೋ ನೀವಾರು. (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೫೦).

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + ಮಿಂಡ]

ಉಳಿಮುಖ (ನಾ). ಉಳಿಯಂತಿರುವ ಮುಖ; ಉಳಿಯಿಂದ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು (?): ವಾಯಬ್ಯಡಲು ಪಕ್ಕದ ಪಡುವಣ ಬದುವಿನ ಕೊತ್ತುರೊಳಗಣ ಉಳಿಮುಖದ ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪-೭೬; 45 1116). [ಉಳಿ + ಮುಖ]

ಉಳಿಮೆ, ಉಳಮೆ, ಉಳುಮೆ (ನಾ). = ಉಚ್ಚಿ: ಚಿತ್ತು ತನ್ನೊಳ ಗಿರ್ಪ ಸತ್ತಾದ ಮಾಯೆ ಬಹುಪ್ರತಿಗಳನೆಯ್ದಲದಜಿಂದ ಬಾಧೆವಡೆಯು 5 ತ್ತರದು ತಾನುಳಿಮೆಯಾಗಿ (ಅನುಸಾ. ೧-೪-೧೧). ಉಳಮೆ: ನೀರು ಕೂಡಿದ ಕ್ಷೀರ ಬೆಂದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತು ನೀರು ಸಾರವಜತು ಹೊತ್ತದೆ ಉಳಿದ ಉಳಮೆಯಂತೋ (ಮೋಳಮಾ. ೧೩೪-೫೩೩). ಉಳುಮೆ: ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಚ್ಚು ತುಂಬಿ ಉರಿವುತ್ತಿದ್ದುದ ಕಂಡೆ ಕಿಚ್ಚುಕರಗಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಉಳಿಯುತ್ತು ಉಳಿದ ಉಳುಮೆಯ ಒಡಗೂಡಬಲ್ಲದೆ... ಲಿಂಗವ ಬಲ್ಲವ ನೆಂಬೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೯೬-೭೩೦); ಸಾಂದ್ರಭಕ್ತಿಯುದರದೊಳಗೆ ತೊಳಗು ವಜಾವಿನುಳುಮೆಯಂತೆ (ಫುಳಿ. ೧೨೦-೨೧); ಒಳಗಿನಿಂದೊಳಗನಜು ದೊಡೆ ಪರಬೊಮ್ಮದುಳುಮೆ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩).

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + -ಮೆ]

ಉಳಿಯಲಗು (ನಾ). ಉಳಿಯ ಬಾಯಂತೆ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಬಾಣ: ಹೆರೆಯಲಗು ಮುಳ್ಳಲಗುಗಾಣದ ತೆರದಲಗುವುಳಿಯಲಗು ವಜ್ರತ್ಕರದ 10 ಲಗು (ಜಿರಾಸಾ. ೧೫೯-೩೭).

[ಉಳಿ + ಅಲಗು]

ಉಳಿಯಾಳು (ನಾ). ೧. ಉಳಿದ ಳು; ಮೀಸಲಾಳು: ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗೋ ಆಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಳಿಯಾಳು, ಅಟ್ಟಿಯಾಳು, ಅಂಚೆ 15 ಆಳು ಅಂತ ವಿಭಾಗ ಮಾಡ್ತೀವಿ (ಬೈಸರ್ವ. ೧೦೨). ೨. ಆಳು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ದಿನದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಂದ ಆಳು: ಈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುದಿನ ಉಳಿಯಾಳಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢ). 'ಅಟ್ಟಿಯಾಳು' ಪರಾ.

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + ಅಳು (< ಆಳ್)]

ಉಳಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಳಿಸು: ಯಾರು ಬಹಳ ಹಣವನ್ನು ಉಳಿಯಿಡು ನರೋ ಅವರೇ ಇಂದಿನ ಶ್ರೀಮಂತರು (ಮತಂ. ೫೦).

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + ಇಡು]

ಉಳಿಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ಉಳಿದ ಲೆಕ್ಕ; ಮಿಕ್ಕಲೆಕ್ಕ: ಧರಣಿಪತಿಗಳು ಹತ್ತುಸಾವಿರವುಳಿತಾ ದಿನಸದಲಿ ಹಿಂದಣ ಕೊಟತೆಯುಳಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ 25 ಕೊಂದನು ಫತ್ತುಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೨೧).

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + ಲೆಕ್ಕ]

ಉಳಿವು 'ಉಚ್ಚಿವು' ನೋ.

ಉಳಿಸು 'ಉಚ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಉಳಿಸು 'ಉಚ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಉಳಿಸೆಂಡು, ಉಳಿಚೆಂಡು (ನಾ). ಚೆಂಡನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 30 ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ನಂದನವನದೊಳವೆರಮುಳಿಸೆಂ [ಡನಾ] [ಪಾಠಾಂ. ಡೆಯಾ, ಸಿಂದಿಯಾ, ಸುಟ್ಟಲೋ, ಸುಟ್ಟಲಾ]ಡುತ್ತಿ [ರೆ]ಲೋಕ[ನ]ವಿದ್ದೆಯ ನೀ ತ: ಕಲ್ಪನಪ್ಪುದಜಿಂದೆಲ್ಲಿಯುಳಿದೊಡಂ ಕಾಣಲಾಗದು (ವಡ್ತಾ. ೧೨೯-೫); ಒಡನಾಡಿಯುಮೊಡನೋದಿಯು ಮೊಡವಳಿದುಂ ಗುಳ್ಳಿಗೊಟ್ಟ ಬಟ್ಟುಳಿಸೆಂಡುಂ ಪೊಡಸೆಂಡೆಂಬನಾಡು ತೊಡವಳಿದರ್ ತಮ್ಮೊಳಸೆ ತಂತಂ ಗೆಡೆಗಳ (ಪಂ. ಪ. ಭಾ. ೨-೩೦). ಉಳಿಚೆಂಡು: ವನದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಉಳಿಚೆಂಡಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಸಾಚಿ. ೭).

[ಉಳಿ (< ಉಚ್ಚಿ) + ಸೆಂಡು]

ಉಳಿಹು 'ಉಚ್ಚಿಹು' ನೋ.

ಉಳಿಹೂವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: "ಉದರ್ಧಂ + 40 ದುಂದುಪೆ, ಉಳಿಹೂವು" (ಓಷಧಿ. ೧೫). [ಉಳಿ + ಹೂವು (< ಪೂವು)] ಉಳು 'ಉಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಉಳುಂದೋಗರೆ (ನಾ). ಉದ್ದಿನ ಅನ್ನ: ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮಾಡಿಟ್ಟ ಉಳುಂ ದೋಗರೆ ಪುಳಿಯೋಗರೆಗಳನ್ನು ಸವಿದು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೩೩).

[← ತಮಿ. ಉಚ್ಚುಂದೋಗರೆ]

ಉಳುಕೆ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಮರೆಯಾದವನು: ಏನು
ವಾದ ಅಪರಾಧಿಯು ಉಳುಕನಾಗಿ ಉಳಿದು ನಿರಪರಾಧಿಗಳು ಬಹುಸಂ
ಯಾಗಿ ಕಷ್ಟಬಟ್ಟರು (ಸ್ಕೂಲಮ. ೨೨೧). ೨. (ಉಕ) ಮೈಗಳ್ಳು;
ಸೋಮಾರಿ. [ಉಳ್ಳು (< ಉಟ್ಟು) + -ಕೆ]

ಉಳುಕಲು (ನಾ). ಉಳಿದದ್ದು; ಮಿಕ್ಕದ್ದು; ಶೇಷ: ಬಳಸರಳ
ಸಂಧಾನದಲಿ ಬಳಕುಳುಕಲಿನ ರಕ್ತಸರ ಜವಪುರದೊಳಗೆ ಹೊಗಿಸಿದನು
(ತೂರಣ. ೧-೧೧-೨೨); ದುಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಲಾಯನ್ನು ಭೂಲೋಕದೊಳುವುಳು
ಕಲುಳಿದೊಡೊಡಂ ಸಂಗ್ರಾಮದಿಂ ಮಡುಹಿ (ತುರಂಗ. ೮೫-೪೭); ಅರ್ಧ
ಮರ್ಧ ಸುಟ್ಟ ತಂಬಾಕಿನ ಉಳುಕಲನ್ನು ಕಿರುಬೆರಳಿನಿಂದ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿ
(ಬೆನ್ನಹಿಂ. ೩೭). [ಉಳ್ಳು (< ಉಟ್ಟು) + -ಕಲು (< -ಕಲ್ಯಾ)]
ಉಳುಕು, ಉಳುಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆರಹೊರಳು: ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟಿನ ನೆಗೆ
ಹಿದ ಕಾರಣ ಬೆರಳು ಉಳುಕಿತೆ ನಿನಗೆ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩-೧೦-೨);
ದಪ್ಪನೆಬಿದ್ದ ಹೆಗ್ಗಡೆಯ ಎಡಗಾಲೇ ಉಳುಕಿಹೋಗಿತ್ತು (ದೇವಹಂ. ೨೩೨).
೨. (ಆಲಿಂ) ನೋವು ಉಂಟಾಗು: ನನಗೆ ಈ ಮಾತಿಂದ ನಜವಾ
ಗಿಯೂ ಉಳುಕಿತು (ಅಲಹಾ. ೨೩). ಉಳುಕು: ೧. ಮುಟ್ಟಿದ ಮುನ್ನುಜೆ
ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದು ಬೆನ್ನುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ೪೦] ಕಿಂದಂತುಸುರಂ ಪಿಡಿಯುತಂ
(ನಂಬರ. ೩-೧೦೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳ್ಳುಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಳ್ಳುನಿ; ತೆಲು.
ಇಲುಕು]

ಉಳುಕು (ನಾ). ನೆರಹೊರಳುವಿಕೆ; ನೋವು ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ:
ಪೈಸರ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಗುಹುಳುಕೊತ್ತು ಕಲೆಗಳ ರಸದ ಪಸರವನಜೆಯ
ಬಾರದು ವಿಗಡ ವಿಟರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨೫); ಉಳುಕು ಮೊದಲಾದ
ಬೇನೆಗಳಾದಾಗ ಲೇಪ ಸವರುವುದಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ
(ಬಾಲಪ್ರ. 11, ೯೬೦); ಉಳುಕು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಭಾಗೀರಥಮ್ಮನನ್ನು
ಕರೆಸಿದರು (ಗೌರ. ೨೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳ್ಳುಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಳ್ಳು, ಉಳ್ಳು;
ತೆಲು. ಇಲುಕು]

ಉಳುಕು 'ಉಳ್ಳು' ನೋ.

ಉಳುಕುಮಂತ್ರ 'ಉಲುಕುಮಂತ್ರ' ನೋ.

ಉಳುಕೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ
ವಸ್ತು. 'ಉಳುಕೆವಳೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಳುಕೆವಳೆ (ನಾ). ಉಲ್ಕೆಯ ಮಳೆ: ಮಹಾಮಳಿಕೀಟಂ ಕೆದರಿ
ಕರೆದುದು ಕಿಡಿ ಕಿಡಿಯ ರತುನ ವಯಿರಗಳುಳೆವಳೆಯಾಲಿಕಲ್ಲಂ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೬-೨೩೩). [ಉಳುಕೆ + ಮಳೆ (< ಮಳೆ)]

ಉಳುಗು 'ಉಲುಗು' ನೋ.

ಉಳುಪು 'ಉಲುಪು' ನೋ.

ಉಳುಪೆ 'ಉಲುಪೆ' ನೋ.

ಉಳುಬಾಳು (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಬದುಕುವಿಕೆ; ನೆಮ್ಮದಿ: ಆ ಬಡ
ಪಾಯ ದಿಗ್ವಿಜಯನಿಗಂತೂ ಅವಳಿಂದ ಉಳುಬಾಳಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೮೬).

[ಉಳ್ಳು + ಬಾಳ್ಕು (< ಬಾಲ್ಯಾ)]

ಉಳುಮೈ 'ಉಳಿಮೆ' ನೋ.

ಉಳುಮೈ 'ಉಲುಮೆ' ನೋ.

ಉಳುವರಿ (ನಾ). (ಭೂಮಿಯನ್ನು) ಉಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ
ತೆರಿಗೆ: ಮಾರವಂಗಲಕ್ಕೆ ಹದಿಕೆ ಸಂಬಳ ಉಳುವರಿ ಅಮದುನಣ
ಮರಮಲಕ್ಕೆ ಮಬಲಾಳದೇವನಾಣಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೮, ೪೨-೧೨; 1175).

[ಉಳ್ಳು (< ಉಟ್ಟು) + ವರಿ]

ಉಳುವಲು (ನಾ). ದಾಟುವ ಜಾಗ; ಕಡಕಲು: ಹಿತ್ತಲ ಬಾಗಿಲಿ
ನಿಂದ ಹೊರಟು ಹಿತ್ತಲ ಉಳುವಲನ್ನು ದಾಟಿ, ಶಿವಮೊಗ್ಗಿಯ ಮೋಟಾ
ರನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಧಾವಿಸಿದ್ದ (ಬೆಳುಮ. ೨೬೪).

[ದೇ. || ತುಳು. ಉರುವೇಲ್]

ಉಳುವೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಉಳುವ ಮನೆತನದವರು; ಒಕ್ಕಲುತನದ
ಮನೆ; ಆರಂಬದ ಕುಳೆ: ಬಲರಾಮನನ್ನು ಬಾಳ್ಕಲಿಗೊಂಡವನ ಕರತ
ಳದ ಹಲಾಯುಧ ಸಹಿತ ಭಲದಂಕ. ಕೇಳ್ವೆನ್ನ ತೆರಿಗೆಯ ಹಳ್ಳಿಯೊಳುಳು
ವೊಕ್ಕಲ ಮಾಡುವೆವು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೬-೯೮).

[ಉಳ್ಳು (< ಉಟ್ಟು) + ಒಕ್ಕಲ್]

ಉಳುಹು 'ಉಲುಪು' ನೋ.

ಉಳೂಕೆ 'ಉಲೂಕೆ' ನೋ.

ಉಳೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ: ರಾತ್ರಿ ಉಳೆಗಳ ಹಿಂಡುಗಳೇ ಬಂದು
ಬೆಳೆಯನ್ನು ಪುಡಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದುವು (ಬಾಳಿ. ೧೧೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಟ್ಟು; ತುಳು. ಉರೆ, ಉಳೆ; ಪರ್ಜಿ. ಉಜುಪ್;

ತೆಲು. ಡುಪ್ಪಿ; ಗೊಂಡಿ. ಡುಪ್ಪಲ್]

ಉಳ್ಳೆ 'ಉಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಉಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸು; ಅತಿಪ್ರಕಾಶವಾಗು:
"ಉಳ್ಳು - ದೀಪ್ತಾ (ಪ್ರಕಾಶಿಸು), ದ್ರವ್ಯೇ ಚ (ಉಲ್ಕೆ):" (ಶಮಧಾ);
ಪೊಳೆದುಳ್ಳುವ ಕುಡುದಾಡೆಯ ಪೊಳೆಪು (ಸಂಪಥಾ. ೬-೫೯); ಪಗಲುಳ್ಳ
ಮುಳ್ಳು ವಂದ ದಿನೊಗೆ ವ ಗದಾಶಲ್ಪಮುಳ್ಳೆ (ಗದಾಯು. ೮-೧೨);
ನೋಟ್ಟುರ ಕಣ್ಣುಳ್ಳೆ ವಿಯಚ್ಚರ ಕಿರೀಟರತ್ನಾಂಶುಚಯಂಗಳೊರ್ಮೆ
ಮಿಜುಗಿದುವು (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೧೬). ೨. (ಆಲಿಂ) ಚುಚ್ಚು; ವೇದನೆ
ಯುಂಟುಮಾಡು: ಪ್ರಳಯದುಳ್ಳಮುಳ್ಳುವಂತೆ ತನ್ನೆಚ್ಚಂಬು ಮುನಿ
ಕುಮಾರನ ಕಣ್ಣುಳಮೆರ್ದೆಯೊಳಮುಳ್ಳೆ (ಸಂಪಥಾ. ೧-೧೧೧ ವೆ);
ಕಳ್ಳರಂ ಕಂಡಂತಳ್ಳದೆ ಕಣ್ಣುಳಗಣ ಕಸವಿನಂತುಳ್ಳದೆ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೧೦೫);
ದಾರುಣಮಂ ಶರಶಲ್ಪಮನೋರಂತಿರೆ ಪುಣ್ಯಳುಡಿದು ಬಿಡ
ದುಳ್ಳುವುದಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೦೪). [?]

ಉಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಕುಗ್ಗು: ಪೋಗದಿರೆಂದು ತಾಗಿ ರಥಮಂ
ಸೆಡೆದುಳ್ಳದೆ ಪತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಚೆಲ್ವಾಗಿರೆ ತನ್ನ ಚಾಪದ ಪರಿಶ್ರಮಮಂ ನೆಜಿ
ತೋರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧೩-೧೪೬); ಬಿರುದರೊಳಾಂತು ಕಾದಿ
ಸೆಡೆದುಳ್ಳನೆ . . . ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾ. ೧೩-೧೧೩). IP ಈ
ಶಬ್ದ 'ಅಳ್ಳು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಳ್ಳುಕ್ಕು]

ಉಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ; ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿ; ಸ್ರವಿಸು:
ಹಿರೊರ್ಮೆ ಧಾರಾಗೃಹಾಂತರಾಳದೊಳಂತುಮಿಂತುಮುಳ್ಳುವ [ಪಾಠಾಂ.
ಉಣ್ಣುವ] ಹಿಮಾಂಬುಧಾರೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪ. ೪-೫೭ ವ); ನೋಡುವ
ಚೆಲ್ಲುಮುಂ ನುಡಿಸ ವಾಕ್ಯಮುಮಂ ಮನದುಳ್ಳಿದ [ಪಾಠಾಂ. ದೊಳ್ಳನ,
ಉಕ್ಕಿದ] ಕೃಷಿಂ ಕೂಡುವ ಸೌಖ್ಯಮಂ ತನಗೆ ಬಂದ ಮಹೋನ್ನತ
ಸಂಪದಂಗಳಂ (ನಂಬರ. ೧೧-೧). IP ಇದು 'ಒಟ್ಟು - ಪ್ರವಾಹೇ'
ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪವಿರಬಹುದು. [?]

ಉಳ್ಳು, ಉಳ್ಳುಕ್ಕು (ನಾ). ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವ ತೇಜಃ
ಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು: "ಉಳ್ಳು - ದೀಪ್ತಾ (ಪ್ರಕಾಶಿಸು), ದ್ರವ್ಯೇ ಚ
(ಉಲ್ಕೆ):" (ಶಮಧಾ); ಅಂಬರದಿಂದುಳ್ಳುವುಳ್ಳುಮಂ ಪೋಲ್ತು ಶರಂ
(ಅದಿಪ. ೧೨-೯೦); ಹಗಲುಂ ನರಿಗಳೊಳಿದುವುಳ್ಳು ಬಿದ್ದುವು (ಬಸಪ.
೬೦-೧೧). ಉಳ್ಳುಕ್ಕು: ಥಳಥಳನೆ ಹಗಲುಳುಕು ಬಿಟ್ಟುವು (ಸಾಲ್ವಪಾ.
೧೧-೩೪). [< ಸಂ. ಉಲ್ಕಾ]

ಉಳ್ಳಿ 'ಉಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿ 'ಉಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿ 'ಉಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿಡೆ (ನಾ). ಒಳದೊಡೆ; ತೊಡೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಬಳಕೆ ನಿಸ್ಸ

ಸಿದ ಪೊಸಪೊಂಗಲಸದ ಯೂಪಸ್ತಂಭಂಗಳ ಭಂಗಿಯನನುಕರಿಸಿದುವು

ಉಳ್ಳಿಡೆಯ ಕಮಲದಳಾಂಬಕಿಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೦). [ಉಳ್ಳಿ + ತೊಡೆ]

ಉಳ್ಳಿಂಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೆಣೆದುಕೊ: ಕೊರಲೊಳ್ ಯಜ್ಞೋಪ

ವೀತಂ ಪೊಳೆಯ ಬರಿಗೊಳ್ಳೊಡುತಿರ್ಪಳ್ಳುಳ್ಳಂಜರಿಸಿದಂತೆಯ್ದೆ

ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿರೆ (ಕಾದಂಪು. ೨೪೦). [ಉಳ್ಳಿ + ಪಂಜರ + ಇಸು]

ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸತ್ಯ: "ಸತ್ಯಮೆಂಬುದು ಉಳ್ಳಿ" (ತತ್ವಪ್ರ. ೩೧೩);

ಸತ್ಯಮೆಂಬುದು ಕರ್ಮಂಗಳುಳ್ಳಿ (ತಸೂವ್ಯ. ೨೮೭).

[ಉಳ್ಳಿ + -ಮೆ. / ತಮಿ. ಉಳ್ಳಿ]

ಉಳ್ಳಿಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತವಕಿಸು (?): ಸುಲಲಿತಮಪ್ಪ ಸತ್ಯಲಕ್ಷಣೆಯಾದತಿ

ರೂಪಿನೊಳ್ ವಿಳಸಿತಮಪ್ಪ ಶ್ರೀಯು ಸಿರಿಯೊಳ್ ನೆಲಸೊಪ್ಪುವ

ಧರ್ಮದೊಳ್ ಪಳಯಿಸ ಸತ್ಯವಾ ವಿಮಳ ಸತ್ಯಕೆ ಸೇರುವ ಕೀರ್ತಿಗುಳ್ಳಳಿ

ಸುವ ಮೋನಮಂ ಪರಮ ಕಾರಣಕಂ ಮದನಾಂಗನಾಶನಾ (ನೀತಿ ಸಾ.

೧೩೩). [ಉಳ್ಳಿ + ಪಳಿಸು ?]

ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ. 'ಉಳ್ಳಿಂಜಿಸು' ಪರಾ.

[< ತಮಿ. ಉಳ್ಳಿಮಾ ?]

ಉಳ್ಳಿಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮನದೊಳಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಅಸಿ

ರತ್ನಂ ಚಕ್ರರತ್ನಂ ನವನಧಿ ಪಲವುಂ ವಿದ್ಯೆ ಕೈಸಾರ್ದವುಳ್ಳಂಜಿಸಿದೊ

ದಿಕ್ಕಾಲರಂ (ಪಂ ರಾಮಾ. ೯-೧೭೭); ಉಳ್ಳಿ... ಉಳ್ಳಿಂಜಿಸು,

ಉಳ್ಳಿಲರ್, ಉಳ್ಳಿಳ್ಳು... ಧಾತುವಿನ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರುವುದನ್ನು

ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಸಮಾರೋ. ೨೪೪). [ಉಳ್ಳಿ + ಅಂಜಿಸು]

ಉಳ್ಳಿಂಬಿರಿಸು (ನಾ). (?): ಸೋಮಶೇಖರನು ದುರ್ಗದ ಧೂರಿಯ

ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಎರಕದ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳಿಂ

ದಿರಿಸಿಗೂ ಎಸೆಯಲು ದುರ್ಗದ ರಾಜನು ಅದನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು

ಕೊಂಡನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೩). [?]

ಉಳ್ಳಿಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಉರುಳುಗಾಯಿ (ಉಕ. ೫). ೨. ಅರ್ಧ

ಹಣ್ಣಾದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ (ದಕ. ೫).

[ಉಳ್ಳಿ (< ಉರುಳು) + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್)]

ಉಳ್ಳಿರಲ್ 'ಉಳ್ಳಿರಲ್' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿರಲ್ 'ಉಳ್ಳಿರಲ್' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿರಿತ (ನಾ). ಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ; ಒಳಜ್ಞಾನ: ನಾನೂ ಅಹುದೆಂಬ

ಉಳ್ಳಿರಿತದ ಸಾರಸಾರ್ಥಕತೆಗೆ ಮಾಯಾಮುಕ್ತಿಯಾಗಿ (ಮಂತ್ರ. ೩-೮)

ಉಳ್ಳಿರಲ್, ಉಳ್ಳಿರಲ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನಿಂದ ಅರಳು; ಚೆನ್ನಾಗಿ

ಅರಳು: "ಬೀಗಿ ಬೆಳೆದುದನು ಕವಿಗಳ ಬೇಗದಿ ತಾನುಳ್ಳರ್ದುರ್ದ

ದೆಂಬರ" (ಕವಿಕಂ. ೨೭೦); ಕೋಕನದ ಕುಲಂಗಳುಳ್ಳಿರ್ದುರ್ದವೆಂಬಿನ

ಮಂದೊಗೆದಂ ದಿವಾಕರಂ (ಪಂಪಾ. ೩-೮೪); ಅಲರ್ಧಿರದೆ ಮುಕುಳಿತ

ಮಾಗದುಳ್ಳರ್ದದಿ ಬಿರಿ ಮುಗುಳೊಳ್ ಭರದಿಂ ಪೊಕ್ಕು (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ); ಮೆಲ್ಲಲಿರಿದುಳ್ಳರ್ದದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮಕರಂದದೊಡವೆರೆದ

(ರಾಜಶೇ. ೨-೭೭ ವ); ಉಳ್ಳಿರ್ದ ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತಾಯ್ತೀರ

ತಳದಿಂ ಮುಜಾಯೆ (ರಾಮಾ. ೧೧-೨೧); ಉಳ್ಳಿರಲ್: ಪೆಂಪು

ವೆತ್ತಗಟ್ಟಾ ಬಿಸಿರುಡಮುಳ್ಳರಲ್ಲು ಸಿರಿ ಕಣ್ಣಿಡೆಂತಿರೆ (ಪಂ ರಾಮಾ.

೩-೩೫). 'ಒಳ್ಳಿರಲ್' ಪರಾ. [ಉಳ್ಳಿ + ಅರಲ್]

ಉಳ್ಳಿರಲ್, ಉಳ್ಳಿರಲ್ (ನಾ). ಪೂರ್ಣ ಅರಳಿದ ಹೂವು:

ವರಪ್ರಾಸನ ಪದ್ಮಮುಳ್ಳಲರಲಜ್ಞಾನೇಕ ನೇತ್ರೋತ್ಪಲಂ (ಎಕ. II,

೧೧೭-೭೨; 1173); ಗುರುಕುಚದಂದಮಂ ಸ್ತಬಕಮುಳ್ಳಲರ್ಗಲ್

ನಗೆಗಣ್ಣಳಂದಮಂ ಧರಿಯೆ (ವರ್ಧ. ೪-೯); ಉಳ್ಳಿರಲ್ ಜೇನ್

ಗುಡಿದು ಮರಿದುಂಬಿ ಕೂಗಿ (ಕವಿತ. ೪೪). ಉಳ್ಳಿರಲ್: ತನಯನ

ಮೊಗದಾವರೆಯುಳ್ಳರಲೊಳ್ ತನಿವಾಲಂ ಕಣ್ಣಿವೆನ್ನೇ ನೆಲೆಮೊಲೆಗನು

ರಾಗದಿ ಕಂಚುಕಮಂ ಕಟ್ಟುವ ಸೈವನಗಿಂದಹುದೊ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೮);

ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತು ತೋಳ ಮೊದಲಾನನಮುಳ್ಳರಲಾಯ್ತು ಕಣ್ಣಿಲರ್ ಮಿಗೆ

ನಿಡಿದಾಯ್ತು (ರಸರ. ೧-೨೨); ಪಯೋಜನುಳ್ಳರಲಿಂಪುಪುಪ್ಪ ಸಂಪಗೆ

(ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩). 'ಒಳ್ಳಿರಲ್' ಪರಾ. [ಉಳ್ಳಿ + ಅರಲ್]

ಉಳ್ಳಿಲರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿಸು; ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸು: ಜನನೇ

ನಯ ನಾಬ್ಬ ಮನುಳ್ಳಲರ್ಚಿ ವಿಸ್ತಾರಮನೋರಥಾಂಗಮನೋರ್ಚಿ

(ಪುಷ್ಪ. ೧೦-೧೩). [ಉಳ್ಳಿ + ಅರಲ್ + -ಚು]

ಉಳ್ಳಿಳುಕು 'ಉಳ್ಳಿಳುಕು' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿಳುಕು, ಉಳ್ಳಿಳುಕು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೆದರು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ

ಭಯಪಡು; ಹಿಂದೆಗೆ: ನೆಲನುಂ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟಿಡೆಗಿಡಿದನಾ

ಪಾಣ್ಣಿನುಳ್ಳಿ ಬೇಗಂ (ಸಾಂ. XX, ೪೯-೨೫; 1077 ?); ಚಿತ್ತ

ದೊಳುಳ್ಳುಳ್ಳುತಂ ನೆಲಲ್ಪಾರದೆನಿಸುವ ನೋವಿಗೆ ಬಿಬ್ಬಳ ಪೋಗಿ

(ಧರ್ಮಾ. ೧-೧೪೪); ಜಗದ್ವಲಯಕ್ಕೊರ್ನುಡಿ ಕಾಣನಾದನಯಕ್ಕು

ಳ್ಳು ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಕಲಿಯಾದಂ ವಿಪರೀತ ಜಾತ ಚರಿತಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೬೧);

ಅಳುರ್ವತನುಸಂತಾಪಕ್ಕುಳ್ಳು ನಲ್ಲವಳ್ (ವರ್ಧ. ೪-೭೦).

ಉಳ್ಳಿಳುಕು: ಕೇಳು ಭೇತಿಯಿಂದನ್ನಡುಗುತ್ತು ಮುಳ್ಳಳುಕಿ ಕಾವ

ಬುದ್ಧಿಯನೊಲ್ಲದಂತು (ಧರ್ಮಾ. ೧೩-೧೪೨). [ಉಳ್ಳಿ + ಅಳ್ಳು]

ಉಳ್ಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉರುಳುಡು: ಬೆಳ್ಳಗೆ ಇರುತಿಹುದು ಉಳ್ಳಿಡಿ

ಬರುತಿಹುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ ಸತಿಯರಳಿಸುವದು ಕವಿಗಳಲಿ ಉಳ್ಳವರು ಪೇಳಿ

(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೯೭). [< ಉರುಳ್ಳು + ಅಡು]

ಉಳ್ಳಾತ (ನಾ). ಉಳ್ಳವನು; ಧನಿಕ; ಹಣವಂತ: ಉಳ್ಳಾತಂ

ಕಾಳಿದೊಡಮೊಳ್ಳಿತ್ತೆಂದೆಂಬರೆಯ್ತು ಬಡವಂ ಪಿರಿದಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ನುಡಿ

ದೊಡಂ ಪೊಲ್ಲೆಂಬರ ಕಪ್ಪಮಲ್ಲವೇ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ (ಧರ್ಮಪ. ೫-೧೫).

[ಉಳ್ಳಿ + ಅತ]

ಉಳ್ಳಾಳ್ (ನಾ). ಇರುವ ಶೂರರು, —ಸಮರ್ಥರು: ಕಾಳನು

ಮತ್ತು ಗ್ರಮಹಾಕಾಳನುಮೆಂಬರ ಕಿರಾತರಾಜರ ತಮ್ಮಳ್ಳಾಳುಮನು

ಕಾಳುಮನೊಳ್ಳಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ತಾಗಿದ ರಾಗಳ್

(ಜೀವಸಂ. ೫೮-೪೦). [ಉಳ್ಳಿ + ಅಳ್ಳಾ]

ಉಳ್ಳಾಲು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೇ ಆರು; ವಾಸಿಯಾಗು; ಮಾಯು:

ಬೆಂಕಿಯಂ ಸುಟ್ಟು-ಪುಣ್ಣುಳ್ಳಾಲುಗುಮಾಡದಾ ನಾಲಗೆಯಿಂ ಸುಟ್ಟ ಕಲೆ

(ಕುಟಕಾ. ೧-೧೩-೯). [ಉಳ್ಳಿ + ಅಲು]

ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ: ಎರಡುಳ್ಳಿ ಹಿಂಗು

ನಿಂಬದ ತಿರುಳಾದಿನ ಬೆಣ್ಣೆ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆಯಂ ವಿತ್ತರದಿಂ ನೆಯ್ ನೆಲೆ

ಕುದಿಯಿಸುಗೆ (ಲೋಕೋ. ೭-೭೮); ಪಲತೆಪದ ಮಾಂಸಮಂ ಸಲೆ

ಮೆಲಲಕ್ಕುಂ ನುಗ್ಗಿಯುಳ್ಳಿಯೆಂಬಿನಂತುಂ ಮೆಲಲಾಗದೆಂದೆ ಪೇಪ್ಪರ

(ಸಮಪ. ೧೪-೧೩೮); ಉಳ್ಳಿ ಮೆಪ್ಪಿವುತಿರೆ ಕೆಂಪು ಬಸವನ ನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ತೀಡು

ತ್ತಮಿರೆ (ಬಸರ. ೧೧-೪೩); ಶುಂಠಿಯ ಹಾಕಿ ಅಡಕ್ಕುಳ್ಳ ಮೆಣಸು ಜೀರಿ

ಗೆಯ ಮರ್ದಿಸಿ (ಸೂಪಕಾ. ೪-೩); ಉಳ್ಳಿತಿಂದವಗೆ ಉಳುಕಿಸು (ಗಾದಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉಳ್ಳಿ; ತೆಲು. ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಉಳ್ಳಿ; ಗೊಂಡಿ. ಉಳ್ಳಿ; ಕುವಿ. ಉಳ್ಳಿ]

ಉಳ್ಳಿ 'ಉರುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿಕಾಯ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಪೂಂಕ ವಂಶದ ದೋರಯ್ಯರುಳ್ಳಿಕಾಯ್ ಕೊಂಗೊಣವಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೮೫-೪; ?). [ಉಳ್ಳಿ ? + ಕಾಯ್ ?]

ಉಳ್ಳಿಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಉಳ್ಳಿಕ್ಕಲ್ಗೂರ ವಡಿಗೋನ್ನು (ಎಕ. II, ೬-೧; 700). [ಉಳ್ಳಿ ? + ಕಲ್ ?]

ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡ (ನಾ). ಈ (ನೀ)ರುಳ್ಳಿಯ ಬೇರಿನಂತಹ: ಹರುಕಲಾದ ಗಡ್ಡ: ಎಲೆವಲೆವೊ ಮಾರುತಿಯುಳ್ಳಿಗಡ್ಡದ ಹಜಾದಲೆಯ ರಣಮೂಢ ಸಿಲುಕಿದಲಾ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಕೋ. ೧೩-೬೧); ಬಿಟ್ಟಿಹಗಂಟು ಕಿವಿಯೊಳ್ಳಿಟ್ಟ ಕುಂಡಲ ಉಟ್ಟಿ ಧೋತ್ರವು ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡ ಮಟ್ಟಿ ಬೆರಲ ದರ್ಭಿಯಂ ಕೃತಕದ್ವಿಜನಿಟ್ಟಿನಿದ ಸಭಿಯಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೨೭೩).

[ಉಳ್ಳಿ + ಗಡ್ಡ]

ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಈ (ನೀ)ರುಳ್ಳಿಯ ಗಡ್ಡೆ: ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂಡವು ಬಲು ಸಣ್ಣದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೭). [ಉಳ್ಳಿ + ಗಡ್ಡೆ]

ಉಳ್ಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಾಗು; ಒಳಗೊಳ್ಳು: ಕೇಸವಭಟ್ಟರುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಸಭಿಯ ಕಯ್ಯಲ ಪೊನ್ನರ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೩೦; 1049); ಉಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂವ್ವರುಂ ಸೂಳಿಯರುಂ ಪೆಮ್ಮಾಕರಾನುಳ್ಳಿಟ್ಟ ಮೂನೂವ್ವರುಂ ವಹುದಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೬-೫; ?).

[ಉಳ್ಳಿ + ಇಡು. / ತಮಿ. ಉಳ್ಳಿಡು]

ಉಳ್ಳಿಮಾವು (ನಾ). ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕಪಿಸರಸಾಧ್ಯ: - ಉಳ್ಳಿಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೨೬). [ಉಳ್ಳಿ + ಮಾವು]

ಉಳ್ಳಿಗುರ್ (ನಾ). ಒಳಉಗುರು; ಉಗುರಿನ ಒಳವೈ: ತನು ತನಿ ಗೆತ್ತ ಚಂಚು ಮಿಡುಕುತ್ತಿರೆ ಪೊತ್ತೆಳಗೊಂಬನುಳ್ಳಿಗುರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆಳ್ಳು ಗುರ್, ಬೆನಲ್ಲುಗುರ್] ಸೊನೆವಿಡೆ ತಾಗಿ ಸೂಗುರಿಸೆ ಕೆಂಕದ ತುತ್ತುಟ ಪಾಂಗ ಕಾಂತಿ ಕೆಂಪಿನ ಪಸರಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕುಗುಡೆ (ಛೇಲಾವ. ೬-೧೧೯).

[ಉಳ್ಳಿ + ಉಗುರ್]

ಉಳ್ಳಿಡೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಉಡುಪು; ಅಂತರೀಯ: "ಉಳ್ಳಿಡೆ ಪಟ್ಟಿಣಗೆಯುಂ ವಸ್ತ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೪); ಅವಯವದಿಂದಮೆ ದೇವಾಂಗ ವಸ್ತ್ರದುಳ್ಳಿಡೆಯನಾಕೆಯೋಸರಿಸುವ ಸೂಸುವ ಹಾರಲತೆಯ ನಳವಡಿಸುವ ಭಂಗಿಯ ಮದನರಾಜ ರಾಜ್ಯವಿಳಾಸಂ (ಅದಿಪು. ೯-೩೬); ಬೆಂಬಿದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನುಳ್ಳಿಡೆ ಕಟಿಸುತ್ತದೊತ್ತಿನೊಳೆ ದೋರ್ದಿರೆ ನಾಣ್ ತಲೆದೋಜಿ... ದಕ್ಕೆಯೊಳಪ್ಪಜನಾಗೆಯಾದಿದಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೦); ಪೊಂಗಳಕಂಬೊಲಿದರ್ ಪೆರ್ನೊಲಿಯ ಲತಾಂಗದುಳ್ಳಿಡೆಯ ತೆಳ್ಳಸಿಜೊಂದುನಿಭಾಸ್ಕದಂಗನಾವಳಿ ನೆರೆದಂದು ಬಂದುದು (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧೩-೧೬); ಕು ಚ ವಸ್ತ್ರಮಂ ತೆಗೆಯೆ ಸಾವನ್ನಂ ನಗುತ್ತಿರ್ಪಳುಳ್ಳಿಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸಡಿಲ್ಲಡೆ]ಯಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಲೀಲೆಯಂ ಸೆಳೆದೊಡೆನ್ನ ಸಸ್ಪೃಹಂ ಕೊಳ್ಳವೊಲ್ ಕಡೆಗಣ್ಣಂದಮೆ ಕೂಂಕುವಳಾ (ಛೇಲಾವ. ೨-೧೦೫); ಬೆತ್ತದ ಕಂಕಣ ಬಳಪದೋಲೆ ಕುರುಳ್ಳಳವಟ್ಟ ಕಾಡದೂ ಕತ್ತರಿ ಪೀಲಿ ಯುಳ್ಳಿಡೆ... ಮನಂಗೊಳೆ ಪುಳಿಂದಿಯರೊಪ್ಪವರ್ (ವಶಕು. ೪-೨೭).

[ಉಳ್ಳಿ + ಉಡ್ಡೆ]

ಉಳ್ಳಿಲುಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು (?): ಅಳಿದ ಅಣೆಗಡಿ ಕಡಿದ [ಕುಳ]ಗಡಿ ಬಡೆಗಳು ಉಳ್ಳಿಲಗಿದ ಅಣೆ (ಕಾ. 1, ೩೭-೧೦; 1408).

[?]

ಉಳ್ಳೋಳೆ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಕೋಲಾ ಹಲ: ಬೇಂಟಿಗೆ ಪೊಜ ಮಟ್ಟು ಪರಿಯತಾಣಕ್ಕೆ ವಂದು ಬೇಲಿಯ ಕೆಲದೊಳ್ಳಬ್ಬೆ ಪೆಜಗಣುಲಿ ಪಿಂಗಮುಳ್ಳೋಳಕ್ಕೆಂ ಗೆಂಟಾಗಿ ಬೀಡಂ ದಿಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ);

ದೆಸೆಕಿವುಡುವೀಲ್ಪಿನಂ ತೆರೆಮ ಸಗಿದ ಮುನ್ನೀರ ಪೆರ್ಚಿದುಳ್ಳೋಳಮಂ ಬೆರ್ಚಿಸಿ ಕಾರಮುಗಿಲ ಮೊಳಗಂ ಮಸುಳಿಸಿ ಪೊಣ್ಣತ್ತು ಬೃಂಹಿತಂ ಕಾನನ ದೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೫೭); ನಭಕ್ಕೆ ತೂಂತಿಟ್ಟ ಪೊಲಾಗೆ ದಳ್ಳಿಸಿದುದಾ ಪಡೆಯೋಳ್ ಪೊಜಪೊಣ್ಣುವುಳ್ಳೋಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೬).

[< ಸಂ. ಉಲ್ಕೋಲ]

ಉಳ್ಳೋವಣ (ನಾ). (?): ಒಳಗುಳ್ಳೋವಣಮಮದಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋವಣ ಮರಿದಿರೆ] ಚಳನಂ ಪೊಜಗಿಸೆಯ ಬೆಳಪನೆಯುವ ಬೆಳಗಂ ಪೊಳವ ಸುಲಿವಲ್ಲಿ ಮಸುಳಿಸಿ ವಿಳಾಸದಿಂ ದರ್ಭಶಯನ ತಳಗತನಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೬).

[?]

ಉಣಿಕೇಲ್ (ನಾ). (?): ಉಣಿಕೇಲಿಚ್ಚದವಂಬುವಾಳ್ವಲಗೆಯುಳ್ಳ ಟ್ಪುಟ್ಟು (ಸೌಖ್ಯ IX-i, ೩೯೨-೩; ೪ನೆಯ ಪತ). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಉರ ಕೇಲ್' ಎಂದಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಉರದ + ಕೇಲ್ = ಎದೆಯ ಕೇಲು ಗಳು ಎಂಬರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೃಚಿತ್ತಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ರೇಫಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶಕಟರೇಫ ಬರುವುದುಂಟು. [ಉಣಿ + ಕೇಲ್]

ಉಣಿವ (ನಾ). ೧. ನಂಟ; ಬಂಧು: ತೊಪ್ಪಿದು ನಿಜ ಪಿತ್ಯಮಾತ್ಮಬಾಂಧ ವರಪಾಕೆಯನು ಸತಿಪುತರ ಹಿತವರ ನೆರವಣಿಗೆಯಾಸಿಯನು ಮೇಣಹ ಪರದ ಸೌಖ್ಯವನು ಉಪವನಾನೆಂದೆನ್ನ ಚರಣದ ಮಲೆಯ ಸಾರಿದ ಭಕತ ರನು ತಾ ಮಜಿವೆನೆಂತೆಲೆ ತಾಯಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೩-೧೧). ೨. ಹಿರಿಯ; ದೊಡ್ಡವ: ಪಿರಿದೀವಂ ಕಲಿ ಕೂಡೆ ಕೂರ್ಪನುಜುವಂ ನೀಜಂ ಕರಂಭಾ ವನಂ (ಛೇಲಾವ. ೭-೬೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಪವ]

ಉಣಿಳಿ (ನಾ). ಮೊತ್ತ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಉಣಿಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುರುಳಿ]ಯನಲ್ ಮೊತ್ತಂ" (ಭಾರಣ. ೧೫). [?]

ಉಣಿ (ನಾ). ೧. ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿಡು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹುರಿ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನ; ನೆಲುವು; ಉಗ್ಗ (?). ೨. ಮೃಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ (?): ಉಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಷಿ] ತಾಗಿದ ಮೃಗವು ಒಂದಡಿಯನಿಡುವುದೆ ಆಯ್ಯಾ? (ಬಸವ. ೭೯೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಣಿ; ತುಳು. ಉರಿ; ತೆಲು. ಉಟ್ಟಿ]

ಉಣಿತ (ನಾ). ಸೇದುವಿಕೆ; ಹೀರುವಿಕೆ: ಅಜಿತಂ, ಕಡಿತಂ, ಉಜಿತಂ (ತಮಿ. ೨೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಉಣಿ + -ತ]

ಉಣಿಯಣಿ (ಕ್ರಿ). (?): ನೆಜೆದಿರೆ ಸಂಕಲೆವಂದದ ತೊದಿಂ ಪೆಣೆ ದಿದರ್ ನಾಗರಣ್ಣುಗಳೆಲ್ಲಂ ಉಣಿಯಣಿಯ ಬಲದ ಕಂಡಂ ಪೂವಂತಿರೆ ಪೂವು ಕೆದಜಿ ಬಿಟ್ಟು ಪೊಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೧). [?]

ಉಣಿಲ್ಲಾಗೆ ? (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ (?): ವಣ್ಯಾಣ್ಣೇ ತಾನಿ ದತ್ತಾನಿ ಸುಜ್ಞಾನಿ [ನಿ]ವ್ರಿಷ್ಟಿ x ಪೆಜಿ [ಕು]ಳಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಂ ಗಾಡಿಯುಳಿಮೂರ್ನ [ಮೆಣ್ಣೆಯು] ಮುಮರಿಸಿನಮುಂ [ಮೇಣ್ಣೆ]ಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇಪ್ಪಲಂ ಪೆಜಿ [ಸೋ]ಳಿಪ್ಪಲಂ [ಲಣ]ಯ್ದೆ ಕೊ [ಟಿ]ಕಾ ಇಪ್ಪ ತ್ತೈದಂ ಉಣಿಲ್ಲಾಗೆ ಸಾಲೆ ಒಳುರೇ (ಕಾ. I, ೨-೧೩; 699). [?]

ಉಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೈರಿಸು; ಸೆರೆಸು: "ಉಣಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಉಣಿಸು] ಸದನೇ (ತಾಳಿಕೊ)" (ಶಮಭಾ); ಚಂದಚಂದದ ಚರಿತ್ರನಲ್ಲ ನಿಲ್ಲು ಮಾಣು ನಿಮ್ಮಿಚ್ಚೆಯ ಪಡೆದವರೆಮ್ಮವರು ಇಂತಹ ದೇವನು ಅಂತಹ ದೇವನು ಎಂಬ ನಾಮ ಉಪಾಸದು (ಅವಚಂ. ೧೧೮-೫೩೬); ವಿರಹದಿ ಪಾಡುವ ವಿದ್ಯಾಧರವೆಂಗಳಾ ಕಿವಿಗುಣಿಸುವ ಗಾವರ ದಿಂಟಿಗಳು ಬಾಲಿಯ ರಳಲುರಿ ಪೊಳಲುರಿಯುಪಿಸಿ ತೆಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧೪-೪೫, ೪೬); ಕುಜುಡುಗೊಂಡರೆ ನಮ್ಮ ತಾತನು ಉಪಾಸುವನೆ ನಿನ್ನೀ ವಿವಾರಕ್ಕೆ ಕಣಿವ ನನ್ನಿಯ ಮಳೆಯನೇ ದಿಟವೆಂದು ಗಣಜಾದಳು (ಉತ್ತರಾ. ೩೭-೧೨).

[ಉಣಿ + -ಇಸು]

ಉಪಾಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿರ ಸಾರು; ಮುಟ್ಟು; "ತಟ್ಟು" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ): ಶರಭಂಗಳ್ ಕೇಸರಿಕೇಸರಂಗಳಂ ಕ್ರೂರಭೋರ ಮಾ ಜಾ F ರಂ ಗ ಳ್ ತರುಣಾಖು ಶಾಬಶತಕಂಧರಮಂ ನಖಮುಖದಿ ನುಪಾಸಿ ತುಪಾಸಿದುಪೊಲವಿಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೧೯); ಅಕ್ಷಯದಿಂ ನಾದ್ಯವ ಚರಿತಂಗೆ ಅಪಾವು ನೆಲಸಿದಗ್ರಾಹಿಸಾಕ್ಷಯ[ದಿನದೈವಚರಿತಂಗೆ]ಮುಪವೆ 5 ಉಪಾಸದ ನಿರ್ಣಯವು (ಶಿವಗೀ. ೧೧೩-೫೫೭); ಮಹಿಷಯನು ತಂದಿತ್ತು ನಿಜವಿಗ್ರಹವ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಬುದೆಂಬುದು ಕುಹಕಿಗೀ ಮಾತು ಪಾ ಸ ದಿ ರೆ ಬಳಿಕೆಂಬುದೀ ಹದನ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೨೧); ಮಧುರವಚನದಿನುಪಾ ಸುವವೊಂದ್ರಂಗೆ ದಿನ್ನಹಮಾಡಿತಮರಗಣ (ತೊರ ರಾ. ೬-೯೯-೧೧); ೨. ಅನುವರ್ತಿಸು; ಅಸೆಪಡು(?): ತೇವರೇ ಬಾಗಿಲನು ಪರಸತಿಗು ಪಾಸು[ಪಾಶಾಂ. ಉರಿಸು]ವತಿ ಪಾತಕನು ನೀನೆಚ್ಚಪಾತು: ನಡೆಯದೆ ನಮ್ಮ ನುಡಿವುದು ಗುಣವೆ ನಿಮಗಿಂದ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೪೪).

[ಉಪಾ + -ಇಸು]

ಉಪಾ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರು; ನೆಲಿಸು; ನಿಲ್ಲು; ಉತ್ತ (ಭೂತಕೃ): ಎನ್ನರಮನಾದೊಡಂ ತನ್ನೊಳಗಿಡುವುದೆ ನಮಗುಪಾಪ ಕಾರ್ಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೪-೧೦); ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಂ ಬಿಡು ತಂದೆಯೆಂದು ಧರಗು ಪುವ ಸತಿಪುತರ್ವರಿಸಿ ಪೊಡಮಟ್ಟೊಡೆ (ಹಜಕಾ. ೮-೧೯); ಇಪಾದು ಮೇಣ್ ರಿಪುರಾಯನ ಕುಕ್ಕುಪಾಸು ವರೆ ರಾಧೆಯನಂತಿರಲುಪಾ ವನೊಬ್ಬನೆ ಬೇಡುದಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಜಯವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೩೩); ಬರಿಕ್ಕ ಮುಪಾದ ಮದಗಜದಂತೆ ಚಿತ್ರದಲುಪುವ ಕೇಸರಿಯಂತೆ ಮೆಪಾದಿದ ನಮ್ಮ ಬಳವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೭); ಬಪಾಯ ಪಕ್ಷ ಭ್ರಮೆಯಲಾದಿದ ದುಪುವ ನುಡಿಯೇ ಶಲ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೨೯). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು; ಸೇರು: ತನಗುಪುವಂತುಟಾಗೆ ಕಡುನ್ನಯ ಪೆಂಪುಮನಾಂತು... ಮಾಣ್ವದೇಂ ತನಗುಪುವೊಂದು ನನ್ನಯನೆ ಪೂಣ್ವ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೧೯೭); ದೆಕ್ಕಪಮುತ್ತಳ್ ಬರೆ ಕಂಡು ಪಾಂಡವ ಬಲ ಪ್ರಾಕಾರನಾ ಕಾರವುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೩); ಅರೈಸಲಿಕ್ಕೆ ತಾಂಬೂಲಾದಿಗಳಿಪ್ಪು ದೊರಿಸುತ್ತುಂ ಪ್ರಸಾದಮನುಂಡು ಭಯಮುತ್ತು (ತಿರುರ. ೭-೧೪); (ಗದಾಯು. ೬-೫೫ ನೋ). ೩. ಒಪ್ಪು; ಹಿಡಿಸು; ಇಷ್ಟವಾಗು: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳಯಸಂ ನ ಮ ಗು ಪ ದು ಬೇಗಮೆಣಗುವುದುಪುಗುಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೦೮); ಬೇಗಾಗಿ ಚಿಂತೆಯಿಂ ಬಾಯ್ ಬಪಬಪ ಬತ್ತುತ್ತುಂ ಒಪೊ ಕೊಂಡೀ ವ್ರತಮಂ ತೊಪಿವುದಪಿಂ ಸಾವುದು ಕರಮುಪುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೯೭); ದಿವ್ಯಾಮೃತನೊಸೆದುಂಡು ತಣದವಂಗೆ ಜೇನು ಪುವುದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧೧). ೪. ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ಗಣಿಸು: ಪ್ರದ್ಯೋತ ನೆಂಬರಸನೀಗಳ್ ಎಮ್ಮನುಪದಿಪೊಪಾತನಂ ಪಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೮-೧೧); ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮನುಪದರಿಮಂಡಲಿಕರನಟ್ಟಿ 35 (ಎಣ. X, ೧೫೨-೬೨; 915); ಆ ಕಮಳಾಕರಮಂ ಪೊಕ್ಕಾಕಾತಧ್ವನಿಯ ನುಪದಿ [ಪಾಶಾಂ. ಮುಪದಿ, ಮುಪದಿ] ಕುಡಿದು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೮-೪೧). ೫. ಸಮರ್ಥವಾಗು; ಶಕ್ತವಾಗು: ಸಲಹಲು ಮುಪಿವಕೆ ಬಾಲಕಪ ತಾಯ್ ನೀನುಪುವ ವಜ್ರದ ಜೋಡು ನಮಗಿರೆ ಭೀತಿಯೇ ಕೆಂ ದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೯).

ಉಪದವರ್ = ಹೊಂದಿಬರದವರು; ಸೇರದವನು: ಅಜಿಯರ ಮೊದವಿದ ಮನಸಿನೊಳಗಮುಪದವರೆಂದು ರಣದ ಜಯಿಸಲ್ ನಾರಾಯಣ ನೊಳಮುದಾತ್ತನಾರಾಯಣನೊಳಮಿಂತೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಗಂ ಡ ರು ಮೊಳ ರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧); ನಿಮಗವರೇತಪ್ಪಿಂದುಪದರೆಂದಿಳಿಯ್ದೊ ವಂಶ ವೀರದಿಂ ಸಮನವರ್ಗಾರುಮಿಲ್ಲವರಶೇಷಕಲಾಕುಶಲರ್ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೫-೨೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಪಾ; ತುಳು. ಉಪ = ನಿಲ್ಲು]

ಉಪಾಂಗು 'ಉಪಾಗ್ನು' ನೋ.

ಉಪಾಂಬು, ಉರುಂಬು, ಉರುಬು, ಉಪಾಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಉರವಣಿಸು: "ಉಪಾಂಬು-ಯುದ್ಧಕ್ರಮಣಗ ಮನೇ (ದಂಡತ್ತಿಹೋಗು)" (ತಮಭಾ). ಉರುಂಬು: ೧. ಎನಿತೋ ಸಾಸಿರ ಮಾರ್ಬಲಗಳೊಡನೆ ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಕ್ಕಲು ಉರುಂಬಿ ನಡೆತರುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಬೇಡನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟು. ೫೩-೨೨). ಉರುಬು: ೧. ನಲುಮೆಯೊಂದುಕಡೆ ಉರುಬುತ್ತಿರೆ ಪುರುಷಂಗೆ ನಲು ಮೆಯುಳಿತನೆ ಗೆಲವು ಪುರುಷತನವೇ ವಿಜಯ (ಮಂಕುಕ. ೧೩೫-೫೯೨). ೨. ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಊಡು: ನೋಡುವ ಆಸೆಯನ್ನು ಉರುಬಿ ಹತ್ತಿಸಿತು (ನಾಲ್ಕಮ. ೧೧೨); ದೀಪವನ್ನು ಉರುಬಿ ಆರಿಸಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). ಉಪಾಬು: ೧. ನೆಪ್ಪೆ: ಕಾಲಕಾಲನೆಂದಪಾಯನ್ನೆಲವೊ ಫಡ ಬರ ವಲ್ಲಿಯೆನವುಪಾಬೆ ಶಿವಭೋಯನೆ (ಸಾನಂಚ. ೩-೫೩); ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ತೋಳ ಬಲುಹನು ನೋಡಬೇಕೆಂದುಪುಬಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೫೯); ಮುಪಾದ ಬಲ ಸಂವರಿಸಿಕೊಂಡುದು ಮೊರೆವ ಕಡಲಾರವದ ಸನ್ನೆಯೊಳುಪುಬಿತು (ನಳಕ. ೯-೨೯); ಕಳ್ ನೆತ್ತಿಗೆಪೊದೊನ್ ಪಗೆ ಸುಯ್ದ ದ್ವೇಷಮನ್ ಕಾಪುತ್ತು ಮುಪುಬಿದೊನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೬-೧೨೦). ೨. ಏನೆ ಬೇಳುವೆನರಸ ಪಾರ್ಥನನೊನೆ ಶಕ್ತಿಯನುಪುಬಿದನು ಪವಮಾನ ಶರದಲಿ ಪುಷ್ಪಳಾವರ್ತಾದಿ ಭನಭಟಿಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೩೬). [?]

ಉಪಾಂಬು, ಉರುಬು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ವೇಗ; ರಭಸ: ಒಡನೆ ಕರ್ಣನು ಶಾಪದುಪುಬಿನೊಳೆಗೆಟ್ಟು (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೩-೩೧); ಬಿಸು ಪೇಪಾದ ಕೋಪದುಪುಬಿನಿಂದೊದರುಪ ಪತಿಗೆ (ಹದಿ ಬ. ೩-೨೭). ಉರುಬು: ಅವಳುಉರುಬನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಓಡಿ ಹೋಯಿತು (ಸಂಸಕ. ೧೪೦); ಉರುಬಿನಿಂದಾ ಬರುವ ಕರಿಗಳು ಬಳಸಿ ಮೆರದವರಣ್ಣದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೩-೧೫); ರಾಜೇಂದ್ರ ದೇವನ ಉರುಬಿಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಸೈನ್ಯವು ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿತು (ಕರತ್. ೫೮).

[ದೇ. || ತೆಲು. ರುಪ್ಪು, ರುರಿಪ್ಪು, ರೂಪು = ಎಸೆ, ಚಿಮ್ಮು]

ಉಪಾಕು, ಉರುಕ್ಕು (ನಾ). ನಡುಕ; ಭಯ. 'ಉಪಾಕುಗೊಳ್' ಪರಾ. ಉರುಕ್ಕು: 'ಉರುಕ್ಕುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಪಾಕು = ಭಯಪಡಿಸುವಿಕೆ]

ಉಪಾಕುಗೊಳ್, ಉರುಕ್ಕುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಪಿಸು; ನಡುಗು; ಭಯಪಡು: ಕುದುರೆಗಳುಪಾಕುಗೊಂಡುದು ನನ್ನವರು ಹೊಕ್ಕಿಪಾಡು ಹೋಗಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೨೭); ಉಪಾಕುಗೊಂಡ [ಪಾಶಾಂ. ಕೊಂಡ]ರಸುಗಳ ಗರ್ವವ ಮುಪಾದು ಮಾಪೂಂತವರ ಪುರಗಳ ಪೊಪಪೆ ಗಳ ಹಾಯ್ದೊತ್ತಬರಿಸಿತು ತಿರುಗಿ ಗೊಳವಕೆ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೩). ಉರುಕ್ಕುಗೊಳ್: 'ಉರುಕ್ಕುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಉಪಾಕು + ಕೊಳ್]

ಉಪಾಕುಗೊಳಿಸು, ಉರುಕ್ಕುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು; ಭಯ ಗೊಳಿಸು: ಅಹವದೊಳಗೆ ಭೀಕರದ ಬಾಹ್ಯಕರ ಸೆಪೆಯ ಹಿಡಿದನು ಪಾರ್ವತೀಯರನುಪಾಕುಗೊಳಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬೦೩. ೩-೩). ಉರುಕ್ಕು ಗೊಳಿಸು: ಅವನಾದರುಂ ಈ ಹಯವ ಪಿಡಿದರೆಯು ನೀನವರನು ಉರುಕ್ಕುಗೊಳಿಸದೆ ನೀತಿಯನ್ನೊರಿದು (ತುರಂಗ. ೮೧-೯).

[ಉಪಾಕುಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಉಪಾಕದೇವ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು(?): ಸಹಿರಣ್ಯ ಧಾರಾಪೂರ್ವ ಕದಿಂದುಪಾಕದೇವರ ಕೆಪೆಯ ಪುಣಿಸೆಯ ಮಧ್ಯದಿ ಭೂಮಿಯಂ ಮಾಪುಗೊಳ್ಳ (ಪಾಣ್ಯ. IX-೩, ೧೦೪-೧೮; 1046). [?]

ಉಪಗುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಓರೆಯಾದ ಗದ್ದೆ; ಬದುವುಗಳು ಡೊಂಕಾಗುವ ಗದ್ದೆ (?): ಕಬ್ಬು ಕಾಲ್ಪಾಯ ಪಡುವಣ ಉಪಗುಗದ್ದೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮೂಡಣ ಕೊಪ್ಪುರದಲಿ ಗದ್ದೆ ಖಂ ೪ (ಸಾಹಿ. IX-i, ೨೭೦-೭೩; 1169). [ಉಪಗು + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಉಪಗಲು (ನಾ). ವಕ್ರತೆ; ಡೊಂಕು (?): $\times \times$ ನ ಉಪಗಲು $\times \times$ ಎಪುಕಳ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೧೭-೩; ?).

[ಉಪಗು + -ಅಲ್]

ಉಪಗಿಸು, ಉರುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಗಿಸು; ಕೊಂಕಿಸು; ಓರಿಮಾಡು: ಪುರ್ವನೇಷುಸುತ್ತುಪಗಿಸು ನೋಡಿ (೧೦೪. ೫-೨೦); ನುಸುಳಿದಿರು ತಂದಪನೊಡಲುರ್ಪದ ನೀನುಟ್ಟಿದನೆ ಸಡಿಲಿಸಿ ಮುಸುಡನುಪಗಿಸದೀಂಟು ಮುಂದೆದಿದುರ್ಪದಿದೆಯೆನುತ (ಬಸಪ. ೫೯-೧೦); ಬಿಜು ಬಿಜನೆ ಕಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲ ಕಿಜುದುಪುಗಿಸುತೆ ಮೊಗಮಂ (ಚಿಬಪ. ೨-೨೭). ಉರುಗಿಸು: ತುಸು ಪಕ್ಕಕ್ಕುರುಗಿಸಿದ ನಗುಬಾಯಿಯ, ತುಸುಬಾಗಿದ ತಲೆಯ ಮೇರೆಯುಟ್ (ಪುನರು. ೩೭೭).

[ಉಪಗು + -ಇಸು]

ಉಪಗು, ಉರುಗು, ಉಪುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು; ಓರೆಯಾಗು: "ಉಪಗು - ವಕ್ರಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ); ಉತ್ತಮಾದಮಿನ್ನುಪಗುಪು ಬಾಬಲೀಯದಿದು ನಿಕ್ಕು ವಂ (ಎಕ. XV, ಕೊಳನ. ೬೬-೫; 950); ನೀಡಿದ ಕೈಯುಪಗುಗದ ಗೋಣಾಡದ ವದನಾಂಬುಜಾತಮರೆಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೭೦ ಲೀಲಾವ); ಉರೆ ಡೊಂಕ ನುಡಿದ ನೀನೆನೆಗೆ ಉಪಗಿತಾ ಫಲದಿಂದ ನಿನ್ನಯ ಮೊಗವಿದನಪಾದಿನ್ನು ನವಗಳ್ಳಿರೆಂದಾ (ಧರಣ. ೪೬-೧೪೪); ವಿಭೀಷಣಂ ಚಿದ್ರದಿಂದ ತಾನೆ ಕೊಂಧನಲ್ಲದೊಡೊಪ ಗನುಪಗಿ ಸೋಂಬಿಂದಿರದೆ ಕೊಂದನಲ್ಲದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨-೨೯). ೨. ತಿರುಗು; ಹೊರಳು; ವಕ್ರಿಸು: ಭಯಮಪುಯದ ಕಲಿಯುಂ ಬಾಗಿಯುಮೆನಿಸದೆ ನಾಡೆ ಲೋಭಿಯುಂ ಪಂದೆಯುಮಾಗಿಯೆ ಬಾಪ್ಪಂ ಗಲ್ಲದೆ ಸೂಳಿಯ ಕಣ್ ಪಾಸಗೆಯ ಕಣ್ಣು ಮೇನುಪುಗುಗುಮೇ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೭೩). ಉರುಗು: ಮುಂದೆಟ್ಟಿ ಪಿಂತಣ್ಣೆ ಮೆಯ್ಯಾಗಿ ಕೆಲಕುರುಗಿ (ಸಂಪಸ. ೩೨-೧೨); ಉರುಗಿಯಂತೆಯುರುಗಿ ತಿರುಗಿ (ನೀವೇದ. ೩೧); ತೆಕ್ಕನೆಯ ಮೆಯ್ಯ, ಉದ್ದನೆಯ ಕೊರಳಿನ, ಪಕ್ಕಕ್ಕುರುಗಿದ ನಡೆಯ... ದಾವಾರಿಕ (ಪುನರು. ೨೯). ಉಪುಂಗು: ಕಂಗಳಂ ನಸುಮುಚ್ಚಿ ಡೋಂಪಿಸುತಂಗೆದಿಟ್ಟದಿಗಳನುಪುಂಗಿ ಬೆರಂಟಿ ಶಾಬಗಳ (ಮದೇಪ. ೫-೧೭). [?]

ಉಪಗುಗಡಿಯಣ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕಡಿಯಾಣ: ಬಜಗಡಗ ಕೀಳ್ಳಿ ದುಕ್ಕುಡಿಯುಪುಗುಗಡಿಯಣ ಮೊಗವಡಂಗಳು ತುರಗ ವದನದಲೊಟ್ಟಿರಲು ತಾ ಪಣೆಯನಳವಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೪).

[ಉಪಗು + ಕಡಿಯಣ]

ಉಪಗುಗೊಂಕ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಸೊಂಟ, —ಟೊಂಕ: ಕಣಕಾಲ ಸಂದು ತಪ್ಪಿ ಬಿಜುಬೇನೆಯ ಎಡಹಿ ಬಟ್ಟೊಡೆದು ಗಾಯದ ಉಪಗುಗೊಂಕದ [ಪಾಠಾಂ. ಉಗುರುಡೊಂಕಾಗಿ] ಬಜುಗುಂಟಿನ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೪. ೧೩೩೪); ಉಪಗುಗೊಂಕದ ಕುಂಟಿಗಾಲಿನ ಬಿಜಿತ ಬಿಂಕದ ಮೆಯ್ಯ ಬಿಗುಹಿನ ತಪ್ಪಿದ ಬಾಸುಳ ಬದಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೩೪).

[ಉಪಗು + ಗೊಂಕ]

ಉಪಗುಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು (?): ಅಪಾಯಳೇ ತನ್ನ ರುವ ಗುಣವನು ಮೆಜೆವಳೇ ತನ್ನೊಡೆಯನಲಿ ತಾನುಪುಗುಡಿಸಿ ಬಳಸುವುದು ಮಜೆವಳೆ ಮಾಯ ಸೇವಿತವ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೫-೫).

[ಉಪು + ಗುಡಿಸು ?]

ಉಪಗುಗುಡುಂಬು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ತುರುಬು; ಡೊಂಕಾದ ಮುಡಿ: ನೊಸಲೊಳಿಟ್ಟ ಕತ್ತರಿಯನುಳ್ಳೊಟ್ಟಿನ ಕೆನ್ನೆವರಮೆಗಿದುಪುಗುಗುಡುಂಬು ಬಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲವಿಸಿ ತುಪುಗೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೧೧೨ ವ).

[ಉಪಗು + ತುಪುಂಬು]

ಉಪುಬು 'ಉಪುಂಬು' ನೋ.

ಉಪುಬುದೆರೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅಲೆ; ಅಟ್ಟಿಬರುವ ಅಲೆ: ತಿಳಿಗೊಳನುಪುಬುದೆರೆಗಳ ತಿವಿಗುಳಿನ ತುಂಪುಪು ತುಪಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೩-೩). [ಉಪುಬು + ತೆರೆ]

ಉಪುಬೆ, ಉರುಬೆ (ನಾ). ೧. ರಭಸ; ಮೇಲೆಬೀಳುವಿಕೆ; ಅಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ: ಗಾಳಿಯುಪುಬೆಗೆ ಮಲೆತ ಮೇಳದ ತೋಳುವಲ ನಗೆಗೆಡೆಯಲಾ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೧೪); ಚಂಡವಿಕ್ರಮನುಪುಬೆಗಾಣದೆ ಕಂಡ ದೆಸೆಗೊಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೪೬); ದಶಶಿರನುಪುಬೆಗಾನುವರಿಲ್ಲ (ಉತ್ತರಾ. ೫-೨೯); ಖೂಳತನವೇನಪುಯದವರೇ ಪಾಂಡುಸುತರೆಂದುಪು ಬೆಯಲಿ ಬಿನ್ನೈಸಿದಳು ಗಾಂಧಾರಿಗಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪೦). ೨. ಉರುಬೆ: ೧. ದಶಕಂಠನುರುಬೆಯಂ ತ್ರಿದಶಗಣ ಪ್ರಾಣಿ ಸ ಲ್ ರಸೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಾತ್ಮತಿಯೊಳುದ್ಭವಿಸುತಂ (ವೆಂಕಾ. ೧-೨-೬೦); ರೋಚಿ ಎಂದಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉರುಬೆಯಿಂದ ಉರವಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಚ. ೧೦).

[< ಉಪುಂಬು]

ಉಪುಬೆಕಾಣ (ನಾ). ರಭಸವುಳ್ಳವನು: ಕಾದಿ ವಿಭಾಡಿಸುವ ರಣದುಪುಬೆಕಾಣನಂತು ಸೈರಿಸಿ ಗೆಲುವೆ ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೨೪).

[ಉಪುಬೆ + -ಕಾಣ]

ಉಪುಬೆಗಣೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬರುವ ಬಾಣ; ಬಿರುಸಾದ ಬಾಣ: ಹೆಜ್ಜೆಗೆಡು ಹೆಣಗಿದರು ರಿಪುಭಟನುಪುಬೆಗಣೆಗಳ ಪಾತಿಯಲಿ ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ತಲೆವರೆಗೆಯಲಿ ಅಂತುದು ಖಂಡೆಯದ ಪಟುಭಟರು (ಕುವ್ಯಾಶ್ವೀ. ೬೦೫. ಪರಿ. ೨೪೦). [ಉಪುಬೆ + ಕಣೆ]

ಉಪುಮಾಪು 'ಉಪುಮಾಪು' ನೋ.

ಉಪುಮಿಕೆ (ನಾ). ರಭಸ; ವೇಗ; ಶಕ್ತಿ: ಕಪುಪಟ್ಟ ಪಗೆಯ ಬೇರ್ವರಿದುಪುಮಿಕೆಯ ಪೊದಟ್ಟ ಗಂಡಮಚ್ಚರದೊಡವಿಂ ನೆಲನನೆ ಮೂದಲಿಸುತ್ತಂ ನೆಲನನೆ ತೆಗೆದಿಚ್ಚರೊರ್ವರೊರ್ವರನಾಗಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೭); ನಿನ್ನ ಸುತನೊಳಿನ್ನಯ ಸುತೆಯಂ ಕಪುಪಿ ಕೂಡಿರ್ಪಾ ನಿನ್ನುಪುಮಿಕೆಯಂ ತೋಪುಡೈ (ನೇಮಿಪ. ೪-೪೨). [?]

ಉಪುವ, ಉರ್ಪ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: "ಉಪುವಂ ವಿದಿತಾರ್ಥ" (ಕರ್ಣಾ. ೪೯). ಉರ್ಪ: ಉರ್ಪ ಕತ್ತರಿಯ ಮೃಗದಿಕ್ಕಿಗಳನಾ... ಅಜನುವ ಕಿರಾತರ್ (ಜ್ಯಮಿ. ೨೪-೪೩); ಈ ಸೂಟ ಪೊದ್ದುಗೆಯ ಗುರ್ದಿನಾಟದೊಳುರ್ಪ ಕೊರ್ಪಿನ ಕೇಡಾಳಿಯಂ ಕೆಡಪದೊಡಾತನ ಸೇನೆಯಂ ಕೇಪಿ ತುಪ್ಪುಟಂ ತೂಟ ದೊಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೬). [< ಉಪು ?]

ಉಪುಮಾಪು (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರವಾಗಿ ಹಾರು: ಎಳಸಿ ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ನಲಿದುಪುಮಾಪು [ಪಾಠಾಂ. ದಾರುವಾರಿ] ಮೆಲ್ಲೆಳಸಂ ಪರಪುವ ಪುರುಳಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೪೪). [< ಉಪುಗು + ಪಾಪು]

ಉಪುಮಾಪು, ಉಪುಮಾಪು (ನಾ). ವಿವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಪಾರ: ಕರಮುಪುಮಾಪು ದುಗ್ಧಜಲವಿಕ್ರಯದಿಂದ ದೊರಕೊಂಡುದೀ ಜಿನೇಶ್ವರನ ಕಂಗಳೆಂಬ ಹರಿಣಿಲಚೆಯಂಗಳ ಲಾಭಂ (ಅಜಿತ. ೬-೧೨೪). ಉಪುಮಾಪು: ಸ್ತೀರತ್ವದಡೆಗೆ ಮುಕ್ತಶ್ರೀರತ್ನಂ ಸಭೆಗೆ ದೇವ ಮಾನವ ಸಭೆ ಗಂಭೀರೋಕ್ತಿಗೆ ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಸಾರಮವಂ ಬಿಸುಟಿನಪ್ಪೊಡು ಪುಮಾಪಲೇ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೧-೯೦). [< ಉಪುಗು + ಮಾಪು]

ಉಪನಿಷತ್ (ನಾ). ಇರುವ ಒಂದೇ ಬಾಳು; ಈಗಿರುವ ಬದುಕು: ದೀಪ ಭೋಜಿಗಳವೊಲವು ದವುಪುನಾಪುನಾ [ಪಾಠಾಂ. ವಾರೆ, ವಾಪ್ತಿ] ಮಗಂಬುದುಮಾ ಕುಮಾರಕಂ ಬಗೆವುದು ದೇವ ದೀಪವಿರೆ ಬಿತ್ತರೆ ಪೇಜ್ ಬೆದೆಯಾದ ಭೂಮಿಯೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೩೧). [ಉಪು + ಬಾಪ್ತಿ]

ಉಪವು (ನಾ). ಡೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ: ಕಿವಿಗಳ ತೋಪೊಡೆ ನಿರ್ಮಾಂಸ ವಾಗಿ ಸಿರವ(ರೆಯು) ಸಮವಾಗಿ [ನೆರೆ] ನಿಲೆ ನವಿಗಳ ಕವಲುಂ ಕಡು ಗೆಂಪುಂ ಪಲವುಮಪ್ಪ ಮು ಸು ಡು ಪು ಮಾ ಗೆ ದುಃಖಿತೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೯); "ಗುಡ್ಡನಾಗಿರುಹ" (ಲೋಕೋಪ. ೬೯೯); ಅಪುವುದುಪವಿಗಾದ ಬಗೆ ಹೂಸಕದ ಬಾಯಿದೇಜಿಗೂವು ಜೊಂಪಿಸು ವಂಗಾತುಪುದಿದ ರೋಮಾಳಿ (ವರ್ಧಚ. ೫-೯೦). [?]

ಉಪನೇಸ (ನಾ). ಹೊಂದುವ ಎಂದರೆ, ಇಷ್ಟ ವಾದ ಉಪ ಚಾರ: ಅಪು ವರು ಮಂ ಜಿನಾಂಬಿಕೆಗುಪುವೆಸಂಗೆಯಲ್ವೆ ನಿಯಮಿ ಸಿಯುಂ (ನೇಮಿಪು. ೮-೮೨ ವ). [ಉಪು + ಬೆಸ]

ಉಪನೇಸಿ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಬಂಧನ. 'ಉಪನೇಸಿಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಉಪು + ಸೇಸಿ]

ಉಪನೇಸಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಬಂಧಿಸು: ಮೇಲುಡಪ ಸೇಂಕ ನುಪುನೇಸಿಗೆಯ್ ಪೊಪೊಣ್ಣು ವಪರಭಾಗ ಶರೀರಕಾಂತಿ ಲಾ ವಣ್ಣ ರಸದ ತಂದಲನಗುಂದಲೆ ಮಾಡಿಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೭).

[ಉಪನೇಸಿ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್_೧)]

ಉಪನೇಸಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಕಂಡುಪು ಸೇಸಿಗೊಟ್ಟು ತೊರ್ತುವೆಸಗೆಯ್ ದ ಮಂಡಳನಾಥರಿಲ್ಲ (ಎಚ. XIII, ೪೪-೩೦; 1112). [ಉಪನೇಸಿ + ಕೊಡು]

ಉಪನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿಸು (?): ಸಮ್ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಲಂಕ ವುಪುಹಿಸೆ ಮರಳಿ ಭೀಷ್ಮನ ಪರಿಯ ಕೇಳೆಂದ (ಸಂಭವ. ೧೩-೪೭).

[ಉಪುಪು + ಇಪ್ಪು]

ಉಪುಪು (ಕ್ರಿ). ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಉಡು: ಪುರದ ವೀಧಿಯೊಳೊರ್ವ ಜಾತರೂಪಂ ಮೆಲ್ಲನುಪುಪುಪೊಡೆ ದೀಪ್ತಂತೆ ಮೆತ್ತಮೆತ್ತನೆ ಚಂದ್ರಗತಿ ಯಿಂದ ನಡೆತಂದನು (ಸಮ್ಯಕ್. ೫-೯). [< ಉಪುಪು]

ಉಪಿ, ಉಪಿ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಮಹತ್ತರ ವಾಗಿ: "ಅಪಿ ಯ ರಂ ಯಡೆಯುಪಿಯೆನಪ್ಪುವೆಲ್ಲಂ ವಿಲಸಿತಾಧಿಕ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೯); ಹೃದಯಮನವಳವವಿಂದುಪಿ ವಿಧಾರಿಸುವು ದಿಂತು ಕುಸುಮಮಯಮಲ್ಲದಪಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೧); ಕಾಯ್ಪುಪ ಉಪಿ ಜತುಗೃಹದೊಳಗಯ್ವರುಮಂ ಮಂತ್ರ ಬಲದೆ ಸುಟ್ಟೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩); ಪಿಡಿದು ತಂದಿತ್ತ ಕುಪಿಯನಾನುಪಿ ಕೊಂದು ಪಿಶಿತಮಂ ಮಾಡಿದನೆಂದನೊರ್ವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೫); ಉಪಿ ಕಾಯ್ಪು ದಿಸಿಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩). ಉಪಿ: ಇನ್ನು ರೋಣ ಕಾದು ಸ[ತ್ತರೆ] ಸುರಲೋಕಂ ಪ್ರಪ್ತನಾದೊ[ನ್] (ಸೌಹೃ. XI-i, ೩೬-೨೪; 947); ಉರೆ ಕಾರುವ ಕಂಬನಿ (ವಿವೇಕ. ೭೭-೨೩). [ಉಪು + -ಎ ?]

ಉಪಿವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಹೊಡೆತ; ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು: ಅ ಬಲದವರ ಮೋಪಿಯ ಹೊಗೆಯನೀ ಬಲದವರ ಭುಜದುಪಿ ವೊಯ್ಲುನಾ ಬಲದವರ ದಿಸುಸುಯ್ಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨).

[ಉಪಿ + ವೊಯ್ಲು]

ಉಪ್ಪ, ಉಳ್ಳ, ಉಳು, ಉಲು, ಉಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮ (ಭೂತಕ್ಕು) ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಬೆತ್ತನೆಗೆ ಮಣ್ಣು ನ್ನು ಅಗಿದು ತಿರುವಿಹಾಕು; ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆ: "ಉಪ್ಪ - ಹಲವಿಲೇಖನೇ" (ಶಮಧಾ); ಅಪು ತೊಡಿವಿಟ್ಟು ಉಪಿಪುಗುಂ ಆಗುಳದಾರಸ್ಯ (ಎಕ. X (S), ಚಕ್ರ. ೧೦೪-೧೪; 500);

ತಟ್ಟುಪ್ಪು ವಲ್ಪುಪ್ಪಿ ಪಿನ್ (ಸೌಹೃ. IX-ii, ೩೯೨-೩; 8ನೆಯ ಶತ); ಪಾರ್ವಂ ತನ್ನ ಮೂಡಣ ಕೆಯ್ಯನುಲೆಂದು ಪೋಗಿ ಕೆಸಪ್ಪಾದುದಂ ಕಂಡುಬಲ್ ಪದನಲ್ತೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೫-೯); ಕುರುಧರೆಯಂ ವಿಜೋಗ್ರಗದೆಯೇ ಗಳಿಸುತ್ತುಗಿಯುತ್ತೆ . . . ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬ ಬೆಳಸಂ ಬೆಳೆದಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೪); ಕಟ್ಟಿಯಿಂದುತ್ತುಂ (ಶಮಧ. ೨೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಉಪ್ಪುಂ ಪೊಲನನೊಕ್ಕಲಿಗಂ (ಶಬ್ದಾಸು. ೪೩೮ ಪ್ರಯೋ). ಉಳ್ಳ: ಕೀಳ್ವುದು ಕಳೆ ನೆನೆವುದು ಪೊನ್ನಾಂಬಲ ಉಳ್ಳುದು ಕೆಯ ಕಾಣ್ಪುದು ಪೊನ್ನಾಂಬಲ (ತಿರುನಾ. ದೇ. ೨೧೬-೧೦). ಉಳು: ಮಣ್ಣು ದಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಅ ಕೆಯ್ಯಯ ನಾರುತ್ತರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೩೯-೩); ಪಾಡುಬಿದ್ದು ಕುವಾರಂಬದ ಧಾನ್ಯ . . . ಮುಂ ಪಲಕಪ್ಪಂ ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿತ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೯೬); ಕಲ್ಲನೊಡೆದು ಮುಳ್ಳ ಮುರಿದು ಕೂಳೆಕಿತ್ತು ನೆಲವನುಕುವೆವು (ವಿವೇಕ. ೮೧); ಉತ್ತ ಲ್ಲದೆ ಮಣ್ಣಲ್ಲ, ಹೆತ್ತಲ್ಲದೆ ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ (ಗಾದ). ಉಲು: ಮೂಗಿನೊಳುಪು ವಾತಂಗೆ ನೇಗಿಲಂ ಕೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೯). ಉಳ್ಳು: ಭೂಮಿಯನ್ನು ಊಳಿಧಾನ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಪ್ರತಿವರುಷ ಸ್ಥಳಾಂತರಮಾಡುವರು (ಯಾತ್ರಿಕ. ೧೦೫); ಊಳದ ಬಿತ್ತದ ಬರಿ ಹೊಲವು (ಗಂಗಾತ. ೩೫-೧೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಪು; ತುಳು. ಊಡ್, ಹೂಡ್; ಕೂಡ. ಉಳ್; ತೆಲು. ದುನು, ದುನ್ನು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಪು. ಉರ್; ಪರ್ಜಿ. ಉಪ್ಪ; ಕುಣ. ರೂವ; ಕುರುಪ್. ಉಯಿ, ಉಗ್ತ]

ಉಪಿಲಮುಪಿಯ್ಯ 'ಉಪಿಲ್ಪುಪಿಯ' ನೋ.

ಉಪಿಲ್ಪುಪಿಯ, ಉಪಿಲಮುಪಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಪ್ರಜಣ್ಣ ದಣ್ಣ ನಾಯಕನ ಮಗಂ ಗೊಗ್ಗಿ ಉಪಿಲ್ಪುಪಿಯ ನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರ. ೬-೩; 925). ಉಪಿಲಮುಪಿಯ್ಯ: ಉಪಿಲಮುಪಿಯ್ಯ ಒಕಲ ಮಗ ಕಂಭಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರ. ೪-೩; 974). [ಉಪಿಲ್ಪು + ಮುಪಿಯ ?]

ಉಪಿ, ಉಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಡು; ತೊರೆ; ಕಳೆ: "ಉಪಿ - ಅವಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವದಿಂದುಳಿ)" (ಶಮಧಾ); ದೂಪಿಸುಗುಂ ಕೃತವಧುವಂ ಭಾಷಾವಿದರದಪ ದನೆಯನುಲಾಗಿ ತೆಪದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೦); ಒರ್ವಳ್ ತನ್ನನುಲಿದ ಪೊಸಬೇಟಿದಾಣ್ಣನ ನೇಗೆಯ್ತುಂ ಪೋಗಲೀಯದೆ ತನ್ನಳಿಪನೆ ತೋಪಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೬ ವ); ನಲ್ಲ ನೀಂ ಮುನಿ ದುಪಿ ದಂ ದು ಪೇಪುಪಿಯಲೀಗುಮ ಮನ್ನಹನೆನ್ನಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೨). ೨. ಬಾಕಿಯಾಗು; ಹೊರತಾಗು; ಮಿಗು: "ಉಪಿ - ಅವಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವದಿಂದುಳಿ)" (ಶಮಧಾ); ದುಷ್ಟರ ಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗರ್ಹಿತಪ್ರಾಯಮಕ್ಕು ಮಾ ಶ್ರುತಿಕಪ್ಪಂ ಪಗರಣ ದೊಳುಪಿ ದ ಮೂಪುಂ ನಗಿಸುಗುಮಪ್ಪುದಪಿನಲ್ಲಿಗಂತವು ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೭); ಪಲಂ ಬರ್ ಪರದರ್ ಸತ್ತರುಳಿದರೆಲ್ಲಮೋಡಿ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೧೩); ಜಗದೊಳಗಿನ್ನುಲಿದ ಜಡರದೇನಪಿ ದಪರೋ (ಪಂಚತಂ. ೩-೧೬); ಲೋಭಿಯ ಪೊನ್ನಂ ತಾನೊಂದು ಮುಪಿಯದಂತಿರೆ ಹೀನಗುಣಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು ಜಾಗಂಗೆಯ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೪). ೩. ಜೀವದಿಂದಿರು; ಬದುಕಿರು: "ಉಪಿ - ಅವ ಶಿಷ್ಟೇ, ವಿಮೋಚನೇ ಚ (ಜೀವದಿಂದುಳಿ)" (ಶಮಧಾ); ಅಂತು ಮದೀಯ ಜನನಿಯುಂ ಜನನಿಯ ಜನನಿಯುಮುಪಿಯಲುದುಮೆಲ್ಲಮೋರ್ವ ರುಪಿಯದಂತೆ ಪೋವುದುಂ (ಅದಿಪ. ೩-೩೪ ವ); ದುರ್ಭಟಮುಪಿವುದೆಂ ಬವೋಲ್ ಸಂಕಟದಿಂದ ರತ್ನಾಚಲಕ್ಕೆ ಸರಿದರ್ ಸಚಿವರ್ (ದಶಕು. ೨-೩೦); ನೋಂತು ತನು ತವಿಯೆ ಕರಮುಪವಾಸಮುಪಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೭-೧೯). ೪. ಮಿಾರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು: ತನ್ನಾಚೆಯನುಲಿದುದರ್ಕ ಮುಳಿದು ನೆರೆಯೆಂ . . . ಜಡಿದು ನುಡಿದೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೩).

೫. ಲಾಭವಾಗು : "ಉಚ್ಚಮಾದು... ಲಾಭಮಾದು" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧). ಉಚ್ಚ : ೧. ಸೂಳೆ ಹಲಬರನುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಉರುಳಿ]ದ ಕೆಂದು ನಿಂದಿಸುವವರಿಲ್ಲ (ಶೂಸಂ. ೧೦೯-೭೧); ಅಂತರಂಗವ ಬಲ್ಲಿದು ಚಿಂತೆಯನುಳಿದರು (ಕಂನವ. ೯-೧೪೫). ೨. ತುಂಬುರನುಳಿ ಯಲುಳಿದರೆಲ್ಲಂನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪುರಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ನಂಬರ. ೮-೯); ಹರ ಭಕ್ತರಿರವನವರೇ ಬಲ್ಲರಲ್ಲದ್ದುಳಿದರಾ ಬಲ್ಲರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೫೦); ದಿನಪ ದೀಪಿಗೆಯಾಗಲುಳಿದೀ ಬಿನುಗುಬೆಳಗಿನ ಹಂಗು ಬೇಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೫-೫೯). ೩. ಸಾಯದುಳಿದವರಿಲ್ಲ ಮಿಕ್ಕಿನ ನಾಯಕರೊಳುಕೆಟಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೫-೫೯); ಸಮರದಲಿ ನೀನುಳಿದೆಯಾದರೆ (ತೂರಾ. ೭-೨೭-೫೨); ಸಮಸ್ತ ಜಡಜೀತನ ವಸ್ತುಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಶ್ರಯ ವಿಲ್ಲದೇ ಸುತರಾಂ ಉಳಿಯಲಾರವು (ಜಗದಾ. ೨೭೯). ೬. ನಿಲ್ಲು; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರು : ನಂಟು ಗಂಟು ಎರಡೂ ಉಳಿಯಬೇಕು (ಗಾದ). ೭. ತಂಗು; ಇರು : ಬಳಸುತುಣುತಿರಿದಾಯವನು ನೆರೆ ಉಳಿದು ತನ್ನಯ ಮನೆಯಲಿ (ಕವಿ. ೪೧).

ಉಳಿದುಬಿಡುದು = ಮಿಕ್ಕುದು : ಉಳಿದುಬಿಡುದನ್ನು ಕೈ ಕೊಳ್ಳ ರಿಸದೆ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಕೇಳಿದವರಿಲ್ಲ ಹಂಚಿಬಿಟ್ಟು (ಪುನರು. ೯). ಉಳಿದುಬಿಡುದು = ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು : ತನ್ನೆಯ ತಾಯ್ವರಾ ಸನ್ಮಾನಮಂನುಳಿದು ಬಿಸುಟೊಂ (ಸಾಂ. ೫. ೫-೫, ೧೧-೭; 865). ಉಳಿಯಗೊಡು = ಇರಿಸು; ಇರಗೊಡು : ಪರಕೀಯರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅರಗಗಳಿಯೂ ಉಳಿಯಗೊಡದೆಂತೆ ತಳ್ಳಿಬಿಡಲುಜನರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨೫). ಉಳುಹಿಬಿಡು = ಉಳಿಸಿಬಿಡು : ಉಳುಹಿಬಿಡುವನೆ ಸಮರಮುಖದಲಿ ಮಲಿತನಾದರೆ ಕರ್ಣನೇನಗ್ಗುಳಿಕೆವಡೆದನೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೧೪). ಉಚ್ಚವಳ್ = ಬಿಡುವವಳು; ತ್ಯಜಿಸುವವಳು : ಅಪಾದಪಾಪಿ ಬಿಡುಯನುಟಾಯದೆ ಪಟುವರುಮಂ ತನಿಸಿ ಕಟಾಯದುಟಾ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ವಳನಾದಂ ಪಟುಕೆಯ್ದು ತೊಟ್ಟುನುಟಾದಂತುಟಾದ (ಕವಿ. ೭-೧೭೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟು; ಕೊಡ. ಒಳ; ತುಳು. ಒರಿ]

ಉಚ್ಚ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು; ಶೇಷ; ಅವಶೇಷ. [\leq ಉಚ್ಚ] ಉಚ್ಚ (ನಾ). ಎಡೆ; ಸ್ಥಳ : "ಸ್ಥಾನವ್ಯಕ್ತಿಯಂ ಪೇಟೊಡೆ ಉಚ್ಚ" (ಶಮದ. ನ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಅರಿ ಉಚ್ಚಮಲ್ಲಮೇಷ ಮಹಿಷೋದ್ಧರ ಯುದ್ಧರಸಕ್ತಿಯುರ್ಕಳಿಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫. ೫೧); ದೊರೆಕೊಳ್ಳಂ ಪಾಧೇಶಮ ದರೆ ಉಚ್ಚ ವಾಕ್ಯದೊಳಮನ್ನಿತಾರ್ಥದೊಳಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫. ೭೬); ಪಟ ವುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಳ] [ಪಟವುಳ]ವುಳುವಲ್ಲಿ ಯೊಳವಾಗಮುಭಾಷೆಗ ಳಲ್ಲಿಯುಳ್ಳವಂ ಪಟವುಳಿ[ಚ್ಚ]ಕಾಣಲಾಗದೆನೆ ಪಂಪನ ಪೊನ್ನನ ಪೇಟು ಕಬ್ಬದೊಳ್ ನೆಟೆಯ ಪರಿಸ್ಥುಟಂ ನೆಟೆಯದೊಡುಮಂ ನುಡಿದು... ನೆಗೆಟ್ಟು ದಂಕವಿಚಿತುಮುಖಸಾಗಮವೇದಿಯಪ್ಪುದಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೩೩); ಎರಡು ನನ್ನಾದೀವಿಗೆಯುಂ ಸಿಲಿಕೆಕ್ಕಮೊನ್ನ ಪೊಟಿ ನಿವೇದ್ಯ ಮುಟಾ ಕರಗಾಣದೆಟ್ಟೆಯುಮಿನ್ನಿನಿಸುವ (ಎಚ್. ೫. ೫, ನಂಜನ. ೧೩೪-೧೩; 1021).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಚ್ಚ = ಸ್ಥಳ]

ಉಚ್ಚ (ನಾ). ಶಕುನದ ಪಕ್ಷಿ : ಪ್ರಯಾಣ ಶಕುನದೊಳ್ ಉಚ್ಚಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅಳಿಯ]ನೊಂದಂ ಕಂಡಂತೆ (ಪಂಜತಂ. ೨೦೭-೯). 'ಉಚ್ಚಗ' ಪರಾ. [?]

ಉಚ್ಚಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಹತ್ತಿಯ ಮರ (?) : ವಾಯವ್ಯದ ಕೋಣ ಪರಿಯ ಉಚ್ಚಂದಿ ಅಂಗಿನ ಕೆಟಕ್ಕೆ [ತೆಟ್ಟೀರಿ (ಎಚ್. X, ೭೭-೭೯; 862). [?]

ಉಚ್ಚಕಲ್ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು; ಅವಶೇಷ : ಗುಣಕಲ್, ಉಚ್ಚ ಕಲ್, ಮೊಟಕಲ್ (ಶಮದ. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉಚ್ಚ + -ಕಲ್]

ಉಚ್ಚಕಲ್ (ನಾ). ಕಳೆದು ಉಳಿದುದು : ದಟವುಟ, ಉಚ್ಚಕಲ್ ಕಟಕುಟ (ಶಮದ. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಉಚ್ಚ + -ಕಲ್]

ಉಚ್ಚಕು (ನಾ). ೧. ಉಳಿದುದು : "ಉಚ್ಚಕು (ಉಚ್ಚಕು) = ಭಾವ ವಾಚಿ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧). ೨. ವಾದ್ಯ : "ಉಚ್ಚಕನಲ್ ಮೊಟಗನಲ್ ವಾದ್ಯ" (ಸಂಜೀವ. ೩). [ಉಚ್ಚ + -ಕು]

ಉಚ್ಚಕೆ, ಉಳಿಕೆ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕುದು; ಉಳಿದದ್ದು : ಪೊಸತಿಟಾದ ತಳಿಂದೆ ಮೆಯ್ಯುಟಿಕೆಯನ್ ಬೂದಿಮಾಡಿದೊಮ್ (ಅಂತಗೊ. ೧೧೩೨); ಇನಿಸು ತಡೆಯಿಂ ಅವಳಲ ಉಚ್ಚಕೆಯನ್ ಕೇಳಿನಂ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. ೩೭-೭೯೯). ಉಳಿಕೆ : ಉಳಿಕೆ ಮೂರರಲ್ಲಿಂದು ಪಾಲು ಜಮಾನನ್ನು ದೈತರೇ ಉಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೨೭೪). [ಉಚ್ಚ + -ಕೆ]

ಉಚ್ಚಗ, ಉಳಿಗ್ಗ, ಉಳಿಗ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ; ಹಾಲಕ್ಕಿ; ಗೀಜುಗನ ಹಕ್ಕಿ : "ಉಚ್ಚಗಂ - ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧); "ಉಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಗಮಂದೊಂದು ಶಕುನದ ಪಕ್ಕಿ" (ಸಂಜೀವ. ೩); ಈಗಡೆ ಉಚ್ಚಗಂ ಸಗುಣ ನುಡಿಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೧೫). ಉಳಿಗ್ಗ : ಉಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ೪]ಗನ ಮುಟಾಯಂತೆ ಉಳಿವಾಕೆ ಸಜ್ಜನೆಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೩೨). ಉಳಿಗ್ಗಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ವಾತಾಂತರ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಉಚ್ಚ + -ಗ್ಗ]

ಉಚ್ಚಗು 'ಉಚ್ಚಗು' ನೋ.

ಉಚ್ಚವು, ಉಳಿಹು, ಉಳುವು, ಉಳುಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲೆಯಾಗಿಸು : ಅಜಿತ ಪರಾಕ್ರಮಮನುಟಾಡೆಗಿ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮನುಟಾಸಿಧರೇಕಮಾಯದೀರ್ಕಮ ನಯಮಂ (ಶಾಂ. ೩ ಪು. ೪-೭೭). ೨. ಮರೆಮಾಡು; ಮುಚ್ಚು : ಏಕುಟಾಪಿ ಪೇಟು ಮಧೇ ಪ್ರಾಕಟಿ ಮಾಗಟಾಯ ಪೇಟ : ನನ್ನಂದಮನೆಂದಾ ಕಮಳಾನೆ ಬೆಸಗೊಳಲ್ (ನೇಮಿ. ೮-೭೫). ೩. ಮಿಗಿಸು; ಅವಶೇಷವಾಗಿಸು. ೪. ಬದು ಕಿಸು; ಕಾಪಾಡು. ಉಳಿಹು : ೪. ಶಿವಾಚಾರಸಂಪನ್ನರನಿಸಿ ಮನುಜರ ನುಳಿದಬೇಕೆಂದನು (ಜಿಬಪು. ೫-೧೭). ಉಳುವು : ೩. ಸುರಸುಂದರಿ ಯರ್ಕಳ್ ಸಿಂಗರಂಗೊಂಡುಳುಪಿದರ್ ಬಣ್ಣದಿಂ... ಬರೆವರಾ (ಶಾಂ. ೧೦೦-೧೭೮). ಉಳುಹು : ೪. ಫಲುಗುಣನ ಮಗನವನು ಬಿಡುಗ್ಗೆ ಯುಳುಹಬಾರದು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೨೭); ಹಗೆ ಹಸುಳಿಯೆಂದುಳುಹಿ ಲಾಗದು (ಅಕ್ರೂಷ. ೨-೧೫); ನವರತ್ನ ಪೊಂಗಿದ ಮಣಿಮಂಚಿದಲಿ ಅಂಗಜ ಕೇಳಿಯನಿತ್ತೆ ನ್ನನುಳುಹೊ (ಕಂನವ. ೯-೧೮೭); ಯಾರುಉಳು ಹುವರೆಂದು ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡುತಿರೆ ಕತ್ತಲೆಯು ಮುಸುಕಿತ್ತು (ಕನನ. ೫೦).

[ಉಚ್ಚ + -ವು]

ಉಚ್ಚವಳ್ 'ಉಚ್ಚ' ಪರಾ.

ಉಚ್ಚವು, ಉಳಿವು (ನಾ). ೧. ಉಳಿಯುವಿಕೆ; ಬದುಕುವಿಕೆ; ಜೀವನ : ಎಮ್ಮ ಸಾವುಮುಟಾವುಂ ದೈವೇಚ್ಚಿಯಾಯ್ತಾಗದೇ (ಸಂಪಥಾ. ೨-೮೯); ಏನ್ನಿಂ ನಿನಗಕ್ಕು ಮುಟಾವುಮವನಿಪ್ಪನೊಲವುಂ (ದಶಕು. ೮-೨೦೯). ೨. ಇರುವೆಡೆ; ಇರುವ ಸ್ಥಳ (?) : ಗಾಳಿಯಂ ಕಟಾವು ಟವುಂ ಕಾಪುಂ ಮೇವುಂ ತೋಡುಂ ಬೀಡುಂ (ಸಂಪಥಾ. ೫-೯೩ ವ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಉಕ್ತಿ ವಿಶೇಷ (ಮರೆಮಾಡಿ ಹೇಳು ವುದು) : ನುಸುಳೊನು ಒಡಿ ಭಾಮೆ ಮನಕ್ಕೆ ಸೆವಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥಮುಟಾವು ನಾಮಾಂತರಿತಂ ಕುಸುರಿಯ ನುಡಿಯೆಂಬಿವು ಭಾವಿಸೆ ಪೇಳಿಕೆಗಳೊಳ ಪೇಟ್ಟು ಭೇದಮವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫. ೫೯). ಉಳಿವು : ೧. ಅದಟ ಭೇದ ಏತಟಿಂದ ಅಳಿವು ಉಳಿವು (ಕೋಲಶಾಂ. ೧೨); ಕಾರವನುಳಿವು ನಿನ್ನದು ಕಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧-೨೩); ಅಳಿವು ಉಳಿವುಗಳ ಹೋರಾಟ ಅರಂಭ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೦೭). [ಉಚ್ಚ + -ವು]

ಉಚ್ಚು, ಉಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಳು
ವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರಸಂ. ಗಾಂಧಿನಿ ಪೊಲಮನುಚ್ಚಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು.
೨೦೫ ಪ್ರಯೋ). ಉಚ್ಚು: ಗಾಡರೆ ಖುದ್ದು ನಿಂತು ಹೊಲ ಉಳಿಸು
ತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಉಚ್ಚು + -ಇಚ್ಚು]

ಉಚ್ಚು, ಉಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬದುಕಿಸು;
ಜೀವದಿಂದಿರಿಸು. ಉಳಿಸು: ಬಯಸಿದಂ, ಉಳಿಸಿದಂ, ನುತಿಸಿದಂ
(ಶಬ್ದಾನು. ೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಈ ಕೃಷ್ಣದಿಂದ ದೇವರೇ ಉಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಉಚ್ಚು + -ಇಚ್ಚು]

ಉಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸಹಿಸು: "ಉಚ್ಚು - ಸಹನೇ (ತಾಳಿಕೆ)"
(ಶಮಧಾ). IP ಒಂದು ಓಲೆ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ "ಉರಿಸು-ಸಹನೇ" ಎಂಬ
ಪಾಠವಿದೆ. [?]

ಉಚ್ಚು 'ಉಚ್ಚು' ನೋಡಿ

ಉಚ್ಚುಂಗು 'ಉಚ್ಚು' ನೋಡಿ.

ಉಚ್ಚುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಸು; ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿನ್ನನುಚ್ಚು
ಗಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಒಲಿಯು] ಉಮಾಜಿಯೊಳಿನ್ನಂ ಬೆಂಕೊಂದು ಕಾದಲುಂ
ಬಂದಿಗಳ್ ಚಿನ್ನಕ್ಕೆ ಮೊಗದಿಂದಿರರ್ ಭಿನ್ನತ್ವದನಿಸು ನೋಡೆ
ಸರಿಸಿರುತ್ತಮುಖೇ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೩); ಪೊದಟ್ಟ ಬಾಸುಳಂದುಚ್ಚುಗಿಸೆ
ಚಿತ್ತಮಂ ವಿರಹವಲ್ಲಭನೊಳ್ ನೆರೆದಿರ್ಪ ನಲ್ಲಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೪೮);
ಅಬಲಿತಗುಳ್ಳ ಕಟ್ಟು ಕುಲದೇವತೆ ರನ್ನದ ಚೆಂಡನೆಂದು ಮುದ್ದುಚ್ಚುಗಿಸೆ
ಗೋಪಿಯರ್ ಪಿಡಿದು ಪೊಟ್ಟಿಲೊಳೊಯ್ಯನೆ ತೂಗಿ ಪಾಡಿದರ್
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೭೩). [ಉಚ್ಚುಗು + -ಇಚ್ಚು]

ಉಚ್ಚುಗು, ಉಚ್ಚುಗು, ಉಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಸು; ಪ್ರೀತಿಸು: "ಉಚ್ಚು
ಗಿದಂ = ಕೂರ್ತನೊಳ್" (ಶಮಧ. ಪರಿ. ೨). ಉಚ್ಚುಗು: "ಉಚ್ಚುಗಿದ
ನೆಂದು ಕೂರ್ತನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೫೯). ಉಚ್ಚು: "ಉಚ್ಚು -
ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮಧಾ); "ಉಚ್ಚು ದನೆನೆ ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟುನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೫೯).
ಅಕೆಯ ಪತ್ತಿದ ಕಣ್ಣುಮನುಚ್ಚುಗಿದ ಮನಮುಮಂ ಜೋಲ್ದ
ನಾಣುಮಂ ನೇಲ್ದ ಸರಮುಮನೊಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೦ ವ). [?]

ಉಚ್ಚುಗು, ಉಳಿಸು (ನಾ). ಅನುರಾಗ; ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: "ಉಚ್ಚು
ಗೆಂದು ಭೇಟಂ" (ಶಮಧ. ಪರಿ. ೧); "ಉಚ್ಚುಗಿದನೆಂದೊಡೊಲ್ದನಂ"
(ಸಂಜೀವ. ೨); ಕೊಬಬಿ, ಉಚ್ಚುಗು, ಬೆಟ್ಟಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ).
ಉಳಿಸು: ಉಳುಗಂ ಬಿತ್ತಿತೆ ನಾಡೆ ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆಯಿಂ ಸ್ತಂಭದನಾ
ಮೋದಮಂ ತಳೆದೊಳಿರಂತೆಸಿದರ್ಪ ಸೂಳೆಯರ ಪೆರ್ಮೇಳಂಗಳಿಂದಂ
(ವೀರವ. ೬-೯೪). [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಚ್ಚುವಲ್; ಕುಣ. ಒಟ್ಟು]

ಉಚ್ಚುಗುದಚ್ಚಿ (ನಾ). ಬಾಗಿಯೆನುರ (?); ಅದಿನ್ನೆ[ಂ]ಳು
ಉಚ್ಚುಗುದಚ್ಚಿ [ಅ]ದಿನ್ನೆ[ಂ]ಳು ಮೇ[ಂ]ಲಾ[ಸ]ರಿಗೆ (ಎಣ. X,
೬೬-೫೪; 892). [ಉಚ್ಚುಗು + ಕದಚ್ಚಿ]

ಉಚ್ಚುಮೆ, ಉಳುಮೆ, ಉಳುಮೆ (ನಾ). ೧. ಉಳುವಿಕೆ;
ಬೇಸಾಯ; ಆರಂಬ: ಕೆಯ್ಯಂತೆ ಕೆಯ್ಯುಚ್ಚುಮೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ.
೧೨-೨೪). ಉಳುಮೆ: ೨. ಗೇಣಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಲ (ಕೃಷ್ಣ. ೫೬೩).
ಉಳುಮೆ: ಪುಟ್ಟದಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಸ್ವಭಾವವೂ, ಉಳುಮೆಯಿಂದ
ಎತ್ತಿನ ಸ್ವಭಾವವೂ... ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೫೫).
[ಉಚ್ಚು (< ಉಚ್ಚು) + -ಮೆ]

ಉಚ್ಚು (ನಾ). (?): ವರಿಸ ಬಟ್ಟೆ ವರಿಯರ ಪತ್ತುವರಿಸಂಬಣಂ
ಮತ್ತವರ್ಣಂ ಉಚ್ಚುಗೂರ್ವಣಕ್ಕೆನ್ನು ಮಾಣಲಾಗ ತಮ್ಮ ಸ್ವೇಚ್ಛೆ
ಯೊಳ[ಂ] ನೆಗಚ್ಚುದು (ಸಾಣಾ. XI-i, ೪೩-೧೯; 970). [?]

ಉಚ್ಚು, ಉಚ್ಚು, ಉಚ್ಚು (ನಾ). = ಉಚ್ಚುಮೆ: "ಉಚ್ಚುಯೆಂದು ಉಚ್ಚು
ಸ್ವಭಾವಂ" (ಶಮಧ. ಪರಿ. ೧); "ನೇಗಿಲಿಂ ಗೆಯ್ಯುದುಚ್ಚು" (ಸಂಜೀವ.
೪); ಉಚ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಉಚ್ಚು] (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೮ ಪ್ರಯೋ). ಉಚ್ಚು:
ನೇಗಿಲೊಳುಕ್ಕೆಯನುಳುವ ಕುದಿಯರನಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೧೩ ವ);
ಊರಿಗುಕ್ಕೆಯ ಚಿಂತೆ ಪೋರಿಗೆ ಮದುವೆಯ ತೋರಚಿಂತೆ (ಜ್ಞಾನಪ.
೧೪-೮೮); ಶೀಳು ಉಚ್ಚುಯ ಕೆರೆದು (ಅರ್ಚಾವ. ೩೧-೨೯); ಹೊತ್ತಾರೆ
ಎದ್ದು ಹೊಲಾ ನೋಡು, ಮಳೆ ನೋಡಿ ಉಚ್ಚು ಮಾಡು (ಗಾಡ). ಉಚ್ಚು:
"ಹಲವಿಲೇಖನೇ - ಉಚ್ಚುಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೪೬); "ಕಾರ್ಪಾ =
ಕಾಸುಂ, ಉಚ್ಚುಯ ಸಾಲುಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೫೮). [ಉಚ್ಚು + -ಕೆ]

ಉಚ್ಚು, ಉಚ್ಚು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ: "ಉಚ್ಚು (ಉಚ್ಚು)
ಯೆಂದೊಂದು ನೋಂಪಿ" (ಶಮಧ. ಪರಿ. ೨). ಉಚ್ಚು: ತಂಗಾಳಿಯುಂ
ತಿಂಗಳುಂ ಬನಮುಂ ಬೆಂಬಲಮಾಗಿ ತೀರ್ಚವೆ ಗಡಂ ಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯಂ
ಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ (ಅಜಿತ. ೬-೨೮); ಮಹಾಜಿಯೊಳ್ಳಿದೆಯದುಗ್ಗಿಯೆಂದು
ನುಡಿವೀ ನುಡಿ ಲೆಂಕರೊಳಾವಕಾಲಮುಂ ನಡೆವುದು (ಸಾಣಾ. IX-i,
೧೧೧-೧೧೫; 1043); ಸುಗ್ಗಿಯ ಪುಗಿಲೊಳ್ ಮುಂಕೊಂಡುಗ್ಗಿಯನುಜ್ಜ
ವಿಸಿದಂತೆ ನೋಸಮನುಬಾಡೇಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದುಮೊ ಕೋಗಿಲೆಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೯೨).
[?]

ಉಚ್ಚು 'ಉಚ್ಚು' ನೋಡಿ.

ಉಚ್ಚು (ನಾ). ಅನುರಾಗ; ಪ್ರೀತಿ; "ಸ್ನೇಹ" (ಚತುನ. ಕ. I, ೪೫).
[ಉಚ್ಚು + -ಎ ?]

ಉಚ್ಚು 'ಉಚ್ಚು' ನೋಡಿ.

ಉಚ್ಚು, ಉಚ್ಚು, ಉಚ್ಚು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳ
ಧಾನ್ಯ; ಮಾಷ: ಮಧುಮಾಂಸಮಿಲ್ಲದರ್ಪಂದು ಧರಾಮರ ಸಮಿತಿ
ಯಾಜ್ಯಮುಮನುಚ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ದ್ದು] ಮನಾ ಮಧುಮಾಂಸಮೆಂದು
ಕಲ್ಪಿಸರಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧಮಿಕ್ಕುವೆಡೆಯೊಳ್ ಪಾರ್ವರ್ (ಸಮಪ.
೧೪-೧೪೯). ಉಚ್ಚು: ಪುತಮೊಳೆ ಪುರಿದುಚ್ಚು ಪೆಪು ಗೋದುವೆ
ನೆರಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೨೬); ಶುಭ್ರವಣ್ಣದುದ್ದಿನ ಸವಿಗಡುಬು (ಕಂನವಿ.
೮-೮೭); ಉಚ್ಚು ಉಚ್ಚಿದರೆ ಮದ್ದಳೆ ಅದೀತೇ (ಗಾಡ); ಉಚ್ಚು ಉಚ್ಚಿ
ದರೆ ಹದ್ದಾರಿ ದಾಟೀತೇ (ಗಾಡ). ಉಚ್ಚು: "ಉಚ್ಚು ಮಾಷಂ"
(ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪-೧೭); "ಉಚ್ಚು-ಸಂನಿಪ್ಪುಷ್ಪೇ (ಉಚ್ಚು), ಮಾಷೇಚ
ಉಚ್ಚು" (ಶಮಧಾ); ಜನೆ ಪೆಪುಡೊಂದಿನನಾಡುವ ಪಾಲೊಳಗಟ್ಟು
ಕುಜದ ಮೂಲಂಗಳೊಳಿಕ್ಕುವುದಾ ಮರನೊಪ್ಪುವ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪುಷ್ಪಂ
ಗಳಿಂ ಫಲಂಗಳಿನೆನೆಗುಂ (ಲೋಕೇಶ. ೬-೧೫); ಪುಟ್ಟು = ಉಚ್ಚು,
ತೊವರಿ, ಹೆಸಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನಿಕ್ಕಿ ಅಟ್ಟ ಕೂಟು (ಶಮಧ. ಪರಿ. ೧).

ಉಚ್ಚುಹುರಿ = ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡು: ಉಚ್ಚುಗ
ವಿಲ್ಲದ ಅಜ್ಜ ಉಚ್ಚು ಹುರಿದು ತಿಂದಳಂತೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಚ್ಚು; ಮಲ. ಉಚ್ಚು; ತುಳು. ಉಚ್ಚು;
ಕೊಡ. ಉಚ್ಚು; ತೆಲು. ಉಚ್ಚು; ಕೋಲಾ. ಉರುಂದೆ; ನಾಯ್ಕ.
ಉರುಂದಳ್. / ಪ್ರಾ. ಉಡೊಡು; ಮರಾ. ಉಡೊಡು]

ಉ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಆರನೆಯ ವರ್ಣ; ಉಕಾರ:
ಆ ಅ, ಇ ಈ, ಉ ಊ... ಎಂದೇ ಪದನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಂಗಳ್ (ಶಮದ.
೩ ಪೃಶ್ತಿ).

ಉ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉ 'ಉಂ' ನೋ.

ಉಂ 'ಉಂ' ನೋ.

ಉಂಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡು; ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ಚಲಿಸು: ಮೆಟ್ಟಿದನ
ನಯ ಚತುರಪದ ಚತುರಗತಿಯೊಳುಂಕಿಟ್ಟು ಕುರುಪುಟವ ಸಮಕಿಟ್ಟು
ಭಯಪದಗತಿಯೊಳಿಟ್ಟು ನರ್ತಕಿಯ ಲಂಘನದಂತೆ ಹಾರಿಹಯ ಪಾಯ್ತು
ಮೇಲ್ವಾಯ್ತು ಬರಲು (ಜಿನಮು. ೧೫-೨೪). 'ಉಂಕಿಸು' ಪರಾ.

[ಉಂಕು + ಇಡು]

ಉಂಕಿಸು, ಉಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು:
ಘನತರದ ನಿತ್ಯತೆಯ ಬೇಡುವನೆನುತಲೂಂಕಿಸೆ ಕುಂಭಕರ್ನನ ಕೊನೆಯ
ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತಿ ನೆಲಸಿ ಮಾಯೆಯಲಿ ಮುನಿದು ನಿತ್ಯವ ನಿವ್ರ
ಯನಿಸಲು (ಆನಂದಾ. ೧-೭-೧೮). ಉಂಕಿಸು: ಏಜಿ ನೋಡಲು
ಲೋಕವೆಲ್ಲಂ ತೋಜಲಾಪ ಮಹೀರುಹಂಗಳನೇಜಿ ನೋಡಲು ಲೋಕ
ವೆಲ್ಲಂ ತೋಜುವ ದ್ರಿಗಳ ಏಜಿವುಂ [ಪಾಶಾಂ. ಯುಂ] ಕಿಸಲಿಗಾ
ದೊಡೆ ಜಾಜಿದೊಯ್ತು ಮಹೀರುಹಂಗಳನೇಜಿವುಂ [ಪಾಶಾಂ. ಯುಂ] ಕಿಸ
ಲಿಗಾದೊಡೆವೊಯ್ತು ನಗತಿಯ (ಬಸವ. ೧೯-೪೯).

[ಉಂಕು + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಉಂಕಿಂಚು]

ಉಂಕು (ಕ್ರಿ). ಭಾವಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು; ನೆನೆ: ಪಾಪರಾಜವುಯಂ
ತಿಹುದೆಯೆಂದೂಂಕಿ ಹೃದಯದಿ ನೆನೆದ ಚಿದನಂದಾತ್ಮ ಗುರು ವರನ
(ಜ್ಞಾನಸಂ. ೧೭-೫೬). [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಂಕು = ಧ್ಯಾನಿಸು, ಚಿಂತಿಸು]

ಉಂಕು (ನಾ). ನೆಗೆತ; ಹಾರುವಿಕೆ. 'ಉಂಕಿಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಂಕು]

ಉಂಕು (ನಾ). "ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳದ ಮೈರನ್ನು ರಾಶಿಮಾಡೋಣ"
(ಗಂಗಾಮ. ೪೭). [?]

ಉಂಕೆ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಉಂಚೆ 'ಉಂಚ್' ನೋ.

ಉಂಚು 'ಉಂಚ್' ನೋ.

ಉಂಟು (ಕ್ರಿ). "ಉಬ್ಬಿಬೆಳೆ" (ಚತುನ. ಕ. I, ೪೭); ದರ್ಪಣದ ಇತರ
ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕಿಟ್ಟಿಲಾರವರ ನಿಘಂಟಿನಿಂದ ಎಣಿಸಬಹು
ದಾದ ಕೆಲವು ಸಿದ್ಧಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇಣಕು...
ಅಂಟು, ಉಂಟು, ವೀಂಟು (ಕಸಾಪ. I, ೨೯೦). [?]

ಉಂದುಗೆ (ನಾ). (?). ಹಡವಳ ಮಾಚಣ್ಣ ಅಣುವ ನಾಗಸೋವಯ್ಯ
ನಾಯಕ ಬಳಗಾರ ದೇವಣ್ಣ ಉಂದುಗೆ ಮಾಬಣ್ಣ ನಿಂತಿವರ್ ಮುಖ್ಯ
ವಾಗಿ ದೋಣ ಸಾಸಿವರು ದೇವರ್ಗೆ ಪಡೆದರ್ (ಸಾ ಇ ಇ. XI-ii,
೩೦೦-೧೬; 1126). [?]

ಉಕ್ಕ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯಮ; ಪರಿಶ್ರಮ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಕ್ಕಂ; ತೆಲು. ಉಕ್ಕುವ]

ಉಕ್ಕ (ನಾ). ಭಾವಿಸುವಿಕೆ; ಚಿಂತನೆ. [?]

ಉಕ್ಕ (ನಾ). "ಹೇನು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭). [< ಸಂ. ಯೂಕಾ]

ಉಕ್ಕಡ 'ಉಕ್ಕಡ' ನೋ.

ಉಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಉ' ಎಂಬ ವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಉಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಉ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆ
ಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಉಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ - ಸರಯೂ, ಕಂಡೂ, ಖರ್ಜೂ
(ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಉಕಾರ + ಅಂತ]

ಉಕಿ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಉಕ್ಕಿ 'ಉಂಕಿ' ನೋ.

ಉಕ್ಕಿ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉಖ್ಯ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿ ಸಿದ್ಧ (ಮಾಂಸ ಮೊದ
ಲಾದುದು). [< ಸಂ. ಉಖ್ಯ]

ಉಗಾಯ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಾಯ; "ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಘಾಯದ ಹೆಸರು"
(ಗಂಗಾಮ. ೪೭). [?]

ಉಗಾಡು (ಕ್ರಿ). "ತೂಗಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೨೨).

[ಉಗು + ಅಡು. / ತೆಲು. ಉಗಾಡು]

ಉಗು (ಕ್ರಿ). ತೂಗು; ಜೋಲು. 'ಉಗಾಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಂಗು; ತೆಲು. ಉಗು]

ಉಗು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಅಚಂದ್ರಾರ್ಕಸ್ತಾಹಿ ಹಾಗಿ
ಅಧಿಕಾರಿ ಸುಂಕಿಗ ತಳವಾರರು ಅರು ಉಗದಾಂಗೆ ಕಟಕೆಯನು ಮಾಡಿ
(ಸಾ ಇ ಇ. IX-ii, ೪೨೯-೩೮; 1405). [< ಪೊಗು]

ಉಗು 'ಉಬ್ಬು' ನೋ.

ಉಗುರಿಸು 'ಉಗುರಿಸು' ನೋ.

ಉಚೆ 'ಉಂಚ್' ನೋ.

ಉಚೆತ್ವ (ನಾ). ಉಚ್ಚೆತ್ವ: ಪ್ರೀತರೇ ಸುಪವಿತ್ರಪರಧನಕಾತವರೆ ನಿಜ
ಮಹಿಮರಾದೊಡೆ ಯಾತರದು ಉಚೆತ್ವ ನೀಚವು ಬಗೆದು ನೋಳ್ವರಿಗೆ
(ಬಿಜ್ಜು. ೧೦೮-೭೬). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚೆತ್ವ]

ಉಚೆನೀಚೆ (ನಾ). ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೀಳು; ಉತ್ತಮ ಮತ್ತು
ಅಧಮ: ಅಕೆಯು ಉಚೆನೀಚೆ ನೋಡದೆ, ಯಾತಕ್ಕೂ ಹೇಸಿಕೊಳ್ಳದೆ
ಅತ್ತೆಯ ಔಷಧೋಪಚಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು... ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು
(ಉತ್ತಗ್ಯ. ೨೦); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪೀಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಉಚೆ - ನೀಚ
ಪ್ರಕಾರಗಳಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಸಮಜೀ. ೩ ಪೀಳಿಕೆ).

[ಉಚೆ (< ಉಂಚ್) + ನೀಚ]

ಉಚೆಬೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳ್ಳಿ (*).

[ಉಚೆ (< ಉಂಚ್) + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಉಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು. 'ಉಚಿಹುಲ್ಲು'
ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಚಿಲ್, ಉಂಚಿಲ್; ತೆಲು. ಉಚಿ]

ಉಚಿ, ಉಚಿ (ನಾ). ಚರ್ಮ ಗಾರನ ದಬ್ಬಳ, - ಸೂಜಿ
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಉಚಿ: "ಮಾದಿಗನ ದಬ್ಬಳ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೩).

[? / ತಮಿ. ಉಚಿ. / ಸಂ. ಸೂಚಿ]

ಉಚಿ (ಗು). ಉಚ್ಚವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಮೂಲನ
ಖರೀದಿ ಬರೆಯುವವರು ಮಾಲು ಉಚಿ ಮಧ್ಯಮ ಸುಮಾರು ಅಂತಬರಿ
ಯದೆ (ಮುಂಬಯ್ಯ. ಪ್ರಸ್ತಾವ. ೨೭). [< ಮರಾ. ಉಂಚ್, ಉಂಚಿ]

ಉಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಸಬರಿಕೆಗಾಗಿ
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿ
ಹುಲ್ಲು (*). [ಉಚಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಉಚ್ಚು 'ಉಚ್ಚು' ನೋ.

ಉಚ್ಚು 'ಉಂಚ' ನೋ.

ಉಚ್ಚಿ 'ಉಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಉಚಿ (ನಾ). ಬಲಿಸೀಲ, ಮಹಡಿಯ ತಾಳಾರ, ಮೆಟ್ಟಿಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಕಂಬಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಂಬಗಳ ಸಾಲು; ಕಟಾಂಜನ; ಕಟಕಟಿ (ಕಸಂಗಾ. ೧೧೨). [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಚಿ = ಸಲಾಕಿ]

ಉಟಿ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಭೋಜನ: "ವಲ್ಪನಂ . . . ಆಹಾರಃ, ಭೋಜನಂ, ಸ್ವದನಂ—ಈ ೧೧ ಉಟಿಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೦); ಭೃತಮಿಲ್ಲದೂಟಮೇನೊಪ್ಪುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೭-೯೩); ಕುಂಟಿಣಿಯ ಕೂರ್ಮಿಯಂತೆ ಪಶುವಿನ ಕರೆಹದಂತೆ ದೀವಳಿಗೆ ಯೂಟಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೭-೧೨೨); ಉಣ್ಣದ ಉಟಿವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಯೊಳಗಾಗುವ ಕೇಳಿರಣ್ಣ (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೨); ಕಾಮಧೇನಿರ್ದುಮೂಟಿಕೆ ಗೊಡ್ಡಾಕಳನಾಳ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩); ವರಸುತನುಮಿಲ್ಲದ ಮನೆಯೊಳೂಟಿವದಾಗದು (ಬಸಪ್ಪ. ೨೪-೩೧); ಯಾರಾದರೂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದರೆ ಉರಿಗೆ ಒಂದು ಉಟಿ ಕೊಡಬೇಕು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೨೦); ಅಗ್ರಸಾಲೆ ಉಟಿ, ಚಂದ್ರಸಾಲೆ ನಿಡ್ಡೆ (ಗಾದೆ); ಉಟಿ ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ರೋಗವಿಲ್ಲ, ಮಾತು ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಜಗಳವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ); ಉಟಿ ತನ್ನಿಚ್ಚಿ ನೋಟಿ ಪರರಿಚ್ಚಿ (ಗಾದೆ); ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಗಾದೆ, ಉಟಿಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ (ಗಾದೆ); ಉಟಿ ಕಾರವರಲ್ಲಿ, ಪಕ್ಷ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ (ಗಾದೆ).

ಉಟಿಉಡುಗೆ = ಉಟಿ ಮತ್ತು ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸುವುದು: ಉಟಿಉಡುಗೆಯ ಮುಗಿಸಿ ಕೋಟಿ ಕುಂದುರೆಯನೇರಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೩೯-೧೩೮). ಉಟಿದಅಂಗಡಿ = ಭೋಜನಗೃಹ; ಖಾನಾವಳಿ; ಹೋಟೆಲು: ಉಟಿದ ಅಂಗಡಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ಸೊಗಸಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಮಾಡಿರಲಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಮನೆ ಆಡುಗೆಯ ಸವಿ ಬರಲಾರದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೧). ಉಟಿದತಾಟು = ಉಟಿ ಮಾಡುವ ತಟ್ಟೆ: ಉಟಿದ ತಾಟು ಬಿಟ್ಟು ಓಡುತ್ತಲೇ ಬಂದ (ಕೂತಕಾ. ೫೯). ಉಟೋಪಚಾರ = ಉಟಿ ಮತ್ತು ಉಪಚಾರ: ಪ್ರೀತಿಯಿಂದೂಟೋಪಚಾರಗಳನು ಮಾಡು ನಿನ್ನಣ್ಣ ತಮ್ಮದಿರೊಡನೆ ವ್ಯವಹಾರವನು ಮಾತ್ರ ಬೇರೊಬ್ಬರೊಳು ಮಾಡು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೫-೧೨); ಉಟೋಪಚಾರಮುಗಿದನಂತರ . . . ಆಗಮಿಸಿದರು (ಪಾಣಜಂ. ೨).

[< ಉಡು. / ತಮಿ. ಉಟ್ಟುಮ್, ಉಟ್ಟು; ಮಲ. ಉಟ್ಟು]

ಉಟಿಗ (ನಾ). ಉಟಿದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: ಲಂಚದಿಂದ ಜೀವಿಸುವಂ ಲಂಚಗಂ, ಲಂಚವಣಿಗಂ ಏವಂ . . . ಉಟಿಗಂ, ಉಟಿವಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೫ ಪ್ರಯೋ). [ಉಟ್ಟು + -ಗ]

ಉಟಿಗಾರ (ನಾ). ಉಟಿಮಾಡುವವನು: ಉಟಿಗಾರರೆ ಉಟಿ ಬಡಿಸಿಕೊಂಡರು (ಪುನರು. ೩೪೩).

[ಉಟ್ಟು + -ಗಾರ (< -ಕಾಟ)]

ಉಟಿಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಉಟಿಮಾಡುವವಳು.

[ಉಟಿಗಾರ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಉಟಿಣಿ 'ಉರುಟಿಣಿ' ನೋ.

ಉಟಿಣಿ 'ಉರುಟಿಣಿ' ನೋ.

ಉಟಿಚ್ಚಿ (ನಾ). ಎಳುವುದು ಮತ್ತು ಕೂಡುವುದು; ಬೈಸಿಗೆ: ಹುಡುಗಿ ಉಟಿಚ್ಚಿ ಮಾಡತಕ್ಕವಳು (ನಡುಮ. ೧೧೩).

[< ಮರಾ. ಉತಬೀ; ಉತಬಸ್, ಉತಾಬೀ; ಹಿಂ. ಉಟ್ ಬೈಟ್]

ಉಟಿಲೆ, ಉಟಿಲೆ (ನಾ). ಜಂಬ ಕೊಚ್ಚುವುದು; "ತನ್ನ ಪೌರುಷವನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಗಳೋಣ, ಆತ್ಮಪೌರುಷಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭). 'ಉಟಿಲೆಕೊಚ್ಚು' ಪರಾ. ಉಟಿಲೆ: 'ಉಟಿಲೆಕೊಚ್ಚು' ಪರಾ.

[?]

ಉಟಿಲೆಕೊಚ್ಚು, ಉಟಿಲೆಕೊಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಜಂಭ ಕೊಚ್ಚು; ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಉಟಿಲೆಕೊಚ್ಚು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಉಟಿಲೆ + ಕೊಚ್ಚು]

ಉಟಿವಣಿಗ (ನಾ). = ಉಟಿಗ: ಲಂಚದಿಂದ ಜೀವಿಸುವಂ ಲಂಚಗಂ, ಲಂಚವಣಿಗಂ . . . ಉಟಿಗಂ, ಉಟಿವಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಉಟಿ + -ವಣಿಗ]

ಉಟಿವಸತಿ (ನಾ). ಉಟಿದ ಮತ್ತು ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ; "ಉಟಿ ವಸತಿಗಳು" (Boarding - Lodging. ಪತ್ರಿಕೆ. ೧೦).

[ಉಟಿ + ವಸತಿ]

ಉಟಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಟಿ ಹಾಕು; ಅನ್ನ ಕೊಡು: ನಂಟರಿಗೆ ಉಟಿವಿಡಲು ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಧಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪೈಮಹ. ೫೯). [ಉಟಿ + ಇಡು]

ಉಟಿಲೆ 'ಉಟಿಲೆ' ನೋ.

ಉಟಿಲೆಕೊಚ್ಚು 'ಉಟಿಲೆಕೊಚ್ಚು' ನೋ.

ಉಟಿನಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಉಟಿಯ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಗಡ್ಡೆ: ಮತ್ತರಾಜು ಲೆಕ್ಕದಿಂದ ಮತ್ತೆ ೬ ದೇವರಿಂ ಪಡುವ ಉಟಿನಗಡ್ಡೆಯ ಕಮ್ಮಿ ೨೦೦ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೧೦-೧೯; 1125).

[ಉಟಿನಗ + ಗಡ್ಡೆ (< ಗಜ್ಜೆ)]

ಉಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳೆ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಹಾರಿಸು (?): ಉಟಿಸಿತು ಹೃದಯದೊಳಗಣ ಧೈರ್ಯಮಂ ಭೀತಿ ನಾಟಿಸಿತು ನಿನ್ನ ಸುಕುಮಾರಂಗೆ ಯಮನವರ ಚೀಟು ಬಂದುದು (ತುರಂಗ. ೬೬-೨೯).

[ಉಟ್ಟು + -ಇಟ್ಟು]

ಉಟಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚೀಲುಮೆ; ಬುಗ್ಗೆ; ತಲಪರಿಗೆ: ಉಟಿಯಿಂದ ನೀರು ಹರಿಯುವಂತೆ ಮೈಯಿಂದ ಬೆನರು ಸುರಿಯಿತು (ನಗಗ. ೨೧); ಮುಗಿಲಿಗೆ ಪಾರ್ವಂತೆ ಪಾತಾಳಗಂಗೆಯು ನೆಗೆದಳೂಟಿಯಾಗಿ (ಅರಳು. ೪೫೮-೧೨); ಭೂವಿಷಯದಲಿ ಪುದಿದ ರಸಪಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲ ಅವಿಯಾಗೇಳ್ವ ಮುಗಿಲಾಗಿ ಮಳೆಗರೆದು ಬಾವಿಗೂಟಿಯನಿತ್ತು ನರರೊಡಲ ಸೇರುವುದು ದೈವ ರಸತಂತ್ರವಿದು (ಮಂಕುಕ. ೭೦). 'ಉಟಿವರಿ' ಪರಾ.

[< ಉಟ್ಟು. / ತಮಿ. ಉಟ್ಟು; ಮಲ. ಉಟವ, ಉಟವು, ಉಟ್ಟು; ತುಳು. ಉಟಿ; ತೆಲು. ಕುಪಿ. ಉಟಿ]

ಉಟಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಉಟಿಯ ನೀರಿನಂತೆ ಹರಿ, —ನುಗ್ಗು: ನಾಟರ್ಡ ಪಸುರ್ಗಿಡು ಪುಷ್ಪಲತೆಯ ವೃಕ್ಷವಾಯೋಳ್ ಕುಸುಮಸಾರಭಕೆ ಉಟಿವರಿವ ತುಂಬಿಗಳ ದೊಂದಿ ದನಿಗೆಯ್ಕು ಕೂಟಿ ಕೋಗಿಲೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೫-೨೫); ಸೂರಿಯಿಂದದರ್ಡರು ಬಲರಾಮ ಸಾತ್ಯಕಿ ಪಾತೀನ ಕೇತೂದ್ಭವನು ಉಟಿವರಿವ ಯದುಕುಮರರು ಚಪ್ಪನ್ನಕೋಟಿ ಯಾದವರು ಹತ್ತಿದರು (ಮೋಹತ. ೩೬-೩೮). [ಉಟಿ + ಪರಿ]

ಉಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉರೀಕೊಡು; ಆಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡು: ಇದು ಲೋಕೋತ್ತರಮಂಜಿನಂ ನೆಗೆದ್ದವಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಮೇರು ತಾನಿದು ಕೈಳಾಸಮಿಧೆಂಬಿನಂ ಧರಗವಾಕಾಸಕ್ಕೆ ಪೂಡಿಟ್ಟು ನಿನ್ನದನಂಭೋಜನಂ ಬಿನಂ ಜನನುತಂ ಶ್ರೀಸರ್ವದೇವಂ ಮನೋಮುದದಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೪-೪೩; 1096); "ಉಡಿಟ್ಟು-ಉರೀಕೊಟ್ಟು" (ಶಾಪಮಂ. ೩೧-೧೬೬; ಕೋಶ). [ಉಡು + ಇಡು]

ಉಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿನ್ನಿಸು; ಉಣ್ಣಿಸು: ಕುರುಡನ ಕೈಯ್ಯ ಕೂಳ
ಕಲಿಲಸಿ ಪ್ರತಿಗುರುಡಂಗೆ ಉಡಿಸಿದಂತಾಯಿತ್ತು (ವಚನಾ. I, ೬೧);
ತರುವೇ ಪಣ್ಣಿ ಮೆಲ್ಲೆ ಮಾತೆ ವಿಷಮಂ ಪೆತ್ತರ್ಭಕಂಗೂಡಿಸಲ್ ...
ಪರ ಕಾಯ್ವನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೯); ಸೇದಿದನು ಪೂತನಿಯಸುವನವಳಾ
ದರಿಸಿ ಮೊಲೆವಾಲನೂಡಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾ ಸ. ೯-೫೬); ಕೊಂದಪನೊ ವಿಷವ
ನೂಡಿಸಿ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೨೪); ಹಾಲನ್ನವನ್ನು ಔಷಧಿ
ಯಂತೆ ಉಡಿಸುತ್ತಾಳೆ (ನಂಟರು. ೩೫). ೨. ಕುಡಿಸು: ನೀರ್ಗಿಳ
ಸಿದೊಳೆ ತಂದು ನೀರನೂಡಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೪); ಅವರನ್ನು ಮೀಯಿಸಿ
ಹಾಲೂಡಿಸಿ ಗುರಾಚೆಯ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದಳು (ಮಣಿ. ೬೧).
೩. ಉಟಿಕಟ್ಟಾಗಿ ಕೊಡು: ಅಮರಾಚಾರ್ಯ ಭಟ್ಟಾರಕರ್ಗಿ... ನೂಜು
ಮತ್ತರ್ ಕೈಯ್ಯಮಂ ಮಠಮಂ ಉಡಿಸಿ ಮಠಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾಧಾನವಾಗಿ
... ವಿಟ್ಟನ್ (ಎಂ. XIV, ೨೯-೩೬; 1010). [ಉಡು + ಇಸು]

ಉಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಟಮಾಡು; ತಿನ್ನು; ಕುಡಿ; ಸೇವಿಸು:
ಉಡಿದುಹೆನ್ನುಹೆನೆಂಬನ್ನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಾದಿಸ್ತಲ (ವಚನಾ. II, ೨೭೯); ಉಡಿ
ಎಲ್ಲರು ಬನ್ನಿ (ವಿವೇಕ. ೧೦). ೨. ತಿನ್ನಿಸು; ಉಣ್ಣಿಸು; ಕುಡಿಸು:
“ಉಡು - ಭೋಜನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ಆಧಾರೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); ತನ್ನ
ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡುಪೋಗಿಯೂಡಿ (ವಡ್ತಾ. ೬೧-೨೬); ರಸರಸಾಯ
ನಂಗಳನೂಡುವಂತೆ ದಿವ್ಯಾಹಾರಂಗಳನೂಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೬ ವ);
ನಾಡುವಿದಿಯದರಸುಗೆಯ್ಯನೆಂಬಂತೆ ಭೃತಮಿಲ್ಲದೂರನೂಡುವನೆಂಬಂತೆ
(ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೫೦); ಉಡಿದ ಆವಿಗೆ ಉಣ್ಣಿದ ಕಜುವ ಬಿಟ್ಟಂತೆ
(ಬಸವ. ೧೦೯); ಮೊಲೆಯೂಡಿದುದಂ ಬಗೆದಳ್ಳಿ ಮನಮಳ್ಳಾದಿದುಡನೆ
ಬಗೆದಳಾ (ಬಂಕಂ. ೮-೫೯ ವ); ಆಡುವ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಉಡುವ ತಾಯಂತೆ
ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ ಬಳಿವಿದಿದು ಪಿಡಿತಂದು ಉಡುತ್ತಲಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೮೮೦); ತುಂಗೆಯ ತೊರೆಯಂತೆ ಮನ ಕರಗಿ ನೀರಾಗಿ ಉಡು ಬಡ
ಜೀವರನಿತ್ತ (ಇಂಜಾಪ. ೧೫೬-೬೯). ೩. ನೆನಸು; ನೀರುಬಿಡು;
ಹಾಯಿಸು: ಕೇಶವದೇವನ ನೂಜಮೂವತ್ತು ಮರಕ್ಕೆ ದೇವರತೋಟದ
ಬಾವಿಯಲು ನೀರನೆತ್ತಿಯೂಡುವರು (ಸೌತಾ. IX-i, ೨೬೭-೬೫; 1160).
೪. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: ಜಾದಿನೂಳೂಡಿದವೆರಡು ವಸ್ತ್ರಮೊಳವು (ವಡ್ತಾ. ೧೯೦-೧೧); ಅಡಿಯೂಡಲ್ಪಡತೆಯಂ (ಅದಿಪ. ೬-೧೧).

ಉಡಿಕೊಳ್ = ಹೊಯ್ದುಕೊಳ್ಳು; ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ಹೀರು:
ಚಲಿತ ಕದಳಿದಳದ ಮಾರುತಂ ರವಿಭರ್ಮಜಲನಾಜಿಸಿ ವಿಯದ್ಗಂ
ಗೋದಕಮನೂಡಿ[ಸಾತಾಂ. ದಿ] ಕೊಳುತೆ ನಡೆತಂದತ್ತು ಶುಂಡಾಲ
ಸೈನ್ಯಮದನೇನೆಂಬೆನದ್ಭುತವನು (ಚಿಬಪ. ೪೭-೩೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಟ್ಟು; ತೆಲು. ಉಟ್ಟು; ಕೋಲಾ.
ಉರ್ತ, ಉರ್ತ; ನಾಯ್ಕ. ಉರ್ತ; ಕುಣ. ಉರ್ಪ, ಉತ್ತ; 35
ಮಲೆ. ಒಂದೆ]

ಉಡು (ನಾ). ತಿನ್ನಿಸು; “ಆಹಾರ” (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ): ಸಂಗರ
ದೊಳೆಡಜು ಬೆನ್ನಿತ್ತರಂ ಸತ್ತರಂ ತನ್ನಿಪುವಿಜ್ಞಾಡಾಗದಾಳಾದರನಿರಿಸಿದನಾ
(ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೨೧; 1220). IP ಉಡು = ಗುರಿ ಎಂದೂ
ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ‘ಉಡು’ ಪರಾ. [< ಉಡು]

ಉಡು (ನಾ). ೧. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ; ಉರೆ; ಅವಲಂಬನೆ: “ಉಡು
- ಭೋಜನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ಆಧಾರೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); ರಸಿಯೊಳ್ಳೂರ್ಮ
ನೆನಿಟ್ಟು ವಾಸುಗಿಯನೂಡಂ ಕೊಟ್ಟು ತೂಗಾಡಿ ನಾಲ್ಕೆಗೆಂ ಜಾಜುಗು
ವೆಂದು ಕೀಲಿಪಾಡು ಕುತ್ಕೀಳಂಗಳಂ ತಳ್ಳದಂತು ಸೆಜಂಗಿಂಗಜನಾನೆಯಂ
ನಿಜುಪಿಣಿತ್ತಾಯಾಸಮೇಕೆಂದು ತೋಳ್ಪಸೆಯೊಳ್ಳಾಡಿದನು ವರ್ವರಾರ
ಮಣಿಯಂ ಚೋಳಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩-೧೨; 1223); 45

ಪಾಂಡವನವಡೆ ಭಯಂಗೊಂಡು ಗಾಂಡವಿಯನೂ[ಸಾತಾಂ. ಮಾ]ಡು
ಗೊಂಡು ನೂಂಕಿ ಶರವರ್ಷಮಂ ಸುರಿಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೦೨ ವ).
೨. ಗುರಿ: ಸಂಗರದೊಳೆಡಜು ಬೆನ್ನಿತ್ತರಂ ಸತ್ತರಂ ತನ್ನಿಪುವಿಗೂಡಾಗ
ದಾಳಾದರನಿರಿಸಿದಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೨೧; 1220). IP ಉಡು =
ಆಹಾರ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ‘ಉಡು’ ಪರಾ.

ಉಡಾಗು = ಆಧಾರವಾಗು; ಆಶ್ರಯವಾಗು: ಅಂತವರಿಬ್ಬರುಂ
ಪೋಗದೆ ನಿಂದುದಂ ಕಂಡು ಪೊಂದಾಳು ಕುಡುರೆಯ ಮೊಬ್ಬಂ
ತಾಗಿಯೆಸಲ್ಪಿಪುಂ ಕೋಲ್ಪೊಂತಂಗಲೂಡಾಗಿ ಬಿದ್ದು ಸುರಲೋಕ
ಪ್ರಾಪ್ತರಾದವರಿಬ್ಬರ ಪಣನಂ ಮೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೭೫-೧೫;
1156); ಮಾಡು ತ ನಿಜನಿಷ್ಠೆಗೂಡಾದ ಮೂರ್ಖನಾರಾಡುವ ಜೂಜ
ನಾನೊಮ್ಮೆ ನೋಡಬೇಕೆಂದಿರ ಜೋಡಿಸಿದನು ಮಹದಾಡಂಬರದ ವಣ
ಜತೆಯ (ಭೈರವೇ. ೧-೩೫೦); ಉಡಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕಂಡು ಆತನಿಗೆ
ಸಂತಸವಲ್ಲವೆ? (ನದೀಪ. ೬).

[< ಉಡು. / ತುಳು. ಉರು; ತೆಲು. ಉಡು = ನೆಡು]

ಉಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಾಟಿ ಹೊರಬೀಳು: ಗಗನಮನಡರ್ ಭೀಮ
ಧೂಮಧ್ವಜನೊಳ್ ಪಾಯ್ವಂತೆ ಮಾಡಿ ನೀಡುಮೂಡುಗೊಂಡೊಡಿ
ತತ್ತಿವನಾಭ್ಯಂತರದೊಳೆರ್ಧ ಭೂರುಹಮನೇಜಾ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೬೧ವ).

[ಉಡು + ಕೊಳ್ಳು]

ಉಡೆ (ನಾ). ಅಲದ ಮರದ ಬೀಳಲು (*). [ದೇ. || ತೆಲು. ಉಡ]

ಉಡೆ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಂಗಸು: ಕನ್ನೆ ಉಡೆಯರೆಂಬೆರಡು
ಪ್ರಕಾರಮಾದ ನಾಯಕಿಯರಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೪); ಕೊಡುಕೊರಕಿಯೊ
ಕೊರಡಿಯೊ ಮೇಣೂ [ಸಾತಾಂ. ಜ್ಯೂ]ಧಿಯೋ ಮೂರ್ಪೆಯೋ
ಮುಗುಡೆಯೊ... ಅವ ಕೊಜತೆಯನಜಾಡು ನೀ ನೆಜೆ ಹೇವರಿಸಿ ಪುಚ್ಚ
ಳಿಯನ್ನೆದಿದೆ (ಮದೇಪು. ೬-೨೧). [ಸಂ. ಉಡಾ]

ಉಣ್ಣಿ (ನಾ). ಆಹಾರ; ಉಟ: ಪಶುವನೆಚ್ಚು ಕೂಡಿ ಹಸಿಗೆಗೆ
ಬಂದಂತೆ ಉಂಬ ಉಣಕ್ಕೆ ನೆಜದು ಭಕ್ತಿಯ ಉಣೆಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದು
ಮುಂದಾಹ (ಸುಂಕಬಂ. ೮೩).

[< ಉಣ್. / ತಮಿ. ಉಣ; ಮಲ. ಉಣ್; ತುಳು. ಉಣ್]

ಉಣ್ಣಿ, ಉಣೆ (ನಾ). ಕುಂದು; ಕೊರತೆ: ಜಡಮತಿಯೊಳೆನ್ನೊಳಾ
ವುದಮೂಣಂ [ಸಾತಾಂ. ಕಾವುದುಮನಣಂ] ನೋಡದೆ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೧೦೩). ಉಣೆ: ಇಂದುವಿಗಾದ ಕುಂದನು ವರುಣನಿಗಾದೂಣೆಯನು
ನೋಡಲು (ಕೈವಲ್ಯ. ೩-೯-೧); ಪೇಳ್ವನಂಗೂಣೆ ಪಳೆಕ್ಕವಂ ಗಾವಿಲ
ನಲಾ (ಮಹಾವಿ. ೧-೩೬). [< ಸಂ. ಉಣ]

ಉಣಯ, ಉಣೆಯ (ನಾ). ನ್ಯೂನತೆ; ಕುಂದು; ಕೊರತೆ:
ಎಮ್ಮ ಮಾರ್ಜಾಲಂಗೆ ಕಿಂಚಿದೂಣಯಂ ಬಂದಡೆದಜ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ
ಕಿಡುವದೆ ಪೇಳಿಮನೆ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೧೩೦ ವ); ಬಾಲತನವೇನೂಣಯವೆ
ಕಟ್ಟಾಳುತನವಾಭರಣವವನೀಪಾಲಸುತರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೂ. ೧-೩೧);
ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಗಳನಿತ್ತ ವಿಧಿ ನಿನಗೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯಂ ತೆರದಾದ
ನೂಣಯಂ ಚಂದ್ರಮನ ಸಕಳಂಕಿಯೊನಿಸಿದಂ (ವೆಂಕಾ. ೫-೯-೧೫).
ಉಣೆಯ: ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರ ತಾವಿನಲ್ಲಿ ಉಣೆಯಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡದೆ
(ಎಲೇಶ್ವ. ೧೫೪); ಉಣೆಯಮಿಲ್ಲದೆ ಮಕ್ಕಳ ಮಾಣಿಕವಂ ಕಂಡೆಪು
(ದಶಕು. ೫-೮೫); ಜಾಣರಂ ತಲೆದೂಗಿಸದೆ ನುಡಿದೊಡಾ ಪದಕ್ಕೂಣೆಯಂ
ಬಹುದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೮).

ಉಣೆಯವಾಗು = ನ್ಯೂನತೆಯುಂಟಾಗು; ಕುಂದಾಗು: ಭೀಮನ
ನಲವಿಗೂಣೆಯವಾಯ್ತೆ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯಾಯ್ತೆ ನಕುಲಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೂ. ೬-೨೨).
[ಪ್ರಾ. ಉಣಯ. / ಸಂ. ಉಣಿತ]

ಉಣಯಂದಳೆ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕುಂದನ್ನು ತಳೆ: ಮರಗಿಡಗಳೆಡೆಯೊಳುದಯಿಸಿದವರನೇಂ ಪೋಲಿಪರೆ ನೋಡಲಿನ ತೂಣಯಂದಳೆಯದಿದರ್ ಸಾಂದರಿಗೆ ಸರಿಯಾರೊ ದೊರೆಯಾರೊ ಎನೆ (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೧೪-೧೩). [ಉಣಯ + ತಳೆ]

ಉಣಯಂಬುಗು, ಉಣೆಯಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಕುಂದುಂಟಾಗು: ಉಣಯಂಬುಗದೆ ಪಟ್ಟಮಾರ್ಜನಂಗಿಯ್ದು ಮಾಣದಾ ಚಾಕಮಧ್ಯದೊಳು (ಪಾಸೋಪು. ೧೨-೨೦). ಉಣೆಯಂ ಬುಗು: ಶ್ರೀ ಗುರುಪರಂಪರಾಸಂಭವಂ ಸಕಲ ಸುಕಲಾಗಾರನಮಲ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಲಿತಾಸ್ಯನೆಲ್ಲಾ ಗುಣದೊಳೂಣೆಯಂಬುಗದೇನನಾತನ ಪೆಸರಾ ಪದ್ಮರಸಂ (ಪದ್ಮಕಾ. ೪-೪).

[ಉಣಯ + ಪುಗು (< ಪೂಗು)]

ಉಣಯವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕುಂದು ಮಾಡು: ಕಾಣುತ್ಯ ಕಾಟಿಣ್ಣ ಮುಜುದೋಡಿ ಬಹ ಮಂದಿಗೂಣಯ ವಿಕ್ಕುತ ನಡೆದು ಮಾಣದೆ ಮಲೆತು ನಿಂದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೭).

[ಉಣಯ + ಇಕ್ಕು]

ಉಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಸು; ತೆತ್ತಿಸು; ಹುಗಿ (?): ಅಣಮುತ್ತಿನ ಪೋಣಿಕೆಯೊ ಕುಲಿಶೂಣಿಸಿದ ಬಿಟ್ಟೆಗಳೊ ಕೊರೆಕೊರೆದಾಣೆಗೈದಿದ ಜೆಂದ್ರ ಕಾಂತದ ಶಿಲೆಯ ಬಟ್ಟುವುಗಳೋ (ಜಿರಾಮಾ. ೧೭-೪೧).

[ಉಣು (< ಪೂಣು?) + -ಇಕ್ಕು]

ಉಣುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಉದಿನ ಹೆಸರು: ಲೆಂಕಗೇತನಂ ಕನ್ದಂ ಉಣುಕಲ್ಲ ಕೋಟಿಯೊಳಗಿಲ್ಲಣೆ ಸನ್ನಡಿಯಾಗಿ ನೂಂಕೆಮ್ಮ [ಣ] ದಾ ಕೇತ ಪಣದಿಡಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫೧-೫; 1066).

[ಉಣು + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಪಾ)]

ಉಣೆ 'ಉಣ' ನೋ:

ಉಣೆಯ 'ಉಣಯ' ನೋ.

ಉಣೆಯಂಬುಗು 'ಉಣಯಂಬುಗು' ನೋ.

ಉಣೆಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನ್ಯೂನತೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಕೊರತೆಯಿಂದ ತುಂಬು: ಜಾಣಸೇಕರ ನಿನ್ನೆಡೆಯೊಳಗೆಳೆನಿತೂಣೆಯವಿಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆದೊಡೆ ಕೇಳು ಮುಡಿಮೊಲೆದಾಣವ ನಿ ನಗಿ ತ್ತ ಕಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೪). [ಉಣಯ (< ಉಣಯ) + ಇಡಿ]

ಉತ್ಕ (ನಾ). ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಉದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಎಟು ಬಿದ್ದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [< ಉದ್ಯ]

ಉತ್ಕ 'ಉದು' ಪರಾ.

ಉತ್ಕ (ನಾ). ದೃಢತ್ವ; ಸ್ಥಿರತ್ವ (ಃ). [< ಉಕ್ಕು]

ಉತ್ಕ (ಗು). "ದಾರದಿಂದ ಹೊಲಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ನೆಯ್ತ" (ಅಮರ. ೬೬೪). [ಸಂ.]

ಉತ್ಪಪ್ಪ 'ಉತ್ಪಪ್ಪ' ನೋ.

ಉತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ರೋಗ: ಅದಿವನ್ನದೆ ಲಾಂಗಲಿ ದೇವನುಂಟೆ ಸುರ ದಾಳಿಯೆಂಬೆವಂ ಕಳೆಯೊಂದಂ ಪೂಸಿದೊಡಂತದಾವಗಂ ಪರ್ಚಿದ ಕಿರ್ಚು ಪೊಲುವ ಉತ್ತಿಯಂ ಮುಟ್ಟು ಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೧). [?]

ಉತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಲಿಯುವುದು; ನೇಯುವುದು. ೨. ವೇಗ; ರಭಸ. ೩. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ: ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ-ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಯೋಗ ದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಿ ಅನ್ನುವರು (ಭಾಮತ. ೬೬).

೪. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕರ್ಮಗಳ ವಾಸನೆ: ವಿತತ ಬಹುವಿಧಕರ್ಮಸಂಭವ ಗತಿಗಳೂರಿ [ತಿ] [ಪಾಪಂ. ಕೋಳಿ] ಗಳಿಸುವವು ಸಂಪ್ರತಿಯವಾಸನೆ ಜೀವರಿಂಗಲಿ ಜನಪ ಕೇಳೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨-೪-೩). [ಸಂ.]

ಉತು (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು (?): ಘಾಸಿಯಾದುದು ತಪನತನು ಜಾತನೂತಿನೋಳು ಸೂಸುಗಣೆಗಳ ಸೊ ಗಡಿ ನೋಳು ಮಲಗೆ ಕರ್ಣ ಕೈವಿಲಿದನು (ತುರಂಗ. ೬೨-೪೯). [< ಉಟ್ಟು]

ಉತ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಉ' ಎಂಬ ವರ್ಣ; ಉ ಕಾರ: ಪದದೇಡನೆಯಕ್ಕರದತ್ಯದೊಳೆತ್ಯಂ ಪ್ರಸ್ತದತ್ಯಮಾತ್ಯಕ್ಕೂತ್ಯಕ್ಕುದಯ ಕುಮತ್ಯಸ್ಥಿತಿ (ಶಮದ. ೨೪೩). [ಸಂ.]

ಉದ್ಯ 'ಉದಾ' ನೋ.

ಉದ್ಯ 'ಉದ್ಯ' ನೋ.

ಉದಕಡ್ಡಿ 'ಉದುಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಉದಬತ್ತಿ 'ಉದುಬತ್ತಿ' ನೋ.

ಉದರ, ಉದರೆ, ಉದಲ್ಪು, ಉದಿಲು (ನಾ). ೧. ಹೊಗೆ; ಧೂಮ. ಉದರೆ: ೧. "ಹೆಬ್ಬಾಗಿ" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ೨. ಬಾವು: "ಬಾವು, ಉಬ್ಬು" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ೩. ಬೆಳೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲು; ಕಳೆ: "ಕಳೆ, ಕಣೆ" (ನಾನಾಶ. ೪೦). ಉದಲ್ಪು: ೧. ಹೆಗ್ಗಣದ ಬಿಲಗಳಿಗೆ ಉದಲು ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಉದಿಲು: ೧. "ನೋಡು ಪುಟ್ಟು, ಸಾನು ಬಂದೆ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಒಂದು ಉಡ ನುಗ್ಗಿ ಬಿಡು, ಈ ದೊಗರಿಗೆ. . . ಉದಿಲನ್ನಾದರೂ (ಕಂಟಿಹೊಗೆ) ಹಾಕಿ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡೋಣ" (ಮಗಮಾಂ. ೩೭).

[< ಉದ್ಯ. / ತೆಲು. ಉದರ]

ಉದರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗೆಹಾಕು: ಉದರಹಾಕಿದರೆ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಹೋಗುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಉದರ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಪು)]

ಉದರೆ 'ಉದರೆ' ನೋ.

ಉದರೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ): (ಇಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದ ಕ್ಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಓಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಹೊಗೆಯಿಡು, — ಹಾಕು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಉದರೆ (< ಉದರ) + ಇಡು]

ಉದಲ್ಪು 'ಉದರ' ನೋ.

ಉದಲ್ಪು (ನಾ). ಉದಿ ಕೊಂಡಿರುವುದು; ಬಾತುಕೊಂಡಿರುವುದು; ಉತ: ಅವನೊಬ್ಬ ಉದಲು ಮೋರೆಯವನು (ರೂಢಿ).

[ಉದ್ಯ + -ಆಲು (< -ಆಲ್ಪಾ)]

ಉದಲ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಹುಲ್ಲು ಗಿಡ: "ಉದಲು; ಕಾಡುಹಾರಕ ಹುಲ್ಲು" (ಮೈಟಿಗ. ೩೨-೬೨೧).

[← ತೆಲು. ಉದಲು = ವನಧಾನ್ಯವಿಶೇಷ]

ಉದಾ, ಉದ್ಯ, ಉದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ನೀಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಕವು ಅಥವಾ ಬಿಳುಪಿನೊಡನೆ ಅಥವಾ ಇವೆರಡರೊಡನೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರವಾದ ಬಣ್ಣ; ಕೆನ್ನಿಲಿ. ೨. ಕಂದುಬಣ್ಣ; ಬೂದುಬಣ್ಣ: ಹಸುವಿನ ಹಸರು ಯಶೋದಾ, ಅದರ ಬಣ್ಣ ಉದಾ (ಗಣೇಶ. ೭೬-೭). ೩. ನೀಲಿಬಣ್ಣ; ಆಕಾಶನೀಲಿ (ಃ). ಉದ: ೧. ಉದಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ). ಉದಿ: ೨. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉದಿ, ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಣ್ಣಗಳ ಪಟ್ಟಿಗಳು ಕಾಣಿಸುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೪). [← ಅರ. ಉದಾ. / ತೆಲು. ಉದಾ]

ಉದಿ 'ಉದಾ' ನೋ.

ಉದಿಕೆ (ನಾ). ಉದಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳುವುದು.

[ಉದ್ಯ + -ಇಕೆ (< -ಇಕ್ಕು)]

ಉದಿಮರ (ನಾ). ಧೂಪ ಅಥವಾ ಲೋಬಾನದ ಮರ (?): "ಉದಿಮರ, ಗೊಡ್ಡ, ಉದಿಮರ, ಸಿಂಟಿಮರ, ಗೊಗಲ್, ಹೆಣ್ಣುಗೊಡ್ಡ" (ಮೈಟಿಗ. ೫೭-೧೧೫೦). [ಉದಿ + ಮರ]

ಉದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಳಿ ಬೀಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮೇರುವಂ ಪಜತೇ ನೂದಿಸಿ ಬೆಂ ಡು ವಾ ಷು ಸು ವೆ ನೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಂ ಪೋಷ್ಠಿಸೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩). ೨. ಲೋಹವನ್ನು ಪುಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸು : ಪಾದದ ಬೆಳ್ಳಿಯನೊಂದಿಸೂದಲೊಡಂ ತನ್ನ ಸಾಜಮಂ ತೋಜುವಪೊಲ್ (ಸಮಪ. ೮-೯೬). ೩. ಮೇಳ, ಕೊಂಬು, ಕಹಳೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉದುವಂತೆ ಮಾಡು.

ಉದಿಸಿಕೊಳ್ = ಬಾಯಿಂದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಶಬ್ದಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಕಾಳೆಯನೂದಿಸಿಕೊಳುತ ಕಾಳಂಗ ದೇಶದ ರಾಯ ಬಂದಾ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಚಕ್ರಿಯ ಕಂಡಾ (ಭರತ. ೨೨-೪೪). [ಉದಿಸು + -ಇಸು]

ಉದಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಪ್ಪನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು (*). [ಉದಿಸು + -ಇಸು]

ಉದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೀಸು; ತೀಡು : ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ತು ಶೀಕರದೊಳಿ ನಾಂದು ಸೇಡುಗೊಳುತಂ ಸುಜೊಡುದುವ ಗಾಳಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೨ ಶುದ್ಧಕ); ಮೊರೆದೆಜಗಿ ಕೊಳ್ಳು ಮುಱಿ ಭೋರ್ಗರೆದೊಡುವ ಗಾಳಿ ಸಿಡಿದು ಪೊಯ್ತು ಸಿಡಿಲ್ (ಅದಿಪು. ೬-೩೨); ಉದಿದುದಾಗಳಂಗಜ ಮಹಾಶಿಖಿ ಪೊತ್ತ ಪಟೇರಭೂಮಿಭೃತ್ಪಾದವನಾಂತಚಾರಿ . . . ಸಮೀರಣಂ (ದಮಸ್ತ. ೪೯-೫೪). ೨. ಬಾಯಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹೊರಡಿಸು; ಉರುಬು : “ಉದು - ಶ್ವಾಸ ಪ್ರವಹರಣೇ” (ಶಮಧಾ); “ತೀಟಮೆಂದುಂ . . . ಉದುವುದೆಂದುಂ ವಾಯುಸಂಚಾರಂ” (ಕಶಸಾ. ೩೧-೬೬೧); ಬಿಲಂಗಳೊಳಗಣಿಜುಂಪೆಗಳಂ ಮೊಗವಿಟ್ಟೊದಿಯೊದಿ ತಿಂದು . . . ನಲಿನಲಿದಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕನಿ ಕಾಯದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ನ); ಬಲ್ಲಿಂಡಂಗಳ ನಾಯ್ತು ತಂದು ಪುಟವಪ್ಪಂತೂದಿ (ಉದ್ಯುಟ. ೧೧-೭೯); ಗೋಪುರ ಪ್ರಾಕಾರಮಂಟಪ ವಿಮಾನಂಗಳೊಳ್ ನೆಲಿಸಿರ್ಪ ಕಿಜುವಕ್ಕಿಗಳನೂದಿ ಮಿಂಟಿಗಳಿಂದಿಟ್ಟು ಕೆಡಪಿ (ಚಕವಂ. ೭-೧೧); ಕಲ್ಲಿದ್ದಲನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ . . . ತಿದೀ ಉದಿದನು (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೫೭); ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಿಚ್ಚನು ಉದಲು ಹಾರುತ (ಕವಪು. ೨೮). ೩. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ನುಡಿಸು : ಉಲಿದ ವಿದಿಜೊಳು ಡಾಡೆ ಬಿರುದಾವಳಿಯ ಕಹಳೆಗಳೂದಿದವು (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೪-೭೪); ಕೊಳಲನ್ನು ಟಾಸೋ ಸಾವಿರಸಲ ಉದಿದ (ಭಾವಗೀ. ೭೦). ೪. ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು; ಚಾಡಿಹೇಳು : ಆತನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಏನೇನೋ ಉದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಉದಿತೋರು = ನುಡಿಸು; ಬಾರಿಸು : ನೀ ನೂದಿ ತೋರದೆ ಹೋದರೆ ಏನಿದೆ ಇದು ಒಂದು ಬಿದಿರಿನ ಕೊಳಲು (ಇಂಜಾಪ. ೬೫-೧೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಉದು; ತೆಲು. ಉಂದು; ಕೋಲಾ. ಉಂದ್]

ಉದಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಪ್ಪನಾಗು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು : ಅರು ಸೂನಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಹೆಣ ತೆಗೆಯಿತ್ತು ಹೆಣನೂದಿ ರುಧಿರ ಸುರಿಯಲಾಗಿ ಅದರ ಭಾರ ತಾಗಿ ಸೂನಿಗೆ ಮುಱಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೨೨೪-೭೭೭); ಅಣ್ಣನ ಬಲಗಾಲು ಉದಿತು (ಪುಟ್ಟರ. ೮೫).

ಉತುಕೊಳ್, ಉದಿಕೊಳ್ = ಉಬ್ಬು; ಬಾತುಕೊಳ್ಳು : ಮುಂದಿನ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತಿತು. ಅದು ಬಹಳಷ್ಟು ಉತುಕೊಂಡಿತ್ತು (ನಾಕಥ. ೪೬); ಅವನ ಕಾಲು ಉತುಕೊಂಡಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಗೆ ಉದಿಕೊಂಡಿದ್ದವು (ದೀಪದ. ೧೮೮); ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದು ನಡೆದು ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಉದಿಕೊಂಡಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಉದು; ನಾಯ್ಕ. ಉಂದ್]

ಉದಿಸು, ಉದಿಸು (ನಾ). ಧೂಪ; ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ; ಹಾಲುಮಡ್ಡಿ; ಲೋಬಾನ. ‘ಉದುಕಡ್ಡಿ’ ಪರಾ. ಉದಿಸು : “ಸಿಲ್ವ - ಉದ, ಲೋಬಾನ” (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೯).

ಉದಿನಕಡ್ಡಿ = ಉದುಕಡ್ಡಿ : ಇಲ್ಲಿ ಚಲೋ ಉದಿನಕಡ್ಡಿ, ಮಸಾಲೇ ಎಣ್ಣೆ, ಬುಕ್ಕಿಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸುಗಂಧದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೪೭).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಉದ]

ಉದಿಸು (ನಾ). ಚಾಡಿಹೇಳುವಿಕೆ : ಯಾದವಪತಿ ನೀನಿಂದೂ ನಾವು ಪೋದಲ್ಲಿಗಿದ್ದಿತೆಂದೂ ಉದಿಗೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರೂ ಕುಟಿಲೋದಯಕಣಿ ನಿನಗ್ಯಾರೂ (ಕುಮುದಾ. ೩೯). [< ಉದಿಸು]

ಉದುಕಡ್ಡಿ, ಉದಕಡ್ಡಿ, ಉದುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಧೂಪಕ್ಕಾಗಿ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ; ಗಂಧದ ಕಡ್ಡಿ; ಅಗರುಬತ್ತಿ : ಕಾಡಿಗೆ ಭರಣಿ ಅಂದವಾದೂದುಕಡ್ಡಿಗಳು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾ. ೨೧೦). ಉದಕಡ್ಡಿ : ಮಘಮುಘಪ ವೂದಕಡ್ಡಿಗಳು ಅಂತಗೃಹಕೆ (ಬಾಣಾಕ. ೧೧). ಉದುಗಡ್ಡಿ : (*).

[ಉದಿಸು + ಕಡ್ಡಿ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಉದಕಾಡೀ]

ಉದುಕಾಮನಿ, ಉದುಗಾಮನಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಉದು ಕಾಮಾಲೆ : “ಉದುಕಾಮನಿ - ಹಳದಿರೋಗ” (ಜಾನಕೋ. ೨೨). ಉದುಗಾಮನಿ : (ಉಕ. *).

[ಉದಿಸು + ಕಾಮನಿ]

ಉದುಕಾಮಾಲೆ, ಉದುಗಾಮಾಲೆ, ಉದುಗಾಮಿಲೆ (ನಾ). ದೇಹವು ಉದಿಕೊಂಡು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಅರಿಸಿನಮುಂಡ : ಸಂವತ್ಸರಲವಣ, ಶುಂಠಿ, ಇಂಗು ಇವಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಕಷಾಯಮಂ ಕುದಿಯಿ ಉದುಕಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೃತಿ. ೮೫). ಉದುಗಾಮಾಲೆ : ಉದುಗಾಮಾಲೆಗೆ :- ಎತ್ತು ನಾಲಿಗೆರಸವಂ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುದಿಯಿ ಉದುಕಾಮಾಲೆ ಮಾಡುಂ (ವಿವೃತಿ. ೧೩೦). ಉದುಗಾಮಿಲೆ : ಲಾಲಾಸ್ರವ, ಮೂಕತ್ವ, ಕಾಮಿಲೆ, ಉದುಗಾಮಿಲೆ, ಬಳಲಾಮಿಲೆ, ಕುಂಭಕಾಮಿಲೆ (ಶುಕಸ. ೩೨೭).

[ಉದಿಸು + ಕಾಮಾಲೆ. / ತಮಿ. ಉದುಕಾಮಾಲೆ; ತುಳು. ಉದುಕಾಮಿಲೆ]

ಉದುಕೊಳವೆ, ಉದುಗೊಳವಿ, ಉದುಗೊಳವೆ (ನಾ). (ಬೆಂಕಿ ಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಗಾಳಿಯನ್ನು ಉದುವ ಕೊಳವೆ : ಉದುಗೊಳವಿ : ಹೊತ್ತಲಾರದ ಒಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಸಿಡುಕಿನಿಂದ . . . ಉದುಗೊಳವಿಯಿಂದ ತಿವಿದು (ಬರಹಾ. ೪೬); ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಉದುಗೊಳವಿ ಗಲಬರಿಸೋಕೆ ಬಂದಳು (ಗಾಡ). ಉದುಗೊಳವೆ : (*). [ಉದಿಸು + ಕೊಳವೆ]

ಉದುಗಡ್ಡಿ ‘ಉದುಕಡ್ಡಿ’ ನೋ.

ಉದುಗಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಉದಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಲ್ಲ. ೨. ಕೆನ್ನೆ ಉದಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಗದ್ದಮಾರಿ; “ಕೆಪ್ಪಟರಾಯ” (ಕರಾ); “ಉಬ್ಬಿದ ಗಲ್ಲ; ಮಂಗ್ಯನ ಬಾವು” (ಜಾನಕೋ. ೨೨).

[ಉದಿಸು + ಗಲ್ಲ]

ಉದುಗಾಮನಿ ‘ಉದುಕಾಮನಿ’ ನೋ.

ಉದುಗಾಮಾಲೆ ‘ಉದುಕಾಮಾಲೆ’ ನೋ.

ಉದುಗಾಮಿಲೆ ‘ಉದುಕಾಮಿಲೆ’ ನೋ.

ಉದುಗಾಲು (ನಾ). ಉದಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು; ಬಾತುಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು (*). [ಉದಿಸು + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಉದುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ ನಿಗಿರಿ ಮಾಡಿದ ಕಿಚ್ಚು,
—ಬೆಂಕಿ: ಕೆಂಪಾದವಸುರರ ಮೋಟೆಗಳು ತಿದಿಯೂದುಗಿಚ್ಚಿನ ಹೊದಜ್ಜಿ
ನಂತರ ಬಿಡದೆ ಭುಗಿಲಿಡುತ (ಕುವ್ಯಕ. ೭-೨೮).

[ಉದು + ಕಿಚ್ಚು (< ಕಿಚ್ಫ)]

ಉದುಗೊಳವಿ 'ಉದುಕೊಳವೆ' ನೋ.

ಉದುಗೊಳವೆ 'ಉದುಕೊಳವೆ' ನೋ.

ಉದುದಾನಿ 'ಉದುದಾನು' ನೋ.

ಉದುದಾನು, ಉದುದಾನಿ (ನಾ). ೧. ಉದುಕಡ್ಡಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ
ಅಥವಾ ಇಡುವ ಪಾತ್ರೆ: ನೆಲದಮೇಲೆ... ಅದೇ ಆತ್ಮರದಾನು,
ಉದುದಾನು, ಬಂಗಾರದ ಪುಸ್ತಕ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹೂವು
(ದೇವೀಜಾ. ೧೪೫). ೨. = ಉದುಬಟ್ಟಿಗಿಡ (ಕ). ಉದುದಾನಿ:
(ಕ). [ಉದುದ್ಯ + ದಾನು]

ಉದುಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೋಗದಿಂದ ಉದಿಕ್ಕೊಂಡಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ (ಕ).
[ಉದುದ್ಯ + ಬಟ್ಟಿ]

ಉದುಬಟ್ಟಿ, ಉದಬಟ್ಟಿ (ನಾ). = ಉದುಕಡ್ಡಿ: ಎರಡು ಉದು
ಬಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಅದರ ಮುಂದೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಇಡಲಾಯಿತು (ರಂಗರೋ.
೨೭); ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಉದುಬಟ್ಟಿಯ ದಾನಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು (ಶ್ರೀರಾಯ.
೧೪೬). ಉದಬಟ್ಟಿ: (ಕ).

[ಉದುದ್ಯ + ಬಟ್ಟಿ. / ಹಂ. ಮರಾ. ಉದಬಟ್ಟಿ; ತುಳು. ಉದುಬಟ್ಟಿ;
ತೆಲು. ಉದುವಟ್ಟಿ]

ಉದುಬಟ್ಟಿಗಿಡ (ನಾ). ಉದುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಲು ಲೋಹ
ದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮರದ ಆಕಾರದ ಸಾಧನ (ಕ).

[ಉದುಬಟ್ಟಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಉದುಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಉದಿಕ್ಕೊಂಡಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ.

[ಉದುದ್ಯ + ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟಿ)]

ಉಧ (ನಾ). "ಕೆಚ್ಚಲು" (ಅಮರ. ಟೀಕ).

[< ಸಂ. ಉಧಸ್]

ಉಧಸ್ (ನಾ). ಹಾಲು: "ಉಧಸ್ಸಂ, ಕ್ಷೀರಂ... ಪಯಃ,
ಹೀಯೂಷಂ - ಈ ಓ ಪಾಲ್ (ಹಾಲು)" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೧೯).

[ಸಂ.]

ಉಧಸ್ಸು (ನಾ). = ಉಧ: "ಉಧಸ್, ಅಪೀನಂ - ಈ ೨ ಕೆಚ್ಚಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೬). [< ಸಂ. ಉಧಸ್]

ಉನ (ನಾ). ೧. ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು; ಕುಂದು; ಕೊರತೆ:
"ಗತಮದೂನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೮); ತನಗಿನಿತೂನಮಾಗೆ
ಮೆಪ್ಪಿದಾ ಭುಜವೀರ್ಯಮನಾಂತು ಮಾಣ್ಣುದೇಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೭);
ಆ ಸಹನೆಗೂ ಒಂದು ಮಿತಿಯಿತ್ತು; ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ದಿನ ಉನ
ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗ ನಡೆಯಿತು (ರೂಪಸ. ೨೬೧). ೨. ಅಂಗಹೀನತೆ;
ವಿಕಲತೆ. [ಸಂ.]

ಉನಗಣ (ನಾ). [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಮಾತ್ರೆ ಕೊರತೆಯಾದ
ಗಣ: ಕೊನೆಯ ದ್ವಿಪದಿಯ ಕಡೆಯ ಗಣ ಒಂದು ಗುರುವಿನ ಒಂದು
ಉನಗಣ (ಕೃಷಿ. ೧೪೧). [ಉನ + ಗಣ]

ಉನತೆ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು; ಕೊರತೆ.

[ಸಂ. ಉನತಾ]

ಉನತ್ಯ (ನಾ). = ಉನತೆ: ನಿಚ್ಚಲುಮಿಂಪ್ರನೋಲಗದೊಳಂತಾ ಪಾಂಡು
ರಾಜಂಗೆ ನಿರ್ನಮಪೊಂದಪಮಾನದಿಂದಮಿನಿತೊಂದೂನತ್ಯಮಪ್ಪಂ
ತುಟೀ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಉನಮನ (ನಾ). ಅಲ್ಪಮನಸ್ಸು; ಸಣ್ಣ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಜೀತ
ಗಾರರಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧ. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶುಲ್ಕಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರ ಅಳತೆ
ಯಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಕೃಷಿಗೈಯುವ ಉನಮನರ ದೊಡ್ಡ ಗುಂಪು (ಕಬಸಾ.
IX, ೨೬೦೪). [ಉನ + ಮನ]

ಉನಮಾನ (ನಾ). ಅಪಾಯ; ತೊಂದರೆ; ಹಾನಿ: ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸಿಗೆ
ಉನಮಾನವಾದರೆ ನೀವು ಮಹಾಜನಗಳು ಕಟಿಲುಗಳವರು (ಎಕ. X,
ಮುಳಬಾ. ೭-೧೨; 1416); ಕಟಿಸಿದ ಕೆಲಸಿಗೆ ಉನಮಾನವಾದರೆ
(ಸಾಹಿ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನಾ. ೧೫೬-೧೧೩; 1419).

[ಉನ + ಮಾನ]

ಉನಮಾಸಿಕ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಅವರು ಸತ್ತ ಒಂದು ವರ್ಷ
ದೊಳಗೆ - ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ಮತ್ತು ಆರು
ತಿಂಗಳು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು
ತಿಂಗಳು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ನಡಸುವ ಶ್ರಾದ್ಧ ಕಾರ್ಯ:
ಇನ್ನೂ ಏನಾದರೂ ಉಳಿದರೆ ಅದು ಮುಂದೆ ಬರೋ ಮಾಸಿಕ, ಉನ
ಮಾಸಿಕಗಳಿಗೆ ಆಗಬೇಕಲ್ಲವೇ? (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೩೫).

[ಉನ + ಮಾಸಿಕ]

ಉನರವೈಶಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಕೊಪ್ಪಣ್ಣ ಅರಸರ ಆಳು
ಎಪ್ಪತ್ತು ಸತ್ತೋನ್ ಭಾನುದಾಸನ್ ಜಯಮಿತ್ರನ್ ಉನರವೈಶಿಕನ್ ಒಡಿ
ವೆಚ್ಚಿರಾಯಿಗಳನ್ನಿಗೊಳಿಸ್ತನು ಜಾಗರನ್ ಅಣ್ಣನವತಿಗನ್ ಅನ್ನಕ್ಕಣ್ಣ
ದೊನ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೧; 750). [ಉನರ + ವೈಶಿಕ]

ಉನೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು (?): ಅನನಿರೀ
ಪ್ರದೇಶದೊಳೇನುಂ ಬೆಳ್ಳಿಲ್ಲದಿರ್ದು ಘೋಟಾನನ ಸುಸ್ಥಾನದೊಳೆ ಬೆಳ್ಳು
ಪುಟ್ಟದೊಡೊನ್ನೆಸದೆಯಾಳಲಾಗದಭಿನವಚಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವತಾ. ೩-೮).

[ಉನ + -ಇಸು]

ಉಬ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಾವು; ಶಾಖ: "ಫೇ, ಎಲ್ಲಿಯೆದು? ಹೊತ
ಗೊಂಡ ಮಲಗಿದ್ದೆ. ರಗ್ಗಿನ ಉಬ ಹಿಡಿದಿರಬೇಕು. ಜ್ವರಾ ಇಲ್ಲಾ, ಏನ
ಇಲ್ಲಾ. ದಿನದಕಿಂತಾ ಇಂದ ಆರಾಮ ಅದ" (ದೀಪಕ. I, ೧೭೮).
'ಉಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಉಬ್]

ಉಬಲು 'ಉಬ್ಬಲು' ನೋ.

ಉಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೀಸು; ತೀಡು. ೨. ಬಾಯಿಯಿಂದ ಗಾಳಿ
ಯನ್ನು ಹಾಕು: ಉಬಿ ಪರ್ವತವನ್ನು ಹಾರಿಸಲು ನೀವು ಇಬ್ಬಿಸು
ತ್ತಿರುವಿರೋ ಏನು? (ತುಳು. ೮೩). [< ಉಬ್ಬು]

ಉಬ್ಬು, ಉಗ್ಬು (ನಾ). ೧. ರಾಗಿ, ಬತ್ತ, ಜೋಳ, ಗೋಧಿ
ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳ ಹೊಟ್ಟಿನ ಮೊನಚಾದ ತುದಿ; ತೆನೆಯ
ಮುಳ್ಳು: "(ಸೆಜ್ಜೆಯ ಉಬ್ಬು) ಧಾನ್ಯದ ಮುಳ್ಳು; ಭತ್ತದ ಉಗ್ಬು"
(ಜಾನಕೋ. ೨೨). ೨. ಪೊರಕೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಹಂಚಿಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳ ಮುಳ್ಳು: "ಉಬ್ಬು ಕಂಟಕಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮);
ಪೊರಕೆ ಉಬ್ಬು ಉದುರಿ ಬರಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಉಗ್ಬು: ೨. ಉಗಿನ
ಮೊನೆಯನಿತೂ ಕಾಮನೆಯಲ್ಲದ ತಮ್ಮ ಮನಸಿನ ಗಟ್ಟಿ (ನವರಾ.
೫-೩೬). [?]

ಉಬ್ಬುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಹಂಚಿಕಡ್ಡಿಯ
ಹುಲ್ಲು: ಹೊಲದ ಬದುಗಳಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬುಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉಬ್ಬು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಉಮ 'ಉಮೆ' ನೋ.

ಉಮಾನಿಸ (ನಾ). ನಡುವಣ ಮನುಷ್ಯ: ಉಮಾನಿಸಂ, ಉಮಾಳ್
(ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೦ ಪ್ರಯೋ). [ಉ (< ಉದು) + ಮಾನಿಸ]

ಉಮಿಸು (ನಾ). ನಾಟಿಸು; ಚುಚ್ಚು (?): ನಿಸಿತಾಸ್ತು ಹಾರಿಸುತ
ಲಸುರನಂಗಾಂಗಳೂಮಿಸಿದ ಬಹು ಸ ರ ಳಿ ಗಾ ರ ದೆ ಪಾರಿ (ಜನಮು.
೩೪-೨೩); ಏಮಾತ ಪೇಳಲಮ್ನಾಚಿ ಕಾಸರೆಪಾಸಕೂಮಿಸಿದ ದಾಶರಥಿ
ಯಂನೊಸ್ತು ವಗ್ರತನು ಭೂಮಿಯನು ಬಿಡದೆಂದು ಮುಳುಗೆ ಶೋಕಾಂಬು
ವಿಲಿ (ಜನಮು. ೩೬-೩೧). [ಉಮ್ಯು (< ಉಮ್ಯು ?) + -ಇಸ್ಯು]
ಉಮು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬಿಸು (?): ಎತ್ತಿ ಪುಚ್ಚುವನೊದರಿ ಸಟಮನೆದುರೂ
ಮುತೀ ಲೋಕಮಂ ನುಂಗುವಂತಾರ್ಥದಿಸೆ (ಜನಮು. ೩೫-೨೪).

[< ಉಮ್ಯು]

ಉಮೆ, ಉಮ (ನಾ). ೧. ಮೂಗ; ಬಾಯಿಬಾರದವನು.
“ಮೂಗ” (ಕಲ್ಪದ. ೪೪). ೨. “ಮೂಕಿ” (ಸಿರಿಕೋ. ೬೮).
ಉಮ: ೧. “ಮೂಕ” (ರಮಾ ಕಾಂ. ೧೦೮). ೨. “ಗಿಳಿಯ;
ಸ್ನೇಹಿತ” (ಸಿರಿಕೋ. ೬೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಮ, ಉಮ್ಯು; ಮಲ. ಉಮ]

ಉಯಲ್ (ನಾ). ಸಂದೇಶ (?): ತೋತ್ರದಿಂ ತರ್ಜನೆಯ ಗೈದು
ಸಿಮ್ನಟ್ಟನೆನ್ನೊಡನ್ನೆದುವಡೆ ಸಂಪದವತ್ತಕೊಳ್ಳದುವುಳಿದುಬಿಲ್ಲ ಚರ
ಣೋಪಾಂತಮಾತ್ರದೊಳಗೈದಲೆಂದೊಯಲಂ ಕಳುಹಿ ಕಿ ದಿ ನೇ ತ್ರ ದಿಂ
ಸಿಂತಿರುಗಿ ನಿಲೆ (ಜನಮು. ೩-೩೮). [< ಪುಯ್ಯಲ್ ?]

ಉರ್, ಉರ್ಯ (ನಾ). ಜನ ವಾ ಸ ಮಾ ಡುವ ಸ್ಥಳ; ಹಳ್ಳಿ;
ಗ್ರಾಮ; ಪಟ್ಟಣ: “ಗ್ರಾಮವಾಸಂ ವಸಥಮನಲೂರ ಪೆ ಸ ರ್”
(ಮಂ ಗ ರಾ. ೫೬-೧); ಮುಟ್ಟಲವ್ವಿಯೂರ್ನ್ಯಾಮಗ್ರಾಮಂ (ಮೈಸೂ.
೧೯೩೬, ೫೩-೨೩; 550); ಬೆಂಗಿಮಂಡಳದೊಳ್ ಚೆಲ್ವಾವಗಮೆ ತನಗ
ದೊಂದೂರ್ ನಾ ಮ ದೊ ಳಂ ವೆಂಗಿಪಲು ಕರಂ ಸೊಗೆಯಿಸುಗುಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೦); ಕೆಲದೂರ್ಗೊಳೆಲ್ಲಮುಜಸುತ್ತಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ.
೧೨-೨೪ ವ). ಉರ್ಯ: “ಗ್ರಾಮ; ಸಂವಸಥ: - ಈ ೨ ಉರು”
(ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೩); ಉರ ಸೀರೆಗೆ ಅಸಗ ತಡಬಡಗೊಂಬಂತೆ
(ಮಹಾದೇ. ೩-೬); ಹೋಗದೂರಿನ ದಾರಿ ಕೇಳಿ ಮಾ ಡುವು ದೇ ನು
(ಪುರಂದ. ೧-೧೩೯-೩); ಉರಿದ್ವಲ್ಲಿ ಹೊಲಗೇರಿ (ಗಾಡ); ಉರಿಗೆ
ಅರಸನಾದರೂ ತಾಯಿಗೆ ಮಗ (ಗಾಡ); ಉರಿಗೆ ಬಂದವಳು ನೀರಿಗೆ
ಬರಲಾರಳೆ (ಗಾಡ); ನೀರು ಇದ್ದರೆ ಉರು, ನಾರಿ ಇದ್ದರೆ ಮನೆ (ಗಾಡ);
ಉರು ಸೊರೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಕೋಟಿ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿದರು (ಗಾಡ).

ಉರಬಟ್ಟಿ = ಉರಿನ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: ಮಣನ ಕೆಲಸಿಗೆ
ಉರ ಬಟ್ಟಿಯಿಂದ ಬಡಗ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೦೩-೭; 1133). ಉರ
ಮಂಟಪ = ಉರಿನ ಸಭಾಭವನ; ಚಾವಡಿ: ನಡೆದು ಬಂದಾ ವೂರ
ಮಂಟಪದ ಮುಂದಿಳಿದು (ನಂಬರ. ೭-೧೫). ಉರವ = ಉರಿಗೆ ಸೇರಿ
ದವನು; ಉರಿನವನು: ಗರುಡನೂರವರೇನೋ ನಾ ಗ ರಿ ಗೆ ತನಿ
ಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉರ್; ಕೊಡ. ಉರಿ; ತುಳು. ತೆಲು.

ಉರು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕ. ಉರ್. / ಪ್ರಾ. ಉರ]

ಉರಕಿರಿಯಾತು (ನಾ). ನೆಲಬೇವಿನ ಗಿಡ (?). [?]

ಉರಗಲ (ನಾ). ೧. ಉರಿನ ತುಂಬ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಅಗಲ:
ತಳೆದು ಪುಳಕಂಗಳೆಂ ಗುಡಿಕಟ್ಟಿ ನಲವೆಂದೆ ಅಲ್ಲಿ ಉರಗಲದೊಳು
ಮಂಟಪವನೊಲಿದಿಕ್ಕಿ (ನಂಬರ. ೫-೨೫); “ಇದೇನೊ ಇಷ್ಟು ಸಂತೋಷ?
ಮುಖ ಉರಗಲವಾಗಿದೆ, ಯಾರ ಕಾಗದವೋ ಅದು?” (ನಡವಾ. II,
೯೪೦). [ಉರ್ + ಅಗಲ]

ಉರಗಸೆ ‘ಉರಗುಸೆ’ ನೋ.

ಉರಗಾಯಿ ‘ಉರುಗಾಯಿ’ ನೋ.

ಉರಗುಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ: ಮೂರು ಮಸಣಿಗಳೊಳಗಣವೆ
ಗಳೂರಗುಣೆಯಾಕಾಶ ಬೊಮ್ಮನು ಬೀರಭೂತಗಳೆಂಬ ದೈವದ ಬಾಧೆ
ಯಿಂದಿಳಿದು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೪೨). [ಉರ್ಯ (< ಉರ್) + ಗುಣೆ ?]
ಉರಗುಸೆ, ಉರಗಸೆ (ನಾ). ಉರಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, —ಮಹಾ
ದ್ವಾರ; ಅಗಸೆ ಬಾಗಿಲು: ಹೊಟ್ಟೆ ನೊಂದೊಡೆ ತುಂಬು ಕೊಯ್ತು
ವನ ಪಶು ಕಟುವ ಮೆಟ್ಟಿದಡೆ ಗೊಳಿಯಂ ಸದೆವವನ ಸೂಳೆ ಮೊಜ್ಜಿ
ಯಿಟ್ಟಡೂರಗುಸೆಯಂ ಮುಜುವವನ ನಗೆಯ ಕತೆಯಂ ಕಾಣಲಾದು
ದಿಂದು (ಹಚಕಾ. ೨-೨೬); ಉರಗುಸೆಯ ನಡುವಿದ ವೃಕ್ಷಫಲ ವಿಷ
ಮಯಮನಲ್ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೪-೩೦). ಉರಗಸೆ: “ಪುರದ್ವಾರ”
(ಪಾಸಕೋ. ೨೩). [ಉರ್ + ಅಗುಸೆ]

ಉರಗೂಧ (ನಾ). ಉರಿನ ಮಲ: ಈಗಲೆ ಗೃಹಕ್ಕೆ ನೀಂ ಪೋಪಾ
ಗಳ ಬೀಟ್ಟು ಕುಳಿಮೂರಗೂಧಂ [ಪಾಪಾಂ. ಉರುಗುರಂ] ನಿನ್ನ ಶಿರೋ
ಭಾಗದೊಳಿದು ದಿಟ ಮಾಡೊಡ ನಾ ಗ ತ ಮಂ ನಂಬು (ಜೀವಸಂ.
೧೩೩-೨೯ ವ). [ಉರ್ + ಗೂಧ]

ಉರಟೆ (ನಾ). ೧. “ರೋಷದ ಇಳಿತರ; ಸುಖದಿಲ್ಲಳಿಗೆ” (ಪಾನಾಶ.
೪೦). ೨. “ಆಪಾಯ; ಲಾಭ; ಪ್ರಯೋಜನ” (ಪಾನಾಶ. ೪೦);
ಅರಮನೇ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ ದೊರೆಗೆ ಉರಟೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು
ನಟಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯು (ಮಾಮರಾ. ೯). ೩. “ಸಹಾಯ;
ಕೈನೆರಪು” (ಪಾನಾಶ. ೪೦). [?]

ಉರಡ್ಡಿ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ: ಕೂರುಗುರ್ಗೋನೆ [ಪಾಪಾಂ.
ಗೌಲೆ, ಮೊರ್ನೆ]ಗಳನೋರಣಮಾಗಿರೆ ಮಾರಗೈಹದ ಮೇಲೆಳೆದಪ್ಪಿ
ಉರಡಿಯಂ [ಪಾಪಾಂ. ಉರಡೆಯೋಳ್, ಪೂರಡೆಯ] ನಿಜಾ [ಪಾಪಾಂ.
ನಿರಿಸಿ] ಸಾರದವೋಲ್ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತಾರಂ ಮ್ನಾಪ್ಪುದು ರತಿಯಾ (ಜನನ. ೩-೨೧).
[ಉರ್ಯ + ಅಡ್ಡಿ]

ಉರಡ್ಡಿ (ನಾ). ಉರಿನವರು ನಿಗದಿ ಮಾಡಿರುವ ಅಳತೆ: ಧರೆ
ಯೊಳೂರಡಿಯಾದ ಕೊಳಗದ ಸರಿಯ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಸಲ್ಲದಿಪ್ಪುದೆ ಪರಿಮಿತಾ
ಕ್ಷರತತಿಯೊಳಪರಿಮಿತಾರ್ಥ: ಛೇಚನೆಯಲಿ ವಿರಚಿಸುವುದು ಕವಿಯ
ಚತುರತೆ (ಪ್ರಸಪ್ತ. ೧-೨೨). [ಉರ್ + ಅಡ್ಡಿ]

ಉರಡಿಕೆ, ಉರಡಿಕೆ (ನಾ). ಉರಗೊಡಿಕೆ (?): ಸರ್ವಬಾಧ ಪರಿ
ಹಾರ ಶ್ರೀಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವರಿಗೆ ಉರಡಿಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಖ್ಯ.
XV, ೧೫೯-೫೦; 1213). ಉರಡಿಕೆ: ಅಗದುಗಿನ ಉರಡಿಕೆಯು
ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಡಗಣ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಕೆಯು
(ಸೌಖ್ಯ. XV, ೧೫೯-೩೯; 1213). [?]

ಉರಡೆಯ ‘ಉರೋಡೆಯ’ ನೋ.

ಉರಡೆವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಧಾರೆಗೊಂಡ
ಕೆಯಿಮತ್ತರು ಮೂಜು ಉರಡೆವಾಳ ಮೊದಲ ಹಸುಗೆ ಉಂಡಿಗೆ
ಮತ್ತರು ನಾಲ್ಕು (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೩೩೩-೫೦; 1215). [?]

ಉರಪ್ಪ (ನಾ). ಉರಿನ ಅಪ್ಪ; ಯಜಮಾನ; ಗೌಡ: ಉರಪ್ಪನ
ಎತ್ತ ಮಾರಪ್ಪನ ಗೋಣ (ಗಾಡ): [ಉರ್ಯ (< ಉರ್) + ಅಪ್ಪ]

ಉರಬಸವಿ ‘ಉರುಬಸವಿ’ ನೋ.
ಉರವಂಕೆ (ನಾ). ಉರಮಗ್ಗುಲು, —ಪಕ್ಕ: ಉರವಂಕೆದ ಹೊರ
ಗಿರ್ದು ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾಣೆನೆಂದು ಅರಸುವವನಂತೆ (ಚಿತ್ರಾ. ೧
ಉಪೋ). [ಉರ್ + ವಂಕೆ]

ಉರವ್ಯ (ನಾ). ೧. ತೊಡೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ೨. ವೈಶ್ಯ: “ಅರ್ಯಾಃ
... ಉರವ್ಯಾಃ, ವಿಶಾಃ - ಈ ೫ ವೈಶ್ಯಂ” (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬).
[ಸಂ.]

ಉರಲಿ (ನಾ). ಉರಲಿಲ್ಲಾ ತಿಳಿದಿರುವುದು : ಉರಲಿಯ ಕೊಲೆ ಹರಿದು ಹೋದುದು ಮಾರಗದೊಳಗೆ ಕಾಲ್ಪಿದಿಯೆ? ಆರಾಮನ ಮಜ್ಜಿಗೊಲೆಯ ಕೊಲೆಸಲದನಾರು ಮೆಚ್ಚುವರಿಯೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೫೨). [ಉರಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಉರಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉರಲಿ ಹಾಳಾಗು. ೨. ಉರಲಿ ಹಾಳು ಮಾಡು, — ನಾಶಪಡಿಸು : ಮಹಾರಾಜರಾ ಸಮತ್ತ ವಲಮುಂ ನೆರೆದು ವಸ್ತು ಉರಲಿ ಎಜ್ಜದಲ್ಲಿ ಸಾವುಗಮ್ ನೊಜ್ಜಿಂವ್ವು ಗಾಮು ಜ್ಜಿಮ್ ಮಗನ್ ಶ್ರೀಮೆಯ ಪಗರನೊಡು ಸಗಲಯ ಪೊಕನ್ (ಎಕ. X (೨), ಚಂತಾಮ. ೧೬೯-೫ ; 800) ; ಶ್ರೀಮಾವಲಿವರ್ಣಸರ್ ಪ್ರಭುವೀ ರಾಜ್ಯಜ್ಜಿಯ ಮಿಸ್ತಿಮುದುನ್ ಕುಜಂಜಿಯಳ ಉರಲಿ ಕೊಲ್ಪಲ್ಲಿ (ಸೌಜ್ಜ. IX-i, ೩-೬ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಬೆಜ್ಜವಳಿ ಜನ್ನಿಗುರುಗಳ ಪೂರಿಯಾದ ಹುಯಲ ಹರಿದು ಕಾದಿ ತಲ್ಪಿಡು (ಎಕ. VII, ೨ನೆಯ. ೬೧-೧೩ ; 1287). [ಉರಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಉರಲಿವು (ನಾ). ಉರಲಿ ನಾಶ, — ಸೂರೆ : ಮಜ್ಜಿವುರಾ ಉರಲಿವಿನೊಳ್ (ಎಕ. VI, ೧೬೧-೩ ; 765) ; ಗೊಟ್ಟಿಯಜ್ಜಿ ಗಾವುಜ್ಜಿ ನೂರಲಿವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೫೯-೫ ; 907) ; ತುಜು [ಗಳವೊಳ್] ಪೆಜ್ಜಿಯುಲೊಳವನದೊಳ್ಳಂಟಿನೆಡಜ್ಜಿಲೊಳೊಲಿವಿನೊಳಂ ತಜ್ಜಿಸಂದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಜ್ಜಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಪಂಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೪) ; ನೊಜಂಜಿಗಾಮುಜ್ಜಿ ಬಲ್ಲದ ಉರಲಿವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಮುಳವಾ. ೯೧-೬ ; 1007) ; ರಾಜಯನ ಮಗ ಮಾಚ ತಾಯ್ತೆಯುಜ್ಜಿವಲ್ಲಿ ಉರಲಿವಿನ ತುಜುಗೊಳಲು ಮೂದಲಿಸಿ ಸತ್ತ ಮಾಚಯ್ಯನು (ಮೈಲಿ. ೧೯೬೯, ೩೬-೫ ; 1034). [ಉರಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಉರಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ಅಣಕುಡಿ ಉರಲಿ ಕಾಳು ದೀಯ (ಸೌಜ್ಜ. ೧೯೩೧, ಕುಂದಾವು. ೩೫೬-೧೪ ; 1379 ?). [ಉರಲಿ ? + ಅಣಕ]

ಉರಲಿ (ನಾ). ಹಂದಿ ; ಸೂಕರ : ನೀಂ ಕಾಡಾನೆಯಲ್ಲ ನೆಣ ಗೊರ್ವನೂರಾನೆಯಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೯). [ಉರಲಿ + ಅಣಕ]

ಉರಲಿ (ನಾ). ಉರಲಿ ಹ ಸು : ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯುಮೂರಿಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಲ್ಪಲಸುಂ ಉರಲಿಪಲಸುಂ ಕಾಡಾವುಮೂರಾವುಂ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೯-೬೮). [ಉರಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಉರಲಿ (ನಾ). ಉರಲಿ ಮೇಲೆ ಅಸೆ, — ಪ್ರೀತಿ : ಒಕ್ಕಲಿಗೆ ಉರಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮನೆಯಾಸೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಳದಾಸೆ ಸೂಳಿಗೆ ರೊಕ್ಕದ ಅಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೮). [ಉರಲಿ + ಅಸೆ]

ಉರಲಿ (ಕ್ರಿ). ಉರಲಿ ಅಳು ; ಅಧಿಪತ್ಯ ನಡೆಸು : ನಾಡಾಳ್ವೊನಾನುಂ ಉರಲಿಳ್ವೊನಾನುಂ ಉರಲಿ ಒಕ್ಕಲಸುಂ ಅಜ್ಜಿ ದೋರ್ಪಳ್ಳುಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುತರ್ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ಕಮ. ೯೨-೬ ; 750 ?) ; ಅಜ್ಜಿ ಉರಲಿ ಮುದುಗಾರ ತೊಣ್ಣನ್ನರ ಮಗನಂ (ಸೌಜ್ಜ. XX, ೧೦-೨ ; ?). [ಉರಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಉರಲಿ, ಉರಲಿ (ನಾ). ಉರಲಿ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : ಉರಲಿ ಬಲ್ಲಾಳ ಪೆರ್ಗಡೆ... ಮುಂತಪ್ಪ ನಾಡೊಡೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧-೧೩). ಉರಲಿ : ಧಾರಾಳಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದಂಡನೆಯಾದರೆ ಉರಲಿ ಏನ್ ಮಾಡ್ಕಾರು (ಗಾದೆ). [ಉರಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಉರಲಿ (ನಾ). ಉರಲಿ ಪ್ರಮುಖ, — ಒಡೆಯ (?) : ನೂಜು ಇಪ್ಪದಿನ್ನರು ಉರಲಿಗಳು ಇತಿತುಜು (ಸೌಜ್ಜ. XV, ೪೬೩-೨ ; 900) ; ಉರಲಿಗಳುಗಣ್ಣುಗ ಮಣ್ಣು ಪಟಮಯ ತಾಜಿ ಮೆಚ್ಚಿದ ಮಣ್ಣು ಒಟ್ಟಿ ಸಾಮ್ಯಮ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧-೯ ; 925) ;

ತನ್ನ ಕಯ್ಯರನಾಡ ನೆಕ್ಕುನ್ದಿ ನಾಡ ಉರಲಿಯ ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೩೬-೧೪ ; 950).

[ಉರಲಿ + ಅಜ್ಜಿ + ಅಜ್ಜಿ / ತಮಿ. ಉರಲಿ]

ಉರಲಿ (ಕ್ರಿ). ಉರಲಿ ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತ್ಯ ನಡೆಸು : ಮುನ್ನಿಜುಪೋನೀಕ್ರಮವನೂರಾಳಿಸುಪೋನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೧೨ ; 907). [ಉರಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಉರಲಿ 'ಉರಲಿ' ನೋ.

ಉರಲಿ 'ಪೂರಲಿ' ನೋ.

ಉರಲಿ (ನಾ). ೧. ಉರಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಬಂದರೂಂಚರೆಂದು ಭಯವತ್ತು ನಂದಿಸುತೆ ಮಂದಗಮನವನಾಗಿಪಂಗನಾಲೋಕದೊಡಲಿಂದ ಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಿಧಿಯನಿರದತ್ತಿತ್ತಮೋದಿದರ್ ಕಾಳ್ವೆಣ್ಣಳು (ಶೇಷರಾ. ೧೯೨-೧೨). ೨. ದಡ್ಡ ; ಮೂಢ ; ಗಾವಿಲ : ಮೊಲೆಯಂ ನಿನಗಟ್ಟಿಯಕ್ಕಟಾ ಕುಡಳಿಯ ದೇಕೆ ದಿಕ್ಕು ದಿರಿಬಲ್ಲ ಪೆಯೆಂದನೊವನೊ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾ]ರಿಚಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೦) ; ಬಾದಿ ಸುರತಾಂತದೊಳತ್ತಿ ಗಳಂ ಮಗುಳ್ಳ ಪಟ್ಟಿರೆ ಪರಮಾಯು ತೀವಿತವಳ್ಳೆಂದಿರದೊಡಿದನೊವನೊರಿಚಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೯). [ಉರಲಿ + ಅಜ್ಜಿ]

ಉರಲಿ 'ಉರಲಿ' ನೋ.

ಉರಲಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆನೆಯಿಸು ; ಒಡ್ಡಿಯಾಗಿಸು : ಉರಲಿದ ನೋಟವೇ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಉರಲಿ (< ಉರಲಿ) + ಅಜ್ಜಿ]

ಉರಲಿ (ಗು). ಒಪ್ಪಿದ ; ಸಮ್ಮತಿಸಿದ ; ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ; "ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ" (ಅಮರ. ೬೯೪). [ಸಂ.]

ಉರಲಿ 'ಉರಲಿ' ನೋ.

ಉರಲಿ 'ಉರಲಿ' ನೋ.

ಉರಲಿ 'ಉರಲಿ' ನೋ.

ಉರಲಿ (ನಾ). ತೊಡೆ : "ಉರಲಿ, ಸಕ್ಕಿ, ಪಿಂಡಂ-ಈ ೩ ಹೊಡೆ" (ಕಲಾಯು. ೮೫-೩೬೧) ; "ತೊಡೆಯನುರಲಿ" (ಕಶರ. ೧೨೪) ; ಗದಾ ಘಾತದಿಂದೂರುಯುಗ್ಗಂ ಮುಜ್ಜಿದತ್ತಂ ನುಚ್ಚುನೂಜಾಗರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೬) ; ಉರಲಿಗಳನುಡಿವನೊಡವೆಂ ಕಾರವ ಪರಿಬ್ಬಧನ ಮಕುಟಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೦) ; ಸಂಧಿಯ ಮಾಡಿ ಮುರರಿಪು ಕೊಡಿಸು ಸಾಕ್ಕಿದೂರ ನಿವರಿಗೆ ತಡೆಯದಾನೆರಡೂರ ಕೊಂಡನು ಕಾರವೇಂದ್ರನಲಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೩೦). [ಸಂ.]

ಉರಲಿ (ನಾ). ಉರಲಿಯಾಗಿ : ಕೊಟ್ಟಿ ಉರಲಿ ; ಉರಲಿ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು ; ಜಹಗೀರು ; ಮಾನ್ಯ : ಉರಲಿಬಳಿ ಗಜಾಶ್ವಗೋವೃಂದಧನಯುವತಿಯರ್ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲವಸ್ತುಗಳ ನಿತ್ತಪೆನೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೦) ; ಉರಲಿಯಂ ತಂದವಂಗೂರುಂಬಳಿಯನೀವರ್ (ಚಿಕವಂ. ೮-೧೬). [ಉರಲಿ + ಉರಲಿ]

ಉರಲಿ (ನಾ). ತೊಡೆ (?) : ಯುಗಸಂಧಿಯ ಕೆಳಗಂ ನೀರು ಬಗೆ ಶಕ್ತಿ ಶಿವನಿಯನೆ ಪೆಸರಾಪಾಂಡುಂ ಪಿಂಚ್ಚಿದಗಲದ ಕೆಳಗದು ಮತ್ತಂ ಬಗೆ ಯೂರುಕವದೆ (ಮೆಂಬ ಪೆಸರೆ ತುರಗಾ[ಗ] ಮದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೫೩) ; ಆಪಾಂಡು ಪಿಂಡಿಯ ಕೆಳಗೆ ಉರಲಿ (ವೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ಉರಲಿವನ ಕಣದೆಡೆಗೆ ಉಪಾಂಡು[ತ] ಪಿಂಡಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪೯-೨೧). [ಸಂ.]

ಉರಲಿ (ನಾ). ಉರಲಿಯಿಂದಿರುವ ಕಟ್ಟಿ, — ಜಗಲಿ (*).

[ಉರಲಿ (< ಉರಲಿ) + ಕಟ್ಟಿ]

ಉರುಕೇರಿ (ನಾ). ೧. ಉರಿನ ಬೀದಿ, —ರಸ್ತೆ. ೨. ಉರು ಮತ್ತು ಬೀದಿ: ಅವನ ಉರುಕೇರಿ ಯಾವುದೂ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೭೨). [ಉರು (< ಉರ್) + ಕೇರಿ]

ಉರುಕೊಡಗೆ (ನಾ). ೧. ಉರಿನವರು ಕೊಡುವ ಕೊಡುಗೆ. ೨. ಉರನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು: ಮಾಚಿಗುವಡಗೆ ಉರು ಕೊಡಗೆ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೩-೮; 1332).

[ಉರು (< ಉರ್) + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡುಗೆ)]

ಉರುಕೋಲು 'ಉಜುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಉರುಗ (ನಾ). ೧. ಉರಿನಲ್ಲಿರುವವನು: ವಟಪತ್ರತಲ್ಲನ ಮೊಮ್ಮನೆಂದಸುರರ ಘಟಿ ದಿದ್ದದೊಂದರುಗರು (ಮೋಹತ. ೩೪-೧೨); ದಾರಿಗರುಗುರ್ನಾಡುಗರಿಹ ಪರಿವಾರ ವಿದ್ಯಾಂಸರು ನೃಪರು . . . ಗೋಳಿಟ್ಟರಾ ಮಾರನಗ್ರಜ ಮುಕ್ತಿಗೈದೆ (ಭರತ. ೭೮-೧೦೩); ಉರುಗರ್ಗೇಕವಲ್ಲಂಬುಗೆಯನಿತ್ತು (ಚಿಕವಂ. ೫೩-೧೬). ೨. ಅಸಂಸ್ಕೃತ; ದಡ್ಡ; ಮೂಢ: "ಗ್ರಾಮಾಣಿ, ಗ್ರಾಮ್ಯ, ಗ್ರಾಮೇಯಕಃ - ಈ ೩ ಉರುಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೩); ಉರುಗರಾದ ಮೂವರನದೇಂದಿ ಪತ್ತನೋ ಭೂಮಿಭಾರರಾ (ಶಮಸಾಂ. ೮೨); ಉರುಗರಲಾ ಮಾದ್ರದೇಶದ ಭೂಮಿರುತಿರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೯).

ಉರುಗರನುಡಿ, ಉರುಗರಮಾತು = ಮಂದಿಯ ಮಾತು; ಅಸಭ್ಯರ ನುಡಿ: "ಉರುಗರ ನುಡಿ ಅಶ್ಲೀಲವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೪೧); "ಉರುಗರ ಮಾತದಶ್ಲೀಲವೆಂದೆನಿಕ್ಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೨). [ಉರು (< ಉರ್) + -ಗ]

ಉರುಗಂಬ (ನಾ). ೧. ಅಸರೆಗಾಗಿ ನಟ್ಟ ಕಂಬ: ದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ತೋಟಗಾರನು ಉರುಗಂಬಗಳನ್ನು ನಟ್ಟು ಗಿಡಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೦). ೨. (ಆಲಂ) ಅಸರೆ; ಆಧಾರ: ವೈಷ್ಣವಮತಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಉರುಗಂಬಗಳಾಗಿ ನಿಂತವರು ಈ ಮೂವರು ಪಂಡಿತ ವಿದ್ವಾಂಸ ಭಕ್ತರು (ಭಾರತ. ೨೯೦).

[ಉರು (< ಉಜು) + ಕಂಬ]

ಉರುಗಲಿ 'ಉರ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಉರುಗಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಉರಿನ ಕಳ್ಳ. ೨. ಇಡಿ ಉರನ್ನೇ ಕದಿಯುವವನು: ದ್ವಾರಾವತಿಯನ್ನು ನೀರೊಳು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಉರುಗಳ್ಳ ಬಂದ ಕೊಕೊಕೊ ಎನ್ನಿದೊ (ಕನಕ. ೨೦೧-೫).

[ಉರು (< ಉರ್) + ಕಳ್ಳ]

ಉರುಗಾಯಿ, ಉರಗಾಯಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ: ಈಗಾ ಅ ಉರೈಕೊಡಿ, ತಾಲ್ಲೋಕೆ ಕೊಡೀಂದ್ರೆ, ಈ ಹಳ್ಳಿನೆ ಕೊಡೀಂದ್ರೆ ಯಾರಿಗೂ ಹೊಟ್ಟೆಲಿ ಉರುಗಾಯಿ ಸುರಿದ ಹಾಗೆ ಆಗೋ ಮಾತೆ (ವೈದ್ಯವ. ೬೧). ಉರಗಾಯಿ: "ಅನ್ನ, ಸಾರು . . . ಅಪ್ಪಳ, ವಡಾನೂ ಕರಿ ಉರಗಾಯಿ-ಹೂಹೂ ಬೇಗ" ಎಂದರು (ಕಲನ. ೨೯೬).

[ಉರು (< ಉಜು) + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್). / ತಮಿ. ಉಜುಗಾಯ್; ತೆಲು. ಉರುಗಾಯಿ]

ಉರುಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಉರಿನ ಗುಬ್ಬಿ: "ಕಲವಿಂಕೆ - ಉರುಗುಬ್ಬಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೪). [ಉರು (< ಉರ್) + ಗುಬ್ಬಿ]

ಉರುಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉರನ್ನು ಕಡಿಸು, —ಹಾಳು ಮಾಡು, —ನಾಶಪಡಿಸು: ಉರುಗಡಿಸಿದ ಕುಮುದಮೈಂದನ ಕಾರಿದನು ತನಿಗರುಳ ಪನಸನು ಹೇಳಿದನು ಹದಿನೆಂಟು ಶರದಲಿ ಶರಭ ಶತಬಲಿಯ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೭-೯). [ಉರು (< ಉರ್) + ಕಡಿಸು]

ಉರುಗೋಲು 'ಉಜುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಉರುಜ (ನಾ). (ಭಗವಂತನ) ತೊಡೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವೈಶ್ಯ. 'ಉರುಜವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಉರುಜವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವೈಶ್ಯವೃತ್ತಿ: ಕ್ಷತ್ರಿಯಗೂರುಜವೃತ್ತಿಯು ಚಿತಮಕ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣುತ. ೧೧-೭೦). [ಉರುಜ + ವೃತ್ತಿ]

ಉರುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮನದೇವಿ ಮದುವೆದೇವಿ ಉರುಟ್ಟಿಗೆ . . . ಯುಪೋಳಗಾಗಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨; ೧೬-೨೯; 1069).

[ಉರು (< ಉರ್) + ಉಟ್ಟಿಗೆ?]

ಉರುತನ (ನಾ). ಉರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು (?): ಹುಲಸಾರರು ಹೊಲೆಯರಂತೆ ಉರುತನದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ದಿವರಿಸ ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾರುವರು (ಕ ಭಾ ಗ. ೨೨೪); ಇವರಲ್ಲದೆ ಜೋಯಿಸ, ಸೊನ್ನೆಗಾರ, ನಾಡಿಗ, ಆಗಸ ಮುಂತಾದ ೧೨ ಜನ ಬಲಾತಿ ದಾರರು ಉರುತನದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕ ಭಾ ಗ. ೩೭೬). [ಉರು (< ಉರ್) + -ತನ]

ಉರುದಂಡ (ನಾ). ಉರುವ ಕೋಲು; ಉರುಗೋಲು: ಹೊರಳಾಡುತುಳುನ ಕಳೆದವಳೆದ್ದು ಪಿಡಿದಾಸೆಯೊಂದಂಡವನು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೧೫-೬೦). [ಉರು (< ಉಜು) + ದಂಡ]

ಉರುದಳ್ಳ (ಗು). ತೊಡೆ ಮುಳುಗುವಷ್ಟು (ನೀರಿನ) ಮಟ್ಟವುಳ್ಳ: ಪೆಣ್ಣುಡೆ ನಿಂದುದು ಪೊಕ್ಕು ಜಾನುದಘೋರುದಳ್ಳುಕಟಿದಘುನಾಭದಘು ಸ್ಥಳದೊಳ (ಜಗವಿ. ೧೪-೯೫). [ಸಂ.]

ಉರುದೇವಮ್ಮ (ನಾ). ಉರಿನ ದೇವತೆ; ಗ್ರಾಮದೇವತೆ (*).

[ಉರು (< ಉರ್) + ದೇವಮ್ಮ]

ಉರುದೊರೆ (ನಾ). ಉರಿನದೊರೆ; ಯಜಮಾನ; ಗೌಡ: 'ಉರುದೊರೆ' ಶಾಂತಪ್ರನಾಯಕರಿಗೆ . . . ಗೊತ್ತಾಗದಿದ್ದೀತೆ? (ಬೆಳುಮ. ೭೪). [ಉರು (< ಉರ್) + ದೊರೆ]

ಉರುದ್ವಯಸ (ಗು). = ಉರುದಳ್ಳ: ಲಾವಣ್ಯರಸಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ತಿಳಿಗೊಳದ ಪಯಸಮೂರುದ್ವಯಸಂ (ಅನಂಪು. ೭-೩೫). [ಸಂ.]

ಉರುಧನಿ (ನಾ). = ಉರುದೊರೆ: ಕುಂದಾಪುರಗ್ರಾಮದ ಒಳಗಣ ಹಂಗರು ಅಧಿವಾಸದ ಉರುಧನಿಯರ ಜನ ೨ ಎರಡು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೦-೧೫; 1406). [ಉರು (< ಉರ್) + ಧನಿ]

ಉರುನರಿ (ನಾ). ೧. ಉರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಕೊಂಡಿರುವ ನರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕುತಂತ್ರಿ; ಮೋಸಗಾರ; "ಕುತಂತ್ರಿ" (ರಮಾಕಾಂ).

[ಉರು (< ಉರ್) + ನರಿ]

ಉರುಪರ್ವ (ನಾ). ಮೊಣಕಾಲು; ಮಂಡಿ (*).

[ಉರು (< ಪರ್ವ)]

ಉರುಬಸವಿ, ಉರಬಸವಿ (ನಾ). ೧. ದೇವರಿಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು: ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಉರುಬಸವಿ (ರೂಢಿ. ೨). ಸೂಳೆ; ಜಾರೆ: ಉರುಬಸವಿಗೆ ಇವನು ತಾಳಿಕಟ್ಟಿದನಂತೆ (ತುಂಗಭ. ೫೩). ಉರಬಸವಿ: ಈ ಉರುಬಸವಿಗೆಗೆ ಇಷ್ಟು ಮಾನ (ಹುಜ್ಜಾಟ. ೬೬); ಇದ್ದೋಲೊಬ್ಬಳು ಮಗಳು ಉರುಬಸವಿಯಾದಳು (ಗಾಡ). [ಉರು (< ಉರ್) + ಬಸವಿ]

ಉರುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಉರಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, —ಮಹಾದ್ವಾರ: "ಗೋಪುರಂ . . . ಉರುಬಾಗಿಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೯೨); ಉರು ಮೂರು ಸುತ್ತ ಸುತ್ತಿದರೂ ಉರು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೇ ಹೊರಡಬೇಕು (ಗಾಡ).

[ಉರು (< ಉರ್) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಉರುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಉರಿಗೆ ಹಷ್ಟು, —ಸಂತಾಪ: ಉರುಬ್ಬಿಯಾದ ತಮ್ಮನಗುರ್ವಿನುರ್ವಿಗುಬ್ಬಿಗಂಬಟ್ಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ವ).

[ಉರು (< ಉರ್) + ಉಬ್ಬಿ]

ಉರುಭಂಗ (ನಾ). ತೊಡೆಯನ್ನು ಮುರಿಯುವಿಕೆ: ಭೀಮಕೋಪದ
ನಿನಗೂರುಭಂಗಭಯಮಾಗದೆ ಪೋಕುಮೆ ಕಾರವೇಶ್ವರಾ (ಗ ದಾ ಯು.
೪-೪೩); ಆ ತ್ಯಂತ ಶಕಟಭಾರಾಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದೂರುಭಂಗಂಗಿಯು
(ಪಂಚತಂ. ೨೩-೧೪); ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಭಲದ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದು ಉರು
ಭಂಗವಾಯಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೩). [ಉರು + ಭಂಗ]

ಉರುಮಗ (ನಾ). ಉರಿನ ಮಗ; ಸೇವಕ; ಆಳು: ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರ
ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ, ಅದುವೆ ಪ್ರತಿಫಲದ ನಿರೀಕ್ಷೆ
ಯಿಲ್ಲದೆ ದುಡಿಯಲು, ಹಕ್ಕಿದ್ದುದರಿಂದ ಇವನೇ ನಿಜವಾದ ಉರುಮಗ
(ಬೆಳುಮ. ೪). [ಉರು (< ಉರ್) + ಮಗ]

ಉರುಮನೆ (ನಾ). ಉರಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆ: ಉರೂಟ್ಟಿನ
ಕಾರ್ಯವಾದರೇನು ಉರುಮನೆಯ ಕೆಲಸವಾದರೇನು? ಇವನು ಮೈಬಗ್ಗಿ
ಸಿಯ ಮನಬಗ್ಗಿಯೆ ಮಾಡಿಯಾನು (ಬೆಳುಮ. ೩).

[ಉರು (< ಉರ್) + ಮನೆ]

ಉರುಮರ್ಜಿ (ನಾ). ಉರಿನ ಗೌರವ, —ಮರ್ಯಾದೆ: ಏನಾ
ದರೂ ಅಗಲಿ, ಉರುಮರ್ಜಿನ ಒಳ್ಳೆ ಪಾಡಾಗಿ ಕಾದಿರಿ (ಬೆಳುಮ.
೧೦೦). [ಉರು (< ಉರ್) + ಮರ್ಜಿ]

ಉರುಯುಗ (ನಾ). ಎರಡು ತೊಡೆ: ಅಲಘುಸುಯೋಧನೋರು
ಯುಗಮಂ ಸದೆದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೨). [ಉರು + ಯುಗ]

ಉರುಯುಗ್ಗ (ನಾ). = ಉರುಯುಗ: ನೆಜನೀತಂಗೂರುಯುಗ್ಗಂ
(ಪಂಚಭಾ. ೧೨-೯೬). [ಉರು + ಯುಗ್ಗ]

ಉರುವಂದಿ 'ಉರ್ವಂದಿ' ನೋ.

ಉರುವಿಭಂಗ (ನಾ). = ಉರುಭಂಗ: ಅನಿಲಸುತ ಸಪ್ತಾಣಸಲಿ
ರಂಭಜನಪನ್ನೂರಿವಿಭಂಗವೇ ಮುನ್ನಿನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಲಾ (ಕುವ್ಯಾ. ೧.
೭-೪೬). [ಉರು + ವಿಭಂಗ]

ಉರುವಿಶ್ಲೇಷ (ನಾ). ತೊಡೆಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವಿಕೆ, —ಅಗಲಿ
ಸುವಿಕೆ: "ಬಗಟು - ಉರುವಿಶ್ಲೇಷೇ (ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಅಗಲಿಸು)"
(ಶಮಧಾ). [ಉರು + ವಿಶ್ಲೇಷ]

ಉರುಸಿಂಗ (ನಾ). ಉರಿನ ಸಿಂಹ; ನಾಯಿ (*). 'ಗ್ರಾಮಸಿಂಹ'
ಪರಾ. [ಉರು (< ಉರ್) + ಸಿಂಗ]

ಉರುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಹಾಕು; ನೆನೆಯಿಸು: ಬೂರುಗದ ಚಕ್ಕಿ,
ಬೂರುಗದ ಎಲೆ ಇವುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಉರುಹಾಕು: ಕಟ್ಟಿ
ನೀರನ್ನು ಚಿಲ್ಲಿ ಜೀರಿಗೆ ಏಲಕ್ಕಿ ಪ್ರತಿಪಾಕವಿಕ್ಕಿ ಆರೆದು ಕೊಡಲು
ಭಕ್ಷ್ಯರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೭೪).

[ಉರು (< ಉಝ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಲು)]

ಉರುಹಾಗಲಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (*).

[ಉರು (< ಉರ್) + ಹಾಗಲ (< ಪಾಗಲ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಉರೂಟಿ (ನಾ). ಇಡೀ ಉರಿಗೆಲ್ಲಾ ಹಾಕುವ ಉಟಿ; ಭೂರಿ
ಭೋಜನ: ಮದುವೆ ಅತಿವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನಡೆದಿತ್ತು. (ಉರೂಟಿ),
ಧಾರೆಉಟಿಗಳ ದಿನ ಉರಿನ ಒಂದು ಒಲೆಯೂ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾಣ
ಲಿಲ್ಲ (ಬೆಳುಮ. ೩೬). [ಉರು (< ಉರ್) + ಉಟಿ]

ಉರೂಪಗೂಹನ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಆಲಿಂಗನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ;
ತೊಡೆಗಳಿಂದ ಆಲಿಂಗಿಸುವುದು: ಪುಷ್ಕರ... ಉರೂಪಗೂಹನ
ಲಲಾಟಕವೆಂಬ ದ್ವಾದಶವಿಧಾಲಿಂಗನಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಉರೆ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ; ಆಧಾರ: ಗಾಂಡೀವದಿಂದ ಮೂರು ಬಾಣ
ಗಳನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಅವು ದಿಂದಿನಂತೆ ಉರೆ ನಿಲ್ಲುವ ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗ
ಮಾಡಿದನು (ನಚಭಾ. ೨೭೬). [< ಉಝ, / ತುಳು. ಉರೆ]

ಉರೆಕಟ್ಟು (ನಾ). "ಕಮಾನು, ಗುಮ್ಮಟ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು
ಕಟ್ಟುವಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಆಧಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿ
ಸುವ ಚೌಕಟ್ಟು; ಉರೆಕಟ್ಟು" (Centering. ಇಂಕನ).

[ಉರೆ + ಕಟ್ಟು]

ಉರೆಕೊಡು 'ಉರೆಗೊಡು' ನೋ.

ಉರೆಗೊಡು, ಉರೆಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರಕೊಡು; ಆಶ್ರಯ
ಕೊಡು: ಗಲ್ಲಕೆ ಕೈಬೆರಳೊಂದನು ನೀನೂರೆಗೊಟ್ಟೀಕೆ ನಿಂತೆಯ ನೀರೆ
(ಇಂಚಾಪ. ೮೫-೧೫). ಉರೆಕೊಡು: ತನ್ನ ಮೊಣಕೆಯನ್ನು ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ
ಉರೆಕೊಟ್ಟು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣುವೃತ್ತಿ... ಎದ್ದು ನಿಂತಳು (ನಡವಾ.
II, 910). [ಉರೆ + ಕೊಡು]

ಉರೆಗೋಲು (ನಾ). ಆಧಾರವಾದ ಕೋಲು, —ಬೆತ್ತ: ಉರೆ
ಗೋಲಿನ ಮೇಲೆಯೇ ಭಾರವಿಟ್ಟು ನಿಂತವನು ಕ್ರಮೇಣ ಆ ಕೋಲನ್ನೇ
ಮರೆತ (ರೂಪಸ. ೫); ಇಂದಿಗು ಉರೆಗೋಲೆನ್ನ ಈ ಬಾಳಿಗೆ ಅವರಂಥ
ಹಿರಿಯರ ಹರಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೩೨-೪೮).

[ಉರೆ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಉರೆನಿಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು; ಉರೆ ಯಾಗಿ ಸು:
ಅರಳುತ್ತಿರುವ ಗುಲಾಬಿಯಂತೆ ಇರುವ ಮುಖಗಳನ್ನು ಬಾಗಿಸಿ ಉರೆ
ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಡುಸುಯ್ಯುವರು (ಪಂಚಾತ್ಯ. ೫೩).

[ಉರೆ + ನಿಲ್ಲಿಸು]

ಉರೆಮ್ಮ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕುವ ಎಮ್ಮೆ: ನೆಲ್ಲಂ ಪುಲ್ಲಂ
ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯು ಮೂರೆಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಟ್ಟುಲಸುಂ ಉರೆಪಲಸುಂ
(ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೯-೬೮). 'ಕಾಡೆಮ್ಮೆ' ಪರಾ.

[ಉರು (< ಉರ್) + ಎಮ್ಮೆ (< ಎಮ್ಮೆ)]

ಉರೆಯೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿಕೊಡುವ ಉರೆ: "ಬಂಡಿಯ) ಚಕ್ರ
ವನ್ನು ಚೊಕ್ಕಟಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಚ್ಚನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿಹಿಡಿ
ಯುವ ಸಲಕರಣೆ; ಉರೆಯೆತ್ತಿಗೆ" (Carriage Jack. ಇಂಕನ).

[ಉರೆ (< ಉಝ) + ಎತ್ತಿಗೆ]

ಉರೆಳ್ಳು (ನಾ). ಬೇಸಾಯಮಾಡಿ ಬೆಳೆಯುವ ಎಳ್ಳು: ಕುಲ
ಹೀನನುಂ ಕುಲಜನುಂ ಸೂಕೆಯುಂ ಸಜ್ಜನಮುಂ ಕಾಡೆಳ್ಳುಮೂರೆಳ್ಳು
ಮೆಂತು ಲೋಕದೊಳೊಳವು (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೯-೬೮).

[ಉರು (< ಉರ್) + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್ಳ)]

ಉರೇಜು (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆ ಉರಿಗೆ ಒಕ್ಕಲು ಹೋಗು, —ವಲಸೆ
ಹೋಗು: ಅರೆಜಾವಂ ಬೆಸವೋಲೆವಂಗೆ ಪಯಣಂಬೋಸಂಗೆ ತಾನಂದಿ
ನೋರಿರುಳೂಜೀರೇಜುಪವಂಗೆ... ಎಯ್ವ ಶಕುನಂ (ಲೋಕೋಪ.
೧೨-೪); ಉರೇಜಲ್ ಮನೆಯಂ ಪುಗಲ್... ಒಳ್ಳೆತಧೋವಕ್ರದೊಳ್
(ಲೋಕೋಪ. ೧-೮); "ಬೇರೂರ್ಗ ಒಕ್ಕಲ್ ಪೋಗಲ್" (ಲೋಕೋಪ.
ಟೀಕು); ಉರೇಜು [ಪಾಶಾಂ. ರತೆಜ] ಮನೆ ಮಾಡಲ್ವಾರಂ ಬಂ
ಗೆಯ್ಯಲೆಟ್ಟುಗೊಳಲಾಳಾಳಲ್ವಾರಾಮಿಡಲ್ವೆಂದುಂ ದಾರುಣ ತಾರೆಗ
ಳನುಬಾಯೆ ಪೆಜವಟೊಳುಚಿತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೫).

[ಉರ್ + ಏಜು]

ಉರೂಕ್ಕಲು (ನಾ). ಉರಿನ ಒಕ್ಕಲು, —ಸಂಸಾರಗಳು: ಅಲ್ಲಿ
ನೆಲಸಿರುವ ಬಾಣೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವೆಗೆಂದು ನಿಂತಿರುವ ಕೊಂದಿನವನಿಗೆ
ಉರೂಕ್ಕಲು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನೂ ಒಂದು ಕೊಳಗ ಬಿತ್ತುವರಿಗೆ ಒಂದು ಪಡಿ
ನೆಲ್ಲನ್ನು ಬಿತ್ತುವಟ್ಟವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಅಣತಿ ಕಳೆದ ವರುಷ ಶಾಸನ
ವಾಯಿತು (ಸವತಿ. ೧೬೬).

[ಉರು (< ಉರ್) + ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್)]

ಉರೂಟು (ನಾ). ಇಡೀ ಉರು; ಪೂರ್ತಿ ಉರು; ಉರುಗಿಲ್ಲ
ನೇರಿದ್ದು: ಉರೂಟುನ ಕಾರ್ಯವಾದರೇನು, ಉರುಮನೆಯ ಕೆಲಸ
ವಾದರೇನು? (ಚಳುಮ. ೩); ಉರೂಟುಗೆ ಹೊಲದ ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗು
ವುದೂ ಉಂಟು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೨೭); ಗ್ರಾಮಾಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳ
ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ... ಉರೂಟುಹೆಸಾಟ್ಯೋತ್ಸವ ಇದೆ (ಭಾರದ. ೫೬೦).

[ಉರ್ + ಒಟ್ಟು]

ಉರೂಡೆಗೇರಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಉರಿನ ಮುಖ್ಯ
ಸ್ಥಳ ಬೀದಿ: ಮನೆಗಳುಮ ಉರೂಡೆಗೇರಿಯ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದೇವ[ರ]
ಗಡಿಯ ಪತ್ತಿರೆ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೧೨-೫೩; 1144).

[ಉರೂಡೆಯು + ಕೇರಿ]

ಉರೂಡೆತನ (ನಾ). ಉರಿನ ಯಜಮಾನಿಕೆ, —ಅಧಿಪತ್ಯ:
ನಾರಾಯಣನಾತ್ಮಸಂಭವದೈತ್ಯಗುಣೀಶಮಂತ್ರೀಶನ ಕರೆಸಿ ಉರೂಡೆ
ತನದ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿ ಪರಮ ವಿಚಾರದ ಬುದ್ಧಿವೇಳಿದನು (ಮೋಹತ.
೧೩-೭).

[ಉರ್ + ಒಡೆತನ]

ಉರೂಡೆಮೋಟಿ (ನಾ). ಉರೂಡೆತನದ ತೋಟ; ಒಂದು
ತೋಟದ ಹೆಸರು (?): ಜೋಳದೋಟದಿಂದ ಮೂಡಲು ಹಳ್ಳದಿಂದ
ಕೆಂಕಲು ಉರೂಡೆಮೋಟಿ ಕಂಬ ೫೨೦ ಶ್ರೀಮಾನ್ಯ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1,
೩೭೧-೩೮; 1258).

[ಉರೂಡೆ + ತೋಟ (< ತೋಟ)]

ಉರೂಡೆಯ, ಉರೂಡೆಯ (ನಾ). ಉರಿನ ಒಡೆಯ, —ಪ್ರಭು,
—ಯಜಮಾನ, —ಅಧಿಕಾರಿ, —ಗೌಡ: ಉರೂಡೆಯ ಸಿಟ್ಟಿಯುಂ
ಕಾಲ್ಗಿಟೆಯ (ಇಲ. XII, ೨೫೭-೧೧; 951); ಮೂನೂಜು ಉರೂಡೆ
ಯಗ್ಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ಯತ್ತರನ್ನೂಜು (ಎಚ್. XX, ೩-೩೧; 1012);
ಉರೂಡೆಯ ಮಾ ರ ಮ ಯ್ಯ (ಎಚ್. XI, ದಾವಣ. ೨೦-೧೩-1045);
ಸ್ವಾಮಿ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಉರೂಡೆಯಂ ನಾಡೆಟೆಯಂ (ಶಮದ. ೧೩೩
ಪ್ರಯೋ). ಉರೂಡೆಯ: ಉರೂಡೆಯರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗ್ರಾಮ
ಕಾರ್ಯವ ಮಾಡುವುದು (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೧೫೯-೪೭; 1210);
ಉರೂಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಶೇಷಮಹಾಜನಗಳಿಗೆ ಪಾದ ಪೂಜೆಯಂ
ಕೊಟ್ಟು ಪೂರಡೆಯರ ಮಾನ್ಯದೋಪಾದಿಯಾಗಿ... ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಖ್ಯ.
XV, ೫೪೫-೯; 1165).

[ಉರ್ + ಒಡೆಯ]

ಉರ್ಕಾವಲಿಗ (ನಾ). ಉರನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ಗ್ರಾಮರಕ್ಷಕ.
[ಉರ್ + ಕಾವಲಿಗ. / ತಮಿ. ಉರ್ಕಾವಲ್]

ಉರ್ಕೆಡುಕೆ (ನಾ). ಉರನ್ನು ಕಡಿಸುವವನು: ಕೊಂಡ ಸಾಲಿಪ
ಕೊಡದನೂರ್ಕೆಡುಕನೆಸಲೇನಮ್ಮ ಬಳಿಯ ನೆ ಸಾಲದೊಳಗಿದ್ದ ಸಲೆ
ತಾತ? (ಹೆಬ್ಬರ. ೧೯-೮೪).

[ಉರ್ + ಕೆಡುಕೆ]

ಉರ್ಕೆಲಸಿಗ (ನಾ). ಉರಿನ ಹಜಾಮ, —ಕ್ಷೌರಿಕ (+).

[ಉರ್ + ಕೆಲಸಿಗ]

ಉರ್ಕೋಟಿ (ನಾ). ಉರಿನ ಕೋಟಿ: ಅಧಿನಯನರಿರುವನ್ನ
ಬಾಳುವುದು ಆ ಉರ್, ಉರ್ಕೋಟಿ ಅಳ್ಳಳ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೪-೩೩೨).

[ಉರ್ + ಕೋಟಿ (< ಕೋಟಿ)]

ಉರ್ಗಲಿ, ಉರುಗಲಿ (ನಾ). ಉರಿನ ಕಲಿ, —ಶೂರ: "ಗ್ರಾಮ
ಶೂರಾಣಾಂ-ಉರುಗಲಿಗಳಿಗೆ-ಉರ್ಗಲಿಗಳ್ಳಿ" (ನೀತಿಮಾ. ೧೦-೫೧).

ಉರುಗಲಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಉರ್ + ಕಲಿ]

ಉರ್ಗಾಮುಂಡು, ಉರ್ಗಾವುಂಡು (ನಾ). ಉರಿನ ಗೌಡಿಕೆ.
'ಉರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್' ಪರಾ. ಉರ್ಗಾವುಂಡು: 'ಉರ್ಗಾ
ವುಂಡುಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಉರ್ + ಗಾಮುಂಡು]

ಉರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್, ಉರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉರಿನ
ಗೌಡಿಕೆ ನಡಮ, —ಅಧಿಪತ್ಯ ನಡಮ: "ಗಿಂಟಿಯೂರಗಾಮುಂಡು
ಗೆಯ್ಯ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೯; ೭೮-೮; 964); ಮಾನಯ್ಯನೂರ್ಗಾಮುಂಡು
ಗೆಯ್ಯ (ಇಲ. XII, ೨೭೧-೧೩; 975). ಉರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್:
ಪೆಬ್ಬಳ್ಳಿ ನನ್ನಿಯ ಗಂಗಾವುಣ್ಣನೂರ್ಗಾವುಣ್ಣಗೆಯ್ಯತ್ತಿರೆ (ಎಚ್. XI,
ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೮-೨; 965); ಅರಜಗಾವುಣ್ಣನೂರ್ಗಾವುಣ್ಣಗೆಯ್ಯ (ಎಚ್.
VII, ಶಿಕಾರಿ. ೮೧-೧೨; 1030); ಬೆಂಗೇರಿಗೆ ಸೋವಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗಂ
ಬಮ್ಮಯ್ಯನೂರ್ಗಾವುಣ್ಣಗೆಯ್ಯ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೫-೮; 1055).

[ಉರ್ಗಾಮುಂಡು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಉರ್ಗಾವ (ನಾ). ೧. = ಉರ್ಕಾವಲಿಗ. ೨. ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿಯನ್ನು
ಕಾದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಅನಂತರ ತನ್ನ ಪಾಲು ಪಡೆಯುವವನು (+).
"ಕಾಳಬಾಳಂ" (ಚತುನಿ. ಕ. 1, ೧೭೪). [ಉರ್ + ಕಾವ]

ಉರ್ಗಾವುಂಡು 'ಉರ್ಗಾಮುಂಡು' ನೋ.

ಉರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ್ 'ಉರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ್' ನೋ.

ಉರ್ಜ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೨. ಪ್ರಯತ್ನ. ೩. ಕಾರ್ತಿಕ
ಮಾಸ: "ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಮಂ ಉರ್ಜವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು.
೧೯-೧೧೪); "ನಭೋಮಾಸಮದು ನಭಸ್ಯವಿಷುವರ್ಜಂ" (ಮಂಗರಾ.
೨೧-೧೧); ವಿವೊಗುಟ್ಟಿನೂರ್ಜಪ್ರೀಯ ಬೆರ್ದಿಂಗಳಂ (ಜಗಪಿ. ೪-೭೪).

[ಸಂ.]

ಉರ್ಜಸ್ವಲಿ (ನಾ). ಶಕ್ತಿವಂತ; ಸಮರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಉರ್ಜಸ್ವಿ (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿವಂತ; ಸಮರ್ಥ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಶ್ರ]
ಒಂದು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಪ್ರೇಮಯಂ ಪ್ರಿಯತರವಜನಾಪ್ಯೇಯ
ಮಹಂಕಾರಗರಿಮಮೂರ್ಜಸ್ವಿ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೭೭೨); ವಿಷ್ಣುರ್ಜಸ್ವಿಯ
ವೀರೋಲ್ಲಸಿತಾಹಂಕಾರಂ (ಉದಯಾ. ೪೯). ಉದಾ: — ಅರಿಗಳಿರ
ದೋಡುವಿರೇಂ ವಿಶಸನದೊಳುದೆಗನೇ ಕೂರಸಿ ಕೊಲ್ಲಿದು ವಿನಿತ ಕೀರ್ತಿ
ಭೀತಾತ್ಮಕರಂ (ಉದಯಾ. ೪೯).

[ಸಂ. ಉರ್ಜಸ್ವಿನ]

ಉರ್ಜಸ್ವಿತೆ (ನಾ). = ಉರ್ಜ: ೧. ಸ್ವಾರ್ಜದೂರ್ಜಸ್ವಿತೆಯ ಚೈತನ್ಯ
ದೊಂದೆಳೆಗೆ ಜನ್ಮಲಯಲಯಗತಿಯೊಳುಳಿಯೆಟಿ ಹೊಡೆದು (ಮಲೆನೇ.
೨೧-೧). [ಸಂ. ಉರ್ಜಸ್ವಿತಾ]

ಉರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯಪುಳ್ಳ;
ಬಲಿಷ್ಠ. ೨. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ; ವಿಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ; ನೆಲೆ
ನಿಂತ. ೩. ದೊಡ್ಡದಾದ; ಹೆಚ್ಚಿನ. 'ಉರ್ಜಿತಪುಣ್ಯ' ಪರಾ.
೪. "ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ" (ಸೋಮೇಶ. ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಅತಿಗಂಭೀರನುದಾರ
ಧೀರನು ಮಹಾಸಂಪನ್ನ ಸತ್ಯಾತ್ಮನೂರ್ಜಿತ ನಾನಾಲಿಸಿ ಭಾಷೆಯೊಳ್
ಪರಿಚಿತಂ... ವರಮಂತ್ರಿಯ್ಯ (ಸೋಮೇಶ. ೬೧).

ಉರ್ಜಿತವಾಗು = ೧. ಸಿದ್ಧಿಸು: ಈ ಪತ್ರ ಉರ್ಜಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ
(ಕೂಳಿ). ೨. ವಿಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಈ ಮನೆ ಉರ್ಜಿತವಾಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ
(ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಉರ್ಜಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ವಿಳಿಗೆಗೊಳಿಸು:
ತಿಲೋದಕ: ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ - ಮನೆತನ ಉರ್ಜಿತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರ
ನೆಟ್ಟಿ ಬೇಕು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೨೭). [ಉರ್ಜಿತ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು]

ಉರ್ಜಿತತೇಜ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು: ಸಂಗ್ರಾಮ
ರಾಮನೂರ್ಜಿತತೇಜಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೮-೧೧; 980); ನಳಿನೀವನ
ಕಿಂಜಲ್ಯದೊಳಿಳಿಸುಯುಮೆಳನೇಸಜಂತೆ ಪೀಡೆಯನವ್ಯಾಕುಳಮಾಯದಂ
ತಿರೆಯನೆ ಲಳಿತೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಗಿದುಮೂರ್ಜಿತತೇಜಂ (ಪುಸ್ತಪು.
೯-೧೧೫). [ಸಂ. ಉರ್ಜಿತತೇಜಸ್ (ಉರ್ಜಿತ + ತೇಜಸ್)]

ಉರ್ಜಿತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು: ನೀನತೀತಭವ
ದೊಳ ಉರ್ಜಿತೋರ್ಜಿತಪುಣ್ಯನೆಯಾಗಿ ಸಾಧರ್ಮಕಲ್ಪದೊಳ ದೇವ
ನಾದ್ಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೫ ವೃ; ವಿಕ್ರಮಪುರವೆಂಬುದು ಮಗ್ಗಹಾರ ಸಂಪ
ತ್ವದವಿಗೊಳಮಗ್ಗಗಣ್ಯನೂರ್ಜಿತಪುಣ್ಯಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೪-೪೧)

[ಉರ್ಜಿತ + ಪುಣ್ಯ]

ಉರ್ಜಿತಮತಿ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ: ಅತಿಗಂಭೀರಿಯ
ನೂರ್ಜಿತಮತಿಯಂ ನಿರ್ಮಲೆಯನಮಳಭೈರಾದಿ ಗುಣಾನ್ವಿತಿಯಂ...
ಕನ್ನೆಯನಂದು ಕಂಡಂ ಕ್ಷಿತಿಪಂ (ಕಾಂಡಪು. ೬೮೨).

[ಉರ್ಜಿತ + ಮತಿ]

ಉರ್ಜಿತಯಶ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಚಾರು
ಚರಿತ್ರರೂರ್ಜಿತಯಶರ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೨). [ಉರ್ಜಿತ + ಯ]

ಉರ್ಜಿತಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಿತಿ; ಏಳಿಗೆಯ ಸ್ಥಿತಿ:
ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯು ಉರ್ಜಿತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳ
ಬಹುದು (ಕರ್ಣಾಟ. ೯). [ಉರ್ಜಿತ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಉರ್ಜಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
ಮಾತು: ನೃಪತುಂಗದೇವಮಾರ್ಗೋತ್ಪನ್ನಮೂರ್ಜಿತೋಕ್ತಿಗಳನಕ್ಕತಿ
ರಾಧ್ಯರಸಂ ರಸಾವಹಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೪). [ಉರ್ಜಿತ + ಉಕ್ತಿ]

ಉರ್ಜಿತೋಪಮಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ,
ಉತ್ತಮವಾದ ಉಪಮಾನ: ನಿನ್ನ ಮುಖಂ ಹರಿಣಧರವಿಷಯ
ಶೋಭಾಕರಮೆಂಬುದೂರ್ಜಿತೋಪಮಾನ ವಿಭಾಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೭೧).

[ಉರ್ಜಿತ + ಉಪಮಾನ]

ಉರ್ಜಿಸು: (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರು; ಸಮರ್ಥವಾಗಿರು:
ಬಸವರಸರುಂ ಭಕ್ತರುಂ ತಾವಸಮಪೊಡ್ಡೋಲಗವನಿತ್ತೂರ್ಜಿಸುವ
ಹೆಂಪಿಂದಿಪ್ಪೆಡೆಯೊಳೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ಪಾಡುತ್ತ (ಬಸವ. ೫೩-೨೪).

[ಉರ್ಜಿತ + ಇಸು]

ಉರ್ಜಿಗುರ (ನಾ). ಉರಿಗೆ ಹಾಕುವ: ಡಂಗುರ; ಉರಿಗೆ
ಮಾಡುವ ಘೋಷಣೆ: ಮಜೆಯಂ ಕಾಲನಿಡೆಗೆ ಮೈಮಜವಿರೆಂದೂ
ಡರ್ಜಿಗುರಂ ಪೊಯ್ಯಪೊಲ್ ಪಜೆಪೊಯ್ದು (ಅನಂಪು. ೯-೨೧).

[ಉರ್ಜಿ + ಡಂಗುರ]

ಉರ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ. ೨. ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಜೀರ್ಣಮಲಿನ
ವಸ್ತ್ರಕಾಣದ ಮನುಷ್ಯಗೆ ಉರ್ಜಿವಿಚಿತ್ರದ ವಸನಾ (ಕಥಾ. II, ೧೦);
ಜರ್ಮ, ತೊಗಟೆ, ಉರ್ಜಿ, ಹತ್ತಿಗಳೇ ವಸ್ತ್ರಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಿದ್ದವು
(ಭಾಷ್ಯ. ೪೪); ರೇಶಿಮೆ, ಉರ್ಜಿ ಮತ್ತು ಕಿನಬಾಳ ಮೊದಲಾದ
ಅಂಗಡಿಗಳು ಅರದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). [ಸಂ.]

ಉರ್ಜಿಕೇಶ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸುಳಿಯ
ಕೂದಲು: ಜನನಿಗೆ ಬುದ್ಧನಿಗಿರುವಂತೆ ಉರ್ಜಿಕೇಶವಿದೆ (ಹೂಯ್ಯವಾ.
೧೦೩). IP ಇದು ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಸೂಚಕವಾದ ಲಕ್ಷಣ.

[ಉರ್ಜಿ + ಕೇಶ]

ಉರ್ಜಿನಾಭ (ನಾ). ೧. ಜೇಡರ ಹುಳು: ತಿರುಗುತಿತ್ತು ತನ್ನ ಸುತ್ತ
ಬೆಳಕಿನೂರ್ಜಿನಾಭ ಗುರಿಯು ಗೊತ್ತು ತನಗೆ ಗೊತ್ತು ಬಂದುದೇನೋ
ಲಾಭ (ಸ್ವದರ್ಶಿ. ೧೫); ಹೇಳು ಯಾರು ದೊರೆಯು? ಕಮಲನಾಭನೋ?
ಉರ್ಜಿನಾಭನೋ? ಏಕೆ ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯು (ಚಂತನ. ೫೪).
೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ
ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಪತಾಕ... ೨೩ ಉರ್ಜಿ
ನಾಭ; ೨೪ ತಾಮ್ರಚೂಡ (ಆಭಾಸ. ೪೮).

[ಉರ್ಜಿ + ನಾಭ +]

ಉರ್ಜಿನಾಭಿ (ನಾ). = ಉರ್ಜಿನಾಭ (+). [ಸಂ.]

ಉರ್ಜಿವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಶೀತನಿವಾರ
ಕಾರ್ಥವಾಗಿ ಉರ್ಜಿವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು, ಸ್ನಾನಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಂಜುಕ. ೬). [ಉರ್ಜಿ + ವಸ್ತ್ರ]

ಉರ್ಜಿಯು (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ; ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಕಂಬಳಿ:
“ಅವಿಕೇ... ಉರ್ಜಿಯು, ಕಂಬಳಿ—ಈ ೫ ಕಂಬಳಿ” (ಹಲಾಯು.
೯೦-೩೯೭). ೩. ಕುರಿ; ಟಿಗರು: “ಅವಿಮೇಷಮೇಂಡಮುರಣಮೂ
ರ್ಜಿಯು ವೃಷ್ಟಿಪುರಭೃಮನಲು ಕುಜಾಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೭).
೪. ಕಂಬಳಿಯ ಹುಳು: “ಉರ್ಜಿಯು ಕಂಬಳಿಯ ಹುಳುವೆನಿಕ್ಕುಂ”
(ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಉರ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಉಣ್ಣೆ. ೨. ಹುಟ್ಟಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ಕೂದಲ
ಸುಳಿ. [ಸಂ. ಉರ್ಜಿ]

ಉರ್ಜಿ (ಗು). ೧. ಮೇಲಿನ; ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ. (ನಾ).
೨. ಮೇಲ್ಭಾಗ: ನೆಲುವಂ ಬದ್ಧದಿಂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಳಗೊಂದಲಗ
ತಿದ್ದಿಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಟ್ಟು ನೆಲುವಿನೊಳಿಡು (ಪ್ರಥರಾ. ೨-೪೫).
೩. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉರ್ಜಿ... ಉರು
ದ್ದಂದ್ವ - ಈ ಹದಿಮೂರು ಹಸ್ತಕ್ಷೇತ್ರಗಳ (ಅಸ್ಯರಂ. ೪-೧೫ ವ).
೪. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಶ್ವಾಸರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಶ್ವಾಸರೋಗವು
ಕ್ಷುದ್ರಕವೆಂದೂ... ಮಹಾನೆಂದೂ, ಉರ್ಜಿವೆಂದೂ ಐದು ವಿಧವಾ
ಗಿರ್ಪುಡು (ಸಕವೈ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಉರ್ಜಿಗಮ (ಗು). ಮೇಲೇರುವ; ಏರಿನಿಲ್ಲುವ (+). [ಸಂ.]

ಉರ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮದ್ದೆಳೆ; ಮೃದಂಗದ
ಒಂದು ಭೇದ: ಅಂಕ, ಅಲಿಂಗ, ಉರ್ಜಿಕೆವೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಕ್ರಮ
ವಜಾತು ನುಡಿಸಿ ಬಾರಿಸುವ ಕಡುಜಾಣರಪ್ಪ ಮರ್ದಳಕಾರರಿಂ (ವಿವೇಕ.
೨೩೭). [ಸಂ.]

ಉರ್ಜಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ದಹನಾದಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ; ಪ್ರೇತತ್ಯಪ್ತಿ
ಕಾರ್ಯ: ಅತನೂರ್ಜಿಕ್ರಿಯೆಯನಾಗಿ ಸೀತೆಯಜಸುತ ಕೆಲವು ದಿವ
ಸಕೆ ಭೂತಳೇಶ್ವರ ಶಬರಿಯಾಶ್ರಮದತ್ತ ತಿರುಗಿದನು (ಕಾಶಿರಾ. ೩-೫೯).

[ಉರ್ಜಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಉರ್ಜಿಗೆ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ: ಮೂಲಾಂಕುರಂಗಳೊಳ
ಗೊಂದಭೋಗಮೊಂದೂರ್ಜಿಗಮಂತಿರೆ ವಾಸು ದೇವ ಬಲದೇವರೊ
ಲೊರ್ವನಭೋಗನೊರ್ವನೂರ್ಜಿಗನಾಧೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೧).

[ಸಂ.]

ಉರ್ಜಿಗತ (ಗು). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದ; ಏರಿದ (+). [ಸಂ.]

ಉರ್ಜಿಗತಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಏರುವಿಕೆ.
೨. ಉತ್ತಮ ಅಥವಾ ಮೇಲಾದ ಗತಿ: ಚಿತ್ರಗ್ರೀವಂ ಕೃತಾರ್ಥ
ನಾದೆನೆಂದು ಮಿತ್ರಂಗೆ ಪೊಡವಟ್ಟು ಪಾಶಮುಕ್ತನಾದ ಜೀವನಂತೂರ್ಜಿ
ಗತಿಗೆ ಸಂದಂ (ಸಂಚತಂ. ೨೯೪-೧೫). [ಉರ್ಜಿ + ಗತಿ]

ಉರ್ಜಿಗಮ (ಗು). = ಉರ್ಜಿಗ: ಉರ್ಜಿಗಮ ವಾಸನಾಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ
ಬೆಂಬಲಂ ಎಂದು (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೪೪೫-೩). [ಸಂ.]

ಉರ್ಜಿಗಮನ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವುದು:
ಅತ್ಯದ ಸ್ವಭಾವವಾದರೋ ಉರ್ಜಿಗಮನವುಳ್ಳುದು (ಅನಾಸ. ೧೯).
೨. ಉತ್ತಮಗತಿಗೆ ಹೋಗುವವನು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವವನು:
ಅತ್ಯಧೋಗಮನೆಯಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿದವರನೆನಿಸುವೂರ್ಜಿಗಮನರ
ಮಾಳ್ವಳಾವಗಂ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೧).

[ಉರ್ಜಿ + ಗಮನ]

ಉರ್ಧ್ವಗಾಂಶು (ನಾ). ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಅಥವಾ ಹರಡುವ ಕೆರಣ: ಇದಜ್ಯೋತಿಸ್ವ ಕೂಟಕೋಟಿಗೋಳದಂಭೋಜ ಸಂಧಂಗಳಂ ಪುದಿಮುಷ್ಣಾಂಶುವಿನರ್ಧ್ವಗಾಂಶುನವಹಂ ಮೆ ಯ್ಯಿ ಟ್ಟ ಲಚ್ಛುತ್ತುಮಿಪುರ್ದು (ಪಂಚಭಾ. ೪-೨೨).

[ಉರ್ಧ್ವಗ + ಅಂಶು]

ಉರ್ಧ್ವಜಾನು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು. ೨. ನಿಂತಿರುವವನು: "ಉರ್ಧ್ವಜಾನುಃ, ಸಮುತ್ಥಿತಃ - ಈ ೨ ನಿಂದಿ ದರ್ವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೬೧). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಆಕಾಶಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪದಮೊಂದು ಕುಂಚಿತದೇಶ್ಯಾದವಲ್ ಕುಚದೇಗೆ ಜಾನು ಮಗುಟ್ಟೊಂದು ಪದಂ ಪುದಿಮಂ ನೆಲದೊಳ್ ನಿಡಿದಿಂ ಮುದದೇಸೆ ಯಲ್ಕುರ್ಧ್ವಜಾನುಚಾರಿಯನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾ ಸ್ಯ. ೨೦. ೬-೪೪); "ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಕುಂಚಿತಮಾಡಿ ಎತ್ತಿ ಎದೆಯಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯ. ೨೦. ೩೧೪-೨೧ ಗದ್ಯಾನು).

[ಉರ್ಧ್ವ + ಜಾನು]

ಉರ್ಧ್ವಜ್ಞು (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು. ೨. "ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನು; ಬಾರುಕಾಲವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). [ಸಂ.]

ಉರ್ಧ್ವಜ್ವಲನ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಉರಿಯುವಿಕೆ: ಎಜ ಗುವುದೂರ್ಧ್ವಜ್ವಲನಮೆ ತೇಜ ನೆ ನಿ ಸಿದ ದೀಪವರ್ತಿನಿಧಿಗಾ ನಿಧಿಯಂ ತೊಪಿದಂ ದಲೆಂದೊಡಾರ್ಪನ ತಪೋಸಲವಂ ಕಂಡನೇಕಕುಂಡಲನೆ ವಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೩೫). [ಉರ್ಧ್ವ + ಜ್ವಲನ]

ಉರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮ (ನಾ). ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ಅವನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಪಿತೃಗಳಿಗೂ ತನಗೂ ಗಾಂಧಾರಿಗೂ ಉರ್ಧ್ವ ದೇಹಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡಸಿ ಮುಣಮುಕ್ತನಾದನು (ವಚಭಾ. ೩೭೧).

[ಉರ್ಧ್ವ + ದೇಹ + ಕರ್ಮ]

ಉರ್ಧ್ವಪಿಂಡ (ನಾ). ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಳ, - ಕೆನ್ನಿ: "ಉರ್ಧ್ವಪಿಂಡ ಮನೆ ಗಂಡಸ್ಥಳಮದೆಂದೆನಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೨).

[ಉರ್ಧ್ವ + ಪಿಂಡ]

ಉರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಧರಿಸುವ ಗೆರೆ; ನಾಮ: ಗೋಬೀಚಂದನದಿಂದ ೧೨ ಉರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮೇಲೆ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ, ನಾರಾಯಣಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದು (ಹಸಾರ. ೧೬-೨೦ ಟೀಕಾ). [ಉರ್ಧ್ವ + ಪುಂಡ್ರ]

ಉರ್ಧ್ವಬಾಹುವ್ರತಿ (ನಾ). ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿಕೊಂಡು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವ ಯತಿ: ಸಗ್ಗದ ಬಟ್ಟೆಯಂ ಸುಟ್ಟ ತೋಪುವಂತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ನಿಂದೂರ್ಧ್ವಬಾಹುವ್ರತಿಗುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೬).

[ಉರ್ಧ್ವ + ಬಾಹು + ವ್ರತಿ]

ಉರ್ಧ್ವಮುಖ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖ: ಹಿಂದಣ ಅಧೋಮುಖಕ್ಕೆ ನಡುವಣ ಅಭಿಮುಖಕ್ಕೆ ಕಡೆಯ ಉರ್ಧ್ವಮುಖಕ್ಕೆ ಕುಂಡಲಿಯ ಹಾಲೆದ್ದು (ಅಪಿಮಾ. ೯-೫೦); ಅಗ್ನಿಯು... ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಉರ್ಧ್ವಮುಖವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಅಪಿಭೂತನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ಪುಷ್ಕಾರ. ೧೧). [ಉರ್ಧ್ವ + ಮುಖ]

ಉರ್ಧ್ವಮುಖತೆ (ನಾ). ಮೇಲು ಮುಖವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಾನವೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯದ ಉದಾತ್ತೀಕರಣ ಇಲ್ಲವೆ ಉರ್ಧ್ವಮುಖತೆಯ ಕಡೆಗೆ ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೯). [ಸಂ. ಉರ್ಧ್ವಮುಖತಾ]

ಉರ್ಧ್ವಮುಖಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ: ಸಮುದ್ರತಳದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಚಲನೆಯಿಂದ ತಳೋದಕ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ... ಕಾದನೀರು ಮೇಲಕ್ಕೆಳೆವುದರಿಂದ ಉರ್ಧ್ವಮುಖ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಭಾವಿವ. ೯೧).

[ಉರ್ಧ್ವ + ಮುಖ + ಪ್ರವಾಹ]

ಉರ್ಧ್ವರೇತ (ನಾ). ವೀರ್ಯವನ್ನು ತಡೆದಿಟ್ಟಿರುವವನು; ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ: ನೆರೆದೂರ್ಧ್ವರೇತನೊಳ್ ಪುರುಹಿರಣ್ಯರೇತೋತಿ ತೀವ್ರನೊಳ್... ಮುನಿವರನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೩).

[< ಸಂ. ಉರ್ಧ್ವರೇತಸ್]

ಉರ್ಧ್ವರೇತಸ್ತ (ನಾ). = ಉರ್ಧ್ವರೇತ: ನಾರಾಯಣ ಸ್ತುತಿಪಾತ್ರ ನೇಕನಧ್ವರವಿಲಸದೂರ್ಧ್ವಮಾರ್ಗಮನೆಯ್ ಪನೆಯೂರ್ಧ್ವರೇತಸ್ತನೇ (ವೀಶ್ವತ. ೩-೧೯-೪೬). [ಉರ್ಧ್ವ + ರೇತಸ್]

ಉರ್ಧ್ವರೋಮ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ನೇರಾದ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು: ಭರತಧೈರ್ಯನ ಪತಿಹಿತನ ಸಂಗರ ಸದಾರನನೂರ್ಧ್ವರೋಮನನಿರದೆ ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾಡುವುದರಸ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೮೪).

[< ಸಂ. ಉರ್ಧ್ವರೋಮನ್]

ಉರ್ಧ್ವಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಿನ ಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ: "ಸ್ವರ್ಗ, ಸ್ವರ್ಗಃ... ಉರ್ಧ್ವಲೋಕಃ - ಈ ೧೧ ದೇವಲೋಕದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೩); "ನಾ ಕ ಮೂರ್ಧ್ವಲೋಕಂ ಸ್ವರ್ಗಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೩-೮). ೨. [ಜೈನ] (ಲೋಕಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ) ಮೇಲುಗಡೆ ಇರುವ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು; ಕೊನೆಯ ಲೋಕ: ಮಧ್ಯಲೋಕಮಸದಿದಾರ್ ಚೂಳಿಕಾಭಾಗದಾದಲೆಯೊಳ್ಳಂದಪುದೂರ್ಧ್ವಲೋಕಮನೆ ಮೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೆಂಪಿದಗುಂದಲಿಯಾಗಿದುರ್ದು (ಅದಿಪ. ೧-೫೦). [ಉರ್ಧ್ವ + ಲೋಕ]

ಉರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಮೇಲುಸಿರು; ದಮ್ಮು: ಬಾಯಿ ಒಣಗುವುದು ಉರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ, ಶ್ವೇಷ್ಠ ಸಹ ಮಾಣುವುವು (ಸಕವ್ಯ. ೪೮೬). ೨. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ: ವರನದಿಗಳಂ ಮುಳುಗಿ ಮೂಗಿನ ಬೆರಳ ಉರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ ಪವನನ ಧರಿಸಿ ಕಾಲತ್ರಯ ಜಪಾನುಷ್ಠಾನ ಹೋಮದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೬೦). [ಉರ್ಧ್ವ + ಶ್ವಾಸ]

ಉರ್ಧ್ವಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). = ಉರ್ಧ್ವದೇಹಕರ್ಮ: ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಯಾರು ನಮ್ಮ ಕಡೆಯವರು ಸಿಕ್ಕಿ ಸತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಉರ್ಧ್ವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನಡಸಿ (ವಚಭಾ. ೩೫).

[ಉರ್ಧ್ವ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಉರ್ಧ್ವಾಂಗ (ನಾ). ಮೇಲು ಭಾಗ: ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನನ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆಸೆಯ ಬಿಟ್ಟು ಉರ್ಧ್ವಾಂಗ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಿ ಮಹದಾಕಾಶವ ಕಂಡೆ (ನೋಮಾ. ೧೪೯-೫೬೬).

[ಉರ್ಧ್ವ + ಅಂಗ]

ಉರ್ಧ್ವಾಣು (ನಾ). ಉರಿನ ಗದ್ದೆ ಬಯಲು: ಪಟಿಯಾ ಎರೆ ನಲ್ಲೂರಾ ಉರ್ಧ್ವಾಣು ಒಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೪೫-೬೬; 776). [ಉರ್ + ಣು]

ಉರ್ಮಿ (ನಾ). ಉತ್ಪಾದ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಇನ್ನೊಂದು ಮನವನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕೆಂಬ ಉರ್ಮಿಯು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ರಬೇಕು (ಸಾಹಿವಿ. ೯೯-೧೦); ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳಲ್ಲಿ ಕರುಣಭಾವನೆ ಯ ಉರ್ಮಿಯು ಮೂಡಿತನ್ನು ವಪ್ಪರಲ್ಲಿ ಮೆಚಿನಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಳ್ಳುಬೀ. ೧೬); ಹೊಸ ಮೌನ ಹೊಸ ಉರ್ಮಿ ಹೊಸದೊಂದು ರತಿಯು (ಗ೦. ೩೪-೮). 'ಉರ್ಮಿ' ಪರಾ. [?]

ಉರ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ, —ತೆರೆ: “ಉರ್ಮಿ... ಕಲ್ಲೇಳೆ, ಲಹರಿ-ಈ ಪದೇರೆ” (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೨೧); ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ಪಿದವನೋರ್ ತನ್ನೂರ್ಮಿಗಳ ಬಂದುವಂದು... ಕಣ್ಣುಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪುದು... ಗಂಭೀರ ನೀರಾಕರಂ (ಸಂಪದ. ೪-೨೪); ವೀರೋಚಿತವಾದ ಸಾಹಸದ ಉರ್ಮಿಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಆತನಲ್ಲಿ 5 ಮೊಳೆದೋರಹತ್ತಿದವು (ತೀರ್ಥ. ೯೬). ೨. ವಸ್ತ್ರದ ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆಯ ಮಡಿಕೆ; ನಿರಿ. ೩. ಪ್ರವಾಹ; ಹರಿವು. [ಸಂ.]

ಉರ್ಮಿಕೆ, ಉರ್ಮಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉಂಗುರ: “ಉರ್ಮಿಕಮದಾ ವುಂಗುರಮನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೬). ೨. ಕಳೆದು ಹೋದುದು ಕಾಳಿಗಿ ವ್ಯಸನಪಡುವುದು; ವಿಷಾದ; ಖೇದ. ಉರ್ಮಿಕೆ: 10 ೧. “ಅಂಗುಲಿಯಕಂ, ಉರ್ಮಿಕಾ-ಈ ೨. ಉಂಗುರಂ” (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೫); ಸಾಣೆಪಾಪೋತ್ತರ ಚಂಚದ್ವಿದ್ಯಮಾಘಂ ಮಿಸುವುದು ಪಿರಿದೇ ರತ್ನಯುಕ್ತೋರ್ಮಿಕಾ ಬಂಧುರಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೪೧).

[ಸಂ. ಉರ್ಮಿಕಾ]

ಉರ್ಮಿಕೆ ‘ಉರ್ಮಿಕೆ’ ನೋ.

ಉರ್ಮಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಗುರವನ್ನು ಕೊಡು: ಆ ನನಕತ್ತ 15 ದೂರ್ಮಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಬಳಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೬).

[ಉರ್ಮಿಕೆ (< ಉರ್ಮಿಕ) + ಕೊಡು]

ಉರ್ಮಿಘಟ್ಟಿನ (ಕ್ರಿ). ಅಲೆಗಳ ಹೊಡೆತ, —ಬಡಿತ: ಮಹಾ 20 ಘೋಷವೇ ಘನಗೀತಮೂರ್ಮಿಘಟ್ಟಿನವೆ ತಾಳಂ ನೀರ್ಗಿಳವ ಘನವಸಿತ ಯವನಿಕೆ ಮಿಸುಗುವ ತಟಸ್ಥ ಶುಕ್ತಿಜಮೆ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ (ಸದ್ಯರಾ. ೧೧-೧೬೫). [ಉರ್ಮಿ + ಘಟ್ಟಿನ]

ಉರ್ಮಿಮಾಲೆ (ನಾ). ತರಂಗಮಾಲೆ; ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು: ಓಕರಿಪುದ್ದಿಸಮ ಉರ್ಮಿಮಾಲಾ ಭಯಂಕರ ಸಮುದ್ರಂ ತಿಮಿಂಗಿಲಂ 25 ತೃಣದ ಕಣವಾಯಿತೆಂಬಂತೆ (ಶ್ರೀಕೇಮ. ೧೬೫-೨೫೮).

[ಉರ್ಮಿ + ಮಾಲೆ]

ಉರ್ಮಿಮಾಲಿನಿ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು; ನದಿ: ತೇಂಕುವ ಪೂವಿನ ಸಂಕರಂಗಂ ನೂಂಕುವುಪೂರ್ಮಿಮಾಲಿನಿಯ ತುಂಗತರತ್ತರೋರ್ಮಿಮಾಲೆಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೬೧).

[ಸಂ. ಉರ್ಮಿಮಾಲಿನಿ]

ಉರ್ಮಿಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ತೆರೆಗಳ ಪಂಕ್ತಿ; ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು: ವದ 30 ನೋಚ್ಚ್ವಾಸದಿನುಚ್ಚುತಿರ್ಪ ಯಮುನೋರ್ಮಿಶ್ರೇಣಿಯಂ... ಮಿಕ್ಕಂ (ಜಗವಿ. ೩-೮೩). [ಉರ್ಮಿ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಉರ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗು; ಜೋರಾಗು: ಒರ್ಮೊದಲು ಕೊಗುವೆನು ನೀವಿದ ನಿರ್ಮಳದಿ ನೋಡೆಂದು ಹರಿಯಂತೂರ್ಮಿಸಿದ ಕಲಿ 35 ಭೀಮಸೇನ (ಜನಭಾ. ೫೨-೩೮). [ಉರ್ಮಿ + -ಇಸು]

ಉರ್ಮಿಳಾಕಾಂತ (ನಾ). ಉರ್ಮಿಳೆಯ ಗಂಡ; ಲಕ್ಷ್ಮಣ: ಉರ್ಮಿಳಾಕಾಂತನಂ ಪೆಜಗಿ ಕ್ಕಿ ಕಾಲಜಿತುವಿದಿರಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೫೬). [ಸಂ. ಉರ್ಮಿಳಾಕಾಂತ (ಉರ್ಮಿಳಾ + ಕಾಂತ)]

ಉರ್ಮಿಳೆ (ನಾ). ಜನಕರಾಜನ ಮಗಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಹೆಂಡತಿ: 40 ರಾಮಂ ಕಮ್ಮನಿರ್ದಮಂ ಕಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು ಉರ್ಮಿಳೆಯ ಗಂಡನಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮-೨೩).

[ಸಂ. ಉರ್ಮಿಳಾ]

ಉರ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರ ಪಡು; ಉಬ್ಬು: ಧರ್ಮವಾಚರಿಸದಗೆ ಸದ್ಗುಣ ಪೇರ್ಮೆಯಿರದಕರಾಧವಿರದರಿಗೂರ್ಮುವಗೆ ಸತ್ಯಾನುಬಂಧರ 45 ಮನ್ನಿಸದಲಿರುವಾ ಧರ್ಮತಿಗೆ (ಜನಭಾ. ೩೬-೨೯). [?]

ಉರ್ಮು, ಉರ್ಮು (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕೃ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಉತ್ತಮಿಕೆ: ಉರ್ಮು ಜೋಗವೈಯ ವಂಶದೊಳ್ ಪೆಣ್ಣುಸುಗಲಲ್ಲದೆ ಗಣ್ಣುಗೂಸು 5 ಗಳ ವಂಶಕ್ಕಧಿಕಾರಮಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲದು (ಎಂ. XXIX, 208); ವಿಲಾಸದು [ದೂ]ರ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಪೇರ್ಮೆ, ಪಿರ್ಮೆ] ಗಳೊಳಾವೆವಾಗಿಸೆನೆಂದು ಬಂದ ಚೆನ್ನಿಗರುನುನಾಸೆಕಾಜರುಮನೊಲ್ಲದೆ (ಸಂಪದ. ೧-೧೦೬); ಧರ್ಮಕ್ಕರ್ಥಕ್ಕತಿಥಿಗೆ ಪೇರ್ಮೆಯ ಪಿತ್ತಗಳ್ಗೆ ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೊಂದು ನಿರ್ಮಳಸಂತತಿಗಳ್ಗೆ ಕ್ಷೂರ್ಮೆಯ ಕುಲವನಿತೆ ಮುಖ್ಯವಾಕೆಯ ಪೂಜ್ಯಂ (ಮದಕಿ. ೮-೫); ಉರ್ಮಿಳಕರು ನಿಜಸೇನೆ ವಾದ್ಯಗಳೂರ್ಮಿಯೊಳು ನಡೆತಂದರಂದು ವಿರಾಟಪಟ್ಟಣಕೆ (ಜನಭಾ. ೬೦-೨೬). ಉರ್ಮಿ: 10 ಮೇಲಿನ (ಸಂಪದ. ೧-೧೦೬) ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಉರ್ಮು + -ಮೈ]

ಉರ್ಮ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಂಕಿ; “ವಡಬಾಗ್ನಿ” (ಗಂಗಾಮ. ೪೮). ೨. ಜಲಾಶಯ; ಸಾಗರ. ೩. ನೋಡ. ೪. ದನಗಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; 15 ಲಾಯ. ೫. ಪಿತ್ತಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪಿತ್ತಗಣ. ೬. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಉರ್ಮಂದಿ, ಉರ್ಮಂದಿ (ನಾ). ಉರ್ಮಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಂದಿ: ಉರ್ಮಂದಿಯಂ ತಂದವಂಗೂರುಂಬಳಿಯನೀವರ್ ಕುಷಿಯಂ ತಂದ 20 ವಂಗೆ ತೆಪ್ಪಿಗೆಯಂ ಮನ್ನಿಸರ್ (ಜನವಂ. ೬-೫). ಉರ್ಮಂದಿ: ಪರಿ ಪೂರಿತಾಮೃತಕಿರಣರುಚಿಯಂ ರುಚಿಸುವ ಚೋರ ಸೇರಿ ಮದಿಗಳೆ ಸುವುದೆ ದಿಗ್ವಾರಣದ ಮುಷಿಯುಂಬುದೇ ಬಂದೂರುವಂದಿಯ ಮೊಲೆಯಂ (ಬಸವ. ೧೧-೧೦). “ಕಾಡುಹಂದಿ” ಪರಾ.

[ಉರ್ಮ + ಪಂದಿ. / ತಮಿ. ಉರ್ಮಪ್ಪನ್ನಿ]

ಉರ್ಮರೆ (ನಾ). ನೆಲ; ಭೂಮಿ: ಉರ್ಮರೆಯ ನಾನಾಬಿಗಮ್ಯಗಂಗ 25 ಕೆಲ್ಲವನಿಜಾದು (ಹಜಕಾ. ೩-೯೨). [ಸಂ. ಉರ್ಮರಾ]

ಉರ್ಮರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಅಪ್ಪರೆ; ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಋಷಿಯ ತೊಡೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದವಳು: ಬಂದಳೂರ್ವತಿ ಬಳ್ಳಿಮಂಚಿನ ಮಂದೆ 30 ಯಲಿ ಮುಂದಿಳವ ಮುಷುಮುಗಿಲಂದದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೬೦೫. ೯-೧೩).

[ಸಂ. ಉರ್ಮರಿ]

ಉರ್ಮಾನಳೆ (ನಾ). ಬಡಬಾಗ್ನಿ: ತನುರುಚಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಪನ 30 ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆ ಕೋಪದಿದಿರೊಳೂರ್ವಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಗ್ರಾ]ನಳಂ ತಣ್ಣತಣ್ಣನೆ ಕೊಡುವ ಕೈಯಾದಿರೊಳಮರತರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ... ಎನೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನೆಸಿದಿದನು (ಹಜಕಾ. ೧-೪೧).

[ಉರ್ಮ + ಅನಳ (= ಅನಲ)]

ಉರ್ಮೀಧರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಉರ್ಮೀಧರಂಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕ 35 ಧಿಕತರಮಪ್ಪ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ದಿಲ್ಲ ಮಾಡಿ (ವೀಶ್ವತ. ೨-೧೧-೧). ೨. ಆದಿಶೇಷ. [< ಸಂ. ಉರ್ಮೀಧರ]

ಉರ್ಮಿ ‘ಉರ್ಮಿ’ ನೋ.

ಉರ್ಮೇಲಿ (ನಾ). ಉರ್ಮುತಲಿನ ಬೇಲಿ: ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ-ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು, 40 ಉರ್ಮೇಲಿ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಉರ್ಮ + ಬೇಲಿ]

ಉರ್ಮಿ (ನಾ). ಒರಲೆ; ಗೆದ್ದಲು (?): ಇಂಗರಕ್ಕೂಲೆಗಳ್ ಮುಟ್ಟಿ 40 ಜೀವಿಪುದೆ ರಣರಂಗದಲಿ ಗುರುಗಳಂ ತೊಡಕಿ ಬಾಳ್ದವ ಪರದವಂಗದಲಿ ಕಾಣೆ (ತುರಂಗ. ೫೮-೪೬). [< ಒರಲೆ ?]

ಉರ್ಮಿ (ನಾ). ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ; ನೋವು: ಅವನ ಮನದೂಲೆ 45 ತವಿಸುವುದೆ ನಿನ್ನಯ ಧರ್ಮ (ಹೆಬ್ಬರ. ೬-೧೧೯). [< ಸಂ. ಶೂಲ]

ಉರ್ಮಿ (ನಾ). ನಡುವಣ ಆಳು; ಮನುಷ್ಯ.

[ಉರ್ಮಿ (< ಉರ್ಮ) + ಆಳ್]

ಉವಾಚ್ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕತ್ತಿ. [ಉ (< ಉದು) + ವಾಚ್.]
ಉಷ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಭೂಮಿ; ಚೌಳುನೆಲ; ಸೌಳುನೆಲ. [ಸಂ.]
ಉಷಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೆಣಸು: "ವೇಲನಂ, ಮರಿಚಂ, ಉಷಣಂ
-ಈ ೩ ಮೆಣ[ಳ]ಸು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬೨); "ಉಷಣ[ವಾಣಂ.
೪]ಮದಾ ಮರಿಚಮೆನಲು ಮೆಣಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೬).
[ಸಂ.]

ಉಷಣೆ (ನಾ). "ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೪). [ಸಂ. ಉಷಣಾ]
ಉಷರ (ನಾ). = ಉಷ: "ಈರಣಂ, ಉಷರಃ -ಈ ೨ ಸೌಳುಮಣ್ಣು
(ಛ ಭೂಮಿ)ಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೬-೩); ಆ ಪೂಲ್ವಜಿ
ಯೋಳ್ ಕಣ್ಣಿಜಿದತ್ತೂಪರ ಶಯ್ಯಾಧೂಮ್ರೋಮ ಹರಿಣಸಮೂಹಂ
(ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಉಷರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೆಲ; ಚೌಳುಭೂಮಿ: "ಉಷರ
ಕ್ಷೇತ್ರ" ಅಂದರೆ ಚೌಳುಭೂಮಿ (ಭೂಗೋಳ. ೧೧). [ಉಷರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]
ಉಷರಭೂಮಿ (ನಾ). = ಉಷರಕ್ಷೇತ್ರ: ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ
ರಂತೆಯುಂ ಉಷರಭೂಮಿಯಂತೆಯುಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೬೦-೫೨೪).
[ಉಷರ + ಭೂಮಿ]

ಉಷರಾಂಬು (ನಾ). ಚೌಳು ನೆಲದ ನೀರು; ಉಪ್ಪುನೀರು; ಸೌಳು
ನೀರು: ಸೂದೆಯಂ ಮಾಣ್ಣೂಪರಾಂಬುವಂ ಕಾಮಿಪರೇ (ವಿಷ್ಣುಪು.
೧-೧೪). [ಉಷರ + ಅಂಬು]

ಉಷರು (ನಾ). = ಉಷ: "ಉರ್ಮು-ಉಷರು, ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು"
(ಓಷಧಿ. ೧೭). [ಸಂ. ಉಷರ]

ಉಷ್ಮ, ಉಷ್ಮ (ನಾ). ೧. ಶಾಖ; ಕಾವು; ತಾಪ. ೨. ಬೇಸಗೆಯ
ಕಾಲ: ಉಷ್ಮದ ಒಪತೆಯಂತೆ, ಉರಿಯ ನೆಳಲಂತೆ... ಸುಳಿವ ಸಿದ್ಧ
ಸೋಮನಾಥ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ವಚ ಸಂ. ೪೬೨-೧೬೪). ೩. [ವ್ಯಾಕೃ]
ಶ, ಸ, ಸ, ಹ ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳು: ಶಪಸಹಗಳೂಷ್ಣಗಳು (ಹೂನುಗ.
೩-೪). ೪. ತೇಜಸ್ವಿ. ೩, ೪: ಅಖಿಲ ವರ್ಣಭಿತಾನದೋಳ್ ಲೋಪ
ಕೃತ್ಯಮಂ ನೆಗಳದೊಪ್ಪುವನೂಷ್ಮ ತಾನು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೭೫). ಉಷ್ಮೆ:
೧. ಬತ್ತಿದುದಧಿಯೊಳುರಮಣಲು ಮಾಣಿಕವ ಹುರಿದುದು ಚಕ್ರದೂಷ್ಮ
ಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೬-೩೩). [ಸಂ. ಉಷ್ಮನ್]

ಉಷ್ಮತ್ಯಷ್ಟೆ (ನಾ). ಬೇಗೆಯಿಂದಾದ ಬಾಯಾರಿಕೆ, —ದಾಹ(?):
ಉಷ್ಮತ್ಯಷ್ಟೆ [ವಾಣಂ. ಉಷ್ಮತ್ಯಷ್ಟೆ, ಉಷ್ಮತ್ಯಷ್ಟೆ] ಘನವಾಗಿ ಕಡಲೇಳು
ಸಮುದ್ರವ ಕುಡಿದು ನೀರಡಸಿದಾತ ಅಜಲುಗೊಂಡು ಬಿಜಗಾದ (ಅವಚಂ.
೫-೧೪). [ಉಷ್ಮ + ತ್ಯಷ್ಟೆ]

ಉಷ್ಮಧ್ವನಿ (ನಾ). ಶ, ಸ, ಸ ಗಳ ಧ್ವನಿ. [ಉಷ್ಮ + ಧ್ವನಿ]
ಉಷ್ಮೆ 'ಉಷ್ಮ' ನೋ.

ಉಷ್ಮೋಚ್ಚಾರ (ನಾ). ಶ, ಸ, ಸ ಗಳ ಉಚ್ಚಾರ.
[ಉಷ್ಮ + ಉಚ್ಚಾರ]

ಉಸರವಳ್ಳಿ, ಉಸುರವಳ್ಳಿ, ಉಸುರುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ
ಬಣ್ಣ ಬದಲಾಯಿಸುವ ಹಾವುರಾಣಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಣಿ;
ಓತೀಕೇತ; ಗೋಸುಂಬೆ: ಉಡುವಿನ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಹಡೆದರೆಮ್ಮವರು
ಉಸರವಳ್ಳಿಯಂತೆ ಎನ್ನಿರವು (ಬಸವ. ೨೯೨); ಮಿಗೆ ನಚ್ಚಲಾಗದೂಸರ
ವಳ್ಳಿಗಳ ತೆಜೆ ಸೊಗಸಿನಿಂದೊಂದು ತೆಜಿನಪ್ಪರ್ (ಅ ರಾ ಚ. ೫-೪೬);
ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷ ಕ ಮೊಡಲ ಬಣ್ಣ ಗಳ ತೋರಿಪೂಸರವಳ್ಳಿಯಂತೇನು
ಬೊಮ್ಮಂ? (ಮೃಂಕುಕ. ೩೪). ಉಸುರವಳ್ಳಿ: ಒಂದೆ ಹರೆಯವು
ರೂಪು ಜಾತಿಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಲಿಲ್ಲ ತಾವೊಂದೊಂದು ಪರಿಯಾ
ಗಿಪ್ಪರೂಸುರ[ವಾಣಂ. ರು]ವಳ್ಳಿಗಳ ತೆಜಿ (ಬಸಪು. ೪೦-೭೪).

ಉಸುರುವಳ್ಳಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು
ನೋಡಿ.

[ಉಸರ (ಸಂ. ಧೂಸರ) + ವಳ್ಳಿ (< ಪಲ್ಲಿ). / ತೆಲು.
ಉಸರವಳ್ಳಿ]

ಉಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೇವರಿಸು; ಸವರು (?): ಉಸುರದಿರಲ್ವೆ ಕಂಡು
ತಾಪಯೇತರ ಚಿಂತೆಯೆನುತ್ತ ಗಲ್ಲಮನಸವಸದಿಂದಲೂಸಿಸುತಕಂಬ
ನಿಯಂ ತೊಡೆವುತ್ತ ಮುದ್ದಿಡುತ್ತ (ನಳವ. ೬೦). [ಉಸು + -ಇಸು]
ಉಸು (ಕ್ರಿ). ಸವರು; ನೇವರಿಸು (?). 'ಉಸಿಸು' ಪರಾ.
[< ಪೂಸು ?]

ಉಸು (ಕ್ರಿ). ಹಳಸು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಉಪವಾಸಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ
ಉಸಿ ಅಳಿವುದೊಂದಂ (ಪಸಾರ. ೯೦-೨೦).
[← ತಮಿ. ಉಸು]

ಉಸು (ನಾ). ಅಷ್ಟು, ಇಷ್ಟು ಎಂಬರ್ಥದ ಆಸು ಈಸುಗಳ ನಡು
ವಣ ಪ್ರಮಾಣ: ಈಸು, ಉಸು, ಏಸು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).
'ಆಸು', 'ಈಸು' ಪರಾ. [?]

ಉಸುರವಳ್ಳಿ 'ಉಸರವಳ್ಳಿ' ನೋ.
ಉಸುರುವಳ್ಳಿ 'ಉಸರವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಉಹ (ನಾ). ಅನುಮಾನಿಸಿ ತಿಳಿಯುವ ಕ್ರಮ; ತರ್ಕ; ಉಹೆ:
"ಉಹಃ, ತರ್ಕಃ, ಅನುಮಾನೋಕ್ತಿಃ — ಈ ೩ ತರ್ಕದ ಪೆಸರ್"
(ಹಲಾಯು. ೩-೧೦); ಅಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ - ವಧ... ಉಹ, ಅಳಕ
ಎಂಬಿವು (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಉಹನೀಯ (ಗು). ಉಹಿಸಲ್ಪಡಬಹುದಾದ: ಉಹ್ಯ, ಉಹನಂ,
ಉಹನೀಯಂ, ಉಹ್ಯಂ (ಕಾಶ್ಯ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಉಹನೆ (ನಾ). = ಉಹೆ: ಅವನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಸತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರಿಕೆ
ಗಳ ಉಹನೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೩೫). [ಸಂ. ಉಹನೆ]

ಉಹಾತೀತ (ಗು). ಉಹೆಗೆ ಎಟುಕದ, —ನಿಲುಕದ: ಪರಹಿತಕ್ಕಾಗಿ
ಸ್ವಹಿತವನ್ನು ಬಲಿಗೊಡುವ ಭಾವನೆ ಉಹಾತೀತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ
(ಪುನರು. ೨೯೧). [ಉಹ + ಅತೀತ]

ಉಹಾಪೋಹ (ನಾ). ೧. ತರ್ಕ ಮತ್ತು ವಿತರ್ಕ: ಮತಿಯುತರು
ನಾಲ್ವರಿಂ ಬೆರಸುತೂಹಾಪೋಹ ತತಿಗಳಂ ತಿಳಿದಾತ್ಮಬಲ ಪರಬಲಗಳಂ
(ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨೬-೨೯). ೨. ಕೇವಲ ಉಹೆ: ಕಾದಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧ
ಕಡಿಯುವವನು ತಂದ ಸುದ್ದಿ ಜನರ ಉಹಾಪೋಹಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೆರಳಿ
ಸಿತು (ಸಿದಿಲು. ೨೩). [ಉಹ + ಅಪೋಹ]

ಉಹಾಪೋಹಜ್ಞಾನ (ನಾ). ತರ್ಕ ವಿತರ್ಕದಿಂದಾದ ಜ್ಞಾನ:
ನನಗಾದರೋ ಪತ್ತೆದಾರರ ಉಹಾಪೋಹಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ, ಕಲಾಕೌಶಲವಾ
ಗಲಿ... ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಚಿನ್ನಬೇ. ೧೧೩).
[ಉಹಾಪೋಹ + ಜ್ಞಾನ]

ಉಹಾಪೋಹೆ (ನಾ). = ಉಹಾಪೋಹ: ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಹಾ
ಪೋಹಗಳು ಎದ್ದಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಉಹಾಪೋಹ]

ಉಹಾಬಲ (ನಾ). ಉಹೆಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಅಳವಿ
ಯಲಿ ಪರಿವಿಡಿಯಲೂಹಾಬಲದಲವಧಾನದಲಿ ಶಸ್ತ್ರವಳಿಯ ಸಾಂಗೋ
ಪಾಂಗಳ್ರಮವನು ತೋಪುದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೧).
[ಸಂ.]

ಉಹಿತ (ಗು). ಉಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ತರ್ಕಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಉಹಿನಿ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದ
ಸಮೂಹ. 'ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಉಹಿನೀ]

ಉಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ತರ್ಕಿಸು; ಅನುಮಾನಿಸು: ಉಹಿಸದೆಯಾಂ ಭಕ್ತ
ದೇಹಿಕದೇಹನಪ್ಪಪ್ಪನಿದು ಸಂದೇಹಮೇ (ಬಸವ. ೧-೩೩); ಮೋಹಾ
ಗಮಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗಣತಮನುಹಿಸಿ ಗುಣಯಿಸಬೇಕೆಂದನುತ (ಜಯಕಾ.
೩-೩೫); ಉಹಿಸೆ ಕಡುಚಿಲ್ವ ಚಿತ್ರಮಂಟಪ ಸನ್ನಾಹದ ಮೆಜೆದುವೇ
ವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವ. ೭-೮೭); ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ "ಬಿ" ಜೀವಾತು
ಒಂದೇ ಜೀವಾತೆಂದು ಉಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಅಡ್ಡಸಾ. ೬೧).

[ಉಹಸ್ಯ + ಇಸ್ಯ]

ಉಹಿಸುಹ (ನಾ). ಉಹೆ ಮಾಡುವುದು; ತರ್ಕಿಸುವುದು (+).

[ಉಹಿಸು + ಹ್ಯ]

ಉಹು 'ಉಃ' ನೋ.

ಉಹೆ (ನಾ). ಅನುಮಾನಿಸುವುದು; ತರ್ಕ: ಉಹೆ ಕೊಂಬುದೆ ಕಪಟ
ದಿಂದವಗಾಹಿಸುವೆ ಸಾಕಿನ್ನು ಮೇಲಣ ಗಾಹುಗತಕಗಳೆಮ್ಮೊಳೆಂದರು
ಜಜ್ಜಿದು ಸೌಬಲನ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೪-೨೦); ತನ್ನ ಉಹೆಯಂತೆಯೇ
ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದುಡನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಂತಾಯಿತು (ಕೃದೇವ. ೧೫).

[ಸಂ. ಉಹ]

ಉಹೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). (ನೀರು ಅಥವಾ ಖನಿಜಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿ
ಯಲು) ಉಹೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ, —ಕೋಲು:
ನೆಲದೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ನೀರನ್ನಾಗಲಿ ಖನಿಜಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಉಹೆ
ಕಡ್ಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹುಡುಕುವುದು (Dowsing. ಇಂಕನ).

[ಉಹೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಉಹೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಿಚಾರ ಶೂನ್ಯವಾಗು; ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರು:
ಅಟದಲ್ಲಿ ಶಕುನಿಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡ ದಾಯಗಳು ಬಿದ್ದವು, ಧರ್ಮರಾಯನು
ಉಹೆಗೆಟ್ಟನು (ರಾಜಸಾ. ೯೫).

[ಉಹೆ + ಕೆಡು]

ಉಹೆದೆಗೆಹು (ನಾ). ವಿಚಾರ ಶೂನ್ಯವಾಗುವಿಕೆ; ದಿಕ್ಕುತೋಚ
ದಿರುವಿಕೆ: ಉಹೆದೆಗೆಹಿನ ಕಂಬನಿಯ ತನಿಮೋಹರದ ಘನಶೋಕ
ವಹ್ನಿಯ ಮೇಹುಗಾಡಿನ ಮನದ ಕಾರವನಿತ್ತನೋಲಗವ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ.
೧-೧೨).

[ಉಹೆ + ತೆಗೆಹು]

ಉಹೆಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಉಹೆಗೆ ಮೀಟು: ಉಹೆಮಿಕ್ಕ ಯುಕ್ತಿಯಂ
ನುಣ್ಣನಪ್ಪ ಜಾಣ್ಮೆಯಂ (ಅಂತಿಗೂ. ೩-೪೯).

[ಉಹೆ + ಮಿಗು]

ಉಹ್ಯ (ಗು). ಉಹೆಮಾಡಬಹುದಾದ; ಅನುಮಾನಿಸತಕ್ಕ
ಉಹ್ಯ ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯ (imaginary) ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು
ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಉಪಯೋಗಿಸಿದವನು ಕಾರ್ಡಾನ್ (ಗಣಜ. ೯೮).

[ಸಂ.]

ಉಳ್ಳಿ, ಉಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು;
ಕಿರುಚು; ಬೊಬ್ಬಿಡು: ಮುಳಿವಳಿಪ್ಪಳಪ್ಪಳೆದೆಯಂ ಬಡವಳ್
ಪುರುಡಿಪ್ಪಳೂಳ್ಳಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶುದ್ರಕ); ಮರುಳ್ಳೊಂಡ
ಮೊಲೂಳ್ಳ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಬೇಗದೊಳಾ ಕಟಕಂಗಳೆಯ್ದೆ ಕೆಯ್ಯೊಂದುವು
ಮಂದರಕ್ಷುಭಿತ ದುಗ್ಧಪಯೋಧಿಗಳಿರನಾದಮಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೪೯);
ತಾಮ್ರಭೀಕರಮಂ ಬಿಜ್ಜನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣನೆರಡುಂ ನೀಳಂ ಬಿಸುತ್ತುಳ್ಳೊ
ಡಂಬರದೊಳಾ ನಿಂದು ಗಜಪ್ರಿಯಾಂಬರಚರರ್ ಜೀಯಯ್ಯ ಭಾಷೈಂದು
ಜೀಂಕರಿಕನ್ನಂ ವನದಂತಿ ಪೋರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೦); ಎರಡು
ಸಂಜೆಯೊಳಂ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ್ ನೆರೆದು ದೀಪ್ತದೊಳೊಳೆ (ಲೋಕೋಪ.
೪-೬೧); ಬಂದೂಳ್ಳ ಬೆರ್ಚಿಸುವ ಚಪಳ ಕಪಿಗಲ್ಲಾಡಿ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೪೪);
ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆವರೆ ಉಲೂ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮೂಳ್ಳ ಕೋಗಿ
ಲೆಯುಂ (ಶಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ); ತಾಳ ಮೃದಂಗ ಕಾಹಳ ರವಂ ಪದೆ
ದೊಳ್ಳ ಪಿಶಾಚಕೋಟಿ ಭೀತಾಳರ ಬೊಬ್ಬೆ (ದಶಕು. ೫-೩). ೨. ದೂರ
ದಿಂದ ಕರೆ, —ಕೂಗು: "ಉಳ್ಳ - ದೂರಾಧಾಪ್ತಾನೇ" (ಶಮಧಾ).

೩. (ನಾಯಿ ನರಿಗಳು) ಕೂಗು: ಅಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾಯಂ ತೆಜೆದೊಳ್ಳ
ಬಳ್ಳುಗಳುಮಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೫೬ ವ); ಉದಯದೊಳೂರ ನಟ್ಟಿನದು
ವಿರ್ದಿನನತ್ತಲೆ ದಿಟ್ಟಿಗೊಟ್ಟು ಮಾಣದೆ ಶುನಕಂಗಳೊಳ್ಳೊಡವನೀಪತಿ
ಗಕ್ಕುಮಪಾಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೧); ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳಸದಳಂ ಮಸಗಿ
ಮಾಣದೊಳ್ಳ ಬಳ್ಳುಗಳಳವಿಗಳಿದ ಕರ್ಕಶರವಂಗಳೊಡನೆ (ವರ್ಧಪು.
೮-೪೦ ವ); ಮುಂದಡ್ಡೆಗಟ್ಟಿ ನರಿಯೊಳ್ಳುವು (ಚಿಬಪು. ೩೫-೧೮);
ಬಸದಿಯೊಳೊಳ್ಳ ಬಳ್ಳುಗಳಂತೆ ಕೂಗಿಡುತ್ತಂ (ವೃಷವಿ. ೩೫-೫೫ ವ).
೪. (ಆಲಂ) ನಿಂದಿಸು; ತೆಗೆಳು; ದೂಷಿಸು; ಬಯ್ಯು: ಭಂಡಗವಿ
ಬಣಗುವಿವಳ ಕೊಂಡುಂ ಕೊನೆದೊಳುತಿರ್ಪ ಕುಕವಿಗಳಂ (ಭಂಡೋಬು.
೧-೨೩ ಅಡಿ); ಶಿವಭಕ್ತರದಂ ಮಜೆಯಿ ಸಿ ಶಿವನಭವಂ ಜನಕರಾರು
ಮಿಲ್ಲೆಂದೊಳ್ಳರ್ (ಸಮಪ. ೮-೩೦); ಅದನಜ್ಞಾನಿ ಜನಂಗಳ್ ಪದೆ
ದೊಳ್ಳರ್ (ನೇಮಿಪು. ೭-೮೧); ಗಾಂಪರಿರದೊಳೊಡೊಡೊ (ಉದ್ಭಟ.
೧-೧೬); ಮುಜಿದುದು ಕೆಳದಿಯ ಪಡೆ ತೇಜನಜಾಯದೆ ಮುನ್ನೂಳ್ಳ
ಚಿನ್ನಬಸವನ ಪಲ್ಲಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೫೫-೧೧). ೫. (ಆಲಂ) ಅರ್ಥಹೀನ
ವಾದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು; ಹುರುಳಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡು; ಒದರು:
ಅದಿಶಿನಂ ಬಿಟ್ಟು ದುರ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣಾದಿಗಳ್ ಪರತತ್ತ್ವವೆಂದು
ಪೇಳ್ವವು ಸಕಲ ವೇದಂಗಳಿಂದೊಳ್ಳರೆಬರ್ (ಸದ್ಭಾರಾ. ೧೦-೨೭೪);
ಬಲ್ಲವರಾದೊಡಮೇನೊ ಕೆಲರ್ ತಾಮಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮೊಳ್ಳ ಮಾತಲ್ಲದೆ
ಸಲ್ಲದು ಸರ್ವಗ್ಗಿನಂತಂ ಮತ್ತಿನ ಮಾನ್ಯರೊರೆದೆ ಕೃತಿಯ ಸಲ್ಲಿತಮನೇ
ನೆನ್ನದೆ ತಮ್ಮಯ ಬಲ್ಲತನವನೇ ಮೆಜೆವಣ್ಣಂಗಳ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೬);
ಉತ್ತರಂ ಬೇಳಲಾಟದೆ ಮೊಗಂ ಬೆಮರ್ದು ಕಂಗೆಟ್ಟೊಳ್ಳ ಮೂಳ ಕುಕವಿಯ
ಕಾವ್ಯದಂತಿಲ್ಲ ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯನಿಡಿದಿಗಿದುಮಾಗಿ (ಚಿಬಪು. ೧-೩೫).

ಉಳ್ಳು: ೧. ಉಳ್ಳಿದುವು ಪೆರ್ಗಡಳೆಗಳು . . . ಶಂಖಗಳೊಳಿಡುವು
ಶಂಕರನ ಸಮ್ಮುಖದೊಳಗೆ (ಶಂಕದಾ. ೨-೫೩); ಪಿತನು ರತ್ನಾಕರ ಲಕ್ಷ್ಮಿ
ಸಹೋದರಿ ಆದರು ಶಂಖದ ನಿಲವು ಭಿತ್ತಿಯೊಳೊಳುವುದಾಯಿತಿದಚ್ಚರಿ
(ಇಂಜಾಪ. ೮೯-೩೩). ೨. ಶೂಲಿಯಲಿ ಗರ್ವಿಸಿ ಮಹೀಧರಮೂಲದಲಿ
ಕೈಸಿಕ್ಕ ನಾಯವೊಲೊಳಿದವ ತಾನೀತನಲ್ಲವೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೦-೫೦);
ನರಕದೊಳು ನಾಯಾಗಿ ಬಿಲ್ಲೇಶ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಗುರುಸಿದ್ಧರಾಮನಾಥಂ
ಸುಳಿಯೆ ಕಂಡೂಳೆ ಕರುಣದಿಂ ಕೈನೀಡೆ (ಸಂಗಿರಾ. ೧೦-೨೭); ವೇದಾಗ
ಮಂಗಳಿಂಗಳಿತವಲಾಯದೊಳುತ್ತ ಕಾಗೆನರಿಗಳ ಮಾಳ್ಳೆಯಂ (ಸಿದ್ಧೇಶ.
೮-೩೭); ಕತ್ತಲೆಯ ಮಜೆಗೆಯ್ದು ಬೊಗಡುಬಾಯಿಂದಲೂಳುತ್ತ
ತನ್ನಿಚ್ಚೆಬಂದಂತೆ ನಾಯ್ಸರಕೆಂದೊಡೆತ್ತಬಾ ಜಾಣಯೆಂಬಾ ಹಣ್ಣುಮುದು
ಸೂಳಿಯರೆಸೆದರು (ಚಿಬಪು. ೧೦-೭೬). ೩. ದುಷ್ಯವಿಯೊಳುತ್ತಿರಲೇನಾನುಂ
ಶಬ್ದಂ ದೊರೆಕೊಂಡೆಸಗಿದೊಡೆ ಕವಿತೆಯಕ್ಕುಮೇ (ದಿವ್ಯಸಾ. ೧-೩೮).

ಉಳ್ಳೂಳು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕಾರಿದ್ದನುಂಡು ಕಪ್ಪರವೆತ್ತು ಕೈಯೊಳು
ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳಳುತಳುತೆ ಉರೂರದೇ ವರ್ಗ ಉಳ್ಳೂಳುತಿರುತಿರ್ಪ
ಮೂಳರ ಮುಜಿದೊಳು ರಂಗ (ಶತಸಾಂ. ೧೧-೬೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಳ್ಳಿ; ಮಲ. ಉಳ್ಳಿ, ಓಳ್ಳಿ = ನಾಯಿ ಅಥವಾ
ನರಿಯ ಕೂಗು; ತೆಲು. ಉಲ = ನರಿಯ ಕೂಗು]

ಉಳ್ಳು, ಉಳ್ಳು (ನಾ). ೧. (ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ) ಅರಚುವುದು; ಕೂಗು
ವುದು. ಉಳ್ಳು: ೨. ನಾಯಿ ನರಿಗಳ ಧ್ವನಿ: ನನ್ನ ಅಳು ನರಿಗಳ
ಉಳ್ಳಿನ ಮಧ್ಯೆ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿದ್ದು ನನ್ನ ತಪ್ಪಲ್ಲ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೧೨೩).

[< ಉಳ್ಳು]

ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ಮರೆ; ತಡಿಕೆ (?): ಪೊಲನನೆಲ್ಲರುಮೈದಿ ಬಿಲ್ಲರನಿಲಿಸಿ
ಕಳವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಮರ ಮೆಟ್ಟೊಲೆಯದೇಜಾಯೆ ಸಾತೆಯನು ನಿದೂಳಿಗಳ
ಕಟ್ಟಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೨೪). [< ಉಳ್ಳಿ]

ಉಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಕಸ; ದುರ್ಗಂಧ: ಪಾಲೆಹಿಡರುರಗ ನಿರ್ವಿಷವೆ
ಕಸ್ತೂರಿಯೊಳಿರ್ದೊರ್ಗ ಗಂಧಮೆ (ತಿರುಕ. ೭-೫೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಬಲ್ = ಕೊಳೆ, ಕಸ; ಉಳ್ಳಿ =
ದುರ್ವಾಸನೆ, ದುರ್ಗಂಧ]

ಉಳ್ಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗಿಕೊ; ಅರಚಿಕೊಳ್ಳು: ಅಸಹ್ಯವನದೊಳೂ
೪ಕ್ಕೆ ಗುರ್ದುಪುದುಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಉಳ್ಳಿ + ಇಕ್ಕು]

ಉಳ್ಳಿಗ 'ಉಬ್ಬ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿಗಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಉಳ್ಳಿಗದವಳು; ಕೆಲಸದವಳು; ಸೇವಕಿ;
ದಾಸಿ. [ಉಳ್ಳಿಗ (< ಉಬ್ಬ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಉಳ್ಳಿಗಗುಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಳ್ಳಿಗಗೈ: ಶಂಖಚಕ್ರಕಣ್ಣೀರವಾದಿ ಬಿರುದು
ಗಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನ ಹಿಡಿದು ಉಳ್ಳಿಗಗುಡುತ್ತ... ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ
ಸೇವಾಜನರ ಒಡ್ಡಣೆ (ಬಿಟ್ಟಲ. ೩೦-೧೦).

[ಉಳ್ಳಿಗ (< ಉಬ್ಬ) + ಗುಡು (< ಕೊಡು)]

ಉಳ್ಳಿಗಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು; ಸೇವೆಮಾಡು; ಚಾಕರಿ
ಮಾಡು: ಕುಂಚ ಕನ್ನಡಿ ಗಿಂಡಿ ಬಿಜ್ಜಣಿಗಳ ಪಿಡಿದೊಳಿಗೈವೆ ಬಿಂಕ
ಗಾತಿಯರಾ ಪೊಡವಿಯಾಣ್ಣನ ಪೊದ್ದಿದರು (ಹದಿಬ. ೧-೧೬).

[ಉಳ್ಳಿಗ (< ಉಬ್ಬ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್ಯೈ)]

ಉಳ್ಳಿಗತನ (ನಾ). ಸೇವಕತನ; ಜೀತ ಗಾರಿಕೆ: ದಾಜೀಬಾನು
ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಉಳ್ಳಿಗತನವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದಂತೆ (ಹೂಬಸಿ. ೨೯).

[ಉಳ್ಳಿಗ (< ಉಬ್ಬ) + -ತನ]

ಉಳ್ಳಿಗಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಉಳ್ಳಿಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ; ಸೇವೆಗಾಗಿ
ಬಿಟ್ಟ ಉಂಬಳಿ: ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನೂ ಉಳ್ಳಿಗಮಾನ್ಯದ ಅರಸಾಸಿ
ಯನ್ನೂ ಕೂಡಾ... ಸುಖದಿಂದ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹರ್ಷ (ಎಕ.
XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೧೫-೪೧೫; 1674); ಗ್ರಾಮಾದಾಯ ಚರಾದಾಯ
ದೊರಾದಾಯ ಉಳ್ಳಿಗಮಾನ್ಯ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು
(ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫. ಪುನಃ ೧೫-೩೪; 1716); ಆದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ
ಉಳ್ಳಿಗಮಾನ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಬಂಧವೊಂದನ್ನು ತಯಾರಿಸು
ತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನಃ. ೫೩). [ಉಳ್ಳಿಗ (< ಉಬ್ಬ) + ಮಾನ್ಯ]

ಉಳ್ಳಿಗವರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಲಸದವರ ಗುಂಪು; ಸೇವಕವರ್ಗ: ಉಳ್ಳಿಗ
ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಲುವಷ್ಟು ಗೆಲಿಗೆಯ್ಗೆ ತಾಳಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಭಟನೂ
(ಸೌಂದರ್ಯ. ೭-೧೩೫). [ಉಳ್ಳಿಗ (< ಉಬ್ಬ) + ವರ್ಗ]

ಉಳ್ಳಿಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೇವಾಕ್ರಿಯವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಅವಲಂಬಿಸು:
ಮಾನುನಿಯರಬಿಳಿ ವಿನ್ಯೋಗದೊಳಿಗವಿಡಿದು ಮಿನಧ್ವಜನನ್ನು ವಾಲ್ಮೀ
ಸುತ್ತಬರಲು (ಸವನೋ. ೫-೪೪).

[ಉಳ್ಳಿಗ (< ಉಬ್ಬ) + ವಿಡಿ]

ಉಳ್ಳಿಗವೆಣ್ಣ (ನಾ). = ಉಳ್ಳಿಗಗಿತ್ತಿ: ಕಿಷುನಡುವೆಯೇ ಉಳ್ಳಿಗ
ವೆಂಗಳೊಳಿಗವೆಣ್ಣದಸಗಲು ರಾಯ ನಡೆದಾ (ಭರಣ. ೩-೭೭).

[ಉಳ್ಳಿಗ (< ಉಬ್ಬ) + ವೆಣ್ಣ]

ಉಳ್ಳಿಗಾಳಿ (ನಾ). ಸೇವಕರ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಉಳ್ಳಿಗಾಳಿಯ
ರೆಡು ಸಾಸಿರದಾಳುಗೈವರು ಭಟ್ಟಗಳನಾ ಕೂಳ ಬಡಿಸುವಳೊರ್ವಳೆಂತೆನೆ
(ಬಿಜ್ಜ ಪು. ೭೯-೧೭); ಬರುವ ಸಮಯದೊಳೂ ಉಳ್ಳಿಗಾಳಿಯ ರಿವ
ನೋಡ್ಲಿಂಗಗಳ ಕೀಳಿಸಿ ಚರಣದಡಿಯೊಳು ಹೊಸಕಿ (ಬಿಜ್ಜ ಪು. ೩೫-೧೦).

[ಉಳ್ಳಿಗ (< ಉಬ್ಬ) + ಅಳ್ಳಿ]

ಉಳ್ಳಿಗಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವನು; ಸೇವಕ; ಆಳು: ನಂಬಿದರೊಳಿಗಿ
ಎಂದು ಸಾರಿ ಬಳಿ ಕುದುರೆಯ ಕಿಳಿರಿನ ಡಂಗುರವೆ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೧-೪).

[ಉಳ್ಳಿಗ + -ಇ]

ಉಳ್ಳಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಉಳ್ಳಿ ಕೈ: "ಉಳ್ಳಿಡು (ಉಳ್ಳಿ + ಇಡು)
ಜಂಬುಕಸ್ತನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕರದ ಕಿಸಿಕಿಲ ಕಾಕರೋ ಬಸದಿಗಲೊಳೂಳಿ
ಡುವ ನರಿಗಳೋ ಬತ್ತಲೆಯ ಭಂಡರೊ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೩); ಗೋಬಾಡು,
ಉಳ್ಳಿಡು, ದೂಳಿಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೮೪ ಪ್ರಯೋ); ಪಾಶವೀತ್ಯಪ್ಪಿಯಿಂದ
ತೋಳಗಳೆರಡು ಉಳ್ಳಿಟ್ಟು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೬); ನರಿ ಉಳ್ಳಿಟ್ಟರೆ ನಾಗಲೋಕ
ಹಾಳೆ (ಗಾಡೆ): [ಉಳ್ಳಿ + ಇಡು. / ತಮಿ. ಉಳ್ಳಿಯಿಡು]

ಉಳ್ಳಿ 'ಉಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿ 'ಉಬ್ಬ' ನೋ.

ಉಳ್ಳಿ 'ಉಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಉಬ್ಬಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉರುವಿಕೆ. ೨. ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದು:
ಮಣಗಣದೊಳುಕೆಯ [ಪಾಶಾಂ. ದೋಣಿಕೆಯ, ದೂರ್ವಿಕೆಯ] ಮುದ್ರಿಕೆ
ಯನಿತ್ತನು ರಮೆಗೆ ರಾಘವನ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೯೨).

[ಉಬ್ಬ + -ಇಕೆ]

ಉಬ್ಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಹಾಕು; ನೆನೆಯಿಸು: ಎಕದ ಹಣ್ಣಲೆ ಚುಚ್ಚಿಲ
ಶಕ್ತಿಯುಮಿವ ತುಳಿದು ಮೂತ್ರದೊಳಗೂಟ್ಟುಂ ಯಿಕ್ಕುವಯ ಕಾಲ
ದೊಳಗಂ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೧೨-೯೪). [ಉಬ್ಬ (< ಉಬ್ಬ) + ಇಡು]

ಉಬ್ಬಿಸು, ಉರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಚ್ಚಿಸು; ಚುಚ್ಚಿಸು; ಇರಿಯು
ವಂತೆ ಮಾಡು; ಮೆಟ್ಟಿಸು: ಪೆರ್ನೋಣಂಗಲಿಂ ತಗುಳ್ಳೂಟಿಯುಂ
(ಧರ್ಮಪು. ೩-೭೩); ಅಸಹ್ಯದ ಮರಗಳನೇಟಿಸಿಯುಂ ದಸಿಯೊಳ್
ನೆಟಿದೆಡೆಗಳನೂಟಿಸಿಯುಂ (ಬಂಕರಿ. ೧೦-೯ ರ); ಕರಡಿಯಂ ಕವಿ
ಸುತ್ತುಂ ಚೀಳುಗಳಿಂದೂಟಿಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೩ ವ).
ಉರಿಸು: ೨. ನಡು; ನೆಡು; ನಾಟು: ಮನಸಿನೊಳು ಭಯ
ಖೋಡಿಯೂರಿಸಲು ಬೇಡ (ತುರಂಗ. ೨೯-೪೭); ತಗಟೆ ಗಿಡಗಳನ್ನು
ಕಟ್ಟು ಇಟ್ಟು ನೆಲದಿ ಉರಿಸಿ (ಅರೋ. ೩).

ಉಬ್ಬಿಸಿಕೊಳ್ = ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಇಟಿಸಿ
ಕೊಳುತಂ ತುಟಿಸಿಕೊಳುತೆ ಕೊಟಿಯಿಸಿಕೊಳುತೆ ನೆಟಿ ಮುಟಿಸಿಕೊಳು
ತೊಟಿಸಿಕೊಳುತಲೂಟಿಸಿಕೊಳುತೆ ಹರಿವುತಂ ತೇರೈಸುತಂ ತೆರಳು
ತುರುಳುತಂ (ಸಾನಂಜ. ೪-೨೦೨ ರ). [ಉಬ್ಬ + -ಇಸು]

ಉಬ್ಬು, ಉರು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು;
ನೆಲಿಸು: "ಉಬ್ಬು - ಸತ್ತೇ (ನೆಲಿಸು)" (ಶಮಧಾ). ೨. ಭದ್ರವಾಗಿ
ನಿಲ್ಲಿಸು; ನಾಟು; ನೆಡು: ಗಂಡರ ನೆತ್ತಿಯೊಳೂತ್ತಿ ಬಾಳನಿನ್ನೂಟು
ಗುಮಂದೊಡೇಂ ಪಿರಿದೊ ತೇಜದ ದಕ್ಕುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಸಂಭಾ.
೧-೧೦೯); ಇಟ್ಟಿ ವಿಭೂತಿಯಂ ಉಬ್ಬಿದ ಯಪ್ಪಿಯ ಕೋಲಿಂ (ನಂಬರ.
೬-೨೪); ನೆಲಕಿ ದಾಡೆಯನೂಟಿ ಕೆಡೆದುದು ಸುತ್ತಲೇಕಗಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ.
೩-೭೪); ಗಂಡನ ಪಿಡಿದು ನುಂಗಿದ ಮಿನ ತಾ ಚಿನಿಖಂಡವ ಕೊಯ್ವಂತೆ

ಕೊಯ್ವು ಸಂದಿಗೆಯಲು ಶಸ್ತ್ರದೊಳೂಟಿ ವರಮೇಲುಗಂಡದಿ ಕರೆಯ
ಕಾಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೧-೪೭). ೩. ಸ್ಥಾಪಿಸು; ಇಡು; ನೆಲಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು: ತೊಳಪಹರಿನ್ನಣಕುಟ್ಟಿ ಮತಳದೊಳ್ ತಳಮಾರಿ ತಳಮನೂಟಿ
ಬೆಡಂಗಂ ತಳಿದು ತಳರ್ನಡೆ ನಡೆವೆಯೊಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೧೦-೩೯).

೪. ಕಚ್ಚು: ನೋಣವು ಬೆನ್ನನೂಟಿದೊಡೆ ಸೈರಿಸಲಾಡಿದ ಬೆನ್ನಂ ಪೊಯ್ವು
ಕೊಳ್ಳುದುಂ (ಧರ್ಮಪು. ೧೧-೫೩); ಅಕಟಿ ಬೆಂಬಿದೊಟುವಾ ಮಹಾ
ನೋಳವದೊ ಅಕಟಿ ಅಟಿಯಿಟ್ಟು ನುಂಗುವ ಮಹೋರಗವೋ (ಸಾನಂಜ.
೪-೧೩೫ ರ); ಮುಸುಟುವ ಗುಂಗುಟುಟುವ ಪಿಪಿಲಿಕೆ ಮುತ್ತುವ
ಮಕ್ಕಿಕಂಗಳ (ಮಹಾನೇ. ೩-೧೫); ತೇಟುಟುಟೊಡಾ ಚೀಲೈತನ
ಬೇರೊಂದೆ ಕಟಿಯಿಂದಿಂಟಲ್ (ಅಮದ. ೧೧-೩೦); ಚೀಳುಗಳು
ತಾವೆಂಟು ಸಾನಿರ ಮೇಳವಿಸಿ ಬಂದೂಟಿದಂದದಿ (ಸಂಭಾ. ೧೨-೧೯)

೫. ಆವರಿಸು : ಮಾಟದಾ ಪೊಂಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿಯ ಹೇಟುಗಳ ತಂದಡವಿ
ಯೊಳಗಿಡಲೂಟಾ ಕಾಳ್ಳಿಚ್ಚದನು ನುಂಗಲು ಗುಹೆಗಳನು ಹೊಕ್ಕು
(ಸಾಕ್ಷ್ಯ. ೭-೪೧). ೬. ಅಂಟಿಕೊ; ಹೊಂದಿಕೊ. ೭. ನಡೆ.
ಉರು : ೧. ಉರಿತೆನ್ನಯ ಭೀತಿ ರಜಪೂತರೆದೆಯಲ್ಲಿ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೧-೩); ನಾರಿ ಮೋರೆ ನೋಡಿ ಉರಿ ಕೂತರೆ ನೀರು ಸಿಕ್ಕಿತೆ (ಗಾಡೆ). ೨. ಸೂಜಿಮೊನೆಯನ್ನು ಉರು ವಪ್ಪು ಭೂಮಿಯನ್ನಾದರೂ ನಾನು
ಆವರಿಗೆ ಕೊಡೆನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೩೦೦); ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಆಗಿದು
ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೩-೧೦೨).

ಉಪ್ಪುತೋಟು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸು; ಒತ್ತಿ ತೋರಿಸು :
ಕರಮೊಳ್ಳಿದನಿನೆಂದೊರ್ವರ ಶಿಷ್ಯನನೂಟತೋಟು ನುಡಿದೊಯ್ಯನೆ
ಮಾಣ್ಡರದೊಯ್ಯು ದೀಕ್ಷೆಗುಡುವಂ (ಧರ್ಮಾ. ೫-೧೧೦). ಉಪ್ಪು
ಸಾಲು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು :
ಇದಂ ಪುಗಲಿಂ ಗಡೆನುಂದು ಬೇಟೆಕಾಟರನಿರದೂಟಾಸಾಟಿ ಜಡಿದಂ
ತೆನೆಗುಂ (ಕಂಠಭಾ. ೨-೧೩); ಓಳೆಯ ಕೋಡು ಪಲ್ಲವರ ಪನ್ನಲೆಯೆಲ್ಲ
ಮನೆಯೆದಟ್ಟ ಕಾಪಾಳಕರೂಟಾಸಾಟಿ ಪರಮಣ್ಣುಳಕರ್ಕ್ಕಳ (ಎಕ. II, ೫೯-೮೮; 974).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಉಪ್ಪು; ಮಲ. ಉಪ್ಪು; ಕೊಡ. ಉರ್; ತುಳು. ಉರು; ತೆಲು. ಉನು; ಗೊಂಡಿ. ಉರ್ಸಾನ; ಕುವಿ. ಉಹಲಿ; ಕುರುಖ್. ಉದ್‌ನಾ]

ಉಪ್ಪು, ಉರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ; ಸ್ತವಿಸು; ಜಿನುಗು; ಒಸರು :
ಬೇಟೆಯುಂಟೆಂದು ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತ ಮುಖದಿಂದಯೂಟಿ ಮುಟ್ಟಿದೆ
ಮಹಾಸು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ನೆಜೆ ತೋಟಾಸಲು (ವೀಶ್ಯ. ೫-೩-೭).
೨. ತೇವವಾಗು; ಒದ್ದೆಯಾಗು; ನೆನೆ (*). ೩. ಅಧಿಕವಾಗು;
ಹೆಚ್ಚಾಗು. 'ಉರ್ನೆ' ಪರಾ. ಉರು : ೧. ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಂ
ಚಲ್ಪ ಬೆರೆತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿತ್ತು (ಪ್ರಣ. ೩); ಉಪ್ಪು
ಒಸರು ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಬೇರು. ಉರು ಕ್ರಿಯಾಪದ. ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರು
ಉರುತ್ತದೆ (ನಮ್ಮನು. ೮೫). ೨. ಇವಂ ಸಮೂಲಂಗಳಂ ತಂದು ಸರಿಗೂಡಿ
ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಂ ಮಡಕೆಯೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಉದಕದಲಿ ಕಲಸಿ ಉರಲಿಟ್ಟು
ಗುಳಿಯನಗೆದು ಗಡಿಗೆಯಂ ಹೂಳಿ (ವೈವಿ. ೯).

ಉರಲುಹಾಕು = ಉರಹಾಕು; ನೆನೆ ಹಾಕು; ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ನೆನೆಸು : ನಲ್ಲಿಕಾಯನ್ನು ಉರಲುಹಾಕಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಉಪ್ಪು; ತುಳು. ಉಪ್ಪು, ಉಪ್ಪು;
ತೆಲು. ಉರು; ಕೋಲಾ. ಉಪ್ಪು; ನಾಯ್ಕ. ಉಪ್ಪು; ಕುಣ. ಉಪ್ಪು]

ಉಪ್ಪುಂಗೋಲು, ಉರುಕೋಲು, ಉರುಗೋಲು, ಉಪ್ಪು
ಗೋಲು (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಾಗ ಉರಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು;
ಆಧಾರವಾದ ಕೋಲು, -ಬೆತ್ತ : ಈಕೊಳುಗುಳದೊಳ್ ನಿನ್ನಂಗೆಲ್ಲ
ದೆ ಕಾಟ್ಟೆಡೆದೊಡೊಡೀ ಬಿಲ್ ಉಪ್ಪುಂಗೋಲಕ್ಕೆ (ರಾಮಾ. ೯೨-೩೦).

ಉರುಕೋಲು : ೧. ನೀನು ನನಗೆ ಒಂದು ಉರುಕೋಲು ಆದ ಹಾಗೆ
ಆಗುತ್ತಿ (ಮುನಿಮಾ. ೫೬). ಉರುಗೋಲು : ೧. ಅವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ
ಉರುಗೋಲಿದ್ದಂತೆ (ಶೇಷ್ಯ. ೫); ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷದ ಕೊಂಬೆಗೆ
ಉರುಗೋಲಾಗಿಯೂ ದೋಟಗೋಲಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ
(ದೇವೇಚಾ. ೧೨೧). ೨. (ಆಲಂ) ಆಧಾರ; ಆಲಂಬನ : ಆತನು ನನಗೆ
ಉರುಗೋಲಾಗಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆ (ವಿಧಿ. ೯೨). ೩. ತೆಪ್ಪು ನಡೆಸುವ ಕೋಲು;
ಹುಟ್ಟು : ಹಾಕೋಕೊಂದಾರುಗೋಲು ನೂಕೋಕೊಂದಾರುಗೋಲು
ಬೊಟ್ಟೆ ಹೊಡೆದವೆ ಬಾಳೆಮಾನು (ನಾಪದ. ೧೮). ಉಪ್ಪುಗೋಲು :
೩. ಜಲಹರಿಯಿಂದೊಂದೂಟುಗೋಲು ಪೊಟಮಡಲದಂ ಕೊಂಡು
(ಸಂಬರ. ೧೯-೧೦೫). [ಉಪ್ಪು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಉಪ್ಪುಗೋಲು 'ಉಪ್ಪುಂಗೋಲು' ನೋ.

ಉಪ್ಪುಗೇ, ಉಳಿಗ್ಗೆ, ಉಳಿಗ್ಗೆ (ನಾ). ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ; ಸೇವೆ;
ಜೀತ : ಪೆಟರ ಪಲವುಂ ಜೀವಧನಂಗಳನರಸರ ಕಾಪಿನ ಪೊಲನಂ ಪೊಕ್ಕು
ವೆಂದುಂಡಿಗೇಯಿತ್ತಿಕೊಳುತ್ತು ಪೂಟಾಗವಾದೆಡೆಗಳೊಳ್ ರೂಳಿಯಂ
ಗೊಳುತ್ತು ಮನಿತಜೊಳಂ ತಣಿಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಅಗಿದೆನ
ಗಿಂತು ಸಂಜೆಯನೆ ಸಾಧಿಸಿ ಸೂರುಳಿದಾಗಲೇಂ ಗಳೂಟಾಗವೆಲೆ ಕಂಡ
ಪೊಟ್ಟು ಗುಣದಿಂ ನಿನ್ನಗೊಲ್ಲು ದು ಮಾತೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೫೬). ಉಳಿಗ್ಗೆ :
ದಿದಿ ಉಳಿಗದ ಲಿಂಗಣ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೯೮-೩೫; 1087);
ಮಲಪ್ಪಣಗಳ ಉಳಿಗದ ಚಿಕ್ಕಣ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮೩-೩೦; 1529);
ನನ್ನ ಹಯ್ಯನಿಗೆ ಉಳಿಗಕ್ಕೆ! - ಉಪ್ಪುಂ, ನಾನೊಲ್ಲೆ (ಬಿಟ್ಟು. ೧೯೨-೧೯).
ಉಳಿಗ : ದನಸರ ಉಳಿಗಂ ನಿಕ್ಕೆವಟು ಕೊಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ.
೫೭೧-೩೮; 692); ಲೋಭಮೋಹಂಗಳೊಳಿಗವಲ್ಲಿ ಮದದ ಸಂದಣ
ಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತರದ ವಾಯುವಲ್ಲಿ (ಸಂಬರ. ೧-೬೨); ಆದೇವರುಗಳ ಉಳಿ
ಗಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೨೬; 1261); ಏಳನೆಯ ದಿವಸದ ಮಹಾ
ರಥರೊಳಿಗವು ಹಿರಿದಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೫); ಸರಸ್ವತಿಯ ಉಳಿಗ
ದಲ್ಲಿ ಮೇಲುಕೀಳುಗಳ ಎಣಿಕೆಯಿರಬಹುದೆ? (ಜೀವಸಾ. ೪೭).

ಉಳಿಗದವ = ಕೆಲಸದವನು; ಸೇವಕ; ಆಳು : ಇಂದುಧರ
ಪಂಪಾಪುರೀಶನೊಳಿಗದವರ್ಬೆರಸದಂ ಕೊಂಡು... ವಿಜ್ಞಾಪಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ.
೫-೧೭); ಶಿವ ನಿನ್ನ ಬಾಗಿಲ ಕಾದಿದ... ಇಂದ್ರೋಪೇಂದ್ರಾದಿಗಳು
ನಿನ್ನೊಳಿಗದವರಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಾದಿ ಹರು (ಮೋಹತ. ೨೦-೪೫); ಉಳಿಗ
ದವರೆಲ್ಲ ಕಿವಿಯುಳ್ಳ ರದರಿಂದ ಕೇಳಿದರರಸನಾಜ್ಞೆಯನು (ಭರಣ.
೩-೧೯). ಉಳಿಗದವಳು = ಕೆಲಸದವಳು; ಸೇವಕೆ : ಗಿಣಿಯನ್ನು
ಸಂಚಿಯೊಳಿಗದವಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು (ವಚಕಾ. ೨-೧).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಉಪ್ಪುಯ; ತುಳು. ಉಳಿಗ; ತೆಲು. ಉಡಿಗ, ಉಡಿಯ]

ಉಪ್ಪುಗಗುವರ (ನಾ). ಸೇವಕನ ಮಗ; ದಾಸನ ಕುವರ :
ಉಪ್ಪುಗಗುವರನ ನುಡಿಗೇಳ್ತೊಳೊಟಿಸಿ (ಚಕವ. ೪-೩೬).

[ಉಪ್ಪುಗ + ಕುವರ]

ಮ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಏಳನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಮಕಾರ.
IP ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಮ ಮೂ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ).
[ಸಂ.]

ಮಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಮ. 'ಮಕಾರಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಮಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಮ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆ
ಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ): ಅಕಾರಾಂತಮುಮಿಕಾರಾಂತಮುಮುಕಾರಾಂ
ತಮುಂ ಮಕಾರಾಂತಮುಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು... ಮಕಾ
ರಾಂತಕ್ಕೆ-ಒತ್ತು, ಸವಿತ್ತು, ನಪ್ಪು (ಶಮದ. ೪೪ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋಗ).
[ಮಕಾರ + ಅಂತ್ಯ]

ಮಕ್ಕು (ನಾ). ವೇದಮಂತ್ರ; ಮಗ್ನೇದದ ಮಂತ್ರ: ದ್ವಿತ್ವದಿನ್ಮತ್ಸ
ಮಕ್ಕುಂ; ವಾಕ್ಕು, ದಿಕ್ಕು, ತ್ವಕ್ಕು, ಮಕ್ಕು (ಶಮದ. ೮೬ ಅಡಿಟಿ).
[< ಸಂ. ಮಚ್]

ಮಕ್ಕಂದಸ್ಸು (ನಾ). ಮಗ್ನೇದದ ಛಂದಸ್ಸು: ಕಣ್ವರು-(ಮಕ್ಕಂದಸ್ಸಿ
ನಿಂದ ಹರಸುವರು) (ಶಾಕುಂತ. ೫೨-೨೦).
[ಸಂ. ಮಕ್ಕಂದಸ್ (ಮಚ್ + ಛಂದಸ್)]

ಮಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಆಸ್ತಿ; ಐಶ್ವರ್ಯ. ೨. ಹಣ: "ದ್ಯುಮ್ನಂ...
ಮಕ್ಕಂ... ಹಿರಣ್ಯಂ, ವಸು, ವಿಭವಃ-ಈ ೧೫ ಒಡಮೆಯ ಪೆಸರ್"
(ಹಲಾಯು. ೧೪-೪೦). [ಸಂ.]

ಮಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕರಡಿ: "ಮಕ್ಷಃ... ಭಲ್ಲೂಕಃ - ಈ ೫ (ಕರಡಿ)"
(ಹಲಾಯು. ೩೪-೭೫); ಕಾನನಂ ಮನುಜ ಖೇಚರ ಗೋಚರಮಲ್ಪ
ಮಕ್ಷ ಶಾರ್ದೂಲ ಮದೇಭಸಿಂಹ ಶರಭಾಕುಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೪೩);
ಮಕ್ಷ ವಾನರ ಕುಲದ ವಿವಿಧ ಚೀಷ್ಟಗಳಿಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೪).
೨. ನಕ್ಷತ್ರ: "ಭಂ, ನಕ್ಷತ್ರಂ... ಮಕ್ಷಂ, (ತಥಾ) ಉಡು - ಈ
೯ ನಕ್ಷತ್ರದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦-೫೧). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ
ಮರ; "ದಿಂದಿಲಮರ" (ಗಂ ಗಾ ಮ. ೪೯). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಜೊಕೆ. ೫. ಏಳು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲೊಂದು. [ಸಂ.]

ಮಕ್ಷಗಂಧಿಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ: "ಕ್ಷೀರವಿದಾರೀ, ಮಹಾ
ಶ್ವೇತಾ, ಮಕ್ಷಗಂಧಿಕಾ - ಈ ೩ ಕರೀನೆಲಗುಂಬಳದ ಹೆಸರುಗಳು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೦). [ಸಂ. ಮಕ್ಷಗಂಧಿಕಾ (ಮಕ್ಷ + ಗಂಧಿಕಾ)]

ಮಕ್ಷಗಂಧಿ (ನಾ). "ಅನಂತನಗೊಂಡೆಸೊವ್ವು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).
[ಸಂ. ಮಕ್ಷಗಂಧಾ]

ಮಕ್ಷನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಕರಡಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಕರಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ;
ದೊಡ್ಡ ಕರಡಿ: ಹರಿಯ ಕರುಣಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣ ಸಿರಿಗೆ ಭಾಜನವಾಯಿತ
ಮಮಾ ತರುಚರೇಂದ್ರರು ವಿದಿತ ರಾಕ್ಷಸ ಮಕ್ಷನಾಯಕರು (ಕಾಶಿರಾ.
೪೪-೧೪). ೨. ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ.

[ಮಕ್ಷ + ನಾಯಕ]

ಮಕ್ಷಪತಿ (ನಾ). = ಮಕ್ಷನಾಯಕ ೨. 'ಮಕ್ಷಪತಿಜೂಟ' ಪರಾ.
[ಮಕ್ಷ + ಪತಿ]

ಮಕ್ಷಪತಿಜೂಟ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು;
ಶಿವ: ಮಕ್ಷಪತಿಜೂಟ ನಿಟಲಾಕ್ಷ ಹರಿಗರ್ಭನುತ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕ...
ರಕ್ಷಿಪುದು ಸಂಗಮೇಶ (ಪ್ರಾಕರಾ. ೧೪-೧). [ಮಕ್ಷಪತಿ + ಜೂಟ]

ಮಕ್ಷಭಲ್ಲ (ನಾ). ಕರಡಿ. [ಮಕ್ಷ + ಭಲ್ಲ]

ಮಕ್ಷಾಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಿದ. ೨. ಕರಡಿ
ಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ. ೩. ಜಿಂಕೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ. ೪. ದಿಂಡಲ
ಮರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ: ೧, ೨, ೩, ೪: ಆ ಮಹಾವನಂ... ಗಗನ
ಮಂಡಲದಂತೆ ಮಕ್ಷಾಕೀರ್ಣಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ).

[ಮಕ್ಷ + ಅಕೀರ್ಣ]

ಮಕ್ಷೇಶ (ನಾ). ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. [ಮಕ್ಷ + ಈಶ]
ಮಗ್ನೇದ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ವೇದ
ವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಮಗ್ನೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮ
ವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ಭಾರದ. ೧೯).
[ಸಂ. (ಮಚ್ + ವೇದ)]

ಮಗ್ನೇದಿ (ಗು). ೧. ಮಗ್ನೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಮಗ್ನೇದ
ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಪಾರಾಣಿಕರ ಬಲಭದ್ರ ಹೆಗಲ ವಿಶ್ವಣ್ಣ
ಗಳು ಮಗ್ನೇದಿಗಳ ಸಿಂಗರಿ... ಪುರೋಹಿತ ಸಾಯಿದೇವಗಳು
(ಬಸವ. ೫೬-೪೧). [< ಸಂ. ಮಗ್ನೇದಿನಾ]

ಮುಜ್ಜಿಕಾಯ (ನಾ). ಮಕ್ಕುಗಳ ಸಮೂಹ, -ಗುಂಪು: ಸಲಿ
ಯಜುರಂಗದಿಂದಭಿನಯಂಗಳನುನ್ನತ ಮುಜ್ಜಿಕಾಯದಿಂದ ನೆಲೆನಡೆದರ್ಪ
ಶಬ್ದತತಿಯಂ... ಕೂಡೆ ಮಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದ ಬಿದಿ ನಾಟ್ಯ ವೇದಮಂ
(ಅಸ್ಕರಂ. ೧-೮). [ಸಂ. (ಮಚ್ + ನಿಕಾಯ)]

ಮುಚೆ, ಮುಚಿ (ನಾ). ೧. ವೇದಮಂತ್ರ; ಮಕ್ಕು: ಸಾಮಂತಚೂಡಾ
ಮಣಿಯನೆಯ್ದವಂಧು ನಾಲ್ಕುಂ ವೇದಂಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕುಂ ಮುಚಂಗಳಂ
ಪೇಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೦ ವ). ೨. ಮಗ್ನೇದ. ಮುಚೆ: ೧. ಅಂತು
ಸೊಗಯಿಸಿ ಪಾಡುವ ಮಂಗಳರವಂಗಳುಮೋದುವ ಮುಚೆಗಳುಂ ಪರಸುವ
ಪರಕೆಗಳುಮೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೩ ವ); ಮಗ್ನೇದದ ಮುಚೆಗಳನ್ನು
ಸ್ಥೋಭಗಳೆಂಬ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲಂಕಾರಪೂರಿತ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡ
ಲಾದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೭). [ಸಂ. ಮಚ್]

ಮುಚೀಷ (ನಾ). = ಮುಜೀಷ ೧. [ಸಂ.]

ಮುಚೆ 'ಮಚ' ನೋ.

ಮುಜೀಷ (ನಾ). ೧. ಹಿಟ್ಟುಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆ; ಹಿಟ್ಟಿನ ಮಡಕೆ,
ಹಿಟ್ಟು ಬೇಯಿಸುವ ಬಾಣಲಿ ಮುಂತಾದುದು: "ಮುಜೀಷಂ, ಪಿಷ್ಠ
ಪಚನಂ - ೨ ಬಾಣಲಿ, ಗಾರಿಗೆಮುಚ್ಚಳ, ಕಡುಬುಮುಚ್ಚಳ, ಹಿಟ್ಟು
ತೊಳಸುವ ಬಾಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೩). ೨. ಒಂದು ನರಕ. [ಸಂ.]

ಮುಜು (ಗು). ೧. ನೇರವಾದ; ಸರಿಯಾದ. 'ಮುಜು ಮಾರ್ಗ'
ಪರಾ. ೨. ನೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ: ನಡತೆ
ಯಲ್ಲಿ ಮುಜುವಾಗಿ ಗೌರವವಾಗಿದ್ದನು (ದಾದಾನ. ೧೧); ಅಗಿನ ಜನದ
ಅಶೆಗಳೂ ಆಲೋಚನೆಗಳೂ ಮುಜುವಾಗಿ ಸುಗಮವಾಗಿದ್ದವು (ರಾಜಶಾ.
೧೯). 'ಮುಜುದೃಷ್ಟಿ' ಪರಾ. ೩. ಸರಳವಾದ; ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದ.
(ನಾ). ೪. ನೇರವಾದವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ: ಸರಸಮುಜುವೀರ
ನೆಂದಾ ತರುಣಿಯನೊಸೆದಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ನ. ೭೧ ಪ್ರಯೋಗ). ೫. [ಚಿತ್ರಶಾ]
ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಸಮ್ಭವದ ನೇರನೋಟ; ಪಂಚವಿಧ ಸ್ಥಾನಕ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದು: ಕೆಲರಾಗಳ್ ಮುಜುವಿಂದಮರ್ಥಮುಜುವಿಂದಂ
ಸಾಚಿಯಿಂದಂ ಕೆಲರಾ ಪಲವುಂ ಭಂಗಿಯಿನಿದುರ್ವ ಜಾನಕಿಯ ರೂಪಾ
ಶ್ಚರ್ಯಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಯಜುತೆ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿರುವ ಗುಣ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಒಡೆಯ ನೆಂದೋ ಬಂದು ಕೇಳುವದಕ್ಕುತ್ತರವ ಕೊಡಬೇಕು ತಾನೆನುವವೊಲು ಯಜುತೆಯಿಂದ ಒಡಲ, ಜಾಣನ, ಜೀವಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲವನು ಮುಡುಪು ಕೊಟ್ಟನು ಭರತ (ಮಂಕುಕ. ೭೦೭). [ಸಂ. ಯಜುತಾ]

ಯಜುತೆನೆರು (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗು: ಇಂದೋ ನಾಳೆಯೊ ಎಂದೋ ಗೆಲ್ಲ ದಿರುದ್ದ ಮತಂ ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಯಜುತೆವತ್ತು? (ಶ್ರೀ ರಾಮಾ. ೨೮೨-೧೩೩). [ಯಜುತೆ + ಪರು (< ಪೆಜ್ಜು)]

ಯಜುತ್ವ (ನಾ). = ಯಜುತೆ: ಈ ತೆಜದಿಂದನುಗ್ರಹಂ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೇ ದೇವಿಯರದೊಂದು ಯಜುತ್ವಮೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಯಜುದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ನೇರವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ದೃಷ್ಟಿ: ಯಜುದೃಷ್ಟಿ ದೊರೆಕೊಳಲ್ ಮೂರು ಯುಗಗಳ ಕಳೆದು ಕಲಿಕಾಲ ಬೇಕಾಯ್ತು (ಅಮತಂ. ೧೨). [ಯಜು + ದೃಷ್ಟಿ]

ಯಜುದೇವತೆ (ನಾ). [ದೈವತ] ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಜೀವಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಭಗವದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಶತಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪಕಾಲ ಯಜುದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವನ್ನು ಹೊಂದಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೧). [ಯಜು + ದೇವತೆ]

ಯಜುಭೇದ? (ನಾ). ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಡೊಂಕಾಗಿರುವಿಕೆ(?): “ಕುಳಿರ್ - ಯಜು [ಪಾಠಾಂ. ರಜ್ಜು, ರುಜ್ಜು] ಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳು), ಜೈಮೇಜ (ಶೀತಳವಾಗು)” (ಶಮಧಾ). P ಇದು ಮಿಥ್ಯಾ ಶಬ್ದ ವಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ “ಕುಳಿರ್ - ಶೈತ್ಯಾ ಸಂದಿ ರುಜಾಭೇದೇಷು” ಎಂದಿರಬಹುದು. [ಯಜು + ಭೇದ]

ಯಜುಮತಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಯಜುವಾದ ಬುದ್ಧಿ: “ಯಜುಮತಿಯೆಂಬುದು ಪರಮನೋಗತಾಪಕ್ರಮಾಕ್ರಮಾ ಮನಃಕೃತಾರ್ಥಮಂ ಅಜುಗುಂ” (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೯); ಕ್ರಮದಿಂದ ಯಜುಮತಿಯುಂ ವಿಫಲ ಮತಿಯುಮೆಂದದಜ ಭೇದಮಿರ್ತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೫೭). ೨. ಯಜುಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ.

[ಯಜು + ಮತಿ]

ಯಜುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸರಳಸ್ವಭಾವ; ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗ; ಕಪಟವಿಲ್ಲದ ದಾರಿ, — ರೀತಿ: ಪಿರಿಯಾತಂ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಯಜು ಮಾರ್ಗವೃತ್ತಿಯಂ ತಳೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೭ ವ); ಅವನ ಭಾವನಾ ಪ್ರವಾಹವು ಯಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೫೪).

[ಯಜು + ಮಾರ್ಗ]

ಯಜುರೇಖೆ (ನಾ). ಸರಳವಾದ ರೇಖೆ: ಸ್ಥಾನನಿರ್ದೇಶಕ ಅಕ್ಷ ವೊಂದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಯಾವ ಬಿಂದುವಿನಿಂದಾಗಲಿ ಎಳೆದು ಮತ್ತೊಂದು ಅಕ್ಷವನ್ನು ಸಂಧಿಸುವ ಯಜುರೇಖೆ (Ordinate. ಇಂಕಾ). [ಯಜು + ರೇಖೆ]

ಯಜುರೋಹಿತ (ನಾ). ೧. ನೆಟ್ಟಗಿರುವ ಕೆಂಪಾದ ಇಂದ್ರನ ಬಿಲ್ಲು: “ಇಂದ್ರನಬಿಲ್ಲು ಯಜು(ವಾದುದು)ರೋಹಿತಮೆಂಬುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೭); “ಐರಾವತಾಭ್ರಮಾತಂಗೆಮನೆ ಸುರರಾಜನೈರಾವತಕ್ಕೆ ಪೆಸ ರಕ್ಕುಂ . . . ಆತನ ಬಿಲ್ಲು ಯಜುರೋಹಿತಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೩). ೨. ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು: ಅಂತಾ ಯಜುರೋಹಿತಂ ತಿರೋಹಿತ ಮಾಗೆ . . . ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನಿತ್ಯತೆಗಿದುವೆ ನಿದರ್ಶನಮೆಂದು ಆತ್ಮಗತ ದೊಳಂತೆಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೫೧ ವ). [ಯಜು + ರೋಹಿತ]

ಯಜುಲಂಬಿ (ಗು). ನೆಟ್ಟಗೆ ಕೆಳಕ್ಕೆಳೆಯ ಬಿದ್ದಿರುವೆ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಯಜುಲಂಬಿನ್]

ಯಜುವೃತ್ತಿ (ನಾ). ನೇರವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ನಡತೆ: ರೋಹಿಣಿ . . . ಆತ್ಮವಲ್ಲಭನೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಮಹತ್ತ್ವ ಮಂ ಸಂದ ಪತಿವ್ರತಾಚರಣಮಂ ಯಜುವೃತ್ತಿಯನಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೊಂ ದುಮನೆಂದಳಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಬ. ೮೧೭). [ಯಜು + ವೃತ್ತಿ]

ಯಜುಕರಣ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡುವುದು; ಸರಿಪಡಿಸುವುದು (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಯಜ್ಞಾಗತ (ಗು). ೧. ನೇರವಾಗಿ ಬಂದ. (ನಾ). ೨. ನೇರವಾದ ಮಾರ್ಗ. ೩. [ಚಿತ್ರ ಶಾ] = ಯಜು ಜಿ: ಎಸೆಗುಂ ಯಜ್ಞಾಗತಂ ಕಣ್ಣೊಳಿಸುಗುಮಳವಟ್ಟರ್ಧ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟರ್ಧ] ಯಜ್ಞಾಗತಂ ರಂಜಿ ಸುಗುಂ ಪಾರ್ಶ್ವಾಗತಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೪೫); (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೮ ನೋ). [ಯಜು + ಅಗತ]

ಯಣ (ನಾ). ೧. ಸಾಲ; ಕಡ: ಕಾಶಿಯ ನಿವಾಸದೊಳು ಸತಿಮತರ ಮಾಣಿ ತಾಂ ಹೇಸದೆಯನಾಮಿಕಂಗಾಳಾಗಿ ಯಣವನು ತ್ತುರಿಸಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ಅವನ ಯಣವನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ತೀರಿಸಲಿ? (ತೇನೋಡ. ೨೫). ೨. ದುರ್ಗ; ಕೋಟೆ. ೩. ನೀರು: “ಯಣವೆಂದರೆ ಸಾಲಕ್ಕೂ ದುರ್ಗ ಭೂಮಿಗೂ ನೀರಿಗೂ ಹೆಸರು” (ಹೊಸುಗ. ೨೧). ೪. (ಆಲಂ) ಹಂಗು: ಅವನ ಯಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು ಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೫. (ಆಲಂ) ಉಪಕಾರ. ೬. [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ. ‘ಯಣಚಿಹ್ನೆ’ ಪರಾ.

ಯಣತೀರಿಸು = ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸು, — ಹಿಂದಿರುಗಿಸು: ಧನೆಯ ಯಣತೀರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಯಣಹರಿಸು = ಯಣ ತೀರಿಸು (ಕಿ). ಯಣಹೊರಿಸು = ಸಾಲವನ್ನು ಹೊರಿಸು, — ಹೇರು: ದಾಯಾಳಿಗಳು ನನಗೆ ಯಣ ಹೊರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ಯಣಹೊರಿಸು = ಸಾಲ ಹೊತ್ತುಕೊ: ನಾನು ಕುಟುಂಬದ ಯಣ ಹೊತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಯಣಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡು; ಕಡಕೊಡು: ಉಪ ದೇಶಂಗೊಟ್ಟರ್ ಯಣಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬ ನಾಟ್ಯದಿಯುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೯೭). [ಯಣ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಯಣಗಾರ (ನಾ). ಸಾಲಗಾರ: ನಾನು ನಿನ್ನ ಯಣಗಾರನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವೆ (ರೂಢಿ). [ಯಣ + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಯಣಗೂಳು (ನಾ). ಹಂಗಿನ ಅನ್ನ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದ ಆಹಾರ: ನಾನೇನು ಇವರ ಮನೆಯ ‘ಯಣಗೂಳು’ ತಿನ್ನಲು ಬಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾವ. ೧೭೨). [ಯಣ + ಕೂಳು (< ಕೂಟಾ)]

ಯಣಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಉಣಿ ‘-’: ಈ ದೂರಗಳು ಕನ್ನಡಿಯ ಮುಂದು ಗಡೆ ಇದ್ದರೆ ಧನಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು; ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದರೆ ಯಣ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು (ಭಾತವಿ. ೧೭೨). ‘ಧನಚಿಹ್ನೆ’ ಪರಾ.

[ಯಣ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಯಣತ್ರಯ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಯಣಗಳು; ದೇವಯಣ, ಪಿತೃಯಣ, ಮುಷಿಯಣ — ಎಂಬ ಮೂರು ಯಣಗಳು: ಕರುಣೆ ಸೇರಿ ವಿಪ್ರ ನಿನ್ನಂ ಬೇಡಿಕೊಂಬೆ ನಾಂ ತರುಣಂ ಸುಪುಷ್ಪವಪು ತುಷ್ಟಿ ಮೃಗಪತಿಗಾಗದಿರದು ತಾತನ ಯಣತ್ರಯಕ್ಕೆ ಹಜುವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೮). [ಯಣ + ತ್ರಯ]

ಯಣನಿಧಾನ (ನಾ). “ತನಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವ ನಿಧಾನ; ನಿಕ್ಷೇಪ” (ಮಹಾದೇ. ಕೋಶ); ಮುಷಿದೋಷಿ ಕನಸ ಕಂಡೇಳುವಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಹೆಣ ಎದ್ದಿತ್ತು ತನ್ನ ಯಣನಿಧಾನ ಎದ್ದು ಕರೆಯತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೨೫೦). [ಯಣ + ನಿಧಾನ]

ಮುಣಿನಿಬದ್ಧ (ನಾ). ಮುಣದಿಂದ ಬದ್ಧನಾದವನು; ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಬದ್ಧವನು: ದುಷ್ಕರ್ಮಶೇಷದ ಮುಣಿನಿಬದ್ಧರು ಕಂಡು ಮಾಡುವ ದೇನು ಕಾರವರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೨೮). [ಮುಣ + ನಿಬದ್ಧ]

ಮುಣಪಾತಕ (ನಾ). ಕಡವನ್ನು ತೀರಿಸದ ಪಾಪಿ; ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲವನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸದವನು: ಆ ಮುಣಪಾತಕ ಇನ್ನೂ ಬಡ್ತಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಸುವಸಂ. ೭೮). [ಮುಣ + ಪಾತಕ]

ಮುಣಬಾಧೆ (ನಾ). ಕಡದ ಬಾಧೆ; ಸಾಲದ ಬಾಧೆ: ಮುಣಬಾಧೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗದ ಹೊರತು ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಮುಣ + ಬಾಧೆ]

ಮುಣಭಯ (ನಾ). ಕಡದ ಭಯ; ಸಾಲದ ಅಂಜಿಕೆ: ಎಲ್ಲಿ ಹುದು ಮುಣಭಯವು ಮನುಷ್ಯರೊಳಿಹುದು ದೇವಾಂಶ ನಿಜವಾಗಲಿಹುದು ಸನ್ಮಾರ್ಗ ಬಳಕಲಿಹುದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೩೦). [ಮುಣ + ಭಯ]

ಮುಣಭಾರ (ನಾ). ಕಡದ ಹೊರೆ; ಸಾಲದ ಹೊರೆ: ಆ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಮುಣಭಾರದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೇನೂ ಇಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೦೫). [ಮುಣ + ಭಾರ]

ಮುಣಮುಕ್ತ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವನು: ತಂದೆ ತನಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಮುಣಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೩೧); ಸಾಲ ತೀರಿಸಿ ಮುಣಮುಕ್ತನಾದೆ (ರೂಢಿ). [ಮುಣ + ಮುಕ್ತ]

ಮುಣಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯುವಿಕೆ (ಕ). [ಮುಣ + ಮುಕ್ತಿ]

ಮುಣಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವನು: ಆರ್ಯನ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಈಕೆ ಈಗ ಮುಣಮುಕ್ತನಾದನು (ಶಾಕುಂತ. ೧೩-೨೪). [ಮುಣ + ಮುಕ್ತಿ]

ಮುಣವಿದ್ಯುತ್ತು (ನಾ). ರಾಳ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವಿದ್ಯುತ್ತು: ವಲ್ಯುನ್ಟಿ ಆಫವಾ ಗಂಧಕ ಆಫವಾ ಕರೋಬಾ ಮಣ ಇವುಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜಿಬಟ್ಟಿಯಿಂದ ಉಜ್ಜಿದರೆ ಬರುವ ವಿದ್ಯುತ್ತಿಗೆ ಮುಣವಿದ್ಯುತ್ತೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾತವ. ೩೨೩). [ಮುಣ + ವಿದ್ಯುತ್ತು]

ಮುಣವಿನೋಚನೆ (ನಾ). = ಮುಣಮುಕ್ತಿ (ಕ). [ಮುಣ + ವಿನೋಚನೆ]

ಮುಣವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಸಾಲದ ವ್ಯವಹಾರ; ಉದ್ದರಿ ವ್ಯಾಪಾರ (ಉಕ). (Credit transaction. ಪಾರ್ಶಿ. ೨೪). [ಮುಣ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಮುಣಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] "(ವ್ಯವಕಲನ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ) ಕಳೆಯ ಬೇಕಾದ ಸಂಖ್ಯೆ, ಮುಣ ಸಂಖ್ಯೆ; ಕಳೆಯ ಬೇಕಾದ್ದು" (Subtrahend. ಇಂಕನ). [ಮುಣ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಮುಣಸಂಬಂಧ (ನಾ). = ಮುಣಾನುಬಂಧ ೨: ಎಮ್ಮವರು ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ಶುಭಲಗ್ನವನ್ನಿರಯ್ಯ ರಾಶಿ ಕೊಟ್ಟ ಮುಣಸಂಬಂಧ [ಪಾಶಾಂ. ಮುಣಾನುಬಂಧ]ವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೩); ಸಂಧಿಯಲಿ ನಮ್ಮವನಿ ಮುಣಸಂಬಂಧವುಂಟೇ ಬರಲಿ ರಣದಭಿಸಂಧಿ ಸಾಕಿನ್ನಿನುತ ಫಲುಗುಣ ಶಿರವ ಬಾಗಿರನು (ಕುವ್ಯಾಫೀ. ೩-೩೭). [ಮುಣ + ಸಂಬಂಧ]

ಮುಣಸೂತಕ (ನಾ). ಸಾಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷ, — ಮೈಲಿಗೆ: ಹೆತ್ತ ಸೂತಕ ಹತ್ತು ದಿನಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ; ಮೃತ್ಯುಸೂತಕವು: ಹನ್ನೊಂದು ದಿನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಮುಣಸೂತಕವು ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರಕ್ಕೆ (ಕವು. ೨೩). [ಮುಣ + ಸೂತಕ]

ಮುಣಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಸಾಲಕೊಟ್ಟವನು; ಸಾಲಿಗೆ. ೨. ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ. ೧, ೨: "ಉತ್ತಮರ್ಜನಂದರೆ ಸಾಲಕೊಟ್ಟವನು ಅಧಮರ್ಜನಂದರೆ ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ಈ ಇಬ್ಬರು ಮುಣಸ್ಥರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಮುಣಹರಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲ ಬಗೆಹರಿ, — ತೀರು: ಇಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅವರ ಮುಣಹರಿಯಿತು (ನೀತಿಚಂ. XI, ೧೯).

[ಮುಣ + ಹರಿ (< ಪಜ್ಜಿ)]

ಮುಣಾತೂರ್ಯ (ನಾ). (?): ಕ್ರಿಯನೊಂದು ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಮುಣಾತೂರ್ಯ ಮುಖ್ಯತೂರ್ಯ ಸ್ವೇಚ್ಛಾತೂರ್ಯವೆಂಬ ಮೂಜು ಮಾಟವ ಕಂಡು... ಮಾನ್ಯರ ಇರವನಜಿತು ಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಇಂತೀಭಾವ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಸ್ಥಲ (ಮೇಳಮಾ. ೧೧೬-೧೫೬). [?]

ಮುಣಾದಾನ (ನಾ). ಸಾಲವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವುದು. [ಮುಣ + ಆದಾನ]

ಮುಣಾನುಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲದ ಸಂಬಂಧ; ಹಿಂದಿನ ಕಡದ ನಂಟು. ೨. ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಬರುವ ಬಾಂಧವ್ಯ, — ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧ, — ಆತ್ಮಸಂಬಂಧ: ಅವರ ಸ್ವಯಂಕಲ್ಪಿತ ಬಂಧುತ್ವ ರಕ್ತಬಾಂಧವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮುಣಾನುಬಂಧವಾಗಿಯೇ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೧); ಯಾವುದೋ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಮುಣಾನುಬಂಧವೊಂದು ತನ್ನನ್ನು ಈ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿರಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೧೦೧). [ಮುಣ + ಅನುಬಂಧ]

ಮುಣೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಲವನ್ನು ಹೊತ್ತವನು; ಸಾಲಗಾರ: ಶನಿಗೃಹದೊಳಗೆ ಬುಧನಿಗೆ ಮುಣೆ [ಪಾಶಾಂ. ೧೩] ಧನಹೀನಂ ಶಿಲ್ಪಿ ಶಾಸನಾರ್ಥಿ ಪರಪ್ರೇಷ್ಯನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೨೫); ಮುಣೆಗಳೆಸಲೆ ತನೂಭವರ್ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮುಣೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫-೫೬೨). ೨. (ಆಲಂ) ಹಂಗೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು: ತಾನು ಹಿಂದಿನವರಿಗೆ ಮುಣೆಯೆಂದೂ, ಮುಂದಿನವರಿಗೆ ಗಣೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು (ಪಂರಾಮಾ. ಸಂಗ್ರಹ. ಪೀಠಿಕೆ XCIV). 'ಚಿರಮುಣೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಮುಣೆನ್]

ಮತ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಯ: "ಮತಂ, ಸತ್ಯಂ, ಸಮಾಚೀನಂ, ಸಮ್ಯಕ್, ತಥ್ಯಂ—ಈ ಐ ಸತ್ಯದ ವೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೪೩); ಮತವೊಂದೆ ಗೆಲ್ಲುವುದು, ಅನ್ಯತವಲ್ಲ (ಹೊಂಗಲು. ೩೮-೧೫); ಸ್ಥಿತವಿರಲಿ ವದನದಲಿ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಿರಲಿ ಹಿತವಿರಲಿ ವಚನದಲಿ ಮತವ ದಿಡದಿರಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೭೨೪); ಗೆಲ್ಲೆ ನಿರುತಂ ಮತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪-೧೬೮). ೨. ಧರ್ಮ; ನ್ಯಾಯ: ಇದರಿಂದ ಮತವನ್ನು ಮಾರಿದನೆಂಬಂತೆ... ಆಗಿ ಸ್ಥೂಸನ ವೈರವೈಷಮ್ಯಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ಪೀಠಿಕೆ. XXIX). ೩. ಪೂಜಾರ್ಹ; ಗೌರವಾರ್ಹ. ೪. "ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಜೀವಿಸುವುದು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೫. ತೇಜಸ್ವಿ. ೬. ಸೂರ್ಯ. ೭. ನೀರು. ೮. ಚಂದ್ರ. ೯. ಹಂಸ. ೧೦. ಮುನಿ; ಯತಿ. ೧೧. ಕತ್ತಲೆ: "ತರಣೆ ಮರಾಳ ಚಂದ್ರ ಮುನಿ ಕತ್ತಲೆ ವಾರಿ ಮತಾ [ಪಾಶಾಂ. ವೃದ್ಧಾ]ಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಮತಂಭರ (ನಾ). ಸತ್ಯತೀಲ; ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ಮತಂಭರೆ (ನಾ). ೧. [ಯೋಗಶಾ] ಸಮಾಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಗುಣದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಜ್ಞೆ: ನವನವೋನ್ಮೇಷಶಾಲಿನಿಯಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಮತಂಭರಳಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ತಾರಕಳಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ವಿಶ್ವವನ್ನನ್ನೀಲಿಸುವ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅಲ್ಲಿ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿರುವಳು (ಸಾಹಿ. ೩೫). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದು; ಮಧುಮತಿ: ಒಂದನೆಯ ಮಧುಮತಿಯೇ ಮತಂಭರಾ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೮). [ಸಂ. ಮತಂಭರಾ]

ಮತಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆ: ಕವೀಂದ್ರಮತಿ ಲೋಕದೊಳಗೆ ಪೊಳೆವ ಮತಕಲ್ಪನಾ ಮೂರ್ತಿಯೊಂಗಳಂ, ಭಾವಚರ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಂಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪-೮೫). [ಮತ + ಕಲ್ಪನೆ]

ಮತಚಿತ್ತು (ನಾ). ಸತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ : ನಿನ್ನ ಮತಚಿತ್ತನೆಮಗೆ ಕೃಪೆಯಿತ್ತು ಕಾಯಿ ದಿವ್ಯಮಾತೆ (ಅಗ್ನಿ ಹಂ. ೯೫-೩೬).

[ಸಂ. ಮತಚಿತ್ (ಮತ + ಚಿತ್)]

ಮತಜುಷ್ಯ (ಗು). ಸತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ; ಮಜುವಾದ : ಸುಪ್ತಿಯೊಳು ಭವವಿಲ್ಲ ಸ್ವಪ್ನದೊಳು ಮತಜುಷ್ಯ ಜಾಗರದಿ ಮತಜುಷ್ಯಭವವೇ 5 ಳ್ವದು (ಮಲೆದೇ. ೪೬-೨). [ಮತ + ಜುಷ್ಯ]

ಮತದರ್ಶಿ (ನಾ). ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡವನು : ಮತದರ್ಶಿ ತಾನು ನಡೆದನಪ್ರತಿವಾದ ವೇದಮಂ, ಸಮಹೃದಯ ಸಂವೇದ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೦-೫೦೦). [ಸಂ. ಮತದರ್ಶಿನ್]

ಮತಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಸ್ವಭಾವ, — ಪ್ರಕೃತಿ : ನಿನ್ನೊರ್ ತಪಶಕ್ತಿ, ಪೇಳ್ ಚಲಿಸಲಾರದೆ ಮತಪ್ರಕೃತಿಯಂ ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೭-೧೮೧). [ಮತ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ಮತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಮಾರ್ಗ, — ದಾರಿ : ಜಗದ್ಧಾರಕವಾದ ಮತಮಾರ್ಗದ ಅನುಸರಣೆಯೇ ಅನ್ನದಾಯಕವಾದದ್ದು (ಮಕ್ಕಾರ. ೩೩೪). [ಮತ + ಮಾರ್ಗ]

ಮತವಚನ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ನುಡಿ ; ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ : ಯತಿಪತಿ ಮುಖಾರವಿಮೋದ್ಗತ ಮತವಚನಂ ಸ್ವಕೀಯ ಹೃದ್ಯೋಚರಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧೨). [ಮತ + ವಚನ]

ಮತವಾಕ್ಯ (ನಾ). = ಮತವಚನ : ಅನುಪಮ ವಿಕ್ರಮಕ್ರಮಮುದಾರಗುಣಂ ಮತವಾಕ್ಯಮೆಂಬ ಪಂಪನಲಿವು ಮೂಱಿ ನಾಲ್ಕೆಗುಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೩). [ಮತ + ವಾಕ್ಯ]

ಮತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ಬಲ : ಸತಿಯ ಮೇರುಕಂಪನಕಾರಿ ಸುವ್ರತದ ಮತಶಕ್ತಿಯಂ ಪೊತ್ತು ಪೋದಪೆನಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೨೮-೩೦೩). [ಮತ + ಶಕ್ತಿ]

ಮತಿ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು. ೨. ಮಾರ್ಗ. ೩. ನಿಂದೆ. ೪. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಮತು (ನಾ). ೧. ಎರಡೆರಡು ತಿಂಗಳುಗಳ ಕಾಲದ ಅವಧಿ ; ವಸಂತಗ್ರೀಷ್ಮ ಮುಂತಾದ ಅರುಮತುಗಳು : “ಸಂದ ದಿನ ಮೂವತ್ತು ಮಾಸ ಮದುವೆರಡಾಗಲೊಂದು ಮತುವಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೧೦) ; ಮಾಸಂ ಪಕ್ಷ ದ್ವಿತಯಂ ಮಾಸದ್ವಯಮೊಂದೆ ಮತು ಮತುತ್ರಯಮಯನ ನ್ಯಾಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೨) ; ನೋಂಪಿ ಮತು ಮಹೋತ್ಸಾಹದೊಳಂ ಪಸದನದೊಳಮೊಡಗೂಡುವುದಸಿಯಳ ಸೂಳಲ್ಲದೆನ್ನದೆಂದು ಚದುರಂ (ಮದಕಿ. ೮-೬೬). ‘ಷಡೈತು’ ಪರಾ. ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮುಟ್ಟು ; ರಜಸ್ಸು : “ಕಾಂತೆಯರು ಪೊಟತೊಲಗೆ ಮತುವೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮-೪) ; “ಕಾಲವಿಭೇದಮುಂ ಸತಿಯ ಸೂತಕಮುಂ ಮತುವಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೧೩೪). ೩. ಅರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಒಂದು ಸಂಕೇತ : “ಖರ, ದ್ರವ್ಯ, ಮತು... ಇಂತಿನಿತುಂ ೬ ಕೈ ಪೆಸರು” (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦) ; “ಮತು ರಸ ಖರಮವಾಜು” (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೮). ೪. [ಜೈನ] ಅರುವತ್ತು ಮೂರು ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಮತುಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಮತುಗಳ ಕಾಲ : ಮತುಕಾಲವನಜಿತು ವಿಷಮ ತಪವ ನೆಗಲ್ಲನಿಳೆತ್ತರಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೨-೬ ವ). ೨. ಮುಟ್ಟುಗುವ ಕಾಲ.

ಮತುಕಾಲನಿಯಮ = ಮತುಸ್ನಾತೆಯಾದ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಸಂಭೋಗಮಾಡುವುದರ ನಿಯಮ, — ವ್ರತ : ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಮತುಕಾಲ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಾಗಿ ಆರನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ 45 ಪ್ರಮಾಣ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೩). [ಮತು + ಕಾಲ]

ಮತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗು ; ಮುಟ್ಟುಗು ; ಹೊರಗಾಗು : “ಮತುಗೊಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ವಡೆದ, ವಡೆವ]ವಳ್ ನಗ್ನಿಕೆ” (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೨). [ಮತು + ಕೊಳ್]

ಮತುದಾನ (ನಾ). ಮತುಸ್ನಾತೆಯಾದ ಪತ್ನಿಗೆ ಸಂಭೋಗಾವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು : ಈ ತರಳೆಗಿಂದು ಮತುದಾನಮಂ ಮಾಡೊಡೆ ಪಾತಕಂ ತನಗಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೧). [ಮತು + ದಾನ]

ಮತುಧರ್ಮ (ನಾ). ಮತುವಿನ ನಿಯಮ, — ಸ್ವಭಾವ : ನೊಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ವಾರದಲ್ಲಿ ನೆಗಡಿ ಭೇಟಿ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ, ಮತುಧರ್ಮವೇ ಬದಲಾದಂತೆ ಆತಂಕಪಡುವವರೂ ಉಂಟು (ನಂಟರು. ೩೬). [ಮತು + ಧರ್ಮ]

ಮತುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮತುಗಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : “ವಾಯುಗುಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿ ದೃಶ್ಯಗಳು ಅಥವಾ ಘಟನೆಗಳು ಅವರ್ತವಾಗುವ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ ; ಮತುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ” (Phenology. ಇಂಕನ). [ಮತುಧರ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಮತುಪ್ರತಾನ (ನಾ). ಮತುಗಳ ಸಮೂಹ : ಆಕೆಯಂ ನೋಡಿ... ಬಸಂತದೊಳ್ ಬಂಬಲ್ಲಗುಳ್ಳ ಮದನಮದಾನೇಕಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದಳೀಕೆಯೆಂದು ಮತುಪ್ರತಾನಾವಯವಂಗಳನೆ ವಿದೂಷಕಂ ಮದೋಪಕ್ರಮದನುಕ್ರಮಂಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೮ ವ). [ಮತು + ಪ್ರತಾನ]

ಮತುಭೇದ (ನಾ). ಮತುಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ : ಭೂಮಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಚಲನೆಗಳಿವೆ... ಸೂರ್ಯನನ್ನು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಲ ಬಳಸಿ ಬರುತ್ತದೆ ; ಇದರಿಂದ ಮತುಭೇದಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೧೧). [ಮತು + ಭೇದ]

ಮತುಮತಿ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾದವಳು ; ಮುಟ್ಟಾದವಳು ; ಹೊರಗಾದವಳು : ನಾರಿ ಮತುಮತಿಯೆಂದಡೆಯು ಸುಲಿಸೀರೆಗಳನೆ ಬಗ್ಗೆಳೆ ಕಾಸಾರದಲಿ ಕರೆಗಿತೆ ಸುಯೋಧನ ಎಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುನ್ಯಾಗ. ೮-೮). [ಸಂ. ಮತುಮತೀ]

ಮತುಯಾಪನ (ನಾ). ಮತುವಿನ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ : ಫಾಲ್ಗುಣ ಮತುಯಾಪನಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಪೀತ ಉತ್ತರೀಯ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೭). [ಮತು + ಯಾಪನ]

ಮತುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಮತುಗೊಳ್ : “ಕೊಡಗೂಸು ಕನ್ನಿ ಕೊಟ್ಟಾ ಕೂಸು ವರ್ಯ ಮತುವಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಡ]ವಳ್ ನಗ್ನಿಕೆ” (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೨). [ಮತು + ಪಡೆ]

ಮತುವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗು ; ದೊಡ್ಡವಳಾಗು : ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಘೃತ... ಸೇವಿಸೆ ಹಳೆಯ ಜ್ವರಂ ಪರಿಹಾರಮಾಗಿ ದೇಹಪುಷ್ಟಿಯಹುದು ದಿನ ಮಾರಿ ನೆರೆಯದ ಕನ್ನೆಯರು ಸೇವಿಸೆ ಮತುವಹರು (ಸಕವೈ. ೧೨೫). [ಮತು + ಆಗು]

ಮತುವಿನಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅರುವತ್ತು ಮೂರು ಇಂದ್ರಕಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು : ಇದು ರಿ[ಮು]ತು ವಿಮಾನಮಂ ತನ್ನದಗ್ರಜೊಳೆಕೆಯೊಳಾಂತುಕೊಂಡಿರೆ ಸಗ್ಗಕ್ಕಿದು ನಿಚ್ಚಣಿಗಿಪ್ಪವೊಲಿದುರ್ದಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೨-೩೧) ; ಸಾಧರ್ಮೇಂದ್ರನ ಮತುವಿನಾನಂ ನಡುವಾಗಿ ಸಂಖ್ಯಾತಾಸಂಖ್ಯಾತ ಯೋಜನ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂಗಳ... ವಿಮಾನಂಗಳ ಕಿಕ್ಕಿಣಿಗಿಣಿದಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬೦ ವ) ; ವಿಶ್ವಾವನಿಯೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಯ ಜಿನಭವನಂ ರಿ[ಮು]ತುವಿನಾನಮಂ ಪೋಲ್ತಿಕುಂ (ಎಕ. VII, ೨೨ವೂ. ೧೦-೪೪ ; 1085) ; ಇದು ಮತು [ಪಾಠಾಂ. ರುತು, ರಿತು] ವಿಮಾನಮೋ ಮೇಣದಹೀಂದ್ರನ ರುಂದ್ರ ರಮ್ಯ ಹರ್ಮ್ಯಮೋ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೪). [ಮತು + ವಿಮಾನ]

ಯತುವ್ಯತಿ (ನಾ). ಯತುಚಕ್ರ (ಕ). [ಯತು + ವ್ಯತಿ]
 ಯತುಶಾಂತಿ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ
 ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಶುಭ ಸಂಸ್ಕಾರ, — ಕರ್ಮ :
 ಅವಳು ತವರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಅನಂತರ ಯತುಶಾಂತಿಯಾಯಿತು
 (ಸ್ವಪ್ನಕೂ. ೧೩೨). [ಯತು + ಶಾಂತಿ]
 ಯತುಸಮಯ (ನಾ). ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗುವ ಸಮಯ ; ಮುಟ್ಟಿನ
 ದಿನ : ಸತಿಗೆ ಪೋಷಣದ ಯತುಸಮಯವೇಕಾದರೇವತಮಲಂಘ್ಯ
 ಶ್ರಾದ್ಧಮುನಿತೊಂದು ದಿನಮೆ ಸಂಗತಮಾದೊಡಂತು ಕರ್ತವ್ಯಂ
 (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೦). [ಯತು + ಸಮಯ]
 ಯತುಸಾರ್ವಭೌಮ (ನಾ). ಯತುಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ, — ಒಡೆಯ ;
 ವಸಂತ : ವಸಂತಂ ಯತುಸಾರ್ವಭೌಮ ವಿಭವಂ ಮಯ್ಯತ್ತದೇಂ
 ಬಂದುದೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೭). [ಯತು + ಸಾರ್ವಭೌಮ]
 ಯತುಸ್ನಾತೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ
 ಶುದ್ಧಳಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಯತುಸ್ನಾನಮಾಡಿದವಳು : ಎಳೆವಣ್ಣು
 ದಿಂಗಳ ಗರ್ಭಿಣಿ ತಿಂಗಳ ಬಾಣಂತಿ ಯತುಸ್ನಾತೆ ಮುಳಸು ತಿಳಿದ
 ಕೋಮಲೆ (ಜನವ. ೩-೪೬) ; ಸುಧನ್ವಂ ಯತುಸ್ನಾತೆಯಂ ಮೀಜದೊಡ
 ಗೂಡಿ ತನ್ನಿಯಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಸಮರಕನುವಾಗುತ್ತಿರಲಾ (ಜೈಮಿಭಾ.
 ೧೧-೨೬). [ಯತು + ಸ್ನಾತೆ]
 ಯತುಸ್ನಾನ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿ
 ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. [ಯತು + ಸ್ನಾನ]
 ಯತುಸ್ತ್ರಾವ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾಗುವುದು : ಯತುಸ್ತ್ರಾವ (Catamenia.
 ಇಂಕನ). [ಯತು + ಸ್ರಾವ]
 ಯತ್ನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಮುಕಾರ : ಯತ್ನಕ್ಕಾರಾದೇಶಂ (ಶಮದ.
 ೮೪). [ಸಂ.]
 ಯತ್ನಿಕ್ಕು (ನಾ). ಯಜ್ಞ ಪುರೋಹಿತ : ಯಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಯತ್ನಿ
 ಕ್ಕುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೭). [< ಸಂ. ಯತ್ನಿಜ್ಞ]
 ಯತ್ನಿಜ (ನಾ). = ಯತ್ನಿಕ್ಕು : ಜಮದಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಪ್ಪ ಪೋಷಣಶಕ್ತಿ
 ಜರ್ಕಳಂ ಬೇಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲು (ಸಂಪಭಾ. ೭-೩೩ ವ) ; ಅರಸಂ ದೀಕ್ಷಿತನಿಲ್ಲಿ
 ಯತ್ನಿಜರುಮೆಮ್ಮಾ ನಾಲ್ವರುಂ ಸಂಗರಾಧ್ಯರದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೪೬).
 [ಸಂ. ಯತ್ನಿಜ್ಞ]
 ಯದಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮುಕಾರಾಂತವಾದಶಬ್ದ : ಅತ್ಯಂತಮುಮಿ
 ತ್ಯಾಂತಮುಮುತ್ಯಾಂತಮುಮಾ ಯದಂತಮುಂ ನಿಜಲಿಂಗಂ (ಶಮದ.
 ೮೪). [ಸಂ.]
 ಯದ್ಧ (ಗು). ೧. ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ; ತುಂಬಿದ ; ಭರಿತವಾದ :
 ಮೃಗಭೂಮದ್ಧ ವಿಳಾಸಿನೀ ಕಬರಿಕಾ ಬಂಧಂಗಳಂ ಪೊತ್ತು... ಸುಖಾ
 ದತ್ತಂದೊಂದು ಮಂದಾನಿಳಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೮೦). (ನಾ). ೨. ಕೂಡಿ
 ಹಾಕಿದ ಅಥವಾ ರಾಶಿಮಾಡಿದ ಧಾನ್ಯ. [ಸಂ.]
 ಯದ್ಧಸತ್ತ್ವ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವನ್ನುಳ್ಳವನು ;
 ಸತ್ತ್ವಭರಿತನಾದವನು : ಅದರಿನರಸುವರಲ್ಲಿ ಯದ್ಧಸತ್ತ್ವರು (ಮಲದೇ.
 ೪೯-೯). [ಯದ್ಧ + ಸತ್ತ್ವ (= ಸತ್ತ್ವ)]
 ಯದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೃದ್ಧಿ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಬೆನಕಂ ಯದ್ಧಿ ಬುದ್ಧಿ
 ಸಿದ್ಧಿಪ್ರದಾಯಕಂ (ಗಣೇಶ. ೨-೪೨). ೨. ಸಿದ್ಧಿ ; ಕೈಗೊಡುವಿಕೆ :
 ಪಲವುಂ ಯದ್ಧಿಗಳಿಂ ಕೂಡಿದೊರೆಲ್ಲಾ ಮುಷಿಸಮುದಾಯಮುಮಂ ಪ್ರತಿ
 ಪಾಳಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೨) ; ಘೋರವೀರತಪದಿಂ ಯದ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದಂ
 (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೭೩ ವ). ೩. ಸಂಪತ್ತು ; ಐಶ್ವರ್ಯ. ೪. ಒಂದು
 ಔಷಧದ್ರವ್ಯ : “ಮುರುಡತಿಂಗಿ” (ಗಂಗಾಮ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಯದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತ (ನಾ). ಯದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು : ಧೂಳಿಧೂಸರ
 ರತ್ನಾವಳಿಗಳಂ ಕಂಡ ದೂಸಲೊಂದಂ ಧರಣೀಪಾಲಕ ಮುನಿಸರ್
 ಪಂಚಮಕಾಲದೊಳಣಮಾಗರಲ್ಲಿ ಯದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತರ್ (ಆದಿಪು. ೧೫-೪೧).
 [ಯದ್ಧಿ + ಪ್ರಾಪ್ತ]
 5 ಯದ್ಧಿಮಂತ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಮಂತ ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ. ೨. ಅಣೆ
 ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಪವಾಡಗಳನ್ನು, ಅದ್ಭುತಗಳನ್ನು
 ನಡೆಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು : ಸ್ಥವಿರನಾದ ಮಹಾಮಾದ್ಗಲ್ಯಾಯ
 ನನು ಯದ್ಧಿಮಂತನು. ಇವನನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ನನ್ನ ಕರ್ಮ ಲಭುವಾಗಿ
 ನೆರವೇರುತ್ತದೆ (ಹತ್ತುಮ. ೫೧). [< ಸಂ. ಯದ್ಧಿಮತ್]
 10 ಯದ್ಧಿಸಂಪನ್ನ (ನಾ). ಸಮೃದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು : ರಾಮನುಮಣುವಂ
 ತನುಂ ಶ್ರುತಕೇವಲಿಗಳಾದೊರುಳಿದವರೆಲ್ಲಂ ಯದ್ಧಿಸಂಪನ್ನರಾದರ್
 (ಕಗವಿ. ೩೯-೧೪ ಚಾವುಂಪು). [ಯದ್ಧಿ + ಸಂಪನ್ನ]
 ಯುಭು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇವತೆ : “ಅದಿತ್ಯಃ, ತ್ರಿದಶಃ...
 ಯುಭುಃ, ಅಮರಃ... ದೈವತಂ ಈ ೨೧ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್”
 15 (ಹಲಾಯು. ೨-೪). ೨. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಂಗಡ (ಕ).
 [ಸಂ.]
 ಯುವರ್ಣ (ನಾ). ಮುಕಾರ ಮತ್ತು ಮೂಕಾರ : ವಿದಿತಮುರ್ವಣ
 ಮುರ್ವರ್ಣತ್ವದೊಳಂ ಹ್ರಸ್ವತ್ವದೊಳಮಿನಾಗಮವಿಧಿ ತಪ್ಪದು (ಶಮದ.
 ೧೦೮). [ಯ + ವರ್ಣ]
 20 ಯುಶ್ಯ (ನಾ). ಮೈ ಮೇಲೆ ಬಿಳಿಚುಕ್ಕೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಬಿಳಿ
 ಬಣ್ಣದ ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಜಿಂಕೆ. ‘ಯುಶ್ಯಕೇತು’ ಪರಾ.
 [ಸಂ.]
 ಯುಶ್ಯಕೇತು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳ
 ವನು ; ಅನಿರುದ್ಧ. [ಯುಶ್ಯ + ಕೇತು]
 25 ಯುಶ್ಯಶೃಂಗ (ನಾ). = ಯುಷ್ಯಶೃಂಗ. [ಯುಶ್ಯ + ಶೃಂಗ]
 ಯುಷಭ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು ; ಗೂಳಿ : “ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ... ವೃಷಭಮಾ
 ಮು [ಪಾಠಾಂ. ರು] ಷಭವಾ ಗೋ ಬಾಡಬೇಯಮನೆಯತ್ತನಿಕ್ಕುಂ”
 (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧). ೨. ಉತ್ತಮವಾದುದು ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು.
 30 ೩. [ಜೈನ] ಮೊದಲನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರ : ಇದರಲ್ಲಿ ಯುಷಭಾದಿ
 ತೀರ್ಥಂಕರರ ಚರಿತ್ರೆಯು... ಬಂದಿರುತ್ತದೆ (ಜೈನಪ. ೧೩ ಮುನ್ನುಡಿ).
 ೪. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು : “ಷಡ್ಧಮಾ
 ಮುಷಭಮಾ ಗಾಂಧಾರಮಾ ಮಧ್ಯಮಂ ಮಿಘಾಪ್ತ ಪಂಚಮಂ ಧೈವತಂ
 ಸುನಿಷಾದಮೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೨೩-೩) ; ಮುಷ
 ಭಾದಿ ಸಪ್ತಸ್ವರ ಸಮಾಯೋಗ ಸಂಭವಮಪ್ಪ ಮೂವತ್ತಂ ವಿಶುದ್ಧ
 35 ರಾಗದೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೨೬). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ ;
 ಹೆರಿಗೆಹಾಲೆಯೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ : “ಶೃಂಗೀ, ಮು[ಪಾಠಾಂ. ವೃ]ಷಭಃ
 ವೃಷಭಃ - ೩ ಹೆರಿಗೆಹಾಲೆಯ ಹೆಸರು. ವೃಷಭವೆಂಬುವ ಮೂಲಿಕೆ”
 (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). [ಸಂ.]
 ಯುಷಭಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : “ಕೂರ್ಚರುಷಭಕಃ-
 40 ಜೀವಿಕ, ಯುಷಭಕ” (ಓಷಧಿ. ೩೭). [ಸಂ.]
 ಯುಷಿ (ನಾ). ೧. ತಪಸ್ವಿ ; ಮುನಿ : “ಯುಷಿಃ, ತ್ರಿಕಾಲದರ್ಶೀ, ಮುನಿಃ,
 ವಾಚಂ ಯಮಃ - ಈ ೪ ಯುಷಿಗಳಾ” (ಹಲಾಯು. ೬೮-೨೫೮) ;
 ದಂಡಕಂ ಕಡುಮುಳಿದಂ ಯುಷಿಯರ್ಗ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೯). ೨. ಎಳು
 ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : “ಯುಷಿ, ಶೃಂಗಿ... ದ್ವೀಪ, ಅಶ್ವ
 45 ಇಂತಿನಿತುಂ ೭ ಕೈ ಹೆಸರು” (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦). ೩. ಸಪ್ತರ್ಷಿ ಎಂಬ
 ನಕ್ಷತ್ರ ಮಂಡಲ. [ಸಂ.]

ಋಷಿಋಣ (ನಾ). ಋಣತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಋಷಿಋಣದಿಂದ ಪಾರಾಗುವ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವು ಅವರ ದೇಹದ ಅಣು ಅಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೩೪). [ಋಷಿ + ಋಣ]

ಋಷಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಋಷಿಯ ಸಮಾನನಾದವನು : ಋಷಿಕಲ್ಪನಾದ ಈ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಇದು ಯುಕ್ತವೇ (ಶಾಕುಂತ. ೨೭-೩). [ಸಂ.]

ಋಷಿಕೆ (ನಾ). ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವಳು : ಆ ಯುಗದ ಋಷಿಕೆಯರನ್ನು ಬಹು ಶ್ರದ್ಧಾಗಾರವಗಳಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೪೭೭). [ಸಂ. ಋಷಿಕಾ]

ಋಷಿತ್ವ (ನಾ). ಋಷಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಋಷಿತನ : ಮಂತ್ರಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರೇ ಋಷಿಗಳು. ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವುದೇ ಋಷಿಗಳ ಋಷಿತ್ವ (ಭಾರದ. ೪೭೮). [ಸಂ.]

ಋಷಿಧುರ್ಯ (ನಾ). ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು ; ಶಿವ : ಋಷಿ ಧುರ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ದೂರ್ಯ]ಗೋ ಅರ್ಜುನಂಗೆಲಿದು ಶರವಿತ್ತಭವ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ರಕ್ತಿಸು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೭-೧). [ಸಂ.]

ಋಷಿನಿವೇದಕ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಆಗಮನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವವನು : ಋಷಿನಿವೇದಕನಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೮-೧೫೩ ನ); ವಿಚಕಿಲೋದ್ಗಮಮಂ... ದಶರಥ ಸಕಲೋರ್ವಿಶಂಗೆ ಋಷಿನಿವೇದಕ ನಿತ್ತಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೩-೨೫). [ಋಷಿ + ನಿವೇದಕ]

ಋಷಿಪುತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಋಷಿಯ ಮಗಳು : ಋಷಿಪುತ್ರಿ ಆಶ್ರಮದ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಹೂದಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). ೨. ದವನ : "ಯವಾನಿ ಯನಲಜಜಟಾ ತಪಸಿ ಋಷಿಪುತ್ರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುಷ್ಪ, ಮಿತ್ರ]ಯೇನ ದವನ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪). [ಋಷಿ + ಪುತ್ರಿ]

ಋಷಿರೂಪಕೆ (ನಾ). ಋಷಿಯ ರೂಪ, —ಶರೀರ : ಯೋಗನಿಯೋಗ ಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗದಿಂದ ನಿರುದ್ಧಕರಣ ನಿಷ್ಪಂದ ಶರೀರನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲ ನಡಕಂಬೆರಸು ಪಟ್ಟಿದ್ ಋಷಿ ರೂಪಕಮಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ನ). [ಋಷಿ + ರೂಪಕ]

ಋಷಿವಧು (ನಾ). ಋಷಿಯ ಹೆಂಡತಿ (ಃ). [ಋಷಿ + ವಧು]
ಋಷಿವಾಣಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ವಾಣಿ, —ಮಾತು : ಈ ನಂದಿಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ನಮ್ಮ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿನ ಋಷಿವಾಣಿಯನ್ನು ನಾವು ಕೇಳಬೇಕು (ರಾಮರಾ. ೫೧). [ಋಷಿ + ವಾಣಿ]

ಋಷಿವಾಸ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹದಿನೆಂಟು ತೆರದ ಕೊಳಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜಾತಿವಾಸ... ಋಷಿವಾಸ... ಭುವನಾಧಿಪವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ತೆರದ ವಾಸಗಳ ಲಕ್ಷಣವೃತ್ತಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಋಷಿ + ವಾಸ]

ಋಷಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಋಷಿಗಳ ಶಕ್ತಿ ; ತಪಸ್ಸಿನ ಬಲ : ಮೂಲತತ್ತ್ವದ ಅನಂತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಋಷಿಶಕ್ತಿಗೆ ಯಾವ ಅಂಶ ಪ್ರತಿಭಾಸಿತವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಅವನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾನೆ (ಮುಕ್ತಾರ. ೧೨೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಋಷಿ + ಶಕ್ತಿ]

ಋಷ್ಣಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ; ಕತ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯ (ನಾ). = ಋಶ್ಯ. 'ಋಷ್ಯಶೃಂಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯಕೇತು (ನಾ). = ಋಶ್ಯಕೇತು. [ಸಂ.]

ಋಷ್ಯಪ್ರೋಕ್ತೆ (ನಾ). ೧. ನಸುಗುನ್ನಿಗಿಡ. ೨. ಶತಾವರಿಗಿಡ. [ಸಂ. ಋಷ್ಯಪ್ರೋಕ್ತಾ]

ಋಷ್ಯಶೃಂಗ (ನಾ). ೧. ಜಿಂಕೆಯ ಕೋಡು. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು : ಕುರಂಗಿ... ಇಳುಹಿತವನಿಗೆ ಋಷ್ಯಶೃಂಗನನು (ತೂರರಾ. ೧-೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಮೊ

ಮೊ

ಮೊಕಾರ

ಮೊ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಎಂಟನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಮೊಕಾರ. IP ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು: ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವು ವಂದೊಡೆ—ಅಅ, ಇಇ, ಉಊ, ಮುಮು . . . ಹ್, ಘ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ).

ಮೊ (ಅ). ಭಯ, ನಿಂದೆ, ದೂರೀಕರಣ, ನೆನಪು ಮೊದಲಾದುವು ಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಮೊವಂದಂ, ಮೊವಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಮೊಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಮೊ : ಮೊಕಾರಕ್ಕೆ:—ಮೊವಂದಂ; ಮೊವಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಞ

ಞ

ಞಕಾರ

ಞ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಞಕಾರ. IP ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವು ವಂದೊಡೆ—ಅಅ, ಇಇ, ಉಊ, ಮುಮು, ಞಞ . . . ಹ್, ಘ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಞಕಾರ (ನಾ). = ಞ. [ಸಂ.]

ಞ

ಞ

ಞಕಾರ

ಞ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಞಕಾರ: IP ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಅಕ್ಕರಂಗಳಕಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು. ಅವಾವು ವಂದೊಡೆ—ಅಅ, ಇಇ, ಉಊ, ಮುಮು, ಞಞ . . . ಹ್, ಘ (ಶಮದ. ೪ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಞಕಾರ (ನಾ). = ಞ. [ಸಂ.]

ಎ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಕ್ಷರ;
ನಕಾರ: ಎ ಏ, ಒ ಓ ಎಂಬೀ ಯುಗಾಕ್ಷರಗಳ್ ವಿಶೇಷವಧಾರಣ
ನಿಪಾತಗಳಲ್ಲದೆ ನಿಜದಿನೊಳವು (ಶಮದ. ೮ ವೃತ್ತಿ).

-ಎ₂ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಏಂ ಕಡುಜಾಣೆಯರೋ ಲತಾಂಗಿ
ಯರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೬); ಎತ್ತಕ್ಕೆ - ಜೋಡೆ, ಸಿತಗೆ, ಚದುರೆ, ಪಾಳ್ವೆ
(ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ).

-ಎ₃ (ಪ್ರ). ೧. ನಾಮವಾಚಕ, ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ
ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಬಂದಿರೆ ಮಾಮರಂಗಳಿರೆ
ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರೆ (ಆಜಪು. ೬-೧೪); ವಿಶಂಕೆಗೆ:- ಇನಿಯನೆ ಬೆಲ್ಲದಿಂ
ದಿನಿಯಂ... ಇತ್ತುದಂ ನೆನೆವನೆ ಚಿ ಅದಂ ನೆನೆಯಂ (ಶಮದ. ೫೬
ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಮಥತುಂಗವನೆನಿಪ ಬಸವನನಮಳನಂ ಕಂಡಿರೆ (ಬಸಪು.
೧೦-೧೫). ೨. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಹೌದು' ಎಂಬ ಉತ್ತರವನ್ನು
ಸೂಚಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಪಟಾಡೊಡೆ ಬಾಬ್ಬನಲ್ಲದೊಡೆ
ಸಾಯನೆ ಸತ್ಯತೆಗೆಳ್ಳು ದುರ್ಜನಂ (ಅನಂಪು. ೧೨-೪೦); ಒರ್ವನೆ
ಗಂಡನಲ್ತೆ ಜಗತೀತಲದೊಳ್ (ಶಮದ. ೪೭ ಪ್ರಯೋ); ಧರಣಿಯೊಳು
ಕೆಲವುರ್ಗಗಳಿವೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೨೯). ೩. ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಅಲ್ಲ',
'ಇಲ್ಲ' ಎಂಬ ನಿಷೇಧಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಹತ್ತುವ ಪ್ರತ್ಯಯ:
ನೀನಿಲ್ಲದರಸುಗೆಯ್ವೆ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಬಾಬ್ಬನೆ (ಗದಾಯು. ೪-೧೨).

-ಎ₄ (ಪ್ರ). ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕೆಜ್ಜಿಗೆ
ಮೊರಡಿ ಎ (ಎಕ. 1, ೧-೨೨; 445); ದಕ್ಷಿಣಾದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ತೊಜೆ ಎ
ಅನ್ನೆ ಬನ್ನು ಪಶ್ಚಿಮಾ ದೆಸೆಗೆಲ್ಲಂ ಮತ್ತಂ ತೊಜೆ ಎ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬,
೫೩-೨೭; 550); ಧನಮುಳ್ಳನಾಪೊನಂತಾತನೆ ಶೂರನಾತನೆ ಕುಲೋ
ದ್ಭವನಾತನೆ ಶುದ್ಧವೃತ್ತನಂತಾತನೆ ಇಂದ್ರನಾತನೆ ಮನೋಭವನಾತನೆ
ಅಂಬುಜೋದ್ಭವಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೫೩).

ಎಂಕನಾಂ (ನಾ). (?): ಪಂಚನಾಯಕರು ತಂಮಂಣ ರಣಗಬ್ಬಗೆ ಉಳ್ಳ
ದಂಡಿಗೆ ಸತ್ತಿಗೆ ಕುಂಚ ಕು[ತ]ಂಜಿ ಮಲಗಾಮೂಡೆ ಜಂಬುವಿನಂ ಅಂಕ
ಎಂಕ ನಾಂ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಕಾ. 1, ೬೪-೨೭; 1484).

[?]

ಎಂಕಲು (ನಾ). "ರೆಂಬೆ, ಕೊಂಬೆ" (ಕಸ್ತೂರ. ೧೨೫). [?]

ಎಂಗ (ನಾ). ಮೂಢ: "ಎಂಗ-ಮೂಢನು: ನೀನೇನೆಂಗಮನುಷ್ಯ
ನಾಗಿದ್ದೀಯೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೪). [ಎಗ್ಗ]

ಎಂಗಿ (ನಾ). ದಡ್ಡ; ತಿಳಿಗೇಡಿ; ಬುದ್ಧಿ ಕಡಮೆಯಾದವನು.

[?]

ಎಂಗಿ (ನಾ). ೧. ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ: ಒಡೆಯಗೆರಡು ಬಗೆದಾ
ಎಂಗಿಯ್ಯ ಸರ್ವರೊಳು ಮಧ್ಯಸ್ಥನಲ್ಲದಹಂಗೆ (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೨೨-೩೬).

೨. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ.

ಎಂಗಿಚೀಳು = ಮೋಸಹೋಗು: ಅವನು ಎಂಗಿಬಿದ್ದನು (ರೂಢಿ).

ಎಂಗಿನಾಣು = ಮೋಸದ ನಾಣ್ಯ; ಬೋಟಾ ನಾಣ್ಯ (ಕ). 'ಬೆಂಗಿ',
'ವೆಂಗಿ' ಪರಾ. [ಎಂಗಿ]

ಎಂಚಿಯ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಅಭರಣ: ಸಿರಿಕಾಂತ
ಕರ್ಣಸಿಂಗಡಿಗೆ ಸ್ಮರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಬಾಣಬಿಟ್ಟಂತೆ ಮೆರೆದುದು
ಮುತ್ತಿನೆಂಚಿಯವು (ಜ್ಞಾನಪ. ೩-೬೯). [?]

ಎಂಜಲ್, ಎಂಜಲ, ಎಂಜಲು (ನಾ). ೧. ತಿಂದಮೇಲೆ (ಎಲೆಯಲ್ಲಿ)
ಉಳಿಯುವ ಆಹಾರ; ತಿನ್ನುವವನು ಕೈ ಹಾಗೂ ಬಾಯಿಂದ
ಮುಟ್ಟಿದ ಆಹಾರಪಾನೀಯಗಳು: "ಎವುಜೊಂದುಂ, ತಿನ್ನಮೆಂದುಂ,
ಪತ್ತಳಿಯೆಂದುಂ, ಎಂಜಲ್" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೧೮); ನೀನೆ ಜಾತಿದೇವತೆ
ಯಪ್ಪೊಡೆನ್ನೆಂಜಲನೆಂತು ತಿಂಬೆಯೆಂಬುದುಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೮-೪೩ ವ).
೨. ಇತರರು ಅನುಭವಿಸಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದು: ಆ ಸ್ವಾಮಿಗಾನಲ್ತು ಮೊದ
ಲೊಲ್ತೆ ಕರ್ಣನ್ ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯಮೇ ಕರ್ಣನ್, ಶೃಂಗಾರಮೇ ಕರ್ಣನ್,
ಎಂಜಲೆಂಜಲ್ ನನಗೆ ಸಿಡುಕಂಗೆ ಹುಂ (ಆಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೫-೨೬).
ಎಂಜಲ: ೧. ಎಂಜಲವಶಾಚವು ಸಂಜೆಯೆಂದೆನಬೇಡ ಕುಂಜರವು ವನವ
ನೆನೆವಂತೆ ಬಿಡದೆ ನಿರಂಜನನ ನೆನೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೭); ಈ ಬ್ರಹ್ಮ
ಸೃಷ್ಟಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯ ಎಂಜಲವು (ಸಂಜೀವಿ. ೭). ಎಂಜಲು: ೧. "ಎವು
ಜೊಂಜಲುಮೆನುತ್ತಂ ತಾವೇನುಂ ಪತ್ತಜೊನ್ನಲಚ್ಚಿಪ್ಪಕ್ಕಂ" (ಕ ವಿ ಕಂ.
೨೦೭); ಆಗಲೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳುಣಿಸಮೇಧ್ಯಮುಮಂಜಲುಮಪ್ಪುದು
(ಆಜಪು. ೨-೫೧); ಇಕ್ಕಲಾಜೆ ಕೈಎಂಜಲು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೧-೧);
ಎಂಜಲೆಂಜಲು ಎಂಬರಾ ನುಡಿ ಎಂಜಲಲ್ಲವೆ ವಾರಿ ಜಲಚರದಂಜಲಲ್ಲವೆ
ಹಾಲು ಕಜುವಿನ ಎಂಜಲೆನ್ನಿಸದೆ ಎಂಜಲೆಲ್ಲಿಯದೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪರರೆಂಜಲ
ಲ್ಲವೆ ಬೇಜೆ ಭಾವಿಸಲೆಂಜಲುಂಟೇ (ಹ ಭ ಸಾ. ೧೦೧); ಊಟ ಮಾಡಿದ
ಬಟ್ಟಲು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಜಲು ಚೂರುಗಳು ಉಳಿಯುತ್ತವೆ (ಆಡುಸಾ.
೩೯); ಎಂಜಲು ಎತ್ತೊ ಗುಂಡಾ ಅಂದರೆ ಉಂಡವರು ಎಷ್ಟು ಜನ ಅಂದ
(ಗಾದ).

ಎಂಜಲಕುಳಿ, ಎಂಜಲಕುಟಾ = ಎಂಜಲು ಮತ್ತು ನೀರು ಚೆಲ್ಲುವ
ಕುಳಿ; ಎಂಜಲು ಹಾಕುವ ಗುಂಡಿ: ನಂಜನ ಮರದ ನೆಳಲ್ಬಲರೆಂಜಲ
ಕುಳಿ ಪಚ್ಚವಡದ ತಾಣಂ ಕಳ್ಳೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದ ಮಡಕೆ ಪಾಪದ ಪುಂಜಂ
ಸೂಳೆಯರ ತೆಜದೆ ಕಪ್ಪರುಮೊಳರೇ (ಪಸಾರ. ೬೦೦-೧೦); ಬಿಡದೆಂಜಲ
ಕುಟಾಯಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಪೊರ್ದಿದ ವಾರಿ ಪೊಲ್ಲದೆನಪೊಲಳಿಸಿಂ ಕಡು
ಪೊಲ್ಲರಪ್ಪ ಮಾನವರೊಡಗೂಡಿದ ಮಾನಿ ಸರ್ಗಿ ಸದ್ಗುಣವಟಾಗುಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೦). ಎಂಜಲಮಾತು = ೧. ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು
(ಉಕ). ೨. ನಿನ್ನೆಯ ಮಾತು (ಉಕ. ಕ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಚ್ಚ; ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಚ್ಚ; ತೆಲು. ಎಂಗಿಲಿ;
ಗೊಂಡಿ. ಯೆಂಗುಲ್; ಮಲ್ತೊ. ಎಂಗಿ, ಎಂಗ್ರಿ]

ಎಂಜಲ 'ಎಂಜಲ್' ನೋ.

ಎಂಜಲಗುಟ್ಟು, ಎಂಜಲವುಳು (ನಾ). ಇತರರು ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕ
ಅನ್ನದ ಅಗುಳು: ಕೂಸನಾಥೆಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಕೃತ ಕರ್ಮಫಲಮನನು
ಭವಿಸುತ್ತಂ ಕೂಪ್ಪಡೆಯದೆ ಪೊಪಲೊಳಗೆಂಜಲಗುಟ್ಟನಾಯ್ದಲಸಿ ಕುಜು
ಕುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೬೩). ಎಂಜಲವುಳು: "ಎವುಜ್ (ಎರೆ) =
ಎಂಜಲವುಳು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). 'ಎಂಜಲೆವುಟು' ಪರಾ.

[ಎಂಜಲ್ + ಅಗುಟ್ಟು]

ಎಂಜಲಿಗ (ನಾ). ೧. ಎಂಜಲನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು. ೨. ಎಂಜಲಾದ
ವನು: ತಿಳಿಯಲ್ ಕಳಂಕಿ ನೀಂ ಕ್ಷಯರೋಗಿ ದಿವಿಜರೆಂಜಲಿಗನತಿದೋ
ಪಾಕರಂ ನಿನ್ನನೆನ್ನ ಮಂಗಳ ಮುಖಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಪೋಲಿಸುವರುಪಮೆ
ಗಳನೀಗ ಮಾಡಿಸುವೆನೆಂದು ನಳಿನಾಕ್ರಿಯಾರ್ವ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೧೬).

[ಎಂಜಲ್ + ಇಗ]

ಎಂಜಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಂಜಲು ಮಾಡು; ಬಾಯಿಂದ ಮುಟ್ಟು, —ತಿನ್ನು : ನಂಜನೊಳೂಡಿದ ಕಂಜಮನೆಂಜಲಿಸಿದ ಮಧು ಪನಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೨); ನಂಜನೆಂಜಲಿಸಲಪ್ಪುದು ಸಿಂಹಮಂ ಪಿಡಿದೇಜಲ ಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೯); ಕಾಲೋರಗನೆಂಜಲಿಸಿದ ಪಾಲಂಕುಡಿ ಯಿಪುದೆ ಮುಜಿದುಮುಜಿಯದ ಶಿಶುವಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩೮); ಹಾಲಾ ಹಲವ ನೊಣನೆಂಜಲಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೧); ಅಖಂಡಿತದ ಮಂತ್ರ ಪೂತದ ಹವಿಯನ್ನು ಕಾಗೆ ತಿಳಿದು ಎಂಜಲಿಸುವುದೆ (ಬದುರ. ೧೯೭).

[ಎಂಜಲ್ + -ಇಸು]

ಎಂಜಲು 'ಎಂಜಲ್' ನೋ.

ಎಂಜಲುಗೂಳು 'ಎಂಜಲ್ಲಾಟ' ನೋ.

ಎಂಜಲುಗೋಮ (ನಾ). ಎಂಜಲಾದ ಜಾಗವನ್ನು ಸಗಣೆಯಿಂದ ಸಾರಿಸುವುದು : ಊಟ ಮುಗಿದು ಎಂಜಲುಗೋಮ ಆಗುವುದೊಂದೇ ತಡ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೫೪). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಗೋಮ]

ಎಂಜಲುಡುಡ್ಡು (ನಾ). ೧. (ಇಂದಲ್ಲದೆ) ನೆನ್ನೆ ಪಡೆದ ಹಣ (ಉಕ. ೪). ೨. ಅಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಡೆದ ಹಣ; ಲಂಚ : ಎಂಜಲುಡುಡ್ಡಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಡುಡ್ಡು]

ಎಂಜಲುಬಂಡಿದೇವರು (ನಾ). ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರು ಪೂಜಿಸುವ ದೇವರು; ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಪಂಗಡದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅಥವಾ ಅನಂತರದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಿವಿಚುಚ್ಚುವಾಗ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಮಾ ರಂಭ (ಎಸಮೃ. XV, ೧೦). [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಬಂಡಿ + ದೇವರು] ಎಂಜಲುರುಳು (ನಾ). ಎಂಜಲುಸೇವೆ ಮತ್ತು ಉರುಳುಸೇವೆ; ದಿಂಡುರುಳುಸೇವೆಯಂತೆ ದೇವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸೇವೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. [ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಉರುಳು]

ಎಂಜಲುನಾತು 'ಎಂಜಲ್ನಾತು' ನೋ.

ಎಂಜಲುಹಾಳೆ (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿದ ಎಲೆ; ಎಂಜಲೆಲೆ : ತುಂದಿದ ತೊಟ್ಟಿಯ ಕೆದಕುವ ಇಲಿಯಾಗಬೇಡ ಹೆರರುಂಡು ಹೊರಗೆಸೆದಂಜಲು ಹಾಳೆಯ ನೆಕ್ಕುವ ಶುನಿಯಾಗಬೇಡ (ಇಂಜಾಪ. ೨೯೮-೩೦).

[ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಹಾಳೆ]

ಎಂಜಲೆಲೆ (ನಾ). ಊಟಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ಎಲೆ : ಒಂದು ಹೆಂಗಸು ಮತ್ತು ಒಂದು ಹುಡುಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಯಾರೋ ಉಂಡು ಬಿಸಾಕಿದ ಎಂಜಲೆಲೆಯನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ ನೆಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೯).

[ಎಂಜಲು (< ಎಂಜಲ್) + ಎಲೆ]

ಎಂಜಲೆವುಲು (ನಾ). ಎಂಜಲಿನ ಅಗುಳು; ಎಂಜಲನ್ನು : ತಾವಿ ಬರ್ಬರು ತಿಂದು ತಂದಿಕ್ಕಿದಂಜಲೆವುಲುಮಂ ತಿಂದು ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ನಾ ಮಿಕೆಯೆಂದು ಪೆಸರಾಗಿ ಬೆಳೆಯ (ಅದಿಪು. ೨-೩೮ ನ); ತಾಮಿರ್ಬರುಂ ತಿಂದು ತಂದಿಕ್ಕಿದಂಜಲೆವುಲುಮಂ ತಿಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೯).

[ಎಂಜಲ್ + ಎವುಲು]

ಎಂಜಲೋದನ (ನಾ). = ಎಂಜಲ್ಲಾಟ : ಲೋಕನಾಯಕ ಶರಣ ಕೈವಿನ್ ಈ ಕುಲೆಚ್ಚೆಂದೆಂಜಲೋದನವಾಕಿ ಕಾರಣಪುರುಷ ನೀನಾದೆಂದನಾ ಬಸವ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೧-೪೯). [ಎಂಜಲ್ + ಓದನ]

ಎಂಜಲ್ಲಾಟ, ಎಂಜಲುಗೂಳು (ನಾ). ಎಂಜಲಾದ ಕೂಳು, —ಆಹಾರ : ತಾಮಿರ್ಬರುಂ ತಿಂದು ತಂದಿಕ್ಕಿದಂಜಲ್ಲಾಟುಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಎಂಜಲೆವುಲುಮಂ] ತಿಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೯). ಎಂಜಲು ಗೂಳು : ದುರಿತವಶದಿ ತನಗಾರು ಭಿಕ್ಷವ ಕೊಡದಿರಲಾ ಪುರದ ತಿಪ್ಪೆಯೊಳು ಸುರಿದಂಜಲುಗೂಳುಗಳನಾಯ್ತು ತಾನುಣುತಿರಲಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೬೮). [ಎಂಜಲ್ + ಕೂಟಾ]

ಎಂಜಲ್ನಾತು, ಎಂಜಲುನಾತು (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮಾತು : “ಎಂಜಲ್ನಾತು - ಒಬ್ಬರು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ನುಡಿ, ಒಬ್ಬರು ಅಡಿಬಿಟ್ಟ ಮಾತು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಎಂಜಲುನಾತು : ನಾಕೆರಡೆಂಜಲುನಾತಂ ತಾ ಕೆಲಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಸಕಲ ಪಿಳವೆನ್ನುತ ಪದನೂಕದೆ ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟುವ ಕಾಕಂ ಕವಿಯೆ (ನೀತಿಸಾ. ೮೦). [ಎಂಜಲ್ + ನಾತು]

ಎಂಜಿನಿಯರಿಕೆ (ನಾ). ಇಂಜಿನಿಯರನ ವೃತ್ತಿ : ಎಂಜಿನಿಯರಿಕೆ ಗುಮಾಸ್ತಿಕೆಯಲ್ಲ, ಹಿರಿಯ ನೌಕರಿ, ಗೌರವದ ನೌಕರಿ (ಚಗುಕ. ೯).

[ಎಂಜಿನಿಯರು + -ಇಕೆ]

ಎಂಜಿನಿಯರು (ನಾ). ಎಂಜಿನುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು ; ಯಂತ್ರ ಶಿಲ್ಪಿ. [← ಇಂ. Engineer]

ಎಂಟಿಡಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಪಾದಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು ; ಶರಭ : “ಎಂಟಿ ಡಿಯ ಶರಭ” (ಚತು. I, ೨೩) ; “ಎಂಟಿಡಿಯೆಂದೆನೆ ಶರಭ” (ಕವಿಕಂ. ೬೦) ; ಸಿಂಹಸಂಕುಲದ ಬೆಂಬತ್ತುವೆಂಟಿಡಿಯಂತೆ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೬-೨೨) ; ಮೆಲ್ಲನಡಿಯಡುವೆಂಟಿಡಿಯ ಕೋಣಸುಗೃಹ (ರೇವಣ. ೩೬-೭) ; ದ್ವಿಶಿರಂ ತಾಯ್ತು ಪಾಯ್ತೆಂಟಿಡಿಗ ಕುಟುಕನೊಲ್ಲಾಡುಗುಂ (ಶಬರಂ. ೨-೬೫).

[ಎಂಟು + ಅಡಿ]

ಎಂಟಿಡಿಗ (ನಾ). = ಎಂಟಿಡಿ : ಆ ಭೇರುಂಡನೆಂಟಿಡಿಗನುಜಿ ಸುಡುವನ್ನಿ ಯಂತಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೩೧). [ಎಂಟಿಡಿ + -ಗ]

ಎಂಟಿಡಿವರಿಜ (ನಾ). ಶರಭದಂತೆ ರೂಪವುಳ್ಳವನು ; ವೀರಭದ್ರ : “ವೀರನೆಂಟಿಡಿವರಿಜ. . . ವೀರಭದ್ರಗೆ ಪೆಸರ್” (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೬) ; “ವೀರಂ ಬಿಸುಗಣ್ಣನ ಮಗನೋರಂತಿರೆ ಜನ್ನವಗೆಯನೆಂಟಿಡಿವರಿಜಂ ವೀರೇಶನ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೨) ; “ಎಂಟಿಡಿವರಿಜನೆಂದೊಡಾ ವೀರಭದ್ರಾ ಹ್ವಯಂ” (ಕಶರ. ೧೬). [ಎಂಟಿಡಿ + ವರಿಜು + -ಅ]

ಎಂಟು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ; ಅಷ್ಟ : ಸಾಲಾಮ್ಬಲ ತಪೋಗ್ರದಿನ್ನು ನಡೆದೊಂ ನೂಜಿಣ್ಣು ಸಂವತ್ಸರಂ (ಎಕ. II, ೨೨-೨ ; 700) ; ಎಂಟು ದಮ್ಮದ ಪುಳ್ಳಿಯಂ ತಂದೊಡಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೨೦) ; ಶಂತನುಗಮನುಳ ಗಂಗಾಕಾಂತೆಗಮೆಂಟಿನೆಯ ವಸು . . . ಪುಟ್ಟದಂ ಗಾಂಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೭) ; ರಾಯನ ಘಲ್ಲಿಸಿದನೇಳೆಂಟು ಬಾಣದ ಲೀತನಡಿಗಡಿಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೦).

ಎಂಟೊಕ್ಕಲ್ = ಎಂಟು ಒಕ್ಕಲುಗಳು, —ಸಂಸಾರಗಳು : ಸಾಕ್ಷಿ × × × ಎಷ್ಟುಬಿಂಬರುಂ ಎಂಟೊಕ್ಕಲುಂ (ಇಲ. XIV, ೭೬-೧೪ ; 899).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಟ್ಟು ; ತುಳು. ಎಣ್ಣು ; ತೆಲು. ಎನಿಮಿಡಿ]

ಎಂಟುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎಂಟುಭಾಗ ಮಾಡು : ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕುಲವಾಹಿನಿ ಸೀತೆಯ ವಜ್ರವೇದಿಕಾಮಂಡಿತ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ ತಟಿಂಗೊಳೊಂದಪೊಳೆ ಣ್ಣುಗೆಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೧). [ಎಂಟು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಎಂಟುಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಜೀವಿಕೆ, ಅಥವಾ ಕಸಬು. ೨. ಆಯಾ ಕಸಬುದಾರರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : ಮೂಲಿಗ ಹಂಪಗಾ [ಡ]ನುಂ ಎಂಟುಹಿಟ್ಟುಗಳು ವಿದ್ವು ಕುಡೆ ಹಡೆದ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಸೌಹ. IX-i, ೨೫೩-೪೩ ; 1149) ; ಅಜುವತ್ತೊಕ್ಕಲುಮತಿಭಕ್ತಿ[ಯಿ]ನೆಂಟುಹಿಟ್ಟುಮಾ ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್[ಂ] (ಸೌಹ. XV, ೨೩೬-೩೧ ; 1153) ; ನಿಧಿ ನಿಧಾನ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಮಾಳಾ ವ್ರಿಕ್ಷ ಗುಲ್ಮಲತಾವಳ್ಳಿ ಚತುರಾಘಾಟ ಕಲ್ಲಕಟ ಯೆಂಟುಹಿಟ್ಟು ಮೂಲಿಗ ಅರುವಣ ಹಿಟ್ಟುಜೇಜಿ (ಸೌಹ. XX, ೧೨೮-೧೦ ; 1186) ; ಮಾರಿ ಸೆಟ್ಟು ಮುಖ್ಯ ಎಂಟು ಹಿಟ್ಟುಂ[ಟ್ಟುಂ] ಧರ್ಮವಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು (ಸೌಹ. IX-i, ೩೭೪-೧೧ ; 1265) ; ಬನವಸೆಯ ಎಂಟು ಹಿಟ್ಟು ಪಂಚಮಹದಸ[ಮಕ್ಷ]ದಲು (ಮೈಲಂ. ೧೯೨೯, ೧೧೬-೨೧ ; 1368). [ಎಂಟು + ಹಿಟ್ಟು]

ಎಂಟೆಡೆ (ನಾ). (ಮುತ್ತು ಹುಟ್ಟುವ) ಎಂಟು ಸ್ಥಳಗಳು : ನವವಿಧದ ಸದೃಶ್ಯರಾಜಿಗಳನೆಂಟೆಡೆಯೊಳೊಗೆದ ವಿಲಸದ್ಭರ ಮುಕ್ತಾಫಲಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಸರನೊಡನವಂ ಪೊಜಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೫೫). IP ಆನೆಯ ಮಸ್ತಕ, ಹಾವಿನ ಹೆಡೆ, ಹಂದಿಯದಾಡೆ, ಬಿದಿರು, ಪರ್ವತ, ತಿಮಿಯೆಂಬ ಮೀನು, ಚಿವು, ಶಂಖ—ಇವು ಎಂಟು ಸ್ಥಳಗಳು. [ಎಂಟು + ಎಡೆ]

ಎಂಟೆಡೆ 'ಎಂಟೆಡೆ' ನೋ.

ಎಂಟೆಯ (ನಾ). ಬೆರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಉಂಗುರ : ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಗುಣಿಯನೆ ಮುತ್ತಿನೆಂಟೆಯಗಳು ಕೋಮಲಾಂಗಿಗೊಪ್ಪಿದವೂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೧೦೯). [೨/ ತೆಲು. ಮಂಡಿಯ, ಮಂಡೆ]

ಎಂಟೆರಡವತೆ (ನಾ). (ವಿರಹದಲ್ಲಿನ) ಎಂಟು ಮತ್ತು ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ; ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳು : ಉಂಟಾದ ಧೈರ್ಯ ತೀರ್ಕಣಿಸಿತು ಹೃದಯದೊಳೆಂಟೆರಡವತೆ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೮-೧೨). [ಎಂಟು + ಎರಡು + ಅವತೆ]

ಎಂಟೆರಡು (ನಾ). ಎಂಟು ಮತ್ತು ಎರಡು ; ಹತ್ತು : ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ಅಷ್ಟಮದಂಗಳ ಸತ್ಸವ ಮಾಡಿ ಎಂಟೆರಡು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಿದ ದಶವಾಯುಗಳ ಗಂಟಲ ಮುಱಿದು (ಘನವ. ೨೦). [ಎಂಟು + ಎರಡು]

ಎಂಟೆರ್ದೆ, ಎಂಟೆರ್ದೆ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಎದೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಚ್ಚು ; ಅತಿಥೈರ್ಯ ; ಎದೆಗಾರಿಕೆ : ಘನಪತಿಯ ಘಟಾರತ್ನಮುಮಂ ರನ್ನನ ಕೃತಿರತ್ನಮುಮಂ ಪೇಟಾ ಪರೀಕ್ಷಿಸಂಗಿಂಟೆರ್ದೆಯೇ (ಗದಾಯು. ೧-೪೪) ; ತೊಡರ್ವ ವಿಶೋಧಿಗಿಂಟೆರ್ದೆಯ ಮೀಳುವ ವೈರಿಗೆ ಮೂಜು ಕಂಠೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೬ ; 1042) ; ಸೆಣಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗಿಂಟೆರ್ದೆಯ ಮರುಳ ನೀನೆತ್ತಲಾದೊ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೫೧) ; ಉಂಟು ನೀನಾಹವದೊಳಗೆ ಗೆಲಲೆಂಟೆರ್ದೆಯಲಾ ನಿನ್ನ ಹೋಲುವರುಂಟಿ ವೀರರು (ಕುವ್ಯಾ ವ. ೮-೧೮). ಎಂಟೆರ್ದೆ : ೧. ಆ ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ ದಿಗ್ವೀರ ಮುಟ್ಟಿ ಎಂಟೆರ್ದೆಯ ರೂಪ ತಳೆದು (ಹೃದಸ. ೫೫-೧). [ಎಂಟು + ಎರ್ದೆ]

ಎಂಟೊಡಲ (ನಾ). ಎಂಟು ದೇಹಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ; ಶಿವ : ಬಿಡೆ ಸಕಲಕ್ಕೆ ಬಲಂ ಬಗೆಗೊಟೊಡಲಾ ಎಂಟೊಡಲಂಗೆ ಬಲಂ ರುದ್ರಂ (ವೀರೇಚ. ೧-೫). ಎಂಟೊಡಲ ಹರನೊಡನೆ ನನು ಮುನಿಸುಂಟು ಗಡ ಕೃಷ್ಣಂಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೧-೨೦). [ಎಂಟು + ಒಡಲ್ + -ಅ]

ಎಂತಪ್ಪ, ಎಂತಹ, ಎಂಥ (ಗು). ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾದ, —ರೀತಿಯ, —ಬಗೆಯ : ವಿರಾಟನಂ ಕಂಡೆಂತಪ್ಪ ದುಷ್ಟಾಶ್ವಂಗಳು ಮನೇಜಲುಂ ತಿರ್ದಲುಂ ಬಲ್ಲೆನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪ ವ) ; ಎಂತಪ್ಪ ಬುದ್ಧಿವಂತನುಂ ಸಂಸರ್ಗವಶದಿಂ ನಿರ್ಸರ್ಗಗುಣನುಂ ಪತ್ತವಿಡುವುದು ಕಡುದಿಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧-೨೦) ; ಇದೆಂತಪ್ಪನೆಂತಪ್ಪ ದರ್ಶಮಿ ದೆಂತಪ್ಪವೆಂದು ಕಂಸನತಿಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಜಗವಿ. ೬-೩೪). ಎಂತಹ : ಅಂತಪ್ಪಂ ಮೊದಲಾದುವಜ ಹಕಾರಕ್ಕೆ - ಅಂತಹಂ. . . ಎಂತಹಂ (ಕಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಬಸವಣ್ಣನೆಂತಹ ವಿನಯಭಕ್ತನೋ (ಬಸಪು. ೪-೬೯). ಎಂಥ : ಎಂಥ ಹುಚ್ಚು ನಾನು. (ಶನಿಸಂ. ೭೧).

ಎಂತಪ್ಪಂ, ಎಂತಹಂ, ಎಂಥವನು = ಎಂತಹವನು : ದುಷ್ಟ ಚೇಷ್ಟಾ ಸಹಸ್ರದಾರುಣಮಪ್ಪ ರಾಜ್ಯ ತಂತ್ರದೊಳೆಂತಪ್ಪನುಂ ಮೋಹಿಸಿದಿರಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೫೬೩) ; ಈ ಕಬ್ಬಮೆಂತಪ್ಪಂಗೆ ಪೊಸಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದಂತೆಂದು ಕೊರಲೊಳ್ಳದೇ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫) ; ಎಂಥವನೆಂಥವನೆ ರಂಗಯ್ಯ ಎಂಥವನೆಂಥವನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೨೮-೧).

ಎಂತಹವರ್ಗಲ್ (ಬಹುವ) : ಏನೆಂಬ ಪೆಂಪೊ ! (ಎಂದರೆ) ಎಂತಹ ವರ್ಗಲೆಂಬ ಪರ್ಮೆಯೊ (ಕಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). ಎಂಥೆಂಥ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ದಸರಾ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಥೆಂಥ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಎಂತು + ಅಪ್ಪ (< ಆಗ್ನಿ)]

ಎಂತಹ 'ಎಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಎಂತಾನುಂ (ಅ). ಹೇಗಾದರೂ ; ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ : ಮಲಯಜ ರಸ ಲುಳಿತ ಕದಳಿದಳವ್ಯಜನ ಮಂದಮಾರುತಾಂಧೋಳನದಿ ನೆಂತಾನುಂ ಮೂರ್ಚ್ಛೆಯಿಂದೆಬ್ಬಿಹೊಸಿ (ಅದಿಪು. ೩-೨೩ ವ) ; ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದ ಪನ್ನಗನಸುರರ ಸಂತಾಪಮನೆಂತಾನುಂ ಕೇಳಲಾಜದೆ ಸಂತೈಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೨ ವ) ; ಸೂರ್ಕ ನೀನೆಂತಾನುಂ ಗಟ್ಟಿಪುದಂ ಕಾಣುತೆ (ಅದ್ಭುತ. ೧೩-೧೫). [ಎಂತು + ಅನುಂ]

ಎಂತು (ಅ). ಹೇಗೆ ; ಯಾವರೀತಿ ; ಯಾವವಿಧ : ಅಜ್ಞಾದಾಯುಷ್ಯ ಮನೆನ್ನು ನೋಡೆನೆಗೆ ತಾನಿನ್ನೆನ್ನು (ಎಕ. II, ೭೬-೩ ; 700) ; ಎಂತು ಬಿಗುತುರ್ ಬೀರರನೆ ಕೊಂದಪಿರೆಂತು ಸಮಸ್ತವಾರ್ಥಪರ್ಯಂತ ಧರಿತ್ರಿಯಂ ನಶಕೆತಂದಪಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೩) ; ಜಡರಂ ಕರಮಜುದು ತಿಳಿಸಲೆಂತೆನೆ ಬರಕರನಂ ಗೂಗಿಗೇಯ್ದೆ ತೋರ್ಪಂತಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೩) ; ಮಹಾರಥರೆಸುಗೆಯನು ನೀನೆಂತು ಸೈರಿಸಲಾಪೆ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೪-೩೬) ; ಎಂತು ನೋಡಿದರು ಚಿಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೪-೧).

ಎಂತಕ್ಕೆ = ಹೇಗಾದರೂ ; ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ : ಎಂತಕ್ಕೆ ! ಎಂತಕ್ಕೆ ! ಹಡೆದ ಕಾಯ ಬೀಯವಾಗದ ಮುನ್ನ ಅಟ್ಟುಣ್ಣುಪೋ (ಬಸವ. ೧೬೬) ; ಮೌನದಿಂದೆಂತಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ಮನದೊಳಗೆ ಜಾನಿಸತಾಹ್ವಾನಿಸುತ್ತರ್ಚಿಸುವ ತೊಡಕನಾನಂದದಿಂದಿರಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೬). ಎಂತಲ = ಎಂತಿರ ; ಎಷ್ಟಿರ : ತಾನುಂಟು ಚಿಮ್ಮೆಂದುಕೊಂಡಿರೆ ಮಾಣಂತಲ ಬಲ್ಲದಾವ ಸಿರಿಯೆಂದಾತ್ಮಜ್ಞ ಕೂರ್ತಿತ್ತು (ಎಕ. VI, ತರೀಕ. ೪೫-೬೭ ; 1196) ; ಅಂತಕಾಂತಕ ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶನಾಂ ನಡೆಯಲೆಂತಲವಳಯ್ಯ ನೀಂ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ನೋಡಿಯಂತಕನ ಬಾಧೆಯಂ ಬಿಡಿಸಿ ಪಾಲಿಪುದು (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೫೨). ಎಂತುಂ = ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಾದರೂ ; ಹೇಗಾದರೂ ; ಹೇಗೋ : "ಎಂತುಂ ಹೇಗೆಯಾದೊಡಂ" (ಕಮದ. ೧೩೪ ಟೀಕು) ; ಶ್ರೀಚನ್ನಮನೆನ್ನುಮೊಳ್ಳಿದೆಯನ್ (ಎಕ. XXIV, ೨೬-೭ ; 885) ; ಮತ್ತೊಂದು ದಿನವೆಂತುಂ ದೊರಕದಿದ್ದೊಡೆ ಕಳವಳಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೨೪). ಎಂತುಗೆ = ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಎಲೇ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರಿ ಆಗಿರುವ ರೂಪ : ಅಣಮಮ ಯಿಕ್ಕದೊಪ್ಪುಗುಮೆ ಕಣ್ಣುಲರೆಂತುಗೆ ದೇವಸೌಂದರ್ಯಗಣದ ವಿಳಾಸಂ (ಅದಿಪು. ೪-೪೭). ಎಂತುಮೊಳ್ಳಿದಂ = ಹೇಗೂ ಒಳ್ಳೆಯವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು(?) : ಸಮಧಿಗತಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಮಾ ಸಾಮಾನ್ಯಚಲ್ಲ ಧ್ವಜರಣದುತ್ತರಣ್ಣನೆನ್ನುಮೊಳ್ಳಿದಂ ಕನ್ನಕ ಮಾಳನ ಧಳಕೆ ಧೊರೆಯುಂ ವೈರಿಕಾಳಾನಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೮೮-೩ ; 912). ಎಂತೆಂತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಎಂತೆಂತು ಕಂಡೆ ಕಣ್ಣಿರೆಂತೆಂತೆನೆಂದು ನುಡಿದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೬) ; ಎಂತೆಂತು ಪಿಕ್ಕಿ ನೋಟ್ಟದಮಂತೆ ವಿಚಾರಸಹ್ಯ ಮನಿದ್ಯಂ (ಸಮಪ. ೩-೨೪). ಎಂತೆಂದೊಡೆ = ಹೇಗೆಂದರೆ : ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೨-೯) ; ಜಗದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಇಲ್ಲ ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಅದವ. ೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎನ್ನು ; ತುಳು. ಏಟು ; ತೆಲು. ಎಟು, ಎಟುಲ, ಎಟುಲು ; ಎಟ್ಟುಲು, ಎಟ್ಟು ; ಕೋಲಾ. ಎಂಟಾ ; ಪರ್ಜಿ. ಎಟಿ, ಎಟೆನ್]

ಎಂತುಟು (ಗು). ಎಷ್ಟು : ಸುಯೋಧನಂಗೆ ರಣಭೂಮಿಯೊಳಂತುಟಿ
ವಸ್ತ್ರಿಯೋ (ಪಂಪ. ೧೩-೩೩) ; ಸೇವ ಸೀರೆಗೆ ಲಯವ ಕಾಣೆನು ಕರುಣ
ವೆಂತುಟೊ ದೇವಕೀಸುತನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೧) ; ಅಸ್ತವ ಮಹಿಮೆಯಂ
ತುಟೊ ಶಿವಮಹಾದೇವ (ತೂರಾ. ೨-೭-೧೨). [\leftarrow ಎಂತು + ಉಂಟು]
ಎಂತುಟು (ಅ). ಹೇಗೆ ; ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ : ಎಂತುಟು ಯುವ
ರಾಜನ ವೃತ್ತಾಂತಂ ಬರುತಿರ್ದನೆಲ್ಲಿ (ಕಾದಂಬ. ೩೪೦) ; ಭಟಸಂಘಕ್ಕೆ
ದಟಂತುಟಂತುಟಿ ಮುಖಾಂಭೋಷಕ್ಕೆ ಮೂಗಂತುಟಂತುಟಿ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ.
೧-೭೨) ; ಭುವನಾಕಾರಮದೆಂತುಟೆಂದೆನಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧-೪೩) ; ನಿಮ್ಮೊಂ
ದಿರವಂತಿಂತಂತುಟುಮನೇನುಮಜಾಯದೆ ಮಣ್ಣಾಗಿ (ರತ್ನಾ ಕ. ೨) ;
ತತ್ಸಂಗಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಲೇಪನದಂತುಟಿತ್ತಿ ಕಳೆಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೮-೨೭).

[ಎಂತು + -ಟು]

ಎಂಥ 'ಎಂತಪ್ಪ' ನೋ.

ಎಂದ 'ಎನ್' ಪರಾ.

ಎಂದಡೆ 'ಎನ್' ಪರಾ.

ಎಂದಮದುವು[ಳೆ?] (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎನ್ನ
ಮದುವು[ಳೆ?] ಗ್ರಾಮಸ್ಥ (ಕಾ. II, ೩-೩೨ ; 693). [?]

ಎಂದರೆ 'ಎನ್' ಪರಾ.

ಎಂದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಸೀಗಡಿ ಗೊರವಂ...
ಬಾಳೆ ಸಕ್ಕರೆ ಗಂಟೆಂದಿಗನಾನೆಮೊಗ ಮದಲೆಂಬಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನು
ತೆಗೆದರಾ ಬೇಡರಾ (ಪ್ರವಿ. ೨೭-೯೧). [?]

ಎಂದಿರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ, ತುಪ್ಪದಂತಹ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು (?) :
ತಮ್ಮ ಮಠದ ಮಾಣಿಗಳೆ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪದಿನಾಜು
ಕಪ್ಪಡಕ್ಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪನ್ನೆರಡು ಎನ್ನಿರಿಗೆ ಗದ್ಯಾಣ ನಾಲ್ಕು (ಎಕ. VII,
೨೪೦. ೭೪-೧೪ ; 1010) ; ಅನ್ನು ಹದಿಮೂಜು ಮನುಷ್ಯಗ್ಗಂ ನೆಲ್ಲಕ್ಕೆ
ಕೊಳಗ ೧ ಬಳ್ಳಿ ೧ ಎನ್ನಿರು ಮಾನಂ ೨ ತುಪ್ಪಮಾನ ೧ ಸೊಳಸ ಅಳೆ
ಬಳ್ಳಿ ೩ (ಸಾಣ. IX-i, ೨೫೮-೨೬ ; 1153). [?]

ಎಂದ್ನು 'ಎನ್' ಪರಾ.

ಎಂದ್ನು (ನಾ). ಯಾವ ದಿನ ; ಯಾವ ವೇಳೆ : ಕಾಲಾರ್ಥ - ಅಂದು,
ಇಂದು, ಎಂದು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೨ ಉದಾ) ; ಈ ದುರಾತ್ಮರಿಗೆ ಧನವೆಂ
ದಾದರಿಸಿ ಕೇಳುವೆನೆನುತೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೧೪).

ಎಂದಾದರೂ = ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ; ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಾ
ದರೂ : ಈ ಮುದುಕನ ಮನೆಗೆ ಎಂದಾದರೂ ನೀನು ಹೋಗಿದ್ದಿ ?
(ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೮ ಕ). ಎಂದಿಗಂ, ಎಂದಿಗೆ = ಯಾವಾಗಲೂ ; ಯಾವ
ಕಾಲಕ್ಕೂ : ಚಕ್ರೇಶ ಸಿಗ್ಗನು ಮುಳಸಂ ನೀನೆಂದಿಗಂ ಬಿಡು
(ಆದಿಪು. ೧೪-೧೨೮) ; ನಿನ್ನೊಡನೆ ನಗುತಿರ್ಪ ಪಾತಕವೆನ್ನೊಳಂದಿಗೆ ಪರಿ
ಹರಿಸುವುದು (ಬಸವ. ೪೫-೮).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಎನ್ನು ; ಮಲ. ಎನ್ನು ; ತುಳು. ಎನಿ, ಏನ ; ತೆಲು.
ಎನುಡು, ಎನುಡು]

ಎಂದುಂ, ಎಂದೂ (ಅ). ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ; ಯಾವಾಗಲೂ :
ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಣಳ್ ತಮ್ಮ
ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೫) ; ಎಂದುಂ ಸೋಲವು ಕಣ್ ಪರಬಲಾ
ಬ್ಧಿಗಂ ಪರವಧುಗಂ (ಪಂಪ. ೧-೪೭) ; ಕುಳದ ನಿಯಾಮದೊಳೆಂದುಂ
ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ ಲಾಕ್ಷರ ವಿಕ್ಲವಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೫) ; ಎಂದುವುಂ ಮನವಚನ
ಕಾಯಕದಿಂದಲೀಶನಲ್ಲದನ್ನಭವೊಂದುವಜಾಯದ ಪರಮಭಕ್ತರು
ಮುಗ್ಧರುಗಳಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೨-೫೮). ಎಂದೂ : ಎಂದೂ ನಾನು ಮಾತಿಗೆ
ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಎಂದೆಂದೂ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇನ್ನುಮುಂದೆ ನಾನು ಎಂದೆಂದೂ
ಇಂಥ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೫).

[ಎಂದ್ನು + -ಉಂ. / ತಮಿ. ಎನ್ನುಂ]

ಎಂದೂ 'ಎಂದುಂ' ನೋ.

ಎಂದೊಡೆ 'ಎನ್' ಪರಾ.

ಎಂಪರಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಶೋಧಿಸು, — ಅನ್ವೇಷಣ
ಮಾಡು. [ಎಂಪರಲಾಡು + -ಇಸು]

ಎಂಪರಾಡಿಸು 'ಎಂಪಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಎಂಪಲಾಡಿಸು, ಎಂಪರಾಡಿಸು, ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಪದ್ರ
ಕೊಡು ; ಕಾಟ ಕೊಡು ; "ಪೀಡಿಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೫೦) ; "ಉಪದ್ರ
ಕೊಡು" (ಗುವಿಮೋ. ೨೪). ಎಂಪರಾಡಿಸು : ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು
ಕೊಂಡು ಎಂಪರಾಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು :
"ಹಿಂಸಿಸು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೫).

[ಎಂಪಲಾಡು + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಎಂಪರಲಾಡು]

ಎಂಪಾಲಾಡಿಸು 'ಎಂಪಲಾಡಿಸು' ನೋ.

ಎಂಬತ್ತು 'ಎಣ್ಣತ್ತು' ನೋ.

ಎಂಬಲ (ನಾ). ಹುಳಿಮಜ್ಜಿಗೆ : ಕಾಜಿನ ಗಿಂಡಿಯ ಮೋಜಿನ ಎಂಬಲಕ
ದೇವರು ಬಂದ್ರ ಹೇಳಬ್ಯಾಡ್ತಿ... ಕಂಜಿನ ಗಿಂಡಿಯ ಮಿಂಚಿನ
ಎಂಬಲಕ ದೇವರು ಬಂದ್ರ ಹೇಳಬ್ಯಾಡ್ತಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೪೮-೨೨, ೨೩).

[\leftarrow ಅಮ್ನು]

ಎಂಬುಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎಂದುದನ್ನು ಮಾಡು ; ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಒಪ್ಪು ;
ಅಂಗೀಕರಿಸು : "ಎಂಬುಕೆಯ್-ಅನುಮತೇ (ಒಪ್ಪು)" (ಶಮಧಾ).
'ಇಂಬುಕೆಯ್' ಪರಾ. IP 'ಎಂಬುಕೆಯ್' ಎಂಬುದು ಈಚಿನ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಇಂಬುಕೆಯ್' ಆಗಿರಬಹುದು.

[\leftarrow ಎನ್ + ಕೆಯ್ಯ]

ಎಂಬುವಿಕೆ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ ; ಹೇಳುವಿಕೆ (+).

[\leftarrow ಎನ್ + -ಇಕೆ]

ಎಂಬೆರುಮಾನಾರು (ನಾ). ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಗೌರವದ
ಹೆಸರು : ಸನ್ಮತದೆಂಬೆರುಮಾನಾರು ಪನ್ನೆರಡಾಳ್ವಾರುಗಳು ಪನ್ನಗಶಯ
ನಗೆ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದು (ಕಂನವಿ. ೭-೯೯) ; ಎಂಬೆರುಮಾನಾರ
ಮಠಮಲ್ಲಿಕುಳಮೆಂದು ಕೇಳಲೊಡಮವಂ ಅವೆಂಬರುಮಾನಾರಮಠ
ಮೆಂದುಸಿರಲೊಡಂ... ಕೇಳ್ವು (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧೩-೨೪ ವ).

[\leftarrow ತಮಿ. ಎಮ್ಮೆರುಮಾನಾರ್]

ಎಂಭತ್ತು 'ಎಣ್ಣತ್ತು' ನೋ.

ಎಕಡು 'ಎಕ್ಕಡು' ನೋ.

ಎಕಣ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಐನುನ್ನಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ
ಪುಳಿಯಣ್ಣನಪ್ಪಿಯ ಎಕಣದ ಬಾಗಿಯುಲಗನಾಗಿ ಕಟ್ಟುಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ
(ಎಕ. X. (S), ಚಕ್ರಬ. ೨೬-೯ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎಕತಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರನಾದ ವಸ್ತ್ರ, — ಬಟ್ಟೆ : ದುಗುಲದ
ಪೈರಣೆ ಸುಕ್ಕುಗುಪ್ಪಸ ಮಿಗೆ ಸೊಗಯುವೆಕ [ಪಾಠಾಂ. ಎಕ್ಕ, ಏಕ]
ತಾಯಿ ಮೆಚೆಯೆ... ಪಾನರಗಣಿತರಲ್ಲಿಗೈದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ.
೧೮-೩೩). IP ಸೊಗಸುವ ಕಥಾಯಿ ಎಂದಿರಬಹುದೆ? [?]

ಎಕತ್ತಾರು (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ; ಹತೋಟಿ ; ಸ್ವಾಮ್ಯ (+).

[\leftarrow ಹಂ. ಏಕತ್ತಾರ್]

ಎಕನಾತಿ 'ಎಕ್ಕನಾತಿ' ನೋ.

ಎಕರ 'ಎಕ್ಕರ' ನೋ.

ಎಕರಾರು (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪುಬಸ್ತಿ ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; — ಒಪ್ಪಿಗೆ (ಕ).

೨. ಒಪ್ಪಂದ. ೩. ಇಡುವುದು; ನ್ಯಾಸ; ನಿಕ್ಷೇಪ (ಕ).

[← ಅರ. ಇಕ್ರಾರ್; ಮರಾ. ಇಕರಾರ್. / ತೆಲು. ಎಕರಾರು]

ಎಕರು 'ಎಕರೆ' ನೋ.

ಎಕರೆ, ಎಕರು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಲವತ್ತು ಗುಂಟೆ
ಗಳ ಪ್ರದೇಶ: ಒಂದು ಎಕರೆಗೆ ೩೦ ಸೇರಿನಿಂದ ೫೦ ಸೇರಿನವರೆಗೂ ಬೀಜ
ವರಿ ಅಗುತ್ತದೆ (ವ್ಯವಸ್ಥಾ. ೪೨); ಎಕರೆಗೆ ನಲವತ್ತು ಪಲ್ಲ ಭತ್ತ ಬೆಳೆಯ
ಬಹುದು (ರೂಢಿ). ಎಕರು: ಇದು ಸುಮಾರು ೧೦ ಎಕರು ಕ್ಷೇತ್ರ ಫಲ
ವುಳ್ಳದ್ದುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೬). [← ಇಂ. Acre]

ಎಕಲುಗಡ್ಡೆ 'ಎಕ್ಕಲಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಎಕಲ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು.
ಎಕಲ್ಲೇಮನುಷ್ಯ = ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ
ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಪ್ರಾ. ದೇ. ಎಕ್ಕಲ್ಲ = ಬಲಿಷ್ಠವಾದ; ಮರಾ. ಏಕಲ್ಲ = ಶತಮಾರ]

ಎಕಳೆ (ನಾ). ಮೂರ್ಖ ಹೆಂಗಸು; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು
(ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಎಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ್] = ಎ : ಎಕಾರಕ್ಕೆ . . . ನಡೆನಡೆಯಂದೇಂ
ನಡೆದುಡೊ (ತಮದ. ೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಎಕಾರವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ್] ಎಕಾರ ಬರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ:
ಪದಮಾಂತ್ಯಸ್ವರದಿಂದ ಸಂದಿವುದು ಲೋಪಮಾದಿಯೊಳೊಂದಿಕಾರಕ್ಕೆ
ಕಾರವಿಧಿ ಬಹುಳತೆಯಿಂದ (ತಮದ. ೧೬೯). [ಎಕಾರ + ವಿಧಿ]

ಎಕಾರಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ್] 'ಎ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆ
ಗೊಳ್ಳುವ (ಶಬ್ದ). ಉದಾ— ಮನೆ, ಮಾಲೆ: ಎಕಾರಾಂತ ಇಕಾ
ರಾಂತ ವ್ಯಂಜನಾಂತಗಳಿಗೆ ಪರಮಾದ ದ ದ ಶಂ ಗ ಳ್ಲಿಯುಂ ಇದಾಗ
ಮುಖ್ಯವಾದರ್ಥ (ತಮದ. ೨೨೧ ವೃತ್ತಿ). [ಎಕಾರ + ಅಂತ]

ಎಕ್ಕೆ, ಎಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಏಳುಕೈಯ ಪ್ರಮಾಣ;
ಏಳುಮೊಳ; ಒಂದು ಅಂಕಣ: ಗವರೇಶ್ವರದೇವರ ಮೂಡಣದ್ದು
ವಕೆ ಎಕ್ಕೆ ಅಗಲದ ಮೂಡಣದ್ದು ವಕೆ ಮೂಲಸ್ತನದೇವರ್ಗಿ (ಸೌಹ. IX-i, ೨೯೧-೩೩; 11ನೆಯ ಶತ). ಎಕ್ಕಿ: ರುದ್ರಭಟ್ಟನ ಮನೆಗೊಂ
ಪದುವಲು ಎಕ್ಕಿ ಎಕ್ಕಿ ೨ ಮನೆ (ಸೌಹ. IX-i, ೨೯೧-೩೨; 50
11ನೆಯ ಶತ). [← ಏಜ್ಯಾ + ಕೈಯ]

ಎಕ್ಕಿ 'ಎಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಿ 'ಎಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಿ, ಎಕ್ಕಾ (ನಾ). ೧. ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಒಂದು: "ಎಕ್ಕಿ
ಮೊಂದುಂ ಓರೆಂದುಂ ಒಂದು" (ಕಶಪಾ. ೨೫-೫೬); "ಓರೆಕ್ಕಮೊಂದೆ
ನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೨). ೨. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ
ಏಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕ: ಉಗ್ಗಡಣೆ - ಎಕ್ಕಂ, ದಾಹಂ, ಶತಂ,
ಸಾವಿರ (ವ್ಯವಸ್ಥಾ. ೪). ೩. ಒಂಟಿತ್ತು ಅಥವಾ ಒಂಟಿ ಕುದುರೆಯ
ಗಾಡಿ: "ಎಕ್ಕ - ಒಂದತ್ತಿನ ಗಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩); ಒಂದು ಎಕ್ಕ
ತಂದು ನಿನ್ನ ಸಾಮಾನು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೇರಿಸುವೆ . . . ಅಳನ್ನು ಕರೆ
ಎಕ್ಕ ತರಲಿ (ಅರಗ. ೩). ೪. (ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ) ದಾಳದ ಮೇಲಿನ
ಒಂದನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗುರುತು. ೫. (ಇಸ್ಪೀಟಿನಲ್ಲಿ) 'A' ಎಂಬ
ಗುರುತುಳ್ಳ ಎಲೆ; ಹಾಸು: ನನ್ನ ಇನ್ನೊಂದು ಹತ್ತುನ್ನು ತನ್ನ ಎಕ್ಕ
ದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದ (ಗಾಳಪ. ೨೫). ಎಕ್ಕಾ: ೩. ಒಂದು
ಎಕ್ಕಾ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿರಿ
(ಕುಂಟಂ. ೩೫). [← ಸಂ. ಏಕ]

ಎಕ್ಕಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ: ವಿಪಂಚಿಕೆ . . .
ಎಕ್ಕಂಜಿ . . . ಮೂವತ್ತು ಮೂಜು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಗಳ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬).

[?]

ಎಕ್ಕಂಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಳು; ಕಟ್ಟು
ಮಸ್ತಾದ ಆಳು.

ಎಕ್ಕಂಡೆಸಿಪಾಯಿ = ಒಳ್ಳೆಯ ಮೈ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ
ಸಿಪಾಯಿ; ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಸಿಪಾಯಿ: ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸರದಾರರು
ಮತ್ತು ಎಕ್ಕಂಡೆಸಿಪಾಯಿ, ಚಿರಾಯಿತು ಜನ . . . ನಿಂತರು (ಚಕ್ರಪಾ.
೬೪). [?]

ಎಕ್ಕಚರ (ನಾ). "ಒಂಟಿಗನಾಗಿ ಹೋಗುವುದು, — ಹೋಗುವವ"
(ಕಸ್ತೂಕೋ. ೧೨೪). [ಎಕ್ಕ + ಚರ]

ಎಕ್ಕಿಳಾಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇಬಣ್ಣ. ೨. ಇಂದ್ರನೀಲರತ್ನದಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಕ್ಕಿಳಾಯಂ (ತಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ).

[← ಸಂ. ಏಕಜಾಯ]

ಎಕ್ಕಟಿ (ನಾ). ಏಕಾಕಿ; ಒಂಟಿ. 'ಎಕ್ಕಟಿಗಲಿ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಏಕಟಾ = ಒಂಟಿ, ಒಂದೇ ಆಗುವುದು. < ಸಂ. ಏಕ
ವಾಟಿ = ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು]

ಎಕ್ಕಟಿಗಲಿ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ: ವಿಜುಗೀಷು ವಸುದೇವನೆಸುಗೆಗೆ ಸಕಲ
ಭೂಭುಜರೆಲ್ಲ ಹೆಜ್ಜಾರಲಾಗ ನಿಜಗಲಿತನದಿಂದಿರಾಗಿ ಸಾಗರ ವಿಜಯ
ನೆಕ್ಕಟಿಗಲಿ ನಿಂದ (ಸೇಮಿಸಂ. ೧೨-೮೬); ಎಕ್ಕಟಿಗಲಿಗಳೇಳಿಯಂದದೆ
ಹೊಕ್ಕರೆಕ್ಕಲವಂದಿಗಳಂತೆ (ಸೇಮಿಸಂ. ೨೬-೪೩). [ಎಕ್ಕಟಿ + ಕಲಿ]

ಎಕ್ಕಟಾಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) "ಏ ಕ ಭಾಗ; ಒಂದು ಪಾಲು"
(ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೦). [← ಮರಾ. ?]

ಎಕ್ಕಟಿ, ಎಕ್ಕಟಿ (ಗು). ೧. ಏಕಾಂತವಾದ; ರಹಸ್ಯವಾದ;
ಗುಟ್ಟಾದ: ದಯೆಯಿಂದೆಕ್ಕಟಿ ವಚನಮೆ ನುಡಿಸವನವೆಸೆಪರ್
(ಸಮಪ. ೫-೧೧೬). (ನಾ). ೨. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಕಿ: "ಎಕ್ಕಟಿ -
ಒಂಟಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩); ಪೇರಡವಿಯೊಳಗೆಕ್ಕಟಿಯಿದೇತಕೆ ನವೆವು
ತಿರ್ಥಪೆ (ಬಸವ. ೧೮-೯); ಕಡುಭರದಿ ಕಂಡೆಕ್ಕಟಿಗಳೊಳಗಣಂ ಬಂದು
ಕಡೆವಂತೆ (ಸಮ್ಯ ಕಾ. ೮-೩೪); ಲೆಕ್ಕಿಸಿ ಮನೆಯ ಬೀಯಕೆ ತಕ್ಕ ಹಣವ
ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳ ಕೈಯೊಳಗಿತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದಾಡಿಸಿ ಪೊಜಮಡುತಿರ್ಥರೆಕ್ಕ
ಜಟ್ಟಿಗಳು ಮನೆಗಳನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೫೬). ಎಕ್ಕಟಿ: ೧. ಎಕ್ಕಟಿ
ಯೊಳಾ ಶರಭ ರುದ್ರಂ ನಡೆದು ಬಪ್ತಂತೆ (ಶಂಕವಾ. ೧೨-೫೩). [?]

ಎಕ್ಕಟಿ (ಅ). ಏಕಾಂತವಾಗಿ; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ; ಪಾಂಚಾಲಿ
ಗೆಕ್ಕಟಿ ನುಡಿದ ನಾವಿನ್ನಿಹುದು ಮತವಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೬); ಹೂವಯ್ಯ
ನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಎಕ್ಕಟಿ ಕರೆದು . . . ಹೇಳಿದನು (ಕಾನೂರು. ೬೨೫). [?]

ಎಕ್ಕಟಿಕರೆ 'ಎಕ್ಕಟಿಗರೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಟಿಗ, ಎಕ್ಕಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿ;
ಮುಖ್ಯಸ್ಥ (?): ಸಮಸ್ತ ಸಾಹಣೆಯೆಕ್ಕಟಿಗರು ಶ್ರೀ ವೀರಸೋಮ
ನಾಥದೇವರ್ಗ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನ. ೩೨-೬೪; 1050);
ಎಕ್ಕಟಿಗರ್ನಾಲ್ಪತ್ತು ಮಾನಸರುಮಿದುರ್ ಬರೆಯಿಸಿದ ಶಾಸನ (ಸೌಹ. IX-i, ೨೩೧-೧೫; 1134); ಎಕ್ಕಟಿಗನ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರು ನಷ್ಟಸಂತಾನ
ವಾದರು (ಮೋಳಮಾ. ೨೩೩-೬೪೪). ೨. ರಹಸ್ಯದವನು; ಗೂಢ
ಚಾರ: ಅಂತರವಳರನಚ್ಚಾಳುಗಳನೆಕ್ಕಟಿಗರನು ಸ ಬಳಿಗರ (ಬಸವ. ೧೬-೧೩); ಕಂದಿಯವರ ಕರೆಪಕ್ಕಳು ತಳುಮಾಡದೆ ಪೊಜಮಡು
ನೆಕ್ಕಟಿಗರ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೪). ೩. ಒಬ್ಬಂಟಿಗ; ಏಕಾಂಗಿ:
ಎಕ್ಕಟಿಗ ನೀನೆತ್ತನೆಂದೇತಕ್ಕಿದತ್ತಲು ಪೋಪೆ (ಸಾಳ್ವ ಭಾ. ೬-೫೮).

ಎಕ್ಕಡಿಗ : ೧. ಲಿಂಗಮನಜಿ ಪಿಡಿದೆಕ್ಕಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿ]ಗ ತರು
ವರಿಗತನವನೆಂದು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಪೆಯೆಯೆಂದು (ಮದೇಪು. ೨೫-೩೦);
ಹಿಂದೆ ಹಿ ತ ವ ರು ಬಳಸಿದೆಕ್ಕಡಿಗರ ಬಲು ಬಜಾವಣೆಯೊಳೊಪ್ಪಿದನು
(ಭರಣ. ೧-೫೮). ೪. ಏಕಾಂತದವನು; ಆಪ್ತ : ಗಣಕೆಯರೆಕ್ಕಡಿಗರು
ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಲಕ್ಷಣಕರು . . . ಕುಳಿತರೋಜಿಯೊಳು (ಭರಣ. ೧೨-೨೯).

[ದೇ. || ತೆಲು. ಎಕ್ಕಟ]

ಎಕ್ಕಟಗರೆ, ಎಕ್ಕಟಕರೆ (ಕ್ರಿ). ಏಕಾಂತದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕರೆ; ರಹಸ್ಯ
ಜಾಗಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಹುಸಿಯಸೂಯಾ ನೀಚವೃತ್ತಿ ನಿರ್ವಾ
ಕ್ಷಣ್ಯ ನಿಷ್ಕರಣ ನೀತಿಗಳಲಿ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಹಿರಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಕನಿಪ್ಪ ಮಾನಸ
ನೆಕ್ಕಟಗರೆದು ಕೈವಿಡಿದು (ಹಜಕಾ. ೯-೧೫); ಪದ್ಮಾವತಿ ತನ್ನಯ
ಮಗಳಂ ಸೂಚಿಸಿ ಸುಖಾರಿಯೆಕ್ಕಟಗರೆದಳಾ (ಉದ್ಯುಟ. ೧೨-೫೧); ಹರಿ
ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ನೃಪನನೆಕ್ಕಟಗರೆದು ನಿಜಕೃತಿ ಪ್ರಯೋಗವನೊರೆದೊಡಂ
ಬಟ್ಟನು (ಕುಮಾರ. ೩-೬೪). ಎಕ್ಕಟಕರೆ : ಚಿನ್ನಪ್ಪನನ್ನು ಎಕ್ಕಟಕರೆದು
ದೇವಯ್ಯ ಈಗ ಏನು ಮಾಡೋದೋ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಮಲಮ.
೨೩೪).

[ಎಕ್ಕಟ + ಕರೆ]

ಎಕ್ಕಟಗಾಳೆಗ (ನಾ). ದ್ವಂ ದ್ವಯು ದ್ವ : ಪುನಃತ್ತೆಕ್ಕಟಗಾಳೆಗಂ
ಸಮನಿಸುತ್ತೆಮ್ಮಾ ಗದಾಯುದ್ಧಮಂ ತ್ರಿದಶರ್ ನೋಡಲೆ ಕೌತುಕಂ
ಬೆರಸಿ. ಬಂದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೭-೬೮); ಎಕ್ಕಟಗಾಳೆಗದೊಳಗಿನ
ಕೀರ್ತಿಯನೆಕ್ಕಟಗಾಳೆ ಭಟನಂ ಗೆಲ್ಲಂ ರಣರಕ್ಕಸನಿಸುವ ವಿಕ್ರಮ ಕಾರವ
ಧರಣೀಪಾಲಕನು (ಜಯಕಾ. ೨ ಸೂಚನೆ). [ಎಕ್ಕಟ + ಗಾಳೆಗ]

ಎಕ್ಕಟಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಮಾತಾಡು ; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಆಲೋ
ಚಿಸು : ಅಕ್ಕ ನಳನ್ಮತ ನಡೆಯೆಂದೊಕ್ಕಟಗೈ ಬಳಿಕೆ ತಕ್ಕುದಿದಕೆ ಸಪ
ನನು ತೆಕ್ಕಟಗೈದಮರೆಂದ್ರರ್ ಪೊಕ್ಕರ್ (ದಮಸ್ತ. ೩-೧೭೬).

[ಎಕ್ಕಟ + ಗೈ (< ಕಿಯಾ)]

ಎಕ್ಕಟ 'ಎಕ್ಕಟ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಡ 'ಎಕ್ಕವಡ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ : ಆರಿದಿರಾದೊಡಾಡಿ
ದಪನೆಕ್ಕಡಿಯಂ ಪಡೆ ಪಂಚದಾಯಮಂ . . . ಕೆರಳ್ಳಿದಂ (ದಶಕು.
೮-೯೨); ಗೊಂಬೆ ಮದುವೆಯನೊಮ್ಮೆ ಮಾಡಿ ಚಿನ್ನೆಯೆಕ್ಕಡಿಯೊಮ್ಮೆ
ಹೂಡಿ (ಗೀವಂ. ೬೧-೬೪). [← ತುಳು. ಎಕ್ಕಡಿ = ಒಂದು ಆಟ]

ಎಕ್ಕಡಿಗ 'ಎಕ್ಕಟಗ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಡು, ಎಕ್ಕಡು, ಎಕ್ಕಡು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ : ಮೆಣಸಿನ
ಕಪಾಯವನ್ನು ಕುಡಿದು ಎಕ್ಕಡು ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ಎಕ್ಕಡು : ಇದ್ದ
ಕ್ಕಿಡ್ವಂತೆ ಎಕ್ಕಡು ಮರುಕಳಿಸಿದಾಗ ನಡುಮನೆಯಿಂದಲೇ ಕೂಗಿದ
(ದೇವಣಂ. ೧೬೭). ಎಕ್ಕಡು : ಅತುರವಾಗಿ ಕಡುಬು ತಿಂದದ್ದರಿಂದ
ಎಕ್ಕಡು ಬಂತು (ರೂಢಿ). 'ಬಿಕ್ಕುಳ್ಳ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ಮಲ. ಎಕ್ಕಿಳ್, ಎಕ್ಕಿಟ್ಟ; ತುಳು. ಎಕ್ಕಡ್, ಎಕ್ಕಡೆ;
ತೆಲು. ಎಕ್ಕಿರಿ, ಎಕ್ಕು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಹಿಕ್ಕಿಂಗ್]

ಎಕ್ಕತಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಗೆಯಾದ ಯೋಗ್ಯತೆ; ಸಮಾನ
ಶಕ್ತಿ : ಕರಿಯಂ ಬೇಡುವ ಬಾಯ್ಕೊಂದಲಗಿನಂಬೊಲ್ಲೇಜುವಂಗೆಕ್ಕೆ
ಭಾಸುರ ಭಲ್ಲಾಸ್ತಮಿದೊಂದು ನೀಡಿ ಬಿದಿಕ್ಕಿಟ್ಟಕ್ಕತಕ್ಕುಳ್ಳ ತೋಳೆರ
ಡಕ್ಕಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೮). [ಎಕ್ಕ + ತಕ್ಕು]

ಎಕ್ಕತಳೆ (ನಾ). ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳ; ನಿಯತವಾದ ಜಾಗ : "ಏಕ
ಸ್ಥಳ - ಎಕ್ಕತಳೆ" (ಕಮದ. ೨೯೦ ಪ್ರಯೋ); ಕರ್ತವ್ಯ ಗೊತ್ತು
ಕ್ಕಿತವಕ್ಕತಳೆ ಕನಲ್ಕಿಗಿರುವು . . . ಬೆಲೆವಣ್ಣಳ ಬೀದಿಯದೇಂ ಪೊದ
ಬುಡೋ (ಚಕವಿ. ೬-೭೪). [< ಸಂ. ಏಕಸ್ಥಳ]

ಎಕ್ಕತಳೆಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ; ಸಮವಾಗಿ ಗಣಿಸು:
ಬೆಕ್ಕಸವಡೆದೇತರ್ಕಾಮೆಕ್ಕತಳೆಂಗೊಂಬುದೊಳ್ಳಿ ಪೊಲ್ಲಮೆಯೆರಡಂ
ತಕ್ಕರ್ ಕಳೆವರ್ ಗುಣಮಂ ಮಿಕ್ಕರ್ ದೋಷಮನೆ ಕೂರ್ತು ದೂಜು
ವರಲ್ಲೇ (ಚಕವಿ. ೬-೭೪). [ಎಕ್ಕತಳೆ + ಕೊಳ್]

ಎಕ್ಕತಾಣ 'ಎಕ್ಕದಾಣ' ನೋ.

ಎಕ್ಕತಾಳೆ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರಮೇಳ; ಸ್ವರಮೈತ್ರಿ.
೨. ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [< ಸಂ. ಏಕತಾಲ]

ಎಕ್ಕತಾಳಿ, ಎಗತಾಳಿ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯ; ಗೇಲಿ; ಕುಚೋದ್ಯ (ಕ).
ಎಗತಾಳಿ : ಈ ಕಲಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬನು
ಪುಣ್ಯಯುಗದ ಕರ್ಮವೊಂದನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ ಜನರ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ
ಎಗತಾಳಿಯೇ ಸರಿ (ಮೊಮಗು. ೪೭).

[← ತೆಲು. ಎಗತಾಳಿ]

ಎಕ್ಕತುಳೆ, ಎಕ್ಕತೂಳೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ತೂಕ; ಒಂದೇಬಲ;
ಒಂದು ಸಮ; ಸಮಾನತೆ : ರಾವಣನೊಳಡುರ್ತು ತುಳುವಿಜಿದು
(ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೫); ಆ ನೆಗಟ್ಟಿಂದ್ರನೆಕ್ಕತುಳದೊಳ್ಳಾ ಧುರದೊಳ್ಳಾ
ಬಲದೊಳ್ಳಾ ಕಡಂಗಿನಿಂದಾನಲೊಡರ್ಚಲಾಂಕೆಗೊಳಲಾಜದೆ ಪೋಗಿ
(ಜಗವಿ. ೩-೨೦); ಅದರ ಎಕ್ಕತುಳ ಲಾವಣ್ಯವೊ ಹೊಡಕರಿಸಿ ಮೂಡಿ
ಬರುವುವು (ಸಾಹಸಂ. ೪). ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನ:
ಕಂದನಕ್ಕಿದಿರಲಾ ಲೇಸು ಮಾಡಿದಿರೆಕ್ಕತುಳದಾಳುಗಳೆನುತ ಭೂಪತಿಗೆ
ಪೊಡವಂಟಿ (ಕುಮಾರ. ೮-೧೫); ಎಕ್ಕತುಳದಲಿ ತಾಯೆ ಪಡೆದಾ
ಮಕ್ಕಳನು (ನಿಭಾಸ. ೧೦-೮-೨೩); ಎಕ್ಕತುಳದ ರೋಸದಿ ನಾಡಿ ಕುಣವ
ಕುಡಿಸಾಸೆಯಂ ಪುರಿಗೆಯ್ದು (ರಾಮಾಪ್ತ. ೯೦-೧೩). ೩. ದ್ವಂದ್ವ
ಯುದ್ಧ : ಮುಳಿಸಿನ ಮೋಸಿನ ಗಂಡಮಜ್ಜರದ ಮೆಚ್ಚುವಣಿಗೆಯಂಕ
ಕಾಜರೆಕ್ಕ ತುಳಕ್ಕೆಕ್ಕಿಯಂ ಸೂಟೇಜು ಜಂ ತೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳ್
ಕಾದೆ (ಪಂ ಪಭಾ. ೧೨-೭೬ ವ); ಇಟುವಬೆಡಂಗ ನೊಳಿಜಾಯಲ್
ನೆಜಿಯೈನಿನಗಾನೆ ಸಾಲ್ವನೆಕ್ಕತುಳಕ್ಕಂ ನೆಜಿದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೭-೩);
ವಕ್ಕಲು ಗೆಜಿಯೆ ಮಲ್ಲನೊಳೆಕ್ಕತುಟ್ಟಿಳ್ಳಕ್ಕಿವವೈ (ಎಕ. VI,
ಕಡೂರು. ೨೦-೨೩; 1170). ಎಕ್ಕತೂಳೆ : ದಿಕ್ಕುಗಾಣದ ಗರ್ವದಲಿ
ಜನಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ಲಿಂಗವ ಬೂದಿಯನು ಬಳಿದೆಕ್ಕತೂಳದ ಭಟಿರೆ ದುರ್ಗತಿ ನಿಮಗೆ
ನಿಜವೈನೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೬-೬೯).

ಎಕ್ಕತುಳದಾಳಾ = ಸಾಹಸ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೂರ : ಎಕ್ಕದ
ಮುಗುಳ್ಳಳಂ ಹರಹಿ ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳನೆಕ್ಕತುಳದಾಳೆ ಮಜೆಯೊಳಡಂಗಿಸಿ
ಬಳಿಕೆ ಘಟದಲ್ಲಿ ಕೆಂಡವನಿರಿಸಿಯರಸನಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಲ್ (ಸಮ್ಯಕಾ.
೪-೧೮). [< ಸಂ. ಏಕತುಳ]

ಎಕ್ಕತುಳಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ : ಅಂತಃಪುರವಧೂಕದಂಬ ಕದಂಬ
ಕದ ಮುಡಿಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಕಡೆಗಣ್ಣು ಕಾಂತಿಗಳೊಳೆಕ್ಕತುಳಮಿಕ್ಕಿಯುಂ
(ವರ್ಧಪು. ೬-೩೨ ವ); ಘೋರಾಯುರ್ಕಳೊಳೆಕ್ಕತುಳಮಿಜಿದು ಕುಟು
ದಜಾಯಾದರ್ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). [< ಎಕ್ಕತುಳ]

ಎಕ್ಕತೂಳೆ 'ಎಕ್ಕತುಳ' ನೋ.

ಎಕ್ಕದಾಣ, ಎಕ್ಕತಾಣ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ : ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಗೆ
ತಾನೆಕ್ಕದಾಣ ವಿಳಾಸಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫-೨೯; 1166). ಎಕ್ಕ
ತಾಣ : (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೫೧). [ಎಕ್ಕ + ತಾಣ]

ಎಕ್ಕದಾಳೆ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ : ದೈವಯತ್ನದಿಂದ ತಣಗಲೆಯ
ರಾಶಿಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಅವನಿಜಿದು ಬರುವನಿಜಲಿಯ ಕೆಲದಲ್ಲಿರುವೆಕ್ಕ
ದಾಳೆಯ ಮರದ ಬೇರನು ಸೇರಿ ಇದ್ದು (ವಜಕಾ. ೩-೨೯).

[ಎಕ್ಕ + (< ಎಕ್ಕ) + ತಾಳೆ]

ಎಕ್ಕನಾತಿ, ಎಕ್ಕನಾತಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಪುರದ ಮಸಣಿಗಿಂದು ಪುರದ ಕ್ಕನಾತಿಗೆ ಪಿರಿಯ ಭೈರವ ದೇವರಿಗೆ ವರವೇವೆ ಮೈಲಾರಗಿಂದದರ್ಶನವನು ಪಗಲು ತೂನುತಿಹರು (ಅಂಜಚ. ೩-೧೨೯); ಜಾಜಿಯ ಎಕ್ಕನಾತಿಯ ಕುಳವಾಡಿ ಹೂವಿನ ಎಲ್ಲಯ ಮಾಡುವ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೨೪; 1513); ಎಕ್ಕನಾತಿಯರ ಕಾಟಿ ಜಕ್ಕಿಯರು ಕನ್ನೆಯರು ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಸೊಂಟಮುರುಕ ಬೈರೇ ದೇವರು (ಕನಕ. ೧೪೨-೧). ಎಕ್ಕನಾತಿ; ನಾರಸಿಂಹನ ಪಿಡಿದು ತಹುದೇ ನರದು ವೈಷ್ಣವ ಪಡೆ ಸಹಿತ ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವನೆನಲೆಂದೇಕನಾತಿ (ಶಂಕವಾ. ೧೨-೪೪). ಎಕ್ಕನಾದಿ: ಗಂಗೆ, ಗಾರಿ, ಬನಶಂಕರಿ, ಎಲ್ಲಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ, ಹುಲಿಗೆ, ಹೊಸೂರಿ, ಸತ್ತವರು, ಹೆತ್ತವರು ಇಂತೀ ಹಲವು ಪಿಶಾಚಿಗಳ ಹೆಸರಿಂದ ಇದಿರಿಟ್ಟು ಆರಾಧಿಸಿ (ವಚನಾ. I, ೩೩೧). [**ಎಕ್ಕನಾಥ?**]

ಎಕ್ಕನಾದಿ 'ಎಕ್ಕನಾತಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಕಬಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಪಾಲು, —ಭಾಗ: ನೀನಾಗಳುಮಣ್ಣು ಬೇಡಿದವೆ ಸಜ್ಜನದಂತೆನಗೆಕ್ಕಬಾಗೆ ನೋಡೀಗಳಲತಾಂಗಿ ಪುದುವಲ್ಲಳ್ (ಶಂಕಭಾ. ೯-೪೬). [**ಸಂ. ಏಕಭಾಗ**]

ಎಕ್ಕಮದ್ದಳೆ, ಎಕ್ಕವದ್ದಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಎಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ ಕೊಟಲ ಝಂಕಾರದ ಪಟಿಗಳ ಮುಂದೆ ಬಾಜಿಸುತ್ತಂ (ವದ್ವಾರಾ. ೮೦-೧೧); ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ತಿತ್ತಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಕೊಳಲುಗಳತ್ತರದ ಕಂಕಲಿಯ ಜುಂಟಿಯ ಯೆಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೧೨-೫೬). ಎಕ್ಕವದ್ದಳೆ: ಗೋವಳರೊತ್ತುವ ತಿತ್ತಿರಿಗಾಳೆ ತೂತ್ತಾರ ಮುಮೂದುವ ಕೊಳಲ ಸರಮುಂ ಪಿಡಿವ ಕೊಂಬಿನ ನಿನದಮುಂ ಪೊಯ್ತು ಕ್ಕವದ್ದಳೆಯ ದನಿಯುಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೮-೭೫ ವ). [**ಎಕ್ಕ + ಮದ್ದಳೆ**]

ಎಕ್ಕರೆ, ಎಕ್ಕರ (ನಾ). ಕೇಳ; ತುಚ್ಛವಾದವನು; "ನೀಚ" (ನಾನಾಶ. ೪೩): ಅವನೊಬ್ಬ ಎಕ್ಕರೆ (ರೂಢಿ). ಎಕ್ಕರೆ: ಅವನು ತುಂಬ ಎಕ್ಕರೆ (ರೂಢಿ). [**?**]

ಎಕ್ಕರಾತಿ (ನಾ). ಒಂದೇರಾತಿ, —ಗುಂಪು: ಎಕ್ಕರಾತಿ, ಏಕರಾತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೫ ಪ್ರಯೋ). [**ಎಕ್ಕ + ರಾತಿ**]

ಎಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಣಕಿಸು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಗೇಲಿಮಾಡು: ಎಕ್ಕರಿಸಿ ಸೂಳೆಯರ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ನೋಡುತಲಿ ಮಿಕ್ಕ ಸೂಳೆಯರೆನಗೆ ಲೆಕ್ಕವೆ ಎನುತ (ಶರಣಿ. ೩೬೪-೧೨); ಮನೆದಲರಕಣಿಗಳನುಮುಕ್ತಿಯುಗ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಶರಿಯನೆಕ್ಕರಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೧-೫೮); (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೪-೩೬; ೬-೩೧-೧೦ ನೋ). [**← ತೆಲು. ಎಕ್ಕಿರಿಂಚು, ವೆಕ್ಕಿರಿಂಚು**]

ಎಕ್ಕಲ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿ. ೨. ಸಲಗ. ೩. ಕಾಡುಹಂದಿ: "ಎಕ್ಕಲ ನೆನೆ ಕಾಡುಹಂದಿ" (ಚತುನ. ೩೯); "ಎಕ್ಕಲನೆಂದು ಸೂಕರಂ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೫೦); ಮಲ್ಲನೆ ಬಂದತ್ತೊಂದು ಸೂರ್ಕಿದೆಕ್ಕಲನಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೯೯); ಪುಳಿಂದರು ಕಂಡರೊಂದು ಸೊಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಲನ ನಡುಕಾನನದಲಿ (ಹಜಕಾ. ೬-೨); ರೌದ್ರಾಟೋಪದಲಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದೆಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕಲ] ನೋಡುತಿರ್ದುದು ದೇವಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪೧); ಒಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಎಕ್ಕಲನಗುಬ್ಬು ಗೋರಿಟ್ಟಿ ಗೆಟಿಸಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೨೮); ಆ ಪರ್ವತ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಎಕ್ಕಲ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮಣಿಸ. ೯೦). ೪. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಇಂತವರಿವ ಕಂಡು ಬಿರಿಸಿದನಾದೆ ಎನಗೆ ಅಮೋಘ ನರಕ ನಿನಗೆ ಎಕ್ಕಲ ತಪ್ಪದು (ಮೋಳಮಾ. ೩೪-೧೪೧). ೫. ಶ್ರೀವೈ; ಬಲಿವೈ: ರಾವುತ ಪಾಯಕರ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆಕ್ಕಲ ಖನ್ನೋಜಿಗಳಾರ ಕ್ಕಸನಿರೊಳೊಪ್ಪಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೪೪); ಎಕ್ಕಲರು ಹುಟ್ಟಿದರು ನಿನ್ನಾ ಇಕ್ಕಲದ ಕಿವಿಗಳಲಿ ಯನ್ನನು ಮುಕ್ಕುರಿಕಿದರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೯-೪೪). 45

[**← ಸಂ. ಏಕಲ**]

ಎಕ್ಕಲ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ; ವಕ್ರ (?): ಸಲುವಂತಾಗಿ ಬರೆಸಿದ ಶಿಶಾಶ್ವ ಇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆಕ್ಕಲವಾದವರು ಶ್ರೀಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ಗೋಬ್ರಾಂಮಣ ಕೊಂದ ಪಾಪದಲಿ ಹೋದರು (ಎಕ. IX (S), ಚನ್ನಪ. ೬೬-೨೯; 1306).

[**?**]

ಎಕ್ಕಲಕುಂಡ (ನಾ). ನರಕದ ಒಂದು ಅಗ್ನಿಕುಂಡ: ಭಕ್ತನೆಂದು ಅವನ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಮಂತ್ರವ ಹೇಳಿ ಅನ್ನವತಿಂಬವನೊಬ್ಬ ಜಂಗಮ ದ್ರೋಹಿ. ಇಂತೀ ನಾಲ್ಕರಿಗೆ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ಎಕ್ಕಲ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕದೇ ಮಾಣ್ವನೇ (ವಚನಾ. I, ೩೩೨).

[**ಎಕ್ಕಲ + ಕುಂಡ**]

ಎಕ್ಕಲಕ್ಷೋಣಿಪಾಳೆ (ನಾ). = ಎಕ್ಕಲರಾಯ: ಅಕ್ಕುದ್ದರ ವೀರಾ ಡಂಬರಂ ತ್ರೈಭುವನಭರಿತಮಾಗೆಕ್ಕಲಕ್ಷೋಣಿಪಾಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೩೮-೨೮; 1145). [**ಎಕ್ಕಲ + ಲಕ್ಷೋಣಿಪಾಳೆ**]

ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ, ಎಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ, ಎಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ; ಮೆಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ (?): ಕೇಶವಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಜೊನ್ನೇ ಯ ಮಾಲು ಅರಟಿಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟಿಗದ್ದೆ ಕಾಳುವಗದ್ದೆ ಸಹಿತ ಮಾಗಿ ಗದ್ದೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೧; 1256). ಎಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ: (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೯). ಎಕ್ಕಲುಗದ್ದೆ: (ಕೈಸಗ. ೫೪೬).

[**ಎಕ್ಕಲ ? + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿ)**]

ಎಕ್ಕಲಗಾಣಿ, ಎಕ್ಕಾಗಾಣಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನೇ ಹಾಡುವವನು; ಒಂಟಿಗಾಯಕ; ತನಿಸಂಗೀತಗಾರ: ನುಣ್ಣರ ದಿನಾಣತಿ ಮಾಡಿದುದುನ್ನ ದಾಳಿ ತಾವರೆಯೊಳಗಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಂಬಡೆ ವೆಕ್ಕಲಗಾಣನೆಂಬಿನಂ (ಮಲ್ಲಿ ಪು. ೬-೯೮); ಗೀತಮನಂದು ಪಾಡುವಿಂ ಪಾಣನನುರ್ವರಾಧಿಪತಿ ಲೀಲೆಯಿನೆಕ್ಕಲಗಾಣನೊರ್ವನಂ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೭-೯೬); ಅಳಿಯೆಂದೆಂಬೆಕ್ಕಲಗಾಣಂ ಸ್ಮರಮೋಹನ ಗೀತಮನಾಳಾಪಿಸು ತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೩೫). ಎಕ್ಕಾಗಾಣಿ: ಮೃಡನರೆಮೆಯ್ಯ ನಂಬಿಕೆ ಗೀಯೆ ತನಗಿಪ್ಪೆಡೆಗಾಣದೆ ಎಡಗಿವಿಯಾ ತೊಡಪಿನೆಕ್ಕಾಗಾಣನಿಳಿಗಿದನೇ ಯೆಂಬ ಪಡಿಯಾದನಾ ಪಾಡುಗಾಣ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೧೪).

[**ಎಕ್ಕಲ + ಗಾಣಿ**]

ಎಕ್ಕಲಜೋಗ (ನಾ). ಜೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಹಂದಿಜೋಗಿ (?): ಅಕ್ಕಟಿ ಗಿರಿಜೆ ಕೇಳ್ ಮರ್ಕಟಗುಣದೊಳೆ ಯೆಕ್ಕಲಜೋಗರ ಮಗಳೆ ಕುಕ್ಕು ಹೊರಸು ನಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕಿಸುವೆನಿ ನಿಮ್ಮ ಮುಕ್ಕಣ್ಣು ಶಿವನ ಬಲುವನೆಗೆ (ಮಡಿಕ್ಕಾ. VI, ೧೫೩೧, ಗಂಗಾಗಾರೀ ಸಂವಾದ).

[**ಎಕ್ಕಲ + ಜೋಗ**]

ಎಕ್ಕಲದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂಟಿ ದುಂಬಿ: ಎಕ್ಕಲದುಂಬಿಯಿಂ ಜವಳಿ ದುಂಬಿಯಿನಟ್ಟಿವ ಮಾಲೆದುಂಬಿಯಿಂದಿಕ್ಕುವ ಕುಂಭದಂತೆಸೆವ ಗೊಂದಣ ದುಂಬಿಯಿನಾವ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ... ಕೂಡೆ ಬನಂ ಬಸಂತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೧೦).

[**ಎಕ್ಕಲ + ತುಂಬಿ**]

ಎಕ್ಕಲದೇವಿ (ನಾ). ರೇಣುಕೆ; ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಎಕ್ಕಲದೇವಿ! ಜೋಗ ಮಾಯಿ! "ಉಛೋ! ಉಛೋ! ಉಛೋ!" (ಅರಳು. ೩೦೮-೧).

[**ಎಕ್ಕಲ + ದೇವಿ**]

ಎಕ್ಕಲನರಕ (ನಾ). ನಾ ಯ ಕ ನರಕ; "ರೌರವ ನರಕ" (ಘನವ. ಕೋಶ); ನಾ ತಪ್ಪಿ ನುಡಿದನಾದೆಯೆನಗೆ ಎಕ್ಕಲನರಕ (ನೀಲೇಶ್ವ. ೬೩); ನಾನು ಮಾಡಿದ ಸರ್ವದ್ರೋಹಕೆ ನಿನ್ನ ಮನನೊಂದು ಎನ್ನಂ ಎಕ್ಕಲನರ ಕಕ್ಕೆ ನೂಂಕುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೊಟ್ಟ ಸಟಿಯುಪಚಾರ (ಘನವ. ೫); ಮುನ್ನಿಸದೆ ಸಂಹರಿಸಿ ಯೆಕ್ಕಲನರಕದೊಳು ಹಾಯ್ಕುಹೋಗಿಂದು ನೇಮಿಸಿ ದನು (ಚಿಬಪು. ೫೬-೪೩). [**ಎಕ್ಕಲ + ನರಕ**]

ಎಕ್ಕಲಬಂಟಿ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ; ಎಕ್ಕಟಗಲಿ: ನಿಂದಿಹರಿದೊ
ಇಗೊ ಎಕ್ಕಡಮೆಟ್ಟಿದ ಎಕ್ಕಲಬಂಟರು ಉಕ್ಕಡಗಾತ್ರದ ಉಕ್ಕಡದವರು
(ಗಂ. ೬೬-೨). [ಎಕ್ಕಲ + ಬಂಟ]

ಎಕ್ಕಲರಾಯ (ನಾ). ಏ ಕಾಂ ಗ ವೀರ ನಾ ದ ರಾಜ, —ರಾಯ: ಎಕ್ಕಲರಾವುತ ಪೊಜಮಟ್ಟನೊಸೆದಂದೆಕ್ಕಲ [ಪಾಶಾಂ. ದುಕ್ಕಯ] ರಾಯ
ದೇವಣನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೬೦). [ಎಕ್ಕಲ + ರಾಯ]

ಎಕ್ಕಲರಾವುತ (ನಾ). ಶ್ರೀಷ್ಠನಾದ ಸವಾರ: ಲಕ್ಕ ಕುದುರೆಯನೆ
ನೊಂದೆ ಲಾಡಿಗೆ ಸೆಲವಿಕ್ಕಂದು ನೃಪತಿಯೊಳ್ ನುಡಿನ ಎಕ್ಕಲರಾವುತ
ಪೊಜಮಟ್ಟನೊಸೆದಂದೆಕ್ಕಲರಾಯ ದೇವಣನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೬೦).
[ಎಕ್ಕಲ + ರಾವುತ]

ಎಕ್ಕಲವಂದಿ (ನಾ). ಒಂಟೆಹಂದಿ; ಸಲಗಹಂದಿ: ಏಚಗಾವುಣ್ಣ
ನೆಕ್ಕಲವನ್ನಿಯನೊಂದು ಪನ್ನಿ ಸತ್ತಿಂಬುಲಿಯಂ ತಾಂ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV,
ಹೂಳನ. ೧೨೮-೧; ೨೭೦); ಉದ್ಧುರಭಟನೊರ್ವಂ . . . ಕುದುರಾಡೆಗಳ್
ಸೊಗಯಿವೆಕ್ಕಲವಂದಿವೊಲೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದಂ (ನೇ ಮಿ ಪು. ೧೧-೧೫೬);
ಗಂಡುಗಿಯ್ತು ಪೋಪೆಕ್ಕಲವಂದಿಯಂ ತಿವಿ (ನಳಚಂ. ೬೪); ಎಕ್ಕಟಗಲಿ
ಗಲಿಲಿಗಿಯಂದವೆ ಹೊಕ್ಕರೆಕ್ಕಲವಂದಿಗಳಂತೆ (ನೇ ಮಿ ಸಂ. ೨೬-೪೩);
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೯೯ ನೋ). [ಎಕ್ಕಲ + ಪಂದಿ]

ಎಕ್ಕಲವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇತ್ತಂ ಹೊಂಗಿಲಸ
ಕೈಕ್ಕಲವಾಡದ ಬಳಿ ಕುನ್ನುರವಳ್ಳಿಯೊಳ್ (ಎಕ. XVI, ೪೮-೪೯; 1147).
[ಎಕ್ಕಲ + ವಾಡ (< ಬಾಡ)]

ಎಕ್ಕಲವಿರಿ (ನಾ). ರೇಣುಕೆ; ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ನೆಲನೆಲ್ಲಂ ಕೊಂಡಾಡು
ವೆಕ್ಕಲವಿರಿಯುಂ ಬನದಬ್ಬಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೧); ಎಕ್ಕಲವಿರಿ
ಗಣನಾಮಾ ಲಕ್ಕಚಗರ ಬನದ ಬಳರಿಗಂ ಮೈಲಾರಂಗಳ್ಳೆಯ್ ಜಾತ್ರೆ
ಮಾಪ್ಪಂ ಪೊಕ್ಕಲಿಗಂ (ಸಮಸ. ೪-೧೨೫). [ಎಕ್ಕಲ + ?]

ಎಕ್ಕಲಾವಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅಂಗಡಿ; ಏಕಾಶ್ರಯ; ಒಂದೇ ನೆಲೆ;
ಒಂದೇ ಆಕರ: ಬೆಡಂಗಿಗೆ ಪಾಂಗಾದ ದೇಸಿಗಂ ಮಾಸರಿಗೆಕ್ಕಲಾವಣ
ಮಾದ ಸೌಷ್ಠವಕ್ಕಂ ಕಣ್ಣೇಟಿಕ್ಕಿದಿ ರಾದ ದೊಡ್ಡಿಂಗಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೩-೫೩ ವ); ಕಣ ವಿವ್ಯಾವಿಭವಕ್ಕುದಾಹರಣೆಯರ್ಥೋಪಾಜ್ಞನಕ್ಕೈಕ್ಕ
ಲಾವಣಮುದ್ದುಣ ರತ್ನರಾಜಿಗೆ (ಎಕ. XV, ೯೦-೫೧; 1080); ತನ
ಗೆಕ್ಕಲಾವಣಮೆನಿಪ್ಪಂ ಮೂರ್ತಿ ನಾರಾಯಣಂ (ಎಕ. XIII, ೪೬-೫೦;
1112); ವಿಜಿಗೇಷುವೃತ್ತಿ ಭೂಭುವನದೊಳೆಕ್ಕಲಾವಣಮಂಗೆನೆ ನಿಂದ
ನಿಲೇಜ್ವರಾಜ್ಯದೊಳು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೧೮; 1162); ಪಂಡ
ಪದಂಗಳನಾತ್ಮತತ್ವದೊಳ್ ನೆಲಸಿದ ಸತ್ಸಮಾಧಿ ವಿಧಿ ಜಕ್ಕಲೆನಾರಿ
ದೆಕ್ಕಲಾವಣಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೬-೬೭; 1212); ಕಲಿರಾಯ ನೃಸಿಂ
ಹನ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿದ ರಣರಂಗವಿಲ್ಲಮಮ ಬಾಪ್ಪು ಜಯಂ ತನಗೆಕ್ಕ
ಲಾವಣಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೨೬; 1224); ಮೇಲೆನಾಯ್ಡೆ
ತಿವಿದಾರ್ಲಗಿಂದೆಕ್ಕಲನಂ ಕೊಲೆ ಕಲಿತನವಾಯ್ತೆಕ್ಕಲಾವಣಂ ಲುಬ್ಧಕ
ನೊಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೨-೮೦); (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೬; ಮಲ್ಲಿಪು.
೮-೬ ನೋ). [ಎಕ್ಕಲ + ಆವಣ]

ಎಕ್ಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣ್ಣು: ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚಿ,
ಗೋಡು, ಎಕ್ಕಲುಮಣ್ಣುಗಳೂ ಇರುವುವು (ವ್ಯಸಮ. ೩). 'ಮೆಕ್ಕಲು'
ಪರಾ. [?]

ಎಕ್ಕಲುಗಡ್ಡೆ 'ಎಕ್ಕಲಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವಡ್ಡೆ, ಎಕ್ಕಡ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚರ್ಮದ
ಜೋಡು; ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮೆಟ್ಟು; ಕೆರೆ; ಚಪ್ಪಲಿ: "ಎಕ್ಕವಡ್ಡಂ
ಬೇಂಟಿಯ ಕೆಜ" (ಚಪ್ಪು. ೬೬); "ಎಕ್ಕವಡೆ ಕೆರ್ಪಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩);

ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕವಡಂ ಮರವಿಲ್ ಕಟ್ಟಿದ ಪಣೆಕಟ್ಟು ಬೇಂಟಿವಜ್ಜೆ . . .
ತನ್ನೊಳಮರೆ ಬೇಂಟಿಯನೊರ್ವಂ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೩೬); ಚಂದನದ
ಚಿಗುರಂ ಸೆರ್ಪ ತಳಿರೆಕ್ಕವಡಮಂ ಮಡಮೇಜ್ಜುಸಿ ಕೈಗೊಟ್ಟು (ಲೀಲಾವ.
೧೦-೯೬ ವ); ಅಂಗಾಲ್ಗೆ ಮೆಟ್ಟುವಡೆಯುತಿರ್ದುದೇಂ ಸಿರಿಸದೆಕ್ಕವಡಮೋ?
(ಸಂಸಪ. ೨೬-೧೨). ಎಕ್ಕಡ: ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಂ ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕಡಮಂ ಮೆಟ್ಟ
ಬಿಲ್ಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೩); ಸಿರದೊಳಮದೊಲೆ ಕಾಂಕುಳ
ಕರಪಾಳೆ ಮೆಟ್ಟಿದೆಕ್ಕಡಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೩); ನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಬಡಿ
ಕೋಲುಗಳನೆಕ್ಕಡವನುರು ಪಾರಿಯದ ಕುಪ್ಪಸದ (ಕುಪ್ಪಾ. ೨೩-೮);
ಇಂತಾಕಡೆ ಒಬ್ಬರ ಎಕ್ಕಡ ಒಬ್ಬರು ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ
(ಗರುಡಾ. ೬೪). [?]

ಎಕ್ಕವಡ್ಡೆ (ನಾ). ಏಕವಸ್ತ್ರ; "ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಟ್ಟೆ"
(ಹಚಕಾ. ಕೋಶ): ಕೊಡತಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೂಳಿಕ್ಕವಡೆ ದಂಡೆ ಕಯ್
ಹೊಡೆಯಿಟ್ಟು ಗೂಡುಗಳು . . . ಬೆರೆಸಿ ಬೇಡರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೯).
[< ಸಂ. ಏಕಪಟ]

ಎಕ್ಕವತ್ತ, ಎಕ್ಕವತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಒಂದೆಲಗ:
"ಎಕ್ಕವತ್ತ - ಏಕಪತ್ರ" (ತದ್ಭಕ್ಕೋ. ೪). ಎಕ್ಕವತ್ತಿ: "ಏಕಪತ್ರ -
ಎಕ್ಕವತ್ತಿ" (ಶಮದ. ೨೯೦-ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಏಕಪತ್ರ]

ಎಕ್ಕವತ್ತಿ 'ಎಕ್ಕವತ್ತ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ವೀಳಿಯದೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಕ್ಕವತ್ತಿಗೆಯ
ಎಲೆಯ ಪೇಟೆರಡು ಪಳೆಯಲೆಯ ಪೇಟೆರಡು ಕಟಾಯಲೆಯ ಪೇಟೆ
ರಡು (ಎಕ. XVI, ೩೩೧-೧೯; 1077). [ಎಕ್ಕ + ಪತ್ತಿಗೆ?]

ಎಕ್ಕವಡ್ಡಳಿ 'ಎಕ್ಕಮದ್ದಳೆ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವಳಿ 'ಎಕ್ಕಾವಳಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಕವಿಂಡು 'ಎಕ್ಕವಿಂಡು' ನೋ.

ಎಕ್ಕಸ (ನಾ). ೧. ಶೀಘ್ರತೆ; ವೇಗ: ಆ ಮೃಗಾಳಿಯಂದಗ್ಗಳ
ಪೋಪುದು ನಾಮಕ್ಕಸದೆ ಪೋಪಮೆಂದು (ಶಾಂತೀಚ. ೧-೮೬). ೨. (ಕರಾ)
ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ಗಂಜಿಯ ತಿಳಿಯಿಲ್ಲ, ಎಕ್ಕಸ ನೋಡಿದರೆ
ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಮೇಲು (ರೂಢಿ). ೩. "ಬಹಳ" (ಗುವಿಮೋ. ೨೪).
[? / ತೆಲು. ವೆಕ್ಕಸಮು]

ಎಕ್ಕಸಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂದಿ; ಚಿಕ್ಕಗಲ್ಲಿ (?): ಪಡುವ ಚಂದಣ
ಗೇರಿಯೆಕ್ಕಸಂದಿಯಿಂ ಬಡಗದಾರಿಯಂ ಮೂಡಣ ಮನೆಯ ನಿವೇಶಣಮಂ
(ಸೌಷಾ. XV, ೧೨೯-೪೯; 1176). [ಎಕ್ಕ + ಸಂದಿ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಅಸಹನೆಯ
ಮಾತು; ಕರುಬಿನ ಮಾತು; ಅಸಂಬದ್ಧದ ಮಾತು: ಎಮ್ಮ
ನುಡಿಗುತ್ತರಮಂ ಕಾಣದೇನಾನುಮೆಕ್ಕಸಕ್ಕಂ ಗಟಿಪಿದೊಡೊಡಮೇಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೨೦); ಹಜಿಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಜಗಳಿಯಕ್ಕರದ
ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚಿದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬಜಿ ತಾಜಿಗ ಬಿಜಿಗವೆತ್ತಜತ್ತಜವೆಕ್ಕಸಕ್ಕ
ಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩); ಪೊಡವಿಜೆಯ ಬಿಡದೆಕ್ಕಸಕ್ಕವಗಡಹಿ
ಕುಲವನು ಕೂಗಿ ಕೆಡದಿರು (ಕಾಶಿಕಾ. ೧೮-೪೯). ೨. ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ
ಮಾಡುವ ನನು; ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪಿ: ಅತಿಮಾರ್ಗನೆಕ್ಕಸಕ್ಕಂ
ಸಿತಗಂ ಚಳಬಳಿಗಂ (ಸಮಸ. ೩-೫೫). ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ: ೧. ನಿನ್ನಂ
ಕಂಡೆಕ್ಕಸಿಕ್ಕಮಂ ನುಡಿಯೆ . . . ಮುನಿದರಾ (ಪುಣ್ಯಾಪ್ರ. ೧೨-೨೩ ವ);
ಅನ್ಯತಮನ್ನೆಯ ತೊಂಡುತೊಳಸೆಕ್ಕಸಿಕ್ಕ ವಂಚನೆ ಕುಹಕ ಜೂಡು
ಕುತ್ರಿತಲಂಡು ಬಂಡು ದುರ್ಜನಮೆಂಬಿನಿಲ್ಲ ದುಷ್ಪಸ್ವಭಾವಂ (ಸಮ್ಯಕಾ.
೬-೩೩). ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ: ೧. ಕಲ್ಮಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನೊಕ್ಕಲಕ್ಕಳನೆಕ್ಕ
ಸಿಕ್ಕಮಾದೊಡೆ ಪಾರ್ವಂ ಮಲ್ಲಲನೆ ಮಜುಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೦),

ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕು: ೧. ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕದ ಮಾತುಗಳು (ಬಸವ. ೫೬-೫೧);
ಅಕ್ಕಪಾತು ಪಾಲ್ಪಣ್ಣ ಮೊಸರ್ಗನಿಕ್ಕದಾ ದಿನವೊಲ್ಲನೂಟವನೆಕ್ಕಸೆಕ್ಕದ
ಮಾತು ನಿಮಗೆಕೆಂದಳೆಬುಜಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೩೧).

ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕಬಾಜಿಗ = ಅಸಂಬದ್ಧ ಪ್ರಲಾಪ ಮಾಡುವವನು :
ಅವನು ಶುದ್ಧ ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ ಬಾಜಿಗ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಕ್ಕಚ್ಚಕ್ಕ; ಮಲ. ಎಕ್ಕಚಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಚಕ್ಕು; ತುಳು.
ಎಕ್ಕಚಕ್ಕ, ಎಕ್ಕುಸಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ; ತೆಲು. ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ, ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕ,
ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕಂಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಸೂಯೆಯ, ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮಾತ
ನಾಡು : ತಮ್ಮಾಯಿಯ ಕುಂದಲ್ ತಮ್ಮ ಭವಿಷ್ಯಂ ಕುಂದಲ್ ಕಂಡಾ
ಗಲೆಕ್ಕಸಕ್ಕಂಗೆಡೆವರಾ (ಸಮಪ. ೧೩-೪೦). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + ಕೆಡೆ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕತನ (ನಾ). ಕರುಬುತನ : ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯಂ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ
ನಕ್ಕು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನನಿಳಿಸಿ ನುಡಿದ-ನಿನ್ನೆಣಗೋಣಂಗಳುಮೆಕ್ಕಸಕ್ಕ
ತನಂಗಳುಮತ್ತವೋದುವು (ಪಂಪ. ೧೧-೧೩೩ವ). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + -ತನ]

ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ (ನಾ). ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಾತನಾಡುವವಳು : ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ
[ಪಾಠಂ. ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕ]ಯರವರವರುಗಳ ನಕ್ಕು ಬಸಲೆಯರಗಿದು ತಿಂಬಾ
ರಕ್ಕಸಿಯರಾ ಪಿಶಾಚಿಯರಿಚ್ಚಿಗಾರ್ತಿಯರು (ಬಸವ. ೪೦-೫೨).

[ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + -ಎಕ್ಕ]

ಎಕ್ಕಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಎಳೆಯ ಸರ; ಒಂಟಿಳೆಯ ಸರ; ಏಕಾ
ವಳಿ : ಎಕ್ಕಸರಮಿವಾವುದಾಂ ಮುಳಿಯೆ ಕಾಲ್ಪಿಡಿದಿದ್ದನ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲಿ
(ಪಂಪ. ೪-೮೬); ಇಕ್ಕದ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದೋಲೆ ತುಂಬುವಿದ ಜಾದಿ
ವೂವೆ ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕಸರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೯೯); ರಕ್ಕವಣೆ ಪುಲಿಯುಗುರ
ಗೆಚ್ಚಿ ಮಾಗಾಯ್ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಮುಡಿದಾರ ಕಾಲಕಡಗಂ . . . ಪರಿ
ಪರಿಯ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಗಳನಾಂತು (ಚಿಬವ. ೫-೩೬); ನಮ್ಮ ಪಸದನದಲ್ಲಿ
ನೀವು ಬಹುವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದ ಎಕ್ಕಸರವಿದು (ಸವತಿ. ೨೭೮).

[ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + ಸರ]

ಎಕ್ಕಸರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಾಣ, —ಕಣೆ : “ಏಕಶರ - ಎಕ್ಕಸರ”
(ಶಮದ. ೨೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + ಸರ]

ಎಕ್ಕಸರ (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?) : ನಿಜಿಗೆಗಾಯತ
ಮಂಡಿ ದುವಾಡವೆಕ್ಕಸರ ವಿಸ [ಪಾಠಂ. ವೆಕ್ಕಸರಲುಸು]ರವುಲ್ಲಾ ಸದುಸ್ಸರ
ಚವಡಿ . . . ಖಡ್ಗವಂ ಜಡಿದರು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೪). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + ಸರ]

ಎಕ್ಕಸರ (ನಾ). “ಒಂದೇ ಧ್ವನಿ” (ಕಸ್ತೂರ. ೧೨೫).

[< ಸಂ. ಏಕಸ್ವರ]

ಎಕ್ಕಸರ (ನಾ). ನಿರಂತರತೆ; ಸತತವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಹೊಕ್ಕನ್ನೆ ಶ್ರೀ
ಹರಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂದೆಕ್ಕಸರದಲಿಯಂಧಕಾದ್ಯರ ಠಕ್ಕಿಸಿಯೆ ಇಂದ್ರಾದಿ
ದೇವರಿಗತ್ತನಾ ಸುಧೆಯ (ಸಂಭವ. ೬-೫೩); ರಕ್ಕಸಾರಿಯ ಕೀರ್ತಿ
ಸಲಿಲಜನೊಕ್ಕತನ ಪರಿಯಂತ ಕೆಲಸವಿದೆಕ್ಕಸರಮೆನುತನಿಲಸುತ ಬೆಲೆದನು
ನಭಾಂತರಕೆ (ತೊರಾ. ೬-೫-೪೯). [?]

ಎಕ್ಕಸರ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು : ಅರ್ಜುನನ ಹಸು
ಮೆಕ್ಕಸರದೊಳ್ ಬಂದುದಲ್ಲಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೨). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + ಸರ]

ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ ‘ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ’ ನೋ.

ಎಕ್ಕಸಿಕ್ಕ ‘ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ’ ನೋ.

ಎಕ್ಕಸೆಕ್ಕ ‘ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ’ ನೋ.

ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕ (ನಾ). ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ಮಾತನಾಡುವವಳು : ಕರ್ಕಸಿಯ
ರತಿವೆಕ್ಕಸೊಕ್ಕಿಯರನಾರತಂ ದಕ್ಕಡತಿಯರು ಕಾಮದಿಕ್ಕಿಯರು (ಪತಿಲ.
೨-೭೦).

[ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕು + -ಇಕ್ಕ]

ಎಕ್ಕಸೊಕ್ಕು (ನಾ). ಸ್ವಾಭಿಮಾನ; ಅಹಂಕಾರ : ಮಿಕ್ಕುಮಿರುತ
ಬಂದನಾದರೆಯೆಕ್ಕಸೊಕ್ಕನು ಮುರಿದು ತಕ್ಕ ಬುದ್ಧಿಯನೂ
(ಚಂದ್ರಾವ. ೭). [ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ + ಸೊಕ್ಕು (< ಸೊಕ್ಕು)]

ಎಕ್ಕಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : ಚಂದನೋಸೀರಾದಿ ಲೇಹ್ಯ-
ಶ್ರೀಗಂಧ, ಲಾಮಂಜ . . . ಯಕ್ಷಮಧುಕ . . . ಎಕ್ಕಹಾಲೆ, ಕಹಿಹಾಲೆ
. . . ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯೇಕ. ೪ ತೂಕವಂ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಹಾಕಿ ಹದದಲ್ಲಿಳುಹಿ
(ಸಕವ್ಯ. ೧೪೮). [ಎಕ್ಕ + ಹಾಲೆ (< ಪಾಲೆ)]

ಎಕ್ಕಳವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉಡುವುದಕ್ಕೂ ಹೊದೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಒಂದೇ
ಸೀರೆ; ಏಕವಸ್ತ್ರ (?) : ತಳಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಮೊಂಡೆ ಕೊರ
ಲೊಳ್ ಜೀಯೆಂಬಿನಂ ಪಾಡುವಿದೊಳಮುಟ್ಟಿಕ್ಕಳವಟ್ಟಿದಿಂದಲೆಯೆ
ಬರ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೫). [ಎಕ್ಕಳ (< ಎಕ್ಕಲ) + ಪಟ್ಟಿ]

ಎಕ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು; ಸಂಕೋಚವಾಗು : ಹೊಟ್ಟೆ ಎಕ್ಕಳಿಸಿ
ಹೋಗಿ ಆ ಹಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾವು. ಅಕ್ಕಿ ಹಿಡಿಯುವಂತಿರುವುದು
(ಮೊಮಗು. ೬೦). ‘ಅಕ್ಕಳಿಸು’ ಪರಾ. [ಎಕ್ಕಳ + -ಇಕ್ಕ]

ಎಕ್ಕಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೀಟ; ಜಿರಲೆ : ಯಾವುದೋ
ಒಂದು ಎಕ್ಕಳೆ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡಿದಂತಾಗಿ (ಮರಮ. ೩೬). ‘ಅಕ್ಕಳೆ’
ಪರಾ. [ದೇ. || ತುಳು. ಎಕ್ಕಡೆ, ಎಕ್ಕಲೆ]

ಎಕ್ಕಾ ‘ಎಕ್ಕು’ ನೋ.

ಎಕ್ಕಾಗಾಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂಟಿತ್ತು ಅಥವಾ ಒಂಟಿ ಕುದುರೆಯ
ಗಾಡಿ : ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಎಕ್ಕಾಗಾಡಿ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದುವು
(ಜಮೀನ್ದಾ. ೪೦). [ಎಕ್ಕಾ (< ಎಕ್ಕು) + ಗಾಡಿ]

ಎಕ್ಕಾಗಾಣ ‘ಎಕ್ಕಲಗಾಣ’ ನೋ.

ಎಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು; ಹಿಂಜು. ೨. ಜೀರ್ಣ
ವಾಗು; ಶಿಥಿಲವಾಗು. ‘ಅಕ್ಕಾಡು’ ಪರಾ.

ಎಕ್ಕಾಡಿಹೋಗು = ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗು; ಛಿದ್ರವಾಗಿ ಹೋಗು :
ಕವಚ ಹಜುವುವು ಬಿರಿಯೆ ನೀಸಕ ಸವಗ ಸವದುವು ವೆಚ್ಚವಾಯಿತು
ಕವಲುಗೋಲೆಕ್ಕಾಡಿ ಹೋಯಿತು ಕ ಬ ಗ ಕ ವ ಯ ವ ವು (ಕಾಶಿರಾ.
೨೧-೨೯). [ಎಕ್ಕು + ಅಡು]

ಎಕ್ಕಾವಳಿ, ಎಕ್ಕವಳಿ (ನಾ). = ಎಕ್ಕಸರ : ತರಳತರವೃತ್ತ ಮಾಕ್ರಿಕ
ಪರಿಕರಮೇಕಾಂತಮೆಕ್ಕಾವಳಿ ಕಂಧರದೊಳಮುದೇಸೆಯೆ (ಅದಿಪು.
೪-೩೭); ಇಕ್ಕದನಿಳಾಧಿಪತಿ ಸತಿಯ ಕೊರಲೊಳಿಕ್ಕಾವಳಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೪-೮೦); ಪೊತ್ತೆ ಪೆಮ್ಮುತ್ರಿನೆಕ್ಕಾವಳಿ (ಚಿವಂ. ೮೩-೧೬). ಎಕ್ಕವಳಿ :
“ಎಕ್ಕಸರ, ಮುತ್ತಿನ ಒಂಟಿಳೆ ಹಾರ” (ಕಸ್ತೂರ. ೧೨೫).

[< ಸಂ. ಏಕಾವಳಿ]

ಎಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಎಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಡಿಸಿದು;
ಹಿಂಜಿಸು. ೨. ಸೀಳು; ವಿಭಾಗಿಸು. [ಎಕ್ಕು + -ಇಕ್ಕ]

ಎಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಭಾಗಿಸು; ಬೇರಿನಾಡು; ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು;
ಹಿಂಜು : “ಎಕ್ಕು - ವಿಭಜನೇ, ಪ್ರವಾಹಿಕಾಯಾಂ ಚ (ಭೇದಿಯಾಗು)”
(ಶಮಧಾ); ತನು ಪಂಜಿವೊಲ್ ಬೆರ್ತರ್ಪನೆಗಂ ಹಿಮಮೆಕ್ಕಿದರಲೆ
ವೊಲ್ ಪುದಿದಿರೆಯುಂ (ಅದಿಪು. ೬-೩೩); ತರಣ ಹಿಮಾಚುಪೊಲ್
ಗಿರಿಗಳೆಕ್ಕಿದ ಪಟ್ಟಿಯ ಮೊತ್ತದಂತೆವೋಲ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೬೦-೬).
೨. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಇಕ್ಕು : ಪಯಿರನ್ನು ಕುದುರು ಒಟ್ಟು ಎಕ್ಕಿ
. . . ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೩೩). ೩. ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು;
ಅಕ್ರಮಿಸಿ ಹಿಂಸಿಸು : ಗುರುವಸಿಪ್ಪನೊಳಿಕ್ಕುವೀ ಕೊರಗಣೆಗೆ ಪರಿಹಾರ
ವನು ಬೆಸಸೆಂದ (ರಾಮಾಸ್ತಂ. ೧-೨-೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಕ್ಕು; ತೆಲು. ಏಕ್ಕು]

ಎಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಭೇದಿಯಾಗು: "ಎಕ್ಕು - ವಿಭಜನೇ, ಪ್ರವಾಹಿಕಾಯಾಂ ಚ (ಭೇದಿಯಾಗು)" (ಶಮಾ). [?]

ಎಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರು: ಉಕ್ಕಿದವು ಭುಗಭುಗನೆ ಕೇತನವಕ್ಕೆ ದವು ದೆಸೆದೇಸಿಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೫೩-೨೬).

ಎಕ್ಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಹಾಕಿದ ಹೆರಳು ಕೆದರಿಕೊಂಡಾ ಕುರುಳು ಎಕ್ಕು ಯಾರನೋ ಒದರುತಿಹವು (ಗಂಗಾತ. ೬೨-೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎಕ್ಕು; ತುಳು. ಎಕ್ಕಲ್; ತೆಲು. ಎಕ್ಕು; ಕುಣ. ಎಕ್ಕಸಿ, ಎಂಗಸಿ]

ಎಕ್ಕುಟ್ಟು (ನಾ). (ಕರಾ) ಚೆಣ್ಣೆ ಕೋಲಿನ ಆಟದ ಎಣಕೆ: ಎಕ್ಕುಟ್ಟು, ಸಾಂತೀರ ನೊದಲಾದ ಆಟಗಳು (ಕುಟ್ಟಿದೊ. ೬೫). [?]

ಎಕ್ಕುಡು 'ಎಕ್ಕಡು' ನೋ.

ಎಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಜತೆ; ಸಂಗಡ; ಸಮಾನತೆ: ಖಂಡಿಸಿ ಬಿಲ್ಲಂ ಬಿಸು ಟಿಕ್ಕಿಯಂ ಸುರಿಗೆಗಿಟ್ಟು ಪರಂ ಶಾತಭಲ್ಲಸಹಸ್ರಂಗಳಂ... ಎಚ್ಚು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯); ಸಲುಗೆಗೆ ಸಾಮ್ಯಕ್ಕೆಗೆ ಪಲರಕ್ಕೆ ಸು ಸತಿಯರ ಹಿತರಂ ಗೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳ್ ಗೆಲ್ಲುಲುಪ್ಪ ಬೆಡಂಗಿಯೆ ಬೀರನ ಬಲದ ಭುಜಾ

ದಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಕೆಲ ದೊಳ್ಳೆ ಲ್ಪಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೭-೮೪; 1066); ಮುನಿಸನುವಿಸಿ ಕಾದುವ ತಕ್ಕಿನೋಳಾಹವಭೂಮಿಗೆಕ್ಕಿಯಂ ನಡೆತಂದರ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೨೧); ಪೊಕ್ಕೆಡದೆಯಂ ಮುಂದಿಟ್ಟಿಕ್ಕಿಯನನುಗೆಯ್ದು ನಿವಿದು ಗಡೆಯಂ ನೋಟಂ ಮಿಕ್ಕಾದು ಪೊಯ್ಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೯೩).

೨. ಒಟ್ಟು; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ: ಪಿಶಿತಭೋಜನದಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲದೆಕ್ಕಿಯಂ ಸಾರ್ವ ನಿಶಾಚರೀಜನಮಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ. ೫೩೪ ಶೂದ್ರಕ); ಸೂಸುವ ಸೇನೆ ಬೀಸುವ ಚಳಚ್ಚುಮರೀರುಹಮೆಕ್ಕಿಯಂ ರಣಾಯಾಸ ಪರಿಶ್ರಮಾಂಬುಲವಮಂ ತವ ಪೀರೆ (ಶಂಭಾ. ೮-೧೧೦); ಎಕ್ಕೆಯಿನರ್ಪ ಪುಲ್ಲೆಗಳನಿಲೆಯೆ ಮಗ್ಗಿಸು (ನಳಚಂ. ೭೪). [< ಸಂ. ಏಕ]

ಎಕ್ಕು, ಎಕ್ಕು, ಎರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ: "ಅರ್ಕಮೆಂದೆನಲ್ಕೆಕ್ಕೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೬); "ಎಕ್ಕೆಯರ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೨); ಎಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೮); ಎಕ್ಕೆಯ ಹಾಲು... ಲೇಪವಂ ಮಾಡಿ ಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯ ಮೊಳೆ ಕರಗಿಹೋಗುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೩). ಎಕ್ಕು: ಎಕ್ಕದ ಮುಗುಳ್ಳಂ ಹರಡಿ ಜಗಜಟ್ಟುಗಳನೆಕ್ಕುತುಳಿದಾಳ್ಳಂ ಮಜಿಯೊಳಡಂಗಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೪-೧೮); ಹಸಿವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಎಕ್ಕದೆಲೆಗಳನ್ನು ತಿಂದುಬಿಟ್ಟನು (ನೀಗಟ್ಟು. ೪೨); ಎಕ್ಕದ ಹೂಗಳನ್ನು ತಲೆಯಮೇಲೆ ಹಾಕಿ ಹೋದರು (ಅವತಂ. ೧೭೪). ಎರ್ಕ: "ಎರ್ಕೆಯೆಂದು ಅರ್ಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೩೩); ಒರ್ಕುಡಿತ ನೀರ್ಗಿ ಪಜುಪಟ್ಟಿರ್ಕೆಯ ಪಣ್ಣಲೆಯ ಮುಜಿಗೆ ದೇಸಿಗರಂ ದೇವರ್ಕ್ಕೊಡೆಯರ್ ಮಾಲ್ಪುರೆ (ಶಮದ. ೨೪ ಪ್ರಯೇ); ಅರ್ಕ, ಎರ್ಕ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).

ಎಕ್ಕುಹುಟ್ಟು = (ಆಲಂ) ನಾಶ ಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಡೆಪ್ಪಟೆ ಕಮಾಷನರ್ ಕಾರು ಎಕ್ಕುಹುಟ್ಟುಸಬೇಕೆಂದು ಮಸಲತ್ತು ಮಾಡಿ ದ್ದೇವೆ (ನಟಸಾ. ೨೨೧); ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಅಕ್ಕಕೊಟ್ಟು ಚಿನ್ನದಲ್ಲೂ ಎಕ್ಕ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಅಂದಹಾಗೆ (ಮರಳ. ೬೩). ಎಕ್ಕುಹುಟ್ಟು = (ಆಲಂ) ನಾಶ ವಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಕ್ಕಹುಟ್ಟಿಹೋಗಲಿ (ಸುಗುಗಂ. ೯೮-೫). ಎಕ್ಕೆಯಹೊಲ = ಒಂದು ಹೊಲದ ಹೆಸರು: ದೇವರ್ಗಿ ಕಯ್ಯಲನಪ್ಪದೆಕ್ಕೆಯ ಹೊಲ ಕುಂಟಿ ಸಹಿತಮಾಗಿ... ಬಿಟ್ಟರ್ (ಸೌಹಾರ. IX-i, ೨೭೩-೯೯; 1179).

[< ಸಂ. ಅರ್ಕ. / ತಮಿ. ಎರುಕ್ಕು; ಮಲ. ಎರಿಕ್ಕು; ತುಳು. ಎಕ್ಕಮಲೆ, ಎಕ್ಕಮಾಲೆ, ಎಕ್ಕಮು]

ಎಕ್ಕು (ನಾ). ಮಂಚದ ಚೌಕಟ್ಟು: ಹೊರಗಿನ ಎಕ್ಕೆಯ ಶಂಖದ ಮಡೆಯ ಪವಣೆಸಬಲ್ಲವರು ನೀವಾರಾದಡೂ ಪವಣಿಸಿರಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೧೩೫-೬೧೭); ತಾಯಾತನ ತಂದ ಮಂಚದಕ್ಕೆಯಂ ಮಣ್ ಪತ್ತಿತ್ತೆಂದದ ನೊರಗಿ ಕರ್ಚಿದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೬-೨೯೪); ಹಲವೆಲುವಿನೆಕ್ಕಿಗಳ ಬಿಗಿದು ಬೀವಂ ನೆಯ್ದ ನುಲಿಯ ಹಂದೊಗಲ ಹಾಸಿನೊಳು ಮಂಚಂ ಜಡಿಯೆ ಹೊಲೆಯನೋಲಗವಿತ್ತು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೧); ಸಾರವೇದಂ ಗಳೇ ಪಾದವಾಗಮನೆಕ್ಕೆ ಶೂರ ಪೌರಾಣಮೇ ಪಲಗೆಯಾಗೊಪ್ಪಲ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೨-೧೬). [?]

ಎಕ್ಕು (ನಾ). ಇಕ್ಕೆ; ಮನೆ: ಪಂಚಸದಿಯ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಡಗಣೆ ಕ್ಕೆಯ ಹಸ್ತವಿಪ್ಪತ್ತಾಜು (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೨೬-೬೦; 1205).

[< ಇರ್ಕೆ?]

ಎಕ್ಕುಕಾಯಿ (ನಾ). ಎಕ್ಕೆಯ ಗಿಡದ ಕಾಯಿ: ಲಲನೆ ಕೇಳಲೆ ಸಂಗಿ ಸಲೆ ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟಿನಾ(ದ?) ಚಲದಂಕರಾಮನ ನಾನು ಕೊಲಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಿ ನಾದರೆ ಕೇಳಲೆ ಸಂಗಿ ಮೊಲೆಯಲ್ಲ ಏವು ಎಕ್ಕುಕಾಯಿ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೧೦೦. ಅಡಿಟಿ). [ಎಕ್ಕು + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್)]

ಎಕ್ಕುಕ್ಕೆ (ಅ). ೧. ಒಂದರಮೇಲೊಂದಾಗಿ; ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ; ಒಟ್ಟಾಗಿ: "ಎಕ್ಕುಕ್ಕೆ ತೇನತೇನಮಿವಕ್ಕುಂ ಮೇಲ್ತೇಲೆ" (ಚತುನ. ೭೫); ದೀವಿಗೆಗಳ ಜಲಕ್ಕನೆಕ್ಕುಕ್ಕಿಯಿನಿಟ್ಟಂ ಬೆಳಗುತಿರ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫); ಎಕ್ಕುಕ್ಕೆಯೆ ನೆಗಟೊರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಕುಕ್ಕೂ ಕೂ ಎಂದು ಕೋಟಾ ಕೂಗಿದುವಾಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ. ೧೧). ೨. ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ: ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯೊಳಗಾ ರಾಜನಂ ದನರೆ ಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯಂ ಹೋರುತಿಹರು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೫೭). [ಎಕ್ಕು + ಎಕ್ಕು]

ಎಕ್ಕುಗಿಡ (ನಾ). = ಎಕ್ಕು (ಕ). [ಎಕ್ಕು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಕ್ಕುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. (ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ) ಗೊಣಗುಟ್ಟು (?): ಅನು ವಿಪ ತಾಯ ಬಾರಿಸುವ ತಂದೆಯ ಕಾಯ್ದುನೊಳೆಕ್ಕುಗುಟ್ಟುವಕ್ಕನ ಪಡ ಪತ್ತಿ ಬಯ್ಯ ಕಿಜುದಂಗೆಯ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕೀಟ ಕಲ್ಪಿಪಣ್ಣನ ಬಿಯಕಿಲ್ಲದವ್ವಳ ಪ ತಮ್ಮನ ತೀನಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ನಿನ್ನನೆ ಪಿಡಿದೆನ್ನ ನಲ್ತೆಗಿದೆ ತಕ್ಕುದೆ ನಲ್ತೆಗೆ ದೋಷಮಾಗದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೫). ೨. ಸಲಿಗೆಯಿಂದಿರು; ಒಟ್ಟಾಗಿರು: ಸಿಂಗದೊಡನೆಕ್ಕುಗುಟ್ಟುವ ಕರಿಗಳಂ ಹುಲಿಯ ಜಂಗಳಯ ನಿಡೀಟುವ ಹರಿಣಂಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೬-೩೮). [ಎಕ್ಕು + ಕುಟ್ಟು]

ಎಕ್ಕುಬೆನಕ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಗಿಡದ ಬೇರಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರುವ ಗಣೇಶನ ಆಕಾರ: ಎಕ್ಕುಬೆನಕನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ (ನೂಥ).

[ಎಕ್ಕು + ಬೆನಕ]

ಎಕ್ಕುಮಾಲೆಗಿಡ (ನಾ). = ಎಕ್ಕು (ಕ).

[ಎಕ್ಕು + ಮಾಲೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಕ್ಕೆಯುಲಿ (ನಾ). ಒಟ್ಟಾದ ಶಬ್ದ; ತುಮುಲ ಶಬ್ದ: ತೆಕ್ಕನುಕ್ಕಿದ ಸಂತಸಕೆ ಕೊರಳ್ ಬಿಟ್ಟಿದೊಲ್ ಹಕ್ಕಿ ಹಾಡಿದುವೆಕ್ಕೆಯುಲಿಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೦೮-೨೩೫). [ಎಕ್ಕು + ಉಲಿ]

ಎಕ್ಕುವಸೆಯಲ್ (ನಾ). ಎಕ್ಕೆಯ ಬಯಲು; ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಊರಿಂ ಮೂಡಲು ಎಕ್ಕುವಸೆಯಲ್ಕೊಳಗೆ ಬೆಡ್ತಲು ಕಂಬಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೪-೬೨; 1208).

[ಎಕ್ಕು + ಬಯಲ್]

ಎಕ್ಕೆವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗು; ಮುನ್ನುಗ್ಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅಕ್ಕಟಿಯಿಂದೊಂದು ಹೆಣ್ಣನ ನುಡಿಯೇನು ಲೆಕ್ಕಕಿನು ಕುಂದೆ ಮುನ್ನಾ ಅಕ್ಕ ಸೋದರಿಯರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆನಲ್ಲೆಯೆಂದೆಕ್ಕೆವಾಯ್ತನು ನಮಿರಾಜ (ಭರಣ. ೪೩-೧೯). [ಎಕ್ಕು + ವಾಯ್]

ಎಕ್ಕೆವಾಲು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇಸಮನೆ ಮಿಡಿ, —ಕಂಪಿಸು, —ಹಾರು : ಬೆಳ್ಳೆ ಒ ಬಾನಲ್ಲೊಂಡ ವದನಮಂಡಲಮುಂ ಎಕ್ಕೆಪಾ[ವಾ]ಲು ವಳ್ಳೆ ದ್ವಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೩ ವ). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಪಾಲು]

ಎಕ್ಕೆವಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ನೆಗೆತ, —ಹಾರಿಕೆ.

ಎಕ್ಕೆವಾಲುಪಾಲು = ಒಂದೇ ನೆಗೆತಕ್ಕೆ ನೆಗೆ, —ಹಾರು : ಎರಡು ಬಲದ ಕಡಿತಲೆಯ ನಾಯಕರ್ ಕೆಯ್ಯೊಂಡು ಬಳ್ಳುಗೆಡೆದಕ್ಕೆ [ಪಾಲುಂ. ದಿಕ್ಕೆ] ವಾಲುಪಾಲು ಪಲಗೆವಾಡಿ ಗೂಳಿ ಸೂರ್ಕಿ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಕಾದಿ (ಪಂಪ. ೧೦-೮೦ ವ). [₁ ಎಕ್ಕೆವಾಲು]

ಎಕ್ಕೆವಿಂಡು, ಎಕ್ಕೆವಿಂಡು (ನಾ). ಶಿಷ್ಯರ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಎಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳೆಂಬವರು ಮುಕ್ಕಣ್ಣು ನಿಮ್ಮ ಗಣಂಗಳು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೭೬); ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಗುಡ್ಡಗಳೆಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೪); ಮತ್ತೆಗಟ್ಟಿದೊಳೆಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳ್ ಜ್ವರಬಾಧೆಯೊತ್ತರಿಸಿ ಮರಣವಾಗುತ್ತಮಿ ರಲ್ಕೆ (ಕೊಟ್ಟು ಬ. ೧೧-೩). ಎಕ್ಕೆವಿಂಡು : ಲೋಕದುರಿತಮಥನ ಕಥನೋದ್ಯೋಗವೆಂದೆಂದು ಸಂತಸದೊಳೆಕ್ಕೆವಿಂಡಂ [ಪಾಲುಂ. ಸಂತೋಷ ದಿಂದ] ಸಲಹುಗಾ ಸಿದ್ಧಚಕ್ರೇಶನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨); ಕೃತಿಯ ಪಾಲ ಕರು ಗುರುಭಕ್ತರೆನಿಪೆಕ್ಕೆವಿಂಡುಗಳ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೨); ನುಡಿಯ ನುಡಿದಾಲಿಪುದು ನಾನೀವ ಭಾಷೆಗಳ ಗಡಿಯನೀಯೆಕ್ಕೆವಿಂಡಂ ಪೊಕ್ಕು ವೇಷಮಂ ಪಡೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೮); (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫ ಸೂಚನೆ; ೧೦-೧೬; ೭-೧೫; ೮-೧, ೩ ನೋ). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ವಿಂಡು]

ಎಕ್ಕೆಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಎಕ್ಕೆಕಸಾಕ್ಷಿ; ಒಂದೇ ಸಾಕ್ಷಿ : ವ್ಯವಹಾರದಂತರಂ ಸಾಲಂ ಇಲ್ಲಾ ಮ್ ಎಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಎಳಅರಸಮರ್ಗಂದಿರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೪; 760). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಎಕ್ಕೆಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಗುಜ್ಜವೈನಾಯಕತಿಯ ಕೆಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸ ೪ ಎಕ್ಕೆಹಟ್ಟಿಯ ಕೆಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸ ೩ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧-೪೧; 1235). [ಎಕ್ಕೆ₁ + ಹಟ್ಟಿ]

ಎಕ್ಕೋಗಿಲೆಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಗುಂಗುರು ಹುಳು; ನೋರಜು (?): ಉಚ್ಚುಗು ರಕ್ತಮಶ್ವಾಸಸನ್ನಿಷ್ಟಿಸಿಯೆ ಮಾಡು ನಡೆಯಲಾಪದಿ ಬೀಳ್ಗುಂ ಆಚ್ಚುಗಯೆಕ್ಕೋಗಿಲೆಹುಳು ಬೆಚ್ಚದೆ ಮಾಡೂದಕ್ಕೆ ಬೇಗ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೧೧-೭೫). [?]

ಎಕ್ಕೋಟಿ 'ಎಲೆಕ್ಟ್ರೀಟಿ' ನೋ.

ಎಕ್ಕೊಂಡ (ಗು). ಅಖಂಡವಾದ (?): ಅಹುದೆಷ್ಟು[ಕ್ಕು]ಂಡದ ತಾಂಪು ದುಂಗುರಮದೇ ತಾಂ ನಿರ್ವಿಷಂ (ಖಮದ. ೧೬-೧೪೨); ಆ ಪರ್ವತ ವೆಕ್ಕೊಂಡ ಶಿಲೆ ನಾನೇಪೇಕ್ಷೆನದಜಗ್ರದಲಿ (ನಾಗಕು. ೧-೩೧).

[ಎಕ್ಕೆ₁ + ಖಂಡ]

ಎಕ್ಕೋರೆ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣ ತೂರದ ಪದಾರ್ಥ ವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಕಿರಣ : ಎಕ್ಕೋರೆ ಮೂಲಕ ನೋಡಿದರೆ ಮೂಳೆ ಮುಂದಿರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢ). [← ಇಂ. X-Ray]

ಎಗಚಿ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಗಚಿಗ (ನಾ). ಅಣಕಿಸುವವನು (ಕ). [ಎಗಚು + -ಇಗ]

ಎಗಚು (ನಾ). = ಎಗರು ೧. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಎಗಚುಮಾತು' ಪರಾ. [← ಎಗರು?]

ಎಗಚುಮಾತು (ನಾ). ಅಣಕದ ಮಾತು; ನಕಲಿಯ ಮಾತು : ನೀನು ಚಿಕ್ಕಂದು ಯಾವಾಗಲೋ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಪ್ರಪಂಚದ ರೂಢಿಯ ಎಗಚುಮಾತು ಗಿಳಿಪಾಠ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ (ಸುಖವ. ೭೫). [ಎಗಚು + ಮಾತು]

ಎಗಟು, ಎಗಡು (ಗು). ೧. (ವಿಪರೀತ ಸೇವನೆಯಿಂದ) ರುಚಿಗಿಟ್ಟು ; ಅಸಹ್ಯವಾದ. ೨. ಒರಟಾದ; ವೃದುವಲ್ಲದ (ಮನುಷ್ಯ); ಅನನು ಎಗಟು ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢ). ಎಗಡು : ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ವೆಗಟು' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ವೆಗಟು]

ಎಗಡು 'ಎಗಟು' ನೋ.

ಎಗತಾಳಿ 'ಎಕ್ಕತಾಳಿ' ನೋ.

ಎಗರಿಕೆ (ನಾ). ಎಗರಾಡುವುದು; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವುದು; ಹಾರುವುದು. [ಎಗರು + -ಇಕೆ]

ಎಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚೆಮ್ಮು ಅಥವಾ ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪರಿಪರಿಯೊಳಗರಿಸುತ ಕಂಗಳ ತೆರೆದು ಮಿಡಕಿಸಿ ಸಿಂಹನಾದ ಸ್ಪುರಣೆಯಿಂದಬ್ಬರಿಸಿ ಹಾರಿದ ರಾಮರಾಮನುತ (ಅನಂರಾ. ೪-೩-೨೫). ೨. ಅಪಹರಿಸು; ಕದಿ : ಕಣವೆ ಕೆಳಗಿನ ಕೊರಮಾನೇ ಎಗರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರ ಬೇಕು (ನಡವಾ. I, ೫೧೩); ಕೆಂಚ . . . ಒಂದು ಹೊರೆ ಸೊಪ್ಪೆಯನ್ನು ಎಗರಿಸಿದ್ದ (ಸುವಸಂ. ೧೦೯); ಬಾಳೆಹಣ್ಣನ್ನು ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಎಗರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿ (ಕಸಾಪ. I, ೨೯೦).

ಎಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಅಪಹರಿಸು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು : ಜೇಬುಗಳ ಹಣ ಎಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ (ರೂಢ).

[ಎಗರು + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಎಗರಿಂಚು, ಎಗಯಿಂಚು]

ಎಗರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಏರು; ನೆಗೆ; ಹಾರು; ಚೆಮ್ಮು : ಕವಣಗಲ್ಲಿಲಿ ಅದ್ರಿ ಎಗರಿ ಪೋದದ್ದುಂಟಿ ರವಿಯ ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣು ದೂರಿ ಮೊಗವನೆತ್ತಿ (ವಿ ಸಾ ಸು. ೩೮-೩); ಗದೆಯನ್ನೆತ್ತಿದನೆಂದರೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಗರುತ್ತಿದ್ದನು (ಅಗ್ರ. ೧೩). ೨. ಹಾರಿಹೋಗು. ೩. ಸವೆದುಹೋಗು.

ಎಗರೆಗರು = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಶಬ್ದ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಬಾಗಿಲ ಕಡೆಗೆ ಎಗರೆಗರಿ ಹೋಗತೊಡಗಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨). ಎಗರಾಡು = ಹಾರಾಡು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮೆರೆ : ಮಗ ಕೊಲೆ ಪಾತಕನನ್ನು ನುಗ್ಗಿಕೊಂಡು ತಾಯಿಯಮೇಲೆ ಎಗರಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೩೪೪); ಮಾತನಾಡಿಸಿದವರ ಮೇಲೆ ಎಗರಾಡುವಳು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೭೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇವರ್; ತೆಲು. ಎಗರು]

ಎಗಲು (ನಾ). ರೆಂಬೆ; ಮರದ ಎಳೆಯ ಗೆಲ್ಲು. [← ತುಳು. ಎಗಲ್]

ಎಗು (ನಾ). ಏರುವುದು; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವುದು. 'ಎಗುಮತಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಏಲ್ಲು; ಮಲ. ಏಲ್ಲು, ಏಲ್ಲು]

ಎಗುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು; ನಿಯಾತ; ಸರಕನ್ನು ಹಡಗಿಗೇರಿಸುವುದು : ಇತರ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸರಕುಗಳು (ಎಗುಮತಿ) - ಹತ್ತಿ, ಧಾನ್ಯ, ಅಭೀಂ (ಭೂಗೋಳ. ೩೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಏಲ್ಲುಮತಿ; ತೆಲು. ಎಗುಮತಿ]

ಎಗುಮತಿದಿಗುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು ಮತ್ತು ಆಮದು; ಸರಕನ್ನು ಹಡಗಿಗೇರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಇಳಿಸುವುದು (ಕ).

[← ತೆಲು. ಎಗುಮತಿದಿಗುಮತಿ]

ಎಗುರುಕೆಂಬಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಾಪಕತ್ವವುಳ್ಳ ಸಾಧನ; ಸ್ಪ್ರಿಂಗು : ಕೊಳವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಗುರುಕೆಂಬಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಮೇಲೆದ್ದು ಉರಿಯುವ ಗಟ್ಟಿ ಮೋಂಬತ್ತಿ (Carriage Candle. ಇಂಕನ).

[ಎಗರು + ಕೆಂಬಿ]

ಎಗುರುಗಡಾರಿ (ನಾ). "ಬಂಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಕ್ಯಾಗಿ, ಸಿಡಿಮದ್ದು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ತೂತನ್ನು ಕೊರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಳಿಯಲಗಿನ ಭಾಕವಾದ ಗಡಾರಿ : ಎಗುರುಗಡಾರಿ" (Jumper. ಇಂಕನ). [ಎಗರು + ಗಡಾರಿ]

ಎಗುರುಪಟ್ಟ (ನಾ). ಬಗ್ಗಿಸಿದ ಅಥವಾ ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿದ ಲೋಹದ ಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಾಪಕತೆಯುಳ್ಳ ಪಟ್ಟ; ಹಾರುಪಟ್ಟ (Haug. ಇಂಕನ).

[ಎಗುರು + ಪಟ್ಟ]

ಎಗೆ (ನಾ). = ಎಗಲು. [← ತುಳು. ಎಗ್ಗ]

ಎಗ್ಗ, ಎರ್ಗ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯವ; ಒರಟ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ; ದಡ್ಡ; 5
ಗಾಂಪ: "ಕೂಟಂ - ಎಗ್ಗಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧); "ಗಾಂಪನೊಳಿಗ್ಗಂ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೪೬); "ಎಗ್ಗನೆಂದು ಹೆಡ್ಡಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೬೬); ಕಟ್ಟಿಯಂತೆ ದೆಸೆದಿಸಿಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಚ್ಚಪಸಿಯಿಗ್ಗರುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ವ); ಪಜುಗೋಲೋಳ್ ನಾ ಧಿ ಯ ತಡಿಗುಜದೆ ಭರಂಗಿಯು ಪೋಪೆನೆಂಬೆಗ್ಗನವೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೫೨); ಕೇಳದಲೆ ಗುರುವು 10
ತಾ ಹೇಳುವನು ನಿನ್ನಗೊಂದ ಕೇಳಿದರೆ ಬೇಜಿ ಹೇಳುವನ ನೆರಮಾತು ಕೇಳುವವನೆಗ್ಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨); ಎಗ್ಗರೆಗೆ! ಲೋಗರಾಡುಗೆ! ಬಜಿ ದೂಜಂ ತಡೆಯಲಾವಂ ಸಾಲ್ವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೧೩). **ಎರ್ಗ**: ನರ್ಗಸುಖನಾಗಿದನಗೀ ಲೋಕೋಗರ್ವವದೆ ಬಿಟ್ಟಂಜಲುಂಡಂತೆರ್ಗನಾ ಪರ ಮಾತ್ಮನವನೇನಾಥನೆ ಮುನಿಪ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೭-೫೨). [ಎಗ್ಗು + -ಅರ್] 15
ಎಗ್ಗಡಿದಿಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಎರುಪೇರು; ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ (?): ಪಕ್ಷ ಬಲವೂ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಸ್ತಾರವೂ ಎಗ್ಗಡಿದಿಗ್ಗಡೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ... ಸ್ಥಾನಗಳು ದೊರಕಬಹುದು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೬೮).

[← ತೆಲು. ಎಗುಡುದಿಗುಡು]

ಎಗ್ಗತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ; ಹೆಡ್ಡತನ: ತನಕ್ಕೆ - ಎಗ್ಗತನಂ, ಮರು 20
ಶ್ವನಂ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಸಂದಡಿಸುತಿಟ್ಟುಟಿಸಿ ನೆರೆದಿಹ ಮಂದಿ ಯಲಿ ನಾನಿವನನನುಚಿತದಿಂದಲಿವಳಿಗೆ ನುಡಿದು ತೋಜುವುದೆಗ್ಗತನವೆನುತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೨೮); ಪೊಜಮಿಂಚುಗೈವನಂ ಬಜಿವಾತುಗಾಜನಂ ಕಜು ಬನಂ ಕಪಟಿಹದಯನಂ ಧೂರ್ತನಂ ತೋಜಿಯದುದೆಗ್ಗತನವಲ್ಲೇ (ರಾಜಶೀ. ೧೧-೯೨); ನನ್ನೆಗ್ಗತನಮುಮನ್ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆಯೇಗರ್ 25
(ಅಂತಿಗೂ. ೫-೮೦). [ಎಗ್ಗ + -ತನ]

ಎಗ್ಗಲ 'ಎಗ್ಗಲ' ನೋ.

ಎಗ್ಗಲ, ಎಗ್ಗಲ (ನಾ). ಅಧಿಕೃ; ವಿಶೇಷ; ಬಹಳ: ಮುಳಸಿನಿಸಿದನು ರಾಗ ಬಲುಘನಕೋಪದಗ್ಗಲದವಳಿ ಗೌಳ ... ಅಬ್ಬಗಂಧಿ (ಜನವ. ೪-೧೩); ದೂರಕ್ಕೆಗ್ಗಲನಾದ ನಿಕಟಿಕೆ ತೋರದಿನ್ನೊಂದಾಗಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೩-೫೬); ಮುನಿಗಳಿರ ಸಾಸಿರ ಸುನಾಮಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಗ್ಗಲ ರಾಮ ಚಂದ್ರಮನ ದಿವ್ಯ ಮೂರ್ತಿಯ ಧ್ಯಾನಿಸ ವಾಸಿ ಪುಟ್ಟಿದುದು (ವೆಂಕಾ ರಾ. ೧-೧೩-೨೬). **ಎಗ್ಗಲ**: ಅತ್ತೇರು ಮನಿದಗದ ಸೋಸ್ತೇರನಿಬ್ಬಿಕ್ಕಾರ ಎಗ್ಗಲಗಾಟಿ ಬಾನವ್ವನಮಗ (ಲೋಕಗೀ. ೧೭೮-೯). 'ವೆಗ್ಗಲ' ಪರಾ. 30

[← ವೆಗ್ಗಲ ?]

ಎಗ್ಗಲಾ (ಕ್ರಿ). ನಾಚಿಕೆ ಪಡು: ಅಗ್ಗಿಸಿದೊಡೆ ದಿಟವೆಂದೆಗ್ಗಲಾಯದ ನಗ್ಗದ ಹೆಗ್ಗರು ನುಗ್ಗುಗಳಂ ಬಗ್ಗಿಸಿ (ವೀರೇಚ. ೨-೨೭); ವೆಗ್ಗಲ ರೂಪಸ್ಥ ತನ್ನ ಮಗ್ಗುಲೋಳ್ ಬಂದು ಮಚ್ಚಿಸಿ ಪೋದ ಬೆಕಲಾನೆಗ್ಗಲಾ ಯದೆ ಬಂದೆ ತಾಯಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೫೪). [ಎಗ್ಗು + ಅಲಾ]

ಎಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ (ಅ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ: ಆ ನೂರು ಕೆಲಸ 40
ಆ ನೂರು ಚಿಂತೆಗಳ ನಡುವೆ ರಾಜನ ಮನಸ್ಸು ಎಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ ನಡೆಯ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸವತಿ. ೪೨). 'ಹಿಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ' ಪರಾ.

[← ಹಿಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ ?]

ಎಗ್ಗಿಕೆ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ; ಹೆಡ್ಡತನ: ಸಂಸಾರಮಂ ನಂಬಿ ದರ್ಶನ 45
ಮುಮಂ ವ್ರತಮುಮಂ ಕಡಿಸುವುದೆಗ್ಗಿಕೆಯೆಂದು ವ್ರತಪರರಕ್ಷಣೋಪಾ ಯಮಂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೬). [ಎಗ್ಗು + -ಇಕೆ]

ಎಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ಬಿಕ್ಕು; ಬಿಕ್ಕುಳಿ ಸು: ರಸಿಯಿಸಿದೊಡೆ ತಲೆಗುತ್ತಂ ಮಸಗಿದೊಡೆಗ್ಗುಪೊಡೆ ತಿರಿಗಿ ಕೆಡೆಪೊಡೆ ಮೆಯ್ ರೋಂಪಿಸುವೊಡೆ ... ರಾಸ್ತಾದಿ ತೋಯಮಂ ಕುಡೆ ತೀರ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೩೯); ಕಗ್ಗೊಜವೆ ... ಮಂಜದ ಚಾರ್ಣಂ ಅಗ್ಗಲಮೊಂದಿರೆ ಸಸ್ಯದೊಳಿಗ್ಗಲ್ಲದೆ ವಿಷಹರಂ ವಲಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ (ಖಮದ. ೭-೮೨). 'ಉಗ್ಗು' ಪರಾ.

[← ಉಗ್ಗು ?]

ಎಗ್ಗು, ಎರ್ಗು (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡತನ; ಹೆಡ್ಡತನ: ಅಳವಜಾಯ ದೆಗ್ಗು ಬಳವಳ ಬಳವಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬); ತಮ್ಮೆಗ್ಗನಗ್ಗಂಮಾಡಿ ಬಂದ ಬರವುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೭ ವ); ನಿಜ್ಜಲು ಶಿವರಾತ್ರಿಯಂ ಮಾಳ್ವಚ್ಚರಿಯನಿಪ ಭಾಷೆ ಭಕ್ತರನಚ್ಚ ಶಿವನೆಂದಿಪ್ಪ ಭಾಷೆ ಶಿವೈಕ್ಯರೆಗ್ಗು ಗಳ ಎಚ್ಚಜಾಸದಿಹ ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬-೧); ಉಗ್ಗಡದ ರಣವಿದಕೆ ಶಲ್ಯ ನನಗ್ಗಿಳುವನೀ ಕಾರವೇಶ್ವರನೆಗ್ಗ ನೋಡುವನೆಂಬವೊಲು ರವಿಯಡರ್ದ ನಂಬರವ (ಕುಮಾರ. ೨-೨); ಅಗ್ಗಸುಗ್ಗಿಗಳುಂಟು ದೊಗ್ಗ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಯುಂಟು ಹೆಗ್ಗುಳದ ಕಾಯಿ ಮೆಲಲುಂಟು ಮೂಡನಾಡೆಗ್ಗನ್ನಬಹುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೦೯). ೨. ನಾಚಿಕೆ; ಸಂಕೋಚ: ಕಡುಚಿಲ್ಲಿಂ ರತಿ ಗೆಗ್ಗಂ ಪಡೆದು ವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ದೇಸಿವಡೆದವನೊಳ್ ಪಡೆದು ಪಿರಿಯರಸಿ ತನಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೭೨); ಹೆಂಗಸರೂ ಗಂಡಸರೂ ಯಾವಾ ಗಲೂ ಯಾವತರದ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿ ಇರಬಾರದು (ಶಿವು. ೪); ಅಸಭ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೧೧). **ಎರ್ಗು**: ೧. ಅಗ್ಗಲಿಕೆಯಿಂದೆರ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ನ್ನದುರ್ವೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೪೯); ಮುಳಸಿಗರ್ಗ ಸೂರ್ಕು ಬರ್ಕುಡಿ ಪುರುಡಂಕೆ ರ್ಪುಂಕಡೆ (ವೃಷವಿ. ೨೮-೬೩). ೨. ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ, ಎಳ್ಳಿಲ್ಲದೆ] ಪಾದರಿಯಲೆ ಪೆರ್ಗುರುಟಿಗೆ ಯೆಸವ ಬೇರುಮಂ ಖರ್ಜೂರ ದೊಳೊರ್ಗಿರೆ ಜಲದಿಂದೀಂಟಿಲ್ಗಲ್ಲಿಸಿದ ವ್ಯಕವಿಂಗಳಲಾಗುಮ ಮೋಘಂ (ಖಮದ. ೧೩-೨೧).

ಎಗ್ಗಾಗು = ನಾಚಿಕೆಯಾಗು: ಪಲವುಂ ನಂಜುವಾಯ್ ಪನ್ನ ಗೇಂದ್ರಂಗಿರದಾನೋರಂತೆ ಬೆಂಬತ್ತೆಯುಮೆರ್ಡೆಗುಡೆದೆಗ್ಗಾಯ್ ಕೂರ್ತುಂಗೆನುತ್ತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೨೩; ಧರ್ಮನಾ. ೩-೩ ನೋ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ವೆಕ್ಕಂ = ನಾಚಿಕೆ; ತೆಲು. ಎಗ್ಗು = ತೊಂದರೆ]

ಎಗ್ಗುಡಿ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ; ದಿಬ್ಬ. [← ತೆಲು. ಎಗುಡು]

ಎಗ್ಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಒರಟ; ಗಾಂಪ; "ಕೊಬ್ಬಿಲ" (ಚತುನ. ಕ. ೧, ೫).

೨. ನಾಚಿಕೆಪಡುವವನು; ಸಂಕೋಚಸ್ವಭಾವದವನು; "ನಾಚು ಬುರಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩). [ಎಗ್ಗು + -ಉಳ್ಳಿ]

ಎಗ್ಗುಳಿತನ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಸ್ವಭಾವ; ಸಂಕೋಚದ ಸ್ವಭಾವ.

[ಎಗ್ಗುಳಿ + -ತನ]

ಎಗ್ಗಿ (ನಾ). ದಡ್ಡಹೆಂಗಸು; ಪೆದ್ದಿ: ಸಿತಗೆ, ಜದುರೆ, ಪಾಣ್ಣ, ಜೋಡೆ, ಕಳ್ಳೆ, ಬೆಳ್ಳೆ, ಹೆಡ್ಡೆ, ಎಗ್ಗಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಗ್ಗು + -ಎ]

ಎಚ್ಚಿ 'ಎಸ್ಕಿ' ನೋ.

ಎಚ್ಚಿ (ನಾ). (ಮಲದ) ಹಿಕ್ಕೆ; ಪಿಚಿಕೆ: ದ್ರಾಕ್ಷಾವಲ್ಲಿಯ ಫಲಮನ ಪೇಕ್ಷಿಸುವೊಡೆ ಕೋಟಾಯಿ(ಯು)ಚ್ಚಮಂ ತೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೫೩); ನವಿಲುಂ ಚರಣಾಯುಧ ಪಾರಿವಮೆಂಚಿವಜಿಚ್ಚಮರ್ಕಮೂಲಮಿವಂ ತಾಂ ಜವದಿಂ ಧೂಪಂಗೊಳಲಿನಿವಹ ಸಮುದ್ಯುತ ವೃಶ್ಚಿ ಕೋಗ್ರ ವಿಷಘ್ನಂ (ಖಮದ. ೧೧-೧೬). 'ಅಚ್ಚು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಚ್ಚ]

ಎಚ್ಚಿ 'ಎಸ್ಕಿ' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚಕ (ನಾ). "ಕೊಡುವ ದಾತಾ" (ವಿಸ್ತೋಷ. ಅಡಿಟಿ): ನೆಚ್ಚಿದವರ ಬಂಟಾನೆನಿಪಾ ವೈಕುಂಠಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೆದ್ದೆವ ವಿಜಯ ವಿಠಲರೇಯಾ ಎಚ್ಚಕನೊ ನೀನು ನಂದಿದ ದಾಸರಿಗೇ (ವಿಸ್ತೋಷ. ೪೨-೧). 'ಇಚ್ಚಕ' ಪರಾ. [?]

ಎಚ್ಚತ್ತ 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚತ್ತು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ' ಪರಾ.

ಎಚ್ಚದಡಿ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅಂಚು (?): ದಟ್ಟ ಪಟ್ಟಾಳ ಸೀರಿ ಎಚ್ಚದಡಿಯ ನ್ಯಾಮದಡಿಯ ಜರತಾರ ಸೀರಿ ಚಾಯಾ ಕುಟ್ಟು ಜಾಡ ನಿನ್ನ ಕರಿಯ ಬಂದ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೯-೧). [?]

ಎಚ್ಚರ 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಎಚ್ಚರಗನಸು (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದಾಗ ಕಾಣುವ ಕನಸು; "ಹಗಲುಗನಸು" (Waking Dream. ಇಂಕನಿ).

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ) + ಕನಸು]

ಎಚ್ಚರಗೇಡಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದವನು; ಅಜಾಗರೂಕ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಸುರಾಪಾನ ಮಾಡಿದ ಮನುಷ್ಯನು ಸಹ ಮೈಮರೆತು ಎಚ್ಚರಗೇಡಿ ಯಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೦೧).

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ) + ಕೇಡಿ]

ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎಚ್ಚಿಸು: "ನೈತಾಳಿಕ . . . ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವ ಹಾಡುಗಾರರಾದ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೯). [ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗು; ಎದ್ದೇಳು: ಅವನು ಈಗತಾನೇ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ (ರೂಢಿ).

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ) + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು 'ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು' ನೋ.

ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು, ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮೈಮರೆ: (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೯ ಕ); ಅವನು ನಿಶ್ಚಿತ್ತಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). ಎಚ್ಚರತಪ್ಪು: "ಜ್ಞಾನಾಂಬೆಗೆ ಸಿಡುಬು ಜ್ವರ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿ ಉಸಿರಾಟ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು. . . ." (ಪ್ರತಾಪ. ೧೨೦); ಅವನ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ದೊಪ್ಪನೆ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೮೧). [ಎಚ್ಚರ (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ) + ತಪ್ಪು]

ಎಚ್ಚರಪಡು (ಕ್ರಿ). ಜಾಗರೂಕತೆಯನ್ನು ವಹಿಸು: ತತ್ವಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಎಷ್ಟು ಎಚ್ಚರಪಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೯). [ಎಚ್ಚರ (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ) + ಪಡು]

ಎಚ್ಚರಮರೆ (ಕ್ರಿ). = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು

[ಎಚ್ಚರ (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ) + ಮರೆ (< ಮಡು)]

ಎಚ್ಚರಿಕೆ 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾಕೆ' ನೋ.

ಎಚ್ಚರಿಕೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು: ಎಚ್ಚರಿಕೆದಪ್ಪದ ನುರಿತು ಸಮರ್ಥರಾಗಿರುವ ಹಳಬರನ್ನಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಮಂತ್ರ. ೪೩-೧೩)

[ಎಚ್ಚರಿಕೆ (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾಕೆ) + ತಪ್ಪು]

ಎಚ್ಚರಿರು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರವಾಗಿರು; ಜಾಗೃತವಾಗಿರು: ಜನರೆಚ್ಚರಿರುವಾಗ ಚಂಚಲನೇತ್ರಿಯ ಅವರ ಚೇತನವನು ನೀನು ಹಗಲೊಳೆ ಕದಿಯುವ ನೀನೆಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ ಇಂತಹ ಚೋರವಿದ್ಯೆಯನು (ಇಂಜಾಪ. ೧೧೩-೫೩). [ಎಚ್ಚರ (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ) + ಇರು (< ಇರು)]

ಎಚ್ಚರಿಸು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾಸು' ನೋ.

ಎಚ್ಚರು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಎಚ್ಚರು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಎಚ್ಚರುಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕೇಳು; ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು-ಕೇಳು: ಕದಗಳ ಹಿಂದೆ ಅವಿತಡಗಿರುತ್ತ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಎಚ್ಚರು ಗೇಳಿರುವರು (ಮಂತ್ರ. ೨೧-೨೪).

[ಎಚ್ಚರು (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ) + ಕೇಳು (< ಕೇಳು)]

ಎಚ್ಚರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಫಕ್ಕನೇ ಒಂದು ಅರ್ತಧ್ವನಿ ನನ್ನನ್ನು ಎಚ್ಚರುಗೊಳಿಸಿತು (ತೇಮೋಡ. ೪೨).

[ಎಚ್ಚರು (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ) + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಎಚ್ಚವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹಿಚಕೆಹಾಕು; (ಪಕ್ಷಿಗಳು) ಮಲ ವಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು: ಗಗನಶಿಲಾತಳದೊಳೆ ಘನಖಗಸಂಕುಳಮೆಚ್ಚವಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಚ್ಚಲಿಕ್ಕು, ವಚ್ಚನಿಕ್ಕು] ಪೋದುವೊ ಮಿಗೆ ಬಾಂಜಗುನೆಗೆ ನೆಗೆದುವೊ ನೊರೆಯನೆ ಬಗೆಗೊಂಡುವು. ಬಾ ನೊಳೊಗೆ ದ ಬಿಳಿಯ ಮುಗಿಲ್ಲೆ (ಲೀಲಾವ. ೫-೨೫). 'ಅಚ್ಚಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಎಚ್ಚು + ಇಕ್ಕು]

ಎಚ್ಚು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಎಚ್ಚು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಎಚ್ಚುಕೆ 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾಕೆ' ನೋ.

ಎಚ್ಚುಸು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾಸು' ನೋ.

ಎಚ್ಚು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಎಚ್ಚು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಎಚ್ಚು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟಾ' ನೋ.

ಎಚ್ಚಿತ (ಗು). ಸರಿಯಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಬಿಡದೆ ತತ್ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತಂ ಗಳಂ ದುಷ್ಕೃತಂ ಕೆಡುವಂತೆನಿಸಿದ ತತ್ಪ್ರಖ್ಯಾತದಿಂ ಸುಕೃತ ಕೆಡುವಂತೆಯೆ ಚ್ಚಿತದ [ಪಾಠಾಂ. ಯಚ್ಚಿತದ] ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದ ವರ್ತಮಾನಾ (ವೀಶ್ವತ. ೫-೧೯-೧೮). 'ಒಚ್ಚಿತ' ಪರಾ. [?]

ಎಚ್ಚು, ಎಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಿ; ಲೇಪಿಸು; ಸವರು; ಹಚ್ಚು: "ಎಚ್ಚು - ಅಂಜನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿ ತಾಂ ತೊನ್ನನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೨-೧೨); ಉತ್ತರಣೆಯ ಬೇರಂ ಸೈಂಧವ ಸಮಸ್ತಿತಂ . . . ಜಾರಿಸಿಕೊಂಡೆಚ್ಚಿ ನೇತ್ರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೮); ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿದರ್. ಸಂತಸದಿಂ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೪೦); ಕಂಗಳಾಲಿಗೆ ಕಪ್ಪರವೆಚ್ಚಿ (ಭರಣ. ೧೦-೬೨). ೨. ಸರಿ ಪಡಿಸು; ಸಮಮಾಡು; ಅಲಂಕರಿಸು: "ಸಮಭಾವಮನಲೆಚ್ಚುವು ದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೫). ಎಚ್ಚು: ೧. ಬಜುವದಡೆ ತುಣುಚಿ ಯಾಸಡಿಯೆರನ ಫಳಂ ನಾಗಚಂಪಕಂ ನೆಲ್ಲಿಯ ಬಿತ್ತಿರಲರೆದು ಪೂಗರಸ ದಿಂದುರಗಂ ಕೊಂಡಂಗೆ ಕಣ್ಣೆಸಲ್ ವಿಷಮಟುಗುಂ (ಖಮದ. ೬-೨೬).

ಎಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳು = ಬಳಿದುಕೊ; ಲೇಪಿಸಿಕೊ; ಸವರಿಕೊ: ತುರಿಪದಿ ನಂಜನಮಂ ವಿಸ್ತರದಿಂದಂ ಕಣ್ಣೊಳೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨೫); ಕುಚಚೂಚುಕಂಗಳೊಳ್ಳು ಕಣ್ಣೊಳಂಗೆನೆಯೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ಕಾಡಿ ಗೆಯು ದಿದರ್ಶಂತೆ (ಅರ್ಧನೀ. ೨-೨೩); ಅಂಜನಮನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಭರಣಮಂ ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು (ನಂಬರ. ೬-೩೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಜುಕು, ಇಚ್ಚಿ, ಇಚ್ಚಿಚು; ಮಲ. ಇಜುಕ]

ಎಚ್ಚೊಳೆಟು (ನಾ). ಸಂಪಿಗೆ ಹೂವು (ಸ್ಯಾಂಡಲ್). [?]

ಎಚ್ಚು (ನಾ). ವೆಚ್ಚ; ರಂಧ್ರ; ತೂತು: ಈ ತೂತಿಗೆ ಸೂಚಕವು ಅಥವಾ 'ಎಚ್ಚ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೪). 'ವೆಚ್ಚ' ಪರಾ.

[< ವೆಚ್ಚ]

ಎಚ್ಚಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರಮಾಡು; ತೂತುಮಾಡು: ಗಿಳಿ ಕುರ್ಕದ. ಪಕ್ಷಿಜ್ವಂಗೊಳಿಸದ ಮುತ್ತು ಮುಸುಂಬಿನಿಕ್ಕದ ಕುಸುಮಂ (ದಮಸ್ತ. ೧-೧೧೬). [ಎಚ್ಚು + ಕೊಳ್ಳು + - ಇಸು]

ಎಜ್ಜವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆದು ತೂತುಮಾಡು; ರಂಧ್ರಮಾಡು : ಎಜೆ ನಖಂಗಳಿಂದುಡಿಯದಿರ್ಬ ಚಗುರ್ ಕಡೆದಜ್ಜವಿಕ್ಕದೊಳ್ಳೆ ಸವಿ ನೋಡದಿರ್ಬನವಂ ಮಧು (ಶಾಕುಂತ. ೨೫-೪೫). [ಎಜ್ಜ + ಇಕ್ಕು]

ಎಟಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಿಲುಕಿಸು : ಮಾಯಾದ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಮಾ ವಿನ ಮರವೇರಿ ಎಟಕಿಸಿ ನೋಡ್ಯಾಳೊ ತವರೂರ (ಪುಟ್ಟಪ. ೪೨). [ಎಟಕು + -ಇಕ್ಕು]

ಎಟಕು, ಎಟುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ನಿಲುಕು : ಅವಂಗ ಎಟ ಕೀತೆರೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು ಬೆಸಗೊಂಡಲ್ಲಿ (ವಚನಾ. II, ೨೩೭); ಅದು ನನ್ನ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಎಟಕದ ವಿಷಯವಾಗಿರಬಹುದು (ಬ ರ ಬಾ. ೪೩); ಅದು ನನಗೆ ಎಟಕುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಎಟುಕ್ಕು : ೧. ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಚಪ್ಪರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಅದರೆ ಅದು ಎಟುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕೊನಭೇ. ೨೨೦); ಮನನದ ಯುಗಯುಗದ ತಪಕೆಟುಕದ (ಮಾನಸ. ೧೮). ೨. ಸಾಕಾಗು; ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇರು : ಗಂಡನ ಸಂಬಳ ಹಾಲಿನ ಖರ್ಚಿಗೂ ಎಟುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕೊನಭೇ. ೧೦೨). [?]

ಎಟುಕ್ಕು 'ಎಟಕು' ನೋ.

ಎಟುಕ್ಕು (ನಾ). ನಿಲುಕುವಿಕೆ; ಸಿಕ್ಕುವಿಕೆ; ಹಿಡಿತ : ಗಂಟಲ ಎಟು ಕಿಗೆ ಸುಲಭವಲ್ಲದ ಈ ತೈಲಿ (ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮ) (ಯಕ್ಷ ಬ. ೭೧); ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಯ ಎಟುಕಿಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ತೂಗುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೦೫). [< ಎಟಕು]

ಎಟುವ (ನಾ). ಸಲ್ಲದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಎಡವಟ್ಟಾದ ವನು : ಹೊನ್ನಬಿಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣುಬಿಟ್ಟ ಮಣ್ಣುಬಿಟ್ಟ ಎಂದು. . . ಹಿಡಿದು ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ನಿಸ್ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲ ಎರಡೂ ಅಲ್ಲದ ಎಟುವರನು ಏನೆಂಬೆ ನಯ್ಯಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೪೭೧). 'ಎಡಗ' ಪರಾ. [?]

ಎಟ್ಟು (ನಾ). ಹಠಮಾರಿ; ಮೊಂಡ : ಹುಚ್ಚ ಮಹಮ್ಮದನು ಬರಿಯ ಶಿಟ್ಟಿಯೇ ಅಲ್ಲ; ಯಾರ ಮಾತೂ ಕೇಳದ ಎಟ್ಟಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಮಾಧವ. I, ೧೧೬); ಏನ್ ಎಟ್ಟಿ ಹೆಂಗಸು ನೀನು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪೪); ಯಾವಳೋ ಎಟ್ಟಿ ಹೆಂಗಸಿನ ಮೋಹದ ಬಲೆಗೆ ಬಿದ್ದು, ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಬೀದಿಯಪಾಲುಮಾಡಿದ್ದ (ವಿದ್ಯಾರ. ೧೨). [?]

ಎಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಮಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಎಟ್ಟಿ ಮಾತ್ರ ಗತಿಯಂತೆ (ಹೊಸಕ್ಕ. ೪೮).

[← ತುಳು. ಎಟ್ಟಿ = ಜಲಚರ]

ಎಟ್ಟು (ಗು). ಒಣಗಿ ಬಿರುಸಾದ; ಬಂಜರಾದ. 'ಎಟ್ಟಿಕರಲು' ಪರಾ.

[< ಎಟ್ಟಿ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ಎಟ್ಟಿ]

ಎಟ್ಟಿಕರಲು (ನಾ). ಕರಲುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ನೀರನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆ ಹೀರದ ಭೂಮಿ : ಎಟ್ಟಿಕರಲಾದರೆ ಅಂಥ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಗೋದಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕಾದರೆ ಹರಗದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೨).

[ಎಟ್ಟು + ಕರಲು]

ಎಟ್ಟಿತನ (ನಾ). ಹಠಮಾರಿತನ; ಮೊಂಡಾಟ; ಒರಟುತನ : ಸೊಕ್ಕು ತಾನೇ ಇಳಿದು ನನ್ನ ಸಂಗಡ ಆಕೆಯು ಎಟ್ಟಿತನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವಳು (ರಾಜಾರಾ. ೧೮); ಈತನ ಎಟ್ಟಿತನಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ (ತುಳು. ೮೬). [ಎಟ್ಟು + -ತನ]

ಎಟ್ಟಿನುಡಿ (ನಾ). ಹಠದ ಮಾತು; ಒರಟು ಮಾತು; ಸೊಕ್ಕಿನ ಮಾತು : ಜನರು ಎಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು - ಬಲರಾಜನ ಎಟ್ಟಿನುಡಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಟ್ಟುಟ್ಟುಕೊಂಡರು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೬೮).

[ಎಟ್ಟು + ನುಡಿ]

ಎಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಹಠಮಾರಿತನ; ಒರಟು ಮನಸ್ಸು : ರಾಮರಾಜನ ಎಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು ಮಾರ್ಜನೆಯ ಸದ್ವೋಧಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಲಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಡ. ೨೧). [ಎಟ್ಟು + ಮನಸ್ಸು]

ಎಟ್ಟಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?) : ಮತ್ತಂ ಮೂಢಜನಂಗಳೆಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿ] ಮರಂಗಳುಮನೊಟ್ಟಿದಕ್ಕೆಯುವುಗಳುಮಂ ನಂಜುಗುಡ್ಡಂಗಳುಮಂ ದೈವಮಂದದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಾಡಿ (ಶ್ರಾವಣ. ೧೦೫-೧೫). [ಎಟ್ಟಿ ? + ಮರ]

ಎಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಎಟಕಿಸು (ದಕ. ೩). [ಎಟ್ಟು + -ಇಕ್ಕು]

ಎಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥವು) ನಿಲುಕು; ಎಟುಕು : "ಎಟ್ಟು - ಊರ್ಧ್ವಗತವಸ್ತುಗ್ರಹಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಮರ್ಕಟಿನ ಲಂಘನ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆಯೆಟ್ಟಿದುದನೊಲ್ಲದಾಗಿ (ಅವರೇ. ೩೭); ಶೂನ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ಕಂಡಹೆನೆಂದೆಡೆ ಕಂಗಳಿಗೆಟ್ಟಿದು ಕೈಮುಟ್ಟಿದು (ತುಜುಗಾ. ೪೧); ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ವಸ್ತುಜೋಳಿತ್ತನೋಡಿದರತ್ತ ಹಣ್ಣದಾನೆಗಳು ತೇಜಿಗಳು (ಭರಣ. ೩೩-೪); ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವ ನಿಜ್ಜಣಕೆಯಿಂದೆಟ್ಟಿಬಹುದೆ (ಷಕಿಲ. ೪-೯೭).

ಎಟ್ಟಿಬರು = ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು, — ನಿಲುಕು : ನಮ್ಮಂತಹ ಕಾಟಲ್ಯವಿಶಿಷ್ಟರಿಗೆ ಎಟ್ಟಿಬಾರದ ಒಗ್ಗದ ಅಪಹೃವಾಗದಿರದ ಗಗನಕುಸುಮದ ಸೌಂದರ್ಯ (ಬಿಟ್ಟಲ. ೪೫-೨೦). ಎಟ್ಟಿಹಿಡಿ = ಸಿಲುಕಿಸಿ ಹಿಡಿ : ಮಹಾರಾಜನ ತಣ್ಣಡಿಗಳನ್ನೆಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು (ವಿಗಡ. ೨೬-೧೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಟ್ಟು]

ಎಟ್ಟು 'ಎಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಟ್ಟು 'ಎಷ್ಟು' ನೋ.

ಎಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಬಟ್ಟಲು : "ಕೈಬಟ್ಟಲೆಟ್ಟಿಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೦).

[?]

ಎಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (ಮೈಟಿಗ. ೪-೪೦). [?]

ಎಟ್ಟಿಹಾಲು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹಾಲು; ಕೆನೆಹಾಲು (?) : ಬಟ್ಟಿಹಾಲು, ಚಿಲುಹಾಲು, ಕೆನೆಹಾಲು, ಎಟ್ಟಿಹಾಲು, ತನಿಹಾಲು ಮುಂತಾದ ತರತರದ ಹಾಲುಗಳನ್ನು ಬಟ್ಟಲು ಬಟ್ಟಲು ತುಂಬಿತಂದು ಎಡೆಮಾಡಿದಳು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೫೪).

[ಎಟ್ಟಿ + ಹಾಲು (< ಪಾಲ್). P ತಮಿ. ಎಡು = ಕೆನೆ]

ಎಡ (ನಾ). ೧. ಬಲಭಾಗವಲ್ಲದ್ದು; ವಾಮಭಾಗ : "ವಾಘಂ, ಸೆವ್ಯಂ — ಈ ೨ ಎಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೭೧); ಮಲಯ ಸುಂದರನ್ ಬಲದ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಮಲಯಾವತಿಗೆ ಪೋಪ ದಾಯಮನೆದದ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಪದ್ಮಾವತಿಗೆ ಪೋಪ ದಾಯಮನಿತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೭-೨೩); ಅಗಸುತೆ ದೇವನ ಬಲದಿಂದಮೆಡಕೆ ಬಂದಳಾ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೬); ಎಡ ದೆಡೆವೆರಲ ಸೆಕ್ಕುಗುರಿಂದೆ ಕಂ ಬ ನಿ ಗ ಡ ಣ ವ ಮೊಗದು ಸಿಂಹಿಸುತ (ಮೋಹತ. ೪-೮); ರಸ್ತೆಯ ಎಡದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಸುಮಾರಾದದ್ದು; ಕೀಳಾದದ್ದು : ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಹತ್ತಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರೆ ಅದು ಅಮೇರಿಕದ ಹತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಎಡ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬); ಆ ಕುದುರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಎಡ (ರೂಢಿ).

ಎಡಕೆಕ್ಕು = ಎಡಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆ : ಪಟ್ಟಣವ ಪಡಿತಳಿಸಿ ಪಾರಾ ವಾರದೋರಣದ ಬಟ್ಟಿವಿಡಿದಡಕಿಕ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಕ್ಕಿ] ಮೇರುವಿನಿಟ್ಟಿದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿಣ]ಯ ಜನಪದದ ರಾಯರ ಕಟ್ಟಿ ಕೇಳುತ ಕಂಡ ಮೈಯಲಿ ಹರಿದುದಗಲದಲಿ (ತೊರಣಾ. ೪-೯-೨೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಡ, ಇಡೈ; ಮಲ. ಇಡ, ಎಡ; ತುಳು. ಎಡ, ಯಡ; ಕೊಡ. ಎಡತೆ; ತೆಲು. ಎಡ]

ಎಡ್ಡ (ನಾ). ಎಳೆಯದು; ಮರಿ. 'ಎಡನಾಯಿ' ಪರಾ.

[? / ತಲು. ಏಡ = ಎಳೆಯದಾದ; ಮೃದುವಾದ]

ಎಡ್ಡ (ಸಪೂರಾ) ಸ್ಥಳ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಡ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸ ಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಎಡ್ಡ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಡಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಚೆಲುವಾಗಿ ಸು; "ಒಪ್ಪು, ಪೊದುಗಿಯಾಗು, ಮನೋಹರವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಜಾಣ್ಗೆ ನಯನುಡಿಯೆಡಂಗುಡೆ (ರೇವಣ. ೮-೪).

[ಎಡ್ಡ (< ಎಡ್ಡ) + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಎಡಂಬೊಡು, ಎಡದೊಡು (ಕ್ರಿ). ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸು, —ಹಾಕು: ಜನ್ನಿವಾರವನೆಡಂಬೊಡಲು [ಪಾಠಾಂ. ಎಡದೊಡಲು] ಪ್ರಾಚೀನಮದು (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೮). ಎಡದೊಡು: ಜನ್ನವಿರಮಂ . . . ಎಡದೊಡುವುದು ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೩).

[ಎಡ್ಡ + ತೊಡು]

ಎಡಂಪಿಸು, ಎಡಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡವಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು: "ಕಿಂ ನಸ್ತುಲಯತಿ = ಏನೆಡಂಪಿಸದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಹಿಸದೆ] (ತಡೆಯದೆ)" (ನೀತಿಪಾ. ೨೯-೪೮). ಎಡಹಿಸು: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂ ತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಎಡಂಪು (< ಎಡಪು) + -ಇಸು]

ಎಡಂಪು 'ಎಡಪು' ನೋ.

ಎಡಂಬಡು (ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ; ಎಡವಟ್ಟು: ಕಡುಗೂಳಿಲ್ಲದ ಕರವಾಳ್ ಕಡುಪಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆ ಗಾಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಲೆವಣ್ಣ ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ತೆ ಮನಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಡು]ಡಂಬಡಂ ಮಾಯ್ಯುಮರ್ತಿಯಂ ಮಾಡು ಗುಮೇ (ಅಜಿತ. ೬-೯೬); ಪಡೆಯಲ್ ಬಾರದ ಕುಲಮಂ ಪಡೆದು ಬಟ್ಟ ಕೃದನೆ ನೀರೊಳದಿಂದ ನೀನುಂ ಪಡೆವೈ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮನೆಡಂಬಡಿ ವರಂದಮಂದು ನಿನಗಾದುದಜಾಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೨); ನಡೆವ ನೆಗಕ್ಕೆ ಗಾಂಪು ಪತಿಭಕ್ತಿ ಕೆಲಕುಪಚಾರವೊಳ್ಳೆಡಂಬಡು ಚದುರೆಕ್ಕ ಸಕ್ಕಮುಜಾತಂ ಮೊಲಗತ್ತಲೆಯಾಗೆ (ಎಂ. XII, ೨೮೧-೧೮೨; 1077); ತೊಡಳಿಲ್ಲ ದೊಂದೆ ನುಡಿ ಲೋಪ್ಪದೊಳೊಂದದ ಮನಮೆಡಂಬಡಿಲ್ಲದ ಚರಿತಂ ಮದ ಮಿಲ್ಲದ ಸಂಪದಮೆಂಬಿದು ಸಾಜಂ ತೊಡಪಿಕ್ಕದಂಡಾಧಿಪನೊಳ್ (ಎಂ. VII, ಹೊನ್ನಾ. ೪೫-೯; 1175); "ವಾಮತೆ, ದೋಷ" (ಶಾಪಮಂ ಕೋಶ); ವಸುದೇವಂಗೆ ಮೆಡಂಬಡಪ್ಪ ಜನದಿಂ ಪೋಸಂತುಹಾ ಯಕ್ಕಟಾ (ಬಂಹರಿ. ೨-೯).

[ಎಡ? + ಪಡು]

ಎಡಂಬಡೆ 'ಎಡ್ಡಂಬಡೆ' ನೋ.

ಎಡಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಕಡೆಗೆಣಿಸು: ಪದ್ಮಸದ್ವಿನ ಮೊಗಸಿರಿಯನೆಡವುತೆಡಂಮಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೧೧).

[ಎಡ್ಡ + ಮಾಡು]

ಎಡಕು (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಉಭಯಸಂಕಟ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[?]

ಎಡಗ (ನಾ). ಸಲ್ಲದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಎಡವಟ್ಟು ದವನು; ಒರಟು: "ಎಡಗನೆನೆ ಸಲ್ಲದವ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೬); ಗ ಪ್ರತ್ಯ ಯಕ್ಕೆ:—ಸಟಿಗಂ, ನವಟಿಗಂ, ಎಡಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ); ಬೇಂಟಿಯ ದಿನದದೊಳೆಡಗನನಾಂ ಕಂಡೆನೆಂದು ಕಡುಮುಳಿಸಿಂದಂ ಬಿಡೆ ನಾಯ್ಕಂ (ಪುಣ್ಯಾ ಪ್ರ. ೩-೫೫); ತನ್ನರಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಎಡಗ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯೯-೧೪). 'ಎಟುವ' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡ + -ಗ್ಯ. / ತಮಿ. ಇಡಕ್ಕನ್ = ಒರಟು, ಮರ್ಯಾದೆಗೆಟ್ಟವನು]

ಎಡಗಡೆ (ನಾ). ಎಡದ ಕಡೆ; ವಾಮಭಾಗ: ತೋಜುತು ವಾಯಸ ನೆಡಗಡೆಯೆಡದಿಂದೆ ಹಾಜುತು ಹಂಗ ದಕ್ಷಿಣಕೆ (ಮೋಹತ. ೬-೨೫); ಎಡಗಡೆಯೊಳಧಿಕ ತರವಿಭವದಿಂ ನಾರಿಯರೆ ಗಡಣದಿಂ ಗಿರಿಜೆ ರಂಜಿಸಲು (ಚಿಬಪು. ೨-೨೧). 'ಎಡಗಣಿ' ಪರಾ. [ಎಡ್ಡ + ಕಡೆ]

ಎಡಗಣ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕಣ್ಣು; ವಾಮಾಕ್ಷಿ: ಎಡಗಣ್ಣೊಳ್ಳಿಟ್ಟ ದಂಜನಮೊಡಂಬಡೆನೆ ಬಲದ ಕಣ್ಣೊಳ್ಳಿಟ್ಟದೆ ಕುಡುಪಂ ಪಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮); ಕಪ್ಪುಗೊರಳನ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಕಣ್ಣಪ್ಪದೇವನು ತನ್ನ ನೇತ್ರನ ನೊಪ್ಪಲರ್ಪಿಸಲೊಡನೆ . . . ಎಡಗಣ್ಣಪ್ಪು ಭೋರನೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತಂ (ಬಸಪು. ೧೮-೭೨). [ಎಡ್ಡ + ಕಣ್]

ಎಡಗಯ್ 'ಎಡಗೆಯ್' ನೋ.

ಎಡಗಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಎಡಗೈಯಿಂದಲೇ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಎಡಚ. ೨. ಮಾದಿಗರವನು. ೩. ಸವ್ಯಸಾಚಿ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚತುಷ್ಪಕ್ಷಿಕಾಕಳಿತ ಸರ್ವಜ್ಞನಪರಿಮಿತ ದಾನ ವಿನೋದಶೀಲ ಎಡಗಯ್ಯ ಸೇನಾನಾಯಕ ಕಾಚಿದೇವ (ಎಂ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೨೪; 1225).

[ಎಡಗಯ್ (< ಎಡಗೆಯ್) + -ಯ್ಯ]

ಎಡಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಬದಿಗೊತ್ತು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ: ಅಂತು ತಮ್ಮ ಮನದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟಂತೆ ಮನಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಪರಿವ ಜಾತ್ಯ ಶ್ವಂಗಳೆಲ್ಲಮುಟ್ಟಾಗಾಳೆಗದೊಳ್ ಸತ್ತೊಡೆ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೮-೯೪ ವ); ವಿಂಧ್ಯಾಚಲಮನೆಡಗಲಿಸಿದಗಸ್ತ್ರನಂತೆ ಭೀಮಸೇನಂ ತಡೆಯದೆಡಗಲಿಸಿ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೬೫ ವ); ದುರ್ಯೋಧನ ದುಶ್ಯಾಸನ ರಿವರಮುಟ್ಟುಯುಟ್ಟಾದ ಕಾರವರೆಲ್ಲರುಮಂ ಜೀರಗಿಯೊಕ್ಕಿಲ್ಲಾಡಿಕಡೆದ ಪೆಣಂಗಳನೆಡಗಲಿಸಿ ಬೆಳ್ಳೋಟಿಮೋಡಿ ಜವಂಗೆಟ್ಟು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೧೪೫ ವ); ಕಿಟ್ಟು ವೇಂಟಿಯ ನಾಯ್ಕಂಧಮಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಪೆಣ್ಣೊಲ ನಂತೆ ಭಯಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಬೆಳ್ಳೋಟಿಮೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೧ ವ); ಕೋಪಾಂಧರ್ ಜಡಿದರ್ ಪತಿಯ ಕಬಂಧಮನೆಡಗಲಿಸಿ ಪೋಪ ದುರ್ಯೋಧನನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೬); ಕಡಲನೆಡಗಲಿಸಿ ಶೇಷನ ಪಡೆಯೊಳ್ ದಿಕ್ಕುಂಭಕುಂಭದೊಳ್ ಸುರಸಭೆಯೊಳ್ ಬಿಡದೆ ಕಲಿ ಭಾಯಿದೇವನ ತೊಡವೆನಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ನರ್ತಕಳ್ ನಲವಿಂದಂ (ಶಾಪಮಂ. ೬೧-೩೪೩; 1123); ಗಾಳಿಗೆ ಗಜಮೂಡಿದಂತೆಯುಂ ಮನ ಮನೆಡಗಲಿಸಿದಂತೆಯುಮಾಗಿ ಪಿರಿದಂತರಮಂ ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫-೧೬); ನಿಲಿಸಿನುತ ನೃಪನೊಜಲೆ ಕವಿದಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ಗಲಿಸಿ ಹಿಡಿದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಯಾ. ೧೯-೨೬). IP ಎಡಗಲಿಸು, ಎಡಗಲಿಸು, ಎಡೆಗಲಿಸು, ಎಡೆಗಲಿಸು - ಈ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಎಡಗಲಿಸು ಎಡಗಲಿಸು ಎಂಬುವನ್ನು ಒಂದು ಗುಂಪಾಗಿರಿಯೂ ಎಡೆಗಲಿಸು, ಎಡೆಗಲಿಸು ಎಂಬುವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಗುಂಪಾಗಿಯೂ ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಎಡಗಲಿಸು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಅಗಲಿಸು = ಬದಿಗೊತ್ತು, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊ ಎಂದೂ, ಎಡೆಗಲಿಸು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಡುವೆ ಸೇರಿಸು, ಬೆರೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಕಲಿಸು ಕಲಿಸು ಎಂಬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಸರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ.

[ಎಡ್ಡ + ಕಲಿಸು]

ಎಡಗಣಿ (ನಾ). ಎಡಗಡೆ; ಎಡಭಾಗ: ಎಡಗಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆಗರೆ] ದೋಜುವ ಸುಲಿಪಲ್ಲು ಪೊಳವ ಪರ್ಜಡೆಯಲಮಾರಲೆ ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದ ಹೊನ್ನಂಡೆಗಾತಿಯರು ಬೆಂಗಡೆಯ ಸಾರಿದರು ರುಕ್ಕಿಣಯ (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೧). [ಎಡ್ಡ + ಕಣಿ (< ಕಡೆ)]

ಎಡಗಾಲ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕಾಲು; ವಾಮಪಾದ: ಘುಳು ಘುಳು ಹೊಸತೊಡರನೆಡಗಾಲೊಳೊಲಿದಿಟ್ಟು (ಇಹರ. ದೇ. ೪೦-೧೦); ಗಡೆಯ ಕೊಂಡಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಹೊಣಕ್ಕೆಯಲರೆದಿಟ್ಟಳಿಸಿದರನೆಡಗಾಲೊಲಿದನು (ಕು ವ್ಯಾ. ೪. ೧೩-೧೭); ಆವ ಬಿಂಕವೊ ಎಡಗಾಲ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೋವಿ ಮಡಿದು ಮತ್ತೆ ಕೆಳಗೆ (ಭರಣ. ೧-೩೧). [ಎಡ್ + ಕಾಲ್ + ೧]

ಎಡಗಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವಲ್ಲದ ಕಾಲ; ಅಕಾಲ: ಎಡಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದು ಬಹಳ ತೊಂದರೆ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಎಡ್ (< ಎಡ್) + ಕಾಲ್]

ಎಡಗಾಸೆ (ನಾ). ಎಡದ ಕಡೆಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಕಚ್ಚೆ: ನಂಜಾನಗೂಡಲ್ಲಿ ಸಂಬಳದ ಸೂಳೀರು ಕಂಬಿಸೀರೆಯ ಎಡಗಾಸೆ ಹಾಕೊಂಡು ನಂಜುಂಡ ಗಾರ್ತಿ ಬೆಳಗ್ಯಾರೊ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೭). [ಎಡ್ + ಕಾಸ್]

ಎಡಗುಳ್ಳೆ (ನಾ). (?): ಬಳಲದೆ ಪೊತ್ತು ಕಲ್ಲುಸುಲುವಂಗೆಡೆಯಾದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪಿ ನೀಂ ಪಳಕನಡುಕು ಕೊಂಡ ಕಡು ಬಲ್ಲಣೆ ಮಾಣ್ಣರ ದಣ್ಣ ಬಂದು ನಾಯ್ಕಳೆಯ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟ ಕಡುವೀರ ಕುಟುಂಬದಿನ ಗಳಕ್ಕೆ ಕೈಗಳಿರರೆ ಶಂಖಮೊ ಮಹಾತ್ಮ್ಯ ರಣಾಗ್ರದೊಳೆಡಗುಳ್ಳೆಯೋ (ಬಂಹರ. ೭-೩೩). [?]

ಎಡಗೆಯ್, ಎಡಗಯ್, ಎಡಗೈ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಕೈ; ವಾಮ ಹಸ್ತ: ದಿವ್ಯಜಾಪಕ್ಕೆ ಪೊಡವಟ್ಟ ದನವಯವದಿನೆಡಗೆಯ್ಕೆ ಕೊಂಡು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೩-೩೨ ನ); ಎಡಗೆಯ್ಯೊಳುಂಬ ಕುಂಚಂ ಪಿಡಿದುಣ್ಣದೆ ಬಿಟ್ಟೊಡೆಂಜಲಂ ತಿಂವಾತಂ (ಸಮಪ ೧೧-೭೯); ಕುಸುಮಕೋದಂಡವ ನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳಾಂತು (ಮೋಹತ. ೭-೩೨); ಬಲಗೈಯೊಳೊಪ್ಪಿರೆ ವನಜವೆಡ ಗೆಯ್ಯ ಮೊದಿರೆ ಮಾತುಕಂಗಳ ಫಲ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೯). ಎಡಗೆಯ್: ಕಾಯದೆ ಕಾಮನಾದಿಸೆ ತೊವಲ್ದಿವಂತೆಡಗಯ್ಯೊಳೊಪ್ಪೆ ತೋರ್ಪಾಯಿಲೆ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪-೩೭); ನಿರ್ಮಲತರ ಮಣಬದ್ಧಾವನೀಭಾಗಮಂ ತನ್ನೆಡಗಯ್ಯಂ ಮೆಲ್ಲನೊತ್ತುತ್ತೆ (ಕಾದಂ ಉ. ೨೩೪); ಎಡಗಯ್ಯೊಳೆ ಕೊಟ್ಟರ್ಪದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೪೬ ಅಡಿಟಿ); ತಡವೇನು ತಾ ವೀಳಿಯ ವನೇನುತೆಡಗಯ್ಯನರಳಿಚುತ (ಕು ವ್ಯಾ. ದ್ವೈ. ೧೫-೪೫). ಎಡಗೈ: ಅ ಕೈ ರಮಂ ಬಲಗೈಯೊಳು ಲೆಕ್ಕ ಮನೆಡಗಯ್ಯೊಳಭವನನುಲೋಮ ವಿಲೋಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿ (ಸಮ ಪ. ೨-೧೪); ಎಡಗೈಯಿಂ ನೀವಿಯಂ ಸಾರ್ಚುಕುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೩೩); ಎಡಗೈದುದಿಯಲಾ ಮುಂಜೆಜಗ ಸಂವರಿಸುತ್ತ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೮).

ಎಡಗೈಯವ = ಎಡಗೈ ಜಾತಿಯವನು; ಮಾದಿಗ: ಯಿದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಬಲಗಯಡಗೆ [ಗೈ]ಯವನ ಯಂಜಲಿಗೆ ಆತೆ ಮಾಡಿದಾಗೆ (ಎಕ. IX, ಅನಕ. ೭೧-೬; 1600). [ಎಡ್ + ಕೈಯ್]

ಎಡಗೆಯ್ಜಾತಿ (ನಾ). ಮಾದಿಗ ಜಾತಿ. [ಎಡಗೆಯ್ + ಜಾತಿ]

ಎಡಗೆಲ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ: ಬಂಡೆಡಗೆಲವಾಸನದೊಳು ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೬೪). [ಎಡ್ + ಕೆಲ್]

ಎಡಗೈ 'ಎಡಗೆಯ್' ನೋ.

ಎಡಗೈಕುಲ (ನಾ). = ಎಡಗೆಯ್ಜಾತಿ: ಹಲವು ಎಡಗೈಕುಲದವರು ಮುಸಲ್ಮಾನರೂ ಕ್ರಿಸ್ತಿಗಳೂ ಆಗಿಲ್ಲವೆ? (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೦೪).

[ಎಡಗೈ (< ಎಡಗೆಯ್) + ಕುಲ]

ಎಡಗೋಲು (ನಾ). ೧. ನೊಗದ ಎಡಭಾಗ: ನೋ[ನೊ]ಗದ ಲುಭಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಎಡಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಿಯ ಹೂಡಿ (ಕೃಷಿ ಪ್ರ. ೩೫೫); ಎತ್ತು ಎಡಗೋಲಾಗಿ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಎತ್ತು: ಈ ಎತ್ತು ಎಡಗೋಲು (ರೂಢಿ).

[ಎಡ್ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಎಡಚೆ (ನಾ). ೧. ಎಡಗೈಯನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಲೊಡ್ಡ; ರೊಡ್ಡ; "ಡೆಮ್ಮೆ" (ಕರಾ). ೨. ಅಲ್ಪ; ಕೀಳ: ಇನ್ನುನಾಳೆಯ ಬಾಯೆಂಬೆಡಚೆರನೆ ಜಡಿದು (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೮-೪೩; 1077); ಮೃಡನಿಟ್ಟು ದಂ ಸುಡಲುಡಿಯಲಡಿಯಿಡಿಸಲೆಡಚೆ ನಾಯ್ಕನಿಂದ್ರದಡಿಗ ಪವನರ್ಗಿಂದ ನಿಗಮಾದಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೨-೧೮೫). ೩. (?); "ಶನಿ" (ಪದ್ಮರಾ. ಕೋಶ); ಶಿವಭಕ್ತರಡಿಯನರ್ಚಪ ಬುದ್ಧಿಯೊಡನಮಮ ಬುದ್ಧಿಗಲ್ಲೆಡಚೆ ಜವಕಾವರಂ ಕೆಡಿಪಾಟದೊಡನಾಟಮಂ ಕಲ್ಲಡೆಂ ಮೆಪ್ಪಿದನೋ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೩೩). [< ಎಡಚ್ಚು + -ಆ]

ಎಡಚೆತನ (ನಾ). ಎಡಗೈಯನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸುವಿಕೆ; ಲೊಡ್ಡತನ: ಜನೇಶ್ವರನಿಪ್ಪನೊಳಗೆ ಪೊಜಗಡೆಯ ರಂಗದೊಳ್ ಲಿಂಗಮೆಡಚೆತನದಿಂದಿಕುಂ (ಸಮಪ. ೨-೭೬). [ಎಡಚೆ + -ತನ]

ಎಡಚಾರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನರ್ತನ; ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು: ಪೋಡಪನೆಯರೆಡಚಾರಿ ಬಲಚಾರಿಗೂಡಿ ತಿರುಗಿದರೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ (ಭರಣ. ೧೩-೧೨೨).

[ಎಡ್ಚು + ಚಾರ್. / ತಮಿ. ಇಡಚಾರಿ = ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತುವುದು]

ಎಡಚಿಬಿಡಚಿ (ಅ). (ಉಕ) ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ: ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಪಾನ-ಪೀನಾ ರುಚಿ ಅಷ್ಟು ಆವಾಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದರ ಸವಯ್ ಇತ್ತು. ಎಡಚಿಬಿಡಚಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ದೀಪಕ. II, ೧೩೩). [ಎಡಚ್ಚು + ಬಿಡಚ್ಚು]

ಎಡಚಿಲ್ (ಗು). ಮಧ್ಯೆ ಹುಟ್ಟಿದ; ಎರಡನೆಯ (ಮಗ ಅಥವಾ ಮಗಳು) (ದಕ. ೪). [ಎಡ್ಚು + ಚಿಲ್ ?]

ಎಡಚು (ನಾ). (ಉಕ) ತೊಂದರೆ; ಅನಾನುಕೂಲ; ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ: ಈಗ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ, ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚಾಗುತ್ತಿದೆ (ಮುಕ್ತಿ. ೧೯೫).

ಎಡಚೆಡಚು = ಸಂಕೋಚ: ಯಾಕೋ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬಂದಣ್ಣನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲಿಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚೆಡಚು (ವೈನಿ. ೧೯೦); ಹೊಸಪದ್ಧತಿಯ ಟಾಪುಟೇಸಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಶೀಲೆಗೆ ಈ ಹಳೇ ಪದ್ಧತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡಚೆಡಚು ಎನಿಸಹತ್ತಿತು (ಅನಂತ. ೩).

[< ಎಡರ್ + -ಚು]

ಎಡಚು (ನಾ). ಎಡಗೈಯಲ್ಲೇ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ. [ಎಡ್ + -ಚು]

ಎಡಚೋರಿ (ನಾ). = ಎಡಗೋಲು ೨: ಎತ್ತು ಎನಬಹುದೆ ಎಡಚೋರಿ ಬಸವನ ಸುತ್ತೇಳು ಲೋಕ ಸಲಹೋನ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೩). [?]

ಎಡತರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಟಿ. ೩೦-೫೮೧).

[ಎಡ್ + ತರಿ (< ತಲ್ಕಿ)]

ಎಡತಿ (ನಾ). ೧. ಗೊಲ್ಲಗಿತ್ತಿ. ೨. ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸಿನವಳು: ಇತ್ಯ ಲೋಪಕ್ಕೆ: -ಪೊಲತಿ, ನರತಿ, ಎಡತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ).

[< ಎಡ್ + -ತಿ (< ಇತ್ತಿ). / ತಮಿ. ಇಡ್ಚಿ = ಗೊಲ್ಲಗಿತ್ತಿ]

ಎಡತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: (ಮೈಟಿ. ೨೪-೪೩೭). [?]

ಎಡತುಂಟಿ (ನಾ). ವಕ್ರನಾದ ತುಂಟಿ: ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲಿ ಹುಟ್ಟುವನು ಎಡತುಂಟಿ ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೧೦೩-೧).

[ಎಡ್ + ತುಂಟಿ]

ಎಡತೊಪಿ 'ಎಡದೊಪಿ' ನೋ.

ಎಡತೋಳು 'ಎಡದೋಳು' ನೋ.

ಎಡದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಷಕ್ರಮಿ, -ಕೀಟ: "ಬಿಂದುಲ: -ಎಡದುಂಬಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೮). [ಎಡ್ಚು + ತುಂಬಿ]

ಎಡದೇಸಿ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ: ತೊಡೆಯೊಳ್ ಕಾದಲೆಯರೆ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಸಂತನೊಲವಿನಂ ಕುಳ್ಳಿರೆ ತನ್ನೆಡದೇಸಿಯೊಳ್ ಸೊಬಗಿಯರೆ ಕಡು ಚೆಲ್ಲಂ ಪಡೆದನಾವಗಂ ನೆನೆಗಣೆಯಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೩೭). [ಎಡ + ದೇಸಿ] ಎಡದೊಡು 'ಎಡಂದೊಡು' ನೋ.

ಎಡದೊಡೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ತೊಡೆ: ಶಿವೆಯನೆಡದೊಡೆಯೊಳಾಂತ ಶಿವ ಸಲಹೆಮ್ಮನು (ಚಬಪು. ೭-೧). [ಎಡ + ತೊಡೆ]

ಎಡದೊಡೆ, ಎಡತೊಡೆ (ನಾ). ತೊರೆಗೆ ಎಡದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಎಡದೊಡೆ [ತುಟ್ಟನಾಳ್ವು] (ಸೌತ. XI-i, ೭-೧೪; 837); ಎಡದೊಡೆ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಾಂತಃ (ಎಡ. XII, ೩೧೩-೭೯; 1124). ಎಡತೊಡೆ: ಸ್ವಸ್ತಿತ್ರೇ ಕುಜ್ಜುಣ ಅರಸರ್ ಶಿವಮಾರ್ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಕೆಯ ಎಡತೊಡೆ ನಾಡ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೭-೩; 1024). [ಎಡ + ತೊಡೆ]

ಎಡದೊಳು, ಎಡತೊಳು (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ತೊಳು: ಎಡ ದೊಳು ಹಾಲು ತು ವಾಮಲೋಚನ ಬೆಂಬಿಡದಲುಗಿತು (ನೋ. ಕ. ೭-೨೬). ಎಡತೊಳು: ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಾಗ ಅವಳ ಎಡತೊಳು ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಚುರುಕಾಗಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೩೫). [ಎಡ + ತೊಳು (< ತೋಳು)]

ಎಡನಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾಯಿ; ನಾಯಿಮರಿ: ಬಾಡ ತಿಂಬಾ ತಂಗಿ ಆಡೇನು ಆವೇನು ಕೋಡಗವೇನು ನರಿಯೇನು ಮನೆಯಲಿದ್ದೆಡ ನಾಯಿಯೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೪೨). [ಎಡ + ನಾಯಿ]

ಎಡಪ (ನಾ). "ಎಡಗೈಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವ" (ಕಸ್ತೂರೋ. ೧೨೫). [?]

ಎಡಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ವಿರೋಧಪಕ್ಷ. ೨. ವಾಮಪಕ್ಷ: ಎಡಪಕ್ಷದ ಸೀನೇಟರಾದ ಫ್ರಾಂಕಿಸ್ ಮಿಟೆರೆಂಡರ (ಕರ್ಮವೀ. ೮-೧೧-೧೯೫೯). [ಎಡ + ಪಕ್ಷ]

ಎಡಪು, ಎಡಂಪು, ಎಡವು, ಎಡಹು (ಕ್ರಿ). ೧. (ನಡೆಯುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತು ಕಾಲಿಗೆ ತಗುಲಿ) ಬೀಳುವಂತಾಗು; ಮುಗ್ಗುರಿಸು; ತೊಡರು: ಜಾತ್ಯಶೃಂಗಗಳ ಪೆಣದ ತಿಂತಿಡಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ಡೆಡಪುತ್ತು ಮಾಡುವ ಸುಭಟರಟ್ಟಿಗಳುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬ ವ); ನಡೆಪಾಡುತಿರ್ಡೆಡಹಿ ಕೆಡೆವ ಜರತ್ತಾಪಸರ್ (ಸಂ. ಚ ತಂ. ೧೧೪-೧೭); ನೇವುರದ ನುಣ್ಣಿಗೆ ಮಿಗಿಯಾವರಿಸುವ ಹಂಸೆವಿಂಡನೆಡಪುತ್ತುಂ... ನಡೆತಂದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೫-೫೨); ಪೊಸಂತಿಲನೆಡಹಿದಂತಡ್ಡೆ ವಿಟ್ಟು (ಚಕವಿ. ೬-೧೧೪); ದೈವಂ ತಪ್ಪಾಗಿ ನಡಸುವೊಡೆ ಕಲಿ ಎಡಪುವನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦-೧೦). ಎಡಂಪು: ಒರ್ವರೊರ್ವರ ನೂಂಕುವೆಡಂಪುವ ಸಂಭ್ರಮಾ ನ್ವಿತರ್ (ಮಹಾನೀ. ೮-೩೧). 'ಎಡಂಪಿಸು' ಪರಾ. ಎಡವು: ಪೊಟೆಪೊತ್ತವನೆಡವಿ ಬಿದ್ದೆ ಪೊಟೆ ಬೀಟದೆ ಗಗನತಳದೊಳಕ್ಕುಮೆ ಪೇಟುಂ (ಸಮಪ. ೧೧-೨೦೫); ಅಣುಗನೆಡವಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ (ಭಾವಚಂ. ೯-೫); ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ಎಡವಿದನು (ಕನಕ. ೮೮). ಎಡಹು: ೧. ಎಡ ರಡಹಿದ ವಿಪತ್ತು ಕಡೆಯಾಗಲೊಡೆನೆ ಮೃಡ ನಿಮ್ಮನೆಡಹಿಯೂ ಕಾಣರು (ದೇವಾಪು. ೧೧೬-೭೮); ನಡೆವರೆಡಹದೆ ಬಲುಬರೆಡಹುವರೆ (ಹಜಕಾ. ೧-೨೩); ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಳೊಡೆ ಗಿರಿಗಳನೆಡಹಿ ನುಗ್ಗಾದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೨೮); ನಡೆಯುತೆಡಹಿದ ಪಟ್ಟಿದಾನೆ (ನಳಚ. ೮-೫೮). ೨. ತಪ್ಪುಮಾಡು: ಪತ್ರಿಕೆಯೊಳೆಡಹಿ ಬರೆದಕ್ಕರದ ಬೀಳಿದೊಡದ ಒಂದೆ ಕೆಡುವುದಗದ ಕಜ್ಜ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೮); 'ಮಮ್ಮ' ಎಂಬುದರ ಬದಲಿಗೆ 'ತಮ್ಮ' ಎಂದು ಎಡಹಿ ಬರೆದಿರುವಂತೆ... ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು (ಮೂರುಲು, ೯೬). [ದೇ. || ತಮಿ, ಮಲ, ಇಡಲು; ತುಳು. ಎಟ್ಟುನಿ]

ಎಡಬದಿ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ: ಅದು ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹುಲ್ಲನ್ನೂ ಮರದಲೆಗಳನ್ನೂ ತಿಂದಿದೆ (ಮಡಸ. ೧೨); ಎಡಬದಿಯಿಂದ ಮನೋ ರಮಾ ಬರುವಳು (ವೈದ್ಯಕಾ. ೯). [ಎಡ + ಬದಿ]

ಎಡಬಲ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ ಮತ್ತು ಬಲಭಾಗ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ: ಮೂಗುಂ ಮುಜುವನ್ನಂ ಮುಂದೆ ಮುಗ್ಗುತ್ತೆಡ ಬಲದೊಳಗಾಂ ಬೀಲುತುಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೯೧); ನಡೆನಡೆದು ನಸುಬಳುಂಕುತ್ತೆಡಬಲನಂ ನೋಡಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೮೫); ಎಡಬಲದೊಳೊಯ್ಯಾರ ಸತಿಯರೆ ಗಡಣ (ಸಂಭ. ೨೦-೧೫); ಎಡಬಲದುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಸಾಲು (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೦). [ಎಡ + ಬಲ]

ಎಡಬಲವಂಕೆ (ನಾ). ಎಡಪಕ್ಕ ಮತ್ತು ಬಲಪಕ್ಕ: ಬಲುಮಂಡಳಕ ರೆಡಬಲವಂಕದಲಿ ನೆರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೨-೨೬); ತಳಿತುದೆಡಬಲ ವಂಕದಲಿ ಹೆಬ್ಬಲ ಭಥಾಳಿಸಿ ಮೊರೆವ ಭೇರಿಯ. ಘಳುಘಳುಧ್ವನಿ ಕೂಡೆ ಜಡಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೫-೪೦). [ಎಡ + ಬಲ + ವಂಕೆ]

ಎಡಬಿಡಂಗಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಂತರ ಪಿಶಾಚಿ: ನಾನು ಎಡಬಿಡಂಗಿ ಹೊರಗೆ ಭಟ್ಟಂಗಿ (ಹೂಸಕ್ಕಿ. ೨೩೯); ಎಡಬಿಡಂಗಿ ಯಾಗಿ ಅತ್ಯಪ್ರಿಯ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಸಂಜಸಂ. ೨೦೭); ನಾನು ಎಡಬಿಡಂಗಿ (ಇಡನೋ. ೪೫). [?]

ಎಡಬಿಡಂಗಿತನ (ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಂತರ ಪಿಶಾಚಿ ಯಾಗಿರುವವನು: ಕೇಶವನ ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯೆಂದರೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಎಡಬಿಡಂಗಿತನ (ಹೂಸಕ್ಕಿ. ೨೯೬). [ಎಡಬಿಡಂಗಿ + -ತನ]

ಎಡಭರ್ಜಿ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭರ್ಜಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರು; ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗ: ಪಂಚಕಸೆ ಭಲ್ಲಿದವರು ಎಡಭರ್ಜಿ ಬಲಭರ್ಜಿ ಜನ... ಸೇರಿಕೊಂಡು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩). [ಎಡ + ಭರ್ಜಿ]

ಎಡಭಾಗ (ನಾ). ಎಡಗಡೆಯ ಭಾಗ, —ಪಕ್ಕ: "ಸನ್ಯ - ಒಡಲ ಎಡಭಾಗವು" (ನಾಚರಾ. ೪); ಗಾಡಿಯನ್ನು ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಡೆಯಿರಿ (ರೂಢಿ). [ಎಡ + ಭಾಗ]

ಎಡಮಗ್ಗುಲು (ನಾ). ೧. ಎಡಪಕ್ಕ; ಎಡದ ಭಾಗ. ೨. (ಅಲಂ) (ಮಲಗಿದವನು) ಎಡಪಕ್ಕವಾಗಿ ಎಳುವುದು. ೩. (ಅಲಂ) ಉಪ ವಾಸ: ಯಜಮಾನರಂಥವರು ಕೃಪತೋರಿ ಅನ್ನಮಾಡಿ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ನನುಗೆ ಎಡಮಗ್ಗುಲೆ! (ಸಂಯಾತ್ರ. ೬); ನೀನು ತುಂಬಾ ಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಿ ದರೆ ನಿನಗೆ ಈವತ್ತು ಎಡಮಗ್ಗುಲೆ (ರೂಢಿ). [ಎಡ + ಮಗ್ಗುಲು (< ಮಗ್ಗುಲಾ)]

ಎಡಮುರಿ (ನಾ). ಎಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಬಲಮುರಿ ಎಡಮುರಿಯಾಗಿ ಸಬ್ಬವೊಳು ಚಾರಿವರಿದು (ಭರಣ. ೧೨-೬೪); ಎಡಮುರಿಯಾಗಿ ಬಾಲವನು ಸುರುಟಿ ಬೀಸಲು ಒಡೆಯನಿಗೆ ಅಂಜಿಕೆಯನು ಹೇಳುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೯-೩). 'ಎಡಮುರಿ ಶಂಖು' ಪರಾ. [ಎಡ + ಮುರಿ]

ಎಡಮುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃಕ್ಷ ವಿಶೇಷ: (ಸಂಜಿತ. ೨೨). [?]

ಎಡಮುರಿಶಂಖು (ನಾ). ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಶಂಖು: ಎಡಮುರಿಶಂಖು (ರೂಢಿ). [ಎಡಮುರಿ + ಶಂಖು]

ಎಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಕೆಯ ಗಣ್ಣು ಪರಮಶ್ರಾವಕ ಎಡಯ್ಯ ಮಂಗಳಂ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೧-೧೩; 1050 ?).

[ಎಡ ? + ಆಯ್ಯ]

ಎಡರ್ (ಕ್ರಿ). ಬಡತನವನ್ನು ಹೊಂದು, — ಪಡೆ: ಬಹುವಿಧ್ಯಗಳಂ
ಕಲ್ಪಂ ವಿಪಯಕ್ಕಂಟಿಕೊಳ್ಳದಂ ಎಡದುರ್ಧಮದಿಂದಿ ಬೀಳಂ
ನಿಂದಿಪರ್ಧಂ ಸತ್ಯಧರ್ಮದೊಳ್ (ಸಾಂ. ೨-೨೫). [**ಎಡಜು**]
ಎಡರ್, ಎಡರು (ನಾ). ಅಡಚಣೆ; ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ; ಕಷ್ಟ;
ವಿಪತ್ತು: “ವಿಪತ್ತಿಯೊಳೆಡರ್” (ಕರ್ಣಾ. ೨೪); ಸಿಡಿಲೊಡೆದ
ವೊಲಟ್ಟುಮುಟ್ಟು ಕಡಿದಿಕ್ಕಿದುದಾದೆಡರಂ (ಪಂಪ. ೧-೯೯); ಎಡರಡ
ಸಲ್ ಮುಟೆದುಮೊಡಂಬಡುವರ್ (ಸಮ. ೨-೧೨); ಎಮ್ಮರಸಂಗಿ
ನಿತ್ತು ಬವಣೆ ಬೇನೆ ದಣವು ತೊಡರ್ ಮುಂತಪ್ಪೆಡರೊಡರೆ (ಅದ್ಭುತ.
೪೧-೧೯). ಎಡರು: ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆದರಿದಿರೆಡರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫೪);
ಎಡರು ಬಂದಲ್ಲಿ ತನ್ನಂ ನೆನೆಯೆಂದು (ಜೀವಂ. ೧೨-೧೩); ಒಡಲು
ತಾನಳಿನಲ್ಲಿ ಮಡದಿಯರು ಮಡಿನಲ್ಲಿ ತಡೆಯೆಡರು ನಿಂದೆ ಬರುವಲ್ಲಿ
ಸಮತೆಯನು ಬಿಡದಿದನೆ ಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೯೮); ಹಲವು ಸನ್ನಿವೇಶ
ಗಳು ನೆರವಾಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಎಡರಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ.
೫೫೫). ‘ಎಡರ್ಗೇಡಿ’ ಪರಾ.

ಎಡರುತೊಡರು = ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕ; ಅಡಚಣೆ: ಜೀವನ ಯಾತ್ರೆಯ
ಎಡರುತೊಡರುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಯುವ
ಕರಿಗೆ ದುಸ್ಸಹ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೧೫). ಎಡರೊತ್ತು = ಕಷ್ಟ ಆವರಿಸು:
ಭೂಭರಮಂ ನನ್ನಿಗೆ ದಾಯಿಗರ್ಗಿರದಿತ್ತೆಡರೊತ್ತು ನೀನೆ ಧನ್ಯನೆ[ಅ]ಲ್ಲೇ
(ಪಂಪ. ೭-೭೨). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡರ್; ತೆಲು. ಎಡರು]
ಎಡರು ‘ಎಡರ್’ ನೋ.

ಎಡರ್ಗೇಡಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು; ವಿಘ್ನಗಳಲ್ಲಿ
ದಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ವಿನಾಯಕ; ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ: “ಕರಿಮೊಗಂ,
ಇಲಿದೇರಂ, ಎಡರ್ಗೇಡಿ... ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದವಂ - ಈ ೭ ವಿನಾ
ಯಕಂಗೆ ಪೆಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೧-೪); “ಬಿಡ್ವಳನೆಡರ್ಗೇಡಿ ಮೇಣಲ
ರುಣವಸಿಜನು ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದಂ ಕರಿಮೊಗಂ ಬಿಂಕಣಗಿವಿಯನು
ಮೂಸಕಡೇರನೆನೆ ವಿನಾಯಕನ ನಾಮಂ” (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೫); ಆ: ಎಡ
ರ್ಗೇಡಿಯನೆ ಮುಟೆತಂ ಆತನಂ ಬಲಂಗೊಳರ್ದಿಸನಂ ಮೊತ್ತಮೊದಲೊಳಿ
ನಿತುಂ ವಿಘ್ನಂ (ರಾಮಾ. ೮೮-೧೯). [ಎಡರ್ + ಕೇಡು + -ಇಂ]
ಎಡರ್ಗೇಡಿಗೆ (ನಾ). = ಎಡರ್ಗೇಡಿ: “ಕರಿಮೊಗಲಿದೇರಂ... ಎಡ
ರ್ಗೇಡಿಗೆನೆನಲತಿಭರದಿಂ ಗಣನಾಥನಮರ್ಧ ನಾಮಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೦).

[ಎಡರ್ + ಕೇಡಿಗ]

ಎಡರ್ಪಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು: ಪಥಿಕ ವಚನ ಪರಂ
ಪರೆಯಿಂದ ಧರಣೀಜಟಂ ಕೇಳ್ವು ಎಡರ್ಪಟ್ಟು ಬರೆ ಮಾಯಾಬ್ರಾಹ್ಮಣ
ನಿರಿದಿಟ್ಟು ಅಭಿವಾದನಂಗಿಯು ಪೂಜಿಸಿರ್ಪನಂ (ಜಾವಂ. ೫೯-೧೨).

[ಎಡರ್ + ಪಡು]

ಎಡರ್ಪು (ನಾ). ಕೇಡು; ಹಾನಿ: ಧನವಂ ರಾಘವನೇಷಾಸದಿರ್ಪಡೆ
[ಘನತರ ದುರಿತಂ] ಯಶಲತಿಕೆಗೆಡರ್ಪಂ ತಳಿಗುಂ ಖಚರತೆಯುಟುಗುಂ
(ಕುಮುರಾ. ೪-೭೯). [ಎಡರ್ + -ಪು]

ಎಡವ್ವ (ನಾ). ೧. ಗೋವಳ; ಗೋವಾಲ; ಕೃಷ್ಣ (?): ಕಾರವ
ಸೇನೆಗಂಡೆಡವನಂತಿರೆ ತುಂಗತುರಂಗ ಸೇನೆಯಂ ವಾರಣಸೇನೆಯಂ ರಥದ
ಸೇನೆಯನ್ನಗ್ಗದ ವೀರಸೇನೆಯಂ ಮಾರಿಗೆ ಬೋನಮತ್ತಿ (ಶುಕ್ಲಾ. ೫-೯).
[? / ತಮಿ. ಇಡೈಯನ್]

ಎಡವ್ವ (ನಾ). ಒಂದು ವೃತ್ತಿ (?): ಎಡವ ಸಿದ್ಧಪ್ಪ, ಮಹದೇವಪುರದ
ದೇವಪ್ಪ, ಸುಬೇದಾರ ಸಿದ್ಧಪ್ಪ... ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರಿ ಮನ್ನೆಯ
ನಿಯೋಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜನರ್ಗೇ... ಉಚಿತಾಧಿಕಾರಂಗಳನಿತ್ತು (ಕಳಸ್ಯ.
೧೦-೨೨ ವ). [?]

ಎಡವ್ವ (ನಾ). ನಾಡಾಡಿ; ಸಾಮಾನ್ಯ: ಜೊಸನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸೀತಾ
ಮತ್ತು ಉರ್ಮಿಳೆಯರ ಪಾತ್ರದ ಮುಂದೆ ರಾಮಚಂದ್ರನೂ ಎಡವನಾಗಿ
ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಮಸಾ. ೩೭). ‘ಎಟುವ’, ‘ಎಡಗ’ ಪರಾ. [?]
ಎಡವಂಕ ‘ಎಡವಕ್ಕ’ ನೋ.

ಎಡವಕ್ಕ, ಎಡವಂಕ (ನಾ). ಎಡಭಾಗ: ಯಾದವರ ಕುಲದೊಡೆ
ಯನಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಪತಿಯನಾಯಕಂ ಭೂಪತಿಯೆಡವಕ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಕ]
ದೊಳ್ ನಡೆಯೆ (ಪಂಪ. ೯-೯೫ ವ); ಬಲವಕ್ಕದೇವಕ್ಕದಂಗರಕ್ಕರ
ನೆರವಿಯುಮನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಂ (ವರ್ಧ. ೯-೭೦ ವ); ಎಡವಕ್ಕದೊಳಬ್ಬಾ
ಕ್ಷಕಂ... ಒಡನಿರೆ (ವೃಷ. ೭-೩೦). ಎಡವಂಕ: ಅಗಜಾತೆವರ
ಸೋಲಗಂಗೊಟ್ಟನಾಯೆಡವಂಕ ಬಲವಂಕದಿ (ಸಿದ್ಧ. ೧-೧೮);
ಅಗಜಾಪುತ್ರನೆಡವಂಕದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರ್ಪಂ (ಸಾಂ. ೯-೨೫); ಬಲನೆಡ
ವಂಕದಲಿ ಸ್ತಂಭವನ ಮೊನೆಯವರಾಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೭).

[ಎಡ + ಪಕ್ಕ]

ಎಡವಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ದಡ್ಡ; ಮೂಢ.
೨. ಒರಟು; ವಕ್ರ: ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದು ದಾರಿಯಾದರೆ ನಮ್ಮ ಎಡವಟ್ಟಿ
ನಗೇ ಬೇರೆದಾರಿ (ನಾ. ೪೬೦. ೮೭); ಇಂತಹ ಎಡವಟ್ಟಿ ಹೇವದ
ಹೆಣ್ಣನ್ನು ನಾ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ (ಗಾ. ೧೭೮).

[ಎಡವಟ್ಟು + -ಅ]

ಎಡವಟ್ಟಿನ ‘ಎಡವಟ್ಟಿನ’ ನೋ.

ಎಡವಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ್ದು; ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧ
ವಾದದ್ದು: ದೇಹ ತಾನದು ಬೋಡಿ ಕೇಳ್ವಿ ದೇಹವಿದುಯೆಡವಟ್ಟು ಯಿದ
ಕೆಯು ದೇಹಪೋಷಣೆಯೆಂದು ವುಣಿಸಲು ಮದ ಮುರಿವುತಿಹುದು
(ಜ್ಞಾನಸಂ. ೧೯-೭೩); ಎಡವಟ್ಟು ಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಸುಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿ
ರುವುದನ್ನು... ನೋಡಬೇಕು (ಸುಮಂ. ೭೭); ಮಣಿ ಎಡವಟ್ಟಿನ ಪರಿ
ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ (ಸ್ವಾಮಿ. ೨೩). ೨. ಅನುಕೂಲವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು;
ಸೌಕರ್ಯವಿಲ್ಲದುದು: ವರ್ತಕನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ಮತ್ತು
ಎಡವಟ್ಟಾದ ಕುದುರೆಯಿತ್ತು (ಕರತ. ೯೧); ಸಾವಧಾನವಾದ ಪೂರ್ವ
ವಿಮರ್ಶನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ “ದತ್ತು” ಎಡವಟ್ಟಾದೀತು (ರಾಜ್ಯಾ.
೧೫೫).

[ಎಡ + ಪಡು. / ತಳು. ಎಡವಟ್ಟು]

ಎಡವಟ್ಟುತನ, ಎಡವಟ್ಟುತನ (ನಾ). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ದಡ್ಡ
ತನ: ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಥಿಯಾಮಿನ್ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ... ಎಡವಟ್ಟುತನ,
ವ್ಯಾಕುಲತೆ, ಕಾನು ಹೆರವರಿಗಿಂತ ಕೀಳೆಂಬ ಭಾವನೆ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣ
ಗಳು ಕಾಣಿಸುವುವು (ಅಡು. ೬೧). ಎಡವಟ್ಟುತನ: ಅನರಕೂಡ
ಎಡವಟ್ಟುತನ ಮಾಡಿದರೆ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾ. ೫).

[ಎಡವಟ್ಟು + -ತನ]

ಎಡವಟ್ಟುದಾರಿ (ನಾ). ವಕ್ರಮಾರ್ಗ; ಒರಟುದಾರಿ; ಅಡ್ಡದಾರಿ
(ದಕ. ೪). [ಎಡವಟ್ಟು + ದಾರಿ]

ಎಡವಮುರಾರಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?). ೨. ಕೆಳದಿ
ರಾಜರ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟಿ ಕೋಳಾಹಳ (ಎಕ.
VIII, ತೀರ್ಥ. ೯೭-೭; 1615); ಶ್ರೀಮದ್ವೆಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟಿ
ಕೋಳಾಹಳ ವಿಶುದ್ಧ ವೈದಿಕಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕ (ಮೈ. ೧೯೩೩,
೨೮-೯; 1630); ಶ್ರೀಮದ್ವೆಡವಮುರಾರಿ ಕೋಟಿ ಕೋಳಾಹಳ
ವಿಶುದ್ಧ ವೈದಿಕಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಕ (ಮೈ. ೧೯೪೪, ೪೭-೮;
1642); ಎಡವಮುರಾರಿಯೆಂಬದರಿಂದ ಮುರಿದೇರ್ಪವರ್ಪ ಕೋಟಿ
ಗೊಂಡೆಡವಮುರಾರಿಯೆಂಬ ಬಿರುದಂ ಪಡೆದೊಪ್ಪಿದ ನಾ ನರಾಧಿಪಂ
(ಕಳಸ್ಯ. ೨-೨೪). [ಎಡವ್ವ ? + ಮುರಾರಿ]

ಎಡವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಡವಯ್ಯ ಪೆಣ್ಣಿರುಡೆಯು
ಉಪಲ್ಲಿ ಕಾದು ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೩-೧; ಸು. 1000).

[ಎಡವ್ಯ + ಅಯ್ಯ]

ಎಡವರ (ನಾ). ಕಳೆದು ಹೋಗುವುದು; ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದು (?):
ಯಾ ಮಠದ ಧರ್ಮಕೆ... ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟಿ ನಿರೂಪವಯಡವರನಾದ್ದ
ರಿಂದ (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೩, ೪೩-೧೪; 1708); ರಾಧೆಯೆಂಬಳುಂ ತೆರಳಿ
ಘಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕಾಯಿತಿಗಳೂ ದೊರಕಲಿಲ್ಲವೆ ನಿಮಗೆ ಪಥದೊಳೂ ದಾರಿ
ಯಡವರನಾಯ್ತು ನಿಮ್ಮಲೀ (ಚಂದ್ರಾವ. ೨೧); ಕೈಚೀಲ ಎಡವರವಾ
ಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಎಡೆ? + ಬರ (< ಬಜ)]

ಎಡವರಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎರಡನೆಯ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಂ
ಮಂಗಳಾಣ್ಣವಂ ಎಡವರಿದೇವಂ ಅದಿತ್ಯವರ್ಮ (ಸೌ ಇ ಇ. XX,
೧೯-೧೨; 1015). [ಎಡವರಿ + ದೇವ]

ಎಡವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡವು; ಮುಗ್ಗರಿಸು: ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಾದರೆ
ಒಂದೊಂದುವೇಳೆ ತಡವರಿಸಬಹುದು ಎಡವರಿಸಬಹುದು (ಬಂಕಿಮ. ೩೪).

[ಎಡವರಿ + -ಸು]

ಎಡವಾಲ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಬದುಕು; ವಿರೋಧಿಸು;
ಅಡ್ಡಿಮಾಡು; ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ ಕವಿಲೆಯುಂ ಪಾರ್ವರುಮಂ
ಕೊನ್ನ ಪಾಪವಕ್ಕೆ ಇದಕೆಡವಲ್ಪ ನುಮಾ ಪಾಪದಿ ಅಧೋ XXX ದೊನ್
(ಎಕ. III, ಮಳವ. ೪೭-೧೩; 740). [ಎಡೆ + ವಾಲ್]

ಎಡವಿಕೆ (ನಾ). ಎಡವುವುದು; ತಪ್ಪುವುದು: ಯುವರಾಜರದು ಹುಡುಗ
ಬುದ್ಧಿಯ ಎಡವಿಕೆಯೆಂದೇ ಹೇಳುವ. ಆದರೆ ಆ ಎಡವಿಕೆಗೆ ಈ ಅಂತ
ಶ್ರುತುಗಳೇ ಕಾರಣ (ವೀರಬಂ. ೧೬).

[ಎಡವು (< ಎಡವು) + -ಇಕೆ]

ಎಡವು 'ಎಡವು' ನೋ.

ಎಡವುಗಲ್ಲು 'ಎಡಹುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಎಡವೆಗಲ್ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಹೆಗಲು; ಎಡಭುಜ: ಪೊನ್ನ ಬತ್ತ
ಳಿಕೆಯಂ ಬೆನ್ನೊಳ್ ತಳೆದು ತರಕಸಮನೆಡವೆಗಲೊಳ್ ತೊಡಚಿ
(ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಏರಿಸಿದ ಪದವಿಲ್ಲಳನ್ನು ಎಡವೆಗಲ್ಲಿಂದಿಗಿದು
(ಮಂತ್ರಶ. ೧೪೬-೧೬). [ಎಡೆ + ವೆಗಲ್]

ಎಡವೊರಜೆ (ನಾ). ಎಡಭಾಗದ ಹೆಗ್ಗ: ಬಲವೊರಜೆ ಎಡವೊರಜೆ
ಬೆನ್ನಿನ ಮಿಳಿಯ ಜಾಳಿಗೆವೊರಜೆ ತಳಸಂಕಲೆಯ ತೊಡರಂಕಣಿಯ ಕೊಂ
ಡೆಯ ಪಕ್ಕಗಂಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೨); ಮೊಗವಡಂ ಬಲವೊರಜೆ
ಯೆಡವೊರಜೆ ಬಲದರಂಚಿಗೆಯೆಸೆಯ (ಸಾಂದಪು. ೧೨-೧೯).

[ಎಡೆ + ವೊರಜೆ]

ಎಡಸಂಸಾರ (ನಾ). ಸೂಳೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ
ಸಂಸಾರ: ಎಡಸಂಸಾರ ದೂರವಿರುವುದೇ ಚಂದ (ದೇವಕಂ. ೪೬).

[ಎಡೆ + ಸಂಸಾರ]

ಎಡಸಲಿಗೆ (ನಾ). ಎಡಗಡೆ (?): ಮನೆ ಮನೆತಾಲು ಅಂಗೋಡು
ಅಂಗಸಸಿ ನೀರುದಾರಿ ಮತ್ತಂ ಎಡಸಲಿಗೆಯ ಬಾಳಿಗೆ ಗಡಿ ಮುಡಲು
(ಕಇ. I, ೫೫-೧೬; 1433). [ಎಡೆ? + ಸಲಿಗೆ]

ಎಡಸಾಗು (ಕ್ರಿ). ಎಡಕ್ಕೆ ಸಾಗು, —ಹೋಗು: ಹರಿಯದಿರು ವಿಷಯ
ಗಳಗಳಪಯಶಕ್ಕೆಡಸಾಗು ವಿರತಿದಳೆಯಹಮೆಂಬುದುಳಿಯಾತ್ಮನಿದ್ಯೆಗೊಲಿ
(ಕೈಕವ. ೩-೨-೪). [ಎಡೆ + ಸಾಗು]

ಎಡಸು (ನಾ). = ಎಡಚು: ದಾರಿಗೆ ಹತ್ತಿಂಟು ಬಾರು ಎಡಸಾಗಿರುವ...
ದೊಡ್ಡ ಪೊದೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕೊಂಡನು (ಕಥಾಮಂ. ೧೪).

[ಎಡೆ + -ಸು]

ಎಡಸುತ್ತು (ನಾ). ಎಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ:
ಒಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎಡಸುತ್ತುಗಳೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಲ
ಸುತ್ತುಗಳೂ ಒಂದರಲ್ಲೇ ಇರುವ ಉದ್ದ ತಿರುಪುಪಟ್ಟಿ (sleeve-nut.
ಇಂಕನ). [ಎಡೆ + ಸುತ್ತು]

ಎಡಹಂಚೆ (ನಾ). ಎಡಗೈಯವನು; ವಾವಾಚಾರದವನು; ನೀಚ;
ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಎಡಹಂಚೆ ದೈವದೊಳು ತೊಡರ್ದು ಮರುಳಾದಂಗೆ
ಕೆಡುವ ಹುಟ್ಟುವ ಸಾವರೊಡನೆ ಲಘುವಾದಂಗೆ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೩೦-೯).
ಅಜ್ಜದಜ್ಜಿದು ಪಾರ್ವ ಹರಿ ನೆಜೆ ದೈವವೆಂದಕಟ್ಟವುಣಿ ನಂದಿ ಯೆಡಹಂಚೆ
ನಾಗಿ ಕೆಟ್ಟ (ಸಾಂಚ. ೨-೧೧೯); ಕುಂದಜ್ಜಿಯದಿರ್ಪ ಲೋಚಿನ ನೀಚರು
ಗಳು ಕನಿಸಿದೆ ಬೊಟ್ಟಿನ ಭ್ರಷ್ಟರುಗಳು ಹಾವಸೆಲ್ಲ ಹಂದಿಗಳು ಮಲಧಾರಿ
ಗಳು ವೇದಬಾಹಿರರು ಕುಂಜಗಳಯೆಡೆ ದ್ರಹಂಚರು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೭-೬).

[ಎಡೆ + ಹಂಚ. P ಹಂಚ < ಪ್ರಾ. ಹಚ್ಚ < ಸಂ. ಹಸ್ತ]

ಎಡಹಿಸು 'ಎಡಂಪಿಸು' ನೋ.

ಎಡಹು 'ಎಡವು' ನೋ.

ಎಡಹು (ನಾ). ೧. ಎಡಹುವಿಕೆ; ಮುಗ್ಗರಿಸುವಿಕೆ: ಕಡೆದುದೀತನ
ಮನದ ಸಂಶಯದೆಡಹು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಬುದ್ಧಿಯ ಕಡುಹು ಕೈಗುಂದಿ
ದುದು (ತೂರಾ. ೫-೨-೭೭); ಆಗುಳಿಕೆಯಲಿ ಸೀನಿನಲಿ ನಡೆವಾಗ ನುಡಿ
ವಾಗಳಲಿಸಿಕೆಗಳಲಿ ತಾಗುಗಳಲಿಡಹುಗಳಲಿಚ್ಚರಿಯಲಿ ಮಜನೆಯಲಿ
(ತೂರಾ. ೫-೩-೪೪). ೨. ತಪ್ಪು; ದೋಷ: ಸದ್ಭಕ್ತರ ಲಾಲಿಪು
ದೋವುವುದನ್ನೀ ಕಾವ್ಯದೊಳಿನಿಡೆಹಿರಲಿನಿತಂ ಕಳೆದು (ಉದ್ಯ. ದೇ.
೧-೩೩); ಉಸಿರಿದ ಕೃತಿಯೊಳು ಮಜೆದೆಡಹಿರಿ ತಿದ್ದಿ ಜಸವ ಮೆಚುವುದು
ಕೋವಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧-೧೫). [< ಎಡವು]

ಎಡಹುಗಲ್ಲು, ಎಡವುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ತಗುಲಿ ಮುಗ್ಗರಿಸು
ವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಲ್ಲು: ಮುಳ್ಳುಮರದ ಬೇರೆಡಹುಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿಲ್ಲ
ದೊಪ್ಪಿದುದು ಕಾಂತಾರ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೪೩); ದಾರಿಯಡಹುಗಲ್ಲು
ನೀರೊಳಗಣ ನಕ್ರವಾರವೆಗಳ ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ವಾರಾಂಗನೆಯರ ಕೀರಿಗಳು
(ಕವಿಜ. II, ೪೧೩ ರುಕ್ಮಾಂಗದ ಚರಿತ್ರೆ). ಎಡವುಗಲ್ಲು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ
ಎಡವುಗಲ್ಲಿದೆ ಜೋಕೆ (ರೂಢಿ).

[ಎಡಹು (< ಎಡವು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯ)]

ಎಡಹುಗುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಡವಿ ಬೀಳುವ ಕುಣಿ, —ಹಳ್ಳ; ವಿಘ್ನ:
ಎಡಹುಗುಳ್ಳಗಳ ದಾಂಟಿ ಬರಬರ ಲಿಂಗೈಕ್ಯನೆನಿಸುವೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ.
೪೯೨). [ಎಡಹು (< ಎಡವು) + ಕುಳ್ಳ (< ಕುಣಿ)]

ಎಡಹುಗುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಡವುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಮಾನ
ಸುವ್ರತ ಜಪವಿಧಾನ ಲಿಂಗಾರ್ಚನಾ ಧ್ಯಾನವೇನುಂಟಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಮಂ
ಅನೊಸೆದು ಮಾಡಲ್ಪಿ ತಾನೆಡಹುಗುಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಮಾನಸವಿದೆನ್ನನಳಲಿಸು
ತಿರ್ಪುದು (ಮನೋವಿ. ೧-೩೬).

[ಎಡಹು (< ಎಡವು) + -ಕುಳ್ಳ]

ಎಡಹುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಎಡವುವಂತೆ ಮಾಡುವ
ವಸ್ತು: ಎಡಹುದಲೆಗಳ ದಾಂಟಿ ರಕುತದ ಮಡುವಿನಲಿ ಗಡೆಯೊಣ
ನೆಲೆಗಳ ಪಡೆದು ಕಂಪಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೯). ೨. ಎಡವುವಿಕೆ.

[ಎಡಹು (< ಎಡವು) + -ದಲೆ]

ಎಡಹುಹ (ನಾ). ಎಡವುವಿಕೆ ಜಾರುವಿಕೆ: (ನಾಚಿರಾ: *).

[ಎಡಹು (< ಎಡವು) + -ಹು]

ಎಡಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸಮಯವಲ್ಲದ ಸಮಯ; ಅಕಾಲ: ಈಗಲೇ
ರಾತ್ರಿಯ ಎಡಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಡ್ಡೆ ಸಂಚಾರ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೧-೨೬).

[ಎಡೆ + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಎಡಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡ್ಡವಾಗಿರು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು: “ಎಡಲು - ವಕ್ರಭಾವೇ, ದಾರಿದ್ರ್ಯೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); “ವಕ್ರಭಾವದೊಳು ದಾರಿದ್ರ್ಯದೊಳೆಡಲು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೬); ಎಡಲು ದೊಡ್ಡನ್ನರೊಳಂ ಮಲ್ಲನೊರ್ವ ವಲ್ಲಲನೆಂಬೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪); ಎಲೆಲೇ ಮಿಜಲ್ ಕಡಂಗಲ್ ತೊಡರಲೆಡಲೊಟ್ಟಯ್ಯಲುಕ್ಕಲ್ ಪಳಂಚಲ್ ಪೊಳೆಪಿಂ. ಮಾಜಾಂತು ಕಾದಲ್ (ಎಇ. XVI, ೭೧-೨೨; 1074); ನಡೆದಾತನ ಮೇಲೆ ಭೀಮಕೋಪಂ ತನಗಾಂತೆಡಲೆದರನಿಕ್ಕಿ (ನೇ. ಮಿ. ಪು. ೩-೩೦); ಇಂತುಜದಿಜಿದ್ದೆ ದೇಶಮನೆಂತೀತಾದೇಶಮಂ ಸಮುಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಯಂತಂತನ್ನೊಳೆಡಲು ನುಡಿದಂತಂತೆ ರಣಾಂಗದೊಳೊಡ್ಡಿ ನಿಲ್ ನಿರ್ಭಯದಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೮೬); ಎಡಲಾದರನಟ್ಟಿ ಮೋದುವ ಪಡಿಯಜ ಗಟ್ಟಿಗೆಗಳ್ (ಶಮದ. ೮ ಪ್ರಯೋ); ಎಡಲಾದನೋ ಅವನ ನೊಸಲಕ್ಕರು ತೊಡೆದುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತೊಂದರೆಮಾಡು; ಕಷ್ಟಪಡಿಸು: ಬೆಡಂಗನಾಳು ಕಳ್ಳೆಡಲದೆ ಪಂಡನಾಸದ ವಿಳಾಸದ ಸೂಳೆಯ ರೊಪ್ಪಿ ತೋಜಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೩); ಕಡುಗಾಡಿ ನಾಡೆಯುಂ ಕಣ್ಣೆಡಲಿ [ಸಾಣಾಂ. ಕೆಡದೆ, ಕೆಡಲಿ] ಮನಂ ಬೆರ್ಚೆ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೦೦). ೩. ಅನುಮಾನಪಡು; ಸಂಕೋಚಪಡು (?): ನಿರಂತರಂ ಕಡಿಕಡಿ ದಿತ್ತ ಪೊನ್ನಿ ಬುಧ ಮಾಗಧ ವಂದಿಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೋಡ್ಡೆಡಲದೆ ಬೇಡಿ[ಮೋ]ಡಿಮಿದು ಜಾಗದ ಬೀರದ ಮಾತು ಕರ್ಣನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೯). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಡಲು]

ಎಡಲು (ನಾ). ವಕ್ರತೆ (ಕ). [ಎಡಲು] ಎಡಲು (ನಾ). ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ; ನಿರ್ಗತಿಕತನ: “ಎಡಲು - ವಕ್ರಭಾವೇ, ದಾರಿದ್ರ್ಯೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); “ಎಡಲೆಂದುಂ, ತವಿಲೆಂದುಂ, ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ” (ಕಶಸಾ. ೨೯-೬೨೨); ಒಡನೆ ದರಿದ್ರ್ಯವೆಲ್ಲಮುಖ ಮಾನಿಗಳಪೊಡಮಾಳ್ಳನಿಚ್ಚಿಯಂ ನುಡಿನವರೆಲ್ಲಮಾತನೆಡಲೊಳ್ ನಿಲ ಲಾರ್ಪೊಡಮರ್ಥರಾರಿಯಂ ಪಡೆನವರೆಲ್ಲಮೋಗಡಿಸದೀವೊಡಂ . . . ಈ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶ್ಲೋಕ); ಎಡಲಿ ದೀವ ಕಲ್ಪತರುನೆಂದು ವನೀಪಕ ಕೋಟಿ ಸಂತಸಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೮); ತುಲು[ಗಳ ಪೊಳ್] ಪೆಣ್ಣುಯ್ಯಲೊಳಲುವೆಸದೊಳ್ ನಂಬಿನೆಡಲೊಳೂ ರಲುನೊಳಂ ತಲು ಸಂದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಜಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲ ನೆಂತುಂ ಪಂಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೪); ಅಡುವ ಬೇಡುವ ಪಾಡುವ ನೋಡುವ ಜನಕೆಲ್ಲಮಾವ ಸೂಸುವ ಕುಡುವೀಡಾಡುವ ವಸ್ತುಗಳೆಂದೆಡ ಲೋಡುವಿನಂ ಪಿರಿದನಿತ್ತು ಬಿಯಮಂ ಮೆಜಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೯೨); ತೊಲಗದ ಸಂಪದಂ ಸೊಬಗುಗುಂದದ ಯಾವನದೇಚ್ಚಿ . . . ಎಡಲು ಲ್ಲದ ಭೋಗಮನಾರತ ಸಮುಜ್ಜಲಮೆನಿಸಿಪುರ್ದಾ ನಿಷಧದೇಶದ ಸಮ್ನತ ಸಜ್ಜನರ್ಕಳಾ (ನಳಚಂ. ೧೦); ಎಡಲು ಬಂದಡಸಿರಲು ಧೈರ್ಯಂಗೆಡು ವರೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೯-೧೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಡಲು; ತೆಲು. ಎಡರು = ದುರದೃಷ್ಟ]

ಎಡಾರಕುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೋಟೊರ ವಸಿಷ್ಠ ಗೋತ್ರದ ಎಡಾರಕುಳಿಯ ಮಧುಸೂದನ ಭಟರ ಮಗ ವಿಷ್ಣು ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೩; 1256).

[ಎಡಾರ್ + ಕುಳಿ?]

ಎಡಿಯಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಡಿಯಣನ ತೋಟದಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೧೫-೫೪; 1146).

[ಎಡಿ? + ಅಣ (< ಅಣ್ಣ)]

ಎಡುಕು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಂದು; ಬಿರುಕು: ಬಂಡೆಯ ಎಡುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಮರಡಿತು (ದೇವಣಿ. ೨೪೪). ‘ಇಡುಕ್ಕು’ ಪರಾ. [?]

ಎಡುಗೋಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಶ್ರಯ; ಊರುಗೋಲು: ನಾನೇ ಅವಳಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವ. ಎಡುಗೋಲು. ಹೀಗಿದ್ದೂ ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದೇ? (ನಿರ್ದೋಷ. ೧೭). [ಎಡು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)] ಎಡುನಾರಿಗೆಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ-ಮೂಲಿಕೆ: ಬಾವಿಗೆ: - ಎಡುನಾರಿಗೆಬೇರಿನ ತಿಗುಡಂ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಟ್ಟು ತೊಡೆಯಲು ಗುಣ (ವಿವೇ. ೭೭). [ಎಡುನಾರಿಗೆ? + ಬೇರು]

ಎಡುಪು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡು ಆರಂಭವಾಗುವ ಕಾಲ, ತಾಳ ಆರಂಭವಾಗುವ ಕಾಲ - ಇವೆರಡರ ಹೋಲಿಕೆ: ಇದರ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕೃತಿ, ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಎಡುಪು (ಗ್ರಹ)ಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ . . . ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ (ಸಂಗೀತ. ೭೫). IP ಇದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳು. ಅತೀತ, ಅನುಗತ, ಸಮ, ವಿಷಮ. [?. / ತಮಿ. ಎಡುಪು]

ಎಡ್ಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸಿವ್ವೆಯನ್ನು) ಸುಲಿ; ತೆಗೆ: ತುಪ್ಪಾ ಕಾಸಿನ್ನಿ ಕತ್ತಲೆ ಹಣ್ಣು ಎಡೆದಿನ್ನಿ (ಹಳ್ಳಿ ಬಾ. ೧೬); ಅವರಕಾಯನ್ನು ಎಡೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿಚ್ಚಿ ತೋರು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣು: ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸಂಪತ್ತು ಇರಬೇಕೆಂದು ಶಾಲಪ್ಪಯ್ಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಡೆದದ್ದು (ಹಸಿಕ್ಕ. ೪೩). [ದೇ. || ತಮಿ. ಇಡ]

ಎಡ್ಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಧ್ಯವಾಗು.

ಎಡೆಯ = ಅಸಾಧ್ಯ: ಇಂತದ್ದೀತಿಯ ಕಾಶಲಮನ್ನು ಮೆನಗೆಡೆಯ (ಹೆಬ್ಬರ. ೨೬-೧೧); ಕೆಲಸವನ್ನೆಸಗಲೆಸಗಿದ ಕೆಡುಕೆ ಕೊನೆಗದಕೆ ಮುಳು ವರುದು ಇದರೊಳಿಬ್ಬಗೆ ಎಡೆಯ (ಹೆಬ್ಬರ. ೩೪-೧೪). [?]

ಎಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರದೇಶ; ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ: ಎರೆ ಪುಲಿಗೆಜೆಯಾ ಕೋಯಿಲೊಡಾ ಎಡೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೭೮; 776); ಕಂದಮುಮುಳಿನವೃತ್ತಮುಮೊಂದೊಂದೆಡೆಗೊಂದು ಜಾತಿ ಜಾಣೆಸೆಯೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೪); ದಕ್ಷಿಣಸಮುದ್ರದ ತಡಿವಿಡಿದು ಬಂದು ರಾಮಚಂದ್ರಂ ವಿಹರಿಸಿದೆಡೆಗಳಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ನ); ನಾಯ್ಕುಗದೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಪುಗಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೭೩); ಇವು ವರ್ಣಾ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವು ಸಂದು ಪ್ರಾಸದೆಡೆಗೆ ಸಲ್ಲುವು (ಶಮದ. ೧೯); ಹಸುವು ತನ್ನ ಎಳೆಗರುವಿನೆಡೆಗೆ ಬಂದಂತೆ ದೇವರು ನಾಮದೇವನೆಡೆಗೆ ಬಂದನು (ಜಗದಾ. ೩೦); ಊಟವಾದಮೇಲೆ ಆಯಾ ಜಾತಿಯವರು ತಾವು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಎಡೆಗಳನ್ನು ತಾವು ತಾನೇ ಚೊಕ್ಕಮಾಡಿ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು (ರಂಗಕ. ೯೧). ೨. ನಡುವೆ; ಮಧ್ಯ: ಅನ್ನೆಗಂ ಎಡೆಯೊಳರಸನ ಪುರೋಹಿತಂ ಸೋಮಶರ್ಮನೆಂಬೊಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೨-೩); ಎಡೆಯಲಾದ ಒಂದು ಉಡುಗೆಯನುಟ್ಟು ಸಡಿಲಿದರೆ ಲಜ್ಜೆ (ಬಸವ. ೭೭೫); ಸ್ವಂಧವಗಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮರಣ ಪಾರ್ಥಂಗಳಲ್ಲದೆಯಲಿ ಪರಿಹರಿಸುವುದ ಕಾಣೆವೆಂದರು ಚರರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೮-೫೦). ೩. ಅವಕಾಶ; ಸಂದರ್ಭ: ಮನೆಗೆ ಬಂದೆಡೆಯೊಳು ಮನ್ನಿಸಿ ಮನಮೊಲಿದನುಜೊತಾ ದರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪-೩೭); ಪತ್ರಗಳ ವಿಷಯ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ಎಡೆಇದ್ದರೆ ತಾನೆ? (ಮುಂಗಾಮು. ೧೬). ೪. ಅಸ್ಪದ; ಈಡು: ಮುನಿ ವರಿಗೆ ನೆಗೆಗೆಡೆಯಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಮಡಿವರೇ ಕಂದ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೫೧); ಅತಿವೈದ್ಯದಿಂದ ಹೊಸರುಜಿನಕೆಡೆಯಾದೀತೊ (ಮಂಕುಕ. ೮೭೭). ೫. ಸಮಾನ; ಸಮ: ಬಡನಡು ಬಳುಕುವ ನಡು ಮೃಣಾಳದ ಮಾಲೆಗೆಡೆಯಾದ ನಡು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೧೧). ೬. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ; ಸನಿಯ: ಪಲತೆಜದ ಪಟಗಳೆಡೆಯೊಳ್ ಬಾಜಿಸುವ ಪದಿರ ಪಟಗಳುಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೭೪); ಎಡೆಕುಂಟೆ ಬಿತ್ತಿದಮೇಲೆ ಮೂರುಸಾಲು ಎಡೆಯ ಹೊಡೆದು (ಕೃಷ್ಣಪು. ೪೯).

ಎಡೆಯಾಗು = ಅವಕಾಶವಾಗು; ಆಸ್ಪದವಾಗು; ಗುರಿಯಾಗು; ಈಡಾಗು: ಭೂಭುವನದೊಳಾರಣೆಯನಗಿಂಬೊಂದು ಸಂತಸಕ್ಕೆಡೆಯಾದಂ (ಆದಿಪು. ೪-೩೦); ಯೋಜನವೆರಡಜಲಿ ಫೃತತ್ಯಲದುಗ್ಧಾದಿಗಳಿಗೆಡೆಯಾಯ್ತು (ತೋರಾ. ೧-೭-೬); ಸಮಸ್ತ ನದಿಗಳ ಸಡಗರದೊಳಗೊಳಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಿ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿಹಳು ಕಾವೇರಿ (ಕಂನವಿ. ೨-೧೯). ಎಡೆಯೆಡೆ = ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ; ನಡುನಡುವೆ: ಎಡೆಯೆಡೆಯ ಮರಗಳ ತೋಟಗಳ ಬಾಡಂಗಳ ಪರ್ವತಗಳಂ ಬೆಸಗೊಳುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ ವ); ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಕೋಟೆಯ ತನೆಯೆಡೆಯೆಡೆ ಹೊಗರೆದ್ದ ದಸಿ ಮೊನೆ ಶೂಲ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಡಂ; ಮಲ. ಇಡಂ, ಎಡಂ, ಏಡಂ; ಕೊಡ. ಏಡೆ; ತುಳು. ಇಡೆ; ತೆಲು. ಎಡ]

ಎಡೆ (ನಾ). ೧. ನೈವೇದ್ಯ: ಭಕ್ತರು ಎಡೆಯ ತಳಿಗೆಯನ್ನು ಮೇಲ್ವಾಸಿ ನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು . . . ಬರತೊಡಗಿದರು (ಹಬ್ಬ. ೫); ದೇವರ ಎಡೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಊಟ; ಆಹಾರ: ಬಾಡಿದ ಮೊಗಮಂ ದಯೆಯಿಂ ನೋಡೆ ಕರಂ ಪಸಿದ ಮೊಗಮನಜುಡುಣಲೆಡೆಯಂ ಮಾಡುವರಾರ್ಹತರೆಡೆಯಂ ಮಾಡುವರುಡೆಸಾಗದಂತು ಸಮಯಿಗೆ ಲೋಗರ್ (ಸಮಪ. ೪-೮೪); ಆತ್ಮಜರು ತಾವೊಲಿದು ತಮ್ಮ ನೂರ್ವರೂಟಕ್ಕೆಡೆಗಳೊಂದಿಸಿರೆ (ಜೀವಂಜ. ೫-೬೧); ದೊನ್ನೆಯ ಹರಹಿ ಬಾಳಲೆ ಹಾಳೆಯಂ ಹಾಕೆ ಬಿನ್ನ ಇದಿಮಾಡಿದಾ ಚೌಕದಡೆಗಳ ಮುಂದೆ . . . ಭೋಜನಮನಿತು ಮಾಡುತ್ತಿದರಾ ಪಾರ್ವರು (ಸಮ್ಯಕ. ೭-೨೩); ಹವ್ಯಮನುಂಡುಂದು ಸವಿಗೊಂಡ ಬೋಟೆಯರೆತ್ತಾನುಮೊರ್ವನೀ ನಿಚ್ಚವಲಿಯೆಡೆಯಂ ಪುರುಳ್ಳಾಣದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೩೦). ೩. (ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವ) ಎಲೆ; ತಟ್ಟೆ: ಅಡಿಗೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮೂರು ಎಡೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು (ರಾಜಾಮ. ೨೪೬).

ಎಡೆಮಾಡು = ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ನೈವೇದ್ಯಮಾಡು: ತಳಿಗೆಯ ನಿಟ್ಟು ತಮ್ಮನ ಮಲಗಿಸಿ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿದಳೊಬ್ಬಳು (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧-೧೬); ದೇವರಿಗೆ ಎಡೆಮಾಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಎಡೆ (ನಾ). ಕೀಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ; ಅಶುದ್ಧ. 'ಎಡೆಮಟ್ಟು' ಪರಾ. [?]

ಎಡೆ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ನಾಡೆಯೆಡೆಯಾವಗಂ ನೆಜೆ ನೀಡುಂ . . . ಅಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಕಮದ. ೩೦೪); "ಮಿಗೆಯಣೆಯರಂ ಯೆಡೆಯುಜೆಯೆ ನಿಪ್ಪವೆಲ್ಲಂ ಫಲಿಸಿತಾಧಿಕಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೯); "ಎಡೆಯೆನಲ್ ಪೆಚೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೯೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಡ = ವಿಸ್ತಾರವಾದ, ದೊಡ್ಡದಾದ]

ಎಡೆ-(ಸಪೂರೂ)=ಎಡೆ. IP ಎಡೆಗಡೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಎಂಬ ರೂಪ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಎಡೆ ಎಂಬ ರೂಪ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸಪದಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಎಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (?); "ಮಧ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸು" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ): ಬಳಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ಉಂಡು ಉಪವಾಸಿಗಳು ಎಡೆಕಟ್ಟು ಕಡೆ ಕಂಠಣಸದ ಸಮಹಿತ ಸಾಧ್ಯರು (ಶಿವಗೀ. ೮೧-೨೯೬).

[ಎಡೆ + ಕಟ್ಟು]

ಎಡೆಕಟ್ಟು (ನಾ). (?); "ಮಧ್ಯಕೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ನಾಡ್" (ಪ್ರಥಣ್ಣ): ಎಡೆಕಟ್ಟು ಕಡೆಕಟ್ಟು ಜತಿಗಳುಪ್ಪರ ಜತಿ ತುಡುಕು ಪಹರಣವಾದಿಯಾದ ಶಬ್ದಂಗಳು (ರೇವಣ. ೩-೪೨). [ಎಡೆ + ಕಟ್ಟು]

ಎಡೆಕಡೆ (ನಾ). ನಡುವೆ ಕೊನೆ; ಗೊತ್ತುಗುರಿ (?): ಇಂದು ತನ್ನ ಕೃತಾರ್ಥತನಕೇನೆಂದರೆಡೆಕಡೆಯುಂಟೆ ಶರಣಾಗು (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೬೨);

ಕಡಿಮೆ ಬಿಸುಡುವೆನವರ ತೋಳನು ಪೊಡಂಸಿದರೇ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಸಾಕೆಡೆ ಕಡೆಯ ಮಾತೇಕೆ ಮಾನ್ಯರದಾರು ನಿಮ್ಮಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೩-೭-೫); ಕುಡುವವಂ ಕುಡುವ ಬೇಡುವರೊಳಗೆ ಕುಡೆನೆಂಬ ಬೇಡೆನೆಂಬ ಎಡೆಕಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ತಡೆ]ಗಳೆಲ್ಲೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೨).

[ಎಡೆ + ಕಡೆ]

ಎಡೆಕಾಲ 'ಎಡೆಗಾಲ' ನೋ.

ಎಡೆಕಾಸು (ನಾ). ಎಡೆಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಕಾಸು; ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಕಾಸು (?). [ಎಡೆ + ಕಾಸು]

ಎಡೆಕುಂಟೆ (ನಾ). (ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ) ಹರಗಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಕುಂಟೆ: ಎಡೆಕುಂಟೆ ಎಂಬ ಮುಟ್ಟನ್ನು ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹೊಡೆದು ಕಳೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತೆಗೆಯಬಹುದು (ವ್ಯವಮ. ೨೨); ಎಡೆಕುಂಟೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹೋಕನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೦೬). [ಎಡೆ + ಕುಂಟೆ]

ಎಡೆಕೂಳ್ (ನಾ). (ದೇವರಿಗೆ) ಎಡೆಯಾಗಿಟ್ಟ ಕೂಳು; ನೈವೇದ್ಯ (?): ಅಲ್ಲಿಗೆ ದೇಸಿಗ ಗಣದವರ್ಗಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವ ಗಣದಲಾರ್ಗಂದೆಡೆ [ಡೆ] ಕೂಳಲ್ಲದೆ ತೇಜಂಬೊಂದಿಸರ್ಗಲ್ಲದೆದಂತುಂ ಬುಧಾಬ್ಜವನಕಳಹಂಸ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭-೪೧; 1113).

[ಎಡೆ + ಕೂಳ್ (< ಕೂಟಾ)]

ಎಡೆಕೆಯ್ಯಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡು (?): ತಾಯೊರ ಪಜಾಕೆಜಿ ಬಸವಯ್ಯ ತನ್ನ ಪರ ಏರಿಯ ಬೋಳದ ಕೆಯ್ಯ ಪಜಾ ಕಮ್ಮಳ ದೆಡೆಕೆಯ್ಯಸಿ ಮಾರಗವುಣ್ಣಗಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭-೬; 898 ?).

[ಎಡೆ + ಕೆಯ್ಯಸು (< ಕೆಯ್ಯು)]

ಎಡೆಕೆಜಿಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಡೆಕೆಜಿಗಾಲ ಮೂಡಣ ಭಾಗದ ಮುತ್ತಾಣಯಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೧೩; 915).

[ಎಡೆ + ಕೆಜಿ + ಕಾಲ ?]

ಎಡೆಕೊಡು 'ಎಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗಂಡಿ (ನಾ). ನಡುವಿನ ರಂಧ್ರ; ಮಧ್ಯದ ತೂತು: ಕೋಟಿಯ ತನೆಯೆಡೆಗಂಡಿಯೊಳ್ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ನೀಟಲಿ ನೋಡುವರುಗಳ ಸೂಟಿಯ ಬಾಣಗಳಿಂದಿಟ್ಟು (ಕಂನವಿ. ೧೪-೭೬). [ಎಡೆ + ಕಂಡಿ]

ಎಡೆಗಂಡಿಕೆ (ನಾ). (?); "ಮಂತ್ರವಾದಿ" (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ತಾತ್ಪರ್ಯ): ಚಂಡಿಕೆ ಭೃಗುಭೇತಾರಂ ಚಂಡತೆಯಿಂ ಕೆಯ್ದು ವಿಡಿದು ನಿಂದಾಂತೊಡೆ ಮಾ ಕೊಂಡು ಗೆಲಲ್ವೆಜೆವೆಡೆಗೆಡೆ ಗಂಡಿಕೆಯೊಚಾರ್ಯನೆನಿಸಿದಂ ಬಿನ್ನಣಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೭-೧೦೦); ಚಂಡಿಕಾಪತಿಯ ಚಕ್ಷುವಿನುರಿಯ ನಂದಿಪಾ ಪ್ರಚಂಡಿಕೆಯ ಪಡೆದ ಪಂಚೇಷುವಿನ ಖಡ್ಗದೆಡೆಗಂಡಿಕೆಯ ಸಮದ ನಡು (ಸಮ್ಯಕ. ೪-೧೦). [?]

ಎಡೆಗಜ್ಜ (ನಾ). = ಎಡೆಗೆಲಸ: ಗಿರಿಸುತೆ ಪೇಳ್ವ ಕಜ್ಜಮನೊಡರ್ಚಿದ ರೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳ್ ಸುರಾಂಗನೋತ್ಕರಮಿರದಲ್ಲಿ ಗೆಡೆಗಜ್ಜಮನುಜ್ಜಾಗಿ ಸಿತ್ತು (ವ್ಯವಮ. ೫-೮೦). [ಎಡೆ + ಕಜ್ಜ]

ಎಡೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಒಳನಿಯಮ; ಕಟ್ಟುವಾಡು; "ಭೇದ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): ಭರತಂಗೀವುಡು ವಸುಮತಿಯನೆಮ್ಮೊಳೆಡೆ ಗಟ್ಟುಂಟೇ(ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೯); ಪರಿವಮನಕ್ಕೆ ಪಗ್ಗಮಿಲ್ಲಂ ನೋಡುವ ಕಣ್ಣೆಡೆಗಟ್ಟಿಲ್ಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲ] (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೨ ವ); ಕುಡೆ ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ನಮಗಿನ್ನೆಡೆಗಟ್ಟಿಕೇ ಭವಕ್ಕೆ (ಮಹಾನೇ. ೩-೧೨೬). ೨. ಕ್ಲಪ್ತವಾದ ಜಾಗ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳ: ಪನ್ನೀರ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ದೋಣಿಗಳಾ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳೆಡೆಗಟ್ಟುನೊಳೆಡೆ ಪರಿವಾರ ವಸಂತವಾದಿದುಮೆ (ಭರಜ. ೫೦-೨೮). ೩. ಸಣ್ಣ ಕಟ್ಟೆ (?). [ಎಡೆ + ಕಟ್ಟು]

ಎಡೆಗಟ್ಟುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡು; ಭೇದವೆಣಿಸು; ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡನ್ನರು ಹೊಸತಾಗಿ ಬೀಯುವಟ್ಟಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರೋಗ ಹುಟ್ಟು ಬೀಯುಗರೆಲ್ತೆ ನೀವದಪೊಳಗೆಡೆಗಟ್ಟುಗೆಯ್ವೆಯೆಂದೊಡನೆ (ಭರಣ. ೩೩-೫೩) [ಎಡೆಗಟ್ಟು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್_೧)].

ಎಡೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕಟ್ಟು (+). [ಎಡ್ + ಕಟ್ಟು]

ಎಡೆಗೆಡಿ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸು, —ಭೇದಿಸು: ಮೂಢ ಘಡ ಹೋಗಿಹುತ ಫಲುಗುಣಂ ತೆಗೆದಚ್ಚನಾತನ ವರೂಢ ಹಯ ಸಾರಥಿಗಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ೪]ಡೆಗೆಡಿದನು (ಚೈಮಿಘಾ. ೨೫-೩೩) [ಎಡ್ + ಕಡ್ತಿ]

ಎಡೆಗೆಣೆ (ನಾ). ನಡುವೆ ಬರುವ ಬಾಣ; ಎದುರು ಬಾಣ: ಕತ್ತರಿಸು ವೆಡೆಗೆಣೆಗಳಂ ಮೀಟು ನಡುವೆದೆಯನುತ್ತರಿಸಿ ಕೋಲತ್ತಲಡಗಿವನಿ ಯೊಳಾಗ (ಚೈಮಿಘಾ. ೧೨-೩೯). [ಎಡ್ + ಕಣೆ]

ಎಡೆಗೆಲಸು 'ಎಡೆಗೆಲಿಸು' ನೋ.

ಎಡೆಗೆಲಿಸು, ಎಡೆಗೆಲಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಸೇರಿಸು; ಬೆರೆ: ಗಾಳಿಯ ನೆಡೆಗೆಲಿಸಿದುದು [ಪಾಠಾಂ. ನೆಲೆಗೆಡಿಸುವೆನೆ] ವಿವೇಚನಾಘನಮನವಳವೆ ಪಜ್ಜಿದುದು ಮುಕ್ತಾಪಾಳ ಪರಿಲಂಬಿ... ವಿಮಾನಂ (ಅದಿಪು. ೪-೮೫); ಪರದದ ನಿಜಮುಗಿಲ ತುಣುಗಲನೆಡೆಗೆಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಸಿದ ವಿಧ್ಯಾಧರಿಯ ಪರಿಯನನುಕರಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೩ ವ); ಎಡಬಲದೊಳಗೆಡೆಗೆಲಿಗಲಿ ಸಿದಬಲೆಯರ ನಡುವೆ ನೆರೆಂದ್ರಲಲಾಮಂ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೨); ಬಂದು ಬಳಿಕೆಡೆಗೆಲಿಸಿ ನಿಂದು (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೧೫-೩೪). ಎಡೆಗೆಲಸು: ಮುನ್ನಂ ಸೀಳುತ್ತಿರ್ದು ಒಡ ಪಲಗೆಗಳೆರಡುಮನೆಡೆಗೆಲಿಸಿದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೭); ಕೆಡೆಮುಟ್ಟು ಕರ್ಮಮುಮನೊಡೆಮುಟ್ಟು ಬೊಮ್ಮ ಮುಮನೆಡೆಗೆಲಿಸಿ ದಾಂಬಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜಲಧಿಯಂ (ಸಾನಂಜ. ೧-೪೦); ಪಡಿ ತಳಿಸಿ ಸಡದೇವ ನಕುಲರನೆಡೆಗೆಲಿಸುತರ್ಪನನ ರಥ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೨೩); ಭೂತಕದಂಬತತಿಗಳು ತಮತಮಗೆ ನೆರೆದಂಬಿಕೆಯನೆಡೆಗೆಲಿಸಿ ನಡೆ ದುದು ಕೊಡೆ ಸಂದಣಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧-೩೬); ಒಡನೆ ಕೈವಾರಿಸುವ ವಂದಿಗಳೆಡೆಗೆಲಸಲಾ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪ... ನಡೆತಂದ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೦-೩೫).

[ಎಡ್ + ಕಲಿಸು (< ಕಲಿಸು_೧)]

ಎಡೆಗೆಣಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಮೆಚ್ಚೆ; ನಡುವಿನ ಕಲೆ: ಪೊಡೆಯಲರನ ಪಾದದ ಪಚ್ಚೆಯೋ ಎನೆ ಯೆಡೆಗೆಣಿ ಯೆಸೆದುದಾ ಶಶಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೧೮). [ಎಡ್ + ಕಣಿ]

ಎಡೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಾಣು; ಜಾಗವನ್ನು ನೋಡು; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಾಣು: ಬೇಟೊಂದೆಡೆಗಾಣುದುಡ್ಡತಂಪುಶ್ರೀಕಾಂತೆ ತನ್ನಂ ಶರಣ್ಣಿಗೆ (ಶಾಂತಪು. ೨-೨೮); ಭಯಾಕುಲ ವೈರಸಂಕುಳಂ ಪುಗಲೆಡೆಗಾಣುದುಳ್ಳೊಡಮೆಯಲ್ಲಮನೊಪ್ಪಿಸಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೫೦); ಒಡ ಲೆಲ್ಲಂ ಬಡತನದಿಂ ಗಡ ಗಿಡಿಗಿಡಿಜಂತ್ರಮಾಗೆ ಕಣ್ಣೆಲ್ಲಂ ತಮ್ಮೆಡೆಗಾಣ ಬಾರದೆನಿಸಿರೆ ಕಡುಗಲಿ ನಿತ್ಯೋಪವಾಸದೊಳ್ಳೆಪಿ ನೆಗಟ್ಟಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೬-೩೭). [ಎಡ್ + ಕಾಣ್]

ಎಡೆಗಾಲ, ಎಡೆಕಾಲ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಕಾಲ; ಕೇಡು ಗಾಲ; ಕೆಟ್ಟಕಾಲ; 'ಕೇಡು' (ಗಂಗಾಮ. ೫೧). ಎಡೆಕಾಲ: 'ಕೇಡುಗಾಲ' (ಗಂಗಾಮ. ೫೧). [ಎಡ್ + ಕಾಲ]

ಎಡೆಗಾಳ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದೂ ಅಲ್ಲದ, ಚಿಕ್ಕದೂ ಅಲ್ಲದ, ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಗಾಳ; ತೋರವಲ್ಲದ, ಸಣ್ಣದಲ್ಲದ ಗಾಳ: 'ಎಡೆಗಾಳಂ ಸಣ್ಣಗಾಳಂ' (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೯೭); ಎಡೆಗಾಳ, ಗಳಗಾಳ, ಸಣ್ಣಗಾಳ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಎಡ್ + ಗಾಳ]

ಎಡೆಗಿಡಿಸು 'ಎಡೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎಡೆಗೆಡು 'ಎಡೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗೆಣಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು. ೨. ದಟ್ಟವಾಗು; ಕಿಕ್ಕಿರಿ; ತುಂಬಿರು: "ಎಡೆಗೆಣಿ (ಎಡೆಗೆ + ಇಣಿ) - ಸಂಭನ್ನೇ (ಮುಚ್ಚು)" (ಶಮಧಾ); ಒಂದನೊಂದು ತಳ್ಳಿಡೆಗಿಣಿವೆತ್ತಲುಂ ನಡೆವ ದಂತಿಘಟಾಳಿಯನೆತ್ತ ವೋದುದು (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೨); ಬಿಡದಡರಿ ಕೊರ್ಪ ಕುಚಯುಗವೆಡೆಗೆಣಿದರೆ (ಪಾದಂಘ. ೯); ಸುರತರಂಗಿಣಿಯ ತೆರೆಗಳೆಡೆ ಗಿಣಿದು ತೊಡರ್ಪ ಮೃಡನ ಕೆಂಜೆಡೆಯ ಜೂಟಿಮಿದಪೊಡನೆ ಪಡಿಯಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೫ ವ); ಎಡೆಗೆಣಿದ ಪೂಗಡಿಯ ಗುಡಿಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕಾ. ೨೦೮); ಈಸ್ಮಿತ ವರವಸ್ತುವನೀವಾಪಣ ನಿಕರಂ ಕರಮೆ ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪುತ್ತು ತತ್ಪುರವೀಧಿಯೊಳೆಡೆಗೆಣಿದು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೭).

'ಇಡಿಕಿಣಿ' ಪರಾ. [ಎಡ್ + ಕಿಣಿ]

ಎಡೆಗೆಡು 'ಎಡೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎಡೆಗುತ್ತಿ (ನಾ). ನಡುವಣ ದೀಪ: ಎಡೆಗುತ್ತಿಗಳನಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ನಿಂದ ದ್ರಿಯ ನಿಡುಗಲ್ಲಗಳನದಪೊಳಗೆ ಎಡೆಯಾಡುತಹ ದೋಣಿ ದುಗ್ಗಿ ಕಪ್ಪಲು ದೊಡ್ಡ ಪಡಗುಗಳಿರವ ನೋಡಿ ದರು (ಭರಣ. ೨೩-೯೬); ಜಡೆಯಾ ಜಂಗೆಮರೂ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಒದರಾರು ಕಡಗಾ ಸಮುದ್ರಾ ಎದುಡೆಗೆಗುತ್ತಿ (ಚುಟ್ಟುಹ. ೯೫). [ಎಡ್ + ಗುತ್ತಿ]

ಎಡೆಗೆಳಿ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ನಡುವಣ ಕಿಚ್ಚೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವಂಧ್ರ, —ಹಳ್ಳ (?): ದಾಸಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಶಿವಪೂಜೆಯ ದಂದು ಗವೇಳಿ ವೇಶಿಯ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಅಜಿ ನಿಕೆ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಮಾತಿನ ಮಾಲೆ ನಿಕೆ ಇಂತಿರ್ದವರು ಎಡೆಗೆಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೇತು ತಿಂದಂತೆ ಕಲಿದೇವರ ದೇವಾ (ಸರ್ವಪ. ೧೮೩-೮೪೦).

[ಎಡ್ + ಕುಳ್ಳಿ (< ಕುಳ್ಳು). / ತಮಿ. ಇಡೈಕ್ಕುಳ್ಳು]

ಎಡೆಗೆಡಪು, ಎಡೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಡವು; ನಡುವೆ ಬೀಳಿಸು; ಸೋರ್ಕಾನೆಯ ನಿಗ್ಗವಕ್ಕೆ ಎರ್ಪೆಯೊಡ್ಡಿ ಸೋಂಕದ ಮುನ್ನಮೆ ಒರ್ಮೆಯೊಳ್ಳೊಲಿದು ತಪ್ಪಿಸಿ ಎಡೆಗೆಡಪುವಂತೆ ಕೆಡಿಸಿ (ಚಿಕವಂ. ೧೬೫-೩). ಎಡೆಗೆಡಹು: ಧೇನುವನು ಕಂಡೆಡೆಗೆಡಹಿ ತನ್ನೊಡಲ... ಪೂಜಿಸಿದಳಾ ಕುಂಠಿ (ಸಂಭ. ೨೦-೧೩೨); ಒಡೆದು ಜಾಣುವ ಭಟರ ಭಟರಿಂದಿಡತ ಕರಿಗಳ ಕರಿಗಳಿಂದೆಡೆಗೆಡಹುತ... ಕಣನೊಳಗೆ (ತೊರರಾ. ೫-೬-೧೮); ಕೋಲ ನಿಡಿದವೊಲು ತನುವನು ಕಾಲುಗಳಲೆಡೆಗೆಡಹಿ ಹೊರಳಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೯-೧೪). 'ಎಡೆಗೆಡಹು' ಪರಾ.

[ಎಡ್ + ಕೆಡಪು]

ಎಡೆಗೆಡಹು 'ಎಡೆಗೆಡಪು' ನೋ.

ಎಡೆಗೆಡಿಸು, ಎಡೆಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿತ್ತೊಗೆ; ನೆಲೆಗೆಡಿಸು: "ಎಡೆಗೆಡಿಸು... ತಡಂಬೊಯ್ - ಈ ೨೫ ಪ್ರತಿಪತ್ಯೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೬); "ಎಡೆಗೆಡಿಸಿದುದೇಳಿಸಿದುದು ಕಡೆಗೆಡಿಸಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೮); ಕದುವಿ ಕಾದುವ ರಿಪುಗಳ ನೆಟಿ ಮುಜಾಯಿಪಾದೆಡೆಗೆಡಿಸುತ್ತೊಡಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೦೫). ಎಡೆಗೆಡಿಸು: ಕಷ್ಟತರಮಂ ಕಪಾಯಚತುಷ್ಟಯದೆಡೆಗೆಡಿಸಿ ದೇವ ಕಿಡಿಸಿಯ ಭವಚಾತುಷ್ಟಯಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೭೩); ಕುಳನಗಮನಗೆ ಯೆತ್ತಿ ಕಳೆಯಲುಂ ಕಡಲನೆಡೆಗೆಡಿಸಲುಂ (ಜಗವಿ. ೭-೮೪ ವ).

[ಎಡ್ + ಕೆಡಿಸು]

ಎಡೆಗೆಡು, ಎಡೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಇದ್ದ ನೆಲೆಯಿಂದ ಕದಲು; ಸ್ಥಳಾಂತರ ವಾಗು; ನೆಲೆಗೆಡು: ಸೆಡೆದಂ ಸಿಂಧುಜನಗಿದಂ ಮಾಳವನಡೆಗೆಡೆದಂ ಕೊಂಕಣವಂಗಾಧಿಪನೆಡೆಗೆಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೭-೪); ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪದ ವಜ್ರಹತಿಗೆಡೆಗೆಟ್ಟುಡೆನ್ನಯ ಗರ್ವಗಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೯-೧೪).

ಎಡೆಗಿಡು : ಕೊಟ್ಟುಸುಗಟ್ಟುಗಳಿಂದ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಜ್ಜಪಟ್ಟು ಬೀಜ್ಜು ಪೊಲ್ ಬಿರ್ದು ನಳಂ ಮುಟ್ಟಿ ಸಿಡಿಲೆಡೆಗಿಡುವಿನಮೊಟ್ಟದ ಕೈದುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿರ್ದನನಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೪೪); ಸಿಡಿಗಿ ಮದಮಪ್ಪುದಂ ಮದಮುಡುಗುವುದಂ ಮದಗಜಕ್ಕೆ ಗೃಹದೇವತೆಗಳ್ ಗಡಗದಿನಟ್ಟುದ ಸಾಗಸವೆಡೆಗೆಟ್ಟರೆ ಧೂಮಕೇತುಗಳ್ ಮೂಡುವುದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೧); ಗಗನವೆಡೆಗಿಡೆ ಮುಗಿಲು ನೆಗೆದವೆಡೆವಿಡೆ ಭುಗಿಭುಗಿಲು ಮಿಂಚಾಡಿವು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೩೧); ಎಡೆಗಿಡಿದು ಚೆಂದೆಗಿನೆಳಗಾಯೊಡೆದು ರೋರನೆಪೊಸರ್ವ ಪೊನಲಿಂ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೬೦). [ಎಡ್ಡೆ + ಕೆಡು]

ಎಡೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುವೆ ಬೀಳು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಕಡಿವಡೆ ದುದಗ್ಗದ ಸಾರಥಿಗಳೆಡೆಗೆಡೆದುದತಿರಥ ಸಮರಭಾರ್ಯಮಹಾರಥಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ. ೧೦-೧೦); ತೇರ್ಪುಡಿಯಾಗಿ ಸಾರಥಿ ರಥಾಶ್ವಂಗಳೆಡೆ ಗೆಡೆಯೆ ಬಿಲ್ಲುಡಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೦). ೨. ನಮಸ್ಕರಿಸು; ಪುಣ್ಯಾ ಶ್ರಮಕೃತಂದು ಚ್ಯವನನಂ ಕಂಡೆಡೆಗೆಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೦-೨೭).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕೆಡೆ]

ಎಡೆಗೆಣೆಯ (ನಾ). ಸಮೀಪದ ಸ್ನೇಹಿತ; ಆತ್ಮೀಯನಾದ ಗೆಳೆಯ; ಮೂಡಣರಸುಗಳೆಡೆಗೆಣೆಯರಾತಂಗೆ ತಂಕಣ ಕಡೆಯವರು ಕಂಡಿಹರು ಕೆಲಬಲದವರು ಕೊಂಡೆಯರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩).

[ಎಡ್ಡೆ + ಗೆಣೆಯ (< ಗೆಳೆಯ)]

ಎಡೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡು; ಸ್ಥಳ ಕೊಡು; ಕಡೆಯದೆ ಭಾಸ್ಕರ ಮುಂ ಪೋಗಲಾಸತ್ತು ನಡೆಗೆಟ್ಟ ಕಿರಣಸಂದೋಹ ಎಡೆಗೆಯ್ದಂತೆ ವೀಧಿಯೊಳರ್ಪ ಮಣದೀಪ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದೆಸೆದುದಾ ಪುರದಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೫); ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಗೆಯ್ಯತಾರೋಗಣೆಗೆಡೆಗೆಯ್ದು ಗಡಣಿಸಿ (ವ್ಯಸವಿ. ೧೪-೪೩ ವ). ೨. ತಂಗು; ತಳುವು; ಅಂತಟ್ಟು ರಾಯಭಾರಿ ದಿನಾಂತರಮನೆಗೆಯ್ದೆಯ್ದು ಪದ್ಮಪುರಕ್ಕೆ (ಅನಂಪು. ೭-೩೪); ಕರು ಣಸದಿರನುಗೊಡದಿರಗಲದಿರು ಅನುಸರಿಸದಿರು ಬಟ್ಟಿಯೂಜಲೆಡೆಡೆ ಗೆಯ್ದಿದರು (ಹಜಕಾ. ೯-೧೭). [ಎಡ್ಡೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್)]

ಎಡೆಗೆಲಸ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕೆಲಸ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ.

ಎಡೆಗೆಲಸದವ = ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸದವನು : ಚೀಟಿಯರಲೆಡೆಗೆಲಸ [ಸಾಹಾಂ. ಜಾಟಿಯರಲೆಡೆಕೆಲ]ದವರಲಿ ಬೇಟಿಕಾತಿಯರಲ್ಲಿ ಕಡು ಕಂಚೀಟಿದಂಗೆನೆಯರಲಿ ಸಂಕೇತನ ನಿಕೇತನದ (ತೂರಾ. ೫-೨-೨೦).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕೆಲಸ]

ಎಡೆಗೆರೀ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಭರ್ಮಿಯಕ್ಕಂ ತಾಂ ಮಾಡಿಸಿದೆಡೆಗೆರಿಯ ಬಡವಾಗಲಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ದೇವರಂಗ ಭೋಗಕ್ಕಂ... ಬಿಟ್ಟಡೆಕೆದೋಂಟಿ (ಸೌಜಾ. IX-i, ೨೬೭-೬೦; 1166).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕೇರಿ]

ಎಡೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು : ಲಕ್ಷತೊಂಬತ್ತಾರು ಸಾಸಿರವಾದ ಜಂಗಮಕೆಲ್ಲ ನೀಲಾಕ್ಷಿ ಓರ್ವಳೆ ಎಡೆಗೈವಳ್ (ಬಜ್ಜಪು. ೭೯-೧೬).

[ಎಡ್ಡೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಎಡೆಗೊಡು, ಎಡೆಕೊಡು, ಎಡೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದ ಕೊಡು: ಸತ್ಯಗುಣಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಕಗುಡದೆ ಕೃಪಣತೆಗೆಡೆ ಗೊಟ್ಟು ವಿರಕ್ತತೆಗೆ ಬಿಗುರ್ತು (ಕಾದಂಬ. ೫೭೭); ನೆನೆದು ತನತ್ತು ಪರ್ವಗೆಗೆ ಮುನ್ನೆಡೆಗೊಟ್ಟು (ವರ್ಧಪು. ೧-೫೬); ಶರಣರ ಚರಣಾಲಿಂಗ ನಕ್ಕೆಡೆಗೊಟ್ಟು ಮೆಜವ ಪೇರುರದ (ಬಸರ. ೨-೩೦); ಘಾತುಕರಿಗೆ ತನ್ನ ಅಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎಡೆಗೊಟ್ಟನು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೫). **ಎಡೆಕೊಡು :** ಕೊಳಚೆನೀರು ಸೊಳ್ಳೆಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಎಡೆಕೊಡುವುದು (ಅಹುಸಾ. ೪೧).

ಎಡೆಗುಡು : ನಾಣ್ಣೆಡೆಗುಡದಿಪುದೊಂದು ನುಡಿಗಳ್ ಮೊಜೆಯಂ ಮಜೆಯಿಪ್ಪುದೊಂದು (ಸಂಪಭಾ. ೨-೪೯); ವಾಗ್ಗುಂಫದೊಳಾಗಳ್ ಬೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿನಲೆಡೆಗುಡದಾಶ್ವರ್ಯಮಂ ತಾಳ್ವಿ ನಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೫); ಅಂಗಜನ ದೊಣೆಗೆ ತೊಣೆಯೆಂಬನವರ್ಕೆಡೆಗುಡದ ಲತಾಂಗಿಯ ಕಿಜುಮೊಡೆಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೫೯); ಎಡೆಗುಡದನ್ನೆಚೆಂತೆಗೆ ಮನೋಜ ಸುಖಾರ್ಣವ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮನಂಗುಡುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೯); ನುಡಿ ದಂತೆ ನಡೆವ ನಡೆಯೊಳು ನುಡಿಯ ಪೂರವಿಸಿ ನುಡಿಗಡೆಗುಡದ ಬೆಂಗಾಣ ಬಾರದ ಕಲಿ (ಶಿವಗೀ. ೨೭-೧೧೭). [ಎಡ್ಡೆ + ಕೊಡು]

ಎಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಸರಸ್ವತಿ ಮನ್ಮಥ ಪದ್ಮರಂಗದೇವಿಯನೆಡೆ ಗೊಂಡು ಕೊಂಡು ಕೊನೆದೀಗರಿಗಂಗೆ ವಿಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಯಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೫); ನಿಮಗೆಂ ಮೂರ್ಖತನವೆಡೆಗೊಂಡುಹಕ್ಕುಂ (ಸಂಚತಂ. ೨೪೫-೭); ಕೊರಲ್ ಕೊಂಕಿ ನೋವುಂಗೆಡೆಗೊಂಡಾಸ್ಕಂ ಶರಚ್ಚಂದ್ರನ ನಿಜಾಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೦); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗ ವೆಡೆಗೊಂಡಿರಲು ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ನಿರ್ಮಳವಾದವು (ಅದವ. ೩೪); ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಬಂದೆನ್ನ ತನ್ನೊಡೆಯಂಗೆ ದಾಸನಾಗೀಗಳೆಂದೆಂಬುದಿದು ಕಾಲ ಗುಣಪೋ ಎನ್ನನು ಎಡೆಗೊಂಡ ಕರ್ಮಫಲಪೋ (ಹಜಕಾ. ೧೧-೧೯); ನಡುವಿನ ಸಣ್ಣಂ ತಮ್ಮೊಳಮೆಡೆಗೊಂಡವೊಲರ್ಪ ನೆಲ್ಲಳ್ (ದಶಕು. ೧-೩೧); ಪಂಡಿತರೊಡ್ಡು ಗಾಯಕರ ಸಂತತಿಯೆಡೆಗೊಂಡಿರ್ದು ದೋಲಗದೊಳಗೆ (ಭರಣ. ೧-೭೩). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ಮಹಾ ವಿವಾಹಮಂಟಪಮಂ ಪುಗುತಿರ್ಪಾಗಳ್ ಕಂಡು ಹರುಷಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದ ಮೇನಾದೇವಿಗಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೭೭ ವ); ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ಕಡಲಂ ಪೀರ್ವಂ ತೆ ಮಂಡಳೇಶ್ವರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೊಡೆಯನೆನೆ ಪುಟ್ಟಿ ವೀರದಿನೆಡೆ ಗೊಂಡಂ ಸಕಳಭಾತ್ರಿಯಂ ಬಿಜ್ಜನ್ನಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೩೪; 1162).

[ಎಡ್ಡೆ + ಕೊಳ್]

ಎಡೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಕೀರ್ತಿಮುಖಮುಖಮಂ ಕಳಲ್ಲಿ ಬಾಹುಪೂರಯಮನೆಡೆ ಗೊಳಿಸಿ [ಸಾಹಾಂ. ನಳವಡಿಸಿ] ಉರಗಕಂಕಣಮಂ ಕಳೆದು (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೬೦ ವ); ಗುಡಿಶೋರಣಗಳ ಪಂತಿವಿದಿಡೆಗೊಳಿಸಿ ಸರ್ವ ಸಂಭ್ರಮ ವನಂತಿಂತೆಂದು ಭಾವಕರ ಬಗೆಗೂ ಹಿಸಲ್ಪಾರದಂತೆ ಸಿಂಗರಗೆಯ್ದು (ಸೌಂದಪು. ೧೧-೩೩).

[ಎಡೆಗೊಳ್ + ಇಸು]

ಎಡೆಗೋ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು, —ತೂರಿಕೊಳ್ಳು, —ಬರು: ಎಡೆಗೋದಿರದಿರಮುದ್ದಂನುಡಿಯದಿರಿಂ ನೃಪತಿ ನುಡಿಯ ನುಡಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೯-೬); ಅಳ್ಳಾಡೆ ನರನ ಕೂರ್ಗಣೆಯಕ್ಕೇಜಿಂಗಳೆಬಳ್ಳ ಕುರುಬಲಮೆಲ್ಲಂ ಬೆಳ್ಳೋಟಮೋಡೆ ನಕ್ಕಿನಿಸೊಳ್ಳಾಳೆಡೆಗೋದನೊದಣಿ ಚೆಟ್ಟನೊಳೊವಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೪). [ಎಡ್ಡೆ + ಕೋ (< ಕೊಳ್)]

ಎಡೆಗೋರು (ಕ್ರಿ). (ಬಲೆ ಬೀಸಿ ಹಿಡಿಯುವಂತೆ) ನಡುವೆ ಹಿಡಿ: ದೇವನನೆಸಲು ಮಧ್ಯದಲಿ ಹಾಜಿಸಿದನಾ ಪಾರ್ಥನಿವನೆಡೆಗೋರಿದನಲಾ ಯೆನುತ ಕಡೆಯನುತಾರಿ ಸುಂದನು ನೂಜು ಬಾಣವನರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯಾ. ೩-೫೪). [ಎಡ್ಡೆ + ಗೋರು (< ಗೋರ್)]

ಎಡೆಗೋಲ್ (ನಾ). ನಡುವಣ ಕೋಲು; ಅಡ್ಡೆ ಗೋಲು; ತಡೆ ಗೋಲು: ಪುಗದಿರೆಂದೆಡೆಗೋಲನಿಡೆ ಮೃಡನವನ ನೋಡಿ ನಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೩೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಕೋಲ್]

ಎಡೆಜರಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರಿ; ಕದಲು: ಕಾಮುಕವ ಜೇಪೊಡೆಯಲಾ ನಿಮ್ಮರ ಧ್ವನಿಗೆ ಹೊಡೆಗೆಡೆವು ಸಪ್ತಶರಧಿಗಳೆಜರಿ ದೊಡದೊಡವು ಕುಲಶೈಲ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಜರಿ]

ಎಡತಡೆ(ನಾ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಡ್ಡಿ, —ಆತಂಕ: ಕವಿ ಜೀವನವು ಎಡತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಜಸೊಬಗಿನಿಂದ ವರ್ಣನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಡಿದೆ (ತಪ್ಪ. ೧೭೬). 'ಅಡತಡೆ' ಪರಾ. [ಎಡ್ಕೆ + ತಡ್ಕೆ]

ಎಡೆತರ (ಗು). ಮಧ್ಯದ ದರ್ಜೆಯ; ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ: ಇದು ನನ್ನ ಎಡ[ಡೆ]ತರದ ಸೀರೆ ಅಂದರೆ ತೀರ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವುದೂ ಅಲ್ಲ ತೀರ ಕೀಳೂ ಅಲ್ಲದ ವಸ್ತು (ಕಸ್ತೂರಿ. ೧೯೬೫, ೧೦೪).

[ಎಡ್ಕೆ + ತರ. / ತಮಿ. ಇಡೈತ್ತರಂ; ತುಳು. ಇಡೆತರ]

ಎಡೆತಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯಮಧ್ಯ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪದೇ ಪದೇ ಬರಿಸು; ಅತ್ತಿಇತ್ತ ಅಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಡೆಯೇನು ಮೊದಲೇನು ಎಡೆತಾಕಿಸುತ್ತ ಕೊಡುವವನ ಧರ್ಮವದು ಹುಡಿಯ ಮಣ್ಣಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೪). [ಎಡೆತಾಕು + -ಇಸು]

ಎಡೆತಾಕು, ಎಡೆತಾಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬರು; ಅಡ್ಡಬರು; ತಲೆ ಹಾಕು: ತಾವರೆಯ ನಾಳದ ತೆಪಪಿನಲ್ಲಿ ಮೂಲೋಕವನೋಳಗೊಂಡ ಗಾತ್ರದಾನೆ ಎಡೆತಾಕುತ್ತದೆ (ಅಜಿಮಾ. ೧೫೫); ಹೆಣ್ಣರ್ಧ ಮನೆಗೆ ಎಡ[ಡೆ]ತಾಕಿ ಶಿವಯೋಗಿ ಮಣ್ಣು ಮಸಿಯಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೬೪); ಹೆಗಲ ಸಂಚಯನೆ ಹೊತ್ತು ಕುಂಟೆಚೆಯಾಗಿ ಹಗಲಿರುಳೆಡ[ಡೆ]ತಾಕಿದೆ (ಸುಸಾರ. ೧೨೭-೪); ತಮ್ಮ ಬಂಗಲೆಗಳಿಗೆ ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೂ ಎಡೆತಾಕುತ್ತಿರು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೪೦); ಮೊಸರಿನವಳು ಮೂರು ಸಲ ಎಡ[ಡೆ]ತಾಕಿ ರಂಪ ಮಾಡಿ ಹೋದಳು (ಹನ್ನೊಂದ. ೮೨). ಎಡೆತಾಗು: ಗುರುಗಳ ಮನೆಗೆ ಎಳುಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೊಡಲು ವಿವಾಹಿಗಳು ಎಡ[ಡೆ]ತಾಗುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರಾಜ. ೧೧೦).

[ಎಡ್ಕೆ + ತಾಕು (< ತಾಗು)]

ಎಡೆತಾಗು 'ಎಡೆತಾಕು' ನೋ.

ಎಡೆತಿಟ್ಟು (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ದ್ವೀಪ, —ದಿಣ್ಣೆ; ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಮುಖ್ಯ ರಾದವರು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಸಮುದ್ರದ ಎಡೆತಿಟ್ಟು ಸೇರುವರು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೪೨); ನಿರ್ಜನವಾಗಿರುವುದೊಂದು ಎಡ[ಡೆ]ತಿಟ್ಟನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಕೊಂಡು (ರಾಜಾಮ. ೧೫೮). [ಎಡ್ಕೆ + ತಿಟ್ಟು]

ಎಡೆತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆಗೆ; ಬೇರೆ ತೆಗೆದಿರಿಸು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಡುಣರಸ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಳಿ ಪ್ರಭುವೀರಾಜ್ಯ ಕೆಯೆ ಎಡೆತೆಗೆದು ಸಾಸಿರಕ್ಕೆ ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸೊವೆದಿಲು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೬-೨; 812 ?).

[ಎಡ್ಕೆ + ತೆಗೆ]

ಎಡೆತೊಲಿ, ಎಡೆಮೊಲಿ (ನಾ). "ಎರಡು ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಎಡೆತೊಲಿನಾಡು' ಪರಾ. ಎಡೆಮೊಲಿ: ಹಮ್ಮಾರದಿ ದೇವನಡೆದೊಲಿ ಮುಖ್ಯ ಸಾಯಿರ ಮುಮಂ (ಎಕ. VII, ೨ ನಮೊ. ೬೪-೯೨; 1112). 'ಎಡೆಮೊಲಿನಾಡು' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಕೆ + ತೊಲಿ / ತಮಿ. ಇಡೈತುಲಿ]

ಎಡೆತೊಲಿನಾಡು, ಎಡೆಮೊಲಿನಾಡು (ನಾ). ಎರಡು ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ನಾಡು; ಕೃಷ್ಣಾ ಮತ್ತು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ನಾಡು: ಎಡೆತೊಲಿನಾಡು (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೩೬, ೫೬-೨೨; 550); ಎಡೆತೊಲಿನಾಡು (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೬-೬; 740). ಎಡೆಮೊಲಿನಾಡು: ಎಡೆಮೊಲಿನಾಡಿಗೆ ತಿಲಕದಂದದಿನೊಪ್ಪಂಬಡೆದುಕುಮೇಸವ ಕಿಜುದೊಲಿ (ಎಕ. XII, ೨೬೯-೧೨೪; 1077). [ಎಡೆತೊಲಿ + ನಾಡು]

ಎಡೆದಾಣ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಪ್ರದೇಶ; ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ: ಕಾಣುತೀತ ನನಾ ಪ್ರವಂಗಶ್ರೀಣಿ ದುರ್ಗವನೇನಿಗೊಡದೆಡೆ [ಪಾಕಾಂ. ಬಂದಡೆ, ಬಂದೆಡೆ]ದಾಣದಲಿ ತಲುಪಿದರು ತರುಶೈಲಾಯುಧಂಗಳಲಿ (ತೋರಾ. ೪-೬-೧೯).

[ಎಡ್ಕೆ + ತಾಣ]

ಎಡೆದಿಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: $\times \times \times$ ಬುಗರೆ ವಿಷಯೇ ಎಡೆದಿಣ್ಣೇ ಸಪ್ತತಿ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ: (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೪೨, ೭೫-೧೧೦; 819).

[ಎಡ್ಕೆ + ದಿಂದೆ]

ಎಡೆದುಲುಲು (ನಾ). ತುರುಬಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ: ನಸುಬಳಲಿದೆಡೆ ದುಲುಬಿನಲಿ ವೇಷಿಸಿದ ಕತ್ತರೀಲಿಗಳ ಹೆಜ್ಜೆ ನೊಸಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೦-೧೦). [ಎಡ್ಕೆ + ತುಲುಲು (< ತುಲುಲು)]

ಎಡೆದೆವರು (ನಾ). ನಡುವಣ ತಿಟ್ಟು; ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಕಡಿದರರಿಭಟ ಪಾದಪವನಡೆಗಡಹಿದರು ಗಜಗಿರಿಗಳನು ರಥದೆಡೆದೆವರ ಕೊಚ್ಚಿದರು ತುರಗವ್ರಜದ ಬಲುಮೆಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೯).

[ಎಡ್ಕೆ + ತೆವರು]

ಎಡೆದೆಲಿವು, ಎಡೆದೆಲಿಹು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಅನಕಾಶ; ಬಿಡುವು; ವಿರಾಮ; ಅಂತರ: ನಡು ನಸುಪೊಂಗಿ ಸುತ್ತಿಲಿದು ಪತ್ತಿದೆಸೆ ಕೊನೆ ಬಿರ್ಚಿ ತಣ್ಣರಲೆಗಡೆಪಾಕೆ ಪೊಕ್ಕು ಸುಲಿಯುತ್ತಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೦೩); ಬೆಂಗೊಟ್ಟೋಡಿದನನುತ್ತುಂಗ ಕರಂಗಳ ಮರಂಗಳೆಡೆ ದೆಲಿವುಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೨-೪೮); ಹರಿಸದಿನೆಡೆದೆಲಿಪಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನೊಳ್ ನೆರೆವ ಹಲವು ಹೊಳೆವೆಣ್ಣಳನತ್ತಾದರಂದಮರ್ಧಪ್ಪುವ... ತೆರೆಯಿಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೦). ಎಡೆದೆಲಿಹು: ತ್ರಿವಿಧಕ್ಕೆ ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ಒಡೆಯಂಗೆ ಒಡವೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಅಡಿ ಎಡೆಯಲ್ಲಿಪ್ಪ ದೃಢಚಿತ್ತಂಗೆ ಎಡೆದೆಲಿಪಿಲ್ಲದೆ ನಮೋ ನಮೋ ಎಂಬೆ (ನೋಳಮಾ. ೪೩-೧೭೭); ಮನೋವಾಕ್ಯ ಕರ್ಮಂಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿಸಂಪನ್ನ ಎಡೆದೆಲಿಪಿಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗಸಂಪನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಚಾರಸಂಪನ್ನ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೧೧೨೪); ಲಿಂಗೈಕ್ಯನು ಜ್ಞಾನಪ್ರಸನ್ನ ದೊಳು ಲಿಂಗ ಸಮಸುಖವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಿಪ್ಪನೆಡೆದೆಲಿಪಿಲ್ಲದೆ (ತಿವಗೀ. ೬೧-೨೯೦); ಅಂಬುಗಳೆಡೆದೆಲಿಪ ಹುಡಿ ನೀವೆಂಬ ನುಡಿಗಂಜುವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬೦೫. ೯-೪೪). [ಎಡ್ಕೆ + ತೆಲಿವು]

ಎಡೆದೆಲಿಹು 'ಎಡೆದೆಲಿವು' ನೋ.

ಎಡೆದೆಲಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೆರೆದು ಹೋಗು, —ನಿಂತುಹೋಗು: ಎಂದೆಂದಿಗು ಎಡೆದೆಲಿಯದ ನಿಜಸುಖವನು ತೊಡಗಿ (ಕೃಕವ. ೫-೧೦-೨).

[ಎಡ್ಕೆ + ತೆಲಿ]

ಎಡೆದೊಲಿ 'ಎಡೆತೊಲಿ' ನೋ.

ಎಡೆದೊಲಿನಾಡು 'ಎಡೆತೊಲಿನಾಡು' ನೋ.

ಎಡೆನಡು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಡು, —ಹೊಳು: ಎಜಿಹಂಬಾಳಂ ಅನೆಯರ ಕೊಡಗೈಂ ಕೊಡಕೆ ಎಡೆನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೧೨; 189 ?).

[ಎಡ್ಕೆ + ನಡು]

ಎಡೆನರೆ (ನಾ). ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕೂದಲು ಬೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು: ಒಡವೆಯ ನೀಗಿದಂತರಸಿಯರೆಲ್ಲರು ಮುಡಿಬಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರಲು ಎಡೆನರೆ ಹಾಯ್ದ ಪಾಟಿಯ ರಾಣಿಯೊರ್ವಳು ಬಿಡುಗವಟ್ಟಂತು ನುಡಿದಳು (ಭರಣ. ೫೯-೭೨).

[ಎಡ್ಕೆ + ನರೆ / ತಮಿ. ಇಡೈನರೆ]

ಎಡೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ವಿಟ್ಟಿಗೆಜೆಗಳ ಎಡೆನಾಡ ಗ್ರಾಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧-೨; 797 ?); ಪುನ್ನಾಡ ಎಡೆನಾಡು ವಿಷಯೇ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೨೭, ೧೨೨-೫೩; 800); ಮನುನಿಭನೆಡೆನಾಡಧಿಪತಿ (ಎಕ. VI, ೨೧೬-೧೨; 1057).

[ಎಡ್ಕೆ + ನಾಡು]

ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು 'ಎಡೆನಾಡೆಲ್ಪತ್ತು' ನೋ.

ಎಡೆನಾಡೆಲ್ಪತ್ತು, ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು (ನಾ). ಎಡೆನಾಡು ಎಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬ ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಳುಹೆಯೆಲ್ಪತ್ತೆಡೆನಾಡೆಲ್ಪತ್ತು ತಂದ ಪೂರಪನ್ನೆರಡು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೭೬-೧೨; 991); ಎಡೆನಾಡೆ[ಡೆ] ಪ್ಪತ್ತರ ಗಾವುಣ್ಣಗಳು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೪-೧೯; 1000).

ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು : ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತಗಣಾಕ್ತಿ (ಇಲ. VII, ೧೭೩-೩; 350); ಎಡೆನಾಡೆಪ್ಪತ್ತು $\times \times \times$ ಶಾಕ್ತಿ (ಎಲ. VII, ೩೧೦. ೫೨-೨೨; 357 :).

[ಎಡೆನಾಡು + ಎಪ್ಪತ್ತು]

ಎಡೆನಿಚ್ಚ (ನಾ). ಚಾಡಿ ಹೇಳುವುದು; ದ್ರೋಹಮಾಡುವುದು; “ಪಿಸುಣ” (ಚತುನಿ. I, ೧೩ ಕೆ). [?]

ಎಡೆನುಡಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯದ ಮಾತು; ನಡುವಣ ಮಾತು : “ಎಡೆಯ ನುಡಿ = ಎಡೆನುಡಿ” (ಶಮದ. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋಗ).

[ಎಡೈ + ನುಡಿ]

ಎಡೆನೆಲಿ (ನಾ). ಸ್ಥಳ ಸಾಕಾಗು; ತುಂಬು; ಅಡಕವಾಗು : ಎಡೆನೆಲಿಯದು ಭುವನತಳಂ ನಡೆವ ಚತುರ್ವಲಕೆ ದಿವಿಜಬೇಚರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆಡೆ ನೆಲೆಯದು ಗಗನಮುಮೆನೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩೪); ಗಗನಮೆಡೆನೆಲಿಯ ದೆನ್ನಿದ ಗಗನೇಚರ ಸೈನ್ಯಮಿಸುವ ಪೊಸಮಸೆಯ ಸರಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೦); ನಡೆವರಸಂಟೆಯ ತಂಡಕ್ಕೆಡೆನೆಲಿಯದು ಪೊಡವಿ ಗಂಡು ಗೋಗಿಲೆಯುಡೆಗಕ್ಕೆಡೆನೆಲಿಯದಿಗತುಮಾಗಸಮೆಡೆನೆಲಿಯದು ಗಿಳಿಯ ದಳಕೆ ದೆಸೆಯನಿತತುಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೨೬); ಭತ್ತಚಾಮರದ ಮಸಕ ಮಯವಾಯ್ತೆವರೆ [ನೆಲೆ] ಯದಾಗಸವೆನಲು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೨-೪೧).

[ಎಡೈ + ನೆಲೆ]

ಎಡೆನೆಲಿಹ (ನಾ). ಸ್ಥಳ ಸಾಕಾಗುವಿಕೆ, —ತುಂಬುವಿಕೆ : ಪರ್ಯಾಪ್ತವಕಾಶ - ಎಡೆನೆಲಿಹಮುಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೯-೩).

[ಎಡೆನೆಲಿ + ಹ]

ಎಡೆನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೋಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಹೊಂದು : ರಾಜಪುತ್ರಿಯು ಎಡೆನೋಡಿ ಚಟಕೆ ಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ, “ಕೈರೋ ಬಂದಿದ್ದಾನೋ ಎನೋ?” ಎಂದಳು (ಪಂಜಾವ್ಯ. ೮).

[ಎಡೈ + ನೋಡು]

ಎಡೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ : ಎಡೆಪಟ್ಟು ಮನೆಯೊಳುಂಬವರುಂಡು ಮನ್ನಣೆವಿಡಿದರು ನೀಚರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಭರಣ. ೪೦-೧೭).

[ಎಡೈ + ಪಡು]

ಎಡೆಪಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಎಡೆಪಟಿಗೀ ನಡೆಕೆಯ್ತು ತಪಂ ಸಯ್ಯಮಮಾನೊಳುತ್ತರ ಸಂಭವಡೆಕೊಟಿದಿತ್ತು (ಎಲ. II, ೯೩-೧; 700).

[ಎಡೈ + ಪಟಿ ?]

ಎಡೆಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸು; ನಡುಹರಯ : ಕೆಂಪು ಮುಖದ ಸ್ಥೂಲಕಾಯದ ಎಡೆ[ಡೈ]ಪ್ರಾಯದ ಮನುಷ್ಯ (ಕಲನ. ೨೬೪); ಎಳವೆ ಇನ್ನೂ ತೀರ ದಾಟಿಲ್ಲದ ಎಡೆ[ಡೈ]ಪ್ರಾಯ (ಮೂರುಲು. ೩೨).

[ಎಡೈ + ಪ್ರಾಯ]

ಎಡೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಯನ್ನು ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕು : ವಾಯು ಹಸಿದು ಅಪೋಷಣವ ಕೊಂಬರೆ ಎಡೆಬಡಿಸುವ ತೆಟಸಿನ್ನಾವುದು (ವಚಶಾ. I, ೪೩); ಮಲ್ಲಮ್ಮನತಿಭಕ್ತಿಯಂ ಕೈಮುಟ್ಟಿಯೆಡೆಬಡಿಸಲನುವಾದಳು (ಮಲ್ಲಚ. ೫-೪).

[ಎಡೈ + ಬಡಿಸು]

ಎಡೆಬಾವು (ನಾ). ಬಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಕಿರುಕುಸಾಲೆ, ಭಕ್ತ ಕಾಳು, ಅಂಬಿಲದೊಳಗಣ ಅಕ್ಕಿ, ಹೊಸಹೆಂಚು ಇವನ್ನೆರೆದು ಪೂಸಲು ಎಡೆಬಾವು ಮಾಡುಂ (ಎವೈ. ೭೯).

[ಎಡೆ ? + ಬಾವು]

ಎಡೆಬಿಡು ‘ಎಡೆವಿಡು’ ನೋ.

ಎಡೆಮಟ್ಟು (ನಾ). ಶುದ್ಧಕ್ಕೂ ಅಶುದ್ಧಕ್ಕೂ ನಡುವಣ ಸ್ಥಿತಿ : ಪಟ್ಟಣದೊಳು ಜನ ಕೊಟ್ಟು ಹಣವನೆಡೆಮೆ[ಡೆಮು]ಟ್ಟು ಬಾಹಿರಮಟ್ಟವೆಂದು ದಿಟ್ಟತನದ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ವಟ್ಟವ ಕೊಂಬ ಸೆಟ್ಟಿಗಳಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೩-೮೩).

[ಎಡೈ + ಮಟ್ಟು]

ಎಡೆಮಡಗು (ಕ್ರಿ). ತಡಮಾಡು; ನಿಧಾನಿಸು; ತೆರಹುಮಾಡು; ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಒಡನೆಯವರೊಂದೆ ಮಾರ್ಬಲವೆಡೆಮಡಗದೆ ಪೊಗಟೆ ತಾಗಿ ತಳ್ಳಿಡಿದು ಯಶಂಬಡೆದಂ ಗೊಗ್ಗಿ (ಎಲ. XI, ಚಕ್ಕ. ೬-೪; 925); ತುಡು ಪಾಶುಪತಮನೆನೆ ನರನೆಡೆಮಡಗದೆ ತುಡೆ ದಿಶಾಳಿ ನಡುಗಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೨); ಒಡೆದಂ ವಜ್ರದ ಕೋಂಟಿಯ ನೆಡೆಮಡಗದೆ ಬಂದು ವಜ್ರಮುಖನಾಂತಿಷಿಯಲ್ ಕಡುಕೆಯೊಡೆ ಕೊಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೦೦).

[ಎಡೈ + ಮಡಗು]

ಎಡೆಮಣೆ (ನಾ). ಎಡೆಯನ್ನು ಇಡುವ ಮಣೆ : ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು ಕೊಂಡು ಎಡೆಮಣೆಯ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಕುಳಿತ (ಬೆಳುಮ. ೧೦೫).

[ಎಡೈ + ಮಣೆ]

ಎಡೆಮನೆ ‘ಎಡೆವನೆ’ ನೋ.

ಎಡೆಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಾನ್ನಳಿಗೆ ಸಾಯಿರ ದೊಳಗೆಡೆಮಲೆ[೧೨] ಮುದುವರ ೩೦ ಮಂಡಲಿ ನಾಡೊಳಗೆ (ಕಾ. IV, ೧೩-೩೮; 1165).

[ಎಡೈ + ಮಲೆ]

ಎಡೆಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಬಂದಳೆ ದೇವಿ ಪಂಕ್ತಿಗೆಡೆಮಾಡಿಸಿದಪ್ಪಳೆ ಚಂಡಶಾಸನಂ ಬಂದನೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೪).

[ಎಡೆಮಾಡು + ಇಸು]

ಎಡೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಸ್ಥಳಮಾಡು; ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡು : ಅತನ ಪಡೆಗೆ ನಡೆಯಲೆಡೆಮಾಡಿದಂತೆ ಬಳ್ಳಿಳಾದ ದೆಸೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫ ವ); ಬದುಕಿದೆನೆನುತ್ತವರ್ಚನೆಗೆ ಎಡೆಮಾಡುತಂ ಸದ ಮಳರನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಂ ಬೇಡುತಂ (ಬಸವ. ೭-೨೧); ನೀಳಯವ ಹೊಕ್ಕು ಒಡೆಯೊಳೆಡೆಮಾಡಿದ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ತೇಜೋಮಯದೆ ಮಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೨-೪೦); ವಿಪುಲ ವಿದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಂಟಕವಾಗಿ ಸಜ್ಜನರ ಅಪಹಾಸ್ಯ ಕೈಡೆಮಾಡಿ ಕೆಡಿಸುವುದರಿಂದ (ಕನಪು. ೨೨); ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಹಲವು ಅನಾಯತಗಳಿಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ (ಚಕದೇ. ೧೩೧).

[ಎಡೈ + ಮಾಡು]

ಎಡೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ನೈವೇದ್ಯಮಾಡು; ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು; ಬಲಿ ಕೊಡು : ಪರಚಕ್ರಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿ ಭೂವಲಯಮಂ ಭಂಡಾರಮಂ ಬಾಲ ವೃದ್ಧರನೇಡಾಡಿ ತಪಕ್ಕೆ ಪೋಪುದನಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೨); ಸತ್ಕರಿಸಿ ದಿವ್ಯಾನ್ನಗಳನೆಡೆಮಾಡುತಿರೆ (ಸಾಂದಪು. ೪-೪೯); ಅದಿದೈವ ವನು ತಾ ಭೇದಿಸಲಿಕೆಯದಲೆ ಹಾದಿಯ ಕಲ್ಲಿಗೆಡೆಮಾಡಿ ನಮಿಸುವ ಮಾದಿಗರ ನೋಡು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮); ತಂದೆಡೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ವನಿತೆಯ ರೊಲವಿಂದ ದಿವ್ಯಾನ್ನಪಾನಗಳ (ಭರಣ. ೪-೯); ಯಜಮಾನನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ತಿಂಡಿತಿನ್ನಿಸುಗಳನ್ನು ಎಡೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಕಪಪು. ೪-೭೪).

[ಎಡೈ + ಮಾಡು]

ಎಡೆಮಾತು ‘ಎಡೆವಾತು’ ನೋ.

ಎಡೆಮಾರು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗು; ಸ್ಥಾನ ಪಲ್ಲಟವಾಗು : ಪಂಡಿತನೊಬ್ಬ ಬಂದು ತನ್ನ ಕವಿತೆ ಹೇಳುವ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ ‘ಮಹಾ ಭಾರದ ದ್ರೋಣಪರ್ವತ’ ಎಂದನಂತೆ. ದೊರೆ ಬೆರಗಾಗಿ ‘ಇಡೇನು ವಿಚಿತ್ರ’ ಎಂದರಂತೆ. ಪಂಡಿತ “ಭಾರತದ ‘ತ’ ಎಡೆಮಾರಿ ಪರ್ವದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದೆ. ಇದು ಸ್ಥಾನಪಲ್ಲಟಾಂತರ” ಎಂದನಂತೆ (ಕನ್ನ. I, ೨೩೮).

[ಎಡೈ + ಮಾರು (< ಮಾಲು)]

ಎಡೆಮಾರು (ನಾ). ಸ್ಥಳಾಂತರವಾಗುವುದು; ಸ್ಥಾನ ಪಲ್ಲಟ : ಭಾರತದ ‘ತ’ ಎಡೆಮಾರಿ ಪರ್ವದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದೆ... ಇದನ್ನು ಎಡೆಮಾರು ಎಂದಾದರೂ ಕರೆಯಬಹುದು (ಕನ್ನ. I, ೨೩೮).

[< ಎಡೆಮಾರು]

ಎಡೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಗು; ನಡುವೆ ವಿಮುಖವಾಗು : ಇರುಳುಗಳ್ಳಿ ವೀರನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಹೊಡೆಕಾರ ನಾನಾಗಹೆನು ಯಡ[ಡೆ] ಮುರಿಯದೆ ನಿಲ್ಲಲವೊ (ತುರಂಗ. ೫೭-೫೭). [ಎಡ್ಡೆ + ಮುರಿ]

ಎಡೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ನಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಮುಳ್ಳು; ಅಡ್ಡೆ ಲಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಮುಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಡ್ಡಿ; ತೊಂದರೆ : ತೊಡಕು ಸಲ್ಲದು ಹಿರಿಯನೊಳು ನಮ್ಮರ್ತಿಯ ನಡಸದಿರಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀನು ಎಡೆಮುಳ್ಳನೇಳೆಯಬೇಡೆನುಗದು ಸಲಲೆಂದು ನುಡಿದಳು (ಭರತ. ೫೦-೪೦). [ಎಡ್ಡೆ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳು)]

ಎಡೆಮುಱು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗು : ಎಡೆ ಮುಱುದುಡ್ಡೆಯರ್ವಿನ್ನೇನೋಡೆಯ ಭಿತ್ತಿಯ ಚಿತ್ರವಾದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಮುಱು]

ಎಡೆಮೃತ್ಯು (ನಾ). ಮಧ್ಯ ಕಾಲದ ಮೃತ್ಯು; ಅಪಮೃತ್ಯು; ಅಕಾಲಮೃತ್ಯು : ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಶಿಡಿಲು ಬಡಿದು ಮರವು ಮೇಲು ರುಳಿ ಪ್ಲೇಗೊ, ಕಾಲರಾ ತಗುಲಿ ಮೃತರಾದರೆ ಎಡ[ಡೆ]ಮೃತ್ಯು (ಅಪ ಮೃತ್ಯು)ವಿನಲ್ಲಿ ಹೋದನೆಂದು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೬೮). [ಎಡ್ಡೆ + ಮೃತ್ಯು]

ಎಡೆಯು 'ಎಡ್ಡೆ' ಪರಾ.

ಎಡೆಯು (ನಾ). ಹತ್ತಿರದವನು; ಜತೆಯವನು : ಎಡೆಗೆ ಬಹು ಸ್ವಪ ನುರನಣೆಗೆ ತನ್ನೆಡೆಯರನು ಕರದೋಡಿ ಬಹಿರೊಳು ಹಿಡಿದು ಖಡುಗವ ನಿಂದ ಬಸವನು ಗಣರಾವೃತದಿ (ಬಜ್ರಪು. ೧೦೨-೫೭). [ಎಡ್ಡೆ + ಆ]

ಎಡೆಯು (ನಾ). ದನಕಾಯುವವನು; ಗೋವಳ; ಗೊಲ್ಲ : ಎಡೆಯ ನರಸಾದೋಡೆ ಕೊಡೆಯ ಕಾವು ಮೇಗಾ ದು ದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨೪). [ದೇ. || ತಮಿ. ಇಡ್ಡೆ]

ಎಡೆಯುಕ್ಕರ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿಯ ಹೆಸರು : ವನಜಸಂಭವಗಣಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲೊಳತ್ತಲ್ ವನರುಹೋದರೆ ಗಣಯು ಗಳಮದಕ್ಕೆ ರುದ್ರನವಂತ್ಯದೊಳೆ ವಂದಿಕೆ ನಾಲ್ಕೆಗಣ ವನಿತೆ ವನಿತೇ ಕೇಳೆಡೆಯುಕ್ಕರಕ್ಕೆನಸುಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೫-೭); ನಾಗವರ್ಮನು ೫ ಅಕ್ಕರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು :- ಪಿರಿಯುಕ್ಕರ, ದೊರೆಯುಕ್ಕರ, ನಡು ವಣಕ್ಕರ, ಎಡೆಯುಕ್ಕರ, ಕಿಷುಯುಕ್ಕರ (ಕೃಷಿ. ೧೨೫); ಎಡೆಯುಕ್ಕರದ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಗಣ, ಅಮೇಲೆ ಎರಡು ವಿಷ್ಣು ಗಣಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರುದ್ರಗಣ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗಣಗಳು (ಭಂದೋಂಬು. ೧೭೬). [ಎಡ್ಡೆ + ಅಕ್ಕರ]

ಎಡೆಯಣ (ಗು). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ; ನಡುವಿನ : ನಡುನೆತ್ತಿಯುದರ ದೇಹದೊಳೆಡೆಯೆಡೆಯಣ ಸಂಧಿ (ಖಮದ. ೭-೪೭). [ಎಡ್ಡೆ + ಅಣ]

ಎಡೆಯಲೆ (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡು; ಓಡಾಡು : ಹೊಡೆಯಲಾಗದು ಕೆಡೆದು ಯಮುನೆಯ ತಡಿಯ ಬಳಿಯಲಿ ಮೀನು ನುಂಗಿತಡೆಯಲೆದು ತಾನೊಬ್ಬ ಬಂದನು ಬೇಂಟೆಯಾಡತಲು (ಸಂಭವ. ೧೭-೫). [ಎಡ್ಡೆ + ಅಲೆ]

ಎಡೆಯಱು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ತಿಳಿ; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ತಿಳಿ : ಎಡೆ ಯಱುದು ತೊಳಗುವಂತಿರೆ ಸಿಡಿಲ್ಲ ಪೋಯ್ತುಟ್ಟುದಾಗಳಂಗಳಕಲೆ ಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೫೮, ಕುದ್ರಕ); ಒಳಗು ಪೊಟಗು ಬಲನೆಡನೆಂಬೀ ಯೆಡೆಯಱುದು ಮೆಯ್ಯಳಂ ಸೂಟ್ಟಡವಾಗದೆ ಕಾಯ್ತು ಪೋಯ್ತು ರೊರ್ವರನೊರ್ವರ್ (ಗದಾಯು. ೮-೧೬); ಎಡೆಯಱುದಿರಿಮೆಂಬ ಇಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆಯನೆಂಬ ಇನ್ನಂ ಪೆಜಸಾರೆಂಬಗ್ಗದ ಪಡಿಯುಜರ ರವಂ ನೆಗಟ್ಟುದಾ ಮಹಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧-೭೭). [ಎಡ್ಡೆ + ಅಱು]

ಎಡೆಯಾಟ (ನಾ). ಅತ್ತಿತ್ತ ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಾಡುವುದು, —ಓಡಾಡು ವುದು; ಸಂಚಾರ : ಎಡೆಯಾಟಕಡಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟುತುನೋಡಾ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೮೮೭); ಕಾಯವಳಿದ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಎಡೆಯಾಟ ಉಂಟೆ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೨೨೬-೨೬); ಬ್ರಹ್ಮಮುಖದಲಿ ಶ್ವಾಸರೂಪದಲಿ ನಿಲ್ಲ ದೆಡೆಯಾಟದಲಿಯಿರುತಿರೆ (ಸಂಭವ. ೪-೧೪); ತೋಟ ಕಾಡಾರಂಬ ಕರ್ಬು ಗರ್ವಗಳೆಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರ ಜನರು (ಮೋಹತ. ೭-೭೦); ಪಡಿಯಾಸೆ ಹರದಂಗೆ ಮಡಿಯಾಸೆ ವೇಶ್ಯೆಗೆ ಜಡೆಯಾಸೆ ಬೂದಿಗೊರವಂಗೆ ಹಾದರಕೆ ಎಡೆಯಾಟದಾಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೭೮); 'ಅವಳು ಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವವಳಾದರೆ ದಿನಕರನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಎಡೆಯಾಟ (ಪಹಾರ. ೪೦).

ಎಡೆಯಾಟದವ = ಅಡ್ಡಾಡುವವನು; ಸುತ್ತಾಡುವವನು; ಅಲೆ ಮಾರಿ : ಕೂಟಗಳಲಿ ಕುಣುಕುಗೊಡದೆಡೆಯಾಟದವರಲಿ ವೇಷ ವಿವಿಧ ವಧಾಟಿಯರಲಿಜನಿದನು (ತೂರಾ. ೫-೨-೨೦). [ಎಡ್ಡೆ + ಅಟ]

ಎಡೆಯಾಡಿಕೆ (ನಾ). = ಎಡೆಯಾಟ : ಕೂಡೆ ಪಲ್ಲಟವಾಗಿಡು ಮಱಿ ಮಾಡಿ ತಿರುಗಿಸುತಿವರನಿವರೆಡೆಯಾಡಿಕೆಯಲೇ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆಯಾಡಿ ಕಾಣದೆ] ಸಂದವಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ದಿನವೆಂದ (ತೂರಾ. ೪-೧೦-೧೭).

[ಎಡೆಯಾಡು + ಇಕೆ]

ಎಡೆಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುತ್ತಾಡಿಸು; ಓಡಾಡಿಸು : ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ತೆಜದಿ ತವನಿಧಿಗಾಸೆಮಾಡೆನು ನಂದಿ ಯಂತೆ ವಿಳಾಸಿನಿಯೊಳೆಡೆಯಾಡಿಸೆನು (ಬಸವ. ೯-೭೭); ಅವಳಾನಕ್ಕಸಾಲೆ ಯವಗೆ ಬಂಗಾರವಂ ಮಾಡವೇಳ್ವಂ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟೊಡವಂ ಬಂಗಾ ರವಂ ಕುಡದೆಡೆಯಾಡಿಸಿದನೆ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೧೫೪); ನೆವದೊಳೆಡೆ ಯಾಡಿಸುತ ತವೆ ಸಖನು ನುಡಿಯಿಸುತ ಕವಿದಿರಲು ಬಗೆದ ಚಿನ್ನವನು ಪ್ರತಿ ವೆರಸಿ ತವಕದಲಿ ತೆಗೆವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೭). [ಎಡೆಯಾಡು + ಇಸು]

ಎಡೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಡ್ಡಾಡು; ಅಲೆದಾಡು; ಸಂಚರಿಸು; ಸುತ್ತಾಡು : ಅಕೆಗಳೆಡೆಯಾಡಿಯುಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಪಾಡಿಯುಂ ಮನುಜ ಮಾಂಧಾತನಂ ಸೋಲಿಸಲಾಜದೆ (ಪಂಪ. ೭-೯೧೪); ಎಡೆಯಾಡು ವೆಳೆನೆಂದಿರೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಲತಗೆಗಳಿಂ ರಾಗ ಸಾಗರಂ ಕವಿದಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೧೦೧೦); ಮುಗಿಲೆಡೆಯೊಳೆವಿಡದೆಡೆಯಾಡಿ ಬಟಲ್ ಬಿಜ್ಜೊದರಿಯುರ್ಕಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೦); ಹಡಗನೇಜುವಂಗೆ ತಡಿಯೊ ಳಿರ್ಪಚಲಂಗಳೆಡೆಯಾಡುವಂತೆ (ಅನುಸಾ. ೨-೭-೧೦); ಶೇಷಪ್ರ ಮಾಸ್ತ ರರು ಮುಂದೆ ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ದಿಗ್ಗನೆ ಎದ್ದುನಿಂತು ಎಡೆಯಾಡತೊಡ ಗಿದರು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೮). [ಎಡ್ಡೆ + ಅಡು]

ಎಡೆಯಾಯ್ಲು (ನಾ). = ಎಡೆಯಾಟ. 'ಎಡೆಯಾಯ್ಲು ತನ' ಪರಾ. [ಎಡ್ಡೆ + ಆಯ್ಲು (< ಆಯ್ಲು)]

ಎಡೆಯಾಯ್ಲು ತನ (ನಾ). ನಡುವೆ ಅಡ್ಡಾಡುವಿಕೆ; ಅಲೆತ : ಚಿಡ್ಡ ಯ್ಯನು ಜಕ್ಕಯ್ಯನುವೆಂಬ ಪಾರುವರು ಗುಣ್ಣುಮಯ್ಯಂದೋಱು ಎಡೆ ಯಾಯ್ಲು ತನದಿಂ ರಾಜಗಾಮಿತಂಗೆಯ್ಲು (ಸೌಹ. IX-i, ೧೨೭-೧೬; 1060). [ಎಡೆಯಾಯ್ಲು + ತನ]

ಎಡೆಯಾಱು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬತ್ತಿ ಹೋಗು; ಒಣಗಿಹೋಗು : ಮತ್ತೊಂದೆಡಲಿ ಮನ ಕಾಲುಜದಂತನುರಾಗರಸವೆಡೆಯಾಜದಂತನುಪ ಮನ ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನ ಸುಖದೊಳಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೨೭).

[ಎಡ್ಡೆ + ಅಱು]

ಎಡೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆಯಿಡು; ಅವಕಾಶಕೊಡು : ಅವಧಿಯ ನೊಂದು ತಿಂಗಳೆಡೆಯಿಟ್ಟುನಿಯಂ ತಡೆದಿಪರ್ವನಲ್ಲನೆಂಬವಸರದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೨-೪೭); ಎರಡುಂ ಕೈಗಳುಂ ನಿಷ್ಕರುಣೆಗಳೆಡೆಯಿಟ್ಟು ಕಡಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೭).

ಎಡೆಯಿಡೆಪಡು = ಅವಕಾಶವಿರುವಂತಾಗು; ಅಂತರವಿಡು :
 “ಅನಂತರಾ - ಎಡೆಯಿಡೆಪಡದ” (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೭). [ಎಡೈ + ಇಡು]
 ಎಡೆಯಾ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು :
 ಕಾನ್ಯಧರ್ಮ ಮೂಲಭೇದನವನ್ನೆಸಗುವ ಮಹಾದೋಷದ ಬೀಜಕ್ಕಾ
 ದರೂ ಎಡೆಯಾಯಬಾರದು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೫). [ಎಡೈ + ಆ] 5
 ಎಡೆಯುಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಟ್ಟಮಾತನ್ನು ನಡುವೆ ಮುರಿ;
 ವಚನಭಂಗಮಾಡು : ಮನಂಗಿಡಲೀವನೆ ಪೋಗಿ ಬಂಜಿಮಂಡೆಯುಡಿ
 ಯಾಡಲೀವನೆ ಮನೋಮುದದಿಂ ಕರೆದಿತ್ತು ಕೆಯ್ಯಳಂ ಬಿಡೆ ಮುಗಿವಾಜೆ
 ದಲಾ ನೆಗಟ್ಟುನೀ ಧರೆಯೊಳಾ ಎಡೆವಾರಿದೇವನೆ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗ. 1149 ?). IP ಎಡೆಯುಡಿಯಾಡು (= ನಡುವೆ ಓಡಾಡು) 10
 ಎಂದು ಪಾಠವಿರಬಹುದೆ? [ಎಡೈ + ಉಡು + ಆಡು]
 ಎಡೆಯುಡುಗು, ಎಡೆವುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು;
 ಪರಂಪರೆ ಮುರಿದು ಹೋಗು : “ಎಡೆಯುಡುಗು - ವಿಚ್ಛೇದೀ
 (ಸ್ಥಳಬಿಡು)” (ಶಮಧಾ); ನೆಗಟ್ಟುನೀ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಂಗಳನ್ನಿಂದಿತ್ತೆಡೆ
 ಯುಡುಗದೆ ನಡೆಯಿಸುವುದು (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ); ಕಡುಕುಂ ಪರಬ್ಬಳುಂ
 ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳನೆಡೆಯುಡುಗದೊತ್ತಿಡೆಯಿಂದಿತ್ತೆ ಬಿಡೆ ಚ್ಚು ಪಾಯಿ
 (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೪); ಕಿಡುವೊಡಲೊಡಮೆಗಳೆರಡೊಳೆಡೆಯುಡುಗದೆ
 ತೊಡರ್ದು ತೋರ್ಪಹಂ ಮಮಭಾವಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪-೧೫); ಕಡುಗಮನೆ
 ಘರಿಘರಿನೆಡೆಯುಡುಗದೆ ಕೊಜೆದರೆ ಮಡಗಿದಂ ನಿಜಶಿರಮಂ (ರಾಜಶೇ. 11
 ೧೪-೨೯). ಎಡೆವುಡುಗು : ಎಡೆವುಡುಗದೆ ತದ್ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ
 ನಾಗಿ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೯೩-೧೪; 1162). [ಎಡೈ + ಉಡುಗು]
 ಎಡೆಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಪ್ಪತ್ತಜ ಬಳಿಯ
 ಎಡೆಯೂರು ಗುಯ್ಯಲೊಂದು ಆ ಗುಯ್ಯಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿದ
 ಲುಂಕೇಶ್ವರದೇವಗ್ಗಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೪೦-೫; 987).
 [ಎಡೈ + ಊರು (< ಊರಾ)]
 ಎಡೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಾಚು, — ಸೇರಿಸು; ನಡುವೆ
 ಇಡು : ಇರುಳುಗಳನ್ನ ಕೂಡೆ ಸೇರಿದ ಮರುಳಿನಂತಿರೆ ನೀವು ರಣದಲಿ
 ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಬಿರಿ ಹಾಯ್ದರವದಿರು ನಿಮ್ಮನೆಡೆಯೊಡ್ಡು (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ವೀ. 1
 ೧೭-೨೨); ಉಜುವ ಬಾಲವ ಬೆಳಸಿ ದಾರಿಯ ತೆಪ್ಪುಗೊಡದೆಡೆಯೊಡ್ಡು
 ಮನುಜನ ಮುಜುವನು ತಾ ಕಾಂಬೆನಿನ್ನೆನುತಿರ್ದನಾ ಹನುಮ (ಕುವ್ಯಾ. ೨
 ೬೦೫. ೧೧-೧೪). [ಎಡೈ + ಒಡ್ಡು]
 ಎಡೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒತ್ತು, — ಅದುಮು : ಮಸಗಿ
 ಬೆಸದಿದ್ದು ವಿವರಮನಿಸಿಯದೊಡೆಯೊತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಪೊತ್ತು] ಪೊಕ್ಕು
 ಕೆಲನಂ ಕೊಬ್ಬುತೆಸಿದು ಬಿದಿದಾರ್ದುಮೇಟೆಗೀಟೆಗೆ ಸಮಂಜಸನಿಕ್ಕ
 ಮಿಕ್ಕನರಿವಾಹಿನಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೫); ಎಸೆವ ಚೆಂದೆಂಗಾಯ್ಕಳೊಂ
 ದೊಂದನೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡೆ] ಯೊತ್ತಲೊಸರಿ ಸೋರ್ವಳನೀರ್ಗಗಳ್ಳುಂ
 ಗಳಾಗಿ (ಚೈಮುಖಾ. ೩-೨೭). [ಎಡೈ + ಒತ್ತು]
 ಎಡೆಯೊತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ; ಮಧ್ಯತಾಳ (?) :
 ಜಾಣ್ಣೆದದಾಡಿ ಮೊದಲ ತಾಣದೊಳೆಡೆಯೊತ್ತಿನೊಳೆಸೆವ ಕಡೆಯ ತಾಳದ
 ಯತಿಯೊಳಾ (ಅಜಿತ. ೫-೪೧). [ಎಡೈ + ಒತ್ತು]
 ಎಡೆಹಗಲ್, ಎಡೆಹಗಲು (ನಾ). ನಡುಹಗಲು; ಮಧ್ಯಾಹ್ನ : ಮಡೆ
 ಮಾಡದ ಲೋವೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೋದ ಪೊಸಮುತ್ತಿನ ಮೊತ್ತದ ಬೆಳಗು
 ಚಂದನಾಲೇಪದ ಪದನಂ ಕುಡುವುದಲೆವ ರವಿಗಡವಗಲೊಳಾ (ಯಶೋಚ. 1
 ೧-೨೯); ಎಡೆಹಗಲವರೆಗೂ ಅವರನ್ನು ತಡೆದು ಅಲ್ಲಿಯ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ನಗ. 1
 ೫). ಎಡೆಹಗಲು : “ಮುಂಜಾವಿನ ನಂತರ (ನಡುಹಗಲು)” 45
 (ಜಾನಕೋ. ೨೪). [ಎಡೈ + ಹಗಲ್]

ಎಡೆವಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬನವಸಿ ನಾಡೊಳಗಣ
 ಕಂಪಣ ಮಾಸವೂರು ೧೨ ಎಡೆವಟ್ಟು ಬಳ್ಳವೆ ೭೦ ನರಿಯಳಿಗೆ ೪೦ (ಕಾ. 1
 IV, ೧೩-೩೭; 1165). “ಎಡೆವಟ್ಟು” ಪರಾ. [ಎಡೈ + ?]
 ಎಡೆವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇಡುವ ಬಟ್ಟಲು :
 ಎಡೆವಟ್ಟಲ್ಲಿದ್ದಣಿಗೆ ಪಡಿಗಳ್ಳೆ ತಗುಳ್ಳ ಪಟಾಯ ಬಿತ್ತರಿಗೆ ತಕ್ಕಡೆಯ
 ಷುದು ಪಂತಿಕಾಜರ ನಡೆಯ ಷುದು ವಿಲಾಸದಿಂದಮಿರಿಸಿದರಾಗಲ್
 (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೭). [ಎಡೈ + ಬಟ್ಟಲ್]
 ಎಡೆವಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗ; ನಡು ದಾರಿ : ಬರುತಿಪ್ಪ
 ಮಡದಿಗಿಡೆವಟ್ಟಿಯೊಳು ಬಂದ ಸಂಕಟವನ್ನಾವ ಜೀವರು ಕೇಳ್ವರು
 (ಹಜಕಾ. ೧೨-೫೬); ನಾನಾ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪೇಜಿಕೊಂಡು ನಡೆತರ್ಪಾ
 ಗಳೆಡೆವಟ್ಟಿಯೊಳ್ಳಿಯುಂ ಲಿಂಗದರ್ಶನಂ ಸಮನಿಸಿದಿರಲ್ (ವೃ. ೨. 1
 ೬-೮ ವ). ೨. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ನನ್ನಿಯ ಗಂಗಪಮ್ಮಾಡಿ
 ದೇವರಸರುಡೆವಟ್ಟು... ಬಳ್ಳವೆಯಪ್ಪತ್ತುಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. 1
 ೧೪-೧೩; 1158). “ಎಡೆವಟ್ಟು” ಪರಾ. [ಎಡೈ + ಬಟ್ಟು]
 ಎಡೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳವಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಜೋಡಿಸು : ನುಡಿಸಿದರು
 ರಾಯಮದ್ದಳಿಗರತಿಶಯ ಮುದವನೆಡೆವಡಿಸಿ ಸಭಿಗೆ (ರೇವಣ. ೩-೪೨);
 ಲಿಂಗವ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳೆಡೆವಡಿಸಿದ ದೇಶಿಕ ಚಕ್ರೇಶಂ ಸಿದ್ಧೇಶಂ
 ರಕ್ತಪದ (ಉದ್ಭವ. ೨-೫). [ಎಡೈ + ಪಡು + -ಇಸು]
 ಎಡೆವಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಮಲಗು; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಮಲಗು : ಪಗಲಂ
 ಕಳೆದಾಯಿರುಳೆಡೆವಟ್ಟರ್ ವೈಶಂಪಾಯನನೊಳಂ ಪತ್ತಲೇಖಿಯೊಳಂ...
 ಅಲಾಪಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿದುರ್ (ಕಾದಂಬ. ೬೧೧). [ಎಡೈ + ಪಡು]
 ಎಡೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಪಡೆ : ದಿವಸ
 ಕರಾರ್ಥಬದ್ಧವಿವರ ನವನಜದೊಳೆಡೆವಡೆಯದ ವರ ಕೈರವ ಮಿತ್ರ
 ಕಿರಣದಂತವಳ ವಚನಮೊಳಪುಗದೆ ತನ್ನನಪದ್ವಿನಿಯೊಳಾ (ಶಾಂತಿ. 1
 ೫-೧೪೫); ಕಾಲಿಡಲೆಡೆವಡೆಯದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಜಿಯದೆ] ಕುರುಪತಿ
 ದಡಿಗವಣಂಗಳನೆ ಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೪).
 [ಎಡೈ + ಪಡೆ]
 ಎಡೆವನೆ, ಎಡೆಮನೆ (ನಾ). (ಮನೆಗಳ) ನಡುವಣ ಮನೆ : ಮೆಲ್ಲನೆ
 ಮರುತನಂದನಂ ಮನೆಗಳೆಡೆವನೆಗಳಂ ಶೋಧಿಸುತ(ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೪-೨೪).
 ಎಡೆಮನೆ : ಎಡೆ[ಡೆ] ಮನೆ [ಪಾಠಾಂ. ವನೆ] ಯೊಳೆಡೆ ಮನೆಯೊಳಾಕಡೆ
 ಮನೆಯೊಳುಂ ಹೋಗನವಂ ಶಿಶು (ಬಸಪು. ೪೪-೨೫). [ಎಡೈ + ಮನೆ]
 ಎಡೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶ ಉಂಟಾಗು; ಆಸ್ಪದವಾಗು : ಮೇಣುಂ
 ಮೇಣ್ ದುಃಖಮೊದವೆ ಬೀರದ ರೋಸಕ್ಕೆಡೆವರ್ಕುಂ (ರಾಮಾ. ೨. 1
 ೩೪-೩೦). [ಎಡೈ + ಬರ್]
 ಎಡೆವರ (ನಾ). “ನಡುವೆ ಮರೆತು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು
 ವಿಕೆ” (ಸಿರಿಕೋ. ೭೧). [ಎಡೈ + ವರಂ (< ಮುಟ್ಟಿ)]
 ಎಡೆವರಿ ‘ಎಡೆವಣಿ’ ನೋ.
 ಎಡೆವರಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೋಚಿಗ
 ಧರ್ಮಸೆಟ್ಟು ಉತ್ತವಗಳ್ಳಮ್ ಕ್ರದೊಳೆ ನಿಲಿ ಎಡೆವರಿಯೂರು ಮಲೆವ
 ಸತ್ತಮ್ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩-೩; 900). [ಎಡೈ + ಪರಿ + ಊರು]
 ಎಡೆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಿಸು; ನಡುವೆ ಬರಮಾಡು :
 ಸಮ್ಪುತಿ ದೊಳೆಡೆ ವರಿಸಿಯಾ ನಂಬ್ಯುನೊಡನೆ ಶಿವನಿಂತಂದನು
 (ಸೌಂದ. ೬-೪೪). ೨. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸು; ಓಡಿಸು : ಕವಿದುಡೆಡಬಲ
 ವಂಕದಲಿ ಸುರನಿವಹ ಸೂಟಿಯ ಸರಳ ಸೋನೆಗಡೆ[ಡೆ]ವರಿಸಿದವ
 [ಪಾಠಾಂ. ಸೋನೆಯಡವರಿಸಿದುವ] ಡಿಗಡಿಗಿ ಕರ್ಣನ ರಥದ ವಾಜಿಗಳು
 (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೩೬). [ಎಡೈ + ಪರಿ + -ಇಸು]

ಎಡೆವರಿಹ (ನಾ). ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು: "ಕಥಾವಿಚ್ಛೇದ-ಮಾತಿನೆಡೆ ವರಿಹಮುಂ" (ನೀತಿಮಾ. ೩೧-೩).

[ಎಡೆ + ಪರಿ (< ಪಜ್ಜಿ) + -ಹ]

ಎಡೆವರ್ಣ (ನಾ). ಮಿಶ್ರವರ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಬಿಳಿಯ ಮಿಶ್ರ ವರ್ಣ: "ಕಲ್ಯಾಣಯಂಬುದು ಎಡೆವರ್ಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೫೧).

[ಎಡೆ + ವರ್ಣ]

ಎಡೆವಲಿ (ನಾ). ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಬಲಿ; ಸ್ಥಳಬಲಿ (?): ಎಡೆವಲಿಗುಡ ಲೆಂದಂತನಡುವುಳ್ಳಾಯನಟ್ಟ ತೆಲದೆ ತಾಲುಂ ತಟ್ಟುಂ ಗೆಡೆದಿರೆ ರಣದೊಳ್ ಮತ್ತಂ ಕಡಿಬಂಡಮದಾಯ್ತು (ಪಂಜಾಮಾ. ೧೩-೧೦೬).

[ಎಡೆ + ಬಲಿ]

ಎಡೆವಲಿ (ನಾ). ನಡುವೆ ಬಂದ ಬರ, —ಅಭಾವ: ಕಡಂಗಿ ತಪ್ಪಾದು ಶರವರ್ಷದಿನಂದಜಾಯೆ ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಬಿಡದೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ದ]ವಜನಂ ಮಾಡಿದುವು ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಜಾ. ೧೨-೮೧); ಎಡೆವಲಿ ದೊಳಗಿ ಬಜಿಸಿಡಲಿಡುಮುಡುಕನೆ ಪೊಡೆದುದೆನಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥದಚ್ಚು ದಿಡಲ್ಗು ತಟ್ಟುಕೊಂಡುವು ಕಡುಗೂರಿದುವೆನಿಸ ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಜಾ. ೧೨-೮೨).

[ಎಡೆ + ಬಜಿ]

ಎಡೆವಲಿ, ಎಡೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿದುಹೋಗು; ನಡುವೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ನಡುವೆ ನಿಂತುಹೋಗು; ವಿಚ್ಛೇದವಾಗು: 'ಸಯ್ಯಡವಡಿಕೆಗಳಿಂ ತೊಡೆದತ್ತೆಡೆವಲಿಯದೆ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲೆಡೆ ಯೆಡೆಯೊಳ್' (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೬); ಪಾರಂಪರ್ಯಾಯಮೆಡೆವಲಿಯದೆ ಬನ್ನ ಧರ್ಮಸನ್ನತಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬-೧೦; 889); ಅನ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ ವಾಗಿ ಬಂದ ಸೋಮವಂಶಮಿಗಳೆಮ್ಮ ಕುಲಸಂತತಿಗಮಾರುಮಿಲ್ಲದೆಡೆ ವಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆ ವರಿ, ದೊಡೆ ಅಜ್ಜ]ದು ಕಿಡುವಂತಾಗಿರ್ದುದು (ಪಂಜಾ. ೧-೮೪ ವ); ಎಡೆಡೆವಲಿಯದೆ ಪುಡಿಗಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತಿನ ಮಳ ಲೆದ್ದವು ಮಡಿಕುಟ್ಟಿಮದೊಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೨೬); ಎಡೆಡೆವಲಿ ಯದು ನಿನ್ನೊಲೆಯೆಂದು ನಡ್ವವೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೧೦೫); ಕಡುಚಿಂತೆ ಮೊಳೆವಂತೆ ರಜನಿ ಮೊಳೆವಾಗ ಪತಿ ಹಿಡಿದಡೆಯೆ ಬಪ್ಪ ಪಡೆಯಂತೆ ಕಜು ಗಳು ಹಾದಿಯೆಡೆವಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆವರಿ, ಎಡೆವರಿ]ದು ತಮಗೆ ತಾವೇ ಬಪ್ಪದಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೪); ದೃಢತರದ ವರವಾಯ್ತು ಸಿರಿ ಯಾಯ್ತೆಡೆವಲಿಯದುಬ್ಬರದ ಶೌರ್ಯದ ಕಡಲು ಕೈ ವ ಶ ವಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೬೪); ಎಡೆಡೆವಲಿಯದೆ ವಾಚ್ಯಮನಾ ವಾಚಕದೊಡೆ ವೆರೆದಲ್ಲದೆ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿರದೆಂದಿಗಿಡಗುನಿಸವ ಬುಧರ (ಜಯಕಾ. ೩-೩೩). ಎಡೆವರಿ: ಎಡೆವರಿಯದಂತೆ ಕೂಡಲೆ ಆತ ಮತ್ತೆ ಕಣೆಯೆನೆಯುವನು (ಭಾಮಣಿ. ೩೧); ಒಡಲೊಳಗೆ ಅಲಗಿಕ್ಕಿ ತಿರಿವಿದಂತಾಯಿತು ಎಡೆವರಿ ಯದೆ ಉಸಿರೊಕ್ಕಿತು (ಬದುರೆ. ೨೦೨).

[ಎಡೆ + ಪಜ್ಜಿ]

ಎಡೆವಲಿ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬತ್ತಿಹೋಗು; ಒಣಗು: ಭಾರತ ವಿಸುತ ಕುಲ ಜಲರಾಶಿಯೆಡೆವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ತದು ವಿಚಿತ್ರನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫).

[ಎಡೆ + ಬಜಿ]

ಎಡೆವಾತು, ಎಡೆಮಾತು (ನಾ). ನಡುವೆ ನಡುವೆ ಅಡುವ ಮಾತು; ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತು: ಬಿಡುಬಿಡಂತೆಂದು ಪೊಡರ್ವ ನುಡಿಗಡಣಗಳ ನೆಡೆವಾತದೇಂ ಪಟಾಸ್ಥಲ ಸ್ಥಾನಪರ್ಥಮಾ ಕಡು ಮೆಯ್ಯೆ ನಡೆ ದ ಪಣ್ಣುಬಿನವಿಳಶಕ್ತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ಶೋಭಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೨೮). ಎಡೆಮಾತು: ನುಡಿಯ ನುಡಿನವರಲ್ಲಿ ಎಡೆಮಾತನಾಡೆ ಬೇಟೊಂದೆಡೆ ಯುಂಟೆಂಬುದೆ ಮಾಯೆ (ದಬೊಮ್ಮ. ೬); ನಿನ್ನ ಪತಿಯಂ ಬರವೇನಿಡೆ ಮಾತನಟ್ಟಲೆಂ ಕಡನದೊಳಾನೆ ಪೇಟುಪೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೨೪).

[ಎಡೆ + ಮಾತು]

ಎಡೆವಾಯ್, ಎಡೆ ಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬರು; ತಾನಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಪಿರಿಯರ ನುಡಿಗಡೆವಾಯದೆ ಪುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಗುಣವಂತರ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಬೆದಜದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯); ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ ತಪ್ಪುವನೆ ಪೊಂದೆ ರಡೆಡೆಯೊಳು ಎಡೆವಾಯ್ತು ಬಂದ ತಪ್ಪಂ ಹಿಡಿದು ಸಾಧಿಸದೆ ಕಡೆತನಕ ಬಂದ ಲೇಸಿಂಗೆ ತಲೆದೂಗೆ ತಲೆಯೊಡೆವುದೇ (ಹಜಕಾ. ೧-೨೩); ನೆಗೆ ದೊಡೆದು ಬಿಳ್ಳುಂ ಪೊರಳ್ಳುಂ ಗಗನಕ್ಕೆ ಡೆವಾಯ್ತು ಪಾಯ್ತು ವಗಡಾದಶ್ಯಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೩-೩೧). ಎಡೆಹಾಯ್: ಕಲಹ ಬೀದಿಯೊಳಾಯ್ತು ಕಟ್ಟಿ ದರಳಿನೋಡದಲಹಿರಡೆ[ಡೆ] [ಪಾಠಾಂ. ಅಡೆ]ಹಾಯ್ತೆಳದು ತಂದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೩೬).

[ಎಡೆ + ಪಾಯ್]

ಎಡೆವಿಡವು 'ಎಡೆವಿಡಿವು' ನೋ.

ಎಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಪ ವಡಿಂ ಕಟಪತ್ರವಮೇಜಿಯೆ ನಿಲ್ಲದನನ್ನನ್ (ಎಕ. II, ೯೩-೩; 700).

[ಎಡೆ + ವಿಡಿ]

ಎಡೆವಿಡಿವು, ಎಡೆವಿಡವು (ನಾ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆದಿರು ವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಸಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರ ನೆಡೆವಿಡಿವಿಲ್ಲ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆವಿಡವಿಲ್ಲ]ದಿಪ್ಪ ಬೆಡಗ ಕಂಡೆ (ಅದವ. ೯೯). ಎಡೆವಿಡವು: ೨. ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ; ಕಾಲಾವಕಾಶ: ಈಯಂದದಿಂದ ಪುರವರದೊಳೆಡೆ[ಡೆ]ವಿಡಿವಿಲ್ಲ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆವಿಡಿವಿಲ್ಲ]ದಾಯಿಕ್ಕುಕೋ ದಂದನಲಗಣೆಯನಿಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೩-೩೦); ಭುಡುಭುಡಿಸುತೆಡೆ[ಡೆ] ವಿಡಿವಿಲ್ಲದೇಬಿಡುವ ಲೋಹಯಂತ್ರದ ರವಂ ಘೂರ್ಣಿಸಿದುದು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೮-೩೯).

[ಎಡೆ + ಬಿಡುವು]

ಎಡೆವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು; ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು: ಗಾಯಿಕೆಯರನಿರಿಸಿ ನೃಪಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯಂ ಪೊಜಿಗೆ ದೂತನೊಳ ಪುಗೆ ವರನೇತ್ರಾಯುತಕರರಾ ಸಸಂಭ್ರಮಮಾಯೆಡೆಯೊಳ್ ತಂದು ನಿಲಿಸಿ ಯೆಡೆವಿಡಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೩೦).

[ಎಡೆ + ಬಿಡಿಸು]

ಎಡೆಬಿಡು, ಎಡೆಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡು; ಅವ ಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡು: ಸರಲೆನಿತನಿತು ಮನೆಡೆವಿಡೆ ತಪ್ಪಾದು ತಲೆಯಂ ತಪ್ಪಾಯಾ (ಪಂಜಾ. ೧೨-೧೬೬); ಸಿಡಿಬಂಡಂಗೆಯೊಡುಗಿಬಗಿದಿಡಿ[ಡಿ]ದಿಡೆವಿಡೆ ಕೂಲು ಗೊಳ್ಳರಾ ಬಾಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೨); ನಡುವಗಲು ತೊಡಗಿ ಮಧ್ಯಮರಾತ್ರಿ ಪರಿಯಂತ ಎಡೆವಿಡೆ ಈ ಪರಿಯೊಳರ್ಚಿಸುತೆ (ತಿರುರ. ೬-೨); ಸಾಧನೆಗೆ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಬಗೆಗಳನೆಡೆವಿಡೆ ಬೆಸಲಾದ ಮನ ಮಾಣಿಕವ ತಮ್ಮ ಶರೀರಶರಧಿಯಲಿ ಸಾಧಿಸಿಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦-೪); ನಿನ್ನಾಣತಿ ಗೇಳಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಸಂದು ನಿನ್ನೊಳಿಗಗಳನೆಸಗಿ ನಿನ್ನವಳನಿಸಿ ನಿನ್ನೆಡೆವಿಡ ದಿರ್ಪನೀಯುನ್ನತಿಗಿನ್ನೆಣೆಯುಂಟೆ (ಹದಿಬ. ೧-೩೬); ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಎಡೆಡೆಬಿಡದೆ ಸಂಗಡ ಇದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವೆ (ದೇವೀಜಾ. ೪೫). ಎಡೆಬಿಡು: ಜಗಳ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೦೪).

[ಎಡೆ + ಬಿಡು]

ಎಡೆವುಗು 'ಎಡೆವೊಗು' ನೋ.

ಎಡೆವುಡುಗು 'ಎಡೆಯುಡುಗು' ನೋ.

ಎಡೆವೆರಲ್ (ನಾ). ನಡುವಣ ಬೆರಳು: ಅರುಣತಲದ್ಭುತತಿಯೆಡೆ ವೆರಲ್ಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆದರಪುಗಳಂ] ದುಣ್ಣುವಂದದಿಂ ಕೆಂಬೆರಲುಂ ಗುರದಿಂದೊಗೆವರುಣರುಚಿಮಂಜರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೧); ಎಡೆದೆವೆರಲ ಸೆಳ್ಳುಗುಂದೆ ಕಂಬನಿ ಗಡಣವ ಮೊಗದು ಸಿಂಹಿಸುತ ಸಡಗರವಾಂತನ ಚಿತ್ರಪಠದ ಪಾದಜಡಜಕ್ಕೆ ನೊಸಲ ಚಾಚಿದಳು (ಮೋಹತ. ೯-೮).

[ಎಡೆ + ಬೆರಲ್]

ಎಡೆವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪಡೆ; ಜಾಗವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅವ
ಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ: ಸವಿಳಾಸ ಲೋಲಲೋಚನ ವಿವರಮನೆಡೆ [ಪಾಶಾಂ.
ಎರ್ಡೆ]ವತ್ತ ಕಸದವೊಲನವರತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩); ಎಡವೆತ್ತೊಮೆಯ
ಮುತ್ತು ಕುತ್ತದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೊತ್ತ ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟದದಾರ್ತಡ್ಡ ತಪಕ್ಕೆ
ಪೋಪ ಪದದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೨-೩೮); ನಿರಂತರಮವರಂತರಂಗಳೊಳೆಡೆ
ವೆತ್ತು ತೋರ್ಕುಂ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ವಿಷ್ಣುಂಭಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೦ ವ);
ದ್ರವ್ಯಲಿಂಗಿಯಾಗಿದ್ ಪುಷ್ಪದಾಡನೆಡೆವೆತ್ತು ರಾಗಿಸಿ ಬಲೆವಜ್ಜದ ಕೊಂಕ
ನೆಂತೆ ಮನೆಯೆ ಗುಣಿಯಾಗಿರ್ಪುದುಮಾಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೮).

[ಎಡ್ಡೆ + ಪೆಟ್ಟು]

ಎಡೆವೇಡು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಯಾಚಿಸು; ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬೇಡು:
ಒರ್ವ ಪಾರ್ವಂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಜೀರ್ಣಕರ್ಪಹಾವ್ಯತಟಿತಟನುಮಾಗಿ ಬಂದು
ಕಣ್ಣುಚ್ಚಲೆಡೆವೇಡೆ ತನಗವರ್ ಪಾ ಸ ಲೊಟ್ಟು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಮಂ ಪಾಸಿ
(ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೧ ವ). [ಎಡ್ಡೆ + ಬೇಡು]

ಎಡೆವೇಟ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಇಂಗಿತವನ್ನು ಹೇಳು:
ಅ[ಂ] ನಿನಗೆಡೆವೇಟೆ ಪೇಟಾರ್ಗೆ ಪೇಟ್ಟಿನಿಂದಿನ ಬಂದಾ ಕಾಯಾದ
ವಾಲ್ತೆಗೊಂಡೊಡೆ ಪಾಯಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೧).

[ಎಡ್ಡೆ + ಪೇಟ್. P ತಮಿ. ಇಡ್ಡೆ = ಕಾರಣ]

ಎಡೆವೊಗು, ಎಡೆವುಗು, ಎಡೆಹೊಗು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು;
ನಡುವೆ ಬರು: ಕೈನೀಡಿ ತಿವಿಯಲನ್ನಳಿಸೆ ತುಂಬುರಾದಿಗಳೆಡೆವೊಕ್ಕು
ಇವರಮಂ ಬೇಜಿಬೇಜಿ ನಿಲಿಸಿ (ನಂಜರ. ೭-೧೩೬); ಆ ರುಷಿಯ
ಚರಣಕಮಲಮನಾರಾಧಿಸಲೆಂದು ಬಂದು ಕಂಡೆಡೆವೊಕ್ಕು ವೀರಮಣ
ದುರ್ಬಳಸ್ಕ ಬಳೋ ರಾಜಾ ಯೆನ್ನ ದಿವರ್ಗೆ ಮುಳುವದೆ ಮರುಳೇ
(ಯಶೋಚ. ೪-೪೭); ನಿಮ್ಮಾಳನವರಾಳನು ವಿಭಾಗಿಸಿ ನೀಲಗಿರಿಯೆಡೆ
ವೊಕ್ಕುಡೆನೆ ಖಳನೊಡಲು ನಿಡುಗೆಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ಯೋ. ೧೭-೧).
ಎಡೆವುಗು: ಮೋದಲಂದಿದೊಡೆಯೊಳ್ ಗುರು ತನ್ನ ಮಗನನೆಡೆವುಗು
ವೇಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೩); ಬಲ್ಲೊಲೆಗಳ್ ಬಾಳ್ಗಳೆಡೆವೊಕ್ಕು ಸಂತ್ಸೆ
ದಿರೆ ಕೃಷ್ಣನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦-೧). ಎಡೆಹೊಗು: ತಾಳಬಾರದ ಹೇಡಿ
ಗೊಂಡೊಡೆ... ನನ್ನ ಪಾಲಿಸಿ ಪುನಃಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮಾಡೆನುತ್ತ ರಾಜ
ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯೆಡೆಹೊಕ್ಕುನು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೪-೫೧). [ಎಡ್ಡೆ + ಪೊಗು]

ಎಡೆವೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ನಡುವೆ ಹೊತ್ತಿಕೊ (?): ನೀನಿನಿತು ಪೊತ್ತು
ಮನೆಯೊಳಗಾಣಿಲ್ಲದನಿತಪೊಳೆ ಎಡೆವೊತ್ತು ಪೊಲೆಯಂ ಕಲೆ ಮುಟ್ಟಲ್ಪೆ
ತ್ತಂತೆ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳದೆಲ್ಲಮಂ ಕಾಕಭೋಜನಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿದೆಯೆಂದು
(ಪಂಪತಂ. ೧೫೫-೫). [ಎಡ್ಡೆ + ಪೊತ್ತು]

ಎಡೆವೊಟಲ್ (ನಾ). ೧. ಊರ ನಡುವೆ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ
ಹೆಸರು: ಎಡೆವೊಟಲ್ಪಡ ಸಲವುಗೆಯ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೭೧-೨೮;
೬೯೨). [ಎಡ್ಡೆ + ಪೊಟಲ್]

ಎಡೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು; ಗೊತ್ತಾದ ಜಾಗಕ್ಕೆ
ಹೋಗು: ಅಲರ್ಗಣ್ಣೊಳ್ ಸ್ಮರನಿದನಕ್ಕುಮೆಡೆವೋಪಾ ಜೋಡೆ
ಕಾಮಂಗಿ ಕಾದಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪).

[ಎಡ್ಡೆ + ಪೋಗು. P ತಮಿ. ಇಡ್ಡೆ = ದಾರಿ]

ಎಡೆಸಂದು (ನಾ). ನಡುವೆ ಇರುವ ಅವಕಾಶ: ಸ್ತನಪಾನಗುಡುವ
ಹೆಂಗಳಿಗೆ ಪೇಳ್ವಳು ಹತ್ತುದಿನದಡೆಸಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಘನಜೋಪಾನದೊಳಿ
ಡೇಜಿಬೇಕೆಂದೆನುತಲಿ (ಮೋಹತ. ೪-೭೭). [ಎಡ್ಡೆ + ಸಂದು]

ಎಡೆಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು; ಸಮೀಪಿಸು: ಅಂಜದಿರಲಿರಲಮ್ಮದೆ
ಕೃತಾಂತನ ದೂತರೆಡೆಸಾರ್ (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೧೫).

[ಎಡ್ಡೆ + ಸಾರ್]

ಎಡೆಸೆಳೆ (ನಾ). (ನೆದಿಯ ನೀರಿನ) ನಡುವಣ ಸೆಳೆತ: ಬೆಳ್ಳಾರೆಯ
ತೊಳಪೆಳೆಯ ಮೀನೊಳೆಯಲಿರದೆಳೆಯಲೆಡೆಸೆಳೆಯ ತುಂತುಪಿನ ತನಿಗೆ
ದಜಾನ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೨೪). [ಎಡ್ಡೆ + ಸೆಳೆ]

ಎಡೆಸೋಲು (ಕ್ರಿ). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋಗು: ಪುಣ್ಣು ತರಿಸಂದು
ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಹರಲ್ಲಿ, ಆ ದೂರಪಾರದಪಾರತೆಯುಮೆಡೆಸೋಲುಪೋಲ್
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೫-೯೮). [ಎಡ್ಡೆ + ಸೋಲು (< ಸೋಲ್)]

ಎಡೆಹಗಲು 'ಎಡೆವಗಲ್' ನೋ.

ಎಡೆಹರಿಯ (ನಾ). "ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸು" (ಜಾನಕೋ. ೨೪).

[ಎಡ್ಡೆ + ಹರಿಯ]

ಎಡೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಎಡೆಹಳ್ಳಿಯ ನೆಲವೀಡಿ
ನೊಳು ಸುಖದಿಂದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೫-೯೫; 1112).

[ಎಡ್ಡೆ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಎಡೆಹಾಯ್ 'ಎಡೆವಾಯ್' ನೋ.

ಎಡೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಉಣಬಡಿಸು: ಅಕ್ಕ ಪಂಚ ಪಕ್ಷಾನ್ನವನ್ನು ನನ್ನೆದುರು
ಎಡೆಹಿಡಿದಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಕ್ಷ್ಯವಿದ್ದಿಲ್ಲ? (ಸ್ಮೃತಿಚ. ೮೨).

[ಎಡ್ಡೆ + ಹಿಡಿ (< ಖಿಡಿ)]

ಎಡೆಹೊಗು 'ಎಡೆವೊಗು' ನೋ.

ಎಡೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಟೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ: ಬೆಳೆಯು ಸುಮಾರಾಗಿ
ಒಂದು ಪುಟಿನಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಇರುವುದರೊಳಗೆ ಎಡೆಹೊಡೆದು ಹುಲ್ಲು ಕಸ
ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೬).

[ಎಡ್ಡೆ + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡೆ)]

ಎಡೆಹೊತ್ತು (ನಾ). ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತು, —ಕಾಲ (ದಕ. ೪).

[ಎಡ್ಡೆ + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಎಡೆಹೊಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಎಡೆಯನ್ನು ಹಾಕು, —ಸುರಿ: ಬೀಜದ ಜೋಳ
ವನ್ನು ಬಸವಣ್ಣದೇವರ ಎದುರಿಗೆ 'ಎಡೆಹೊಯ್ಯು' ವಾಗ ಸಾಕ್ಷಾತ್
ನಾಯಕರೇ ಬಂದು 'ಎಡೆಹೊಯ್ಯೊದು ಹೀಗಲ್ಲ; ಹೀಗೆ' ಎಂದು
ಹೇಳಿ... ತೋರಿಸಿದರು (ಬೆಳುಮ. ೧೨೮).

[ಎಡ್ಡೆ + ಹೊಯ್ಯು (< ಪೊಯ್ಯು)]

ಎಡ್ಡೆ (ನಾ). ಸುಂದರ; ಮನೋಹರ; ರಮ್ಯ: "ಎಡ್ಡೆಮನೆ ಮನೋ
ಹರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯); "ನಿಗರ, ನೆಟ್ಟಿ... ಹಸ, ಎಡ್ಡೆ...
ಪರಿವಡೆದುದು - ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶನಾ. ೧೧-೨೧೧);
ಭೂಲಾಸ್ಯಮಂ ನೀಳ್ವಪಾಂಗದ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳನೆಡ್ಡೆಮಪ್ಪ ಕಬರೀ ವಿಸ್ತಾ
ರಮಂ ತೋಪುದಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೭); ಇದ್ದುರಲಿ ಇತ್ತ ಎಡ್ಡೆದಿ
ನ್ನೊಂದು ಒಡ್ಡೋಲಗದ ಸಂಭ್ರಮಕೆ ತಿಂಗಳುದಿಸಿದನು (ನವರಾ. II, ೪೯)

ಎಡ್ಡೆಮಾಗು, ಎಡ್ಡೆವಾಗು = ಸುಂದರವಾಗು; ಮನೋಹರ
ವಾಗು; ರಮ್ಯವಾಗು: ನಾನಾ ಮಂಗಳಾಳಂಕರಣ ವಿಭವದಿಂದ ಕಾಂತೆ
ಕಂಗೆಡ್ಡೆಮಾದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೭-೧೦); ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಗೋಪುರಗಳೂ
ಕಣ್ಣೆಡ್ಡೆವಾದ ರನ್ನಂಗಳುಪ್ರರಿಗೆ ವಾರಾಂಗನಾ ಕೇರಿಯೊಳಿಹವೂ (ಭೈರವೇ.
೨-೯೪); ಅಡ್ಡಾಯುಧ ಗರಗಸ ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಕಣ್ಣೆಡ್ಡೆವಾಗಿಯೆ ರಾಜನ
ಹುವು (ಕಂಪವಿ. ೬-೨೦); ಗೆಂಟು ಗೆಂಟಿನೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಡು
ಬೀಸುವ ಕೈಗೇಣ ಮೈಸಿರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡೆಮಾದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೭).
ಎಡ್ಡೆಡ್ಡೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದೊಡ್ಡ ದಾನಂಚೆತ್ತ ವಿಪ್ರರು ನೃಪಪ್ರಾಯದೊಡ್ಡ
ಜಾಜಿದ ಬಾಳಲೆಂದು ಗಡ್ಡ ಕುಣಿಯೆ ಹಿಗ್ಗಿ ನಗುತ ಕೈಯೆತ್ತಿ ತಾವೆಡ್ಡೆಡ್ಡೆ
ನುಜೆ ಹರಸಿದರು (ಭರಣ. ೭೩-೧೦೪).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಎಟಲ್ = ಸೌಂದರ್ಯ, ಎಟಲಿಯ = ಸುಂದರ;
ತುಳು. ಎಡ್ಡೆ = ಉತ್ತಮ; ಮಲ್ಟೊ. ಏಡು = ಒಳ್ಳೆಯ, ಸುಂದರ]

ಎಡ್ಡ (ನಾ). ೧. ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದವನು; ತಿಳಿಗೇಡಿ; ದಡ್ಡ; ಗಾಂಪ: ಕಡ್ಡ ಬೇಡಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರೆಯೆಡ್ಡರೆಮ್ಮೊಳು ನಿಮಗೆನುತ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿ ದರು ಪಾದದೊಳು (ಶಂಕದಾ. ೮-೪); ಹುಚ್ಚರೇ ಆಗಲಿ, ಎಡ್ಡರೇ ಆಗಲಿ . . . ಬೆರಕಿಗಳೇ ಆಗಲಿ ಯಾರೇ ಆದರೂ ತ್ರಿಷ್ಪತ್ಯಗಳು ಬೇಕೇಬೇಕು (ಮುಂಗಾಪ. ೬). ೨. (ಉಕ್) ಮೋಸಗಾರ. 'ಎಡ್ಡತನ', 'ಹೆಡ್ಡ' ಪರಾ.

ಎಡ್ಡಾಗು = ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾಗು; ದಡ್ಡನಾಗು; ಮಹೇಂದ್ರಪಾಲ ದಂತ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಬಡ್ಡಿದ ಹುಸಿ ಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಎಡ್ಡಾಗ ಬೇಡಿರೋ (ಅಮಂಡೇ. ೬೬-೧೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಟ್ಟನ್; ತೆಲು. ಎಡ್ಡ, ಎಡ್ಡ]

ಎಡ್ಡಂತಿಡ್ಡ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಸಂಬದ್ಧತೆ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ (ದಕ. ೪). 'ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡ + ತಿಡ್ಡ ?]

ಎಡ್ಡಂಬಡೆ, ಎಡಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸುಂದರವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು: ಅಂಬುರುಹದೊಳಾ ಪ್ರತಿರೂಪು ಕರಂ ಬಿಂಬಿಸಿ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡಂಬಡೆದು ದು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೩); ತರುಣೇಜನ ನವಮದನಂ ಕಾರಣಪುರುಷಂ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡಂಬಡೆದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೮). ಎಡಂಬಡೆ: ರೀತಿ ಶೋಭಿಸಲೆದಂ ಬಡೆದು ವಿಭ್ರಾಜಪನಜಾತಂ (ರೇನಣ. ೨೬-೨೨). [ಎಡ್ಡ + ಪಡೆ]

ಎಡ್ಡಕೆಜ್ಜ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಕೆಲಸ; ಸುಂದರ ಕಾರ್ಯ: ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ತಂತ್ರಗಳವು ದೊಡ್ಡವಹುದು ತಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಡ್ಡಲ್ಲವೆನ್ನೊಂದು ಮಂತ್ರವುಂಟದನೋಡಿರಡ್ಡಕೆಜ್ಜವ ಮಾಳ್ವೆನೆಂದಾ (ಭರಣ. ೪೬-೧೧೩). [ಎಡ್ಡ + ಕೆಜ್ಜ]

ಎಡ್ಡತನ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ (ಉಕ್. ೪). ೨. ಹೆಡ್ಡತನ; ದಡ್ಡತನ. [ಎಡ್ಡ + -ತನ]

ಎಡ್ಡತಾಣ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಸ್ಥಳ: ವಾರವಿಲಾಸಿನೀಜನಂ ಮಳಯ ಮರುನ್ನದೋಚ್ಚಳಿತ ಮಂಗಳ ಕೇಸರವಾಸ ಚೂರ್ಣಮಂಜುಳ ಲತೆಗೊಂದಳಂ ಮಣಿಯ ಪಾಡುವ ಚೌಪದಿ ಯೆಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಯಡ್ಡ] ತಾಣದೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೬-೭೦). [ಎಡ್ಡ + ತಾಣ]

ಎಡ್ಡತಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವಳು; ದಡ್ಡಿ (ದಕ. ೪).

[ಎಡ್ಡ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಎಡ್ಡಮಿಂಡಿ (ನಾ). ರೂಪವತಿಯಾದ ತರುಣಿ; ಸುಂದರಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು: ಸೂಳಿಗೇರಿಯ ಮುಂದಣ ಮತ್ತವಾರಣದ ಮೇಲೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮರುಳ್ಳು ಮಹಿದೊಜಗಿದೆಡ್ಡಮಿಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಡ್ಡಮಿಂಡಿ]ಯರ ಮೇಲುದಂ ಸೆಳೆದು ಕುಸಿದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಎಜ್ಜಿದು ಜಕ್ಕುಗೊಂಡು ತಕ್ಕಿಗೆ ತೋರವಾದ ಪೇರುರದ ಮೊಲೆಗಳೊಳಪೊಕ್ಕು ಮುಂಡಾಡಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೧). 'ತುಲುಮಿಂಡಿ', 'ಸಜುಮಿಂಡಿ' ಪರಾ.

[ಎಡ್ಡ + ಮಿಂಡಿ]

ಎಡ್ಡಾಟಿ (ನಾ). ದಡ್ಡತನದ ಆಟ (ದಕ. ೪). [ಎಡ್ಡ + ಆಟ]

ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ (ನಾ). = ಎಡ್ಡಂತಿಡ್ಡ: ಗುರುಪತ್ನಿ ಚಿಕ್ಕಂದು ತಮ್ಮ ಮಹಿ ಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಎಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರಂತೆ (ಸಣ್ಣಕ. VI, ೩೪). [ಎಡ್ಡ + ದಿಡ್ಡಿ ?]

ಎಡ್ಡಿಸು 'ಎಡಿಸು' ನೋ.

ಎಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು; ಸುಳ್ಳುಗಾರಿಕೆ (ಉಕ್. ೪).

೨. ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ: ಕಲಿಯಲಾರದ ತಿಳಿಯಲಾರದ 'ಮಡ್ಡು' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಯಾಕೆ ಎನ್ನುವ 'ಎಡ್ಡು' ತುಂಬಿದೆ (ದೀಪಕ. I, ೨೯). [?]

ಎಡ್ಡೆಯಾಳು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದ ಬಂಟಿ; ನಚ್ಚಿನ ಬಂಟಿ (?): ಬಡ್ಡಿ ಸಹಿತ ತಿದ್ದುವರಂತೆ ಕಾದಿದರೆಡ್ಡೆಯಾಳುಗಳು ಕೈಮಾಪಾ (ಅನಂಚ. ೧೭-೮೧).

[ಎಡ್ಡ + ಆಳ್ವ (< ಆಳ್ವ). / ತಮಿ. ಎಟ್ಟನರ್ = ನಂಬಿದವರು]

ಎಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು; ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕು: "ಎಣ್ಣೆನೆ ಲೆಕ್ಕ ಪುದುಂ" (ರತ್ನಕಂ. ೬). ೨. ಭಾವಿಸು; ಗುಣಿಸು; ಬಗೆ: ಅರ್ಜುನ ರೋಷನ ತಾಳ್ವಂ ಎಣ್ಣೆ ವಿ ರೋಧನ ಸುಂ ಪೊಂಬಣ್ಣದ ವರೆಯಂದು ಗಿದಂ ಖಡ್ಗವನುಂ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೨೦); ಬಗೆವಗೆಯ ನಶ್ವರ ಭೋಗಂ ಗಳ್ಳಾಸೆವಡುತುಮೆಣುತುಂ ಪರಮಂ ಮಹಾದಿಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫-೩); ಪುಣ್ಯಭದ್ರಾಶೀಲ ನದಿತಟದಿ ಎಣ್ಣದಿಷ್ಟಾರ್ಥವ ಕೊಡುತಿನಾ ವಿಷ್ಣು (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೨೪೦). ಎಣ್ಣು: ೨. ಉಂಡಮನೆಗೆ ಎರಡೆಣ್ಣುವೆ ನೀನಿಂಥ ಗಂಡಸೆಂಬುವನರಿಯೇ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೪೭); ಪೆಜತೇನಣ್ಣದಿರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧೧-೧೪); ಅಂತೆ ನಾನೆ ಸುಡಿಯೆನೆಂದಣ್ಣವೆನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೭-೯೭೮); ಎಣ್ಣೆದ್ಡು ಮಣ್ಣು ಆಯಿತು ಹೆತ್ತಿದ್ದು ಹೆಣ್ಣು ಆಯಿತು (ಗಾಡ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ತುಳು. ಮಲ. ಎಣ್ಣು; ಕೊಡ. ಎಣ್ಣೆ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

ಎಣ್ಣೆ-(ಸಪೂರಾ). 'ಎಂಟು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದ ವಾಗಿದ್ದಾಗ ಆಗುವ ರೂಪ. 'ಎಣ್ಣೆಂಡುಗೆ', 'ಎಣ್ಣೆಯಾ' ಪರಾ. [< ಎಂಟು]

ಎಣಗಂಟು 'ಎಣೆಗಂಟು' ನೋ.

ಎಣಗೋಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣಗೋಣ, ಎಣಗೋಣ, ಎಣೆಗೋಣ, ಎಣೆಗೋಣ, ಎಣಗೋಣ (ನಾ). ವಕ್ರ; ಕೊಂಕು; ಬಿಂಕ: ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯಂ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ನಕ್ಕು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನನಿಳಿಸಿ ಸುಡಿನ ನಿನ್ನೆಣಗೋಣಂಗಳುಮೆಕ್ಕಸಕ್ಕ ತನಂಗಳುಮೆತ್ತಪೋದುವು (ಶಂಕಭಾ. ೧೧-೧೩೭ ವ). ಎಣಗೋಣ: ಶಬ್ದಾಂತರಾಳ ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ: ಇಂದೊಳಂ ಇಂದೊಳಂ . . . ಎಣ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗೋಣಂ, ಎಣ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗೋಣಂ (ಶಮದ. ನ. ೧೨೮ ಪ್ರಯೋ). ಎಣೆಗೋಣ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಎಣಗೋಣ: ಅತಿಕಾಮಾತುರನೆನಿಸುಂ ಸಿತಗಂ ಚಳಬಳಿಗೆ ನೇಣಗೋಣಂ ಮೂರ್ಖಂ ತತನಜಿಯನೆನಿಸುಂ (ಸಮಪ. ೩-೫೫); ಪುಣ್ಯಾಂಗನಾನೀಕದೊಳ್ಳಲಗೊಂಡಾಡುತವೇಣಗೋಣತನದಿಂ ಮಾತಾಡುತಂ ರಾಗದಿಂ ಸುಳಿವುತಿಪ್ಪವರ್ (ಸಮಪ. ೬-೩೯); ಅವಿನ ಕಜುವನೆ ಮೈಗೆ ಬಿಟ್ಟಿಮ್ಮೆಯ ಕಜುವನಾವಿಗೆ ಬಿಡುವಂತೆನಾಮನೆನಿಸಕ್ಕ ಮನೇಣಗೋಣಂಗಳಂ ಪೇಟ್ಟರಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಣ್ಣೆಗೋಣ್; ತೆಲು. ಎಡಾಗೋಡ = ವಿರೋಧ ಅಥವಾ ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವುದು]

ಎಣಮಣಿ 'ಎಣ್ಣೆವಣಿ' ನೋ.

ಎಣಮಣಿಸರ 'ಎಣ್ಣೆವಣಿಸರ' ನೋ.

ಎಣವಳಿಕೆ, ಎಣವಳಿಕೆ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ; ಕೂಟ: ಅಣುಮಾತ್ರ ಮುಪ್ಪೊಡಂ ತಾ ಪೆಣದಿಕ್ಕಾವಂಗಿ ರಾಗಮಾದಿ ವಿಭಾವಂ ಗುಣನಿಧಿಯಪ್ಪ ನಿಜಾತ್ಮನೋಳಣವಳಿಕೆಯವಂಗಿ ಕೂಡದಿನಿಶೋದಿದೊಡಂ (ಪರಮಾ. ೬೨-೧೧೯). ಎಣವಳಿಕೆ: ಸ್ತ್ರೀಯಂ - ಕಳವು, ಅಬ್ರಹ್ಮ - ಎಣವಳಿಕೆ (ತಸೂನ್ಯ. ೨೨೫).

[ಎಣ್ಣ + ವಳಿಕೆ. / ತಮಿ. ಇಣ್ಣೆ, ಇಣ್ಣೆಪ್ಪು = ಕೂಡಿಕೆ, ಮೈಥುನ]

ಎಣಯ (ನಾ). (?): ಆರನೇನ ಬೋಧಿಸುವವುಪಾಸ್ತೆಗಿಣಹ [ಪಾಠಾಂ. ಗೇಹ]ಕಾದಿ ಮನದಿ ಮಾರಿಗಂಜಿ ಬಂದು ಶರಣು ಪೊಗಲಿಕವರನು (ವೃಷಗೀ. ೮೯). [?]

ಎಣಕೆ, ಎಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಣೆಕೆ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವುದು; ಎಣಿಸುವುದು, ಲೆಕ್ಕ. ಆದತೆಗೆ ತೂಕಕ್ಕೆ ಣಕೆಗೆ ಯೋಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ ಭವನ ಜನಕ್ಕೆ (ಅದಿಪು. ೧೦-೫೩); ಎಣ್ಣೆನರ್ಚಿಸುವರ್ಗ ಎಣಕೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳೆಲ್ಲ ಎಣ್ಣೆನುವಿಗರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಾದಿಗಳೆಲ್ಲ (ದೀಪ್ಯಾಚೋ. ೧೪೧-೭); ಎಣ್ಣೆಪರಾಧಗಳಿಗಿನ್ನು ಎಣಕೆಯೆಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೭-೪). ೨. ಆಲೋಚನೆ; ಯೋಚನೆ; ಬಗೆ: ಎಣಕೆಗತೀತಮಾದ ವರರೂಪುಮುಮಂ ಧರಿಸಿರ್ಪುದು (ಬಾಧಪು. ೧-೧೫೯); ಎಣಕೆಯಾವುದು ಜೀಯ ಧರ್ಮದ ಕಣಿಯಲಾ ನೀ ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ತೃಣಕಣಾ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗದ ಸಕಲಸೌಭಾಗ್ಯ (ತೂರರಾ. ೧-೫-೩); ಕಣಕವಿಲ್ಲದ ಊಟ ವಸ್ತೆಯಿಲ್ಲದ ಬಾಲ್ಯ ಎಣಕೆಯಿಲ್ಲದಳ ಮನೆವಾರ್ತಿ ಹೊಳೆಯೊಳಗೆ ಮುಣುಗಿಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೭); ನೀನಪ್ಪಾಯದ ಕಾರ್ಯದಣಕೆಗಳ ಘನವಾಗಿ ಬಲ್ಲವರುಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೩೮). ೩. ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಭಸಿತವನು ಹೊದ್ದಿರಲು . . . ಶಿವನು ತಾನಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬರುವನೆಂದು ಈತನ ಎಣಕೆ (ಸಾಹಜೀ. ೧೦೬). ಎಣ್ಣೆ: ೨. ಭಾರತಿ, ಕಾಂತೆಗೆ ಕಾಂತಿಮತಿ ಎಣ್ಣೆಯೇಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೧೭). ೩. ಪುಣ್ಯ - ಪಾಪಯುಜಾನುಬಂಧ ವಾಸನೆಗಳಿವು ಜನ್ಮಾಂತರದ ಕರ್ಮಶೇಷದಂತೆಗಳು ಎಣ್ಣೆಗೆ ಸಿಲುಕದಾಕಸ್ಮಿಕ ಯದೃಚ್ಛೆಗಳು ಸನ್ನಿಹಿತ ದೈವಿಕದೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೫೨).

[ಎಣ್ಣೆ + - ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಎಣ್ಣೆಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಎಣ್ಣ; ತುಳು. ಎಣಕೆ, ಎಣ್ಣೆಗೆ, ಎಣ್ಣೆ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣಕ]

ಎಣಕೆಗೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಿಸದಿರು; ಉದಾಸೀನವಾಡು: ಮರುಳೇ ಗಾಂಡೀವಿಯಾರಿಂದೆಣಕೆಗೆಳೆವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೫). [ಎಣಕೆ + ಕೆಳೆ]

ಎಣಕೆಗೆಣಾ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀರು; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿರು: ಎಣಕೆಗಣಾದ ಕರಿ ತುರಗ ವರೂಢ ಪದಾತಿಗಳುಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨ ವ). [ಎಣಕೆ + ಕಣಾ]

ಎಣಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗು: ಕುಣಿದಾಡಲೀವುತಂ ಮಣಿದಾಡಲೀವುತಂ ಎಣಕೆಗೆಟ್ಟೀವುತಂ (ಅನೇರ. ೮೫-೧೩). [ಎಣಕೆ + ಕೆಡು]

ಎಣಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು; ಬಗೆ: ಚಾಪಮಂ ಕೊಂಡು ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಮತೆಬರಲಾ ಪಥದೊಳೆಣಕೆಗೈದಣ್ಣನಂ ಮಾತೆಯಂನೆನಿದು (ಚೈಮುಖಾ. ೩೦-೧೬); ಹೀನ ಮಾನವಮಿತಿಯಾನು ನುಡಿದ ಫಲವೇ [ವೆ]ಣಕೆಗೈವನೆ ಜೂಣಿ ಅಂತ ವಿಡಿದು (ತೀರ್ಥಮ. ೬೫).

[ಎಣಕೆ + ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಎಣಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಬಗೆ: ವಿಮಳಿತ ಶ್ರೀಕಾರದಾಕಾರ ಮನೆಣಕೆಗೊಳ್ಳದೆ ಮಿಜುಗುವವು ಕುಮುದದಳಲೋಚನೆಯ ಕರ್ಣಂಗಳು (ಬಸಪು. ೪-೨೭). ೨. ಆಲೋಚಿಸು; ಲಕ್ಷಿಸು: ಮತ್ತೊಬ್ಬರನೆಣಕೆಗೊಂಡೊಡೆ ಕಾವನಾಣೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೯); ಕೇಳಿನ್ನೊಂದು ಭಾಷೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕೆಗೊಳಲೇಕೆ (ಕೋಗಯ. ೧೮-೯). [ಎಣಕೆ + ಕೊಳ್ಳ]

ಎಣಕೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕತಪ್ಪು. ೨. ಆಲೋಚನೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು: ವಲ್ಲಭಂಗಡೆಗುಡದೆ ಬಿಡುನುಡಿಯಂ ನುಡಿದು ಕಳೆದು ಬಟಾಯಂ ಕಳವಳಿಸಿ ಕಳದಿಗೇವನೆಂಬುದುಮವಳೆಣಕೆದಪ್ಪಿದಂದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದನಂತೆಂದಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೮ ವ). [ಎಣಕೆ + ತಪ್ಪು]

ಎಣಕೆಯೊಸರು (ನಾ). ಆಲೋಚನೆಯ ಜಿನುಗು; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೊಳೆಯುವುದು: “ಎಂಬೆಣಕೆಯೊಸರು ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿತೆಯ ಹೊಸಲಾಗಿ ಹರುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದೆಯೆ?” (ಕನ್ನಡ. ೩).

[ಎಣಕೆ + ಒಸರು (< ಒಸರ್)]

ಎಣಕೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಗಣನೆಗೆ ತರು: ಕಣ್ಣೆಟ್ಟಣಕೆವಟ್ಟು ಸುರುಗಟ್ಟಿ ಕಾಹೇಜು ಬಣ್ಣವಳಿದಮರ್ಧುಣಿಸನುಳಿದು (ಉದ್ಯದೇ. ೪-೪೦). [ಎಣಕೆ + ವಡು]

ಎಣಕೆವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಗಣನೆಗೆ ಬರು: ದೊಡ್ಡೇಶ ನೃಪಾಲಕರೊಳೆಣಕೆವೆತ್ತ ಸುಧರ್ಮಾದಿ ಪಡ್ಗುಣಗಣಭೂಷಣ ಭೂಷಿತಾವಯವನುಮನಿಸಿ . . . ಬೆಳಗುವ ಶ್ರೀವೀರರಾಜಭೂಪಾಲಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೦).

[ಎಣಕೆ + ವೆಲು]

ಎಣಕೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ) ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಆಲೋಚಿಸು: ಮನದಲ್ಲಿ ಎಣಕೆಹಾಕುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಒಮ್ಮಿಗೇ ಅವನಿಗೆ ಅನುಭವ ಬಂದಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೮).

[ಎಣಕೆ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಪು)]

ಎಣಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಮಾಡು; ಎಣಿಸು: ನಿನ್ನ ಕೈಯದಂ ಕೊಂಡಾನೇನಾಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂಬರಂ ಬದ್ಧಪ್ಪನೆ ಎ[ಪ್ರಾಣಂ. ಎಂದು ಮು]ಣಕೊಂಡ ಕಸವರಂ ತವನಿಧಿಯಂತೆ ತವದಿದ್ವಪ್ಪದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭-೪). [ಎಣಕೆ + ಕೊಳ್ಳ]

ಎಣೆಲ್ (ನಾ). “ಸುಂದರಿ” (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ); ಇರುಳ್ ತೊಟಲೆಣೆ [ಲ್ಯೂ]ತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಾತನೇಕಾಂತದೊಳ್ ದಿನಾಂತದೊಳಗಣ್ಣುಪುಣ್ಯ ಲಾವಣ್ಯ ಸಂಪನ್ನೆಯಪ್ಪ ಕನ್ನೆಯಂ ತನಗಾಟಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೭ ವ). ‘ಇಳಿಲೆ’ ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಎಣಿಲ್]

ಎಣೆಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಮುಂಗಾರು: ಅಳುಗಳು ಗದ್ದೆಯ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಎಣಲಕಾಲದ ಉಪ್ಪನ್ನ, ಸುಗ್ಗಿಕಾಲದ ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಇವು ನಮಗೂ ಸರಿ ನಿಮಗೂ ಸರಿ (ಕೋಟಚ. ೧೧).

[← ತುಳು. ಎಣೆಲ್]

ಎಣಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಯೋಚನೆ; ಬಗೆ: ಎಣಿಸಿಕೆಯ ಹರಿಗಡಿದು ಅನಿಸಿಕೆಯ ಝರಿ ಹೊಡೆದು ಶಾಂತಿಯೊಡಮೂಡಿದ್ದೆ ಸಿದ್ಧಿಯಯ್ಯಾ (ನನಲ್ಲ. ೨೦-೧೭). [ಎಣಿಸು + -ಇಕೆ]

ಎಣಿಸು, ಎಣ್ಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಗುಣಿಸು: ಆಳೆಯಲ್ ತೂಗಲೆಣಿಸಲ್ಪಳುಂಬಮನಿಸಿದುವು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಮಹಾರ್ (ಅದಿಪು. ೧೦-೫೨); ರಹಸ್ಯಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಂ ಜಪಮನೆಣಿಸಿ (ರಕ್ತಾಶ. ೭೪); ಎಣಿಸಬಹುದೇ ಭೋಜನದ ಸಂದಣಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೫೩); ಹರಿವ ನೀರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಬೆರಳ ಎಣಿಸುತಿಹರ ಕಂಡು ನಗೆಯು ಬರುತಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೨-೪); ಜಾತ್ರೆಗೆ ಎಣಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಜನ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಗಣನೆಗೆ ತರು; ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು; ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ದೋಷದೊಳ ಮನಿಸು ಗುಣಮಂ ತಂದಿದ್ವೆಣಿಸುವುದು ಲೇಶಮೆಂಬುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭೧); ಪೋದುದಿಂ ಪೋಗಲಿ ಪೆಣಗನೆಣಿಸಲಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೨-೮೯); ರಸಮಂ ಸೋದಿಸೆಯುರ್ಕಿನ ಪುಡಿಯನಿಪಾ ದುಷ್ಟವಿತೆಗಳನೆಣಿಸಲೇಕೀ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೨); ಸಾವಿಗಣಿಸರು ಮನದಿ ಸತ್ಯವ ಭಾವಿಸರು ಹುಸಿಯೊಲುವೆದೋಜುವರು . . . ಸತಿಯರನಾವ ಪರಿಯಲಿ ನಂಬಬಹುದೈ (ನಳಚ. ೩-೨೩); ದುರಾತ್ಮಕನಾದವನು ಜಿನೇಶ್ವರರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ಎಣಿಸುವನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೩೪); ತಾನೊಂದೆಣಿಸಿದರೆ ದೈವವೊಂದೆಣಿಸಿತು (ಗಾದ). ಎಣ್ಣೆಸು: ೨. ಕಣ್ಣಲಿ ಕಂಡ ಮೇಲಿದ ಬಿಡುವವರುಂಟೆ ಎಣ್ಣೆಸಬೇಡ ನೀನು (ಪುರಂದ. ೩-೧೩೦-೧೬); ಬಣ್ಣದಾಲೋಚನೆಯನೆಣ್ಣೆಸಲವನೆಂದನಂತೇ (ರಾಮಣೋ. ೭).

[ಎಣಿಸು + -ಇಕೆ]

ಎಣಿಸುಮಗ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಣಿಸುಮಗ ದೇಸಿಯಂಕಕಾರ

(ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೨-೨೮; 1251).

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

[ಎಣ್ಣೆ + -ಇಕೆ. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಎಣ್ಣ; ತೆಲು. ಎಣ್ಣು]

ಎಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಸಮ; ಸರಿ; ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಟಿ: "ಸರಿ, ದೊರೆ... ಎಣ್ಣೆ, ತೊಣ್ಣೆ... ಸಂಗಡಂ - ಈ ೧೮ ಸಮಾನಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೧); ಸಮವಾಯಮುಳ್ಳೊಡದು ನಿನ್ನ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಹೆಯಂಬುದದ್ದು ತೋಸಮ ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೮); ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿಮೆ ಸರವಿಗೆ ನೆಟ್ಟನೆ ದೊರೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆ ದಂಟಂಗಿಣೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೭); ಪಡೆವಳ ತೈಲಪನ ಜನನಿಗೆಣೆ ಪೆಜರೊಳರೇ (ಅಜಪು. ೧-೫೧); ಎಣೆ ಮರು ದೇವಿ ಪಾಸಟಿ ಸುಷೇಣಿ ಸಮಂ ಶಿವದೇವಿ ಪಾಟಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಿ (ಸೌಹೃ. XI-i, ೫೨-೨೮; 1908); ಮೂಲೋಕಮಂ ಪ್ರಣದೊಳ್ ವೆಚ್ಚವ ಮಾಡಿ ಬೇಡಬಲಿ ಸಾಲಕ್ಕಂಜಿ ಬಿಟ್ಟೊಡಿದಂ ರುಣಭಾರಕ್ಕೆಣೆಯಾವುದ್ದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೮೧); ಸತಿಯಳಲು ಸೀಗೆಯೊಳಗಣ ಬಾಳೆಗೆಣೆಯಾದುದು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧೩); ಎರವಿನ ಪಚ್ಚಮಂ ತಳೆದಿದಕ್ಕೆಣವಾರದಿದೆಂದು (ರಾಜಶೇ. ೧-೬೬); ಮನಕೆ ಬಂದೊಡೆ ಪಾಲಿಸಿ ಬಾರದಿದೊಡೆ ನನಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಡೆವದನೂಯೆನಲವಳ್ಳಾ ಪಚ್ಚದಡೆಣೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಮನದೊಳಗಿಂತೆಣಿಸಿದನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪-೬೬). ೨. ಪ್ರೇಮ; ಪ್ರೀತಿ: ಎಣೆಯೆಂದರೆ ಪ್ರಣಯವೆಂದರ್ಥ. ಅವು ಮೈಥುನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಗ ತೊಡಗಿವೆ (ಪಂಜಪಂ. ೨೦೨). ೩. ಜತೆ; ಜೋಡಿ: "ಎಣೆ ಯುಗಂ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೪೮); "ಎಣೆಯೆನೆ ಶೋಭೆ ಜೋಡು ಸರಿಯೋ ರಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೬); ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಜಕ್ಕುವಕ್ಕಿ ಸೊಗಯಿಸಿದವುದೇ (ಅಜಪು. ೬-೯೭); ಫಣಿಕಟಕ ಕುಂಡಲಂ ಕೊರಳ ಗರಳದಿನೊಪ್ಪೆ ಎಣೆಯಗಲದಗಣೆ ಗಜಜರ್ಮಂಗಳಿಂದೊಪ್ಪೆ (ಇಹರ. ೪೪); ಎಲವೊ ದುರುಳ ನಿಷಾದ ಕೊಂಚಿ ಯೆಣೆಯಿಂದಂ ಕಾಮಮೋಹಿತನಿಯನನ್ನೆಸೆದೆ (ಗೀವಂ. ೩೨-೧).

ಎಣೆಯಾಗು = ಜತೆಯಾಗು; ಸಮನಾಗು: ಕಲ್ಪ ಮ ಹೀ ಜದ ಪಕ್ಕದಿರ್ಕಲಂಬಿದಿದು ಮಡಲ್ತು ತೋಜುವ ಲತಾವಳಿಗಳ್ಳೆಣೆಯಾಯ್ತು ... ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೨-೪); ಗಂಗಾ ಯಮುನೆ ಗೋದಾ ಸರಸ್ವತಿ ಸಿಂಧು ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಥವು ಬಂದು ಎಣೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವೊ (ಪುರಂದ. ೧-೨-೨); ಇಂತಹ ಉತ್ತಾರಕವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಎಣೆಯಾದದ್ದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ (ಜಗದಾ. ೬೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಣ್ಣೆ; ಮಲ. ಇಣ; ಕೊಡ. ಏಣೆ; ತುಳು. ಇನೆ, ಇಣೆ; ತೆಲು. ಎನೆ]

ಎಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕೂದಲು. 'ಎಣೆಗಂಟು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಇಣ್ಣೆ]

ಎಣ್ಣೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ರೋಗ: ಬಳೆಯಂ ಬಜೆಯುಮನೊಂ ದಿರೆ ತಳ ತೈಲದೊಳಟ್ಟು ಪೂಸಿ ತಿಮಿವುರ್ದು ಬಜೆಯಂ ಬಜೆಯಂ ಮಿಸಿ ಸುವುದಂತಾ ಬಳೆಯ ಕಷಾಯಮನೆ ಬಾಲಕಂಗೆಣೆ ಮಾಣ್ಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೮೮). [?]

ಎಣ್ಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ನೆತ್ತಿ; ಶಿಖರ: ಆ ಗುಡ್ಡದ ಎಣೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ನೋಡಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಣೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಾಗು. ೨. ತಳಕುಹಾಕು; ಅಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳು: ಅರುಂಧತಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹಾವು ಎಣೆಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮೈಗೆ ಮೈ ಬಿಗಿದು ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಿದ (ಪ್ರಶ್ನ. ೪). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಟ್ಟು]

ಎಣೆಗಂಟಕ್ಕು, ಎಣ್ಣೆಗಂಟಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಗಂಟುಹಾಕು; ತುರುಬುಗಟ್ಟು; ಮುದಿಕಟ್ಟು: ಕಚಗಳ ಸಿಕ್ಕ ಬಿಡಿಸುತೆಣೆಗಂಟಕ್ಕು ಕುಚಮಧದಲಿ ಹಾರವಿಡುತ... ಅಂಗನೆಯ ರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಸವ. ೫-೫೪). ಎಣ್ಣೆಗಂಟಕ್ಕು: "ಮುದಿಗಂಟಕ್ಕು" (ಕಲ್ಪದ್ರು. ೪೫). [ಎಣ್ಣೆ + ಗಂಟು + ಇಕ್ಕು]

ಎಣೆಗಂಟಿರು (ಕ್ರಿ). = ಎಣೆಗಂಟಕ್ಕು: ಕುರುಳಮುಡಿಯನು ಬಿಚ್ಚಿಯು[ಯ]ಣೆಗಂಟಿರಿಸಿ ಕರಗಳ ಮುಗಿದು (ಜಿನಭಾ. ೫೧-೨).

[ಎಣೆಗಂಟು + ಇರಿಸು]

ಎಣೆಗಂಟು, ಎಣಗಂಟು (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಹಾಕಿದ ಗಂಟು; ತುರುಬು; ಮುಡಿ: "ಧಮ್ಮಿಲ್ಲ... ಕಟ್ಟಿಲ್ಲ ಕೂದಲೂ, ತಲೆಕೂದಲ ಗಂಟು, ಎಣೆಗಂಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೧); ಬಿಟ್ಟಿಣೆಗಂಟು ಕಿನಿಯೊಳಿಟ್ಟ ಕುಂಡಲ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೨೭೩); ಬೆನ್ನಿನ ಲೆವಣೆಗಂಟು (ಕಂಸವ. ೧೦-೪೮); ಅಪಾದ ಸೋಂಕುತಿಹ ಕೇಶಗಳನೆಣೆ ಗಂಟಿನೇಪಿಸುವ (ಜಿನಮು. ೪೨-೩೯); ಮೂಗುತಿ ಮುಂಭಾರ ಎಣೆ ಗಂಟು ಹಿಂಭಾರ ನನ ಗೆಣೆಯ ನೀತಂದ ಬಣ್ಣ ನೆರಿಭಾರ ಮೂರಳೆ ಗುಂಡು ಎದೆಭಾರ (ಹಳ್ಳಿಪಾ. ೭೫). ಎಣಗಂಟು: ಚಿಲುಪಾಂಬಾ... ಆ ದಿವಸ ಎಣಗಂಟು ಹಾಕಿ ಅಂದವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಕೆಂಡಸಂಸಿಗೆ ಹೂ ಮುದಿದಿದ್ದಳು (ಚಂಗಾಳ್ಳ. ೪೧೭). [ಎಣ್ಣೆ + ಗಂಟು]

ಎಣೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ಸಡಿಲವಾಗು: ಗಣ ಸಲುಪಜಿಡ್ಡು ಮುಪದೇಹಿಕಮೆನಲು ದೇಹದೇಣೆಗಳೆಯಿದಿಹ ಹರೆಯು (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೩). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಳೆ]

ಎಣೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಗಾಣು; ಸಾಟಿಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡು: ನಿನ್ನೊರೆಗಿನಿ ಸಪ್ಪಡಂ ದೊರೆಗಳೆಣೆಗಾಣನಿಗಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೩೯-೫೮; 1100); ಮಹಾವಿಭುವಲಾ ನೀನು ನಿನಗೆಣೆಗಾಣನುಳಿದರಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೭-೧೫); ಆರಾರ ಭಾವಚಿತ್ರಂಗಳ ಬರೆದು ಕುಮಾರತಿಗೆಣೆ ಗಾಣೆನುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೯-೨೨). [ಎಣ್ಣೆ + ಗಾಣು (< ಗಾಣ್)]

ಎಣೆಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಗುಬ್ಬಿಬ್ಬಿ: ಪ್ರಣವುಳಿಯದೆ ಲವಲವಿಸಿ ಕೂಡಿ ದರಾ ಎಣೆಗುಬ್ಬಿಯ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೨೦೯).

[ಎಣ್ಣೆ + ಗುಬ್ಬಿ]

ಎಣೆಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಜತೆಗೂಡು; ಸೇರು: ಎಣೆಗೂಡಿ ಶೂರ ವೀರರು ಬೆರಸೆಯ್ತಂದು ಮಣಿದುಸಿದರು ಕಾರ್ಯಗತಿಯ (ಭರಣ. ೪೬-೪೨); ಎಣೆಗೂಡಿ ನಿಮ್ಮೊಡನಿವ ದ್ರೋಣನೊಳಂದು ಕಣೆಯಸುಗೆಗಳ ಕಲಿತನು (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೩-೭). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೂಡು]

ಎಣೆಗೋಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮನಾಗು; ಸರಿಹೊಂದು: ಅಣದಲೆದು ನೂಂಕಿ ಗರ್ಜಿಸುತೆಣೆಯರಮೆಣೆಗೊಂಡಿಭಂಗಳಂ ಭರಿಕ್ಕಿಗಳ್ ಪೆಣದಿರೆ ಕಾದಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೮೬). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೊಳ್]

ಎಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಮಕ್ಕಳ) ಎಣೆಯೆಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಬಜೆಯಂ ಕೂಡಿ ಕಷಾಯಮಂ ಮಾಡುವುದು ಇವಜಾಂಗಿ[ದೆ] ಶಿಶುವಿಗೆ ಎಣೆಗೊಂಡುದು ಮಾಣ್ಣುದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೮೮ ಬೀಳೆ).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕೊಳ್]

ಎಣೆಗೋಣ 'ಎಣಗೋಣ' ನೋ.

ಎಣೆತೊಣೆ (ನಾ). ಸರಿ ಸಮಾನ; ಸಾಟಿ: ಕಾಮನ ರತಿಯಲು ಪಾನೆತೊಣೆ ಸರಿಸಮಾನೆ ಶಾಂತಲದೇವಿ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೭೫; 1131); ಅಣೆಯರವತ್ತೆ ಹಿಮ್ಮಡದ ಎಣೆತೊಣೆಯಿಲ್ಲದೆಯ ರಂಗಾಯಂಬ ರಮಣೆ ಮೈದೋರ್ವಳಿನ್ನೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೨-೧೧). [ಎಣ್ಣೆ + ತೊಣೆ]

ಎಣೆದೊಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). ಜತೆತೊಟ್ಟಿಲು; ಜೋಡಿತೊಟ್ಟಿಲು: ರಾಯ ಗುವರನೊಡನೆ ಕೆಳಗುವರನುಮೆಣೆದೊಟ್ಟಿಲೊಳೆ ಬಳೆದು (ಚಿಕವ. ೪-೯೧).

[ಎಣ್ಣೆ + ತೊಟ್ಟಿಲ್]

ಎಣೆಸಿಳ್ಳೆ (ನಾ). ತಾಯಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವಾಗ ಹಾಲು ಕುಡಿಯುವ ಮೊದಲ ಮಗು (ಸ್ಯಾಂಡಲ್) [ಎಣ್ಣೆ + ಸಿಳ್ಳೆ]

ಎಣೆಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ಜೋಡಿ ಬೆಟ್ಟ; ಜತೆಯ ಬೆಟ್ಟ: ಎಣೆಬೆಟ್ಟುಗಳಿಗಿ ದಿ ರೇಜುವ ಮುಗಿಲ ಸಂದಣೆಯಂತೆ (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೫-೧೪).

[ಎಣ್ಣೆ + ಬೆಟ್ಟು]

ಎಣೆಯ (ನಾ). ಜತೆಯವನು; ಸ್ನೇಹಿತ; ಗೆಳೆಯ: ಕೂರ್ತು ಪರ
ದಣೆಯರಂ ಸೇರ್ವ ಸೇರ್ವವರೊಡನುಧಿರ್ತುಗಿಪೋಪ (ಶ್ರೀ ರಾ. ೪-೫೬).
[ಎಣೈ + ಅಳ]

ಎಣೆಯಕ್ಕರ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದ ಅಕ್ಕರ: ಸಮಾಪಪ್ರಾಸಂ ದರ್ಶಿತ
ಭೇದಮಾಯ್ತುನುಪ್ರಾಸಮುಮಂ ಸಂದಿಸಿದಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಣೆ]ಯಕ್ಕರ
ಮೊಂದೊಂದಪ್ಪೊಳವಡಿಸಿ ಬಂದೊಡನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೩೯);
ಸಮಾಪಪ್ರಾಸಂ ದರ್ಶಿತಮಾಯ್ತುಮತ್ತನುಪ್ರಾಸಮುಮಂ ಸಂದಿಪೆನೆಣೆಯ
ಕ್ಕರಮೊಂದೊಂದಪ್ಪೊಳವಡಿಸಿ ಪೇಟಲನುಗತಮಕ್ಕುಂ (ಭಂಡೋಂಬು.
೧-೫೩). [ಎಣೈ + ಅಕ್ಕರ]

ಎಣೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. “ಜತೆಯಾಗಿ ಅಡು” (ರಮಾಕಾಂ):
ತಿಮ್ಮಿಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟು ಸಂಕಟವೂ ಎಣೆಯಾಡಿದವು (ಮಲಮ.
೩೮೦). ೨. (ಹಾವುಗಳು) ಕೂಡಿಕೆಯಾಗು: “ಅವು ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ
ಹಾವುಗಳು; ಎಣೆಯಾಡುತ್ತಿವೆ” (ಪಂಜಪಂ. ೨೦೧).
[ಎಣೈ + ಅಡು]

ಎಣೆಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ಸರಿ ಸಮಾನವಾಗಿ
ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಯಾದವಕುಲದ ಪಟುಭಟಿ ಸಮಾಜಮಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ
ನೊಡನೆ ಸುರಥನ ರಥಕ್ಕೇನೊಡ್ಡಿ ನರನ ರಥದ ವಾಜಿಗಳ ವಾಘೆಯಂ
ತಿರುಹಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೩). [ಎಣೈ + ಒಡ್ಡು]

ಎಣೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜತೆಯಾಗಿರುವ ಪಕ್ಕಿ; ಜೋಡಿತಕ್ಕಿ; ಚಕ್ರವಾಕ:
“ಎಣೆವಕ್ಕಿ ರಥಾಂಗ ಪತ್ತಿಯೊಳ್” (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೧); “ಪೊಣವಕ್ಕಿ
... ಎಣೆವಕ್ಕಿ, ಜೋಡುವಕ್ಕಿ, ಗೆಡೆವಕ್ಕಿ, ಅಮಲ್ವಕ್ಕಿ - ಈ ೩ ಚಕ್ರ
ವಾಕಂ” (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೦೦); ಅಕೋದಯಮಂ ಕಂಡೆಣೆವಕ್ಕಿಗಳಂತೆ
ಎಡೆವಿದದೆ (ಉದ್ಯು. ೬-೪೩ ವ); ಎಳಮಿನಾಣೆವಕ್ಕಿ ಕಳಹಂಸಗಳು ನಾಟಿ
ಮುಳುಗಿದುವಿರದೆ ಪಾಟಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೨೦); ಕುಚೆಯುಗ ಕೂಡಿ
ದೆಣೆವಕ್ಕಿಯಂತಿರಲ್ (ನಂದಿಮಾ. ೯-೪); ವಾಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವೂ ಎಣೆವಕ್ಕಿ
ಗಳಂತೆ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟು ಇರಲಾರವು (ಭಾರವಿ. ೨೪೩).
[ಎಣೈ + ಪಕ್ಕಿ]

ಎಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜತೆಯಾಗು: ಗಣನಿಯಮ
ವಿಪರ್ಯಾಸದೊಳೆಣೆವಡೆದೊಳ್ಳೊಸೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಪದದೊಳ್ಳ ಕೂಡಿ]
ಮಾತ್ರ ಸಮನಾಗಿ ಗುಣಾಗ್ರಣೆಯ ಮತದಿಂದ ತಾಳದ ಗಣನೆಗೊಡಂ
ಬಟ್ಟುದದುವೆ ರಘಟಾಬಂಧಂ (ಭಂಡೋಂಬು. ೩-೨೨).
[ಎಣೈ + ಪಡೆ]

ಎಣೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮನಾಗು; ಸರಿಬರು; ಸಾಟಿಯಾಗು: ದ್ವಿಜ
ರಾಜಂಗೆಣೆವಂದು ಚಕ್ರಹತಿಯಿಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ತುಂಡಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ.
೪೫); ಎರವಿನ ಪಚ್ಚಮಂ ತಳೆದಿದಕ್ಕೇಣೆವಾರದಿದೆಂದು ಲೋಗರಾಭರಣ
ಮನೇಳಿಪಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೬). [ಎಣೈ + ಬರ್]

ಎಣೆವಾವು (ನಾ). ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯುವುದು; ಸಹಮರಣ: ಒರ್
ಕುಡಿಯ ನೆತ್ತರಿನ್ ಕಟ್ಟಿ ಗೊಂಡು ಎಣೆವಾವು ಸತ್ತಪಾದರೊಪಗಲೆ
(ಅಂತಿಗೂ. ೯-೧೫೯). [ಎಣೈ + ಸಾವು]

ಎಣೈ ‘ಎಣಿಕೆ’ ನೋ.

ಎಣ್ಣೊಂಡುಗ (ನಾ). ಎಂಟು ಖಂಡುಗ: ಸೀಯವೂರುಮ ಅಕ್ಕಬ್ಬಿ ಅಳು
ತ್ತಿರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟುದು ಎಣ್ಣೊಂಡುಗ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೪೨;
900). [ಎಣ್ಣು (< ಎಂಟು) + ಖಂಡುಗ]

ಎಣ್ಣೊಡೆ (ನಾ). ಎಂಟುಕಡೆ, —ದಿಕ್ಕು: ಎಣ್ಣೊಡೆಗೆ ರಂಜಿತ ಕೊಳಂ
ಗಳಿಂ ಕಂಗಳಿಂ ನೋಡೆ ಬನಮೆಸದಿದುರ್ದು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೨೪).
[ಎಣ್ಣು (< ಎಂಟು) + ಕಡೆ]

ಎಣ್ಣೆಯ (ನಾ). ಎಂಟು ಕೈ; ಎಂಟು ಕೈ ಉದ್ದದ ಒಂದು
ಅಳತೆ: ಊರೊಡೆಯರ್ಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ಯತ್ತರಿನ್ನೂ ಮನೆಗೆಣ್ಣೆಯ್ಯ
ಗಲವಿಪ್ಪತ್ತೈಗೈ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಎಣ. XX, ೬-೩೨; 1012).
[ಎಣ್ಣು (< ಎಂಟು) + ಕೆಯ್ಯ (< ಕೆಯ್ಯಾ)]

ಎಣ್ಣಾವುದ (ನಾ). ಎಂಟು ಗಾವುದ: ನರರಥಂ ತೂಳ್ಳಾ ಕುರುಕ್ಷೇ
ತ್ರದಿಂ ಪಡುವೆಣ್ಣಾವುದು ಪೋಗೆ ಪೋಗಡಿಸುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೫);
ಎಣ್ಣಾವುದಂ, ಎಂಟುಗಾವುದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಣ್ಣು (< ಎಂಟು) + ಗಾವುದ]
ಎಣ್ಣೊಳೆ (ನಾ). ಎಂಟು ಕೊಳಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಪಡುವಣ
ತೋಂಟು ಕಟನಿಯಲ್ ಎಣ್ಣೊಳೆ ಗಟ್ಟಿಗೆ ನೆಲನುಂ ಚೆನ್ನನು ಉಳ್ಳ
ನ್ನೆಗಂ ತೆಪ್ಪೆ ಇಲ್ಲದನ್ನಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೫-೧; 1014).
[ಎಣ್ಣು (< ಎಂಟು) + ಕೊಳ್ಳ (< ಕೊಳಗ)]

ಎಣ್ಣೊಳೆವೆಡೆ[ದೆ] (ನಾ). ಎಂಟು ಕೊಳಗ ಬೀಜವರಿಯ ಭೂಮಿ:
ಬಸದಿಯ ಪೊಜಗಣ ಪಿತ್ತಿಲ್ಲೋಣ್ಣುಮುಂ ತೆನ್ನೊಲದೊಳು ಎಣ್ಣೊಳೆವೆ
ಡೆ[ದೆ] (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೯೧; 903). [ಎಣ್ಣೊಳೆ + ವೆಡೆ]

ಎಣ್ಣಾಸಿರ (ನಾ). ಎಂಟು ಸಾವಿರ: ಇರ್ಬಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಣಾಸಿರಂ
(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಎಣ್ಣಾಸಿರ ಮಕುಟಧರರ್ (ಜಯಕಾ. ೩-೨).

ಎಣ್ಣಾಸಿರ್ವರ್ = ಎಂಟುಸಾವಿರ ಜನ: ಎಣ್ಣಾಸಿರ್ವರ್ ರಸಿಯರ
ನೆಟ್ಟಿದರ್ (ವಡ್ತಾ. ೮೮-೨೩); ಪ್ರಭಾವತೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದೆಣ್ಣಾಸಿರ್ವ
ರರಸಿಯರೊಳ್ ಕೂಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫).
[ಎಣ್ಣು (< ಎಂಟು) + ಸಾವಿರ]

ಎಣ್ಣೊಳವಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ: ಎಣ್ಣೊಳವಿ ಬರಿಸವರಸ
ಕೊನ್ನು ಭಾಗಮಿಟ್ಟುವು[ದು] (ಸೌಹೃ. XV, ೫೦೯-೩; 9ನೆಯ ಶತ).
[ಎಣ್ಣು (< ಎಂಟು) + ಅಳವಿ]

ಎಣ್ಣೆಕೆ ‘ಎಣಿಕೆ’ ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಗೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಮಾರುವವನು: ಎ ನ್ಣು ಗಂ ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರಂ
ನಿನ್ನೂರೆಣ್ಣೆಗನ ಮನೆಯೊಳರ್ಪಪನವಂ ಚೆನ್ನಾದ ಪುದಲೆ ಭೂಪತಿ
(ಪದ್ಮಾರ. ೬-೧೨). [ಎಣ್ಣು + -ಇಗ]

ಎಣ್ಣೆಸು ‘ಎಣಿಸು’ ನೋ.

ಎಣ್ಣು ‘ಎಣ್ಣು’ ನೋ.

ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ, ಎಣ್ಣೋರಿಗೆ (ನಾ).
ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಪೂರಿಗೆ; ಒಬ್ಬಟ್ಟಿನಂತೆ
ಮಾಡಿ ಬೇಯಿಸಿದ ತಿಂಡಿ: ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಲ್ಪೂರಿಗೆ]
ಬೆಸುಪೂರಿಗೆ ತಪಂಗಿಳ್ಳುಂಡೆ... ಭಕ್ಷ್ಯ ಚಯಮಂ ತಂದಿಕ್ಕಿದರ್ ಕಾಂತೆ
ಯರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೪); ಗಾರಿಗೆ ಲಡ್ಡಿಗೆ ಬೀಸೂರಿಗೆ ಬಿಚ್ಚೂ
ರಿಗೆ ಸಫುತ ಪನಸುಕನೆಣ್ಣೂರಿಗೆ (ಮದೇಪು. ೧೯-೫೮); ಓರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳು
ಒಡಗೊಂಡುಹೋಗಿ ಎಣ್ಣೂರಿಗೆಯನು ಕೊಡಿಸುವರು (ಚಂದ್ರಕಾ.
೧-೨೯). ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ: ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ ಯಡ್ಡಲಿಗೆ ಕಡುಸಣ್ಣ
ಸೇವಗೆ ಸರವಳಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಣುಗಾರಿಯೊಟ್ಟುತಿರ್ದುಪು ದೇವನಿದಿನಲಿ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೬); ಕರ್ಜೂರ ವಡೆಗಡುಬು ರಸಪೊಸವ ಸಣ್ಣಿಗೆ
ಯೆಣ್ಣೆಪೂ[ಯೂ]ರಿಗೆ... ಪರವೆ ಗಡಣಿಸಿದಳಾಗ (ಚೇರಮ. ೧೦-೨೮).
ಎಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ: ಅತಿರಸ ೫ ಸುಖಿನಸ ೫ ಯೆಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆ ೫ ವಡೆ ೫
(ಸೌಹೃ. IV, ೨೫೦-೮; 1321); ಈ ಯೆಣ್ಣೆಹೂರಿಗೆಯ ಮೃದು
ತರಕೆ ಸರಿಯುಂಟೆ ಜೋಯಿಸರೆ (ಸಮೃ. ೬-೨೬). ಎಣ್ಣೋರಿಗೆ:
ಎಣ್ಣೋರಿಗತಿರಸ ದಧಿಘೃತವೋ ರಂಗ (ಪುರಂದ. ೧-೮೪-೨).
[ಎಣ್ಣು + ಪೂರಿಗೆ]

ಎಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಎಳ್ಳು, ಅಗಸೆ, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ ಕಾಳುಗಳಿಂದ ತೆಗೆದ ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥ; ತೈಲ: ಅಂಗಾಡಿಯುಳ್ಳ ಮೂರ್ನ[ಮಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ಯು] ಮು ಮ ರಿಸ ನ ಮುಂ [ಮೇಣ್ಣ]ಪ್ರಲಂ ಗಕ್ಕರೆ (ಕಾ. 1, ೨-೧೧; 699); ಬಸಿರ್ಕೂಪ್ಪು ಮುಂಬಲಿಗಮಣ್ಣೆಗಂ ಕಟುಗಂ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೨೨); ಸೊಡರೊಳ್ ಬತ್ತಿಯು ಮಣ್ಣೆಯುಮೊಡನೆಯಾದವೊಲ್ (ಶಾಂ. ೨ ಪು. ೯-೧೧೪); ತಮ್ಮ ಮಡದ ಮಾಣಿಗಳೆ ಉಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಪದಿನಾಲು (ಎಕ. VII, ೨ ಕಾಂ. ೭೪-೧೩; 1010); ನಮ್ಮ ತಿರುದು ತಂದುಣ್ಣ ಶನಕ್ಕವರೆಣ್ಣೆ ಸೂಜಿಮೊನೆಯೆ ನಿಮನೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಟುಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೭೬); ಎಣ್ಣೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಕುಂಬಳಕಾಯಂತೆ ಬಳಗೊಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫); ಎಳ್ಳಿಗೆ ಪರಮಳವ ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲದೆ ಎಣ್ಣೆಗೆ ಪರಮಳ ವೇಧಿಸದು (ಅವಚಂ. ೨೩೯-೧೦೪೪); ಎಳ್ಳೊಳ್ ಎಣ್ಣೆ (ಶಮದ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಸರಸಿಜಗಂಧಿಯು ಧವಳ ಶೋಭನೆ . . . ಎಣ್ಣೆಯರಿಸಿನಗೊಟ್ಟರೆಲ್ಲರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೦); ಎಣ್ಣೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಾದರೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಹಿತವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೨); ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿದಹಾಗೆ (ಗಾಡ); ಕಳ್ಳಹೊಕ್ಕಮನೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ದಂಡ (ಗಾಡ); ಎಳ್ಳುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಮಾರು (ಗಾಡ); ಎಣ್ಣೆ ಬರುವಾಗ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡ (ಗಾಡ). ೨. (ಅಲಂ) ಶಕ್ತಿ; ಉತ್ಸಾಹ: ಮೈಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯಿರುವಂತನಕ ಉರೀತಾನೆ (ರೂಢಿ). Δ ಎಣ್ಣೆ: ೧. ಒಂದು ಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯುಂ ಸ್ವಧರ್ಮಂ ಆಗಿ (ಜ್ಯೋತಿ. ೧೩-೮೬; 1090).

ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆ = ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆ, —ಬರಿಸು: ಹರಳುಬೀಜದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆ ಮಾಡು = ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕು: ಪೂಜಾರಿಯು ಸಂಜೆಯದೀಪ ಎಣ್ಣೆ ಮಾಡಿ ಹೋಗಿದ್ದನು (ನಿರಾಭ. ೫೧). ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿ = ೧. ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿ, —ಹಾಕು: ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿ (ರೂಢಿ). ೨. (ಅಲಂ) ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡು; ಉದ್ದೇಶಗೊಳಿಸು: ವಿಧ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಆಶಿಸಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿಯುವಂತಾಗಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೨೦). ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚು = ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸವರು: ಮೈಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿದರು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕು = ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿ ೨. ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿದನು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆ ಸ್ನಾನ = ಅಭ್ಯಂಜನ: ಶನಿವಾರ ಎಣ್ಣೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಎಣ್ಣೆ ಬಂದಾಗ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊ = ಫಲಬರುವಾಗ ಸುಮ್ಮನಿರು: “ಎಣ್ಣೆ ಬಂದಾಗ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ನಿಮಗೆ ಭೂಷಣವೂ ಅಲ್ಲ ಸೌಭಾಗ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ (ರೂಪಸಂ. ೨೩).

[ಎಳ + ನೆಯ್ಯ./ ತಮಿ. ಎಣ್ಣು; ಮಲ. ಎಣ್ಣ; ಕೊಡ. ಎಣ್ಣ; ತುಳು. ಎಣ್ಣ]

ಎಣ್ಣೆ ಗಂಟೆಕ್ಕು ‘ಎಣ್ಣೆ ಗಂಟೆಕ್ಕು’ ನೋ.

ಎಣ್ಣೆ ಗಂಟೆಡು (ಕ್ರಿ). = ಎಣ್ಣೆ ಗಂಟೆಕ್ಕು: ಪೂಸಪೂಗಳಂ ತರಿಸಿ ಗಿರಿಜೆಯ ಮುಡಿಯನಂದು ಸೆಳ್ಳು ಗುರ್ಗಲಂ ಪಿಕ್ಕಿ ತತ್ಪುಸುಮಗಳನೊಂದಿಸು ತ್ರೆಣ್ಣೆ ಗಂಟೆಟ್ಟು ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಸುಖದೊಳೊಲಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೪೫-೭). [ಎಣ್ಣೆ ಗಂಟು + ಇಡ್ಡು]

ಎಣ್ಣೆ ಗಂಟು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿರುವ ತುರುಬು; ಮುಡಿ ಕಟ್ಟು: ಪೊನ್ನ ಗಂಟು ತಾನೆಂಬಂತೆ ಪದಪುನಃದಿರಲೆಣ್ಣೆ ಗಂಟು (ಸಾಂ. ದ ಪು. ೭-೫೬); ಎಣ್ಣೆ ಗಂಟಿನ ಪೊರೆಗೆ ನುಣ್ಣೊರಲ್ ಬಳ್ಳಿ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೬); ಸಣ್ಣ ನಿಜಯನು ಗುರ್ಗಲನೆ ನೇವರಿಸು ತ್ರೆಣ್ಣೆ ಗಂಟುಗಳ ತಡದುತ (ಕಂನವಿ. ೨೧-೭೪); ಬೆನ್ನ ಮೇಲೊಲಿದೆ ಸೆವಣ್ಣೆ ಗಂಟು (ಶಬಶಂ. ೩-೧೦); ಕಣ್ಣು ಕಾಡಿಗೆಯನು ಕರದಿಂದ ಧರಿಸುವೆಣ್ಣೆ ಗಂಟುಗಳ ಕಟ್ಟಿಬಲ್ಲ (ಯನಕ. ೧೨೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಗಂಟು]

ಎಣ್ಣೆ ಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯಿಂದ ಪರಿಸ್ಪರಿಸಿ ನೀರಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಣದ ಬಟ್ಟೆ; ಮೇಣ ಗಪ್ಪಟ: ಉದ್ದಮೇಜನ ಮೇಲೆ ಸ್ವಚ್ಛ ಎಣ್ಣೆ ಗಪ್ಪಡ ಅರಿವೆ ಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೯); ಮೇಜನ ಮೇಲೆ . . . ಸೊಗಸಾದ ಎಣ್ಣೆ ಗಪ್ಪಡವೊಂದನ್ನು ಹಾಕಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೫).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕಪ್ಪಡ]

ಎಣ್ಣೆ ಗಪ್ಪು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕರಿಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪುಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಬಣ್ಣ: ಎಣ್ಣೆ ಗಪ್ಪಿನ ಮೈಗೆ ಕಂದಿನ ಮೈಗೆ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಮೈಗೊಪ್ಪುವಂತೆ (ಭರಣ. ೧೩-೫೦); ದೇಸೆಯಂ ತಮ್ಮಣ್ಣೆ ಗಪ್ಪು ಬಳಿದು ತವೆ ಬಲಾಕಾಗಣೋದ್ದೇಕಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಧನ್ಯಾ ಲೋ. ೫೫).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕಪ್ಪು (< ಕಪ್ಪು)]

ಎಣ್ಣೆ ಗಮಟು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕಮಟಿನ ವಾಸನೆ: ಏನೋ ಎಣ್ಣೆ ಗಮಟಿನ ವಾಸನೆ (ರೂಢಿ). [ಎಣ್ಣೆ + ಕಮಟು]

ಎಣ್ಣೆ ಗಾಯಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ; ತಾಳದ: ಬದನೆಕಾಯ ಎಣ್ಣೆ ಗಾಯಿ (ರೂಢಿ).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕಾಯ (< ಕಾಯ)]

ಎಣ್ಣೆ ಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕಾಯಿಸು, —ಕುದಿಸು (ಕಿ).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕಾಸು]

ಎಣ್ಣೆ ಗೆಂಪು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಬಣ್ಣ; ನಸುಗೆಂಪು; ನುಣ್ಣೆಂಪು: ಆ ಕೆಂಪು ಬೆಳಕು ಯಾವನ ಕಳೆದಿದ್ದ ಎಣ್ಣೆ ಗೆಂಪು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮಿನುಗಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಣ್ಣಿ. ೫೯). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೆಂಪು]

ಎಣ್ಣೆ ಗೈ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಕೈ; ಎಣ್ಣೆಯಾದ ಕೈ: ಎಣ್ಣೆ ಗೈಯಲಿ ಕೆಂಡ ಹಿಡಿದೊಲು ಭಗ್ಗನೇ ಹೊತ್ತುತ್ತಿದ (ಹಾಡು ಸಾ. ೩೧-೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೈ (< ಕೆಯ್)]

ಎಣ್ಣೆ ಗೊಡ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಕಡಾಯಿ: ಸುಡುವ ಮಳಲ ರಾಸಿ ಕಾಸು ವಂಬಲಿಯೆಣ್ಣೆ ಗೊಡ ಸುಣ್ಣವರಲ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ . . . ದುರ್ಗದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೩೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಕೊಡ]

ಎಣ್ಣೆ ಗೊಪ್ಪರಿಗೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ: ಬಿಗಿದ ಮಳವೆಯನೆಣ್ಣೆ ಗೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳೊಳದಲ್ಲಿ ಗಳೆಗಳಲಿ ಸೀರೆಗಳ ಸುತ್ತಲಿಯೆಂದು ಕೈವಿಡಿದನು ಕಲಿದೋಣ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯಾ. ೧೫-೩೨); ಆಣ್ಣೆಯಂ ಮಿಜದಾತನ ಕೈಗಳಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತಳಪಳನೆ ಕುದಿ ವೆಣ್ಣೆ ಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕಾಯ್ತಲ್ಲಿಗೆಳತರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೩೧).

[ಎಣ್ಣೆ + ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ]

ಎಣ್ಣೆ ತೆಂಗು (ನಾ). ತೆಂಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಣ್ಣೆ ತೆಂಗು, ಸೀಮೆ ತೆಂಗು (ಮೈಟಿ. ೩೩-೬೩೦). [ಎಣ್ಣೆ + ತೆಂಗು]

ಎಣ್ಣೆ ದಲೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಬಳಿದುಕೊಂಡ ತಲೆ: ಕೆಂಪಿನ ಪೂವನೆಣ್ಣೆ ದಲೆ ಸೂತ್ಯಾಗಾರಮಂ ದೈತ್ಯರಂ ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೦). [ಎಣ್ಣೆ + ತಲೆ]

ಎಣ್ಣೆ ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಮಾಧವದಣ್ಣಾಯಕರ ಜಂಮಸ್ಥಳ ಎಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ]ನಾಡ ಮಗೆಯದ ಅಣಿಲೇಸ್ವರದೇವರ ರಂಗ ಮಂಟಪ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೫೬-೫; 1314).

[ಎಣ್ಣೆ + ನಾಡು]

ಎಣ್ಣೆ ಸೂಲು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಮಡೆಗಳ ಸೂತ್ರ, —ಸರ: ಎಣ್ಣೆ ಸೂಲು ಸಿಂಗದುಗುರು ಹೊಂಗವಡಿಕೆ ಕಣ್ಣ ಕಜ್ಜಳ ದಿಟ್ಟಿದಂಡೆ ಚಿಣ್ಣು ಗಾ ಕಾಲ ದೊಳೆಸದವು ಮಜುಹುಲ್ಲೆ ಗಣ್ಣ ಗರುವೆ ಗಜಗಮನೆ (ರಾಮವಿ. ೫-೫೩).

[ಎಣ್ಣೆ + ಸೂಲು (< ಸೂಲ್)]

ಎಣ್ಣೆ ಪುಂಡಿಗಿಡ (ನಾ). ಪುಂಡಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೃದ್ವಿಗ. ೨೪-೪೫೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಪುಂಡಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡ)]

ಎಣ್ಣೆ ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಎಣ್ಣೆ ಗಪ್ಪಡ. [ಎಣ್ಣೆ + ಬಟ್ಟೆ]

ಎಣ್ಣೆ ಬದನೆಗಾಯ್ (ನಾ). ಬದನೆಯ ಕಾಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ: ಬಟ್ಟೆ ಬದನೆಯ ಕಾಯ ನಸುನೀರ ತಿಳಿದುಪ್ಪ 5 ಎಟ್ಟು ಉಕ್ಕರಿಸಿ... ತಟ್ಟಿಣ್ಣೆಯೊಳಗೆ ವಗ್ಗರಿಸಲವು ತಾವಣ್ಣೆ ಬದನೆಗಾಯ್ ಸರಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೩). [ಎಣ್ಣೆ + ಬದನೆಗಾಯ್]

ಎಣ್ಣೆ ಬುಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೃದ್ವಿಗ. ೩೨-೩೨೪).

[ಎಣ್ಣೆ + ಬುಡಿಗೆ]

ಎಣ್ಣೆ ಮಂಜರಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). (ಟಿಷ ಧಿ ಗುಣವುಳ್ಳ) ಒಂದು 10 ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಚತುಷ್ಪಕ್ಷಿ ಮಂಜರಾದಿ ಲೇಹ್ಯ - ಏಪ್ಪಲಿ... ಎಣ್ಣೆ ಮಂಜರಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ, ಗರಿಕೆ ರಸ, ಕಳ್ಳನ ಹೂವಿನ ರಸ (ಸಕವ್ಯ. ೨೧೭). [ಎಣ್ಣೆ + ಮಂಜರಿ + ಸೊಪ್ಪು]

ಎಣ್ಣೆ ಮಜ್ಜನ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಸ್ನಾನ; ಅಭ್ಯಂಜನ: ಗುರುವಿಗೆ 15 ಗುಟ್ಟುಕುನೀರು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಮಜ್ಜನ (ನೀತಿಚಂ. IV, ೨೨).

[ಎಣ್ಣೆ + ಮಜ್ಜನ]

ಎಣ್ಣೆ ಮಣಿ 'ಎಣ್ಣೆ ವಣಿ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆ ಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ಮೃದ್ವಿಗ. ೪೪-೯೭೬).

[ಎಣ್ಣೆ + ಮರ]

ಎಣ್ಣೆಯೂರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆಯೋಗರ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಅನ್ನ; ಒಗ್ಗರಿಸಿದ 20 ಅನ್ನ: ಒಂದು ಮಾನೆಣ್ಣೆಯೊಳು ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣಿನ ಹುಳಿಯೊಂದಿಸಿ... ಏಳಿಯುಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕಲಸಿ ಮನಸಂದು ಹಸಗೆಯ್ದೆಣ್ಣೆಯೋಗರಂ ವಸು ಧಾಮರಗ್ಗಿ ಪ್ರಿಯತರಮಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೯).

[ಎಣ್ಣೆ + ಒಗರ]

ಎಣ್ಣೆ ವಣಿ, ಎಣ್ಣೆ ಮಣಿ, ಎಣ್ಣೆ ಮಣಿ (ನಾ). ಕೊರಳ ಸರದ ಒಂದು 25 ಬಗೆಯ ಮಣಿ. 'ಎಣ್ಣೆ ವಣಿಸರ' ಪರಾ. ಎಣ್ಣೆ ಮಣಿ: 'ಎಣ್ಣೆ ಮಣಿಸರ' ಪರಾ. ಎಣ್ಣೆ ಮಣಿ: ಸಿಂಗದುಗುರು ಎಣ್ಣೆ ಮಣಿ ಹೊನ್ನ ಸರಿಗೆಯು ಮಾಂಗಾಯಿ ರನ್ನದಿ ಸಮದ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩-೧೩೫).

[ಎಣ್ಣೆ + ಮಣಿ. / ತಮಿ. ಎಣ್ಣೆಯಾಮಣಿ]

ಎಣ್ಣೆ ವಣಿಸರ, ಎಣ್ಣೆ ಮಣಿಸರ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಮಣಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ 30 ಸರ, —ಹಾರ: ತಟಗಲೆಯ ರವ ಗೆಜ್ಜೆಯುಲಿಯಳಿಗಳೆಣ್ಣೆ ವಣಿಸರ ಮಾಗಲೆಳೆಯ ನಂದೊಳಾ ವಸಂತ ಭಾಸುರ ಭೋಗಿ ಜನಕೆ ಮುದ್ದಾಗಿ (ನಂದಿಮಾ. ೭-೧೩). ಎಣ್ಣೆ ಮಣಿಸರ: (*). [ಎಣ್ಣೆ ವಣಿ + ಸರ]

ಎಣ್ಣೆ ಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಧೂ 35 ವರರಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವುದು: ರಾಯನಿಗೆ ಗೋಧಿಕೆಲೆಣ್ಣೆ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಗೈಯಲೋಸುಗ (ವರ್ವಪ. ೩-೮). [ಎಣ್ಣೆ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಎಣ್ಣೆ ಸೀಗೆ (ನಾ). ೧. ಎಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಸೀಗೆಕಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಹುಟ್ಟು ಹಗಿತನ; ಪರಸ್ಪರ ವೈರ, —ವಿರೋಧ: ರಕ್ಕಸರ್ಗಮೆಮಗ ಮೆಣ್ಣೆ ಸೀಗೆ (ಕಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೧೦); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಎಣ್ಣೆ ಸೀಗೆ 40 ಕಾಯಿಯಂತೆ (ನೀಗಟ್ಟು. ೯೦). [ಎಣ್ಣೆ + ಸೀಗೆ]

ಎಣ್ಣೆ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನಾರಾದ ಹುಲ್ಲು. [ಎಣ್ಣೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ)]

ಎಣ್ಣೆ ಹೂರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆ ಹೊಳೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯ ಪ್ರವಾಹ, —ನದಿ; ಆ ಹೆಸರಿನ 45 ಒಂದು ಸಣ್ಣ ತೊರೆ. [ಎಣ್ಣೆ + ಹೊಳೆ (< ಪೊಳೆ)]

ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ 'ಎಣ್ಣೂರಿಗೆ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆ ಕ್ಕು (ನಾ). = ಎಣ್ಣೆ ಸೆ: ಅಕ್ಕ ಕೇಳಂತಲ್ಲ ನೀ ಕೂರ್ತು ಸ್ವಾಮಿ 5 ಯೆ ಣ್ಣೆ ಕ್ಕ ಸಾಧಿಸಲೆದ್ದು ನವಗೆ ಚೊಕ್ಕ ನಾನಂದದೋಪುವುದಿದ್ದಿ ತಂದರು ಶಕ್ತಿಲ್ಲದೆಲ್ಲಾ ರಾಣಿಯರು (ಭರಣ. ೫೩-೧೨೭).

[ಎಣ್ಣೆ (< ಎಂಟು) + ದಿಕ್ಕು]

ಎಣ್ಣೆ ಸೆ (ನಾ). ಎಂಟುದಿಕ್ಕು, —ಮೂಲೆ: ಎಂಟುದೆಸೆಗಕ್ಕು ನಾಮ ವಣ್ಣೆ ಸೆಯೆಂದುಂ (ಕವಿಕಂ. ೮೪); ನಿಶಾಗಮನವೆಣ್ಣೆ ಸೆಯೊಳ ಮೆಸೆವ ಕತ್ತಲೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸೆ (ಕಾದಂಬ. ೩೭೫); ಭೀಮನೆಣ್ಣೆ ಸೆಯಂ ನೋಡುತ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೭-೩೦); ಬಲೈಸೆವುದು ತೋಕೊಳ್ ಎಣ್ಣೆ ಸೆಯ ಗಂಡರ ಮಿಸೆಯಮೇಲೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ಗಂಡಗರ್ವದ ಜಸಂ (ಎಕ. VII, ೩೪ಮೊ. ೪-೮೩; 1117); ಬಿಜುಗಾಳಿಯಲೆಗೆಣ್ಣೆ ಸೆಗೆದ್ದು ತೊಜುವ ತಜ ಗೆಲೆಗಳ ಮೊತ್ತನೆನಲು (ಕಂನವಿ. ೧೪-೯೦).

ಎಣ್ಣೆ ಸೆಯಾಣ್ಣಾರ್ = ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯರು: ನಾಗಕನ್ನೆಯರಂ 5 ಪಿದಿದು ತರ್ವಂ ಎಣ್ಣೆ ಸೆಯಾಣ್ಣಾರಂ ಗದ್ದಿಸುಮಂ (ಅದ್ವೈತ. ೨೯-೨೨).

ಎಣ್ಣೆ ಸೆಯಾನೆಗಳು = ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನ ಅನೆಗಳು: ಎಣ್ಣೆ ಸೆಯಾನೆಗಳಂ ಕಡುನಲವಿಂದೇಪು ಬರುತಮಿದರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೪).

[ಎಣ್ಣೆ (< ಎಂಟು) + ದೆಸೆ]

ಎಣ್ಣಿಣ (ನಾ). ಎಂಟು ಪಣ: ತಟ್ಟಿಯಾರಾಳ ಅವುಕ್ಕೆಯುಯೂರಿಣ್ಣಿಣ 20 ಪುಲ್ಲು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬-೪; 750).

[ಎಣ್ಣೆ (< ಎಂಟು) + ಪಣ]

ಎಣ್ಣಿತ್ತು, ಎಂಬತ್ತು, ಎಂಭತ್ತು, ಎಣ್ಣಿತ್ತು, ಎಣ್ಣಿತ್ತು (ನಾ). ಎಂಟು ಹತ್ತುಗಳ ಗುಣಲಬ್ಧಿ: ಎಂಟರ್ಕೆ - ಎಣ್ಣೆ ಸೆ, ಎಣ್ಣಿತ್ತು 25 (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). ಎಂಬತ್ತು: ಮುದವಲರ್ಬತ್ತುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳಿಗೊಂದವೆಲ್ಲಕ್ಕೊದವಿಸಿದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳು (ಬಸಪ. ೪೪-೫೧).

ಎಂಭತ್ತು: ಎಂಭತ್ತುನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಕೆ ಭದ್ರಹಸ್ತಿಗಳಂ (ಆದಿಪ. ೧೦-೧೪).

ಎಣ್ಣಿತ್ತು: ಎಣ್ಣಿತ್ತುಸಾಸಿರ ಪುರಂಗಳ್ಳಂ (ಚಾವಂಪ. ೭೧-೩).

ಎಣ್ಣಿತ್ತು: ಕಾಲಾತೀತಸಂವತ್ಸರ ಸತಶ್ಚಳಿಣ್ಣುನೂಣ ಎಣ್ಣಿತ್ತು 30 (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೯-೪; 961).

[ಎಣ್ಣೆ (< ಎಂಟು) + ಪತ್ತು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಣ್ಣಿತ್ತು;

ಕೊಡ. ಏಂಬದೀ; ತುಳು. ಎಣ್ಣಿ; ತೆಲು. ಎನುಬದಿ, ಎನಭೈ]

ಎಣ್ಣಿರಿಜು (ನಾ). ಎಂಟು ಆಕಾರ, —ರೂಪು: ನಿಂದುಮಿಂತೆಣ್ಣೆ ಸೆ 35 ಯೊಳಿಣ್ಣಿರಿಜಂ ಪೊತ್ತು ಸೇವಿಸುತ್ತಮಿರೆ (ಶಬರಂ. ೧-೭೧೪).

[ಎಣ್ಣೆ (< ಎಂಟು) + ಪರಿಜು]

ಎಣ್ಣಿಗಲ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಹೆಗಲು, —ದಿನ: ಮುಂತಾನುನ್ನಯಿಸಿದ 40 ವರುಷದ ಮೇಲಿಣ್ಣಿಗಲೆಯರಲಿತ್ತ... ದಿನಂ ಕಳಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೫೮).

[ಎಣ್ಣೆ (< ಎಂಟು) + ಪಗಲ್]

ಎಣ್ಣಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಂಟುದಾರಿ: ಎಣ್ಣಿಟ್ಟಿಗಳೊಳ್ ಸೃಪಸಂ ಕಾಣ್ಪಿನ್ನಂ 45 ತೊಜಲಿಮೆಂದು ಮನದೊಳಗಲಿಂ (ದಶಕು. ೪-೧೯).

[ಎಣ್ಣೆ (< ಎಂಟು) + ಬಟ್ಟಿ]

ಎಣ್ಣಿತ್ತು 'ಎಣ್ಣಿತ್ತು' ನೋ.

ಎಣ್ಣಿರ್, ಎಣ್ಣಿರ್ (ನಾ). ಎಂಟುಜನ, —ಮಂದಿ: ವರುಣ ವಾಯು ಯಕ್ಷೇಶನ ಕ್ರಮದಿನವರೆಣ್ಣಿರಂತುತಮಸ್ಸೆ (ಕವಿರಾ. ೩-೯೬); ಅಲ್ಲಿಗೆಣ್ಣಿರ್ ಮಾಯಾರೂಪಿಗಳಪ್ಪ ಶಾಕಿನಿಯರ್ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫-೮); ಎಣ್ಣಿರ್ ಸತಿಯರ್ ಸಿತಚಾಮರಮಂ ಬೀಸೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೨). ಎಣ್ಣಿರ್: ದಿವಸಕೆಣ್ಣಿರ್ಗೀ ಶಾಲೆಗೊಡುವುದು (ಮೈಕಂ. ೧೯೪೪, ೩-೨; 808). [ಎಣ್ಣೆ (< ಎಂಟು) + -ಬರ್?]

ಎಣ್ಣೆರಲ್ (ನಾ). ಎಂಟು ಬೆರಳು: ಚಕ್ರ ನೆಲನೊಳೆಣ್ಣೆರಲಡಂಗೆ ನರ
ರಥಮನೊತ್ತಿದಂ ನಿಪುಣತೆಯಿಂ (ಸಂಪದಾ. ೧೨-೨೦೦).

[ಎಣ್ಣಾ (< ಎಂಟು) + ಬೆರಲ್]

ಎಣ್ಣುತ್ತು 'ಎಣ್ಣುತ್ತು' ನೋ.

ಎಣ್ಣಡಿ (ನಾ). ಎಂಟರಷ್ಟು; ಎಂಟು ಮಡಿ: ಮಂದೋದರಿಗೆ
ದುಗುಡಮೆಣ್ಣಡಿಯಾಗಿ (ಅದ್ಭುತ. ೩೧-೯).

[ಎಣ್ಣಾ (< ಎಂಟು) + ಮಡಿ]

ಎಣ್ಣಯ್ಯ 'ಎಣ್ಣಯ್ಯ' ನೋ.

ಎಣ್ಣೆ (ನಾ). = ಎಣ್ಣಡಿ: ಎಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಣರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೯ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಣ್ಣಾ (< ಎಂಟು) + -ಮೈ]

ಎಣ್ಣೆಯ್ಯ, ಎಣ್ಣಯ್ಯ (ನಾ). ಎಂಟು ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಅಷ್ಟ
ಮೂರ್ತಿ; ಪರಮೇಶ್ವರ: ಅವನಣ್ಣೆಯ್ಯನೊಂದನೆಯ ಮಯ್ಯನಿಸಿ
ಪರ್ನೋ (ಶೇಷರಾ. ೧೩೫-೭).

ಎಣ್ಣೆಯ್ಯ: "ಎಣ್ಣೆಯ್ಯಂ . . .
ಐಮೊಗಂ - ಈ ೩೩: ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೧); ಇವಳ
ಯಾವನಕ್ಕೊಂದೊಡಲ್ ಸಾಲದೆಂದು ಮುನ್ನವೆ ಕಂಡು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನೆ
ಣ್ಣೆಯ್ಯನಾದನೆಲಗಸುತೆಯ ಯಾವನದ ಪೆಂಪದಂತೋ (ಚಿಬಪು.
೩೪-೭).

[ಎಣ್ಣಾ (< ಎಂಟು) + ಮೆಯ್ + -ಅ]

ಎಣ್ಣೊರ್ 'ಎಣ್ಣರ್' ನೋ.

ಎತಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮ[ಹಿ]ಸೆಯನಾಡ ಎತಳದ
ಆಯಣಯ್ಯ ಸೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಕಾ. IV, ೫೫-೨೭; 1000). [?]

ಎತಿ (ನಾ). ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಯತಿ: ಗಾಳಿಯಾಹಾರವ ಕೊಂಬೆತಿಗಳ
ತಂದಾಳುಗೆಲಸಕ್ಕಿ ಕೊಡುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪೪).

[< ಸಂ. ಯತಿ]

ಎತಿತನ (ನಾ). ಸಂನ್ಯಾಸತ್ವ: ಮೊಳವ ಕಾಮನ ಕೊಲ್ಲದೆತನಮೇಕೆ
(ಕೈಕವ. ೫-೪೩-೧).

[ಎತಿ + -ತನ]

ಎತ್ತ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದಿಗ್ವಾಚಿ; ಯಾವ ಕಡೆ; ಯಾವ ದಿಕ್ಕು;
ಯಾವ ಸ್ಥಳ: ಈ ಗಣದ ಮನೆತ್ತಲೂ ಗುಮಶ್ರುತ ಪ್ರಕೃತಿಜನಂ
(ಕವಿರಾ. ೧-೪); ನುಡಿವೊಡ ರಾಜಕಾರ್ಯ ನಯಮೆತ್ತ ಬಲಾಜನದೊಂದು
ಬುದ್ಧಿಯೆತ್ತ (ಸಂಪದಾ. ೭-೪೫); ಅನೆತ್ತ ದೇವರೋಕದನೂನನು
ಖಾಸ್ತದಮಿದತ್ತ ಬಗೆವೊಡೆಲ್ಲಂ ಮಾನಿತದರ್ಶನದಿಂದ ತಾನಾದುದು
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೩); ಇವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು ಲಿಂಗದ ನಿಜವ (ಅದವ. ೪);
ಐದುವರ್ಷದ ಹಸುಳೆ ವನವೆತ್ತ ತಪವೆತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨-೭೦-೧); ಎತ್ತ
ಹೋದರೂ ಮೃತ್ಯು ಬಿಡದು (ಗಾದ).

ಎತ್ತಣ = ಯಾವಕಡೆಯ; ಎಲ್ಲಿಯ: ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ
ನೆತ್ತಣ ಗಾಂಗೆಯನೆಲ್ಲಿಯ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪೦ ವ).
ಎತ್ತಣಂ = ಯಾವ ಕಡೆಯವನು; ಎಲ್ಲಿಯವನು: ಅಗಲ್ ತ[ಪ್ಪ]
ತ್ತುಮೆಲ್ಲದನೆತ್ತಣನೆಂದು ಕರ್ಣನ ಕಳೇವರಮಂ ನೋಡಿ (ಸಂಪದಾ.
೧೩-೫೪ ವ); ಗುಣನಿಧಿಯೆತ್ತಣಂ ಭುವನಪೂಜಿತನೆತ್ತಣನಿಂದ್ರವಂದ್ಯ
ನೆತ್ತಣನಕಳಂಕನೆತ್ತಣನಘಾಂಕನೆತ್ತಣನಸ್ತದೋಷನೆತ್ತಣನಭಿರೂಪ
ನೆತ್ತಣನನಿಂದಿತನೆತ್ತಣನೀಶರೂಪನೆತ್ತಣನಖಿಳಾವನೀತಿಲಕನೆತ್ತಣ
ನುತ್ತಮಸತ್ಯನೆತ್ತಣಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೧೭). ಎತ್ತಣದು, ಎತ್ತಣ್ಣು =
ಯಾವ ಕಡೆಯದು; ಎಲ್ಲಿಯದು: ಚದುರೆತ್ತಣದಾಕೆಗೆಂದು
ಕಣ್ಣೊಂದ ವಿಲಾಸದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೫); ಎತ್ತಣದೆಂಬೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಎತ್ತಣ್ಣೆಂದುಂ (ಕಮದ. ೧೪೯ ವೃತ್ತಿ). ಎತ್ತಣೆಂ, ಎತ್ತಣೆಂದಂ,
ಎತ್ತಣೆಂದೆ = ಯಾವ ಕಡೆಯಿಂದ; ಎಲ್ಲಿಂದ: ಎತ್ತಣೆಂದೈತಂದೆ
ಕಳಿ ನಿನ್ನತ್ತಲಾವನ ಕಳುಹಿದನು (ತೂರರಾ. ೬-೩೬, ಪರಿ. ೭೧೨).

ಎತ್ತಲ್, ಎತ್ತಲು = ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ: ಸುತ್ತಲುಂ ಪರಿವ ಜರಿವೊ
ನಲ್ಲೊಂದೆತ್ತಲುಂ ನಲಿವ ಪೊಸನವಿಲ್ಲೊಂ (ಸಂಪದಾ. ೩-೨೨೪); ಶಂಖ
ನಿನ್ನನದಿಂದೆತ್ತಲುಮಿತ್ತಲುಂ ಸೊಗಯಿಕುಂ ತಾನೆತ್ತಲುಂ ಸುತ್ತಲುಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೯); ಎತ್ತಲೀಕ್ಷಿಸಲತ್ತ ರಾಯನ ತೆತ್ತಿಗರ ಕೂರಂಬು
ಕವಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೦-೬೦); ಅತ್ತಲುಮಿತ್ತಲುಪೋಪೋಯೆತ್ತಲು
ಮಾತಂಗೆ ಕೂಪಮಂ ತೆಜದಂತಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೦); ಬಳಸಿಗ
ಮೆತ್ತಲುಂ ತುಜುಗಿ ಪರ್ವದಗುರ್ವಿನ ಬಿಂಬ (ಗಿಂಕ. ೧-೫೨); ಎತ್ತಲುಂ
ಜೋತಿಯಿಲ್ಲ (ಕವಿಸೂ. ೩೭). ಎತ್ತೆತ್ತ, ಎತ್ತೆತ್ತಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ):
ಎತ್ತೆತ್ತ ನೋಡಿದಡತ್ತೆತ್ತ ನೀನೇ ದೇವಾ (ಬಸವ. ೫೩೪); ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ
ಎತ್ತೆತ್ತ ನೋಡಿದರೂ ಅವರ ಹರುಷದ ಕೂಗಾಟ (ಗಿಂಬಾ. ೧);
ಮಗ್ಗಿಸಲಿನ್ನಾರ್ಪಣೋಕಮನನುತೆ ಭಯಂಗೆಂದಿದೆತ್ತೆತ್ತಲೀಗರ್ ಬೆಸ
ಗೊಂಡೆಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೦೦); ಬಳ್ಳಿಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕೋಲೆತ್ತೆತ್ತಲುಂ
ಕಾವನಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೪); ಮತ್ತೆ ಮುಣಸೂತಕವು ಜನ್ನಜನ್ಮಾಂತರಕೆ
ಎತ್ತೆತ್ತಲೂ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿಹುದು (ಕವಪು. ೨೩). [ದೇ.]

ಎತ್ತಂ (ಅ). ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ: ಮನಸ್ಸಾಪಮುಂ ಪುದಿದತ್ತಂ ಬರೆ ಸುಯಾ
ಪೊದಬ್ಬು ಬಿಸಿದುಂ ಕಮ್ಮಿತ್ತು ಮಾಯೋಪಳಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೪೪
ಶೂದ್ರಕ); ಎತ್ತಿದ ತೋಳ ಮೊತ್ತಮೊದಲಂಗಜನಂ ಪಟವಿದ್ದೆಗತ್ತಿದಂ
ತೆತ್ತಮಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಪೊಸಪಾಸಿಗಮಂಗಜಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆಂದೆತ್ತಿದ ಮೀನ
ಕೇತನಮನೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿರೆ (ಸಂಪದಾ. ೪-೪೧); ನೆಗೆದತ್ತಂ ಧೂಪಧೂಮಂ
ಪಸರಿಸೆ (ಕಾದಂಪು. ೨೭೦); ನಡೆದರೆತ್ತಂ ಬೀರರಾ ಪಾದಿಯೊಳ
(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೩).

[< ಎತ್ತ]

ಎತ್ತಂಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿದ ಅಂಗಡಿ; ದಿವಾಳಿಯಾದ ಅಂಗಡಿ:
ಅವನು ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಅಂಗಡಿ ಎತ್ತಂಗಡಿ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮುಂದೆ
ಸಾಗುವಿಕೆ; ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯಾಣ: "ತುಮಕೂರಿನಿಂದ ಎತ್ತಂಗಡಿ"
"ಎಲ್ಲಿಗೆ"? "ಹಾಸನಕ್ಕೆ" (ನಟಸಾ. ೩೨೦); ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯವ ಇವನ್ನ
ಸಂಪೂರ್ಣ ಎತ್ತಂಗಡಿ ಮಾಡಿ ಆರಾಮಾಸನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಚು
ಹೂಡಿದ್ದ (ಮಾಮನೆ. ೪೪). [ಎತ್ತು + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಡಿ)]

ಎತ್ತಕೆ, ಎತ್ತಗ (ನಾ). ೧. ಸತ್ತಿಗೆ ಮರ: ಬೊಬ್ಬಲಿ ಮಾವಂಬಟಿ
ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕಿ ಬಕುಳಂ ಬೇನೆತ್ತಕಂ ಕಿಂಚುಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೬). ಎತ್ತಗ:
೧. ಅತ್ತಿಯಾಲವು ಜಾಲಹಾಲೆ ಬಾಳೆಯೆತ್ತಗ ಬನ್ನಿಮಗ್ಗಾರೆ ಮುತ್ತುಗ
ತಾರೆ ಮುಂತಾದ ಹೆಮ್ಮರಗಳು (ಸಾಂಕಂ. ೨-೩೪). ೨. ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ
ಹೆಸರು: ಹೆಗ್ಗಡದೇವನಕೋಟಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಎತ್ತಗಮಠದ ರಾಮಾರಾ
ಧ್ಯರು (ಕವಿಜ. III, ಅವತ. XXX). [?]

ಎತ್ತಗ 'ಎತ್ತಕೆ' ನೋ.

ಎತ್ತಡಿಗೆ (ನಾ). ಅನ್ನ, ಸಾರು, ಪಲ್ಯ ಮುಂತಾದ ಎತ್ತಿಡುವ
ಅಡಿಗೆಗಳು: ಮಂದಾಕಿನಿ ಎತ್ತಡಿಗೆಯನ್ನಷ್ಟುಮಾಡಿ ಒಲೆಯ ಈಚೆಗೆ
ಬಂದಕೂಡಲೇ ಬಕ್ಕರಿಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಕೆಲಸ ಸಾವಿತ್ರಿಯದು (ಚವಂ.
೧೬). [ಎತ್ತು + ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ)]

ಎತ್ತರ 'ಎತ್ತರ' ನೋ.

ಎತ್ತರತತ್ತರ 'ಎತ್ತರತತ್ತರ' ನೋ.

ಎತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎತ್ತರವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಮಂಜದ
ಕಾಲನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತರಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು: ಶಿಕ್ಷಣ
ವೇತ್ತರೂ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳೂ . . . ಸಂಶೋಧಕರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಎತ್ತ
ರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದುವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೬೬). ೩. (ಧ್ವನಿಯನ್ನು) ಉಚ್ಚ
ವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಎತ್ತರಿಸಿ ಕೂಗಿ ಕರೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಉನ್ನತಿ
ಯನ್ನಂಟುಮಾಡು. [ಎತ್ತರ (< ಎತ್ತರ) + -ಇಸು]

ಎತ್ತರತತ್ವ, ಎತ್ತರತತ್ವರ (ನಾ). ಅಸಂಬಂಧತೆ; ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆ: ಹಜಗವಿಗಳ ಕಬ್ಬಂಗಳ ಹೊಜಗಳಯಕ್ಕರದ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿರ್ಚದೊಡ್ಲಂ ಬಜಾತಾಜಗ ಬಿರ್ಚಗವೆತ್ತಜತತ್ವವೆಕ್ಕಸಕ್ಕಮಸ್ತವ್ಯಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೩); ನೆಜೆ ಸನ್ನಿಪಾತವಡಸಿದ ತೆಜದಿಂ ಕೇಳದೆ ಸಮಂತು ನೋಡದೆ ಪಿರಿದೆತ್ತಜತತ್ವಜದಿಂ ನುಡಿಯುತ ಬೆಜತಿರ್ಪರ್ ಸಿರಿಯ ಮುದದಿನರಸು 5 ಗಳಿಳಿಯೊಳ್ (ಕ್ರಿ.ಪವಿ. ೧೯-೩೪); ಮರುಳು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಬಪ್ಪದ ಕಂಡೆ ನೆಂದ ಸೌಂದರನಾಮಗಳ ಬಿಟ್ಟು ನರರು ಪುರುಳುಗೆಟ್ಟಿತ್ತಜತತ್ವಜನಾಮವ ಧರಿಸುವರೆಂದನಾ ಸ್ವಾಮಿ (ಭರಣ. ೬೧-೩೮). ಎತ್ತರತತ್ವರ: ಎತ್ತರ ತೆತ್ತರತನಾಗಿದ್ದ ಅವನ ಮುದ್ರಣಾಲಯವನ್ನು ಒಂದು ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ತಂದಿರಿಸಿದನು (ಬೆಂಜನ್. ೮೭). [ಎತ್ತಜ + ತತ್ವಜ]

ಎತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುವವನು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವವನು: ಶಿವಶರಣರು ಬಿದ್ದವರ ಎತ್ತಿಗರು, ಅನಾಥರ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು, ಪತಿತರ ಬಂಧುಗಳು (ಶರಣ. ೩೩೫). [ಎತ್ತು + -ಇಗ]

ಎತ್ತಿಲು (ನಾ). (?): ಜೋಲಕಾರುಣ್ಯ ಜಿಡೆರ್ಪ ಪ ೩ ಬಿಟ್ಟಿಯಭಂ ೧ ಕ್ಕಂ ೨ ಎತ್ತಿಲು ಪೊತ್ತರ ಪ ೫ (ಎಕ. XI (S), ಚಕ್ಕಕ. ೬೧-೨೧; 1330); ಎತ್ತಿಲು ಪೊತ್ತರ ಪ ೫ (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ಕನಾ. ೬೧-೨೧; ?).

[ಎತ್ತು + ?]

ಎತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎತ್ತಿಹಿಡಿ: ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳುಮನೆತ್ತಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೨೭); ಓಳಿವಟ್ಟಿ ಬೆಳ್ಳೊರೆಗಳ ಪಿರಿದನೆತ್ತಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳೊಡೆಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೮); ಪಲವೆಡೆಗಳೊಳಂ ಮಹಾಧ್ವಜಮನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಕ. II, ೫೯-೧೦೩; 974); ಜಿನಭವನಂಗಳೊಳ್ ... ಸಾನಾಧ್ವಜಂಗಳನೆತ್ತಿಸುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೮೮); ರಥದಲಿ ಸರಿಸ ತಾಳಧ್ವಜವನೆತ್ತಿಸಿ ಸಮರಧರ ನೆರಹಿ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೬-೧೧); ಮುತ್ತಿನ ಗದ್ದುಗೆ ಗರುಡನ ಹೆಗಲೊಕ್ಕಿತ್ತಿ ಬಿಗಿದು (ಮೋಹತ. ೩೭-೩೭). 20 ೨. ಕಟ್ಟಿಸು; ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಾಡು: "ಎತ್ತಿಸು - ಉದ್ಧರಣೆ" (ಶಮಭಾ); ದಣ್ಣನಾಯಕನೀ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಹಾಮನೆತ್ತಿಸಿ (ಸೌಖ್ಯ. IX-೩, ೩೩-೬; 10ನೆಯ ಶತ); ಅಳಿಯ ನೇಚೆಗೆಯ ಮಲ್ಲ ಕೆಜೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇಗುಲಮನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನ. ೮-೧೬; 1050); ಧರೆ ಪೊಗಳಂತು ... ದೇವನಿವಹಂಗಳನೆತ್ತಿಸಿ (ಎಕ. XIV, ೨೮೨-೩೬; 1173); ದೇವಾಲಯಮನೆತ್ತಿಸಿ ಪುರಮಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೮-೩೬; 1203). 30 ೩. ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಚಿಚ್ಚರದಿಂದೆತ್ತಿಸಿ ತಂದಿವರ್ ಬಲ್ಲಂ ಬಜಾಕೆ ನೋಡು ನೀಂ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೮೪). ೪. ಮೇಲೆ ಕೈರಿಸು; ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆರಿಸು: ಎತ್ತಿಸಿದನುಗಳನು ರಥಿಕರ ಹತ್ತಿಸಿದ ನಂಬರವ ಭೀತರ ಹುತ್ತನೆಜಿಸಿ ಹೊಳಕಿದನು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೩). ೫. ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶೇಖರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪ್ರತಿ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಚಂದಾ ಎತ್ತಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಎತ್ತಿಸಿಕೊಡು = ೧. ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಡು: ಚಿತ್ತಜನಂತವರೊಡನಿರ್ದು ಗಾಂಧರ್ವದತ್ತಿಗೆ ಹೊನ್ನಮಾಡವನು ಎತ್ತಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಕುಬೇರನಂದದಿ ಜಾರು ದತ್ತನು ಸಂತಸಮಿರ್ಪ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦-೩೩೮). ೨. ವಸೂಲಾಡು; ಶೇಖರಿಸು: ಸುತ್ತಣ ಪ್ರಭುಗಳ ಬಲವ ಮುಜಿದು ತನಗಿತ್ತಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಪ್ಪಗಳ (ಕಂಪ. ೩-೫೨). [ಎತ್ತು + -ಇತ್ತು]

ಎತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ಧರಿಸು; ಏರಿಸು; ಎತ್ತಿಹಿಡಿ: ಸಂಸಾರ ವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಮುಲುಗುತ್ತಿದೊ ನ್ನಂ ಮುಲುಗ ಲೀಯದತ್ತಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೩-೨೫); ಎಳೆ ರಸೆಯೊಳಬ್ಬದಂ ಭುಜ ಬಳದಿಂ ಮುನ್ನೆತ್ತಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೫); ಎತ್ತುವೆನೊ ಮಂದ 45 ರಾದ್ರಿಯನೊತ್ತುವೆನೊ ರಸಾತಳಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ನಂ (ಗದಾಧ್ಯು. ೬-೧೮);

ಮೇದಿನಿಯನೆತ್ತಿದಾದಿವರಾಹನಂತೆ (ಪಂಪತಂ. ೪೫-೨೧). ೨. ಏರಿಸು; ಹಾರಿಸು: ಇನ್ನೀ ಧರ್ಮಮ ನಡೆಯಿಸಿದ ಮಹಾಪುರುಷರ್ಗೇ... ಮಹಾ ಧ್ವಜಮೆತ್ತಿದ ಫಳಮಕ್ಕು (ಸೌಖ್ಯ. XI-೩, ೯೪-೧೩; 1059); ಎತ್ತಿತು ಗುಡಿತೋರಣ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿತು ಹರಿಯ ಸೂಟಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೪೧-೪೦); ಎತ್ತಿದ ಸತ್ತಿಗೆ ಬಿರುದಿನ ಪಾಳಿನ ಮೊತ್ತ ಪಾಳಿನ ಚಾಮರದ (ಕಂಪ. ೧೧-೨೬). ೩. ಎಬ್ಬಿಸು; ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು; ತಬ್ಬಿಕೊ: ಮಗನ ಕರುಣಾಸ್ಯಮಂ ಚಂದ್ರಚೂಡಂ ಕಂಡು ನಗುತ್ತಿ ತಕ್ಕೈಸುತಂ (ಬಸರ. ೧-೫೪); ಎತ್ತಬಹುದೇ ಬಲ್ಲಾರಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬); ಭರದಲಿತ್ತಿದ ತೋಳು ಕಡಿವಡೆದುರುಳಿತವನಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧೫-೧೪). ೪. (ನೀರು) ಹಾಯಿಸು; ಬಿಡು: ತೋಂಬಕ್ಕೆ ನೀರನೆತ್ತದೆ ಬೀದಿಗೆ ನೀರನೆತ್ತುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೪೦). ೫. ಹೊತ್ತುತರು; ಅಪಹರಿಸು: ಪೋಗಿ ಸುಪರ್ವ ಪರ್ವತದ ಕಾಂಚನ ರೇಣುಗಳಂ ಪರಾಕ್ರಮೋದ್ಯೋಗದನೆತ್ತಿ ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೭); ಕೊಂಗ್ಗನಾಡ ನಾಯಕರೆಲ್ಲ ಹನಸೋಗೆಯ ತುಲುನನೆತ್ತಲು (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೨-೩; 1163). ೬. ಹರಡು; ಬೀರು; ಎರಚು: ಪರ್ವತವಿಲನಾದ ನೀಪದ ಕುಸುಮ ಮುಮಂ ದೆಸೆಗೆ ಕಂಪನೆತ್ತವ ಲೋಧ್ರಪ್ರಸವಮುಮಂ (ಪಂಪಾಮ. ೭-೧೪೧). ೭. ಮೇಲೇರಿಬರು; ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು; ಮುತ್ತು: ಶ್ರೀಮತ್ತಿ ಭುವನ ಮಲ್ಲದೇವರು ಭೋಜನಮೇಲೆ ಪಶ್ಚಿಮದಿವಾಪರಕ್ಕೆತ್ತಿದಲ್ಲಿ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೬೪-೩; 1100); ಎತ್ತಣ ಪರಮಂಡಳಮುಂ ಮುತ್ತಿಂ ಗೊಳಗಾಗಿ ದಾರದಂತಿರ್ಪು ಪು ಕಾಯ್ದೆತ್ತಲೊಡನೆ[ನ]ಮುಮಿದೇನುದ್ವ್ಯ ತ್ತನೋರಣ ರಂಗ ಭೈರವಂ ಗೋವಿಂದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭-೩೬; 1174); ತಮ್ಮೊಲೊರೊರ್ವರ ಮೇಲಣೆಯರಮೆತ್ತುವ ಮುತ್ತುವ ಪೋರ್ವ ಕಲುತಿಪುವನೇಕ ನೃಪರಂ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೧೨); ಅರಿಬಲನೆತ್ತಿದಲ್ಲಿ ಪಿರಿದುಂ ಕಿರಿದಗುಬ್ಬಿ (ಸೌಖ್ಯ. IX-೩, ೨೮೭-೧೯; 1200); ತಿಳಿದೆತ್ತಿ ಕಾದುವುದು ಲೇಸಲ್ಲಗಿದೇಮಂತಣಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೫೯). ೮. ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘದ ವರು ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಕಾಣಿಕೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ಕನ್ನ. I, ೧೬). ೯. ಬಡಿಸು; ಊಟಕ್ಕೆ ನೀಡು: ಪರದ ತಟಗೆಲೆಯ ಪರಿಯಣಮಾಗಿ ಪಣ್ಣಲಮತ್ತಿದ ಬೋನಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೮); ಗೃಹಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬೋನ ಮೆತ್ತಿದುದೆಂಬಂತಿರೆ ಚೋದ್ಯಮಪ್ಪಿನಂ ಬಿತ್ತರದೆತ್ತಿದ ಬೋನದಿರವು ಚಿಲುನಾಯ್ತಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೩); ಜಿನಾಂಬಿಕೆಯನೀ ತೆಜದಿಂ ... ಮಾಲೆಪೂವನೋಲಗಿಸುವ ಬೋನಮತ್ತುವಗಲೆತ್ತುವ ದೇವವಿಳಾಸೀ ಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೧-೪೪). ೧೦. ಎಚ್ಚರಿಸು; ಎಬ್ಬಿಸು: ದುಗ್ಗಾಬ್ಬಿ ಧವಳ ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮಜಿದೊಲಗಿದ ಮಧುಮಥನನೆತ್ತಲಿಡ್ಡದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦ ವ); ಈಷ್ಯಾಳಾಸಂಗಳನರಸನಾಲಿಸಿ ಮಕರಂದನಂ ಮೆಲ್ಲನೆತ್ತಿ ಕಿವಿಯಿತ್ತು ಕೇಳುತ್ತಮಿರ್ಪುದಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೨೧). ೧೧. ಕಟ್ಟು; ರಚಿಸು. 'ಎತ್ತಿಸು' ಪರಾ. ೧೨. ಬೆಳಗು: ಅರತಿಯ ನೆತ್ತಿದರು ತಂದುಪ್ಪಾರತಿಯ ಸೂಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧-೩೨); ನಿತ್ಯಮುತ್ತೈದೆಯರೆಲ್ಲ ಎತ್ತಿ ರತುನದಾರತಿಯ (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೪-೧); ಮಾರಕುಮಾರ ಮಂತ್ರೀಶಸುತೆಗೆ ರನ್ನ ದಾರತಿಗಳನೆತ್ತಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೧-೩೫); ಮುತ್ತಿನಾರತಿ ರತ್ನದಾರತಿಗಳ ತಂದು ಮುತ್ತೈದೆ ಯರೆತ್ತಿ ನಲಿದು (ಕಂಪ. ೪-೭೧). ೧೩. ಸಮರ್ಪಿಸು; ಕೊಡು: ತನಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿದ ತಳಿಗೆಯೊಳಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪); ನಿತ್ಯೋದಯನುಮಪ್ಪ ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿಗರ್ಘ್ಯಮನೆತ್ತಿದ ಹಸ್ತಕಮಲದೊಳ್ (ಪಂಪತಂ. ೨೫೬-೬); ಅವಳ ಪೋಲೈಯ ಪುತ್ರಿ ಕೀರ್ತಿಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಧು ವಾದಳಾ ವಧಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ ನಾಂದಿಯೊಳರ್ಘ್ಯವೆತ್ತುವೆಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೬).

೧೪. ಸುಲಿ; ಸಿಗಿ: ಎತ್ತುವ ಮಿಟ್ಟು (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೬); ಕಾಪ್ಪಮಂ
ಕೊನರಿ ಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರೆತ್ತುವರ್ . . . ಉರ್ವರೆಯೊಳ್ ಸಂದ
ಕವಿಪ್ರವೇಕರೆ ವಲಂ ಬಲ್ಲರ್ ಪಜರ್ ಬಲ್ಲರೇ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೩);
ತನ್ನಯ ರೂಪಿಂಗಿ ಸೇನಸುವ ಸತಿಯರ ಬೆನ್ನ ಪಟ್ಟಿಯನೆತ್ತಿವಂತೆ
(ಮೋಹತ. ೧೬-೩೨). ೧೫. ಆರಿಸು; ಆಯ್ಕುಕೊಳ್ಳು: ಎತ್ತಿದ
ಮುದೂರ್ತ (ರೂಢಿ); ಚೇಟಿ ಎತ್ತು (ರೂಢಿ). ೧೬. ಉದ್ಧರಿಸು;
ರಕ್ಷಿಸು; ಬದುಕಿಸು: ಈ ಕುಮಾರನನೆತ್ತಿದಂಗೆ ಬೇಡಿತ್ತಂ
ಕುಡುವೆಂ (ಸಂಚತಂ. ೧೧೩-೧೫); ಕೆಡಿಸುವುದು, ಕಟ್ಟುವರ್ಗ
ನೆರವಾಗಿ ಮತ್ತವರನಂತೆ ಮೇಲೆತ್ತುವುದು ಎಲ್ಲಾ ಮಹಿ (ಕೃಷ್ಣಾ.
೧-೨-೫). ೧೭. ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತೆಗೆ; ಉದ್ಧರಿಸು.
೧೮. ಮೊದಲಿದು; ಆರಂಭಿಸು: ಆರೋಚಕಂ ತಗುಳ್ಳಡೆ ಬಜಾಬೇನೆ
ಎತ್ತುವಡೆ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೬-೧); ಮಗಮಗಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪ ನಜುಸುಯ್
ಪೊಸವೂಗ ಕಂಪನೆತ್ತಿ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪೦). ೧೯. ಹೊಂದು; ತಾಳು;
ಧರಿಸು: ಕೋಪದತ್ತೆತ್ತಿದ ಭೀಷಣಭೃಕುಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೮);
ಕೋಪವೆತ್ತಿದಾದಯ್ಯ (ಸೋಮಚ. ೫-೩೭). ೨೦. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು:
ಕ್ರಮದಿಂದೆತ್ತಲುನತ್ತಪ್ಪಂದೆ ಕಲೆಯಂ ಮೂನತ್ತಪ್ಪಂದೆತ್ತು (ಜಾತಕ.
೮-೧); ಭಾಗಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು - ತವಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ,
ಎತ್ತು, ಕೊಡು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨-೧೨).

ಎತ್ತಾಡು, ಎತ್ತಿಆಡು = ದೋಷಾರೋಪಮಾಡು; ಹಂಗಿಸು:
ಧನಲೋಭಿಗಳು ಇದನ್ನು ಎತ್ತಾಡಿದ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಊರ ಜನರು
ಹೇಳಿದರು (ಶಾಸನ. ೫); ಯಾ ಸ್ವಾಮಿಯ ಹೊಲಮನೆಯ ಮಾತ ಯೆತ್ತಿ
ಅಡಿದವರು ಜಾತಿವಂತನಲ್ಲ (ಎಕ. XII, ಶಿಪಟೂ. ೭೬-೭; 1775);
ದೋಷವನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಅಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿಕಟ್ಟು = ೧. ವಿರುದ್ಧ
ವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಪ್ರತೋದನೆಮಾಡು: ಕೆಲವರನ್ನು ನನ್ನ ವಿರುದ್ಧ
ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲೂಬಹುದು (ಮನಜಿ. ೧೦೬); ಅನಂದನನ್ನು ಎತ್ತಿಕಟ್ಟಿ
ನಮ್ಮ ವಿರುದ್ಧ ಸಂಚುಮಾಡ್ತೀ (ಮರಳಿ. ೧೨೮). ೨. ಎರಿಸಿಕಟ್ಟು:
ಬಗೆಗೊಳ್ಳದ ಮೋಹಮೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿದ ಜಡೆ ತೊಟ್ಟಿರತಕ್ಕವಚಂ . . . ಸಾಂವ್ಯ
ಭಯಂಕರನಾದನರ್ಜುನಂ (ಸಂಪಭಾ. ೭-೭೯); ವಿವಿಧತ್ಯೈರವರಾಜಿ
ರಾಜಬಲದಿಂದ ಸಂತೋಷಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ಸಮ್ಮದಮಂ ತಾವರೆಯೆತ್ತಿ
ಕಟ್ಟಿ ತಮಮಂ ಶೀತಾಂಶುವೆಳ್ಳಟ್ಟಿ (ಗಿಂಕ. ೪-೯೮). ೩. ಹೋಗಾಡಿಸು;
ಒಳಸರಿ; ಕುಗ್ಗು: ಮದಮಂ ದಿಗ್ಗಜಮೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ದಿಗಧೀಶರ್ ದೇವ
ದೇವಂಗದಾವುದೊ ಭೂಲೋಕದ ಸಾಧ್ಯ ಸಾಧನೆಗಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೧೦-೧೨೪); ಅವಿಹಿತವೇಗಮೇಷ್ಟಿಯ ಜವಂ ಪ್ರಣಮಕ್ಷತಕಾಯಮೆತ್ತಿ
ಕಟ್ಟುವ ಮದಮುಣ್ಯಸೋರ್ವ ಸೊನೆ ಬೀಟ್ಟು ಗಜ ಧ್ವಜಮಂಬರಕ್ಕೆ
ನಿಕ್ಕುವ ಜಯಕೇತು ಸಂದೆಯದ ದಂದುಗಮಂ ಕಿಡಿಸಿತ್ತು ಮುಂದ
ಹೋಡುವ ರಿಪುದಂತಿಗಂ ಪೆಜಗಣಟ್ಟುವ ಜಟ್ಟಿರ ಮೇರುದಂತಿಗಂ
(ಕಾವ್ಯಾ. ೬೨೦); ನಚ್ಚಿನಾನೆಯ ಮದವೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ವಿಕಳತ್ವ
ಮನೊಕ್ಕುವಿನಿಂದ ಕಾರಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೫೬); ನಿಶಾಚರೇಶ್ವರನ
ವಾಮವಿಲೋಚನ ವಾಮಬಾಹುಗಳ್ ಕೆತ್ತಿದುವೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ಮದದಂತಿಯ
ಸೋರ್ವ ಮದಂ ಕರೇಣುಗಾಡತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೨-೩); ಉಗು
ವೆಂಟುಂ ಮದವೆತ್ತಿಕಟ್ಟಿ ವಿರಸಂ ಸೀತಾರ ಭೀರುಸ್ಸನಂ ಮಿಗೆ
ಬಾಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ಕೈಯನಿಟ್ಟು ಸುಗಿವಸ್ಸಂ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತೆಯ್ತೆ (ಜಗವಿ.
೧೬-೧೨). ಎತ್ತಿಎಣಿಸು = ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡು; ತಪ್ಪು
ಗಳನ್ನು ತೋರಿಸು: ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎಣಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ).
ಎತ್ತಿಕಳೆ = ತೊಲಗಿಸು; ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಳೆ: ತಪೋವನ
ವನೆನುಗಿತ್ತು ಕರುಣಿಸು ಮೇಣ್ ನಿಶಾರಿಯನೆತ್ತಿಕಳೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೨೩).

ಎತ್ತಿಕೊಳ್ = ತೆಗೆದುಕೊಳ್; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಮರಿಯಾದೆಯಾ
ಉಳ್ಳದಲ್ಲ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳೋನ್ನೆಷ್ಟುಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ
೩೯-೧೭; 700); ಬಾಳೆಯ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ಪ ಬಾಳೆಯಂ ಬಾಳನುಮಂ
ಕಂಡೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಸಂಪಭಾ. ೧-೬೮ ವ); ಅತಿವಿಶಾಸದಿಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡು
ನಗುತ್ತೆಂದೆರ್ (ದಶಕು. ೨-೩೦); ಸತ್ಯವಂತರ ನೀನು ಸತ್ತರೆಂದೆನ
ಬೇಡ ಹೆತ್ತಮ್ಮ ಮಗನ ಕರೆವಂತೆ ನಿನ್ನ ನವರೆತ್ತಿಕೊಂಬುವರು
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೫). ಎತ್ತಿತರ್ = ವಸೂಲ್ಯಾಡು: ಎಣ್ಣೆಯನೆತ್ತಿ
ತಂದು ನಂದಾದೀವಿಗೆಯ (ಸಾಣಾ. XX, ೪೫-೪೨; 1071).
ಎತ್ತಿತೋರಿಸು = ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು:
ಎತ್ತಿತೋರಿಸಬೇಕಾದ ಪದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು . . .
ದೊಡ್ಡದಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಮಾಡಿದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೪ ಮುನ್ನುಡಿ).
ಎತ್ತಿದಕ್ಕೆ = ೧. ಚತುರ; ಪ್ರವೀಣ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಸೊಂಬಯ್ಯ . . .
ಷಿಕಾರಿಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದಕ್ಕೆ (ಮಗಮಾಂ. ೨೫). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ:
ಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವರದು ಎತ್ತಿದಕ್ಕೆ (ಭ್ರಮಾ. ೧೫೬). ಎತ್ತಿನಡೆ =
ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗು; ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು; ಮುತ್ತು: ಕೇಸಿ
ಮಯ್ಯನಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತತು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಳಿಕೆಗಿತ್ತಿನಡದಲ್ಲಿ ಅಗರಕ್ಕೆ
ನಾಗಂಜಿನಾಳುತನವಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೬೧-೫; 1160); ಪೆನು
ಗೊಂಡೆಯಲು ರಾಜ್ಯಂಮಾಡುತಿಡ್ಡು ಮೇಲುಮಾವಿನ ಮಂನೆಯರ ಮೇಲೆ
ಎತ್ತಿತ್ತಿನಡದಲ್ಲಿ (ಸಾಣಾ. IX-i, ೩೫೪-೩; 1320). ಎತ್ತಿಪೋಗು =
ಎತ್ತಿನಡೆ: ಅಶೋಕ ಮಹಾರಾಜಂ ಪರಚಕ್ರದ ಮೇಗಿತ್ತಿಪೋಗಿ
(ಪಡ್ವಾರಾ. ೭೫-೧೬); ತ್ರಿದಶಾವಾಸಮಿದಂತುಟೆತ್ತಿ ರಮಣೀಯಂ ಬೀಡು
ಮಂತೆತ್ತಿಪೋದುದು (ಕಾದಂ. ೮. ೪೪೫); ನಿನ್ನ ಪಡೆಯಪೊಡೆಕಿಲ್ಲಿಂ
ದೆತ್ತಿಪೋದಪುದು ಎಂಬುದುಂ (ಸಂಚತಂ. ೧೦೬-೧೪). ಎತ್ತಿಬಡಿ = ೧. ಅಪ
ಹರಿಸು. ೨. ಕುಕ್ಕು: ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಬಡಿಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿ
ಬರ್ = ಮೇಲೇರಿಬರು; ಮೇಲೆಬೀಳು: ಈ ಸಮುದ್ರಂ ಮೇಲೆ ಭೋರೆಂ
ದೆತ್ತಿಬಂದೀ ತತ್ತಿಗಳಂ ಕೊಂಡು ಪೋದೊಡೆ (ಸಂಚತಂ. ೧೫೦-೧೬);
ದಣ್ಣಾಯಕ ಬೊಪ್ಪಣನೆತ್ತಿಬರಲು ಹಲಸೂರ ಕಾಳಗದಲು (ಎಕ. VII,
ಶಿವಮೊ. ೧೨-೬; 1120); ನತವಿಶ್ವಮಹೀಶಮಂಡಳಂ ವಿಜಯದಲಿತ್ತಿಬಂದ
ನವನಂ ರಣದೊಳ್ ಗೆಲಲಾಜಿವು (ವರ್ಧಪು. ೨-೩೧); ಮೇಗಾದ್ಯದತ್ತಿ
ಬರ್ಪು ರಿಪುಬಲಮನೆ ಸಂಹಾರಿಸಲ್ ರುದ್ರನೀತಂ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ.
೫೦-೧೩; 1248). ಎತ್ತಿಬರೆ = ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಬರೆ; ನಕಲು
ಮಾಡು; ಉದ್ಧರಿಸು: ಇಲ್ಲಿ ನಾನೆತ್ತಿಬರೆದಿಲ್ಲಾ ಮಹಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಲ್ಲ
ದರ್ಭಾತಿರೇಕವೊರೆಯೆ ಸೊಲ್ಲಿಸುವನುಳ್ಳುದುಮಂ (ಸಾನಂಜ. ೨-೫).
ಎತ್ತಿಮಾಡು = ಹರಾಜುಹಾಕು; ಲಿಲಾವುಮಾಡು; ಎಲಿಂಹಾಕು:
ಕತ್ತಿ ಖಂಡುಗಭಾರಹೊತ್ತು ತಿರುಗಿದಡೇನು ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಗ ಹಿರಿಯದ
ಕತ್ತಿಯನು ಎತ್ತಿಮಾಜಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೫೬). ಎತ್ತಿಹಾಕು = ೧. ಅಪ
ಹರಿಸು; ಲಪಟಾಯಿಸು; ಹೊಡೆ: ಅದಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕ
ಬೇಕೆಂಬ ಯೋಚನೆಯವರಾಗಬಾರದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೪೨); ಐದು ಸಾವಿರ
ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದ. ಅದನ್ನು ಅಷ್ಟು ಎತ್ತಿಹಾಕಬೇಕು ಅಂತ ಮಾಡಿದೆ.
ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ (ತಿಡುಗು. ೭೩). ೨. ಮಿಾರು; ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡು:
ಅವನು ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿಹಿಡಿ =
೧. ಸರಿಯೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು; ಸಮರ್ಥಿಸು; ಬೆಂಬಲಿಸು:
ಜಿಲ್ಲಾ ಕೋರ್ಟಿನ ತೀರ್ಪನ್ನು ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿತ್ತು
(ಪುನರು. ೩೬೧); ಸಂವಿಧಾನವನ್ನೂ ವಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತೇನೆ
(ಭಾಷಾ. ೨೫೩). ೨. ಉದ್ಧರಿಸು: ಎತ್ತಿಹಿಡಿದೇನೆಂದು ತಿಳಿಯ ಕೇಳಿ
ದೆಯಾ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ ಅಭಯ ಮಾತನುಸುಂದೆಯಾ (ಕವಿತ. ೩೬-೧೬).

೩. = ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟು. ೧. ಒಟ್ಟುಬ್ಬರಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಬಾರದು (ರೂಢಿ). ಎತ್ತಿಹೋಗು = ೧. ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು : ಸೇನಾಸಹಕವಾಗ್ಯ ಶಂದು ಪರಮಂಡಳಪತಿಯ ಮೇಲೆತ್ತಿಹೋಗುತ್ತ (ಬ ಸ ಪು. ೨೨-೨೪). ೨. ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಮುತ್ತ ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಮುತ್ತ ಕೋಟಿಯ ರಚಿಸಿ ಮುತ್ತಯ್ಯ ಮಗನು ಅಳಿದಾನು ಬಿದನೂರು ಎತ್ತಿ ಹೋದೀತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೦೦) ; ಒತ್ತರಿಸಿ ಬಂದರಾಪತ್ತುಗಳು . . . ಎತ್ತಿಹೋಗುವುದೆರೆ ಪಾಡೆಂದು ತಿಳಿದು (ಕನಕ. ೫೨-೧೪). ೩. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಗು ; ಗುಳೇಹೋಗು ; ನಲಸೆಹೋಗು : ಅವರು ಊರುಬಿಟ್ಟು ಎತ್ತಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ಶಮಿ: ಎತ್ತು; ಕೊಡ. ಎತ್]

ಎತ್ತು 'ಎಟ್ಟು' ನೋ.

ಎತ್ತುಂಗೊರಲ್ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೈತ್ತಿದ ಕೊರಲು: ಎತ್ತುಂಗೊರ
ಲೈಯ್ದೆ ಸುಕುಮಾರಮಾರ್ಗಿಡ್ ಮಗಮಗಿಸ ಮಲರ ದಂಡೆಯದೊಂದು
ದಿಳ್ ತ್ತು (ಸಂಪದ. ೨೬-೬). [ಎತ್ತು + ಕೊರಲ್]

ಎತ್ತುಂಗೋಲ್, ಎತ್ತುಗೋಲು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣ; ಗುರಿ ಯಿಟ್ಟ ಬಾಣ: "ಎತ್ತುಂಗೋಲೆಂದು ಕೂರರಲು" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೫); ತದೀಯ ಶೌರ್ಯಮನತ್ತುಂಗೋಲ್ಗೊಳ್ಳಂತೆ ಮೇಗಣಂ ಮೇಗೆ ಬಿಡದೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೧೩೪ ನ); ಎತ್ತುಂಗೋಲಂ ವಿರಹಿಗೆ ಚಿತ್ತಭವಂ ತೊಟ್ಟು ನಿಕ್ಕಿದಂತಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೦); ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). ಎತ್ತುಗೋಲು: "ತೂ[ಕೂ]ರಂಬುದುತ್ತುಗೋಲು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೫).

$$[ಎತ್ತು_1 + ಕೋಲ್_1]$$

ಎತ್ತುಂಗೋಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹರಿತನಾದ ಬಾಣ ಬಿಡು: ಮನೋಜಾತ
ನಿರ್ದುರ್ದೈಸಕ್ಕಾರ್ಡೆತ್ತುಂಗೋಲಿಕ್ಕುವಂ ಭಾವಿಸುವರಳವೆ ಸತ್ಯಜಿತೀ
ದೇಹದಾಹಂ (ಜಗವಿ. ೧೧-೪೦). [ಎತ್ತುಂಗೋಲಿ + ಇಕ್ಕು]

ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ.) ಹರಿತವಾದ ಬಾಣದಿಂದ ತಿವಿಯ
 ಲ್ಲಡು : ಚತುರ್ನಕಾಯಾಮರ ಕೋಟಿ ವಂದನಾ ಭಕ್ತಿಗ್ರಿವರಿ ಹಿಮು
 ಜೂಳಂ ಕಳದೊಳೆತ್ತುಂಗೋಲ್ವೋದ ರಕ್ಷಜೂಳಂನಂತೆಹಂಕೆವಿಸುಟ್ಟು
 (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೩ ನು). [ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ + ಪೋಗು]

ಎತ್ತುಂಗೋಳ್ (ನಾ). ಎತ್ತಿ ಕೊಂಡುಹೋದ ಕೊಳ್ಳೆ; ಸುಲಿಗೆ.
 'ಎತ್ತುಂಗೋಳ್' ಪರಾ. [ಎತ್ತು + ಕೋಳ್]

ಎತ್ತುಂಗೋಳ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದು ಎತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗುವ
ವನು : ಇವನಿತ್ತುಂಗೋಳ [ಪಾಠಾಂ. ಗೂಟ] ನೀಮಿನವಂ ನಂಬದಿರಿ
ಮೆಂದು ಕಂಡವರ್ಗ೯ ಸಾಲು ವರತಂ (ಸಮಪ. ೫-೪೦).

[ಎತ್ತುಂಗೋಲ್ + -ಅ₇]

ಎತ್ತುಕಂಬಿ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಕಂಬಿ; ಅಡ್ಡೆ : ಸೂಡಣ ಮೇಲುಸರ
ಕಿನ ಬಂಡಿ ತಲೆವೊಜೆ ಯೆತ್ತುಕಂಬಿಗಳ ಹೇಳಲೇನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೧೮).

[ಎತ್ತು₁ + ಕಂಬಿ₂]

ಎತ್ತುಕೈ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ: ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ
ಎತ್ತುಕೈ(Lifts)ಗಳು, ಪಂಪುಗಳು... ಉಗಿಯಿಂದಲೇ ಇನ್ನೂ ನಡೆ
ಯುತ್ತಿವೆ (ಬಾಲಸ್ರ. I, ೪೨). [ಎತ್ತು₁ + ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯಾ)]

ಎತ್ತುಗ (ನಾ). ಬಸವ.

ಎತ್ತುಗನ ಕಥೆ = ಬಸವನ ಕಥೆ; ಬಸವ ಪುರಾಣ : ಅಂಥ
ಎತ್ತುಗನ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸು
ವುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರದಿ, (ತುಂಗಭ. ೯೭).

[ಎತ್ತು ($<$ ಎಟ್ಟು) + -ಗು]

ಎತ್ತುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತನ್ನುಕಟ್ಟು: ಬಡಗಲೂ ಎತ್ತುಗಟ್ಟುನ
ಮೊರಡಿಯ ಚಲಂಮ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೭-೭೭; 1471).

$$[e_{t_2} (< e_{t_1}) + \kappa_{t_1}]$$

ಎತ್ತುಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಎರ್ಪಾಡು; ಪ್ರಯತ್ನ : ಬೆಳಗಾಗುವುದರೊಳಗೆ
ಅರ್ಜುನನ ಪಾಳೆಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎತ್ತುಗಡೆ
ನಡೆದಿತ್ತು (ಬಿದುರಿ. ೮೫); ವರ್ತಮಾನ ತಿಳಿಯುವ ಮೊದಲಿಗೇ ಮೈದೆ
ಗೆದು ಬಿಡುವ ಎತ್ತುಗಡೆ ಅವನದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨); ಅಡಿಗೆ ಮನೆ
ಯನ್ನು ಕೆಡಬೇಕೆಂದು ಎತ್ತುಗಡೆ ನಡೆಯಿಸಿದರೆ ಕೆಡಹುವವರ ಮೈ
ಮೇಲೆಯೇ ಅದು ಬೀಳಬಾರದು (ಯಕ್ಷಪ. ೧೫೨). ೨. [ಸಂಗೀತ]
ಪ್ರಾರಂಭ; ಎತ್ತುವಿಕೆ : ಸಂಗೀತದ ಎತ್ತುಗಡೆ, ಮುಕ್ತಾಯದ ಕ್ರಮ
ಒಂದು ರೀತಿ (ಕನ್ನ. ೧, ೨೫೨); ರಾಗದ ಎತ್ತುಗಡೆಯಲ್ಲಿ, ನಲುಗಡೆ
ಯಲ್ಲಿ, ಗಮಕದಲ್ಲಿ, ಅಲಾಪದಲ್ಲಿ, ಬೇರೆಯೇ ಅಗಿ ಕಾಣಸಬಲ್ಲದು
(ಯಕ್ಷಬ. ೬೪); ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಚರಣ ಅಥವಾ ಎತ್ತುಗಡೆ ಇರುತ್ತದೆ
(ಸಂಗೀತ. ೭೧). [ಎತ್ತು + ಕಡೆ]

[ಎತ್ತು₁ + ಕಡೆ₃]

ಎತ್ತುಗಲ್, ಎತ್ತುಗಲ್ಲು(ನಾ).೧. ಎತ್ತಿಹಾಕುವ ಕಲ್ಲು,—ಗುಂಡು:
ಎತ್ತುಗಲ್ ಒರಿಯಡಂಕಣೆ ಸೂಸುಡಂಕಣೆ... ಕಯ್ಯವಣೆ ಇಡುಗಲ್ಲ
ಮೊತ್ತ (ಪದ್ಯಕಾ. ೩-೨೧). ೨. ಶಕ್ತಿಯ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿಟ್ಟಿರುವ
ಮೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು. ಎತ್ತುಗಲ್ಲು : ೧. ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳು ಪಟಲನಾಳಿ
ಕೋಟಿಗಲೊತ್ತಿರಿ ನಿಲಿಸಿರುತಿವು (ಅಂಜಣ. ೩-೧೪); ಎತ್ತುಗಲ್ಲು
ಗಳೇರುಗಲ್ಲು ಕವಣೆಗಲ್ಲು ದಿತ್ತರದರಿಗಲ್ಲುಗಳು ಮೆಚಿದುವರ್ತಿಯರಿ
(ಕಂಸನ. ೧೧-೧೩೫). ೩. ಮೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು (†).

[ಎಕ್ಕು₁ + ಕಲ್ಗ₃]

ಎತ್ತುಗಲ್ಲು 'ಎತ್ತುಗಲ್' ನೋ.

ಎತ್ತುಗಟಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ಗಳಿ: "ಎತ್ತುವ ಗಟಿ, ಎತ್ತು
ಗಟಿ" (ಶಬ್ದಾನ್ತು, ೩೧೫ ಪ್ರಯೋಗ). [ಎತ್ತು + ಗಟಿ]

ಎತ್ತುಗಾಣ 'ಎತ್ತುಗಾಣ' ನೋ,

ಎತ್ತುಗುಂಡು (ನಾ). ರಿ. = ಎತ್ತುಗಲ್ ರಿ. ಕಜ್ಜೆಮುಟ್ಟಿ ದಾರಿವೆಂಚಿ
ಯರ್ದ್ ಕಮ್ಮರಗಲ್ ಮೊಲೆಯೆತ್ತುಗುಂಡು ನಾಣ್ಣೆಜೆಯೆವೂರ
ದಿಡ್ಲೆ ಮೊಗಭೋಜನ ಕನ್ನಡಿ ಪಾದವಟ್ಟಿಗೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೩);
ದಡಿ ದಸಿ ಕವಣೆ ಕೈಕಲ್ಲೆತ್ತುಗುಂಡಾರ್ದಿಡುವ ಪೆಟಿಲು (ಕುರಾಸಾಂ.
೩೭-೫೪). ೨. = ಎತ್ತುಗಲ್ ೨. ಸಾಗರಮೆಂಥುಂ ದುಷ್ಟದೋಷಾ
ಚರನ ಕರತಳಕ್ಕೆತ್ತುಗುಂಡಾಯ್ತು ತ್ತಾರಾಗಿರಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೧೩೦).

[ಎತ್ತು₁ + ಗುಂಡು₂]

ಎತ್ತುಗುಡಿ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಧ್ವಜ; ಹಾರಿಸಿರುವ ಬಾವುಟ: ಹೊತ್ತ ದುಗುಡನ ಹಾಯ್ಕೆ ವಿದಿವತ್ತಿ ಕರ್ಣನ ಕೊಟ್ಟು ಮೈಗಳಲಿತ್ತು ಗುಡಿಗಳ ರೋಮ ಪುಳಕದ ಪೂರ್ಣಹರುಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೬); ಸತ್ತಿಗೈಯ ಚಾಮರದ ವ್ಯಜನದಲಿತ್ತು ಗುಡಿಗಳ ಗಡಣದಲಿ ನಭ ಕೆತ್ತದು (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೬೨-೧೦). [ಎತ್ತು + ಗುಡ್ಡಿ]

$[ಎತ್ತು_1 + ಗುಡ್ಡ_2]$

ಎತ್ತಗಿಯ್, ಎತ್ತಗೈ (ನಾ). ಬೆರಳು ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಎತ್ತಿದ ಕೈ: (+). ಎತ್ತಗೈ: ಮುಗಿದತ್ತಗೈಯದನು ಕೊಂಡತ್ತಿ
ಸೆಳೆದವರಾರ್ (ಮಲೆದ್ದ. ೧೬-೫).

ಎತ್ತುಗೈಯುದ್ದ = ಮೇಲಕ್ಕಿತ್ತಿದ ಕೈಯಿನ ಮನುಷ್ಯನಷ್ಟು
ಉದ್ದ : ಎತ್ತಿಮ್ಮೆ ಹೂಡುವುದು ಉತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗುವುದು ಬಿತ್ತೊಮ್ಮೆ
ಹರಗಿ ಕಳೆದಿಗಿದರಾ ಬೆಳೆಯು ಎತ್ತುಗೈಯುದ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೮).

[ఎత్తు + కేయూ)]

ಎತ್ತುಗೈ 'ಎತ್ತುಗೆಯ್', ನೋ.

ಎತ್ತುಗೈದು (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೇತ್ತಿರುವ ಆಯುಧ: ಎತ್ತುಗೈದುವಿನ ನಿಲಜನು ದು ಗು ಡ ದ ಲಿ ಫಲುಗುಣ ಯಮಳರೊಂದಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೭೮). [ಎತ್ತು_೧ + ಕೈದು_೧ (< ಕೈಯು)]

ಎತ್ತುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಏರಿಸು: ಎತ್ತುಗೊಂಡ ಹುಬ್ಬಿನ, ದಾರಿದ್ರ್ಯವೇ ಮೂರ್ತಿವತ್ತಂತಿದ್ದ ಹುಡುಗ (ಪುನರು. ೫೧೬).

[ಎತ್ತು_೧ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳಾ_೧)]

ಎತ್ತುಗೋಲು 'ಎತ್ತುಂಗೋಲ್' ನೋ. -

ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ, ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆಯನ್ನಡ್ಡಹೆಬ್ಬೆಯನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬); ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆಯ ಬೇರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೩); ಕತ್ತಿಗಿವಿ ಸಹದೇವಿ ಮತ್ತೆತ್ತುನಾಲಿಗೆಯು ಉತ್ತರಣವೆರಸಿ ತಿ ಅ ಕ ವಿ ಡೆ ಲೋಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮೦). ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ: ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆಯ ರಸಮಂ ಆಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲದಿ ಕುಡಿಯ ಉದುಗಾಮಾಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೇ. ೮೬).

[ಎತ್ತು (< ಎತ್ತು_೧) + ನಾಲಿಗೆ]

ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ 'ಎತ್ತುನಾಲಿಗೆ' ನೋ.

ಎತ್ತುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ: ಪರಾಯಿ, ಕಾಲು ಚೀಲ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿಗಳು; ಎತ್ತುಪಟ್ಟಿಗಳು, ತೂಗುಪಟ್ಟಿಗಳು (suspenders. ಇಂಕನ). [ಎತ್ತು_೧ + ಪಟ್ಟಿ]

ಎತ್ತುಮತಿ (ನಾ). ರಫ್ತು; ನಿಯಾತ: ಎತ್ತುಮತಿ ಎಣಕುಮತಿ ಸಹ ಪಡನಾಡ ಸುಂಕ (ಸೌಇ. IX-ii, ೫೫೧-೩; 1532). 'ಎಗುಮತಿ', 'ಎಣಕುಮತಿ' ಪರಾ. [ಎತ್ತು_೧ + ಮತಿ ? / ತಮಿ. ಏಣ್ಣುಮತಿ]

ಎತ್ತುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ (Crane; Lift. ಇಂಕನ).

[ಎತ್ತು_೧ + ಯಂತ್ರ]

ಎತ್ತರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹೊನ್ನೆಬೀಡ್ ಅಳಗನ ಹಳ್ಳಿ ಎತ್ತರುಳಿ ನೆರಿಗನ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತಜನಣ್ಣಿನಿಯಂಗಲು (ಎಕ. VI, ೨೦೯ಕ. ೬೭-೧೨; 888). [ಎತ್ತು_೧ + ಉರುಳಿ ?]

ಎತ್ತುವಳಿ (ನಾ). ವಸೂಲ್ಯಾಡುವುದು; ಕೂಡಿಸುವುದು; ವಸೂಲಿ: ಬಿಯಸಹಿತವಾಗಿ ಯತ್ತುವಂಥಾಯತ್ತು ವಳಿಯಲ್ಲವನೂ ಬಿಟ್ಟು (ಸೌಇ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಗಲ್. ೫೨೫-೧೬; 1346); ಅರಮನೆ ಕೆಲಸ, ಸ್ಥಳ ಮನೆ ಸಾಗು, ಸಂತು, ಎತ್ತುವಳಿ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡು ತಾ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮); ಎತ್ತುವಳಿಯ ಕೆಲಸ ಅರಂಭವಾಗಲಿ (ಪ್ರೇಮಾತ್ರ. ೨೨೫).

[ಎತ್ತು_೧ + -ವಳಿ]

ಎತ್ತುವಾಡಗೆ (ನಾ). ವಸೂಲ್ಯಾಡಿದ ಬಾಡಿಗೆ: "ಭಾಟಕಮಡತ್ತುವಾಡ [ಪಾಠಾಂ. ೬]ಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). [ಎತ್ತು_೧ + ಬಾಡಿಗೆ]

ಎತ್ತೆಗುದಿ (ನಾ). ಬಸಿರಿಮರ: "ಎತ್ತೆಗುದಿ ಪ್ಲಕ್ಷಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೧೯). [?]

ಎತ್ತೊಲೆ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ಎತ್ತಿ ಇಡಬಹುದಾದ ಒಲೆ: ಒಂದು ಎತ್ತೊಲೆಯಿದ್ದರೆ ಅನುಕೂಲ (ರೂಢಿ). [ಎತ್ತು_೧ + ಒಲೆ]

ಎತ್ತು (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನ: ಕಾತರಂಬಟ್ಟು ಕಳವಳಪರಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಮಾತಿಂ ಬಯಕೆಯಿಂದೆತ್ತ ಕೈಗೂಡಿದೊಡದೇತಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ದೈವದ ತಂತ್ರಮಿಡು ದೆಂದು ಪೇಳ್ವರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೯-೫೨); ಎತ್ತುದಲಿ ಖಳರು ಸುರನಾರಿಯರ ಕೈಸೆರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ತುರಂಗ. ೬೦-೧೮); ಸತ್ಯ ನುಡಿವಿದಾದಾಡು ತಿಹೆ ನಿನ್ನೆತ್ತವಿನ್ನಾರಿಂಗು ಪರಿಕಿಸಲರ್ಥವಾಗದು (ಜಿನಫಾ. ೨೯-೨೫).

[< ಸಂ. ಯತ್ತು]

ಎತ್ತು (ನಾ). = ಎಕಾರ: ಎತ್ತುದೊಳಂ - ಎಕಾರದಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಮದ. ೧೦೮ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಎದ[ಡ]ರ್ಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಡತನವನ್ನು ಹೊಂದು, — ಅನುಭವಿಸು: ಬಳವದ್ದಿದ್ದಿಷ್ಟ ಭೂಭೃತ್ಯತಿಗೆ ಜವನೆದ[ಡ]ರ್ಪಟ್ಟು ಕಯ್ಯಾನ್ತ ದೀನಾ ವಳಿಗಿಂದ್ರೋವ್ವೀಜಂ (ಸೌಇ. XX, ೨೧-೩೧; 1019).

[ಎಡಱ್ಱು + ಪಡು]

ಎದವರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆವಗತಿ ಎಜಿ ಬೀರಯ್ಯ ಉತ್ತವಗಲ್ಗುಂ ಎದವರಿಯುಂ ದಾಯಗ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೧-೨; 990). [?]

ಎದವೀಳಿ (ನಾ). ಹಿತವಾದ ರುಚಿಯಾದ ವೀಳಿಯೆ ದೆಲೆ; ತಾಂಬೂಲ; "ಒಂದು ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) (?): ಸೂಡಿದ ಮಾಲೆ ಕಂದುನಾಟುಗುಮೆದವೀಳಿ ಸಾಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಮೊ ಡ ಸಂ ದು ಮಿಂತು] ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಪೂಸಿದ ಚಂದನಂಗಳುಂ ಮಗಮಗಿಸುತ್ತಮಿರ್ದು ಮಲಮತ್ತುವು ಸಂಗತಿಯಿಂ ಶರೀರದಾ (ಅಜಿತ. ೨-೫೧).

[ಎದ್ (< ಸಂ. ಹಿತ) + ವೀಳಿ. P ತಮಿ. ಇದಂ (< ಸಂ. ಹಿತಂ)]

ಎದವು, ಎದುವು (ಕ್ರಿ). ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಪ್ರಾಯವಾಗು: ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿದೆಯೋ? ಮದುವೆಗೆ ಎದವಿ ಇದ್ದಾರೆಯೋ (ಕಥಾಮಂ. ೪-೩); ಎದವಿದ್ದು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಒಬ್ಬ ವರ ಸಿಕ್ಕಿ ನಾನು ಬದುಕಿದೆ ನೆಂದನೊಬ್ಬ (ನವರಾ. II, ೩೫); ಮುದುಕನೊಬ್ಬ ನನ್ನ ಮಗನು ಎದವಿ ಬಂದ. ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಬದುಕನವನು ನೋಡಿಕೊಂಬ ಎಂದು ಕನಸಲಿರುತ (ಚಿಲುಪು. ೧೩). ಎದುವು: (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [← ತೆಲು. ಎದುಗು]

ಎದಿರ್, ಎದುರ್, ಎದುರು (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖ; ಸಮ್ಮುಖ; ಇದಿರಾಗಿರುವುದು. 'ಎದಿಚುರ್' ಪರಾ. ಎದುರ್: 'ಎದುಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ಎದುರು: ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮುಖಮೈಗಳನ್ನೂ ಎದುರನ್ನೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ನಮ್ಮ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೪೪). 'ಇದಿರ್' ಪರಾ.

ಎದುರುಹಾಕಿಕೊ = ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊ: ಮೈಸೂರು ದೊರೆಗಳನ್ನು ಎದುರುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಂಡೆ ಯಾವ ದೊರೆಗೂ ಇಲ್ಲ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೨೬).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಎದಿರ್; ತುಳು. ಎದುರು; ಕೊಡ: ಎದಿಕೆ; ತೆಲು. ಎದುರು]

ಎದಿರಿಸು, ಎದುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು (*).

ಎದುರಿಸು: ಅತನು ಅನೇಕ ಕಷ್ಟನಿವ್ವರಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೬); 'ಎ' ಜೀವಾತು: ಇದು ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಹಾಗೂ ರೋಗರುಜಿನಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ (ಅಡುಸಾ. ೬೦); ಕಷ್ಟಗಳು ಬಂದಾಗ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸುವಂತೆಯೂ ಬೋಧಿಸ ಬೇಕು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೮). 'ಇದಿರಿಸು' ಪರಾ. [ಎದಿರ್ + -ಇಸು]

ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದಿರೇಡು (ನಾ). ಪ್ರತಿಪತ್ರ; ಕರಾರುಪತ್ರ; ಒಪ್ಪಂದದ ಪತ್ರ: ನೀವು ಅಪ್ಪಣ್ಣಂಗಳಿಗೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಎದಿರೇಡು ಮರ್ಯಾದೆ ಯಲು (ಎಇ. XVI, ೨೨೬-೫೯; 1414).

[ಎದಿರ್ + ಏಡ್. P ತಮಿ. ಏಡು = ತಾಳೆಗರಿ]

ಎದಿಗೊಳ್ಳು, ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು, ಎದುರುಗೊಳ್ಳು, ಎದುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಬರು: (*). ಎದಿರುಗೊಳ್ಳು: (*). ಎದುರುಗೊಳ್ಳು: ಶಹಜಮಾನನು... ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಎದುರುಗೊಳ್ಳಬಂದನು (ಕಗದ್ಯ. II, ೬). ಎದುಗೊಳ್ಳು: ಗಂಗರಾಜ ನಾಗಯ್ಯನವರು ಹೊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಎದುಗೊಂಡು ಕರೆದುಕಂಡರು (ಸಸಕ. ೨೨). 'ಇದಿಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ. [ಎದಿರ್ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳಾ_೧)]

ಎದಿಚುರ್ (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ರುದ್ರಾಕ್ಷಮಂ ಬಳಿ ಕೊಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿ [ತ್ರಿ]ಶೂ[ಲ]ಮಣಿಟ್ಟು ಕೊಣ್ಣುಬ[ನ]ನೆದಿಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೧-೯; 893); X [ಯ್ಯಗ]ರಾಳೆ ಅಚಮಗಳ[ಚಿ]ಯಜದ ಕೊ[ಳಿ] ಎದಿಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XX, ೮-೨; ?). 'ಇದಿಚುರ್' ಪರಾ.

[ಎದಿರ್ + -ಚು]

ಎದು (ಸ). ಯಾವುದು: ನಾನು ಬಡವಿ ಆತ ಬಡವ ಬಲವೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಬಳಸಿಕೊಂಡವನೆ ನಾವು ಅದಕು ಇದಕು ಎದಕು (ನಾದಲೀ. ೫೯-೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಏದು; ಕೊಡ. ಎದೀ; ತುಳು. ದಾನೆ; ತೆಲು. ಎದಿ; ಕೋಲಾ. ಎದ್]

ಎದುರ್ 'ಎದಿರ್' ನೋ.

ಎದುರಕ್ಕಿ (ನಾ). (ನಂಟರನ್ನು) ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಾಗ ತಳಿಯುವ ಅಕ್ಷತೆ: ಕಾಶಿಯಾತ್ರಮಾಡಿಬಂದ ವರನಿಗೆ ಎದುರಕ್ಕಿ ಚೆಲ್ಲುವರು (ರೂಢಿ).

[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಅಕ್ಕಿ]

ಎದುರಡೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಹೋಣೆ; ಸಾಲದ ಒತ್ತೆ; ಈಡು.

೨. ಪ್ರತಿಕರಾರು; ಗುತ್ತಿಗೆ. [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಅಡೆ?]

ಎದುರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಗೆ ಮಾತನಾಡು; ವಿರೋಧಿಸಿ ನುಡಿ: ಮೋತೀಬಾಯಿಯ ಮನವು ಎದುರಾಡಿತು (ರೂಢಿ. ೧೦); ಮಮ್ಮಂ ಜಿಯು ಮೊದಲಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಎದುರಾಡಿದಾಡ (ಒಡ್ಡಿಲು. ೨೮).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಅಡ್ಡು]

ಎದುರಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಿಗಿಡು; ಮುಂದಿಡು: ಆ ನುಡಿಗಳಾಲಿಸುತ ಆ ಸಂಧಾನರನು ಸನ್ಮಾನದಲಿಯೆದುರಾನಿಸಿ ಪೀಠಾಗ್ರದಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಬಿಜ್ಜು. ೮೧-೨೫). [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಅನ್ + -ಇಸು]

ಎದುರಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ತಾನು ಯಹೂ ದೈರ ಆರಸನೆಂದು ಈತನು ಕೈಸರನನ್ನು ಎದುರಾಯಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ದೂರಿತ್ತರು (ಗೊಲ್ಕೊಫಾ. ೭-೧೩). [< ಎದುರಿಸು]

ಎದುರಾಳಿ (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವನು; ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ತನ್ನ ಎದುರಾಳಿಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದನು (ಯೋಧರು. ೭); ಕೋಗಿಲೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಗಳಪುವ ಗಿಳಿಯೊಂದು ನವಿಲಿಗೆ ಎದುರಾಳಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವದು (ಗಾಳಗು. ೭೭); ಪ್ರಚಂಡ ಬಹುಮತದಿಂದ ಎದುರಾಳಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಪರವಾಗಿ ಮಂತ್ರಿಸ್ಥಾನಕ್ಕೆರಿದ್ದಾರೆ (ದೇಶಧು. ೨೧).

[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + -ಅಳಿ]

ಎದುರಿ (ನಾ). ೧. "ವೈರಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೪). ೨. ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ: ಅವನು ನಮಗೆ ಎದುರಿ (ರೂಢಿ).

[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + -ಇ]

ಎದುರಿಕ್ಕು (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಇರು; ಸಮ್ಮುಖವಾಗು (ದಕ. ೪).

[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಇಕ್ಕು]

ಎದುರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮುಖವಾಗು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು. ೨. ಪ್ರತಿಯಾಗಿದು; ವಿರೋಧಿಸು: ಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣ ಮಂತ್ರಿಪದಕನು ಬಟ್ಟರಲ್ಲದೆ ರಾಯನಿಗೆ ಎದುರಿಟ್ಟ ಪರೆ (ಬಿಜ್ಜು. ೧೦೩-೫೭).

[ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಇಡ್]

ಎದುರಿಸು 'ಎದಿರಿಸು' ನೋ.

ಎದುರು 'ಎದಿರ್' ನೋ.

ಎದುರುಕುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲುರೋಗ: (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೪೧).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕುತ್ತಿಗೆ]

ಎದುರುಗಡೆ (ನಾ). ಅಭಿಮುಖ; ಎದಿರು: ಇತ್ತ ಇಂದ್ರನ ಮುಖ ಕಂಡ ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎದುರುಗಡೆ ಗುಡುಗಿನ ಸದ್ದನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮೇಘರಾಜ ನನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು (ಅಶ್ವಮೇ. ೨೮).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಡೆ]

ಎದುರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ನಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ: ಹೈಲಮೇಲೆ ಹಸುಬೆ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡಿದ್ದಾಕೆ ಎದುರುಗಣ್ಣುಗಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೩೮).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಎದುರುಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡುವುದು. ೨. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣಿಕೆ: ಎಂತಾದಡವನರಿಯದಂತವನ ಬಳಸಂದು ಪೋಪನವರೆದುರು ಗಾಣಿಕೆಯ ಕಡ್ಡೂಳಿ ಕಾಂಬೆ (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೧-೧೪).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಗಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಎದುರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಂತೆಮಾಡು (ದಕ. ೪).

[ಎದುರುಗೊಳ್ಳು (< ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು) + -ಇಸು]

ಎದುರುಗೊಳ್ಳು 'ಎದಿರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದುರುಚೀಟು 'ಎದುರ್ಚೀಟು' ನೋ.

ಎದುರುತ್ತರ (ನಾ). ಎದುರು ಮಾತು; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಮಾತು; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ: ತಂದೆಯವರು ಪುನಃ ಮಾತೆತ್ತಿದರು. ಎದುರುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟೇ ಬಿಟ್ಟ (ಸುವಸಂ. ೧೩).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಉತ್ತರ]

ಎದುರುದಾವೆ (ನಾ). (ದಾವೆಗೆ) ಪ್ರತಿಯಾದ ದಾವೆ, —ವ್ಯಾಜ್ಯ: (ದಕ. ೪). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ದಾವೆ]

ಎದುರುನುಡಿ 'ಎದುರ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಎದುರುನೋಡು 'ಎದುರ್ನೋಡು' ನೋ.

ಎದುರುಬದುರು (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮುಖ: ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಸಿಪಾಯಿ ಗೆದುರುಬದುರಾಗಿ... ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೮೩); ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಎದುರುಬದುರಾಗಿದ್ದ ಬಾಗಿಲಿಂದ ಸರಕ್ಕನೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು (ಪುನರು. ೩೫೯).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬದುರು]

ಎದುರುಬರು (ಕ್ರಿ). ಸಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಬರು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಬರು: ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಎದುರುಬರುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು... ಬಿಲ್ಲವ ರಾಗಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೩೭).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬರು (< ಬರ್)]

ಎದುರುಬೀಳು 'ಎದುರ್ಬೀಳು' ನೋ.

ಎದುರುಮರಿ (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಬಲಿಕೊಡುವ ಮರಿ.

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಮರಿ (< ಮರಿ)]

ಎದುರುಮಾತು (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪ್ರತಿಭಟ ನೆಯ ಮಾತು: ನೀನು ನನಗೆ ಎದುರುಮಾತಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಮಾತು]

ಎದುರುಲಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಮಾರ್ದನ; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ: (ಶಬ್ದ ತರಂಗಗಳ ಪ್ರತಿಫಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ) ಮರುದನ, ಮಾರ್ದನ, ಎದುರುಲಿ (Echo. ಇಂಕನ).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಉಲಿ]

ಎದುರುವಳಿ 'ಎದುರ್ವಳಿ' ನೋ.

ಎದುರುವಾದಿ (ನಾ). ವಿರೋಧವಾಗಿ ವಾದಿಸುವವನು; ಪ್ರತಿವಾದಿ (ದಕ. ೪). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವಾದಿ]

ಎದುರುನ್ಯಾಜ್ಯ (ನಾ). = ಎದುರುದಾವೆ (ದಕ. ೪).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ನ್ಯಾಜ್ಯ]

ಎದುರುಹೆಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟು ಆ ಮನೆ ಯಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು.

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಹೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಎದುರುಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ವಿರೋಧಿಸು: ಗುಣವಂತನ ಮಾತಿಗೆ ನೀನು ಎದುರುಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಿದ್ದೇನೆ (ಆರ್ಯಕ. ೨೯). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಹೇಳು (< ಪೇಣ್)]

ಎದುರೆರಗು (ಕ್ರಿ). ಎದುರಾಗಿ ಮೇಲೆಬೀಳು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಎರಗು: ನಾನಾ ತಂತ್ರವನುಯ[ಯ]ದುರೆರಗಿಲ್ಲವನಿಹಗೆ ಹುಡುಗನ ತರಿವೆ ನೆಂದಾ ಬಸವ ತೂರಿದ ಸೆಳವು ಖಡ್ಗವನು (ಬಜ್ರಪು. ೧೦೪-೬೨).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಎರಗು (< ಎಜಗು)]

ಎದುರೇಟು (ನಾ). ಎದುರಾಗಿ ಕೊಡುವ ಏಟು, —ಹೊಡೆತ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ: ನಾನೂ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರೇಟು ಕೊಟ್ಟೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರು. ೨೬೭). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಏಟು]

ಎದುರೇರು (ಕ್ರಿ). = ಎದುರೆರಗು: ಆರು ಮಲತಿಹರಾರು ಸೇಸುವರು ಯೆದುರೇರುವರು (ಜಿರಾಮಾ. ೨೨-೪೩).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಎರು (< ಎಜು)]

ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು 'ಎದುರ್ಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎದುರ್ಚಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಹರಹಿಡಿ; ಅಡ್ಡಿಬರು (*).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಚಂಡಿಸು]

ಎದುರ್ಚೀಟು, ಎದುರುಚೀಟು (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮಾರಿದ ವನು ಗೊತ್ತಾದ ಅವಧಿಯ ಒಳಗಾಗಿ ತಾನು ಪಡೆದ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಕೊಡುವುದಾದರೆ ಆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಕೊಂಡವನು ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ (*). ೨. ಕಳೆದು ಹೋದ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಪ್ರತಿಪತ್ರ (*). ಎದುರುಚೀಟು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಎದುರ್ (< ಎದಿರ್) + ಚೀಟು]

ಎದುರ್ದನಿ (ನಾ). = ಎದುರುಲಿ (ದಕ. *).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ದನಿ]

ಎದುರ್ನುಡಿ, ಎದುರುನುಡಿ (ನಾ). ೧. = ಎದುರ್ಚೀಟು. ೧.

೨. ಗೇಣಿಯ ಅಥವಾ ಭೋಗ್ಯದ ಕೊಡುಪ್ರತಿ. ಎದುರುನುಡಿ:

೨. (*ಸಂಗ್ರಾ. ೫೦). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ನುಡಿ]

ಎದುರ್ನೋಡು, ಎದುರುನೋಡು (ಕ್ರಿ). ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (*).

ಎದುರುನೋಡು: ನಡೆದು ಬರಲಿ ಮರವ ನೆಮ್ಮಿ ಬಸವ ನಡುವೆ ನಿಂದಳು ಕಚನ ಬರವನೆದುರುನೋಡಿ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರ ನೆಟ್ಟಳು (ಕವಿಸೋ. ೨೩). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ನೋಡು]

ಎದುರ್ಬೀಳು, ಎದುರುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು (*).

ಎದುರುಬೀಳು: ಸಮಾಜದ ಕಟ್ಟಳೆಗೆ ಎದುರುಬೀಳುತ್ತಾನೆ (ಕಾವ್ಯಸ. ೨); ಕ್ಲೇಯಿಸ್ ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದವರು ಮಾತ್ರ ಎದುರುಬಿದ್ದು (ಪೈಮಹ. ೯೪). [ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ಬೀಳು (< ಬೀಜ್)]

ಎದುರ್ವಳ್ಳಿ, ಎದುರುವಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಎದುರ್ಚೀಟು ೨. ಎದುರು ವಳ್ಳಿ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಎದುರು (< ಎದಿರ್) + ವಳ್ಳಿ. P ಮರಾ. ವಳಿ = ಸಾಲು]

ಎದುವರೆಗೆ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ: ಸಂದೇಹ ಭಯಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಎದುವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರೋ (ಸುಗುಗಂ. ೧೩-೬).

[ಎದು + -ವರೆಗೆ]

ಎದುವು 'ಎದವು' ನೋ.

ಎದೆ 'ಎದೆ' ನೋ.

ಎದೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಹಾಕುವ ಕಟ್ಟು, —ಪಟ್ಟಿ: ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವವರು ಎದೆಗೂ ಹೊಟ್ಟೆಗೂ ಅಧಾರವನ್ನು ಕೊಡುವಂಥ ಎದೆಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಉದರಕಟ್ಟು (supports) ಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಹಿತಕರವಾಗುವುದು (ಗೃಹವ. ೧೦೧). [ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಕಟ್ಟು]

ಎದೆಕರಗು 'ಎದೆಗರಗು' ನೋ.

ಎದೆಕಾಪು 'ಎದೆಗಾಪು' ನೋ.

ಎದೆಕೆಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ಧೈರ್ಯ. ೨. ಅಹಂಕಾರ (*).

[ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಕೆಚ್ಚು]

ಎದೆಕೊಡು 'ಎದೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎದೆಗಟ್ಟುಕತನ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನ: ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಈ ಹುಸಿನಗೆ ಯನ್ನು ಅವಳಿಂದ ಕೋರುವುದೂ ಅವನಿಗೆ ಎದೆಗಟ್ಟುಕತನವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೩೪). [ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಗಟ್ಟುಕ + -ತನ]

ಎದೆಗಟ್ಟತನ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನ; ಧೈರ್ಯಗಾರಿಕೆ: ಸೋಮ ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಎದೆಗಟ್ಟತನದಿಂದ ಸುಡುಗಾಡಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಲ್ಯಾಟು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದ (ದೇವಕಂ. ೫೮). [ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಗಟ್ಟು + -ತನ]

ಎದೆಗತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ. ೨. (ಆಲಂ) ಮರ್ಮ ಭೇದಕ.

ಎದೆಗತ್ತರಿಯರ್ = (ಆಲಂ) ಎದೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವರು: ಬಿತ್ತರಿಯರೆದೆಗತ್ತರಿಯರಾಪೊತ್ತು ಹಾ ದ ರ ಗಿ ತ್ತಿಯರು ಬ್ರಹ್ಮತ್ಯ ಕಾತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೫). [ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಕತ್ತರಿ]

ಎದೆಗತ್ತಿ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳುವ ಕತ್ತಿ: ಗಾವಳಿಯನು ಬಂದು ಪೊಗುವ ರಾಪುತರೆದೆಗತ್ತಿ ಬಂದನೊಯ್ಯನೆ ಸಾಯಿದೇವರಾವು ತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೬೩). [ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಕತ್ತಿ]

ಎದೆಗದ 'ಎದೆಗದ' ನೋ.

ಎದೆಗದಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ಕದಡಿಹೋಗು; ಮನಸ್ಸು ಕಲಕಿಹೋಗು: ಎದೆಗದಡದಜಗಳನು ಮುನ್ನವೆ ಹದಗೊಳಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯಲಿ ನೀವೊದಗಿ ದಡೆ ನೀನೆಂದ ಕಾರ್ಯವದಹುದು ಹೋಗಿಂದ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೭-೭೩).

[ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಕದಡ್ಡು]

ಎದೆಗದಡ್ಡು (ನಾ). ಎದೆ ಕದಡುವಿಕೆ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕಲಕುವಿಕೆ: ಗಂಡನಾವುದ ನಮ್ಮ ಕೇಳಿರೆ ಕೊಂಡುದೇ ಮೊಜೆ ಬಿಟ್ಟುದೇ ಹಗೆ ಹೆಂಡತಿಗೆಯಿದು ಗುಣವಲಾಯಿಂದೆದೆಗದಡು ಹರದು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೫೪). [< ಎದೆಗದಡ್ಡು]

ಎದೆಗರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ಕರಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅನು ಕಂಪಪುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸನ್ನೆನೋಟಗಳ ತಿರುಹುಮುರುಹಿ ನಿಂದ ವಿಟನೆದೆಗರಗಿಸ ತರುಣೆಯೊರ್ವಳು ರಾಜಿಪಳು (ಕಂನವ. ೨-೯೪).

[ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಕರಗು + -ಇಸ್ಯು]

ಎದೆಗಲಿಗ (ನಾ). = ಎದೆಗಾಟ: ಎದೆಗಲಿಗನಾ ಚಾರುದತ್ತನು ಬೆದಜವಾ ಕುಣಿಯರಡ ಹಿಂದಣ ಪದಗಳನುದಿರಗೊಳಿಸಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೭-೭೯).

[ಎದೆಗಲಿ + -ಗ]

ಎದೆಗವಚ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕವಚ: ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾಪಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕವಚ; ಎದೆಗಾಪು; (ಗುತ್ತನಾಗಿರುವ) ಎದೆ ಗವಚ (Corset - ಇಂಕನ). [ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಕವಚ]

ಎದೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಮನಗಾಣು: ನಾನಿಲ್ಲ ತಾನುಂಟು ಎಂದೆದೆಗಂಡರಿ ಮೂರು ಕರ್ಮವು ಮುಗಿದು ಮುಕ್ತಿಬಲ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೯-೩).

[ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಗಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಎದೆಗಾತಿ 'ಎದೆಗಾತಿ' ನೋ.

ಎದೆಗಾಪು, ಎದೆಕಾಪು (ನಾ). = ಎದೆಗವಚ. ಎದೆಕಾಪು: ಉರ
ಸ್ತ್ರಾಣ; ಎದೆಕಾಪು (Breast Plate. ಇಂಕನ)

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕಾಪು]

ಎದೆಗಾರ 'ಎದೆಗಾಪು' ನೋ.

ಎದೆಗಾರತನ (ನಾ). ಧೈರ್ಯ; ದಿಟ್ಟತನ: ಎದೆಗಾರತನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ
ಬೇಟಿಗೆ ಹೋಗಬಾರದು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೪); ಎದೆಗಾರತನವು ಅವನಲ್ಲಿ
ಎಲ್ಲಿ (ದೌಲತ ೩೪).

[ಎದೆಗಾರ (< ಎದೆಗಾಪು) + -ತನ]

ಎದೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಎದೆಗಾರತನ: ಗಂಡನ ವಿರುದ್ಧ ಮಗಳ ಪರ
ನಾದಿಸುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ವಿದ್ಯಾರ. ೩); ಸಾವಿರಾರು
ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ನನಗಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೭).

[ಎದೆಗಾರ (< ಎದೆಗಾಪು) + -ಇಕೆ]

ಎದೆಗಾರ್ತಿ, ಎದೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಧೈರ್ಯಶಾಲಿನಿ; ದಿಟ್ಟಿ: ಗೌರಿ, 'ನನ್ನ
ಹಸೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದುದೇ ಹಾಗೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಪ್ಪುಗಾಗುವಷ್ಟು ಎದೆಗಾ
ರ್ತಿಯಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಮು. ೨೩). ಎದೆಗಾರ್ತಿ: "ದಿಟ್ಟು ಹೆಂಗುಸು"
(ಕಸ್ತೂರೀ. ೧೨೮). [ಎದೆಗಾಪು + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಎದೆಗಾಪು, ಎದೆಗಾರ (ನಾ). ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ; ದಿಟ್ಟ: ಇದು ಚೇರ
ಮಾಂಕ ಭೂವರನ ಚಾರಿತ್ರ ಮೇಲೆದೇಗಾಪು ಮನದಾಟದ ಸೂತ್ರ (ತ್ರಿಭುತಿ.
೧-೨೨). ಎದೆಗಾರ: ಎದೆಗಾರನಹುದು ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಪಟಗಳಿಂದ ಸದೆ
ದರು ಸಮರ ಸಾಹಸದಿ (ಸಾಂದಕಾ. ೮-೬೬); ಹಲವು ಎದೆಗಾರರು ...
ಒಳಗೆಹೋಗಲುಡ್ಯೋಗಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೮); ಎದೆಗಾರನಾಗಿ
ಮುಂದೆ ನಡೆ (ಅಂತರಾ. ೨೯).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + -ಗಾಪು (< - ಕಾಪು)]

ಎದೆಗಿಚ್ಚು 'ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಎದೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಹೃದಯ; ಗುಂಡಿಗೆ: ನಮ್ಮ ಮಾರಾಜರನ್ನು
ಬಯ್ಯುವನ ಎದೆಗುಂಡಿ ಗಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲವಾ (ಸುಗುಗಂ. ೯೪-೧೮); ಸೇತುವೆ
ಯಿಂದ ಮನೆಯ ಚಾವಡೀತನಕ ಓಡಿಬಂದಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ ... ಎದೆ
ಗುಂಡಿಯ ಬಡಿತ ಜೋರಾಗಿತ್ತು (ದೇವಹಂ. ೨೩೭).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಂಡಿ]

ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ 'ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ, ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಎದೆಗುಂಡಿ: ತನ್ನ ಎದೆ
ಗುಂಡಿಗೆ ಧಿಗುಲಧಿಗಿಲ್ಲದೊಬ್ಬನೆ ಸುತನಲಾ ತನಗೆನ್ನದೆಯಲ್ಲಿದ್ದು
ಬಂದಿತೊ ಎನ್ನದಾತ್ಮನೊಳು (ಬಸವ. ೪೮-೧೦); ಅವನದೆದೆಗುಂಡಿಗೆ
ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು (ಸುಗುಗಂ. ೯೭-೧೭); ಜೀವವಿಲ್ಲದ ಇಡಿಯ
ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆಯಂತೆ ಇದಿಷ್ಟು ಜೀವವಿದೆ (ಬೆಟ್ಟ ಹೊ. ೯೪);
ಅವನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆಯೇ ಹೊಡೆಕೊಂಡಿತು (ಮಣಸ. ೮೯). ೨. ಧೈರ್ಯ;
ದಿಟ್ಟತನ: ಅವನ ಎದೆಗುಂಡಿಗೆ ಎಷ್ಟಿದೆ ನೋಡು (ರೂಢಿ).
ಎದೆಗುಂಡಿಕೆ: ೧. ಒಳ್ಳೆನಿಸಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನನ್ನ ಎದೆಗುಂಡಿಕೆಯ
ಝಲ್ಲೆನಿಸಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಎಚ್ಚರಿಯ ಮೆಚ್ಚನು ಹೊಚ್ಚಿ (ಸರ್ವಗೀ. ೫೬-೧೩).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಂಡಿಗೆ]

ಎದೆಗುಂತ 'ಎದೆಗೊಂತ' ನೋ.

ಎದೆಗುಂದು 'ಎರ್ದೆಗುಂದು' ನೋ.

ಎದೆಗುಕ್ಕು (ನಾ). (ಉಕ) (ಭಯದಿಂದ) ಎದೆ ಹಾರುವಿಕೆ;
ನೇಗವಾದ ಹೃದಯದ ತುಡಿತ: ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಶಾಸನಾಗ್ರಹ
ಸಮರ್ಥ ಗುರು ಏನೆಂದಾನೋ ಎಂಬ ಎದೆಗುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಏನು ನಿಜವೆ ಉಳಿ
ದೀತು? (ಗಾಳಿ. ೧೬೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಕ್ಕು]

ಎದೆಗುಟ್ಟುಕು (ನಾ). ಮೊಲೆಹಾಲಿನ ಗುಟ್ಟುಕು: ಕೊಡು ತಾಯೀ
ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಒಮ್ಮೆ ಎದೆಗುಟ್ಟುಕು (ಹೃದಯ. ೨-೧೨).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗುಟ್ಟುಕು (< ಕುಟ್ಟುಕು)]

ಎದೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ: ಹೆಚ್ಚು ಎಳೆ
ಕೊಂಡೊಯಿದು ಲಿಂಗವ ಕಟ್ಟಿಸಿರಗಿವ ನೋಡು ಜನರೆದೆಗುಟ್ಟುತವ
ಗುಂಡುಗಳನವನೀನಾಥನೆನೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ (ಬಿಜ್ಜು. ೬೭-೧೯).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಟ್ಟು]

ಎದೆಗುದ್ದಿ (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಥೆಪಡು; ಸಂತಾಪಪಡು:
ಜನವತಿಯಂಬಟ್ಟು ಪೊಗಳಲು ಮನಸಿಜಾಂತಕ ಭಕ್ತತತಿಯಂ ನೆನೆದು
ಮಂಜಣಪಂಡಿತರು ಪರಪಾದಿ ಎದೆಗುದಿಯ (ಬಸವ. ೫೩-೬೨).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದ್ದಿ]

ಎದೆಗುದ್ದಿ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ತಳಮಳ; ಸಂತಾಪ: ಸ್ವಲ್ಪ ಜಡ್ಡಾ
ದೊಡನೆಯೇ ಸಾಯುವನೋ ಬದುಕುವನೋ ಎಂಬ ಎದೆಗುದಿ ನನಗೆ
(ಅಂತರಾ. ೨೬); ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎದೆಗುದಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು (ಚಂಡುಬಿ.
೪೪); ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಎದೆಗುದಿ (ಕಮನ. ೭೩). ೨. "ಉಭಯ
ಸಂಕಟ; ಪೇಚಾಟ" (ಜಾನಕೀ. ೨೫). ೩. ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ:
ಎದೆಗುದಿ ಮೊದಲೇಟಿಗೆ ಹಾರಿಹೋಗಿತ್ತು (ಬೆಟ್ಟ ಹೊ. ೨೧); ಹೇಗೆ
ಎಂಬ ಎದೆಗುದಿ ಹುಟ್ಟಿತು (ಕನಕ. ೨೪). ೪. ಚಿಂತೆ; ಕಳವಳ;
ಕಾತರತೆ: ಮಧುಸೂದನನಾಮಕನ ವಿಜಯವಿಠಲ ಎನ್ನ ಎದೆಗುದಿ
[ದಿ]ದಿಡಿಸೊ ನೆನಸಿದೆ ನೆನಪಾದಾಗ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೫೭-೫).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದ್ದಿ]

ಎದೆಗುದಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳಮಳಿಸು; ಸಂತಾಪಪಡು; ದುಃಖಿಸು.
೨. ಅವಸರಮಾಡು; ಗಡಿಬಿಡಮಾಡು: ಎದೆಗುದಿಪಟ್ಟು ಕುದಿ
ಯುವ ಅವರೆ ಬಾಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡ (ಗಾಡಿ).

[ಎದೆಗುದ್ದಿ + ಪಡು]

ಎದೆಗುದಿಹ (ನಾ). ತಳಮಳ; ಸಂತಾಪ: ಮದನಂಗೆ ಚಿಂತೆ ಮಾಯೆಗೆ
ದುಗುಡವಂತಕಂಗೆದೆಗುದಿಹ [ಪಾಠಂ. ಎದೆದಲ್ಲಣಾ] ವಾಶಾದಿ ವಿಷಯ
ಷಡುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆದಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೭).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುದಿಹ]

ಎದೆಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕುಪ್ಪಸ; ರವಿಕೆ:
ಗುಂಜಾಭರಣವನೆಯ ರಂಜಿಸಲು ತೊಟ್ಟ ಎದೆಗುಪ್ಪಸಂ ತಾಂ ಮೆಜೆಯೆ
(ಕಣ್ಣರ. ೧೨೭-೧೦). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಎದೆಗುಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ (ಉಕ. ೫).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುಮ್ಮು]

ಎದೆಗುರುಡ (ನಾ). ಹೃದಯವಿಲ್ಲದವನು; ಅರಸಿಕ: ಅಸ್ಥಾನ
ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲರೂ ಅಂದಿನ ಕಾವ್ಯಾವಸರದಲ್ಲಿ ಎದೆಗುರುಡರಾಗಿದ್ದಿದ್ದ
ರೆನ್ನುವುದೆ? (ನಾಡೋಜ. ೧೯೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕುರುಡ]

ಎದೆಗೂಡು (ನಾ). ಎದೆಯಗೂಡು; ಎದೆಯ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ: ಹೊಟ್ಟೆ
ಎದೆಗೂಡನ್ನು ಸೇರಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಗೂಡು]

ಎದೆಗೆಡಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಎದೆಗೆಡು 'ಎರ್ದೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಸ್ನೇಹಿತ; ಆಪ್ತಗಳೆಯ: ಯಾರಣ್ಣ
ನೀ ಬಿಡುಗಣ್ಣನೇ ಎದೆಗೆಳೆಯ ಕುಳಿತಿಕೆ ತಣ್ಣನೇ (ಅರಳು. ೧೯೬-೧).

[ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ) + ಕೆಳೆಯ]

ಎದೆಗೇಡಿ 'ಎರ್ದೆಗೇಡಿ' ನೋ.

ಎದೆಗೇಡು 'ಎರ್ದೆಗೇಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೊಂತ, ಎದೆಗುಂತ (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕೊಂತದಂತೆ ಇರುವುದು ; ಎದೆಗೆ ಶೂಲದಂತಿರುವುದು : ಶೈವಗೌಡಗೊಂತ ವೈಷ್ಣವ ಜೇಮೂತ ರುಂಝೂಮಾರುತ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೮೧-೧೮). **ಎದೆಗುಂತ** : ಅಂತೆಂಬರ ಗಂಡನೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದ ಪಂತದ ದೊರೆಯವನಾರೊ ಕಂತುಸನ್ನಿಭ ರಿಪು ಭೂಮಿಾಶ್ವರರದಿಗುಂತ ಕಂಠೀರವರಾಜ (ಕಂನವ. ೧೩-೩೭).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಕೊಂತ]

ಎದೆಗೊಡು 'ಎರ್ಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯಿಕ 'ಎದೆಗೊಯ್ಕು' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯಿಕತನ 'ಎದೆಗೊಯ್ಕತನ' ನೋ.

ಎದೆಗೊಯ್ಕು, ಎದೆಗೊಯಿಕ (ನಾ). ವಂಚಕ ; ದ್ರೋಹಿ. 'ಎದೆ ಗೊಯ್ಕತನ' ಪರಾ. **ಎದೆಗೊಯಿಕ** : "ಒಬ್ಬರನ್ನು ಅಂಜಿಸು ವವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಕೊಯ್ಕು]

ಎದೆಗೊಯ್ಕತನ, ಎದೆಗೊಯಿಕತನ (ನಾ). ದ್ರೋಹ ; ವಂಚನೆ : ತಮ್ಮಯ ಎದೆಗೊಯ್ಕತನದಿಂದ ಮತ್ತಿನ ಮರವಾಳ್ವರಿಗೂ ಪ್ರಭುದ್ರೋಹದ ವಿಷವನ್ನು ಸವಿದೋರುತ್ತ (ಮಂತ್ರ ಶ. ೧೭೫-೧೮). **ಎದೆಗೊಯಿಕತನ** : (ಕ). [ಎದೆಗೊಯ್ಕು + -ತನ]

ಎದೆಗೊಳ್ 'ಎರ್ಡೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಎದೆಗೊಳಿಸು 'ಎರ್ಡೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಎದೆಡೋಲು (ನಾ). ಎದೆಯ ಒಳಭಾಗ, —ಡೊಗರು : ಕೆಲರದೆ ಡೋಲುಗಳ ಪೂರಾಯಗಾಯದಲುಸುರ ತೆಗೆಬಗೆಯ ಕಾ.ಃ ದರು ರಕ್ತವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೪೭). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಡೋಲು]

ಎದೆತಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಧೈರ್ಯವಾಗಿರು. ಎದೆತಟ್ಟಹೇಳು = ಪೌರುಷದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳು ; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳು : ಅವನು ಎದೆತಟ್ಟಹೇಳಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ತಟ್ಟು]

ಎದೆತುಂಬು 'ಎದೆದುಂಬು' ನೋ.

ಎದೆತೆರೆ 'ಎರ್ಡೆದೆಟೆ' ನೋ.

ಎದೆತೊಟ್ಟು (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು ; ಚೂಚುಕ : ಮಗುವಿಗೆ ಎದೆಹಾಲು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎದೆತೊಟ್ಟುಗಳು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿ ದ್ದರೆ . . . ಹೊರಕ್ಕೆ ಮೈದುವಾಗಿ ಎಳೆಯಬೇಕು (ಗೃಹವ. ೧೦೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ತೊಟ್ಟು]

ಎದೆದಟ್ಟು (ನಾ). ಎದೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ದಟ್ಟು : ಇರಿದುರುತರದಿ ಸೇನೆಯಂ ಸೋನೆಯಂ ಹೊರಳಿಸುತ ಬೀಗಿ ಮುಂಬರಿದು ಕುಲಿಕುಲಿ ರವದಿ ತರು ಷಯರ್ಕಾದಿದರ್ಕಟ್ಟಿದದ್ದಟ್ಟು ಬಿಗಿದಿಟ್ಟು ನಿರಿ ಕಾಸಿಯಿಂದ (ಜಿನಮು. ೩-೪೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ದಟ್ಟು]

ಎದೆದಲ್ಲಣ 'ಎರ್ಡೆದಲ್ಲಣ' ನೋ.

ಎದೆದಲ್ಲಳ 'ಎರ್ಡೆದಲ್ಲಳ' ನೋ.

ಎದೆದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಾಕಿಸು, —ಮುಟ್ಟಿಸು : ಬೇಗ ದೊಳೆಯ್ದನೆನವಧರಿಸೆಂದೆದದಾಗಿಸಿ ನಿಂದನಾ ಸಖನು (ಭರಣ. ೩೭-೪೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ತಾಗಿಸು]

ಎದೆದುಂಬು, ಎದೆತುಂಬು (ಕ್ರಿ). (ಸಂತೋಷದಿಂದ) ಹೃದಯ ತುಂಬು, —ಉಬ್ಬು : ನನೆಗಣೆಯು ಬೇಕಾದರೇ ಬೀವನು ಕೆಡಿಸದಿರು ನಮ್ಮ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಚಿಲುಪನೀಕ್ಷಿಸಲು ನಿನಗೆದೆದುಂಬಿ ಬಹವನಲು (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೧೯-೩೨). **ಎದೆತುಂಬು** : ಅವ ತುಂಬಿಹುದಲ್ಲಿ ಎರಿವವ ರಿಗೆವಸ್ಪನೀವ ಮನತುಂಬುವಸ್ಪರಿವ ಎದೆತುಂಬುವಸ್ಪೂಲವ ಪಡೆಯೆ ಜೀವ ? (ಮಲದೇ. ೩೧-೧೦).

ಎದೆತುಂಬಿಬರು = (ಸಂತೋಷ) ಮನದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತುಳುಕು : ಅಮರನಾಥನಂಥವನಿಗೂ ಎದೆತುಂಬಿಬಂದು ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೪).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ತುಂಬು]

ಎದೆದುಡುಕು (ನಾ). "ಹೆದರಿಕೆ, ಹೃದಯಕಂಪನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ತುಡುಕು]

ಎದೆದೆರೆ 'ಎರ್ಡೆದೆಟೆ' ನೋ.

ಎದೆನೀವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ತಿಕ್ಕು. ೨. (ಆಲಂ) ಧೈರ್ಯ ತಂದು ಕೊ : ನಾನು ಎದೆನೀವಿಕೊಂಡೇ ಈತನೊಡನೆ ಹೋರಾಡ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು (ಬಿನ್ನಬೇ. ೧೧೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ನೀವು]

ಎದೆನುಡಿತ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮಾತು : ಕಡಗ ಕಂಕಣ ಕಿಣಕಿಣಿಯನೆ ಅಡಿಗೆ ಇರುಳೆ ರುಣರನೆ ಎದೆನುಡಿತಕೆ ಚುಕ್ಕಿ ಮಿಡಿಯ ಕೊಳಲನೂದಿ ಕುಣವನೆ (ಗೋಕು. ೨೯-೧೧). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ನುಡಿತ]

ಎದೆನೋವು 'ಎರ್ಡೆನೋವು' ನೋ.

ಎದೆಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ : ಸುವರ್ಣ ಮಯವಾದ ಎದೆಪಟ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಕಾಶ ಮಾನವಾದ ಒಂದೊಂದು ಆನೆ (ಕೃವಾಲು. ೨೪೪).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಪಟ್ಟಿ]

ಎದೆಪದಕ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಪದಕ (ಕ).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಪದಕ]

ಎದೆಬಡಿತ (ನಾ). ಹೃದಯದ ತುಡಿತ : ಸುಬ್ಬನ ಮಾತಿನಿಂದ ಎದೆ ಬಡಿತ ಕಡಮೆಯಾದದ್ದು ಗಿರಿಜಳಿಗೆ (ದೇವಹಂ. ೧೨೨).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಬಡಿತ]

ಎದೆಬಾವು (ನಾ). ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಎಳುವ ಬಾವು ; ಸ್ತನರೋಗ : ಬಂದ ಎದೆಬಾವ್ವಂದದಲಿ ಇಳಿತಂದು ಬೋಲುವ ಕರಡಿಗೆಯ ಜನಸಂಧಿಯೊಳಗೆಲ್ಲೂರ ಕೊಬ್ಬಿಹನವನ ಲೋಚನಕೆ (ಬಿಜ್ಜು. ೬೮-೨೧) ; ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕಿ ನಿಂಬೆಯ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಳುಬಾರಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಗುಂಜಾಪ್ರಮಾಣ ಗುಳಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು . . . ಎದೆಬಾವು . . . ಮಾಣುವುವು (ವಿವೇ. ೫೨). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಬಾವು]

ಎದೆಭಾವ (ನಾ). ೧. ಧೈರ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ (ಕ). ೨. ಮೊಲೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ನಪುಂಸಕಂ . . . ಮೈನರಿಯದೆ ಎದೆಭಾವ ವಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಸಿಗೂ ಗಡ್ಡಮಾಸೆಗಳೂ ಇಲ್ಲದೇ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ ಗಂಡಸಿಗೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೫೫). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಭಾವ]

ಎದೆಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಎದೆಮುಳುಗುವಷ್ಟು ಅಳ ; ಒಂದು ಅಳತೆ : ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಎದೆಮುಟ್ಟಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಎದೆ + ಮುಟ್ಟು]

ಎದೆಮಿಡಿತ (ನಾ). ಎದೆಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು : ಎಲ್ಲ ಬೆಲೆಗಳನ್ನಳಿದು ಸರ್ವಸಮವಾಯಿದೊಳು ಪ್ರಸ್ಥರಿಸುತಿರುವಿರವನೆದಮಿಡಿತದಂತೆ (ಮಲದೇ. ೫೨-೮). [ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಮಿಡಿತ]

ಎದೆಮುಗುಳು (ನಾ). ಎದೆಯೊಳಗಿರುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಂಗ : ಇದರ (ತ್ವಚೆಯ) ಕಳಗಿನ ತುದಿಯು ಎದೆಮುಗುಳಿನ ಮೇಲೆ ಅಮಾಶ ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦೮).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಮುಗುಳು (< ಮುಗುಳ್ಳು)]

ಎದೆಮುಚ್ಚು (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕವಚ : ಕರೆಯ ಮೇಲೆ ಚಕ್ಕಳದ ಜುಬ್ಬು - ಎದೆಮುಚ್ಚು (Breast Plate) ಕಂಬಳಿಯ ಚಡ್ಡಿ . . . ಒಂದು ಭಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ (ಆರ್ಯಕ. ೧).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡೆ) + ಮುಚ್ಚು]

ಎದೆಮುಳುವು (ನಾ). ೧. ದುಃಖದ ಮೂಲ; ಸಂತಾಪದ ಕಾರಣ: ಹಗಲಿರುಳು ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ನಿಂತಂಥ ಸಂತಾನ ಒಂದಿದೆ ಎದೆಮುಳುವು (ಸಖಗೀ. ೩೦-೩೧). ೨. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ.

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಮುಳುವು (< ಮುಳುಹು)]

ಎದೆಮೆಟ್ಟು (ನಾ). (?): ಮುಟ್ಟುವರೆ ಪರಸ್ಪರಿಯನು ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಹಾರುವನದೆಮ್ಮೆನ್ನಾತನ ಮಾತಿನಲಿ ಕಟಕಟಿ ವಿಭೇದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೦-೩೫). IP ಈ ಶಬ್ದ ಎದೆಮೆಟ್ಟು ಎಂದಿರಬಹುದೆ?

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಮೆಟ್ಟು]

ಎದೆಮೊಳೆ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ) ಅಚ್ಚಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂಕಿ ಕೂಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ಮೊಳೆ: ಗಾಡಿಗೆ ಎದೆಮೊಳೆಯೇ ಎದೆಮುದ್ದಂತೆ (ರೂಢಿ).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಮೊಳೆ]

ಎದೆಯಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒ ಬೃಹತ್ ನ ಹೆಸರು: ಸೂರ್ಯಗಾ ಮುಂಡರುಂ ಎದೆಯಗಾಮುಂಡರುಂ (ಇಆ. XIX, ೧೪೪-೪; 696).

[ಎದೆ ? + ಗಾಮುಂಡ]

ಎದೆಯಗ್ಗಿ (ನಾ). ಎದೆಯ ಅಗ್ಗಿ, —ಸಂತಾಪ: ಒ ವಂದ್ಯರಿರ ತವಿಸುನ್ನೆದೆಯಗ್ಗಿಯಂ ಬರಿಸಿ ಸುಗ್ಗಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೯-೨೩೨).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಅಗ್ಗಿ]

ಎದೆಯಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊ, —ತಬ್ಬಿಕೊ: ಎದೆಯಪ್ಪೆ ನೆಲದ ತಂಪಂ ಧರೆ ಧರಿಸೆ ತನುಭಾರಮಂ ಲಭಿಸುಯೊಳು ಚಿತ್ರವಾಡೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೧-೯).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಅಪ್ಪು]

ಎದೆಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು; ಹೆದರು; “ಅಂಜು” (ಜಾನಕೋ. ೨೪).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಅರು (< ಅಝು)]

ಎದೆಯಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ತಿವಿ, —ಚುಚ್ಚು: ಯಾರೊ ಎದೆ ಯಿರಿಯುವಂತೆ ಆಳುವ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಬಂತು (ಪುನರು. ೧೮೮).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಇರಿ (< ಇಝಿ)]

ಎದೆಯಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗುಂದು: ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಎದೆ ಯಿಳಿದುನೋ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೦೨).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಇಳಿ (< ಇಝಿ)]

ಎದೆಯುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎದೆತುಂಬು; ಮನಸ್ಸು ತುಂಬು: ವಾಸ್ತವ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗಿತ್ತು; ಎದೆಯುಕ್ಕು ಸೂಸುವ ಆ ಕಲುಷವನ್ನು ಕವಿ ತಡೆಯ ಲಾರದಾದನು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೧).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಉಕ್ಕು (< ಉಕ್ಕು)]

ಎದೆಯುದ್ದ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟು ಎತ್ತರ: “ಆಟ್ಯಾಲ-ಎದೆಯುದ್ದ ಗೋಡೆ” (ಗಂಗಾಮ. ೫).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಉದ್ದ]

ಎದೆಯುಬ್ಬು ‘ಎರ್ಡೆಯುಬ್ಬು’ ನೋ.

ಎದೆಯುರಿ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ಉರಿ, —ಸಂತಾಪ: ಎದೆಯುರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ.

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಉರಿ]

ಎದೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆ ಒಡೆದುಹೋಗು, —ಸೀಳು. ೨. ಧೈರ್ಯ ಕೆಡು: ಕೂರಂಕುಶದಲಾನೆಯ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ದೀದಿವರಿದುದು ಸುಭಟರೆದೆಯೊಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೩-೧೩).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಒಡೆ]

ಎದೆಯೊಲವು (ನಾ). ಎದೆಯ ಒಲವು, —ಪ್ರೀತಿ: ನನ್ನದು ಕನ್ನಡ ದೆಯೊಲವೆಂಬರು (ಪೊಂಗಳು. ೧೧-೧೭).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಒಲವು]

ಎದೆರವ (ನಾ). = ಎದೆಬಡಿತ: “ಮುದಮೆನಲು ಚರ್ಚಿಪ್ರೀಹಿದಿಯನೆ ಲಜ್ಜೆಯುಳ್ಳದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರೀತೃಪೆ ಪ್ರೀಡೆಯನೆ ಲಜ್ಜೆಯದು] ರವಂ ತ್ರಾಡಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೬). IP ಅದು ರವ ಎಂಬ ಭಿನ್ನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಎದೆರವ ಎಂದು ಕಿಟ್ಟಲಾ ಅವರು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ರವ]

ಎದೆವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಎದೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ವಸ್ತ್ರ (?): ದಿಗು ಗಳವತ್ತಿಗೆಯನೆದವತ್ತಿಗೆಯ ಘನ ಮುಂಡಿಗೆಯ ತಾಡಿಯ ದಿಗಿಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೩-೩).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ವತ್ತಿಗೆ]

ಎದೆವಯ್ಯ (ನಾ). ಹೃದಯಸ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮ; ಎದೆಯಾಣ್ಣು: ಹಿಂದಾಗಲಿ ಎನ್ನ ಮನ ಕಿಂದಾಗಲಿ ನನ್ನತನ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಹರಸಲೆನ್ನ ಕಿರಿಯನೆಂದು ಅನುದಿನ ಎಂದು ಎದೆವಯ್ಯನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಬದುಬ್ಬ. ೩೯).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಆಯ್ಯ]

ಎದೆವಲಗೆ (ನಾ). (ಹಡಗಿನ) ದೊಡ್ಡ ಹಲಗೆ: ಪಡಗು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲಿ ಕಂಗಡೆದ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಕರೆದು ಸಂಗಡವೆರಡೆಯದೆ ವಲಗೆಯೇಜಾದರರಸ ಕೇಳಿಂದ (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೭-೪೬).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ವಲಗೆ]

ಎದೆವೊಡಕೆ (ನಾ). ೧. (ಮತ್ತೊಬ್ಬರ) ಎದೆಯನ್ನು ಒಡೆಯುವ ವನು; ಧೈರ್ಯಗೆಡಿಸುವವನು (ಃ). ೨. ಎದೆ ಒಡೆದು ಹೋದ ವನು; ಹೇಡಿ; “ಅಂಜುಬುರುಕೆ” (ಜಾನಕೋ. ೨೫).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಒಡಕೆ]

ಎದೆಕೂಲೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೇನೆ; ನೋವು (ಃ).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಕೂಲೆ]

ಎದೆಸೆಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಸೊಕ್ಕುಮಾಡು: “... ನನಗೆ ಹೇಗಯ್ಯ ಸಿಕ್ಕಿದುವು ಈ ಕಾರ್ಡು ಗಳು?” ವಾಮನರಾಯರು ಎದೆಸೆಟಿಸಿಕೊಂಡು ಕೇಳಿದರು ದರ್ಶದಿಂದ (ಮರಳ. ೧೧೮).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಸೆಟಿಸು]

ಎದೆಸೆಳವು (ನಾ). ಎದೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (Anjina. ಇಂಕನ).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಸೆಳವು]

ಎದೆಸೋಲು (ಕ್ರಿ). ಮನಸೋಲು: ರೂಪಿಗೆ ಸೋತನು ಚಕ್ರಿಯ ಸುತರ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತೆಗೆದಸೋತಾ ಕೂಪತನದೊಳು ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಭರಣ. ೪೩-೧೦೩).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಸೋಲು (< ಸೋಲಾ)]

ಎದೆಹಚ್ಚಿಗೆ (ನಾ). ಎದೆಯಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಕವಚ: ರಾಕ್ಷಸ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ... ತರತರದ ಗೈರಿಕಗಳು, ಕರ್ಣಕುಂಡಲ, ಎದೆಹಚ್ಚಿಗೆ, ಎದೆಹಾರ ... ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಗಾ. ೧೯).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಹಚ್ಚಿಗೆ (< ಹಚ್ಚು)]

ಎದೆಹಾರು (ಕ್ರಿ). ಎದೆ ವೇಗವಾಗಿ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಅಂಜು; ಹೆದರು: ನಂದ. ದುಲಾಲರ ಎದೆ ಹಾರ ಹತ್ತಿತು (ಕುರಿಹಂ. ೫೫); ಇನ್ ಸೈಕ್ಲರನ ಎದೆ ಹಾರಹತ್ತಿತು (ಕೂತಾ. ೬೯).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಹಾರು (< ಪಾಝು)]

ಎದೆಹಾಲು (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ಹಾಲು; ಸ್ತನೈ: ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಒಂದು ಮಗು ಹುಟ್ಟಿ ಸತ್ತು ಹೋಗಿತ್ತು. ಎದೆಹಾಲು ಇಂಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೧೪).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಹಾಲು (< ಪಾಲ್)]

ಎದೆಹಾಲು (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ; ಭಯ: ಕುಸುಮಾಜಿಯೆಲ್ಲರ ಸದನದ ಬಾಹ್ಯಕ್ಕೆ ಸೂಂಕಿ ಎದೆಹಾಲು ತನಗಿಲ್ಲದೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳುಬಿದ್ದ ಹರುಷ ದೊಳಾತ್ಮಪತಿಗೆ (ಭರಣ. ೧೦-೨೫).

[ಎದೆ (< ಎರ್ಡ್) + ಹಾಲು (< ಪಾಝು)]

ಎದೆಹಾಲುತನ (ನಾ). ಎದೆಹಾರಿಕೆ, — ಬಡಿತ: ಕುರಿಯಾಗೆ ಕೊರಲಂ
ಕೊಯ್ಕೊಂಡು ಭೂತಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನ ಮೆಯ್ಯಂಬುದೊಂ
ದೆದೆಹಾಲುತನದ ಸಂಕಟನ ಮುಷಿಸದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೨-೬೬).

[ಎದೆಹಾಲು + -ತನ]

ಎದೆಹುಯ್ಯು 'ಎದೆಹೊಯ್ಯು' ನೋ.

ಎದೆಹುಯ್ಯುತನ 'ಎದೆಹೊಯ್ಯುತನ' ನೋ.

ಎದೆಹೊಯ್ಯು, ಎದೆಹುಯ್ಯು (ನಾ). ಎದೆಬಡಿತ. 'ಎದೆಹೊಯ್ಯು
ತನ' ಪರಾ. ಎದೆಹುಯ್ಯು: 'ಎದೆಹುಯ್ಯುತನ' ಪರಾ.

[ಎದೆ (< ಎದೆ) + ಹೊಯ್ಯು (< ಪೊಯ್ಯು)]

ಎದೆಹೊಯ್ಯುತನ, ಎದೆಹುಯ್ಯುತನ (ನಾ). ಎದೆ ಬಡಿತ: 10
ಎಣಕೆ ಮನದೊಳಗಿಲ್ಲದೆಹೊಯ್ಯು[ಯ್ಯು]ತನದಿ [ಪಾ ೧೦. ಹಯಲತ
ನದಿ, ಹೊಯ್ಯತನದಿ] ನೊಳ್ಳುಣಿಸಿದುಗೆಯ ಬೋ ನಮಂ ಪಡಿದು
ನಡೆದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೪-೯). ಎದೆಹುಯ್ಯುತನ: ಎಲಪೋ ಕಜಾಗಾಯ
ಯೆದೆಹುಯ್ಯುತನದಿಂದಿಳಿಯಾಣ್ಣನ ವಸ್ತ್ರಗಳನು ಹುಲುಗೋವಳರು ಸಹಿತ
ಮೆಟ್ಟಿಬಹುದೆ (ನೇಮಸಂ. ೧೬-೯೭). [ಎದೆಹೊಯ್ಯು + -ತನ]

ಎದ್ದಲಗಾಟಿ, ಎಬ್ಬಲಗಾಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟಿ;
ತೊಂದರೆ: ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ತಾಯಿ ಕಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವರಿಬ್ಬರಿಂದ ನನಗೆ
ಎದ್ದಲಗಾಟಿವಾಗಿದೆ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೩); "... ಈಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮ
ಸುಮ್ಮನೆ ಎದ್ದಲಗಾಟಿ ನಡೆದಿದೆಯಲ್ಲ!" (ಬಿಟ್ಟುಕೊ. ೭೩); ಎಬ್ಬಲಗಾಟಿ:
ಶ್ರೀಪತಿಯು ರಣಹೇಡಿಯಂತಲೂ ಇನ್ನೊಂದಿಷ್ಟು ಎಬ್ಬಲಗಾಟಿಕೊಟ್ಟರೆ 20
ಅವನು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ತೆರಳುವನೆಂತಲೂ (ಗುರುಪ್ರ. ೨೦). [?]

ಎದ್ದಾಡು 'ಎಲ್ಯಾ' ಪರಾ.

ಎದ್ದಾಸರು 'ಎಲ್ಯಾ' ಪರಾ.

ಎದ್ದಾಳು 'ಎಲ್ಯಾ' ಪರಾ.

ಎದ್ದು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸು, — ಮುಳುಗಿಸು: ಎನ್ನ ನರಕ 25
ದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ನೀನೆದ್ದುಹೋಗಾ (ಗಣಧಾ. ೧೬೬-೩); ನೆಲ್ಲುಹಲ್ಲಿನ ಮೂಡ
ಕಟ್ಟಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಎದ್ದು ಇಟ್ಟರೇ ಸರಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬); ಬಣಗಾರರು
ಬಣ್ಣ ಎದ್ದಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೭೪); ಉಟ್ಟು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಯಮುನಾ
ಜಲದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕೊಡಲೇ ತಂದೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [< ಅಟ್ಟು]

ಎದ್ದು 'ಎಲ್ಯಾ' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಕಾಣಿಸು 'ಎಲ್ಯಾ' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಕಾಣು 'ಎಲ್ಯಾ' ಪರಾ.

ಎದ್ದುಮದ್ದ 'ಎದ್ದುಮೊದ್ದ' ನೋ.

ಎದ್ದುಮದ್ದ (ನಾ). ಅರಸಿಕತೆ; ಮೂಢತನ. [< ಎದ್ದುಮೊದ್ದ]

ಎದ್ದುಮೊದ್ದ, ಎದ್ದುಮದ್ದ (ನಾ). ಅರಸಿಕ; ಮೂಢ: ಈ ಎದ್ದು 35
ಮೊದ್ದನನ್ನು ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

ಎದ್ದುಮದ್ದ: (ಕ). [← ತೆಲು. ಎದ್ದುಮೊದ್ದ]

ಎದ್ದೊಂಡಿಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎದ್ದೊಣ್ಣ
ಬೋಯಸ್ಕ ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರ (ಇಲ. VII, ೧೮೮-೫೪; 668).

[ಎದ್ದೊಂಡಿ + ಬೋಯ]

ಎನ್, ಎನು, ಎನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಎಂದ (ಭೂತಕ್ಕೆ), ಎಂಬ (ಭವಿಕ್ಯ):
ಹೇಳು; ನುಡಿ; ಮಾತಾಡು: "ಎನ್ - ಭಾಷಣ" (ಶಮಧಾ);
ಎನನೆಂಬೆನಾರಂಕು ಸವಿಟ್ಟೊಡಂ ನೆನೆವೆದನ್ನ ಮನಂ ವನವಾಸಿ
ದೇಶಮಂ (ಪಂಪ. ೪-೩೦); ದೂರಂ ಪೋಗಿಮೆನಲ್ (ಪಂಚತಂ.
೧೯-೧೭); ಅಗ್ನಿಜಿಗೆ ಬಂದಾಪತ್ತನೆನೆಂಬೆನಾಂ: ಪರನೇವಾಸ್ಥಿತಿ ಕಷ್ಟವೈ 45
(ಸೋಮೇಶ ೭೪); ಮದೀಯಾಪ್ರ ಕಾಮಿನಿಯಂಗುಂ (ದಶಕು. ೮-೨೨೭);

ಅಯ್ಯಯ್ಯಾ ಚನ್ನಾದುನ ಕನ್ನಡಿಗರು (ಭರತ. ೧-೭); ಕೈಮುಗಿದೆಂದೆ
ಗಲಾಬಿಗೆ "ನಮಸ್ ತೇ" (ಅನಿಕೇ. ೩೨-೧೭). ಎನು: ಅಹವ ಮಲ್ಲ
ದೇವನಿಂ ಪೇಳಿಸುತ್ತಿಪ್ಪನೀದೊರೆತು ಶಾಯಗುಣೋನ್ನತಿ ನಾಗದೇವನ
(ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫೨-೧೬; 1007); ಚೈತನ್ಯ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ನಾನು ನಮೋ
ನಮೋ ಎನುತಿದ್ಧನಯ್ಯಾ (ಆದವ. ೩); ಎನುತ ಬಿಲುಡುಕಿದನು
(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೯), ಎನ್ನು: ಕೂಡಲಸಂಗಾ ಶರಣೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದೀ
ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೯೧); ಎನ್ನು ನಿನ್ನಭಿಮತವನೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.
೧-೩೪); ಆ ಹಣಕ್ಕೆ ಬಾಡಿಗೆ ಎಂದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೧೩);
ಹರಿಸೇವೆಗೆ ಜೀವನ ಮಿಸಲು ಎನ್ನಬೇಕು (ಜಗದಾ. ೫೨).

ಎಂದುಕೊಳ್ = ಹೇಳಿಕೊ; ತಿಳಿದುಕೊ: ತನುಮುಟ್ಟು ಮನ
ಮುಟ್ಟಿದೆ ಒಂದನೊಂದ ನೆನೆನೆನೆದು ಮುಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಿಯರ್ಪಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ
ವಾಯಿತ್ತೆಂದುಕೊಳಬಹುದೆ ಅನರ್ಪಿತವ (ಆದವ. ೬೪). ಎಂದುದನೆನ್ =
ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಹೇಳು; ಅಜ್ಞೆಯನ್ನು ವಹಿಸು: ಮಾಳವ ಚೋಳ
ಗೌಡ... ಭೂಪಾಲಕರಂಜಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆಸಕೆಯೊಡನೆದ್ದನೆಂದ ರಾಜ್ಯ
ಸಂಲೀಲೆಯೊಳಿಪ್ಪದಾನಜೆಯನೆ (ಎಕ. VII, ೨ಕಾರಿ. ೧೦೦-೧೪; 1120).
ಎಂದುದಾಗಿ = ಅದುದರಿಂದ; ಅದಕಾರಣ: ಅಲಯಂ ಸರ್ವ
ಭೂತಾನಾಂ ಎಂದುದಾಗಿ (ಆದವ. ೪); ಎಂದುದಾಗಿ, ಅಬಾದಿಗಳಿಗೆ
(ಶಮಧ. ೮೬ ವಿಚಾರಂ). ಎಂದುದು = ಹೇಳಿದುದು: ಇನ್ನುಮವರೆ
ಮೈಂದುದಂ ಇಂಬುಕೆಯ್ಯದವರಾ ಮಿಾಜುವರಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೫-೪೪ವ).
ಎಂದೊಡೆ, ಎಂದಡೆ, ಎಂದರೆ = ಎಂದು ಹೇಳಲು; ಎಂಬುದಾಗಿ
ಹೇಳಲು: ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸುಪೊಮೆಂದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ.
೭೪-೮); ಪತ್ತಕ್ಕರಂಗಳ ಮೊದಲಕ್ಕರಂಗಳ ಹ್ರಸ್ವಂಗಳ ಆವಾವು
ವೆಂದೊಡೆ - ಅ, ಇ (ಶಮಧ. ೯ ವೃತ್ತಿ); ಭೊದರಿಯೂರು ಮಸ್ತುನ್ನಕ್ಕೆ
ಬಿಟ್ಟು ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಮಮಾವುವೆನ್ನಡೆ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನ ಪ. ೧೬೧-೬; 913);
ಅಹವಕ್ಕಂದಡಳುಂಬಮುಪ್ಪಿತರ ಬೀರ ಪದಾತಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲೆಂದಡೆ
(ಎಕ. XXVII, ೧೫-೨೧; 1114); ಬಸವರಾಜನ ಮಹಿಮೆಯೆಂತೆಂದಡೆ
(ಎಕ. XXI, ೨-೯; 1260); ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನು ಹಾಡಿದನೆಂದರೆ ಕಲಿ
ಯುಗ ದ್ವಾಪರವಾಗುವುದು (ಪಾಂಚಜ. ೧೨); ಗಿಡವು ಬಲಿತು ದೊಡ್ಡ
ದಾಯಿತೆಂದರೆ ಹೂ ಬಿಡುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೦); ಎಂಜಲು ಎತ್ತೊ
ಗುಂಡಾ ಎಂದರೆ ಉಂಡವರು ಎಷ್ಟು ಜನ ಎಂದ (ಗಾಡ). ಎಂಬ = ಎನ್ನು
ತ್ತೀಯೋ; ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೀಯೋ: ಕಟಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾ
ರೆಂಬ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪). ಎನ್ನ = ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತೀಯೋ: ನಿನಗೇ
ನೆಂದೊಡಮೆಂದುದೊಪ್ಪಿದವುಂತೇಕೆನ್ನ (ಪಂಪ. ೧೦-೧೨೦).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಎನ್; ಮಲ. ಎನ್ನು; ಕೊಡ. ಎನ್; ತುಳು.
ಅನ್ನಿ, ಇನ್ನಿ; ತೆಲು. ಅನು; ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಎನ್; ಗೊಂಡಿ.
ಇಂದಾನಾ; ಕುಣ. ಇನ್ನ; ಕುವಿ. ಇಂಜಲಿ; ಕುರು. ಅನ್ನಾ; ಮಲ್ತೊ.
ಅನ್ನ]

ಎನ್ (ಸ). ಉತ್ತಮ ಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಸರ್ವನಾಮ 'ಆನ್'
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮೇತರ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ರೂಪ:
ಆಡವಿಯೊಳನ್ನು ಮನ್ನೇನಿ ನಡಪಿದ ಶಿರುಗಳುಮನಿಸಿ ನೀಂ ಪೇಟದೆ
ಪೋದೊಡಮೇನೋ (ಪಂಪ. ೨-೨೫); ಅಂಗನೋಚಿತರಸಾಲಂಕಾ
ರಮಂ ತಾಳ್ದೊಪ್ಪಿದ ವಾಕ್ಯಂದರಿ ಬಂದು ಸನ್ನಿಹಿತೆಯಕ್ಕನ್ನಿ ಮುಖಾಂ
ಭೋಜದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೭). [< ಆನ್]

ಎನಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮನೆನಗಂ ಕ್ರಿಯದದೇವಬಸವ
(ಎಕ. II, ೪೭೧-೧; 1000). [?]

ಎನತು 'ಎನತ್ತು' ನೋ.

ಎನತ್ತು, ಎನತು (ಸ). ಎನ್ನದು; ನನ್ನದು (ಬಹುವ): ಎಮತು, ಎಮತ್ತು, ಎಮ್ಮತು, ಎಮ್ಮದು, ಎಮ್ಮತು: “ಎನತೆಂದು ಎನ ತ್ತೆಂದು ಎನ್ನದು” (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪); ಮುನಿಸಿದು ನಿನತ್ತು ಸೈರಣಿ ಯನತ್ತು ಕೆಳದಿಗೆ ತನತ್ತು ಸಂದಿಸುವೆಸಕಂ (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ); ಎನತು, ಎನತ್ತು (ಶಬ್ದಾಂ. ೪೪ ಪ್ರಯೋ). ಎನತು: “ಎನತೆಂದು ಎನ ತ್ತೆಂದು ಎನ್ನದು” (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪); “ಎನತುಮೆನಲೈನದೆಂದು” (ಕಶರ. ೧೬); ಇದನೆನತೆಂದೇನ್ನಿನಗೆ ಬಗೆಯಲಪ್ಪದೆ ನಿನ್ನನೆ ನೀಂ ಬಗೆಯ ಬಗೆಯದಿರ್ ಪೆಜಪೆಜತಂ (ಆದಿ ಪು. ೧೪-೧೪೪); ನಿನತು ಚಲವೆನತು ಶಾರ್ಯಂ ತನತು ಮಹಾಧೈರ್ಯವನಪತಿಗೆನೆ (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). ಎಮತು: ಎ ಮ ತಿ ವಂ ಶ ಕೆ... ಬಿರುದಂ ತಂದಾತನಂ ಪೂತನಂ (ಮೈ ಸೂ ಮಿ. ೧-೧೧). ಎಮತ್ತು: ನಿಮತ್ತು, ಎಮತ್ತು, ತಮತ್ತು (ಶಮದ. ೧೪೭ ನೃತ್ರಿ); ಎಮ್ಮತು: “ನಿಮ್ಮತೆಮ್ಮತು ತಮ್ಮತೆನೆ ಬಹುವಚನಮಕ್ಕುಂ” (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೬೦). ಎಮ್ಮದು: ಅತಿಘೋರ ತಪ ವೆಮ್ಮದದನು ನೀನಜಾಯದೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಮರುಳಾಗಿದಿರು (ಹದಿಬ. ೨-೪೦). ಎಮ್ಮತು: ನೀಂ ವಿನಾಡೋತ್ಸವೋಚಿತಮಂ ಮನ್ನಿ ಪುದಮ್ಮು ತಿರ್ವರ ಮನಕ್ಕಂ ಮಾಟ್ಟು ದಾನಂದಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩-೨೪); ನಿಮ್ಮು ತಿರ್ವರುಂ, ಎಮ್ಮುತೆವರುಂ, ತಮ್ಮುತೆಜುವರುಂ (ಶಮದ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಆನ್ತ್]

ಎನಸುಂ, ಎನಿಸುಂ (ಅ). ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯ ವಾಗಿ: “ಪಿರಿದುಂ ನಾಡೆಯಳುಂಬಂ ಕರಮಾದಮುಮೆನಸುಮೆಂಬಿವ ತ್ಯರ್ಥಂ” (ಚತುನ. ೨೫); ನೆಟ್ಟನೆ ತಾಂ ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜ ನಮಾನಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಸು ನಾಮಾಡಯದೆನಸುಂ ಸವಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೫); ಬಂದೆನಸುಂ ಮಾಣದೆ ಬಾಗಿ ದಂ ಪದಯುಗಕ್ಕಾರೊಡರ್ವಜ್ಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೪); ನನೆಯಂ ಪೂಗೊಂ ಚಲಂ ಕಾಯನಂತೆನಸುಂ ತಾಳ್ವಿದ ಗುಜ್ಜುಗೊಂಬು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೨); ಎನಸುಂ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿ ರಂಜಿ ಸುವರೋರಂತಾ ನವಬ್ರಹ್ಮರೆಂದೆನಿಸರ್ (ವೀರ ವಿ. ೨-೪೬); ಇವಳ್ಳಂ ... ರಾಮಂಗಂ ಆಕಾರದೊಳೆನಸುಂ ಭೇದಮಿರದು (ಆದ್ಯತ. ೩-೭). ಎನಿಸುಂ: ಸಮನೆನೆ ಪೋವಕ್ಕಿ ವಿಳಾಸಮನೆನಿಸಂ ತಳೆದೆ ಘನಕುಚಂ ನಿದಿಡತೆಯಂ ರಮಣಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೩೦); ನಂಜು ತಗುಳ್ಳುದೆಂದೆನಿಸುಮಂಜಲದೇವುದು (ಋಮದ. ೨-೧೮). [< ಎನಿಸು]

ಎನಿತು ‘ಎನಿತ್ತು’ ನೋ.

ಎನಿತ್ತು, ಎನಿತು, ಎನೆತು, ಎನೆತ್ತು (ನಾ). ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ; ಎಷ್ಟು: ಎನಿತ್ತಿನಿತ್ತಂಬುಜಪತ್ರನೇತ್ರಿಯಾ ಘನಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳೆಗುಂ ಕಿರಾತೆಯಾ ಅನಿತ್ತಿನಿತ್ತಂ ವನದೊಳ್ ವನೇ ಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದನಂತು ಕೀ ಸು ಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೯). ಎನಿತು: “ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು - ಎಂಬಿವು ಪ್ರಮಾಣ ಸೂಚನಂ ಗಳ್” (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೪); ಎನಿತು ಕೀಟಾನುಡಿದೊಡಂ ಚರಿಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೭); ಊರೊಳಿನಿತು ತೋಂಟೆವನಿತಕ್ಕೈ (ಸೌಹೃದ. XI-i, ೪೭-೧೮; 994); ಎನಿತು ದಿನವಿರ್ವ ನಾನೆಂದು ಬರ್ವಂ ದೇವ (ನಂಬರ. ೧-೭೭); ಎನಿತು ಬಾರಿ ಪಲಾಯನದ ಸಿರಿ ನಿನಗೆ ಸೇರಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೮-೪೩); ಎನಿತು ವೆಚ್ಚಂಗೆಯೊಡಂ ಮುನ್ನಿನಂತಿದ್ ಧನರಾತಿಯಂ ಕಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೬-೧೯); ‘ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು (ಶಬ್ದಾಂ. ೪೪೦ ಪ್ರಯೋ). ಎನೆತು: ಇದನ್ಮಾದವನ್ನೆ ಎನೆತುಮನ್ನಿ ಸ್ತಾರಿಸಿದ ಪಲಮಕ್ಕು (ಎಕ. X (S), ಚಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೭; ಸು. 850). ಎನೆತ್ತು: ಅಜುಗಣ್ಣುಗಂ ಕಟನಿ ಈ ಎನೆತ್ತುಂ ಜಡಿಯಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದೊಡು (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೬೦-೧೨೬; 797).

ಎನಿತನೆಯ = ಎಷ್ಟನೆಯ: ‘ಅನಿತು ಇನಿತು’ ಪರಾ. ಅನೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ); ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಎನಿತನೆಯಂ (ಶಬ್ದಾಂ. ೪೩೪ ಪ್ರಯೋ). ಎನಿತೆನಿತು; ಎನಿತ್ತೆನಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎನಿತೆನಿತಾತನಂ ಕಾಣ್ವರನಿತನಿನೆ ಬೇತಾಳಂ ಬಟಾಯಂ ತಗುಳ್ಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯-೧೬); ಕಣ್ಣೊಳಿನ್ನುಂ ತಿರಿದಪುದುರಿದಪುದು ನಮ್ಮ ಬನಮನಿತನಿತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೫); ಎನಿತೆನಿತು ಕಟಾದ ಭವಮಂ ನೆನೆದಪೆ (ಅಜಪು. ೨-೬೦); ಎನಿತೆನಿತು ಭೂಮಿ ಕ್ರಮದಿಂ ಮಾಟು ಕಿಟಾದಾಗೆ ಅನಿತನಿತು ತನ್ನಯ ಮನಂ ಹೆಚ್ಚಿ ಹಿರಿದಾಗೆ (ಇಳಿರ. ೫೦); ಎನಿತ್ತಿನಿತ್ತಂಬುಜಪತ್ರನೇತ್ರಿಯಾ ಘನಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳೆಗುಂ ಕಿರಾತೆಯಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೯). ಎನಿತಾನುಂ, ಎನೆತಾನುಂ = ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಾದರೂ; ಹೇಗಾದರೂ: ಅಂತೆನಿತಾನುಮಂದದೊಳ್ ಸೆಜ ಪುಗೆಯ್ದು ವಿವಿಧ ವಿನೋದಂಗಳಂ ತೋಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೪ ವ); ಭಟಿರಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೇಟೆವೇಟೆ ಬರ ವೇಟೆನಿತಾನುಂ ತೆಜದಲಲ್ಲಿಯಿಂ ಜೊತ್ತಿಸಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೦); ಸಮಾನಸ್ಥಾದಿನಂಥಾತ್ಮಜನೆನ್ನು ತಂನನೆ ಜಗಂ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಬಡ್ಡಿಸಿ ತ್ತೆನೆತಾನುಂ ತೆಜದಿಂ (ಎಕ. XXVIII, ೫-೨೬; 1082). ಎನಿಬರ್, ಎನಿ ಬರು = ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ, — ಜನ: ಅಮಾಮೆ ದಿಲ್ಲನೇಟುಸಿದಪೆಂದೆನಿಬ ರಾನುಮರಸುಮಕ್ಕಳ್ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೭ ವ); ಅಗ್ನಿ ವಿಪ್ರನ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದಾವಾಸ ಸತಿಪುತ್ರರಿನಿಬರಂದೆದಿವರಿಬ್ಬರ್... ಎನಲು (ಹಜಕಾ. ೧೧-೬); ಹಲಬರುಂಟೇ ರವಿಗಳಿಡಗತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ಘನ ಬಳಾಹಕ ಬಳಗಕೆನಿಬರು ಮಾರುತರು (ತೂರಾ. ೩-೬-೬೧); ಎನಿಬರಿಂ ತೆಂದೊಡೇನೆನೆಗೆ (ವಿಸೇಗೀ. ೨೦-೬); ಎನೆಬರು, ಎನೆಬ್ಬರು, ಎನೆವ್ವರು = ಎಲ್ಲ ಜನರು; ಎಲ್ಲರೂ: ಇನ್ನೀ ಎನೆಬರು ಶ್ರೀಕರಣ ಸಹಿತಂ ದಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೧೪; 800); ಎನೆಬರು ಸಮಸ್ತಬಲದೆರಸಿ ದಿಟ್ಟೊಡೆ (ಎಕ. XXIV, ೨೬-೭; ಸು. 885); ಎನೆಬ್ಬರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿ ಯಾಗೆ ಪಡೆವಾಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೨೨; 800); ಕೊಳ ನೆಲ್ಲೂರ ಸಾಲತ್ತರುಂ ವಾರದರುಂ ಎನೆವ್ವರುಂ ನರ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೨; ಸು. 890). [?]

ಎನಿಬರ್ ‘ಎನಿತ್ತು’ ಪರಾ.

ಎನಿಬರು ‘ಎನಿತ್ತು’ ಪರಾ.

ಎನಿವಿರಿದು (ಗು). ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು; ಎಷ್ಟು ಹಿರಿಯದು: ನೆನೆನೆನದ ಕೈಟಾ ಕುಸುಮಕೋಮಳೆಯೀ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯಿಂದಮಿನ್ನೆನಿವಿರಿದಪ್ಪವಸ್ಥೆ ಯುಮನೆಯ್ದುಗುಮೊ (ವರ್ಧಪು. ೪-೮೦); ಸಮ್ಯಗ್ವರ್ತನಾದಿ ವಿರುದ್ಧಿ ಪರಿಣಾಮ ಸನ್ನಿಧಾನದಿನಿವಿರಿದು ಪುಟ್ಟುತೆಲ್ಲಿಂ ತೊಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯಾ ತ ಲೋಕಂಬರಂ ನಿರಂತಂ ಪರ್ಚುವುದು (ತಸುವ್ಯ. ೨೩).

[< ಎನಿತು + ಪಿರಿದು]

ಎನಿಸಿಕೆ (ನಾ). ಎನಿಸುವುದು; ತೋರಿಕೆ: ನನ್ನ ಎನಿಸಿಕೆಯು ಸುಳ್ಳೆಂದು, ಇದು ಕೇವಲ ನನ್ನ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ನನಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವೆ ಇದೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫). [ಎನಿಸು + ಇಕೆ]

ಎನಿಸು, ಎನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು; ಎಂದು ಹೇಳುವ ಹಾಗಾಗು; ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನೆಗಟ್ಟಾದಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳ ಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದೀ ತ್ರಿಜಗದೊಳೆಸಗಿದ ಸಕುಮರಿಕೇಸರಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೧); ಅನ್ನೆನಿಸಿದ ಪೆಗ್ಗದ ಪ್ರಭಾಕರಯ್ಯ (ಇಳ. XVIII, ೩೮-೨; 999); ತ್ರಿಜಗನ್ನು ತ ವಾಗ್ವಿಭವದಿನಜಂಗೆ ನೂರ್ಮಡಿಯೆನಿಪ್ಪ ಪೆಂ ಪಂ ತಳೆದಂ (ಪಂಪತಂ. ೫-೨೨); ಮೈಸೂರು ಪಟ್ಟದ ನೃಪಕುಲದೇವತೆಯ ನಿಸುವೆಟ್ಟಿದ ಚಾಮುಂಡಿಯಹಳು (ಕಂಸವಿ. ೨-೩೮). ಎನ್ನಿಸು: (ಕ).

ಎನಿಸುಗುಂ = ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ: ವಿಚಿತ್ರತತ್ವಾಧತೆ ಭಾವ
ಗಮ್ಯಮನಿಕುಂ ಶ್ರೀ ರೂಪಕಂ ದರ್ಶನಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೫ ಶ್ಲೋಕ).

ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ದೂಷಣೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಬೈಸಿಕೊ.

[ಎನ್_೧ + -ಇಸು]

ಎನಿಸು (ಗು). ಎಷ್ಟು: ಸುಡುವ ಕಿರ್ಚಿನೋ ತುಪ್ಪಮನೆನಿಸಿಜೊಡೆ
ಮನಿಸಿನೆ ಪರ್ಚುಗುಂ ನೀರನೆನಿಸಿನೆಜೊಡೆಮನಿಸಿನೆ ಕುಂದುಗುಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫).

ಎನಿಸಿನಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎನಿಸಿನೆಜೊಡೆ ನಾ ಧೃತಿಗೆಡೆಯ್ಯಾ
ಎಲುದೋಜುದರೆ ನರ ಹಜುದರೆ ಕುರುಳು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ನಾಧೃತಿಗೆಡೆ
ನಯ್ಯ (ಬಸವ. ೬೯೧). [?]

ಎನಿಸುಂ 'ಎನಸುಂ' ನೋ.

ಎನು 'ಎನ್' ನೋ.

ಎನುಡ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ನಿನಗಾನೊರೊಡೊಡು
ಹೇಳಿದರೆ ನಿನಗಿಂತುಜಾದಿಪ್ಪಿ ಮನವನೆಮ್ಮಿಂದಜುಹ: ಬೇಕೆಂದೆನುಡ
ವನುಚಿತವೆಂದ ದೇಶಿಕನು (ಸದ್ಗುರು. ೬-೨೩).

[ಎನ್ನು (< ಎನ್_೧) + -ಹ್ಯ]

ಎನೆತು 'ಎನಿತ್ತು' ನೋ.

ಎನೆತ್ತು 'ಎನಿತ್ತು' ನೋ.

ಎನ್ನ (ಗು). ಎಂತಪ್ಪ; ಎಂತಹ; ಎಂಥ: ಅವನೀಪಾಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿವಿಭು
ತಾರಾಪೀಡನೆನ್ನಂ ವಿಳಾಸವಡೇವಿಯಡೆನ್ನಳಾರ್ಯ ಶುಕನಾಸಂ ತಾನ
ದೆನ್ನಂ (ಕಾದಂ ಉ. ೧೬೦); ಅನ್ನಂ, ಇನ್ನಂ, ಉನ್ನಂ, ಎನ್ನಂ
(ಶಮದ. ೧೬೦ ವೃತ್ತಿ).

ಎನ್ನದು = ಎಂಥದು: ಸಾರಾಪ್ಪ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದೊಡಗೂಡಿ
ತಾನೆನ್ನದಿದರೆನ್ನದೇನೂ ಎನ್ನದು (ಅದವ. ೧೫೧); ನಿನತೆನತು ತನತೆ
ನಿನ್ನವು ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ನಿನ್ನದೆನ್ನದುಂ ತನ್ನದೆನ್ನಿಪ್ಪಿನಿತ್ತೊಳಂ (ಶಮದ.
೧೪೬); ಎನ್ನದಾನೆಂಬೆರಡೊಂದವೆ ಬನ್ನಬಡುವನು ಜೀವನು (ಕುಪ್ಯಾಕ.
೬-೨೮). ಎನ್ನರ್ = ಎಂಥವರು: ಅನ್ನಿದನಂ ನೋಡಿ ರಸಿಕರಪ್ಪರೆನ್ನ
ರ್ಕಂಡೊಡಂ ಸೋಲ್ವರ್ (ಕಾದಂ ಉ. ೪೪೪); ನಿನ್ನಿರುಳೆ ಚರ್ಮರತ್ನವ
ನೆನ್ನರದೆಂದಜಾಯೆ (ದಶಕು. ೮-೧೭೯); ಮೂಜಗದೊಳೆನ್ನರುಂ ನಿನ್ನನ್ನ
ರೊಳರೇ (ಉದ್ವದ. ೩-೨೬). ಎನ್ನವು = ಎಂಥವು: ಗಣಮಾಗಣ
ಮಿಗಣವಿವೆನ್ನವೆನ್ನದೆ ಧರ್ಮೋದ್ಯೋಗದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವರ್ (ಸೌ ಇ ಇ.
XI-i, ೫೨-೮೦; 1007); ಮಿತ್ರಗುಣಂಗಳೆನ್ನವು ಸತ್ಯಾತ್ರವೆನ್ನವೆಂಬುದುಂ
(ಪಂಚತಂ. ೨೯೫-೧೩). ಎನ್ನಳ್ = ಎಂಥವಳ್ಳು: ಮುನ್ನಮಾಂ
ನಿನ್ನನೆನ್ನಳೆಂದಜಾಯದೆ ಪೊಲ್ಲಮಾನಸೆಯೆಂದ ಬಗೆದು ಪಿಡಿದೆಂ ನಿನ್ನ
ನ್ನರ್ಮಹಾಸತಿಯರಾರುಮಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೪ ವ). [?]

ಎನ್ನಬರ 'ಎನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಎನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಎನ್ನುವಿಕೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ (ದಕ. ೪).

[ಎನ್ನು (< ಎನ್_೧) + -ಇಕೆ]

ಎನ್ನಿಸು 'ಎನಿಸು' ನೋ.

ಎನ್ನು 'ಎನ್' ನೋ.

ಎನ್ನೆಗಂ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ; ಯಾವ ಕಾಲದ ತನಕ: ಒಡವುಟ್ಟಿದ
ಕಾಸ್ತುಭಮಿರ್ಪಡೆಗಂ ದಾಯಾದನಪ್ಪೆನೆನ್ನೆಗಮೆಂದೆಂದುಡುಪತಿಕೆ ನೆಲ
ಸಿತ್ತನೆ (ಜಗವ. ೩-೪೪); ಅನ್ನೆಗಮಿನ್ನೆಗಮೆನ್ನೆಗಮೆನ್ನದೆ ಕಡೆಗುಂಟು
ಲೋಪಮಿದೊಳಾ ಸೀಮೋತ್ಪನ್ನಂ ವರಂ ವರೆಗಮಿರೆ ಕೆನ್ನಂ ಪೆಜವರ್ಕ
ಲೋಪವಿಧಿ ಮುಟ್ಟಿನೆಯುಂ (ಶಮದ. ೨೪೮). [?]

ಎನ್ನೆಬರ 'ಎನ್ನೆವರಂ' ನೋ.

ಎನ್ನೆವರಂ, ಎನ್ನೆಬರ, ಎನ್ನೆಬರ (ಅ) ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ; ಎಲ್ಲಿಯ
ತನಕ: ಎನ್ನೆವರಂ ಸಚೇತನಯೆನೆನ್ನೆವರಂ ಲಘುವಾಗದಿರ್ಪೆನೋ
(ಕಾದಂ ಪೂ. ೬೫೨); ಎನ್ನೆವರಂ ಸಿರಿ ತಮಗುಂಟೆನ್ನೆವರಂ ಸೇವ್ಯರಲ್ಲಿ
ಖಳರುಂ (ಶಮದ. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ); ಎನ್ನೆವರಮುಘಮುಘನಂ ನಿನ್ನಂ
ಮಜೆವುಗದನೆ (ವಿಷ್ಣುತ. ೨-೧೭೬). ಎನ್ನೆಬರ: ಸದ್ಭಕ್ತನಾಗಿದವಂ
ಗೆನ್ನೆಬರ ಭಕ್ತಿಯುಂಟು (ಗಣಪಾ. ೩೨೮). ಎನ್ನೆಬರ: ಎನ್ನೆಬರ ಜಿಹ್ವೆ
ಯನು ತಡೆಯನವನನ್ನೆಬರಲುಳಿದಿದ್ರಿಯಂಗಳ ತನ್ನ ವಶದಲಿ ತಡದ
ರಂಜಿತಕರಣನವನಲ್ಲ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೪-೩೧). [?]

ಎನ್ನೆವರೆಗಂ (ಅ) = ಎನ್ನೆವರಂ: ಎನ್ನೆವರಂ, ಎನ್ನೆವರೆಗಂ (ಶಬ್ದಾಸು.
೪೩೯ ಪ್ರಯೋ). [ಎನ್ನೆಂ + -ವರೆಗಂ]

ಎಪ್ಪಟ್ಟು (ಅ). ಎಂಥದೋ ಆದ: ಮಜುಧರ್ಮತುಸವನಿನ್ ಪಡೆ
ಪ್ಪಟ್ಟಾದು ಒಂದು ಗಾಣದುಳ್ಳ ಒಂದು ಸೊಂಟಿಗೆ (ತೇ)ತ್ವೆಲಮಾಗಿ
ಕೊಟಾ (ಟ್ರಾ)ರ(ರ್) (ಇಲ. VIII, ೨೮೩-೫೭; 706). [?]

ಎಪ್ಪತ್ತು 'ಎಟ್ಟತ್ತು' ನೋ.

ಎಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ದಗ.

ಎಪ್ಪೆಹಾಕು = ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು; ದಗಹಾಕು: ನಿಂಗೆ
ಎಪ್ಪೆಹಾಕುವುದು ಬಹಳ ಸುಲಭ (ಚಂ ದ ತೋ. ೧೯೯); ಗೋಸಾಯಿ
ಎನೋ 'ಎಪ್ಪೆ' ಹಾಕಿ ಹೋಗೋದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದಾನೆ (ಸುವಸಂ. ೧).

[?]

ಎಪ್ಪೆಯ್ಯೂರು (ನಾ). ಎಪ್ಪತ್ತು ಐನೂರು (?): ಒಂದಜುಂ
ಗುಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತೆಪ್ಪೆಯ್ಯೂರು ಯೋಜನಂ ಸಂದಿರ್ಪುದು ನಂದನವನಂ
(ತಸೂವ್ಯ. ೯೬).

[ಎಪ್ಪತ್ತು (< ಎಟ್ಟತ್ತು) + ಅಯ್ಯೂರು (< ಅಯ್ಯೂರು)]

ಎಪ್ಪಾಸಿ 'ಎಬರಾಸಿ' ನೋ.

ಎಬಡ, ಎವಡು (ನಾ). (ಉಕ). ೧. (ಸರಿಯಾಗಿ) ಮಾತನಾಡಲು
ಬಾರದವನು; ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಗಾಂಪ: ನಗೆಗೀಡಾಗುವುದು
ಎಬಡರ ಹಾದಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪); ಈ ಹಡದ ಅಂಗೀ ಎಬಡರು ರಾಜ್ಯ
ಆಳ್ವಾರೇನೋ ರಾಜ್ಯಾನ (ದಾ ಕೂಟ. ೧೨೩); ನಾನೊಬ್ಬ ಎಲ್ಲಿಯೋ
ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬಂದ ಎಬಡನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ (ಜೇಟಿನಾ. ೪೨);
ಹುಚ್ಚುಹಿಡಿದಿರುವ ನನ್ನ ಎಬಡ ಗಂಡನಿಗೆ ತಲೆ ಇದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ತಿಡ್ಡಿ
ಕೊಡು (ಹನ್ನಿಂದ. ೧೩೫). ೨. ಯದ್ವಾತದ್ವಾ ಮಾತನಾಡುವವನು
(೪). IP ಇದು ಎವಡು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವರ್ಣವೈತ್ಯಯ ರೂಪ.
ಎವಡು: ಅವನೊಬ್ಬ ಎವಡು, ಅವನನ್ನೇಕೆ ಕೇಳೋದು (ರೂಢಿ).
'ಎಟುವ', 'ಎಡಗ' ಪರಾ. [?]

ಎಬಡತನ (ನಾ). ಎಬಡನಾಗಿರುವುದು: ಈ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯು
ಎಬಡತನದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸಲಾಗದು (ದಾಬುತಿ. ೨೬); ತಮ್ಮ ಎಬಡತನ
ಹೊರಬಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾಚಿಕೆಪಟ್ಟ ಜೋಷಿಯವರು (ಮೂರುದಾ. ೩೬).

[ಎಬಡ + -ತನ]

ಎಬಡತಬಡ (ನಾ). ಯದ್ವಾತದ್ವಾ; ಸಿಕ್ಕಾಬಟ್ಟೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ:
ಹೀಗೇಕೆ ಭ್ರಮಿಷ್ಠನಂತೆ ಎಬಡತಬಡ ಮಾತಾಡುವಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೨);
ಮುಖಭಾವ ಕುಂಠಿತವಾಗಿರುವುದು, ಮಾತು ಎಬಡತಬಡ ಆಗು
ತ್ತಿರುವುದು... ಎರಡೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಳು (ಎರಸೆ. ೧೨೮).

[ಎಬಡ + ತಬಡ]

ಎಬಡಿ (ನಾ). (ಸರಿಯಾಗಿ) ಮಾತನಾಡಲು ಬಾರದವಳು;
ಮೂರ್ಖಳು; ವೆದ್ವಿ: "ಶರತ್ ನಾನೇನೂ ಅಷ್ಟು ಎಬಡಿಯಲ್ಲ.
ಮೋಸಹೋಗಲಾರೆ" (ಕೊನಿಕಾ. ೧೩). [ಎಬಡ + -ಇ]

ಎಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯ ದ್ವಾ ತ ದ್ವಾ ಮಾ ತ ನಾ ಡು : “ಎಬಡಿಸು-
ಗುಕ್ಕಿಸು” (ಜಾನಕೋ. ೨೫). [ಎಬಡ + -ಇಸು]

ಎಬರೇಸಿ ‘ಎಬರಾಸಿ’ ನೋ.

ಎಬ್ಬಂಕೆ(ನಾ). “ತಿಳಗೇಡಿ, ಹುಚ್ಚು, ಅಲ್ಲಗೇಡಿ” (ಜಾನಕೋ. ೨೫);
“ಫೀ. ಏನು ಎಬ್ಬಂಕನ ಹಾಗಿದ್ದೇನೆ! . . .” (ಕಾಗೆ. ೬೦).

[೨]

ಎಬ್ಬಟ್ಟು ‘ಎಬ್ಬಟ್ಟು’ ನೋ.

ಎಬ್ಬಲಗಾಟಿ ‘ಎದ್ದಲಗಾಟಿ’ ನೋ.

ಎಬ್ಬಿಸು ‘ಎಬ್ಬಿಸು’ ನೋ.

ಎಬ್ಬು ‘ಎಬ್ಬು’ ನೋ.

ಎಬ್ಬಾಸಿ ‘ಎಬರಾಸಿ’ ನೋ.

-ಎಮು(ಅ). ಒಪ್ಪಿಗೆ, ಮೆಚ್ಚುಗೆ, ಅನಾದರ, ಅಲಕ್ಷ್ಯ, ಆಶೀರ್ವಾದ
ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ; (i). ಒಪ್ಪಿಗೆ
ಅಥವಾ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ “ಆಂಗೀಕಾರಾರ್ಥವೆಮುಶಬ್ದಕ್ಕೆ” (ಶಮದ.
೫೭ ಪ್ರತಿ); ಎಮು - ಅಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
(ii). ಅನಾದರ ಅಥವಾ ಅಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ: ಪೊಲೆಯರ ತೆಪದಿನ ನೆಗಟ್ಟಿನು
[ಸಾಶಾಂ. ನೆಗಟ್ಟಿನು] ಕುಲನಾಶನಕ್ಕೆ ತನುಜನಾದಡೆ ಸಾಲುಂ ಲಲನೆಯರ್ಗ
(ಸಮ ಪ. ೫-೧೦೧); ಸಿಂಗಮಕ್ಕೆ ಮು ಅಂಜೆಂ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ).
(iii). ಆಶೀರ್ವಾದಕ್ಕೆ: ನಿಮಗೆಕ್ಕೆ ಮು ಅಬ್ಬಗರ್ಭನಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ
(ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ); ನಿನಗೆಕ್ಕೆ ಮು ಸರ್ವಮಂಗಳಂ (ರಾಮಾ ಶ್ಲ.
೧೫-೨೪). [೨]

ಎಮ್ಮ (ನಾ). ಯಮ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಜವರಾಯ: ಕಳವಿನಲಿ
ಕೊಂಡೊಯ್ದನೇ ನಿನ್ನೆಳೆದು ತಂದನನಮನ ನಗರಿಗೆ ಕಳುಹಿ (ಸ ನ ತ್ತು.
೭-೨೭). [\leq ಸಂ. ಯಮ]

ಎಮುಕೆ ‘ಎಮಿಕೆ’ ನೋ.

ಎಮುತು ‘ಎನತ್ತು’ ಪರಾ.

ಎಮತ್ತು ‘ಎನತ್ತು’ ಪರಾ.

ಎಮದಂಡ (ನಾ). ಯಮನ ದಂಡ; ಯಮನ ಶಿಕ್ಷೆ: ಅಜ್ಞಾನಿಯಾ
ದಡೆಮದಂಡಕ್ಕೀಡಾಗುವಂ (ಪರಕು. ೯-೧೦).

[ಎಮ್ಮ + ದಂಡ]

ಎಮದೂತ (ನಾ). ಯಮನ ದೂತ, — ಸೇವಕ: ಕೊಲ್ಲುತೆ ಕೊಂಡು
ಪೋಪಮದೂತರ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿರು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೪); ಎಮದೂತ
ರಳೆಯದ ನಿರಯತತಿ (ಕೃವಲ್ಯ. ೧-೨೦-೨). [ಎಮ್ಮ + ದೂತ]

ಎಮಪುರ (ನಾ). ಯಮನ ಊರು: ಸಾನಂದಮುನಿ . . . ಮುನಿಗಣ
ಸಮೇತದಿಂದೆಮಪುರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದನು (ಚಿಬಪು. ೫೬-೪೩).

[ಎಮ್ಮ + ಪುರ]

ಎಮಿಕೆ, ಎಮುಕೆ (ನಾ). ಎಲುಬು; ಮೂಳೆ: ಸೆಟ್ಟಿರೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮೂರ
ಸೆಟ್ಟಿರಲ್ಲ. ಬೋನ್ನೆಟ್ಟಿರೆಂದರೆ ಎಮಿಕೆ ಕೂಡಿಸುವವರು ಎಂದರ್ಥ
(ಹುಚ್ಚು. ೩೩). ಎಮುಕೆ: ಬರಿಯ ಎಮುಕೆ; ನರಪೇತ; ಕದಿರುಕಡ್ಡಿ
(Bag of Bones. ಇಂಕನ). [\leftarrow ತೆಲು. ಎಮುಕ]

ಎಮೆ, ಎಮೈ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ: ಬಳ್ಳಳನೀಳ್ಳ ಕಣ್ಣುಲರ ತಲೆಮೆಯಿಂ
ಕರೆಗಣ್ಣು ಬೆಳ್ಳಡಲ್ಳುಳ್ಳಿಯಲ್ಲ ಮಾಟಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪ. ೭-೭೮); ಸುಲ
ಲಿತಮಾಗಿ ನೀಳ್ಳ ತುಲುಗಿದೊಡೆಗಳ ತಮಮಂ ಬೆಳ್ಳರ್ಪ ಕಣ್ಣುಲರ್ಗಣ
ಯಂದಮಂ ನೆಪ್ಪೆಯ ಪೋಲಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೯೭); ತೇಜದ ಸೋಂಕಿ
ನಿಂದನೆಮೆ ಸೀಗಿಂದುದ್ದತರ್ ನೋಡಲಂಜುವಿನಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ.
೫೩-೧೪; 1170); ಸೋಲೈಮೆಗದಂದೆಪ್ಪೆ ಕಣ್ಣುಲರು (ಉದ್ಧ. ೫-೨೧);

ಗದಗದಿಪಾಲಿ ಕೈದೆಗೆದು ನಂದಮೆ ತಣ್ಣನೆ ಪಾಯ್ಕ ಕಣ್ಣಿನೀರ್ (ಚಿವಿ.
೩-೯೪); ತುಲುಗಿನೆಯರೆದೊಡೆ ಕಣ್ಣು ಚ್ಚ ತ ಮಾ ಗೆ (ರಾಮಾಶ್ಲ.
೪೦-೨೧). ಎಮೈ: ಸಭಾಸದರೆಲ್ಲಮೆವೆ ಮಿಡುಕದೆ ಪಂದೆಯಂ ಪಾವಡರ್
ಪೊಲುಸಿರದಿರೆ (ಪಂಪ. ೬-೫೯ ನ); ಎವೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಪ್ಪಿಗಣ್
ವಿಭ್ರಮಮಿಲ್ಲದ ರೂಪು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೩); ಮುಗುಳವೆಯ ನೆಪ್ಪೆ
ಮುಚ್ಚಿ ನಾಸಿಕದಗ್ರದಲಿ ನಿಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೧೭-೨೩); ಅವನ
ದಿಟ್ಟುಗಳವೆಯನಿಡಮುಡದೆಳಿಸಿದವು ಪೇಚರಿಯ ಗಾಡಿಯೊಳು (ಸಾಶ್ವ. ೫.
೬-೨೨); ನಿಡ್ಡೆಯ ಹೊತ್ತಾಯಿತೆಂದರೆ . . . ಎವೆಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಮಂದ
ವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೩೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಮೈ = ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ, ರೆಪ್ಪೆ; ಮಲ. ಇಮುಸಿಮು;
ತುಳು. ಇಮೆ, ಸಿಮೆ]

ಎಮೆಗೊಂಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಮು, — ಮುಚ್ಚು: (ಎಮೆ
ಗೊಂಕದಿರುವನು) (ಬರುಗಂ. ೨೬-೨೦). [ಎಮೆ + ಕೊಂಕು]

ಎಮೆದುಲುಗಲ್, ಎವೆದುಲುಗಲ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲ
ಸಾಲು: ಎಮೆದುಲುಗಲಿನಿಳವ ತೋರ ಕಣ್ಣಿನಿಗಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೮೪೮);
ಮುಗಿದ ಕಣ್ಣಳ ಪರ್ವಗೇಯೊಳ್ ಮೆಪ್ಪಿದುವರ ತಲೆಮೆದುಲುಗಲ್
(ಯಶೋ. ೨-೨೬). ಎವೆದುಲುಗಲ್: ಅಂಜನರೇಪ್ಪಾನಿಳಾಸಮಂ
ಪಡೆದುವವಳ ತಲೆಮೆದುಲುಗಲ್ (ದಶಕು. ೬-೪೭).

ಎಮೆಯಾಟಿ, ಎವೆಯಾಟಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವುದು;
ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ: ಕಣ್ಣು ಲೀಲೆಗಳಮಿಂಚುಗಳಲ್ಲಿ, ಎಮೆಯಾಟದಲ್ಲಿ
ಸಾಸಿರನಗೆಗಳಲ್ಲಿ (ಬಿಟ್ಟು. ೧೩-೧೫). ಎವೆಯಾಟಿ: ಜಗದ ಜನನ
ಲಯಂಗಳವೆಯಾಟಗಳಲಡಗುವುವಾ ಮಹಾತ್ಮನ ದೃಗುನೀಕ್ಷೆಯಲಿ
(ತೋರಾ. ೬-೫-೨); ನಿಖಿಲಲೋಕವನವೆಯಾಟದ ಸೃಜಿಸುವ (ಮೋಹತ.
೨೯-೧); ಎವೆಯಾಟದಿಂದಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಳಿದುಸುವುವು (ಚಿಬಪು.
೪೭-೨೪). [ಎಮೆ + ಆಟ]

ಎಮೆಯಿಕ್ಕು, ಎವೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ, — ಮಿಟುಕಿಸು:
ಮರುಳ್ಳಳುಂ ಮರುಳ್ಳಳುಟಿಮಂ ಪಳಪಳನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ ಮುಗು
ಳ್ಳಿಗೆ ನಗುವ ವೀರಭಟರ ಪಂದಲೆಗಳುಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೧೧೬ ನ);
ಎಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೀಡುಂ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೯೭). ಎವೆಯಿಕ್ಕು:
ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತ್ತಿದಳೆನ್ನೆಯ ಮೊಗಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೮೭);
ಹಸಿ ಯ ದು ಣ್ಣ ದ ಬೆಮರಡೆಮೆಯಿಕ್ಕದಾಗುಳಿಸದುಸುರಿಕ್ಕದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ.
೧-೩); ಎಮೆಯಿಕ್ಕಲ್ಪಡುವವಳ ಧವಳಕಟಾಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೨೨೫
ಪ್ರಯೋ); ಆ ಎಳವರೆಯದ ತರುಣಿಯು ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನನ್ನನ್ನೇ ನೋಡು
ತ್ತಿದ್ದಳು (ಪ್ರಣಸ. ೨).

ಎಮೆಯಿಕ್ಕದವರ್, ಎವೆಯಿಕ್ಕದವರ್ = ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯ
ದವರು; ಬಿಡುಗಣ್ಣರು; ದೇವತೆಗಳು: “ಅಮರ್ದುಣಸುಗಳ
. . . ಎವೆಯಿಕ್ಕದರ್, ಜನ್ನ ಗೂಳರ್ . . . ಈ ಡೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್”
(ಕಶಸಾ. ೨-೧೯); “ಕನಸಿಲ್ಲದರೆಮೆಯಿಕ್ಕದರನುನೆಯದಿಂ ಗಾಳಿಬಟ್ಟಿ
ಗರ್ . . . ಎನೆ ದೇವವ್ರಾತ” (ಕವಿಕಂ. ೩೨); “ಎವೆಯಿಕ್ಕದವರನಲ್
ಸುರರಿಂ ಬಳಿವಿದಿದ ಪೆಸರಕ್ಕು” (ಕಶರ. ೧೩). [ಎಮೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎಮೆಯಿಡು, ಎವೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಎಮೆಯಿಕ್ಕು: ಎಮೆಯಿಡದೆ
ನೋಳ್ಳ ನರಯುವತಿ ಸುರಯುವತಿಯುಪೊಲಾಗಿ (ಪದ್ಮ. ೩-೭೩).
ಎವೆಯಿಡು: ಎವೆಯಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣು ಚ್ಚಿದಂತೆ ಮೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಜವೆಯ
ಮೋಹವ ಕಲ್ಪಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯-೮); ಅನಿಮಿಷಾಂಗನೆಯರೀ
ಕುವರನ ರೂಪಿಗೆ ಮನಸೋತವೆಯಿಡೆ ಮೆಪ್ಪಿದು ಘನಮಾರ್ಗದಲಿ
ರಾಜಿಪರ್ (ಕಂಠಪಿ. ೯-೧೩೬). [ಎಮೆ + ಇಡು]

ಎಮೆಯಿರಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ: ಬದ್ಧಭುಕುಟಿಯಾಗಿ ಎಮೆಯಿರಿದು (ಮಂತ್ರ. ೧೬-೬); ನೋಡುವಮೆಂದು ಎಮೆಯಿರಿದೆನಾಹ (ಸಂಸಪ. ೩೫-೬). [ಎಮೆ + ಇರಿ (< ಇಱು)]

ಎಮೆವೊಣಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯ ಭಾರ, —ಹೊರೆ: ಕಡಲ್ವರಿವ ಕಡ್ಲೇರಪೂರದೊಳ್ಳುಬುಗಿದೆಮೆವೊಣಿಯನಾನಲಾಜದಳವಟಾದ ಕಣ್ಣಳಂ ಕರುಣರಸಮನೆ ರೂಪುಗೊಳಿಸಿ ತೋಜುವಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪ. ೯-೬೬ ವ). [ಎಮೆ + ವೊಣಿ]

ಎಮ್ಮ₁ 'ಆನ್' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮ₂ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಣುಮಂಗಲದ ಎಮ್ಮ ತೊಜು ಕೊಳವ ತೊಳ್ಳಟ್ಟ ಕಡೆಯಂ ಪಲರನಾನ್ವಿಜುದು ಸತ್ತು ಸಗ್ಗಮೇರ್ದರ್ (ಎಕ. X, ೨೬೪. ೩೯-೩; 900). [?]

ಎಮ್ಮತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮದು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ನೆಮ್ಮು; ನಂಬು.

ಎಮ್ಮಿಕೊಳ್ = ನಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ನೆಚ್ಚು: ಸುಮ್ಮನಿರಬೇಡಿತ್ತ ಬಾ ಸುರರೆಮ್ಮಿಕೊಂಡಿಹ ಸುಧೆಗೆ ಮಿಕ್ಕುಹುದುಮ್ಮಳಿಸದಿರುಯೆಮ್ಮಮಾತಿನ ಸೊಮ್ಮನಾದರು ನೀ ಪರೀಕ್ಷಿಸೂ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೨೬). [ನೆಮ್ಮು?]

ಎಮ್ಮುತು 'ಎನತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಮ್ಮೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಾಣರಸರ್ ಕೆನ್ನಟುಗ ಪೆರ್ಗಂಗಂ ಅವರ ಮಗಂ ದೇವೆಯನಂ ಬೆಸಗೊ[ಳೆ] ಎಮ್ಮೂರ್ ಮಿನುಕಿ ಎಡೆಯೊಳ್ಳಾಗಿ (ಸೌ. IX-i; ೪-೮; 9ನೆಯ ಶತ); ಎಮ್ಮೂರ ಬಿಡ್ಡೂರ್ ಅಜಿವಿನೊಳ್ (ಮೈ. ೧೯೨೪; ೯೫-೫; 1020). [ಎಮ್ಮು? + ಊರ್]

ಎಮ್ಮೆ 'ಎರ್ಮೆ' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು 'ಎರ್ಮೆಗುಂಡು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಎಮ್ಮೆಯ ಕೊಬ್ಬು. ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಕೊಬ್ಬು; ಸೊಕ್ಕು; ಮದ: ಈ ನಿನ್ನ ತೊಂಡು ಬಳೆದಿರುವ ಎಮ್ಮೆ ಗೊಬ್ಬಿನ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರುಷಗಳ ಶರೀರ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ (ಮಂತ್ರ. ೫೯-೨). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಕೊಬ್ಬು (< ಕೊವ್ಬು)]

ಎಮ್ಮೆಚೇಳು 'ಎಮ್ಮೆಚೇಲು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಚೇಲು, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಎಮ್ಮೆದೇಳು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಚೇಳು; ಮಂಡರಗಪ್ಪೆ: "ಕರ್ಣಜಳೂಕ - ಎಮ್ಮೆಚೇಲು" (ಓಷಧಿ. ೨೬). ಎಮ್ಮೆಚೇಳು: ಕುಂಡುರುಜ, ರಕ್ತಪುಚ್ಚ, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಶುಕ್ಲಕೀಟ ಎಂದು ಚೇಳುಗಳು ನಾಲ್ಕು ತಿಳಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೦). ಎಮ್ಮೆದೇಳು: ಒಜಲತೇಳು ಎಮ್ಮೆದೇಳು ಇಂದ್ರಗೋಪ ಹೇನು ತಗುಡೆ... ಮೊದಲಾದತೀಂದ್ರಿಯಂಗಲಾಗಿ ಪುಟ್ಟ (ಪಸಾರ. ೪೮೯-೬).

[ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಚೇಲು (< ತೇಲು)]

ಎಮ್ಮೆತಪ್ಪರೆಮುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈ. ೬೬-೧೫೬೨). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ತಪ್ಪರೆ + ಮುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೋಣ. ೨. (ಆಲಂ) "ಮೂರ್ಖ; ಹೆಡ್ಡ; ದಡ್ಡ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). 'ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ' ಪರಾ.

[ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ತಮ್ಮ]

ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮಣ್ಣ (ನಾ). = ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ ೨: ಅವನೊಬ್ಬ ಶುದ್ಧ ಎಮ್ಮೆ ತಮ್ಮಣ್ಣ (ರೂಢಿ). [ಎಮ್ಮೆತಮ್ಮ + ಅಣ್ಣ]

ಎಮ್ಮೆದಾಂಡಿಗ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿರುವ ಬಾತು (ಕಿ).

[ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಧಾಂಡಿಗ]

ಎಮ್ಮೆದೇಳು 'ಎಮ್ಮೆಚೇಲು' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ 'ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಮ್ಮೆಬಾರು (ನಾ). ಎಮ್ಮೆಯ ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಾರು ಕೋಲು, —ಚಾವಟೆ: ನಿನ್ನ ಸ್ತ್ರೀಚರ್ಮತೆಯು ಸೈರಿಸದೆ ಅರ್ಪವರ ಚುಬುಕಿನ ಎಮ್ಮೆಬಾರಿನ ಪರಮಸೇನೆಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು... ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದೆ (ಚಿಟ್ಟ. ೨೧-೧). [ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಬಾರು]

ಎಮ್ಮೆಮುರುಕಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈ. ೧೯-೨೬೧).

[ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಮುರುಕಲು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ, ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಅನಂತೀ-ಅಂಬಿಲ, ಎಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೩). ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ: (ಮೈ. ೧೯-೧೯೪).

[ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಮ್ಮೆವೋರಿ 'ಎರ್ಮೆವೋರಿ' ನೋ.

ಎಯ್, ಎಯ್ಯಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ: "ಶಲಲ, ಶಲಲ, ಶಲ್ವಿ, ಶಲ್ವಿ, ಶಲ್ವಿ, ಶಲ್ವಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೦); ಮಯ್ಯಯ್ಯಮ್ಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿ ಅ ಕಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ಲು ತಾನುಂ ಪಲವುಂ ಎ[ವ]ಸುವೆತ್ತು ಎಯ್ಯೊದ್ದೆದಪ್ಪಿ ದಪ್ಪೊಲ್ವಣೆಪಂಜರದೊಳೆಜಿಗಿ ಭೀಷ್ಮನಿಬ್ಬಂದಿ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೮; 800); ಅಡಂಗಿ ಪರಿವ ಪುಲಿಗಳುಮಂ ಸೋಂಕಿ ಪರಿವೆಯ್ಳುಮಂ (ಪಂಪ. ೫-೪೮ ವ); ಲೋಭಿಯೆಯ್ಯಾಗಿಯುಂ ಮಹಾಲೋಭಿ ಚಮರೀಮ್ಯಗವಾಗಿಯುಂ... ಪುಟ್ಟ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೮೮); ವಿನಾನ ದುದೆಯ್ಯಮ್ಗಂ (ಯ ಶೋಚ. ೩-೪೬); ಕಡುಮುಳಿದೆಯ್ ಪಿಡಿದೆಡೆಯಂ ಸುಡುವುದದಂ ಗೇರತುಪ್ಪದಿಂ ಕಾದುದಜಾಂ (ಋಮದ. ೧೩-೮೦). ಎಯ್ಯಿ: (ಕಿ)

ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳು = ಮುಳ್ಳು ಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು: "ಶಲಲಂ, ಶಲಲಂ-ಈ ೨ ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೦); ಎಯ್ಯಮುಳ್ಳು ವಿಷಕ್ಕೆ (ಋಮದ. ೨-೧೨೯ ವ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಯ್; ಮಲ. ಎಯ್ಯ; ತುಳು. ಎಯ್ಯಪಂಜಿ; ತೆಲು. ಎದು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಸೇದ್]

ಎಯಿತರ್ 'ಎಯ್ತರ್' ನೋ.

ಎಯಿದು 'ಎಯ್ತು' ನೋ.

ಎಯ್ತರ್, ಆಯ್ತರ್, ಎಯಿತರ್, ಐತರ್ (ಕ್ರಿ). ಬರು; ಸಮಾಪಿಸು; ಬಂದು ಸೇರು: "ಎಯ್ತರ್ (ಎಯ್ + ತರ್) - ಸಮಾಪಾ ಗಮನೇ" (ಶಮಧಾ); ಜನಂ ಕೂಡೆ ಕನ್ನರೆಗೊಂಡೆಯರೆ ನೋಡಲೆಂದು ಪಂದರ್ (ಆದಿಪ. ೧೧-೨೨); ತನಗೆ ಸುಖೋದಯಮಾದೊಡೆ ಧನಧಾನ್ಯ ಪರಿಗ್ರಹಂಗಳೆಯ್ತರುತಿರ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೫-೬೮); ಜಿನನಿರ್ದುಡ್ಡಾನವನ ಕೈಯ್ಯಂದಂ ಮಾನಧನಂ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೧); ಹಿಂದೆ ಮುಂದಿ ಕೈಲದೆ ನಾರೀವ್ಯಂದಮೆಯರೆ (ಸಂಭ. ೨೦-೧೪); ಸತಿಯರಾನಂದದಿಂದ ಲೆಯ್ಯಂದರಾಕೆಯ ಕೂಡೆ (ಭಾವಚಂ. ೪-೨೨). ಆಯ್ತರ್: (ಕಿ). ಎಯಿತರ್: ಬಿರುದಂ ಮಾಣ್ಣದಿಂಮಾಣ್ಣದಿಯೆತಂದೆಪಂಕಂ ಗೊಂದಪಂ ಕೊಂದಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೩; 1042); ಮೇಳದ ಕಳೆಯರೊಡನೆಯಿತಂದು (ಸಾಲ್ವ. ೬-೨೨). ಐತರ್: ಭರತನಂ ನೋಡಲೈತಂದಳೊರ್ವಳ್ (ಆದಿಪ. ೧೧-೧೬); ಅನುಮಾನಂ ಬಡೆ ರಾಮನಗ್ನಿಯೊಳಪೊಕ್ಕಾ ಸೀತೆ ತಾನ್ಯೆತರಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೮೯); ವಿಲಾಸವಡೆದೈತರುತಿರ್ಪ [ಪಾಶಾಂ. ಪು] ಭೂತಳಪತಿಯ (ಹಜಕಾ. ೧೪-೨೩); ಕೈಲಾಸ ನಾಕಗಳ ಬಾಳ್ವೆಗಳು ನನಗೆ ಬೇಸರಹಿಡಿಸುದು ಎಂದು ಅಡುದರಿಂದಲೇ ನಾನು ಇಳಿಗೆ ಏತಂದಿದ್ದೆ (ಧರ್ಮಮ. ೬೧). [?]

ಎಯ್ತರವು, ಅಯ್ತರವು, ಐತರವು (ನಾ). ಬರುವಿಕೆ; ಬರವು: ಬಿಸಿ
ಲಿಂದಂ ಬಿಜುಗಾಳಿಯಯ್ತರವಿನಿಂದಂ ಧೂಳಿಯಿಂದಂ ಕರಂ ಮಸುಳ್ಳತ್ತಂ
ಗದ ಕಾಂತಿ (ಮಹಾನೀ. ೪-೧೯). ಅಯ್ತರವು: ಐತರವು: ಕಾಮಾಕ್ಷಿ
ಸಿದ್ಧನೈತರವ ಕಾದಿಹಳು (ನನರಾ. V, ೩೪). [ಎಯ್ತರ್ + -ವು]
ಎಯ್ತಿಸು, ಅಯ್ತಿಸು, ಐದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇರು ವಂತೆ ಮಾಡು;
ಮುಟ್ಟಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಬಕಾಸುರನ ಮಗನಳಂಭೂಷಣರ್ಜು
ನನ ಮಗನಿಳಾವಂತನಂತಕಲೋಕಮನೆಯ್ತಿಸುವುದುಂ (ಪಂಪ ಭಾ.
೧೧-೭ ವ); ಎನ್ನ ಮನೋರಥಕ್ಕೆ ಪರಿಪೂರ್ತಿಯನೆಯ್ತಿಸಿ (ಕಾದಂಪು.
೪೪೭); ಪಂಚಮಗತಿಯನೆಯ್ತಿಸುವೆನೆಂಬ ಸಮಕಟ್ಟಿಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮ್ನ.
೭-೧೨೭); ಉಂಬನೊಬ್ಬನೆ ಪಕ್ಕಪಲಗಳನಿಂಬುಗೊಟ್ಟಿಯ್ತಿಸುವರಗಣತ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೨೭). ಅಯ್ತಿಸು: ಎಮ್ಮ ಕಾತುಕವಾಗಿ ಮರ್ತ್ಯವನಿ
ಮ್ಮಡಿಸಿ ಪಾವನವನೆಯ್ತಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಎಯ್ತಿಸು] ಒಮ್ಮೆಯುಂ ನೀ
ಬಸವನೆಂಬಭಿಧಾನದಿಂದೆನಲು (ಬಸವ. ೨-೩೯). ಐದಿಸು: ಅತಿಷ್ಠನ
ನಿಜದಾದಿಯನ್ನೆದಿಸುವನೀಗ ಜ್ಞಾನಗುರು (ಮಹಾದೇ. ೪-೧); ಪನ್ನೆರಡು
ವತ್ಸರವಿದುನ್ನತ ಗುಗ್ಗುಳದ ಸೇವೆಯಾಯ್ತಪವರ್ಗಕ್ಕಿನ್ನೆನ್ನೆನ್ನೆದಿಸೆನಲ್
(ಉದ್ಯುಟ. ೧೧-೭೦); ಸರ್ವಲೋಕಂಗಳಂ ವಿಲಯವೈದಿಸುವ (ಭಾವಚಂ.
೩-೪); ಸಿಕ್ಕದಿರಿ ದಕ್ಷಣಕ್ಕುವ ಬಲಿಗೆ ನೀವೆಂದು ತಪ್ಪಕ್ಕದಿಸಿದವರನು
(ಚಿಬಪು. ೧೪-೩). [ಎಯ್ತು + -ಇನ್ನು]

ಎಯ್ತು, ಅಯ್ತು, ಎಯಿದು, ಐದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರು; ಸೇರು;
ಸಮಾಪಿಸು; ಮುಟ್ಟು: ಬಗೆದಡೆಯನೆಯ್ತು ಬಗೆದ ಬಗೆಯಂ ಬಗೆದಂತೆ
ತೀರ್ಚಿ ಪೋಪ ಜೋಡೆಯರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪ ಭಾ. ೪-೮೧ ವ); ಪೊನ್ನೆಂಬ
ಪೆಸರೊಳಾ ಕರ್ಜೊನ್ನುಂ ಕಿಸುಪೊನ್ನು ಮೆಯ್ತುಲಾರ್ಕುಮೆ (ಸಮಪ.
೧-೧೨೯); ಸುಳಿದಾ ಹೊಮ್ಮಿಗನೆಯ್ತು ಸೀತೆಯ ಖಳಂ ಕೊಂಡೊಯ್ತು
ತಾಂ ಬಾಳ್ವನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೨); ಹಿರ್ವ ಮಹಾತ್ಮ ಬಂದೀ ತರುಣ
ನನು ಕೊಂಡೊಯ್ತು ಸಲಹುವನು... ಆತನೆಯ್ತುತಿರಲು ಬೇಡೆನ
ಬೇಡ (ಜೀವಂಚ. ೫-೩೩). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ಸಮಾಧಿ ನೆಟ್ಟೆದೊನ್
ನೋನ್ನೆಯ್ತಿದೊಸ್ಸಿದ್ಧಿಯಾನ್ (ಎಕ. II, ೨೩-೪; 700); ಪಿರಿದಪ್ಪ
ಸಂತಸಮನೆಯ್ತು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೧). ಅಯ್ತು: ೧. ಮಹಾಜ್ಞಾನವಪ್ಪ
ಅಜ್ಜಾ ನಾನಾ ವಿಷಯಂಗಳಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಉಗಿದು ಹಾವಸೆಯಾಗಿತ್ತು...
ನಿಗಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅಯ್ತುತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೫-೧೭);
ಮತ್ತೇಭ ಭೂವರದಿಂದುಂಟುವ ರಕ್ತವಾಹಿನಿಯುಮಂ ಕಣ್ಣಿಯ್ತು (ಎಕ.
XVI, ಚಕ್ರನಾ. ೮೮-೪೩; 1169). ಎಯಿದು: ಚಂಪಾನಗರಮನೆಯಿದಿ
ದರಲ್ಲಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೭ ವ); ಲಿಂಗಣ ತಂನ ಹೆಂಡತಿ ನಿರುಗಾಯಿಸಹ
ಕಯಲಾಸಕ್ಕೆ ಎಯಿದಿದರು (ಎಕ. VII (S), ತಿಕ್ಕಾರಿ. ೩೫೨-೫; 17ನೆಯ
ಶತ). ಐದು: ೧. ನಾಕಡಿಯನ್ನೆದುವುದು ಲೋಕದ ಕಡೆಯನೇ
ಕಾಣ್ತುದು (ಬಸವ. ೮೫೭); ನೀವೇಳನೆಯ ಭವದಲಿ ಬಂಧುತನದಲಿ
ನಮ್ಮನ್ನೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಸೇರು]ವುದು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೨೦). ೨. ಆತಂ
ಕಿಲನುಚ್ಛಿದ ಕೋಡಗನಂತೆ ಕೇಡನ್ನೆದುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯-೧೧);
ಸದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಉಳ್ಳುದೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟು ಐದರೇ (ಸಮಾವ. ೩); ಎಣಸಲ್
ಕಾಲೋಚಿತಕ್ಕೈದಿದಾ ತೃಣವೇ ಪರ್ವತವಲ್ಲವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೩).

ಎಯ್ತು ಕೊಳ್ = ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು; ಸಮಾಪಿಸು: ನಡೆವ ನುಡಿವಾಹಾ
ರಂಗೊಳ್ಳೆಯ್ತು ಕೊಳ್ಳಿದುವಯ್ತು ಮೊಳ್ಳಡಕಮೆ ಸಮಿತ್ಯಾಖ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೭-೫೨). ಎಯ್ತುವರ್, ಎಯ್ತುವರ್, ಐದಿವರ್, ಐದಿವರ್ = ಬಂದು
ಸೇರು; ಸಮಾಪಿಸು: ಬರೆ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ರವಸ್ತು ವಾಹನಚಯಂ
ಕಯ್ತಿಯ್ತು ವಂದತ್ತು (ಗದಾಯು. ೧-೧೨); ಉತ್ತಮ ವೈರಾಗ್ಯದ ಪೆರ್ಚು
ಗೆಯಂ ತಡೆಯದೆ ಸೆಟ್ಟಿಯನೆಯ್ತುವಂದು (ಧರ್ಮಾಮ್ನ. ೨-೧೪೫);

ಅ ಖಟ್ಟಾಂಗಿಯಂಬ ತರಂಗಿಣೀ ತೀರಮನಿತಾನುಮೆಯ್ತುವರ್ಪಲ್ಲಿ
(ಜಗವಿ. ೮-೯ ವ); ಸೇನೆವರ ಸೈದಿವಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೪-೭);
ಭೈರ್ಯಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಅತಿಪ್ರಲಾಪಂಗೆಯ್ತು ಲಲಿತಾಂಗದೇವನಂ
ಸಾಮಾನಿಕದೇವರೈದಿವಂದ (ಆದಿಪು. ೩-೫ ವ); ಎಯ್ತು ಪೋಗು =
ಜತೆಗೆಹೋಗು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡುಹೋಗು: ಚಂದ್ರಾಸೀಡನುಮೊ
ಡನೆಯ್ತು ಪೋಗಿ ತಾಯ ಮನೆಯೊಳ್ ಮಜ್ಜನಭೋಜನಾದಿ ದಿವಸ
ವ್ಯಾಪಾರಮಂ ಮಾಡಿ (ಕಾದಂ. ೮. ೪೯೯). ಎಯ್ತು ಪಡು = ಪಡೆ;
ಹೊಂದು; ಸೇರು: ದೇವದಣ್ಣದಿನ್ನೆಜಾವಪ್ಪಡುಪೋರುಮಪ್ಪಾರ್ ರಾಜ
ದಣ್ಣಮುಮೆಯ್ತುಪ್ಪಡುವಾರ್ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೧೩; 675).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎಯ್ತು; ತುಳು. ಕೊಡ. ಎತ್ತ; ತೆಲು.
ಎಯ್ತು; ಕೋಲಾ. ಎಂದ್; ಪರ್ಜಿ. ಏದ್]

ಎಯ್ತು, ಅಯ್ತು, ಐದೈ (ಅ). ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ; ವಿಶೇಷ
ವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: "ಪೆಂಪೆಯ್ತು ನಾಡೆ ಕೆನ್ನಂ ಸೊಂಪಂದಮ
ಳುಂಬ ಪೆರ್ಚುಗೆ" (ಕವಿಕ. ೧೧೯); ಜಗತೀಚಕ್ರದೊಳೆಯ್ತು ವರ್ತಿಸಿದ
(ಎಕ. XIII, ೩೨೯-೧; 929); ಆಸನ್ನಭವ್ಯನೆಂದೆಯ್ತು ಮುನೀಂದ್ರ
ದಿವ್ಯಮತದಿಂ ನಿಶ್ಚೈಸಿದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೪೮); ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಚರಿತ್ರವ
ನೆಯ್ತು ಪೊಗಳಲಾನೆನಿತವನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೭); ಎಯ್ತು ಹಗೆಯಲಿ
ಹೂಣೆ ಹೊಗದಿರು ಮೈದೆಗೆದು ಕಾಡುವುದು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಕೋ. ೪-೪೪).
ಅಯ್ತು: (ಕ). ಐದೈ: "ಪೆರ್ಚುಗೆಯೊಳ್ಳಿದೆ" (ಕಶರ. ೧೭);
ಭೋರಂದೋರಂದದೆ ಭುವನಮೈದೆ ಘೋರ್ಣಿಸಿದುದದೆತ್ತಂ ರಾಜಪುತ್ರ
ಜನನೋತ್ಸವದೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೪೧೧); ಮೇಲೊಡ್ಡಿದುದೈದೆ ಬಂದ
ಮಾರ್ಪಡೆಯನಿತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೮). [ಎಯ್ತು + -ಯ್ತು]

ಎಯ್ತು 'ಅಯ್ತು' ನೋ.

ಎಯ್ತುತನ 'ಅಯ್ತುತನ' ನೋ.

ಎಯ್ತುಳ್ಳು (ನಾ). ಎಯ್ತುಳ್ಳುಗದ ಮುಳ್ಳು; ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ
ಮುಳ್ಳು: ಉಳ್ಳ ಸಿತಂ ಪೋಷಂ ಪಯಪೊಳ್ಳಿದುದೊಸ್ಸಿದರ್ ಬಂಜೆ ಮಾಡು
ವಾಗಲಿವಂ ಕೊಳ್ಳು ತಿಲಕ್ಕೆಲಗೂಡೆಯ್ತುಳ್ಳುಗಳಾ ಗರಳಮಂ ಕರಂ ಪರಿ
ಹರಿಕುಂ (ಬಮದ. ೨-೧೩೦). [< ಎಯ್ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳು)]

ಎಯ್ತುಪಂದಿ 'ಎಯ್ತಂದಿ' ನೋ.

ಎಯ್ತುಮಿಗ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ: ಸರಿ ಶಶಕಂ ವ್ಯಕಂ ಸರಟಿನೆಯ್ತು
ಮಿಗಂ ಮರೆವಿಂ ತು (ಗಿಂಕ. ೧-೭೩); ವಿಂಧ್ಯನಗಡೊಳಾ ನಾಯ್
ಪಾವಾಯ್ತು ನವಿಲೆಯೆಯ್ತುಮಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಮೈಗ] ಮಾಯ್ತುಯೆಯ್
ಪಾವಂ ಪಗೆ ಮಿಗೆ ತಿಂದುದು (ಯಶೋಜ. ೩-೪೫); ಬತ್ತಳಿಕೆ ಬರಿ
ದಾಯ್ತು ಮೇಣೆಯ್ತು ಮಿಗ ಮಾಯ್ತು ಶತ್ರುತನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೭೮೭-೨೫೩). [< ಎಯ್ + ಮಿಗ]

ಎಯ್ತುಮೈಗ (ನಾ). = ಎಯ್ತುಮಿಗ: "ಶಲಿ ಶಲ್ಯಕನೆಯ್ತುಮೈಗ
ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೨); ಮಿನಾಡುದೆಯ್ತುಮೈಗಂ (ಯಶೋಜ.
೩-೪೩); ಮೊಲನೆಯ್ತುಮೈಗಮಾನೆ... ಜವಾದಿಯ ಬೆಕ್ಕುಗಳನ್ನರದೆ
ಸಿದಿದು ಜಡಿವರ್ (ಚಿಬಪು. ೫೩-೩೦). [< ಎಯ್ + ಮೈಗ]

ಎಯ್ತು 'ಎಯ್' ನೋ.

ಎಯ್ತಂದಿ, ಎಯ್ತುಪಂದಿ (ನಾ). = ಎಯ್ತುಮಿಗ: ಎರಲೆಯೆಯ್ತಂದಿ
ಸಾರಗ ಸರ್ಪ ಮೊಲ ಮುಂಗುಲಿಗಳಿಂದೆಸೆದುದಾ ವಿಪಿನ (ಕುರಾ ಸಾಂ.
೨೭-೭೩). ಎಯ್ತುಪಂದಿ: ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಬಾಚ್ಚೇಲಿಯಂತಿರ್ಪ ಎಯ್ತು
ಪಂದಿಗಳಿಂ (ದಶಕು. ೫೭೭೧ ವ).

[ಎಯ್ + ಪಂದಿ. / ತಮಿ. ಎಯ್ತುಪ್ಪನ್ನಿ; ಮಲ. ಎಯ್ತುಪ್ಪನ್ನಿ;
ಕೊಡ. ಎಪ್ಪಂದಿ; ತುಳು. ಎಯ್ತುಪಂಜಿ; ತೆಲು. ಏಡುಪಂದಿ]

ಎರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಚಿಮರ: ಸಿರಿಸಂ ಸೀರೆ
ಬೆಳ್ಳವನಗಮಲವಂ ಬಳ್ಳಾಲೆರಂ ಬಿಕ್ಕ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ);
ಎರನುಂ ಮುತ್ತಮುಮೊಡವೆಳೆದಿರೆ (ಲೋಕೋ. ಪ. ೫-೧೯); ಕಮ್ಮರ
ನಾಲಂ ಜಾಲ ಬೇಲಂ ಬಿಳಿಲರಳಿಯೆರಂ ಕಕ್ಕೆ (೧೦೪. ೧-೭೨); ಕಾರಾಚೆ
ಮಾಚಂ. ಪುಲಿಂ ಗಿಲೆರಂ ಗುರ್ಗಲಮುತ್ತಿ ಮತ್ತಿ ಮಧುಕಂ (ರಾಜಶೇ.
೫-೫೭). [?]

ಎರಂಕೆ 'ಎಜಂಕೆ' ನೋ.

ಎರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಕೊಡು: ಬೇಡಿದ ಕಾಡೊಳೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡುಡೊ
ಕುಳಿಗೊಳ್ಳಂಗೆರಂಗೊಟ್ಟಂತಾಯ್ತು ಕವರು ಕತ್ತಿಗೆ ಕಡಿತಂ ಬಂದಂ
ತಾಯ್ತು (ಅರ್ಥನೇ. ೭-೭೦ ವ). [< ಎರವು + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಎರಂಬರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರಂಬರಗೆಯ
ನೆರೆವೀಡಿನೊಳ್ ಸುಖಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ
(ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೧೯-೨೯; 948); ಹಾಸುಗಲ್ ಲೋಕಿಗುಂದಿ
ಕುಮ್ಮಟ ಎರಂಬರಗೆಯೊಳಾದ ಸಮಸ್ತದೇಶ (ಎಕ. II, ೩೩೫-೨೩;
1195); ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಮೆರವ್ವರಗೆಯ ಕುಳಾಗ್ರಿ ಸೇನಬೋವ
ಆಚಣ್ಣ (ಕಾಶ. ೭೩-೧೧-೩; 12ನೆಯ ಶತ). IP ಈಗಿನ ಎಲಬುರ್ಗಿಗೆ
ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಹೆಸರು. [?]

ಎರಕ್ಕೆ 'ಎಜಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಎರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿದ ಲೋಹಾದಿಗಳ ದ್ರವವನ್ನು ಅಚ್ಚಿಗೆ ಎರೆ
ಯುವಿಕೆ; ಹಾಗೆ ಎರೆದ ಅಚ್ಚು: ಎರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕರುವಿನಂತೆ
ಮುಜುಗುತ್ತಂ [ಇರ್ದು] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೨); ಕರಸ್ಥಲದ ಜ್ಯೋತಿ
ಯದು ಕರುವಿಟ್ಟಿರಕವದು (ದೇವಾವ. ೧೦೩-೧೭); ತಾವರೆಯ ಮಿತ್ರನ
ಕರುವಿನರಕದಲೆರಿಸಿದಂತಿರೆ ತೊಳ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ತನುಚ್ಚವಿಯ
(ಸಂಭವ. ೧೪-೩೩); ಮಿಸುನೆಯರಕದಲೆಸವ ಪ್ರಾಕಾರ ಸಪ್ತಕಗಳ್
(ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೪); ಯಾರೆರೆದರೋ ಎರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ ಹಗರಣ ಮುರುಕ
ಅಪ್ರತಿಮವೀ ಪ್ರತಿಮೆ ಎಂಥ ಎರಕ್ಕೆ (ಅರಳು. ೨೫೪-೧೩).

[ದೇ. || ತುಳು. ಎರಕ್ಕೆ]

ಎರಕ್ಕಗಾರ (ನಾ). ಎರಕವನ್ನು ಹೊಯ್ಯುವವನು; ಅಚ್ಚುಗಾರ.

[ಎರಕ್ಕೆ + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಎರಕ್ಕಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಕವನ್ನು ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯು, —ಸುರಿ:
ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಪಡಿಯಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಎರಕ್ಕಹೊಯ್ದ ಬೊಂಬೆಗಳಂತಿರುತ್ತಾರೆ
(ಶಿಕ್ಷದ. ೯೪); ಜನರು ಎರಕ್ಕಹೊಯ್ದಂತೆ ನೆರೆದರು (ಕೂತಕಾ. ೫೮).

[ಎರಕ್ಕೆ + ಹೊಯ್ (< ಪೊಯ್)]

ಎರಕ್ಕೆ 'ಎಜಂಕೆ' ನೋ.

ಎರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲು: "ಎರಕ್ಕೆ-
ಏರಕಾ = ತೃಣಭೇದ" (ತದ್ವಕೋ. ೪); ಬಲಭುಜರು ಕರಿತುರಗ ರಥ
ಸಂಕುಲವನೇಷಾದರೊಡರಸ್ತಾ ವಳಿ ಸವೆಯಲೆರಕ್ಕೆಗಳಿಬ್ಬಾಡಿವರು ಕೈದ
ಜೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೪೮); ಯಾದವಕುಲವು ಮುನಿಶಾಪದಲಿಯೆರಕ್ಕೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದಾಡೀ (ತಿಮ್ಮಮಾ. ೩-೪೪). [< ಸಂ. ಏರಕಾ]

ಎರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಬೇಡಿಕೆ: ಹೊತ್ತರಿತ್ತವನಿತ್ತ ಮುನ್ನ ಬಗ್ಗಿ
ಸುವದೆ ಸುಗ್ಗಿಯನ್ನ ಮರದಿನಿತ್ತೊ ಎರಕ್ಕೆ (ಗಿಳಿ ಎಂ. ೪೭-೨೭); ಆಸೆ
ಭಯ ಲೋಭಗಳನಾಧರಿಸುವೆರಕ್ಕೆಗಳ ಆಯ್ಕೆಯು ತೋರುವರೊಳೇ
ನಿನ್ನ ನಿಲವೆ (ಮಲದೇ. ೩೯-೩). [< ಎರಿ]

ಎರಕ್ಕಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾರ್ಥವಾಹಿನಿ ಎರಗ
ಶರ್ಮಣಾ ಲಿಖಿತೇಯಂ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೩೨, ೧-೨೭; 401).

[ಎರಕ್ಕೆ + ಶರ್ಮ]

ಎರಗಾಡು 'ಎರಿಕಾಡು' ನೋ.

ಎರಗಿವಿ (ನಾ). ಚಾಡಿ ಕೇಳುವ ಕಿವಿ; ಹಿತ್ತಾಳೆ ಕಿವಿ: ಬಸವರಾಜಂ
ಕೇಳ್ತು ಎಲೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಭೂಪ ಎರಗಿವಿಯ ಮರುಳೆ ನಾರಣಕ್ರಮಿತರ
ಕೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕನೆ (ಬಸವ. ೧೦-೪೩). [< ಎರವು + ಕಿವಿ]

ಎರಗಿಸು 'ಎಜಗಿಸು' ನೋ.

ಎರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಎರಕಹೊಯ್: ಬೊಮ್ಮವಿದ್ಯೆಯನೆರಗಿಸಿದ ಪುಕ್ಕ
ಳಯಪೊಲು (ನಿಭಾಗ. ೫-೭-೨೭). [< ಎರಕ್ಕೆ + -ಇಸು]

ಎರಗು 'ಎಜಗು' ನೋ.

ಎರಗುಹ 'ಎಜಗುಹ' ನೋ.

ಎರಗಾಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪರಬಳಮಂ ಪರಾಕ್ರಮಿಸಲೆಂ
ದರಗಾಡನುದ್ದಗ್ಗ ಕೋಪದಿಂ ಪಯಿಡೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೧೭;
1124 ?). [ಎರ ? + ಗಾಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎರಚಲು (ನಾ). ೧. ಎರಚುತ್ತಾ ಬೀಳುವ ಮಳೆಯ ನೀರು; ಇರಿ
ಸಿಲು: ಎರಚಲು ಬಡಿದು ಮೈ ಅರ್ಧಕ್ಕರ್ಧ ನೆನೆದಿತ್ತು (ಅನಾಥ. ೧೩೭).

೨. ಎರಚಿದುದು; ಸಿದ್ಧಿದುದು: ಪಾನ್‌ವೀಡಾ ಹಾಕಿಕೊಂಡವರೊಬ್ಬರು
ಕೆಳಗೆ ಉಗುಳಿ ನಮ್ಮ ಕಾಲಿಗೆಲ್ಲಾ ಎರಚಲು ಬಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು
ತ್ತಾರೆ (ಕಸಬು. ೧೭). [ಎರಚು (< ಎಜಚು) + -ಅಲ್ಯಾ]

ಎರಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆದಾಡು; ಚೆಲ್ಲಾಡು: ರಂಗದಬೀದಿಯಲ್ಲೇ
ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಅರತಿನೀರು (ವಸಂತ) ಮಾಡಿತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ
ಎರಚಾಡುವರು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೫೦); ಭೀಮಸೇನನು ಓಟ, ಅಟ, ಊಟ-
ಕೊನೆಗೆ ಮಣ್ಣರಚಾಡುವುದು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ್ದನು
(ವಜ್ರಭಾ. ೧೭). [ಎರಚು (< ಎಜಚು) + ಅಡು]

ಎರಚು 'ಎಜಚು' ನೋ.

ಎರಟ್ಟಿಪುಣೆಸೆ (ನಾ). ಜೋಡಿ ಹುಡುಗನು: ಸನ್ನಿಗಾಲಾಸಾಡದರೆ
ಪೋಗಿತನನ್ನಾಡ ಕೊಟ್ಟಾಲೆಯುಳ್ಳ ಕುಡಿತ್ತು ಎರಟ್ಟಿಪುಣುಸೆ ಎ ಮೂಡಾ
ಯೋಡಿ ನೀರಿಬಾವೆ ತಾಟವೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೨; 733).

[ಎರಟ್ಟಿ (< ಎರಡು) + ಪುಣೆಸೆ. P ತಮಿ. ಇರಟ್ಟಿ]

ಎರಡಚ್ಚಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡನೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡನೆಯ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡಲಿ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿ; ಕಪಟವನ್ನು ತಿಳಿ: ಮತ್ತೊರ್ವಂ
ತನಗೆರಡಲಿಯದೊಲ್ಲ ನಲ್ಲಳನೇತಲೊಳಪ್ಪೊಡಮೇವಮಂ ಮಾಡದೆ
ಬೇಟಿಮಂ ಸಲಿಸುವುದರ್ಕೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪-೯೨ ವ);
ವಿಲಾಸವತಿಗೆ ಮನೋವಿಕಾಸಮನೆರಡಲಿಯದೊಲವಿನ ಮನ್ನಣೆಯ
ಮಾತುಗಳಿಂ (ವಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೩). [ಎರಡು + ಅಲಿ]

ಎರಡಲುನೂಲು (ನಾ). ಪುಲಿಗೆರೆ ಮುನ್ನೂರು ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಲ
ಮುನ್ನೂರು ಎಂಬ ಪ್ರದೇಶ: ತದ್ವಿಷಯಕ್ಕೆರಡಲುನೂರು ಲಲಾಮಂ
ಪುರಿಕಜನಪದಮದಕ್ಕೆ ನವ ಪವಿಮುಕುರಂ (ಎಕ. XIII, ೩೩೧-೨೫;
929); ಕನ್ನಡಮೆರಡಲುನೂಲು ಕನ್ನಡಮಾ ತಿರುಳ ಕನ್ನಡಂ (ಗದಾಯು.
೧-೪೨); ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಕೇಸಿಮಯ್ಯಂಗಳೆರಡಲುನೂಲುಮಂ...
ಅಳುತ್ತಮಿರೆ (ಕಾ. I, ೨೪-೭; 1148); ಚಿಲ್ಲಿನ ಕಣಿಯೆ ನೆಲೆಸಿದು
ತೋರ್ಪೆದರೆ[ರ]ಡಲುನೂಲು (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೨೦೪-೧೦; ?).

[ಎರಡು + ಅಲುನೂಲು]

ಎರಡಿದು (ಕ್ರಿ). ಎರಡಾಗು; ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು: ತದ್ವಲಮೆರಡಿದು
ತಕ್ಕಡು ಬೊಬ್ಬಿಡಾದಾದಿದೇನೆನೆಹಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೮೪).

[ಎರಡು + ಇಡು]

ಎರಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಒಂದು ಒಂದು ಸೇರಿ ಆದ
ಮೊತ್ತ: "ಯುಗ್ಮ ಯಮಳಂ ಯುಗಂ ದ್ವೈ ತ ಮ ನಲು ಯರಡಕ್ಕೆ
ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೨); ಎರಡುಂ ನಾಟಕ ರಾಜಶ್ರಾವಿತಮಾಗೆ
ಪ್ರಸಾದಂ ಕೆ ಯ್ತಾರ್ (ಇಆ. XII, ೧೪೫-೧೧; 680); ಪರಮಾಲಂ
ಕಾರಮುಂ ಶರೀರಮುಮೆಂದಿಂತೆರಡಕ್ಕುಂ ಭೇದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೩);
ಒಡಲೆರಡೊಂದೆ ಜೀವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪); ವ್ಯವಹರಿಪುನರಡುರೂಪಿಂ
ದವಕ್ಕುರಂ ಶ್ರಾವಣಂ... ಚಾಪ್ತುಷಂ (ಶಮದ. ೩); ಕಬ್ಬಿಗರೋಡು
ಗಬ್ಬನ ಹಾಡು ಗಬ್ಬನ ಕಬ್ಬದೊಳೊರೆವರೆಡು ಕಬ್ಬಿನಂತಿರಬೇಕು
(ಭರಣ. ೧-೬).

ಎರಡಕ್ಕೆ ಹೋಗು = ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಹೋಗು; ನೀರು ಕಡೆ
ಹೋಗು; ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಹೋಗು: ಮಗು ಎರಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
ಎರಡಚ್ಚು = ಎರಡು ಕಣ್ಣು: ಚಿತ್ರಿಸೆ ಬಂದುದು ನಿನ್ನ ರೂಪು ಕಾಮಿನಿ
ಎರಡಚ್ಚಿಯೊಳ್ ನೆಲನುಮಾಗಸಮುಂದೆಸೆಯುಂ ನಿನತ್ತು ರೂಪನೆ ತಳೆ
ದೊಪ್ಪಿ ತೋಟುವುದು ನೀಜಿಗೆ (ರಸರ. ೧-೭೩). ಎರಡನೆ = ಎರಡನೆಯ
ಸಲ, —ಬಾರಿ: ಧರಗೆ ಬಿದ್ದಿತು ಬಡುಗವನು ಮತ್ತೆರಡನೆಗೆ ಕೈಕೊಂಡು
ಭೂಪತಿ ತರುಣ ಹತ್ತಿರೆ ನಿಂದು ಕೈನೆ ಗಹಿದನು (ಹಂಚ. ೫೩).
ಎರಡನೆಯ = ೧. ಎರಡನೆಯ ಸ್ಥಾನದ; ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಥಾನದ:
ಸರಸತಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಬೀಣೆಯೆನೆ ಸೌಭಾಗ್ಯಂ (ಶಮದ. ಸ. ೩೪೦);
ಎರಡನೆಯ ಮುಕ್ಕಣ್ಣು (ಬಸಪು. ೧-೮); ಎರಡನೆಯ ದಿನಮಣಿಯ ತೇಜ
ದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೭). ೨. ಬೇರೆಯ; ಹೊರತಾದ: ಈ ಕೆಲಸ
ಸಾಧಿಸಲು ಎರಡನೆಯ ದಾರಿಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಅವನು ಎರಡನೆಯವನು
(ರೂಢಿ). ಎರಡಯದು = ಹತ್ತು: ಎರಡಯದು ಶಿರದಸುರಪತಿಗೋ
ಸರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದನಲ್ಲಾ ಪುರಹರಂ (ಬಸಪು. ೫೩-೧೯); ಜ್ವರ ಕೃತನನ
ಶನವಿಕಲಂ ಮಾನಂದೊರೆದ ಮಜವೆ ಮರಣೋಡ್ವೋಗಮುಮೆಂ
ಬೆರಡೈದಜನಸ್ಥೆಗಳೆಯ್ದುವಿನಿಯಂ ತೊಲಗಲ್ಲವಳ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೭).
ಎರಡಯ್ದು = ೧. ಎರಡು ಐದುಗಳ ಮೊತ್ತ; ಹತ್ತು.
೨. ಎರಡು ಮತ್ತು ಐದರ ಮೊತ್ತ; ಏಳು. ೩. ಎರಡು ಅಥವಾ
ಐದು(*). ಎರಡಾಗು = ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು; ತುಂಡಾಗು;
ಕವಲೊಡೆ: ನೀರ್ನಡುವೆ ಹೊಯ್ದುಡೆ ಸಮುದಿಸಲೆರಡಾಗದೆಂಬರ
ದೊಮ್ಮೆಯುಂ ಮಾಣಿಸಿದನಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೩೨-೩೬); ಒಸೆದು ಪಟ್ಟಣ
ವನು ವಾಹಿನಿಯೆರಡಾಗಿ ಪಸರಿಸಿ ರಕ್ತಿಸುತಿಕಳು (ಕಂನವ. ೫-೪೩);
ಬಲಮೆರಡಾಗಿ ಪೆರ್ಮೆವಡೆದೊಡ್ಡಿ ವಿಳಾಸದೆ ನಿಂದು (ರಾಜಶೀ. ೧೩-೮೩).
ಎರಡಿಲ್ಲ = ಎರಡನೆಯ ಮಾತು ಇಲ್ಲ; ಹುಸಿಇಲ್ಲ:
ಪುಸಿ ಮಾತದೇಕೆನುತ ಮರೆ ಎನೆ ವೃಷಭಮುಖನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿ
ನೆರಡಿಲ್ಲಯ್ಯ (ಬಸರ. ೧-೪೯); ಸತ್ಯಂ, ತ್ರಿಸತ್ಯಂ ಗಡಾ ಇದರೊಳೆರಡಿಲ್ಲ
(ಹಬ್ಬರ. ೪೨-೧೬). ಎರಡುಕೋಲಬಳಿ = ಸೈನ್ಯದ ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವ
ಗಳು(?): ಗುರುರಾಯವೊಡೆಯರು ತಮ ಸಮಸ್ತಯೆರಡುಕೋಲ
ಬಳಿ ವೀರ ಪರಿವಾರ ಸಯವಾಗಿ ನಗರ ರಾಜದಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ
ಹೋದಲಿ... ಯಿಮ್ಮಡಿ ಸಾಳುವಕ್ಕುಷ್ಣದೇವರಸವೊಡೆಯರು ತಮ
ಯೆರಡು ಕೋಲಬಳಿಯಿರ ಪರಿವಾರ ಸಹಾವಾಗಿ ಬಂದು (ಕಾ. III, ೮-೬,
10; 1530). ಎರಡುಜೀವದವಳು = ಗರ್ಭಿಣಿ; ಬಸುರಿ (ದಕ. ೪).
ಎರಡು ತಲೆಹಾವು = ೧. ಎರಡು ತಲೆಗಳಿರುವ ಹಾವು.
೨. (ಆಲಂ) ಎರಡು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವವನು: ಅವನು ಎರಡು ತಲೆಹಾವು
(ರೂಢಿ). ಎರಡು ನಾಲಗೆ = ಎರಡು ಮಾತು; ಸುಳ್ಳುಮಾತು:
ಅವನ ಕಣೆಗೆರಡುನಾಲಗೆ (ಚಂದ್ರ. ಸ. ೧೩). ಎರಡುನಾಲಗೆಯವ =
ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತುನಾಡುವವನು; ಸುಳ್ಳುಗಾರ (*).

ಎರಡುಬಗೆ = (ಆಲಂ) ದ್ವೋಹ ಎಣಿಸು; ಮೋಸಮಾಡು: ನಾನ
ಮೃತವೀನೆ. ಅದನುಂಡು ನನಗೆರಡಬಗೆವ ಮಾನವ ಹೇಳು (ಕಪಪು.
೪-೩೨); ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಬೇಡ (ಗಾದೆ). ಎರಡೆಂಬತ್ತು =
ಎರಡು ಎಂಬತ್ತುಗಳ ಮೊತ್ತ; ಒಂದುನೂರ ಅರುವತ್ತು: ಎರ
ಡೆಂಬತ್ತು ಕೋಟಿ ಪ್ರಮಥ ಗಣಂಗಳು ಅಂಗಾಲ ಕಣ್ಣವರು ಮೈಯೆಲ್ಲ
ಕಣ್ಣವರು (ಅವಚಂ. ೭-೨೩). ಎರಡೆರಡು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಶರಮನಿದಂ
ಕಡಿಕಡಿದುಡಿದೆರಡೆರಡಪ್ಪಂತು ತಪ್ಪಿದು (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೦೨); ದೇವರು
ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎರಡೆರಡು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು (ಮುಂ. ಬ. ಯು.
೪-೧೬೮). ಎರಡೇಳು = ಎರಡು ಏಳುಗಳ ಮೊತ್ತ; ಹದಿನಾಲ್ಕು:
ಎರಡೇಳು ಲೋಕವ ಸೃಜಿಸುವ ವಿಧಿ (ಮೋಹತ. ೪-೩೪); ಅಂತೂ ನೀವು
ಎರಡೇಳು ಮಕ್ಕಳ ತಂದಿ ಅನ್ನರೆಲ್ಲಾ (ತಿಡುಗು. ೪೨). ಎರಡೈನೂಲು =
ಎರಡು ಐನೂರುಗಳ ಮೊತ್ತ; ಒಂದು ಸಾವಿರ: ಕಾಳೆಗ ತನಗಿಲ್ಲ
ನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಲಾಗಿ ಭಾಳಾಕ್ಷ ಕೈಪಮಾಡಿದಡೆ ಕೋಲಾಹಲವೆತ್ತು
ಕಾದದಿದರಡೆ ತನ್ನ ತೋಳೆರಡೈನೂಲದೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೮).
ಎರಡೈನೂರ್ವರು = ಒಂದು ವರ್ತಕ ಶ್ರೇಣಿಯ ಹೆಸರು: ಯಾ
ಧರ್ಮಮನಾಚಂ ದ್ರಾಕ್ಷ್ಯತಾರಂಬರಂ ಶ್ರೀಮದೇರಡೈನೂರ್ವರು[ರು]ಪ್ರತಿ
ಪಾಲಿಸುವರು (ಕೊಲ್ಲಾಶ. ೨೦-೪೭; 1265). ಎರಳ್ಳವರ = ಎರಡು
ಚಾಮರಗಳು: ಖಡಿದೇರಳ್ಳತ್ತಿಗೆಗಳೆರಡೆರಳ್ಳವರಗಳ ನಡುವಗಲ್ಲಂಜುಗಳ
ಡಾಡೆ ಜೀಗಟೆಗಳ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೭). ಎರಳ್ಳಡಿ = ಎರಡು ದಂಡೆ,
—ದಡೆ: ತೋಟೆಗಳೆರಳ್ಳಡೆಗಳೊಳು ಪುಟ್ಟಿದೇಳೆಗಣಿಕೆಯ ಕಾಳ್ವೋಣ
ಗಳು ನೆಜೆ ಮೆಲ್ಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೬೦). ಎರಳ್ಳೆರ = ಎರಡು ವಿಧ,
—ಬಗೆ, —ರೀತಿ: ಪರಿಶುದ್ಧರೆಂದು ಪ್ರಾಕೃತರೆಂದೆರಳ್ಳೆರಂ ನರರುಂ
(ಮಹಾವಿ. ೧೦-೪೪). ಎರಳ್ಳಂಡು = ಎರಡು ಕಡೆಯ ಸೈನ್ಯ: ಎರ
ಳ್ಳಂಡು ನೆಲನಗಲದೊಳ್ ಬೀಡು ಬೀಡುಗಳೈದೆ ಬಿಟ್ಟುವಾರ್ ಪೊಗಳ್ಳೆರವ
ರೇಳ್ಗಳನು (ಚಿಬಪು. ೪೮-೨೯). ಎರಳ್ಳೆಸೆ = ಎರಡು ದೆಸೆ, —ದಿಕ್ಕು:
ಬರುತಿರೆ ಮುಂದೆ ಪತ್ತನದೆರಟ್ಟೆಸೆಯೊಪ್ಪುವ ರಾಜವಿಧಿಯೊಳ್ (ಗಿಂಕ.
೩-೧೧೪). ಎರಳ್ಳತ್ತಿಗೆ = ಎರಡು ಕೊಡೆಗಳು: ಖಡಿದೇರಳ್ಳತ್ತಿಗೆಗಳೆರಡೆ
ರಳ್ಳವರಗಳ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೭). ಎರಳ್ಳೆಳಾಗು = ಎರಡು ತುಂಡಾಗು,
—ಭಾಗವಾಗು: ಚಟುಲಸ್ವರೂಪನೊಪ್ಪಿದನಜನ ತನುವೆರಳ್ಳೆಳಾಗೆ
ತತ್ಪಕ್ಷದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೧೭-೫). ಎರಲ್ಪುಡಿ = ಎರಡು ತುಂಡು:
ಕುಡುರೆಗಳನೊಂದೆ ಪೊಯ್ಯಂ ಮದಕರಿಗಳನೆರಡು ಪೊಯ್ಯೆರಲ್ಪುಡಿ
[ಸಾಕಾಂ. ಎರಡೆ ಪೊಯ್ಯೆಳೆರ್ಕಂಡಂ] ಮಾಡಲ್ (ಗದಾಯು. ೪-೩೦);
ಬಕಾರಕ್ಕೆ - ಎರಲ್ಪುಡಿ, ಎರಲ್ಪುರಂ (ಶಮದ. ೧೮೩ ಪ್ರಯೋ).
ಎರಲ್ಪುಣ್ = ಎರಡು ಕಣ್ಣು: ಎರಡೆ ಕೈಯೆರಲ್ಪುಣ್ಣೊಂದೆ ನಾಲಗೆಯು
ಮೆಂದೆ ಚಿಂತಿಸುವೆನಾದಿಭಟ್ಟಾರಕಾ (ಅದಿಪು. ೧೩-೮೯); ನೊರೆವುಲ್ಲಂ
ಮೇದೇರಲ್ಪುಣ್ ತುಮುಳೆ ಕುಡಿದು ಪೂರಾಂಬುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೮).
ಎರಲ್ಪುಣೆ = ಎರಡು ಬಾಣ: ಎರಲ್ಪುಣೆಯಿಂ ಸಾರಥಿಯಂ ಕಡೆಯ
ಲೈಚ್ಚಂ (ಜಗದಿ. ೭-೯೦). ಎರಲ್ಪುರ = ಎರಡು ಕೈ: ಸುರಸಂದೋಹದ
ತೀವಿ ತಂದೆ ಘಟಿಸಂಘಾತಂಗಳಾನಲೈರಲ್ಪುರದಿಂ ಬಾರದೆಮಾಣೆ (ಅದಿಪು.
೭-೮೫ ನ); ರೂಪು ಪಾದನಖದರ್ಪಣದೊಳ್ ಪಲವಾಗಿ ತೋಟೆ ಕಂಡಾ
ಸತಿ ಬೆರ್ಚಿ ಮುಟ್ಟಿದಳೆರಲ್ಪುರದಿಂ ತರಲೇಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೯-೧೧೨). ಎರಲ್ಪುದುರೆ = ಎರಡು ಕುದುರೆ: ಅನಾ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರ
ಲ್ಪುದುರೆಯಾ ಇರ್ಬರ್ಗಿರಲ್ಪುದುವಾ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). ಎರಲ್ಪುಲಿ =
ಎರಡು ಪಕ್ಕ; ಇಬ್ಬದಿ: ಅನಿಬರ್ ತಮ್ಮಂದಿರುಂ ತನ್ನೆರಲ್ಪುಲದೊಳ್
ಬಂದಿರೆ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೫); ಚಮರರುಹಗ್ರಾಹಿಯರ್...
ಧನಶ್ರೀರಮಣಯೆರಲ್ಪುಲದೊಳಂ ಬೆಡಂಗಂ ಪಡೆದರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೦).

ಎರಲ್ಪಿದು = ಎರಡು ಆಯುಧ: ಆನಾ ಇಮ್ಮಡಿಯಾ ಎರ
ಲ್ಪಿದುರೆಯಾ ಇ ಬರ್ ಗೆ ರಲ್ಪಿದು ವಾ (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ).
ಎರಲ್ಪಿದು = ಎರಡು ಕೋಡು: "ಎರಡುಕೋಡೆರಲ್ಪಿದು"
(ಸಂಜೀವ. ೨೧). ಎರಲ್ಪಂಡ = ಎರಡು ಖಂಡ, —ತುಂಡು:
ದಹರ್ನಾಚಿಗಲಿಂ ಬರ್ದುಂಕಿ ನೆಗದು ಪಾಟುವಾಗಳವನೆರಲ್ಪಂಡಮುಪ್ಪಿನ
ಮಾಖಂಡಕತನಯನಿಸುವುದುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೯೯ ವ). ಎರಲ್ಪಂಡುಗ=
ಎರಡು ಖಂಡುಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ನಾಲ್ಕತ್ತರಲ್ಪಂಡುಗ ಬೀಜಕ್ಕಿತ್ತ
ನಕ್ಕುತ್ಸವದಿನದಟರಾದಿತ್ಯನಾದಿತ್ಯತೇಜಂ (ಎಕ. v, ಅರಸು. ೯೯-೧೫;
1075). ಎರಲ್ಪಂಡ = ಎರಡು ಗುಂಪು, —ತಂಡ: ಎನಗೆರಲ್ಪಂಡ
ಮುಮೋರನ್ನರೆ ದಲೆಂಕು ಕಾದುವನೆನ್ನಯ ಮಕ್ಕಳೊಳಮೆನ್ನ ಮೊಮ್ಮ
ಕ್ಕಳೊಳಂ (ಸಂ ಪ ಭಾ. ೧೦-೧೨). ಎರಲ್ಪಡಿ = ಎರಲ್ಪಡಿ: ವಿಷಯ
ಕಾಂತೆಯ ಪುರ್ವಿನ ಕೊಂಕಿನಂತೆ ಬೆಲ್ಪಂ ಕುಡೆ ತಳ್ಳರಲ್ಪಡಿಯ ಪೂಮ
ರದಿಂ ಕಟಾಪುಗಕತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕವಿದಲ್ಲಿ (ಆ ದಿ ಪು. ೧-೬೧); ಮೃಗದಗ್ರ
ಖುರಚ್ಚುತವಾರಿಯಂ ನಾಂದೆರಲ್ಪಡಿಯುಮಿಂಬು ತದಗ್ರಿಮುಭಾಗದೊಳ್
(ಕಾವ್ಯಾ ವ. ೬೨೭). ಎರಲ್ಪಿಟ = ಎರಲ್ಪಿರ: ಏಕಬಹುಕ್ರಮದಿಂದೆ
ರಲ್ಪಿಟಕಾರಯ ಪೇಲ್ಪಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೩). ಎರಲ್ಪಿಣಿ = ಎರಡು
ದೊಣೆ; ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆ: ತೊಟ್ಟ ರತ್ನಕವಚಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಸಲೆ
ಕೋದ ಬಿಲ್ ಪ್ರಯತ್ನದೆ ಬಿಗಿದಿರಲ್ಪಿಣಿ ಮಿಸುಪ್ಪನಿ ಪೇಟಕಮಿಂತಿ
ಪೊಂದುಗುಂದದೆ ನಿಲೆ (ಸಂಪಭಾ. ೭-೭೯). ಎರಲ್ಪಿಜ್ಜೆ = ಎರಡು ಹೆಜ್ಜೆ:
ಜಾಣನಾಗಿ ಮೂಟು ಕೊಂಬುಮನಾಟು ನಾಣ್ಪೋಗುಮನೆರಲ್ಪಿಜ್ಜೆ
ಯುಮಂ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ). ಎರಲ್ಪಿಡೆ = ಎರಡು ಕಡೆಯ
ಸೈನ್ಯ: ಸಡಗರದೇಲ್ಪಿಯುಂ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯುಂ ಬೆರಸಾಡುವಂತೆರಲ್ಪಿ
ಡೆಯೊಳಮಾಗಳೊರ್ಮೊದಲೆ ಪಲ್ಲಣಮಿಕ್ಕಿ ಪುದಲ್ಲಕಲ್ಲೊಳಂ (ಸಂ ಪ ಭಾ.
೧೩-೩೩); ಕೀಟ ತಾಗಿದುವೆರಲ್ಪಿಡೆಯಾನೆಗಳಾನೆಯೊಳ್ ಸಿಡಿಲ್
ಸಿಡಿಲೊಳೆ ತಾಗಿದಂತೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೭೫). ಎರಲ್ಪಿಲ = ಎರಲ್ಪಿಡೆ:
ಎರಲ್ಪಿಲಮುಮೊಟ್ಟೆಗಡೆ ತಳ್ಳಿಪುದು ಪಾಟಿಯನಸಕಟಾಯದಟಾಯೆ
(ಸಂ ರಾ ಮಾ. ೧೩-೧೦೯ ವ); ಭರದಿನೆರಲ್ಪಿಲಂಗಳ ಪದಾತಿ ಪದಾತಿ
ಯೊಳ್... ಪಳಂಚೆ (ಜಗವಿ. ೭-೫೨). ಎರಲ್ಪುರಿ = ಎರಡುಬಾರಿ,
—ಸಲ: ಎರಲ್ಪುರಿ ಆಯ್ತು, ಈರೈದು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೩ ಪ್ರಯೋ).
ಎರಲ್ಪಾತು = ಎರಡು ಮಾತು: ದ್ವಿಗುಮಿಗೆ-ಎರಲ್ಪಾತು, ಎರ
ಲ್ಪರಂ (ಶಮದ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). ಎರಲ್ಪಲಗೆ = ಎರಡು ಹಲಗೆ;
(ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಆಟಗಳು: ಪಲಗೆಗೆ ಪತ್ತು ಸಾಯಿರಮೆ
ಗದ್ಯಣಮಂದಿರದೊಡ್ಡಿ ತಾಮರಲ್ಪಲಗೆಯನಾಡಿ ಸೋಲ್ಪೊಡೆ (ಸಂಪಭಾ.
೬-೭೨). ಎರಲ್ಪಾತು = ಎರಲ್ಪಾತು: "ಎಕ್ಕಸರಂ, ಒ ಪಿ ರಿಡಿ,
ಇಕ್ಕೋಡೆ, ಎರಲ್ಪಾತು... ಪಯಿಂಭಾಸಿರಂ-ಇವು ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್"
(ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೩೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇರಣ್ಣು, ರೆಣ್ಣು; ಮಲ. ರಣ್ಣು; ಕೊಡ. ದಂಡಿ;
ತುಳು. ಎರಡ್, ರಡ್ಡ್; ತೆಲು. ರೆಂಡು; ಕೋಲಾ. ಇಂದಿನಾ;
ನಾಯ್ಕಿ. ಇಂದಿಗ್; ಗೊಂಡಿ. ರಂಡ್; ಕುವಿ. ಕುಇ. ರೀ]

ಎರಡುಕೋಲಬಳಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.
ಎರಡುಗೇಡು (ಕ್ರಿ). ಇಹ ಪರಗೇರಡೂ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಎರಡೂ
ಇಲ್ಲದಾಗು: ಸ್ವರವಿಕಾರದ ಬುದ್ಧಿ ಸಾ ಕಿ ನ್ನೇ ರಡು ಗೆಡಬೇಡೆಂದು
ಮಂಡೋದರಿ ನಿಜೇಶನೊಯ್ದಳರಮನೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೭೨);
ಎರಡುಗಟ್ಟವ ನಿಲಕರ್ಮದ ಸರಣಿಗಳ ದೋಷಗಳ ವ್ಯವಹೃತಿ ನಿರುತ
ವಲ್ಲದು ಭ್ರಾಂತಿಯಂತೆನೆ ಕೇಳು ಹಿಂಸೆಯನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೮-೧೦).

[ಎರಡು + ಕೆಡು]

ಎರಡುಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಕೇಳಿಸಿ ಕೊ: ಆಕೆ
ಯನಿತರ್ಥಮಂ ಬೇಡಿದೊಡನಿತುಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಕೈದಿಗೆಯದೆರಡು
ಗೇಳದೆಯನವರತಂ ಕುಡುತ್ತುಮಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೪);
ವಿದ್ಯಾಧರಗೇಲ್ಲಂ ಬಟಾಯನಟ್ಟುವುದುಮೆರಡುಗೇಳದೆ ತಂತಮ್ಮ ಮಹಾ
ವಿಭೂತಿಯಿಂದೊದವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೯೦).

[ಎರಡು + ಕೇಳು (< ಕೇಳ್)]

ಎರಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಡನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಎರಡನೆಯದನ್ನು
(ಹೊಡೆತವನ್ನು) ಪಡೆ: ಕರಿಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಿಂಗನಂ ನೊಣದ ದರ್ಪ
ಕ್ಕೊಂದುಗೊಳ್ ಮತ್ಸಹೋದರರಂ ಕೋಪದೆ ತಿಂದುದರ್ಕೆರಡುಗೊಳ್
... ಎಂದು ಮಚ್ಚರದಿಂದೊವದೆ ಪೊಯ್ದನೆತ್ತಿ ಗದೆಯಂ ದುರ್ಯೋ
ಧನಂ ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೪). [ಎರಡು + ಕೊಳ್]

ಎರಡುನಾಲಿಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಡುನುಡಿ 'ಎರಲ್ಪುಡಿ' ನೋ.

ಎರಡೆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡುಬಗೆ; ದ್ವೋಹವೆಣಿಸು: ನೀಳಮೇಳ
ಶ್ಯಾಮನಿಗೆ ಸಮಪಾಳಿಯನಿಸುವ ನಳನ್ನಪಗೆರಡೆಣಿಸುವುದೆಯೆಂದ (ನಳ. ೪-೧೧);
ನಂದಿದವಗೆರಡೆಣಿಸಿ ಮಾಂಸಕದಂಬ ಪೂರಿತ ತನುವ ನಂದಿ
(ಕೋಗಯ. ೧೫-೩೬); ಕಲಿತ ಹೆಣ್ಣಾಗಲಿ ಗಂಡಾಗಲಿ ಗುರುವಿನ
ನುಡಿಗೆ ಎರಡೆಣಿಸುವ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೪).

[ಎರಡು + ಎಣಿಸು]

ಎರಡೆಣ್ಣುರಿಸ (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಟು ವರ್ಷ; ಹದಿನಾರು ವರ್ಷ:
ಪ್ರಾಯಮೆರಡೆಣ್ಣುರಿಸಮಳವಡಲ್ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೫).

[ಎರಡು + ಎಂಟು + ಬರಿಸ]

ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ,
ಅತಿಬಜೆ, ಹೊಂಗೇಬೇರು ಇವಜ ಕಪಾಯ ಕುಷ್ಠಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, 389).

[ಎರಡು + ಎಲೆ + ಹೊನ್ನೆ]

ಎರಡೇಳು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಣ (ನಾ). ಕರುವಿನ ಸಗಣೆ: "ಎ [ಸಾಂ. ಅ]ರಣವೆಸರದು
ನೋಡೆ ಕರುವಿನ ಸಗಣಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೫); "ಎರಣವೆಂದೆನಲು
ಕರುವಿನ ಸಗಣೆಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೯೬). 'ಅರಣ್ಯ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಎರಣ]

ಎರಣೆ (ನಾ). "ಗೌಳಿಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಹಾವ್ರಾಣಿ" (ಸಂ ಕೋ. ೭೨). 'ಅರಣೆ' ಪರಾ.

[?]

ಎರತಿ (ನಾ). (ಉಕ) "ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫).

[ಎರೆಯ (< ಎಜೆಯ) + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಎರದಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರದಯೂರು
ಊರ ಟಿ ವಿ ನೊಳೆ ಬಾರ ಮಾಧವಯ್ಯ ಅನ್ನಿಪುದು ಸತ್ತು (ಎಕ. X,
ಮುಳಬಾ. ೩೧-೨; 950). [ಎರದ ? + ಊರು (< ಊರ್)]

ಎರದುಂಬೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಸ್ವಾಂಡರ್).

[ಎರ್ದು + ತುಂಬೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಎರಲ್ 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎರಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಚಿ ಮರ: ಎರಲ ನೆಲಪಾಲ
ಕಂಜಾಲ ನವಿಲಡಿ ಹೊನ್ನೆಯರುಟಾಲ (ರೇವಣ. ೪-೧೩). [< ಎರ]

ಎರಲ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಾರೆತ್ತಿಗಳ ಮಗನೆ ಎರಲ
(ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೬-೫; 1100). [?]

ಎರಲು 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎರಲುಣಿ 'ಎಲರುಣಿ' ನೋ.

ಎರಲುಣೆಗೆ 'ಎರಲುಣೆಗೆ' ನೋ.

ಎರಲುಣೆವಕ್ಕೆಗೆ 'ಎರಲುಣೆವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಎರಲುಣೆವೆದೆಯ 'ಎರಲುಣೆವೆದೆಯ' ನೋ.

ಎರಲೆ, ಎರಲೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ; ಹರಿಣ: "ಮಿಗನೆಂದಕ್ಕು ಮದರಲೆಗೆ" (ಕವಿ ಕಂ. ೬೧); ತಳತಳಿಸಿ ತೋಳಿಗೆ ಬೆಳಗುವ ಪಳಕಿನ ಸಜ್ಜೆಯೊಂದು ಮುಷಿಯೊಳಿರಲೆ ಮಹೋಜ್ವಲ ತುಹಿನ ಕಿರಣ ಮಂಡಲದೊಳಗಣ ಹರಿಣಂಬೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಟಾತ್ತಾಗಳ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೧೦೫೦ ಶ್ಲೋಕ); ಎರಲೆಗೆ ಪಾಡುವ ಗೋರಿಯನರಣ್ಯದೊಳ ಮೃಗ ವಿರೋಧಿಗಂ ಪಾಡುವುದೇ (ಅದಿ ಪು. ೧೪-೮೦); ಮೊಳೆವ ಬೀಜವನು ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಕಂಗಳು ಸಸಿಯನೆಳಹುಲೆಗಳು ಹೊಡೆಯನರಲೆಗಳು ಸವಿದು (ಹಜಕಾ. ೩-೬೩); ಎರಲೆಯ ಬೀಡೆಕ್ಕಲನ ಕೊಟಾರಂ (ಜಯ ಕಾ. ೧೫-೨೩); ಅಳ್ಳೆಯೊತ್ತವ ಮರೆಯ ದಗೆವೊಯ್ದರಲೆಯ ಪಟ್ಟಿಗೆಟ್ಟ ನರಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೭). ಎರಲೆ: ತರುಣಿಯ ಬೆನ್ನೊಳಂಗಭವ ನಾಡಿಸಿದಂದೊಳಾಡಿ ಗೋರಿಗೊಂಡೆರಲೆವೊಲಾಗಿ ಪೋದನೊ (ಕಾದಂಪು. ೮೨೩); ಪರದೆ ಪಸುಂಬಂ ಮೈನಂ ಎರಲೆ ನವಿಲ್ವಾಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೭); ಎರಲೆ ಮೊಲ ಸಾರಂಗ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೫೧); ತಾವರೆಗಣ್ಣರ ಲೆಯ ಕಣ್ಣು ಮುಷಿಮಾನ ಭಾವದ ಕಣ್ಣು (ಕಂನವ. ೬-೧೧೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇರಲೆ; ತುಳು. ಎರಲೆ; ತೆಲು. ಇರಿ, ಲೇಟಿ, ಲೇಡಿ; ಮಲ್ತೊ. ಇಲರು]

ಎರಲೆಗುಲುಪ, ಎರಲೆಕುರುಪ, ಎರಲೆಗುಲುಪ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ; ಶಶಾಂಕ (ಕ). ಎರಲೆಕುರುಪ: "ಎರಲೆಕುರುಪನೆನಲ್ವ ಕುಮುದಬಾಂಧವನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೯೬). ಎರಲೆ ಗುಲುಪ: "ಎರಲೆಗುಲುಪಂ . . . ಚಂದಿರಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೭).

[ಎರಲೆ + ಕುಲುಪು + -ಅ]

ಎರಲೆದಿಂಕು 'ಎರಲೆಧೀಂಕು' ನೋ.

ಎರಲೆಧೀಂಕು, ಎರಲೆದಿಂಕು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ನೆಗೆತದಂತೆ ನೆಗೆದು ಆಡುವ ಆಟ: ಕೃಷ್ಣನದ್ವೈತಪರಾಕ್ರಮನೆಂಜು ಸಂಕರ್ಷಣ ವಧಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಿರ್ವಿರೋಧಿಗಳೆರಲೆಧೀಂಕನಾಡಲೆಂಬಿರ್ವರೊಂದಿ ಗೆರೆವೆಚ್ಚಾಡುವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೪-೫೨ ವ). ಎರಲೆದಿಂಕು: "ಎರಲೆ ದಿಂಕೆಂದು ಪೇಟಲ್ ನೆಟಿ ಗುಂಡುಗಳೊಳಗೆ ಬಿನದಿಪಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೬).

[ಎರಲೆ + ಧೀಂಕು]

ಎರಲೆವಕ್ಕೆಗೆ (ನಾ). = ಎರಲೆಗುಲುಪ (ಚತು. 1, ೧೦೭; II, ೬. ಕ).

[ಎರಲೆ + ಪಕ್ಕೆ (< ಪಟ್ಟಿ) + -ಗ]

ಎರಲೆವಜಾ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ: ಸಂತಸದಿಂದಂತಲಿ ಪಟ್ಟಿದರಲೆ ವಜಾ ಲಸಲ್ಲಕ್ಕುಮಂ ಪೋಲ್ವದೇಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದತ್ತೊ ದೃಷ್ಟಕೋರಂಗಳನೆ ತಣಪುವಾ ಶಕ್ತಿಯಂ ದೇವಿಗಾಗಳ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೭೬).

[ಎರಲೆ + ಮಜಾ]

ಎರಲೆಳೆಯ 'ಎರಲೆಳೆಯ' ನೋ.

ಎರಲೆಟ್ಟಿ 'ಎರಲೆಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಎರಲೆಟ್ಟಿವಣಿ (ನಾ). "ಆ ಕಾಶಮಣಿ; ದಿನಮಣಿ; ಸೂರ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎರಲೆಟ್ಟಿ (< ಎರಲೆಟ್ಟಿ) + ಮಣಿ]

ಎರಲೆಟ್ಟಿವಾವು 'ಎರಲೆಟ್ಟಿವಾವು' ನೋ.

ಎರಲೆವಣ್ಣು (ನಾ). ಎಲಚಿ ಹಣ್ಣು: ಬೇಡವೆಣ್ಣುದಳಮಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಯ್ಯಲೆಳಸುವಳೆವಣ್ಣೆಂದು ತೋಣಾಂಶುಮಂ ನಂದಳಮಂ ತಾಳಿ ಫಳಂಗೆತ್ತಳು ತುಡುಕುಗುಂ ಬಾಲಶಾಖಾಚರಂಗಳ (ರಾಜಶ್ವ. ೬-೨೦).

[ಎರಲೆ + ಪಣ್ಣು (< ಪಣ್ಣಾ)]

ಎರವಲು (ನಾ). = ಎರವು ೧: ಅವನಿಂದ ನಾನು ಈ ಚೀಲವನ್ನು ಎರ ವಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ (ಸಗಜ. ೩೨೨); ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದು ಭಾಷೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಷೆಗೆ ಎರವಲಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ (ನಮ್ಮನು. ೮).

[ಎರವು + -ಅಲು (< -ಅಲ್ಯ). / ತಮಿ. ಇರವಲ್]

ಎರವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಭೇದಭಾವವನ್ನು ಬಿಡು, —ತೋರೆ: ಈ ಪುರವೇನು ನಿಮ್ಮ ಪುರವೇನು ಭೋಗೋಪಭೋಗದೊಳಿರವಳಿದು ವ್ಯಾಸಿಬಲ್ಲವ ಗೆಲ್ಲಿಯು ಸಮವೆಂದು ಭೂಪನಾಡಿದನು ಪೆಂಡಿಗೆ (ಭರಣ. ೫೩-೧೨೯); ಎರವಳಿಡುವ ಮಗನ ಮಾತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಭರತೇಶನಾಲಿಸುತಿರಲು (ಭರಣ. ೫೯-೧೧೧); ಪರಿಕಿಸಲ್ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನವಲ್ಲದಿರ್ಪ ಬಲುತೆಜದ ದುಷ್ಟ ವಿತೆಗಳನೊಡರಿಸದೆ ಪರಶಿನೊಳಿರವಳಿದು ಬೆರೆದ ಪರಮಾನಂದವೀನ ಶಿವಶರಣ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರಮಂ ಒರೆದು (ಪಾಸೋಪು. ೧-೧೭).

[ಎರವು + ಅಳ್ಳಿ (< ಅಲ್ಯ)]

ಎರವಿ 'ಎರವು' ನೋ.

ಎರವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವಾಗಿಡು; ಎರವಿಡು (ಕ). [ಎರವು + ಇಕ್ಕು]

ಎರವಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವನು; ಹೊರಗಿನವನು: ಮನೆಯೊಡೆಯ ಎರವಿಗನಾಗಿ ಪರವನೊಡೆಯನಾದ (ಸಗಜ. ೬೯); ಪಾಂಡುನಂದನರೆವಿ ಗರೆ ಬಾ ವಿಧುರ ಭೀಷ್ಮನ ಪರಮಮತವೇ ನನ್ನ ಮತ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೨೦); ಇರಲಿ ನಿನ್ನಲಿ ಸಕಲವಿದು ನೀನಿರವಿಗನೆ ನಿಜಜೀವಭೂತರು ತರುಣಿರವಿದು ತನ್ನ ಧನವೇ ನಿಮ್ಮ ಧನವಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೭-೨೮); ಶಪಥಮಂ ಮಾಡಿರ್ಪ ಪರಿಯಿಂದಮಪ್ಪಜೆಯ ಕೇಳಿನಲ್ಲದೆ ಚರಣಕೆರವಿ ಗನೆ ಗಿರಿವರೇಣ್ಯಾ (ವೆಂಕಾ. ೫-೧-೪೦). ೨. ಎರವು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡವನು; ಸಾಲಗಾರ. [ಎರವು + -ಇಗ]

ಎರವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು: ಎಂದಾಕೆಗೆ ಲಂಚಮುನ್ನಿತ್ತೆಂದುದ ನೆಂದರವಿಗೊಂಡು ಕಳಿಪುವುದುಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೪).

[ಎರವಿ (< ಎರವು) + ಕೊಳ್ಳು]

ಎರವು, ಎರವಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಡಿ ಪಡೆದದ್ದು; ಸಾಲ; ಕಡ; ಉದ್ದರಿ: ಬಡವರ ತೊಟ್ಟಿನ ಶೃಂಗಾರದಂತೆರವಾಗಿರದೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೫೧); ರತ್ನಕ್ಕೆ ಕಾಂತಿಯಿರವೆ ಚಂದ್ರಂಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಕುಪಚಾರಮೆ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೨೬ ವ); ಎರವು ಮುಯ್ಯ ಮುಟ್ಟುಂಟು ವಸ್ತುತ್ವರದೊಳಗೆ ಭಾವಿಸಲು ಮಕ್ಕಳನಿರವ ಕೊಟ್ಟಿವರುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೪); ಬರೆವರ ಕೊಡ ಹಗೆಬೇಡ ಬಂಗಾರದಿರವು ಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨); ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ತುಂಬ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಎರವು ಒಯ್ಯಲು ಬಂದಿದ್ದಳು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೯೯); ಎರವಿನ ಚೆನ್ನ ಧರಿಸಿ ತಾನು ಆರಸಿಯೆಂದಳು (ಗಾಡ). ೨. ಕುಂದು; ದೋಷ; ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ: ಎರವಿಲ್ಲದಧಿಕ ವಿಶ್ವಾಸಿಯಾತನು ಚಕ್ರ ಧರನ ಮೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಂತರೇಂದ್ರ (ಭರಣ. ೩೮-೨೩); ಕಳುಹಿದ ಕಾರ್ಯ ಎರವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೬೪). ೩. ಭೇದಭಾವ; ಅಂತರ: ಅಫಹರನೊಳಿರವಿಲ್ಲದೊಂದಿ ಬೆರಸಿದರಲ್ಲಿ (ದೀಪ್ತಿಯೋ. ೯೧-೩); ಪುರುಷನೇ ನಿನ್ನ ಕೈವಿಡಿದಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಯಿರವು ಎನ್ನೊಳಗಿಲ್ಲ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫-೨೩೨); ಬಿರಿದ ಸಂಪಗೆಗಳಿಗಂಬುಜಕೆ ಚಂದ್ರಮಂ ಸರಸ ಕೈರವದಲರ್ಗಳಂ ಸೂರ್ಯನಂತಿವರೊಳಿರವಿಲ್ಲದಿರುದು ಪಂಪಾವಿರೂಪಾ ಕ್ಷನ ತಪೋವನದೊಳು (ಜಿಬಪು. ೩೪-೨೯); ಪರತತ್ವ ತನ್ನೊಳಗೆ ಎರವಿಲ್ಲ ದಿರುತಿರ್ಪ ಪರದೇಶಿಯಂತೆ ಇರುತಿಪ್ಪ ಯೋಗಿಯನು ಪರಮಗುರು ವೆಂಬೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯); ಎರವಿಲ್ಲದೇಕವನಿಸಿ ಧರ್ಮದೊಳು ಸಂಸರಿ ಸುವ ಸಹಿತಗಳಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೬-೫೦); ಕಣ್ಣು ಹುಟ್ಟಿಗು ಭಿನ್ನಭೇದ ಗಳುಂಟೆ ನಮ್ಮಣ್ಣು ನಮಗೆ ಎರವುಂಟೆ (ಹಮಪ. ೧೬-೧೪). ಎರವಿ: 'ಎರವಿಗೊಳ್' ಪರಾ.

ಎರವತೆಲು = ಸಾಲ ಕೊಡು : ತಮ್ಮೊಳಗಾರು ಮೂದೇವರೊಳು ಮುಖ್ಯರೆನುತ್ತ ಸಂಶಯಕೆರವ ತೆತ್ತರು [ಪಾಠಾಂ. ನಿತ್ತರು] ಮನವನಂಗೀ ಕರಿಸಿ ಬಹು ಮತವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೨-೧). ಎರವಾಗು = ೧. ಹೊರಗಾಗು; ದೂರವಾಗು : ಈ ಹಂಗಾಮು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ನಾವು ವರುಷದ ಗಂಜಿಗೆ ಎರವಾಗಬೇಕಾದೀತು (ಮೊಪಾಸಾ. ೩); ಈ ಧನಕ್ಕೆ ನಾನು ಎರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೪೭); ಇವಳಂತಹ ದೇವಿಯನ್ನು ಪಡೆದೂ ತಾನು ದಾಂಪತ್ಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಎರವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೬೦). ೨. ದೈವೀ ಸಿಯಾಗು; ಹೆಗೆಯಾಗು : ನಾವು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣ ನಮಗೇ ಎರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೪೪); ಇಂಥ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಈ ಮನೆಗೆ ಅಜ್ಜನು ಎರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು (ದಾದಿ. ೨೦). ೩. ಹಾನಿಯಾಗು; ಕಷ್ಟವಾಗು : ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ನೈಲಿ ಏಳುವುದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಜನರ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಎರವಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೯). ಎರವಿನ ಸಿರಿ = ಸಾಲದ ಐಶ್ವರ್ಯ : ಆತನಂತಪ್ಪ ಪುತ್ರರಂ ಪಡೆವರೊತ್ತೆಯ ಗೊಂಬೆಂ ಸೊಡರಿಟ್ಟೀಲು ವಂತೆರವಿನ ಸಿರಿಯನಜು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ವ). ಎರವು ಕೊಡು = ಸಾಲಕೊಡು; ಕಡೆಕೊಡು : ತಮಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಎರವು ಕೊಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಅಪೇಕ್ಷೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೫) ಎರವುತರು = ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬರು; ಕಡೆತರು : “ಯಾಚಿತಕಂ - ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಎರವು ತಂದದ್ದಕ್ಕೂ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೫). ಎರವುಬೇಡು = ಸಾಲವನ್ನು ಬೇಡು; ಕಡೆಕೇಳು : ಅಮಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಮಾಡುವಾಗ, ಮದ್ದಳೆ ಎರವು ಬೇಡಿದಂತೆ (ಗಾಡ)

[ಎರೆ + -ವು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಇರವು; ತುಳು. ತೆಲು. ಎರವು]

ಎರವುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಭೇದವನ್ನು ಕಾಣು; ವಿರೋಧವನ್ನು ಕಾಣು : ಬೇಡವು ಕರೆಸು ನೀನೆರವುಕಾಣುವಕಾನು ಮಾಡಿದ ನೋವಿಲ್ಲ ನೀನೆಗೆ (ಭರಜ. ೩೯-೧೩೦); ಅರಸುಮಕ್ಕಳಿಗವರಬಲೆಯರೆಲ್ಲರಿಗೆರವುಗಾಣದೆ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳಿ ಮತ್ತೂಡಲಿತ್ತು ತೊಡಲಿತ್ತು (ಭರಜ. ೪೦-೨೧).

[ಎರವು + ಗಾಣ್]

ಎರವುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು : ಅಂತೆರವುಗೊಂಡಿಡೇನವ ಕೆಂತುಂ ಪೋ ಬಾರಲೇವೆನೆನುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೫).

[ಎರವು + ಕೊಳ್]

ಎರವುರಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎರಳ್ 'ಎರಬಾ' ನೋ.

ಎರಳು (ನಾ). (?): ಉರಿಯ ಹಳ್ಳವನು ಕೆಂಡದ ತೊಡೆಯನೆಸೆವ ಕತ್ತರಿವಾಣೆಗಡಲ ವಿಷಕೂಪಂಗಳಂ ನಂಜಿನೆರಳ ಮಾರಿಯ ಮನೆಯನಾ ಮೃತ್ಯುವಿನ ನೆಲೆಯನಾರಯ್ಯತಂ ಬಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೭). IP ಈ ಶಬ್ದ ನೆರಳು ಎಂದಿರಬಹುದೆ. [?]

ಎರಳಿ 'ಎರಲೆ' ನೋ.

ಎರಳಿಕಣ್ 'ಎರಳೆಗಣ್' ನೋ.

ಎರಳೆಕುರುಪ 'ಎರಲೆಗುಲುಪ' ನೋ.

ಎರಳೆಗಣ್, ಎರಳೆಕಣ್ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಎರಳೆಗಣ್ಣುಗಳ ವಟಿಪಲಾಧರದ ಬೆಳ್ಳಗೆಯ ಪರಪುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಪ್ರಕಾಶರದದ (ಭಾವಚಂ. ೩-೪೪); ಪರಳುಮೊಲೆಯರಳೆಗಣ್ಣುರುಳುದಲೆ... ಪೆಣ್ಣಳ್ (ಸಾಂದಪ. ೧೭-೩೬); ಬಗ್ಗೊಡೊವಲಂ ಕಂಡೊಡಂ ಬೆರ್ಬುನೆರಳೆಗಣ್ ಪರಿವ ಪೆರ್ಬುಲಿ ನೋಟಮಂ ಸಹಿಸಲುಂಟಿ ವನದಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೫೩). ಎರಳೆಕಣ್ : ಎರಳೆಕಂಗಳ ಹೆಂಗಳೊಲುಮೆ ಬರೆದ ನೀರಮೇಲಿನ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬-೩). [ಎರಳಿ (< ಎರಲೆ) + ಕಣ್]

ಎರಳೆಗುಲುಪ 'ಎರಲೆಗುಲುಪ' ನೋ.

ಎರಳೆವಲೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ : ಎರಳೆವಲೆ ಹಂದಿವಲೆ ಹೊಯಿವಲೆ ಹರಹುವಲೆಗಳೆವಲೆ ಹುಡಿಕೆವಲೆ (ಸಾಳ್ವ ಭಾ. ೫-೧೯). [ಎರಳಿ (< ಎರಲೆ) + ಬಲೆ]

ಎರಳ್ಳೆವರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ಳೆಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ಳೆರ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ಳೆಂಡು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ಳೆಲೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎರಡು ತಲೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಗಂಡಭೇರುಂಡ : ದೊರೆನಡೆದ ಸತ್ಯಮೇವೋದ್ಧರಾಮ್ಯಹಮನಿಪ್ಪ ಲೇಖನದ ಕನ್ನಡ ನಾಡರ ಸರ ಎರಳ್ಳೆಲೆವಕ್ಕಿಯ ಕುರುಹಿನ ಪಳವಿಗೆಯನೆತ್ತಿದರ್ ಪಡೆವಳ್ಳರ್ (ಮರಾಜ. ೧೧-೪೨).

[ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ತಲೆ + ಪಕ್ಕಿ]

ಎರಳ್ಳೆಸೆ 'ಎರಬ್ಬೆಸೆ' ನೋ.

ಎರಳ್ಳುಡಿ 'ಎರಬ್ಬುಡಿ' ನೋ.

ಎರಳ್ಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ತುಂಡುಮಾಡು, —ಭಾಗಮಾಡು : ಜೋಡಿಸದಶ್ಚಕಂಧರಮನೊಂದೆ ಶರಾಗ್ರದೆ ಬಂಡಿಪಂತೆರಳ್ಳಾಡುವ ಪೊದಳ್ಳ ಲೋಹದೊಳ್ ಜೋಡನಡುತು ತುಂಡಿಪ ವರೂಢಿಗ ಕೊಟ್ಟಜೆಯಿಂ ಪಳಂಚಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೬೭).

[ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ಮಾಡು]

ಎರಳ್ಳೆಯ್ಯಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೈಯ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಕಾಣಿಸು : ತಾನೆ ಮನೋಜನನಿಸಿಕೊಂಡು ನಲ್ಲಂ ತೊಲಗಿದ ಪದಮೊಳಗೆನ್ನೊಡಲಲ್ಲಿ ನಡುವಪೊಲೆರಳ್ಳೆಯ್ಯಾಣಿಸಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಮನವನೆಸುತ್ತಿದರ್ಪನೆಂದಳ್ ಎರಹಣೆ ಸಖಿಯೊಳ್ (ಉದ್ಭವ. ೪-೩೫). 'ಇರ್ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸು' ಪರಾ.

[ಎರಳ್ಳೆಯ್ಯಾ + ಕಾಣಿಸು]

ಎರಳ್ಳೆತ್ತಿಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಳ್ಳೇಳಾಗು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬಾ, ಎರಳ್ (ನಾ). ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಗೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿ ಶಬ್ದಸೇರಿ ಸಂಧಿಯಾದಾಗ ಬರುವ ರೂಪಗಳು.

'ಎರಬ್ಬಡಿ', 'ಎರಳ್ಳೆವರ' ಪರಾ. [< ಎರಡು]

ಎರಬ್ಬಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬಣ್ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬಣೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬರೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬುದುರೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬೆಲ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬೆದು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬೋಡು 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬಂಡ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬಂಡುಗೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬಂಡ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬಡಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬರೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬೆಲ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬೆಸೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಬ್ಬೋಣೆ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಲುಡಿ, ಎರಡುನುಡಿ, ಎರಳ್ಳುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಮಾತಾಡು; ಅಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪು; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು: ಪಿಡಿದನೆ ಪುರಿಗಣೆಯನೆರಲುಡಿವನೆ ಬಳ್ಳಿದನೆ ತಾನೆ ತನ್ನನೆ ಚಲಮಂ ಪಿಡಿದಬಾಡಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೨೧೬); ಎರಲುಡಿಯಂ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೫೮).
ಎರಡುನುಡಿ: "ಎರಡುನುಡಿವನ ಪುರೋಭಾಗಿ ದ್ವಿಜಿಹ್ವಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೯). ಎರಳ್ಳುಡಿ: ನೋಪ್ಪಡಮೆನ್ನುಂ ನುಡಿಗಲ್ವಂದು ವೆರಳ್ಳುಡಿ ನುಡಿಯಂ ಕಲಿ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯನೀ ಬಾಚಿ ನೃಪಾ (ಸೌಇ. IX-i, ೨೨೬-೩೧; 1132). [ಎರಲು (< ಎರಡು) + ನುಡಿ]

ಎರಲುಜ್ಜಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಲುಜ್ಜಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಲುಜ್ಜಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಲುಜ್ಜಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಲುಜ್ಜಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಲುಜ್ಜಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಲುಜ್ಜಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಲುಜ್ಜಿ 'ಎರಡು' ಪರಾ.

ಎರಿಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಎರಿಗಲ್ ಮಾರಟ ಕೂಡ್ಲೂರ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗ. ೫೧-೧; 950).

[?]

ಎರಿಗಲ್ಮಾರಟ (ನಾ). ಎರಿಗಲ್ ಊರಿನ ಮಾರಟ ಎಂಬುವನು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಎರಿಗಲ್ಮಾರಟ ಕೂಡ್ಲೂರ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗ. ೫೧-೧; 950). [ಎರಿಗಲ್ + ಮಾರಟ]

ಎರಿಗಲ್ಮುಗ್ಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ನೆಗಲ್ಮಂ ಶ್ರೀ ವೀರ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಎರಿಗಲ್ಮುಗ್ಗೇರಿಯಂ ಮುಂ ಮುನಿಯ ಮಸಕಮಂ ಮಳ್ಳಿ ಸಲ್ಯನೈಕುಚ್ಚೇಶ್ವರನಂ (ಕಕುಲ. ೭-೬; 1019).

[ಎರಿಗಲ್ + ಮುಗ್ಗೇರಿ]

ಎರಿಗಲ್ಮಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಜೋಳ ಧನಂಜಯ ಎರಿಗಲ್ಮಾಡಿ ಅಜುನೂಜು ಅಳಿ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗ. ೯೨-೧; 750). IP ಎರಿಕಾಲವಾಡಿ, ಎರಿಗಾಲ[ವಾಡಿ] ಎಂಬ ರೂಪಗಳೂ ಇವೆ. [ಎರಿಗಲ್ + ವಾಡಿ]

ಎರಿಮಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: (ಮೈಟಿಗ. ೭೪-೧೫೧೬). [ಎರಿ + ಮಾಲು]

ಎರಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರಿಯೂರ ದಿನಕರಯ್ಯ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಲಿಕ್ಕಿತಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫-೧೫; 995).

[ಎರಿ + ಊರು (< ಊರ)]

ಎರಿಲದ್ದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹದ್ದು (*).

[ಎರಿಲ್ + ಹದ್ದು (< ಪರ್ವ)]

ಎರು (ಕ್ರಿ). "ಸಮಗ್ರವಾಗು" (ಕಲ್ಪದ್ವ. ೪೯). [?]

ಎರುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಮೈಟಿಗ. ೧೭-೩೧೮).

[ಎರು + ಬಳ್ಳಿ]

ಎರುಬು (ನಾ). ಸಗಣೆ; ಮಲ; ಗೊಬ್ಬರ: ನಿರವಧಿಕ ತೃಷ ಬುಭು ಕ್ಷಾದಿಗಳನಾವಗಂ ನೆರಲುಪತಿಶಯ ದುಃಖವೆಂತಕ್ಕೆಯೆರುಬುಗಳನೊಡರಿ ಜುತ ಪಿಡಿದು ತಂದೂ (ವೀಶ್ಯಪ. ೪-೨೫-೬೩). 'ಎರುಬುಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎರು. ಎರುವು; ತೆಲು. ಎರುವು; ನಾಯ್ಕ.

ಎರಂಗ್]

ಎರುಬುಹುಳು (ನಾ). ಎರಿಹುಳು: "ಮಹೀಲತಾ, ಗಂಡೂಪದೇ, ಕಿಂಚುಲಕೇ-೩ ಎರುಬುಹುಳುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ಕೆಸರಲ್ಲಿಯೂ ತೇವದ ನೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿಯಂಥಾ ಕೆಂಪು ಹುಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪). [ಎರುಬು + ಹುಳು (< ಪುಲು)]

ಎರಿ 'ಎಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಎರಿ (ಕ್ರಿ). ಬೇಡು; ಕೇಳು; ಯಾಚಿಸು: "ಎರಿ - ಯಾಚ್ಛಾಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ ತೀರ್ಥಗ್ಗಾಸಯೋಃ (ಮೃಗ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಶಮಧಾ); ಎರಿದರ್ ಸಂತುಷ್ಟರಾದರ್ ಕದನದೊಳಿದಿರಂ ಮಿಷಾ ಮಾಜಾಂತು ನಿಂದಾಂತರಿಭೂಪರ್ ಭಸ್ತಮಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೧೫ ಶೂದ್ರಕ); ಮನಮೊಲ್ವದನೆರೆಯೆ (ಎಇ. XIV, ೩೩೦-೧೦; 929); ಬರವಂ ಬೇಡಿದರ್ಗೀವ ದೇವನೆ ವಲಂ ನಾಣ್ಣಟ್ಟು ಬಂದೆನ್ನನಂತೆರಿದಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೯-೬೩); ಬಜಸಿಡಿಲು ಪಗೆಗೆ ತನ್ನಂ ಮಜ್ಜಿವೊಕ್ಕ ನರಂಗಿ ವಜ್ರಪಂಜರಮೆರೆದರ್ಗುಣಿ ಕೊಡುವ ಬಾಗದಿಂದಂ ನೆಜೆ ಪೊಲ್ವಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಂ ಮಹದೇವಂ (ಸೌಇ. IX-i, ೨೪೯-೪೫; 1147); ಎರಿದವರಿಗೆ ನೃಪಾಲರೂಪಿನ ಸುರಕುಜವು ಮುಳಿದಹಿತ ನೃಪರಿಗೆ... ಜವನೆನಿಸಿದರ್ ನಾ ಕಂಸ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೯-೫೯); ನೀನೆರೆವಂದು ನೀಡ ದವನಿನ್ನಾರ್ಗಂ ಗಡಾ ನೀಡುವಂ (ಗೀವಂ. ೫೩-೧೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇರ; ಕೊಡ. ಎರಿ]

ಎರಿ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ) ಕಪ್ಪಾದ ಎಣ್ಣೆ; ಕೀಲೆಣ್ಣೆ: ಮಂಡೆಯೋಡಿನ ಸಿಪ್ಪುಗಳನು ಲಗ್ನಿಯನೊಡ್ಡಿ ಕೊಂಡೆರೆಯನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸೆಂಡನಿಟ್ಟಾದುವ ಮಕ್ಕಳ ಮರುಳ್ಳಳ ತಂಡ ರಂಜಿಸತಲ್ಲಲ್ಲಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೯೮); ಲೇ ಮದ್ದೂರ ಎರಿ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಬಾರೋ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೨೭); ಇವಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೀಗೆಯೇ... ಆಗಾಗ್ಗೆ ಎರೆಯಿಲ್ಲದ ಚಕ್ರದಂತೆ ಕಿರುಗುಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ (ಪುನಡಿ. ೪೭೨). 'ಹೆರೆ' ಪರಾ. [?]

ಎರಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ; ಎರಿಭೂಮಿ: "ಎರಿ - ಯಾಚ್ಛಾಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ, ತೀರ್ಥಗ್ಗಾಸಯೋಃ (ಮೃಗ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಶಮಧಾ); "ಎರೆಯುಳ್ಳುದೊಂದು ಭೂಮ್ಯಂತರಮದು [ತಾಂ] ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೬-೪); "ಅಸಿತರಸೆ ಕೃಷ್ಣ ಮೃತ್ತಿಕೆಯನಲ್ಲೆರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೩); ಇಕ್ಕರ್ಣುಗಂ ಕಟನಿ ಪೆಗ್ಗಿಣಿಯಾ ಕೆಟಗೆ ಅಜುಗಣ್ಣುಗಂ ಎರಿ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೮; 776); ಮೊದಲೇಜಾಯೋ ಇರ್ಬಣ್ಣುಗವೆದೆ ಗಜ್ಜಿ ಪನ್ನಿರ್ ಮತ್ತಲ್ ಎಜ್ಜಿ[ರೆ] ಅಯ್ಯೂಜು ಬಳ್ಳಿಯತೋಂಟಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೧೪; 889); ಕಾಟ್ಟುಚ್ಚಿಗೆ ಪುಲ್ಲಬೇಲಿ ಪೆರ್ವೊನಲಿಂಗೇರೆಯ ಪೆಟ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೧೪-೧೦೪); ಎರೆಯನ್ನು ಉಳುವಂಗೆ ದೊರೆಯನ್ನು ಪಿಡಿದಂಗೆ ಉರಗಭೂಷಣನ ನೆನೆವಂಗೆ ಭಾಗ್ಯವು ಅರಿದಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೦); ನೆಲವೊಂದೆ ಹೊಲಗದ್ದೆ ತೋಟ ಮರಳೆರೆ ಬೇರೆ (ಮಂ ಕು ಕ. ೨೩೭); ಎರಿ ಹೊಲವಿರಬೇಕು ಕರೆ ಹೆಂಡತಿಯಿರಬೇಕು (ಗಾಡ).

ಎರೆಯಮಣ್ಣು = ಕಪ್ಪಾದ ಭೂಮಿ; ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ತಾನಿರ್ಪ ನೆಲದ ಡೊಗರೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ ಜರಿದು ಬಲುಹೆಂಟಿಯಾಗಿ ಮೇಲಿಪ್ಪೆರೆಯ ಮಣ್ಣನ್ನ ಬೆನ್ನನೋವದೆ ಮುಜುದುದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೨-೪೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎರುವು = ರಕ್ತ, ತಾಮ್ರ; ತೆಲು. ಎಜ್ಜು, ಎಜ್ಜು, ಎಜ್ಜು = ಕೆಂಪಾಗಿರುವುದು; ರೇಗಡ, ರೇಗಡಿ = ಜೇಡಿಮಣ್ಣು; ಕೋಲಾ. ಎರೊಡಿ, ಎರೊರಿ = ಕೆಂಪು]

ಎರೈ (ನಾ). (ಪ್ರಾಣಿ, ಹಕ್ಕಿ, ಮೀನುಗಳಿಗೆ) ಹಾಕುವ ಆಹಾರ; ಗ್ರಾಸ: "ಎರೆ - ಯಾಚ್ಚಾ ಯಾಂ (ಬೇಡು), ಭೂವಿಶೇಷ, ತಿಯುಗ್ಗಾ ಸಯೋ: (ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಹಾರ)" (ಶಮಧಾ); "ಪಕ್ಕಿಗಳುಣಿಸೆರೆಯೆಂದುಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೬); ಎರೆಗೆಡುಗುವ ಕಿಜುಮಿನಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭೬); ಎರೆಯಂ ಕರ್ಚಿ ಬಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಶುಭದಂ ಪೆಣ್ಣಾಗಿ (ಶೋ ಕೋ ಪ. ೧೨-೨೦); ಗಾಳದೇರಿಗೆ ಪಾಯ್ಲುತ್ತುವು ಮೀನ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೫); ಎರೆಯ ಚೆಲ್ಲುಲುಹನಜು ಬಲೆಗೆಡಜು ಹಜ್ಜಿವಿಡಿ . . . ಅಡುವಬ್ಬರದ ಬೊಟ್ಟಿ ಹಬ್ಬಿತ್ತಡವಿಯ (ಹಜಕಾ. ೫-೨೫); ದನುಜರೆರೆಗಳ ಹಾಯ್ ಮಿ ಣ ಡ ಲ ನಿ ಮಿ ಪ ರ ನಿ ಣ ಡಾ ಡಿ ಕೊಂಡರು ದುರ್ಗವನು ಸುರರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೦); ಎರೆಯಂ ನುಂಗುವ ಫಣಿಯಾ ಫಣಿಯಂ ಭರಿಕ್ಕಿಯಿಂದೆ ಸಿಡಿನ ಮದಕರಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೩೩); ನಲಿದೆಜಪ ಪದಿಂಗೆ ಸವಿಯೆರೆಯ ನಿಧಿಯಾಗಿ ಬಿಸುಟರ್ಕೆ ಬಯಲೊಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨-೨೩); ಬಿಳೇಜನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಎರೆ ನಮತಾನ ಅದೆ (ಚಕರಾ. ೩೬೮). 'ಎರೆಹುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇರೈ; ಮಲ. ಇರ; ಕೊಡ. ಎರಾ; ತೆಲು. ಎರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಇರ್ಫಾ = ರೊಟ್ಟಿ, ಆಹಾರ]

ಎರೈ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಪೊರೆ: ನಿವೇಶಿತ ತುರಂಗ ಸೈ ನ್ಯ ನ ಪ ನಿ ಶ ತ ಸಮಾಯೋಗನಾಗಿ ಪಾವಿನೆರೆಯದೊರೆಯ ದು ಕೊ ಲ ಮಂ ಪೊಡದು (ಕಾದಂಉ. ೫೪೧). 'ಎರೆಗೆಯ್ಯಾ' ಪರಾ. [< ಪೆರೆ?]

ಎರೈ (ನಾ). ಜೊತೆಗಾರ; ಸಂಗಡಿಗ; ಒಡನಾಡಿ: ಕರದಿಂದ ಕಂತುಕ ಬಂದಾಗಸದೊಳು ಪರಿಯದ ಮುನ್ನ ಕುವರನ ಎರೆಗಳೆಡೆಯೊಳಾಂತು ಕೊಂಡು ನೋಟಕರಿಗಚ್ಚರಿಯನಿರದೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೪೨). [?]

ಎರೈ (ನಾ). ಅಂಚು; ದಡ; ಮೇರೆ: "ನಿಶಿತನೇಮಿನಾ = ಕೂರೆರೆಯ ನುಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂರಿತವಾದ ಪಟ್ಟಿಯನುಳ್ಳ]" (ನೀತಿವಾ. ೨೩-೩೯); ಕಾಪಲುಡೋಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಊರ ಎರೆಯನ್ನು ಗಸ್ತುತಿರುಗಬೇಕು (ಬಿಳುಮ. ೧). [?]

ಎರೆಊರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎರೆಊರ ಕಾಡಿಗಾವುಣ್ಣ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡು ಪೇ. ೧೪-೭; 995 ?).

[ಎರೈ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಎರೆಕಬ್ಬಿಣ (ನಾ). ತಾಂಡವಾಳ: "ಮೊದಲಿಗೆ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಂದು ರೂಪವು ಎರೆಕಬ್ಬಿಣ (cast-iron) ಎನ್ನಿಸುವುದು" (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1948). 'ಬೇಡುಕಬ್ಬಿಣ' ಪರಾ.

[ಎರೈ (< ಎಜ್ಜಿ) + ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕಬೊನ್)]

ಎರೆಕಾಡು, ಎರಗಾಡು (ನಾ). ಎರೆಯ ಹೊಲ: ಪನ್ನೆಸೆ ಉಣ್ಣರು ತಾಟೀಯರ್ಗೆ ಎರೆಕಾಡು ಇಪ್ಪತ್ತೈಮತ್ತರು (ಸೌ ಇ ಇ. IX-I, ೪೭-೭; 9ನೆಯ ಶತ). ಎರಗಾಡು: ಎರಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕಿಸುಕಾಡು' ಪರಾ.

[ಎರೈ + ಕಾಡು]

ಎರೆಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಎರೆಭೂಮಿಯ ಗಡ್ಡೆ: ಬೆಳವಾಡಿ ಗ್ರಾಮದಲು ಎರೆಗಡ್ಡೆ ಸ್ಥಳದಲು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೦೩-೧೧; 1589).

[ಎರೈ + ಗಡ್ಡೆ (< ಗಜ್ಜಿ)]

ಎರೆಗಿಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಹಾರವಾಗಿ ಭ್ರಮಿಸು. ೨. ಎರೆಹುಳುವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸು: ಮಿಳಿಪರುಣಧ್ವಜಂಗಳನೊಂಗೆಗೆತ್ತು ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಪೊಳೆವಳವಳಿಗಳ ಕರ್ಮಕೆ ಬಾಳಿಗಳಂ ತಿಮಿ ನುಂಗಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬ ಶೂದ್ರಕ). [ಎರೈ + ಗಿಲು]

ಎರೆಗುಲಿತನ (ನಾ). ಸ್ವಾಮಿಘಾತಕತನ: ಪ್ರಭುದೋಹದ ಎರೆಗುಲಿತನದ ಶಾಪಗ್ರಸ್ತವಾ ಅಭದ್ರವಂಶದ ಮುಳ್ಳಳಿಯು (ಮಂತ್ರಕ. ೭೬-೩).

[ಎರೆಗುಲಿ + -ತನ]

ಎರೆಗೆಡಜು (ಕ್ರಿ). ಎರೆಯನ್ನು ಚೆಲ್ಲು; ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಹರಡು; ಚರು ಹಾಕು: ಬಲೆಯೊಡ್ಡಿ ತೋಹುಗೊಂಡೆರೆಗೆಡಜು ಬೆಳ್ಳಾರ ಸುತ್ತಿ ಸರಿವ ಬಿಗಿನ ಸಂಕಟಬೇಡ (ಹಜಕಾ. ೫-೨೦). [ಎರೈ + ಕೆಡಜು]

ಎರೆಗೆಯ್ಯಾ (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಡು: ರುಧಿರೋದ್ಗಾರಿಯಂ ಪಿಡಿದು ತೂಗುತಿರ್ಪುದುಮುರಗಕೇತನನೆರೆಯ್ತುರಗರಾಜನಂತೆ ಬೆನ್ನನೆ ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೮೭ ವ). [ಎರೈ + ಕೆಯ್ಯಾ]

ಎರೆಗೆಯ್ಯಾ (ನಾ). ಎರೆಹೊಲ: ಎಳೆವಣ್ಣ ಮೆಯ್ಯ ಕೋಮಲ ನಖಲೇಪಿ ಯಂತಿರೆಗೆಯ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅಜುಗೆಯ್ಯ] ಕೊಳಾದುವು ಕೊಡೆ ಬೀಡೆಗಳ (ಜಗವಿ. ೧೪-೭). [ಎರೈ + ಕೆಯ್ಯಾ]

ಎರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಪಡೆ: ಅಡಸುವ ಕಾಳದಂಡಮೆರೆಗೊಳ್ಳುತೋರಗನೆಂಬ ಶಂಕೆ ನೂರ್ಮಡಿಸಿರೆ (ಕಾದಂಪು. ೧೮೪); ಮುಳಿಯದೆ ಕಾಲಮಲ್ಲದೆರೆಗೊಳ್ಳುವು [ಪಾಠಾಂ. ದಿರೆಕೊಳ್ಳುವು] ಪಾವುಗಳ (ಜೀವಸಂ. ೬೬-೬); ಭರದಿಂದನೆ ಬಂದಾ ರವಿ ಶಶಿಗಳನೆರೆಗೊಂಡಕ್ಕಿಸದಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೬೦).

[ಎರೈ + ಕೊಳ್ಳಾ]

ಎರೆಚೀಲ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಚೀಲ: ಪಕ್ಷಿಗಳ ಅಥವಾ ಕೀಟಗಳ, ಜೀರ್ಣಾಂಗದ ಅದಿಭಾಗ; ಎರೆಚೀಲ (Craw. ಇಂಕನಿ).

[ಎರೈ + ಚೀಲ]

ಎರೆಡಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶಾನ್ತ ನೂರುಂ ಎರೆಡಿಯೂರುಳುಂ ವಸ್ತ ತೂವ್ವು ಕಟನಿಯುಂ ಅವರ ಮನೆಯುಂ ಪಾಳುಟ್ಟುಂ ಪ್ರಸಾದಜ್ಞೆಯ್ಯಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫-೧೦; 750); ತಿರುವೆಣ್ಣಡಯ್ಯನ್ ಎರೆಡಿಯೂರ ಪೆಟ್ಟುಉಗೊಳೊಳಾನ್ವಿಡು ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೦೮-೪; 950).

[ಎರೆಡಿ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಎರೆತ್ತೆ (ನಾ). (ನೀರು) ಎರೆಯುವಿಕೆ: ಮಿಡ; ಮಜ್ಜನ; ಸ್ನಾನ; ಎರೆತ (Bath. ಇಂಕನಿ). [ಎರೈ (< ಎಜ್ಜಿ) + -ತ್ತೆ]

ಎರೆತ್ತೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಎತ್ತು, ಕೋಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರ. [ಎರೈ + -ತ್ತೆ]

ಎರೆತ್ತೆ (ನಾ). ಬೇಡಿ ಕೆ: ಅರಸಗೆ ಉಡುಪೆಂದರೆ ಬಲು ಅಸೆ . . . ಉಡುಪಿನಾಸೆಗರಸಸ್ತು ಎಂದ ಅವರೆರೆತೆಕ್ಕಿಕ್ಕೂ "ಹೂ" ಎಂದ (ಗಣೇಶ. ೬೦-೧೩). [ಎರೈ + -ತ್ತೆ]

ಎರೆಪಡಿ (ನಾ). (?): ಬೆಳ್ಳೆಲ್ಲ ಸರಡೆ ಪೆರೊಟ್ಟಿವ (ಯೆ) ಎರೆಪಡಿ ಎ (ಯೆ) (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೫೪; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎರೆಬುಳು, ಎರೆಹುಳು (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಹುಳು: ಎರೆಬುಳು ಗುಳ್ಳೆ ಮುಂತಾದುವು ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪ ಜಿಹ್ವೆಗಳುಂಟು (ಭರಜ. ೬೭-೯೭). ಎರೆಹುಳು: ದುಂಬಿಗಳಿಗೂ ಹೂವು ಕಾಯಾಗುವ ದಕ್ಕಾ, ಎರೆಹುಳುವಿಗೂ ಜನಗಳ ಆಹಾರಕ್ಕೂ ಯಾರು ತಾನೇ ಸಂಬಂಧ ಹೇಳಬಲ್ಲರು (ಕಗದ್ಯ. ೧೫೬). [ಎರೈ + ಪುಳು (< ಪುಟ್ಟಿ)]

ಎರೆಭೂಮಿ (ನಾ). = ಎರೆಕಾಡು: (ರೈಸಾಗ. ೫೪೭). [ಎರೈ + ಭೂಮಿ]

ಎರೆಮಣ್, ಎರೆಮಣ್ಣು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು; ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ಒಡಲಿಂದು ಬಲ್ಲಿಲಿಯಕ್ಕುಂ ಪಸಿಯೆರೆಮಣ್ ಗಡಿಗೆಯಿಲುಂ ಪಿಡಿದ ಮತಂ ನನ್ನೊಳಿದಂತಕ್ಕುಂ (ಸೌನಂದ. ೯-೧೧). ಎರೆಮಣ್ಣು: ಹತ್ತಿಯ ಪೈರು ಎರೆಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಚನ್ನಾಗಿ ಬರುವುದು (ವಿಜಾಭೂ. ೨೦). [ಎರೈ + ಮಣ್]

ಎರಿಮಣ್ಣು 'ಎರಿಮಣ್ಣ' ನೋ.

ಎರಿಮಿಗ (ನಾ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಆ ಹಾ ರ ವಾ ಗಿ ಉಳ್ಳ ಮೃಗ ; ಮಾಂಸಾಹಾರಿ : ಫೋಲಿಯಂಟನ್ ಇರದೆ ತಾನ್ ಕರ್ಚಿಕೊಳ್ಳನ ಕಯ್ಯ ನೆಂಬಂತೆ. ಎರಿಮಿಗದ ಮೇಣ್ ನಾಯ ಸುಪ್ಪಿವಕ್ಕೆ ಅನುಜ ಪಲ್ ಕುಪ್ಪಿ ಪಕ್ಕೆ (ಅಂತಿಗೂ. ೧೨-೨೩೬). [ಎರ್ದೆ + ಮಿಗ]

ಎರಿಯ 'ಎಪ್ಪಿಯ' ನೋ.

ಎರಿಯಪ್ಪ 'ಎಪ್ಪಿಯಪ್ಪ' ನೋ.

ಎರಿಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೊತ್ತಿಯೂರೆಯಮ ದಮ್ಮ ಯ್ಯನ ಮಗ ಶ್ರೀವಮ್ಮಯ್ಯ (ಎಕ. X. ಕೋಲಾರ. ೯೦-೮೮ ; 903).

[ಎರಿಯ (< ಎಪ್ಪಿಯ) + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ₁)]

ಎರಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡು ; ಸಂಗಮಾಡು : ಬಂಡುಣಿಗ ಳಂತಿಹರು ಬಂಡನೆಯಾಡುವರು ಕಂಡುವನು ಹೊರಳಿ ನುಡಿದರು ಹಾರು ವರು ಭಂಡರೆಂದಜುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೯೮). [ಎರ್ದೆ + ಆಡು]

ಎರಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಡು : ಇದಿರೊಳ್ ಪಟ್ಟಿರೆಯಿಕ್ಕುತಿರ್ಪ ಪದದೊಳ್ ತ್ರಿಬ್ರಹ್ಮಧಾಗ್ರಾನ್ನಿ ತನ್ನದರಾವಾಸಮನುರ್ವುತಿರ್ಪ ಪದ ದೊಳ್ ದುರ್ಗಂಧಿ ಜಾತ್ಯಂಧ ಮೆಟ್ಟಿದೊಡೆ... ಕೊಂಡುದು ಕೃಷ್ಣೋರಗಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೪೫). [ಎರ್ದೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎರಿಯಿಸು 'ಎಪ್ಪಿಯಿಸು' ನೋ.

ಎರಿಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಪೊರೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು, — ಸುಲಿ : ಮೊಗಸಿತರಿ ಬಲವನನುಸಾಲ್ಪಕನ ಸೇನೆಯೊಮ್ಮೊಗದೊಳಿರೆಯುಗಿದ ಫಣಿಕುಲದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೧೩). [ಎರ್ದೆ + ಉಗಿ]

ಎರಿಯೆ (ನಾ). ಒಡತಿ ; ವಲ್ಲಭಿ : ನನ್ನ ಕಟ್ಟಳತೆಯನ್ನು ನೀನರಿಯೆ ನನ್ನ ಎರಿಯೆ (ಮಂತ್ರ. ೫೬-೧೦). [ಎರ್ದೆ (< ಎಪ್ಪಿ) + -ಎ]

ಎರಿವ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷು ಕ ; ಯಾ ಚ ಕ : "ಎರಿವನೆನೆ ಬೇಡುವವಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೬). [< ಎರ್ದೆ]

ಎರಿವಚ್ಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗಾರರನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪು ಮಾಡಿ ಆ ಟಿ ವಾ ಡು : ಹರಿಣ ಕ್ರೀಡನಮೆಂಬುದನೆರೆವಚ್ಚಾಡಲ್ ವಸುದೇವ ನಂದನರ್ ಬಗೆದಂದರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೫೨) ; ಎರಲೆಧೀಂಕನಾಡಲೆಂದಿರ್ಬ ರಿರ್ಬರೊಂದಾ ಗೆರೆವಚ್ಚಾಡುವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೪-೫೨ ವ). [ಎರ್ದೆ + ಪಚ್ಚು + ಆಡು]

ಎರಿವಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸಂಗಡಿಗರನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪುಮಾಡು : ಕೊಳ ನೊಳ್ ಕೊಳನಾಡುವಂತಿರೊಪ್ಪಿದರಾಗಳ್ ಅದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮೊಳಿವಚ್ಚು ಕೊಂಡು ಮತ್ತರಂಗಿಯ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೪ ವ). [ಎರ್ದೆ + ಪಚ್ಚು]

ಎರಿವಟ್ಟು 'ಎಪ್ಪಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರಿವೆಯ (ಕ್ರಿ). ಸಹವಾಸವನ್ನು ಪಡೆ ; ಸಂಗವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಅನುರಾಗಹೊಂದು (?) : ಸರಸಕಲಾ ಪ್ರಾಥಮ ಸಾರಸಾಕ್ಷಿಯ ಅರವೆಪ್ಪಿಮಟಿಯ ಅಸಿಯಳ ಎರಿವೆತ್ತ ಕೇಳಿಗೆ ಗೊಳಿಸು ರಂಗಾಯಂಬ ತರಳಿಯ ತ ಕೈ ಯಂ ದ ಹು ದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೫-೨೯). [ಎರ್ದೆ + ಪೆಯ]

ಎರಿವೇಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇನ್ನರಸಂ ಜೋಡೂರಾಳ್ಳಿ ಅಳಿ ಪೇಸಲ್ಲೊನ್ನಾನ್ ಪಲೂಂಬರಾ ಎರಿವೇಳಿ ಅಳಿ ದೇವರ್ಗಿ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೮-೧೧ ; 1080). [?]

ಎರಿಹುಳು 'ಎರಿಬುಳು' ನೋ.

ಎರಿಹೊರೆ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ಚರ್ಮದ ಪದರ. ೨. (ಆಲಂ) ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ಎಂದೆಂದುಮಿನಿಯನೊಳೆರೆಹೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಚಂದದಿಂದ ದೇಯೊಳು ನಿಂದ (ಹದಿಬ. ೪-೨). [ಎರ್ದೆ + ಹೊರೆ (< ಪೊರೆ)]

ಎರಿಹೊಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ ; ಎರಿಭೂಮಿ ; "ಎರಿ ಹೊಲ : ಕರೆಹೊಲ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫) ; ಮೂರು ಎಕರೆ ಎರಿಹೊಲ, ನಾಲ್ಕಂಕಣದ ಹೆಂಚಿನಮನೆ-ಇಷ್ಟೆ ಇರುವ ಹಿರಿಯರ ಆಸ್ತಿ (ಬಳುಮ. ೨) ; ಎರಿಹೊಲವಿರಬೇಕು ಕರೆ ಹೆಂಡತಿಯಿರಬೇಕು (ಗಾದೆ).

[ಎರ್ದೆ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಎರಿ (ನಾ). ಹುಚ್ಚು ; ಮರುಳುತನ.

ಎರಿಬಿರಿ = ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟಿ ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ : ಅಣ್ಣವರು ಕೊಂಚ ಎರಿ ಬಿರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಅವನು ಭಾವಿಸಿ (ನಟಸಾ. ೫೭೬).

[← ತಲು. ವಟ್ಟಿ]

ಎರ್ಕೆಯ್ (ನಾ). ಎಳುಕ್ಕೆ, — ಮೊಳ (?) : ದೇವರ್ಗಿ ಎರ್ಕೆಯ್ಯ ಮನೆಗಳ್ ೧೩ (ಸೌಇ. IX-i, ೮೬-೪೩ ; 1050). [?]

ಎರ್ಕೆ 'ಎಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಎರ್ಗ 'ಎಗ್ಗ' ನೋ.

ಎರ್ಗು₁ 'ಎಪ್ಪಗು₁' ನೋ.

ಎರ್ಗು₂ 'ಎಗ್ಗು₂' ನೋ.

ಎರ್ಣೆ 'ಎಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಎರ್ತರ 'ಎತ್ತರ' ನೋ.

ಎರ್ತು 'ಎತ್ತು' ನೋ.

ಎರ್ತುಗಾಣಿ, ಎತ್ತುಗಾಣಿ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಆಡಿಸುವ ಗಾಣಿ ;

ಎತ್ತಿನ ಗಾಣಿ : ಎರ್ತುಗಾಣಿಮುಂ ೧೨ ಮನೆಯ ಸಾಮ್ಯ ಮುಂ ೧ ಕಯ್ಯಾಣಿಮುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦-೨೦ ; 1050). ಎತ್ತುಗಾಣಿ : ಎತ್ತುಗಾಣಿ ೧ ಕೈಗಾಣಿ ೧ (ಸೌಇ. XI-i, ೧೦೭-೧೫ ; 1050) ; ಎತ್ತು ಗಾಣಿವೊನ್ನು ಕೈಗಾಣಿವೊನ್ನು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೩-೨೫ ; 1071).

[ಎರ್ತು (< ಎತ್ತು₁) + ಗಾಣಿ]

ಎರ್ದಾಟಿ 'ಎಲ್ದಾ' ಪರಾ.

ಎರ್ದೆ, ಎದೆ, ಎಪ್ಪಿ (ನಾ). ೧. ಹೃದಯ ; ಉರ ; ವಕ್ಷ : "ಎರ್ದೆ ಕಮಂಡಲ ಗುಂಡಿಗೆಯನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫) ; "ಎರ್ದೆಯೆಂದುಂ ಹೆದೆಯೆಂದುಂ ಹೃದಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೭-೫೬೦) ; ಮಲಯಾಳಿನುಂ ಮಲಯಜ ಜಲಮುಂ ಶಶಿಕಿರಣಮುಂ ವಿಯೋಗಿಗಳೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿ ದುರ್ವು (ಕವಿರಾ. ೩-೩೨) ; ನಲ್ಲಂಬಿಂದಿನ ಪುಪ್ಪಬಾಣನೇರ್ದೆಯಂ ಬೆಂಬಿಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳಾಗಿ ತಕ್ಕಿಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟಿರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಜಂಗಮಲತಾ ಸಲ್ಲಿಲೆಯರ್ ಬಾಲಿ ಯರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೫೧ ಶೂದ್ರಕ) ; ಅಲರಂಬಿಂ ಬಿರಿದೇರ್ದೆಯೊಳ್ ನಿಲಿ ಲಪ್ಪಗುಮೆ ಸದ್ಗುರುಪದೇಶಾಮೃತಂ (ಕಾದಂಪು. ೫೪೩) ; ಗಿರಿಯಂದದಿ ನತಿನಿತ ಸುಕವಿ ವಾಕ್ಯುಲಿತಂ ಬೀಟ್ಟಂದೊಡಮೇರ್ದೆಯಂ ಸೀಳೊಡ

ಮೊಂದಕ್ಕರಮಿಲ್ಲನಿಪ್ಪ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೨೫) ; ಜಲ ಜಾಕ್ಷಿಯರ ಕುಸ್ತರಿ ಸಿ ವಿಯೋಗವಾಂತಲರಂಬಗೆರ್ದೆಯನೊಡ್ಡುವರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೬). 'ಎಂಟೆರ್ದೆ' ಪರಾ. ಎದೆ : ೧. "ಹೃದಯ ಮುರವಾ ವಕ್ಷಮಾ ವತ್ಸಮೆಂದನಲ್ಲಿದೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೩) ; ಕಂಡವರೆದೆ ನಡುಗಲ್ತಾಂ ಮಿಂದುಗಳಂ ಪಿಡಿದು ನಾಯುಮಂ ಪಂದಿ ಯುಮಂ... ಕಾದಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬) ; ಧೈರ್ಯದ ಕೆಚ್ಚಿನೆದೆ ಕರಗಿತ್ತು (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೮-೩೧) ; ನೋಟದಲಿ ಮದನಾಸ್ತ್ರ ವೆದೆಯಲಿ ನಾಟಿದು ವು ವಿಟರುಗಳ (ತೂರರಾ. ೧-೧೪-೨೪) ; ಭೋಗಿ ಯೋಗಿಗಳೆದೆ ಜುಮ್ಮುಜುಮ್ಮನೆ ನೇಮದಾಗಿ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆ ನಾಲಿಸಿರೊ (ಧರಜ. ೧-೧೪) ; ತಪದ ಕರಿ ನಕೆದೆಯ ಕೊಟ್ಟಿ (ಅನಕೇ. ೧೬-೨೦). ೨. ಧೈರ್ಯ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳುವ ಎದೆಯಿಲ್ಲ (ಕನಕ. ೩೬) ; ಎತ್ತು ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಎದೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

30

35

40

45

△ ಎರ್ದೆ: ೧. ಎಲೆ ಚೋಳಕ್ಷಿತಪಾಳ ಸನ್ನವಟ್ಟಿಯಂ ನೀಂ ನೀವಿ ಕೊಳ್ (ಎಕ. II, ೫೯-೧೧೧; 560); ವೈರಿಕೋಟಿಪುರಟ್ಟಂ ರಣ ರಂ ಗ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಳಂ ಮುಚ್ಚುರಿ ಸು ವರೆಟ್ಟಿಯ ಸೂಲಂ ದಳದಿಂ ಮುನ್ನಿಜುವ (ಮೈ. ೧೯೩೧, ೭೪-೪೦; 1053 ?).

ಎರ್ದೆಕಂದು=ಧೈರ್ಯಗುಂದು: ಲಸಿತ ದಿವ್ಯೋನ್ನತ ಶರೀರಂ ನಿಸಿತ ಶೂಲದ ಶೂಕ ನಿಹತಿಗೆ ಕುಸಿಯದೆದೇಕಂದದೆ ಮನಂಗುಂದದೆ (ಬ ಸ ಪು. ೩೯-೭೪). ಎರ್ದೆಸೋಲು=ಮನಸೋಲು: ರೂಪಿಗೆ ಸೋತನು ಚಕ್ರಿಯ ಸುತರ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತೆಗೆದೇಸೋತಾ (ಭರಣ. ೪೩-೧೦೩). ಎರ್ದೆಹಣ್ಣಾಗು=ಧೈರ್ಯಗುಂದು (*). ಎರ್ದೆಯೊಡೆ, ಎರ್ದೆಯೊಡೆ = ಎರ್ದೆಬಿರಿ; ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಂತಾಗು: ಮ ರಣ ದಿನಾ ದ ಖೇದದಿಂದೆರ್ದೆಯೊಡೆದಂತಿರೆ ಕೂಡೆ ಬೀಡೆವರಿದುವು ನಿರಂತರೋತ್ತಪನ ತಾಪದಿಂ ಪೆರ್ಗಿಜುಗಳ್ (ಪಂ ರಾಮಾ. ೭-೮೮); ಗುರುಪದವಿದಿಯಲಂಡಲೆವ ಮಾಯೆಯೆರ್ದೆಯೊಡೆವ ಗಂಭೀರವಚನದಿ ಪರಸ ಕಣ್ಣೊಳೆಯಲು (ಭಾಷಣಂ. ೨-೨೪); ಕೂರಂಕುಶದಲಾನೆಯ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಬೀದಿವರಿದುದು ಸುಭಟೆರ್ದೆಯೊಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯ. ೩-೧೩); ಇಂದಿನಿಂದ ತನಗೆ ವಿಧವೆಯನ್ನು ವ ರಲ್ಲ ಎಂದು ಅವಳು ಎರ್ದೆಯೊಡೆದಳು (ಗಂಗಾಸಾ. ೨೧). ಎರ್ದೆಯನ್ನಳ್, ಎರ್ದೆಯನ್ನೆ = ಹೃದಯದಂತಿರುವವಳು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳು; ನಲ್ಲೆ: ಕೈಕೆ ತಾಂ ಮಾಡುವಿಯನೆರ್ದೆಯನ್ನಳ್ಳಂ ಪಡೆದಳೈ ತನ್ನ ಸುಂದರ ತನೂಜ ಭರತಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧-೩೩); ಮೈದುನಂ ತಂದೀಯೆ ತಣ್ಣೀರ ನೀಂಟಿ ಸೊಗಸಿದಳು ಶುಕ್ರಾಷಣಾ ರಾಮನೆರ್ದೆಯನ್ನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೮-೪೫).

[ದೇ. || ತುಳು. ಎರ್ದೆ; ತೆಲು. ಎರ್ದೆ; ಪರ್ಜಿ. ಎರ್ದಂ, ಎರ್ದ್ರಂ. / ಸಂ. ಹೃದಯ.]

ಎರ್ದೆಕೊಳ್ 'ಎರ್ದೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಎರ್ದೆಕೊಳಿಸು 'ಎರ್ದೆಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗದ, ಎರ್ದೆಗದ (ನಾ). ಎರ್ದೆಯ ಬಾಗಿಲು; ಹೃದಯದ ಕವಾಟ. 'ಎರ್ದೆಗದಂಗಿಲು' ಪರಾ. ಎರ್ದೆಗದ: ಮದನನ ಮೊದಲಂಬು ನಮಗೆ ಸೋಲದರೆದ ಗದವನುಗಿದು ಧೈರ್ಯಗಿರಿಯ ನುದುರುಗುಟ್ಟುವುದು (ಕಂನವ. ೩-೮೩). [ಎರ್ದೆ + ಕದ]

ಎರ್ದೆಗದಂಗಿಲು (ಕ್ರಿ). ಎರ್ದೆಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚು: ಹರಹರನಾ ಕಣ್ಣಾಗಿಂ ಪುಗಿಸಿಯನಿಜುಪತೆಯಿರವನುಳಿದೆರ್ದೆಗದಂಗಿತ್ತೋ ಯನ ಲೊರ್ವ ತರುಣ... ಇರವದೇಂ ಚಿಲ್ವಾದುದೋ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೩೯).

[ಎರ್ದೆಗದ + ಕಿಲು]

ಎರ್ದೆಗರಗು, ಎರ್ದೆಕರಗು (ಕ್ರಿ). ಎರ್ದೆ ನೀರಾಗು; ಮರುಕಗೊಳ್ಳು; ಅನುಕಂಪಿಸು: ಕುಡಿ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರಗಿಸಿ ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ಲೋಹ ರಸಮನೆರ್ದೆಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕ] ರಗುವಿನಂ (ಅದಿಪು. ೫-೮೩); ಬಿದ್ದಾ ಹರಿಣನಂ ಕಂಡು ಹರಿಣ ಕಪವುತೆ ಕಂಬನಿಯನೆರ್ದೆಗರಗಿ ತನ್ನನೆ ಮಜದು ಗಾಯವನೊರಸಿ ಮೊಗದೊಳು ಮೊಗವನಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟುದೊಡನಸುವ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೨೯). ಎರ್ದೆಕರಗು: ಮುರಹರ ಕೃಷ್ಣ ಕಮಲಾಕ್ಷ ಮಗ ರಾಜಗಮನ ಸಲಹೆಂದು ಚೀಲದೊಡವನ ಮೊಗನೋಡಿ ಕರುಣದಿಂ ಕಟುಕರಿದೆಕರಗಿದುದೆಂತೊ ಹರಿನಾಮದೇಳ್ಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೨).

[ಎರ್ದೆ + ಕರಗು]

ಎರ್ದೆಗಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ಎರ್ದೆಯ ಕತ್ತಲು; ಹೃದಯಾಂಧಕಾರ: ಸಹಜವೊನಿಯ ಮಹದಾಘ್ನನಿಯ ಧೈರ್ಯಕ್ಕೆ ರಾಮನೆರ್ದೆಗಟ್ಟಲಳವ ಫೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೭-೧೯೩).

[ಎರ್ದೆ + ಕಟ್ಟಲ್ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಎರ್ದೆಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎರ್ದೆಯ ಕಲೆ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕಳಂಕ, —ದೋಷ: ಸರ್ವೋರ್ವಿಗಾನಂದಮಂ ವಾರ್ಧಿಗೆ ಪರ್ಜೆಮಾಡಿ ಮುನ್ನಂ ಬಜುಕೆರ್ದೆ ಗಟ್ಟಿಯಂ ತೋಜಿಯುಂ ಕಂಡು ಲೋಕಂ ಬಗೆಗೊಂಡಾಲಂ ಮೊಲಂ ಪುತ್ತರಲೆಯನುತದಂ ಕೂರ್ತು ಕೈಗೈಯೊಳನ್ನುಂ ಪೊಗಟ್ಟಪ್ಪರ್ ಭಾಪು ಲೋಕಕ್ಕುಪಕರಿಸುವನೊಳ್ ದೋಷ ಮುಂ ಸ್ತುತ್ಯಮಲ್ಲೇ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦). [ಎರ್ದೆ + ಕಟ್ಟಿ]

ಎರ್ದೆಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎರ್ದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುಕೊಳ್ಳು; ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಅಂತು ತೋಡುಂಬೀಡುಂ ಕಾಣಲಾಗದೆರ್ದೆಗಾಯ [ಲೆಕ್ಕ]ಯನೆಂಬತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಕ ಬಂಡಿಯೊಳ್ ತಂಡತಂಡದೆ ತೀವಿದ ... ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೯ ವ).

[ಎರ್ದೆ + ಕಾಯ್ (< ಕಾಯಿ)]

ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚು, ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಎರ್ದೆಯ ಕಿಚ್ಚು; ಹೃದಯದ ಸಂತಾಪ; ಮನದ ತಾಪ: ವೀರರ ವೀರ ವಿಮುಕ್ತಾಹಾರಂ ಭವದರಿ [ವಧೂ]ಸ್ತನದ್ವಿತಯಂ ಕಣ್ಣೀರಿಂ ಮಿಂದೆರ್ದೆಗಿಚ್ಚಿಂದೋರಂತಿರೆ [ಬೆಂದು] ಚರಿಸುತಿರ್ಪುದು ತಪಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೧); ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚುನಿಕ್ಕಿ ಪೋದಾತ ನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಸದೆಗರ ತಪದ ದೊ ಪ್ಪುವೆನೆ (ಮೋಹತ. ೩೦-೨೧). ಎರ್ದೆಗಿಚ್ಚು: ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಸುಡಿಸುವೆಚ್ಚುಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕುಂದುಗೊಚ್ಚಿ ಯಂಗಳ ಮಚ್ಚುಗಳು ಜನರಚ್ಚರಿಗಳೆರ್ದೆಗಿಚ್ಚುಗಳು ವಿಟರ (ಬಸಪು. ೪೦-೬೧); ವಿರಹಿಜನದೆರ್ದೆಗಿಚ್ಚು ಮನುಮಥನರಸುತನದಭಿಷೇಕ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯ. ೧೭-೧೭). [ಎರ್ದೆ + ಕಿಚ್ಚು]

ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು 'ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗಿಡು 'ಎರ್ದೆಗಿಡು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗುಂದು, ಎರ್ದೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಎರ್ದೆಗಿಡು: ಎಡರನಲ್ಲೆರ್ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎರ್ದೆ] ಗುಂದದುದುಬ್ಬದೆ ಪೊಡವಿಗಧಿಪತಿಯಾಗೆ ಹಿಗ್ಗದೆ ಬಡತನದಿ ಕಂಗಡೆ (ಅಮೃತ. ೧-೨೯). ಎರ್ದೆಗುಂದು: ಎಂತಹ ಸಮಯದ ಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಎರ್ದೆಗುಂದದೆ ಎದರಿಸಬೇಕು (ವಾರಾಕೃ. ೫).

[ಎರ್ದೆ + ಗುಂದು]

ಎರ್ದೆಗುಡು 'ಎರ್ದೆಗುಡು' ನೋ.

ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು, ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು, ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸು; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು: ಪೊಡೆಯಿಸು ಭೇರಿಯನಿಂದ ನಡೆಸು ಮತ್ಸೈನ್ಯಮಂ ಬಿಡಿಸು ಪಾಳೆಯಮನೆರ್ದೆಗಿಡಿಸು ಗೂಳೆಯಮ ನುಜೆ ಪಿಡಿದು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೨೨). ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು: ರಾಜಕುಮಾರಕರನೆದೆ ಗಿಡಿಸಿ ವಿಕ್ರಮವು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೮-೭೮); ಕಾಳ್ಕೊಳೊಡೊಡ್ಡುಗಳೆನೆದೆಗಿಡಿ ಸಿದುದು ನೋಳ್ವವರ (ಕಂನವ. ೧೧-೧೯); ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರು ಧೀರ ಳಾಗು (ಅರಳು. ೨೪೨-೧೪). ಎರ್ದೆಗಿಡಿಸು: ಕೂರ್ವಿಂ ನಿನ್ನನೆರ್ದೆ ಗಿಡಿಸುವುದರನ್ನೆರ್ದೆಗಿಡಿಸವೆ ಲತಾಂಗಿ ಕರಿನಕುಚಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೩). [ಎರ್ದೆಗಿಡು + -ಗಿಡಿಸು]

ಎರ್ದೆಗಿಡು, ಎರ್ದೆಗಿಡು, ಎರ್ದೆಗಿಡು, ಎರ್ದೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯ ಗುಂದು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಎನಗಿಜುವಟ್ಟಿಯಂ ಕಿಡಿಸಿ ನಿಮ್ಮಳವಂ ಪೆಲಗಿಕ್ಕಿ ನೀಮುಮಿಂತಿನೆರ್ದೆಗಿಟ್ಟರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೯); ಅದನಾಂ ಕೇಳ್ವೆರ್ದೆಗಿಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯುಜುಗಿ ಸತ್ತಂತಾಗಿ (ಕಾದಂಪು. ೯೦೪); ಸಿಂಗದ ಕೈಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಹರಿಣಾಂಗನೆಪೋಲೆರ್ದೆಗಿಟ್ಟು ರಾಮ ಚಂದ್ರಾಂಗನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೭). ಎರ್ದೆಗಿಡು: ಅದೆ ಬಂದ ರಾಯನೆಂದನೆ ಕೇಳ್ವು ಮನ್ನೆಯರೆದೆಗಿಟ್ಟು ಚಾವಡಿಯೊಳಗೆ ಮದಗಜಯೂಥ ಕಂಠೀರವ ಬರೆ ಕಂಡು ಗದಗದಿಪಂತೆ ಬೆಚ್ಚಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೨-೪೬); ಖೇಡೆಯದ ಕೆಂದಿ ಸಿಲುರವಳೆಗೆ ನಿಡುವಾಳ ಮಿಂಚಿಗೆ ಖಚರನೆದೆಗಿಟ್ಟು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೩-೩೪).

ಎರ್ದೆಗಿಡು : ತನ್ನ ನಾಣ್ಯಾಸನೆ ಬಗೆದತನುಪರಿತಾಪಿತ ಶರೀರನುಮಾಗಿ ಶಂತನು ಕರಂಗೆರ್ದೆಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೧ ವ); ಮಿಂಡರ್ ದಂಡದತ್ತೂಳ್ಕಲಗನಂತೆರ್ದೆಗಿಡೆ (ಧರ್ಮರಾಜ್ಯ. ೨-೭೯); ಎರ್ದೆಗಿಡೆ ಬೇಡ ಕೇಳು ಕುವರಿ ನಿನ್ನಿಂದೆ ನೋಡಿದೆ ಮಹದಾದಿ ಲೋಕಗಳ (ಮೋಹತ. ೨೦-೭). **ಎರ್ದೆಗಿಡು** : ನುಡಿದನೆ ಕಾವುದನೆ ಎರ್ದೆಗಿಡದಿರು 5 ಜವನಿಟ್ಟ ರಕ್ಕೆ ನಿನಗೀವುದನೆ ನುಡಿದನೆ ಏ ಅದು ಕಯ್ಯದು ನುಡಿದುದು ತಪ್ಪುಗುಮೆ ಗಂಗಳೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೭; 974).

[ಎರ್ದೆ + ಕೆಡು]

ಎರ್ದೆಗೆಚು (ನಾ). ಎದೆಯ ಕೆಚ್ಚು, —ಧೈರ್ಯ : ಅಸುವಿಂ ಬರ್ಚಿದ ನಿಜಸತಿಗಂಡೆರ್ದೆಗೆಚುಟಾದಾ ವಜ್ರ ಮುಷ್ಟಿ ವಿಹ್ವಳ ನಾದಂ 10 (ನೇಮಿಪು. ೭-೨೮). [ಎರ್ದೆ + ಕೆಚು (< ಕೆಚ್ಚು)]

ಎರ್ದೆಗೇಡಿ, ಎದೆಗೇಡಿ (ನಾ). (ಜನರ) ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು, —ಹಾಳುಮಾಡುವವನು; ಮನ್ಮಥ : ವಿಘ್ನಾಯತ ಶಿಷ್ಯ ನೆರ್ದೆ [ಪಾಠಂ. ಎದೆ]ಗೇಡಿಯ ಪ್ರಲಂಬಳ್ಳು ತಾನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ವಿಘ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಮನೆಮಂಚಿಸಬೇಕೆಂದು ಲಗ್ನವ ಪೇಶ್ವನನುಜಗಿ (ಮೋಹತ. ೧೫-೧೩). **ಎದೆಗೇಡಿ** : ನೀಲೋತ್ಪಲಗಾಡಿ ವಿರಹಿಗಳೆದೆಗೇಡಿ 15 ಜ್ವಾಲಾಂಬಕ ಪುತ್ರ ಶತ್ರು ಹಾಲಾಹಲ ಬಂಧು (ಮೋಹತ. ೧೭-೫೭).

[ಎರ್ದೆಗೇಡು + -ಇ]

ಎರ್ದೆಗೇಡು, ಎದೆಗೇಡು (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಗುವ ಹಾನಿ, —ದುಃಖ : ನೋಡದೆ ನುಡಿಸದಿದೋಡೆ ಮಾಣು ಸಂಜ್ಞೆಯಮಾಡರೆ 20 ಮನವೇದನರು ಕಾಡಲುಚಿತವಲ್ಲ ಕರುಣದಿಂದೆನ್ನೆರ್ದೆಗೋ[ಗೇ]ಡ ಚಿತ್ತೈ ಸಂದಳಬಲೆ (ಮೋಹತ. ೯-೭). **ಎದೆಗೇಡು** : ಗದೆಗುಡುಗೆಯ ರುಲ್ಲು ರುಲ್ಲೆಂದು ತಳವಾಜರಿ ಬಂದರೆಂದು ಕಾತರಿಸಿ ಬೆದೆಗಾತಿಯರನು ಬಿಟ್ಟಿ ಗಲುವ ಪರಳಿಗರೆದೆಗೇಡನೇನ ಬಜ್ಜೆಪನು (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೫).

[ಎರ್ದೆ + ಕೇಡು]

ಎರ್ದೆಗೊಡು, ಎದೆಕೊಡು, ಎದೆಗೊಡು, ಎರ್ದೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಧೈರ್ಯಕೊಡು; ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸು : ಅಂತು ದುರ್ಯಶಪದಮುಂ ದುಷ್ಕರಮುಂ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯಮುಂ ದುರ್ಘಟಮುಮೆನಿಪಡೆಯೊಳೆರ್ದೆಗೊಟ್ಟ 25 ದೊಂದವಜ್ಜೆಯಿಂದೆಸಗಿದಪಂ ವಿಷಮಾಸ್ತ್ರಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೮೫೭). ೨. ಮೊಲೆಯೊಡು : ತಾರಾಕ್ಷಿದೇವಿಯರ್ ನಿನ್ನಾಗ ಮನಕಾಗಿ ನೋಂತಿಹರ್ ಪಸಿದು, ಶಿಶುನ ಜ್ರಾಂಗಿರ್ದೆಗೊಡದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೧೭-೧೪೪). **ಎದೆಕೊಡು** : ೨. ಮಗುವಿನಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಲೂಡುವವರು ಯಾರು? ನೀವೇನು ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಎದೆಕೊಡಲು ಬಂದೀತೇ? (ಪುನರು. ೨೮೭). ೩. “ಧೈರ್ಯತಾಳು” (ಜಾನಕೋ. ೨೫). **ಎದೆಗೊಡು** : ೪. ಎದೆಯೊಡು, —ಚಾಚು; ಎದುರಿಸು : ನಾರಿ ಕೇಳು ನಿನ್ನಯ 30 ಧೈರ್ಯವ ಕದಲಿಸದಿರು ಕಾಮಶರಕೆ ಎದೆಗೊಡದಿರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೫೭); ಹೊಸಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಎದೆಗೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು (ಕವಿಕ. ೩೫). **ಎರ್ದೆಗುಡು** : ೧. (ತೂಗುಂದಲೆ ಯಿಂದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿ ಎರ್ದೆಗುಡುವನು) (ಬಿಟ್ಟು. ೧೦೩-೯).

ಎದೆಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲು = ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ಕಾಶಿನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ವರು ಎದೆಗೊಟ್ಟು ನಿಂತು ಚತುರೋಪಾಯಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಿದರು (ಗುರುದ. ೧೦). [ಎರ್ದೆ + ಕೊಡು]

ಎರ್ದೆಗೊಳ್, ಎದೆಗೊಳ್, ಎರ್ದೆಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊ ; ಸಮ್ಮತಿಸು ; ಒಪ್ಪು : ಭೂಮಂಡಳಪತಿಗಿಜಾಪಿ 45 ದೊಡೆರ್ದೆಗೊಂಡದಜ ಫಲಂಗಳನಿತುಮಂ ಮನು ತಿಳಿದಂ (ಆದಿಪು. ೭-೨೮); ಏನೆರ್ದೆಗೊಂಡ ಕಜ್ಜಮನೆ ಪೇಟ್ಟಿಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೩);

ಸ ಮ ಯೋ ಚಿತ ವಿದು ರಾತ್ರಿವಿಹಾರಂಗೆಯಲೆನಲದನೆರ್ದೆಗೊಂಡು (ಉದ್ಭವೇ. ೪-೧೫); ಪೊಸತೆನಿಪ ವೈಡೂರ್ಯದಾ ನಿಟ್ಟಿಸುವವರ ದುಮ್ಮಾ ಸವಂ ಸ್ತಂಭಿಸುವ ಮಾನಸ್ತಂಭವನು ನೃಪಹಂಸನೆರ್ದೆಗೊಂಡ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೪-೩೦). ೨. ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊ : ಅಂತುಮಿಂತುಮಾ ತಾಣದೊಳ ಮೋರ್ಕಾಲಂ ಪೋದುದು ಆದೊಡಮಾರುಮೆರ್ದೆಗೊಂಡರಿಲ್ಲಂ (ಆದ್ವತ. ೨೭-೨೭). ೩. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು ; ಮನೋಹರವಾಗು : ಶ್ವೇತನ ಬಿಲ್ವೊಳಿರ್ದ ಮದನಾರಿಯ ರೂಪೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೮); ಲೋಕ ಮನೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳು ಚಂದ್ರಿಕೆಗೆ ಸೋಮುರ್ದಿ ತೋಮೋಲೆ ಮೂಡಿದಂತೆ (ಅನಂ ಪು. ೪-೯೨). **ಎದೆಗೊಳ್** : ೧. ಇಜಾವ ಕಾವ ಗುಣಂಗಳೆ ಸಾಜಮೆಂದು ಕೇರ್ದೆಗೊಳ್ಳೊಡ್ಡು 15 ಜೀಂಕರಿಸೆ ರಾಜಗುಣಕ್ಕಳವಟ್ಟುನೊಕ್ಕನಂ ಪೆರ್ಗಡೆಯಂಬುದೇ ಧುರಕೆ (ಎಕ. VII, ೨೩ಮೊ. ೧೦-೪೧; 1085). ೨. ಹದಿನ ಹಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯ ದಂಗಡಿಯನಲೆದೆಗೊಂಡುದಾ ಸೂಳೆಗೆರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೨೪).

ಎರ್ದೆಕೊಳ್ : “ಎರ್ದೆಕೊಳ್ಳಿಸು” ಪರಾ. [ಎರ್ದೆ + ಕೊಳ್ಳು] **ಎರ್ದೆಗೊಳ್ಳಿಸು**, ಎದೆಗೊಳ್ಳಿಸು, ಎರ್ದೆಕೊಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಒಳಗು ಮಾಡು ; ಗೆಲ್ಲು : ಸತಿಮೇಲ್ವ 20 ರಿವುದನುಚಿತವನುಸಾಯದಿಂದೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳಿಸಲ್ವೆಯೊಂದು (ಉದ್ಭ. ೩-೨೯ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸು ; ಹೃದಯಂಗಮವಾಗು ; ಮನೋಹರವಾಗು : ಕಳಕಳಪಮರಿಯರಂ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಬಗ್ಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಾಮಕಾಮುರ್ದ ಕರಸಂಚಳನಮನೆ ಪೋಲ್ವು ಕರಮೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳಿಸಿದು ದಾಕೆಗಳ ವಿಭ್ರಮಭೂಭಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೫); ಮುತ್ತಂ ಮೆಟಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ ಪೇಟ್ಟುಟಗವಿಗಳ ಕವಿತೆ ಬುಧರನೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೫). **ಎದೆಗೊಳ್ಳಿಸು** : ೧. ಸುರಸುದತಿಯರಾ ನಗುವ ರೂಪಿನ ನೀಜೆ ಕೈಸಾರುವಾಗೆಂದು ನಗುತೆದೆಗೊಳ್ಳಿಸದಳೊಡನೆ (ಭರಜ. ೩೭-೯೨). ೨. ಶಿಶುಪತುಗಳಿಗೂ, ಖಗನಾಗಗಳಿಗೂ ರುಚಿಕರವಾದ 25 ಗಾನವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಎದೆಗೊಳ್ಳಿಸುವುದು ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ (ಕಾಂಪೂಜ. ೧೧). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಇದು ಹಿತವೆಂದವರಿತ್ತುಪದೇಶವನೆದೆ ಗೊಳ್ಳಿಸುವುದೆ ಸಗುವುದು (ಹದಿಬ. ೪-೧೨). **ಎರ್ದೆಕೊಳ್ಳಿಸು** : ೨. ಸಂದೇಶಮನೆಗೆ ವಿಶ್ವರಹಸ್ಯಮಂ ಸಾರಿ ಎರ್ದೆಕೊಳ್ಳಿಸೆ (ಸಂಸಪ. ೩೦-೪). [ಎದೆಗೊಳ್ (< ಎರ್ದೆಗೊಳ್) + -ಇಸು]

ಎರ್ದೆದಲ್ಲಣ, ಎದೆದಲ್ಲಣ, ಎದೆದಲ್ಲಳ (ನಾ). ೧. ಎದೆಯ ತಲ್ಲಣ ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭಯ, —ಅಂಜಿಕೆ : ತುಂಬಿಯ ಗೀತಶಾಲೆ ಚೈತ್ರನ ತೊಡಪೋತಗಲ್ಲರೆರ್ದೆದಲ್ಲಣಮೋಪರ ಸೈಪು ಕಾಮನಂಚಿನ ಕಣ... 30 ಎಂದಲರ್ದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಹರಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೭೦). **ಎದೆದಲ್ಲಣ** : ೧. ಪ್ರತಿಮಲ್ಲರಾ ವ್ಯೂಹವನು ಮುಱದೆದೆದಲ್ಲಣವ ಮಾಡಿದರು ಮಗಧನ್ಯಪಾಲ ಮುಖ್ಯರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೩-೮). ೨. ಎದೆಯನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸುವವನು ; ಭಯಕಾರಿ : ಕೀರ್ತಿಮಾನಿನಿಯ ವಲ್ಲಭಂ ಪರವಾದಿಗಳಿಗೆದೆದಲ್ಲಣಂ ಹರಮೂರ್ತಿ ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ಮೊರಟರ ಬಂಕಿಮ ದೇವನು (ಬಸಪು. ೪೯-೧೮); ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ರಾಯರೆದೆದಲ್ಲಣರೆ ಭಾರಿಯ ಬಾಹು ವಿಕ್ರಮರೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೯-೭) **ಎದೆದಲ್ಲಳ** : ೧. ತಾವು ಮರ್ತ್ಯರು ಪೂರ್ವಯುಗದವರಾವು ತಮ್ಮಂತರವ ನೋಡದೆ ದೇವರೆದೆ 45 ದಲ್ಲಳ [ಪಾಠಂ. ಣ]ದ ಲಂಕೆಯ ತಾನನೀಕ್ಷಿಸದೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೩೭).

[ಎರ್ದೆ + ತಲ್ಲಣ]

ಎರ್ದೆದಾಣ (ನಾ). ಹೃದಯದ ಸ್ಥಾನ ; ಮನಸ್ಸು : ಕಾಣುತೀಶನ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಮಹಾಸತಿಯರೆರ್ದೆದಾಣಮಲರ್ಗಣೆಗೆ ನೆಲೆದಾಣಮಾದುವು (ಚಿಬ್ಬ. ೨೦-೧೯). [ಎರ್ದೆ + ತಾಣ]

ಎರ್ಧದೇವಿ, ಎದೆತೆರೆ, ಎದೆದರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದೆಯನ್ನು ತೆರೆ; ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಹೇಳು: ದೂತ ಮುಖೋದಂತಂಗಳನಜ್ಞವುದು ಮತಿವಂತಂಗೆರ್ಧದೇವಿ ದನಲ್ತೆ ಜಾಯ್ಡೆದಾತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೬). ೨. (ದುಃಖದಿಂದ) ಎದೆಯೊಡೆ: ವ್ಯಸನೇನನಂ ಕಂಡು ಕರ್ಣನಂ ನೆನೆದೆರ್ಧದೇವಿ ದು ದುರ್ಯೋಧನನ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ನಿಮ್ಮಮ್ಮಂ ಕರ್ಣನಲ್ಲಿ ದನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೬ ವ). ೩. ಸ್ತನಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸು: ತೋಟಗಳ ಪುಳನತಳಂಗಳ ತೆಜಪುಗಳರೆದೇವಿ ಪೋಲ್ತು ವೆರ್ಧದೇವಿ [ಪಾ ಶಾಂ. ವೆಡೆತೆವಿ] ದಿರೆ ನಾಣಕದಿನದೆವೋಪಳ ಮಿಲುಗುವ ಘನ ಜಘನ ತಳದ ತೆಜಪಿನ ತೆಜನಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೪). ಎದೆತೆರೆ: ೧. “ದುಃಖಿಸು, ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಬಿಚ್ಚು” (ಕಂನುತು. ೧೩೧). ಎದೆದರೆ: ೨. ಆ ಉಭಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ, ಕವಿಯ ಎದೆದರೆಯುವ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಮಂದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೧೩೬). [ಎರ್ಧ + ತೆವಿ]

ಎರ್ಧದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತೋರು; ಕೆಚ್ಚನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು: ಏಜನೆ ಸೂಜಿಗೊಂಡು ನುಡಿವೀ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತನಾಸನಂ ದೋಜುವ ಬಲ್ಲುದೋಜುವೆರ್ಧದೋಜುವ ಕಯ್ಪೆಸರಂಗಳೆಮ್ಮನಂತೇ ಜವು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೦). [ಎರ್ಧ + ತೋಲು (< ತೋಲು)]

ಎರ್ಧನೀರ್ (ನಾ). “ಎದೆಯುದ್ದವಿರುವ ನೀರು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎರ್ಧ + ನೀರ್]

ಎರ್ಧನೋ (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಿರಿಕಿರಿಯಾಗು: ಅಚ್ಚುತಂಗಿನೀರ್ಧನೋವೆಯಪ್ಪೊಡದು ಕೂಡದು ಮೂವರೊಳೊರ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨). [ಎರ್ಧ + ನೋ]

ಎರ್ಧನೋವು (ನಾ). ಹೃದಯದ ನೋವು; ಎದೆಯ ಬೇನೆ: ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಕಾದಕಾಲು, ಹೊಸತುಪ್ಪ ಇವಿಷ್ಟನೂ ಸಾಟಿನಲ್ಲಿ ತೋಳು ಪಾನವಂ ಮಾಡಿಸಲು... ಕಮ್ಮ, ಎದೆನೋವು, ಜೀರ್ಣಜ್ವರಗಳನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೩). [ಎರ್ಧ + ನೋವು]

ಎರ್ಧಬೆಂಕೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೆಂಕೆ; ಹೃದಯದ ಸಂತಾಪ: ಇದು ನಿನಗೆ ಬಗೆಯೆಣಕೆ, ಎನಗೆ ಎರ್ಧಬೆಂಕೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೪-೨). [ಎರ್ಧ + ಬೆಂಕೆ]

ಎರ್ಧಯಂಟು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಮನಮುಟ್ಟು: ಉದಯಂಗೆಯ್ಯಂದೆನ್ನ ಕೊಂಡ ನೀನೆಂದಿದುವಿನೆರ್ಧಯಂಟು ಸೂರುಳಿಡಿ ಸುವ ತೆಜದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೨೯). [ಎರ್ಧ + ಯಂಟು]

ಎರ್ಧಯಾಣ್ಣ (ನಾ). ಹೃದಯೇಶ್ವರ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ: ಸೊಬಗಿನಾಗರ ಮೆಲ್ಲಿದನಿಚ್ಚಿಯಾಣ್ಣನೆಲ್ಲಿದನೆರ್ಧಯಾಣ್ಣ [ಪಾ ಶಾಂ. ಎರ್ಧ ಗಾಣ್ಣ] ನೆನ್ನರಸನೆಲ್ಲಿದನೋ ಲಲಿತಾಂಗವಲ್ಲಭಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫). [ಎರ್ಧ + ಆಣ್ಣ (< ಆಳ್)]

ಎರ್ಧಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಪಡು; ಮನದುಂಬು: ಭುಜಮೂಲಮಂ ನೆಜೆಯೆ ಕಂಡೆರ್ಧಯಾರಿದೊಡಂ ನೀರೇಕ್ಷಣಾಕುಲತೆ ಯೀನೇಂಟುಮರ್ ಪಥಿಕರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೯೪); ಕುಸುಮಾವಳಿ ತನೂ ದರಿಯನಡರ್ತು ಭೂಪ ಕುಸುಮಾಯುಧನಂತೆರ್ಧಯಾರೆ ನೋಡಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೬೬). [ಎರ್ಧ + ಆರು (< ಆರ್)]

ಎರ್ಧಯಾಲೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಆಸೆ; ಮನಸ್ಸಿನ ಬಯಕೆ: ನಿನ್ನ ಸ್ವತ್ತಂ ಪರಮಗುಣಮೆರ್ಧಯಾಲೆ ಸಿದ್ಧಿಯ ಕೃತಿಯಿಂ ನಿನ್ನೊಳೆಯುವಿತ ಕೆಯದಂತೆವೋಲ್ ಪೊರಪೊಣ್ಣೆ ಕವಿಯಣ್ಣಸುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨೦-೧). [ಎರ್ಧ + ಆಲೆ]

ಎರ್ಧಯಾಲು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯ ಬತ್ತು; ಭಯಪಡು: ಸಲಹು ವೈಯನು ಮುಳಿದು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗಲಸಕಂಗಳಿಸಿದನೆ ಹಾ ಪ್ರಕಯ ವಾದುದಕಾಲದಲಿಯೆಂದಮರೆರ್ಧ [ಪಾ ಶಾಂ. ಎರ್ಧಯಾಲು] (ಕುನ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೯). [ಎರ್ಧ + ಆಲು]

ಎರ್ಧಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಕ್ಕುಗ್ಗು, —ಕಡಮೆಯಾಗು: ಈ ಕೊಸುಗಳ್ ಮನಮಿಕ್ಕಿಯುಮೆರ್ಧಯಿಕ್ಕಿಯುಂ ಕಿಡುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೮ ವ). [ಎರ್ಧ + ಇಕ್ಕು]

ಎರ್ಧಯುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಬಗಿ; ಹೃದಯವನ್ನು ಸೀಳು: ಪುಗಲೆಂಬ ಪಿಕಸ್ವರಕೆರ್ಧಯುಗಿವ [ಪಾ ಶಾಂ. ಉಗುವ] ಸರಕ್ಕೆಯ್ ಬೆರ್ಚ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕಂ ಸೊಗಯಿಪ ಸರದೊಳಗೆ ಶರಣ್ಣುಗುವಂತಿರೆ ಪೊಕ್ಕು ದಂಧು ವಿರಹಿಜನಂಗಳ್ (ಆಜಿಪು. ೬-೨೦). IP ಇಲ್ಲಿ ‘ಎರ್ಧಯುಗಿ’ (= ಆಗಮನದಲ್ಲಿ ಭಯಪಡು) ಎಂಬ ಪಾಠವಿರಬಹುದು. [ಎರ್ಧ + ಯುಗಿ]

ಎರ್ಧಯುರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸು; ಮನವನ್ನು ಸೇರು: ಪೊದಟ್ಟೆರ್ಧಯುರ್ಚಿದ ನಲ್ತೆಯೊಂದು ಭಾವಕಮುಷಾಯಲ್ತೆ... ತರಳಾಯತಾಕ್ಷಿಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೬). [ಎರ್ಧ + ಯುರ್ಚು]

ಎರ್ಧಯುರ್ಬು, ಎರ್ಧಯುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಹಿಗ್ಗು, —ದೊಡ್ಡದಾಗು (?): ಒದವಿದ ಚಿಂತೆ ಪೆರ್ಚ ಪಸಿವಿಲ್ಲದೆ ಮರ್ಬೆರ್ಧಯುರ್ಬು ನಿಧ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಗೆ ಬೆರ್ಚ ಬುದ್ಧಿಯಣಮಿಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಳಗಲ್ತೆಯಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೩). ಎರ್ಧಯುಬ್ಬು: ಪ್ರಿಯನಾಲಿಂಗಿಸಿದರೆ ರಕ್ತವು ಕಾಯುವುದಂತೆ! ಎದೆಯುಬ್ಬುವುದಂತೆ! ಸ್ನೇಹಾತೀರೇಕದಿಂದ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪುವುದಂತೆ! ಹೌದೆ? (ಆರ್ಯಕ. ೪೪). [ಎರ್ಧ + ಯುಬ್ಬು (< ಉರ್ಬು)]

ಎರ್ಧರಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಎದೆಗವಚ: ಆರ್ಗಿಳ್ಳರೆಂಬಂಗಿಯಿಲ್ಲಂ ಅವಂ ದೋಷಂಗಳೇಡಹಂ ಪೋರೊಳ್ ಪ್ರತಿಭಟಿಂಗಂತೆರ್ಧರಕ್ಕೆಯ ನಾನದಂ (ಪಾಪಂದ. ೧೪-೩೮). [ಎರ್ಧ + ರಕ್ಕೆ]

ಎರ್ಧವಡಿ (ನಾ). ಎದೆಯ ಕದ: ವೀರನೊಂದುಪಹತಿಕೆರ್ಧವಡಿ ಪವ್ವನೆ ಪಾಟಿದಂತಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೮). [ಎರ್ಧ + ವಡಿ]

ಎರ್ಧವತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಎದೆಗೆ ಹತ್ತು, —ಅಂಟಿರು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟು: “ಎರ್ಧವತ್ತಿದುದೆನೆ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡುದು” (ಚತು. ೧೨); ಮುಕ್ತಿನ ಸರಕ್ಕೆ ನುಣ್ಣುಂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ಬೆಕ್ಕುಮುಲ್ಲದಿಂತೀ ಪೊಸಗಂಪೆತ್ತಡೆನೆ ನಗುವಂತೆರ್ಧವತ್ತಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತಿಸರವೇಂ ಸೊಗಯಿಸಿತೋ (ಕಬ್ಬಾ. ೧೪೦). [ಎರ್ಧ + ವತ್ತು]

ಎರ್ಧವತ್ತುಗೆ (ನಾ). ೧. ಎದೆ ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೃದಯದ ಸಂಬಂಧ: ಶ್ರೀಗರ್ಧವತ್ತುಗೆ ವರವಾಕ್ಯಗೇನಿಜಂ ಸುಮುಖವೃತ್ತಿ ತೋರ್ಚಿಗುಜಯ ಶ್ರೀಗೊಲವನೀಯೆ ನೆಗಟ್ಟಂ ಭೂಗಧಿಪತಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧). ೨. ಆಪ್ತತೆ: ಮಂತ್ರಿಗಾರೊಳಮೆರ್ಧವತ್ತುಗೆ [ಪಾ ಶಾಂ. ಅಟ್ಟಿವತ್ತುಗೆ] ಯಾಗಲಾಗ ದೆಂಬುದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೯-೫೫). [ಎರ್ಧ + ವತ್ತುಗೆ]

ಎರ್ಧವರ್ (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾಗು; ಮೆಚ್ಚಾಗು: ಎನ್ನೆರ್ಧವಂದ ರಾಯಸದೆ ಲಿಂಗರಸಂ ಬರೆಯಲ್ ಸಮಂ ತುಟಾಂ ಸನ್ನತ ಶಂಭುಭಕ್ತರ ಪದಾಂಬುರುಹಂಗಳನೊಲ್ಲ ಪೊತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೪೫). [ಎರ್ಧ + ವರ್]

ಎರ್ಧವಲಲ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಆಯಾಸ; ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ಲೇಶ, —ದುಃಖ, ಚಿಂತೆ: ವಿಪರೀತಮಾದ ಮೃಗಕುಲದಪ್ರವಂ ನಿಮಗೆ ದಂಡಶಾಸಾದಿಗಳಿಂದಪಹರಿಸುಗುಮಂದಾರ್ಯಗುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು ಕಳೆದ ನವರೆರ್ಧವಲಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೨). ‘ಆದವಲಲ್’ ಪರಾ. [ಎರ್ಧ + ವಲಲ್]

ಎರ್ದೆವಾಯ್ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬಾಯಿ (?): ಎರ್ದೆವಾಯದಿಮುಕ್ತ
ಪೊದಟ್ಟಿರ್ದೆಯಿಂದಿವು ಸಹಜ ಶಿಥಿಲವೃತ್ತಿಯನಾಳುಂ (ಶಮದ. ೪೫).

[ಎರ್ದೆ + ಬಾಯ್]

ಎರ್ದೆವುಗು (ಕ್ರಿ). ಮೇಹರವಾಗು; ಎದೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು:
ಅವಿನಾಣಮನಿತುಮೆರ್ದೆವುಗೆ ಕಿವಿವುಗೆ ಪಂಡಿತೆಗೆ ನುಡಿದ ನಲ್ಲನ ನುಡಿ
ತಕ್ಕವಿರಳ ರೋಮಾಂಚ... ಪೋಲ್ತುಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೨೩); ಎನ್ನ
ಮನಕ್ಕೆ ಸೋಲಮಂ ಮಾಡುವಲಂಪಿನಂ ಪುಗುವಪೋಲೆರ್ದೆವೊಕ್ಕನ
ಗಿಂದು ಶೈತ್ಯಮಂ ಮಾಡಿದಳೀಕೆ (ಜಗವಿ. ೧೧-೪೩); ಪುರುಳುಂ ಲಕ್ಕ
ಣಮುಂ ಮೆಯ್ಯಿರಿಯುಂ... ತಳ್ಳಿಸವ ರನ್ನದಂತೆರ್ದೆವು ಗದೇ
(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬).

[ಎರ್ದೆ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಎರ್ದೆವೆಣೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಬೆಣೆ, —ಗೂಟೆ: ಬಿಲ್ದಿರುವೆಂದುಗುಳ್ಳಿದಂ
ಕಣೆಗಳಂ ವೈರಿಮೋಹರದ ತಲೆಪೊಣೆಗಳಂ ಪಗೆಗಳೆರ್ದೆವೆಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ೬]
ಗಳಂ ರವಿಗಣೆಗಳಂ ಕ್ಷಣದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೮).

[ಎರ್ದೆ + ಪೆಣೆ]

ಎರ್ದೆವೇಲ್ (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಹೇಳು; ಮನಸ್ಸನ್ನು
ತೆರೆದು ಮಾತಾಡು: ನುಡಿವೊಡೆ ಲಲ್ಲಿಯೆಂಗುಮೆರ್ದೆವೇಲ್ಪೊಡೆ
ಕೈತವನುಂಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೩).

[ಎರ್ದೆ + ಪೇಲ್]

ಎರ್ಪತ್ತು 'ಎಲಿ' ನೋ.

ಎರ್ಪು (ನಾ). (?): ಇರ್ಪುಂ ತೋರ್ಪುಂ ಕೆರ್ಪುಂ ನೆರ್ಪುಂ ಪೆರ್ಪುಂ
ಯುಮಡರ್ಪುಮಾರ್ಪುಂ ಕೂರ್ಪುಂ ಪರ್ಪುಂಕೆಯುಮೆರ್ಪುಂ [ಪಾಠಾಂ.
ಇರ್ಪುಂ] ಮೆಯ್ಯುರ್ಪುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ರೇಫಸಂಯೋಗಂಗಳ್ (ಶಮದ.
೩೯).

[?]

ಎರ್ಪಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬೆನ್ನಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಅರಿಭೂಪಾಳೋಗ್ರವೀರ ಪ್ರಮುಖಮುನಿರದಾಟಿಂದಪಂ
ಕೊಂದಪಂ ಮತ್ತರದಿಂದೆಬ್ಬಟ್ಟುಪಂ ಮುಟ್ಟುಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ-
೧೦೯-೨೪; 1042).

[ಎರ್ಪಟ್ಟು (< ಎಟ್ಟುಟ್ಟು) + -ಇಸ್ಸು]

ಎರ್ಪಟ್ಟು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರ್ಪು 'ಎಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರ್ಪಾತಿಟ್ಟು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೆಜಿಗೊಟ್ಟುಂ ಎ[ರ್ಪಾತಿಟ್ಟು]
ತಿಟ್ಟುಯ[ದತಿ]ಸತ್ರಾಂಗಳತ್ತಂ ಒ[ಡೆ]ಗೆಜಿಯ ತೆಜ್ಜಣಂ (ಸೌಇಇ.
XI-i, ೯-೩೧; 807).

[?]

ಎರ್ಪು, ಎಮ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ; ಮಹಿಷ:
ಎಟ್ಟುಕಟ್ಟಿಯುಂ ಪಶುವುಮೆರ್ಪುಯುಂ ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟಿಯುಮು
ಡುವುಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೯೭-೫); ಸಜಕ್ಕನೂಟ ಎಮ್ಮೆ ತುಲು ಪರಿದಟ್ಟು
ಪುಯ್ಯಲ್ವರಿದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧-೧೦; 1041); ಅಂಬರಚರ
ಪದಮಂ ಕುಡಲಾಂ ಬಯಸಿರೆ ನಚ್ಚಿನೆರ್ಪುಕೋಣನನೀಂದತ್ತೆಂಬವೊಲೀ
ಮಗನಿರದೆ ತಪಂಬಡಲೆಳಸಿದನೆಂದು ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು.
೬-೪೪); ಎರ್ಪುಯ ಪೋರಿಯನಿಕ್ಕಿದನೂಮಾರಿಗೆ ಮತ್ತಮದನೆ ಮಹ
ಳಕ್ಕಿತ್ತಂ (ಯತೋಚ. ೩-೫೭). ಎಮ್ಮೆ: ೧. ಎನ್ನಮ್ಮಗಳೆನ್ನ ಪಶು
ಗಳೆನ್ನ ಪರಿವಾರಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೪೦-೨೧); ಪೊನ್ನೊಳದ ಎಮ್ಮೆ ತುಲು
ಗಳೊ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೦; ೧೨-೨; 961); ಕೋಳಿ ತಿಪ್ಪೆಯಂ ಪೊರ್ದಿ
ದಂತೆ ಪಿಸಿದಮ್ಮ ಬಳಿದ ಕೆಯ್ಯಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೭-೯೫);
ಪರಿವತಿಸಾರಂ ಪಿರಿದಾಗಿರೆ ಹೂಲಿಯ ಬೇರ ತಿಗುಡನೆಮ್ಮೆಯ ಮೊಸ
ರೊಳ್ ಬೆರಸಿಟ್ಟು ಸೈಂಧವಂ ಕೊಡೆರೆ ಮೆಲುವುದು (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪-೧೫);
ಕಟ್ಟಿಬೇಳು ಕಾಟದಮ್ಮ ಅದಟ ಹಯನ ಎಷ್ಟಾದರೊ ಉಣಬೇಳು
(ಪುರಂದ. ೨-೫೫ ಸಲ್ಲವಿ); ಎಮ್ಮೇಮೇಲೆ ಮಳೆಗರೆದಹಾಗಿ (ಗಾದಿ).

೨. (ಆಲಂ) ಸೋಮಾರಿ; ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು: ಅವನು ಒಬ್ಬ
ಎಮ್ಮೆ, ಬೇಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ)ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡದು.
'ಎಮ್ಮೆಚೇಲು', 'ಎರ್ಪುಗುಂಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎರಾಮ್; ಮಲ. ಎರಮ, ಎರುಮ; ಕೊಡ.

ಎಮ್ಮೆ; ತುಳು. ಎರ್ಪು; ತೆಲು. ಎನುಮು]

ಎರ್ಪುಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಗ್ರಹಣ
ಮಾಡು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನಾಣ್ಣಜಿಯರಾ ಎರ್ಪುಕೊಳ್ಳಲ್ಲಿ ಸತ್ತೊನ್
ಕಾ ಸೂರನ್ (ಎಕ. X (S), ಚಿಂತಾಮ. ೩೪-೪; 8ನೆಯ ಶತ).
'ತುಲುಕೊಳ್' ಪರಾ.

[ಎರ್ಪು + ಕೊಳ್]

ಎರ್ಪುಗುಂಡು, ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು (ನಾ). ದೊಡ್ಡಬಂಡೆ: ಸಿರಮಾರ
ಹೊಲವೇರ್ ಎರ್ಪುಗುಂಡಿನ ಮೂಡಣ ಮೆಯ್ಯ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ (ಕಇಆ.
೧೨-೭೬-೫೪; 1170). ಎಮ್ಮೆಗುಂಡು: ಲಕ್ಕಿಗುಂದದ ಬಟ್ಟಿಯ ಪಡು
ವಣ ಪಕ್ಕದೊಳಗಣೆಮ್ಮೆಗುಂಡಿನ ತೆಂಕ ಮೆಯ್ಯಲ್ ನಟ್ಟಿಕ್ಕಲ್ಲು (ಸೌಇಇ.
XX, ೧೪೪-೬೧; 1166); ಸಮಾಧಿಸ್ಥಳವ... ತರವಿದಿದು ಭಿತ್ತಿಯಂ
ಕಂಬಂಗಳಂ ಮೇಲೆ ಕವಿವ ಅಜ್ಜಿಗಲ್ಲ ತರಿಸಿ ಹಿರಿಯದೊಂದೆಮ್ಮೆಗುಂಡದೆ
ಅದಟ ಬಾಗಿಲಂ ವಿರಳವಾಗಿರಲೊಳಗೆ ತೋಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೫೫).

[ಎರ್ಪು + ಗುಂಡು]

ಎರ್ಪುಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಎರ್ಪುಯರ ಮಗ ಬೊಲ್ವ
ಗಂಗಗಾಮುಣ್ಣನಿಜಿದು ಬಿಲ್ದಂ (ಎಕ. X, ಬೊರಂಗ. ೧೩-೪; 890).

[?]

ಎರ್ಪುಯನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಶ್ಚಿಮತಃ
ಎರ್ಪುಯನೂರು ನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೯; 951 ?).

[ಎರ್ಪುಯ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಎರ್ಪುಪೋರಿ, ಎಮ್ಮೆಪೋರಿ (ನಾ). ಕೋಣ: ಕಬ್ಬುಲಿಯ ಪಿಂಡಿ
ನಂತೆಯುಂ ಸಿಂಗದ ಜಂಗಳಿಯಂತೆಯುಂ ಜವನೆರ್ಪುಪೋರಿವಿಂಡಿನಂ
ತೆಯುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೫೪ ವ); ಉಭಯಬಲ ಧನುರ್ಧರ ಸೈನ್ಯಂ
ಜವನೆರ್ಪುಪೋರಿಗಳ್ ತಾಗುವಂತೆ ತಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೩); ಆ
ಭೀಮಕರ್ಮಿಯಾ ಎರ್ಪುಪೋರಿಯ ಮೆಯ್ಯ ರಕ್ಕಸನ ಶಿಖರ ಸಮಕೋಡೆ
ರಡನಿರ್ಕ್ಕಯ್ಯಳಿಂದಡಸಿ ಪಿಂಡಿದೊತ್ತಿ ತಿರುನೆ ತಿರುಪ್ಪಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೨೯೭-೩೨೪). ಎಮ್ಮೆಪೋರಿ: ನಿಜ್ಜಮೊಂದು ಮನೆಯೊಳೆರಡೆಮ್ಮೆ
ಪೋರಿಯೊಳ್ ಪೂಡಿದ ಪನ್ನಿರ್ಕ್ಕಂಡುಗದಕ್ಕಿಯ ಕೊಲುಮು[ನ]ದರ್ಕ್ಕ
ತಕ್ಕ ಪರಿಕರಮಾಮನೂರ್ವಮಾನಸಂ ಕೊಂಡು ಪೋಪಂ (ಪಂ ಸಭಾ.
೩-೨೫ ವ); ಮೂಗುರ್ಚಿದಮ್ಮಪೋರಿಯುಂ ಪೆಜಮೆಟ್ಟಿದ ತಗರುಂ ತಾಗು
ವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೨ ವ); ಡೊಂದಿನಾಳ್ ಧುರಧರಿಯೊಳ್ ಸಹಸ್ರ
ವಿದಿರಾದಡಮಂತಕನೆಮ್ಮಪೋರಿಯಂತಿರೆ ಕೆಡೆಪೊಯ್ವಿಂ (ಮಹಾನೀ.
೧೧-೧೩೬).

[ಎರ್ಪು + ಪೋರಿ (< ಪೋರಿ)]

ಎರ್ಪುಟ್ಟು 'ಎಟ್ಟುಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರ್ಪು 'ಎಟ್ಟು' ನೋ.

ಎರ್ಪು 'ಎಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಲಿ, ಎಲಾ (ಅ). ಅಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಮಾತು:
ಎಲಿ! ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆಯುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಮಾಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟು (ರೂಢಿ).
ಎಲಾ: ಎಲಾ, ಇವನ! ಏನು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ
(ರೂಢಿ).

ಎಲವಲ, ಎಲಾವಲಾ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎಲ ಎಲ, ತೆಗೆ ಅದನ್ನು
ಹೊರಗೆ (ಗಾಳಿಪ. ೨೩); ಎಲಾವಲಾ, ಒಕ್ಕೇ ಅಸಾಮಿ ಕಣ್ಣು
ಇವನು; ಇವನಾಳ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಲ್ಯ, ಎಲ್ಯಾ (ಅ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯವರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಅವ್ಯಯ: ತಡತಡಲ ಕೆಟ್ಟೋಡದಿರಿ (ಜನಭಾ. ೭೨-೧೧); ಎಲ ರಂಗಾ, ಇಲ್ಲಿ ಬಾ (ರೂಢಿ). ಎಲ್ಯಾ: ಜಾಂಬವಂತನು ಅದು ಯಾರಿಲಾ ಎಂದು ಈಚೆಗೆ ಬಂದು ಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತನು (ನೀತಿಚಂ. XI, ೨೩); ಏನೆಲಾ ನೀಚರಾ, ನಾನು ಸತ್ಯವಾದಿ ಯೆಂದು ನೀವು ಅರಿಯಿರೊ (ನೀತಿಚಂ. XI, ೯); ಎಲಾ ಸಿದ್ಧ, ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೀಯೋ (ರೂಢಿ). [?]

ಎಲಂಚೆ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಲಂಚೆಕೊಂಟೆ (ನಾ). ಎಲಚಿ ಮರದ ಬಳಿಯಿರುವ ಒಂದು ಕುಂಟೆ: ಈಶಾನ್ಯದ ಕಿಸುವಾಲಿಯನ್ನೆ ನಿನ್ನ ಕಲ್ಲಿನ್ನೆ ಒಟ್ಟಿಯನ್ನೆ ಆಗ್ನೇಯದ ಎಲಂಚೆಕೊಂಟೆಯನ್ನೆ ಪೂರ್ವಕೊಂಟೆಯನ್ನೆ ಪರ್ವತದೊಳಗಣ ಬಾದು ಪೊಲದಿನ್ನೆ (ಎಕ. X (S), ಚಕ್ರ. ೧೦೬-೭೧; 850).

[ಎಲಂಚೆ + ಕೊಂಟೆ (< ಕುಂಟೆ)]

ಎಲಂವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಜನಮುಂ ಮೋನಿಗೊರವರುಂ ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಮಹಾದೇವರಾಕ್ಷಲಂವಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನಮುಂ (ಎಇ. XII, ೨೦೧-೧೯; 865). IP ಈಗಿನ ಮಂತ್ರವಾಡಿ.

[?]

ಎಲಕಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಎಲಗುಡಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಕುಡಿ: ಹಲಸು ಮೆಣಸು ಎಲಗುಡಿ ಮಾಲು ಕಬು ಕಲವೆ ಕುಮರಿ ಕೋಹು ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕಲು ಕಾಡಾ ರಂಭ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಬೆಳೆಯ ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು (ಮೈ. ಆ. ರ. ೧೯೩೪, ೫೮-೪೭; 1435) [$<$ ಎಲೆ + ಕುಡಿ]

ಎಲಗೆ 'ಎಲೆಗೆ' ನೋ.

ಎಲಗೇ 'ಎಲೆಗೆ' ನೋ.

ಎಲಚಿ, ಎಗಚಿ, ಎಲಂಚಿ, ಎಲಚಿ, ಎಳಚಿ (ನಾ). ಬೋರೆಮರ; "ಬಾರಿಗಿಡ" (ಉಕ): "ಕರ್ಕನ್ನು = ಎಲಚಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೪); ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು ನೇರಳೆಹಣ್ಣು ಕಳವೆಯ ಹಣ್ಣುಯೆಲಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿ]ಯ ಹಣ್ಣು ... ಮಧುರ ಮಧುವುಂಟು (ಬಸವ. ೧೮-೧೬); ಸಾರಿ ದಡವನು ಬಳಿಕ ವನದೊಳಗಾರಿಸುತಲಂದೆಲಚಿ [ಪಾಠಾಂ. ರದ] ಹಣ್ಣು ಸೇರಿಸುತ್ತಿಂಗು ದಿಯ ಪಿಣ್ಣಾಕವನದರ ಜೊತೆಗೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೫-೧೦); ರತ್ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎಲಚಿಹಣ್ಣು ಕಾಸು ಎರೆದರು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೧೧). ಎಗಚಿ: "ಎಗಚಿಗಿಡ" (ಜಾನಕೋ. ೨೩); (ಮೈ. ೧೧-೧೮೭). ಎಲಂಚಿ: "ಎಲಂಚಿಕೊಂಟೆ" ಪರಾ. ಎಲಚಿ: "ದ್ವಿಕಂಟಕ: ಎ(ಯ)ಲಚಿ" (ಒಷಧಿ. ೭೬). ಎಳಚಿ: "ಕರ್ಕಂಧೂ, ಬದರಿ, ಕೋಲಿ, ಫೋಂಟಾ - ೪ ಎಳಚಿಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೫); ಒಂದು ದೊಡ್ಡಕಾಡು. ಅಲ್ಲಿ ... ಹೇರಿಳಿ ಎಳಚಿ ತಪಸಿ ಇಂತಹ ಮರಗಳು ಬೆಳೆದಿದ್ದುವು (ಕಂಕತ. ೮೯). [?]

ಎಲಚಿ 'ಎಲಚಿ' ನೋ.

ಎಲಡಿಕ್ಕಿ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲತ್ತಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಹಕ್ಕಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹಕ್ಕಳಿ] ಯಲತ್ತಿಕ್ಕಿಯನ್ನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮). [?]

ಎಲಮು 'ಎಲಮೆ' ನೋ.

ಎಲಮುಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ದಾಸಾಳ ಹೂವು, ದಾಳಂಬ, ರಸಾಂಜನ, ಎಲಮುಗಿಲು, ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುರುಟಿ ... ಇವನ್ನು ಜೂರ್ಜಮಾಡಿ ... ನೆತ್ತರು ಹೊಟ್ಟಿಬೇನೆ ಶಾಂತ (ವಿವೃ. ೨೩).

[?]

ಎಲಮೆ, ಎಲಮು, ಎಲಮೇ (ಅ). ಸ್ಮರಣ, ವಿಚಾರ, ಆಮಂತ್ರಣ ಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: "ಎಲೆ, ಎಲೇ, ಎಲಮೆ, ಎಲಮೇ - ಸ್ಮರಣ ವಿಚಾರಾಮಂತ್ರಣೇಷು" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಎಲಮು: ಅಂಜದಿರ್ಬಡವಾಗದಿರಾ ಚಿಂತಿಸದಿರೆಲಮು ಸಂಜಯಾದೊಡೆ ಯಿರಿಸಿ ಪೋಗೆ ನಿನ್ನೆಲಮೆಲಮು ಎಂದು ಕುಣಿದಾಡುತುಂ (ಕಣ್ಣರ. ೫-೨). ಎಲಮೇ: ಮೇಲಿನ 'ಶಬ್ದಾನು ೨೧ ವಾಖ್ಯಾನ' ದ ಪ್ರಯೋಗ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಎಲಮೇ 'ಎಲಮೆ' ನೋ.

ಎಲರ್, ಎರಲ್, ಎರಲು, ಎಲರು (ನಾ). ಗಾಳಿ; ವಾಯು: "ಕಂಪು ವಳಂ, ಎರಲ್, ಮಿಗದೇರಂ, ಎಲರ್, ಗಾಳಿ—ಈ ೫ ವಾಯುವ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪-೩೮); ಊದುವ ತೆಂಬೆಲರಿಂ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತು (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೮; 929); ಕೋಗಿಲೆಯಕ್ಕೆಲರಕ್ಕೆ ತುಂಬಿಯಕ್ಕರ ಗಿಳಿಯಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡಮೊಜ್ಜೆದೇಯಾಜುವರ್ (ಅದಿಪು. ೩-೮೬); ಆರ ವಿಂಡೋತ್ಪಲ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಪಸವ ಸಾರಭ್ಯಂಗಳಂ ಪೇಜು ಬರ್ಜಲರುಂ ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿಯಿಂದಮಿದಿರ್ವರ್ಪಂತಾಯ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೪); ಎಲರ ಮೈಸೋಂಕಿಂದ ತುಂಬಿ ಕೋಗಿಲೆಯ ಗಿಳಿಗಳ ಮೃದುಧ್ವನಿಯ ಕೇಳುವ ಯಿಂದ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೦-೯೧). ಎರಲ್: "ಕಂಪುವಳಂ ಮಿಗದೇರಂ ತಾಂ ಪರಕಿಸಲೆಲರು ಗಾಳಿಯೆರಲನಿಲನೆಲ್" (ಕವಿಕಂ. ೩೮); "ಕಂಪು ವುಳ ಗಾಳಿ ಮಿಗದೇರಯಲರೆರಲೆನಲ್ಲಿನಿಲನು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪); ಮಜೆದು ಮಲಗಿದ ಸೂತನನು ನಾಲ್ಕೆರಡು ಗಳಿಗೆಯು ಬೀಸಿ ಮೂಗಿನೊಳೆರಲ ಕಂಡನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೫). ಎರಲು: ಎರಲು ಸುಳಿ ದುಡು ದೀಪತಿಪಿ ಪರಿಹರಿಸಿದತಿ ಬಲದಬ್ಬರದ ನಿಷ್ಕುರತೆಗಂಜದೆ ಮಾಣದೆನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೧೪). ಎಲರು: ದಕ್ಷಿಣ ದಿಶಾಂತದೊಳಗೆಲರು ತಣ್ಣನೆ ತೀಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೧೬); ಬಳಲಿಬಂದಾ ಲತವನೆಯೊಳುಜ್ಜಳಿಸ ನಲ್ಲರನಪ್ಪಿ ನಂದನದೊಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡುವುದು ಬಾಳಕನಂದದೊಂದೆಲರು (ಸಾ. ರ್ವ. ಭಾ. ೨-೫); ಅವುದೇಲರಿನ ನಿಲ್ಲದಲೆತಕ್ಕೆ ಗಡು ಸೀಮೆ (ಮಂಕುಕ. ೯೦). [?]

ಎಲರಣುಗ (ನಾ). "ವಾಯುಪುತ್ರ, ಹನುಮಂತ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಎಲರ್ + ಅಣುಗ (< ಅಣುಂಗ)]

ಎಲರು 'ಎಲರ್' ನೋ.

ಎಲರುಣಿ, ಎರಲುಣಿ (ನಾ). ವಾಯುವನ್ನು ಆಹಾರವಾಗುಳ್ಳದ್ದು; ಹಾವು; ಸರ್ಪ: "ಭುಜಂಗಕ್ಕೆಲರುಣಿ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೫); ಎಲರುಣಿಗಳ ಕಿನ್ನಾಡ ಬಿಂಬೊಕ್ಕವು (ಜಯಕಾ. ೭-೪೧); ಪರಿದೀಂಟಿಲ್ಲುರವಣಿಸುವ ಸಿರಿದೋಳಿಲರುಣಿಯ ನೀಳ್ ನಾಲಗೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೭-೨); ಎಲರುಣಿಯ ಪಾಸಿನೊಳ (ಶೇಷರಾ. ೨೧೪-೨೨). ಎರಲುಣಿ: "ಹಾವು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಎಲರ್ + -ಉಣಿ]

ಎಲರುಣಿಗ, ಎರಲುಣಿಗ (ನಾ). = ಎಲರುಣಿ: ಎಲರುಣಿಗಳರಸ ಪೂವ ದಿಗನೋಲ್ವಾಗ್ಗಾಲ (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೬). ಎರಲುಣಿಗ: ಎರಲುಣಿಗನಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಷವ ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಲ ಶ್ವಪಚಾಧಮನೊಳತ್ಯಂತ ರುಚಿಯ (ಮದೇಪು. ೨೯-೯). [ಎಲರ್ + -ಉಣಿಗ]

ಎಲರುಣಿವಕ್ಕಿಗ 'ಎಲರುಣಿವಟ್ಟಿಗ' ನೋ.

ಎಲರುಣಿವಗೆಯ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಶತ್ರು; ಗರುಡ: "ಪಕ್ಕಿ ಗಳಾಜ್ಜಂ, ಎಲರುಣಿವಗೆಯಂ, ಪರ್ದು —ಈ ೩ ಗರುಡಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೧೨). "ಗರುಡಂಗೆಯೆಲರುಣಿವಗೆಯ ಪದ್ವಪಕ್ಕಿಗಳರಸಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭). [ಎಲರುಣಿ + ಪಗೆ + -ಅ]

ಎಲರುಣಿವಚ್ಚ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಆಭರಣವಾಗುಳ್ಳವನು; "ಸರ್ಪ ಭೂಷಣ; ಶಿವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎಲರುಣಿ + ಪಚ್ಚ + -ಅ]

ಎಲರುಣವಸಿಜ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತಿ ಕೊಂಡಿರುವವನು; ಗಣಪತಿ: "ಬಿಜ್ಜೆವಳನೆಡರ್ಗೇಡಿ ಮೇಣಲರುಣ ವಸಿಜನು... ವಿನಾಯಕನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೫); ಎಲರುಣವಸಿಜ ನೆಡರ್ಗೇಡಿ... ಸುಂಡಿಲಮೊಗಂ... ಕರಿಮೊಗನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫).

[ಎಲರುಣ + ಬಸಿಜ್ + -ಆ]

ಎಲರುಣವಟ್ಟಿಗೆ, ಎರಲುಣವೆಕ್ಕಿಗೆ, ಎಲರುಣವೆಕ್ಕಿಗೆ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಹಾಸಿಗೆಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಸರ್ಪಶಯನ; ವಿಷ್ಣು: "ಎಲರುಣವಟ್ಟಿಗೆ ಪಾಪುಂಬಳಿಗೈಯಂ ಪರ್ಪದೇರನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫). ಎರಲುಣವೆಕ್ಕಿಗೆ: "ಸರ್ಪಶಾಯಿ, ವಿಷ್ಣು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಎಲರುಣವೆಕ್ಕಿಗೆ: "ಎಲರುಣವೆಕ್ಕಿಗೆಂ ಪರ್ಪದೇರನಿಂಗಡಲಕ್ಕಿಯಂ... ಉಪೇಂದ್ರನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೭); ಎಲರುಣವೆಕ್ಕಿಗೆನಪ್ಪಲರ್ವ [ಪೋ]ಕ್ಕುಳನಂ ಪೂಜಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಮರಾಠ. ೭-೮೮ ವ).

[ಎಲರುಣ + ಪಟ್ಟಿ + -ಗೈ]

ಎಲರುಣವೆದೆಯ, ಎರಲುಣವೆದೆಯ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: "ಎಲರುಣವೆದೆಯಂ ಚಳನೆಟ್ಟಿ ಳಿಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫); "ಎಲರುಣವೆದೆಯ ಬಾನ್ನವಿರ ಗೊಂದೆವಟಿ ವಿಗೆಯ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩); ಎಲರುಣವೆದೆಯಂ ಬೀರಂ, ಬಿಗುರ್ವರಿಜಂ... ಮುಂತಪ್ಪ ಭೂತವೇತಾಳಂಗಳ ಮರುಳ್ಳಡೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧-೧೩೭). ಎರಲುಣವೆದೆಯ: "ಶಿವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಎಲರುಣ + ಪೆದ + -ಆ]

ಎಲರ್ಗಿಳಿಯ, ಎರಲೈಳಿಯ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ಗಿಳಿಯ; ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: "ಮರಗೂಟಂ... ಎಲರ್ಗಿಳಿಯಂ - ಈ ೧೩ ಅಗ್ನಿ" (ಕಶಸಾ. ೩-೩೩); "ಎಲರ್ಗಿಳಿಯಂ... ಮರಗೂಟಂ... ಅಗ್ನಿಯಭಿಧಾನಂಗಳ" (ಕವಿಕಂ. ೩೪); "ಇಂಗಳೆನೆಲರ್ಗಿಳಿಯ ಪೊಗೆವಟಿವಿಗೆಯನೆಗ್ಗಿ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೨೦). ಎರಲೈಳಿಯ: ಮೆಲ್ಲಾಡಿಯಂ ತಳೆದರಲೈಳಿಯ ಕಯ್ಯಂ ಕೊರಲೈಪ್ಪಿನಂ ಸಲ್ವ... ನಿರಂಜನನ (ಪಾಸೋಪ. ೩-೧).

[ಎಲರ್ + ಗಿಳಿಯ]

ಎಲರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೇತನಗೊಳ್ಳು; ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: "ಎಲರ್ಚು-ಚೇತನಕರಣೆ" (ಶಮಧಾ); ಮಗುಬಾಡು ಸತಿಯಕ್ಕಿದ ಕಣ್ಣಿನೀರ ಧಾರೆ ಗಳೊಳಿ ನಾಂದೆಲರ್ಚಿ ಪೊದಳ್ಳೊಮ್ಮೆಯ ಪಾಪುದುವುನ್ನದಾಳಿಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦); ಪಣ್ಣನೆ ತೊಟಲ್ವು ತೀಡುವ ತಣ್ಣಲರೊಳೆಲರ್ಚಿ ವನಚರವ್ರಜಮದಜೊಳ್ ತಣ್ಣನೆ ತಣದಿರೆ ಬನದೊಳ್ ಪಣ್ಣನೆ ತಿನು ತಿರ್ಪುವಳಸಿ ತರುಚರಕುಳಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೨).

[ಎಲರ್ + -ಚು. / ತಮಿ. ಇಲಿರ್, ಚಿಲಿರ್=ರೋಮಾಂಚಗೊಳ್ಳು; ತೆಲು. ಎಲರುಚು = ಮೇಲೇಳು]

ಎಲರ್ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗಾಳಿಪಟ: ಆಗಸಕಡರ್ವರಗಿಳಿಗಳನಾಗಲಿಟ್ಟಿ ಸಲ ದೊರ್ವಳಕ್ಕಿದ್ರುತಿ ಮೇಣ್ಣಾಗಿ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾದಿಪ ಜಾಗದೊಳಪಟದ ರಾಗಮನೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಉದ್ವಟ್ಟ. ೩-೨೪). [ಎಲರ್ + ಪಟ್ಟಿ]

ಎಲರ್ವಟ್ಟಿ, ಎರಲ್ವಟ್ಟಿ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: "ಎಲ ವರ್ವಟ್ಟಿ ನಭೋಂಗಣಂ" (ಕರ್ಕಾಣ. ೧೦); "ಪೆಸರಪ್ಪುದಂಬರಕೆ ಬಾನೆ [ಪಾಶಾಂ. ನೆ]ಲರ್ವಟ್ಟಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫); ಸುದತೀಮಣಿಯನಗಲಿ ಯೆಲರ್ವಟ್ಟಿಗೆ ವಿದಿತಯಶಸ್ಸಾಂತಂ ತವಕದಿ ಪಾಪಾದಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೪); ಎಲರ್ವಟ್ಟಿಯನಡರ್ಪ (ರೇವಣ. ೭೩-೫೭). ಭಳೆರೆ ಭಲಭಲ ರೆಂ ದೊರ್ವಟ್ಟಿಯ ವರೂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೪೩); ಎರಲ್ವಟ್ಟಿ: "ಆಗಸಂ, ವಿಯಂಬಟ್ಟಿ, ಎರಲ್ವಟ್ಟಿ... ಬಾನ್-ಈ ೩ ಆಕಾಶಂ" (ಕಶಸಾ. ೪-೪೧). [ಎಲರ್ + ಬಟ್ಟಿ]

ಎಲರ್ವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ವಾಯುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖಚರ (*). [ಎಲರ್ವಟ್ಟಿ + -ಗೈ]

ಎಲರ್ವಟ್ಟಿವಾವು, ಎರಲ್ವಟ್ಟಿವಾವು (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಹಾವು; ರಾಹು: "ಎಲ[ಪಾಶಾಂ. ಆಲ್]ವರ್ವಟ್ಟಿವಾನೆ ರಾಹು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೮).

ಎರಲ್ವಟ್ಟಿವಾವು: "ರಾಹು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಎಲರ್ವಟ್ಟಿ + ಪಾವು]

ಎಲರ್ವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತ: ಎಲರ್ವೊಯ್ಲುಂದೊಸ ವಿಕ್ಕುಕಾಂಡ ರಸದಿಂ [ನಾಂ]ದು (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೩); ಎಲರ್ವೊಯ್ಲುಂದ ಮಲ್ವೊಕ್ಕ ನವ್ಯಾಮಳ ಪುಷ್ಪಂಗಳ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೩); ಎಲರ್ವೊಯ್ಲು ನಾಂತ ತಾವರೆಯೆಲೆವೋಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕಾ. ೨೯೯). [ಎಲರ್ + ವೊಯ್ಲು]

ಎಲವ, ಎಲವು (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಮರ; ಶಾಲ್ಮಲೀವೃಕ್ಷ; ದೂದಿ ಮರ: "ಎಲವಂ ಸ್ಥಿರಾಯು ತಾಂ ಶಾಲ್ಮಲೀಯೆನಿಕ್ಕು" (ವಸ್ಯುಕೋ. ೩೩-೨); ಬೆಳ್ಳವಂಗಳಮೆಲವಂ ಬಳ್ಳಾಲೆರಂ ಬಿಕ್ಕೆ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೧೦೪೦ ಕೂದ್ರಕ); ಮಧುಕರಿ ನವಾಮೃದೋಳ್ ಪಾಯ್ಲುಮೆಲವದೋಳ್ ಪಾಯ್ಲು ಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೬); ಸುರತರುನ ಬಿಟ್ಟು ಎಲವದ ಮರಕ್ಕೆ ನೀರೆನೆವೆವಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೯೬); ಕಡಿದರೋ ಸುರತರುನಲವದ ಮಿಡಿಯ ಬಯಕೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪-೫-೧೧). ಎಲವು: ಅಲರೆ ಮೇರೆ ದುವೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜುಕಟ್ಟುಕೊವಳ್ಳದಾ ಪೆರಿಯ ಎಲವು ಅಲ್ಲಿಂ ಕುಡಿತ್ತು (ಎಕ. II, ೩೫-೬; 800); ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೂರ ಪೊಲಮೇರೆ ಮೂಡ್ಡೆದೇನೆ ಎಲವೆ ಕಿಜುವಣ್ಣಕ್ಕೆಣೆ ಎ ತೆಂಕಾ ಅದರುಳ್ಳಡುಗಲ್ಲೆ (ಎಕ. X (5). ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೩; 350).

ಎಲವದಮೇಣ, ಎಲವದಹಗಿನು = ಬೂರುಗದ ಮೇಣ: "ಓಪ್ಪಾ, ಶಾಲ್ಮಲೀವೇಷ್ಣು-೨ ಬೂರುಗಬಂಕೆ ಹೆಸರು, ಎಲವದಮೇಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೬); "ಮೋಚನಿಯಾಸಿ - ಎಲವದ ಹಗಿನು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೦).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಇಲವ, ಇಲವು; ಮಲ. ಇಲವ, ಇಲವು]

ಎಲವರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಲವರದ ಕಥನ ಬೂರ ಮಾಯಗಾವುಣ್ಣರ ಮಗ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೬-೫; 1000). [?]

ಎಲವರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಸೂಷಾ (ಎಲವರಿಗೆ)... ಇವು ತ್ರಿದೋಷನಾಶಕ (ಅಷ್ವಾಂಗ. ೧೩೩). [?]

ಎಲವಸ್ತ್ರ 'ಎಲೆವಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಎಲವು 'ಎಲವ' ನೋ.

ಎಲವು 'ಎಲ್ವ' ನೋ.

ಎಲವೊ, ಎಲವೋ (ಅ). ಕೋಪ ಅಥವಾ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿ ಇತರರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಬಳಸುವ ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ: ನೆನೆಯೆಲವೊ ಗೋವುಗಾದುದು ಪುಸಿಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೬); ಪೆಜರಂ ಪೊಗಲ್ವುಪೆಯೆಮ್ಮಂ ಕಿಜಾಯಂ ಮಾಡಿದಪೆಯೆಲವೊ ಸಂಜಯ (ಗದಾಯು. ೩-೫೬); ಪೊಂಗಿ ಜಜಿವುತ್ತೆಲವೊ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಿಂಗವಲ್ಲದೆ ಬಳ್ಳವೇ ಆದು (ಬಸಪು. ೯-೧೦); ಎಲವೊ ಕಾರವ... ಅಳವನಜಾಯದೆ ಅಥಮ ರಥಿಕರ ಕೂಡೆ ತೊಡಕುನರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೨). ಎಲವೋ: ಎಲವೋಮ್ಲೆಚ್ಚರುಗಳಿರಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮ ರಪ್ಪ ನಾವೊಂದು ಪಾಪ ನಿವಾರಣಾರ್ಥ ಮಾಗಿ ಗೋವಿನ ಜತರಂ ಪೊಕ್ಕಿದೇವು (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧೪); ಅಯ್ಯಾ ಎಂದಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಲವೋ [ಪಾಶಾಂ. ಲೊ] ಎಂದಡೆ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೦); ಶಿಶುತನದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಕೆನ್ನೆಸದಿರೆಲವೋ ಮರಳು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೮).

ಎಲವೆಲವೊ, ಎಲವೆಲವೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಫಡ ಫಡಲವೆಲವೊ ತೊಲತೊಲಗಿನುತೆ ರೋಷದಿಂ ಘುಡಿಘುಡಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೮); ಎಲವೆಲವೋ ರಜಕಾ ನಿಲ್ಲೆಲೊ (ಜಗದಿ. ೬-೪). [?]

ಎಲವೋ 'ಎಲವೋ' ನೋ.

ಎಲಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಲಸೆಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ (ಮೈಲಿ. ೧೯೨೯, ೭೮-೧೨ ; 964) ; ಅರಸನಿಲಸೆಯೊಳಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಹೇರ ಪ್ರಮುಖನಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನದ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೭೯-೭ ; 991).

[?]

ಎಲಹುರಿ, ಎರವುರಿ, ಎಲೆವುಲಿ, ಎಲೆಹುರಿ, ಎಲೆಹುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಎಲಹುರಿಯ ಕರ್ಕಶಂ ಕತಕವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೧) ; "ಕಾ(ಸಾ)ಸರಿ, ಕಾಸಮರ್ಧ - ಈ ಯೆರಡುಂ ಎಲಹುರಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೯) ; ಬೆರಸಲವದ ಹಗಿನೆಲಹುರಿಯಿರವಂತಿಗೆಯೆಂಬಿನಂ ಲಸದ್ದುಗ್ಗದೊಳಂ... ವಿಷಮಟುಗುಂ (ಖಮದ. ೫-೮೮) ; ಎಲಹುರಿ, ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ... ಇಷ್ಟನು ಕಪಾಯದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಪಾನಮಾಡಲು ಶ್ವಾಸಕಾಸ... ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, 130). ಎರವುರಿ : ಎರವುರಿಯಂ ಮೂಜುದಿನಂಬರೆಗಂ ಕೇಳ ಕಟಾಯಲಿಕ್ಕೆ ಜವೆ ತಿಲಮುದಿಂಗರಿಸಿನ ಮೆಂಬಿನವಂಬಾಗರೆದಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೭). ಎಲೆವುಲಿ : ಬರಿವದಣೆ ಲೊಕ್ಕಿ ಯೆಲೆವುಲಿಯರನಾಡುಳಿಯ ಮರ್ಧವಳ್ಳಿಯೆಂಬಿನವರೊಳಗಂ ದೊರೆಕೊಂಡುಡೊಂದನಾಜ್ಜದೆ ಕರಿದಲ್ಲದೊಡುಪ್ಪುವೆರಸಿ ತಿನಿ ಖಾಸ ಹರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯೫). ಎಲೆಹುರಿ : "ಉನ್ನಾದಘ್ನೀ-ಕರಿಯ ಹಿಟ್ಟಿಳಿಕೆ, ಎಲೆಹುರಿ, ಇಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). ಎಲೆಹುಲಿ : ಒಪ್ಪುವ ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ ಯೆಲೆಹುಲಿ(ರಿ) ಯ ತನಿರಸಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಮರ್ದಿಸಿ ತನುವಿಂಗಪ್ಪಣೆಯಾ ಪಂತೆ ಕೊಳಲಖಿಕ ಕೃತ್ರಿಮಮಜುಗಾಂ (ಖಮದ. ೧೪-೬೧).

[< ಎಲೆ + ಹುರಿ]

ಎಲೈ 'ಎಲೈ' ನೋ.

ಎಲೈ 'ಎಲೈ' ನೋ.

ಎಲಿ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿ (ಃ). 'ಇಲಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಎಲಿ ; ತುಳು. ಇಲಿ, ಎಲಿ ; ತೆಲು. ಎಲಿಕ, ಎಲುಕ ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕ. ಎಲ್ಕ ; ಪರ್ಜಿ. ಎಲ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಅಲ್ಲೇ, ಎಲ್ಲಿ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಹಲ್]

ಎಲಿವಾಲ (ನಾ). ಇಲಿಯ ಬಾಲದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊಸೆದುಕಟ್ಟಿ ಅದನ್ನು ಕಾಲಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿಸಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷದವರು ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಎಲಿ + ಬಾಲ]

ಎಲಿಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಚಿತ್ರಾ, ಉಪಚಿತ್ರಾ... ಎಲಿಯಾಲದ ಮರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೬). 'ಇಲಿವಾಲ' ಪರಾ. [ಎಲಿ + ಆಲ]

ಎಲೈ 'ಎಲೈ' ನೋ.

ಎಲೈ (ನಾ). ಕಾಂತಿ ; ಪ್ರಕಾಶ. 'ಎಲುವಡೆ' ಪರಾ.

[? / ತಮಿ. ಎಲ್ = ಪ್ರಕಾಶ, ಕಾಂತಿ]

ಎಲುಗಟ್ಟು 'ಎಲ್ಲಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಲುಗಯ್ಯ (ನಾ). ತಲೆಬರುಡೆಯನ್ನು, ಕಪಾಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು ; ಶಿವ : "ಎಲುಗೈಯ ಬೂದಿಮಯ್ಯಂ ಬೆಳವಣ್ಣಂ ನೆತ್ತಿ ಗಣ್ಣನೆನುತುಂ ಜತ್ತುಗದಲೆಯನೆನೆ ಸತ್ಯವೀಂದ್ರರ್ ಸಲೆ ಪೇಜ್ಜರ್ ಸ್ಮರಕರಂಗಿ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮).

[ಎಲ್ಯ (< ಎಲ್ಯ) + ಕೈ (< ಕೈಯ್) + -ಆ]

ಎಲುವಲೆ (ನಾ). ತಲೆಯ ಬುರುಡೆ ; ಕಪಾಲ : ಗೋಣ್ಮದಲನೆಲು ದಲೆಯ ಬಿಡ್ಡಾಲೆಗಳ್ಳಿತ್ತ ತಣ್ಣಯ್ಯನೆಟ್ಟುಮಗಳಾಣ್ಣನೆನಿಸಿದ (ನಂದಿಮಾ. ೧೪-೧೫). [ಎಲ್ಯ (< ಎಲ್ಯ) + ತಲೆ]

ಎಲುದೋಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೂಳೆತೋರು ; ಎಲು ಬು ಕಾಣು : ಬಲಗಣ್ಣೊಳದರೆ ಕೆಂಪು ಬಿಡದೆ ಮೆಯ್ಯಲುದೋಲು ಮಲಿನ ಕಂಠ ದೊಳುಣ್ಣೆ ತಡೆಯದಂ ಗದ ಸಮ್ಮಮೋಣಗಿತಮ್ಮಯ್ಯಂಗಿ (ಭಾವಚಂ. ೧-೨). ೨. ಎಲುವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ನಿಸ್ಸಾರ ವಾದು ದನ್ನು ತೋರಿಸು : ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಎಲುದೋಲು ಸರಸವಾಡುವನು ಸೈರಿಸದನ್ನಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪುದೆ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೨೦೦) ; ಎಲುದೋಲು ಸರಸ ವಾಡುತ್ತಿರ್ಪರೇ ಲೆಂದೆ, ಕೊಲುವುದೈ ಇದಜೊಂದ ಕಾಡಲೇಕೆಲೆ ತಂದೆ (ನಂಬರ. ೧೫-೧೩೬).

[ಎಲ್ಯ (< ಎಲ್ಯ) + ತೋಲು (< ತೋಲು)]

ಎಲುಬು 'ಎಲ್ಯ' ನೋ.

ಎಲುಬುಗೈ (ನಾ). (ಸೊರಗಿ) ಮೂಳೆಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕೈ : ನೆಕ್ಕು ದೋವ್ ಮೇಲೆಬ್ಬು ಸೋಫಿಯಾವ್ಯಾಸಿಲ್ಕೇವ್ವಾಳ ಉಂಗುರತುಂಬಿದ ನುಣುಪಾದ ಎಲುಬುಗೈಯನ್ನು ಆಡುಮುತ್ತಾ (ಪುನರು. ೧೨೬).

[ಎಲುಬು (< ಎಲ್ಯ) + ಕೈ (< ಕೈಯ್)]

ಎಲುಮಾಲೆ (ನಾ). ಮೂಳೆಯ ಮಾಲಿಕೆ ; ರುಂಡಮಾಲೆ : ವಿಷ ಕಂಠದಿಂದ ದೆಸೆಗೆ ಮಿಂಚುವೆಲುಮಾಲೆಯಿಂದ (ಚಿಬಪು. ೨-೨೫) ; ಲೀಲೆಯಿಂದೆಲುಮಾಲೆಯಿಂದ ತಾಳ ಮಂಗಲ್ಯಶೀಲದಿಂದ (ನಂದಿಮಾ. ೧೭-೪೪).

[ಎಲ್ಯ (< ಎಲ್ಯ) + ಮಾಲೆ]

ಎಲುಮಾಲೆಗೊರಲ (ನಾ). ರುಂಡಮಾಲೆಯನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ಮಸಣಗಾಹಿ ಹಾವಾಡಿಗನೆಲುಮಾಲೆಗೊರಲ ಗೊರವಂ ನೋಡೆನೆಗೆ ಪಾಸಣಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೩೦-೩೩).

[ಎಲುಮಾಲೆ + ಕೊರಲ್ + -ಆ]

ಎಲುಮುಂಚಿ (ನಾ). ನಿಂಬೆಗಿಡ, — ಹಣ್ಣು : ಎಲುಮುಂಚಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರ ೧ ಪಲ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಮೂರು ದಿನ ಇರಿಸಿ... ಮೂರು ತೂಕ ಚರ್ಯಂತರ ಶರೀರಧಾತು ಸತ್ವಕ್ಕೆ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವೇ. ೩೯). 'ಇಲಿಮುಂಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಲುಮಿಚ್ಚಿ ; ಮಲ. ಎಲುಮಿಚ್ಚಿ]

ಎಲುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಪ್ರಕಾಶಗೊಳ್ಳು ; ಹೊಳೆ : ಹಿಮಸಮಯದೊಳಾಧಿಪಂ ತಾ[ಪಾಠಂ. ದೀಪಂ] ಹಿಮದಿಂದೆಲುವಡೆಯ ಬಗೆಯ ಬಕ್ಕಂಭಯಲೊಳ್ ಹಿಮನಿಧಿಯೆನಿಧಿ[ಸಲೆ]ಧೈರ್ಯ ಮಹಾಂ ಬುಧಿ ನೆಲಸಿ ಬೆಳ್ಳಪಾಸದೊಳಿದಂ (ಅಜಪು. ೧೨-೩).

[ಎಲ್ಯ + ಪಡೆ]

ಎಲುವು 'ಎಲ್ಯ' ನೋ.

ಎಲುವುಸಂಧಿ (ನಾ). ಮುರಿದ ಮೂಳೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಗಿಡ ; ವಿಶಲೈ : "ವಿಶಲ್ಯಾ - ಜಾಪಾಳದ ಗಿಡ... ಹಾವು ಮೆಕ್ಕೇ ಗಿಡ, ಎಲುವುಸಂಧಿ ಗಿಡ, ಹುಚ್ಚುಹರಳು ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೪) ; ಎಲುವು[ವು]ಸಂಧಿಯಂ ತಂದು ಕುಡಿಯ ಕುಡಲು ಗರ್ಭಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೇ. ೧೫೧).

[ಎಲುವು (< ಎಲ್ಯ) + ಸಂಧಿ]

ಎಲೈ (ನಾ). ೧. ಮರಗಿಡಗಳ ಪತ್ರ, — ಪರ್ಣ : ಮಲಯಾನಿಲ ನೊಯ್ಯನೆ ಪಟ್ಟಲಿಯಂ ನೆಲೆಯಿಂದ ಕಳುಪ್ಪುಗುಂ ವಿಲಿಪಿಗಳೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೫೪) ; ಬೇರನಣುವರ್ಗಲೆಯಂ ತೋಜುದರಿಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾ ಮೈ. ೮-೪೪) ; ಕಸವು ಸರಿಯೆಲೆ ಸೊಪ್ಪುಸೊಡಗುವಿಸುಮವಸಿ ಕಾಣದೆ ವಿಚಾರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೧೬-೨೨) ; ತಾವರೆಯೆಲೆಯ ಮುಟಗಳಲಾಜಿಡಿಗಳಡಗಿದವು ಕೋಳಾಹಳಕೆ ಪವನಜನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೫೩) ; ಊಟಕ್ಕೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಕೆಲವು ದೈವಿಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಆರೋಗ್ಯಕರ (ಅಡುಸಾ. ೧೨೦) ; ನೆಲದಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣುವವನಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಕೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆ: ಕರ್ಪೂರ ಸ ಮ್ಮಿಶ್ರ ಮ ಪ್ಪ ನೆಲವತ್ತಿಯಡಕೆಯು ಪೋಟ್ಟುಳುಮಂ ಕೈತೀವಿದಲೆಯುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೩); ಕಯ್ಯಲೆ ಕಯ್ಯಲೆ ಬಾಯ ತಂಬುಲಂ ಬಾಯೊಲೆ ತೋ ಜಿ ಮೆ ಯ್ಯ ಜಿ ದು ನೋಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭); ಎಲೆಯುಂ ಬಾಯ್ ಮುಡಿಯಿಂದಂ ತಲೆ ಸೀರೆಯನಂಗಮೆಸೆಗುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೭-೧೪೩); ಹನ್ನೆರಡು ಅಡಕೆ ಇಪ್ಪತನಾಲ್ಕು ಎಲೆ (ಎಕ. VII, ಕೊಪ್ಪ. ೧೧-೨೦; 1337); ಮುಡಿಸಿದಲೆ ಬೆರಳೊಳಗೆ ಬಾಯೊಳಗಡೆದಲೆ ಬಾಯೊಳಗೆ ಸಚಿವರ ನುಡಿಯ ಕೇಳರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೭). ೩. ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಪತ್ರ: ಅಟ ನಡೆದಂತೆ ನೀಲನು ತನ್ನ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟು (ಬಂಗಾಣ. ೫೨). ೪. ಎಸಳು; ದಳ. 'ನೂರಲೆ' ಪರಾ. ೫. ಚಾಕುವಿನ ಅಲಗು: (ದಕ. ೪).

ಎಲೆಹಾಕು = ೧. ಉಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸು: ಎಲೆಹಾಕುವುದು ಇನ್ನೂ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡಿ ತಡವೆಂದಮೇಲೆ ಇಸ್ಪೀಟುನ್ನು ಆಡಲು ಕುಳಿತರು (ಕಲಾಸಾ. ೫೫); ಎಲೆಹಾಕಿದ ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). ೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಸೇವಿಸು: ಎಲೆಹಾಕ್ಕೋ ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). ೩. ಇಸ್ಪೀಟು ಎಲೆ ಹಾಕು, —ಆಡು: ಎಲೆಹಾಕು, ಒಂದು ಆಟ ಆಡೋಣ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಲೈ; ಮಲ. ಇಲ; ತುಳು. ಎಲೆ]

ಎಲೈ, ಎಲೈ, ಎಲೈ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ: ಅರಸ ರೊಳಲೆ ನೀಂ ಸರಸಮನರಸಿಯಪೋಲಾಡುತಿರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣಮೇ (ಕ ವಿ. ರಾ. ೩-೨೩೨); ಎಲೆ ಗಳಾ ಯಮದಂಡಾ ನೀನುಮಾನುಂ ಕಿಷಿ ಯಂದೊವರ ಪಾಧ್ಯಾಯರ ಪಕ್ಕದೊಳೊಡುವಂದು ನಂದನವನ ದೊಳಗೆ ನೀನೆನ್ನ ಪೂಜ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆನೆವಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫-೪); ಎಲೆ ಸುಖಾವತಿ ನೀಂ ಕುಮಾರನನುಜದೆ ಬಿಟ್ಟುಪೋಗು (ಚಾವುಂ ಪು. ೧೦೯-೨); ಎಲೆ ಭಾವ ಎಂ ಬಡವಾದಿರಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೦-೨೦); ನೀನಾಕರ್ಣಸಯ್ಯ ಮದೀಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಪನವನೆಲೆ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೫-೧); ಖೋಡಿ ನಿನಗಹುದೆಲೆ ಮರುಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ವೈ. ೩-೭೫); ಎಲೆ ಬಾಲೆ, ನೀನು ಸತ್ಯವಂತೆ (ನೀತಿಚಂ. VI, ೧೬). ಎಲೈ: ಎಲೇ ಆಣ್ಣಾ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೧ ಉದಾ); ಎಂ ಪಡಿನಾತಲೇ ರವಿಯಲೇ ಮಾದೇವಲೇ ಬೊಮ್ಮ ಕೇಳ್ವರೆ (ಜಗವಿ. ೧೩-೪೯). ಎಲೈ: ಕೇಳು ಎಲೈ ರಾಯನೆ, ಅಬಳಿಕ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯನು ... ಮರೆಯುತ್ತಿರಲು (ಕೃವಾ. ೧೧೦); ಎಲೈ ಚರಕಾರಿಕನೆ, ನೀನು ಬಹು ಅಲೋಚನಾಪರನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸದ ಪಾಪವು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ತಪ್ಪಿತು (ನೀತಿಚಂ. VII, ೧೪).

[?]

ಎಲೈ, ಎಲೈ (ಅ). ನೆನಪು, ವಿತರ್ಕ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: "ಎಲೇ ವಿತರ್ಕ ಭಾವನಾಮಂತ್ರಣೇಷು" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೧); "ಸ್ವರಣ ವಿಚಾರಾ ಮಂತ್ರಣ ಪರಿಗತವೆನಿಸಿರ್ಪವೆಲೆಲೆ ಏ ಎಂಬಿವು" (ಕ ಮ ದ. ೩೧೧). (i) ವಿತರ್ಕಕ್ಕೆ: ಎಲೆ ಚಂದ್ರಾತಪರುಚಿಯಂ ಗೆಲೆಂದೋ ಧವಳಿಮುಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇ ನಿರ್ಮಲ ತಾರಹಾರಮಿಂತೀಗಳೆಂದು ಬಗೆದಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೭). (ii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ಎಲೆ ಪೊಣ್ಣತ್ತು ಮುರಾರಿಗಾಂತರಿ ಚಮೂ ಭಂಭಾ ರವಂ ಭಾರವಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೧೬). ಎಲೈ: (iii) ನೆನಪಿಗೆ: ಎಲೇ ಬಗೆದನೀಗಳೇ ಬರೆದ ಕಲ್ಪ ಮೀಶಾನಂ (ಅದಿಪ. ೪-೬); ಎಲೇ ಇದಲ್ಲೆ ತುಹಿನಕ್ಷೋಣೇಧ್ರದುತ್ತುಂಗಸಾನು ಗಳೊಳ್ ಭೋರನೆ ಬಂದು ಪಾಯ್ವುದೆ ನೋಡಾಕಾಶ ಗಂಗಾಜಲಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೮); ಎಲೇ ವಿತರ್ಕಭಾವನಾಮಂತ್ರಣೇಷು ... ಎಲೇ ಇದಾವುದು, ಎಲೇ ಅದಕ್ಕುಂ, ಎಲೇ ಆಣ್ಣಾ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೬೧, ಉದಾ).

ಎಲೆಎಲೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): "ಪಡ ಪಡ ಪಡ ಪಡ ಯೆನಲು ಯೆಲೆ ಯೆಲೆ [ಎಲೆಎಲೆ]ಯೆನಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೧); "ಫಡ ಫಡಯೆ ನಲೈಲೆಯಲೆಯೆನಿಪ್ಪರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೨); ಎಲೆಎಲೆ ದೇವ ದೇವ ಪಿರಿದದ್ಭುತಮದ್ಭುತಮೇನನೆಂದಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೩೪). ಎಲೆಲೆ = ೧. ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಎಲೆಲೆ! ನೀನು ಯಾರು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಅವ್ಯಯ: ಎಲೆಲೆ ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು (ಬಸಪು. ೯-೩೧); ಎಲೆಲೆ ಕರುಣಾಸುಲಭ ಹೋಗಲೆಂದು ನಾ ಬಲ್ಲೆ (ಬಸಪು. ೨೦-೮).

[?]

ಎಲೆಅಡಿಕೆ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲೆಕಣಕೆ (ನಾ). ಎಲೆಗೆಣ್ಣು: ಎಲ[ಲೆ]ಕಣಕೆ, ಉತ್ತರಣಯ ಕಣಕೆ, ಅಡುಸೋಗೆಯ ಕಣಕೆ ... ತಂದು (ವಿವೈ. ೯). [ಎಲೈ + ಕಣಕೆ]

ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ 'ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ' ನೋ.

ಎಲೆಕಮ್ಮಿರ (ನಾ). = ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ: ಎಲೆಕಮ್ಮಿರವನ್ನೂ ತುತ್ತವನ್ನೂ ಕುದ್ದೊಸಿ ಹಾಕಬೇಕು (ವಿವೈ. ೧೩೫). [?]

ಎಲೆಕಳ್ಳಿ 'ಎಲೆಗಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಲೆಕಾವು (ನಾ). ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕಾಯಿಸಿಕೊಡುವ ಶಾಖ, —ಕಾವು: ಗಾಯಕ್ಕೆ ಎಲೆಕಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಎಲೈ + ಕಾವು (< ಕಾಯ್ವು)]

ಎಲೆಕೊಟ್ಟು (ನಾ). = ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ (ದಕ). [ಎಲೈ + ಕೊಟ್ಟು?]

ಎಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಲೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟು, —ಪೊಟ್ಟಣ ಕಟ್ಟು: ತಣ್ಣೂಟಂ ಪಡವಿನೊಳಲೆಗಟ್ಟು ಮುಟ್ಟುಪಡೆದಜಸುವದೇ (ಲೀಲಾ ವ. ೨-೧೧೫). ೨. ಎಲೆಯ ಕಟ್ಟು, —ಪೆಂಡಿ: ಎಲೆಗಟ್ಟುಂದನ್ನು ಹೊತ್ತುತಂದನು (ರೂಢಿ). [ಎಲೈ + ಕಟ್ಟು]

ಎಲೆಗತ್ತರಿ (ನಾ). ೧. (ಕುರಿಗಳ ಮೈಯಿಂದ) ಉಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿ ಸುವ ಕತ್ತರಿ (ದಕ. ೪). ೨. ಚಾಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಎಲೆ (ಉಕ. ೪).

[ಎಲೈ + ಕತ್ತರಿ]

ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ, ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುತ್ತ; ಖರ್ಪರ; ಹಾಲುತುತ್ತ: ಗಂಧಕ, ತಾಲಕ, ಹೊಸಸುಣ್ಣು, ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ ಇವಷ್ಟನು ಅಡಿನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅರೆದು ಲೇಪನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಷಣ ಮಾತ್ರವಿರ ಅಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ರೋಮು ಒಂಡನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೪); ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ ೩ ತೊಕವನ್ನು ನುಚ್ಚಲಕ್ಕಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದನ ಒಂದಕ್ಕೆ ೫ ವೇಳೆ ನಿಂಬೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳೆದು ಅರಿಸಿ (ವಿವೈ. ೨೯). ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ: ನೇತ್ರವಾಯುವಿಗೆ: — ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ, ಪಚ್ಚಿತುತ್ತ್ ... ಕಾರ್ತಿಕೇಯಕರಿ, ಇವು ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಭಾಗ, ಸಣ್ಣನಾಗಿ ತಿರುಹಿ (ವಿವೈ. ೧೩೫).

[ಎಲೈ + ಕಪ್ಪಲಿ (< ಕಪ್ಪರಿ)]

ಎಲೆಗಳ್ಳಿ, ಎಲೆಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಿ: "ವಪ್ರಿಯೆಂದೊಡಲೆ ಗಳ್ಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪); "ಸಿಡೊಳಿಂದ್ರನೊಳು ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಗೆ ಯೊಳಲೆಗಳ್ಳಿ ಯೊಳು ಶಕ್ರವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೩); "ಶ್ವಾನಜಿಹ್ವಾ ದಳ: —ಎಲೆಗಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೪); "ತಿಸ್ತೋಧಾರ —ಎಲೆಗಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೯). ಎಲೆಕಳ್ಳಿ: (೪). [ಎಲೈ + ಕಳ್ಳಿ]

ಎಲೆಗಾರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು (೪).

[ಎಲೈ + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಎಲೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವಳು (೪).

[ಎಲೆಗಾರ + -ತ್ರಿ (< -ಇತ್ರಿ)]

ಎಲೆಗುಂಪಲು (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ರಾಶಿ, — ಗುಚ್ಚ: (Foliage. ಇಂಕನ).

[ಎಲೆ + ಗುಂಪಲು]

ಎಲೆಗುಡ್ಡಲಿ (ನಾ). ಎಲೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಹೆಲ್ಲೆಯುಳ್ಳ ಗುಡ್ಡಲಿ; ಮಮಟೆ; ಸನಿಕೆ: ಅದರಲ್ಲಿ ತಂತಿಗಳ ಸುರುಳಿಗಳೂ, ಗಡಾರಿ, ಗುಡ್ಡಲಿ, ಎಲೆಗುಡ್ಡಲಿ, ಪಿಶಾಚಿಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಚಿನ್ನಬೀ. ೧೨೧).

[ಎಲೆ + ಗುಡ್ಡಲಿ]

ಎಲೆಗುಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಗಿಡದ ಪಾತಿ: ಹಿರಿಯ ಕೆಲೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಲೆ ಕೊಳೆಗೆರೆ ಕೆಳಗುಳ್ಳಯೆಲೆಗುಳಿ ಸ್ಥಳ ತೊಟ್ಟು ಸ್ಥಳ ಗಡ್ಡೆ ಹೊಲಗಡ್ಡೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೭೩; 1424). [ಎಲೆ + ಕುಳಿ (< ಕುಟು)]

ಎಲೆಗೆ, ಎಲಿಗೆ, ಎಲಿಗೇ, ಎಲೆಗೇ (ಅ). ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ನೀನಿಂದ ವಿನೇಕ ವಿಕಳರ್ಕಳಂತೆಗೆ ಚಿತ್ತ ದೊಳಾ ತಾಕು ಪೋ (ಅದಿಪು. ೩-೩೨); ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಾವಜಾಯವೆಲೆಗೆ ನೀಂ ಮುಟ್ಟಿ ಮಿರಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೦); ಹೇಳಿ ಕರತಾರೆಲೆಗವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೪-೩); ಎಲೆಗೆ ಕರೆ ಪಾಪಿ ಕಾರವ ಕುಲಕುತಾರನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೫೭). ಎಲಿಗೆ: ಅಗಲುವುನೆನೆಗೆ ಪಡೆದಜನೊಗಸುಗಮಲ್ತೆಲಿಗೆ ನಿನ್ನನೆನೆಯೆ ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೭); ನಿನ್ನ ಮುರವೈರಿಯಳವುನೆನೆನ್ನಳವು ಮನೆಲಿಗೆ ಕಾಣೈ (ಗವಾಯು. ೯-೧೪); ಎಲಿಗೆ ತರುವಲಿ ಮೂಲಹಾಲಂ ಸಲೆಯಭವನಿಂದೇಕೆ ಪೊಲ್ಲನು (ಬಸವ. ೧೪-೩೦); ಎಲಿಗೆ ನಾಳೆ ಪೈತ್ಯಕ ಮದಂ ನಾಡಿದಲ್ಲದೆ ಮಾಡೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೬). ಎಲಿಗೇ: ಅರಸ ರೊಳಲಿಗೇ [ಪಾಶಾಂ. ಎಲಿಗೇ] ಸರಸಮನರಸಿಯವೋಲಾಡುಕರ್ಪೆ ನಿನಗಿದು ಗುಣವೇ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ). ಎಲೆಗೇ: ಎಲೆಗೇ ಗರುವತನ ವಿಡು ಹಿಂದೆ ಸಲುವುದು ಸಲ್ಲದಿಡು ಕುರು ರಾಜ ಭವನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೭೩); ಎ ಸಾವಿತ್ರಿ ಎಲೆಗೇ ಅರುಂಧತಿ (ಸುಗುಗಂ. ೭-೧೫); ನಿಲ್ಲಲೆಗೇ ಎನುತ್ತೆ ಗುರು ಶಿಷ್ಯಂ ಕೋಪದಿಂದ ಗರ್ಜಿಸಲಾ (ಶಾಕುಂತ. ೪೫-೧೪೦). [ಎಲೆ + -ಗೈ]

ಎಲೆಗೇ 'ಎಲಿಗೆ' ನೋ.

ಎಲೆಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೊಬ್ಬರ.

[ಎಲೆ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಎಲೆಗೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಲೆಗಳು ಕೊಳೆತು ಉಂಟಾದ ಕಶ್ಶಲ: ಸಲವುಂ ಬಣ್ಣದೆಲೆಗೊಟ್ಟಿಯ ನೀರ್ಕಳಮನವ್ವುಕೆಯ್ಯಂ (ಕಾದಂ ಉ. ೨೬೬).

[ಎಲೆ + ಕೊಟ್ಟಿ]

ಎಲೆಗೋಮೆ (ನಾ). ಉಟಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಎಲೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಗಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಇಲ್ಲಿ ಅದಳು ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಕಂಡರಿಯಳು. ಇಲ್ಲಿ ಎಲೆಗೋಮೆ, ಉಪಕರಣ, ಸುತ್ತಲಿನ ಕೆಲಸವೇ ಬೇಕಾದಹಾಗಿರುತ್ತೆ (ಕೀಲುಗೊಂ. ೩೩).

[ಎಲೆ + ಗೋಮೆ]

ಎಲೆಚೆಂಚಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆ ಚೀಲ. ೨. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ತಾಂಬೂಲದ ಉಪಹಾರ: ಶಂಭುಲಿಂಗನಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿ ಮಾಡಿಸಿ ಎಲೆಚೆಂಚಿಯ ಸೇವಿಸಲ್ಪಿಸಿ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೩).

[ಎಲೆ + ಚೆಂಚಿ (< ಸಂಚ್ಯ)]

ಎಲೆಚೇಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೇಳು; ದೊಡ್ಡ ಚೇಳು; ಎಮ್ಮೆ ಚೇಳು: "ಎಮ್ಮೆ ಚೇಳೆಂದು ವೃಶ್ಚಿಕ, ಶೂಕ ಕೀಟ, ಎಲೆಚೇಳೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚರಾ. ೪). [ಎಲೆ + ಚೇಳು (< ತೇಯಾ)]

ಎಲೆತಳಲ್ (ಕ್ರಿ). ಎಲೆ ಹುಟ್ಟು; ಚಿಗುರು: "ಎಲೆತಳಲ್ [ಪಾಶಾಂ. ಎಲೆದೊಳ(ಲ)ಲ್, ತಳಲ್, ತೊವಲ್] ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಾಪ್ತ (ಎಲೆಚಿಗುರು)" (ಶಮಧಾ). [ಎಲೆ + ತಳಲ್]

ಎಲೆತುಂಬು (ನಾ). ಎಲೆಯ ತೊಟ್ಟು, — ಕಾವು, — ಹಿಡಿ: (೪).

[ಎಲೆ + ತುಂಬು]

ಎಲೆತೊಟ್ಟು (ನಾ). = ಎಲೆತುಂಬು: "ವೃಂತಂ, ಪ್ರಸವಬಂಧನಂ-೨ ತೊಟ್ಟುನ ಹಸರು. ಎಲೆ ತೊಟ್ಟು, ಹಣ್ಣಿನ ತೊಟ್ಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೦).

[ಎಲೆ + ತೊಟ್ಟು]

ಎಲೆತೋಟಿ 'ಎಲೆದೋಂಟಿ' ನೋ.

ಎಲೆತೋಟ್ಟು 'ಎಲೆದೋಂಟಿ' ನೋ.

ಎಲೆದಟ್ಟು (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಅಡಿಕೆಯನ್ನು ಇಡುವ ತಟ್ಟೆ; ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ (೪). [ಎಲೆ + ತಟ್ಟು]

ಎಲೆದಾಣ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಸ್ಥಳ; ಎಲೆಬಿಡುವ ಜಾಗ: ಎಳಮಾವು ಗಳ ಬೀಡೆ ಹೂಳಿ ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊರಲೊಳಗು ತೆಪಪಾಗಿ ಮಾಧವಿಗಳೆವಾಣ ಹೊಪ್ಪಳನೆ ತೆಂಕಣ ದಿಶಾಭಾಗದೊಳು ಗಾಳಿ ಹೊಡಕರಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೩-೧೪). [ಎಲೆ + ತಾಣ]

ಎಲೆದುಲುಗಲ್ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಗೊಂಚಲು; ಪತ್ರಗುಚ್ಚ: ಎಲರಲೆ ಪದಿಂ ನಡುಗುವೆಲೆಯುಲುಗಲಿಂ ಕದಳೀವನಂಗಲುಮೈಕಿಲದರ್ದು ನಡುಗಿದವುನೆಂಬಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂ ಉ. ೨೧೯); ಕಮಲವನದೆಲೆದುಲುಗಲಿ ಒಂದಿನೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ). [ಎಲೆ + ತುಲುಗಲ್]

ಎಲೆದೋಂಟಿ, ಎಲೆತೋಟಿ, ಎಲೆತೋಟ್ಟು, ಎಲೆದೋಟಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೋಟ: ಬಚ್ಚಲನೆಲೆದೋಂಟಿದೊಳಾ ಪರಿಯಸಲಾ (ಅದಿಪು. ೩-೪೫). ಎಲೆತೋಟಿ: ಎಳಲಾರದವನಿಗೆ ಎಳಾರು ಆರಂಭ ಮೇಲೊಂದು ಎಲೆತೋಟಿ (ಗಾದ). ಎಲೆತೋಟ್ಟು: ಕಂಡುಗದ ಯುಗಳ ಕಟನಿಯುಂ ಚನ್ನಕಟನಿವೆಲೆತೋಟ್ಟು ಪಟ್ಟು ಸಮಣ್ಣಾಟಾಸ್ತೇಲೆಯಣ್ಣುಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. X, ಮುಳವಾ. ೮೦-೭; 767). ಎಲೆದೋಟಿ: ಎಲೆದೋಟಿಗಳನ್ನು ಬಹುಶಃ ತಿಗಳರೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೪). [ಎಲೆ + ತೋಂಟಿ]

ಎಲೆದೋಟಿ 'ಎಲೆದೋಂಟಿ' ನೋ.

ಎಲೆದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಕಾಡಿಸಿಕೊ; ಚಿಗುರು: ಸಸಿಗೆ ಹೊಸಬೇರು ಬಿಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಎಲೆದೋಲು (ಮೋಳಮಾ. ೧೪೦-೫೦೦); ಬೇರಂ ಬಲ್ಲಗೆಲೆ ದೋಜಲೇಕೆ ನೀನೆನುತೊಲವಿಂ ಪರಿಮಳದ ಬೇರ್ಗಳಂ ಬರೆತೆಗೆದಳಾ (ಗಿರಿಕ. ೫-೪೫). [ಎಲೆ + ತೋಲು (< ತೋಲು)]

ಎಲೆನಾಗರ, ಎಳನಾಗರ (ನಾ). ನಾಗರಹಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಎಲೆನಾಗರ-ವಿಡಿನಾಗರ" (ಜಾನಕೋ. ೨೬). ಎಳನಾಗರ: ಮುಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ದಂಡೆಯೊಳದಗಿದ್ದ ಕಿರುಸೂಜಿಯುದ್ದದಳನಾಗರವನು (ಒಲುಮೆ. ೩೫-೨೦). [ಎಲೆ + ನಾಗರ]

ಎಲೆಪಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ವೀಳು; ತಾಂಬೂಲ; ಪಾನಪಟ್ಟು; ಬೀಡಾ: ರಾಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಲೆಪಟ್ಟು (ತಿರುಗು. ೩೧). ೨. ಎಲೆಯಿಂದ ಸುತ್ತಿದ ಹೊಗೆಬಟ್ಟು. [ಎಲೆ + ಪಟ್ಟು]

ಎಲೆಪಸರ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಅಂಗಡಿ: ಬೇಳೆ ಎಲೆಪಸರ ಒಂದಕ್ಕೆ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕೆ ಎಲೆ ಒಂದು ಅಡಿಕೆಯ ಪಸರ ಒಂದಕ್ಕಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೧೦೩; 1382). [ಎಲೆ + ಪಸರ]

ಎಲೆಪಿಂಡಿ 'ಎಲೆಪೆಂಡಿ' ನೋ.

ಎಲೆಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಪಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಒಂದು ಒಡವೆ: ಮದುವೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಾಲಿಗೆ ಎಲೆಪಿಲ್ಲಿ ಗೆಚ್ಚುಪಿಲ್ಲಿ ತೊಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಎಲೆ + ಪಿಲ್ಲಿ]

ಎಲೆಪೆಂಡಿ, ಎಲೆಪಿಂಡಿ (ನಾ). ೧. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಕಟ್ಟು. ೨. ಉಟದ ಎಲೆಯ ಕಟ್ಟು. ಎಲೆಪಿಂಡಿ: (೪). [ಎಲೆ + ಪೆಂಡಿ]

ಎಲೆಬಣಜಿಗೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯ ದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು (ಎಸಮ್ಮ. XXX, ೪). [ಎಲೆ + ಬಣಜಿಗೆ]

ಎಲೆಬತ್ತಿ (ನಾ). ಹೊಗೆ ಸೇರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಹೊಗೆಬತ್ತಿ: ಅವನು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಗುಡುಗುಡಿಯ ಬದಲು ಎಲೆಬತ್ತಿಯ ತಂಬಾಕೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಅವನಿಗೆ ಚಕಾರ ಶಬ್ದ ತೆಗೆಯಲು ಬಂದಿರಬಾರದು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪೭). [ಎಲೆ + ಬತ್ತಿ]

ಎಲೆಬಿಜ್ಜಳ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಯ ಬೀಸಣಿಗೆ. ೨. ಎಲೆಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಹಾಕುವಿಕೆ: ಪಳೆಗಪ್ಪರವನ್ನೀರ್ ಪೊಸವಾಳೆಯ ಸುಳಿ ಕಮ್ಮಿದು ವಾದಲೆಳೆಯಸುಗೆಯ ತಳೆರೆಲೆಬಿಜ್ಜಳ ತಣ್ಣದಿರ್ಗಲ್ ಕನ್ನೆಯ್ದಲ ನವ ನಾಳಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೦). [ಎಲೆ + ಬಿಜ್ಜಳ]

ಎಲೆಮದ್ದು (ನಾ). ೧. ಅಫೀಮು; ಅಪಿನಿ ಮದ್ದು: ಜಾಯಿಕಾಯಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಎಲೆಮದ್ದು, ಭಂಗಿಯಹುಡಿ... ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲಾತಿಸಾರ... ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೫). ೨. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮದ್ದು. [ಎಲೆ + ಮದ್ದು (< ಮದ್ದು)]

ಎಲೆಮನೆ 'ಎಲೆವನೆ' ನೋ.

ಎಲೆಮರಿಗೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ತಟ್ಟೆ; ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ: ಗೋದಮ್ಮ ಊಟೀರಿಸಿ ಬಂದು ಎಲೆಮರಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಂಚದ ಕೆಳಗಡೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ತ್ಯಾಗಮ. ೩). [ಎಲೆ + ಮರಿ (< ಮರಿಗೆ)]

ಎಲೆಮರೆ 'ಎಲೆಮಜೆ' ನೋ.

ಎಲೆಮರಿಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಯಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಇರುವಕಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಸದ್ದುಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: ಕೆಲವರು ಎಲೆಮರಿಕಾಯಿಯಂತೆ ಕೆಲಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢ). [ಎಲೆಮರೆ (< ಎಲೆಮಜೆ) + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್)]

ಎಲೆಮಜೆ, ಎಲೆಮರೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಮರೆ; ಎಲೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆ: ಪೊಳೆವೆಲೆಮಜೆ[ಪಾಠಾಂ. ವಜೆ]ಯೊಳ್ ತಲೆಯಂ ಗಿಳಿ ತೋಟುತ್ತಿ ದೊಡದ ಜ ಚಂಚೂಪುಟಮಂ ಕಳಿಕೆಯೆಗೆತ್ತು ಕೊಳಲೊರ್ವಕಬಲೆ ಕೈನೀಡಿ ನಗಿಸಿದಳ್ ಕೆಳದಿಯರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೭-೧೦೪). ಎಲೆಮರೆ: ಎಲೆಗೆ ಕಾಯಿಮರೆ ಕಾಯಿಗೆ ಎಲೆಮರೆ (ಗಾಡ). [ಎಲೆ + ಮಜೆ]

ಎಲೆಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಯಂತೆ ಅಲ್ಲಾಡು; ಅಲುಗಾಡು: ಪುಲಿ ಗಳೆ ಧರ್ಮಶ್ರವಣಮನೆಲೆಮಿಡುಕದೆ ಕೇಳುತಿ ಪುರ್ವರಗಿಳಿಗಳ್ (ಎಂ. XVI, ೩-೧೦; 980); ದೇವತೆ ನಮ್ಮಂ ತೊಲಗಿದೊಡೆ ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲೆಂದೆಲೆಮಿಡುಕದೆ ನಿಂದು ಪೊರ್ದಿ ಬಂದು (ಧರ್ಮಪು. ೩-೯೨); ಎಲೆಮಿಡುಕದೆರಡೊಡ್ಡು ಲೆಪ್ಪದ ಬಲದ ಪೊಲು... ಝಿಂಪಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧೭-೧೨); ಎಲೆಮಿಡುಕದೆ ತಾವರೆಯ ಎಲೆಯೊಳೊಪ್ಪಿ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದು ರಾಯಂಚೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೯೬). [ಎಲೆ + ಮಿಡುಕು]

ಎಲೆಯಡಕೆ, ಎಲಡಿಕೆ, ಎಲೆಅಡಿಕೆ, ಎಲೆಯಡಿಕೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯ ದೆಲೆ ಮತ್ತು ಅಡಿಕೆ; ತಾಂಬೂಲ: ಊಟವಾದಮೇಲೆ ಎಲೆಯಡಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ರೂಢ). ಎಲಡಿಕೆ: "ಓಹೋ" ಎಂದು ಎಲಡಿಕೆ ಹಾಕಲುಡ್ಕುತ್ತಾರವರು (ಅವನ. ಹಿನ್ನೆಲೆ). ಎಲೆಅಡಿಕೆ: ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲುತ್ತಿರುವಾಗ ರಾಯರು ನಿಧಾನವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕುಲ, ಗೋತ್ರ... ವಿವರಿಸಿದರು (ರಾಯಕ. ೪); ಮಗು ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ಚೀಲವನ್ನು ತಲೆ ಕೆಳಗು ಮಾಡಿ ಹೊಗೆಯ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿತು (ರಾಮಾನ. ೧೧೧). ಎಲೆಯಡಿಕೆ: ಎಲೆಯಡಿ ಕೆ ಸುಣ್ಣದಿಂ ಪಲ್ ಕಜೆಯಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಪು. ೯-೧೦೪); ಗುಡಿಯ ಹಾದಿಯ ಮೇಲಿನ ಎಲೆಯಡಿ ಕೆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ತೂಗುಹಾಕಿದ ಆ ವಿಲಾಯಿತಿ ಸೀಮೆ ಚಿತ್ರ (ನಿರಾಧ. ೩೬).

[ಎಲೆ + ಅಡಕೆ]

ಎಲೆಯಡಿ 'ಎಲೆಯಡಕೆ' ನೋ.

ಎಲೆಯಪಸುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಳೋಲ ಮುನ್ನೂಟಪೊಳಗಳಣ ಭತ್ತ ಗಾವೆ ಎಲೆಯಪಸುಂಡಿಯಂ ದುಪ್ಪನಿಗ್ರಹ ವಿಷಪ್ಪ ಪ್ರತಿ ಪಾಳ ನ ದಿ ನಾಳ್ವು (ಸೌಜಾ. XI-i, ೩೩-೯; 1026); ಸೌಜಯ್ಯನಾಯಕ... ಭತ್ತ ಗಾವೆ ಎಲೆಯಪಸುಂಡಿಯಂ (ಸೌಜಾ. XI-i, ೯೯-೮; 1053). [ಎಲೆ + ಪಸುಂಡಿ]

ಎಲೆಯಪೊಸವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೂರ್ಯ ಗ್ರಹಣದಂದು ಮುಳುಗು ನ್ನ ಪನ್ನೆರಡಪೊಳಗೆವೆಲೆಯಪೊಸವೂರೊಳ್ಳಾಳ್ವುಣ್ಣಂ ಕೊಪಲಗುನ್ದಂ ತನ್ನ ಕೊಡ[ಂ]ಗೆಯ್ಯೆರಡು ತೋಂಟಿಕಂ ದೈವ್ಯ[ಪೂ]ರ್ವಕಂಗೊಣ್ಣು (ಸೌಜಾ. XI-i, ೪೭-೧೩; 995).

[ಎಲೆ + ಪೊಸ + ಊರ್]

ಎಲೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ; ಕೆಂಡರೊಟ್ಟಿ. [ಎಲೆ + ಅಪ್ಪ]

ಎಲೆಯಬೊಜಂಗ, ಎಲೆಯಬೊಜಗ (ನಾ). ಎಲೆಯ ವ್ಯವಸಾಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವರ ಸಂಘ (?): ಈ ಧರ್ಮಮಂ ಗಾವುಣ್ಣನುಂ ಮೂವದಿಂಬರುವೆಲೆಯಬೊಜಂಗರ್ ನೂಜನಾಲ್ವರುಂ... ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಎಂ. XVI, ೮೫-೩೭; 1067). ಎಲೆಯಬೊಜಗ: ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವಗುರ್ಗುರಮೂನೂರ್ವರುಂ ಯೆಲೆಯ ಬೊಜಗ ರಯ್ಯೂಜಿ ನಾಲ್ವರುಮಲೇಷಮಿದ್ದು (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೫೪-೨೮; 1144); ಕೊಯಿ ಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದುಕುಡುವರ್ ಯೆಲೆಯಬೊಜಗರಿದು ಕುಡುವರ್ ಆರಸಧಿಕಾರಿಗಳ್ ಸುಂಕವಂ ಮನ್ನಿಸುವರ್ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೧೫-೪೮; 1223). [ಎಲೆ + ಬೊಜಂಗ]

ಎಲೆಯಬೊಜಗ 'ಎಲೆಯಬೊಜಂಗ' ನೋ.

ಎಲೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ತಲ್ಲ ಬಣ್ಣವಣ್ಣದ ಗುಡಿ ತೊಂಬೆ ಗೊಂಚಲೆನೆ[ಲೆ]ಯಿಕ್ಕಿದ ಕಾವಣಮಲ್ಲಿಯುಂ ಪೊದಬೊಡ್ಡಿದ ವಿರೆ (ಪಂಪಾ. ೩-೩೮); ಕಾಡುಂ ದಲೆಲೆಯಿಕ್ಕಿ ಪಳೆಲೆನೆ ನಿಂದುವು ತಣೆ ದುವು ಮೃಗಂಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಪಂಪಾ. ೫-೩೭); ಎಲೆಯಿಕ್ಕಿದ ಪರ್ಮರ ಗಳಿದಿದವಿಯೊಳದೇಂ ಕರೆದುಪೊ ಸೀರುಡುಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೦).

[ಎಲೆ + ಇಕ್ಕು]

ಎಲೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಊಟಕ್ಕೆ) ಎಲೆಯನ್ನು ಹಾಕು; ಎಲೆಯನ್ನು ಹಾಸಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಸರಸ್ವತಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಎಲೆಯಿಟ್ಟು ಕರೆದಳು (ಮಂಗಾಮು. ೩೪). [ಎಲೆ + ಇಡು]

ಎಲೆಯುಗುರು (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಉಕ್ಕಿನ ಉಪಕರಣ: ಎಲೆಯುಗುರು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಎಲೆ ಕೊಯ್ಯುತ್ತಾರೆ (ರೂಢ).

[ಎಲೆ + ಉಗುರು (< ಉಗುರ್)]

ಎಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎಲೆಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ಮೊಳೆತುದಾ ಮನುವಿಂ ವಿಳು ಕ್ಷಿಯೊಳೆಳಸಿಯನ್ನೆದಿತು ದಿಲೀಪನೊಳೆಲೆವಡೆದುದಾ ರಘುವಿನಂ ಪಲ್ಲವಿ ಸಿತಜನಿಂದ... ಸತ್ಯತರು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೪).

[ಎಲೆ + ವಡೆ]

ಎಲೆವನಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಉದುರುವ ನೀರಿನ ಹನಿ, — ಇಬ್ಬನಿ: ಚಳಿಗಾಜೆ ಪೇರಾಲದ ಕೆಳಗಿಪ್ಪನಿಪೊಳೆ ಚಪಲಕವಿ ನಿಡುಗೋಡಂ ಸೆಳೆದಲುಗೆ ಸೂಸುವೆಲೆವನಿಗಳನೊರ್ವಂ ನೆನೆದು ನಡುಗಿ ಸಿಡಿಮಿಡಿ ಗೊಂಡಂ (ರಾಜಶೀ. ೯-೨೪). ೨. ಎಲೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ನೀರಿನ ಹನಿ: ಅವ ಮರಮಿದು?... ದಿಂಸನೆ ನಾರು ದೀರದೇಂ? ತಟಕದೀ ಎಲೆವನಿ ಇದೇನು? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೮-೪೦). [ಎಲೆ + ವನಿ]

ಎಲೆವನೆ, ಎಲೆಮನೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳನ್ನು ಭಾವಣೆಯಾಗಿ ಹೊದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮನೆ; ಪರ್ಣಶಾಲೆ: ಚಾಪವ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೆವನೆಯ ಹೊಜವಂಟನು ರಘುಪ್ರಭವ (ತೂರಾ. ೨-೬-೫); ಸೀತೆ ಮೈದುನನಲೆ ವನೆಗೆ ಕರೆಯಿಸಿದಳು (ಶೇಷರಾ. ೨೭೮-೪). ಎಲೆಮನೆ: ಮೃಕಂಡುವಿ ನೆಲೆ ಮನೆ ಯ [ಪಾಠಾಂ. ವನೆಯ] ಕಂಡಿವರು ಹೊಕ್ಕರು (ತೂರಾ. ೪-೧೧-೧). [ಎಲೈ + ಮನೆ]

ಎಲೆವನೆಗಾತಿ (ನಾ). ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವವಳು; ತಾವಸಿ: ನನೆ ಗೋಲನುಪಟಳದಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡಿರ್ಪ ವನಚರ ಪೂತ ಸಂಪಗೆಯ ಕೊನೆಗೆಳ ಮುಜು ದಿಡಲಂಜಿ ತಾಪಸರೆಲೆವನೆಗಾತಿಯರನಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೭-೧೫). [ಎಲೆವನೆಗಾತಿ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಎಲೆವರದ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ: ಕುಡಕಕ್ಕುದನಿಡನೆ ಇರ್ಮುಡಿಸಿ ಕುಡಲ್ಪಡುವ ಕೊಂಬ ಕೋವಿದರ್ಗದಂ... ಕುಡುವೆಂದೇ ಕೊಳ್ಳೈ ನೀಂ ನಡುವಿದೆಯೊಳೊಪ್ಪಲಾರ್ಪರೇ ಎಲೆವರದರ್ (ಚಕ್ರವ. ೬-೫೬). [ಎಲೈ + ಪರದ]

ಎಲೆವರದು (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ: ಗಟುವಿದಿದಾಡುವ ದೀವಿಗೆವಿಡವ ಎಲೆವರ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಡಿ, ವರಿ, ಪೊರಿ] ದಾಡುವನೊಳಂ ಅಟಗಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೦೪ ವೃತ್ತಿ). [ಎಲೈ + ಪರದು]

ಎಲೆವಸರೆ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಅಂಗಡಿ: ಅಡರ್ಪಲೆವಳ್ಳಿಗಳೆಲೆಯಂ ಪಿಡಿಡಿರ್ಪೆಗಳಂಗಿನಲ್ಲಿ ತರತರದಿಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಸಮದೆಲೆವಸರದವೊಲ್ಕಡು ಬೆಲ್ಲಂ ಪಡೆದು ತೋರ್ಪುವೀ ಬನದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಾ. ೧೦೩). [ಎಲೈ + ಪಸರೆ]

ಎಲೆವಸ್ತ್ರ, ಎಲವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಕರವಸ್ತ್ರ, —ಚೌಕ; ಸಣ್ಣ ವಸ್ತ್ರ; ವಲ್ಲಿ: ಸತ್ತಿಗೆ ಎಲವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು (ನಡದಾ. II, ೧೧೨೪); ಎಲವಸ್ತ್ರ ಹೊದಿದು... ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಾಗರಚಿತ್ತ ಹಿಡಿದು ಅರಸುಮರ್ಜಿಯಿಂದಲೇ ಹೊರಬಿದ್ದರು (ದೇವತಂ. ೧೧೦). ಎಲವಸ್ತ್ರ: ಕಿಸೆಯಿಂದ ಎಲವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮೊಗದ ಬೆವರನ್ನೊರಿಸಿದೆ (ಸೀತಾರ. ೨೫). [ಎಲೈ + ವಸ್ತ್ರ / ತುಳು. ಎಲತ್ರ, ಎಲಸ್ತ್ರ]

ಎಲೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಸರಬೆವುರದ ಮಹಾ ಜನವಿನ್ನೂ ವರ್ತುಮಿಟ್ಟು ಎಲೆವಳ್ಳದಿಂ ಮೂಡಲು ಪನ್ನಿ ಮೃತ್ಪರ್ತುಯ್ಯ (ಸೌಹಾರ. XI-i, ೧೧೧-೩೧; 1071). [ಎಲೈ + ಪಳ್ಳಿ]

ಎಲೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ಎಲೆಹಂಬು: ಸೊಗಯಿಸಿ ಬಂದ ಮಾಮರನೆ ತಳ್ಳಲೆವಳ್ಳಿಯೆ... ಅವ ನಂದನವನಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೮); ಪಾರಿಜಾತ ಪುನ್ನಾಗವಶೋಕ ಕತ್ತಲಿಸುತ್ತಿಪ್ಪಲೆ ವಳ್ಳಿಗಳಿಂ ಮದಾಳಿಯಂ ಶ್ರೀಗಿಡು ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೆನಿಕುಂ (ಕಾ. I, ೩೦-೯; 1222); ಮಿಂಡಿಯರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸುವಂತಲೆವಳ್ಳಿ ಮುಂಡಿಗೆಗಳ ನಡೆದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೬). [ಎಲೈ + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಲೆವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಹಾಸಿಗೆ; ಪರ್ಣಶಯ್ಯ: ಶರಣಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾಲದೆಲೆವಟ್ಟಿಯೊಳಿರ್ಪೆ ಭೀತಿಸಾರನಾ (ವಸ್ತವಂ. ೩-೨೨). [ಎಲೈ + ಪಟ್ಟಿ]

ಎಲೆವಾಡುರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ ದಂತಹ ಅಡಿಗೆ: ಮೂಲಗೆ ಬಳ್ಳಿ ಕೆಂಬರುಹೆ ಮೊದಲಾದ ನಾಳಮನು ಳ್ಳಿಲ್ಲಾ ಎಲೆವಾಡುರಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೩೩೪-೨೦); ಅನೇಕ ತೆಪದ ಪರಿ ಪರಿಯ ಭಕ್ತ್ಯ ಮಂ ತಾಳಿದ ಎಲೆವಾಡುರ ಪಲ್ಲೆಹ ಸೀಕರಣೆ ಪೋರಿಕೆ ಪಾನ ಪಳೆದೈಮೆಂಬ ನಾನಾ ಭಿನ್ನರುಚಿಯ ಶಾಕಂಗಳುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬ ವ); ಸುರುಚಿರ ಚಕ್ರವತಂ ಚಲಿಕೀಟಿ ರಾಜಗೀಟಿ ಕೆಸವುಂ ನುಗ್ಗೆ ದೊಗ್ಗೆಳೆ ಲಿಲೆವಾಡುರಮೂ ಬಡಿಸಿದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬). [ಎಲೈ + ವಾಡುರ]

ಎಲೆವಾಸು (ನಾ) = ಎಲೆವಟ್ಟಿ: ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಕಂಗೊಳಿಪ್ಪ ತಿರುಳೊ ಕೈಲೆವಾಸಿನೊಳಂ ಸರ್ವಭೂಪಾಳಕ ಮಸ್ತಕ್ಕಸ್ತಿ ತಪದಾಂಬುಜನುದ್ಭಟ ದೇವನೊಪ್ಪಿದಂ (ಉದ್ಯುಟ. ೨-೧೦೩). [ಎಲೈ + ವಾಸು]

ಎಲೆವಿಜ್ಜಣಿಗೆ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಬೀಸಣಿಗೆ: ಮಿಳಿರ್ವಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ವಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳಿಂ ಮಿಳಿರ್ವಲೆಗಳಿಂ ಕಾಂತೆ ಕರಮೆ ಹಂಗೆಯಾದಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೫-೧೩೨); ಈಯಲೆವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಲರ್ವಿ] ಜ್ಜಣಿಗೆಯನಿ ತಾಯಾಸದೆ ಬಿಲ್ವಲೇಕೆ (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೯೦). [ಎಲೈ + ವಿಜ್ಜಣಿಗೆ]

ಎಲೆವುಲಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆವೇಣು, ಎಲೆಹೇಣು (ನಾ). ಎಲೆಯ ಪೆಂಡಿ, —ಮೊಟ್ಟೆ; ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಹೇರು, —ಪೆಂಡಿ: ಬಣ್ಣವೇಣಿಗೆ ಅಯ್ದುವೀ [ಸಮಂ ಎಲೆವೇಣಿಗೆ ಅಯ್ದುತ್ತ (ಇಳ. VIII, ೨೮೬-೫೮; 732)]. ಎಲೆಹೇಣು: ಕಲೆವೊಜಿಗೆ ೫ ಎಲೆಹೇಣಿಗೆ ೧೦೦ ಉಪ್ಪುಹೇಣಿಗೆ ಮಾನ ೨ (ಎಳ. VII, ೨೮೬-೫೦; 1203).

[ಎಲೈ + ಪೇಣು (< ಪೇಜು)]

ಎಲೆಸವುಟು (ನಾ). ಸೌಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಡಚೆ (+).

[ಎಲೈ + ಸವುಟು]

ಎಲೆಸುಜ್ಜಲಪಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: (ಮೃತಗ. ೪-೬೩).

[ಎಲೈ + ಸುಜ್ಜಲ + ಪಾಗೆ]

ಎಲೆಹಾವು (ನಾ). ಹಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪುಟ್ಟ ಹಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಂಬಳ, ಎಲೆಹಾವು, ನೀರೊಳ್ಳಿಗಳು ಮುಖ್ಯ (ಬಾಲಪ. I, ೧೬). [ಎಲೈ + ಹಾವು (< ಪಾವು)]

ಎಲೆಹುರಿ 'ಎಲಹುರಿ' ನೋ.

ಎಲೆಹುಲಿ 'ಎಲಹುಲಿ' ನೋ.

ಎಲೆಹೇಣು 'ಎಲೆಹೇಣು' ನೋ.

ಎಲೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಎಲೆಹೊನ್ನೆಯ ಬೇರಂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅನುಮಂತ್ರಿಸಿ ಕುಡಿಯ ನಿರ್ವಿಷ (ವಿವೇ. ೯೩).

[ಎಲೈ + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಎಲೈ 'ಎಲೈ' ನೋ.

ಎಲೈ 'ಎಲೈ' ನೋ.

ಎಲೈ 'ಎಲೈ' ನೋ.

ಎಲೊ, ಎಲೋ (ಅ). ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಗಂಡಸರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸು ವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಎಲವೆಲವೊ ರಜಕಾ ನಿಲ್ಲೆಲೊ ಪೋದೊಡೆ ಕಂಪನಾಣೆ (ಜಗದ. ೬-೪); ಎಲೊ ಶ್ರವಣ ಇದು ಧರ್ಮವೇ (ಬಸವ. ೪೯-೯); ಹಲವು ಕಾಲ್ಕಡೆ ಇವನಿಗುಂಟೆಲೊ, ಸುಲಿದು ತಿನ್ನಲು ಬಂದಿಹ (ಕವಿಪ. ೧೯-೪). ಎಲೊಲೆ: ಎಲೋ ಹುಡುಗಾ ಏನು ಮಾಡು ತ್ತಿರುವೆ? (ರೂಢಿ). [?]

ಎಲೋ 'ಎಲೊ' ನೋ.

ಎಲ್ಲ ಟ್ಪು, ಎಲ್ಲುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಎಲ್ಲುಬಿನ ಕಟ್ಟು; ಮೂಳೆಯ ಸೇರುವೆ; ಎಲ್ಲುಬಿನ ಜೋಡಣೆ: ಪಡ್ವಿಧ ಸಂಹನನ ನಾಮೋದಯಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ಪಜ್ರವೇ [ದೆ]ಲ್ಲುಟ್ಟುಂ ಪಜ್ರದ ಸುತ್ತಂ... ನಾರಾಜ ವಿದ್ಯಮುಮಪ್ಪೆಲ್ಲುಟ್ಟುಳ್ಳ ತೃತೀಯ ನಾರಾಜ ಸಂಹನನ ಮಂ... ಮಾಣ್ಣುಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೯೬). ಎಲ್ಲುಗಟ್ಟು: ಅಸಂಪ್ರಾಪ್ತ ಸೃಪಾಟಿಕಾ ಸಂಹನನ ನಾಮುದಯಮೊಂದೊಂದಂ ಮುಟ್ಟುಡಲುಗಟ್ಟುಂ ಮಾಳ್ವದು (ಪಸಾರ. ೨೮-೧೦೩). [ಎಲ್ (< ಎಲ್ಲು) + ಕಟ್ಟು]

ಎಲ್ಲ 'ಎಲ್ಲದು' ನೋ.

ಎಲ್ಲಂ 'ಎಲ್ಲದು' ನೋ.

ಎಲ್ಲದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಬಹುವ). ಎಲ್ಲರು, ಎಲ್ಲರೂ, ಎಲ್ಲವರು, ಎಲ್ಲವು, ಎಲ್ಲಾರು, ಎಲ್ಲಾವರು (ವಿಶೇ). ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಂ, ಎಲ್ಲಮುಂ, ಎಲ್ಲಾ; ಎಲ್ಲಾದು; ಎಲ್ಲಾನು; ಸಕಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸರ್ವನಾಮ; ಸರ್ವ; ಅಖಿಲ; ಸಮಸ್ತ: ಅದುವಿರುವುದುವಾವುದುವೆಲ್ಲದು ಪೆಜತೇನ್ ಪೆಜದನಿಪ್ಪ ಶಬ್ದಂ ಗಳ್ ತಪ್ಪದೆ ಸರ್ವನಾಮಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೭೮); ಎಲ್ಲದಕ್ಕೆ ಬಡತನವಾದರೆ ಹಿಡಿತುಂಬ ಗಡ್ಡಕ್ಕೂ ಬಡತನವೇ (ಗಾದ). ಎಲ್ಲರು: "ಸರ್ವಂ-ಎಲ್ಲರು" (ಕಾಶ್ಯ. ೩೦); ಧರ್ಮವಜ್ಞವರಲ್ಲರೂವೊಡೆಯರಾಗಿ (ಇಲ. XVIII, ೧೩೯-೨೫; ೧೧೧); ಕೆಲಬಲದ ಭಟರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಕೈವಿಳಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯು. ೨-೩೦); ಅಲ್ಲದೆ ಕೆನೆಮೊಸರಶನವ ಕರೆಕರೆದೆಲ್ಲರಿಗುಣಬಡಿಸುವರು (ಮೋಹತ. ೨-೩೨). ಎಲ್ಲರೂ: ಎಲ್ಲರೂ ನಕ್ಕರೆ ಹುಚ್ಚ ತಾನೂ ನಕ್ಕ (ಗಾದ); ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಕೀಲಿ ಕೂತರೆ ಹೊರೋರು ಯಾರು (ಗಾದ); ಎಲ್ಲರೂ ಹೆಣ್ಣು ಹೆತ್ತರೆ ಮಾರಮ್ಮ ಮರಿಗೆ ಹೆತ್ತಳು (ಗಾದ). ಎಲ್ಲವರು: ಎಲ್ಲವರನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವರೆ ನಾ ಪೇಳ್ವುದಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೧೯); ದಾಸಿಯರು ನಿನಗೆ ತನ್ನ ವಿಳಾಸಿಯರೆಲ್ಲವರು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೭-೨೭); ಎಲ್ಲವರು ಕುಶಲಿಗಳೆ (ತುರಂಗ. ೩೯-೩೦); ಇಳೆಯ ಪಾಲಕರೆಲ್ಲವರ ನಿಶ್ಚಲ ಪ್ರೇಮ (ರಘು. ೧೪೭-೭೨). ಎಲ್ಲವು: ಅದುವುಳ್ಳ ಸಂಜ್ಞೆಗಳೆಂದೆಂಬೊಡೆ ಎಲ್ಲವಕ್ಕಂ ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೯); ಅಲ್ಲಿ ನೀನೊಲಿದಂತೆ ಮಾಡಿಸ್ಸೆಲ್ಲವೇತಕೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯು. ೪-೧೦). ಎಲ್ಲವೂ: ತುಪ್ಪ ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದ ಅವೆಲ್ಲವೂ (ನಾಚರಾ. ೪). ಎಲ್ಲಾರು: (೪). ಎಲ್ಲಾವರು: ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೆಲ್ಲಾವರಿಗೂ ತಿಳಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರಿಸಿದ ಪ್ರಕಾರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೮). ಎಲ್ಲ: ಎಲ್ಲಮಾನ್ ಸರ್ವಪರಿಹಾರಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೬; 675); ಶಗೆವರೆಲ್ಲಮನ್ (ಎಕ. I, ೩೫೦-೩; 900); ಎಲ್ಲ ಕೊಪಣ ಉಣ್ಣೊದು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೪-೧೮; 910); ಕಾಲ ಮೇಳು ಸಮೂಹಂ ದೇಸೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಕವಿದುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯); ಗಣ ಪ್ರಧಾನನಿರ್ದೇಶಮಂ ಕೇಳ್ವು (ಪಂಪತಂ. ೧೨-೧೭); ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ರಿವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗಣ ಬಾಲಕರು (ಅದವ. ೪); ಆರೆ ಮೆಯ್ಯಣ್ಣರೆಭೋಗಮೆಲ್ಲ ಸೊಗಮುಂ ವೇಶ್ಯಾಜನಕ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೦); ಎಲ್ಲ ತೆಜದಿಂ ನಿಮಗೆ ಧೂರವಪ್ಪೆಂ ದೇವ (ಬಸರ. ೧-೭೪); ಬಲವೆಲ್ಲ ನೀರಲಿ ನೆರೆದುದೋ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯು. ೩-೧೭); ಪಾಪವ ಕೆಡಿಸಿ ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪೋಪೆಂಬುವರೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ (ಭರಣ. ೧-೧೭). ಎಲ್ಲಂ: ದಕ್ಷಿಣಾ ದೇಸೆಗಿಲ್ಲಂ ತೊಪ್ಪೆ ಎ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೬; 550); ಅರ್ಥ ಶೋಭನೆಯೆಂಬುದು ದುರುಕ್ತಮಿದನಂತು ಪೇಟೊಡೆಲ್ಲಂ ಪೀನಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೦); ಒಡನೆ ದೆರೆದ್ರೆಲ್ಲಮುಖಮಾನಿಗಳಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ); ನಾನಾ ವಿಧದ ಪದಪಿನೋಳ್ ಹರಿಗಾವಗಮಾಪ್ತಿದುಧು ಪಥಪರಿ ಶ್ರಮಮೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೮); ಎಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಉದಾ). ಎಲ್ಲಮುಂ: ಅಗ್ಗದರಣ್ಯಮೆಲ್ಲಮುಂ ನೆಲಸರಿಯಪ್ಪಿನಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೩೪). ಎಲ್ಲಾ: "ಎಲ್ಲಾ ಎಂಬರ್ಥಮುಳ್ಳುದೆಲ್ಲೆನ್ನಲ್ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೮); ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ (ಎಕ. I, ೩-೯; 890); ಈತನನಮ ಗೊಪ್ಪಿಸಿಮೆಲ್ಲಾಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳಮುಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೪-೬); ಎಲ್ಲಾ ಕವೀಂದ್ರರ್ ಪೊಗಳೆ (ಗಿರಿಕ. ೧-೪೨); ಎಲ್ಲಾ ದೋಷ ಬೆಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ (ಗಾದ); ಎಲ್ಲಾ ಬಣ್ಣ ಮುಸಿ ನುಂಗಿತು (ಗಾದ). ಎಲ್ಲಾದು: ಎಲ್ಲಾದರಲ್ಲು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೪೯ ೪). ಎಲ್ಲಾನು: (೪).

ಎಲ್ಲಾಗ, ಎಲ್ಲಾಗಲೂ, ಎಲ್ಲಾಗಳೂ = ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ: ಎಲ್ಲಾಗಳೂ ಆತ್ಮೀಯವಾದ ತನುತ್ರಯದಲ್ಲಿ ತೊಲಗದಿದಾರ್ತನಾಗಿಯೇ ಪೂಜಿಸುತಿರ್ಪರು (ಪರಮಾ. ೪);

ಸದಾ-ಎಲ್ಲಾಗಲೂ (ಪಾಪಟೀ. ೨-೧-೪೩); ಎಲ್ಲಾಗಳೂ ಶಿವನೊಬ್ಬನೇ ಎರಡನೆಯವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೧೩೭). ಎಲ್ಲರಮರುಳಂ = ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮರುಳುಮಾಡಬಲ್ಲವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರನೆಲ್ಲರಮರುಳಂ ತೆರಿವಿಳಾಸ ಮದಗಜಮುಲ್ಲನಾನೆ ವೆಡಂಗ ಶ್ರೀಕನ್ನರದೇವ (ಸೌಂದ. IX-i, ೭೬-೫; 991).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎಲ್ಲಾಂ; ಕೊಡ. ಎಲ್ಲಾ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲವಾದು, ಎಲ್ಲರು; ಕೋಲಾ. ಇತ್ತರೊಲ್].

ಎಲ್ಲಭಟಿರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಕುಪತಿ ನಾಮಧೇಯನಾ ಸರ ಕೈಲ್ಲ ಭಟಿರಿಯಾ ಪ್ರೇಮಾಲಯಸುತನೆ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೯; 450).

[ಎಲ್ಲಂ + ಭಟಿರಿ]

ಎಲ್ಲಮುಂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಮ್ಮ (ನಾ). (ಉಕ) ಶಕ್ತಿದೇವತೆಯಾದ ಪಾರ್ವತಿಯ ಒಂದು ರೂಪ: ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ನಗಾರಿಯ ಹೊಡೆತ ಮಾತ್ರ ಎದ್ದಿದ್ದವು (ಜಯಂತ. ೪೩); ಜಗದಂಬ ಸವದತ್ತಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮ (ರೂಢ).

[ಎಲ್ಲಂ + ಅಮ್ಮ]

ಎಲ್ಲರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲರೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲವೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗಲೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಗಳೂ 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾದು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾನು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾಯಿ (ನಾ). = ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಎಲ್ಲಾಯಿ ಯಕನಾತಿ ಬನದ ಶಂಕರಿ ಮಲ್ಲಗ ಜಟ್ಟಂಗ ಮಾಳಿಗೆ ಮನದೇವಿ (ವಿಸಾಸು. ೫೮-೨).

[ಎಲ್ಲಂ + ಆಯ್]

ಎಲ್ಲಾರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾವರು 'ಎಲ್ಲದು' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಎಲ್ಲಮ್ಮ: ಎಲ್ಲಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ, ಹುಲಿಗೆ, ಹೊಸೂರಿ, ಸತ್ತವರು, ಹೆತ್ತವರು ಇಂತೀ ಹಲವು ವಿಶಾಚಗಳ ಹೆಸರಿಂದ (ವಚಶಾ. I, ೩೩೧). [?]

ಎಲ್ಲಿ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದಿಗ್ವಾಚಿ; ಯಾವ ಸ್ಥಳ; ಯಾವ ಸನ್ನಿವೇಶ: ಭೂತಲದೊಳೆಯು ಸೋನ್ನತೆ ಪುಗೆ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩-೧೨; 740); ಎಲ್ಲಿ ಕೊಳನೆಲ್ಲಿ ತಣ್ಣಿಬಲಿಲ್ಲಿ ಲತಾಭವನಮಲ್ಲಿ... ರಮಿಯಿಸಿದಳಾಕೆ ಮರು[ದ್ರಾ]ತ್ಮಜನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೯); ಸುಭಕ್ತಿಯ ಸಮತೆ ಎಲ್ಲಿಹುದಲ್ಲಿ ತಾನಿಹಂ (ಬಸವ. ೧೦-೧೫).

ಎಲ್ಲಾದರು, ಎಲ್ಲಾದರೂ = ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ: ಎಲ್ಲಾದರೂ ಇರು; ಎಂತಾದರು ಇರು; ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನೀ ಕನ್ನಡವಾಗಿರು (ಕೋಗಿಲ. ೪೩). ಎಲ್ಲಿಯದು = ಯಾವಸ್ಥಳದ್ದು; ಯಾವ ಕಡೆಯದು: ಮೃತ್ಯು ನಿನಗೊಲಿದಿಹಳು ಬಳಿಕಿನ್ನುತ್ತರೋತ್ತರವೆಲ್ಲಿಯದು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯು. ೧-೨). ಎಲ್ಲಿಯವ = ಯಾವ ಸ್ಥಳದವನು: ಅಯ್ಯನಾರನಗವ್ವ ಯಾರ್ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಾರ್ ನೀನೆಲ್ಲಿಯವ (ಬಸವ. ೩-೮೨); ಇಂತೆಂದಂ ನಯದೊಳೆಯು ಕನಕವೀ ಕಳ್ಳನೆಲ್ಲಿಯವ (ಬಸವ. ೩-೧೬).

ಎಲ್ಲಿಯವಳು = ಯಾವ ಸ್ಥಳದವಳು : ಅವಳಲ್ಲಿಯವಳು (ರೂಢಿ).
ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ = ಯಾವಸ್ಥಳದಲ್ಲಾದರೂ : (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೮).
ಎಲ್ಲಿಯಾನು = ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ : ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ - ಎಲ್ಲಿಯಾನುಂ
(ಕಮದ. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ). ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಅಡಿಬಂದೆ
ಹೇಳಯ್ಯ ರಂಗ (ಪುರಂದ. ೫-೧೬-೧). ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಯುಂ = ಎಲ್ಲ ಕಡೆ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ : ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಯುಂ ಶಿವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲಕ್ಕವು ಕಲ್ಲಿಂದೆ
ಮುಚ್ಚಿದುವು (ಚಬಪು. ೩-೧೦). [?]

ಎಲ್ಲಿತು 'ಎಲ್ಲಿತ್ತು' ನೋ.

ಎಲ್ಲಿತ್ತು, ಎಲ್ಲಿತು (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸ್ಥಳದ್ದು ; ಎಲ್ಲಿಯದು.
೨. ಎಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ; ಎಲ್ಲಿಹೋದುದು : ಎಲ್ಲಿದಳೂ ಭಾನುಮತಿ
ತಾನಲ್ಲಿತ್ತೋಲಗದ ಸೂರ್ಯಕರ್ಕ ತಂಡಂ ಎಲ್ಲಿತ್ತೋ ಗೀತ ವಾದ್ಯಂ
ಸಲ್ಲಲಿತ ವಧೂಜನಪ್ರವೃತ್ತಂ ಸೃತ್ತಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪೩); ಇವರಲ್ಲಿ
ಧೀರಗುಣಮೆಲ್ಲಿತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೨೧; 1077). ಎಲ್ಲಿತು :
ಮುನ್ನ ಮಿತ್ತರೆಲ್ಲಿದರಿವರೆಯೆ ಪತ್ತವರಮೆಲ್ಲಿದರಾ ಧನಮೆಲ್ಲಿತಂದ್ರ
ಜಾಲದ ಸಿರಿಗೇಕೆ ಮೆಟ್ಟಿದುವಿರ್ (ಗದಾಯು. ೧-೩೫); ಈಗಳೆಲ್ಲಿತನಿ
ತೊಂದಾಳಾಪವಾ ವೀರವೃತ್ತಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೨).

ಎಲ್ಲಿದುವು (ಬಹುವ): ಎಲ್ಲಿದುವೋ ಧನಕಚಾಮರಮೆಲ್ಲಿತ್ತೇಕಾತ
ಪತ್ತಮಹಿಕೇತನ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿತ್ತೋ ಮೃಗೇಂದ್ರಾಸನಮೆಲ್ಲಿದುವೋ ಲೋಲ
ಪಾಳಿಕೇತನ ತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೪೨). [ಎಲ್ಲಿತ್ತು + ತು]

ಎಲ್ಲಿದ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸ್ಥಳದವನು ; ಎಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಎಲ್ಲಿ
ಯವನು : ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇರ್ಣ್ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ ಅಲ್ಲಿದಂ
ಎವಂ... ಎಲ್ಲಿಯಣಂ ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎಲ್ಲಿ
ದ್ದಾನೆ : ಮದನನ ಕೈದುವೆಲ್ಲಿದನನಂಗನ ಕೈಪೊಡೆಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಅದಿಪು.
೩-೧೫); ದಾರಕಮಲ್ಲನೆಲ್ಲಿದನಮಾನುಷಖೇಳನದೆಲ್ಲಿದಂ ವ್ರಜಾಂಭೋ
ಕುಪಮಿತ್ರನೆಲ್ಲಿದಂ... ಎಲ್ಲಿದನಬ್ಬ ಲೋಚನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೦).

ಎಲ್ಲಿದಳ್ = ಎಲ್ಲಿಯಿರುವವಳು : ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಇಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿ
ದಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಅಲ್ಲಿದ', 'ಇಲ್ಲಿದ' ಪರಾ.

[ಎಲ್ಲಿತ್ತು + -ದ್]

ಎಲ್ಲಿಯೆಣ (ನಾ). ೧. = ಎಲ್ಲಿದರಿ : ಎಲ್ಲಿಯಣಂ, ಎಲ್ಲಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು.
೪೨೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎಲ್ಲಿಯ : ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೆಣ ಭವಬಂಧನವು ತನ್ನ
ಮೂಲವ ಕಂಡು ಸುಖಿಯಾದ ಬಳಿಕ (ಕೃಕವ. ೫-೧೫-೧).

[ಎಲ್ಲಿತ್ತು + -ಆರ್ಣ್ + -ಅಂ]

ಎಲ್ಲಿ (ನಾ). ಮೇರೆ; ಸರಹದ್ದು ; ಗಡಿ ; ಅವಧಿ : ಕಚ್ಚುಗಾಜಗಲ್ಲೇ
ಪೊಲ ಎಲ್ಲೇ ಪುಣುಸವ ಬಟ್ಟು ಪುಣುಸ ಯೇ ಬೆಳನೆ ಬನ್ನು (ಇಲ. XII.
೧೬-೪೬; 735); ಅಂತಕನ ಪುರದೆಲ್ಲಿಯಲಿ ಹೆಕ್ಕಳದ ಖಡುಗದ ಘಲ್ಲಣೆಯ
ಖಣಿಖಣಿಲ ಗಾಡಿಕೆ ಕಂಟಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೮-೩೫); ಪೊಡ
ಪಿಂನಿಂ ಪಿಡಿಮದು ನಿಲ್ಲದಲಿಯುಪತಲ್ಕದ ಬಲ್ಲೊಲದೆಲ್ಲಿಯೆಲ್ಲಮಂ
(ಚಕವಿ. ೨-೧೦೫).

ಎಲ್ಲಿಮಾರು = ಹದ್ದುಮಾರು ; ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಮಾರಿ
ವರ್ತಿಸು, —ನಡೆ : ಅವನು ಎಲ್ಲಿಮಾರಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಲ್ಲೈ ; ಮಲ. ತೆಲು. ಎಲ್ಲ]

ಎಲ್ಲಿಕಟ್ಟು 'ಎಲ್ಲಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಲ್ಲಿಗಟ್ಟು, ಎಲ್ಲಿಕಟ್ಟು (ನಾ). ಎಲ್ಲಿ ; ಅವಧಿ ; ಮೇರೆ ; ಸೀಮೆ ; ಗಡಿ :
ಜಾಮುಂಡಿಯ ಗಿರಿಯ ಪಿರಿದೆಲ್ಲಿಗಟ್ಟುಗೋಸ್ಕರ ನೆಜೆ ವೈರವ ಬೆರಸಿದರೀ
ಭೂಪರೋಡನೆ (ಕಂ ನವಿ. ೩-೧೬); ಪಟ್ಟದಯ್ಯ ಪಿರಿದು ಗರ್ವಿಸಿ
ಯೆಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿಗೆ ಮೈಸೂರ ದೊರೆಯೊಳು ಧುರನಸಗಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೨).

ಎಲ್ಲಿಕಟ್ಟು : ಜೇರುಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯಿರುವ (ಎಕ. I, ೧೩-೨೧,
1796); ನೀವು ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲಿಕಟ್ಟು ಪರ್ಯಂತವೂ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟು
ಬನ್ನೀ (ಕೃವಾಸ. ೧೦೮); ಎಲ್ಲಿಕಟ್ಟು ಇಲ್ಲದಾ ಬಾನ ಬಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿದೂ
(ಗರಿ. ೧೨೬-೧). [ಎಲ್ಲಿ + ಕಟ್ಟು]

ಎಲ್ಲಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಮೇರೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವ ಕಲ್ಲು ;
ಗಡಿಗಲ್ಲು : ಸಂಗರವನಂಗಜನ ಮುದ್ರಧಾರಿಗಳೆನಿಸುವೆಂಗಳುಜಿ ಬಿಡಿಸಿ
ಬಳಸಿಟ್ಟಿಲ್ಲೆಗಲ್ಲಿನಲು ರಂಗು ಮಾಣಕದ ಮಿಸುನಿಯವೊಡ್ಡಿಯಾಣಮಂ
ತಂದಿಟ್ಟರಬುಜಾಕ್ಷಿಗೆ (ಚೇರಮ. ೫-೩೨); ಎನ್ನಾಳ್ ನೆಲನ ಮುಸುಕ
ದಿರು ತೆರೆಯಿಂದಲೆನ್ನುತ ನೆಟ್ಟಿಲ್ಲೆಗಲ್ಲೊ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭-೫೩).

[ಎಲ್ಲಿ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಎಲ್ಲಿಗೂಡಿರು (ಕ್ರಿ). ಮೇರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು ; "ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು ;
ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು" (Abut. ಇಂಕನ).

[ಎಲ್ಲಿ + ಕೂಡು + ಇರು (< ಇರ್)]

ಎಲ್ಲಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರು ; ದಡವನ್ನು ಅತಿ
ಕ್ರಮಿಸು ; ಹದ್ದುಮೀರು : ಹುಚ್ಚುಹೊಳೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲಿಗೆಟ್ಟು
ಹರಿದ ನದಿಯ ನೀರು ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಲಮಯಮಾಡಿತು (ರೂಢಿ).

೨. (ಆಲಂ) ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರು ; ಮಾರಿನಡೆ : ಅವನ ಎಲ್ಲಿಗೆಟ್ಟ
ನಡೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಎಲ್ಲಿ + ಕೆಡು]

ಎಲ್ಲಿಗೆರೆ (ನಾ). ಅವಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಗೆರೆ ; ಸೀಮಾರೇಖೆ :
"(ವ್ಯಾಯಾಮದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಟದ ಅಂಗದ ಅಥವಾ ಅದರ ವಿಶೇಷ
ಭಾಗಗಳ ಎಲ್ಲಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ) ಎಲ್ಲಿಗೆರೆ" (Line-work.
ಇಂಕನ).

[ಎಲ್ಲಿ + ಗೆರೆ (< ಗೇರ್)]

ಎಲ್ಲಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು ; ತೀರು : ಎದೆಯೊಲವು
ಅಪ್ಪರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಿಗೊಳ್ಳಲೆಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೧೯೨).

[ಎಲ್ಲಿ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್)]

ಎಲ್ಲಿನಾಡು (ನಾ). ೧. ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ. ೨. ಗಡಿಯ
ಸಮೀಪದ ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶ : ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಸಾಮಂತರ,
ನಾಯಕರ, ಹೆಗ್ಗಡೆಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಎಲ್ಲಿನಾಡುಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ
ಜಿನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೨). [ಎಲ್ಲಿ + ನಾಡು]

ಎಲ್ಲಿವೊಲ (ನಾ). ಎಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ ; (ಒಂದು
ಸೀಮೆಯ) ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಇಂಕಿರ್ತಮಗೆ ಎಲ್ಲಿವೊಲ
ದತ್ತಣಂ ಆ ರಾಜಪ್ರಪನೊಳ್ ಪಗೆತನಂ ಬಳಿದು ಎಡೆವಿಡದೆ ಕಾದುವೆಡೆ
ಯೊಳ್ (ಚಕವಂ. ೧೧-೮). [ಎಲ್ಲಿ + ವೊಲ]

ಎಲ್ಲು, ಎಲವ್ವು, ಎಲು, ಎಲುಬು, ಎಲುವು (ನಾ). ಮೂಳೆ ; ಅಸ್ಥಿ :
"ಅಸ್ಥಿ, ಧಾತು, ಕೀಳಸಂ, ಕುಲ್ಕಂ - ಈ ೪ ಎಲ್ಲು" (ಹಲಾಯು.
೧೦೪-೧೦); ಮುಣ್ಣುದುವು ನೆಟ್ಟಿಲ್ಲು (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೧೫; 930);
ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ ನೆಣೆನಡೆಗೆಲ್ಲು ಸಮಸ್ತಂ ಸುರಿಯೆ ಕೈಗೆ ತೊವಲುಟಾಯಲ್
(ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೭); ನರವಿನ ಪುತ್ತಮೇಧ್ಯದ ತವಮನೆ ಕೀವಿನ ಕೊಂಡ
ಮೆಲ್ಲಿನಾಗರಂ... ಕಳೇವರಂ (ಸಮಸ. ೬-೩೪). ಎಲವ್ವು : ಬಗ್ಗಿ
ಬಾರೊ ಶಿವನೆ ಹೆಣ್ಣಾಗಿಲ ಬಡಿದಾವು ಮಗ್ಗಲದ ಎಲವು ಮುರಿದಾವು
(ಲೋಕಗೀ. ೧೨೭-೩೭). ಎಲು : "ಎಲಯೆಲುಬು" (ಕಶರ. ೧೬); ನೆತ್ತ
ರಿಂದಹಗ್ಗಿನಿಂ ಮಿಡುಳಿಂದೆಲುನಿಂದಮೇಧ್ಯದಿಂ ಬಟುಕದು ತೀವಿ (ಸಮಸ.
೧೫-೯೯); ಹೊಲೆಯರ ಬಾವಿಯಲೊಂದು ಎಲು ನೆಟ್ಟದ್ದೆ ಹೊಲೆಹೊಲೆ
ಯೆಂಬುದು (ದೇವಾವ. ೨೮-೪೭); ಬಾಯೆಂಬುದೆಲುವಡಿಸಿದೋವರಿ
(ಪಿಂಡೋರ. ೧-೨೨); ಉಡಿದವೆಲು ಬಾಣಂ ಗಳೆಲು ವಾಗಡಿಸಿದವು
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೮); ಎಲು ಇಲ್ಲದ ನಾಲಗೆ ಹ್ಯಾಗೂ ಬೊಳುಕುತ್ತದೆ (ಗಾದ).

ಎಲ್ಲಾಬು : ಎಲ್ಲಾಬುಗಳವ ಮಾಡಿ ನರದ ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯು ತ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೬-೨); ಎಲ್ಲಾಬುಗಳೆಲ್ಲ ಜತೆಯುಮಾಡಿ ನರಬಿಗಿದು ತೊಗಲಿನ್ನೊದಿಸಿದವನು ನೀನಲ್ಲವೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧೫೪-೨); ಪಟ್ಟುತಂದು ಎಲ್ಲಾಬು ಹುಡುಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದ (ಕುರು ಕಾ. ೧೧೯). ಎಲ್ಲಾಬು : “ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೀಕಸಂ ಮೆಯ್ಯೆಲುವದು” (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೨-೨೯); ಎಲ್ಲವಿನ ತಡಿಕೆ ಕೀವಿನ ಹಡಿಕೆ ಸುಡಲೀ ದೇಹವ (ಮಹಾದೇ. ೧೪-೩೩); ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲವಾಗಿ ನಿಲಲು (ಕಾರಿರ. ೨೯೧); ಉರುಳ್ಳ ತಲೆಗಳ ಬಸಿವ ಮಿದುಳಿನ ಸುರಿವ ಕರುಳಿನ ಸೂಸುವೆಲುವಿನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೯); ಸುಂದರಾಂಗನೆ ಬಂದು ಮುಂದೆ ತಾ ನಿಂದಿರಲು ಸಂದಜಿನವನಾದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಎಲ್ಲವಿನ ಹಂದರವ ಕಾಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೯೯); ಎಲ್ಲವು ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತು (ಆಶ್ರಮ. ೯೦).

ಎಲ್ಲದಾಗು = ಬರಿಯ ಮೂಳೆ ಮತ್ತು ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆ ಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸು : ಕರಿಗಳ ಭೀಮಂ ಪಿಡಿದಡದೊಡ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟ ಲ್ಲದಾಗುವು (ಸಂಪದ. ೨-೫); ತನ್ನೆಚ್ಚು ನಿಶಿತ ಶರಸಂಹತಿಯಿಂದೆಲ್ಲದ ಗಾಯ್ತು ನಿತು ಮದೆನೆ ಬಿಲ್ವಲೈಯ ಮಾತಮಾನುಷಂ ಮಾಧವನಾ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೯); ಕಡೆಗೆ ಮುಳಿಸಿಂದ ಎಲ್ಲದಾಗುವಂತೆ ಎದುರಾಳಿ ಯನ್ನು ನೋಡಲೆಳಸಿದನು (ಭಾಮಣ. ೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎನ್ನು, ಎಲ್ಲವು; ಮಲ. ಎಲ್ಲು, ಎಲ್ಲವು; ತುಳು. ಎಲು; ಕೊಡ. ಎಲೀಂಬೀ; ತೆಲು. ಎಮ್ಮು, ಎಮ್ಮುಕ, ಎಮ್ಮುಕ]

ಎಲ್ಲದೊಡವು (ನಾ). ಎಲ್ಲವಿನ ಆಭರಣ : ಗಳದ ರುಂಡಮಾಲೆಯಂ ಕೆಯ್ಯ ಎಲ್ಲದೊಡವಂ ನಿಟ್ಟಸಲಾಗದು (ಅದ್ಭುತ. ೫೧-೨೪).

[ಎಲ್ಲು + ತೊಡವು]

ಎವಂಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬೆಳ್ಳಡೆಗೆಯೊನ್ನು ಮಟವಿಜ್ಜಿ[ಕಾ]ಗುಡಿದ ಎವ(ಂ)ಜ್ಜಿಲ್ಲೊನ್ನು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಬನ್ನಗದ್ಯಾಣ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೩೫-೪; 933). IP ಈಗಿನ ಯಾವಗಲ್ ಎಂಬ ಊರು.

[?]

ಎವರ್ಣ (ನಾ). ಎಕಾರ ಮತ್ತು ಏಕಾರ : ಆತ್ಮದಿಗಿರ್ವರ್ಣದಿಂ ಮತ್ತೋ ತ್ತದಿನ್ನೆತ್ತದಿರ್ವರ್ಣದಿಂ ಮುಂದಕ್ಕುಂ ಯತ್ತಮದವಧಾರಣೆ ಪರಮತ್ವಂ ಪಿಂತಾಗೆ ಸ್ವಸ್ಥಿನಿಯಮದೆ ಯತ್ತಂ (ಶಮದ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಎವುಡು ‘ಎಬಡ’ ನೋ.

ಎವುಟ್ (ನಾ). ೧. ಎಂಜಲು; ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ : “ಎವುಟ್ (ಎರಿ) = ಎಂಜಲವುಳು” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); “ಎವುಟ್‌ಜಲುಮನುತ್ತುಂ ತಾವೇನುಂ ಪತ್ತೆನ್ನೆಲ್ಲುಚ್ಚಿಷ್ಟಕ್ಕಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೦೭). ೨. ಅಗುಳು : ತಾವಿರ್ಬರುಂ ತಿರು ತಂದಿಕ್ಕಿ ದೆಂಜಲೆವುಲು ಮಂ ತಿಂದು (ಅದಿಪ. ೩-೩೪ ನ).

[← ತಮಿ. ಆವಿಟ್]

ಎನ್ನೆ ‘ಎಮೆ’ ನೋ.

ಎನ್ನೆ (ನಾ). ಯವ ಧಾನ್ಯ; ಜವೆ : “ಯವ, ಸಿತರೂಕ - ಎನ್ನೆ” (ನಾಚರಾ. ೪).

[← ಸಂ. ಯವ]

ಎನ್ನೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಡಿ; “ರೆಪ್ಪೆಬಡಿ” (ಪ್ರಥಣ್ಣ).

[ಎನ್ನೆ (< ಎಮೆ) + ಗುಟ್ಟು]

ಎನ್ನೆಗೊಡಲು (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆಯ ಕೂದಲು : ಇಬ್ಬನಿ ನೋಡ! . . . ಧ್ಯಾನಿಯ ಕಣ್ಣೆನೆಗೊಡಲಿನಂಚೊಳ್ ಹೊಂಚುವ ಬಾಪ್ಪದ ಬಿಂದುವಿನಂತೆ (ಅನಿಕೇ. ೩೩-೧೦).

[ಎನ್ನೆ (< ಎಮೆ) + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಎನ್ನೆದುಲುಗಲ್ ‘ಎನ್ನೆದುಲುಗಲ್’ ನೋ.

ಎನ್ನೆದೊಣಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ತೆರೆ; ಕಣ್ಣು ಬಿಡು : ಅವನಿಪತಿ ಕಿಜ್ಜಿ ದಾನು ಪೊತ್ತಿ ನೋಳವೆದೊಣಿ ದುಸುಸುಯ್ಯ ಮದ್ಗುರು ಕವಡಿಕೆಯ ಮಣೆಯೆಂದೆ ಕೊಟ್ಟರು ಶಿರೋಮಣಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೨೦).

ಎನ್ನೆದೊಣಿಹೆಂಗಳು = ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರು; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು : ಮುಡಿಯ ಹಿಕ್ಕುವ ಮಾಲೆ ಗಟ್ಟುವ . . . ಮುಡಿಯ ನಡೆಯಸುವಿಸುವನೆಯೆನ್ನೆದೊಣಿಹೆಂಗಳಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೨೩). [ಎನ್ನೆ (< ಎಮೆ) + ತೊಣಿ]

ಎನ್ನೆದೊಣಿಯಿಸು, ಎನ್ನೆದೊಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಸು, —ಅರಳಿಸು : ಅಬ್ಬಂಗಳನೆನೆ ದೊಣಿಯಿಸುತುಂ ದೆಸೆಗಳನೆಳ್ಳಿಸುತಿರ್ದವಾಗಿನನ ಕರಂಗಳ್ (೧೦ಕ. ೫-೬). ಎನ್ನೆದೊಣಿಸು : ಅವಳನವರುಚಿತೋಪಚಾರದಲೆನ್ನೆದೊಣಿಸು ತಿರಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೪೩). [ಎನ್ನೆದೊಣಿ + ಇಸು]

ಎನ್ನೆದೊಣಿಸು ‘ಎನ್ನೆದೊಣಿಯಿಸು’ ನೋ.

ಎನ್ನೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆ ಬಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಎನ್ನೆಬಡಿಸಿ ಕಡವು, ಬಿರಿಗಣ್ಣು ಬ್ಯಾಡ, ತುಟಿ ಕಚ್ಚಿ ಹಿಡಿಯದಿರು ಬಿಕ್ಕ (ನಾದಲೀ. ೫೮-೨೨). [ಎನ್ನೆ (< ಎಮೆ) + ಬಡಿ + ಇಸು]

ಎನ್ನೆಮಿಸುಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸು, —ಬಡಿ : ಕುವರಿ ಕುಳ್ಳಿತ ತಾಣದೊತ್ತಿ ನಲವನಿಪನನಿಸಿದನು ನೋಡಿದನೆನ್ನೆಮಿಸುಕ ದಾತನ ಸುರೂಪನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೪).

[ಎನ್ನೆ (< ಎಮೆ) + ಮಿಸುಕು]

ಎನ್ನೆಯಲುಗು (ಕ್ರಿ). = ಎನ್ನೆಮಿಸುಕು : ಕಟ್ಟಿಲ್ಲೆಯೊಳವೆಯಲುಗದೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟಪ ನೀಜನ ಬಗೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦); ಅಲಿಗಳವೆಯಲುಗದೆ ಬಕುತಿಯಲಿ ತ್ರಿಶೂಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿನವ ಕೀಲಿಸಿದನು (ನೋಹತ. ೨೧-೩೫). [ಎನ್ನೆ (< ಎಮೆ) + ಅಲುಗು]

ಎನ್ನೆಯಾಟಿ ‘ಎನ್ನೆಯಾಟಿ’ ನೋ.

ಎನ್ನೆಯಿಕ್ಕು ‘ಎನ್ನೆಯಿಕ್ಕು’ ನೋ.

ಎನ್ನೆಯಿಡು ‘ಎನ್ನೆಯಿಡು’ ನೋ.

ಎನ್ನೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಬಡಿ : ತನ್ನನೆವೊಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿಸುವ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರು ಕನಕ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಸುವಚ್ಚರಿ ವೆಣ್ಣಳಂತಚ್ಚರಿಯ ಬೀಜಿ (ಸಾಂದಪು. ೫-೯೬).

[ಎನ್ನೆ (< ಎಮೆ) + ವೊಯ್]

ಎನ್ನೆಹಳಚು (ಕ್ರಿ). = ಎನ್ನೆವೊಯ್ : ರಾಘವಮಹೀಪತಿ ಮಾಗಧೀ ಸುತರೆವೆಹಳಚದೀಕ್ಷಿಸಲು ಕಾದಿದರಖಿಳ ಚಿತ್ರದಲಿ (ತೂರರಾ. ೪-೪-೨೬).

[ಎನ್ನೆ (< ಎಮೆ) + ಹಳಚು (< ಪಳಂಚು)]

ಎನ್ನೆಹೊತ್ತು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಷ್ಟು ಸಮಯ; ನಿಮೇಷ ಮಾತ್ರ : ಕನ್ನಡದ ಆ ನೋಟ, ದೇವಿಯಾ ದರ್ಶನಂ ಪೊಳೆದು ಬಯಲಾಯ್ತು! ಎನ್ನೆಹೊತ್ತಿನಾ ನೋಟ, ಸವಿನೋಟ, ಸವೆ ಯದೆದೆ ಚಿಮ್ಮುತಿಹುದಿನ್ನೊ! (ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೨೪).

[ಎನ್ನೆ (< ಎಮೆ) + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಎನ್ನೆನ (ನಾ). ಹರೆಯ; ಯೌವನ : ಅಮರ ಸತಿಯರು ಹೋಲಲಿರಿ ಯರು ಭ್ರಮರಕುಂತಳೆಯವದಿರೆನ್ನೆನ ಪ್ರಾಯದಬಲೆಯರು (ಕಾಶಿರಾ. ೧-೨೫); ಜನನಿ ತನುಜೆ ಅತ್ತಿಗೆ ನಾದುನಿ ಅತ್ತೆ ಮಿಕ್ಕಾ ಜನರ ಸಂಗ ಡೆನ್ನೆನದಲ್ಲಿ ನೀನು ಕನಸಿನೊಳಗೆ ಏಕಾಸನದಲ್ಲಿರದಿರು (ವಿಷ್ಣುಸು. ೫೫-೨).

[← ಸಂ. ಯೌವನ]

ಎಶ ‘ಎಸ’ ನೋ.

ಎಷ್ಟು, ಎಟ್ಟು, ಎಟ್ಟು (ನಾ). ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ; ಯಾವ ಅಳತೆ: "ಎಷ್ಟು ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಅವುದೋಃ ಪರಿಮಾಣೇ ಟು ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರತ್ಯತೇಃ ಯಷ್ಟಾವ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ವೃತ್ತ ಕಟ್ಟಲೆ ಯಿಲ್ಲದ ನೇಮಯವನೇಷ್ಟು: ಮಾಡಿದರೂ ಏನು (ಎಲೇಶ್ವ. ೮೧); ಎಷ್ಟು ಮಾತಾದಿದೇನು (ಅಂಬವ. ೨೫); ನಕ್ಷತ್ರವೆಷ್ಟಾದೊಡಂ ದೊರೆಯೇ 5 ಜಂದ್ರಗೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦); ಈ ದಿನ ಎಷ್ಟುಜನರು ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೪೬). ಎಟ್ಟು: ಭ್ರಷ್ಟ ಭಾಷ್ಯ ಭಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಿ ವಿನಷ್ಟ ನಾಡೆನ್ನವಗುಣಂಗಳನೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ವ]ವಂ ಮುಳಿದುಳುಹೆನುತ್ತೇವೆಗಿ ದನು ಪಿತರದಿಗೆ (ಮದೇಪು. ೩-೩೬). ಎಟ್ಟು: ತೇಟಿಗಂಜಿ ಕುಡಿಯೋ ವನಿಗೆ ಏಟೇಟು ಪಾರುಪತ್ಯ (ಗಾದ).

ಎಷ್ಟರವನು = ಯಾವ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೇರುವವನು; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಾರ ದವನು: ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅವನೇಷ್ಟರವನು (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟರು = ಎಷ್ಟುಮಂದಿ: ಪುಂಸ್ತ್ರೀಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟರು, ಇಷ್ಟರು, ಎಷ್ಟರು ಎಂಬ ಕಾರಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೪೬). ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೂ = ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ವಾದ ರೂ; ಏನೇ 15 ಆದರೂ: ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೂ ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಸಲಿಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರದವನು = ಎಷ್ಟರವನು: ನನ್ನ ಮಗನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರದವನು (ನೀತಿಚಂ. V, ೨೨). ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ = ಬಹಳ; ಅನೇಕ: ನೀನು ಏನಾದೆಯೋ ಎಂದು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಸಂಕಟ ಪಟ್ಟಿ (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೪೧); ಈ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿಶಾಲಗೊಳಿಸಲು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯತ್ನ ಸಲ್ಲಿ (ಬಾಳ್ವೆಬಿ. ೯೦). ಎಷ್ಟೋ = ಬಹಳ: ಅಂದಿನ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಮನೆಗಳು ಕೊಚ್ಚಿಹೋದವು (ರೂಢಿ). ಎಷ್ಟೋಮಂದಿ = ಬಹಳಮಂದಿ: ಜಾತ್ರೆ ಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋಮಂದಿ ಸೇರಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಏಸ್ಯ + -ಟು ? / ತುಳು. ಎತ್]

ಎಸೆ, ಎಶ (ನಾ). ಕೇರ್ತಿ; ಖ್ಯಾತಿ; ಯಶಸ್ಸು: ಬಸವಂ... ಸಕಲ ಸಂಪದೈರ್ಭವಾಭಾರ್ಯರೊಂದೆಸವಂ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನಿಂದೆ ಪಡೆದಂ (ಬಸವ. ೬-೧); ಹಸನಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ಮನ ಪರವಶವಾಯಿತು ಭಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಿ ತತ್ತ್ವವನಜಾವೊಂದೆಸವಾಯಿತು ಕಂಡತಿ ಸಂತಸವಾಯಿತು ನಿನಗೆ ವಿಶ್ವನಾಥನ ಕೃಪೆಯಿಂದ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೬-೧೫). ಎಶ: ಬಹು ಭುಜೋ 30 ಜ್ವಲನಶೋ ನವಜೂತ ಪಲ್ಲೆಸಿತಾ ವಾವಲೋಕಕುಂ ಶಾಖೆನಡೆದು (ಪರಮ. ೧೨-೬). [\leq ಸಂ. ಯಶಸ್]

ಎಸೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ; ತೇಜಸ್ಸು: ಉಲಾದವರಾರಾತನ ಮನೆತ ಮಸಕಡೆಸೆಕಮನೀಕರ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ); ಆವರಿ ಸಿತೊ ನಭೋಂತರ್ಭೂ ವಿವರಮನಮುರ್ದಿನಸಕಮೇನೆ... ಬೆಳಗಿದಂ 35 ಪುಹಿನಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೨); ತೃಣದ ಹಸಿರಿನ ಹುಟ್ಟು ತಾರೆಯೆಸ ಕಡೆ ಗುಟ್ಟು ದಣಿಯದದನರಸು ನೀಂ (ಮಂಕುಕ. ೧೨೧). ೨. ಸೊಬಗು; ಶೋಭೆ; ವೈಭವ: ಅನಿಮಿಷ ಚಾಪದಂತೆ ಸಿರಿ ಶಾರದನೀರದ ಕಾಂತಿ ಯಂತೆ ಯಾವನದೇಸಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೯-೧೫); ಇಂತಾದೇಸಕಂ ಕೆಯ್ಯಣ್ಣ ಸೋಮೇಶ್ವರ ನೈಪತಿ ಮಹೀಚಕ್ರಮಂ ಪಾಳಿಸುತ್ತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೩; 1068); ನಿರುಪಮ ಮೃದೂಕ್ತಿಯಿಂ ಪ್ರಾಧಿಯಿಂ ನೀತಿಯಿಂ 40 ವರಗಮಕದೇಸಕದಿಂದೊಳ್ಳಿಂ... ಒಪ್ಪುವೀ ಕೃತಿಯುವತಿ (ಪದ್ಮ ರಾ. ೧-೪೦); ಒದವಿದ ನಾಥವಂಶದೇಸಕಂ ಕುರುಂಶದ ಮೈಮೆಯಿಕ್ಷುಂಶದ ಜಸಮುಗ್ರವಂಶದುದಯಂ... ಪೊಗಟ್ಟಿಗಳುಂಬಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೯೪). ೩. ರೀತಿ; ಸ್ಥಿತಿ: ವಸುಮತಿಯೆಂಬ ಕಾಮಿನಿಯ ಚಾರು ಸುವರ್ಣದ 45 ಕುಂಡಲಂ ದಲೆಂಬೆಸಕಮನೆಯೊ ಸಂಗಡಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಬಾಧಪು. ೪-೨೮);

ರಸವಿದು ಭಾವವಿದು... ಗುಣದೋಷಗಳ ಎಸಕವಿದೆಂದವಾಯಿದೆ ಮನಬಂದವೊಬ್ಬ ಸಿರ್ವ ಕುಕವಿಯಲ್ಲಾನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೭೪); ದೇವೇಣ್ಣಳ್ ಬಿಸುವಿಸಿಲಿಂ ಬಸವಳಿದು:ಪೆಂದು ಸುಯ್ದ ಬಿಸುಸುಯ್ಯಲ ರೆಂಬೆಸಕಮನೊಡರ್ಚಿ ಬೀಸಿದುದಸದೃಶ ಸೋಷ್ಣ ಪ್ರಭಂಜನಂ ಬೇಸಗೆ ಯೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೩೨). ೪. ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕೃ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಓರೋರ್ಮೆ ಮೆಯ್ ಬಿಸುಸಿನೆಸಕದಿಂ ಪೊಕ್ಕನೀರ್ಕದಡಿ ಕುದಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೬ ವ); ವಿಷಮತರದೋರ್ದಂಡ ಸಾಹಸದೇಸಕದಲಿ ಸೆಳೆದಾ ಮಹಾಭರು (ತೂರರಾ. ೩-೧-೨೦); ಎಸೆವಾ ಮಹಾಗಿರಿಯ ಮಸ್ತಕದ ವಿಸ್ತಾರದೇಸಕಮಂ ಕಂಡು (ನಂದಿಮಾ. ೧೧-೩೮); ಜಸವಡೆ ದುದು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಭಾಗ್ಯದೇಸಕದೊಳಿತ್ತಿಯ್ಯಮಾಗಿ(ಕಂನವಿ.೫-೨). 5 ಜಿ. ಪ್ರತಾಪ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಒಸಗೆಯನೆನಗೀವುದು ನಿನ್ನೇಸಕದ ಮಸ ಕಮನೆ ಪೋಲ್ವ ಮಗನಂ ಮಳುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯); ತಚ್ಚೋಳಿ ಕಾವನಿಪ ಪ್ರಭೂದೇಸಕಂ ತನ್ನರ್ವರಾಮಂಡಲಕ್ಕಚ್ಚಂಬೊಯ್ದಪರಂಜಿ ಯಾದುದು (ಉದ್ವಟ. ೧೨-೭೩); ಎಸಕವುಳ್ಳರು ನೀವು ನಿಮಗನಿಮಿಷರು ಸರಿಯೇ ಫಣವ ಹಿಡಿವುದು ಮಿಸುಕಲಾಗದು ನೀವು ಬಾಲವನು (ಸಂಭಸ. ೫-೧೦೬).

ಎಸಕಾಗು = ಸೊಗಸಾಗು; ಶೋಭೆಯುಂಟು ಮಾಡು: ತೀವಿದುದು ದಶಮಾಸವಾಕೆಗೆ ಭೂವನಿತೆಗೆಸಕಾದನಾತನು (ಕುವ್ಯಾ ೮. ೬೦೫. ೨೬-೮೩). [\leq ಎಸೆ + -ಕ್ಕ. / ತೆಲು. ಎಸಕ]

ಎಸಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ವ್ಯವಹಾರ; ಉದ್ಯೋಗ: ಧರ್ಮಮನು ರೆಂದ್ರಗತಿಯನಧರ್ಮಮಧೋಗತಿಯನೆಸಗುವೆಸಕದೊಳಿಗುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೭೮); ನಯಮಂ ವಾಗ್ವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ತೋಜು ನೋಟದೊಳಾದಪ್ಪ 20 ಜನಪ್ಪುಕೆಯ್ದೆಸಕದೊಳ್ ಮೆಲ್ವಂ ಪಳಂಚಲ್ವಿ ಕಣ್ವಿದಿರೊಳ್ ಕಾಮಿನಿ ಕಾಮರಾಗರಸವಂ ತಟ್ಟಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೧); ಆಜಿ ದರ್ಪದ ಕೂರ್ಪೇಜಾರೆ ಬೀಜದೊಂದೆಸಕಮಂ ಕೈಕೊಂಡನಬ್ಬೋದರಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೬); ಗಾವಿಲರೆಸಕಕ್ಕೆ ನಗದೆ ಮಾಣ್ವರೆ ಚದುರರ್ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೩೬); ಮಾನವನ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಎಸಕಗಳು ನನ್ನ ಮನವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿದ್ದವು (ಧೂಮಮ. ೭೧). ೨. ತೀಡುವಿಕೆ; ಬೀಸುವಿಕೆ: ಚಂಡಪವನೇಸಕದೆ ಮಿನುಗುವಾ ಚಿಂದದಂತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೫೧).

[\leq ಎಸಗು + -ಕ್ಕ]

ಎಸಕೆಂಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮಾಡು; ಭಾಷೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊ; ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊ: ತನ್ನೆಸಕಂ[ಗಾ]ಯದ ಧರ್ಮಯುದ್ಧದ ನರಂ ಕೊಲ್ವಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಂತುಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೀಮುಂ ನಡೆ 30 ನೋಡುತಿರ್ದಿರೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೩).

[ಎಸಕ್ಕೆ + ಕಾಯ್ (\leq ಕಾ)]

ಎಸಕೆಂಗಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು: ಬಿಸಿಲೆಸಕಂ ಗಿಡೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಪಸರಿಸೆ... ಕಟಿದನಂಬಿನ ಮುಳಿಯಂ (ಪಂ ರಾಮಾ. ೧೩-೧೨೩). [ಎಸಕ್ಕೆ + ಕಿಡು (\leq ಕೆಡು)]

ಎಸಕೆಂಗಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾರ್ಯ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗು; ಕಾರ್ಯಹೀನ ವಾಗು: ಬಲವೆಂದು ಬಾಹುಬಲಿಯನಣಂ ಭೇದಿಸಲಾಜದುದಾಪಿ 40 ರ್ಪುದು ಮಸುಳ್ಳೆಸಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಲದ ಮುಯ್ಯಿನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧೬). [ಎಸಕ್ಕೆ + ಕಿಡು (\leq ಕೆಡು)]

ಎಸಕೆಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ವೈಭವವನ್ನು ಪಡೆ: ಅಲಭುಭುಜಂ ವಿಜಯಜಯಂತಾವರಜರೋಳಿಸುಂ ಬಿಡದೆ ಸಲೆ ನೇಪಂ ಬಡೆದೇಸಕಂಬಡೆದಂ ಲಲನಾಜನ ಸುಮನಶ್ಚಾಪಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೭೨).

[ಎಸಕ್ಕೆ + ಪಡೆ]

ಎಸಕಂಬೆಲು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು, — ಪಡೆ: ಎಸಕಂ
ಬೆತ್ತನ್ನ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಮಾ ದಿನದೊಳ್ ಸಾಷ್ಟವಮಾದುದು (ಅನಂ. ಪು.
೯-೯೨). [ಎಸಕ_೧ + ಪೆಜು_೧]

ಎಸಗ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ; ಉಪ್ಪಿಗಿಡ; ಕುಂಡಲಿ: ಎಸಗದ
ತಾಟಿಯಂ ಪಡುವ ಪುತ್ತಿರಲ್ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧-೧೯); ಮೊಲ್ಲೆಯಾಶ್ವರಿ
ಚಂಪಕಂ ಮೆಕ್ಕ ನಾಂಗುಲಿ ಕಟ್ಟಿತ್ತಿಗೆಯುಂ ಸಮಂತಸಗಂ (ಏಮದ.
೫-೬೯); ಎಸಗದ ಬೇರು, ಎಲಹುರಿಯ ಬೇರು... ಪಾನವ ಮಾಡಲು
ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಕ್ಷಯ ಕಾಸಗಳು ಪರಿಹಾರ (ವೈದ್ಯ ಸಾ. I, ೧೫೦);
ಎಕ್ಕದ ಹಾಲಿಂ ಎಸಗನ ಬೇರನೂದಿ ಹಲ್ಲುಸಂಧಿಯ ಗಿರಿಯ ಹಲ್ಲು
ಹುಳು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೇ. ೯೨). [?]

ಎಸಗಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: ಬಿಳಿ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಎಸಗಲೆ, ಎಗಟ
(ಮೈಟಿ. ೧೧-೧೮೭). [?]

ಎಸಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು: ನನ್ನಿಯಂ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮಂದಿ ಹರಿ
ಯಶ್ವರಂ ನಲಿದು ಪಡೆದು ಸೃಷ್ಟಿಯನೆಸಗಿಸಲ್ ನಾರದಂ ನೋಡಿ ಸಂಸಾರ
ಬಂಧಕೊಳಗಾಗಬೇಡೆಂದು ತಪಕ್ಕೆ ದಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೧೪-೨).
೨. ಬೀಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಬಿಸಿಲೆಸಕದಿಂದ ಕೊರಗಿದ ದೆಸವೊಳ
ಬಿಸುಪನಾಟಪಂತಿರೆ ಗಿಳಿಗಳ ಪಸುರಿಸಿಕೆಯೆಂಬ ಬಾಟಿಯ ಪೊಸ
ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳನೆಸಗಿಪುತ್ತು ತಣ್ಣಲರಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೩೦).

[ಎಸಗು_೧ + -ಇಸು_೧]

ಎಸಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು: “ಎಸಗು—ಉದ್ಯೋಗೇ (ಮಾಡು)”
(ಶಮಧಾ); ಆ ನೆಗಟ್ಟಾದಿಕ್ಷತ್ರಿಯೊಳಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದೀ ತ್ರಿಜಗದೊ
ಳಸಗಿದಸಕಮರಿಕೇಸರಿಯಾ (ಶಂಪಭಾ. ೧-೨೧); ಪಿಂತಣ ಭವದೊಳಾ
ನೆಸಗಿದ ಪಾತಕಸಂತತಿ... ಕೆಡಲೆಂದೆಜಗುವೆ (ಅಂಜಜ. ೧-೯); ಉಚಿತೋ
ಪಚಾರವೆಸಗುವುದೇಕಚಿತ್ತದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩-೧೬); ಕರ್ಮವಿಮೋಚನೆ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಸಗಬೇಕಾದರೆ
ಶರೀರ ಅಗತ್ಯ (ಜಗದಾ. ೨೮೮). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು:
ತಕ್ಕಮಾರಂಗಿ ನಿತಾಂತಂ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಸ್ವೇತಗುವೆನೆನಲಿನ್ನಾತನಿಂ ಪ್ಯಾತ
ನಾಪೊಂ (ದಶಕು. ೨-೬೯); ಪಾಣಿಯೋ ಮೇಣವಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೋ ಎಂಬ
ಸಂಕಯರಸಮನೊಸೆದಸಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೬). ೩. ಉಂಟಾಗು;
ಒದಗು: ಅನುಮಜ್ಞೋದಮಂ ಸಾವುರದದೆತ್ತಂತಲ್ಲಿ ಗೊಂದಿಂಚರಮೆಸ
ಗುವುದೆತ್ತಾ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಂ ಕಾಣ್ಪುದದೆತ್ತ (ಕಾದಂ. ೩೭೨);
ಬಂದು ತೊಡೆಪೊಯ್ದು ಬೋಧಿಸಿದಂದದನೆಸಗಿತ್ತು ಸುಪ್ತಭಾತಾತೋದ್ಯಂ
(ದೊಡೊಚ. ೨-೬೫); ನೃತ್ಯಗೀತಂಗಳೆಸಗೆ ಶಿವೆನೆರಸಿ ಬಂದು (ಪದ್ಮರಾ.
೧೧-೧೪೭). ೪. ಆಚರಿಸು; ನಡೆದುಕೊ; ವ್ಯವಹರಿಸು: ಮುಂ
ಪೂಣ್ಣ ನನ್ನಿಗೆ ಬನ್ನಂ ಬರಲೀಯದಾರ್ತಸಗಿದೀ ವಿಶ್ವಾತಿಯುಂ
ಕೀರ್ತಿಯುಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದುದಲಿ (ಶಂಪಭಾ. ೧-೮೧); ತಪದೊಳೆ
ಸಗಿದಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮೀಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೬); ಕೈಕೊಂಡೆಸ
ಗುಗೆ ತಾಂ ಬಾಕಮೈದಜುವುತ ತತಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೬೯); ಈ
ಪರಿ ಜೀವಭಾವದೊಳೆಸಗುವರು ನೀವ್ ಪರುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೦).
೫. (ರಥವನ್ನು) ನಡೆಸು: ಪಿಂಡೆ ಕಡಂಗಿ ತೇರನೆಸಗಿಂಬವನಂದಿಗಂ
(ಶಂಪಭಾ. ೧೨-೯೪); ತಾನಾತನ ರಥಮನೆಸಗಿ ಧರ್ಮಜನನುಜನ ನೆವ
ದಿಂದಮರಸುಗೆಯ್ಯಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೨); ದಾರುಕನು ನಿಜರಥವ
ನೆಸಗಲು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯೋ. ೧೧-೪). ೬. (ಗಾಳಿ) ಬೀಸು: ತಣ್ಣರೆಸಗೆ
ಕುಸುಮವರ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಳೆ (ಅಜಿತ. ೬-೩); ಸುರದುಂದುಭಿ ಮೊಟಗಿ
ತೆಂಕಣಲರಸಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೬೧); ಎಸಗುವೆಲರಿನೊಡೆದೊಸರ್ವ
ಪೊಸವಣ್ಣ ಪಸರದಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦). ೭. ಉದ್ಯೋಗಿಸು; ಯತ್ನಿಸು:

ಸುಟಾಗಳಿಗೆ ಸುಟಾಯೆ ನೆಗೆದು ಪಾಟುವ ತಟಗಲೆಯ ತುಟುಗಲಂ ಕಿಟು
ವಕ್ಕಿವಿಂಡೆಂದು ಕೊಂಡುಗಳಂ ಮಡು ಮಿಡಿವಿಲ್ಲೊಳಸಲೆಸಗಿ ಮಟು
ಗುವ ತುಟುಗಾವ ಕಿಟುಕುಳದ ಕೆಳೆಯರುಮಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ.
೨೩೪). ೮. ಹೊರಸೂಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ
ವಾಸನೆ ಇದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸೆಯದನ್ನಕ್ಕೆ ಕುಶಲದಲ್ಲಿ ರಸಿಕರಿದ್ದಡೇನು
ಅದು ಎಸಗದನ್ನಕ್ಕೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೧೬-೪೬೦). ೯. ರಚಿಸು: ಸುಧಾ
ವೃಷ್ಟಿಯನೆಸಪ ಮಹಾಯಂತ್ರಯಷ್ಟಿವ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೧);
ವೀರಣಯ್ಯನ ಬೆಸನೊಳೆಸಗುವೆನು ನಂದಿಯ ಸುಚಾರಿತ್ರವೀ ಕಾವ್ಯವ
(ಸಾಂದಪು. ೧-೧೩).

ಎಸಗಿಕಟ್ಟು = ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟು: ಹಸಿವಾದದುಂಬುದುಬ್ಬಸಬಂದ
ರೋಡುವದು ಪಸರಿಸುತ ಸಿರಿಯ ಮೆಟಿಯುವ ಕುದುರೆಯನೆಸಗಿ
ಕಟ್ಟಿಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೫೩). [?]

ಎಸಗು (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಉದ್ಯೋಗ: ತಪಕಿಗನ ಬಲಹೆಗಲು
ಕಣ್ಣು ಹುಬ್ಬುಗಳೆ, ಕುಣಿಕುಣಿದು ಹಾರದಿರಿ; ನಿಮ್ಮೆಸಗು ಬೇಡ (ವಗಡ.
೫೯-೧೬). ೨. ಬೀಸುವಿಕೆ: ಆ ಗಾಳಿವೆಸ [ಪಾಠಾಂ. ರ] ಗಿಣಿದಮು
ಪೋಗಿ ಪರಿಶ್ರಮವಶಾತುರಂ ವಸುದೇವಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೯೯).

[< ಎಸಗು_೧]

ಎಸಗೆ ‘ಎಸುಗೆ’ ನೋ.

ಎಸಡಿ ‘ಎಸಡು’ ನೋ.

ಎಸಡು, ಎಸಡಿ (ನಾ). ೧. ನಳ್ಳಿ; ಕರ್ಕಟಕ: “ಪಂಕವಾಸ
-ಎಸ(ಡು)ಡಿ” (ಓಷಧಿ. ೯೨); ಕಪ್ಪೆಗಳುಮೆಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳು
ಮೊಂತಿಗಳು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦-೪);
ನೀರೊಳಗೆಸಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸಡಿ]ಕುಂ ಮಿನಿಕುಂ ಕಪ್ಪೆಯಕುಂ
ಮಿರ್ಪರೆ ಗಂಡರ್ (ಗದಾಯು. ೭-೬). ೨. ಆಮೆ; ಕೂರ್ಮ:
ಮಿನಾದನೆಸಡುಮಾದಂ ಮಾನವಕೇಸರಿಯುಮಾಗಿ ಪಂದಿಯುಮಾದಂ
(ಸಮಪ. ೮-೧೩೬). ಎಸಡಿ: ೧. “ಕುಳೀರ, ಕರ್ಕಟಕ - ಈ ೨
ಎಸಡಿ” (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೬); ಪಿರಿದುಂ ಲಂಪಟನಪೊಂದು ಬಕಂ...
ಬಂದೆಸಡಿಯಂ ತಿಂಬೆನೆಂದು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಮಿರಲಾಯೆಸಡಿ ತನ್ನ
ಗೋಣನಿಜಂಕಿ ಕೊಂಡುದು (ಪಂಚತಂ. ೮೬-೧); ತನ್ನನಾ ಶುಂಡಾಲಂ
ಮೆಟ್ಟಿ ಸತ್ತೆಸಡಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಆ ಶುಂಡಾಲಂ ಸತ್ತು ಕಾಗೆಯಾಗಿ ತನ್ನಂ
ತಿನೆ ಸತ್ತೆಸಡಿ ಕುಕ್ಕುಟನಾಯ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೭ ವ). ೨. ಮಿನಾಗಿ
ಯುಮೆಸಡಿಯಾಗಿಯೇನಾಗಿರೆಯುಂ (ಶಮದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. || ತಲು. ಎಂದ್ರಿ; ಕೋಲಾ. ಎಂಡೆ, ಎಂದೆ; ನಾಯ್ಕಿ. ಎಂಡೆ;
ಪರ್ಜಿ. ಇಡಿ; ಗೊಂಡಿ. ಎಟೆ]

ಎಸಡು (ನಾ). ಕರ್ಕಟಕ ಶೃಂಗಿ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ: ಎಸಡಿನ
ಪಾಲಂ ದುಗ್ಧಾಜ್ಯಸಮಸ್ತತಮಟ್ಟು ತೊಡೆಯ ಪಲ್ದಿಂಬುದನೋಡಿಸುಗುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೧). [?]

ಎಸರ್, ಎಸರು (ನಾ). ೧. ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕುದಿಯಲಿಟ್ಟ ನೀರು;
ಕುದಿನೀರು: ಒಲೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನ ಮೃದ್ವಾಜನದೇಸರ ನೀರ ಬಾಣಸಿಗದುರಿಪುವ
ಗಾಳಿಯ ಸಂಯೋಗದೊಳ್ ಚೈತನ್ಯವು ದೇಕೆ ಪುಟ್ಟಿದು (ಶಾಂತಿಪು.
೮-೧೩೭ ವ); ಎಸರನಿಡುವಕ್ಕಿಗರ್ಜವ ಬೆಸನಂ... ಬೆಸನಲ್ಲದೆ ಮತ್ಸ್ಯನ
ಬಾಣಸಿಗಂಗಾರಿತ್ತರೆಲಪೊನಿನೀ ಬೆಸನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೭); ಅಕ್ಕಿಯ
ನಿಂಬಾಗಿ ಮೂಟು ಸೂಟ್ ಕರ್ಚಿ ಪೊಯ್ಯೊಡೆ [ಕುದಿನೆ]ಸರೊಳುತ್ತಮ
ಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨); ನದನದ್ಯುದ್ಯುತ ವಾರಿ ಪ್ರಸರಮೆಸರ
ನೀರಂದದಿಂ ಕಾಯ್ದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೩); ನೀರಲಿಂ ಸರಸ್ವತಾ
ಕದ ಶಫರಾಳಿ ಕುತ್ತಸರ ಮಿನ ಪೊಲಿದು (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೯).

ಎಸರು: ೧. ಒಲೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹತ್ತಿಸಿ ಎಸರು ಇಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೫). ೨. ನೀರಿನ ಕುದಿತ: ಒಲೆಯ ಮೇಲಿನ ನೀರು ಇನ್ನೂ ಎಸರು ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಸಾರು; ಪಲ್ಯದ ರಸ: ಆವಾಸ ಸೊತ್ತು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಬಿಸಿದು ಬೇಜೀರಿನೊಲೆಗೆತ್ತಿ ಸವಿಯನೊಡು (ಸೂಪಾ. ೨-೪೬). 'ಉಪ್ಪೆಸರ್' ಪರಾ. ೪. ಹಸಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದ ರಸ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ಕಷಾಯ, —ಸಾರ, —ರಸ, —ತಿಳಿ: ಅಜೋಗರದೊಳಕ್ಕೆ ಪಲ ಭಾಗೆಯಂ ಮುದದಿಂದೆ ಮಾಡಿಯೊಂದಕ್ಕುಪ್ಪುನೆಲ್ಲಿಯೆಸರೊಂದಕ್ಕೆ ಹುಳಿಹಿಂಡಿ... ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾಗುಳಿ ಯೆಸರು ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯರಸಗಳನ್ನಿಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟಿರನಮಂ ಮಾಳ್ವದು (ಸೂಪಾ. ೨-೨೧). ೫. ತೇವ: ಬಿಸಲಿಗೆ ಬಾಯಾಗ ಎಸರಿರಲಿಲ್ಲ ಜನಕೆ ಕೂಸು ಸಿದ್ಧನು ನೀರಿಗೆ ಬಾಯಿ ತೆರೆದಿಲ್ಲ ಅಸಮ ಮಲ್ಲೇಶನ ನೆನೆಯೂತ (ಸಿದ್ಧ. ೫-೩೭). [ಜೇ. || ತಮಿ. ಎಸರ್; ತೆಲು. ಎಸರು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಸರ್; ಕುಳಾ. ಏಜು]

ಎಸರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರನ್ನು ಕುದಿಯಲಿಡು; ಕುದಿಯಲು ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರಿಡು: ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಎಸರಿಟ್ಟು (ಮಸಕೂ. ೪೦); ಚಹಾಕ್ಕೆ ಎಸರಿಡಲೆಂದು ತಾನೇ ಸ್ವಪ್ನಹಚ್ಚಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೫೪); ಎಸರಿಡಲು ಬೆಂಕಿಹೊತ್ತಿಸಲೇ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೧-೧೬).

[ಎಸರು (< ಎಸರ್) + ಇಡು]

ಎಸರು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿ; ತಳಮಳಿಸು: ಉಗೆಯಿಲ್ಲ ನಗೆಯಿಲ್ಲ ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದೀ ನೀರು ಬಿಸಿಲುಗುದುರೆಯ ಹಾಗೆ ಎಸರು ತಿಹುದು (ಅರಳು. ೩೪೪-೮). [< ಎಸರ್]

ಎಸರು 'ಎಸರ್' ನೋ.

ಎಸರಿತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿನೀರು ಚೆಲ್ಲು(?): ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮೊಮ್ಮಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಹತ್ತೆಯ ತಿಂದು ತಾಯಿಗೆ ಎಸರಿತ್ತುತ್ತಾಳೆ ಅವಳ ಕೊಲ್ಲುವ ಧೀರರನ್ನಾರನು ಕಾಣೆ (ಅಜಮಾ. ೨೬-೩೧). [ಎಸರ್ + ಎತ್ತು]

ಎಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗು; ಮರಳುವಂತೆ ಕಾಯು: ಸಮಸಂದರ್ಭಾನಳಂ ಪರ್ವದಮೊದಲದಧಿ ಕಾಯ್ದು ಕೊಂಡು... ಏಂ ತೀವ್ರಮೋ ಗ್ರೀಷ್ಮತಾಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೯). [ಎಸರ್ + ಕೊಳ್]

ಎಸಮುಚ್ಚಿ (ನಾ). ಎಸರಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಮುಚ್ಚಳ; ಮಣ್ಣಿನ ಶ್ರಾವೆ: "ಎಸಮುಚ್ಚಿಯುಸಿಧಾನಮದುದಂಚನಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩); ಕುಲನಗಾಫಂ ನುಗಿದತ್ತಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿದೆಸಮುಚ್ಚಿ ಮೊಲಾಗಿ ಕೂರ್ಮನೊಡೆದಂ... ಖಳನ್ಯಪಾಲಾಕ್ಷಾಹಿಣೀ ಭಾರದಿಂದ (ಜಗವಿ. ೧-೩೦). [ಎಸರ್ + ಮುಚ್ಚಿ]

ಎಸವಂತ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ; ಯಶವಂತ: ಏನೆಸವಂತನೊ ಪುಣ್ಯ ವಂಶನೊ (ಎಇ. XIX, ೨೨೦-೨೫; 1037). [< ಯಶೋವಂತ]

ಎಸವು (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು; ದೊಡ್ಡ ದಾಗು: ಬಸವ ನಿಡುಗೇಶಗಳ ರವಕೆಯ ನೆಸವಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೊಸವಿ] ಹೊಮ್ಮಿದ ಮೊಲೆಯ ತಂಗಲವಸನದೊಳು ಕುಂಚಿಸವ ಜಘನದ ಪೊಳೆನ ಕಿರುದೊಡೆಯ (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೨೭).

[? / ತೆಲು. ಎಸಗು, ಎಸವು]

ಎಸಹೆ ? (ನಾ). ಸವಿ (?): ವಿಷದಲ್ಲಿ ತಪಿಸುತಾ ವಸುಧಿಯೊಳಗಿರುತ್ತಿರೆ ವಸುಧೇವಸುತನೆಂಬೊ ರಸದಾಳಿಕಟ್ಟು ಕೂಲಿಗೆ ಎಸಹ ಮೆದ್ದಂತೆ ಕಾಣೊ ಅಸುರಾರಿ ನಿನ್ನ ನಾಮಸುಧೆಯ ಕುಡಿಸಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೪೫-೫); "ತೃಪ್ತಿ ಯಾಗುವಂತೆ" (ವಿಸ್ತೋಸು. ಅಡಿಟ). [< ಎಸೆ ?]

ಎಸಳ್ 'ಎಸಲು' ನೋ.

ಎಸಳ್ 'ಎಸಲು' ನೋ.

ಎಸಳ್ (ನಾ). ಬೀಗದ ಕೈ: ಬೀಗದ ಎಸಳು ಹಲವಾದದೇನು ಒಂದು ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಓತಂತೆ ಇಪ್ಪ ತಪಿ ನೀನಾಗಿ (ಶಿವಮಂ. ೨೫); ಆವಾಸ ಸ್ಥಲಗಳನಾದರಿಸಿ ನಡವಲ್ಲಿ ಘಟವೇ ಬೀಗವಾಗಿ ಎಸಳೇ ಅತ್ಮವಾಗಿ ಅಜೀವೇ ಕೈಯಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯-೩೦); ಬೀಗದ ಎಸಳು ಎಲ್ಲಿದೆ, ಬೀಗಕೊಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಎಸಳುಗಣ್ 'ಎಸಲ್ಲಣ್' ನೋ.

ಎಸಳುಗಣೆ 'ಎಸಳ್ಳಣೆ' ನೋ.

ಎಸಳುಗಣ್ಣು 'ಎಸಲ್ಲಣ್' ನೋ.

ಎಸಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಳಿ ಕಡವೊಡವು ತಂಡಸಿ ಯರನೆಲ್ಲಿ ಬಿದಿರ್ ಪತಂಗಂ... ತೇಗು ಪನೆ ಕಮ್ಮರಮೆಸಳೆಯೆನಿಪ್ಪು ವಿಪುರ್ವಾ ಪರ್ಗಾಡೊಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೮). [< ಯಸಗಲೆ ?]

ಎಸಳ್ಳಣ್ 'ಎಸಲ್ಲಣ್' ನೋ.

ಎಸಳ್ಳಣೆ, ಎಸಳುಗಣೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣ; ಹೂಗಣೆ: ಅವನ ಸೌಂದರ್ಯಮುಖನಾ ಧವಳಸರಸಜೀಕ್ಷಣೆ ಕಂಡುಯೆಸಳ್ಳಣೆಗೆ ಗುಣಿಯಾಗಲು (ರಾಘವ. ೧೩-೨೫). ಎಸಳುಗಣೆ: ಮಾನಿಯ ಕಾಣುತಸಳುಗಣೆಗೀಡಾಗಿ (ಪೌಂದರು. ೧೨-೩೯).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸಲು) + ಕಣೆ]

ಎಸಳ್ಳಣ್ಣು 'ಎಸಲ್ಲಣ್' ನೋ.

ಎಸಳ್ಳಪೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಾಪೆ: ಅಮಳ್ಳಂತ್ರಂ, ಎಸಳ್ಳಪೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೭೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸಲು) + ಚಾಪೆ]

ಎಸಳ್ಳೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು: ನೂತನ ಚಂಪಕ ದೆಸಳ್ಳೊಂಗಲ್ವೊಡವಿಡಿವಾ ಕೆಂಗಣ್ಣಕ್ಕಿಯ ಸರಮೆಂಬ ಪೊಸಗಂಟಿಯ ನಲುಗಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೦). [ಎಸಳ್ (< ಎಸಲು) + ತೊಂಗಲ್]

ಎಸಳ್ಳುಗುಡಿ (ನಾ). ಎಸಳಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಬುಗುಡಿ: ಮೊಗವೆರೆಯ ಮೃತಗೊಳ್ಳ ಕಣ್ಣೊನ್ನಗಳವಕ್ಕಿಗಳುಣ್ಣು ಪೊಂಬಡಲಿಗೆಯ ತೆರೆದಸಳ್ಳುಗುಡಿ ಮುತ್ತಿನವಿಟ್ಟು ಸ್ಮರರಾಜಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೮೦-೫೫).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸಲು) + ಬುಗುಡಿ]

ಎಸಳ್ಳಲಿ (ನಾ). ಹೂವನ್ನು ಸೂಸುವುದು: ಚಳಿಯಂಗೊಟ್ಟಂಗಣ ದೊಳಾ ಕಡೆಯಂಗಡುವಾ ಎಸಳ್ಳಲಿಗೆದರ್ವ ಲಸದ್ವಿತ್ತಿಗಳೊಳು ರಸ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯಂ ಚಿತ್ರಪ ಸಂತಸದ ಜನದ ಸಂದಣೆ... ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೮-೨). [ಎಸಳ್ (< ಎಸಲು) + ವಲ್ಲಿ]

ಎಸಳ್ಳಸೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಹಸೆ; ಹೂವಿನ ದಳಗಳ ಹಾಸಿಗೆ: ಫಾಂತಕ್ಕೆ... ಎಸಳ್ಳಸೆ, ಅಮಳ್ಳಂತ್ರಂ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಎಸಳ್ (< ಎಸಲು) + ಸಸೆ]

ಎಸಲು, ಎಸಳ್, ಎಸಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ದಳ, —ರೇಳು, —ಪತ್ರ, —ಎಲೆ, —ಪಕಳೆ: ಜಜ್ಜಾಂತಕ್ಕೆ—ಅಗಲ್ಲಣ್, ಎಸಲ್ಲಣ್ (ಶಮದ. ೪೨ ಪ್ರಯೋ); ಪೊಸಗಂಪಂ ಪುದಿದೊಪ್ಪಿ ತೋಜುವಸಲ್ಲಣ್ ಮೂವತ್ತೆರಣ್ಣ ಚಿಲ್ವನಪ್ಪೆಸಪ್ಪೋರೊಂದಜ ಮೇಲೆ ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ಮೂವತ್ತೆರಣ್ಣೊರಂತೆ ನರ್ತಿಸೆ (ಅದಿಪು. ೭-೫೩); ಉಡಮೊಗಮೆಂಬ ತಾವರೆಯ ನೀಳ್ಳೆಸಪ್ಪೋಳ ಮಜುದುಂಬಿ ಪಾಯ್ತೊಡಂಬಡನೊಳೊಂಡು (ಪಂಪಾ. ೪-೭೮); ನೆಯ್ತಲೆಸಪ್ಪವಜ ಪೋಲ್ತೆಯ ನೆಯ್ತಲೆ ದಲ್ ಪಡೆ ದುವಿಲ್ಲ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೩೨); ನೆಜೆ ನೂಜೆಸಪಂ ಪಡೆವಂತಿರೆ ಪದ್ಮಿನಿ ತಾಂ ಪಡೆದಳಾ ಗಾಂಧಾರಿ ನೂರ್ವರಂ ನಂದನರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೦೬); ಅರಿಬಿರಿದ ಪೊಸ ಎಸಲ್ಲಣ್ಳುಳನ್ ಬಡಿದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪-೧೫೯).

ಎಸಳ್ : ೧. ಕಿಸಲಯದಸಳ ಮಾಣಕ್ಕದ ಸಿಂಪಿಂ ಫಳರಸದ ಪಾಲ ನೆಜೆದು (೧೦೪. ೨-೭೧ ವ); ಪದಾಂ ಭೋರು ಹದೇ ಸಳ್ ಸಡಿಲದೆ (ನಂದಿಮಾ. ೮-೧೦). ಎಸಳ್ಳು : ೧. ಎಸಳು ಮೊನೆ ಮೇಲಾಗಿ ತಾವರೆ ಮುಸುಕುತಿರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೬೭); ಎಸಳುಗಳೊಡೆಯದಚ್ಚುಸಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಿಂದ (ಅಂಜಣ. ೨-೯೦). ೨. ವಿಭಾಗ; ಹೋಳು; ಕವಲು; ಸೀಳು : ಬದನೆಯೆಳವದದ ಕಾಯ್ಲನು ನಾಲ್ಕು ಸಳಾಗಿ ಕುಯಿದು ತುಪ್ಪ ದೊಳಗುಕ್ಕರಿಸಿಯವು ಹಿಸಿಯದಂದದಿ ಹಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೯); ನರ್ಮದಾ ನದಿಯ ಎರಡು ಎಸಳುಗಳ ನಡುವಿನ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಬೀರಬುಡ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಲದಮರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೯೩); ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಎಸಳು ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು (ರಕ್ತರೂ. ೨೮). ೩. ಪದರ; ಹಾಳೆ; ಪಟಲ : ಎಸಳು ಎಸಳಾಗಿ ಬಿಡಿಸು (ರೂಢಿ). ೪. ಕೆವಿಯಾ ಭರಣ : (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

ಎಸಳಾಗು = ಸೀಳಾಗು; ಭಾಗವಾಗು : ಶರಾವತಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಬಳಿಕ ನಾಲ್ಕುಯೆಸಳಾಗಿ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಮೇಲಿಂದ... ತಡಸ ಲಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗ. ೧೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇದಬ್ಬಾ, ಅದಬ್ಬಾ; ಮಲ. ಇದಳಾ; ತುಳು. ಎಸಳ್]

ಎಸಲ್ಪಣ್, ಎಸಳುಗಣ್, ಎಸಳುಗಣ್ಣು, ಎಸಳ್ಳಣ್, ಎಸಳ್ಳಣ್ಣು (ನಾ). ಎಸಳಿನಂತೆ ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣು; ಹೊವಿನ ದಳದಂತಹ ಕಣ್ಣು : ಒಂದೊಂದಿ ಸಾಂದರ್ಯಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಕಂಬಂದಂದಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೊಣಿಂ[ದಂ]ದೀಕ್ಷಿಸುವ[ವ]ನಳ ನಿದಿಯೆಸಲ್ಪಣ್ಣಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩). ಎಸಳುಗಣ್ : ಎಸಳುಗಂಗಳ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮುಸುಡ ಕಾಂತಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೩); ಹೊಳೆ ವಸಳುಗಂಗಳ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚನು... ಪಸರಿಸುತ ಬಂದು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೭-೨). ಎಸಳುಗಂಗಳ ದಿಟ್ಟಿಯ ಕೂರಿಟ್ಟಿಯ ಮಿಸುಪ ಸೆಳ್ಳುಗುರ ಸುರಿಯು... ಕುಸುಮಶರನ ಪಡೆಯಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೮). ಎಸಳುಗಣ್ಣು : ಕನ್ನೆಯಿಲುಗಳೆಸಳುಗಣ್ಣುಕಾಂತಿಯಿಂದನ್ನತವಹ ಮಿಂಚುಗಣ್ಣು... ದಣ್ಣುಗಳ್ಳಿದಿತ್ತೊಗನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೯-೮೨). ಎಸಳ್ಳಣ್ : ಎಸಳ್ಳಣ್ಣಾದೊಡೆಯನಿಂತಲುಗಿದೊಡುಸಿರ್ಪೊಡೆಯುಲುಕಿದೊಡಧರಂ ಮೆಯ್ಯಸು ಮಿಡುಕಿದೊಡೆ ದಿಟ್ಟಿದ ಮಾನಸೆಯಂದೇ ಬಗೆದಂಗಳವಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೨); ಎಸಳ್ಳಣ್ಣುಳುತ್ಪಲವನುಗುರ್ಗೊಳೊ ಕೇತಕಿಯ ನೊಸೆದಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಜೈಮಿಥಾ. ೬-೧೬). ಎಸಳ್ಳಣ್ಣು : ಸಂವಾದಿಸಿಯ ಕನ್ನೆಯರೊಲಿದು ಶಪಥಗಳ ತಳೆದರು ಕನ್ನೆಯಿರಿಸಳ್ಳಣ್ಣವರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨-೧೫); ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರರಳ್ಳಣ್ಣವರ್ ನಿಡಿಗಣ್ಣ ಹುಲ್ಲೆ ಗಣ್ಣವರೆಸಳ್ಳಣ್ಣ ಲಲ್ಲೆಗಣ್ಣವರ್ ನಗೆನೋಟದ ತೋರ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆಯರೆಯ್ಡಿ ತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೨). [ಎಸಬ್ಬಾ + ಕಣ್]

ಎಸಲ್ಪಸಗು (ಕ್ರಿ). (ಹೊವಿನ ದಳದ ಹಾಗೆ) ಕೆದರು; ಉಬ್ಬು; ಪೊಸ ವಿಸಿಲೊಳ್ ಮುಗುಳ್ಳಳ್ ಸಿಡಿಲ್ವುಸಿರ್ವಂತೆಸಲ್ಪಸಗಿ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ನಕ್ಕು ತೋಟ ಮದಾಳಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೧೭); ಎಸಲ್ಪಸಗಿದಲರ ಗೊಂಚಲ್ಗಲಿ ನಿಳವ ಜಂಚರೀಕ ಸಂಚಯದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೨-೩೪ ವ).

[ಎಸಬ್ಬಾ + ಮಸಗು]

ಎಸಲ್ಪಸಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಳ ಅಲು ಗಾಡಿಸು, —ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಎಲರಲೆಪಿಂದೆಸಲ್ಪಸುಕ ನೆಯ್ವಿಲನೋಪಳಿಗೆತ್ತು (ಅನಂಪು. ೭-೭೧). ೨. ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ಪಸುಳಿವಿಸಿಲ ಮಸಕದಿನೆಸಲ್ಪಸುಕ ಪೊಸ ದಾವರೆಯ ಪಸೆಯೊಳಸದಳಮೆಸನ ಸರಸತಿಯದಿಡಳಿಗ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೯).

[ಎಸಬ್ಬಾ + ಮಿಸುಗು]

ಎಸಲ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಸಳಿನ ಆ ಕಾರದಲ್ಲಿ ರಂಗೋಲೆ ಬಳಿ (?) : ಘುಸ್ಯಣರಸಗಳಿಂದ ಚಳಿಯಂಗುಡುವಂತರುಣಾಬ್ಜ ಪತ್ರದಿಂದೆಸಲ್ಪಳಿ ಪಂತೆ ಬರ್ಪಮರರಾಜವಧೂಜನ (ಅನಂಪು. ೧೦-೩೫).

[ಎಸಬ್ಬಾ + ಬಳಿಸು]

ಎಸಲ್ಪಲಿ (ನಾ). ದಳದ ಅಂಚು ಅಥವಾ ರೇಕಿನ ಜಾಡು : ನಲವಿಂ ಪೊರಳ್ವು ನೀಳ್ವೆಲಗಿದ ಕೀಟೆಸಲ್ಪಲಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಜಾಜಿ ಪರಾಗಪುಂಜ ದೊಳ್ ಪರಿವಡಿಸಿತ್ತು ಭೃಂಗಶಿಶು ನೀರಜದೊಳ್ ನಿಜಪಾಂಸು ಕೇಳಿಯಂ (ಜಂದ್ರಪು. ೭-೬೦).

[ಎಸಬ್ಬಾ + ಬಲ್ಪಿ]

ಎಸಲ್ಪಾಸು (ನಾ). ಹೊವಿನ ದಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ : ಕಟಲ್ಪ ಪದ್ಮದಳಸಂಕುಳದಿಂದೆಸಲ್ಪಾಸನೊತ್ತಿ (ಅನಂಪು. ೭-೬೧).

[ಎಸಬ್ಬಾ + ಪಾಸು]

ಎಸಲ್ಪೊರೆ (ನಾ). ಹೊವಿನ ಪದರ, —ರಾಶಿ : ತಳ್ಳಿಸಲ್ಪೊರೆಯೊಳ ದಂಗಿ ನುಣ್ಣರದಿನಾಣತಿಮಾಡಿದುದುನ್ಮದಾಳಿ ತಾವರೆಯೊಳಗಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮನಂಬಡೆವೆಕ್ಕಲಗಾಣನೆಂಬಿನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೯೮); ಉರದಿಂ ಬರಿಯಿಂದಗ್ರಂಬರೆಗಂ ಕೆಂಪಸೆಯ ನೀಳ್ವ ನಖರೇಪೆಯೆಸಲ್ಪೊರೆಯೆನಿಸಿ ಪದ್ಮಕುಟ್ಟಲದಿರವಂ ಪರಿಭವಿಸಿತೀಕೆಯುತ್ತುಚಯುಗಳಂ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೬೭೪).

[ಎಸಬ್ಬಾ + ಪೊರೆ]

ಎಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿಸು; ಬಾಣವನ್ನು ಎಸೆಯಿಸು : ತಡೆಯದೆ ರಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು ನಿಮ್ಮವರನೆಮ್ಮೊಡನೆ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ನಿದನು ಕುಡಿದಿರಲಿಂ ತೆಗೆಯಿಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೇಳ ತಡಹಾಯಲೆಸಿ [ಪಾಪಾಂ. ಸ] ಸಿ ತೋಜುವವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೬೫). [ಎಸೈ + ಇಸು]

ಎಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚು (ಭೂತಕ್ಕ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ : ಮತ್ತಿವಜಾ ಬಲದಿನಗಲ್ಲರನೆಚ್ಚಾ ತ್ರಿಲೋಕವಂ ಕಂತು ಬಸಕೆ ಬರಿಸುವನೆಂತುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೧); ತತ್ಪರದೂಪಣ ಕಳಂ ಕೊಂಡೆ ಪೋಗಿ ಪೊಮ್ಮರೆಯನೆಚ್ಚೆಡೆ ತಪ್ಪದಿವಪ್ಪುದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೯); ಬಿಡದೆಸುವ ಕಾಮಂಗೆ ಗುಣಮಾಡಿರೆತನಂ (ನಂಬರ. ೧೫-೮೪); ಅಪರಭಾಗದಲಿ ನೀ ಬಂದೆಸು ಕುಮಾರನ ಕರದ ಕಾಮುಕವ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಪೋ. ೬-೨೮); ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಗೆ ಕಣೆದೊಟ್ಟು ಹೆಂಗಳನೆಸುವುಬ್ಬಸವೇಕೆಂದು ಕರೆದು (ಭರಣ. ೬-೪೫).

ಎಚ್ಚಾಡು = ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು : ಗೆಲ್ಲತುಳ ಬಲದ ಮಲ್ಲನುಮೆಚ್ಚಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಮಿದ್ವತ್ತು (ಶಾಂತಪು. ೨-೪೫); ಕಾಮನೆಚ್ಚಾಡುವ ಬಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಗುಣಿಯಾಗಿ (ದಶಕು. ೯-೩೮). 'ಇಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಯ್, ಎಚು; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್; ತೆಲು. ಎಗುಚು; ಪರ್ಜಿ. ಎಯ್, ಎಯ್; ಗೊಂಡಿ. ಎಸಾ; ಕುರುಖ್. ಇಚ್ಚಾ]

ಎಸು 'ಎಚ್ಚು' ನೋ.

ಎಸುಕೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಎಸುಕೋಡೆ ಪ್ಪತ್ತಮಂ... ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಮಿದ್ವು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೨೩-೧೦; 1046).

[ಎಸು ? + ಕೋಡು]

ಎಸುಗೆ, ಎಸಗೆ (ನಾ). ಎಸೆತ; ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ; ಅಂಬಿನ ಹೊಡೆತ : ಕೈಚಳಕದೆಸುಗೆಯ ಕೇಣದಳತೆಯನಜಾಯೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೨೪); ಓರ್ವ ಶಬರನ ತನುವಿನೆಸುಗೆಗೆ ಧರಿಸಿದ್ವ ಬಿಲ್ಲಂಬುಗಳ ಬಿಸುಟು (ಸಾಂದ್ರಪು. ೧೪-೨೧); ಕೊಚ್ಚುವರ್ ಪೊಸಮಸೆಯ ಸರಳ್ಳಳಿಂದೆಸುಗೆಯಂ ಮೆಚ್ಚುವರ್ ಹೃದಯದಲಿ (ಚಿಬಪು. ೨೪-೧೮). ಎಸಗೆ : ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಎಸಗೇ ದೂರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಾಗಿ ಎರಡು ಬೃಂದಾ ವನಗಳು ಕಾಣುವವು (ಮಾಮರಾ. ೧೧೫). 'ಇಸುಗೆ' ಪರಾ.

[ಎಸು + ಗೆ]

ಎಸುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಕಡಮೆಯಾಗು, —ಕುಗ್ಗು: ಎಸುಗುಂದದೆ ಕೊರಳ್ ನಡುಗಳಕ್ಕೆ ಡಿಸಲೆಚ್ಚಾಡಿದರ್ ಬಿಲ್ಲುಬಿನ್ನಡೆಗ ರಂದು (ಚಬಪು. ೪೮-೪೯). [ಎಸುಗೆ + ಕುಂದು]

ಎಸುಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಣದ) ಹೊಡೆತವನ್ನು ಪಡೆ; ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಿನ್ನು: ಒರ್ವವಂ ಚೋರರಿಂದೆಸುಗೆವಡೆವನಿತ್ತಪೊಳ್ ಶಬರರಾ ಪಥದೊಳೆಯ್ದು ತಿರೆ (ಪದ್ಯರಾ. ೧೧-೧೩೪); ಕುಸುಮಶರನುರವಣೆಯ ಗಾಯದಲೆಸುಗೆವಡೆದನು ಕೀಚಕನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨ ಸೂಚನೆ).

[ಎಸುಗೆ + ಪಡೆ]

ಎಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಎಸುಗೆವಡೆ: ಎಸುವಡೆದು ಮಸಣದೊಳಗಸುಗಳೆ ವವನ ನೊಸಲೊಳಸವಸದಿನದಿಯಿಟ್ಟ ನಾಯ್ವಜ್ಜಿಯ (ಸಾನಂಚ. ೩-೧೨೨).

[< ಎಸುವಡೆ]

ಎಸುವೆಲು 'ಎಸುವೆಲು' ಪರಾ.

ಎಸೈ, ಎಚೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು, —ಬಿಡು: ಎಸೆಯ ದಿರು ಎಸೆಯದಿರು ಕಾಮು ನಿನ್ನ ಬಾಣ ಹುಸಿಯಲೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೩೪-೧೪೭); ಎಸೆವರ ಬಲ್ಲೆ ಎಚ್ಚಬಾಣ ತಿರುಗಿಬಪ್ಪಂತೆ ಎಸೆವರ ಕಾಣೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೦೫ ಪ್ರಸ್ತಾ); ಹರನವನ ಕೊಲುವಂದು ಎರಳೆಯನು ಎಸೆ ವಂದು... ಪುರಹರಗೆ ಸರಿಯಾರ ಕಾಣೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೭); ದುರುಳನಿಪಾದ, ಕೊಂಚಿಯೆಣೆಯಿಂದಂ ಕಾಮುಮೋಹಿತನಿಪಯನನ್ನೆಸೆದೆ (ಗಿಳಿವಂ. ೩೨-೨). ೨. ಬಿಸುಡು; ಬಿಸಾಡು: ಎಸೆಯಲೆ ಚಿಂತೆಯ ಆ ಕೊಳದಲ್ಲಿ (ನಡವಾ. I, ೪೨೪); ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಗುತ್ತಾ, ಖುರ್ಚಿಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಾ, ಬೈಯುತ್ತಾ ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ರಾಯಕ. ೭೭). ಎಚೆ: ೧. ಬಾಣವನೆಚೆದು ಬಿಲ್ಲ ನಡುಗಿಸುವಂತೆ (ಪ್ರಸಕ್ತಿ. ೬-೨); ಅಂಬುಗಳನ್ನು ಎಚೆಯು ವಾಗ ಬಿಲ್ಲುಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ಟಿಣತ್ಕಾರವೂ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೦೪).

ಎಸೆದುಬಿಡು = ದೂರ ಬಿಸಾಡು; ದೂರಕ್ಕೆ ಎಸೆ: ಕೈಕಡಗವನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಎಸೆದುಬಿಡು (ಆರ್ಯಕ. ೩೯). [< ಎಸು]

ಎಸೈ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭಿಸು; ಒಪ್ಪು: "ಎಸೆ - ಶೋಭಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ನ ಪೋದಿತ ಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಂ ಧರಿಯಿಸಿದಿಂದ್ರದಿಗ್ವಿನಿತಿಯಂತೆಸೆದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೨ ಶೂದ್ರಕ); ಮೃಗದ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ನಿಸದಮೆಸೆವುದು ಬಲ್ಲಾಳ ಬಿಲ್ಲಲೈ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭); ಎಸೆವ ಸಭಾಮಂಟಪಮಂ ವಸುಧೆಗೆ ಕಡು ಚೋದ್ಯವೆನೆ ಜಗಂ ಬಣ್ಣನೆ ಬೆಲೆಸೆದಿರೆ ಕರಮೊಪ್ಪುವ ಬ್ರ[ಕ್]ಲುನೆಸದಿಂ ಮಾಡಿಸಿದನೆಸಿನಂ ಮಾರ್ತ್ರ್(ಂ)ಣ್ಣಂ (ಸೌಗಂ. 1X-i, ೧೯೭-೩೪; 1119); ಕವಿ ಮುಮನೋಬಾಣನ ಯಾದವಕಟಿಕಾ ಚಾರ್ಯನೆಸವ ದಾಹಿತ್ರನೆ ನಾಂ (ಶಮದ. ೨); ಆಬಲೆಯರು ಕಣ್ಣನೆ ದಿದರ್ರು (ಭಾವಚಂ. ೬-೩೧). [ದೇ. || ತೆಲು. ಎಸಂಗು]

ಎಸೈ (ನಾ). ಎಸೆಯುವಿಕೆ: ಕೇಳ್ವುದೇನಹುದಲ್ಲವೆಂದು ಪುಟಿಚೆಂಡು? ನೆಗೆವುಡೆಬಲಕೆಸುಗನೆಸೆಯ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಗಿಳಿವಂ. ೧೨೨-೩೬).

[< ಎಸೈ]

ಎಸೈ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ(?): ಆ ಮೂಲಿಗರೇ [ತೆ]ಲು ಸಿದ್ಧಾಯ ನಟ್ಟುಬೆಡೆಯೆನೆ ಒಸಗೆ ಜೋಡಿಯವನೆಲ್ಲವನೂ ಆ ಮೂಲಿ ಗರೇ ನಡೆಸಿ (ಸೌಗಂ. IX-ii, ೪೧೬-೧೧; 1377); ಕಾಣಿಕೆ ಖಡಾಯ ಬೆಳಾಕರಣ ಬೆಳುದಂಡ ಎಸೆ ಒಸಗೆ ಬಿಜ್ಜು ಬಿಡಾರ ವತ್ತಗಾಯಿ ಮೊದಲಾಗಿ (ಕಂ. I, ೫೪-೫; 1433); ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೆರುವಣಗಳು:— ತೆರು... ಬೆಳುದಂಡ, ಎಸೆ, ಒಸಗೆ (ತುಳುನಾ. ೨೭೧). [?]

ಎಸೆಗುಂಡು (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗುಂಡು, —ಕಲ್ಲು: (ವ್ಯಾಯಾಮದ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ) ಎಸೆಗುಂಡನ್ನು (ಕೈಯಿಂದ ಭುಜದ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದು) ಎಸೆ (Put. ಇಂಕನ). [ಎಸೈ + ಗುಂಡು]

ಎಸೆಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). (ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಎಸೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಬೆಂಕಿಯ ಲೋಹ ಸಲಕರಣೆಗಳು: ತಂಡಸ, ಚುಚ್ಚುಗೋಲು, ಎಸೆಗುದ್ದಲಿ (Fire-Irons. ಇಂಕನ).

[ಎಸೈ + ಗುದ್ದಲಿ]

ಎಸೆಚಕ್ರ (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಕ್ರ: 'ಒಲಿಂಪಿಕ್' ವ್ಯಾಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ, ಎಸೆಬಾಡುವ, ಭಾರವಾದ ಚಕ್ರ: ಎಸೆಚಕ್ರ; ಚಕ್ರಾಯುಧ; ಪಾರುಂಬಳೆ (Discus. ಇಂಕನ). [ಎಸೈ + ಚಕ್ರ]

ಎಸೆತ (ನಾ). ಎಸೆಯುವಿಕೆ: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳೇನೋ ಇವೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಬಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂಥ ಬಿಲ್ಲು ಇಲ್ಲ; ನನ್ನ ಎಸೆತ ಬಲುವೇಗ... ಎಂದನು (ವಚಭಾ. ೭೩). [ಎಸೈ + -ತ]

ಎಸೆಯಾಟ (ನಾ). ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಈಟಿ: ಹಗುರವಾದ ಎಸೆಯಾಟ, ಭಲ್ಲೆಯ (Javelin. ಇಂಕನ). [ಎಸೈ + ಈಟಿ (< ಇಟ್ಟಿ)]

ಎಸೆವಾರ (ನಾ). ವಿವಿಧ ನಾದಗಳ ಸಮೂಹ: ಪೊಸತಪ್ಪ ಗೀತಮಂ ಪಾಡುತಾಡುತ್ತಿರ್ಪರಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯದ ಗಾನದ ಎಸೆವಾರಕನುಗುಣಂ ಬರ್ಪಂತೆ (ಆರಾಚ. ೧೦-೨೪).

[ಎಸೈ + ವಾರ. P ತಮಿ. ಇಶೈ = ನಾದ; ವಾರಂ = ಗುಂಪು, ಸಮೂಹ]

ಎಹಂಗೆ 'ಎಹಗೆ' ನೋ.

ಎಹಗೆ, ಎಹಂಗೆ, ಎಹೆಗೆ, ಹೆಂಗೆ, ಹೇಂಗೆ, ಹೇಗೆ (ಅ). ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ; ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ; ಎಂತು: ಅಹಗೆ ಮಾಡಿದವಂ ಕಿಡುವಂ ಅದು ಎಹಗೆಂದೊಡೆ ಕಚದ್ರುಮನೆಂಬರಸಿನಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೬-೧೫); ಬಳಿಕ್ಕೆಹಗಡಗಿ ಹೋದನೋ ತಾನೆ ಬಲ್ಲಂ ಕುಲುಹುತಪ್ಪ ದೆನುತಾಡಿದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೫); ಶಿವಶಿವಾಯಂತಹ ಶಿವದ್ರೋಹವ ನೆಹಗೆ ಸೈರಿಸುವನಿನ್ನೇಗುವೆನು (ಬಸಪು. ೧೮-೪೩); ಶಲ್ಯ ಕಾರವರೆಹಗೆ ನೆಗಳೆದರದನು ವಿಸ್ತರವಾಗಿ ಹೇಳಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೧-೬). ಎಹಂಗೆ: ಸಹಜಮಾಗಲೆಹಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲುಹಾಂಗೆ] ಸಂಧಿಸಬಹುದು (ಬಸಪು. ೩೬-೫೭); ಎಹಂಗೆ ನುಡಿಸುವೆನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೩-೨೨). ಎಹೆಗೆ: ಬಿರಿದು ಪಾಡು ಎಹೆಗೆಯಿದ್ದುತು ಆ ಒಪಾದಿಯಲಿ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೨೯-೨೦; 1228). ಹೆಂಗೆ: ಕಾಯದ ಮಜೆಯ ಜೀವ ಹೆಂಗೆಹುದೆಂಬು ದೇನಪ್ಪ (ಬಿಬ್ಬಾ. ೧೫); ಅದು ಹೆಂಗೆಂದಡೆ ಮುಖದಿಂದುತ್ತತ್ತವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಆ ರುಷಿಯರ ಶಾಖೆಯಾದನು (ಉರಪೆ. ೨೦೭); ಅಜಾದಪ ನೈಸರ್ಯಾತ್ಮನದನೋಯಾರಮುಮನಪ್ಪಾಯನದು ಹೆಂಗೆಯಂ ಬೆಯ (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೪-೧೦). ಹೇಂಗೆ: ಬಳಿಕ ನೀ ಹೇಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಹ ಗೆಯಿ] ರಿಸಿದಂತೆ ಇರಿಸಾ (ಬಸವ. ೫೦೧); ಪಶುವರ್ಗಕೆಲ್ಲಾ ಹೇಂಗೆ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಂ ಗೋಪ್ಯವಾಗಿರ್ಪವು (ವೀಶ್ಯಪು. ೬-೧-೩೫). ಹೇಗೆ: ಬಳಿಕಲದು ಹೇಗೆಂಬೆಯಾ (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೪-೧೩); ನನಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ಆಯಿತು (ಸುವಸಂ. ೨೧). [ಎಹೈ + ಪಾಂಗು + -ಎಹೈ]

ಎಹೆಗೆ 'ಎಹಗೆ' ನೋ.

ಎಳ್, ಎಳ್ಳು (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ಕಾಳು; ತಿಲಧಾನ್ಯ: ಮತ್ತಂ ತತ್ತಾಶ್ಚ ಬಲದೊಳ್ ಗಾಣದೆಳ್ಳೋರೊಂದೆ ಬದುರ್ಕು ವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೪ ವ); ಬೆಡೆಳ್ಳಂ ಬಿರ್ಚಿ ರಾಶಿಸ್ಥಿತಿಯನಿರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೪); ತೈಲಮೆಳ್ಳೊಳ್ ತುಪ್ಪಂ ಪಾಲೊಳ್ ಮಕ್ಕಳ್ಳನಿತೆಯರೊಳ್... ಪುಟ್ಟುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೩); ಹಳೆ ಎಳ್ಳಂ ಹಿಳಿದ ತೈಲಮಂ (ಸಮಪ. ೬-೯); ದಶನಂಗಳ ನಲಿಗರೆಗಳಲ್ಲದೆಳ್ಳಕ್ಕಲ್ಲಿ ಲ್ಲಂಗಮೆನೆ ಸಂದ ಸೊಬಗಿನ ಜಂಗಮಶಾಸನಂ (ಅನಂಪು. ೧-೫೯); ಪೂವಿನೊಳ್ ಕಂಪು ಎಳ್ಳೊಳ್ ಎಣ್ಣೆ (ಶಮದ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋ).

ಎಳ್ಳು : “ತಿಳಮೆಳ್ಳು” (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೧೮); “ತಿಲಮೆನಲ್ಳೆಳ್ಳು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೫); ಪಾತಕ ಜೀವಂಗಳ್ ಎಳ್ಳಿನಂತೆ ಗಾಣಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೭); ಎಳ್ಳಿಲ್ಲದೆ ಗಾಣವನಾಡಿದ ಎತ್ತಿನಂತಾಯುತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೩೮೩); ತೈಲಧಾನ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಎಳ್ಳು, ಬಿಳೀಎಳ್ಳು, ಎರಡು ತಿಂಗಳದ ಎಳ್ಳು, ಕೆಂಪು ಎಳ್ಳು, ಕಾರೆಳ್ಳು ಅಂದರೆ ಗೂರೆಳ್ಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೬); ಎಳ್ಳು ಕಿತ್ತು ಹುರುಳಿ ಚಿಲ್ಲಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ); ಎಳ್ಳುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಎಣ್ಣೆಮಾರು (ಗಾಡ).

ಎಳ್ಳುನೀರುಬಿಡು = ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಬಿಡು; ಆಸೆ ಬಿಡು; ತೃಪ್ತಿಸು: “ಈ ಹಾಳು ಸರ್ಕಾರೀ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲೇ?” ಎಂದು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಣ. ೨). ‘ಅಗಸೆಳ್ಳು’, ‘ಊರೆಳ್ಳು’, ‘ಕರೆಯೆಳ್ಳು’, ‘ಕಾರೆಳ್ಳು’, ‘ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಳ್, ಎಣ್; ಮಲ. ಎಳ್, ಎಳ್ಳು; ಕೊಡ.

ಎಳ್ಳೇ; ತುಳು. ಎಣ್ಣೆ]

ಎಳೆನೆಯ್ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ; ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ: ಅಯ್ಯನ ಮೆಯ್ಯನೆಯ್ಯದೋಣಿಯಿಂದ ತೆಗೆಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮-೧೬೬); ಒಣಹಿಂಡಿಯ ಕೂಳುಣ್ಣುವೆ ಎಳೆನೆಯ್ ರಸ ಬಿಟ್ಟು (ಸೂರ್ಯ ಪಾ. ೩೭-೧೬). [ಎಳ್ + ನೆಯ್]

ಎಳ್ಳೆ ‘ಎಲಿಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಎಳ್ಳೆ ‘ಎಳದ್ರು’ ನೋ.

ಎಳೆಅಂಚೆ, ಎಳೆಯಂಚೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಂಸ; ಮರಿಹಂಸ: ಎಳೆ ಮಾವು, ಎಳೆಅಂಚೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೪ ಉದಾ); ಪೊಸಅನೆ, ಎಳೆಅಂಚೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬ ಪ್ರಯೋಗ). ಎಳೆಯಂಚೆ: ಎಳೆಯಂಚೆಯನೇಳೆಸ ಗಮನದ ಮುಂಚಿಗಿಯಂ ಮುಜಸುವ ನುಣ್ಣಾತಿನ (ಜಯಶಾ. ೩-೨೨); ಎಳೆಯಂಚಿನಡೆಯ ಯೇಜುಂ ಜವ್ವನ ದಾ ಲಲನೆಯ ನಡೆ ನೋಡಿದನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪-೧೮). [ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಅಂಚೆ]

ಎಳೆಅರಸ (ನಾ). ಯುವರಾಜ: ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಎಳೆಅರಸರ್ ಮಗಂ ದಿರ್ ಮಲ್ಲದಿಯುಮ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೫; 760).

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಅರಸ. / ತಮಿ. ಇಳ್ಳೆಅರಸ; ಮಲ. ಎಳೆಯರಾಜ]

ಎಳೆಗೂಡಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಾಜಸನೇಯ ವೇದವಿದೇ ಎಳೆಗೂಡಲೂರ್ಮಱಿಯಾಚಿಗೂಡಲೂರ್ಪುಜುವಿ ಶ್ರೀಪುರ ಮಿತಿ (ಎಕ. X, ಗೋರೇಬ. ೪೭-೪೬; 762).

[ಎಳೆಗೂಡಲ್ + ಊರ್]

ಎಳೆಂದವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಳೆಂದವಾಡಿಯ ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಣ್ಣಿನ ಮಮ್ಮ ಮಾರವಡೆಯನ ಮಗಂ ರಾಜಮ್ಮನ ಬಿರುಳಬ್ಬೆಯ ಮಗಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೨೮; 1049).

[ಎಳೆಂದ + ವಾಡಿ]

ಎಳೆಂಬುಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅಗ್ರಹಾರಮೆಳ ಮ್ಪುಣುಸೆ ಪ್ರಹ್ಲಾದೇಯಮಾಸಾಮಿಗ (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೪, ೬-೨; 808).

[ಎಳೆ + ಬುಣುಸೆ]

ಎಳೆಕ್ಕಿ (ನಾ). ಸಂಚಲಿತೆ; ತರಳತೆ; ಸ್ಪಂದನ; ಕಂಪನ: ಪುಷ್ಪ ರಾಗ ಘಟರಾಗ ಘಟಿಯಂ ಚೂತರಸಮಜ್ಜನಮನುಜ್ಜೀವಿಸುವಂತೆಯುಂ ಪಳಕಿನ ಕಲಶದ ತಳುವೆಳಗಿನೆಳಕದಿನೆಳನೀರ ಪೊನಲೋ ಮುಲುಗಿಸು ವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೫-೭೧ ವ). [ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + -ಕ್ಕಿ]

ಎಳೆಕ್ಕಿ (ನಾ). “ಎಳೆಯುವ ಸಾಧನ; ಎಳೆಕ” (Tracker. ಇಂಕನ).

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಲಿಕ್ಕಿ) + -ಕ್ಕಿ]

ಎಳೆಕ್ಕಿ, ಎಳೆಕು (ಗು). ೧. ಎಳೆಯದಾದ; ಬಲಿಯದ; ಸಣ್ಣ: ಇಲ್ಲಿಯ ಕೃಷ್ಣ ದೇವತಾಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳೆದ ಎಳಕನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿರದೆ ಸ್ವಾರ್ಜಿತ ಯಶ, ಅಸಹಾಯ ಶೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಚ. ೧೯೦).

ಎಳೆಕು: ೧. ಬಹಳ ಎಳಕು ಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿದರೆ ಚಲೋ ಚೇಣ ಯಾಗುವುವು, ಮಧ್ಯ ಎಳಕಾದರೆ ರಾಶಿ ಚಿಕ್ಕಣೆಯಾಗುವುವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨); ಎಳ್ಳು(ನೆ) ಹೊಲದಾಗೆ ಎಳಕಿನ ಟಗರ ಸಾಕಿ (ನಾಪದ. ೩೩).

೨. ಅಪಕ್ವವಾದ: ಇನ್ನೂ ಎಳಕು ಬುದ್ಧಿ (ರೂಢಿ).

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + -ಕ್ಕಿ]

ಎಳೆಕಂದು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆ: ಕದಳಿಯೆಳಕಂದಿನಿಂ ಸಿಡಿಲಂ ತಡೆ ಯಲಹುಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೩೬). [ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಕಂದು]

ಎಳೆಕರು ‘ಎಳಗಲು’ ನೋ.

ಎಳೆಕು ‘ಎಳಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಎಳೆಕುರಿ (ನಾ). ಕುರಿಮರಿ; ಸಣ್ಣ ಕುರಿ: ತೃಷೆಯ ಕಳೆಯಲು ನೀರಿ ಗಳಿಯ ಎದುರಾಗಿ ಎಸೆದುಡೆಳಕುರಿಕೂಸು ಕುಡಿಯುತ್ತಿರೆ ಬಾಗಿ (ಕವು. ೧-೧೨). [ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಕುರಿ (< ಕುಟ್ಟಿ)]

ಎಳೆಕುಳಿ ‘ಎಲಿಕ್ಕುಳಿ’ ನೋ.

ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್ ‘ಎಲಿಕ್ಕುಳಿಗೊಳ್’ ನೋ.

ಎಳೆಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕರ್ಷಿಸು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆ: ಸತಿಯ ಬಟ್ಟೆ ನುಣ್ಣೊಡೆಗಳದಿನ್ನೆಳಕೊಳಿಸುವುದರಿದೇ (ಪುಷ್ಪಪ. ೩-೩೧).

[ಎಳೆಕೊಳ್ (< ಎಲಿಕ್ಕೊಳ್) + - ಇಸು]

ಎಳೆಕೊಳು ‘ಎಳೆಕೊಳ್’ ನೋ.

ಎಳೆಗ ‘ಎಲಿಗ’ ನೋ.

ಎಳೆಗಂತಿ ‘ಎಳಗಂದಿ’ ನೋ.

ಎಳೆಗಂದಿ, ಎಳಗಂತಿ, ಎಳೆಗಂತಿ, ಎಳೆಗಂದಿ (ನಾ). (ಹೊಸದಾಗಿ)

ಕರು ಹಾಕಿರುವ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ; ಈದು ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳಾದ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ: “ಧೇನು, ನವಪ್ರಸೂತಾ - ಈ ೨ ಎಳಗಂದಿ” (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೫); “ಎಳಗಂದಿ ಧೇನುವಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೪); ಎಳಗಂದಿಯಂತಾಗಕ್ಕುಟ್ಟಿದ ತನ್ನ ಕಪುವಿಂಗತಿ ಸ್ನೇಹಿತ ಯಕ್ಕುಮಂತೆ (ಚಾವಂಪು. ೧೦೧); ತಾಯಿ ಶಿಶುವಿನಂತೆ ಕಪುವಿನೆಳಗಂದಿ ಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫); ಕಪುವಿನೆಳಗಂದಿ ತಾನಪಿಸಿಕೊಂಡೈ ತರ್ಪ ತಪದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೪); ಎಳಗಂದಿ ಕರುವಿದ್ದಡೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ತಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾನು (ಮುದ್ರಾ ಮಂ. ೩೩೬); ಎಮ್ಮೆಯು ಎಳಗಂದಿ ನಮ್ಮವ್ವ ಬಾಣಂತಿ (ನಾಪದ. ೭೯). ಎಳೆಗಂತಿ: (+).

ಎಳೆಗಂತಿ: ಎಳೆಗಲು ವಿನ ಎಳೆಗಂತಿ [ಪಾಶಾಂ. ಗಂದಿ]ಯನೇ ದೊಯ್ಯರೆ ಭಕ್ತರು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯೮-೬೦). ಎಳೆಗಂದಿ: ಎಳೆಗಲು ತುಡುಕೆ ಕೆಚ್ಚಲ ಚಾಚಿ ನಕ್ಕುತಲಿಳುಹಿ ಸೊರಹನು... ಎಳೆಗಂದಿಯ ದೆಲೊಡುನಿಜೆ (ವರ್ಧಚ. ೩-೨೦); ನವವಿಧದ ಭಕ್ತಿಯಂ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ವೆಳೆ ಗಂದಿ ಜವದೊಳುಂ ಶಿಶುವಿನೆಡೆಗಳ್ಳರಿಂ ಬಪ್ಪಂತೆ ರಾಗದಿಂದೈತಂದುದು (ಪರಶು. ೨೨-೧೨).

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಕಂದಿ]

ಎಳೆಗಂದಿಯಾವು (ನಾ). (ಹೊಸದಾಗಿ) ಕರುಹಾಕಿದ ಹಸು; ಆಗ ತಾನೆ ಈದ ಆಕಳು: ಎಳೆಗಂದಿಯಾವಂತು ತನ್ನ ಕಪುವಂ ಕಂಡಾಗಳ್ ರಾಗಿಸುವಂತೆ ರಾಗಿಸಿ (ಪಸಾರ. ೯೬೬-೧೫). [ಎಳಗಂದಿ + ಅವು]

ಎಳೆಗಂಪು (ನಾ). ಎಳಸಾದ ವಾಸನೆ; ನಸುಗಂಪು: ನನೆಯೆಳಗಂಪ ನೆತ್ತಿಯು ಮಣಂ ನನನಾಜದರಲ್ಲನೇಕ ಕೋಕನದ ವನಂಗಳೊಳ್ ಸುಲುದು... ತಿಡಿದುದು ತೆಂಕಣಗಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೪).

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಕಂಪು]

ಎಳಗಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಣ್ಣು : ಕಂದನಳಗಣ್ಣಿಗೆ ಹಿಂದಾವ ಮುದಿಯಮೈಯ್ಯಕ್ಕರೆಯ ತೊಟ್ಟಿಲೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೪-೧೮೬).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಕಣ್]

ಎಳಗರಿಕೆ 'ಎಳಗಣುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳಗರು 'ಎಳಗಣು' ನೋ.

ಎಳಗವುಂಗು, ಎಳಗಾಂಗು, ಎಳೆಕಾಂಗು, ಎಳೆಗಾಂಗು (ನಾ).

ಎಳೆಯದಾದ ಅಡಕೆಮರ : ತೆಂಗಿನಳಗವುಂಗು ಪನಸಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಜಂಬು ನಾರಂಗ ಜಂಬೀರ . . . ತೊಂಗುವ ಫಲಾವಳಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬).

ಎಳೆಗಾಂಗು : ಬಳ್ಳಳ ಬೆಳೆದಳಗಾಂಗಿನಂತೆ ಲೋಕದ ಚೆಲ್ಲೆಲ್ಲಮನೋಳ ಕೊಂಡು ರೇಪೆಗೊಂಡ ಲಾಟೀಲಲಾಮನ ಪರಿಣದ್ಧ ಕಂಧರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ನಾಗವಲ್ಲಿಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟಳಗಾಂಗು ಮಾಧವಿಯ ಸೋಂಕಿಂ ತಳ್ಳ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೧-೯೩); ಪಸುರಳಗಾಂಗು ಪರ್ಚಿದಳನೀರ್ವೊಣ್ ಯೊಟ್ಟಿಲ ತೆಂಗು (ನಳಜಂ. ೧೫).

ಎಳೆಕಾಂಗು : ಎಳೆಕಾಂಗಿನ ಬಾಗಿಲ್ವಾದ ಕಾಪಿನ ಚಾಂಪೇಯ ನಿರ್ಮಿತಮಾದ ಜಂತ್ರದ ಪುತ್ಥಳಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೧ ವ). ಎಳೆಗಾಂಗು : ಕುರುವಕದ ವಕುಳದಳಿ ಗಾಂಗಿನ ಹೊಂಗೇದಗಿಯ ಬಳಸಿನೊಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೬); ಎಳೆಗಾಂಗ ನಶರ್ದ ಲತೆ (ವರ್ಧಪು. ೯-೨೪).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಕವುಂಗು]

ಎಳಗಲ್ಲೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕತ್ತಲೆ; ನಸುಗತ್ತಲೆ : ಸಿರಿಮೊಗಮೆಂಬ ಶಶಾಂಕನ ನಮ್ಮಿದ ಕುರುಳಿಂಬೆಳಗಲ್ಲೆ ಮುತ್ತಿದುದೆನುತ (ಜಯಕಾ. ೮-೬೦).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಕಲ್ಲೆ (< ಕಲ್ಲೆಲೆ)]

ಎಳಗಣು, ಎಳಕರು, ಎಳಗರು, ಎಳೆಗಣು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರು; ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ಕರು : ಎಳಗಣು ಭಯಮುಷಯದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೧೩೬); ಎಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಗಣುಂ ಎತ್ತಾಗದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರನಳಗಣುಗಳಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪೧).

ಎಳಕರು : "ಎಳ ಕರುಗಳ ಹಿಂದು ವಾತ್ಸಕ್" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೦). ಎಳಗರು : ಎಳಗರು ಭಯವನ್ನೇ ಕಾಣದು (ಕೊನಪ್ಪ. ೧೧೩). ಎಳೆಗಣು : "ಕರವಳೆಗಣು ವತ್ಸ ಶಕ್ಯತ್ತರಿ ನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೯-೩).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಕಣ್ಣು]

ಎಳಗಣುಂಕೆ, ಎಳಗರಿಕೆ, ಎಳಗಣುಕೆ, ಎಳೆಗಣುಂಕೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರಿಕೆ, —ಹುಲ್ಲು : ಹರಿಣೇಗಣದ ಕಡೆವಾಯೊಳರೆಮೆಲ್ಲುಡಿದಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಗಣುಂಕೆಯೆಪ್ಪಳಂ ಸಳೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ವ).

ಎಳಗರಿಕೆ : ಎಳೆಯರೆ ತಂದಿರೆ ಹಸುರಳಗರಿಕೆ . . . ಬೆನಕನ ಬಳಗೋ ದುತ ಬೆರಿಗಿಂಡೆ (ಗಣೇಶ. ೧೨-೩೧೨). ಎಳೆಗಣುಕೆ : "ಶಪ್ಪಂ - ಎಳ ಗಣುಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೯); ಪುತ್ತದ ಮೇಲೆಳಗಣುಕೆಯ ಮುತ್ತಂ ಕುಶೆಯುಂ ಸಮಂತು ಸಮನಿಸಿದೊಡಮುತ್ತರ ದಿಗ್ಭಾಗದೊಳರ್ಪ ತ್ತೊಂದು ನರಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋ. ೫-೩೪).

ಎಳೆಗಣುಂಕೆ : ಮೇಲಿನ 'ಎಳಗಣುಂಕೆ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಕಣುಂಕೆ]

ಎಳೆಗಣುಕೆ 'ಎಳಗಣುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ದೋಣಗಾಮುಂಡುರುಂ ಎಳಗಾಮುಂಡುರುಂ ಮಳ್ಳೆಯರುಂ (ಇಲ. XI, ೬೦-೧೬; 567).

[ಎಳ್ಳ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಳಗಾಯ್, ಎಳೆಗಾಯ್, ಎಳೆಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಹೀಚು : "ಶಲಾಟು, ಕೋಮಳಂ - ಈ ೨ ಎಳಗಾಯ್" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೫); ಪ್ರದಿದಳಗಾಯ್ ಬಸಂತದ ಮೊದಲ್ ನೆರೆದೊಪ್ಪುವ ದೋರೆ

ಗಾಯ್ ಬಸಂತದ ನಡು ಪಣ್ ಬಸಂತದ ಸೊಂಗು (ಶಾಂತಪು. ೬-೧೪೩);

ಪಣ್ಣನೆ ಬಂದೆಳಗಾಯರೆಪಣ್ಣನೆ ಪಣ್ ಪಣ್ ದು ತಿಂಬ ಬಲಿಮುಖ ಕುಲಮಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೦೬); ಪೊದಟ್ಟಿಸೆವ ಮಾವೆಳಗಾಯ್ಪೊಣ್ ತಳ್ಳ ತೆಂಗು (ಜಗವಿ. ೨-೧೫); ಪೊದಟ್ಟಿಳಗಾಯ್ ನಸುದೋಣ್ ದೋರೆವಣ್ ಕಳಿತೆನೆವಚ್ಚವಣ್ಣಿಡಿದು ಬೀಗಿದ ಬಿಡ್ಣನೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೫೧). ೨. ಎಳೆಯ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ; ಎಳನೀರು; ಸೀಯಾಳ : ಫಳಿನೊಡೆದಳಗಾ ಯಿಂದೆವಿಡಿವೊಸರ್ವಳನೀರ್ಗಳ್ ಮಡುಗೊಂಡೊವುತ್ತು ಮಿರ್ಪು ವಲ್ಲಿಯ ಬನಮಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೨); ಎಡೆಗಿಡಿದು ಚೆಂದೆಂಗಿನೆಳಗಾ ಯೊಡೆದು ಝೇರೆನೆ ಪೊಸರ್ವ ಪೊನಲಿಂ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೬೦); ಒಡೆಯ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಕುಣಿಗಾಲ ಕುದುರೆಗೆ ಒಡೆದಿಡಿ ತೆಂಗಿನೆಳ

ಗಾಯ (ಕನ್ನ. 1, ೨). ಎಳೆಗಾಯ್ : ೧. "ಎಳೆಗಾಯ್ಗಿ ಮಿಡಿಯೆಂಬ ಪೆಸರು" (ಕಬ್ಬಿ. ೨೨). ೨. ತೆಂಗಿನ ಎಳೆಗಾಯೊಳಗಿನ ನೀರು (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೨-೪ ಕೆ).

ಎಳೆಗಾಯಿ : ೧. "ಎಳೆಗಾಯಿ ಮಿಡಿ ಹದಿರು ಹೀಚುಮೆಂದಿ ತೆಜದೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೩); "ಎಳೆಗಾಯಿ ಮಿಡಿಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೬); ರಸರಹಿತವಾಗಿಹುದು ಇಂದು ಜೀವನವು ಒಣಗಿದೆಳೆ

ಗಾಯಿನೊಲು, ಅಳಿದನೆದಗೊಡಿನೊಲು (ವಿಸೇಗೇ. ೬೮-೨). ೨. "ನೀರ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ" (ಜಾನಕೋ. ೨೬); ಎಳೆಗಾಯಿಗೆ ಸೀಯಾಳ ವೆಂತಲೂ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೨-೪೧ ಕೆ).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಕಾಯ್]

ಎಳೆಗಾರ್, ಎಳೆಗಾರ್ (ನಾ). ಮುಂಗಾರು ಮಳೆ; ಮಳೆಗಾಲದ ಪ್ರಾರಂಭ : ಶಶಿಕಳಿಯ ಮುಜುಗಂ ಮುಕ್ಕಳಿಸಿದಳಗಾರ ಕಿಜುಮುಗಿಲ ಜವಳಿಗಳೆನಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬೩ ವ).

ಎಳೆಗಾರ್ : ಕಜಿದುವು ನುಣ್ಣಿನಿಯನೊಗೆದ ಮುಗಿಲೆಳೆಗಾರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೮).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಕಾರ್]

ಎಳೆಗಾವಿ (ನಾ). ನಸುಕಾವಿ ಬಟ್ಟೆ : ಪಟ್ಟಿದರಸಿ ಗಂಗಾಡೇವಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಿಲೊಡನೆ ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದು ಎಳೆಗಾವಿಯನ್ನುಟ್ಟು ಭಸಿತರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಧರಿಸಿ ಗಂಡನ ಬೆಂಬತ್ತಿದಳು (ಮೋಮಾ. ೬೬ ಪ್ರಸ್ತಾ).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಕಾವಿ]

ಎಳೆಗಾವು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾವು : ಗಾಯಕ್ಕೆ ಎಳೆಗಾವು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಕಾವು (< ಕಾಯ್)]

ಎಳೆಗಾವು (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕಾವು, —ಕಾಂಡ, —ತೊಟ್ಟು : ಬಿಳಿಯ ತಾವರೆಯೆಳಗಾವಿನಸಿಯ ನೂಲೊಳ್ ಕೋದ ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬ ವ).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಕಾವು]

ಎಳೆಗಾಳಿ, ಎಳೆಗಾಳಿ (ನಾ). ಮೃದುವಾಗಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ; ಮಂದ ಮಾರುತ : ಅರಲ ನವಪರಿಮಳಂಗಳಿಂದಂ ಜಡಿಯದೆಳಗಾಳಿಯೆಳಗಾಳಿ ಯಿಲ್ಲದಿದ ಬನಮಿಲ್ಲವಾ ನಾಡೊಳು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೫); ಧರೆಯೊಳೆಳ ಗಾಳಿಯಂ ಶೀತಳದ ವಾರಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೨೩).

ಎಳೆಗಾಳಿ : ಎತ್ತೆತ್ತತ್ತಲುಂ ಕಾಮದೂತನಂತೆಳೆಗಾಳಿ ತೆಂಕಣಂ ಸುಳಿದುದು ವಸಂತಾಗ ಮದ ಮೊದಲೊಳೆನೆಂಬೆನು (ಚಿಬಪು. ೪೫-೧೨); ನಜುಗಂಪಿಂ ತೀಡುವೆಳಗಾಳಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೩).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಗಾಳಿ]

ಎಳೆಗಿಣಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಿಟ್ಟಿಣಿಟ್ಟಿ ಬೀಚಿಣಿಟ್ಟಿ ಎಳೆಗಿಣಿಟ್ಟಿ ಪ ೩ ಉಯಮಣಿಟ್ಟಿ (ಎಲ. II, ೨೩೫-೧೨; 1185).

[ಎಳೆಗಿ? + ಸಿಟ್ಟಿ]

ಎಳೆಗಿಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಿಳಿ; ಗಿಳಿಯ ಮರಿ. 'ಎಳೆಗಿಳಿವಿಂಡು' ಪರಾ. [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್) + ಗಿಳಿ]

ಎಳೆಗಿವಿಂಡು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಿಳಿಗಳ ಗುಂಪು; ಮರಿಗಿಳಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಎಳೆಗಿವಿಂಡಿನಂತೆ ಮಿಳಿದಾರ್ಡುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲಂತೆ ಕೆಂದಳಿಗಳ ತೊಂಗಲಂತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪). [ಎಳೆಗಿಳಿ + ಪಿಂಡು] ಎಳೆಗುಡ್ಡಿ (ನಾ). ಎಳೆಯಕುಡಿ, —ಮೊಳಕೆ: ಮಜಾಹುಲ್ಲೆ ಸಿಂಹದ ಮಸಕಕ್ಕಿರೇ ಲತೆಯ ಎಳಗುಡಿ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ತೊಲೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೮೪). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಕುಡಿ]

ಎಳೆಗುಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪುಡಿ ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನೀ ರಾಜಾಪುರೀ ಎಳಗುಡೀ ಹುರಿಸಕ್ಕರೆ ಮಗದುಮ್ಮಿ ಎಂದು ಹಲ ತರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೪೫). [?]

ಎಳೆಗುತ್ತಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೂಸು: ದೊಡ್ಡವರಿಗೇ ಅವನ ಇಂಜಕ್ಷನ್ ತಡೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆಂಥಾ ದ್ದರಲ್ಲಿ ಐದುತಿಂಗಳ ಎಳಗುತ್ತಿಗೆ ಇಂಜಕ್ಷನ್ ಅಂದರೇನು (ಬಾಗಿನ. ೯೨). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಕುತ್ತಿ]

ಎಳೆಗುರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಕುರಿ; ಕುರಿಮರಿ; ಚಿಕ್ಕಕುರಿ: (ಮೊದಲಬಾರಿಯೂ ಉಣ್ಣೆ ಕತ್ತರಿಸಿಲ್ಲದ) ಚಿಕ್ಕಕುರಿ; ಎಳಗುರಿ (Hog. ಇಂಕನಿ). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಕುರಿ (< ಕುಟ್ಟಿ)]

ಎಳೆಗೂಸು, ಎಳೆಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯಕೂಸು; ಚಿಕ್ಕಮಗು: ತಾಯುಂ ಮನಂ ನೋಗುಮೆಂದೇನಲ್ಪ ತೆಳಗೂಸುಗಳ್ ಕುಡಿಸುಮೇ ಸಂತೋಷದಿಂ ಪಾಲ್ಗಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೬); ಎಳಗೂಸಾದಂದೆ ಈತಂಗೊದವಿದುವೆಡರ್ಗಲ್ (ವಸ್ತವಂ. ೯-೭೦). ಎಳೆಗೂಸು: ಕನಿಕರ - ದಯೆ - ಸಹಾನುಭೂತಿ ಇವು, ಹಸಿದ ಎಳೆಗೂಸಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಹಾಲು ಇದ್ದ ಹಾಗೆ (ವೀರಯೋ. ೩೪). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಕೂಸು]

ಎಳೆಗೆಂಪು, ಎಳೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಂಪು; ನಸುಗೆಂಪು: ಎಳೆಗೆಂಪು ನುಗುಳ್ಳ ಮೃದುಕೋಮಳ ಪದಕಮಳಂಗಳಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೦೨); ಎಳೆಗೆಂಪಿಂ ಪುದಿದೀ ಕರಜಳಂ ನೆನೆಯಿಪುದು ಮೂಡುಸಂಜೆಯ ಚಿಲ್ವಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೧-೮೬); ಆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ... ಎಳೆಗೆಂಪು ಮೋರೆಯ ಹೆಣ್ಣೊಂದರ ಚಿತ್ರವಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೪). ಎಳೆಗೆಂಪು: “ಸ್ವಲ್ಪಕೆಂಪು” (ಜಾಸಕೋ. ೨೬). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಕೆಂಪು]

ಎಳೆಗೊಂಬು, ಎಳೆಗೊಂಬು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೊಂಬೆ, —ಶಾಖೆ: ಬಂದ ಮಾಮರಂಗಳನಡರ್ದು ತೊಡರ್ವೆಳಗೊಂಬುಗಳ್ಳಿದಿದು ಮರದಿಂ ಮರಕ್ಕೆ ದಾಂಗುಡಿವಿದುವ ಮಾಧವೀಲತೆಗಳಂ (ಸಂಪಥಾ. ೨-೧೨ ವ). ಎಳೆಗೊಂಬು: ತೋರ ಹೆಣ್ಣೊಂಬುಗಳ ಖಗುಲವೇಜುದೇಳೆಗೊಂಬುಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೨೫). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಕೊಂಬು]

ಎಳೆಗೊನರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕುಡಿ, —ಮೊಳಕೆ: ತಳಿರಿಂ ತತ್ತಿತ್ತ ಶೋಕದ್ರುಮವೆಳಗೊನರಿದೊಂದಿತಿಮ್ಮಾವು (ಕಾದಂಉ. ೭೪೦). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಕೊನರ್]

ಎಳೆಗೊವನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಳೆಗೊವನೂರು ಬಡಗಣಸಿ (ಸೀ) ಮೆಯುಳೆಕು (ಕೂ)ಡಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭-೨೩; ೩ನೆಯ ಶತ.). [ಎಳೆ? + ಗೊವಂ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಎಳೆಗೊಂಗು ‘ಎಳೆಗವುಂಗು’ ನೋ.

ಎಳೆಚಿ ‘ಎಲಚಿ’ ನೋ.

ಎಳೆಚಿಯ್ಯಾಟಿ (ನಾ). ಮಗು ತನ್ನ ಎಳೆಯ ಕೈಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ: ತೂಕಡಿಪ ಜೋಗುಳವಾಡು ಕಂದನೆಳೆಚಿಯ್ಯಾಟಿಮುಚ್ಚಿ ಯಾನನ್ನಮುಂ (ಸಂಪಥ. ೩೧-೯).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಚಿಯ್ (< ಕಿಯ್) + ಆಟ]

ಎಳೆಚಾಗಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಎಳೆಚಾಗಪಳ್ಳಿಯ ಮಾರಯ್ಯ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೮-೩; ೩೨೨?). [ಎಳೆಚಾಗ + ಪಳ್ಳಿ]

ಎಳೆಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದವಳು; ಯುವತಿ: ಬಂದ ರಾಮಕಕುಚಂಗಳ ನಾರಂಗಳುಚಂಗಳ ನಳಿನೀಕುಟ್ಟುಕುಚಂಗಳೆಳಜವ್ವ ನೆಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೧೨೧). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಜವ್ವನೆ]

ಎಳೆಜಾದಗೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿ; ಮರಿಚಾತಕ: ನಟು ಗಂಪಂ ಕಂಡ ಮಜಾದುಂಬಿಯಂತೆ ಮಜಿಗಾಲಮಂ ಕಂಡೆಳೆ[ಳ]ಜಾದಿ [ದ]ಗೆಯಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೫೫ ವ).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಜಾದಗೆ]

ಎಳೆಜೊನ್ನ, ಎಳೆಜೊನ್ನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಪಗಲಿರು ಕೆಳಜೊನ್ನಂ ಕಾಳಮೆಂಬುಕ್ತಿ ಚಿತ್ತಂಬುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೨೦).

ಎಳೆಜೊನ್ನ: ನಗೆವೆಳ್ಳೆಂಬೆಳೆಜೊನ್ನಮಂ ಪರಸಿ ಕಾಂತಾಸ್ಯಾಂಬುಜಾತಂಗಳಂ ನಗಿಪರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೮೦).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಜೊನ್ನ]

ಎಳೆತ ‘ಎಳೆತ’ ನೋ.

ಎಳೆತಟಿ ‘ಎಳೆತಟಿ’ ನೋ.

ಎಳೆತಟಿಂಗೊಳ್, ಎಳೆತಟಿಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದಾಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು; ಹಿಂಸೆಗೆ ಸಿಕ್ಕು: ಭವದೊಳಗೆ ಎಳೆತಟಿಂಗೊಳುತಿರ್ಪುದೀ ತನು (ಸದ್ಗುರು. ೭-೨೭). ಎಳೆತಟಿಂಗೊಳ್: ಸಂಸಾರದ ದಂದುಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು... ಎಳೆತಟಿಂಗೊಂಡು ಅತ್ತ ಇತ್ತ ತೊಳಲಿ ಬಳಲಿದಂತೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೨೭ ಪ್ರಸ್ತಾ). [ಎಳೆತಟಿ (< ಎಳೆತಟಿ) + ಕೊಳ್]

ಎಳೆತಟಿಂಗೊಳ್ ‘ಎಳೆತಟಿಂಗೊಳ್’ ನೋ.

ಎಳೆತಟಿಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು: ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುಭಾವವೇ ಆಚಾರ ಕಾಡರೋ ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುಭಾವವೇ ಬೀಜ ಕಾಡರೋ... ಅನುಭಾವ ವಿಲ್ಲದವನ ಭಕ್ತಿ ಎಳೆತಟಿಂಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಚಿನ್ನವ. ಕ. ೮೪೦).

[ಎಳೆತಟಿ (< ಎಳೆತಟಿ) + ಕೊಳ್ + ಇಸು]

ಎಳೆತಟಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಸಿಸು: ಎನ್ನ ಭಸಪಾಶವು ನಿನ್ನ ಬೆರಸಲೀ ಯದೆ ಎನ್ನ ಎಳೆತಟಿಮಾಡಿ ಕಾಡುತಿರುದೈ ಎನ್ನ (ಅಪ್ಪಾಸ್ತೋ. ೧೦).

[ಎಳೆತಟಿ (< ಎಳೆತಟಿ) + ಮಾಡು]

ಎಳೆತನ, ಎಳೆತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು; ಬಾಲ್ಯ: ಎಳೆತನದ ಸುಖ ವನ್ನು ಪುನಃ ಸವಿಯಲು ಆತುರಳಾಗಿದ್ದಳು (ನಿರಾತ. ೩). ಎಳೆತನ: ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯಲಾಟವು ಬಹು ಎಳೆತನದಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ್ದೊಂದು ಕಲೆ(ಯಕ್ಷಬ. ೧ ಮುನ್ನುಡಿ); ನನ್ನ ಎಳೆತನದ ಅರಂಭ ದಿಂದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವನತಿಯನ್ನು ಕಾಣತೊಡಗಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೨೫).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ತನ]

ಎಳೆತರ್ ‘ಎಳೆತರ್’ ನೋ.

ಎಳೆತು ‘ಎಳೆತು’ ನೋ.

ಎಳೆತೆಗೆ ‘ಎಳೆತೆಗೆ’ ನೋ.

ಎಳೆದಳಿರ್, ಎಳೆದಳಿರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಿಗುರು; ಪಲ್ಲವ: “ಎಳೆ ದಳಿರು ಪಲ್ಲವಂ ಕಿಸಲಯಮೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೨-೪); ಪಿರಿಯ ಮರಂಗಳೆ ಮಾಡಮಾಗೆ ಪೊಳೆವಳೆದಳಿರ್ಗಳೆ ಸೆಜ್ಜಿಯಾಗೆ (ಸಂಪಥಾ. ೭-೨೪); ಚಂದನಪಲ್ಲವದಳಿರ್ಗಳಂ ಕರತಳದಿಂ ಪಿಟಿದು (ಕಾದಂಫಾ. ೮೫೫); ಪೊಳೆವ ದುಕೂಲದ ಗುಡಿಯುಂ ಮಳೆಯಜದಳಿರ್ಗಳೆ ತೋರಣಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೫೧). ಎಳೆದಳಿರ್: ಎಳೆದಳಿರ್ ನೆಳಲಿನಲಿ ಪರಿ ಮಳದಲರ ಪನ್ನೀರಿನಲಿ... ಸತಿಯನುಪಚರಿಸಿದರು (ನಳಚ. ೧-೩೯); ಕೊಳವೇರ್ಗಳ ಕೇರ್ಗಳೊಳಗೆ ತಮಾಲದಳಿರ್ಗಳಿಂ ಕೊಜಿದು ಚಿತ್ರಪತ್ರ ಮಪ್ಪಂತೆ ಪತ್ತಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೧ ವ).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ತಳಿರ್]

ಎಳೆದಳಿಸು, ಎಳೆದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಮಲವಾಗಿರು; ನಳನಳಿಸು : ಪೂತಚೂತವನಮೆ ಬಾಲ್ಯಲಿಯಾಗೆ ಪೊದರ್ತಗುಳ್ಳು ಕವಲ್ತೆಳದಳಿಸುವ ಲಸದತೋಕೋದ್ಯಾನ ಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೫ ವ); ಕಳಶಂ ಕನ್ನಡಿ ತೋರಣಮೆಳದಳಿಸುವ ಕಜುಕೆ ಸೇನೆ ಬಾಸಿಗಮಿವು (ಸಮಪ. ೧-೬೪). ಎಳೆದಳಿಸು : ಬಳಸಿದ ಮಾಧವೀಲತೆಯ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯ ಬಳ್ಳಿ ಗಾವಣದ ಮುಂದೆ ಬಳ್ಳಳ್ಳ ಬಳೆದಳಿದಳಿಸುವ ಪೊಸಗಿಂದಳಿರ ಗೊಂದಳ ದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೩ ವ). [ಎಳದಳಿ + -ಸು]

ಎಳೆದಾಟಿ 'ಎಳೆದಾಟಿ' ನೋ.

ಎಳೆದಾವರೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ತಾವರೆ, — ಕಮಲ : ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಬೆಳ್ಳಾವರೆಯ ತೊಳಗುವಳದಾವರೆಯ [ಪಾ ಶಾಂ. ಗಾವಿನ] ಬಳಗಮಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೫).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಎಳೆದಿಂಗಳ್, ಎಳೆದಿಂಗಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ : ಪೊಳೆವಳದಿಂಗಳೊಳ್ಳು ಜಗದಿಂ ಸುರಸಿಂಧುವ ಶೀಕರಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೬); ಎಳನೇಸಜಂತೆ ಜಗಮಂ ಬೆಳಗಿದನಳದಿಂಗಳಂತೆ ಸಕಲ ಧರತ್ರೀ ತಳಮನೇಸಗಿಸಿದನಳವೆಯೊಳೆ ಬಣ್ಣನೆ ದಶರಥಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೩-೨); ಎಳದಿಂಗಳನ್ನು ಮದಿನಂ ಬಳೆದಂ ಪಿರಿದುಂ ವಿಭೂತಿ ಯಿಂ (ಎಳ V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೬೬; 1136); ಎಳದಿಂಗಳ ನೊಸಲ ನವೀನ ಕುಸುಮಶರದ . . . ರೂಪನದೇನಂ ಬಣ್ಣಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೩-೬೧). ಎಳೆದಿಂಗಳು : ಗಂಗೆಯುಮಂ ಜಡೆಗಳೊಳೆದಿಂಗಳುಮಂ ತಾಳ್ವಿ ರುದ್ರನಿಪ್ಪಂ (ಸಮಪ. ೧೦-೭೩). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ತಿಂಗಳ್]

ಎಳೆದ್ರು, ಎಳ್ಳ, ಎಳತು, ಎಳ್ಳೆ, ಎಳೆದು, ಎಳೆಯ (ಗು). ೧. ಎಳೆಯದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಮೃದುವಾದ : ಎಳೆದಿಸಿದ್ ಪಾಪನೆಯ ತಣ್ಣಗೆಯೆಂದು ನೆಯ್ದೆ ಸೀರೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೯); ಪೊಸತು ಪಟದಳೆದು ಪೊಜಗೊಳಗು ಸಮಮೆನಿಪ್ಪವಳೊಳತ್ತಮಂತಕ್ಕೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೩೯); ಆರೈದು ಕಣು ನೋಡುತ್ತಿವೆ ಎಳೆದು ಬಾಯ್ ನಸುನಗುತ್ತಿದೆ (ಸಿದ್ಧ ರಾ. ೨-೫). ಎಳ್ಳೆ : ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಎಳೆದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಎಳೆಅಂಚೆ', 'ಎಳನೀರ್' ಪರಾ. ಎಳತು : "ಪಲ್ಲವಂ - ಎಳತಾದ ಎಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೦); ಭೀಮ ಹಳೆದುದಂ ತಮ್ಮ ಕುಲಬಲಗಳಿಗೆ ಹೇಳಲೆಳತಾದುದಂ ಕೇಳ್ವು ಮನ ತುಳುಕುತಿದೆ (ತುರಂಗ. ೧೨-೨೧). ಎಳ್ಳೆ : ೧. ಕತ್ತಲಿಸಿ ಬೆಳೆದಳಿ ನಂದನಗಳಿನೊಡುಕೇರಿಗಳಿಂ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೫೮). (ನಾ). ೨. ವಯಸ್ಸು ಗಿಲ್ಲದುದು; ಎಳೆತನ; ಹರೆಯ : ಎಸಗಿಯೆಡೆಗೆಡೆಗೊಡನೆ ಜಾಗ್ರತೆ ಬಿಸುಲಕಾಯ್ದ ಪಳರಸ ಕೇಳ್ವೆ ಗರ್ಭ ದೆಳೆಯಲ್ಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪-೭). ಎಳೆದು : ೧. ಎಳೆದು ಬಿಳಿದು ಚಂದ್ರಗಾವಿ ಸಂಪಗೆವಣ್ಣ ಹಳದಿ ತನ್ನದು ನನ್ನದೆನುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೧೯). ಎಳೆಯ : ೧. ಹಳೆ(ಳೀ)ಯ ಹುತ್ತದೊಳಗೊಂದು ಎಳೆಯ ಸರ್ಪನ ಕಂಡೆ ಆ ಎಳೆಯ ಸರ್ಪ ಹೊರಟು ಬೆಳಗು ಕತ್ತಲೆ ಎರಡನೂ ನುಂಗಿತ್ತು (ಸರ್ಪವ. ೧೩೮-೬೮೪); ಆಗಸಕೆ ಪರ್ವದೊಳೆಯ ವಲ್ಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೧೫). IP ಗಮಕ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ 'ಎಳೆದು' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ.

ಎಳೆಯ = ಚಿಕ್ಕವನು; ಬಾಲಕ; ಮಗು : ಅಂದಿಂಗೆಯ ನೀನು ಹಳೆಯ ನಾನು ಮಹಾದಾನಿ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೨); ಎಳೆಯನ ಪುಟ್ಟಬಾಯೊಳು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮೊಳೆವಲ್ಲೊಡೆದು ಮೂಡಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೦); ನಾನು ತೀರ ಎಳೆಯನಿದ್ದಾಗ... ಕರ್ನಾಟಕಿ ಸಂಗೀತ ವೆಂಚುಧು ಅಪೂರ್ವದ ವಸ್ತುವಾಗಿತ್ತು (ಯಕ್ಷಬ. ೬೪).

ಎಳೆಯರ್, ಎಳೆಯರು (ಬಹುವು): ನೆರೆಮನೆ ತವರ್ಮನೆಯೊಳೆಡೆಳೆಯರುಂ ಚುಂಬಿಸುವಳೊಲಿದು ಪಾಡುವಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೫೭); ಮುನ್ನೆಯ ಒಡಮರಸಂ ತಂನ ನಡೆಸಿದ ಎಳೆಯರು ಆಗಚಿ ತಡಕೆ ತನುಪಟ್ಟವಳೆಯ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩-೯; 1115). ಎಳೆಯರಲುಣೆ = ದುಂಬಿಯ ಮರಿ : ಎಳೆಯರಲುಣೆಯಲಗೊಳದಮುಳ್ಳೆರೆಯೆಡೆಯೊಳಗರಸಂಚೆಯ ಮಜಾ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೨). ಎಳೆಯಳ್, ಎಳೆಯವಳ್ = ಚಿಕ್ಕವಳು; ಬಾಲೆ : ಬೇಟೆದುರುಳಿಯ ಬಳಗಮಿದೆಂದೆಳೆಯಳೆಳಸಿ ತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩); ಪ್ರಿಯಂಗೆಳೆಯಳ ರೂಪು ಭಾವಿಪೊಡೆಯಂಗಳರಾಜನ ದುರ್ಗಮನ್ನೀರೇ (ಗದಾಯು. ೮-೫೯); ಇಕ್ಕೇಲದ ಪರಿಕಾಲ್ಪಳಿಂ ತಣ್ಣಲೆ ನೆಳವಸಲೆಗಳನೆಳಸಿ ಸುಖವೆಳೆಯವಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಳ, ಇಳಂ, ಇಳ್ಳೆ, ಇಳ್ಳೆದು; ಮಲ. ಇಳ; ತುಳು. ಎಳೆ, ಎಳತ್ತ, ಲತ್ತ; ಕೊಡ. ಏಳೇ = ಯಾವನ; ತೆಲು. ಎಲ, ಲೇ, ಲೇತ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಲೇಜಾ = ಕರು; ಗೊಂಡಿ. ಲಯೋರ್ = ಎಳೆಯ, ಲೆಯಾ = ಎಳೆಯಳು]

ಎಳೆದ್ರು (ಅ). ಚಂಚಲವಾಗಿ; ಅಲುಗಾಟದಿಂದ ಕೂಡಿ : "ತರಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ - ಎಳೆದಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ" (ತಮದ. ಕ. ೩೧೨ ಟೀಕು); ಮನಮೆಳದಾಗಿ ನೈರಿಗೆ ಮನೀ ಸಿ ಜನಂ ಮನಮಿಯ ಮಾನೀಜನಮಭಿಮಾನಮಂ ಮಜೆಯೆ (ಸಂರಾಮಾ. ೩-೯); ಜಲಜನಾಭನ ಕರುಣವೆಮ್ಮೊಳೆಳದಹುದೆ (ಕೋಗಯ. ೧೫-೫೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಇಳಗು, ಇಳಕ್ಕು = ಅಲುಗು; ಕಂಪಿಸು] ಎಳೆದುಂಬಿ, ಎಳೆದುಂಬಿ (ನಾ). ಎಳೆಯತುಂಬಿ; ದುಂಬಿಯ ಮರಿ : ಪಾಡುವಳ್ [ಪಾ ಶಾಂ. ಕೆ]ದುಂಬಿಗಳೊರೆಯೆ (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೨-೭೫). ಎಳೆದುಂಬಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ತುಂಬಿ]

ಎಳೆದುಪ್ಪುಳ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತುಪ್ಪುಟ : ಕೇದಗೆಯಸಳೊಳ್ಳೊಳೆಯಲೆನುತ್ತೆ ಜವಾದಿಯನಣ್ಣಿಸುತೆಳೆದುಪ್ಪುಳಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ಳಿಜುವರೆಲುಗುಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕುತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೧).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ತುಪ್ಪುಳ (< ತುಪ್ಪುಣ್)]

ಎಳೆದುನರಿ 'ಎಲೆ' ಪರಾ.

ಎಳೆದೆಂಗು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತೆಂಗು : ಎಳದೆಂಗಿನೆಳೆಯಲೆಯನ ಮರ್ಕವಡೆಯ ಪೆಡೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೫ ವ).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ತೆಂಗು]

ಎಳೆದೆನೆ (ನಾ). ೧. (ಮೊದಲನೆಯ) ಗರ್ಭ. 'ಎಳದೆನೆಯಾವು' ಪರಾ. ೨. ಎಳೆಯದಾದ (ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆ : ರಾಗಿಯ ಎಳದೆನೆ ತಿನ್ನಲು ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ತೆನೆ]

ಎಳೆದೆನೆಯಾವು (ನಾ). ಮೊದಲ ಸಾರಿ ಗರ್ಭವಾದ ಹೆಸು : "ಪಲ್ಲಿನೀ, (ಪಲ್ಲಿಕ್ಕೀ) ಬಾಲಗರ್ಭಣೀ - ಈ ೨ ಎಳದೆನೆಯಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೧೮). [ಎಳದೆನೆ + ಆವು]

ಎಳೆದೊಳಸಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತುಳಸಿ : ಪಣೆಯ ಕತ್ತರಿಯ ತಿಲಕದ ಮುರಿದ ಪುರ್ಬುಗಳ ಸುಳಿಗುರುಳ ಮಣಿಮಕುಟಿದೊಳೊಳಸಿಯ ಕೊರಳ ವನಮಾಲೆಗಳೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೬೮). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ತೊಳಸಿ]

ಎಳೆದೋಂಟಿ, ಎಳೆದೋಟಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ತೋಟ : ಬಸದಿಯ ಪಡುವಣ ಎಳೆದೋಣ್ಣಮುಂ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾ ರ. ೯೦-೮೭; 903). ಎಳೆದೋಟಿ : ಪ್ರಜೆಯುಂ ಇಷ್ಟು ಮಾಡಿದ ಸ್ತಿತಿ ಎಳೆದೋಟೊಡೆಕೆ ಪಡಿದ ಬಟಕೆ ಎರೆಡು ಕೊಯಲು (ಸಾಹಿ. XI-i, ೧೨-೨೦; 867).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ತೋಂಟಿ]

ಎಳೆದೋಟ 'ಎಳೆದೋಟ' ನೋ.

ಎಳೆನಗರ (ನಾ). ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು: ಅವನೈದೊಳ್ಳೊಂಬು ನಾರಾಯಣೇಶ್ವರಮಮಾಡಿಸಿ ಯೇದೇವಗ್ಗೇಳನಗರಮಂ ಸರ್ಬಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೭೨; 980).

[ಎಳ್ಳ + ನಗರ]

ಎಳೆನಗೆ, ಎಳೆನಗೆ (ನಾ). ಮೈದುವಾದ ನಗೆ; ಕಿರುನಗೆ; ಮಂದ ಹಾಸ: ಎಳೆನಗೆಯ ಸಿರಿಮೊಗದ ಚೆಲುವಿನ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ನಿಟ್ಟಿಸಳು ಗಂಗಳ... ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ತೋ ಳ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೭೬); ಎಳ [ಸಾತಾಂ. ಕೆ]ನಗೆಯ ಬಾಯ್ಡೊಯ ಮಿಜುಗುವ ದಂತಕುಂಗಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೮೦); ಅವಗಂ ಸರಸಕರುಣಾಮೃತದ ಕಳೆಗಳಂ ತೀವಿ ದಳನಗೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳಂ ಪಸರಿಸುವ ದೇವಪುರ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾಸ್ಯ ಚಂದ್ರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೧); ನಿಶೆಯಿಂದ ಉಷೆಯ ಎಳೆನಗೆಯ ಬಗೆಗೆ ಸೋತರಲು (ಅರಳು. ೧೧೭-೫). ಎಳೆ ನಗೆ: ನಲಿವು ಮಿಗೆ ತಾನವರಡಿ ಗಳಂ ತೊಳೆದು ವಂದಿಸುವೆದೆಯೊಳೆನಗೆ ಮೊಳೆಯಲಾ ಮೃಡ ಮೂರ್ತಿ ಭೋಗಯ್ಯಗಳಿಗಿಂತೆಂದ (ಬಸಪು. ೫೩-೩೩).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ನಗೆ]

ಎಳೆನನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ನನೆ, —ಮೊಗ್ಗು: ಎಳೆನನೆ ತೀವಿ ತೋರ್ಪ ಮೊನೆಮಲ್ಲಿಗೆ ತಾವರೆ ತೀವಿತೋರ್ಪ ತಂಗೊಳಂ... ತದ್ವನ ಮಧ್ಯದೇಶದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೩೭).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ನನೆ]

ಎಳೆನವಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ನವಿಲು; ಮರಿನವಿಲು: ಎಳೆನವಿಲ ಕಲಾಪಂಗಳನವಡೆ ತಳೆದುಂ ಮದೇಭ ಮಸ್ತಕ ಮುಕ್ತಾಳಳ ವಿಲಸಿತ ಸಾಪತ್ನೀಕುಳದೊಳ್ ಗರ್ವಿಸುವ ಶಬರಿಯಿರವತಿಚಿತ್ರಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೯).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ನವಿಲ್]

ಎಳೆನಾಗ, ಎಳೆನಾಗ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯದಾದ ನಾಗರಹಾವು; ಮರಿನಾಗರಹಾವು: ಸಿಂಗದ ಮೊಲೆಯುಂಬ ಮಜ್ಜೆಯಾನೆ ವ್ಯಾಘ್ರ ಕುಜಂಗಳ ಪೀರುವ ಹರಿಣ ಮುಂ ಗುರಿಯೊಡನಾಡುವೆಳನಾಗ ನ ಕಂಡಂಗಳ ವಿಸ್ಮಿತನಾದ (ಮೋಹತ. ೬-೫೩). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ಕಳ್ಳೆಯೆಳನಾಗ ಮಹಾ ಮೆಳ್ಳೆಯ ಗುಳು ಶುಂಠಿ ನಿಂಬಿ ಮೂಗೊಜಿ ಕರಂ (ಖಮದ. ೧೯-೫೭). ಎಳೆನಾಗ: ೧. ನಾಲೀಗೇ ಮೇಲೇ ಗಿಜಲಿಕ್ಕಿ ಹುತ್ತಿಕ್ಕಿ ನಿನ್ನೆ ತೀಲ್ಯಾಡಾನೇ ಎಳೆನಾಗಾ ಸುಳಿನಾಗಾ ಮುತ್ತಿನ ನಾಮಾದ ಮುದಿನಾಗಾ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೫೭).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ನಾಗ]

ಎಳೆನಾಗರ 'ಎಳೆನಾಗರ' ನೋ.

ಎಳೆನಾಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾಯಿ; ನಾಯಿಮರಿ: ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆಯ ಗಿರಿಗಳ ಪರ್ಬುಗಳಂತೆ ಬಪ್ಪ ಬಪ್ಪಳನಾಯ್ಕಳಂ ಹಾಸೊಳಾಂತು ಬಂದುದು ಶಬರಸೇನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೧).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ನಾಯ್]

ಎಳೆನೀರ್, ಎಳೆನೀರು, ಎಳೆನೀರ್, ಎಳೆನೀರು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ನೀರು; ಸೀಯಾಳ: ಎಳೆನೀರೊತ್ತಿನೊಳೊತ್ತಿ ಬರ್ಪ ಪೊನಲೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೧-೬೪); ತೆಂಗಿನೆಳೆನೀರುಮಂ ಕೊಳಲಿಂ ಬಪ್ಪಂತಿರ ಮಾಡಿ ನಟ್ಟ ಕಾಂಗಿನ ಮರಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಉಗುವೆಳೆನೀರಿಂದಂ ಕದಳಿಗಳ ಕದಳಿಗಳ ಪಣ್ಣರಸದಿಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷು ಗಳಿಪುರಸದಿನಾ ಕಳವೆಗಳ ಕಳವೆಗಳ ಕಣಶದಿಂ ಗಿಳಿಬಳೆಗುಂ (ಗಿಂಕ. ೨-೧೪); ಇಂಗಿನೊಳು ನಾತವನು ತೆಂಗಿನೊಳಗೆಳೆನೀರ ಭೃಂಗ ಕೋಕಿಲಿಯ ಕಂಠದೊಳು ಗಾಯನವ ತುಂಬಿದವರಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೩).

ಎಳೆನೀರು: ಎಳೆಎಳೆನೀರಿಗೆ ಚೂರಿಯ ಮೊನೆಯಿಂದ ಚುಚ್ಚುವಂತೆ (ನಿಷ್ಯಾಮ. ೨೦). ಎಳೆನೀರ್: ಚಂಚಚ್ಚಕೋರಾಕ್ಷಿಯರ್ ತಾಮೇ ನೀರ್ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಳ್ ಬೆಂಚೆಗೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೬೫); ಎಳೆನೀರ್ಗಳಿಂ ಬೆಳೆದ ಕರ್ಬುದೋಟಂಗಳಿಂ (ತಿರುರ. ೨-೯); ಎರಡು ಸಾಸಿರೆ ಬಾಳೆ ಬಲುವಣ್ಣಳಂ ಎಂಟುನೂರಮೆಳೆನೀರ್ಗಳಂ ನೆಲದ ಪಂಕದೊಳಿರುತಂ (ಮಹಾವಿ. ೧೪-೯೦). ಎಳೆನೀರು: ಗಾಣದೊಳಿಟ್ಟ ಕಣೆಯದೊಳು ಎಳೆ[ಸಾತಾಂ. ಕೆ]ನೀರು ಸಹಿತ ಹುಯಿದಾಡಿಸುತ್ತಾ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ತೆಗೆದು ಬೈಚಿಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೩).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ನೀರ್, / ತಮಿ. ಮಲ. ಇಳನೀರ್; ತೆಲು. ಎಡನೀರು]

ಎಳೆನೀರು 'ಎಳೆನೀರ್' ನೋ.

ಎಳೆನೀರ್ವೂ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ತಾವರೆಯ ಹೂವು; ಎಳೆಯ ಕಮಲದ ಹೂ: ನೀರ್ವಡಿಸಿ ಪಿಡಿದ ಕರಿಯೆಳೆನೀರ್ವೂವಂ [ಸಾತಾಂ. ಅಳೆನೀರ್ವೂವಂ, ಎಳೆನೀರ್ವೂವಂ] ಚುಂಬಿಸುತ್ತೆ ನಾರಿಯ ನಾಣಂ ಸಾರ್ವ ಮೊಗಂ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಪೀರ್ವಮೃತಕರಂಬೊಲೋಪನಂ ನುಡಿಯ ಲೊಡಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೧೫). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ನೀರ್ವೂ]

ಎಳೆನೀರ್ವೊನಲ್ (ನಾ). ಎಳೆನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ: ಬೇರ್ವರಸು ಕಾಯ್ತ ಪಲಸೆಳೆನೀರ್ವೊನಲಂ ಕಜಿವ ತೆಂಗು (ಶಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಬೇರ್ವ ರಸ ತುದಿವರಂ ಕಾಯ್ತ ಪನಸಂಗಳೆಳೆನೀರ್ವೊನಲುಮಂ ಕಜಿವ ತೆಂಗು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೨೨).

[ಎಳೆನೀರ್ + ಪೊನಲ್]

ಎಳೆನೀಲ, ಎಳೆನೀಲ (ನಾ). ೧. ರಾಜಾವರ್ತವೆಂಬ ನೀಲರತ್ನ: "ಎಳೆನೀಲಮತಿ ಭಾವಿಸೆ ರಾಜಾವರ್ತಮೆಂದು ಪೇಟ್ಟರ್" (ಕವಿಕಂ. ೫೨). ಎಳೆನೀಲ: ೧. "ರಾಜಾವರ್ತಂ - ಎಳೆನೀಲಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ೨. ನಸುನೀಲಿಬಣ್ಣ: (ಕಿ). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ನೀಲ್]

ಎಳೆನೇಸರು 'ಎಳೆನೇಸಲ್' ನೋ.

ಎಳೆನೇಸಲ್, ಎಳೆನೇಸರು, ಎಳೆನೇಸಲ್, ಎಳೆನೇಸಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸೂರ್ಯ; ಬಾಲರವಿ: ಎಳೆನೇಸಲತೇಜದೊಳೊರಂತಪ್ಪನಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೪೪-೨೩); ತೊಳಗುವೆಳೆನೇಸಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಣ್ಣ ಮಂಗಳ ವಾದ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೭); ಥಳಥಳಿಪುದಯಾಚಲಾಗ್ರದೊಳಗೆ ಮೂಡು ವೆಳೆನೇಸಲಂತೆ ರಾಜಿಸುತ (ಕಂಪನಿ. ೭-೭೮). ಎಳೆನೇಸರು: ಜಗುಲಿ ಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತೆಳೆನೇಸರು ಮೂಡುವೆಟ್ಟವನ್ನೇರುವ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಮೈಮರೆತಿದ್ದನು (ಮಣಸ. ೧). ಎಳೆನೇಸಲ್: ಪೊಳೆ ವೆಳೆನೇಸಲಂತೆ ತೆಗೆದ ರಶ್ಮಿಗಳಂತೆ ಮಡಲ್ತು (ಕಾದಂಪು. ೬೬೯); ಮೂಡು ವೆಳೆನೇಸಲಂದುಜಿ ನಮಿಸಿ ಕೊಳ್ಳ ಮೆಯ್ಯಾಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೬೪). ಎಳೆನೇಸಲು: ಎಳೆನೇಸಲು ವಿಯೋಗದಭಿಸಾರಿಕೆಯರತಿದೂಸರು (ಸೌಂದಪು. ೧೭-೫೫).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ನೇಸಲ್]

ಎಳೆನೊಮ್ಮೆದಿವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಳೆನೊಮ್ಮೆದಿವ್ವೆಯ ಮಗನಯ್ಯ ಪಣಮೆಯನ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೯೧; 903).

[?]

ಎಳೆಪು (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯತನ; ಬಾಲ್ಯ: ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ವ್ಯವಹಾರ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಎಳೆಪು (ಉಮಾಶಿ. ೮೨). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ; ವೃದ್ಧಿಹೊಂದದ: ಈ ಎಳೆಪು ಕಂಪನಿ ಹೇಗಿದೆ ನೋಡೋಣಾಂದ್ರೆ (ಕಲ್ಯಾಣಿ. ೨೨೨).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಪು]

ಎಳೆಬುಳಿಪುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅ x ಕೈ ಎಳೆಬುಳಿ ಪುಳಿಯಿ[ಂ] ನೊ[ಂ]ಬ[ಂ]ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬರ್ಪ ಪಳ್ಳಂ (ಎಕ. X, ೬೭-೮೨; 892).

[?]

ಎಳೆಬೈ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಮೊಳವೆಡೆ ಏಲ್ಕಣ್ಣುಗಂ ಅದಿಕ್ಕ
ಭಟಾರಜ್ಜಿ ಎಳೆಬೈಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫-೬;
925 ?). [ಎಳ ? + ಅಬ್ಬೈ]

ಎಳೆಬೈನಾಯ್ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಯಿಯ ಹೆಸರು (?): ಆ ಅರಸು
ಬನ್ನು ಎಳೆಬೈನಾಯ ಮುಟ್ಟಿ ಪೋಗೆ ಬೆಂಕೊಣ್ಣುಕ್ಕೆ ಕಿಕ್ಕಾಟಿಯಾ ಕಾದಿ
ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೫-೭; 890).

[ಎಳ ? + ಅಬ್ಬೈ + ನಾಯ್]

ಎಳೆಭಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಭಟ್ಟಿ, — ಸೈನಿಕ: ತೊಲ
ತೊಲಗು ಕಲಿಭಿಷ್ಟ ವೃದ್ಧರಿಗೆ ಭಟ್ಟಿರ ಕೊಡಾವುದಂತರ (ಕು ವ್ಯಾ ಭೀ. ೬-೧೪).

[ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಭಟ್ಟಿ]

ಎಳೆಮಗ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು; ಕೂಸು; ಬಾಲಕ: ಪಾಪಿಗಳೆಳ
ಮಗನ ನೂಕಿದರು ಕಾಳಿಗಕೆಂದುದಮರಗಣ (ಕು ವ್ಯಾ ಭೀ. ೪-೪೯).

ಎಳಮಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಹಳ್ಳಿಮರಿಗ ಕುವ್ವಣ್ಣುಗಂ ಎಳಮಕ್ಕಳ್
ಮೆಚ್ಚಿ ಬುಗಿವೆಗೆಯು ತಾಟಿಯ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭-೮;
898 ?); ಅಡುವೆಳಮಕ್ಕಳೊಡನಾಡುವಂ ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ನೋಡುವಚ್ಚರಿ
ಗಳಂ ನೋಡುವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೨೨). [ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಮಗ]

ಎಳೆಮನ, ಎಳೆಮನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮನ ಸ್ವಸ್ತಿ; ಮೃದುವಾದ
ಮನಸ್ಸು; ಕೋಮಲ ಹೃದಯ: ಬಿಸತಂತುವಿನೊಳ್ಳೊರೆಯೊನಿವಳ
ಮನದನ್ನಂ ಪರಿಭವಿಪ್ಪದೆ ಕಂಡು ಕನ್ನೆಯಂ ಯುವರಾಜಂ (ಕಾದಂಲು. ೩೦೧). ಎಳೆಮನ: ಕುಲಜನ್ಮಕರ್ಮಗಳಂ ಜ್ಞಾನದಿಂದಿರಿದು ಎಳೆ
ಮನವ ಮಾಡಿಯಾಕೆಯ ಮೇಲೆ (ತುರಂಗ. ೯-೩೮).

[ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಮನ]

ಎಳೆಮಾದಳ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾದಲ: ಸೊಗಸುವೆಳಮಾದಳದ
ಸುಮನೋನುರಾಗದಿಂದ ಪಲವು ಬಣ್ಣಂಗಳಂ ತೆಗೆದುಟ್ಟು ರಂಜಿಸಿದರು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೧೬).

[ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಮಾದಳ (= ಮಾದಲ)]

ಎಳೆಮಾಮರ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾವಿನ ಮರ: ಪೊಸವೇಟೆ
ಮಂಟು ಚೆಲ್ಲಿಡಿದಳಮಾಮರಂ ಪುಳಕಮೆಂಬ ನವಾಂಕುರದಿಂದ... ಸುಸಿ
ಲೆಂಬ ಬಸಂತದೊಳೇಂ ಪೊದಟ್ಟುಪೋ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೯).

[ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಮಾಮರ]

ಎಳೆಮಾವು, ಎಳೆಮಾವು (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮಾವಿನ ಮರ,
— ಹೆಣ್ಣು: ಮೃದುಮಧುರಸ್ವನಂ ನೆಗಟಿ ಬಂದೆಳಮಾವಿನೊಳಿದುರ್
ಕೊಡೆ ಪಾಡಿದುದು ಮದಾಳಿಮಾಲೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೪-೧೨); ಎಳಮಾವೇ
ತಳಿಯುಲೇ ಕೊಳೆ ತಗುಳ್ಳಿಂದೋಳಮೇ ಕೋಗಿಲೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೯).
ಎಳೆಮಾವು: ಮಧುಮಾಸದ ಗೋಸನೆ ತುಂಬಿಯಿಂಚರಂ ಬಂದೆಳ
ಮಾವಿನೇಳ್ಗೆ ಬಗೆದಂದು ನಿರರ್ಥಕಮಾಗದಿರ್ಕುಮೇ (ಕಾದಂಲು. ೫೫೬).

[ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಮಾವು]

ಎಳೆಮಿಂಚು, ಎಳೆಮಿಂಚು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಿಂಚು; ಸಣ್ಣ ಮಿಂಚು:
ಪೊಳವೆಳಮಿಂಚಿನಂತೆಸೆದು ಗಾಡಿಯೊಳೊಂದಿದ ತನ್ನ ರೂಪು ಕಣ್ಣೊಳೆ
(ಅದಿಪು. ೨-೬೧); ಮುದ್ದುಗಣ್ಣಳ ಬೆಳಗಿಂಬೆಳಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲಿಂ
ಮುಂದಾಡುತ್ತಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯೨ ವ); ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕಿ ಮುಡಿದು
ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಳಿದುಟ್ಟೋರಾಣಿಯ ಮುತ್ತಂ ತೊಟ್ಟಿಳ ಮಿಂಚಿಂ
ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾಂತೆಯೆನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೯).

ಎಳೆಮಿಂಚು: ಪುದಿದೆಳಮಿಂಚುಗಳ್ ಪೊಳೆದವೊಲ್ ಸುಲಿಪಲ್ಲಳ
ಕಾಂತಿ ಪೊಣ್ಣೆ (ಕಾದಂಪು. ೫೮೨); ಎಳೆಮಿಂಚುಗಳೆನಿಪುವು ಬಾಳ ತಮಾಳ
ಗಡನದೊಳ್ ಸುಜಿವ ಶಬರಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೧೮);

ಎಳೆಮಿಂಚಂ ಕಡೆಗೈದು ಕಂಡರಿಸಿ ನೀಡುತ್ತಂತೆ... ಪೋತ್ತಂ
ತಾರಾಚಳಂ (ಉದ್ಯು. ೧೨-೧೧೯); ಅಡಿಗಡಿಗುವಿ ಮಿಂಚುವೆಳಮಿಂಚು
(ರಾಜಶೀ. ೮-೧೦೨). [ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಮಿಂಚು]

ಎಳೆಮಿನ್, ಎಳೆಮಿನ್, ಎಳೆಮಿನ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಿನ್;
ಮರಿಮಿನ್: “ಎಳಮಿನ್ಗಳ ಶಕುಲಂಗಳ್ ನಳಮಿನ್ ಚಿಲಿ
ಚಿಮಾಭಿಧಾನಮದಕ್ಕುಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೩-೬); ಇವು ಮಗುಳ್ಳುಪ್ರಸು
ವೆಳಮಿನ್ ಬಿದಿರ್ವ ಶ್ರೀಕರಮಲ್ಲ... ಎನಿಸಿದವು ಕಡಲೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೬). ಎಳೆಮಿನ್: ಬಂಡುಣಪಸುಳಿಯ ತಿರುವಿಲ್ಲಾಟನ ಪಳವಿಗೆ
ಯೆಳಮಿನೆರಡಂ ಕೊಂಡು (ಜಯಕಾ. ೪-೩೪). ಎಳೆಮಿನ್: ಒಸೆದು
ನೋಡಿದನಕ್ರಿಯಿಂದೆವೆಮಿಸುಕದೆಳಮಿನ್ಗಳ (ತೂರರಾ. ೩-೧೨-೩೯);
ಎಳಮಿನೆಣವಕ್ಕಿ ಕಳಹಂಸಗಳು ನಾಚಿ ಮುಳುಗಿದುವಿರದೆ ಪಾಟಾದುವು
(ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೨೦). [ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಮಿನ್]

ಎಳೆಮಿನ್ ‘ಎಳಮಿನ್’ ನೋ.

ಎಳೆಮುತ್ತ, ಎಳೆಮುತ್ತ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮುತ್ತ; ಸಣ್ಣ ಮುತ್ತ:
ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಳ ಮಸ್ತಕದಿಂದ... ಎಳಮುತ್ತನಾಯ್ಕ ಮರ್ಪ ಶಬರ
ಪ್ರಿಯಕಾಮಿನಿಯರ್ಕಳಿಂದ (ಶಮದ. ೧೩೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಡುಮಿಣುಪ
ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ವಳಗಿಡಿಯಲ್ಲೇಡಿತಿರಾಯ್ಕರೇಮುತ್ತಗಳಂ (ಉದ್ಯು. ೨-೬೦); ಎಳಮುತ್ತಿನ ಶಂಖದ ಬೆಳ್ಳೆಗಳಂ ಮುಳ್ಳುಳಿಸಿದಂತೆ ತೊಳ
ತೊಳಗುವ ಸೈಪಳವಡೆ (ಶಬರಂ. ೫-೬). ಎಳೆಮುತ್ತ: ತಿವಿದವಳೆ
[ಪಾಠಾಂ. ದವಳ] ಮುತ್ತಗಳ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಜವಳಿಸಿದವೊಂದೊಂದನಾಕಿ
ದವವಿರಳಿತ ಮಡಿಕಿರಣ ವೇಣೀಬಂಧ ಬಂಧುರದಿ (ಕು ವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨೬).

[ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಮುತ್ತ]

ಎಳೆಮೈ, ಎಳಮಿ, ಎಳವೆ (ನಾ). ಎಳೆಯತನ; ಬಾಲ್ಯ: ಎಳಮೆಯ
ಕಳಿದು ಜಾವನದುಬ್ಬಿನಂ (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೮-೧೪); ಎಳಮೆಯ ತೇಜಿನಿಂ
ದೆಂದು (ಗೀತಗೋ. ೮-೧೯); ಎಳವೆಣ್ಣಳೇ ಕೃತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮಿನಿಯರ
ನೆಳಮೆಯೊಳವುಗೆಡಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೧-೫೩); ತಂದೆಯೊಡನೆಳಮೆಯೊಳೆ
ನಿಮ್ಮೊಳೊಂದಾದೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೫-೮). ಎಳಮಿ: ಎಲೇ ಮಗನೇ
ನಿನ್ನೆಳವಿಯ ಮುದ್ದಾಟವನು ಎಳಸಿ ನೋಡುವ ಭಾಗ್ಯವೆನಗಿಲ್ಲವಾಯ್ತು
(ನೇಮಿಸಂ. ೨೦-೪೫); ಎಳವಿಯ ಬಾಲಕರ ಮೇಲೆ ಮಮತೆಯಂ
ಪಿರಿದಾಗಿ ಮಾರ್ಪಂದ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦-೬). ಎಳವೆ: ಉರ್ಚಿಸುವಂ
ಶೈಲಶಿಲಾತಳಮನೆಳವೆಯೊಳ್ ನೃಪತನಯಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೩೪);
ಎಳವೆಯೊಳೆ ತನ್ನ ವೈರಿಯ ಮೊಳೆಯು ಮನೊಗೆತಪ್ಪ ರುಜೆಯ
ಮೊಳೆಯುಮನೊಗೆದಾಗಳೆ ಕಳೆಗೆ ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟಿದ ಬಟುಕ್ಕೆ ಕಳೆಯಲೈ
ಬಾರದೆಂಬುದಮಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೫); ತೊಟ್ಟಿಲೊಳರಸು
ಮಗಂ ಬಳೆದಂ ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುತುಂ ತನ್ನೆಳವೆಯೊಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೬೨); ೨೩ ವರ್ಷವೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹಣ್ಣು ಅಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಹದಿರೂ ಅಲ್ಲ,
ಎಳವೆ ಇನ್ನೂ ತೀರ ದಾಟಿಲ್ಲದ ಎಡಪ್ರಾಯ (ಮೂರುಲು. ೩೨).

[ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + -ಮೈ / ತಮಿ. ಇಳಮೈ, ಇಳೈ; ಮಲ.
ಇಳದು]

ಎಳೆಮೈ (ನಾ). (?): ಬಿದಿರೆಯ ನಗ[ರ]ದಲು ಎಂಟು ಮಾನಸ ಸೆಟ್ಟಿ
ಕಾರರುಂ [ನಾಲ್ವರು] ಎಳಮೆಗಳುಂ ಅಸೇಸ[ಹೊ]ಲಾರ ಧವರುಂ
(ಸೌಹೃ. VII, ೨೧೩-೧೫; ?). [?]

ಎಳೆಮೆಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ದೇಹ, — ಶರೀರ.

ಎಳೆಮೆಯ್ = ಎಳೆಯದಾದ ದೇಹವಿರುವವಳು; ಕೋಮಲೆ:
ಮುನ್ನಿದನೇ ತಾನ್ ತಾಳ್ಳಲ್ ದನಯೇ ಪೆಣ್ ಎಳಮೆಯ್ಯಳ್ (ಅಂತಿಗೂ
೪೨-೪೭೬). [ಎಳ (< ಎಳದ್ರು) + ಮೆಯ್]

ಎಳಮೇಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮಣ್ಣುಳ್ಳ ನಾಯಿ
ಮರಣ ಎಳಮೇಲ ಬಡಗವೊಲದಲು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ೧೦೦ (ಸಾಹಸ. XX,
೫೯-೪; 1086). [ಎಳ್ಳ + ಮೇಲ ?]

ಎಳೆಮೊಳೆಗು (ನಾ). ವೃದ್ಧವಾದ ಧ್ವನಿ: ಮೇಳದ ಕೆಳದಿಯರು ಕೈಗೂಡಲು ನೇವುರದೇಳೆಮೊಳೆಗು ಮೋಹಿಲು ಮಾನಿ ಬಂದಳಾದೆ.ಡೆಗೆ (ಕುವಾಕ. ೧೯-೭೪); ಒಲವಿಂದುಗುರಿಪ ವನಿತೆಯ ಕಂಕಣದುದಿಸೆಂ ಬೇಳೆಮೊಳೆಗಂ ಕೇಳುತ (ಜಯಕಾ. ೫-೭); (ಜಯಕಾ. ೪-೨೪ ನೋಲೆ).

$$[\text{ಎಳ}_2 (< \text{ಎಳದು}_1) + \text{ಮೊಳಗು}_2]$$

ಎಳೆಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಇ ಧರ್ಮವ ಮೂರ್ತಿಕ
ನಕರಂಗಕೂಂ ಎಳೆಯಿಗಕೂಂ ಆರೈವರು ಮಂಗಳ ಮಹಾ ಶ್ರೀಶ್ರೀ
(ಇಆ. VIII, ೨೧-೫೦ ; 1977). [?]

ಎಳೆರು 'ಎಳೆರು' ನೋ.

ఎళేల్ 'ఎటల్' నో.

ಎಳೆಲತೆ, ಎಳೆಲತೆ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಲತೆ, —ಬಳ್ಳಿ: ಎಳಲತೆಯು
ಗಣಕಾವಾಸಂಗಳೂಳಮಿಂಬಜಿಂದು ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳಾ (ಆದಿಪು.
೨-೯೨ ನ); ಬಳಸಿದೆಳಲತೆಯ ತಂಪಿಗೆ ಕಂಪಿಗೆ ಕೆಂದಳರಿಗೆ
ಕಣಕೆಗಳೆನೆನ ಕುಸುಮಕೆ (ಹಜರಾ. ೫-೫೬); ಎಳಲತೆಯೊಲಾ ಮಿಗೆ
ಹಳುಕುವ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ಕಂಸವ. ೨೧-೪೦). ಎಳೆಲತೆ: ಮರದಿಂದ
ಮರಕ್ಕೆ ದಾಂಗುಡಿವರವೆಳಲತೆಯಂತೆ ನೀತಿಮಾಂಧಾತನೊಳಾವರಿಸಿದುರ
(ಕಾದಂಬ್ರ. ೫೪೧). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳವು) + ಲತೆ]

ಎಳೆಲಿಕ್ಕು 'ಎಬಿಲಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಎಳಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಹಾಕು; ಇಳಿಯಬಿಡು; ಮೊಲೆಯ ಮೇಲೆಳಲಿಟ್ಟು ಮುತ್ತಿನೇಕಾವಳಿ (ರೀವಣ. ೯೪-೪೨); ಲನ್ಯಾಘ್ರಪಾದಪದವಿಜನಮಂ ತಾಳ್ದಂತಿರಳಲಿಟ್ಟು ಪುಲಿಯುಗುರಿನೆಸಕದಿಂ (ಭಾವತಿಂ. ೪-೯); ಎಳಲಿಟ್ಟು ಜಡೆಯಿಂದೆ ಕರತಕದೊಳಾಂತ ವೀಣಾ ದಂಡದಿಂದೆ ನಾರದಮನುಜಿಂ (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೧-೪೬).

[ಎಳಲ್ ($<$ ಎಟಲ್) + ಇಡು]

ಎಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). “ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸು” (ಪ್ರಸಕ್ತ. ಅಡಿಬಿ): ಪರಜಾಂ
ಗೊಲಿದು ಸ್ವಪುರುಷನ ಎಳಲಿಸಿರುವವಳೆ ಕುಲಗೇಡಿ ಹೊಲಿಕೆ (ಪ್ರಸಕ್ತ.
೭೩-೨). “ಅಬಲಿಸು” ಪರಾ. [ಎಳಲ್ (ϵ ಎಬಲ್) + -ಇಸು.

ಎಳೆಲು 'ಎಟಲ್' ನೋ.

ಎಳಲುಂಗೊನೆ (ನಾ). ನೇತಾಡುವ ಕೊನೆ; ತೂಗಾಡುವ ಕೊನೆ
 (ಶ್ರೀರಂಗರಾಯನ ಕಯ್ಯಿಟ್ಟನಗ್ಗರಣೆಯ ಎಳಲುಂಗೊನೆಯನ್ನು ತುಡುಂ
 ಕೊಂಡು) (ಮಂ.ತ.ಕ. ೧೧೨-೨೧). [ಎಳಲು (< ಎಜಲ್) + ಕೊನೆ]

ಎಳಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕಾಡುಶೇಗೇಸಿತ್ತು ಒಂದು ಹಿ
ಎಳಲೆ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಇವಂ ತುಳಿದು ಹುಳ್ಯಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕವಳವಿಕ
ವುದು (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೧೧೩-೫). [?]

ಎಳವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಮರಿಹಕ್ಕಿ: ಎಳವಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಲ
ಕೊಡುಗುವ ನಲಿಸಿದಾ ಕೊಳಲಿನಾ ಕರುಣಾಳು ಕಾಯುವನು ನಿಮ
(ಕವಿ. ೩೩-೩೩). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳವು) + ಪಕ್ಕಿ_೧]

ಎಳೆವನಗಳು, ಎಳೆವನಗಳು, ಎಳೆಹಗಲು (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಸಮಯ
ಪ್ರಾತಃಕಾಲ; ನಮುಕು: ನಸುದೋಷಾತು ನಾಕಾಧಪ ದಿಕ್ಕಿನೋಳಿ
ವಗಲಿನ ಚಿಹ್ನೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೪೭). ಎಳೆವನಗಳು: ಎಳೆವನಗಲ ತ
ಯಾದವಾಗಸಪ ಹೊಗಲೆಳಸಿ(ವಿವೇಕ. ೨೨-೧೪). ಎಳೆಹಗಲು: ಗರು
ಯಿಂದ ಸಾಧಕರ ಕಲಕಲಾಟ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ. ಹೊತ್ತು ಎಳೆಹಗಲ
(ಚಪ್ಪ. ಕ-೪). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಹಗಲು (< ಹಗಲಾ)]

ಎಳೆವರ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಮರ; ಚಿಕ್ಕಮರ: ಎಳೆವರನಂ
ಕಾಟ್ಟು ಚಿರದಳುರಲಾ ಬೆವರಣ್ಣ ಮೊಣ್ಣುವಂತಿರಲಾ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೧).

$$[ಎಳ_0 (< ಎಳದು_1) + ಮರ_1]$$

ಎಳವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಳವರೆಯ ತೆಲ್ಲೆಗೆ ಮಲ್ಲೆಯ ನಾಯಕನ ಮಗ (ಎಳ. V, ಅರಸೀ. ೧೩೭-೭ ; 1211) ; ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಣಸಂಪನ್ನರಪ್ಪ ಕೇಶವಪುರವಾದಿಳವರೆಲ್ಲಂ ಅಶೇಷ ಮಹಾಜನಂ ಗಳು ತಕ್ಕಮಗೆ ಕಾಲುನಳ್ಳಿಯಾದ ಗೀಜನಳ್ಳಿಯ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೨೪, ೧೯-೨೩ ; 1227) ; ಚವುಗಾನೆ ಎಳವರೆಯ ಬೂವಗಾಡನ ಮಗ (ಎಳ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೪-೩೭ ; 1255). [?]

ಎಳೆವರೆಯು, ಎಳೆವರೆಯು, ಎಳೆಹರೆಯ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯ; ತಾರುಣ್ಯ; ಯೌವನ: ಸಾಂದರ ಮಹಿಷಾಲನಕವರೆಯದಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು ಸಮಕ್ಷದಲಿ (ಸಾಂದಪ. ೪-೬); ಎಳವರೆಯದ ಸಿಂಹಮಧ್ಯದಂತೊಪ್ಪುವ ಸೆಳೆನಡುವೆಲ್ಲೆಗೆ ಹೋಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೮-೧೫); ಎಳವರೆಯದೊಳ್ ನಲ್ಲೂಸಂ ಪೆತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೧೦). ಎಳೆವರೆಯ: ಚಿಂಡನಾಡುತೀರ್ಥಲೆಳೆವರೆಯದಂಗೆನೆ (ಸಾಂದಪ. ೧೬-೨೭); ನಿಮಫಲ ಸೆಟ್ಟಿಗಂತೂ ಎಳೆವರೆಯದಿಂದಲೂ ಅದೊಂದು ನಿತ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು (ಗಿರನ. ೨೮). ಎಳೆಹರೆಯ: ಪರಿಮಳವನು ಕೊಳ್ಳೊಡೆಳೆಹರೆಯದ ವಿಟ ಬರಲಾತಗೆ ಮನಸೋತು (ಕಂನವಿ. ೬-೮೦); ಅ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹತ್ತಿರ ಬಂದಾಗ ಎಳೆಹರೆಯದ ಹೆಂಗುಸೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು (ಮಣಸ. ೭೫). [ಎಳ, (< ಎಳೆದು) + ಪರಯ?]

[ಎಳ₂ (< ಎಳೆದು₁) + ಪರಯ ?]

ಎಳವಡು (ನಾ). ಬಾಲಪ್ರಾಥಮಿ : ಎಳಸನ್ನಾತೆ ಮಹಾಕವಿವರ
ಮಹೇಶಂ ತಂದೆ ಸದ್ಗುಣಿ ಬೆನ್ನೊಳೆ ಬಂದಳಾ ನವನೀಕಮೀಶಚರಣಧ್ಯಾನಂ
ಶಿವಜ್ಞಾನಮುಚ್ಚುಳ ಪೀಯೂಷ ರಸಂ ತೊಡಳಾ ಶ್ರುತಿ ಶಿರೋವಾಕ್ಯಂ
ಶಿವಾಚಾರಮಿಂಪೆಳವಡು : [ಪಾಠಂ. ಸಿದ್ಧ] ಭಗವಂತೇಲಿಯಾಗಿ ಬಳಿದಂ
ನಂದೀಶನಾನಂದದಿಂ (ವ್ಯವ. ೨-೨). [ಎಳ್ಳ (& ಎಳವಡು) + ಬಡು
ಎಳವಲಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಲಸು : ಎಳವಲಸು ನಿಜಸ್ಯಂಧಾವಳಂ
ಯನಿಸಿದ ತೋರವಣೊ ನೆಯಿಂ ಕಣೊಳಿಸಿತ್ತು (ಚಂದ್ರ. ೭-೪೫).

[ಎಳ್ಳ (< ಎಳದ್ಲು) + ಪಲಿಸು]

ಎಳೆವಸಲೆ, ಎಳೆವಸಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಚಿಗುರುಹುಲ್ಲು
 ಎಳೆವಸಲೆಯ ಮೇಲೊಯ್ಯನೆ ತಳವಾರ್ಡುವ ರಾಜಹಂಸಬಾಳಕನೆಂಬೊ
 ದಕತೆಗೆನಂದಂ (ಜಂ. ದ್ರ. ಪು. ೧೩-೩); ಎಳೆವಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮರದ್ವಿ
 ವಿಸಿಲಂ ಕಾಯುತಿರ್ಪ ಫಣಿಗಳ ಫಣಮಂಡಳಮಂ ಮಲಂಗಿ ಮೆಲ್ಲ
 ತಳೆದುವು . . . ಸಕುಳಂ (ಅನಂ. ಪು. ೩-೪೦). ಎಳೆವಸಲೆ : ಅಕುರ್ವತನ
 ಸಂತಾಪಕುಳ್ಳ ನಲ್ಲವಳಿಂಬುಕೆಯ್ವುಳೆವಸಲೆಯಂ ಕೇಳಿತ್ತೊಲಗಲಂ . .
 ಸೆಜಿಗೆಯು (ವರ್ಧ. ಪು. ೪-೭೦). [ಎಳ್ಳ (< ಎಳ್ಳದ್ಕು) + ವಸಲೆ]

ಎಳೆವನಿಱ್, ಎಳೆವನಿಱ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗರ್ಭ; ಗರ್ಭದ
ಪ್ರಾರಂಭ: ಹರನೀಲ ಶಲಾಕೆಯಂತೆ ಬಾಸಿಗೆ ನಿಶೇಷವೆನೆ ಪಸರಿಸುತ್ತ
ಕರ್ಪವನಿಱ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೩); ವಿರಚಿಸುವಿ ಬಯಕೆ ದೇ
ಗಾಯ್ತೆವನಿಱ್ (ಪುಷ್ಪತ. ೪-೮); ಬಾಯ ಸವಿಗೆ ನಾನೀ ಬ
ಯೊಳು ನಿಲಲಾಯೆವನಿಱು ತಾಳಿದ ಪೆಣ್ಣಳಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೪)
ಎಳೆವನಿಱ್: ಸುರಪಥೇನುವಂ ಜಂಗಮದ ನಿವಹಕೆಡೆಮಾಡುವಿ
ಬಯಕೆಯಲದೆ ಮಿಕ್ಕ ಬಯಕೆಯಲೆ ಕೆವನಿಱುಳು (ಜಬತ. ೪-೧೫).

[ಎಕ್ಕ ($<$ ಎಕ್ಕದ್ರು) + ಬಸಿಜ್ಜಾ]

ಎಳವಳಿಕು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪಳಿಕು : ಎಳವಳಿಕಿನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳಂ ಬಳಕೆ
ಶಶಿರುಚಿಯೊಳಿರಕವಿಟ್ಟಂಪದಿನೇಂ ತೊಳಗಿದುದೊ (ಶಬರಂ. ೫-೩).

[ಎಫ₂ (< ಎಫಝ₁) + ಪಳಕು]

ಎಳವಳ್ಳಿ, ಎಳೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಬಳ್ಳಿ; —ಲತೆ: ಪಣ್ಣಡಕೆ ಬಾಯ್ಲಿ ಯಾ ದೇಳವಳ್ಳಿಯೇಳೆ ನೂತನ ತನುವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಬಿಯ ಕೂಟಮೆ ನೋಟಮಾದ ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಣಿನದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳಾ (ಶಾಂ. ೨೨. ೭-೧೦); ಎಳವಳ್ಳಿಯ ಬಳಸಿಂಗೊಳಗಾದ ಸುಗಂಧ (ಕಬ್ಬಾ. ೧೨೫). ಎಳೆವಳ್ಳಿ: ಚಿಗುಳಿದುಳಿದನು ಬನದೊಳೆಳೆ ವಳ್ಳಿಗಳ (ತೊರಣ. ೫-೪-೧೨); ಮೊಳೆಮೊಲೆ ಸೆಳೆನಡು ಸುಳಿನಾಭಿಯಲರು ಕಣ್ಣೆಳೆವಳ್ಳಿ ದಿವ್ಯಾಂಗವಾಗಿ (ಕಂನವಿ. ೭-೧೦೭); ಹರಿವ ನೀರೆಳೆ ವಳ್ಳಿ ತುರಗ ಭೈತ್ರವು ಬಂಡಿ ಅರಸಿನ ಮನವು ಬೆಲೆವಣ್ಣು ಇವು ಏಳು ತಿರುಹುವವರಿಟ್ಟಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦೧). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಬಳ್ಳಿ]

ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್, ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಲತೆಯಂತಿರು ವದೇಹ; ಲತಾಂಗ: ಸುಡುವ ಮರುದಾಪ್ತನೊಳ್ ತಪ್ಪುವರೆದೆಲರ ನೂದಿದೊಡೆ ತರಹರಿಪುದೇ ಮುನ್ನ ಮೇಳವಳ್ಳಿಮೆಯ್ ವರ್ತನ ತನುವಿರದ ದೊಳುರಿವರಂ (ಚಿಬ್ಬ. ೧೯-೩೭). ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್: ಕುಚಾಗ್ರಂ ನೀಲಮಾದುಡೆಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ್ ಬೆಳ್ಳಡರ್ಪದು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೨೯).

[ಎಳವಳ್ಳಿ + ಮೆಯ್]

ಎಳೆವಣ್ಣು, ಎಳೆಮರಿ, ಎಳೆವಣ್ಣು (ನಾ). ಎಳೆಯಮರಿ; ಸಣ್ಣ ಮರಿ; ಪಿಳ್ಳೆ: ಹೊಂಗಿ ಮಿಡುಕುವ ಮಿನಗುದಿಗಳಂ ಬೆಳೆದ ಸಾರಂಗದೇಳವಣ್ಣು ಯನೆರಳೆಯ ತೊಡೆಯಂ (ಹಜಕಾ. ೫-೩). ಎಳೆಮರಿ: ಬೆಕ್ಕಿನ ಎಳೆ ಕುರಿ ತುಂಬ ಮುದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಎಳೆವಣ್ಣು: ಕೊಳದೊಳಂ ಬುಜಪತ್ರದೊಳಗೊಂದು ರಾಯಂಚೆಯೆಳೆವಣ್ಣುಯೊಳಗೆರೆ ಕಂಡು ತಿಳಿದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೨೭). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಮಣ್ಣು]

ಎಳೆವಾರ, ಎಳೆವಾರ (ನಾ). ಅತ್ತಿ, ಅರಳಿಮರಗಳ ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆಗಳ ಕಂತೆ: ಒಬ್ಬನು “ಎಳೆವಾರ” ವನ್ನು ತರುವನು (ಅತ್ತಿಮರದ ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆಗಳ ಕಂತೆ) (ಹುಟ್ಟುಹ. ೩೨). ಎಳೆವಾರ: (ಎಸಮ್ಮ. xv, ೧೫). [?]

ಎಳೆವಾಸು (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಹಾಸು, —ಹಾಸಿಗೆ: ಎಳ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ವಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸು] ತೊಡರ್ಪದನೆ ಮಿಸುಪೆಳೆವಾಸೆಯ ದೆಸೆಯ ನಿಂದಳಂ ಕೈವಿದೊಡಲೆಳೆವಾಸೆಯಾಂತನಂಬುಜದೇಳ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ವಾಸೆಡೆಗೊಂಡ ಪುಳಿನದೆಡೆಗವನೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೯೪).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಪಾಸು]

ಎಳೆವಾಸೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಸೆ; ಮೃದುವಾದ ರೋಮರಾಜಿ: ಅಡಿಯುಮವಳಾಸ್ಯಮುಂ ಕಮಲಮಂ ಕಮಲಮಂ ನಡೆಯುಮೇಳ ವಾಸೆಯುಂ ನಾಗಮಂ ನಾಗಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೨೩); ಪೊಕ್ಕಳ ಪುತ್ತಿ ನಿಂದಾಸ್ಯಶಶಿಯ ಮಂಡಲದ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಪೊಪಸಿತಮಜ್ಜೆಯುರಗನೆಂ ಬಂತೆಯೆಳವಾಸೆಯೆಸೆಯೆ (ನವನೋ. ೨೪-೨೨).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಬಾಸೆ]

ಎಳೆವಾಸೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹಾವಸೆ: ಎಳ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ವಾಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸು] ತೊಡರ್ಪದನೆ ಮಿಸುಪೆಳೆವಾಸೆಯ ದೆಸೆಯ ನಿಂದಳಂ ಕೈವಿದೊಡಲೆಳೆವಾಸೆಯಾಂತನಂಬುಜದೇಳ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ವಾಸೆಡೆಗೊಂಡ ಪುಳಿನದೆಡೆಗವನೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೯೪).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಪಾಸೆ (< ಪಾವಸೆ)]

ಎಳೆವಾಳೆ ‘ಎಳೆವಾಳೆ’ ನೋ.

ಎಳೆವಾಳೆ, ಎಳೆವಾಳೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆ ಮೀನು; ಸಣ್ಣ ಬಾಳೆ ಮೀನು: ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳೆವಾಳೆಗಳ್ ಕರ್ಪುಕೆ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೭೩ ಕೂದ್ರಕ); ಲಳಿತಾಂಗಿಯರ ಕಣ್ಣೆ [ಸೋಲಿರಲಿ] ಕಣ್ಣೆಳೆದಮಾಗರಿವೆಂ ದೇಳವಾಳೆಗಳೊಡಿದುವು ಬಾಲೆಯರ ಪುಗುಪುಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೧);

ಎಳೆವಾಳೆಯ ಬೆಡಂಗನೊಳೊಂದುವಕ್ಕಿಗಳ್ ಜಾನಕಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೯). ಎಳೆವಾಳೆ: ಲಲಿತವಿದ್ದುಲ್ಲತಾ ರುಚಿರ ರುಚಿಮಾಳೆಯಂ ಮಿಳಿರ್ವ ಜಳದೊಳಗೆ ಪೊಳೆವೆರಡುವೆಳೆವಾಳೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೭-೨೭ ರ); ಮಗನಂ ಕಾಣದಾ ಬಾಳೆ ಕಾದ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಬಿಡೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ವಾಳೆಯಂತೆ ಬಂಬಳ ಬಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ವ)

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಬಾಳೆ]

ಎಳೆವಾಳೆಗಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಮೀನಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು: ತ[ತೊ]ಳಪಗಣ್ಣೆಳವಾಳೆಗಣ್ಣು ಬೆಳತಿಗಣ್ಣು ಬೆದಲುಗಣ್ಣು ಬಾಲೆಯ ರೇಳಿನೆಡೆದರವಳೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೪). [ಎಳೆವಾಳೆ + ಕಣ್]

ಎಳೆವಾಳೆ, ಎಳೆವಾಳೆ, ಎಳೆವಾಳೆ, ಎಳೆವಾಳೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಗಿಡ: ತೊಳಗುವ ಕಿಡುದೊಡೆಗುಳುವಡರ್ಪನ್ನಮಾರೂಢ ಸರ್ವ ಜ್ಞಾನ ದೊಡ್ಡ ಮಾರ್ಗಂಗಳೆಳವಾಳೆಯ ದಿಂಡಿನೊಳ್ ಸಾಣೆಗಟ್ಟಿದಂತಾ ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗಳೆವಾಳೆಯ ತಿರುಳೆಲೆಗಳೊಳಂ ತಾವರೆಯ ತಳಿರೆಲೆಗಳೊಳಂ... ಸಮೆದ ಬಿಜ್ಜಣಿಗಳೆಳೆಗುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೭); ನೇರಿತೆಳವಾಳೆಗಂಬವನೋರಂತಿರೆ ನುಣ್ಣು ವೆತ್ತು ಸೋಲಿಪ ಚೆಲ್ಲಿಂ... ಇದುರ್ವಾಳೆಯ ತೊಡೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಾ. ೭೫). ಎಳೆವಾಳೆ: ಎಳೆವಾಳೆಯ ಸುಳಿಯಲೆಯೊಳ್ ನಳನಳಿಸುವ ಕಂದ ಮೂಲಮಂ (ಗಿಂಕ. ೯-೯೧); ಎಳೆವಾಳೆ ಬಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ಸೀಗೆಯ ಮೇಯೊಳು ಮಥನವೆ ಮಗನೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೨೩). ಎಳೆವಾಳೆ: ಎಳೆವಾಳೆಯಲೆಯಂ ತನ್ನಂ ದೀಸುತ್ತ ಗ್ರಭಾಗದೊಳ್ (ಉದ್ಯುಟ. ೫-೨ ವ); ಎಳೆವಾಳೆಯ ಸಸಿಯನು ಕಡಿದಂತೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ಪರಿ. ೨೪೪). ಎಳೆವಾಳೆ: ತಿಳಿನೀರ ತುಂತು ವರ್ಣಿಗಳೆಂ ಪೊರೆದೆಳೆವಾಳೆಯ ಸುಳಿಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗಳೆಳೆನಡಿಗಡಿಗೆ ಬೀಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೫೫). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಬಾಳೆ]

ಎಳೆವಿ ‘ಎಳೆವಿ’ ನೋ.

ಎಳೆವಿಡು (ಕ್ರ). ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಹಾಕು; ಇಳಿಯಬಿಡು: ಗಗನಾಂಗನೆ ಸಂತಸದಿಂ ಕೊಡಲೆಂದೆಳೆ [೪] ವಿಟ್ಟ ಪೊಚ್ಚಪೊಪ ಪೊಂಜರಿಗೆ (ಉದ್ಯುಟ. ೩-೨೩ ವ); ಥಳಥಳಿಸಿಯುಜ್ಜಳಪ ಕೆಂಜೆಡೆಯನೆಳವಿಟ್ಟು ಶಿವ ತತ್ತಾನುಭಾವಿಯಾರ್ಕಪ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೫-೩೯). IP ಇದು ‘ಎಳೆವಿಡು’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [< ಎಳೆವಿ + ಇಡು]

ಎಳೆವಿಡಿರ್, ಎಳೆವಿಡಿರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಡಿರು: ಎಳೆವಿಡಿರ ಬಣ್ಣ ಮೊಳ್ಳುಡು ಕಳಶಮನವ್ವಳಿಪ ಮೊಲೆ ಪೊದಟ್ಟಿಳಸುವ ಬಾಯ್ (ಅದಿಪು. ೪-೪೪); ಎಳೆವಿಡಿರಂದಮಂ ತನು ಸರೋರುಹದಂದಮನಾನನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೦); ನುಣ್ಣೆತಪ್ಪೆಳೆವಿಡಿರ ಬಣ್ಣಮಂ ತಳೆದ ನೀರ್ವ ಣ್ಣಂತಿರ್ಪರ್ (ಕಬ್ಬಾ. ೩೧೫). ಎಳೆವಿಡಿರ್: ಎಳೆವಿಡಿರ ಕೋಮಲತ್ವ ಮನಾಂತು ನಳನಳಿಪ ನಳಿತೋಳು (ಪಾಂಪು. ೭-೩).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ವಿಡಿರ್]

ಎಳೆವಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು; ಕೋಮಲವಾದ ಬಿಲ್ಲು: ಬೇಟೊಂದು ವಿತ್ತರದಿಂ ಮಿನಪತಾಕೆ ಕಬ್ಬಿನೆಳವಿಲ್ ಪುಷ್ಪೇಸುಗಳ್ ಭಾವಿಸಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೦೦ ಅಡಿಬಿ).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ವಿಲ್]

ಎಳೆವಿಸಿಲ್, ಎಳೆವಿಸಿಲ್, ಎಳೆವಿಸಿಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಸಿಲು; ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲು: ರಸೆಯಂದಮೊಗೆದು ಪೆಡೆಗಳ ಪೊಸಮಾಣಕೆಡೆಳವಿ ಸಿಲ್ಲೊಳ್ ಪೊಸದಳಿರೊಳ್ ಮುಸುಕಿದ ತೆಪದಿಂದೆಸದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೧); ಎಳೆವಿಸಿಲೊಲವಿಂ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಬಟಾಯಂ ಬರುತ ಮಿರ್ಪದಂಬಂತೆ (ಕಾದಂಪು. ೮೧೩); ವಿಮಳೆಂದು ಮುಖಿಯರಂ ವಿಭ್ರಮದಿಂ ನಡೆದಿಟ್ಟು ಕೆಂಡರೆಳವಿಸಿಲೊಳ್ಳಂ (ಗಿಂಕ. ೪-೨೭).

ಎಳೆಬಿಸಿಲು : ಎಳೆಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡಿಕೊಂಡುಬರುವಾಗ (ಗೃಹ ವಿ. ೧೦೦); ಎಳೆಬಿಸಿಲು ಮೈಗೆ ಮಾರಿ; ಹುಸಿನಗೆ ಮನೆಗೆ ಮಾರಿ (ಗಾದ).
ಎಳೆಬಿಸಿಲ್ : ಸುಳಿದು ಸುತ್ತುವಳು ನಾಟ್ಯದೊಳು ಸಮ್ಮೋಹನ ಜಲಧಿಯು ಸುಳಿವೋ ಎಂಬಂತೆ ಬಲಕಡೆಕೊಂಡು ಹಂವಳೆಬಿಸಿಲಲ್ಲಿಯೆಳೆನಾಗ ಹಂವಂತೆ ಮುರಿದು (ಭರಣ. ೧೨-೭೭). [ಎಳ್ಯ (< ಎಳದ್ರು) + ಬಿಸಿಲ್]
ಎಳವು (ಕ್ರಿ). ಅಜ್ಜೆ ಮಾಡು; ವಿಧಿಸು(?): "ಎಳವು - ವಿಧೀಕರಣೇ (ಅಜ್ಜೆ ಮಾಡು, ಕ್ರಮಪಡಿಸು)" (ಶಮಧಾ). IP ಈ ಶಬ್ದ (ಶಮಧಾನ). ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ "ಎಳವು - ವಿಧೀಕರಣೇ" (= ಸಾಲಾಗಿಡು; ಓರಣ ಗೊಳಿಸು) ಎಂದಿದೆ. [?]

ಎಳವು 'ಎಲವು' ನೋ.

ಎಳವು (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಸೆಳವು: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹುಂಜಾಜ್ಜರ ಬಂದಾಗ ಅಥವಾ ವಿಪರೀತ ಆಯಾಸವಾದಾಗ ಎಳವು ಬರುವುದುಂಟು (ಗೃಹ ವಿ. ೧೪೯). [ಎಳ್ಯ (< ಎಜ್ಯ) + -ವು]

ಎಳವುಲ್, ಎಳವುಲ್, ಎಳೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಎಳೆಯಹುಲ್ಲು; ಚಿಗುರು ಹುಲ್ಲು: "ಶಪ್ತಂ, ಬಾಲಕೃಣಂ - ಈ ೨ ಎಳವುಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೬); ಪೂರ್ವಮುರೇಂದ್ರಗೋಪದ ಪಸುರ್ತಳವುಲ್ಗಳ ತಕ್ಕ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಲಗಳ ಕಿಜುಗೊಂಕು ಕೊಂಕಿದ ಪೊನ್ನಲ್ಲಗಳ ಕೆಂಪು (ಪಂಪ. ೭-೨೫); ಮೃಣಾಲನಾಳದಂತೆ ಸೋಗಿಯುಸುವೆಳವುಲ್ಲ ಕವಳಮಂ ನೀಡುತ್ತಂ (ಕಾದಂ. ೧೯೬); ಎಳವುಲ್ಗಳ ಮೇದು ತಿಳಿನೀರನೀಂಟಿ ನೆಳಲೊಳ್ ಪಟ್ಟಿರ್ದು (ಗಿಂಕ. ೧-೧೨೨ ವ). **ಎಳೆವುಲ್ :** ಬೆಳೆದಳೆವುಲ್ಪರಮಸದತ್ತಿಳೆ ಮಳೆಯಂ ನಾಂದು (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೨೫). **ಎಳೆಹುಲ್ಲು:** ಎಳೆಹುಲ್ಲು ಸವಿದು ನೀಗುಗಡಿದ ತಾಪಸನಂದಲರಂದಿಗಿ ಗುಜುಮಾಡಿ ಎಳೆತಂದರಬಲೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೪೬). [ಎಳ್ಯ (< ಎಳದ್ರು) + ಪುಲ್]

ಎಳವುಲ್ಲೆ, ಎಳೆವುಲ್ಲೆ, ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲೆ; ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ: ಪಟಕೊಂದೆಡೆಯೊಳೆವುಲ್ಲೆಗಳ ಪಾಲುಗೆಯ್ಯುಂ ನೋಟದ ಬೆಡಜುಮಂ ತವಕದೋಟಿ ಮುಮಂ (ನಂಬರ. ೧೪-೭); ಪಂದಿರ ನುಣ್ಣುರಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಯೆಟ್ಟೆಳವುಲ್ಲೆಗಳ ಪಲವುಮಾಲಿಸಿ (ಕಬ್ಬಾ. ೨೨೦). **ಎಳೆವುಲ್ಲೆ :** ಮುನುಕುಮಾರಕರನೆಳಸಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಕ್ಕುವೆಳವುಲ್ಲೆಗಳಂ (ಕಾದಂ. ೨೨೨); ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕಂಗಿದುರು ಸಿಕ್ಕಿದಳೆವುಲ್ಲೆಗರುವಂ ದದಿಂ ತಲ್ಲಣಪ (ಗಿಂಕ. ೧೬-೩). **ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ :** ನಲ್ಲನ ನೋಡಲಂಜುತ ಲಜ್ಜೆಗೊಳುತೆಳೆಹುಲ್ಲೆ ಯಂತಿದ್ದಳೆನೆಂಬೆ (ಭರಣ. ೯-೧೩೩).

[ಎಳ್ಯ (< ಎಳದ್ರು) + ಪುಲ್ಲೆ]

ಎಳವುಲುಲ್ಲಾಣ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮರಗಳ ತೋಪಿನ ಸ್ಥಳ: ಹಂಸ ರಥಾಂಗಂಗಳಿರ್ನಿರ್ವೇತ್ತೆಳವುಲುಲ್ಲಾಣಂಗಳಂ ಕಣ್ಣೆವಂದಿರೆ ಶಿಪ್ರಾತಟಿನೀ ತಟಸ್ಥಲಿಗಳೊಳ್ (ಕಾದಂ. ೩೫೬).

[ಎಳ್ಯ (< ಎಳದ್ರು) + ಪುಲುಲ್ + ತಾಣ್]

ಎಳವೆ 'ಎಳಮೈ' ನೋ.

ಎಳವೆಣ್ಣು, ಎಳವೆಣ್ಣು, ಎಳೆವೆಣ್ಣು, ಎಳೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಣ್ಣು; ಯುವತಿ: ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ಘೋಷವೆಯೆಳವೆಂದಿರನರೋಜ್ಜ ನಿನಗೇಕಜ್ಜಂ (ಅಜ್ಜ. ೨-೯೫); ಎಳವೆಣ್ಣಳ ಕಣ್ಣೆಳಗು (ಉದ್ಭಟ. ೨-೧೬). **ಎಳವೆಣ್ಣು :** ಬಣ್ಣಗುಂದಿದ ದೇಹದೊಳೆಳವೆಣ್ಣುಗಳ ಸೌಖ್ಯವನು ಮಜಿದಳು ಮದನನಿಸುಗೆಯಲಿ (ನಳ. ೧-೩೮); ಅಬ್ಬನೇತ್ರೆಯರು ಎಳವೆಣ್ಣುಗಳ ಚಿತ್ತೈಸೆಂದು ಸತಿಯರ ನಿಳಯಕೆ ದೀಕ್ಷೊಡಿಸಿದರು (ಮೋಹ. ೨೨-೧೫). **ಎಳೆವೆಣ್ಣು :** ಸಿಂಗರದ ಸೀಮೆಗೆಳೆವೆಣ್ಣುಗಳರಸಿಗಿ ಮೋಹನಾಂಗಿಗಿ ಸಿಂಗರದ ಹಂಗುಂಟಿ (ಪದ್ಯ. ೩-೪೨);

ಎಳವೆಂಗಳಿಗೆ ನಾಟ್ಯ ಕಲಿಸುವ ಭರತಜ್ಞರುಲುಹೊಪ್ಪಿತಾ ದೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೬); ಎಳವೆಣ್ಣಳೇ ಕೃತಿಗೇಳೆ ತಮ್ಮನಿಯರನೇಳಮೆಯೊಳೆಳವುಗೆಡಿಸದೆ ಬಳಸಂದು ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೩). **ಎಳೆವೆಣ್ಣು :** ಎಳೆವೆಣ್ಣು ದನಿಗೊಂದು ವೃಕ್ಷಗುಂಡಾಕ್ರಿಗೆ ಶಿಲೆವೊಸಲು ವುದಿದು ಘನವೆ (ಭರಣ. ೧-೪೪); ಎಳೆವೆಣ್ಣು ಬಿಂಕಂ ಬಿಗುರ್ಪಾದುದು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫-೫೫).

ಎಳವೆಂಡಿರ್, ಎಳವೆಂಡಿರ್ = ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರು, —ಯುವತಿಯರು: ಎಡೆಯಾಡುವೆಳವೆಂಡಿರ ನೂಪುರದ ನುಣ್ಣುರಕ್ಕೆಳಸಿ ಪರಿವ ವಲ್ಲಭ ಹಂಸನಂ (ಕಾದಂ. ೨೫); ಎಳವೆಂಡಿರುಟ್ಟಿದುಗುಲಮೆ ತಳೆವುದು ಕಡೆಗಣ್ಣು ಬೆಳಗು (ಕಬ್ಬಾ. ೧೨); ಮುದುಕರೇವೆಂಡಿರಂ ಬಯಸಿಪೊದೆಸಕದಿಂ (ಕಾದಂ. ೨೭೧); ಸುರರೆಳವೆಂಡಿರುತ್ತಾಹಿಸಲು ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು ಓಕುಳಿಯ (ತೂರಾ. ೧-೧೬-೫೩).

[ಎಳ್ಯ (< ಎಳದ್ರು) + ಪೆಣ್]

ಎಳವೆಣ್ಣು 'ಎಳವೆಣ್ಣು' ನೋ.

ಎಳವೆರಲ್, ಎಳವೆರಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆರಳು; ಮೈದುವಾದ ಬೆರಳು: ತನ್ನಯ ರೂಪಿಂಗೆ ಸೇನಸುವ ಸತಿಯರ ಬೆನ್ನ ಪಟ್ಟಿಯನೆತ್ತುವಂತೆ ರನ್ನದುಂಗುರವನಿಟ್ಟೆಳವೆರಲುಗುಂದಿ ಪರ್ಣದ ನಾರನೆತ್ತಿದಳು (ಮೋಹ. ೧೬-೩೨). **ಎಳವೆರಳು :** ಎಡೆದಳವೆರಳ ಸೆಳುಗುರ್ಗಿಯ ಸೌಖ್ಯವ ಪಡೆದು ಪರ್ಣಲೆಯ ಮೇಲಿರಲು (ಮೋಹ. ೨೭-೪೦).

[ಎಳ್ಯ (< ಎಳದ್ರು) + ಬೆರಲ್]

ಎಳವೆರಳು 'ಎಳವೆರಲ್' ನೋ.

ಎಳವೆರೈ 'ಎಳವೆಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಎಳವೆರೈ (ನಾ). "ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸೊಪ್ಪು" (?) (ಘನ. ೪೩೪): ಹನ್ನೊಂದು ನೂಪುರದ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ... ಸಿದ್ಧಪ್ರಸಾದವೆಂಬ ಎಳವೆರೈ [ಪಾಠಾಂ. ವರೆ] ತಳಿರಾಯತ್ತಯ್ಯ (ಘನ. ೫೪). [ಎಳ್ಯ + ?]

ಎಳವೆಳಗು (ನಾ). ನೆಸುಬೆಳಗು; ಸೌಮ್ಯವಾದ ಕಾಂತಿ: ಎಳವೆಳಗಂ ಸುರಿವ ನಖನಿಕರದಿಂದಂ ಕರಮೆಸೆದುವು ಕಮಳಮುಖಿಯ ಕರಕಮಲಂಗಳ್ (ಕಾದಂ. ೧೪); ಲಲನೆಯ ನುಡಿಯಂ ಹರ್ಷಂ ನೆಲೆವರ್ಜಿ ಸುಧಾಂಕುರೇಖೆಯೆಳವೆಳಗಿಂದಂ ನೆಲೆವರ್ಜು ಪಾಲ್ಗಡಲಂ ಗೆಲೆವಂದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೪೪).

[ಎಳ್ಯ (< ಎಳದ್ರು) + ಬೆಳಗು]

ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು 'ಎಳವೆಳ್ಳಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಎಳವೆಳ್ಳಿಂಗಳ್, ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಪೂಸಪರಮಕವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಲ್ ಬರ್ಪ ಮಧುಕರನಂತೆ ಎಳವೆಳ್ಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಳವೆಳದಿಂ, ಬೆಳುದಿಂ, ಬೆಳುತಿಯೆಳವೆಳ್ಳಿಂ]ಗಳಂ ಬಳಸಲ್ ಬರ್ಪ ಚೆಕೋರನಂತೆ ಸಾಂದರಂ (ನಂಬರ. ೧೦-೫೨). **ಎಳವೆಳುದಿಂಗಳು :** ಹೊಳೆವ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳ[ಪಾಠಾಂ. ಲೆ]ವೆಳುದಿಂಗಳು ಘಟಮುಳರ್ಕಣ ಕುಂಡಲದವ ನೋಡವ್ವ (ಮಹಾದೇ. ೪೬).

[ಎಳ್ಯ (< ಎಳದ್ರು) + ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ್]

ಎಳವೆಣ್ಣಿ, ಎಳವೆಣ್ಣಿ, ಎಳೆವೆಣ್ಣಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ; ಬಾಲ ಚಂದ್ರ: "ಎಳವೆಣ್ಣಿಯೆಂದು ಬಾಲಚಂದ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩-೨೬); ತೊಳವೆಣ್ಣಿಯುಂ ಮೊರೆವಳಿಕುಳಂಗಳುಂ ಮೆಲ್ಲನೆಸಪ ಮಳಯಾನಿಳನುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೯); ಎಳವೆಣ್ಣಿ ದಾಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಳಿದಾಡೆ] ಕೆಂದಳಿ ನಾಲಗೆ... ಎಂದಿನಂ ಮನಂಗೊಳಿ ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ (ಅಜ್ಜ. ೬-೨೩); ತೊಳಗುವ ವಿಮಳಾಕಾಶದೊಳೆಳವೆಣ್ಣಿ ಪುಗುವಂತೆ (ಗಿಂಕ. ೪-೨೦); ಬಾಳದೊಣ್ಣಿಯನೆಳವೆಣ್ಣಿಯ ಧರಿಸಿದ ಸೊಬಗನು (ಸಾಂದಪು. ೪-೬೪).

ಎಳೆವೆಣ್ಣೆ: ಕುಮಾರಂ ಪಾದಿನದೇವರೆಯಂತೆ ಬಳಿಯು ತ್ರಿ ದರ್ಶಂ (ಮರಾಠ. ೮೦-೩); ಶಿವನ ಕಳೆಹೊಳೆಂ ಮುಡಿಯೆಳವರೆ ತೇಜಗೊಳೆ (ಗಣೇಶ. ೧೧-೨೯೦). ಎಳೆವೆಣ್ಣೆ: ಎಳೆವೆಣ್ಣೆಯ ನಡುವಿದ್ದ ರಾಹು ಪೊಲು (ಕು ವ್ಯಾ. ೮. ೫-೪೧); ಸುಳಿಗುರುಳೆವೆಣ್ಣೆನೊಸಲಿಂದಲಾ ಹೆಣ್ಣು ಸೆಳೆವಳು ಭೂಪನ ಮನವಾ (ವರ್ಧಚ. ೨-೪೫).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಪೆಣ್ಣೆ]

ಎಳೆವೆಣ್ಣೆದಲೆಯು (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಲೋಕದ ಜನರಂ ಪೊಗಟ್ಟು ಪಾತಕಂಬಡೆಯದೆ ಸನ್ನುದದಿಂದೆಳ ವೆಣ್ಣೆದಲೆಯನ ಪದವಂ ಕೀರ್ತಿಸುವೆನುತುಮರ್ ಮೆಚ್ಚುವಿನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೨೮). [ಎಳೆವೆಣ್ಣೆ + ತಲೆ + -ಅ]

ಎಳೆವೆಣ್ಣೆನೊಸಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಹಣೆ: ಏಜುಂಜಾವನದೇವೆಣ್ಣೆನೊಸಲರನೇಜುಲ ದೋರೆದುಟಿಯ . . . ಮನೋಹರ ರೂಪದ ನೀಣ್ಣೆಯ ನವಲಾವಣ್ಯದ ಸಿರಿಯನದೇನಂ ಬಣ್ಣಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೩-೩೩). [ಎಳೆವೆಣ್ಣೆ + ನೊಸಲು (< ನೊಸಲಾ)]
ಎಳೆವೊನಲ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರವಾಹ; ಚಿಕ್ಕತೊರೆ: ಒಂದೆಡೆಯೊಳೆಳ ವೊನಲೊಳಾದುವ ಕಾಡೆರ್ಮೆಯ ತೆಳ್ಳೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀಪದ. ೨೭-೩೩ ವ).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ವೊನಲ್]

ಎಳೆಸಸಿ, ಎಳೆಸಸಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸಸಿ; ಚಿಕ್ಕವೈರು: ಸುರಪತಿಯ ನಂದನದೊಳಗೆ ಸುರತರುನಿಳಸಸಿ . . . ಬೆಳೆವಂದದಲಿ (ಸಾಲ್ವ ಭಾ. ೪-೨). ಎಳೆಸಸಿ: ಮೊಳೆತುದಾ ಮನುವಂ ವಿಕ್ರಮಿಸಿತಜನಿಂದ (ತೂರಾ. ೨-೩-೨೪). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಸಸಿ]

ಎಳೆಸಸಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ವಿರತಿಯೆಂದೆಂ ಬೆಳಸಸಿ ಬೆಳೆವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೩೭); ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯ ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳ ತನ್ನಯ ಬಳಗವೆನುತ ಚಕ್ರವಾಕ ತಳುವದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಖರೇಪೆಯ ಕಂಡೆಳಸಸಿಯೆಂದೆಂಜಿದುದು (ಕಂನವ. ೫-೧೦೮).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಸಸಿ]

ಎಳೆಸಿಂಗ (ನಾ). ಎಳೆಯಸಿಂಗ; ಸಿಂಹದ ಮರಿ: ಆರಾಡೊಡೇ ನಶ್ವಮಂ ದಿಡುವ ನಲ್ಲ ಮದವಾರಣಂ ಸಿರಿದಾದೊಡಮೆಳಸಿಂಗಮಂಜಿ ಕೆಲಸಾರುವುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೩). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಸಿಂಗ]

ಎಳೆಸಿಕೆ (ನಾ). ಬಯಸಿದುದು; ಬಯಕೆ; ಆಸೆ: ಈ ಬಗೆಯ ಕನ್ನೆ ವೆಣ್ಣೆ ಈ ಪರಿಯ ರಾಯಗುವರನೊಳೆಳಸಿಕೆಗೊಳ್ಳುದು ಚಿತಮಕ್ಕುಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೧-೨); ಹೊಮ್ಮುವನು ಕೊಟಿರೂಪದಲಿ ನಾನೆಂದು ಬೊಮ್ಮನೆಳಸಿದನಂತೆ. ಆಯೆಳಸಿಕೆಯೆ ಮಾಯೆ (ಮಂಕುಕ. ೭೪).

[ಎಳೆಸು + -ಇಕೆ]

ಎಳೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಆಶಿಸು: "ಎಳೆಸು - ಇಚ್ಛಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಬಳ್ಳಳ ಬಳಿದ ಬೇಟೆದುರುಳಿಯ ಬಳಗಮಿ ದೆಂದೆಳೆಯಳೆಳಸ ತಳವೆಳಗಾದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩); ಎಳೆಸುತ್ತರ್ಪೆ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳೀ ಸುತ್ತಿದೇಕೆಂದು ಸಂಚೆಳಿಸುತ್ತಂ ನಿಜಕರ್ಣದಿಂ ತೆಗೆದು (ಕಾದಂಪಾ. ೭೬೯); ನಳಕೂಬರನ ಕುಲಾಂಗನೆ ವಿಳಾಸವತಿ ರಾವಣಂಗೆ ಪಲಕಾಲಂ ಮುನ್ನೆಳಸಿರ್ಪ ಕಾಮಕಾತರೆ ಕೆಳದಿಗೆ ತಿಳಿವಂತು ತನ್ನ ತಿಜನಂ ಪೇಟ್ಟಿಳ್ (ಪಂಪಾ. ೧೦-೧೪೪). ೨. ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಂದು: ಕಳೆದ ಹಗಲ ತಾನರೆಯಂತೆ ಜಾವನಗಳಿದ ಹೆಣ್ಣಿನ ನೇಹವಂತೆ ಸುಳಿವಿಂದ್ರಚಾಪದ ಸಿರಿಯಂತೆ ಕಲಿತನವೆಳಸತೂರೊಳಗಣ ಬಲಕೆ (ಕಂನವ. ೧೪-೧೨೦). ೩. ಯೋಚಿಸು; ಬಗೆ: ಬೆಂಗಳೂರ ಗಳಲನೆ ಸಹ ಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಗ ಪಾನ ಮುಂದೆಳಸಿದ ರಾಜಕಾರಿಯವ (ಕಂನವ. ೧೧-೬೬).

೪. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅಪಮಾನಿಸಿದಂ ಬಾಲಾತಪಮೆಳಸಿದ ಪುಂಡ ರೀಕಷಂಡದ ಸೊಬಗಂ (ಪಂಪಾ. ೫-೧೩೧); ಎಳೆಸೆ ತದಾಸ್ಥಾನಮಂ ದಿವ್ಯಗಂಧಂ (ಪಂಪಾ. ೯-೧೭೧). [ದೇ. ?]

ಎಳೆಸು 'ಎಚ್ಚಿಸು' ನೋ.

೫ ಎಳೆಸು (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕವನು; ಸಣ್ಣವಯಸ್ಸಿನವನು: ಇಬ್ಬರೂ ಮರಕ್ಕೆ ನೇತುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸತ್ತರಂತೆ ದಡ್ಡರು! ಬಾಳಲಾರದವರು! ಎಳೆಸುಗಳು (ಸುವಸಂ. ೧೫). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ; ಬಲಿಯದ: ಅಡೊಂದು ಆಲೋಚನಾರಹಿತವಾದ ಎಳೆಸು ಹುಡುಗಿ (ಪುನರು. ೫೩೧); ಈ ಕಾಯಿ ತುಂಬ ಎಳೆಸು (ರೂಢಿ). 'ಎಳೆಸುತನ' ಪರಾ.

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + -ಸು]

ಎಳೆಸುತನ (ನಾ). ಎಳೆಯತನ; ಬಾಲ್ಯ: ತನ್ನ ಎಳೆಸುತನವನ್ನು ನೋಡಿ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಉದರಾ. ೯೦).

[ಎಳೆಸು + -ತನ]

ಎಳೆಸುಯ್ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಉಸಿರು: ಗಂಧಸಮೀರಣನಂ ಸಗಂ ಧಮಂದಿಳವೆಳೆ[೪]ಸುಯ್ ಸಮಂತು ಸೆಣಿಗೆಯ್ದೆ (ರಾಜಕೀ. ೧೨-೫೬). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಸುಯ್]

ಎಳೆಹೂಟಿ 'ಎಳೆಹೂಟಿ' ನೋ.

ಎಳೆಹೂಟಿ 'ಎಳೆಹೂಟಿ' ನೋ.

ಎಳೆಹೂಟಿ 'ಎಳೆಹೂಟಿ' ನೋ.

೨೦ ಎಳೆಲು, ಎಳೆರು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ದೇವ ಭವತ್ಪುತ್ರಂ ಕರನೋವದೆ ಸಂಕಸದೆ ಮಿಂದುವಡೆವರಸದಬೆಂದೋಪೋವಂದೆಳವೆ ಜನಂ ದಾವಾನಲನಂತೆ ಸುಡುವನಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೬೪); ಪಳಕಲ್ಲರನೆಡೆ X X X ಉ ಎಳೆಜಾದ ಕೊಳ್ಳಳಕೊ X X X ಮುಮಿಯರ್ ಕೊಂಡೆ ಕೊಳಮಂ (ಎಳ. IX, ಕಾನಕಾ. ೧೪-೩; ?). ಎಳೆರು: ಕೋಣೇಶ ಎನೆ ಎಳರಿನ್ನೆಂತು ಬಸವ ಬಹುಜಾಣ ನೀಂ ಬಲ್ಲೆಯಿದರಂತಸ್ತು (ಪ್ರಭುಪ. ೭-೮೬). IP ಈ ಶಬ್ದ ಅಳಲು ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ. [?]

ಎಳಾಅಲಕ್ಕೊವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ತೊಜುಕೊಲ್ಲಳ ಪರಿಯ ವನ್ ಕೋಲ್ಲಳಾಂ[ತು] ಭಿಕ್ಷುನ್ ಎಳಾಅಲ ಕೊವಾಡಿ ತಾಳೆಯೋನ್ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨-೧೦; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಎಳೆ 'ಎಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಎಳೆ 'ಎಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಎಳೆ 'ಎಳೆದು' ನೋ.

೩೫ ಎಳೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಛಾವಣಿಗೆ ಹಾಕುವ ತೊಲೆ, —ತೀರು: ಬೆಲಗುಗಳೂ ಎಳೆಗಳೂ . . . ತಲೆಹಂಚಿಗೂ ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ; ಅಡ್ಡ ಬೆಲಗುಗಳ ಮೇಲೆ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೩). [?]

ಎಳೆ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಧರಣಿ: "ಎಳೆ, ಪೊಡವ . . . ಬುವಿ - ಈ ೭ ಭೂಮಿ" (ಕ ಶ ಸಾ. ೧೦-೨೦೦); "ಎಳೆ ಬುವಿ ಬುವಿ ದರೆ ನೆಲಂ" (ಶಬ್ದ ಮಂ. ೩೮); ಅಡಿಯಿಟ್ಟನೆಳೆಯೊಳವನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ ಪರಿಜನ ಸಮೇತಮಿದಿರಬ್ಬರಸಂ ಪೊಡೆನೆಡೆ ತಪಸ್ವಿ . . . ಪರಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೧); ಎಳೆಯಂ ಧರಿಯಿಸಿದುದು ಕೂರ್ಮಮೆಂಬರ್ (ವರ್ಧಪ. ೪-೩೦); ಜಸಮೆಳೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಬಳಸೆ (ಕಬ್ಬಾ. ೪೬).

ಎಳೆದಾಳ್ಳಕುವರಿ = ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ: ಅಳವಳವುತತಿಂತೆಯಿಂದ ಮೊಗಬಾದಿರ್ ಎಳೆದಾಳ್ಳಕುವರಿಯರವಂ ನೋಡಿ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೬-೫೯). 'ಎಳೆದೇರೆ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಇಲಾ]

ಎಳೆಅಷ್ಟಮಿ (ನಾ). ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿ. ೧೦ ಅಂದು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ವ್ರತಸೂಚಕವಾಗಿ ದಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ.

[ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + ಅಷ್ಟಮಿ]

ಎಳೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮುಡುಪಿನ ದಾರ ಕಟ್ಟು; ಬಾಳೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಒಂದು ಕರಿಬಾಳೆಗೊನೆಗೆ ಎಳೆ (ಮುಡಿಪು) ಕಟ್ಟಿದವು (ಮಲೆಚ. ೬೪). [ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + ಕಟ್ಟು]

ಎಳೆಕುಕಿಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೋಗಿಲೆ; ಮರಿಕೋಗಿಲೆ: ಕಾಗೆಗಳ ಕೊತ್ತರಂ ಕುಕ್ಕು ವಳೆ ಕುಕಿಲಂತೆ, ಕೆಂಡಗಳ ಕೋವೆಯಲಿ ಕಾವ ಕಾಂಚನದಂತೆ (ಗೊಲ್ಲೊಡ್ಡಾ. ೯-೨೫೨).

[ಎಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಕುಕಿಲು (< ಕುಕಿಲ್೨)]

ಎಳೆಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಎಳೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಕುಣಿಕೆ: ಮೋಜ ವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಬೆನ್ನ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕುಣಿಕೆ; ಮೋಜದ ಎಳೆಕುಣಿಕೆ (Tag. ಇಂಕನ).

[ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + ಕುಣಿಕೆ]

ಎಳೆಕುಳಿ 'ಎಚ್ಚಿಕುಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್ 'ಎಚ್ಚಿಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಎಳೆಕೊನೆ (ನಾ). (?): ಸಜ್ಜೆಯುಮೇಜುಂ ನೆತ್ತಮಾಡುವರೊಳ್ ಲೋಭಮುಂ ಎಳೆಕೊನೆಯೊಳ್ಳಿನೋಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೪; 929).

[ಎಳೆ? + ಕೊನೆ?]

ಎಳೆಕೊಳು, ಎಳೆಕೊಳು, ಎಳೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದು ಕೊ; ಸೆಳೆದುಕೊ; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಪಜಾದ ಮಸ್ತಕವೊದಿದ ಬಾಹು ಹಸ್ತದಿ ಮುಜಾದ ಕಾಲ್ಕಳನೆಳೆಕೊಳುತೆ ಇಜ್ಜಾದಾಡುವಾಕಾಶವೀರರ ಕಂಡಳು (ಮೇ ಹ ತ. ೨೯-೧೨). ಎಳೆಕೊಳು: ನೆಗೆದು ನೀವೂವಟ್ಟಿಕೊಳುತೆ ಮೃಣಾಲ ಲತೆಗಳನು ನಿಗಳವನಲೆಳೆಕೊಳುತೆ (ಸಾಳ್ವ ಭಾ. ೬-೧೧). ಎಳೆಗೊಳ್ಳು: ಮನಮನವ ಎಳೆಗೊಂಡು ಮುಡಿವ ಮೂರ್ತಿ ನಮ್ಮರ್ತಿ ಮಡುಗೊಳುವ ಗುಡಿಯೊಳೆ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿ (ಮಲೆದೇ. ೯-೯).

[ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್ಳಿ)]

ಎಳೆಕೋಗಿಲೆ (ನಾ). = ಎಳೆಕುಕಿಲು: ದೀಪುತಿರ್ದುವು ನಯಸರವ ಮದವೇಜುಡೆಳೆಕೋ[ಪಾಣಂ. ಗೋ]ಗಿಲೆಗಳೊಳು ನುಡಿದೋಪುತಿರ್ದುವು ರಾಜಕೀರ ಮಯೂರ ನರ್ತನವ (ತೊರರಾ. ೫-೧-೩೯).

[ಎಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಕೋಗಿಲೆ]

ಎಳೆಕಾಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳೆಗಂಟಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಂಟಲು: ಅವನ ದಿಳಿಯ ಎಳೆಗಂಟಲಿ ನಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅದುರಿಂದತಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೦೫).

[ಎಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಗಂಟಲು (< ಗಂಟಲ್)]

ಎಳೆಗಂತಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗಂದಿ 'ಎಳಗಂದಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗನ್ನ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ರಂಧ್ರ; ಹುತ್ತು: ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಸಾಹಿತಿಯೊಳೆಗನ್ನದೊಳಂದೊಗೆದ ಮುನಿಯನುಣ್ಣಿದ ತೇಜದಿಂ ಮುನ್ನಿಲ್ಲದ ಸಂಗೀತಮುಮಿನ್ನೆಗನಿವಾ ಚಿಕ್ಕದೇವನಿಂ ನೆಗಬ್ಬುದು ದಲ್ (ಚ ಕ ವಿ. ೪-೧೩೦).

[ಎಳೆ + ಕನ್ನ]

ಎಳೆಗನ್ನಡವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ, —ಗಿಳಿಯ ಮರಿ: ಸೊಬಗಾಂತ್ರು ದಟ್ಟಿದಿಯನಿಟ್ಟಿಳೆಗನ್ನಡವಕ್ಕಿಯಂತೆ ನುಣ್ಣೆರೆದ ತೊಡಲ್ ತೊಡಂಕೆ ನುಡಿದಾಡುವ ಕಂದನನೆಂದು ಕಾಣ್ತೆನೋ (ವೃಷವಿ. ೨-೩೧).

[ಎಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ]

ಎಳೆಗಪ್ಪು 'ಎಳೆಗಪ್ಪು' ನೋ.

ಎಳೆಗಪ್ಪು, ಎಳೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಪ್ಪು; ತು ಸು ಕ ಪ್ಪು: ಆರವಿಂದ ಕರ್ಣಕೆಯಿಪ್ಪಾ ಅಂದದಿಂ ವಿಜಯಾಪ್ತಿಯೊಳು ಎಳೆಗಪ್ಪಿಂ ದಂದವಡೆಯಿತು ನೃಪಾಲಾ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೭೩). ಎಳೆಗಪ್ಪು: ಎಳೆ[ಪಾಣಂ. ೪]ಗಪ್ಪುದೋಜಿ ಪೈರಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೪).

[ಎಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಕಪ್ಪು]

ಎಳೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಗಡಿ ಕಲ್ಲು; ಎಳೆ ಎಳೆದಿರುವ ಕಲ್ಲು: ಅನೆ ದಲೊಗಜಿ ಎ ಪುಲ್ಲದಿಯೆ ಎಳೆಗಲ್ಲೆ ಪುಲಿವಾರದ ಗೆಜಿ ಮುಕೂಡಲ್ ತತ: ಪೂರ್ವತ: (ಎಇ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೪; 812).

[ಎಳೆ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್೨)]

ಎಳೆಗಲು 'ಎಳಗಲು' ನೋ.

ಎಳೆಗಲುಂಕೆ 'ಎಳಗಲುಂಕೆ' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಯ್ 'ಎಳಗಾಯ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಯಿ 'ಎಳಗಾಯಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗಾರ್ 'ಎಳಗಾರ್' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಳಿ 'ಎಳಗಾಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಿಮರಿ: ಉಜುಬುಗೊಂಡಕೆ ಗುಬ್ಬಿ ಕುಡಿದರೆ ಬಜಿವುದೇ ಜಲರಾಶಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೧೨).

[ಎಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಗುಬ್ಬಿ]

ಎಳೆಗುರುಳು (ನಾ). ಮೃದುವಾದ, ಕೋಮಲವಾದ ಕೂದಲು: ಸುರುಳಿಗುರುಳೊ ಸುಕ್ಕುಗುರುಳಿಗುರುಳೊ ಮೇಘಾಕೃತಿಯೊ ನೀಲದ ಮೆರುಗೊ (ಜಿರಾಮಾ. ೭೫-೬೧).

[ಎಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಕುರುಳು (< ಕುರುಳ್೨)]

ಎಳೆಗೂಸು 'ಎಳಗೂಸು' ನೋ.

ಎಳೆಗೆಂಪು 'ಎಳಗೆಂಪು' ನೋ.

ಎಳೆಗೊಂಬು 'ಎಳಗೊಂಬು' ನೋ.

ಎಳೆಗೊನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗೊನೆ: ಉನ್ನತದೊಳೆಗೊನೆಗಳು ಘಾಳಿಯಿಂದ ಕೈಸನ್ನೆಗೈವಂದದಿ ತೊಗೆ (ಭರತ. ೨೨-೫).

[ಎಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಗೊನೆ]

ಎಳೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸೂಜಿ ವೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ದಾರವನ್ನು ಪೋಣಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ದಾರವನ್ನು ಹೊಸೆ, —ನುಲಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + ಕೊಳ್ಳಿ + -ಇಸು]

ಎಳೆಗೊಳ್ಳು 'ಎಳೆಕೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಎಳೆಗಾಂಗು 'ಎಳಗವುಂಗು' ನೋ.

ಎಳೆಜೀವ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ವೃತ್ತಿ: ಅಗ ನೋಡಬೇಕು - ಆ ಎಳೆಜೀವಗಳ ಉತ್ಸಾಹ, ಕೇಕೆ (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೨).

[ಎಳೆ (< ಎಳದ್ರು) + ಜೀವ]

ಎಳೆಜೊನ್ನ 'ಎಳಜೊನ್ನ' ನೋ.

ಎಳೆತ, ಎಳತ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ: ವಸ್ತುಗಳು ಚಲಿಸುವುದರಿಂದ ಅಗಾಧವಾಗಿ ಬಿಗಿತ ಎಳತಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಭೂಕಂಪಗಳುಂಟಾಗಿವೆ (ಭೂ ಹುಟ್ಟು. ೯೪); "ಒಂದೆರಡು ಸಿಗರೇಟು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದೆಳೆತ ಎಳೆಯುವುದಾದರೆ" ಎಂದವಳು ಒಳ ಗೊಳಗೆ ಮಂಡಿಗೆ ಸವಿದಳು (ಪುನರು. ೧೩೭). ಎಳತ: ೨. (ಆಲಂ) (ಮನಸ್ಸಿನ) ಆಕರ್ಷಣೆ; ಬಲವು: ಏಟಾದರೂ ಆ ಎಳತ ಬ್ಯಾರೆ, ನಂದ ಬ್ಯಾರೆನ (ದೀಪಹ II, ೧೬೬).

[ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + -ತ]

ಎಳೆತಟ್ಟಿ, ಎಳೆತಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಳೆದಾಟ; ಆ ಕರ್ಷಣೆ; ಸೆಳೆತ; ತೊಂದರೆ; ಕೆರುಕುಳ: ಬಳವಿಡಿದು ಬೀಂಟೆಗೆಯ್ದು ಭೂಪಾಲಕನ ನೆಳೆತಟ್ಟಿಮಾಡಿ ತೆಗೆದನ್ನಾಶ್ರಮಕ್ಕೊಯ್ದು (ಹಜರಾ. ೩-೧೧); ಸತ್ಯ ಗುಣವ ನಿಜವದನದೊಳ್ ತೋರ್ಪಂವಿಕೆ ತೊಳತೊಳಗಲಬ್ಬ ಭವ ಶಿವ ರಮಾಧವರರ್ಚಿಸೆಳೆತಟ್ಟಿಮಿದೇತಕಾಗಿ . . . ಬರುತಿರ್ಪನು (ನಂದಿಮಾ. ೯-೧೦). ಎಳೆತಟ್ಟಿ: ಭೀಮನ ಸುಳಿವಿನಲಿ ಸೊಪ್ಪಾದೆವರ್ಜುನನೆಳೆತಟ್ಟಿಕೆ ನಿಲವಂತೆನುತ ನೆಗ್ಗಿದುದು ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೫); ರಾಮನ ಎಳೆತಟ್ಟಿದ ಶಶಿರೇಖೆಯಂತೆ (ತೂರಾ. ೨-೨-೨); ಸಕಲ ಜೀವವ್ರಾತವಾ ಳುತ ಮುಳುಗುತೀ ಭವವೈತರಣ್ಯೆಳೆತಟ್ಟಿದಲಿಂತಾಯಾಸಗೊಳುತಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೭-೯-೩೯); ಮೃಗದಟ್ಟುಳಿಗೆ ಬೀಂಟೆಯನಾಡ ಬಂದರೆ ತೆಗೆದೇ ತಟ್ಟಿದ ಮಾಡುವೆನು (ಹರಿಸಾಂ. ೧೧-೫೩); ಪರದೊಳು ಮತಿಶಿಶ್ನಯ ಗೊಂಡಗೆ ಬರುಪರಿ ಸಂಶಯದೇಳೆತಟ್ಟಿಮುಂಟೆ (ಕೈಕವ. ೫-೪೪-೫).

ಎಳೆತಟ್ಟಿವಾಗು = ಕೊಟಲೆಗೊಳ್ಳು: ಗುರುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎಳೆತಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯಯೆಳೆತಟ್ಟಿ, ಕೈಯಲೇಳೆತಟ್ಟಿ]ವಾಗದ ಮುನ್ನ ಅರ್ಪಿತವ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು (ಅವಶಂ. ೩೮-೧೩೫); ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಈ ತನು ಎಳೆತಟ್ಟಿವಾದುದಯ್ಯ (ದೇವಾವ. ೨೪-೪೧); ದಮನಮುನಿ ಆ ವಿವಿನವಂ ದೊಕ್ಕು ತನ್ನಯ ಜೀವಳೆತಟ್ಟಿವಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೫೨-೧೭).

[ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + -ತಟ್ಟಿ]

ಎಳೆತನ 'ಎಳೆತನ' ನೋ.

ಎಳೆತರ್ 'ಎಚ್ಚಿರ್' ನೋ.

ಎಳೆತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದು ತರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೆಳೆಯಿಸು: ಕೊಲಿಸಿ ದವರರಿಸಿಯರನೆಲ್ಲರನೆಳೆತರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬. ೬೦೫. ೨೫-೪೦); ನಳಿನಾಕ್ಷಿ ಯೊರ್ವಳೇಕ್ಷಣರಜ್ಜುವಿಂ ವಿಧುವನೆಳೆತರಿಸಿ 'ಕುಣಿಸಿದಪಳೆಯನಲ್' (ಚಿಬ್ಬ. ೧೦-೧೭). [ಎಳೆತರ್ (< ಎಚ್ಚಿರ್) + -ಇಸು]

ಎಳೆತಳಲ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: "ಎಳೆತಳಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಎಲೆತೊಳ(ಲ)ಲ್]-ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಾಪ್ತ (ಎಲೆ ಚಿಗುರು)" (ಶಮಧಾ).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ತಳಲ್]

ಎಳೆತೆಗೆ, ಎಳೆತೆಗೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಕೆಡೆಗೆ ಎಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು; ಜಗ್ಗಾಟ: ಎಳೆತೆಗೆಯಾಗುತಿರ್ಪುದು ಪೇಚರರ್ಗಂ ಹರಿ ಕೇಳಿ ನಿನ್ನ ಕೈಯಳವಿಯ ಕನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ವಕಾದಡವೆನ್ನೆಳೆತೆಗೆಹದಿಂದ (ಮಹಾ ನೇ. ೭-೪೫). ಎಳೆತೆಗೆ: ಚರಣಗಳು ಸುರಪಗಳೆತೆಗೆಯಾಯ್ತು ಪಯಣವು ವೆರೆದ ಚತುರ ನಿಕಾಯವಾಗಸದಿಜವೆಂಬಲು ಮೆಲ್ಲ ನೈರಾವತವ ನೇಜಿದನು (ಪಾಶ್ವಭಾ. ೨೧-೧೧೦). [ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + ತೆಗೆ]

ಎಳೆತೊಗಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ ಚರ್ಮ; ಮೃದುವಾದ ಚರ್ಮ: (ಮುಂಬಯ. ೫-೨೬ ಕೆ). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ತೊಗಲ್]

ಎಳೆದಳರ್ 'ಎಳದಳರ್' ನೋ.

ಎಳೆದಳಿಸು 'ಎಳದಳಿಸು' ನೋ.

ಎಳೆದಾಟ, ಎಳೆದಾಟ (ನಾ). ೧. (ಪರಸ್ಪರ) ಎಳೆದು ಆಡುವಿಕೆ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಜಗ್ಗಾಟ: "ಅಮಾತೆಗಳೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಎಳೆದಾಟ ?" (ತೇಮೋಡ. ೪). ೨. (ಆಲಂ) (ಮನಸ್ಸಿನ) ತುಯ್ಯಾಟ, —ಹೊಯ್ಯಾಟ: ಅವಳಿಗಾಗಿ ದಾರಿಕಾಯಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ಎಂಬ ಎಳೆದಾಟದಲ್ಲಿ . . . ವಸಂತನ ಮನಸ್ಸು ವಿನೇಕವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಕಮನ. ೪). ೩. ತಡ; ನಿಧಾನ (ಕೆ). ಎಳೆದಾಟ: (ಕೆ).

[ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + ಆಟ]

ಎಳೆದಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಪರಸ್ಪರ) ಎಳೆ; ಸೆಳೆ; ಜಗ್ಗು: ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಎಳೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ವಜ್ರಾ. ೩೯). [ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + ಆಡು]

ಎಳೆದಾಡುಕುವರಿ 'ಎಳೆ' ಪರಾ.

ಎಳೆದಿಂಗಳು 'ಎಳದಿಂಗಳು' ನೋ.

ಎಳೆದು 'ಎಳೆದು' ನೋ.

ಎಳೆದುಂಬಿ 'ಎಳೆದುಂಬಿ' ನೋ.

ಎಳೆದೇರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ತೇರನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ: "ಎಳೆದೇರನೇಸನುಂ . . . ಸ್ವರಹರಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫); ಎಳೆ ದೇರನನೋಡಿಪೆನೆಂದು ಪೂಸರಂ (ಕಬ್ಬಾ. ೧೯೫).

[ಎಳೆ + ತೇರು + -ಆ]

ಎಳೆನಗರ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮಾಧವ ಮುತ್ತರಸರೆಳೆನಗರ್ನಾಡೆಟ್ಟುತ್ತಮಾ ವನ್ಯನಾಡು ಮೂವತ್ತುಂ ಪೊಂಕುನ್ನು ಪನ್ನೆರಡುಮಾಳುತ್ತು[ಮಿ]ರೆ (ಎಕ. X, ಬಾಂಗ್. ೧೩-೨; 890). [ಎಳೆನಗರ್ + ನಾಡು]

ಎಳೆನಗೆ 'ಎಳೆನಗೆ' ನೋ.

ಎಳೆನಡಿಗೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ನಡಿಗೆ: "ಅಸ್ಕಂದಿತಂ - ಎಳೆನಡಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೫).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) ? + ನಡಿಗೆ (< ನಡೆಗೆ)]

ಎಳೆನಡು (ನಾ). ಬಡನಡು; ಸಣ್ಣನಡು: ತುಂಗಕುಚದುತ್ತುಂಗ ಕಬರಿಯ ಸಿಂಗರದಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆಳೆ] ನಡುವಿನಮಳೆ ನರಾಂಗನೆಯರೆಸೆ ದಿರ್ವರಾ ಸ್ಮರಭಟನ ಬಲದಂತೆ (ತೂರಾ. ೫-೨-೭೨).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ನಡು]

ಎಳೆನಾಗ 'ಎಳೆನಾಗ' ನೋ.

ಎಳೆನಾರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಂಗಸು; ತರುಣಿ: ಕರದ ಕರಕುಶಲದಲಿ ಚಲುವನು ಮೆಜಿದಳೆಳೆನಾರ್ (ಬಿಜ್ಜ. ೨೯-೧೦).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ನಾರಿ]

ಎಳೆನಾರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಾರು; ಮೃದುವಾದ ನಾರು (ಕೆ).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ನಾರು (< ನಾರ್)]

ಎಳೆನಿಂಬೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನಿಂಬೆ; ನಿಂಬೆಯ ಹೀಚು.

ಎಳೆನಿಂಬೆಕಾಯಿ = (ಆಲಂ) ಬುದ್ಧಿಪಕ್ಷವಾಗಿಲ್ಲದವನು: ವಯಸ್ಸು ಹದಿನೆಂಟೇ ಅದರೂ 'ಹುಡುಗಬುದ್ಧಿ', 'ಎಳೆನಿಂಬೆಕಾಯಿ' ಎಂದು ಯಾರೂ ರಾಮಕೃಷ್ಣನನ್ನು ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಸವಂ. ೪೫); ಅವರ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳು ಅವರನ್ನು ಕೆಲಸಕ್ಕೆಬಾರದ ಎಳೆನಿಂಬೆ ಕಾಯಿ ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೧೩೨).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ನಿಂಬೆ]

ಎಳೆನೀರ್ 'ಎಳೆನೀರ್' ನೋ.

ಎಳೆನೀರು 'ಎಳೆನೀರ್' ನೋ.

ಎಳೆನೀಲ 'ಎಳೆನೀಲ' ನೋ.

ಎಳೆನೂಲು (ನಾ). ಹಸಿಯ ನೂಲು; ನೂಲಿನ ಎಳೆ (?): ತಳಿರು ಪೊಂಬಾಳೆ ಕೆಂದಾವರೆ ದಂಟುಗಳೆಳೆನೂಲು ಲಲಿತತಮಾಲ ಬೆಳಗಾಯಿ ನೆಯ್ಲು ಹೆಂಗಳ ದಿವ್ಯಾಂಗಲಲಿತ ನಂದನದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವ. ೨೪-೯); ಸೂಜಿಗೂ ಹದನು ಎಳೆನೂಲಿಗೂ ಮಿದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೭-೭).

[ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + ನೂಲು (< ನೂಲ್)]

ಎಳೆನೇಸಣ್ಣ 'ಎಳೆನೇಸಣ್ಣ' ನೋ.

ಎಳೆನೇಸಣ್ಣ 'ಎಳೆನೇಸಣ್ಣ' ನೋ.

ಎಳೆಪಾಕೆ (ನಾ). (ದಾರದ) ಎಳೆಯಂತೆ ಬರುವ ಪಾಕ; ಹದವಾದ ಪಾಕ: ಎಳೆಪಾಕ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಎಳೆ (< ಎಚ್ಚಿ) + ಪಾಕ]

ಎಳೆಪಾಕೆ (ನಾ). ಹೆದಕ್ಕೆ ಬರೆದಿರುವ ಪಾಕ : ಎಳೆಪಾಕೆ ಆಗಿದೆ, ಹೆದಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಪಾಕೆ]

ಎಳೆಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯ; ತಾರುಣ್ಯ : ನಾನು ಗುರುವನ್ನು ಎಳೆಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವೆನು (ಮಣಸ. ೩೩).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಪ್ರಾಯ]

ಎಳೆಬಣ್ಣ (ನಾ). ಎಳಸಾದ ಬಣ್ಣ; ಅತಿ ಗಾಢವಲ್ಲದ ಬಣ್ಣ.

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಬಣ್ಣ]

ಎಳೆಬಲೆ 'ಎಳೆವಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆಬಿಸಿಲು 'ಎಳೆವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಎಳೆಬಿಳುಪು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿಳುಪು; ನಸುಬಿಳುಪು : ಭೂಸರ : -ಎಳೆಬಿಳುಪು ಅಂದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಶುಭ್ರವಾದದ್ದು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಬಿಳುಪು]

ಎಳೆಮನೆ 'ಎಳೆಮನೆ' ನೋ.

ಎಳೆಮರಿ 'ಎಳೆವಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಎಳೆಮಾವು 'ಎಳೆಮಾವು' ನೋ.

ಎಳೆಮಿಂಚು 'ಎಳೆಮಿಂಚು' ನೋ.

ಎಳೆಮಾನು 'ಎಳೆಮಾನು' ನೋ.

ಎಳೆಮಾಸೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಾಸೆ; ಚಿಗುರು ಮಾಸೆ; ಮೊಗ ಮಾಸೆ : ಹುಬ್ಬಿನಂತೆವಳೆಮಾಸೆ ಹುಬ್ಬುಮಾಸೆಯ ನೋಡಿ ನಲಿನ (ಭರತ. ೧-೪೦); ಮೊಳೆದೋಡುತಾ ಪುಟ್ಟುಹೆಳೆಮಾಸೆ (ಕಂನವ. ೯-೧೧೫); ರಾವಣನ ಎಳೆಮಾಸೆ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೩೨).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಮಾಸೆ]

ಎಳೆಮುತ್ತು 'ಎಳೆಮುತ್ತು' ನೋ.

ಎಳೆಮುದ್ದು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವರ ಮುದ್ದು; ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದು : ಸುಳಿದಾಡಿ ಕಳಾಳಾಪದಿನೆಳೆಮುದ್ದಂ ತೋಟ. ಮೊಲೆಯನುಣ್ಣಾತ್ಮಜರನೆ ಗಿಳಿಗಳ ಪಿಂಡುಗಳುಂಧುವು ಕಳವೆಯ ಪಾಲ್ದಿನೆಯ (ಬಾಧಪ. ೪-೬೯).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಮುದ್ದು]

ಎಳೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮುಳ್ಳು : ನೂಕಿದವು ಶರಣಾಲ ಹನುಮನ ಸೋಕಿನಲಿ ಮದಗಜವನೆಳೆಮುಳ್ಳುಕುವವೊಲಂಜನೆಯ ಸುತನಂಜುವನೆ ಶರಹತಿಗೆ (ತೊರಣಾ. ೫-೬-೨೨).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳು)]

ಎಳೆಮೇವು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮೇವು; ಚಿಗುರು ಮೇವು; ಹಸಿಮೇವು : ಓತು ಗೋವಳೆಮೇವ ಬಿಟ್ಟುಣತಟಗ ಬಾಯ್ವಾತು ಮೇವುದ ಕಂಡೆನೆನಲು (ಭರತ. ೬೧-೬೫). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಮೇವು (< ಮೇವು)]

ಎಳೆಮೊಗರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮೊಗರು.

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಮೊಗರು (< ಮೊಗರು)]

ಎಳೆಯ 'ಎಳೆದು' ನೋ.

ಎಳೆಯಂಚೆ 'ಎಳೆಂಚೆ' ನೋ.

ಎಳೆಯಕೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅಲ್ಲಿ ತಂಕಳೆಳೆಯ ಕೆಣ್ಣೆಯ ಬಿಳಿಯ ಕೆಣ್ಣು (ಸಾಹಿ. XX, ೧೪-೬೪ ; ೨೮೦).

[ಎಳೆಯ ? + ಕೆಣ್ಣೆ]

ಎಳೆಯಸುಗೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷ : ಪೊಸವಾಳೆಯ ಸುಳೆ ಕಮ್ಮಿದುವಾದೆಲರೆಯಸುಗೆಯ ತಳೆರೆಲೆ ಬಿಟ್ಟುಳ . . . ಬಾವನ್ನ ದಿ ನಾಳೆಯರೆಳೆ ಕರಂ ಸತ್ಕರಿಸಲು (ಜಯಕಾ. ೪-೪೦).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಅಸುಗೆ]

ಎಳೆಯಿಸು 'ಎಳೆಯಿಸು' ನೋ.

ಎಳೆಯೊಡೆಯ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ; ರಾಜ : ಎಟಗು ಪಿರಿಯವರ್ಗೊಡೆಯೊಡೆಯಾ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩೧).

[ಎಳೆ + ಒಡೆಯ]

ಎಳೆರಂಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ವಿಧವೆ; ಬಾಲವಿಧವೆ : ಇರೆ ರವಿ ಯೇಟಿಟಿಂಚ್ ಬಿಸುಡುಗಾರ್ತಿಯನಿಕ್ಕುಮಿಳಾತನೂಜನಲ್ಲಿರೆಯೆಳೆರಂಡೆ [ಪಾಶಾಂ. ಮೊಳೆಗಾ ರಂಡೆ]ಯಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨೨-೧೩).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ರಂಡೆ]

ಎಳೆಲತೆ 'ಎಳೆಲತೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಗಲು 'ಎಳೆವಗಲು' ನೋ.

ಎಳೆವಯಸ್ಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು; ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸು : ಅಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯರು ಎಳೆವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ತಮ್ಮ ಕಾಮಾರ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದು (ಮಣಸ. ೩೧).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ವಯಸ್ಸು]

ಎಳೆವರೆಯ 'ಎಳೆವರೆಯ' ನೋ.

ಎಳೆವಲ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹೆಲ್ಲು : ಮೊಳೆವ ಮುಕ್ತಿನ ಪೊಳೆವೆಪಲ್ಲ ಕಿಜುನೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೩೪). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ವಲ್]

ಎಳೆವಲೆ, ಎಳೆಬಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯುವ ಬಲೆ : ಎರಳೆವಲೆ ಹಂದಿವಲೆ ಹೊಯಿವಲೆ ಹರಹುವಲೆಗಳೆವಲೆ ಹುಡುಕೆವಲೆ (ಸಾಲ್ವ ಭಾ. ೫-೧೯).

ಎಳೆಬಲೆ : ಎಳೆಯುವ ಬಲೆ; ಎಳೆಬಲೆ (Drag-net. ಇಂಕನ).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಬಲೆ]

ಎಳೆವಸಲೆ 'ಎಳೆವಸಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆವಸಿಟ್ಟು 'ಎಳೆವಸಿಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಳೆವಳ್ಳಿ 'ಎಳೆವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ 'ಎಳೆವಳ್ಳಿಮೆಯ' ನೋ.

ಎಳೆವಣ್ಣಿ 'ಎಳೆವಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಾತು (ನಾ). ೧. ಎಳೆತನದಲ್ಲಿಯ ಮಾತು. ೨. ಸರಳವಾದ ಮಾತು : ಎಲ್ಲರುಮಾತುಂಕೆಳೆ [ಪಾಶಾಂ. ೪]ವಾತುಗಳಿಂದ ಸೊಲ್ಲಿಸು ವೆನು ಸೊಗಸುವೊಲು (ಹದಿಬ. ೧-೪೯).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ಮಾತು]

ಎಳೆವಾರ 'ಎಳೆವಾರ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಳ್ಳಿ 'ಎಳೆವಾಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಳ್ಳಿ 'ಎಳೆವಾಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಾಣಿ 'ಎಳೆವಾಣಿ' ನೋ.

ಎಳೆವಿದಿರ್ 'ಎಳೆವಿದಿರ್' ನೋ.

ಎಳೆವಿಸಿಲ್ 'ಎಳೆವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಎಳೆವೀಲಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ನವಿಲುಗರಿ : ವಿಳಸಿತ ಮಧುಕರನಿಕರ ಎಳೆ ಸಿದುಡೆಳೆವೀಲಿ [ಪಾಶಾಂ. ನೀಲಿ]ಯ ನಿಡುಡೊಂಗಲನೆಳೆಳಿಕ್ಕಿದಂಪಾನೆಗಳ (ಕುರಾಪಾಂ. ೧೧-೩೦). [ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ವೀಲಿ]

ಎಳೆವುಲ್ 'ಎಳೆವುಲ್' ನೋ.

ಎಳೆವುಳ್ಳಿ 'ಎಳೆವುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಎಳೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೆರಳು : ಪಂಬರಿಸುತ ಪಾಲ್ಕೊಲೆವೆಡುತೆಳೆ ವೆಟ್ಟು ಚುಂಬಿಸುತವೆ ಮೊಗನೋಡಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೩೫).

[ಎಳೆ (< ಎಳೆದು) + ವೆಟ್ಟು]

ಎಳೆವೆಣ್ಣೆ 'ಎಳೆವೆಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಎಳೆವೆಣ್ಣು 'ಎಳೆವೆಣ್ಣು' ನೋ.

ಎಳೆವೆಣ್ಣಿ 'ಎಳೆವೆಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಎಳೆನೇಡಿತಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬೇಡಿತಿ, — ಪುಳಿಂದಿ: ತರವಿದಿದೀಸುವೆಳೆ
ವೇಡಿತಿ ಯ ಗುರುತರ ನಿತಂಬಬಿಂಬಮಂ ಮುಳುಂಗಿ ತೋರ್ಪ ಕರಣೆಯ
ಶಿರಂಗಿತ್ತು ತುಡುಂಕುತೊಡರ್ಚಿ ತದಿಯೊಳ್ಳಂದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೪ ವ).

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದು) + ಬೇಡಿತಿ]

ಎಳೆಸಸಿ 'ಎಳಸಸಿ' ನೋ.

ಎಳೆಸಸಿಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಸಸಿಲೆ, — ಮೀನು: ಸಳನೀರಿನ ಕುಳ್ಳಿ
ಯೊಳೊಂದೇ ಭಲ್ಲೆಯೊಳೆಳೆಸಸಿಲೆಯನಿಕ್ಕದಿಗೈಯ್ತೆ (ಹೆ ಬೈ ರ. ೧-೧೩).

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದು) + ಸಸಿಲೆ (< ಸಸಿಲಾ)]

ಎಳೆಸು 'ಎಳೆಸು' ನೋ.

ಎಳೆಹಗಲು 'ಎಳವಗಲು' ನೋ.

ಎಳೆಹದ (ನಾ). ಹದಕ್ಕೆ ಬರದಿರುವ ಪಾಕ.

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದು) + ಹದ (< ಪದ)]

ಎಳೆಹದಿರು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ.

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದು) + ಹದಿರು (< ಹದಿರು)]

ಎಳೆಹಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿಗಳು ಕೆಮ್ಮಣ್ಣನ್ನು
(ಹುತ್ತದಂತೆ) ಗುಡ್ಡೆಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿ ಸೊಂಟಕ್ಕೂ ಕೈಗೂ ದಾರ
ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಬ್ಬ (*). ೨. ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಅಷ್ಟಮಿ.

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳ್ಳು) + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ವ)]

ಎಳೆಹರಿಯ 'ಎಳವರೆಯ' ನೋ.

ಎಳೆಹೀಚು (ನಾ). = ಎಳೆಹದಿರು (*).

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳದು) + ಹೀಚು (< ಹೀಚು)]

ಎಳೆಹುಲ್ಲು 'ಎಳವುಲ್' ನೋ.

ಎಳೆಹುಲ್ಲೆ 'ಎಳವುಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಎಳೆಹೂಟಿ 'ಎಳೆಹೂಟಿ' ನೋ.

ಎಳೆಹೂಟಿ, ಎಳೆಹೂಟಿ, ಎಳೆಹೂಟಿ, ಎಳೆಹೂಟಿ, ಎಳೆಹೂಟಿ (ನಾ).

ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹಲಬೇ: ಮೊಳೆಯಿಟ್ಟರಾಗಿ
ಕರುಣಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿನಲ್ಲದಿರದೆ ಕೆಡಹಿ ಮೂಗನರಿದೆಳೆಹೂಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಹೆಚ್ಚು
ವೆಳಸುವೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಯಲೊಳೆನಲು (ಹಜಕಾ. ೮-೧೩); ಹುರಿದ ಮರಳನೆ
ಚಿಲ್ಲುತ ಗಾಳಿಯೊಳುಯೆಳೆಹೂಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಯಿಂದದೊಳು ಘೋಳಿಸು
ತೆಳೆನ ಯಮದೂತರಂ ಮುಠೊಡೊತ್ತಿ (ಗುಣಪ. ೨-೪); ಹರಳ ಮಧುವರ
ಸಯ್ಯನವರನು ನಿಲ್ಲದೆಳೆಹೂಟಿಯನು ಕಟ್ಟಿಸನಲ್ಲಿ ಫಾಲ್ಗುಣದಿ (ತರಲೀ.
೪೫೧-೪); ಬಸವೇಶ ಕೂಡಲಸಂಗನೋಳ್ಳೆರದ ಶರಧಿಯೆಳೆಹೂಟಿ ಕಟ್ಟಿ
ಸಲಯಾ ಶರಣರಂ ಹರಪುರಿಗೆ ಪೋದರಣುಗಾ (ಚೋರಬ. ೧೦ ಸೂಚನೆ).

ಎಳೆಹೂಟಿ: ನಿರುತದಿಂದವರನೆಳೆಹೂಟಿಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಾ ಗಿರಿಯ ಸುತ್ತಂ
ಯೆಳಸೆ (ಪಾಸೋಪ. ೫-೧೮). ಎಳೆಹೂಟಿ: ಇನಿತು ನೀರಂ ತೋಪಾರೇ
ಧಕ್ಕನೆ ಇದಕೆ ಆರಾದೊಡೇ ನಿಮ್ಮಿಬರಂ ಪಟ್ಟಣದ ಸುತ್ತೆಳೆಹೂಟಿ ಹೂಡಿ
ಸುವೆ (ಬ ಸ ಪು. ೫೭-೮೦); ಹಳ್ಳಯ್ಯ ಮಧುವಯ್ಯ ಗಳನೆಳೆಹೂಟಿಯಂ
ಕಟ್ಟಿಸೆ (ಚಿಬು. ೬೨-೨೦); ಗಡಿಯೆಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹೊರಗಣ್ಣೆ ಎಳೆಹೂಟಿ
ಹೊಡಿಸಿ ತೊಲಗಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಮಂತ್ರ. ೧೩೩-೧೦). ಎಳೆಹೂಟಿ: ಎಳ
ಹೂಟಿಗವರ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಎಳಸಿದುದಿಲ್ಲವೆ ನಿನ್ನನು (ಬ ಜ್ಞ ರಾ.
೬-೪೨). ಎಳೆಹೂಟಿ: ಕೈಲದಕ್ಷಣ ಲಸತ್ತಿ ಪುರಾಂತಕಸ್ಥಲದೊಳಾ
ಲಸದೊಳೆನ ಕೊಂದಂತ್ಯ ಜರನೆಳೆಹೂಟಿಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಲಲು (ವೀಕ್ಷಿಪ.
೮-೭-೩೨); ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಮಡ್ಗ ಪಿಣಾಕ ಹಲಗೆ ಬಾಣ ಜಡಿನ ಕಾಸೆಯು
ಝಲ್ಲಿ ಎಳೆಹೂಟಿ ನುಡಿನ ಮದ್ದಳೆ ಮಲಹರದೊಂಬ ವಾಡ್ಯದಿಂದ ನಡೆವನ್ನೆ
ವೀರ ಶಿವಪುರಿಗಾಗಿ (ತರಲೀ. ೯೭-೧೦).

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳ್ಳು) + ಹೂಟಿ (< ಪೂಟಿ)]

ಎಳ್ಳೆಳೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳುಯುದ್ಧ; ಯುದ್ಧ ರಂಗ (?): ಎಳ್ಳೆಳೆಡೊಳು
ನಿಮ್ಮ ಬಲವಾರಾಸಿಯ ಳ್ಳಾಡುವೆನು ತೋಳಬಲದಿ ನಿಳ್ಳರಿಸುವುದೇನು
ನಿನ್ನೆನಲವೊ ದೂತ ನೋಳ್ಳಮ್ಮ ಸಮರಭೂಮಿಯೊಳು (ವರ್ಧಕ. ೬-೬೮).

[ಎಳ್ಳೆ (< ಎಳ್ಳು) + ಕಳ್ಳೆ ?]

ಎಳ್ಳೆರಿಸು 'ಎಳ್ಳುರಿಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆರು 'ಎಳ್ಳುರು' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆಱುಕೆ 'ಎಳ್ಳುಱುಕೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆಱುಸು 'ಎಳ್ಳುಱುಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆಱು 'ಎಳ್ಳುಱು' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆರ್ 'ಎಳ್ಳುರ್' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆರ 'ಎಳ್ಳುರ' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆರು 'ಎಳ್ಳುರು' ನೋ.

ಎಳ್ಳಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತಣ್ಣೆಯದ ಎಳ್ಳಿಯಮ್ಮನ
ಮಗಂ ಮಾದಯ್ಯ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೫೫-೩; 1054).

[ಎಳ್ಳಿ + ಅಮ್ಮ]

ಎಳ್ಳು 'ಎಳ್ಳು' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆದಿಂಬರ್ 'ಎಳ್ಳುತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಳ್ಳೆಟ್ಟು 'ಎಳ್ಳುಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆಸು 'ಎಳ್ಳುಸು' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆಡಿಯರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು: ಸಾಕ್ಷಿ ಕೂಡ ಲೂ ರಾ
ಪೊಜ್ಜುಲರು ಎಳ್ಳೆಡಿಯರು ಬದಿರಿಯರುಮ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೧೬,
೧೩-೯; 726).

[?]

ಎಳ್ಳೆಗಸೆ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಅತಸೀ, ಉಮಾ,
ಪ್ಲಮಾ - ಈ ೩ ಎಳ್ಳೆಗಸೆ" (ಹಲಾಯ. ೯೫-೯೨೮); "ಉಮೆಯನ
ಲೆಳ್ಳೆಗಸೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೫); ಎಳ್ಳೆಗಸೆ ಖಂ ೨ಕ್ಕೆ ... ಎಳ್ಳೆಗಸೆ ಖಂ
೫೦೦ಕ್ಕೆ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧೭). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್ಳೆ) + ಅಗಸೆ]

ಎಳ್ಳೆನಿತು (ಅ). ಎಳ್ಳೆನಷ್ಟು; ತೀರಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು: ನಿನ್ನೊಳೆಳ್ಳೆನಿತುಂ
ದೋಷಮನುಂಟುಮಾಡದಿರೆಯುಂ ಕಟ್ಟಂತೆ ಸಂದಪ್ಪುದೊಂದನೆ ಕೇಳ್ತು
(ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೩); ಸಂಪದದೊಳೆಳ್ಳೆನಿತುಂ ಕುಡೆ ಕುಬೇರನಾದಂ (ಬಸರ.
೮-೧೩೪); ಒಡಲಮೇಲೆಳ್ಳೆನಿತು ಮೋಹನ ಹಿಡಿಯದಿವರಾಕಿದರು
(ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೨೮); ಜಾಣಸೇಕರ ನಿನ್ನೆಡೆಯೊಳೆಳ್ಳೆನಿತುಂ
ಯವಿದಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆನಾದೊಡೆ (ಕಂನವ. ೬-೧೬೮);
ನಾನಿಟ್ಟ ಶಾಸನವ ಎಳ್ಳೆನಿತು ಲಂಘಿಸವು (ಕವಿಸೋ. ೨೦).

[ಎಳ್ಳೆ + ಅನಿತು (< ಅನಿತು)]

ಎಳ್ಳೆಮಾಸೆ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಶಿರ ಮಾಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ.

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್ಳೆ) + ಅಮಾಸೆ (< ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ)]

ಎಳ್ಳೆಷ್ಟು (ಅ). = ಎಳ್ಳೆನಿತು: ಎಳ್ಳೆಷ್ಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ಯಮನಾಳು ನರಕಕ್ಕೆ
ಎಳೆದೊಯ್ಯರೆಟ್ಟುಕೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೦-೨); ಇದರಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳೆಷ್ಟು
ಸಂಶಯವಿರಬಾರದು (ಪಿಶಾಪ. ೯). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್ಳೆ) + ಅಷ್ಟು]

ಎಳ್ಳೆದಿಕೆ 'ಎಳ್ಳೆದಿಕೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಳೆದು 'ಎಳ್ಳೆದು' ನೋ.

ಎಳ್ಳು 'ಎಳ್ಳು' ನೋ.

ಎಳ್ಳುಂಡೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಂಡೆ; ಚಿಗುಳಿಉಂಡೆ:
ರಿಸಿಯರೆಂ ನಂದಿಮಿತ್ರಂ ಕಂಡು ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ನಿಜುಸಿ ಎಳ್ಳುಂಡೆಯನಿಕ್ಕಿ
ದೊಡೆ (ವಕ್ತಾರಾ. ೧೫೭-೨); ಎಳ್ಳುಂಡೆ ಜೇನುಕುಪ್ಪ ಗಣನಾಯ್ಕ ನಮಗೆ
ನಿಜ್ಞಾನ ಕಲಿಸಯ್ಯ ಗಣನಾಯ್ಕ (ಇಗೀತ. ೧). [ಎಳ್ಳೆ + ಉಂಡೆ]

ಎಳ್ಳುಚಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಚಟ್ಟಿ : ರಾಗಿರೊಟ್ಟಿಗೆ ಎಳ್ಳುಚಟ್ಟಿ ಬಲುರುಚಿ (ರೂಢಿ). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಚಟ್ಟಿ]

ಎಳ್ಳುಚಿಗಲಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ಬೆಲ್ಲ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ. [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಚಿಗಲಿ (< ಚಿಗುಳಿ)]

ಎಳ್ಳುನೀರು (ನಾ). ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವಾಗ ಬಿಡುವ ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ನೀರು; ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವಿಕೆ.

ಎಳ್ಳುನೀರುಬಿಡು = ೧. ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಬಿಡು; ತರ್ಪಣ ಕೊಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಆಸೆಬಿಡು : "ಈ ಹಾಳು ಸರ್ಕಾರೇ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲಿ?" ಎಂದು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಣ. ೨). [ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ 'ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ' ನೋ.

ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ, ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಳ್ಳು ನೀರು ಬಿಡು.

೨. (ಆಲಂ) ಆಸೆಬಿಡು ತೋರಿ : ಪಾರ್ವರೇಬಿಡು "ಗೃಹಿಣೀ ಗೃಹ ಮುಚ್ಚತೇ" ಎಂಬುದು ಗರತಿಯಲ್ಲದೆ ಗೃಹಮಲ್ಲಿತೆಂದು ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೆಳ್ಳುನೀರೆರೆ (ಆರ್ಥನೇ. ೫-೩ ವ). ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ: ೨. ಅವರ ಸುಖ ಸಂತೋಷಗಳಿಗೆ ಎಳ್ಳುನೀರೆರೆ (ಪುನರು. ೧೮೦).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ನೀರ್ + ಎಣ್ಣೆ]

ಎಳ್ಳುರೇವಡಿ (ನಾ). = ಎಳ್ಳುಚಿಗಲಿ (ಕ).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ರೇವಡಿ]

ಎಳ್ಳೆಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಭಾವಿಸು : ಪಲರ್ ಮುನಿಯ ಫಲವಿಲ್ಲ ದುವ ಸೊಲ್ವನೆಲ್ಲರುಮೆಳ್ಳೆಣೆಸಡುಗುಂ (ಕುಜಾ. ೧-೨೦-೧).

[ಎಳ್ಳು + ಎಣೆಸು]

ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ : ತಪ್ಪದೆ ಅಭ್ಯಂಗದ ಯೆಳೆ [ಳ್ಳೆ]ಂಥ ಅಂಬಲದ (ಬೊಂಕಾ. ೧೯೯೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩-೩೨ ; 1475); ಎಲೆ ೫೦ ಎಳ್ಳೆಂಥ ತೇವರವೊಡೆಯಕ ರಂಗ ಪೂಜೆಗೆ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗ. ೪೦-೧೮ ; 1552); ತೈಲಂ - ಕುಂದುರುಷ್ಕ, ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ಓಷಧಿ. ೭೨).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಎಣ್ಣೆ]

ಎಳ್ಳೆಸು (ಅ). ಎಳ್ಳಿನಷ್ಟು; ತೀರಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು : ಘಾಸಿಯಾದನು ಪವನಸುತನೇಳ್ಳೆಸು ಮಿಡುಕಡು ಬಾಲ ಉರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸ ಲಹರಿಯಲಡಿ ಗಡಿಗೆ (ಕುವಾ. ೧೦-೧೮); ದನುಜರಿವರೆಳ್ಳೆಸು ಮಿಡುಕಡ ತೆರದೊಳ ಸುವನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವನು (ರಾಮಾಸಂ. ೩-೧-೩೪).

[ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್) + ಐಸು (< ಆಯ್ಸು)]

ಎಣಕೆ, ಎರಕೆ, ಎರಕ್ಕೆ, ಎಣಕೆ, ರೆಂಕೆ, ರೆಕ್ಕೆ, ಟೆಂಕೆ, ಟೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಾರಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಕ್ಕ; ಭದ :

"ತನೂರುಹಂ . . . ವಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿ : - ಈ ಫ ಎಣ(ಂ)ಕೆ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೪೦-೮೬); "ಎಣಕೆಯೆಂದು ಪಕ್ಕಮೆಂದು ಪಕ್ಷ" (ಕಶಸಾ. ೩-೧೦೧);

ಬಲರಿಪು ತನ್ನದೊಂದು ಬಲಗರ್ವದಗುರ್ವನೊಳೆಮ್ಮೆಂಕೆಯಂ ಕುಲಿಶ

ದಿನೊರ್ಮೆ-ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೪ ಶೂದ್ರಕ); ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಂಕೆ

ಯೆಂದುದಿದರ್ ಪನಿಗಳೆಂ ನಾಂದು (ಕಾದಂಪು. ೧೧೬); ಇಜುಂಪೆಗೆಂಕೆ

ಮೂದಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೯-೨೧೧); ಬಾಲವಿವಂಗಳೆಂಕೆಯೊಳಿ

ಜುಂಕಿಕೊಂದು ಪಾಜಲನುವಾಗಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ವ); ಎಣಕೆಗಳ

ಜಪಜಪ ಕುಜಾಪು ತಾನ್ ಸ್ವಪ್ನಮಾರ್ಗದತ್ತು (ಅಂತಿಗೊ. ೪೫-೯೨೭).

ಎರಂಕೆ: ೧. "ಎರಂಕೆಯೆನಲ್ . . . ರೆಕ್ಕೆ" (ಕಶರ. ೯೬); ನಂದಿರು

ಕುಲುಂಕದಿರೆಂಕೆಗಳ (ಗಿವಂ. ೧-೧). ಎರಕ್ಕೆ: "ಎರಕ್ಕೆ (=ಎರಂಕೆ)-

ರೆಕ್ಕೆ, ಪಕ್ಕ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೫). ಎಣಕೆ: ೧. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ನಾಡೆಜಿಗಳಂ

ದಿದರೆ ಕೆಡಲು ತುಂತುಜುಂ ಮಂಜು ಮಸಗೆ (ಕಾದಂಪು. ೨೧೬);

ತುಂತುಜುಂದೆಜಿ ನಾಂದಾಂದೊಳಿತಾಶೋಕಮಂಜರಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿ ಪ. ೨-೩೬); ಹುಲಿಗೆ ಧೈರ್ಯವನೇಜಿಗಳನಹಿಗಳಿಗೆ ಖಳರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು (ಕುವಾ. ೯. ೬-೭). ರೆಂಕೆ: ನಿಮ್ಮ ನೆನೆದೊಡಮೆನ್ನ ಗಾನದ ಹಕ್ಕಿ ರೆಂಕೆಯಂ ಮುದುರಿ, ಕಣ್ಣೆವೆ ಮುಟ್ಟಿ, ಕಾವು ಕೂರುವುದಳಲ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ (ಭಾವಗೀ. ೬೬). ರೆಕ್ಕೆ: ಕಾಲಿಗೆ ರೆಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವಂತೆ ಹೋಗು ತ್ರಿದ್ವ (ಬಾಣ. ೨೦); ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಂಡು ಆಕಾಶದಿಂದಿಳಿದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೭೪). ಟೆಂಕೆ: ನವಿಲ ಜೆಂಕೆಗಳ ಪಿಡಿದು ಕಿಳಲೀರ್ವರುಂ (ವೀಶ್ಯಪ. ೨-೬-೧). ಟೆಕ್ಕೆ: ೧. ಖೇಚರರಾಜ ಜೆಕ್ಕೆಯನಳುರ್ಕೆಯ ನೆನ್ನೊಡನಾರುಮೆಯ್ತೆ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೨೦); ಜೆಕ್ಕೆಯ ಕೊಡಹಿ ಹಾರಿತು (ನಳಪ. ೨-೨೧); ಜೆಕ್ಕೆವಂತಂ ಗರುಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೨ ಪ್ರಯೋ.). ೨. ತೋಳು; ರಟ್ಟೆ (ದಕ. ಪ್ರಾದೇ.).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಜಕ್ಕಿ, ಇಜಕು, ಇಜಕರ್, ಇಜಕ್ಕು; ಮಲ. ಇಜಕು, ಚಿಜಕು; ಕೊಡ. ರೆಕ್ಕೆ; ತುಳು. ಎಡಿಂಕೆ, ರೆಂಕೆ; ತೆಲು. ಎಜಕ, ಜೆಕ್ಕೆ, ರೆಕ್ಕೆ; ಕೋಲಾ. ರೆಡಪ, ರೆಪ್ಪಾ; ನಾಯ್ಕಿ. ರೆಕ್ಕೆ, ರೆಪ್ಪ; ಪರ್ಜಿ. ರೆಕ್ಕೆ]

ಎಣಕೆವನಿ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯಿಂದ ಉದುರಿದ ಹನಿ, — ತುಂತುರು: ಪಾಜುವ ಹಂಸಂಗಳೆಸೆವೆಂಕೆವನಿ (ಎಣ. XIII. ೩೩೧-೩೦ ; 929).

[ಎಣಕೆ + ವನಿ]

ಎಣಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹಿಡಿ : ಪಾಜುವ ಪಕ್ಕಿ ಗಳೆಂಕೆ[ವಿಡಿವದಿರ್ವ] ತಂಪನೇವ - ತುಂತುರ್ವನಿಯ ತುಜುಗಲುಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೫೨೬). [ಎಣಕೆ + ವಿಡಿ]

ಎಣಿಗುಹ 'ಎಣಿಗುಹ' ನೋ.

ಎಣಕ್ಕೆ, ಎರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರೇಮ; ಅನುರಾಗ : "ಎಣಕದಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯವೆಂದೆಂಬಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮೃಗಕಾ. ೧೪೪-೨೪); "ತಕ್ಕು, ಅಟ್ಟು . . . ಎಣಕಂ, ಓಪು - ಈ ಲ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೯೦); ದರಹಸಿತಮುಮಜಾಯ ಪೇಟ್ಟುಮೇಜಕಮನೆರ್ದೆಯೊಳ್ (ಕವಿ. ೩-೧೨೦); ದಿನಕರನುಮಿದ್ರನುಂ ನಿಜತನಯರ ದೆಸೆಗೆರ್ದೇಜ ಕದಿಂ ಗೆಲವಿನ ಮಾತನೆ ನುಡಿಯ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೧೪೨); ಪಾಂಡವರೇಜಕ ನಿಮ್ಮೊಳು ಹಿಂದು (ಕುವಾ. ೧-೩೬); ಶ್ರೀರಘುಪ್ರವರಂ ಕಾಂತೆವರಸು ಕಟ್ಟಿಜಕದ ಸಲ್ಲಾಪದಿಂ ಬೈಗಿನೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೧-೨೦). ಎರಕ್ಕೆ: ಮರುಗುವ ಮರಿಗಾಗಿ ಎರಕವನೇರಿಯದ ಮರುಕವು ಮರುಕವೆ ರಾಮ ರಾಮಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮೨-೩); ಒಂದು ಜತೆ ನಾಯಿಗಳಿದ್ದವು . . . ಎಷ್ಟು ಎರಕವಿತ್ತು (ಬಾಲ್ಮೀ. ೧೨).

ಎಣಕದವ = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ನಲ್ಲ; ಇನಿಯ : ಆರಸ ತಾನೇ ಹರಿಹರದು ತನ್ನೆಜಕದವರನು ಬಿಡದೆ ಸಲಹುವ ಕರುಣವೆಂತುಟೊ ರಾಯ ಗದುಗಿನ ವೀರನರಯಣನ (ಕುವಾ. ೧೫-೩೧). [?]

ಎಣಕ್ಕೆ (ನಾ). ಬಾಗುವುದು; ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು. 'ತಲೆಯೆಜಕ' ಪರಾ. [ಎಣಿಗು + -ಕ್ಕೆ]

ಎಣಿಕೆಂಬೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತವಾಗು; "ಎಣಿಕೆಂಬೆಟ್ಟು = ಎರಕ ಹೊಯ್ದು" (ಪಂಪಾ. ಕೋಶ): ಪೃಥೆಯುಂ ಮದೀಯ ಸುತರೊಳ್ ವೈಕರ್ತನಂ ನನ್ನಿಯಂ ನಿಜಸಲ್ಲಾಕುಮಮೋಘಮೆಂದು ಮನದೊಳ್ ನಂದಿರ್ವಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ಪೆಂಪೆಜಕೆಂಬೆತ್ತಿರೆ ಕಾವನೆನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡ ಕಟ್ಟಾಯಮಂ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೧೯೮). [ಎಣಕ್ಕೆ + ಪೆಟ್ಟು]

ಎಣಿಕೆಲು (ನಾ). ಸುರಿತ; ಜಲಪಾತ; ನೀರ್ ಬೀಳು : ದೊಡ್ಡಗುಡ್ಡೆಯ ನೀರ ಎಣಿಕಲಿಂದ ಪಡುವಲು (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೦, ೨೮-೧೭ ; 1509).

[< ಎಣಿಗು + -ಕೆಲು (< -ಕಲ್)]

ಎಲಕು (ನಾ). ನಾಳ; ಬೊಳ್ಳುಕಾಂಡ; "ದೊನ್ನೆ; ಜೀರ್ಕೊಳವೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೈರವಡಿಕಿನೊಳು ಲಸತ್ಪರವದ ಮಕರಂದಮಂ ತೀವಿ (ಸಂದಿಮಾ. ೬-೩೨). [? / ತಮಿ. ಇಲಕು = ಗರಿಯ ಕಾಂಡ]

ಎಲಕುಮತಿ (ನಾ). ಆಮದಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಆಯಾತ ತೆರಿಗೆ: ಕಪ್ಪಲಿಜೋಗು. ಸಂಬಾ ನು ಮುಂತಾದ ಊರುಮೇಗಳ ಯತ್ತುಮತಿ ಎಲಕುಮತಿ ಸಹ ಪಡನಾಡ ಸುಂಕ (ಸೌ. ಇ. ಇ. IX-ii, ೫೫೧-೩; 1532). 'ಎತ್ತುಮತಿ' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಇಲಕುಮತಿ]

ಎಲಕೆ 'ಎಲಂಕೆ' ನೋ.

ಎಲಕೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳ ಪರ್ವತ: ಗುಜವಂ ಪಕ್ಕಂ ನಿಜಕರ ಮೆಲಟ್ಟು ಪರ್ವಾವು ಕೋಡೆ ಕೋಡುಂಗಲ್ ಮತ್ತಿಟುವ ಮದಮರ್ವಿಯೆನೆ ಕಣ್ಣಿಲಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದುದೆಲಕೆವೆಟ್ಟುನೆ ಕರಿಗಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೮೨). [ಎಲಕೆ (< ಎಲಂಕೆ) + ವೆಟ್ಟು]

ಎಲಗ್ಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕು[ಮಾ]ರ ಎಲಗನುಂ (ಎ. ಇ. IX, ೨೧-೧೦; 800); ಕಾಮಶ್ರೀ ಎಲಗರ್ (ಎ. ಇ. VII, ೨ವಮೊ. ೪-೪೪; 1177); ಮಜಿದುಂ ಪರಸತಿಯರ್ಗಟ್ಟುಲೋಳಚ್ಚುತನಲ್ಲದನ್ನೆ ದೈವಕ್ಕಾರ್ಪಂ ಮಜಿಯಪ ನಿಜಧನಲೋಳಕ್ಕುಲಗನೇಗನೇಗನೇಗನೈನೆ ನೆಗಟ್ಟುಂ (ಎ. ಇ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೪೦-೨೨; 1198); ಎಲಗನ್ನಪತಿ ಯಾತ್ನೋದ್ಧವಂ ಬಿಟ್ಟದೇವಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೧೪). [?]

ಎಲಗ್ಗಿ (ನಾ). ಮರುಕೆ; ದಡ್ಡ; ಎಗ್ಗ: ಎಲಗ ಹೋಗೇನೆಂದೊಡೆಯ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನೆಲೆ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರವಯವನಚಲ (ಮನೋವಿ. ೫-೧೮). [ಎಲಗ್ಗು + -ಅ]

ಎಲಗಲ (ನಾ). ನೋಣ (?): ಎಲಗಲನಾ ಪೇರಿದೊಡಮೆಲಗುಗು ಮಜಿಯಲ್ಮೆ ಮೇಲೆ ಮತ್ತಿಲಗದು ಸಂದಜಿಕೆಯ ಕರ್ಪರಮಿದೊಡ ಮಜಿವಿಲ್ಲದ ಜಡರುಮದಜ ಸಮನಾಗಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೭).

[?]

ಎಲಗಲಿಭಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ತೋಜಹರ ಕುಳಕ್ಕೆ ತಿಳಕಂ ಬಜಿಸಿಡಿಲಿರಾಂವ್ವ ವೈರಿಗಂ ಕೊಪ್ಪ ಜನಕ್ಕೆಲಗಲಿ ಭಂಡಿಯೆ ನಿಪ್ಪಂ ಕಜಿಮಜಿಯಲ್ಲದೊಳ್ಳಂದ ಕಾವಗವುಂಡಂ (ಕ. ಇ. I, ೨೪-೧೫; 1148). [?]

ಎಲಗಾರಿ 'ಎಲಿಗಾರಿ' ನೋ.

ಎಲಗಿಸು, ಎರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಾಗಿಲು: ಕೀಟ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಬಾಳಂ ನಿರ್ನಿರ ಮೂಟೆ ಚಲದಿನೆಲಗಿಸಲಿರೆ ಭರತಂಗಿಲಗುವೆಲಕಮಂಜಮೆಯಲ್ಮೇ (ಅದಿಪ. ೧೪-೭೫); ಅರರಾಜ ಮಧುಕರ ಕದಂಬಮಂ ನಿಜ ಪದಾಂಬುಜ ಕೈಲಗಿಸುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೧-೧೩); ಮುಂಕೊಂಡ ಮಹಾವ್ರತಮಂ ಪಟುಪಡಿಸದ ತೀವ್ರ ಪರಿಗ್ರಹಕ್ಕೊಂದಿನಿಸುಂ ಚಿತ್ತವನು ಎಲಗಿಸದ (ಜಯಕಾ. ೧-೫); ಅಗ್ರಜನ್ನ ಭಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನ ತಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜನ್ನ ಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆಲಗಿಸಿ (ಪುರಂದ. ೧-೨೨೯-೧); ನಿಂದು ಪಂಜಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯೆ ತಪಕಿಯ್ದರ ತಂದು ನಿನ್ನಡಿಗಲಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೫). ಎರಗಿಸು: "... ಬರಿಮೋಸ, ಬರಿವೇಷ. ಈ ಜನರ ಯಾವುದಕೆ ಎರಗಿಸಿದೆ ! " ಎಂದು ಅವರೊಳಗೆ ತಳಮಳಿಸಿದರು (ನವರಾ. II, ೩೨).

ಎಲಗಿಸಿಕೊಳ್ = ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು: ಹರಕೆಯ ಸಭಿಜೇಕವ ಸೇಸೆಯನುಡುಗೊಟೆಯಂ ಭರವಸದಿಂ ಕೈಕೊಳುತಿಸ್ಸಳಿದಾ ಸುರ ಪರಿವೃತ ಪರಮನೇಜಗಿಸಿಕೊಂಬಾಸತ್ತಿಯೊಳೆಯ್ದಿದನಾ ಸಭಿಗೆ (ವೀರೇಚ. ೧-೧೯). [ಎಲಗ್ಗು + -ಇಸು]

ಎಲಗ್ಗು, ಎರಗು, ಎಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಅಡ್ಡ ಬೀಳು: "ಎಲಗು - ಪ್ರಣತೇ (ನಮಸ್ಕರಿಸು)" (ಶಮಧಾ); ಪರಿಗತ ನಗೆಯಿಂದಿರ್ಪಂ ಗುರು ನಾಣ್ಣರದಿಂದಮೆಲಗಿ ಮುಖತಾವರೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೯); ಮಹಾದೇವಿ ತಾನೆ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಭಟಾರಕರ್ಗಿಲಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೮-೧೨); ನಿಚ್ಚಂ ಪಿರಿದುಂ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಂ ಬಂದೆಲಗುವ ತೆಜದಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೦೧); ಸಂಗ ಶರಣಂದವರ ಪದತಳ ಕೈಲಗುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೩೨); ಗುರುವಿಂಗೇಲಗಿ ಕಲಿತರು ಸಕಲ ವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬೦೩. ೧೬-೧೨೬). ೨. ಬೀಳು: ತಾನುಂ ಪಲವು ಎಸುವೆತ್ತು ಎಯ್ಯೊಡೊದಪ್ಪಿದಪ್ಪೊಲ್ಪಣಸಂಜರದೊಳಗಿ ಭೀಷ್ಮನಿಲ್ಲದ್ದೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ನಾನ್ (ಎ. ಇ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೮; 800). ೩. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು: ಕಳ್ಳರ ಬಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಮೇಲ್ಯಾಯ್ದಿಲಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಇಜ್ಜಿ]ದೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೬-೧೪); ಅಳಿಯೆಲಗದನಿಲನಲುಗದ ರವಿಕರಂ ಪುಗದ... ಮಿಸಲ ಮೊಗ್ಗಿಯಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩-೧೯); ಕಮಲಮನುಜಾದುಂ ಮಧುಭ್ರಾಂತಿಯಂಕಿಂ ಶುಕೈಲಗುವ ಭ್ರಮರನಂತಿರ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೪-೯). ೪. (ಮೇಲೆಬಿದ್ದು) ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: "ಮೋದೊಂದು ಮಾಜೊಂದು ಎಲಗಿ ದನೆಂದು ಎಲಗೊಂದು ಪೊಯ್ದುದು" (ಕಶಸಾ. ೩೦-೭೪೪); "ಎಲಗಿನೆಮೋದನೆ ಪೊಯ್ದುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೧); ಎಲಗಿದಸುರನ ಗದೆಯ ಘಾಯಕೆ ತರಹರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬೦೩. ೧೯-೯). ಎರಗು: ೧. ಎರಗುವೆ ನಿನಗೆ ಈಗಲೆ ಪೊರಗೆ ಪೋಪೋಪೋಪೋ (ಕಪಪು. ೨-೩೧); ಈಚಣ್ಣ ತಂದೆಯ ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಎರಗಿದ (ಹಾಹುತ. ೯೪). ೨. ಉರುದಿನಿಂದಾ ಬರುವ ಕುರಿಗಳು ಎರಗಿ ಬರುತ್ತಿಹ ಗಂಡುಮೃಗಗಳು... ಬಳಸಿ ಮೆರದವರಣ್ಣದಿ (ಗೋಹಾಡು. ೩-೧೫); ಬರಸಿಡಿಲುಗಳು ಎತ್ತತ್ತಲೂ ಎರಗಲಾರಂಭಿಸಿ ದುವು (ಬದುಕಿ. ೧೪). ಎಗ್ಗು: ೧. ಮಾರ್ಗಸಂಸರ್ಗ ನೈಪರೋಗದಿಂ ಕಾಣ್ಕೆ ಸಹಿತಗುಗತಂ ಸಹಕಾರ ಸಾಗುಗತಂ (ಜಿನಮು. ೩೨-೮).

ಎರಗಿಬೀಳು = ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಅಕ್ರಮಿಸು: ಅಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ಎರಗಿ ಬೀಳುವನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೂ. ೬೬).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಇಲಕ್ಕು, ಇಲಕ್ಕು; ಮಲ. ಇಲಕ್ಕು; ತುಳು. ಎರಗು; ಕೊಡ. ಎರಂಗ್; ತೆಲು. ಎರಗು, ಎಲಗು; ಕುವಿ. ರೇಚಲಿ, ರೇನೈ; ಬ್ರಾಹ್ಮೂಳ. ದರಿಂಗ್, ದಾರಿಂಗಿಂಗ್, ದಾರಿಂಗಿಂಗ್]

ಎಲಗ್ಗು (ನಾ). ಮೂರ್ಖತನ; ದಡ್ಡತನ: "ಪಡಿನಡಿಕೆ ಗಾಂಪತನ ವೆಲಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫). 'ಎಗ್ಗು' ಪರಾ. [?]

ಎಲಿಗುಹ, ಎರಗುಹ, ಎಲಿಗುಹ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಿಕೆ: "ತೆಂಗುಹಂ = ಹಕ್ಕಿಯೆಲಗುಹಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨). ಎರಗುಹ: ಗರುಡದೇವನೆರಗುಹಕ್ಕೆ ಹೆದರಿದ ಮೂಷಕ (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೮೯-೨೬). ಎಲಿಗುಹ: "ತೆಂಗುಹಮಂದೆನೆ ಪಕ್ಕಿಯೆಲಗುಹಂ" (ಶತುನಿ. ೧೦೨). [ಎಲಗ್ಗು + -ಹ]

ಎಲಿಚಟ್ಟು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾಗರಖಣ್ಣ ಎಲಿಚಟ್ಟುಕ್ಕೆ ಎಲಿಚಟ್ಟುಂ ನಾಣ್ಣಾಪ್ಪುಣ್ಣಿಗೆಯ್ಯಲ್ (ಎ. ಇ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೦೮-೪; 951). [ಎಲಿ? + ಚಟ್ಟು]

ಎಲಿಚು, ಎರಚು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮ್ಮುಕಿಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಸುರಿ: ತಣ್ಣನಿರ್ಪ ನೀರಂ ಪೊಕ್ಕಿರಲುಂ ಮೇಲೆಲಿಚಿಕೊಳಲುಂ ಮನಮಾಗಿ ವಿರಹಾನಳನಿಂದಿ ರಲಾಜದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦೬). ಎರಚು: ಮನೆಯದಿರೇ ಹೊಲದಲಿ ಎರಚಿದವೊಲಿದೆ ಬಿಳಿ ಅಕ್ಕಿ (ಅನಕೇ. ೪೬-೪); ಎಣಕೆಗಳು ಮೇಲೆರಚಿದ ಭತ್ತದ ಕಾಳುಗಳಾದವು (ನಡದಾ. I, ೪೪೪); ತಲೆಯ ಮೇಲೆಮಣ್ಣು ಎರಚಿಕೊಂಡನು (ಪುಟ್ಟರ. ೬೩).

ಎರಚಾಡು = (ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು) ಎಸೆದಾಡು; ಚೆಲ್ಲಾಡು : ರಂಗದ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಆರತಿ ನೀರು (ವಸಂತ) ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು. (ಹುಟ್ಟು ಹ. ೫೦); ಭೀಮಸೇನನು ಓಟ, ಅಟ, ಊಟ—ಕೊನೆಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚಾಡುವುದು— ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮಾರಿಸಿದ್ದನು (ವಚನ. ೧೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಜ್ಜಿ, ಎಜ್ಜು; ಮಲ. ಎಜ್ಜು]

ಎಣತಿ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ; ಪ್ರಿಯೆ : ಎನ್ನೆಣತಿ ! ಇಂತಾದಿದ ಮಕ್ಕಳ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಸೀತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೫-೧೦).

[ಎಣಿಯ + ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಎಣಿನಾಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೂಡಲೂರ್ಪಾಡಿ ಒಡೆಯ ನನ್ನಿ ಕಾದನಾ ಎಣಿನಾಗನಾ ವ್ಯವಹಾರದತ್ತರಂ ಸಾಲಮಿಲ್ಲಾಮ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೩; 760).

[?]

ಎಣಿಪೊಲ್ (ಕ್ರಿ). (?) : ನುರಿವುತ್ತಿಟ್ಟುದಂ ಕಣ್ಣು ಕೀಲುಣ್ಣೆಯಾಗ ಲು[ಡ]ದುದಮಂ ಕುಡುವೆನನ್ನು ಓಡಿಖಣ್ಣ[ಂ]ಗೊಣ್ಣು ದೆಸೆವಲಿಗೆಣ ಪೊಣ್ಣು ಕ[ರು]ಳ ಬೋ[ನಿಡಿ]ಗಲ್ಲೊಳಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣಿ [ಯ] ಮಗೆ ಸಲ [ಮಾಣ್]ಡಿ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೧೧-೨೧; 865). IP ಈ ಪ್ರಯೋಗ 'ದೆಸೆವಲಿಗೆದಪು ಪೋಣ್ಣು' ಎಂದಿರಬಹುದು. [?]

ಎಣಿಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಿಜಯಾದಿತ್ಯರ ಈ ನಾಡು ಆಳ್ವನ್ನು ಆವರಾಳ್ವೆನ್ನೂರೊಳೆ ಎಣಿಮ್ಮನಾಸನ್ನಿ ಅಳೆ ಆ ಎಣಿಮ್ಮನುಂ ಆಯ್ದಿದಿಮ್ಮರುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫-೪; 750).

[ಎಣಿ ? + ಆಮ್ಮ]

ಎಣಿಯಪ 'ಎಣಿಯಪ' ನೋ.

ಎಣಿವಟ್ಟು 'ಎಣಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಣಿವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎರಕವಿಕ್ಕು, —ಹಾಕು; ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯು : ಎಣಿವಿಕ್ಕಿದ ಬೆಲ್ಲದಪೊಲಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಬೇಡ್ವಂ ಕೃತಿಯಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೧೮).

[ಎಣಿ + ಇಕ್ಕು]

ಎಣಿವಟ್ಟು 'ಎಣಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ಎಣಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊನಚಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ನೋಯಿಸು; ಹೊಡೆ: ಕೇಳಯ ಪಲ್ಲವರಂ ಕಾದೆಪುದು ಪೆತ್ತಜಯನಾವಿಜ ಅರಸನ್ನೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೧; 450); ದೇವದಣ್ಣದಿಂದೆಪೆವೆಪ್ಪರು ಪೋರುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೧೧; 675). ೨. ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಹೋರಾಡು : ಜತ್ತ ತಳವಾರ ಪೊಗುಣ್ಣ ಕಾಳೆಗದುಳ ಎಣಿದು ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೩೪-೫; 750); ಇನ್ನಿರಾನ್ ಎಣಿದೊಡೆ ಪರಸು ರಾಮನ್ ಎಣಿದು ಬಿಟ್ಟನ್ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೪೦೦-೩; 8ನೆಯ ಶತ). 'ಇಜ್ಜಿ' ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎಣಿ]

ಎಣಿಗಾರಿ 'ಎಣಿಗಾರಿ' ನೋ.

ಎಣಿಗಲು (ನಾ). ಗಾಢತೆ; ಸಂಮರ್ಧ (?) : ನೆಳುಮಂ [ಪಾಪಂ. ನಳುಮಂ] ಕಳುಮನೆಣುಗಲುಮಂ [ಪಾಪಂ. ತಳುಮಂ ನರಗಲುಮಂ, ತಳುಮನೆಣುಗಲುಮಂ, ತಳುಮಂ ನೆರೆಗಲ್ಲುಮಂ] ಗಿಡು ದುಣುಗಲುಮಂ ದರಿಯುಮಂ ಕುಮ್ಮರಿಯುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೯ ವ).

[?]

ಎಣಿ₁, ಎರಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. (ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು) ಸುರಿ; ಹೊಯ್ಯು; ಹಾಕು : "ಎಣಿ - ದ್ರವದ್ರವ್ಯದಾನೇ (ಸುರಿ) ಪತಿತ್ತೇಚ (ಒಡೆತನ)" (ಶಮುಧಾ); ಈತಂಗೆ ನೀಂ ಬಸಿಜ್ಜಾ ತೀವೆ ಬಡ್ವಿ ಸದಿರ್ ಎಣ್ಣೆಯಂ ತಿಣ್ಣುಮೇಟೆಯದಿರ್ (ವಡ್ವಾ ರಾ. ೭೭-೬); ತಗುಳ್ಳು ಪಾಲನೆಣಿವಿರ್ ಕಾವಿಂಗೆ ದಾಯಾದ್ಯರಂ ಪಿರಿಯಮಾರ್ಪದಿರ್ (ಪಂಪ. ೨-೮೯);

ಈಳೆ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕ್ಕೆ ಹುಳಿನೀರನೆಣಿವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧-೧); ಗರುಡನೂರವರೆಣಿವರೇ ನಾಗರಿಗೆ ತನಿಯನು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೪). ೨. ಅಭ್ಯಂಜನ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸು : ಇಡೆ ತೊಟ್ಟಿಲಿಲ್ಲಾಡಿಸು ವರಿಲ್ಲ... ಬಿಡದೆಣಿವ ನೀರ್ಕುಡಿವಾಲ್ಕೆಣ್ಣೆ ಬೆಣ್ಣೆಗಳಲ್ಲ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೮-೧೭). ಎರಿ₁ : ೧. ಧಾರೆಯನೆರೆದು ಪಾಲಿಸ್ತೆ ವಾಗಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೪, ೫೧-೧೯; 1640); ಕೆ ನೆಯ ನೆರೆದು ಸಲಹರೆ (ವಿಜೇ. ೬೩-೧೮). ೨. ನೇಣಕ್ಕು ವಸಂತರಾಯನಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಎಣ್ಣೆ ತಿಕ್ಕಿ ಎರೆದಳು (ಗಂಮಾಯ. ೭೨); ಎರೆಯ ನೀರಿಲ್ಲ; ಕುಡಿಸೆ ಹಾಲಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೭-೧೫).

ಎಣಿಕೊಳ್ = ಸ್ನಾನಮಾಡು; ಎಣ್ಣೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡು : ತುರುಕರ ನೀರ ಎಣಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮದೇವ ಎಣಿಕೊಂಡ ನೀರಿಲ್ಲ ಸ ನ ಕಾದಿ ಗಳಿಗೆ (ತುರಂದ. ೧-೧೭೯-೭). [ದೇ. || ತಮಿ. ಎಜ್ಜು, ಇಜ್ಜಿ; ಮಲ. ಇಜ್ಜಿ] ಎಣಿ₂ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ಪ್ರಧಾನವಾಗು : ಬೆಳುಗರೆ ನಾಡೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಬಳೆಗಾಣರ ಕುಲದೊಳೆಣಿವ ಜನಶಾಸನಮಂ ಬೆಳುಗುವ... ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೪೫). [? / ತಮಿ. ಇಜ್ಜಿ]

ಎಣಿ₃ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ. 'ಎಣಿವಟ್ಟು', 'ಎಣಿವಿಡಿ' ಪರಾ. [?] ಎಣಿ₄ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭುತ್ವ; ಒಡೆತನ : "ಎಣಿ - ದ್ರವದ್ರವ್ಯದಾನೇ (ಸುರಿ) ಪತಿತ್ತೇಚ (ಒಡೆತನ)" (ಶಮುಧಾ); ಕಾಮನೆಣಿ ಮೆಯ್ಯೆಚ್ಚಿತ್ತು (ಪಂಪ. ೪-೪೨). ೨. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಅಧಿಪತಿ : ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಸೇನ ಮುನೀಶನಾಕ್ಕಿ ಎ ವೆಳ್ಳೊಳ ಅದ್ರಿಮೇಲಶನಾದಿವಿಟ್ಟ ಪುನರ್ಭವಕ್ಕೆಣಿ ಆಗಿ (ಎಕ. II, ೩೧-೪; 650).

ಎಣಿಆಪ್ಪೋರ್ = ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ದುವ್ವಿ ನೀ ತೆಣಿ ಆಪ್ಪೋರ್ ಕೊಸರು ಪುಟ್ಟುಪಾದಿರುಪಯ್ಯಗಿಡಿದಿರುದರಿನ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೦, ೩೬-೪; 800). IP 'ಎಣಿಯಪ್ಪ' ಎಂಬುದರ ಹಿಂದಿನ ರೂಪ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಇಜ್ಜಿ; ಮಲ. ಇಜ್ಜಾನ್, ಜಾನ್]

ಎಣಿಗಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಣಿಗಣ್ಣ ನಾಮಧೇಯ : (ಇಲ. XIV, ೨೩೨-೪೯; 9ನೆಯ ಶತ); ಎಣಿಗಣ್ಣ ಮಹಾಮಾತ್ಯಂ (ಎಕ. II, ೧೫೦-೩; 950).

[ಎಣಿ ? + ಗಂಗ]

ಎಣಿಗಂಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮುದುಗು ಪೈಯ ಮಾರಸಿಣ್ಣ ಗಾಮುಣ್ಣರುಂ ಎಣಿಗಣ್ಣ ಗಾಮುಣ್ಣರುಂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೧೮; 800).

[ಎಣಿಗಂಗ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಣಿಗಂಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರಗೂರೊಳೆ ಎಣಿ ಗಣ್ಣಯ್ಯ ಸಗ್ಗಮೇಪೊಡೊಡೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೪೦-೮; 977).

[ಎಣಿಗಂಗ + ಆಯ್ಯ]

ಎಣಿಗಗೊಳ್ಳಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಬಿಟ್ಟಿಗ ಎಣಿಗಗೊಳ್ಳಿನಾಡ ನಾಣ್ಣು ಮಿಗರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೪೨-೨; 800).

[ಎಣಿಗಗೊಳ್ಳಿ ? + ನಾಡು]

ಎಣಿಗಾರಿ, ಎಣಿಗಾರಿ, ಎಣಿಗಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಣಿಗಾರಿಯ ಓಜಂ ಬೆಸಗೆಯ್ವು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭-೮; 972).

ಎಣಿಗಾರಿ : ಒಡೆಸಗೆಯ್ವು ಎಣಿಗಾರಿ ಓಜಕ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೪-೯; 973). ಎಣಿಗಾರಿ : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆಮ್ಮಾರ್ಪನಿಗರ್ ರಾಜಾ ದಿತ್ಯನ ಕಾಳಗದೊಳೆ ದೇವಯ್ಯನಳೆಯ ಎಣಿಗಾರಿ ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೨-೧೪; 971).

[?]

ಎಣಿಗೋಲು (ನಾ). (ಮಳೆಯಂತೆ) ಸುರಿಯುವ ಬಾಣ : ಆನುಂಟು ತೋಳ್ಳಲರ್ ನೀ ಮುಂಟು ಇಂತಿದೆನ್ನ ಸಜ್ಜನೆಣಿಗೋಲ ಸವಿಯಂ ಇನಿಸಿನಿಸುಂ ಕಾಣಮೆಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫-೧೫).

[ಎಣಿ₁ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಎಣಿತನ, ಎಣಿತ್ತನ (ನಾ). ದೊರೆತನ; ಒಡೆತನ: ಒಳವಣಿತೊ ಭಾಗ್ಯಂಗಳೆಣಿತನಕೆ (ಅಂಕಿಗೊ. ೨೩-೪೮೩). ಎಣಿತ್ತನ: ದೇವ ಮಣ್ಣು ವಾನ್ದಾರ ಎಣಿತ್ತನಮೆ ಆದಾನ್ ಆಣಿತ್ತೋನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೭-೮; 780 ?). [ಎಣಿ + -ತನ. / ತಮಿ. ಇಣಿತ್ತನಂ]

ಎಣಿತನಿಗ (ನಾ). ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ರಾಜ ಸಂಬಂಧಿ: ಸಾಮಂತ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಪರಿವಾರದೇವ[ಜಿ]ತನಿಗರ ಪಾರ್ವರ ಪರದರೊಳ್ಳಂದಿಕ್ಕೇಲ್ಲರಮಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೬೬-೬).

[ಎಣಿತನ + -ಇಗ]

ಎಣಿತಿಮಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಇಸದಿಗಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದು ಎಣಿತಿಮಸ ಕೊಟ್ಟಿದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೩; 890).

[ಎಣಿ + ತಿಮಸ್ಸ (& ತಿಮ್ಮರಸ)]

ಎಣಿತ್ತನ 'ಎಣಿತನ' ನೋ.

ಎಣಿಪ್ಪರಸ, ಎಣಿಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮದೇವಿ ಪ್ಪರಸರ್ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯಪರ್ಮಾನದಿಗಲ್ಲಿ ಫುವಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯ ಎಣಿಪ್ಪರ ಸರಗೋವಿಪ್ಪರಸರು (ಎಕ. V, ಚಣ್ಣ. ೨೫೧-೬; 925). ಎಣಿಪ್ಪರಸ: ಶ್ರೀಮದೇವಿ ಪ್ಪರಸರ್ ನುಗುನಾಡು ನವಲೆನಾಡುಮಾನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೫; 910). [ಎಣಿ + ಅಪ್ಪ + ಅರಸ]

ಎಣಿಪ್ಪರಸ 'ಎಣಿಪ್ಪರಸ' ನೋ.

ಎಣಿಬೀರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಗೊಗ್ಗಿಯ ಮನೆ ವಗತಿ ಎಣಿಬೀರಯ್ಯ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೧-೧; 990).

[ಎಣಿ + ಬೀರ + ಅಯ್ಯ]

ಎಣಿಯ, ಎರೆಯ (ನಾ) ೧. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: "ಅಣ್ಣಂ, ಎಣಿಯಂ, ಬಲ್ಲಹಂ—ಈ ೩ ಅಧಿಪತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೬-೩೨೦); "ಅಣ್ಣೆಯ ಬಲ್ಲಹಂ ವಲ್ಲಭ ತಾನಧಿಪತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೮); ಉಳ್ಳಾರಾಧಾ (?ವಾ) ಸವೇಯರುಂ (ಇಕ. XI, ೭೦-೧೬; 567); ಸುರಗೆಯೂರಾ ದೆಸೆಮೈಯರ್ (ಎಕ. VI, ೧೬೧-೩; 765); ಎಣ್ಣಾಸರ್ವರ್ ಅರಸಿಯರ್ಕ್ಕಮೇಯನಪ್ಪೊಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೫೭-೧೧); ಬಿದುಗಣ್ಣಿರೇಯಂ ವಿಶ್ವನಾಥಂ (ಪದ್ಮ. ೭-೩೫). ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ; ಇನಿಯ: ತನ್ನೇಯನೊಳೊಲ್ಲ ಕೋಟಿಸುವ ಕಾಮಿಗೀ ಮುನಿಸೊಂದೆ ಸಾಲದೇ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೪೮). ಎರೆಯ: ೧. ಚಿಲುಪರೆಯನು ನಿನಗೆ ವಲ್ಲಭನಾಗಲಿಯೆಂದರು ಸೇಸೆಯಿಟ್ಟು (ಕರ್ಕಾಕ. ೨೨೬). ೨. "ಎರೆಯನೆನಲಿಯನ್" (ಕಶಕ. ೧೧೮); ನನ್ನೇಯನಾ ರೂಪು ನನ್ನೇಯನಾ ನೋಟ... ಎಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿಹವು (ಯತೋಧ. ೩).

ಎಣಿಯಳ್ = ಒಡತಿ; ನಲ್ಲೆ; ರಾಣಿ: ಮನಸಿಜನೇಯಳ್ ಮಕರಂದ ಸಾರದಿಂ ನುಣ್ಣಪ್ಪುಪೊಲ್ (ಉದ್ಯು. ೮-೧೬); ಅಜಾದನನಿತಜ ಮೇಲೆ ನಭದಲಿ ಮೊರೆಯಡುತ ಹೋದರಸಿ ರಘುನ್ಯ ಪನೇಯಳೆಂಬುದ ನೊಯ್ದವನು ದಶಕಂಠನೆಂಬುದನು (ತೊರಾ. ೪-೨-೫).

[ಎಣಿ + -ಅ. / ತಮಿ. ಇಣಿವನ್]

ಎಣಿಯಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಎಣಿಯಂಗನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೨; 900); ಅದಟನೇಯಂಗ ಪ್ರಪಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೧೪; 1131); ವಿಶ್ವಮೇದಿಯಂ ತಾಳಿದನಾಜೀವೇನೇಯಂಗಂ (ಸೂಕ್ತ. ೧-೧೩). [?]

ಎಣಿಯಂಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಮಿಂದೆಯ ಉಮ್ಮಾಡಗಾಮುಂಡುಂ ಎಣಿಯಪ್ಪ ಗಾಮುಂಡುಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೦; 890). [ಎಣಿಯಂಗ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಣಿಯಂಗಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗರ ವಂಶಾಧಿಪತಿ ಮಾಡುವಮ್ಮವಟ್ಟಕ್ಕರ್ಹನಪ್ಪ ಸಯ್ಯಂತ ಎಣಿಯಂಗಪ್ಪನ ಮಗಂ ಮಾಚಿಗಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೦-೧೦; 900).

[ಎಣಿಯಂಗ + ಅಪ್ಪ]

ಎಣಿಯಣ್ಣಪರ್ಮಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಪುಟ್ಟಗಾ ಪುಣ್ಣನುಂ ಎಣಿಯಣ್ಣಪರ್ಮಾಡಿ ಕೇಟಿಯ ಕಟ್ಟ (ಪೃೃ. ೧೯೩೨, ೧೧-೪; 886). [ಎಣಿ + ಅಣ್ಣ (< ಅಣ್ಣಿ) + ಪರ್ಮಾಡಿ]

ಎಣಿಯನಕಾಡಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: IP ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಳಸ: ಎಣಿಯನ ಕಾಡಿಯೂರಂ (ಎಕ. XIII, ೩೩೧-೨೪; 929). [ಎಣಿಯ + ಕಾಡಿಯೂರ್]

ಎಣಿಯನಾಗಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಎಣಿಯನಾಗಮ್ಮಕ್ಕಿ ಗೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಪತ್ತಂ ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೩೩-೧೨; 893).

[ಎಣಿಯ + ನಾಗ + ಅಮ್ಮ]

ಎಣಿಯಪ, ಎಣಿಯಪ, ಎಣಿಯಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು; "ಮರುಳ್, ಪಿಶಾಚಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೈಯ್ಯ ನ್ಣೆಯಪಂ ಮನೆಯದೈವಂ ಜಲಜಕ್ಕಿಯರ್ ಸೋಂಕಿದರೆಂದು (ಮದಕಿ. ೮-೪೭); ಚಂಡಿಕೆ ನುಂಗುಗೆ ಮಿಟ್ಟು ತುತ್ತುಗಟ್ಟುಸುಗೆ ಕಾಳಿ ಕೊಳ್ಳೇ ಯಪಂ ಮುಜಾಡಿಕ್ಕುಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦೬); ಉಂತೆಯಾಡುವಂಗೆಯ ಪನಾಡೊಡಂ ಉಂತೆ ಕೊಲ್ವ ಜವಂಗೆ ಪಾಪಂ ನೆರಮಾಡೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೧-೧೯ ವ); ಕೆಜುತಡೆದತ್ತು ಕಂಚನುಣಲೂಮನೆಯೊಕೆಗಳು ಯ್ದರಕ್ಕ ಮಿಂದೇವಿಯಪನಾಡಪ್ಪನಸಗಂ ಮದಿದಾ ರನೆ ಕೂಸನೇಕ ಕೆಂದೇವಿಯನದೊಂದು ಸೋಂಕಿದುದು (ಸೂಕ್ತ. ೮-೧೩೪); ಎಣಿಯಪಂಗೆ ಮರಂಗಳಂ ಪರಸಿಯುಂ (ಶಬ್ದ. ೫೧). ೨. ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು. 'ಎಣಿಯಪ ಗಾಮುಂಡ' ಪರಾ. ಎಣಿಯಪ್ಪ: ೨. ಪರ್ಮಾಡಿಯುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಎಣಿಯಪನು ಅಯ್ಯಾಮ್ನರು ಮಿಟ್ಟು ಅದಿರಾಜು ಪನ್ನೆರಡುಮ ಕಲ್ಪಾಡಿತ್ತರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೦-೭; 900). ಎಣಿಯಪ್ಪ: ೧. ಉಂತೆ ಕುಣವಂಗೆಯಪ್ಪನಾ ದಂತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೯೧ ವ). [ಎಣಿ + ಅಪ್ಪ]

ಎಣಿಯಪಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಎಣಿಯಪಗಾಮುಂಡುನು ಮುದ್ದಯ್ಯನು ಬನ್ನಿಲ್ಲಿ ವ್ರತ ಕೊಣ್ಣರ್ (ಎಕ. II, ೪೬೮-೧; 950). [ಎಣಿಯಪ + ಗಾಮುಂಡ]

ಎಣಿಯಪಮಂಗಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಣಿಯಪ ಮಂಗಳದ ಮಹಾಜನ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೧೦; 820).

[ಎಣಿಯಪ + ಮಂಗಳ (= ಮಂಗಳ)]

ಎಣಿಯಪರ್ಮಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಎಣಿಯ ಪರ್ಮಾಡಿಯ ಸಾನ್ತ ಕಾಮಪನ ಮಗಮ್ಪಿನಮಿತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೪-೨; 902). [ಎಣಿಯ + ಪರ್ಮಾಡಿ]

ಎಣಿಯಪ್ಪ, ಎರೆಯಪ್ಪ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಕೊಬ್ಬರಿ ಇವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಅಂಗೈಯಗಲ ಬಿಲ್ಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಿಹಿ ದೋಸೆ: ತುಪ್ಪದೊಳಗಡಲು ಚಿಲುಮುರಿಯಾದುದು ಎಣಿಯಪ್ಪದಂತೆ ಬೇಯಿಸಲು ಬಾಬರಮಾಯ್ತು (ಸೂತಕಾ. ೧-೩೩); ಸಣ್ಣ ಸೇವಗೆಯ ಮೆದೆ ಎಣಿಯಪ್ಪದಡಕಿಡ್ಡಲಿಗೆಗಳ ಬೋನದೋಸೆಯ ಲಗ್ಗೆ ಬೆಲ್ಲ ಗಾರಿಗೆಯ ಬಣಿ (ಸಮ್ಯಕ. ೭-೨೫); ಹುಗ್ಗಿ ಕಿಚ್ಚಡಿ ಎಣಿಯಪ್ಪ ಸೇವಗೆ ಹಿಂಡಿ ಗುಗ್ಗುರಿ ಸೂಸಲುಂಡಲಿಗೆ (ಭರತ. ೨೦-೧೨೮). ಎರೆಯಪ್ಪ: ಎರೆಯಪ್ಪ ತುಂಬಾ ರುಚಿಕರವಾದ ತಿಂಡಿ (ಛಾ). 'ಊತಪ್ಪ' ಪರಾ, [ಎಣಿ + ಅಪ್ಪ]

ಎಲಿಯಪ್ಪ 'ಎಲಿಯಪ' ನೋ.

ಎಲಿಯಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆಮ್ಮಾ
ನಡಿಗಳು ಎಲಿಯಪ್ಪರಸರುಮಿಟ್ಟು ಬಾಗಿ ಪೆಮ್ಮನಡಿಗಳ ಕಲ್ಲ
ಬಸದಯ್ಯರ ಪ್ಪರಸಿಗೆ ಕೊಮಾರಸೇನಭಟಾರರ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ.
೧೪೭-೧೧ ; 900). [ಎಲಿಯಪ್ಪ (< ಎಲಿಯಪ) + ಅರಸ]

ಎಲಿಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಪಡೆವಳ್ಳ ಅರಿಗನುಂ
ಎಲಿಯಬ್ಬೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೧-೬ ; 958).

[ಎಲಿ + ಅಬ್ಬೆ]

ಎಲಿಯಮ 'ಎಲಿಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಎಲಿಯಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೋಮಯ್ಯರಸರ
ಮಗನೆಲಿಯಮಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯-೬೪ ; 947).

[ಎಲಿಯಮ (< ಎಲಿಯಮ್ಮ) + ಅಯ್ಯ]

ಎಲಿಯಮ್ಮ, ಎಲಿಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಿಡಲೆ
ಗಧಾಣ್ಣನ್ ಎಲಿಯಮ್ಮಂ [ನಿ]ವುದಿ ತೊಲುಗೊಳೊಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ತೋನ್
(ಸೌಇ. XI-i, ೧೯-೩ ; 983) ; ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಸಾಮನ್ನನೆಲಿಯಮ್ಮ
ನಿರಲ (ಸೌಇ. XI-i ; ೭೪-೧೪ ; 1041). ಎಲಿಯಮ : ಮಹಾ
ಪ್ರಧಾನಂ ಕುಮಾರಂ ಎಲಿಯಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೬-೧೪ ;
1173). [ಎಲಿ + ಅಮ್ಮ]

ಎಲಿಯಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಲಿಯಮ್ಮ
ಗಾವುಂಡಂ ವಿದ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಲ್ಲಬಾವಿಯ ತೋಣ್ಣ (ಸೌಇ. XI-i,
೪೭-೧೭ ; 994). [ಎಲಿಯಮ್ಮ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎಲಿಯಮ್ಮದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಲಿಯಮ್ಮ
ದೀಕ್ಷಿತರಪೊಲತ್ತಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಭಾಗದೊಳ್ (ಸೌಇ. XI-i, ೪೫-೪೫ ; 980).

[ಎಲಿಯಮ್ಮ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಎಲಿಯಮ್ಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಲಿಯಮ್ಮರಸ
ವರ್ವನಾಸಿ ನಾಡಾಳಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯-೧ ; 800) ; ಎಲಿಯ
ಮ್ಮರಸರಾ ಬೆಣ್ಣತೊರಾಳ್ (ಎಕ. X, ಗೋರೇಬ. ೧೩-೫ ; 1000).

[ಎಲಿಯಮ್ಮ + ಅರಸ]

ಎಲಿಯಮ್ಮವೆಳಚಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಲಿ
ಯಮ್ಮವೆಳಚಿಗವುಂಡನ ಪಟ್ಟದಳ ಪೊನ್ನಚಿರ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. IX,
ಹೊಸಕೋ. ೮೭-೪ ; 750). P ಎಲಿಯಮ್ಮನ ಮಗ ವೆಳಚಿಗವುಂಡ.

[ಎಲಿಯಮ್ಮ + ವೆಳಚಿ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಎಲಿಯಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಡದೊಳಿನಾಡ
ಭೀಕನಂ ಬರವಿಯ ಪೇಂಕಿಯ ಎಲಿಯಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿಯು (ಕಾ. IV,
೫೫-೨೫ ; 1000 ?). [ಎಲಿಯಮ್ಮ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಎಲಿಯವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಎಲಿಯವೆ ದೇಗುಲ
ಮಾಡಿಸಿ ಮಣ್ಣೊಟ್ಟೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೫-೨೪ ; 899 ?).

[ಎಲಿ + ಅವೆ (< ಅನ್ನೆ)]

ಎಲಿಯಳ್ 'ಎಲಿಯ' ಪರಾ.

ಎಲಿಯಾಮ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚೋಬಾಗಮೊಟವೆಲಿ
ಯಾಮ್ಗೆ ಕೆಜಿಗೊಡಗೆಯ ರಾಜಾಮಾನಂ (ಎಕ. XII, ಮಡಗಿ.
೧೦೨-೧೪ ; 900). [ಎಲಿಯ + ಅಮ್]

ಎಲಿಯತಿಯಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಆ ಊರ ಸರ್ವ
ಪಾಡಪರಿಹಾರಮಪ್ಪನ್ನು ಎಲಿಯತಿಯಡಿಗಪ್ಪಸಾದಂಗೆಯ್ ಪೂರ್ವವ
ತಾರ ಬಾಣರಾಜಜ್ಞಿ ಕ್ಕಾರಂ ವಿನೈಪ್ಪಂಗೆಯ್ತೊಡೆ (ಸೌಇ. IX-i,
೪೬-೯ ; 8ನೆಯ ಶತ.). [?]

ಎಲಿಯಸು, ಎರಿಯಸು, ಎಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ : ಅಸುರನ ಗಡೆ
ಭೂತಪಿಶಾಚಿ ಸಮಿತಿಗೆಲಿಯಸುವ ನೆತ್ತರವಟ್ಟಿಗೆ (ಜಗವಿ. ೯-೬೦) ;
ದಮಯಂತಿಯನು ಮದುವೆಯ ಧಾರೆಯೆಲಿಯಸಿ ಬಂದವನೆ ಖತಗೊಂಡ
ಕಲಿರಾಯ (ನಳಚ. ೪-೫). ಎರಿಯಸು : ೧. ಹೆಂಡಿರ ಕೈಯಿಂದ
ನೀರ ಎರಿಯಸಿಕೊಂಡು (ನೀತಿಚಂ. VII, ೯). ಎಲಿಸು : ೧. ನಾಲಿಗೆ
ನಲಿನಲಿದೋಲಾಡುವನ್ನಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ನಾಮಾಮೃತವ ತಂದೆಲಿಸು ಕಂಡಯ್ಯ
ಎನಗೆನ್ನ ತಂದೆ (ಬಸವ. ೪೮೬) ; ಧಾರೆಯೆಲಿಸುವನು ನಿಮಗಿಬ್ಬರಿಗೆ
(ಭರಣ. ೯-೧೨೯). ೨. ಎಣ್ಣೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು ; ಆ ಭೃಂಗ ಜನ
ಮಾಡಿಸು : ಗಂಗೋದಕ ತನ್ನಿರೆ ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿರೆ ರಂಗವಲ್ಲಿಯ
ಹಾಕಿರೆ ರಂಗಗೆ ಬೇಗ ಎಲಿಸಿರೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೭-೨).

ಎಲಿಸಿಕೊಳ್ = ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು :
ಪಂಚೇದವಾಗಿಯೆಲಿಸಿಕೊಟ್ಟರು ಶಂಭುದೇವರು ಯೆಲಿಸಿಕೊಂಡರು
(ಕಾ. I, ೩೭-೨ ; 1414). [ಎಲಿ + ಇಸು]

ಎಲಿವೆಟ್ಟು, ಎರೀವೆಟ್ಟು, ಎಲಿವೆಟ್ಟು, ಎಲಿವೆಟ್ಟು, ಎಲಿವೆಟ್ಟು
(ನಾ). ಮೂಲಸ್ಥಾನ ; ಆಶ್ರಯ : ಸದ್ಗುಣಾಕರಮೊಳ್ಳಿಗೆಲಿ
[ಪಾಕಾಂ. ಗೆಸೆವೆಟ್ಟು]ವೆಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬) ; ಸತ್ಯದ ಜನ್ಮಭೂಮಿ
ಮಾಂತನದೊಳಿಲಿವೆಟ್ಟು ಪೆಂಪಿನ ದಗುನ್ನಿ ವಿನೇಕದ ಬೀಡು (ಎಕ.
VII, ಶಿವಮೊ. ೧೨೪-೨೭ ; 1077) ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆಲಿವೆಟ್ಟುಗಿದರ್ಯ್ ನೀಂ
(ಕಾವ್ಯಾ. ೪೬೬) ; ಬೆಟ್ಟವಕ್ಕಿಗಳ ಗೊಡೆಗಳೇನೇಸಲ ತೊಟ್ಟಿಲುದಗ್ಗದಾನವ
ರೇಲಿವೆಟ್ಟು... ಮಹಾರ್ಜವಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೨-೩೪) ; ನಂದಿಬೇಗೇಲಿ
ವೆಟ್ಟುಗು (ಸೌಇ. IV, ೨೬೭-೪೫ ; 1380). ಎರೀವೆಟ್ಟು : ಮೂರನೆಯನಾ
ಕುರುಸ್, ಸೌಭಾಗ್ಯದೀವೆಟ್ಟು (ಪಾರಸಿ. ೨೯-೬೫೪). ಎಲಿವೆಟ್ಟು : ಅಲಿ
ವಿಂಗಾಗರಮೊಳ್ಳುಣಕ್ಕೆ ಕಡೆ ಶೌಚಕ್ಕಾಸ್ತದಂ ಜಾಣ್ಣನಕ್ಕೆವೆಟ್ಟುಳ್ಳುಡಿ
ಗಾಣ್ಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೫) ; ಚತುರಾನವಂಗಳವಿನೇವೆಟ್ಟುನಿಸ್ಪುರ್
ದೆಂದು ವಂದಿತಕಿ ನಿರಂತರಂ ಪದೆದು ಬಡ್ವಪುದೀ ಮಹದೇವಮಂತ್ರಿಯಂ
(ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೬೦ ; 1198) ; ಅಲಿಸುತಪಿಸುತೆಯ್ ಬಂದು
ಸುಜ್ಞಾನದ ಗುಣಿಯ ಶೀಲದ ಗೊತ್ತದ ಮೆಯ್ಯ ಎಲಿವೆಟ್ಟುನಾ ಮುನಿ
ನಾಥನ ಕಂಡು (ವರ್ಧಚ. ೧೧-೭೧). ಎಲಿವೆಟ್ಟು : ಪೊಸಸಿರಿಗೇಲಿವೆಟ್ಟಿನೆ
ಪೂಗಣೆಯನಿರ್ಪ ನೆಲೆಮಾಡದಪೋಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೭) ; ಸಮ್ಮೋಹನ
ರಸಪೂರಿತದಿಂಗಡಲೊಳಗಣ ಬುದ್ಧದ ಪೋ ಸಿಂಗರದೇವೆಟ್ಟುಗೋ
(ಜಯಕಾ. ೧-೬೨). ಎಲಿವೆಟ್ಟು : ರಮಣೀ ರಮಣಾಕುಳ ಕಳಕಳದಿಂ
ದಂಗಣ ವಿಳಾಸದೇಲಿವೆಟ್ಟು ನೆಟ್ಟಿನಿದೆ ಪೆಟುಂಟೇ (ಶಾಂತಿ. ೩-೧೦) ;
ಸತ್ಯದ ಬಿಟ್ಟು ಧರ್ಮದೊಂದಾಣ್ಣನೆ ಮಾಂತನದೇಲಿವೆಟ್ಟುಲಿವಿನ ಕಡೆಯೆನೆ
ಪೆಂಪಂ ತಳದನಿಳೆಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧-೧೧) ; ಸುಖದುಃಖಂಗಳ್ಳಿದು
ತಮರ್ ನೀಯಕ್ಕೆಲಿವೆಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೪-೨೩).

[ಎಲಿ + ಪಟ್ಟು (< ಪಟ್ಟಿ). P ತಮಿ. ಪಟ್ಟು = ನಗರ, ಊರು]

ಎಲಿವಾಲು (ನಾ). ಎರಿಯುವ ಹಾಲು ; (ಕೈಯಿಂದ) ಹಾಕುವ
ಹಾಲು ; ಹೊಯ್ಯುವ ಹಾಲು : ತಾಯ ಮೊಲವಾಲನೊಲ್ಲದೇವಾಲಿಂ
ಗೆಳಸುವಂತೆ (ಆದವ. ೫೩) ; ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಮಿಗೆ ಮೊಲವಾಲಿ ಜೀವನವಾ
ದಡೆಯು ಎಲಿವಾಲ [ಪಾಕಾಂ. ಎರೀವಾಲ, ಎಲಿವಾಲ] ನೆಚ್ಚಿವುತ
ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಅಶನವುಣಕಲಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೨-೧೬).

[ಎಲಿ + ವಾಲ್ (< ಪಾಲ್)]

ಎಲಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ
(?) : ದುರಿತಾರಿಯೊಡಮಡಿವೆಲಿವಿಡಿದಪುಹರನನಚ್ಚುತೇಂದ್ರನೆನಾದಂ
(ಶಾಂತಿ. ೭-೪೪) ; ಎಲಿಯನೆಲಿವಿಡಿದು ಮಂಗಿಯನುಜದನಪೋಲ್
ತಂದು (ನೇಮಿ. ೬-೨೪). [ಎಲಿ + ವಿಡಿ]

ಎಲಿವಿಟನಾಗು (ಕ್ರಿ). ಅ ಸ್ತ ವ್ಯ ಸ್ತ ವಾ ಗು ; ಕೆದರಿಹೋಗು ;
“ಬಾಡು, ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು” (ಅದಿಪ. ಕೋಶ) : ಪಯಣದೊಳಕ್ಕೆ
ವಿಳಿಯಾಗಿ ಬಂಬಲಬಾಡಿದ ತನುಲತೆಗಳುಂ ಎಲಿ ವಿಟ ನಾ ದ ತಲೆ
ದುಡುಗೆಗಳುಂ . . . ಬೆರಸು (ಅದಿಪ. ೧೧-೭೦ ವ).

[ಎಲಿವಿಟ + ಅಗ್ನಿ. P ತಮಿ. ಇಟ್ಟಿ = ಎರಚು]

ಎಲಿವೆಟ್ಟು ‘ಎಲಿವೆಟ್ಟು’ ನೋ.

ಎಲಿವೆಸ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಕಾರ್ಯ ; ಸ್ವಾಮಿ ಕಾರ್ಯ :
ತುಣುಗೋಳ್ ಕೊಳ್ ಪೆಣ್ಣಯ್ಯಲೊ [ಕೆಟ್ಟಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಜು]ವೆಸದೊಳ್
ನಂಟನೆಡೆಪೊಳೊಳೊರವೊನೊಳಂ ತಪ್ಪು ಸಂ ದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಟ
ಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಪಂಡಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೪) ; ಸುರಪತಿಯೆಟ್ಟಿ
ವೆಸನರ್ಹತ್ತರಮೇಶ್ವರ ಪಾದಸೇನೆ ಪಾಲಾ ಅಮರ್ದಾ ಪಿರಿದು ಗಡಿದೆನಿಸಿ
ತಂದರ್ ಸುರವಟುಕರ್ ಪುಲ್ಲವಟುಕರಂತಿರೆ ಪೂವಂ (ಅಜಿತ. ೫-೭೭) ;
ಒಂದೋರಗೆಯಂಗೆನೆಯರ್ ತವರೂಗೊಂದೆಯ್ದೆದರಿಪ್ರೇಪ್ಪಿ ವೆಸದಿಂ
ದಾಣ್ಣಂ ಬಂದುದುಮಿಲ್ಲಿರುಳ್ ಕಣ್ಣೆಲ್ಲತ್ತಿಗೆ (ಜಯಕಾ. ೧೩-೭೧).

[ಎಲಿ + ಬೆಸ]

ಎಲಿವೆಸನ್ನ (ನಾ). ನೀರೆರೆಯುವ ಕೆಲಸ ; ಅಭಿಷೇಕಮಾಡುವ
ಕೆಲಸ : ಎಲಿಪ್ಪಿ ವೆಸನಾದೊಡಮಕ್ಕಮಗಿಪ್ಪಿ ವೆಸನೆನೆ ಜಿನನ ಸವನ
ಮಿಂದ್ರನ ಬೆಸನೆತ್ತಿಪದಿಂ ನಿಪ್ಪಲಮಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೮).

[ಎಲಿ + ಬೆಸನ್ನ]

ಎಲಿವೆಸನ್ನ (ನಾ). ರಾಜಕಾರ್ಯ ; ರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆ : ಇವರೆನ್ನನೆನ್ನ
ಪುಣ್ಯೋದಯದಿಂದೆಪ್ಪಿ ವೆಸನಾಗಿಯುಮಿಂತಿದು ಕಿಜುವೆಸನೆಗೆಂದು
ನಿಶ್ಚಯಂ ದಿನ್ನವಿಸಿಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೫೯) ; ಎಲಿಪ್ಪಿ ವೆಸನಾದೊಡಮಕ್ಕ
ಮಗಿಪ್ಪಿ ವೆಸನೆನೆ ಜಿನನ ಸವನಮಿಂದ್ರನ ಬೆಸನೆತ್ತಿಪದಿಂ ನಿಪ್ಪಲ
ಮಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೮). [ಎಲಿ + ಬೆಸನ್ನ]

ಎಲಿವೆಸು ‘ಎಲಿವೆಸು’ ನೋ.

ಎಲಿವೆಹಂಬಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸೆಲಬ್ಬೆಯರ
ಕೊಡಗೈ ಎಲಿವೆಹಂಬಾಳ್ ಆನೆಯರ ಕೊಡಗೈಂ ಕೊಡಕೆ ಎಡೆನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲಂ
(ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೧೧ ; 189 ?).

[ಎಲಿವೆಹಂ + ಬಾಳ್]

ಎಲಿವೆವೆಮ್ಮಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಂಗಿರ ಸಂವತ್ಸರದ
ಎಲಿವೆವೆಮ್ಮಡಿಯಂ ರಾಜ್ಯದನ್ದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೪ ; 189 ?).

[ಎಲಿವೆಹಂ + ವೆಮ್ಮಡಿ]

ಎಲಿವೆಳಿ ‘ಎಲಿವೆಳಿ’ ನೋ.

ಎಲಿವೆಳಿಗೊಳ್ ‘ಎಲಿವೆಳಿಗೊಳ್’ ನೋ.

ಎಲಿಗ ‘ಎಲಿಗ’ ನೋ.

ಎಲಿತಿ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವಿಕೆ ; ನೇತಾಡುವಿಕೆ : ಕುಡುಮಿಂಜಾತ್ನ
ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುತರೆ ಭಯಮಂ ಮಾಡೆ ಮೇಘಸ್ವನಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಪಾವಂ
ಪೊ ಮ ದಿಂ ದಂ ತಡೆಯದೆಟತೆಯೊಳಕ್ಕೆದಂತೆಯ್ಯಂ . . . ಮುಟ್ಟಿ
ಭೋರಂದು ಕೇಳಾ ಪೊಯ್ಯ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧೧-೨೦೩). [ಎಲಿಲ್ + ತಿ]

ಎಲಿಲ್, ಎಳಲ್, ಎಳಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಲು ಬೀಳು ; ನೇತಾಡು ;
ತೂಗಾಡು : “ಎಲಿಲ್ - ಅಲಂಬನೇ (ತೂಗಬೀಳು, ತೂಗಹಾಕು)”
(ತಮಿ. ೩-೭೯) ; “ನೇಟಲೆಂದುಂ ಎಲಿಲೆಂದುಂ ನೇಲ್ಪುದು” (ಕಶಪಾ.
೩೦-೭೯) ; ನಿದಿಯ ಮರದ ತುತ್ತತುದಿಯೊಳದೊಡಲಲ್ಲ ಗುಂಡಿಗೆಯಂ
ಕಂಡು (ವಡ್ತಾ ರಾ. ೯೧-೧೩) ; ಮುತ್ತಿನ ಮುಟ್ಟಾದ ಲಂಬಣಂಗಳೆರ
ಸೆಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಯ ಸರದ ಹಾರದ ತೋರಣಂಗಳಂ (ಅದಿಪ. ೪-೨೫ ವ) ;
ನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟ ಬೆಲ್ಲ ತಿಲಕಂ . . . ಎಲಿಲ್ ಭೋತ್ರಂ (ದಶಕು. ೩-೧೧).

೨. ಬಳಲು ; ಆಯಾಸಹೊಂದು ; ಕುಗ್ಗು ; ಸೊರಗಿಬೀಳು :
“ಎಲಿಲ್ - ಜೋಲ್ದುಂ, ಬಲಿಲ್ದುಂ” (ತಮಿ. ಪರಿ. ೧) ; ಆ ರಾಜಸುತಂ
. . . ಕೋರೈಸಂ ಕೊರಗನಬಲನೆಟಲಂ ಬಲಿಲ್ದುಂ (ಅಜಿತ. ೫-೮೮).

೩. ಬಡವಾಗು ; ಕೈಶವಾಗು : ಜಗುಳೆಯ ಮಾಟ್ಟಿಯಂ ತಳೆದ ಕೆಯ್
. . . ಪೊಪ್ಪೊಡ್ಡ (ಇ)ದ ಮುಪ್ಪಮೆಲ್ಲ ಪೇಚಕಂ ಮಿಗೆ ಪಲವುಂ ಕರಂ
ಕೆಲವುಮಪ್ಪುಗುರಾಗಿ ಗಜಾಳಿ ನಂದಿತಂ (ಲೋ ಕೋ ಶ. ೧೧-೭೨).

೪. ಮೇಲೆ ಬೀಳು ; ಎರ ಗು : ಬಜಿಸಿಡೊಡ್ಡೊಡ್ಡಪ್ಪದಿಂದಕ್ಕು
ಮಚ್ಚರಪಂಗಚ್ಚರಿಯಂ ಕೊಳಲೆಲ್ಲ ಸಿಂಹಂ ಗಣ್ಣ ಕಾಳಾನಳಂ (ಎಕ.
VII, ೭೮೦. ೧೫೧-೪೬ ; 1047). ೫. ಮೋಹಿಸು ; ಸೋಲು : ಬಜಿ
ಸಂದು ಮುಂದೆ ಕಂಪಿಂಗಿಟಲೆ ಮನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೮೩). ಎಳಲ್ :

೧. ಎಳಲ್ ಕಿವಿ ಮುಗಿದ ಕಣ್ ಎತ್ತಿದ ಮೊಗಂ ಮೆಟ್ಟಿಯೆ (ಅನಾರ.
೧೮೨) ; ಪಕ್ಷಯುಗಮೇಳಲೆ ರಸಂದೆಗೆವ ದನಿ ನಿಮಿರೆ ನಾಲಗೆ ಚಿಗುರುತ್ತಿರೆ
(ಗಿರಿ. ೨-೩೯) ; ಮಾಲೆ ಸರಪಳಿಯಂತೆ ಬಳ್ಳಿಗುರುಳ್ಳಿಂಗಾಲೊಳೆಲ್ಲ
ಬರೆ (ರಾಜ ಶೇ. ೩-೮೩ ವ).

೨. ಎಳಲು : ೧. ದಿಡುಮುಡಿಯ ಸುರಿವ
ಕಂಬನಿಪೊನಲ ಕಳೆದಳಲುಪುಡುಗೆಗಳ (ಹಚಕಾ. ೭-೨೬) ; ಹಾಯಿದುವು
ನರಿನಾಯಿಗಳು ಕಟಿವಾಯಲೆಳಲುವ ಕರಳಿನಲಿ (ಕುಮ್ಭಾದ್ರೀ. ೧-೨೦) ;
ನಿಡುಜಡೆಯ ಗೊಂದಣದಿಂದ ತಲೆಮಾಲೆಯೊಳೆಳಲುವ ಬಾಸುಗಿ ಗೊಣಸು
ಗಳಿಂ (ಉದ್ಯದೇ. ೩-೨೦).

ಎಳಲೆವಿಡು, ಎಲಿಲೆವಿಡು = ತೂಗುಬಿಡು ; ಇಳಿಯಬಿಡು : ಮಾಣಿ
ಕೈದ ತಲೆಮಾಲೆಯ ಪರಿಸರದೊಳೆಳಲೆವಿಟ್ಟ ಕನಕದರಳೆಲೆಮಾಲೆ (ರಾಜಶೇ.
೩-೧೧ ವ) ; ನಸುನಳಿದು ನಿಮಿರೆ ತೋಳ್ಳಳ್ ಲಸಿತ ತ್ರಿಪತಾಕದಿಂದ ಲತಾ
ಕರಮಸೆಯಲ್ ಪೊಸದಳಿರಂ ಪೊತ್ತೆಳಲತ ಮಿಸುಗುವ ಕುಡಿಯೆರಡನೆಟಲೆ
ಬಿಟ್ಟು ಪೊಲಿಸೆದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೩೧). [?]

ಎಲಿಲಿಕ್ಕು, ಎಳಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೇ ತು ಹಾ ಕು ; ತೂಗಾಡಿಸು ;
ಜೋ ತು ಬಿಡು : ಕೈಯನೆಟಲಿಕ್ಕುಯರ್ಧಗಪ್ಪಡಮನೆಡದಮುಯ್ಯಿನ
ಮೇಗಿಕ್ಕು (ವಡ್ತಾ ರಾ. ೯೨-೧೬) ; ಮುಟ್ಟಾದಂಗಳಿಂದ್ರನೇಲಮಂ
ಮುತ್ತುಮನೋಳೆಯೊಳೆ ಕೋ ದೆಟಲಿಕ್ಕು ದ [ಪಾಠಾಂ. ಎಳಲಿಕ್ಕು]ದ
ಮಾಲೆಯಂತೆಪೋಲ್ (ಪಂಪ. ೧೧-೮೧) ; ಮುಡಿಯೊಳೆಟಲಿಕ್ಕುದಸು
ಕೆಯ ಕುಡಿದಳಿರಂದೆಸೆದಳಾಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೮೬) ; ಪೇರುರಮಂ ಭೊಕ್ಕನೆ
ಕುತ್ತಿ ಚೆಕ್ಕನೆ ಭುಜದ್ದಂದ್ರಂಗಳಿಂದೆತ್ತಿ ಬಲ್ಲರುಳಂ ಕೋದೆಟಲಿಕ್ಕು ಬೀರ
ಸಿರಿಗತ್ತಂ ತೋರಣಂಗಳೆಟ್ಟಿನೇ (ಎಕ. VI, ೨೦೯. ೪೨-೨೦ ; 1205).

ಎಳಲಿಕ್ಕು : ತೋರ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಮೂಗುತಿಯನು ಸೇರಿಸಿ
ನಾರಿಕಾಗ್ರದೊಳು ಹಾರಮನೆಳಲಿಕ್ಕು ಬಕುಳದೊಳಲಿರಂದ ವಾರನಾರಿಯ
ರಿಹರಲ್ಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೩೬). [ಎಲಿಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಎಲಿಲ್ (ಕ್ರಿ). = ಎಲಿಲಿಕ್ಕು : “ಎಲಿಲ್ - ಅಲಂಬನೇ” (ತಮಿ. ೩-೭೯) ;
ಪಂಚಾಯುಧದ ಪುಲ್ಲಿಗೆಯ ತೊಂಗಲ ಸೆಣಂ ಗುನಾಂದು ಪಿಣಲೇಪಾದೆ
ಬಿಟ್ಟಿದ ವೇಣಿಯೊಳ್ಳೆಡೆದು (ಅನಂ ಪು. ೨-೨೯ ವ) ; ಲತಾಜಾಳಕಹಾಳ
ಕಂಗಳನೆಟ್ಟುತವಳ್ಳಿಪದಭ್ರಮಂ ಚಾಳಿಸುತುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೦-೬೭).

[ಎಲಿಲ್ + -ಡು]

ಎಲಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಜೋಲು ಬೀಳು ; ನೇತಾಡು : ನಡುಕಂ ಮೆಯ್ಯೆರ್ಚಿ
ಗಂಟಲ್ ಕುಸಿದು ಕಿವಿಯೆಟ್ಟಂದು (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೭) ; ಕಾಮಿನೀ
ಜನದ ಕಣ್ಣೆಲ್ಲಲಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣೆಳಲಿರೆ] ತನ್ನನುರ್ಬದಾ ಪೂಗನೆ
ಪಲ್ಲವಂದಿದಿದು ಮಾಲೆಯನೇಟುಸಿ ಮೇಲೆ ಸೂಸುವಂತೆ . . . ಮಾಲೆ
ಸೂಡಿದಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೯೬) ; ಮುದಪ್ಪುಗಳ್ ಸುರಿಯ ಪಕ್ಷಮೆಟ್ಟಲಿರೆ
ಕಣ್ಣಲರ್ ಮುಗುಳ್ಳರೆ ನೆರೆಯುತ್ತು ಮಿದುರ್ ರಥಾಂಗಶತಂ (ಕುಸುಮಾ.
೧೦-೮೧).

[ಎಲಿಲ್ + ತರ್]

ಎಲಲ್ಯುಡಿ (ನಾ). ಜೋಲಾಡುವ ಮುಡಿ; ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಮುಡಿ: ಕುದುವುಗುಂದೆಬಿಲ್ಯುಡಿಯ ಗಂಟು ಸಡಿಲ್ಗಿ ಗಂಧತ್ಯಲಮಂ ಕುಡಿತ ಯೋಳಂತು ನೆತ್ತಿಯೊಳಗೊತ್ತಿ ದಿಡಿರ್ಚುತೆ ಕೇಶಪಾಶಮಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೩೧).

[ಎಲಲ್ + ಮುಡಿ]

ಎಲವ (ನಾ). (?): ಸಕಪಾದಿಗಿಲವ ಪೊಗಲ್ಗೆ ನಂಬೇಮಗಂ ನೊಟಂಬ ಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೨-೩; 969). [?]

ಎಲವಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಮುದ್ದಿಗಾಗಿ) ನೀವು; ಸವರು: ದಾಡಿಂಬದ ದಿತ್ತುಗೆತ್ತು ಸೋವುವ ಶುಕಶಿರುಗೆ ಮಡಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಕಳೆದು ನೀಡಿ ನೀಡಿಯೆಲ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ವಾಡಿ ಮಜಿದೀಡಾಡಿ ಪೋವುದುಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೪-೪೪ ವ). [ಎಲವು + ಅಡು]

ಎಲವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸವರು; ನೇವರಿಸು: ಕರತಲದಿಂ ಲಲಿತಾಂಗಮನೆ ಬಿಸಿ ಕೋಮಲ ಹಸ್ತಮನೆತ್ತಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೪೫).

[ಎಲವು + -ಇಸು]

ಎಲವು, ಎಳವು (ಕ್ರಿ). ನೀವು; ಸವರು; ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: "ಎಲವು - ಅಪಮಾರ್ಜನೇ" (ಶಮಧಾ); "ಎಲವಿದನೆಂದು ನೀವಿದಂ" (ಶಮಧ. ಪರಿ. ೧); ಪೊರೆಯೊಳ್ಳುಳ್ಳುರ್ದೊಯ್ಯನೆ ಕರತಳದಿಂದೆಲವಿ ತನುವಂ (ಕಾದಂಭಾ. ೪೪೧); ಉಂಗುಟಮನೆಲವಿ ಕರಚರಣಂಗಳನಿಸೆಲವಿ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಲೀಲಾಪಾಂಗದೊಳೆ ನೋಡಿದಳ್ (ಅಜಿತ. ೫-೫೫); ಅಲಿಲ ನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ತಿಣ್ಣಂ ತಟ್ಟಿಸಿ ಪುತ್ರವಿಮೋಹದಿಂದೆಲವಿ ತನುವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೫); ಎಲವಿ ಮಳಸಿಕ್ಕಿ ಕಳಲುಂ ಕೆಲಗಂ ತರಹರಿಸಿಕೊಳಲು ಮಿಕ್ಕಿದ ಕಯ್ಯಂ ಕಿಬಿಲುಮಣಮಾಪದಸುರಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೪-೧೦೧). ಎಳವು: ಸುಳಿದುದು ಬಾಳಿಸುಣ್ಣೊಡೆಯನಪ್ಪುತೆ ಕಂಪನಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ ಸಾರ್ವಕವಿ... ಕಾಮುಕನಂತಿರೆ ಮಂದಮಾರುತಂ (ಶಬರಂ. ೨-೫೦); (ಮುದುಕಿಯ ತಲೆ ಎಳವಿ ಸಂತೈಸುತ್ತಾ) (ಚಂದ್ರಸ. ೧೩-೨೪).

ಎಳವಿಕೊಳ್ = ಸವರಿಕೊ; ನೇವರಿಸಿಕೊ: (ತಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ನೋಡಿ ಎಳವಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ) (ಬೆಟ್ಟಲ. ೩೫-೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಲುಪ್ಪು, ಇಲುಚು; ಮಲ. ಇಲುಕ]

ಎಲಾದೆಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಎಲಾದೆಲಿ ಎತ್ತು ಪೊನ್ನಿ ದಿತ್ತುಂ ಪೊತ್ತಿಮ್ಳಕ್ಕಳು ಪುಟ್ಟಾದೆ ಕೆಡುವೊನ್ (ಎಕ. XIV, ೩೮೫. ೨೫೩-೧೦; 800). [ಎಲಾಂ + ತೆಲಿ]

ಎಲಾಗುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಾಣ್ಡಿಯನ ಮೇಗೆ ಎಲ್ಲು ಪಟಿಯಪಾಟುಪೊದೊ ಶ್ರೀವಲ್ಲೆಯರಸರಾ X X ಎಲಾಗುಟ್ಟಿ ಅರಸನಾ X X X ಪೋಪಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಳ್ಳೋಪಲ್ಲಿ ವಿಸಸೆ ಅನೆಯೊರ್ ತಾಗಿ ಎಚ್ಚು... ಕಾದು ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦-೧೦; 800). [?]

ಎಲೈ, ಎಳೈ, ಎಳೈ (ಕ್ರಿ). (ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ) ಸೆಳೆದುಕೊ; ಅಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ: "ಎಲೈ-ಅಕ್ರಮಣಾರ್ಹಣೇ [ಪಾಠಾಂ. ಗಾ ಧಾ ಕರ್ಷಣೇ] ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ(ದಾರದೇಳೆ), ಭೂ ವಾ ಚ ಕೇ ಪ್ಲಳಂ" (ಶಮಧಾ); ಪಿರೊಂದು ಮಜಿಕೊಂದು ಪೂರಂ ಬಂದವರನೆಲೈದುಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಪಿರೊಂದು ಮಡುವಿನೊಳಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೧-೧೫); ಎಮ್ಮಂ ಪಿರಿದೊಲೆವಂದಿನ ನಿಮ್ಮದಟ್ಟುಗಳೇಗಲೆತ್ತ ಪೋದುವೊ(ಶಂಕಭಾ. ೩-೩೪); ಈ ಪುನವನಂ ಕುಸಿಯೊತ್ತಿ ಬಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಪೆಟ್ಟಿಮೆಲೆದು ಬಳಸಿದ ದಸಿ ಯೊಳ್ಳಿಗೆಯಿಮೆಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೫ ವ). ಎಳೈ: "ಎಳಕುಳಿ" ಪರಾ. ಎಳೈ: ಮನವನ್ನಂ ದುರ್ವಿಕಾರಕ್ಕೇಳಿದಪುದು ಮನಂ ಮಾನಮಂ ನುಗ್ಗಿದತ್ತು (ರತ್ನಾಶ. ೧೨); ನೆಲಕೆ ಮುಂಜೆಜಿಗಳೆಯಲುಟ್ಟಿನು ದೇಸಿ ಪರಿ ಮಜಿಯೆ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೩-೧೧); ಚದುರಂಗವಾಡುವ ಬಾರಿಂದೊರ್ವನ ಪದಮಾಕ್ಷಿ ಪಿರಿದೇಳೊಯ್ಯ (ಕಂಸವಿ. ೨-೪೩). 'ಈಲ್' ಪರಾ.

ಎಳ[ಬೈ]ದುವರಿ = ಅಕರ್ಷಿತವಾಗು; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡು: ಅಂತು ಮನಮೇಳ[ಬೈ]ದುವರಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೪೩ ವ); ಕಣ್ಣೆಳ[ಬೈ]ದುವರಿಯೆ ಕಂಡು ಮನಮೇಳ[ಬೈ]ದುವರಿಯೆ ನಿರವಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೯೧ ವ); ಪಾಂಡುರಾಜಂ ಪುಂಡರೀಕದಂತೆ ವನಮೆ ಭವನಮಾಗಿರ್ಪುದುಮೊಂದು ದಿವಸಮಾ ವಸಂತವಾಸವೆಂಬ ಭವನದ ಮನೋಹರಕೆ ಮನಮೇಳ[ಬೈ]ದುವರಿಯೆ(ಅರ್ಧನೀ. ೪-೪೪ ವ). ಎಲೈವದೆಡಂಗ = ಎಳೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಬೆಡಗನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಇದೇಂ ಕಡುಜಾಣನ ಬದಿಕಯ್ಯರಮಡದ್ದರ್ಪುಳನೆ ದಿದ್ದ ಮೆಲೆರುಮೆಲೆವೆಡೆಡೆಡಂಗಂ... ಪೊಗಲು ಸಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪೆಜವು ದುಷ್ಕರದೊಳೆಪಂಗಳನಶ್ರಮದಿನೆಲೈಯೊಳ್ ಜಗದೊಳೆಲೆವೆಡೆಡೆಡೆಡಂಗನೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೧೦; 987).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಲು; ಮಲ. ಇಲು; ಇಲೈ; ತುಳು. ಇಗ್ಗು; ಕೊಡ. ಈಳ್; ತೆಲು. ಈಡುಚು, ಈಡ್ಲು; ಗೊಂಡಿ. ಈಸಾನಾ; ಕುಇ. ದ್ರಿಪ; ಕುರುಪ್. ಈಚ್ಚಾ; ಮಲ್ತೊ. ಇಚಿ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ರೂಸಿಂಗ್]

ಎಲೈ, ಎಳೈ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಎಳೆ; ದಾರ; ಸೂತ್ರ: "ಎಲೈ - ಅಕ್ರಮಣಾರ್ಹಣೇ, ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ (ದಾರದೇಳೆ), ಭೂವಾಚಕೇ ಪ್ಲಳಂ" (ಶಮಧಾ); "ಎಲೈ = ನೂಲೆಲೆ; ಬರೆಸೆಲೆವುದು (ಭೂಮ್ಯರ್ಥ ದೊಳ್ ಕುಳಂ)" (ಶಮಧ. ಪರಿ. ೧). "ನೂತ ನೂಲೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಚೆಯಂ ಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುವದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೩೩); ಸೂಗಯಿಪ್ಪೊಡೆ ನೋಯೆ ಸೂತ್ರದೊಳೊಲೆ ನೀಳ್ಳಿದರ್ ಬಾರಂತೆ ತೋರ್ಪುಗಿಯಂ ಪುಣ್ಯಯಮಾಗಿ ಮಾಡಿ ದಿದಿ ಮುಂ ಜಂ ಪೂಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ನೂಲಿಗೆ ದಂತಿರ್ಪ ನಖಪ್ರಣಾವಳಿಗಳಂ ನಲ್ಲಂಗೆ ಕಣ್ಣೆತ್ತುತುಂ ನಗುತುಂ ಸಾರ್ವ ಸವಂಗಮಂ ಕಳೆಯಿಸುತ್ತಿರ್ಪಾಕೆ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೧). ಎಳೈ: ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ಬೆಳ್ಳಿಎಳೆಯಲ್ಲಿದ್ದ 'ಪಿನ್ನ'ನ್ನು ಹಾಕಿ 'ಫಿಟಾ' ಮಾಡಿದಳು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೪೩); ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಮಾತಿನ ಎಳೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದಳು (ಪನರು. ೪೪); ಹೊನ್ನಪ್ಪನಿಗೆ, ಈಗ ಇದೊಂದು ಎಳೆ ಸಿಕ್ಕಂತಾಯಿತು (ಪ್ರಣಸ. ೧೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಲೈ; ಮಲ. ಇಲಿ; ಕುವಿ. ಇಸ]

ಎಲೈ (ನಾ). ಎಳೆದ ಗುರುತು; ಜಾಡು; ಗೆರೆ: ತಾನ್ ಬೆಟ್ಟತ್ತಾಗಿರ್ದತ್ತು ಬಜನೆಲನ್. ದಿರಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ತೇರ್ ಗಾಲಿ ಎಲೈಯಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೨-೨೩೨).

[< ಎಲೈ]

ಎಲೈಕುಳಿ, ಎಳಕುಳಿ, ಎಳೆಕುಳಿ, ಎಲಕುಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಅಕರ್ಷಣೆ; ಸೆಳೆತ; 'ಎಲೈಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಎಳಕುಳಿ: 'ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಎಳೆಕುಳಿ: 'ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಎಲಕುಳಿ: 'ಎಲಕುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಎಲೈ + -ಕುಳಿ] ಎಲೈಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಳೆಕುಳಿಗೊಳ್, ಎಲಕುಳಿ ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ: ಅತ್ಯಾಂಂದಮೊದವಲ್ಗೆ ಪರಿಜನ ಮೆಂದೊಳೆಕುಳಿಗೊಳ್ಳ ಸೈಪು ಸಮನಿಸಿದಪುದೋ (ಕಾದಂಭಾ. ೩೫೩); ತಳವೆಳಗಾದಂ. ವನಿತಾತೀತದ ಪೆಜಿ ನೊ ಸಲ ರೋಚನಾ ತಿಲಕದ ಚೆಲ್ವೆಲೈಕುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಎಲಕುಳಿ]ಗೊಳೆ ಸಮ್ಮೋಹನತೀತದಪೋಲಾ ಮನಮನವನಪಾಲಕತಿಲಕಂ(ಪಂರಾಮಾ. ೫-೩೧). ಎಳಕುಳಿಗೊಳ್: ತುಳುನಾಡು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಗಂಗಮಹೀಮಣ್ಯಕಮಂ ಬನವಸಿಯೆಂದಿವ ನೆಳಕುಳಿಗೊಣ್ಣಂ ಜಿತಾರಿ ವಿಷ್ಣುನೈಪಾಳಂ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೧೪-೩೪; 1107); ಪ್ರಸೂನಕುಲಮನಂ ಡಲೆದು ಬಂದುಂ ಬಲ್ಲಿ ಬಾಯ ಕುಟುಕನೆಳಕುಳಿಗೊಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೨-೩೧ ವ); ನೋಳ್ಳವರ ಮನ ವನೆಳಕುಳಿಗೊಳು ತ್ತೊಂದು ಬನವೆದಿರ್ಪು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೯-೩)

ಎಲೆಕ್ಟ್ರೀಗೊಳ್ : ಪತಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ರಾಯನೇದೆಯನೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಎಳೆ]
 ಕುಳಿಗೊಳುತಾ ಹಂಣಾಯತೇಕ್ಷಣೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೫-೨೯).
 ಎಲೆಕ್ಟ್ರೀಗೊಳ್ : “ಎಲೆಕ್ಟ್ರೀಗೊಂಡುತಾ ತಾನೇಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡುತಾ
 ಕವರ್ವದೀಬಿಟ್ಟದನೆ . . . ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು” (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭);
 ಬೇಡಿದ ಕಾಡೊಳೆ ಮುಟೆಗೊಂಡುಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಂಗೆರಂಗೊಟ್ಟಂತಾಯ್ತು
 (ಅರ್ಧಸೇ. ೬-೭೧ ವ); ಚೆಲ್ವಿದಿದು ಜಡವ ಪಡಿಯಜರ ಕಳಕಳಮನೆಬಿ
 ಕುಳಿಗೊಂಡು (ಅನಂಪು. ೩-೯೫ ವ). [ಎಲೆಕ್ಟ್ರೀ + ಕೊಳ್ಳು]
 ಎಲೆಕ್ಟ್ರೀಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಅ ದ ಪ ಮುದ್ದಪ್ಪರಾ
 ಮಗನ ಎಲೆಕ್ಟ್ರೀಸಿಗಾ ಪೆಣ್ಣರ ಮದಕ್ಕೆ ಗೌತಮೇಶ್ವರಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದು
 (ಎಳ. VRI, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೨೧; 890 ?). [?]
 ಎಲೆತರ್, ಎಳತರ್, ಎಳೆತರ್ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬರು;
 ಸೆಳೆದುತಾ : ದಿಟದಿಂ ಮುದ್ದಾದಿ ಮಾತಾದಿ ಸಕ್ಕಜವೇನಿತ್ತಪರಂದು
 ತೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರುತ್ತಂ ನೋಡಿ (ರಸರ. ೧-೮೨). ಎಳೆತರ್ : ಪಾತಕಿಗ
 ಲೊಡಲೊಳಹ ಪರ ಮಾತ್ಮನಂತೆ ಯಮದೂತರಕತಂದಜಾಮಿಳನಂತೆ
 (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೧); ಇಲ್ಲಿಗೆಳೆ ಎಳತಂದಿರಿ? (ದಾಲತಾ. ೨೯೧).
 ಎಳೆತರ್ : ಏಕೆನ್ನ ಈ ರಾಜ್ಯಕೆಳತಂದೆಹರಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೩-೧೨೨-೧);
 ಎಳೆಹುಲ್ಲ ಸವಿದು ನೀಗುರ್ವದಿ ತಾಪಸನಂದಲರಂಬಿಗೆ ಗುಣಮಾಡಿ
 ಎಳೆತಂದರಬಲೆಯರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೪೬). [ಎಲೆಕ್ಟ್ರೀ + ತರ್]
 ಎಲೆಪ (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು (?): ಅಣುಗಿ
 ನೊಳೆ ರಾಜಚೂಡಾಮಣಿಮಾರ್ಗಿಡೆ ಮಲ್ಲನೀಯೆ ಗೆಲ್ವೆಪೆಪದ ದಿನ್ನಣ
 (ಎಳ. II, ೧೩೪-೫೮; 982); ಪೊಗಲಾಸಲ್ಲಕ್ಕೆ ಪೆಪವು ದುಷ್ಟರದೆಪೆಪಂಗ
 ಳನಪ್ರಮದಿನೆಪೆ[ಳೆ]ಯೊಳ್ ಜಗದೊಳೆಪೆಪದೆದಂಗನೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲ
 (ಎಳ. II, ೧೩೩-೧೧೪; 987). [ಎಲೆಕ್ಟ್ರೀ + ಪು]
 ಎಲೆಯಿಸು, ಎಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೆಳೆ
 ಯಿಸು : ಅತನನಟ್ಟಿ ಕಳೆಯಿಸುಮೆಂದಟ್ಟಿದನೆಂದು ಪೆಪ್ಪು ಪಡಿಯಜನಿಂದ
 ಮುಟೆಯಿಸಿ ಪೆಡತಲೆಯಂ ಪಿಡಿದು ನೂಂಕುತ್ತ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೩-೨).
 ಎಳೆಯಿಸು : ಗಾಡಿಯನ್ನು ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಎಳೆಯಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
 [ಎಲೆಕ್ಟ್ರೀ + ಇಪ್ಪು]
 ಎಲೆಪು, ಎಳಪು, ಎಳೆಪು (ಕ್ರಿ). = ಎಲೆಯಿಸು : ಪಾದರಿಗನಿವಂ
 ಕಷ್ಟನೆಂದು ಕುಟಾಯಂ ಕೊಲ್ಲಂಕಿರಿ ಕೊಂಡು ಪೊಲೆಯರಿಂ ಚೆಚ್ಚರಮುಟೆ
 ಸುವರಟ್ಟಿ ದೂಜುವರ್ವದೊಳೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೨). ಎಳಪು :
 ಮಾಮಲಿತವಂದಿರ ಸಂದಿಸಂದಿಗೆ ಮುಳಿದು ಕಡಿಸುವನೆಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲೆ]
 ಸುವನು ನಿಮಿಷದೊಳಧೋಗತಿಗೆ (ಬಸಪು. ೫೮-೬೬); ನಿರುತದಿಂ
 ದವರನೆಳೆ ಹೂಟಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಾ ಗಿರಿಯ ಸುತ್ತರಿಯೆಳನೆ (ಪಾಸೋಪು.
 ೫-೧೮). ಎಳೆಪು : ರಾಗಿಯ ತೆನೆಯನ್ನು ಕಣಕ್ಕಿಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).
 [ಎಲೆಯಿಸು]
 ಎಲ್ಲುಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದುಗ್ಗೊ ನೆಲ್ಮಲ್ಲಿ ಗಲಂಜ
 ವಾಗಿಲು ಸಜಮು ಎಲ್ಲುಂಡೆ ಪರವೂರು ಕೊಡಲೆ ಇನಿತುಮಮ್ ಪೊಲ
 ಮೇರೆ ಸಹಿತಮಿತ್ತನ್ (ಎಳ. IX, ಬೆಂಗಲ. ೮೩-೧೪; 890). [?]
 ಎಲ್ಲುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಲ್ಲುಪ್ಪೆ (ಎಳ. I,
 ೩೫೦-೧೪; 900). [ಎಲ್ಲು + ಕುಪ್ಪೆ]
 ಎಲ್ಲುಗಾಡಿಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅನ್ನಿ ಬನ್ನು
 ಎಲ್ಲುಗಾಡಿಗಾಲ ತೆಂಜ್ಜಿಣ ಬೇಲಿಯಂ ಬಗದತಿಪುಣಿಯಂ (ಎಳ. III,
 ನಂಜನ. ೧೩೯-೨೧; 915 ?). [ಎಲ್ಲು + ಗಾಡಿ ? + ಗಾಲ]
 ಎಲ್ಲತ್ತ ‘ಎಲ್ಲುಱ್’ ಪರಾ.
 ಎಲ್ಲತ್ತು ‘ಎಲ್ಲುಱ್’ ಪರಾ.

ಎಲ್ಲುಱ್¹, ಎಚ್ಚರು¹, ಎಚ್ಚುಱ್¹, ಎಚ್ಚುಱು¹, ಎಚ್ಚುಱು (ಕ್ರಿ).
 ೧. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಳು; ಜಾಗರಗೊಳ್ಳು; ಎದ್ದೇಳು : ಎಲ್ಲತ್ತ,
 ಎಚ್ಚತ್ತ (ಭೂತಕ್ಕ); ಎಲ್ಲತ್ತು, ಎಚ್ಚತ್ತು, ಎಚ್ಚರ್ತು (ಭೂತನ್ಯಾ);
 ಮಂಗಳಪಾಠಕರವಂಗೊಳ್ ಭೋಂಕನೆಲ್ಲತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧೦ ವ);
 ಪಿರಿದುಂ ಪಯಣಂ ಬಂದು ಬಬಲ್ಲು ಕೋರೈಸಿ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದವರ್ ತೊಟ್ಟನೆ
 ನಿದ್ರೆಯಿಂದೆಲ್ಲತ್ತು (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ ವ); ನಿದ್ರೆಯನೆಲ್ಲತ್ತಾರಂ ಕಾಣದೆ
 (ದಶಕು. ೨-೯೬). ೨. ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದಿರು; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂ
 ದಿರು : ಪರಿಜನ ಸಂಭ್ರಮಕ್ಕತ ಹಿಮಕರಣದಿನೆಲ್ಲುಱುತುಮಕಟಿದೇನಂ
 ನೆಗಲ್ವೊ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೨). ೩. ರೋಗದಿಂದ ಅಥವಾ ಮೂರ್ಛೆ
 ಯಿಂದ ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : “ಎಲ್ಲತ್ತ
 ನೆಂದು ನಿದ್ರೆತಿಳಿದನುಂ ಕುತ್ತಮೋಸರಿಸಿದವನುಂ ಮಜನೆ ಪಿಂಗಿದವನು
 ಮಕ್ಕುಂ” (ಕಮದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತ); ಚೇತನೆ ಪುಟ್ಟಿ ಮೂರ್ಛೆ ತಿಳಿದೆಲ್ಲಂ
 ತಾಮುಂತಾಮುಮೆಲ್ಲತ್ತಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೫). ಎಚ್ಚರು¹ :
 ೨. ನಾವುಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚತ್ತು ವರ್ತಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಎಚ್ಚುಱ್¹ :
 ೧. ಮನೋಹರಿಯೆಂಬ ನಯನ ಮನೋಹರಿ ಬೆಳಗಾದಾಗಲೆಚ್ಚರ್ತು
 ನಿಜವಲ್ಲಭನಂ ಕಾಣದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೮ ವ). ೩. ಕಂದಿ ಕುಂದುತ್ತ
 ಕೂಡೆಚ್ಚರ್ತು ನಸುನಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೩೨). ಎಚ್ಚುಱು : ೧. ಮೂಡು
 ವೆಳಗಾಯಿತೆಚ್ಚುಱು ಮುದ್ದುಗೊ ಪಾಲಾ (ಗೀತಗೋ. ೬ ಪಲ್ಲವ).
 ೩. ಮುನ್ನೆ ಮಜಲುಂದಿನೆಚ್ಚುಱುವಂತೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಅದಿಪು. ೨-೩೨).
 ಎಲ್ಲುಱು : ೧. “ಎಲ್ಲುಱು - ಜಾಗರಣೆ ನಿದ್ರಾಭಾವೇ” (ಕಮಧಾ).
 [ಎಲ್ಲುಱು + ಚಪ್ಪು. / ತಮಿ. ಎಚ್ಚರಿ; ಪರ್ಜಿ. ಎಚ್ಚಿ;
 ಕುರುಖ್. ಎಚ್ಚಾ, ಎಚ್ಚಾರ್; ಮಲೆ. ಎಚ್ಚಿ]
 ಎಲ್ಲುಱ್², ಎಚ್ಚರ, ಎಚ್ಚರು², ಎಚ್ಚುಱ್², ಎಚ್ಚುಱು², ಎಚ್ಚರು,
 ಎಚ್ಚುಱು (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಳುವುದು; ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವುದು;
 ಜಾಗೃತನಾಗಿರುವಿಕೆ : ದೂರದೊಳೆ, ಮೇಡ ಕೋಡಿನ ಮೇಲೆ, ಕುಳ್ಳಿ
 ದೆರ್ಮ; ಎಲ್ಲುಱುಱ್ತಾಳನಾಳ್ ದಿಪುನುಡಿಗಳಿಂದ ತಿವಿದೆಲ್ಲುಱುತೆ
 (ಅಂತಿಗೊ. ೧೯-೪೦೦). ಎಚ್ಚರ : ಮೈಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಚ್ಚರ ಬಂತು
 (ಸ್ಥೂಲಮಿ. ೨೨೬). ಎಚ್ಚರು² : ಹೊಂದಿ ನಡೆವುದು ಕೇಳು ಯೆಚ್ಚರು
 (ಅಂಬರಾ. ೬-೪೯). ಎಚ್ಚುಱ್² : “ಜಾಗರಮನಕ್ಕೆ ಯೆನಲೆಚ್ಚುಱುಕ್ಕುಂ”
 (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೪); ಅವಧಾನಮೆಚ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚಿ]ಱ್ತೆಂದಿರಿವ
 ವಂದಿಸಂ ದೋಹದುಲಿಯ ನಾಲಿಸುತುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೧ ಪ್ರಯೋ).
 ಎಚ್ಚುಱು : ಅವನ ಮಜನೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕವನೆಚ್ಚುಱು ಜವನಗರಿಯ
 ದಾರಿ ನಮಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೧೫೭); ಎಚ್ಚುಱು ಪಲ್ಲಟವಾಗಿರೆ ಕಣ್ಣಿ
 ದೆಚ್ಚತ್ತು ರತಿಯ ನಿಟ್ಟಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೦-೧೨). ಎಚ್ಚರು : ಅರ್ಗಿಳ್ಳ
 ರೆಂಬಂಗಿಯಿಲ್ಲಂ ಅವಂ ದೋಷಂಗಳಿಡಹಂ (ಸಾಸಂದ. ೧೪-೩೮).
 ಎಚ್ಚುಱು : ಭುರದೊಳ್ ತನ್ನಯ ವೀರರೊಳ್ ಪ್ರಜೆಗಳೊಳ್ ದಾಯಾದ
 ರೊಳ್ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳ್ ದೊರೆಗಳಿಲ್ಲು ಬೇಕೆಲ್ವೆ
 (ಸೋಮೇಶ. ೫೭).
 ಎಚ್ಚರವಾಗು, ಎಚ್ಚರಾಗು = ಎದ್ದೆಯಿಂದ ಎಳು; ಜಾಗೃತ
 ನಾಗು : ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಎಂದು ಅಡ್ಡವಾದ ಅವರಿಗೆ ಸೂರ್ಯನು ಪಡು
 ಗಡಲಿಗೆ ಸಮಾಪಿಸಿದಾಗಲೇ ಎಚ್ಚರವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬತು. ೧೩); ಮಾಯಾ
 ದೇವಿಯು ಏನನ್ನೋ ಗುಯಾಗುಡುತ್ತ ವಹಿಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತ
 ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವಳು. ಮತ್ತೆ ಎಚ್ಚರಾಗುವಳು (ತುಂಗಭ. ೫೦).
 ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು = ಅಪ್ರಮಾದಿ : ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ತಿಳಿದವನಾಗಿ
 ನೋಸವಿಲ್ಲದೆ ಎಚ್ಚರವುಳ್ಳವನು ಚಿಕ್ಕಕನನಿಸಿಕೊಂಬನು (ವೈದ್ಯಸಾ.
 I, ೨೭). [ಎಲ್ಲುಱ್¹]

ಎಲ್ಲಾಕೆ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಎಚ್ಚರಾಕೆ, ಎಚ್ಚರಾಕೆ (ನಾ). ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರುವಿಕೆ; ಜಾಗರೂಕತೆ: ಇದೊಂದು ಪಗಲ್, ಆ ರುದ್ರನಾಗ್ರಹಂ ಬದಿವುದು, ಎಲ್ಲಾಕೆ! ಎಂದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦-೫೯). ಎಚ್ಚರಿಕೆ: ಈ ಮುನಿಕುಮಾರನು . . . ವಯೋಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕನಾದರೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ವೃದ್ಧನೆಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ಕೃವಾ. ೮೦); ಪಿತೂರಿ ನಡೆಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಅಧಿಕಾರಭ್ರಷ್ಟನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದಿರುವಂತೆ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ವಹಿಸಿದನು (ಕೃದೇವ. ೪); ಕಳ್ಳರಿದ್ದಾರೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ (ರೂಢಿ). ಎಚ್ಚರಾಕೆ: ಸತ್ಯಂಗಳಚ್ಚುಕೆ ಶಂಕರನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ತಿರು. ೩-೭); ಚೆಚ್ಚರದಿಂದಿ ದ್ರಿ ತನರನೆಚ್ಚುಕೆಯನೆಯ್ದ ಪಡೆದವೋಲಹಮಂದ್ರಂ (ಬಾಧಪು. ೫-೯೦); ತುರಗದ ವೈದ್ಯತೆಯೆಚ್ಚುಕೆಯಲಿ ಸಂತ್ಯಸಿದರು ವಾಜಿಗಳ ವೇದನೆಯ (ಕುಮ್ಭಾ. ೫-೩೯); ಎಚ್ಚುಕೆ ಎಚ್ಚುಕೆ ಮನವೆ ಆಚ್ಚುತನ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೦ ಪಲ್ಲವ). ಎಲ್ಲೆಕೆ: ಶಂಭುವಿನೆಚ್ಚುಕೆಯಂಬ ಚಂದ್ರೋದಯಮಪ್ಪನ್ನಂ ಸೈರಿಸದೆ ಪರಿದು ಮುತ್ತುವ ಚಕೋರಿಗಳಂತೆಯುಂ (ಗಿಂಕ. ೮-೪೨ ವ).

ಎಚ್ಚರಿಕೆಕೊಡು = ಜಾಗರೂಕತೆ, ಜೋಪಾನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸು: ಅಗಾಗ್ಗೆ ವೈದ್ಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಪೋಲೀಸನವರು ಅವಳಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಕೊಟ್ಟರು (ಪುನರು. ೧೧).

[ಎಲ್ಲಾಕೆ + -ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಎಚ್ಚರಿಕ್ಕು, ಎಚ್ಚರಿಪ್ಪು; ತುಳು. ಎಚ್ಚರಿಕೆ; ತೆಲು. ಎಚ್ಚರಿಕೆ]

ಎಲ್ಲಾಕು, ಎಚ್ಚರಿಸು, ಎಚ್ಚರಿಸು, ಎಚ್ಚರಿಸು, ಎಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎಬ್ಬಿಸು; ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸು: ಅತಿವಿಶದವಿಶಾಲೋರುಕ್ಷತದಿಂದೊಪ್ಪಿದನು ಜಡೆಯುಮಂ ನಾಂದಿಮನು: ಕ್ಷತದೊಡನೆಲ್ಲಾಪಿಸಿದುದುತ್ಥಿತಮಾವಂದಪ್ರಮಿಶ್ರಗಂಧಂ ಮುನಿಯಂ (ಪಂಪ. ೧-೧೦೫); ಇಜಾಯಂ ಬಿಟ್ಟನನೆಂಬಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಂದು ಬೀಸೆ ಗದೆಯ ಗಾಳಿಯ ಕೋಳಿಲ್ಲಾಪಿಸಿದುದು ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೩೨). ಎಚ್ಚರಿಸು: "ನೀವು ನಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮೂಗುಹಾಕುವುದು ಬೇಡ" ಎಂದು ಸುಂದರಿ ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಸಿದಳು (ಹಳ್ಳಿ. ೧೦೮); "ಆದರೂ ತುಸು ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರಬೇಕು" . . . ಎಂದೇನೋ ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದರು (ಜೀವರಂ. ೮೫). ಎಚ್ಚರಿಸು: ಆ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ಳದನವಿಹ್ವಲತೆಯೊ ಮೂರ್ಚ್ಯಪೋದನ್ನೆಚ್ಚುಕೆಸಲೆಂದು ನೊಸಲೊಳಿಕ್ಕಿದ ಮಂದವಪ್ಪ ಚಂದನದಣ್ಣಿನಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೯೦); ಪರಿತಂದು ಕಣ್ಣೊಳಂ ಬಾಯೊಳಂ ನೀರಂ ತಳಿದಂತೆಚ್ಚುಕೆಸು ಎತ್ತುವರ ಕಯ್ಯ ಬಾಯೊಳಿಜೀವಂ ಹಿಡಿಯ ಬಾರದು (ನಂಬರ. ೬-೪೯). ಎಲ್ಲೆರಿಸು: ಮೊಳಗು! ಮೊಳಗು ದುಂದುಭಿಯೆ! ನೆದ್ರೆ ಸಾಕಿನ್ನೇಳೆರೆಂದು ಎಲ್ಲೆರಿಸು (ಎಮೇಗೇ. ೫೨-೨). ಎಲ್ಲೆರಿಸು: ಹೋಮಸ್ಥಳದೊಳಾ ಭಾಸಿ ಪವೊಲಂ ತುಮಿಂ ತುಂ ಬೀಸುತ್ತೆಲ್ಲಾಪಿಸಿ ಕುಡುವುದಾಶಿಶಿಶಿಯಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೬೬); ಮೂರ್ಛೆಗೆ ಸಲಲಾಯಿಂದಿವರಲೋಚನೆ ಸತ್ಯತಿಯಿಂದೆಲ್ಲಾಪಿಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೩೪).

[ಎಲ್ಲಾಕು + -ಇಕು. / ತುಳು. ಎಚ್ಚರಿಪ್ಪು, ಎಚ್ಚರಿಸು; ತೆಲು. ಎಚ್ಚರಿಂಚು, ಎಚ್ಚರಿಂಚು, ಎಚ್ಚರಿಂಕಿಂಚು]

ಎಲ್ಲಾಕು 'ಎಲ್ಲಾಕು' ನೋ.

ಎಲ್ಲಾಕುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮೂರ್ಛೆಹೋಗು: ಪಟ್ಟದ ಪೆಣ್ಣಂ ನೋಡಿ ಸೋಲಂಗಳೆಲ್ಲಾಕುಗೆಟ್ಟಂ ಗಡ ದೇವ ವಿಸ್ಮಯ ವಿದೇನೆಂತಾಯ್ದದಂ ಬೇಗದಿಂದಪಾಯಲೇಬ್ಬುದು (ಕುಸುಮಾ. ೯-೪೨).

[ಎಲ್ಲಾಕು (< ಎಲ್ಲಾಕು) + ಕೆಡು]

ಎಲ್ಲಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಬರಡಕೆಪ್ಪೆಯ ಮೂಡ ಕಡೆಗೋಡೆ ಬಳ್ಳವಗೆಪ್ಪೆಯ ಮೂಡ ಕಡೆಗೋಡೆ ಎಲ್ಲಗದ ಪಕ್ಕದಂ ಕುಡಿದ ಕೂಡಲೆ (ಮೈ. ೮೦. ೧೯೧೯, ೧೦-೬೬; 900). 'ಎತ್ತಕ' ಪರಾ. [?]

ಎಲ್ಲರ್, ಎಲ್ಲರ್, ಎಲ್ಲರು, ಎಲ್ಲರ್, ಎಲ್ಲರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದ್ದು ಬರು; ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬರು; ಹೆತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು: "ಎಲ್ಲರ್ - ಸಮಾಪಕಮನೇ" (ಕಮಧಾ); ನೆರೆದು ಬಂದಪರವರ್ ಸಯಲೋಬಲಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲರಲೆ ಕೊಂದಪನಂದಿರನೀಗಲೆ (ಕವಿ. ೧-೧೩೦); ಕಜ್ಜಂ ಪುಟ್ಟಿ ದೊಡೆಮಗೆ ಬಟಾಯಟ್ಟದೀ ಪೊಟ್ಟಿದಾವುದು ಮನವಾಪ್ತಿಗೆಲ್ಲಂದೆ (ಪಂಪ. ೧೦-೫೪); ಆ ಬಾಲೆ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಮಾಲೆಯನಿಕ್ಕಲೆಲ್ಲರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೧೯ ವ); ಕಾಮಧೇನುವಂ ಮೆಚ್ಚಿಸೆ ನಲ್ಲಾ ನಂದಂ ಮಲ್ಲಣನೊಸೆದಾ ನಲ್ಲೆರಸಭವನಕ್ಕಲ್ಲಂದರ್ (ಉದ್ಯು. ೧೨-೬೨). ೨. ದಂಡೆತ್ತಿಬರು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಅಕ್ಕ ಪ್ರಭುಮೇರು ಬೆಸಸೆ ಮವಿನ್ನಿ ಊಪುಳ್ಳಾಡುವಟ್ಟಿಯ ಸಮಸ್ತ ಬಲಮುಮೇಗೆಲ್ಲರೆ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೭; 780); ನೊಟಮ್ಪನ ದಣ್ಣು ಪುಲಿಗೊಡೊ ಮೇಗೆಲ್ಲರೆ (ಸಾಹಿ. 1X-i, ೪-೫; 9ನೆಯ ಶತ). ಎಲ್ಲರ್: ೧. ಜನಂ ನಿಂದಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲಂದಳು (ಭಾವಚಂ. ೮-೨೫). ಎಲ್ಲರು: ೧. ಅತ್ತಿತ್ತ ಜಲಿಸದ ಚಲಂ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತನಲ್ಲರುತ್ತಿದ (ಬಸರ. ೩-೩೮); ಬಾಯ್ಗಂತು ಬಂತಂತೆ ಬಡ್ಡಿಸುತೆ ಚದುರೆಯ್ಯರೆ ಪೆಂಡಿರೆಲ್ಲಂದರು (ಉದ್ಯು. ೫-೨೩). ಎಲ್ಲರ್: ೧. ರಾಮಚಂದ್ರನಾ ತನ ವಿನಯವಚನಮಂ ಮನದಿಗೊಂಡೆಲ್ಲರುತ್ತಿರೆ (ಕುಮುರಾ. ೬-೫೬); ಉಟ್ಟಿ ಸೀರೆಗಳುರಿಯಲಕಟಾ ಕೆಟ್ಟಿವೆನುತೇಲ್ಲಂದು (ಬಸಪ. ೫೬-೩೯); ಸುರಗಿ ಪ್ರಸೂನಮಂ ಕೊಂಡು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಕರವೀರನೇಲ್ಲಂದು (ಭಾವಚಂ. ೪-೧೬); ಸ್ಮರಭದ್ರಗಜಯೂಥದಂತೆ ವಿಳಾಸಿನೀ ಚರಣದ ನಿಗಳವೇಲ್ಲರಲು (ಮೋಹತ. ೨೪-೩೮). ಎಲ್ಲರ್: ೧. ಸುದತೀರತ್ನ ಮದೋರ್ವಳೆಲ್ಲರುತಮಿದರ್ಳಾ (ಕಾದಂಪು. ೫೧೫); ಧನಶ್ರೀವನತಿ ಮನುಪ್ರಿಯಂ ಕೆಲಕ್ಕೇಲ್ಲರೆ ಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೪-೧); ಪೊಟ್ಟು ದಪ್ಪಿದಪುದೆಂದು ದಿವಾಕರನಲ್ಲಿಗಾಗಳೆಲ್ಲಂದವನೊಂದುಮಾಡಿ ನಿಜಾ ಸಲ್ (ಸಮಕ. ೨-೬೧); ಸಲೆ ಕಾಲಂಪಿಡಿದೇಲ್ಲರಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೫).

[ಎಲ್ಲಾ (< ಎಲ್ಲಾ) + ತರ್]

ಎಲ್ಲರ, ಎತ್ತರ, ಎತ್ತರ, ಎತ್ತರ, ಎತ್ತರ, ಎತ್ತರ (ನಾ). ಉನ್ನತಿ; ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚುಗೆ; ಏಳಿಗೆ; ಉದಯ: ಬೆಡಂಗಿನೊಳ್ಳಾ ಪುದಿದು ದೆಲ್ಲರಮುದ್ಗತಚಂದ್ರಸಿಂಹದಾ (ಅದಿಪು. ೧೨-೫); ಕಳವಿಂ ಪೊಲ್ಲಮೆ ಪೆಟ ತೊಳವೆ ಪಾಪದೆಲ್ಲರಮಲ್ಲೇ (ಧರ್ಮಾ. ೧೨-೨೩೪); ಕೀರ್ತಿಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಿಡುಗುಂ ಕಿಡುಗುಂ ಕಡುಪೆಂಪಿನೆಲ್ಲರಂ (ಪುಷ್ಪ. ೬-೬೮); ಎಲ್ಲರ ದಿಂದಿರೆ ಪರಿ ಮನವಾಪ್ತಿಯಪೊಲ್ ವಸುಧೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಗೆಲ್ಲದೊಳೇ ಪೊಟ್ಟು ಪೊರೆಯುತ್ತಂ (ಚಕವಿ. ೪-೩). ಎತ್ತರ: ಬೇಕು ಜೀವಮತ್ತರ ಜೀವನ ದೊಳು ಎತ್ತರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೨-೧೧); ಅತ್ತಿತ್ತ ಕದಲಿದರು; ಚಿತ್ತವನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು ಎತ್ತರದೊಳಿದೆ ತಾರೆ ಉತ್ತಮದಿ ನಡಿಸಲ್ (ಕವಿ. ೨-೧೩). ಎತ್ತರ: ಶಾಸ್ತ್ರವಿಜ್ಞಾನದೊಂದೆತ್ತರವುಂ ತನ್ನಿಂದೆ ಲೋಕೋತ್ತಮ ರೆನೆ (ಎಕ. XV, ೩೫೨-೨೮; 1098). ಎಲ್ಲರ: "ಎಲ್ಲರಮನಲಧಿ ಕಾರ್ಥಂ" (ಕಶರ. ೧೧೮); ಭಂಡಾರಂ ಸೂಪೋದುದು ರಾಜ್ಯದೆಲ್ಲರಂ ಭಕ್ತರ್ಗ ಬಟಾದಾಯಿತ್ತು (ಬಸರ. ೮-೮೯); ಪಾರದೆ ಕೊಂಡ ಗಂಡ ಗುಣದೆಲ್ಲರಮಂ ನ್ರಿಪ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ರನಾ. ೬೨-೩೧; 1242); ತಳವ ಪೊಸಗಪ್ಪುರದೊಳ್ಳುಡಿ ಪೊತ್ತಿದುದಾ ವಿರಹಾನಲನೊಳಗೆ ದಪ್ಪಿನಿತ್ತರಮಂ ತದ್ವಿನಿತೆಯವಸ್ಥೆಯನೇನಂ ಬಣ್ಣಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೪-೪೧).

ಏಳ್ವೆ : ಸುರತಾಬ್ಧಿಯೊಳಾಳುತೇಳುತುಂ ಕಡೆಮೊದಲಿಲ್ಲದೇಳ್ವರದ
ಕಾಮಿಗಳೆದರನೂನ ಸಂಗದೊಳ್ (ಗಿಂಕ. ೪-೧೪೪); ಉತ್ತರಕೆ
ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಯ್ತು, ದಕ್ಷಿಣದ ಏಳ್ವರಕೆ ಎಡೆಯಾಯ್ತು
(ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೬); ಕವಿ ತನ್ನ ಸೊಬಗಿನ ಏಳ್ವರವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿ
ದ್ದಾನೆ (ತವನಿ. ೧೨೨). ಎಲ್ಲರ : ವದನ ವಿಕಾಸದಿಂ ಬರವಿನೇಲ್ವರ
ದಿಂದಮೆ ಕಾಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾದುದು (ಸಂರಾಮಾ. ೧೨-೧೬೨);
ಇದೇನೆಂಬ ಸೊಬಗಿನೇಲ್ವರವನಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨); ಲೋಕಾಪವಾದ
ದೊಂದೇಲ್ವರದ ಬಲ್ವೆಯೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫-೧೧).

[ಎಲ್ಲಾ (< ಎಲ್ಲಾ) + ತರ]

ಎಲ್ಲರಂ 'ಎಲ್ಲರವು' ನೋ.

ಎಲ್ಲರದಿಟ್ಟು (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ : ನರಗಟ್ಟು, ನೆರವಾನಿಸಂ,
ಬರವಟ್ಟು, ತೆಜವೊನ್, ಬಡನಡು, ನೊಳಗಾಡು, ಎಲ್ಲರದಿಟ್ಟು (ಶಬ್ದಾನು.
೩೩೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಎಲ್ಲರ + ದಿಟ್ಟು]

ಎಲ್ಲರವು, ಎಲ್ಲರಂ, ಎಲ್ಲರವು (ನಾ). (ಎದ್ದು) ಬರುವುದು;
ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಸೇರುವುದು; ಆಗಮನ : ಈ ಮದದಂತಿಯೆಲ್ಲರವು
ಮೀತನ ಶಾಯಿ ಮುಮಿ ಮಹೋಗ್ರ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳಿನ್ನುಮಂ
ಚೆಯೊಸಲ್ ಬಗೆದವುದು (ಸಂಪದಾ. ೧೨-೪೪); ಅಜೀವಿರನಭಿಮನ್ಯು
ಕುಮಾರನೇಲ್ವರವುಗಂಡಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೩೪ ವ); ಉತ್ತಂಗ
ಸೀತಾಗ್ರದೊಳ್ಳುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬಟಾಯ ನಿಮ್ಮೊಂದೇಲ್ವರಂ ನಮ್ಮದೊಂದೇಲ್ವರವು
ಪೊಸತದೆಂದಿದಿತ್ತ ಚಿತ್ತೈಸಿ ಬಂದಿರ (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೪). ಎಲ್ಲರಂ :
"ಎಲ್ಲರಂ = ಬರುವಿಕೆ" (ಶಮದ. ನ. ೫೬ ಟೀಕೆ). ಎಲ್ಲರವು : ಓರಂತೆ
ವಸಂತದೇಲ್ವರವುಮೊಳುವವೋಲ್ ನನದೊಳೊಡತ್ತು ವಾಸಂತಿ (ಜಗವಿ.
೧೪-೨೧). [< ಎಲ್ಲಾ + ತರಂ + - ಉ]

ಎಲ್ಲಾ, ಎಲ್ಲಾ, ಎಲ್ಲಾ, ಎಲ್ಲಾ (ನಾ). ೧. ಬಸವ; ವೃಷಭ;
ಗೊಳಿ : "ಎಲ್ಲಾ = ಗೊಳಿ; ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಯ; ಊಕೆಯ ನುಲಿ" (ಶಮದ.
ಸಂ. ೧); ಕಿಟ್ಟಾನೇಶ್ವರದಾ ದೇವರು ಪರವರಿಯ ಭಕ್ತಮುಂ ಕವಿಲಿಯ
ಪಾಲಂ ಎಲ್ಲಾಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೩; 675); ಬಂಡಮುಮೆಲ್ಲ
ಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೆಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳರ ಕೊಂಡುಪೋದರ (ವಡ್ಡಾರಾ.
೭೬-೧೫); ಸಾಂತ್ಯಯ ಬಳ್ಳಿಯೊಳೆಲ್ಲ ಪೊಕ್ಕಂತೆ. (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೭-೪೫);
ಸಾಯಿರ ಸಾಯಿರ ಲೆಕ್ಕದ ಹೇಜಾಟಿದಾನೆಗೊಟ್ಟಿ ಕಳ್ಳಿಗುಳ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೯-೧೯). ೨. (ಅಲಿಂ) ದಡ್ಡ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು :
ಪದಮುಂ ಪ್ರಾಸಮುಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಬಲ್ಲಂ ಬೇಜಿಹೋದ ಹೊಲನಂ ರಸ
ಭಾವದೊಳೆಯನವನೇಲ್ವಿನ್ನದೆ ಮತ್ತೇನೆಂದು ಕರೆದೊಡೆಯಂದಪ್ಪಂ
(ಅನಂಪು. ೧-೪೩). ಎಲ್ಲಾ : ೧. "ಉಕ್ಕಾ, ಅನಡ್ಡಾನ್ . . .
ಶಾಕ್ತರೇ—ಈ ೧೧ ಯೆ (ಎ)ತ್ತು" (ಪಲಾಯು. ೪೪-೧೦೪); "ಮುಷಭ
ವಾ ಗೋಬಾಡಬೇಯಮನೆಯತ್ತಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧);
ಎತ್ತಿಂಗಿ ಸಿಣಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಕೆಚ್ಚಲೊಪ್ಪದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೫);
ಹೊಳಗಣಂ ಬಂದೆತ್ತು ಕತ್ತೆ ಕೋಣ ಭಂಡಿ (ಕಣ. II, ೨೧-೨೨; 1147);
ಎಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಗಾಣವನಾಡಿದ ಎತ್ತಿನಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೩೪೩);
ಎಳಗಣುಂ ಎತ್ತಾಗದೇ . . . ದೈವದೊಲೈಯಿರಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫);
ಎತ್ತು ಎರಿಗಳೆದರೆ ಕೋಣ. ನೀರಿಗಳೆಯಿತು (ಗಾಡ); ಎತ್ತಿನ ಮುಂದೆ
ಕಿಂಗಿನಕಾಯಿ ಒಡೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ). ಎತ್ತು : ೧. 'ಎತ್ತುಗಾಣ'
ದರಾ. ಎಳ್ಳು : ೧. ಎಳ್ಳರದೀದುದೆನುತ್ತ ಪೇಳ್ವಿಕಡೆ ಕಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿಗೆ
ಯೊಳೆಂಬವೋಲ್ (ವೃಷವಿ. ೧೭-೩೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎರುದು; ಕೊಡ. ಏತ್ತೀ; ತೆಲು. ಎದ್ದು;

ಕೋಲಾ. ಎಡ್; ನಾಯ್ಕ. ಹೆಡ್; ಕುರುಪ್. ಅಡ್ಲೋ]

ಎಲ್ಲಾ (ನಾ). ಮಂಚದ ನೇಯ್ಗೆಯ ನುಲಿ : "ಎಲ್ಲಾ = ಗೊಳಿ;
ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಯ; ಊಕೆಯ ನುಲಿ" (ಶಮದ. ಸಂ. ೧); "ಅನಡ್ಡಾಹ
ದೊಳ್ ಗೊಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಸಿನ ನೆಯ್ಯಯೊಕೆಯೊಳಮೆಟ್ಟಿನಿಸುಗುಂ"
(ಸಂಜೀವ. ೧೬). [?]

ಎಲ್ಲಾ (ನಾ). ಬರೆಹ; ಅಕ್ಷರ : ಮಾಣಿಗ ಬಸುಣ್ಣ ಪೇಸ ಚಲಭೂಷಣ
ನೆಯ್ಯ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೧೨-೩; ಸು. 800); ಸಿರಿಗಾವುಣ್ಣನ ಎಲ್ಲಾ
ಪುದಿದುದು (ಇಲ. XII, ೨೧೯-೨೩; 866). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಎಲ್ಲತ್ತು]
ಎಲ್ಲಾಗೊಳುಗಸಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಿಷುಪದುಳ್
ಎಲ್ಲಾಗೊಳುಗಸಣಿಯಾ ಇತ್ತೊಡು (ಇಲ. VIII, ೨೮೫-೩; 706).

[ಎಲ್ಲಾ ? + ಗೊಳು ? + ಗಸಣಿ ?]

ಎಲ್ಲಾವೊಜಂಗ (ನಾ). ಗೊಳಿಯಂತಹ ವಿಟ; ವೃಷಭ ಜಾತಿಯ
ವಿಟ : ಮೆಯ್ಯಸದಿಂ ಕೆಯ್ಯಸದಿಂ ಬಾಯ್ಯಸದಿಂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರದಿಂದಂ
ಸುಖಮಂ ಮೆಯ್ಯಿಡೆ ವನಿತೆಗೆ ಪಡೆದಾ ಮೆಯ್ಯೋಗಕ್ಕೆಳಸಿ ಸೋಲ್ವನೆಯ್ಯ
ವೊಜಂಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭). [ಎಲ್ಲಾ + ವೊಜಂಗ]

ಎಲ್ಲಾಂಬು (ನಾ). ಏಳು ತೂಬುಗಳ ಒಂದು ಮಾನ, —ಅಳತೆ :
ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗು ಮನೆಬಳಿಗಮುಂ ಅಯ್ಯೂಮ್ಪುಮೇದ ಕಟನಿಯು
ಎಲ್ಲಾಮ್ಮು ಬಾಳೆ ತೊಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟೊಡು (ಎಕ.
X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧-೫; 800). [ಎಲ್ಲಾ (< ಎಲ್ಲಾ) + ತೂಂಬು]

ಎಲ್ಲಾಡು 'ಎಲ್ಲಾ' ಪರಾ.

ಎಲ್ಲಾ 'ಎಡೆ' ನೋ.

ಎಲ್ಲಾಗಿಡು 'ಎಡೆಗೆಡು' ನೋ.

ಎಲ್ಲತ್ತು, ಎಪ್ಪತ್ತು, ಎಪ್ಪತ್ತು, ಎಳ್ಳತ್ತು, ಎಲ್ಲತ್ತು (ನಾ).
ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಏಳು ಹತ್ತುಗಳ ನೊತ್ತ : ಈರೆಟ್ಟತ್ತಲುಳಂ
ಒಕ್ಕಲನಂ ಕೆಯ್ಯೊನ್ (ಇಲ. XIX, ೧೫-೧೪೫; 680); ಕಿಸುಕಾಡೆಟ್ಟ
ತ್ತುಮಂ (ಸೌಜಾ. XI-i, ೪೧-೬; 969); ಅಗಲದ ನಿವೇಶನವು
ಎಲ್ಲತ್ತು ಆ ದೇಗುಲದಿಂ (ಹೈಲಸ. ೭-೩೬; 1056). ಎಪ್ಪತ್ತು :
ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾನುಂಡೇಶ್ವರಂ ಪೆಮ್ಮಾಡಿಡೇವರಸರ್ ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ
. . . ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಮಿದ್ದುರ್ (ಸೌಜಾ. XI-ii, ೧೧೯-೩೪; 948);
ಮಿಸುಪ ಪದಿನೇಲು ಲಘುರಸದಿನೆಪ್ಪತ್ತುಲ್ಪು ಕುಸುಮಪಟ್ಟದಿಗಿಂತು
(ಭಂಡೋಂಬು. ೫-೨೧ ಅಡಿಟ); ಏಳೇ ಮರುಕೋ ಎಪ್ಪತ್ತೇ
ಮರುಕೋ (ಗಾಡ). ಎಪ್ಪತ್ತು : ಕೆಳವಾಡಿ [ಮೂ] ನೂಲುಂ ಬಾಗಡೆಗೆ
ಎಪ್ಪತ್ತು ನರಯಂಗಲು ಪನ್ನೆರಡು . . . ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಮಿದ್ದುರ್
(ಸೌಜಾ. XI-ii, ೧೧೯-೩೪; 948); ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ . . . ಅಳುತ್ತ
ಮಿರೆ (ಇಲ. XVIII, ೨೭೪-೨೮; 994); ಎಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಚತುರ್ಯುಗಂ
ಬರಂ (ಎಕ. XIII, ೪೨-೧೫; 1112). ಎಳ್ಳತ್ತು : ಎಳ್ಳತ್ತೇಚ್ಚಾರಸಿರದ
ಪ್ರಭು ಪೃಥ್ವಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. XIX, ೩೭-೧೨; 1144). ಎಲ್ಲತ್ತು :
ಎಲ್ಲತ್ತು, ಎಲ್ಲಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ).

ಎಳ್ಳದಿಂಬರ್, ಎಲ್ಲದಿಂಬರ್ = ಎಪ್ಪತ್ತು ಜನ, —ಮಂದಿ :
ಎಳ್ಳದಿಂಬರು ಪ್ರಭುಗಳೊಯಲು (ಎಕ. VI, ಚಕ್ಕಮ. ೧೫-೧೨;
1074); ಊರ ಎಲ್ಲದಿಂಬರು ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೨;
189 ?); ಮಾರೆಯನುಂ ಬೆಳ್ಳೆಜೆಯೊಡೆಯರುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲದಿ
ವ್ವರುಂ . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೪; 812); ಎಲ್ಲದಿಂ
: ಬರುಂ ಮೂನೂರ್ಬರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಾರ. ೨೧೯-೧೪; 918).

[ಎಲ್ಲಾ (< ಎಲ್ಲಾ) + ಪತ್ತು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಎಲುಪದು;
ತುಳು. ಎಳ್ಳ, ಎಳ್ಳ, ಎಪ್ಪ; ಕೊಡ. ಏಳುವದೀ; ತೆಲು. ಡೆಬ್ಬದಿ,
ಡೆಬ್ಬಿ, ಡೆಬ್ಬ]

ಎಬ್ಬದಿಂಬರ್ 'ಎಬ್ಬತ್ತು' ಪರಾ.

ಎಬ್ಬಣಿಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಬ್ಬಣಿಸೆಯ ನಾಲ್ಕು ದಿವ್ಯಮೃತ್ಯುಹಾಸನಮುಂ (ಎಚ್. VII, ೨೦೧-೭ ; 865).

[ಎಬ್ಬಾ (< ಎಬ್ಬಾ) + ಪುಣಸೆ]

ಎಬ್ಬಟ್ಟು, ಎಬ್ಬಟ್ಟು, ಎಬ್ಬಟ್ಟು, ಎಬ್ಬಟ್ಟು, ಎಬ್ಬಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎಬ್ಬಿಸಿ ಓಡಿಸು; ಬೆನ್ನಟ್ಟು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು : "ಎಬ್ಬಟ್ಟು (ಎಬ್ಬು + ಅಟ್ಟು) - ಅನುಧಾವನೇ" (ಶಮಧಾ); "ಎಬ್ಬಟ್ಟುಂದಂ, ತೂಳೆಂದಂ, ಅಜ್ಜಿಯಟ್ಟುವುದೆಂದಂ, ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೮-೫೮೮); ಬಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಪೋಪ ಬರ್ಪ ಜನಂಗಳನ್ನೆಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ.. ಬ್ಬು]ಟ್ಟು ಕೊಲುತ್ತು ಮಿಪುರದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೧೯); ಛಲದಿಂದರಸಂ ತಾಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಪರಿದೆಟ್ಟು ಪಿಡಿಯಲನುಗೆಯ್ದುದುಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೨೨); ಅಂತವರ ನೆಟ್ಟುಕೊಂಡೊಯ್ಯಾಗಳೊಂದು ಕಾಡಾನೆ ಕಂಡೆಟ್ಟುಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೯-೩೯ ವ); ದೋಷಾಸ್ತದ ತಮಮುನುನೆಟ್ಟುಟ್ಟು (ಚಕವಿ. ೧-೭೫); ಎಬ್ಬಟ್ಟು ಪೆಣ್ಣಳನ್ ಪೋಟ್ಟುನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩-೧೫). ಎಬ್ಬಟ್ಟು : ಆರ್ಪಣಂ ದುರಿತ ರಿಪುಕುಲವನೆಟ್ಟುಟ್ಟುವಂ (ಸೇದಿರ. ದೇ. ೫೮-೧೧); ಕನಲ್ದ ಕೇಸರಿ ಗಂಧಸಿಂಧುರ ಪುನಃಪಟಿಯನೆಟ್ಟುಟ್ಟುವಂದದಿನಿಬರುಮನಂತಕನ ಬಾಣಸಕಿಲ್ಲಿ ಸಲಿಸುವನು (ಕುಮುರಾ. ೨-೪೭); ಯಕ್ಷರಂ ಬಿಡದೆ ಪೊಯ್ಯ ಎಬ್ಬಟ್ಟುಲ್ (ಶೇಷರಾ. ೧೮೨-೨೨). ಎಬ್ಬಟ್ಟು : ಮಾರ್ಬಲಮುಂ ಸುರಸೈನಿಕ ಮೆರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಪು]ಟ್ಟುದುಳ್ಳ ಬಳ್ಳಿ ಬೆಂಗೊಡುವಿನೆಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೦೦). 'ಎಬ್ಬಟ್ಟು' ಪರಾ. ಎರ್ಬಟ್ಟು : ಆದರಮನಾದಾಸೀನ್ಯಮೊಳ್ಳಂ ಕೃತಘ್ನತೆಯೆಂಬಂತಿರೆ ತದ್ಗುಣೋತ್ಕರಮನೆರ್ಬಟ್ಟುತ್ತು ದೋಷೋತ್ಕರಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೦೧); ಚಂಡಾಂಶು ಪ್ರತಿಭಾಸಿ ಪೊಯ್ಯಳನದಾರ್ದೈವ್ಯಟ್ಟಿದಂ ಗೋವೆಯಂ ಕೊಂಡಂ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೩೯-೧೧; 1060); ಬೆಂಕೊಳ್ಳ ವೀರದರ ನೆರ್ವಟ್ಟು ಬಿಡವ ಬೀರದ ಪುರಟ್ಟು (ಎಚ್. XVI, ತಮಕೂ. ೧೧೦-೨೦; 1163). ಎಳ್ಳಟ್ಟು : ಭಾಷೆಯಂ ಬಜ್ಜಿಗಂಟಿಕ್ಕುವನೆಂದು ತಾಯ ಹೊಸೆ ಬಿಟ್ಟುಳ್ಳಟ್ಟು ಕೊಂಡಾಡುತಂತಿರುವಳ್ ತಾಂ ನೆಜ್ಜಿ ಸೂಳೆಯ್ಯ (ಸೋಮೇಶ. ೭೩); ಈತನನೆಳ್ಳಟ್ಟು ಸಕಲರಂ ರಕ್ಷಿಸುವೆಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೮೧).

[ಎಬ್ಬು + ಅಟ್ಟು]

ಎಬ್ಬಿಸು, ಎಬ್ಬಿಸು, ಎರ್ಬಿಸು, ಎಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ದೇಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು, — ಎಳಿಸು : "ಎಬ್ಬಿಸಿದನೆಂದು ನಿರ್ದೇಯಿಸಿದನುಂ ಎತ್ತಿಕಳಿದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮಧ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); ಎಬ್ಬಿಸಿ ಬಿಸರುದನಾಭನೊಳಿಂತುಸಿದರ್ (ಗೀತಗೋ. ೭-೧೭);

ಬಿಜುನುಡಿಗಳಿಂದೆ ತಿವಿದೆಬ್ಬಿಸುತೆ, ಕಟ್ಟಿಸಕಮನಸಡ್ಡೆ ಮಾಟ್ಟುವನಾ (ಅಂತಿಗೂ. ೨೦-೪೦೧). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು : "ಎಬ್ಬಿಸಿದನೆಂದು ನಿರ್ದೇಯಿಸಿದನುಂ ಎತ್ತಿಕಳಿದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮಧ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ). ಎಬ್ಬಿಸು : ೧. ತೊಡೆಪೊಯ್ಯ ಮೆಲ್ಲನೆಬ್ಬಿಸೆ (ಬಸರ. ೯-೧೪೯); ಸತ್ತವರನೆಬ್ಬಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ (ಸಂಭವ. ೫-೮೩). ೩. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಯಾರೋ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಪ್ರತಾಪ. ೪೩); ಹಾಲು ಬತ್ತಕೆ ಕವಿವರಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂದೆ ಮೇಲಕ್ಕೆಬ್ಬಿಸುವ ನಾರಿಯರ ಪೇಳಲಳವೆ (ಕಂನವಿ. ೫-೭೪). ೪. ಅಪಹರಿಸು; ಎತ್ತಿ ಹಾಕು; ಲಪಟಾಯಿಸು : ಪರರ ಬಗ್ಗಾರ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳ ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಹಂಗಿನವನಲ್ಲನವನೆಂಬೊ ತೆರದಿ (ವಿಷಾಸು. ೮೭-೧). ಎರ್ಬಿಸು : ೩. ಉರ್ವರೆಯ ಶಾಲಿಗಳ ಪಾಲ್ತೆನೆಗೆ ನಭದಿಂ ಮುಸುರ್ವ ಗಿಳಿವಿಂದುಗಳ ನುಲಿಯುಂದೆ ಪಾಮರಿಯರೆರ್ಬಿಸಿದೊಡಿದದೆ ಬಾಂದಳಕೆ ಮಗುಳೇಳ್ಳ ಪೊಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೫). ಎಳ್ಳಿಸು : ೩. ಪುಳಕಮನೆಳ್ಳಿಸುತ್ತೆ ಹರನಂ ಪರಿದಪ್ಪುತೆ ಸಂತಸಂಗಳಂ ಬಳೆಯಿಸುತುಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೭); ದುಷ್ಟಾಹಿಯಂ ಲೀಲೆಯಿಂದೆಳ್ಳಿಸೆ ಸೌಖ್ಯಂ ಸಾರ್ವದ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೭೨).

[ಎಬ್ಬು + -ಇಸು. / ತಮಿ. ಎಬ್ಬುಪ್ಪು; ಮಲ. ಎಬುಮ್ಪು; ತುಳು. ಎಪು; ಕೊಡ. ಎಪ್ಪು, ಎಪ್ಪಿ]

ಎಬ್ಬು, ಎಬ್ಬು, ಎರ್ಬು, ಎರ್ಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸು : "ಎಬ್ಬು - ಉತ್ಕರ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ತಂದೆಯ ಮುಜಲುಂದಿದಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಬರುಂಟೆ ಎಬ್ಬು ಪೊಟ್ಟಿಳಿಯುಂ ತಂದೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭-೨೪); ತಿರುಮಲರಾಜೇಂದ್ರನನತಿತರ ಕುಶಲೋಪಾಯದಿಂದೆ ಗೆಲ್ಲೆಟ್ಟು ರಮಾವರ ರಂಗನಾಥ ಕೃಪೆಯಂ (ದಿವ್ಯಜ. ೧-೭೨). ಎಬ್ಬು : ಪೋಗಿ ಪಾಳು ಬಾವಿಗಳೊಳು ತುಂಬಿವಿಡನೆಬ್ಬಿ ಬಿಡದೆ (ಸಾಸಂಚ. ೭-೯೩ ರ); ವಿರಹದವಾನಳಂ... ವಿವಿಧ ಸಾಧ್ಯಸಬುದ್ಧಿ ಮೃಗಂಗಳಂ ಪೊದಬ್ಬುರಿಗಳನೆಬ್ಬಿ (ನಳಚಂ. ೧೭೭); ಅವನ್ನು ಎಬ್ಬುತ್ತಾ ಪಾರೋತಿಯ ಸವಾರಿಯು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟಿತು (ಮರಮ. ೨೭); ಕಣ್ಣು ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಎಬ್ಬುವ ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟವೊಂದು ದಾರಿಗರಿಗಿಲ್ಲ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮಹಾಗ. ೧೯೧). ೨. ಅಟ್ಟು; ಓಡಿಸು : ಮುನಿದು ಪುರದಿಂದೆಬ್ಬಲಾತಂ ಬಂದು (ಫಣಿಜ. ೩-೫೪). ಎರ್ಬು : ೧. ಸಾಲ್ಪಿಡಿದು ಸೂಸುವ ಧವಳಚಾಮರಂಗಳಿಂದಂಚಿವಿಂಡ ನೆರ್ಬಿದಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೭ ವ). ಎರ್ಬು : ೧. 'ಎರ್ಬಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಬ್ಬುಪ್ಪು, ಎಬುಪ್ಪು; ಮಲ. ಎಬುಮ್ಪು; ತುಳು. ಎಪು; ಕೊಡ. ಎಪ್ಪು, ಎಪ್ಪಿ]

೨ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ವರ್ಣ; ಏಕಾರ: ಎ ಏ, ಒ ಓ ಎಂದೇ ಯುಗಲಕ್ಷರಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೮ ನೃತ್ರಿ).

೨ (ಸ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ 'ಎನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ: ಜನಮಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟ್ಟಿರಿವ ರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂದಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೫); ನೆಗಟ್ಟು ಸುಮಿತ್ರ ನೆಂಬ ಪರದಂಗೆ ಮಗಳ್ವಸುಕಾಂತೆಯೆಂಬೊಳೇವೊಗಬ್ಬುದಶೇಷ ರೂಪ ವತಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೮); ಏವೊಗಲ್ವನವಗಾಹವಿದುರ್ ಸರೋವರದಿ ನೊಂದಾನೆಯದ್ದುದು (ಸಾಲ್ವಧಾ. ೬-೧೦). [**ಎನ್**]

-೨ (ಪ್ರ). ಸಂಖ್ಯೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ತಳಿರೇ ತಾವರೆಯೇ ಮದಾಳಕುಲಮೇ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲೇ ಮತ್ತಕೋಕಿಳಮೇ ಕಂದಿರಿ ಪಲ್ಲವಾ ಧರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೧೮).

೨ (ಅ). ಸ್ವರಣ, ಆಕ್ಷೇಪ, ವಿಶಂಕೆ, ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: "ಎ ಏ ಒ ಓ ಎಂದಿವು ಪದಾಂತದೊಳಿದುರ್ ವಿಶಂಕೆ, ಪ್ರಶ್ನೆ, ಆಕ್ಷೇಪ - ಈಯರ್ಥಂಗಳೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಶಮದ. ೩೧೪ ನೃತ್ರಿ); ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದನೆ ಏ ಅದು ಕೆಯ್ಯದು (ಕಾವ್ಯಾನ. ೪೯).

-೨ (ಪ್ರ). ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಚಿಲ್ವನಪ್ಪದೇ ಕನಕ ಪದ್ಮಿನೀ ನೀಯಮೆನ್ನ ಲೀಲಾರಸಂ (ಅದಿಪ. ೪-೮). '-ಎ' ಪರಾ.

ಏಂ 'ಏಮ್' ನೋ.

ಏಂಕು (ಕ್ರಿ). ಬಿಕ್ಕುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅಳು; ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಅಳು: "ನನ್ನ ಮಗಳು ಜಕಣಿಯಾದಳೆ..." ಎಂದು ಗಿರಿಜ ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಏಂಕಿದಳು (ದೇವತಂ. ೮೭).

ಏಂಕಿಏಂಕಿ ಅಳು = ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳು; ಉಮ್ಮಳಿಸಿ ಅಳು: 25 ಗಿರಿಜ ಏಂಕಿ ಏಂಕಿ ಅಳುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದಳು (ದೇವತಂ. ೮೩); ವೆಂಕಮ್ಮನಿಗೆ ಏನು ಕಂಡಿತೊ... ಏನನ್ನ ಎಣಿಸಿಕೊಂಡರೊ... ಏಂಕಿ ಏಂಕಿ ಅಳುತ್ತಾ ಸೆರೆಗಿನಿಂದ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೩೦). [ದೇ. || ತಮಿ. ಏಜ್ಜು; ಮಲ. ಏಜ್ಜು]

ಏಂಡಿಗೆ (ನಾ). ರಹದಾರಿ: ಈ ಒಂದು ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಆ ಸಕಲ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಧ್ರುವ ಏಂ ಡಿಗೆ ಮೇರೆ ರೂ (ಯು) ಧಿಸಿಕೊಂಡು (ಹುಟ್ಟು. ೩). 'ಧ್ರುವಏಂಡಿಗೆ' ಪರಾ. IP ಉಂಡಿಗೆ ಎಂಬುದರ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪ ಇರಬಹುದು. [?]

ಏಕದಂ 'ಏಕದಂ' ನೋ.

ಏಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು: "ಏಕಮೊಂದರ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೧); 35 ಏಕಮಂ, ಏಕದಿಂ (ಶಬ್ದಾಸು. ೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಅದ್ವಿತೀಯ; ಅಸಮಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಮುಖ್ಯ; ಪ್ರಧಾನ: ಶಾರದ್ಯಕವನೈಕುಸುಮದ ಚಿತ್ರಪೂರ ಕೇಯೂರ ಕರ್ಣಪೂರದ ಭೂಷಣಂಗಳೊಳಂ ಪಟ್ಟಪಟ್ಟಾ ವಳಯ ಗಂಡುಡಿಗೆಯೊಳಮೆಸದು ಪಸದನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ); ಏಕಂ ಕೂಟಸ್ಥಂ ನಿನ್ನಾಕಾರ ತ್ರಿತಯವಾದ ವಿಭುತೆ ಸಮಗ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೦೪). ೩. ಸಮಾನ. ೪. ಸಂಖ್ಯಾಗಣನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನದ ಹೆಸರು: "ಏಕಂತು ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ಥಾನಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೫೮).

೫. ಒಂಟಿ; ಒಬ್ಬಂಟಿ; 'ಏಕಾಂಗಿ' ಪರಾ. ೬. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಳಿಕ ಧ್ರುವ ಮಟ್ಟರೂಪಕ ಜಂಪೆ ತ್ರಿಪುಟಿ ಅಟ್ಟಿ ಏಕವೆಂಬ ಸಪ್ತತಾಳ ಭೇದಂಗಳಂ (ವಿನೇಶ ೨೩೮). ೭. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದು: ಏಕ ದ್ವಿತ್ವ ಬಹುತ್ವಮನೇಕ ದ್ವಿಬಹುತ್ವ ವಸ್ತುಗಳೊಳಾಚರಿಸರ್ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಂ ಕನ್ನಡ ದೊಳಗೇಕ ಬಹುತ್ವಂ ದ್ವಿವಚನಮುಚಿತದೆ ಬರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೯೪).

ಏಕಮಾಗು = ಒಂದಾಗು: ತ್ರಿಭುವನೇಶ್ವರನಾಗಿಯಜಾರಿಯಾ ಗಿಯುಂ ಗಿರಿಜಯೋಳೇಕಮಾಗಿಯಜಾಯಿಲ್ವಯಶಕ್ಯಮೆನಿಸ್ತೆ (ಉಮಾಶ. ೩). ಏಕಮಾಡು = ಮುಟ್ಟು ಮೈಲಿಗೆ ಒಂದು ಮಾಡು: ದೇವರ ಪೂಜೆ ಆಗುವವರೆಗೆ ಏಕಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಏಕಕೆ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದಾದ; ಒಂಟಿಯಾದ. ೨. ಸಮಾನ, ವಾದ. [ಸಂ.]

ಏಕಕಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಣ, — ಅಣು. [ಏಕ + ಕಣ]

ಏಕಕರ್ತೃಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಉಳ್ಳುದು: 15 ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಅಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದ ಗಳಾಗುತ್ತವೆ... ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಕರ್ತೃಕ, ಧಿನ್ವ ಕರ್ತೃಕ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ. ಕಾಡುತ್ತಂ ಬಂದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಡುವುದು ಬರುವುದು ಎಂಬ ಎರಡು ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾದುವು ಎಂದರೆ ಏಕಕರ್ತೃಕವಾದುವು (ಕೃಷಿ. ೪೯). [ಏಕ + ಕರ್ತೃಕ]

ಏಕಕಾಲ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸಮಯ, — ಕಾಲ: ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಸಹಾನು ಭೂತಿಯೂ, ಅವರನ್ನಿಲ್ಲಿ ತಂದಿಟ್ಟ ಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಭಯಕವಳಗಳೂ ಏಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದುವು (ತನರು. ೨೩೪). [ಏಕ + ಕಾಲ]

ಏಕಕುಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕುಂಡಲವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು. 25 ೨. ಕುಬೇರ. ೩. ಬಲರಾಮ ೪. [ಜೈನ] ಶ್ರೀರಾಮ: ಎಜಗುವು ದೂರ್ಧ್ವಜ್ವಲನಮೆ ತೆಜನೆನಿಸಿದ ದೀಪವರ್ತಿ ನಿಧಿಗಾ ನಿಧಿಯಂ ತೊಡುಡಂ ದಲೆಂದೊಡಾರ್ಪನ ತಜ್ಜ ಸಲವಂ ಕಂಡನೇಕಕುಂಡಲನೆ ವಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೩೫). ೫. ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು: "ಧನಾಧೀಶ್ವರಂ ಬಲನುಂ ಪಟ್ಟಣಮೇಕಕುಂಡಲಮನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೪೮). [ಏಕ + ಕುಂಡಲ]

ಏಕಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಕೂಟ: ಅವರಿವರು ಯೆನದಿನ್ನೆಲ್ಲರೊಂದೇ ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳೇಕಕೂಟದಲಿ (ಬಜ್ಜು. ೯೭-೨೭).

[ಏಕ + ಕೂಟ]

ಏಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದು; ಒಂದು ಮಾಡುವುದು: "ಒಟ್ಟು - ಏಕಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ. ೨). ಒಂದೇ ಕೆಲಸ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಒಂದು ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಇಡುಕುಂ ಗಬ್ಬಂ ಮುಕ್ತಕಮೊಡಂಬಡರ್ ನೆಗಟ್ ಪಲವುಮೇಕಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ಪಡೆಗುಂ ಕುಳಕಾಪ್ಪೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೯೫೧).

[ಏಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಏಕಗುಣೋಪಾಸಕ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] "ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಆತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಗುಣದಿಂದ ಅಂದರೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರು ಕೆಲವರು. ಇವರು ಏಕಗುಣೋಪಾಸಕರು" (ಹಂದಸಾ. ೨೯೦). [ಏಕಗುಣ + ಉಪಾಸಕ]

వికగురు (నా). ౧. ఒబ్బనే ఒబ్బగురు. ౨. ఒబ్బనే గురువిన బళి వ్యాసంగ మాదిదవరు; సతీధ్య; సహాధ్యాయుః “సతీధ్య, వికగురుః - ఒందు గురువిన బళియల్లి యావ లుత్తమ విద్య యన్నా ద రూ ఓది కలితుకొండవరొళగొప్పరి గొప్ప : సతీధ్యగురు, తమ్మెల్లింగూ ఒబ్బనే గురువాగివుళ్ళవరు” (సిద్ధాంత, ౧౮౬). [విక + గురు]

వికగ్రాహి (నా). ఒం ద న్నే హిదిదిరువవను; ఒందే పట్టు హిదిదవను; కటివాది: ఆగళంగరాజంగ శల్కం కిసి ముళిసి నోళి కణ్ణాదింతప్రేకగ్రాహిగమోజంటంగం రథమనేసగనేందు వరూధదిందిలు పోగే (సంకథా. ౧౨-౨౦౫ వ); వికగ్రాహి భావ భేదవిల్లవాగి మనఃప్రవేరియా శరణను (బసవ. ౭౬౫).

[< సం. వికగ్రాహిన్]

వికగ్రివ (నా). ఒందే కేరళు; వికకంఠ (+). [విక + గ్రివ]

వికచక్ర (నా). ౧. ఒబ్బనే రాజనింద ఆళ్ళట్టట్టద్దు: సంత మింతాదసకం కయ్యడ్డ తద్దుపతిగవిళధరాజక్రమాయ్లేకచక్రం (సుకూమా. ౯-౭౩). ౨. ఒందు పట్టుణద హేసరు: వికటి భుజ బలరేకచక్రదోళకుటిలరు భుసురరర క్షిసి బళన ముజుదరు (కువ్వాళ. ౧౦ సూత్ర). [విక + చక్ర]

వికచక్రవర్తి (నా). సమస్త భూమిగూ ఒబ్బనే ఆద ఒడియ (+). [విక + చక్రవర్తి]

వికచట్టుగ (నా). [జ్యోన] మరద ఒందు శాఖేయ హేసరు (?): కుణ్ణకున్నాన్దయద వికచట్టుగద భటారర శిష్యుర శ్రీ సవనన్ది భటారర (కణ్ణ. ౭౧-౭౨; ౮౮౧). [విక + చట్టుగ]

వికచర (గు). ౧. ఒంటియాగి సంజరిసువ అథవా వాసిసువ. ౨. ఒట్టాగి హోగువ; గుంపుకూడి చలిసువ; సంఘజీవి యాద. ౩. భూమియ మేలే మాత్ర వాసిసువ (+).

[విక + చర]

వికచిత్త (నా). ఒందే మనస్సు; ఒమ్మన: కేళిమేకచిత్తదిం (జీవసం. ౩౭-౨౧ వ). [విక + చిత్త]

వికచ్యుత్త (నా). ౧. ఒందే కేడి; ఒందు భత్తి. ౨. ఒబ్బనే రాజన ఆల్లికే, వికచ్యుత్తదింద రాజ్యమనాళ్ళ సాభాగ్మవేందు (వికచ్యు. ౨-౬౧౮). [విక + చ్యుత్త]

వికచ్యుత్తజ్ఞాయ (నా). ఒందే కేడియ నేరళు; ఒబ్బనే రాజన రక్తజే. అంతు భరతం భరతమండళమనేకచ్యుత్తజ్ఞాయ యింద ప్రితపాలసుత్తమిరియిరే (ఆదిపు. ౧౫-౯ వ); పన్నిజ్ఞాసిర ముమనేకచ్యుత్తజ్ఞాయయినాళ్ళు (విక. VIII, సూర బ. ౪౬౫-౯; 968). [వికచ్యుత్త + జ్ఞాయ]

వికచ్యుత్తాధిపతి (నా). సర్వాధికారి; సామ్రాట్ (+). [వికచ్యుత్త + అధిపతి]

వికచ్యుత్తాధిపత్త (నా). సర్వాధికారిత్వ; సామ్రాట్ న ప్రభుత్వ (+). [వికచ్యుత్త + అధిపత్త]

వికచ్యుత్తి (నా). ఒబ్బనే రాజ అథవా ఒడియనిగి ఒళపట్టద్దు; అంథ ఒందు దేళ (+). [< సం. వికచ్యుత్తిన్]

వికచ్యుత్రికృత (గు). ఒందే కేడియ కేళిగే తరల్పట్ట; ఒందే ఆల్లికేగి ఒళపడిసిద: అంతేకచ్యుత్రికృత భారతవర్షనుం (దండపు. ౭-౩౫ వ). [సం.]

వికజ్ఞాయ (నా). నేరళన్న మాత్ర హేందిరువుదు; పూర్తి కత్తలాగిరువుదు. [సం. (విక + జ్ఞాయ + -)]

వికభక్త (నా). = వికచ్యుత్త ౨: ఆ భేదవననాతల్లి అభేద్య మూర్తి వికభక్తకే నీనే అరసు (మోళమా. ౧౪౯-౫౩౯); నిమ్మిళ భక్తదీ నేళనమగియేందు బేడువే? (గూర్నాథా. ౭-౧౬౮).

[< సం. వికచ్యుత్త]

వికజాతి (గు). ౧. ఒందు బారి కుట్టేద. ౨. ఒందే జాతియ, —బగేయ. (నా). ౩. శూద్ర [విక + జాతి]

వికజీవ (నా). ౧. ఒందే జీవ. ౨. సమర సవాదుదు; ఆన్యోన్యవాదుదు: తాను వికజీవరాద తన్మయ దంపకళన్న కండు తన్ననే అవరల్లి అరొలసి సుమస్తన్నగళన్న కాణువళు (జయంత. ౨౭౦). [విక + జీవ]

వికజ్యోయి (నా). (?): “తాణాంతరమేందేనలదు తాణయ వేకజ్యోయి [సాణాం. వికజ్యోయి, వికజాయ, వికజ్యోయి] జప్తయం [సాణాం. కి. జాంబయ]” (జకున. ౧౦౯). [?]

వికటి (నా). ఒందుగూడువికే; ఒట్టాగు వికే: కుటిలద మాయయ కరిసి తమస్సిన పటిలకే జ్ఞానద జ్యోతియు బేళగిసి పట్టుగొళుక మదమారుతరం తానేకటి మాడుతరి (సుసార. ౧౧౦-౪). [< సం. వికత్త]

వికటాకి (నా). (లుక). ఒందే సమనాదుదు: “... ఎల్లార్నూ సమనంత వికటాకిగి మాడాక క్కాంగ పురొల సతతి ... నీవ హేళరి” (బాబల. ౩౧).

[← మరా. వికటాకి = ఒందే ఆకారద, ఒందే సమనాద]

వికతాణి (నా). ఒందే స్థాన, —జాగ: భక్తిముఖ గురు మూలదరి బదురక్తియుపవాసేకతాణి (విజ్ఞపు. ౧౮-౧౦).

[విక + తాణ]

వికత (నా). ఏకాంత: “వికతమేనల్వేకాంత” (కణ్ణా. ౯౪); కేళికుళి నాం బందోడేనంతేకతవే నీ హోగేసుత (బసవ. ౫-౩౨). [< సం. ఏకాంత]

వికతంత్ర (నా). ఒందే ఆల్లికే; సర్వాధికారి. ‘వికతంత్రాధికారి’ పరా. [విక + తంత్ర]

వికతంత్రస్వతంత్ర (నా). ఒందే ఆల్లికేయన్న నడిసువుదరల్లి స్వాతంత్ర్యవుళ్ళవను; సర్వాధికారి. [వికతంత్ర + స్వతంత్ర]

వికతంత్రాధికారి (నా). ఒబ్బనదే అధికారి; సర్వాధికారి: భాషాప్రపంచదల్లి వికతంత్రాధికారికే అవకాశవిల్లి (భాషాశా. ౧౨౫). [వికతంత్ర + అధికారి]

వికతాన (గు). ౧. ఒందే వస్తువిన మేలే గమనవిట్ట. (నా). ౨. ఏకాగ్రచిత్త; ఒమ్మన స్సు: “ఏకాయనం, ఏకాగ్రం, వికతానం, తద్గతం—ఈ ౪ ఒందేమనం” (కరాయ. ౮౮-౩౮౦); ఆరుదేనగి నిన్న మనమరిత కరుషదోళరేయ, నేరమేకతానమాం

తేరియ తూణం (౧౯విం. ౯-౧౩౩). ౩. ఒందే తాన, —శ్రుతి: ఎరడు స్వరగళిగూ అవర్తసంఖ్యయల్లి భేదవిల్లద ఇద్దు, కంపన గళిల్లిద్దరే అవేరడూ వికతానదల్లి (Unison)వే యెందూ అవుగళ శ్రుతియు సేరిదయెందూ దేళుత్తేవే. దీగే వికతానదల్లిరువ స్వరగళు బదు ఇంపాగి కేళుత్తవే (భాతవి. ౧౨౬); కవియ వికతాన కవనదంతే నాదలినా (నాదలి. ౮౪-౭). [విక + తాన్]

ಏಕತಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ತಂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀ ವಾದ್ಯ; ಕೆನ್ನರೆ; ದಂಡಿ: (ಕಸಂಗಾ. ೧೨೫).

[ಏಕ + ತಾರ]

ಏಕತಾರಿ, ಏಕತಾರೆ, ಏಕದಾರಿ (ನಾ). = ಏಕತಾರ: ತಪಸ್ವಿಯು ಎದ್ದು ಶುಚಿಭೂತನಾಗಿ ಏಕತಾರಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು (ಸುನಂದಿ. ೨೧); ಏಕಾಂತ ವಾಸದಲ್ಲಿ ಏಕಾಕಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಏಕತಾರಿಯು ದೊರೆಯಲೆನಿತು ಹರುಷ (ಭಾವಜೀ. ೧೮-೩೪೬). ಏಕತಾರೆ: ಭಕ್ತರ ಗುಂಪೊಂದು ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿತ್ತು. ಒಬ್ಬರು ಏಕತಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೩೦೧). ಏಕದಾರಿ: ದಾಸಯ್ಯನ 'ಏಕದಾರಿಯ' ನಾದದ ಸೇನೆಯೊ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಬನಸಿ. ೨೦೧). [ಅ ಮರಾ. ಏಕತಾರೀ]

ಏಕತಾರೆ 'ಏಕತಾರಿ' ನೋ.

ಏಕತಾಲ, ಏಕತಾಳ (ನಾ). ೧. ಸ್ವರಮೇಳ; ಸ್ವರಮೈತ್ರಿ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಏಕತಾಳ: ೨. ಆದಿತಾಳ ದಿಂದ ಧ್ರುವ, ಮಟ್ಟ, ರೂಪಕ, ಝಂಪೆ, ತ್ರಿವುಡೆ, ಅಷ್ಟ, ಏಕತಾಳಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು (ಯಕ್ಷಗಾ. ೨೩); ಏಕತಾಳ, ತ್ರಿವುಡೆ, ರೂಪಕ ಹೀಗೆ ಆರಂಭ ತಾಳಗಳನ್ನು ಈ ನರ್ತಕನು ಅನುಕರಿಸಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೮೦). 'ಏಕತಾಳ' ಪರಾ. [ಏಕ + ತಾಲ]

ಏಕತಾಲರಗಳೆ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭಂದಸ್ಸು (ಕ). [ಏಕತಾಲ + ರಗಳೆ]

ಏಕತಾಳ 'ಏಕತಾಲ' ನೋ.

ಏಕತೆ (ನಾ). ೧. ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ವ್ಯಕ್ತಿಗೌರವವನ್ನೂ, ರಾಷ್ಟ್ರದ ಏಕತೆಯನ್ನೂ... ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಭಾಧಾನ. ೧. ಪ್ರಸ್ತಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ಏಕತೆಯ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ-ತಾಂ (ಶಮದ. ೧೩೮). [ಸಂ. ಏಕತಾ]

ಏಕತ್ರ (ಅ). ಒಂದೇ ಜಾಗದಲ್ಲಿ, —ಕಡೆಯಲ್ಲಿ: ಆಕಾಶಪಥ ಮೀಟಿದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು ನಿಜವಾದ ಏಕೈಕ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಏಕತ್ರಘರಾಣೆ (ನಾ). ಅನಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ; ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬ. [ಏಕತ್ರ + ಘರಾಣೆ]

ಏಕತ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ೨. ಮೂರನ್ನೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು: ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮವ ಏಕತ್ರಯ ವಾಗಿ ಕಾಣಲಾಯದಿದ್ದರೆ ಶುದ್ಧ ಸಿದ್ಧ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಒಡನೆ ನಗುತ್ತಿದಾವ (ಬಸವ. ೭೮೩). [ಏಕ + ತ್ರಯ]

ಏಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ: ನಿನಗೆ ಸ್ವಕೀಯರಪ್ಪ ಕಳತ್ರ ಪುತ್ರಾದಿಗಳುಮನ್ನರಪ್ಪ ಪರಿವಾರಜನಮುಂ ಸಹಾಯರತ್ತೆಂದು ಬಗೆದು ತದ್ವ್ಯಾ ಮೋಹಮಂ ಬಿಟ್ಟೇಕತ್ವಮಂ ಭಾವಿಸಲ್ಪೆಟ್ಟುಂ (ಜೀವಸಂ. ೪೪-೧೧); ಸಾಂಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಪುರುಷನ ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು, ಪ್ರಕೃತಿಯು ಏಕತ್ವವನ್ನು (ಭಾರದ. ೧೧೩). ೨. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ಭಾಷೆಯೊಳೇಕತ್ವಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷದಿನೇದಂತ ಮಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸು ಗುಮಿ ರಾಶ್ಲೇಷಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨೮); ಆಕ್ಕುಂ ಜಾತಿಯೊಳೇಕತ್ವಕ್ಕೆ ಬಹುತ್ವಂ ಬಹುತ್ವದೆಡೆಗೇಕತ್ವಂ (ಕಮದ. ೧೩೬). ೪. [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶ ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು: ಅನಿತ್ಯಾರಣ ಸಂಸಾರೈಕತ್ವಾನ್ಯತಾಶುಚಿತ್ವಾಸ್ತವ ಸಂವರ ನಿರ್ಜರಲೋಕ ಬೋಧಿದುರ್ಲಭ ಧರ್ಮ ಮಂ ಬೀ ದ್ವಾದಶಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೩೯೯ ವ). [ಸಂ.]

ಏಕತ್ವಭಾವನೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಂಬ ಭಾವನೆ: ಪಜ್ಞ ಸಂಬಂಧ ದೊಳೇಂ ಪುಣ್ಯಬಂಧಮೊಂದನೆ ಪಡೆವನೆಂಬೇಕತ್ವಭಾವನೆಯಂ ಭಾವಿ ತುದು (ಜೀವಸಂ. ೪೪-೨೧). [ಏಕತ್ವ + ಭಾವನೆ]

ಏಕದಂ, ಏಕಾದಂ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣವೆ: ಅದರೆ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲದೆ "ಏಕದಂ" ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಹೆಸರಾಂತ ಬರಹಗಾರನ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೪೦). ಏಕಾದಂ: ಮರ್ಜಿ ನೋಡಿ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಗಿಯಿತು "ಏಕಾದಂ" ವ್ಯಾಪಾರ (ಚಗುಬ. ೮೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಏಕಾದಂ; ಪಾರ. ಯ ಕಾದಂ. / ಸಂ. ಏಕಪದಂ]

ಏಕದಂಡಿ (ನಾ). ಶಿಖೆ ಹಾಗು ಯಜ್ಞೋಪವೀತಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಒಂದು ದಂಡವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಳ್ಳ ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಆಗಲವರ್ಗಳು... ಜಟಾಧರರುಂ ಏಕದಂಡಿ ತ್ರಿದಂಡಿಗಳಪ್ಪ ಪರಿವ್ರಾಜಕರುಮಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೯-೯೩ ವ); ಅನ್ನೆನಿಸಿದೇಕದಂಡಿಬ್ರತಿಗಳಪ್ಪ ಗೋವಿಂದಪ್ರಿಯ ಸ್ವಾಮಿಗಳು (ಸೌಂಡ. V, ೮೫೬-೨೭; 1162).

[< ಸಂ. ಏಕದಂಡಿನ್]

ಏಕದಂತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಗಣೇಶ: "ಹೇರಂಬಿ... ಏಕದಂತಃ, ವಿನಾಯಕಃ... ವಿಷ್ಣುರಾಜಃ - ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೯); ಗಜಮುಖನೆ ಮೆಜೆವೇಕದಂತನೆ... ಮಾಳ್ವದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುಮಾರ. ೧-೪).

[ಏಕ + ದಂತ]

ಏಕದಂತಪಿತ (ನಾ). ಗಣೇಶನ ತಂದೆ; ಶಿವ: ಹೃದ್ವಿಶಾಂತೈಕದಂತ ಪಿತ ಶಾಂತಮಲ್ಲೇಶ ಪಾಹಿ (ಉಪದೇ. ೭-೪೫).

[ಏಕದಂತ + ಪಿತ]

ಏಕದಲ, ಏಕದಳ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಾದ ಎಲೆಗಳಲ್ಲದೆ, ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗಿಡ; ಒಂದೆಲಗ: ಏಕದಳ: ೧. "ಏಕದಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ವೆಂದೆನಲ್ಪಾವೊಂದಲಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦). ೨. ಬೇಳೆಮಾಡಲು ಬಾರದುದು; ಅಖಂಡ ವಾದುದು. 'ಏಕದಳಧಾನ್ಯ' ಪರಾ. [ಏಕ + ದಲ]

ಏಕದಳ 'ಏಕದಲ' ನೋ.

ಏಕದಳಧಾನ್ಯ (ನಾ). ಗೋಧಿ, ರಾಗಿ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಒಂದು ದಳವುಳ್ಳ ಧಾನ್ಯ: ಗೋಧಿ, ರಾಗಿ, ಭತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಏಕದಳಧಾನ್ಯ (Cereals)ಗಳನ್ನು ಬೆಳೆದ ನಂತರ ಎರಡನೆಯ ಬೆಳೆಗೆ ನಾವು ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ (Leguminous) ಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದು ಒಳಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೨). [ಏಕದಳ (= ಏಕದಲ) + ಧಾನ್ಯ]

ಏಕದಾಡ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ದಾಡೆ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪತಿ ಗೇಕದಾಡಂ (ಎಕ. XV, ೩೩೯-೪; 1071). [ಏಕ + ದಾಡೆ]

ಏಕದಾರಿ 'ಏಕತಾರಿ' ನೋ.

ಏಕದೃಕ್ತ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು. ೩. ಕಾಗೆ. ೪. ಶಿವ.

[< ಸಂ. ಏಕದೃಶ]

ಏಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿ, —ನೋಟ: ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳ ಏಕದೃಷ್ಟಿಯು ಮಗುವಿನ ಭಾವೀಜೀವನದ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಸಂಪತ್ತು (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೬೯). ೨. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕಣ್ಣ. ೩. ಕಾಗೆ: ಕಾಕಃ... ಏಕದೃಷ್ಟಿಃ, ಮೌಕಳಿಃ, ಪಿಕ್ವರ್ಧನಃ - ೧೪ ಕಾಗೆಯ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯). [ಏಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಏಕದೇಶ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ, —ಅವಯವ :
“ಪ್ರತೀಕಂ, ಅವಯವಂ, ಅಪಘನಂ, ಅಂಗಂ, ಏಕದೇಶಂ — ಈ ಏ
ಅವಯವಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೨೯); ನಿನ್ನನಾನಿಶಿತಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ
ನಭಿಮನ್ಯು ನಿಜಸಾಹಸ್ಯಕದೇಶಾನುಮರಣಮಮಗಕ್ಕೆ ಗಡಾ (ಗವಾಯು.
೪-೫೬). [ಏಕ + ದೇಶ]

ಏಕದೇಶಿ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಭಾಗ ಅಥವಾ
ಪಾಲನ್ನು ಉಳ್ಳ. [<ಸಂ. ಏಕದೇಶಿನ್]

ಏಕದೇಶೀಯ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಅಂಶ
ಅಥವಾ ಭಾಗಮಾತ್ರವಾದ : ಒಂದು ಮಗ್ಗಲು ಖಾಲಿ ಇರುವುದ
ರಿಂದ, ಖಾಲಿ ಕಾಗದಕ್ಕೆ ರುವ ಎಲ್ಲ ಉಪಯೋಗವನ್ನೂ ಅದು ಏಕ
ದೇಶೀಯವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲದು (ಗಾಳಿಪ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಏಕದೇಹ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ.
೨. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡ, —ಅಕೃತಿಗೊಂಡ.
(ನಾ). ೩. ಬುಧ ನಕ್ಷತ್ರ. [ಏಕ + ದೇಹ]

ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಸ್ನೇಹ : ಇಷ್ಟು
ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ, ಏಕದೇಹನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಏಕಾತ್ಮವಾಗಿಯೇ ಬೆಳೆಯಿತು
ಈ ಮಕ್ಕಳ ಸಖ್ಯೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧). [ಏಕದೇಹ + ನ್ಯಾಯ]

ಏಕಧುರ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಎತ್ತು : ಏಕ
ಧುರೀಣಿ, ಏಕಧುರ, ಏಕಧುರಾವ : ೩ ಬಂಡಿ ಮುಂತಾದ ಹೊರಗಳಲ್ಲಿ
ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಒಂದನ್ನೇ ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ಎತ್ತು
(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೨). [ಸಂ. (ಏಕ + ಧುರ + -)]

ಏಕನಾಥ (ಗು). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಡೆಯನನ್ನು ಉಳ್ಳ. (ನಾ).
೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು ; ಒಡೆಯ. ೩. ಒಬ್ಬತನ
ಹೆಸರು (+). [ಏಕ + ನಾಥ]

ಏಕನಾದ (ನಾ). ಒಂದೇ ತಂತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರೀ
ವಾದ್ಯ ; ಕಿನ್ನರಿ ; ದಂಡಿ : ಅವನು ಏಕನಾದ ಹಿಡಿದು ಊರೂರು
ಅಲಿಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೯). [ಏಕ + ನಾದ]

ಏಕನಾದತೆ (ನಾ). ಒಂದೇಬಗೆಯ ನಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು :
ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಪರಿಯಲೇಕನಾದತೆಯಾಯ್ತು ಕಿವಿಗೆ ಸದ್ದಿತಿತನಂ
ಮಸಣದಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭೬-೩೯೩). [ಸಂ. ಏಕನಾದತಾ]

ಏಕನಾಮು (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಬಹುಮಾನ, —ಉಡು
ಗೊರೆ : ಸಿಪಾಯಿ ಜನರು ಇನಾಂ, ಏಕನಾಮು ಮೊದಲಾದ್ದನ್ನು
ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ದಂಡಕವಿಲ್ಲ (ಚಿತ್ರವಾ. ೯೫).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಇಕರಾಮ್ = ಪಾರಿತೋಷಿಕ]

ಏಕನಿಷ್ಠತೆ (ನಾ). ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ನಿಷ್ಠೆಯಿರುವುದು ; ನಂಬಿಕೆ
ಯಿರುವುದು ; ಅನನ್ಯಶ್ರದ್ಧೆ : ಇಂಥ ಏಕನಿಷ್ಠತೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೇನ
ಕೆಯು ಮೆಚ್ಚುವಳೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೭೩೨).
[ಸಂ. ಏಕನಿಷ್ಠತಾ]

ಏಕಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ : ವಿಮಾನಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಒಂದು
ರೆಕ್ಕೆಯಿದ್ದರೆ ಅದು ಏಕಪಕ್ಷವಿಮಾನ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೪೫). ೨. ಒಂದೇ
ಗುಂಪು, —ಪಂಗಡ : ಏಕಪಕ್ಷವು ನಾಯಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅತಿ
ಶಯವಾಗಿ ಮುನ್ನಿಸಿದೆ ಎಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿದೆ (ರಾಜಪ. ೩೭).
[ಏಕ + ಪಕ್ಷ]

ಏಕಪಕ್ಷೀಯ (ಗು). ಒಂದೇ ಪಕ್ಷದ ; ಒಂದೇ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿ
ಸುವ : ಯಾವುದನ್ನೂ ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ...
ಎಂದು ಅವನಲ್ಲಿ ದಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಹೊಸಪ್ಪ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಏಕಪತಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಡೆಯ, —ಸ್ವಾಮಿ : ಸುಖಸಂಕಥಾ
ನಿನೋದದಿನಖಂಡ ಭೂಮಂಡಲೈಕಪತಿ ದಕ್ಷಿಣದೊಳ ಸುಖಮರಸು
ಗೆಯ್ಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೧). ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಗಂಡ, —ಪತಿ. ‘ಏಕ
ಪತಿತ್ವ’ ಪರಾ. [ಏಕ + ಪತಿ]

ಏಕಪತಿತ್ವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಗಂಡನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. [ಸಂ.]
ಏಕಪತ್ನಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು (+).
[ಸಂ. ?]

ಏಕಪತ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿ (+). ೨. ಪತಿವ್ರತೆ.
[ಏಕ + ಪತ್ನಿ]

ಏಕಪತ್ನಿತ್ವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ.
[ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ
ವ್ರತ : ಆ ನರಾಧಿಪತಿ : . . . ತನ್ನ ನಗರದೊಳೆಕಪತ್ನೀವ್ರತದೊಳಿರ
ದೊಡೆ ಸೈರಿಸಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೩೯). ೨. ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು
ಹೊಂದಿರುವ ವ್ರತವುಳ್ಳವನು : ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತರನಂತಪೂಜಾರತರಾ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೪೦). [ಸಂ. (ಏಕಪತ್ನೀ + ವ್ರತ)]

ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತಸ್ಥ (ನಾ). = ಏಕಪತ್ನೀವ್ರತ ೨ : ಇವನೇಕಪತ್ನೀ
ವ್ರತಸ್ಥನಾಗಿಹುದೆಂಬ . . . ಬವರದೊಳ ಮಡವನಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ.
೧೩-೩೩). [ಸಂ.]

ಏಕಪತ್ರ (ನಾ). ಜೊತೆಜೊತೆಯಾದ ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ
ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಗಿಡ ; ಒಂದೆಲಗ.
[ಏಕ + ಪತ್ರ]

ಏಕಪದ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ : ಜಯಜಯ ವಿಳಾಸ ಕೃತವಿದೈಕಪದ
ಲೀಲ (ರಾಜಶೀ. ೧೪-೧೬೯ ರ). ೨. ಒಂದು ಶಬ್ದ. [ಏಕ + ಪದ್ಯ]

ಏಕಪದಂ (ಅ). ತಕ್ಷಣ ; ಕೂಡಲೆ : “ತತ್ಕ್ಷಣಂ, ಏಕಪದಂ, ಸದ್ಯಃ,
ಸಪದಿ—ಈ ಏ ಆಗಳಂತೆ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೭). [ಸಂ.]

ಏಕಪದಿ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಪಾದವನ್ನುಳ್ಳ ; ಒಂದೇ ಕಾಲಿನ.
(ನಾ). ೨. ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : “ಅಥ್ವಾ, ಸಂಘಾಃ, ಪದ್ಧತಿಃ, ಏಕಪದೀ
. . . ನಿಗಮಃ—ಈ ೧೨ ಬಟ್ಟೆ” (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೫) ; “ಏಕಪದಿ
ವರ್ತಮನೆ ಬಟ್ಟೆ” (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೧೦). [ಸಂ. ಏಕಪದೀ]

ಏಕಪಾತಿ (ನಾ). ಒಂದೇಬಾರಿ ಓಡಿ ಅಥವಾ ಕೇಳಿ ವಿಷಯವನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸಿ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲವನು : ಏಕಪಾತಿಯಾದ ಈ
ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರನಂತೆ ಚತುರ್ದಶವಿದ್ಯೆಯೊಳುಂ ಚತುಷ್ಪತ್ನಿಕಲೆ
ಗಲೊಳಂ ಪ್ರವೀಣನಾಗಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫-೧೬). [<ಸಂ. ಏಕಪಾತಿನ]

ಏಕಪಾದ (ಗು). ೧. ಒಂದೇಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಉಳ್ಳ. ೨. ಒಂದೇ
ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಬಳಸುವ. (ನಾ). ೩. ಒಂದೇ ಕಾಲು :
ತೊಡರ್ವೇಕಪಾದದೊಳ ಬಲಿದುಪವಾಸದೊಳ ನಮಿದು (ಸಂಪಘಾ.
೧-೧೩೬). ೪. ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದು : “ಏಕಪಾದ
[ಪಾತಾಂ. ಪಾದಂ] ಕಟಿ ವೃತ್ತ ತ್ರಿಭಂಗಿ ಬಾಗಿನಲು ನಿಲುಕಡೆ
ಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬. ೨೫-೯) ; ಶಿವನೇಕಪಾದವಾದಾ ಮೂರ್ತಿಯಂ
ವಿವರಿಸಿದ ನಂದೀಶ್ವರಂ (ಲಜಿಜಂ. ೨೫ ಸೂಚನೆ). ೫. ಒಂದು ದೇಶದ
ಹೆಸರು : ಹಮ್ಮಾರ ಗುಜ್ಜರನೇಕಪಾದ ಮಾಳವ ಮತ್ಸ್ಯ (ರುಕ್ಮಾಂಗ.
೯-೩೩). ೬. ಒಂದೇ ಪಾದದ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಶಿವನ ಮೂರ್ತಿ.
[ಏಕ + ಪಾದ]

ಏಕಪಾದಗತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವುದು : “ದೂಂಟು
—ಏಕಪಾದಗತಾ” (ಶಮಧಾ). [ಏಕಪಾದ + ಗತಿ]

ఏకశాదవ్రతస్థ (నా). ఒండే కాలినల్లి నింతు వ్రతవన్ను
మాడువనను : సంసార సాగరమనియందదిం దాంటివుదెందు
తొలెబువందదొండొండే కాలొల్ల నిందిదేక శాదవ్రతస్థరుమం
(పంచతం. ౧౧౯-౧౫). [సం.]

ఏకశార్వనియమ (నా). ఒండే మగ్గులల్లి మలగువ
నియమ, —వ్రత : సంస్కృతనమం క్షీకొండు ఏకశార్వ నియ
మదిం . . . దేవతొలెకక్కు సందళు (ఏక. II, ౧౧౮-౧౫ ; 1120).
[ఏకశార్వ + నియమ]

ఏకపింగ (నా). డళద బణ్ణక్కు తిరుగి ద ఒండు కణ్ణన్ను
లుళ్ళవను ; కుబేర (+). [ఏక + పింగ]

ఏకపింగల (నా). = ఏకపింగ (+). [ఏక + పింగల]

ఏకపీఠ (నా). శ్రీశృవాద ఆసన ; మిసలాద పీఠ :
వృదయకమళ మధ్యద అంతరాళద ఏకపీఠద సింహాసనద తేజద
కొడు (బసవ. ౮౪౪). [ఏక + పీఠ]

ఏకప్రకార (నా). ఒండే విధ, —తేర : అల్లి ముక్తిజీవమేక
ప్రకారమే (ఆదిత. ౧౦-౬౧ వ); జ్వర ఏకప్రకారవాగిరుత్తద
(కలరొ. ౬౪). [ఏక + ప్రకార]

ఏకప్రసాద (నా). [విశ్లే] ఏకాదశ ప్రసాదగళల్లి ఒండు :
ప్రాణలింగక్కు కాయవేంబ భక్తను . . . క్రియే లింగక్రియయాగి
ఏకాదశ ముఖవలొండు అర్పిసి లింగభోగోగోపభోగియాగి
ఇడుదే ఏకప్రసాద (ఊరిప. ౧౪౬). [ఏక + ప్రసాద]

ఏకప్రాణతత్త్వ (నా). [విశ్లే] (?) : అంగస్థలవాటు లుభయ
లింగస్థల మూటు ఏకప్రాణతత్త్వ ఇప్పత్తేదు (మో. ౯ మా.
౧౫౫-౪౮౯). [ఏక + ప్రాణ + తత్త్వ]

ఏకభాజన (నా). ౧. ఒండే పాత్రే : ౨. [విశ్లే] ఒండే
పాత్రేయింద ఎల్లరొ ఒట్టుగి ప్రసాదవన్ను స్వీకరిసువుదు :
బాయిగి బందంత తింబువ జీవగళ్ళ భవభారకరిగి ఏకభాజన
వెల్లియదయ్యా (అమండ. ౩౧౯-౧౨). [ఏక + భాజన]

ఏకభావ (నా). ఒండే మనస్సు ; ఒమ్మత : శ్రీమన్మహామండ
ళేశ్వరం ఎళమేల సింగిదేవరసమం తానుం ఏకభావదిం సుమ
నస్సరాగి (సౌ. ౧౫, ౧౫౪-౪౯ ; 1172). [ఏక + భావ]

ఏకభుక్తి (నా). ఒమ్మొత్తు లూటెమాడుఏకే : లుపాశకవాస
దొళికేభుక్తమం సలిసువ (సుకుమా. ౩-౨౯) ; రాజసూయాధ్వర
మహావ్రతదేకభుక్తాదియలి బళలిదిరి (కువ్యా. ౧౨-౪౫).
[ఏక + భుక్తి]

ఏకభుక్తి (నా). ఒండే లూటె ; ఒమ్మొత్తు మాత్ర లూటె :
భూజయ్యేగి జాగరక్కననక్కే కాంతరక్కే కభుక్తి నియామ
క్కుడలం నియోజసిదళ (మల్లిత. ౪-౪౬). [ఏక + భుక్తి]

ఏకభోగ (నా). ౧. బేరేయారొ అధికారిగళల్లిదే ఒబ్బనిగే
ఇరువ ఒండు ప్రదేరద మేలిన సర్వాధికార : శకల ఆప్య
భోగ తేజస్వామ్య సహితమాగి ఏకభోగదిం భా(భోగ)గిసువ
రేండు కొట్టివు (ముంబరా. XII, ౩౪౬-౪౧). ౨. ఒండే బేరే.
[ఏక + భోగ]

ఏకభోగేశ్వ (నా). ఒబ్బనిగే అనుభవిసువుదు : పద్మతీవదేవరిగి
ఏకభోగేశ్వవాగి . . . చిట్ట దత్తి (ఏక. VII, ఊన్నా. ౧౪-౨౧ ;
1976). [సం.]

ఏకభోగ్య (గు). ఒబ్బనిగే సేరిద ; ఒబ్బనిందలే అను
భవిసల్పడువ : అక్తిశ్యాగామి సంయుక్తమేకభోగ్య(గ్యం)నిరం
తరం (ముంబరా. XII, ౩౪౯-౧౩౫). [ఏక + భోగ్య]

ఏకభోగ్యగ్రామ (నా). ఒబ్బనిందలే అనుభవిసల్పడువ
గ్రామ : తిమలాపురవంబ సర్వమాన్యగ్రహార ఏకభోగ్య
గ్రామవను(న్ను) శుక్ర శాత్ర శారం శయాగి అనుభవిసి
(ముంబరా. XII, ౩౪౯-౧౩౫). [ఏకభోగ్య + గ్రామ]

ఏకమత (నా). ఒండే అభిప్రాయ ; ఏకాభిప్రాయ : త్రిజగ
దేకమతం . . . త్రిజగదీరనుతం కథ తాంతినాథనా (తాంతి.
౧౨-౫౫). [ఏక + మత]

ఏకమతి (గు). ౧. ఒమ్మతనాద. (నా). ౨. ఒండే వివ
యద మేలే నేట్టిరువ మనస్సు ; ఏకాగ్రచిత్త.
[ఏక + మతి]

ఏకమత్త (నా). ఒండే అభిప్రాయవన్ను హొందిరువుదు ;
ఒగ్గట్టు ; ఒమ్మత : ఏకమత్త కాకమాడదు (గాద).
[< సం. ఏకమత్త]

ఏకమనస్సు (నా). = ఏకమతి ౨. [ఏక + మనస్సు]

ఏకమాత్ర (గు). ఒండే ఒందాద : వ్యాయామవేదగిసువుదే
అవుగళ ఏకమాత్ర ప్రయోజన (శునరు. ౨౦౦). [సం.]

ఏకమాత్ర (నా). [భంద] ఒండే మాత్రేయుళ్ళద్దు ; అత్యంత
కడమే కాలావకారదల్లి లుళ్ళరిసువ వణ్ణ, —స్వర : స్వర
వ్యంజనదినేకమాత్రమాదొడే వృత్తం (శమద. ౧౦ వృత్తి).
[సం. (ఏక + మాత్ర + -)]

ఏకమాత్రక (నా). = ఏకమాత్ర : వృత్తమదేకమాత్రకం
దిభృముఖయమాత్రం (శమద. ౧౦). [సం.]

ఏకమాత్రే (నా). ఒండే గుళిగి ; ఎల్ల రోగిగళిగొ టేషధి
యాగి కొడువ ఒండే ఒందాద మాత్రే : గంగాధర పండితన
ఏకమాత్రే వ్యేకుంఠయాత్రే (గాద). [ఏక + మాత్రే]

ఏకమాన (నా). ౧. లేక్కమాడువాగ మోత్తవన్ను నిర్దేశి
సలు ప్రమాణవాగి హిడియువ అళతే, —మాన : అళత
మత్తు అదక్కు బేకాగువ ఏకమానగళన్ను (Units) తిళియబేకు
(భాతవ. ౨౨). ౨. [గణిత] త్రైరాతియల్లి ఒండు పద్ధతి.
[ఏక + మాన]

ఏకముఖ (నా). ౧. ఒండే ముఖ : ఏకముఖద రుద్రాక్షియ
నొందనే తిబియల్లి ధరిసువుదయ్యా (ఆదవ. ౩౦) ; పంచముఖినేక
ముఖదిండొగేదం (సిద్ధరా. ౧-౫౧). ౨. ఒండే అభిప్రాయక్కు
అధ్ధవా ఒండే వక్తక్కు సేరిదుదు ; ఏకవక్త్రేయవాదుదు :
ఏకముఖవాద సిద్ధాంతదల్లి శదా ఏనాదరొండు దొణ్ణ సేరి
కొండే ఇరుత్తద (జీవాత్మ. ౧౦౬). [ఏక + ముఖ]

ఏకముఖకర (నా). ఒమ్మొఖవాద తేరిగి : జార్జాన ఏకముఖ
కర విధానవన్ను కురితు వివరిసలారంభిసదు (శునరు. ౩౦౫).
[ఏకముఖ + కర]

ఏకముఖతే (నా). నిర్దిష్ట మార్గవన్ను అనుసరిసువుదు ;
ఒమ్మొఖతే : స్వామిదాసరు కాదంబరియల్లి ఏకముఖతేయ
ఒండు ముత్తద సాధనవాగిద్దారే (శమజీ. ౧౬ పీఠిక).
[సం. ఏకముఖతా]

ಏಕಮುಖಸಂಚಾರ (ನಾ). ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ; ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿನ ಸಂಚಾರ : ಅವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಏಕಮುಖಸಂಚಾರವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಏಕಮುಖ + ಸಂಚಾರ]

ಏಕಮುಖಿ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆ ಹೋಗುವ ; ಒಮ್ಮುಖವಾದ : ಜನರೊಲುಮೆ ನಿಜವೆ ? ವಾಸನೆ ಏಕಮುಖಿಯೆ ? (ಕವಿ. ೨೧-೪೯).

[< ಸಂ. ಏಕಮುಖಿನ್]

ಏಕಮೂಲ (ಗು). ಒಂದೇ ಮೂಲವನ್ನು ಉಳ್ಳ : “ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥ ; ಮೂಲತಃ ಒಂದೇ ಆದ : ಏಕಮೂಲ ; ಸಹಭಾವಿ” (Co-essential. ಇಂಕನಿ). [ಏಕ + ಮೂಲ]

ಏಕಮೂಲಿಕೆ (ನಾ). ಯಾವ ರೋಗವನ್ನಾದರೂ ಗುಣಪಡಿಸುವ ಒಂದೇ ಮೂಲಿಕೆ, — ಟೆವಥಿ : ಮದ್ದಿನ ಗುಣಗಳೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಏಕಮೂಲಿಕೆಯಂತೆ (ನಡವ. I, ೪೩೪). ‘ಏಕಮಾತ್ರ’ ಪರಾ.

[ಏಕ + ಮೂಲಿಕೆ]

ಏಕಮೇವ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ : ಏಕಮೇವ ಭಾರತೀಯ ಸದಸ್ಯ ಕೆಂದು ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಈ ಕವಯಿತ್ರಿ (ಪ್ರಬಂಧ. ೯೧).

IP ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕಂ ಏವ ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಕಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ ; ಕಂಠಿಕೆ. ‘ಎಕ್ಕಸರೈ’ ಪರಾ. [ಏಕ + ಯಷ್ಟಿ]

ಏಕಯಷ್ಟಿಕೆ (ನಾ). = ಏಕಯಷ್ಟಿ : “ಏಕಾವಳಿ, ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ— ಒಂಟಿಸರ, ಏಕಲಡಿ, ಒಂದುಸರ, ಏಕಾವಳಿಸರ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪).

[ಸಂ. ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ]

ಏಕರತ್ನ (ನಾ). ಒಂದೇ ರತ್ನವನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು : “ಒಂಟಿರತ್ನದ ಕಿವಿಡುಕು, ಪರಟಿನ ಗುಂಡಿ, ಮೊದಲಾದುವು ; ಏಕರತ್ನ” (Solitaire. ಇಂಕನಿ). [< ಸಂ. ಏಕರತ್ನನ್]

ಏಕರತ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗುದ್ದುಮೊಳೆ. [ಏಕ + ರತ್ನ]

ಏಕರಥಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರಥದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ರಥಿಕ ; ಏಕಾಂಗಶೂರ : ಭೀಷ್ಮ ... ಏಕರಥಿಕನಾಗಿ ರಾಜರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗೆದ್ದು ಕನ್ನೆಯರನ್ನು ಹಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ವೀರ (ವಚನ. ೩೫೪). [ಏಕ + ರಥಿಕ]

ಏಕರದನ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹಲ್ಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು ; ಗಣೇಶ : ಪಂಚವದನನ ಮುದದ ನವ್ಯವದನ ಚಿತ್ರಮದನ ಭವಕದನ ಕನದೇಕರದನ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೬). [ಏಕ + ರದನ]

ಏಕರಸ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರಸ. ೨. ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸಮರಸ : ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕುರನುಮಪ್ಪ ವಜ್ರಾಯುಧಂ ಪ್ರಮತ್ತನುಮೇಕರಸನು ಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೪-೪೭ ವ). [ಏಕ + ರಸ]

ಏಕರಾಜ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಜ. ೨. ಏಕೈಕ ಪ್ರಭುತ್ವ ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿತ್ವ : ಆಕೆಯ ಮದವೆದ್ದ ಜವ್ವನ ಮನ್ನಭಗೀಕರಾಜವ ಮಾಳ್ವದಿನಲು (ಭರತ. ೨-೪೯). [ಏಕ + ರಾಜ]

ಏಕರಾಜಕೆ (ನಾ). ನಿರಂಕುಶಾಧಿಕಾರ ; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ. [ಸಂ.]

ಏಕರಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರಾತ್ರಿ. ೨. ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುವ ಸಮಾರಂಭ : ಏಕರಾತ್ರವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೯೪). [ಸಂ. (ಏಕ + ರಾತ್ರಿ + -)]

ಏಕರೂಪ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ; ಸಮಾನವಾದ (ನಾ). ೨. ಒಂದೇ ರೂಪ, — ಆಕಾರ : ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾಪುಷ್ಪದಂತರಸಲ್ ... ಏಕರೂಪವು ಜಗತ್ಕಾಶ್ವರ್ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅದಿ. ೧೬-೫). [ಏಕ + ರೂಪ]

ಏಕರೂಪತೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಭಿನ್ನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಪೈಪೋಟಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಏಕರೂಪತೆಗೆ (Homogeneity) ಭಂಗ ಉಂಟಾಗಿ ಅದರ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಭಿನ್ನತೆ (Heterogeneity) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ಅಂತರ. ೨೧೪).

[ಸಂ. ಏಕರೂಪತಾ]

ಏಕರೂಪಾಧೀನ (ಗು). ಒಂದೇ ರೂಪಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ; ಒಂದೇ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ : ನಾನಾರ್ಥಮೇಕರೂಪಾಧೀನ ವಚೋರಚಿತ ಮಪ್ಪೂಡಕ್ಕುಂ ಶ್ಲೇಷಂ (ಕವಿ. ೩-೧೦೮).

[ಏಕರೂಪ + ಅಧೀನ]

ಏಕಲಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಳೆಯ ಮುತ್ತಿನಹಾರ ; ಕಂಠಿಕೆ : “ಏಕಲಡಿ, ಒಂದು ಸರ, ಏಕಾವಳಿಸರ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪).

[ಏಕ + ಲಡಿ]

ಏಕಲಿಂಗ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಲಿಂಗವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುಬೇರ.

[ಏಕ + ಲಿಂಗ]

ಏಕಲಿಂಗದೇವ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿಯಾದ ಲಿಂಗ (+). ೨. ಕುಬೇರ.

[ಏಕಲಿಂಗ + ದೇವ]

ಏಕವಚನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದು : “ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಏಕವಚನವೆಂದೂ, ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನವೆಂದೂ ಹೆಸರು” (ಮಧ್ಯಮ. ೩೫) ; ಏನೆಂಬ ಸರ್ವನಾಮಂ ತಾನದು ದಲ್ಲಿಂಗದೇಕವಚನಂ ನಿಜದಿಂ (ಶಮದ. ೭೯). [ಏಕ + ವಚನ]

ಏಕವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಬಣ್ಣ : ಜಗಜ್ಜನಕನೊಟ್ಟಿದ ಪೊನ್ನ ರಾಶಿಗಳಂ ಜಗಜ್ಜನಕಿತ್ತು ತತ್ತ್ವನಕವರ್ಣದಿನೇಕವರ್ಣಮು ಮಾಡಿದಂ ಜಗಮೆಲ್ಲಮಂ (ಅದಿ. ೪-೬೫). ೨. ಒಂದು ಅಕ್ಷರ. ೩. ವರ್ಣ ಸಂಕರ. [ಏಕ + ವರ್ಣ]

ಏಕವಸ್ತು (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ : ಆಕಾಶಪಥ ಮೀಟಾದೇಕವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವೆಳೆದು ನಿಜವಾದ ಏಕೈಕ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೭).

[ಏಕ + ವಸ್ತು]

ಏಕವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಸ್ತ್ರ, — ಬಟ್ಟೆ : ಭೀಕರವನಕಾಯವು ಏಕವಸ್ತ್ರವು ಇಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧ. ೬-೧೬). [ಏಕ + ವಸ್ತ್ರ]

ಏಕವಾಕ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮಾತು. ೨. ಒಂದೇ ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಸತ್ಯವಂತ : ಅಷ್ಟಾದಶಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಕುಶಲಂ ಏಕವಾಕ್ಯ ರಚಿತಧೈರ್ಯುರ್ (ಕವ. II, ೧೦-೭ ; 1080) ; ಪ್ರಾಕೃತನಲ್ಲನೀ ದಶರಥಾಗ್ರತನೂಭವನೇಕವಾಕ್ಯನಾಶಾಕರಿಕರ್ಣಚಾಮರಯಶಂ (ಸಂರಾಮ. ೫-೭೨) ; ಏಕವಾಕ್ಯರಹಿತವಿಧ್ವಂಸಕರಾಶ್ರಿತಜನಕಲ್ಪವ್ರಿಕ್ಷರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೭೦-೪೩ ; 1108). [ಏಕ + ವಾಕ್ಯ]

ಏಕವಾಕ್ಯತೆ (ನಾ). ಒಂದೇಮಾತು ; ಒಕ್ಕೊರಲು ; ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ : ನೀವನ್ನುವದು ಸತ್ಯವೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದವರೆಲ್ಲರೂ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು (ಕಲ್ಯಾ. ೪೫) ; ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಏಕವಾಕ್ಯತಾ]

ಏಕವಾರ (ಅ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಾರಿ, — ಸಲ : ಏಕವಾರವೆ ನಿನಗೆ ಶರಣೆಂದರಿಗೆ ಭಯದ ಸೋಕುಂಟೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆ ಪೊರೆವ ಶ್ರೀರಾಮ (ಕುಮಾರ್ಯ. ೬೯). [ಏಕ + ವಾರ]

ಏಕವಾಸ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು : ಏಕವಾಸದಲಿರದಡೆನ್ನನು ನೂಕಲಜಾಯದು ದಿನವನೊಂದನು (ನಿಭಾ. ೫-೨-೨೦).

[ಏಕ + ವಾಸ]

ఏకవిహారి (నా). ఒంటియాగి సంజరిసువనను: గణభూషణా
నంతరం ఏకవిహారియాగి, విహారిసుత్తుం (శాంతిపు. ౯-౨౬ వ).

[< సం. ఏకవిహారిన్]

ఏకవేణి (నా). ౧. ఒందే జడేయుళ్ళవళు. ౨. (పతి విరహ
సూత్రవాగి). జడే కట్టి కౌళ్ళ దవళు: దుఃఖక భయకే
నిరసనకే తత్తరిసి కుసిదళా రభూద్దడన రాణి, ఆ ఏకవేణి
(శ్రీరామా. ౪౮౯-౪౯౦). [ఏక + వేణి]

ఏకవ్యతిరేక (నా). [కావ్యమి] అథా లంకారగళల్లి
ఒందు: టుదా: శ్రీనసితా ప్రసవదినా లావణ్యదినగభిర
భావదే నిఘంతా వారిధియం పూర్ణి కేవలభేదం ద్వితియ
లలితాకారం || ఏకవ్యతిరేకం (కవిరా. ౩-౪౦). [ఏక + వ్యతిరేక]

ఏకరశి (అ). ఒందొందాగి: "ఏకరశి - ఒందొందాగి" (తత్త్వప్ర.
౧౦౨). [సం.]

ఏకరేఖ (నా). ఒందే ఒందు టుళిదు కౌండిరువుదు:
భవదేకరేఖనాదుదు యువరాజాదిగళ సాయే (గదాయు.
౩-౪౩). [ఏక + రేఖ]

ఏకసంధి (నా). ఒందు సల కేళిద విషయవన్ను గ్రహిసి పునః
అదన్ను తప్పదే ఠేళబల్లనను: కపిలనెంబొనేకసంధియప్పు
దఱుం. . . రుక్తి స్మృతి రాస్మృతికముఖనాగే (శాంతిపు. ౧-౬౨ వ).
[ఏక + సంధి]

ఏకసంధిగ్రాహి (నా). = ఏకసంధి (+).

[< సం. ఏకసంధిగ్రాహిన్]

ఏకసంధిగ్రాహిత్వ. (నా). ఒందే బారి ఓది అథవా కేళి
విషయవన్ను గ్రహిసువుదు (+). [సం.]

ఏకసత్తే (నా). నిరంకుశాధికార; ఏకస్వామ్య: సరంజామి
ఏకసత్తే (రాజసత్తే) విరుద్ధ ధర్మద అంధసత్తేయ విరుద్ధ. . .
సంభుటిత క్రాంతియన్ను తుడి. . . మతస్సాతంత్ర్యవన్నూ స్థాపిసి
కొండితు (మావాద. ౧౫౨). 'ప్రజాసత్తే' పరా.
[సం. ఏకసత్తా]

ఏకసర్ప (నా). ఒందే ధ్వని; ఠొందికొండ ధ్వని: ముంటేళగ
కిరణవే ఆరు కా జలదిందిళిదు రమణవాణియలేకసరవాగిదే
(ఆరళు. ౯౬-౧౪). [ఏక + సర్ప]

ఏకసర్ప (నా). ఒందే ఎళేయ ఠార: నింగియ కౌరళల్లి తాను
ఎందూ కాణద ఒందు ఏకసరపు ఆవన కణ్ణిగే మించితు (రక్తధ్వ.
౪౨). [ఏక + సర్ప]

ఏకసర్ప (నా). ఒందే పట్టు (?) : ఠన్నేరడు పట్టనవళగే
వందొందరింద సాధనయన్ను ఆన్మోన్యవాగి మాడలుపట్టద్దరే
అదేయేకసరా ఎందు ఠేళువదు (బద్గటి. ౫-౬౧). [?]

ఏకసర్గ (నా). ఏ కా గ్రు టిత్త: "ఏకతానః . . . ఏకసర్గః,
ఏకాగ్రహః, ఏకాయనగతః - ౬ ఏకాగ్రటిత్తన పేసరు" (సిద్ధాంతి.
౨౯౬). [ఏక + సర్గ]

ఏకసఱి (నా). ఒందే బండి: భద్రబాకుభట్టారథా కట్టప్పు
నాడడవియ బిట్టద మేగణేకసఱి [పాశాం. ణేకసఱి,
ణేకసిరి, ణేకతిరి]య మేగిదుగ జతు విధమహ్మహారకృం
తరీరకృం జావణ్ణివం నివృత్తిపూర్వకం సంస్కృతసంగియ్దరా
(వద్దారా. ౪౪-౨౬). [ఏక + సఱి]

ఏకసా 'ఏకసాను' నొణి.

ఏకసాను, ఏకసా (అ). ఎడేబిడదే; ఒందే సమనే; సంతత
వాగి: దరిద్రమళి ఏకసాను ఠొడేదు, ముంగుబంద సగిగళు
కౌళితుఠొడేవు (మరము. ౩౨). ఏకసా: (కిశంగ్గా. ౧౧౯).

[← పార. యక్సాన్; టిం. ఏకసా = సమానవాద, ఒందే
రితియాద; మరా. ఏకసా, ఏకసహ, ఏకసాహ]

ఏకసార (నా). [వీశ్య] (?): నవసార అశ్వసార దశసార
పంచసార జతుస్సార ఏకసార ఇంతివనతిగళిద మహామహి
మన నిలవు లింగదల్లి సంపూర్ణ (పదగూ. ౧౩). [?]

ఏకసిక్థ (నా). ఒందే ఒందు ఆగుళు అన్న: ఏకకబళొనా
ద్యౌకసిక్థ ప్రమాణాహారంబరం బర్హవమోదయమేంబీరడనేయ
తపదొళం (ఆదిపు. ౬-౩౦ వ). [ఏక + సిక్థ]

ఏకసూత్రతే (నా). ఒందు కట్టిగే ఒళపట్టిరువికే; ఠొందా
ణికే: ఠిగే బల్లివళ్యయాగి ఈ సంబంధగళు బిళేదుకొండు కథా
నకద ఏకసూత్రతేయన్ను కాయుత్తవే (సమజి. ౧౪ పిరికి).
[సం. ఏకసూత్రతా]

ఏకస్థ (గు). ఒందే ఆగిరువ: నమ్మనత్యాగ్రహదిం రిక్తిసి
సాక్షరకరం మాట్టొడే నమ్మొల్లదువావుదేందు తమ్మివరుమేక
స్థరాగి సూయమిత్తన నుడిగొడంబట్టు (సుకుమా. ౨-౫౫ వ).
[సం. ఏకస్థరాగి]

ఏకస్థరాగు, ఏకస్థరాగు = ఒట్టూగు; ఒందు గొడు:
ప్రముఖమహాజనంగళింభత్తనాల్పరుమేకస్థరాగిదు (సౌఖ్య.
IX-i, ౨౪౪-౧౯; 1147); పొగళేత్తవడేద్దవత్తొక్కల్లిళేకస్థరాగి
(ఎఱ. XX, ౧౩-౩౬; 1167); నాగరసరు తావు ఏకస్థరాగి (ఎఱ.
XXI, ౨-౫౪; 1260). [సం.]

ఏకస్థల (నా). ఒందే స్థల, —జాగ: స్థలద నేల ఒందేంతఱి
ఏకస్థలమూర్తి నిణి (మోళిమా. ౨౦౦-౬౪౫).
[ఏక + స్థల]

ఏకస్థాన (నా). ౧. = ఏకస్థల. ౨. [గణిత] సంఖ్యిగళల్లి బల
గడేయింద మొదలనేయ స్థాన: ౧౨౫ ఎన్నువల్లి ౫ ఏకస్థాన
దల్లిదే (రూఢి). [ఏక + స్థాన]

ఏకస్థాని (గు). ఒందే స్థలదల్లి ఠుట్టువ: ఏకస్థానిగళనఱిదు
వర్ణావృత్తియం మాట్టుదు (కమద. ౩౦ వృత్తి).
[< సం. ఏకస్థానిన్]

ఏకస్థానియ (గు). = ఏకస్థాని: కళారపూ లకారపూ ఏక
స్థానియగళేందు కేరిరాజను ఠేళిద్దరూ, నిజవాగి 'ళ'
మూర్ధన్య (కృపిడి. ౫). [సం.]

ఏకస్థితి (నా). ఒందే స్థితి; బదలావణియిల్లిదిరువికే: నిస
గల్లదేకస్థితియిల్లా గం స్వభావసొందరరూపా (జినాల్. ౩౧-౨౧).
[ఏక + స్థితి]

ఏకస్వ (నా). ఒట్టనిగే ఇరువ అనుభవద ఠేక్కు, —అధికార:
ఏకస్వగళు, నవనిమితిగళు మత్తు నక్తగళు (భాధాన. ౨౪౨).
[ఏక + స్వ]

ఏకస్వర (నా). ఒందే స్వర, —వర్ణ: బీరసిరే ముందం యొణిగా
క్షరంగళేకస్వరంగళిం సుప్రాసం నేరేదు విపయోసక్రమమిరే
సతతం శాంతపూర్వమక్కుం ప్రాసం (భండోలు. ౧-౫౦).
[ఏక + స్వర]

ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಇರುವ ಅನುಭವದ ಹಕ್ಕು,
—ಗುತ್ತಿಗೆ: (ಯಾವುದಾದರೂ ಸರಕಿನ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ)

ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ (Monopoly. ಇಂಕನ). [ಏಕ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತೆ (ನಾ). = ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ: (ಸರ್ಕಾರವು ವಿಶೇಷ ಹಕ್ಕಾಗಿ
ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ) ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತೆ (Monopoly. ಇಂಕನ).

[ಸಂ. ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯತಾ]

ಏಕಹಸ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕೈಯ್ಯು:
“ಏಕ [ಪಾಠಂ. ಏಕಳ]ಹಸ್ತಂ ವಿ ಕಳ ಪಾಣಿಯೊ ಕೈಯ ನ ಕ್ಕು”
(ಮಂಗಳ. ೧೧೫-೬). [ಏಕ + ಹಸ್ತ]

ಏಕಹಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷ: ಅಹಿತಾಲಯಮನಿಪಶ್ಯಮ
ಗೃಹದೊಳ್ ಸಾಮ್ಯತರಗ್ರಹಂ ನಿಲಿ ಸಾಪಗ್ರಹಮದನಾಳೋಕಿಪೊ
ಡೇಕಹಾಯನದಿನತ್ತಲರ್ಭಕಂ ನಿರ್ವಹಿಸಂ (ಜಾತಕ. ೬-೧೬).

[ಏಕ + ಹಾಯನ]

ಏಕಹಾಯನಿ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕರು.

[ಸಂ. ಏಕಹಾಯನಿ (ಏಕ + ಹಾಯನ + -)]

ಏಕಾವಿಕಿ, ಏಕಾಯೇಕಿ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೇ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ: ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ
ಬಂದು ಏಕಾವಿಕಿ ರಾಜನ ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಭಯಪಟ್ಟು
(ಕಥಾಮಂ. IV, ೭೩); ಏಕಾವಿಕಿ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಭಟರನ್ನು ನೋಡಿ ಶತ್ರು
ಗಳು ನಿರುಪಾಯರಾಗಿ... ಭಟರ ಖಡ್ಗಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾದರು (ಕಥವಿ. ೨೧೬);
ಅವನಿಗೆ ಮೈಸೂರುಪಾಕು ಕಂಡರೆ ಬಹಳ ಆಸೆ. ಆದರೆ ಅವನ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ
ಅದನ್ನು ಏಕಾವಿಕಿ ಮುಟ್ಟಿಗೊಡಿಸಲಿಲ್ಲ (ಸಾವಿ. ೨೫). ಏಕಾಯೇಕಿ:
ಆಗ ದೊರೆಯು ಏಕಾಯೇಕಿ ಬಂದೇಬಿಟ್ಟನು (ಕಿಂಕಭ. ೧೬); ಏಕಾ
ಯೇಕೇ ಆ ಮುದುಕ ಶಿವಾಜಿರಾಯನ ಬಂದನಂತ (ಅಪನಾ. ೨೧೪).

[← ಹಿಂ. ಏಕಾವಿಕಿ; ಪಾರ. ಯಕಾಯಕ್]

ಏಕಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಂಟಿ: ವನ್ಯದ್ವಿಪಘಟೆಯನಿಭೇಂದ್ರಾರಿ
ಪೊಕ್ಕಂತಪೋಲ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕೇಕಾಂಗದಿಂದಿಕ್ಕಿದ ನೀರಜವನಂ ವೀರ
ಮಾರ್ತಂಡ ದೇವಂ (ಕಳಾ. ೨-೨-೫೨; 1058) ೨. ಅಂಗರಕ್ಷಕ;
ಮೈಗಾವಲಿನವನು. ೩. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ. ೪. ಬುಧ
ಗ್ರಹ. ೫. ವಿಷ್ಣು. ೬. ಗಂಧದ ಮರ. [ಏಕ + ಅಂಗ]

ಏಕಾಂಗವಿಜಯ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಪಡೆಯುವ
ಗೆಲವು. ೨. ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ವಿಜಯವನ್ನು ಪಡೆದ
ವನು: ಗೋಗ್ರಹಣದ ಕಲಹದೊಳೇಕಾಂಗವಿಜಯನಾದಂ ವಿಜಯಂ
(ಗದಾಯು. ೨-೩೯). [ಏಕಾಂಗ + ವಿಜಯ]

ಏಕಾಂಗವೀರ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ವೀರ;
ಅಸಹಾಯ ಶೂರ: ಪಠಾಣರ ಪಡೆಯೊಡನೆ ಏಕಾಂಗವೀರನಾಗಿ
ಕಾದಬೇಕಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೨). ೨. ಹೊಯ್ಸಳರಾಜರ ಒಂದು
ಬಿರುದು: ಅಸಹಾಯಶೂರನೇಕಾಂಗವೀರ ಶನಿವಾರಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ
ಮಲ್ಲ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೧-೨೬; 1218). [ಏಕಾಂಗ + ವೀರ]

ಏಕಾಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಂಟಿ; ಏಕಾಕಿ: ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಮೈಮೇ
ಲಿನ ಹುವು ಬಾಡದಂತೆ ಊರ ಮಂದಿ ಬರುವವರೆಗೆ ಅವರನ್ನು ತಡೆದದ್ದು
ಅವನಿಗೆ ಸೋಜಿಗವಾಯಿತು (ಸವತಿ. ೫೭). ೨. ಏಕಪಕ್ಷೀಯ
ವಾದುದು; ಅಪೂರ್ಣವಾದುದು: ಕುಮುದಳ ಪಕ್ಷಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗದೆ
ಇರುವದರಿಂದ ಭಾವಚಿತ್ರಣ ಏಕಾಂಗಿಯಾದಂತೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಹೊಸಪ್ಪಿ.
೨೮೧). [< ಸಂ. ಏಕಾಂಗಿನ್]

ಏಕಾಂಘ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲು ಉಳ್ಳವನು; ಕುಂಟೆ: “ಏಕಾಂಘ್ರಿ
ಯೆನೆ ಕುಂಟಿನಕ್ಕು” (ಮಂಗಳ. ೧೧೫-೬). [ಏಕ + ಅಂಘ್ರಿ]

ಏಕಾಂತ (ಗು). ೧. ಒಂಟಿಯಾದ. ೨. ಗುಟ್ಟಾದ; ರಹಸ್ಯವಾದ.

೩. ಒಂದೇ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವಿನಮೇಲೆ ಗಮನವನ್ನು
ಹರಿಸಿದ: ಅಂತು ಬಿಟ್ಟು ತೆಜದಿಂ ವರಗೀತ ಗುಣೋದಯೈಕಾಂತ ಕಾಂತ
ವಿಷಯಾಶಯರಾಗಿ (ಕವಿ. ೩-೨೨೪). ೪. ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ.

(ನಾ). ೫. ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ಗುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ: ಅಂತೇ
ಕಾಂತದೊಳ್ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮನೋಗ್ಲಾನಿಯಂ ಪಟುಪಡೆ ನುಡಿದು
(ಸುಕುಮಾ. ೭-೯ ವ); ಕೈಕೇಯಿಯು ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತಳಾಗಿ,
ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪುಳ್ಳವಳಾಗಿ, ನಗುನಗುತ್ತ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಂಡನನ್ನು
ಕಂಡು (ವಚಭಾ. ೪೦೫). ೬. ಬೇರೆಯಾರೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ
ವಂದೊಳನೇಕಾಂತಂ ಸಮನಿಸಿದೊಡಾಕೆಗಳಿಪದೆ ಪೋಗವೇಟ್ಟು ಧನದತ್ತ
ನೊಳ್ಳಿದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬-೧೩); ಲಗ್ನವಾದ ಮೊದಲ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ
ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಗಂಡಹೆಂಡಿರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ಏಕಾಂತದ ಅವಶ್ಯಕತೆ
ಇರುತ್ತದೆ (ಆಚಾರಿ. ೧೩೦). ೭. ಕಿವಿಮಾತು; ರಹಸ್ಯ;

ಗುಟ್ಟು: ತಳರಲೇತಕೆ ನೀವು ಕುಳ್ಳಿರಿ ನಿಮ್ಮ ಕಳೆದೆನೆ ಗುಂಟೆ
ಯೇಕಾಂತಾ (ಭರಣ. ೪೯-೩೬); ಏಕಾಂತ ಹೋಗಿ ಲೋಕಾಂತವಾಯಿತು
(ಗಾದೆ); ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಏಕಾಂತ ಮೂವರಿದ್ದರೆ ಲೋಕಾಂತ (ಗಾದೆ).

೮. ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ: “ಮಂತಣಮೆಂದುಸಿರಲೈಕಾಂತಂ”
(ಕವಿಕಂ. ೨೦೪). ೯. ಬದಲಾಗದ ವೃತ್ತಿ, —ನಿಯಮ: “ಏಕಾಂತ
ವೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸರ್ವಸ್ವಭಾವ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ
ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾಂತವೆಂದು ಅರ್ಥ” (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭).

ಏಕಾಂತದ ಅವಸರ = ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಪೂಜೆ; ರಹಸ್ಯ
ಪೂಜೆ: ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ಏಕಾಂತದ ಅವಸರಕೂ ಕೂಡಿ
ಕೊಟಿ ಗ್ರಾಮ (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೩, ೨೧-೧೦; 1532). ಏಕಾಂತದವಳ್ =
ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗೆ ತಕ್ಕವಳು: “ಪಚ್ಚುಗಿಗಾರ್ತಿ, ಮಂತಣಗಾರ್ತಿ-
ಈ ೨ ಏಕಾಂತದವಳ್” (ಕತಸಾ. ೧೯-೩೭೯); “ಪಚ್ಚುಗಿಗಾರ್ತಿ
ಯೆಂದಡೇಕಾಂತದವಳ್” (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೨೭). [ಏಕ + ಅಂತ್ಯ]

ಏಕಾಂತಗೃಹ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಮನೆ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನಾ
ಮಂದಿರ: ರಾಮನು... ಏಕಾಂತಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು
ಕರೆಸಿ-ಅಯ್ಯಾ ನನಗೆ ದೊಡ್ಡ ಅಪವಾದವು ಬಂತು... ಎಂದು ಹೇಳಿದನು
(ನೀತಿಚಂ. XI, ೨೦). [ಏಕಾಂತ + ಗೃಹ]

ಏಕಾಂತತೆ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಏಕಾಂತತಾವ್ಯೇಕಂ ಮಿಡಿ
ವನೊ ವಿಯದ್ವಿಪಂಚಿಕೆಯ ನಿಶ್ಚಲತಾ ತಂತ್ರಿಯನೆನಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೧೦-೩೦೦). [ಸಂ. ಏಕಾಂತತಾ]

ಏಕಾಂತದ್ರೋಹಿ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹವನ್ನು
ಬಗೆಯುವವನು: ಏಕಾಂತದ್ರೋಹಿ ಗುಪ್ತಪಾತಕಿ ಯುಕ್ತಿ ಶೂನ್ಯಂಗೆ
ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವರು ಒಲಿ ಒಲಿ ಎಂದರೆ ಎಂತೊಲಿನನಯ್ಯ (ಸಮಾ. ೨).

[ಏಕಾಂತ + ದ್ರೋಹಿ]

ಏಕಾಂತನಿಕೇತನ (ನಾ). = ಏಕಾಂತಗೃಹ: ಏಕಾಂತನಿಕೇತನಕ್ಕೆ
ಧರಣೀಪತಿ ಬಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೫೩ ವ).

[ಏಕಾಂತ + ನಿಕೇತನ]

ಏಕಾಂತಪ್ರಣಯ (ನಾ). ರಹಸ್ಯಪ್ರಣಯ: ಒಂದೇಕಾಂತಪ್ರಣಯದ
ಪರಿಯಂ ವಿಸ್ಮರಣದಾರುಣಂ ತಿಳಿಯದೊಡಾಂ (ಶಾಕುಂತ. ೭೦-೧೩).

[ಏಕಾಂತ + ಪ್ರಣಯ]

ಏಕಾಂತಬಂಧನ (ನಾ). ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡು
ವುದು: ಏಕಾಂತಬಂಧನ ಚಿಕ್ಕವರಿಗೆ ತುಂಬ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ
(ಪುನರು. ೩೪೪). [ಏಕಾಂತ + ಬಂಧನ]

ವಿಕಾಂತಭಕ್ತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗಭಕ್ತ: ಮುಷಿಗಣದೊಡನೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತೇಕಾಂತಭಕ್ತರರ ಪೂರಿದು ದುಷ್ಟರನರಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩-೨೬).

[ವಿಕಾಂತ + ಭಕ್ತ]

ವಿಕಾಂತವಂತ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಮಿತ್ರ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ಮಾಡುವವನು: ನಿಮ್ಮೇಕಾಂತವಂತಂ ಧರಣಿ ರಾಮಯ್ಯಂ ಮಡಿವಳಂ ಶರಣ ಮಾಡಯ್ಯಂ (ಬಸವ. ೯-೪೭). [<ಸಂ. ವಿಕಾಂತವತ್]

ವಿಕಾಂತವಾಸ (ನಾ). ೧. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು; ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವುದು (ಕಿ). ೨. ಆಶ್ರಮ. ೩. ರಾಣಿವಾಸ (ಕಿ).

[ವಿಕಾಂತ + ವಾಸ]

ವಿಕಾಂತವಾಸಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಸಂನ್ಯಾಸಿ. 10

[< ಸಂ. ವಿಕಾಂತವಾಸಿನ್]

ವಿಕಾಂತವೆಸ (ನಾ). ವಿಕಾಂತದಲ್ಲಿ ನೆಡಿಸುವ ಸೇವೆ; ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ: ಶ್ರೀ. ಜನಾರ್ದನ ದೇವರ ವಿಕಾಂತವೆಸಕ್ಕೆ ಶಿಲ ವಾಗಿ (ಮೃ. ೧೯೪೨, ೩೮-೧೫; 1535). [ವಿಕಾಂತ + ವೆಸ]

ವಿಕಾಂತಸಂಗಮ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಸಂಗಮ: ಮಿಗೆ ಪರಿಕಿಸಿ ಮಾಳ್ವದು ತಾನೇಕಾಂತಸಂಗಮವ (ಶಾಕುಂತ. ೭೧-೪).

[ವಿಕಾಂತ + ಸಂಗಮ]

ವಿಕಾಂತಸ್ಥಾನ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳ, —ಜಾಗ: ಪ್ರತಿ ಯೊಬ್ಬರೂ ವಿಕಾಂತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಲಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೭೯). [ವಿಕಾಂತ + ಸ್ಥಾನ]

ವಿಕಾಂತು (ನಾ). ಒಂದು ಕಿರಣ: ಶಿವನೇಕಾಂತುವ ತೋರ್ವನು ಭಕ್ತ ಪೂರ್ಣಾಂತುವ ಬಿಂಬಿಸುವನು (ಗಣೇಶ. ೧೦-೨೫೭). [ವಿಕ + ಅಂತು]

ವಿಕಾಕಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಂಟಿ; ವಿಕಾಂಗಿ: ವಿಕಾಕಿಯನಲ್ಲಾದುದು ಕೋಟಾ ಕೋಟಿ ವಿಯಚ್ಚರೇಂದ್ರವಾಹಿನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೮); ಮಾತೆಯನ್ನು ವಿಕಾಕಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ಹೋದರೆ ಅವಳು ಬದಲ ದುಃಖಪಡುವಳು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೭). [< ಸಂ. ವಿಕಾಕಿನ್]

ವಿಕಾಕಿತನ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಎತ್ತಣೆಯೇಕಾಕಿತನ ತಾನೆತ್ತ ಗಜಹಯ ರಥ ಸುಖಾಸನದತಿರಯದ ಸುಳಿವು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೨); ನಿಮ್ಮ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ವಿಕಾಕಿತನ-ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವೃತ್ತಿ ನೋಡಿನನಗಂತೂ ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ಅನಿಸುತ್ತದೆ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೧೩೭).

[ವಿಕಾಕಿ + ತನ]

ವಿಕಾಕಿನಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳು; ಒಬ್ಬಂಟಿಗಿತ್ತಿ: ಸಮಸ್ತ ಸನಾಥಿ ಸಂಯುಕ್ತಿಯಾಗಿಯುಮೇಕಾಕಿನಿಯಂತೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೦ ವ). [< ಸಂ. ವಿಕಾಕಿನೀ]

ವಿಕಾಕೃತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಕಾರ; ಸಮಾನ ಸ್ವರೂಪ: ನಾಕಸುಖ ಶೇಷಮಂ ನಾಕಾಕರಾ ಬಂದದಲೊಳನುಭವಿಪುಷ್ಪದಲಿಂದೇಕಾಕೃತಿ ಕುರುಜಾಂಗಲಮಂ ನಾಕಮುಮದು ಕಿಜುಕುಳಂಗೆ ಬಣ್ಣಸಲರಿದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೩೭). [ವಿಕ + ಅಕೃತಿ]

ವಿಕಾಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಣ್ಣನ್ನು ಉಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ರಾಗೆ. ೪. ಶಿವ: ಅನಂತೇಶನೇ ನವ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮನೇಯುತ್ತಮನೆ ವಿಕಾಕ್ಷನೇ ವಿಕರುದ್ರನೆ (ವೀಶ್ಯಪು. ೩-೧೩೭-೭೦). ೫. ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ. [ಸಂ. (ವಿಕ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ವಿಕಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಳಸಿ ಬರೆದ ಪದ್ಯ: ಅಕ್ಷರ ಬಿಂದುಚ್ಚುತಕಂ ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಿಯೇಕಾಕ್ಷರಂ ನೀರೋಷ್ಯಮತಾಲವ್ಯಾಕ್ಷರಮನೆ ನಿಜನಾಮ ಸದ್ಯಶಂ ಲಕ್ಷಣಮದಾಗೆ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಪಲವುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೭೦).

೩. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು. ೪. (ಆಲಂ) “ಅತಿಸುಲಭ” (ಶಾಸನಂ. ಕೋಶ): ಚಾಂದ್ರಂ ಕಾತಂತ್ರಂ ಜೈನೇಂದ್ರಂ ಶಬ್ದಾನು ಶಾಸನಂ ಪಾಣಿನಿ ಮತ್ತೈಂದ್ರಂ ಸರೇಂದ್ರಸೇನಮುನೀಂದ್ರಂಗೇಕಾಕ್ಷರಂ ಪಜಂಗಿವು ಮೊಗ್ಗೇ (ಎಇ. XVI, ೫೫-೨೫; 1053). [ವಿಕ + ಅಕ್ಷರ]

ವಿಕಾಕ್ಷರಧಾತು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರದ ಧಾತು. ಬಾ, ಕೀ, ಪೂ ಮೊದಲಾದ ದೀರ್ಘಸ್ವರಯುಕ್ತವಾದ ಕೆಲವು ವಿಕಾಕ್ಷರ ಧಾತುಗಳಿಗೂ . . . ಭೂತಕಾಲ ಸೂಚಕವಾಗಿ. ತ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿ. ೪೬). [ವಿಕಾಕ್ಷರ + ಧಾತು]

ವಿಕಾಕ್ಷರಪದ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಉಳ್ಳ ಪದ: ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲಘೂಕೃತಮೇಕಾರಂ ಬಹುಳಮಕ್ಕುಮಾದೂದಂತಕ್ಕೇಕಾಕ್ಷರ ಪದಮುಲಾಯೆ ನಿರಾಕುಳದಿಂ ಹ್ರಸ್ವಮಕ್ಕುಮೆಲ್ಲೆಡೆಗಳೊಳಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೭೦). [ವಿಕಾಕ್ಷರ + ಪದ]

ವಿಕಾಕ್ಷರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು: ಭಾಷೆಗಳೂ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೇ ಮೊದಲಾದುವಲ್ಲದೆ, ಅವು ಮೂಲತ: ವಿಕಾಕ್ಷರಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೭೮). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಮುಷಭ ಸ್ವರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಧುರ ಅವಳಿ ವಿಕಾಕ್ಷರಿಯೆಂಬ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಮುಷಭಸ್ವರದಿಂದ ಜನಿಸಿದವು (ವಿನೇಶ. ೨೩೨). ೩. ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಮಂತ್ರ: ವಿಕಾಕ್ಷರಿ, ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಿ, ತ್ರ್ಯಕ್ಷರಿ, ಚತುರಾಕ್ಷರಿ, ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ, ಷಡಕ್ಷರಿ ಮುಂತಪ್ಪ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಂತ್ರಂಗಳೊಳವಲ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೬-೧).

[ಸಂ. ವಿಕಾಕ್ಷರೀ]

ವಿಕಾಕ್ಷರಿಭಾಷೆ (ನಾ). ವಿಕಾಕ್ಷರ ಘಟಿತವಾದ ಮೂಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಭಾಷೆ: ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಕಾಕ್ಷರಿಭಾಷೆಗಳೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು; ಯಾಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಶಬ್ದಗಳು ವಿಕಾಕ್ಷರಘಟಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩೬). [ವಿಕಾಕ್ಷರಿ + ಭಾಷೆ]

ವಿಕಾಗ್ರ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಕಡೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟಿರುವ; ಒಂದೇ ಗುರಿಯುಳ್ಳ: ಮನದಿಂದ ತನುವಿನ ವಚನದೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತನಾಗಿ ಪೊಡವಟ್ಟಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೬). (ನಾ). ೨. = ವಿಕಾಗ್ರತೆ: ಪುರಾಂತಕಥಾನದಲಿ ವಿಮಲಸ್ವಾಂತನೇಕಾಗ್ರದಲಿ ಭಜಿಸಿದನಿಂದುಶೇಖರನ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೪೩)

[ವಿಕ + ಅಗ್ರ]

ವಿಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಇರುವ ಮನಸ್ಸು, —ಚಿತ್ತ: ಸುಪ್ರಾಸುಕ ಪ್ರದೇಶಮಂ ಕಂಡು ಯೋಗಯೋಗ್ಯ ಪ್ರದೇಶಮಪ್ಪು ದಿಂದೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದೊಳೇಕಪಾರ್ಶ್ವದೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೮ ವ); ಅವ್ಯಗ್ರನೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತಂಬಡೆದಿದಂ . . . ರಾಮಚಂದ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೭೬). [ವಿಕಾಗ್ರ + ಚಿತ್ತ]

ವಿಕಾಗ್ರತೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗಮನವನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುವುದು: ವಿಕಾಗ್ರತೆಯನಾ ಮನದ ಮಚ್ಚಿಕೆಯೆಂಬುದೇ ಕಣಾಧ್ಯಾನ (ವೀಶ್ಯಪು. ೫-೧೭೭-೧೬); ನರಹರಿಯು ತನ್ನ ವಿಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಉತ್ಕಟವಾಗಿಸಲು ಹವಣಿಸಿದನು (ಸಮಜೀ. ೩೦೩).

[ಸಂ. ವಿಕಾಗ್ರತಾ]

ವಿಕಾಗ್ರಮನ (ಗು). ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಇಟ್ಟ: ಉರ್ವಿಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿದನೇಕಾಗ್ರಮನಂ ಮಹೇಂದ್ರನೆಂಬ ಸರೇಂದ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೧). [ಸಂ. ವಿಕಾಗ್ರಮನಸ್ (ವಿಕಾಗ್ರ + ಮನಸ್)]

ವಿಕಾಗ್ರಮನಸ್ಸು (ಗು). = ವಿಕಾಗ್ರಮನ: ಒಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕಾಗ್ರಮನಸ್ಸನಾಗಿ ಲೆಕ್ಕ ಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೪೦).

[ಸಂ. (ವಿಕಾಗ್ರ + ಮನಸ್ + -)]

ವಿಕಾಖಾಜೀವಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಣುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣಿ. 'ವಿಕಾಖಾಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ' ಪಠಾ. [ಏಕ + ಅಣು + ಜೀವಿ]

ವಿಕಾಖಾಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಣುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ: 'ವಿಕಾಖಾಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ' ಅಂದರೆ 'ಬೆಕ್ಕೇರಿಯಾಲಜಿ'ಯಲ್ಲಿ... ನನ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮುಗಿಯಿತೆಂದರೆ ನಾನು ಪದವೀಧರನಾಗುವೆ (ಹೊಸಪ್ರ. ೩). [ವಿಕಾಖಾಜೀವಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ವಿಕಾತಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೊಡೆ; ಒಂದೇ ಭತ್ತಿ: ವಿಕಾತಪತ್ರವೆಂದರೆ ಕರಮಿಂಬಾಗಿರೆ ಚಾಮರಯುಗ್ಮವು ವಾಗಳೆ ನಿಲಿ ದಿವ್ಯವಿಷ್ಣುರಂ ಮಣಿಖಚಿತಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೪೬). [ಏಕ + ಅತಪತ್ರ]

ವಿಕಾತ್ಮ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆತ್ಮ; ಏಕಜೀವ: ಅವಳ ಮದುವೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸಮಾನಸ್ಥಂಧರಂತೆ ಏಕಾತ್ಮರಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೪೧೬). [ಏಕ + ಆತ್ಮ]

ವಿಕಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆತ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು: ಏಕಾತ್ಮಜಂ ಜೀವ ಮೆಂಬುದಾದುದೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨ ವ). [ಸಂ.]

ವಿಕಾದಶ (ಗು). ೧. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ. ೨. ಹನ್ನೊಂದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ. ೩. ಹನ್ನೊಂದನೆ ತಿಂಗಳು ನಡೆಯುವ. (ನಾ). ೪. ಹನ್ನೊಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ.

ವಿಕಾದಶದಿವಾಕರಂ = ಹನ್ನೊಂದು ಜನ ಸೂರ್ಯರು: ವಸುಗಳೆಂಬ ನವಪ್ರಜೇಶರು ಶ್ವಸನಗಳವೈವತ್ತು ವಿಕಾದಶದಿವಾಕರರನಿತು ರುದ್ರರು ಅಶ್ವಿನಿಗಳೆರಡು (ಹಸಾರ. ೮-೨೬). [ಸಂ.]

ವಿಕಾದಶಧಾರಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದ್ವಾದಶಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಲ್ಲವನು: ವಿಕಾದಶಧಾರಿಗಳೇವೇಕಾದಶನಿಳಯದ ಸಂಪದಗಳಕ್ಕೆ ಮುಗೊಂದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೧೫).

[< ಸಂ. ವಿಕಾದಶಧಾರಿನ್]

ವಿಕಾದಶನಿಳಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರತಿಮೆಗಳು; ದರ್ಶನ, ವ್ರತ, ಸಾಮಾಯಿಕ, ಪ್ರೋಷದೋಪವಾಸ, ಸಚಿತ್ತವಿರತಿ, ರಾತ್ರಿಭುಕ್ತಿತ್ಯಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ, ಆರಂಭತ್ಯಾಗ, ಪರಿಗ್ರಹತ್ಯಾಗ, ಅನುಮತಿತ್ಯಾಗ, ಉದ್ದಿಷ್ಟತ್ಯಾಗ ಎಂಬ ಐದನೆಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದ ಹನ್ನೊಂದು ನಿಲಯಗಳು: ಭೂಭುವನದೊಳಂ ಪರಿದೇಕಾದಶನಿಳಯಮನರಸನನು ಕ್ರಮದಿನಿತುಮಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಅದಿಪು. ೬-೧೧).

[ವಿಕಾದಶ + ನಿಳಯ (= ನಿಲಯ)]

ವಿಕಾದಶರುದ್ರ (ನಾ). ೧. ಹನ್ನೊಂದು ಸಲ ರುದ್ರಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ವಿಧಿ (*). ೨. ಹನ್ನೊಂದು ಜನ ರುದ್ರರು: ವಿಕಾದಶರುದ್ರರನಷ್ಟವಸುಗಳಂ ನೆಜೆ ಕಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೫-೧೦೯). [ವಿಕಾದಶ + ರುದ್ರ]

ವಿಕಾದಶಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿರುವವನು: ನಿತಿತಮತಿಯುಕ್ತನೇಕಾದಶಸ್ಥನುದ್ದಿಷ್ಟ ದೇಶವಿರತಂ ಪೆಸರಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೬). 'ವಿಕಾದಶನಿಳಯ' ಪಠಾ. [ಸಂ.]

ವಿಕಾದಶಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ವಿಕಾದಶನಿಳಯ: ಅರ್ಯಕರ್ಮಗಳಂ ನೆಗಟ್ಟು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವ್ರತಗಿ... ವಿಕಾದಶಸ್ಥಾನಗಳಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ). [ವಿಕಾದಶ + ಸ್ಥಾನ]

ವಿಕಾದಶಾಂಗಧರ (ನಾ). = ವಿಕಾದಶಧಾರಿ: ಹರಿವರ್ಮನರಪತಿ... ಸಂಯಮಮಂ ಕೈಕೊಂಡೇಕಾದಶಾಂಗಧರಂ ಪೋಡಶಭಾವನೆಗಳಂ ತೀರ್ಥಕರ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂ. ೨೪೪-೧೮). [ಸಂ.]

ವಿಕಾದಶಾಂಗಧಾರ (ನಾ). = ವಿಕಾದಶಧಾರಿ: ದಶಕುಶಲ ಧರ್ಮ ನಿಪುಣನುಂ ವಿಕಾದಶಾಂಗಧಾರನುಂ ದ್ವಾದಶವಿಧ ತಪೋನುಷ್ಠಾನ ನಿಷ್ಕಿತನುಂ (ಅಜಿಪು. ೩-೧ ವ). [ಸಂ.]

ವಿಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿ (ನಾ). = ವಿಕಾದಶಧಾರಿ: ದಶಪೂರ್ವಧರರು ಮೇಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿಗಳುಮೆನಿಸ ಮುನಿಪದ ನಖದೀಪ್ತಿ ಶರಚ್ಚಂದ್ರಿಕೆ ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧಿಯಂ ಮಾಡುಗಘತಮೋವಿಘಟನಮಂ (ಪರಾಮಾ. ೧-೯). [< ಸಂ. ವಿಕಾದಶಾಂಗಧಾರಿನ್]

ವಿಕಾದಶಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ತಿಥಿ: ದಶಮಿಯ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಪರ್ವತೇಕಾದಶಿಯೊಳಶನಮಂ ತೊಪೆದು (ಚೈವಿಭಾ. ೨೯-೧೩); ವಿಕಾದಶಿಯ ಮನೆಗೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಔತಣಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ (ಗಾದ). [ಸಂ. ವಿಕಾದಶೀ]

ವಿಕಾದಶೀವ್ರತ (ನಾ). ವಿಕಾದಶಿಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು: ತಂದು ಫಲವರ್ಗಮಂ ಪೂಜೆಗೈದುಪವಾಸದಿಂದ ಜಾಗರಣ ದಿಂದೇಕಾದಶೀವ್ರತವನಂದದಿಂದಾಚರಿಸನಖಳ ಜನಕುಪದೇಶಿತಂತೆ ಹರಿ ಮಹಿಮೆಗಳನು (ಚೈವಿಭಾ. ೨೯-೬). [ಸಂ. (ವಿಕಾದಶೀ + ವ್ರತ)]

ವಿಕಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ (*). [ಏಕ + ಅಧಿಪತಿ]

ವಿಕಾಧಿಪತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು: ಕಾರವ ನೊಳೆಮಗೀ ವಸುಧೆ ಹುದುವಲ್ಲ ನೆಲನೇಕಾಧಿಪತ್ಯವಲೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೫೫). [ಏಕ + ಅಧಿಪತ್ಯ]

ವಿಕಾಬ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕರು (*). [ಸಂ. ವಿಕಾಬ್ಧಿ (ಏಕ + ಅಬ್ಧಿ + -)]

ವಿಕಾಭಿಮುಖ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ; ಒಂದು ಬಿಂದುವಿನ ಕಡೆಗೆ ಹಾಯುವ; ವಿಕಾಭಿಮುಖ (Concurrent. ಇಂಕನಿ). [ಏಕ + ಅಭಿಮುಖ]

ವಿಕಾಮಿಷ (ನಾ). ಅನೇಕರ ಬಯಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಒಂದೇ ವಸ್ತು: ಮೇದಿನಿಯೊಳೇಕಾಮಿಷಸ್ಥಿತಿಯಾದಿದುದು ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ತಮ್ಮೊಳು ಕಾದಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೮-೨೬). [ಏಕ + ಅಮಿಷ]

ವಿಕಾಮಿಷವಿರೋಧ (ನಾ). ಒಂದೇವಸ್ತುವಿಗಾಗಿ ಹಲವರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿರೋಧ: ಬಂದುದೇಕಾಮಿಷವಿರೋಧದ ಕಂದು ಪಾರ್ಥನ ಚಿತ್ತದಲಿ ಬಾಲೇಂದುಧರನೆಂದತ್ತ ಬಲ್ಲನು ಕಣಕಿದನು ಶಿವನ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫ ೬-೪೬). [ವಿಕಾಮಿಷ + ವಿರೋಧ]

ವಿಕಾಯತ (ಗು). ಒಂದೇ ಕಡೆಯಿರುವ. 'ವಿಕಾಯತಮಾನಸ' ಪಠಾ. [ಏಕ + ಆಯತ್ಯ]

ವಿಕಾಯತಮಾನಸ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು: ವಸುಧೆಯನೇಕಾಯತಮಾನಸನಜಾಪಿಂ ನೆಜೆದು ರಾಜಧರ್ಮದಿನಧರಕ್ಷಿಸೆ ಪೋಯ್ತು ಕಾಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೯).

[ವಿಕಾಯತ + ಮಾನಸ]

ವಿಕಾಯತ್ತ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ, -ವಶವಾದ: ಮದನಪರಿವಾದಿನೀನಾದದಿನಗ್ಗಲಮೆನಿಸ ನಿನ್ನ ನುಣ್ಣುಡಿ ಪೊಜಪೊಣ್ಣು ದೊಡೇಕಾಯತ್ತಮದಾಗದೆ ಕಳರವಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಮದಕೋಕಿಲ ಕುಲದೊಳಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೧). [ಏಕ + ಆಯತ್ತ]

ವಿಕಾಯನ (ಗು). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸು ನೆಟ್ಟಿರುವ; ವಿಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. ವಿಕಾಂತವಾದ ಪ್ರದೇಶ; ರಹಸ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳ. ೩. ಆಲೋಚನೆಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ. [ಏಕ + ಆಯನ]

ವಿಕಾಯೇಕಿ 'ವಿಕಾಪಿಕಿ' ನೋ.

ವಿಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರ: ಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಮನೆ ಯಥಾರ್ಥದಿಂ ವ್ಯವಹರಿಸುಗುಮೇಕಾರಮಾದಿ ಯಾಗಿರೆ ನಾಲ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೨). [ಸಂ.]

ವಿಕಾರಣ (ನಾ). ಯಾವ ಕಾರಣ: ನಮ್ಮ ಕೆಮ್ಮನಿರ್ಪರವಿದೇಕಾರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬ ವ). [ವ್ಯ (< ಏನ್) + ಕಾರಣ]

ವಿಕಾರತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಯುಳ್ಳ ದೀಪದ ಆರತಿ: ವಿಕಾರತಿಯ ನೋಡುವ ಬಣ್ಣ ನಮ್ಮಲೋಕನಾಥ ಸಿರಿಪಾದಕ್ಕೆ ಬೆಳಗುವ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೪-೧). 'ಪಂಚಾರತಿ' ಪರಾ. [ವಿಕ + ಆರತಿ]

ವಿಕಾರ್ಣವ (ನಾ). ಒಂದೇ ನೀರಾಗಿರುವಿಕೆ; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನೀರೇ ನೀರಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಹಾಪುರ: ಸೋ ನೆಯಂ ಸರಿಗಳಂ ತಂದಲ್ಲ (೧೦೦೦) ಭೂತಳಮೇಕಾರ್ಣವಮಾಗೆ ಚಕ್ರಿಯ ಬಲಕ್ಕಾತಂಕಮಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಅದಿಪು. ೧೩-೫೯); ವಿಕಾರ್ಣವವಾಗಿ ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೆರೆಗಳೆಲ್ಲಾ ತುಂದಿದವು (ಚಕ್ರಪಾ. ೬). [ವಿಕ + ಆರ್ಣವ]

ವಿಕಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಅರ್ಥ: ನಿರುಪಮದ ಸುಖಕಿರುವ ನಾಮಗಳಿರುವುದೆಲೆ ಶಿವಮುಕ್ತಿ ಮೋಕ್ಷೆಂದುರು ಸುಖವು ನೆಲೆ ನಿತ್ಯವೆನ ಲೇಕಾರ್ಥವೆಲ್ಲವನು (ಬಜ್ರಪು. ೭೪-೪೮). ೨. ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು, — ಅಭಿಪ್ರಾಯಹೊಂದಿರುವುದು. ೩. ಒಂದೇ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಇರೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥಂಗಳ ತತ್ವರತೆಯನದು ಕಾವ್ಯಮದಜೊಳುಚಿತ್ಯ ಕಾರ್ಥಾಂತರವಾಚಿ ಶಬ್ದಮವಭಾಸ ರೂಪ ಮಾಹ್ನಾದಕಾರಿಯಪ್ಪುದದರ್ಥಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೦). ೪. = ವಿಕಾ ಮಿಷ: ಉಭಯಜನಮೇಕಾರ್ಥಕಳಿಸಿದೊಡೆ ಮತ್ತೆ ಲೇಸಾದವು ದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೮). [ವಿಕ + ಆರ್ಥ]

ವಿಕಾರ್ಥಗತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ಸಂಗತಿ ಯಿಂದಂ ನಾಮಪದಂಗಳವೇಕಾರ್ಥಗತಿಯೊಳಾಗಿ ಸಮಾಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೯). [ವಿಕಾರ್ಥ + ಗತಿ]

ವಿಕಾವಲಿ, ವಿಕಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಎಳೆಯ ಸರ; ಎಕ್ಕಾವಳಿ. ವಿಕಾವಳಿ: ೧. "ಒಂದುಸರಮಾಗಿದರ್ ಹಾರಮೇಕಾವ ಳಿಯು ಕಂಠಿಕೆಯನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೪); "ಎಕ್ಕಸರಮೇಕಾವಳಿ" (ಚತುನಿ. ೯೦); ಉರದೊಳ ಹಾರಶ್ರೀಯಂ ಕೊರಲೊಳಮೇಕಾವಳಿ ವಿಕಾಸದಿನಾಗಳ್ ಕರಮಸ್ತದಿದುವು (ಅಜಿತ. ೪-೬೦); "ಬಳ್ಳಿಯ ಕವಲಿ ನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವಿಕಾವಳಿ ಹಾರವು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿತು" (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಅಲಂಕಾರದ ಹೆಸರು: ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ ... ಕಾರಣಮಾಲೆ ವಿಕಾವಳಿ ವ್ಯಾಘಾತ ... ಉದಾತ್ತಾದ್ಯಲಂಕಾರ ಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿನೇಕ. ೨೨೫). [ಸಂ. ವಿಕಾವಲಿ (ವಿಕ + ಆವಲಿ)]

ವಿಕಾವಳಿ 'ವಿಕಾವಲಿ' ನೋ.

ವಿಕಾವಳಿಸರ (ನಾ) = ವಿಕಾವಲಿ ೧: ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಅಸಲಿ, ಬಂದಿ, ಜೋಮಾಲೆ, ವಿಕಾವಳಿಸರ, ಹನುಮನ ತಾಳಿ, ಹುಲಿಯುಗುರು (ಮಲ್ಲಿ. ೪೦). [ವಿಕಾವಳಿ (= ವಿಕಾವಲಿ) + ಸರ]

ವಿಕಾವಳಿಲಂಕಾರ (ನಾ). = ವಿಕಾವಲಿ ೨: ಮೊದಲು ಗೃಹೀತವಾಗಿ ಅನಂತರ ತ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಪರಂಪರೆಯ ವರ್ಣನೆ ವಿಕಾವಳಿ ಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕೃಷಿ. ೨೮೨). [ವಿಕಾವಳಿ (= ವಿಕಾವಲಿ) + ಅಲಂಕಾರ]

ವಿಕಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾನ ವಾದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ: ಪರಪದದೊಳರ್ಥವರ್ತನಮಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ ಸಮಂತದೇಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ (ಶಮದ. ೧೬೪). ೩. ಒಂದೇ ದೇವತೆಯ ರಕ್ಷಣೆ, — ಕಾವಲು. [ವಿಕ + ಆಶ್ರಯ]

ವಿಕಾಹ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ದಿನಸಕಾಲ. [ಸಂ.]

ವಿಕಾಹ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗೆ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಉತ್ತರ ಕ್ರಿಯೆ: ಸತ್ತವನಿಗೆ ೧೧ನೆಯ ದಿನಸ ವಿಕಾಹ ಎಂಬ ಒಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ನಮ್ಮೂರ. ೨೭). [< ಸಂ. ವಿಕಾಹಶಾಹ]

ವಿಕೀಕರಣ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡಿಸುವುದು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸುವುದು: ಕರ್ಣಾಟಕದ ಎಲ್ಲಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ವಿಕೀಕರಣವೇ ಹಿರಿಮದ್ದು (ಎತ್ತಿಕ್ಕ. ೬೯). [ಸಂ.]

ವಿಕೀಕರಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ, — ರೀತಿ: ನೀವು ನಮಗೆ ಸ್ವಕೀಯಸ್ಥರೇ ಹೊತುಂ ಬೇರೊಂದಲ್ಲಾಯೆಂಬದಾಗಿ ಯೀಕೀಕರಮಾರ್ಗದಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭).

[ವಿಕೀಕರಣ (< ಸಂ. ವಿಕೀಕರಣ) + ಮಾರ್ಗ]

ವಿಕೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ಶರಣನು ಸದ್ವಿವೇಕ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಾನಂದಜಲವ ಅನಿರಾಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಯೀಕೀಕರಿಸಿದ (ಅಜಾಮಾ. ೧೫-೫೪); ಶಿವನೊಳೀಕೀಕರಿಸಿದ ಸುಕು ಮಾರ ಪದ್ಮರಸಾಯಾರೀ ಕೃತಿಯನೋವುಗನಿಶಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೨೦).

[ವಿಕೀಕರಣ + ಇಸ್ಯ]

ವಿಕೀಕೃತ (ಗು). ಒಂದಾದ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ: ಆಯತ್ತಸರಿತ್ವತ ಮಹಿ ಮಗಂ ವಿಕೀಕೃತ ಧರಾಧಿಪಾಧಿರಾಮತಗಂ... ತಾನೊರ್ವನೆ ನಿರುಪಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೯ ವ). [ಸಂ.]

ವಿಕೀನಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ; ನಿಯತ್ತು (ಕ); "ನಂಬಿಗೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ" (ಸಿಂಹೋ. ೭೫).

[← ಆರ. ಹಿಂ. ಯಕೀನ್; ಮರಾ. ಏಕೀನ್, ಯಕೀನ್ = ಖಂಡಿತ ವಾಗಿ, ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ತುಳು. ಏಕೀನಿ, ಏಖೀನಿ]

ವಿಕೀಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು: ವಿವಿಧ ಶಕ್ತಿರಸಂಗಳೀಕೀ ಭವಿಸಿ ಜೀವ ಅವಿತರ್ಕ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೧೪); ವಿಚಾರ ಮಾಡತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ವಿಕೀಭವಿಸತಕ್ಕ... ಒಂದು ಅಂಗವಾದರೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮೮). [ವಿಕೀಭವನ್ಯ + ಇಸ್ಯ]

ವಿಕೀಭಾವ (ನಾ). ಒಂದಾಗುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟುಗೂಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ವಿಕೀಭೂತ (ಗು). ಒಂದಾದ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ: ವಿಕೀಭೂತ ಸಕಳ ಭುವನ ಶಿಶಿರದ್ರವ್ಯ ಸಂಚಾರ ದ್ರವ ಶಂಖಾಕಾರ ಶಿಖರಿಣೀ ರಮಣೀಯ ಮುಮಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ವಿಕು (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನಟ್ಟು, ಕರಿಕೆ, ಕಣ ಗಿಲು, ಏಕು, ಜೇಕು (ಕಂನುಕು. ೮೬); ಔರಂಗಜೇಬ ಮಿರಜುಮ್ನಾರು ... ಪರಮ ಸ್ನೇಹಿತರಾದರು... ಏಕು ಜೇಕುಗಳೊಂದಾದವು (ಔರಂಗ. ೧೨೩). 'ಗೇಕು', 'ಜೇಕು' ಪರಾ. [?]

ವಿಕೆ 'ಏನ್' ಪರಾ.

ಏಕೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮ. ೨. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಒಡೆಯ. [ವಿಕ + ಈಶ್ವರ]

ಏಕೇಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂಬ ವಾದ: ಏಕೇಶ್ವರವಾದದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯರಾದ, ಮುಕ್ತರಾದ ಅನಂತ ಜೀವಾ ತ್ಮರು ಇದ್ದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಹೇಗೆ ಸಾಹಾರ್ದವಿರುವುದೂ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯). [ಏಕೇಶ್ವರ + ವಾದ್ಯ]

ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮ ನೆಂದು ವಾದ ಮಾಡುವವನು: ಏನಂಚ ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು, ಪ್ರವಾಹೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯).

[< ಸಂ. ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿನ್]

ಏಕೈಕ (ಗು). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ: ತದನಂತರಮಾಯಡಗತ್ತಲೇಕೈಕ ಪ್ರದೇಶೋತ್ತರಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ). [ಏಕ + ಏಕ]

ಏಕೈಕಪಂಡಿತ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬನಾದ ಪಂಡಿತ: ಏಕೈಕಪಣ್ಣ ತಗ್ರಾಮನಾಮೋತ್ತಮವೈಷ್ಣವ ಗೀತಿ ಮನೋಹರರ್ (ಕಾ. II, ೧೦-೯; 1080). [ಏಕೈಕ + ಪಂಡಿತ]

ಏಕೈಕವೀರ (ನಾ). ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ವೀರ; ಅಸಹಾಯ ಶೂರ: ನೂಕಿ ನೋಡಾ ಸೈಂಧವನೇಕೈಕವೀರರು ಕಾವೇಂದ್ರದ್ರೇಕ ಮಿಗೆ ಗರ್ಜಿಸಿತು ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ತಮತಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೮-೬೬). [ಏಕೈಕ + ವೀರ]

ಏಕೈಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳು: ಏಕಾಕಿ ಪರಮತಿಗಿಲ್ಲವದೇಕೈಕ ತೋಪುವ ಸುಪತಿಯಂದದಲೆಂದನಸುರಾರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೪-೧೨). [ಸಂ. ಏಕೈಕಾ (ಏಕಾ + ಏಕಾ)]

ಏಕೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಒಂದು ಪದ, —ಮಾತು, —ಶಬ್ದ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಏಕವಚನ: ನೆಗಟ್ಟಾ ನಪುಂಸಕೈಕೋಕ್ತಿಗೆ ಕೆಲರಿತು ಏತ್ತುವತ್ತುವೆಂದುಸರ್ವರ್ (ಶಮದ. ೨೨೬). [ಏಕ + ಉಕ್ತಿ]

ಏಕೋಕ್ತಿಗೀತ (ನಾ). ಸ್ವಗತವಾದ ಹಾಡು; ಸ್ವಾಲಾಪ: ದೃಶ್ಯ ಕಾವ್ಯ-ಭಾವಗೀತಗಳ ವಿಧಾನಗಳು ಬೆರೆತಾಗ 'ಏಕೋಕ್ತಿಗೀತ' ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತದೆ (ಸವ್ಯಕಾ. ೪). [ಏಕೋಕ್ತಿ + ಗೀತ]

ಏಕೋತ್ತರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾದದ್ದು. 'ಏಕೋತ್ತರ ಶತಸ್ಥಲ' ಪರಾ. ೨. (?): ಸರ್ವಜನ ಸುಕ್ಷೇಮವನು ಕೇಳೂರ್ವಿ ನಾಥನೇಳ್ಳು ಕರಗಳನಿರ್ವನೇಕೋತ್ತರದಿ ನಿಲಿಸಿದ ಧರ್ಮಪಾಲಕನು (ಬಜ್ರಪು. ೬೬-೧೪). [ಏಕ + ಉತ್ತರ]

ಏಕೋತ್ತರವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುವಿಕೆ: ಇರ್ಪ ತೊಂದು ದೆವಸಮೇಕೋತ್ತರವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಮನಂ ತನದೆ ತನು ತನೆ ನೋನುತ್ಪರ್ನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೬ ವ). [ಏಕೋತ್ತರ + ವೃದ್ಧಿ]

ಏಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ನೂರರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸ್ಥಲ; ಒಂದುನೂರ ಒಂದು ಸ್ಥಲ: ಇವರೊಳಗಾದ ಏಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ ಮೊದಲಾದ ಭಾವವು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ... ನಿರ್ಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಳಮಾ. ೧೪೮-೫೬೧). [ಏಕೋತ್ತರ + ಶತ + ಸ್ಥಲ]

ಏಕೋದಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ನೀರು, —ಸಮುದ್ರ: ವರ ಕಮಲ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ ನಿಜಕರದಿನೇಕೋದಕದೊಳೊಡರಿಚಿ ಪಿರಿಯ ಗಾಣವ ನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಣನುಂ ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೨೮). ೨. ಪಿತೃವಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾಧಿಕಾರಿಯಾದವನು; ಜ್ಞಾತಿ; ದಾಯಾದಿ (ಕ). [ಏಕ + ಉದಕ]

ಏಕೋದರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗರ್ಭದಿಂದ ಬಂದವನು; ಸಹೋದರ; ಅಣ್ಣ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ: ಏಕೋದರರ್ ಸುರೂಪನುಂ ಕರುಷನು ಮಂಭರ್ (ಸಂಕಾಮಾ. ೮-೫೪ ವ). [ಏಕ + ಉದರ]

ಏಕೋದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಪಶುಪತಿ ಜಗಕ್ಕೆ ಏಕೋದೇವ (ಬಸವ. ೫೨೮). IP ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕ: ದೇವ: ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನ ಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಕೋನಿತ (ಗು). ಒಂದು ಕಡೆಯಾಗಿರುವ: ಪರಮಾಯುಷ್ಯಂ... ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಬೆಳ್ಳತ್ತೆಗಂ ಕರಭಕ್ತಂ ಮಹಿಮೋಕ್ಷಜಾತಿಗದೆ ತಾನೇ [ಕೋ]ನಿತಂ (ಜಾತಕ. ೮-೧೦). [ಏಕ + ಉನಿತ]

ಏಕೋಭಾವ (ನಾ). ಒಂದೇ ಭಾವ, —ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಏಕೋಭಾವ ಎನಗುಳ್ಳರೆ ಏಕ ನೀ ಕರುಣನೆ (ಬಸವ. ೨೮೬). IP ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕ: ಭಾವ: ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನ ಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಕೋಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಾರ್ಗ, —ದಾರಿ: ಪರಮ ಸತ್ಯನು ಶೀಲ... ಆಚರಣನಾಗನವರತಲೇಕೋಮಾರ್ಗದಿಂದ ಧರೆಯಾ ಪೊರೆವ (ಬಜ್ರಪು. ೨೬-೪೮). IP ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಏಕ: ಮಾರ್ಗ: ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನ ಶಬ್ದಗಳು. [ಸಂ.]

ಏಗಂ (ಅ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ನಿಜವಾಗಿ: "ಏಗಂ ನಿಶ್ಚಯೇ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೪೬); "ಏಗಂ ವಲಂ ವೇಜಂ ದಲಾ ತಾಗು ಗುಮತಿ ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಮಂ" (ಶಮದ. ೩೦೬); ಆಗಲಿನ ಕಜ್ಜಮನೇಗಮ ಗೈದಪುದೆಂದು (ಶಮದ. ನ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ); ಏಗಂ ನುಡಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೦ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಏಗಂ 'ಏಗಲ್' ನೋ.

ಏಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಕರಿಕೆ ಬರು; ಅಸಹ್ಯವಾಗು: ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನು ಆನ್ನವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ ಏಗಡಿಸುವುದು ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು (ವಚಶಾ. I, ೨೨೬). 'ಏಗಡಿಸು', 'ಓಗಡಿಸು' ಪರಾ. [ಏಗಡು + -ಇಸ್ಯು. / ತೆಲು. ಏಗುಡು = ಅಸಹ್ಯ]

ಏಗಣಜು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಉಗ್ರಾಣ; ದೊಡ್ಡ ಕಣಜ (?): "ಎಂಥ ಕಣಜ?" (ಶಾಸಮಂ. ಕೋಶ): ಕಣ ವಿಧ್ಯಾವಿಭವಕ್ಕಾದಾ ಹರಣೆಯರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಕ್ಕೆ ಕೃತಾಂಜನಮುದ್ದುಗಣ ರತ್ನರಾಜಿಗೇವ ಟ್ಪಾದಾರ್ಯಸಂಪತ್ತಿಗೇಗಣಜೆಂದೀ ಗುಣ ಶಂಕನಂ ಪೊಗಟುಗುಂ... ಉರ್ವೀತಳಂ (ಎಣ. XV, ೯೦-೫೧; 1060). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ಏಗಣಜು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಏ? + ಕಣಜು (<ಕಣಂಜ)]

ಏಗಯ್ 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಗಲ್, ಏಗಂ, ಏಗಲುಂ (ಅ). ೧. ಯಾವಾಗ; ಯಾವಕಾಲದಲ್ಲಿ: ನೀಮೊಂದಂ ಮುನ್ನೇಗಳ್ ಕಂಡಿರೆಂಬುದಮಿಶಾನೇಂದ್ರಂ ಬಣ್ಣನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೧ ವ). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾಕಾಲ: ಉಜಿ ಕೊಲ್ಲುದು ಕಟ್ಟುವುದೇಗಳ್ ನೆತ್ತಾಟದ ದಿನದಂಗಳೊಳು (ಉದ್ಯದೇ. ೨-೧೨) ಏಗಂ: ೨. ಪರಧನಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಂ ಮಾಡದೇಗಂ ಪರದೈವ ಸ್ತೋತ್ರಕಿಂಜಾಗದೆ (ಪಾಪಾಶ. ೫೯); ಕಾರ್ಯಕಾರಣಮೆಂಬುದೇಗ ಮೊಂದೇ ಕಣಾ (ವೀಶೈಪು. ೬-೫-೩೫). ಏಗಲುಂ: ೨. "ಏಗಲು ಮೆನಲ್ಕೆ ನಿರಂತರಂ" (ಕಶರ. ೧೧೮); ದೊರೆವೆತ್ತ ಯಕ್ಷಿ ಬಗದೀಕ್ಷಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುಗೆಮ್ಮನೇಗಲುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬); ಉಜದೇಗಲುಂ ತಲೆಯ ನೇಜಾರಲ್ ನೆರೆಹೊರೆಯರುಂ ಸರ್ವರುಂ (ಉದ್ಯದೇ. ೪-೨); ಏಗಲುಂ, ನೀನ್, ನೋಪ್ಪಿನ್ ಅಜಗುಲಿಗಳನ್ ಮುಜಾವ ನೋಂಪಿಯನ್ ನೋಂತಿರ್ಪ್ಪ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧-೩). [?]

ಏಗಲುಂ 'ಏಗಲ್' ನೋ.

ಏಗಾದಿಏಗೋತ್ತರವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು (?): ಶ್ರೀಭಂಡಾರದ ಹನ್ನಿರ್ ಧಾನ್ಯಮುಂ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಂ ಏಗಾದಿಏಗೋತ್ತರವಾಗಲು ಶಕವರ್ಷ ಸಾಸಿದ... ಸೋಮವಾರದಲು ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ಮಾಡಿದ ಕೊಟ್ಟಾರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೦-೪; 1180).

[ಏಗಾದಿ (< ಸಂ. ಏಕಾಧಿಕ?) + ಏಗೋತ್ತರ + ಅಗು]

ಏಗು (ಕ್ರಿ). ಸಾಗಿಸು; ನಿಭಾಯಿಸು; ಜಯಿಸು: ಭೀಷ್ಮನು ನಾನು ಜೀವಸಹಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೀವು ಏಗಲಾರಿ... ಎಂದನು (ವಚಶಾ. ೨೬೪); ದ್ರೋಹ ಕೆಟ್ಟದ್ದು, ಪಾಪ, ದ್ರೋಹ ಮಾಡಿದವನು ಎಂದೂ ಏಗಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೨೬೧); ಇಂಥ ಗಂಡನ್ನ ಕಟ್ಟಿಕೊಡು ನಾನು ಏಗಬೇಕಾಗಿದೆ (ಮಹಾಗ. ೫೧). [?]

ಏಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನು ಮಾಡು; ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು: ಹಿರಣ್ಯ
ದಾನಗುಣಮೊನ್ನು ಮದೇಗುವುನೆನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ.
೧೫೧-೨೮; 1047); ಮುನ್ನಮೆನ್ನ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಫಲಮಾ ನೆವದಿಂ
ಫಲಮನೀಯಲೆಂದು ಬಂದುದಕ್ಕೆ ನೀವೇಗುವಿರಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೧೯);
ಜವನಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂತೆ ಮಾರಿಗಿದಿರಂ ಪೋಪಂತೆ ಕಾಳಾಹಿಯೇಗುವು
ದೆಂದೇಂ ಪಿಡಿವಂತೆ ಸಿಂಹಮನದಂ ಪೊಯ್ದೊಡುವಂತೀತನೇಗುವನೆಂ
ದಿನೈನಲಂತೆ ಮೃತ್ಯುವಿನಪೊಲೆಲ್ಲಿ ದೊಡಂ ಕೊಲ್ಲನ್ (ಮುಂಬರಾ. X,
೨೪೩-೨೮; 1219); ಬಾ ಲ ವ ಬೆಳೆಸಿ ಮಾರುತಿ ವನವ ಮುಜಾದೀಡಾಡ
ತೊಡಗಿದ ವನವದೇಗುವುದಸುರ ಸಂ ಗ ದಿ ಕೇಡು ಬಂ ದು ದ ಲ
(ಕಾಶಿರಾ. ೧೧-೧೫); ಕೋಲ ಕೊಂಬನೆ ಭೀಮ ಸಿಡಿಲಿರಿ ನಾಲಗೆಗೆ
ನೀರೇಗು [ಪಾಠಾಂ. ಜು]ವುದು ಮೇಲಾಳ ಮುಜಾದನು ವಿವಿಧ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ
ಪ್ರಹಾರದಲಿ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೦-೧೬). [?]

ಏಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ಬೇಯು; ಸುಡು; ದಹಿಸು: ಒಳಗುಡಿದ ನಾರಾಜದೇವಿ
ನಂದದಿ ಹೊಜಗ ಬಳಸದೊಳಗೊಳಗೇಗುವಾವುಗೆಯ ಶಿಖಿಯಂತೆ...
ಸತಿಯಳಲು ಸೀಗೆಯೊಳಗಣ ಬಾಳೆಗೆಯಾದುದು (ಹಜಕಾ. ೧೨-೧೩);
ಏಗುವುದೇ ಕುಮಾರಿಕೆಯನಪ್ಪಿದ ದರ್ಶಕವಹ್ನಿಯಗ್ಗದಿ ಬೇಗೆಯನಿತ್ತ
ನಿತ್ತು ಶಿರಾಧಿಕಮಾದುಪಚಾರದೊಳ್ಳನಿಂಬಾಗಿರೆ ಮಾ ಟ್ಪಿ ವಿಂ ದ ನಿ ತು
ತಾಪಮದುವಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಉದ್ಯುಟ. ೭-೬೪).

[← ತೆಲು. ವೇಗು = ಹುರಿ, ವ್ಯಥೆಪಡು]

ಏಗ್ಗು 'ಏದ್ರು' ನೋ.

ಏಗುಲು (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] (?): ಪೊಜಮಡಲೊಂದು ಕಾಯ್ದಿರಡು
ಕೊಳ್ಳೆ ಮೊಗಂದೆಗೆಯಲ್ತೆ ಮೂಜು ಮತ್ತಜ ಮುನಿಯಲ್ತೆ ನಾಲ್ಕು ನುಡಿ
ಗೇಳದಪೋಲಿರಲಯ್ದು ಮರ್ಮಮಂ ಕುಜುಪಿಡಿಲಾಲು ಬಚ್ಚಬಜಪಾಡಿ
ನೊಳೇಟತಿದ್ರೆಯೆಂಟುಯೇಗುಲು ನಿಲಲೊಂಬತದ್ರವರತಿತ್ತದೆ ಪತ್ತಿವು
ಪೋದ ನಲ್ತೆಗಳ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೮-೧೩). [?]

ಏಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಏನು ಹಾಳಾಗು; ಏನು ನಷ್ಟವಾಗು: ಏನಗರಸಿ
ಯಾಣೆ ನಿನ್ನೊಡನೆನಗೆಗಿಟ್ಟಿವುದೆಂದು ಒಪ್ಪೋಡಾಡಲ್ ಕೆಮ್ಮನೆ ನುಡಿ
ದೊಡನೆ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕ್ಕೆವಂದಿದರ್ ನಿನ್ನೊಳನೆಗೆರಡುಂಟೇ (ಸಂಪಥಾ.
೮-೬೮); ಏಗೆಟ್ಟಿತ್ತೆಂದೇಳಿಸಿಯೊಂದಜೊಳಂ ಕೀಟಾದೊಡೆ ತನಗೆ ಪರದ
ಸುಖಮದು ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೮೭); ಕೆಮ್ಮನೇಗೆಟ್ಟಿತ್ತೆಂಬ
ಪೊಲಟ್ಟ ಕೊಂದಪನವಂ ಮಾಯ್ದಂತಕಂ ಪಾತಕಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦-೧೩).

[ಏ (< ಏನ್) + ಕೆಡು]

ಏಗೆಯ್, ಏಗಯ್, ಏಗೆಯು, ಏಗೈಯು (ಕ್ರಿ). ಏನನ್ನು ಮಾಡು;
ಏನುಮಾಡು: ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ
ಕಣ್ಣಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೇಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೫); ಸಹೋದರ ವಿಯೋ
ಗೋದ್ವೇಗಮೇಗೆಯ್ದೋ (ಆ ದಿ ಪು. ೩-೫೨); ಏಗೆಯ್ಯುತ್ತಿದರ್ಪ
ನೆಂದು ಕುತೂಹಲಂಬೆರಸು ಮುನ್ನಿನೆಡೆಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿ ಕಾಣದೆ ವ್ಯಗ್ರ
ಮನನಾಗಿ (ಕಾ ದಂ ಪು. ೮೨೨); ಮುಳಿದಾಂಪರ್ಪರಣೇಶ್ವರಮಿಗೆ
ಪೆಜರ್ಪಿಲ್ಲೊಂಡುಮೇಗೆಯ್ದರ್ (ಗ ದಾ ಯು. ೨-೧೨). **ಏಗೆಯ್:**
ಈ ಗರುವೆಯ ನಿಡುಪುರ್ಪರಲೆನಿನ್ನದೇಗಯ್ಯಬಲ್ಲುಧೆಂದನುತ ಬೇಗ
ಬಿಸುಟನೆಗಜ ಕರ್ಪವಿಲ್ಲನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭-೩೯). **ಏಗೆಯು:** ಪರ
ಮನಂ ಮತ್ತೆ ಪೂಜಿಸಬಾರನೋಹಿಲನೇಗೆಯುವೆವಿದಕೆ (ಬಸಪು. ೪೩-೩೭).
ಏಗೈಯು: ತಿರುತಿರುಗಿ ಬಾಯಾರಿ ಬಾ[ಬ] ಸವಳಿದು ಬೇವಸಂಬಡೆದು
ಕೆಗೆಡುತೆ ಮುಂದೇಗೈಯಲೆಂದೆಣಿಸುತಿರಲು ಕಟ್ಟಿದಿರೋಳೇ ಮೆರೆವ
ದೂದೊಂಬಿಪೊಂದನು ಕಂಡನು (ಕವಿರಾ. ೪೬).

[ಏ (< ಏನ್) + ಕೈಯ]

ಏಗೆಯು 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಗೈಯು 'ಏಗೆಯ್' ನೋ.

ಏಗೊಳ್, ಏಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಡಂಬಡು; ಸಮ್ಮ
ತಿಸು; ಒಪ್ಪು: ನಂಟರೀತನ ನಣ್ಣಂ ಬಿಸುಡೆಂದೊಡಾ ನುಡಿಯನಾನೇ
ಗೊಂಡನೇ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೨-೩೭); ನಿಮ್ಮ ನಾಂ ಕಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿದೆ
ನೆಂಬುದುಂ ಮುನೀಶ್ವರರೇಗೊಂಬುದುಂ ಯಶೋಭದ್ರೆಯುಂ ನಿಶ್ಚಿತಾಂತ
ರಂಗಿಯಾಗಿ ಸಂತೊಸದಿಂ ನಿ ಜಾ ನಾ ಸ ಕೈ ಪೋ ದ ಳ್ (ಸೂಕ್ತಮಾ.
೧೧-೩೮ ವ); ಸಳನೆಂಬಂ ಜಿನಮುನಿ ಹೊಯ್ ಸೆಳೆಯಿಂದಂ ಪುಲಿಯನೆಂ
ದೊಡೇ[?] ಗೊಂಡು ಮಹೀತಳವಾವ್ವನೆಗಂ ಪೊಯ್ ಪೊಯ್ಯಳಪೆಸರಂತಳೆ
ದುದಿತ್ತ ಯಾದವ ವಂಶಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೦೬-೩; 1180;
ಶಾ ಪ ಮಂ. ೯೩೪ ನೋ); ಈ ಮದುವೆಗಾನೇಗೊಂಡೊಡೇಮಾತೊ
ನೆಟ್ಟಿಗೆ ದುಷ್ಕರ್ಮಫಲಪ್ರಸೇವನೆಗಮಾನೇಗೊಂಡನೇನಾಗಿನೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು.
೧೫-೪೬). **ಏಗೊಳು:** ಮೇಲೇರ್ದನಿಲ್ಲ, ತನ್ನಂ ಜೊತೆಗೆ ಬನಕುಯ್ಯ
ರಾಮನೇಗೊಳುವನ್ನೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦-೩೪೩).

[ಏ (< ಏನ್) + ಕೊಳ್ಳ]

ಏಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಡಂಬಡಿಸು: ಕದಪಂ
ಪೊ[ಯ್ಯ]ನ್ನದಕ್ಕೆಗೊಳಿಸಿ ತಿರ್ಪನಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೯, ೬೫-೧೮;
1081).

[ಏಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಏಗೊಳು 'ಏಗೊಳ್' ನೋ.

ಏಗೋತ್ತರ (ಗು). ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ: ಶ್ರೀ ಭಂಡಾರದ ಹನ್ನಿರ್
ಧಾನ್ಯಮುಂ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಂ ಏಗಾದಿ ಏಗೋ
ತ್ತರವಾಗಲು ಸಕವರ್ಷ ಸಾಸಿರದ... ಸೋಮವಾರದಲು ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಂ
ಮಾಡಿದ ಕೊಟ್ಟಾರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೦-೪; 1180).

[< ಸಂ. ಏಕೋತ್ತರ]

ಏಚ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗೊಟ್ಟಿಗಡಿಯ ಭದ್ರಯ್ಯನ ಕಲ
ಕನ್ನಯ್ಯ ಕಟ್ಟಿದ ಎಜದನೇಚ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೪-೧೨; 971).
'ಆಚ್' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಆದಿತ್ಯ]

ಏಚಗವುಡ 'ಏಚಗಾವುಂಡ' ನೋ.

ಏಚಗಾವುಂಡ, ಏಚಗವುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಿಡುವಾನಿಯ
ತುಜುಗೊಳೊಳ ಬಿದಿರ್ಪಕದ ಏಚಗಾವುಣ್ ತಮ್ಮ ಕೆಳ್ಳು (ಎಕ. XV,
ಹೊಳನ. ೧೨೯-೫; 970); ಶ್ರೀಮತ್ಪೆರ್ವಯ್ಯಲನ್ನಾಟಗುಣ್ಣುಗಳ್ಳು
ಜ್ವನ್ನ ಪೆರ್ವುಡಿಗಾವುಣ್ಣಂ ಏಚಗಾವುಣ್ಣುಂ ಗುಣ್ಣಂ ಗಾವುಣ್ಣನ್
(ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೧೩; 1037). **ಏಚಗವುಡ:** ಏಚಗವುಡನ
ಮಗ ಹಿರಿಯ ಬೊಂಬಯ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೮-೨೦; 1260).

[ಏಚ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಏಚೆಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕೇನಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಕುಡುವಳಿ
ದಾನಮನೇಚೆಬ್ಬಿಯತ್ತಿ ಮಬ್ಬರಸೆಯಪೊಲ್ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೪೪; 1135).

[ಏಚ + ಆಬ್ಬಿ]

ಏಚಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಳೊಡನೆಸಕ ಏಚಮ್ಮನೂ
ಎರೆವಾಸನೂ ಗೋಸಹಸ್ತ್ರ ಕೊಟ್ಟೋನ್ (ಸಾಣಾ. XI-i, ೬-೪; ?).

[ಏಚ + ಆಮ್ಮ]

ಏಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಂಧಿವಿಗ್ರ[ಹಿ] ಏಚಯ್ಯನುಂ
(ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨, ೧೧-೩; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ); ಊರೊಡೆಯ ಮಾರಮ
ಯ್ಯನ ಮಗ ಏಚಯ್ಯನಿಜಾದುಕೊಣ್ಣು ಪೆರ್ಗಡೆ ಗುಣ್ಣಯ್ಯಂಗೆ ಕ್ಷಮೆ
ಗೊಟ್ಟಿತ್ತಿಯನ್ನೊಡೆ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೧-೨೩; 975).

[ಏಚ + ಆಯ್ಯ]

ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ನೆಗಲ್ಲೇಚಿಕಿತ್ಸೆ ಭೂಮಿಗಳ
ದೊಳಗೆ (ಕೆ. XVI, ಚಕ್ರನಾ. ೭೫-೨೦; ?). [ವಿಚಿಕೆ + ಆಚ್ಚಿ]
ವಿಚುಪೇಚು (ನಾ). ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ನಮ್ಮ ನಾಯಕನ ಸತಿಯು
ಎಷ್ಟು ವಿಚುಪೇಚಿಯದವಳು. ಯಾರಾದರೂ ಅತ್ಯುಕ್ತರೆಂದು ವಿನಾದರೂ
ಹೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಮರೆಯುವವಳು (ಕಾಳರಾ. ೪೦). [ವಿಚು + ಪೇಚು]
ವಿಟಿವಿಟಿ, ವಿಟಿವೀಟಿ (ನಾ). ದಾಸನಾದ ವಿಟಿ; ಅಲ್ಪನಾದ ವಿಟಿ :
ನಾಣಲಿ ನಿಟ್ಟುರಂ ಸಿತಗನೇಟಿವಿಟಿ [ಪಾಶಾಂ. ನಾಟಿವಿಟಿ] ತುದಿಗೋಡ
ಪಾಟು ನಿನ್ನಾಣೆ ಗಡ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೩). ವಿಟಿವೀಟಿ : ಕಲಿಕಾಲ
ಕರ್ಣನ ವಿನೋದದ ಚಾಗದ ಬೀರದಾಪ್ತನೀಗಡಿನ ನಿಕ್ಕಪ್ಪ ನಿಗ್ಗುಣ
ನಿಕ್ಕತ್ಯ ನಿರಾಚರಣೇಟಿವೀಟಿರಂ ಕಡು ಜಡರೆಂತು ಪೋಲಿಸರೆ ಧನ್ಯನೆನಪ್ಪ
ವಜೋಗ್ರಗಣ್ಯನಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮-೭; 1067). 'ಆಟಿವಿಟಿ'
ಪರಾ. [ವಿಟಿ (< ಸಂ. ಚೀಟಿ) + ವಿಟಿ]

ವಿಟಿವಿಟಿಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ದಾಸವಿಟಿನಾಗು; ಸೇವಕವಿಟಿನಾಗು :
ಅಮೃತದ ಕಂಡಸಕ್ಕರೆಯ ಕೂಟಮುಮೊಲ್ವಳ ಕೂಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆ
ವಲಮೊಲ್ಲದಕ್ಕೆ ವಿಟಿನೇಟಿವಿಟಿಂಬರ್ ಕೂಟಮುಂಪನೀಗುಮೆ (ಕಾನ್ಯಾ ವ.
೧೪೪). [ವಿಟಿವಿಟಿ + ಬರ್]

ವಿಟಿವೀಟಿ 'ವಿಟಿವಿಟಿ' ನೋ.

ವಿಟು, ವಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು : ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು
ದಿತ್ತರಮಾಗಿ ದೀಸುತ್ತ ಮೊನೆಗಳಂ ತೋರುತ್ತ ಯೇಟುಗಳಂ ತಪ್ಪಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ವೃತ್ತಾಸುರನು ದೇವೇಂದ್ರನು ಕಾಳಗವಂ ಮಾಡುವಂತೆ
ಕಾಣುತ್ತ (ಸಾಗಂಧಿ. ೫೨-೧೪); ಮುರಪುಟಿಗಳೇಟಿಂದಲೇಳುತಲಿರುವ
ರಜವನು (ಶ್ರೀರಾಜ. ೫೦ ಪೀಠಿಕೆ); ಶತ್ರುಗಳು ದುರ್ಗದವರ ವಿಟನ್ನು
ತಡೆಯಲಾರದೆ ದಿಕ್ಕುಮುಂದು ಓಡಿದರು (ಚಕ್ರನಾ. ೫೩); ಈ ಮಾತುಗಳು
ರಾಧಕ್ಕನನ್ನು ಚಾಟಿಯ ವಿಟಿನಂತೆ ಬಲವಾಗಿ ನೋಯಿಸಿದವು (ಆದೋಲೀ.
೭೫). ೨. (ಕರಾ) ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : "ಒಂದು
ಜೂಜಾಟ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೪). ಎಟ್ಟು : (ಕ).

ವಿಟುತಿನ್ನು = ಸೋಲಿಲು : 'ವಿನಾದರೂ ಆಗಲಿ' ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ವಿಟು
ತಿನ್ನುವುದು ಬೇಡ! (ಕಮ ಸೆ. ೩೨). ವಿಟುಹಾಕು = ಹೊಂಚುಹಾಕು
(?) : ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಭೂಮಿಕಾಣಗಳನ್ನು ಅತಿಸುಲಭವಾಗಿ ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳ
ಬಹುದೆಂದು ವಿಟುಹಾಕಿದ - ಅಣ್ಣ ವರದರಾಜಾರಾಯ (ಕತ್ತಬೆ. ೩೬).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಎಜ್ಜು; ತೆಲು. ವಿಟು]

ವಿಟು 'ಎಷ್ಟು' ನೋ.

ವಿಟುಗಾರ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಡೆಯುವವನು; ಗುರಿಕಾರ.

[ವಿಟು + ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ವಿಟುಪಟ್ಟು (ನಾ). "ಜೂಜಾಟ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೧೪). [ವಿಟು + ಪಟ್ಟು]

ವಿಟುಪಾವಡೆ 'ವಿಟುಪಾವುಡೆ' ನೋ.

ವಿಟುಪಾವುಡೆ, ವಿಟುಪಾವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು; ಒಂದು
ರಾಜಚಿಹ್ನೆ. IP ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸುವ ಬಣ್ಣದ
ವಸ್ತ್ರ : ತಮ್ಮ ಭುಜಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹನುಮ
ಧ್ವಜ, ಗರುಡಧ್ವಜ, ಮಕರಟೆಕ್ಕೆ, ಸತ್ತಿಗೆ, ಸೂರೆಪಾನ, ಚಾರಿ, ವಿಟು
ಪಾವುಡೆ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳಿಂದಲೂ... ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದಲೂ
ಅಸ್ಥಾನವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸುತ್ತಿರಲು (ಮಹಾವಂ. I, ೩೪); ಹಾವುಗೆ ವಿಟುಪಾವುಡೆ
ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಾಗಿ ಓಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಚೀಟಿಕಾ
ಸ್ತ್ರೀಯರು (ಮಹಾವಂ. I, ೩೫). ವಿಟು ಪಾವಡೆ : ಭಕ್ತಚಾಮರ
ಸೀಗುರಿ ವಿಟುಪಾವಡೆ ಹಗಲ್ಲೇವಟಿಗೆ ಮುಂತಾದ ರಾಜಚಿಹ್ನೆಗಳು
(ಭರುಗಂ. ೨೬-೧೦). [ವಿಟು + ಪಾವುಡೆ]

ವಿಡ (ನಾ). ೧. ಕೆವುಡ; ಬಧಿರ : "ಬಧಿರನೇಡಂ ಕೆವುಡನೆನಿಸಿಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೫); ಕವಿತಾರಹಸ್ಯಮಂ ಸತ್ಯವಿಯುಜಾಗುಮನೇಕೆ
ಮೂಕನೇಡಂ ಜಡನೆಂಬವನಜಾಗುಮೆ (ಆದಿಪು. ೧-೨೦). ೨. ಒಂದು
ಜಾತಿಯ ಕುರಿ; ಕಾಡುಕುರಿ : ನೋಡು ಬೇಟಾವನಿತ್ತಲಿನೆ ಹರಿಕ್ಕೋಡ
ಖಡ್ಗಿ ಕುರಂಗಿ ಚಿತ್ರ ಕನೇಡ ಕಡವಮ್ಮಾಪ್ಪ ಸೈರಿಭ ಶರಭ ಸಾರಂಗ
(ತೂರರಾ. ೩-೧-೩೦). ೩. ಕೆವುಡು ಹಸು (?) : ವಿಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡ ಚಿತ್ರ
ವೃಕ್ಷಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂ ಪೊಕ್ಕೊಡರ್ಪುಕ್ಷಯಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೪-೭). [ಸಂ.]
ವಿಡಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುರಿ : ಜಂಗಮ ವಿಡಕನನೇಟಾ
ಬರುತಿರೆಯರಸ ಪಿಂಗದೇ ಗೂಳಿಯಂ ಮಾಡೆನಲು ಮಾಡಿದಂ
(ಪ್ರಭುಪು. ೭-೭೧). [ಸಂ.]

ವಿಡಕೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕುರಿ : "ವಿಡಕ - ವಿಡಕೆ" (ಹೊನುಗ. ೧೦).

[ಸಂ. ವಿಡಕಾ]

ವಿಡಮೂಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೆವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಕ. ೨. ಮೂರ್ಖ;
ವಕ್ರ. ೩. ಕುರುಡ. [ವಿಡ + ಮೂಕೆ]

ವಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ; ಎಸಡು; ನಳ್ಳಿ : ವಿಡಿ [ಪಾಶಾಂ.
ಎಸಡಿ] ಬದುಂಕಿದನೆಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೫-೨); ವಿಡಿ
ಒಂದು ಅಜನ ತಲೆಯ ವಿಡಿಸಾಡಿ ತಿಂದು ತೇಗಿ ಓಡಿನಲ್ಲಿ ನೀರಕುಡಿದು
ಒಲೆಯ ಸೇರಲು (ಅವಚಂ. ೨೯೯-೧೩೧೪); ವಿಡಿ ಮೊಸಳೆಯು ನೆಗಳು
(ಸಂಧಪ. ೬-೨೫); ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡರೆ... ವಿಡಿ
ಗರ್ಭವಂ ಧರಿಸುವ ಹಾಗೂ ಹಾನಿಬರುವುದು (ಕೃವಾವಿ. ೭೭); ಹಾಡಿಗೆ
ಹಾಡಿಲ್ಲ ವಿಡಿ ತಲೆಯಲ್ಲ ಮೋಡ ಬಂದಲ್ಲಿ ದಿಸಿಲಿಲ್ಲ (ಜನಗೀ. ೪೧).
'ಎಸಡಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. II ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಿ, ಎಂಡ್ರಿಕೆ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಎಂಡೆ;
ಪರ್ಜಿ. ಇರ್ದಿ; ಗೊಂಡಿ. ವಿಟೇ]

ವಿಡಿ (ನಾ). ಕೆವುಡು ಹಸು (?) : ವಿಡಿಯೆಳ್ಳವೃಕ್ಷಿ ಕರಿಯಾವಿ
ನೊಳೊಳ್ಳುಟಿ (ಅಟ್ಟಮ. ೪-೮). [< ವಿಡ?]

ವಿಡಿಕಾಯಿ (ನಾ).=ವಿಡಿ : "ಕುಳೀರ, ಕರ್ಕಟ - ಈ ೨ ವಿಡಿ ಪೆಸರುಗಳು
ಅಂದರೆ ನೀರುಬೊಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿರುವವಿಡಿ [ಡಿ] ಕಾಯಿ, ನಳ್ಳಿಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.
೭೪). [ವಿಡಿ + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್), / ತೆಲು. ಎಂಡ್ರಿಕಾಯ]

ವಿಡಿಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು; ನಿಂದಿಸಿ ಮಾತನಾಡು;
"ಸತಾಯಿಸು" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ); ವಿಡಿ ಒಂದು ಅಜನ ತಲೆಯ ವಿಡಿ
ಸಾಡಿ ತಿಂದು ತೇಗಿ ಓಡಿನಲ್ಲಿ ನೀರಕುಡಿದು ಒಲೆಯ ಸೇರಲು ಹಾಡಿ
ಹೊಗಳ ಹರಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಲೊಬ್ಬ ಮಡಕೆಗಳನು ನೋಡನೋಡ
ನೊಬ್ಬ ಗಾಡಿಕಾಣನು (ಅವಚಂ. ೨೯೯-೧೩೧೪). [ವಿಡಿಸು + ಅಡು]

ವಿಡಿಸು, ಎಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು; ನಿಂದಿಸು; ಹೀಯಾ
ಳಿಸು : ಮುಂದೆ ಬಂದೇಡಿಸುವಂತಿರಾಡಿದುದದೊಂದು ಮರುಳಾ ಘಟ
ರಾಜಕೇತುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೪); ಮುಸುಮೊಗಮಾಯ್ತು ಮೊಗಂ
ಕಾಲ ಸುತ್ತುಗಂ ಪೋಯ್ತು ಪಲ್ಲಕ್ಕಾಡಿದುವೇಡಿಸುವಂತಿರ್ದಪಿರಿನ್ನುಂ
ದಿಸುಡಿರೆ ನೀವಜ್ಜ ನಿಮ್ಮ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಕೆಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೦೦); ಮುನಿ
ವನಿತೆಯರೊಳ ಕೊಡಿದನೆಂದಿ ನುಡಿಯದನೇಡಿಪುದೆಲೆ ವಿನಯನಂದಿ
ದೇವರಚರಿತಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೧೯-೧೧; 1118); ಮಾಡಿದೆ
ನೆಂಬುದು ಮನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದರೆ ವಿಡಿಸಿ ಕಾಡಿತ್ತು ಶಿವನ ಡಂಗುರ (ಬಸವ.
೨೩೪); ಬೇಡಿದ್ದೊಡುರುಗಳ ಕೊಡುಯೆನಲೇಡಿಸಿದಲ್ಯೆ (ಕುನ್ಯಾ ಗ.
೫-೧೬); ಬಂಜೆಯನುತೇಡಿಪಂತಿರ್ದಿನ್ನಿರೊಳ ಪಿಳ್ಳೆಯಂ ಮುದ್ದು
ಗೆಯ್ಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮-೫). ಎಡ್ಡಿಸು : "ನಿಂದಿಸು, ಗೇಲಿಮಾಡು"
(ಜಾನಕೋ. ೨೪). 'ವಿಳಿಸು' ಪರಾ.

ಎಡ್ಡೆಡ್ಡಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಸುಂದರಕ್ಕೆ ಆಗಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಬಹಳ ಕಣಕಬೇಕು. ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿಂದ ಏನೋ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಎಡ್ಡೆಡ್ಡಿಸು ಮಾತನಾಡಬೇಕು (ವೈ. ೩೯೩). [? + ಇಸ್ಯು]

ವಿಡಿದುಣ್ಣು (ನಾ). ದುರ್ಮಾಂಸ ಬೆಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣ, — ರೋಗ; ಅರ್ಬುದ; ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ರೋಗ: ತಾನಿರುವ ದೇಹಭಾಗವನ್ನು ತಿಂದು ಹಾಕಿ, ಮಿತಿಮೀರಿ ಹರಡುತ್ತ, ತೆಗೆದುಹಾಕಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುವ, ಕೆಟ್ಟಕುರು; ವಿಡಿದುಣ್ಣು; ಅರ್ಬುದ ರೋಗ (Cancer. ಇಂಕನ). [ವಿಡಿ? + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ವಿಡ್ಡು (ನಾ). ಸಮಯ; ಕಾಲ(ಕ). 'ಇಯಾಂಡು', 'ಮೊನೆಯೇಡು' ಪರಾ. [? / ತಮಿ. ಅಣ್ಣು = ವರುಷ; ತೆಲು. ವಿಡು = ವರುಷ]

ವಿಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆ; ಕಲ್ಮಷ; ಹೊಕ್ಕಳಿಕೆ (?): ಕಡುಬಿಸಿ ಲೊಳ್ಳ ಕಟಂಗಿ ಬೆಮರುಣ್ಣು ಸಮಂತು ಜಿಗಿಲ್ಲ ಮೆಯ್ಯೊಳಾನೆಡೆಯೊಳ ಮೇಡು ಕೂಡೆ ಕೊರಟಾದುರಿಗೇಶದೊಳಿರ್ಪ ಪೇನ್ನಳಂದಡರ್ಪಿಡೋಡೆ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೧೨). ೨. "ಗುರುತು, ಮುಚ್ಚೆ" (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೩): ಅಲಗ್ನ ಮನೆನಿತು ಗ್ರಹಮಾಲೋಕಿಪುನನಿತೆ ಮೆಯ್ಯೊಳೇ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿರ] ಡಕ್ಕುಂ ದ್ಯುನಾಲಯಗತಮೆನಿತು ಗ್ರಹಮಾಲೋಕಿಪುನನಿತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿರ] ಡು ಬೆನ್ನಲಾ ಪರುಗಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೫-೫). [? / ತಮಿ. ವಿಡು = ದೋಷ]

ವಿಡೊಕೆ (ನಾ). ಎಲುವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೋಡೆ: "ವಿಡೊಕಂ - ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದಕ್ಕೂ ಕನ್ನಾಕೊರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಗೋಡೆಯೊಳಗಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲುವಿನ ಗೋಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೮). [ಸಂ.]

ವಿಣ್, ವಿಣು (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ; ಮೊನೆ: ವಿಣುಂಟು (ಶಮದ. ೩೯ ಪ್ರಯೋ). ವಿಣು: ದಿಕ್ಕುಗಳೇನು ಮುಜಾಯಲು ಹೊಕ್ಕಿಸುವ ವಿಲುಜಾಣುರವನೆ ಲಚ್ಚಿಸಿತು ಲೋಕದ ಧನುರ್ಧರರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೬); ವಜ್ರವನ್ನು ವಜ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಕ್ಕಿ ನುಣುಪುಮಾಡುವರು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಣುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ವಿಣ್, ವಿಣ; ಮಲ. ವಿಣು]

ವಿಣ (ನಾ). ಗಂಡು ಜಿಂಕೆ; ಎರಳೆ; ಹುಲ್ಲೆ: "ಹರಿಣಂ ಕುರಂಗಂ ಮೃಗಮೇಣಮನೆ ಹುಲ್ಲೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೧೦); ನೋಡೆ ಆ ವಿಣಮಂ, ಹಿಡಿಯ ಬಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೩-೧೩೫). [ಸಂ.]

ವಿಣಗೋಣ 'ವಿಣಗೋಣ' ನೋ.

ವಿಣಗೋಣತನ (ನಾ). ಕೊಂಕು ಮಾತು; ಗರ್ವದ ಮಾತು: ಸುಚರಿತ್ರದೊಂದೆಸಕಮಂ ಪುಣ್ಯಾಂಗನಾನೀಕದೊಳ್ಳಲಗೊಂಡಾಡುತ ವೇಣಗೋಣತನದಿಂ ಮಾತಾಡುತಂ ರಾಗದಿಂ ಸುಲಾವುತ್ತುಪ್ಪವರಂತಿ ರಾರ್ಹತರದೇನೇಗೊಡು ಬಲ್ಲರೆ (ಸಮಪ. ೬-೩೯).

[ವಿಣಗೋಣ (< ವಿಣಗೋಣ) + ತನ]

ವಿಣಧರ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ವಿಣಧರಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ವಿಣಧರಧರ ಸೇವೆಯಧಿಕ (ವೀಶ್ವಪು. ೪-೧೫-೬). [ಸಂ.]

ವಿಣಧರಮೌಳಿ (ನಾ). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ವಿಣಧರಮೌಳಿ ನಿಮ್ಮಡಿರೇಣುವನಾಂ ಸಿರದೊಳಾಂತುಕೊಂಡಿಹಸುಖಮಂ ಮಾಡದೆ ಕೊಡು (ಶಂಕರ. ೩೩). [ವಿಣಧರ + ಮೌಳಿ (= ಮೌಲಿ)]

ವಿಣನಯನೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: ಮಾಣದಾಳ್ಳು ಮೂಡಿ ನಿನ್ನ ವಿಣನಯನೆ ಕಮಲವದನೆ ಕಾಣೆಂತೆ ನುತ್ತೆ (ಜನವ. ೧೨-೧೨). [ಸಂ. ವಿಣನಯನಾ (ವಿಣ + ನಯನ + -)]

ವಿಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ವಿಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣಿ ಕೇಳು ಪಾರ್ವತಿ ಬಾಣ ಪಂಚಕನ ಕುಸ್ತರಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೭-೩೦).

[ಸಂ. ವಿಣನಿಭಾಯತೇಕ್ಷಣಾ (ವಿಣನಿಭ + ಆಯತ + ಈಕ್ಷಣ + -)]

ವಿಣಲಾಂಛನ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ. 'ವಿಣಲಾಂಛನಲಾಂಛನ' ಪರಾ.

[ವಿಣ + ಲಾಂಛನ]

ವಿಣಲಾಂಛನಲಾಂಛನ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಪ್ರಾಣದಾನವನೀಯಲಳವೇ ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳಗಿಂತಾರಿಗಾದೊಡೆ ವಿಣಲಾಂಛನಲಾಂಛನಂ ತಾನಿದರಿದೆನಲು (ಬಸಪು. ೩೨-೪೮).

[ವಿಣಲಾಂಛನ + ಲಾಂಛನ]

ವಿಣವಳಿಕೆ 'ವಿಣವಳಿಕೆ' ನೋ.

ವಿಣವಾಹನ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಾಯು: ಎಮ್ಮರಸಂ ಕಂಸದೇವಂ... ಈ ಬಾಣದಿಂದೇಣವಾಹನನ ನೀ ಪರಶುವಿಂ ಗಿರಿಶಬಂಧುವನೀ ಶೂಲದಿಂ ನೀಲಲೋಹಿತನಂ ಗೆಲ್ಲಂ (ಜಗಮ. ೬-೨೮ ವ); ರಣದೊಳ್ ನಿಂದಿರ್ಪವನೇಣವಾಹನಂ ಪವಮಾನಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೨).

[ವಿಣ + ವಾಹನ]

ವಿಣಾಂಕ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ವಿಣಾಂಕ ಗಗನದೊಳಿರ್ಪು ತಾ ಪುಟ್ಟಿದ ತಾಣವ ನೋಡುವಂದದಲಿ ಕೇಣ ವಿಲ್ಲದೆ ಕಡಲಿಳಿವಂತೆ ಮತಿ ಪಂಚಬಾಣ ನೀರೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಬಿದ್ದ (ಮೋಹತ. ೧೧-೨೮).

[ವಿಣ + ಅಂಕ]

ವಿಣಾಂಕಜೂಟಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಜಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಜಗತ್ಪಾಣಾಪ್ತನಯನ ಕನದೇಣಾಂಕಜೂಟಿ... ವರಮುನಿ ಹೃದಯಶೋಣ ಜಲಜಾರ್ಕ ಕಲ್ಯಾಣ ನಿರ್ವಾಣಪ್ರದ (ಉದ್ಯದೇ. ೫-೩೧).

[ವಿಣಾಂಕ + ಜೂಟಿ]

ವಿಣಾಂಕಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಈ ನುಡಿಗೆ ವಿಣಾಂಕಧರ ಮಚ್ಚಿ ಕರವಿತ್ತು ಧ್ಯಾನಿಸದೆ ಮತ್ತೆ ಬೇಡನೆ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೨-೪೩).

[ಸಂ.]

ವಿಣಾಂಕಾಂಕ (ನಾ). = ವಿಣಾಂಕಧರ: ಹೂಣಿಸಿ ಪೆಣ್ಣುಸುರಿದೊಡದ ನಾಲಿಪುದೇಣಾಂಕಾಂಕನವರ್ಗಿಸ್ಸೀ ಸುಡು ನಾಣಲಿತನವಿದೆನುತೆ ಮಾನ ನಿಧಾನಂ ಮನದನ್ನೆಯೊಳು ಮಾಣದೆ ಮಾಲುತ್ತುರವಿತ್ತಂ (ಉದ್ಯದೇ. ೩-೭೨).

[ವಿಣಾಂಕ + ಅಂಕ]

ವಿಣಾಂಕಿತಧರ (ನಾ). = ವಿಣಾಂಕಧರ: ವಿಣಾಂಕಿತಧರ ಜವತೂಣಾ ಶರಣಜನಪ್ರಾಣಾ (ಉದ್ಯದೇ. ೪-೩).

[ಸಂ.]

ವಿಣಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಪೂರ್ವದೊಡೇಣಾಕ್ಷಿಯರಂ ಸರಾಗಮಾಗದುಂಬೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೨೮).

[ಸಂ. ವಿಣಾಕ್ಷಿ (ವಿಣ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ವಿಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ನಿಚ್ಚಣಿಕೆ: "ಅಧಿರೋಹಿಣೀ ಶ್ರೀಶೇಷಯನಲೇಷಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೨); ಕಡಲ ಗುಣ್ಣುನಾರಯ್ಯಲುಂ ದಿವಕ್ಕಡರಲೇಷಯಂ ಸಮಯಲುಂ ವಲಂ ಬಾಚ್ಚಿಯೆಂಬವೊಲ್ ಬೆಳೆದು ನಿಂದ ಪರ್ವದಿರ ಸುರ್ವ ಗುರ್ವಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೧೯೩); ಶಿಷ್ಯರಿಬ್ಬರು ಬಂದು ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಯೊಳಂದು ಅಸ್ತಮರದಿಂ ಮಾಡಿದೊಂದೇಷಯಂ ತಂದು (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೫೮-೨); ಜಾಣನಲ್ಲಾ ಪರಮತತ್ವದೊಳೇಷೆಯಲ್ಲಾ ಮುಕ್ತಿಗೇಣುವ ನಿಮ್ಮ ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸಪು. ೩೭-೪೯); ಹಿಂದು ಹಿಂದಿನಲೇಷಯ ಮೇಲೇಷಾ ಮುಂಕೊಂಡುಬುಬು ರಿಪುಬಲವ ಖಂಡಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೬೦); ಬೆಂಕಿ ಯನ್ನುಕೊಂಡೊಯ್ಯು ವಿಣಯ ಮೂಲಕ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದಳು (ದೇವೀಜಾ. ೩೭).

೨. ಎಲೆಕೊಯ್ಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಏಣಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಉಗುರಮೂನೂವರ್ವರು ವಿವಿಧ ಏಣಿಯಲೊನ್ನು ಪಣಮಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇ. XI-ii, ೧೫೨-೪೦; 1103); ಏಣಿಯಲು ಅಡ್ಡವನಾಚಂದ್ರಾಕ್ಷಿತಾರಂಬರಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇ. XI-ii, ೧೭೨-೪೪; 1121); ಸಮಸ್ತ ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳೆಲ್ಲರು ಮತ್ತೆ ಕಾಜರು ದೇವರ್ಗ್ಗ ನನ್ನಾ ದೀವಿಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಧರ್ಮ ಏಣಿಗೆ ಪಾಗ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೪೧-೨೫; 1136). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಏಣಿ. / ಸಂ. ಶ್ರೇಣಿ]

ಏಣಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಜಿಂಕೆ; ಹೆರಿಣಿ: ಮಾಣದೆ ನೀನದನಂದು ತದೇಣಿ ಲೋಚನೆಯೊಳೊಂದು ದಿನದೊಳ ವನದೊಳ ನಾಣಂ ಬಿಟ್ಟು ಕರಂ ಕಣ್ಣಾಣದೆ ನೀಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತ ಮಿರಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೩-೫೩).

[ಸಂ. ಏಣಿ]

ಏಣಿತುರುಬು (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಕೂದಲನ್ನು ಗಂಟುಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ರೀತಿ: ಓರಣವಾಗಿ ಬಾಚಿಕೊಂಡು ಹಿಂದೆ ಕಟ್ಟಿದ ಏಣಿತುರುಬಿನ ಹಿಂದೆ ಕಮಲದಂತಹ ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಂಗಾರದ ಹೂ (ಹಬ್ಬ. ೭). IP 'ವೇಣೀ' ಎಂಬುದು ಏಣಿ ಆಗಿರಬಹುದು.

[ಏಣಿ + ತುರುಬು (< ತುಜುಂಬು)]

ಏಣಿದೀವಟಿಗೆ (ನಾ). ಏಣಿಯ ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲೂ ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುವ ದೀಪಗಳ ಸಾಲು (+). [ಏಣಿ + ದೀವಟಿಗೆ]

ಏಣಿಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಮಠದ ಮಾಟಕ್ಕೆ ಬರಿಸಕ್ಕೆ ಏಣಿಮಲೆ ಪಣವೊನ್ನು (ಇಂ. ೧೯೪೮, ಹಾನಗಲ್. ೨೨೮-೪೦; ?).

[ಏಣಿ + ಮಲೆ ?]

ಏಣು 'ಏಣ್' ನೋ.

ಏಣುಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ: ಸೊನ್ನಿಬಾಳೆ, ಏಣು ಬಾಳೆ ಎಂದು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹಲವು ವಿಧವಾದ ಬಾಳೆಯ ಕುಲಗಳುಂಟು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬). [ಏಣು ? + ಬಾಳೆ (< ಬಾಚಿ)]

ಏಣೆ (ನಾ). = ಏಣೆಲು: ಮಳೆ ಬಂದೊಡನೆ ಏಣೆಯ ಬೆಳೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿ ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ನೇಜನೆಟ್ಟು ಪುನಃ ಗಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಮರಳುವ (ರಕ್ತರಾ. ೧೧). [?]

ಏಣೆಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಮುಂಗಾರಿನ ಬೆಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು: ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಹೊರಗಣ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಏಣೆಲು' ಬೆಳೆಯ ಬತ್ತದ ರಾಶಿ ಹರಡಿತು (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೬). [← ತುಳು. ಎಣಲ್]

ಏಣ್ಣಿ (ನಾ). ತಂದೆ (?): ದತ್ತ ಪರಿಹಾರಾನ್ ಪಿತೇವಾನುಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ಪರಿಹಾರದಿಂದೇಣ್ಣಿನಂ [ವಂ] ಮಕ್ಕಳಂ ಕಾಣ್ಣಿಂತೆ ಕಾಣ್ಣೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೮-೧೬). [?]

ಏತ್ತ, ಯಾತ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ವಿರುವಿಕೆ: ಏಜುತಕ್ಕೆ ಏತಂ; ಓದಿಗೆ ಓತಂ (ಶಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಬಾವಿಯಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವ ಸಾಧನ: "ಚುರಿಚುಂಡಿ ಮಾನಂಗಿಯಾಕರ್ಷಿ ಯೇತಪ್ಪ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೫-೧೯); ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಸೆಟ್ಟಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಯ್ಯನನ ಯಿಪ್ಪುದಿನ್ನಿವಕೆ ಬಡ್ಡಿಯೊಳೇತಮನನ್ನು ಪತ್ತು ಗದ್ದಿನ ಪೊಸಪೊನ್ನ ನಿತ್ತನ್ (ಸೌಇ. XX, ೫೫-೨೯; 1082); ಇವಂಬುನಿಧಿಕೂಪದಿಂದಮರ ನಂದನಕ್ಕೇತಮೆತ್ತುವಲ್ಲಿ ಗಜೆಯಾಗಲುಂ ಕಡಲ ಗುಣ್ಣನಾರಯ್ಯಲುಂ (ಕಾವ್ಯಾ ವ. ೧೯೩); ಏತ ತಲೆವಾಗಿದರೇನು ಗುರುಭಕ್ತನಾಗಬಲ್ಲದೆ (ಬಸವ. ೧೨೫); ಜಳಜಾತದ್ವಯಮೇತಮತ್ತಿದಪುವಂಭೋಜಾಳಿಗೆಂಬಂತೆ (ಅನಂಪು. ೭-೩೬); ಕಿತ್ತುಜುಬಿ ಕನಕದ್ರೋಣಿಗಳನೊದೆದಿರನೇತಗಳ ... ಬನದಲಿ ದೀದವರದಾಡಿದನು ಕಲಿಹನುನು (ತೊರರಾ. ೫-೪-೧೪); ಏತದಿಂದ ಎಳೆದು ನೀರನ್ನು ಗಡ್ಡೆಗೆ ಸುರಿಯ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಚಗುಬ. ೨೪).

೩. ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಏತವನ್ನು ತುಳಿದೂ ತುಳಿದೂ ತೊಡೆ ನೋಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಯಾತ: ೨. ಯಾತದ ಜಾಟಾಳದ ಕೂನಿಯಂತೆ ಭವಪಾಶ ದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಘಾಸಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ನಿನಗಿನ್ನೇತಜ ಭಾಷೆಯೋ (ಮೋಳಮಾ. ೪೮-೨೦೦); ಯಾತದ ಮೇಲೆ ಹೋತ ಮೇವು ವ ಕಂಡೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೨-೫); ಯಾತ ತಲೆ ತೂಗಿದರೆ ಪಾತಾಳದ ನೀರು ಬಂತು, ತಾತ ತಲೆ ತೂಗಿದರೆ ಪಗಡಿ ಬಿತ್ತು (ಗಾದ). ೩. ತರಂಗಿಣಿ, ಮಾತಂಗಿನಿ ಎಂಬ ಭಗಿನಿಯರಿಬ್ಬರು ಒನಕೆ ಯಾತವನ್ನು ತುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಕಮಕ. ೧೨೬). [ದೇ. || ತಮಿ. ಏಜ್ಜ; ಮಲ. ಏತ್ತ; ತೆಲು. ಏತ]

ಏತ್ತ (ನಾ). ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವರ್ಣ; ಮಿಶ್ರವರ್ಣ: "ಚಿತ್ರ, ಕಿಮ್ಮಾರ, ಕಲ್ಯಾಣ, ಶಬಲ, ಏತ, ಕಬುರ - ೬ ನಾನಾವರ್ಣಗಳುಳ್ಳ ಚಿತ್ರ ಬಣ್ಣದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಏತಕೋಲು (ನಾ). ಏತದಲ್ಲಿ ಬಾನಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕೋಲು (+).

[ಏತ್ತ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್). / ತಮಿ ಏಜ್ಜಕ್ಕೋಲ್]

ಏತರಹ (ನಾ). ಯಾವತರಹ; ಯಾವ ರೀತಿ: ಸುಂವ ಮಳೆಯ ಸುರಿದಿದ್ದರೆ ಪಯಿರೈದದರೆ ಅವರೇತರಹದಲ್ಲಿ ನೀಡುಮಯ್ಯ ರಾಮ ನಾಥ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೧೫-೬೧). [ಏ (< ಏನ್) + ತರಹ]

ಏತಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಏತವನ್ನು ತುಳಿ; ಏತವನ್ನು ಎತ್ತು.

೨. ಒಂದು ವಿಧವಾದ ದಂಡನೆ ವಿಧಿಸು: ಏಗಲು ಕತೋರಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂಟಿಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಟೊಂಕಹಾಕು ವುದು, ಏತಹಾಕುವುದು, ಫರಂಗಿ ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕುರುಕಾ. ೬೮). [ಏತ್ತ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಲು)]

ಏತಿಪ್ರೇತಿ (ನಾ). ಸರಸ ವಿರಸ; ಅನುಕೂಲ ಪ್ರತಿಕೂಲ: ನಿತ್ಯದೊಂ ದೂಟಿ ತಗೊಳ್ಳೇ; ಗಂಡಹೆಂಡತೀರ ವ್ಯವಹಾರ ತಗೊಳ್ಳೆ; ಏತಿಪ್ರೇತಿಗಳಿ ಲ್ಲದೆ ಪ್ರಪಂಚದ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ಉಮಾಶ. ೮೩).

[ಸಂ. (ಏತಿ + ಪ್ರೇತಿ)]

ಏತ್ತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಏ ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಮೊದಲಿತ್ತಕ್ಕೇತ್ತಮುಮತ್ತ ದೊಳೋತ್ತಮುಮಸೆವ ದೀರ್ಘಮುಂ ಚರಮ ಕ್ಕೆತ್ತದ ವಿಧಿಯುಂ ಧಾತುಗೆ ಭಾವದೊಳಕ್ಕುಂ ಧಾತು ನಿಜದ ಭಾವಮದಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೧೩).

[ಸಂ.]

ಏದಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಸಿರುಬಿಡುವಂತೆ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬೆನ್ನೆಟ್ಟು: ಅತನ ಏದಟ್ಟುತ್ತುಂ ಪರಿತಪ್ಪ ವಸುದೇವನ ರಥಕ್ಕೆ ತನ್ನೇಜ್ಜಿದಾನೆಯನಣೆದು ನೂಕುವುದುಂ (ಮಹಾಸೇ. ೫-೫೦ ವ). [ಏದ್ಲು + ಅಟ್ಟು]

ಏದ್ಲು, ಏಗ್ಲು (ಕ್ರಿ). (ಆಯಾಸದಿಂದ) ಮೇಲುಸಿರುಬಿಡು; ಬಿರು ಸಾಗಿ ಉಸಿರಾಡು; ತೇಕು: ದಣಿವಿಂದೇದುತಿಹುದನು ಕಂಡು ಕನಿಕರ ಗೊಂಡು (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೬೧); ಏದಿ ಸುರಿದಿಂತು ದಿವ್ಯಹರ್ಷಾ ವೇಶಮಂ (ಗೀವಂ. ೭-೭೭); ಏದುತ್ತ ತೇಕುತ್ತ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಲುಪಿದ ಸುರೇಶ (ಆರೋಲೀ. ೯೬). ಏಗ್ಲು: ಏಗುತ್ತ ತೇಕುತ್ತ ಘಾಟಿಯ ಏರಿ ಹತ್ತಿದ ಬಾಬುಶೇಟರ ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೧೪). [?]

ಏದ್ಲು (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ. 'ಏದುಪಂದಿ' ಪರಾ.

ಏದಿನಮುಳ್ಳು = ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು: "ಶಲ, ಶಲಲ- ಏದಿನಮುಳ್ಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೦೪). [? / ತೆಲು. ಏದು. / ಸಂ. ಸೇಧಾ]

ಏದುಪಂದಿ (ನಾ). = ಏದ್ಲು: ಏದುಪಂದಿ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಏದ್ಲು + ಪಂದಿ]

ವಿದುಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಮುಳ್ಳು ಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ವಿದ್ವು + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳಾ)]

ವಿದುಮ್ಬಗ (ನಾ). = ವಿದ್ವು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ವಿದ್ವು + ಮ್ಬಗ]

ವಿದುಸಿರು, ವಿದುಸುರು (ನಾ). (ಆಯಾಸದಿಂದ ಬಿಡುವ) ಮೇಲು ಸಿರು; ಬಿರುಸಾದ ಉಸಿರಾಟ: ಎದೆ ಈಗ ಹೊಯ್ದು ಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿತು. ವಿದುಸಿರು ಬಂದಿತು (ರಂಗನಾ. ೨೨೨); ವಿದುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಹೆಂಗಸಿನತ್ತ ಬಂದ (ಹೊಸ ಕ್ಷಿ. ೬೪). ವಿದುಸುರು: ಉಸ್ ಉಸ್ ಎನ್ನುತ್ತ ವಿದುಸುರು ಬಿಡುತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಅನಾಥ. ೧೦೫); ಆಯಾಸದಿಂದ ವಿದುಸುರು ಕರೆಯುತ್ತಾ ಬಿದ್ದು ಕೊಂಡನು (ಯೋಧಪು. ೭೬).

[ವಿದ್ವು + ಉಸಿರು (< ಉಸಿರ್)]

ವಿದುಸುರು 'ವಿದುಸಿರು' ನೋ.

ವಿದೂರಿತು (ನಾ). ಯಾವ ಬಗೆಯದು; ಯಾವ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳದು; ಎಂತಹದು: ಷೋಡಶರಾಜರಿಪರ್ವತಜನೇನಮ್ಮನೆಯ ಕ್ಷಾಪರಾವ ವಿಳಾಸಂಗಳೊಳಿಪರ್ವರೇದೂರಿತು ತಾನಮ್ಮಯ್ಯನೈಶ್ವರ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೫). [ವ್ಯ (< ವನ್) + ದೂರಿತು (< ದೂರಿಯದು)]

ವಿಧ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಸೌದೆ; ಅಡುಗೆಬಟ್ಟು. [ಸಂ.]

ವಿಧತ (ಗು). ಬೆಳೆದ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ. [ಸಂ.]

ವಿಧೆ (ನಾ). ಎಳೆಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. [ಸಂ. ಏಕಾ]

ವಿನ್, ವಿನು (ಸ). ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ; ಯಾವುದು. IP ಇದರ ಎಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳು. ವಿನ್, ವಿನು; ವಿನಂ, ವಿನನ್ನು; ವಿತರಿಂದ, ವಿತಟಾಂದ, ಯಾತರಿಂದ; ವಿತರ್ಕೆ, ವಿತಕ್ಕೆ, ವಿತಕೆ, ವಿಕೆ, ಯಾಕೆ; ವಿತಟತ್ತಣೆಂ, ವಿತರ, ವಿತಟ, ಯಾತರ; ವಿತರಲಿ, ವಿತರಲ್ಲಿ, ವಿತಟಲಿ, ವಿತಟಲ್ಲಿ, ವಿತಟೊಳ್, ಯಾತರಲ್ಲಿ: ಕೇಳೋಯ್ಯಿನ್ನಟವಪ್ರಶ್ನೆಲಮಡ್ವಿನಮ್ಬಾ ಕಳನ್ನೂರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆಗೊರ್ವನಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಜೆದೊನ್ (ಎಕ. II, ೨೨-೩; 700); ವಿನಂ ಕಂದಿರಾರುಳ್ಳುದು ಸುಳ್ಳಂತೆ ಪೇಟೆಯಪ್ಪೊಡೆ ನಿನಗೆನ್ನಾಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೪೬-೨೪); ಅಂತವರಾಗಿ ಪುಟ್ಟಲೇನಾಗಿಯುಮೇನೊ ತೀರ್ದಪುದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೯); ತಮ್ಮಜಾತಮಿದೇತಕೆಂದು ಗುರುಸಂಕುಳಮಂ ಮುಜಿದು (ಕಾದಂ ಪೂ. ೫೪೪); ತಾನೇನಂ ಬೇಡಿದೊಡಂ ಬೇಡಿದುದಂ ಕುಡುವುದು ಪುಸಿಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೯); ವಿನೇತಜಿನಿಕುಮಾದಿಯೊಳಾ ನೆಗಟ್ಟು ಚತುರ್ಥಿ ಗಕ್ಕು ಮೇತರ್ಕೇಕೆಂದೀ ನುಡಿಯೇ ತಜ್ಞ ಪ್ರಕೃತಿಯ ತಾನಕ್ಕುಂ ತತ್ತೃತೀಯ ಮೊದಲಾದುವೊಳ್... ಪ್ರಥಮಗೆ - ಅಂದಿನ ನಿಜಭುಜ ವಿಕ್ರಾಂತಮೇನಾದುದು... ಗತಿಯಂಬಡೆದೇತಜಾತನೆ... ಚತುರ್ಥಿಗೆ - ವಿತರ್ಕೆ, ವಿಕೆ: ವಿತರ್ಕೆ ಮುನಿಸೆಂದು ನೊಂದು ನುಡಿದಂ... ತೃತೀಯಾದಿಗೆ - ವಿತಟಾಂ, ವಿತಟತ್ತಣೆಂ, ವಿತಟ, ವಿತಟೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೧೨, ಪ್ರಯೋ). ವಿನು: ವಿನನೋದಿ ವಿನಕೇಳಿ ವಿನ ಮಾಡಿಯೂ ಫಲವೇನು ನಿಮ್ಮವರೊಲಿಯದನ್ನಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೨೯೬); ಗಣಕಾಸ್ತ್ರೀ ಗುಣವೇತಕ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೩); ಪೊಯ್ಯಿಂಗೊಜಲುತೇತಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದು ಪಿರನ್ನನಣ್ಣು ಕ್ಕುಟಂದಂಬರದೊಳೆಯ್ದುವ ಶಿವನೆಡೆಯೊಳಿದುರ್ (ಬಸಪು. ೫೦-೬); ಭಾರಿ ಧನುಮಿದ್ದೇನು ತೋಳಿನ ತೋರದಲಿ ಫಲವೇನು ಕೈದುಗಲಾರನಂಜಸಲಾ ಪವಾಹವರಂಗ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೬); ಸ್ಮೃತಿಭಿಮತವದೇನೆಂ ದರಸ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧); ವಿನು ಮಾಡಿದರೇನು ಭವ ಹಿಂಗದು (ಪುರಂದ. ೨-೧೮ ಪಲ್ಲವಿ); ಬಡವನೀತನೇನಕೆ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟು ಬಡಗಿಯ ಕೆಲಸಬಿಟ್ಟು ಹೊಸಧರ್ಮವಂ ಸಾರ್ವನೆಂದು (ಗೊಲ್ಲೊಳಾ. ೨-೬); ಬಾಲಕರಿಲ್ಲದ ಬಾಲಿದ್ಯಾತರ ಜನ್ಮ ಬಾಡಿಗಿ ಎತ್ತು ದುಡಿದಂಗ (ಗರಕ. ೧೦೬); ಇಕ್ಕುವವರಿಗೆ ಇಕ್ಕಿದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೇನು (ಗಾಡ).

ವಿಕೆ, ಯಾಕೆ IP ಇದು ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ: ವ್ಯಾಕುಳನಲ್ಲದನೇಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ] ವಿನೇಕ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ನಗರಮಂ ಪುಗುತರ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬); ಮೂಜುತಿಂಗಳ ಬಸಿಜೇಕೆ ಪಾಯ್ತೆಯನಗೊತ್ತಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ನಿನ್ನನೇಕೆ ಕಾಪ್ಪ ಕೂಟಂ ಬಡಿದನಬ್ಬಾ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೭-೧೭); ನೀನಾರ್ಗೇನೆಂಬೆಯೇಕೆ ಬಂದೆಯೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೪); ಬತ್ತಿದ ಕೆಪೆಯೊಳಗೆ ಬಲೆಯೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧-೬); ಇನ್ನೇಕೆ ಚಿಂತೆ (ಕವಿಪು. ೧೬-೪); ಯಾಕೆ ನಿರ್ದಯನಾದೆ ಎಲೊ ದೇವನೆ (ಪುರಂದ. ೪-೯೪ ಪವಿಲ್ಲ); ಜೂಜಾಡುವವನಿಗೆ ಜಂಗಮದ ಸುದ್ದಿ ಯಾಕೆ (ಗಾಡ). ವಿತಟದು = ಯಾವ ರೀತಿಯದು; ಎಂತಹದು: ಕೀಳಾಜಾತಿಯ ಮನೆಯ ಲುಂಬುದು ಮೇಲೆ ತಂದೆಯ ತಲೆಯನರಿವುದು ಚಾಳಿಯೇ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಭಕ್ತರ ಭಕ್ತಿ ವಿತಟದು [ಪಾಠಾಂ. ಯಾತಟದು] (ಬಸಪು. ೨೪-೩೧). ವಿತಟವ = ಎಷ್ಟು ರವನು: ಗಿರಿಶನಂ ಭಜಿಸಲ್ವೆ ಮಾಳೆಯೊಳಿರುತ ಮಿಹನಂತಪ್ಪವರ್ಗೀಶ್ವರ ಸಮಯವತಿಗಹನವೆಂದೊಡೆ ಯಾತನೇತಟವ (ಬಸಪು. ೪೩-೪೩). ವಿನಾನು, ವಿನಾನುಂ = ವಿನನ್ನಾದರೂ: ಅವಧರಿಸಿ ಮನದೊಳೇನಾನುವನಾಗಳ್ಳನ್ನೆ ನುಡಿಯಲೊಡರಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೨೮೭); ಮೋಕ್ಷದ ಸುಖದಿಂದೇನಾನುಂ ಕುಂದುಗುಮದು ತಾನೆನೆ ಬಡ್ವಸುವನಾವನಲ್ಲಿಯ ಸುಖಮಂ (ಅದಿಪು. ೬-೪೬); ದೋಷವಿಡಜೊಳೇನಾನುಮುಳ್ಳೊಡಂ ಪ್ರಿಯದಿಂ ತಿರ್ದುವುದು (ಶಮದ. ೪ ಪೀಠಿಕೆ); ಇವರ ತಾತಂಗೆನಾನುಂ ಶಾಸಮಿತ್ತಪರೆಂದು ತಳಮಳಗೊಂಡು (ಅದ್ವೈತ. ೧೨-೧೯). ವಿನಿಲ್ಲೆಂತಿಲ್ಲ = ವಿನೊ ಇಲ್ಲ ಹೇಗೊ ಇಲ್ಲ: ವಿನಿಲ್ಲೆಂತಿಲ್ಲದೆಯೇ ಜನ ಸಲ್ಲದ ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ (ಕುಸುಸಂ. ೯೯). ವಿನುಂಟಾದ = ವಿನಿದೆಯೊ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ; ಇದ್ದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ: ಚತುರ್ಗಡಿಗೆ ನೆಟ್ಟ ಗಡೀಕಲ್ಲಿನ ವಳಗುಳ ಯೇನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸಾಂವ್ಯವನೊ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩-೧೭; 1671). ವಿನೊಂದು = ಯಾವುದೇ ಆಗಲಿ: ವಿನೊಂದುಕಾರ್ಯಮುಮಂ ನಾಂ ಪೊಜಗಿದುರ್ ನೋಡು ತಿರ್ಪುದೆ ಸಾಲ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೯-೪).

[ದೇ. II ತಮಿ. ವಿನ; ಮಲ. ವಿನ, ವಿನ, ಎ, ಏ; ತುಳು. ದಾನೆ; ತೆಲು. ವಮಿ; ಕೊಡ. ಎನ್ನೀ; ಕೋಲಾ. ಎನಜ್; ನಾಯ್ಕಿ. ತಾ, ತಾನೆ; ಪರ್ಜಿ. ಎತೆ, ಎತೆನ್; ಗಡಬ. ಎನಾ, ವಿನ; ಕುಇ. ಅನ್; ಕುವಿ. ಎನ; ಕುರುಖ್. ಎಂದ್ರ; ಮಲ್ತೊ. ಇಂದ್ರಿಕ್; ಬ್ಯಾಹೂಳ. ಅನ್]

ವಿನ್, 'ವಿನ್' ನೋ.

ವಿನ (ನಾ). ಪಾಪ: ತಾನೊಂದುವರೆಗಮೊದವಿಸಿದೇನಂಗಳ್ಳಿ... ನರಪತಿ ಬಲಾಕ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಯಶೋಜ. ೪-೭೬); ವಿನಾಪರಾಶಿಬಡ ಬಾನಾಥಬಾಂಧವ ಸದಾ ನಾರದಪ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರ ಕರುಣಾನಾಕ ಮುನಿವರಧ್ಯಾನಾದಿಗಮ್ಯಜಯ (ಗುರುಜಾ. ೧-೪).

[< ಸಂ. ವಿನಸ್]

ವಿನಸ್ಸಂತಾನ (ನಾ). ಪಾಪಗಳ ಸಮೂಹ: ವಿನಸ್ಸಂತಾನಮೆಂಟುಂ ಕಿಡೆ ನಿಜಗುಣಮೆಂಟುಂ ಮೊಗಂದೊಜೆ ಮೆಯ್ಯಿಂದೇನಾನುಂ ಕುಂದೆ... ಗಣನಾತೀತರಾಗಿದರ್ ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀನಾಥರ ಸಿದ್ಧರಾತ್ಮಂತಿಕಸುಖ ಪದವೀಸಿದ್ಧಿಯಂ ಮಾಲ್ಕಿ ನಮ್ಮೊಳ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೧-೨).

[ಸಂ. (ವಿನಸ್ + ಸಂತಾನ)]

ವಿನು 'ವಿನ್' ನೋ.

ವಿನುಜಾರಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು: ರಾಮಿ, ಮುಕುಡಕ, ಮುಕುತೆ, ವಿನುಜಾರಿಗ (ಮೈಟಿ. ೪೯-೯೦). [?]

ಎನೆನ್, ಎನೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಎನೆಂದು ಹೇಳು; ಎನೆಂದು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳು : ಕೃಷ್ಣಯ ರೂಪಂ ಕಂಡು ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನೀನಾರ್ಗೇ ನೆಂಬೆಯೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪-೫೫ ವ); ಆತನ ವಿಳಾಸ ವದನೇನೆಂಬೆನೆಸದಿರಲು ನೂತನ ವಿಳಾಸದಿಂ ಗಿರಿಜೆ ವಾಮದೊಳಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೭). ಎನೆನ್ನು : ವರಸುಕ್ತೇತ್ರವೆಸವೇನೆಂಬೆ (೪ಂ ನ ವಿ. ೨-೨೩). [ಎನ್ + ಎನ್]

ಎನೆನ್ನು 'ಎನೆನ್' ನೋ.

ಎನೋಹರ (ನಾ). ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು : ಜ್ಞಾನ ಬೀಜಂ ಭೋಗ ಮೋಕ್ಷದಮಸಂದಿಗ್ಧಮೇನೋಹರಂ ಪರಮಪದ ವಾಯುರಾರೋಗ್ಯದಾನಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೨೪). [ಪಂ.]

ಎಪರಿ (ನಾ). ಯಾವರೀತಿ; ಹೇಗೆ : ರೂಪಿ ಪದಾರ್ಥ ಬಂದುದ ಲಿಂಗಕ್ಕಿತ್ತು ತಾನಾ ಪ್ರಸಾದವನಲ್ಲದೊಲ್ಲೆಂಬ ಭಕ್ತನಿಂದೇಪರಿಯನರ್ಪಿತವ ನೆನೆಯಬಹುದೇ (ಶಿವ ಗೀ. ೯೨-೪೫೧); ಜನನಿ ರಕ್ತಸಿಯಾದಡಕಟಾ ತನಯನೇಪರಿಯಿಂದೆ ಬಾಳ್ವನು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೩).

[ಎ (< ಎನ್) + ಪರಿ]

ಎಪಿ (ನಾ). ಮಹಾಗಣಿ: ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ, ಭಾರವಾದ ಒಂದು ಮರ (ಶಿ). [?]

ಎಪೊತ್ತು 'ಎಪೊತ್ತುಂ' ನೋ.

ಎಪೊತ್ತುಂ 'ಎಪೊತ್ತುಂ' ನೋ.

ಎಪೊಳ್ಳು 'ಎಪೊತ್ತುಂ' ನೋ.

ಎಪೊಳ್ಳುಂ 'ಎಪೊತ್ತುಂ' ನೋ.

ಎಪೊಟ್ಟು 'ಎಪೊತ್ತುಂ' ನೋ.

ಎಪೊಟ್ಟುಂ 'ಎಪೊತ್ತುಂ' ನೋ.

ಎಬಂಡ, ಎಭಂಡ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸರಕು; ಯಾವ ವಸ್ತು.

೨. ಎನು ಪ್ರಯೋಜನ; "ಎನು ಲೆಕ್ಕ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ಆ ಸಮುದ್ರಮೇ [ಪಾಶಾಂ. ಮೇಂ] ಬಂಡಮೊ ಪಾಯ್ಡೊಡೆಂದು ನಿಜ ಸಾಯಕ ದೊಳ್ ಬರೆಡೆಚ್ಚು ಕಪ್ಪಮಂ ಕೊಂಡನವುಂಕಿ ಲಂಕೆಯ ವಿಭೀಷಣನಂ ಪರಸೈ ನೈ ಭೈರವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩); ನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತಮಲ್ಲದನಿಪ ಧನಮೇಬಂಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೬). ಎಭಂಡ: ೨. ಖಂಡಿತಮನಿಪ್ಪ ಪರಮಹಿಮಂ ದಲಧವಳಾತಪತ್ರಸಂಪದಮನಗೇಭಂಡಮದನೊಲ್ಲೆ ನೊಲ್ಲೆಂ (ಗದಾಯು. ೫-೫೩); ತನ್ನ ತೋಳ್ಗಳೇಭಂಡಮೆನು ತ್ತೆ ಮಾಂಕರಿಪನಗ್ಗದ ಹೈಹಯನಂ ಸುರದ್ವಿಷಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೪೨).

[ಎ (< ಎನ್) + ಬಂಡ]

ಎಬರಾಸಿ, ಎಪ್ರಾಸಿ, ಎಬರೇಸಿ, ಎಬ್ರಾಸಿ (ನಾ). ಅವಿವೇಕಿ; ಕೆಲ ಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು : ಥೀ ಎಳೊ ಎಬರಾಸಿ. (ಬೀರಬ. ೧೬೭).

ಎಪ್ರಾಸಿ: "ಎಪ್ರಾಸಿ - ಎಬಡ; ಹುಚ್ಚ" (ಜಾನಕೋ. ೨೫). ಎಬರೇಸಿ: (ಉಕ). ಎಬರೇಸಿ ನಮ್ಮ ದರವೇಸಿ ಕಂಡಿರಾ (ಗಾದ). ಎಬ್ರಾಸಿ: (ಶಿ).

[? / ತಮಿ. ಎಪ್ಪಿರಾಸಿ; ತುಳು. ಎಬುಳಂತೆ; ತೆಲು. ಎಪ್ಪಿರಾಸಿ, ಎಬ್ರಾಸಿ = ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ಇರುವವನು, ಕೊಳಕ]

ಎಬಾರ್ತೆ 'ಎವಾಲ್ತೆ' ನೋ.

ಎಬಿಜ್ಜೆ (ನಾ). ಯಾವ ವಿದ್ಯೆ : ಎ ಪಬ್ಬವೆಸಗುವನೇಬಿಜ್ಜೆಗಳ ಕಲ್ಪನೇಪಸ ಜಾತ್ರೆಗೆಯ್ದುವನು ಆ ಪಂಗಡ ತಿಳಿದದಜ ಗುಣಂಗಳನೇಪೊಳ್ಳುಮೊಲ್ಲೆಣ ಸುವುದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೭ ಸಾಂತ್ಯ ೨೩). [ಎ (< ಎನ್) + ಬಿಜ್ಜೆ]

ಎಬೆಸನ (ನಾ). ಎನು ಅಪ್ಪಣೆ : ಬಾಯಿತುಂಬ ಮಾತನಾಡಿ ಎಗುವುದು ಎಬೆಸನೆಂದು ತನುಕರಗಿ ಮನಕರಗಿ ನೋಡಿ ಮಾಡುವುದು ಭಕ್ತಿಸ್ಥಲ (ಬಸವ. ೮೬೪). [ಎ (< ಎನ್) + ಬೆಸನ]

ಎಭಂಡ 'ಎಬಂಡ' ನೋ.

ಎಮ್, ಎಂ, ಎನ್ (ಅ). ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಅಶ್ಚರ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಕ್ರಮದಿ[ನ]ಳುರ್ಕವತ್ತು ನಿಬಿಡೋನ್ನತಮಾಗಿ ಬೆಡಂಗಿಸೇಮ್ ಚತುಸ್ಸಮಯದ ದೇವತಾನಿಲಯಮೊಪ್ಪುಗುಮ್ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯-೩೩; 930). ಎಂ : ಎಂ ನಡೆದುದೊ ಪೆರ್ಬಡೆ ಗಂಗೆಯ ತಡಿವಿಡಿರಡನೆಯ ಗಂಗೆ ನಡೆವಂತಾಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೨-೬೪); ಶಾಂತಿ ಪುರಾಣಮೇಂ ಕರಂ ನವರಸಮೇಂ ಸಮರ್ಥಯುತಮೇಂ ಮೃದುಬಂಧ ನಮೇಂ ಪ್ರಸನ್ನಮೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩೭). ಎನ್ : ಎನ್! ಪೇಟ್ಟಿ ಪೇಟ್ಟಿ ನೀನ್, ಮುತ್ತಬ್ಬಿ, ಘೋರಂ! (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೦-೧೯೬).

[< ಎನ್]

ಎಮಾತು (ನಾ). ಎನು ಮಾತು; ಇನ್ನೇನು ಮಾತು : ಪೆಜತೇ ಮಾತೀ ಕೂಸಿನಂದಮಾತನ ಪೆಸರುಂ ಭೀಮನೆ ಪೋಗನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೪); ಕಾಮದುಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಕೋಪದಬ್ಬರವಲ್ಲಿ ಎಮಾತೊ ಲೋಭ ಮೋಹಂಗಳೊಳಿಗವಲ್ಲಿ (ನಂಬರ. ೧-೬೨).

[ಎ (< ಎನ್) + ಮಾತು]

ಎಮಾರಿಕೆ (ನಾ). ಮೋಸ; ಮೋಸಹೋಗುವುದು : ಉರ್ಮಿಳೆಯ ವದನವು ಎಮಾರಿಕೆಯಿಂದಲೂ, ಅಸಮಾಧಾನದಿಂದಲೂ ಬಿಸಿ ತಗುಲಿಧ ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಯಂತೆ ಬಾಡಿತು (ಮೊಗ್ಗ. ೪೧). [ಎಮಾರು + -ಇಕೆ]

ಎಮಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಗೊಳಿಸು; ವಂ ಚಿಸು : ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದ ಮೇಕೆಯನ್ನು ಎಮಾರಿಸಿ ಹಿಡುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ (ಕಥಾಮಂ. ೩೫). [ಎಮಾರು + -ಇಸು]

ಎಮಾರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೋಸಹೋಗು : ಅವಳು ಇಂಥದುದರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಎಮಾರುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮೂಲಾಸ. ೧೯೧). ೨. ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು. 'ವೇಮಾಲು' ಪರಾ,

ಎಮಾರಿಹೋಗು = ಮೋಸಹೋಗು : ಅಗಲೆ ಇವಳು ಈ ತಂತ್ರ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ನಾನು ಎಮಾರಿಹೋದೆ (ಮಧುಸಂ. ೧೧೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಮಾಲು = ಮೋಸಗೊಳಿಸು, ವಂಚಿಸು; ತೆಲು. ಎಮಾಲು = ಉಪೇಕ್ಷಿಸು, ಅಲಕ್ಷಿಸು ಮಾಡು]

ಎಯ್ (ಕ್ರಿ). ಎಸೆ; ಬಿಡು; ಹೊಡೆ (ಶಿ). [← ತೆಲು. ಎಯು, ವೇಯು] ಎಯ್ (ಅ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯವನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು (ಶಿ). [?]

ಎಯಾರಸೆ, ಎಯೋದಸಿ (ನಾ). ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ತಿಥಿ : "ಎಕಾದಶಿ - ಎಯಾರಸೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ಎಯೋದಸಿ: "ಎಕಾದಶಿ - ಎಯೋದಸಿ, ಎಕಾಶಿ" (ಹೊನುಗ. ೧೧೯).

[< ಸಂ. ಎಕಾದಶಿ]

ಎಯೋದಸಿ 'ಎಯಾರಸೆ' ನೋ.

ಎರ್, ಎರ್ಯ (ನಾ). ೧. ನೊಗವನ್ನು ಹೊಡಿ ದನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ನೇಗಿಲು; ಆರು : ಕುರುಧರೆಯಂ ನಿಜೋಗ್ರಗಡೆಯೇರ್ಗಳಿನ್ನುತ್ತಿ ಯುತ್ತೆ... ತಾರ ಭೂಧರ ಸಿತ [ಕೀರ್ತಿ]ಯೆಂಬ ಬೆಳಸಂ ಬೆಳೆದಂ ಪರ ಸೈ ನೈ ಭೈರವಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೪); ಕಜ್ಜದೇರ್ ನೊಗಕೆ ಮಣ ದಾಂಪರೊ ಪೆಗಲ್ಲಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩೮-೨೪೫). ೨. ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೊಗದಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರ. 'ಆರ್ಯ' ಪರಾ. ಎರ್ಯ: ೧. ಅಮೇಲೆ ಒಂದೇರಿನ ಅರಂಬಮಾಡಿ... ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯ ಕಟ್ಟುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಕಥಾಮಂ. ೧೯). ೩. ಎತ್ತಿನ ಜೊತೆ : ಒಂದು ಎರು (ಎತ್ತಿನ ಜತೆ) ಇರುವುದು ಹತ್ತು ಎರು ಅಗುತ್ತದೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಏರ್; ತೆಲು. ಏರು; ಕೋಲಾ. ಚೇರ್; ಪರ್ಜಿ. ಚೆರೆ ಯಾ ಕುಲ್ = ಎತ್ತುಗಳ ಜೊತೆ; ಗೊಂಡಿ. ಸೇರ್; ಕುಳ. ಸೇರು; ಕುವಿ. ಹೇರು]

ವಿರಂಧ (ನಾ). ಹರಳುಗಿಡ; ಔಡಲಗಿಡ: "ಗ್ರಾಮರುಹಮೇರಂಧ ಮಂದೊಡವುಡಲ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೪); ಆಗಲಾ ವಿಷಮಕೋದಂಡಮ ನೇರಂಧಕಾಂಡಮಂ ಬಗೆವಂತೆ ಬಗೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೮೩ ವ); ಕಲ್ಲು ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ತಾಗಿ ಅದು ವಿರಂಧದ ಕಡ್ಡಿಯಂತೆ ಮುರಿಯಿತು (ಬುದ್ಧಪ. ೪೨). [ಸಂ.]

ವಿರಂಧಕಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹರಳಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿ ಯುವ ಹರಳಿನ ಅವಶೇಷ; ಹರಳು ಮಡ್ಡಿ, —ಹಿಂದಿ: "ವಿರಂಧ ಕಿಟ್ಟಿದೊಳು ಹೆಟ್ಟಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦). [ವಿರಂಧ + ಕಿಟ್ಟಿ]

ವಿರಂಡಲ (ನಾ). ಮೇಲೆಕ್ಕೆ ಏರುವುದು (?): ಶರಥ ಮೇರೆಯ ಮಾರಿ ಸೂರ್ಯನಿಳಿಯೋಳ್ ಚರಿಸೆ ಧರಣಿಯೇರಂಡಲಂಮಾಗೆ ಸತ್ಯವ ಬಿಡೆನು (ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ. ೫-೧). 'ಓರಂಡಲ', 'ಮಾಟಂಡಲ' ಪರಾ.

[ಏರು (< ಏಜ್ಜು) + ಅಂಡಲ್]

ವಿರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (*). [ಸಂ. ವಿರಕಾ]

ವಿರಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). (ಕೆಲಸ) ತಡೆದು ನಿಲ್ಲು; ಹರಕತ್ತಾಗು: ಆ ಶ್ರೀಮಂತನಿಂದ ನಮಗ ವಿರಗಟ್ಟಿದ್ದರೇ ಏನು. ನೀವು ಇದ್ದ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಇದ್ದಾಂಗೆ ಅನ್ನಿರಿ (ತಿರುಗು. ೪೪). [ವಿರ? + ಕಟ್ಟು]

ವಿರಣ (ನಾ). ಕರುವಿನ ಸಗಣೆ: "ವಿರಣಮೆಂದು ಕಜುವಿನ ಸಗಣೆ" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೩೨); "ವಿರಣಮೆ ವತ್ಸವಿಷ್ಣುವಿನಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೭). [?]

ವಿರಣೆಗ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ: ಆ ವಿರಣೆಗನುಂ ಪಂಡತಿಯ ವಿಯೋಗದೊಳ್ ... ಬೇ[ಯು]ತ್ತಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೫೧-೧೧); ವಿರಣೆಗಿಣ್ಣೆಗನಂ ಧಾರಣೆಯೊಳಗೆಲ್ಲಂ ಪೋರನ್ನೆ ಪೊಗಳ್ಳರಳವಲ್ಲ ಗಂಡೆನೊಳಾರುಂ ದೊರೆಯೆ ಭುವನವಳಯದೊಳ್ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೩೧-೭; 966); ವಾಸ್ತವ ದಿಕ್ಟಂ ಸಮೆದ ಮೂಷ ತಮಂ ಸುರಿದಿರ್ದಲಬ್ಬಸಂಪಾಸಿ ಸಮೀರನೇರಣೆಗನಾಗೆ ನಿರಾಪದ ದೀಪ ವರ್ತಿಯೊಳ್ ಕಾಸೆ ತೆರಳ್ ಪಿಂಜರಿಯಪೋಲ್ ಕಿಸುಸಂಜೆ ತೆರಳ್ವಿನಂ (ಅಜಿವು. ೬-೭೦); ವಿರಣೆಗರ ಕಮ್ಮುರ ಸಾಲ್ಗಳ ಭಿರಾಜಿಸುಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೧೦೮); ವಿರಣೆಗರ್ಗಿ ಮಸಿಯಂ ಭೋರನೆ ಕೊಟ್ಟವರ್ಗ ಲತ್ತ ಗೋರಸಮಂ ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡೋರಂತಿರೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು ಕಳಿಪ ದಳವಳಂ (ದಶಕು. ೧೨-೧೨೪).

[ಪಾಲಿ. ಹೇರಣಿಕ (< ಸಂ. ಹೈರಣ್ಯಕ)]

ವಿರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಗುಡ್ಡೆಹಾಕು; ಒಡ್ಡುಹಾಕು: ಕೆಟ್ಟಗಡ್ಡೆಗೆ ಮನೇ ನೆಲ್ಲ ವಿರಹಾಕಿದರು (ಗಾಡೆ).

[ವಿರ (< ವಿಜ್ಞಾ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಪು)]

ವಿರಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ವರೆಗಿನ ಕಾಲ: ಸಜ್ಜನರ ಸ್ನೇಹವು ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕೀಳರ ಸ್ನೇಹವು ವಿರಹೊತ್ತಿನ ನೆರಳಿನಂತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೬). 'ಇಳಿಹೊತ್ತು' ಪರಾ.

[ವಿರ (< ವಿಜ್ಞಾ) + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ವಿರಾಟಿ 'ವಿಜಾಟಿ' ನೋ.

ವಿರಾಟಿಕೆ 'ವಿಜಾಟಿಕೆ' ನೋ.

ವಿರಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆಬರು, —ಬೀಸು: ವಿರಾಡೆ ಗಾಳಿ ಉಕ್ಕಿ ಹಾರಾಡು ತಾನ ಹಕ್ಕಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೮-೯). [ವಿರು (< ವಿಜ್ಞಾ) + ಅಡು]

ವಿರಿ, ವಿಜಾ (ನಾ). ೧. (ನೀರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ) ಎತ್ತ ರವಾದ ಕಟ್ಟಿ; ಎತ್ತರವಾದ ದಂಡೆ, —ದಿಣ್ಣೆ: ತಾಯೂರ ಪಜೆ ಕೆಜೆ ಬಸವಯತನ್ನ ಪರ ವರಿಯ ಜೋಳದ ಕೆಯ್ಯ ಪಜೆ ಕಮ್ಮಳದೆಡ ಕೆಯ್ಯ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭-೭; 898 ?); ನೇಜೆದಿರ್ದೇರಿಯನೇಜತ ಪ್ಪಡೆಗಳೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೪-೧೩); ವರಿಯ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ನೀರು ಪೂರ್ವದ ತಟಾಕಕ್ಕೆ ಏಜಬಲ್ಲದೆ (ವಿಲೇಶ್ವ. ೪೧); ವರಿಯನೀಡಿಸಿಪೋ ಳೆಯ ನೀರುಣ್ಣ ಕನಲ್ವ ಪೋರ್ವ ... ಗೋರಾಜಿಯ ಲೀಲೆ ಕಣ್ಣ ಪಡೆ ದುದು ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೨೭); ಬಾಗಿಲ ಹನುಮ ಭಕ್ತರ ಪಾಲಿಪ ಬಲವಾಗಿ ತಟಾಕದೇರಿಯಲಿ (ಕಂಪವಿ. ೨-೧೧೧); ಗಾಡಿಯು ಕೆರೆಯ ವರಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಮುನಿಮಾ. ೧೫). ೨. ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಘಾಟಿಯ ವರಿಯ ತುದಿಯಿಂದ ಕುಹೂ ಹು ಎಂಬ ಕೂಗು ಹೊರಟಿತು (ಮೂರುದಾ. ೪). ೩. ಕೆರೆ: ತನುವೆಂಬ ವರಿಗೆ ಮನವೆಂಬ ಕಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿ ಬಲಿದು ಸದ್ವಿಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಸೋಪಾನದಿಂದ ಪರ ಮಾನಂದ ಜಲವ ತುಂಬಿ ಕೆಜೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಬಲ್ಲವರ ನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಅವಚಂ. ೧೭೨-೭೭೩). ವಿಜಾ: ೧. ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಪೃಥುವಿ ಕೊಜ್ಜೊಣೆ ಅರಸರಾ X X X ವಿಜಾ ತೊರೆಕಳ ವೃತ್ತಿ ಕಟುವೊನ್ನಣ್ಣ ಮಹಾಪಾತಕನ ಕ್ಕುಮ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೦೨-೩; 780); ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆ ಜೆಯಾ ವಿಜಾ ಮೂಡಣ್ಣಾಸೀಮೆ ಇಡವೆಟ್ಟಿದಾ ವಡಗಣ್ಣಾ ನೀರಜಗ (ಎಕ. XXI, ೨೯-೧೩; 8ನೆಯ ಶತ). IP 'ವಿಜಾ' ಇಲ್ಲಿ ರೇಫಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಶಕಟರೇಫ ಬಂದಿದೆ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ವಿರಿ = ಕೆರೆ, ಜಲಾಶಯ; ಮಲ. ವಿರಿ = ದಡ; ತುಳು.

ವಿರಿ = ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಯುವ ಮಡಿ; ಕೊಡ. ವಿರಿ = ಗಡ್ಡೆಯ ಬದು]

ವಿರಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ ಮೀನು; ಬೆನ್ನು ಮತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಂಸದ ರೋಮಗಳುಳ್ಳ ಉರುಟು ಮೀನು.

[ದೇ. || ತಮಿ. ವಿರಿವಾಳ್; ಮಲ. ತುಳು. ವಿರಿ]

ವಿರಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಡ್ಡು ಕಟ್ಟು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟು: ಮಕ್ಕಳ . . . ವರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಅದುಮಿಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೆ ಆ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ವಿರಿಕಟ್ಟಿದಂತೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೫೫). [ವಿರಿ + ಕಟ್ಟು]

ವಿರಿಕೆ 'ವಿಜಾಕೆ' ನೋ.

ವಿರಿಕ್ಕು 'ವಿಜಾಕ್ಕು' ನೋ.

ವಿರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯಿಂದ ವೆಟ್ಟು ಹಾಕು; ಕುಟ್ಟು: ಅರುತಪ ದೊಳೊಣಗಿಸಿ ದೇಹದೊರಳಿಟ್ಟು ಯೇರಿಟ್ಟು ಧ್ಯಾನದೊನಕೆಯಾ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೧೨-೮೯). [ವಿರು (< ವಿಜ್ಞಾ) + ಇಡು]

ವಿರಿಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ವರಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಜಮೀನು; ದತ್ತಿ: ವಿರಿಪಟ್ಟಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨, 185; ?). [ವಿರಿ + ಪಟ್ಟಿ]

ವಿರಿಸು 'ವಿಜಾಸು' ನೋ.

ವಿರಿಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಹಾಕು; ಕಟ್ಟಿಹಾಕು; ಒಡ್ಡುಹಾಕು: ನೆಲದಲ್ಲಿ ವಿರಿಹೊಡೆದು ಅವನ್ನು ನಡು ವುದು (ಮರಮ. ೧೧). [ವಿರಿ + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡೆ)]

ವಿರಿಳಿತ (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬರ ಮತ್ತು ಇಳಿತ; ಏರುತಗ್ಗು; ಉನ್ನತಿ ಅವನತಿ: ಸಮುದ್ರದ ವಿರಿಳಿತಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾಸ್ತಗಳಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತಪ್ಪದೆ ನಿಯಮದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೯). ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಬದಲಾವಣೆ; ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ: ಸಾರವಿಲ್ಲದ ಬದುಕು ವಿರಿಳಿತವಿಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಈ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ರಸವಿಲ್ಲ (ಕಾನೇರಿ. ೭).

[ವಿರು (< ವಿಜ್ಞಾ) + ಇಳಿತ (< ಇಜಾತ)]

ವಿರಿಳಿವು (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳ; ದಿಬ್ಬ ಮತ್ತು ತಗ್ಗು.

[ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಇಳಿವು (< ಇಟುವು)]

ವಿರು 'ಏಷ್ಯ' ನೋ.

ವಿರು 'ಏಷ್ಯ' ನೋ.

ವಿರು 'ಏರ್' ನೋ.

ವಿರುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ವಿರುತ್ತಿರುವ ಬಳ್ಳಿ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ, —ಬಳ್ಳಿ (ಕ). [ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಬಳ್ಳಿ]

ವಿರುಂಬಿಸಿಲು, ವಿರುಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಮೇಲೆ ವಿರುತ್ತಿರುವ ಬಿಸಿಲು : ವಿರುಂಬಿಸಿಲ ಹಿಮದ ಹನಿಯಂತೆ . . . ಮಾಯವಾಗಿ ಹೋಗುವನು (ಮಂತ್ರ. ೧೩೬-೬). ವಿರುಬಿಸಿಲು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಂತೆ ಅರಳಿದ ದೇವಗಣಿಗಲೆ ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳ, ವಿರುಬಿಸಿಲಿನ ಹಗಲಿನಲ್ಲೂ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂಪು ನೀಡುತ್ತದೆ (ಹಂಗೀತ. ೧೮).

[ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ವಿರುಕಂದಾಯ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ವಿರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ (ಕ). [ವಿರು (< ಏರ್) + ಕಂದಾಯ]

ವಿರುಕಟ್ಟು 'ವರ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ವಿರುಕಾಣಿಕೆ 'ವಿರುಗಾಣಿಕೆ' ನೋ.

ವಿರುಗಚ್ಚೆ (ನಾ). ವಿರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ; ಅಂಡು ಕಚ್ಚೆ : ಬೀದಿಯ ಲೈಲ್ವ ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತಲಿದೆ. ವಿರುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡೇ ಹೋಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಕಚ್ಚೆ]

ವಿರುಗಟ್ಟು 'ವರ್ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ವಿರುಗಡಲ್ (ನಾ). ಮೇಲೆ ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತಿರುವ ಕಡಲು : ವಿರುಗಡ ಲಿಳಿತವಾಯ್ತು ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತದಾಯ್ತು (ಪಾರಸಿ. ೩೪-೧೧).

[ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಕಡಲ್]

ವಿರುಗಾಣಿಕೆ, ವಿರುಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲು ಅಥವಾ ವಿರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ : ನಿಮಗೆ ನಾವು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ದೇವಾಪುರಕೆ ವಿರು ಗಾಣಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೪-೯; 1581); ಎತ್ತಿನ ಒಡೆಯ ದೇವರಿಗೆ ವಿರುಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರು (ಮೈ. ೧೨೯, ೩೧-೭; ?). ವಿರುಕಾಣಿಕೆ : ಈ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ . . . ಈಚಲ ಪೈರು ಪುರವರ್ಗ ವಿರುಕಾಣಿಕೆ ಗುರುಕಾಣಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಬೀಡಿಕೆ (ಹುಟ್ಟಕ. ೩); (ರೈಸಾಗ. ೫೪೭ ನೋ). [ವಿರು (< ಏರ್) + ಕಾಣಿಕೆ]

ವಿರುಗಾವು (ನಾ). (ಬೆಣ್ಣೆ ಕಾಸುವಾಗ) ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾವು; ಕಾವು ಫಿರುವಿಕೆ : ಸ್ವಲ್ಪಹೆಚ್ಚಾದರೆ ವಿರುಗಾವು, ಕೊಂಚ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಇಳಿ ಗಾವು (ದಾಖ್ತ. ೧೪). [ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಕಾವು]

ವಿರುಗೊರಳು (ನಾ). ಎತ್ತಿದ ಕೊರಳು; ಜೋರಾದ ಧ್ವನಿ : ವನ ಮಾಲಿ ಎಚ್ಚತ್ತದ್ದು ನೋಡಿ ಹರಿದಾಸನು ಒಮ್ಮಿಗೇ ವಿರುಗೊರಳಿನಿಂದ ಕೇಳಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೨೫).

[ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ವಿರುಗೋಲ್ (ನಾ). (ಬೆಟ್ಟ) ಹೆತ್ತಲು ಬಳಸುವ ದೊಣ್ಣೆ : ವಿರು ಗೋಲ್ಗಳಲ್ಲಿ ? (ಪರಿವಾರದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿರುಗೋಲ್ಗಳನ್ನೇಯುವನು) (ಸುಗುಗಂ. ೫೧-೧). [ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಕೋಲ್]

ವಿರುಜವ್ವನ 'ವಿರುಂಜವ್ವನ' ನೋ.

ವಿರುಜವ್ವನೆ 'ವಿರುಂಜವ್ವನೆ' ನೋ.

ವಿರುಜೀರು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾರಧ್ವನಿ; ತಾರಸಪ್ತಕ : ವಿರು ಜೀರನಲಿ ರಾಗ ನಡೆದಿರಲು ತಂತಿ ಹರಿಯುವಂತೆ (ಹೃದಸ. ೭೪-೧೫).

[ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಜೀರು]

ವಿರುತೆ (ನಾ). (?): ಪಟುಗೋಲು, ಪಡಗು . . . ಕೆಪ್ಪೆ, ವಿರುತೆ, ಏತ . . . ಕರೆ, ಎಲ್ಲೆ -ಮುಂತಾದುವು ಅವರು ನೀರ್ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ . . . ಸಾರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [?]

ವಿರುದಾಣ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಾನ, —ಜಾಗ; ದಿಣ್ಣೆ : ಊರವರು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪೂಜೆ ಸರು ಊರಹೊರಗಣ ಬಯಲಿ ಗಾವು ಸಾರುವೆವು ವಿರುದಾಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ದೂರದ ಗ್ರವ ಸೇರಿ (ವಿವೇಕ. ೬೦). [ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ತಾಣ]

ವಿರುದಿಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ದಿಣ್ಣೆ, —ಗುಡ್ಡ : ವಿರುದಿಣ್ಣೆಯ ಬೆನ್ನೇಣು (Chine. ಇಂಕನ). [ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ದಿಣ್ಣೆ]

ವಿರುಪೇರು (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು; ಸಮನಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವಿರುಪೇರುಗಳಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮಿಷ್ಟವು ನೆರವೇರಲಾರದು (ಬೆನ್ನೇಣು. ೧೬೬). ೨. ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ; ವಿರಳಿತ : ಕಮಲ ತುಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಬದುಜ. ೨೨೧); ವಿಧಿಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ವಿರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕುವುದು ತುಂಬ ಪ್ರಿಯ (ಬಂಕಿಮ. ೨೦೯). ೩. (ತಕ್ಕಡಿ) ಸಮತೂಕ ವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

ವಿರುಪೇರುಕಟ್ಟು = ತಕ್ಕಡಿ ಸಮತೋಲವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಭಾರ ಕಡಮೆಯಿರುವ ಕಡೆಗೆ ಪೇರುಕಟ್ಟು ಸಮಪಡಿಸು (ಕ).

[ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಪೇರು]

ವಿರುಪ್ರಾಯ (ನಾ). ವಿರುತ್ತಿರುವ ಯೌವನ; ಹೊಸಪ್ರಾಯ : ವಿರುಪ್ರಾಯದ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಮನಸ್ಸೇ ಸಲುಗೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟದ್ದೂ ನಾವೇ ತಾನೆ ? (ಮರಳಿ. ೪೨).

[ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಪ್ರಾಯ]

ವಿರುಬಾಚು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ಬಾಚು : ಆಕೆ ಕುರೂಪ; ನಂದಿಯ ಕೋಲಿನಂತೆ ಉದ್ದವಾದ ಸೊರಗಿದ ದೇಹ . . . ವಿರುಬಾಚಿದ ಕೂದಲು ಇತ್ಯಾದಿ ಆಕೆಯ ಕುರೂಪತ್ವದ ಸೂತ್ತುಗಳು (ಭೂಮಿತಾ. ೭೨).

[ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಬಾಚು (< ಬಾಚುF)]

ವಿರುಬಿಸಿಲು 'ವಿರುಂಬಿಸಿಲು' ನೋ.

ವಿರುಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ವಿರಿಕೊಂಡುಹೋಗುವ ದಾರಿ : ಆ ದಾರಿ ವಿರುಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹಾದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೧೯).

[ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಬೆಟ್ಟ]

ವಿರುಬ್ಬಸ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವ ಉಬ್ಬಸ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಉಸಿರಾಡುವುದು; ಕಠಿಣ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ (ಕ).

[ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಉಬ್ಬಸ]

ವಿರುಮಣೆ 'ವಿರ್ಮಣೆ' ನೋ.

ವಿರುಮಣ್ಣು (ನಾ). ವಿರಿಸಿದ ಮಣ್ಣು; ಒಡ್ಡಿದ ಮಣ್ಣು : ಶಿವರಾಯನ ಕಾಲು ಗೋರಿಯ ವಿರುಮಣ್ಣಿಗೆ ತಗಲಿದೆ. ಒಂದಿಷ್ಟು ಮಣ್ಣು ಜಾರಿತು (ನಾಸನಾ. ೧೪). [ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್ಣು)]

ವಿರುಮಾರು 'ವಿರುಮಾರು' ನೋ.

ವಿರುಮೊಳೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮೊಳೆ : ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ ವಿರುಮೊಳೆ (Spur. ಇಂಕನ). [ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಮೊಳೆ]

ವಿರುವಡೆ 'ವಿರ್ವಡೆ' ನೋ.

ವಿರುವೆ (ನಾ). ವಿರುವಿಕೆ : ಏಕರಸದೇರುಮೆಯೊಳಿಸೆಯಲೆಯೆಡೆ ಎಲ್ಲ ಜೀವರರ್ತಿ (ಮಲೆದೇ. ೩೮-೧೧). [ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + -ವೆ]

ವಿರುವೋರೆ (ನಾ). "ವಿರುದಿಣ್ಣೆ; ಗುಡ್ಡದ ಅಥವಾ ಬೆಟ್ಟದ ವಿರುವೋರೆ" (Acclivity, ಇಂಕನ). [ವಿರು (< ಏಷ್ಯ) + ಒರೆ]

విరుసుంక (నా). నేగిలు అథవా ఏరిన మేలే హాకువ
సుంక (క). [విరు (< ఏర్) + సుంక]

విరుసుత్తు (నా). సుత్తుత్తా మేలే హోగువుదు : ఆ కేట
డియ బలబదియల్లి దోడ్ దోండు బాగిల గూడూ, ఒండు
మేజూ మత్తు ఎడబదియల్లి విరుసుత్తి న మేట్టులూ ఇద్దువు
(పునరు. ౨౫౮). [విరు (< ఏజ్) + సుత్తు]

విరేరికి (నా). మేలే మేలే హోగువిక; జోరు జోరు :
[ఒక్కొక్కరు ఒండొండు నామగర్జనయన్న విరేరికియ మేలా
టెద దనియల్లి హేళువరు] (కొలంసా. ౨౧).

[విరు (< ఏజ్) + విరికి (< ఏజ్)]

వికట్టు, విరుకట్టు (క్రి). నేగిలన్న కట్టు; ఆరు హోడు :
ఊర ముందిరువ బసవణ్ణ క్కముగిడు వికట్టూ ముద్దు మోక
దవన (కల్పయ. ౪౧). విరుకట్టు : ఊరిగి మళి కుయ్య విరు
కట్టు కందయ్య (కల్పయ. ౪). [విర్ + కట్టు]

వికట్ట 'ఏజ్' నో.

విగట్టు, విరుగట్టు (క్రి). మేలే ఎత్తి కట్టు : పిరుండు ఫట్టి
మగుళ్ళు పుల్లలరనాయ్డెగట్టువా జత్తమం బరేవా (జంద్రభ్య.
౧౫-౬౪). విరుగట్టు : నో డో ణ ఈకే విను మాడ్తూలొ,
దేగే బయ్యలొ అంత నానూ పంజే విరుగట్టు, తలేగే టవల్
సుత్తికొండు తోలు ముదురికొండు వేష బదలిసిదే (బిళు మ.
౨౪౦). [విర్ (< ఏజ్) + కట్టు]

విగడ్డ (నా). మేలెల్లాగ; మేలెల్లడే : నారియర లంపటిది క్రిడి
సుత్తిదపం బలద పరివే ష్టియిందే గడ్డయోళు (పరకు.
౧౨-౨౨). [విర్ (< ఏజ్) + కడ్డ]

విజవ్వనే 'ఏజ్' నో.

వికే (నా). టుబ్బర; ఆరే. [← తుళు. వికే]

విదళి (క్రి). గాయగోళ్ళు : విదళిదు నోండు కాళ్ళందియంత
వనా ధనుదండ శరమనొక్కోగొండు గుడుగుడిసి (జబత్త.
౪౯-౪౨). [ఏజ్ + కే]

వివాడు (నా). ఎత్తరవాద ప్రదేర : వివాడినల్లి జళిమళిగళు
బదళ (రూథి). [విర్ (< ఏజ్) + నాడు]

వివట్టి (నా). వివేష(?) : టుండమనేగిరడనేణిదేరపటిదద్రోద
దిందళియదిదే (పరకు. ౨౧-౧౯); పిరణ్ణాక్షనం సీళిదం వరదనా
గేరపటిదోళు సుమతి ప్రహ్లాదనం పతికరిసి (పరకు. ౨౪-౧౫).
[?]

వివడిసు (క్రి). ౧. నేమిసు : నేం కవల్లనమనుటాదు గోలం
పూజిసేండు విధియనేరపడిసి జాబాలితాం బిట్టొండం (రామాత్త.
౧౦౬-౨౨). ౨. రేటిసు; నిమిసు; స్థాపిసు : నిసగేన్నో
దయియికుఫమప్పొడే లోగరనువిగొండు దమ్మణియనేరపడిసి
(రామాత్త. ౨౪-౨౨); ౩. మేధాజాయ్దు వివడిసిద ఎంటు
మతగళ పూజాకాలద అవధియన్న ఎరడు కింగళింద ఎరడు
వవ్వకేరిసి (జగదా. ౯౬). ౪. సమాధాన మాడు; సంత్తేసు :
కాపణ్ణ దినతేయోళిబరండలెయల్లి వివడిసి జత్తమం తరళాక్ష
నిసినది నేరపొవిసలరంతే (పరకు. ౬-౨౬). [వివడ్డు + -ఇసు]

వివడ్డు (క్రి). క్రమగోళ్ళు; వ్యవస్థ తవాగు.

[విర్ (< ఏజ్) + వడ్డు]

వివడ్డు (క్రి). "గాయగోళ్ళు" (కస్తూకీ. ౧౨౬).

[విర్ (< ఏజ్) + వడ్డు]

వివేషవిగ (నా). కాళగదల్లి ఆసక్తియుళ్ళవను; యుద్ధ వ్యసని:
మూర్తిడియ మూణిల భటినేరపవిగ [కాలాం. వివేషవిగ] నేత
నిదిగ్గి బరలాపవరాం (కావ్యావ. ౨౦౦). [ఏజ్ + పవిగ]
వివేషాట 'వివేషాడు' నో.

వివేషాడు, వివేషాట (నా). వ్యవస్థ; సిద్ధతే : "...ఆగ వనేను
వివేషాడు మాడబేకు? విను యోజనే మాడిదిరి?" ఎండు
కేళిదను (కింకభ. ౨౧); వివేషాడంతో దేగోల ఆగే ఆగుత్తదే
(బాణ. ౬౪). వివేషాట : వివేషాట దినగళ ముంజీయే అదర
వివేషాట మాడిదొగిదే (ఆత్మ. ౮౫); తక్కు శిక్షణవన్న పడేయువ
వివేషాట నడేయితు (క్రియా. ౯౬).

వివేషాటాగు = సిద్ధవాగు : భోజన వివేషాటాగు త్తు
(కంబ. ౧౨౬). [< వివేషాడు]

వివేష? (క్రి). (?) : "వివేషాడు = తడంబొయ్యుడు" (కమద.
క. పం. ౨). IP ఇల్లి ఏనో తప్పు పాఠ విరబకుదు.
కేటా అనరు 'వివేషా' [కా] 'ఎండు బిడిసి ప్రతిభిసి
ఎండు అభ్యోసత్తారే. 'వివేషాడు' ఎందిదరే ఎలజీ
హొబిట్టితు ఎందాగుత్తదే. [?]

వివేషి (క్రి). గాయ పడే, — హోండు : వివేషిరేపరేతరం
పదుళం మూట్టుదుజితం (కమద. ౯౬ ప్రయో). [ఏజ్ + పి]

వివేషన 'వివేషన' నో.

వివేషణ, విరువణ (నా). ఎత్తరవాద మణి, — పీఠ : సింహ
సనద బళియ మన్నణయ మన్నయర వివేషణగళిదేగే (క్రియామా.
౫౬౬-౪౧౫). విరువణ : తాను కుళిత్త విరువణయన్న
పక్కక్కే సరి "కుళితుకొళ్ళి..." ఎండు (దేవతం. ౧౫౯).

[విర్ (< ఏజ్) + మణి]

వివేష (నా). బేళియత్తిరువ మర (స్యాండర్).

[విర్ (< ఏజ్) + మర]

వివేషిలు (నా). మరళిన ఒడ్డు (స్యాండర్); "ఁటుబిస
రాతి" (గంగామ. ౫౪). [విర్ (< ఏజ్) + మళి (< మళి)]

వివేషా (క్రి). గాయ వాసి యాగు; గాయ మాయ్దు
హోగు : కేసమరగిదుదు; వివేషాణ్ణదు (కమద. ౧౮౨
ప్రయో). [ఏజ్ + మాణ్]

వివేషిగ్గి (నా). మోళియత్తిరువ మోగ్గి (స్యాండర్).

[విర్ (< ఏజ్) + మోగ్గి]

వివేషి (నా). మేలే బరుత్తిరువ మోళి (స్యాండర్).

[విర్ (< ఏజ్) + మోళి]

వివేష, విరువడి, విటువడి (క్రి). గాయ వన్న హోండు;
గాయగోళ్ళు : బడవేడలంతే జోలెల్లు వివేషదే పండేయంతే
తల్లిణి (ధర్మామృ. ౧-౧౬౪); ఇంతు దేవ కామన పరివారదిందే
వడేదు... పుల్ల బసవళిదు చిదంతే (నంబర. ౧౨౬-౧); విగడ
రేవడేదు స్వేగడేదరియోళి (జ్యమిథా. ౨౨-౬). విరువడి : తేర
కుదురేగళ ధరణిగోరగిదవేరువడేదసువళిదనసురన సారథియు
(ఆజా. ౮-౨౪). విటువడి : విటువడిదను శల్క రకుతన
కాటదను దుత్తాసనను (కావ్యాభి. ౬-౧౯). [ఏజ్ + వడి]

ವರ್ಣಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಪಕ್ಕೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ: ನಿರಯ ನಿರ್ಕರದೊಳ್ ಕೂಟ ಶಾಲ್ಮಲೀ ವೃಕ್ಷ ವಕ್ರಕಟಕಾವಳಿಯೊಳಿ ದಿರುಂ ಬಟಾಯುಂ ಕಿಡಿವಿಡೆ ಕಾಯ್ದು ಕರ್ಬೊನ್ನ ಹಳಗೊಂದೇವರಿ ಯನಮರ್ಚುಪುದುಂ ಉರಿನುಣಲ ಹಸರದೊಳ್ ಪೊ ರ ಕ್ಕು ವು ದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೧೧೦ ವ). [ಏಜ್ಞಾ (& ಏಜ್ಞ) + ಬರಿ]

ವರ್ಣಲ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ, — ಸೈನ್ಯ: ಭೃತ್ಯಹಯ ದೋರ್ಬ್ಬಲಮುಳ್ಳದಮೇವರ್ಣಲಂಗಳಲ್ಲಾ ಕ್ಲಿಸಗೈಯ್ಯದೇಕೆ ಬ ಲಿ ವ ರಾ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೬; 1098).

[ಏಜ್ಞಾ + ಬಲ]

ವರ್ಣಯ (ನಾ). (?) ಧನಂಜಯಂ ತದ್ವೇಣುಪುಂಜಂ ತನಗೆ ದುರಾ ರೋಹಣಮಪ್ಪುದಪ್ಪನೇವರ್ಣಯಮಪ್ಪಿಸುವಿದಿಸುವುದುಂ (ನೇ ಮಿ ಪು. ೧೦-೫೧ ವ). IP ಇಲ್ಲಿ “ದುರಾರೋಹಣಮಪ್ಪುದಪ್ಪನಿವರ್ಣಯ” ಎಂದು ಇರಬಹುದು. ಇವರ್ಣಯ = ಎರಡು ಬಾಯಿ, — ಅಲಗಿನ.

[ಏಜ್ಞಾ ? + ಪಾಯ]

ವರ್ಣಸ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಕಾರ್ಯ; ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ: ಪೂರ್ವಪರ ಜಳನಿಧಿಗಳಗುರ್ವಿಸುವಿನಮೊಂದನೊಂದು ತಾಗುವವೊಲ ಗುರ್ವರ್ವಿರೆ ಪರ್ವಿ ಚತುರ್ವಲಮೇವರ್ಣಸದಿಂದಂದು ಬಂದು ತಾಗಿತ್ತಾ ಗಳ್ (ಪಂ ಪ ಥಾ. ೧೦-೬೬); ದೆಸೆದಸೆಗೆಸೆವುದುಮದನಾಲಿಸಿ ಚಕ್ರಿಗೆ ಸುರನೊ ದನುಜನೋ ಮೇಣ್ ಪೇಣ್ ಮಾನಸನೊ ರಥಾಂಗಾಯುಧ ದೇವರ್ಣಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದನೆನುತುಮಾಜುಂ ಬಲಮುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೯೬).

[ಏಜ್ಞಾ + ಬೆಸ]

ವರ್ಣಸನ, ವರ್ಣಸನ (ನಾ). = ವರ್ಣಸ: ಕೊಳಲ್ಕಾಗದೊಂಬೆಸಕಂ ಚಿತ್ರ ನೊಳುಕ್ಕೊಡೀಗಳವರೆಮ್ಮಾಚಾರ್ಯರೆಂದೋವದೇವರ್ಣಸನಂ ಮಾ ಣ ದೆ ಕೈದುಗೊಳ್ (ಪಂಪಠಾ. ೧-೭೮); ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿಯನೇವರ್ಣಸನಂ ಬೇಡಿ ತಾಗುವಪ್ಪ ಚಂದ್ರರೆಂಬಂಬರಚರಿಸುವಂಜುಗಳ್ ನಿಜಶರಂಗಗಳಂ ಖಂಡಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೯೦-೮); ಸೂಚಿಸಿದನೇವರ್ಣಸನಂ ಶಿಶುಬಾಲಕೇಳಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೩). ವರ್ಣಸನ: ನಿಜಾಧಿಪಂ ಬೆಸಸಿದೇರ್ಬ್ಬರ್ಣಸನಂ ಕುಸಿ ದಿಮ್ಮ ಕೇಳ್ವ ಬಾಲ್ಪುಪನವನವ್ಯವಸ್ಥಿತನನೊಬ್ಬರ್ಣಸಕಳ್ಳವ ಜೋಳ ಗಳ್ಳರಂ ಪಟಾಯೆ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೨೯; 982).

[ಏಜ್ಞಾ + ಬೆಸನ]

ವಿಲ್ವ ‘ವಿಲ್ವ’ ನೋ.

ವಿಲಂ, ವಿಲ (ನಾ). ಹರಾಜು; ಲಿಲಾವು: ಸಾಲಗಾರರು ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ವಿಲಂ ಮಾಡಿದರು (ಪ್ರಮಾಣ. ೧೫೮); “... ನಿನ್ನ ಕೋಣ ಭತ್ತದ ಬೀಜ ಮೊದಲಾದ ಸೊತ್ತುಗಳನ್ನು ‘ವಿಲಂ’ ಮಾಡಿಸಿ, ನಮಗೆ ಅದನಪ್ಪದ ಹಾನಿ ಯನ್ನು ತುಂಬಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ...” (ಪರಾವ. ೯೫); ಎದುರಿಗೆ ಶೀನಪ್ಪ ಸೇರೆಗಾರರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಗುತ್ತೆ ವಿಲಂ ಅವನೇ ಪಡೆದನು (ಹಸಸ. ೨೬). ವಿಲ: ವಾಸುದೇವಯ್ಯ ವ್ಯಾಜ್ಯ ಹೂಡುವರು. ಕೊನೆಗೆ ಆಸ್ತಿ ವಿಲವಾಗುವುದು (ತ್ಯಾಗಮ. ೭೪).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ವಿಲಮ್; ತೆಲು. ವಿಲಮು, ಯಾಲಮು, ವೇಲಮು. / ಹಿಂ. ನೀಲಾಮ್; ಮರಾ. ಲೇಲಾಮ್, ಲಿಲಾಮ್, ರಿಲಾಮ್; ಪೋರ್ಚು. ಲೇಇಲಾಮ್]

ವಿಲಕ್ಕಿ, ವಿಳಕ್ಕಿ, ಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ಸಣ್ಣ ಕಾಳುಗಳ ನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಯಿ: “ವಿಲೆ ಕೋಳಾಂಗಿಯನಲೇ ಲಕ್ಕಿ ಯಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೯); ಹಸನಾಗಿಯುದುರುದುವಂತಟ್ಟಿ ಕೊಳ ನಾಜಿಸಿ ಹಲವು ಭಾಗೆಯುಂ ಮಾಡಿ ತನಿವಾಲ ಕೆನೆಮೊಸರ ಕೆನೆಯುಪ್ಪುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲೆಯೇ [ಪಾಠಾಂ. ಯಾ] ಲಕ್ಕಿಯಕ್ಕು ವುದು (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೩-೧೫).

ವಿಳಕ್ಕಿ: ಸಾಯಿರ ಬಳ್ಳಿಯ ವಿಳ[ಕ್ಕ]ಕ್ಕಿಯ ತೋಣ್ಣುಮುಮಂಕೊಟ್ಟಿರಾ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬-೧೬; 946 ?). ಯಾಲಕ್ಕಿ: ಕಡು ಬಿಳಿದು ಮಾಡಿದಳ್ಳಂ ಹುರಿದು ಹಸನಾದ ಗುಡಪಾಕದಲ್ಲಿ ಯಾಲಕ್ಕಿ ನವ ಕರ್ಪೂರ್ವಿಡುತ ಲಡ್ಡುಗೆಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೫೬); ಯಾಲಕ್ಕಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಹಾಕಬೇಕಾದರೆ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಹಾಕಬಾರದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೩).

[ದೇ. II ತಮಿ. ವಿಲಂ, ವಿಲಕ್ಕಾಯ್; ಮಲ. ವಿಲಂ; ತುಳು. ಕೊಡ. ವಿಲಕ್ಕಿ; ತೆಲು. ವಿಲ, ವಿಲಕ್ಕಿ. / ಗುಜ. ವಿಲಚೀ; ಬಂಗಾಳಿ. ಇಲಾಯಚ; ಹಿಂ. ಇಲಾಯಚೀ; ಮರಾ. ವಿಲಚೀ, ವಿಲಾಚೀ. / ಸಂ. ವಿಲಾ, ವಿಲೀಕಾ]

ವಿಲಕ್ಕಿಬಾಳೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಬಾಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಾತಿಗಳಿವೆ — ರಸಬಾಳೆ, ಚಂದ್ರಬಾಳೆ, ರಾಜಬಾಳೆ, ಪುಟ್ಟಬಾಳೆ, ವಿಲಕ್ಕಿ ಬಾಳೆ (ವ್ಯವಮ. ೫೭). [ವಿಲಕ್ಕಿ + ಬಾಳೆ (& ಬಾಳೆ)]

ವಿಲಪಿತ (ನಾ). ಏನು ಮಾತು: ವಿಲಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟುಮೊಸರೊಳ್ ಸಾಲದೆ ಕಟಲಾಗಿ ಕುಡಿಸಲಡಲೆಯ ವಿಷಮಂ ಸೋಲಿಸುಗುಂ ಕಣಕಾಂಚಿತ ಮೇಲ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಲಾ] ಪಿತಮದರ್ಕೆ ಬೇಜಿ ಮದ್ದುಗಳೊಳವೇ (ಖಮದ. ೨-೯೫). [ವಿ (& ಏನ್) + ಲಪಿತ]

ವಿಲಾಗೀತೆ (ನಾ). ವಿಳೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗೀತೆ: ವಿಲಾಗೀತೆ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೬-೧). [ಸಂ. (ವಿಲಾ + ಗೀತೆ)]

ವಿಲಾಡು (ಕ್ರಿ). “ತೂಗಾಡು” (ಜಾನಕೋ. ೨೭).

[ವಿಲು + ಆಡು. / ತೆಲು. ಪ್ರೇಲಾಡು]

ವಿಲಾಪದ (ನಾ). = ವಿಲಾಗೀತೆ: ವಿಲಾಪದ, ಲೀಲಾಪದ, ಅಲಾಪದ ಸರಣಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೬-೪). [ಸಂ. (ವಿಲಾ + ಪದ)]

ವಿಲು (ಕ್ರಿ). ತೂಗಾಡು; ನೇತಾಡು (*).

[< ಎಲಲ್. / ತೆಲು. ಪ್ರೇಲು]

ವಿಲೆ (ನಾ). ವಿಲಕ್ಕಿ: ಘನಮೇಲೆ ಲವಂಗಂ ಚಂದನಂ ಜಟಾಮಾಂಸಿ ಬಾಳಮಿಭಕೇಸರಮೆಂಬನಿಜ ಕಷಾಯತೋಯಂ ವಿನೂತ ಗಂಧೋ ದಕಂ ಸಮಸ್ತದೊಳಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೫); ಕಮ್ಮನೆ ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರಂ ಸುರಿದೇಲೆಯ ಚೂರ್ಣವಿಕ್ಕಿ ಪೊಯ್ತೊಗುಮಿಗೆ ಬೇಳೆ ಗೆಯ್ತು ಮೆಚುಸಂ ತಳಿದು (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೦). [ಸಂ. ವಿಲಾ]

ವಿಲ್ಲಿಸಿತ (ನಾ). ಮಂದಪ್ರಕಾಶ; ತೆಳುಗಾಂತಿ: ಸುಗಂಧಮಹೀಂದ್ರನೆ ಗಾಢವೆಂದು ವಿಲ್ಲಿಸಿತವೆಂದು ಪೇಶಲವೆಂದು ಪಿತ್ತಕವೆಂದು ಮುಗ್ಧ ವೆಂದು ಪೃಥುಕವೆಂದು ಆರು ಬಗೆಯಾಗಿಯಿರುವದು ಅದೆಂತೆಂದರೆ ಗಾಢವೆಂಬುವದು ದೂರ್ವಾದಳದ ವರ್ಣವಾಗಿಯಿರುವದು ವಿಲ್ಲಿಸಿತ ವೆಂಬುವದು ಮಿಂಚು ಹುಳುವಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದಿರುವದು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಯಿರುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೭-೧೩). [?]

ವಿವೃ (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅನಾದರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಜುಗುಪ್ಸೆ: ತನ ಗೆರಡ ಜಾಯದೊಲ್ಲ ನಲ್ಲಗಳನೇತಲೊಳಪೊಡಮೇವಮಂ ಮಾಡದೆ ಬೇಟಮಂ ಸಲಿಸುವುದರ್ಕೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಪಂಪಠಾ. ೪-೯೨ ವ); ಏತ ಕೀರ್ತಿ ಮದೀಯ ವಾಸಗೃಹಮಂ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕಳೆಂದೇವದಿಂವಾ ತಾಮ್ರಾಕ್ಷಿ ಯನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಮಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೦). ೨. ವ್ಯಥೆ; ದುಃಖ: ಅನಾಳ್ ನಾಳ್ಳಳವರೆನಗೇ ನಾಯ್ತೆಂದಜುಮಜುಮಜುಯದುಜದಾಂ ನುಡಿದೊಂದೇ ನಾನುಮೇವಮುಳ್ಳೊಡಮಾ ನುಡಿಯಂ ಮಜೆಯಿಮೆಲ್ಲಮಿಂ ನಿಶ್ಚಲ್ಯಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೩೩-೧೦); ನಿಜನೇತ್ರಾಧ್ಯದೊಳಾಗಳಾಗಳದಟಂ ಶ್ರೀಮಾಲಿ ಸತ್ತೇವಮುಂ ನಿಜವಂಶ ಪ್ರಭುವಪ್ಪ ಮಾಲಿಯನಿವಂ ಮುಂಕೊಂದನೆಂಬೇ ವಮುಂ ನಿಜ ಕೋಪಾಗ್ನಿಗೆ ಕೋರ್ವನೀಯ (ಪಂ ರಾ ಮಾ. ೧೦-೨೦೯).

೩. ಮತ್ತರ; ವೈರ; ಕೋಪ: ಪಾರ್ಥನೋಳಗೇವಮೆಂಬ ಬಗೆಯು
ಳೊಡೆ ನಿನ್ನಯ ಪುತ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨); ಏವ ದೊಳ್ ಪುದಿದ
ತಮ್ಮನ ಚಿತ್ತದೊಳಾಯ್ತು ಸಂತಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪); ಲೋಕತ್ರಯಿ
ಜಿಷ್ಣುವನೆನ್ನಂ ಭೂಸನಂದಂ [ತ್ಯಣ] ನೆನೆಲಭುವಂ ಮಾಡಿತೆಂದೇವದಿಂ
ಕಂತುವೆ ತಾಂ ಪದೋದ್ಯವತ್ತಂಬಡೆದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೨೩). ೪. ನಾಚಿಕೆ;
ಅಪಮಾನ: ಚಿಂತಿಸುವ ಚಿಂತೆಯೊಳತಿಬಳ ನೃಪಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್
ಪುಲ್ಲಿಂ ನೊಚ್ಚಿದರಾದೆವೆಂಬೇವದೊಳಂ ತಮ್ಮನು ಷಿ ಸೆಜಿಗೆಯ್ದು
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨ ವ); ಈಕೆಯ ಪೊಕ್ಕುಲ ಚಿಲ್ಲಿ ಲೋಕದೊಳತಿ ಸೇವ್ಯ
ಮಿದಜ ಪೊರೆಯೊಳ್ ನಾವಿನೇ ಕಿರ್ಪಮೆಂದು ನೆಜಿ ನೀರಾಕರಮಂ ಪೊಕ್ಕು
ವೇವದಿಂ ಶಂಖಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೧೪೭). ೫. ದೋಷ: ಕಾವ
ರಕ್ಕಸನಂ ಪ್ರಜೆಯಂ ಪರಿವಾರಮಂ ಏವ [ಪಾಠಾಂ. ನು]ಮಂ ಬಗೆಯ
ದಂತಿರೆ ಪೇಟ್ಟು (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೨). 'ಹೇವ' ಪರಾ. IP ಇಲ್ಲಿ 'ಏವ'
ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕ್ರಮ, ರೂಢಿ ಎಂದೂ
ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಏವ = ಕುಂದು, ತಪ್ಪು; ತೆಲು. ಏವ]

ಏವ್ಯ (ನಾ). ಪದ್ಧತಿ; ರೂಢಿ; ಮಾರ್ಗ. [ಸಂ.]

ಏವಂ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟುಗು: ನೀಮುಂ ಮನ
ದೊಳೇವಂಗೊಳ್ಳದೆ ಕ್ಷಮಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿದು (ವಡ್ತಾರಾ. ೯೧-೨೦);
ನಿನ್ನೊಳೇಂ ಸಯ್ದವನಲ್ಲನೆ ಧರ್ಮತನೊಜಂ ಪೇಟ್ಟದನಿನ್ನೆ ಮಗಿಂಬು
ಕೆಯ್ ಸ[ಯ್ದನೆ ಅ]ಗುಲಾದಾರೊಳಮೇವಂಗೊಳ್ಳದಿರಿಂ ಘಣಿಕೇತನಾ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೬). [ಏವ_೧ + ಕೊಳ್ಳ_೧]

ಏವಂಚೆ (ಅ). ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ; ಅಂತೂ: ತೈಲಪನು ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ತರ್ದ
ವಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ತಕ್ಕಷ್ಟುದೂರ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ದೆ; ಏವಂಚೆ ಇವಲ್ಲಿ
ಯಾವೊಂದೂ ಆತನು ಹುಟ್ಟಿದ ಮುಢೋಳವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ
(ಮೂರುಲು. ೩೭); ಏವಂಚೆ ಏಕೇಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು, ಪ್ರವಾಹೇಶ್ವರ
ವಾದಿಗಳು ಕೆಲವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯); ಏನೇನು ಮಾತನಾಡಿದರೂ
ಏವಂಚೆ ಅವನ ಸಿಟ್ಟು ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಏವಂ + ಚೆ)]

ಏವಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮತ್ತರಗೊಳ್ಳು: ಧರಣೀನಾಗಿ ಪಾಂಡುಮಿಂ ಬಲಾಯ
ಮಿಲ್ಲಾರುಂ ಪೆಜರ್ ಗಂಡರಂತಿರಲೇವಂಬಡೆದೊಡೆಟ್ಟು ಕಿಡುಗುಂ
ಸಪ್ತಾಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮). [ಏವ_೧ + ಪಡೆ_೧]

ಏವಣ್ಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏನೆಂದು ವರ್ಣಿಸು; ಯಾವರೀತಿ ಹೇಳು: ಜಿತ
ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭೆಯಂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಯನಿನ್ನೇವಣ್ಣಿಸೆಂ ಬಣ್ಣಿಸೆಂ (ಆದಿಪು.
೨-೭೬); ಕೃತಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿದನಲಂಕೃತಿಯಂ ಕವಿರತ್ನನೆಂದೊಡೇವಣ್ಣಿ
ಪುದೋ (ಗದಾಯು. ೧-೩೨); ನಿಖಿಲದೇಶಂಗಳ ಸ್ವರೂಪವನೇವಣ್ಣಿಸು
ವೆನು (ಮೋಹತ. ೨-೧೩); ಏವಣ್ಣಿಸೆನುಣ್ಣಿದು ಕಲ್ಪಾವನಿಜ (ಶಬ್ದಾನು.
೫೪೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಏವ_೧ (< ಏವ್_೧) + ಬಣ್ಣಿಸು]

ಏವನ್_೧ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವನ್_೨ 'ಏವುದು' ಪರಾ.

ಏವಯಿಸು, ಏವಯ್ಯು, ಏವಿಸು, ಏವೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಮಾಧಾನ
ಪಡು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು: ಪತ್ತೆಂಬು ಪಲಗೆಯಂ ಮೆಟ್ಟುಡಿಸಲೆಂದು
ಸೋಲ್ತು ಸೋಲದೊಳೇವಯಿಸಿಯಿನ್ನೊಡ್ಡಂ ಕೊಳ್ಳಿಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ.
೬-೭೧ ವ). ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು: ಆ ಮಹಾನುಭಾವನಾ
ಜವಂಜವ ವಿಭಾವಕ್ಕೇವಯಿಸಿ ವಜ್ರಜಂಘನೊಳಾತ್ತೀಯ ಧರಾಭಾರಮಂ
ನಿಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೪-೬೭); ಕಂಡೇವಯಿಸಿ ವರುಣನೆಂಬ ನೈಮಿತ್ತಿಕನಂ
ಕರೆದು ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದುಂ . . . ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೬೬ ವ);

ಆವರಿಸುವ ಘನದುರಿತಕ್ಕೇವಯಿಸದೆ ದುರ್ಯೋಧನಕ್ಕೆ ಸೇಡೆಯದೆ ಪಿಡಿದಂ
(ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೬೪). ೩. "ವ್ಯಥೆಪಡು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ):
ಜನಪದದ ಪಟಾಗೇವಯಿಸಿ ನೀವಾ ಪರಮೇಶ್ವರಿಯ ಗರ್ಭದೊಳೆದ್ದೆಂದು
ತೊಪ್ಪಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೬-೭ ವ). ಏವಯ್ಯು: ೧. ತನ್ನಿನಿಯನಂ
ತಡೆದುಬಂದುದರ್ಕ್ಕೇವಯ್ಯು (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೧೧೪ ವ). ಏವಿಸು:
೪. "ಹೇವಮಾಡು, ದ್ವೇಷಮಾಡು" (ಕಪ್ಪೂಕೋ. ೧೩೬).
ಏವೈಸು: ೧. ಚಿತ್ರಸೇನಂ ಕೃತವರ್ಮನ ಕೈಯೊಳತೀತನಾದುದರ್ಕ್ಕೇ
ವೈಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೧ ವ); ಕಂಜನಾಭನ ಸಮಂಜಸಿಕೆಯೊಳೆನ್ನಂ
ತೆಗಟ್ಟು ನುಡಿದುದರ್ಕ್ಕೇವೈಸಿ (ಗದಾಯು. ೭-೪೮ ವ). ೨. ಮುಟ್ಟಿದ
ಸೀಯನಪ್ಪ ದನಿಯುಂ ಮೇಲ್ವಾಯ್ತು ಮೇವೈಸಿಯುಂ ಪಿರಿದುಂ ಲುಂದುವ
ಬೇಟೆದೊಂದು ಸುಸಿಲುಂ ನೋಯಿಕ್ಕು ಮಾಣಿಕ್ಕು ಮಗ್ಗಲಿಕ್ಕುಂ ಕಬ್ಬದ
ಗೇಯದೊಂದು ಸುಸಿಲೊಂದಿಂ ಪೆಂಬುದೇಗೆಯ್ದೋ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೪);
ಕೆಲದೊಳೆದ್ದ ಕಿಸುಗುಳಮಂ ಕಂಡೇವೈಸುವ ಜೀವಂ ಪರಿಭಾವಿಸನೇ
ಕೊಡಲನಕಟಶುದ್ಧದ ಮಡಲಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೫-೯೮). 'ಹೇವಯಿಸು'
ಪರಾ. [ಏವ_೧ + -ಇಸ್ಯ]

ಏವರ್_೧ (ಕ್ರಿ). ಏನುಬರು; ಏನುದೊರಕು: ಎನಿಬರಸುಗಳುಮೆಜಗಿ
ದೊಡೆನಗೇವಂದಪುದೊ ಬಾಹುಬಲಿ ಪೊಜಿಗೆನೆ (ಆದಿಪು. ೧೪-೨೮);
ನಿನ್ನ[ಂ] ಪರಿಭವಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಕಿಡಿಸಿದವಿಂ ಕೊಂದೊಡೇ
ವಂದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೨). [ಏವ_೧ (< ಏವ್_೧) + ಬರ್_೧]

ಏವರ್_೨ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವರ್_೩ 'ಏವುದು' ಪರಾ.

ಏವರಂ (ಅ). ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ, —ತನಕ: ಈ ಬಯಕೆ ಏವರಂ ನೆರೆಯ
ದಾವರಂ ನನಗಕಟಾ ಬಾರದು ನಿಡ್ಡಿ (ಹೆಬ್ಬರ. ೬-೬); ಶ್ರೀ ಕರ್ಣಾಟಕ
ಮೇವರಂ, ನೆನವು ನಿನ್ನಾಚಾರ್ಯ ಮುನ್ನಾವರಂ (೧೪೦೦. ೫೩-೧೪).

[ಏವ_೧ (< ಎದು) + -ವರಂ]

ಏವಳ್ 'ಏವು' ಪರಾ.

ಏವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದನ್ನು ತಿಳಿ; ದೋಷವನ್ನು ಅರಿ: ಜಾತಿಸ್ಥರತೆ
ತನು ವನು ತೊಟ್ಟು ಪೊಲೇವಱಿಯದೊವಿನ ಘಟ್ಟಿಯಂತಿರೆ ಜನಿಸಿದನು
ಶುಭಚರಿತನಾ ಭರತ (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೨). [ಏವ_೧ + ಱಿ]

ಏವಾಳ್ತೆ 'ಏವಾಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಏವಾಟ್ಟಿ, ಏ ಬಾರ್ತೆ, ಏವಾಳ್ತೆ (ನಾ). ಏನು ಬಾಳು; ಏನು
ಪ್ರಯೋಜನ: ಕಿಡುಗುಳ್ಳು ರಾಜ್ಯಂ ರಾಜ್ಯದ ತೊಡರ್ಪದೇವಾಟ್ಟಿ
ಬಾಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೨). ಏಬಾರ್ತೆ: ಬೆಸನಂ ಪಾರ್ವು ಮಂತ್ರ
ದೇವತೆಗಳಾದೇಬಾರ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲಿ] ಗಂ ಬೇಗಮಾಗಸದೊಳ್ ವಿದ್ಯೆ
ಗಳೆಯ್ತಿ ಬರ್ಪು (ಆದಿಪು. ೧೭೯); ನುಡಿಯದೆಂತುಮೇಬಾರ್ತೆಯೆಂದು
ಮೇಣ್ಣಡುಗುಮೊ ಪೇಟಿಸುತೆ ಬಗೆಯುತಿದ್ಧಂ (ಶಾಂತಿ. ೭೫೩).
ಏವಾಳ್ತೆ: ನಿಂದಂಗಳಪ್ರಭೆ ಮಗುಳ್ಳು ತೆಪ್ಪಿವಿದಿದಂತಾಗಿ ನಿಜಕಟಾಕ್ಷ
ಮಿದರ್ಂತೆ ಮುಗುಳ್ಳಣೆಗಳೇವಾಳ್ತೆಯೆಂದು ಕಾವನ ಕರತಳದಿನವಂ
ಕವರ್ತೆಗೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೯ ವ). [ಏವ_೧ (< ಏವ್_೧) + ಬಾಟ್ಟಿ]

ಏವಿರಿದು (ನಾ). ಏನು ದೊಡ್ಡದು; ಏನು ಮಹತ್ತ್ವದ್ದು: ಇಜಿ
ಯದೆ ಕೆಮ್ಮನುಂತೆ ಭುವನಂಗಳಸುಂಗೊಳಿ ತಕ್ಕುದೆಂದೊಡೇಮಜುಕ
ಮನೆಂಬುದೇವಿರಿದೆನ್ನ ಭುಜಾಸಿಗೆ ತೇದು ಪೂಸಲುಂ ನೆಜಿಯದು
(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಅಂತವರಿವೆಡೆಯುಂ ವಿರಾಟನಿರ್ವಣಿಕೆಯ
ಪಟ್ಟಣಂ ನಮಗಿದೇವಿರಿದಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೯); ನಿನ್ನಯ ತನುಜ
ನನಿಕ್ಕಿದುದೆನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಳುರ್ಕ್ಕೇವಿರಿದಿಗಳ್ ನಿನ್ನಮನಿಕ್ಕಿದವೆಂ
(ನೇಮಿಪು. ೧೨-೭೭). [ಏವ_೧ (< ಏವ್_೧) + ವಿರಿದು]

ವಿವಿಧ 'ವಿವಯಿಸು' ನೋ.

*ವಿವು (ಕ್ರಿ). ಆಖ್ಯಾತರೂಪಗಳು. ವಿವಂ, ವಿವನ್, ವಿವನು, ವಿವವು, ವಿವಂ, ವಿವನ್, ವಿವಳ್, ವಿವರ್, ವಿವುದು, ವಿವುವು. ವಿವುಮಾಡು: ವಿವಂ: ಕೂಡೆ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ ಸುಡುವಂತಾದವುದೇವೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩); ಭಾವೋದ್ಭವಂ... ಸುಡುತಿದರ್ಪನೇವೆಂ ಚಿಂತಿಸದೆ ಪೇಟಾ ಪರಾರ್ಥಚರಿತ್ರಾ (ದಶಕು. ೬-೧೨೧). ವಿವನ್: ತನಯ ವಿಮೋಹಮೆಂಬ ನಿಗಳಂ ತೊಡರ್ಪಿದವುದೇವೆನೆಂದು ಕಾಮಿನಿ ನಿಜಜೀವಿತೇಶ್ವರನಗಲ್ಪಿಯೊಳಂ ತನುಜನ್ಮಮೋದ ಬಂಧನದೊಳೆ ಸಿಲ್ಪಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೩೨). ಇನ್ನೇವೆನ್ನೇವೆನಯ್ಯೋ ಮಹಾದೇವ (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೧-೧). ವಿವನು: ಹೊಜಗೆ ಹೊಸಿ ವಿವನಯ್ಯಾ ಬಳಗೆ ಶುದ್ಧವಾಗದನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೪೭೫). ವಿವವು: ಸಕಳಜ್ಞಾನ ಸುಖೈಕಮೂರ್ತಿ ಜಿನ ನಿನ್ನಂ ಕೀರ್ತಿಸಲ್ ನಾಕ ನಾಯಕರುಂ ಶಕ್ತಿ ವಿಮುಕ್ತರಾದರದಜಾಂವೇವೆನೆಂಬಿ ನಿರರ್ಥಕ ವಾಗ್ಜಾಣಕೇವೇಡ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೯-೪); ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕರೊಯ್ಯರ್ ಮಜ ಪಿಕ್ಕಿ ನಮ್ಮರಸನಂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗಿನ್ನೇವೆವೋ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೧೩-೮೯). ವಿವಂ: ಘಟಾಲನೆ ತಾಂ ಕೊಲಲೆಟ್ಟಿಂತಲೊಡೊಡೆ ನಾವೇವಮಿತನೇವಂ ಪೇಟಾಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೨೬). ವಿವನ್: ಎನಿತನೊಟಲ್ಪ ಪೇಟು ಕವಿಯೇವನದಂ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ಮೆಚ್ಚಬಲ್ಲನಜಸಲೆ ವೇಟ್ಟುದು (ಅನಂಪು. ೧-೪೫). ವಿವಳ್: ಭಿನ್ನಂ ಬಂದಿಪ್ಪನಂತಿನ್ನುಂ ತನ್ನಿಂ ತನಗಮೇವಳೊ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೧೫). ವಿವರ್: ತ[ಳ್]ದೇವರ ಕಾಪಿನಾಳ್ ದೇವಕಿನ್ನರ ಪನ್ನಗಾವಳಿ ಮೊಟ್ಟಿ ನಪ್ಪಿನಮೆಚ್ಚು ಕೊಂದೇವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೪). 'ವಿಗು' ಪರಾ.

[?]

ವಿವುದು (ಸ). ರೂಪಗಳು (ಪುಂ. ಏಕ). ವಿವನ್ (ಬಹುವ) ವಿವರ್, ವಿವವು. ಯಾವುದು: ದ್ರುಪದನಂ ತಜೊಡೊಟ್ಟಿದೆ ಕೆಮ್ಮಗಾನಿದಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿದೊಡೆನ್ನ ಕಡುಗೊರ್ವದ ತೋಳ್ಳ ಕೊರ್ವದೇವುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೬); ಪೇಟೇವುದೊ ಶುಚಿಯಿಲ್ಲದವನ ಗಂಡುಂ ತೊಂಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೨); ದಯವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವದೇವು [ಪಾಶಾಂ. ದಾವು]ದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೪೭); ಮಧುರ ಮಧುವಿಲ್ಲದ ಪೂ ದಧಿಯಿಲ್ಲದುಣಿಸದೇವುದೊ ಬುಧರಿಲ್ಲದ ಸಭೆ ಸರಸ್ವತೀಮುಖತಲಿಕಾ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). ವಿವನ್: ಜನನಿನೇವನೆಂಬನದಬೆಂ (ಎಚ್. XVIII, ೨೧೫-೩೧; 1162). ವಿವರ್: ಬಂಧುಜನಮಂ ತಾಯ್ತಂದೆಯಂ ಪತ್ತು ವಿಟ್ಟಿನಗಿನ್ನೊರ್ವರಮೇವರೆಂಬ ಬಗೆಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೩). ವಿವವು: ಬೃಹದ್ವಳಂ ಪುತ್ತೋತ್ತತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪೊಂದು ದಿವ್ಯಪಿಂಡಮಂ ತನ್ನಿರ್ವರಸಿಯರ್ಗ ಪಚ್ಚು ಕೊಟ್ಟೊಡೆ ಪುಟ್ಟಿದೆರಡು ಪೋಟುಮನಿವೇವುನೆಂದು ಬಿಸುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬ ವ). [ವಿ (& ಎದು) + -ಉದ್ರು]

ವಿವುವು 'ವಿವು' ಪರಾ.

ವಿವುವು 'ವಿವುದು' ಪರಾ.

ವಿವಂ 'ವಿವು' ಪರಾ.

ವಿವನ್ 'ವಿವು' ಪರಾ.

ವಿವನು 'ವಿವು' ಪರಾ.

ವಿವವು 'ವಿವು' ಪರಾ.

ವಿವೇಳು 'ವಿವೇಟ್' ನೋ.

ವಿವೇಟ್, ವಿವೇಳು (ಕ್ರಿ). ವಿನನ್ನು ಹೇಳು; ವಿನು ಹೇಳು: ಅಕ್ಕರ ಗೊಟ್ಟಿಯುಂ ಚದುರೊಳ್ಳಾತುಂ ಕುಳಿರ್ಕೊಟ್ಟ ಜೊಂಪಮುಮೇವೇ ಟ್ಪುದನುಳ್ಳ ಮೆಯ್ಯುಕಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೧); ನಿನಗೇವೇಟ್ಟ ಪಳೇಕೇಳಿ ಸಿದನಾಂ ಮದ್ದುತಿಮುಂ ಮುನ್ನೆನ್ನಿನದುತಿಶ್ರವಣಾರ್ಹನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೫); ವಿವೇಟ್ಟಿನವನ ಚಾಗದ ಪೆಂಪಂ (ಶಮದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ).

ವಿವೇಳು: ರಿಪುಸಾರಥಿಯ ಮೈಯಲಿ ಘಾಯ ತುರಗವ್ಯಥೆಯನೇವೇಳು ವೆನು ಟಿಕ್ಕೆಯವೈದೆ ಬಾಣಮಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨೩); ವಿವೇಳುವೆನ್ನೆ ಮನದಾನಂದವ (ಹದಿಬ. ೧-೪೩). [ವಿ (& ಎನ್) + ಪೇಟ್]

ವಿವೈಸು 'ವಿವಯಿಸು' ನೋ.

ವಿವೊಗಟ್ (ಕ್ರಿ). ವಿನೆಂದು ಹೊಗಳು: ಇಂ ಸುಖಮನೇವೊಗಟ್ಟಿ ಪುದೊ ಭೋಗಭೂಮಿಯಾ (ಅದಿಪು. ೫-೩೦); ವಿವೊಗಟ್ಟಿನೆನ್ನೊಯಂ ಚಲದುತ್ತರಂಗನಂ (ಎಕ. II, ೫೯-೮೭; 974); ಸೇನಾಂಗದೊಳ್ ಗಣ ನಾತೀತಮಿದೊಡೊಡೊವೊಗಟ್ಟಿದೊ ಬಿಲ್ವಲೈಯಂ (ಗವಾಯ. ೩-೩) [ವಿ (& ಎನ್) + ಪೊಗಟ್]

ವಿವೊತ್ತು 'ವಿವೊಟ್ಟು' ನೋ.

ವಿವೊಟ್ಟು, ಯಾವತ್ತು (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಹೊತ್ತು; ಯಾವ ಕಾಲ. 'ವಿವೊಟ್ಟು' ಪರಾ. ಯಾವತ್ತು: ೧. ಯಾವತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಹೀಗೇ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ (ಮರಳ. ೫). ೨. ಯಾವ ದಿನ; ಎಂದು: ನೀವು ಯಾವತ್ತು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವಿರಿ? (ರೂಢಿ).

[ವಿ (& ಎದು) + ಪೊಟ್ಟು]

ವಿವೊಟ್ಟುಂ, ವಿವೊತ್ತು, ವಿವೊತ್ತುಂ, ವಿವೊಳ್ಳುಂ, ವಿವೊಟ್ಟುಂ, ವಿವೊತ್ತು, ಯಾವತ್ತು (ಅ). ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ; ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ: ಪ್ರಾಣಹಿತಮಪ್ಪದಜಾಂದೇವೊಟ್ಟುಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ನೋಡಿ ಪೋಗಿಮನೆ ಮನದೊಳಾದ ದಯೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೧). ವಿವೊತ್ತು: ಅ ಪಟ್ಟಿಣದಾ ದಕ್ಷಿಣ ದೇಸೆಯೊಳಗೆ ಶಚೀಪತಿಪುರದ ಚಿಲ್ವಿಕೆಯ ವಿವೊತ್ತು ನಗುವಂತೆ ಮೈಸೂರು ಕೀರ್ತಿ ಪ್ರತಾಪದ ಮೆಚ್ಚುವುದೊಲ್ವೆಯಲಿ (ಕಂನವ. ೨-೨೫). ವಿವೊತ್ತುಂ: ಸಲೆ ನಿಕ್ಷೇಪದ ಪೊನ್ನಂ ಕೈ ಕೊಂಡೇಪೊತ್ತುಂ ನೋಡುತಿರ್ಪ ಪಾವಿನ ತೆಜದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೩). ವಿವೊಳ್ಳುಂ: ವಿವೊಳ್ಳುಂ ಗಾತ್ರಮಂ ಶೋಷಿಸುತೆ ಕರಣಮಂ ಕುಂದಿ ಸುತ್ತಂ (ರ ಕ್ವಾ ಶ. ೭); ಶೇಷಾಹ್ವಯದಿಂದೇವೊಳ್ಳುಂ ಸುಪ್ರಕಾಶದಿ ನಿರ್ಕುಂ ವಿಮಳಂ (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೭-೧೭೧). ವಿವೊಟ್ಟುಂ: ಅದಜ ಗುಣಂ ಗಳನೇಪೊಟ್ಟುಮೊಲ್ವೆಡೆಸುವುದು (ಚಿ ಕ ವ. ೩-೨೩). ವಿವೊತ್ತು: ಒಪ್ಪುವ ಚೈತ್ಯ ಬಿಂಬ ಗಳನೇ ಪೊತ್ತು ತಪ್ಪದೆ ಅಭಿಮಂದಿಸುವನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೮). ಯಾವತ್ತು: ನೀನು ಯಾವತ್ತು ಹೀಗೇ (ರೂಢಿ).

[ವಿವೊಟ್ಟು + -ಉಂ]

ವಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಏಕೆ ಹೋಗು; ಯಾಕೆ ಹೋಗು: ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟ್ಟಿಣ್ಣರಿವರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂಬಿನಮೇಂ ಪೋಪಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೫); ಏತರ್ಕೆಪೋದಂ, ವಿವೋದಂ, ವಿವಂದರೇವೋದ ರೆನ್ನದೆ (ಶಮದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ವಿ (& ಎನ್) + ಪೋಗು]

ವಿಷಣ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಕುವಿಕೆ; ಅರಸುವಿಕೆ. ೨. ಆಸೆ; ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ. ೩. ಬಾಣ. ೪. ಬೇಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ವಿಷಣಾಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈ ನ] ಜೀವದಯಾಪರನೂ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧಕನೂ ಆದವನು ರತ್ನತ್ರಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ತಪೋ ವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಚರ್ಯಾಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶೀತೋಷ್ಣ ಸ್ನಿಗ್ಧರೂಕ್ಷ ಗುಣ ಕಲಿತ ಪರಕೃತ ಪ್ರಾಸುಕಾಹಾರವನ್ನೂ ರಾಗದ್ವೇಷವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದ ಊಟಮಾಡುವುದು: ಭಟಾರರಜಾಡೆ ಕಿತ್ತ ಯ್ಯಂಗಳ್ಳಿ ವಿಷಣಾಸಮಿತಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಬ್ರತಂಗಳಂ ಮತ್ತಂ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂ ಪೇಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೨೬). [ಸಂ. (ವಿಷಣಾ + ಸಮಿತಿ)] ವಿಷಣಿಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯವನು ಬಳಸುವ ತಕ್ಕಡಿ: "ನಾರಾಚೀ, ವಿಷಣಿಕಾ - ೨ ತ್ರಾಸಿನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೦). [ಸಂ. ವಿಷಣಿಕಾ] ವಿಷಣೆ (ನಾ). = ವಿಷಣ (ಕಿ). [ಸಂ. ವಿಷಣಾ]

ವಿಸಮುದ (ನಾ). "ವಿಸುಸಂಬಂಧ" (ಶಾಪಮಂ. ಕೋಶ). ಭೂರ
ದೊಳ್ಳೋನುಗ ಭೂಪ ನಿಂನ ನಿಸಿತಾಸ್ತು ಘಾತದಿಂ ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪೆಂಡಿರ್
ಬಿಸುಸಯ್ಯ ನೀಳ್ವಶಿಖಿ ತಂನಂ ಮುಟ್ಟಿ ನೊಂದಿಂದು ನಿತ್ತರಿಸಲ್ತಾನಣ
ಮಾಜದೀಶ್ವರ ಜಟಾಜೂಟಾಟವೀ ಸಿಂಧು ನೀವರಮಂ ಸೇವಿಸಲಿದ್ದ
ನುಂತು [ಶ]ಶಿಗಂ ದೇವಂಗಮೇಸಂಮದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. 5
೧೦೯-೩೬; 1042). [ವಿಸು (< ಏನ್) + ಸಮುದ]

ವಿಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು: "ವಿಸಾಡು (ವಿಸು + ಆಡು)=
ಶರಗತಾ" (ಶಮಧಾ); ಅನಿತುಂ ಬಲಮಂ ಮುಕ್ತಿ ಬಳಾಕಾವರ್ತರ್
ಸುತ್ತುಲು ಮೇಸಾಡಿ ಪಿರಿದು ತಿಣಕಂ ತಂದರ್ (ಅದಿಪು. ೧೪-೭೦);
ನೋಡಲೊಡಂ ಮನಂ ಬೆಡಜಿ ಕಲ್ಲೆಡ್ಡೆಯಂ ಕಡುಪಿಂ ಕಾಮನೇಸಾಡೆ
ಲತಾಂಗಿ ನೊಂದು (ಕಾದಂ. ೯೫); ನಡುವಟ್ಟಿಯೊಳೆ ಬರ್ಪ ಕಣೆಗಳಂ
ಮುಕ್ಕಡಿಗಿಯ್ದು ಮೇಲಂಬುಗಳನೇಸಾಡುವುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧-೨೭).

[ವಿಸು + ಆಡು]

ವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು; ಅಂಬನ್ನು ಎಸೆ: ಮಾಕಂದ
ತಾ ಶಿರದಿನೇಸಲು ಕಾವ ಪೊರಳ್ವಳವಳಗತಿ ವಿರಹವೆಂಕೆಗೆ ತನುಗೊಟ್ಟೊ
(ಭೈರವೇ. ೨-೧೧೩); ಕಡುಗಲಿಯು ವಿಂಧ್ಯಕನು ಕಾಣುತೆ ಸಡಿಪಡಂಜದಿ
ರೋಡದಿರೊಗೊಡೆಯದಿರಿ ಅರ್ಧೇಸಿಯಿಜಿ ಯಿಕ್ಕಡಿಗಡಿ ಯಿಮನುತ
(ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೫-೩೩). 'ಇಸು', 'ಎಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಯ್, ಎವ್ವು, ಏವು; ಮಲ. ತುಳು. ಎಯ್ಯ;

ತೆಲು. ಎಗುಚು; ಪರ್ಜಿ. ಎಯ್; ಕುರುಖ್. ಇಂಜ್ನ]

ವಿಸು (ನಾ). ೧. ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವುದು; ಅಂಬಿನ ಎಸೆತ:
ಪಾತಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಶೀಘ್ರಂ ಘಾತಂ ಬಹುವೇಗಮಂ ಬಿವಯ್ಯೇಸಿನೊಳಂ
ತೀತನ ದೊರೆಯಿಲ್ಲೆನಿಸಿದುದಾತನ ಬಿಲ್ವಲ್ವೆ (ಪಂ ಸ ಭಾ. ೧೨-೧೮೫);
ನುಡಿದುದೆ ನನ್ನಿಮಾಡಿದುದೆ ಶಾಸನಮಿತ್ತುದೆ ರಾಮರೇಸು ಮಾಸ್ತೀಡಿದುದೆ
ವಜ್ರಲೇಪಂ (ಎಕ. VII, ಶವಮೊ. ೧೦-೨೪; 1085); ಒಲ್ಲವರೊಳ್
ನವಭೋಗದುಜ್ಜುಗಂ ಮೊಳಿತು ಕಾಮನೇಸು ಗುಣಗಂಡುದು ತಂಡದೆ
ನಿಂದ ನಂದನಂ ತಳೆದುದು (ಗಿಂ ಕ. ೭-೩೯); ವಿದ್ಯಾಯುದ್ಧದಿಂದಾ
ವಿಯಚ್ಚರಂ ಭಂಗಿಸುತುಂ ಪ್ರತಾಪರಂ ತನ್ನೇಸಿನಿಂದಂತಕೋದರಮಂ
ಪೊರಿಸುತಿದರ್ (ಮಹಾಸೇ. ೧೨-೧೨೯). ೨. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು:
ನೊಂದರಂಗಜಬಾಣದೇಸುಗತಿ ನಾರಿಯರವ್ಯಂದ ಬೆರಗಾಗಿ (ಕುರಂಗ.
೭-೩೦).

[< ವಿಸು]

ವಿಸು (ನಾ). ಎಷ್ಟು; ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣ: ವಿಸುಕಾಲಮೋಲೈಸಿ
ದೊಡಂ ತನ್ನೊಡೆಯಂಗಂಜಬೇಕು (ಪಂಜತಂ. ೧೩೩-೧೭); ಹುತ್ತಕ್ಕೆ
ವಿಸು ಬಾಯಾದರೇನು ಸರ್ಪನಿರ್ಪುದು ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನ (ಬಸವ. ೯೫೧);
ಈಸು ನಿರ್ದಯನೆಂಬುದನು ನಾವೀಸುದಿನವಜಿಯೆವು ಮಹಾದೇವೇಸು
ಪರಿಯಂತಿದ್ದು ದೋ ನಿನ್ನಂ ತರಂ ಗದಲಿ ವಿಸನೋದಿದೊಡೇನು ಪಾಪ
ವಿಳಾಸ ರಚನಾರ್ಥವಾತ್ಮರ ವಾಸನೆಗಳವು ಬೇಜಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೨೨);
ವಿಸು ದಿನಕೂ ನಿನ್ನ ಪಾದದಾಸನು ನಾನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫-೧); ಹಾಡ
ಬೇಕೆಂದೇಸೊ ದಿನ ಬಯಸಿ ಬೇಡಿದರೆ ಒಂದು ನುಡಿಯೂ ಕೂಡ ಮೂಡ
ಲಿಲ್ಲ (ನಸಲ್ಲ. ೩-೧೦).

ವಿಸೇಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಭೂಸುರಂ ನಿಮಗಿತ್ತ ದಾನಫಲದೊಳ್ಳರಿಯು
ನೇಸೇಸು ಪರಿಯಿಂದ ಬೇಡಿಕೊಂಡೊಡೆ ನನಗೆ ಪೋಸಳಿಕನೇ ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡ ಕಾರಣಮನನುನಯದಿಂದ ನಿರವಿಸೆನಲು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೭-೪೪);
ಕ್ಷೇಶಕೋಳಾಗಿ ಹೊನ್ನುಗಳ ವಿಸೇಸು ತಂದದ್ದು ಏನಾಯಿತೋ (ವಿದಾಕ್ಯ.
೪೪-೧೦). ವಿಸಜ = ಎಷ್ಟರ: ಪರಮಹಾಗಣತಿಂತಿಣೆಯೊಳನಿಬರೊಳು
ಗಣಿಸುವೊಪಾನದೇಸಜ ಹುರುಳು ಹೇಳಾ ದೇವ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮-೧೦).

ವಿಸಜದು = ಎಷ್ಟರದು: ಮೇಲು ನೋಟದಲೇ ವಿಪತ್ತೇಸಜದು
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೪). ವಿಸಜವ = ಎಷ್ಟರವನು: ಈ ಶರೀರದ ರೋಮು
ಕೂಪ ನಿವಾಸಿಗಳಲಾ ದೇವ ತಾ ನಿನಗೇಸಜವನಂಬೇಕೆ ದಾಟಲು ಬಾರದೇ
ಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೭-೪-೫೪); ಈಸು ಸಿಂಗರವೇಕೆ ರಾಮನೊಲಿ
ಸುವಡೇಸಜವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯-೧೨೬). ವಿಸಜವಳು, ವಿಸರವಳು =
ಎಷ್ಟರವಳು: ಕೃಷ್ಣನಂ ಜಜಿ ಯೆ ನೀನೇಸಜವಕೊಡನಾಡಿತನದಿಂದೆ
ಬೆಜಿಯ ಬೇಡತ್ತ ಹೋಗೆಂದು ದೇವಕಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಂ ಗರ್ಜಿಸಿದಳು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೪೪); ಅಲ್ಪಜ್ಞ, ಪತಿತೆ, ಪಾಮರೆ ನಾನು ಉಪದೇಶ
ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ವಿಸರವಳಾಗುವೆನು (ಯತೋಧ. ೪೯); ತಂಗೀ ಭಗವಂತನಿಲ್ಲ
ದಿರೆ ನಾನೇಸರವಳು (ಚಂದ್ರ. ೧೭). ವಿಸಾನು = ಎಷ್ಟೊಂದು: ಪರಿಕಿಸೆ
ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನದ ಬಳಿಕೆ... ವಿಸಾನೋ ನೆಜಿಮಿಗಿಲದಜಿಂದ (ಪರಗೀ.
೧೦-೬). ವಿಸೊಂದು = ಎಷ್ಟೊಂದು: ಚಂದ್ರನ ಬರವ ಪಾದುವೇ.
ಸೊಂದು ಜೊನ್ನವಕ್ಕಿಗಳ ಬಳಗವೊ (ಮದೇಪು. ೧೫-೫). [?]

ವಿಸು (ನಾ). ಕೈಸ್ತಮತ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ವಿಸುಕ್ರಿಸ್ತ: ಶಿಲುಬೆಯ
ಮತ್ತೊಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಶಿಲುಬೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಏಸುವು
ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತು ಆತನ ವಿರೋಧಿಗಳು ಅವನ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿರುವ
ಚಿತ್ರ (ಫರ್ಮಶ್ರೀ. ೨೨೪); ವಿಸುಕ್ರಿಸ್ತರು ಶಿಲುಬೆಗೆ ಹಾಕುವಾಗ ಮಾಡಿದ
ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಪಾದ್ರಿ ವಿವರಿಸಿದ (ರಕ್ತರೂ. ೫೩).

[? / ಲ್ಯಾಟಿನ್. ವಿಸೂಸ್]

ವಿಸುದಿನ (ನಾ). ಎಷ್ಟು ದಿವಸ: ಅಕಟನ್ನೇಸುದಿನ ಬನದೊಳಗೆ ಸೆಜಿ
(ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೭); ಆ ಸುರನದೇಸುದಿನ ತಪಗಳಾಚರಿಸಿದನೋ
(ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೪-೨೯). [ವಿಸು + ದಿನ]

ವಿಸುಮಡಿ (ನಾ). ಎಷ್ಟುಸಲ, —ಬಾರಿ: ಕಡೆಯಲಿನ್ನರೇಜಾವದವಧಿ
ಯಿದು ತಪ್ಪಿತಾದೊಡೆ ಬಳಿಕೇಸು [ಪಾಕಾಂ. ಯೇಸು] ಮಡಿಯಿತ್ತೊಡಂ
ಮೂರ್ಖಮುನಿ ಕೆಡೆನುಡಿದಂ (ಹಜಕಾ. ೧೧-೧೫). [ವಿಸು + ಮಡಿ]

ವಿಸುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ವಿಸುವೆಜು. [ವಿಸು + ಪಡೆ]

ವಿಸುವಾರ್ (ಕ್ರಿ). "ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು"
(ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ವಿಸು + ಪಾರ್]

ವಿಸುವೆಸ (ನಾ). ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ: ಇಂದು ಪಯೋಜಜಂಗೆ ಕೃತ
ಕೃತ್ಯತೆ ಸಾರ್ದುದು ಪುಷ್ಪಸಾಯಕಂಗಿಂದೊಳಸೋರ್ದುದೇಸುವೆಸನಿಂದು
ಸನಾಭಿಜನಕ್ಕೊಡರ್ಚಿತಾನಂದ ಪರಂಪರಾ ಜನನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೯);
ವಿವಿಧ ವಿಚಿತ್ರದೇಸುವೆಸದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ಪರಿಭಾವಿಸಲ್ವೆ (ಕುಸುಮಾ.
೭-೬೫). [ವಿಸು + ಬೆಸ]

ವಿಸುವೆಸನ (ನಾ). = ವಿಸುವೆಸ: ನೂಪುರೋಲ್ಲಪನವ್ಯಾಜದಿನಾಗಳೇಸು
ವೆಸನಂ ಕಾಮಂಗೆ ಪೇಟ್ಟಂದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೪).

[ವಿಸು + ಬೆಸನ]

ವಿಸುವೆಜು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣದ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ಹೊಂದು: ಮಜುವಕ್ಕದವರ
ಮೆಯ್ಯೆಯ್ಯ ಮ್ನಾಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ ಆ ಕಯ್ಯಂಗೆಲ್ಲ ತಾನುಂ ಪಲವುಂ
ಎ[ವ]ಸುವೆತ್ತು ಎಯ್ತೊಡೊದಪ್ಪಿದಪ್ಪೊಲ್ಪಣಪಂಜರದೊಳೆಜಿ ಭೀಷ್ಮ
ನಿಲ್ಲಂತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟಿದೆ ಬಿಟ್ಟೋನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೪;
800); ರೂಪಿನೊಳ್ ಮಜ್ಜರಿಸುವನೆನೆಂದೆಂಬನಂಬಟ್ಟುವನ್ನಂ ಪಲ
ಕಾಲಕ್ಕೇಸುವೆತ್ತಂ ದಶಮುನಿನುತುಂ ಮನ್ಮಥಂ ಮಾಡದೆಜ್ಜಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೩). [ವಿಸು + ಪೆಜು]

ವಿಸುಸಲ (ನಾ). ಎಷ್ಟುಸಲ, —ಬಾರಿ: ವಿಸುಸಲ ತಪವಗೈದೇಸು
ಬಿನ್ನವನಾಂತು (ಮಂಕುಕ. ೧೫೭). [ವಿಸು + ಸಲ]

ವಿಸೆ (ಗು). ದುಷ್ಟ; ವಕ್ರ; ಒರಟು (ಕಿ). [ದೇ. || ತೆಲು. ಏಜ, ಏಸ]

ಏಹದ (ನಾ). ೧. ಏನು ಹದ; ಯಾವ ಹದ. ೨. ಏನು ಕಾರಣ; ಏನು ವಿಚಾರ: ಸುರಸ್ತ್ರೀಯರೆನ್ನನು ವಿಧವೆಯೆಂಬರೇಹದಂ ಮದನ ನಿನ್ನಂಗಮಂ ಮೃದನ ಭಾಳಾಗಿ ಗೇಕಿತ್ತೆ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೫೬).

[ಏ_೨ (< ಏನ್_೧) + ಹದ (< ಪದ_೧)]

ಏಹೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಿರಿದುಂ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಾ ನರಪತಿ ತನಗೊಲ್ಲೆಯ ಮುಕ್ಕುನ್ನೆ ಗಂಗಾಪುರಮೇಹೂರೆಂಬ ಮಿಕ್ಕೂ ಗಳನೆ ಪಡೆದು (ಇಚ. XII, ೨೮೧-೧೬೯; 1077); ಅಪಮಾರ್ಗದಿಂದ ಏಹೂರ ಶ್ರೀಸ್ವಯಂಭು ದೇವರ್ಗ (ಇಚ. VIII, ೨೦-೫೦; 1077).

[? + ಊರು (< ಊರ)]

ಏಹೊ (ಅ). ತಿರಸ್ವಾರ, ವ್ಯಂಗ್ಯ, ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ವಾಹನಂ ವ್ಯಪ್ತಭೇದ್ರನಿರ ನರವಾಹನವ ನೇಜುದೊಡೆ ನಿನ್ನುವನೇಹೊಪೋಹೋಯೆಂದು ನಗರೇ ನೋಡುವವ ರೆನುತ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೫). [?]

ಏಳ್_೧ 'ಏಲ್_೧' ನೋ.

ಏಳ್_೨ 'ಏಲ್_೨' ನೋ.

ಏಳಕ್ಕಿ 'ಏಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಏಳಗ, ಎಳಗ (ನಾ). ಟಿಗರು; ತಗರು; ಮೇಷ: ಸಾನಂದಕನೆಂಬರಸ ನಭಯಘೋಷವೆಯಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಅರಸನೇಳಗಮಂ ಕಳ್ಳು ತಿಂದಂಕ ನೆಂಬೊಗೆ ಕರಚ್ಚೇದನಮಂ ಮಾಲ್ಪುದು (ಚಾವುಂಪು. ೯೬-೧೪); ಏಳಗ ಮೆಂಬುದು ಏಡಕ್ಕಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ ಕುಳಂ (ಶಮದ. ೨೦ ವೃತ್ತಿ). ಎಳಗ: ವಸುಧಾಧೀಶನ ಸುಕುಮಾರಂ ಮನಮೊಸೆದೇಳಗನ ಬೆನ್ನೇಜು ಕರಂ ರಂಜಿ ಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೪); ಎಳಗನನೇಜುಯೆಸೆವ ರನ್ನದೊಡವು ಪಜ್ಜಳಿ ಪರಮಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೮೩); ಎಳಗನನೇಜು ಕಾಸಾಂಬ ವಸ್ತ್ರವ ಹೊದ್ದು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪-೬೮); ಜನರು ಎತ್ತು, ಕೋಣ, ಟಿಗರು, ಎಳಗಗಳನ್ನು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬಹುದು(ಸಾಹಸಂ. ೧೩೦). 'ಏಲಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಏಡಕ. / ತಮಿ. ಏಲಗ]

ಏಳಡಿ 'ಏಲಡಿ' ನೋ.

ಏಳಾಗಂಧ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ವಾಸನೆ: ಪುದಿದೆಸೆದುವು ನಿಜಪ್ರವಂಕದ ಕರಿಗಳ ಮದದ ಸೊವಡು ಮುನ್ನಿನ ಸಪ್ತಚ್ಚದಗಂಧದಿನೇಳಾಗಂಧದಿನೆ ಪುದು ದೇವ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೩). [ಸಂ. ಏಲಾಗಂಧ (ಏಲಾ + ಗಂಧ)]

ಏಳಾಲ 'ಏಲ' ನೋ.

ಏಳಾವನ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯ ವನ, —ತೋಟ: ಚೂತ ಸಪ್ತಚ್ಚದ್ಯ ಳಾವನ ಸುರಭಿ ಮದಾಸಾರಾಸವಾಸಕ್ತ ಭೃಂಗೀನಿನದ ಮುಖರಿತಾಶಾಚಕ್ರ ಗಂಧೇಭಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧ ೩೦). [ಸಂ. ಏಲಾವನ (ಏಲಾ + ವನ)]

ಏಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಪಹಾಸ್ಯ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ಕಲ್ಲಾದರು ಸರಿ ಹುಲ್ಲಾದರು ಸರಿ ಎಲ್ಲಂದದ ಏಳಿಕೆ ಸಾಕು (ನನಲ್ಲ. ೩೨-೯). [< ಏಳಿಸು + -ಕೆ]

ಏಳಿಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಕುಡದರನೇ ನೇಳಿಕೆಗೆಯ್ವರ್ ಪೆಣ್ಣಳ್ (ಸಾನಂದ. ೮-೩೯). [ಏಳಿಕೆ + ಕೆಯ್_೧]

ಏಳಿಗೆ 'ಏಲಿಗೆ' ನೋ.

ಏಳಿಗೆತನ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದುವಿಕೆ: ಭಾಳದೊಳಿರಿಸೆ ಭಕ್ತಿಯ ಭರದಿಂದಲೆ ಬೀಳುತಲವನಿಯಲವರು ಪೇಳಿದರಾದೀಶ್ವರನೊಳು ಖಳನ ದೊಂದೇಳಿಗೆತನದೊಂದೊಳಗವ [ಪಾಠಾಂ. ದೊಂದೊಳಗವನು ತಮ ತಮಗೆ] (ಕ್ರಿಪುಸಾಂ. ೮-೯೦). [ಏಳಿಗೆ (< ಏಲಿಗೆ) + -ತನ]

ಏಳಿಗೆವೆಯ (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದು: ಯಾದವಕುಲವೇಳಿಗೆವೆತ್ತಿ ಪುರು ಮೇದಿನಿಯೊಳು ಮೈಮೆವಡೆದು (ಹದಿಬ. ೧-೩).

[ಏಳಿಗೆ (< ಏಲಿಗೆ) + ಪೆಯ]

ಏಳಿದ, ಎಳಿದು (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಮಾನ: ದೂತರನಟ್ಟಿ ದೊಡೇಳಿದವಾತಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೯-೧೪); ಬಾಳಿಕೆಯ ನೀನೊಲ್ಲೆ ಭೀಷ್ಮರು ಹೇಳಿದನು ಕೈಕೊಳ್ಳೆ ನೀತಿಯನೇಳಿದವ ಮಾಡುವನೆ ಜನಪತಿಯೆಂದನಾ ವಿದುರ (ಕುನ್ಯಾವಿ. ೬೦೫. ೫-೧೪). ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಅಪ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಅಲ್ಪ; ನಿರ್ಗತಿಕ: ಏಳಿದನಂತೆ ಬಾಯಿ ಟುಡು ಚಿಂತಿಸುವಂದಮಿದಾವುದುರ್ವಾಪಾಳನಿಟ್ಟಿ ವಾಸರ ಚತುಸ್ತಿಕ ಮಾತ್ರಮೊಳಾವುಪಾಯದಿಂ ಮೇಳಿಸಿ ತಂದು ಕೊಂಡು ಕುಡುವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೯); ಪಾದಮಾರ್ಗದಿಂ ಜಾನಕಿಯುಂ ಬಲಾಚ್ಯುತರುಮೇ ಳಿದರಂದದೆ ಬರ್ಪುದಾವುದೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೬೯); ಏಳಿದರ ಪುಯ್ಯಲಂ ಕರೆದಾ ಕೋಚಿಸಿ ತಿದಿ ಸಂತಸಂಬಡಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೮).

ಎಳಿದು: ೧. "ಅಲ್ಪೋಪಿ = ಎಳಿದುದಾಗಿಯುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೮-೬೬). 'ಇಳಿದು', 'ಏಳಿಲ' ಪರಾ.

ಏಳಿದುನುಡಿ = ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಮಾತನಾಡು: ಮುಷಿಯರಂ ಏಳಿದುನುಡಿದಂ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೧೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಏಳಿದ; ಮಲ. ಎಳಿದು; ತುಳು. ಎಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ, ಎಳ್ಳ; ತೆಲು. ಎಲ್ಲಿದ]

ಏಳಿದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಹಿತ್ತಲ ಗಿಡು ಮದ್ದಲ್ಲ. ಎಂದೇಳಿದಂಗೆಯ್ವೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೦-೮); ಸಮಸ್ತಜೀವರಾಶಿಗಳ್ಳಭಯದಾನಮನೇಳಿದಂಗೆಯ್ವೆ ಮಾಡಲುಂ ಸುಖ ಮನೆಯ್ದುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೬); ಏಳಿದಂಗೆಯಲಿಮಾಗಡೆ ನಮ್ಮೊಳ್ಳಾಳನೊಳ್ಳುದುರೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೧೪); ಶಾಳಿಗೆಜಗದಿ ಗಿಳಿಗಳಂ ಸೋವ ಪಾಮುರೀಜಾಳದೊಂದುಲಿಪುಮಂ ಕೋಕಿಲನಿನಾದಮೆಂದೇಳಿದಂಗೆಯ್ದು ತೊಲಗದೆ ನಿಂದ ಕೀರಾಳಿ ಸಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತೆಂದನೆ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೯). [ಏಳಿದ + ಕೆಯ್_೧]

ಏಳಿದಂಬಗೆ (ಕ್ರಿ). ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣು; ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು: ಶಲ್ಯನ ನಂದಶಲ್ಯನಂ ಬಗೆವವೋಲೇಳಿದಂಬಗೆದು ದಂತಿಯನಾಗಡೆ ತೋಜು ಕೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಿಗೆ ರಥಮಂ ಪಡಲ್ಪಡಿಸಿ ಪೂಜ್ವನರಾತಿಯನಸ್ತಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾಷಾಂ-೧೧೧); ಕಾಲನನೇಳಿದಂಬಗೆವರೀ ನೆಲನಂ ವಿಜಿ ಗೀಷುವೃತ್ತಿಯಂ ಪಾಲಿಸುವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೨೯).

[ಏಳಿದ + ಬಗೆ]

ಏಳಿದಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಏಳಿದಂಗೆಯ್: ನೋಡನೋಡಲ್ವೆ ಮಾನ ಸನೆ ಮಾನಸ ರೂಪುಗೊಂಡಮರನೆಂದೆನ್ನೇಳಿದಂಮಾಡಿರಾಡಿಸುವ ನಾಡ ಜುಯಲು ವಿನೇಕ ನಿಧಿಮಾರ್ತ್ಯಾಂ ಜಗನ್ಮಂಡನ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೯೬-೨೯; 1119); ಎನ್ನನೇಳಿದಂಮಾಡಿ ಮೂಗನರಿದು ಕನ್ನಡಿಯಂ ತೋಜುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೧೧). [ಏಳಿದ + ಮಾಡು]

ಏಳಿದಿಕೆ, ಎಳಿದಿಕೆ, ಏಳಿದಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೀನಾವಸ್ಥೆ; ಅವ ಮಾನದ ಸ್ಥಿತಿ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ಜಸಮುಂ ಧರ್ಮಮುಮುಖವಂದೆಸಗು ವುದೇಳಿದಿಕೆಯೆಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೬೮); ಅನಮೃತೆಯ ಉದ್ಧತಿಯ ಏಳಿದಿಕೆಯ ದ್ರೋಹದ ನಡೆನುಡಿಗಳ್ಳೆ... ಉಜ್ಜಗಿಸುವೆಯಾದರೆ (ಚಿಟ್ಟಲ. ೩೫-೯). ಎಳಿದಿಕೆ: ೧. "ಅವಜ್ಞಯಾಪಿ = ಎಳಿದಿಕೆಯಿಂದಮುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೮-೬೬). ಏಳಿದಿಕೆ: ೧. ಪಾಂಚಾಲರಾಜ ತನೂಜೆ ಪಗೆವರ ಕಟ್ಟುವಟ್ಟಿದೇಳಿದಿಕೆಗೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು ಸೈರಿಸಲಾಜದಿಂ ತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೮ ವ). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯ; ನಿಂದೆ: ಪಾಂಡ್ಯ ನನಂದಲೆಗುಂ ತೆಲುಂಗ ಭೂಪಾಲನನೇಳಿದಿಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಜು ಗೋಡ ಕೋಟಿ ತಾಂ (ಸೌಖ್ಯ IX-i, ೨೯೬-೧೪; 1176).

[ಏಳಿದ + -ಇಕೆ]

ಏಳಿದಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಕೂರ್ಪನೆ ಕಳೆ ಕೂರನೇಳಿದಿಕೆಗಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ದಕೆಡಂಗು, ದಕೆಗಂಡು] ಬಿಸುಟ್ಟನೆ ಉ; ಬಿಸುಟ್ಟನಂತಿನಿತು (ಕಾವ್ಯಾನ. ೫೨). [ಏಳಿದಿಕೆ + ಕಾಣ್]

ಏಳಿದಿಕೆ 'ಏಳಿದಿಕೆ' ನೋ.

ಏಳಿದಿಟೆ (ನಾ). ಅವಮಾನ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಲಾಘವ : ಕೃಷ್ಣನನು ದಿಟಗೋಪಾಲನೆಂದೇ ಬಗೆದು ನಮ್ಮೊಳಗೇಳಿದಿಟವನು ಮಾಡದಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೪-೨೦); ಇದನೇಳಿದಿಟವನು ಮಾಡುವರು ಪಾಪಾತ್ಮರವರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೪-೨೫). [ಏಳಿದ + -ಇಟೆ]

ಏಳಿಬ್ಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಏಳು ಎರಡು ಬಳ್ಳಿ; ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳಿ; ಇಲ್ಲಕ್ಕಲ್ಲೇ ಬಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ಟೇಡಿಬಳ್ಳಿ] ಮೇಲಕ್ಕಿ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೫೫-೯; 750). [ಏಳ್ಳಾ (< ಏಲ್ಯಾ) + ಇರ್ಯಾ (< ಎರಡು) + ಬಳ್ಳಿ]

ಏಳಿಲ, ಏಳಾಲ, ಏಳಲು (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಮಾನ : ಮರುಳನವನತ್ತಡೇನೆಂದೇಳಿಲವ ಮಾಡದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೬೦); ಒಂದರಳು ಪಜ್ಜಿದು ಬೀಳಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ವೆ ಲಜ್ಜೆಯೇಳಿಲದೊಳಾ ಕುಸುಮವಂ ಶಶಿಮೌಳಿಗರ್ವಿತವನುತ ಮನದೊಳು ನೆನೆಯಲಣುಮಾತ್ರ (ಬಸಪ್ಪ. ೪೧-೧೦); ಕಾಳಗವನೇ ಬಲಿದು ತಹೆನವರೇಳಿಲವ ಮಾಡದೊಡೆ ರಿಪುಗಳ ಸೀಳಿಕರುಳನು ಮುಡಿಸದಿದೇನೆ ನಿನ್ನ ಕಬರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೨); ಒಂದಾವೃತ್ತಿ ಪ್ರೀತಿಸಿದವಳೇಕೆ; ಅದರಿಂದ ವಸುಮತೀದೇವಿಯ ಹೊರ ತಾಗೂ ಏಳಿಲವನಾಂತೆನೆಂದು ತಿಳಿದೆನು (ಶಾಕುಂತ. ೬೦-೧೬). ಏಳಾಲ : ಆಳು ಗೆದ್ದರೆ ನೋಡು ಆರಸಗೆ ಜಯಪ್ರದ ಆಳು ನುಡಿದದ್ದು ಆರಸು ನುಡಿದದ್ದು ಏಳಾಲ ಮಾಡದೆ ಯಾದವ ಕುಲಮಣಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಯ್ಯ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩-೧೪). ಏಳಿಲು : ಇಂದು ನಾ ಬಂದಂತೆ ಹೋದರೆ ಮುಂದೆ ಖಳಿಗಿ ರಾಮನೇಳಿಲು ಕೊಂದು ಕೂಗುವೆ ದನುಜನವಜಾತವನ ಲಂಕೆಯನು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೧-೧೩).

ಏಳಿಲಮಾಡು = ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಎಲೆದುರಿತವನೀಯೆನ್ನ ಎ[ಏ]ಳಿಲಮಾಡೆ ಸಾಗಿಸ್ನೆ ಕಡುಳಲ ಮಾಡಲಿ ಬನ್ನಬಡುವೆ ನಮ್ಮ ನಳಿನಾಕ್ಷನಾಣೆ ನೀ ಕಿಡುವೆ (ಪ್ರಸಕ್ತ. ೩೬ ಪಲ್ಲವ). 'ಏಳಿದ' ಪರಾ. [?]

ಏಳಿಲಂಗಿಯ, ಏಳಿಲಗಿಯ (ಕ್ರಿ) = ಏಳಿದಂಗಿಯ : ಅಮೃತರುಚಿಯನಿರದೇಳಿಲಂಗಿಯುತುಳ ಸೌಮ್ಯಕೃತಿ ಕರ್ತುವಿಗೆ (ಸಾಂ. ದಪ್ಪ. ೧-೧೫). ಏಳಿಲಗಿಯ : ಪ್ರಳಯಕಾಲಾಬ್ಧಿಗಂಭೀರರವನೇಳಿಲಗಿಯು ನಿನ್ನನಂ (ರಾಘವ. ೧೪-೯). [ಏಳಿಲ + ಕೆಯ್ಯಾ]

ಏಳಿಲಗಿಯ 'ಏಳಿಲಂಗಿಯ' ನೋ.

ಏಳಿಲು 'ಏಳಿಲ' ನೋ.

ಏಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು; ನಿಂದಿಸು; ಹೀಯಾಳಿಸು : "ಏಳಿಸಿದುದು ಕಡೆಗಣಿಸಿದುದಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೪); ಕಿಜಂದೆಂದೇಳಿಸಿ ಪಗೆಯಂ ಪಜ್ಜಿದ ಕಿಡಿಸದೊಡೆ ಪೆತ್ತು ಕಾಲದ ಬಲಮಂ ನೆಟೆದಿಜುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೯); ದಿವಮನೇಳಿಪಂತು ಮಿಳಿವ ವಿವಿಧ ಕೇತನಂಗಳಿಂ ಸದಾ ನಿಕೇತನಂಗಳಿಂ (ಪಂ. ಪಭಾ. ೧-೫೮); ಸಂಸಾರಸುಖಕ್ಕೆ ದಪ್ಪ ವಿಷಯಂಗಳನೇಳಿಸಿ ಕಾಡಿಯಾಡಿ ಕಾಮಾರಿಯನರ್ಚಿಸಲ್ವೆ ನಲಿದಿಪ್ಪ ಮುನೀಶ್ವರನೇ ಧ್ರುವೇಶ್ವರ (ಸೌಜ್ಞ. XI-i, ೯೭-೩೩; 1062); ಕೆಮ್ಮಿಸೆ ಗುಜುಜುದಲೆ ಬಳಿದ ಕಾಳೋರಗನನೇಳಿಸುವ ತೋಳಾ (ಹಚಕಾ. ೫-೨); ಬಾಲಕನ ಘಾಯವನು ನಸುನಗುತೇಳಿಸುತ ದಂಡೆಯಲಿ ತಡೆದನು ತಿವಿದನವನುರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೫೮); ರಜಕನೆನ್ನ ನೇಳಿಸಿದನಿಲ್ಲಮಾದಮೆಟ್ಟುಜಿಸಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪-೨೮).

[ಏಳ್ಳಾ + - ಇಸು. / ತಮಿ. ಮಲ, ಎಳೆ = ಲಘುವಾಗು, ಕುಗ್ಗು]

ಏಳಿಸು 'ಏಲಿಸು' ನೋ.

ಏಳ್ಳು 'ಏಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಏಳ್ಳು 'ಏಲ್ಯಾ' ನೋ.

ಏಳುಂಮಲೆ, ಏಳುಮಲೆ (ನಾ). ಏಳುಬೆಟ್ಟ; ತಿರುಪತಿ : ನೀಳಗಿರಿ ಹಡಿಯಘಟ್ಟಂ ಯೇಳುಂಮಲೆ ಕಂಚಿ ತುಳುವ ರಾಜೇಂದ್ರಪುರಂ ಕೋಳಾಲ ಬಯಲು ನಾಡುಮನಾಳಾಪದೆ ಕೊಂಡ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನದೇವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೦-೫೨; 1180); ನೀಳಾದ್ರಿಯಘಟ್ಟಂ ಏಳುಂಮಲೆ ಕಂಚಿ ತಳ್ಳರಾಜೇಂದ್ರಪುರಂ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೨-೧೦; 1242). ಏಳುಮಲೆ : ಪುಲಿಗೆಜೆ ಕನ್ನರೇಳುಮಲೆ ಕಾಸವಳಂ ಬನವಾಸೆನಾಡು (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೯, ೬೫-೬೮; 1081).

[ಏಳ್ಳು (< ಏಲ್ಯಾ) + ಮಲೆ]

ಏಳುಕೋಟೆ 'ಏಲ್ಯೋಟೆ' ನೋ.

ಏಳುನೂಲು 'ಏಲ್ಯೂಲು' ನೋ.

ಏಳುನೆಲೆ (ನಾ). ಏಳು ಅಂತಸ್ತು : ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದಪ್ಪರಿಗೆ (ಆದವ. ೬೬); ಕಲ್ಲುಬರಗೆಯೆ ತುರಕ ಗಂಗ ಶಲಾರನು ಬಂದು ಮುಜಿದು ಸುಡಿಸಿದಂಥಾ ಬಾಗಿಲುನಾಡದ ಗೋಪುರವನು ಏಳುನೆಲೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩-೧೨೫; 1397 ?).

[ಏಳ್ಳು (< ಏಲ್ಯಾ) + ನೆಲೆ]

ಏಳುಬೆಸನ 'ಏಲ್ಯೆಸನ' ನೋ.

ಏಳುಮಲೆ 'ಏಳುಂಮಲೆ' ನೋ.

ಏಳುಸ್ವರ (ನಾ). ಏಳು ವಿಧವಾದ ಧ್ವನಿ, —ಸ್ವರ; ಸಪ್ತಸ್ವರ : ಎಳೆಯ ಕಂದನ ಕೂಗು ಸೀಳಿಸಿ ಬೆಟ್ಟವನೆ ಏಳುಸ್ವರದ ನಿನಾದವು ತುಂಬಿತು ಭಾಳಚಂದ್ರನಿಗೆ ಕೇಳಿತು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೯೧).

[ಏಳ್ಳು (< ಏಲ್ಯಾ) + ಸ್ವರ]

ಏಳುಹ (ನಾ). ಏಳುವಿಕೆ : "ಇದಿರೇಳುಹ (ಪ್ರತ್ಯುತ್ಕ್ರಮ, ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಥ)" (ನಾಚರಾ. ೪). [ಏಳ್ಳು (< ಏಲ್ಯಾ) + -ಹ]

ಏಳ್ಳಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಛಂದಸ್ತು : ಭುಜಗಪಕ್ಷಪುರಗಣ ಪ್ರಜದೊಳಾಪುಟೊಳಕ್ಕು ಮಜಗಣೇಳಿಭಗತೀ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೧೩); ಮದನವತಿಯಕ್ಕರಂ ಚೌಪದಿ ಗೀತಿಕೆಯೇಳಿ ತಿವಿಯುತ್ತಾಂ ಪಟ್ಟಿದಿ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೫೬); ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿರುವ ಅಕ್ಕರಿಕೆ, ಮದನವತಿ, ಛಂದೋವತಂಸ, ಚೌಪದಿ... ಏಳಿ ಇವು ಏಳೂ ಅಕ್ಕರದ ಪ್ರಸ್ತಾರದೊಳಗೇ ಸೇರುತ್ತವೆ (ಕೈಸಿ. ೧೩೦).

[? / ತೆಲು. ಏಲ. / ಸಂ. ಏಲಾ]

ಏಳ್ಳಿ (ನಾ). (?): ವನರುಹಮೆಡ್ಡಮಪ್ಪ ಮೊಗಮಾದ ತಳಿತಳಮಾದ ಕೋಕಿಳಧ್ವನಿ ಸರಮಾದ ಪಣ್ಣಡಕೆ ಬಾಯ್ಕೊಯಾದೆಳವಳ್ಳಿಯೇಳಿ ನೂತನತನುವಾದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಬಿಯ ಕೂಟಮೆ ನೋಟಮಾದ ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಣೆಸಿದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳಾ ತಯಾರ್ಯರಿಂ (ಶಾಂತಪು. ೬-೧೦). [?]

ಏಳಿರಡು 'ಏಲ್ಯಾ' ಪರಾ.

ಏಳಿಲೆಬಾಳಿ 'ಏಲೆಲೆವಾಟಿ' ನೋ.

ಏಳಿಲೆವಾಳಿ 'ಏಲೆಲೆವಾಟಿ' ನೋ.

ಏಳಿಳಿ (ನಾ). ಏಳು ಎಳೆ; ಏಳು ನೂಲು : "ಸಪ್ತಕೀ-ಏಳಿಳಿಗಳ ಡಾಬು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೫).

[ಏಳ್ಳು (< ಏಲ್ಯಾ) + ಎಳ್ಳಿ (< ಎಲ್ಯೆ)]

ಏಳಿಳಿಕಟ್ಟಾಣಿ (ನಾ). ಏಳು ಎಳೆಗಳ ಅಥವಾ ಸಾಲುಗಳ ಗುಂಡಿನ ಸರ (ಕಿ). [ಏಳಿಳಿ + ಕಟ್ಟಾಣಿ]

ಏಳ್ಕರಿಸು. (ಕ್ರಿ). ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ಆಲಿಂಗಿಸು (?) : ಮೆಯ್ದಡವುತ್ತೊಲವಿಂದಂ ಬಾಯ್ದಂಬುಲಗೊಟ್ಟು ಪಿಡಿದು ರಂಜಿಸು ಮುಮ್ಮೊನೆಗೆಯ್ದವನಿತ್ತೊಲವಿಂದೀರಯ್ಯ ಭುಜದಿನಾಗಳೇಳ್ಳರಿಸಿ ಪರ್ಜುತ್ತುಂ (ವೀರವ. ೧೨-೧೨೫). [ಏಳ್_೧ (< ಏಟ್_೧) + ಕರಿಸು?]

ಏಳ್ಕಿ (ನಾ). ಏಳುವುದು : ಮಾ ಸು ಫ ಡಿ ಯೆ ಮಾರ್ಪಲೆತುದವನೇಳ್ಳಿಯೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೨-೨೬೬). [ಏಳ್_೧ (< ಏಟ್_೧) + -ಕಿ]

ಏಳ್ಕಡಲು 'ಏಟ್ಟಡಲ್' ನೋ.

ಏಳ್ಕಿ 'ಏಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಏಳ್ಕಿವಾಡಿನ 'ಏಟ್ಟಿವಾಡಿನ' ನೋ.

ಏಳ್ಕಿವೆಲು 'ಏಟ್ಟಿವೆಲು' ನೋ.

ಏಳ್ಕಡಧಿ (ನಾ). ಏಳು ಸಮುದ್ರ; ಸಪ್ತಸಾಗರ : ವಡಬರಿಖಿಯಲ್ಲಾಯೆನುತಯೇಳ್ಳಡಧಿಗಳು ಕಡದಿವು (ಬಸಪು. ೫೮-೬೨).

[ಏಳ್_೨ (< ಏಟ್_೨) + ಷಡಧಿ]

ಏಳ್ಕರ್ 'ಏಟ್ಟರ್' ನೋ.

ಏಳ್ಕರ 'ಏಟ್ಟರ' ನೋ.

ಏಳ್ಕೂರು 'ಏಟ್ಟೂರು' ನೋ.

ಏಳ್ಕೂಲು 'ಏಟ್ಟೂಲು' ನೋ.

ಏಳ್ಕದೆ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[? / ತಮಿ. ಏಟ್_೩ = ಮೂರ್ಪ, ಮೂರ್ಪತ್ತ್]

ಏಳ್ಕಿಸನ 'ಏಟ್ಟಿಸನ' ನೋ.

ಏಳ್ಕಡಿ (ನಾ). ಏಳರಷ್ಟು; ಏಳುಮಡಿರುಷ್ಟು : ಆಗೊ ಬಂಗಾರದ ಮೂಡಲದಿಂದ ಬೀಸಿತು ಉರಿಗಾಳಿ ಏಳ್ಕಡಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಉಸಿರಿಂದ ನನ್ನಾ ತ್ತಕ್ಕಿ ದಾಳಿ (ಅರಳು. ೨೦೭-೨). [ಏಳ್_೨ (< ಏಟ್_೨) + ಮಡಿ]

ಏಳ್ಕಿ 'ಏಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಏಳ್ಕತ್ತು 'ಏಟ್ಟತ್ತು' ನೋ.

ಏಟ್ಟರಲಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಏಳುವರೆಲಿಕ್ಕೆ. ೨. ಏಳುವರೆಲಿಕ್ಕೆದೇಶ; ರಟ್ಟಿನಾಡು; ಚಾಲುಕ್ಯರ ರಾಜ್ಯ : ಕೇಳ್ವನ ಕಿವಿಯೊಳು ಗೊಂಟಿಮನಾಳ್ವನೆಗಂ ಬೆಟ್ಟತನಿಸುಯೊಟ್ಟಿಜಿವರುದಿಂದೇಳ್ವರೆಲಿಕ್ಕಿಯೊಳದಟುವೇಳ್ವನೆಗಂ ನಿಗಳವಿಕ್ಕಿದಂ ಭೂತನಿ[ಪ್ರ]ಪ (ಇಲ. XII, ೯೬-೧೧; 1187).

[ಏಳ್_೨ (< ಏಟ್_೨) + ಅರೈ + ಲಿಕ್ಕೆ]

ಏಟ್_೧, ಏರು_೧, ಏಲು_೧ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಹತ್ತು; ಆರೋಹಿಸು : ಕುದುರೆಯೇರ್ಡ ಕುಜುಂಬನಂತೆ ನಡುಗುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪); ಉತ್ತಮತೇಜಿಯಿರಲು ಧರೆಯೊಳುಹದ್ದನೇರ್ವರೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೧೫). ೨. ಮೇಲೆಬೀಳು; ಯುದ್ಧ ಮಾಡು : ಉಜಿದ ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ನಿನ್ನೇರ್ಡೊಡಮುಜಿಯಂ ಪರ್ಜಸಮನೆ ಪಿಡಿದನ್ನನೆ ರಣದೊಳಲಿವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೬). ಏರು_೧ : ೧. ನಿರ್ಜರಪಾಲನೈರಾವತವನೇರ್ಡು (ರಾವಣೋ. ೮); ತಾರಮ್ಮಯ್ಯ ತಂದು ತೋರಮ್ಮಯ್ಯ ದೂರದ ಬಾನಿಗೆ ಏರಿದ ಚಂದ್ರನ (ಕವಪು. ೮-೨); ಕುದುರೆ ಏರಿ ನೋಡಹತ್ತಿದನು (ಬಂಗಾಡ. ೬೦). ಏಲು_೧ : ೧. "ಏಲು - ಅರೋಹಣೇ, ಸಮಗ್ರತ್ವೇ, ಕ್ಷತೇ ಚ" (ಶಮಭಾ); ಕಟ್ಟಿ ಪ್ಪಿನುಳ್ ತೋಪದಾರಾಧನೆ ನೋನ್ನು ತೀರ್ತ್ತಗಿರಿ ಮೇಲ್ವರ್ಗಾಲಯಕ್ಕೆ ಟೀದಾರ್ (ಎಕ. II, ೬೬-೪; 700); ಕೊಲ್ಲಂ ಬಿಸುಡಾಯುಧಮಂ ಪುಲ್ಲಂ ಕರ್ಚೀಲು ಪುತ್ತನಡಿಗೇಲಗನ್ನಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೦೦); ವಿಮಾನಮನೇಟಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೨೧); ಕಾಮಂ ಕಳನೇಲುಂತೆ ಸೆಣ್ಣೆಯನೇಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೧ ವ); ಮೇರುವನೇಟಿ ನೋಡಿದವರ್ಗಿ ಧರೆ ತಾಂ ಕಿಟಿದಾಗಿ ತೋಪದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೯); ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನನೇಟಾದವರು ಬುದ್ಧಿವಂತರೇ (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೧೬).

೨. ಚಾತುರಂಗದ ಚರಣಹತಿ ನಿರ್ಧೂತ ಧೂಳೀಮಯಮುಖಳ ದಿಗುಜಾತವನೆ ಥಟ್ಟಿನಯಲೇಟುತು ಪಾಂಡುಸುತಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾಹ್ನೋ. ೧೮-೨೫); ತುಡುಕಿ ಲಗ್ನಿಯನೇಟಿಂದು ವರ್ಣರಂಗ ಕಡುಗಲಿ ಖಾನ ಬೆಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೪೫). ೩. ಉಬ್ಬು; ಸಂತೋಷಪಡು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು : ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೇಟುಸಿದರೇಟುವುದು ದೊರೆ ಮನಮುಜಿಯ ಕುಂದುವುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೪). ೪. ಗಣನೆಗೆ ಬರು; ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು : ಕಸವರದ ಸವಿಯುಮಂ ಭಯರಸಕದ ಸವಿಯು ಮನದಂತುಮಾನಜಿಯದುದಂ ವಸುಮತಿಯುಜುವುದು ನೀಂ ಪುರುಡಿಸಿ ನುಡಿದೊಡೆ ನಿನ್ನ ನುಡಿದ ಮಾತೇಜುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮೦); ನಿಮಗಾವುವು ಮನಕೇಟುವುಪಟ್ಟುಜನವನಾಯ್ಕಳಿಗೊಳ್ಳಿಂ (ಶಮದ. ೯೫ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಹತ್ತು; ಉಂಟಾಗು; ಬದಗು : ಕುದಿನ ಕೊಟಂತೆ ಕುದಿದು ದಗೆಯೇಟಾದ ಕೋಡಗದಂತೆ ಬೆಟಗಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫); ಸುಧರ್ಮದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದಡಾ ದೋಷಂ ನೂರ್ಪದಿಂಬರಿಗೇಟುವುದು (ಸೌಹಾರ. IX-i, ೨೫೪-೧೯; 1148); ಪಿರಿದು ಬಯಸುತವರ್ವರೆಸೆದರಾಗ ಸ್ಮರಮೋಹನದ ಸೊಕ್ಕೇಟಿ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೫೨).

ಏರಗತ್ತು = ಏರಿದ ಗತ್ತು; ಮೇಲೇರಿದ ಧ್ವನಿ : ಏರಗತ್ತಿನ ಕಾಳಿ ಕೂಗಿತೊ ಜಯಭೇರಿ ಕೇಳಿ ಸಿದಿದ್ವೋತ ಫಿರಂಗಿ ದಂಡ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೮-೩). ಏರಸಲ್ಲು = ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರು : ನಿನ್ನಂತಹ ಪರಮ ನಾಗರಿಕನ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಏರಸಲ್ಲದ ಅಲ್ಪವಿಷಯ (ಬೆಟ್ಟಲ. ೫೬-೨೩). ಏರಿಬರು = ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಅಡರು : ಮಿಂಚುತಿದೆ ಆಗೀಗ ಇರುಳಿಗೆ ಏರಿ ಬರಲಿವೆ ಮೋಡವು (ನಿಲಮು. ೪೬). ಏರಿಹೋಗು = ಏರಿಬರು : ಸಿಂಹಣಿಯಂತೆ ಗೌಹರಳ ಮೇಲೆ ಏರಿ ಹೋದಳು (ಕೊತಕಾ. ೬೫); ಸೋಮಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋಗಿ (ತುಂಗಭ. ೫೩). ಏರುಹಾಕಿಕೊಡು = ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು; ಪಕ್ಷ ವಹಿಸು : ನೀವು ಹೀಗೆ ಏರುಹಾಕಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಲೇನೆ ಅವಳಿಗೂ ನನ್ನ ಕಂಡರೆ ಅಷ್ಟು ದ್ವೇಷ (ನಂದನ. ೪೪). ಏಲಿಲಿಕ್ಕು = ಪೀರವನ್ನು ಕೊಡು : ಅಸ್ಥಾಯಿಕಾಜನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಿತದಿಂದ ಪೊಗಟ್ಟು ಸಾರೆ ಕರೆದೇ ಏಲಿಲಿಕ್ಕು ಲ್ಲೇ ಟ್ತು ಕರೆದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೩ ವ). ಏಲಿಲಿಟ್ಟು = ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಳು : ಆ ರಥಮಂ ಮನೋರಥಮಂ ಬೆರಸೇಟಿ ಚೂತಲತಿಕವರಸು ಸುಭದ್ರೆಯ ನೇಟಿ ಲ್ಲೇ ಟ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೦ ವ). ಏಲಿಕೊಳ್ = ಮೇಲೇರು; ಹತ್ತಿಕೊ : ಮುಕ್ಕಣ್ಣನರಸಿಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ರತಿವೇನಿ ದುಕ್ಕದಿಂದಾಯಾಸಗೊಳುತೆ ಅಕ್ಕರಿಗನನೇಟಿಕೊಂಡು ತೀವ್ರದಿ ಬಂದು ಹೊಕ್ಕಳು ಕುಸುಮಾವತಿಯ (ಮೋಹತ. ೮-೪೯). ಏಲಿನೂಂಕು = ಮೇಲಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು : ಉಳಿತಾಳಕ ಜಾಳಮಂ ಕೊಡಂಕೆಗೆ ತೆಗೆದೇಟಿನೂಂಕಿ ಮಣಕಂಕಣಮಂ ಕಳಶೋತ್ಕರಂಗಳಂ ತೆಗೆದಭಿಷೇಕ ದೇವತೆಯ ರಂದದಿ ನೊಪ್ಪಿದರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಏಲು; ತುಳು. ಏರು; ಕೊಡ. ಏರ್; ತೆಲು. ರೇಗು, ರೇನು, ರೇಯು, ರೇವು]

ಏಟ್_೨ (ಕ್ರಿ). ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ತಕ್ಕುದಾಗು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು. 'ಏರ್ಪಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಏಲ್; ಮಲ. ಏಲು, ಏಲುಕ; ತೆಲು. ಏಲಯು]

ಏಟ್_೩ (ಕ್ರಿ). ಆಯ್ದುಕೊ; ಆರಿಸಿಕೊ (ಕ).

[? / ತುಳು. ಸಾರು; ತೆಲು. ಏಲು]

ಏಟ್_೪, ಏಲು_೨ (ನಾ). ೧. ಗಾಯ; ಹುಣ್ಣು; ವ್ರಣ : ಕೆಲರೇ ಗಳಿಂದ ವೇದನೆಗಳಂ ಸೈರಿಸದೆ ಗಳದ ಸುವನು ಪಿಡಿದವರ್ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೬-೪೦). 'ಏರ್ಪೆಟು', 'ಏರ್ಪಡೆ' ಪರಾ.

ಏಜ್ಞಾ : ೧. "ಏಜ್ಞಾ ಘಾಯಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೬೯); ಕಾರ್ತಿಕ. ಮುಷಿ
ಯರಂ ಮನದೊಳು ಬಗೆದೇಜ್ಞಂ ಪುಣ್ಯಂ ವ್ಯಾಧಿಯುಂ ಪಸಿವು ನೀರಜ್ಞಿ
(ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೯-೪); ಏಜ್ಞಾನೋಳ್ ಸತ್ತು ಕಲೆವರಸು ಪುಟ್ಟುವುದುಮಂ
(ಚಾವುಂ. ೧೯-೧೬); ಪೇಜ್ಞಾನ ಮೇಲೆ ಪಾಸಜಿಯೇಜ್ಞಾನ ಮೇಲೆ ಬಡಿ
ಗೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೨); ಬಾಣಂಗಳೆಡೆಯಿಂದ ಸುರಿವ ಬಿಸಿ
ನೆತ್ತರೇಜ್ಞಂಗಳ (ಹಚಕಾ. ೬-೬೬); ಏಜ್ಞ ನೋವಿನೋಳಾದ ತೃಷ್ಣೆಯು
ನಾಜಸುವರಿವಜಳವೆ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೧೦-೨೬). ೨. ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ;
ಏಟು : ಕಿಟ್ಟು ಬಾಳೆರಸು ಬಂದೆಜಿ ಇಜ್ಞಾದಾತನೇಜ್ಞಂ ಬಂಚಿಸಿ ಸಿಂಹ
ಲಂಘನದಿಂ ಮೇಗೆ ನೆಗೆದು ವಜ್ರಸಮಾನಮಪ್ಪ ಕೈಯಿಂದಂ ಕುಮಾರ
ನಾತನ ತೆಗಲೆಯಂ ತಿವಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೯-೨೮); ಸುಪ್ರತೀಕ[ಂ]
ಕೆಯ್ಯಕಾಲ ಕೋಡೇಜ್ಞಾನೋಳ್ ಬಲಮನೆಲ್ಲಂ... ತೊಟ್ಟುಬುದುಡು
(ಪಂ. ಪ. ೧೧-೬೨ ವ); ಆಗಣತ ಬಾಣದೇಜ್ಞಾನೋಳೊಡೆದ ರಕುತದ
ಧಾರೆ ನಾದಿತು ರಥದ ಹಲಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೬-೨೬). [?]

ಏಜ್ಞಾ, ಏಜ್ಞಾ (ನಾ). ಯುದ್ಧ; ಸಮರ; ಕಾಳಗ; ಹೋರಾಟ :
'ಏರ್ಪಸವಿ', 'ಏರ್ವಲ', 'ಏರ್ವೆಸ' ಪರಾ. ಏಜ್ಞಾ : ಮೂಜ್ಞಾ
ಅರಸರಾಳ್ ಮಾರಿದಾಸ ಕರಿಯ ತಮ್ಮನ್ ನಾಗತರಾಸರಾ ಮನೆ ಮಗವು
ಬಾಗೆ ಊರುಳ್ ಬಲ್ಲಹನ್ ಏಜ್ಞಾನುಳ್ ಎಜ್ಞಾದು ವಿಜ್ಞಾನ್ (ಎಕ. XVI,
ತುಮಕೂ. ೯೫-೫; 780); ಕರ್ಣಾಜ್ಞಾನರೇಜ್ಞಂ ನೋಡಲೆ ಭೂತನಾಥಂ
ಬಂದಂ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೬೯); ಮೂಜ್ಞಾ ಕೊಡೆ ಅಣ್ಣಿಯರ್ಪಿಜ್ಞಾನೂರಾ
ಏಜ್ಞಾನುಳ್ಳೆಜ್ಞಾದು ವಿಜ್ಞಾರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೬-೪; ?); ರಿಪು
ಬಲದೇಜ್ಞಾ ನಾಲಗೆ ಹೊಗಳಲಮ್ಮದು ನೃಪತಿ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೫೧).

[< ಏಜ್ಞಾ]

ಏಜ್ಞಾಕಟ್ಟು 'ಏಜ್ಞಾಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಏಜ್ಞಾಕಾಸು (ಕ್ರಿ). ಏರುಗಾವು ಕೊಡು : ಪಯವ ಕೂಡಿದ ನೀರಿನಂತೆ
ಮಧುರವ ಕೂಡಿದ ಅಂಭಸಿಯಂತೆ ತೈಲವ ಕೂಡಿದ ಉದಕದಂತೆ ನೋಡಿ
ಏಜ್ಞಾಕಾಸಲಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಜಿತಂತೆ ಸ್ಥಲ ಬೇಜ್ಞಾಗಲಿಲ್ಲ (ಮೇ. ೪ ಮಾ.
೧೩೯-೫೩೫). [ಏಜ್ಞಾ (< ಏಜ್ಞಾ) + ಕಾಸು]

ಏಜ್ಞಾಕುದುರೆ (ನಾ). ಏರುವ ಕುದುರೆ; ಸವಾರಿ ಕುದುರೆ : ಪಲ್ಲವಾ
ದಿತ್ಯ ನೋವಿವು ಸೆಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪಸರಂ ದಯೆಗೆಯ್ದು ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು ಏಜ್ಞಾ
ಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಅಳಪಣ್ಣುವಕ್ಕೆ ಕುಣ್ಣುನ್ನಿಗೆ ಕೀಜ್ಞಟ್ಟು ಅಡ್ಡಣಿಗೆಗದ್ದಿಗೆ
ರಾಜಚನ್ನವ ಕೊಟ್ಟು (ಸಾ. ೧೩, ೪೧-೧೩; 11ನೆಯ ಶತ). IP
ಏಜ್ಞಲ್ (= ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ) ಕುದುರೆ ಎಂದಿರಬಹುದು.

[ಏಜ್ಞಾ (< ಏಜ್ಞಾ) + ಕುದುರೆ]

ಏಜ್ಞಾಕಟ್ಟು, ಏಜ್ಞಾಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಕಟ್ಟು; 'ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ
ಕಟ್ಟು : "ಉಚ್ಚಂಡಮುಮಾಪ್ರಲಂಬಮನಲೇಜಗ[ಪಾಠಾಂ. ಜುಕ]ಟ್ಟು
ದುಡಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬); ಕೊಂದಡೆ ಕೊಲು ಹಣಮಂ
ದಿಲ್ಲವನೆ ಕಾಲ ಬಂಧಿಸಿ ಬಿಗಿದೇಜಗಟ್ಟು ಮುಂದುವರಿವ ಕೋಪದಿಂದ
ಪೊಯ್ಯಲು ಬಾಲಚಂದಿರಧರ ನಿಜದೋಜಿ (ಭೈರ ಸೂ. ೨೦೬-೨೯೨).
ಏಜ್ಞಾಕಟ್ಟು : "ಉಚ್ಚಂಡಂ, ಅಪ್ರಲಂಬಂ - ಈ ೨ ಏಜ್ಞಾಕಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೮).

[ಏಜ್ಞಾ (< ಏಜ್ಞಾ) + ಕಟ್ಟು. P ಏಜ್ಞಾ + ಕಟ್ಟು, ಏಜ್ಞಲ್ +
ಕಟ್ಟು ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು]

ಏಜ್ಞಾತಿರುಹು (ಕ್ರಿ). ಎತ್ತಿ ತಿರುಗಿಸು; ಏರುವಂತೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಹೊಸೆ :
ಭೂರಿ ಹೂಂಕಾರದಲಿ ಮೀಸೆಯನೇಜ್ಞಾತಿರುಹಿ ಮಹೋಗ್ರವಿಕ್ರಮನಾರು
ಭಟಿಯಲಿ ಮೊಳಗುತೆದ್ದನು ನೋಡಿ ಕೆಲಬಲನ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೫-೩೫).

[ಏಜ್ಞಾ (< ಏಜ್ಞಾ) + ತಿರುಹು (< ತಿರುಪು)]

ಏಜ್ಞಾದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು, -ಸೇದು : ಸುಗಿದ ತೊಗಲೇಜ್ಞಾದೆಗೆದಕ್ಕೆ
[ಪಾಠಾಂ. ಕೆರೆದೆಗೆದಾಳೆಲ್ಲ, ಲೇದುದೆಗೆದೈಸೆ] ದಿಗ್ವಿಜಯವತ್ತಿದ ಕತ್ತಿಯೊಡ್ಡಿದ
ಕಪಾಲವರಸು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೧); ಉಬ್ಬಿದುರದೇಜ್ಞಾ [ಪಾಠಾಂ. ಜಿ]ದೆಗೆದೊ
ಡಲ ಬಾಗಿದ ಬೆನ್ನ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೬). [ಏಜ್ಞಾ (< ಏಜ್ಞಾ) + ತೆಗೆ]
ಏಜ್ಞಾನೂಂಕು (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸರಿಸು : ಬಲದ ಕರಾಂಭೋಜದಿಂದೇಜ್ಞಾ
ನೂಂಕುತೊಡನುತ್ತುಂಗಸ್ತನಾಗ್ರಕ್ಕಿಳಿವ ಮುದಿಯನಾಂತಾಂಕುತುಂ
(ರಾಜಶೇ. ೩-೫೪). [ಏಜ್ಞಾ (< ಏಜ್ಞಾ) + ನೂಂಕು]

ಏಜ್ಞಾಗು (ಕ್ರಿ). ಗಾಯವಾಗು; ಪೆಟ್ಟಾಗು : ಅಜೆಯೆಂಬಲಗನೇಜ್ಞಾ
ಗಲಾತನ ಕಿವಿಗೆ (ತಿರು. ೮-೯). [ಏಜ್ಞಾ (< ಏಜ್ಞಾ) + ಆಗು]

ಏಜ್ಞಾಟಿ, ಏರಾಟಿ (ನಾ). ೧. ಏರುವಿಕೆ; ಹತ್ತುವಿಕೆ : ತುರಗ
ದೇಜ್ಞಾಟಿ ಗಜಾರೋಹಣ ಮುಖ್ಯ ವರಧನವೇದ ಮುಂತಾದ...
ಅಯುಧಪಾಧನಗಳನಾಗ ಪರಿಪೂರ್ಣದಲಿ ಸಾಧಿಸಿದರು (ಕಂನವ. ೪-೮೫);
ನೀಜಿ ನೀಜನ ಕೂಟ ನೃಪನ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯ ಏಜ್ಞಾಟಿದಂತಿಹುದಕ್ಕಾ
ನೀಜನು ಜಡಸತಿಯೊಳು ಕೂಡೆ ನೃಪನೆತ್ತಿನೇಜ್ಞಾಟಿದಂತಿಹುದಲ್ಲ (ಭರತ.
೬-೧೫). ೨. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ : ವರರೇವಂತನೇಜ್ಞಾಟವನು ನಸು
ನಗುತ ಬಲಿದ ದೃಢವಾಳೆಗಳು ದೃಷ್ಟಾವಳಿಯ ಹಯ ಪೃಥ ಪ್ರತಾಪರು
ಹೊಳೆವ ಮಕುಟದ ಸಾಲುಗಳಲೊಪ್ಪಿದರು ರಾವುತರು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-
೪೧). ಏರಾಟಿ : ೧. ಜಮ್ಬಿನಿಯ ತನ್ನ ಏರಾಟವನ್ನು ಜೋರಿಂದ
ಸಾಗಿಸಿ ದ್ದರಿಂದ (ಮೇದಿಮ. ೧೯೬). ೩. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ;
ಮೇಲಾಟ : ಸತ್ಯಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಏರಾಟದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಣ್ಣೇ
ಮೇಲು (ವಿಜಾಮಂ. ೯೯). [ಏಜ್ಞಾ (< ಏಜ್ಞಾ) + ಆಟ]

ಏಜ್ಞಾಟಿಕೆ, ಏರಾಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆರೋಹಣ; ಮೇಲೆ ಹತ್ತು
ವಿಕೆ : ತುರಗದೇಜ್ಞಾಟಿಕೆಯ ಭಟರಿಗೆ ದುರುವಲಾ (ತೊರಾ.
೬-೩೦-೩೦). ಏರಾಟಿಕೆ : ೨. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ : ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ
ನುಗ್ಗಿ ಸ್ಥಲಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಏರಾಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸದವರಿಗೆ
ಗಾಡಿಯು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೩೩೬). [ಏಜ್ಞಾಟಿ + -ಇಕೆ]

ಏಜ್ಞಾಳಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೇ ಶೀಲವಾಗುವವನು; ಯೋಧ :
ಮಾಜಾಳಿಯುಮೋದಾಳಿಯುಮೇಜ್ಞಾಳಿಯುಮಪ್ಪನಾಗಿ ಪಡೆಪಾಳಿಯ
ಕೇಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೩). [ಏಜ್ಞಾ + -ಆಳಿ]

ಏಜ್ಞಾ 'ಏರಿ' ನೋ.

ಏಜ್ಞಾಕೆ, ಏರಿಕೆ, ಏರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಮೇಲೆ ಏರುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚುವಿಕೆ.
೨. ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ : ಕೇಡಾಯ್ತನುತ ಧವಳಾರ ಗೋಪುರದೇಜ್ಞಾ
ಕೆಯ ನೋಟಕರು ಮುಜುಗಡೆದು ದೂರದಲಿ ನಿಂದಿಹರು (ತೊರಾ.
೫-೬-೧೬); ಹುಸಿಹೊಲ್ಲ ಕೂರ್ಪರೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಏಜ್ಞಾಕೆಯ ಬಿಸಿಲು ಹೊಲ್ಲೆಂದ
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೫). ಏರಿಕೆ : ೧. ಬೆಲೆಗಳ ಏರಿಕೆ ವಿಷವೇರಿಂದಂತೆ ಏರು
ತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಏರ್ಕೆ : ೧. ಸ್ಕಂದನಗಳೇರ್ಕೆ ಸಂಪರ್ಕದಿಂ ಬರುತಿರ್ದು
ದುತ್ಸವದೊಳೇನೆಂಬೆನು (ಪರಶು. ೧೧-೨೧). [ಏಜ್ಞಾ (< ಏಜ್ಞಾ) + -ಇಕೆ]
ಏಜ್ಞಾಕ್ಕು, ಏರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ತೊಳಸು; ಧಳಿಸು : ವನಚರಿ
ಯೇಜ್ಞಾಕ್ಕುತ ಸುವಿಸುವಿಯೆಂದೆನುತ ಬಿಡುವ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ತನಿಗಂಪು
ಸೋಂಕಲೊಡನೆ ಸಿಂದುವಾರದೊಂದೊನೆ ಕೊನ ತುರ್ವದಾಕ್ಷಿಣದಿ
(ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೪೧). ಏರಿಕ್ಕು : ಅಕ್ಕಿ ಏರಿಕ್ಕುಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಏಜ್ಞಾ + ಇಕ್ಕು]

ಏಜ್ಞಾಟ್ಟು (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಈಟಿ : ಏಜ್ಞಾ ಭುಜಂಗಶಯ್ಯೆಯನಾ
ಶಾರ್ಙ್ಗಮನೇಜ್ಞಾಸಿಯಾ ಶಂಖವನು ಹಾಜಲೂದಿದ ಹರಿಯನು ಕಂಡು
ಕಂಸಗೆ ಏಜ್ಞಾಟ್ಟುಗೊಂಡಂತಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೫೪).

[ಏಜ್ಞಾ (< ಏಜ್ಞಾ) + ಇಟ್ಟು]

ಏಷುಸು, ಏರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಸು; ಮೇಲೇರಿಸು: ನಿಜವಿಜಯಗಡೇಂದ್ರಮನೇಷುಸಿ ಮುಂದಿಟ್ಟುಡಗೊಂಡು ಬರೆ (ಆದಿಪ. ೪-೨೪ ವ); ಖಚರರನಡರ್ಡೇಷುಸು ವನೇನೊ ಮೇರುಗಿರಿಯ ತೂಟಲ ತುದಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೭). ೨. ಮುಡಿಸು; ಧರಿಸು: ಶೈವಾಗಮಂಗಳೊಳು ಕೇತಕೀಕುಸುಮಮಂ ಭೂತೇಶ್ವರಂಗಳೇಷುಸಲಾಗದೆಂಬುದಂ ಮಾಣ್ಡು (ಬ ಸರ. ೬೩-೭೩). ೩. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಹೆದೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ: ದ್ರೋಣಂ ಬಾಚ್ಚೆಂದು ಮಹಾಪ್ರಚಂಡಗಾಂಡೀವಮಂ ಕೊಂಡೇಷುಸಿ ನೀವಿ ಜೇವೊಡೆದು (ಪಂ ಪಥಾ. ೧೦-೬೪ ವ); ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪನೊಡೆದೇಷುಸಿ ತಾವರೆ ನೂಲ ನಾರಿಯಂ (ಶ ಮ ದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಬಿಲ್ಲ ಗೊಲೆಗೇಷುಸುತ ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ಹೊಕ್ಕನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೦). ೪. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಧಿಕಗೊಳಿಸು; ಉಬ್ಬಿಸು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸು: ಬೆಸಗೊಂಡುದಯಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಸುರೇಚ್ಯಂ ನಿಂದ ರಾಶಿವರಮೆಣಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ಭಗಣಂಗಳ ನವನೇಷುಸಿ ವಯ ಸಮ ನ ಜು ವಯೋನುಮಾನಕ್ರಮದಿಂ (ಜಾತಕ. ೨೪-೩); ಶ್ವಸಿತದ ಕಂಪು ಕಂಪನಭಿವರ್ಧನೆ ಬಣ್ಣದ ಸೊಂಪು ಬಣ್ಣ ವೇಷುಸೆ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೮೦); ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೇಷುಸಿದರೇಷುವುದು ದೊರೆ ಮನಮುಷಾಯೆ ಕುಂದುವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೪). ೫. ಆರೋಪಿಸು; ಅನ್ವಯಿಸು: ಅದಲ್ಲದೆಯುಂ ಪಲವುಂ ದೋಷಂಗಳಂ ಗುಣಂ ಗಳಾಗೇಷುಸಿ ತಮ್ಮೊಳ್ಳಯ್ಯೆಯ್ದು ನಗುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪು. ೫೬೭); ತನ್ನ ವರೆಂದರತ್ತಲೆ ಹರಹಿಕೊಂಬನು ಕೃಷ್ಣನದು ತನಗೇಷುಸಿದ ಬಿರುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೬೪). ೬. ಪಡೆ; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಕೈಗೊಳ್ಳು: ಅರಿಂಜಯರುಮೆಂಬವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಬರೆ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಮಿದಿಗೊಂಡು ವಂದಿಸಿ ವ್ರತಮನೇಷುಸಿಕೊಂಡು ಧರ್ಮಶ್ರವಣಾನಂತರಮಾದಿತ್ಯಗತಿ ಗಳ್ಳಂತೆಂದು ಬಿನ್ನಸಂಗೆಯ್ದುಂ (ಜಾವಂಪು. ೨೨-೨೧); ಸಮ್ಯಕ್ ಪೂರ್ವಕಮುಣುಬ್ರತಂಗಳನೇಷುಸಿ (ಸು ಕು ಮಾ. ೬-೪೨ ವ). ಏರಿಸು: ೧. ಏರಿಸಿ, ಹಾರಿಸಿ, ಕನ್ನಡದ ಬಾವುಟ (ಕನ್ನ ಬಾ. XI); ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಗುರು ಏರಿಸಲಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲನೇ (ಗಾದ). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೇಳಲಿ? ನಿನ್ನ ಜೀವನ ಮಾಡು ಅವನಿಗೇರಿಸಿದಂಥ ಹೂವಾಗಿ ತಂಗಿ (ಪಯಣ. ೧೦೫); ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಾವುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅರಿಸಿನ - ಕುಂಕುಮವನ್ನು ಏರಿಸಿ ಪಂಚ ಮಿಯ ಪ್ರಥಮಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದಳು (ಜಯಂತ. ೧). ೩. ನಾನೇನೂ ಏರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಬಿದುರ. ೧೯೦).

ಏಷುಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಸಿಕೊ, - ಕೂಡಿಸಿಕೊ: ಸಾಹ ಸಾಭರಣನ ಸಾಹಸಮನಳವಲ್ಲದೆ ಪೊಗಟ್ಟು ತೊಡೆಯನೇಷುಸಿಕೊಂಡು ಬಾಯೊಳ್ ತಂಬುಲಂಗೆಟ್ಟುಂ (ಪಂಪ. ೬-೩೮ ವ). ೨. ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಭಟಾರರಂ ವಂದಿಸಿ ಸದ್ಧರ್ಮಮಂ ಕೇಳು ಶ್ರಾವಕಬ್ರತಂಗಳನೇಷುಸಿಕೊಂಡು ವಂದಿಸಿ ತನ್ನ ರಮನೆಗೆ ಪೋದಂ (ಪದ್ಮಾರ. ೮೫-೯). ೩. ಪಕ್ಷವಹಿಸು; ಸಮರ್ಥಿಸು: ಲೇಸನಾಡಿದ ರಾಮ ಬಳಿಕೇನಾ ಸುಯೋಧನನಧಮನೇ ನೀನೇಸನೇಷುಸಿಕೊಂಡು ನುಡಿದಾ ಮತ್ತೆ ಕೆಲಬರಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೭). ಏಷುಸಿನುಡಿ = ಆರೋಪಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ತೆಗಳು: ಚಾಪತಂತ್ರಸಿನಾಕಿಯೇಷುಸಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳು ಕಾಕಹುಡೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪೨). [ಏಷು + -ಇಸು]

ಏಷುಳಿ 'ಏಷುಲಾ' ನೋ. ಏಷುಲಾ, ಏಷುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬರು; ಉಬ್ಬರ ವಿಳಿತವಾಗು: ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಬರ್ಪ ಬಲ್ಲೆರೆಗಳೇ ರೋಗಂಗಳೊಡ ನೇಟ್ಟುಕಲ್ಲೋಲ ಮಾಲೆಯೆ ಬೆದರ್ಕೆ ಸಂಗಡಿಸರ್ಪ ಸುಲಿಗಳೇ ರಾಗಂಗಳೇಷುಲಾಯೆ ನಿರತನಂ ಬಡತನ ವಲಂ (ಶ್ರೀ ರಾಮ. ೩-೨೮).

ಏಷುಳಿ: ಅಗಲಾ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸಕಳ ಗುಣಾಗಮಜ್ಞನ ನುಡಿಗೆ ಗಿರಿದುಡಿ ಗಾಗಿ ಬಂದೇಷುಳಿದು ಬಿನ್ನೈಸಿದನು ರಘುಪತಿಗೆ (ತೂರಾ. ೩-೫-೧೧).

[ಏಷು (< ಏಷು) + ಇಷು]

ಏಷು, 'ಏಷು' ನೋ. ಏಷು, ಏರು (ನಾ). ೧. ಏರುವಿಕೆ; ಮೇಲೆ ಹತ್ತುವಿಕೆ: ಸೇಷೆಯು ಮೇಷುಂ ನೆತ್ತವಾಡು ವರೋಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೪; ೨೨೨). ೨. ಎತ್ತರವಾದದ್ದು; ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ. ೩. ವಾಹನ: ಬೆಳ್ಳಂಚೆಯೇಷು ಪರ್ವೇಷು ಮುಗಿಲೇಷುಗಳನುಳ್ಳರುಂ ಸಗ್ಗಿಗರ ಮೊಗ್ಗರಂ ನಡೆವಡೆಯೊಳ್ಳನಿತು ಕುಂದಿಲ್ಲವೆಂದುರ್ವಿ ದಳ್ಳುರಿಯ ಕಣ್ಣು ನೊಳ್ಳಟ್ಟಿಕೊಳಲು (ಉದ್ವದ. ೩-೨). ಏರು: ಅಮಹಾನಾಟ್ಯದೇರಂ ತೀರಂ ಆನಲ್ವೆಯ ಮುನ್ನೀರಿನ ಮೀರಂ ಭಾವಿಸಿ ಬಾಹ್ಯಸ್ಪರ್ಶಮುಕ್ತಂ ದಿವ್ಯಾದ್ಭುತ ಸದ್ವರ್ತನಯುಕ್ತಂ ನಾನಾಗಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೨೩-೬೦೧); "...ಮಣಪಾಲದ ಏರು ಮುಟ್ಟುತ್ತೇನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅಂತ ಅನುಮಾನ" (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೫೩). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಏಷು]

ಏಷು (ನಾ). (ಚುಚ್ಚುವ) ಒಂದು ಆಯುಧ; ಈಟಿ: ಸದ್ವರ್ತ ನಾಂತರಾಯಮೆಂಬೇಷುಗಳಿಂ ಪುಷ್ಪದೂಷಣಮೆಂಬ ಬದಿಗಳಿಂ ಕೆಡೆಯ ಮೋದುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧೦-೮೭); ಒಪ್ಪವೆರಿಸಿದೇಷುಂ ಕುಪ್ಪಸ ವೆರಿಸಿದ ಮಿಹಮಂ... ಮಳಲೆರಿಸಿದ ಕೂಟುಮೆಂತುಂ ಲೇಸಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾ. ೧೪-೧೩೪). [?]

ಏಷು, 'ಏಷು' ನೋ. ಏಷು, 'ಏಷು' ನೋ. ಏಷುಂ (ಅ). ಮೇಲಕ್ಕೆ: ಪೊಂಗಳಸದೊಳ್ ಪನೀರಂ ತುಂಬಿ ಏಷು ಮೆತ್ತಿ ಪಿಡಿದು (ರಾಮಾ. ೮-೨೧). [< ಏಷು] ಏಷುಂಜವ್ವನೆ, ಏರುಜವ್ವನೆ, ಏಷುಂಜೌವನೆ, ಏಷುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಏರುತ್ತಿರುವ ಯೌವನ; ಹೊಸ ಪ್ರಾಯ: ವನಜಾನನೆ ಏಷುಂಜವ್ವನೆ ದೊಳ್ ವನದೊಳ್ ನಿರೋಧದೊಳ್ ಪೇಳಿತಾವನನುದ್ದೇಶಿಸಿ ತಪಮಿದ ನೆನಗಜುಪಿದೊಡೇನೊ ದೋಷಮೆ (ಗಿಂಕ. ೯-೧೦೭); ಅಂಗಜಲಕ್ಷಿ ಗಿದುವೆ ಪುದಿದೇಷುಂಜವ್ವನೆ (ಪುಷ್ಪ. ೮-೭೯); ಏಷುಂಜವ್ವನೆದೊಳ್ ಸೊಕ್ಕೇಷುಡ ನೀಷೆಯರ (ಶಮದ. ನ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). ಏರುಜವ್ವನೆ: ಈ ಏರುಜವ್ವನದ ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಗೌರವಿಸಿದರು (ಕಾವ್ಯ. ೧೦೨). ಏಷುಂಜೌವನೆ: ಏಷುಂಜೌವನಂ ಚಂದ್ರಿಕೆಯನಳಿಸಿದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿ. ೫-೩); ಶಿಶುತನವುಳಿದೇಷುಂಜೌವನವ (ಜಯರಾ. ೨-೬೭); ವಾರಗೇರಿ ಯೋಳೇಷುಂಜೌವನದ ನೀಷೆಯರ (ರಾಮಾ. ೨-೧೭). ಏಷುಜವ್ವನೆ: ರತಿಮದನರನೋಜಿಯಂ ಪೂಜಿಸಲ್ಪ ಪೂದಿಷುಯಲೇಷುಡೇಷುಜವ್ವನ [ಪಾಠಂ. ಏಷುಂಜವ್ವನೆ]ದ ಸೊಂಪೆನ ಕಿಂಪುರುಷ ನಿತಂದಿನಿ (ಶಬಕಂ. ೩-೩೫ ವ). [ಏಷು (< ಏಷು) + ಜವ್ವನೆ]

ಏಷುಂಜವ್ವನೆ, ಏರುಜವ್ವನೆ, ಏರ್ಜವ್ವನೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಸ ಪ್ರಾಯದವಳು; ತುಂಬುಹರೆಯದವಳು: "ಏಷುಂಜವ್ವನೆಯೆಂದು ನವಯೌವನ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೭೩); ಏಷುಂಜವ್ವನೆಯ ರೂಪಾತಿಶಯಮ ನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶೂದ್ರಕಂ ನೋಡುತ್ತ ಮತಿವಿಸ್ಥಿತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಕಾದಂಪು. ೪೯); ಏಷುಂಜವ್ವನೆಯರಾದ ಗೋಪಿಯರ್ (ಪದ್ಮಾರ. ೮-೧೫). ಏರುಜವ್ವನೆ: ೧. ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಮೃತುಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಏರು ಜವ್ವನೆ ರೋಷನ್ನಳನ್ನು ಕಂಡಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರು ತಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೨೫). ಏರ್ಜವ್ವನೆ: ೨. ರತಿ: "ಇಳಿಗೇರ್ಜವ್ವನೆಯು ಮಿಚ್ಚಿಗಾರ್ತಿಯು ರತಿಯೋಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೮).

[ಏಷುಂಜವ್ವನೆ + -ಎ]

ಏಷ್ಯಾಜೊಡರ್ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ದೀಪ: ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳಾಕಂಜಾ
ಸ್ತನ ಮೋಹನದೇಷ್ಯಾಜೊಡರಂ ಪಿಡಿದು ತೋರ್ಪ ಪೊಂಬುತ್ತ್ಯ ಯೋಲ್
(ಉದ್ಭಟ. ೫-೬೯). [ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ಸೊಡರ್]

ಏಷ್ಯಾಜೊವನ 'ಏಷ್ಯಾಜವನ' ನೋ.

ಏಷ್ಯಾಪುಂದಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಏಷ್ಯಾಪುಂದಲೆ
ಗ್ರಾಮಮಧ್ಯವತೆ (ಇ. VI, ೮೯-೨೬; 692). [ಏಷ್ಯಾ ? + ಪುಂದಲೆ]

ಏಷ್ಯಾಬೆಣಿ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಚಂದ್ರ: ಮುದ್ದಿನ
ಪುಟ್ಟ ಕುವರಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕದೇಷ್ಯಾಬೆಣಿಯಂತೆ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಕಳೆಯೇಷು ಬಳಿ
ಯುತಿರ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೧೫). [ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ಬೆಣಿ]

ಏಷ್ಯಾಮನ (ನಾ). ಏರಿದ ಮನಸ್ಸು, — ಉತ್ಸಾಹ: ನಾರದಂಗೆ
ತುಂಬರನಂ ಗೆಲ್ಲದೆಂಬ ಏಷ್ಯಾಮನಮಿಟಾದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೨).

[ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ಮನ]

ಏಷ್ಯಾಗಲ್ಲ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಕಲ್ಲು: ಎತ್ತುಗಲ್ಲಗಳೇಷ್ಯಾಗಲ್ಲ ಕವಣ
ಗಲ್ಲ ದಿತ್ತರದೇಷ್ಯಾಗಲ್ಲಗಳು ಮೊತ್ತದಸಿಯಕ್ಕಲ್ಲ ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀಜುವ
ಜೊತ್ತಿಗೆ ಮೆಳೆದುಪರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೫).

[ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ಕಲ್ಲ (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಏಷ್ಯಾಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಯವನ್ನು ಕಾಣು, — ನೋಡು: ವಾರಿಜಾ
ಕ್ಷೋಬ್ಬಳ ಪದತಳದಾದೇಷ್ಯಾಗಂಡಕ್ಕೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೯೬). ೨. ಗಾಯ
ವನ್ನು ಹೊಂದು, — ಪಡೆ: ತಿರುಪಿನೋಳಣೆದು ಕಳಚುವರೇಷ್ಯಾಗಾಣದೆ
ಮಧ್ಯಸಂಚಕೆ ನಿಲುಕೆ ಕೈಮಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾಭಿ: ೪-೨೨).

[ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ಕಾಣ್]

ಏಷ್ಯಾಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಗಾಯಗೊಳಿಸು:
ಹೇಷುವ ಬಿಜುಗಲ್ಲ ಬಳದಡಿ ವರಶಕ್ತಿ ಪಾಲುಂಬಳಿ ಶೂಲದಿಂದ ಏಷ್ಯಾ
ಗಾಣಿಸು ಕುವರನ ಕೂರ್ಗಣೆಯಿಂದ ಗಾಲುಮಾಡಿದರು ರಕ್ಕಸರು (ನೋಹತ.
೩೪-೨೩); ಹರಿಯೊಡಲೋಳೇಷ್ಯಾಗಾಣಿಸು ಮಹಾನಾಭನುಜೆ ಬೆಂಕೊಂಡ
ನರಿಬಲವನು (ಚಿಬಪು. ೩೯-೧೬). [ಏಷ್ಯಾಗಾಣ್ + -ಇಸು]

ಏಷ್ಯಾಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಏಷ್ಯಾಗೊಂಡಕ್ಕಲನ ದಾಂಟು
ಗೊಟ್ಟ ಪಾವಿನ ಪೊಸವಗಿಯೊಂದು ಮಸಕದಿಂ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೮೫-೧೮). [ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ಕೊಳ್]

ಏಷ್ಯಾಜವನ 'ಏಷ್ಯಾಜವನ' ನೋ.

ಏಷ್ಯಾದಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಏರುವ ಅಂದಣ, — ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನ: ಏಷ್ಯಾ
ದಂಡಿಗೆ ನೂಲುಪು ಸಾವಿರ ಮೂರು ದಿನದ ಭಾಗ್ಯ ಝಣಝಣವು
(ಕವಿ. II, ೧೫೨ ಶ್ರೀನಾದರಾಯ). [ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ದಂಡಿಗೆ]

ಏಷ್ಯಾಬೊಜಂಗ (ನಾ). ಏರಿಕೆಯ ವಿಟ (?): ತಾನರು ಮೆ ಮಚ್ಚು
ಪೊನ್ನನ್ನ ಮೆಚ್ಚದೆ ಪೊಜ ಮ್ಪೇಷು ಬೊಜ ಜ್ಜರ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i,
೧೬-೪೫; 900). [ಏಷ್ಯಾ ? + ಬೊಜಂಗ]

ಏಷ್ಯಾಮಾಲು, ಏರುಮಾರು (ನಾ). ಬೆಲೆ ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಮಾಡುವ
ಮಾರಾಟ: ವಾರನಾರಿಯರೊತ್ತಿ ಧರಣಿಯ ಸಾರವಂಬಿಗಗೂಲಿ ವಿತರಣ
ಬಾರಗುತ್ತ ನಿಯೋಗ ಜೂಜಿನ ಧನ ಸುಭಾಷಿತವು ಏಷ್ಯಾಮಾಲು ವಿವಾಹ
ರತಿಯುಪಕಾರ ನೆಗಲದ ರಾಜಕಾರ್ಯವಿವಾರನಾ ಹದ ತಪ್ಪಿ ತಪ್ಪುಗುಂ
(ಜೀವಂಜ. ೪-೬೬); ಎಲೆ ತಾತ ಕೇಳಿನ್ನ ಮನದೊಳುಮ್ಪಳಿಕೆಯನಿ
ಸಿಲ್ಲೇಷುಮಾಲು ಸಜ್ಜನ ದೊಪಣತ್ವಮಾಯಿಲದೊತ್ತಿಜೊತ್ತಿ ಪರದಾರ
ಮಾಡಿವಿಗ್ರಹ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೬-೩೩). ಏರುಮಾರು: ಮದುವೆ ಪರೋಪ
ಕಾರ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸುಭಾಷಿತಮೇರುಮಾರು ಲಂಚದ ಧನ ಜೂಜಿನಾ
ಯತಿಕೆ... ಹದ ತಪ್ಪಿದೊಡಂತೆ ತಪ್ಪುಗುಂ (ನೀತಿಪಾ. ೧೫೯).

[ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ಮಾಲು]

ಏಷ್ಯಾಮುಡಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವಾಲು: ಅವನಂಗಸಂಗ
ದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರಣ ಗೆಲವು ಸೋಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕು ಮುಡಿಗಿ ಏಷ್ಯಾಮುಡಿಗಿ ಎಂಬ
ಮತ್ಸರಕ್ಕೆ ಮುಂದುವಿಡಿದು ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ ಕೆಲೆದಾಡುವರನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮನ
ದಲ್ಲಿ ತಾವಣಿದು ಒಯ್ಯನೆ ತೊಲಗುವರು (ವಚನಾ. I, ೧೭೫-೧೯).
'ಇಕ್ಕುಮುಡಿಗಿ' ಪರಾ. [ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ಮುಡಿಗಿ]

ಏಷ್ಯಾವಡೆ 'ವರ್ವಡೆ' ನೋ.

ಏಷ್ಯಾಸೂಣಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವುದು, — ಹಿಡಿ
ಯುವುದು: ಸರ್ವಲಗ್ನಿಯಲೇಷುತೀ ದಳ ದಳವುಳಿಸಿ ದಳಪತಿಯ
ನೇಮದಲಿ ಏಷ್ಯಾ[ಪಾಶಾಂ. ಜ]ಸೂಣಿಗೆ ಹಾರಿ ಮಿಸಲಿನೇಷು ನಮ್ಮದು
ತಮ್ಮದೆನುತುಬ್ಬೇಷು ಭೀಮನ ಮುತ್ತಿದರು ಮೆತ್ತಿದರು ಸರಳನಲಿ
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೦). [ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ಸೂಣಿ]

ಏಷ್ಯಾಸೋಪಾನ (ನಾ). ಹತ್ತುವ ಸೋಪಾನ, — ಮೆಟ್ಟಿಲು:
ತಗ್ಗು ಸೋಪಾನದೊಳಿಳವಾಗ ಮುನಿಗಲ್ಲಿ ಬೊಗ್ಗನೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುವಾ
ಉಗ್ಗಡದೊಳೇಷುಸೋಪಾನದೊಳವರಾ ಕೈಯೊಗ್ಗಿ ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆ
ನೆಗೆವಾ (ಭರಣ. ೩-೬೮).

[ಏಷ್ಯಾ (< ಏಷ್ಯಾ₁) + ಸೋಪಾನ]

ಏಷ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಎದೆ: ಪರ್ಲಿಗಿ ದಿರಿದಲೆ, ಸುರಿವಾಯ್
ಪರ್ಲಿಗಿ, ಏಷ್ಯಾದೆಯರೆಬರ್ಲಿ, ಅರೆಬರ್ಲಿ ಪೇರೊಡಲ್ (ಅದ್ಭುತ.
೨೫-೨೬). [ಏಷ್ಯಾ₁ + ಎದೆ]

ಏಷ್ಯಾ₁, ಏಳ್ಳಾ₁, ಏಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಎದ್ದ, ಎದ್ದ, ಎದ್ದ (ಭೂತಕ್ಕ);
ಎದ್ದ, ಎದ್ದ, ಎದ್ದ (ಭೂತನ್ಯಾ). ೧. ನಿಲ್ಲು; ಮೇಲೇಳು;
ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು: "ಏಷ್ಯಾ-ಉತ್ಪಾದೇ" (ಶಮಧಾ); ಮಹಾದೇವನನ್ನಿ
ಪುಂಗವನ್ನದಪ್ಪಿ ಕಳುಪೆದ್ದ ಪಂ (ಎಕ. II, ೮೦-೧; 700); ಮದನಂ
ಬೆಳ್ಳುಗುಳಂದಿನಿಂದಿನೆ ಜಿಗಿರ್ದದಂಬುಗಲ್ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಮೊದೆಯಂ
ಬೈತವೊಲಾಗಿ ಮನ್ನಭರಿಖಿಜ್ಜಾಲಾಳಿ ತಳ್ಳಿಲೆ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೫೮೮
ಶೂದ್ರಳ); ಬರೆ ಬಂದು ನಡೆಯೆ ನಡೆದಿರ್ದರೆ ಕುಳ್ಳಿದೇಷ್ಯಾಡೆಟ್ಟು
ನಿಂದೊಡೆ ನಿಂದಾಳರಸಿನಿ ನೆಗಟ್ಟು (ಅದಿಪು. ೯-೯೨); ನವಿಲೆರ್ದು ಕಂಟ
ಕಣ್ಣಂಗಳನೆಜ್ಜೆಷುಸಿದುವಾಗಲ್ (ಕಾದಂ ಪು. ೧೪೨); ಕಿಚ್ಚಿದೊಡೆ
ಬಾವಿ ತೋಡುವವಂ (ಸಮಪ. ೬-೪೦); ಏಷ್ಯಾಂ ದಿಜಯಂಗಿಯ್ಯಂ
(ನೇಮಿಪು. ೪-೫೦). ೨. ಎಚ್ಚರವಾಗು; ನಿದ್ರೆತಿಳಿ: "ಏಷ್ಯಾನೆ ನಿದ್ರೆ
ದಿಳದಂಗೆ ನೆಗೆದಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಸಂಜೀವ. ೧೨). ೩. (ಅಲಿಂ) ಜೀವ
ವನ್ನು ಪಡೆ: ಕಟಾದವರ್ಗಟ್ಟು ದಟ್ಟೊಡವರೇಟ್ಟರೆ (ಅದಿಪು. ೩-೫೩);
ಸತ್ತವರೇಟ್ಟರೆ ಪೇಟೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮಲಿನಳವಿಯಂ ಮಟ್ಟಿಸಲೆಂ
ದುತ್ತವಳಿಕೆಯೊಳಿ ಸಾವರ್ (ಕಾದಂ ಪು. ೯೬೧). ೪. ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗು:

ಕಾಕರಾಸರುಮೆಟ್ಟು ಪೆಗ್ಗುಂಜಿಯ ಕೋಟಿಯಾನ್ ರೋಹಿಸಿ ದಿಟ್ಟು
(ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೪; ಸು. 800). ಏಳ್ಳಾ₁: ೧. ಕೊನೆಗೊಡ
ಬದಿಯಣ್ಣ... ಏಳುತ್ತ ಹಿಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೫೬-೫; 972);
ತನುಜ ಏಳ್ಳಾಗನೆ ಹರನುಣಲೊಲ್ಲಂ (ಇಳರ. ದೇ. ೫೫-೧೪). ಏಳ್ಳು:
೧. ಕಾಳೆಗವ ತೆಗೆಸಿದರು ಕಾರವರೇಳು ಫಲುಗುಣ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾಶ್ವಿ.
೮-೧); ಮಂಧರಗಿರಿಯನೆತ್ತು ವಡೆ ನುಗ್ಗಿಯ ದೊಣ್ಣೆಯಿಂದೆ ಮಿಂಟಿದೊ
ಡೇಳುವುದೆ (ನೋಹತ. ೨೯-೩೪); ತರುಣಿ ನಾನುಸಿರಿದ ಚಲುವರೇಷೆಯ
ನೀಗ ಬರುತಿಹನೇಳು ಸಿಂಗರಿಸು (ಕಂನವಿ. ೯-೬೬). ೩. ಅರಸಿ ನಿಜಾಂ
ಗುಲಿಯಂದೊಂದೆರಡುಂ ಮೂಟ್ಟಿದೆ ನಾಲ್ಕುಮೈದಾಪೇಳೆಂದಿರದೆಣವುದು
ಮಾಗಳೆ ನಿಜಶಿರಂಗಲೇಡ್ಲಂಗೆದೊಂದುಗೂಡಿದುವಾಗಲ್ (ರಾಜಶೀ.
೧೪-೯೨). ೪. ತಲೆಯೆತ್ತು; ಉಜ್ಜೀವಿಸು: ಹಳ್ಳಿಯೇನೋ ಮತ್ತೆ
ಏಳುತ್ತದೆ. ಬಹುಕಾಲ ಪಾಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಯೋಧಪು. ೨).

ಏಷ್ಯಾ₁: ೧. ಕೊನೆಗೊಡ
ಬದಿಯಣ್ಣ... ಏಳುತ್ತ ಹಿಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೫೬-೫; 972);
ತನುಜ ಏಳ್ಳಾಗನೆ ಹರನುಣಲೊಲ್ಲಂ (ಇಳರ. ದೇ. ೫೫-೧೪). ಏಳ್ಳು:
೧. ಕಾಳೆಗವ ತೆಗೆಸಿದರು ಕಾರವರೇಳು ಫಲುಗುಣ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾಶ್ವಿ.
೮-೧); ಮಂಧರಗಿರಿಯನೆತ್ತು ವಡೆ ನುಗ್ಗಿಯ ದೊಣ್ಣೆಯಿಂದೆ ಮಿಂಟಿದೊ
ಡೇಳುವುದೆ (ನೋಹತ. ೨೯-೩೪); ತರುಣಿ ನಾನುಸಿರಿದ ಚಲುವರೇಷೆಯ
ನೀಗ ಬರುತಿಹನೇಳು ಸಿಂಗರಿಸು (ಕಂನವಿ. ೯-೬೬). ೩. ಅರಸಿ ನಿಜಾಂ
ಗುಲಿಯಂದೊಂದೆರಡುಂ ಮೂಟ್ಟಿದೆ ನಾಲ್ಕುಮೈದಾಪೇಳೆಂದಿರದೆಣವುದು
ಮಾಗಳೆ ನಿಜಶಿರಂಗಲೇಡ್ಲಂಗೆದೊಂದುಗೂಡಿದುವಾಗಲ್ (ರಾಜಶೀ.
೧೪-೯೨). ೪. ತಲೆಯೆತ್ತು; ಉಜ್ಜೀವಿಸು: ಹಳ್ಳಿಯೇನೋ ಮತ್ತೆ
ಏಳುತ್ತದೆ. ಬಹುಕಾಲ ಪಾಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಯೋಧಪು. ೨).

ಏಷ್ಯಾ₁: ೧. ಕೊನೆಗೊಡ
ಬದಿಯಣ್ಣ... ಏಳುತ್ತ ಹಿಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೫೬-೫; 972);
ತನುಜ ಏಳ್ಳಾಗನೆ ಹರನುಣಲೊಲ್ಲಂ (ಇಳರ. ದೇ. ೫೫-೧೪). ಏಳ್ಳು:
೧. ಕಾಳೆಗವ ತೆಗೆಸಿದರು ಕಾರವರೇಳು ಫಲುಗುಣ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾಶ್ವಿ.
೮-೧); ಮಂಧರಗಿರಿಯನೆತ್ತು ವಡೆ ನುಗ್ಗಿಯ ದೊಣ್ಣೆಯಿಂದೆ ಮಿಂಟಿದೊ
ಡೇಳುವುದೆ (ನೋಹತ. ೨೯-೩೪); ತರುಣಿ ನಾನುಸಿರಿದ ಚಲುವರೇಷೆಯ
ನೀಗ ಬರುತಿಹನೇಳು ಸಿಂಗರಿಸು (ಕಂನವಿ. ೯-೬೬). ೩. ಅರಸಿ ನಿಜಾಂ
ಗುಲಿಯಂದೊಂದೆರಡುಂ ಮೂಟ್ಟಿದೆ ನಾಲ್ಕುಮೈದಾಪೇಳೆಂದಿರದೆಣವುದು
ಮಾಗಳೆ ನಿಜಶಿರಂಗಲೇಡ್ಲಂಗೆದೊಂದುಗೂಡಿದುವಾಗಲ್ (ರಾಜಶೀ.
೧೪-೯೨). ೪. ತಲೆಯೆತ್ತು; ಉಜ್ಜೀವಿಸು: ಹಳ್ಳಿಯೇನೋ ಮತ್ತೆ
ಏಳುತ್ತದೆ. ಬಹುಕಾಲ ಪಾಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಯೋಧಪು. ೨).

ಏಲೇಳು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಏವರಕೇಳೇಳೆಂದು ಜಟಿಡರು ದೂತರರ್ಜು
ನನ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೫). ಎದ್ದಾಡು, ಎಲ್ಲಾಡು = ಕುಣಿದಾಡು;
ನರ್ತಿಸು: ಕೃತಕಗಿರಿಯೊಳ್ ನವಿಲೆದ್ದಾಡುವುದಂ ಪಥಿಕರ್ ನಡೆ
ನೋಡುವರ್ (ವರ್ಧಪು. ೨-೧೯); ನರಕದಿಂದೆತ್ತಿ ಸಂಗಿರನಂ ಸತಾನಂದ
ಶರಣನಜ ಹರಿಗಳೆದ್ದಾಡೆ ಮುದದಿಂ (ಸಾಂಜ. ೩-೫೦); ಇಂದ್ರನಚ್ಚರಸೆ
ಯರೆಲ್ಲಾಡುವರೆಂದೊಡೆ ಪೊಗಲೆಲ್ಲೆಡೆ ಗುಣಾರ್ಜವನ ಜನ್ಮದಿನದ
ಬೆಡಂಗಂ (ಪಂಪ. ೧-೧೪೮); ಬಿಟ್ಟುರುಮನಿಷುವೆ ನೀನುಂ ಬಿಟ್ಟುರುಮಂ
ಕೊಲ್ಲೆ ಕಲಹದೊಳ್ಳಾಡುಂಗೆಂದೆಲ್ಲಾಡಿಯೆ ಮುನಿದಿಸುವೈ (ಗದಾಯು.
೭-೫೨); ರವಿಂಬ ಶಿರೋಮಣಿ ಪಾಟಿ ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಬೀಟಿ ಖಚರ
ವಿಳಯಕ್ಕೆಲ್ಲಾಡುವ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯೊಳ್ಳುರುಳಿವೆ ಕೆದಕುವೆನಿಸಿ ನೆಗೆದು
ವಳಿ ಬಹಳರವಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೨೭). ಎದ್ದಾಸರು = ಆತಿಯಾದ
ಆಯಾಸ, — ಬಳಲಿಕೆ, — ಬಾಯಾರಿಕೆ (ಕರಾ): ನನಗೆ ಮೊದಲೇ
ಮುಳ್ಳುಸಾತೆಯ ಮಿಡಿಯೆಂದರೆ ಇಷ್ಟ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಎದ್ದಾಸರು, ಒಂದು
ಮಿಡಿಯನ್ನಾರಿಸಿ ಕ್ರಿಯೆ ಕೇಳಿದೆ (ಪಂಪ. ೧೮). ಎದ್ದಾಳು = ೧. ಎತ್ತರ
ವಾದ ಆಳು. ೨. ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ: ಅವನು ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ, ಚತುರ,
ಗಂಭೀರ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಎದ್ದಾಳು (ಪುನರು. ೫೩೫). ೩. ಎದ್ದು ಕಾಣುವ
ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಎದ್ದಾಳು (ರೂಢಿ). ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸು = ಸ್ಪಷ್ಟ
ವಾಗಿ ತೋರು: ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಎದ್ದು
ಕಾಣು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರು, — ಕಾಣು: ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾಷೆ, ಭಾಷೆಗೆ
ತಕ್ಕ ಭಾವ, ಇವರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಗುಣ (ಜಗದಾ. ೯೬);
ಶಾಂತಲಾದೇವಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಎದ್ದು ಕಾಣುವವಳು ಅವಳೇ (ಸವತಿ. ೫
ಪ್ರಸ್ತಾ). ಏಳುಬೀಳು = ಏಳುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಬೀಳುವಿಕೆ; ಉಬ್ಬರ
ವಿಳಿತ: ಆಳಕ್ಕೆಯಲಿ ತಾಳಬಹುದೇ ಏಳುಬೀಳಿನ ಕಡಲದು (ಇಂಗೀತ.
೬೭-೧೬); ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯ ಏಳುಬೀಳುಗಳ ಕ್ರಮವು
ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದಿರುವುದು (ಹಿಂಮುಸ. ೮೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಎಲು; ಮಲ. ಎಲು, ಏಲು; ತುಳು. ಎರ್ಲ್ =
ನೀರು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು; ಕೊಡ. ಏಳ್]

ಏಲ್, ಏಲ್, ಏಳು, ಏಲು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ;
ಆರರ ಮೇಲೆ ಒಂದು; ಸಪ್ತ. 'ಏಲ್ಪಡಲ್', 'ಏಲ್ಪೊಟ್ಟೆ',
'ಏಲ್ಪಯ್ಯ', 'ಏಲ್ಪೊಟ್ಟು', 'ಏಲ್ಪಿಸನ' ಪರಾ. ಏಲ್: ಸಪ್ತಂ
ಗಟ್ಟಿದೇಳನೆಯ ವರಷದನ್ನು (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೦೦-೫; ಸು. 900);
ಶ್ರೀಮದಿಜಾವನೊಂಬು ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೇ ವರಷದನ್ನು
(ಮೈಸೂ. ೧೯೪೧, ೧೯-೮; 951); ಸಾಸಿರದೇಳೊಟ್ಟು ಗವಣಿಗಳಂ...
ಏಲ್ಪತ್ತೇರ್ಚ್ಚಾಸಿರದ ಪ್ರಭು ಪೃಥ್ವಿಸಿಟ್ಟು (ಎಕ. XIX, ೩೭-೯, ೧೨; 1144);
ಕಡಲೇಳಂ ಮಗುಚಿಟ್ಟೊಡಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮). ಏಳ್ಳು: ಮೋಹ
ರಾಗ ದ್ವೇಷ ತಾಪ ಶೋಕ ಹರುಷ ವೈಚಿತ್ಯವೆಂಬ ಏಳು ಮಲಂಗಳ
ನೊಂದಾಗಿ ಕಲಸಿ ತಿನ್ನುತ್ತ (ಅದವ. ೨೬); ಏಳು ಕಡಲೊಡಲೆಡೆಯಲಡ
ಗಿರ್ದ ಶೈಲಮಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೦); ನೀವೇಳನೆಯ ಭವದಲಿ ಬಂಧು
ತನದಲಿ ನಮ್ಮನ್ನೆದುವುದು (ತೂರರಾ. ೧-೮-೨೦). ಏಲು: ಏಲನೆಯಾ
ನರಕದಾ ಪುಲು ಅಕ್ಕುಂ (ಇಲ. X, ೬೦-೪; 678); ಇದಾನ್ ಅಲು
ತೋನ ಬಾರಣಾಸಿ ಏಲುಕವಿಲೆ ಕೊನ್ನ ಕೊಲೆಯ್ದುಪೊರ್ (ಎಕ. XIV,
ತಿರುಮ. ೨೩೪-೯; 8ನೆಯ ಶತ); ಪ್ರಥಮಾದಿ ಭೇದ ನಿರ್ಧಾರಣದಿಂದದಂ
ಪಿಡಿದು ನಿಲ್ಲ ವಿಭಕ್ತಿಗಳೇನಿಕ್ಕುಂ (ಕವಿ ರಾ. ೧-೧೧೪); ಏಲನೆಯ
ದಿವಸದಂದು ನೇಸರ್ ಮೂಡಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೧೯); ಏಲುಂ
ಮಾಳಮುಮಂ ಪಾಟೇಟಿ ತಗುಳ್ಳಿಡಿದು (ಪಂಪ. ೧-೩೫); ಏಲುಂ
ಬೆಸನಮುಮಂ ನರಪಾಲನುಲಿಗೆ (ಶಮದ. ೮-ಪ್ರಯೋ).

ಏಲ್ಪರ್, ಏರ್ವರ್, ಏಲ್ಪರ್, ಏಲ್ಪರ್ = ಏಳುಮಂದಿ, — ಜನ:
ಶ್ರೀಮತು ಎಲ್ಪರಗಂಡ ಮರುಳೋಜನ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೩-೧;
1089); ತತ್ಪತ್ತರಗ್ನೀಧ್ರ ಮುಖ್ಯ ನರೇಂದ್ರೋತ್ತಮರೇವರ್ (ಎಕ.
XIII, ೪೧-೭; 1113); ಸಹೋದರ ರಾದೇವರ್ (ಎಕ. XIX,
೨೩೦-೨೬; 1179); ಭರತಕುಮಾರಂಚೆರಸು ಏಲ್ಪರ್ ಕುಮಾರರಾದಿ
ಯಾಗಿ (ಅದವ. ೮-೪೪ ವ); ಪನ್ನಿರ್ವರಾ ಏಲ್ಪರಾ ಪೊಯ್ದ ಧರ್ಮಂ
(ಎಕ. IV, ಜಾಮರಾ. ೬೩-೧೦; 750); ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತರೇನಿಪ್ಪೇಲ್ಪರುಂ
ಧಾತ್ರೀತಿಲಕರ್ (ದಶಕು. ೧-೪೮). ಏಲ್ಪರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು.
ಮೇಲಿನ 'ಏಲ್ಪರ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು
ನೋಡಿ. ಏಳಕ್ಕಿಅನ್ನ = ಏಳುವಿಧವಾದ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ
ಅನ್ನ: ಆದಿನ ರಾತ್ರಿ ಹೊಸಬತ್ತದಿಂದ ತೆಗೆದ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪನೇರಿಸಿ
ಏಳಕ್ಕಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕವಿತ. ೪-೭೪). ಏಳರಾಟ =
ಏಳುವರೆವರ್ಷಗಳ ಶನಿಕಾಟ: ಸುಸಿಲ್ಪವಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಣೋಡುತ್ತು
ಳಕಂ ಮೂಡದೆ ದೈನ್ಯಮಾಡದೆ ನಿತಂಬಂ ಮುಂಬಂದಗೂಡದಿರ್ಪಳ
ಕೂಟಂ ಬಿಡದೇಳರಾಟಮದನಾವಂ ನಚ್ಚುವಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೫೪).
ಏಳುಕೆರೆಯನೀರುಕುಡಿ = (ಆಲಂ) ಊರೂರು ತಿರುಗು; ಕಷ್ಟ
ಪಡು. ಏಳುಕೆರೆಯನೀರುಕುಡಿಸು = (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡು;
ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸು: ಬಿಡು ನೀ ಈ ದಿಮಾಕೆಲ್ಲಾ ಏಳುಕೆರೆಯ
ನೀರು ಕುಡಿಸೇನು (ಮಣ್ಣು. ೨೦೭). ಏಳುಮಿಗಿಲು = ಏಳುಪಟ್ಟು
ಜಾಸ್ತಿ: ಪಾಲಿಸಿದ ಧರಣಿಯಂ ಪಾಂಡವರ ಜಯಸಿರಿಗೇಳುಮಿಗಿಲೆನಿಸಿ
ಶಾಯದಿ ಬಾಲಕನು (ತುರಂಗ. ೯೩-೨೪). ಏಳುಸುತ್ತಿನಮಲ್ಲಿಗೆ =
ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನೋಡು ಇದೊ ಇಲ್ಲರಳಿ ನಗುತದೆ ಏಳು
ಸುತ್ತಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಚಿಲು. ೧). ಏಳೆರಡು, ಏಲೆರಡು = ಎರಡು
ಏಳು; ಹದಿನಾಲ್ಕು: ಏಳೆರಡು ಲೋಕಗಳನೀಗಲೆ ಬೇಳುವೆನು
(ಕುವ್ಯಾ. ೬. ೬೦೫. ೨೫-೩೨); ಕೆಳಗೆ ಮೇಲೇಳೆರಡು ಲೋಕಕ್ಕಧಿಕ ಶಿವಾ
ಮಣಿಯನಿಪ ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾ. ಧರಾ. ೨-೨); ಈರೇಲ್ಪಾಲಮೇ
ಲೆರಲ್ಪಳಿಗೆಯೆನೆ... ತೋರುಡು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫-೧೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಏಲು; ತುಳು. ಏಳ್; ಕೊಡ. ಏಳೇ;
ತೆಲು. ಏಡು; ಕೋಲಾ. ಎಡ್, ಎರ್; ಕುಣ. ಒದ್ಲಿ, ಒಡ್;
ಗೊಂಡಿ. ಏರುಂಗ್, ಏರೂಜ್]

ಏಲಗ (ನಾ). ೧. ಟಿಗರು; ತಗರು; ಮೇಷ: ಪೊನ್ನೆಲ್ಲಮನೊಬ್ಬಳಿ
ಪೊಯ್ದು ನೃತನೇಟಗನನೇಟ ನೋಡುತ್ತಿರೆಯಾ ಪೊನ್ನಿಂದಾ ದೆಸೆಯವರಂ
ಸನ್ನಿದಮನೆ ಕಾಣದನಿಟನೊಡೆಯವನೇಟಂ (ನೇಟಗಂ) (ಜೀವಸಂ.
೧೦೫-೨೯). ೨. ಏಳು ಬೆಟ್ಟ: ೧, ೨. ನೆಗಟ್ಟು ಹಿತಮಹಿಮೋಡನೇಟ
ಗಮಂ ಬಂದೇಟ ತನ್ನ ಕೇರ್ಕ್ಕಂಗೆನೆಯೇಟಗಮನೊಸದೇಟ ಮಿಗೆ
ಬಂಧುಗಳುಮನಾ ತಂದೆಯೊಡನೆ ಪೊರೆಯೇಟ ಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು.
೭-೯೪). 'ಏಳಗ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಏಡಕ. / ತಮಿ. ಏಲಗ; ಏಲ್ಪಾ + ಅಗ್ಗ]

ಏಲಡಿ, ಏಳಡಿ (ನಾ). (ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವಾಗ, ಬೀಳ್ಕೊಡುವಾಗ
ಹೋಗುವ) ಏಳುಹೆಡ್ಡೆ; ಸ್ವಲ್ಪದೂರ: ನಡೆದೇಬಿಡಿಯಂ ಜಿನರ್ಪಿಡೆ
ಗೇಜಿಗಿ ಬಲುಕ್ಕೆ ಮಚ್ಚುಗೊಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಪು. ೧-೮೩); ನೀನಾವ ಪ್ರಾಣ
ಗಾಡೊಡಂ ಮುನಿವಲ್ಲಿ ಪೆಜಿಗೇಬಿಡಿಯಂ ಪಿಂಗಿ ಬಲುಕ್ಕಂ ನಿನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿ
ದಂತೆ ಮಾಡೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೨೦೬). ಏಳಡಿ: ಕೆಲಜನರ
ನಾಂಕುಬರಲೊನಪಾಲನದ ಕಂಡಂತೆಲ್ಲವ ತಂದು ನೃಪಗೆರಗಂತದು
ಸುರಿದ ಕ್ಷಣವೆ ನೃಪ ನಡೆದಿದ್ದು ಏಳಡಿಯ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೨-೩೦).

[ಏಲ್ಪಾ + ಅದ್ಲಿ]

ಏಟುಸು, ಏಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಬ್ಬಿಸು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆ ವನನ್ನು ಏಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸಾಕುಬೇಕಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮಾಡು; ಒದಗಿಸು. 'ಕರಿಂಕೇಟುಸು' ಪರಾ. ಏಳಿಸು: ೧. ಅವರವರ ಕರ್ಮಸಂಸ್ಕಾರ ಅವರವರನ್ನು ಏಳಿಸುತ್ತದೆ ಇಳಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾಮಣಿ. ೧೪೮). ೩. ತೆಗೆಸು; ಹೋಗಾಡಿಸು: ರಾಜನು ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಷೇರ್‌ಖಾನನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಆ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಏಳಿಸಲುಹೋಗಿ ಬಾರಿಗುಡ್ಡಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಇಳಿದುಕೊಂಡನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೨೮). [ಏಟು_೧ + -ಇಸು]

ಏಟು 'ಏಟು' ನೋ.

ಏಟಿರಡು 'ಏಟು' ಪರಾ.

ಏಟಿಲೆನಾಟಿ, ಏಳಿಲೆಬಾಳಿ, ಏಳಿಲೆವಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಏಳು ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಬಾಳೆ: ಏಟಿಲೆನಾಟಿಯ ಕೆಲಗೆ ಷಷ್ಠೋಪನಾಸ ಸಹಿತಂ ಮಾಘಮಾಸದ... ಅಪರಾಹ್ನದೊಳು (ಚಾವುಂ. ೧೨೪); ಎಲೆವಳ್ಳಿಯ ತಳ್ಳಿಂದೇಟಿಲೆನಾಟಿಯ ಪರಪಿನಿಂದ ಶೋಕೆಯ ಪೊದಪುಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೩೨೦). ಏಳಿಲೆಬಾಳಿ: ೧. "ಸಸ್ತ ಪರ್ಣಿ, ವಿಶಾಲತ್ವಕ, ಶಾರದಾ, ವಿಷಮಚ್ಚದಾ - ೪ ಏಳಿಲೆಬಾಳಿಗಿಡ ದ್ವೀಪಾಂತರದೊಳಗಿರುವ ಧೂಳೇ ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೨); ನೆಳಲಿಂದ ತಂಪಾದ ಈ ಏಳಿಲೆಬಾಳಿಯ ಬುಡದ ಜಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೨-೧೮). ಏಳಿಲೆವಾಳಿ: ೧. ಮಲಯಜವ್ಯಕ್ಷವನೇಳಿಲೆವಾಳಿಗಳೊಲಿದಡರ್ಧಂತೆ ತೋಜುತದೆ (ಭರಣ. ೭-೧೦). ೨. ಒಂದು ಸುಗಂಧ: ಏಲಾಪಕ್ವಫಲಂ ಗಳನೇಳಿಲೆವಾಳಿಯ ಪೊಸ ಹಗಿನಿಂ ಮುಡಿವಾಳದ ಮೂಳಮುಮಂ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಪೂವಂ ಮರುಗದ ಕಿಜುಗೊನರಂ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೧೬).

[ಏಟು_೨ + ಎಲಿ + ಬಾಳಿ]

ಏಟುಟ್ಟು (ನಾ). ವರ್ಷಗಳ ಕಟ್ಟು, —ಗಡು, —ಅವಧಿ: ಏಟುಟ್ಟುನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟನೆ, ಟ್ಟಮೆ, ಟ್ಟಮೆ]ಯದು ನಿಮ್ಮಂ ನಾಟ್ಯದಿಗಲದೊಡೆ ಮದೀಯನಾಥಂ ಬೇರಂ ಬಿಟ್ಟಿಯನೆ ತಿಂದದೆವಸದೊಳಲ್ಪಾಡಿದ ಬೀರ ಮಿಗಳೇಂ ಪೊಸತಾಯ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೮).

[ಏಟು (< ಏಡು) + ಕಟ್ಟು]

ಏಟುಡಲ್, ಏಳುಡಲು (ನಾ). ಏಳು ಸಮುದ್ರ, —ಸಾಗರ: ಏಟುಡಲ್, ಏಟುರಿ, ಏಟುಕ್ಕೋಟಿ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ). ಏಳುಡಲು: ದಿಗ್ಗಜದ ಮಂಡೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಸುಜ್ಜನೆ ಸುಜಾವನೇಳುಡಲ ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರುಹುನೆ ಧರಣಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೨-೧೧).

[ಏಟು_೨ + ಕಡಲ್]

ಏಟುಕ್ಕೋಟಿ, ಎಕ್ಕೋಟಿ, ಏಳುಕ್ಕೋಟಿ (ನಾ). ಒಂದುಸಂಖ್ಯೆ; ಸಪ್ತ ಕೋಟಿ: ಇದನಟದಾತಂ ವಾರನಾಟಿಯೊಳಂ ಪ್ರಯಾಗಿಯೊಳಂ ಸಾಸಿರಂ ಕವಿಲೆಯುಂ ಸಾಸಿರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನೇಟುಕ್ಕೋಟಿ ತಪೋಜನ[ಮು]ಮನ ಟಾದ ಪಪ್ಪಮಹಾಪಾತಕನ ಪೋದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋಕುಂ (ಇಲ. XII, ೨೫೭-೨೨; 873). ಎಕ್ಕೋಟಿ: ಇದನಳಿದ[೦] ಭಾಣರಾಟಿಯೊಳು ಪನ್ನಿ ಚ್ಚಾರ್ಸಿರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮನೆ[ಕ್ಕೋಟಿ] ತಪೋಧನರುಮಂ ಸ[ಹತ್ರ]ಕವಿಳೆಯುಮಂ ನಳಿದ[೦] (ಸಾಇ. XI-i, ೭೨-೧೩; 1024); ಎಕ್ಕೋಟಿತಪೋಧನಗೈ (ಎ. XIII, ೧೭೨-೫೩; 1055); ಸೋಮೇಶ್ವರದೊಳೆಕ್ಕೋಟಿ ತಪೋಧನರುಮನಟಾದ ಮಹಾಪಾತಕನ ಕೃ (ಇಲ. XIII, ೯೩-೩೩; 1084); ಅಳಿದವನಿಡನೆಕ್ಕೋಟಿಯನಳಿದಂ ತೀರ್ಥಂಗಳನಿಹುವನೋರನನಳಿದಂ (ಎ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೪-೫೯; 1108 ?); ಆ ಪಂಚಮತದ ತಪೋಧನಮುಖ್ಯವಾದ ಎಕ್ಕೋಟಿಗಳುಂ (ಎ. XI, ದಾವಣ. ೧೦೫-೩೦; 1218);

ಕಂಬದ ಹಳ್ಳಿ ತೀರ್ಥವ ಎಕ್ಕೋಟಿ ಜಿನಾಲಯವೆಂದು ಹೆಸರುಂ... ಎಕ್ಕೋಟಿ ಮಹಾರುದ್ರರಿಳ್ಳು ಕೊಟ್ಟರು (ಎ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೧-೩; ಸು. 1200). ಏಳುಕ್ಕೋಟಿ: ಏಳುಕ್ಕೋಟಿ ಮಹಾಮಂತ್ರ ಉಪಮಂತ್ರಂಗಳಿಗೆಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೧೦-೨); ಅನದಾನ ಸುವರ್ಣದಾನವಿನೋದರುಂಮಪ್ಪ ಏಳುಕ್ಕೋಟಿ ಶ್ರೀರುದ್ರರಿಪ್ಪ ಶ್ರೀಮೂಲಸಂಘ ದೇಸಿಗಣದ ಪೊಸ್ತಕಗಚ್ಚದ ಕಂಬದಹಳ್ಳಿ ತೀರ್ಥವ... ಎಕ್ಕೋಟಿ ಮಹಾರುದ್ರರಿಳ್ಳು ಕೊಟ್ಟರು (ಎ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೧-೨; ಸು. 1200). [ಏಟು_೨ + ಕೋಟಿ]

ಏಟಿಯ್ಯ (ನಾ). ಏಳು ಕೈಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿ: ಏಟಿಯ್ಯಂ, ಏಟುಕಯ್ಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಏಟು_೨ + ಕಯ್ಯ (< ಕಯ್ಯ) + -ಅ]

ಏಟಿ, ಏಳಿ, ಏಳಿ (ನಾ). ಮೇಲೇರುವಿಕೆ; ಬೆಳವಣಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಅಧಿಕೃ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಕೆಲಸಂ ಕೊಬುತ್ರೆಸದು ದಿದಿ ದಾರ್ದುಮೇಟಿಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಟ್ಟಿ]ಸಮಂಜಸನಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕನರಿ ನಾಹಿನಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೬); ಏಟಿಯಂ ಪರಬಲಂ ಪೊಗಟಲ್ (ಎ. II, ೧೩೮-೧೩; ಸು. 940); ಒಲಿಸುವ ರೂಪು ಗಾಡಿಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ಗಾಡಿ ವಿಳಾಸದೇಟಿಯೊಳ್ ನೆಲಸೆ (ಅದಿಪು. ೧-೭೨); ಪೊಸಜವ್ವನ ದೇಟಿ (ಕಾದಂಪು. ೬೯೮); ಶಾಚದೇಟಿ (ಸಮಪ. ೬-೨). ಏಳಿಗೆ: ಅಕ್ಕೋಟಿ ತನ್ನೊಳಿಂದನು ಸಂಸಾರದೇಳಿಗೆ ಈ ತೆಜನೆಂದು (ಅಂಜನ. ೧೫-೩೮); ಬಾಲಸೂರ್ಯನವೊಲ್ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದೇಳಿಗೆಯ ತೇಜದ ವಿಚಾರ ಚಡಾಳಿಸಿತು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೮-೩೦); ತುಂಗ ತರಂಗದೇಳಿಗೆಯಿಂದ ಕಾವೇರಿ-ಮಂಗಳಗಾತ್ರೆಯಾಗಿಹಳು (ಕಂನವಿ. ೫-೪೬); ಈ ವಿಧದೇಳಿಗೆ ವಡದೀಯೊಡಲೊಳೆ ದೇವರೊಳಿಗನಿಸಗುವನು (ಹದಿಬ. ೧-೪೦). ಏಳಿಗೆ: ನಗರಾಜಂ ಧೈರ್ಯದೊಂದೇಳಿಯನೆ (ಎ. XIII, ೩೩೦-೭; 979); ಶಾರ್ದೂಲೇಳಿಯಂ ಮೆಜೆದು (ಸಾಇ. XI-ii, ೧೫೨-೨೨; 1103); ಕಾರುಣ್ಯದೇಳಿಯಂ ಸವಿನುಡಿಯೊಳಂತೆಂದನು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೪೫); ನಾಡೊಳುಗುಳ್ಳ ನಾನಾವಿದ್ಯದೇಳಿಯ ನೋಡ ಚಿತ್ತಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಮೋಹತ. ೪-೧೮); ಈ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದೇಳಿಯನಾಲನೆ ಪಾಪಗಳೆದ್ದು ಪಾಪುವು (ಹದಿಬ. ೨-೫೧).

ಏಳಿಗೆಯಾಗು = ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು: 'ನಿಮ್ಮಿಂದೆಲ್ಲಾ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ನಮಗೆ ಏಳಿಗೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುಸುಸಂ. ೬೪). [ಏಟು_೧ + -ಗಿ]

ಏಟಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಳಿಮುಖವಾಗು; ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಮೊದಲೊಳ್ ನೀಳ್ಳು ಪೊದಳ್ಳು ಪರ್ವಿ ಪದಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಮಂದೈಸಿ ಮಾಡದೆ ತನ್ನಂದದೊಳೇಟಿಗುಂದದೆ ನಿರುದ್ದೋ ಚ್ಚಾರ್ಸಮಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಪುದಿದಾ ದಂಪತಿಯಂ ಪುದುಂಗೊಳಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೫-೨೩). [ಏಟಿ_೧ + ಗುಂದು]

ಏಟಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). = ಏಟಿಗುಂದು: ಬಡವಾಗಿದೋಡಲೇಟಿಗೆಟ್ಟು ನಡು ನೀಲ್ ಭೋರೆಂದು ಪಾಯ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೪).

[ಏಟಿ_೧ + ಕೆಡು]

ಏಟಿವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾರಾಯಣ ನಂತೇಟಿವಡಿಸಿಯಾಳ್ಳುಂ ಸೊಗದೊಳ್ (ಅಪ್ರ. ೩೩-೧೪).

[ಏಟಿ_೧ + ಪಡು + -ಇಸು]

ಏಟಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಏಟಿವಡೆ ಪಾಡಿವದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಚಂದ್ರಾಪೀಡಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನನಾಗಿ (ಕಾದಂಪು. ೪೩೩). [ಏಟಿ_೧ + ಪಡೆ]

ಏಟ್ಲಿ ವಾಡಿವ, ಏಳ್ಗೆ ವಾಡಿವ (ನಾ). ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದ ಪಾಡ್ಯ : ಅಯ್ಯರ್ ಕೂಸುಗಳು ಮೇಟ್ಲಿ ವಾಡಿವದ ಚಂದ್ರನಂತು ತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿಯೊಳ್ ಸೊಗಯಿಸಿ ಬಳೆಯ (ಸಂಸಭಾ: ೨-೩ ವ). ಏಳ್ಗೆ ವಾಡಿವ : ಕಾಸ್ಯಪಗೋತ್ರ ಪವಿತ್ರನೇಳ್ಗೆ ವಾಡಿವದೇಳದಿಂಗಳನ್ನನುದಿನಂ ಬಳೆದಂ ಪಿರಿದುಂ ವಿಭೂತಿಯಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬-೬೪ ; 1136). [ಏಟ್ಲಿ + ಪಾಡಿವ]

ಏಟ್ಲಿ ವೆಲು, ಏಳ್ಗೆ ವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು; ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ವಿಶ್ವಜಗಜ್ಜನ ಕೀರ್ತನಾರವಂಗಳನ್ನಿನಿಸೇಟ್ಲಿ ವೆತ್ತು . . . ಪುಗು ತಂದನಚ್ಚುತಂ (ಜಗವ. ೧೦-೧೩೧). ಏಳ್ಗೆ ವೆಲು : ಮೂಡುವೆಳನೇಸ ಲೊಂದುಪ್ಪ ನಮಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಮಯ್ಯಾಡಿವಣ್ಣದಿನೇಳ್ಗೆ ವೆತ್ತು ಥಳಥಳಪ ಶಿಶು ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನೇಕ್ಷಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೬೪). [ಏಟ್ಲಿ + ಪೆಲು]

ಏಟ್ಲಿ ಗ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಮುಕೂಡಲ್ ದಕ್ಷಿಣಾದಿಗ್ನಿ ಭಾಗಮವಲೋಕ್ಯ ಏಟ್ಲಿ ಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಲಬನ್ನು (ಇಲ. XII, ೧೬-೧೩ ; 413). [?]

ಏಟ್ಲಿ ರ್ 'ಎಟ್ಲಿ ರ್' ನೋ.

ಏಟ್ಲಿ ರ 'ಎಟ್ಲಿ ರ' ನೋ.

ಏಟ್ಲಿ ರವು 'ಎಟ್ಲಿ ರವು' ನೋ.

ಏಟ್ಲಿ ಲು, ಏಳುನೂಲು, ಏಳ್ಳೂರು, ಏಳ್ಳೂಲು (ನಾ). ಏಳು ನೂರರ ಮೊತ್ತ : ಶಕಸ್ತ್ರ ಪ ಕಾಲಾತೀತ ಸಂವತ್ಸರಜ್ಜಿಳ್ ಏಟ್ಲಿ ಲುಂಭ ತ್ತೆಜ್ಜನೆಯ ವ್ಯಯ ಮೆಂಬ ಸ[ಂ]ವತ್ಸರಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸೆ (ಇಲ. XII, ೨೧೯-೧೫ ; 866). ಏಳುನೂಲು : ಅಪಾದೇಳುನೂರ್ವರುಷವಲಯ ದೇಳ್ಳೂಲು ವರುಷ ಸಂದ ರೇವಣ ಸಿದ್ಧ ನಾಡಿ ತಪ್ಪುವನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೫). ಏಳ್ಳೂರು : ನನಗೆ ಆತನು ಏಳ್ಳೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಏಳ್ಳೂಲು : ಉಕ್ಕುವತಿಶಯ ವೀರರಸದೊಳು ಸೊಕ್ಕಿನೊಳು ಲಂಕಾಪುರವನೆಡಕಿಕ್ಕಿ ಹಾಪು ದನೆತ್ತ ಮೇಲೇಳ್ಳೂಲು ಯೋಜನವ (ತೂರರಾ. ೫-೧-೨೪). [ಏಟ್ಲಿ + ನೂಲು]

ಏಟ್ಲಿ ತ್ತು 'ಎಟ್ಲಿ ತ್ತು' ನೋ.

ಏಟ್ಲಿ ರ್ವರೆ (ನಾ). ಏಳು ಪೊರೆ, — ಪದರ : ಪರಿಮರ್ದಿಸುವುದು ದುತೂರರಸಮನಿಂಬಾಗಿ ಪಿಟುದು ನೆಲ ದೊಳ್ ಲವಣಂ ಬೆರಸೊರಸಿ ಕೊಂಡು ಪೂಸುಗೆ ಕರಗುಗುಮೇಟ್ಲಿ ರೆಯೊಪ್ಪ ಕುರುವುಂ ಪ್ಪಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೧). [ಏಟ್ಲಿ + ಪೊರೆ]

ಏಟ್ಲಿ ರ್ 'ಏಟ್ಲಿ' ಪರಾ.

ಏಟ್ಲಿ ಸನ, ಏಳುಬೆಸನ, ಏಳ್ಳೆಸನ (ನಾ). ಬೇಟೆ, ದ್ಯೂತ, ಸ್ತ್ರೀಯ ರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾಸಕ್ತಿ, ಮದ್ಯಪಾನ, ವಾಕ್ಪಾರುಷ್ಯ, ಅರ್ಥದೂಷಣ, ದಂಡಪಾರುಷ್ಯ ಎಂಬ ಏಳುವಿಧವಾದ ವ್ಯಸನ; ಸಪ್ತವ್ಯಸನ : "ತಪ್ಪಾಸಂದೇಟ್ಲಿ ಸನಮೆಣ್ಣೆ ಸೆಯುಮೆನುತಂದೇಟ್ಲಿ ಪಿಯೊಂಭೈನೂಪ್ಪ ಛಾಸಿರಮಿವು ಸಂ ಪ್ಯಾ ಪದಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಕ ವಿ ಕಂ. ೨೧೪). ಏಳು ಬೆಸನ : ದುರ್ಗೋಷ್ಣಿಯೊಳರ್ಪೇಳುಬೆಸನಕ್ಕೀಡಪ್ಪರಾಚಾರಮಂ ಬಗೆಯರ್ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಚಾರಕಲ್ಪಮತಿಗೀವರ್ ಧರ್ಮಮಂ ಪಾಲಿಸರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬). ಏಳ್ಳೆಸನ : ಭವಲತೆಯಂ ಕೊಯ್ಲೇಳ್ಳೆ ಸನವ ಕೊಯ್ಲಕ್ಕೆ ಭರಂಗೆಯ್ತುತ್ತುಬದಿಂದೆ (ಉದ್ಯದೇ. ೩-೯). [ಏಟ್ಲಿ + ಬೆಸನ]

ಏಟ್ಲಿ, ಏಳ್ಳೆ (ನಾ). ಏಳುಸಲ, — ಬಾರಿ : ಏಟ್ಲಿ, ಏಟ್ಲಿ ರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೬ ಪ್ರಯೋ). ಏಳ್ಳೆ : ಅರಸರನು ಮೂರೇಳ್ಳೆ ತಂದ ಗಣನೆಯಕ್ಷಸರದ ನೆವದಿಂದ ಬಲಗಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿರುವ ರೀತಿಯಂ ಮೆರೆವ ಮೂರೇಳ್ಳೆಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಜ. ೨-೬೬). [ಏಟ್ಲಿ + -ಮೆ]

ಏಟ್ಲಿ ರ್ 'ಏಟ್ಲಿ' ಪರಾ.

ಏಟ್ಲಿ ಡೆವಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಉದಭಿವೃತ್ತಾವನೀತಳದೊಳೇಟ್ಲಿ ಡೆ (?)ವಾಳಿಸೆ ಕಾಡಿಯೂರನೆಯ್ದಿದಪುವೆ ಮತ್ತಿ ನೂರ್ (ಎಕ. XIII, ೩೩೨-೪೬ ; 929). [?]

ಐ

ಐಕಿಲ್

ಐ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿಮೂರನೆಯ ವರ್ಣ;
ಐಕಾರ: ಸ್ವಭಾವದಿಂದೇಕಾರಂ ಮೊದಲಾದ ಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಂಗಳಶ್ಚು; ಅನಾವುನೆಂದೂಡೆ-ಐ ಐ ಓ ಔ (ಶಮದ. ೧೦ ವೃತ್ತಿ).

ಐ- 'ಅಯ್- ' ನೋ.

ಐಂಗುದ (ನಾ). ಇಂಗುದೀ ಮರದ ಹಣ್ಣು (ಕ). [ಸಂ.]

ಐಂದ (ಅ). ಇಲ್ಲಿಂದಾಚೆಗೆ; ಮುಂದಕ್ಕೆ. [← ತುಳು. ಐಂದ]

ಐಂದವ (ಗು). ೧. ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಚಂದ್ರಿಕೆ;

ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಅಂಚೆ ಸಂಚಳಿಸನಂಗನ ಜಂಗಮಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮಂಜುಳ ಕರಪುಂಜವಂ ಕೆದಲುಮೈಂದವ ಕೋರಕಜಾಲಮೆಂದಿನಂ ಬಳಸಿದುದಾ ಮಹಿಷತಿಗೆ ಚಾಮರವಿಕ್ಕುವ ಕಾಮಿನೀಜನಂ (ಅ ನಂ ಪು. ೨-೨೦).

೩. ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಸಕಳಗ್ರಹಂಗಳೈಂದವ ದಿವಸಾಧಿನಾಥ ಸುತರೀಕ್ಷಿಸುವಂದು (ಜಾತಕ. ೩-೧೭). ೪. ಚಾಂ ದ್ರ ಮಾ ನ ದ ತಿಂಗಳು. [ಸಂ.]

ಐಂದವಕಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆ: ಪರಮೈಂದವಕಲೋಪಮಂಗಾಂಗ ಮಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರಿತಾತ್ಮಶಕ್ತಿಯುಮೃತಪ್ಪವಂ ಪೊಣ್ಣೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೦೩).

[ಐಂದವ + ಕಲೆ]

ಐಂದವಬಿಂಬ (ನಾ). ಚಂದ್ರ ಬಿಂಬ: ಮರ್ಬನಿಸ ಗೊಬ್ಬರವಂ ತಳದಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ತಾರಗೆಗಳೆಪ್ಪ ಬಿತ್ತುಗಳನಂತವಕ್ಕೈಂದವಬಿಂಬ ರಾಪ್ಪ ಕುಂಭಗತ ಸುಧಾಮರೀಚಿಜಳಮಂ ಸುರಿದಂ ಸಲೆ ಕಾಲ ಪಾಮರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೬೮); ಮಿನುಗುವ ಮುತ್ತಿನೊಳ್ಳೆಪ್ಪೆಯೆಂಬಿನಮೈಂದವ ಬಿಂಬಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೩-೧೧೧). [ಐಂದವ + ಬಿಂಬ]

ಐಂದವಾಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಇಂದ್ರ ಬಾಳೆ: ಅಧ್ಯಗಾಳೋಕನಕ್ಕಾಶ್ವರ್ಯಮನಧಿಕಂ ಮಾಟ್ಟಿಂದವಾಟಿಗಳಿಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧-೬೭). [ಐಂದ್ರ (< ಐಂದ್ರ) + ಬಾಟಿ]

ಐಂದ್ರ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸೇರಿದ, —ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಬುಟ್ಟಿಕ್ಕೈಂದ್ರ ಮೈಹಿ ಕ ಪಾರತ್ರಿಕಭೋಗಮಂ ಕುಡುವಿನಂ (ಅದಿಪು. ೧೬-೮). (ನಾ). ೨. ಒಂದು ನೈತ್ಯ: ಮನಂಗೊಳೆ ಮಾಡಿದನೈಂದ್ರ ಮೆಂಬ ನಾಟಕವಿಧಿಯಂ (ಅಜಿತ. ೫-೬). ೩. ಗಮಕೆ. ೪. ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ ಒಂದು ವ್ಯಾಕರಣ: ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನ ವ್ಯಾಕರಣವೇ ಕಾಲಾಪವ್ಯಾಕರಣವೆಂದೂ ಇದು ಐಂದ್ರವ್ಯಾಕರಣದ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂದೂ ಅನೇಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಾಶಕೃ. ೧೧ ಖೇರಿಕೆ).

೫. [ಯೋಗಶಾ] ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಐಂದ್ರ... ವೈದ್ಯತೆಗಳೆಂಬಿಪ್ರತ್ಯೇಕಯೋಗಂಗಳುಂ (ವಿನೇಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಕೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಅರುಣವರ್ಣದ ಬೊಟ್ಟಿನೆ ಐಂದ್ರಕೆಡೊಳು ಮಿರುಗುತಿಹುದು ಚಂದ್ರಬಿಂಬ (ಜ್ಞಾನಸಹ. ೩೮-೭೧). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಜಾಲ (ನಾ). ಯಕ್ಷಿಣಿ; ಗಾರುಡಿ; ಕಣ್ಣುಟ್ಟು. 'ಐಂದ್ರ ಜಾಲಿಕ' ಪರಾ. [ಐಂದ್ರ + ಜಾಲ]

ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಯಕ್ಷಿಣಿನೊಡುವವನು; ಗಾರುಡಿಗ: ರತ್ನಾವಳಿನಾಟಕಿಯಲ್ಲಿ ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕೆ ನ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ಶೃಂಗಾರ-ಅದ್ಭುತಗಳಿಗೂ ಅವಿರೋಧ ಸಾಧ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೭೮ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರದಿಶೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರನ ದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು: ಅ ನಗೇಂದ್ರ ದೈಂದ್ರದಿಶಾಭಾಗದೊಳು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೭೫). [ಐಂದ್ರ + ದಿಶೆ]

ಐಂದ್ರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಧ್ವಜ. ೨. [ಜೈನ] ಇಂದ್ರಾದಿ ಗಳು ಮಾಡುವ ಜಿನಪೂಜೆ: ನೇಮಿತೀರ್ಥಂಕರ ಪರಮದೇವ ನಿರ್ವಾಣಕಾಲದೊಳು ಐಂದ್ರಧ್ವಜವೆಂಬ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಎಕ. VII, ೨ವನೂ. ೪-೧೪; 1122). 'ಇಂದ್ರಧ್ವಜ' ಪರಾ.

[ಐಂದ್ರ + ಧ್ವಜ]

ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಿಕೆ (ನಾ). (ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ) ತಲೆಕೂದಲುದುರಿದ ವನು; ತಲೆಬೋಳಾದವನು: "ಖಳತೀ, ಶಿವಿವಿಷ್ಣು, ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರ]ಕೇ-ಈ ೩ ತರಟದಲೆ(ಯಂ)" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೧೫೪). 'ಇಂದ್ರಲುಪ್ತಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಶರ (ನಾ). (ಇಂದ್ರನ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಬಾಣ; ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರ: ಅದ್ರಿಬಾಣಮಂ ಪೂಡಿದಂ ಕಲಿ ಸುಧನ್ವಂ ತೊಟ್ಟನೈಂದ್ರಶರಮಂ ಫಲುಗುಣಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೫). [ಐಂದ್ರ + ಶರ]

ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಐಂದ್ರಶರ: ಅಂದಿನ ಯುದ್ಧವು ಅರ್ಜುನನ ದಾಯಿತು. ಅವನ ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರದ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ... ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದರು (ವಚಭಾ. ೨೭೨). [ಐಂದ್ರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಐಂದ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿ; ಶಚೀದೇವಿ: ಚಂದ್ರಲೇಖ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಪ್ರತಿಮರನೈಂದ್ರಿಯಪೋಲಪ್ರತಿಮಪ್ರಭರಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಂ ವಧು ಪಡೆದಳು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೭೦). ೨. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು; ಮೂಡಲು: "ಐಂದ್ರಿ, ಪೂರ್ವ, ಪ್ರಾಚೀ-ಈ ೩ ಮೂಡಣ ದೆಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭-೧೦೧). [ಸಂ. ಐಂದ್ರಿ]

ಐಂದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯ ಗಳನ್ನುಳ್ಳ: ಶರೀರವಿರಹಿತಾನಂತಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಸಂಪನ್ನ ನಿಶ್ಚೇಯಸ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಐಂದ್ರಿಯಂ ದೇಹಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೮). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರಿಯಕೆ (ಗು). = ಐಂದ್ರಿಯ ೧: ಐಂದ್ರಿಯಕೆ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯ ನಿಯಂತ್ರಣ ಬೇಕು (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಐಂದ್ರೋತ್ಸವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ಸವ: ವಕ್ಷಣಶಾಲೆ ಯಲು ಐಂದ್ರೋತ್ಸವದ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಭೋಜನಕ್ಕೈದು ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ೨೦೦ (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೫೯-೩೪; 1111).

[ಐಂದ್ರ + ಉತ್ಸವ]

ಐಕಮತ್ಯ (ನಾ). ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ಸೋದರರ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಐಕಮತ್ಯಗಳ ಫಲವಾಗಿ ವಿಜಯನಗರದ ಜನನವಾಯಿತು (ಕೃದೇವ. ೧). [ಸಂ.]

ಐಕಾಗರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಮನೆಯಿರುವವನು. ೨. ಒಂಟಿ ಯಾದ ಮನೆಗಳಿಗೆ ನುಗ್ಗುವವನು; ಕಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಐಕಾಗ್ರ್ಯ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರತೆ: ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರದಿಂದ ಮನಶ್ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ಮೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಐಕಾಗ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ದಾರಿತೋರಿದ (ಭಾರದ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಐಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಐ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಅಕಾರಮುಂ ಏಕಾರಮುಂ ಕೂಡಿ ಸಂಧಿಯಾಗಿ ಐಕಾರಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಶಮದ. ೧೦ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಐಕಿಲ್ 'ಅಯ್ಕಿಲ್' ನೋ.

ಐಕಿಲೆಲರ್ 'ಅಯ್ಯಿಲೆಲರ್' ನೋ.

ಐಕಿಲಿದಿರ 'ಅಯ್ಯಿಲಿದಿರ' ನೋ.

ಐಕಿಲೈಟ್ಟುಣುಗಿ 'ಅಯ್ಯಿಲೈಟ್ಟುಣುಗಿ' ನೋ.

ಐಕಿಲೈಟ್ಟುಳಿಯ 'ಅಯ್ಯಿಲೈಟ್ಟುಳಿಯ' ನೋ.

ಐಕಿಲೈಟ್ಟು 'ಅಯ್ಯಿಲೈಟ್ಟು' ನೋ.

ಐಕಿಲೈಳಗ 'ಅಯ್ಯಿಲೈಳಗ' ನೋ.

ಐಕ್ಕಿರು (ನಾ). ಐಕ್ಕಿವಾಗಿರು; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು: ಈಶ್ವರನ ದೇಹ
ದೊಳು ಐಕ್ಕಿರೆ ಯಾಶ್ವರನ ಸಾಯುಜ್ಯವೆನುವುದು (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೩೧-೧೬).

[< ಐಕ್ಕ + ಇರು (< ಇರ್)]

ಐಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಏಕವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿ
ಭರತಖಂಡದ ಐಕ್ಕ ಮತ್ತು ಸಂಘಟನೆಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದನು (ಋಕ್ಕಾ ರ.
೧೦೨ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾದವನು, — ಬೆರೆತವನು:
ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ನಾಸ್ತಿಯಾಗದನ್ನಕ್ಕ ಐಕ್ಕನೆಂತೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಬ ಸ ವ.
೫೦೯); ಆಕಾಶಪಥ ಮೀಷಾದೇಹವಸ್ತುವ ತಿಳಿದು ಸಾಕಾರವಳಿದು
ನಿಜವಾದ ಐಕ್ಕಿಗೆ ಏಕತ್ರ ನೋಡ (ಸ ವ ಜ್ಞ. ೧೪೭). ೩. ಒಟ್ಟು;
ಮೊತ್ತ. ೪. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಗಗನಾಂಬರಂ
ಮೋಮು ಸಿಂಧುರಂ ಲೋಚನಂ ನಗಮೈಕ್ಕಮೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಕೃತ
ಯುಗಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೨೨-೧೪). ೫. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಲ್ಕು
ಬಗೆಯ ಕವಿ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕವಿ ಸಮಯವನ್ನು —
೧. 'ಅಸದಾಖ್ಯಾತಿ', ೨. 'ಸದಕೀರ್ತನ', ೩. 'ನಿಯಮ', ೪. 'ಐಕ್ಕ'
ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಮಾಡಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೨೪೩); 'ಐಕ್ಕ'ವೆಂದರೆ
ವಸ್ತುತಃ ಭೇದವಿರತಕ್ಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಎಲ್ಲಾ
ಒಂದನ್ನಾಗಿಯೇ ಗಣಿಸುವುದು (ಕೃಷಿ. ೨೪೬).

ಐಕ್ಕಮಾಗು, ಐಕ್ಕಮಾಗು = ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು: ಭೂಲೋಲ
ಕೇಳೈಕ್ಕಮಾಗಿದುದಾ ಕಲ್ಲೊಳಾ ಲಲಿತವಾಜಿ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೦-೧೧);
ಸಮಸ್ತಭಕ್ತರ ಹೃದಯಗಳೂ ಆ ಮಧುರಲಯದಲ್ಲಿ ಮಧುರನಾದ
ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಕವಾದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೩೧); ಈ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಕ
ವಾಗದೆ ಇರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಋಕ್ಕಾ ರ. ೧೨೩ ಪೀಠಿಕೆ).

[ಸಂ.]

ಐಕ್ಕಕೂಟಿಸ್ಥ (ನಾ). ಐಕ್ಕಸ್ಥಲವನ್ನು ಸೇರಿದವನು: ರುದ್ರತತ್ತ್ವ
ಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ ಶರಣಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ
ಐಕ್ಕಕೂಟಿಸ್ಥನಾಗಿ ನಾಮ ರೂಪ ಭಾವವಳದಲ್ಲಿ ಪರಶಿವ ಮೂರ್ತಿ
ಪರಾಪರದೊಳಗಾಯಿತ್ತು (ನೋಳಿಮಾ. ೧೪೮-೫೬೩). [ಸಂ.]

ಐಕ್ಕಭಾವ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಆಗಮ
ಫ್ರಾಡಿಯಂ ಸಕಲರತಿಕಲೆಗಳಿಂಪಾಗಲ್ ಪರಸ್ಪರ ವಿಚಾರಮಂ ಮಹಿ
ದೈಕ್ಕಭಾವದಿಂ ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸಿ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೮-೩೧).

[ಐಕ್ಕ + ಭಾವ]

ಐಕ್ಕವರ್ಣ (ನಾ). ಐಕ್ಕವಾದ ವರ್ಣ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಬಣ್ಣ (ಕ).

[ಐಕ್ಕ + ವರ್ಣ]

ಐಕ್ಕಸೂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಸೂತ್ರ: ಅವುಗಳನ್ನೊಂದು
ಐಕ್ಕಸೂತ್ರದಿಂದ ಒಂದುಗೂಡಿಸಲಾರದವನಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೪೩೧).

[ಐಕ್ಕ + ಸೂತ್ರ]

ಐಕ್ಕಸ್ಥಲ, ಐಕ್ಕಸ್ಥಳ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪಟಾಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಕೊನೆಯಸ್ಥಲ; ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯ: "ನಾನು ನೀನು... ಈ
ಭೇದವು ನನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಿವಾದ್ಯೈತ ಭಾವದಿಂದ ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯನ್ನು
ಸುಖಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೇ ಐಕ್ಕಸ್ಥಲದ ಲಕ್ಷಣ" (ಶಿವಾಸೂ. ೧೪);

ಬೀಜವೃಕ್ಷ ಯೋಗದಂತೆ ಭಕ್ತಸ್ಥಲ... ಕರಕವಾರಿಯೋಗದಂತೆ ಶರಣ
ಸ್ಥಲ ಶಿಖಿ ಕರ್ಪುರಯೋಗದಂತೆ ಐಕ್ಕಸ್ಥಲ (ಅದವ. ೩೫೭); ಕಿಚ್ಚನುರಿ
ಗೋಲಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಂತಿರಬೇಕು ಅಚ್ಚಳಿದು ಐಕ್ಕಸ್ಥಲವಾದ ಶರಣಿಗೆ
ನಿಚ್ಚಿಟದ ನಿಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨). ಐಕ್ಕಸ್ಥಳ: ಚಿನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರು
ಕೈಕೊಂಡ ಯೋಗಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಮತ್ತು ಐಕ್ಕಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ
(ಶರೀಫ. ೬೯). [ಐಕ್ಕ + ಸ್ಥಲ]

ಐಕ್ಕಸ್ಥಳ 'ಐಕ್ಕಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಐಕ್ಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಏಕವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಶರಣಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ
ಪೂಜ್ಯ ಪೂಜಕ ಭೇದ ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಐಕ್ಕಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ
ಪೂರ್ಣಾನಂದದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿ ಜೀವನು... ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾನವನಾಗಿ
ಕಾಣುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೯೭). [ಐಕ್ಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಐಕ್ಷವ (ಗು). ೧. ಕಬ್ಬಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಬ್ಬಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ.
(ನಾ). ೨. ಸಕ್ಕರೆ. [ಸಂ.]

ಐಕ್ಷವರಸ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ರಸ, — ಹಾಲು: ಸುಧೆ ದಧಿ ಘೃತಂ
ಮಧು ಸದೈಕ್ಷವರಸಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೧ ರಗಳೆ).

[ಐಕ್ಷವ + ರಸ]

ಐಗಂಚಿ 'ಐಗಂಚು' ನೋ.

ಐಗಂಚು, ಐಗಂಚಿ (ನಾ). ಬಹಳದೂರ; ಅತಿದೂರ(?): ಪರ್ಕಳ
ವೆಂದರೇನು ಐಗಂಚಾ? ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೫೬).

ಐಗಂಚಿ: "ದೂರ ಏನು ಬಂತು? ಷೊಲ್ಲಾ ಪುರ ಏನೂ ಐಗಂಚಿ ಅಲ್ಲ
... " (ಭೀಮಕಾ. ೨೨೫). [< ಐದ್ರು (< ಅಯ್ದು) + ಕಂಚು?]

ಐಗಂಡುಗ 'ಅಯ್ಗಂಡುಗ' ನೋ.

ಐಗಣೆ 'ಅಯ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಐಗಳ್ಳ 'ಅಯ್ಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಐಗಳ್ಳ 'ಅಯ್ಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಐಗಳು 'ಅಯ್ಗು' ಪರಾ.

ಐಗಾವುದ 'ಅಯ್ಗಾವುದ' ನೋ.

ಐಗುಳ 'ಅಯ್ಗುಳ' ನೋ.

ಐಗೇಣು 'ಅಯ್ಗೇಣು' ನೋ.

ಐಗೊಳ 'ಅಯ್ಗೊಳ' ನೋ.

ಐಗೊಳಗ 'ಅಯ್ಗೊಳಗ' ನೋ.

ಐಗೋಲ್ 'ಅಯ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಐಗೋಲ 'ಅಯ್ಗೋಲ' ನೋ.

ಐಚರು 'ಅಯ್ಚರು' ನೋ.

ಐಚ್ಚಿಕ (ಗು). ಇಚ್ಛೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡ:
ಭಾತಶಾಸ್ತ್ರ ಅವನ ಐಚ್ಛಿಕ ವಿಷಯ (ರೂಢ). [ಸಂ.]

ಐಚ್ಛಿಕವಿಷಯ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ವಿಷಯ;
ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಷಯ: ಪಾಶಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೋ ಎರಡೋ
ಐಚ್ಛಿಕ ವಿಷಯಗಳಿದ್ದು ಅಭಿರುಚಿಯಿರಲಿ, ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ಅದನ್ನೇ ಕೊಡುವು
ದುಂಟು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೧೭). [ಐಚ್ಛಿಕ + ವಿಷಯ]

ಐಜಡೆ 'ಅಯ್ಜಡೆ' ನೋ.

ಐಜಡೆವೆಳಸು 'ಅಯ್ಜಡೆವೆಳಸು' ನೋ.

ಐಟಿಕ್ಕು 'ಐಠಕ್ಕು' ನೋ.

ಐಟಿದಾರ (ಗು). ಒನವುಳ್ಳ; ಒಯ್ಯಾರವುಳ್ಳ: ಈ ಬಂಗಾರಕ್ಕಡ್ಡಿ ಯಾರಿ
ವಳು? ಕಣ್ಣಾಗ ತುಂಬು ಹಾಂಗ ಐಟಿದಾರ ಇದ್ದಾಳ (ಬಾಂಡಾಯ. ೮).

[← ಮರಾ. ಐಟಿದಾರ; ಹಿಂ. ಐಡಾದಾರ]

ಐಟು (ನಾ). ರೀವಿ; ಬಿಂಕ; ಸಡಗರ; ಡೌಲು: ಒಬ್ಬಿಬ್ಬ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಐಟಿನಿಂದ ಕನ್ನೆಯನ್ನು ನೋಡಲು... ಬಂದಿದ್ದನು (ಅನ್ವ. ೩೧); ಆ ರೀವಿ, ಆ ಐಟು, ಅವರಿಗೆ... ವರವಾನವಾಗಿ ಬಂದಂತಿವೆ (ದೀಪಕ. I, ೧೨); ಅವರ ಉಡುಪು ಒಳ್ಳೆ ಐಟಾಗಿತ್ತು (ಬರುಗಾ. ೧೧೦).

[← ಮರಾ. ಆಯಟ್, ಆಯಟಾ, ಆಯಟೀ, ಐಟ್, ಐಟಾ, ಐಟೀ; ಹಿಂ. ಐತ್]

ಐತಕ್ 'ಐತಕ್ಕು' ನೋ.

ಐತಕ್ಕು, ಐಟಕ್ಕು, ಐ ತ ಕ್ (ನಾ). = ಐಟು: ರಾಜಒಡೆಯರು ಒಳ್ಳೆಯ ಐತಕ್ಕಿನ ರಾಜತ್ವವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀ ರಾಯ. ೬೧). ಐಟಕ್ಕು: ಸ್ಥಿತಿ; ರೀತಿ; ಲಕ್ಷಣ; ಆಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಒಪ್ಪು; ಓರಣ; ಐಟಕ್ಕು (Fettle. ಇಂಕನ). ಐತಕ್: ರಂಗರಾಯರ ಮನೆ ಏನು? ನಮ್ಮ ಮನೆಯಂತೆಯೇ ಬಹಳ ಐತಕ್ ಇದೆ... ಎಂದರು (ಚಿತ್ರಕೂ. ೭೪). [\leftarrow ಐಟು]

ಐಡವಿಡ (ನಾ). ಕುಬೇರ (+). [ಸಂ.]

ಐಡೂಕ (ನಾ). ಎಲುವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೋಡೆ: ಕಾಂತ ಚಂದ್ರ ಕಾಂತೋಪಲೈ ಡೂಕ ಭಾಗ ವಿಭ್ರಾಜಿತಮುಂ (ಬೀಳವಂ. ೨-೧೧೪ ವ). 'ಐಡೂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಐಣ (ಗು). ಜಿಂಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಐಣೇಯ (ಗು). ಹೆಣ್ಣುಜಿಂಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಐತಂಡ 'ಅಯ್ಯಂಡ' ನೋ.

ಐತನ 'ಅಯ್ಯತನ' ನೋ.

ಐತರ್ 'ಎಯ್ಯರ್' ನೋ.

ಐತರವು 'ಎಯ್ಯರವು' ನೋ.

ಐತವಾಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರತಃ ಐತವಾಡೇ ಗ್ರಾಮಃ (ಇಲ. XI, ೧೧೩-೪೦; 753). [ಐತ್ + ವಾಡೆ]

ಐತಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೋಟಿಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಅಷ್ಟಗೃಹ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತುಳುಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಉಡುಪ, ಹೆಬ್ಬಾರ, ಐತಾಳ (ತುಳುನಾ. ೧೫೫). [?]

ಐತಿಹಾಸಿಕ (ಗು). ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Secular Poetry) ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Historical Poetry) ಮತೀಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (Religious Poetry) ಎಂಬ ಮೂರುಭಾಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೪೫೦); ನಾಟಕದ ವಸ್ತು... ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಹಿಂದಿನವರ ಅನುಭವಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು... ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಐತಿಹಾಸಿಕತೆ (ನಾ). ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು, —ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು: ಇಂತಹ ಗೋಷ್ಠಿಗಳ ಐತಿಹಾಸಿಕತೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೪೨). [ಸಂ. ಐತಿಹಾಸಿಕತಾ]

ಐತಿಹ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದಿರುವುದು; ಪುರಾಣ; ಚರಿತ್ರೆ: "ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಪಾರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಮಾತ ಹೇಳುವುದು ಐತಿಹ್ಯಂ ಇತಿಹಾಸಯೇನಿಸುಗುಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೬); ಈ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವುಂಟು (ಪಾಳಗಾ. ೧); ಕ್ರಿ.ಶ. ಏಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಬಾರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೆಂದು... ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೨೫).

೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ, ಉಪಮಾನ, ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ, ಸಂಭವ, ಐತಿಹ್ಯ, ಲಿಪಿ, ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಚೇಷ್ಟೆ, ಪ್ರಾತಿಭ ಎಂದು ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

೩ ಐತಿಹ್ಯಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). = ಐತಿಹ್ಯ ೧: ಈ ವಟಿವೃಕ್ಷದೊಳು ಯಕ್ಷನಿಪ್ಪನೆಂಬ ಲೋಕವಾರ್ತೆಯಿಂದ ಯಕ್ಷವಿಷಯ ಜ್ಞಾನವೇ ಐತಿಹ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಮಕ್ಕುಂ (ವಿನೇಶ. ೧೯). [ಐತಿಹ್ಯ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಐತೀರ್ಪು (ನಾ). (ಪಂಚರ, ಪಂಚಾಯಿತರ) ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ, —ತೀರ್ಮಾನ: ಹರಿಜನರನ್ನು ಹಿಂದುಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವಂಥ ಐತೀರ್ಪನ್ನು ಸಾರಿದ್ದು ಕೇಳಿ... ಈಗ ಪ್ರಕಟವಾದ ಜಾತೀಯ ಐತೀರ್ಪನ್ನು ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶಿಸಿ... ರವ್ವಾಗದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಉಪವಾಸಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣ ಮಾಡುವೆ (ಕರವೀ. ೨೧೬). [ಐ - (< ಆಯ್) + ತೀರ್ಪು]

ಐತೆ 'ಅಯ್ಯೆ' ನೋ.

ಐತೆರ 'ಅಯ್ಯೆರ' ನೋ.

೪ ಐತ್ವ (ನಾ). 'ಐ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಐತ್ವಕ್ಕಮಂತೆ - ಭೈಕ್ಷ - ಭೈಕ (ಕಮದ. ೨೭೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಐದಂಬ 'ಅಯ್ಯಂಬ' ನೋ

ಐದಂಬು 'ಅಯ್ಯಂಬು' ನೋ.

ಐದಕ್ಕರ (ನಾ). ೧. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು. ೨. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳ ಮಂತ್ರ; ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರ: ಮಣಿಖಚಿತವಹ ಕಂಗೋಪ ಕಳಸ ಮುಮುನಿಟ್ಟು ವಸ್ತ್ರಸುವರ್ಣರತ್ನಗಳನ್ನೆದಕ್ಕರಿಂ ಮಂಗಳೋದಕವ ಶೋಧಿಸಿ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೭-೪೨). [ಐದ್ವ (< ಆಯ್ವು) + ಅಕ್ಕರ]

ಐದಲಗೋಲು (ನಾ). ಐದು ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳು; ಪಂಚ ಪುಷ್ಪ ಬಾಣಗಳು: ಒಂದು ದಿಲ್ಲಿದಲಗೋಲಿನ ಮೊನೆಯೊಳ್ಳೆತಂದು ಮೂಜಗವ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಕಂದರ್ಪ (ಮೋಹತ. ೭-೪೦).

[ಐದ್ವ (< ಆಯ್ವು) + ಅಲರ್ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಐದಲೆಯ 'ಅಯ್ಯಲೆಯ' ನೋ.

ಐದಳ 'ಅಯ್ಯಳ' ನೋ.

ಐದಿನರ್ 'ಎಯ್ಯ' ಪರಾ.

ಐದಿಸು 'ಎಯ್ಯಿಸು' ನೋ.

ಐದ್ವ 'ಎಯ್ಯ' ನೋ.

ಐದ್ವ 'ಅಯ್ಯ' ನೋ.

ಐದುಗುಂದು 'ಅಯ್ಯುಗುಂದು' ನೋ.

ಐದುಧಾರೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಐದು ಬಗೆಯ ನಡೆಗಳು: ಐದುಧಾರೆಗಳಿಂದ ತಿದ್ದುವಡೆವುದು ಐದುಧಾರೆಗಳು ಅವು ವಂದರೆ ಅಸ್ಕಂದಿತ, ದಾರಿತಕ, ರೇಚಕ, ವಲಿತ, ಪುತ (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೪-೭).

[ಐದ್ವ (< ಆಯ್ವು) + ಧಾರೆ]

ಐದುಭೂತ (ನಾ). ಪೃಥ್ವಿ, ಅಪ್, ತೇಜ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಎಂಬ ಪಂಚಭೂತಗಳು: ಒಂದಾಗಿಹವೈದುಭೂತ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು ನಂದಿವಾಹನ ನಿಮ್ಮ ತನುವಲ್ಲವೇ (ದೇವಾವ. ೨೭-೪೫).

[ಐದ್ವ (< ಆಯ್ವು) + ಭೂತ]

ಐದುನೆಟ್ಟು (ನಾ). (?).

ಐದುನೆಟ್ಟಿನಪದತಳ = ಕತ್ತಿವರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟು: ನಾಲ್ಕು ನೆಟ್ಟುಗಳ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಒಂದು ಐಟು ಅವು ಮೂಡಲ್ಪಡುವದೂ ಅದು ಐದುನೆಟ್ಟಿನಪದತಳ ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೪೧). [ಐದ್ವ (< ಆಯ್ವು) + ನೆಟ್ಟು]

ಐದೈ 'ಎಯ್ವೈ' ನೋ.

ಐದೈ 'ಅಯ್ವೈ' ನೋ.

ಐದೇತನ 'ಅಯ್ವೈತನ' ನೋ.

ಐದೇದಾಳಿ 'ಅಯ್ವೈದಾಳಿ' ನೋ.

ಐದೇವರ್ 'ಎಯ್ವೈ' ಪರಾ.

ಐದೇವಸ 'ಅಯ್ವೈವಸ' ನೋ.

ಐನ್, ಅಯಿನ, ಅಯಿನು, ಐನ, ಐನು (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯ; ಪ್ರಧಾನ; ಆಯಕಟ್ಟು. ೨. ಸರಿ; ಶುದ್ಧ; ಪಕ್ವಾ; ಆಯತ: ಭಗವಂತನೂ ಕಪ್ಪು. ಅದರೆ ದೇವರ ಕಪ್ಪು ಶ್ಯಾಮವರ್ಣ. ದೊಡ್ಡವರ ಕಪ್ಪು ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು. ಬೆಸ್ತರ ಕರೆಯನದು ಐನ್ ಟಾರು (ಬೆಸ್ತಕ. ೬); ಐನ್ ಘಾಟಿಗಳೂ ರಾಯರೇ ಐನ್ ಘಾಟಿಗಳೂ! (ಕಂಕಕೂ. ೪೨). ಅಯಿನ: ಅಯಿನಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟು (ಜಾನಕೋ. ೧೩). ಅಯಿನು: ೧. (೨). ಐನ: ೨. "... ಪೋಟೋತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ರಂಗಪ್ಪನಿಗೆ ನಾಲ್ಕುದಿನಗಳ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿಟ್ಟಿದ್ದಂತೆ. ಅದರೆ ಐನ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಮರತೇಹೋದಾನೋ..." (ಮೂರುದಾ. ೭೬). ಐನು: ೧. ನಿನಗೆ ಐನು ಬೇಕಾದ್ದು ಚಪ್ಪರ (ಮರಮ. ೬೯); ಐನು ಜನವೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಬಿಡಾಲು. ೭).

[← ಮರಾ. ಐನ್; ಹಿಂ. ಐನ್ = ಸರಿಯಾದ]

ಐನ್‌ಜಮಾ, ಐನುಜಮಾ, ಐನುಜಮೆ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದು, — ವಸೂಲಾದದ್ದು (ಕೃಷ್ಣಗ. ೫೪೧). ಐನುಜಮಾ: (ಮೈಗಜ. IV, ೭೬೧). ಐನುಜಮೆ: ಜಮಾಬಂದಿ ಪ್ರಕಾರ ಐನುಜಮೆ, ಶಿವಾಯಜಮೆಯೂ ಗುದಸ್ತಾಬಾಕಿ ಸುದಾ ದಾಖಲುಮಾಡಿ ಏಕೆಂದರ ಜಮೆಗೆ ಯರಸಾಲು ಭರಮಾಯಿಷಿ ನಗೈರೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೬೪).

[ಐನ್ + ಜಮಾ]

ಐನ್‌ಷೆ, ಐನಶಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಹಳದಿಪಾಪಟಿ, ಐನ್‌ಷೆ, ಮೆಡ್ಡಿ (ಮೈಗಿ. ೫೫-೧೦೯೬). ಐನಶಿ: ಆಕ್ಕ (ಐನಶಿ)-ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಂಚುಳ್ಳ ಹಳದಿ; ಅದರಿಂದ ಹರಿವಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಥಾಗ. ೩೫). [?]

ಐನ 'ಐನ್' ನೋ.

ಐನವೇಳಿ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ಆಯತ ಹೊತ್ತು: ಎಂಥಾ ಐನವೇಳಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಲಿದರು (ಸಮಜೀ. ೧೨೬೬). [ಐನ(< ಐನ್)+ವೇಳಿ]

ಐನಶಿ 'ಐನ್‌ಷೆ' ನೋ.

ಐನಹರೆ (ನಾ). ತುಂಬು ಪ್ರಾಯ, —ಯೌವನ: ನನಗಿನ್ನೂ ಐನಹರೆ ಆಗ (ಅಮನ. ೪). [ಐನ(< ಐನ್)+ಹರೆ(< ಹರೆಯ)]

ಐನಾ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ. ೨. ಕನ್ನಡಕ.

[← ಪಾರ. ಐನಾ, ಆಕನಾ; ಹಿಂ. ಐನಕ್, ಅಇನಾ, ಅಕನಾ; ಮರಾ. ಐನಾ]

ಐನಾತಿ, ಅಯಿನಾತಿ (ಗು). ಮುಖ್ಯವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ: "ಎಲ್ಲಾ ಹಾಕಿ ಐನಾತಿ ಪಾತ್ರವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀರಲ್ಲಾ ಸ್ವಾಮಿ" (ಕನಸಂ. ೧೨); "... ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಒಂದು ಐನಾತಿ ಮೂಲಿಕೆಯನ್ನೂ ಇಡುತ್ತೇನೆ..." (ಸ್ವಾಮಿ. ೭೮). ಅಯಿನಾತಿ: (೨).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಐನಾತಿ]

ಐನೀರು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಾದವಳು ಐದನೆಯ ದಿನ ಎರೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು, —ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗಿ ಐನೀರಿನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದಳು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೩೨).

[< ಐಮ್ನಿ (< ಅಯ್ವೈ) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಐನು 'ಐನ್' ನೋ.

ಐನುಜಮಾ 'ಐನ್‌ಜಮಾ' ನೋ.

ಐನುಜಮೆ 'ಐನ್‌ಜಮಾ' ನೋ.

ಐನುತಾಳಿ (ನಾ). "ಸುಮಂಗಲೆಯ ತಾಳಿ — ಕೊರಳ ಆಭರಣ" (ಕಸ್ತೂರೋ. ೧೩೮). [< ಅಯ್ವೈದಾಳಿ]

ಐನುಹೊತ್ತು (ನಾ). ಯೋಗ್ಯ ಸಮಯ; ತಕ್ಕಸಮಯ; ಸರಿಯಾದ ವೇಳೆ: ಮಳೆಯು ಐನುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಒಕ್ಕಲಿಗರು ತಮ್ಮ ಬೆಳೆಗಳು ಒಣಗುವವೆಂದು (ರಾಶಹಂ. ೪೮). [ಐನು (< ಐನ್) + ಹೊತ್ತು (< ಪೊತ್ತು)]

ಐನೂರು 'ಅಯ್ನೂರು' ನೋ.

ಐನೂರ್ವರ್ 'ಅಯ್ನೂರು' ಪರಾ.

ಐನೂರ್ವಾಚಾರಿ 'ಅಯ್ನೂರ್ವಾಚಾರಿ' ನೋ.

ಐನೂರು 'ಅಯ್ನೂರು' ನೋ.

ಐಪತ್ತು (ನಾ). ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಸುಸ್ಥಿತಿ: ಧೊಂಡೋಪಂತನ ಮನೆತನವು ತಕ್ಕಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅವನಲ್ಲಿ ಐಪತ್ತಾದರೂ ನೆಟ್ಟಿಗಿತ್ತು (ಉತ್ತಗ್ಯ. ೮೦). [← ಮರಾ. ಐಪತ್ < ಅರ. ಅಫಿಯತ್] ಐಪು (ನಾ). ಲೋಪ; ದೋಷ: ಐಪಡಗಿದಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ ಶಿವಕಟ್ಟದಿಂ ಮೈಪಳಿದ ಪೂಗೋಲಮುಠನ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ (ರಿಂಗಪು. ೩-೧೬).

[? / ತಲು. ಐಪು]

ಐಬಿರುದು (ನಾ). ಐದು ಬಿರುದು: ಐಬಿರುದರಾಯರಾಹುತ ವೇಶ್ಯಕ ಭುಜಂಗ ಬಿರುದಭರಿತಸ್ಥ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧-೧೦೦; 1571).

[ಐ₂ - (< ಅಯ್ -) + ಬಿರುದು]

ಐಬು, ಅಯಿಬು (ನಾ). ೧. ಕುಂದು; ಕೊರತೆ; ಲೋಪ; ದೋಷ: ಪುರೋಚನನು ಕಂಡಾನೆಂದು ಅದರ ಬಾಯಿಯನ್ನು ಐಬುಕಾಣದಂತೆ ಮುಚ್ಚಿದನು (ವಚಭಾ. ೩೩); ಇದರಲ್ಲಿ ಐನೋ ಐಬು ಇರಬೇಕು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೦೭). ೨. ಗುರುತು; ಪತ್ತೆ: ಭಾಷಣಕಾರರು ವಿಷಯದ ಐಬು ಹತ್ತಗೊಡದೆ ಮೂರುತಾಸು ಭೇಕರವಾದ ಭಾಷಣದ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದರು (ತಿಂತುತ. ೩೩). ಅಯಿಬು: ೨. ದಣಗಳ ರಸ್ತಿನ ಹಣ ಕದು ಕೊಂಡುಹೋಗಿ ತಂನ ಶೂಳಿಗೆ ವಡಿವೆ ವಸ್ತ್ರಮಾಡಿ ಕೊಟಿ ಅಯಿಬು ಸಿಕಲಾಗಿ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫-೧೦೫; 1665).

[← ಮರಾ. ಐಬ್; ಅರ. ಅಯಬ್, ಅಇಬ್]

ಐಬೆರಳು 'ಅಯ್ಬೆರಳು' ನೋ.

ಐಭೋಗ (ನಾ). ವೈಭವ: ಮೂಡಲ್ ಮುತ್ತಿನ ಕೆರೆ ನೋಡೋರಿ ಗೊಂದೈಭೋಗ ಮೂಡಿ ಬರಾನೆ ಚಂದ್ರಾಮ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೪೭); ಕನ್ನಂ ಬಾಡಿಯೊಳಗೆ ಐನೇನು ಐಭೋಗ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೩). 'ವೈಭೋಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ವೈಭವ]

ಐಮಡಿ 'ಅಯ್ವಡಿ' ನೋ.

ಐಮಣಿಗ 'ಅಯ್ವಣಿಗ' ನೋ.

ಐಮಣ್ಣಿಗ 'ಅಯ್ವಣ್ಣಿಗ' ನೋ.

ಐಮಾನ 'ಅಯ್ವಾನ' ನೋ.

ಐಮುಖ (ನಾ). ಐದು ಮುಖ; ಪಂಚವಕ್ತ್ರ: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗ ಳೆಂಬ ಐಮುಖವಪ್ಪ ಪುಲಿಗೆಜೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ಪುಲಿಗೆಜೆಯರಸನಾದ (ಅದವ. ೨). [ಐ₂ - (< ಅಯ್ -) + ಮುಖ]

ಐಮುಸುಡ 'ಅಯ್ವುಸುಡ' ನೋ.

ಐಮೂಲೆ 'ಅಯ್ವೂಲೆ' ನೋ.

ಐಮೊಗ 'ಅಯ್ವೊಗ' ನೋ.

ಐಯ 'ಅಯ್ಯ' ನೋ.

ಐಯಂಗಾರ್ 'ಅಯ್ಯಂಗಾರ್' ನೋ.

ಐಯಂಬ 'ಅಯ್ಯಂಬ' ನೋ.

ಐಯವೊಳಿ 'ಅಯ್ಯಾವೊಳಿ' ನೋ.

ಐಯ್ಯ 'ಅಯ್ಯ' ನೋ.

ಐರಗಡಗ 'ಅಯ್ಯಗಡಗ' ನೋ.

ಐರಣಿ 'ಅಯ್ಯಣಿ' ನೋ.

ಐರಣಿ 'ಅಯ್ಯಣಿ' ನೋ.

ಐರದಾಲಿ 'ಅಯ್ಯದಾಲಿ' ನೋ.

ಐರದಾಲಿ 'ಅಯ್ಯದಾಲಿ' ನೋ.

ಐರನ್ನ 'ಅಯ್ಯನ್ನ' ನೋ.

ಐರಾಣಿ 'ಅಯ್ಯಣಿ' ನೋ.

ಐರಾಣಿಗಡಿಗ (ನಾ). (ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ

ಚಿತ್ರ ಬರೆದಿಡುವ ಗಡಿಗ: ಸುಸುಂಗಳಿಯರು ಐರಾಣಿಗಡಿಯಲ್ಲಿ

ಐರಾಣಿಹಾಡು 'ಅಯ್ಯಾಣಿಹಾಡು' ನೋ.

ಐರಾಲಿ (ನಾ). (?): ಹರ[ವ]ಱಿಯೆಂಟು ಮೂಡಲದಕೆ ಬಂದ ಮನೆ

ಐರಾಲಿ ಅಂಗೋಡು ಸಹಿತ (ಕಾ. III-i, ೬-೧೨; 1348). [?] ಐರಾವಣ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ: ಐರಾವಣಾರೂಢ ಶಚೀಸಮೇತನುಂ (ಪುಷ್ಪತ. ೧೦-೫ ವ); ಐರಾವಣಕುಲ

ಸಂಭವಾರಣಭುಟಿ ನೆರೆದು ಪತ್ತಿ ಶೀಕರಜಲಮಂ ಧಾರಿಣಿಗೆ ಸೂಸಿದಪುವನೆ

ಶಾರದ ಭನಭುಟಿಯನೆಸಗಿದುವು ಬೆಳ್ಳಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೬೬). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಅಲ್ಲಿ ಗರಸಾಗಿಹನಸುರರಿಗೆ ಬಲ್ಲಿ ದನು ಐರಾವಣನು (ಕಾಶಿ. ೩೯-೧೧). ೩. ನಾಗಕುಲದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. [ಸಂ.]

ಐರಾವತ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆನೆ; ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ: "ಐರಾವತಃ, ಅಭ್ರಮಾತಂಗಃ (ಸಚಲಚ್ಯುತೇ), ಐರಾವಣಃ-ಈ ಮೂವು ಇಂದ್ರನ ಆನೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೬೧); ನೆಗಟ್ಟಿಂ ದೇವೇಂದ್ರನೈರಾವತದ ಕೆಳೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೯). ೨. [ಜೈನ] ಏಳು ಜನಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭರತ ಹೈಮವತ ಹರಿವರ್ಷ ವಿದೇಹ ರಮ್ಯಕ ಹೈರಣ್ಯವತ್ಯ ರಾವತಗಂಕೆಂಜೇಟುಂ ಜನಪದಂಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೮ ವ). [ಸಂ.]

ಐರಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಐರಾವತ ಎಂಬ ಆನೆಯ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಮಿಂಚು: "ಶಂಪಾ... ಕ್ಷಣರುಚಿ, ಐರಾವತೀ (ಚ ವಿಜ್ಞೇಯಾ) - ಈ ೧೧ ಮಿಂಚು" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೬೦); "ವಿದ್ಯುದೈರಾವತಿ... ಮಿಂಚಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೪). ೩. ಕಿತ್ತಳೆಯ ಮರ. [ಸಂ. ಐರಾವತೀ]

ಐರಾವತೀಶ (ನಾ). ಮೇಘ; ಮೋಡ: "ಜೀವನವಾಹಮೈರಾವತೀಶ... ಮೇಘಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೩). [ಐರಾವತಿ + ಈಶ]

ಐರಿ 'ಅಯ್ಯ' ನೋ.

ಐರೆದಾಲಿ 'ಅಯ್ಯದಾಲಿ' ನೋ.

ಐರೆದಾಲಿ 'ಅಯ್ಯದಾಲಿ' ನೋ.

ಐಲಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮುನಿಗಳು... ಕ್ಷುಲ್ಲಕರೂ, ಐಲಕರೂ ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ (ರತ್ನಕ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ಐಲಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಕ್ಷುಲ್ಲಕಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಅವಸ್ಥೆ: ಸಂಯಮವು ಸಾಗಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಈತನ ತಪಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮದಂತೆ ಐಲಕಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ-ಅಂದರೆ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಧುವು ಕೌಪೀನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೮೫). [ಐಲಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಐಲಪೈಲ, ಐಲುಪೈಲು (ನಾ). ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು; ನಾಡಾದಿ; ಅಲ್ಪ: ಶಯ್ಯಹತಿಗಳ ಭಾರಣೆಯ ಬಿಜುವೊಯ್ಯ ಬೆಳೆ ಸಿರಿವಂತರಿವರನ ಲೈಲ [ಪಾಠಾಂ. ಲಯ್ಲು] ಪೈಲದ ಜರಡುಗಳೆ ನರನಾಥ ಕೇಳಿಂದ (ಕುನ್ಯಾ. ೬೦೩. ೬-೩೩); ಕೈಲುಳಿಯ ಕಣೆಗಳಲಿ ಕೋದನಲೈ ಲಘು

ಪ್ರಕರಪ್ರಯೋಗದಲೈಲಪೈಲದ ವೀರನೇ ವಿಬುಧೇಂದ್ರಜಿತುವೆಂದ (ತೂರಾ. ೫-೬-೨೩). ಐಲುಪೈಲು: ೨. ಹುಚ್ಚು; ಮರುಳು: ನೀವು ಹೀಗೆ ಐಲುಪೈಲಾಗಿ ನಡಕೊಂಡ್ರೆ ನಾನು ಸತ್ತೋಗ್ರೇನೆ (ಹೂಸಕ್ಕ. ೯೬).

[ಐಲಂ + ಪೈಲ. / ಮರಾ. ಐಲ್‌ಪೈಲ್ = ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ (ವಸ್ತು, ಕೆಲಸ, ಶಬ್ದ, ಮನುಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ)]

ಐಲಬಿಲ, ಐಳಬಿಳ (ನಾ). ಕುಬೇರ: ಅಳಕಾನಗರದಂತಗಣ್ಯ ಪುಣ್ಯಜನ ಮಿಳಿತಮುಂ ಧನಸನಾಥೈಲಬಿಲೋಪಯುಕ್ತಮುಂ (ರಾಜಕೀ. ೨-೨೮ ವ). ಐಳಬಿಳ: "ಕಪರ್ದಿಸಖನೈಕವಿಳಂ ಧನದಂ ಕುಬೇರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮-೪೬); "ಐಳವಿಳನರ್ಥಪಂ... ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). [< ಸಂ. ಐಲಬಿಲ]

ಐಲಬಿಲಸೋದರ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ತಮ್ಮ; ರಾವಣ: ಆಶುಗ ವಿಹಂಗಮವತುಂಡರಿಸಲೆಂದೈಲಬಿಲಸೋದರಂ ಕರೆದ ವಿಶಿಖಗಳನಿತುಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೨-೫೩). [ಐಲಬಿಲ + ಸೋದರ]

ಐಲವಿಲ (ನಾ). = ಐಲಬಿಲ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಐಲಾಂದ್ರ (ನಾ). ಐದು ದೀಪಗಳು: ಐಲಾಂದ್ರಕಂಬದಿಂದ ಮನುವನ ಪಾರ್ಕಿನ ವರೆಗೆ ಓಡಾಟ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಂಕಣ. ೧೧೬). [ಐ- (< ಆಯ್-) + ಲಾಂದ್ರ]

ಐಲು (ನಾ). ಹುಚ್ಚು; ಮರುಳುತನ: ಎಲಾ ಐಲುಮುದುಕ, ಒಂದೊಂದು ಹಿಡಿ ಮರಳನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಗಂಗಾನದಿ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುವುದುಂಟೆ (ನೀತಿಚಂ. XII, ೧೬). [? / ತೆಲು. ಆಯಿಲು]

ಐಲುಗಾರ (ನಾ). ಐಲು ಇರುವವನು; ಬುದ್ಧಿನೆಟ್ಟಿಗಿಲ್ಲದವನು; ಹುಚ್ಚು: ನಾನು ಅವನನ್ನು ಐಲುಗಾರನೆಂದೇ ತಿಳಿದಿದ್ದೆನು (ರಾವಣ. ೩೦). [ಐಲು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಐಲುಪೈಲು 'ಐಲಪೈಲ' ನೋ.

ಐಲುಮಾನು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾನು: "... ಒಳ್ಳೇ ಮಾನು ತಂದಿದ್ದೇನೆ, ಐಲುಮಾನು... ಒಳ್ಳೆ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡಿ ಸಾವ್ವಾರ್ರೇ..." (ಚಿಗುಬ. ೮೫). [ಐಲು? + ಮಾನ್ಯ (< ಮಾನ್ಯ)]

ಐಲೇಯ, ಐಳೇಯ (ನಾ). ೧. ಸುರಸುರಕಿ ಗಿಡ; ಕರಿ ಎಲಕ್ಕಿ: "ಎಲಾವಾಲುಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಏಳುವಾಲುಕಂ], ಐಲೇಯಂ, ಸುಗಂಧೀ, ಹರಿವಾಲುಕಂ, ವಾಲುಕಂ - ೫ ಸುರಸುರಕೀ ಹೆಸರು. ಕರಿಯಾಲಕ್ಕೀ ಹೆಸರೆಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೨). ೨. "ಸವತೀಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೫೫). ಐಳೇಯ: ೧. "ಎಳಾವಾಳುಕ ಸಂಜ್ಞೆ ಕಮ್ಮೇಳೇಯಂ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಗುಂದ್ರಾವಚನಂ ಬಾಳಮುಶೀರಂ ವಾರಿ ಮೃಣಾಳಮು ದೀಚ್ಯಾಭಿಧಾನಕಂ ಪ್ರೀವೇರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೬-೨೪). [ಸಂ.]

ಐಲೇಯಕ (ನಾ). ಎಲಕ್ಕಿ. 'ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ', 'ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಎಲಕ್ಕಿಯ ಚೂರ್ಣ: ಐಲೇಯಕಚೂರ್ಣ... ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ತಲೆತಿರುಗು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ... ಗುಣವಾಗಿ ಧಾತುವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೪೧೬ ಪರಿ). [ಐಲೇಯಕ + ಚೂರ್ಣ]

ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ (ನಾ). ಎಲಕ್ಕಿಯ ಲೇಹ್ಯ: ಐಲೇಯಕಲೇಹ್ಯ... ಕರ್ಷಮಾತ್ರ ಸೇವಿಸಲು ಪಿತ್ತೋನ್ಮಾದ, ತಲೆತಿರುಗು... ಇವೆಲ್ಲಾ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೪೧೧ ಪರಿ). [ಐಲೇಯಕ + ಲೇಹ್ಯ]

ಐವಗಲ್ 'ಅಯ್ಯಗಲ್' ನೋ.

ಐವಗೆ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆ, — ರೀತಿ : ಯೋಗಂಗಳು ಜಗತ್ತಿನೊಳಗಣತೆ
ಗಲುಂಟವರೊಳ್ಳವಗೆಯ ಯೋಗಂಗಳೆ ಪ್ರಚಾರವು (ಗಗತಾ. ೧೦-೧೮).

[ಐ-(< ಆಯ್-)+ ಬಗೆ]

ಐವಜಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿ; ಬದಲು (+). [← ಮರಾ. ಐವಜೀ]

ಐವಜು, ಅಯಿವಜು, ಐವೆಜು, ಐವೇಜು (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪನ್ನ; ಬೆಳೆ: ಸದ್ರಿ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಯುವಜು ಪೈಕಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೨, ೩೯-೨೬; 1813). ೨. ಹಣ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು: ರುಜು ಆದ ಐವಜು ಬೇಬಾಕಿಯಾಗಿ ವಸೂಲುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೯). ಅಯಿವಜು: ೨. ಸಂಗಡಲೇ ಹುಂಡಿ ಅಯಿವಜನ್ನೂ ಬರಮಾಡಿ ಕೊಂಡು (ಕಥಾಮಂ. ೭೩). ಐವೆಜು: ೧. ಅದೆಲ್ಲಾ ಐವೆಜು ನಮಗೆ ಉಸೂಲಿ ಬರಬೇಕು (ಜಾರುದಾ. ೧೫೫). ಐವೇಜು: ೨. ಸಾಲಗಾರರು ಬಡ್ಡಿ ಐವೇಜನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಕೊಟ್ಟರೆ, ರಶೀದಿ ಕೊಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸಮಯವೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ (ಸಂಜಘ. ೪೯).

[← ಪಾರ. ಇವರ್ಯ್; ಮರಾ. ಐವಜ್. / ತುಳು. ಐವಜಿ, ಐವೆಜಿ]

ಐವಜುದಾರ (ನಾ). "ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವ, ಸಿರಿವಂತ" (ಕಸ್ತೂರೀ. ೧೩೯).
[ಐವಜು + -ದಾರ್]

ಐವಡಿ 'ಅಯ್ಯಡಿ' ನೋ.

ಐವಡಿಗಣೆಯ 'ಅಯ್ಯಡಿಗಣೆಯ' ನೋ.

ಐವಡಿಸು 'ಅಯ್ಯಡಿಸು' ನೋ.

ಐವಣ್ಣ 'ಅಯ್ಯಣ್ಣ' ನೋ.

ಐವತ್ತಿಬ್ಬರು 'ಅಯ್ಯತ್ತು' ಪರಾ.

ಐವತ್ತು 'ಅಯ್ಯತ್ತು' ನೋ.

ಐವದಿಂಬರ್ 'ಅಯ್ಯತ್ತು' ಪರಾ.

ಐವಾಗಿಲು 'ಅಯ್ಯಾಗಿಲು' ನೋ.

ಐವಾಯ್ 'ಅಯ್ಯಾಯ್' ನೋ.

ಐವಾಯ 'ಅಯ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಐವಾಯಹುಲಿ 'ಅಯ್ಯಾಯ್ಹುಲಿ' ನೋ.

ಐವಾಯ್ಹುಲಿ 'ಅಯ್ಯಾಯ್ಹುಲಿ' ನೋ.

ಐವೆಜು 'ಐವಜು' ನೋ.

ಐವೆಡೆ 'ಅಯ್ಯೆಡೆ' ನೋ.

ಐವೆರಲ್ (ನಾ). ಐದು ಬೆರಳು: ಶರಣಂಬಡೆದೀ ಜಂತುವ ದುರಿತದ ಹೊಣೆಗೊದವಿಸಿಕೊಳ್ಳು ಕೈಯೈವೆರಲಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೧೭).

[ಐ-(< ಆಯ್-)+ ಬೆರಲ್]

ಐವೇಜು 'ಐವಜು' ನೋ.

ಐಶಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಈಶಾನ ಕಲ್ಪ: ದೀರ್ಘವಾದ ಕಲ್ಪನಿಳಿಂಪರುಂ, ಆ ಐಶಾನಾತ್-ಈಶಾನಕಲ್ಪಂಬರಂ ಆಪ್ತರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೮೨). [ಸಂ.]

ಐಶಾನಿ (ನಾ). ೧. ಈಶಾನ್ಯಮೂಲೆ; ಶಿವನ ದಿಕ್ಕು. ೨. ದುರ್ಗೆಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ. ಐಶಾನೀ]

ಐಶ್ಯಭವ (ನಾ). ೧. ಈಶನೆಂಬ ದಿಕ್ಪಾಲಕನ ಮಗ (?). ೨. ಈಶನ ಮಗ; ಪ್ರಭುವಿನ ಮಗ (?). ೧, ೨: ವಿಭವೇಂದ್ರಂ ಖಳವಟ್ಟು ದಂಡಧರನತ್ಯುತ್ಕೃತ್ಯ ದೈತ್ಯಾಧಿಪಂ ಶುಭರತ್ನಾಗರ ನಾಯಕಂ ನತಜಗ ತ್ಪಾಣಂ ಬುಧ ಶ್ರೀದನ್ಯೈಶ್ಯಭವಂ ತಾನೆನೆ ಲೋಕಪಾಳತೆಯನೇಕಾಯ ತ್ತಮಂ ಮಾಡಿ ನಿಂದಭಿರೂಪಂ ಸುತನಾದನಲ್ತೆ ನ ರ ಸಿಂ ಹ ಕ್ಷೋ ಣೆ ಪಾಳೋತ್ತಮಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೦-೨೦; 1177).

[< ಸಂ. ಐಶ್ಯಭವ]

ಐಶ್ವರಿ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.

ಐಶ್ವರಿಯ 'ಐಸಿರಿ' ನೋ.

ಐಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಮಾಧಿಕಾರ: ಉಮಾಕಾಮಿನೀ ಜೀವಿತೇಶಂ ಪ ರ ಮೈ ಶ್ವರ್ಯಾ ಸ್ವ ದಂ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩). ೨. ದೈವೀಶಕ್ತಿ. ೩. ಸಂಪತ್ತು; ಭಾಗ್ಯ: ಪುತ್ರಕಳತ್ರ ಪರಿಗ್ರಹಗಾತ್ರ ಧನೈಶ್ವರ್ಯಮೆಂಬವಾರ್ಗಮುನಿತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೨೭). ೪. ಬೆರಣಿಯ ಬೂದಿ; ವಿಭೂತಿ (+). [ಸಂ.]

ಐಶ್ವರ್ಯಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು. ೨. ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು: ವಾಸವನೈಶ್ವರ್ಯ ಗೇಡಿ ಶಾಸಿಲಂಬರೀಷನ ಬಿಡದೆ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಶ್ರೀಶನ ಪಾದಪದ್ಮವ ಕೂರ್ತು ಕೈತವೇಳು (ಮೋಹತ. ೩೭-೧). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಕೇಡು + -ಇ]

ಐಶ್ವರ್ಯಮತ್ತ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಮದಿಸಿದವನು; ಧನ ಮದದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಅತಿಶಯಮಾವರಿಸಿಕುಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ ಗೈಶ್ವರ್ಯಮತ್ತರೊಳಗೀ ದೋಷಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೭-೧೧೮).

[ಐಶ್ವರ್ಯ + ಮತ್ತ]

ಐಶ್ವರ್ಯಲೋಭ (ನಾ). ಧನದ ಅತ್ಯಾಸೆ: ಅವಿವೇಕದಿಂದಲೂ ಐಶ್ವರ್ಯಲೋಭದಿಂದಲೂ ಆ ವ ನ ಗೆ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಹೋಯಿತು (ನಜಘ. ೧೬). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಲೋಭ]

ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಧನಿಕ: ಆರೋಗ್ಯ ವಂತನೇ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ (ರೂಢಿ). [ಐಶ್ವರ್ಯ + -ವಂತ]

ಐಶ್ವರ್ಯವಂತೆ (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವಳು; ಧನವಂತೆ (+).

[ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ + -ಎ]

ಐಶ್ವರ್ಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆ: ನುಡಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದೆ ನಾನಾವಸ್ತುಗಳಡಿಗಿಟ್ಟು ಶ್ವರ್ಯವಡೆದ ಪದಿಗಟ್ಟಿ ಬಾರದ ರತ್ನಂಗಳಡಸಿದಂಗೆಡಿಗಳೊಪ್ಪಿದುರ್ವಿಕೈಲದಿ (ಮೋಹತ. ೨೦-೧೯). [ಐಶ್ವರ್ಯ + ಪಡೆ]

ಐಶ್ವರ್ಯವತಿ (ನಾ). = ಐಶ್ವರ್ಯವಂತೆ: ಒಬ್ಬ ಕನ್ಯೆಯು ಐಶ್ವರ್ಯ ವತಿಯಾಗಿರುವಳೆಂದೂ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ತಾನು ಧನಿಕ ನಾಗ ಬ ಹು ದಾ ದ ಕಾರಣ ಅವಳನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದೂ (ಕವಿಕ. ೨). [ಸಂ. ಐಶ್ವರ್ಯವತಿ]

ಐಷಾರಾಮ 'ಐಷಾರಾಮ' ನೋ.

ಐಷಾರಾಮ, ಐಷಾರಾಮ (ನಾ). ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ; ಭೋಗಲೋಲು ಪತೆ; ಸುಖಜೀವನ: ಯುವಕರು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಐಷಾರಾಮಿನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಅನ್ನ. ೭೫); ಐಹಿಕ ಜೀವನದ ಐಷಾರಾಮನ್ನು ದಾಟಿ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಂದೆ ಹಾಯುವುದಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೪೨ ಪೀಠಿಕೆ); ಅದು ತಮ್ಮದೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಐಷಾರಾಮನಾಗಿ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಬೇಟಿನಾ. ೪೫). ಐಷಾರಾಮ: ಅವನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ಐಷಾರಾಮ'ದ ಜನರು ಹೆಚ್ಚಿದರು (ಹಿಂದು. ೧೯೨); ನವಾಬನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು "ಐಷಾರಾಮ"ದ ಸಾಧನಗಳು ಆಕೆಯ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದವು (ಪ್ರೇಮವಿ. ೮೭).

[← ಆರ. ಮರಾ. ಐಶಾರಾಮ್, ಐಷ್ಠಾರಾಮ್, ಐಶ್ಠಾರಾಮ್]

ಐಷೀಕೆ (ನಾ). ಜೊಂಡಿನಿಂದಾದ ಅಸ್ತ್ರ: ದರ್ಭೆಯನ್ನೇಳೆದು ಐಷೀಕೆ ವನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಆಗ್ರಹ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಐಷೀಕೆ: ಅಹಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ... ಉಪ ವಾಸವು ಅವರ ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರವಾಗಿತ್ತು (ಆರ್ಯಧ. ೨೧೭).

[ಐಷೀಕೆ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಐಷ್ಯ (ನಾ). ಆ ಪರಿಮಾಣ; ಆ ಅಳತೆ; ಅಷ್ಟು: ದುಷ್ಟಪಾವನಮೂರ್ತಿ
ನಂದಿಯಯ್ಯರೆ ಕಾಣುತ್ತೆಷ್ಟುಕೊಳಗಿದಿದ್ದು (ಚೀರಮ. ೧೦-೨೪).

‘ಅಷ್ಟು’ ಪರಾ. [**< ಅಷ್ಟು**]

ಐಸಂಬರ ‘ಅಯ್ಯಂಬರ’ ನೋ.

ಐಸರ ‘ಅಯ್ಯರ’ ನೋ.

ಐಸರಲ ‘ಅಯ್ಯರಲ’ ನೋ.

ಐಸರಳ ‘ಅಯ್ಯರಲ’ ನೋ.

ಐಸಲೆ, ಐಸಲೇ (ಅ). ಅಷ್ಟೇ; ಅಲ್ಲವೇ: ಸಂದಣ ತವಕಿಸಲಿ ತಾವನಿ
ಬರುಣಿ ಮಗುಳವಗಡಿಸಲಿ ವಿನೋದವೈ ಸಲೆಯೆನುತ ನರನೆಚ್ಚ
(ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೮-೫೦); ಹದಿಬದೆಯರ ಪೆಸಗೊಂಡು ಪೊಗಳ್ವುದು
ವಿದಿತವೈಸಲೆ ವೈದಿಕರಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೨-೧೫); ಪುತ್ಥಳಿ ನಸುನಕ್ಕು ಮುಖವಂ
ನೋಡಿ- ಐಸಲೆ! ನಿಮ್ಮ ರಾಯರ ಉದಾರ ಇದೆ! ಎಂದು ಹಾಸ್ಯವಂ
ಮಾಡಿ (ಬತ್ತೀಶ. ೧೨). ಐಸಲೇ: ಐಸಲೇ ತಪ್ಪೇನೆನುತ ತನಗೇಸು
ಬಲವುಂಟೈಸಲಿ ಕಟ್ಟುಸುರದಲೊಂಕಿದನು ಬಾಲವನು (ಕುವ್ಯಾ ಅ.
೧೦-೧೮); ಐಸಲೇ ಪಿತನಿತ್ತ ಸತ್ಯದ ಭಾಷೆ ಸಂದರೆ ಸಾಕು (ಕಾಶಿರಾ.
೩-೪೯); ಚಿತ್ತದ ಚಿಂತೆಯದು ತಾನೈಸಲೇ ನಿನಗಂತಕನ ಭಯವಿಲ್ಲ
(ತೊರರಾ. ೧-೪-೧೧). [ಐಸು (< ಅಯ್ಯು) + ಅಲೈ]

ಐಸಲೇ ‘ಐಸಲೆ’ ನೋ.

ಐಸಾಯಿ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮದವನು: ಮಗು ಸಹ ಹಲವೇ ದಿನ
ಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿತಂತಲೂ ಯಾರೋ ಐಸಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಲ್ಲಾರಿಭಟ್ಟರೇ
ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆಂತಲೂ ನಾನಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನರು ಅಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಾದಿಕೆ
(ದಾಳೂಟ. ೪೧). [**< ಪಾರ. ಹಿಂ. ಈಸಾಈ**]

ಐಸಾವಿರ ‘ಅಯ್ಯಾಸಿರ’ ನೋ.

ಐಸಾಸಿರ ‘ಅಯ್ಯಾಸಿರ’ ನೋ.

ಐಸಿರಿ, ಐಶ್ವರಿ, ಐಶ್ವರಿಯ, ಐಸಿರಿಯ (ನಾ). ಸಂಪತ್ತು;
ಭಾಗ್ಯ: “ಐಶ್ವರ್ಯದೊಳಗೆಯ್ಯಿಸಿರಿಯಕು” (ಕಶರ. ೧೧೯);
ಹರನ ಕಾಬರೆ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯ ಐಸಿರಿ ಎಂಬ ನೆರೆವಿ ಸಲ್ಲದು (ಹರಸಾಂ.
೩-೨೯); ಉನ್ನತವೆತ್ತೆಸವ ಬಿಡ್ಡಿಸಿರಿಯಿಸಿರಿಗಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೩೯-೧೪);

ನಂದನವನದ ಐಸಿರಿ ಒದವಿಸಿದ ಹಣದ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ
ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದಳು (ಕೊನಕಾ. ೪). ಐಶ್ವರಿ: ಈಯದನ್ನೈಶ್ವರಿ ಮಣಿ
ಹೊಗೆ ಕಾಯದನ ಮಹತ್ವಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೮೯). ಐಶ್ವರಿಯ: ಐಸು
ಬಲವನಿತ್ತೈಶ್ವರಿಯವಿದ್ದೇಸು ಭಟರೆನಿತಗ್ಗಲೆಯರಿದ್ದೇಸಲಿ ಫಲವೇನು
ದೈವವಿಹೀನರಿವರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೪); ನರಸಿಂಹನೆಂಬ ನಾಲ್ಕಕ್ಷರ
ವಾದನ ಸುರುಚಿರ ಚಿಹ್ನಾಗ್ರದೊಳಗೆ ಹರುಷದ ನೆಲಸಿರಲವನ್ನೈಶ್ವರಿಯಕ್ಕೆ
ಸರಿಯುಂಟೆ ಮೂಲೋಕದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೨-೩೫). ಐಸಿರಿಯ: ನೆರೆದು
ಶೋಭಿಸುವಷ್ಟಮಹದೈಸಿರಿಯ ಮೊದಲಾಗಿದ್ ನಾನಾಪರಿಯ ಸಂಪದ
ಸಂದಣಿಸಿದುದು ಶಿವನಭವನದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೮). [**< ಸಂ. ಐಶ್ವರ್ಯ**]

ಐಸಿರಿಯ ‘ಐಸಿರಿ’ ನೋ.

ಐಸು ‘ಅಯ್ಯು’ ನೋ.

ಐಸುಫೈಸು (ನಾ). ಪ್ರಶಸ್ತವಾದದ್ದು; ವಿಸ್ತಾರವಾದದ್ದು.

ಐಸುಫೈಸಾಗು = ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗು: ಆ ಹೆಂಗಸು ಪರಿಬಿಟ್ಟ ಹಾವಿನಂತೆ
ಐಸುಫೈಸಾಗಿ ಮೈಚಿಳಿಬಿಟ್ಟು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ದೀಪನಿ, ೧೩೫);
ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ತಾನೂ ಲೋಡಿಗೆ ಐಸುಫೈಸಾಗಿ ಕೂಡುತ್ತ (ದೀಪಕ.
II, ೧೧). [**< ಮರಾ. ಐಸುಫೈಸ್**]

ಐಸೆ ‘ಅಯ್ಯು’ ಪರಾ.

ಐಹಿಕ (ಗು). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಲೌಕಿಕವಾದ: ಬಣ್ಣ
ಕೈಂದ್ರಮೈಹಿಕ ಪಾರತ್ರಿಕ ಭೋಗಮಂ ಕುಡುವಿನಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೮).
(ನಾ). ೨. ಇಹಲೋಕ: ಭರತವಾಕ್ಯಮಾ ಐಹಿಕದ ನಾಟಕಕೆ ತಾನಾ
ದೊಡಂ ಮೃತ್ಯು ತಾಂ ನಾಂದಿಯೈಸಲೆ ಪೇಳ್ ಅಲೌಕಿಕಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೧೧೯-೨೦೫). [ಸಂ.]

ಐಹಿಕಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಇಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸುಖ;
ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಸುಖ: ದುರ್ಮತೋಕ್ತಿಯಪೈಹಿಕ ಸೌಖ್ಯಮಂ ಬಿಸುಡು
ಮಾಣ್ಡೆರಲಾಗದೆ ಭವ್ಯಜೀವನೇ (ಜೀವಸಂ. ೨೮-೫೧). [ಐಹಿಕ + ಸೌಖ್ಯ]

ಐಹೊಳೆ ‘ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ’ ನೋ.

ಐಳೆಬಿಳೆ ‘ಐಲಿಬಿಲ’ ನೋ.

ಐಳೇಯ ‘ಐಲೇಯ’ ನೋ.

ಒ_೧ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ; ಒಕಾರ: ಸವನಿಸಿದೆ ಏ ಒ ಓ ಎಂಬುವು ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂದೊಳ್ಳವು (ಶಮದ. ೮); ಅ, ಇ, ಉ, ಋ, ಎ, ಒ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ ಸ್ವರಗಳೆಂದೊ... ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಒ_೨ (ಅ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ-ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ ಒಬ [ಪಾಠಾಂ. ಉಲೂ] (ಶಮದ. ೩. ೬೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಒ_೩, ಒ_೪ (ಅ). ಪ್ರಶ್ನೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವಿಶಂಕೆ, ಮೆಚ್ಚಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅವ್ಯಯ: ಇದೇಂ ಚೋದ್ಯಮೋ (ವಡ್ಡಾಠಾ. ೫೭-೧೩); ಒತ್ತುವೆನೊ ರಸಾತಳಕ್ಕೆ ನೆಲನಂ ದೆಸೆಯಂ ಪತ್ತುವೆನೊ ಪಗೆಯ ಬೆನ್ನಂ ಪತ್ತುವೆನೊ ದಿಶಾಗಜಂಗಳಂ ತುತ್ತುವೆನೋ (ಗದಾಯು. ೬-೧೮); ವಿಶಂಕೆಗೆ- ಇನೆಯನೆ? “ಬೆಲ್ಲದಿಂದಿನಯಂ...” ಅನೆಯೊ ಅದ್ರಿಯೊ? (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ). ಒ_೪: “ಎ ಏ ಒ ಓ ಎಂಬುವು ಶಬ್ದಮನಸ್ಸಿ ವಿಶಂಕಾ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಂಡಲಾಕ್ಷೇಪಕಾರ್ಥದೊಳ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ” (ಶಮದ. ೩೧೪); ಓವೋ ಪೆಜತೇನೋ ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೈ (ಅದಿಪು. ೧೧-೯೬); ಇದಾವ ದೋಷಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩); ಎಂತೆಂತೋ ಆ ಕಬ್ಬಮೊಳ್ಳಿತಾಯ್ತು; ಏನೇನೋ ಓದಿನ ಪರಿ ಲೇಸು ಲೇಸು (ಶಮದ. ೫೭ ಪ್ರಯೋ); ಎನ್ನ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವುದೋ ವಿಧಿ (ಬಸಪು. ೮೦-೫೭); ಓ ಓ! ಇಂತು ಟಿ ಮಂತ್ರದೊಂದು ಮೈಮೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೭-೧೭). [?]

ಒ_೫, ಒ_೬ (ಅ). ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶಬ್ದ: ಅಕಳ ಕಳ್ಳರು ಕೊಂಡರೆನಬೇಡಲವೊ ಸಂಗ ಕೊಂಡನೆಂಬೊ ಮಾತಾಡದಿರೆಲವೊ (ಸಿಂಗರಾ. ೧೦-೪). ಒ_೬: “ಓ ಎನಲ್ ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥದೊಳ್ ಸಲೆ ತೋರ್ಪುದು” (ಕಶರ. ೧೧೯); ಅಯ್ಯಾ ಎಂದಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಲವೋ ಎಂದಡೆ ನರಕ (ಬಸವ. ೨೪೦); ಓ ಕೆಂಚ ಬಾ ಇಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ).

ಒಂಕಿರು (ಕ್ರಿ). ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು (?): ಧರಣೀಪಾಳಕ್ಕಳುಂ ಮಂತ್ರಿಗಳು ವಿತರರಲ್ಲೆಂದು ಬೊಟ್ಟಿತ್ತಿದಂ ರಾಯರೊಳಂತಾ ನಾರಸಿಂಹಂ ಸಚಿವರೊಳಸಕವೆತ್ತ ಪೊಲಾಕ್ಷನೀಯಿಬ್ಬರೆ ಶೌರ್ಯ್ಯಂ ಕಾರ್ಯ್ಯ ಪೊಂಕಿದ್ದೆಡೆಯೊಳದಟೆನಿಂ ಗೆಲ್ಲರಾರ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೫೮; 1224). “ಒಂಕಿದರ್ = ಘಟಿಸಿದರ್” (ಶಾಸುಂ. ೧೩೦೦ ಕೋಶ). IP ಈ ಶಬ್ದ ‘ಒಂಕಿರು’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಒಂಕುಂದ ‘ಒರ್ಕುಂದ’ ನೋ.

ಒಂಟಿಂಗ (ನಾ). ಏಕಾಂಗ (ಸಾಹಸ); ಅಸಹಾಯತೆ: ಅಂಟದ ಜಗಳದೊಳಗೆ ಮಾರ್ಬಲನನು ಪಂಟಿಸಿ ಮುಜಾಯಿಜಾದಾಗ ಒಂಟಿಂಗದಲಿ ಮೆಜಿದರ ಕೇರಿಯೆಸೆದುವು (ಕಂನವ. ೬-೭೦). [ಒಂಟಿ + ಅಂಗ]

ಒಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು; ಒಬ್ಬ; ಏಕಾಕಿ: ಏಕಕಿಂತು ಒಂಟಿ ನಿಂತು ತಸಿಸುತ್ತಿರುವೆ, ತರುಗುರೂ (ಅನಕೇ. ೧೪-೧೦); ಎಲ್ಲವೂ ಒಂಟಿ-ನಾನೂ ಒಂಟಿ ಅದರೆ ಈ ಒಂಟಿತನದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲ (ರಾಮಾನ. ೧೦೩). ೨. ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಏಕಾಂತ: ಒಂಟಿಯಲಿ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಿಡುವಾತನೇ ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧-೬೨-೧); ಒಂಟಿಯೊಳೆಂದೆಂದು ದೇವರೇ ಕ್ಷಿಸಲು ನಿಷ್ಕಂಟಕದೊಳು ನಟಿಸುವೆವು (ಭರಣ, ೧೪-೨೩).

ಒಂಟಿಯಾಗು = ಒಬ್ಬನೇ ಆಗು; ಏಕಾಕಿಯಾಗು: ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತು ಅವಳು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದೆಂದರೆ (ದೇವಕಂ. ೨೨೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಣ್ಣು, ಒಟ್ಟು; ತುಳು. ಒಂಟಿ: ತೆಲು. ಒಂಟಿ, ಒಂಟಿರಿ; ಕುರುಖ್. ಒಂಟಾ]

ಒಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಹತ್ತಕಡುಕು: ಹಸ್ತವಲಯಗಳಂತೆ ಮುತ್ತಿನೊಂಟಿಗಳಂತೆ (ಜನಮು. ೪-೩೫); ನೀಲದೊಂಟಿಯ ಧರಿಸಿ (ಗೋಹಾಡು. ೨೮); ಒಬ್ಬನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಟಿ ಇತ್ತು, ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಕಡುಕು ಇತ್ತು (ಕಥಾಮಂ. ೯೧); ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ವಜ್ರದ ಒಂಟಿಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಪರಾವ. ೨೯); ನಿನ್ನಿಂದ ಎತ್ತು ಮಾರಿತು, ನನ್ನಿಂದ ಒಂಟಿ ಮಾರಿತು (ಗಾದೆ); ಕುಂಟಿನಾದರೂ ಒಂಟಿಯ ಜೋಕೆ ಬಹಳ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಟ್ಟುಕ್ಕಡುಕ್ಕುನ್; ತುಳು. ಒಂಟಿ; ತೆಲು. ಒಂಟು] ಒಂಟಿಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿತನ: ಒಂಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಟಿ] ಕಾಣಿಕೆಯ ತೀರ್ಕಣಿಸಿ ಮಂತ್ರಿಜೆ ತಂದು ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಳು ತಮ್ಮ ಸೆಜಗ (ಮೋಹತ. ೩೨-೮). [ಒಂಟಿ + -ಕಾಣ + -ಇಕೆ] ಒಂಟಿಕೊಂಬು (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಕೊಂಬು, — ಕೋರೆ (?).

[ಒಂಟಿ + ಕೊಂಬು]

ಒಂಟಿಕೋಡೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕೋಡೊಲೆ ಇರುವ ಒಲೆ (?). [ಒಂಟಿ + ಕೋಡೊಲೆ]

ಒಂಟಿಕೋಣೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಆದ ಕೊಠಡಿ; ಬಿಡಿಯಾದ ಕೋಣೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಕೂಡಿಹಾಕುವ ಕೊಠಡಿ; ಸೆರೆಮನೆ; ಜೈಲು: ತಾನೇನೂ ತಪ್ಪುಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಒಂಟಿ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೨೦೮). [ಒಂಟಿ + ಕೋಣೆ]

ಒಂಟಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಮಾತ್ರ; ಏಕಾಕಿ; ಒಂದೇ ಒಂದು: ಅವು ಒಂಟಿಗವಾಗಿ ಇರದೆ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೮೬); ಪದುಮಲೆಯ ಕಾಡೊಳೊಂಟಿಗ ಪಂದಿ ಮಲೆವುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೪-೭೩); ಬೇಂಟಿನಾಯ್ಕಳೊಂಟಿಗನ ತಡೆಯಲದು ಹೂಂಕರಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೫-೨೦೬); ಒಂಟಿಗನಾದರೂ ತಂಟಿ ಮಾಡೋದು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಒಂಟಿ + -ಗ. / ತುಳು. ಒಂಟಿಗ]

ಒಂಟಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು; ಒಕ್ಕಣ್ಣು: ತನಗೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ಒಂಟಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ನಿಂತನು (ಯೋಧಪು. ೧). [ಒಂಟಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ)]

ಒಂಟಿಗತನ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವಿಕೆ; ಏಕಾಕಿತನ: ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಒಕ್ಕಲುತನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ರೈತರ ಬಾಳು ಬಿಂದು ಒಂಟಿಗ ತನದ ಗೋಳು (ಮಾವಾಡ. ೧೯೯). [ಒಂಟಿಗ + -ತನ]

ಒಂಟಿಗಾರ (ನಾ). = ಒಂಟಿಗ. [ಒಂಟಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಒಂಟಿಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲು: ಒಂಟಿಗಾಲಿನಿಂದ ನಿಂತ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಗೆ ಈಗ ಎರಡೂ ಕಾಲುಗಳು ಸಾಲದಂತಾಗಿವೆ ಓಡಲು (ಆಶ್ವಮೇ. ೩೧).

ಒಂಟಿಗಾಲಮೇಲೆನಿಲ್ಲು = (ಆಲಂ) ಆತುರನಾಗಿರು; ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಊರಿಗೆ ಹೋಗಲು ಒಂಟಿಗಾಲ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಒಂಟಿ + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಒಂಟಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವಳು; ಏಕಾಕಿ ನಿ: ಹೆಂಗ
ಸೊಬ್ಬಳು ಒಂಟಿಗಿತ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು (ಕೋಟನೂ ೨೫).

[ಒಂಟಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಒಂಟಿಗೈಯ್ಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈಯುಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕೈಯ್ಯ.

[ಒಂಟಿ + ಕೈಯ್ಯ + -ಅ]

ಒಂಟಿಜೀವ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ; ಏಕಾಕಿ: "ನಿನಗೇನು ಧಾಡಿ ನರ್ಸ,
ಮಗ ಬೊಂಬಾಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಒಂಟಿಜೀವ. ದೈತ್ಯ ಹಾಗೆ ಮೀನು ಮಾರಿ
ಕಾಸುಮಾಡುತ್ತಿ..." (ಕೂ ಸ ಪ್ತಿ. ೫೮); ನಮ್ಮದೇನು ಒಂಟಿಜೀವ
(ಸಡದಾ. II, ೯೧೨). [ಒಂಟಿ + ಜೀವ]

ಒಂಟಿತನ (ನಾ). = ಒಂಟಿಗತನ: ಬರುವ ಬೇನೆಗಳೆಲ್ಲ ಬರಲಿ, ಒಂಟಿ
ತನಗಳು ಕಾಡಲಿ (ದ್ರಾವಿಡ. ೨೩-೨); ನಾನೂ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟಿತನದ
ಕಿರುಕುಳವನ್ನನುಭವಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೫೪೬). [ಒಂಟಿ + -ತನ]

ಒಂಟಿದೋತ್ರ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಪಂಚೆ (*).

[ಒಂಟಿ + ದೋತ್ರ]

ಒಂಟಿದೋಳ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ತೋಳ (*).

[ಒಂಟಿ + ತೋಳ]

ಒಂಟಿದೋಳು (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈ; ಏಕಹಸ್ತ (*).

[ಒಂಟಿ + ತೋಳು (< ತೋಳ)]

ಒಂಟಿನಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಇಹದ ಭಂಡಕಥೆ ಮುಗಿಸಿ
ದಂತ ಪಾಳಿನಲಿ ಒಂಟಿನಡಿಗೆ (ಜೈತ್ಯಾಲ. ೨೨-೪).

[ಒಂಟಿ + ನಡಿಗೆ (< ನಡಗಿ)]

ಒಂಟಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಟ್ಟೆ; ಏಕವಸ್ತ್ರ: ಒಂಟಿಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ
ಕೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ಸಭೆಗೆ ತಂದಾಗ ಧರ್ಮ ಏಕ ಬೇಡವಾಯಿತು?
(ನಡಭಾ. ೩೦೦). [ಒಂಟಿ + ಬಟ್ಟೆ]

ಒಂಟಿಬಾಳು 'ಒಂಟಿಬಾಲ್' ನೋ.

ಒಂಟಿಬಾಲ್, ಒಂಟಿಬಾಳು (ನಾ). ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವುದು; ಏಕಾಂಗಿ
ಯಾಗಿ ವಾಸಿಸುವುದು: ಎಲೆ ಚೆನ್ನೆ... ನಿನ್ನ ಕನ್ನೆತನದೊಂಟಿಬಾಲ್
ನಿಡುಗಾಲಮಿಂತು ಕಾಪಿಟ್ಟ ಪಯ್ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. ೨೪-೭೩೬). ಒಂಟಿಬಾಳು:
ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ... ಒಂಟಿಬಾಳು ಸಡನೀಯವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೪೬).

[ಒಂಟಿ + ಬಾಲ್]

ಒಂಟಿಮುರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗುವುದು; ಒಂದು ಬಾಗು:
ಒಂಟಿಮುರಿಗೆಯಲಿ ಹಳ್ಳಹಿಡಿದು ಹೋಗುತ್ತಲಿತ್ತು ನೀರು (ಅರಳು.
೭೪-೪). [ಒಂಟಿ + ಮುರಿಗೆ]

ಒಂಟಿರಿಗಾರ 'ಒಂಟಿರಿಗಾಣ' ನೋ.

ಒಂಟಿರೂರ (ನಾ). ಏಕಾಂಗವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಪರಶುರಾಮಪ್ಪ
ನಾಯಕನು ಆ ಒಂಟಿರೂರನನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟನು
(ಚಕ್ರಪಾ. ೮೬). [ಒಂಟಿ + ರೂರ]

* ಒಂಟಿಸರ (ನಾ). ಒಂಟಿಳೆಯ ಸರ: "ಏಕಾವಳಿ-ಏಕಯಷ್ಟಿಕಾ-
ಒಂಟಿಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೭೪). [ಒಂಟಿ + ಸರ]

ಒಂಟಿಸಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಡಿಗೆ ನಾಯಕನಾದ ಒಂದೇಪ್ರಾಣಿ.
೨. (ಹಿಂಡಿನಿಂದ ಆಗಲಿದ) ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಗಂಡಾನೆ.

[ಒಂಟಿ + ಸಲಗೆ]

ಒಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು.

ಒಂಟಿಸಿಕೊಳ್ = ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್; ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್: ಒಂಟಿ ನೀನೊಳ
ಜಗಕ್ಕೆ ಭಂಟಿ ಹೊರಜಗಕಾಗಿ ಒಂಟಿಸಿಕೊ ಜೀವನವ (ಮಂಕುಕ. ೭೩).

[ಒಂಟಿ + -ಇಸು]

ಒಂಟಿಹುಟ್ಟು (ನಾ). (ದೋಣಿ ನಡೆಸುವ) ಒಂದೇ ಒಂದು ಹುಟ್ಟು:
ಒಂಟಿಹುಟ್ಟಿನ ಹರಗೋಲಿನಂತೆ ಎನ್ನ ಪಾಡು (ಅಂತರಾ. ೪೫).

[ಒಂಟಿ + ಹುಟ್ಟು (< ಪುಟ್ಟು)]

ಒಂಟಿರಿಗಾಣ, ಒಂಟಿರಿಗಾರ (ನಾ). ಒಂಟಿಗನಾಗಿ ಇರಿಯು
ನವನು; ಏಕಾಂಗವೀರ: ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ಹಳೆಯ ಪೈಕರ ಬಲು
ಪೊಂಟಿರಿಗಾಣ ನಾಯಕರು (ಕಂನವ. ೧೮-೧೦೪). ಒಂಟಿರಿಗಾರ:
ಅಸುರರ ಗಂಟಲಗಾಣನೊ ಎಂಟುದಿಕ್ಕಿನೊಳು ವಂಟಿರ[ಒಂಟಿರಿ]ಗಾರ
ವೈಕುಂಠ ಶೈಲವಾಸ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೩೮-೨).

[ಒಂಟಿ + ಇರಿಗಾಣ + -ಗಾಣ (< -ಕಾಣ). / ತೆಲು. ಒಂಟಿರಿಕಾಡು]

ಒಂಟು (ಕ್ರಿ). ಸರಿ ಹೊಂದು; ಒಗ್ಗು; ಸೇರು: ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿ
ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ ಅದೇಶದ ಬೆಳೆಯ ಆಹಾರವು ಬಹು ಒಂಟುವ
ದೆಂದೂ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದವಾಗಿದೆ (ನೀಗಟ್ಟು. ೫೭).

ಒಂಟುತಪ್ಪು = (ಆಹಾರ) ಒಗ್ಗದೆ ಹೋಗು: "ತಂಗಿ, ಮಗುವಿಗೆ
ಒಂಟುತಪ್ಪಿರುವಾಗ ನಾವು ನೂರು ಸಲ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ..." (ಸವತಿ.
೧೮೧).

[ದೇ. II ತೆಲು. ಒಂಟು]

ಒಂಟುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದುವಂತೆ ಕಟ್ಟು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಒಂಟಿ
ಯಾಗಿ ಧರಿಸು (?): ರುದ್ರಾಕ್ಷಮಂ ಬಳಕೊಣ್ಣು ಕಟ್ಟು [ಕ್ರಿ]ಕೂ[ಲ]ಮು
ನಿಟ್ಟು ಕೊಣ್ಣು ಬ[ನ]ನೆದಿಟ್ಟು (ಸೌಗಂ. XI-i, ೨೧-೪; 893).

[ಒಂಟು + ಕಟ್ಟು]

ಒಂಟಿ 'ಒಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಒಂಟಿತ್ತು (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಎತ್ತು: ನಗರತ್ತರು ಭೀರೀಯವರು
ವ[ಒ]ಂಟಿತ್ತಿನ ಗಾಣಗರು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗ. ೩೧-೧೭; 1656).

[ಒಂಟಿ + ಎತ್ತು (< ಎಟ್ಟು)]

ಒಂಟಿರಾವುತ (ನಾ). ಒಂಟಿಯ ಸವಾರ: ಭೋರನೆ ಬರುತ್ತಿರೋಂಟಿ
ರಾವುತರಂದಾರಯ್ಯದಾ ದಂದಿನೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೯೩).

[ಒಂಟಿ (< ಒಟ್ಟೆ) + ರಾವುತ]

ಒಂಟಿಲುವು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮೂಳೆ.

ಒಂಟಿಲುವಿನವ = ಬರಿ ಮೂಳೆಗಳುಳ್ಳವನು; ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು;

ಸಣಕಲ (*). [ಒಂಟಿ + ಎಲು (< ಎಟ್ಟು)]

ಒಂಟಿಲಾಲೆ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾದ ಒಲೆ; ಬಿಡಿಯಾದ ಒಲೆ (*).

[ಒಂಟಿ + ಒಲೆ]

ಒಂಡು (ನಾ). ಕೆಸರು; ರಾಡಿ: ಕೆಸೆಯೊಂಡ ಓರ್ವ ಭೀಕಂ ಕೃಷ್ಣ
ವೀಂಟಿಪುದೆ ತಣಗ ಮೇಯುವ ಮೇಕೆ ತುಪ್ಪಕಾಸಿಪುದೆ (ಕೃಕವ. ೨-೧-೨);
ಈ ನದಿಗಳಿಂಥ ಇವರಿಗೆ ನೀರು ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಒಂಡು
ಮತ್ತು ಉಸುಳು ಬಿಟ್ಟು ಭೂಮಿ ಇನ್ನೂ ಕಸುವುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತಿತ್ತು
(ಮತಂ. ೬೧). 'ವೆಂಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. II ಕ್ಷಮಿ. ವಂಟಲ್; ಮಲ. ವಂಟಿಲು = ಕೊಳೆ, ಕಡ್ಡಲ;
ತೆಲು. ವಂಡ, ವಂಡಲಿ, ವಂಡು]

ಒಂಡುಬಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು; ರಾಡಿಯಾಗು: "ಕಲುಷ, ಅನಚ್ಚು,
ಅವಿಲ - ೩ ವಂಡಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು. ಕೆಸರು ಕದಡಿ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಿ
ಪೊಂ[ಒ]ಂಡುಬಾರಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೭೨).

[ಒಂಡು + ಬಾರು?]

ಒಂಡೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡು; ಕಟ್ಟೆ (ಜಾನಕೋ. ೨೯). 'ಒಡ್ಡು' ಪರಾ. [?]

ಒಂಡೆ (ನಾ). ಸೊಂಟ; ಟೊಂಕ; ಕಟೆ: ಗಿಡುಮರ ಬಳ್ಳಿಗಳ ನಾರು
ಬೇರುಗಳ ಶರೀರದೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸದ ರೋಗಿಯ ಹಲವು ರೋಗಗಳು
ನಷ್ಟವಪ್ಪ ಪರಿಯಂತೆ (ಚಿನ್ನವ. ಕ. ೪೧). [?. / ತುಳು. ಒಂಟೆ]

ಒಂಡೆಲ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಒಂದು ಗಾಣದ ದೊಂಕೆವಣ
ಕಾರುಕದೇಲಿಯೊಂಡೆಲಯೊಕ್ಕಲ ಕಾರುಕದೇಲಿ ಯಿನಿತುಮಂ ಸರ್ವ
ಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಾ. IV, ೧೩-೬೬; 1165).

[ಒಂದು ? + ?]

ಒಂಡೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದಡಹಿಡಿ; ತೀರಹಿಡಿ: ಈ ಕೆರೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ
ಒಂಡೆಹಿಡಿದು... ಹೋದಳು (ಅಂಬಿಕ. ೧೦).

[ಒಂಡೆ + ಹಿಡಿ (< ಪಿಡಿ)]

ಒಂತು (ನಾ). ೧. ಬಾರಿ; ಸರದಿ; ಸಲ (ಕ). ೨. ಭಾಗ; ಅಂಶ:
ಅಲಫಲಫು ತೋರಿ ತೋರಿಸಿ ಕೊಂತದೊಂತುಗಳ ನುಲಿನುಲಿದು ಯೆಸೆ
ದೇಸಿದು (ಜಿನಮು. ೧೬-೨೫). 'ವಂತು' ಪರಾ.

ಒಂತಿನವ = ಸರದಿಯವನು (ಕ).

[ದೇ. || ಕುಳು. ಒಂತಿ, ಒಂತು; ತೆಲು. ಒಂಟು, ವಂತು]

ಒಂತು 'ಒತ್ತು' ನೋ.

ಒಂದರಿ 'ಒನಲಿ' ನೋ.

ಒಂದವಿಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಸೋಜಿಗ, —ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಮಜಗುವೆನಾ
ನವಳ್ಳೆ... ಮಜಗುವಳೆಂದೇಂ ತಿಳವನಾತನಾಕೆಯನೆನ್ನ ನೋಡು
ಕಾಯ್ತು ಒಯೆ ವಿಧಾತ್ರನೇಂ ಪಡೆದನೋ ಬಿಸವಂದಮನೊಂದವಿಂದಮಂ
[ಸಾಹಾಂ. ವಿಂತಿದಂ, ವಿಂದದಂ] (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೦). IP ಈ ಶಬ್ದ
'ಒಂದು + ವಿಂದ' ಎಂಬೆರಡರ ಎಂದರೆ 'ಒಂದುವಿಂದ'ದ ಅಪ
ಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[< ಒಂದು + ವಿಂದಂ. P ತಮಿ. ವಿನೈ; ತೆಲು. ವಿಂತ]

ಒಂದವಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನದು, —ಸಮೂಹದ್ದು: ಮಿಜು
ಮಿಜುಗುವ ತಲೆದುಡುಗಿಯುಂ ತಲೆದುಡುಗಿಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆದು
ಮಿಳಿದು ಪೊಳವ ಪೊಂದಳಿರುಂ ಪೊಂದಳಿರೊಳೊಂದ [ಸಾಹಾಂ. ಕಂದ]
ವಿಂದಿಯಲ್ಲೊಂದಿ ನಾಡೆಯುಮಂದಂಬಡೆದು (ಅದಿಪು. ೪-೪೧೨);
ಎಕ್ಕಲಾವಣಂ ಪೊಸೆಯಿಪ ಕಮ್ಮಯಿಪ್ಪ ಸಮಕಟ್ಟುವ ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದಕ್ಕೆ
ರಂಜಿಸುವೆದೊಳ್ಳದೀಗಡಿನ ಕಟ್ಟಿ ಗವಂದಿ ಗಳೊಂದ ವಿಂದಿ ಗಳ್
(ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೬). [< ಒಂದು + ವಿಂದಿ (< ಸಂ. ವೃಂದ)]

ಒಂದವಿಂದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನವನು, —ತಂಡದವನು:
ಒಂದೆಯೊಳಬ್ಬರಮಾಡೊಡೊಂದೆಗೆ ಪರಿವ ಒಂದವಿಂ [ಸಾಹಾಂ. ವಂ]
ದಿಗರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). [< ಒಂದು + ವಿಂದಿಗೆ]

ಒಂದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು-ಮಾಡು; ಕೂಡಿಸು: ಎಂದಿಂತೀ
ಗ್ರಾಮ್ಯೋಕ್ತಿಯೊಳೊಂದಾಗಿಸದವನೆ ಪೇಟ್ಟು ದಿಂತೀ ಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್
(ಕವಿರಾ. ೨-೮೨); ಒಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡುಗಳನೊಂದಾಗಿಸಬಲ್ಲ ಭಾವಜ್ಞರ
ತೋಜು (ಮೋಹತ. ೮-೩೨). [ಒಂದು + ಅಗು + -ಇಸು]

ಒಂದಾವಣೆ (ನಾ). ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆ; ಸೇರುವಿಕೆ; ಐಕ್ಯ:
ಜೀವದೇವನೊಂದಾವಣೆ ಇಲ್ಲದ ನೀರಿಲ್ಲದ ನೆಲ ಬರಡಲ್ಲಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ.
೧೧೫-೩). [ಒಂದು + -ವಣೆ]

ಒಂದಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದಾಗುವುದು; ಸಮರಸವಾಗುವುದು: ಆರವತ್ತು
ವರುಷಗಳಿಂದ ನಡೆದುಬಂದಿದ್ದ ಒಂದಿಕೆ - ಹೊಂದಿಕೆ ಬಹಳ ಸಡಿಲವಾಗಿ
ಬಿಟ್ಟಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೭). [ಒಂದು + -ಇಕೆ]

ಒಂದಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿದವನು; ಅಂಥವನು; ಒಬ್ಬನಂತೆ ಇರುವ
ಇನ್ನೊಬ್ಬನು: ಕಿಜುಕುಳನಪ್ಪೆನ್ನೊಂದಿಗನೊಳನುಚಿತಮಿದುನಿಮ್ಮಡಿಬೆಸಸಿ
ಕಳೆಯುತ್ತಂಶಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೯); ಸದುಪದೇಶಂಗಳ್ಳೆ ನಿನ್ನೊಂದಿ
ಗರೆ ಭಾಜನರಪ್ಪರ್ (ಕಾದಂಪು. ೫೩೮); ಎಮ್ಮೊ [ಸಾಹಾಂ. ಮ್ಮ]ಂದಿಗ
ನೀತನ ಮನದುಮ್ಮಳಮಂ ಕಳೆವುದೆಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೪);

ಅಖಿಕೀರ್ತಿಯನು ತನಗೆ ತಂದೈ ನಿನ್ನವ[ಒ]ಂದಿಗರನುಜರನು ಜನ್ನಾನು
ಶತದಲಿ ಘನತಪಂಗಳ ಮಾಡೆ ಕಾಣನು (ಕೋಗಯ. ೨೭-೧೦೭).

೨. ಜೊತೆಯಾಗಿರುವವನು: ತರುತಪ್ಪಿ, ಮಾನವಾಂತೆ; ನೀನಿಂದನೆ
ಗೊಂದಿಗಂ! (ಅನಿಕೇ. ೧೪-೨೧). [ಒಂದು + -ಇಗೆ]

ಒಂದಿಗೆ (ಅ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ; ಸಂಗಡ; ಒಡನೆ: ಆ ಜಟ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ
ಹೋರಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಅಲ್ಲಿಯತನಕ ಗೆದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಧ್ಯಮ.
೧೫೯). [ಒಂದು + -ಇಗೆ]

ಒಂದಿನ (ನಾ). ಒಂದು ದಿನ, —ದಿನಸ: ಹರನನೊಂದಿನವಾದೊಡಂ
ತಾಂ ಧರಿಸಲಾಡಿದ ಮಾನಸೋತ್ತಮ ಗಿರಿಯ ನಿಲವನಿತು (ಬಸವು.
೧೯-೨೯); ಒಂದಿನ ಪರಮಸುಂದರಿಯನ್ನ ಕನಸಿನೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ರತಿ
ಸುಖವಡೆದು (ಮೋಹತ. ೩೧-೧೮); ಒಂದಿನಂ ಮುಚ್ಚಂಜೆ ಹಸಿಮಣ್ಣ
ನುಂಡೆ ಗುದ್ದು ಪೊರುಪೊಡ್ಡನನು ಸಂತೆಯಲಿ ಕಂಡೆ (ಗೀವಂ. ೧೨೦-೨೧).
'ಒಂದೆವನ' ಪರಾ. [< * ಒದಿನ]

ಒಂದಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಕೂಡಿರು: ದಾನಸದ್ಗಣ x x
ಎಲ್ಲಮೊ[ನ್ನಿ]ಪ್ಪರಂ[ದೀ ಕ್ಷಿತಿ]ಯೊಳ x x x [ಗು]ಣನಿಧಿ (ಸಾಹಾ.
XI-i, ೪೫-೨೭; ೨೮೦); ನಸುಮುರಿದಕ್ಷಿ ನಾಟಕದೊಳೊಂದಿರೆ (ದಶಕು.
೨-೬೩); ವರಯೋಗನಿ ದ್ರಾಸ್ತದ ದಲೊಂದಿ ಹುದೊಂದ ಬಿಳಿ ವಿಶ್ವ
(ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೩-೬೯). [ಒಂದು + ಇರ್]

ಒಂದಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ; ಭ್ರಮರ: "ಭ್ರಮರ-
ಒಂದಿಲು" (ಒಪಧ. ೧೧೧). [?]

ಒಂದಿನವ 'ಒಂದೆವನ' ನೋ.

ಒಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಬೆರಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು:
ಒಂದಜ ನೀರ್ಮಲೊಂದಕೊಂದಿಸುತುಂ ಮೇಗೆ ಕೊಂಡು ನೆಗೆವು
ದಿದೇಂ ಮತ್ತೊಂದಜ ನೀರಡಿಗರ್ದುವುದೆಂದತಿ ವಿಸ್ಮಯದೆ ನೋಡಿದಂ
ಭರತೇಶಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೫೧); ಕೆಂದಾವರೆಯಲರ್ಧಲರೊಳಗೊಂ
ದಿಸುವಂತಕುಳಂಗಳಂ ರತ್ನದ ಸತ್ಪಂದರ ಪಟಿಕೆಯೊಳಗೆ ಪುರಂದರ
ನಂದೊಟ್ಟಕೊಂಡು ತಕ್ಷಣದಿಂದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೭೭); ಒಂದು ಪಡಿ
ಯುದಕದೊಳಗೊಂದು ಪಡಿ ಸಕ್ಕರೆಯನೊಂದಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಸೋದಿಸಿ
(ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೦); ನಾಸಾಪುಟಗಲದಿ ನಂದಿಹ ರೋಹಿಣಿ ನಕ್ಷತ್ರ
ವೆಂಬಂತೆಯೊಂದಿಸಿದರು ಮೂಕುತಿಯ (ಮೋಹತ. ೨೩-೩೪).

[ಒಂದು + -ಇಸು]

ಒಂದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡು; ಸೇರು; ಬೆರೆ: "ಒಂದು-ಸಮ್ಮೇಲನೇ,
ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂಜ" (ಶಮಧಾ); ತಪಮಾನ್ ದ್ವಾದಶದಾ ವಿಧಾನಮುಖ
ದಿನ್ ಕೆಯೊಂದು ತಾ ಧಾತ್ರಮೇಲ್ (ಎಕ. II, ೯೮-೧; 700); ಒಂದಾಗಿರೆ
ಸಕ್ಕದಂಗಳುಂ ಕನ್ನಡಮುಂ ಸುಂದರಮಕ್ಕುಂ ಕವಿಪದಮೊಂದಿದವೋಲ್
ಕನಕರಚನೆಯೊಳ್ ಮಣಿನಿಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೧); ಕುಸುಮಂಗಳಾಂತ
ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಗಳೊಂದಿ ಕಿಕ್ಕಿಲಾದ ಪೆರ್ಗೊನೆಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೭).
೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು; ಅನುಭವಿಸು: ತನ್ನ ಶಿರಕ್ಕೆ ಮುನಿಯಲು
ಮುಂದೆ ತಡ್ಡೇವಂ ಪ್ರಮೋದವನೊಂದಿ ಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿ ಪೇಳ್ವನು (ಬಸವು.
೫೦-೫೩); ವಿನೋದಕೇಳಿಯಂ ತೊಳೆವಾತಂ ಪಂದೆಯವನೆಂಬ ನಂದೆಯ
ನೊಂದುವನಿದು ರಾಜಧರ್ಮಮೇ (ರಾಜಶೇ. ೩೩-೨೦).

ಒಂದಿಕೊಳ್ = ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಸೇರು: ಕಂದ ಕೇಳ್ವ ಬಳಿಕ
ಸಮಯವಿದೆಂದು ಸಾರಿದನವರ ಶಾಪದಲೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದಾ ಜಯಂತನು
ಕಾಕರೂಪದಲಿ (ತೂರರಾ. ೨-೭-೮). ಒಂದಿಬರ್ = ಕೂಡಿಬರು; ಸೇರು:
ಒಂದಿಬಾರದನುಮಂಕದ ಕರ್ಣನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೧); ಮುನ್ನಮೊಮ್ಮ
ರಾಮದೂತನೊಳೊಂದಿಬಂದೆನ್ನ ನುಡಿದೆ (ಕಗವಿ. ೫೧-೨೩ ಚಾವುಂಪು).

ಒಂದಿಷ್ಟಾವಾತನ್=ಎಕ್ಕಟಗಲಿ; ಅಸಹಾಯ ಶೂರ: ಓಟಕ್ಕೆ ನಾಣ್ಣುವನ್ ಒಂದಿಷ್ಟಾವಾತನ್ ಹಿರುಡವನ್ (ಮೈಸಿ. ೧೯೧೬, ೧೩-೧೦; 900); ಅಯ್ಯನ ಸಿಂಗಂ ಗೇಡಕಾಜರ ದೇವನೊನ್ನಿಷ್ಟಾವಾತಂ ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೭೮-೮೪; 1045).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒನ್ನು, ಒನ್ನು; ಮಲ. ಒನ್ನು, ಒನ್ನು; ತುಳು. ಒಂದು]

ಒಂದು (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಸ್ನೇಹ: ವಿನಯಕ್ಕಂ ವಯಸಕ್ಕವಾಕ್ಕತಿಗ[ಮೊಂದಿಗಂ] [ಪಾಕಾಂ. ಪುಟ್ಟುಗು ಮಿಂತಿದಂ] ಗುರುಪ್ರಾತ ಶಾಸನಕಂ ಕೂಮ್ಮೆಗವಲ್ಲದಂತುಟಗದೊಂದಂ ಮಾಡೆ ನೀಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೭೭); "ಒಂದಿಗಂ - ಸ್ನೇಹಕ್ಕೂ" (ಕಾದಂಬ. ೮೬೬). ೨. (ಸಾರು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಲಸಿ ಬಿಡುವ) ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ತಿಳಿ: ಸಾರಿಗೆ ಒಂದು ಬಿಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [**ಒಂದು**]

ಒಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಏಕ: "ಒಂದು - ಸಮ್ಮೇಲನೇ, ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಓರೆಕ್ಕಮೊಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೨); ಉಗ್ರಸೇನ ಗುರವಡಿಗಳ ಒನ್ನು ತಿಜ್ಜಳ್ ಸನ್ಯಾಸನಂ ನೋನ್ನು ಮುದಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೫-೭; 700); ಅನುರ್ದಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಪಂ ತುಟಪ್ಪ ಸುಸಿಲೊಂದಿಪುಂ ತಗುಳ್ಳೊಂದು ಗೇಯಮುಂ (ಶಂಪಭಾ. ೪-೩೧); ಒಂದೆಂಬೆನೆ ಎರಡಾಗಿದೆ ಎರಡೆಂಬೆನೆ ಒಂದಾಗಿದೆ ಒಂದೆರಡಜ ಸಂದೇಹವಿದೇನೋ (ಅವಚಂ. ೨೦೮-೯೩೫); ಚರಿಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರು ಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ ಫಲಂ ತೀವಿವಾ ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟವೆ (ಸೋಮೇಶ. ೨೭); ಬಾಳುವವನಿಗೆ ಒಂದು ಮಾತು, ಬಾಳಿಗೆ ಒಂದು ಗೊನೆ (ಗಾದೆ).

ಒಂದೊಂದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒರ್ವರೊರ್ವರೊಂದೊಂದನೆ ನುಡಿಯುತ್ತಂ ಪೋಗೆ (ಶಂಪಭಾ. ೨-೮೭ ನ); ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಮಳೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದಕಾರು = ಒಂದಕ್ಕೆ ಆರು: ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹಣವನು ಒಂದಕಾರನು ತೆಗೆದುಕೊಂಬನು ಕುಂಭಣಿಯ ನೃಪನು (ಕಾಲಸಂ. ೨೪-೨೦). ಒಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು = ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಹೋಗು: ಒಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದನೆಯ = ಮೊದಲನೆಯ; ಪ್ರಾಥಮಿಕ: ಒಂದನೆಯಂ, ಎರಡನೆಯಂ (ಶಮಧ. ೨೦೭ ಪ್ರಯೋ); ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಒಂದನೆಯ ತರಗತಿ (ರೂಢಿ). ಒಂದಲ್ಲೊಂದು = ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು: ಒಂದಲ್ಲೊಂದು ಕಾರಣ ದಿಂದ ಬೆಳೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದಾಗು = ಒಟ್ಟಿಗೆಸೇರು; ಕೂಡು: ಆತನೊಡನೊಂದಾಗಿ ಹೋಗದದೇತಕಿರ್ದನು (ಬಸವ. ೩೭-೧೧); ಶಬರರೊಂದಾಗಿ ಬಂದಂ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೧). ಒಂದಾನೊಂದು, ಒಂದಾನೊಂದು = ಯಾವುದೋ ಒಂದು: ಒಂದಾನೊಂದು ಆಶ್ರಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨); ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ದರ್ಶನದ ನೋಟದಲಿ ತಾಳಿದನು ಚಿಂತೆಯನು (ತೊರರಾ. ೧-೪-೧); ಒಂದಾನೊಂದು ದೇಶದೊಳಗೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೧೦೩). ಒಂದಾರು ಭುಜವಾಗು = (ಆಲಂ) (ಅತಿಯಾದ) ಸಂತೋಷ ಹೊಂದು: ತಿರುಚ್ಚಾನ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಚೋಳಮಂಡಲಕೆ ಬಂದಿಹರೆನಲು ಒಂದಾರುಭುಜವಾಗಿ ಭೂಪನಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧೪-೪೦); ಪಕ್ಷಿಯು ಪೇಳಿ ಅನಂದದಿಂದಾಲಿವಂದಾರುಭುಜವಾಗಿ ಮನದಿ (ಯನಕ. ೨೩); (ನವಮೋ. ೨೪-೫೯ ನೋ). ಒಂದಿನಿತು, ಒಂದಿನಿಸು, ಒಂದಿಷ್ಟು = ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ; ಕೊಂಚ: ಶಂಕರನ ಕೊರಳಿಂದ ಮಿಡುಗುವ ಕಾಳ ಕೂಟ ವದೊಂದಿನಿತು ಮಿಡುಕಿದೊಡೆ ಸಾವನೆನುತ್ತ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೩-೧೭); ಸುದತಿ ಪೆಜತೊಂದು ನೆವದಿಂ ಕೆದಕು ಧಳೊಂದಿನಿಸು ಮಂದಹಾಸದ್ಭುತಿಯಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೪೯);

ಸುಮ್ಮನೇತಕೆ ಮುನಿಸು? ನಿಮ್ಮನಾನೊಂದಿನಿಸು ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಕೆಣಕು ವವಳಲ್ಲ (ಕವಿಪು. ೩೨-೧೯); ಕೂಷ್ಮಾಂಡ ಲೇಹ್ಯ ಕಗ್ಗಂಬಳಕಾಯು ಒಳಹೊರಗಂ ಕೆತ್ತಿ ಕಳೆದು ಬಲಿತ ತಿರುಳು ಸೇರು ೨೫ನ್ನು ಒಂದಿಷ್ಟು ಕುದಿಸಿ ಆ ಬಳಿಕ ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪ ಒಂದು ಬಳ್ಳವನೆರೆದು (ಸಕವ್ಯ. ೨೨೨); ಹಾಗೆ ಹೇಳುವ ಮೊದಲೊಂದಿಷ್ಟು ತಾಳಿರಿ (ಇಂಬಾಪ. ೭೨-೪೭). ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು = ಒಂದಲ್ಲೊಂದು: ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವುದರಿಂದ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ತರದ ಅಪರಾಧವಾಗದೆ ಇರದು (ಮುಂಬಯ. ೪-೪೯). ಒಂದು ಕೈತೋರಿಸು = (ಆಲಂ). (ತನ್ನ) ಬಲವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು; ಬಿಸಿತೋರಿಸು: ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ಅವಳಿಗೂ ಒಂದು ಕೈತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಆ ದಿನವೇ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿದನು (ರಂಗರೋ. ೩೧). ಒಂದು ಕೈನೋಡು = ೧. ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊ: ಅಗಲಿ ನಾನೂ ಒಂದುಕೈ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ಕಾನೇರಿ. ೮೯). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ನಿಮಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿ, ನಾನೊಂದು ಕೈ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂದುತ್ತರ = ಉತ್ತರೋತ್ತರ: ಭಟಾರರ ರಾಜ್ಯಂ ಒನ್ನುತ್ತರನುಧಿ ವೃದ್ಧಿಸಲೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫-೪; 751); ಭಟಾರರೊನ್ನುತ್ತರಂ ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ೨೧೨-೩; 854). ಒಂದುಪಕ್ಷ = ಒಂದುವೇಳೆ: ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಅವನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಬಾ (ರೂಢಿ). ಒಂದುಬೀಸು = ಖಡ್ಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದುವರಿಸೆ, —ಪಟ್ಟು: ನಿಲುವ ನಿಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಶೀಘ್ರಗಮನ ಮುಂತಾಗಿ ಬಂಡಿಗೋಲಿನ ಬೀಸುವುವುದು ಅದು ಒಂದು ಬೀಸು ಯಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೫-೨೦). ಒಂದುವೇಳೆ = ಹಾಗಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವನು ಬಾರದಿದ್ದರೆ ನೀನು ಹೋಗು (ರೂಢಿ). ಒಂದುಹೊತ್ತು = ೧. ಒಪ್ಪೊತ್ತು: ಒಂದುಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ಯೋಗಿ ಎರಡು ಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ಭೋಗಿ ಮೂರು ಹೊತ್ತು ಉಂಡವ ರೋಗಿ (ಗಾದೆ); ಶನಿವಾರ ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಶಾಲೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಮಾತ್ರ ಊಟ ಮಾಡುವ ವ್ರತ: ಅವನು ಸೊಮವಾರ ಒಂದುಹೊತ್ತು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ಒಂಡೂವರೆ = ಒಂದು ಮತ್ತು ಅರ್ಧ; ಅರ್ಧಾಧಿಕ: ಚೀಲ ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದೂವರೆ ಅಣೆಯಂತೆಯೂ (ಮುಂಬಯ. ೩). ಒಂದೆಗೆಯ್ = ಒಂದು ಮಾಡು; ಕೂಡಿಸು: ಪುರ್ವಿಗರಾದೊಡಮಾರೊರ್ವರೊನ್ನೆಗೆಯ್ದು ಸಾಮ್ಯಮನಾಳ್ಳುದು (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೭೪-೩೫; 1028). ಒಂದೇಸಮನೆ, ಒಂದೇಸವನೆ = ಎಡೆ ಬಿಡದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ: ಜೂಜಿನ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ತಕಪಕ ಕುಣಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುರುಕು. ೩೮); ಮಳೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ); ಕೂಸು ಒಂದೇಸವನೆ ಆಳುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ಒಂದೊಪ್ಪತ್ತು = ಒಂದುಪಕ್ಷ, —ಸಮಯ: ಒಂದೊಪ್ಪತ್ತು ನಾನೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದರೊ... ಪೂರ್ವಾಪರಸಂಬಂಧ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ (ನಿರಾಭ. ೧೨೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒನ್ನು, ಒನ್ನು; ಮಲ. ಒನ್ನು, ಒನ್ನು; ತುಳು. ಒಂಜಿ, ಒರ್; ಕೊಡ. ಒಂದೀ; ತೆಲು. ಒಂಡು, ಒಕ; ಕೋರಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಒಕ್ಕೊದ್; ಪರ್ಜಿ. ಒಕ್; ಗಡಬ. ಒಕುಟ್; ಗೊಂಡಿ. ಉಂಡೀ, ಒಂಡ್; ಕುಣ. ರೊ; ಕುವಿ. ರೊಂಡಿ, ರೋ; ಕುರುಖ್. ಒಂಟಾ; ಮಲ್ಟೊ. ಓನ್ದೊ, ಒರ್ತ್ತ]

ಒಂದುಗಾಣೆ (ಕ್ರಿ). ಒಂದನ್ನು ನೋಡು; ಯಾವುದಾದರೊಂದನ್ನು ನೋಡು: ನುಡಿವರ್ತೀರಮನೊನ್ನುಗಣ್ಣು ಸೆಡೆವರ್ ಚಾಗಕ್ಕೆ ಮುಯ್ಯಾಂ ಪರೀವಡೆ ಪಲ್ಲಡ್ವವರ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೭೭; 982).

[ಒಂದು + ಕಾಡ್]

ಒಂದುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕಡಮೆಯಾಗು, — ಕೊರತೆಯಾಗು : ದೊರೆಯಾಗಿರ್ಪಿನೊಂದುಗುಂದದಖಿಲಂ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಂ ಜಗದ್ಗುರು ವಾದಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩); ಮಸ್ತಕಾಂಬುರುಹಮನೊಂದುಗುಂದದೆ ಕ[ಕ್ರಿ]ಮುಟ್ಟು (ಸೌ. ೧೧. XI-i, ೧೦೩-೮; 1070); ತನ್ನ ಕಾರ್ಯ ಭರಮಂ ವಿಶ್ವಾನುರೋಮಂಗೆ ವಿಸ್ತರದಿಂದೆಲ್ಲಮನೊಂದುಗುಂದದಜಾ ಪಿರ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೯೬). [ಒಂದು + ಕುಂದು]

ಒಂದುಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿಸು : ಪಾರೀಷಮಂತ್ರ ಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಒರಂತೊಂದುಗೂಡಿಸ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಶೃಂಗಾರ ಗೃಹಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವ. ೬-೪೩); ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು ಪುನಃ ಒಂದು ಗೂಡಿಸಿ ಒಂದು ಪತಾಕೆಯ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು (ಚಿದೇವ. ೫೪).

[ಒಂದುಗೂಡು + -ಇಸು]

ಒಂದುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡು : ಜಗದ ಕಂಟಕರೆಲ್ಲ ನಿಮಿಷದೊಳೊಂದುಗೂಡಿದರು (ಕಾಶಿ. ೩೨-೧೨); ಸುರಾಸುರರೊಂದುಗೂಡಿ ಪನ್ನಿಗರತ್ತಿಯಿಂದ ಪಾಲ್ಗಡಲ ನಗವಿಟ್ಟು ಕಡೆ ದೊಡೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೦); ಅದು ಹಾರುವಾಗ ಆ ಬಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳು ಒಂದುಗೂಡುತ್ತವೆ (ಮಣಿಸ. ೮೧). ೨. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸು : ನಾಗರತುಪ್ಪ ಕೀರೆ ಲಶುನಂ ರಸರಾಮರ ಮೆಂದಿನೆಲ್ಲಮಂ ರಾಗದೊಳೊಂದುಗೂಡಿ ಜಲದಿಂದ ನೆಪಿಮಾಡಿದ ನಸ್ಯ ದಿಂದೆ (ಖಮದ. ೬-೫); ಗೊಂದಲದ ವಾಘೆಗಳನೆಲ್ಲಮನೊಂದುಗೂಡೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೮); ಅಮೃತಜಂಬೀರ ರಸವನೊಂದುಗೂಡಲು ರೋಗಾಂತ್ಯವಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೦). [ಒಂದು + ಕೂಡು]

ಒಂದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು, — ಪಡೆ : ಕರಿಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಿಂಗನಂ ನೊಣದ ದರ್ಪಕ್ಕೊಂದುಗೊಳ್ ಮತ್ಸರೋದರರಂ ಕೋಪದೆ ತಿಂದುಕರ್ಕೆರಡುಗೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೧೮). [ಒಂದು + ಕೊಳ್]

ಒಂದುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : ದೀಪ್ತಿ ಸಾಗರದ ಬೃಹದ್ಭರದಲಿ ಸ್ತಂಭದಂತೆ ನಿಂತೆ ಮೂಲದಗ್ನಿಯನು ಮೇಲಿನಗ್ನಿಯಲಿ ಒಂದು ಗೊಳಿಸುವಂತೆ! (ಅರಳು. ೧೮೨-೧೪).

[ಒಂದು + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಒಂದುತನ (ನಾ). ಏಕರೂಪತೆ; ಸಮಾನತೆ : ಉಡುಪಿಯ ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಬಂಧುಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದುತನ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿದೆ (ಕನ್ನ. ೧-೧೯). [ಒಂದು + -ತನ]

ಒಂದುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಬೆರಸು : ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳಗಣತ ಗುಣವಿವಿಧ ಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತಕ್ರಮಮಂ ಬಗೆದೊಂದುಮಾಡಿ ಪೇಟೊಡೆ (ಕವಿ. ೧-೫೬); ಆಗಲಾಜುಂ ಬುತುಗಳ ಪೂಗಗಳೊಂದುಮಾಡಿ (ಸಂಪದ. ೪-೮೦ ವ); ಊರೆ ಮುಖಂಡರು ಬಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಿಮಾಡಿ ಗಂಡಹೆಂಡಿರನ್ನು ಒಂದುಮಾಡಬೇಕು (ಸುವಸಂ. ೩೧). [ಒಂದು + ಮಾಡು]

ಒಂದುವಣೆ (ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡು; ಸೇರು : ಒಂದೊರೆಯೊಳಗಿಂತಿನಿತ ಮಪ್ಪಸಿ ಎರಡೊಂದುವಣೆಯವದಜಂತೆ ಒಂದೊರೊಳಗೀರ್ವರಸುತನವ ನಾಳ್ವದಂದವಹುದೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೫೧). [ಒಂದು + -ಣೆ]

ಒಂದುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). = ಒಂದುಗೂಡು ೧ : ಬರಿಸ ಪನ್ನೆರಡಾದ ಬಳಿಕಾ ರೊಳಮೊಂದುವೆರಸದೆ ಪಡೆಗೆದಿಹುದು (ಹದಿಬ. ೪-೩೪).

[ಒಂದು + ಬೆರಸು]

ಒಂದೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡು : ಬೇರ್ವರಿದಿರ್ವರ ವೈರದ ಬೇರ ಪಜಾದಿಟ್ಟರ್ವರೊಂದೆನಿಸಿಯೊಪ್ಪುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೯). [ಒಂದು + ಎನಿಸು]

ಒಂದೆರಳ್ಳುರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆರಡುಬಾರಿ (ರೆಪ್ಪೆ) ಮಿಟ್ಟು ಕೆಸು : ಎನ ಲೊಡನಜಾಡಾಗಳೆ ಕಣ್ಣು ತಕ್ಕುತೊಯ್ಯನೆ ಯೆನೆವೊಂದೆರಳ್ಳುರಿಯೆ ಅನಿತ ಜೊಳಗೆ ಕಣ್ಣಿನೀರೊಕ್ಕುವುದ ಕಂಡು (ಭರಣ. ೯-೬೩).

[ಒಂದು + ಎರಳ್ (< ಎರಡು) + ಮುರಿ]

ಒಂದೆಲಗ (ನಾ). ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಒಂದೊಂದೇ ಎಲೆಯಿರುವ ಗಿಡ; ಇಲಿಕೆವಿಗಿಡ; ಬ್ರಾಹ್ಮಿ : ಹುಲಿಗಿಲು ಹುಣಸೆಯ ಸೊಪ್ಪೊಂದೆಲಗಂ ಭೂತಾಂಶಿ ತರಣ ಎಂದಿನಿತಜೊಳಂದಲಸದೆ ಬೆರಸಂಕೋಲೆಯನೊಲ ವಿಂದಂ ಬೇದುಗಟ್ಟಲಖಿಳ ವಿಷಫ್ಣಂ (ಖಮದ. ೧೦-೫೬); ಒಂದೆಲಗ ಮೆಲ ಹೊಲ್ಲ ನಂದಕರ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೦); ಒಂದೆಲಗ : ಇದು ಗದ್ದೆಯ ಅಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ಯೂ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೬). [ಒಂದು + ಎಲೆ + -ಗ]

ಒಂದೆಲೆವೊನ್ನೆ (ನಾ) = ಒಂದೆಲಗ : “ಚಿತ್ರಪರ್ಣಿ - ಒಂದೆಲೆವೊನ್ನೆ” (ಒಪಧ. ೫೬); “ವಿದಾರಗಂಧಾ - ನರಿವಾಲ, ಒಂದೆಲೆವೊನ್ನೆ” (ಒಪಧ. ೧೫೪). [ಒಂದೆಲೆ + ವೊನ್ನೆ]

ಒಂದೆವಸ, ಒಂದಿವಸ (ನಾ). ಒಂದು ದಿನ : ಅನುಂ ವಿಧೇಯನಲ್ಲಂ ನೀನುಂ ಗುರುವಲ್ಲಮಿಂದಿನೊಂದೆವಸದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೬-೨೫). ಒಂದಿವಸ : ದಾಸಿಯರೊಳೊಂದಿವಸಮಿತ್ತುದಭುತಮಿತ್ತುದು (ಚಿಬಫ. ೧೯-೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ದೆವಸ]

ಒಂದೆಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ದಿಕ್ಕು, — ಕಡೆ, — ಪಕ್ಕ : ರಥವಾಜಿಗಳೊಂದೆ ಸೆಯೊಳ್ ರಥಂಗಳೊಂದೆಸೆಯೊಳುರುಳ್ಳು ಕೆಡೆದುವು (ಗದಾಯು. ೬-೬); ನೆಲದೊಂದೆಸೆಗೊಲೆದು (ಕಬ್ಬಿ. ೨೮೮); ರಥವೊಂದೆಸೆ ಹಯವ ದೊಂದೆಸೆ ರಥಿಕರೊಂದೆಸೆ ಚಾಪ ಶರಸಾರಥಿಗಳೊಂದೆಸೆಯಾಗಿ ಕೊಂದರು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪-೯೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ದೆಸೆ]

ಒಂಬತ್ತು ‘ಒಂಬತ್ತು’ ನೋ.

ಒಂಬತ್ತು, ಒಂಬತ್ತು, ಒಂಭತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ; ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಡಮೆ; ಎಂಟರ ಮೇಲೆ ಒಂದು; ನವ : ಅಲ್ಲಿ ಯಜುಮತ್ತಕ್ಕೈಯ್ಯಂ ಒಂಬತ್ತುಗಯ್ಯ (ಸೌ. ೧೧. XI-i, ೧೦-೩೨; 894); ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭಣಿಯಂ (ವಡ್ತಾರ. ೧೦೬-೨); ಸಹದೇವಕನ ನೊಂಬತ್ತಜಲಿ ಭೀಮನನೆಂಟುಕೊಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೧೧); ಒಂದಿ ದೊಡೊಂಬತ್ತು ಬಣ್ಣ ಸೋರುವ (ಮೋಹತ. ೨೫-೨೧). ಒಂಬತ್ತು : ಒಂಬತ್ತುಂ ನಿಧಿ ಬರಲ್ ಮತಿ ಪತ್ತದು ದೃಷ್ಟಿ ಸೌಖ್ಯಮಂ (ಜಗವಿ. ೯-೫೨); ಒಂಬತ್ತುಂ ಗರಮನೆಂಟುಂ ಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ತೊಗುವಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೫೪). ಒಂಭತ್ತು : ಕರಿಗಳ ಭೃಂಗಕುಳಾಕುಳೇಕೃತ ಕಟೋಪೇತಂಗಳೊಂಭತ್ತು ಸಾಸಿರಂ (ಸಂಪದ. ೯-೯೫); ಒಂಭತ್ತು ಬಾಗಿಲ ಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೨-೬); ಪುತ್ರರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೊಂದು ಕಷ್ಟ, ಪುತ್ರರಿದ್ದರೆ ಒಂಭತ್ತು ಕಷ್ಟ (ಗಾದೆ).

ಒಂಬದಿಂಬರ್ = ಒಂಬತ್ತುಮಂದಿ, — ಜನ : ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಒಮ್ಮ ದಿಮ್ಮರುಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೨-೧; 870). ಒಂಭತ್ತುಪಣ ದವರು = ೧. ಎಡಗೈ ಜಾತಿಯವರು; ಹೊಲೆಯರು (+). ೨. “ವೀರ ಶೈವ ಗುರುತ್ವ ಒಪ್ಪದ ಕುಲಾಚಾರದವರು” (ಶರಸಾ. ೨೪-೬). [ದೇ. || ತಮಿ. ಒನ್ನದು, ಒಮ್ಮದು, ಒಮ್ಮೋದು; ಮಲ. ಒಮ್ಮದು; ತುಳು. ಒಮ್ಮರ್; ಕೊಡ. ಒಯ್ಯಬದೀ; ಗೊಂಡಿ. ಉನ್ಯಾ, ಉನ್ಯಾಕ್]

ಒಂಬದಿಗಳು (ನಾ). ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು; ನವಮಾಸ : ತಿಂಗಳಾ ಜೊಳು ನೆಪೆದೊಂಬದಿಂಗಲಾದುದು ಕಂತುವಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೫೪).

[< ಒಂಬತ್ತು + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ)]

ಒಂಬಯ್, ಒಂಬಯ್, ಒಂಬೈ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ: ಸತ್ತು ಪರಮಾಗಲೊಡ ಮೊಂಬತ್ತು ತೊಮಂದಕ್ಕುಮಗ್ರದೊಳ್ ನೂ ಷಿ ರಿ ಮೇಣ್ ಮತ್ತಂ ಸಾಸಿರಮಿರೆ ನೆಲಿಸಿತ್ತೊಂಬಯ್ಯಂದು ವಿಬುಧರಿಂದಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೯೦). 'ಒಂಬಯ್ಯೂ' ಪರಾ. ಒಂಬಯ್: 'ಒಂಬಯ್ಯೂ' ಪರಾ. 5 ಒಂಬೈ: 'ಒಂಬೈನೂ' ಪರಾ. [**ಒಂಬತ್ತು**]

ಒಂಬಯ್ಯೂ, ಒಂಬಯ್ಯೂ, ಒಂಬೈನೂ (ನಾ). ಸಂಖ್ಯಾ ವಾಚಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಒಂಬತ್ತುನೂರು: ಒಂಬಯ್ಯೂ (ಶಮದ. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋಗ). ಒಂಬಯ್ಯೂ: "ಎಣ್ಣೆ ಸಿ. ಒಂಬಯ್ಯೂ, ಪಯಿಂಭಾಸಿರಂ - ಇವು ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೨೬-೫೩೯). ಒಂಬೈನೂ: ರಾಜ್ಯಂಗೈಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಸಖಕಾಲಮೊಂಭೈ ನೂಣ ಪದಿನಾಱನೆಯ ವಿಜಯಸಂವತ್ಸರ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೧, ೪೩-೨; 993). [**ಒಂಬಯ್** (< **ಒಂಬತ್ತು**) + **ನೂ**]

ಒಂಬತ್ತು 'ಒಂಬತ್ತು' ನೋ.

ಒಂಬಯ್ 'ಒಂಬಯ್' ನೋ.

ಒಂಬಯ್ಯೂ 'ಒಂಬಯ್ಯೂ' ನೋ.

ಒಂಬೈ 'ಒಂಬಯ್' ನೋ.

ಒಂಬೈನೂ 'ಒಂಬಯ್ಯೂ' ನೋ.

ಒಕ್ಕತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲು 'ಒಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] 'ಒ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಕೆಲಬದುವಾಂತ್ಯದಕಾರದ ನೆಲೆಯೊಳೊಕಾರಂ... ಆಕ್ಕುಮದೆಂಬರ್ (ಕಾನ್ಯಾ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಒಕ್ಕುಳ 'ಒಕ್ಕುಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕು 'ಉಗ್ಗು' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು 'ಒಗ್ಗು' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ(?): ತಮ್ಮ ಮೊದಲೊಕ್ಕ ದೊಕ್ಕತ್ತು: ಕೊಳಗ ಗಡ್ಡೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೪-೧; 1014). [?]

ಒಕ್ಕಂಡುಗ 'ಒಕ್ಕಂಡುಗ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಂದಿ (ನಾ). ೧. ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕರು ಹಾಕುವ ಹಸು; ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಬಾರಿ ಈಯುವ ಹಸು. ೨. ಒಂದು ಕರುವನ್ನು ಹಾಕಿದ ಹಸು. [**ಒರ್** (< **ಒಂದು**) + **ಕಂದಿ**]

ಒಕ್ಕಟ್ಟು, ಒಗ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವುದು; ಐಕ್ಯ; ಐಕಮತ್ಯ: "ಒಕ್ಕಟ್ಟು ತಪ್ಪಿದರೆ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವರು" (ನೀಗಟ್ಟು. ೯೧). ಒಗ್ಗಟ್ಟು: ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬಲವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[**ಒರ್** (< **ಒಂದು**) + **ಕಟ್ಟು**]

ಒಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತುಂಡು. ೨. (ಕರಾ) ತುಂಡು ಅರಿವೆ, —ಬಟ್ಟೆ. [**ಒರ್** (< **ಒಂದು**) + **ಕಡಿ**]

ಒಕ್ಕಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆ, —ಭಾಗ, —ಮಗ್ಗಲು: ರಕ್ಕೆಯಿಂದ ದೊಳೆನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗೊಕ್ಕಡೆಯೊಳನುಜಾತನಿರ್ಪನು (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೧-೧೩); ತೇಪಹಾಕಿದ ಹಳದಿ ಹತ್ತಿಯ ಕೋಟಿನೂ, ಒಕ್ಕಡೆ ಸಮದ ಬೂಟು ಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೦೧). [**ಒರ್** (< **ಒಂದು**) + **ಕಡೆ**]

ಒಕ್ಕಣ್ 'ಒಕ್ಕಣ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ 'ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ: ಜೋಡು ಮೊಟ್ಟೆಯಂ ಭಲ್ಲೆಹ ಸೀಸಕಂ ಕವಚಡಾಯುಧಮೊಕ್ಕಣವುದ್ದವಾರಿಯುಂ... ಸಂಭ್ರಮ ಮುಬ್ಬರಮಾಯ್ದು ದಂದಿನೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಸೂ. ೧೮-೨೮). [?]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ತಗುಣಿ (ಕ). ೨. ಹೇನು (ಕ). [< ಸಂ. ಒಕ್ಕಣ] ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). = ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ. [**ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ** + **-ಇಕೆ**]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ: ಬರಹ; ಆಜ್ಞೆ: ಈ ಬಾವಿಯ... ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ ಯಿದೆ (ಪಬ್ಬ. ೯); "... ಎಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ಹೈದರನಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು" ಎಂಬ ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಯು... ಹೊರಟಿತು (ಬಡಕ. ೯೧). [**ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ** (< **ವಕ್ಪಾಣಿ**) + **-ಇಕೆ**]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಸು 'ವಕ್ಪಾಣಿಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ, ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಕೆ; ಕಣಗೇಲಸ: ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಮಾಡುವುದು — ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಒಣಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಹೊಡೆದೊ ತುಳಿಯೊ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರೆಮಾಡಿ, ಅಮೇಲೆ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರಿ... ದಾಸ್ತಾನು ಮಾಡಬೇಕು (ಮೃವಮ. ೨೩). ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ: ಕೊಯ್ದು ದಂತೆ ಸೂಡಿನಂತೆ ಕಳಕ್ಕೆ ವರ್ಪಂತೆ ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ [ಸಾಶಾಂ. ಭಕ್ಷಣ] ದಂತೆ ರಾಶಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೪). [**ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ** + **-ಇಕೆ** ?]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ 'ವಕ್ಪಾಣಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ; ಪೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಯಂತ್ರ: ನೇಗಿಲು, ಕುದುರೆ, ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಯಂತ್ರ ಮತ್ತು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಉಪಕರಣಗಳು ಊರೊಟ್ಟಿನ ವಶದಲ್ಲಿರಬೇಕು (ಪುನರು. ೩೦೪). [**ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ** + **ಯಂತ್ರ**]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಏಕಾಕ್ಷ: "ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೮). [**ಒಕ್ಕಣ್** (< **ಒಕ್ಕಣ್**) + **-ಅ**]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಡಕೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ನಡಕ (Monocle. ಇಂಕನಿ). [**ಒರ್** (< **ಒಂದು**) + **ಕಣ್ಣಿಡಕೆ**]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಏಕಾಕ್ಷಿ: ಮಠವನ್ನು ಗುಡಿ ಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಕ್ಕಣ್ಣಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ಮುದುಕಿ (ನಗಗ. ೧೩): [**ಒಕ್ಕಣ್** (< **ಒಕ್ಕಣ್**) + **-ಇ**]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹೊಡೆವಲೆ ಹೊಡೆದ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ ತೆಳ್ಳುವಲೆ ಪುರಿಯೊಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹಾಸುವಲೆ ಬೀಸುವಲೆಯು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೧೮). [**ಒರ್** (< **ಒಂದು**) + **ಕಣ್ಣಿ** + **ಬಲೆ**]

ಒಕ್ಕಣ್ಣಿ 'ಒಕ್ಕಣ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕತನ, ಒಕ್ಕತನ, ಒಗತನ, ಒಗಿತನ (ನಾ). ಕೂಡಿಬಾಳುವೆ ಮಾಡುವುದು; ಸಂಸಾರ ಮಾಡುವುದು: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮನವಾಯ್ತು ವರಸತಿಯೊಕ್ಕತನದಲು ಶಾಂತಪತ್ನಿಗೆ ನಿಷ್ಕಳಂಕದ ಗರ್ಭವಾಯಿತು (ಸಂಭಸ. ೧೩-೩೦); ಸುರರೆ ಹೆಂಡಿರನೊಕ್ಕತನವನು ಬಿಡಿಸಿ ಸುರಪಾಲಕನ ಪರಿಭವಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೭-೩-೩). ಒಕ್ಕತನ: ಇಂದೆನ್ನ ಒಕ್ಕ [ಸಾಶಾಂ. ಗ]ತನ ಹೋದರೆ ಹೋಗಲಿ ಮರಗಾಲ ಬಿಟ್ಟಿನಾದರೆ ಕೂಡಲಸಂಗ ನಿಮ್ಮಾಣೆ (ಬಸವ. ೭೨೦); ದೇವನ ದೇವತ್ವ ಕಟ್ಟಿತ್ತು ದೇವಿಯ ಒಕ್ಕತನ ಮುಜಾಯಿತ್ತು (ವಚಸಂ. ೫೮೦-೨೧); ಒಲ್ಲೆನೊಕ್ಕತನವ ಒಲ್ಲೆ ನಾನಾಱಿ ಕೊಲ್ಲಬಂದಾನೆ ಕೋಪದಲಿ ನಲ್ಲ (ಶಿವಗೀ. ೧೩೪-೭೭೩).

ಒಗಿತನ: ಮೇಳವಿಲ್ಲದವನ ಒಗಿತನ [ಸಾಶಾಂ. ಒಕ್ಕತನ] ಆಳಿಯ ಬಾಳುವೆ (ಅವಚಂ. ೧೩೩-೬೦೭); ಬಸವಣ್ಣ ಮೆಚ್ಚಲು ಒಗ [ಸಾಶಾಂ. ಗ]ತನವ ಮಾಡುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೧-೧); ಸಾಕು ಸಂಸಾರ ಸಜ್ಜಾಗಿಲ್ಲ ಒಲ್ಲೆ ಒಗಿತನವ (ಪುರಂದ. ೨-೪೩-೧); ಒಗಿತನ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಾಗ ಹಾಲಿಗೆ ಹೆಪ್ಪ ಮೊಗೆದಿಕ್ಕಿದವರಾರುಂಟು (ಮೋಹತ. ೯-೧೯).

ಒಗಿತನ: ಮೇಳವಿಲ್ಲದವನ ಒಗಿತನ [ಸಾಶಾಂ. ಒಕ್ಕತನ] ಆಳಿಯ ಬಾಳುವೆ (ಅವಚಂ. ೧೩೩-೬೦೭); ಬಸವಣ್ಣ ಮೆಚ್ಚಲು ಒಗ [ಸಾಶಾಂ. ಗ]ತನವ ಮಾಡುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೧-೧); ಸಾಕು ಸಂಸಾರ ಸಜ್ಜಾಗಿಲ್ಲ ಒಲ್ಲೆ ಒಗಿತನವ (ಪುರಂದ. ೨-೪೩-೧); ಒಗಿತನ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಾಗ ಹಾಲಿಗೆ ಹೆಪ್ಪ ಮೊಗೆದಿಕ್ಕಿದವರಾರುಂಟು (ಮೋಹತ. ೯-೧೯).

ಒಗಿತನ: ತೀರಿತ್ತು ತಿದ್ದಿದ ಹ ವಿಲಗವಮರಗಮರನಾರಿಯಗೊಗಗೆ ತನಂ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು ನಾ ಕದೊಳ್ (ಚಿಬಪು. ೪೦-೩೪); ಅರಸನ ಒಗಿತನಕ್ಕೆ ಬೇಸತ್ತು ಸತ್ತಾ ಎಂದು ಸೈಗಡೆದಿತು (ಬಿದು ರ. ೫೪).

ಒಗಿತನಮಾಡು = ಸಂಸಾರಮಾಡು; ಕೂಡಿ ಬಾಳು: ನಯ, ವಿನಯ, ಅನುನಯಗಳಿಂದ ನಲ್ಲಿಯನ್ನು ಒಲಿಯಿಸಿ ಒಗಿತನ ಮಾಡಿ ಕೊಂಬುವ ಅರಿವು ಅವನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ಭೂಮಿತಾ. ೨೪).

[< ಒಕ್ಕಲ್? + -ತನ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಒಕ್ಕ = ಸಂಗಡ, ಒಡನೆ]

ಒಕ್ಕೆಯ್ 'ಒರ್ಕೆಯ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕೆಯಿಸು 'ಒರ್ಕೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕರ (ನಾ). ಕೊಂಕು; ಡೊಂಕು; ವಕ್ರ: ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಪೋಗುವುದೆ ಲೀಲಿ ದಾರಿ ಒಕ್ಕರವಲ್ಲದೆ ನೀಟು ಉಂಟೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭೧-೬); ಒಲಿದು ಒಕ್ಕರ ಪಂಡರಿಸಿ ಭೀಕರವ ತೋಗಿಸು ಶ್ರೀಕರ ಮೂರುತಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೭೭-೨). [$<$ ಸಂ. ವಕ್ರ]

ಒಕ್ಕರಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸೊಟ್ಟಗಣ್ಣು: "ಆಪಟ ಮೂಗಿನ ಬಿಬ್ಬಿರಿವಲ್ಲಿನ ಸೊಟ್ಟಿನ ನಾವೊಲ್ಲೆ; ಒಕ್ಕರಗಣ್ಣಿನ ಕರದಿಯ ತೊಗಲಿನ ಗಂಡನ ನಾವೊಲ್ಲೆ" (ಬಳ್ಳಾಬಿ. ೩೧-೧೧). [ಒಕ್ಕರ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒಕ್ಕರಣೆ 'ಪೊಕ್ಕರಣೆ' ನೋ.

ಒಕ್ಕರಿಸು 'ವಕ್ರಿಸು' ನೋ.

ಒಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಕೊಳ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಅಖಾತಂ, ದೇವಖಾತಕಂ - ೨ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ತೋಡಲ್ಪಟ್ಟ ದೊಣೆ, ವ[ಒ]ಕ್ಕರೆ ಮುಂತಾದ ಮಹಾ ಜಲವುಳ್ಳ ದೇವನಿರ್ಮಿತ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩. ೭೬); ನಮಗೆಯತಿಹಿತವನಂತುಸುರಿ ಬಹುದುಃಖದೊಕ್ಕರ[ರೆ]ಗೆ ವಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಾ (ನವಮೋ. ೩೦-೪೪). [$<$ ಹೊಕ್ಕರ < ಸಂ. ಪುಷ್ಕರ]

ಒಕ್ಕಲ್, ಒಕ್ಕಲ್ಯ (ನಾ). ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಒಕ್ಕಣೆ: ಒಕ್ಕಲೊಳೊನ್ನು ಪೊಜಿಯುಂ ಕೆಯುಂ ಪದಿಕೊಳಂ ಭತ್ತಮುಂ ಮೀಸಲುಂ ಬಳವತ್ತಮುಂ ಸಲ್ವದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೩-೧೦; 977); ತೆಂಕಲ್ ಘಟ್ಟಮಂ ದಾಂಟಿ ಸಾನುವಿನೊಳ್ ರಾಜಿಗನೊಕ್ಕಲಂ ಬಡಿದು ತಂದೊಕ್ಕಲ್ ಸವಂ ನಟ್ಟ ಮೇಟಿಪೊಲಾದತ್ತನೆ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೦, ೭೬-೨೬; 1080); ಒಕ್ಕಲೊನ್ನು ಪೊಜಿಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪-೧೮; 1098). ಒಕ್ಕಲ್ಯ: ಒಕ್ಕಲು ಪಜುವೊಕ್ಕಲು ಪೇಜುಬನ್ನ ಸೂಳೊಳ್ ಒಕ್ಕಲಲು ಬಳ್ಳಪೊನ್ನು (ಸೌಜಿ. XI-i, ೧೧೨-೧೩; 1072).

[ಒಕ್ಕು + -ಅಲ್]

ಒಕ್ಕಲ್, ಒಕ್ಕಲು, ಒಕ್ಕಲ್ಯ, ಒಕ್ಕಲು, ಒಕ್ಕಲು (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಾನ. ೨. ಮನೆತನ; ಕುಲ; ಕುಳ; ಸಂಸಾರ: ಒಕ್ಕಲುಳ್ಳೊತ್ತಿನ್ನಕ್ಕಳ್ಳುಟ್ಟಿಲ್ಲಂ ಪುಟ್ಟದೊವುಂ ಪುರಿಗಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೭-೧೨; 700); ದುರ್ಯೋಧನನೊಕ್ಕಲರ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಳುವಂತೆ ಪಾಸಂಗಿಯಂ ಪೊರಳ್ಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೧ ವ); ತಮ್ಮೊಕ್ಕಲೊಳಗಾರುಂ ಸಾಯದರ ಮನೆಯ ಪುಲ್ಲಂ ಕಿರ್ಚುಮಂ ತರ್ಪುದುಯೆಂ ದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೧-೩೮ ವ). ೩. ಬೇಸಾಯಗಾರ; ರೈತ; ಒಕ್ಕಲಿಗ: ಪಿಂದು ತೆತ್ತೊಕ್ಕಲಂತೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೫-೧೨೫); ಇಲ್ಲಿಯ ಪುರದ ಒಕ್ಕಲಿವರು ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾರೆನ್ನೊಡೆ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೮; 915). ಒಕ್ಕಲು: ೪. ನಿವಾಸಿ; ಪ್ರಜೆ: ಮುನೂಜುವೊಕ್ಕಲೊಳ x ಅಚಲರೆಂಬಡೆ ಕಲುಳ್ಳಗಟ್ಟುವರ ಸರಸ ಬೇತಿಯ ಬೇಗಳ ಮಗ (ಕಚಿ. ೧೧೭-೨೧-೮; 792). ಒಕ್ಕಲ್ಯ: ೨. ಯಮ ದೇವರ ಒಕ್ಕಲು ನೃತ್ಯಮರಣಸಿದ್ಧರು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೬೩-೭); ಕುಮಾರ ವ್ಯಾಸನೂ ಚಾಮರಸನೂ ಒಂದೇ ಒಕ್ಕಲಿನವರು (ಕಸಾಚ. ೩೩೬).

೩. ತೋಟವನೂ ಒಕ್ಕಲುಗಳ ಕಯೆಯಿಂದ ನಾವೇ ಗುತ್ತಿಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩೨-೪೪; 1418 ?). ೪. ಇಕ್ಕುವವ ನೂರಿಗೊಂದೊಕ್ಕಲೆಂದೆನಬೇಡ ಅಕ್ಷಯ ಪದವ ಪಡೆದು ಕೈಲಾಸದಿಂದೊಕ್ಕಲಿರಬಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೦೦). ೫. ಹೆಂಡತಿ; ಪತ್ನಿ: ಮಕ್ಕಳ ಪೆಚ್ಚಿಗೆಯಲ್ಲದೆ ರತಿಸುಖ ಒಕ್ಕಲ ಸಂಗದೊಳುಂಟೆ ರೊಕ್ಕದ ಹೋಕ್ಕಲ್ಲದೆ ರತಿಸುಖವುಂಟೆ ತಕ್ಕಿನ ಗಣಕೆಯರೊಡನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೯೫). ೬. "ಜಮೀನನ್ನು ಗುತ್ತಿಗೆಗೆ, ಮನೆಯನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ, -ಪಡೆದು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವವನು: ಒಕ್ಕಲು, ಗೇಣಿದಾರ, ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ, ಬಾಡಿಗೆದಾರ" (Tenant. ಇಂಕನ). ಒಕ್ಕಲು: ೧. ಜಗತಿಯ ಬೂವುಗಳೊಕ್ಕಣ ೧ ಅವರೊಕ್ಕಲೊಳ್ ವೀಸ ೧೦ (ಎಕ. VII, ಕಾರಿ. ೯೪-೩೨; 1094). Δ ಒರ್ಕಲು: ೩. ಎಪ್ಪತ್ತೊಕ್ಕಲು ಮಿಬ್ಬು (ಕಚ. II, ೮-೩೫; 1072).

ಒಕ್ಕಲಮಕ್ಕಳು, ಒಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳು = ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುವ ರೈತರು; ಒಕ್ಕಲಿಗರು: ಒಕ್ಕಲಮಕ್ಕಳ ಕಸವರಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಳೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೨೩-೧೮); ಅಂದು ಒಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳು ಉಳಿಯ ಮೂನೂ ವರೂಂ (ಸೌಜಿ. IX-i, ೧೪೧-೪೮; 1174); ಸೇವಕರಿಗೊಕ್ಕಲು ಮಕ್ಕಳಿಗೆನಗೆ ತಕ್ಕನಿತುಂಬಳಿಗೊಟ್ಟಿರಿಸ್ಸೆ ನಾಡೆ ಕಕ್ಕಲತೆಗಳೆನಗಿಲ್ಲ (ಭರಣ. ೫೨-೧೦೯). ಒಕ್ಕಲುತೆಗೆ, ಒಕ್ಕಲುತೆರಳು = ಊರುಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು; ಗುಳೇಹೋಗು: ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಲಿ ಕೂಗಿದರೆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲುತೆಗೆದರಂತೆ (ಗಾಡ); ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಂದಂತಕನ ರಾಜಧಾನಿಗಾ ನೊಕ್ಕಲುತೆರಳಬೇಕಾಯ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯೮).

[ಒಕ್ಕು? + -ಅಲ್, / ತಮಿ. ಒಕ್ಕಲ್; ತುಳು. ಒಕ್ಕಲ್; ಕೊಡ. ಒಕ್ಕ]

ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿ 'ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಜಮೀನುದಾರನು ತನ್ನ ಒಕ್ಕಲಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಮನೆ (*). [ಒಕ್ಕಲ್ + ಅಡಿ]

ಒಕ್ಕಲತನ 'ಒಕ್ಕಲ್ತನ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ಜೀವಿಸು; ನೆಲಿಸು; ಎಳೆಗೆಹೊಂದು; ಸಂಸಾರವಾಗು: "ಬಬ್ಬಂ (ಬಾಬ್ಬಂ) = ಜೀವಿಸಿದಂ, ಒಕ್ಕಲಾದಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧); ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಬಾಳ್ವ ಧನಕನನಕ್ಕುಂಡೀರೈದು ಸಾಸಿರ ದೊಕ್ಕಲಾಗಿ ಬದುರ್ಕುಂ ನೀನೆಂದುಜೆ ಪರಸಿದಂತೆ (ಬಸಪು. ೧-೩೪); ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳ ನಿನಗೊಕ್ಕಲಪ್ಪೆನ್ (ಅಪ್ಪತ್ತಾ. ೧೮-೩); ಬೇಗಬೇಗ ಹುಟ್ಟಿ ಮಕ್ಕಳು ಮನೆಗೆ ಒಕ್ಕಲಾದರು (ಬಾಳಿ. ೨೬).

[ಒಕ್ಕಲ್ + ಅಗು]

ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಹೊಡೆ; ಭಳಿಸು; ಒಕ್ಕು; ನಾಶ ಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು: ಅಂತು ತನ್ನ ಬಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಜವನಂತೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಕೊಲ್ಲ ಕಳಶಕೇತನನಂ ಯಜ್ಞಸೇನನೇನುಂ ಮಾಡಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧ ವ); ಮಾಳವಸೇನೆಯೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೦, ೧-೩೫; 1179); ಸಕಲ ಸುಭಟರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದನೊಂದು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨೦-೬); ಮಲೆವರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಅಪ್ಪತ್ತಾ. ೧೪-೪). ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ವಾಗಿರು; ಕೆದರು; ಚೆಲ್ಲು: ಅಲಂಪಿನದೆಸೆವಲೋಲ ಕುರುಳ್ಳಳ ನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಮೆಯ್ಯುಂಯದೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯೊಳೆ ಸಂಚರಿಸಂ ವಿಟನಂತೆ ಮಾರುತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೪೨); ಜಕ್ಕಲಿಪ ನೇಮದಿಂ ಕರಗುವೆದೇ ಯಿಂದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಪೊಣ್ಣುವ ಗದ್ದದಾಲಾಪದಿಂದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೨೫); ಹೊಕ್ಕು ಮೈಕೈಗೂಡಿ ಸುರತಸುಖಾತೀರಕದಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಸಮಸ್ತ ಭೋಗವ ಮಿಕ್ಕು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೪೯). [ಒಕ್ಕಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲಸು; ಬೀಡುಬಿಡು. ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಬೇರೂರು: ಹೃದಯದೊಳಿಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿತು ಶೋಕ (ಕಾವ್ಯ. ೨೧-೫೩).

[ಒಕ್ಕಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲತನ ಮಾಡುವವನು; ವ್ಯವಸಾಯ ಗಾರ; ರೈತ: "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯ ಮಾಳ್ವಿಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧); ಒರ್ವನೊಕ್ಕಲಿಗನೊಂದು ಪೇಜು ಮಣ್ಣು ತಂದು ಶ್ರೀಪರ್ವತದ ಮೇಗೊಟ್ಟದೊಡೆ (ವಡ್ತಾ ರಾ. ೧೮೭-೨೩); ಮಹಿಯಂ ಪಾರ್ವೊಕ್ಕಲಿಗನಂತೆ ಗಗನಮಂಡಲಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೮೦); ಅಸವಸದಿಂ ಪಟಗೆಯ್ಯಂ ಕಸವಂ ಸೋದಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನವೊಲ್ ಸಸಿಯಂ ನೋಡಿ ತಳೋದರಿ ಬಿಸು ಸುಯ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾ ವ. ೪೫೪); ಒಕ್ಕಲಿಗ ಮುದ್ದಯ್ಯನಕ್ಕಜಾನ ಮಗ ನಾನಯ್ಯ (ಲಿಂಗಾರ. ೧೧-೩); ಬೇಸಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಒಕ್ಕಲಿಗ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ). ೨. ಚತುರ್ಥ ಜಾತಿಯವನು: "ಕುಡಿಯನಲ್ಲೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೩); ಈಶ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿಷ್ಣು ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ಅಜಪೈಶ್ಯ ಆ ಸುರಸನೊಕ್ಕಲಿಗ ನೆನ್ನನೆ ನಿಗಮಭಾಷ್ಯ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೨-೧೮); ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಸಿಪಾಯಿ ಗೌಡನು ಬಂದ (ಚಿಂಗಾಳ್. ೧೧).

[ಒಕ್ಕಲ್ + ಇಗ. / ತಮಿ. ಒಕ್ಕಲಿಯನ್]

ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿ, ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲಿಗನ ಹೆಂಡತಿ: ಇತಿಗೆ - ಚಾಮರಿಗಿತಿ... ಚಿಕ್ಕಿಗಿತಿ, ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ; ಒಕ್ಕಲಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ). ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿ: ೧. ರಸ್ತೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿಯರು ಕೆಲವರು ಕಾಯಿ ಪಲ್ಲೆ ಮಾರಲು ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಮೂರುದಾ. ೧೩೭). ೨. ಕೆಲಸದವಳು; ಸೇವಕಿ: [... ತಂದೆಯ ಮನೆ ಯೋರ್ಧ ಕನ್ನಕೆ ಮದುವೆಯಾಗದ ಮುನ್ನವೆ ಮೆಯ್ಯಿಟ್ಟಿದೊಡಾಕೆ ಸೂಳೆ ಯೋಪಾವಿಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿಯಿಂದಂ ಕಷ್ಟ] (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭-೪); ರಾಯರ ಹೆಂಡತಿ ಮನೆಯ ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿಯೊಡನೆ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೪). ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ: ೨. ತನ್ನ ಮನೆಯ ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿಯನ್ನು ಕರೆದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೨); ಅವಳು ಬಹುತರವಾಗಿ ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ ಇರಬಹುದು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೪). [ಒಕ್ಕಲಿಗ + ಇತಿ (< ಇತ್ತಿ)]

ಒಕ್ಕಲಿತಿ (ನಾ). = ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ ೧: ಒಕ್ಕಲಿತ್ತಿದೊಡೆಯಾದಂತಕ್ಕುಮನವಾ ಸಿತಗೆ ಪತಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕಾಯ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೩೩); ಪೊಸತಿಲ ಪೂಜಿಸಿ ಹೊಜವಟ್ಟುಹೋದ ಒಕ್ಕಲಿತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕಲಿಗಿತ್ತಿ] ಯಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೪೨೧). [ಒಕ್ಕಲ್ + ಇತಿ (< ಇತ್ತಿ)]

ಒಕ್ಕಲಿರು (ಕ್ರಿ). ವಾಸಿಸಿರು; ನೆಲಸಿರು: ಇಕ್ಕುವವನೂರಿಗೊಂದೊಕ್ಕಲಿ ರಿಂದೆ ನ ಬೇಡ ಅಕ್ಷಯ ಪದವ ಪಡೆದು ಕೈಲಾಸದಿಂದೊಕ್ಕಲಿರಬಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೦೦); ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಒಕ್ಕಲ್ + ಇರು (< ಇರ್)]

ಒಕ್ಕಲು, 'ಒಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲು, 'ಒಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿ 'ಒಕ್ಕಲಿಗಿತಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತರುವಣಗಳು:— ತರು... ನೊಗಹ, ಒಕ್ಕಲುಗುತ್ತಿಗೆ, ಕಾಣಕೆ (ತುಳುನಾ. ೨೭೧). [ಒಕ್ಕಲ್ + ಗುತ್ತಿಗೆ]

ಒಕ್ಕಲುಗೆಟ್ಟಿ 'ಒಕ್ಕಲೆಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). = ಒಕ್ಕಲಿರು: ಮಿಕ್ಕಲಿ, ಒಕ್ಕಲುಗೊಳ್ಳಲಿ ಅ ನಾಪೂ ನೀಪೂ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮-೧೬).

[ಒಕ್ಕಲ್ + ಒಕ್ಕಲ್ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಒಕ್ಕಲುತನ 'ಒಕ್ಕಲಿನ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುದೆಟ್ಟಿ 'ಒಕ್ಕಲೆಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಬರು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಸುವುದಕ್ಕೆ ಬರು; ವಾಸವಾಗು: ಅನಿಲನ ಹುಲ್ಲು ಹೊದಿಸಿ ಮನೆ ಹೊಲಬಾಯಿತ್ತು ನೆಲಗಟ್ಟು ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಗೋರಕ್ಷಸಾಲಕ ಮಹಾಪ್ರಭು ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥಲಿಂಗವು ಆ ಮನೆಗೆ ಒಕ್ಕಲುಬಾರ (ಸರ್ವಪ. ೫೭-೨೯೭).

[ಒಕ್ಕಲ್ + ಬರು (< ಬರ್)]

ಒಕ್ಕಲುಪೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗುಳೇ ಹೋಗಿಸು: ನಿನ್ನಯ ತಾಯನೊಯ್ಯಪದದೊಕ್ಕಲನಕ್ಕಟ ನೋಡು ಕಂದ ಬಂದೆನ್ನು ಮನಂತೆ ಕೂಡಿದೊಡನೊಕ್ಕಲುಪೋಗಿಸನೇಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೨); "ಒಕ್ಕಲುಪೋಗಿಸಂ - ಸಂಸಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ" (ಕಾದಂಪೂ. ಅಡಿಟಿ).

[ಒಕ್ಕಲುಪೋಗು (< ಒಕ್ಕಲ್ಪೋಗು) + ಇಸು]

ಒಕ್ಕಲುಪೋಗು 'ಒಕ್ಕಲ್ಪೋಗು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲುಹೋಗು 'ಒಕ್ಕಲ್ಪೋಗು' ನೋ.

ಒಕ್ಕಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸಂಸಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಆ ಕಾಗೆ ಬಂದು ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕೊಡೆ ಒಕ್ಕಲೆತ್ತಿ ಹೋದ ಮರ್ಕಟನ ಭಕ್ತಿಯಂತಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಚಿನ್ನವ. ಕ. ೫೦೦).

[ಒಕ್ಕಲ್ + ಎತ್ತು]

ಒಕ್ಕಲೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಸವಾಗಿರದಂತೆ ಮಾಡು; ಊರು ಬಿಡಿಸು. ೨. (ಅಲಂ) ನಿರ್ಗತಿಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ದರಿದ್ರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು: ಧನಿಗಳು ಒಕ್ಕಲೇಳಿಸದಂತೆಯೂ ಪಡಕೊಂಡ ಸಾಲವನ್ನು ಮರುಪಾವತಿ ಮಾಡದಂತೆಯೂ... ಮಾಡುವುದು (ದೇಶಭ. ೧೪).

[ಒಕ್ಕಲೇಳು + ಇಸು]

ಒಕ್ಕಲೇಳು (ಕ್ರಿ). ಕುಟುಂಬ ಸಹಿತ ಊರುಬಿಡು; ಗುಳೇಹೋಗು: ಕ್ರಿ.ಶ. ೬ ಅಡಿಭಾಗದಲ್ಲೇ ಸಯಾಂ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತೀಯರು ಒಕ್ಕಲೆದ್ದು ಬಂದರೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ದಭಾಇ. ೨೩೫).

[ಒಕ್ಕಲ್ + ಏಳು (< ಏಳ್)]

ಒಕ್ಕಲೆಲಸ (ನಾ) = ಒಕ್ಕಲಿನ ೨: ವೀರಾರಿಗಳ... ಶರಣೊಕ್ಕು ಮೂವಿಟ್ಟಿಯೊಕ್ಕಲೆಲಸಕ್ಕಾಂತಿದ್ದರ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೮-೧೫; 1121).

[ಒಕ್ಕಲ್ + ಕೆಲಸ]

ಒಕ್ಕಲೆಟ್ಟಿ, ಒಕ್ಕಲುಗೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪೊಕ್ಕಲೆಟ್ಟಿಯೊಳು ಶಿವಾಲಯಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಂ ಯಶಸ್ವಿಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭-೭೭; 1187). ಒಕ್ಕಲುಗೆಟ್ಟಿ: ಒಕ್ಕಲುಗೆಟ್ಟಿಯಲು ಗದ್ದೆ ಸಲಗೆವೊಂದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭-೭೨; 1187). [ಒಕ್ಕಲ್ + ಕೆಟ್ಟಿ]

ಒಕ್ಕಲಿನ, ಒಕ್ಕಲತನ, ಒಕ್ಕಲುತನ (ನಾ). ೧. ಕುಟುಂಬಜೀವನ; ಗೃಹಸ್ಥತನ; ಸಂಸಾರ: ಒಕ್ಕಲಿನಮುಮನಜೀವನ ತಕ್ಕುಮನಜೀವನ ಗುಣಂಗಳೆಮುಗೇವುವೆಂದೊಕ್ಕು ಮಿಗಿಲಪ್ಪ ಗುಣದೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಬಂಹರಿ. ೧-೧೯). ೨. ಬೇಸಾಯ; ಉಳುವು: ಇದಾನೊಳೆ ಈರೆ ಟ್ಪುತ್ತರುಳಂ ಒಕ್ಕಲಿನಂ ಕೆಯ್ಯೊನಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗ (ಎಕ. VII, ಶಿವಾರಿ. ೧೫೪-೧೫; 685); ಸಸಿ ಪುಟ್ಟಿದಂದೆ ಪುಲ್ಲುಂ ತಗುಳ್ಳ ಕೆಯ್ಯುಮಂ ಜೀವಂ ಪುಟ್ಟಿದಂದೆ ಸಾವು ತಗುಳ್ಳ ಮೆಯ್ಯುಮನಜೀವಾ ಕೆಯ್ಯಂ ಬೇಗಂ ಮಗುಟ್ಟುಟ್ಟು ಬಿತ್ತಿಸುವುದು ಈ ಮೆಯ್ಯುಮಂ ಬೇಗಂ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಪತ್ತಿಸುವುದು ಅಲ್ಲದೊಡೊಕ್ಕಲಿನದ ಬುದ್ಧಿಯುಂ ಅಜೀವನ. ವೃದ್ಧಿಯುಮಂತೆಸೆಯಲಾರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧-೧೪ ವ).

ಒಕ್ಕಲತನ : ೨. ಒಕ್ಕಲತನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಫಲಪ್ರದವಾದ ಮಣ್ಣು, ಸಾಕಷ್ಟು ಮಳೆ... ಇವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ಕೀಟಿ. VI, ಅಂಕ); ನೀರಾವರಿ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಒಕ್ಕಲತನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವಂತೆ (ಕರ್ಮವೀ. ೮-೧೧; 1959); ಒಕ್ಕಲತನದ ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದರೆಂದು ಮೆಚ್ಚುಪಡೆದು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಮಿತಾ. ೩ ಮುನ್ನುಡಿ). ಒಕ್ಕಲತನ : ೨. ಅವರು ಶಿವನೊಕ್ಕಲು. ಒಕ್ಕಲತನವೆ ಅವರ ಕಾಯಕ (ತುಂಗಭ. ೭೨); ಊರ ಕಾರಭಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಒಕ್ಕಲತನ ಯಾರದೋ ಪಾಲಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೧); ಒಕ್ಕಲ ತನದ ಕಾಲೇಜು ಬೇಕೆ? (ಚಂದುಟಿ. ೫೪).

[ಒಕ್ಕಲ್ + -ತನ]

ಒಕ್ಕಲನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯವಸಾಯಮಾಡು; ಉಳು : ಎ ಒ ಗ ನಾಗನುಂ ಕುಪ್ಪನುಂ ಮಾಡನುಂ ಒಕ್ಕಲನಂಗಿಯ (ಎ. XXVI, ೪-೧೭; 996?). [ಒಕ್ಕಲನ + ಗಿಯ (< ಕಿಯ)]

ಒಕ್ಕಲೆಱ್ಱಿ, ಒಕ್ಕಲುದೆಱ್ಱಿ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲತನದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ : ಪರ್ಜುಂಕಂ ಬಿಲ್ವೊಡೆ ಎರಡೊಕ್ಕಲೆಱ್ಱಿ ಕೋಡವೇ ಸವ ಸಹಿತಂ (ಸಾಇ. XX, ೩೪-೧೯; 1053); ವಜ್ರರಾಪುರದ ಒಕ್ಕಲೆಱ್ಱಿಯ ಕಾಣಕೆ ಗದ್ಯಾಣಂ (ಕಾ. IV, ೩೪-೨೩; 1109); ಎಲೆ ಮಾಲು ಮೊಕ್ಕಲ ಒಕ್ಕಲೆಱ್ಱಿ ಕೊಡಬಿಸಮುಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೯೯-೩೨; 1074); ಪೆಗ್ಗಡೆ ಸುಬ್ಬಣಯ್ಯಂ ತಮ್ಮೊಕ್ಕಲೆಱ್ಱಿಪೊಳಗೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಹೀರೇ. ೨೨-೪೮; ?). ಒಕ್ಕಲುದೆಱ್ಱಿ : ನಂದಾದೀವಿಗೆ ವೊಂದೊಕ್ಕಲ ಮೊಕ್ಕಲುದೆಱ್ಱಿಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಇ. ೧೯೫೦, ಹಾಸಗಲ್. ೮೭-೧೦; 840). [ಒಕ್ಕಲ್ + ತೆಱ್ಱಿ]

ಒಕ್ಕಲೋಗು, ಒಕ್ಕಲುವೋಗು, ಒಕ್ಕಲಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲು ತೆಗೆ; ವಲಸೆಹೋಗು : ಗೂಳಿಯದೆಗೆಯುತೊಕ್ಕಲೋಪ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪-೧೦೨). ಒಕ್ಕಲುವೋಗು : 'ಒಕ್ಕಲು ವೋಗಿಸು' ಪರಾ. ಒಕ್ಕಲಹೋಗು : ಎನಗೆ ಸಿರಿಯಾಳನ ಮನೆ ಗಟ್ಟಿ ಬೇರೂರಿಗೆ ಒಕ್ಕಲಹೋದ ದಾಸಿಯು ಮನೆಗಟ್ಟಿ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೮೯-೨೬). [ಒಕ್ಕಲ್ + ವೋಗು]

ಒಕ್ಕಸೂಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ : ಬಯತಲನುಕ್ರಮಂ ಬಿಡಿದು ಮಾಡಿಸಿ ಮಾಡಿಸಲಾಪದೊಕ್ಕಸೂಂಡಿಯಲಿರೆ ದೇವತಾಲಯನುನೀಕ್ಷಿಸೆ (ಸಾಇ. IX-i, ೧೬೧-೫೦; 1092). [ಒಕ್ಕ + ಸೂಂಡಿ?]

ಒಕ್ಕಳ 'ಒರ್ಕಳ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಮಾಡು (?) : ಸುಳಿಸಿದರ್ ಭೂತ ಬೇತಾಳರಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳಳಿಸಿದರ್ ಪ್ರಾಕಾರದಸುರರಂ ಜಡಿವುತಪ್ಪಳಿಸಿದರ್ ದೊಳ್ಳಾದ ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳ ಹೊಗೆವ ಹೋಮದೊಳ್ ಹೋಮಿಸಿದರು ಬಳಸಿದರ್ ಯಜ್ಞಸಾಹಿತ್ಯಮಂ ತಮ್ಮೊಕ್ಕಳಿಸಿದರ್ ಮಾರಣ ಧ್ವನವಹನುಮ ಪ್ರಮುಖರುಳಿಸಿದರ್ ಶಕ್ರಾರಿಗೊಬ್ಬನಂ (ಇಂದ್ರಜಿ. ೧೧).

[< ಒಕ್ಕಲ್ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ವಕ್ಕಳಿಂಚು = ವಿರೋಧಿಸು, ತಡೆ]

ಒಕ್ಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವವಳು (?) : ಗಂಡನನ್ನು ಮುಂದುಮಾಡಿ ಪಾಲುವೆಂದು ಒಕ್ಕಳ್ಳಿಯಾಗಿ ತಾನು ಸಂಸಾರಸುಖವೆ ಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಹೊಸಪ್ಪ. ೨೦). [?]

ಒಕ್ಕಾಲ 'ಒರ್ಕಾಲ' ನೋ.

ಒಕ್ಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದುಕಾಲು; ಏಕವಾದ : ಒಕ್ಕಾಲ ಹುರಿಗೆಟ್ಟ ಒಕ್ಕಾಲ ಕಿರುಗೆಟ್ಟ... ಹಾಕಿದ ಕುದುರೆ (ನಾಪದ. ೮೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಕಾಲ್ (< ಕಾಲ್)]

ಒಕ್ಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುಭಾಗ; ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶ : ಅನುಭವಬಲದಿಂದ ಮುಕ್ಕಾಲುಪಾಲು ಕಾವ್ಯಬರೆದು ಸಮಯಬಲದಿಂದ ಒಕ್ಕಾಲುಪಾಲು ಹೊಡೆದು ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ಸಾಹಸಂ. ೪೫); ರಜಾಚೀಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಾಲುಭಾಗ ರೋಗೋದ್ಭವ. ಒಕ್ಕಾಲು ತರಾಂತರಿಯ ಗೃಹ ಕೃತ್ಯದಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು (ಗಾಳಪ. ೫೧); ಓದು ಒಕ್ಕಾಲು ಬುದ್ಧಿ ಮುಕ್ಕಾಲು (ಗಾಡ). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಕಾಲ್ (< ಕಾಲ್)]

ಒಕ್ಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬಡಿ; ಹೊಡೆ; ಧಳಿಸು; ಒಕ್ಕು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು : ಆ ಚಂಡರಣದೇವನಿಮಗೆ ನೆರಮಾಗಿ ಉಪದವರನೊಕ್ಕಿಟ್ಟ ನುದ್ದಂಡನಾಗಿ (ಅಂತಿಗೊ. ೭-೧೨೫). [ಒಕ್ಕು + ಇಡು]

ಒಕ್ಕಿರು (ಕ್ರಿ). ಸುರಿದಿರು : ಪಲ್ಲವಮಂ ತಿ ನಲ್ಲೆಳಸಿ ವಕ್ರಾಗ್ರಂಗಳಂ ನೀಡಿ ಪೀವರಫೇನಂಗಳ ಲೇಶಪಿಂಡಮದಜಲ್ಲೊಕ್ಕಿರ್ಪದೆಂಬಂದದಿಂ (ಬಾಧಪು. ೩-೩೪). [ಒಕ್ಕು (< ಉಗು) + ಇರು (< ಇರ್)]

ಒಕ್ಕಿಲ್ (ನಾ). ಒಕ್ಕುವಿಕೆ; ಒಕ್ಕಣೆ : "ವಿಭೇದಮನಲೊಕ್ಕಿಲ್" (ಮಂಗಳ. ೧೦೯-೩); ಮಾಸರಕುಟ್ಟಿಯರು ಆತ್ಮಾಣಿಯುಮೊಸೆದು ಆಯುಗಳ ಕೆಯ್ಯು ಒಕ್ಕಿಲೊಕ್ಕುಳಮುಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೯೨-೯; 780); ಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದರು ರಥವನಳವಿಗೆ ಮಿಕ್ಕು ಕೈಮಾಡಿದರು ಕಾಲ್ದೊಯೊಕ್ಕಿಲಿ ಬೇಸಪಾಸಿದರು ಪವಮಾನನಂದನನ (ಕುವಾಕ. ೧೫-೨೬). [ಒಕ್ಕು + ಇಲ್]

ಒಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಡಿ; ಒಕ್ಕು; ನಾಶಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು : ತರ ತರದಿಂದ ವಾರ್ದಿಸುವ ಪೊಯ್ಯಿಡುವೋಕುವ ನೂಂಕುವಾಂಕೊಳ್ಳರ ನದಟಂ ಕಲುತಿಟ್ಟದು ಸಂಗರದೊಳ್ ಜವನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿದ್ವಿರೆ ನೆಱೆ ಮಾಡಿದಂಗೆರಿಕ ಕಲ್ಲೆಯನಾಯಕನಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳ. ೫೧-೫; 1195); ಮುರಹರ ಪದ್ಮಪದ್ಮಮುಖನಿರ್ಜರಕೋಟಿಯನೊಕ್ಕಿ[ಪಾಂ. ಕರ]ಲಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೧-೫); ಕೊಳುಗುಳದಿ ಕಾದಿ ಶಕ್ರಗಳನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ಕಡಿದು ಜಯಕಾಂತಾರಿಣೀಮಣಿಯ ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿಯೆನಲ್ (ಲಕ್ಷ್ಮ. ೩-೧೧); (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೪೭-೩; 1250 ನೋ). ೨. ಬೆಲ್ಲು; ಸೂಸು : ಕತ್ತರಿ ಚಂದನಂಗಳೋಳುಕು ಪನಿರ್ಗೋಳೋಳುಕುಯನಾಡಿದ ನುಬ್ಬಿದನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿದಂ (ಗಿರ. ೩-೬೨). ೩. ಸೇರು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು : ನಾಲ್ಕಯ್ದು ವತ್ಸರಂಬರಂ ನೆಱೆದು ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕೆಲದ ಕೇರಿಯ ಸಕ್ಕಜದ ಮಕ್ಕಳೊಡನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ನಲಿನಲಿದು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ನಂಬರ. ೨-೧೩). 'ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಒಕ್ಕಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು : ಸುಧಾಮಕನೆಂಬೊ... ತನ್ನಾ ರಂಭದ ಕೆಯ್ಯಳನೊಕ್ಕುವೆಟ್ಟುಗಳ ಬಾಯಂ ಕಟ್ಟಿಯೊಕ್ಕಿಸು ಗುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೦-೧೧); ಕೊಯ್ದಂ ತವೆಯರ್ ಒಕ್ಕಿಸು ರಾಶಿಗಳಂ ವಿನಿರ್ಮಿಸಲ್ (ಬಾಧಪು. ೪-೧೮). [ಒಕ್ಕು + ಇಸು]

ಒಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಿಂದ ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ಒಕ್ಕಣೆಮಾಡು : "ಒಕ್ಕು - ಖಲಕರಣೆ, ಶಕುನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಖಲಕರಣ ಶಕುನದೊಳೊಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೮); ಬಯಲ ಬಿತ್ತಲಿಲ್ಲ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಒಕ್ಕಲಿಲ್ಲ ತೂಪಲಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೩೮-೬೩೫); ಒಡ್ಡನ್ನು ಹಾಕಿ ತುಳಿಸಿ ಹಸನಮಾಡಿ ಒಕ್ಕಿ ತೂಪಾ ರಾಶಿಯಂ ಮಾಡಿ (ವಚಶಾ. II, ೭೬); ಒಕ್ಕಿದಾ ಅಣ್ಣಯ್ಯಾ ಸೊಕ್ಕಿ ಸೂಳಿಗೆ ಹೋದ ಒಕ್ಕಿದಾ ಭತ್ತ ಅಳಕೊಟ್ಟು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೨೦); ನಾಲ್ಕು ತೆನೆಹೊರೆಗಳನ್ನು... ಒಕ್ಕಿದರು, ತೂರಿದರು, ಒಡೆದರು (ಪುಟ್ಟರ. ೮೮). [ದೇ. || ಕೊಡ. ಒಕ್ಕು]

ಒಕ್ಕು 'ಒಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಕ್ಕು 'ಉಗು' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು 'ಒಗು' ಪರಾ.

ಒಕ್ಕು (ನಾ). ಮೈರಿನಿಂದ ಕಾಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಒಕ್ಕು
ವಿಕೆ; ಕಣಗೇಲಸ (ಕ). [**ಒಕ್ಕು**]

ಒಕ್ಕು (ನಾ). ಶುಭ ಮತ್ತು ಅಶುಭಗಳ ಮುನ್ನೂಚನೆ; ಶಕುನ:
“ಒಕ್ಕು - ಖಲಕರಣ, ಶಕುನೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); “ಖಲಕರಣ ಶಕುನ
ದೊಳೊಕ್ಕು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೮); ಒಕ್ಕುಗೆ ಬಲನಾದಡೊಕ್ಕುದುವೆ ಕಡುಲೇಸು
ಒಕ್ಕಿನ ಮೇಲೆ ಒಕ್ಕಾಗೆ ನಾಯ್ಕೀರ ನೆಕ್ಕಿದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೦೨).
[?]

ಒಕ್ಕುಂದ ‘ಒಕ್ಕುಂದ’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುಗೋಲು (ನಾ). ಒಕ್ಕುವ ಕೋಲು; ತೆನೆಬಡಿಯಲು ಉಪ
ಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು; ಬಡಗೋಲು: ತೆನೆಬಡಿಯುವ ಕೋಲು;
ಬಡಗೋಲು; ಒಕ್ಕುಗೋಲು (Flail. ಇಂಕನ).

[ಒಕ್ಕು + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್)]

ಒಕ್ಕುಡಿತೆ ‘ಒಕ್ಕುಡಿತೆ’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುಡಿತೆಗಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬೊಗಸೆಯಷ್ಟಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಅಗಲ
ವಾದ ಕಣ್ಣು: ಒಕ್ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ಬಗೆಯ ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳವಳ ಪಲ್ಲವಾ
ಧರದವಳಂ ಕಕ್ಕುಸಕುಚದವಳಂ ತಾಂ ತಕ್ಕುಸಲು ಮಾಗಿ ಗೀಗಿಯೇಗಿಯ್ದ
ಪುದೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೫೮).

[ಒಕ್ಕುಡಿತೆ (< ಒಕ್ಕುಡಿತೆ) + ಕಣ್]

ಒಕ್ಕುಡುತೆ ‘ಒಕ್ಕುಡುತೆ’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುತಿಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಜ್ಜಿಗೆ ಮತ್ತು ಅನ್ನದ ತೆಳ್ಳಗಿನ ತಿಳಿ
ಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಸಾರು. [**ಒಕ್ಕು**? + ತಿಳಿ]

ಒಕ್ಕುಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡು ಬಿಸಾಡು; ಶೇಷಪ್ರಸಾದವಾಗು:
ಬಸವನ ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕು ಮಹಾಪ್ರಸಾದವನುಣಲು ಕ್ಷಣ ದೊಳಗೆ ತಕ್ಕ
ಶಿವತತ್ತ್ವ ಸ್ವರೂಪವೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೆಳೆದುದಯಿಸಲು ಕಾಣುತಲಕ್ಕನಾ ಬಸವೇ
ಶ್ವರನ ಹೆಸರಿಟ್ಟಳಾ ಶಿರುಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೯-೨೩); ಸದ್ಭಕ್ತರೇ ತಮ್ಮ
ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕುದನಿಕ್ಕಿ ಸಲಹಿದರಾಗಿ (ಅಖಂಡೇ. ೮೧-೭೨).

[ಒಕ್ಕು + ಮಿಗು. P ತಮಿ. ಒಕ್ಕು = ಮುಕ್ಕಳಿಸು, ತಿಂದು ಉಳಿಸು]

ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ ‘ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುಳಿ ‘ಒಕ್ಕುಳಿ’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುಗು (ನಾ). ಒಂದೇಕೂಗು; ಏ ಕ ಕಂ ತ: ಒಕ್ಕುರಲೆಲ್ಲರೂ
ಕೂಗಿ ಈ ಒಕ್ಕುಗ (ಹೊಂಗಳು. ೨೧-೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕೂಗು]

ಒಕ್ಕುಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದಾಗಿರುವುದು; ಕೂಡಿರುವುದು: ಕನ್ನಡ
ನಾಡಿನ ಒಕ್ಕುಟಕ್ಕು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಸಾಧನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರುವುದು
ಶುಭಚಿಹ್ನೆ (ಕನ್ನಡ. ೧-೧೫). ೨. ಸಂಯುಕ್ತ ರಾಜ್ಯ: ಭಾರತ
ಒಕ್ಕುಟದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಲು ನಾ ಗಾ ಗಳು ಇಚ್ಛಿಸುವರೇ (ಬೆಸಂಕ.
೮-೨-೬೫). [**ಒರ್** (< ಒಂದು) + ಕೂಟ]

ಒಕ್ಕುಡು ‘ಒಕ್ಕುಡು’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುವೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಂಬ: ಸಣ್ಣಪಟದ ಒಕ್ಕುವೆಯ
ಹಡಗು (Jigger. ಇಂಕನ). [**ಒರ್** (< ಒಂದು) + ಕೂವೆ]

ಒಕ್ಕುತ್ತುಗಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಮಜ್ಜರಿಪ ವೈರಿಭನ
ಭುಂಭುಕಮೊಕ್ಕುತ್ತುಗಣ್ಣಂ ಕದನಪ್ರಚಣ್ಣಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮೨-೧೪;
1074); ನಂದ ಗಿರಿನಾಥ ಪುಷ್ಪಾಪುರವರೇಶ್ವರ ಬಾಣಕುಲಾದಿತ್ಯರೊ
ಕ್ಕುತ್ತುಗಣ್ಣ (ಸಾಂಘ. IX-i, ೧೫೬-೨೦; 1088).

[ಒಕ್ಕುತ್ತು + ಗಂಡ]

ಒಕ್ಕೆಯ ‘ಒಕ್ಕೆಯ’ ನೋ.

ಒಕ್ಕಲು ‘ಒಕ್ಕಲು’ ನೋ.

ಒಕ್ಕಲಿ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗ: ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಒಕ್ಕಲಿ (ನಾಡವರು) ಎಂಬ
ವರು ಈ ಕುಡುವರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ (ತುಳುನಾ. ೪೩).

[← ತುಳು. ಒಕ್ಕಲಿ]

ಒಕ್ಕು ‘ಒಕ್ಕು’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುಗೊಳ್ ‘ಒಕ್ಕುಗೊಳ್’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುಸು ‘ಒಕ್ಕುಸು’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಡಿ: ಒಕ್ಕುಂಡಿ; ಏಕಬಂಧನ
(Solitaire. ಇಂಕನ). [**ಒರ್** (< ಒಂದು) + ಕೊಂಡಿ]

ಒಕ್ಕುಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಂಬೆ, —ರೆಂಬೆ: ಒಂದು ಕೊಂಬು
ತ್ವಮುಂ ವಟಿವೊಂದು ಕೊಂಬು ಕ್ರಮುಕಶಾಖೆಯದೊಂದು ನೇಜಲ
ದೊಂದು ಶಾಖೆಯಲೋಕವೊಕ್ಕುಂಬು (ಬಸವ. ೧೯-೬೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕೊಂಬು]

ಒಕ್ಕುಯ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಾರಿ ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ: ಒಕ್ಕುಯ್ತದ
ಅರ (Float. ಇಂಕನ). [**ಒರ್** (< ಒಂದು) + ಕೊಯ್ತ]

ಒಕ್ಕುರಲು ‘ಒಕ್ಕುರಲ್’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುರಳು ‘ಒಕ್ಕುರಲ್’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುವೆ (ನಾ) = ಒಕ್ಕುವೆ: ಒಂದೇ ಪಟದ ಒಕ್ಕುವೆಯ ದೋಣ
(Cat-boat. ಇಂಕನ). [**ಒರ್** (< ಒಂದು) + ಕೊವೆ]

ಒಕ್ಕುಳಿ ‘ಒಕ್ಕುಳಿ’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳಗ: ಒಕ್ಕುಳಗ ಹೊನ್ನಿದ್ದವೇಳೆ
ಊರೆಲ್ಲ ನಂಟರು ಜನವೆಲ್ಲ ಬಂಟರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೨-೯೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕೊಳಗ]

ಒಕ್ಕುಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೋಣೆ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕೋಣೆ]

ಒಕ್ಕುಲರ್ ‘ಒಕ್ಕುಲರ್’ ನೋ.

ಒಕ್ಕುಣಿಸು ‘ಒಕ್ಕುಣಿಸು’ ನೋ.

ಒಗಟು, ಒಗಟೆ, ಒಗಟು, ಒಗಟೆ (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ
ತಿಳಿಯಲು ಅಥವಾ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮಾತು; ಗೂಢ
ವಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ; ಒಡವು. ‘ಒಗಟುವೇಲಾ’

ಪರಾ. ಒಗಟೆ: “ಪ್ರವ(ಲ್ಲೀ)ಲ್ಲಿಕಾ, ಪ್ರಹೇಳಿಕಾ - ಈ ೨
ಒಗಟೆ” (ಕಲಾಯು. ೨೫-೧೫೧); “ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ ಕಥೆಯೆಂಬುವಿ
ವಾಖ್ಯಾನಮೊಗಟೆ ತಾಂ ಪ್ರಹೇಳಿಕೆಯಕ್ಕುಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೧-೬೬).

ಒಗಟು: ಭ್ರಾಂತಿಯಲಿ ಪೇಳಿದ್ದುಗಟು ಪದ್ಯವೆನಲು (ಪ್ರಾಧರ.
೧-೪೮); ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಒಗಟಿನಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದೆಂದರೆ ಅಸೆ (ಶೀಪ್ರಶ್ನೆ.
೩೦೭). ಒಗಟೆ: ನೆರೆದ ವಿಶ್ವದ ಒಳಗೆ ಹೊಜಿಗೆ ನಾರಣನೆಂದ
ಮಣಿಸುಡಿಯ ವೇದದೊಗಟೆಯರ್ಥವಂ ಅಜ್ಞಾದದಜ ದೃಢಯಮಂ

ತೆಪ್ಪೆದು (ಸಾಂಚ. ೨-೧೬೩); ಒಗಟಿಯೇನೀ ಸೃಷ್ಟಿ? ಬಾಳಿನರ್ಥವ
ದೇನು? ಬಗೆದು ಬಿಡಿಸುವರಾರು (ಮಂಕುಕ. ೬). ‘ಒಗಟೆ’ ಪರಾ.

ಒಗಟಾಗು, ಒಗಟೆಯಾಗು = (ಬಿಡಿಸಲಾಗದ) ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗು;
ಕಗ್ಗಂಟಾಗು: “... ನಿಮ್ಮ ಮಾತೇ ನನಗೆ ಒಗಟಾಗಿದೆ” (ಪದ್ಯಸ.
೨೫೭); ಇವರ ಮಾನ ಅವಳಿಗೆ ಒಗಟಾಯಿತು (ರಂಗನಾ. ೧೬೦);

ಅಂತೂ ನಿಮ್ಮ ಗೊಂದು ಭಾರಿ ಒಗಟಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ನಲ್ಲ ಇವನು
(ವೀರಯೋ. ೯). ಒಗಟುಹಾಕು = ಒಡವು ಹೇಳು: ಒಗಟುಹಾಕಿ
ಹೆಸರು ಕೇಳುವ ರೂಢಿ ನನಗೆ ಮರೆತಿದೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೭೧).

[ದೇ. || ತುಳು. ಒಗಟಾ]

ಒಗಂಟುವಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಶ್ರೀರಂಗರಾಯ :-
(ಹರವಸದ ಕರುವಿಯನ್ನಭಿಮುಖನಾಗಿ, ಒಗಂಟುವಟ್ಟಿರುವನು)
(ಮಂತ್ರ. ೧೨೩-೨೨). [ಒಗಂಟು + ಪಡು]

ಒಗಂಟುವೇಟ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಗಟೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು. ೨. ಗೂಢವಾಗಿ ಹೇಳು : ಕಾಟ್ಟುರಮಾಗೆ ಕಾವ್ಯರಸಮರ್ಥಮುಮಕ್ಕರಮುಂ ಪ್ರತೀತಿಯಂ ಮಾಟ್ಟನೆಗಂ ಜಲಕ್ಕನಿರೆ ಪೇಟದೆ ಕೆಮ್ಮು [ನೋಗಂಟು] [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಂಟು, ನೋಜಂಟು]ವೇಟ್ಟು ಚಿ ನೋಟ್ಟುದೆ ಮುಯ್ಯನಾ ಕೃತಿಗೆ ಪಂಚಿಕವೇಟ್ಟುದರ್ಕ್ಕ ಬೆಪ್ಪಣಂಬೇಟ್ಟುದು ಬೇಕುವೇಟ್ಟುದನೆ ಪೇಟ್ಟುವನುಂ ಕವಿಯೆಂಬ ಲೆಕ್ಕಮೇ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೨೯೯); ಅರ್ಥಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಪೇಟದೊಗಂಟುವೇಟ್ಟು ಕವಿಯುಂ ಕವಿಯೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೭೫).
[ಒಗಂಟು + ಪೇಟ್]

ಒಗಂಟಿ 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಚು (ನಾ). ಒಗರು : ಹುಳಿಯಲ್ಲ, ಒಗಚಲ್ಲ, ಸಿಹಿಯಲ್ಲ, ಕಹಿಯಲ್ಲ; ಅದರಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯಿಲ್ಲ, ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲ, ಆಕಾರವಿಲ್ಲ (ವಚನಾ. ೩೫೦); ಉಚ್ಚೈದ್ಯೇಯಸಾಧನೆಯ ಹಂಬಲ ಸಿಹಿ - ಇವುಗಳ ನಿಕಟ ಮಿಶ್ರಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಾಳು ತನ್ನ ಒಗಚನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು (ವಚನ. ೬೧); ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ದುಂದುಗಾರಿಕೆ ಕಂಡರೂ ಒಗಚಿಲ್ಲ (ನಂಜುಂಡ. ೧೫೧).
[< ಒಗರ್]

ಒಗಟು 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಟೆ 'ಒಗಂಟು' ನೋ.

ಒಗಡಿಕೆ (ನಾ). ವಾಂತಿ; ವಮನ : ಬಯಲಿಗೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ ಮರುತಂಗೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲ ರುಚಿಗೆ ಖಂಡಿತವಿಲ್ಲ ಸುಖಕ್ಕೊಗಡಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೨೫೬-೧೧೬೯); ಒಗಡಿಕೆಯುಂಗೆದೊಳಿದರೇನಾತ್ಮನ ಬಗೆಯೆಂಬುದದು ಸುಪವಿತ್ರಾ (ಭರಣ. ೬೯-೯೪). [ಒಗಡು + ಇಕೆ]

ಒಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಂತಿಮಾಡು; ಕಾರು : ಉಟ್ಟು ಕಳೆದ ಮೆಯ್ಯಿಗೆಗೆ ಸವಿದೊಗಡಿಸಿದ ಕೂಟ್ಟಿ ಕಯ್ಯಾಂತವಂ ಬೇಟೆ ಸಂದೆಗವಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಾಂಕ ನಿನಗಲ್ಲದಹುದೇ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೨೮); ಗಡಜೊಳುಂಬದರೆಲ್ಲಂ ಹಡಿಕೆಯ ನಾತಕ್ಕೆ ಪೇಸಿಯೊಗಡಿಸಿ ಮೂಗಂ ಪಿಡಿದುಜೆಂ ತೊಟ್ಟಿದಿರೆ (ಧರ್ಮ ಪ. ೨-೫೯); ನೋಗವನೊಡಾದಿವು ಕುದುರೆಗಳೊಗಡಿಸಲು ರಕುತವನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨೪). ೨. ಹೊರಸೂಸು; ಉಗುಳು : ಮದ್ವಾಣಮಹಿಮೆಯನೊಗಡಿಸಿತು ಕಾಲಾಗ್ನಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೮). ೩. (ಆಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಗು; ಹೇಸಿಕೆ ಯೆನಿಸು; ಅಸಹ್ಯವೆನಿಸು : ಇನ್ನು ನಾನೊಗಡಿಸಿದನಾದಡನಿಮಿತ್ತ ಹುಸಿ ಬಂದವುದು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೨೩); ಒಗಡಿಸದೆ ನಾನಾವರ್ಣದೆಂಜಲ ತಿಂದು ಬಾಳುವ ಗನ್ನಗತಕದ ವೇಶೈಯರ ಸುಡಲಿ (ಜೀವಂಜ. ೩-೩೬); ಮಗನೆ ಮದುವೆಯನೊಲ್ಲದೇತಕ್ಕೊಗಡಿಸುವೆ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯವನು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧-೬); ಬುದ್ಧಿವಂತರ ಮಾತು ಮನಸಿಂಗೆಯೊಗಡಿಸುವುದು ದುರಾತ್ಮರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೪೧-೧೩). [ಒಗಡು + ಇಸು]

ಒಗಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಚಿಲ್ಲು; ಕಾರು; ಕಕ್ಕು : ಹೋಮದಿ ಹೊತ್ತಿ ದಕ್ಕುರಿ ನಭವನಡರಿತು ತುತ್ತನೊಗಡಿದನನಲ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯-೩೭); ಹಬ್ಬವಾಯಿತು ಮಾರಿಮಸಡೆಯರಡಗನೊಗಡಿದರು (ಕಾಶಿರಾ. ೨೧-೪೪). 'ಒಗಡಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಒಗಡುಗಿಡಿ (ನಾ). ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಕಿಡಿ; ಹೊರಸೂಸಿದ ಕಿಡಿ : ಒಗಡು [ಪಾಠಾಂ. ತಗಡು, ಬಗಡು, ಹೊಗರು]ಗಿಡಿಗಳ ಸೂಸುವುರಿ ಧಾರೆಗಳ ಘೃತಲೇಪನದ ಬಂಧದ ಹೊಗರುಗಿಡಿ ಹೂಳಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೫). [ಒಗಡು + ಕಿಡಿ]

ಒಗತನ 'ಒಕ್ಕತನ' ನೋ.

ಒಗತನಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಳುವೆ ಹಾಳಾಗು; ಸಂಸಾರ ಕೆಡು : ಇಂತಿವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆಯ ಕಂಡು ಒಗತನಗೆಟ್ಟ ಬದುಕು ಬೇಡ ಎಂದೆ (ಮೋಮಾ. ೨೬೬-೮೧೮). [ಒಗತನ (< ಒಕ್ಕತನ) + ಕೆಡು]

ಒಗನಿ 'ಒಗುನಿ' ನೋ.

ಒಗಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ ಸಿಯ ಗೆಲ್ಲಕ್ಕಾರ್ಗಿ ಕೊಮಾರನ್ ಕಿಕ್ಕೊಳತ್ತು ಒಗಬಳ್ಳಿಯುಳಿವುದುವಿಟ್ಟೊಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೨; 775). [ಒಗು + ಬಳ್ಳಿ]

ಒಗರ್, ಒಗರು (ನಾ). ೧. ಆರು ವಿಧವಾದ ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕಷಾಯ : "ತುವರಮೆನಲೊಗರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೫); ಘನಮಧುರವಾತಿಕ್ತ ಕಟುವಾಮ್ಲಪೊಗಡ್ಡೆದಿವೆನಿಪ ರಸದಿಂ (ವೀಶ್ಯಪು. ೮-೧೬-೪೧); ಒಗರುಪ್ಪು ಕಹಿಸಿಹಿ ಹುಳಿಕಾರಗಳ ತೆಗೆತೆಗಿದೀವುತಿಹನು ನಾಲಗೆಗೆ (ಭರಣ. ೪-೯೩). ೨. ಒಗರು : ೧. ಫಲಪತ್ರ ಕುಸುಮರಸ ಗಂಧಕಾರ ಒಗರು ಹುಳಿಮಧುರವೆಲ್ಲಕೆ ಜಲ ಒಂದೇ ಹಲವು ತೆಟನಾದಂತೆ (ವಚನಾ. II, ೩೨೩-೮); ಗುಳ್ಳದಳಗಾಯ ಹರಳಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿಯೊಗರು ಹೋಹಂತುಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೨); ಉದುರಿದಲೆಗಳಿಂದ ಒಗರಾಗಿ ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಜೋಗಿನ ನೀರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕುಡಿದು ದಾಯಿತು (ಶಾಕುಂತ. ೫-೧೯). ೨. (ಆಲಂ) ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ; (ಕಚೇರಿಯ) ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅಪಕ್ವವಾದ : ಹುಡುಗ ಇನ್ನೂ ಒಗರಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢ). ೩. (ಆಲಂ) ಅಹಂಕಾರ; ಮದ : ಇಂದು ಮತಿ... ತನ್ನ ಒಗರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಳು (ಅಪನಾ. ೫೩); ಕಲ್ಲಪ್ಪ ಒಗರಿಂದಲೇ ಕೇಳಿದ (ಮನಿಬ. ೯೪). 'ತೊಗರ್', 'ತೊವರ್' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉವರ್; ಮಲ. ಓರ್, ಉವರ್; ತುಳು. ಒಗರ್, ಉಗರ್, ಉಬರ್, ಉಬಾರ್; ತೆಲು. ಒಗರು, ವಗರು; ಗೊಂಡಿ. ಸಪ್ಪೋರ್; ಕುಇ. ಸಾರು = ಉಪ್ಪು; ಕುವಿ. ಹಾರೂ = ಉಪ್ಪು]

ಒಗರ (ನಾ). (?) : ಆ ಪಾರದ ಒಗರವ ಹೋಹನು (ಪೌಷ್ಪ. ೧೯೨೯, ಉಡುಪಿ. ೪೯೭-೩೨; 1310). [?]

ಒಗರಡಕೆ (ನಾ). ಬೇಯಿಸದ ಅಡಕೆ; ಹಸಿಯಡಕೆ; ಸೊಕ್ಕಡಕೆ : ಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಒಪ್ಪಿಡಿಪೊಗರಡಕೆಯ ಭಾಗವನು ಯಿರಡಲೆಯೊಳು ನಿಂಬೆಯ ಹಡ್ಡಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುಣ್ಣಮನಿಕ್ಕಿ ವೀಳಯಮಂ ನೀಡಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೩-೧೯ ವ); ಒಗರಡಕೆಯನ್ನು ಎರಡು ಹೋಳಾಗಿ ಕೊಯ್ದು (ವಿನ್ಯವಿ. ೧೧೦). [ಒಗರ್ + ಅಡಕೆ]

ಒಗರು 'ಒಗರ್' ನೋ.

ಒಗರುಕಾಯಿ (ನಾ). ಎಳಗಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ : ಪಶುವು ಒಗರು-ಕಾಯಿ; ಮಾನವನು ಹುಳಿ-ಕಾಯಿ, ದೇವನು ಹಣ್ಣು (ವಿಜಾಮಂ. ೮೨). [ಒಗರು (< ಒಗರ್) + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್)]

ಒಗರುಜೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೋಳ : ಒಗರುಜೋಳದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ದನ ಅಷ್ಟಾಗಿ ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢ). 'ಸೀಜೋಳ' ಪರಾ. [ಒಗರು (< ಒಗರ್) + ಜೋಳ]

ಒಗಸ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?) : ನನ್ನಾದೀವಿಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಒಗಸ ಹಾಗೆ ೧ ಮತ್ತವಾ ದೇವರ ತೋಂಟದ ಹೆಜ್ಜುಂಕಮುಮ ಸರ್ವನಮಸ್ಕಮಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಪೌಷ್ಪ. XI-ii, ೧೫೨-೩೯; 1103). [?]

ಒಗಸು 'ಒಗೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಗಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ಒಗ್ಗು; ಹಿಡುವಾಗು : ರೂಪಾತಿಶಯಮು ಮನರಿಂಜಯಂ ಕಂಡು ಕೇವಣಸದ ಮಾಣಿಕಮುಂ ಕಡದ ಕೂಸುಮಿನ್ನಾ ಗೋಗಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋಸುಗಂ] (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೦ ವ); [?]

ಒಗಸುಗಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ: ಮಲ್ತಿನ ತೊಡಳ್ಳುಡಿಗಪ್ಪೊಡಮೆಯ್ದವಾರವೇನೊಗಸುನ[ಗ]ಮೆಂದು [ಸಾಶಾಂ. ನೊಗಸುಗವೆಮೊಲ್ಲು, ನೊಗಸುಗುಮಂತೆ]ತಳ್ಳಿಗಲನಾಕೆಯನಾ ಲಲಿತಾಂಗವಲ್ಲಭಂ (ಅದಿಪು. ೨-೭೫); ಬಿದಿದೊಗೆದ ನಿನ್ನ ಮೊಲೆಗಳ ಮೃಗ ಮದದ ಪುಳಿಂಚುಗಳ ಪನಿತ್ತಿರಲೆಡೆಯಾದಗಲುರಮನೆನೆಗೆ ಪಡೆದಜ ನೊಗಸುಗಮಲ್ತಲೆಗೆ ನಿನ್ನನೆನೆಗೆಯ ಪಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೭); ಅಗಣಿತ ಗುಣಂಗೆ ಕರ್ಣಂಗೊಗಸುಗಮೇ ಕಟ್ಟು ಬೀರವಟ್ಟಮನರಸಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೯); ಒಗಸುಗಮಲ್ಲದಳ್ಳುವನೆ ಪೇಟ್ಟು ಪೆನೆನ್ನಮತಕ್ಕೃ ವಿಕ್ರಮಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೩೦; ೧೩೨); ಮೃಗಮದತಿಲಕಕಲಂಕಂ ಮೊಗಸಿದುದಿಲ್ಲೇಕೆ ನಿಟ್ಟಲ ಮೃಗಧರಖಂಡಕ್ಕೊಗಸುಗಮದಿಲ್ಲೇಕೆಲೆ ಮೃಗಲೋಚನೆ ಬಂದುದಳಕ ರಾಹುಗ್ರಹಣಂ (ಅನಂಪು. ೧೨-೫೭). [?]

ಒಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲ್ಲಿಸು; ಸುರಿಯಿಸು; ಹೊರಸೂಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾಲ್ಕೊಗನ ಕರಕಲಶದಲಿ ಗೂಢದಿ ಮುಗಿದ ಗಂಗಾಜಲವ ಪೊರವದಿ ಸಿಯ ಭಗೀರಥನು ವ[ಪೂ]ಗಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತಂದು ಹರಹಿದ (ಗಗತಾ. ೧೦-೧೪). [ಒಗು₁ + -ಇಸು]

ಒಗು₁ (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕು (ಭೂತಕ್ಕ); ಒಕ್ಕು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಹೊರ ಸೂಸು; ಚೆಲ್ಲು; ಸುರಿ: ಮಂಗಳ ಲಾಜಾವರ್ಷದಂತೆ ಹಾರ ನಿಕರಂ ಗಳೆಂದುಚ್ಚಳಿಸುತ್ತ ಮಲ್ತೊಗುವ ಮೌಕ್ತಿಕ ನಿಕಾಯದ ನಡುವೆ (ಕಾದಂಪು. ೫೮); ಅಕ್ಷಿಗಳನೊಗುವ ಪರ್ವಾಶ್ರುಗಳಿತ್ತು (ಉದ್ಭು. ೧೧-೩); ಬಯಲಾಯ್ತು ಗಡ ಗಂಧರ್ವರಾಟೋಪ ನೆಲದೊಳೊಕ್ಕೊಡೆ ಶೋಣಿತಕೆ ಒೂಟಿಳವ ಹಿಡಿ ಬರಹೇಳು ಶಾಕಿನಿ ಕುಲವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೮); ಮುತ್ತ ನೊಗುವರೆ ಮೊಜನ ತಾಡಿಗೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೩-೩೦). ೨. ಹರಡು; ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು: ಒಳಗೊಳಗೆ ಹೊಯಿದಾಡಿ ಹೊರಳುವ ಭಟರನಗಿ ದೊಗುವ ಬಲುಗತ್ತಲೆಯ ಕೋಳಾಹಳವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭-೪); ಮಿಕ್ಕ ಮಾತೇನಾ ನೃಪನ ಸುಕೀರುತಿ ದಿಕ್ಕುಗಳನು ನೆಪಿತಿವಿ ಒಕ್ಕುದಂಬರವ (ಅಂಜನ. ೪-೬); (ಕುವ್ಯಾ. ೨೪-೧೫ ನೋ). 'ಉಗು₁' ಪರಾ. [?]

ಒಗು₂ (ನಾ). ೧. ಹೊಮ್ಮುವಿಕೆ; ಉನ್ನೇಷ. 'ಒಗುಮಿಗಿ₁' ಪರಾ. ೨. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ. 'ಒಗುಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಒಗು₁. / ತಮಿ. ಒಗ್ಗಿ = ಸಂತೋಷ]

ಒಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು (?): ಕೊಣ್ಣದೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಂ ಪುಗುವೆನೆನ್ನೊಗುಗೊಣ್ಣ ಕಿಚ್ಚು ಪೊಕ್ಕು ಸುರಲೋಕಮೇಷದೊನ್ (ಸಾಶಾಂ. IX-i, ೯-೭; ೧ನೆಯ ಶತ). [ಒಗು₂ + ಕೊಳ್₁]

ಒಗುನಿ, ಒಗನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಪೀಲುವೃಕ್ಷ: ಪೂ[ಒ]ಗುನಿಯ [ಸಾಶಾಂ. ಉಗುನಿಯ] ಮರನಿಂದೀಶಾನ್ಯದಿಗ್ಭಾಗ ದೊಳ್ ಪುತ್ತೊಗೆಯ ಪಡುವಲಯ್ಯಂತರಂಜೋಗಿ ಕೆಯ್ಯೊಂದಗುಟಿ ಪುರುಷಪಟ್ಟಾಕಾರದೊಳ್ ತೋಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋ. ೫-೩೨). **ಒಗನಿ:** ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥಾ ಆ ಬಗನಿಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೋಟಿ, ಕರ್ಪರಾಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಂಗಳು ನೆಗಟ್ಟು (ನಾಚಿರಾ. ೫); ನಗರಿಯಲೆ ಕನಕ ಪತ್ರಮುಮೊಗನಿಯ ತಿಗುಡಿಂತಿವೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಟ್ಟದೊಳಿಕ್ಕುಗೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೪). 'ಉಗುನಿ' ಪರಾ. [< ಉಗುನಿ]

ಒಗುನೆತ್ತರು (ನಾ). ಸುರಿಯುವ ರಕ್ತ; ಬಸಿಯುವ ನೆತ್ತರು: ಅರಿದ ಕೊರಳಿನ ಬಸಿದ ಬಂಬಲುಗರುಳ ಜರಿವ ಕಪಾಲದೊಗುನೆತ್ತರ ರಣಾವನಿ ಕಪಿವೃತ್ತಿದುರ್ದು ರೌದ್ರಮಯ ರಸವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೬೪); ತೊಲಗುವಜ್ಜೆಯನುದಿದರ್ ತುಪ್ಪಳ ಬಳಿಯ ಮಲಗಿದು ಮೆಲುಕಿಹಾಡ ನೊರವಳಿಯ ನೋಣವಿಹಾಡಿದೊಗುನೆತ್ತರಿನ ಬೆಂಬಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೧). [ಒಗು₁ + ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ)]

ಒಗುಮಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗಿಸು; ಹೆಚ್ಚಾಗಿಸು: ಬಗೆಯೊಳಹ ಜಗವೆ ನೀನು ಒಗುಮಿಗಿಸಿ ಬಾರೆ ಬಾ ಆಗಿ ಭಾನು (ಹೃದಸ. ೧೨-೧೦); ಸುಪ್ತಮಾನಸದಾಸೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ಕಿಡಿಕಾರಿ ನೈಜ ಸತ್ಯವನೆಲ್ಲ ಒಗುಮಿಗಿಸಲಿ (ಪಿಪಾಸೆ. ೫೬). [ಒಗುಮಿಗು₁ + -ಇಸು]

ಒಗುಮಿಗಿ₁, ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ (ನಾ). ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ: "ಒಗುಮಿಗೆಯೆನೆ ಬಹಳ" (ಭಾರಣ. ೧೮); ಒಗುಮಿಗೆಯ ಕೋಪದಲಿ ಕೋದನು ಸರಳಿನಲಿ ನರನ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೦); ಒಗುಮಿಗೆಯುಪ ಚರದಿಂ ಸಂತೋಷಂಬದಿಸುತ (ಜಯಕಾ. ೮-೧); ಒಗುಮಿಗೆಯ ಹರುಷದೊಳಡರ್ಥಳಂಗನೆ ಮಣವರೂಢಮಂ ನಿಜವಿದೆಂದು (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೧೮-೬೩). **ಒಕ್ಕುಮಿಗೆ:** ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳೆಲ್ಲ ತಕ್ಕೆಯನುಳಿದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ವಲ್ಲಭರಾದವರಂ ಒಕ್ಕುಮಿಗೆಯ ದುಃಖದಿಂ ಪೋದವು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ (ಅಂಜನ. ೭-೧೪೩). [ಒಗು₁ + ಮಿಗೆ?]

ಒಗುಮಿಗಿ₂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ: ದುಗುಲನಾಳಿಯ ನಿಟ್ಟುಂಘ್ರಿಗಿಣಗಲೆಂದೊಗುಮಿಗೆ ತಲೆವಾಗುವಾಗ (ಭರಣ. ೯-೩೨); ಪುರಾತನರು ಒಗುಮಿಗೆ ಧೂಪವನೆಸಗಿದರು (ಮೋಹಪು. ೫-೧೫೩).

[< ಒಗುಮಿಗಿ₁]

ಒಗಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುಟ್ಟು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸಂಭವಿಸು: "ಒಗಿ-ಜನನ ವಸ್ತುಪ್ರತ್ಯಾಳನಯೋ" (ಶಮಧಾ); "ಜನನದೊಳಗೊಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦); ಬಗೆಬಗೆದು ಕೇಳು ಬುಧರೊಲವೊಗೆದಿರಿ ಹೃದಯದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩); ಆ ಹಿತಾನ್ನಿಗಳ ಮೆಯ್ಯೊಳೊಗೆದ ಶ್ರಮಸ್ವೇದಬಿಂದುಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮-೧೨); ಜವಳಿವೆಣಿ ಮನುಜರೂಪದಿನವನಿಯೊಳೊಗೆ ದಂತೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೬೨); ತನ್ನಯ ಮನದೊಳೊಗೆದ ಹರುಷದಲಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೯೮); ಕಾಡಿನಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಒಗಿವಾಗ ಮಾರುತನ ಕೂಡಿಕೊಂ ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೭೪). ೨. (ಮೇಲಕ್ಕ) ನೆಗೆ; ಹಾರು: ಅಂತು ಪೊಯ್ಯೊಡೆ ಪೊಡೆನೆಂಡಂ ಪೊಯ್ಯಂತೆ ಮೇಗೊಗೆದು ಸೇಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೦ ವ); ಖಲನಾಕಾಶಕ್ಕೆ ತೊಟ್ಟೆಂದೊಗೆದಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೨); ಬೇಗದಿಂ ಮಡದಿಯಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗಗನಕ್ಕೊಗೆದು (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೪೯ ವ). ೩. ಎಸೆ; ಬಿಸಾಡು: ಬಗೆಗೊಳ್ಳದೆ ಬಾವನ್ನರ ಸಂಗವ ನೊಗೆದು ಈಡಾಡುವ ಓಜವಂತರನು (ಪಿಪಾಸೆ. ೧೫೩-೭೮೫); ಸೂಸುವ ಮನವನ್ನು ಹೇಸದಲೆ ಹರಿದೊಗೆದು ಲೇಸಾಗಿ ಇಪ್ಪ ಶಿವಯೋಗಿ ಗುರು ವಿನ ಕೂಸು ತಾನಿರುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೫). ೪. ಹೊಡೆ; ಕುಟ್ಟು: "ಒಗಿವ ಪೆಟ್ಟಿಣಿಗೆ ಕರಪೀಠವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೬); "ವಸ್ತುಮಂ ಕುಸುಕುವಲ್ಲಿಯು ತಾಡನದೊಳು ಜನನದೊಳಗೊಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦).

ಒಗಿದುಬಿಡು = ಎಸೆ; ಬಿಸಾಡು: "ತಿನ್ನದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ... ಒಗಿದುಬಿಡಬಹುದಾಗಿತ್ತಲ್ಲಾ" ಎಂದ (ಭಾರತಿ. ೯); ಜಯಸೇನನು ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಒಗಿದುಬಿಟ್ಟನು (ಮಣಸ. ೮೪). [?]

ಒಗಿ₂ (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ) ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೊಳೆ; ಸೆಣೆ; ಸೆಳೆ: "ಒಗಿ-ಜನನ ವಸ್ತುಪ್ರತ್ಯಾಳನಯೋ" (ಶಮಧಾ); "ವಸ್ತುಮಂ ಕುಸುಕು ವಲ್ಲಿಯು ತಾಡನದೊಳು... ಒಗಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦); ಮುನಿಜನಂ ಗಳೊಗಿದಾಟಿಕ್ಕಿದ ತಳಿರ್ಗಾಸೆಗಳ [ಸೋರ್ದ ಬಣ್ಣದಿಂ ಬೆಳಗೇಂ ಪಿಡಿದು...] (ಕಾದಂಪು. ೧೧೭); ಯಜ್ಞದತ್ತೆ ಕೂಸಿಗೆ ಪಾಸುವ ಸೀರೆಗಳ ನೊಗೆಯಲೆಂದು ಪೋಗುತ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೮-೧೪); ಕುದಿಸಿ ಉದಕದೊಳಲೆದು ಬೀಸುತೊಗೆದು ಪರಡಿ ತೆಗೆತೆಗೆದು ಘಳಿಗೆಯನೊದ ಗಿಪುದು (ಬಸಪು. ೩೬-೪೭); ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಕೆರೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಒಗ್ಗಿದುಕೊಳ್ಳು = (ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಮಡಿಮಾಡಿಕೊ, — ಶುಭ್ರ
ಗೊಳಿಸಿಕೊ: “ನನ್ನ ಬಟ್ಟೆ ನಾನೇ ಒಗ್ಗಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಂತೆ...”
(ಪುನರು. ೩೩೧). [?]

ಒಗ್ಗಿ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆ) ಒಗೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಣೆತ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ: ಈ
ಬಟ್ಟೆಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ನಾಲ್ಕು ಒಗೆ ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [$< \text{ಒಗ್ಗಿ}$]

ಒಗೆತ₁ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಪಸಿಯೊರಟು
ತಂದೆಗೊಗೆದಾ ಮಗಳ ಪಸಿಯೊರಟಿನೊಗೆತಮ್ ತೋ ಒಲು ಗು ಮ್
(ಅಂತಿಗೊ. ೨೨-೪೫೪). ೨. ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ: ಒಂದೇ
ಒಗೆತಕ್ಕೆ ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ ಹೋಗುವಂತಹದ್ದೆ - ಚೂರಿ (ಬಂಗಾಳಿ.
೨೫). ೩. ಸಾವು (ಉಕ). [$\text{ಒಗ್ಗಿ} + -\text{ತ}_2$]

ಒಗೆತ₂ (ನಾ) = ಒಗ್ಗಿ: ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆತದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಪ್ಪಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
[$\text{ಒಗ್ಗಿ} + -\text{ತ}_2$]

ಒಗೆತನ ‘ಒಕ್ಕತನ’ ನೋ.

ಒಗೆತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಟ್ಟಿಬರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊರಬೀಳು:
ಒಗೆತರ್ ಪಲ್ಲಳಾ ನಗೆಮೊಗೆದ ಸರಸ್ವತಿಯನಾಗಳರ್ಚಿಸಿದ ಪೊದಕ್ಕಗ
ಲದ ಚಿಲ್ಲಿನ ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮುಗುಳ್ಳಳನೀಸಿರೆ ಗುಣಾರ್ಣವಂ ಸೊಗಯಿ
ಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯); ಅಧಿಕ ಶ್ರೀನಿಳಯಂ ಸುಪ್ರತನೊಗೆತರ್ಕುಂ
ನಿಮ್ಮೊಳುವೀಶ್ವರಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೨೨); ಮೃಗನಯನೆ ನೋಡಿ
ಸಂತಪಮೊಗೆತರೆ ಪೊಗದ್ದಪ್ಪುತೆಯ್ ಮುದ್ದಿಸುತಿದರ್ಳಾ (ವೃಷವಿ.
೩-೨೩). [$\text{ಒಗ್ಗಿ} + \text{ತರ್}$]

ಒಗೆಯಿಸು, ಒಗೆಸು, ಒಗೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುಟ್ಟಿಸು; ಉಂಟಾಗಿಸು:
ಮೆಯೊಗೆಯಪ್ಪುದಗ್ಗಲಿ ಪಾಂಡುಚ್ಚಾಯೆಯಂ ಭಸ್ಮಮಿಲ್ಲದೆಯಂ
(ಕಾಂಡು. ೩೦೯). ೨. ಎಸೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಡು.
೩. ಸಾಯು: ಅವನು ಒಗೆಯಿಸಿದ (ರೂಢಿ). ಒಗೆಸು: ೧. ಲಿಂಗಗಳ
ಕೀಳಿಸಿ ಚರಣದ ದಿಯೊಳು ಹೊಸಕಿ ತಿಪ್ಪೆಯೊಳೊಗಸಿ ತುಳಿಸುತಲಿ
(ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೫-೧೦). ಒಗೆಸು: ೨. ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಸಾಮಾನು
ಗಳನ್ನೂ ಒಗೆಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [$\text{ಒಗ್ಗಿ} + -\text{ಇಸು}$]

ಒಗೆಸು ‘ಒಗೆಯಿಸು’ ನೋ.

ಒಗೆಸು (ಕ್ರಿ). (ಬಟ್ಟೆ) ಒಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೆಣೆಸು; ಮಡಿ
ಮಾಡಿಸು: ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [$\text{ಒಗ್ಗಿ} + -\text{ಸು}$]

ಒಗೆಹ (ನಾ). ಒಗೆಯುವಿಕೆ; ಒಗೆತ: ಮಡಿಸೀರಿಯಂತೆ ಗಟ್ಟಿಚೆಗೆ
ವಂದು ಮೈಲಿಗೆಯಂತೊಗೆಹಕ್ಕೆ ವಂದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೩-೭೭).

[$\text{ಒಗ್ಗಿ} + -\text{ಹ}$]

ಒಗ್ಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಣ
ಗೆಗ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆ ಬಳೆಗಮುಂ ಅಯ್ಯೂಮ್ಮು ಮೆದೆ
ಕಟನಿಯು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೧-೩; 800 ?). [?]

ಒಗ್ಗಟ್ಟು ‘ಒಕ್ಕಟ್ಟು’ ನೋ.

ಒಗ್ಗಡ (ನಾ). ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: “ಒಗ್ಗಡಮೆನಲ್ಪೆ ಸಮೂಹಂ”
(ಕಶರ. ೯೯). [?]

ಒಗ್ಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು; ಒಂದಾಗು; ಸೇರು: ನಡೆ ನೋಡುವ
ಕನ್ನಿಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣಂ ಸಾರ್ದು ಪರಿವ ಕರಿಯಾಲಿಗೊಗ್ಗಡಿಸಿದವ
ತಂಸ ಮಧುಕರದೊಡನಾಡುವ ಮಧುಕರಂಗಳೆನಿಸಿದವಾಗಳ್ (ಕಾಂಡು.
೪೫); ಒಡೆದು ಕಟವೆರಡುಮೊಡನೊಗ್ಗಡಿಸದೆ ಮದವುಣ್ಣ ಪೊಣ್ಣರಲ್
ಮಲೆಗಳ್ ಗಂಡಡರೆ ಮುರಿದುತು ಮೊಟಗುತ್ತಡಸಿರೆ ಗಜಗಮನೆ ವಿಜಯ
ಗಜಮಂ ಕಂಡಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೩೬). ‘ಒಗ್ಗಡಿಸು’ ಪರಾ.

[$\text{ಒಗ್ಗಡ} + -\text{ಇಸು}$]

ಒಗ್ಗಿಯ ‘ಒರ್ಕಿಯ’ ನೋ.

ಒಗ್ಗರ (ನಾ). ಸಮೂಹ: ಸಿಡಿಲೊಗ್ಗರದ ಬೊಟ್ಟೆಯಂ ಶೂರ್ಪನಖಿ
ಬಂದಾಳಾ ಕಾನನಕೆ (ವಾಲಿಕಾ. ೬); ಸೇವಿಪ ಭಾವಿಪ ಸಂದ ದೇವರ್ಕ
ಕೊಂದೊಗ್ಗರಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭-೧). ‘ಮೊಗ್ಗರ’ ಪರಾ. [?]

ಒಗ್ಗರಣೆ, ಒಗ್ಗರಣೆ (ನಾ). ೧. (ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ರುಚಿಯುಂಟು
ಮಾಡಲು) ಸಂಬಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆ
ಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಕೊಡಿಸುವುದು: ಪರಿಪರಿಯ ಬಹುಭಕ್ಷ್ಯಪಾಕದ ಪರಿ
ಮಳದ ಶಾಕಾದಿಗಳ ಪೊಗ್ಗರಣೆಗಳ ಸಾರಭಕ್ಕೆ ತಿಳಿದುದು ನಿದ್ರೆ ಪವನಜನ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೩); ಹುಳಿದಾಳಿದ ಸಾಲು... ಗಳಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗ
ರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು ಬಹಿಸ್ಥಳಕ್ಕೆ (ಮೋಹತ. ೩-೫೩); ಶಾಕ
ಶೀಕರಣೆಯ ಗಾಡಪೋಡನೆಯ ಸುಪಾಕಪೊಗ್ಗರಣೆ ಪಾಯಸವಾ (ಭರಣ.
೪-೭೪); ಒಗ್ಗರಣೆಯ ಅವಲಕ್ಕಿ ಸಲಕಿಯಂತಹ ಚಮಚಿಗಳು ಇವರ
ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಾಯ್ಬರೆದು ಕೊಡಿದ್ದುವು (ಅಪನಾ. ೨೨). ೨. (ಆಲಂ)
ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದು: ಎಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ
ಸಿಸಿಯ ಪ್ರಿಯಾಗಿಯ ಕತೆ ಅತ್ಯಂತ ರುಚಿಕರವಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿ
ದುದಕ್ಕೆ ಈಗ ಒಂದೆರಡು ಒಗ್ಗರಣೆಗಳು ಹೆಚ್ಚೇ ಬಿದ್ದಿದ್ದುವು (ಮೂರುದಾ.
೧೪೧); ಮಾತಿಗೆ ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಬೇಡ (ರೂಢಿ). ಒಗ್ಗರಣೆ:
೧. ದೆಕ್ಕಾಳಂ, ಸುಗ್ಗಿ, ಒಗ್ಗರಣೆ, ಅಚ್ಚು, ಮಚ್ಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭
ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

ಒಗ್ಗರಣೆಮಜ್ಜಿಗೆ = ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ; ಹದಮಾಡಿದ
ಮಜ್ಜಿಗೆ: ಈ ನಗೆ-ಹಾಡುಗಳು, ಹುಳಿಯಾದರೂ ಖಾರವಾದರೂ ನೀರಾ
ದರೂ ರುಚಿಕಟ್ಟಾದ ಒಗ್ಗರಣೆ - ಮಜ್ಜಿಗೆಯಂತೆ, ರಸದೂಟದಿಂದ
ತಣೆದು ದಣೆದ ರಸಿಕರಿಗೆ ರುಚಿಕೊಡುವವು (ನಿರಾಭ. ೭ ಮುನ್ನುಡಿ).
‘ಅಗ್ಗರಣೆ’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತುಳು. ಒಗ್ಗರಣೆ. / ಮರಾ. ಒಗರಣೆ, ಒಫರಣೆ]
ಒಗ್ಗರಣೆಯಾ (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗರಣೆಯನ್ನು ಹಾಕು: ಜಲಚರಂಗಳ ಪೊಟ್ಟಿ
ಸೀಳಿ ನೀರಿಂ ತೊಳೆದುನವ್ರೊಗ್ಗರಣೆಯಿತ್ತಾಂಬ್ರಮಾ (ನವಮೋ. ೯-೬).
[ಒಗ್ಗರಣೆ + ಈ]

ಒಗ್ಗರಿಸು, ಒಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕು: ಉದ್ದು ಬಿಳಿಯುಳ್ಳ
ಮೆಣಸು ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿಯೊಗ್ಗರಿಸುವುದೊಂದು ತೆಟ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೮);
ಆಗಾಗಳೊಗ್ಗರಿಸಲು ಬಿಸಿದೆದ ಮೇಲೋಗರವ ಪಳೆದ್ವ ಪಲ್ಯಗಳ
(ಮೋಹತ. ೧೪-೯); ಪುಟ್ಟಿಯೊಳೊಗ್ಗರಿಸಿದ ಕಡಲೆಯಂತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೧೩೪-೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಹುರಿದುಬಿಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಅಲ್ಲ
ಕಲ್ಲೋಲಮಾಡಂಬುಧಿಯನು ಒಗ್ಗರಿಸು ಸಚರಾಚರೋರ್ವಿಯ ಪದಾ
ರ್ಥಮಂ ನಿಗ್ಗರಿಸು ನಿಟಲಲೋಚನನ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೫-೩೬). ‘ಅಗ್ಗರಿಸು’
ಪರಾ. ಒಗ್ಗರಿಸು: ೧. ಎಲೆಜೀರಗೆ ಸಾಸಿವೆ ಮೆಟಸು ಲವಂಗಂ ಧಾನ್ಯ
ಕಂಗಳೆಂಬಿನೆನರೆದಂಬಿಲದೊಳೊಡಗೂಡೆ ನಿರುತಂ ಕಳೆದೊಗ್ಗರಿಸಿದೊಡೆ
ತಕ್ಕಕ್ಕಿ ಕರಂ ಸವಿಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೫೫).

[ಒಗ್ಗರಣೆ + -ಇಸು]

ಒಗ್ಗಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದುಗಳಿಗೆ, — ಕ್ಷಣ: ಒಗ್ಗಲಿಗೆಯನಿತೆ ಪ್ರಳಯದ
ಪಾಳಿನಲ್ಲಿ, ಒಗ್ಗಲಿಗೆ ಬಾಳ್ವೆಯೊರತೆಯಿಂನಿಂಬಿನಲ್ಲಿ; ಕಂತುವೆ ತಾರೆ
(ಗಿವಿಂ. ೧೨೧-೨೯).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಗಳಿಗೆ (< ಗಣಿಗೆ)]

ಒಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗರಿ, — ತುಪ್ಪುಳು: ಗಜರಥಯ ಪಾದ
ಚರಮುಖ್ಯ ಬಹುಬಲ ವ್ರಜವನೊಗ್ಗಲಿಯೊಳಿತ್ತುವನು (ಮೋಹತ.
೩೬-೩೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಗಲಿ]

ಒಗ್ಗಾಲ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದುಗಾಲ್ತಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ವಾಲ್ತುವುದು; ವಾಟ: ಗಾಲಿ ಒಗ್ಗಾಲಿಯಾಗಿ ಕೀಲು ಕಳಚಿ ಜೀವನ ರಥ ಬೀಳಲು (ಅಲ್ಪವಿ. ೪); ವಾರಿಯ ಉಬ್ಬುಗಲ್ಲೊಂದರ ಮೇಲೆ ಗಾಡಿಯ ಒಂದು ಗಾಲಿಯು ಹಾಯ್ದು ಅದು ಒಗ್ಗಾಲಿಯಾಯಿತು (ಪ್ರೇಮತ. ೮೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಗಾಲಿ]

ಒಗ್ಗಾಲ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಾಲಿರುವವನು; ಕುಂಟೆ: ಒಗ್ಗಾಲಿಯೂ ಸೊಟ್ಟಿಗಾಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೀಸ ಬೀಸ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು... ಒಮ್ಮೆ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ 'ನಾಗರಬೆತ್ತ'ವನ್ನು ಒಗ್ಗಾಲಿ ತಂದಿದ್ದನು (ಕಂಬಹು. ೧೨). 'ಒಗ್ಗಾಲಿತನ' ಪರಾ. [ಒಗ್ಗಾಲ್ತಿ + -ಇತ್ಯ]

ಒಗ್ಗಾಲಿತನ (ನಾ). ಕುಂಟೆತನ: ಒಗ್ಗಾಲಿತನದಿಂದ (ಕುಂಟೆತನದಿಂದ) ಬಂಧನಕ್ಕೀಡಾದ ಒಗ್ಗಾಲಿಗೆ ಹಲವಾರು ಸಲ ಎದ್ದು ಓಡಾಡಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟದಾಯಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೩).

[ಒಗ್ಗಾಲ್ತಿ + -ತನ]

ಒಗ್ಗಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲು, —ಪಾದ. 'ಒಗ್ಗಾಲ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್ತಿ)]

ಒಗ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಂದಿ ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟದವನೊಗ್ಗಿಸಿ ಸಲಹುವರು ಪುರುಷಾರ್ಥಜೀವನರಸಿಕೆಗಾಂಬರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರನೊಲಿದು ನಂಬುವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೩. ೧-೧೦೮); ಆಗುಳಿಸುವ ಬಾಯ ಸವರಿಯೊಗ್ಗಿಸುತ್ತ ಕರ್ಮೂಗಿಂದ ನೆಲನ ವಾಸನಿಸಿ ಮೇಘಾಳಿಯನಾರೈವ ಚತುಷ್ಟದಿ ನೇಗದಿ ನಡೆದುಪಾ ಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೩); ರಿಪುಬಲವ ನೆಗ್ಗಿಸಿತು ಮುರಿ ಮುರಿದು ಕರಚರಣದಿಂದ ನೆಲಕೊಗ್ಗಿಸಿತು ಮುರಿವಿಂದ ಕಿರುವಿಂದ (ತುರಂಗ. ೪೯-೪೪). [ಒಗ್ಗು (< ಒಟ್ಟು) + -ಇತ್ಯ]

ಒಗ್ಗು 'ಒಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಗ್ಗು 'ಒಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಂದು ಕಡೆಗೆ) ತಿರುಗು: ಕೊರಳುದ್ದ ನೀರೊಳ್ ನಿಂದು ಕಾಲೊಂದ ಧರೆಯೊಳೂ ಷಾ ನಭಕ್ಕೆ ಮುಖಪಂಕರುಹಮೊಗ್ಗಿ ನಿಗುಳ್ಳು ಭೋರನೆ ಸುರಿವ ಪರ್ಮಳೆಯೊಳಗೆ ತಾಂ ಕಂಪಿಸದೆ ನಿಂದಿದುರ್ (ಬಸಪು. ೨-೧೨). ೨. ಚಾಚು; ನೀಡು; ವಿಸ್ತರಿಸು: ಮುಸುಡೊಗ್ಗಿ ಮುದ್ದಂ ಬೇಡುವಳು (ಬಸಪು. ೧೫-೧೪); ಉಗ್ಗಡೆದೇಜುಸೋಪಾನದೊಳವರ ಕೈಯೊಗ್ಗಿ ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆ ನೆಗೆವಾ (ಭರಣ. ೩-೬೮); ವರಗೌತಮನ ಮನೆಯ ಮುಂಗಡೆಯೊಳಿವಾಗ ಯೆರಡು ಕೈಗಳೊಗ್ಗಿ ಹನುಮನಂಗವ ನೆಲ್ಲ ಹರನಡಿಗಳುಂ ಸೋಂಕುತಿರೆ (ಗುರುಜಾ. ೭-೫೬). ೩. ಪರವಶ ವಾಗು; ಒಳಗಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು (+). ೪. ಸಂತೋಷಿಸು; ಹಿಗ್ಗು: ಬಾಲಕರಿಂ ರಾಮಾಯಣಮನೊಪ್ಪಿಸಿದಂ. ದೇವರ್ಕಳ್ ಹಿಗ್ಗಿದರ್; ದೇವಾಂಗನೆಯೊಗ್ಗಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೩-೨).

[< ಮೊಟ್ಟು ? / ತಲು. ಒಗ್ಗು]

ಒಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ತೊಡಲು; ತಡವರಿಸು; ಬಿಕ್ಕು: ನುಡಿಯಿಸಲೆಡೆ ಗುಡದಿರ್; ನುಡಿಯೊಗ್ಗುಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮-೧೪). [< ಉಗ್ಗು]

ಒಗ್ಗು 'ಒಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಗ್ಗುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸೇರುವೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ಬೇರಿಬೇರೆಯಾಗು; ಗುಂಪು ಜೆದುರು: ನಿಂದೆಡ್ಡಮಾಗಿ ಲಗ್ಗಿಸಿ ಮೊಗ್ಗರಿಸುತೊಗ್ಗುಗೆಡದೆ ನಡೆಗೋಂಟಿಯಂತೆ ನೆಲ ವರ್ಚಿ ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ); ಮಸಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿದು ಮೂದಲಿಸಿ ಮುಂಗುಡಗಿದಜು ಮೊಗ್ಗ ರಂಬೊಯ್ದಗ್ಗಲಿಸಿ ನಡೆದು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಬಯ್ಯೊಗ್ಗುಗೆಡದೆ ಮುಂಕಜಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೬ ವ). [ಒಗ್ಗು (< ಒಟ್ಟು) + ಕೆಡು]

ಒಗ್ಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು; ಗುಂಪಾಗು: ಅಲ್ಲಿಂದ ಶಿವ ಭಕ್ತರೊಗ್ಗುಗೊಂಡು ಕಳಸಕನ್ನಡಿವಿದಿದು ಕೊಡಗೂಸವೆಣ್ಣಳುಜ್ಜಲು ಮಂಗಳಾನಕಂ ಸಹಿತದಿರುವಂದು (ಸೌಂದಪು. ೫-೯೫).

[ಒಗ್ಗು (< ಒಟ್ಟು) + ಕೊಳ್ಳು]

ಒಗ್ಗುಡಿಸು 'ಒಗ್ಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಒಗ್ಗುವಡೆ (ಕ್ರಿ) = ಒಗ್ಗುಗೊಳ್: ನೆಲನೇ ತೇರ್ ಸಸಿ ಬಿಸುಗದಿರೆ ಗಾಲಿ ಒಗ್ಗುವಡೆ ಸುತಿಯೇ ಕುದುರೆಗಳಿನ್ನಿತ್ತಾಗಿಲ್ಲನೆ ಮೂಜಗ ಬಾಂಬೊಳಲರ ಮೊಗ್ಗರಮಂ ಮಗ್ಗಿಸಿದುರಿಗಣ್ಣಂ ಬಗ್ಗಂ ಕುಡುಗೆಮಗೆ (ಉದ್ಭವ. ೪-೪೬). [ಒಗ್ಗು (< ಒಟ್ಟು) + ಪಡೆ]

ಒಗ್ಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ) = ಒಗ್ಗುಗೊಳ್: ಗಡಣವಿಡಿದೊಗ್ಗುವಿಡಿದೋರಣಂ ಬಿಡಿದು ತರವಿಡಿದು ಸರಿಸಂಬಿಡಿದು ಸಾಲ್ಪಿಡಿದು ಪರಿಪಂತಿವಿಡಿದು ಕವಿಗಳ ಗಮಕಿಗಳ ವಾದಿಗಳ ವಾಗ್ವಿಗಳ (ಹಜಕಾ. ೩-೫೯).

[ಒಗ್ಗು (< ಒಟ್ಟು) + ವಿಡಿ]

ಒಗ್ಗೂಡಿಸು 'ಒಗ್ಗೂಡಿಸು' ನೋ.

ಒಗ್ಗೂಡು 'ಒಗ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಒಗ್ಗೇಣ್ 'ಒಗ್ಗೇಣ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೈ 'ಒರ್ಕೆಯ' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊಡಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪನ್ನು ಚದುರಿಸು, —ಕದಲಿಸು: ಸಾಮ ತಂತ್ರ ಕೊಳಗಾಗದ ರಿಪುಗಳ ಭೀಮಮನ್ನೆಯರನೊಗ್ಗೊಡಿಸಿ (ಮನುಸಂ. ೧-೪೧). [ಒಗ್ಗೊಡೆ (< ಒರ್ಗೊಡೆ) + -ಸು]

ಒಗ್ಗೊಡೆ 'ಒರ್ಗೊಡೆ' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊರಲ್ 'ಒರ್ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಒಗ್ಗೊರೆ (ನಾ). (ಕುಂತದಂತಹ) ಒಂದು ತಿವಿಯುವ ಆಯುಧ: ಕುದುರೆಯ ಕೊಂಡು ಚಾದಂತಿಯ ಮಾವುತ ಮೇಲೆ ವದಗಿ ವಾ[ಒ]ಗ್ಗೊರಿಯಂ ತಿವಿದು (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೫೦). [?]

ಒಗ್ಗೊಲು 'ಒರ್ಕೊಲು' ನೋ.

ಒಗ್ಗುರಣೆ 'ಒಗ್ಗುರಣೆ' ನೋ.

ಒಗ್ಗುರಿಸು 'ಒಗ್ಗುರಿಸು' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆಕ (ನಾ). ಮಾತು (?): ನೋಡಿಯದರಾಕಾರವ ನೃಪನಾಡಿದೊಚ್ಚೆ ಲೈದಿ ಮೃತವಡಗೂಡಿದರನರಿದಾದಿಯಿಂದಿನ್ನೂರು ಜನ ಮೃತವಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೧೨೪-೫೨). [< ಸಂ. ವಚಕ ?]

ಒಚ್ಚೆಗುಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣ: ಭಾಗವತರಂಬೊಚ್ಚೆಗುಣವುಂಟಾದರ ವರಿಂಗೊಚ್ಚೆತೆಜಗುವುದೆನ್ನ ಶೀಲ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೬-೧೨).

[< ಒಚ್ಚೆತ್ತೆ + ಗುಣ]

ಒಚ್ಚೆಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೆಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷಣ: ಸೆರಿವಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಹೆಪೊಚ್ಚೆಣಿದೊಳ ವನನೆಂದುರುವೀರವಾದಮಂಗೆಯ್ಯುತಾ ಕುಸುಮಸಾಯಕನ ಪಡೆ ನಡೆ ತಂದುದು (ಶೇಷರಾ. ೭೦-೨೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಚಣ]

ಒಚ್ಚೆತ್ತೆ, ಒಚ್ಚೆತ (ನಾ). ೧. ಮಿಾಸಲು; ಒಂದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು: ಕಮಳಕ್ಕಾವಗಮಲ್ಲು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿರವಾಸ್ತಾ ಬ್ಬಕ್ಕಮುಂಟಗ್ಗದಿಂಪಮದಿಂ ಗೊಚ್ಚತಮಲ್ಲು ಮತ್ತಿವರ ವಾಕ್ಪಿಯೂಷ ಪೂರಕ್ಕಮುಂಟು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೨); ಸಂಸರಣ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ತೆಗೆದು ಮುಕ್ತಿನವಾಸಮನೆಯ್ವಿಪಾಪುರ ಬಾಹ್ವರೆ ನಿಜಪಾದಪದ್ಮಯುಗ ಭಕ್ತಿಗಿದೊಚ್ಚತಮಲ್ಲೆ ಧೀರಧೀ (ವರ್ಧನ. ೧೬-೬೬); ಶಶಿಕಳಾಲಂಕಾರವೆಂತಾ ಶಶಿಧರಂಗಳವಟ್ಟಿದಂತಾ ಶಶಿಕಳಾ ಮೃತಸೇವನಾಸದ್ಭಕ್ತಿಸಾರಾಯ ಬಸವ ನಿನಗೊಚ್ಚತವಲಾ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೫೫); ಛಲ ನಿನಗೊಚ್ಚತವಲ್ಲೆ ವೈರಿಭಟರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೪೫).

೨. ನಿಶ್ಚಿತ: ಬ್ರಹ್ಮಮಯ್ಯಂ ತನಗೊಚ್ಚತಂ ಸ ಮಿ ತಿ ಯ ಯ್ಯಂ
ತನ್ನೊಳತ್ತುನ್ನತಂ (ವರ್ಧ ಪು. ೧೩-೨೩); ಕೊಲೆಗಡಿಗನಿದಿರಲಿ ಕೆಚ್ಚು
ಮನದವರಾರು ಸೋಲವಿದೊಚ್ಚತವಲೇ ನಿಮ್ಮ ಸೇ ನೆ ಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೭೬); ಮುಜಿ ಯಾಕೆ ಮಾಜಿದೆನೊಚ್ಚತೆನ್ನನು ನಿನಗೆ ತನ್ನೀ ಪ್ರಾಣ
ವಲ್ಲಭೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೬-೭). ೩. ಹಿತವಾದುದು; ಪ್ರಿಯವಾದುದು: 5
ಇಂತು ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಂ ಸಂತತಂ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ
ನಿನಗೊಚ್ಚತಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೩೪-೧೦); ತೊನ್ನನ ಕೊಟಿದಿನಾದುದು
ತೊನ್ನೀ ರೋಗಕ್ಕೆ ಬಾಡು ಕಳಾ ವಿಷಮನೆಯುಂ ಮನ್ನಿಸಲೆ ಮಗನ ಮಾತ
ನಿದೇಂ ನಾಯಕನರಕಮಾಕೆಗೊಚ್ಚತಮಾಯೋ (ಯಶೋಚ. ೩-೭೪);
ಕರುಣಾಸಾಗರನು ತನ್ನೊಚ್ಚತದ ಭಕ್ತನನು ಪಾಲಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧-೪೭). 10
೪. ಕೊಂಕು; ವಕ್ರ: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾಯ್ದೆ ಒಡು ಮಾ ತಾ ಡು ಮೂಗಿಗೆ
ತಾವರೆಯಾಂಕೆಗೊಟ್ಟೀಕೊಚ್ಚತಾಗಿ ನುಡುವೆ (ಭರಣ. ೪೨-೨೨). ೫. ಸೇರಿ
ಹೋಗುವುದು; ಸಾಮರಸ್ಯ; ಐಕ್ಯ: ಒಳಗು ಹೊಜೆಗೊಂದೆಂಬಿವರಡ
ಕೆಡಿಸಿ ಕಳೆಯ ಲಿಂಗದೊಳೊಚ್ಚತವನೊಪ್ಪುಗೊಳಿಸಿದಾ ಕರುಣೆ ಗುರು
(ಕವಿ ಚ. II, ೧೨೪ ಪುರದಮಲ್ಲಯ್ಯ). ೬. ಒಪ್ಪುವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಚ್ಚು
ಕಟ್ಟು; ಓರಣ: ಮೆಚ್ಚಿದನು ಪವನಜನ ಬಿನ್ನಹದೊಚ್ಚತಕೆ ಹಿರಿದಾಗಿ
ಮನದಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೪-೧೩). ೭. ಒಂದೇ ಕಾಲ; ಏಕಕಾಲ:
ಘಂಟೆಗಳೊಚ್ಚತದಿ ಛಲೆಂದುದಾತನ ರಥದ ಬಿಜುಸಿಂಗಿ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯-೧೨). ೮. ನೆಮ್ಮದಿ; ಸೌಖ್ಯ: ಶೂರವೀರನರಸಂ ತನ್ನ ಸ್ವಯಂ
ಪರ್ಚಲೊಚ್ಚತದಿಂ ವಿಸ್ತೃತಪೂಜ್ಯರಾಜ್ಯಪದದೊಳಾ ಸಾನಂದದಿಂದಿ 20
ರ್ಪಿನಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೧೧೦). ೯. ಮನೋಹರವಾದುದು; ಸುಂದರ
ವಾದುದು; ಅಂದವಾದುದು: ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯ ನೆರಮೊ ಪೊಜನೋಟಿ
ಮೇವುದೆಂದು ಮುಜುಡು ನೋಟುನೆನೆ ತುಜುಗಮೆಯರದೆಜಿಡ ಕಣ್ಣೊ
ಚ್ಚತಮಾಗಿ (ರಾಮಾ ಶ್ಲ. ೪೦-೨೧). ೧೦. ಅಂದ; ಸೊಬಗು;
ಸೌಂದರ್ಯ; ಮನೋಹರತೆ: ಎಚ್ಚುಜೊಳೊಚ್ಚತಮಿರ್ಪ ದೃಷ್ಟಿ
(ಅಪ್ರ. ೪೫-೨೧); ನಾಡೊಳಚ್ಚದ ಪಚ್ಚೆಯೊಚ್ಚತಮನೇ ಕೊಂಡಾಡೆ
ನಾಡಾದಿಗರ್ (ಮೈಸೂ. ೧-೨೭). ೧೧. ಒಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ; ಸಮರ್ಪಣೆ.
'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ಪರಾ. ೧೨. ಅವಕಾಶ; ಅಸ್ಪದ; ಇಂಬು.
'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ಪರಾ. ೧೩. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ. 'ಒಚ್ಚತಂ'
ಪರಾ. ಒಚ್ಚಿತ: ೩. ಮೊಮ್ಮಗನ ಕರದು... ಮುಂಡಾಡಿ ಯದುರಾಜ 30
ರೊಚ್ಚತವನುಂಟುಮಾಡುವ ಕುವರನಹುದೆಂದು ಮಚ್ಚುತಂ (ನವಮೋ.
೧೫-೬೦).

ಒಚ್ಚತವಾಗು = ಐಕ್ಯವಾಗು; ಕೂಡಿ ಕೊಳ್ಳು: ಅನುಪ್ರವಣ
ಮನನದ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನದೊಚ್ಚತವಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಗಿ] ತನ್ನಯ ತನು
ಮನೋವಾಕ್ಯಾಯ ಕರ್ಮಗಳೊಂದು ಹುರಿಯಾಗಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೮-೧೪).

[? / ಪ್ರಾ. ಪೋಚ್ಚತ < ಸಂ. ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ = ವಿಪರೀತ]

ಒಚ್ಚ ತ್ತ 'ಒಚ್ಚತಂ' ನೋ.
ಒಚ್ಚತಂ, ಒಚ್ಚತತ್ಯ (ಅ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ;
ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಗಾಢವಾಗಿ: ಸಲತೆಜದ ರಮಣೀಯಪ್ರದೇಶಂಗಳೊಳ
ಮೊಂದು ಪೊತ್ತಗಲದೆ ಮೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದಂ ತೊಚ್ಚತಂ ಕಾದಂ 40
ಬರಿಯೊಳ್ಳೆರೆದು (ಕಾದಂ. ೫೨೬); ವೆಟ್ಟಿನಿಂದೆಚ್ಚ ಬಿಚ್ಚರಿಕೆಗೊಚ್ಚತಂ
ಕೆಳರ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೮ ವ); ಪೋಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದೊಚ್ಚತಮೂಳ್
ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಶಮದ. ನ. ೬೧ ಪ್ರಯೇ); ದಯಾಬ್ಧಿಯಂ ಘನತಪಂ
ಗೆಯ್ದೊಚ್ಚತಂ ಮೆಚ್ಚಿಪೆಂ (ಶಬಂ. ೨-೮೯). ೨. ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ; ಒಂದು
ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ: ವೇದವೇದಾಂತಪರರೊಚ್ಚತಮೊಡಗೂಡಿ ಚರ್ಚೆಯಿಂ ಪರ 45
ತತ್ತ್ವಮನಜುಕೆಗೈಯ್ಯ ಜಾಣರೊಂದು ನೆರವಿಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ಲ. ೨೩-೭).

೩. ಸಂತೋಷವಾಗಿ; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ: ಭಕ್ತರ ಭಾವದಿಚ್ಚಿ
ಗೊಚ್ಚತಮಾಗಿ ನೆಲಸರ್ಪ ನೆಲೆಯನಿಳೆಗಲುಪುವನೆನುತವಳ ನಿಲಯಮಂ
ಸಾರ್ದು ವತ್ಸಂಗಳಂ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಡವಿಗಂದೊಯ್ಯನೆ (ಕೊಟ್ಟು ಬ. ೮-೯). ೪. ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ; ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ; ಮನಬಂದಂತೆ;
ಧಾರಾಳವಾಗಿ; ನಿಶ್ಚಂ ಕೋಚವಾಗಿ: ಮೆಚ್ಚಿದೊಚ್ಚತಂ
ವರಮಂ ಬೇಡನೆ ಭಕ್ತಂ ಪದಾರವಿದಕ್ಕೆಜಗಿ ಕರಾಂಜಲಿಗೆಯ್ಯ (ವೃಷವಿ. ೯-೪೬ ವ); ಮಚ್ಚಿದೊಡೆ ಲೇಸು ನಿನ್ನ ರಸಹಿತಂ ಮನೆಯೊಳೊಚ್ಚತಂ
ಬಂದು ಸೆಜಿಯಿರಿಮನಲ್ (ಚಿಬ ಪು. ೨೫-೩೬); ಓರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್
ಅಚ್ಚರಿಯರನೊಚ್ಚತಂ ಕೊಂಡುಯ್ಯಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೨೦). ೫. ಏಕ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ; ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ: ಸುವೃಷ್ಟಿ ಸೊಂಪಚ್ಚರಿಯಾಗಿ
ಸಸ್ಯಚಯಮಂ ಪರಿವರ್ಧಿಸುತಿರ್ಪುದಣ್ಣ ಪೇಟೊಚ್ಚತಮಾಗಿ ಪೆಚ್ಚಿಸದೆ
ಮಿಕ್ಕ ತೃಣಾಂಕುರಸಂಕುಳಂಗಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೫೦); ಹರಿಹಂಸಂ ರವಿ
ಹಂಸನಂಚೆ ಬಿಗರಾಜಂ ನಾಮದಿಂ ಹಂಸನೆಂಬರವಂ ತಾಳುವನೊಚ್ಚತಂ
ಪರಮಹಂಸಂ (ಮೈ. ೮೦. ೧೯೪೦, ೧-೪೭; 1300). ೬. ದಿಟವಾಗಿ;
ಸತ್ಯವಾಗಿ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ: ಮುಚ್ಚುಮುಜಿಯೆಡೆಕೆ ನಿನ್ನೀ ಜನನಿ
ನಿನ್ನೊಚ್ಚತಮಾ ರಾತ್ರಿಯೊಳು ಬೆಚ್ಚದೆ ಕೊಲ್ತೆನೆಂದಾದಿಯೊಳು ತಾನು
ಪಚ್ಚುನುಡಿಯನಾಡಿದಳು (ಪ್ರಭಂ. ೨-೫೭); ಒಚ್ಚತಂ ತನಗುಳ್ಳ
ರಾಜ್ಯದೊಳಗರ್ಧವಂ ಪಚ್ಚುಗೊಡುವೆಂ ತತ್ತುರಂಗಮಂ ತಂದರ್ಗಿ
ಮುಚ್ಚುಮುಜಿಯೆಕೆ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೧-೪೪). ೭. ಒಂದೇಸಮನೆ;
ನಿರಂತರವಾಗಿ: ಮಾಣ್ಯಾಣಂಬೊಂದು ನೆವದಿಂದೊಚ್ಚತಮುಣ್ಯವ
ಕಾಮಿನಿಯ ಕಂಠರುತಿಯ ಹೂಂಕೃತಿಯುಪಚಾರಮಾಗಿ (ರಾಮಾ ಶ್ಲ. ೬೦-೧೩). ೮. ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ; ಸಾಕಷ್ಟು: ಮಾಡುವುದರ್ಕೆ
ಶಕ್ತಿ ಎನಗೊಚ್ಚತಮಿಲ್ಲದೊಡೊಲ್ಲ ಧರ್ಮಮಂ ಮಾಡುವರಲ್ಲಿ ನೋಡಿ
ಪರಿಣಾಮಮನೆಯ್ದುವುದು (ಅಶಶ. ೩೩). ಒಚ್ಚತತ್ಯ: ೧. ಅಚ್ಚು
ಪಡಿಯಚ್ಚಿನೊಳಗೊಚ್ಚತಂ ತೋರ್ಪಂತೆ ಬಿಚ್ಚದಾ ನಿದ್ರೆಯೊಳಗರ್ಧ
ಸಂಸ್ಕಾರವೆಚ್ಚಿತ್ತ ಬುದ್ಧಿಯೊಳು ತೋರ್ಕು (ಅನುಸಾ. ೫-೫-೧೬);
ಮುಳ್ಳಲಿ ಚುಚ್ಚಿದಳು ತಾನಜಾಯದವಳಿಂತೊಚ್ಚತಳಿದುದು ರಕ್ತವನಾಗಿ
(ನಿಭಾಗ. ೯-೨-೪); ಮುಜುಚಂದರ ಹಚ್ಚನನೊಚ್ಚತ ಮಚ್ಚಿದ ಬಿಚ್ಚತದಿಂ 25
ತುತಿತಿ (ಉದ್ಭವೇ. ೩-೩೯). ೭. ನಿನ್ನಂಗೆವೆನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗವಂ ಪರ್ವಿರಲು
ನಿನ್ನ ನೆನಹೆನ್ನ ದೆಯೊಳೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡಿರಲು ಇಂತು ನೀವೆನ್ನನೊಚ್ಚತವಾಗಿ
ಕೈಕೊಂಡು ಸಂತಸದೊಳಾಂ ನಿನ್ನ ನಗಲದೆ ಮನಂಗೊಂಡು (ಪುಷ್ಪರ. ಹ.
೫೩೭-೩೨); ಭಾಗವತರೆಂಬೊಚ್ಚಗುಣವುಂಟಾದರವರಿಂಗೊಚ್ಚತೆಜಗುವು
ದೆನ್ನ ಶೀಲ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೬-೧೨). ೯. ಕೂಡಲೆ; ಒಡನೆ: ಎಚ್ಚ
ನುಚ್ಚಳಿಸುವ ತುರಂಗವನೊಚ್ಚತವೆ ಕೊಂದನು ರಥಾಘವ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೨-೨೧). ೧೦. ಸ್ವಲ್ಪವೂ; ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೂ: ಇದು ಎನಗೆ ಸುಖಕ್ಕಚ್ಚುಗ
ಎಂದು ಬೆಚ್ಚದೆ ಇವಳ ಕೊಟಿ ಒಚ್ಚತಬೇಡ (ಕಲ್ಯಾಣಂ. ೫೬); ಹೆಚ್ಚಿದ
ಕಾರವ ನೃಪರ ತಮ್ಮಂದಿರನೊಚ್ಚತವುಳಿಯದಂದೊಳು ಅಚ್ಚಾಳು ಪವನ
ಜನಾಗದೆಯಿಂ ಪೊಯ್ದು ನುಚ್ಚುನುಜಾಯ ಮಾಡಿದನು (ನೇಮಿ ಸಂ. ೨೯-೪೦). ೧೧. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದವರೆಗೆ: ತೃಷಯಾಗಿ ಅಪ್ಪುವಿನಲ್ಲಿ
ಒಚ್ಚತ ಮುಳುಗಿದಡೆ ಆಪ್ತಾಯನ ಅಜತುದುಂಟೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೫-೫೭೧); ಒಚ್ಚತ ಅಗಲಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚತ ಅಗಲಿದರೆ] ಕಾಣದೆ
ಇರಲಾರೆ (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೧೧); ಒಚ್ಚತ ಅಜಹರಿರುದ್ರರು ಮೊದಲಾದ
ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಿಕ್ಕಿದರೇಕೆ ಮಾಯೆಗೆ (ಸರ್ವವ. ೩೭-೧೮೫); ಬೆಚ್ಚನೆ
ಬಿಸಿಲತ್ತ ಹಚ್ಚನೆ ಹಾಸತ್ತ ಒಚ್ಚತ ನೀನು ವಿರಮಿಸು (ಇಂಜಾ ಪ. ೧೧೦-೪೦). 30

[< ಒಚ್ಚತ]

ಒಚ್ಚತಂಗುಡು 'ಒಚ್ಚತಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಚ್ಚ ತಂಗೊಡು, ಒಚ್ಚ ತಂಗುಡು, ಒಚ್ಚ ತಗೊಡು (ಕ್ರಿ).
 ೧. ಸಮರ್ಪಿಸು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೊಡು : ನಿಮಗನ್ನಂ ಸೂಚಿ
 ಗೊಟ್ಟಿಂ ನಿಮಗೆ ಹರುಷದಿಂದೊಚ್ಚ ತಂಗೊಟ್ಟಿ ನಾಹಾ (ರಕ್ತಾ ಶ. ೭೮);
 ಮೂವತ್ತಾಜುಸಾವಿರ ಚರಕೆ ತನ್ನನೊಚ್ಚ ತಂಗೊಟ್ಟು ಸಮಯಾಚಾರ
 ಕೆಂದೆನುತ (ಮಡಿಕ್ಕಾ. IV, ೮೨೩ ಬಸವಸ್ತೋತ್ರ); ತನ್ನನೊಚ್ಚ ತಂಗೊ
 ಟ್ಪಾನ್ದಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೫-೬೭ ವ). ೨. ಇಂ ಬು ಗೊಡು; ಆಸ್ಪದ
 ವೀಯು : ಎಚ್ಚ ಬಾಣವ ಕದಿದಡೆಯು ಮ ಗುಳಿ ಚೊಡಾ ಶರ ನಾಂಟಿ
 ಕೀಳ್ವುದೊಚ್ಚ ತಂಗೊಡವು (ಕೋಗಯ. ೨೫-೫೯). **ಒಚ್ಚ ತಂಗುಡು :**
 ೧. ತಾರುಣ್ಯವತಿ... ಶರೀರದ ಸಹಜಸುರಭಿಗಂಧಮಂ ಗಂಧವಹಂ
 ಗೊಚ್ಚ ತಂಗುಡುವಂತಿರ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದಿರೆ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೧ ವ).
ಒಚ್ಚ ತಗೊಡು : ೧. ಎನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವಾಯತವನೊಚ್ಚ ತಗೊಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ.
 ಒಚ್ಚಗೊಟ್ಟು] (ಸಿದ್ಧ ವ. ೧೫೩ ; ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦೭-೫ ನೋ); ಮಾನಸ
 ವಚನ ಕಾಯದೊಳು ಸಂದಳಿದು ನಿಮಗಾನೊಲಿದು ಎನ್ನನೊಚ್ಚ ತ
 ಗೊಟ್ಟು (ಶಿವಗೀ. ೨೮-೧೨೫); ಗನ್ನ ಕಾಣನು ಕೃಷ್ಣನವರಿಗೆ ತನ್ನನೊಚ್ಚ ತ
 ಗೊಟ್ಟು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ಯೋ. ೧-೨೮); ಮನಸಿಜನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ತನುವ
 ನೊಚ್ಚ ತಗೊಟ್ಟು ನಿಲಿಸಲಾಪದಿಯಾಗಳು (ಪಾಸೋಪು. ೧೦-೪೨).

[ಒಚ್ಚ ತ₁ + ಕೊಡು]

ಒಚ್ಚ ತಂಗೊಳ್, ಒಚ್ಚ ತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದು,
 —ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಡೆ : ವಿಭವಮನಂತೊಚ್ಚ ತಂಗೊಡು
 (ಸೌಹ. XI-ii, ೧೧೯-೨೨ ; ೨೪೮); ಕರುಣಪ್ರಸಾದಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ
 ಕೈಕೊಂಡು ಹರನ ಕಾರುಣ್ಯಮಂ ತಾನೊಚ್ಚ ತಂಗೊಡು (ಚನ್ನರ.
 ೮೨-೧೦); ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನೊಚ್ಚ ತಂಗೊಂಡರ್ಚಿಸುತಿರ್ಪ ಕುಡುವುರ್ವಿನ
 ನೀಚಿಯರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೧೧ ವ). ೨. ಆಕರ್ಷಿಸು; ಸೆಳೆ : ಈ ಮೂವ
 ಜಿನ್ನಯ ಕುವರರವರಿಂದಮುಂ ನಚ್ಚಿನಣುಗಂ ಸಾಂದರಂ ಚಿಲ್ಲನವನಂ
 ಕಂಡೊಚ್ಚ ತಂಗೊಂಡರಾರ್ ಚಿತ್ತಮುಂ ಪೆಣ್ಣ ಕೊಳಗೆ (ಸಾಂದಪು.
 ೧೩-೧೮); ಅಚ್ಚುತನ ಮಂಗಳ ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿ ಕಣ್ಣನವನೊಚ್ಚ ತಂಗೊಳ
 ಲೇಳ್ವ ರೋಮಪುಳಕದೊಳೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೫-೭). ೩. ಸಂತೋಷಪಡು;
 ಆನಂದಿಸು : ಎಲೆ ಮುನೀಂದ್ರಾ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳನೊಚ್ಚ ತಂಗೊಂಡುಚ್ಚಾಸನ
 ದೊಳಿರಿಸಿ ಪಾದೋದಕಮನಾದರದಿಂ ಕೊಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೪-೪೮ ವ).
 ೪. ಇಚ್ಛಿಸು; ಬಯಸು : ನಿಚ್ಚ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನ ಪಡಿಯಂ ವೆಚ್ಚ
 ಕುಡುಗದೆ ಕೊಡುವನಾತನೊಳೊಚ್ಚ ತಂಗೊಂಡೇನನಾದೊಡೆ ಬೇಡಿದುದ
 ನೀವ (ಬಸಪು. ೨೬-೧೮). ೫. ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಂದಿರು : ದೃಷ್ಟಿ
 ಗೊಚ್ಚ ತಂಗೊಡು ರಂಜಿತ ಕೃಷ್ಣರೂಪಮಿರಲನ್ನಮಿನ್ನೇಕೆಂದಳು
 (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೬-೧೯). **ಒಚ್ಚ ತಗೊಳ್ :** ೧. ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನುಡಿಯಲ್ಲ
 ದಿದರ್ಪಡೆ ಅದ ಒಚ್ಚ ತಗೊಂಬರೇ (ಮೋಳಮಾ. ೫೪-೨೨೩); ಬಲುಗಲಹ
 ಬಲಿದುಮು ವಿಲಯರುದ್ರನ ನಿಲವನೊಚ್ಚ ತಗೊಂಡ ಪರಬಲದೊಳಗೆ
 ಗಾಂಗೇಯ (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೬-೬); ಪರಿಪರಿಯ ಶಿವಲಿಂಗಭಕ್ತಿಯ ಪರು
 ಠವಿಸಿ ಕಾಲನ ನಿವಾರಿಸಿ ಹರನೊಚ್ಚ ತಗೊಂಡ ಶಿವಶರಣಿಗೆ ಶರಣಾರ್ಥಿ
 (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೭). ೨. ಪಚ್ಚೆ ದವನ ಮರುಗವು ಮೊದಲವನು ವಿಯಚ್ಚರ
 ಸತಿಯರ ತೆಜದಿಂ ಮಚ್ಚರದಿಂ ಮಾಜುತವಳು ವಿಟರ ಮನ ಒಚ್ಚ ತಗೊಳು
 ತಿಹಳಲ್ಲಿ (ಅಂಜಜ. ೩-೬೫). [ಒಚ್ಚ ತ₁ + ಕೊಳ್ಳಾ]

ಒಚ್ಚ ತಗೊಡು 'ಒಚ್ಚ ತಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಚ್ಚ ತಗೊಳ್ 'ಒಚ್ಚ ತಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚ ತವಿರು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಿರು; ಸೇರಿರು : ಬೆಚ್ಚಂತೊಚ್ಚ ತವಿಹ ತಾ
 ತನ್ನಂ ಎಚ್ಚರಿಸುವನಿಚ್ಚಿಯ ಸಂಪನ್ನಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೮-೧೪).

[ಒಚ್ಚ ತ₁ + ಇರು (< ಇರು₁)]

ಒಚ್ಚ ತವೋಗು, ಒಚ್ಚ ತಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು;
 ವಶವಾಗು. ೨. ಸೇರು; ಐಕ್ಯವಾಗು : ನೀನು ಸದ್ಭಕ್ತದೇಹಿಕನಾಗಿ
 ಸದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಒಚ್ಚ ತವೋಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಗಿ] ಇಪ್ಪೆಯಾಗಿ (ಸಿದ್ಧವ.
 ೧೫೩ ; ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦೭-೨ ನೋ); ನಚ್ಚಿ ಮನಮಚ್ಚಿ ಒಚ್ಚ ತವೋಗಿ
 ಲಿಂಗದೊಳು ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಪ್ರಾಣಪದ ಸಂಗವಾಗಿ (ಶಿವಗೀ. ೨೮-೧೨೬).
ಒಚ್ಚ ತಹೋಗು : ೧. ಇದ ನನ್ನದೆಂದು ನಚ್ಚಿ ಮಚ್ಚಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಕೆಚ್ಚಿ
 ಗೊಂಡು ಒಚ್ಚ ತಹೋದ ಎನ್ನಮನಕ್ಕೆ ಇನ್ನಾವುದು ಗತಿಯೊ (ಅದವ.
 ೩೪); ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಳನಿಗೊಲಿದು ಒಚ್ಚ ತಹೋಗಿ ಅಪ್ಪಿ ಅಗಲದಿವ್ವು
 (ಸಿದ್ಧವ. ೧೪೮). [ಒಚ್ಚ ತ₁ + ಪೋಗು]

ಒಚ್ಚ ತಹೋಗು 'ಒಚ್ಚ ತವೋಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿಯು, ಒಚ್ಚಿಯ (ನಾ). ೧. ಸೌಹಾರ್ದ; ಸ್ನೇಹ; ಹೊಂದಾ
 ವಣೆ : ಒಡಲ ಕಳವಳಕೆ ಕುದಿವಸರದೊಳು ಬೆಚ್ಚದೆವೊಚ್ಚಿಯವಿಲ್ಲದ
 ಮನದಿಂ ನಿಚ್ಚಿಯವಿಡಿದೆಚ್ಚಿಪ್ಪಿಕೆಯ ಬಲದಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೬-೬);
 ಹೆಚ್ಚುಕುಂದುಗೊಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚಿ]ಯಂಗಳ ಮಚ್ಚುಗಳು ಜನ
 ರಚ್ಚರಿಗಳೆದಿಗಿಚ್ಚುಗಳು ವಿಟರ (ಬಸಪು. ೪೦-೬೧). **ಒಚ್ಚಿಯು :**
 ೨. ಅಪಮಾನ; ಸೋಲು : ಬೆಚ್ಚುವೊಚ್ಚಿಯವಿಲ್ಲದ ಚ್ಚೊತ್ತಿದಂ
 ತಾಯ್ತು ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿತ್ತುಭಯಸಂಗ ವಿಸ್ತಯವಾಯ್ತು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ.
 ೧೪೩-೨೦); ಮಚ್ಚರಿ ಪದಕ್ಷನ ಮುಖಕುರಿಗಿಚ್ಚಿನಿಕ್ಕಿದನಾದಿತೇಯ
 ಸಮುಚ್ಚಯವನೊಚ್ಚಿಯವನ್ನೆದಿಸಿ ಬಾಧಿಸಿದನಂದು (ಬಸಪು. ೧೬-೨).

[← ತಮಿ. ಒಚ್ಚಿಯ = ನಾಚಿಕೆ, ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು, ತಿರಸ್ಕಾರ;
 ತೆಲು. ಒಚ್ಚಮು, ಒಚ್ಚಿಮು. / ಸಂ. ವತ್ಸಲ]

ಒಚ್ಚಿಯು (ನಾ). ಎಳಿಗೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಒಚ್ಚಿಯಕೆ ಬದುಕಬೇಕೆಂಬ
 ನೀತಿಯ ಬಿಟ್ಟು ತುಚ್ಛತನಕೀಡಾಗಿ ಬದುಕುವರೆ ದೊಡ್ಡವರು (ಸಮ್ಯಕಾ.
 ೮-೨೧). [< ಸಂ. ಉಚ್ಚಾಯ]

ಒಚ್ಚರ 'ಒರ್ಚರ' ನೋ.

ಒಚ್ಚರಮುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ :
 ಮಲಯಜದಡ್ಡಬೊಟ್ಟುಚ್ಚರಮುತ್ತಿಂದ ಕುಲವಧುಗಳು ಬಂದರಾಗ
 (ಭರಣ. ೧೬-೨೨). [ಒಚ್ಚರ (< ಒರ್ಚರ) + ಮುತ್ತು]

ಒಚ್ಚರೆ 'ಒರ್ಚರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚರೆಗಣ್ 'ಒರ್ಚರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚವಡಿ 'ಒರ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು (?): ಕಾಡಬೇಡ
 ನೀಯನ್ನ ಕಾಡಬೇಡವೆಂದು ನಿನ್ನ ಕಾಡಿದ ತರತರದೊಚ್ಚಾಡಿ ಕೊರಬಾಡಿ
 ಸಿರಿಮುಡಿವಿಡಿದಳದಾಡಿ (ಇಂದ್ರಕೀ. ೨೬೫). IP ಇದು 'ಎಚ್ಚಾಡು'
 ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಒಚ್ಚಾರಿ, ಒಚ್ಚೋರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ : ಹೊಡೆದ
 ಗುಂಡು ಯದೆಗೆ ತಾಗುವದು ಕೊಗುತ್ತಾ ವ[ಒ]ಚ್ಚಾರಿ ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ
 ಬಿದ್ದಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೬). ೨. ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ; ಒಂದೇ
 ಕಡೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ. **ಒಚ್ಚೋರಿ :** ೧. ನಗುತಾ ಒಚ್ಚೋರಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು
 (ಅದಾಟ. ೧೫೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಚಾರಿ]

ಒಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ತುಸು ಹೊತ್ತು; ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ : ಒಂದರ
 ಮೋಟೆಯನೊಂದು ಮೂಸಿನೋಡಿ ಮತ್ತೊಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕಚ್ಚಿ
 ಯಾಡಿ ಹೋದಂತಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೭೨-೩೧೮); ಇಂದು ನಾಳ್ವಿಗೀ
 ಗಳೇ ಮಾ[ಣಂ]ದು ಭಾಗಿಲ್ಲೊಚ್ಚಿ ಚಿರಕಾಲ್ಪಂದು ಕೊಟ್ಟಿಹೆ
 (ಕುಮುರಾ. ೫-೬೨); ಅಚ್ಚರಿಯ ಮಜೆದೊಮ್ಮೆ ನಾಮವನುಚ್ಚರಿಸೆ
 ಮೇಣ್ ನೆನೆಯ ಕೇಳಿದೊಚ್ಚಿ ವರಚರಿತಾಮೃತವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬-೮).

೨. ಒಂದು : ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ ಹಾಸೆಯ ಸ್ವಚ್ಛಾಗಿ ಹೊಯಿರವ್ವ ಒಚ್ಚಿ ಕಾಳಕ್ಕಿ ಸಿದಿಂಗ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬-೧೨). 'ಒಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತು' ಪರಾ. ೩. ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು; "ಮುದ್ದು ಮಾತು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ): ಎಳಸಿ ತನಯಂ ಹುಟ್ಟಿ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಸಂಪದಂ ಬೆಳೆಯ ತೊಡಗಿದೊಡೆ ಧರೆ ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿತ್ತೊಚ್ಚಿ ಸು[ಪಾಠಾಂ. ಚಿಕ್ಕ]ಳೆಯ ತೊಡಗಲು ಸುಳಿಯತೊಡಗಿತ್ತು ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಕೀರ್ತಿ ದಿಕ್ಪಟದಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೧). 'ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಒಚ್ಚಿ ತ 'ಒಚ್ಚಿ ತ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿ ತ್ತು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನ; ಒಮ್ಮನ: ಎಚ್ಚಿ ಉಂದವನಾವ ಯತಿಯಾದದಮ್ಮ ಮನಮೆಚ್ಚಿ ಮುಂಗಾಣದನುಚರನಂತೆ ಚರಿಸುವಂ ತೊಚ್ಚಿತ್ತಿನಲಿ ತೋರ್ಪನೆಂದೊರ್ವ ಜರಡ ಕುಂಟೆ ಪೇಳ್ವರವರಡೆ ಯೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೬-೪೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಚಿತ್ತು]

ಒಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತು 'ಒಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತು' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿ ಟು, ಒಚ್ಚಿ ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಚೋಟು ಉದ್ದ: "ಪ್ರಾದೇಶಮೆಂಬುದು ಒಚ್ಚುಟು [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚೋಟು]" (ಹಲಾಯು. ೮೯-೨೮೪). ಒಚ್ಚೋಟು: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಒಚ್ಚಿ ಯ 'ಒಚ್ಚಿ ಯ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿ ಯಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿ ಸು: ಮೆಚ್ಚುತುತಿಹಳು ಭಾವನ ರೂಪು ಕುಲಶೀಲ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ತನ್ನೆದೆಯೊಳಗೆ ಒಚ್ಚಿ ಯಗೊಡದಾಗ ತವರೂರ ಮೇಲಣ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಗಾಡುತಿಹಳು (ಭರಜ. ೯-೮೪). [ಒಚ್ಚಿಯ (< ಒಚ್ಚಿಯು) + ಕೊಡು]

ಒಚ್ಚಿ ರೈ 'ಒಚ್ಚಿ ರೈ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿ ರೈ (ನಾ). ಒಂದೇ ಧಮನಿ, — ರಕ್ತನಾಳ: ಒಚ್ಚಿ ರೆಯ ನೆತ್ತರನಾ ಪಾಲ್ಗೊಂಡ ತಂಗಿ (ಅಂಕಿಗೊ. ೧-೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಸೈ]

ಒಚ್ಚಿ ರೆಗಣ್ 'ಒಚ್ಚಿ ರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿ ಟಂಗು 'ಒಚ್ಚಿ ಟಂಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿ ಟಗು 'ಒಚ್ಚಿ ಟಗು' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿ ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿಸು, — ಕೂಡಿಸು: ದಳನಾಯಿ ವಿಕ್ರಮರಾಯರ ರುಂಡಮುಂಡಗಳನ್ನು ಒಚ್ಚಿ ರಿಸಿ ಈ ಒಡನೆಯೇ ಹೊರಟು ಕ್ರಮಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಿ (ವಿಗಡ. ೮೧-೧೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಸೇರಿಸು]

ಒಚ್ಚಿ ರೆ 'ಒಚ್ಚಿ ರೆ' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿ ರೆಗಣ್ 'ಒಚ್ಚಿ ರೆಗಣ್' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿ ರೆಗಣ್ಣು 'ಒಚ್ಚಿ ರೆಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಒಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತು, ಒಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಹೊತ್ತು: ನಿತ್ಯ ಸುಖಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ಒಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತು ಗೊಂದು ಪರಿಯೇಕೊ (ಮೋಳಿ ಮಾ. ೧೦೨-೪೫); ನಚ್ಚಿದಂತರಗಿನ ಇಚ್ಚೆಯಂತಿರುವುದು ಒಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತು ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಹೊತ್ತಾರೆ ಕಿಚ್ಚು ಕಾದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೦). ಒಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತು: ಶಿವನ ಮುಂದುಂದಿಗೆಯನೊತ್ತಿದೆ ಶಿವನ ಲಾಂಛನವಿದು ಬಳಿಕ್ಕಾ ಕುವಿಟಿ ನೆಲ್ಲಿಂದೊಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತಿನೊಳಿಲ್ಲಿಗೈತಂದು (ಬಸಪು. ೨೮-೪೧); ಬೆಂದ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡದೀ ಮನಂ ಒಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಚ್ಚಿ ಯಹುದೀ ಮನಂ ಬೆಚ್ಚಿ ಮತ್ತೊಲ್ಲಿ ನೆಂದಚ್ಚಿ ಉವುದೀ ಮನಂ (ಕವಿಜ. I, ೨೪೮. ದೀಪ್ತಾಯೋಧಿ); ಒಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತುತಿಪಾನಮಂ ಕೇಳೊಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತುತಿ ಧ್ಯಾನಮಂ ಮಗುಳೊಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತು ಸುಮುದ್ರೆ ಮುಖ್ಯಾನ್ನವನು ಚರ್ವಿ ಸುತೆ (ಶಂಕದಾ. ೧೪-೧೬). [ಒಚ್ಚಿ + ಹೊತ್ತು (< ಹೊತ್ತು)]

ಒಚ್ಚೋಟು 'ಒಚ್ಚುಟು' ನೋ.

ಒಚ್ಚೋಡಿ 'ಒಚ್ಚವಡಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚೋರಿ 'ಒಚ್ಚಾರಿ' ನೋ.

ಒಚ್ಚರೈ, ಒಚ್ಚ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಝರಿ; ಅಬ್ಬಿ: ತರತರದಿಂದ ತೋರ್ಪ ಸರುವಿಂ ದರುವಿಂ ಪರಿವೊಚ್ಚರಂಗಳಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೭೦); ನಗಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಟ್ಟ ಹಳಮ್ಮಲಗೆಗಳನೊಚ್ಚ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚ]ರಮನಿಪ್ಪ ಮಡಿ ವಾಳಂಗಂ [ವಗ]ವಜೆಯೊಳ್ ತೆಗೆಬಿಸುಟವೊಲಗತಟದೊಳ್ [ಪೊರಳು] ತಿರ್ಪುವಜಗರನಿಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೮೨); ಗಿರಿಯ ಸಾನುಗಳಿಂದ ಪರಿವರಸದೊಚ್ಚರದ ಪಾನೀಯದಿಂಪಿನಂ (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೩-೮). ಒಚ್ಚ: ಹರಿವ ವ[ಪೊ]ಚ್ಚದ ನೀರನು ತಾವರೆಯಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೊಟ್ಟಣಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಅರ್ಘ್ಯ ಪಾದ್ಯಾಚಮನೀಯಗಳನ್ನು ಕುಡಲಾಗಿ (ವಚನಾ. ೧೧).

[ಪ್ರಾ. ಒಚ್ಚರ. / ತುಳು. ಉಚ್ಚ]

ಒಚ್ಚರೈ (ನಾ). ವಜ್ರ: ಕೆಂಧೂಳದರ್ದು ನಭಮಂ ಮುಸುಕಿತಾಗ ಸುರ ಸಿಂಧುಪ್ರವಾಹಮುತ್ತುಂಗ ಶೋಣಾಚಲದ ಬಂಧುರತಟಪ್ರದೇಶದೊಳೊ ಪ್ಪುವೊ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಜ್ರರದ ನಿಧಿ [ಪಾಠಾಂ. ನದಿ]ಯೆಂಬ ತೆಜನಾಗಲು (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೨-೫). [< ಸಂ. ವಜ್ರ]

ಒಚ್ಚರೈ, ಒಚ್ಚರೈ, ಒಚ್ಚರೈ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆ: ಗಜಧಕ್ಕೆಯ ಪಾಟಿ ಮಹಾಧ್ವಜದೊಚ್ಚರದೇಕಶಂಖ ರವಿಶಶಿಬಿಂಬಧ್ವಜದ ಧವಳಾಶ ಪತ್ರವ್ರಜದೊಳಗೆ ನೆ ನಡೆಯ ಪೊನ್ನ ಸಿರಿವಟಯಿಗೊಳ್ (ಶಾಂಕಿಪು. ೧೦-೧೫೦); ಗುಡಿ ಚಮರವೊಚ್ಚರಂ ಬೆಳ್ಳೊಡೆ ಹಡಪಂ ಘಳಿಗೆಯುಭಯ ಶಂಖಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನೂರೊಡೆಯ ಶ್ರೀಮಂಗಳಾಚ್ಚರವಂ ಕುಡೆ ಪಡೆದರ್ (ಎಚ್. XVIII, ೧೯೨-೨೭; 1184). ಒಚ್ಚರೈ: ಎತ್ತಿದ ಮೇಘದಂಬರಂಗಳ ಮುಂದೆ ಪಾಳಿಕೇತನಂಗಳ ಪೋರಾಯ ದೊಚ್ಚರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಒಬ್ಬರಂ]ಗಳ ಕೂಡಿ ನಡೆವ ಕುಂತಂಗಳಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೯೪). ಒಚ್ಚರೈ: ರವಿವಿಜ್ಞಾನಾಯಕಂ ಶ್ರೀಮದಿಳೇಶನಿಯೋಗದಿನ್ನ ತಳೆದಂ ಬೆಳ್ಳೊಡೆ ಮಹಾಡಂಬರಂ ಚಾಮರಮೊಚ್ಚರಂ ಕುರುಳಿಕೊಂತ ಮೆನಿಪ್ಪ ಮಹೀಶಚಿನ್ಮಮಂ (ಸೌಜ್ಞ. IX-i, ೧೫೮-೨೧; 1090). [?]

ಒಚ್ಚರಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). (ಬೆಟ್ಟದ) ಝರಿಯಂತೆ ಹರಿ: ಮಳೆಯಮಂಡಳ ದೊಳ್ ವೇಳೆಗೊಂಡು ನೆಲಸಿ ಗುಚ್ಚರಮಂಡಳದೊಳೊಚ್ಚರಂಬರಿದು ಮುಲುಮಂಡಳದೊಳ್ ಪರೆಪುವಡೆದು (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೭ ವ).

[ಒಚ್ಚರೈ + ಪರಿ]

ಒಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ರವಿಸು; ಉಕ್ಕು: ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಒಚ್ಚರಿಸಿ ಸುರಿವ ಶಿವಸುಖರತಿಯೊಳೊಲಾಡುತ್ತ (ಮಹಾದೇ. ೩೬-೨); ಮತ್ತಮತಂಗ ಮದಂಗಳದೊಳೊಚ್ಚರಿಸುತ್ತ ನೆಲಕೆ ಜಲ್ಲಿಜುಡುಗುತಹ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಪೊನಲೆಸೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೭-೨೨); ಬಂಧಕೇಜನದೊಡಲೊಳು ಒಚ್ಚರಿಸೆ ರಾಗರಸ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧-೩೭). [ಒಚ್ಚರೈ + -ಇಸು]

ಒಚ್ಚಲು (ನಾ). ತೇವ; ಒದ್ದೆ; ಕೆಸರು: ಮಜ್ಜನೆಗೈಯ್ದ ಕುಂಕುಮ ರಸಧಾರೆಯಿಂತೊಚ್ಚಲಾದುದು ನಿಂದೆಡೆಯು (ಮೋಹತ. ೩೮-೫೬).

[< ಸಂ. ಉದ್ರಲ]

ಒಚ್ಚರ 'ಒಚ್ಚರೈ' ನೋ.

ಒಚ್ಚ 'ಒಚ್ಚರೈ' ನೋ.

ಒಟಕರು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಣಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಹೆಕ್ಕಳಿಕೆ: ಯಾವುದೀ ಉರಿಗಾಲ ನೆತ್ತಿಗೇರಿದ ಸೂರ್ಯ ಕಾಲು ಇಟ್ಟಿಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾದಹಂಚು ಗಾಳಿಯೇ ಮಟಮಾಯ ಮಾತಾಡ ಮಳೆಯಾಯ ಒಟಕರಾಗಿದೆ ಒಣಗಿ ನೀರ ಅಂಚು (ಅರಳು. ೩೪೪-೪).

[? / ತಮಿ. ಒಟ್ಟು, ವಜ್ಜು = ಬತ್ತು, ಒಣಗು]

ಒಟ್ಟು 'ಒಡ್ಡು' ನೋ.

ಒಟ್ಟು (ನಾ). ತುಟಿ; ಅಧರ: ಸುಸಿಲ ಸೊಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೊಕ್ಕದರೆ... ತೋಳ ತಳ್ಳನಾಳಿಸುವಿರದೊಟ್ಟುಮಂ ಸ ವಿ ವ ಬಾಯ್ಬಿಡುತಂದೊಡೆಮುಚ್ಚಿದಂತೆ ಚುಂಬಿಸುವ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೭). [ಪ್ರಾ. ಒಟ್ಟ < ಸಂ. ಒಟ್ಟ]

ಒಟ್ಟಿಂದ (ನಾ). ಸಮುದಾಯ ಶೋಭೆ; ಪೂರ್ಣ ಅಂದ: ರಾಗ - ಭಾವಗಳ ಮಿಲನಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟಿಂದ ಕೊಟ್ಟು ಭವ್ಯತೋಭೆಯನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನೂ ಒದಗಿಸುವ ಆಧಾರಸಾಮಗ್ರಿಯೇ ತಾಳ (ಸಂಗೀತ. ೫೧); ಜೀವನವೇ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಒಟ್ಟಿಂದದಿಂದ ಶೋಭಿಸಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೩). [ಒಟ್ಟು + ಅಂದ]

ಒಟ್ಟಿಂಬಾರ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ರೈತನಿಗೂ (ಭಾಗಮಾಡದಿರುವ) ಪೂರ್ಣ ಧಾನ್ಯರಾಶಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಒಟ್ಟು + ಅಂಬಾರ]

ಒಟ್ಟಿಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪ; ಕಾಣಿಕೆ; ತೆರಿಗೆ: "ಒಟ್ಟಿಜ್ಜಿ ಕಪ್ಪವೆನಿಸುಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯). ೨. ಒತ್ತೆ: ತಾನೊತ್ತೆಯಿಡಲೋಡೊಡೆ ನೀನಿನ್ನೆಮಗೆನ್ನ ತಂದೆಯೊತ್ತಿಗೆ ಕಯ್ಯಾನೆಮನೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸುಖವಂ ಮಾನಿ ಯರನಜ್ಜನೊಟ್ಟಿಜಂ ಮಚ್ಚಿದವೊಲ್ (ಅಜಪು. ೨-೯೯). 'ಒಟ್ಟಿಜಂ ಗುಡು' ಪರಾ. [$<$ ಕೊಟ್ಟಿಜ ?]

ಒಟ್ಟಿಜ್ಜಿ 'ಒಟ್ಟಿಜೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಜಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಕೊಡು; ಕಾಣಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸು: ರಜತ ಶೈಲೇಂದ್ರ ಮುನ್ನೀತಭಂಗಂ ಗಿರಿರಾಜಂಗೊಟ್ಟಿಜಂಗೊಟ್ಟಿ ಪೊಲೆಸದುದೇಂ ದಿವ್ಯಮೋ ಜೈನಗೇಹಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೭)

[ಒಟ್ಟಿಜ್ಜಿ + ಕುಡು ($<$ ಕೊಡು)]

ಒಟ್ಟಿಜವೆಯಿ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಾಹಸವನ್ನು ತಾಳು: ಒಟ್ಟಿಜವೆತ್ತು ಬಾಹುಬಲದಿಂದೋಡಿ ನಿಮ್ಮರ್ಥ $\times \times \times$ ನ್ನಿಯಾ ದಿಟ್ಟಿ $\times \times \times$ ಯಿನಾಳ್ತನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಗೆಲ್ಲ (ಸಾ ಇ ಇ. IX-i, ೧೫೮-೨೧; 1090). [ಒಟ್ಟಿಜ್ಜಿ ($<$ ಒಟ್ಟಿಜೆ) + ಪೆಯಿ]

ಒಟ್ಟಿಜಿ 'ಒಟ್ಟಿಜೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಜಿಕಾಣಿ 'ಒಟ್ಟಿಜೆಕಾಣಿ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಜಿಕೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ನೆಟ್ಟನೊಟ್ಟಿಜಿಕೆಯಿಂ ತಂಬಂ ಜಯಸ್ತಂಭಮಂ (ಮೈಸಿ. ೧೯೩೦, ೭೭-೨೭; 1080); ಕೊಟ್ಟಿಂ ಮಣಂಗವಳ್ಳಿಯೊಟ್ಟಿಜಿಕೆಗೆ ಕಳಸವಿಡುವ ತೆಜದಿಂ ತೈಲಂ (ಎಇ. V, ೧೭-೧೭; 1148). [ಒಟ್ಟಿಜ್ಜಿ ($<$ ಒಟ್ಟಿಜೆ) + ಇಕೆ]

ಒಟ್ಟಿಜೆ, ಒಟ್ಟಿಜ್ಜಿ, ಒಟ್ಟಿಜಿ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ವಿಶೇಷ; ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೈ: "ಒಟ್ಟಿಜೆಯೆಂದತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೯-೬೧೫); "ಒಟ್ಟಿಜೆಯೆನಲತಿಶಯಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೦); ಸಲ್ಲಿವೆರಿಸಿದ ತನ್ನ ನಜ್ಜನೊಟ್ಟಿಜೆಯಿಂ ತೋಜಿ ವಜ್ರಬಾಹುಮಹೀಪತಿಯಂ ಕರೆದು (ಆದಿಪು. ೪-೫೨ ವ); ಪರಿಪೆಯ ಪರ್ವನೊಟ್ಟಿಜೆಯೊ ಪುರದ ಪರಿವೇಷವೊ ಎನಿಸಿತು (ಹಜಕಾ. ೧-೩೮). ೨. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ: "ಒಟ್ಟಿಜೆಯು ತಿಂತಿಣೆ ಗೊಂಡಣೆ ಲಾವಣೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೫); ಬೇಡರ್ ಚಲದಿಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡರೊಟ್ಟಿಜೆವೆರಸು ಕುಣುಂಬರ್ ತಲುಂ ದಿದರ್ಲಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೮೦); ದಿಕ್ಕರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮಿಕ್ಕು ಬರ್ಪ ದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರ ವಿತಾನದ ಪಟ್ಟಿಗಳೊಟ್ಟಿಜೆಯ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೭೭ ವ).

೩. ಪರಾಕ್ರಮ: ಪುಟ್ಟದೊಡಾತನೊಳವೊಡವುಟ್ಟಿದುದವಿಂಗೆ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪಿನೊಳಾಯಂ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳವಳವನೊಳೊಟ್ಟಿಜೆ ಪುಟ್ಟಿದುದು ಪೋಲ್ವರಾರ್ ಬದ್ಧೆಗನಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧-೨೪); ಕುತ್ತುವ ಬಲ್ಲುಗ್ಗಡ ಪೊಟ್ಟಿಜೆಯಿಂ ಚಟ್ಟಿಯೊಡನಾರ್ ಮಾರ್ಕೊಲನಲ್ಲಿ ದಿಡಲೊಡರಿಸುವರ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೭೬; 1160);

ಮನಕೆ ಬರಲೊಟ್ಟಿಜೆಯಿನಿದರ್ಪನಿತ್ಯತೋದಾಗಳಂತೆ ಜಾಣ್ಣುಡಿವಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೧೭). ೪. ಆವೇಶ; ಆವೇಗ; ರಭಸ: ತೊಟ್ಟಿಲೊಳು ತನ್ನ ಕೂಸಂ ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಲತಾಂಗಿ ಪೊತ್ತುವೋಗಿಂಗೆ ಮನಂ ಮುಟ್ಟಿದಡೆ ಪೋದಳನ್ನೆಗಮೊಟ್ಟಿಜೆಯಿಂ ಪಾವು ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದಾ ಮಗುವಂ ಬಂದು ಕೊಲಲಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೨-೧೭೨, ೧೭೩); ತೊಟ್ಟಿನೆ ಕೋಪಜ್ವಲನಂ ಪುಟ್ಟಿ ಭುಗಿಲಾಭುಗಿಲೆನುತ್ತೆ ಮನದೊಳ್ ಕುವರಂ ಕಟ್ಟಾಳ್ ಕಡುಕೆಯ್ಲಿಯ್ದಿದನೊಟ್ಟಿಜೆಯಿಂ ಬನಕೆ ಜನಕೆ ಜನಿಯಿಸೆ ರಾಗಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೪೭); ಒಟ್ಟಿಜೆಯಿಂದೆ ಸಿಂಹಬಲನೆಂಬ ವಿರೋಧಿ ಕಡಂಗಿ ಮುತ್ತಿದಂ ತೊಟ್ಟಿನೆ ಬಂದು ಪದ್ಮಪುರಿಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೨೦). ೫. ಸಹನೆ; ಸಮಾಧಾನ: ಪಟ್ಟಿದರ್ಪನಜಾಯದವೋಲ್ ಮೆಟ್ಟುವುದುಂ ಕಾಲೊಳಾದ ಕೆಪಜ್ಜಿಂ ಮೇಲೊಟ್ಟಿದ ತೆಜದಿಂ ಪತ್ತಿದೊಡೊಟ್ಟಿಜೆಯಿಂದಿದರ್ಪ ಗಜಜಾ ಗರ್ಜಿಸದಿ ನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೨೦೦); ಒಟ್ಟಿಜೆಯಿಂದಂ ಪಸಿದರ್ಪಟ್ಟಿದ ನುಣಲಿಕ್ಕಿ ಬಿಜುಕಮುಣ್ಣಿನನೆಂದು ಮುಟ್ಟಲ್ಪಡ್ತಿದುಂ (ನೀತಮಂ. II, ೧೮೭). ೬. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ(?): ಶ್ರುತಿಯಂ ಪಲ್ಲಟಸದೆಯುಂ ಮತ್ತಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳನಜ್ಜಿದುಮೊಟ್ಟಿಜೆಯ ರಾಜಿಯಂ ಕಣ್ಣಳಂಚರದೊಳಂ(?) ಪೊಂಪುಪೋಗೆ ಮಂಗಳಪಾಕರ್ಕಾ... ಓದಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೦ ವ); ಕಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ ರಾಗಮಂ ನೆಲಿಸಿ ನುಣ್ಣಂ ನಣ್ಣುಗೆಯ್ದಿಂಪನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡೊಟ್ಟಿಜೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ... ಗೋವಳರಾಯಂ ಕೊಟಲಾದಿದಂ (ಜಗವಿ. ೫-೨). ಒಟ್ಟಿಜ್ಜಿ: ೨. "ಒಟ್ಟಿಜಮನೆಲ್ಕೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ. ೯೯); ನೆಲೆವಟ್ಟುಗಳೊಟ್ಟಿಜದಂತೆ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿದದ್ದಿಯಂತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೮). ಒಟ್ಟಿಜಿ: ೩. ಓಳೆಯ ಕೋದು ಪಲ್ಲವರ ಪನ್ನಲೆಯಲ್ಲಮನೆಯ್ದೆ ದಟ್ಟಿ ಕಾಪಾಳ ರೂಪಿ ಸಾಪಿ ಪರಮಣ್ಣುಳಿಕ್ಕರ್ಕ್ಕಳನಮ್ಮ ನೀವು ಈಯೋಳಿಗೆ... ಓಳೆಯಳೆಂಬಿನಂ ನೆಗಟ್ಟುಡೊಟ್ಟಿಜಿ ಮಣ್ಣುಳಿಕ್ಕಿಣೇತ್ರನಾ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೦; 974); ದೀರಮಚ್ಚಟುವಿನಮಾಮ ತಳ್ಳಿಟಾದು ಗೆಲ್ಲೆವರಾತಿಯ ನೆನ್ನು ಪೊಚ್ಚಟು ನುಡಿನವುಗಣ್ಣರಂ ನಗುವುದೊಟ್ಟಿಜಿ ಮಾವನಗನ್ನ ಹಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೫೫; 982). [?]

ಒಟ್ಟಿಜಿಕಾಣಿ, ಒಟ್ಟಿಜಿಕಾಣಿ (ನಾ). ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಪರಾಕ್ರಮ ಶಾಲಿ: ಬಿಟ್ಟಿರನಾಂತು ಪರಿಪೊಟ್ಟಿಜಿಕಾಣರುಮಂ ಇಟ್ಟಿಯನೆತ್ತಿ ಪರಿವ ಜಟ್ಟಿಗರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). ಒಟ್ಟಿಜಿಕಾಣಿ: ಕಡೆಗಾಲದ ಭೈಗವನಂತಿ $\times \times$ ಕಯ್ಯುಗೊಂಡೊಟ್ಟಿಜಿಕಾಣರಟ್ಟಿಗಳನಾಡಿಸಿದಂ ಕಿಡಿ ಕೆಯ್ದ ವೀರರಂದೊಟ್ಟಿ ಸಿಗುಳ್ಳು ಕೊಂಡು ಮೆಜೆದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೦೬-೨; ?). [ಒಟ್ಟಿಜೆ + ಕಾಣಿ]

ಒಟ್ಟಿಜಿಗಿಡು 'ಒಟ್ಟಿಜೆಗಿಡು' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಜೆಗಿಡು, ಒಟ್ಟಿಜೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿದರಿಹೋಗು; ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು: ಬೆದಜುದುದಭ್ರಮೂರಮಣನೊಟ್ಟಿಜೆಗಿಟ್ಟು ಪುಂಡರೀಕಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೮); ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಲಿನ ಪರಕ್ಕಸರೊಟ್ಟಿಜೆಗಿಟ್ಟಿಲೆ (ಕಪ್ಪಕಾ. ೩೦೮). ಒಟ್ಟಿಜೆಗಿಡು: ೨. ಶೌರ್ಯಕೆಡು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಒಟ್ಟಿಜೆಗಿಟ್ಟು ಕಾರ್ಯವಶದಿಂ ಖಚರಂ ಪಿಡಿಪಟ್ಟು... ಮುಖಲೀನ ಖಲೀನ ಕಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ತೊಟ್ಟಿನೆ ನೋವನೆಯ್ದಿದಂ (ಪಂ ರಾಮಾ. ೪-೧೧೫); ಅಂತೆರಟ್ಟುಲಮುಮೊಟ್ಟಿಜೆಗಿಡದೆ ತಳ್ಳಿಟಾದು ಪಾಪಿಯನಸ ಕಟಾಯದಟಾಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೯ ವ). [ಒಟ್ಟಿಜೆ + ಕಿಡು]

ಒಟ್ಟಿಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಅಪ್ಪಣೆ, — ಅಜ್ಜೆ; ಸಾಮೂಹಿಕಾಜ್ಞೆ: ಯಾರೆದುರಿಗೆ ಯಾರು ಸಿಕ್ಕುವರೊ ಅವರು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಭಟರಾಗಬೇಕೆಂದು ಒಟ್ಟಿಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಕೃವಾಲು. ೨೫೬). [ಒಟ್ಟು + ಅಪ್ಪಣೆ]

ಒಟ್ಟಿಯುಸು 'ಒಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಯು 'ಒಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿರಿಸು; ನುಗ್ಗಿಬರು: ಒತ್ತಿ ಒಟ್ಟಿರಿಸಿ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿರುವ ನಗೆಯ ತರಂಗಗಳಿಂದ ಅವರ ಅಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪ್ರಣಸ. ೨); ಹಡದ ತಾಯಿಗೆ ಹುಡುಗಿದ ದುಃಖವು ಒಟ್ಟಿರಿಸಿ, ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಲು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೧೦). [\leq ಒತ್ತಿರಿಸು]

ಒಟ್ಟಿರೆ 'ಒಟ್ಟಿರೆ' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಲು 'ಒಟ್ಟಿಲ್' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಲುಕೊಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಜೈತ್ರ ಪವಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕಲಿಗೆ ಹಾಗೆ ಪೊಟ್ಟಿಲು ಕೊಳಗ ಹನೆಗೆ ಮಾನವತ್ತ ಸೊಂಟಿಗೆಯಣ್ಣೆ ಹೊಂಗೆ ದವಸ ವಿಕ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅರೆವೀಸ (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೪೩-೩೨; ?).

[ಒಟ್ಟಿಲು (\leq ಒಟ್ಟಿಲ್) + ಕೊಳಗ]

ಒಟ್ಟಿಲುಪಾತಿ (ನಾ). "ನಾಟಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಪಾತಿ, ಮಡಿ" (Nursery. ಇಂಕನಿ).

[ಒಟ್ಟಿಲು (\leq ಒಟ್ಟಿಲ್) + ಪಾತಿ]

ಒಟ್ಟಿವಿಸು 'ಒಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಳ (ನಾ). ಗಲಭೆ; ಕೋಲಾಹಲ (?): ಕಡೆಸಿರಗೆಯ್ದ ನೂಂಕು ದಳಿಯಕ್ಕುವ ಬಲ್ಲಸಿ ಭೀತಿಯಂ ಮನಕ್ಕೊಡರಿಸೆ ಲಗ್ನೆಯೊಟ್ಟಿಳದೊಳಿಟ್ಟಳವಾದುದು ಕೋಂಬಿಗಾಳಿಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೫). IP ಇದು 'ಅಟ್ಟಿಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಒಟ್ಟಾರೆ, ಒಟ್ಟರೆ (ಅ). ೧. ಇಡಿಯಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ: ಒಟ್ಟಾರೆ ಬ್ಯಾಂಕು ದೊಡ್ಡದು. ಅನೇಕ ಕಾರಕೂನರಿದ್ದಾರೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೩೧); ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟಾರೆ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೨೯). ೨. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ: ಒಟ್ಟಾರೆ ಇದರ ಅರ್ಥ ಏನು? (ರೂಢಿ). ಒಟ್ಟರೆ: ೨. ಒಟ್ಟರೆ ಈ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯಿತಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು + -ಆರೆ? / ತುಳು. ಒಟ್ಟಾರೆ]

ಒಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅಂಚು; ತುದಿ: ಒ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಟ್ಟಿ ಮುಷಾದುದು ಸೀಸಕದ ಗದೆ ನಟ್ಟುದರಸನ ನೊಸಲ ರುಧಿರದ ಕಟ್ಟಿಯೊಡೆದಂದದಲಿ ಕವಿದುದು ನೃಪನ ತನು ನೆನೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೨); ಒಟ್ಟಿ ಮುಷಾದುದು ಸೀಸಕದ ತಲೆಯಟ್ಟಿ ಗಾಂತು ದು ಬಗೆವನೇ ಜಗಜಟ್ಟಿ ರಕ್ತಸ ರಾಯ (ತೊರರಾ. ೩-೨೨-೧೬); ಒಟ್ಟಿಯ ಪಾಲ್ಗೊಡೊಳು ಜೇನುತುಪ್ಪವಿಂ ಬಿಟ್ಟಿನಿತಡಗುವಂದೊಳು (ಭರಜ. ೩೩-೧೮೪); ಎಲ್ಲರೂ ಗಾಡಿಯ ಒಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ (ಅನಾಮಿ. ೬೬). [?]

ಒಟ್ಟಿ (ನಾ). ಮೊಂಡ; ಹಟಮಾರಿ (ಉಕ. ೪). [\leq ಒರಟು?]

ಒಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೊಸೆಯಲು ಬಳಸುವ ಯಂತ್ರ (ಕ). ೨. ಅವಯವಗಳ ಸೆಳೆತ, —ಹಿಡಿತ: ಕಾಲಿಗೆ ಒಟ್ಟಿಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ). ೩. ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ತೂಗಹಾಕಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ಅದರ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಳೆ (ಕ). 'ಉಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [\leq ಉಟ್ಟಿ]

ಒಟ್ಟಿಕದೇವರು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಒಟ್ಟಿಕದೇವರು ಒನ್ನುಪೊಟ್ಟಿಟ್ಟ ಪಾರ್ವಾನುಣ್ಣು ಧರ್ಮಂ ನಡವುದು (ಎಕ. X, ಪಾರಂಗ. ೨-೪; 943). [ಒಟ್ಟಿಕ + ದೇವರು]

ಒಟ್ಟಿಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಿಲುಮಾಡು; ರಾಶಿ ಮಾಡು (?): ಕುದುರೆಗೆ ಪಾಗಿಲ್ಲಾಗೆ ಕುದುರೆ ಇನ್ನೊಂದು ನಡೆದೊಡೊಟ್ಟಿಕೆಯ್ ಬಿಲ್ಲನ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫-೯; 970); ಶ್ರೀರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮ ಪರ್ಮಾ ನಡಿಗಳ್ ನಿಲ್ಲದೆ ಪನಸೋಗೆಯ ಕಾಳೆಗದೊಟ್ಟಿಕೆಯ್ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೪೬-೫; 1005). [\leq ಒಟ್ಟಿಲ್? + ಕೆಯ್]

ಒಟ್ಟಿಗೆ (ಅ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ: ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ (ದೇವಸಾ. ೧೧೫); ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನೂ ಹವಿಸ್ಸನ್ನೂ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೨೩೩). [ಒಟ್ಟು + -ಇಗೆ]

ಒಟ್ಟಿತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸಿಡುಬಿನ ಕಲೆ (?): ಪುತ್ಥಳಿಯಂಥಾ ಶ್ರೀಮದ್ರಾ ಮಾಯಣಿಗೆ ಒಟ್ಟಿತೊಟ್ಟಿಹಿಡಿದ ಕು ರೂಪಿ ಹೆಣ್ಣು ಸಿಕ್ಕಬಾರದೆಂದೇ ನಾನು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು (ಮೇಮನು. ೩೧). [ಒಟ್ಟು + ತೊಟ್ಟಿ?]

ಒಟ್ಟಿಲ್, ಒಟ್ಟಿಲು, ಒಟ್ಟಿಲು (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಬಂ ಬಲ್ . . . ಒಟ್ಟಿಲ್ . . . ಗೊಂದಲ (ಉಂದಲ್) - ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೨); ಕತ್ತರಿಯ ಭಾಂಡಂಗಳ ಬಾವನ್ನ ದೊಟ್ಟಿಲಳ ರತ್ನಾಭರಣ ರಾಶಿಗಳ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೩೩ ನ). ಒಟ್ಟಿಲು: ಅಯತದ ಹೇಣೊಟ್ಟಿಲಿನ ಮುಷಾದಾಯುಧದ ಸಂದಣಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೨೨). ಒಟ್ಟಿಲು: ಸೀರೆಯೊಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿ]ಲು ಗಗನವನು ಗಾಹಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೨); ಶಿಲೆಗಳೊಟ್ಟಿಲು ಪುಡಿಪುಡಿಪೋದವನಲಾ ಬಲದ ಬಹಳವೇನನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೩೩); ಬೆರಣಿಯ ಒಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಆ ಮುದ್ದೆಯ ಇರಿಸಿ ಪುಟವ ಹಾಕಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೫೩).

ಒಟ್ಟಿಲಬೆನಕ = ರಾಶಿಯ ಮೇಲಿಡುವ ಬೆನಕ: ಮಾಲೆಗಾಪನೇಸು ಭಕ್ತನಾದರೆಯೂ ಬಾವಿಯ ಬೊಮ್ಮನ ಹಂಗ ಬಿಡ ಬಣಜಿಗನೇಸು ಭಕ್ತ ನಾದರೆಯೂ ಒಟ್ಟಿಲಬೆನಕನ ಹಂಗ ಬಿಡ (ಬಸವ. ೪೫೦).

[ಒಟ್ಟಿಲ್ + -ಇಲ್]

ಒಟ್ಟಿಲು 'ಒಟ್ಟಿಲ್' ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಸು, ಒಟ್ಟಿಯಿಸು, ಒಟ್ಟಿಯು, ಒಟ್ಟಿವಿಸು, ಒಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ರಾಶಿಮಾಡು: "ಒಟ್ಟಿಸು-ಪುಂಜೀ ಕರಣೀ" (ಶಮಧಾ); ಸೀತೆ ದೊಳ್ ಸೆಡೆಗುಂ ಸೇದೆಗೆನುರದಪಾಂ ಬಳಸಿಯುಂ ಪಿರಿದುಂ ಗೊಬ್ಬರಮನೊಟ್ಟಿಮೆಂದು ಪಕ್ಕದೊಟ್ಟಿಸಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೯೨-೧); ಪುಲಿಯರ್ಡ ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬೆಟ್ಟಾಗಿ ಪುಳ್ಳಿಯನೊಟ್ಟಿಸಿ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೧೪-೧೧೯); ಕಳನ ಚೌಕದ ಸುತ್ತಲೊಟ್ಟಿಸಿ ತಳಿಗಳನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೨೩). ೨. ಏರ್ಪಡಿಸು; ಒದಗಿಸು: ಪಟ್ಟಣ ಮೊದಲಾದ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಂಗಳನೊಟ್ಟಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಜ್ಞಪೋಳಿರೆಸೆಂದು . . . ನೇಮಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೨೯). ಒಟ್ಟಿಯಿಸು: ೩. ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಸೇರು; ಒಟ್ಟಾಗು: ಪಾರ್ವರ ಪರದರೊಟ್ಟಿಂಡಿಕ್ಕಳಿಲ್ಲರುಮನೆಬೆದು ಬಗ್ಗಿಸಿಯು ಮೊಟ್ಟಿಯಿಸಿಯುಂ ಕೊಂಡವರೊಳ್ ಬಾಲುತ್ತುಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೬೬-೯); ಒರ್ವಂ . . . ಎನ್ನ ಮಗಳಂ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನಂಗೆಯ್ಯು ನಿನ್ನ ನರಾಧೀಶ್ವರನಕ್ಕೆ ಬರ್ಕೆ ಕುಡೆನೆಂದೊಟ್ಟಿಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಒಟ್ಟಿಸಿ] ಕೈಕೊಂಡು ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೨). ೪. ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು: ಕುಷ್ಕ ಕ್ಷಯ ಗಂಡ ಶಿರೋವೇದನಾದಿಗಳಾಗಿ ರೂಪಪುಯದಂತಿರ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದಮೊಟ್ಟಿಯಿಸೆ ಪಟ್ಟನಾಗಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೩೧-೧೨). ೫. ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಕಟ್ಟಿದಿರ ಸೀತೆಹರೆ ನೆಟ್ಟನೆಯೆ ನಿಲಬೇಕು ಒಟ್ಟಿಯಿಸಿ ಮೀಪಿ ನಡೆದಿಹರೆ ಗುಣನೋಡಿ ತೊಟ್ಟಿನೆಚ್ಚಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬). ೬. ರೀವಿಯನ್ನು ತೋರು; ವಿಜೃಂಭಿಸು: ಸೂಕ್ತಿಯೊಡನೆ ಸೂಸುವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಬೆಳಗುಬೀದಿವರಿಯೆ ನಡೆತಂದೊಡ್ಡೊಲಗಮನೊಟ್ಟಿಯಿಸಿ ಪೊಕ್ಕು (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫ ನ). ಒಟ್ಟಿಯು: ೧. ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಾರತಿಯನೊಟ್ಟಿಯು ಫಲವೇನು ನಿಷ್ಕೆಯಿಲ್ಲದನ ಶಿವಪೂಜೆ ಹಾಕೂರ ಕೊಟ್ಟಿಗುರಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯). ೩. ನಡುವಿರುಳ್ ಪೋಗಿ ವಡೆಜರನೊಟ್ಟಿಯು ವಂಚಿಸಿ ಕುಪಾದಂ ದೆನೆಂದನೊರ್ವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೫). ೫. ಪಂಡಿತ ಒಟ್ಟಿಯು ಪುಗುವುದುಂ ದಾರವಟ್ಟಿಗಂ ದಟ್ಟಿಸಿ ಕೊರಳಂ ಪಿಡಿದು ನೂಂಕೆ (ಪುಣ್ಯಾಪ್ತ. ೫-೨೩).

೬. ರಿಪುಸೇನೆಯನೋಡಿಸಿ ಗೆಲ್ಲು ಮೋಕ್ಷಮನೊಟ್ಟಿಯು ಕೈಕೊಣ್ಣ ಕರಿ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೯೦-೧೬; ೧೧೨). ಒಟ್ಟುವಿಸು: ಜಿ. ಇಟ್ಟುಣಿಸಿ ನಗುತವಳು ರಾಮನನೊಟ್ಟುವಿಸಿ ಮುಂಬರಿದು ಮುನಿಸನ ತೊಟ್ಟುಳಿಕೆ ಯಲಿ ಚಾಚಿದಳು ಚಾಪಳ-ಚಪೇಟಿಕವ (ತೂರಾ. ೧-೧೦-೧೨). ೭. ಪ್ರತಿ ಭಟಿಸು; ಎ ದು ರು ಬೀಳು: ತಾಗಿದರು ಚೂಣಿಯಲಿ ನಾಯಕರು 5 ಒಟ್ಟುವಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೩. ೨೫-೬); ಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆವುದು ವೈರಿ ಸುಭಟರೊ ಲೊಟ್ಟುವಿಸದರಿಸೈನಿಕವನಡಗಟ್ಟುವುದು (ತೂರಾ. ೬-೨೯-೧೫). ೮. ತಿಳಿ; ಗ್ರಹಿಸು (?): ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಲ್ಲವಾರಿಂಗೊಟ್ಟುವಿಸಲರಿದಮಳಲೋಕದ ಸೃಷ್ಟಿಗತಿಶಯವು (ನಿಭಾಗ. ೪-೮-೨೩). ೯. ತಿಳಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು: ಅಟ್ಟದನೆನ್ನಂ ಮಂತ್ರಿಪನೊಟ್ಟುವಿಸಿದನೆಂದು ನಿ ನ ಗೆ ವಿಷಯಮನೆಲ್ಲಂ 10 (ಚಂದ್ರಭ್ಯ. ೧೫-೩೬). ಒಟ್ಟುಸು: ೧. ತನ್ನ ನಟ್ಟಿನ ಕುಲಧನಂಗಳ ಪುಪಾಯನಂಗಳಂ ತರಿಸಿ ನೃಪನ ಮುಂದೊಟ್ಟುಸಿ ಮುಕುಳಿತ ಕರ ಸರೋಜನಾಗಿ (ಪುಷ್ಪ. ೬-೩೧ ವ); ಕಂಪನೊ[ಪಾಠಂ. ದ]ಟ್ಟುಸಿ ತುಲು ಗಿದ ಕದಂಬ ಕುಸುಮಕ್ಕೆಟಗಿ ಮಂ ಡ ಳಿ ಪ ಮುಜುಂಬಿಯು (ಹಜಕಾ. ೪-೩); ಒಂ ದೊಂ ದು ಮಿಂಡದಿ ನಾನೂಜು ಪೆಂಗಳು ಬಂದಿದರ್ಲಂಬ 15 ರೇಚರರು ತಂದಿದರ್ಲಂಬುನೂಜಿಳೆವೆಣ್ಣನೊಟ್ಟುಸುಮಂದೆರಳ್ವಾವಿರವೆಂದ (ಭರತ. ೩೭-೧೦). ೩. ಸ್ನೇಹಮೊಟ್ಟುಸೆ ತಮ್ಮಿದರ್ಲೋಗಲ್ ಮುಕ್ತ ಶಾಪಂ ನಿಜತನುವೆರಸಾನಂದದಿಂ ಬಂದಂ (ಕಾದಂ ಉ. ೮೦೩); ತಟ್ಟಿತ್ರ ರೂಪದೊಳೊಟ್ಟುಸಿಯೆ [ಪಾಠಂ. ಳೆಟ್ಟಿಸೆಯೆ] ದಿಟ್ಟಿ ಬೀಟಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೫೪). ೪. ಜಗದೀಶಂ ಲಯವಾರ್ಧಿಯಂತೆ ಕವಿತಂದೊಟ್ಟುಸಿ ಬಂದ ಲ್ಲಿಯುಂ ಪು ಗು ವಾ ಗ ಳ್ ಪುಗಲೀಯೆವೆಂದನಿಬರುಂ ವೀರರ್ಕಳೇಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬ ಶೂದ್ರಕ); ಜರೆ ಬಂದೊಟ್ಟುಸೆ ಮಾಣ್ಡಿದರ್ 20 ಳೆವನಗಿದೆ ಮುಂ ಸಾಲದೇ ಕಾಳ ರಾಜಂ ಬರೆಯುಂ ಮಾಣ್ಡಿದರ್ನೇ (ಅದಿಪ. ೨-೪೯). ೫. ತಿಳಿಪಲ್ ವಾಸಂತಿಯಂ ಸಂದಿಸೆ ಪುಗಲಿನೆ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಂ ಧಾಪ್ಪುರ್ದಿಂ ಪಿಂದೋಳುಪೊಕ್ಕೊಟ್ಟುಸಿ . . . ತಿಳಿಸಿದಂ ಪ್ರೇಮಕಾಂತಂ ವಸಂತಂ (ಅನಂಪ. ೬-೭೪); ಉಪಾಧ್ಯಾಯನನೊಟ್ಟುಸಿ ಓದಲೊಲ್ಲದೆ ಸಪ್ತವ್ಯಸನಾಭೂತನಾಗಿರಲ್ (ಪುಷ್ಯಾ. ೨-೨೦ ವ). ೭. ಪುಟ್ಟಂ ಸಟ್ಟುಗಮಂ ಕೊಂಡಟ್ಟುಜುಸಿ ಬೋನಮಿಟ್ಟು ಬಂದೆಯೊ ಗದೆ ಗೊಂಡೊಟ್ಟುಸುಮಂತುಟಾದುದೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ನಿನಗೆ ಗಂಡಗರ್ವಮು ಮಾಯ್ಲೇ (ಗದಾಯು. ೭-೩೬); ಅಳುತನದಂಗಳದಲಿ ಪರರಿಗೆ ಸೋಲನವ 30 ನೊಟ್ಟುಸಿ ದ್ರುಪದನೈಪಾಲಕನ ಹಿದೊಟ್ಟುಸಿದರೆಮಗುಡು ಪರಿತೋಷ (ಕುವ್ಯಾ. ೬. ೭-೬೨). ೧೦. ನೂಕು; ತಿವಿ; ತಳ್ಳು: ಮೇಲುಬದ ನೊಟ್ಟುಸಿ ಕುಚಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ . . . ಎಲ್ಲಳ್ (ಪಂಪಮಾ. ೩-೭೮); ತುರಗಮೊಡಂಬಡೆ (ಡ) ದನ್ಯರಿಪುಬಲಾಬ್ದಿಯ ಕಡೆವರಮೊಟ್ಟುಸಿ ಗೆಲ್ಲು ಪರ(ರಿಪು) ಮಂಡಲಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೬೭). ೧೧. (?) "ವಂಚಿಸು, ವಂಚಿಸಲ್ಪಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಒಟ್ಟುಸಿ ಕರ್ಮವಶದಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಮತಿಗಿಟ್ಟು ದೂತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಳ್ ಮುಟ್ಟುಗೆಡೆ ತಾನೆ ತನ್ನಂ ಕಟ್ಟಿದುದಂ ಕಳೆಯಲಾರ್ಗಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಪಂಚತಂ. ೭೫-೭).

ಒಟ್ಟುಸಿಕೊಳ್ = ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್; ಸುರಿಸಿಕೊಳ್: ಬಟ್ಟಲೊಳು ಪಾಯಸಮನೊಟ್ಟುಸಿಕೊಂಡುಜುತಿರಲ್ (ಪುಷ್ಯಾ. ೧೨-೨೧ ವ); ಜಂಗೆ 40 ಮವು ಉಂಡರೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಮಜುಗುವನೇ ಪ್ರಸಾದಿ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ತಳಿ ಗೂಳ ತಳಿದು ತಾಗಂಗಳ ತುಂಬಿ ಒಟ್ಟುಸಿಕೊಂಡು ಕೊಂಬನೇ ಪ್ರಸಾದಿ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೦೨). [ಒಟ್ಟು + ಇಷ್ಟು]

ಒಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಂದಾಗುವಂತೆ) ಕೂಡಿಸು; ರಾಶಿಮಾಡು; ಏಕತ್ರಗೊಳಿಸು: "ಒಟ್ಟು-ಏಕತ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ತಪಾಯ 45 ಪುಳಿಗಳಂ ಕಡಿದೊಟ್ಟು ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿಸುಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪-೧೧);

ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಸತ್ತರಸುಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರುಮನೊಂದಾಗಿ ತಂದು ಬೆಟ್ಟಾ ಗೊಟ್ಟು (ಪಂಪಮಾ. ೧೪-೧೦ ವ); ನಿಟ್ಟುಸಲಮಲವಸ್ತ್ರವ ನಿವಾಳಿಸಿ ತೆಗೆ ದೊಟ್ಟುದರುಭಯಪಕ್ಷದಲಿ (ಮೇಕತ. ೪೨-೪೬); ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅರಿಸಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿದನು (ಬಿವರ. ೨೮೧). ೨. ತುರುಕು; ತುಂಬು: ಆ ತರಗಲೆಯಿಂದಲೇ ಅಡುಗೆಯ ಒಲೆ, ಅಕ್ಕಚ್ಚಿನ ಒಲೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿ ಅಗಡೇಕು (ಮರಮ. ೭); ಒಲೆಗೆ ಸಾಡೆ ಒಟ್ಟಿಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಕೂಡು; ಸೇರು; ಒಗ್ಗು: ಶಾರಿ ಪುರೋಭಾಗದೊಳೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲುದಂ (ಮಹಾನೇ. ೬-೯೮ ವ); ಪಟೇಲ್ ಸುಬ್ಬೇಗಾಡನಿಗೆ ಹೆಂಡವು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮೈಗೆ 5 ಒಟ್ಟಿದ್ದಿತೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಕುಡಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೇ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೈಸರ್ವ. ೩).

ಒಟ್ಟುಕೊಳ್ = ೧. ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್; ಮೈಮೇಲೆ ಸುರಿ ದುಕೊಳ್: ಕೊಳದಿಂದಂ ತೆಗೆದೊಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕುಮುದಾಂಭೋಜಾತ ಕಲ್ಲಾರ ಕುಟ್ಟಲ ಶಾಲೂಕ ಮೃಣಾಳಜಾಲಮನಿಡುತ್ತೀಡಾಡುತಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೩೦); ತರುವಲಿಗಳಂತೆ ಸಿರಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಂದಿಯಂತೆ ಕೆಸಜ 10 ನೊಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾ. ೮-೪೦). ೨. ರಾಶಿಯಾಗಿ ಬೀಳು; ಕೂಡಿಬೀಳು: ಅಲಸಿಗರು ಸಾವು, ನಮಗೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿವೆ ಬೆಟ್ಟ ಹಗಲಿ ರುಳು ಕಡಿದರೂ ತೀರದಷ್ಟು (ನಿಲಮು. ೫೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಒಟ್ಟು = ಒಕ್ಕಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹಚ್ಚು; ಲೇಪಿಸು (?): ಆ ತೈಲವ . . . ಎದೆಗೆ ಲೇಪಿಸಿ ಪಿತ್ತ ಶಮನವಹುದು; ಅಂಗಾಲಿಗೆ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಂ ಒಟ್ಟು ಕಾಲಂ ತೊಳೆಯಿ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೦೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಚಿತ್, ಚಯನಂ . . . ಚಯತಿ, ಈ ಚ ಒಟ್ಟು" (ಕಾಶಕೃ. ೨೦೭); ಕೋಣ ಮಿರುಗಣ್ಣ ದುರದುಳ್ ದುಗ್ಗಮಾರರ ಪಡೆ ಒಟ್ಟು ಎಜಿದುಬಿಬ್ಬ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೩೭-೫; 780); ಕುಸುಮರಸಂಗಳೊಟ್ಟು ತನಿವಣ್ಣರಸಂಗಳ ಸೋನೆ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೨-೩೫); ಈಶಾನ್ಯದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಬೆಳಗಿಲೊಟ್ಟುನಂತೆ ದಿಟ್ಟಿ ಕೋರೈಸುವ ಜಿನ ಭವನಮಂ ಕಂಡು (ಪುಷ್ಯಾ. ೮-೯ ವ); ಕೋಟಿ ಕೋಟೀಕೋಟಿ 25 ಯಳನೇಸಲೊಟ್ಟಿನಂ ಮಿಟಾದ ಭಾಸವಡಿ ಮಸ್ತಕಾವೃತದಿ (ಜಿನಮು. ೧-೨೩). ೨. ಮೊಳೆ; ಅಂಕುರ: "ಒಗ್ಗರ ಮೊಳಕೆಗಳೊಳೊಟ್ಟು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೯). ೩. ಮೊರಸು ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮ್ಮಿ. XV, ೪೫). ೪. ಮೊತ್ತ: ಒಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ಜನರು (ರೂಢಿ).

[< ಒಟ್ಟು + ತುಳು. ತೆಲು. ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು (ನಾ). ಶಪಥ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ. ಒಟ್ಟುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು = ಶಪಥಮಾಡು; ಆಣೆಯಿಡು: "ಶಪನಂ, ಶಪಥ - ಈ ೨ ಒಟ್ಟುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಂದರೆ ಆಣೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ತೆಲು. ಒಟ್ಟು; ಕುಯಿ. ಒಡ; ಕುವಿ. ಒಟ್ಟಿನಯ್ = ಶಪಥಮಾಡು]

ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಂಸಾರ; ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ; ಏಕತ್ರ ಕುಟುಂಬ: ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಒಟ್ಟುಕುಟುಂಬದ ವಿಷಮಚಿತ್ರ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೨). [ಒಟ್ಟು + ಕುಟುಂಬ]

ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ 'ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಳೆ' ನೋ. ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಳೆ, ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲರೆಯಲ್ಲದ್ದು; ಲೋಕಾ (ಉಕ): ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಳೆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು (ರೂಢಿ). ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ: ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ ವ್ಯಾಪಾರ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು + ಕಟ್ಟಳೆ]

ಒಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗುತ್ತಿಗೆ ಪಡೆದಿರುವುದು; ಏಕಸ್ವಾಮ್ಯ: ಹೊಲವನ್ನು ಒಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ).

[ಒಟ್ಟು + ಗುತ್ತಿಗೆ (< ಗುತ್ತಿಗೆ)]

ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರುವುದು; ಒಂದಾಗಿರುವುದು.

[ಒಟ್ಟುಗೂಡು + -ಇಕೆ]

ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು; ಏಕತ್ರ ಗೊಳಿಸು; ಜಮಾಯಿಸು.

[ಒಟ್ಟುಗೂಡು + -ಇಸು]

ಒಟ್ಟುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗಿ ಸೇರು; ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನಿಂದಿರು: ದೇಶದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಜನರೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: “ಬೆರಂಜು - ಚಯನೇ (ಒಟ್ಟುಗೂಡು)” (ಕಮಧಾ).

[ಒಟ್ಟು + ಕೂಡು]

ಒಟ್ಟುಜಾತಿ (ನಾ). ಜಾತಿಪಂಕರ: ಕಟ್ಟಿ ರಾಜಾತ್ಮಜಿಗೆ ಲಿಂಗವ ಪಟ್ಟಿ ದೊಡೆಯನಗೈದು ಪುರಜನರೊಟ್ಟುಜಾತಿಯಾಗಿದ್ದ ಬಸವನ ಕೊಂದನಾ ಸುತನು (ಬಜ್ಜಪು. ೯೧ ಸೂಚನೆ). [ಒಟ್ಟು + ಜಾತಿ]

ಒಟ್ಟುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಿಕರಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಡು ಕೊಂಡ, ಅಥವಾ ಬಿಕರಿಮಾಡಿದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಬೆಲೆಯ ಏನರ ವನ್ನುಳ್ಳ ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ನಿಯಮಿತ ಅವಧಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತಯಾರಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿ; ಜಮಾಪಟ್ಟಿ; ಜುಮ್ಮಾಪಟ್ಟಿ: ವರುಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಪಟ್ಟಿ ಮಾಡುವಾಗ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫). [ಒಟ್ಟು + ಪಟ್ಟಿ]

ಒಟ್ಟುಬೇರೀಜು (ನಾ). ೧. ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತ; ಪೂರ್ಣಮೊತ್ತ. ೨. ಒಟ್ಟು ಕಂದಾಯ. [ಒಟ್ಟು + ಬೇರೀಜು]

ಒಟ್ಟುರಾಶಿ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಹಾಕಿರುವ ವಸ್ತುಗಳ ರಾಶಿ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುರಾಶಿ ಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು + ರಾಶಿ]

ಒಟ್ಟುಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತ: ನೀನು ತಂದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಒಟ್ಟುಲೆಕ್ಕ ಎಷ್ಟಾಯಿತು? (ರೂಢಿ). [ಒಟ್ಟು + ಲೆಕ್ಕ]

ಒಟ್ಟುಸಾಸುವೆ (ನಾ). (ವಧೂವರರಿಗೆ) ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಹಾಕುವ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಅಕ್ಷತೆಕಾಳು; ಒಟ್ಟುಸೇಸೆ: ಅರಿಸಿಣ ಎಣ್ಣೆ ಇಟ್ಟ ಐದು ಜನ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ‘ಸೋಬ ಸೋಬಾನ ... ಸೋಬಸೋಬಾನ’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಒಟ್ಟುಸಾಸುವೆ ಇಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೮೧). [ಒಟ್ಟು + ಸಾಸುವೆ (< ಸೇಸೆ)]

ಒಟ್ಟೈ ‘ಒಟ್ಟಿ’ ನೋ.

ಒಟ್ಟೈ, ಒಂಟಿ (ನಾ). ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಉದ್ದನೆಯ ಕತ್ತಳ್ಳ ಒಂದು ಚತುಸ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ: “ದಾಸೇರಕೆ ... ಶೃಂಖಲಕೆ - ಈ ಒಟ್ಟಿ” (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೫); ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟಿಯು ಮುಡುವುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೪); ಗುಡಿ ಗೂಡಾರ ಸರಾತಿ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಗಿಂಡಿ ಪಡಿಗ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು ತೆಪ್ಪಿಗಳಾ ಗಡಣವೆಯ್ದಿತು ಬಿಡದೊಟ್ಟಿನೆನ್ನೊಳಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿಡದೊಟ್ಟಿಗದುಪಿನೊಳಾ] ಮಡದಿಯ ಹಿಂದೆ ಸಾಲಿಟ್ಟು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೪೭); ಸಾಯಿರ ಸಾಯಿರ ಲೆಕ್ಕದ ಹೇಜೂಟವಾನೆ ಗಳೊಟ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲುಗಳ ಸಾಲ ಮುಂಗಡಿಯೊಳ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೧೦೯-೧೯). ಒಂಟಿ: ಒಂಟಿಯ ಕೊರಲಂತೆ ನೀಳ್ ಕೊರಲುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೪-೭೫); ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಒತ್ತಂ - ಉಪ್ಪ - ಒಟ್ಟಿ, ಒಂಟಿ (ಕಮಧ. ೨೭೦ ಪ್ರಯೋ); ಹೇಜುಸಿದನೊಂಟಿಗಳಲಾ ಧನವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭); ದೋಳಿನಕುದುರೆ ದಮಾನದ ಮದಕರಿ ಸೂಳೆಪ ಟುಮುಕುಗಳೊಂಟಿ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೨೩); ಒಂಟಿಗೆ ಸೊಂಟವೇನು ಕುತ್ತಿಗೆಯೇನು? (ಗಾದ).

ಒಂಟಿಹಿಡಿತ = ಬಿಗಿಯಾದ ಹಿಡಿತ: ತಂದೆಯ ಒಂಟಿ-ಹಿಡಿತದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೨೯); ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಪ್ರಂದೂ ಬಲೆ ಒಂಟಿ[ಟಿ]ಹಿಡಿತ ನೋಡು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪). ಒಟ್ಟಿಯಪಟ್ಟಿಸಾಹಣೆ=ಒಂಟಿಯನ್ನು ವಳಗಿಸುವವರ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ (?): ಒಟ್ಟಿಯಪಟ್ಟಿಸಾಹಣೆ ಅಚ್ಚಯ ಸಾಹಣೆ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತ ನಾದನು (ಮೈಲರಿ. ೧೯೩೭, ೩೧-೯; 1310).

[ಪ್ರಾ. ಉಟ್ಟಿ./ ತಮಿ. ಒಟ್ಟಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಒಂಟಿ / ಸಂ. ಉಪ್ಪ] ಒಟ್ಟಿಗಿಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?): “ಖದಿರವ - ಒಟ್ಟಿ ಗಿಣ್ಣು” (ಒಷಧಿ. ೪೩). [ಒಟ್ಟಿ + ಗಿಣ್ಣು]

ಒಟ್ಟಿಗುತ್ತ (ನಾ). ನ್ಯಾಸವಾಗಿ ಅಥವಾ ಹೊಣೆಯಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಒಡವೆ, —ಅಸ್ತಿ, —ವ್ಯಕ್ತಿ (?): ರಸಂ ಬಂದೊಡೆ ತಂಬುಲಮಂ ಎಳ್ ಬಂದೊಡೆ ಕೊದಳಿಯಂ ಬೆಳಸು ಬಂದೊಡೆ ನೆಲನಂ ಸಾಲಂ ಬಂದೊಡೆ ಒಟ್ಟಿಗುತ್ತನಂ ಕೂಟನುಂಡೊಡೆ ಪುಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಬಿಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧೪-೧೩೪).

[ಒಟ್ಟಿ + ಗುತ್ತ. P ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟಿಂ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡಿಮಿ. / ಪ್ರಾ. ಹುಡ್ಡ]

ಒಟ್ಟಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಕುಬಿಡು; ತೂತುಬೀಳು (*).

[ಒಟ್ಟಿ (< ಒಟ್ಟಿ) + ಬೀಳು (< ಬೀಜ್ಞ)]

ಒಟ್ಟಿಬುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಮೊಕ್ಕೈ ಮರ: “ಮುಕ್ಕೈಕೆ - ಮೊಟಗಿನ ಮರ, ಒಟ್ಟಿಬುಲ್ಲು” (ಒಷಧಿ. ೧೨೬).

[ಒಟ್ಟಿ + ಬುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಒಟ್ಟಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: “ಕಂಕಟಕೋಕಿಲ - ಒಟ್ಟಿ ಮರ” (ಒಷಧಿ. ೨೭). [ಒಟ್ಟಿ + ಮರ]

ಒಟ್ಟಿಮೃಗ (ನಾ). = ಒಟ್ಟಿ: ಒಂಟಿಯನ್ನು ಒಟ್ಟಿಮೃಗವೆಂತಲೂ ಉಪ್ಪಮೃಗವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುವುದುಂಟು (ಪ್ರಾಣಪ್ರ. ೩೭).

[ಒಟ್ಟಿ + ಮೃಗ]

ಒಟ್ಟೈಸು ‘ಒಟ್ಟಿಸು’ ನೋ.

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಂತೆ ತುಟಿಗಳುಳ್ಳವನು (?): ರತಿ ವರ್ಮಂಗಂ ಕನಕಶ್ರೀಗಂ ಭವದೇವನೆಂಬೊಂ ಮಗನಾದೊಡೆ ಅತಂ ವಿರೂಪನಪ್ಪದಪಾಂಡೆ ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗನುಂ ದುಕ್ಕರಿತ್ತನಪ್ಪದಪಾಂಡೆ ದುರ್ಮುಖನುಮೆಂಬ ಪೆಸರ್ಗಲಾಗಿ (ಚಾವುಂ. ೮೮-೪); ಸುಕಾಂತಂಗಿ ರತಿನೇಗೆಯಂ ಕುಡುವುದುಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗಂ ಬಂದು ಮುಳಿದು ಕೊಲ್ತಿನೆನೆ ಭಯಸ್ಥರಾಗಿ ವಧೂವರರ್ ಪೋಗಿ ಶಕ್ತಿಷೇಣನ ಮಹಿಯಂ ಪುಗುವುದು ಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗನುಂ ಬಟಾಯನೆ ತಗುಳ್ಳು ಶಕ್ತಿಷೇಣಂಗಳ್ಳಿ ಮಗುಟ್ಟಂ (ಚಾವುಂ. ೮೮-೧೦). [ಒಟ್ಟಿ + ಒಟ್ಟಿ + -ಇಗ]

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (*).

[ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; “ಮರುಳುಮೃತ್ತಂ” (ಲೋಕೋಪ. ೬೯೪); ತನೆ ಕಿಜುಕುಸಾಲೆ ನಿಜ ಸೈಂಧವಂ ಬಿಲ್ಲಂ ಲೊಕ್ಕಿ ಯಾಲಮೊಟ್ಟೊಟ್ಟಿ ಸರೋಜ ವಸಲೆ ಬಸರಿಯ(ಯೂ)ವರೆಯೆಂಬಿವು ಮಾಣಿಸುಗಿರದೆ ಪಶುಗೆ ಬಸಿಜುರ್ಚುವುದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೩). [?]

ಒಡ್ಡ ‘ಒಡ್ಡಿ’ ನೋ.

ಒಡ್ಡ ‘ಒಡಂ’ ನೋ.

ಒಡಂ, ಒಡ್ಡ (ಅ). ೧. ಸಹಿತವಾಗಿ; ಜೊತೆಯಾಗಿ. ‘ಒಡಂಬಡಿಕೆ’ ಪರಾ. ೨. ಕೂಡಲೇ. ಒಡ್ಡ: ೧. ‘ಒಡಬಡಿಕೆ’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡನ್, ಉಡನೆ]

ಒಡಂಗೊಳ್, ಒಡಗೊಳ್, ಒಡಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗು; ತನ್ನೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು, —ಕೂಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು: ವಿದುರನಂ ಕರೆದಾಳೋಚಿಸಿ ಪೃಥಾತನೂಜರಂ ನಿನ್ನ ಬಲ್ಲ ಮಾಲ್ವೆಯಿಂ ನುಡಿದೊಡಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩ ವ); ಎಂದು ಪೇಳುತ್ತೊಡಂಗೊಂಡು ಹರುಷಂ ಮಿಕ್ಕು (ಅರಿರ. ದೇ. ೧೭೫-೧೬); (ಕಯ್ಯ ಕಡತವನ್ನು ಕಾಲ್ಪಣಿಗಿರಿಸಿ, ಕರವಾಲಗಿಕ್ಕು, ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದಿದ ಎಣ್ಣರು ನೈನಿಕರನ್ನೊಡಂಗೊಂಡು . . . ಹೋಗುವನು) (ಮಂತ್ರಶ. ೨೦-೧೦). ಒಡಗೊಳ್: ಅವರ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೪); ಅತನನೊಡಗೊಂಡು . . . ಪರಾಶರಂ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೪); ಗಂಗೆ ಹೋದಳು ಮಗನನೊಡಗೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೪೨). ಒಡಗೊಳ್ಳು: ಮರುಳಲಾ ರಘುನಾಥ ಸೀತೆಯ ಖರಿಯದಿಂದೊಡಗೊಳ್ಳು ನೀ ಮನದಿರುಹಿದರೆ ಶಿವನಾಣೆಯೆಂದಳು ಗಿರಿಜೆ (ಕಾತಿರಾ. ೪೩-೫೦); ಮಹಾಯಜ್ಞವು ನಾಲ್ಕುವೇದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಒಡಗೊಂಡಂತಿತ್ತು (ವಚಭಾ. ೭೨). [ಒಡಂ + ಕೊಳ್ಳು]

ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ಒಡಬಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ; ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು: ಕೊತ್ತಮಂಗಲದ ಮಹಾಜನರ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಶುದ್ಧಿಕ್ಕುಣ್ಣೆಯ ಭತುಸೀಮೆ ಭೂಮಿಯನು (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೩, ೩೭-೪; ?); ಒಡಬಟ್ಟ ನದಕೆ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಪ್ತರವನೊಡಂಬಡಿಕೆಗೆ ಬಂದುದಕೊಲಿದು (ಭರಜ. ೨೪-೭೪); ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಆಗುವುದು ದಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಆದೀತೇ? (ಗಾಥೆ). ೨. ಕೈಸ್ತರ ಪವಿತ್ರಗ್ರಂಥವಾದ ಬೈಬಲ್ಲಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯ: (ಬೈಬಲ್) ಒಪ್ಪಂದ, ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯ (Testament. ೫೦ ಕನ); ಬೈಬಲ್ಲಿನ ಒಡಂಬಡಿಕೆಗಳು (ರೋಮನ್ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ) ಈ ಭಾಷೆಗೂ ಅನುವಾದವಾಗಿವೆ (ದ್ರಾವಿ. ೧೭೪). ೩. ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು; ಸಂತ್ರೈಸುವುದು: “ಚಪ-ಸಾಂತ್ಸನೇ, ಒಡಂಬಡಿಕೆಯೋ” (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೮). ಒಡಬಡಿಕೆ: ೧. ಫಡಫಡಲವೋ ಪಾರ್ಥ ಜೂಜಂಗೊಡಬಡಿಕೆ ನಿಮಗೆಮಗೆ ಹಾರುವ ರೊಡನೆ ಹೆಕ್ಕಳವೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೪-೫೦); ಕಡುಗಲಿತನದಿಂದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು . . . ಪಲತೆಜದೊಡಬಡಿಕೆಯ ಮಾತನಾಡೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೯೧).

[ಒಡಂಬಡ್ತಿ + -ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಪಡು; ಮಲ. ಉಡ ಮ್ಪಡಿ; ತುಳು. ಒಡಂಬಡಿಕೆ, ಒಡಂಬಡಿಗೆ; ತೆಲು. ಒಡಬಡಿಕೆ]

ಒಡಂಬಡಿಸು, ಒಡಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಾಯ್ತಂದೆಗಂ ಸಂತೋಷಮಾಡಿಯವರಂ ಬಿಡಿಯೊಡಂ ಬಡಿಸಿ ಬಂದೊಡೆ ತಪಮಂ ಕುಡಲಕ್ಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೭); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂ ಮಗನಲ್ಲಿಗೆವಂದು ಜಡಿದು ನುಡಿದುಮೇಗೆಯ್ದುಮೊಡಂ ಬಡಿಸಲಾಜೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨ ವ); ತಾಯ್ತಂದೆಗಳನೊಡಂಬಡಿಸಿ ಶುಭಲಗ್ನಮಂ ವಿಭವದಿಂ ಕೈಕೊಂಡು (ನಂಬರ. ೪-೮೫); ಅಜ್ಜರನೊಡಂ ಬಡಿಸ ಕೃತ್ಯಮಂ ತಿಳಿದು (ಚಿಬು. ೪-೨೬). ಒಡಬಡಿಸು: ನೃಪನಿನ್ನ ಕಾಂತೆ ಸುತ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮತ ಬೇಹುದವರುಗಳನೊಡಬಡಿಸು ಬೇಗವೆ ನಲು (ಹಜಕಾ. ೮-೪೩); ಈತನನುಪಾಯದ ಭೇದದಿಂದೊಡಬಡಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯ ಹಾದಿಯನು ಹತ್ತಿಸುವೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೬); ಚಂಡವಿಕ್ರಮ ಧೈರ್ಯವನಾಂತುಕೋ ಎಂದು ಗಂಡನನೊಡಬಡಿಸಿದಳು (ಮೇಹತ. ೧೦-೩೫). [ಒಡಂಬಡ್ತಿ + -ಇಸು]

ಒಡಂಬಡು, ಒಡಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಮತಿಕೊಡು; ಒಪ್ಪು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: “ಒಡಂಬಡು (ಒಡಂ + ಪಡು) - ಅಭ್ಯುಪಗಮೇ” (ಶಮಭಾ); ನುಡಿಗಳೊಡಂಬಡಲ್ ಬಗೆದವೊಲ್ ಬಗೆಯಂ ಮಿಗಲೀಯ ಧೊಂದೆ ನಾಲ್ವಡಿಯ ಬೆಡಂಗೆ ಕನ್ನಡದ ಮಾತಿನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೯);

ಜಿನಶಾಸನಕ್ಕೊಡಂಬಡದಡಮನ್ನನಾಗಿರೆದಟ್ಟಿದದಂ . . . ಕಿಡುಗುಂ ಕುಲಕ್ರಮಂ (ಎಕ. VII, ೩ವನೊ. ೪-೩೨; 1122); ಪರವೆಂಗಳಿಗೆ ಹೇಡಿ ಕದನಕ್ಕೆ ಕಡುಗಲಿ ಪರಮತಕ್ಕೊಡಂಬಡೆ ಮೂರ್ಖ (ಭರಜ. ೨-೧೩); ಯಾರಿಗೂ ಮನಸ್ಸು ಒಡಂಬಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೯). ೨. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಅನ್ವಯವಾಗು: ದನಿಯಂ ಪು ಬೀಣೆಯಂ ಮಿಡಿದವೊಲಾಗಿ ರಾಗದೊಳೊಡಂಬಡೆ ಮೇನಕೆ ಮುಂದೆ ಪಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೯). ೩. (ಬಾಯಿಗೆ) ರುಚಿಸು; ಸೇರು; ಒಗ್ಗು: ಈ ಕಲ್ಪಗಳು ಒಡಂಬಡಲು ಎರಡುಹೊತ್ತು ಕೊಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೬); ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಹಾರ, ಒಡಂಬಡದರ್ಪ ಅಹಾರಾದಿಗಳಿಂ ದಲೂ . . . ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ . . . ಕಾಡಿಸಿಕೊಂ ಬುದು (ಸಕವೈ. ೨೮೭). ಒಡಬಡು: ೧. ಪರಪುರುಷರನು ದುರ್ಮತಿಯ ಲೊಡಬಡುವವಳು ಸತಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩೩); ಸುಜನರುಪಹತಗೊಡ ಬಡನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧೪); ಮನದೊಲವಜುತೊಡಬಟ್ಟಿದನೊಡರಿಸಿ ಮನಬಾರದುದನು ಮಜುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೨೦).

[ಒಡಂ + ಪಡು. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಪಡು; ಮಲ. ಉಡಮ್ಪಡಿ; ತುಳು. ಒಡಂಬಡಿಕೆ; ತೆಲು. ಒಡಬಡು]

ಒಡಂಬಡು (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪುವಿಕೆ; ಅಂಗೀಕಾರ; ಸಮ್ಮತಿ: ಕನ್ನಡ ದೊಳ್ ಚತ್ವಾರಮುಂ ಬೆಡಂದೆಯುಮಂದೀಗಡಿನ ನೆಗಟ್ಟೆಯ ಕಬ್ಬದೊ ಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ ಪುರಾತನ ಕವಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೨); ಬಸನ ದೊಡಂಬಡಿಂಗಲಸಿ ಮಾಡೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೨); ನಯದಿಂ ನಿನ್ನೊ ಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯದಿಂದಾತ್ಮಕ್ಕದಿಂ ತಂದ ಸಲ್ಲಿಯುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೮). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ: ವರ್ಣಕಂ ಕತೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯು . . . ಪೇಟಲೊಡರ್ಚಿದನೇ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧). ೩. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ: ಕುಡುಮಿಂಚಿನ ಸಿಡಿಲುರುಳಿಯೊಳೊಡಂ ಬಡಂಪಡೆಯ ಕರ್ಣನೊಡಲಿಂದಾಗಳ್ ನಡೆ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ದಿನಪನೊ ಳೊಡಗೂಡಿದುದೊಂದು ಮೂರ್ತಿ ತೇಜೋರೂಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೫); ಒಳ್ಳುಡಿಯುಂ ನಡೆಯುಂ ನೋಟವೊಡಂಬಡಿಲ್ಲೆ ನಿನ್ನ ನೆಗಟ್ಟುದಾರ್ಹತ ಭಕ್ತರ್ (ಸಮಪ. ೫-೧೫೭).

[< ಒಡಂಬಡ್ತಿ. / ತಮಿ. ಉಡಮ್ಪಡು; ಮಲ. ಉಡಮ್ಪಡಿ; ತೆಲು. ಒಡಬಾಟು]

ಒಡಂಬಡುಕಾಣಿ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನಮಾಡುವವನು; ರಾಜಿ ಮಾಡುವವನು: ದೂಜುವನಂ ನಿಕ್ಕಪ್ಪನನೊಡಂಬ [ಸಾಕಾಂ. ನೆರೆಂಜಿ] ಡುಕಾಣಿನನೇನನಂದೊಡಂ ಮೀಜುವನಂ ಕಡಂಗಿ ಸಲೆ ಬೇಡುವನಂ ನೃಪ ನಾಳಲಕ್ಕುಮೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೪೫). IP ಈ ಶಬ್ದದ ಸರಿಯಾದ ರೂಪ ‘ಎಡಂಬಡುಕಾಣಿ’ (= ಎಡವಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು) ಎಂದಿರಬಹುದು. ‘ಎಡಂಬಡು’ ಪರಾ.

[ಒಡಂಬಡ್ತಿ + -ಕಾಣಿ]

ಒಡಂಬಿ ‘ಒಡಂಬು’ ನೋ.

ಒಡಂಬು, ಒಡಂಬಿ, ಒಡಮು (ನಾ). ಶರೀರ; ದೇಹ: ತೋರದ ತೋಳುಳ್ಳರ್ ಭಂಗಾರದ ಕಂಭದವೊಲೊಡಂಬುಳ್ಳವರ್ (ಸಾಂನಂ. ೧-೧೯). ಒಡಂಬಿ: “ಒಡಂಬಿ = ಶರೀರಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ವಿವಿಧ ಪದಂ ಸ್ವರಂ ಪರಿಜು ಬಣ್ಣಮೊಡಂಬಿಯ ದೇಸಿಯಂಗಳೊಪ್ಪುವ ಚಲನಂ (ಸಂಸಪ. ೬-೮); ನಿನ್ನ ಒಡಂಬಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೊಂದು ಮೂಳೆ ಯನ್ನೂ ಮುರಿಮುರಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೦-೧೮). ಒಡಮು: ಒಡಮೇ ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತದು (ಸಾಂನಂ. ೧೯೪೭, ಹಾನಗಲ್. ೨೧೪-೩೨; 943). ‘ಒಡಲ್’ ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡಮ್ಪು]

ಒಡಕ (ನಾ). ೧. (ಆಲಂ) ಒಡಕನ್ನುಳ್ಳವನು; ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು. 'ಎದೆವೊಡಕ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಡಕನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು; ಒಗ್ಗಟ್ಟನ್ನು ಮುರಿಯುವವನು. 'ಮನೆಯೊಡಕ' ಪರಾ. [ಒಡಕು+ಅ]

ಒಡಕಲ 'ಒಡಕಲು' ನೋ.

ಒಡಕಲು, ಒಡಕಲ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ನುಚ್ಚು; ತರಿ: ತೊಗರಿ ಒಡಕಲು (ರೂಢಿ). (ಗು). ೨. ನುಚ್ಚಾದ; ಚೂರಾದ; ಒಡೆದ: 'ಪಣತ' ದಿಂದ ಒಡಕಲು ಅಕ್ಕಿ ಸ್ವಲ್ಪ ತೆಗೆದು ಒಂದು ಒಣ ಹಾಳೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಬಾಳೆ. ೧೧). ಒಡಕಲ: ೧. (+). [ಒಡಕು (< ಒಡೆ) + -ಕಲು (< -ಕಲ್)]]

ಒಡಕವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಆವರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮುಚ್ಚಿಸು; ಹೊದೆಸು: ತಡೆಗಡಿದು ಬಿಡಲವಂ ಕೋಪದಿಂದ ಚಾಪದಿಂದೊಡಕವಿಸಿದ ನನುಸೂಮುಂ ಮೋಮುಂ ತಾಳದಿರಲಖಿಳ ಜನರು (ಚಿ ಬ ಪ. ೫೦-೪೨). [ಒಡಕು (< ಒಡಂ) + ಕವಿಸು + -ಇಸು]]

ಒಡಕು (ನಾ). ೧. ಬಿರುಕು; ಸೀಳು: ಒಡಕು ಬಿರುಕು ಕಲೆ ಕಾಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಇಂತಪ್ಪ ಕುಂಭಾನ್ (ಪ್ರಕಟ. ೩೮-೧೦). ೨. ಒಡೆದ ಭಾಗ; ಚೂರು; ತುಂಡು; ಖಂಡ: ಉಡುಗಡಣದೊಡೆಯನೊಡಲೊಡಕು ನಡನಡುಗಿ ಬ [ಕಾಶಾಂ. ಪೂ] ಡಕರಿಸಿ ಮಿಡು ಮಿಡು ಕಲಡಿ ಗಡಿಗೆ (ಪಟಕಾ. ೧-೨); ಭೇದಿ ನೀರುನೀರಾಗಿ ಒಡಕು ಒಡಕಾಗಿದ್ದರೆ ಮಗುವಿಗೆ ಅರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ (ಗೃಹವಿ. ೧೪೪). ೩. (ಆಲಂ) ಒಗ್ಗಟ್ಟಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವೈರ; ಜಗಳ; ವೈಮನಸ್ಯ; ಮನಸ್ತಾಪ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರವಾದಿಗಳಿಗೂ ಉಗ್ರವಾದಿಗಳಿಗೂ ಆದ ಒಡಕನ್ನು ಸರಪಡಿಸಲು ಬೆಸೆಂಟ್ ಯಕ್ಷಿಸಿ (ಸ್ವಾ ವೀರ. ೧೦೬); ಅವರಲ್ಲಿ ಬೇಗನೆ ಒಡಕು ಬಾರದಿರದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು (ಮೂರು. ೯೦). [ಒಡಕು (< ಒಡೆ) + -ಕು]]

ಒಡಕುಕಾಸು (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ಒಡಕಲು ಕಾಸು; ಸಮೆದ ಕಾಸು; ಸವಕಳಿನಾಣ್ಯ. ೨. ಅಲ್ಪಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ಕುಡಿದ ನೆಂದರೆ ಗಂಜಿ ಒಡಕುಕಾಸಿನಿಗಿಲ್ಲ (ಜನಗೀ. ೭೨-೧೬); ಒಡಕುಕಾಸು ಸಹ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಆ ಹಾಳು ಗಡ್ಡೆಗೆ (ವಾಸಕು. ೭೨). [ಒಡಕು + ಕಾಸು]]

ಒಡಕುದನಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಧ್ವನಿ; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಕಂಠ; ಬಿರಿದ ಧ್ವನಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟಧ್ವನಿ; ಅಪಸ್ವರ: ಆ ನಗೆಯ ಒಡಕುದನಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕಟಸಂತೋಷ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಆಲಕೂ. ೧೦೦). ೩. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟ ಸುದ್ದಿ, —ವದಂತಿ: ಅವರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಒಡಕುದನಿ ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಡಕು + ದನಿ]]

ಒಡಕುದೋಣಿ (ನಾ). ಒಡೆದಿರುವ ದೋಣಿ; ಸೀಳಿರುವ ದೋಣಿ: ಒಡಕುದೋಣಿಗೆ ಗಿಡ್ಡ ಜಲ್ಲು (ಗಾಡ). [ಒಡಕು + ದೋಣಿ]]

ಒಡಕುಬಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಬಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಗುಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದ ಬಾಯಿ; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಬಯಲುವಾಡುವ ಬಾಯಿ: ಅಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ವೀಳೆ ಕಿಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಒಡಕುಬಾಯವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಕುಡಿಕೆಯೊಡೆದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೦); ಒಡಕು ಬಾಯಿಯ ವಿಮೂಢಕ (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨).

ಒಡಕುಬಾಯವ = ಗುಟ್ಟನ್ನು ರಟ್ಟುಮಾಡುವ ಬಾಯುಳ್ಳವನು; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; "ಒದರ ಬಡಕ; ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಇಡದವ" (ಜಾನಕೋ. ೨೯).

[ಒಡಕು + ಬಾಯಿ (< ಬಾಯ್)]

ಒಡಕುಮಡಕೆ (ನಾ). ಒಡೆದ ಮಡಕೆ; ದದ್ದುಮಡಕೆ: ಮರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಮಾತು ಒಡಕುಮಡಕೆಯ [ಪಾಶಾಂ. ಒಡಮಡಕೆ, ಒಡಮೋಗೆಯ] ತೂತು (ಕನಕ. ೩೩-೨). [ಒಡಕು + ಮಡಕೆ]]

ಒಡಕುಮನೆ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವ ಮನೆ; ಶಿಥಿಲವಾದ ಮನೆ; ಭಗ್ನಮಂದಿರ. ೨. (ಆಲಂ) ವೈಮನಸ್ಯಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾದ ಜಾಗ; ಒಳಜಗಳಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಸ್ಥಾನ: ಸಕಲ ಧರ್ಮಗಳ ತವರೂರಾದ ಭಾರತವಂತೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಧರ್ಮಗಳ ತಿಕ್ಕಾಟದ ಒಡಕುಮನೆಯಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨). [ಒಡಕು + ಮನೆ]]

ಒಡಕುಮಾತು (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಅಪಶಬ್ದ: ಈ ಮಕ್ಕಳಿಂದಾಗಿ ತಾನು ಜನರಿಂದ ಒಡಕುಮಾತು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಕುಸುಸಂ. ೨೭೫). ೨. ವಿರೋಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಕೆಲವು ದಿನಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಾಯಿಂದ ಒಡಕು ಮಾತು ಹೊರಟಿತು (ಯೋಧಪು. ೨೬). [ಒಡಕು + ಮಾತು]]

ಒಡಕುಸದ್ದು (ನಾ). ಒಡಕಲು ವಾದ್ಯದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸದ್ದು; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಧ್ವನಿ: ಬಾರಿಸುವ ಗಂಟೆ... ಲೊಡಲೊಡ ಒಡಕುಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಕಿವಿ ನಮ್ಮದಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು (ಸಾಹಜೀ. ೧೩). [ಒಡಕು + ಸದ್ದು]]

ಒಡಕುಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದುಹೋದ ಹಣೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅದ್ಭುತದ ಗೆರೆಯಿಲ್ಲದ ಹಣೆ: "ಒಡಕುಹಣೆಯು ಕೆಡುಕು ಗೃಹವಿದುಕುಡಿ ಕತನವಾ ಫಲವಿದು" (ಕವಿತ. ೧೮-೧೫). [ಒಡಕು + ಹಣೆ (< ಪಣೆ)]

ಒಡಕುಹರವಿ (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಹರವಿ, —ಮಡಕೆ: ದಂಡಿ ಗಂಜುವ ಬಂಟಿ ಒಡಕುಹರವಿ [ಪಾಶಾಂ. ಒಡೆದ ಹರವಿ]ಯ ಕಂಟಿ (ಕನಕ. ೧೩೧-೪). [ಒಡಕು + ಹರವಿ (< ಪರವಿ)]

ಒಡಕುಹಿಡಿಕೆ (ನಾ). (ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ) ಒಡೆದುಹೋಗಿರುವ ಹಿಡಿ, —ಕೈ: ಒಡಕುಹಿಡಿಕೆಯ ಎರಡು ಕಪ್ (ಕುಂಟಂ. ೧೧೫). [ಒಡಕು + ಹಿಡಿಕೆ]]

ಒಡಕುಹುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭೇದೋಪಾಯ ಮಾಡು; ಒಗ್ಗಟ್ಟು ಮುರಿದು: ನುಡಿಸುವ ಗಂಭೀರ ಬೋಧನ ಬೋಧಿ ತಮ್ಮನೆಂದೊಡಕುಹುಟ್ಟಿಸದೊಂದು ಪ್ರೀತಿ (ಭರತ. ೫೧-೧೨೬); ದುರ್ಯೋಧನನು ಕುಲಲರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಒಡಕುಹುಟ್ಟಿಸಬಹುದು (ನಟಭಾ. ೭೨). [ಒಡಕು + ಹುಟ್ಟಿಸು (< ಪುಟ್ಟಿಸು)]

ಒಡಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಮರಳಿ ಕಚ್ಚು; ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕಚ್ಚು: ನಾಯ್ಕ ಕಚ್ಚಿದೊಡೊಡಗಚ್ಚಲ ಬೊಗುಲು ಬೊಗುಲು ಬಂದಪುದೇ (ಧರ್ಮಮ್ಯ. ೯-೧೮೫). [ಒಡಕು (< ಒಡಂ) + ಕಚ್ಚು (< ಕಚ್ಚು)]

ಒಡಗತೆ 'ಒಡಗಥೆ' ನೋ.

ಒಡಗಥೆ, ಒಡಗತೆ (ನಾ). ಒಡೆದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಕಥೆ; ಒಗಟಿನಂತಹ ಕಥೆ: ಒಡಗಥೆಗಳಂತಿರುವ ಅವಧ ಸ್ಪಷ್ಟಗಳ ವಿಷಯ ವಿದ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ವೇದಕತೆಯಿದೆ (ವಿಜಾಮಂ. ೭೯). ಒಡಗತೆ: (+).

[ಒಡಕು (< ಒಡೆ) + ಕಥೆ]]

ಒಡಗಲಸು, ಒಡಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೆ ಸೇರು; ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಐಕ್ಯವಾಗು: ಪೊಲೆಯೊಡಗಲಸದೆ ದಿವ್ಯಾರ್ಚನೆಯಂ ಸಕಳ ಸುರೇಂದ್ರಾರ್ಚಿತಚರಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಪಡೆವುದು ಸುಖಮಂ (ಸಮಪ. ೯-೧೨೪); ಕರುಣರಸಾಮೃತದೊಡಗಲಿಸಿದಮಳ ಕೇಕರರುಚಿಯ ದೀಪ ಕಾತ್ಯಾಯನಿಯೊಳ (ಸಾಂದಪು. ೧-೪೩); ಕುಲಶೇಖರಪಾಂಡ್ಯಂ ಶಿವಾರ್ಚನೆಯುತ್ತೆ... ಮೂಲಲಿಂಗದೊಳೊಡಗಲಿಸಿದನೆಂತೆನೆ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೦೯. ವ).

೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಸು; ಬೆರಸು; ಕೂಡಿಸು: ಕಡಲೇಳ
ನೊಡಗಲಸಲೋ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೧೫-೩); ಸಕ್ಕರೆಯ ಪಾಲ್ಗನೆಯ ಘೃತವ
ಕಡಲೇಳಲೊಡಗಲಿಸಿ (ಗುರು ಜಾ. ೭-೩); ಜಲವಂ ಸುರಿಸಿ
ಮಾಂಸದಿಂದೊಡಗಲಿಸಿ ರಣಪಿಶಾಚಿಯರಿಗೆ ಭೋಜನಂಗೊಡಿಸು
(ತುರಂಗ. ೬೫-೬). **ಒಡಗಲಿಸು**: ೧. ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಪಿಂಡವೆಂಬ
ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸಮರಸ ಪಾಕಮಾಡಿ... ಒಡಗಲಿಸಿ (ಅವಚಂ.
೪೧೭-೫೬೮); ದೇವಕಾಂತೆಯರ್ ನಿವಳಿಸುವ ಮಂಗಳದೀಪಮಂಜರೀ
ಮರೀಚಿಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲ್ಗಳೊಡಗಲಿಸಿ ಸೂಸುವ ಮುತ್ತಿನ
ಸೇಸೆಗಳೊಳ್ (ಆರ್ಥನೇ. ೭-೪೩ ವ); ಒಡಗಲಿಸಿ ಪರಬಲವ
ಮಾಡದೆ ಕಡಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೯-೩೨). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕಲಸು] 5
ಒಡಗಲಿಸು 'ಒಡಗಲಸು' ನೋ.
ಒಡಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಕವಿ, —ಮುತ್ತು: ಬಳಿಯಲೊಡಗವಿಯಿತ್ತು
ಚಾತುರ್ಬಲ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ಯೋ. ೮-೫೫); ಒಡಗವಿವ ಸಮರಥಜಾಲವನು
ಮುಷಾಯೆಚ್ಚು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೧೫). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕವಿ]
ಒಡಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆ, —ಬಿಡು: ಬಿಡದೆ ಪೊಗೆ ಸುತ್ತಿ
ತೋಳಂ ಸಡಿಲಿಸದಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭರ್ ಪ್ರಾಣಮನಂದೊಡಗಲೆಗಳೆದರ್
(ಅದಿಪ. ೫-೨೪). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕಳೆ] 10
ಒಡಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣು; ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿರುವು
ದನ್ನು ಕಾಣು: ಪಸರಿಸಿದ ತೋರಹಾರದ ಪೊಸವೆಳ್ಳಿಂಗಳುಮನಮರ್ದ
ಪರ್ದುಗೆಗಳೊಳ್ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸಮಾಣಿಕೆಗಳೆವಿಸಿಲುಮನೊಡ
ಗಾಣಲಾದುದಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಅದಿಪ. ೯-೫).
[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕಾಣ್]
ಒಡಗಾದು (ಕ್ರಿ). ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾದು:
ಅಸುರರೊಳ್ ಹರಿ ಕಾದುವುದಲ್ಲ ವಿಷಯಂ ಸುರರೊಡಗಾದುವಂದ
ಮಿದು ವಿಷಯಮಾನಂದನಿಂದು ನೋಟಿಸ್ತೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೩೬).
[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕಾದು] 15
ಒಡಗು 'ಒಡುಗು' ನೋ.
ಒಡಗು (ನಾ). "ಒಡಕು, ಭೇದ, ಭಾಗ" (ನೋಳನಾ. ಕೋಶ):
ಮೂಱಕ್ಕಾಲು ಸತಿಪತಿಭೇದವನೊಂದು ಆ ಅಜಞ ಒಡಗು ಇಪ್ಪತ್ತೈದಜ
ಬೀಜದ ಭೇದವನೊಂದು ಮತ್ತೆ ನೂಟೊಂದು ಅಜಞಗಳಗಡಗಿ ಅಜು
ಐದಜಲ್ಲಿ ನಿಂದು... ಮೂಟು ಒಂದಜಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಸಂದೇಹವಳಿ
ಯಿತ್ತು (ನೋಳನಾ. ೧೫೨-೫೭೩). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡ್ಡೆ) + -ಗು]
ಒಡಗು (ನಾ). ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ನೀರುಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ
ಕಾಲುವೆ; ಪಿಳ್ಳಕಾಲುವೆ: ತೋಟದ ಕಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗದ್ದೆಯ
ಒಡಗುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಹಸುಳಿಯಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಗಳಹುತ್ತ
ತೊಡಲುತ್ಪಪರಿದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩೫೩). [?] 20
ಒಡಗೂಟ (ನಾ). ಬೆರೆಯುವಿಕೆ; ಕೂಡುವಿಕೆ: ಒಡಲುಂ ಜೀವಮು
ಮೊಂದಿಂದಂತೆ ಮಲರುಂ ಕಂಪುಂ ಮಲರ್ದಂತೆ ಒಡಗೂಟಂ ಸಮಸಂದ
ನಮ್ಮೊಳಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೫೨); ತನುವಿಗೆ ವನಿತೆಯೊಡಗೂಟದಲಿ
ಭೋಗಾಸಕತಿಯಾಗಿರಲು (ಅಮೃತ. ೧-೩೩).
[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕೂಟ] 25
ಒಡಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಈಡೇರಿಸು; ಸಲ್ಲಿಸು: ಉಮಯ ಭಾವನೆಯ
ನೊಡಗೂಡಿಸುವ ಸಕಲ ಸುರರ ಸಂಭಾವನೆಯ ಕೈಕೊಳ್ಳ (ಚೈಮಿಭಾ.
೧-೨). ೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು: ಒಡೆದ ಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ನನ್ನ
ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಒಡಗೂಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಬಲುಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು
(ಬತ್ತೀಸ. ೪೯). [ಒಡಗೂಡು + -ಇಸು] 30

ಒಡಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಸೇರು;
ಒಂದಾಗು: ತಡೆಯದೆ ತಗುಳ್ಳಿ ಮನದಳಿಪೊಡಗೂಡಿದುದಂ ತಗು
ಳ್ಳುಗುಂ ಕಾಮಿಗಳಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨); ಕಾಗೆಯ ಮುಷಾಯೆಂದಜ
ಯದೆ ಕೋಗಲೆ ಕೈಗೊಂಡು ಕೂರ್ಮೆಯಂ ನಡಪಿದೊಡಂ ಕಾಗಾಯೆಂ
ದುದು ಮತ್ತಂ ಕಾಗೆಗಳೊಡಗೂಡಿತೆಂಬವೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೦೪);
ಮಹಿಳೆಯೊಬ್ಬಳೊಳ್ಳೆವರೊಡಗೂಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೩೦); ಮುದುಕ
ಜವ್ವನೆಯನೊಡಗೂಡೆ ಮುದಿಗೂಬೆಯೊಡಜೊಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೮೦೩); ಸುವರ್ಣ ರಜತ ಕಾಂತಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧).
೨. ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಒಡಗೂಡಿ ಬಿಲ್ಲು ಮೂಲಂ
ಕಡಲೆ ತೊವರಿ ಶುಂಠಿ ಎಂಬಿವಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೨೭); ತನ್ನ ನೆಳಲ(ನ್ನು)
ತನ್ನ ಹಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಅಳಿದುಕೊಂಡು ಅದಪ್ಪನು ಯಿನ್ನುಡಿಸಿ ಅದಜೊಳಗೆ
೧೧ ಒಡಗೂಡಿ ಮೇಲೆಯಿಟ್ಟು (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧-೧೧).
ಒಡಗೂಡುವರು = ಸಂಗಾತಿಗಳು; ಜೊತೆಗಾರರು: ಕಡುಗರಿ
ಬಂಟಿ ಕತ್ತಲೆಗಂಜಿ ಒಡಗೂಡುವರು ಬೇಕೆಂದು ಅಡಿಗಡಿಗಂಜುವುದೆ ಕಂಡೆ
(ಮೋಳನಾ. ೧೯೯-೭೪೨). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಕೂಡು] 35
ಒಡಗೊಳ್ 'ಒಡಂಗಳೊಳ್' ನೋ.
ಒಡಗೊಳ್ಳು 'ಒಡಂಗಳೊಳ್' ನೋ.
ಒಡಚು (ಕ್ರಿ). ಬಿಡಿಸು; ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸು: "... ಒಂದಪ್ಪು ಒಡಚಿ
ಹೇಳಬೇಕು" ಎಂದು, ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಿವಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತಳು ರೇವಕ್ಕ
(ಬಿಳುಮ. ೩೩). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡ್ಡೆ) + -ಚು] 40
ಒಡತಣ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ಸೇರಿರುವಿಕೆ;
ಸಹವಾಸ; ಗೆಳೆತನ: ಮನವೇ ಸರ್ಪ ತನುವೇ ಹೇಳಿಗೆ ಹಾವಿನೊಡ
ತಣ ಹುದುವಾಳಿಗೆ (ಬಸವ. ೧೬೦); ನಿನ್ನ ಶಿಶುವಿನೊಡತಣ ತೆಜು
ಮಜವ ವಸುಧೆಯೊಳಗಣ ಪ್ರಮಥರು ಮೆಚ್ಚುವರೆ (ಅವಚಂ.
೨೨೬-೧೦೨೩); ಚದುರನಹೆ ನೀ ನಿನ್ನಪೊಡತಣ ಕೂಟವರಿದನೆಗೆ (ಬಸವ.
೪೦-೩೦); ಶಿವಶರಣರೊಡತಣ ವೈರ ನಿನಗೆಂತೆನೆ (ಮನೋವಿ. ೧-೯).
೨. ಜೊತೆಗಾರ; ಸಂಗಡಿಗ: ತನ್ನೊಡತಣ ಶಬರರಂ ಪಿಂದಿರಿಸಿ
ಯೊರ್ವನೆ ಬರುತ (ಬಸವ. ೧೮-೫); ಒಡತಣ ಬೇಂಟೆಕಾಸರುವೆರಿಸಿ
ನಿಜ್ಜಂ ಬೊಮ್ಮಯಂ ಬೇಂಟೆಗಳನಾಡುತ್ತ (ಬಸವ. ೩೪-೩೦).
[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + -ತಣ?] 45
ಒಡತರು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬರು; ಸಂಗಡತರು:
ಬೊಕ್ಕಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ - ಆತನ ವಶದಲ್ಲಿ ನಮಗೇ ಕಳಹಿ ಕುಡಬೇಕು;
ನೀನೇ ಒಡತರುವ ವಿಷಮಿಕೆಗೆ ಉದ್ಯೋಗಿಸಬೇಡ (ಬಿಟ್ಟ. ೫೮-೨೩).
[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ತರು (< ತರಾ)] 50
ಒಡತರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ವಡುವಾರದ ಗಿಡ, ಎಡತರಿ,
ವಾಡುವರಡು, ಒಡವಿನ, ಒಡತರಿ (ಮೈಟಿಗ. ೩೦-೫೮೧).
[ಒಡ? + ತರೆ?]
ಒಡತಿ (ನಾ). ೧. ಯಜಮಾನಿ; ಸ್ವಾಮಿನಿ: ಒಡತಿ ಗಡಬಹುಸಂಪದಕೆ
ಬಾಯ್ಬಾಡಿಕೆ ಹೆಂಗುಸ ಕೊಲುವೆನೆನುತ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೫೮); ಅಮ್ಮ
ನೊಡತಿಯೆನೆ ಸಿರಿಗೆ (ಭರಣ. ೧೯-೧೩೭); ತನ್ನ ತವರು ಮನೆಗೆಲ್ಲ
ತಾನೊಡತಿಯೆಂಬುನ್ನತಿವಡೆವುದಜೊಂದ (ಹದಿಬ. ೩-೩೫); "ಒಂದುಕ್ಷಣ
ಪುರಸೊತ್ತಿಲ್ಲ ಒಡತಿ..." (ಪದ್ಮಸ. ೧೯). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಪತ್ನಿ (?):
ಬೂದಿಗನ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಪೊಲುಕೇಶಿಯೊಡತಿ ಕುದುರೆಕಾಸನ ಕೊನ್ನು
ಸತ್ತ (ಮೈಟಿ. ೧೯೧೬, ೪-೯; ೨೦೦).
[< ಒಡೆಯ + -ತಿ (< -ಇತಿ)] 55
ಒಡತಿರುಗು 'ಒಡದಿರುಗು' ನೋ.

ಒಡದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಳತ್ತೂರ್ ಒಡದಿ ಕಿಜು ಕೆಟ್ಟು
ರಾಳೆ (ಮೈ. ೧೯೧೨, ೩-೩; ?). [?]

ಒಡದಿರುಗು, ಒಡತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗು, — ಸುತ್ತು :
ಸೂಜಿಗಲ್ಲಿದಿರ ಕಾರ್ಬೊನ್ನಂತೆ ತಿರುಗಿದೆಡೆಗಾ ಜವದೊಳೊಡದಿರುಗಿ
ಬೆಂಡಾಗಿ ನಾರೀಸಮಾಜಮೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨೦-೨೧). ಒಡತಿರುಗು :
ಎಲ್ಲವರ ನ ಲ್ ವ ರಂ ಜ್ಯೋತಿಯೊಡತಿರುಗುವಾಕಾಶಮೇ (ಬದ್ಧಪು.
೫೭-೧೨೫೭). [ಒಡ್ತಿ (< ಒಡಂ) + ತಿರುಗು]

ಒಡದೊಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೆ ತೊರೆ, — ಬಿಡು (?): ಒಡದೊಳಿ
ದಾಳ್ದನುಳ್ಳೊಡಮೆಯಂ ಕವರ್ದಾದೆಡರಲ್ಲಿ ತಂನು ನಾಣಿಗಿಡೆ ಕೊಟ್ಟ
ಭಾಷೆಗೊಡವಲ್ಲೂಮಾಜದೆ ಪಿಂತೆ ಬಾಳ್ದ ನಿಗ್ಗಡಿ ಸಚಿವರ್ಕ್ಕಳಂ ನಗುವ
ಪೋಲಿಸಿದಿಪ್ಪುರ್ವದ ವೀರಶಾಸನಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೧೦೦ ;
1220); “ಒಡದೊಳಿದು = ಸಂಗಡ ಸನ್ಯಾಸಗೈದು” (ಶಾಸನಂ. ೧೨೪೫
ಕೋಶ). [ಒಡ್ತಿ (< ಒಡಂ) + ತೊಳಿ]

ಒಡನಡಪು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ನಡೆಯಿಸು; ಸಮಾನವಾಗಿ
ಸಲಹು, — ಸಾಕು: ಸಕ್ಕದಂ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮ
ಳ್ಳೆತ್ತರಂತಿರೊಡನಡಪಿದಂ ಕುರುಳ್ಳಳ ಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೦).
[ಒಡ್ತಿ (< ಒಡಂ) + ನಡಪು]

ಒಡನಲಿ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡು; ಸಂಗಡ ನಲಿ: ಅವಳೊ
ಬಳಿಪುಪೊಡನಲಿವ ಧನ್ಯೆಯೆಂದಳಮೊರ್ವಳ್ (ಜಗವಿ. ೫-೨೬).
[ಒಡ್ತಿ (< ಒಡಂ) + ನಲಿ]

ಒಡನಾಟಿ (ನಾ). ಸಹವಾಸ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆ: ಪಾಪಾನು
ರಾಗಮಂ ಸತ್ತುವಿಟ್ಟು ದುರ್ಜನರೊಡನಾಟಮಂ ಮಾಣ್ಪದೆ ನ್ನಾಣೆ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೧); ಕೋಟಿ ಕದನಕೆ ಲೇಸು ಬೇಟೆಯರಸಿಗೆ ಲೇಸು
ನೀಟಾದ ಹೆಣ್ಣು ತರಲೇಸು ಸುಜನರೊಡನಾಟವೇ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೭೨೦); ಎದೆಯ ಕೊರೆಯುವ ಕೀಟಿ, ಸಂದೇಹದೊಡನಾಟಿ (ಪಾಂಚಜ.
೪೭). [ಒಡನೆ + ಆಟ]

ಒಡನಾಡಿ (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಜೊತೆಗಾರ
ಅಥವಾ ಜೊತೆಗಾತಿ: ಒಡನುಂಡೊಡನಿರ್ದೊಡವಳೊಡನಾಡಿಗಳಾಗಿ
(ಕಾದಂ ಪು. ೯೭೬); ಬಂಬಲ್ಲುರುಳ್ಳೊಡನಾಡಿಗೆ ತುಂಬಿಗೆ ತಾನೆಂದು
ಮುಳಿದು (ಅನಂಪು. ೭-೧೪); ನಿಮ್ಮ ಒಡನಾಡಿಯಾದ ಶಕುಂತಲೆಯು
ಹೊರಟುಹೋದಳು (ಶಾಕುಂತ. ೫೯-೫). [ಒಡನಾಡು + -ಇ]

ಒಡನಾಡಿಕೆ (ನಾ). = ಒಡನಾಟ: ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಾವಿರ ದಾ ಇಪ್ಪ
ತ್ತೈದುನೂರಾ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದರೂ ನಿನ್ನ
ಒಡನಾಡಿಕೆಯು ಬೇಡ (ಕಗದ್ಯ. ೩೯). [ಒಡನಾಡು + -ಇಕೆ]

ಒಡನಾಡಿಗೆ (ನಾ). = ಒಡನಾಡಿ: ಅಂತುಭಯಮಾರ್ಗಗಳಭಿನಯಂ
ಗಳಂ ಸಭೆಯಂ ಸಾಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿಸಿ ಸುರದಾರಕರನೆ ಪರಮೇಶ್ವರ
ನೊಡನಾಡಿಗಮಾರ್ಪಡಿ ಸುರ ಪುರಂಧ್ರಿಯ ರನೆ ದಾದಿಯಮಾರ್ಪಡಿ
(ಮಹಾನೀ. ೯-೧೪ ವ). [ಒಡನಾಡು + -ಇಗ]

ಒಡನಾಡಿತನ (ನಾ). = ಒಡನಾಟ: ದೇವ ಕರುಣಸು ಕರುಣಿಸೈ
ಮೈದೋಜು ತನ್ನೊಡನಾಡಿತನದನುವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೭೮); ಬಿಡು
ನಿನ್ನ ಕೇಡು ನಿನ್ನಯ ತವರೂರ ಕೇಡೊಡನಾಡಿತನದ ಸೊಕ್ಕಿಂದ ನುಡಿಪು
ತಿದ್ದಪೆ (ಭರಣ. ೯-೯೭). [ಒಡನಾಡಿ + -ತನ]

ಒಡನಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡುವಂತೆಮಾಡು; ಸಹವಾಸ
ವನ್ನು ಬದಗಿಸು: ಎಚ್ಚನುಚ್ಚಳಿಸುವ ತುರಂಗವನೊಚ್ಚತನ ಕೊಂದನು
ರಥಾಘವನಚ್ಚರಿಯಿರೊಡನಾಡಿಸಿದನುರವಣಪ ಕಾಲಾಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ.
೧೨-೨೧). [ಒಡನಾಡು + -ಇಸು]

ಒಡನಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಡು; ಸಹವಾಸಮಾಡು: ಒಡನಾ
ಡಿಯುಮೊಡನೋದಿಯುಮೊಡವಳೆದುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೩೦); ಭಕ್ತರೊಡ
ಗೂಡುವುದು ಭಕ್ತರೊಡನಾಡುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೮೧); ಒಳಗುವೇಳುವು
ದೊಡನಾಡುವುದೊಲಿದೊಲೈಗಳಸುವುದೇಕವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೪೨).

ಒಡನಾಡಬಿಡು = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿರೆಯಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು :
ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಸಜ್ಜನರೊಡನಾಡಬಿಟ್ಟು ಮಳನಿಗೆ ಸದ್ಬುದ್ಧಿ ಬರದು (ಇಂಚಾಪ.
೨೨೧-೯೪). [ಒಡನೆ + ಆಡು]

ಒಡನಿಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗಿದು; ಸೇರಿಸು: ಕಸ್ತೂರಿಯೊಡನಿಟ್ಟು
ಕುಟ್ಟಿ ತೆಗೆದಿಟ್ಟು ಲಶುನಕೆ ಸಾರಭ ಬರದು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧-೯೪).
[ಒಡನೆ + ಇಡು]

ಒಡನಿರ್, ಒಡನಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರು; ಕೂಡಿರು: ತಾಮು
ಮಾಮುಮೊಡನಿರ್ಪಂ ಬರ್ಪುದೆಂಬೀಶಶಾಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು
(ಅದಿಪು. ೧೪-೩೧); ಬಿಡದೆ ನಮ್ಮೊಡನಿಪ್ಪ ನಾವೀಯೆಡೆಯೊಳೆರೆ ನಂದ
ನನು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳೆರೆ (ಬಸಪು. ೪೮-೨೫). **ಒಡನಿರ್**:
ಪೆಮ್ಮಾರನಿಡಿಗಾಮುಣ್ಣನ ಮಗಂ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಸತ್ತೊಡೆ ಪೆಮ್ಮಾರನಿಡಿಯು
ಮೆಳೆಯಪ್ಪನುಮೊಡನಿಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೧೦; 910).

[ಒಡನೆ + ಇರ್]

ಒಡನಿರ್ ‘ಒಡನಿರ್’ ನೋ.
ಒಡನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು; ಸಂಭಾಷಿಸು: ನಿನ್ನ
ಪಾಗ್ರೀಸರೆಯೊಡನುಡಿದಲ್ಲಿಂದಮೇಂ ಕಷ್ಟಮುಂಟೇ (ಕಾದಂಪು. ೯೩೩);
ಬಡವಂ ಗುಣಿಯೊಡೊಡಮವನೊಡನುಡಿಯಂ (ಸಮಪ. ೪-೫೯).

[ಒಡ್ತಿ (< ಒಡಂ) + ನುಡಿ]
ಒಡನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು; ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳು: ನಿನ್ನ ಮನ
ಸ್ಸೇನು? ಒಡನುಡಿ, ಸಂ ಕೋಚ ಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೨. ಸಾರು;
ಘೋಷಿಸು: ತುಂಗಭದ್ರೆ... ಅಂದಿನ ಭಕ್ತಿ, ಪ್ರೇಮ, ತ್ಯಾಗಗಳನ್ನು
ಒಡನುಡಿಯುತ್ತ ಇಂದಿಗೂ ಸಾಗಿದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೪೭)

[ಒಡ್ತಿ (< ಒಡ್ತಿ) + ನುಡಿ]
ಒಡನುಡಿ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ಬಿಚ್ಚುನುಡಿ: ಅರವಿಂದರ
ಮಕರಂದವ ಕುಡಿವಾ ನುಡಿಬೇಕು ಒಡನುಡಿಬೇಕು (ಹೃದಸ. ೩೩-೧೬).

[< ಒಡನುಡಿ]

ಒಡನೆ (ಅ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ; ಸಂಗಡ; ಒಟ್ಟಿಗೆ: “ಸಹಾರ್ಥಮೊಡ
ನೆನೆ” (ಶಮದ. ೩೦೯); ಕುಡಿಯೆ ಅಜ್ಜೊಡನೂರೂರೋ (ಎಕ. I,
೧-೧೯; 466); ನುಡಿದಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೇಂ ಕಲ್ಪೊಡನೊಡುವುದಲ್ಲೆ ಗಿಳಿ
ಗಳುಂ ಪುರುಳಿಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦); ಒಡನೆ ದರಿದ್ರರೊಡನುಭವಮಾಡಿ
ಗಳಪ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಳ); ಒಡನೆ ಹುಟ್ಟಿದುದಲ್ಲ ಒಡನೆ
ಬೆಳೆದುದಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೭೫); ಘನಸಂಗರದೊಳಗೆ ನನ್ನೊಡನೆ ತುಡುಕಿ
ದಡಪಾಯಬಹುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೩). ೨. ಕೂಡಲೆ;
ತಕ್ಷಣ; ಬೇಗನೆ: ಅಮಿತತೇಜನುಂ ಶ್ರೀವಿಜಯನುಮಂತೆ ಬಲಾಯನೆ
ತಗುಳ್ಳು ಮಾನಸ್ತಂಭಮಂ ಕಾಣಲೊಡನೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಮಂ ಪತ್ತು
ವಿಟ್ಟು (ಚಾವುಂಪು. ೫೭-೯); ಪಟ್ಟಿದ್ ನಾಯ ನಡುವಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕನ
ಲೊಡನೆ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ದು ತಿನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೬); ಷಕ್ಕೆಯ
ಕೊಡಹಿ ಹಾಜುತು ಪೊಡನೆ ಮರಳಿತು ಧರಗೆ (ನಳಕ. ೨-೨೧).

ಒಡನೊಡನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ತನ್ನ ಪವನಿಸುವ ಮಾಡಕ್ಕೊಡನೊಡ
ನೋಲಗಿಸುತ್ತಂ ಬಂದ ಪಂಡಿತರ್ಕಳುಮನುಚಿತ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳಂ
ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೬೯ ವ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡನ್, ಉಡನೆ]

ಒಡಮುರ್ರಿ, 'ಒಡೆಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಡಮೂರಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಹಸಿಮೆಣಸಿನ ಕಾಯಿ, ಕಡಲೆಬೇಳೆ
ನೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಒಡಬಡಕಲಾಗಿ ರುಬ್ಬಿದ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಪಚ್ಚಡಿ. [ಒಡ (< ಒಡೆ) + ಮೂರಿಕೆ]

ಒಡಮೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸು, —ರೂಪಿಸು;
ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು: ದೇವರೊಡನೆ? ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ? ಮನೋ
ಭಾವನೆಗಳ ತಾಕಲಾಟದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಅವರಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿಸಿ
ಮಾನವರಂತೆ ಮಾತಾಡಲು ಹಚ್ಚಿದೆ (ಕನ್ನಡ. ೧೭೪); ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ
ಅಳತೆಕೋಲಿನ ಆಧಾರದಿಂದ ಪ್ರತಿರೂಪವನ್ನು ಒಡಮೂಡಿಸಿ (ರಂಗವ.
೧೦೬). [ಒಡಮೂಡು + -ಇಸು]

ಒಡಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ಆವಿರ್ಭವಿಸು; ಪ್ರಕಟವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳು: ನೆತ್ತರೊಡಮೂಡಿದೊಡಮನೊಂದು ಮಾತನೆತ್ತಿಲ್ಲ
(ಗೊಲ್ಲಾ. ೯-೨೫೦); ಆಗ ಅವನಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ ಒಡಮೂಡಿ ಮನ
ದೊಳಗೇ ನಾಚಿದ (ಬದುರ. ೧೯); ಹಿಂದಿನ ಸಂತೋಷಸಮಯದ
ದಿನಗಳು ಅವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದಂತೆ ತೋರಿತು (ನವನಿ.
೭೮); ಕಡೆದುಮಾಡಿದ್ದು ಒಡಮೂಡಿದ್ದು (ಗಾಡ).

[ಒಡ (< ಒಡೆ) + ಮೂಡು]

ಒಡಮೆ, ಒಡನೆ, ಒಡಮೆ (ನಾ). (ಹೊಂದಿರುವ) ವಸ್ತು; ಆಸ್ತಿ;
ಆಭರಣ; ದ್ರವ್ಯ; ಐಶ್ವರ್ಯ: ಚಿಂತಿಪಳ ಕಳವಳಿಪಳ ಕರಂ
ಕಳಿಯೆ ನಂದಿಪಳಿಬಳಿಪಳ ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ಕೊಳೆ ಪೊರಳ್ಳುಕೊಳೊಡ
ಮೆಯಂ ಕೊಳಲೆಂದವಳೊರ್ವಳೊರ್ವನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶುದ್ರಕ);
ಪೆಜರೊಡಮೆಯನುಜೆ ಸೆಜೆವಿಡಿ ದಿಪರಿನ್ನರು ವಿರ್ಯೊಳೊಳರೇ
(ಸಂಪಥಾ. ೮-೧೮); ಕಿಡುಪೊಡಮೆಯನೊನ್ನನೆ ಕೊಟ್ಟಡೆಮಡಗದಿಹಂ
ಪರಂಗಳೆಂಬೆರಡುಮನಂಗಡಿಯೊಳ್ಳಡೊಡಮೆಯನಡಿಗಡಿಗಾರ್ಜ್ವಪರ್
(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೦೦-೪೧; ೨೮); ಅಯ್ಯಾ! ದೇವರೈಕೊಡೆದಿತ್ತು
ನಟ್ಟಪರ್ ಮಾನವರೊಳೆಜವನ್; ಎಮ್ಮನಿತುಮೊಡಮೆಯೊಳ್ ಮಿಗಿಲ
ಪೇರೊಡಮೆಯದು (ಅಂತಿಗೊ. ೩೧-೭೩೮). ಒಡವೆ: ಮಗಳನೀವೆನ
ಪೊಡೆ ಕೊಡಗೊನೆಂಬುದು ಪೆಜರೊಡವೆ (ಸಂಪಥಾ. ೩-೨೫ ವ);
ಒಡವೆಯನೊಡಲಂ ದೇವಗೊರ್ವನೊಡನೆ ನಿವೇದಿಸುತ್ತ ಶಿವಸನ್ನಿಧಿಯಂ
ಪಡೆದಂ (ಎಕ. XIV, ೨೭೨-೩೫; 1173); ಆವೊಬ್ಬರೊಡನೆಗಳುಪು
ವರಲ್ಲ (ತಿರು. ದೇ. ೧೧-೧೩); ಮಡದಿಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಡವೆಯನೀಯದಗೆ
ಕಡುದಾರಿಪ್ರವೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೭-೨). ಒಡೆಮೆ: ಅರ್ಗಂ
ಸಲ್ಲದೀ ಬಸದಿಯೊಡಮೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫೧-೭೬; 1007).

ಒಡವೆವಸ್ತು = ಆಭರಣ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು: ಅಕೆ ತನ್ನ ಒಡವೆ
ವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾರಿ... ಅಪೀಲು ಹಾಕಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೩೨).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಉಡೈ, ಉಡೈಮೈ; ಮಲ. ಉಡಮು; ತುಳು.
ಒಡವೆ; ತೆಲು. ಒಡಮಿ, ಒಡಮೆ]

ಒಡಮೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಮ
ನವಧಿಮಾಡಿ ಒಡಮೆವಡೆಯಲ್ ಪೋಗಿ ಅವಧಿಗೆ ಬಾರದಿದೊಡ
(ಚಾವಂಪು. ೧೮-೮). [ಒಡಮೆ + ವಡೆ]

ಒಡರ್, ಒಡರು, ಒಡರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು; ರಚಿಸು: ಮೃದ
ಶರಣನತಿ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯನೊಡರಿ ಸಂತೋಷದೊಳು ಭಕ್ತರ ಗಡಣ
ದಿಂದೈತಂದು (ಶಂಕರ. ೫-೪೫). ೨. ನೀಗು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು:
ಸನ್ಯಾಸಿಯ ಮಿತ್ರನಿಲ್ಲ ತನಗಧ್ವರ ವ್ಯಸನಮೆಂತೊಡರ್ಪುದು
ಪೇಳಿಂ (ಜೈಮಿ. ೨-೩೧). ೩. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು: ಗುರು
ದ್ರೋಹಕೆಂತೊಡರ್ಪುದು ನಿನ್ನ ಮನಂ (ಜೈಮಿ. ೧೭-೩೨); "...
ಲೋಗರ್ಗ ಕಲ್ಯಾಣಮುಮೊಡಗುಂ..." (ರಾಮಾ. ೧೫-೧).

೪. (?) : ಎಮ್ಮ ಮುದ್ದುಗುವರನಂ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ಕಂಡು ಸೊಂಡಿ
ಲೊಂದು ಚೆಲ್ಲಿನ ಪಲ್ಲಮಜು ಬಗೆಯೊಳೊಡರ್ಪಂತು ಪೊತ್ತ ನಾಲ್ಕೋಳ
ಶೋಭೆಯ ಕಂದನೊಂದಿರಂ ಮನಂಬುಗಲೊಡಂ (ರಾಮಾ. ೭೭-೧೨).
ಒಡರು: ೫. ತೊಡಗು; ಕೈಕೊಳ್ಳು; ಆರಂಭಿಸು: ಪ್ರಣಯ
ಕಲಹವನೊಡರಿ [ಸಾಕಾಂ. ಒಡರ್ಚಿ]... ಮುನಿದೊಡೆ ಸೋಲ್ತು
(ಬಸಪ. ೪೨-೧೪). ಒಡೆಯ: ೫. ಎನ್ನೊಡಜುವರೆನ್ನು ಪಾಯಿಸುವ
ರೆನ್ನು ತಜುಂಬುವರೆನ್ನು ನಿಲ್ಲರೆನ್ನೊಡಜುವರೆನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳಾನ್ನು
ಬದುರ್ಗುಕುಪರನೈಭೂಭುಜರ್ (ಎಕ. XV, ೩೪೦-೧೨; 1071). [?

ಒಡರಿಚು 'ಒಡರ್ಚು' ನೋ.

ಒಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡು; ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು:
ತಡೆಯದೆ ಮಹಾಧ್ವ ಕೃತಿಗಳನೊಡರಿಸಲಾರ್ಪತನೆಲ್ಲಂದಂ ಬಲ್ಲಂ
(ಕವಿ. ೧-೧೬); ಅಂದು ವೃಷಭಾದಿ ಜಿನರ್ಗ ಪುರಂದರನೊಡರಿಸಿದ
ಸೂಚಿಯಾನಕ್ರಮದಿಂ (ಅನಂಪ. ೫-೫೩); ಒಡರಿಸಿದನಭಿನವನಿಭಂಟನಭಿ
ನವ ಮಂಗಂ (ಮಂಗರಾ. ೨-೬); ಕಡುರಯ್ಯಮಾಗಿದೆ ಭಾವಚಿತ್ರವನಿದ
ನೊಡರಿಸಿದನ ಜಾಣ್ಮೆಯೆಂತೊ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೩೧). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು;
ಹೆಣಗು: ಪಿಡಿವಾರ್ಪ ಭರದಿನೆತ್ತಲ್ಯೊಡರಿಸಿದೊಡೆ ನೆಲದಿನಣಮೆ
ತಳರದೆ ಬಿಲ್ ನೀಡಿದೆ (ಸಂಪಥಾ. ೩-೫೯); ಧಮ್ಮಂಗಗಳೊಡರಿಸು
ವವರೆಲ್ಲೊಡೆಯರ್ (ಇಲ. XVIII, ೧೩೯-೧೭೩; 999); ಒಡನೇಜಾ
ಸವತಿ ನೂಂಕಲ್ಯೊಡರಿಸೆ ತೊಜೆಯೊಳಗೆ ಪಜುಗಲತ್ತಿತ್ತಲಣಂ ಮಿಡುಕದೆ
ತಿರಿಯುತ್ತಿರೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೫೨-೨೪; 1008); ಕಾದಲೆಂದೊಡರಿಸು
ವಾತನೆಂ ಭುಜಗಮದ್ದನೇ ಕಲಿಗೊನಭೂಪನೊಳ್ (ಎಕ. VIII,
ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೭; 1042). ೩. ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು; ಉಪ
ಕ್ರಮಿಸು: ವಾರಿಯನಾ ನೃಪತಿ ಕುಡಿಯಲೊಡರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಸಂಪಥಾ.
೮-೪೬); ದಿವಜರ್ ನಡುಗಲ್ಯೊಡರಿಸುವಿನಂ ಜಟಾಸುರ ಹಿಡಿಂಬ
ಬಕವೈರಿ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದಂ (ಗದಾಯ. ೭-೧೬); ನಡೆದುದೆ
ಮಾರ್ಗಂ ಪದವಿಡಲೊಡರಿಸಿದು ಭಂಗಿ ಕೇಶವಂಗಿಧಿರುಂಟೇ (ಕಮದ.
ನ. ೩೩೮); ತನ್ನವರೊಡರಿಸಿದ ವೈರವನು ಮಜೆದೆಯಲಾ (ನಿಭಾಗ.
೪-೯-೪೧). ೪. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕ
ಮಿದೊಂದುಂಟುಬಿ ವಿವೇಕಮನೊಡರಿಸಿದುದಮರ ಸಮಿತಿಯ ಮನ
ದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೭-೯೪); ಆದಂ ದಾದಿಗಾಯಾಸಮನೊಡರಿ ಪ
ಮುದ್ದಾತ್ಮಜಂಗಂದು ತೋರ್ಪಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೫೮); ಪುಲನಿತು
ಪಜೆಯನಾದೊಡಮಿಕ್ಕೇಶ್ವರಂಗಟಾಪನೊಡರಿಕುಂ ದುಷ್ಕತೆಯಂ
(ಸಂಚತಂ. ೧೯೬-೨೯); ಧರ್ಮಕ್ಕೇನಾನುಂ ಬಾಧೆಯನೊಡರಿಸಿದ
ಪಾತಕಂ [ಪು]ಗುಗುಂ... ಅಧೋಭುವನವಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i,
೧೫೮-೫೬; 1090). ೫. ಒದಗು; ಬರು; ಉಂಟಾಗು: ಬಸವಲ್ಲದಟ್ಟು
ಕೆಂಪೊಡರಿಸೆ ತೀವಿರೆ ಬಾಪ್ಪಸಲಿಲಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೪೩); ನಿರ್ವೇಗಂ
ತನ್ನಂತರಂಗಕ್ಕೊಡರಿಸೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೩೪); ದುಷ್ಕೀರ್ತಿ ಒಡರಿಸಲಿ
ಪುನರುಕ್ತಿ ನಮ್ಮಯನುಡಿಗಿ ಹೊಗದು (ತೊರರಾ. ೨-೨-೪೭); ನಿಮ್ಮಂ
ಘ್ರಗಳ ದರುಶನಪೊಡರಿಸಿದಡಾಕ್ಷಣವೆ ಪಾತಕದವಿ ಬೇವುದು (ನಿಭಾಗ.
೧೦-೭೫-೧೫). ೬. ನೀಡು; ಸೇರಿಸು; ಸಲಿಸು (?) : ಒಡಲಹಂಕೃತಿ
ಯೆಂಬ ಕುಳಿಯಲಿ ಕಡೆದು ಕಂಗಿಟ್ಟಂತಕನ ಬಾಯೊಡರಿಸಿದ ತುತ್ತಾಗದಿ
ಹುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೭-೧೪-೧೦). ೭. ಮಿಡಿ; ಮಿಟು (?) : ಎಡಗೈ
ಯೊಳಮರಿಸಿ ವಿವೇಚನಾಂತು ಮೇಗಡೆ ಮೆಟ್ಟನೊಳು ಬೆರಳಾಡೆ ಒಡನೆ
ಕೀಳ್ಗೆ ತಂತಿಯೊಳು ಬಲಗೈವೆರಳೊಡರಿಸೆ ಪಾಡಿದೊಲಿದು (ಭರಣ.
೧೧-೩).

[ಒಡರ್ + -ಇಸು]

ಒಡರು 'ಒಡರ್' ನೋ.

ಒಡರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು : ತಾರಕಾಸುರನಂ ತೀರ್ಚಿಸಿ
ಸಕಲಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಸಮನೊಡರ್ಚಿಸಿ (೧೦೮. ೩ ಕಥಾಗರ್ಭ).

೨. ಆರಂಭಿಸು; ಹೊಡು : ಅರಸನುಮರಸಿಯುಂ ನೆತ್ತಮನೊಡರ್ಚಿಸಿ
(ಬಸಪು. ೪೩-೨). [ಒಡರ್ಚು + -ಇಸು]

ಒಡರ್ಚು, ಒಡರಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು; ಉಪ
ಕ್ರಮಿಸು : “ಒಡರ್ಚು - ಉದ್ಯಮೇ” (ಶಮಧಾ); ಒಂದೊಂದಜ
ಸಾಂದರ್ಭಮನೊಂದೊಂದೀಕ್ಷಿಸಲೊಡರ್ಚಿ ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂಬಂದಂದ
ಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪೆಟಗಿಂ [ದಂ] ದೀಕ್ಷಿಸು [ವ್ರ] ವವಳ ನಿದಿಯ ಸಲ್ಲಣ್ಣಳ್
(ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೪); ಪಂಡಿತರೆ ತಗುಳ್ಳು ಬಿಚ್ಚಳಿಸಿ ಪೆಟಲೊಡರ್ಚಿದನೀ
ಪ್ರಬಂಧಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧); ಕೆತ್ತಲೊಡರ್ಚಿದತ್ತು ಬಲಗಣ್ಣು
ಲರ್ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೩೯೧); ನುಡಿದುದೆ ನಂನಿ ನೋಡಿದುದೆ ಸಾಧ್ಯ
ಪೊಡರ್ಚಿತೆ ಕಾಯ್ದು ಸಿದ್ಧಿ (ಕಾ. ೧, ೨೫-೩೯; 1186); ತೂಗಿಸಿ
ಲೊಡರ್ಚಿದರು ಜೋಗುಳವ (ಮೋಹತ. ೧೭-೫೦). ೨. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು;
ಹೆಣಗು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು : ಇಕ್ಕಿ ವಿಷಾನ್ನಮಂ ಮರುತ್ತಾತನನುಪಾ
ಯದಿಂ ಕೊಲಲೊಡರ್ಚಿದನೆಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೯); ಕೊಲಲೊಡ
ರ್ಚುವ ಮಿತ್ತುವಿನ ಗಂಡನ ಪಾದ ಜಲರುಹಯುಗವ ನೋಡಿದರು
(ಮೋಹತ. ೪೨-೩೯). ೩. ಮಾಡು; ರಚಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು :
ಸಾಮಾನ್ಯಪಾಯಂಗಳುಮನೊಡರ್ಚಿ ತದ್ವ್ಯಾಜದಿನಂತರಂಗ ಗವೇಷಣ
ನಿಮಿತ್ತಂ ದೊತಚ್ಚದ್ವಪ್ರಣಿಯಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೨-೫೧ ವ); ಒದವಿದ
ಸಿಗ್ಗಿಂದಮಾರುಮೇನನೊಡರ್ಚರ್ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೪೨೫); ಅವಮಾನತ
ನಪ್ಪುದ ಒಂ ದವನಕೆತ್ತಾನುಮನಗವಕ್ರಿಯೆಯನೊಡರ್ಚುವನೋ
(ಪಂಚತಂ. ೪೩-೭); ಏನ ನೆನೆದಾವುದನೊಡರ್ಚಿದನೇನ ಹೇಳುವೆನೆನ್ನ
ಪುಣ್ಯದ ಹಾನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೨೦). ೪. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟು
ಮಾಡು : ಮೊದಲೊಳೆ ಕೆತ್ತಿದತ್ತು ಬಲಗಣ್ಣು ನಗೇನನೊಡರ್ಚಲಿದುರ್ದೋ
ಬಿದಿ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೮೯೯); ಸರೋಜಪತ್ರವೀಜನ ಪವನಂ ವಿಕಾಸಮ
ನೊಡರ್ಚಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೦೯); ಇದೇನನೊಡರ್ಚಿದಂ ಶಿವಂ ತಾನೆನುತ
(ನಂಬರ. ೭-೧). ೫. ನೀಡು; ಒಡ್ಡು; ಒಪ್ಪಿಸು; ಕೊಡು : ಪಂದಿಗೆ
ಬೆನ್ನನೊಡರ್ಚಿ ಬಾಗಿ ಚಚ್ಚರಮಜುಡೆಚ್ಚಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೭); ಮನ
ಗೊಂಬುಪ್ಪಕ್ಕಿ ಪತಿಯ ಭಾಗ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಜನಕೊಡರ್ಚಿದ ರಾಮ ಜಯತು
(ಮೋಹತ. ೫-೭). ೬. ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು; ಒದಗು : ಅಗಲಾಗಳೆ
ಗಜುಪೊಯ್ತ ಕಂದೆಜಿವ ತುಪ್ಪುಲೊಡರ್ಚುವ ಕೆಂಪನಾಳ್ವ ಕೋಮಳ
ಶುಕ ಶಾಬಕಪ್ರಕರಮಂ ತೆಗೆದಂ ದಯೆಗೆಟ್ಟು ಲುಬ್ಧಕಂ (ಕಾದಂ ಪೂ.
೧೭೮); ರಣಕೇಳಿ ಕಾಮನೊಳ್ ಕಲಹಮೊಡರ್ಚಿತೆಂಬ ನಲವೇಜಾರಿ
(ಜಗವಿ. ೧೮-೨). ೭. ಉಪಯೋಗಿಸು; ಬಳಸು (?) : ಪೆರ್ಗೊಡ
ಪಾಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಅಡಲೊಡರ್ಚುವ ಪೊಂಭಾಂಡಗಳ ಕರಬೋನ
ಗಡಣವ ಕೊಟ್ಟುನುತ್ಪವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೫-೧೯). ೮. ಕೊಡಿಸು;
ಕಲೆಹಾಕು : “ಒಡರ್ಚು - ಸಂಘೀಕರಣೇ” (ಕಥಾಪ್ರ).
ಒಡರಿಚು : ೧. ಒಯ್ಯನೊಯ್ಯನಾಗಳ್ ಇನನಪಗತತೇಜ
ಮುಡುಗಲೊಡರಿಚಿತಾಗಳ್ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೨೭೧). ೩. ನಿಗರಗತ್ತರಿ
ಯಣ್ಣನೊಡರಿಚಿದ ಪಾಂಗಿಗಿಂ (ಸಾಂದಪು. ೧೭-೭೮); ಪಡೆದ ಮಕ್ಕ
ಳನಜಂ ಕರೆದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ನೊಡರಿಚಿ ಮನಲೆ (ಚಿಪು. ೧೩-೧೪);
ಭಕ್ತಾವಳಿಯ ಬಗೆಯನೊಡರಿಚುವೆಡೆಯೊಳು (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೨-೪೭).
೫. ಈ ಭೂಮಿಯನು ಕೊಂಡಾಗಲಾ ಸುತ್ತಾ ಮಗೊಡರಿಚಿ [ಪಾಶಾಂ. ೫]
ದಂದವನು ವಿರಚಿಸಿದನಾ ಮುನಿಪ (ತೂರಾ. ೧-೧೧-೪). ೮. ವರ
ಕಮತ ಮತ್ಯುಂಗಳಂ ನಿಜಕರದಿನೇಕೋದಕದೊಳೊಡರಿಚಿ ಪಿರಿಯ
ಗಾಳನನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಣನುಂ ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೪).

೯. ಕೊಡು; ಸೇರು; ಬೆರೆ : ಜಡೆಯ ಶಂಕರ ದೇವರಂಗದೊಳೊಡ
ರಿಚಿದನೊಲವಿದೆ ತನ್ನಯ ಮಡದಿ ಶಿಷ್ಯಂ ಸಹಿತ ಶಂಕರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ
ಗಳು (ಶಂಕದಾ. ೧೬ ಸೂಚನೆ). [ಒಡರ್ + -ಚು]

ಒಡಲ್, ಒಡಲು (ನಾ). ೧. ಮೈ; ಶರೀರ; ದೇಹ : ತನ್ನೊಡಲುಮಂ
ಪೂಜಿಸಿ ಪೊದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೩-೭); ಒಡಲೆರಡೊಂದೆ ಜೀವಮಿವ
ಗೆಂಬುದನೆಂಬುದು ಲೋಕಮಿಗಲಾ ನುಡಿ ಪುಸಿಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ.
೧೩-೪); ಒಡಲೊಡಮೆಯೆಂಬಿವರಡುಂ ಕೆಡಲೆಪುಪ್ಪ ಕೆಡದ ಕಸವರಂ
ಜಸಮದಱುಂ ಕೆಡು ಪೊಡಲೊಡಮೆಯನೆಂದುಂ ಕೆಡದೊಡಮೆಗೆ
ಮಾಜುಗುಡುವುದಿಜವಬೆಡಂಗಾ (ಗದಾಯು. ೨೫). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ;
“ಒಡಲೆನಲ್ಲದರಂ” (ಕಶರ. ೧೭); ಪೊರದೇಂ ಬಾಳವೆ ಪಂದಿನಾಯ್ತು
ಕೊಡಲಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧೮). ಒಡಲು : ೧. ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ತಲೆಯಾತಂಗೆ
ಕರುಳಿಲ್ಲದ ಒಡಲು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೩-೯); ಕ್ಲೇಶ ಒಡಲೊಳಗಿರಲು
ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಗಳೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೭೨-೩); ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೊಡಲು
ಭಾನುಮಂಡಲದಂತೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವ ಬಜೆಯೊಡಲು ಹಾಳೂರ ಸ್ಥಾನ
ದಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೭). ೩. ಸೀರೆಯ ಅಂಚು ಸೆರಗುಗಳನ್ನು
ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಭಾಗ.

ಒಡಲಂಟು = ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಂಟು, — ಕೊಡು, — ಸೇರು : ನಿಜ್ಜೆ
ಯಿಲ್ಲದೆಯೆ ಬೇಸರಿಕೆಯೊಡಲಂಟಿ... ಜಾಗರಂಗೆಯ್ದುದದು ಪಾಡು
(ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨-೩೭). ಒಡಲಜರ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ; ಒಳಜ್ವರ :
ಅವನಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಒಡಲಜರ ಅಂತಿದ್ರು (ಮಲಮ. ೭೪೨). ಒಡಲಪೊಗು =
ಶರಣಾಗು : ಬಂದು ಒಡಲಪೊಕ್ಕವರಿಗಾಧಾರನೆ (ಪ್ರಸಕ್ತ. ೫). ಒಡಲ
ಮಾತು = ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಮಾತು; ಅಂತರಂಗದ ಮಾತು :
ಭೀಕರದಡವಿಯಲಿ ಬಿಸುಟಿದೊಡಮುಮನೊಡನೆ ತಂದೆನಗೀಯೆ ಸಾಕಿದೆ
ನೈಸ ಮಗನಲ್ಲ ಒಡಲಮಾತಿದು ನಂಬೆನಲು (ಸಾಳಭಾ. ೧೭-೧೦).
ಒಡಲವೆಲು = ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆ; ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದು : ದೇವ
ಮಾನವ ಮೃಗನಗರೂಪದ ವಾಸುದೇವನ ವಿಭವಂಗಳನು ಆ ವಿಧದೊಡಲ
ನೆತ್ತನುಸರಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಧುವನು ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೩-೨).
ಒಡಲಳಿದವ = ದೇಹನಾಶವಾದವನು : ಒಡಲಳಿದವಂಗೆ...
ಅತ್ಯನಲ್ಲಿ ಘಟಿದವಂಗೆ ಬೇಜೊಂದೆಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮೋಹಮಾ. ೧೧೧-೪೩೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಡಲ್, ಉಡಲಂ; ತುಳು. ಉಡಲ್,

ಉಡಾಲ್, ಒಡಾಲ್; ತೆಲು. ಒಡಲು, ಒಳ್ಳು]

ಒಡಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯವಾಗು; ಗುರಿಯಾಗು : ಸುರರಾಜಂ
ಕಣ್ಣ ಮೆಯ್ಯಂ ನನೆಗಣೆಗೊಡಲಾದಂ ಜವಂ ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯಾಗ
ರೆದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೨). ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ
ವಾಗು : ಅರುಣೋದಯಕ್ಕೆ ಒಡಲಾಗದ ಮುನ್ನವೇ ಖಗವಿಹಂಗಾದಿ
ಗಳ... ಉಲುಹಿಂಗೆ ಮುನ್ನವೇ ಧ್ಯಾನಾರೂಢರಾಗಿ (ಸರ್ವವ. ೩೪-೧೭೩).

[ಒಡಲ್ + ಆಗು]

ಒಡಲಿಚ (ನಾ). ೧. ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಮಗ : ಅಯ್ಯ
ನೊಡಲಂ ತಬ್ಬಿ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಬಾಳ್ಗೆ ಜೇನಂ ಸೂಸುಪೊಡಲಿಚಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೧೧೮-೧೭೦). ೨. ಮನ್ಮಥ : “ಒಡಲಿಚನೆನಲೈ ಮನ್ಮಥನಕ್ಕುಂ”
(ಕಶರ. ೯೯); ಒಡಲಿಚನ ಬಿಲ್ಲ ಪೊಂಗಿಜುಗಂಟಿಗಳ ರಣತಂ (ಶೇಷರಾ.
೭೯-೨೩). ‘ಅಲರಿಚಿ’ ಪರಾ. [ಒಡಲ್ + -ಇಚ]

ಒಡಲಿಚವಗೆಯ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ : ಒಡಲಿಚವಗೆಯ
ಪೊಡವಿಯಚ್ಚಿ ಜೊನ್ನೊಡಲ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣು ಬಾಂಬೊಚ್ಚದಲೆಯ ಪಿರಿದಿನಿ
ವಡೆಯ ಮಿಡ ನಿರಂಜನಲಿಂಗ (ಪಾಸೋಪು. ೧೩-೧).

[ಒಡಲಿಚ + ಪಗೆ + -ಆ]

ಒಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ತಾಳು; ಮೈದಾಳು: ಅಂಗಜನ ಪಂಚ ಬಾಣಂಗಳೊಂದೊಡಲಿಟ್ಟು ನಿಂದುದಿನಿಪ ಮಾನಿನಿ ನಿಧಾನವನು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೪-೧೫). [ಒಡಲ್ + ಇಡು]

ಒಡಲಿಲಿ (ನಾ). ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಮನ್ಮಥ; ಅನಂಗ: ತಿಳಿಯಲೈತಿ ಚಂಚಲ ಮಗಳಿಳಿಯಂ ಪೂಗಣ್ಣನಾತ್ಮಜಂ ಕ್ಷಯಿ ಮೊಮ್ಮ 5 ಒಡಲಿಲಿಯೆನುತುಂ ಚಿಂತಿಸಿ (ಕಳಸ. ೧-೫). [ಒಡಲ್ + -ಇಲಿ]

ಒಡಲು 'ಒಡಲ್' ನೋ.

ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು 'ಒಡಲಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಒಡಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದು; ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು; ಸಾಕಾರವಾಗು: ಉನ್ಮತ್ತ ಚಿತ್ತಜನು ಬೇವನೇ ಇನ್ನೊಡಲುಗೊಂಡೊಡೆ 10 ಅವ ಕಣ್ಣುಳು ನೋಡಿದೊಡೆ ಯಿಬ್ಬೇವನೇ ಯಮರಾಜನುಂ ಮರಿಯಾದ ತಪ್ಪಿದೊಡೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೮೮); ಹರನ ಹಣಗಿಚ್ಚೊಡಲುಗೊಂಡಂಕುರಿತ ವಾಯಿತೊ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೮೮). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಕೊಳ್]

ಒಡಲುದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಮೈದೋರು; ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸು: ಅಖಿಳತುಮನೆನಿಸ ನಾನಾ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಡಲುದೋಲು 15 ವನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೭-೩೦). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ತೋಲು (< ತೋಲ್)]

ಒಡಲುರಿ (ನಾ). ೧. ಕಳವಳ; ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ: ಕೆಲದೊಳ್ಳೆಡದ ಕರ್ಣಜಂಗೊಡಲುರಿಯೊಳಕಟಿ ಸುತ ಹಾಯೆಂದು ಮಜುಗಿದರುಲೂಪಿ 20 ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯರು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೩-೬೦). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ; ಹೊಟ್ಟೆ ಕಿಚ್ಚು: ಒಡಲುರಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಒಂದು ಕಡೆ (ಗಾದೆ). [ಒಡಲ್ + ಉರಿ]

ಒಡಲುರಿಕ (ನಾ). ದೇಹವನ್ನು ಸುಡುವವನು: ನೆಲದಳೆದವಿಲ್ಲ ಪುಷ್ಪಂಬನೊಡಲುರಿಕ ಬಾಂದಲೆಯ (ನವಮೋ. ೩೩-೧). 25 [ಒಡಲ್ + ಉರಿಕ]

ಒಡಲುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇಹ ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಸು; ದುಃಖಕೊಡು; ಸಂತಾಪಪಡಿಸು: ಸೋದರದ ಹೆಣ್ಣು ಒಡಲುರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲೋನ ಸಾಧಿಸಿ ಕಡಿಯೋ ಎಳೆನಾಗ (ನನ್ನೂರು. ೨೪). 30 [ಒಡಲುರಿ + -ಇಸು]

ಒಡಲುನಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇಹವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ತಾಳು, —ಧರಿಸು: ಅವ ತೆಜದೊಡಲುನಿಡಿದರೆ ಮರಣ ತಪ್ಪದು ಸುರರಿಗೊಳಗಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೩-೩೧). ೨. ದೇಹವನ್ನು ನೆಚ್ಚು, —ನಂಬು: ಒಡಲು 35 ನಿಡಿದು ಕೆಡದಿರು (ಮಹಾದೇ. ೪-೧೨). [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ನಿಡಿ]

ಒಡಲುಹೊರಕ (ನಾ). ಒಡಲನ್ನು ಸಾಕುವವನು, —ಹೊರೆಯುವವನು: ಹೊಟ್ಟೆಹೊರಕತನಕ್ಕೆ ಒಡಲುಹೊರಕರೆಲ್ಲ ಜಂಗಮವೇ (ಮೋಳಮಾ. ೧೯೫-೭೨೩ ಅರ್ಧ). 'ಹೊಟ್ಟೆಹೊರಕ' ಪರಾ. 40 [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಹೊರೆ (< ಪೊರೆ) + -ಕ]

ಒಡಲೂಟ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಮಾಡುವ ಊಟ: ಉಂಡಾನ ಒಡಲೂಟ ಹಿಡಿದಾನ ಎಲಿ ಅಡಕಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬೭); ಶಿವನಾಟ ಕುಚ್ಚಿ ಉಡಿಸುವ ಒಡಲೂಟ (ಲೋಕಗೀ. ೧೮೧). 45 [ಒಡಲು (< ಒಡಲ್) + ಊಟ]

ಒಡಲೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಡಲನ್ನು ಸೀಳು, —ಭೇದಿಸು: ಭಕ್ತನಾದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಡಲೊಡೆಯಬೇಕು (ಮೋಳಮಾ. ೧೧೪-೫೪೯). [ಒಡಲ್ + ಒಡೆ]

ಒಡಲೊಂದು (ನಾ). ಮೈಮೇಲಿರುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಳಂಕ: ಹಣಗೆ ಕಪ್ಪಿನ ಬೊಟ್ಟಿನಿಟ್ಟರು ಉಡುಪತಿಯೊಡಲೊಂದಿನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೪). 5 [ಒಡಲ್ + ಕಂದು]

ಒಡಲಿಚ್ಚು, ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಮೈಯ ಒಳಗಿನ ಕಿಚ್ಚು, —ಉರಿ; ಸಂತಾಪ: ಅಳಿಯರ್ ಬೀಸುವ ಚಮರಾಲವಟ್ಟ ತಣ್ಣಳಿ 10 ಯಿಂದವಳೊಡಲಿಚ್ಚು... ಭಡಾಳಿಸಿತುಷ್ಟು ಸಂಘಟಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೬೨). ಒಡಲುಗಿಚ್ಚು: ಒಡಲುಗಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಆ ತನುವೆ ಗುಣಿ ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಎದ್ದರೆ ಲೋಕಂಗಳೆ ಗುಣಿ (ಅವಚಂ. ೨೧೪-೯೬೬). [ಒಡಲ್ + ಕಿಚ್ಚು]

ಒಡಲೊಡುಕ (ನಾ). ಒಡಲು ಅಳಿದವನು; ಅನಂಗ; ಮನ್ಮಥ: ಬೆದಕಿ ಬೆದಕಿಯಸುವನೊಡಲೊಡುಕನವಂ ಮೂಡಿಯಿಂ ತೆಗೆದೆಸೆವಂ 15 (ಉದ್ಯದೇ. ೨-೨೭). [ಒಡಲ್ + ಕಡು + -ಕ]

ಒಡಲೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು; ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪುಟ್ಟಸ್ವಾಮಿಗೂ ಈಗಲಿನಿಂದಲೇ ಔಷಧವನ್ನು... ಒಡಲೊಳಿಸಿ ಬಗ್ಗಿಸಿ 20 ಪಳಗಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟು. ೧೪೭-೬). [ಒಡಲ್ + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ಒಡಲೊಗರ್ (ನಾ). ದೇಹದ ಕಾಂತಿ; ಮೈಯ ಹೊಳಪು: ಅವ ಕೊಡಲೊಗರ್ ಭಜಕ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಪೊಂಬಿಸಲಂತೆ ತೋರ್ಕುಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧-೪). [ಒಡಲ್ + ಪೊಗರ್]

ಒಡವ, ಒಡವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಅರುಟಾಳಂ ಹಾರಿ ವಾಳಂ ತುಡು ತಡಸೊಡವಂ ಲೊಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೭೨); ಒಡವತ್ತಿಯ 25 ತೊಕ್ಕಿನೊಳಂದೊಡಗೂಡಾಡುಳಚಿ ಶುಂಠಿ ನೆಲಗುಳ್ಳಮಿವಂ ಕಿಡುಗುಂ ನೀರಿಂ ಪಾನಂಗುಡೆ ಪೆರ್ಗಣದುಗ್ರಮಪ್ಪ ವಿಷಂ (ಖಮದ. ೧೨-೫೨). ಒಡವು: ಜಾಲವಾಲಂ ನೆಲ್ಲಿ ಕನ್ನಲ್ಲಿ ಕಡವೊಡವು [ಪಾಠಾಂ. ವ] ಹಾಲೆ ಯಂಕೋಲೆ ದಿಂಡಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೧೫); ಒಡವು... ತರುಗಳ್ (ರೇವಣ. ೩೭-೧೩). [?] 30

ಒಡವಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಲೇ ಹೊಂದು: ಕೋಟಲೆಯನೊಡವಟ್ಟು ಬಳಲುವ ತುಂಬಿಯಿಂದದಲಿ (ಗಗತಾ. ೧೦-೮). [ಒಡ (< ಒಡಂ) + ಪಡು]

ಒಡವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಪಡೆದೊಡೆ 35 ತಪಮಂ ಶ್ರುತಮಂ ಪಡೆಯರ್... ಎರಡುಮನೊಡವಡೆದ ನರೇಂದ್ರ ಸೇನಮುನಿಪನೆ ಧನ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೧-೨೦). [ಒಡ (< ಒಡಂ) + ಪಡೆ]

ಒಡವರ್, ಒಡವರು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು; ಅನುಸರಿಸು: ಅಸ್ತಮಯಸಮಯದೊಳ್ ಸಂಜೆ ಕರಂ ಪಿಂದುಪಾದುದಂತೆ ಕೆಲರೊಡ 35 ವಂದಾದುದಯದೊಳ್ ಸಾರ್ವರೇಡಲೊಳಗಲ್ವರ್ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೮೯೯ ಶೂದ್ರಕ); ಅರಸನುಮರಸಿಯುಂ ಭಟ್ಟಾರರೊಡವಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತಪಂ ಬಟ್ಟನೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ವು (ವಡ್ತಾ ರಾ. ೭೯-೧೦); ಅಗ್ರಜನೊಡವರ ಲಕ್ಕೂರನೊಡನೆ ಹರಿ ಪೊಜಮಡಲ್ (ಜಗವಿ. ೫-೯೮). ಒಡವರು: ಒಲೆದೊಲೆದು ಮಿಡಿದು ಬಾಜಿಸಿ ಪಾಡುತಿರೆ ಪುಲ್ಲೆಗಳುಮಿನಿತು ತೊಲಗ ದೊಡವರಲು [ಪಾಠಾಂ. ಎಡಬಲವರಲು] (ರಾಘಚ. ೧೭-೬೬). 40 [ಒಡ (< ಒಡಂ) + ಬರ್]

ಒಡವರ 'ಒಡವಾರ್' ನೋ. ಒಡವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿ ಹರಿ; ಒಂದಾಗಿ ಹರಿ, —ಪ್ರವಹಿಸು: ಮೊರೆವ 45 ನೆತ್ತರ ತೊಪಿಗಳ್ ಸುಪಿಸುಪೊಡವರಿದುವು ಕಲ್ಲುಪಯೋಳ್ ಭೋರ್ಗ ರೆದು ಪರಿವ ತೊಪಿಗಳ ತೆಜದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೬). [ಒಡ (< ಒಡಂ) + ಪರಿ]

ಒಡವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಬರಿಸು; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರಿಸು: ಕಡು ನಿರೋಧಂಗೊಳಿಸಿ ದೇಶದಿಂದ ಪರದೇಶಕೊಡವರಿಸಿತಲ್ಲವಾದರ್ಥ ನಿಮ್ಮಂ ಮಾಲುಗೊಡಲಾಪನೇ (ಹಜಕಾ. ೧೧-೪). [ಒಡವರ್ + -ಇಸು]

ಒಡವರು 'ಒಡವರ್' ನೋ.

ಒಡವರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹರಡು: ಮಾಣಕದೋರಣದ ಬೆಳಗಿನಂತೆ 5
ವೊಡವರೆದುದು ಸಂಜೆಗೆಂಪು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೧೪).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಪರೆ]

ಒಡವರೆಯ (ನಾ). ಸಮನೆಯನ್ನು, —ಪ್ರಾಯ; ಓರಗೆ: ಒಡನಾಡಿ ಗಳೆನಬರ್ ಕುಟುವಡಿಗಾಲದ ಕೆಳೆಯರೆನಬರೊಡವರೆಯದ ತನ್ನೆಡೆಗಳೆನ ಬರ್ ಪಸಾಯಂಬಡವರಸರ ಮಕ್ಕಳೆನಬರನಬರುಮೆಟ್ಟರ್ (ಶಾಂತಿಪು. 10
೮-೧೧). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಪರೆಯ]

ಒಡವಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ: ಜಯವೊಡವುಟ್ಟಿದುದು ನಯೋ ದಯಮೊಡವಳೆದುದು ವಿಳಾಸಮೊಡನಾಡಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೮); ಒಡವಳೆದುದಜಿಂ ವಾಗ್ಯಧುವೊಡನೋದಿದಳ (ಜಾ ಪುಂ ಪು. ೩-೧೨); ಶೋಕರಸಮುಂ ಕ್ರೋಧರಸಮುಮೊಡವಳೆಯ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೯-೧೪).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಬಳೆ]

ಒಡವಾಯ್, **ಒಡಹಾಯ್**, **ಒಡಹಾಯು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಯಾಗಿ ನುಗ್ಗು: ಪರ್ಬಲಮೊಡವಾಯ ಕಪ್ಪು ಕವಿವಂತಿರೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೩ ಕೂಪ್ರಕ). ೨. ಕೂಡಲೆ ನುಗ್ಗು: ಬಿಡದೆ ಕೇಸರಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ... ಕೆರಳಬಂದು ಪೊಡೆಯರಲನೊಡೆ[ಡ]ವಾಯ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೧-೪೬).

ಒಡಹಾಯ್: ೨. ಅನೃಪರಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಡೆದ ವೀರರನೀಗ ತರದೆ ಮಾಣೆನು ನಾನೆನುತ ಉರವಣೆನುತಲೊಡಹಾಯ್ದನು ನಿದ್ರಾವರಣೆಯನತಿ ಖಾತಿಯಲಿ (ಕ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೦-೨೨೨). **ಒಡಹಾಯು**: ೩. (ಉಕ) ಬರು; ಆಗಮಿಸು: ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಒಡಹಾಯುವ ಪರಿಪಾಠವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದ (ಗಂಗಾಸಾ. ೩೭). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಪಾಯ್]

ಒಡವಾರ್ (ನಾ). ಕೂಡಿ ಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ಪತ್ತಿ (?) : ಅಡಕಿಯ ತೋಟವನೂ ವೊಡವಾರ ಸಹಿತನಾಗಿ ಕೊಟಿ (ಎಕ. X, ಗೋರೇಬ. ೫೯-೧೦; 1408). - [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ವಾರ್]

ಒಡವಾರ್, **ಒಡವರ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಒಡವಾರದ ಮರದ ಮಜೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು (ಶರಲೀ. ೪೦೭-೧೬ ವ); ಮುಳ್ಳುಗ ಸಸಿದಾರೊಡವಾರ ಕಂಚಿಯಾಲದ... ತರುಗಳ್ (ಹಮ್ಮಾರ. ೪-೭೮).

ಒಡವರ: ಬೇಲ ಸೆಕ್ಕು ಸೀಗುರಿಯೊಡವರ ಬನ್ನಿ... ಪರ್ವರಗಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ. ೭-೭೪). [?]

ಒಡವಾಲು (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಹಾರು; ಕೂಡಲೆ ನೆಗೆ: ಮುಳಿಸಿಂದಿಸ ಲೊಡವಾಲುನ ಶಿಳೇಮುಖಂಗಳೆ ಶಿಳೇಮುಖಂ (ಜಗವಿ. ೭-೫೫).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಪಾಲು]

ಒಡವಾಲ್, **ಒಡಬಾಳ್** (ಕ್ರಿ). ಒಡನೆ ಬಾಳು; ಕೂಡಿಬಾಳು: ಅತಿಬಳನಾತ್ತರಾಜಗೃಹಮಂ ಪುಗಲೀಯನೆ ಕಂಡರಾರುಮನ್ನಿತರುಜ ನೆಂದು ಸಾರಲಣಮಾಯರೆ ಮುನ್ನೊಡವಲ್ಲು ತನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಪೊರ್ಬಲಣಮಾಯಳೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೨); ಕಾಲುಗುರ್ಗಲ್ ಮೊಜ ನಂತರಿ ಮೇಲೆ ಕರಂ ಸೆರೆಗಳಾಗಿ ಕೊಂಕಿದ ಬೆರಲಾ ಬಾಲಿಕೆ ವರನೊಡ ವಾಟಲುಮಾ ಲಕ್ಷಣದಾಕೆ ಯೋಗಿಯೆನಿಸುತೆ ತೊಟ್ಟಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೨). **ಒಡಬಾಳ್**: ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಮರಣದ ವರೆಗೂ ಅವ ರಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರೀತಿ ಮೈತ್ರಿಗಳಿಂದ ಒಡಬಾಳಿದರು (ಸವತಿ. XIII ಪ್ರಸ್ತಾ).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಬಾಲ್]

ಒಡವು 'ಒಡವ' ನೋ.

ಒಡವು (ನಾ). ಒಡೆದು ಹೋದ ಭಾಗ; ಒಡಕು; ಬಿರುಕು: ಮಣ್ಣೆಯ ಗಾಮುಣ್ಣನ ಮಗಂ ಪ್ರಿಥುವೀರಾವ ಸೆಟ್ಟಿ ಒಡವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿದೊಡೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೮-೨೫; 1000); ಸೋಮೇಶ್ವರದೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿಸಿ ಒಡವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೭-೪೫; 1128); ಕೆಜೆಯ ಹಳೆ ವೊಡವುಗಳಂ ಹೂಳಿಸಲು ಸಾವಿರಹೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಸರಿ. ೧೯೩೭, ೨೨೮-೫೮; 1148); ಕೆರೆಯ ಒಡವಿನ ಹತ್ತಿರ ಗಾಡಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಡೆ ಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡ್ಡಿ) + -ವು]

ಒಡವುಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಸಂಗಡ ಹೋಗು: ಒಡವುಗುವರಸಿಯರ ನೆಲಲ್ ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತಿದುರ್ವು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೭).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ವುಗು (< ವೊಗು)]

ಒಡವುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಸಹೋದರಿ: ಕಾದಿ ಹಲರಂ ಕೊಂದು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂದ ವೀರಗಲ್ಲನು ಯಾತನ ಒಡವುಟ್ಟಿ ಕಳವ್ವ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಮಂ ಮಾಡಿ ಕಲ್ಲಂ ನಿಲಿಸಿದಳು (ಮೈಸರಿ. ೧೯೩೮, ೪೦-೯; 1223); ಒಡವುಟ್ಟಿಯೇಂ ಸಮಗು X X X ದಳದೇನ ಬಣ್ಣ ಪಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೭-೩೫; 1245). [ಒಡವುಟ್ಟಿ + -ಇ]

ಒಡವುಟ್ಟು, **ಒಡವುಟ್ಟು**, **ಒಡಹುಟ್ಟು** (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು, —ಜನ್ಮತಾಳು: ಒಡವುಟ್ಟಿದ ಮಡಕುಂಡಲಮೊಡವುಟ್ಟಿದ [ವಜ್ರ] ಕವಚಮು[ದುರ್ವಂ] ತನ್ನೊಳ್ (ಪಂ ಪಭಾ. ೧-೯೫); ಅಗಣಿತಪುಣ್ಯ ನೆಚ್ಚೆಯೊಡವುಟ್ಟಿದ ಮಾವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೩); ಇಂದುಗೆ ಪಾರಿಜಾತ ವೊಡವುಟ್ಟಿದವೊಲೊಡವುಟ್ಟಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೯೦); ಐವರೊಡವುಟ್ಟಿದರು ಸನ್ನುತರು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೪೬). **ಒಡವುಟ್ಟು**: X X X ಒಡವುಟ್ಟಿದ X X X (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೭-೩೪; 1245). **ಒಡಹುಟ್ಟು**: "ಪಿತೃವಿನೊಡಹುಟ್ಟಿದಾತಂ ಪಿತೃವ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೫-೨೦); ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರಂತಿದ್ದವು (ಕುಂಕುಮ. ೨೮).

ಒಡವುಟ್ಟಿದರ್, **ಒಡಹುಟ್ಟಿದರು** = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು; ಸೋದರರು; ಸೋದರಿಯರು: ಒಡವುಟ್ಟಿದರಂ ಕೊಂಡವರಡಗಂ ತಿಂದವರ ನೆತ್ತರಂ ಬೆಸಲಗಿಯೊಳ್ ಕುಡಿವೀ ನಿಷ್ಠುಂಶತೆಯಂ (ಗದಾದು. ೩-೨೮); ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಕೈಯಾರ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟಿದೇ ಕಡುಪಾಪ (ಕು ವ್ಯಾ ಭೀ. ೩-೨೬). **ಒಡವುಟ್ಟಿದಳ**, **ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು** = ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಸೋದರಿ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ... ಗಾಂಧಾರಿಯಂ ಶಕುನಿಯೊಡವುಟ್ಟಿದಳಂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೭ ವ); ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳ ಕೈಯಂ ಪಿಡಿನಂ (ಸಮಕ. ೫-೩೧). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ವುಟ್ಟು]

ಒಡವುಟ್ಟು, **ಒಡಹುಟ್ಟು** (ನಾ). ಸಹೋದರ ಅಥವಾ ಸಹೋದರಿ: ಒಲಿದು ತನ್ನೊಡವುಟ್ಟು ಸೊಸೆ ಮಗಳೆಂದೆಂಬ ಪಲರು ಮುನ್ನಿನ ಬಾಂಧವರು (ಹದಿಬ. ೧-೪೧). **ಒಡಹುಟ್ಟು**: ಕಟ್ಟಿದವಿಯ ವಾಸ ವನ್ನು ಒಡಹುಟ್ಟು ಮಡದಿಯ ಕೂಡಿ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಸಿರಿಯು ಕೈಗೂಡಿತು ಅಂತೆ (ಜೋಗಿಹಾಡು. ೬-೭ ಕ); ಒಡಹುಟ್ಟುಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿದೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೫೨). [< ಒಡವುಟ್ಟು]

ಒಡವೆ 'ಒಡವೆ' ನೋ.

ಒಡವೆಗೇಡು (ನಾ). ಐಶ್ವರ್ಯಹಾನಿ, —ನಷ್ಟ: ಕಡುವೊಡಲಿಗೇ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟುವುದೊಡವೆಗೇಡು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೬-೨೯); ಒಕ್ಕಲಿಗನ ನೆಂಟು ಒಡವೆಗೇಡು (ಗಾಡ). [ಒಡವೆ (< ಒಡಮೆ) + ಕೇಡು]

ಒಡವೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಡು; ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ನೀಡು: ಮುನಿದೊಡೆ ಕಡುತವಕದಿಂದ ತಿಳಿಪುವಂ ಸೇವೆಗೈವನವನೊಡವೆ ಗೊಡದಿದೊಡಂ ದಪರಾಧಿಯಾದೊಡಂ ಬಿಡದೀ ಮನಂ ದುಷ್ಟನಾಯ ಕನಂ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೨೯). [ಒಡವೆ (< ಒಡಮೆ) + ಕೊಡು]

ಒಡವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ) ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿ ಸು: ನಿಗುರುವ ತುರಗದಳವೊಡವೆರಸಿದುವು ಕುರುಪಾಂಡುಸೈನ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪-೫೪); ಪಾಲೊಳಗಯಿದಾರೆಯ ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಒತೊಡವೆರ ಸುವ ತೆಜದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೭). ೨. ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಐಕ್ಯವಾಗು: ಲಿಂಗವನೊಡವೆರಸುವೆನೆಂದು ಉಚ್ಚಾಸ್ಸನಶ್ವಾಸಂಗಳಂ ಪಿಡಿದು ನಿಲಿಸಿದರೂ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೨೧).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಬೆರಸು]

ಒಡವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗು; ಕೂಡು: ಮನ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಡವೆರೆದ ಬಳಿಕ ಎನಗೆ ಭವವುಂಟೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೮-೨); ಮಿಸುಪ ಕರ್ಪುರಂ ಶಿಖಿ ಯೊಳೊಡವೆರೆದಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೧-೧೧); ಎಂದಿಗವನೊಳೊಡವೆರೆದೊಂದೆನಿ ಸುವೆ (ಹದಿಬ. ೭-೩೧). ೨. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆ; ಮಿಶ್ರವಾಗು: ಉರಗ ಪತಿಯ ನಿಜಸುತೆಯೊಡನಾದರದಿಂ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳೊಡೆಡ್ಡೆ ವೆರೆದಂ ಕೀರ್ತಿಯೊಳಮೊಂದೆ ಪಸೆಯೊಳೆ ಪಾರ್ಥಂ (ಗದಾಯಾ. ೨-೪೨); ಚದುರೆಯ ಚಟುಲ ಚಲೋರಾಕ್ಷಿಗಳೊಳಗೊದವಿದ ಮೂವಣ್ಣದ ರುಚಿ ಯವಳೆಪ್ಪವುಡಕದೊಳೊಡವೆರೆಯಲು ಮುತ್ತದನೀಂಟುವ ಪಥಿಕರ ಕಣ್ಣೆ ಇದು ಕಸ್ತೂರಿವಿಮಿಶ್ರಿತಜಲಂ... ಎಂಬಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೨).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಬೆರೆ]

ಒಡವೆಚು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಅವನು ವತೋಭಿಯಂ ಸಸಿನೆಗೆಯ್ವುಮಿತಾರನಮಿಕ್ಕಿ ಧಾತುದೋಷವ ನೊಡವೆರ್ಚದಂತೆಸಗುವಾಪ್ಪಜನಂಗಳನೆಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯಂ ನವವಿಧವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಜೋಯಿಸರಿಂ (ದಶಕು. ೮-೧೬).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಪೆಚು]

ಒಡವೆಳಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳೆಯಿಸು: ಒಡನೂಡುತ್ತೊಡ ವೆಳಸುತ್ತೊಡನಾಡಿಸಿದನ್ನ ಚೆನ್ನಕುನ್ನಿಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦೮).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಬೆಳಸು]

ಒಡವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ; ಸಂಗಡ ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಪಡೆದೊಡೆ ಕಂಪಂ ಬಣ್ಣಂಬಡೆಯವು ಬಣ್ಣಮನೆ ಪಡೆದುವಪೊಡೆ ಕಂಪಂ ಪಡೆಯವು ಟಾದಲರ್ಗಳೆರಡುಮನೊಡೆಡ್ಡೆವೆಳೆದೀ ಚಂಪಕಕ್ಕೆ ಪೂಗಲೊಡೆಯೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೧೪); ಒಡವೆಳೆಯ ಶಾಂತಿ ದಮ ಒಡವೆಳೆಯ ನೀತಿ ದಯೆ ಒಡವೆಳೆಯ ಕಾರುಣ್ಯತತಿಗಳವನಾ ಒಡವೆಳೆಯ ವೈರಾಗ್ಯ ಒಡವೆಳೆಯ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನೊಡವೆಳೆಯ ಮುಕ್ತಿ ಬಳೆಯಲ್ಪೆ ಬಳೆದಂ (ಸಾನಂಜ. ೧-೫೨); ಸಿತಪಕ್ಷದೊಳು ಬೆಳೆವ ಸುಧಾಕರನವೊಲು ಕಳೆಗೊಡವೆಳೆಯಲು ಬೆಳೆವನಾತ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೪-೩).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಬೆಳೆ]

ಒಡವೆಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇರು, —ತುಂಬಿಕೊಡು: ಪಸರಿಸಿ ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಜಫ್ರಸರಮನೊಡವೆಣ್ಣು ಬಂದು ಕಣ್ಣಿವು ಮೇಘಪ್ರಸರಂ ಗಳಲ್ಲಿಯೆನೆ ರಸಮೊಸರ್ಪವು ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಕೋಟಿಗಳದಜೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೧-೫೯).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಪೆಣ್ಣು]

ಒಡವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು; ಅನುಸರಿಸು: ಆತನೊಡ ವೊಯ್ತು ಪಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೭). [ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಪೊಗು]

ಒಡಸಲ್, ಒಡಸಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು; ಸಂಗಡ ಬರು: ಅನುಂ ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳೊಡೊಡಸಂದು ಸುಟ್ಟುರಿಯ ತಟಗಲೆಯಂತೆ ತಿಟ್ಟನೆ ತಿರುಗಿ (ಕಾದಂಪು. ೧೮೬); ನುಡಿದನೇಮಾತೊ ನಿರ್ವಾಣಮಾರ್ಗ ಕೊಡಸಲ್ಲೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೭೫); ಸುಪ್ರಯತ್ನೋಪಾರ್ಜಿತ ಧನಾನೀ ಕಮುಂ ಭವಾಂತರಕ್ಕೊಡಸಲ್ಲದು (ತತ್ವಪ್ರ. ೩೨೭). ಒಡಸಲ್ಲು: ವನಿತೆ ತನುಜಮಿತ್ರರಾದಿ ತನಗನ್ಯವಲ್ಲವೆ ತನ್ನ ಶರೀರವೇ ತನಗೊಡಸಲ್ಲ ದೆಂಬಾಗ (ಶಾಂತೀಶ. ೮-೯೫).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಸಲ್]

ಒಡಸಲ್ಲು 'ಒಡಸಲ್' ನೋ.

ಒಡಸಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯು; ಸಹಗಮನ ಮಾಡು; ಸಂಗಡ ಮರಣಹೊಂದು: ಬಿಡವೆ ಪೊಗೆ ಸುತ್ತ ತೋಳಂ ಸದಿಸಿದಾ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭರ್ ಪ್ರಾಣಮನಂದೊಡೆಗಳೆದೊಳೆಪರೋಪರೊಳೊಡೆಡ್ಡೆ ಸಾಯಲ್ಪಡೆದಿನ್ನವೇಂ ಸೈ ಪೊಳವೇ (ಆದಿಪು. ೫-೨೪); ಜಕ್ಕಬೈ ಒಡಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕೆಯ್ದಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೫೭-೬; 972); ಸತ್ತವ ರೇಟ್ಟರೆ ಪೇಟೊಡಸತ್ತರೆ ತಮ್ಮಟಲಿನಳವಿಯಂ ಮಟ್ಟಸಲೆಂದುತ್ತವಳೆ ಯೊಳೆ ಸಾವರ್ (ಕಾದಂಪು. ೯೬೧); ಆತನ ನಾಯ್ಕೊಡಗನೆಂಬುದು ಪಂದಿಯುನಾ ನುಪೊಡಸತ್ತತ್ತು (ಸೌಹಾರ. IX-i, ೩೭-೧೩; ?).

[ಒಡ್ಡ (< ಒಡಂ) + ಸಾಯ್]

ಒಡಹಾಯ್ 'ಒಡವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡಹಾಯಿಸು, ಒಡಹಾಯ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಲೇ ಹೊಗಿಸು, —ನುಗ್ಗಿಸು: ಕುದುರೆಕಾಪರು ಮೇಲುನಾಯಲಿ ರಥಿಕೊಡೆಡ್ಡೆಹಾ ಯಿಸಲಿ ತೇರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭ್ಯಾ. ೧೫-೭೦). ಒಡಹಾಯ್ತು: ಗಿರಿಧರನ ತುರಗದಳವೊಡಹಾಯ್ತು ಪೊಕ್ಕು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೬-೨೬); ಬೇಜಿ ಬೇಜಾಚೆಯೊಳ್ ಪಿಂದಡಂ ಬಲ್ಲುದುರೆಗಾಪರಂ ಕಂಡು ಘಾಜಂ ಕಾಣು ತೊಡಹಾಯ್ತು ತಾಲುತಟ್ಟಂ ಮಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೨೬).

[ಒಡಹಾಯ್ (< ಒಡವಾಯ್) + -ಇಸು]

ಒಡಹಾಯು 'ಒಡವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡಹಾಯ್ತು 'ಒಡಹಾಯಿಸು' ನೋ.

ಒಡಹುಟ್ಟು 'ಒಡವುಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಡಹುಟ್ಟು 'ಒಡವುಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಡಲು 'ಒಡಲ್' ನೋ.

ಒಡಿ (ನಾ). ಉಡೆ; ಸೊಂಟ; ಮಧ್ಯ; ಕಟೆ (+). [< ಉಡೆ]

ಒಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಗಾಳಿಸು, —ಶೋಧಿಸು, —ಸೋಸು: ಸೂಕ್ಷ್ಮರಂಧ್ರಗಳ ಮೂಲಕ (ದ್ರವ ವನ್ನು, ಪುಡಿಯನ್ನು) ಸೋಸು; ಒಡಿಗಟ್ಟು; ಬಸಿ (Percolate. ಇಂಕನ). [← ತಮಿ. ವಡಿಕ್ಕಟ್ಟು; ತೆಲು. ವಡಿಗಟ್ಟು, ವಡಿಯಗಟ್ಟು] ಒಡಿಪೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಇರಿ: ತೇಜಸಾಗರನ್ ತ್ರೈಲೋಕಪರ್ಭತನ್ ವಾರಾಹರೂಪನ್ ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗು ವರಾ ಅಬ್ಬಿ ಆಳ್ವನ್ (ಸೌಹಾರ. IX-i, ೧೬-೧೬; 9ನೆಯ ಶತ).

[< ಒಡೆ + ಪೊಡೆ + -ಇಸು. P ತೆಲು. ಪೊಡುಚು=ಇರಿ, ಕಾದಾಡು]

ಒಡಿಯಾಣ 'ಒಡ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಒಡಲಗೆಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅಂತೆ ಬರೆ ಒಡಲಗೆಣಿಗೆ ಬಂದ ಬಾಗಿ ಅ ಕೆಣಿಯೊಳಗಣ ಬಲ್ಲೇರಿಯ ಅ ಕೆಣಿಯ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯-೧೬; 1043). [ಒಡಿಲು + ಕೆಣಿ] ಒಡಿಲು (ನಾ). (ಮಾಳಿಗೆಯ) ಹೆಂಚು: ಕುಂಭಾರ್ಕರಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನ ಗಳು ಸೋರಿದ ಬಳಿ ಪೊಡಿಲ ಹೊದಿಸುವದಕೆ ಕೊಡವೀ x x (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೧೧೦; 1573).

[← ತುಳು. ಓಡಿಲ್ = ಮಡಕೆಯ ಚೂರು, ಹೆಂಚು]

ಒಡಿಲು (ನಾ). ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ಭಂಗವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮಹಾದೇವರ ಚಿಂಬಿನ ಒಡಿಲು ಹೊನ್ನ ಕಳಶಕೆ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಸೌಹಾರ. IX-ii, ೪೫೦-೨೨; 1444).

[< ಒಡೆ]

ಒಡಿವೆಚ್ಚೆ ರಾಯಿಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಊನರ ವೈಶಿಕನ್ ಒಡಿವೆಚ್ಚೆ ರಾಯಿಳನ್ನಿಗೊಳನ್ನನುಜಾಗರನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೩; 8ನೆಯ ಶತ).

[?]

ಒಡಿಸೆ (ನಾ). ಅಕ್ರಮಣ; ಮುತ್ತಿಗೆ (?): ಬಲ್ಲಾಳುದೇವನ ಒಡಿಸೆ ಯಲ್ಲಿ ಊರಳಿವಿನಲು ಹಲಂಬರುಮಂ ಕಾದಿ ಕೊಂದು ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದನು (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೧೭-೧೦; 1172). [?]

ಒಡುಗಂಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಕಪ್ಪಲಿಕುತ್ತ - ಒಡು ಗಂಪಲಿ?" (ಒಷಧಿ. ೨೬). [?]

ಒಡುಗು, ಒಡಗು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) (ಕಸವನ್ನು) ಗುಡಿಸು; ಉಡುಗು: (ಸಿರಿ ಕೂ. ೮೦). ಒಡಗು: ಅಮೇಲೆ ಮನೆ ಒಡಗಿ, ನೆಲ ಗುಡಿಸಿ ಆಯಿತೆಂದರೆ, ಒಂದೆರಡು ಕ್ಷಣ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಗೆ ಅವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ (ಮರಕು. ೬). 'ಉಡುಗು' ಪರಾ. [< ಉಡುಗು]

ಒಡೈ, ಒಡೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೀಳು; ಬಿರಿ; ಭಿನ್ನವಾಗು; ಸ್ಫೋಟಿಸು: "ಒಡೆ - ಸ್ಫೋಟಿಸೇ, ದ್ರವ್ಯೇಚ" (ಶಮಧಾ. ನ). ೧, ೨: ಒಡೆಯೆಂಬುದು ಬೇಡೆಂಬುದು ಕಾಡೆಂಬುದು ಭಾಂಡಶಕಲ ಪಕ್ಕಣದವನೊಳ್ ಕೂಡಿದ ನುಡಿಯಲ್ಲ ದೆಯಾ ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಹಮ್ಮಾರ. ೧-೪೬). 'ಒಡೆಗಂಚು' ಪರಾ. [< ಒಡೈ]

ಒಡೈ 'ವಡೈ' ನೋ. ಒಡೈ (ನಾ). ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವ ಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಣಿಗೆರ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆಬಳಗಮುಂ (ಎಕ. X. ಕೋಲಾರ. ೨೩೧-೨; ಸು. 800); ಬೋಗಣ್ಣನು ಗೋಪಣ್ಣನು ತಮ್ಮಿಬ್ಬರೊಡೆ ಅವೂರ ಹಸಯಮಾ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೩-೨; ?). 'ಒಡೆಯೈ' ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಡೈ = ಆಸ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತು]

-ಒಡೈ, -ಅಡೈ, -ಅರೈ (ಪ್ರ). ಪಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಪಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಭಾತುವಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಮುಂದೆ ಒಡೆ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ" (ಕೃಷಿ. ೫೦); ಅಮೊನಾಸುಂ ಕಿಡಿಪೊನೊಡೆ (ಇಳ. VIII, ೨೮೬-೫; 732); ಇದಂ ಕೆಡಿಸಿದರೊಳರಪ್ಪೊಡೆ (ಇಳ. XI, ೧೨೭-೧೩; 804); ಶ್ರುತದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡೊಡೆ (ಕವಿ. ೧-೫); ಮಿದೊಡೆ ತನಗಿವು ರಸಂ ಬಿಡುವುವು (ಶಂಕಭಾ. ೧-೫೬); ಕಾದು ಪೊಡೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಿದಂ... ನುಡಿಪೊಡೆಲ್ಲರಂ ಮುಂತಲಾಯರ್ (ಶಮದ. ೨೫೦ ಪ್ರಯೋ). -ಅಡೈ: ಬೆಸಿದೊಡೊಡೆ ಕೊಲಲ್ ರಕ್ತಿಸಲಂತಕ ರಾಜನಬ್ಬ ಸಂಭವನೆನಲ್ (ಎಕ. XIII, ೩೩೦-೧೧; 929); ನುಗುನಾಡ ರಾಮನೆಂದಡೆ (ಎಕ. VI, ೧೬-೭; 1057); ಇಜಾದಡೆ ಪನ್ನೆರಡು ಪಣಂ (ಸೌಹ. XI-i, ೧೨೭-೩೨; 1082); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡೆ ಮನವೆಳಸಿದರೆ ಆಡೆ (ಬಸವ. ೪೪೫); ಆ ದೇಶಾಧೀಶ್ವರನ ಭುಜಪ್ರತಾಪಮಂತೆಂದಡೆ (ಎಕ. XIX, ೨೨೯-೧೭; 1179). -ಅರೈ: ಪಳ್ಳು ಮಹಾಪಾತಕನ ಪೋದ ಲೋಕಕ್ಕಾತನಾಂ ಪೋಕುಮೆನ್ನರದುವೇಮ್ಪಿರಿದೇ (ಕಾ. II, ೪-೧೪; 918); ಹಸಿವಾದರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಊರೊಳಗೆ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಗಳುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ೧೯೯); ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಬಹರೆ ತನ್ನಭಿಮತವನವಧರಿಸು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೧೧). [?]

ಒಡೆಕುಟ್ಟು 'ಒಡೆಗುಟ್ಟು' ನೋ. ಒಡೆಗಂಚು (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಕಂಚು: ಒಡೆಗಂಚ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಹಂಚ] ಹೊಯಿದೊಡೆ ದನಿ ಭಿನ್ನವಾದಂತೆ ಅದಜಿಂದ ಉಭಯ ಭಿನ್ನವಾವುದು ಹೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯).

[ಒಡೈ + ಕಂಚು]

ಒಡೆಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕಚ್ಚು; ಬಲವಾಗಿ ಕಚ್ಚು: ಓಡನೊಡೆಗಚ್ಚದಳು ಬೊಬ್ಬಿಜಾದೆದ್ದೊಳಗಂದು (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೩೧). [ಒಡೈ + ಕಚ್ಚು (< ಕಚುF)]

ಒಡೆಗಲಸು (ನಾ). ಚೂರುಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸಿದುದು; ಚೂರುಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾದದ್ದು: ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳಿಯ ಮಿದುಕೊಡೆಗಲಸುಗಳಡಾ ಯುಧದ ತಳುಕಿನ ಕೊಳುಗುಳದ ಜಯಸಿರಿಯ ಕಾಹಿನೊಳಾರು ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೭೮). [ಒಡೈ + ಕಲಸು]

ಒಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). (ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಒಡೆಯುವ ಬೀಸು ಕಲ್ಲು: ಕಲ್ಲೇ ಬೀಸೋಕಲ್ಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಒಡೆಗಲ್ಲೆ (ಜಗೀತ. ೩); ಅಕ್ಕಿ ಬೀಸೋಕಲ್ಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಒಡೆಗಲ್ಲೆ (ನಾಪದ. ೬೪). [ಒಡೈ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಒಡೆದಾಡು = ಬಿಚ್ಚಿಹೇಳು: ನೇರ್ವಟ್ಟು ವಸ್ತ್ರ ತೊಲಗಿದ ಮೇಲಾದುದು ದನುರ್ವಿಯೊಳೊಡೆದಾಡಬಹುದೆ (ಭರತ. ೧೧-೯೧). ಒಡೆದುಮೂಡು = ೧. ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟು; ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು: ಚೀಳ ಬೆನ್ನೊಳೊಡೆದುಮೂಡುವ ಬಾಲವೃತ್ತಿಕದಂತೆ ಮನೆದಿಹ ಬೋಳೆಯಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ಭೀ. ೧೦-೯). ೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಡು; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಹೃದಯದೊಳೊಡೆದುಮೂಡಿದ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಗಳೊಡಗಿತು ಪರಶಿನನಾಮ (ಮೋಹತ. ೨೧-೩೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಡಿ, ಉಡೈ; ಮಲ. ಒಡಿ, ಉಡ, ಉಡೆ; ತುಳು. ಒಡಿ, ಒಡೆ; ಕೊಡ. ಒಡೆ, ಒಡ; ತೆಲು. ಒಡಪ = ಬಿರುಕು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕ. ಪರ್ಜಿ. ಓಡ; ಗಡಬ. ಒರ್; ಗೊಂಡಿ. ಓರ್]

ಒಡೈ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ; ಚೂರಾಗುವಿಕೆ; ಭಂಗ. ೨. ಮುರಿದ ವಸ್ತು; ಮುರುಕಲು: "ಒಡೆ - ಸ್ಫೋಟಿಸೇ, ಭಿನ್ನ ದ್ರವ್ಯೇಚ" (ಶಮಧಾ. ನ). ೧, ೨: ಒಡೆಯೆಂಬುದು ಬೇಡೆಂಬುದು ಕಾಡೆಂಬುದು ಭಾಂಡಶಕಲ ಪಕ್ಕಣದವನೊಳ್ ಕೂಡಿದ ನುಡಿಯಲ್ಲ ದೆಯಾ ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಹಮ್ಮಾರ. ೧-೪೬). 'ಒಡೆಗಂಚು' ಪರಾ. [< ಒಡೈ]

ಒಡೈ 'ವಡೈ' ನೋ.

ಒಡೈ (ನಾ). ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಪುತ್ತೂರುಡೆ ಶಿವ ಮಾರಮ್ಮಂ ದುಣ್ಣಿಗೆರ್ಗಂ ನಲ್ಲತ್ತೂರೊಡೆ ಒಗ್ಗ ಮನೆಬಳಗಮುಂ (ಎಕ. X. ಕೋಲಾರ. ೨೩೧-೨; ಸು. 800); ಬೋಗಣ್ಣನು ಗೋಪಣ್ಣನು ತಮ್ಮಿಬ್ಬರೊಡೆ ಅವೂರ ಹಸಯಮಾ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೩-೨; ?). 'ಒಡೆಯೈ' ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಡೈ = ಆಸ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತು]

-ಒಡೈ, -ಅಡೈ, -ಅರೈ (ಪ್ರ). ಪಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಪಕ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಭಾತುವಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಮುಂದೆ ಒಡೆ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ" (ಕೃಷಿ. ೫೦); ಅಮೊನಾಸುಂ ಕಿಡಿಪೊನೊಡೆ (ಇಳ. VIII, ೨೮೬-೫; 732); ಇದಂ ಕೆಡಿಸಿದರೊಳರಪ್ಪೊಡೆ (ಇಳ. XI, ೧೨೭-೧೩; 804); ಶ್ರುತದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡೊಡೆ (ಕವಿ. ೧-೫); ಮಿದೊಡೆ ತನಗಿವು ರಸಂ ಬಿಡುವುವು (ಶಂಕಭಾ. ೧-೫೬); ಕಾದು ಪೊಡೊರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಿದಂ... ನುಡಿಪೊಡೆಲ್ಲರಂ ಮುಂತಲಾಯರ್ (ಶಮದ. ೨೫೦ ಪ್ರಯೋ). -ಅಡೈ: ಬೆಸಿದೊಡೊಡೆ ಕೊಲಲ್ ರಕ್ತಿಸಲಂತಕ ರಾಜನಬ್ಬ ಸಂಭವನೆನಲ್ (ಎಕ. XIII, ೩೩೦-೧೧; 929); ನುಗುನಾಡ ರಾಮನೆಂದಡೆ (ಎಕ. VI, ೧೬-೭; 1057); ಇಜಾದಡೆ ಪನ್ನೆರಡು ಪಣಂ (ಸೌಹ. XI-i, ೧೨೭-೩೨; 1082); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡೆ ಮನವೆಳಸಿದರೆ ಆಡೆ (ಬಸವ. ೪೪೫); ಆ ದೇಶಾಧೀಶ್ವರನ ಭುಜಪ್ರತಾಪಮಂತೆಂದಡೆ (ಎಕ. XIX, ೨೨೯-೧೭; 1179). -ಅರೈ: ಪಳ್ಳು ಮಹಾಪಾತಕನ ಪೋದ ಲೋಕಕ್ಕಾತನಾಂ ಪೋಕುಮೆನ್ನರದುವೇಮ್ಪಿರಿದೇ (ಕಾ. II, ೪-೧೪; 918); ಹಸಿವಾದರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಊರೊಳಗೆ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಗಳುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ೧೯೯); ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಬಹರೆ ತನ್ನಭಿಮತವನವಧರಿಸು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೧೧). [?]

ಒಡೆಕುಟ್ಟು 'ಒಡೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಡೆಗಂಚು (ನಾ). ಒಡೆದುಹೋದ ಕಂಚು: ಒಡೆಗಂಚ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಹಂಚ] ಹೊಯಿದೊಡೆ ದನಿ ಭಿನ್ನವಾದಂತೆ ಅದಜಿಂದ ಉಭಯ ಭಿನ್ನವಾವುದು ಹೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯).

[ಒಡೈ + ಕಂಚು]

ಒಡೆಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕಚ್ಚು; ಬಲವಾಗಿ ಕಚ್ಚು: ಓಡನೊಡೆಗಚ್ಚದಳು ಬೊಬ್ಬಿಜಾದೆದ್ದೊಳಗಂದು (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೩೧).

[ಒಡೈ + ಕಚ್ಚು (< ಕಚುF)]

ಒಡೆಗಲಸು (ನಾ). ಚೂರುಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸಿದುದು; ಚೂರುಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾದದ್ದು: ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳಿಯ ಮಿದುಕೊಡೆಗಲಸುಗಳಡಾ ಯುಧದ ತಳುಕಿನ ಕೊಳುಗುಳದ ಜಯಸಿರಿಯ ಕಾಹಿನೊಳಾರು ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೭೮). [ಒಡೈ + ಕಲಸು]

ಒಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). (ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಒಡೆಯುವ ಬೀಸು ಕಲ್ಲು: ಕಲ್ಲೇ ಬೀಸೋಕಲ್ಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಒಡೆಗಲ್ಲೆ (ಜಗೀತ. ೩); ಅಕ್ಕಿ ಬೀಸೋಕಲ್ಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಒಡೆಗಲ್ಲೆ (ನಾಪದ. ೬೪).

[ಒಡೈ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಒಡೆಗಾರಳು (ನಾ). ಒಡೆತಿ; ಯಜಮಾನಿ (ಕೆ).

[ಒಡೆ + -ಗಾರ (<-ಕಾಣ) + -ಅಳು (<-ಅಳ್ಯ)]

ಒಡೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒಡೆತಿ; ಯಜಮಾನಿ (ಕೆ).

[ಒಡೆ + -ಗಾರ (<-ಕಾಣ) + -ತಿ (<-ಇತಿ)]

ಒಡೆಗುಟ್ಟು, ಒಡೆಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು, —ಬಡಿ: 5
ಬಿಟ್ಟುಮಂಡೆಯಲೊಡೆಯನೊಡಲಿ ಥಟ್ಟು ಗೆಡಹಿದೊಡಲುಗಳನೊಡೆ
ಗುಟ್ಟಿದರು ಬಸುಜಗಳನಡಿಗಡಿಗವನಯಲಿ ಹೊರಳಿ (ನಿಭಾಗ. ೭-೨-೨೩);
ವಸುದೇವನುದರದಿ ಪುಟ್ಟದನೆ ಪಲಾಮಸೆವ ದನುಜರೊಡೆಗುಟ್ಟಿದನೆ
(ಕನಕ. ೧೧೩-೩). ಒಡೆ ಕುಟ್ಟು: ನಾಲಗೆಯ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ
ಕೊಯ್ದು ಸತಿಯೊಡನೆಟ್ಟಹಾಸಂ ಮಿಗುವ ವದನವನಿಟ್ಟುರಿಸಿ ತಲೆಯತ್ತಿ 10
ನೋಡಿದ ತಲೆಯನೊಡ[ಡೆ]ಕುಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೪೫-೩೦); ಕವಿಕವಿದು
ಬಸದಿಗಳನಧಿಕಾರವದಿ ಹಿಂದೊಡ[ಡೆ]ಕುಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೫೨-೪೮).

[ಒಡೆ + ಕುಟ್ಟು]

ಒಡೆಗೆಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆದಿರುವ ಕೆರೆ; ಭಗ್ನತಟಾಕ: ಒಡ[ಡೆ] 15
ಗೆಣಿ ಜೀರ್ಣಕೂಪದೇ ಬಿಟ್ಟುಸುರಾಲಯ ನೀರಸದ್ವಯಂ... ಎಂಬೆಡೆ
ಗಲೊಳಿದ ಪಾವು ಕೊಳಲಪ್ಪದ ಸಾಧ್ಯಮಿಳಾತಳಾಗ್ರದೊಳ (ಖಮದ.
೩-೪೧); ಒಡೆಗೆಣಿಯಂ ನಂಬಿ ಮನಂಬಿಡೆ ಬೆಳಸಿಂಗಾಸೆಗೆಯ್ಯನುಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೪೩). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಒ[ಡೆ]ಗೆಣಿಯ
ತಜ್ಜಣಂ ಕಲ್ಲು[ಣ್ಣಂ] (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೯-೩೨; 862); ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಸ್ತ
ಗುಣಸಂಪನ್ನರ್ನುಡಿದು ಮತ್ತೆನ್ನರೊಡ[ಡೆ]ಗೆಣಿ ಮಲ್ಲ[ರಸ]ಮ ಪರಾಕ್ರ 20
ಮರ್ (ಕಾ. II, ೮-೧೧; 1071). [ಒಡೆ + ಕೆಣಿ]

ಒಡೆತ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವಿಕೆ. ೨. ನರಗಳ ತುಡಿತದಿಂದ ಆಗುವ
ನೋವು: ಅರೋಚಕ, ಅತಿವಾಹ... ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಒಡೆತ, ಬಳಲಿಕೆ,
ಬಹಳವಾಗಿ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗುವುದು ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವುದೇ
ಅಮಜ್ಜರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೯೭); ನನಗೆ ಅರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲ. 25
ಒಡೆತ ಮತ್ತು ಸಂಧಿವಾತಗಳಿಂದ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೧೫೮).

[ಒಡೆ + -ತ]

ಒಡೆತನ (ನಾ). ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಯಜಮಾನತ್ವ; ಪ್ರಭುತ್ವ:
ಭೂಭಾಗದೊಡತನ ಕಾಶಿಕೆಂಗಾದುದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೮); ಬಡವ
ನಿಧಾನವ ಪಡೆದಂತು ಮೂಜಗದೊಡತನ ತನಗಾದಂತು (ಅಂಜಕ.
೪-೧೩೪); ಯ ಧರ್ಮದ ಸ್ವಾಸ್ಥಿಯ ವಕಲುನಡೆ[ಒಡೆ]ತನ ಯ
ಧರ್ಮದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೭-೫೪; 1619); ಬಡತನ ಒಡೆತನ
ಕಡೆತನಕುಳಿದಾವೇನ ಎದೆಹಿಗ್ಗು ಕಡೆಮುಟ್ಟಿ ಬಾಳಿನ ಕಡಲಾಗ ಅವನ
ಮುಳುಗಿಸಬ್ಯಾಡ (ಗ೦. ೧೦೩-೧೩); ಬಡತನ ಒಡೆತನಗಳು ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ 30
(ಸಮಾಲೋ. ೩೪). [ಒಡೆ + -ತನ]

ಒಡೆತಿವಿ 'ಒಡೆದಿವಿ' ನೋ.

ಒಡೆತು 'ಒಡೆಯದು' ನೋ.

ಒಡೆತುಳಿ 'ಒಡೆದುಳಿ' ನೋ.

ಒಡೆದಿವಿ, ಒಡೆತಿವಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ:
ತೋರಹತ್ತದ ಬಿಗಿಯು ರಗಬಂಧದಲಿ ಬಿಚ್ಚುವ ಬೀಸುವೊಡೆದಿವಿ 40
[ಪಾಠಾಂ. ಎಡೆಗವಿ]ನ ಬಿಗಿದು ಬೀಳುವ ಭರದಲೇಳುವ (ನಿಭಾಗ.
೧೦-೩೯-೯). ಒಡೆತಿವಿ: ಬಿಲನ ದ್ವಾರವನು ಬಳಿಕಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಧಾರು
ಣೆಯನೊಡೆತಿವಿದು ವಿಲಯದ ಭೈರವನ ಪೊಲು ಬಂದು (ತೂರರಾ.
೪-೨-೨೯); ದೆಸೆಗಳ ಬಸುಜನೊಡೆತಿವಿದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೯-೩೧);
ಕದನದ ಕಾಲಾಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಕ್ಕದೆ ಮದಕರಿಗಳನೊಡೆತಿವಿದು (ಕಂನವಿ. 45
೧೮-೩೦). [ಒಡೆ + ತಿವಿ]

ಒಡೆದುಳಿ, ಒಡೆತುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತುಳಿ, —ಮೆಟ್ಟು:

ಪುರದ ನಾರಿಯರ ಕಣ್ಣಿನವನೊಡೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣಿನಗಳಂ ತು]ಳಿವುತುಂ

(ನಂಬರ. ೩-೬೭); ದಳವ ಬಿಗಿದು ಮಹಾರಥರನೊಡೆದುಳಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩);

ಉರವಣಿಸಿ ನೃಪಭಟರ ಬಲುಮೋಹರವನೊಡೆದುಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೯-೪೬).

ಒಡೆತುಳಿ: ಬಿದ್ದವರನೊಡೆತುಳಿದು ಮೇಲುಬೈದ್ದು

ಕವಿಕವಿದಾಳು ಕುದುರೆಯ ಬಿದ್ದಿನಲಿ ಬೇಸಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೯. ೧೧-೩೮);

ಅನ್ಯಗಜವಂದೀಕ್ಷಿಸುತ್ತನ್ನರೋಷದಲೊಡೆತುಳಿವನಪ್ಪಳಿಸಿ

ಸುಂಡಿಲಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೨-೨೮). [ಒಡೆ + ತುಳಿ (< ತುಟ್ಟ)]

ಒಡೆಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಬಡಿ, —ಹೊಡೆ: ಅಡುವ ಕಿಚ್ಚಿನ್ನ

ಬಹುದೆ ಮನೆಯ ಸುಡುವಾಗ... ಜೀವ ತನ್ನದೆನ್ನಬಹುದೆ ಮಿಕ್ಕು

ಹೋಹಾಗ ಇವನೊಡೆಬಡಿದು ಕಳೆ (ವಚಸಂ. ೭೨-೬೯); ಬಾಯನೊಡೆಬಡಿ

ಮಾಸಗೀಳು ಕುರುಳ್ಳೊಯ್ (ಚಿಬಪು. ೪೦-೪೯). [ಒಡೆ + ಬಡಿ]

ಒಡೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಬೀಳು: ನಮಾಶಿಯಾಯೆಂಬ

ವೃದ್ಧಧ್ವನಿ ಪುಟ್ಟ ಕೊಡಂಗಳಮೇಲೊಡೆಬಿಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಬಿಡು,

ಒಡಂಬಿಟ್ಟು]ಕುಳ್ಳಿದರ್ ಮುಖದೊಳಂ ಕಣ್ಣೊಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ತುಪ್ಪಂ

ಚೆಲ್ಲೆ (ನಂಬರ. ೬-೪೧). [ಒಡೆ + ಬೀಳು (< ಬೀಳ್)]

ಒಡೆಮುಗುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ತಲೆಕೆಳಗಾಗು: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೊಡೆ

ಮುಗುಚುವಂದದಿಂ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ಸುರಿದನವನಂಬುಗಳ (ತುರಂಗ. ೬೭-೨೦).

[ಒಡೆ + ಮುಗುಚು (< ಮುಗುಟ್ಟು)]

ಒಡೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಭಂಗಿತನಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗು: ನಾವು ರಕ್ತಸನಾಯ

ಕಯ್ಯಲಿ ಸಾಯುವೆನುತೊಡೆಮುರಿದರತಿರಥರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೬-೧೫).

[ಒಡೆ + ಮುರಿ]

ಒಡೆಮುರುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತಿರುಗಿಸು: ರಾಣಿ ಹಲುಬಿದ

ಲೊಡೆಮುರುಚಿ ಹೆಣಗಿದಳು ಖಳನೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨೩); ದುರುಳ

ನೀಪರಿಯಿಂದಲಾಕೆಯ ಕರವಿಡಿಯಲೊಡೆಮುರುಚಿ ಭಯದಿಂದಿರದೆ

ಬಾಗಿಲ ದಾಟಿ (ಯವಿಪ. ೧೫). [ಒಡೆ + ಮುರುಚು (< ಮುರಿಚು)]

ಒಡೆಮುರುಡು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆಮುರುಚು: ಹಿಡಿದ ಮಿಗಂಗಳ ಬಿಡದಿರೆ

ಬಾಯೊಳು ಬಡಿಗೋಲ್ಲಗಳನಿಕ್ಕಿ ಕಿವಿಯ ಒಡೆಮುರುಹಿದೊಡೊದಜುವ

ಶಬ್ದ ವಿಸಿದೊಳಿಡೆಗೊಂಡುದು (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೦).

[ಒಡೆ + ಮುರುಡು]

ಒಡೆಮುರಿ, ಒಡೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೂರಾಗುವಂತೆ ಮುರಿ;

ಹೋಳಾಗಿ ಸೀಳು; ಭಂಗಿಸು: ಕಡಲ ಕಡುಹಿನ ಬಹಳ ಲಹರಿಯ

ನೊಡೆಮುರಿವ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೬೭); ನಲ್ಲುಡಿಯೊಳಿ ಹಯಮಂ

ಚಲಮಂ ಬಿಡು ಅಲ್ಲದೊಡೀಗಳ ಪಡೆಯನೊಡೆಮುರಿವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೪).

ಒಡೆಮುರಿ: ೨. ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಬರು;

ಮೊಳಕೆಯೊಡೆ: ಹರಿದಾರಿ ಹಬ್ಬಿದಿರಹೊಲದ ಎದಿಯಮ್ಯಾಳ ಕಟ್ಟಿ

ತೇನೊ ಕವನ ಒಡೆಮುರಿದು ಎದ್ದ ದವನ (ಹಾಡುಪಾ. ೧೦-೧೧);

ಒಡೆಮುರಿದಿದ್ದು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೆ ಕೈಚಾಟಿ ನಿಂತಲ್ಲಿ ಬೇರು ಬಿಟ್ಟವೆ ವೃಕ್ಷ

(ನಿಃಮು. ೩೧). [ಒಡೆ + ಮುರಿ]

ಒಡೆಮೆ 'ಒಡಮೆ' ನೋ.

ಒಡೆಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆದುಳಿ: ಅರೋಹಕರ ಮುಂದಲೆಯ ಸೆಳೆದೊಡ

[ಡೆ]ಮೆಟ್ಟಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫೮); ತುಂಡಿಸಿದನಾ ದ್ರೋಣ ಮಂಚದ

ಕಾಲೊಳೊಡೆಮೆಟ್ಟು (ಸಂಭ. ೧೮-೯೯); ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟು ಕರ್ಮಮುಮ

ನೊಡೆಮೆಟ್ಟು ಬೊಮ್ಮಮುಮನೆಡೆಗಲಿಸಿ ದಾಂಟಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜಲಧಿಯಂ

(ಸಾಂಜ. ೧-೪೦); ಅಘವನೊಡೆಮೆಟ್ಟು ಕಾಮನ ನಿಟ್ಟಿಲುವ ಮುಜಾದು

(ಜೀವಂಜ. ೧-೧೧). [ಒಡೆ + ಮೆಟ್ಟು]

ಒಡೆಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: ಕೆಸುಗೊಳ
ಮೊಡೆಯ ದಿನಾಮ್ನಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೨; 750); ಒಡೆಯ
[ರ]ದೇವರೆಂದು ನಿನಗಿತ್ತೊಡೆ ಪಟ್ಟಮನುಕಿದಪ್ಪೆ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೬);
ಒಡೆಯರ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಬಂಟಿರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೦-೩೬); ಮನೆ
ಯೊಳಗೆ ಮನೆಯೊಡೆಯನಿದ್ದಾನೊ ಇಲ್ಲವೊ (ಬಸವ. ೯೬); ಒಡೆಯ
ಬಂದರೊ ಒಡೆದ ಪಾತ್ರ ಕೂಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಉಳ್ಳವನು; ಹೆಣ
ವಂತ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ: ಸ್ವಾಮಿ ಭೃತ್ಯಸಂಬಂಧಮುಮನೊಡೆಯ
ಬಡವರೆಂಬ ದೇಶಭಾಷೆಯುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೪ ವ); ಬಡವ
ನೊಡೆಯರೆಂಬಿವರೊಳಂ ಸುಖಮಿಲ್ಲದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೮೩-೧೬ ವ).
೩. [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮ: ಒಡೆಯರಿಗೆ ಉಂಡೆಯ ಮುಜಾದಿಕ್ಕಿ ಭಕ್ತ
ನಾದೆನೆಂಬ ಮಾತ ಸಮ್ಯಕ್ ಶರಣರು ಮೆಚ್ಚುವರೆ (ಅವಜಂ.
೨೨೦-೧೦೧೬); ಒಡೆಯರಂ ಕರೆದು ಕರದೊಳಗುದಕವಿತ್ತು ನನ್ನಡಿಗಳಂ
ಪ್ರಕ್ಷಾಳನಂಗಿಯ್ದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೨೨-೫೨). 'ಉಡೆಯ' ಪರಾ.
ಒಡೆಯರ್ = ಮೈಸೂರು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಈ
ವಿಷಯನೇ ಒಡೆಯರ ವಂಶದ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಯದುಒಡೆಯರು

(ಒಡಕ. ೩).
[ಒಡೈ + ಅನ್. / ತಮಿ. ಉಡೈಯವನ್, ಉಡೈಯಾನ್; ಮಲ.
ಉಡಯವನ್, ಉಡಯದು, ಉಡಯಾನ್; ತುಳು. ಒಡಯ, ಒಡೆಯ;
ಕೊಡ. ಒಡವೇ; ತೆಲು. ಒಡಯಡು, ಒಡಯಡು]

ಒಡೆಯ (ಪ್ರ). ಉಳ್ಳ; ಇರುವ: "ಇದಜೊಳಿದುಂಟೆಂಬರ್ಥದೊಳು
ದಯಿಪುದುಳ್ಳೊಡೆಯ ವಂತ ಶಬ್ದಂ" (ಶಮದ. ೨೦೬); ಪಸಿವುಂ
ನೀರಜ್ಜಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಇಷ್ಟತ್ತೆರಡು ಪರೀಷದಂಗಳುಮಂ ಸೈರಿಸಿ
(ವಡ್ತಾರಾ. ೧-೫); ಒಡೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಪರ್ವಯೋಡೆಯಂ . . .
ಜಾಣೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಒಡೆಯಕಾರ (ನಾ). ಯಜಮಾನ; ಪ್ರಭು: ಅಂಥ ರಾಸುಗಳನ್ನು
ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಒಡೆಯಕಾರರು ಹಿಡಿದು ಅಥವಾ ಹಿಡಿಸಿ ದೊಡ್ಡಿಗೆ
ದಾಖಲಾಡುವರು (ಗ್ರಾಮಕ. ೧೦೬).

[ಒಡೆಯ + ಕಾರ (< -ಕಾಪ)]

ಒಡೆಯಚ್ಚೆ ಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅದಿಸೆಟ್ಟಿ ಪಂ ಒಡೆ
ಯಚ್ಚೆಸೆಟ್ಟಿ ಜಕ್ಕಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೫೨-೫೪; 1184).

[ಒಡೆಯ + ಅಚ್ಚು + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಒಡೆಯದು, ಒಡೆತು (ನಾ). ಉಳ್ಳುದು: ದಸಕಣ್ಣುಗ ಮಣ್ಣದಜಾ
ಒಡೆಯದು ತನಗೆಯುಂ (ಎಕ. X (8), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೪-೧೪; 500 ?);
ಇಂದ್ರನೀಲ ಮಾಣಿಕದೊಳೊರಂತಪ್ಪ ಬಣ್ಣಮನೊಡೆಯದು ಮಲಯ
ಸುಂದರನೆಂಬಾನೆಯುಂಟು (ವಡ್ತಾರಾ. ೩೪-೧೯). ಒಡೆತು: ಕಪ್ಪಿಗೊರ
ಲಾತನಾತ್ಮ ವಿಟ ತತ್ತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದೊಪ್ಪೆಯನೆ
ಪೊತ್ತು ಗಾರಿಗೆ ಕ[ವ]ಲ್ದೊಪ್ಪಿ[ಗೆಯ್]ದನ್ (ಸಂಪಭಾ. ೭-೭೫). [?]

ಒಡೆಯವಚು, ಒಡೆಯವುಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ತಬ್ಬು,
—ಅದುಮು, —ಹಿಡುಕು: ಮಿಡುಕಿದನು ಸಾತ್ಯಕಿ ವ್ಯಕ್ತೋದರ
ನೊಡೆಯವಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೯-೨೯). ಒಡೆಯವುಚು:
ಕುಸಿದರೆ ಕಾಲೊಳೊಡೆಯವುಚಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೩೬).

[ಒಡೈ + ಅವಚು (< ಅಮಚು)]

ಒಡೆಯವುಚು 'ಒಡೆಯವಚು' ನೋ.

ಒಡೆಯಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದುಹಾಕು; ಚೂರುಮಾಡು: ತನ್ನನಿತ್ತಿಕೊಂ
ಡಾಗ್ರಹಮನೊಡೆಯಕ್ಕುವಂತಿಕ್ಕಿ ಪೋವುದುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೫-೪೧ ವ).

[ಒಡೈ + ಇಕ್ಕು]

ಒಡೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಒಡೆಯಿಕ್ಕು: ವಿಷ್ಣುಗುಪ್ತನೀಶನ ಬರವೀವುದಂ
ತಡೆದನೆಂದು ಕನಲ್ದೊಡೆಯಿಟ್ಟೊಡೊಂದು ಪೋಬನಿತಜೊಳಿದುಂ
ಕಡಿ ಪೀಠದೊಳಿದವಪುದೆಂಬರೆಲ್ಲರುಂ (ಸಮಪ. ೯-೮); ಅಲುಗಿ ಕೊಂಬಂ
ಕಿತ್ತು ಪುಲಿಯ ತಲೆಯೊಡೆಯಿಟ್ಟು ಸುಲಿದು ಚರ್ಮವನು (ರಾಘಚ.
೧೭-೭೦).

[ಒಡೈ + ಇಡು]

ಒಡೆಯಿಸು, ಒಡೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಡೆಯುವಂತೆಮಾಡು; ಚೂರು
ಮಾಡು; ಮುರಿ: ನುಡಿನೋಟ ಸರಸಗಳಿಂದ ಅಡಿಗಡಿಗಬಲೆ
ಯರಂತರಂಗದ ತಡೆಯೊಡೆಯಿಸುತಹನೇನನೆಂಬೆ (ಭರಣ. ೬-೭೯); ಮನೆ
ಕಟ್ಟಲು ಕಟ್ಟು ಒಡೆಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. (ಹಾಲು) ಸ್ವರೂಪ
ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹುಳಿಯಾಗಿಸು: ಕಡುಹಸಂಬಡೆದ ಹಾಲೊ
ಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ ಪುಡಿಯುಮಂ ಹೊಯ್ದು ಒಡೆಯಿಸಿ ನೀರುಮಂ
ಬಸಿವು ತಡಕೆಯಂ ದೊಳುಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೬).

ಒಡೆಸು: ೧. ಹಸುಮಂತದೇವರಿಗೆ ಒಡೆಸಿದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ
(ಗಂಮಾಯ. ೧೫).

[ಒಡೈ + ಇಸು]

ಒಡೆಯಿಪ್ಪ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಕುಕ್ಕು, —ಹೊಡೆ: ಮದ್ಯ
ಭಾಂಡವನು ಕಲ್ಲಮೇಲೊಡೆಯಿಪ್ಪದು ಬಲವನು ತಲ್ಲಣಿಸಲಪ್ಪಳಿಸಿ (ನಿಭಾಗ.
೧೦-೮೫-೧).

[ಒಡೈ + ಇಪ್ಪ]

ಒಡೆಯುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಸೀಳು; ಭೇದಿಸು: ಹಿಡಿ
ಮೊಲಂಗೊಂಡೊಡೆಯುಚ್ಚಿಕೊಂಡು [ಪಾಶಾಂ. ದೊಡೆವುಚ್ಚಿಕೊಂಡು,
ಡುವೊಡೆ ಯುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಡುವೊಡೆವುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಡೆಡೆ ಉಚ್ಚಿಕೊಂಡು]
ನಂದಿಯುಂ ತುಂಬರನು ಮುಳಿಯೆ ಪರ್ವಲವೆಲ್ಲವಂ ಮರ್ವಿನೊಳದಂಗಿಸಿ
(ನಂಬರ. ೧೮-೩೮).

[ಒಡೈ + ಉಚ್ಚು (< ಉಚು)]

ಒಡೆಯೆಸು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ, ಸೀಳುವಂತೆ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡು,
—ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಚಂದ್ರಾಧರ ಶರದಲಿ ನೊಸಲನೊಡೆಯೆಚ್ಚು
(ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೫೬); ಮುನಿದು ನೋಡಳುಕಿದೊಡೆ ನಿನ್ನ ಕಿಂಕರನಲ್ಲೆ
ನುತೆ ರಥವನೊಡೆಯೆಚ್ಚು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೪).

[ಒಡೈ + ಎಸು]

ಒಡೆಯೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡಕು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಒಡೆದು ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಎಳು: ಮೇಲೆ ನಿಚ್ಚಂ ಪರಿವ ದಿನಮಣಿಯ ಮಣರಥದ ಗಾಲಿಗಳ
ನೇಮಿಗಳ ಪೊಯ್ಲಿಂದಲೊಡೆ[ಪಾಶಾಂ. ದೆ ಪುಡಿವಡೆ]ಯೆದ್ದ ಸಾಲ
ಹೊಂಗೊಳೆದನೆ ಗೊನೆಗಳಿಂದೇಳ್ಳ ದೂಳಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಭದೊಳು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೧).

[ಒಡೈ + ಎಳ್ (< ಎಪ್ಪಾ)]

ಒಡೆಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಹೋಗುವಂತೆ ಒತ್ತು, —ಅದುಮು:
ಅಂತು ಪೊಕ್ಕುದನಾ ಸಿಂಹಂ ಪಾಯ್ಲು ಗಂಟಲನೊಡೆಯೊತ್ತಿ ಕೊಂಡು
(ಸಂಚತಂ. ೨೮೪-೧೩); ಪಾತಿಯೊಳಂಕುಶದಿನೊಡೆಯೊತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟನು
ಗಜವಂ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೫೩).

[ಒಡೈ + ಒತ್ತು]

ಒಡೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗು, —ಪ್ರಯತ್ನಿಸು: ತನ್ನ
ತಾ ಬೀಳುವುದ ಕಂಡು ತಳ್ಳಿ ಹಗೆಯಾಗಲೇಕೆ ಒಡೆದುದ ಕಂಡು ಒಡೆ
ವರಿಯಲೇಕೆ (ಸರ್ವವ. ೩೮-೧೯೫).

[ಒಡೈ + ವರಿ]

ಒಡೆನಾಯ್, ಒಡೆಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಹಾಯು; ಸೀಳಿಕೊಂಡು
ಹೋಗು: ನಡೆನತ್ತ ನೀಲಾಚಲತಿಖರದ ಕಲ್ಲ ಪಡಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಕೆನ್ನೀರು
ಒಡೆನಾಯ್ವಂತೆ ರೋಹಿತಧಾರೆ ಸುರಿದು ಕಿಗ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ಪಾಹಿನಿಯಾಯ್ತು
(ಮೋಹತ. ೧೨-೭೦). ಒಡೆಹಾಯ್: ಜೋಡನೊಡೆಹಾಯ್ವುಂ
ಧರಣಿಯೊಳಾದಿವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೮-೪೬); ಜೀವವ ತೆರಳಿಬಿಡನೊಡೆ
ಹಾಯ್ವು ದಾತ್ಮಜ್ಯೋತಿ (ತೂರರಾ. ೩-೫-೧೯); ಪರಬಲವನೊಡೆ
ಹಾಯ್ವು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೦-೨೩).

[ಒಡೈ + ಹಾಯ್]

ಒಡವೋಯ್, ಒಡೆಹೋಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆಯುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಧುರ
ದೊಳರುಹುವಾ ಸರಾಯನ ವರ ಕೃಪಾಣದ ಪೊಗರು ಪೊಗರಿಲ್ಲರಿನ್ನಪಾಲರ
ಶಿರನನೊಡೆವೊಯಿಡೆತ್ತೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨-೨೩). ಒಡೆಹೋಯ್ : ಕವಿದು
ಮುಂದಲೆವಿಡಿದು ರಾವ್ತರ ತಿವಿದು ಜೀವವ ಕಳಚಿ ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಡೆ
ಹೊಯ್ದು ಹಿತಘಾಯವ ನೋಟದೊಡೆಹೊಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೬೪);
ನುಡಿ ಹೆಣ್ಣೆಯಂಬರು ಸುಮ್ಮನಿಹಳು ನಮ್ಮನೊಡೆಹೊಯ್ದು ಹೋಗೆಂಬ
ರದಕೆ ಮುಡಿ ಬಾಗಿ ನಗುತಿಹಳು (ಭರತ. ೪೧-೪೮).

[ಒಡೆ + ಪೋಯ್]

ಒಡೆಸೀಳ್, ಒಡೆಸೀಳು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು ಸೀಳು; ಭಾಗಮಾಡು:
ಹರಣಭದ್ರತ್ಯನಂ ಸಂಹರಿಸಿ ಸೀಳುವ ಮಾರ್ಗದಿಂದೊಡೆಸೀಳ್ತನುರ್ವಿನಲಿ
(ಬಸಪು. ೨೧-೪೩). ಒಡೆಸೀಳು: ಹರಿಯದಜಿ ಬಿಜಾಗಾಯ್ಗೆ ತನ್ನಯ
ಕರವ ಸಂಧಿಸಿ ನಾರ ಸೀಳಿದ ಪರಿಯಲೊಡೆಸೀಳಿದನು ಕೃಷ್ಣನು ತೋಳ
ಬಲುಹಿನಲಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೧-೫೮). [ಒಡೆ + ಸೀಳ್]

ಒಡೆಸೀಳು 'ಒಡೆಸೀಳ್' ನೋ.

ಒಡೆಸು 'ಒಡೆಯಿಸು' ನೋ.

ಒಡೆಹಾಯ್ 'ಒಡೆವಾಯ್' ನೋ.

ಒಡೆಹೊಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಒಡೆದು: ತಲೆದೋರು, — ಪ್ರಕಟವಾಗು:
ಕಪ್ಪುಹೆಬ್ಬಿನ ಕುರುಳ ಕರ್ಮುಗಿಲ ಬಸಿರಿಂದ ತೊಟ್ಟನೊಡೆಹೊಮ್ಮು
(ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೫). [ಒಡೆ + ಹೊಮ್ಮು (< ಪೊಮ್ಮು)]

ಒಡೆಹೊಯ್ 'ಒಡೆವೋಯ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡ, ಒಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣಿನಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡು
ವವನು; ಒಡ್ಡುವವನು: ಕೆಲಸವು ಕಟ್ಟಿಸುವ ಒಡ್ಡನ ಪ್ರತಾಪವನೇ
ನೆಂಬಿನಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯ ಸಂ. ೩೬-೧೯); ಕರೆಯೋ ಒಡ್ಡರೇಷೆಯನಂ
(ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೩೯); ಕುಳಿ ತೆವರ ತಳಪಟವ ಮಾಡುವ ಪದಾಗ್ರದ ಸಲಿಕೆ
ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರೆಗಳ ಬಲುಗಿಲಸದೊಡ್ಡರ ಕಳಕಳದಿ ಬರುತಿರ್ದುದಸುರರಥ
(ತೊರರಾ. ೫-೬-೧೨). ೨. ಒರಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ನಯ
ನಾ ಜೂ ಕೆಲ್ಲದ ವನು: ಒಡ್ಡರಲ್ಲಿ ದಡ್ಡನಾಗಬಾರದು (ಗಾಡ).
೩. ಒರಿಸ್ಸಾ ದೇಶದವನು: ಚೀರಮು ವೈರಮಂ ಬಿಸುಡು ಪಾಂಡ್ಯ
ಕಡಂಗದಿರಂಧ್ರ ರಂಧ್ರಮಂ ಪಾರದಿರೊಡ್ಡ ಗೊಡ್ಡಮನದಂ ಬಿಡು
(ಎಕ. XII, ೩೫೩. ೧೨೮-೮; 1202). ಒಟ್ಟು: ೧. ಕಟ್ಟಿದಯೊಟ್ಟಿಂಗೆ
ಪನ್ನಿರ್ಪಣ್ಣುಗ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೫-೬; 995).

ಒಡ್ಡರಗಾಡಿ, ಒಡ್ಡರಬಂಡಿ = ಆರೆಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲದ ಚಕ್ರದಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಕಡಮೆ ಎತ್ತರದ ಬಂಡಿ, — ಗಾಡಿ: ಒಡ್ಡರಗಾಡಿಯಿಂದ
ಜಾರಿ ಬಿದ್ದರೆ ಆಪಾಯ ಕಡಿಮೆ; ಮೈಲ್ ಟ್ರೈನಿಂದ ಬಿದ್ದರೆ ಯಮ
ಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೮); ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಒಡ್ಡರಬಂಡಿಯ
ಗಾಲಿಯಂತೆ ಇರುವ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುವು (ವಿಜ್ಞಾಕ. ೬೨); ಅವನ ಮನ
ಸ್ಸಿನ ಆತುರಕ್ಕೆ ವಿಮಾನದ ವೇಗ ಒಡ್ಡರಬಂಡಿಗಿಂತಲೂ ಕಡೆಯಾಗಿ
ಕಂಡಿತು (ರಾಗಣ. ೨೬೩).

[ಪ್ರಾ. ಒಡ್ಡ (< ಸಂ. ಒಡ್ರ). / ತಮಿ. ಒಟ್ಟಯನ್; ಮಲ.
ಒಟ್ಟನ್; ತೆಲು. ಒಡ್ಡ]

ಒಡ್ಡ (ನಾ). ಮೂರ್ಖ; ದಡ್ಡ: ನೀನು ಶುದ್ಧ ಒಡ್ಡ (ರೂಢಿ).

[ಪ್ರಾ. ಪೊಡ್ಡ]

ಒಡ್ಡ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೨. (ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ)
ಪಣಕ್ಕೆ ಇಡುವ ದ್ರವ್ಯ: ಒಡ್ಡಮಂ ಪೇಟಿಮನೆ... ಸಾಯಿರ ಗಡ್ಯಾ
ಣದ ಪೊನ್ನೇ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೧ ವ); ಜೂದಿಂಗಿ ಪಲಗೆಗೆ ಪತ್ತು
ಸಾಸಿರ ವಿತ್ತಮ ಸಾಲ್ಗುಮೆಂದೊಡ್ಡಮಂ ನುಡಿದು (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೨೮ ವ);

ಕಬ್ಬಿನ ಹಣದವನಾಡುವರಲ್ಲದೆ ಕಾಯದ ಹಣದವನಾಡುವರೆ ಮೇಲೊಡ್ಡ
ವಾಯಿತ್ತೆಂದು... ನೀನಿಕ್ಕಿದ ಜೂಜಿಂಗಿ ಹೊಯಿದು ಗೆದ್ದ ಸಿರಿಯಾಳ
(ಬಸವ. ೬೭೯); ತಡೆಯದೊಡ್ಡವನಿಕ್ಕಿ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲವ ಪೊಡವಿಪ ಸೋತ
ನೇನೆಂಬೆ (ನಾಗಕು. ೯-೧೧೬).

ಒಡ್ಡಮಾಗು = ಗುಂಪಾಗು; ಸಂದಣಿಸು: ನಿನ್ನನಿತು ಸೈನ್ಯಮ
ನೊಡ್ಡಮಾಗಿರಲೊಡ್ಡಿ ನಿಂದು (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೩೨).

[< ಒಡ್ಡು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡು, ಒಡ್ಡಿಮಿ]
ಒಡ್ಡಂತಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನ; ಜನ್ಮದಿನ: "ಒಡ್ಡಂತಿ - ವರ್ಧಂತಿ =
ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫); ಕಂತು ಮಹೋತ್ಸವಂ ರತಿಯ ನೋಂಪಿ
ವಸಂತನೃಪಾಲ ಪೂಜೆಯೊಡ್ಡಂತಿಯ ಪೂರ್ವದಾನತಿಥಿ (ದಶಕು. ೮-೧೬);
ಆ ವಿಭುವಿನಪರಮಿತ ಸಂಭ್ರಮೋತ್ಸರ್ಗದಿಂದ ತೀವಿದೊಡ್ಡಂತಿಯುತ್ಸವದ
ವರ್ಣನೆ (ವರ್ಣವ. ೧-೬). 'ವಡ್ಡಂತಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ವರ್ಧಂತಿ]

ಒಡ್ಡಣ್ಣಿ 'ಒಡ್ಡವಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣ್ಣಿ 'ಒಡ್ಡಾಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣ್ಣೆ 'ಒಡ್ಡವಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಒಡ್ಡಣ್ಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಕಂಡಖಂಡಜ್ಞಾ
ನದಿಕ್ಕೆಯ ಪರಿಯನಿಡಿರಿಟ್ಟು ಮಂಡಳಿಸಿ ಕಲುಮರನಲೊಡ್ಡಣ್ಣೆಗೊಂದು
ಮಾಡಿಸಿ ಹೆಸರುವಡೆದುದ್ದಂಡ ರೀತಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೩).

[ಒಡ್ಡಣ್ಣೆ (< ಒಡ್ಡವಣ್ಣೆ) + ಕೊಳ್]

ಒಡ್ಡತನ (ನಾ). ಒರಟುತನ; ನಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಅವನ ತುಂಟಿ
ತನ, ಒಡ್ಡತನ ಅವಳಿಗೆ ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ.
೬೨); ಈಗಲೇ ಅಷ್ಟೊಂದು ಒಡ್ಡತನ ಮಾಡಬಾರದು (ಮುನಿಮಾ. ೧೦೫).

[ಒಡ್ಡ + ತನ]

ಒಡ್ಡದೆಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಡ್ಡರಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಅಸಗದೆಣ್ಣಿ
ತೊತ್ತುದೆಣ್ಣಿ ಭಂಡಿದೆಣ್ಣಿ ಪೊಡ್ಡದೆಣ್ಣಿ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೬-೪೦;
1162).

[ಒಡ್ಡ + ತೆಣ್ಣಿ]

ಒಡ್ಡಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಪ್ರತಿ
ಪಾಳಿಸುವ ಒಡ್ಡಮರಸ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩-೧೪; 1115).

[ಒಡ್ಡಮಂ + ಆರಸ]

ಒಡ್ಡಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾಸ್ತರಿಗೆ ಸಾಯಿರದರಸ
ನೊಡ್ಡಮ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೯೪-೩; 1007); ದಣ್ಣನಾಯಕೊಡ್ಡ
ಮ್ಮನ ಅಯ್ಯಂ ಮನ್ನಿನ ಸಾಸಿವರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೧, ೬೪-೬೮; 1053).

[ಒಡ್ಡ ? + ಅಮ್ಮ]

ಒಡ್ಡಯಿಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡಯ್ಯ 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡವ (ನಾ). ವಿನ್ಯಾಸ; ರಚನಾಕ್ರಮ: ಹಲಗೆ ಬಳಪವ ಓಡಿ
ಯದೊಂದಗ್ಗಳಿಕೆ... ಪರರೊಡ್ಡವದ ರೀತಿಯ ಕೊಳ್ಳದ ಗ್ಗಳಿಕೆ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೫); ಪರರ ಬಗೆ ಪರರುತ್ತಿ ಪರರುತ್ತರುಷ ಪರರುತ್ತಿಯ
ಕೃತಿಯಪಹರಣ ಪರರುಪಮಾನ ಪರರೊಡ್ಡವದ ಪರುತವದ ಹರಹು
ಹೊಗದಗ್ಗಳಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧೨). [< ಒಡ್ಡು + ವ]

ಒಡ್ಡವಣ್ಣೆ, ಒಡ್ಡಣ್ಣಿ, ಒಡ್ಡಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ರಾಶಿ;
ಸಮೂಹ: ಮುಗಿಲೊಡ್ಡವಣ್ಣೆಯಾಕ್ಷಣ ಹರಿದು ನಿರ್ವಲವಾಗದೆ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪-೩೯). ೨. ಸನ್ಮಾಹ; ಸಜ್ಜು: ಲಗ್ನೆಯ ದೆಸೆಯ
ದಿನಸ ಸದರನಿ ದರಮುಮಂ ಜಂತ್ರದೊಡ್ಡವಣ್ಣೆಗಳುಮಂ ಭೂಮಾನ
ಮುಮಂ ಪುಗುವ ಪೊಣಮಡುವ ನೀರಕಂಡಿಯ ಕುದುರೆ ಗಂಡಿಯ
ತೆಪುಗುಳುಮಂ ವಸುಷೇಣಂ ಬಳಸಿನೋಡುತ್ತಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೨ವ).

ಒಡ್ಡಣ್ಣ : ೧. ಮಿಸುಪುಸುಧೇನು ಮೀನ ನವಹಂ ಪೊಳೆವಡ್ಡಣದೊಡ್ಡಣಂ
ವಿರಾಜಿಸುವುರು ಕೂರ್ಮ ಕೋಟಿಯಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೧೨); ಮರವೆ
ಯೊಡ್ಡಣ ಕಲಹದಟ್ಟವತುಚಿಯ ಬೆಸುಗೆ . . . ಈ ದೇಹವು (ಕೃಷ್ಣ.
೧-೧೮-೧); ಒಡ್ಡಣ ರಾವುತರುಗಳ ಒಡ್ಡಣದಿಂದ ರಾಯನೋಲಗೆ
ಕಣ್ಣೆಡ್ಡಮಾಯ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೪೩). ೩. ಪಡೆ; ಸೈನ್ಯ : ಪೊಟ
ಮಟ್ಟೊಡ್ಡ[ಪಾಶಾಂ. ಟ್ಪುರ]ಣಮನೊಡ್ಡ ಬಿಲ್ ಬಿಲ್ಯೊಳ್ . . . ತಾಗಿ
(ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೪೮-೫); ಮನೋಭವನೊಡ್ಡಣದಂತೆ ತಂಡತಂಡದ ಪರಿ
ತಂದು (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೪-೩೫); ಬಹುಭಂಜನೆಯೊಡ್ಡಣದಿಂದಹಮಹಮಹ
ಮಿಕ್ಕು (ಅನಂಪು. ೧೧-೫೯). ೪. ಯುದ್ಧರಂಗ : ತಲತಲ ನೇಸಜ್ಜ
ಮೂಡುವುದುಮೊಡ್ಡಣಕ್ಕೆಲ್ಲಂದರ್ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೧-೬). **ಒಡ್ಡಣ್ಣ :**
೧. ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಣೆಯೊಡ್ಡಿತುಕಾರ ಕೊವಿನೊಳ್ (೧೦ ಕ. ೯-೩೬);
ಮೇಲನಜಾಯದ ನೃಪನ ಬಾಳಿಕೆಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರು ನೀರದ ಜಾಲ
ದೊಡ್ಡಣ ಸುರಧನುವಿನಾಕಾರ ಶವಮಡಿ. (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೫೧). ೫. ಒಡ್ಡು
ವಿಕೆ; ಒಟ್ಟುವಿಕೆ. 'ಈಡೊಡ್ಡಣ್ಣ' ಪರಾ. ೬. "ಡಂಭ, ಡಾಲು"
(ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಒಡ್ಡು + -ಅಣ್ಣ]

ಒಡ್ಡವಣ್ಣ (ನಾ). ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪರಿಭಾಷೆ (?): ನನ ರೀತಿ
ಯೊಡ್ಡಯಿಸಿ ಒಡ್ಡವಣ್ಣ ಮೇಲದರೆ ಪೊಸದೇಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸಿ ಪಂಜಳಂ
ಪಲ್ಲಯಿಸಿ (ಅನಾರ. ದೇ. ೧೮೨-೫). [?]

ಒಡ್ಡವಿಸು 'ಒಡ್ಡಿಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡವೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಂಗಳಿಸರ ಬಾಗೆವಾಡಿ
ಸಾಮಳವಾಡಿಗ ಒಡ್ಡವೊಡಿಗೆ ಮಧ್ಯವತ್ತಿ[F] ಪಿಪ್ಪರಗೆ ನಾಮಗ್ರನೋ
(ಸೌಇ. XI-i, ೮-೧೯; 862). [?]

ಒಡ್ಡಳಿ 'ಒಡ್ಡಲು' ನೋ.

ಒಡ್ಡಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡು : ದಶಶತಕಂಗಳಿಂದ ಪರ
ರಾಳಿಗೆ ಸಂದಿಹ ಸ್ವರ್ಣಭೂಮಿಯಂ ವಿಸಸನಕೊಡ್ಡದೊಡ್ಡಳಿಸಿ ವೈರಿಯ
ನನ್ನಿಯ ನಲಿಗಾಳೆಗಂ ಪೊಸತನೆ ಧಾತ್ರಗೆಂಬೊಲಿಸಿದಂ (ಅಮತಂ. ೨೬).

[ಒಡ್ಡಳಿ (< ಒಡ್ಡಲು) + -ಇಸು]

ಒಡ್ಡಲು, ಒಡ್ಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಡ್ಡು ಕೆಡು; ಸತ್ತ್ವಗುಂದು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು;
ರೀತಿಗಿಡು : ಇವಂದಿರ ಪಾಡಲುಂಧಮಂತಿರವೆ[ಟ್ರೊ]ಡ್ಡಲಯದಂತಿರೆ
ನಮ್ಮವರೆಲ್ಲರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೦); ಬರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ
ನೋಟು ಮಾತನೊಡ್ಡಲಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬); ನೆಬಲಂ
ನೋಡಿದ ರೂ ಪಿನ ಪೊಟಪದು ಕನ್ನಡಿಯನೊರ್ಮೆ ನೋಡಿದೊಡ್ಡರ
ದೊಡ್ಡಲುವುದು ನರೆತೆರೆಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೩-೬೮). ೨. ನಾಶಮಾಡು;
ಅಂದೆಗೆಡಿಸು : ಪೆಡೆಯಂ ಬೆಳೆಪ ಬಿರುದಪ್ಪವರ ಬಿರುದನೊಡ್ಡಲುವೊನ್
(ಎಇ. XXIV, ೨೫-೧೦; 885). **ಒಡ್ಡಳಿ :** ೧. ಹೆಡ್ಡರೆನ್ನೊಡ್ಡವುಟ್ಟ
ದವರೀತನೋಲೆಗೆಳೊಡ್ಡಳಿದೋಡಿದರ್ ತಪಕೆ (ಧರಣ. ೪೮-೪೨).

[ಒಡ್ಡು + ಅಲ]

ಒಡ್ಡಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವರಸೆ (?): ರಕ್ಕಸನ ಕಂಡೊಡನೆ
. . . ಮುಂಬರಿದು ಪಿಡಿದು ಘಾರಾಘಾರಿಯೊಡ್ಡಾಯವೆಂಬುತ್ಕಳಿಕೆಯೊಳ್
ನೋಡುವ ಕಣ್ಣೆ ಇಂಬಾಗಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩೪-೨೬). [ಒಡ್ಡು + ಅಯ]

ಒಡ್ಡಾರ (ನಾ). ೧. ಸಮಸೈ; ಸ್ಪರ್ಧೆ : ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ ವೃಷಭಣ್ಣ
ನಿಮ್ಮಯ ದೊಡ್ಡಮಾವನಿಗೆನಗೊಂದು ಒಡ್ಡಾರವೊಡ್ಡಿದೆಯದ ನೀವು
ತದ್ವಿಕೊಟ್ಟಡ್ಡಾಕೆ ಬಿಡಿಸಿರೈಯೆಂದ (ಧರಣ. ೪೩-೯೩). ೨. ವಿರೋಧ;
ಹಗೆತನ : ಕೊಬು ಸೂರುಳೊದವಿತ್ತಾ ಸರ್ಬೆಸಂಬೆತ್ತುದಾವರಿಸಿತ್ತಾಸೆ
ಕನಲ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕುದುರುತಿತ್ತೊಡ್ಡಾರಮುಣ್ಣತ್ತು ಕಾತರ ಮಿನ್ನಂ ತುಟು
ಬಣ್ಣಪಂ (ಚಿವ. ೬-೬೫). [← ತಲು. ಒಡ್ಡಾರ]

ಒಡ್ಡಾಸರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯಪ್ರಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ :
ಮಲಪುರಿಗನಣ ಒಡ್ಡಾಸರ ಪಡಿಸಣ ಚಮತ್ಕಾರ ಶಬ್ದ ಶೃಂಗಾರ
ಝೇಂಕಾರಂ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಪ್ರಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೇರುವೆಯ
ನಾರೈವುತ್ತೆ (ವಿರೂಪಾ. ೮೧ ವ). [?]

ಒಡ್ಡಾಳು (ನಾ). ದಪ್ಪನೆಯ ಆಳು; ಸ್ಥೂಲಮನುಷ್ಯ : ಹೆಡ್ಡಾಳಾದರೂ
ಒಡ್ಡಾಳಾಗಿರಬೇಕು (ಗಾದ). [ಒಡ್ಡು + ಆಳು (< ಆಳ್)]

ಒಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಜೂಜಿಗೆ ಒಡ್ಡುವ ಪಣ; ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ
ವಸ್ತು : "ಗೃಹವೆಂಬುದು ಜೂಜಿನ ಒಡ್ಡಿ" (ಹಲಾಯ. ೧೨೫-೬೪).

೨. ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಮಾತು; ಹುರುಡಿನ ಮಾತು : ಒಡ್ಡಿದ ಭೈರವ
ಬಲರಾಮನ ಪಟ್ಟು ದೊಡ್ಡಿತನುತ್ರೆ ನಿಷ್ಕರದಿ ಒಡ್ಡಿಯ ನುಡಿದು ಕೃಷ್ಣಾಗ್ರ
ಜಾತನಮೇಲೆ ಜಡ್ಡಿದ ಗಡೆಯ ಗಾಯನವು (ಮೋಹತ. ೩೯-೧೩).

೩. ದೊಡ್ಡಿ ; ರೊಪ್ಪ : ಅವರಿಗೆ ಕೋಳಿ ಒಡ್ಡಿ, ಕುರಿ ಒಡ್ಡಿ, ಹಂದಿ
ಒಡ್ಡಿಗಳೆಂದರೆ ಗಡ್ಡೆ ತೋಟಗಳನ್ನೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದವು (ಮಲೆಮ. ೩೮).

[< ಒಡ್ಡು]

ಒಡ್ಡಿನ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಗುಂಪು; ಚತುಷ್ಟ : ಮೀನು . . . ಎಂದರೆ
ಹತ್ತು ಒಡ್ಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮಾತ್ರ. ಒಡ್ಡಿಗೆ ಮೂರುಪಾವತಿ . . .
ಚಂಪಿಯ ಲೆಕ್ಕ ಈ ಒಡ್ಡಿ - ಪಾವತಿಗಳ ಮಿತಿಯಲ್ಲೇ ಇತ್ತು (ಚಿರುಬ.
೮೬). 'ಉಡ್ಡಿ' ಪರಾ. [ದೇ. || ತುಳು. ಉಡ್ಡಿ; ತೆಲು. ಉಡ್ಡ]

ಒಡ್ಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡುವುದು; ಎದುರಾಗಿ ಚಾಚುವುದು (*).

[ಒಡ್ಡು + -ಇಕೆ]

ಒಡ್ಡಿಗಜುಗ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಗಜ್ಜುಗದ ಗುಂಪು (*). 'ಉಡ್ಡಿ
ಗಜುಗ' ಪರಾ. [ಒಡ್ಡಿ + ಗಜುಗ (< ಗರ್ಜುಗ)]

ಒಡ್ಡಿತು (ಗು). (?): ಮೊಜನಂದಮಪ್ಪ ಕಾಲೊರಸುಪೊಡೊಡ್ಡಿತಪ್ಪ
ಪರಡಂತಸಿದುಂ ಮಿಗೆ ದೊಡ್ಡಿತಾದಮೇಣ್ ಕರಮಸಿದಾದ ಜಂಘೆ
(ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೨). IP ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಒರಸುವ ದೊಡ್ಡಿ
ತಪ್ಪ ಪರಡು' ಎಂದಿರಬಹುದು. [?]

ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಅಜಮಣ್ಣ ಮೆಗಾಲು
ಮಗೊಕೆಮೊಗೆಯು ಒಡ್ಡಿಪಾಡಿಯುಂ ಗೊಯ್ಯಿನ್ನಮ್ಮಗಳ (ಮೈ ೮೦.
೧೯೩೨, ೫೮-೩; ಸು. 825). [ಒಡ್ಡಿ + ಪಾಡಿ]

ಒಡ್ಡಿಯ (ನಾ). ಓಡ್ರ ದೇಶದವನು : ತುಳುವ ಮಗಧ ಮಾಳವ ಕೇರಳ
ಒಡ್ಡಿಯ ಜಿನ ಜೊನೆಗೆ ಅರಿಮಣ ಕೊಂಕಣ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩-೯೨;
1397 ?); ಒಂದು ದೇಸೆಯೊಡ್ಡಿಯರು ಖನ್ನೋಜಿಗಳೊಂದು ದೇಸೆ
ಯೊಳು . . . ರಾಮನ ಮುಸುಕಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೨೬).

[ಪ್ರಾ. ಒಡ್ಡಿ < ಸಂ. ಓಡ್ರಿಯ]

ಒಡ್ಡಿಸು, ಒಡ್ಡಯಿಸು, ಒಡ್ಡಯ್ತು, ಒಡ್ಡವಿಸು, ಒಡ್ಡೈಸು (ಕ್ರಿ).
೧. ಒಡ್ಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಚಾಚಿಸು : ಪೆಚುಂ ಕುಂದುಮನಜುಡು
ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ ಕಡಂಗಲುಂ ಕಡಂಗಿಸಲುಮಡಂಗಲುಮಡಂಗಿ

ಸಲುಮೊಡ್ಡಲುಮೊಡ್ಡಿಸಲುಂ . . . ಜಾಣನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ);
ಪೂಣಿಸಿ ತನ್ನಂ ಬಿಡೆ ಪೊಯ್ದು ಪೋಪವನೊಡ್ಡೊಡ್ಡೆನುತ್ರ್ವಳೊ

ಡ್ಡಿಸಿ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಅನಂಪು. ೬-೨೯); ಮನೋಜನ ಕೊರಲಗಿ
ಗೊಡಲೊಡ್ಡಿಸಿದರಾ ಮುಗ್ಧಮುನಿವರನಾ (ತೂರಾ. ೧-೫-೫೨).

೨. ಆವರಿಸು; ಕವಿ; ಮುತ್ತು : ಈಯುಪಾಯದೊಳೆ ಕೀರ್ತಿಗೆ
ಯೊಡ್ಡಿಸೆ ಕಾದೆ ನಾಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೮); ಘೋರತಮಮೊಡ್ಡಿಸುಪೊಡಾ

ತಾರಕ ಮಂಡಳಮನೊಡ್ಡಿಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೫೧). ೩. ಸ್ಪರ್ಧಿಸು;
ಹುರುಡಿಸು : ಬಿಗಿದೊಗೆದಾ ತ್ತುಂ ಗಕು ಚ ಕುಂಭಮನೊಡ್ಡಿಸ

ಪೂರ್ಣ ಕುಂಭಮಂ ಸೊಗಯಿಸುವಾತ್ಮಕೇಳಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೦೦).

೪. ಪ್ರೇರಿಸು; ಒತ್ತಾಯಿಸು: ಬಿಸುಟಾ ಧರಾಧಿಕೆಯಂ ನಾರಾಯಣಾ ದೇಶಮೊಡ್ಡಿಸೆ ಪಾಂಡುಪ್ರಿಯಪುತ್ರರೊಳ್ ನೆರೆಯಲಿಂದಿಂತೀಗಲಾಂ ಪೋದಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೦); ವಿರಹಿಮೃಗಂ ದಲೊಡ್ಡಿಸುವನಂ ಮಧು ದಲ್ ಬಲೆಗಳ್ ಲತಾಳೆ ದಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೪). ೫. ಅಡ್ಡ ಹಾಕು; ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಇಡು; ತಡೆಯುಂಟುಮಾಡು: ಪಾಯ್ಕ ಕೂರ್ಗಣೆಗೆ ಬದ್ಧರಮೊಡ್ಡಿಸ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೬); ಸಿರಿ ಬರಲ್ ಮೊಳಕಾಲನೊಡ್ಡಿಸಿದ ಕಡು ಹೆದ್ದರಿರವಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ತೆಜನು (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೦-೫೦). ೬. ಎದುರಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲು: ಅತಿಭೀಮರಾ ಜಿತಕಾಮರ್ ಸುತನಾಮರ್ ಮದನನಿದಿರೊಳಿಲ್ಲೆನೆ ಹೋಹೋ ಸತಿ ಕಾಮಿತ ಮನದಿಂ ಪಾರ್ವತಿ ಬಳವನ್ನೆವರಮಿರ್ಪ ತಪಮೊಡ್ಡಿಸು (ಗಿರಿ. ೭-೭೧). ೭. ಒಡ್ಡೆಯಿಸು: ೭. ಬಿಜುತೋಡಿ ಬೇಡರೊಳ್ ನೆರಿದಿರ ಲಲ್ಲದೊಡ್ಡೆಯಿಸಿ ರಾಜ್ಯದೊಳೆಂ ನೆರೆಯಲ್ಪಿ ತೀರ್ಗುಮೊ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೫). ೮. ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ತೋರಿಸು: ಭರತಶಾಸ್ತ್ರನಿರತೆಯರಪ್ಪ ಕೆಲಂಬರ್ ದೇವಿಯರ್ ಪಿರಿದಾಗಿ ರಾಗರಸಮಂ ತುಂಬಿ ತುಳ್ಳಾಡುತ್ತ ಮಿರೆ ನಾಟ್ಯಮನೊಡ್ಡೆಯಿಸಿದಾಗಳ್ (ಬಾಧಪು. ೬-೮೫ ವ); ನುಡಿನ ಸಗಾಡಿಕೆಯನೊಡ್ಡೆಯಿಸಿ ತಮ್ಮಯ ಖೋಡಿಯನು ತಾವಣಿಯರೆಂದನು ನಗುತ ಪ್ರಭುರಾಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೨೭). ೯. ಸೇರಿಸು: ಇನ್ನೇನು ಕವಿದು ಬಹ ಕತ್ತಲೆಗಾಗಿ ಎದೆಯ ಹಣತೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಗಳನೊಡ್ಡೆಯಿಸಿ ಸೊಡರು ಹೊತ್ತಿಸಿಕೊಳುವ ಹೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲೇನು, ಹೇಳಿ ಮುದುಕಯ್ಯ (ಕೋಗಿಲೆ. ೭೦-೫). ೧೦. ಒಡ್ಡೆಯಿಸು: ೯. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು: ಮನೆಯೊಳ್ಳೆಯ್ಯಗೆ ಬಾಕುಕೊಂಡು ಸಿರಿಯೊಳ್ಳಣ್ಣಾಣದೊಡ್ಡ [ಪಾಶಾಂ. ಟ್ಟಿ]ಯ್ಯವಂದಿನ ನೀಮಾರ್ಗಲೆ ನಿಮ್ಮನಾಪಣೆಯಮೆಂದೆಮ್ಮಂ ತೊಡಂಕಿಕ್ಕುವಂದಿನ... ಸೂರ್ಯಕ್ಕಟಿ ಮುಕ್ಕುಪೋಗಿ ಕಡೆಯೊಳ್ ಭೈಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದಿರೇ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೨೬). ೧೧. ಒಡ್ಡೆವಿಸು: ೨. ಮುಗಿಲೊಡ್ಡೆವಿಸುವಂತೆ ಮಳೆ ಭೋರನೇಟಗುವಂತೆ... ಸಂಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ (ಭಕ್ತಾಚ. ೨-೪೧). ೧೨. ಶೋಭಿಸು; ಮನೋಹರವಾಗು: ರಾಗರಸಂಬಡೆದೊಡ್ಡೆವಿಸಿ ರೀತಿ ನೂತನಂಬಡೆಯೆ ವಳಿ ವಿಳಾಸಂಬಡೆಯೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬-೭೭ ವ). ೧೩. ಪ್ರದರ್ಶಿತವಾಗು; ತೋರಿಬರು: ಒಡ್ಡೆವಿಸಿತನ್ನಾಟಿ ನಗೆಯೊಳಗಡ್ಡೆಬಿದ್ದಳು ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ಬೊಡ್ಡಿ ಬಿಂಕ ದಲವರು ಬಿರಿದರು ಭೀಮ ಫಲುಗುಣರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪೩). ೧೪. ಒಡ್ಡೆಸು: ೬. ಬರೆಯಲ್ಪಾರದು ಬಚ್ಚಿಸಲ್ಪರಿದು ಮಾಡಲ್ಪಾಡ ದೊಡ್ಡೆಸದಚ್ಚರಿ (ಅನಂಪು. ೧-೧೧೪); ಕಾಳಕೂಟದ ಬಹಳ ಧಾಳಿಗೆ ಶೂಲಿಯೊಡ್ಡೆಸುವವೊಲವನೀಪಾಲಕನ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ತಡೆದನು ಕಳಶಜನ ರಥನ (ಕುವ್ಯಾಡ್ವೀ. ೧-೭೪). ೧೫. ಕಂತುವನೆ ಕಂಗಡಿಸಿಯೊಳಪೊಕ್ಕಂ ತರಂಗ ವಿಚಾರವೆಲ್ಲನ ಸಂತೆಯಂಗಡಿಯಂತೆ ಸೊನ್ನಲಪುರದೊಳೊಡ್ಡೆಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೪). ೧೬. ನವರೀತಿ ಒಡ್ಡೆಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ಯೊಡ್ಡೆಯಿಸಿ] ಯೊಡ್ಡೆವನೆ ಮೇಲದರೆ ಪೊಸದೇಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸಿ ಪಜ್ಜಳಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿ (ಅನಾರ. ಹ. ೧೩೦-೨೬); ಹೊಳೆವ ಹಲ್ಲಣ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ... ಸಾಂದರಾಧೀಶ್ವರನ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳೊಡ್ಡೆಸಿ ರಂಜಿಸಿದವು (ಸಾಂದಪು. ೧೮-೧೨). ೧೭. ಧಾವಿಸು; ಮೇಲೆನುಗ್ಗು; ಅರೆಯುಟ್ಟು: ನಿಲ್ಲದೊಡ್ಡೆಸೆನುತ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ ಸಾರಥಿ ಗಜುಹೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ವೀ. ೨-೩೪). [ಒಡ್ಡು + ಇಟ್ಟು]

ಒಡ್ಡಿ ಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಾಳೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ ಹುಗ್ಗಿಗಲ್ಲಿಂದ ತೆಂಕಲು ಒಡ್ಡಿ ಹಟ್ಟಿಯ ಹೊಲವೇರೆಯಿಂ (ಸಾಂಪ. IX-i, ೨೪೯-೭೯; 1147); ಹಟ್ಟಿಣದ ದಾರಿಯಿಂ ತೆಂಕಲು ತಕ್ಕಿಲು ಒಡ್ಡಿ ಹಟ್ಟಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಘಳೆಯಲು (ಸಾಂಪ. IX-i, ೨೯೭-೪೩; 1177).

[ಒಡ್ಡಿ + ಹಟ್ಟಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಒಡ್ಡಿ ಟ್ಟಿ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು: ಪೆಸರ್ ನಿನಗೆ ಕೇಳ್ ಮೊಸರ್ ಪೆಜರ್ಗ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ಳ ದಡ್ಡಿಸಕ್ಕೆ ಗುಜಿಯಪ್ಪುದೊಡ್ಡಿಟು ತಿಂಬರನ್ನರ್ ಕ್ರಿಯಾವಸಾನ ವಿರಸಂಗಳಿಂದ್ರಿಯ ಸುಖಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೩-೭೦).

[ಒಡ್ಡು + ಇಟ್ಟು]

೧. ಒಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರ್ಪಿಸು; ಈಡುಮಾಡು: ಅಣೆಯುಳ್ ದಾವಣ ಮೊಡ್ಡುವನ್ (ಎಂ. IX, ೧೮-೧೧; 800); ಉರಿಗೊಡ್ಡಿ ಮೆಯ್ಯನಳ್ಳದೆ (ಇಂ. XIV, ೭೦-೧೫; 9ನೆಯ ಶತ); ನೀನಾರ್ಗ ನಿನ್ನ ಪೆಸರೇನೀ ನಿಯ ಮಕ್ಕಂತು ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩). ೨. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು; ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡು: “ಒಡ್ಡು - ಪ್ರತೀಕಾರೇ, ವ್ಯೂಹೇಚ” (ಶಮಧಾ); ಪೊಲನ ಕೊಳ್ಳನೆನ್ನು ಬನ್ನೊಡ್ಡಿ ನಿನ್ನಾನೆಂಬ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ವು (ಸಾಂಪ. XI-i, ೨೧-೬; 893); ಬಲ್ಲಿದಂಗೆ ಪೊಣ ದೊಡ್ಡಿದನಂತೆ ಕೆಟ್ಟೊಡುಗುಂ (ಧರ್ಮ ಮೃ. ೧೪-೧೦೨); ತರ್ಕ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳೊಡ್ಡಿ ತಗರು ತಗರಿನಂತೆ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಹೊಡೆದಾಡಬಹುದು (ಭರತ. ೨-೯೧). ೩. ಇಡು; ಮಡಗು; ಇರಿಸು: ಒಂದು ಮರದ ಕೆಲಗೆ ಪೊನ್ನ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ಬೋನಮನೊಡ್ಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೩); ಸಹದೇವನನ್ನು ಪಂಥಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಕೃವಾಸ. ೧೩೩). ೪. ಉಬ್ಬು; ಮೇಲೇಳು: ಬಟ್ಟತಪ್ಪ ಬಾಯ್ವಿಟೆ ತನುರೇಖೆ ಗೊಂಡ ಕೊರಲೊಡ್ಡಿದ ಪೆರ್ವೊಲೆ ತೆಳ್ಳಸಿಟ್ಟಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೮); ಮಿಂಚುವ ನಖಮಾದಮೊಂದಿದ ಬೆರಲ್ಲೆಳದಂಗದ ಗುಲ್ಮಮೊಡ್ಡಿ ತೋಟುವ ಮಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೩); ಮಡಿದ ಕೊಡಕೆಗಳೊಡ್ಡಿದುದೊಡ್ಡಿದಿಯ ನಡುವಿನ ಕೊಂಕಿದುಗುರಿನ ನಿಡುವೊಡಲ... ನಾಯ್ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೨೦). ೫. ಮುಂದಿಡು; ಎದುರಿಗೆ ಹಿಡಿ: ನೀನಿನ್ನಾವ ನೆವನ ನೊಡ್ಡುವೆ ಪಾಪಿ (ಹಚಕಾ. ೮-೮); ಸಮರದ ಜಯವನವರಿಗೆ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮಭಿಮತವನೀಡಾಡಿ ನಯವ ನೀವೊಡ್ಡುವರೆ ನಿಮ್ಮನು ನಿಯಮಿಸುವ ರಾರುಂಟು (ಕುವ್ಯಾ. ಭೀ. ೧-೨೪). ೬. (ವ್ಯೂಹರಚನೆ) ಮಾಡು; ರಚಿಸು; ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಕುಲಧನಸಂಕುಲಂಗಳನೆ ತಂದಿದೆ ಯಿಟ್ಟವ ನಾಡಿ ಸೋಲ್ವನಾಕುಲಮತಿ ಮುಂದೆ ಭಾರತದೊಳೊಡ್ಡುವುದುಂ ಕಡು ನನ್ನಿ ಮಾಲ್ವಪೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೨); ಬಲುಹ ನೀ ನೋಡುವರೆ ಪರ ಮಂಡಳಿಕರ ತಂದೊಡ್ಡು ಬಳಿಕೆನ್ನಳವನೀಕ್ಷಿಸು (ಕುವ್ಯಾ. ಭೀ. ೩-೪೦). ೭. ಹಾಯಿಸು; ಬಿಡು: ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರೊಡ್ಡು (ರೂಢಿ). ೮. ಚಾಚು; ನೀಡು: ಪೂಣಿಸಿ ತನ್ನಂ ಬಿಡೆ ಪೊಯ್ಯು ಪೋಪವನೊಡ್ಡೊಡ್ಡೆನುತೊ ವರ್ಳೊಡ್ಡಿಸಿ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಅನಂಪು. ೭-೨೯); ಧರೆಯ ದಾನಕ್ಕೆ ಕೈ ಒಡ್ಡುವನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೮-೧೦); ಒಡ್ಡಿದ ದಕ್ಷಿಣ ಹಸ್ತವೀ ಹಸ್ತ ವನೊಡ್ಡುವನಲ್ಲವೈ ಪೆಜರ್ಗ (ನಾಗಕು. ೧೦-೫೦); ಅರಮನೇ ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಸೆರಗು ಒಡ್ಡು (ಗಾದೆ).

ಒಡ್ಡಿ ಕೊಳ್, ಒಡ್ಡಿ ಗೊಳ್ = ೧. ಚಾಚಿ ಕೊಳ್ಳು; ನೀಡು: ಚಲಿಸದದಿರದೆ ಬೆನ್ನನೊಡ್ಡಿ ಕೊಂಡಿರೆ ಕಂಡು (ಸೇದಿರ. ದೇ. ೬೪-೧೪). ೨. ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ: ಸಲೆ ಸೇರಿಸಿದೇಣಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಭಟರು ತಲೆವರಿಗೆಯನೊಡ್ಡಿ ಕೊಳುತ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೪೭). ೩. ಗುಂಪಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗಿ ಸೇರು: ವೀರಭಟ ಕುಣಪಂಗಳೆಂ ಪೆಣದ ಪರ್ವಣಿಯಂ ಕಣಿವ ವಿಳಯಜಳಧರದೊಡ್ಡಿನಂತೆ ಒಡ್ಡಿ ಗೊಂಡಿರು (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೪ ವ). ಒಡ್ಡಿ ನಿಲ್ = ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಪೊಗೊಡೆಯದಿರಗಲದಿರೈ ನುಗ್ಗಿ ಸಲೆಡೆಗುಡೆ ನಿಂದು ಮೊನೆಗೊಡಿಸುವಿಂ ಹಿಗ್ಗಿ ಪೆಟಸಾರದಿರಿಯಂದುಗ್ಗಡ ವಜ್ಜೀರರೊಡ್ಡಿ ನಿಂದರ್ (ಹಮ್ಮಾರ. ೩-೩೯). ‘ಉಡ್ಡು’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತುಳು. ತೆಲು. ಒಡ್ಡು; ಪರ್ಜೆ. ಒಡ್ಡಿ = ಎಸೆ]

ಒಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಒಡ್ಡನೆ ಮೊತ್ತಂ" (ಭಾರ. ೪೪); "ಸಮೂಹದೊಳೊಡ್ಡು" (ಕಶರ. ೧೧೯); ಮೃಗವ್ರಜ ದೊಡ್ಡೇಂ ಮೃಗರಾಜನಂ ನೆಜುವದೇ ತಾಂಗಲ್ಗೆ (ಅದಿಪು. ೧೩-೫೭); ಆಕಾಶದೊಳಗೊಂದು ವಿಸ್ಮಯವಾದ ಮಹಾಕಾಂತಿಯೊಡ್ಡು ಕಾಣಿಸಿತು (ಭರತ. ೩-೫೦); ನಿಂದ ಚಂದ್ರಿಕೆಯೊಡ್ಡನೆ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲದೇಂ ಮನಂ ಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ರಾಜಶೇ. ೩-೫). ೨. ವ್ಯೂಹ; ಸೈನ್ಯ; ಪಡೆ: "ಒಡ್ಡು-ಪ್ರತೀಕಾರೇ, ವ್ಯೂಹೇಜ" (ಶಮಧಾ); "ಪಡೆಯೊಡ್ಡು ಪಾಜು ಬಲ ಸೈನ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಬಹುವಿಧ ವ್ಯೂಹರಚನೆಯೊಡ್ಡಂ ಬಲಿದು ನಿಲ್ಲಿನಂ (ವರ್ಧ. ೮-೩೯ ವ); ಗಜದೊಡ್ಡು ತುರಗ ರಥ ದೊಡ್ಡುಗಳವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇತರ. ಹ. ೧೩೫-೨೩); ಮುರುಹಿದನು ಮುರವೈರಿ ರಥವನು ಮುಂದಣೊಡ್ಡಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೦-೧). ೩. ಎದುರಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದು; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ; ಅಣೆ: ನಾಲ್ಕಾರುಮಿಟ್ಟು ನಡೆದ ಕೆಲ್ಲಿ ಗೊಡಂಗೆಯೊಡ್ಡಿನ ಕೆಲಗೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೩-೧೩; 950); ಅಕ್ಕನ ಜೀವನದ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಒಡ್ಡೇ ಎದುರು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ (ಮಹಾಸಾ. ೩); ಅಖಂಡವಾಗಿ ಉಕ್ಕುಕ್ಕಿ ಬರುವ ಹುಚ್ಚು ಹೊಳೆಯನ್ನು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಒಡ್ಡು ತಡೆಯಬಲ್ಲದೆ? (ಫಾಟೀ ಮು. ೪೨). ೪. ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಕಟ್ಟಿ; ಕುಂಟೆ. ೫. ರಚನಾಕ್ರಮ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಅಂದಿನ ದಿವಸದೊಲಗದೊಡ್ಡು ಚೆಲುವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩೨). ೬. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ಪಣ: ಅದು ಸೋಲುತ್ತೊಂದು ಲಕ್ಕದ ಪೊಡ್ಡನೊಡ್ಡು ಮೇಲಿದರೊಡ್ಡು ಕೋಟಿಯೆಂದೆನುತ (ಮೋಳಪು. ೨-೧೪೪); ಧರ್ಮರಾಯನು ಒಡ್ಡಿನ ಮೇಲೆ ಒಡ್ಡನಿಟ್ಟು ಪರಾಭವವನ್ನು ಪಡೆದನು (ರಾಜಸೂ. ೯೪). ೭. ಒಕ್ಕುಣೆಗಾಗಿ ಕಣದಲ್ಲಿ ತುಳಿಸಲು ಹಾಕಿದ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ: ಕಣನ ಮಾಡಿ ಮೇಟಿಯನ್ನೆಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡನ್ನು ಹಾಕಿ ತುಳಿಸಿ ಹಸನಮಾಡಿ ಒಕ್ಕಿ ತೂಟಿ ರಾಶಿಯಂ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ (ವಜ್ರಾ. II, ೭೩); ಇಂದು ಒಡ್ಡಿಗೆ ಎಣೆ ಕಟ್ಟಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೮. ರೀವಿ; ಬೆಡಗು; ಬಿಂಕ: ಅತ್ಯಕುಟಿಲಮಾಸ್ಯದೊಡ್ಡಭಿಮತಂ ಕುಟಿಲಂ ಋಜು ಬಾಹ್ಯವೃತ್ತಿ ವಕ್ರಕಲುಷಮಂತರಂಗಮೇನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೨). ೯. [ಗಣಿತ] ಮೂಲಸಂಖ್ಯೆ (?): ಎರಡೊಡ್ಡಿನ ಬಣ್ಣವನು ಹಾಗವ ಮಾಡಿ ತೂಕದಿಂ ಗುಣಿಸಿ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೧೦). ೧೦. ಅಂದ; ಚಂದ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು: ಮುನಿಯಿಸೆ ಮಾಣದಾಂ ಮುನಿದು ತೊಟ್ಟನೆ ಮಂಚದಿನೆಟ್ಟು ಪೋಗೆ ನಾಣನಗಳವಟ್ಟಿ ಬರ್ಡೆನಗೆ ಪೆಂಪನಗಣ್ಣನಗಾಗಳಾ ಯದೊಳ್ಳೆನಗೆ ಮಹಾಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೆನಗುರ್ಕನಗೊಡ್ಡೆನಗೆನ್ನ [ಬೆನ್ನ] ಬೆನ್ನನೆ ಪರಿತಂದ ದೈನ್ಯಮರಿದಾದುದು ಮೀಟಲತರ್ಕ್ಕರೂಪೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೪).

ಒಡ್ಡುಒತ್ತಲು = ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಅಣೆ: ಕಾಲುವೆ ಗಳಿಗೆ ಸಂಕಟಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡು-ಒತ್ತಲುಗಳಾದವು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೭೭). ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸು = ಮಣ್ಣಿನ ವಿರಿ ಕಟ್ಟಿಸು; ಅಣೆಹಾಕಿಸು: ಹೊಲದ ಬಾಂದಿನ ಹದ್ದುಹಿದು ಒಂದು ಮೊಳ ಅಥವಾ ಎರಡು ಮೊಳ ಎತ್ತರವಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಕಡೆಗೂ ಸುತ್ತಲೂ ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೨); ಹೊಲ ಹಸನಮಾಡಿಸಲು, ಕೆರೆ ಕಡಿಸಲು, ಬಾವೀತೋಡಲು, ಒಡ್ಡುಹಾಕಿಸಲು ಅದು ಹಣ ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ (ಮಣ್ಣಮ. ೪೧). ಒಡ್ಡುಹಾಕು = ಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಅಣೆಹಾಕು: ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [**ಒಡ್ಡು**]

ಒಡ್ಡುಂಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚಾಚಿದ ಕೈ; ನೀಡಿದ ಕೈ: (ಅದನ್ನೋದಿ ಕೊಂಡು, ಅತನ ಒಡ್ಡುಂಗಯ್ಯಿರಿ) (ಮಂತ್ರಶ. ೯೭-೨೦).

[ಒಡ್ಡು₁ + ಕಯ್₂ (< ಕೆಯ್ಯಾ)]

ಒಡ್ಡುಂಗಲ್, ಒಡ್ಡುಗಲ್, ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಚಾಚಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಕಲ್ಲು; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಂಡೆ: ಕಲ್ಲೆನ್ನದೆ ಬೆಳೆದ ಪಸುವುಳ್ಳೆಂದಾಸೆಯೊಳೆ ಸಾರ್ದು ಮರಕತದೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಲನೆ ಕಾರ್ದು ಮೃಗಂಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೩); ಪರಿದರ್ಧ ಪಂಚರತ್ನದ ಮರೀಚಿಯಿಂ ನೀಳ್ ಪಳಕಿನೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಲಳ್ ಬರೆದಿದ್ ಭಕ್ತಿಯಂತಿರೆ (ಲೀಲಾ ವ. ೯-೩೩). ಒಡ್ಡುಗಲ್: ೨. ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ನೂಕುವ ಕಲ್ಲು, —ಗುಂಡುಕಲ್ಲು: ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತಮುರುಳ್ಳುವೊಡ್ಡುಗಲ್ ಕಡೆಸಿರಗೆಯ್ ನೂಂಕುಂದಳಿಯಿಕ್ಕುವ ಬಲ್ಲಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೫). ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು: ೩. ಮಡ್ಡಜೀವಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಲಿಂಗವಿರಡೇನು ಅಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಮಹಾಘನಪರಮ ಕಳೆಯನಣಿಯದ ಬಳಿಕ ಅದು ಒಡ್ಡು ಗಲ್ಲಿನಂತೆ (ಅಖಂಡೇ. ೨೩೮-೧೦); ಬಟ್ಟಿಯಂ ತೊಡೆದು ಮುಂದೊಡ್ಡು ಗಲ್ಲುಗಳ ತಂದಿಟ್ಟು (ಹಜಕಾ. ೯-೩೩).

[ಒಡ್ಡು₁ + ಕಲ್ಗಾ]

ಒಡ್ಡುಂಗಾಡಿ (ನಾ). ಸಮುದಾಯ ಶೋಭೆ; ಒಟ್ಟಿಂದ: ಬಲ್ಲಾಳ ಕೆಯಿಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂತೆ ತಿಣ್ಣಮಾದೊಡ್ಡುಂಗಾಡಿ ಸಭೆಯ ಕಣ್ಣಂ ಕವ್ವರೆ ಗೊಳಿಸಿ (ಅನಂಪು. ೨-೨೩ ವ). [**ಒಡ್ಡು** + ಗಾಡಿ]

ಒಡ್ಡುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಕೂಡು; ಸಂದಣಿಸು: ಗುಡಿ ತೋರಣಂ ಸಸಿ ಮೊಸರ್ ಪಸೆ ಸೇಸೆ ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ ಚದುಕಮಿದೊಡ್ಡುಗಟ್ಟಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೩೯). [**ಒಡ್ಡು** + ಕಟ್ಟು]

ಒಡ್ಡುಗಲ್ 'ಒಡ್ಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು 'ಒಡ್ಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಒಡ್ಡುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನೋಡು: ಸೆಣಸು ಮಣ್ಣಳಿಕ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತನೊಡ್ಡುಗಣ್ಣು ಸುತ್ತಂ ಬಳಸುವ ಮಣ್ಣಳಿಕರ ಮಣ್ಣೆಯ ನಡೆವಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೧೪೩-೮; 1079). [**ಒಡ್ಡು** + ಗಾಣ್]

ಒಡ್ಡುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗು; ವ್ಯೂಹ ಒಡೆದು ಹೋಗು: ತಮಮೊ [ಪಾಶಾಂ. ದೊ] ಡ್ಡುಗೆಟ್ಟು ತಾನುಗಿಯೆ ಕರಂಗಳಂ ಸ್ವರಕರಂಗಳೆ ಗೆತ್ತು ವಿಯೋಗಿಸಂಕುಳಂ ಸುಗಿಯೆ (ಅಜಿಪು. ೩-೪೦).

[ಒಡ್ಡು + ಕೆಡು]

ಒಡ್ಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು; ರಾಶಿಯಾಗು: ಅಂಚಿವಿಡನೊಳ ಕೊಂಡಂಭೋಜಪಂಡಂ ತಳಿಪುರಿದೇಲಾವನವೊಡ್ಡುಗೊಂಡ ಕದಳೇ ಕಾಂಡಂ ತರಂಗೊಂಡ ಚೂತದ ಸಾಲ್ ಚಂದನವೀಧಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೦); ಸೌಧಮೇಂದ್ರ ಸೇನಾಭರದಭಿಮುಖದೊಡ್ಡುಡ್ಡುಗೊಂಡೊಡ್ಡಿ ನಿಂದರ್ (ಅನಂಪು. ೫-೧೩). [**ಒಡ್ಡು** + ಕೊಳ್]

ಒಡ್ಡುಗೋಡೆ (ನಾ). ಒಡ್ಡಿನಂತಿರುವ ಗೋಡೆ; ತಡೆಗೋಡೆ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅದ ಅನಂದಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುಕೋ[ಗೋಡೆ]ಗಳು ಅಡ್ಡವಾಗಿಲ್ಲ (ಭಾಮಿಕಾ. ೨೪). [**ಒಡ್ಡು** + ಗೋಡೆ]

ಒಡ್ಡುದಾರಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮಾಡಿದ ದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ: (ತಗ್ಗು, ಜಾಗು, ಅಥವಾ ನೀರುನಿಂತಿರುವ, ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ) ... ಎತ್ತರಿಸಿ ಮಾಡಿರುವ ಕಾಲುದಾರಿ: ಒಡ್ಡುದಾರಿ (Causeway. ಇಂಕನ). [**ಒಡ್ಡು** + ದಾರಿ]

ಒಡ್ಡುದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಬಿಂಕತೋರು: ನನ್ನ ಮಾತುಳನ ಪುತ್ರಿಯ ನನಗೀವಾಗ ತನ್ನದ್ದೊಡ್ಡುದೋಲಾದನು (ಭರತ. ೪೩-೧೦೧).

[ಒಡ್ಡು + ತೋಲು (< ತೋಲು)]

ಒಡ್ಡುವಲಗೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ: ಮುಗಿಲೊಳ್ಳಳಂಚುವ ಪಳವಿಗೆಯ ಸುಪರ್ಣದೊಡ್ಡುವಲಗೆಯ ನೆಗಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೧ ವ).

[ಒಡ್ಡು + ವಲಗೆ]

ಒಡ್ಡುಸು 'ಒಡ್ಡುಸು' ನೋ.

ಒಡ್ಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಒಡ್ಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಬಡ್ಡು ಅರಸಿನ ಬಂಟಿನ್ ಒಡ್ಡುಕ್ಕರೆನು (ದಾಸಪ. ೧೪೮ ಕಿ).

[ಒಡ್ಡು + ಪೂಗು]

ಒಡ್ಡೋಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪು ಒಡೆ; ಚಿದರಿ ಹೋಗು: ಒಡವಂದಂ ಕದ ಕಾರವರ್ ದ್ರುಪದನಂಬೇಜಾಂಗಿ ಮೈಯೊಡ್ಡದೊಡ್ಡೋಡೆದೋಡು ತ್ರಿರೆ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೬೨); ಅಡ್ಡವಿಸಿ ಸೋಹಿದರು ಕೋಣನ ದೊಡ್ಡುಗಳ ದಂತಿಗಳ ಮರೆಗಳನೊಡ್ಡೋಡೆಯದವೊಲಾ ಸುಮಿತ್ರಾಸುತನ ಸರಿಸದಲಿ (ತೂರರಾ. ೩-೩-೧೨). ೨. ಕಟ್ಟಿಯೋಡೆ; ಕಟ್ಟಿಯೋಡೆ: ಅವನ ಚರಣ ಯುಗಲವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುತ್ತಲೆ ಬಹು ದಿನಗಳ ನನ್ನ ನಿರುದ್ಧ ಅಶ್ವರಾಶಿ ಒಡ್ಡೋಡೆದು ಹೊರನುಗ್ಗಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [ಒಡ್ಡು + ಒಡ್ಡಿ]

ಒಡ್ಡೋಲಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ದರ್ಬಾರು, —ಆಸ್ಥಾನ, —ಸಭೆ: ಸುಯೋಧನನೊಡ್ಡೋಲಗವಿದ್ರನೋಲಗಮುಮಂ ಕೀಟಾಡಿ ಕಣ್ಣು ಪ್ಪುಗುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೨೯); ಮಿಗೆ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿದುರ್ದ ದೊಡ್ಡೋಲಗಂ (ದಶಕು. ೮-೬೧); ಅರಸನೊಡ್ಡೋಲಗದಿ ಸರಿಸವನು ಅಗಲದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೨); ಒಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನು... ಕೇಳಿದನು (ನೀತಿಚಂ. V, ೧೪).

[ಒಡ್ಡು (< ಪ್ರಾ. ಪುಡ್ಡ < ಸಂ. ವರ್ಧ) + ಒಲಗ. / ತಮಿ. ಒಟ್ಟೋಲಗ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡೋಲಗ]

ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಡು, ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡೆಸು; ಸಭೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: ವಿರಾಜಮಾನ ಧವಳಚ್ಚತ್ರ ಚಾಮರಸಪತ್ರ ಸಂಭಾದಿತನುಮಾಗಿ ವಿಕ್ರಾಂತತುಂಗನೊಡ್ಡೋಲಗಂ ಗೊಟ್ಟಿರೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೪-೨೧); ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂದೊಡ್ಡೋಲಗಂ ಗೊಟ್ಟು ಮಹಿಪಾಲನಿರ್ಪುದುಂ (ಸಂಚತಂ. ೧೬-೬). ಒಡ್ಡೋಲಗ ಗೊಡು: ಸಿಂಹವಿಷ್ಣುರದೆ ಲಪನಪಂಚಕನೊಡ್ಡೋಲಗಗೊಟ್ಟಿರೆ ಚಪಲಾಕ್ಷಿ ಯರು ನೋಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೭೦). [ಒಡ್ಡೋಲಗ + ಕೊಡು]

ಒಡ್ಡೋಲಗಗೊಡು 'ಒಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಡು' ನೋ.

ಒಡ್ಡಾರ (ನಾ). (?): ಅಡ್ಡಿಕೆ, ಒಡ್ಡಾರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಒಡ್ಡಲಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [?]

ಒಡ್ಡಾಣ, ಒಡಿಯಾಣ, ಒಡ್ಡಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ನಡುವಿಗೆ ಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಬೆಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಿ; ಮೇಖಲೆ; ಡಾಬು: "ಒಡ್ಡಾಣ - ನಡುಪಟ್ಟಿ, ಕಟಿಸುತ್ತಾ ಡಾಬು" (ಜಾ ನ. ಕೂ. ೨೯); ಆಕಾಶವೆ ಲೊಪ್ಪರ ಅಜಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಅದಿಯಾ ಧಾರವೆ ಕಕ್ಷಪಾಳ ಅನಾಹತವೆ ಒಡ್ಡಾಣ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡಿಯಾಣ] ಅದ್ವೈತವೆ ಯೋಗವಟ್ಟಿಗೆ (ಅವಚಂ. ೮೩-೩೭೪); ರತ್ನಕೀಲಿತ ಸ್ವರ್ಣದೊಡ್ಡಾಣವ ತಂದಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩-೪೪). ೨. ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ; ನಡು ಕಟ್ಟು: ಒಡ್ಡಾಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಗನಿಕತ್ತಿ ಗಣಗಣ ಸದ್ವುಮಾಡುವಂತೆ ಒಡಿದನು (ಕಾನೂರು. ೬೨); ಕತ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಡ್ಡಾಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಮರದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಸಂಜಸಂ. ೨೪). ಒಡಿಯಾಣ: ೧. ಅನಾಹತವೆ ಒಡಿಯಾಣ [ಪಾಠಾಂ. ಒಡ್ಡಾಣ] (ಅವಚಂ. ೮೩-೩೭೪). ಒಡ್ಡಣ್ಣ: ೧. (ಕಿ). 'ವಡ್ಡಾಣ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಟ್ಟಿಯಾಣ; ಮಲ. ಉಡನ್ನಾಣ; ತುಳು.

ಒಡ್ಡಾಣ; ತೆಲು. ಒಡ್ಡಾಣ, ಒಡ್ಡಿಯಾಣ]

ಒಡ್ಡಾಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಡ್ಡಾಣವನ್ನು ಧರಿಸಿದವಳು: ಬಡ್ಡೀ ಕೊಡೆಂದು ಗಂಧೈಯ್ಯ ಒಡೆವಾಗ ಒಡ್ಡಾಣಗಿತ್ತೀ ನೀ ಹೊಣೆಯಾಗು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೫೪). [ಒಡ್ಡಾಣ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಒಡ್ಡಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅತಿಕುಸಲ ಒಡ್ಡಾಚಾರಿ ಲಿಖಿತ (ಇಲ. VIII, ೯೫-೩; 444).

[ಒಡ್ಡು ? + ಆಚಾರಿ]

ಒಣ 'ಒಣಗು' ನೋ.

ಒಣಕೆ (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋಗಿರುವವನು; ಬಡವಾಗಿರುವವನು: ಕುಂಚದ ಕನಿಷ್ಠರುಂ ತರಟಿನ ವಿಡಂಗರುಂ ಮಿಂಚುಡಲೆ ಪೊಣಕರುಂ ನಿಡುಗಯ್ಯ ದಡಿಗರುಂ (ವಾಗೀರ. ೬೬-೪); ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಬಡಕಂ, ನಿಡುಕಂ, ಒಣಕಂ, ಕಿಡುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ).

[< ಒಣಗು + -ಕ]

ಒಣಕಲು (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋಗಿರುವುದು; ಶುಷ್ಕವಾದುದು: ಕುಡಿಕೆ, ಒಣಕಲು, ಬೀಸಣಿಗೆ (ಹೊನುಗ. ೭೯).

ಒಣಕಲಾಗು = ಸೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು: ಅವನ ಬಾಗಿದ ಶರೀರವು ಒಣಕಲಾಗಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩); ಗುಲಾಬಿ ಕಂಟಿಯೊಂದು ಒಣಕಲಾಗಿ ನೀರು ಕಾಣದೆ ಜೀವಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೆ (ಅಮನ. ೩೦).

[ಒಣಗು + -ಕಲು (< -ಕಲ್)]

ಒಣಕು (ನಾ). ಒಣಗಿರುವಿಕೆ; ಬತ್ತಿರುವಿಕೆ: ಮಧುವ ಕುಡಿಯದೊಣ ಕಾದ ನಯನ (ಕವೀಪ. ೨೬-೧೪). [< ಒಣಗು]

ಒಣಕುಟ್ಟಿ[ತ್ತ] (ನಾ). ಒಣಕಲಾಗಿಸುವ ರೋಗ: ಈಕೆ ಹುಟ್ಟು ಗಟ್ಟಿ ಹುಟ್ಟಿಗೆಯಂತೆ ಹಡಣಮಾಣಗಿದ ಹಜಿಯ ಸಿದ್ಧಿಗೆಯಂತೊಣ ಕುಟ್ಟಿ[ತ್ತ]ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂತಣ ಕಟ್ಟಿಗೆ] ಪತ್ತಿದ ಹಾಚಾರ ನಾಯಂತೆ ಯೊಡಲಂ ಪತ್ತಿದ ತೊನ್ನರ ತುಟಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣಂಬು ಬಿದರ್ ಕರ್ಬಾಳೆ ಯಂತೆ ಕಾಗೆ ಹಜಾದ ಹಜುಗಲಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೭).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಕುಟ್ಟ]

ಒಣಕೆಮ್ಮು (ನಾ). ಕಫ ಬಾರದ ಕೆಮ್ಮು; ಬರೀಕೆಮ್ಮು; ಶುಷ್ಕ ಕಾಸ: ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಒಣಕೆಮ್ಮಿನಿಂದ ಆ ಮಗು ತೀರಾ ಸುಸ್ತಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಕೆಮ್ಮು]

ಒಣಕೆಯ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕೈ; ಸೊರಗಿದ ಹಸ್ತ (ಕಿ).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಕೆಯ್]

ಒಣಕೆಲಸ (ನಾ). ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ (ಕಿ).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಕೆಲಸ]

ಒಣಗಲ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದುದು; ಶುಷ್ಕವಾದುದು: ಉಣದಿರ್ಪಾ ಧನಮಿರ್ದೋಡೇನು ಸುತನಿರ್ದೇಂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಾಗದಾ ಒಣಗಲ್ ಪೈರಿಗೆ ಬಾರದಿರ್ದ ಮಳೆ ತಾಂ ಬಂದೇನು (ಸೋಮೇಶ. ೧೬).

[ಒಣಗು + -ಅಲ್]

ಒಣಗಾಯಿ (ನಾ). ಒಣಗಿಹೋದ ಕಾಯಿ; ನೀರು ಇಂಗಿಹೋದ ಕಾಯಿ: "ಶುಷ್ಕಂ-ಒಣಗಾಯಿ, ಒಣಗಿದ ಮಿಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೦).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್)]

ಒಣಗಿ (ನಾ). (ಉಕ) ರೊಟ್ಟಿಯ ಜೊತೆಗೆ ತಿನ್ನಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಣಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿ ಒಣಮಾಡಿದ ಬೇಳೆ: ಒಣರೊಟ್ಟಿ ತುಣುಕು ಒಣಗೀ ಕೊಡತಿದ್ದರು (ನಾಥಾರಿ. ೨೬).

[ಒಣಗು + -ಇ]

ಒಣಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗುಹಾಕು; ಒಣಗಲು ಬಿಡು: ರಘ್ನಾ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ದೇವತಾಗೃಹದ ಕುಕ್ಕುಟಂ ಬಿಸಿಲೊಳೊಣಗಿಕ್ಕಿದ ಧಾನ್ಯಮಂ ತಿಂದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೯೫-೨೪); ಗಾವಿಲನದೊರ್ವ ಪಾರ್ವಂ ದೋವತ್ತಿಯಂ ಪಿಳಿದು ನಳದೊಳೊಣಗಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಸಮಸ. ೧೨-೩೨). [< ಒಣಗು + ಇಕ್ಕು]

ಒಣಗಿಲು (ನಾ). ಒಣಗಿರುವಿಕೆ; ಶುಷ್ಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇಂತು ಪುನಿ ಯೊಳವೆ ವೇದಮನಂತಂ ಗಡುವೆಂಬರೀಗೊಣಗಿಲುಗುಂದಿದಂತವು ಮೂಲಾದವೊ ಪೇಟಾ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೩); ಉಜುಬಿದವು ಕೇಸರಿಗ ಳುದಕವ ಸುರಿದುವೊಣಗಿಲುಗಿದಿಯ ಹಬ್ಬಗೆ ಹೊಣಗೆ ಮಸಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೋ. ೧೯-೪೮) [ಒಣಗು + -ಇಲ್ಯ (<-ಇಲ್ಯಾ)]

ಒಣಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶುಷ್ಕವಾಗಿಸು: ಕಡಿದೊಣ ಗಿಸಿದಾಮಮಾಂಸಮದುವಲ್ಲಾರಂ (ವಸ್ತು ಕೂ. ೯೪-೧೪); ಒಗೆದ ಧನಿಯನಾಲಿಸಿದರ ಪಾಪ ಓಡಿ ಹೋಗಲೋಗಿದ... ಏಕನಭವನೆಂಬ ದಿಟದ ಬಿಸಿಲೊಣಗಿಸುತ್ತ ಮತ್ತೆ ಪುರಹರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ರಂಜಿಸಲ್ಪೆ ಗಂಜಿಯಿಟ್ಟು (ತಿರುತೊಂ. ಪ. ೧೧೭-೨೫); ಬಟ್ಟೆಯ ನೀರೊಳಗಿದ್ದ ಒಣಗಿಸಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅದು ಮಡಿಯಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೪-೧); ಒದ್ದೆಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಒಣಗಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಒಲೆಯ ಬಡಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಗಮಾಡ ಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೨೭) [ಒಣಗು + -ಇಸ್ಸು]

ಒಣಗು, ಒಣ (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿಲ್ಲದಂತೆ) ಆರಿಹೋಗು; ಶುಷ್ಕವಾಗು: “ಒಣಗು - ಶೋಷಣೆ” (ಶಮಧಾ); ಮರದೊಣಗಿದ ಕೊಂಬುಗಳೊಳ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೩); ವಿರಹಿಗಳ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕಿಯೊಳಿರದೊಣಗಿ (ಸಂಪಧಾ. ೫-೯೦); ತಳಿತ ಮರನೊಣಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೭೩); ಗಂಟಲು ಒಣಗಿ, ಒಣಗಿ ಕಾದು ಹೋಗಿದೆ (ಅಶ್ವಮೇ. ೫). **ಒಣ:** ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ‘ಒಣಗು’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. ‘ಒಣಕೆಮ್ಮು’ ಪರಾ.

ಒಣಹಾಕು = ಒಣಗಲು ಹಾಕು: ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಒಗೆದು... ಮರಳನ-ಮೇಲೆ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಒಣಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ (ಕುಸುಸಂ. ೧೮೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಣಜ್ಜು; ಮಲ. ಉಣಜ್ಜು; ಕೊಡ. ಒಣಜ್ಜು]

ಒಣಗು (ನಾ). ಒಣಗಿಸುವಿಕೆ; ಶೋಷಣೆ: “ಶುರಿ-ಶೋಷಣೆ, ಒಣಗಿ ನೊಳ” (ಕಾಶ್ಯ. ೨೨); “ಪ್ರವು-ಗತಿಶೋಷಣೆಯೋ, ನಡೆಯೊಳಂ, ಒಣಗಿ ನೊಳಂ” (ಕಾಶ್ಯ. ೧೮೧). ‘ಒಣಗುದೋಟು’ ಪರಾ. [< ಒಣಗು]

ಒಣಗುದೋಟು (ಕ್ರಿ). ಶುಷ್ಕತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಒಣಕೆ ಲಾಗು: “ತಿರುಳುದೋರ್ವ ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕೋಮಳಂ ಶಲಾಟುಗಳೊಣ ಗುದೋರ್ವ ಕಾಯಿ ವಾನಂಗಳಕ್ಕೆ” (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೭).

[ಒಣಗು + ತೋಟು]

ಒಣಗುಪುಲ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು: ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದಂತೆ ನಿಜದೊಳು ಯೆಚ್ಚರೆಯೊಳಿರದವನೆ... ಕರ್ಮವು ಕಿಚ್ಚಂ ಪಿಡಿದೊಣಗುಪುಲ್ಲ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸದೃಶಂ (ಭವ್ಯಾ. ೩೦). [ಒಣಗು + ಪುಲ್]

ಒಣಗೆಮ್ಮಲು (ನಾ). ಒಣಕೆಮ್ಮು: ಒಣಗೆಮ್ಮಲನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಶ್ಲೇಷ್ಮೆಬರು ವಂತೆ ಮಾಡು (loosen. ಇಂಕನ). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಕೆಮ್ಮಲು]

ಒಣಚರ್ಚೆ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಚರ್ಚೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ವಾದ: ‘ಹೋಗಲಿ ಬಿಡಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ಒಣಚರ್ಚೆ ಏಕೆ?...’ (ಹೇಮಕೂ. ೧೧).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಚರ್ಚೆ]

ಒಣಜಂಬ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜಂಬ; ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: ಏಕಾದಶಿ ದಿನ ನೀರೂ ಸಹ ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಒಣಜಂಬ ಮಾಡಿದಳು (ಮಹಾಕ. ೧೪೪); ಅವನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಒಣಜಂಬ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಕತ್ತಬೆ. ೩೦). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಜಂಬ]

ಒಣಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ: ಕೇವಲ ಒಣಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಅದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಮೂಢಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಅದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೧).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಜ್ಞಾನ]

ಒಣತಲಗು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಎಲೆ: ಓತು ಗೋವೆಳೆಮೇವ ಬಿಟ್ಟೊಣ ತಲಗಂ ಬಾಯ್ಯಾತು ಮೇವುದ ಕಂಡೆ (ಭರಣ. ೭೧-೩೫).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ತಲಗು]

ಒಣತಂಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಗೊಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ನವೆ: “ಕಂಡೂ, ಕಂಡಾಯಿ, ಒಣತಂಡಿ, ಒಣಹುರಕು” (ಗಂಗಾಮ. ೩೩).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ತಂಡಿ]

ಒಣನಗು (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನಗು; ಹುಸಿನಗು: ಹೊಸಬನು... ಒಣನಗು ನಗುತ್ತಾ ಬಂದ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೭೬).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ನಗು]

ಒಣನಗೆ (ನಾ). ೧. = ಒಣನಗು: “...ನಾನು ಆರಾಮಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದು ಒಣನಗೆಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೩೦). ೨. ಶುಷ್ಕವಾದ ನಗೆ: ಒಣನಗೆಯ ಮಗುವಿನ ಚಿತ್ರ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ದಂತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೦೯). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ನಗೆ]

ಒಣನುಡಿ (ನಾ). = ಒಣಮಾತು: ಒಣನುಡಿಯಲ್ಲೇ ಕಾಲಕಳೆಯ ಬೇಡಿ (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ನುಡಿ]

ಒಣನೆಲ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ನೆಲ; ಬತ್ತಿದ ನೆಲ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗೋಲಾರ್ಧದಲ್ಲೂ ಒಣನೆಲವೂ ನೀರೂ ಉಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೪).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ನೆಲ]

ಒಣನೆವ (ನಾ). ತಿರುಳಿಲ್ಲದ ನೆವ; ಸುಳ್ಳುನೆವ; ಕುಂಟುನೆವ: ನಾಲ್ಕೈದು ಸಾರೆ ಒಣನೆವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪಾರಾಗಿದ್ದನು (ಜಯಂತ. ೫೭).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ನೆವ (< ನೆವ)]

ಒಣಪಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಣ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಅಕ್ಕಿಪಡಿ (ಕಿ). ೨. (ತೂಕದಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾದ ಭಾಗ (ಕಿ).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಪಡಿ]

ಒಣಪಾಂಡಿತ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ಶುಷ್ಕ ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಒಣಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ, ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದು ಬರಿಯ ವರ್ಣನೆ ಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿ ಕಾವ್ಯದ ಮಗ್ಗನನ್ನು ನೆಯ್ದವರೂ ಇದ್ದಾರೆ (ಕಬಸಾ. ೮೧). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಪಾಂಡಿತ್ಯ]

ಒಣಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ದಾರಿ; ಕಾದ ದಾರಿ: ಒಟ್ಟಿಸಿ ಪೋಗ ಲರದೊಣದೊಣಬಟ್ಟೆ [ಒಣಬಟ್ಟೆ]ಯ ಕಿಜುಗಲ್ಲ ಬಡಿಯ ಕೋಳಿಂದಂ ಕಾಲ್ ಕಟ್ಟುವ ಜವಜವನಾದುವು ನೆಟ್ಟಿನೆ ಮೈ ಸತ್ತನೆಂದು ಕಡುಭಯ ದಿಂದಂ (ಭರ್ಮಾವ್ಯ. ೬-೮೯). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಬಟ್ಟೆ]

ಒಣಬರಲು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಬರಲು: ಆ ಒಣಬರಲು! ಆ - ಮುದುಕಿ! (ಬಟ್ಟು. ೯೮-೧೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಬರಲು]

ಒಣಬಾಯಿ ‘ಒಣವಾಯ್’ ನೋ.

ಒಣಬಾಳು (ನಾ). ನೀರಸವಾದ ಜೀವನ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಬಾಳು: ನನ್ನ ಒಣಬಾಳನ್ನು ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದೀರಿ (ಕಬಸಾ. ೧೪೧).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಬಾಳು (< ಬಾಳ್ವಾ)]

ಒಣಮಾತು (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ: ಹಣವ ಕಂಡರೆ ಬಾಯಿ ಹೊಣ ಬಿಡುವುದೆಂದಿರಲು ಹಣನೋಡಿ ಅಣಿಯ ಮಾಡುವಳು ಇಲ್ಲದಿರೆ ಒಣಮಾತಿನವಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೩); ಸಾಗೆಲೆ ಸಚಿನೆ, ಭಕ್ತರು ಭವಿಗಳು ಸರಿಯಲ್ಲೇ ಒಣಮಾತೇಕೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೭೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಮಾತು]

ಒಣಮುಖ (ನಾ). ಬಾಡಿದ ಮುಖ; ಕಳೆಗಟ್ಟಿ ಮುಖ; ಸೊರಗಿದ ಮುಖ: ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ ಒಣಮುಖಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಂದ (ರೂಢಿ).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಮುಖ]

ಒಣಮೇವು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮೇವು, — ಆಹಾರ : ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿಗೆ ಭಾರಿ ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ನಾನೀಗ ತಪ್ಪು ವಸೂಲು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ನಾಳೆ ಒಣ ಮೇವಿಗೆ ಸೊನ್ನೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೨೮೬).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಮೇವು (< ಮೇವು)]

ಒಣಮೊಂಡಿ (ನಾ). ಏನೂ ಬೆಳೆಯದ ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ : ಉರಗೇಂದ್ರನ ಪದಮಂ ಭೂನಾಗದ ಮಜ್ಜೆ ಸುರಗಿರಿಯ ಮಹತ್ವಮನೋಮೊಂಡಿ ಭಾಸುರತೆಯನಡವಿಯ ಕಿಜುಗೆಜ್ಜೆ . . . ಪಡೆಯಲ್ಪಡುವವೋಲಾ (ವೀರೇಚ. ೧-೩೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಮೊಂಡಿ]

ಒಣಮೋರೆ (ನಾ). = ಒಣಮುಖ ; “ಅಳುಮೋರೆ” (ಜಾನ ಕೊ. ೨೯) : ಅವಳು ಒಣಮೋರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಕಾಲದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು (ನರಸ. ೧೪೬).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಮೋರೆ (< ಮೋಜಿ)]

ಒಣರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಾವಿಸು ; ತಿಳಿ : ಮನದೊಲವರದಿಂದೀ ಯಮ ತನಯನ ಕುಡುವಗ್ರಪೂಜೆ ಮತ್ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳೆ ನಿನಗಶನಿಯ ಮಿಟ್ಟುವ ನಂಜನ ದೊರೆಯೆಂದೊಣರ ನಂದಗೋಪಾಲಸುತಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೧) ; ಮಳೆಯಗಿರಿಯೊಳೆಪಂ ಬಲಂ ಕೇಳಿರೇ ನೀಮೋರರ್ ಮತ್ತೆ ಮ್ಮ ಮಾತಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೦೦) ; ಚತುರ ಯಶಸ್ತ್ರೀಯಂತಮಳ ಮುಕ್ತಿಯಂತೇಕಾಂತಮನೋಹರಿಯವಳಾ ದಲೆಂದೊಣದರ್ಪರೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩-೨೫) ; ಒಣವೊನ್, ತಪ್ಪನೊಣವುರಿದು ಶೋಕಮ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೫-೩೦೦). ೨. ಹೇಳು ; ನಿರೂಪಿಸು : ಪೊಣದೀ ಧೂರ್ತ ಜನೋಪ ಸರ್ಗಮನಿಶಂ ಬೆಂಬತ್ತೆ ಬೆಂಬಿಳಿದಾನೊಣದೊ ಗೊಮ್ಮಟಸಾರವೃತ್ತಿಯ ನಿದಂ ಕರ್ಣಾಟಕವಾಕ್ಯಂಗಳಿಂ (ಕವಿಜ. 1, ೪೧೬ ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ). ೩. ಕೂಡು ; ಸೇರು : ಪ್ರತ್ಯಯಮೋಣದು ಸಮಂತೊಂದಿ ತೋಜುಗುಂ ತದ್ವಿತ್ತದೊಳಾ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೬೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉರ್ದ್]

ಒಣರಗಳೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವ್ಯವಹಾರ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಕಲಾಪ : ಈ ಒಣರಗಳೆಯಿಂದ ತನಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು ? (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೩) ; ತಿರುತಿರುಗಿ ತೊಳಲುವುದು . . . ಕೆರಳುವುದು ನರಳುವುದು ಇರವಿದೇನೋಣರಗಳೆ ? (ಮಂಕುಕ. ೨೩).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ರಗಳೆ]

ಒಣರವದಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಣಗಿದ ಜೋಳದ ಸೊಪ್ಪೆ (*).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ರವದಿ]

ಒಣರೆಂಬೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಕೊಂಬೆ : ಗಿಡವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಒಣ ರೆಂಬೆಗಳನ್ನು (dead wood) ಕತ್ತರಿಸಿ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಜೀವರಸ ಬರುವಂತೆ ಕಸಿಮಾಡಿ (ಕಬಸಾ. ೧೪೩). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ರೆಂಬೆ]

ಒಣರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ರೊಟ್ಟಿ. ೨. ಬರಿದೊಟ್ಟಿ ; ನಂಜಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಜೊತೆಗೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲದ ರೊಟ್ಟಿ : ಒಣರೊಟ್ಟಿ ತುಣುಕು (ನಾಥಾ. ೦. ೨೬) ; ಗಾಣಗನ ಸಂಗಡ ಗುದ್ದಾಡಿ ಒಣರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಿಂದರಂತೆ (ಗಾಡ). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಒಣಚುರ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇರಿಸು ; ಒಂದುಗೂಡಿಸು : ಸ್ವಾರಸರೇಕಾಂತಿ ಜನನೇ ನಯನಾಬ್ಜಮನುಳ್ಳಲರ್ಚಿ ವಿಸ್ತಾರಮನೋರಥಾಂಗಮನೋಣರ್ಚಿ ಬೆಳರ್ಪನೇಸಟಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೬). [ಒಣರ್ + -ಚು]

ಒಣವಸಿಱ್ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ; ಕೈಶವಾದ ಒಡಲು : ಪಡತಲೆಯೊಳಾ ಪೊಕ್ಕ ಕಣ್ ತೋರ್ಪ ಕೆಯ್ಯಾಲ್ಸರೆ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಪೊಕ್ಕ ದೊಣವಸಿಱುಡುಗಿದೊಂದುರಂ ಪೂಜ್ಞ ಬಾಯ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೧೧).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಬಸಿಱ್]

ಒಣವಾದ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಾದ ; ಶುಷ್ಕವಾದ ತರ್ಕ : ವಾದನುಳಿ ಕರ್ತೃತ್ವವುಂಟೆಂಬೋದದುಳ್ಳೊಡೆ ತೋಜು ಬಜ್ಜೆ ಒಣವಾದ ವೇವುದೋ ಸಾಕು ಬೋಧಕ ಬೋಧಗಳನ್ನಿನ್ನು (ಸಾನಂಚ. ೯-೧೨೩).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ವಾದ್ಯ]

ಒಣವಾಯ್, ಒಣಬಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ಬಾಯಿ ; ಆರಿದ ಬಾಯಿ : ಬೇರ್ವರಿದ ಭಯದ ಪಿನ್ನೋಟಿದೊಣವಾ [ಪಾಠಾಂ. ಮೈ]ಯ ಕಡುಪಾರ್ವದೆಯ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೨೪). **ಒಣಬಾಯಿ :** ೨. ಬರಿ ಬಾಯಿ ; ಏನೂ ತಿನ್ನದ ಬಾಯಿ : ಖೋಡಿ ಬೆಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಕುಡಿದು ಹೋಯ್ತು. ಇನ್ನ ಕೂಡು ಒಣಾ[ಣ] ಬಾಯಿಲೆ, ಮತ್ತೆ ಮಾಡೋ ತನಕಾ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೯) ; ಹಸಿ ತುಳಸಿದಳ ನೀರ ಒಣಬಾಯೊಳೊಡಿ (ಕವಪು. ೪೪-೫). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಬಾಯ್]

ಒಣವುಲ್, ಒಣಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು : ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು ಸೊಬಗುಪೊಣವುಲ್ ಧನಂಜಯನೇಳ್ಗೆ ಸಕಲ ಬಂ ಧು ಜ ನಂ ಮಳೆಯ ಮಹಿಮೆ (ಜಯಕಾ. ೧೩-೩೬). **ಒಣಹುಲ್ಲು :** ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಒಣ ಹುಲ್ಲು ಸಿಕ್ಕದು (ರೂಢಿ). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಪುಲ್]

ಒಣವೇದಾಂತ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವೇದಾಂತ ; ಶುಷ್ಕ ವೇದಾಂತ : “ಸರಿ ತೆಗೆದೆಯಲ್ಲಾ ಒಣವೇದಾಂತ...” (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೧೦೬). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ವೇದಾಂತ]

ಒಣವ್ಯವಸಾಯ (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ ; ಖುಷ್ಕ : ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸರಿಯಾದ ಪೈರನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ‘ಒಣವ್ಯವಸಾಯ’ (Dry farming) ಎಂದು ಹೆಸರು (ವ್ಯವಮ. ೬೦). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ವ್ಯವಸಾಯ]

ಒಣಶೊರಿ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಶುರಿ : “ಶುರಿ - ಒಣಗಿದ ಶೊರಿ, ಒಣಶೊರಿ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಶೊರಿ]

ಒಣಸಂಗತಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಿಚಾರ ; ನೀರಸ ಸಂಗತಿ : ಗೃಹಸಂಸಾರದ ಒಣಸಂಗತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ; ಅವರ ವಿಚಾರಸಂಸಾರದ ಹಸಿ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು (ಜಗದಾ. ೧೭೪). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಸಂಗತಿ]

ಒಣಸಂಶಯ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ ಸಂಶಯ ; ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದ ಸಂಶಯ (*). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಸಂಶಯ]

ಒಣಸಗಣೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣೆ : “ಕರೀಷ - ಒಣಸಗಣೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೮). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಸಗಣೆ (< ಸಗಣೆ)]

ಒಣಸರಸ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಚೀಷ್ಟೆ, — ಕ್ರೇಡೆ : ಮಾಪೊಳೆಯ ತಮ್ಮಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಮೆಂಬುದನು ತಿಳಿಯದೆ . . . ಚಂಚುವಿಂದಲಿ ಕುರ್ಕಿ ಒಣಸರಸದಿಂದಲಿಸಿ ಬಳಲ್ಪ ಕಳಹಂಸಕಂಗಳೆಸಿದಿರ್ವು (ನವಮೋ. ೮-೩೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಸರಸ]

ಒಣಸಾಹಸ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಪರಾಕ್ರಮ ; ತೋರಿಕೆಯ ಸಾಹಸ : ಬಂಕಿಮನಿಗೆ . . . ಶಕ್ತಿ ಇತ್ತು, ಧೈರ್ಯವಿತ್ತು, ಅದು ಒಣಸಾಹಸದ ಬಡಾಯಿಯಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೪೯೨). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಸಾಹಸ]

ಒಣಸೋಗು (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ವೇಷ, — ನಟನೆ : ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹೆಣ್ಣು ಹೊಯ್ಯಾಲಿಯಾಗಿ ಒಣಸೋಗು ಮಾಡಿ, ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದೂ ಉಂಟು (ಕನ್ನಜಾ. ೫೯). [ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಸೋಗು]

ಒಣಹರಟೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು ; ಗೊಡ್ಡು ಹರಟೆ (*). ‘ಒಣಹರಟೆಗಾಱಿ’ ಪರಾ.

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಹರಟೆ]

ಒಣಹರಟೆಗಾಣ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು ; ಗೊಡ್ಡು ಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುವವನು : ಒಣಹರಟೆಗಾಣರ ಶಿವಾನುಭಾವಿ ಗಳೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೨-೧೦).

[ಒಣಹರಟೆ + -ಗಾಣ (< -ಕಾಣ)]

ಒಣಹುಲ್ಲು 'ಒಣವುಲ್' ನೋ.

ಒಣಹೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಜಂಬ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ : "ಧಂಬಾಚಾರ - ಒಣಹೆಮ್ಮೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೪೫) ; ನಮ್ಮ ಮೂಢತನ ವನ್ನೂ ಒಣಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿ ನಗುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೯).

[ಒಣ (< ಒಣಗು) + ಹೆಮ್ಮೆ (< ಪೆರ್ಮೆ)]

ಒಣಿಗೆ (ನಾ). ಬಾಯಿ ತುಂಬುವ ತುತ್ತ ; ಕವಳ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[< ವಳಿಗೆ]

ಒಣೆ (?). (?) : ನೆಲನನಿತುಂ ತೆರಳ್ದಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೆಯಂ ತವದೊಂದ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ ನೆಲೆ ನೆಲೆವರ್ಚೆ ಮುಂ ಪರಿವ ಪೆರ್ದೊಳೆಗಳ್ ನೃಪನೀತಿ ಮಾರ್ಗ ಭೂತಲಪತಿವೋಲ್ ಕಣ್ಣುತೊಳೆಗೆ ತಾಗಿದರಾತಿವೊಲಂತೆ ಮಾಣ್ಣು ಪೆರ್ಲಮೊಡವಾಯೆ ಕಪ್ಪುಕವಿವಂತಿರೆ ಕಾಲೊಳೆ ತಪ್ಪವೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೩).

[?]

ಒತ್ತಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ತಂಡ, —ಗುಂಪು : ಜೋಡು ಸೀಸಕವಾಂತ ಸಬಳಿಗರೊತ್ತಂಡ ಜೂಡಾಯ್ತು ಹರಿಗೆ ಬಿಲ್ಲವರೆ ಪೇಡೆಯವಡೆದ ರಾವುತ ಜೋಡ ರಥಿಕರ ನೋಡ ಚಿತ್ತೈಸಲೆ ದೇವ (ಮೋಹತ. ೨೦-೫೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ತಂಡ]

ಒತ್ತಂಬ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ ; ಬಲಾತ್ಕಾರ ; ಒತ್ತಾಯ : ಗುಣ ಮನ್ನಾನ್ನೆಲಿಸರ್ಪ ಬಟ್ಟಿಕೆಯಂ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನಪ್ಪಿ ಭೀಷಣ ವಿದ್ವಿಷ್ಣು ಬಲಂಗೊಟ್ಟ ಕೊಳಲೆಂದೆಬ್ಬೊಡೊತ್ತಂಭ[ಬ]ದಿಂ (ಎಣ. XIII, ೧೮೯-೫ ; 888) ; ದ್ರೋಣನೊತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ದ್ರುಪದನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೭ ವ) ; ಅವಂದಿರಾ ಅತಿವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂತೊತ್ತಂಬದಿಂ ಬಂದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮-೨೦) ; ಹೊಸ ಹೋರೆಯೆತ್ತುಗಳನೊತ್ತಂಬದಿಂ ಹೂಡಿದ ಗಾಡವಡೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೧೯) ; ಒತ್ತಂಬದೆ ವಿರಹಿಗಳಂ ಚಿತ್ತಭವಂ ಬಂದಿವಿಡಿದು ಗಂಟಲ ಬಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕತ್ತರಿಯನೆ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿತೆವನೊ ನಭದೊಳೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೫೬) ; ನಾಡಿನರಸುತನಮಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂದೆಳ ಸುತಿದರ್ (ಮರಾಜ. ೫-೨೯). ೨. ಸಮೂಹ ; ಮೊತ್ತ : ಪೆತ್ತದು ಪೂರ್ಣ ಶ ಶಾಂಕರ ಮೊತ್ತಮನೆನೆ ಮಧುಪಮಿಳಿತ ಸರಸಿಜ[ಕುಲ] ದೊಂದೊತ್ತಂಬದಿಂದಮೆನಸುಂ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿದುದಾ ಸರೋರುಹಪಂಡಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೩೭) ; ಕುಸುಮಾ. ೨-೪೪ ನೋ. ೩. ಭಾರ : ಎಡಗೈಯಿಂ ನೀವಿಯಂ ಸಾರ್ಜುತುಮುರಸಿಜದೊತ್ತಂಬದಿಂ ಬಳ್ಳುತುಂ ಸೋಮುರ್ದಿಯಂ ಸೈತೊತ್ತುತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೩೪). [< ಸಂ. ಉಪಸ್ತಂಭ]

ಒತ್ತಂಬಂ (ಅ). ಗಾಢವಾಗಿ ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ; ಬಲವಾಗಿ : ಮತ್ತಾ ಕಲ್ಲನೆ ಸೋದಿಸಲ್ ಕನಕಮಂ ಕಾಣ್ವಂತೆ ಪಾಲಂ ಕ್ರಮಂ ಬೆತ್ತೊಳ್ಳಿಂ ಮಥನಂಗಿಯಲ್ ಘೃತಮುಮಂ ಕಾಣ್ವಂತೆ ಕಾಷ್ಠಂಗಳಂ ಒತ್ತಂಬಂ ಪೊಸದಗ್ಗಿಣ್ಣು ತೊಡಿದಂ ಮೈಬೇಜೆ ಬೇಜಾನೆನುತ್ತಿತ್ತಭ್ಯಾಸಿಸಲೆನ್ನ ಕಾಣ್ವದರಿದೇ (ರತ್ನಾಶ. ೬). [< ಒತ್ತಂಬ]

ಒತ್ತಂಬರ, ಒತ್ತಬರ (ನಾ). ಆತುರ ; ರಭಸ ; ಆವೇಗ ; ಗಡಿಬಿಡಿ : ಸುತ್ತಿ ಕುದಿದಾ ಬೋನವುಕ್ಕುತಿರೆ ಕೈಯಿಂದಲೊತ್ತಂಬರವ [ಪಾಠಾಂ. ಭರವಂ]ನಿಲಿಸೆ (ಲತಿಕಂ. ೩೭-೧೭೦) ; ಕೈತಿಯ ಒತ್ತಂಬರ ದಿಂದೊರೆವ ಕವಿಗಳನಜ ಪತ್ತನೆಕೆಂದಾನಜಾಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೨) ; ಭಕ್ತ ಲಾಂಭನ ವ ನೊತ್ತಂಬರ ದಿನ ಫವಡಿಸಿ (ಪಾಸೋಪು. ೯-೧೨೨) ;

ಸುತ್ತಂ ಪರಿವ ತೇರ್ಗೊತ್ತಂಬರದೆ ತಾರಕಾಸುರನಾಹವಕೆ ನಡೆವ ಸಂಭ್ರಮವನೇನೆಂಬೆನು (ಚಿಬಪು. ೩೮-೨೮). ಒತ್ತಬರ : ಮೇಗೆ ಬರಲದಜೊಂದ ಬಂದುದ ಭೋಗಿಸುವೆಯೆನುತೊತ್ತಬರದ ವಿರಾಗದಲಿ ಹರಿಶರಣ ಬಂದನು ತಾಯ ಮಂದಿರಕೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೫೦).

[< ಒತ್ತು + ಬರ (< ಬರವು)]

ಒತ್ತಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿ ಹರಿ ; ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿ : ಇವು ಮುನ್ನಾರಾರ ಬಲ್ಲನೆಲೆಗಿಡಿಸವಿವಾರಾರ ತಕ್ಕಂ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕವಿವಾರಾರುರ್ಕನೊತ್ತಂಬರಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಬಡೆದು] ಕಿಡಿಸವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೩). [< ಒತ್ತು + ಪರಿ]

ಒತ್ತಂಬರಿಸು, ಒತ್ತಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಸರಪಡಿಸು ; ಆತುರ ಪಡಿಸು : ವೀರಭಟವಿತತಿಯಂ ಹತ್ತಿಹತ್ತಿಯೆನುತೊತ್ತಂಬರಿಸುತಿದರು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೮-೩೧). ೨. ಆವರಿಸು ; ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಪರವಶೆ ಯಾದಳು ಪರಿತೋಷವೊತ್ತಂಬರಿಸಲಂತೆಕರಣವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೬೫). ೩. ತೀವ್ರಗೊಳಿಸು ; ಉತ್ಕಟಗೊಳಿಸು ; ವೇಗಗೊಳಿಸು : ನಿಜನಿಧನ ಸೂಚಕೋತ್ತಾತ ಕಾತುಕರಸಮನಾತ್ಮೋದಾರ ವೀರರಸದಿ ನೊತ್ತಂಬರಿಸುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೧೦ ವ) ; ಅಳಿಬಲರ ತಲೆಗಾಯ್ದು ಲಂಕೆಗೆ ಕಳುಹುತೊತ್ತಂಬರಿಸಿ ಜನಪದದೊಳಗೆ ನಡೆದುದು ರಘುವರೂಢಿನಿ ರಾವಣಾಸುರನ (ತೊರರಾ. ೬-೬-೧೭). ಒತ್ತಬರಿಸು : ೨. ಒತ್ತಬರಿಸುವ ಪಡಿತಳದ ಸುಭಟೋತ್ತಮರ ಸದೆಬಿಡಿದನನಿಲಜ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨೩) ; ಕಠಾರಿಯನು ತೆಗೆದೊತ್ತಬರಿಸಿದನಳುಕೆ ಭುವನಜಯ (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೪೬).

[ಒತ್ತಂಬರ + -ಇಸು]

ಒತ್ತಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೋತ್ಸಾಹ ಹೊಂದು ; ನೆರವು ಪಡೆ : ನೃಪನ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಂತ ಭೂವರರು ಒತ್ತಂಬಿಸಲಾ ಬಲಿಯಾ ಬೆಸನನು ಹೊತ್ತವಗಿದಿರಾಗಿ ನಡೆದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧-೨೮) ; ನಾನಾ ಬಿತ್ತರ ದೊಳೊತ್ತಂಬಿಸಂಡಲೆಯುತ್ತು ಯಾಚಿಸಿದಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೧೯೪-೧೭). ೨. ಕೂಡಿಬರು ; ಒದಗು : ಮತ್ತಿನಿಸಜೊಳತಿ ಶುಭತರವಹ ಲಗ್ನ ಪೊತ್ತಂಬಿಸೆ ಲಗ್ನಿಗರಾ ಮೊತ್ತವಾಗಳ ಆಯತವಾಯತಮೆಂದು ಬಿತ್ತರದಿಂ ಘೂರ್ಣಿಸಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦-೮೫). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಇತ್ತ ಕೊಂತಿಗೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನವು ದಿನದಿನಕೊತ್ತಂಬಿಸಿ ಗೂಢಮಿದುರ್ (ನೇಮಿಸಂ. ೫-೧೦೪).

[ಒತ್ತಂಬ + -ಇಸು]

ಒತ್ತಕ್ಕರಡು 'ಒತ್ತುಕ್ಕರಡು' ನೋ.

ಒತ್ತಕ್ಕರ (ನಾ). ಒತ್ತುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರ ; ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ; ದಡ್ಡಕ್ಕರ : "ದ್ವಿತ್ವಂಗಳ್ = ಒತ್ತಕ್ಕರಂಗಳಾಗಿರ್ಪು" (ತಮದ. ೩೬ಟೀಕೆ) ; ಗುರು ವಕ್ಕುಂ ಮುಂತೊತ್ತಕ್ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ದಡ್ಡಕ್ಕರ]ಮಾಗಿರೆ (ಭಂಡೋಂಬು. ೧-೩೪). 'ದಡ್ಡಕ್ಕರ' ಪರಾ. [ಒತ್ತು + ಅಕ್ಕರ]

ಒತ್ತಕ್ಷರ (ನಾ). = ಒತ್ತಕ್ಕರ : "ಎರಡು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವ್ಯಂಜನಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ಅಥವಾ ಒತ್ತಕ್ಷರ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫) ; ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೇಫಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳು ಈಗ ಸಜಾತೀಯ ಸಂಯುಕ್ತ ವ್ಯಂಜನಗಳಾಗಿವೆ (ಕೈಬಿಡಿ. ೬). [ಒತ್ತು + ಅಕ್ಷರ]

ಒತ್ತಟ್ಟು (ನಾ). ಭಯಂಕರ ಸ್ಪಷ್ಟ. 'ಒತ್ತಡೆ' ಪರಾ.

[ಒತ್ತು + ಅಟ್ಟು]

ಒತ್ತಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಡೆ, —ಪಕ್ಕ, —ಎಡೆ : ಒತ್ತಟ್ಟು ಕಾಣ್ವದು ಕಂಚಿನ ಮುಕುರ ಹಿಂದೊತ್ತಟ್ಟು ಕಾಣದಂ ತಲ್ಲ ಇತ್ತಟ್ಟು ನೊಳು ಕಾಣ್ವ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಲಜಾವು ಕಾಣ್ವ ಜಿನಗೆ (ಭರಜ. ೬೬-೯೫) ; ಇಡಿ ಅಗಡಿ ಊರು ಒತ್ತಟ್ಟು, ಗಳಗನಾಥರು ಒತ್ತಟ್ಟು (ಗಳಗ. ೨೯) ; ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಕೈತೊಳೆಬಿವಿ (ಕಪಪು. V, ೧).

ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಡು = ಒಂದು ಕಡೆಗಿಡು : ಚಂದ್ರಿ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿಟ್ಟು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಡಿಸಿ ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟು (ನಿಶಿ. ೪೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತಟ್ಟು]

ಒತ್ತಡ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ; ಭಾರ : ಗಾಳಿಯ ಒತ್ತಡ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾವಿ. ೪೫); ಆ ಬೋಗಸೆ ಧರಿಸಿದುದು ಮನುಷ್ಯ ಜೀವಿತವನದೊತ್ತಡದ ಪರಿಹಾಸ ನಮಗೆಲ್ಲಾ (ಮಂ. ಕ. ೧೫೮). ೨. ಉಗಿಯ ಕಾವು ಕೊಡುವುದು (ಕಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಬಾಹುಳ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಆಭಾಸದ ಒತ್ತಡ (ರೂಢಿ); ಕೆಲಸದ ಒತ್ತಡ (ರೂಢಿ).

ಒತ್ತಡತರು = ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು; ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡು : ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಒತ್ತಡತರುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನು ಬುಧವಾರವೇ ಪರಿಶೀಲಿಸುವ (ಪುನರು. ೩೩೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಟ್ಟಡ, ಒತ್ತಡ, ಒತ್ತಣ; ತೆಲು. ಒತ್ತಡ]

ಒತ್ತಡಚೌಕಟ್ಟು (ನಾ). ಒತ್ತಡವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಇರುವ ಚೌಕಟ್ಟು : ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಸಮವಾಗಿ ಒತ್ತಡವು ಬೀಳುವಂತೆ ಒತ್ತಡ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು (ಟೆಂಪಾನ್) ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಮುದ್ರಕ. ೮೭).

[ಒತ್ತಡ + ಚೌಕಟ್ಟು]

ಒತ್ತಡವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ; ಒಂದುಬಾರಿ : ಒತ್ತಡವೆ ಅದರ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ತಿರುಗಿದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨); ಮಿಂಚಿನ ಹಾಗೆ ಒತ್ತಡವೆ ಹೊಳೆದು (ದೇವೀಜಾ. ೫೮). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತಡವೆ]

ಒತ್ತಡಿಕೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿಕೊಂಡ ಅಡಿಕೆ; "ಕೊರೆದ ಅಡಿಕೆ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ) : ಹತ್ತಕಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತು ಒತ್ತಡಿಕೆ ಬಿಳಿ ಎಲೆಯು ಹೊತ್ತೇರಿ ಹಲ್ಲ ಸುಲಿವಾಕೆ ಕಾಮನೊಲಿದಿತ್ತದ ಬಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೮).

[ಒತ್ತು + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಿಕೆ)]

ಒತ್ತಡೆ (ನಾ). = ಒತ್ತಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಒತ್ತಬರ 'ಒತ್ತಂಬರ' ನೋ.

ಒತ್ತಬರಿಸು 'ಒತ್ತಂಬರಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತಮಿಸು, ಒತ್ತವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಚಿತ್ರಭವಂ ತನ್ನಾಜ್ಞೆಯನೊತ್ತಮಿಸಲ್ಪಾರದೆಂದು ಮುದ್ರೆಯ ನಿಟ್ಟು ತುತ್ತಮೆಯ ಮೂಗಿನೊಳ್ಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಮೂಕುತಿಯನಿಕ್ಕಿದಳಾ ಕಡುನಲವಿಂ (ಬಾಧಪು. ೭-೭೫). ಒತ್ತವಿಸು : ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ ಮುಂಬರಿದು ಬರುತ್ತರೆ ಬೆಳಗನೊತ್ತವಿಸಿ ಕವಿದು ಕೆಲಸಾರಿಸುತ್ತಿದು ಬರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೨).

[< ಒತ್ತು + ಇಸು]

ಒತ್ತಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಭೀಮರಾಜಂ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಪ್ಪಾಸಿರವಂನಾಲ್ಕರಿ ಒತ್ತಯ್ಯ ನಾಲ್ಕುವುಣ್ಣು ಗೆಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ೨೫೦. ೭೧-೫; 1007 ?).

[?]

ಒತ್ತರೈ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರೀತಿ : ಒತ್ತರದಿನೆತ್ತಿ ನಡೆನೆಡೆಯೊಳ ಮರಿಯಾರ ಗುಹೆಗಪ್ಪರಂ ಬೆಟ್ಟಗಟ್ಟಿದಿರ್ದಿತ್ತದಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಮುತ್ತಲರಿದೆನಿಸಿದಿರುದಿನ ಗಿರಿದುರ್ಗಂಗಳಂ (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫ ವ). ೨. ಒಂದು ಸಾಲು : ಚರಿತ ಖಗಮೃಗಂಗಳೆ ತಡ್ಕೊಳನೊಂದು

ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿ ಒತ್ತರದಿನಂಬುಗೊಂಡ ಕರ್ಮಣಯ ಪಾಪಜೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೧೮). ೩. ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿದುದು; ಗುಂಪು : ಮುಂಬ ಗಲ್ಪರಂ ತೊಲಗದನಾಕುಳಂ ಮೊಸಳೆಗಳ ನೆಜೆದೊತ್ತರಮಾಗಿ ಮಾಗೆಯೊಳ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೮); ಚಿತ್ತರದ ಚಿತ್ತರಿಗೆಯೊಳೊತ್ತರದ ಗಾಡಿಯೊನೊಪ್ಪಿದ ರಾಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತರೈ]

ಒತ್ತರೈ (ನಾ). ವೇಗ; ರಭಸ; ಒತ್ತಡ : ಕಿಡಿಕಿಗಳೊಳಗಿಂದ ಉರಿಯು ಒತ್ತರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೮).

[< ಒತ್ತಡ]

ಒತ್ತರೈ (ನಾ). (?) : ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂಬಿಯುಮೊತ್ತರದಂತೊತ್ತಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ).

ಒತ್ತರಮೊತ್ತು, ಒತ್ತರವೊತ್ತು = ರಭಸದಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗು (?) : ಭೀಕರತರಮಾದುತ್ತರನ ಕಣ್ಣೆ ಸುಯೋಧನ ಸೈನ್ಯಸಾಗರಂ ಆಗಲದಂ ಕಂಡುತ್ತರನೊತ್ತರಮೊತ್ತಿದಂತೆ ಬೆರ್ಚಿ ಬೆಗಡುಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೯, ವ); ಒತ್ತರಮೊತ್ತಿದಂತೆ ಬೆರ್ಚಿದ ಕೃಪಾದಿಗಳೊತ್ತೆ (ಶಮದ. ೮ ಪ್ರಯೋ); ಆ ಮಾತುಗಳೇಯೊತ್ತರವತ್ತಿದಂದದಿ ತಾಮಂತೆಂದಾಡಿದರು (ನೇಮಿಸಂ. ೫-೩೩); ಎತ್ತನೆಂದೆತ್ತ ಬಂದಿತ್ತು ಎನಗೆ ಭಿಜ್ಜತೆಯನುತ್ತ ಪೊತ್ತರ ಪೊತ್ತಿದಂತೆ ಬಾಳ್ವವನಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೯-೨೫).

[?]

ಒತ್ತರಂಗೊಳ್, ಒತ್ತರಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಭಸಗೊಳ್ಳು (?) : ಬಾಲೆಯರ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಸೋಲದೆ ಕಾಳುಶರೀರವೆಂಬ ಒತ್ತರಂಗೊಳ್ಳದೆ ಗತಿಮತಿ ಗುಣಸಂಸರ್ಗ ವಿಸಿನಕಂಟಕಕ್ಕೊಳಗಾಗದೆ (ಮೋಲಮಾ. ೧೦೦-೩೯೭). ಒತ್ತರಗೊಳ್ : ಮಿಜುಗುವ ದಾಡೆಯಿಂದನೆದು ಪೆರ್ದರಿಯಂ ಕರದಿಂದ ಮೆತ್ತುತುಂ ತುಜುತುಜುತಿಂಬ ಕಂದರಮನೊತ್ತರಗೊಂಡು [ಪಾಕಾಂ. ನಿತ್ತರಗೊಂಡ] ಮಹಾಮಹೀಷದೊಳ್ ತಟತಟನಾಗಿ ಮಾಟೊರಿಸುತುಂ ಮಲೆಯುತ್ತೊಲೆಯುತ್ತಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೩-೩೩).

[ಒತ್ತರೈ + ಕೊಳ್]

ಒತ್ತರಗೊಳ್ 'ಒತ್ತರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಒತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಳ್ಳು, —ನೂಕು, —ದಬ್ಬು : ಹರನೊಳೆ ಪತ್ತಿ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಚಿತ್ತಮನಿರ್ಬಗಿಯಾಗೆ ಮೋದಮೊತ್ತರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೩); ನಿಜ್ಜರಿ ತಪೋದ್ಯೋಗಮಂ... ವಿಘ್ನಸಂಘಾತ ಮೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೊಡಮಾರ್ಹತಂ ಬಿಡುವನೇ ನಿಯಾಣಕಾಲಂಬರಂ (ಸಮಪ. ೭-೨೧); ಶಶಿಬಿಂಬಂ ತನ್ನಯ ಕಪಟೆಯಂ ಉರದಿಂ ಕೆಳ್ಳರಿ ಗೊತ್ತರಿಸಲ್ಪದು ಕರಮೊಪ್ಪುವವೊಲ್ ನವಮೃಗಮದದಿಂ ಬರೆದ ಮಕರಿಕಾಪತ್ರಮವಳ ನುಣ್ಣಿದಪಿನೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೫-೧೦); ಸಂಸ್ಕೃತವು ದೇಶಭಾಷೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮೂಲಿಗೆ ಒತ್ತರಿಸುತ್ತೊ (ಕಸಾಚ. ೧). ೨. ಕಡೆಗಡೆಸು; ಅವಜ್ಞೆ ಮಾಡು; ಮಾರು; ನಿರಾಕರಿಸು : ಘೋರ್ತಾರ್ಣವಮನೊತ್ತರಿಸಿತ್ತು ಚತುರ್ಬಲಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೮); ಚೈತ್ರರಘೋದ್ಯಾನದ ಚಿಲ್ವನೊತ್ತರಿಸಿ... ಕೇಳಿನಂದನಂ ರಂಜಿತುಂ (ಜಗವಿ. ೯-೧೨೨); ಸುಕೃತದೊದವಿನಿಂ ಕೈಸಾರ್ಪ ಪೆಣ್ಣಿಣಿಯನು ಒತ್ತರಿಸಬೇಡವೆನಲ್ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೩-೩೦); ಇದಿರಾಡದೆ ಒತ್ತಿ ನುಡಿಯದೊತ್ತರಿಸದೆ ಮತ್ತವರಿತ್ತಾಣತಿಯ ಮಸ್ತಕದೊಳು ಪೊತ್ತು ಪೂಜಿಸುತೆಸಗುವುದು (ಹದಿಬ. ೪-೯). ೩. ಹೋಗಾಡಿಸು; ತೊಲಗಿಸು; ನಿವಾರಿಸು : ಕತ್ತಲೆ ಬೆಳಗನೊತ್ತರಿಸಿ ಹತ್ತೆ ಸಾರಿ ನಿಂದಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಅದವ. ೯೮); ಭವನದ ನೆಳಲನೊತ್ತರಿಸುತ ಬಂದರು ದಿವಿಜಲತಾಂಗಿಯರಂತೆ (ಭರಣ. ೩-೭೫). ೪. ಮುತ್ತು; ಹಬ್ಬು; ಕವಿ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಪತಂಗಂ-ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಯೊಳಿಳಿದಂ... ಕಲ್ಪಲೆಯೊತ್ತರಿಸಿತ್ತು (ಗಿಂಕ. ೪-೧೦೩ ವ); ಒತ್ತರಿಸ ಸಂಸಾರಮಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಾಪ ತಗುಳ್ಳು ನಲಿದಾಡುತ್ತಮಿರ್ಪವೊಲೆರಡು ಕಯ್ಯಂ ಬಿರ್ಚಿಯಾದವನು (ಬಸವ. ೩-೩೩); ಪರಿಮಳದ ಮೊತ್ತಮೊತ್ತರಿಸಲೆಣ್ಣೆ ಸೆಯೊಳಂ (ನಂದಮಾ. ೧೮-೧೧); ಸುಭಟರು ಸರ್ವಸನ್ನಾಹದಿಂದೊತ್ತರಿಸಿತೆತ್ತಣ ಚತುರ್ಬಲಮೊ ಕಮಲಜನ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳದೃಷ್ಟಮನೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೨-೨).

ಜಿ. ಸೀಳು; ಒಡೆ; ಭೇದಿಸು: ಚಳವಳಿದಮನೊತ್ತರಿಪ್ಪ ಘನದೀರ್ಘ
ಸುಕೋಮಳ ವಂಶ ವಂಶದಿಂ (೧೦೪. ೧-೫೨); ಧ್ಯಾನಂ ಬಲಿದು ಶಿವ
ಲಿಂಗಂ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡು ನಂದಿಯ ಹೃದಯಕಮಳಮನೊತ್ತರಿಸಿ ಪೊಜ
ಮಡೆ (ಬಸರ. ೪-೭೯). ೬. ಅನುಸರಿಸು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಜೊತೆ
ಗೂಡು: ರೂಪು ಜವ್ವನಮನೊತ್ತರಿಸುತ್ತಿರೆ ವಜ್ರಜಂಘನಾ (ಆದಿಪು. ೫-೧೦); ಅಂದದಿಂ ಸತ್ತಿಗೆಗಳಂ ಸತ್ತಿಗೆಗಳೊತ್ತರಿಸೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೧೩).
೭. ಅಡಗಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸದಿರು; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊ: ಬಾದುರಗೆ
ತಾವೆಲ್ಲ ಬೆನ್ನಿತ್ತೊಡಿ ಬಂದ ಸುದ್ದಿಯನು ಒತ್ತರಿಸಿತು ನುಡಿದರು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧). ೮. ರಾಶಿಹಾಕು; ಸೇರಿಸು; ಒಟ್ಟು: ಉತ್ತಮ
ಕವಿಗಳೊತ್ತರಿಸಿದ ನುಡಿಗಳನೆತ್ತಿಕೊಂಡದೊಂದ ಕೃತಿಯ ಒತ್ತಂಬರದಿಂ
ದೊರೆವ ಕವಿಗಳನಜ ಪತ್ತನೆಕೆಂದಾನೆನೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೨).
೯. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ರಾಧ್ಯರಸ ವೀರರಸಪೂರಂಗಲೋಮೊ
ದಲೆ ಮೇರೆಯಂ ಮೀಟುವಿನೊತ್ತರಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೧ ವ); ಹರುಷ
ಮೊತ್ತರಿಸಿದುದು ಶೋಕವಿಮೃದಿಸಿದುದು ಬೆರಸಿದುದು ಲಜ್ಜೆ ಭೂಮಿಡೆ
ಗಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೪೦); ಕಂಪೊತ್ತರಿಸುವ ಬಾವನ್ನ ಮನಿತ್ತಂ
(ರಾಜಶೇ. ೫-೨೫). ೧೦. ಹಾಯು; ನುಗ್ಗು; ಧಾವಿಸು; ವೇಗ
ವಾಗಿ ಚಲಿಸು: ಸರುವಂ ಕಟ್ಟೆಂಬ ಮುಟ್ಟೆಂಬ ಪಿಂಡದಸೆಂಬೊತ್ತರಿ
ಸೆಂಬ... ಪೊಡೆಯೆಂಬೊಂದು ಪುಳಿಂದ ಪೃಂದನಿನದಂ ಪೊಣ್ಣತ್ತು
ಕಾಂತಾರದೊಳ (೧೦೪. ೧-೮೨); ಗುಡಿಯೊಳಗೊತ್ತರಿಸಿ ಪೋಗುವನು
ಪೂಜೆಯನತ್ತ ನೂಕುತ ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿನ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾರ್ಪ (ಬಸಪು. ೪೩-೩೭); ದಿಕ್ಪತಿಗಳೊತ್ತರಿಸದಿರಿ... ದನುಜನಿಕರ ಗಜಬಜಿಸಿದಿರಿ
ಯೆಂದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಜಕಪಾಲಿಯ ಮುಂದೆ ದಡಿವಿಡಿದು ನಿಂದಿದಿರಾ
ಮಾಕಾಳರು (ಪಾಸೋಪು. ೧-೪೫); ಕಾಲ್ಗಲಿಂದೊಡೆದು ಕೆಡಪುವ ಭರ
ದೊಳೊತ್ತರಿಸಲಾಗ ತೊಡೆ ಜಾನುಪಾದಂಗಳಂ ಕುಶನೆಚ್ಚು ತುಂಡಿಸಿದನು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೮); ಮೂಡಗಾಳಿ ಒತ್ತರಿಸಿ ಬೀಸಹತ್ತಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೦). ೧೧. ಒತ್ತಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗು; ಸಂದಣಿಸು; ಕಿಕ್ಕಿರಿ:
ಒತ್ತರಿಸಿ ಸಕಳಾಗಮುತ್ತುವಿತ್ತ ಸದ್ವಿಜರೊಂದು ಕೋಟಿ (ಬಸಪು. ೫೫-೫೫); ಅತ್ತಲಾ ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ತಿತ್ತಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ
ಕೊಳಲುಗಳಿತ್ತರದ ಕಂಕಲಿಯ ಜುಂಜಿಯ ಯೆಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ ಒತ್ತರಿಸ
ದನಿ ಕೇಳುತಾ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೨-೫೭); ಮತ್ತೊಂ
ದೆಯೊಳಿತ್ತರಂಜಿದೊತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಕ್ಷೀಣ ವೇಣುಕುಂಜಮಂಜುಳ
ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೩ ವ). ೧೨. ಅಲುಗಾಡು; ಕಂಪಿಸು;
ಕದಕ್ಕದಿಸು: ಬೆಮರ್ ಮಿಗೆ ಮೂಡೆ ಸುಯ್ಯಲರ್ ಮಿಳಿರೆ ಕುಚಂಗ
ಳೊತ್ತರಿಸೆ... ಗಟ್ಟಿಗಳನಂದು ಮಗುಳ್ಳಿದರಿಂದುವಕ್ತಿಯರ್ (೧೦೪. ೨-೯೦). ೧೩. ಎಳೆದುಕೊ; ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊ: ಇತ್ತವನೆ ಎತ್ತಿ
ದನು! ಕೇಳು, ಪುತ್ಥಳಿಯೇ! ಬಿತ್ತಿದವ ಒತ್ತರಿಸಿದನು ತನ್ನ ಬಳಿಯೆ
(ಕವಪು. ೪೫-೨೨). ೧೪. ಬೆರೆಸು; ಸೇರಿಸು; ಮಿಶ್ರಮಾಡು: ಗಾರಿ
ಗೆಯ ಹಿಟ್ಟುಗುತ್ತಮದ ಕಿಜುಸೊಜ್ಜಿಗೆಯನು ಬರಬರನಟ್ಟು ಚಿತ್ತಣಿಸಿ
ಕತ್ತರಿಸಿದಲ್ಲ ನೀರುಳ್ಳಿ ಸಹಿತಂ ಕಲಿಸಿ ಯಾಲಕ್ಕಿ ಸಿರಿಸಚ್ಚೆಯ ಒತ್ತರಿಸಿ
(ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೫); ಓಗರವ ಹತ್ತೆಂಟು ಬಗೆಮಾಡಿ... ಒಂದಕ್ಕಿ
ಹುರಿಯಕ್ಕಿ ಹುರಿಗಡಲೆಗಳ ಹುರಿಯನು ಒತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೭).
೧೫. [ವ್ಯಾಕ] (ಅಕ್ಷರವು) ಅಗಮವಾಗಿ ಸೇರು: ಮತ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯಗಂ
ಮನಮೊತ್ತರಿಸಿಕುಂ ವಿಭಾಷೆಯಂ ನಿಧನದೊಳಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೦೭).
೧೬. ಉಂಟಾಗು; ಏರ್ಪಡು: ಪತ್ತಿರೆ ಕಾರಕದೊಳ್ ಮುಂದೊತ್ತಿ
ಸಮರ್ಥ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪದವಿಧಿ ತಾನೊತ್ತರಿಸುಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೧೪);
ಉತ್ತರಪದಂ ವಿಶೇಷದೊಳೊತ್ತರಿಸಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೧೬).

ಒತ್ತರಿಸಿಬರು = ತಳ್ಳುತ್ತ ಬರು; ನೂಕುತ್ತ ಬರು: ಒತ್ತರಿಸಿ
ಬಂದರಾಪತ್ತುಗಳು ಸೇನೆ ಯೊಲು, ನಿತ್ತರಿಸಿ ಅಳುಕನು (ಕವಪು.
೫೨-೧೧). [ಒತ್ತರಿಸು + ಇಸ್ಯು]

ಒತ್ತಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು, — ಸರಿಸು: ಮತ್ತೆ ಜೋಡಿಸಿ ಕಾರ
ವೇಂದ್ರನೊತ್ತಲಿಕ್ಕಿ ಮಹಾರಥರು (ಕವ್ಯಾ. ೧೩-೩೫).

[< ಒತ್ತರಿಸು + ಇಕ್ಕು]

ಒತ್ತಲೆ 'ಒರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಒತ್ತಮಿಸು 'ಒತ್ತಮಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತಾಟ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತುವಿಕೆ; ನೂಕುವಿಕೆ: ಒತ್ತಾಟವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ
ಸುವ ಸಲಕರಣೆಗಳು ಕೆಲವು (ಬಾಲಪು. ೧, ೭೯೩). ೨. (ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ)
ಬಲ; ಶಕ್ತಿ: ಬಂಡಿಯನ್ನು ಚಲಿಸುವ ಮೋಟಾರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ
ವಿದ್ಯುತ್ತು ಒಂದೇ ಒತ್ತಾಟ (Voltage) ದ್ದಿರಬೇಕು (ಬಾಲಪು. ೧, ೯೦೯).

[ಒತ್ತು + ಆಟ]

ಒತ್ತಾನೆ (ನಾ). ಕಾಡಾನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಪಳಗಿದ
ಆನೆ (*). [ಒತ್ತು + ಆನೆ]

ಒತ್ತಾಯ (ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ; ಬಲವಂತ; ಬಲಾತ್ಕಾರ: "ಪೀಡಾ,
ಪೀಡನಂ, ಪೀಡನೀಯಂ, ಈ ೩ ಒತ್ತಾಯಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೫೪);
ಆಯುಷ್ಯಮುಟ್ಟಲಾಯದೊಂದ ಧರೆಯನೊತ್ತಾಯದಿಂದೆನಗಯ್ಯ
ಹೊಪ್ಪಿಸಿ ವಾಯುವೇಗದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಸುಟ್ಟು ಕೈವಲ್ಯಶ್ರೀಯನೆಯ್ದಿದ
ನಣ್ಣ (ಭರಣ. ೭೯-೨೬); ಚಿತ್ತಚಂಚಲ ಹೊಲ್ಲ ವಿತ್ತ ಯೋಗಿಗೆ ಹೊಲ್ಲ
ತೊತ್ತಿನ ಮಾತು ನಿಜವಲ್ಲ ಸತಿಯರಿಗೆ ಒತ್ತಾಯ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೬೯೭); ನಾನೇ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕೇಳಿದೆ (ಬಾಣ. ೧೧೯).

[ಒತ್ತು + ಆಯ]

ಒತ್ತಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಬಂಧಿಸು; ಬಲಾತ್ಕಾರಮಾಡು: "ಕರೆದಲ್ಲಿ
ಹೋಗಿಬಂದರೆ ಸಾಕು" ಎಂದು ವನಜೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿ ನುಡಿದಿದ್ದಳು
(ತ್ಯಾಗಮ. ೧೭೨); ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ತಂದೆ ಅವನನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು (ಮಸಕೂ. ೬೭). [ಒತ್ತಾಯ + ಇಸ್ಯು]

ಒತ್ತಾವತ್ತಿ (ನಾ). "ಒತ್ತಡ; ತ್ರಾಸ" (ಜಾನಕೋ. ೨೯). [?]

ಒತ್ತಾಸೆ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ; ನೆರವು; ಆಸರೆ; ಬೆಂಬಲ: ಪತ್ತು
ದನೆಯಂ ಬೆಳಗಿಸುವೆ ಪನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗೊತ್ತಾಸೆಯಾಗಿರ್ಪ ಶತಪತ್ರಮಿತ್ರ
ನಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೪೨); ಕರುಣಿಸುವುದನೆಗೆ ನಿನ್ನೊತ್ತಾಸೆಯಂ
(ಶೇಷರಾ. ೧೬೯-೬); ಇದುವರೆಗೂ ಕೊಟ್ಟ ಒತ್ತಾಸೆ ನಮ್ಮ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ
ಮರೆಯೋಹಾಗಿಲ್ಲ (ಅವತಂ. ೧೯೨). ೨. ಒಳಗಿನ ಆಸೆ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒತ್ತಾಚ್ಚೆ; ಮಲ. ಒತ್ತಾಶ]

ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ (ನಾ). ನೆರವಾಗತಕ್ಕವನು; ಸಹಾಯ ಮಾಡು
ವವನು; ಆಶ್ರಯದಾತ (*). [ಒತ್ತಾಸೆ + ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ನೆರವಾಗತಕ್ಕವಳು; ಸಹಾಯ ಮಾಡು
ವವಳು; ಆಶ್ರಯದಾತೆ (*). [ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ + ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಒತ್ತಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಬಲಾತ್ಕಾರದ ಆಡಳಿತ; ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ: ಜಾಗಿರ
ದಾರರು ತಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ಮೇಲೆ ನಡೆಸುವ ಕ್ರೂರವಾದ ಒತ್ತಾಳಿಕೆ
(ಸಾಸಮಾ. ೬೮). [ಒತ್ತು + ಆಳಿಕೆ (< ಆಳ್ಳಿ)]

ಒತ್ತಾಳು (ನಾ). = ಒತ್ತಾಸೆಗಾರ (*).

[ಒತ್ತು + ಆಳ್ಳು (< ಆಳ್ಳು)]

ಒತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಒತ್ತುವಿಕೆ; ಅದುಮುವಿಕೆ (?): ವಿದ್ಯಾಸಾಗರರಾಜ
ಮಂಡಲಾರ್ಚಿತಾ... ವೇದಶಾಸ್ತ್ರದೊತ್ತಿಕೆಯರಿಸಿ ಕೈಯೊಳು (ಸೌಗಂಧಿ.
೨೧-೨). [ಒತ್ತು + ಇಕೆ]

ಒತ್ತಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಧ್ವನಿಮಾಡು (?): ಒತ್ತಿಡಿದ ವಾದ್ಯ
ಘೋಷಮೊಳು . . . ವಾಜಿರಮಂ ಛೇದಿಸುತ್ತಿರಲಾ (ಜೈಮಿಭಾ.
೨೪-೧೭). [ಒತ್ತು + ಇಡಿ]

ಒತ್ತಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಡು; ಆಧಾರವಾಗಿಡು: ಒತ್ತೆ + ಇಟ್ಟುಂ =
ಒತ್ತಿಟ್ಟುಂ (ಅಥವಾ) ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟುಂ; ಒತ್ತಿಟ್ಟುರುಳಿಕೆಯ ಕೈತವಕಂಜಿ
ಪೂಜಮಟ್ಟದಂ (ಶಮದ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಒತ್ತೆ + ಇಡ್ಡು]

ಒತ್ತಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಅದುಮಿ ಇಡು. [ಒತ್ತು + ಇಡ್ಡು]

ಒತ್ತಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಒತ್ತಿಡ್ಡು: ಪೂರ್ಣಮಯೋಳೊಂದು ನೇವಳನೊತ್ತಿರಿಸಿ
ಶಿವಭಕ್ತರ್ಗೆ ಸಂತುಷ್ಟೆಯಂ ಮಾಡಲೇ (ಆರಾಚ. ೭-೯).

[ಒತ್ತೆ + ಇರಿಸು]

ಒತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಚೆಗೆ ಸರಿಸು, —ತಳ್ಳು, —ನೂಕು: ಒತ್ತಿಸಿದ
ಕಸಕಿಂತ ಅತ್ತತ್ತ ಈದೇಹ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೨-೧೧); ಬಲುಸಂದಣೆಯ
ಕೆಲಕೊತ್ತಿಸುತ (ನಳಚ. ೨-೫೮). ೨. (ಮೈಯನ್ನು) ಹಿಸುಕಿಸು;
ತಿಕ್ಕಿಸು: ಅಲಿನೀರ್ಗಲಂ ಚೆಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ ಪದ್ಮಪತ್ರಂಗಳಿಂದೊತ್ತಿಸಿ
[ಪಾಶಾಂ. ಒರಿಸಿ, ಒವಿಸಿ]ಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ (ನಂಬರ. ೧೨-೧೧೭); ತೊಡೆ ಕೈ
ಕಾಲನೊತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನಯ ಪಡಿದಂದಿಯ ಮಾಡು ಮಗಳೆ (ಕಂನವ.
೬-೧೫೮). ೩. ಊದಿಸು: ಕಾಹಳೆಗಳನೊತ್ತಿಸಿಯುಂ ಪಂಚಮಹಾ
ವಾದ್ಯಂಗಳಂ ಬಾಜಿಸಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೪). [ಒತ್ತು + ಇಟ್ಟು]

ಒತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು; ಕವಿ: “ಒತ್ತು-ಆಕ್ರಮಣೀ,
ನದೀತೀರೇ ಚ” (ಶಮಧಾ); ಅತಿತುಮುಲ ಕಾಳಗ ಪೆಟ್ಟಿ
ಬಲದ ಕಯ್ಯಂ ಚಿತ್ರವಾಹನನೊತ್ತಿ ಪುಗುತ್ತನ್ನು ಕಾದಿಸೆ (ಎಕ. VIII,
ಸೂರಬ. ೧೦-೬; 808); ಧೃತಿಯುಂ ಜೀಯೆನೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ವಿರೋಧಿ
ನರೇಂದ್ರರನೊತ್ತಿಕೊಂಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧). ೨. (ಬಿಗಿಯಾಗಿ)
ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ನಾಟು: ಗಂಡರ ನೆತ್ತಿಯೊಳೊತ್ತಿ ಬಾಳನಿನ್ನೊಬ್ಬನು
ಮಂದೊಡೇಂ ಪಿರಿದೊ ತೇಜದ ದಳ್ಳುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ.
೧-೧೦೯); ಮುಳಿದು ತಿಮಿರೇಭಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ ಶಶಿಸಿಂಹಮೊತ್ತಿ ಸೀಳಲ್
(ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೭); ಗುಲ್ಮದಂತೊತ್ತವರ್ ಪೂಜಕಾಜನಂತೆ ಬಿಗಿದು
ಕಟ್ಟುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೩); ಸುರಲತೆಯೆಳೆಯುಕುಡಿ ಮುಜೊಡೊತ್ತ
ಲಾಪುದೇ ವಜ್ರಧಾರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೪೮). ೩. (ಆಲಂ) ಚುಚ್ಚಿ
ಮಾತನಾಡು; ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳು: ಮಗಳೊಬ್ಬಳುಂಟೆ ನಮ್ಮ
ತ್ಯಾಜಿಯರಿಗೆಂದು ನಗುತ ರಾಜೇಂದ್ರ ನುಡಿದನು ಜಗಕತಿಕುಟಿಲನಲ್ಲವೆ
ನೋಡು ನೋಡೆಂದು ಬಗೆಯೊಡೊತ್ತಿದಳ್ಳೆ (ಭರಣ. ೩೭-೭೯);
ನಾಲಗೆಯೊಳಗಿಲ್ಲ ನಿನ್ನದೆಯೊಳಗೆ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿಯಿದ್ದು ನೀನೆನ್ನಾ ಚಾಳಿಸು
ತಿಡ್ಡೆಯಾ ತಕ್ಕರ ದೇವಯಿಂದಾ ಲೇಸುಗಾತಿಯೊತ್ತಿದಳು (ಭರಣ.
೩೭-೮೦). ೪. ನೂಕು; ತಳ್ಳು; ಸರಿಸು: ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದತ್ತ ಪನ್ನೆ
ರಡುಯೋಜನಂಬರಮೊತ್ತುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೮). ೫. (ಗಾಳಿ
ಯನ್ನು ತುಂಬಿ) ಊದು; ಬಾರಿಸು: ಪಗೆವರ ಗಂಟಲನೊತ್ತುವಂತೆ
ಪಾಂಡ್ರವೆಂಬ ಶಂಖಮನೊತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೭); ಬಲದ ಕಯ್ಯೊಳ
ಯ್ಯಾಯಶಂಖಮಂ ಕೊಂಡೊತ್ತಿದಾಗಳ್ (ಬಂಪರಿ. ೬-೩೫).
೬. ಮೈಯನ್ನು ಹಿಸುಕು, —ತಿಕ್ಕು; ಅಂಗಮರ್ದನಮಾಡು: 40
ಕರತಳಪದ್ಮಂಗಳಂ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳನೊತ್ತುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦);
ಚರಣದ್ವಯಂಗಳಂ . . . ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಾಸಿ ಪೊತ್ತುತಿರೆ (ಇಳರ. ಹ. ೫೩-೧೩);
ಆರಸ ನೊಂದೈ ಮರ್ದನಕೆ ಮಲ್ಲರುಗಳಲ್ಲಿ ಮಗೊತ್ತುವೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೮.
೨೨-೭). ೭. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಸವರು; ತಟ್ಟು: ಒತ್ತಿದ ತಳ್ಳುತ್ತಿದ
ತಟ್ಟಿ ಮುತ್ತಿನ ಪೊಸದುಡುಗೆ ತಳಿರ ಸೋಮುಡಿ ಮನಮಂ ಪತ್ತಿಸಿ 45
ಜೊತ್ತಿಸೆ ಮದನೋನ್ಮತ್ತೆಯರವಯವದೆ ಬಂದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೯);

ದಮಯಂತಿಗೆಣ್ಣೆಯನೊತ್ತಿದರು ಶೋಭಾನಗಳ ಪಾಡುತ ಮುತ್ತೈದೆ
ಯರು (ನಳಚ. ೩-೫೩); ಗಾಂಧಾರಿಸೂಪಿನ ರಸವಂ ನಸುಬಿಸಿಯಂ
ಮಾಡಿ ನೆತ್ತಿಗೊತ್ತೆ ವಾತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೭೦); ವಣ್ಣ
ಒತ್ತಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು (ರೂಢಿ). ಲ. ನುಗ್ಗಿನಡೆ; ಹಾಯು; ಆಕ್ರಮಿಸು:
ವಿಕ್ರಮದಿಂದೆ ನಿಂದಗುರ್ವನಲಿಜಾದಾಂತರಂ ಮೊಸಳೆಯಂ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ
ನೀರೊಳೊತ್ತಿ ಭೀಮನನತಿಗರ್ವದಿಂ ಪಿಡಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೬);
ಅರಿವಿಜಿಗೀಷುಗಳೊರ್ವರೊರ್ವರ ಮೇಲೆತ್ತಿಯೊತ್ತ [ಪಾಶಾಂ. ಯೆತ್ತ]
ಲಾಜೆ ನಿಲ್ಲದು ಆಸನಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨೧೯-೧೭);
ಕಡೆವ ಮರದಿಂ ನೂಂಕುತ್ತೊತ್ತುತ್ತೆ ಬರ್ಪ ಪೊನಲ್ಲಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ.
೨-೨೩೦). ೯. ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತು: ನಾಗಭೂಷಣನಂತಿರಲಿ ನಿರ್ಜರ
ರೊಳು ಭೋಗದೇವೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ಡಾಗನೊತ್ತಿದೆ ನೋಡು ನನ್ನಿಂದೆ
ಬಂಡಾಗಿ ಹೋಗದ ವೀರರಾರೇಲ ವೊ (ಮೋಹತ. ೩೮-೧೧).
೧೦. ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು: “ಪೀಡಯತಿ-ಒತ್ತಿಪಪಂ”
(ಕಾಶ್ಯ. ೨೫೪); ದರಿದ್ರತೆಯನೊತ್ತುವ ಕುತ್ತದಿನೆಂತುಮಕ್ಕುಮು
ಚ್ಚರಿಯ ಮಹೋಗ್ರ=ದುಃಖತತಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೨೪); ಕುತ್ತದ
ಮೊತ್ತ ಮೊತ್ತ ತಿರೆಯುಂ ಮತ್ತಂ ಚಿರಂ ಜೀವಿಸರ್ (ವರ್ಧಪು.
೧೧-೪೭); ಈ ಮರ್ದಿಂದೀ ಕುತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಮೆಂದಾ ಮರ್ದಂ
ಮಾಡದೊಡೆ . . . ಅತನ ಕುತ್ತಮೊತ್ತದೆ ಮಾಣುಮೆ (ಜೀವಪಂ.
೮-೬೪); ವಿಷದ ಸೋಕಿಗೆ ಗರುಡನಳವಳಿಯ ಮತ್ತೆ ರಕ್ಷೆಗೆ ಮಂತ್ರಿಸು
ವರಾರು ಭೂಪ ನೀನೊತ್ತುವನುತಾಪಕೆಡೆಗೊಟ್ಟಿಡಾರ್ ಬಿಡಿಸು ವರ್
(ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೬). ೧೧. ಒರಿಸು; (ವೃದ್ಧಸ್ಥಳದಿಂದ)
ಹೋಗಲಾಡಿಸು, —ಕಳೆ: ಪೂಜಪೂಜ್ಯನ ನಯನಜಲಂಗಳ
ನುತ್ತರೀಯ ವಲ್ಗಲವಸನೋಪಾಂತದೊಳೊತ್ತುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ.
೮-೨೪); ಅವರ . . . ಕಣ್ಣಿನೀರನೊತ್ತುವ (ಅನಂಪು. ೪-೪);
ಮುತ್ತುವೊಲ್ ಬೀಳುತಿರ್ದಾ ಸ್ತಮದುದಕವನೊತ್ತಿ ಬೇಗದೆ
ಸೆಜಗಿಂದ (ಕಂನವ. ೧೦-೫೦). ೧೨. ಅವಚು; ಅಪ್ಪು; ತಬ್ಬಿಹಿಡಿ:
ತಕ್ಕನಂತೆ ನಂಬಿಸಿಯುಮೊತ್ತರದಂತೊತ್ತಿಯುಮುರಿಯಳುರ್ವಂತ
ಳುದುಕೊಳ್ಳುದಿದು ಪಂದಿವೇಂಟಿಯ ನಾಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬);
ನವಲಜ್ಜಾಭಾರನಮ್ರಾನನೆಯನುರದೊಳೊತ್ತುಂಬಿಂದೊತ್ತಿ (ಕಾದಂಪು.
೫೨೨). ೧೩. (ಲಟ್ಟಣಿಗೆಯಿಂದ ಅದುಮಿ)ಅಗಲಮಾಡು; ಲಟ್ಟಿಸು:
ನವನೀತಮಂ ಕೆನೆಯುಮಂ ಬೆರಸಿ ಕಡೆಕಮಂ ಸವಂತೆ ಕುಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಲಂ
ಮಾಡಿ ಹಪ್ಪಳದ ಸಮನಾಗಿವೊತ್ತಿ ಇಮೈಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ತೊಡೆದು
(ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೨; ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೧ ನೋ). ೧೪. (ಚೆನ್ನಾಗಿ)
ಬೆರಸು; ಮಿಶ್ರಮಾಡು: ಕಾಯೊಳಗೆ ಉತ್ತಮದ ಕಡಲೆ ಹೆಸರುದ್ದು
. . . ಸಕ್ಕರೆಯನಿಕ್ಕಿ ಪೊತ್ತಿ ಪೂರೈಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೨೦).
೧೫. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು; ಗುಣಾಕಾರಮಾಡು: ಬಿಡೆನೂಂ
ಕೊತ್ತು ನೆರೆ ಮೋದು ಬಳಯಿಸು . . . ಎಲ್ಲ ಗುಣಯಸೆಂಬುದು ನಿರತಂ
(ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೧). ೧೬. ನೆರವಾಗು; ಸಹಕರಿಸು:
ಧರಣಪನನೊತ್ತಲಿಕೆ ತೆರಳಿದ ಪರಿಗಣತವೈವತ್ತಕೋಟಿಯ ಕರಿಯ
ಘಟಿಗಳ ಕೊಯ್ದು ಹಾಯ್ದನು ಸಮಿಧೆಗೊಡಲಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬.೧೩.
೨೬-೨೪). ೧೭. (ಮಾಗಿಸಲು) ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಸು; ಅಡೆ
ಹಾಕು: ಉತ್ತುತ್ತೆ ಖರ್ಜೂರ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆಲ್ಲ ಮೆತ್ತೈಸಿದ ಕಾಯ
ಭಾಗ ಒತ್ತದೆ ಕಳಿತ ಸಮಸ್ತಪಣ್ಯಸರಂಗಳಿತ್ತೆಪದಲಿ ಮಾಲುತಿಹವು
(ಮೋಹತ. ೩-೨೦). ೧೮. ಕುಟ್ಟು; ಬಡಿ; ಹೊಡೆ: ಪಟಸಾಲೆಯ ಮೇಲೆ
ಕುಟಿಲ ಕುಂತಳೆ ನೆಜೆ ಪುಟಿಚೆಂದನಾಡುವ ಭರಕೆ ನಟಿಸಲು ನೆಲೆಮೊಲೆ
ಗಳು ನೋಡಿ ನಗುತಾಗ ವಿಟರು ಕೈತಾಳವೊತ್ತುವರು (ಕಂನವ. ೨-೯೨).

೧೯. ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸು : ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನೊಬ್ಬ ಬಂಧುಗಳೊತ್ತಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕುಂಬಂತೆ . . . ಉಂಡನು (ಭರಣ. ೪-೯೬).
 ೨೦. ಅದುಮು ; ಅಮುಕು : ಶೋಭಿಸಿದಂ ಕುಮಾರನಾನಂದಿತ ರೂಪ ನಂದಸೆಯ ತಂದೆಯೊಳಚ್ಚಿನೊಳೊತ್ತಿದಂತೆವೋಲ್ (ಅದಿಪು. ೮-೪೩);
 ಕದಂಪಿನೊಳೊತ್ತವ ರನ್ನದ ಕನ್ನಡಿಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂ. ೮. ೭೭೫);
 ಅಡಿಯನೂಡದೆ ಕೆಚ್ಚನಿಹ ಕೇಸಡಿಗಳೊತ್ತದೆ ನಿಜವಿದಿದ ಕುರುಳಡಸಿ
 ವರದಸಿಯಾಗಿ ಕೊಂಕಿದ ನಿದಿಯ ಪುರ್ವಗಳು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೦-೧೭).
 ೨೧. ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡು : ಬತ್ತಲೆಯ ಬಗೆಗೊಂಡು
 ಹೆಂಗೂಸಿತ್ತಲೇತಕೆ ಬಂದೆ ಕಾಮದ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಳೆಯದೆ ವೃಥಾ
 ನೈರಾಗ್ಯ ವೇಷದಲಿ ಹತ್ತಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಶರಣರು ಚಿತ್ತದಲಿ ಕೆರಳುವರು
 ಕೇಳನುತೊತ್ತಿನೋಡಿದನಾಕೆಯಂತಸ್ಥನನು ಪ್ರಭುರಾಯ (ಪ್ರಭು. ೮೯.
 ೧೭-೭). ೨೨. ಮುಂದುವರಿ ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮತ್ತಮವಾಸೆಗಳೊಳ
 ಮೂವತ್ತು ದಿನಗಳನೆ ಕಂಡೊಡೊಳ್ಳತು ದಿನಮಂತೊತ್ತಿದೊಡೆ ಕುಸಿಗು
 ಮಿಡಿದಂತೊತ್ತಿರಿಸುಗುಮರ್ಘಮಂದನೊಳ್ಳಿನ ಒಟ್ಟುಂ (ಒಟ್ಟು. ೮-೨೯). ೨೩. ಬಳಸು ; ಪ್ರಯೋಗಿಸು ; ಉಪಯೋಗಿಸು :
 ಸ್ಯೂಸ್ ದೇವನೆಂದುಂ ಎನ್ನೆದೆಯ ಬಯಕೆಯಂ ತುಲಿದಿಕ್ಕಲೆಂದು
 ತನ್ನಯಾ ಬಲೆಯನ್ ಒತ್ತದಿಕ್ಕೆಂದುಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೮-೫೯೬).
 ೨೪. ಹೇರು ; ಭಾರಹಾಕು : ಈ ಅಲೆತಗಳನವಳ ಮೇಲ್ ಒತ್ತಿ
 ಪರ್ವನಂಬುದನ್ ನೋಡ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೯-೮೪೮). ೨೫. ಚಿಮ್ಮಿಸು ;
 ಎರಚು : ಜೀರ್ಣೋಪವೇಯಂ ತೆಗೆದತ್ತಿದ ಕೆಯೊಳೊರ್ವರೊರ್ವ
 ರನಿರದೊತ್ತಿ (ಅನಂಪು. ೭-೨೮); ಮಡದಿಯ ಮೇಲಿಳಾಧಿಪತಿ ಕತ್ತರಿ
 ನೀರ್ಗಲನೊತ್ತಿ (ಅನಂಪು. ೭-೪೧). ೨೬. ದಾರಿಬಿಡು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ
 ಸರಿ (+).

ಒತ್ತಿಕಟ್ಟು = ಅದುಮಿ ಕಟ್ಟು ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಅದನವನ
 ತೋಳ್ಕಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಸುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಬೆಟ್ಟನೆ ಕುಟ್ಟು ; ಅಜಿಗೊತ್ತಿಕಟ್ಟು
 (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪-೬೫). ಒತ್ತಿಕೊಳ್ = ಅಪ್ಪಿಕೊ ; ಹಿಡಿದುಕೊ ; ಅವ
 ಚಿಕೊ : ವಿಯೋಗಿಯಂತೆ ನಳಿನದಳಗಳನುರದೊಳೊತ್ತಿಕೊಂಡು
 (ಕಾದಂಪು. ೬೪೮); ಬಲೊಲೆಗೊತ್ತಿಕೊಂಡು ತಳ್ಳಿಸಿ ಹಾಯೆಂದು
 ಸಂತಸದ ಹಿಗ್ಗಿದಳು (ನೋಹತ. ೩೦-೩೪); ಪದೆದು ಹೆಂಗಳು ಕಣ್ಣು
 ಗೊತ್ತಿಕೊಂಡರು (ಭರಣ. ೩೯-೫೩). ಒತ್ತಿಡು = ಅದುಮಿ ಇಡು ;
 ಹತ್ತಿಕ್ಕು : ಮೇಣದಜ ರೂಕ್ಷಮಯ ಅಜಿಬರಿಯ ಅಪ್ಪುಗೆಯಲೊತ್ತಿಟ್ಟ
 ಪನ್ ಬಯೊಡಲ್ ನಿನತನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೪-೧೧೭೯). ಒತ್ತಿತೆಗೆ = ಅದುಮಿ
 ತೆಗೆ : ಹತ್ತವಳು ಮಾಳೆಯನ್ನೊತ್ತಿತೆಗೆದವಳು ಬೆನ್ನೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದವಳು
 ಕಾಳಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧). ಒತ್ತಿನುಡಿ = ೧. ಸ್ವರಭಾರಹಾಕೆ ಮಾತ
 ನಾಡು, —ಹೇಳು. ೨. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು ; ನಿಷೇಧಿಸಿ ಮಾತಾಡು :
 ಅರೊತ್ತಿನುಡಿದರೆ ಏಕೆ ನಾ ನಿಮ್ಮ ಬಿಡುವೆ ಶಂಭುಜಕ್ಕೇಶ್ವರಾ (ಸರ್ವಜ್ಞ.
 ೯೫-೫೨೪). ಒತ್ತಿನೋಡು = ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ಉತ್ತರದರಸಿನ ಮಗ
 ಭೂಲೋಕದ ಮತ್ತಗಾಮಿನಿಯರ ಸೊಬಗವೊತ್ತಿನೋಡುವೊಡೈತಂದನೆಂ
 ಬೊಲು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೩೨). ಒತ್ತಿಪಿಡಿ, ಒತ್ತಿವಿಡಿ = ಒತ್ತಿತೆಗೆ : ಒತ್ತಿ
 ಪಿಡಿದು ಅಸುರನ ನತ್ತಿಯನೊಡೆದು ಮುತ್ತಸರಗೆಯ್ದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ
 (ಅದವ. ೯೮); ಸುತನಂ ನೋಡಿ ಬೈದನೆಲವೆಲವೊ ಪೋಗತ್ತ ನಿನ್ನಂ
 ಮಾಳ್ವದೇನಮಲ ತುಲಸಿಯಂವೊತ್ತಿ[ಸಾಂ. ದುತ್ತಿ]ವಿಡಿದಬ್ಬ ಮಂ
 ಮಾಣ್ಣು ದುತ್ತರದ ಕುಸುಮದ ತೊಡವುಗಟ್ಟುವಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ.
 ೨೫-೬೧). ಒತ್ತಿಬರ್, ಒತ್ತಿಬರು = ಮೇಲೇರಿ ಬರು ; ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ
 ಬರು ; ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಕಪ್ಪಮಿಯದೆ ಚಪ್ಪರಿಸುವ
 ಮಂಡಳಿಕರುಮಂ ಅಡಂಗದಾಟವಿಕರುಮಂ ಒತ್ತಿ [ಸಾಂ. ಎತ್ತಿ]

ಬರ್ಪ ಪಾಪ್ಪಿಗ್ರಾಹಕರುಮಂ ಅಜಿಡು (ಅದಿಪು. ೪-೮೨ ವ ; ಅದಿಪು.
 ೧-೬೪ ನೋ); ಒಂದು ಘನತರಸಿಂಹವಬ್ಬರಿಸಿ . . . ಒತ್ತಿಬರುತಿರೆ
 (ನಳಚ. ೨-೧೩). ಒತ್ತಿಬಿಡು = ಆವರಿಸು ; ಮುತ್ತು : ಸೌಬಲನ ಥಟ್ಟು
 ನೊಳೊತ್ತಿಬಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ರಥಸಹಿತ (ಕುನ್ಯಾ. ೯.
 ೧೩-೨೪). ಒತ್ತಿಹಾಕು = ಅದುಮಿಹಾಕು : ಸೆರಗನ್ನು ಕೈಯಮೇಲೆ
 ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಪ್ಪಸದ 'ಚಿಟಿಕೆಗುಬೈ'ಯನ್ನು ಒತ್ತಿಹಾಕಿಕೊಂಡಳು
 (ಹೂಸಪ್ಪಿ. ೪೩). ಒತ್ತಿಹೇಳು = ೧. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಹೇಳು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ
 ನಾಟುವಂತೆ ಹೇಳು : ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅವಳ ಮನದ
 ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಕಣ್ಣ. ೩೫). ೨. ಸ್ವರ
 ಭಾರಹಾಕೆ ಉಚ್ಚರಿಸು, —ಹೇಳು : ಒಮ್ಮೆ ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತೇನೆ ;
 ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ತೇಲಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ಪ್ರಾವಿ. ೩೨೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಟ್ಟು, ಒತ್ತು ; ತುಳು. ಒಟ್ಟು, ಒತ್ತು = ರಾಶಿ
 ಮಾಡು ; ತೆಲು. ಒತ್ತು]

ಒತ್ತು, ಒತ್ತು (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಡ ; ಅದುಮುವಿಕೆ : ಉಸಿರೊತ್ತಿಂ
 ತಿದಿಯಂತಿರೊತ್ತಿದ ಬಸಿಜ್ಞ ಪೋತಂದ ಕಣ್ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯ್ (ಪಂಪಭಾ.
 ೧೨-೧೪೨); ನೆಲೆನೊಲೆಯೊತ್ತಿನಿಂದೊಗೆವ ಕೋರಕಮುಂ ಪುಳಕಂಗಳುಂ
 ತಡಂಗಲಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೪). ೨. ಸ್ಪರ್ಶ ; ಸೋಕು : ಅನುರಾಗದಿ
 ಲಿಖಿಸುವನೆಂಬರ ಕಯ್ಗಿನಿಮಿಷನೇತ್ರಿಯ ಘನಕುಚಯುಗದೊತ್ತೆನಲಾ
 ದುದು ಸತ್ಪಭುರಾಜನ ಸತ್ಪವಿತೆಯ ಸವಿವಾತು (ಜಯಕಾ. ೧-೨೫).
 ೩. ನದಿಯ ತೀರ, —ಕರೆ : "ಒತ್ತು-ಆಕ್ರಮಣ, ನದೀತೀರೇ ಚ"
 (ಶಮಧಾ). ೪. ನದೀಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ಒತ್ತಡದಿಂದ ನೀರು
 ಒತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಪ್ರದೇಶ : ಸಮುದ್ರದ ಮೊತ್ತುಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ
 ಅಡ್ಡಬರುವ ಕಾರಣ ಭಕಡಿಯ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವ
 ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರೆ ಆ ಮೊತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಾವೆಗಳು ಅಡ್ಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಕರ್ಭಾಗ.
 ೨೯೬); ಒತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೆಲವು ಬಂದರುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ.
 ೩-೭೨). ೫. ಕೆರೆ ; ಜಲಾಶಯ : "ಒತ್ತನೆ ತಟಾಕ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೮).
 ೬. ಸಮಾಪ ; ನೆರೆ ; ಜೊತೆ : ಮುಡಿ ಮಕರಧ್ವಜಂಬೊಲಿಬಲುತ್ತಿರೆ
 ಬೆಂದಿದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನುಳ್ಳುಡೆ ಕಟಿಸೂತ್ರದೊತ್ತಿನೊಳೆ ಜೋಲಿರೆ
 (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೦); ನೀನು ನಾನು ಸುತ್ತಿ ಬಪ್ಪ ತಾವೆಲ್ಲವಂ ನೀನು
 ಒತ್ತಿಲೆ ತೋಜುತಿರ್ಪೆ (ವಚನಾ. II, ೧೦೩); ಶಕ್ತನಾ ಕೃತುತುರಗವನು
 ಕದೊಯ್ದು ಕಪಿಲಮುನೀಂದ್ರನೊತ್ತಿನಲಿ ಇರಿಸಿದನು ಪಾತಾಳದಲಿ
 (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೧೨). ೭. ಜತಿ ; ಲಯ (?) : ಒಂದೊತ್ತಂ ನಡೆಯಿಸು
 ವುದೊಂದೊತ್ತಿನ ಲಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕೆತೆಜನಾಡುವುದೇನೆಂದಾಂ ಬಣ್ಣಸುವೆನೊ
 ಸುರಸಾಂದರಿಯ ವಿಳಾಸವಿಭ್ರಮ ಭ್ರೂಲತೆಯಂ (ಅದಿಪು. ೯-೩೩).
 ೮. (ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ) ಒಂದಕ್ಷರಕ್ಕೆ
 ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ಅಕ್ಷರದ ಚಿಹ್ನೆ : ಗುರುವೊತ್ತುಗಳಿಂ
 ದಪ್ಪುದು (ಭಂಡೋಂಬು. ೧-೩೪). 'ಒತ್ತಕ್ಷರ' ಪರಾ. ೯. ಆಸರೆ ;
 ಸಹಾಯ ; ಬೆಂಬಲ ; ಊರೆ : ವಿಳಸದುರುಕುಚ ಭಾರಕ್ಕೆ
 ಸೆಳೆನಡುವಿನ ಕೃಶತೆಗಂಜಿ ನಳಿನಾಸನನಿಟ್ಟಿಳನೀಲದಂದೊತ್ತಿನೆ ತಳ
 ತಳಿಪುದು ನೀಳ್ಬಾಸೆ ಕುಸುಮಾವಳಿಯಾ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೫೨);
 ಹರಿಯ ನೆಮ್ಮಿಗೆ ಕಮಲಜನ ಸಹಾಯಂ ದಿಶಾವರೊತ್ತು ತರಣ
 ವಸುಡನುಜ ಮನುಗಳ ಕಾವಲೆರವೆ (ಚಿಬಪು. ೩೦-೩೩).
 ೧೦. ದಟ್ಟವಾದುದು ; ನಿಬಿಡವಾದುದು : ತುರಗರಥ ಬಿಲ್ಲಗಳ
 ನೊತ್ತಾಗಿರಿಸಿ ಲಗ್ನಿಯ ಲಹರಿಯಲಿ ಮೋಹರಿಸಿದರು (ಕುನ್ಯಾ. ೯.
 ೨೧-೧೧). ೧೧. ರಾಶಿ ; ಗುಂಪು : ತಳವ ಸೇಸೆಯ ಪೂಗಳೊತ್ತು
 ಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ವಿಭವದಿಂ ಪೊಳಲಿಸಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೭೨).

೧೨. ಬತ್ತಲಿಕೆ; ದೊಣೆ: “ಹೊದೆಯೊತ್ತು ಡೊಣೆ ಶರಧಿ ತೂಣಂ ಶರಾಶ್ರಯಮುಪಾಸಂಗಂ ನಿಷಂಗಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂ. ೧೦. ೮೭-೮೯).
೧೩. ನದಿಯ ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದ ಉಬ್ಬರ; ಭರತ (*). ಒತ್ತು: ೬. ಜಾಹ್ನವಿಯ ಜನಕ ಕೇಳಂತರಮಿದೇನಿಲ್ಲಿ ನಡೆಪೋಪೆನೆಂತಾತನೊಂ ತಿನಂ ಶಂಕರಂ ಸಭಾಸ್ಥಳಕ್ಕೆದಿ (ಪರಶು. ೨೦-೨೦).

ಒಂತಾಗು = ದಟ್ಟವಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಸಂತತ ಹಿರಿಯೂರ ತಮ್ಮಣನಾಯಕನೊಂತಾದ ಬಲವೈದಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೫).
ಒತ್ತಾಗು = ೧. ಒಂತಾಗು: ತಾರೆಗಳು ನಭೋಂಗಣದಲ್ಲಿ... ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿಯೂ ಒತ್ತಾಗಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಜೋತಿರ್ವಿ. ೨೧); ಒತ್ತಾಗಿ ಇದ್ದ ಆ ಕೂದಲನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಬಿಗಿದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ಗಲಿಪ್ತ. ೫).
೨. ಬೆಂಬಲವಾಗು; ಸಹಾಯವಾಗು: ತೇರಿನ ದಳಕೆ ತಾನೊತ್ತಾಗಿ ರಣದಗ್ಗಲೆಯೊಡ್ಡು ರಾಯನೊಡಹುಟ್ಟಿದರು ಸಂದಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೭); ಈ ಮೂಜುದಳಕೊತ್ತಾಗಿ ನಿಂದನು ಕಾರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫). ಒತ್ತಿಗಿರು, ಒತ್ತಿಲಿರು = ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರು: ನನ್ನ ಊರಿನ ಒತ್ತಿಗಿರುವ ವಡ್ಡರನೆಂಬ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಹೋದೆ (ಕರ್ಮವಿ. ೮-೧೧-೫೯); ಒತ್ತಿಲಿದನು ಸಾಣೆಯನೊಣ ಭೂಭುಜನತ್ತ ನೋಡುತ ಗಾಡಿ ಕಾಣ (ನಾಗಕು. ೬-೫೦). ಒತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು = ಅಡೆ ಹಾಕು; ಮಾಗಲು ಹಾಕು (*). ಒತ್ತೊತ್ತೆ = ೧. ಒತ್ತಾಗಿರು ವಿಕೆ; ಗುಂಪು; ಸಮ್ಮರ್ಧ; ಸಮೂಹ: ಸೇವ್ಯರ ತಿಂತಿಣಿಯಿಂ ಮುತ್ತೈದೆಯೊತ್ತೊತ್ತೆಯಿಂ ಸುವಾಸಿನಿಯರ ಸಂದಣಿಯಿಂ (೧೦೪. ೧೦-೨೪ ವ); ಹೆಣನ ತುಳಿದೊತ್ತೊತ್ತೆಯಲಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಕವಿದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೯); ಸುತ್ತಲುಂ ಮೇಲೆ ದಿಕ್ಕಾಲಕರ ನಗರಂಗಕೊ ತೊತ್ತೆಯಿಂ ರುದ್ರವಿಷ್ಣುಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಪತ್ತನಂಗಳನಾಂತ ಪರ್ಮೆಯಿಂ (ಚಿಬ್ಬ. ೨-೯). ಒತ್ತೊತ್ತೆಯಾಗು = ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗು: ಹೊತ್ತರ ನಿಬರನಸುರಭಟರೊತ್ತೊತ್ತೆಯಾದುದು ಬೆನ್ನಿನಲಿ ಬಿಗಿದಿತ್ತಿ ಹಾಯ್ದರು ಮುಗಿಲ ಭಟ್ಟಿನ ಪರಿಯ ಜೋಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೭). [\leq ಒತ್ತು]

ಒತ್ತುಂಗರಡೆ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮ ವಾದ್ಯ: ಬೆರಸಿರೆ ಕನ್ನಡದೊಳ್ಳಂಧುರ ಮಾಗದು ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಪೇರೊಡೆ ಪೀನಂ ಪರುಷತರಮಕ್ಕುಮೊತ್ತುಂಗರಡೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮೋದುಂಕರಡೆಯ] ಮದ್ದಲೆಯ ಜಜ್ಜುರಧ್ವನಿಗಳವೊಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೩). [ಒತ್ತು + ಕರಡೆ]

ಒತ್ತುಂಗುರ (ನಾ). “(ಇತರ ಉಂಗುರ ಬಿದ್ದುಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ) ತಡೆಯುಂಗುರ” (Guard-ring. ಇಂಕನಿ).

[ಒತ್ತು + ಉಂಗುರ]

ಒತ್ತುಂಬಲ (ನಾ). ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಒತ್ತಾಯ: ಲಳನೆಯರಬಲೆಯ ಲಜ್ಜಾವಿಕಸದ್ದುಗ್ಗಿಮ್ಮಗೆಯನಾ ಕುಬ್ಬದ್ದರ ಚೂಡಾಸ್ಥಳಿಗೆ ಪರಿಯಿಸಿದ ರೊತ್ತುಂಬಲ [ಪಾಠಾಂ. ಒತ್ತಂಬಳ]ದಿಂದದು ಕಂತುಯಂತ್ರಸೂತ್ರತ ಮಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೧೫). [ಒತ್ತು + ಬಲ]

ಒತ್ತುಕರಡು, ಒತ್ತಕರಡು (ನಾ). ಹಸಿಮಸಿಯನ್ನು ಹೀರುವ ಕಾಗದ; ಒತ್ತುಕಾಗದ: ಒಂದು ಒತ್ತುಕರಡು (blotting) ಕಾಗದ ವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಬರೆಯುವ ಕಾಗದದಂತೆ ಅದು ನಯವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವುದು (ಬಾಲಪ. II, ೮೩೬). ಒತ್ತಕರಡು: ಸಣ್ಣವನ್ನಿದ್ದಾಗ ನಾನೊಂದು ಒತ್ತಕರಡದ ಸುರುಳಿಯನ್ನು ನುಂಗಿದೆ, ನಾನು ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆ ಒಳಗೆ ಆ ಒತ್ತಕರಡು ಬೆಳೆದಿರಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು (ನಿಹಾರ. ೬); ಒತ್ತಕರಡಿ ನೊಲು ಬಾನದ್ದಿತ್ತು ಮರಿಗೊಣ್ಣೆಯವೊಲು ವನವೆದ್ದಿತ್ತು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೬-೧೭). [ಒತ್ತು + ಕರಡು]

ಒತ್ತುಕಾಗದ (ನಾ). = ಒತ್ತುಕರಡು: ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವೀಕರಣದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರೀತಿಯೆಂದರೆ, ಆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ತದ್ಭತ್ತಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರಿಸುವುದು... Blotting-Paper ಒತ್ತು-ಕಾಗದ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೭೫). [ಒತ್ತು + ಕಾಗದ]

ಒತ್ತುಕೊಡು ‘ಒತ್ತುಗೊಡು’ ನೋ.

ಒತ್ತುಗ (ನಾ). (ಹಳ್ಳಿಗರ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ) ತೊಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅಂಗಾತಮಲಗಿದರೆ, ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಒತ್ತುವ ಒಂದು ಮರಿಸಿಶಾಚಿ, —ಅದರ ಬಾಧೆ; ಅಮುಕಾನ: ಅಂಗಾತನೆ ಮಲಗಿದ್ದ ಒತ್ತುಗ ಆಗ್ನದ (ಮಲಮ. ೬೯೮). ‘ಒತ್ತುಟ್ಟ’ ಪರಾ. [ಒತ್ತು + -ಗ]

ಒತ್ತುಗಂಬ (ನಾ). ಆಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಕಂಬ; ಊರೆಗಂಬ (*). [ಒತ್ತು + ಕಂಬ]

ಒತ್ತುಗಲ್ಲು (ನಾ). (ಕಾಲಿಗೆ) ಒತ್ತುವ ಕಲ್ಲು: ಮೈಯಲಿ ಸುಣುವ ಬೆನುರಿನ ಚರಣದಡಹುಗಳೊತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೬. ೧೦. ೪೨-೧೨). [ಒತ್ತು + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಒತ್ತುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಆಸರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು; ಅಡಿಗಲ್ಲು: ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಒತ್ತುಗಲ್ಲು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಒತ್ತು + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಒತ್ತುಗಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು; ಸರಿಯು ವಂತೆ ಮಾಡುವವನು: ಸಾಗರಕೆ ನೊರಜನ ಮುತ್ತಿಗೆಯಲೇನಹುದು ಪರಿಭವನಕಟಿ ಸುರಗಿರಿಗೆ ಒತ್ತುಗಾಣನೆ ಪವನಂ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೫-೪-೧೦). ೨. (?) : ಎತ್ತಿನ ಮುಳಿಯ ಒತ್ತುಗಾಣರಂತೆ ಉಪ್ಪು ದೋಷವೆಂದು ಸಪ್ತೆಯನುಂಡಡೆ ಮತ್ತೆ ರೊಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು ಸತ್ತ ನಾಯಿಗೆಕೆ ವ್ರತ (ಸರ್ವವ. ೧೮೩-೮೩೮).

[ಒತ್ತು + -ಗಾಣಿ (< -ಕಾಣ)]

ಒತ್ತುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಅಥವಾ ಅದುಮಿ ಹಾಕುವ ಗುಂಡಿ: ಒತ್ತುಗುಂಡಿ, ಬ್ಲೇಡು ಮುಂತಾದ... ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯-೧೧-೫೯); ಆಂಗಿಗೆ ಒತ್ತುಗುಂಡಿ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಒತ್ತು + ಗುಂಡಿ]

ಒತ್ತುಗುಂದಣಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಧಾನ್ಯದ ಕಾಳು ಚೆಲ್ಲದಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಕುಂದಣಿ; ಕುಂದಲಿಕೆ: “ಕುಂದಳಿಯ ನಲ್ಕಾಳೊತ್ತುಗುಂದಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಕುವತ್ತುಗುಂದಣಿ, ಲ್ಕೋಳೊತ್ತು ಗುಂದಣಿ]ಯೆ” (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೨೦).

[ಒತ್ತು + ಕುಂದಣಿ]

ಒತ್ತುಗುಡು ‘ಒತ್ತುಗೊಡು’ ನೋ.

ಒತ್ತುಗೊಡು, ಒತ್ತುಕೊಡು, ಒತ್ತುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಊರೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಸಹಾಯವಾಗು; ನೆರವು ನೀಡು: ಒತ್ತುಗೊಡುವರೆ ಹಗೆಗೆ ಹಜ್ಜೆಯನಿತ್ತು ತೆಗೆವರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೯-೬); ನಾರಾಯಣ “ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಮಾಡಬೇಡ” ಎಂದು ಒತ್ತುಗೊಟ್ಟನು (ಮುಂಗಾಮು. ೬೫). ಒತ್ತುಕೊಡು: ೧. ಮಣ ಅಲುಗಾಡದಂತೆ ಒತ್ತುಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಅಕ್ಷರದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಬರೆ: ಕಕಾರಕ್ಕೆ ಷಕಾರದ ಒತ್ತುಕೊಡು, ಕ್ಷ ಅಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಒತ್ತುಗುಡು: ೧. ಮೇಲ್ಪಾಯ್ತು ಚೇಷ್ಟೆಗೆ ಪಾಲಸ್ತನು ಮೊತ್ತುಗೊಟ್ಟನೆನಲಾರಂ ದರ್ಪಕಂ ದಂಡಿಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೪೮); ಅಜಡಿಗೊತ್ತುಗೊಟ್ಟು ಮಧುವಂ ತನೆ ಪೀಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೨೬).

[ಒತ್ತು + ಕೊಡು]

ಒತ್ತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರೆಯಾಗು; ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಕೆಲಬರ್ ಕಂಡೊಡೆ ಕರೆಗುಮೆಂದು ಕೆಲದ ಮರಂಗಳ ನೊತ್ತುಗೊಂಡುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಕೊಂಡುಂ] (ಅದಿಪು. ೯-೯೨ ವ); ನಡು ತನು ವನೆಳಸಲಿದೆ ನುಡಿ ಮಾನಪ್ರಾಂತಮನೊತ್ತುಗೊಳ್ಳಿದೆ ಕಾಂತಿ ಶರೀರಮನುರ್ಚಲಿದೆ ಪಾರ್ವತಿಯಾ (ಗಿಂಕ. ೪-೭). ೨. ದಟ್ಟವಾಗು; ಸಾಂಧ್ರವಾಗು: ರಸಮೊಸರ್ವಂತು ಪಾಡುತಿರೆ ಶುದ್ಧಮನೋಮಣಿ ದೀಪ್ತಿ ಪೊಣ್ಣೆ ರಾಜಿಸಿದಪುದೋ ಸ್ತುತಿಪ್ರಕರ ನಿರ್ಮಳವರ್ಣಸಮೂಹಮೊ [ತ್ರುಗೊಂಡೆಸೆವುದೋ] ಪೇಟಿನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೭).

[ಒತ್ತು + ಕೊಳ್ಳು]

ಒತ್ತುಗೋಡೆ (ನಾ). ೧. “(ಗೋಡೆಗೆ ಅಥವಾ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಆಧಾರ ವಾಗಿರುವ) ಉರೆ ಗೋಡೆ, ಅನಿಕೆಗೋಡೆ” (Counter fort. ಇಂಕನ). ೨. ಎರಡು ಕೂಡುಮನೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ; ಹುದುವಿನ ಗೋಡೆ. [ಒತ್ತು + ಗೋಡೆ]

ಒತ್ತುಬಯಸು (ನಾ). ನೆರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಯಸು, —ಹಸು: ಅತ್ಯತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡುಕೊಟ್ಟ ಎಂಮೆ ಮಾಣ್ಣೆಕೊಂಡೆ × × × ಎಂದು [ಒತ್ತು]ಬಯಸಾಗಿ ಒಂದು ಎಂಮೆಯನೂ ಮಠಕ್ಕೆ ನಡಸಿ ಬಹನು (ಸಾಂ. IX-ii, ೪೧೭-೪೭; 1377). [ಒತ್ತು + ಬಯಸು]

ಒತ್ತುಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವಾಗಿ ಬರು; ನೆರವಾಗಿ ಬರು: ದಲ್ ಸನ್ನಿದಮಾದುದಿಂದನೆಗೆ ನಿನ್ನ ಸುವಂ ನೆಜೆ ಪೀರ್ವನಾದೆವಂ ನಿನ ಗೊತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಒತ್ತು; ಒತ್ತು]ಬರ್ಪನವನಂ ಸದೆದಿಕ್ಕುವೆನೀ ಕ್ಷಣಾರ್ಧ ದೊಳ್ (ಶಬರಂ. ೪-೧೦೬). [ಒತ್ತು + ಬರ್]

ಒತ್ತುಬಿದರು (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿರುವ ಬಿದರು: ಈಶಾನ್ಯ ಹೊಳೆ ತೋಡಿಗೆ ತೆಂಕ ಒತ್ತುಬಿದರು ತಾಳತೋಡಿ ತೆವರಿನಮಲ ಪಡುವ ಮುಖ ವಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೭೭-೨೫೯; 1748).

[ಒತ್ತು + ಬಿದರು (< ಬಿದಿರು)]

ಒತ್ತುಬೆರಳು (ನಾ). (ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ) ಪಕ್ಕದ ಬೆರಳು: “ಪ್ರದೇಶೀ - ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನ ಒತ್ತುಬೆರಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೯).

[ಒತ್ತು + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಒತ್ತುಬೇಲಿ (ನಾ). ೧. ಉರ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಕಿರುವ ಬೇಲಿ; “ಪ್ರಾಚೀನ” (ನಾಚರಾ. ೪). ೨. ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ಹೆದ್ದು ಬಸ್ತನ್ನು ಮೀರಿ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಬೇಲಿ: ಒತ್ತುಬೇಲಿಯನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಒತ್ತಾಗಿರುವ ಬೇಲಿ; ದಟ್ಟವಾದ ಬೇಲಿ. [ಒತ್ತು + ಬೇಲಿ]

ಒತ್ತುಮುಱಿ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ಅವಕುಂಠನ (?): ಕುಳ್ಳಿದ ಸೌಂದರನ ವಾಮಭಾಗದ ತಳ್ಳಶೇಷದೊಳ್ ತವರಾಜದ ಸಸಿಯ ಮೇಲೆ ಸವಿಯ ಬಳ್ಳಿಯನಡರಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತುಮುಱಿಸಹಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊವುಕ್ಕಮಿದ್ದ ಸಖಿಯರು, ಪೊತ್ತುಮುಱಿಸಹಿತ, ಪೊತ್ತುಳ (?)] ವಿಸತಂ ಸಂಕಲಿಯಂ ಹತ್ತಿರೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ನಂಬರ. ೧೪-೭೪).

[ಒತ್ತು + ಮುಱಿ]

ಒತ್ತುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಒತ್ತರಿಸು; ಒತ್ತುವರಿ ಮಾಡು: ಯಾ ಬಾಳಮೇಲೆ ಅರೊಬ್ಬರೂ ಒತ್ತುಮಾಡಿದರೆ ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಪರು ನಿಲಿಸಿಕೊಡುವರು (ಸಾಂ. IX-ii, ೪೪೯-೭೯; 1444).

[ಒತ್ತು + ಮಾಡು]

ಒತ್ತುಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಮುದ್ರೆಬೀಳಿಸುವ ಯಂತ್ರ; ಅಚ್ಚು ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ; ಪ್ರೆಸ್ಸು: ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾಧನ ಒತ್ತುಯಂತ್ರ (ಮುದ್ರಕ. ೮೭). [ಒತ್ತು + ಯಂತ್ರ]

ಒತ್ತುವಣ್ಣು (ನಾ). ಒತ್ತಿಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು; ಬಲವಂತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು.

ಒತ್ತುವಣ್ಣು ಮಾಡು = ಒತ್ತಿ ಹಣ್ಣಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹಿಸುಕೆ ಹಣ್ಣು ಮಾಡು: ಪಣ್ಣಾಗಿ ತಾನೆ ಸೋರ್ವಂತೆ ಮತ್ತೊಂದೊತ್ತುವಣ್ಣು ಮಾಡಿದರೆ ಸೋರ್ವಂತೆ ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟತ್ತೆಜನಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಮಣ್ಣು ಕರಗಿ ಸೋರುತಿಹುದು (ಭರಣ. ೭೮-೭೯).

[ಒತ್ತು + ಪಣ್ಣು (< ಪಣ್ಯ)]

ಒತ್ತುವರಿ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣ; ಬಡಾವಣೆ: ಇದು ಒತ್ತುವರಿ ಜಮೀನು (ರೂಢಿ).

ಒತ್ತುವರಿಮಾಡು = ಒತ್ತರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ತಮ್ಮ ಜಮೀನನ್ನು ಪಕ್ಕದ ಜಮೀನಿನವನು ಒತ್ತುವರಿಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಮೋಜಿನೀ ದಾರನನ್ನು ಕರೆಸಿ... ಬಾಂದುಕಲ್ಲು ನೆಡಿಸಿದ್ದನವನು (ಅನಾಮಿ. ೫೩); ಸರ್ಕಾರಿ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತುವರಿಮಾಡಿ ಅತ್ಯತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ (ಕನ್ನ. I, ೪೬). [ಒತ್ತು + ವರಿ]

ಒತ್ತುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆರೆಯಲ್ಲಿರು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರು; ಒರಗು: “ಪರಿಸರ್ಯ, ಪರೀಸಾರ - ಗಿರಿನಗರಾದಿಗಳ ಒತ್ತುವಿಡಿದು ಪೋಪುದು” (ನಾಚರಾ. ೪); ಕರುಮಾಡದ ಮತ್ತವಾರಣದೊತ್ತುವಿಡಿದು ಕುಳ್ಳಿದ (ಅನಂಪು. ೫-೫ ವ); ಧರಣಿಪಾಲಕ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಶ್ರೀಪದಸರಿಸಿರುವ ದೊಳೊತ್ತುವಿಡಿದು ಪಿರಿದು ಭಕುತಿಯೊಳಗಿರುತ್ತಿಪ್ಪ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಿರುವನು ಸುಗ್ರೀವ (ಅಂಜನ. ೧೩-೨೫೯). [ಒತ್ತು + ವಿಡಿ]

ಒತ್ತುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತುವರಿಯಾಗಿರು: ಗುಡಿಗೆಜೆಯ ಭೂಮಿ ಯೊಳಗೆ ಪಡುವಣ ಪೊಲ ಪೊತ್ತುವೋಗಿಟ್ಟಿಡೆ ಕಾಲಡಿಯ ನಾಯಿಮ್ಕರ ಸಂಗೆ ಶಾಸನಮಂ ತೋಜಿ (ಇ. XVIII, ೩೯-೨೨; 999).

[ಒತ್ತು + ವೋಗು]

ಒತ್ತುಸೇವಗೆ (ನಾ). (ಬರಳಿನಲ್ಲಿ) ಒತ್ತಿಮಾಡಿದ ಸೇವಗೆ: ನನ್ನ ತಲೆಮಾರಿನವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದ ಒತ್ತುಸೇವಗೆಯ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆ (ನಂಬರು. ೬ ಅಂಕ). [ಒತ್ತು + ಸೇವಗೆ]

ಒತ್ತುಹ (ನಾ). ಒತ್ತುವಿಕೆ (೪). [ಒತ್ತು + ಹ]

ಒತ್ತುಹಂಜರ (ನಾ). ಛಾವಣಿಯ ಕೆಳಮುಖಕ್ಕೆ ಹೊದಿಸಿದ ಹಂದರ, —ಹೊದಿಕೆ (೪). [ಒತ್ತು + ಹಂಜರ (< ಪಂದರ)]

ಒತ್ತುಹೆಣೆ (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗಿ ಹೆಣೆ: ಉದ್ದ ಸೂಜಿಗಳಿಂದ ಒತ್ತುಹೆಣೆ (Knit. ಇಂಕನ). [ಒತ್ತು + ಹೆಣೆ (< ಪೆಣೆ)]

ಒತ್ತುಳಿ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಣಮಾಡುವವನು; ಒತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ಇಂತಹ ಒತ್ತುಳಿಯ ಮನುಷ್ಯರಿಂದಲೇ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪುಂಡು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೨೧).

[ಒತ್ತು + ಉಳ್ಳಿ]

ಒತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ವಸ್ತು; ಅಡವು: ಒತ್ತೆಯ ಗೊಂಟೆಂ ಸೊಡರಿಟ್ಟೀಜುವಂತೆವಿನ ಸಿರಿಯನಜಿದು (ಅರ್ಥನೇ. ೫-೨ ವ); ಪೊಜಿಬೇಡಂಗಡಿ ಸಾಲ... ತೆಜಿಬೇಡೊತ್ತಿಗೆ ಬಡ್ಡಿಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೮೨); ಒತ್ತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಲಕೊಡುವವನು ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧-೭೨-೬); ಹಣ ಪಡೆದೊತ್ತೆಯನು ಹಿಂದೆ ಕೊಡದವ ಹೊಲೆಯ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೬-೬). ೨. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಇಡತಕ್ಕ ಪಣ: ರಸಣಮಂ ತೋಜಿಯುಮೊತ್ತೆಯನುಗ್ಗಡಿಸಿಯುಮಾಡಿಮನೆ ಪೆಜತೇನು ಮುಪಾಯಮಿಲ್ಲದಮ್ಮಾಳ್ಳ ನೆಲನೊತ್ತೆಯೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩ ವ); ಶ್ರೀಭೂತಿಯಂ ಕರೆದು ಜೂಜಾಡುತ್ತಮವನ ಜನ್ನವರಮಂ ಸಾಫಿಜ್ಞಾನ ದುಂಗುರಮಂ ನಗೆಯೊಳೊತ್ತೆಯೆಂದುಕೊಂಡು (ಚಾವುಂ. ೫೫).

೩. (ಸೂಳೆಯರಿಗೆ) ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ವೇಶ್ಯೆಗೆ ತೆರುವ ಹಣ: ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳಂ ತೊಟ್ಟು ತನ್ನಂ ಮೆ ಷ್ಠಿಯು ತ್ತಂ ಮನಕ್ಕೆ ವಂದಗ್ಗದೊಳ್ಳಿಂಡಿರೊಳೊತ್ತೆಯ್ನಿಟ್ಟು ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳ್ಳಿ ಕಸವರಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೩-೩); ಕೂಸುಳ್ಳ ಸೂಳೆ ಧನವಾಸೆಗೆ ಒತ್ತೆಯ ಕೊಂಡರೆ ಕೂಸಿಂಗಲ್ಲ ಬೊಜಗಂ ಗಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೦೧); ಒಲ್ಲ ಬೊಜಗನುಱಿದುಮ್ಮಳದಿನೊತ್ತೆಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಡ್ಡಲಾಪದೆ ನೆತ್ತದ ನೆವದಿಂ ಪೊತ್ತುಗಳೆವ ಮಗಳ್ಳಿ (ಅನಂ. ಪು. ೮-೧೪ ವ); ತನ್ನಯ ಸಖನ ಕೈಯಿಂದ ಸಾಂದರಿಗೆ ಸಲುವೊತ್ತೆಯಂ ನಯದಿಂದ ಕಳುಹಲು (ಬಸವ. ೩೮-೧೧); ನೆತ್ತ ವಿತ್ತಕ್ಕೆ ಬಲವು ಒತ್ತೆ ಸೂಳೆಗೆ ಬಲವು ಕತ್ತಲೆಯು ಬಲವು ಕಳ್ಳಂಗೆ ಅರಸಿಂಗೆ ಸತ್ಯವೇ ಬಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೫). ೪. ಮೂಲಧನ: ಇ ಹೊಂನನು ಪ್ರಸಾದದ ಪೊತ್ತೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಆ ಪೊತ್ತೆಯ ಪ್ರಸಾದದ ತೊಡುವಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯದ ಧರ್ಮ ಭೂಷಂಧಾರ್ಕಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ನಡವಂ ತಾಗಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೫೩-೧೨; ?). ೫. ಆಹಾರ; ಬಲಿ; ಎರೆ: ಮೇಲಣ ಕೋಣೆಯೊಳ ಗಿರ್ಪ ಕಪ್ಪೆ ಒತ್ತೆಯ ನುಂಗುವುದಮ್ಮ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೪-೮೦೩ ವ).

ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲಾ = ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು: ಮನೋಭವಂ ನನೆಗಣೆ ದೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲನೆಗಪೊತ್ತೆಗೆನಿಂದೆಳವೆಂಡಿರೊಪ್ಪಿದರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೧); ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ಲದೆಂದು ಷಿಯ ವೇಟ್ಟುಪ ಕೋ ಪಳ ನೆನ್ನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೧೯). ಒತ್ತೆಬೀಳ = ಅಡವುಬೀಳು; ಆ ಧಾರವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಡಿರು: ಅವನ ಹೊಲಗಳೆಲ್ಲ ಒತ್ತೆಬಿದ್ದಿವೆ (ರೂಢಿ). ಒತ್ತೆಯ ಕೊಡು = ಒಬ್ಬಳಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವೆನೆಂದು ಮುಂಗಡ ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು: ಕೂಸಿನ ತಾಯಿಗೆ ಹೇಸದೊತ್ತೆಯಕೊಟ್ಟು ಕೂಸ ತ್ತೆನ್ನಯ ನಲ್ಲ ಬೇಸತ್ತುಹೋದೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೭೦-೮೨೬). ಒತ್ತೆಯ ಕೊಳ್ಳ = (ವೇಶ್ಯೆ) ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕಾಡೊಳಗೊಟ್ಟ ಸೂಳೆ ಕರೆಕರೆದೊತ್ತೆಯಕೊಂಬುದ ಕಂಡೆ (ಅವಜಂ. ೧೨-೪೯). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಒಪ್ಪಿ; ತುಳು. ಒತ್ತಿ]

ಒತ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು; ಒಂಟೆ; ಏಕಾಂಗಿ. 'ಒತ್ತೆಸರ' ಪರಾ.

[← ತುಳು. ಒತ್ತೆ]

ಒತ್ತೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). (ವೇಶ್ಯೆಗೆ) ಒತ್ತೆಯನ್ನು ಕೊಡು: ಮನಸಿಜನ ಕಯ್ಯ ಮಸೆದಸಿಯನನುಕರಿಸುವ ಅನಂಗಸಾಂದರಿಯೆಂಬ ಸೂಳೆಯಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಣೆಟಂಗೊಂಡೊತ್ತೆಗೊಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೨); ಗಿರಿಜಾ ವಲ್ಲಭನೊತ್ತೆಗೊಟ್ಟ ಪೆಟೆಯಂ ಸೈತಿಕ್ಕವೇಣಾ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೩); ಒಪ್ಪುವ ಪಲಿತ ಕಾಯದ ವಿಟರೂಪ ಕಂದರ್ಪನೊರ್ವಳಿಗೊತ್ತೆಗೊಡಲು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೭೪). [ಒತ್ತೆ + ಕೊಡು]

ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳ, ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಟವುರುಪನಿಂದ ಹಣ ವನ್ನು ಮುಂಗಡ ಪಡೆ: ನಿಜಿಗಳನಿಕ್ಕಿ ದಾಂಟಿಸದೆ ದುಂಡಿಸುವಾಕೆಯ ನೊತ್ತೆಗೊಳ್ಳದಂತೆಪೆಯದೆ ತೇಪೆಗುಳ್ಳ ಬಳಿ ನೀರ್ಗಳನಗ್ಗದ ಪೆಣ್ಣೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೩); ಇಂದು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಸಿಂಗೆ ಇಂದೇ ಜವ್ವನ ವಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ ಆ ಕೂಸು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳಲು ನಿಂದಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೧೭); ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊರ್ವ ಮುದಿವಿಟನಬಲೆಯ ಸಂಧಿಸಿ ಯೊತ್ತೆಗೊಳ್ಳನಲು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೨). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತನ್ನ ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಗಭೂಷಣ ನಿಮ್ಮ ದಿವ್ಯದೇಹದೊಳೊಂದು ಭಾಗ ದೇಹವನೊತ್ತೆಗೊಂಡ ಶ್ರೀಗೌರಿದೇವಿಯ ಪದಯುಗಳವ ಕಂಡು ಪೋಗಲ್ಪೆ ಬಂದೆವು ಜೀಯ (ಮೋಹತ. ೨೫-೧೨). ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು: ೩. ವಶವಾಗು: ಚಿತ್ರವು ಅನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳುವುದು (ಬಾಳಬ. ೪೨).

[ಒತ್ತೆ + ಕೊಳ್ಳು]

ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳು 'ಒತ್ತೆಗೊಳ್ಳ' ನೋ.

ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒತ್ತುವ ಎಣ್ಣೆ: ನೆತ್ತೆಂಬು ಭಾವದೊಳು ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ] ಉಗುರೆಣ್ಣೆ . . . ಭುಜವೆಂಬು ಭಾವದೊಳು ಒತ್ತೆಣ್ಣೆ[ಣ್ಣೆ] ಉಗುರೆಣ್ಣೆ ನಡದೊಳು ಹರಿದು ಇಳಿದಾಳು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೯).

[ಒತ್ತು + ಎಣ್ಣೆ]

ಒತ್ತೆಬಡುಹ (ನಾ). ಒತ್ತೆಬಿದ್ದಿರುವುದು; ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು; "ಬಂಧಕ, ಅಧಿ" (ನಾಚರಾ. ೪). [ಒತ್ತೆ + ಪಡು + -ಹ]

ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು 'ಒತ್ತೆವಿಡಿಸು' ನೋ.

ಒತ್ತೆಮಣ್ಣ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಹೊಲ, —ಗದ್ದೆ, —ತೋಟ: ಅರಸಣ್ಣಂ ಆಯೊನ್ನಿ ಒತ್ತೆಮಣ್ಣತ್ತು ಪಾದಂ ತೆತ್ತುನೊರ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. IV, ಶಿರುಮ. ೨೫೩-೭; 800). [ಒತ್ತೆ + ಮಣ್ಣ]

ಒತ್ತೆಯಾಳು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟು ಆಳು: ಕಾನಿಷ್ಠನಿಗೆ ಹೆದರಿ ಇವನ ಅಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಒತ್ತೆಯಾಳನ್ನಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಪ್ರವಾಣ. I, ೨೧೬). [ಒತ್ತೆ + ಆಳು (< ಆಳ್)]

ಒತ್ತೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಡವಾಗಿಡು; ಗಿರವಿ ಹಾಕು; ಆಧಾರವಾಗಿಡು; ನ್ಯಾಸವಾಗಿಡು: ಸಮಂತಾವಗಂ ತಲೆಯಂ ಮೂಗುಮನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ನೆರೆವಂತುಂತೇನವರ್ ಗಾಂಪರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಆಕ್ಷಲೀಲಾ ವ್ಯಸನ ಕೋಸುಗ ಪೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟರು (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೧೮-೧೧); ನನ್ನ ಮತ್ತು ತಾಯಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಎರಡುಸಾವಿರಗಳ ಗಂಟನ್ನು ಅವನ ಕೈಗಿತ್ತು (ಮಸಕೂ. ೬೭).

[ಒತ್ತೆ + ಇಡು]

ಒತ್ತೆಯಿಾ (ಕ್ರಿ). = ಒತ್ತೆಗೊಡು: ವಿಮಲಾಂಗಿಯುನ್ನತದ ರೂಪ ನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮೊಗಸಿ ಜನನಿಯೆಂಬುದನಪೆಯದೊತ್ತೆಯಿತ್ತು (ಪಾಸೋ. ಪು. ೧೦-೫೦). [ಒತ್ತೆ + ಈ]

ಒತ್ತೆರ (ನಾ). ಒಂದುವಿಧ, —ರೀತಿ: ಅನುಜರಂ ಭೇದಮಣಮಿಲ್ಲ ದೊತ್ತೆರದ ಭಾವನೆಯಂ ತ್ರಿವರ್ಗಮಂ ಕಾಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತ (ಶೇಷರಾ. ೫-೨). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತೆರ (< ತೆಪ್ಪ)]

ಒತ್ತೆವಿಡಿ, ಒತ್ತೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಪಣವನ್ನು ಒಪ್ಪು: ಅಂತಲು ನಿನ್ನ ನನ್ನಿಯೊಳಂ ವರ್ಷಾವಧಿಯೊಳ್ಳದೆ ನೆಲನ ನೊತ್ತೆವಿಡಿಯೆನೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩ ವ). ಒತ್ತೆಹಿಡಿ: ೨. ನ್ಯಾಸ ವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು, —ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು (೪).

[ಒತ್ತೆ + ವಿಡಿ]

ಒತ್ತೆವಿಡಿಸು, ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸು; ಗಿರವಿ ಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡು: ಸುಣ್ಣದೆಲೆಯನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಮದದಾನೆ ಯುಮಂ ಮಾಣಕಮುಮನೊತ್ತೆವಿಡಿಸಲಟ್ಟು ವ ಚಿಕ್ಕಪೋರ್ಕುಳಿ ಬೊಜಂ ಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ). ಒತ್ತೆಬಿಡಿಸು: (೪).

[ಒತ್ತೆ + ಬಿಡಿಸು]

ಒತ್ತೆವೆಣ್ಣ (ನಾ). ಒತ್ತೆ ಪಡೆಯುವವಳು; ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ; ಬೆಲೆ ವೆಣ್ಣು: ಶ್ರುತಿಯುಖಿಳ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತಿಚಿಕ್ಕನಾಗಿ ಸಂತತಪೊತ್ತೆವೆಣ್ಣ ಣಂತರ್ಪವೆಂದು (ಸಾನಂಜ. ೩-೪); ಮೊತ್ತವ ಸೊಬಗಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ವಶಮಾಳ್ವಪೊತ್ತೆವೆಂಗಳ ತಂಡವಿಹವು (ಗೋಮಟೀ. ೧-೯೫).

[ಒತ್ತೆ + ವೆಣ್ಣ]

ಒತ್ತೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಹೋಗು; ವಶವಾಗು; ಅಧೀನ ವಾಗು: ದಾಯಿಗಂಗೆ ನೆಲಂ ಜೂದಿನೊಳೊತ್ತೆವೋಗೆ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕಣ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫); ಮಾಜುಪೋಗನೊತ್ತೆವೋಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮ ದೇವ (ಬಸವ. ೫೫). [ಒತ್ತೆ + ವೋಗು]

ಒತ್ತಿಸರ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ (?): ಕಾಂತಾಜನಂ . . . ಮುತ್ತಿ
ನೊತ್ತಿಸರದ ತೊಡವಿನುಳ್ಳಲರ್ಧ ಬೈಗುಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಚೊಲ್ಲೆಯದ
ತುಣುಬಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೯). [ಒತ್ತಿ + ಸರ]

ಒತ್ತಿಸೂಳಿ (ನಾ). = ಒತ್ತಿವೆಣ್ಣೆ: ಮತ್ತೆ ಕೇಳು ಮನೆವೆಂಡಿತಿಯೊ
ನಾನೊತ್ತಿಸೂಳಿಯೊ ನಿನಗೆ ಸೋದರದತ್ತಿಗಿಯೊ ನಾಡುನಿಯೊ ತೊತ್ತಿನ
ಮಗಳೊ ನಿನ್ನವರ (ಬಸವ. ೪೦-೪೬). [ಒತ್ತಿ + ಸೂಳಿ]

ಒತ್ತಿಹಿಡಿ 'ಒತ್ತಿವಿಡಿ' ನೋ.

ಒತ್ತೀರು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು; ದಟ್ಟವಾಗು: ಆಕೆಯ
ಶೋಕವೆಲ್ಲವದಗಿತು ಸಮಾಧಾನಮೊತ್ತೇರಿದುದು (ಮಲ್ಲಜ. ೧೪-೩೧).

[ಒತ್ತು + ಏರು (< ಏಜ್ಞಾ)]

ಒತ್ತೈಸು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಾಗು; ರಾಶಿಯಾಗು: ಸುಖದೊಳ್ಳಿತಂದರೊತ್ತೈ
ಸಿದಗಣಿತವಸ್ತುಸಹಿತಖಿಳನೈಸರೊಡನೆ ಬಹಳ ವಿಭವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ.
೩೩-೧೨). [ಒತ್ತು + -ಇಸು]

ಒತ್ತೊರಳು (ನಾ). ಒತ್ತುವ ಒರಳು; ಚಕ್ಕುಲಿ ಅಥವಾ ಶಾವಿಗೆ
ಒರಳು (ಕ). [ಒತ್ತು + ಒರಳು (< ಒರಲ್)]

ಒತ್ತೊಸಗೆ (ನಾ). ಒಡಗೂಡಿದ ಸಂತೋಷ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂತೋಷ;
ಆ ಒಸಗೆಗೆ ಒತ್ತೊಸಗೆಯಾಗಿ ವಸಂತಮಾಸವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು
(ನಾಡೋಜ. ೨೯೯). [ಒತ್ತು + ಒಸಗೆ]

ಒತ್ತೋಳು (ನಾ). ಒಂದು ತೋಳು; ಒಂದು ತೋಳಿನಷ್ಟು ಅಳತೆ:
ಮೊದಲೇರಿಯ ಗದೆ ನಾಲ್ಕುಮಾರು ಒತ್ತೋಳು ಗಳೆಯಲು ಕಂಬ ೬೦
(ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗ. ೬೪-೫೪; 1214); ಅಯ್ದು ಮಾರುಂ ಒತ್ತೋಳು
ಬೆದ್ದಲಿ ಗಳೆಯೇಳು ಮಾರುಂ ಒತ್ತೋಳು ಮನೆ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ.
೨೧೬-೬೯; 1232); ಒಡತೋಟಗೊತ್ತೋಳು[ಪಾ ಶಾಂ. ತ್ರಾಳ]ಹುದು
ನಾಲಗೆಯಾಗಳೇನಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೨೯); ಒತ್ತೋಳನುತರಿಸಲೊ
ತ್ತೋಳ ಸತ್ತದಿಂದ ಮತ್ತಾತನುರವಣಿಸಿ . . . ಒತ್ತಿಗೈತರೆ (ಜೈಮಿ ಭಾ.
೧೪-೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ತೋಳು (< ತೋಳ)]

ಒತ್ತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಒ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಪದಮಧ್ಯವತ್ಸಯತ್ವ
ಕ್ರೋಧವುಗುಮಾತ್ವೈತ್ಯವಿಧಿಯದಂತಕ್ರೋಧಂ . . . ಒತ್ತಕ್ಕೆ - ಅವಂ,
ಅವೊಂ (ಶಮದ. ೧೫೬, ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಒದಗಣೆ (ನಾ). ೧. ದೊರಕುವಿಕೆ; ಸಿಗುವಿಕೆ; ಲಭಿಸುವಿಕೆ: ಆ
ದೇಶದ ಮನೋಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ರಸದ ಒದಗಣೆ ಇಂದು ಕೊನೆಗಾ
ಣುತ್ತ ಬಂದಿದೆ (ನಿಬಂಧ. I, ೩೨೧). ೨. ಒದಗುವಿಕೆ; ಒದಗಾಗಿರು
ವಿಕೆ: ಈ ಆಕ್ಕಿ ಹಳೆಯದು; ಅನ್ನದ ಒದಗಣೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಒದಗು + -ಅಣೆ]

ಒದಗಿ 'ಒದವಿ' ನೋ.

ಒದಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒದಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಂಟುಮಾಡು;
ದೊರಕಿಸಿಕೊಡು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ತೂಕದುರುಗುಗ್ಗುಳಮಂ ಕಡಿ
ಕಡಿದು ಕಂಬಿಯೊಳ್ ಪಿಡಿಸಿದೊಡಗಿಸಿ ಪೊತ್ತು ತಂದನೋಹಿಲದೇವಂ
(ಉದ್ಯು. ೧೧-೬೩); ರುದ್ರಪಶುಪತಿ ಒದಗಿಸುವನೀ ಕಥೆಯನೋಡು
ವಂಗಳೇಷುವನು (ಬಸವ. ೧೩-೧೪); ಏಳುಲಕ್ಷವನೊಡಗಿಸಿದನಂತಕನ
ಪುರಿಗವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೮-೫೦); ಮತಿಯುಳ್ಳೊಡಿಸದನುರಬಲಿ
ಗೊಡಗಿಸಿದ ಕೂಳನತಿಮಹೋದರಕಡಸಿಕೊಂಬನೇ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೮);
ಕೊಬ್ಬು ಮತ್ತು ತೈಲಗಳು:—ಇವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಾವನ್ನು
ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ (ಅಡುಸಾ. ೫೮). ೨. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: "ನಿದಿಗ್ಧ,
ಉಪಚಿತ - ಒದಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ನಾಚರಾ. ಕ).

[ಒದಗು + -ಇಸು]

ಒದಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು; ದೊರಕು; ಲಭಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತ
ವಾಗು: ಲಿಂಗಾಣತಿಯಿಂದ ಬಂದೊಡಗಿದ ಪರಿಣಾಮೋದಕ (ಮಹಾದೇ.
೨೯-೬); ಸುದತಿ ನೀನೆನ್ನಾಜ್ಞೆಯೊಳು ಪದ ತಪ್ಪದಿದರ್ ಕಾರಣ ನಿನ್ನ
ಸೇವೆಗಾನೊಡಗಿದೆ ಕೇಳಾಯತಾಪ್ತಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೩೬); ಬದುಕಿಗೆ ಆತ್ಮ
ಗತ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳೂ ಕಳಸಾಪುರದಲ್ಲೇ ಒದಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಳಹು.
೯೩). ೨. ನೆರವಾಗು; ಅನುಕೂಲವಾಗು: ಬಡತನದೊಳೊಡಗಿ
ದವ ಹಗೆಯಾ ದಡೆಯು ನಂಟನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೬೩); ಹೊತ್ತಿ
ಗೊಡಗಿದ ಮಾತು ಸತ್ತವನು ಎದ್ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೧). ೩. ಅಟ್ಟಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಬೆನ್ನಟ್ಟು; ತರುಬು: ಬಿಡಿಸೆ ನಾಯ್ಕಳನಾಗಳವು
ಮುಂಗುಡಿಯೊಳೊಟ್ಟಿದುವೊಡಗಿದವು ಮಿಗೆ ತುಡುಕಿದವು ಮುಸಕಿದವು
ಕಂಗಡಿಸಿದವು ಪೆರ್ಬುಲಿಯ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೩೩); ಓಡುವವನೂ ಬತ್ತಲೆ
ಒದಗಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನೂ ಬತ್ತಲೆ (ಗಾದ). ೪. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ;
ಅರುಗಾಗು: ಬೆದವು ಶಬರಿಯರಪ್ಪಿದರು ಬಿಯದರನರೆಬರುಂ ಮರನ
ನೇಪುಂದರೊಡಗಿದರು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೆಲರು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೩೨); ಒದಗಿ ನಿಲ್ಲು
(ರೂಢಿ). ೫. ಸಾಕಾಗು: ನಕುಲನ ಹೊಣೆಗೇಯೊಡಗದು ಸೈರಿಸದು
ಸಹದೇವನಾಟೋಪ ಇಜುವಡಾ ಮಾದ್ರೇಶನನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೧);
ಅನ್ನ ಒದಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಸೇರು; ಬಳಿಗೆಬರು; ಉಪಸ್ಥಿತ
ವಾಗು: ಕಣಕಿ ಗೋವುಗಳೊಡಗಿ ಬೆನ್ನೊಳತಿಕೋಪದಿಂದ ಪರಿದೆಡೆ
ಕೆಡೆಡುಡಿದ ಪುಸ್ತಕ ಕಳಾಪದಿಂದ (ಕಾದಂ. ೨೬೧); ನಿಡುಡೆಪೆಯ
ಧವಳಚ್ಚತ್ರಚಮರದೊಳೊಡಗಿತರಿತರರು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೩); ಕಣ್ಣಿಗೆವೆ
ಯಂದದಲಿಕ್ಕೆ ಮೈ ತಿಣ್ಣೆಗೊಡಗುವ ತೆಡಿ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಣನಣ್ಣನೊಡಗುವ
ಭಕ್ತರನಸರಕಮರಗಣಸಹಿತ (ಹಸಾರ. ೨-೨೬). ೭. ಮುಂದಾಗು;
ಮುಂದುವರಿ: ಕಡುಗಲಿ ಸೇನಸುವ ಭಟರಾರ್ ಒಡೆಯಂಗೆತಿಹಿತವ
ರಾರ್ ಧುರಕ್ರೋಧಗುವರಾರ್ (ಶಮದ. ೧೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಸವಗ ಖಂಡಿಸ
ಲೊಡಗಿದರು ಬಿಲ್ಲವರು ಕಟ್ಟಿಪಾಕಾಪಾತನ ಜವಗಡಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೨೨);
ಕುದುರೆಗಳೊಂದು ಸಾಸಿರ ಮತ್ತದಂತಿಗಳೊಡಗಿ ಮೂವತ್ತ
ಜೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕಂನವಿ. ೩-೨೫). ೮. ವಶವಾಗು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು;
ಬಗ್ಗು: ಈ ಮಹಾಧನು ಮೈಗೊಡುವುದಾ ಪೋಮಕೇಶಂಗಳ್ಲಿದರೆ
ಲಕ್ಷ್ಮೀಮುಖಾಂಬುಜತರಣಗೊಲುವುದು ಮಿಕ್ಕೆ ನಿರ್ಜರರ ಕೈಮೆಗೊಡ
ಗುವುದಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧೬).

ಒದಗಿದವ = ನೆರವಾದವನು; ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದವನು: ಸಮ
ಯಕ್ಕೆ ಅದವ ನಂಟ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒದಗಿದವ ಬಂಟಿ (ಗಾದ). ಒದಗಿಬರು =
ಉಂಟಾಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಅವರಿಗೆ ಮರಣ ಕಾಲವು ಒದಗಿಬಂದಿಲ್ಲ
ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದನಾಣಿಯಾಯಿತು (ವಜ್ರಭಾ. ೪೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉದವು; ಮಲ. ಉದಗು; ತುಳು. ಒದಗು;
ತೆಲು. ಒದವು]

ಒದಗು (ನಾ). ೧. ದೊರೆತುದು; ಕೈವಶವಾದುದು; ಪ್ರಾಪ್ತಿ;
ಲಭ್ಯ: ಮನಘನದೊಡಗ ಕಂಡೆಯಾ ಸಂಗನಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ.
೨೭೦-೧೨೪೧). ೨. ರಕ್ಷೆ; ಸಹಾಯ; ನೆರವು: ಕಲಿದೇವರದೇವನ
ಒದಗು ಕಾಣಾ ಜಂದಯ್ಯ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೨೫೨-೧೧). ೩. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ;
ಪರಾಕ್ರಮ: ತಮ್ಮೊಡಗಿಗೆ ಲಂಘನಕ್ಕೆ ಬಿನ್ನಾಣಕ್ಕೆ ತಮ್ಮೊಳು
ತಾವುಬ್ಬಿ ನಗುತ (ಭರಣ. ೬೩-೬೦). ೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಜಲ
ಚರನಿಚಯವನೊಯ್ದಂಗೆಡಿಯೊಳಗೆ ಮಾಪು ಅದವ ಲಬ್ಧಿಯೊಳಾದೊಡ
ಗಿನಂ ಪೆರ್ತುಕದಿಂ ಜಂಗಮಕುಲಕೆ ಮಾಣದೆ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಮಾಡುತಂತಂ
ಕಿಣುದಿನವು ಸವೆಯೆ (ಬಸವ. ೨೭-೨೧); ಒದಗಿಂದ ರಾಮಕಾರ್ಯಾರ್ಥ
ಕ್ಕಿದುವ ಕಪಿಯ ಮುದದೊಳೇ ಪ್ಪಿಸಿ (ವಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೯).

೫. ದೋಸೆ, ಕಡುಬು ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಮೆದುವಾಗಿ ರುಚಿಯಾಗಿರಲು ಅಕ್ಕಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸುವ ಉದ್ದು, ಮೆಂತ್ಯ ಮೊದಲಾದುವು. ೬. ಹದ; ಹವಣು: ಉದಯದೊಳು ಸೆಕೆಯಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಪಾವಡೆಗಟ್ಟಿಯದೊಳಗೆ ಸುಳಿವಾಳೆಯಂ ಹರಹಿ ಸಂಪಳೆಯನೊಡಗಾಗಿ ಯೆಪ್ಪಿದು ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಿಯಟ್ಟೊಡ್ದುನಕಡುಬುವೆಸರ ಹಡೆದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೨). ೭. ಗಳಿಸಿಕೊಂಡ ಅನುಭವ, —ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಜನ್ಮನೊಡಗು ಗುಣವರ್ಮನ ಚಾತುರ್ಯ ರನ್ನನ ಗುಣ ಪೊನ್ನನಿಂಪು ಎನ್ನಯ ಮತಿದರ್ಪಣವನು ಪ್ರಸನ್ನವೃತ್ತಿಯನೆಯ್ದಿಸುಗೆ (ನಾಗಕು. ೧-೨೬). ೮. ವೇಗ; ರಭಸ; ತೀವ್ರತೆ: ಹಿಡಿದ ಕಡಿದ ಕೈಯೊಡಗಿನಿಂ ಹತ್ತುಕೊಟಿ ಶರಾಸನಂ ತೀರಲ್ (ಚಿಬಪು. ೪೦-೧೪); ಪದುಳದಿಂ ಮಗ್ಗುವನೊಡಗಿಂದಲನುಮಾಡಿ ಕಡಲು ನಿನ್ನೂರಿಗಿಂದೆನಲು (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೪). ೯. ಗುಂಪು; ನೆರವಿ; ಸಮೂಹ: ತಾಪಸವಧುಗಳು ಮನನೊಂದು ಮರುಗಿ ಬೈವುತ ವಿಧಿಯಂ ಒದಗಿಲಿ ಕೈಕಸೆ ಬಳಿ ಗೈದಿದು ಮರುಗುತ ಪೇಳ್ವರಾಗ ನಿಜ ಕಾತುರವಂ (ರಾವಣೋ. ೧೭). ೧೦. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಹೆಸನು: ಫಲುಗುಣಂ ಮುದದಿ ಪೊಂಗಳಶ ಜಲವಂ ತರಿಸಿ ಮೈಕೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿದ ಶೋಣಿತವನು ಒದಗಿನಿಂ ತೊಳೆದೊರಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೬೪-೧೭). ೧೧. ಸನ್ನಾಹ; ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧತೆ (?): ಒದಗಿಲಿ ನಿಜಾಮಶಾಹಂಗಿದಿರಾಗುವುದೆಂದು ಮತ್ತೆ ರಾಯಮೂದದಿಂ ಇದೆ ವುಡುಗೊರೆಯೆನುತ್ತಿತ್ತರ್ ಕದನಕೆ ಕಲಿಭೀಮ ಘಂಟೆನ್ನಪವರಗಾಗಳ್ (ಬೀಳವಂ. ೧-೬೬). ೧೨. ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ; ವೃದ್ಧಿ: “ವಹಿ, ಮಹಿ - ವೃದ್ಧಾ, ಒದಗಿನೊಳ್” (ಕಾಶ್ಯ. ೧೨೨); ಹಳೆಯ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ಒದಗಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ); ಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯ ಒದಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ‘ಒದವು’ ಪರಾ.

ಒದಗಿನಪುಡಿ = “ರೊಟ್ಟಿ ಉಬ್ಬುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪುಡಿ: ಒದಗಿನ ಪುಡಿ” (Baking-powder. ಇಂಕನ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉದವಿ. ಮಲ. ಉದಕ್ಕ. ಉದವಿ]

ಒದಗುನಾಳ (ನಾ). “ಸರಬರಾಯಿನಾಳ; ಒದಗುನಾಳ; ಉಡುನಾಳ” (Feed-pipe. ಇಂಕನ). [ಒದಗು + ನಾಳ]

ಒದಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಣಾಳಿ; ಕೊಳವೆ: ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಇತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ಬೇಟದ ಒದಗೆಗಳಾಗಿದ್ದುವು ಆ ನೋಟಗಳು! (ಮಲೆಮ. ೧೯೩). [ಒದಗು + -ಎ]

ಒದಡು ‘ಒಸಡು’ ನೋ.

ಒದರಾಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅಲುಗಾಟ; ನಡುಗುವಿಕೆ: ಸಾಯುವಾಗ ಒದರಾಟ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [ಒದರು (< ಒದಟ್ಟು) + ಅಟ]

ಒದರಾಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂಗಾಟ; ಕಿರುಚಾಟ: ಗೂಳಿಯ ಒದರಾಟವನ್ನು ಕೇಳಿ ಗಾಬರಿಯಾದನು (ಬಂಗಾಪ. ೪೧); ನಿತ್ಯ ಒದರಾಟ (ಪಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬೫). [ಒದರು (< ಒದಟ್ಟು) + ಅಟ]

ಒದರಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಡಪಡಿಸು; ಒದ್ದಾಡು; ಸುಸ್ತಾಗಿ ಕೈಕಾಲು ಅಲುಗಿಸು: ಹತ್ತುಜನ ಹಿಡಿದರೂ ಜಗ್ಗದ ಗಂಗಳಿ ಒದರಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಅವನ ಶಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಕುಗ್ಗಿ ಸುಸ್ತಾಗುತ್ತಾನೆ (ನನ್ನರು. ೬೫). ೨. ನಡುಗು: ಪಾಪ! ನಾಯಿ ಚಳಿಯಿಂದ ಒದರಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒದರು (< ಒದಟ್ಟು) + ಅಡು]

ಒದರಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕೂಗಾಡು; ಕಿರುಚಾಡು: ಎರಡನೆಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒದರಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲವೆಂದು ಬಾಯಿಬಿಗಿಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ (ಚಂದುಟಿ. ೮೨).

[ಒದರು. (< ಒದಟ್ಟು) + ಅಡು]

ಒದರು ‘ಒದಟ್ಟು’ ನೋ.

ಒದರು ‘ಒದಟ್ಟು’ ನೋ.

ಒದರು (ನಾ). ತುಟಿ; ಒಪ್ಪು (+). [?. / ತಮಿ. ಉದಡು]

ಒದರುತಲೆ ‘ಒದರುದಲೆ’ ನೋ.

ಒದರುದಲೆ, ಒದರುತಲೆ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡುವ ತಲೆ: ಒದರುದಲೆಯ ಆ ಮುದುಕ ಊಟಮಾಡಲು ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಒದರುತಲೆ: (+). [ಒದರು (< ಒದಟ್ಟು) + ತಲೆ]

ಒದರುಬಡಕೆ (ನಾ). ಕೂಗಾಡಿಕೊಂಡು ಬಹಳ ಮಾತಾಡುವವನು; ಬಹಳ ಕೂಗಾಡುವವನು: ಸಾಹೇಬರು ಒದರುಬಡಕೆ ರಾದರೂ ಸಹೃದಯರು (ಸ್ವತಃ. ೩೪೨). ‘ಬಾಯ್ಪಡಿ’ ಪರಾ.

[ಒದರು (< ಒದಟ್ಟು) + -ಬಡಕೆ (< -ಬಡಿಕೆ)]

ಒದರುವಿಕೆ (ನಾ). ಅರಚುವಿಕೆ; ಬೊಬ್ಬೆ: “ಬಗುಳ್ಳಿ, ಬಗುಳಿಕೆ = ಒದರುವಿಕೆ” (ಗಂಗಾಮ. ೨೨೭).

[ಒದರು (< ಒದಟ್ಟು) + -ಇಕೆ]

ಒದವಳಿ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಅಂತು ಸಮಸ್ತ ಗುಣಂಗಳುಮೊದವಳಿಯಿಂ ಬಳವು ದು ಮನ್ನಯಾಗತ ಪ್ರಧಾನ ಸಂತತಿಯುಂ ತನಗೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೬೬; 1136).

[ಒದವು + -ವಳಿ (< -ವಳಿ)]

ಒದವಿ, ಒದಗಿ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: ಪದುಳದಿಂ ಸಾಯುಜ್ಯ ಪದವಿಯನೊದವಿ [ಪಾಠಾಂ. ೧] ಪಡೆದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೩-೫೪).

ಒದಗಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[< ಒದವು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉದವಿ]

ಒದವಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ: ವಡುವಾರದ ಗಿಡ, ಎಡತರಿ, ವಾಡುವರಡು, ಒದವಿನ, ಒಡತರೆ (ಮೈಟಿ. ೩೦-೫೮೧). [?]

ಒದವಿಸು, ಒದಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಮೊದಲೊಳ್ ಸಮಾಸಪದಮುಮನೊದವಿಸಿ ಪೇಟ್ಟಿದಲ ತುದಿಯೊಳ ಸಮಾಸಪದಾಸ್ಪದಮಾಗಿ ನಿಜಿಸೆ ಕರ್ವಿನ ತುದಿಯಂತಿರೆ ವಿರಸಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೮). ೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ದೊರಕಿಸು; ಪೂರೈಸು: ಭೋಗಂಗಳ ಸಲೆ ಮನಮೊಳ್ ರಾಗಮನೊದವಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೦); ಭಯಮಂ ಚಿತ್ತಕ್ಕೊದವಿಸಿ ಬಲಗಣ್ ಕೆತ್ತಲ್ ಮೊದಲಿಕ್ಕಿತು (ಕಾದಂ ಪೂ. ೮೮೮); ನಂದನನಾಂದಮನೇನೊದವಿಸಿದನೊ (ಇಲ. XXVIII, ೫-೬; 1083); ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳನೊದವಿಸುವುದು (ಚಿಬಪು. ೫೮-೨೫); ತಾಂ ಮೃಗದ ಕೊಲೆಗೆ ಹರಿತಂದ ಪಾಪಮತಿ ಪುಣ್ಯಮೊದವಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೪); ಭಾರತೀಯ-ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತನ್ನ ಉತ್ತಮಿಕೆಯನ್ನು ಒದವಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ (ತವನಿ. ೯). ೩. (ಹುಟ್ಟುವಂತೆ) ಮಾಡು; ನಡೆಸು: ಶುಭಕರ್ಮಮನೊದವಿಸುತರೆ ಶುಭಮಕ್ಕುಂ (ಸಮಕ. ೪-೯); ತಾಣಿಂದುವರೆಗಮೊದವಿಸಿದೇನಂಗಳ್ಳಿ (ಯಶೋಜ. ೪-೭೬); ಉದಯದೊಳು ಗುರುಲಿಂಗ ಸದಮಳ ಪೂಜೆಗಳನೊದವಿಸಿ (ಸಾನಂಜ. ೧-೯೩); ಬದರಿಯ ಬನದೊಳು ಮುನಿಗಳು ಪೂಜೆಯ ನೊದವಿಸಲಾಂತವರೊಡನೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೧೮). ೪. ಅಣೆಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಸಾಂಗದಿಂದೊದವಿಸಿದ ಬಹುಪಾಕಂಗಳ ಹಿರಿದೋಗ ರಂಗಳ (ಬಸಪು. ೮-೪೪); ರಾಯಂಗೆ ವರ್ಷವರ್ಷಕ್ಕೆ ನಾವು ಕುಡುವ ಸಿದ್ಧಾಯಮಂ . . . ತತ್ಕಾಲಕೀಯಬೇಕೆಲೆ ಮಗನೆ ಧನವನೊದವಿಸಿ ಕಳುಹು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೧೭). ಒದಹಿಸು: ೩. ನಹುಷನು ಮದದ ಪದದಿಂದೊದೆಯಲಾತನ ಸರ್ಪಯೋನಿಯಲಿ ಒದಹಿಸಿದನಾ ಮುನಿ (ರಘುವಂ. ೧೩-೩೬). [ಒದವು + -ಇಸು]

ಒದವು, ಒದಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟಾಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ಒದವುಗೆ
ನಿನ್ನ ಸಂತತಿಗೆ ನೂರ್ವರುದ್ರಗ್ರಸುತರ್ಕಳೊಂದೆ ಗರ್ಭದೊಳನೆ ಕೆಮ್ಮ
ನಿಂತು ಪೊಸದಿಕ್ಕಿದೆ (ಸಂಘಾ. ೧-೧೩೧); ವರ್ಣಾಂಕಂ ಸರ್ವರ್ಣಸಂಜ್ಞೆ
ಯೊಳಮೊದವುಗುಂ (ಶಮದ. ೮); ಪುಣ್ಯಗೌರವದಿಂ ಪರಮ ವೈರಾಗ್ಯ
ಮೊದವಿ ಬೆರ್ಚಿ ಬಿಸುಸುಯ್ಯಾ ಸನತ್ತುಮಾರಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೨೩ರಗಳ);
ಸತತ ಕೃಷಿ, ಬೀಜಗುಣ, ಕಾಲವರ್ಷಗಳೊದವೆ ಪ್ರತಿಭೆ ವಿಕಸಿತವಹುದೊ
(ಮಂಕುಕ. ೫೬೯). ೨. ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಿ ಬರು : ಕೆಡಿಸಿದೊನು
ಕೆಡುನೇಡಿದೊನು ಓತೊನು ಒದವಿದೊನು (ಮೈಸಿ. ೧೯೧೬, ೧೩-೧೪;
726). ೩. ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಪ್ರೌಢವಾಗು : ಒದವಿದ ಲತೆಗಂಕುರ
ಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನಂ ಮೂಡುವಂದದಿಂ ದೇವಕಿಗುರ್ವಿದ ಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನಂ
ಮೂಡಿದುದಾ ಕಂಸಂಗೆ ಮಿಟ್ಟು ಮೂಡುವ ತೆದಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೩೭).
೪. ತೋಡು; ಬಗಿ; ಅಗೆ : ಒದವಿದರೆ ಬಿಳಿದೆನಿಸ ಬರಿವದಣೆಯ
ಕಿಜುಂಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯೆಂಬಿನಿತು ಮೂಲದಿನಿರ್ಕೆಯ್ಯೆಡೆಯೊಳ್ ತೆಂಕದನೆ
ಯೊಳಣಿ ಮೂಜು ಪುರುಷದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೧೭).
೫. ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಅಣಿಯಾಗು : ಒದವಿದ ಭಕ್ತ್ಯಭೋಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಪ್ಪರೆ
ಭಾದ್ರಪದ ಶುದ್ಧ ಚೌತಿಯಿಲ್ಲ ಕದನಕಪೂಪವ ತೋಪೊಂದು ಸಾಮ
ಜವದನಂಗೆ ಪೆಟ್ಟಿನಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೫). ೬. ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ
ಬರು; ಉಪಯುಕ್ತವಾಗು (?) : ಶ್ರೀವಿಜಯನೊಳಮುರ್ವರಾಸ್ಯ
ತಿಲಕನೊಳಮನಿಬರ್ ನೆಜೆದುಂ ಕಾದಿಯುಮೊದವಲಾಜದುದಜಾಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೪); ಜಲವಿದ್ಯೋಡೆನೊ ಪಾನಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಸತ್ಪಲ
ಭೋಗಕೊದವುವುದಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨-೩೭). ೭. ಎಳೆಗೆ ಹೊಂದು;
ವರ್ಧಿಸು; ಸಮೃದ್ಧವಾಗು : “ಒದವು - ಸಮೃದ್ಧ” (ಶಮಧಾ).
೮. ಗುಂಪಾಗು; ಸೇರು; ನೆರೆ : ಹತ್ತುದಿನದೊಳಗೆ ವಿಧಿ ತದಿಂ
ಪನ್ನೆರಡುಸಾವಿರ ಒದವಿದಿಶ್ವರಭಕ್ತರುಂ (ಬಸವ. ೫೧-೬೮); ಒದವಿದ
ಸಮಸ್ತ ಜನಮಾಗ ವಿಸ್ತೃತ ಮಾಡುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೧೩).
೯. ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು;
ನುರಿತವನಾಗು : ಮೊದಲೊಳಭಿನವತುರಂಗಮನೊದವಿದ ಸಹಜೆಗಳಿ
ನೈದೆ ತಿರಿಸಿ ಬಸಮಾದುದನೊಡೆಜುವುದು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫).
೧೦. ಫಲಿಸು; ಸಿದ್ಧಿಸು; ಸಫಲವಾಗು : ಪಾಂಡವರಿಗ್ಗಿಯಲೊಮ್ಮೆ
ಹಜುವನು ನೆನೆವೆನೊದವಿದೆಮ್ಮ ಸುಕ್ಕುತೋದಯದ ಫಲವೆಂದನು
ಸುಯೋಧನನು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೫). ೧೧. ಸಲಹು; ಕಾಪಾಡು :
ಮನುಜರನೊದವಲೋಸುಗ . . . ಮಾಡಿದ ಲವಣಸಾಗರವ (ಸಂಘಸ.
೬-೧೨). ಒದಹು : ೩. ವ್ರಜೇಶ್ವರ - . . . ಬೇರೆಸ್ಥಳದಲ್ಲೆನೆಗೆ ಹಣವು
ದೊರಕಿತು. ಹರವಲ್ಲಭ - ಒದಹಿತೆ ? ಮೊದಲೇಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ? (ದೇವೀಜಾ.
೧೧೫). ‘ಒದಗು’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉದವು; ಮಲ. ಉದಗು; ತುಳು. ಒದಗು;
ತೆಲು. ಒದವು, ಒದಲು, ಒದುಗು, ಒದುವು]

ಒದವು (ನಾ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ; ಎಳೆಗೆ; ಅಧಿಕೃ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಕಜ್ಜೆ
ಯಿಲ್ಲದ ತಪದೊದವಂ ಮೆಜೆಯಲ್ಲಪದಂಕಕಾಜರನ್ನರುಮೊಳರೇ (ಎಕ.
VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯-೫೭; 1072); ಮಾಗಿಯೊಳಾದ ಶೀತದೊದವಿಂಗಿರಲಾಜದೆ
(ಧರ್ಮವ್ಯ. ೭-೭೮); ಏನೆಂಬುದೊ ಚಕ್ರಲಾಂಛನನ ಪುಣ್ಯದೊದ
ವುಮಂ ತೇಜಮುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೭೭); ಪುರದ ಸಿರಿಯನು ಯಾಗ
ದೊದವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೪). ೨. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಹಿರಿಮೆ : ಹಾವಿದಿ
ರಾದಾ ಕೋಣನನು ಅದಿರದೆ ನುಂಗಲಂತದ ಕಂಡು ದುಷ್ಟ ಮರ್ದದೊದವಿಗೆ
ತಲೆತೂಗುತವೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦-೨೩೭); ಬೆದಜುಗಾಗೆಯ ನೋಟ ಸಾಳು
ವನೊದವು ಮಿಂಗಳ ಝಳಕ್ಕೆ ಕೇಸರಿಯದಟು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೨-೭೭).

೩. ನೆರವು; ಸಹಾಯ : ಅದಜಿಂ ನಿಶ್ಯಲ್ಮಮಪ್ಪಂತು ನಿನ್ನೊದವಿಂ
ಮಾಜ್ಜುದ ಗಾಧಸಾಗರಪರೀತಾ ಶೇಷಭೂ ಭಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೩-೩೧); ಶಕಟವ್ಯೂಹವದಲಗ್ರದಲಿ ದುಶ್ಯಾಸನನು ಕೆಲಬಲದೊದವಿ
ನಲಿ ಬಾಹ್ಯಕನು ಸೌಬಲ ಸಿಂಧುಮಾಗಧರು (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೯-೧೮).
೪. ಕೊಡುವಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ : ಅದು ತನ್ನೊಳದರ್ಪ ಪಲವಾತ್ಮರಿಗೆ
ಭೋಗದೊದವೀಯದಿರದು ನಿಜವಿದುವೆ (ಅನುಸಾ. ೩-೨-೯); ಪುಲಿನಾಲ
ದಲಿ ವಿರಚಿಸಿದಾ ಹೊದಜುಗಂಕಣ ಖಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯದೊದವಿನಿಂ
ನಿಗ್ಗವದ ಬಡಿಕೋಲ್ಪದವಡೆದ ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬಲೆವಿಡಿದರು ಬೀಯದರು
(ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೬). ೫. ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ಕಿಡಿಸಿ ಕಳಂಕ
ಪಂಕದೊದವಂ . . . ಶರದಾಗಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿತ್ತು ಜಿನಾಗಮದಿವ್ಯ
ಯೋಗಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೮೦); ಸೋಂಕಿದಡೆ ಮಹಾಲಿಂಗ ಗಣೇಶ್ವರನ
ಒಲುಮೆ . . . ಸುಖದ ಒದವು ನೋಡಾ (ಸರ್ವವ. ೭೩-೪೦೩);
ಆನಂದವನಮದೊದವಿರೆ ನಿಜಮುಕ್ತಿಮಂಟಪ ಕಂಗೊಳಕುಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ.
೧-೩೨). ೬. ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪರಿಭಾಷೆ (?) : ಗತಿ ಚಾಲನಂ
ಗಮಕಮೊದವೊಯ್ಯಾರವಂಗಂ ಸ್ವರಾಳಿ . . . ಜಾತಿಗ್ರಹಾದಿಗಳಿವು ಮೇಳ
ಯಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೧). [
ಒದವು]

ಒದಹಿಸು ‘ಒದವಿಸು’ ನೋ.

ಒದಹು ‘ಒದವು’ ನೋ.

ಒದಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಳಿಸು; ತಟ್ಟು; ಶಬ್ದವಾಗಿ ಸು : ಭುಜವ
ನೊದಜಿಸಿ ಸಿಂಹರವದಲಿ ಗಜಜಿ ಗದೆಯನು ತಿರುಹಿ (ಕುವ್ಯಾ. ಭೀ. ೫-೭);
ಹಾಜುವನೊಲಪಧದಲಿ ಭುಜವನೊದಜಿಸಿ ಲೀಲೆಯುಬ್ಬಿನಲಿ (ತೂರರಾ.
೬-೩೭-೩೩); ಬಿಡದೆ ಜಟ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲರುಂ ಸಂಗಡದೆ ತೋಳ್ಳನೊದಜಿಸಲು
ಕಿಚ್ಚಡಿಸಿತೊ ಪರ್ವದಿರ ಮೆಳೆಗೆನೆ ಪರ್ವತಾರವವು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೨-೭೩).

[ಒದಜು + -ಇಸು]

ಒದಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿಮಾಡಿಸು; ಕೂಗಿಸು : ಮಾರ್ದನಿ
ದಿಗಂತರವೊದಜೊದಜಿಸಿದನು ಮಹಾಧನುವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೩);
ಸುರವಿಭಾಡನು ಸುರಭಯಂಕರ ಧನುವನೊದಜಿಸಿದ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೮-೨೦);
ಪುದಿದರೆಬರು ಕೊಂಬು ಸನ್ನೆಯನೊದಜಿಸಿದರೆಬರು ಪಿಡಿದ ಚಾಪದ
ಸರಳಿನೊಡತನವನುಳಿದರು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೩೨). ೨. (ನೋವಿನಿಂದ)
ಕ್ಲೇಶಗೊಳಿಸು; ನೆರಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ನೆಲಗೊಣೆ ಪು(ಹು)ಣೆ
ಪಾಪಟಿ ಹುಲಿಗಿಲ್ ದೊಗ್ಗಲೆಯ ಹಜುಹೆ ಯೆಂಬಿನಜಾಲೆಯಂ ಕಟಾಯೊ
ಳುಜೆ ಕಾಸಿ ಕಟ್ಟಲ್ ತೊಲಗುಗುಮೊದಜಿಸುವ ಮುಳ್ಳ ವಿಷಮೆನಿತನುಂ
(ಋಷದ. ೨-೨೧). [ಒದಜು + -ಇಸು]

ಒದಜು, ಒದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭುಜಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಕೈಗಳನ್ನು
ತಟ್ಟು; ಭುಜಾಸ್ಥಾಲನೆ ಮಾಡು; ಕೈ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟು : “ಒದಜು-
ಅಸ್ಥೋಟಿನೇ” (ಶಮಧಾ). ೨. ಕೊಡಹು; ಜಾಡಿಸು : ಹಿಂದಿರು
ಹಿಳಿಯದಿರು ಹಿಕ್ಕಿ ಕೂಡೊದಜಿದಿರು ಪುಂಡರೀಕೇಕ್ಷಣೇ (ಭಾವಚಂ. ೩-೩೭);
ಪಿಡಿದಳು ಬಂದು ಪಿಡಿದೊದಜಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೧೨೮); ಉರಿ
ಗೊಳಿ ಪಾಂಡುಪುತ್ರ ಸೇನೆಯೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಬೆದಜುವರ್ ಕೆಟ್ಟು ಕೆದಜುವರ್
ಕಿಡಿಯನೊದಜಿ[ಪಾಶಾಂ. ಯುರುಬೆಗಿ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೮). ೩. ಅಲು
ಗಾಡು; ನಡುಗು : ಹೆದಜುತುಭಯನೇನೆ ಕೆದಜುತು ಸುರಸ್ತೋಮ
ಮೊದಜುತಿನಮಂಡಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೭). ೪. ನಂದಿಸು; ಹೀಯಾ
ಳಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ನಗೆಮೊಗದಚಿಲ್ಲ ಶಶಿಬಿಂಬಶತಮಂ ಕೆದಜೆ
ಬಿಗಿದೊಗದ ತೋರಮೊಲೆ ಕನಕ ಕಳಶಮನೊದಜಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೫೯
ರಗಳ); ಮೃಡನ ಭಜನೆಯನುಡುಗಿ ತಮ್ಮೊಳು ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕೇಳ್ವ
ಬದುಕು ನೀನೆಂದೆನಲು ಭುಗಿಲೆಂದೊದಜುತವದಿರನು (ಬಸವ. ೫೧-೮೦).

ಒದರು: ೨. ಕುದುರೆ ಕಂದದ ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಒದರಿ ಬಾಲವನ್ನು ಮುರಿದುಕೊಂಬಾಗ ಕಿಡಿಗಳು ಕಾಣಲು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೦-೮); ಅವಳನ್ನು ಒದರಿ ಅವನು ಮುಂದರಿವನು (ಚಿಕರಾ. ೯); ಒಂದೊಂದನ್ನಾಗಿ ಕೊಡವಿ ಒದರಿ ಚೀಳು ಹಾವು ಯಾವುವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಚಾತ್ರಿ. ೧).

ಒದಲುಕೊಳ್ = ಕೊಡಹಿಕೊಳ್ಳು: ಬೆದಲುಕೊಡದರು ಪೆಂಗಳ ತ್ತಿತ್ತ ಮೈಯೊ ದ ಳು ಕೊಂ ಬ ರು ಲಲ್ಲಿಯಿಂದ (ಭರಣ. ೮-೩೫); ಕುದುರೆಯಿಂದ ಮುಂದರಿವ ಮುಟ್ಟಲದು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆದು ಮುಂದಕೊಡಲು ಕೊಳುತೆದ್ದು ನರನಂ ಕಂಡು ಚಂಡಿ ತಪಕಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೦-೩೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉದಲು; ತುಳು. ಉದೇ; ತೆಲು.

ಉದರು, ಉದುರು, ಉದಿಲು; ಗಡಬ. ಉದುರ್ಪಾ]

ಒದಲು, ಒದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿರುಚು; ಗರ್ಜಿಸು; ಧ್ವನಿ ಮಾಡು: ಕಾಳಿಂಗನಾಗಂಗಳ ಪಡೆಗಳನ್ನಿತ್ತ ನಾಲಗೆಗಳಂ ಪೊಳೆಯಿ ಸುತ್ತಂ ಬಂದೊಡೆ ನೀಮೊದಲುಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಳುಮ, ಮೆಲ್ಲುಯದ]ವಂ ಬಗ್ಗಿಸಿದೊಡವ್ಯಕ್ಕಂಗಳಾಗಿ ಪೊಳೆಕುಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೦೦-೮); ಪೋ ಪೋಗಲೆಂದೊದಲುಯ ಪರಿತಂದು ತಾಗಿ ತಗದ್ಗಂ ಗಂಗಾಸುತಂ ಭೀಮನಂ (ಪಂಪಾ. ೧೧-೧೦); ಜಲಧಿ ಕೇಳ ಸಪ್ತಾರ್ಚಿ ಕೇಳ... ಎಂದು ಪೂಜ್ಯೊದಲುಯ ಕಾರವ್ಯ ಕೋಳಾಹಳಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೩); ಒದಲುದವು ನರಿ ಮುಂದೆ ಕರ್ಣನ ಕುದುರೆಗಳು ಮುಗ್ಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೨೬); ಒದಲುದವು ದೇಗುಲದ ವಾದ್ಯಂಗಳು (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೭-೪೦).

೨. ಉಚ್ಚರಿಸು; ಹೇಳು: ಬೋಳ ತಪದ ತಲೆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನೊದಲು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೬). ೩. ಕಪಟದ ಮಾತನಾಡು; ಮೋಸದ ಮಾತನಾಡು: ಹರಿ ಉದಧಿಯಲಿ ಹುಗನೇ ಧರೆಯನುಳಿದೊದಲು ಬಲಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಯಿಳೆಯಂ ಕೊಂಡ ಪಾಪದಲಿ (ಬಸವ. ೫೪-೩೯).

ಒದರು: ೧. "ಯಾರಾದರೂ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ" ಎಂದು ಒದರಿದ್ದು ಕೇಳಿಬಂತು (ಮಂವಾಕ. ೨). ೪. ಕರೆ; ಕೂಗು: ಒಂದೆರಡು ಸಾರೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಒದರಿದನು, ಎಚ್ಚರಾಗಲಿಲ್ಲ (ಮಂಜುಕ. ೬೧).

ಒದರಿಕೊಳ್ಳು = ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು; ಅರಚಿಕೊಳ್ಳು: ಕೂಸು ಒದರಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಒದರ್ವಂ = ಕೂಗಾಡುವವನು; ಕಿರುಚಾಡುವವನು: "ಕ್ಷವನ್, ಕ್ಷವಕೆ, ಕ್ಷಾವಕೆ, ಕ್ಷವಣಿ, ಕ್ಷಾವಣಿ, ಈ ೫ ಒದರ್ವಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೬೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ವದಲು; ತೆಲು. ವದರು, ವದುರು]

ಒದ್ದಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆ, —ಘಟ್ಟಿಸು; ಮೆಟ್ಟು; ತುಳಿ: "ಒದೆ-ಪಾದಪ್ರಹರಣೆ" (ಶಮಧಾ); ಕಾಲಿಂದ ತಲೆಯನೊಡೆದು (ವಡ್ತಾರಾ. ೮-೧೬); ಊರುಗಳನ್ನುಡೆವನೊಡೆವಂ ಕಾರವಪರಿಬೃಥನ ಮಳುಟಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೦); ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪನೊಡೆದೇಳುಸಿ ತಾವರೆ ನೂಲ ನಾರಿಯಂ (ಶಮಧ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಎಡಗಾಲಲಿದೆಯನು ತೊಡೆದು ನಿಜರಥನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧); ಎದ್ದು ಹೋಗು ಅಂದರೆ ಒದ್ದು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ ಅಂದ (ಗಾಡ). ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು, —ನೂಕು: ಏ ಸ ಪಾಯ ವ ನೊಡೆ ದು ಕಳೆಯರು ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರು (ಕುವ್ಯಾಡ್ತೀ. ೩-೬೦). ೩. ಚಿಮ್ಮಿಬರು: ಹದವಿಲುಗಳೊಡೆದವು ಹೆದೆಯ ಹರವಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೨೧). ೪. (ನದಿ ಮೊದಲಾದುವು) ಅಪ್ಪಳಿಸು; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ; ಕೊಚ್ಚು: ಆ ಮಹಾನದಿ ಮೆಟಿದು ಮುಳಿಯದೆ ನೀಮೆಗಳನೊಡೆದ್ದು ದುರುತರಂಗಸ್ತೋಮ ದುಬ್ಬರದಬ್ಬರದ ಸಲಿಲ ಪ್ರವಾಹದಲಿ (ತೂರರಾ. ೧-೧೨-೫).

ಒದ್ದಾಟ = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಒದೆಯುವುದು (ಕ). ೨. (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ; ಪರದಾಟ: ಅದಿನ ನಾನು ಪಟ್ಟ ಒದ್ದಾಟ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ (ಅಲಹಾ. ೮೦). ೩. ನೋವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಒದರಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕ). ಒದ್ದಾಡು = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಒದೆ (ಕ). ೨. (ಆಲಂ) ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೊಳ್ಳು; ಪರದಾಡು; ವೇಚಾಡು: ದುಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಒದ್ದಾಡಬೇಡಿ (ಕೂಸೆರ್. ೧೮೨). ೩. (ಆಲಂ) ಹೆಣಗು: ಬುಸುಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಒದ್ದಾಡಿದ (ಕಾಲಿಮ. ೫). ಒದ್ದುಬಿಡು = (ಆಲಂ) ನಿರಾಕರಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಆ ಮೂರ್ಖ ಒದ್ದುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉದ್ದೆ; ಮಲ. ಉದಯು, ಉದಕ್ಕ; ತುಳು. ಉದೆ, ಒದೆ = ಎಸೆ, ಕಂಪಿಸು; ಮಲ್ತೊ. ಉತೆಸೆ, ಉಸೆತೆ]

ಒದ್ದೆ (ನಾ). ೧. ಒದೆಯುವುದು; ಪಾದಪ್ರಹಾರ: ಒಂದು ಒದೆ ಒದ್ದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯ ಆಧಾರ, —ಊರೆ.

[< ಒದ್ದೆ. / ತಮಿ. ಉದ್ದೆ; ಮಲ. ಉದ]

ಒದೆಕಲು (ನಾ). ಒದೆಯುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಿರುವುದು: ಆ ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒದೆಕಲೆತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ಒದ್ದೆ + ಕಲ್ಯ (< -ಕಲ್ಯಾ)]

ಒದೆಕೊರಡು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊರಡು; ಊರೆ: ಮನೆಗೊಂದು ಮುದಿಗೊರಡು ಒಲೆಗೊಂದು ಒದೆಕೊರಡು (ಗಾಡ); ಕದ ತೆಗೆಯಲು ಬರದಂತೆ ಒದೆಕೊರಡು ಕೊಡು (ರೂಢಿ).

[ಒದ್ದೆ + ಕೊರಡು (< ಕೊಡು)]

ಒದೆಗಂಬ (ನಾ). = ಒದೆಕೊರಡು: ಗೋಡೆ ಬೀಳದಂತೆ ಒದೆಗಂಬ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಒದ್ದೆ + ಕಂಬು (< ಕಂಭ)]

ಒದೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿದ ಕಲ್ಲು: ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದಲ್ಲಿ ಒದೆಗಲ್ಲು ಬಸದಿಯದೆ (ರೂಢಿ).

[ಒದ್ದೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಒದೆಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಒದೆದು ಬೀಳಿಸು: ಅವನನ್ನು ಈ ಬಲಿಮರಕ್ಕೆ ಒದೆಗೆಡಹಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಕ. ೪೯-೨೬).

[ಒದ್ದೆ + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಹು)]

ಒದೆತ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆಯುವಿಕೆ; ಪಾದತಾಡನೆ. ೨. ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು, —ಏಟು: ಒದೆತಗಳು ಬೀಳುವ ಸಂಭವವನ್ನು ನೋಡಿ ಒದವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ... ಅರಿಸಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೬).

[ಒದ್ದೆ + ತಡ್ಡ]

ಒದೆಮರ (ನಾ). = ಒದೆಕೊರಡು: ಹಲ್ಲು ನಾಲಿಗೆಗಳೆಂಬ ಒದೆಮರದಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಗಣಭಾ. ೧೩-೬); ಕೋಟಿಯ ಆ ಹೆಗ್ಗಡೆಗಳನ್ನು ಲಾಳವಿಂದಿಗೆ ಸರಪಣಿ ಒದೆಮರಗಳಿಂದ ಬಿಗಿ ಭದ್ರಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಲ. ೬೭-೨೦).

[ಒದ್ದೆ + ಮರ]

ಒದೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒದೆತವನ್ನು ಪಡೆ; ಏಟುತನ್ನು: ಲಲನೆಯರಿಂದೊಡೆವಡೆವಾ ನಲವಂ ತಳೆದ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೩).

[ಒದ್ದೆ + ಪಡೆ]

ಒದ್ದಾಟ 'ಒದ್ದೆ' ಪರಾ.

ಒದ್ದಾಡು 'ಒದ್ದೆ' ಪರಾ.

ಒದ್ದಿಗಾಂಕೆ (ನಾ). ಒದ್ದಿಗನೆಂಬ ಹೆಸರಿನವನು: ಸಾಮಂತಾಧಿಪ ನೊದ್ದಿಗಾಂಕನಿರೊಳ್ ಮಾಜಾಂತುನಿ X ನರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೨೨; 1124 ?).

[ಒದ್ದಿಗಂ + ಅಂಕ. P ಒದ್ದಿಗ < ಉದೆಗ ~ ಉದಯಾದಿಕ್ಕ]

ಒದ್ದೆ (ನಾ). ನೆನೆದಿರುವುದು ; ತೇವ ; ಆದ್ರ್ವತೆ : ದೇವದುಂದುಭಿ ರವದೊಂದುದ್ದಾನಿ ನೆಗೆಟಿ ಮುಗುಳಲರೊದ್ದೆ ಕರಂ ಸಿದ್ಧಮಾದುದಂಬರ ತಲದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೮) ; ಒಗೆದ ಕೈಗಳೊದ್ದೆಯಾಜುವದಕೆ ಮುನ್ನವೆಯ್ದು ಬಂದು (ತಿರುತುಂ. ೬೨-೧೪) ; ಮಳೆಯಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಒದ್ದೆಯಾದುವು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಒದಂ ; ತುಳು. ಒದ್ದೆ, ವೆದ್ದೆ = ಒದ್ದೆಯಾದ ; ಕುವಿ. ಊದಲಿ = ಒದ್ದೆಯಾಗು, ಊಢಲಿ = ಒದ್ದೆಮಾಡು. / ಸಂ. ಉದ್ರ. = ನೀರು]

ಒದ್ದೆ ಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆಯಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸು : ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಒದ್ದೆ ಕಟ್ಟಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಒದ್ದೆ + ಕಟ್ಟು]

ಒದ್ದೆ ಕಟ್ಟು (ನಾ). “ಊತವನ್ನಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೊಳಕೊಂಡ ನೀರಿಳಿಯದ ಆ ವ ರ ಣ ವುಳ್ಳ ಕಟ್ಟು” (Compress. ಇಂಕನ). [ಒದ್ದೆ + ಕಟ್ಟು]

ಒದ್ದೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಒದ್ದೆಡೆಯ ಬೇರು, ಉತ್ತರಣೆಯ ಬೇರು, ನುಗ್ಗೆಬೇರು, ಸೈಂಧವ ಇವಂ ಸಮಚೂರ್ಣಂ ಗೆಯ್ದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಅರ್ಜೀರ್ಣಶಾಲೆ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಕವೈ. ೩೬೫).

[?]

ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೆನೆದ ಬಟ್ಟೆ : ಮೈ ಮೇಲೆ ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಸಹ ಇರಗೊಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫).

[ಒದ್ದೆ + ಬಟ್ಟೆ]

ಒದ್ದೆ ಹಿಂಡು (ಕ್ರಿ). ನೆನೆಸಿದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿನ ನೀರನ್ನು ಹಿಂಡು (ಕಿ).

[ಒದ್ದೆ + ಹಿಂಡು (< ಹಿಂಡು)]

-ಒನ್, -ಒಂ (ಪ್ರ). ಕೃಲ್ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಪುರುಷಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಅದಾನಪುಷ್ಪೋನ್ ಮಹಾಪಾತಕಮ್ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೫ ; 450). -ಒಂ : ರಾಜಗೃಹಮೆಂಬುದು ಪೊಬಲದನಾಳ್ವೊಂ ಸುಬಲನೆಂಬರಸಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩-೩) ; ಮಲ್ಲಪನಲ್ಲದೊಂ ಪ್ರಭುವೆ ಮಲ್ಲಪ ನಲ್ಲದೊನತ್ಯುದಾತ್ತನೇ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೧-೪೮). IP ಇದು ಸಾಧಾರಣ ನಾಗಿ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುತ್ತದೆ. ‘-ಅನ್’ ಪರಾ.

ಒನ (ನಾ). ೧. ಕಾಡು. ೨. ಉದ್ಯಾನವನ ; ತೋಟ : ನೆರೆ ಪದ್ಮ ರಾಜಿಯಂತೊನದೊಳಹ ಕೊಳಗಳಂತೇನೆಂಬೆನಚ್ಚರಿಯನು (ಪರಶು. ೧೨-೩).

[< ಸಂ. ವನ]

ಒನಕೆ (ನಾ). ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆಯಂತಹ ಮರದ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ ; ಮುಸಲ : “ಒನಕೆ ಮುಸಲಮೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨) ; ಮುನಿದಿರದೆ ಪರಿದು ಪರಿದೊಂದೊನಕೆಯೊಳಾನವಳ ತಲೆಯನ್ನೀ ತೆಜದಿಂ ಪೊಯ್ವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೭-೧೨) ; ಚಂದನದೊರಲಲ್ಲಿ ಪೊಯ್ದು ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯನುನ್ನದದಂತಿ ದಂತದೊನಕೆಯನೆತ್ತಿ ನುಣ್ಣಿಯ ಸುವ್ರಿಯ ಗಾವರದೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿ (ಲೀಲಾವ. ೮-೩೦) ; ಇಂದುಮುಖಿಯಿಂದುಕಾಂತದೊರಳನ್ನಿ ಚಂದನ ದೊನಕೆಯ ಪಿಡಿದು ಭಂದದೆ ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯ ಭಳಿಸುತ (ಅಂಜನ. ೨-೩೩) ; ಮಹೇಶನ ಕೃಪೆಯನಲ್ಲದೆಂತೆನಲೆತ್ತು ಒನ[ನ]ಕೆ ಕಂಬಳಿ ಕುಡುಗಲೂ (ವೀಶ್ಯಪು. ೮-೫-೫೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಲಕ್ಕೈ ; ಮಲ. ಉಲಕ್ಕ ; ಕೊಡ. ಒಳಕೆ. / ಸಂ. ಉಲೂಖಲ ?]

ಒನಕೆಗಾರ ‘ಒನಕೆಗಾಣ’ ನೋ.

ಒನಕೆಗಾಣ, ಒನಕೆಗಾರ (ನಾ). ಒನಕೆಯನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಬಲರಾಮ : ಒನಕೆಗಾಣನೆ ಧುರಕೆ ನಿಲ್ಲನವಾಗು ಫಡ ಕೈದುಗೊಳ್ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೧೦-೫೭-೬೬). **ಒನಕೆಗಾರ :** ಒನಕೆಗಾರನೆ ಮರು ಭಾಪೆಲಾ ನಿನ್ನ ರಣದ ಕಾಶಲ್ಯವ ತೋರೆಲಾ (ಯಾದವಾ. ೪೨).

[ಒನಕೆ + -ಗಾಣ (< -ಕಾಣ)]

ಒನಕೆ ಪೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒನಕೆಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು, —ವಿಟು : ಒನಕೆ ಪೆಟ್ಟಿನ ಗಡುಸು ಶಬ್ದವದಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯದಿಂದಿನ ನಾಡ ಚಲುವೆಯ ರೊಸೆದು ಪಾಡುವ ಮಧುರವಾದೀ ಗಾನವು ! (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೬೧) ; ಒರಳಲ್ಲಿ ಕೂತರೆ ಒನಕೆ ಪೆಟ್ಟು ತಪ್ಪೀತೇ ? (ಗಾಡ). [ಒನಕೆ + ಪೆಟ್ಟು]

ಒನಕೆ ಬಂಡೆ ಹುಳು (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಕೋಡಬಳಿಯಂತೆ ತಿರುಚಿ ಕೊಳ್ಳುವ, ಸಾವಿರಕಾಲಿನ, ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : “ಕರ್ಣಜಲೂಕಾ . . . : ವನಿಕೇ [ಒನಕೆ] ಬಂಡೆ ಹುಳುವೆಂಬುವರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭). [ಒನಕೆ ಬಂಡೆ + ಹುಳು (< ಪುಟ್ಟು)]

ಒನಕೆ ವಾಡು (ನಾ). (ಬತ್ತ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯವನ್ನು) ಕುಟ್ಟಿ ವಾಗ ಹಾಡುವ ಹಾಡು : ಎನಿತೋದನೋದಿಯುಂ ಮನದನಿತೆ ವಲಂ ಬುದ್ಧಿಯಕ್ಕು ಮೆಂದು ಸಮಸ್ತವನಿಯ ಜನಮೊನಕೆ ವಾಡಪ್ಪನೆಗಂ ಸಲೆ ನುಡಿದ ನುಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೭) ; ಏವೇಬ್ಬುದೊ ಶಿವಮಾರ ಮಹೀವಳ ಯಾಧಿಪನ ಸುಭಗ ಕವಿತಾಗುಣಮಂ ಭೂವಳಯದೊಳ್ ಗಜಾಪ್ತಕ ಮೋವನಿಗೆಯುಮೊನಕೆ ವಾಡುಮಾದುದೆ ಪೇಬ್ಬಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫-೩೬ ; 1077) ; ಸೂಳಿಸಿದ್ಧಾಂತಮನೊನಕೆ ವಾಡಂ ಮಾಡಿ ಪಾಡುವ ಪೆಂಡಿರೆ ವಿನೋದಕ್ಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೫ ವ) ; ಒನಕೆ ವಾಡಂ ಹಾಡುವರು ತಮತಮಗೆ ಸತಿಯರು (ಬಸವ. ೨೫-೨೧) ; ಈಕೆಯು ಕಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಒನಕೆ ವಾಡು ಬಹು ಸ್ವಾರಸ್ಯವುಳ್ಳುದಾಗಿದೆ (ಕಮಂಚಿ. ೧೦೫).

[ಒನಕೆ + ಪಾಡು]

ಒನಕೆ ವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒನಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ : ಕಲ್ಲಿ ನೊರಳೊಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆ ವಿಡಿದು ಇದಿವರಯ್ಯೊ (ಸಾಂಜ. ೬-೯೨ ರಗಳ). [ಒನಕೆ + ವಿಡಿ]

ಒನಕೆ ಹುಳು (ನಾ). = ಒನಕೆ ಬಂಡೆ ಹುಳು : ತಣ್ಣಗಾಗಿ ಒನಕೆ ಹುಳು ಮುದುರಿದಂತೆ ಮುದುರಿಕೊಂಡರು (ದ್ವಿಪ. ೨೨).

[ಒನಕೆ + ಹುಳು (< ಪುಟ್ಟು)]

ಒನಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗು ; ಕೂಡು : ಯುಕ್ತಿಯಿಂದೊನಗೂಡ ದಿಹುದು ಬಲದಿಂದಕ್ಕುಮೇ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨೬-೩೦).

[< ಒಡಗೂಡು]

ಒನಪು (ನಾ). ಬೆಡಗು ; ಬಿನ್ನಾಣ ; ಒಯ್ಯಾರ : ಒತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಟೀಕೆ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಹರಳೋಲೆ ನಿತ್ಯವು ಒನಪ ಮಾಡುವಳು ಕಾಮ ತಾನೆತ್ತಿದ ಬಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೯) ; ಕಣ್ಣನ್ನಾಗ ಬಣ್ಣದ ನೋಟ ತಕತಕ ಕುಣ ದಾಡತಿತ್ತ ಕುಣೇತಿತ್ತ ಮಣೇತಿತ್ತ ಒನಪಲೆ ಒನದಾಡತಿತ್ತ (ಗಂ. ೬೨-೧೨) ; ಅವಳು ಒನಪು ಒಯ್ಯಾರ ಬೆಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜೊತೆಗಾತಿ ಯರಿಗಿಂತ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೯೩). ‘ಒಲಪು’ ಪರಾ.

[< ಒನೆ + -ಪು]

ಒನಪು ಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒನಪು ಮಾಡುವವಳು ; ಒಯ್ಯಾರಿ (ಕಿ).

[ಒನಪು + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ) + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಒನಮಾಲೆ (ನಾ). ಕಾಡುಹೂಗಳ ಹಾರ : ನೆಣವನೆಯ ಪರಿತಿಂಬ ಮಾಂಸವನಡೆದು ಕರುಳೊನಮಾಲೆಗಳ ತಾವೆಣಿಸಿ ಕೊರಳಲಿ ಧರಿಸಿ (ಕೋಗಯ. ೨೧-೩೨). [< ಸಂ. ವನಮಾಲಾ]

ಒನರ್ (ಕ್ರಿ). ಉಂಟಾಗು. ‘ಒನರಿಸು’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತೆಲು. ಒನರು]

ಒನರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಂಟುಮಾಡು; ಒಡರಿಸು: ಕೊನೆವರಳ ನೆಲಕೊಪ್ಪು ತಪಗಳನೊನರಿಸುವ (ಕೋಗಯ. ೩-೩೪); ವ ನ ಜ ನಾ ಭ ನ ಪದಕೆ ದ್ರೋಹವನೊನರಿಸಿದೆ ನೀನು (ಕೋಗಯ. ೧೧-೫೨); (ಕೋಗಯ. ೨೧-೪ ನೋ). [ಒನಲ್ + -ಇಸ್ಯ. / ತೆಲು. ಒನರಿಚು]

ಒನಲ್, ಒನಲು (ಕ್ರಿ). (ಅವಮಾನದಿಂದ) ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟು ಗೇಳು; ಕೆರಳು: “ಒನಲ್ - ಅಪಹಸನ ಕ್ರೋಧೇ (ನಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು” (ಶಮಧಾ); ಕಾಯ್ದುಕೊನಲ್ಪು ಚಿಂತಿಪಳ್ಳ ಕಳವಳಪಳ್ಳ ಕರಂ ಕಟಾಯ ನಂಬಿಪಳಿಂಬಪಳ್ಳ... ಉಳ್ಳೊಡಮೆಯಂ ಕೊಳ ಲಿಂದವಳೊರ್ವಳೊರ್ವನಂ (ಕಾಮಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ); ಬಿರಯಿಸಿ ಬೇಟೆ ದೊಳ್ ಬಿರಿವ ನಲ್ಲರಗಲ್ಲ ಕನಲ್ಪೊನಲ್ಪು (ಪಂ ಪಥಾ. ೪-೧೦೧); 10 ಉಭಯಬಲಮುಂ... ಕನಲ್ಪೊನಲ್ಪು ಕದನಕೇಳೇಕುತೂಹಲರಾ ಗಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫). ಒನಲು: ಇನಿಯನನು ಬಿಡಲಾಪ ದೊನಲಿದಳು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೬-೩೬). [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಡಲು, ಉಲಲು]

ಒನಲಿ, ಒಂದರಿ (ನಾ). (ದವಸ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹಸನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ತೂತುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ಜರಡಿ; 15 ಸಾರಣಿಗೆ: ಒನಲಿಯುಪೋಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಜನಲಿವ, ಬನಲಿವಲಂ] ಛಿದ್ರಂ ಮಾಡೆಪಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯನೊಡೆಯನಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೬); ಎಲ್ಲಿಯುಂ ಪಡೆಯದ ಬೇಟೆಮುಂ ಪಡೆದದಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ತೊಪ್ಪಿಯೊಳ್ ಪೊಡಲ್ಪು ಮುಳ್ಳಿಡು ಗಡಿಸಟ್ಟುಗಕ್ಕೊನಲಿಗಂ ದೊರೆ ಯ ಪ್ಪರೆ ಕೇಳರಪ್ಪವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೦); ಒನಲಿಯಂತೆ ಪೊಲ್ಲಮೆಯಂ ಪಿಡಿಯದೆ ಕೋಣ 20 ನಂತೆ ಕದಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೮೩). ಒಂದರಿ: ಒಂದರಿಯಿಂದ ಯವಧಾನ್ಯವನ್ನು ಶೋಧಿಸುವಂತೆ (ಕುಕ್ಕಾ ರ. ೨೦೩). ‘ವಂದರಿ’ ಪರಾ. [ದೇ. || ಕೊಡ. ಒನಲಿ]

ಒನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆರಳಿಸು: ಭೋಂಕನೆ ಮನಮುಂ ಕದಡಿ ಕಲಂಕಿದಪುದು ಬಿಡದೆ ಮನಮನೊ[ನಲಿ] [ಪಾಠಾಂ. 25 ನೂಟ, ನೂಲಿ, ಮಾಲಿ] ಸಿಡಪುದು (ಪಂಪಥಾ. ೪-೬೬); ಕನಕಶ್ರೀ ಜನಕನ ಮರಣಮುಂ... ಮಿಕ್ಕು ಮನಮನೊನಲಿಸೆ ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತು ಮಿರಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೬ ವ); (ಪಂಪಥಾ. ೬-೬೩ ವ; ೭-೪೬ ನೋ). [ಒನಲ್ + -ಇಸ್ಯ]

ಒನಲು ‘ಒನಲ್’ ನೋ.

ಒನಲ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಒನಲಿಸು: ಮನಮನೊನಲ್ಪು [ಪಾಠಾಂ. ಒಪಲ್ಪು]ವಂ 30 ಶಿರಣಜಾಲದಿನಂತವು ಪೋಗೆ ಮುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟಿನಿಪಟೊಳಲ್ಲಡಂಗಿದಪನಂ ತದಜುಂದೆರದಪ್ಪನೆಣಲಾಂಭನನ ಕರಂಗಳುಳ್ಳನಿಶುಮಂ (ಕಾಮ್ಯಾ ವ. ೮೬೦). [ಒನಲ್ + -ಚು]

ಒನೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊರದಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣು ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಹಸನುಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡು: “ಒನೆ - ಶೂರ್ಪಕರಣೇ” (ಶಮಧಾ); ಒನೆದ ಶಿಕ್ಷಣದಡೆಗೆ ಬಗೆಯನೆಳೆದೊಯ್ಯ (ಇಂಗೀತ. ೯೩-೧೮); ಹೆಂಗಸರುಗಳು ಕುಳಿತು ಕೊಂಡು ಅಕ್ಕಿ ಒನೆಯುವುದು... ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೂಲಾನ. ೧೧೦); ಮೋಡಗಳ ಮೊರದಲ್ಲಿ ತಾರೆಗಳ ತಂಡುಲವ ಒನೆವ ವನಿತೆಯ ಹಾಗೆ 40 ತೊನೆಯ ಗಾಳಿ (ಕರುಶಾ. ೧೬). ೨. ಅಲುಗಾಡು; ತೂಗಾಡು: ಮಣೆ ವುತೊನವುತೊಲಿದು ನಲಿದು ಕೆಲೆದು ಮಿಾಟು ಮಲಿತು ನೋಡಿ (ನಮರ. ದೇ. ೧೯೫-೨೧); ನೋಟದ ಮೊನೆ ಮುಟುದು ರೊಂಪಿಸುವ ಮುಂದಣೆ ಗೊನೆದು ಬಿದ್ದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨೬). ೩. ಅಲುಗಾಡಿಸು; ತೂಗಾಡಿಸು: ವನಜಬಾಂಧವಪ್ರತೀಕಾಶವದನದೆ ವೀರವನು ತುಳುಕಿ 45 ತನುವನೊನೆದಡೆ ತೈಲ ಸೆಳೆನುಂಚದಂತಾದುದು (ವೆಂಕಾಥಾ. ೫-೧೧೦).

ಒನೆದಾಡು = ಅಲುಗಾಡು; ಅಲ್ಲಾಡು: ಹ ರ ದೇ ವ ನೊ ಲ ವಿಂ ಪೊಕ್ಕು ತೂಗಾಡುತೊನೆದಾಡುತಾಹಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ (ಪುಷ್ಪ ರ. ೯-೮); ಮರೆ ಒನೆದಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [\leq ಒಲೆ]

ಒನೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಅಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲು (?): ನೆನೆಯದಿರಿ ಪುತ್ರರು ಕಳತ್ರ ಸನ್ನಿತ್ರ ಶಿರದೊನೆಕಲ್ಲನಾಡುವತಿಭಾರಮಂ ಪೊರಲಾರದೆನಗ್ರರಾದಿರಿಂ ದತ್ತಿ (ಜನಮು. ೯-೨೦). ೨. ಒನೆದಾಗ ಬರುವ ಕಲ್ಲು. ‘ಹೆಗ್ಗಲ್ಲು’ ಪರಾ. [ಒನೆ + ಕಲ್ಲು (\leq ಕಲ್ಯಾ)]

ಒಪೆ ‘ಒಪ್ಪು’ ನೋ.

ಒಪಾದಿ (ನಾ). ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ಲಗತ್ತಾದದ್ದು: ಸಂಕರದೇವರಸರ ಮಾನ್ಯದ ವಟ್ಟರದಿಂ ಮೂಡಲು ಮಧ್ಯಕದಂಗಡಿಯ ನಿವೇಶನ ಒಂದುವಂ ಪ್ರಭುಮುಖ್ಯ ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಪಾದಪೂಜೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಊರೊಡೆ ಯರೆ ಅಂಗಡಿಯ ಒಪಾದಿಯಾಗಿ ಆಯಸಹಿತಂ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಡದು ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧-೫೦; 1165).

[\leq ಸಂ. ಉಪಾಧಿ]

ಒಪ್ಪು, ಒಪ (ನಾ). ೧. ಸಮೃತ್ತಿ; ಒಪ್ಪಿಗೆ: ತಪ್ಪುಮನೆ ನುಡಿಯೆ ನೆಂಬುದೊಪ್ಪದು ನಿನಗಹಿತರೆಯ್ದೆ ತಪ್ಪಿದರ್ವರ ತಪ್ಪಿದ ಬಟಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದ ತಪ್ಪೇಂಗಳ ನನ್ನಿಗೊಪ್ಪಮಲ್ಲದ [ಪಾಠಾಂ. ದೆ]ತಪ್ಪೇ (ಪಂಪಥಾ. ೭-೫೨). ೨. ಸಹಿ; ರುಜು: ಒಪ್ಪ ಅರಿಯ ಮಸ್ತಕತಲಪ್ರಹಾರಿ (ಇಲ. VIII, ೯೫-೩; 444); ಶ್ರೀ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರೊಪ್ಪ... ವಿಂಝದೇವರಾಣೆಯರೊಪ್ಪ (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ರನಾ. ೬೮-೩೧; 1318); ಸ್ವಹಸ್ತದ ಒಪ್ಪ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೩-೩೩; 1400); ಅರಸಿನೊಪ್ಪ ದೊಳು ಸಂಗತವಾದ ರಾಯಸದಪೋಲು (ಅನುಸಾ. ೧-೩-೧೫); ಒತ್ತಾ ಯದಿಂದ ಒಪ್ಪ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡ ಲೇಖವು ಹೇಗೆ ಸುಳ್ಳೋ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೯). ೩. ಒಪ್ಪುವಂತಹ ಮಾತು; ಅಂಗೀಕರಿಸುವಂತಹ ಮಾತು: ಒಪ್ಪವ ನುಡಿದವಯ್ಯ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದಂತೆ ಶರಣ ತನ್ನ ಮೆಜೆವನೆ ಬಿನ್ನಾಡಿಯಂತೆ (ಬಸವ. ೭೭೫). ಒಪೆ: ೨. ಅ ಗುವಿಲಗವಿಲಚಿನಾಯಕನ ಒಪ ಶ್ರೀಭೈರವಗಾಡ ಒಪ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೬೧-೨೩; 1332).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು; ಮೆರುಗು; ಕಾಂ ತಿ: 30 ಮಾ ನಿ ಸ ರೊ ಳ್ಳಂ ಬಾಟುಮ[ದೇನೊಪ್ಪ]ಮದೇನಸಾರ ವಿಪ್ತಾರಮದೇಂ ಮಾನಮದೇಂ ವಿಪುಳಮದೇಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೨); ರಮಣೇಯಮಾಗೆ ರಮಣೇನಿಕರಂ ನೆರೆದಿದುರ್ದೊಪ್ಪದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೨); ಮುಪ್ಪಿಂ ದೊಪ್ಪವಳಿಯದ ಮುನ್ನ... ಪೂಜಿಸು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನ (ಬಸವ. ೧೬೧); ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳನು ಕಾಸಿ ಮಿಂಚು ಹೆಪ್ಪನು ಹಾಕಿ ಕಪ್ಪಿನೊಪ್ಪ ವನಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣು (ಕರುಶಾ. ೮). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಓರಣ: ಜೀಯನೆ ಬಲ್ಲವರ್ ನೆಜೆಯ ಸತ್ಯತೀವೇಟಿದೆ... ಅಂಥಲಾವುಕನ್ಯಾಯದೆ ಭಾವ ಮೊಂದೆರಡು ಲೇಸಿನೆ ಪೇಟ್ಟುಪದಿರ್ಪದೊಪ್ಪಮೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೮); ಅಗಧರನ ಮನೆಯೊಪ್ಪವನು ಕಾಣುತ್ತೆ ಬೆಟಗಾದ (ನಿಭಾಗ. ೩-೪-೧೪); ಅವಳ ಕೆಲಸ, ಜಾಣತನ, ಒಪ್ಪ ಎಲ್ಲನೋಡಿ... ಆದರಿಸಬೇಕಪ್ಪ (ಮಹಾಗ. ೩೨೭). ೩. ಸ್ಥಿತಿ; ರೀತಿ; ಇರುವಿಕೆ: ದಯಾಪರೆ ಭುವ 40 ನೈಕಮಾತೆ ಪದದೀಕ್ಷಿತಪದ್ವೆಯ ದುಃಖದೊಪ್ಪಮಂ (ಗಿಂಕ. ೮-೭೮); ನಂಬುಗಿಯ ಒಪ್ಪದಲಿ ಕೊಂಡಾ ಪುರಕೆ ಕೈತಪ್ಪುಮಾಡದೆ ತಿರುಗಿದನು ನಿಮ್ಮಪ್ಪ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೩೪); ಒಪ್ಪವ ಕಣ್ಣೇರೊಪ್ಪದಿಂದೊಳ್ಳದಿಗೆ ಮಜುಕವ ಮ ನ ಗೊ ಳಿ ಸು ವ ಳು (ಹದಿಬ. ೭-೧೬). ೪. ರೂಪ; ಆಕಾರ: ದರ್ಪ[ಣ]ದ ಒಪ್ಪ ಅತ್ತರೆ ಅತ್ತು ನಕ್ಕರೆ ನಕ್ಕು ತಾನಾಡಿ ದಂತೆ ಆಡುವುದು (ಅಜುಮಾ. ೨೦೭). ೫. ಆಭರಣ (ಕಿ).

ಒಪ್ಪುಓರಣ = ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ : ಮಡದಿಯು ಒಲವಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ್ದ ತಿಂಡಿ - ತಿನಿಸು ; ಮನೆಯ ಒಪ್ಪ - ಓರಣ (ನಡವಾ. II, ೯೬೬). ಒಪ್ಪದಚೀಟು = (?) : ಮಾಟಕೂಟ ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಮನೆಯ ಯಡೆಯಾಟವುಂಟೆ ಪಟ್ಟಿಯನೊಪ್ಪಿಸಿದವಂಗೆ ಮತ್ತೆಪೊಪ್ಪದ ಚೀಟುಂಟೆ ಭಕ್ತನಾಗಿ ಮಾಡಿಕಂಡೆ ಭೃತ್ಯನಾಗಿ ಕಾಯಿದು ಕಂಡೆ (ಕೋಲಶಾಂ. ೯೬). ಒಪ್ಪಮಾಡು = ೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡು ; ಸರಿ ಪಡಿಸು : ದಂಡಮೊತ್ತವು ವ್ಯುಗಾಜನಮಂ ಪೊಲುತಿರ್ಪ ಮುಂಜ ಮೇಖಲೆಗಳನೊಪ್ಪಮಾಡುವ . . . ವ್ಯಸಾಯಮೆತ್ತಲುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೪). ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡು : ಒಡಲ ಪೇಳಿಗೆ ಯಲಿ ಒಪ್ಪಮಾಡಲು ಇಲ್ಲ, ಬಟ್ಟೆ ದುಪ್ಪಟಿಯಲಿ ಸುತ್ತಲು ಇಲ್ಲ ; ನಿದ್ದೆ ಹೋಗುವ ವೀರನಂದದಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ (ಇಂಗೀತ. ೧೯-೯). ಒಪ್ಪವಾಗಿಡು = ಅಂದವಾಗಿಡು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿಡು : ಹೆಂಡತಿ ಮನೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪ ವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ನನ್ನ ಪ. ೧೧೨). ಒಪ್ಪವಾಗು = ಅಂದವಾಗು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗು : ಜಡ್ಡಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕಡಲೆಹಿಟ್ಟು ಸೀಗಿಪುದಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ಉಜ್ಜಿದರೆ ಒಪ್ಪವಾಗುವು (ಗೃಹವ. ೧೭೭). ಒಪ್ಪಾನೆ = ೧. ಒಪ್ಪವಾಗಿ (+). ೨. ಒಪ್ಪ ; ಓರಣ (+). [< ಒಪ್ಪು ?]

ಒಪ್ಪಂಗಡಿಸು 'ಒಪ್ಪಂಗಡಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಂಗಡು 'ಒಪ್ಪಗಡು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಂಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಂದ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಕಾಂತಿಗುಂದು : ಬಾಳ ಬಾಯ್ಕಾರೆಯ ಸೋಂಕೆಂದು ಕದಳಿದಳ ಸ್ವರ್ಣಕ್ಕೆ ದರ್ಪಂಗಿ 20 ಟ್ಟೊಪ್ಪಂ ಗುಂದುತ್ತುಂ (ಗಿಂಕ. ೪-೧೧೯ ವ).

[ಒಪ್ಪು + ಕುಂದು]

ಒಪ್ಪಂಗಡಿಸು, ಒಪ್ಪಂಗಡಿಸು, ಒಪ್ಪಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸು ಕುಂದಿಸು ; ಅಂದಗಡಿಸು ; ಕ್ರಮತಪ್ಪಿಸು : ಅನುಪಮಬಲಂ ಬಹ್ರು ವಾಹನಂ ಕಾದಲವನನು ವನೊಪ್ಪಂಗಡಿಸು [ಪಾಶಾಂ. ಗಿಡಿಸಿ] ಹಂಸಧ್ವಜನ ಜಯವನನುಕರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩೦). ಒಪ್ಪಂಗಡಿಸು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಒಪ್ಪಗಡಿಸು : ನಮಿಷ ದೊಳೊಪ್ಪಗಡಿಸಿದವರಿಕದಂಬನೀತನಂಬುಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೫೩) ; ತಪ್ಪುವನೆ ರವಿಕುಲದ ರಾಘವನೊಪ್ಪಗಡಿಸಿದ ಶೂರ್ಪನಖಿಯನು ಮುತ್ತು ರಿಯ ದಾನವರನೊರಿಸಿದ (ಕಾಶೀರಾ. ೧೦-೨೩). [ಒಪ್ಪು + ಕಡಿಸು]

ಒಪ್ಪಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸರಿಪಡಿಸು ; ತಿದ್ದು ; ಸೊಗಸಾಗಿ ಸು : ತಪ್ಪುಳ್ಳೊಡೊಪ್ಪಂಗೆಯ್ವದಾರ್ತ ಮಿಗೆ ಕವಿಮಂಗನಂಗಮಂ ಪದಬಂಧ ಬಂಧುರಮನವಧರಿಪುದು (ಮಂಗರಾ. ೨-೩) ; ಕವದಿಂದಂ ಕರುವಿಕ್ಕಿ ಕಕ್ಕಿನೆಜೊಡೊಪ್ಪಂಗೆಯ್ವು (ಚಕವ. ೬-೭೭).

[ಒಪ್ಪು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್_೧)]

ಒಪ್ಪಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಪಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ಬೊಟ್ಟುಂ ನೊಸಲಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೈತಲೆಯನೊಡನಮರ್ಚಿ ಪೊಳೆವ ಸೂಸಕಮನೊಪ್ಪಂ ಗೊಳಿಸಿ ಕೋಮಲೆಯರಳಿಕುಳಾಳಕಿಗೆ ಸೀಮಂತಮಣಿಯಂ ಧರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೭). [ಒಪ್ಪು + ಕೊಳ್_೧ + -ಇಟ್ಟು]

ಒಪ್ಪಂದ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ ; ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಒಡಂಬಡಿಕೆ ; ರಾಜಿ : ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ರಾಜ್ಯಸಿಂಹಾಸನಗಳನ್ನು ಯಾವ ಒಪ್ಪಂದಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಜಬಡೆಯರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಶಾಸನಾಧಾರ ಗಳುಂಟೇ ಎಂದು ಶೋಧನೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೯) ; ಸ್ವಂತ ತಾವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಒಪ್ಪಂದಗಳನ್ನು ಅವರು ಹೇಗೆ ಮುಂದರು ? (ಪ್ರಬಂಧ. ೫೬) ; ಮೂರುಸಲ ಒಪ್ಪಂದ, ನೂರುಸಲ ಯುದ್ಧ, ಅವರಿವರ ಸಂಧಾನ ಮೊದಲೇ ನಿಷಿದ್ಧ ! (ನಲಮು. ೫).

ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆಬರು = ವಿಶಾಖಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು : ಅವರು . . . ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಝಾರಾಣ. ೪೨). ಒಪ್ಪಂದಮಾಡಿಕೊ = ಒಪ್ಪಿಕೊ ; ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊ : ಪರಸ್ಪರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಒಪ್ಪಂದಮಾಡಿಕೊಂಡರು (ಕೃದೇವ. ೧೯).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಒಪ್ಪನ್ನ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಒಪ್ಪಂದ]

ಒಪ್ಪಂದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು ; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಅಲಘುತರಾ ಕಾರಂ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಂದಳಿದನಮರಭೂಧರವೆಂಬಂತೆ (ಜಯ ಕಾ. ೪-೫೩) ; ಮೆಲ್ಲಾಡುತಂ ಕಾಡೊಳೊಪ್ಪಂದಳಿದಿರ್ದ ಭ್ರಕಾಯಂ ಪೃಥು ಮಹಿಸಿ ನಿಕಾಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೯). [ಒಪ್ಪು + ತಳಿ]

ಒಪ್ಪಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸಾಗು ; ಅಂದವಾಗು : ತೊಡವು ವಸನಾದಿ ಗಳೊಪ್ಪಂಬಡುವ ಬಲಿಯನು ಹರಿಯೊಳರ್ಪಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೯-೩).

[ಒಪ್ಪು + ಪಡು]

ಒಪ್ಪಂಬಡೆ, ಒಪ್ಪವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆಲುವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಸಹಜಮಪ್ಪ ಕಾಂತಿಯೊಳೊಪ್ಪಂಬಡೆದು ಲೆಪ್ಪದಂತಿರ್ದ ಮಗನಂ ಗೆಂಟೆ ನೊಳೆ ಕಂಡು (ಕಾದಂ. ೬೭೨) ; ಪೊಗಟ್ಟಿವೆತ್ತು ಒಪ್ಪಂಬಡೆದ ಯಿರುಪಗ ದಂಡಾಧೀಶನ ಸತ್ಪೀರ್ತಿಯಂತೆಂದೊಡೆ (ಖಮದ. ೧-೨೯ ವ) ; ಹೊಂದೊಡರ ಹಾರಾದಿಗಳೊಪ್ಪಂಬಡೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೪೯). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿರು ; ಓರಣವಾಗಿರು : ಉಜ್ಜಿತೊಡೊಪ್ಪಂಬಡೆದರೆ ತೇರ್ಗಳ ನಿನಹಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೨೦ ರಗಳ). ಒಪ್ಪವಡೆ : ೧. ದರ್ಪಕ ಮಡಗಿರ್ದ ದ್ರವ್ಯಪೂರಿತ ಹೇಮ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕುದಿರೆನಲು ಒಪ್ಪವಡೆದ ವೃತ್ತಕುಚ ತೋಜಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೮-೯೫) ; ಒಪ್ಪವಡೆದ ಯಾಗಶಾಲೆ (ಮೋಹತ. ೨೦-೩೦). [ಒಪ್ಪು + ಪಡೆ]

ಒಪ್ಪಂಬೂಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೆರುಗುಹಾಕು ; ಹೊಳಪುಕೊಡು : ಒಪ್ಪಂ [ಪಾಶಾಂ. ತುಪ್ಪಂ] ಬೂಸಿದವೋಲ್ ತಟಂಬೊಳೆವ ಕೊಂಕುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫) ; ಲೆಪ್ಪದ ಬೊಂಬೆಯನೆಜಕಂಬೊಯ್ದೊಪ್ಪಂಬೂಸಿದ ಪುತ್ರ ಲಿಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೦). ೨. (ಆಲಂ) ಮೆರುಳುಮಾಡು : "ದೇವ, ಇಂದೆ ಮಗಿರ್ವರ್ಗುಂ ಒಳ್ಳುಡಿಯನೊಪ್ಪಂಬೂಸಿದ್ಯೆ . . ." (ಅದ್ಭುತ. ೧೩-೧೧). [ಒಪ್ಪು + ಪೂಸು]

ಒಪ್ಪಂಬೆಲು, ಒಪ್ಪವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು ; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಏಂ ಪದಾಂಗುಳಿಗಳೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತುವೋ ಕಾಂತೆಯಾ (ಕಾದಂ. ೬) ; ಗವೇಂದ್ರಕಂದರದಂತೆ ನಿಸ್ಕೂಲಾಕಾರದಿಂದೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತಿರ್ದ ರೇಖಾತ್ರಯಾಂಕಿತ ಕಂಠಕಂದಳಮುಂ (ಬಾಧಪು. ೨-೧೨). ಒಪ್ಪವೆಲು : ಜೊನ್ನದೊಂದು ಪುತ್ರಲಿಯವೊಲೊಪ್ಪವೆತ್ತು ಬಿದುಗಲ್ಲಿನ ಪಾಂಗಿನಂತೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೮೦). [ಒಪ್ಪು + ಪೆಲು]

ಒಪ್ಪಕಾಣಿ (ನಾ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಮಾಡುವವನು ; ಓರಣವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವವನು : ಗಜಜುವ ಗಳಿಕಾಣರ ಚಪ್ಪರಿಸುಪೊಪ್ಪ ಕಾಣರ ಕರೆವ ಪರಿಕಾಣರ . . . ನೆರವಿಗಳಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ).

[ಒಪ್ಪು + ಕಾಣ]

ಒಪ್ಪಗಾಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗನ್ನು ಕೊಡು ; ಒಪ್ಪಹಾಕು : ಸಾಣೆಯ ಮೇಲೆ ರನ್ನಗಳಿಟ್ಟು ಮಸೆದೊಪ್ಪಗಾಣೆಸು ಕುಡುವ ತೇಟಿಗರು (ಮೋಹತ. ೩-೨೬). [ಒಪ್ಪು + ಕಾಣಿಸು]

ಒಪ್ಪಗಾತಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದಗಾತಿ. ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನದವಳು : "ಎಲ್ಲರ ಹೆಂಡತಿಯರಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯೇ ಒಪ್ಪ ಗಾತಿಯು, ಸದ್ವರ್ತನವುಳ್ಳವಳು . . ." (ಕವಿಕ. ೯೧). ೩. ಮಿತವ್ಯಯ ಮಾಡುವವಳು : ಈ ಮಲ್ಲವನು ಒಪ್ಪಗಾತಿ ; ಹೆಚ್ಚು ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಮಾಡ ತಕ್ಕವಲ್ಲ (ನೀತಿಚಂ. XI, ೩೨). [ಒಪ್ಪಗಾರಿ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಒಪ್ಪಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮರ್ಪಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸು: ರಘುನಂದನನ ಚರಣಮಂ ಪೊಂದಿ... ರಾಜ್ಯಮನ್ನೊಪ್ಪಗಿಸಿ ಸುಖದೊಳಿಹೆ ಸೇವೆವರಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೬-೧೪); ರಾಘವಗೆ ಸೀತೆಯಂ ಚಳಕದಿಂದೊಪ್ಪಗಿಸಿ ಗೋತ್ರರಕ್ಷಣೆ ಗೈವುದುಚಿತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೭-೩೪); (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೬-೨೪; ೫-೯-೩೪ ನೋ). [**ಒಪ್ಪಯಿಸು** ?]

ಒಪ್ಪಗೆಡಿಸು 'ಒಪ್ಪಂಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಗೆಡು, ಒಪ್ಪಂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಕಾಂತಿಗುಂದು: ಫಲ ಒಳಗೆ ಪಕ್ಕವಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ಹೊಲಗಣ ಸಿಪ್ಪೆ ಒಪ್ಪಗೆಡದು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೭೩-೧೮೩); ಕಳರೋರಣದ ಒಪ್ಪಗೆಟ್ಟ ಉಡುಗೆತುಡುಗೆಗಳ ಈ ಶೃಂಗಾರ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ಬೆಟ್ಟ. ೧೦-೧೭). **ಒಪ್ಪಂಗಿಡು**: ಧಾತ್ರೀ ತಳಂ ಬಿನ್ನಗಾದಪೊಲೊಪ್ಪಂಗಿಡೆ ವಲ್ಲಭಾವಿರಹಿತಂ ಬೆಂದಿದರ್ಪನುರ್ವೀ ಶ್ವರಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೫೩). [**ಒಪ್ಪು** + **ಕೆಡು**]

ಒಪ್ಪಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡು; ಸಮ್ಮತ್ತಿಸು: ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಹುಂದ ಒಪ್ಪಗೊಟ್ಟು ಕೊನೆಗೆ ಉಹುಂ ತರುವುದೂ ನಂಬಿಗೆಗೇಡಿಯಾಗು ವುದಕ್ಕೆ ಸಂಚಕಾರ (ದಾಖ್ತ. ೨೧). [**ಒಪ್ಪು** + **ಕೊಡು**]

ಒಪ್ಪಚಿ 'ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ, ಒಪ್ಪಚಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು; ಕೊಂಚ; ಲೇಶ: "ನಸುವೆಂದೊಪ್ಪಚ್ಚಿ" (ಕಣ್ಣಾ. ೨೩); ಕೂಡಿ ಕೂಡುವ ಸುಖದಿಂದೊ ಪ್ಪಚ್ಚಿ ಅಗಲಿ ಕೂಡುವ ಸುಖ ಲೇಸು (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೧೧); ಸತ್ತನಾಯ ತಂದಟ್ಟಿ ಮೇಲೆ ಇಳುಹಿ ಒಬ್ಬರೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ತಿಂಬಂತೆ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೧೧-೫೧). ೨. ಒಮ್ಮೆ; ಒಂದು ಸಲ: ಒಮ್ಮೆ ಧರಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಇರಿಸಿ ಶುಚಿಯಾದೆನೆಂದು ಅಶುಚಿಯಾದೆನೆಂದು ಭವಿಯಾಗು ತೊಮ್ಮೆ ಭಕ್ತನಾಗುತ್ತೊಮ್ಮೆ ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹೊಲೆ ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ ಕುಲವೆಂದು ತೆಪನಣಿಯದಿಪ್ಪ (ಅದನ. ೭೭); ಬಾಲನಂತೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಹುಚ್ಚನಂತೊಪ್ಪಚ್ಚಿ ಯಾಲಿಹೆ ಸದಗುಣಗ್ರಾಹಿಯೊಪ್ಪಚ್ಚಿ... ನೋಳ್ವರ ಕಣ್ಣೆ ತೋಪುವ (ಗುರುಚಾ. ೧೪-೩೨). **ಒಪ್ಪಚಿ**: ೧. ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಬಂದರೆ ಏಗುವುದು ಏಚೆಸನೆಂಬುದು ಒಪ್ಪಚಿಯಳವಡದು (ಬಸವ. ೩೦೨); ಗುಣು ತಿನ ಹೊಂತಕಾಪುಗೊಳೊರ್ವನನೊಪ್ಪಚಿ ತಾಣವಿಕ್ಕು ವಂದುಣುಬಿನೊ ಲೊತ್ತಿ ಪಾಯ್ಲುಪ್ಪೆ ಮೊಗಂಗೆಡಿಸಲ್ (ಚಿವ. ೪-೧೪೦); ಅಂಗರೋಳಿ ಗೆಯ ಮುಳ್ಳಿಪ್ಪೆದು ಒಪ್ಪಚಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಹಾಲು ಹಾಕಿ (ಭೀಮ ಸೂ. ೧೭-೫); ಸೊಡರು ಲಂಚನ ಕೊಂಡು ಕೊಡುವದೊಪ್ಪಚಿ ಬೆಳಗ ಪೊಡವಿಗೆ ಸೂರ್ಯ ಬೆಳಗೀಪೊಲ್ಲಂಚನ ಹಿಡಿಯದವ ಧರ್ಮ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೧೭). ೨. ಈ ಶಬ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣದಂತೆ ಅವ್ಯಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. [**?**]

ಒಪ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ಸಲ, —ಬಾರಿ: ನಿನ್ನ ಬಳಿ ಯಿರುವ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಅವಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ನಮಸ್ಕಾರಹಾಕಿ ಒಪ್ಪಟ್ಟಿಗೆ ಅವಳ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಡುವುದು ತರವಲ್ಲವೆ? (ಪುನರು. ೧೯೫).

[**ಒರ್** (< **ಒಂದು**) + **ಪಟ್ಟು**]

ಒಪ್ಪಡಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು (?): ತನತನಗೆ ಕರಚರಣನೊಪ್ಪಡಸಿ ವಿರಹ ತಾ ಪದಿ ನೆಲದೊಳಂ ಕೆಡಹುತೆ (ನವಮೋ. ೨೬-೪೮). [**ಒಪ್ಪು** + **ಅಡಸು** ?]

ಒಪ್ಪಣ (ನಾ). ಒಂದು ಪಣ (ಕ). [**ಒರ್** (< **ಒಂದು**) + **ಪಣ**]

ಒಪ್ಪಮಿಡು 'ಒಪ್ಪಮಿಡು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಯಿಸು 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗುಕೊಡು; ಬಣ್ಣಹಾಕು (ಕ).

[**ಒಪ್ಪು** + **-ಇಸು**]

ಒಪ್ಪಯಿಸು 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪರ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಮರೆ, —ತೆರೆ: "ಒಪ್ಪರಮೆ ಕಣ್ಣು ಟೊಪ್ಪಿಗೆ" (ಭಾರಣ. ೯). [**?**]

ಒಪ್ಪರೆ 'ಒಪ್ಪಾರು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಲ 'ಒರ್ಪಲ' ನೋ.

ಒಪ್ಪವಡೆ 'ಒಪ್ಪಂಬಡೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂದಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಕಾಂತಿಗುಂದು: ಮುಪ್ಪಿಂ ದೊಪ್ಪವಳಿಯದ ಮುನ್ನ... ಪೂಜಿಸು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮ ದೇವನ (ಬಸವ. ೧೬೧); ಮಂಗಳದ ಮನೆದೈವ ವಾಗಿ ಮೆಜಿವಂತೆ ಜರೆಯಂಡಲೆಯೊಳೊಪ್ಪವಳಿದಂಗಸಮುದಾಯತೋಭಿಯೋಗಿಸತಿ ಗರ್ಭ ದೊಳ್ ಮೊಳೆಯೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೪); ಶಿವಂ ಹೋಗಿ ಕುಳ್ಳಿದರ್ ಮಳೆ ಇಂದು ತೊಲಗಿದ ರಾತ್ರೆಯಂತೊಪ್ಪವಳಿದಿರಲು ಕಂಡನಾ ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೪). [**ಒಪ್ಪು** + **ಅಳಿ** (< **ಅಟ್ಟಿ**)]

ಒಪ್ಪವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮೆರುಗುಕೊಡು; ಹೊಳಪುಕೊಡು: ಓಸರಿಸ ದೊಪ್ಪವಿಕ್ಕದ ರತ್ನದಂತೆ ನೆಲ ಹೇಸುವಂದದ ನಡೆಯನುಳಿದು ಸಜ್ಜಾ ರಿತ್ರಮಂ ಕಳೆದು ಮಯನೊಪ್ಪಿದಂ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೦-೨೧); ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪುಳದೊಡೆದೊಪ್ಪವಿಕ್ಕಿದ ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದ ಪ್ರತಮೆಗಳಂತೆ ರನ್ನದ ಮುತ್ತ ಹಾರವನಿಟ್ಟು ಸುಗುಣಸಂಪನ್ನೆಯರಿದರ್ಕ್ಕಲದಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೩೬). [**ಒಪ್ಪು** + **ಇಕ್ಕು**]

ಒಪ್ಪವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಹಾಕು; ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸು: ಕೈರವದ ಸ ಬಳ ಮನೊಪ್ಪವಿಡಿ ವ ಕುಮುದಾಕ್ಷಿಯರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೧೧ ವ). ೨. ಸೊಗಸಾಗಿರು: ಕಣ್ಣಿಗೆಸೆಂತೊಪ್ಪವಿಡಿದಿಹ ಸುವರ್ಣವಲ್ಲಿಯ ಪುರಕ್ಕೆಯ್ದಂದರಾ ಗರುವ ಗಂಧರ್ವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೩೧). [**ಒಪ್ಪು** + **ವಿಡಿ**]

ಒಪ್ಪವಿಡು, ಒಪ್ಪಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೆರುಗುಹಾಕು; ಸೊಗಸಾಗಿರು: ಬೆಳಗಂ ಬೆಳಸುವಂತೆ ಭಕ್ತಿಯನೊಪ್ಪವಿಡುವಂತೆ ಜೀವನನೋವುವಂತೆ (ನಂಬರ. ೨-೧೦೪); ಎಳಮಿಂಚಿಂಗೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತಮ್ಮತದ ಕಳೆ ರೂಪಾದು ದೆಂಬಂತೆ... ಕಾಂತೆ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡ ಮಾದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೨೮); ಪೊರೆಯತ್ತಿನ ಕುಡಿಮಿಂಚಿನ ತಿರುಳನಾದರದಿಂದ ಮಸೆದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆ... ಎಸೆವ ದೇವನ ಕಂಡ (ಶ್ರೀ ಭು. ೩-೩೬); ಅಂಗಜನ ಬಾಣವನೆ ಮಸೆದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆ ಕಂಗಡ್ಡಮಾದ ಕಾಂತೆ (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೧೬-೪); ಒಪ್ಪ ವಿಟ್ಟು ವಜನನ ನುಡಿದೆನಲ್ಲದೆ ನಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟು ನಡೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲವಯ್ಯ ನಾನು (ಅಮಂಡೇ. ೯೫-೧೩). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರಿಸು; ಉಚಿತವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರಿಸು; ಸರಿಯಾಗಿರಿಸು: ಇದೆ ಬಂದಪೆನುತ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿಕೊಳುತಂ ಹಾಡು ಹಾಡುತ್ತೆನ್ನ ಮುದ್ದುಗಳ ಒಪ್ಪವಿಡು ತ (ಬಸವ. ೪೭-೪೨); ಚಪ್ಪನ್ನ ದೇಶದ ಚೋಡ್ಕ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರೊಪ್ಪುವ ನೋಟ ಕ ಜನನ ತಪ್ಪದೆ ಸಾಲಪಾದಂತರಾಂತರದೊಳಗೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಿರು ಮುದದಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೨೧-೫೦). **ಒಪ್ಪಮಿಡು**: ೧. ತಿರುಳಮಿಂಚಿಂ ದೊಪ್ಪಮಿಟ್ಟಂತಿರುಜ್ಜಲಿಪಾಸ್ಯಂ (ಅನಂಪು. ೨-೧೪). ೩. (ಅಲಂ) ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡು: ನೀಮಂದು ಕಲಾದಂದು ನನ್ನ ಕಯ್ಯಾರವೇ ನಿಮ್ಮ ನಾನಾ ತೊಳೆದನೇ, ಮತ್ತೊಪ್ಪಮಿಟ್ಟನೇ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೧-೮೪೯). [**ಒಪ್ಪು** + **ಇಡು**]

ಒಪ್ಪವುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಅಂದ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಬಿಸಿಲ್ ಪೊಯ್ಯ ದೊಪ್ಪವುಡುಗದ ಹೂವನೆಡವಿದೆಯೆಪಿಸಿ ಕೊಯ್ಯಂ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲಭಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೩೬). [**ಒಪ್ಪು** + **ಉಡುಗು**]

ಒಪ್ಪವೆಲು 'ಒಪ್ಪಂಬೆಲು' ನೋ.

ಒಪ್ಪಸಲಗೆ, ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಪ್ಪಹಾಕಲು ಬಳಸುವ ಲೋಹದ ಕಡ್ಡಿ; ಆಭರಣಕ್ಕೆ ಹೊಳವು ಕೊಡಲು ಉಜ್ಜುವ ಸಣ್ಣ ಸಲಾಕೆ: ಮಿಸುವಷ್ಟು ಕಿರಣಕಲೆಯುಂ ಪೊಸಕಪ್ಪುರದೊಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಂ ಮಿನು ಕೇಲ್ವಂತಸಮಶರನೊಪ್ಪವಿಟ್ಟವೊಲೆಸೆದುದು ನೃಪಸತಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಪೊಳವೆಳವನೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೨೪). ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ: ದರ್ಪದಾ ಭರಣಕ್ಕೆ ಸೂಸಿದವೊಪ್ಪಸಲಿಗೆಗಳೆನಲು ಗಣಿಗಳು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ತುಲುಗಿದುವು ರಿಪುಸೇನಾಸಮುದ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೨-೫೩).

[ಒಪ್ಪ₂ + ಸಲಗೆ₂]

ಒಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪದ ಸಲಾಕೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜು; ಮೆರುಗು ಕೊಡು: ಮಲಯರುಹದೊಪ್ಪಮನಲರ್ಗಣೆಗಳೊಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಡೆ ನಡೆ ತಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೪-೧೦೮). [ಒಪ್ಪಸಲಗೆ + ಇಡು₁]

ಒಪ್ಪಸಲಿಗೆ 'ಒಪ್ಪಸಲಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಸಹಿಹಾಕು; ರುಜುಮಾಡು: ಈ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಹಾಕಿ ಗೌಡರೇ (ರೂಢಿ). [ಒಪ್ಪ₁ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು₁)]

ಒಪ್ಪಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಒಪ್ಪವಿಡು: ಸೂಜಿಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಒಪ್ಪ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೪).

[ಒಪ್ಪ₂ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು₁)]

ಒಪ್ಪಣಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದ ಧರ್ಮ; ಸಮೃತ್ತವಾದ ಧರ್ಮ (?); "ನಿಷ್ಕಪಟಮಾರ್ಗ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಟೀಕೆ): ಕಪ್ಪರದಲುಂಬುವರು ಒಪ್ಪಣಿದ ನಡೆಯುವರು ತಪ್ಪಿದರೆ ಹಲ್ಲ ಕಳೆವರು ಮಹಾತ್ಮರ ಒಪ್ಪವಂ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೧). [ಒಪ್ಪು₂ + ಅಣಿ]

ಒಪ್ಪಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಒಡಂಬಡಿಕೆ; ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು.

[ಒಪ್ಪ₁ + ಆಚಾರ. / ತಮಿ. ಒಪ್ಪಾಚಾರ]

ಒಪ್ಪಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). "ಉಪಚಾರ, ಗೌರವ" (ವಿಸ್ತೀಸು. ಅಡಿಟಿ): ಅಪ್ಪ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ನಾಮವ ನೆನಿಸಲು ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆ ಹಣ್ಣು ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಾಚಾರದಿಂದ ಸವಿದಂತೆ ಕಾಣಿರೊ (ವಿಸ್ತೀಸು. ೪೮-೪).

[ಒಪ್ಪ ? + ಆಚಾರ]

ಒಪ್ಪಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಹಾನೆ: ಪೊ[ಒ]ಪ್ಪಾನೆ ತುಪ್ಪ ವನೂ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ನಡೆಸಿ ಬಹರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೪೮-೨೩; 1442); ಒಪ್ಪಾನೆ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಇಪ್ಪಾನೆ ಉಪ್ಪೋ? (ಗಾಡೆ); ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಜೋಡು ಒಪ್ಪಾನಕ್ಕಿ ಕೇಡು (ಗಾಡೆ). 'ಇಪ್ಪಾನೆ' ಪರಾ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪಾನೆ]

ಒಪ್ಪಾರಿ (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಮ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು (+).

ಒಪ್ಪಾರಿಗೋಡೆ = ಒಂದೇಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗೋಡೆ; ಸಮ ನಾಗಿರುವ ಗೋಡೆ (ಉಕ. ೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಪ್ಪಾರಿ = ಹೋಲು, ಸಾಮ್ಯವಿರು]

ಒಪ್ಪಾರು, ಒಪ್ಪರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆ, —ಭಾಗ, —ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨. ಒಂದೇಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿರುವ ಭಾವಣೆ, —ಮನೆ: ಬಲಗಡೆ ನೀರಮನೆ ಮತ್ತು ಚಿಲ್ಲರೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಅಡಕಿದ್ದ ಒಪ್ಪಾರು (ರಂಗಕ. ೧೨೨); ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಒಪ್ಪಾರದ ಕಡೆಗೆ ನಡೆದ (ಪುನರು. ೨೬೭).

೩. ಒಂದು ಭಾಗದ ಗದ್ದೆ: ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಪೊಪ್ಪಾರು ಮಕ್ಕಿಮೊರಡಿ ಹಕ್ಕಲು ಸುರುಹು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೪, ೫೩-೪೨; 1405). ಒಪ್ಪರೆ: ೪. ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಬಂದ ಭಾರ: ಅವರಿಬ್ಬರ ಭಾರವೂ ದೋಣಿಯ ಒಂದೇ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಆದದ್ದರಿಂದ, ಅದು ಒಪ್ಪರೆಯಾಗಿ ನೀರ ಕಡೆಗೆ ಬಲಿಯಿತು (ಧಾರ್ಮಿಕ. ೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪಾರು]

ಒಪ್ಪಿ (ನಾ). ಜೂಜಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಇವಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಲೆತ್ತ, ಪಗಡೆ, ರಾಯಬೊಗರಿ, ಸೊಲ್ಲೆಪ, ಬಾರುಗುತ್ತ (?), ಒಪ್ಪಿ (?), ಸರಿಬೆಸ ಮೊದಲಾದ ಜೂಜಿನಾಟಗಳನ್ನಾಡಿ 'ವಿತ್ತನಾಶವ ಮಾಡುವ' ಜೂಜು ಗಾರರೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೦೪). [?]

ಒಪ್ಪಿಕೆ 'ಒಪ್ಪುಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಗೆ 'ಒಪ್ಪುಗೆ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಗೆನಿರೂಪ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿಸಿ ಕಳಿಸುವ ನಿರೂಪ: ನಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನಿರೂಪವೆಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ... ಹಣವನ್ನು ನಾವು ತೆರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಚಿಟ್ಟ. ೬೦-೧೦).

[ಒಪ್ಪಿಗೆ (< ಒಪ್ಪುಗೆ) + ನಿರೂಪ]

ಒಪ್ಪಿಗೆನಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ: ಹುಡುಕಿದುದಾಯಿತು ಬೇರೊಂದು ಮನೆಯನು ಮನೆಯ ವರೊಪ್ಪಿಗೆನಡೆದು (ಇಂಚಾಪ. ೪೬-೧೮).

[ಒಪ್ಪಿಗೆ (< ಒಪ್ಪುಗೆ) + ನಡೆ₁]

ಒಪ್ಪಿಡಿ 'ಒರ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಒಪ್ಪಿಡಿನಡು (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟು (ತೆಳುವಾದ) ನಡು; ಸಣ್ಣ ನಡು: ಸಿಂಗ ನಡುವಿನೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವುಗಳ ಸಣ್ಣ ನಡುವಿನಿಲ್ಲಂಟಿಂಬ ನಡುವಿನಬಲೆಯರೈದೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಚಿಬಪು. ೩೭-೪೨); ಕಂಗೊಳಿಸಿ ಹೊಪ್ಪಿಡಿನಡುವಿನ... ಮೋಹನಾಂಗಿಯರೈತಂದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೯-೮೧). [ಒಪ್ಪಿಡಿ (< ಒರ್ಪಿಡಿ) + ನಡು₂]

ಒಪ್ಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪಿಗೆಕೊಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ವಾಚಕ ಮಹ ನೀಯರೂ ಒಪ್ಪಿಡಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೮೪). ೨. ಮನ್ನಿಸು; ಗೌರವಿಸು: ಯಾರಾದರೂ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕರೆದಾಗ ನೀಡಿದ್ದೇ ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶಂಕ. ೬೨).

ಒಪ್ಪಿಟ್ಟುಕೊ = ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಅವನ ನರಹರಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು... ಸುಬ್ಬಯ್ಯನ್ನಾರ 'ನೋಡಸರಿ' ಎಂದಳು (ವೈ. ೨೭).

[ಒಪ್ಪು₁ + ಇಡು₁]

ಒಪ್ಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪವನ್ನು ಇಡು; ಮೆರುಗು ಕೊಡು: ಈ ಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ಣಚಿಕ್ಕಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಬೆರೆತು ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನದ ಒಪ್ಪಿಟ್ಟಂತಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೧). [ಒಪ್ಪು₂ + ಇಡು₁]

ಒಪ್ಪಿತ (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮೋದನೆ: ವರವಿರೂಪಾಕ್ಷ ನೊಪ್ಪಿತದ ರಗಳೆಗಳನಾ ಪರಿಪರಿಯ ಶಿವಗಣಂಗಳ ಮೇಲೆ ಪೇಳ್ವು (ಚಿಬಪು. ೬೨-೫೫); ಅವರ ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹಾಕಿ ಉರಿಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ನಿನಗೆ ಇದು ಒಪ್ಪಿತವೋ? (ಆರ್ಯಕ. ೨೬). ೨. ಸಹಿ; ರುಜು; ಅಂಕಿತ: ಬಯಿರಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಒಪ್ಪಿತದ ಶಾಸನ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧-೪೧; 1677); ನೋಟುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಭುವು ಒಪ್ಪಿತ ಹಾಕಿದನು (ಚಿಟ್ಟ. ೬೧). [ಒಪ್ಪು₁ + -ಇತ ?]

ಒಪ್ಪಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭಿಸು; ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯವಾಗಿರು; ಅಂದ ವಾಗಿರು; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರು: ಹೈಮಂ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ತನಗೆನೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದರ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೧); ಮಹಾಚರಲಿಂಗ ಸಹಿತ ಸದ್ಗುರುವರಂ ಸಿದ್ಧವೀರೇಶನೊಪ್ಪಿದನು (ಚಿಬಪು. ೧-೨೧).

[ಒಪ್ಪು₁ + ಇರ್₁]

ಒಪ್ಪಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಮನಗೊಳಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು: ಇಳಿವಜ್ರಜಲಕೆ ಪುರು ಡಿಸುತೆ ನಡೆನೋಡುತಂ ಗದ್ದದವನೊಪ್ಪಿರಿಸಿ ಪೊಗ[ಳೆ] ಲಟಲಟಿಸುವಂ ಉದ್ಗತಾನಂದಮಂ ನೂಂಕಿ ನೆನೆದುಬ್ಬುವಂ (ಬಸರ. ೩-೧೪೮)

[ಒಪ್ಪು₂ + ಇರಿಸು]

ಒಪ್ಪಿಸು, ಒಪ್ಪಯಿಸು, ಒಪ್ಪಯ್ತು, ಒಪ್ಪೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಡು ; ಅರ್ಪಿಸು : ರಾಮದೇವನು ಹೆಣ್ಣುಜನಿಷಿದು ರಾಜಮಲ್ಲನ ಹೆಣ್ಣುತಿ ಭಣ್ಣರವನು ಬಲ್ವಕತಿನೊಪ್ಪಿಸಿದಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. VII, ೨೫೦. ೫೨-೧೩; 357 ?); ಈತನನೆಮಗೊಪ್ಪಿಸಿಮೆಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸುವೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೬); ಬೇಗಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಲೊಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೪-೧); ಪುಪ್ಪಸರನ ರಾಣಿಗೆ ಮೆಯೊಡವನುವೊಪ್ಪಿಸಿ ತುತಿಯ ಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೩); ಹಳುವಗಳ ಪರಿಮಳವ ಗಾಳಿಗೊಪ್ಪಿಸುತ (ಕವಿಪು. ೪೭-೭). ೨. ತಿಳಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು : ಬಗೆಯ ಬಯ್ಯೆಯನೊಪ್ಪಿಸುವಾಗಳಾ ನೀನೆ ವಲಂ ದೊರೆ ಪೇಟ್ಟಪಂ ಬಗೆದು ಕೇಳಾ (ಆದಿಪು. ೩-೩೩). ೩. ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಾನು ಅವರನ್ನು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ೪. ವಹಿಸು : ಇದರ ರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವನ್ನು ನಿಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). ಒಪ್ಪಯಿಸು : ೧. ಪರಿಪರಿಯ ವಸ್ತುಗಳ ತಂದಾ ತರಣವಂಶವರೇಣ್ಯ ಗೊಪ್ಪಯಿಸಿದರು ಕಾಣಿಕೆಯ (ಅನಂರಾ. ೭-೩-೨೫). ೪. ಬಾಲೆಯರು ಹಿಡಿದಾಡುವೊಳ್ಳೆಯ ಕೀಲಬೊಂಬೆಯನದಜುಡಿಗೆಯಂ ಬಾಲೆ ತಂದಪೆನೆ ನುತ ಮನೆಯಿಂದೊಪ್ಪಯಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಂದಪ್ಪಯಿಸಿ] ಹೋಗಿ (ಬಸಪು. ೧೪-೪). ಒಪ್ಪಯ್ಯು : ೩. ಬೇಗ ಗುರು ಒಪ್ಪಯ್ಯಿ ತನು ಪ್ರಸಾದ ವೆಂದು ಕುಣುಹ ತ್ರಿಕಾಲ ಮಾಡಹೇಳಿದ (ಬಸಪ. ೧೩-೩೪). ಒಪ್ಪೆಯಿಸು : ೧. ಶಿಶುವಿಗೆ ಗುಮ್ಮನಲ್ಲದೆ ದಸೆಯ ಬಲ್ಲವರಿಗುಂಟೇ ಭೀತಿ ನಿನ್ನ ಲಸದೊಲುಮೆ ಒಪ್ಪೆಯಿಸಿದ ವರಿ ಗುಂಟೇ (ಮೋಹಮಾ. ೬೫-೨೬೫). ೪. ದಾನಮಂ . . . ಭವ್ಯಜನಕ್ಕೆ ನಾನೆಂತು ಮಾಡುವೆನೆನ್ನ ಬರ್ಪಿನ ಮಂತೆ ಮಾಡಿ ನಿರಂತರಂ ಎಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಭರದಿಂ ದೊಪ್ಪೆಯಿಸಿ ಪೊಜುಮಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೧, ೧೦೨). ಒಪ್ಪಿಸವೇಲ್ = ಅರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಹೇಳು : ಮಗನಂ ಕರೆದೊಪ್ಪಿಸ ವೇಜು ಯುಧಿಷ್ಟಿರಂಗೆ ಮುಂ ಗಿಲ್ಲ ವಸ್ತುವಾಹನಚಯಮಂ (ಪಂಚಭಾ. ೬-೭೬). ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡು = ಕೈವಶವಾಗಿ ಕೊಡು : ಬಾಲಿಕೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರೇ ಮೃತ್ಯುವಿನ ತಾಳಿಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೯೫); ತನ್ನ ತನುಮನ ಧನವನೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಡಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೪-೧). ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಒಂದು ಬಂದಿಲಿ ರನ್ನ ಒಂದು ಬಂದಿಲಿ ಚಿನ್ನ ಮುಂದಾಲ ಬಂದಿಲಿ ರಣಭೇರಿ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳೇ ನಿನ್ನ ಹರಕೆಯ (ನನ್ನರು. ೫೧); ದೊರೆಗಳು . . . ಆರೋಗಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಡಕ. ೫೨). [ಒಪ್ಪು + -ಇಸು]

ಒಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮ್ಮತಿಸು; ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡು : “ಒಪ್ಪು- ಸೌಂದರ್ಯೇ, ಅಂಗೀಕಾರೇ ಚ” (ಶಮಭಾ); ಅವನೊಬ್ಬಂ ಮೇಲಪ್ಪ ಕೆಜ್ಜ ನನ ಷಿದು ಮಾಡದಿದರ್ಪನವನನೊಪ್ಪಲಜಾಯೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೯-೧); ತಪ್ಪದೇ ಸುರಲೋಕಕಾವಿನ್ನುಪ್ಪರಿಸಬೇಡವೆ ಕಕುಸ್ಥಜನೊಪ್ಪ ದಿದರ್ಪ ತೊಡಕು ನಿಮಗಹುದು (ತೂರರಾ. ೩-೯-೩೪); ಒಪ್ಪತಕ್ಕದ್ದಾದರೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ (ವಚಭಾ. ೩). ೨. ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಶೋಭಿಸು; ಹೊಳೆ; ನೊಗಿಯಿಸು : ಭದ್ರವಾಹು ಸಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮುನೀಂದ್ರ ಯುಗ್ಮದಿ ನೊಪ್ಪೆ ವರಾ (ಎಕ. II, ೩೧-೧; 650); ದಿವಿಜನೋ ಫಣನಾಯಕನೋ ಮನೋಭವನಿವಂ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೧); ಇಂತೊಪ್ಪುವಾ ದೇಶದೊಳಗೆ ಮೆಜಿದುದು . . . ಶಿವ ಪುರಂ (ತಿರುರ. ದೇ. ೨-೧೫); ಭದ್ರಾಕೃತಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ . . . ವಿನಾಯಕ ಮಾಳ್ವದೆಮಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೩). ೩. ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತವಾಗು : ಎತ್ತಿಂಗೆ ಪಿಣಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಕೆಜ್ಜಲೊಪ್ಪದಾವಿಂಗೆ ಕೆಜ್ಜಲೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಪಿಣಲೊಪ್ಪದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೫);

ಇಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮನು ರಾಘವನ ಬಲದಲ್ಲಿ ಜಾಂಬವನುಭಯ ವೀರರು ಬಲ್ಲಿ ದರು ಬಳಿಕುಳಿದ ಸುಭಟರ ಶಾರ್ಯಮೊಪ್ಪುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೬); ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿತು ಅವನಿಗೆ ಆ ಬಿರುದು (ನನ್ನಜೊ. ೧೨). ೪. ಬಳಕೆ ಯಲ್ಲಿರು; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು : ವರುಷವರಡಾಗೊಪ್ಪುತಿಹ ಪುಷ್ಕರದ ನಡು ವಣ ಮಾನಸೋತ್ತರ ಗಿರಿಯುದಯವೈತತ್ತು ಸಾವಿರ ಹರಹು (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೫೮). ೫. ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು; ಒಗ್ಗು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಬೀಳು; ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಾಗು : “ಸಂಗತಂ, ಹೃದಯಂಗಮಂ - ೨ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದ ಮಾತು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೧); ಹೂಗಳ ತಿರಿದನು ಹಿಗ್ಗಿ ಮಾಲೆ ಗಟ್ಟಿಹೆಣ್ಣಿ ನಾನವುಗಳನಿಂತು ನನಗೊಪ್ಪುವಂತೆ ಸಮಂತು (ಇಂಚಾಪ. ೮-೮೪); ಅವನ ಮಾತು ನನಗೆ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ವ್ಯಕ್ತ ವಾಗಿ ಕಾಣಿಸು; ಪ್ರಕಟವಾಗು; ಮೈದೋರು : ಏಕಾಳಿಯೆಂಬಾ ಮಡಿವಳನ ಭಕ್ತಿ ಭಲದ ಭಾಷೆಯುಮೊಪ್ಪಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಬಳಕವೀ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೀ ನಿಶ್ಚಲಭಕ್ತಿಯುಮೀ ಮಹತ್ವವ ನಾವನಿಯೆವು (ಬಸಪು. ೨೧-೧೨); ಎರಡು ತಟದೊಳಗೊಪ್ಪುವಂಗಡಿ . . . ಕಣ್ಣೆನೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೨-೧೫); ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಂ ಶಂಕರಂ (ಶಬಕಂ. ೧-೭೩). ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು = ಸಮ್ಮತಿಸು : ತಪ್ಪುಗಳನೆಲ್ಲ ನೀನೊಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೊನ್ನಮ್ಮಪ್ಪ ಕಾಯಬೇಕು ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೭ ಪಲ್ಲವಿ); ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವರು ಎಂದೂ ಮಾರಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಗೌರವದ, ವಿಶ್ವಾಸದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೪೨); ತುಪ್ಪದಂಥ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ತಿಪ್ಪೇ ಪಾಲಾದ (ಗಾದಿ). [ದೇ. || ತಮಿ. ಒಪ್ಪು; ಮಲ. ಒಕ್ಕು; ತುಳು. ಒಪ್ಪಿ; ಕೊಡ. ಒಪ್ಪು; ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಮ್ಮತಿ. ‘ಒಪ್ಪುಗೊಡು’ ಪರಾ. ೨. ಒಪ್ಪಿಸುವ ವಸ್ತು; ಕೊಡುವ ವಸ್ತು. ‘ಒಪ್ಪುಗೊಡು’ ಪರಾ. ೩. ಚೆಲುವು; ಬೆಡಗು; ಸೌಂದರ್ಯ : ಕೊಸಗಿನ ಪೂವಿನೊಪ್ಪು ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಪುಷ್ಪದ ಚೆಲ್ಲು ಪೆಂಪುವತ್ತೆಸಕದಿನಿರ್ಪ ಸಂಪಗೆಯ ಪೂವಿ ನೊಳಾದ ಬೆಡಂಗು ನಾಡೆ ರಂಜಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೩). ೪. ಅತಿ ಶಯ; ಹಿರಿಮೆ; ಮೇಲ್ಮೈ; ಗೌರವ : ಉದಯಕುಭರದೊಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ನಿತು ಬಸುಳೊಳು ಪೊಕ್ಕ ಮಿತ್ರನ ತೇಜಮಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕನಲುನಸ್ತಾಚಳದ ಗೌರವವೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೨೮). ೫. ಯೋಗ್ಯ ವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು : ಹರಿಗೋಲನೇರಿಸಿ ಹರಿವ ಪ್ರವಾಹ ದೊಳುರುಳಿಸುವುದು ನಿನಗೊಪ್ಪೆ ಕರವಿದಿದುದೆ ತಪ್ಪೆ (ಶಾಕುಂತ. ೬೮ ಅಡಿಟ). [< ಒಪ್ಪು. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪಿಗೆ, ಒಪ್ಪಿಕೆ, ಒಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮೋದನೆ (ಕ). ಒಪ್ಪಿಕೆ : (ಕ). ಒಪ್ಪಿಗೆ : ತಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ‘ಒಪ್ಪಿಗೆನಿರೂಪ’ ಪರಾ. ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗು = ಸಮ್ಮತಿಗೆ ಬರು; ಅಭಿಮತವಾಗು; ಇಷ್ಟ ವಾಗು : ಆ ರಾಮಭಟ್ಟರು ಅಂದೆ ಬೇಸಗೆಯೊಳು ತಂದೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನಿತ್ತರಾದರೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮-೭೬). [ಒಪ್ಪು + -ಗಿ]

ಒಪ್ಪುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು : ಸಮಸ್ತರಾಜ್ಯಪದಮಂ . . . ಒಪ್ಪುಗೊಟ್ಟು (ಕಾದಂಬ. ೫೯೦); ಆರಾಧನಂಗೆಯ್ದು ಸಂಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಾಡಿ ಗೌರಪದಜಾಯಕರ ಸಕಲಸಂಪತ್ಕಂಠತಿಯಂತಿರೊಪ್ಪು ಗೊಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೧); ಧುರದೊಳೊಡೆಯನನೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟುಳ ಸರಿವ ಭಂಡನು ಪಿಸುಣನೇ (ಜೀವಂಚ. ೫-೭೫). [ಒಪ್ಪು + ಕೊಡು]

ಒಪ್ಪುಗೊಳ, ಒಪ್ಪುಗೊಳು, ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಭಾನುಮತಿಗೆ ನಿನ್ನಾಣ್ಣ ನುಮಂ ನಿನ್ನ ಮಯ್ಯನನುಮಂ ನೀನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೮); ಧರಣೀಚಕ್ರಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ ಬಗೆಯದಿರ್ ವಿಧೇಷಮಂ (ಗದಾಯು. ೭-೪೪); ಅರ್ಪಿಸಿದ ಪ್ರಸಾದಮುಮನೊಪ್ಪುಗೊಂಬ ಪ್ರಸಾದಿ (ದೀಕ್ಷಾ ಬೋ. ೧೩೧-೧೪); ಕದಡದಿರು ಹೆದಜದಿರು ಒಪ್ಪುಗೊಂಡಿಹ ನೀಶ್ವರಂ (ಬಸವ. ೨೪-೧೯); ಸಾತ್ವಿಕಮೂರ್ತಿ... ನಿತ್ಯತ್ವಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳೆ (ವಸ್ತವಂ. ೮೯). ಒಪ್ಪುಗೊಳು: ೨. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ಇಕ್ಕೆಯ್ಯ ಮುಗಿದು ಕಾಲೆಗೆ ಬೇಡ ಹೋಗನುತೊಕ್ಕಣಿಸಿದೊಪ್ಪುಗೊಳದೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೮). ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು: ೧. ಕಂದನನು ಕೊಡುವೊಡೆ ಕೊಡಬ್ಬೊಡೊಂದು ನೀನದನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳೆಂದಿರಿಸಿ ಮಗುಳಿದನು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೧೧-೨೧). ೨. ಜನನದ ನೆಲೆಯನಲುಬೊಡೊಪ್ಪುಗೊಂಬುದಕಲಸಿಕೆಯ ದೇನಿದ್ದು (ತೂರಾ. ೧-೧೬-೨೬). [ಒಪ್ಪು + ಕೊಳ್ಳು]

ಒಪ್ಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಕಳೆಯ ಲಿಂಗದೊಳೊಚ್ಚತವನೊಪ್ಪುಗೊಳಿಸಿದಾ ಕರುಣೆ ಗುರು(ಕವಿಜ. II, ೧೨೪ ಪುರದಮಲ್ಲಯ್ಯನ ವಚನ). ೨. ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಡಂ ಬಡಿಸು; ಮನವೊಪ್ಪಿಸು: ಮಂತ್ರಿಪನಂ ಸಂಧಿಸಿ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯೋಚಿತ ವಚನನಿಚಯದೊಪ್ಪುಗೊಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೩೨ ವ). [ಒಪ್ಪುಗೊಳ + -ಇಸು]

ಒಪ್ಪುಗೊಳು 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ' ನೋ.

ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು 'ಒಪ್ಪುಗೊಳ' ನೋ.

ಒಪ್ಪುದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ತಾಳು; ಸೊಬಗನ್ನು ಪಡೆ: ಪಾಣಿಪಲ್ಲವಂಗಳ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಕೆಂಪು ಕರಮೊಪ್ಪಿರೆ ಶೋಭಿಯೊಪ್ಪು ದಾಳ್ ಕೋಮಳೆಯರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೪೫). [ಒಪ್ಪು + ತಾಳ್]

ಒಪ್ಪುನುಡಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪುವ ಮಾತು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾದ ನುಡಿ: ಕನ್ನಡದಿಂಪು ಸಕ್ಕಜದೊಪ್ಪುನುಡಿಗಳ ವಿನ್ನಣಮುಚಿತರಸದ ಪೆಂಪು (ಕ್ರಿಭುತಿ. ೧೦-೨). [ಒಪ್ಪು + ನುಡಿ]

ಒಪ್ಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ. ೨. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನ ಪ್ರಮಾಣ; ಒಂದಾಳುದ್ದ: ಸೊಗಯಪ ನೇಜಲಿಂ ಬಡಗ ಮೂಲು ಮೊಟಂ ತರದಿಂದಮಾಗಿ ನೀನಗುಲಾಸೆ ಕಪ್ಪೆಯೊಪ್ಪುರುಷದೊಳ್ ಸಲೆ... ಇಪ್ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದೊಡೊಗುವುದು ನೀರಧಾರೆ (ಒಟ್ಟಮ. ೧೧-೪); ಕುಲಮಾಪ್ಪುದೊಪ್ಪುರುಷದೊಳ್ ಪೊಗೆ ವರ್ಣದ ಪಾವು (ಒಟ್ಟಮ. ೧೧-೨೩). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಪುರುಷ]

ಒಪ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ತಕ್ಕುರದಿನತವಿಧಿಗಳುನ್ನತಿಕೆಯೊಳೊಪ್ಪುವಡೆದ ಪಗಡೆಯ ನಾಲ್ಕರ ದಂತೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೫); ಒಪ್ಪುವಡೆದ ಮಾತನುದಿದು (ಮೋಹತ. ೧೩-೧೦); ತನ್ನಿನಿಯನ ತಾಯಾತಂದೆಯ ಕುಲಗಳನುನ್ನತಿ ಗೈದೊಪ್ಪುವಡೆದು ಮನ್ನಣೆವತ್ತ ಸಾಧ್ಯಯರ ಮಹಿಮೆಗಳ ಸನ್ನುತಿಸು ವಡೆನ್ನಳವೆ (ಹದಿಬ. ೨-೧೧). [ಒಪ್ಪು + ಪಡೆ]

ಒಪ್ಪುವಿಕೆ (ನಾ). ಸಮ್ಮತಿ; ಅನುಮೋದನೆ: ಸಂವಿತ್, ಅಗೂ... ಪ್ರತಿಶ್ರವ, ಸಮಾಧಿ: ೧೦ ಅಂಗೀಕಾರದ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ನನಗಿರಿಯೊಡೊಪ್ಪುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೩). [ಒಪ್ಪು + -ಇಕೆ]

ಒಪ್ಪುವೀಳ್ಕೆ (ನಾ). (ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ) ಒಪ್ಪಂದ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ವೀಳ್ಕೆ (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೧೩). [ಒಪ್ಪು + ವೀಳ್ಕೆ]

ಒಪ್ಪುವೆಡು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವಾಗು; ಅಂದವಡೆ: ಪೊನ್ನ ತೋರಣದಿಂ ದು ಕೂಲದ ಸೂಸಕಂಗಳೊಪ್ಪುವೆಡುನ್ನತಧ್ವಜದೋಳಿಯಿಂದಿಡು ಮುತ್ತಿನಿಂ ಕಡುಶೋಭೆವೆತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೪೮); ಹೊಳೆವ ಹೊಂಬೊಗರಿಗೆ ಬೆನಟಿಕ್ಕಿ ಕೈಯಾರ ಬೆಳಗಿದೊಡೊಪ್ಪುವೆತ್ತ ಅಳಲು ವ ರತಿಯುರಸ್ತಳದೆ ಭಸ್ಕಾಂಕಿತ ಕಳಸಕುಚಂಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೮-೨೨). [ಒಪ್ಪು + ವೆಡು]

ಒಪ್ಪೈ (ನಾ). ಮೆರುಗು; ಹೊಳಪು: ಅಗ ಅವಳ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವಳ ಚೆಲ್ವಿಕೆಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಪ್ಪೆಯು ಈಗ ತಗ್ಗಿದೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೪). [< ಒಪ್ಪು]

ಒಪ್ಪೈ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳ ಹೊಟ್ಟೆ (+). [?]

ಒಪ್ಪೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿ ಸ್ವಲ್ಪ: ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯವರಿಂಗೆಜೆಯಿಂ ಮೇಗೆ ಕೆಜೆಯ ಕೋಡಿಯಿಂ ಕೊಂಚಾಳದ ಹೊಳೆಯಿಂದತ್ತ ಹಡುವಲುಪಳ್ಳಿಯವರಿಂಗೊಪ್ಪೆಜ್ಜೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨, ೧೨-೮; 1190).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಪೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಒಪ್ಪೈಸು 'ಒಪ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಒಪ್ಪೊತ್ತು 'ಒಪ್ಪೊತ್ತು' ನೋ.

ಒಬ್ಬ 'ಒರ್ವ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಂಟಿ 'ಒಬ್ಬೊಂಟಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಂಟಿಗ 'ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹೂರಣ ಮತ್ತು ಕಣಕದಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ; ಹೋಳಿಗೆ: ಪರಿಸರಯ ಕಾಯ್ಪಲ್ಯ ಕಲಸೋಗರ ಗಳೊಬ್ಬಟ್ಟುಂಡೆ ಚಕ್ಕುಲಿಕರಣಕಾಯ್ಪಾಯಸಗಳಿಂದಲಿ ಬೀಗರಾತನವಾ ಅದರದೊಳ್ ನೆರೆಮಾಡಿಸುತ (ಅರ್ಚಾಮ. ೧೭-೭೨, ೭೩); ನಿತ್ಯವೂ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ಪಾಯಸ ತಿಂದುತಿಂದು ಆತ್ಮೆಯ ಬಾಯಿ ಸಪ್ಪಿದಿದ್ದು ಹೋಯಿತು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೫೩); ನಾನಿನ್ನು ಮಡಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬಟ್ಟು, ಕರಿಗಡಲು ಮಾಡಿ ಹಬ್ಬದ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೧೭); ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮನವರು ಹಬ್ಬದ ಅಡಿಗೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿಸಿ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ತಟ್ಟುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಇಬದು. ೬೪). ೨. (ಆಲಂ) ಏಟು; ಹೊಡೆತ: ಒಂದೆರಡು ದಿಸಿದಿಸಿ ಒಬ್ಬಟ್ಟು ಕೊಡಲೊ? (ರೂಢಿ).

[ದೇ. II ತೆಲು. ಒಬ್ಬಟ್ಟು]

ಒಬ್ಬಣ್ಣಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಬಣ್ಣ (?): ಒಂಜಯ ಪರಮೇಸ್ವರ ಪರಮಾತ್ಮನೀಸ್ವರನುರ್ವೀ ಪರ್ವಿಯಡಂಗಿನನಾ ಕೊಂಡಿಪ್ಪನು ಎ ಪೊಬ್ಬಣ್ಣಗೆಯಾಗಿ ಯೋಗಿಸುನದಳದ ಮನ (ಕವಿ. II, ೪೧-೨; 1255).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಬಣ್ಣಗೆ]

ಒಬ್ಬಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳದ ಪ್ರಮಾಣ: ತಿಲಂ ನಿಸ್ತೈಲಮಾಗಿ ಪೊಡೊಬ್ಬಳಮೇಣಬ್ಬಳಮೆಣ್ಣೆಯಪ್ಪೊಡೆ ಭಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೭); ಹೊಜಗಣ ಭತ್ತವಂ ತಂದಟವಲ್ಲಿ ಮೂಲೆವತ್ತ ಹೇಜಿಂಗೊಬ್ಬಳ ಪುಳಗಣ ಭಣ್ಣಗೆ ಮೂಗುಟ (ಸೌಹಾರ. IX-i, ೨೦೦-೨೭; 1121); ಒಂದು ಕಲುಮಿಂಗೊಬ್ಬಳಂ ಧಾನ್ಯಮಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಜೀವಿಪ್ಪುವೆನಲಂತದಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಚಂಡೇರ. ೬೩-೨೧); ಮನೆಯಿಂದಾವಗಂ ತಂದಣ್ಣವಾಲಂ ತೀವಿ ಬಟ್ಟಲೊಳೊಬ್ಬಳವನಿಂ ತಳೆದುಕೊಂಡೊಯ್ದು ಈವೆಂ (ಬಸವ. ೧೪-೨೫). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಬಳ್ಳ (< ಬಳ್ಳ)]

ಒಬ್ಬಾಗುಂಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರಭಮಲ್ಲನೊಬ್ಬಾಗುಣ್ಣ ನಳಿಯಮ್ಮಡಗಲು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ತಪಟ. ೪೭-೭; 880).

[?]

ಒಬ್ಬಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಪೂ[ಒ]ಬ್ಬಾಡಿಯ
ನಿಭಿಯಲ್ಲಿ (ಬೊಂಕಾ. ೧೯೩೯, ಜಮಖಂಡಿ. ೩೮-೧೯; ?). [?]

ಒಬ್ಬಿ (ಅ). ಒಮ್ಮೆ; ಒಂದುಸಲ (?). [?]

ಒಬ್ಬುದ್ದಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ: ಇಬ್ಬರು ನಮಗೆ
ಸ್ವಾಮಿಗಳೆಂದು ಸಮರಲ್ಲೊಬ್ಬುದ್ದಿಯಾಗಿ ನೋಡುವರು (ಭರತ. 5
೫೨-೩೬); ಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ನೀವಿಂತು ಬಿಡದೊಬ್ಬುದ್ದಿಯಲಿ ಭಜಿಸುವುದು
(ನಿಭಾಗ. ೪-೧೬-೩೫); (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೨-೨೦ ನೋಡಿ).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಬುದ್ದಿ]

ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿ 'ಒರ್ವುಳ್ಳಿ' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿ 'ಒರ್ವುಳ್ಳಿ' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿಕೆ 'ಒರ್ವುಳ್ಳಿಕೆ' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿಕ್ಕು, ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆ ಇಡು; ಕೂಡಿಡು:
ಶ್ರೇಷ್ಠಕಂ ನೋಡಿಯಾ ಪರಿಯಾಣಂಗಳನೊಬ್ಬುಳ್ಳಿಕ್ಕು ಎಡದ ಕೈಯೊ
ಕೊಂಡು ತುತ್ತಂ ಸುನಕಂಗಳಿಗೀಡಾಡಿ (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೯ ವ); ಎಲಗತಿ
ದಾಳೆ ನೀಂ ತ್ರಿಜಗಲೋಕದ ಚೆಲ್ವುಮನೊಬ್ಬುಳ್ಳಿಕ್ಕಿದಂತಲಸದೆ ಪದ್ಮಜಂ
ಸಮದನೆಂಬವೊಲೊತ್ತುವ ದೇಸಿಕಾರ್ತಿ (ಪುಣ್ಯಾ. ೫-೨೬); ನಾನಾ
ವ್ಯವಹಾರದೊಳಂ ದೀನಾರಮನೊಬ್ಬುಳ್ಳಿಕ್ಕು ನಾಮತಿಭರದಿಂ ತಾನದ ಭಕ್ತಿಸಿ
(ಪುಣ್ಯಾ. ೧೨-೧೪). ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿಯಿಕ್ಕು: ಕದಲದ ಕರಣಂಗಳ
ನೊಬ್ಬುಳ್ಳಿಯಿಕ್ಕು ಹೃದಯಾಂಬುಜಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಮದನಾರಿಯ ಮನೆ
ಗೊಳಿಸಿ ಸಮಾಧಿಯೊ ಕೊಡದಿವರ್ಧನಾ ರಾಯಕುವರ (ಕುರಾಸಾಂ. 20
೪೩-೪೩). [ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿ (< ಒರ್ವುಳ್ಳಿ) + ಇಕ್ಕು]

ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿಗೂಡು 'ಒರ್ವುಳ್ಳಿಗೂಡು' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿಗೆಯ್ 'ಒರ್ವುಳ್ಳಿಗೆಯ್' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿಗೊಳ್ 'ಒರ್ವುಳ್ಳಿಗೊಳ್' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿಯಿಕ್ಕು 'ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿಕ್ಕು' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬುಳ್ಳಿಸು 'ಒರ್ವುಳ್ಳಿಸು' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬಿ 'ಒಬ್ಬಿ' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬಿ 'ಒಬ್ಬಿ' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬಿರಕೆ (ನಾ). (?): ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟನು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನನೆಹಾಕಿ
ಬೆಳಗಾಗಿ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನೊಳೆರೆದು ಸಪ್ತ ತುಪ್ಪವನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಅಮೇಲೆ
ಈ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದ ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟನ್ನು ಬೆರೆಸಿ ಮೈಗೆ ಅಂಗೈಯಂಗಾಲಿಗೆ
ಸಹ ತಿಕ್ಕಿ ಒಬ್ಬಿರಕೆ ಮಾಡಿದ ನೀರಿನು ಮಿಂದು ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಾನ್ನವ
ಮಾಡಿ ಹೊಸತುಪ್ಪವ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಊಟಮಾಡಿ ಅಮೇಲೆ ಎಸರನ್ನವನು
ಣ್ಣಲು ದೇಹದ ಸಕಲ ಉಷ್ಣವೂ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೪೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಬೆರಕೆ]

ಒಬ್ಬಿರಲ್ 'ಒರ್ವಿರಲ್' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬಿರಳು 'ಒರ್ವಿರಲ್' ನೋಡಿ.

ಒಬ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿನಿಮಯ ಮಾಡು (?): ಒಂದು ಕಾಲದಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ
ಅಕ್ಕಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಬಾಳ ಒಬ್ಬಿಸುವರು ತೋಟಕ್ಕೆ (ಸಾಇಇ. IX-ii,
೪೪೪-೩೬; 1433). [?]

ಒಬ್ಬೊಂಟಿ, ಒಬ್ಬಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಕಿ: ಯಾರವನು ಒಬ್ಬೊಂಟಿ
ಎಚ್ಚರಿರುವನು (ನಿಲಮು. ೮೬). ೨. ಏಕಾಕಿನಿ: ಅವಳನ್ನು ಒಬ್ಬೊಂಟಿ
ಯಾಗಿ ಮಾಡಿ ಈಗ ಪುನಃ ನೀವೇ ಬಂದು ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ
(ದೇ ವೀ ಜಾ. ೨೮). ಒಬ್ಬಂಟಿ: ೧. ಅವರು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದಲೂ
ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಒಬ್ಬ (< ಒರ್ವ) + ಒಂಟಿ]

ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗ, ಒಬ್ಬಂಟಿಗ (ನಾ). ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವವನು;
ಏಕಾಕಿ: ಅವರ ಸಂಗವನ್ನು ಬಯಸದೆ ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗನಾಗಿಯೇ ಕಾಲ
ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಣಸ. ೨). ಒಬ್ಬಂಟಿಗ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು
ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿರುವನು (ಮುಂಗಾಮು. ೨೬); "ಆವತ್ತಿನಿಂದ ಹಾಗಾದರೆ"
ನೀವು ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಂಟಿಗರೇ ಇದ್ದೀರೇ! (ಭಾರತಿ. ೩೬).

[ಒಬ್ಬ (< ಒರ್ವ) + ಒಂಟಿಗ]

ಒಬ್ಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳು, —ಬೊಟ್ಟು: ಇಟ್ಟ ಕಬ್ಬಿನ
ಜೂಜಿನೊಳಗೊಬ್ಬೊಟ್ಟಿನರ್ಥದೊಳಿಂತುಳಿದದಂ ದೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪದು ಸೋಲ
ವಲ್ಲಾ ಕೇಳಾ ನಿರಾಭಾರಿ (ಬಸವ. ೨೦-೨೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಬೊಟ್ಟು]

ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು 'ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು' ನೋಡಿ.

ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು, ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಮಗ್ಗಲು, —ಭಾಗ:
ಖಂಡಿಗಾರ ಪೀಠದ ಬಲತುದಿಯ ಏಣಸಮೇಲೆ ಒಮ್ಮಗ್ಗಲಾಗಿ ಕುಳಿತು
ಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೫೫೮). ಒಮ್ಮಗ್ಗಲು: ಜನರೆಲ್ಲ ಭೂಮಿಯ
ಒಂದೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಭೂಮಿಯು ನಾವಿನಂತೆ ಒಮ್ಮಗ್ಗ
ಲಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೨೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮಗ್ಗಲು (< ಮಗ್ಗಲ್)]

ಒಮ್ಮಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಟ್ಟ: ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಮೊಳೆಗಳ
ಸಮೂಹವು ಒಮ್ಮಟ್ಟವಾದ ಮೇಲ್ಮೈನಿಂದ ಕೂಡಿ ಹೊಳೆಯು ತ್ವಾ
ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೫೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮಟ್ಟ]

ಒಮ್ಮಡಿ 'ಒರ್ವುಡಿ' ನೋಡಿ.

ಒಮ್ಮಣ (ನಾ). ಒಂದು ಮಣ (?). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮಣ]

ಒಮ್ಮತ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟ್ಟು; ಏಕೈಕ: ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಒಮ್ಮತ ಸಮ್ಮತವಾಗಿ
ರೋಣ (ಆರ್ಯಕ. ೪); ಏಕಮುಖವಾದ ಮತ್ತು ಒಮ್ಮತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾ
ಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ತ್ರಾಸವೆನಿಸಿದೆ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೩೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮತ]

ಒಮ್ಮತ್ತರ್ 'ಒರ್ವುತ್ತರ್' ನೋಡಿ.

ಒಮ್ಮತ್ತಲು 'ಒರ್ವುತ್ತರ್' ನೋಡಿ.

ಒಮ್ಮನ್ನ 'ಒರ್ವುನ್ನ' ನೋಡಿ.

ಒಮ್ಮನ್ನ 'ಒರ್ವುನ್ನ' ನೋಡಿ.

ಒಮ್ಮನನೇಮ (ನಾ). ೧. ಏಕಚಿತ್ತದಿಂದ ಮಾಡುವ ನಿಯಮ,
—ವ್ರತ; ಅತಿಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ರತ: ಸ್ವಾಮಿ ಬಿಜಯಂ
ಗೈದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸೋಮಶೇಖರ ನಿಮ್ಮನೊಮ್ಮನನೇಮವಂ ಸಲೆ ಸಲಿಸಿ
ಸಲಹೆಯೆನುತ ಬಿನ್ನೈಸೆ (ಬಸವ. ೨೪-೫). ೨. ತನ್ನನ್ನೂ ಬೇರೆಯ
ವರನ್ನೂ ಒಂದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸುವ ವ್ರತ; ಸ್ವಪರಭೇದವಿಲ್ಲ
ದಿರುವ ವ್ರತ (?). [ಒಮ್ಮನ್ನ (< ಒರ್ವುನ್ನ) + ನೇಮ]

ಒಮ್ಮನವರಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಏಕಚಿತ್ತ
ವಾಗಿರು: ಒಮ್ಮನವರಸಿ ತಪೋನ್ನತಿವಡೆದರ್ಧ ನಿರ್ಮಳಾತ್ಮಕ ಶಿವ
ನೊಡಲದಿಮ್ಮೇಳಿ ಹೊಯ್ದೆನೆಂದನುತ ಮಂದಾನಿಲ ಕಮ್ಮಲಗೊಳಲಗೆ
ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೬-೨೩). [ಒಮ್ಮನ್ನ (< ಒರ್ವುನ್ನ) + ಬೆರಸು]

ಒಮ್ಮನಸೊಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದುಮಾನ ಮತ್ತು ಒಂದು ಸೊಲಿಗೆ:
ತುರಗಕೊಮ್ಮನಸೊಲಿಗೆಯಾಗಲು ತಾಂಘೈತವೆಂಟುಲಕ್ಷವೆಂಟುಗವಿರಲುಂ
ಅರಮನೆಯ ಅಶ್ವವೆಲ್ಲಕೆ ಕರಣಕ ನೀ ತಿಳಿಯಪೇಳು ಗಣಿತವಿಳಾಸ
(ಭಾಸ್ಕರ. ೨೨-೪).

[ಒಮ್ಮನ್ನ (< ಒರ್ವುನ್ನ) + ಸೊಲಿಗೆ (< ಸೊಲಿಗೆ)]

ಒಮ್ಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿರುವವನು; ಏಕಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನು: ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮನಸ್ಸರಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೊಂದೇ ಮದ್ದು (ಕನ್ನ. I, ೫೮). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಮನಸ್ಸು]
ಒಮ್ಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ: ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರು (ಕಪು. VI, ೭); ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ . . . ಬದುಕುವವರು (ಸ.ವ. ೩. ೬೯); ಲುಕಾಪ್ಪನು ಕತ್ತನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಅದನ್ನೇ ಒಮ್ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾದನು (ಮಲೆನಾ. ೧೫).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಮನಸ್ಸು]

ಒಮ್ಮಡಿ (ನಾ). (?); "ಒಂದು ಮೊರೆ" (ಚನ್ನ. ಕ. ಕೋಶ): ಮಹಾಘನ ಶ್ರೀಗುರುಲಿಂಗವೆ ಗುರುವಲ್ಲದೆ ಪಿತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಮಾತೆಯೊಂದು ಗುರುವೆ ಭ್ರಾತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಸತಿಯೊಂದು ಗುರುವೆ ಸುತನೊಂದು ಗುರುವೆ ಗುರುಗುರುವೆಂದೇನೋ ಒಮ್ಮಡಿ [ಸಾ.ತಾ.ಂ. ಒಮ್ಮಡಿ] ಗುರುವೆ ಆ ಮಹಾಘನ ಗುರುಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಇವೆಲ್ಲವ ಸರಿಗಂಡಡೆ ಅಘೋರನಾಯಕನರಕ ತಪ್ಪದು ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಮದೇವಾ (ಚನ್ನ. ಕ. ೪೬೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಮಡಿ (< ಮೊಡಿ?)]

ಒಮ್ಮಾನ 'ಒಮಾನ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮಾರು 'ಒಮಾರ್' ನೋ.

ಒಮ್ಮಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಕ, —ಮಗ್ಗುಲು.

ಒಮ್ಮಾಲಾಗು = ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ವಾಲು, —ಸರಿ: ವೀರಭಟರು ತತ್ತರದಜಾವುತ ಬರಲೋರಂತೆಯೊಮ್ಮಾಲಾಗಿ ತೇರ ಮಿಡಿಯ ಹಿಡಿದದ್ದದಿ ಪಾಜೆಲ್ಲ ಸೇರಿತು ಹೋಗಿ ಹೆನ್ನೆಲೆಯ (ನಾಗಕು. ೧೭-೭೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಮಾಲು]

ಒಮ್ಮಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಾಳಿಗೆ; ಒಂದಂತಸ್ತಿನ ಮನೆ: ಏತಿಯಕ್ಕನು ಪರೋಕ್ಷ ವಿನಯಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಿಪ್ಪುನಾಡೊಳೊಮ್ಮಾಳಿಗೆಯ ಹಳಲು ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. II, ೧೪೧-೭೮; 1139).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಮಾಳಿಗೆ]

ಒಮ್ಮಿಸು, ಒಮ್ಮೈಸು (ಕ್ರಿ). "ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು" (ಉದ್ಭವ. ಕೋಶ): ಮುಮ್ಮಯ್ಯಂ ಹೆಮ್ಮಯ್ಯಂ ಕಮ್ಮದೊಳೊಮ್ಮಿಸಿ ಕಿಜು ಮಯ್ಯಂ ಜೊಮ್ಮಿನ ಜಾನಮ್ಮಚ್ಚಿಸಿ (ಉದ್ಭವ. ೭-೪೬). ಒಮ್ಮೈಸು: ಒಮ್ಮೈಸಲ್ಲೊನ್ನ ಪಾಗುಂ ನವನವನು ಮುಕ್ತಾದಿ ಭೂಷಾಂಗದಂಗಳಾ (ಮೈಸೂ. ೫-೧೭೭). [ಒಮ್ಮೈ + -ಇಸು]

ಒಮ್ಮೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನುಸರಿಸು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಜೊತೆಗೂಡು: "ಒಮ್ಮೈ - ಅನುವರ್ತನೆ (ಒಪ್ಪು)" (ಶಮಧಾ); ಭಕ್ತಿಯೊಮ್ಮಿದು ನಮ್ಮ ಕುಲದಲಿ ಭಕ್ತರಾರುಂ ಬಾಳರಿಂತ ಭಕ್ತಿಗಂಜುವನು (ಬಸಪ. ೨೭-೫೪). ೨. ಒಪ್ಪು; ಒಪ್ಪಿಕೊ; ಒಡಂಬಡು: ಆರೊಮ್ಮವರಸುರ ಕರ್ಕ ಭಾರಿಯ ಭಯ ಪರಿಹರಿಸಲಾ (ಕುಮಾವಿ. ೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಪ್ಪು; ಮಲ. ಒಕ್ಕು; ತುಳು. ಒಂಬು; ತೆಲು. ಒಪ್ಪ]

ಒಮ್ಮೈ (ನಾ). ೧. ಮೇಳನ; ಹೊಂದಿಕೆ; ಸಾಮರಸ್ಯ; ಐಕ್ಯ (ಕ). ೨. ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸಹಾಯಕತೆ: ಕಂಪನಂಬ ಭೂಪನ ಮಗನು ಮತ್ತೊಮ್ಮಿನಲಿ ಬಲುಗಾಳೆಗವ ಕಾದಿ ವಿರೋಧಿ ಸೇನೆಯೊಳಾನವರಿವರು ಬಗೆಯೆ ನಿನ್ನಭಿಮಾನವಿನ ಪೋಲಗಣಿತರನಸಿಯರೆದು ಸುರಪನ ನಗರಿಗೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೭-೩೨). ೩. ಎಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒರುಮೈ; ಮಲ. ಒರುಮ; ತುಳು. ಒಟ್ಟ]

ಒಮ್ಮುಕ್ಕೆ 'ಒಮ್ಮುಖ' ನೋ.

ಒಮ್ಮುಕ್ಕುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಾರಿ ಬಾಯಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು; ಒಂದು ಮುಕ್ಕು, —ತುತ್ತು: ಇಕ್ಕಿದತ್ತ ಸಿರಿಯಂ ಸರಸೀಜಂ ಜಕ್ಕ ವಕ್ಕಿಗಳಗಲ್ಲುವು ನೆಯ್ದಿಲಾ ನಕ್ಕುಡೆಯ್ತೆ ತಮ ಮೆಂಬ ತಮಕ್ಕೊ [ಸಾ.ತಾ.ಂ. ಮೆಕ್ಕೊ, ಮಕ್ಕಂ] ಮುಕ್ಕುಳಾದುದು ಜಗದ್ವಿಧು ಬಿಂಬಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೦೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಮುಕ್ಕುಳ್ಳ]

ಒಮ್ಮುಖ, ಒಮ್ಮುಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮುಖ; ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿ; ಐಕ್ಯತೆ: ನೆರವು ಬಹು ದೋರಂ ದಮೊಮ್ಮುಖ ಪೊಂದು ಸಂಕೇತ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೧೯). ೨. ಒಂದು ದಿಕ್ಕು, —ದೆಸೆ; ಒಂದು ಪಕ್ಕ: ಮಾನವರುಗಳು ಭಾಗೀರಥಿ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನವಮಾಳ್ತೊಮ್ಮುಖದಿ (ಮೋಹತ. ೬-೩೮). ಒಮ್ಮುಕ್ಕೆ: ೩. ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ: ಸರ್ವಮಾನ್ಯನಾಗಿ ಪೊಂಮುಕ್ಕ ಸುಂಕ ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೨೬-೯; 1430).

ಒಮ್ಮುಖವಾಗು = ಒಂದು ಮುಖವಾಗು; ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗು: ಹೊಕ್ಕೊಮ್ಮುಖವಾಗಿ (ಕಾಶಿ. ೩೭-೨೮); ಅದರ ವೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮುಖವಾಗಿ . . . ಬಂದರೆ (ಕನ್ನ. I, ೧೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಮುಖ]

ಒಮ್ಮುಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಿರೀಟ: ಮುಮ್ಮಡಿಯ ನಾಲ್ಕಡಿಯ ದಿವ್ಯತೇಜಂಗಳಂ ಒಮ್ಮುಡಿಯೊಳಂತೆಸೆವ ಧೀರಂಗೆ ಮಂಗಳಂ (ಹೊಂಗಳ. ೩೫-೪). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಮುಡಿ]

ಒಮ್ಮೈ 'ಒಮೈ' ನೋ.

ಒಮ್ಮೈಯ 'ಒಮೈಯ' ನೋ.

ಒಮ್ಮೈರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ(?): ಕೇಶವದೇವರ ಕೆಯಿಂ ಮೂಡಣ ಒಂಮರೆಯಲು ಯೆರೆ ಮತ್ತ ೫ ಯಾಕೆಯಿಂ ತೆಂಕಲು ಹತ್ತಿರ ಒಮ್ಮೈರೆಯಲು ಹರಳ ಕೆಯಿ ಮತ್ತ ೧ (ಸಾ.ತಾ. IX-i, ೨೭೬-೪೫; 1183).

[?]

ಒಮ್ಮೈಲೆ (ಅ). ಒಂದೇ ಸಾರಿಗೆ; ಥಟ್ಟನೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ; ಒಮ್ಮೈಗೆ: ಈ ನದಿಯು ಒಮ್ಮೈಲೆಯತ್ತರವಾದ ಗುಡ್ಡದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೮); ಬಡ್ಡು ಒಮ್ಮೈಲೆ ಬಡೆದು ಬಿಟ್ಟಿತು (ಹಬ್ಬ. ೩); ಶರೀಫರು ಬಳಸಿದ ಗತಿ ಗತ್ತುಗಳು ಜನಮನವನ್ನು ಒಮ್ಮೈಲೆ ಹಿಡಿಯುವಂಥವುಗಳು (ಶರೀಫ. ೧ ಮೊದಲಮಾತು).

[ಒಮ್ಮೈ (< ಒಮೈ) + -ಲೆ?]

ಒಮ್ಮೈಸು 'ಒಮ್ಮಿಸು' ನೋ.

ಒಮ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ; ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿ (ಕ). ೨. ಒಂದು ಪಕ್ಕ: ಮೊಗಸಿತರಿಬಲವನನುಸಾಲ್ವಕನ ಸೇನೆಯೊಮ್ಮೊಗದೊಳೆರೆಯುಗಿದ ಫಣಿಕುಲದಂತೆ (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೨-೧೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಮೊಗ]

ಒಮ್ಮೊಗವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಮುಖವಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು; ಕೂಡಿರು: ತಳಿರುಗಾಸೆಯ ಧೋತ್ರ ಬಹಿರ್ವಾಸ ಮೂಗಿನಿಂದಿಳಿದ ನಾಮಗಳ ವೈಷ್ಣವರು ಗಳಿಲನೆ ನಿಳಯದಿಂ ಬಂದರೊಮ್ಮೊಗವೆತ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೭-೩೦).

[ಒಮ್ಮೊಗ + ಎಲು]

ಒಮ್ಮೊತ್ತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಕಳವಳಿಸು ತೊಮ್ಮೊತ್ತವಾದುದು ಸಕಲ ಮುನಿ ನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೫); ಗುಹೆಯೊಳಗೆ ಖಳನೊಮ್ಮೊತ್ತವನು ಮಾಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೨-೫೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಮೊತ್ತ]

ಒಮ್ಮೊನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮೊನೆ, —ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಮನವ
ನೊಮ್ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಿ (ವಿನೀಗೀ. ೯೧). ೨. ಒಂದು ಯುದ್ಧ;
ಸೈನ್ಯಾಗ್ರ: ಸೈನಿಕವ್ಯೂಹದಂತೆ ಸುಶಿಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಒಮ್ಮೊನೆಗೆ ನುಗ್ಗುವ
(ಕವಸಾ. ೪೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮೊನೆ]

ಒಮ್ಮೊಳ 'ಒರ್ಮೊಳ' ನೋ.

ಒಯ್ಯ^೧, ಒಯಿ, ಒಯ್ಯಿ, ಒಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು;
ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಸಾಗಿಸು; ನಡೆಸು: ದಮ್ಮಮ್ಮುಮಂ
ಪೊನ್ನುಮಂ ಕೇಳಿ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಸೂಸುತ್ತಮೊಯ್ಯು [ಪಾಶಾಂ.
ಉಯ್ಯು]ದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೨); ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆ
ಯಿನೊಯ್ಯು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೦ ವ); ದ್ರೋಣನಿಧಿರಾಗಿ ಧರಣಿಪನ
ಸತ್ಕರಿಸಿ ನೆಲೆಯುಪರಿಗೆಗೊಯ್ಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೮-೫೬); ಚಪಲಾಪ್ತಿ
ಸೀತೆಯನು ಖಳನು ಕದೊಯ್ಯಾಗ ನಿ ಪುಣಿರಿ ವರಿದ್ದು ಇನ್ನೇನು
ಮಾಡಿರರು (ಪುರಂದ. ೨-೬೦-೪). ಒಯಿ: ಇಂದೆ ಯಾಗಳೆ ಯಾತೆಜ
ದೊಳೇ ಮಂದಿಯಂ ಕೊಂಡೊಯಿದವೆಂ (ಬಸಪು. ೪೪-೬೯); ಕಡುದಿಟ್ಟ
ನೆನಿಸುವ ಮಗನ ನೀನೊಯಿ ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಸಲಹೆನೆ
(ಸಾಶ್ವತಾ. ೧೧-೨೩). ಒಯ್ಯಿ: ಒಯ್ಯಿ ಒಯ್ಯಿ ಸೆಳೆದೊಯ್ಯಿ
(ಗೋಕುನ. ೩೯-೧೦). ಒಯ್ಯು: ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕೂ
ಮುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೂ ತಕ್ಕ ಅನುಕೂಲತೆಯಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ.
೪-೮೩); ವಿಶ್ವನಾಥನೆದುರು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಅರಿಕೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದ
ಕ್ಕಾಗಿ ಕಿಟ್ಟಿಗೆ ಬರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯ. ೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಯ್; ತುಳು. ಒಯಿ; ಕೊಡ. ಉಯ್ಯಾ =
ರಭಸ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಉಯ್; ಗೊಂಡಿ. ಪೊಯ್ ಆನಾ; ಕುಇ.
ಒಪ, ಒವ; ಕುವಿ. ಒಇಯಲಿ; ಮಲ್ತೊ. ಒಯೆ]

ಒಯ್ಯ (ಅ). ಸಂಕಟ, ವ್ಯಥೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ
ಅವ್ಯಯ: ಕಯ್ಯೇಟದೆ ಕಾಲೇಟದೆ ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ತೊನ್ನುಗೊಂಡು
ದುಃಖಬಟ್ಟೊವೊಯ್ಯೆಂದೊಳಜುತಿರ್ಪರ್ ಚರ್ಯಾದಿ ಜಿನೇಂದ್ರ
ಧರ್ಮಮಂ ಪಟಾದವರ್ಗಳ್ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೧೬೬). [?]

ಒಯ್ಯಕ್ (ಅ). ಓಕರಿಸುವಾಗ ಆಗುವ ಶಬ್ದ.

ಒಯ್ಯಕ್ ಅನಿಸು = (ಆಲಂ) ಸಾಯಿಸು; ಮರಣಹೊಂದುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಅವನನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ ಒಯ್ಯಕ್ ಅನಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).
ಒಯ್ಯಕ್ ನು = ೧. ಒಯ್ಯಕ್ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಓಕರಿಸು
(ಃ). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು; ಮರಣಹೊಂದು: ಅವನು ಒಯ್ಯ
ಕ್ಲೆಂದನು (ರೂಢಿ). [?]

ಒಯಿ 'ಒಯ್ಯ' ನೋ.

ಒಯಿನ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉಪಾಯ. [← ತುಳು. ಒಯಿನೊ]

ಒಯಿರಿ, ಒಯ್ಯಿ (ನಾ). ಹಗೆ; ಶತ್ರು: ಅಡಿಯಿಟ್ಟನೀ ವನವಾಸದೆಡೆಗೆ
ವರೊಯಿರಿ ಕುರುರಾಯ (ಜನಭಾ. ೪೭-೨೧). ಒಯ್ಯಿ: ಜನ್ಮದೊಯ್ಯಿ
ಯಹ ತಾಮರಸಕೊಲಿದನ್ನ ಕದುಸುಕ್ಕಿಸಿ (ಪರಶು. ೧೨-೧೬).

[< ಸಂ. ವೈರಿ]

ಒಯ್ಯನೆ (ಅ). ನೆಟ್ಟನೆ; ನೇರಾಗಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ: "ಒಯ್ಯನೆಯನೆ
ನೆಟ್ಟನೆಯನೆ ನೆಟ್ಟನೆಯನೆ... ಪರಿಸ್ಥಿತಿಾರ್ಥವಿಧಾನಂ" (ಶಮದ. ೩೦೭);
ಮೃದುತರ ಮಾರ್ಗದೆ ಕೆನ್ನಂ ಮದನಶರಣೀಕಮೊಯ್ಯನೊಲವಂ ಪಡೆಗುಂ
(ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೧); ಕಲ್ಪ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮೊಜಿದಪ್ಪೆನೆನ್ನ
ವಿದ್ಯೆಯನೊಡೊಯ್ಯನೆ ನೆರೆದು ನೋಟ್ಟುದನಿಬರುಮಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ.
೨-೬೫); ಇಂತು ತೊಟ್ಟಿಂಬವೊಲೊಯ್ಯನೆ ನೆಗೆಟ್ಟಪೆ (ರಸರ. ೩-೧೬೮).

[ಒಯ್ಯು + -ಅನ್ನೆ]

ಒಯ್ಯರು (ಕ್ರಿ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ: ನೋಡೆನ್ನನೆಟ್ಟಿದರೆಲ್ಲರ ಸಡು
ಗುಡನಾಡಿದಂತೊಯ್ಯಹೆನೆನುತ ಟಿಡು ಗಚ್ಚಿತ್ತಿತ್ತ ಕೈಯಿತ್ತಿ ಹಂದು
ಮುಂದೊಡಿದಿನೊಬ್ಬನೊಬ್ಬೆಯೊಳು (ಭರಜ. ೫೩-೪೫).

[ಒಯ್ಯ^೧ + ತರು (< ತರ್)]

ಒಯ್ಯ 'ವೈನ' ನೋ.

ಒಯ್ಯಚ್ಚೆ (ನಾ). ಪಾಶ; ಉರುಲು: ಇಡಿ ಜನಾಂಗದ ಕೊರಳಿಗೇ
ಒಯ್ಯಚ್ಚೆ (ಉರುಳು)ವಾಗುವುದು (ಹಗಲಿ. ೬೧). [?]

ಒಯ್ಯಗೆ (ಅ). ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮೃದುವಾಗಿ: ಒಯ್ಯಗೆ ಪಾರ್ವಿಚ್ಚ ವೃಷಾಂಕ
ನಂಬು ತನುವಂ ಪಚ್ಚಂತೆ ಕೊಂಡತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೬); ಬಗೆಯದೆ
ನಡೆವಳಿಗರಸಂ ಪಗೆವರ ಮನೆಗೆಯ್ದಿ ಬಲಕ ಜಾಲು ವವೊಲ್ ಸಂಪಗೆಯ
ನನೆಗೆಯ್ದಿ ಬಲಕೊಯ್ಯಗೆ ಜಾಲು ತುಂಬಿ ನಗಿಸಿದುದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ
(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೮).

ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ನಗೆಗಣ್ಣಳಾಲಿ
ಮಗುಟ್ಟಂತಿರೆ ಮುಚ್ಚಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೯); ಈ ತನ್ನಿಯರೊತ್ತಿ
ನೊಳ್ ಸಡಸುಡಂಗೆಯ್ದಿ ಪೆನೆಂದೊಯ್ಯಗೊಯ್ಯಗೆ ಸಾವ್ಗಂಜನೊಯ್ಯ
ಗೊಯ್ಯಗೊಳಸಾರ್ವಿದುರ್ (ಅಜಿತ. ೬-೩೪).

[ಒಯ್ಯ^೦ + -ಅನ್ನೆ]

ಒಯ್ಯನೆ (ಅ). ೧. ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮೃದುವಾಗಿ; ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ:
ಮಲಯಾನಿಲನೊಯ್ಯನೆ ಪಣ್ಣೆಲೆಯಂ ನೆಲೆಯಿಂ ಕಟಲ್ಪುಗುಂ ವಿಟಪಿ
ಗಲೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೫೪); ಇನಿಯಳ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮನೊಯ್ಯನೆ
ಸೋಂಕೆ ಪೊದಟ್ಟ ನಾಣ ಪೆಂಪಿನೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೪-೪೯); ಬಿರುದಿನ
ಕವಿಯನಿಪ್ಪ ಹಂಪೆಯ ರಾಘವಾಂಕನೊಯ್ಯನೆ ಪೇಟ್ಟಂ (ಹಜಕಾ.
೧-೩೨); ಕಾಲ್ಗಟ್ಟಿಳೆಯಲಾಜದೊಯ್ಯನೆ ನಡೆವ ತೇರ್ಗುದುರೆಯಂ
ಕಂಡು (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೩-೪೧); ನಲವಿನೊಳು ಒಪ್ಪೊಲವನೊಯ್ಯ
ನುಚಿತ್ತೊಪಚಾರವನೆಸಗುವುದೇಕಚಿತ್ತದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩-೧೬); ತಂಗಾಳಿ
ಯೊಯ್ಯನೆ ಬೀಸುವಲ್ಲಿ (ವಿನೀಗೀ. ೩೯-೧೦).

ಒಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ, ಒಯ್ಯೊಯ್ಯನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅವರ ಸುಯ್ಯಳ
ಗಾಳಿಯೊಳೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳ್ಳಾಡುವುದಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೩);
ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಧರೆಗಿಟುವಾಕಾರದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನವತರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು.
೧೧-೧೦೨); ಪದಪತಿಯಂ ಮಡಿಗುಂ ಕ್ರಿಮಿಸಮಿತಿಯೆಂದು ಬಗೆದಾ
ರಯ್ಯುತ್ತದಿಯಿಡುವನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಪೊಡವಿಯೊಳ್ (ವೈಷವಿ.
೨೬-೬); ಮೊದುದುಂಬಿಗಳ ಗಾನಕ್ಕೆ ಕೊರಳನೊಲಿದಾಡುವಂತೊಯ್ಯೊ
ಯ್ಯನೊಲಿದಾಡುವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೬). ಒಯ್ಯನಾಗು = ಮೆಲ್ಲಗಾಗು;
ಕಾಂತಿ ಕಡ ಮೆಯಾಗು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು: ಸೊಡಗುರ್ಡಿಯೊ
[ಪಾಶಾಂ. ಮೆ, ಮೈಯ್ಯನಾಗಿ ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕಂಪುನಾಟಿ
ತಟ್ಟಿದಿಲರೊಡೆ... ನಿಟ್ಟಿಸಿದಂ ಬೆಳಗಪ್ಪಜಾವಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧೦).

[ಒಯ್ಯ^೦ + -ಅನ್ನೆ]

ಒಯ್ಯರ 'ಒಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ಒಯ್ಯರಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಅನು
ಸಾರವಾಗು: ತೊಡಳ್ಳುಡಿ ವೀಣಾಧ್ವನಿಗೊಯ್ಯರಂಗುಡೆ (ಅನಂಪು.
೮-೮). [ಒಯ್ಯರ (< ಒಯ್ಯಾರ) + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ 'ಒಯ್ಯಾರಂಬಡೆ' ನೋ.

ಒಯ್ಯರವಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯಾರವನ್ನು ತಾಳು, —ಹೊಂದು:
ನೆಜಿ ಸೊಗವಾಂತು ಕಂತುನಿಭನೀ ಚಿಕದೇವನರೇಂದ್ರಚಂದ್ರಮಂ ಪೊಜ
ಮಡೆ ಮಾಡವೇಜು ಪುರಯಾವತಮೊಯ್ಯರವಾಂತು ನಿಂದು (ಅಪ್ರತಿ.
೨೪-೧೬). [ಒಯ್ಯರ (< ಒಯ್ಯಾರ) + ಅನ್]

ಒಯ್ಯಾರ, ಒಯ್ಯರ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು; ಅಂದ; ಚಂದ; ಬೆಡಗು; ಬಿನ್ನಾಣ: ಅಲ್ಲಿಯೊರ್ವಳ್ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳಹಾರ ಕೊಯ್ಯಾರಮಪ್ಪ ಪಚ್ಚಿಸಾರಮಂ ಸಮೆಯಲೆಂದು (ಪಾಶ್ವ. ೯-೪೬ ವ); ಪಚ್ಚಿಯ ಪರಿಗೆಯ ಪಸರದ ಪಾರಿಯದೊಯ್ಯಾರದ ಕೆಂದಟ್ಟಿನ ಪಂತಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ); ಒಯ್ಯಾರದಲಿ ರಾವ್ತರು ಮುಂದೆ ತಲೆದೋಪಾದರು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ವ. ೧೨-೬); ಕಲ್ಲಡಿಯೊಳಗೊಯ್ಯಾರದಿಂ ಪಾಸಿದನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೪೫); ಜೇಯ ಚಿತ್ತಯ್ಯ ಬಹುರಚನೆಯಿಂದರಮನೆಯ ನೊಯ್ಯಾರದಿಂ ಗೆಯ್ದಿಂ (ಚಿಬಪು. ೫-೫೬); ಒನಪು ಒಯ್ಯಾರಮಾಡುತ್ತ ಸಂಗೀತ ಸಾಧನಗಳೊಡನೆ ಗಾಯನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಕುಂಕುಮ. ೬೧). ೨. ದಯೆ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ: ತಲೆವಿಡಿದು ತೆಗೆದು ವೀರೇಶನವರಂ 10 ಒಯ್ಯಾರಮುಳಿದು ತಲೆಗಳನರಿವ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೪೧). ೩. ಆಸೆ; ಪ್ರೀತಿ: ತೀರ್ಥಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯಾರಮಂಬಟ್ಟನೆ (ಘನವ. ೨೮). ಒಯ್ಯರ: ೧. ಒಯ್ಯರಮಾಡುದಾಯ್ದು ಕಟ್ಟಿದ ಕರಂಬವಾಸಿಗದ ಕುಸುಮ ವಿಸರದ ಪಸರಂ (ಅನಂಪು. ೪-೬); ಒಯ್ಯರ ದೊಳೊಪಾದ ಗದೆಯುಂ (ಚಕವಂ. ೧೬೧-೧೮). 'ಓಯಾರ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಯಿಲ್, ಒಯ್ಯಾರ; ತೆಲು. ಒಯಾರ, ಒಯ್ಯಾರ]

ಒಯ್ಯಾರಂಬಡೆ, ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯಾರವನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಓದಿನೊಳ್ ಮಾಧುರ್ಯಂಬಡೆದು ಪಾಡಿನೊಳ್ ಪರಿವಡೆದು ನುಡಿಯೊಳ್ ನಯಂಬಡೆದು ವೀಣೆಯೊಳ್ ಜಾಣಂ ಮೆಚೆದು ಉಪಚಾರ ದೊ ಕೊ ಯ್ಯಾ [ಪಾ ಶಾಂ. ಯ್ಯ]ರಂಬಡೆದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ). ಒಯ್ಯರಂಬಡೆ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. 'ವೈಯಾರಂಬಡೆ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ+ ಪಡೆ]

ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ (ನಾ). ಬೆಡಗಿ; ಸೊಗಸುಗಾತಿ; ಒನಪಿನವಳು. 'ವೈಯಾರಗಾತಿ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರಗಾರ+ತಿ (<-ಇತಿ)]

ಒಯ್ಯಾರಗಾರ (ನಾ). ಅಂದಗಾರ; ಸೊಗಸುಗಾರ. 'ವೈಯಾರ ಗಾರ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ+ಗಾರ (<-ಕಾಟ)]

ಒಯ್ಯಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ. 'ವೈಯಾರಗಿತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಒಯ್ಯಾರ+ಗಿತ್ತಿ]

ಒಯ್ಯಾರತನ (ನಾ). ಅಂದಗಾರಿಕೆ; ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ: "ಲಲಿತ- 30 ಒಯ್ಯಾರತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೬೬). 'ವೈಯಾರತನ' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ+ತನ]

ಒಯ್ಯಾರಿ (ನಾ). = ಒಯ್ಯಾರಗಾತಿ: ನಿಡುಮುಜಬಿನೊಯ್ಯಾರಿ ಬೈತಲೆಯ ಶೃಂಗಾರಿ (ಮಹಾವಿ. ೬-೧೮); "ಆ ಒಯ್ಯಾರಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದಳು ಹೇಗೆ?" (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦). 'ವೈಯಾರಿ' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ+ಇ. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಒಯ್ಯಾರಿ]

ಒಯ್ಯಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸವರು; ಲೇಪಿಸು: ಮುಂದಲೆಯನಲೆವ ನುಣ್ಣು ರುಳನೊಯ್ಯಾರಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೬); ಬೋಳಯಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಬೆಂಗೆ ವಾಯ್ದೊವುತೊಯ್ಯಾರಿಸುತೆ ಪೋಗೆ. (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪-೨೨); ಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರೇಮದಿಂದ ತೊಡವುಗಳನೊಯ್ಯಾರಿಸುತೆ ನಿಂದಿದರ್ (ಕೋಗಯ. ೫-೫). ೨. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಗಿಸು: ಸಕಲಬಲ ಮಾದ್ರೇಶ್ವರನ ಹೇಳಿಕೆಯಲೊಯ್ಯಾರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೯). 'ಓಯಾರಿಸು' ಪರಾ.

[ಒಯ್ಯಾರ+ಇಸು]

ಒಯ್ಯಾರಿ 'ವೈಯಾರಿ' ನೋ.

ಒಯ್ಯಾರಿಗ (ನಾ). (ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಮಾಡು 45 ವವನು (+). [ಒಯ್ಯಾರಿ (< ವೈಯಾರಿ) + -ಗ]

ಒಯ್ಯಿ 'ಒಯ್ಯ' ನೋ.

ಒಯ್ಯಿಕೆ (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ (+). [ಒಯ್ಯ+ಇಕೆ]

ಒಯ್ಯು 'ಒಯ್ಯ' ನೋ.

ಒಯ್ಯಿ 'ಒಯಿರಿ' ನೋ.

ಒಯ್ಯಾದ (ನಾ). ಮದುವೆ; ಕಲ್ಯಾಣ: ಶಿವಬಿಜ್ಜಣಗೆಯನುರಾಗದಿಂದೊಯ್ಯಾದಗೈದನು ಹವಿಯ ಸಾಕ್ಷಿಯಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯೬-೨೮).

[< ಸಂ. ವೈವಾಹ]

ಒರ್, ಓರ್ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ಕಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಒರ್ಕೆಯ', 'ಒರ್ನುಡಿ', 'ಒರ್ಪಿಡಿ' ಪರಾ. ಓರ್: 'ಓರೊಂದು', 'ಓರೊ ಮೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಒರು, ಓರ್; ತುಳು. ಓರ್, ಒರು; ಕೊಡ. ಒರೀ; ಕುಣ. ಕುವಿ. ರೋ]

ಒರ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು: ಬೇಡಿದೊರಗಳನೀವ ಪುರಂ ದರವಿತಲ (ಪುರಂದ. ೫-೮೦-೬); ಮಹದೇವಗೊರವಿತ್ತು (ತೀರ್ಥಮ. ೬೬); ಕೈಕೆಗೊರವಿತ್ತು (ವಂಕಾರಾ. ೧-೬-೨೯); ಮೆಚ್ಚಿದೊರವಂ ಕೊಡುವುದುಂಟಾದರೆ... ಓಲೈಸಿ ಪೋಗಬೇಕೆಂದೊರಗಳಂ ಬೇಡ್ದರು (ತುರಂಗ. ೬೦-೧೪); ಪ್ರೇಮದಿಂದ ದೇವರೊರವಿತ್ತಡಂ ಪೂಜಾರಿ ತಾ ಮುನಿವನೆಂದು ಪೇಳ್ವರು (ನವಮೋ. ೧-೧೧).

[< ಸಂ. ವರ]

ಒರಂಕಲ್ವಾಯ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣು ಮ್ಹನ್ ಕೊಡಗೂರ್ದಾಡಾಳ ಒರಂಕಲ್ವಾಯ್ರುಮ್ ಸೀಂ ಪಾಲ್ವಾಯ್ರುಂ ಇವ್ವರುಂ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೨೬; ?). [?]

ಒರಗಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಣೆ, —ನಾಣ್ಯ: ಟೆಂಕೆಗೆ ಪೋಡಶ ದುಡ್ಯಂ ಬಿಂಕದಿ ಸಸಿಗಾಣೆ ನಾಲ್ಕುಂ ಪೈಸಗಳೆಂಟೆಂ ಪಂಕಜಮಿತ್ರನ ಗಣ 25 ನೆಗೆ ಭೋಂಕನೆ ತಾಂ ಒರಗಾಣೆ ದುಗ್ಗಾಣೆರಡಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೬-೧೦).

[ಒರಗ (< ಒರ್) + ಕಾಣೆ]

ಒರಗಿಸು 'ಒಱಂಗಿಸು' ನೋ.

ಒರಗು 'ಒಱಂಗು' ನೋ.

ಒರಗು 'ಒಱಗು' ನೋ.

ಒರಗುದಿಂಬು (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ದಿಂಬು; ಲೋಡು: ನಮ ಸ್ವಾರ ದಜಾಯಕರೆ. (ಒರಗುದಿಂಬುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಕೈತೋ 35 ರಿಸಿ) ಈ ಕಡೆಗೆ ಬನ್ನಿ (ತುಂಗಧ. ೧೨); ಕೂತು ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ನೆಂದು ಒರಗುದಿಂಬುಗಳಿರಬೇಕು (ಸಾಹಜೀ. ೧೦).

[ಒರಗು (< ಒಱಂಗು) + ದಿಂಬು]

ಒರಗುಮೂಡೆ 'ಒಱಗುಮೂಡೆ' ನೋ.

ಒರಗುಲ್ಲಾರ (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೆತ್ತೆ; ತಿವಾಸಿ (+).

[ಒರಗು (< ಒಱಂಗು) + ಉಲ್ಲಾರ]

ಒರಚು (ಗು). ವಕ್ರವಾದ; ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಮಾಲು. 'ಒರಚು ಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [?]

ಒರಚುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಮಾಲುಗಣ್ಣು; ಮೆಳ್ಳುಗಣ್ಣು; ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿ: ಒರಚುಗಣ್ಣಿನ ಸಿಂಗಪ್ಪಗಾಡರು ತಮ್ಮ ತಾರುಣ್ಯ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ ಸಂತೋಷದ ಮುಖಭಂಗಿಯಿಂದ ಗುತ್ತಿಯ ಕಡೆ ಓರನೋಟಿ ಬೀರಿ (ಮಲಮ. ೬೧೪). [ಒರಚು+ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಒರಟೆ 'ಒಱಂಟೆ' ನೋ.

ಒರಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒರಟು ನಾತನ್ನಾಡು; ಗಡುಸಾಗಿ ಹೇಳು: ನರಟುಗಾರನು ಒರಟಾಡುತ್ತಾನೆ (ಗಾದೆ).

[ಒರಟು (< ಒಟಂಟು) + ಆಡು]

ಒರಟು 'ಒಟಂಟು' ನೋ.

ಒರಟುಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಮೃದುವಲ್ಲದ ಕಂಬಳಿ; ಉಜ್ಜುಗಂಬಳಿ: ಹೂಮಳಿ ತುಂತುರು ತುಂತುರಾಗಿ ಬಿದ್ದು . . . ಅವರ ಒರಟುಗಂಬಳಿಯ ತುಪ್ಪುಳದ ಮೇಲೆ ಕೂತುರುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೬೯).

[ಒರಟು (< ಒಟಂಟು) + ಕಂಬಳಿ]

ಒರಟುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟು: ಮಳೆಬಿಸಿಲೆನ್ನದೆ ಬಹುಕಾಲ ತಿರುಗಿದ್ದರಿಂದ ಚರ್ಮ ಒರಟುಗಟ್ಟಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೫೩).

[ಒರಟು (< ಒಟಂಟು) + ಕಟ್ಟು]

ಒರಟುಗಲ್ಲು (ನಾ). ನಯವಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು; ಮೃದುವಲ್ಲದ ಕಲ್ಲು: ಚರಂಡಿಯ ಒರಟುಗಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ . . . ಅಂಗಾತನಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೪೩) [ಒರಟು (< ಒಟಂಟು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಒರಟುತನ 'ಒಟಂಟುತನ' ನೋ.

ಒರಟುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ನಯವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯ; ಅನಾಗರಿಕ: ಅವನೊಬ್ಬ ಒರಟುಮನುಷ್ಯ (ರೂಡಿ).

[ಒರಟು (< ಒಟಂಟು) + ಮನುಷ್ಯ]

ಒರಟುಸರಕು (ನಾ). ಕಚ್ಚಾವಸ್ತು: ಅಂತರ್ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪೇಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಂದರೆ, ಕೇವಲ ಒರಟುಸರಕುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಯಾರಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವವರು (ತಕ್ಕಡಿ. ೨೮).

[ಒರಟು (< ಒಟಂಟು) + ಸರಕು]

ಒರಟುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಒರಟಾಗು; ಜಡ್ಡುಹಿಡಿ; ಜೊಮ್ಮುಹಿಡಿ: " . . . ನಿನ್ನ ಬಲದ ಜಂಭ! ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಕುಣಿತು ಕಾಲು ಒರಟು ಹಿಡಿಯಿತೆನ್ನುವ ಬಲಭೀಮ ನೀನು " (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೫).

[ಒರಟು (< ಒಟಂಟು) + ಹಿಡಿ (< ಹಿಡಿ)]

ಒರಟಿ (ನಾ). (ಚಳಿ ಅಥವಾ ಬಲಹೀನತೆಯಿಂದ ಕೈಕಾಲುಗಳ) ಸೆಳೆತ; ಒರಟಾಗುವಿಕೆ: ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಒರಟಿ ಬಂದು ಮನುಷ್ಯ ಗಾಬರಿ ಯಾಗುತ್ತಾನೆ (ಗೃಹಕೃ. ೨೭). [ಒರಟು (< ಒಟಂಟು) + ಎ ?]

ಒರತಿ 'ಒಟಂತೆ' ನೋ.

ಒರತೆನೀರು (ನಾ). ಚೆಲುವೆಯ ನೀರು: ಅಸ್ತಿಯೆಂಬುದು ಒರತೆ ನೀರಿದ್ದಂತೆ (ತ್ಯಾಗಮ. ೬೨).

[ಒರತೆ (< ಒಟಂತೆ) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಒರಪು (ನಾ). ಉಜ್ಜುವುದು; ತಿಕ್ಕುವುದು: ತೊಡೆ ತೊಡೆಗಳ ಪತ್ತಿ ಪರ್ಬಾ ಪು ಗಳ ತಕ್ಕಂದಂ ಮೆಯ್ದೊಡೆ ಮುಂಬಾಯ್ದೊಡೆಯ್ದೊಡೆಯೊರಸಿಂ ಮೆಯ್ದೊಡೆಚ್ಚಿರಲ್ (ಚಕವಿ. ೬-೧೬೫). [< ಒರೈ + -ಪು]

ಒರಲ್, ಒರಲು, ಒರಳ್, ಒರಳ್ಳು (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ರುಬ್ಬುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಗುಳಿಯುಳ್ಳ ಮರದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಲಿನ ಸಾಧನ; ಒರಳುಕಲ್ಲು; ಉಲ್ಲೂಖಲ: "ಮುಸಳಮಯೋಗ್ರ ಮೊರಲ್ಲಂ ಪೆಸರಕ್ಕುಮುಳುಖಲಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೨); ಕೊರಲ ಸತ್ತ್ವ ಮಿಲ್ಲದೊ ರಲಂ ಸುಂಗಿದರೆಂಬ ನಾಟ್ಯಾದಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೭೩); ಮರಕತದೊರಲೊಳ್ ಮುತ್ತಿನಕ್ಕಿಯಂ ಪೊಯ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೪); ಶೀತಳ ಶಶಿಕಾಂತದಿಂ ಸಮೆದೊರಲೊಳೊಳಂ ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೩೨). ಒರಲು: (ಕಿ). ಒರಳ್: ಕೊರಳ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೊರಳಂ ಸುಂಗುವೆನೆಂಬ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೩೮); ಕಲ್ಲಿನೊರಲೊಳಿಕ್ಕಿ ಯಿಕ್ಕಿ ಒನಕೆವಿಡಿದು ಇಡಿವರಯ್ಯೋ (ಸಾ ನಂ ಚ. ೬-೯೨ ರಗಳೆ).

ಒರಳ್ಳು: ಸೇದಿಕಟ್ಟಿದೊರಳನೆಳೆದರೆ ಬೀದಿಯಲಿ ಮರ ಮುಜಾದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೫೬); ಎಳೆಯ ಕಳೆಯಲಿ ಕುಡಿಯನೊಗರುಹೋಹಂತೆ ಕುಡಿಗೊಳಿಸಿಯೊರಲೊಳು ತುಳಿದು ನೀರುಳ್ಳ ಕರಿಬೇವು ಯೆಳೆಯಲ್ಲಮಿಕ್ಕಿ ಯಿಂಗಂ ಬೆರಸಿ ನೀರಿಂದಲಟ್ಟುಕೊಂಡಾ ವಡೆಯನು ಬಳಿಕುದುರೆಯಂ ಮಾಡಿ ತೆಂಗಾಯ ಹಸಿಯಕ್ಕಿ ಬಿಳಿಯುದ್ದನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪ. ೭-೧೦); ಒರಳಲ್ಲಿ ಕೂತರೆ ಒನಕೇಪೆಟ್ಟು ತಪ್ಪಿತೇ ? (ಗಾದೆ); ಒರಳಲ್ಲಿ ಹರಳು ಹುರಿದರೆ ಆರಳು ಆದೀತೇ ? (ಗಾದೆ); ಒರಳು ಹೋಗಿ ಮದ್ದಳೆ ಸಂಗಡ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉರಲ್; ತುಳು. ಉರಳ್, ಒರಲ್; ಕೊಡ. ಒರ; ತೆಲು. ರೋಲು, ಜೋಲು. / ಸಂ. ಉಲ್ಲೂಖಲ]

ಒರಲ್ 'ಒಟಲ್' ನೋ.

ಒರಲಿಕೆ (ನಾ). ಕೂಗುವುದು: ಮಾದ್ರಿಯ ಒರಲಿಕೆ 'ಕಟ್ಟಿಂ' ಎಂಬುದ ರಿಂದ ಮೊದಲಾದುದೂ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಓಕಾರದ ಅಂತ್ಯಪ್ರಯೋಗವೂ ಪಂಪನ ದೇಸಿಯ ಜೊಕ್ಕುತನವನ್ನು ಒಕ್ಕಬೆಸುತ್ತವೆ (ತವನಿ. ೬೪).

[ಒರಲ್ (< ಒಟಲ್) + -ಇಕೆ]

ಒರಲಿಸು 'ಒಟಲಿಸು' ನೋ.

ಒರಲು 'ಒಟಲ್' ನೋ.

ಒರಲು 'ಒಟಲ್' ನೋ.

ಒರಲು 'ಒರಲ್' ನೋ.

ಒರಲೆ 'ಒಟಲೆ' ನೋ.

ಒರವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಕೊರವಂ ಗೋಜಳಿ ಸಣ್ಣ ಗಣ್ಣಿನೊರವಂ ಕಾಗೆಂಡೆ ಹೆಗ್ಗುಬುರ್ ಹೆಂಗರಿಗಂ . . . ಪಂದಿಗನೆಂಬ ಮೀನೈಗಿದನಾ ಭಕ್ತಂ ಮಹಾಲೀಲೆಯಿಂ (ತ್ರಿಪುನಿ. ೫೭-೮). 'ಕೊರವ' ಪರಾ. [?]

ಒರವಾರೆ (ನಾ). ಕೈಗುದ್ದಲಿ. [< ಒರೈ + ಪಾರೆ]

ಒರವೆಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧದ ಅಕ್ಕಿ (?): ರುದ್ರಪೂಜೆಗೆ ವರುಷಂ ಪ್ರತಿ ಹಂಚಿಕೆಯ ಹಾನೆಯಲಿ ಒರವೆಯಕ್ಕಿಯನೂ ನಡಸಿ ಬಹರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೪೪-೩೬; 1433); ಹಾನೆವೊರವೆಯಕ್ಕಿ ನಾಳೆಂದುಗ ದಲೂ (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೬೮-೯; ?). [ಒರವೆ ? + ಅಕ್ಕಿ]

ಒರಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒರಸುವಂತೆ ಮಾಡು (ಕಿ). [ಒರಸು + -ಇಸು]

ಒರಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀಡು; ತಿಕ್ಕು; ಉಜ್ಜು: "ಒರಸು - ಪುಷ್ಪಣೇ" (ಕಮಧಾ); ಬೆರಲೊಳ್ ಬೀಣೆಯ ತಂತಿಗಳೊರಸಿದ ಕೆಂಗಲೆಗಳ್ಳವನಾಲೆ ಯೊಳೆನೆದಂತಿರೆ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ಪವಳಂ ಬೆರಸಿದವೋ [ಲಾಯ್ತು] ಚೆನ್ನ ತಪಸಿಯ ಕೆಯ್ಯೋಳ್ (ಪಂಪ. ೬-೧೦); ತುಜುಮಂದೆಯೊಳಗೊಂದು ಗೋವುಗಲ್ಲೆಟ್ಟರೆ ಕರುವಿಂಡು ಒರಸುವಂದದಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೭೪).

೨. ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಒತ್ತಿ ತೆಗೆ, -ತೊಡೆ; ನಿವಾರಿಸು: ತಾಯ ಕಂಗಳ ಜಲವ ಸೆಜಗಿನೊಳೊರಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ಪರಿ. ೨೭೮); ಸೆಜಗಿನೊಳೊ ರಸಿ ಕಂಬನಿಯ (ನಳಚ. ೫-೧೨); ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಿಸಿನೀರನ್ನು ಸೆರಗಿ ನಿಂದ ಒರಸಿದಳು (ವಾರಾಹ್ಯ. ೪೧); ಬೆವರಿನ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಒರೆ[ರೆ]ಸು ತಿದ್ದಳು (ಬಾಣ. ೧೦). ೩. ಉಜ್ಜಿಕಳೆ; ಅಳಿಸು; ನಾಶಮಾಡು: ಪೂರ್ವಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ವಿಜಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಕಂಡು ಗಳಿತ ಮದನಾಗಿ ಕಿಜುಡೆಡೆಯಂ ದಂಡರತ್ನದಿನೊರಸಿ ಕಳೆದು (ಜಾವುಂ ಪು. ೬೦-೧೮); ಬಿದಿ ಬರೆದಕ್ಕರಮನೊರಸಿ ಕಳೆದವರೊಳೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೨೫); ಬರೆಯ ಬಲ್ಲೆನು ಬರೆದ ಲಿಖಿತವನೊರಸಲಜೆಯನು (ತೊರ. ೧-೪-೬೧); ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯ ಪಸೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕಾಗದದ ಚಿಂದಿಯಿಂದ ಒರಸಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೪೩).

೪. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ; ಸವರು: ಸುರಕುಜದ ಬೀಜಂ ಮದ್ಯಂ ರಜನಿ
ಮಾಗಧ ಕಾಂಗುಪ್ರೋದ್ಧರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ನಿಂಬಫಲಂ ಬಜೆ ಗುಂಜಾಫಲ
ಮಿವಂ ಪರಿಕ್ಷಿಸ್ತಂ ಮಾಡಿಟ್ಟೂರಸಿ ಮೊದಲೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ.
-೪೫); ತದ್ವರ್ಗಗಳಜುಗುಂ ಬಜಟಿಯೊಳುದ್ದಿ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರ
ನಾಮಗಳಮುಮಂ ಬದ್ಧಿಲಿಮಿಂಚಿಯ ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ವಯೆಯಿಂದೊ
ರಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚಕದೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ.). ೫. ಮೆಲ್ಲಗೆ
ಸೋಳು, —ತಾಗು, —ತಟ್ಟು: ಇಳಿಯೊರಸೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಶಿವಗಣ
ಕುಲಕೆ ತಂದು ವಿಭೂತಿ ವೀಳಿಯಗಳನೊಸೆದು ಮಾಡಲ್ಕೆ (ಬಸಪು.
೪-೬). ೬. ತಿಕ್ಕೆ ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ತೆಗೆದುಹಾಕು: ಬರಸಿದುಮ್ಮಿಗೆಯು
ಧಾನ್ಯಾ ಮೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬).

ಬರಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಬಳಿ; ಸವರು; ತೊಡೆ: ಪರಿಮರ್ದಿಸುವುದು
ದತ್ತಾರಸಮನಿಂಬಾಗಿ ಪಿರಿದು ನೆಲದೊಳ್ ಲವಣಂ ಬೆರಸೊರಸಿಕೊಂಡು
ಪೂಸುಗೆ ಕರಗುಗುಮೇಟ್ಟೊರೆಯೆನಪ್ಪ ಕುರುವುಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್
(ಕಾವ್ಯಾ. ೨೭೧). ೨. ತಾಗಿಸು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಭೀಷ್ಮನ ಚರಣಕಮಲವ
ಹಿಡಿದು ನೊಸಲಿನೊಳೊರಸಿಕೊಂಡನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೧).

[< ಬರೈ + -ಸು. / ತಮಿ. ಉರೈಚು; ಮಲ. ಉರಸು; ತುಳು.
ಉರಸು, ಬರಿಸು; ತೆಲು. ಬರಚು; ಪರ್ಜಿ. ಉರ್ಚ್; ಗಡಬ.
ಉರ್ಚ್]

ಬರಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಬರಸುವಿಕೆ; ಉಜ್ಜುವಿಕೆ. ೨. ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟೆ;
ತೊಂದರೆ: “ಗೋಣ್ಣು, ಇರ್ಕು, ಬರಸು - ಈ ೩ ಹಿಂಸೆ” (ಕಶಸಾ.
೧೩-೨೬೦).

ಬರಸೊರಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ತಿಕ್ಕಾಟೆ;
ಘರ್ಷಣೆ: ಕುರುಕುಳರ ಜನ್ಮವಿದು ನಿಮ್ಮೊರಸೊರಸಿನ ದೆಸೆಯದಲ್ಲ
ದುರುಸನ್ನೆಯೊಳೊಂದಿರೆ ತಪ್ಪರನುಕ್ಕವದಿಂದಿರದೊಡಿದನೆಂಬ ನುಡಿಗೆ
ನೀವೆಡೆಯಪ್ಪಿರಿ (ಮಹಾ. ೧೦-೪೯); ಅಲಗಿನೊರಸೊರಸಿಲ್ಲ ಕೈಮೈ
ಗಳಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಬಾಣವಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾ. ೪೯. ೩-೩೫); ಈರ್ವರರಸಿನ
ಸುಕುಮಾರಕರು ಹಿರಿದು ಹೋರಟೆಗೊಂಡಾ ತಂತಮ್ಮೊಳಗೊರಸೊರ
ಸಾಗುತಿಹರು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೫೬); ಭರದಿಂದೆ ನಡೆವರಸರಸುಗಳ ಕಂಠ
ಮಾಲೆಗಳ ತೋರಮು ತ್ತೊರಸೊರಸು ಮಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೬).
೨. ಕೋಪ; ರೋಷ: “ರೂಷಣಂ - ಬರಸೊರಸು” (ಕಾಶಕ್ಯ. ೫೪);
“ಮುಳುಕು ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಸೆಣಸೊರಸೊರಸು ಕಾಯ್ದಿನಲ್ . . . ಕೋಪದ
ಪೆಸರು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೧). [< ಬರಸ್ತು]

ಬರಸುಹ (ನಾ). ಬರಸುವಿಕೆ. [ಬರಸ್ತು + -ಹ]

ಬರಸುಹಣ (ನಾ). = ಬರಸುಹ: “ಘೃತಿ, ಘೃತಂ . . . ಘಾಯಂ,
ಈ ೩ ಬರಸುಹಣಂ” (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೭೬). [ಬರಸುಹ + -ಅಣ]

ಬರಸೆ ‘ವರಸೆ’ ನೋ.

ಬರಸೊರಸುತನ (ನಾ). ಘರ್ಷಣೆ; ತಿಕ್ಕಾಟೆ; ಮನಸ್ತಾಪ:
ಭರತನಲಿ ರಾಮನಲಿ ದಾಯಿಗರೊರಸೊರಸುತನವುಂಟೆ (ತೂರರಾ.
೨-೧-೨೮). [ಬರಸ್ತು + ಬರಸ್ತು + -ತನ]

ಬರಳ್ ‘ಬರಲ್’ ನೋ.

ಬರಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬರಳು ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಅಕ್ಕಿ; ಒಂದು ಅಳತೆ:
ಮನದೊಳ್ ನೋಹರನ ನೆನೆದು ನಲಿದುಡುತಂ ಬರಳಕ್ಕಿವೊಯ್ದಲ್ಲಿ
ಪರಮನಂ ಪಾಡುತಂ (ಕೋಳೂರ. ೯೭-೧೭).

[ಬರಳು (< ಬರಲ್) + ಅಕ್ಕಿ]

ಬರಳು ‘ಬರಲ್’ ನೋ.

ಬರಳು ‘ಬರಲ್’ ನೋ.

ಬರಳುಕೆಲ್ಲ (ನಾ). = ಬರಲ್ (೪).

[ಬರಳು (< ಬರಲ್) + ಕೆಲ್ಲ (< ಕಲ್)]

ಬರಳೆ ‘ಬರಲ್’ ನೋ.

ಬರಾತ ‘ವರಾತ’ ನೋ.

5 ಬರುಗು (ನಾ). ಬಣಗಿದುದು; ಬಣಕಲು: ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಒದಬೇಕಾಗಿ
ಬಂದಾಗ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹತ್ತುದಿನ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿದ ಬದನೆಯ ಬರುಗಿ
ನಂತೆ ಮಾಡಿ, ಗದ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀರಸವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊಣಗುವುದು
ನಾಗರಕ ಆಚಾರವಾಯಿತು (ಗಾನಕ. ೧೨). [< ಬಜು. / ತಮಿ. ವಜ್ಜುಲ್]
10 ಬರೈ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ತಿಳಿಸು; ನಿರೂಪಿಸು: “ತನೂಕರಣದೊಳಗು
ಪದೇಶದೊಳಗೊರೆ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫); ಬರೆವ ಲಲ್ಲಿಯ ಮೆಲ್ಲುಡಿ
(ಪಂಪ. ೩-೪೩); ಕ[ಬ್ಬ]ಂಗಳನೊರೆದಂ ರವಿನಾಗಭಟ್ಟಂ (ಇ. ೪.
XII, ೨೨೩-೧೪; ೨೭೮); ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವನೊಲವಿಂಧೊರೆದಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೬);
ಹಿರಿದು ಮಮತೆಗಳಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನೊರೆವ ಕೇಳಾ ಸೀತೆ (ಕಾಶಿ. ೩-೧);
15 ಕಂಠೀರವನರಸೇಂದ್ರನೆಂದೊರೆದರು ನಾಮಕರಣವನು (ಕಂನವಿ.
೪-೬೯); ಫಲುಗುಣಗೆ . . . ಗೀತೆಯೊರೆವಂದು (ಗಿಳಿ. ೨೨-೨೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉರೈ; ಮಲ. ಉರ, ಉರೆ; ಕೊಡ. ಬರಡ್]

ಬರೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಿ; ಸವರು; ಹಚ್ಚು; ಲೇಪಿಸು: ಮೈಯೊಳರಿಸಿ
ವೊರೆದೊರೆದು [ಪಾಶಾಂ. ವೊರೆದೊರೆದು] ತಾ ಮೀಯಲೆಪ್ಪವಳು ಮೃಡ
ಶಿಶುಗೆ ಬಿಜ್ಜಾಯಿ (ಬಸಪು. ೧೫-೧೦); ಗುರುವಿಗೊರೆದ ಸುಗಂಧಲೇಪನ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೫೯); ಧರಿಸಿ ಲಿಂಗವ ಮೇಲೆ ಭಸಿತವನೊರೆದು
20 ಅಂಗಾಂಗದಲಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೪೫-೪೦); ಹರಿಹೋಪಮಾನ ನಯನಂ
ಗಳಿಗೆಯಂಜನಮನೊರೆದು (ನವಮೋ. ೨೭-೭೦). ೨. (ಬರೈಗಲ್ಲಿನ
ಮೇಲೆ) ಉಜ್ಜು; ತಿಕ್ಕು: “ಬರೆ - ಕರ್ಷಣೇ (ಎಳೆಯು)” (ಕಮಘಾ).
IP ಇದು “ಬರೆ - ಕರ್ಷಣೇ” ಎಂದಿರಬಹುದು: ಬರೆದುಂ ಕಡಿದುಂ
25 ಪೊಯ್ದುಂ ಕರಗಿಸಿಯುಂ ಪೊನ್ನೆನೆಂತು ನೋಡುವರು (ಸಮಪ. ೧೫-೧೬);
ಹರ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ತಿರಿವಂತೆ ಮಾಡುವ ಬರೆದು ನೋಡುವ ಸುವರ್ಣದಂತೆ
ಅರೆದು ನೋಡುವ ಚಂದನದಂತೆ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೧೪-೪೬); ಬರೆ
ದೊರೆದು ಕಾಯಿಸಿ ಬಡಿಬಡಿದು ಚಿನ್ನವ ಪರಿಕಿಸುವಂತೆ (ಇಂಜಾ. ೫.
೧೪೬-೧೯). ೩. ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸು: ಅದೊರೆಯೇದೊರೆಯೊಂ
ತಾನೇದೊರೆ ತದ್ವೇಶ ಕಾಲಮೇದೊರೆಯೋ ಮೇಣೇದೊರೆ ತಾಂ ಕ್ಷಯ
30 ವೃದ್ಧಿಗಳಾದೊರೆಯವೊರೆದು ಮುನ್ನ ಪರಿಕಿಪುದುಪೊಡೊಂ (ಶಾಂತಿ. ೨-೪೦);
ಗಿರಿಜೆಯ ಮನಮನೊರೆದುನೋಡುವ ಭರದಿಂ ಬಂದು ನಿಂದು
(ಗಿಂಕ. ೯-೪೩); ಬರೆದೊರೆದು ನೋಡಿದಳು ಸೂತನ ಸಿರಿಮೊಗದ
ಕಾಂತಿಯನು (ನಳಚ. ೮-೪೪); ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಬೇರೆ ಕೃತಿಗಳು
ದೊರೆಯದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಬರೆದು ನೋಡಲು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ (ಕಸಾಚ.
35 ೬೪). ೪. ಹೆರೆ; ತಿಕ್ಕಿ ನುಣುಪುವುದು; ನಯಮಾಡು; ಮೆರುಗು
ಕೊಡು: “ತನೂಕರಣದೊಳಗುಪದೇಶದೊಳಗೊರೆ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೫);
ಬಿಲ್ಲನೊರೆ ಕೂರಂಬ ಮನೆ ಕೊಂಕನನುಮಾಡಿ ಗಣೆಗೆ ಗಣಗಳನು
ಹಸನಾಗಿ ಕಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦-೩೨); ತಿರುಗಣಗಟ್ಟುವ ಹೊದೆ
40 ಹೊಡೆಗಣಗಣಿಸಿರದೆ ಮಾಡುವ ಬಿಲ್ಲನೊರೆವ (ಕೂರಾಂ. ೩೭-೫೭).
೫. (ತಗುಣೆ, ಹೇನು ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣ ಜಂತುಗಳನ್ನು) ತಿಕ್ಕಿ
ಸಾಯಿಸು; ಹಿಡುಕಿ ಕೊಲ್ಲು: ನನ್ನ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಡುವ ತಗಣ
ಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವುದರಿಂದಲಾದರೂ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೈಲಿಮಾ.
೩೨). ೬. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು, —ಸೇರಿರು; ಕೂಡಿ
45 ಕೊಂಡಿರು: ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗಿ ಕರ್ಕಸನಿಕ್ಕು . . . ಬಿಳಿದು
ಮಾಗೊರೆದ ಕೆಂಪಿರೆ ಜನ್ಮಂ (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೪).

ಬರಕೊಳ್ಳು = ೧. ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು : ಉತ್ತರದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತೀತು ಹೆಬ್ಬೆಗೆ ಸುತ್ತ ಬರಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ ಜಗವೆಲ್ಲ ಕತ್ತಲಾದೀತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೭೭). ೨. ಸವರಿಕೊಳ್ಳು; ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು : ಕೋಣಲಿ ಗುಂಡಿ ಮೊಳದುದ್ದ ಬೀಗಿತ್ತಿ ಮಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟೀನು ಬರಕೊಳ್ಳೆ ಸುಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟೀನು ಸಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉರೈ; ಮಲ. ಉರೆ; ತುಳು. ಉರೆಪು; ತೆಲು. ಬರಜು, ಬರಯು; ಪರ್ಜಿ. ಉರ್ಜಾ; ಗಡಬ. ಉರ್ಜಾ]

ಬರೈ 'ಬಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಬರೈ (ನಾ). ಹೇಳಿಕೆ; ನುಡಿ; ಮಾತು : ಆದ್ಯರ ಗೀತದೊರೆಯನಾಲಿಸು ವಂತೆ (ಸದ್ವರಾ. ೨-೭೦); ಎಂಬೊರೆಯನವರೇಕಮಾನಸದೊಳಾಲಿಸಿ (ಕೊಟ್ಟುಬ. ೫-೬೬). [ಬರೈ. / ತಮಿ. ಉರೈ; ಮಲ. ಉರೆ, ಉರೆ]

ಬರೈ (ನಾ). ೧. (ಬಣ್ಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಬರೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ) ಚಿನ್ನವನ್ನು ಉಜ್ಜುವಿಕೆ : ಈ ಹಾಡುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಬರೆಗೆ ನಿಂತ ಬಂಗಾರದ ತುಂಡುಗಳಿದ್ದಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೮೪). ೨. ಉಜ್ಜುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಂತಿ, —ಮೆರುಗು, —ಬಣ್ಣ : ಬಲ್ಲವರೊಡಗೂಡಿ ಬಣ್ಣದಿಂದೊರೆಯಿಂ ತೊಕದಿಂ ಮರ್ಚಿಯಿಂದಂ ಪೊನ್ನೆಂತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೫); ಎರಡರಿಸಿನ ನುಗ್ಗಿಗೊಳ್ಳ ಬೆರಸಿದ ಕಟ್ಟುಕತ್ರಯಂಗಳಂ ಪೂಸಲೊಡಂ ಪರಿಹರಿಸುಂ ಪಲ್ಲಿಯ ವಿಷಮರಿಸಿನದೊರೆ ಬಿಸಿಲೊಳದ ತೇಜದಂತಾಗಳ್ (ಮನುಷ್ಯ. ೧೩-೯೪). ೩. (ಆಲಂ) ಗುಣದೋಷಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆ; ಉತ್ತಮತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ : ಇನ್ನುಂ ಬರೆಗೆ ವಂದಿರದ ಅಡಸಿಕೆಯ ಪೊಂಕಮುಂ ಪೊಸತೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೦-೧೦೯೯).

ಬರೆಗೆಹಜ್ಜು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಮಾನವರ ಸಮಯಗಳ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯತೆಯನ್ನು-ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಬರೆಗೆ ಹಜ್ಜುವ ಕಾರ್ಯವು, ನಿರ್ಸರ್ಗ ಸ್ಥ ಕಾಲದ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೦೮). ಬರೆಗೆಹತ್ತು = ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು : ನೀನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆಗೆಹತ್ತಿದೆ (ಮುಖಾರ. ೬೦).

[ಬರೈ. / ತಮಿ. ಉರೈ; ಮಲ. ಉರೆ; ತೆಲು. ಬರ]

ಬರೈ 'ಬಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಬರೈ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಸಾಟಿ; ಸಾದೃಶ್ಯ; ಸಾಮ್ಯ : "ತೋಡೊರೆ ದೊರೆ ತೋಡೆಯೆಣೆ ಪಾಸಟಿ ಪರಸಟಿ ಸಾಮ್ಯಾರ್ಥಮಪ್ಪುದು" (ಚತುನ. ೨೫); ಸಮಕಟ್ಟಿಂಗೊರೆಗಾರುಮಿಲ್ಲರಿಗೆ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನೊಳ್ ಸಮಂಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಸಂಪದಾ. ೫-೭೬); ಭೂಸಾಟೋಪಂ ಬರ್ಕುಮೆ ವೃಜಿನ ವಿಲೋಪಿ ಜಿನೇಂದ್ರ ಪ್ರಶಾಂತಿಯೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೯); ಅರುಂ ಬಲದೇವನೊರೆಗೆ ಬಂದಪರೇ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೭-೨೯; 1080); ಸಾರಕವಿತ್ತಮನ್ನ ಕಾವ್ಯರುಚಿರ ಪದ್ಯಮಂ ಪರಿಸಿ ಸತ್ಯವಿ ನಿರ್ಮಿತ ಪದ್ಯಮಿಂತಿದಕ್ಕೊರೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೬); "... ಈ ಫಟಿಂಗ ಹುಡುಗ ಅವರ ಬರೆಗೆ ಏರಿಯಾನೆ" (ಚಳುಮ. ೨೨೪). [?]

ಬರೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). "ಚಿನ್ನವನ್ನೂ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನೂ ಬರೆಹಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಯಾ ಲೋಹದ ಬರೆಕಡ್ಡಿ" (Needle. ಇಂಕನ). [ಬರೈ + ಕಡ್ಡಿ]

ಬರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ನಿಲ್ಲು : ರಣಕ್ಕೆ ಅಲಗೇರಿದಲ್ಲಿ ಹಲುಬಿದರೆ ಬಿಡುವರೆ ಭಕ್ತಿಗೊರೆಗಟ್ಟ ತಪ್ಪಿಹೆನೆಂದರೆ ಬಿಡುವರೆ (ಮೋಳಮಾ. ೪೯-೨೦೬). [ಬರೈ + ಕಟ್ಟು]

ಬರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸರಿತಾಗು; ಸಮಜೋಡಿಯಾಗು : ಉದಧಿಗೊರೆ ಗಟ್ಟುವ ಚತುರ್ವೇದದ ಮಹಾಘೋಷದಲಿ ಮುಖಕುಂಡದ ತದಂತರ್ವೇದಿಗೈತಂದನು ಮಹೀಪಾಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೨೮). [ಬರೈ + ಕಟ್ಟು]

ಬರೆಗಲ್, ಬರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ತಿಕ್ಕಿ ನೋಡುವ ಕಲ್ಲು; ನಿಕಷ : ಪರುಷದೊರೆಗಲ್ [ಪಾಶಾಂ. ಕಿ. ಕಲ್] ಸುವರ್ಣಕ್ಕೊರೆಪಕ್ಕಡೆಯಾಗಿ ತೋರ್ಪವೊಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೬); ಬಾರೈ ನಿನ್ನ ದರ್ಪಕ್ಕೊರೆಗಲ್ ಇವನಿಂದುಕೇತು (ಉರಾಚ. ೯೧). ೨. ಬರೆಗಲ್ಲು : ೧. "ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ವೇತ್ತಿಯೆನಲೊರೆಗಲ್ಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೪); ಮತ್ಯುತಿ ಕಾಂಚನಕೆ ಪರುಷದೊರೆಗಲ್ಲೆನೆ ರಂಜಿಸುಗೆ (ಕುಮುರಾ. ೧-೪೧); ಪ್ರಾಸುಗಟ್ಟಿವೊರೆಗಲ್ಲು ಮಚ್ಚರಗಡ್ಡಿ ಭಾಸುರವಹ ಚಿನ್ನವಲಗೆ (ಅಂಜಜ. ೩-೮೧). ೨. (ಆಲಂ) ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧನ : ಕಾಯಕವ ಪಾಲಿಸಿದ ನಾಯಕನು ವೀರನವ ಮಾಯೆಗೊರೆಗಲ್ಲು ಮಾಚಯ್ಯ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೪೫); ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಭವವೇ ಯುತ್ತಿಗೆ ಬರೆಗಲ್ಲು (ಭಾರದ. ೧೨೨); ಗೆಳೆಯನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಕಾಲವೇ ಬರೆಗಲ್ಲು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೧೪).

[ಬರೈ + ಕಲ್ಯಾ. / ತಮಿ. ಉರೈಕಲ್; ಮಲ. ಉರಕಲ್ಲು, ಉರವು ಕಲ್ಲು; ತುಳು. ಉರೆಕಲ್ಲು, ಬರೆಕಲ್ಲು; ತೆಲು. ಬರೆಗಲ್ಲು]

ಬರೆಗಲ್ಲು 'ಬರೆಗಲ್' ನೋ.

ಬರೆಗಳಚು (ಕ್ರಿ). ಬರೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿ : ಸೈನಿಕರು ಬರೆಗಳಚಿದ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು (ಪುನರು. ೩೩). [ಬರೈ (< ಬಜ್ಜಿ) + ಕಳಚು (< ಕಟ್ಟು)]

ಬರೆಗಳೆ 'ಬಜ್ಜಿಗಳೆ' ನೋ.

ಬರೆಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬರೆಗಾಲಬ್ಬದಿಕ್ಕಣ್ಣು ಗಂ ನೀರ್ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೪೧-೩; 982). [?]

ಬರೆಗಾಲು (ನಾ). ಬರೆದು ನೋಡುವವನು : ನೆತ್ತಗಾಜರ ಚದುರಂಗ ಕಾಜರರೊರೆಗಾಜರ ಬಾಚಿಪ ಬೀಣೆಗಾಜರಾಗರ ಮನೆ... ಸೂಳೆಗೇರಿಗಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೨). [ಬರೈ + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ)]

ಬರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಜ್ಜು; ತಿಕ್ಕು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ಬಳ್ಳುವ ಮೊಳೆಯ ನೊರೆಗೊಂಬ [ಪಾಶಾಂ. ಬಳಕೊಂಬ] ಕೈಸಾಲೆಯು ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೩೦). [ಬರೈ + ಕೊಳ್ಳ]

ಬರೆದೊರೆ (ನಾ). ಸರಿಜೋಡಿ; ಸಮ; ಸಾಟಿ; ಸರಿಸಮಾನ : ಗುರುಮಂತ್ರ ಹರವಾಕ್ಕ ಕೊರೆದೊರೆಯೆ ನಲ್ಲೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೪-೧೬); ಅಮರಾಚಲಕೊರೆದೊರೆಯಹ ಮಹೇಂದ್ರ (ಅಂಜಜ. ೩-೨); ತಿರಿಯಂಚಗತಿಯೆಂಬಸುರ ಬೇಗ ತನಗಿನ್ನೊರೆದೊರೆಯಹರಲ್ಲಿಂದು ಗಿರಿಪಾವರನಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಿನವರನು ಸರಕುಮಾಡೆನೆನುತಿದನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೫೯).

ಬರೆದೊರೆಯಾಗು = ಸರಿಜೋಡಿಯಾಗು; ಸಾಟಿಯೆನಿಸು : ಸಿಂಗನಾದೆ... ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲಿಂಗೊರೆದೊರೆಯಾಯಿತಂದು (ಅಂಜಜ. ೧೦-೨೦). ಬರೆದೊರೆಯೆನಿಸು = ಸರಿಜೋಡಿಯೆನಿಸು; ಸಾಟಿಯೆನಿಸು : ಸೂರ್ಯಕುಲದ ರಾಯರ್ಗೆ ವಂಶದೊಳು ಕೀರ್ತಿಯೊಳು ಭುಜಬಲದೊಳೊರೆದೊರೆಯೆನಿಸಿ ಕನ್ನಿಕೆಯರಂ ಕುಡುವ ಭೂಪರಿಲ್ಲ (ಹಜಕಾ. ೭-೧೬). [ಬರೈ + ದೊರೆ]

ಬರೆಪ (ನಾ). ಬರೆಯುವಿಕೆ : ಪರುಷದೊರೆಗಲ್ ಸುವರ್ಣಕ್ಕೊರೆಪಕ್ಕಡೆಯಾಗಿ ತೋರ್ಪವೊಲ್ ಕವಿಗಂ ಬಂಧುರ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ತದ್ಗುಣ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಿರಪೇಕ್ಷಮನಿಸಿ ನೆಪದಿರವೇಡಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೬). [ಬರೈ + -ಪ]

ಬರೆಬಣ್ಣ (ನಾ). ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬರೆಗೆ ತಿಕ್ಕಿದಾಗ ತೋರುವ ಬಣ್ಣ : ಕರಗಿಸಿ ಎನ್ನ ಮನದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಕಳೆಯಯ್ಯ ಬರೆ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಪುಟವಿಕ್ಕಿ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೨೫೧).

[ಬರೈ + ಬಣ್ಣ]

ಒರೆಮಣಿ (ನಾ). ಒರೆಯುವ ಮಣಿ; ಮಸೆಯುವ ಮಣಿ: ಬೆಣಚು-
ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಒರೆ - ಮಣಿಗೆ ಸುರಿದು ಕೊಡಲಿ ಕತ್ತಿ
ಹತ್ತಾರುಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಕಿಡಿ ಹಾರಿಸಿದರು (ಬಾಳಿ. ೬೫).

[ಒರೆ + ಮಣಿ]

ಒರೆಯಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಒರೆಹಚ್ಚು: ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾಟ್ಟ
ಯೊಳುಮಾಳ್ಳೆಯೊಳುಮೊರೆಯಿಟ್ಟು (ಅಂತಿಗೊ. ೯-೧೬೨).

[ಒರೆ + ಇಡ್ಡು]

ಒರೆಯಿಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಸು: ಹರಿಗಂ ನಿನಗಂ ಹರಿಗಂ ಹರಿಣಂ
ಹರಿಗಮುಡುಗಮೊರೆಯಿಡಲೆಂತರಿ (ಜಗವಿ. ೧೭-೨೦).

[ಒರೆ + ಇಡ್ಡು]

ಒರೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿಸು; ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸ್ವಾಮಿ
ನನ್ನಿಂದ ನೀನಿಂತೊರೆಯಿಸಿದೆ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯಂ ಬೀಜ (ಸೋಮೇಶ.
೧೦೩); ಅನಂದ ಚರಿತಾಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಮನತುಳ ಗುರುವರಂ ನಿಜಾತ್ಮಜನಿ
ನೊರೆಯಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೫೬). [ಒರೆ + ಇಸು]

ಒರೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೆರಿಹಾಕು; ರೇಖೆಮಾಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು:
“ಒರೆಯಿಸು-ಕರ್ಷಣೀ (ಎಳೆಯುವಂತೆಮಾಡು)” (ಶಮಧಾ). IP. ಇಲ್ಲಿನ
ಪಾಠ “ಒರೆಯಿಸು - ಕರ್ಷಣೀ” ಎಂದಿರಬಹುದು.

[ಒರೆ + ಇಸು]

ಒರೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಚರಿಸು; ಸಮಾನವಾಗು: ಕುಂದಗಂಧಿಯ
ವದನರುಚಿಗೊರವಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಂದು] ಭಂದವನಿಪ್ಪದೇವಣಿಯಂ
ದವತಿ ಕಾಂತಿಯೊಳೆಸುವುದುಳೆಯ ಮಿಸುಪ ನೊಸಲು (ಬಸಪು. ೪-೨೮).

[ಒರೆ + ಬರ್]

ಒರೆವುಡಿ (ನಾ). ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚಿದಾಗ ಬೀಳುವ ಪುಡಿ: ಮೇಣದೊಳ್
ಪುದುಗಿದ ಚಿನ್ನದೊರೆವುಡಿಯಂತೆ (ಚಿಕಿ. ೧-೧೦). [ಒರೆ + ವುಡಿ]

ಒರೆಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಚಿನ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಬಣ್ಣ ತಿಳಿ
ಯಲು ಒರೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜು. ೨. (ಆಲಂ) ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಶೋಧಿಸಿ
ನೋಡು; ಗುಣದೋಷ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು
ಘಟನೆಗಳ ಸತ್ಯವನ್ನು ನಾನೇ ಒರೆಹಚ್ಚಿ ತಿಳಿಯಲು ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ
(ಸಂಗೀತ. ೬ ಪೀಠಿಕೆ); ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ಬಾಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒರೆ
ಹಚ್ಚಿ ನೋಡಿದಳು (ಶಾಂಪಜೀ. ೯). [ಒರೆ + ಹಚ್ಚು]

ಒರ್ಕಂಡುಗ, ಒಕ್ಕಂಡುಗ, ಒರ್ಖಂಡುಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು
ಖಂಡುಗ; ಒಂದು ಅಳತೆ. ೨. ಒಂದು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳ
ಭೂಮಿ: ಪಟಿಯಾ ಎಜಿನಲ್ಲೂ ಉಪ್ಪಾಳು ಒರ್ಕಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ.
IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೬; 776); ನಾಗಮ್ಮಯ್ಯ ಕಲ್ಲದೇಗುಲಮಮ್ಮಾಡಿ
ಸಿದಡೆ ಸಲಿಸಲೆನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಒರ್ಕಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ.
೧೩-೧೨; 895). ಒಕ್ಕಂಡುಗ: ೨. ಕೊಟ್ಟು ಒಕ್ಕಂಡುಗ ಕಟನಿ
(ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫೦-೧೨; 800 ?). ಒರ್ಖಂಡುಗ: ೨. ನಿಮಿತ್ತ
ಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಒರ್ಖಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. XI(s), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೬೧;
474). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕಂಡುಗ]

ಒರ್ಕಣ್, ಒಕ್ಕಣ್, ಒಕ್ಕಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಣ್ಣು.
‘ಒರ್ಕಣ್ಣು ರುಡಿ’ ಪಠಾ. ಒಕ್ಕಣ್: ೨. ಒಂದು ರಂಧ್ರ,
—ತೂತು: ಉದ್ದಿಟ್ಟ ಸಂಪಳೆಯೊಕ್ಕಣ್ಣ ಕರಟದೊಳ್ ತುಂಬಿ
ಕೆಲವಂ ಕಾಯ್ತು ತುಪ್ಪದೊಳಗುರುಳಿಯಪ್ಪಂತು ಬಿಡೆ ಪೀಯೂಷಪಿಂಡ
ಮಾದುದು (ಸೂತಶಾ. ೧-೬೬). ಒಕ್ಕಣ್ಣು: ೧. ಗಾಡರು ತಮ್ಮ
ಒಕ್ಕಣ್ಣನ್ನು ಇವನ ಕಡೆ ತಿರುಗಿಸಿದಾಗ (ಮುನಿಮಾ. ೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕಣ್]

ಒರ್ಕಣ್ಣು ರುಡಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ರುವವಳು; ಒಕ್ಕಣ್ಣು: ತನ್ನಿಡು
ನಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟದೊರ್ಕಣ್ಣು ರುಡಿಯುಂ ಪೊರಂದಿಯುಂ ಕೂಂಟಿಯುಂ
ಪೆಟವೆಯುಂ ಕುಷ್ಟಿನಿಯುಂ ಕುಟ್ಟಿಯುಮಪ್ಪ ಮಗಳ್ಳಿರ್ (ಶಾಂತಿಪು.
೪-೬೬ ವ). [ಒರ್ಕಣ್ + ಕುರುಡಿ]

ಒರ್ಕೆಯ್ಯು ‘ಒರ್ಕೆಯ್ಯು’ ನೋ.

ಒರ್ಕಲು ‘ಒಕ್ಕಲು’ ನೋ.

ಒರ್ಕಾಲ, ಒಕ್ಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವರ್ಷ: ಈ ಸಂದರ್ಭದೊಳೊ
ಕಾಳಂ ಸಮೆಯ (ಅದ್ವೈತ. ೨೭-೨೩). ಒಕ್ಕಾಲ: ೨. ಒಂದು
ಹೊತ್ತು, —ಸಮಯ: ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಲಿಯುವೆವು ಮದವೇರಿ
ಒಕ್ಕಾಲ - ಆ ಕಾಲವಾವುದು ವಸಂತಕಾಲ (ಇಂಗೀತ. ೫೦-೧೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕಾಲ]

ಒರ್ಕುಂದ, ಒಕ್ಕುಂದ, ಒಕ್ಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು:
ಶ್ರೀಮದೊಕ್ಕುಂದದ ಚನ್ನರಸನಾ ದೆವಸಮೆ ಬಾದುಬ್ಬಿಯ ಪಾಳ ತನ್ನ
ಮನ್ನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮಂ ಸ್ವಯಂಭು ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿಗೆ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i,
೧೬೬-೫೦; 1075). ಒಕ್ಕುಂದ: ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಕ್ಕುಂದದ ನದು
ವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೬). ಒಕ್ಕುಂದ:
ಒಕ್ಕುಂದ = ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ (ಈಗಿನ) ಒಕ್ಕುಂದ (ಕವಿರಾ. ೫೬.
೧೩೪ ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕುಂದ]

ಒರ್ಕುಡಿತೆ, ಒಕ್ಕುಡಿತೆ, ಒಕ್ಕುಡುತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಡಿತೆಯಷ್ಟು;
ಒಂದು ಬೊಗಸೆ: ತುಂಬಿದ ಪೀನನಿಂತಬದಿಂಬೊಕ್ಕುಡಿತೆಯನಿಪ್ಪ
ಕಣ್ ಕರಮೆ ರಂಜನೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೩೪); ತೃಪ್ತಗೊಕ್ಕುಡಿತೆಯಂ
ಕೊಂಡಚ್ಚವೆಲ್ಲಿಂಗಳಂ ಕುಡಿಯಲ್ ಬರ್ಕಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೧);
ಒರ್ಕುಡಿತೆ ನೀರ್ಗೆ ಪಟಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಪಣ್ಣಲೆಯ ಮುಟ್ಟಿಗೆ (ಶಮದ. ೨೪
ಪ್ರಯೋ); ಎದೆಯ ಹೊಂಬಣ್ಣಲಲಿ ಪ್ರೇಮಪೀಯೂಷವಿರೆ ಒರ್ಕುಡಿತೆ
ಯನು ಕುಡಿದಿರಲ್ಲ (ಭಾವಜೀ. ೧೫-೨೯೨). ಒಕ್ಕುಡಿತೆ: ಅಗಸ್ತ್ಯನ
ತಪದಿನದ್ವಿಯನೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಕುಡಿನಂ (ಕುಮಾರಾ. ೨-೧೧೨); ಬಡಬ
ಗೌತಮವಿಕ್ಕುಡಿತೆಯೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಜಲವೇ ಮಂಜು ಸುರಿಯಲ್ಲೊಡನೆ ಕೆಜಿ
ತುಂಬುವುದೆ (ನಳಜ. ೨-೧೯); ಒಕ್ಕುಡಿತೆ ಅರಿಮುಕ್ಕು ಎನುತೆನುತೆ
ಹಲಕೆಲವು ಪಾನಪತ್ರುಗಳನ್ನು ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವೆ (ನಾ ದ ಲೀ. ೪೧-೧೧).
ಒಕ್ಕುಡುತೆ: ನೀರನಾದೊಡೆ ಒಕ್ಕುಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ತೆಯಂ
ಸೇರಿಕೊಂಡೊಡೆ ಸಾಕೆನುತ ಭಂಡಾರಿ ನುತಿಪುತ್ರಲೈದಿನಿತ್ತಲೈಸರಲಿ
(ಬಸಪು. ೩೦-೧೪); ಏಳು ಕಡಲನೊಕ್ಕುಡುತೆಯಂ ಮಾಡುವತಿ ಬಳ
ವಂತರ್ (ವೀಶ್ವತ. ೨-೧೨-೬೨); ಮೋದದಿ ಒಕ್ಕುಡುತೆಯ ಪಾಲನೆ
ಕೊಂಡು ಹಾದಿಲಿ ಹರಿಸಿದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧೯೬-೮).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕುಡಿತೆ]

ಒರ್ಕುಡಿತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕುಡಿತೆ ತೆಗೆದುಕೊ: ಒಕ್ಕುಡು
ತೊರ್ಕುಡಿತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕುಡಿತೆ]ಗೊಂಡೆ ಸಾಕು ಮಿಕ್ಕಿನ ಪಾಲನಿಸು
(ಬಸಪು. ೧೪-೧೦). [ಒರ್ಕುಡಿತೆ + ಕೊಳ್]

ಒರ್ಕುಳಿ, ಒಕ್ಕುಳಿ, ಒಕ್ಕುಳಿ, ಒಕ್ಕುಳಿ, ಒಕ್ಕುಳಿ (ನಾ).
ಒಂದು ಕೊಳಗ ಪ್ರಮಾಣ, —ಅಳತೆ: ಪದಿನೆಯ್ದು ಪಣಮುಂ
ಪನ್ನಿ ಕುಳಿ ಮಿರಿಯುಂ ಒರ್ಕುಳತುಪ್ಪಮುನ್ನಿಪ್ಪೊಳ್ (ಎಕ.
III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೧೨; 907); ಒಕ್ಕುಳ ಪಾಲೊಕ್ಕುಳ ಮೊಸ
ರೊಕ್ಕುಳಕುಂಬಳದ ಕುಸುರಿಯೊಳ್ ಸಮಯುಕ್ತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೫೪).
ಒಕ್ಕುಳ: ಅತಚ್ಚಿ ಬಬಾರರು ಕೊಟ್ಟುದು ಇಪ್ಪುಣ ಮೇಡಿನೊಳ್
ಒಕ್ಕುಳಂ ಕಟನಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೬-೨೭; 870); ಒಕ್ಕುಳ ನೆಲ್ಲಿ
ಕೊಡುವರು ಸ್ತನಿಕರು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೦೬-೧೩; ?).

ಒಕ್ಕಳೆ: ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದೆ ಕೇಳೊಕ್ಕಳ ತುಪ್ಪವನೆಜೆದುಣ್ಣನೆಂಬೊಡುಂಬು
ಜನೇಂ ಸ್ವಾದಪ್ಪದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೫೦); ಒಕ್ಕಳಮನಲೆಣ್ಣೆಯನಾ
ಕಪ್ಪಾಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದುದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೬೧); ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪಾವಲಿಗೆ
ಒಕ್ಕಳ ಉಪ್ಪು (ಗಾದ). ಒಕ್ಕಳೆ: ಕೆಯ್ಯ ಒಕ್ಕಲೊಕ್ಕಳುಮು
ಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೬೨-೯; 780); ಕುಳಕಿ
ಮೊಕ್ಕಳ ಭತ್ತ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೬-೮; 1288); ಒಕ್ಕಳೊಕ್ಕಳ
ಉದಕದಿಂ ತೀವಿದ (ಪ್ರಕಟ. ೩೮-೯). ಒಕ್ಕೊಳ್ಳೆ: (ಓಷಧಿ. ೧೧೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಕುಳ್ಳ (< ಕೊಳ್ಳಗ್ಗ)]

ಒರ್ಕೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕೆ ಎತ್ತು (?).

ಒರ್ಕೆತ್ತುಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮತ್ ದಣ್ಣನಾಯಕಂ
ಅಪ್ಪಮಯ್ಯನಪ್ಪ ಒರ್ಕೆತ್ತುಗಣ್ಣ ಗಣ್ಣನಾರಾಯಣ ಚೋಟನ ಸಿಂಘ
ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಟ ಬ್ರಹ್ಮಮಾರಾಯರ್ (ಎಕ. X, ಚಂತಾಮ. ೩೦-೫;
1047). [ಒರ್ಕು + ಎತ್ತು. / ತಮಿ. ಬರುಕ್ಕು = ಅಡಗಿಸು, ಕೊಲ್ಲು]

ಒರ್ಕೆನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೆನ್ನೆ. ೨. (ಕರಾ) ಒಂದೇ ಕೆನ್ನೆಯ ನರ
ಮಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಅರೆದಲೆನೋವು. [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಕೆನ್ನೆ]

ಒರ್ಕೆಯ್, ಒಕ್ಕೆಯ್, ಒಕ್ಕೆಯ್, ಒಕ್ಕೆಯ್, ಒಗ್ಗೆಯ್, ಒಗ್ಗೆಯ್,
ಒಕ್ಕೊ (ನಾ). ಒಂದು ಕೈ; ಏಕಹಸ್ತ: ವೀಣಾವಾದ್ಯವೊಕ್ಕೆಯ್ಯ
ಮತ್ತೊಕ್ಕೆಯ್ಯಂ ಬಾಣನ ಮುಡಿವಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕ್ಷೀಣ ಸಂತೋಷದ ಹರಸಲ್ಪೆ
ಕಿಂಕರವಾಣದ ಮುನಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೧). ಒಕ್ಕೆಯ್:
ಒಕ್ಕೆಯ್ಯಳಂತ ಪೇರೊನಕೆಯಂದಿಕ್ಕಿದ ಸೊಕ್ಕಾನೆದಲೆಗನ ಮೇಲೆ
(ಮೋಹತ. ೩೮-೫೯). ಒಕ್ಕೆಯ್: ಅರಸನೊಕ್ಕೆಯ್ಯೋ [ಪಾಠಾಂ.
ಕೈಯೋ]ಗರಕೆ ತಾನರುಹನುಳಿದಂತೆ (ಬಸಪು. ೫-೧೦). ಒಕ್ಕೆಯ್:
ಜನನಿಯುತಪಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದೊಕ್ಕೆಯ್ ತುಂಬಿದನಿತೋಗರವ (ಸಿದ್ಧರಾ.
೨-೧೬); ಒಕ್ಕೆಯ್ ಪೂತಳಿಗೊಂದೊಂದಿಂ ಮೇಲೆ ಸಿಕ್ಕಲಿಪ್ಪೆಯವು
ಯೆಂಬ ಸಂದೆಗಂಗಳ ಸಲೆ ಮನಕ್ಕಾಗೆ (ಚಿಬಪು. ೪೫-೩೫). ಒಗ್ಗೆಯ್:
ಓಡಿ ನಡುವಿನ ಪರ್ವತವೆಣ್ಣಳು ಹೋಹಿದಿನೊರೆಗಳಲೊಗ್ಗಯ್ಯ ಓಡಿ
ದರನೇಕ ಸತ್ತರಿಕರಗಳ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರತಿಜಾಣ್ಣೆಯಲಿ (ಮೋಹತ.
೧೪-೧೦). ಒಗ್ಗೆಯ್: ಧರೆಯನೊಗ್ಗಿಯುದ್ದ ಹೆಗಲುುದ್ದ ತಲೆಯುದ್ದ
ಮರದುದ್ದ ಮುಗಿಲುುದ್ದಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೧-೩೫). ಒರ್ಕೆಯ್:
ಒರ್ಕೆಯ್, ಒರ್ಕೆಲೆ, ಒರ್ಕಿಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೯ ಉದಾ).

ಒರ್ಕೆಯ್ಯನ್ನ = ಒಂದು ತುತ್ತು ಅನ್ನ: ನಿತ್ಯಂ ವೇದಕೋವಿದ
ರೊಂದು ಕೋಟಿಯುಂಡ ಫಲ ಸತ್ಯಂ ಶಿವಯೋಗಿಗೆ ನೀಡಿದೊರ್ಕೆಯ
[ಯ್ಯ]ನ್ನಕೆಡೆಯಿಲ್ಲ (ಶಿವಗೀ. ೨೨-೯೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಕೆಯ್ಯ]

ಒರ್ಕೆಯ್ಯು, ಒಕ್ಕೆಯ್ಯು, ಒಕ್ಕೆಯ್ಯು, ಒರ್ಕೆಯ್ಯು, ಒರ್ಕೆಯ್ಯು
(ಕ್ರಿ). ಒಂದುಗೂಡಿಸು; ಒಂದುಮಾಡು: ಒರ್ಕೆಯ್ಯು [ಪಾಠಾಂ.
ಒರ್ಕೆಯ್ಯು] ಬಿಲ್ಲನಂಬುಮನುರ್ಕಾಳ್ಳಳ್ಳ ಸುರಿಗೆಗಿಟ್ಟು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮,
ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ ನೋ). ಒಕ್ಕೆಯ್ಯು: ಫಳಕಮಂ ಕರವಾಳ
ನೊಕ್ಕೆಯ್ಯು ಪೊಡಮಟ್ಟು (ನಿನಾರ. ದೇ. ೧೧೮-೯೨). ಒಕ್ಕೆಯ್ಯು:
ಉಭಯಕಟದ ಸೊರ್ಕುಕದಡಿನತೆರ್ಕಗಡಲ್ಗೊಕ್ಕೆಯ್ಯು ಜಗಮನಿಕ್ಕಲೆಂದು
ಮಹಾವ್ರತಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಳನ ಕೂರ್ಚಜಾಳಂ ಪೆರ್ಚಿಕ್ಕ
ಬೇಟೆ ಬೆರ್ಚಿದಂತಿರ್ಪುದು (ಅನಂತ. ೧೩-೨೦ ವ). ಒರ್ಕೆಯ್ಯು:
ಸುರಾಚಳಮನೊಕ್ಕೆಯ್ಯುಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೬-೨೪; 1203).
ಒರ್ಕೆಯ್ಯು: ಬಿಲ್ಲಂ ಸರಳಮಣ್ಣುಗೆಟ್ಟುಮಿಟ್ಟೆಡೆಯುಮಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ
ನೆರೆದುರುಳೆ ನೂಂಕುವುದುಂ ಬಿಲ್ಲನಂಬುವನೊಕ್ಕೆಯ್ಯು (ಶಾಂತಿಪು.
೪-೩೩ ವ). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಕೆಯ್ಯ]

ಒರ್ಕೆಯ್ಯ 'ಒರ್ಕೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಒರ್ಕೆಯ್ಯಗೊಳ್, ಒಕ್ಕೆಯ್ಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊ,
—ಹಿಡಿ: ಏರ್ಡಳಿದು ನೊಂದ ಕಾಳ್ವಂದಿಯಂತವನಾ ಧನುರ್ದಂಡ
ಶರಮನೊಕ್ಕೆಯ್ಯಗೊಂಡು ಗುಡುಗುಡಿಸಿ ದೋರ್ದಂಡಮಂ ನೀಡಿ
(ಚಿಬಪು. ೪೯-೪೨). ಒಕ್ಕೆಯ್ಯಗೊಳ್: ಕಡೆಯನುಗಿದ ಭಟಿ ಬಿಲ್ಲ
ನೊಕ್ಕೆಯ್ಯಗೊಂಡು ರಣರಂಗವ ಪೊಗುವಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೩೫).

[ಒರ್ಕೆಯ್ಯ (< ಒರ್ಕೆಯ್ಯ) + ಕೊಳ್ಳ]

ಒರ್ಕೆಯ್ಯ 'ಒರ್ಕೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಒರ್ಕೊಡ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಡ: ಎಂತು ನರಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಪೆರ್ಗಡ
ಲೀಸಲ್ ಪದೆವಂ ಕೈಯಾಂತಿರಿಯಾರದ ಸುಡದೊಕ್ಕೊಡಮಂ (ಸಾನಂದ.
೯-೧೦). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಕೊಡ]

ಒರ್ಕೊರಲ್, ಒಕ್ಕೊರಲು, ಒಕ್ಕೊರಳು, ಒಗ್ಗೊರಲ್ (ನಾ).
ಒಂದೇ ಕೊರಳು; ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯ: ಒರ್ಕೊರಲಿಂದಾಪೆನಾಮುಮೀ
ತಪಮಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬೧ ಪ್ರಯೋ). ಒಕ್ಕೊರಲು: ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲರೂ
'ಕರ್ನಾಟಕ ಏಕೀಕರಣ' ದಿನವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಸಾರಿ
ದರು (ಕನ್ನ. I, ೧೫); ಸುಭಟರೆಲ್ಲರೂ ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಜಯನಿನಾದ
ಮಾಡಿ (ಬಾಣ. ೧೬೧). ಒಕ್ಕೊರಳು: ವೇ.ವಾಡ ಶಾಸನ—ವಿ.
ವಿ ಜ ಯ ಗ ಕೆ ರ ಡೂ ಒಕ್ಕೊರಳಾಗಿ ಸಾರುತ್ತಿವೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೮).
ಒಗ್ಗೊರಲ್: ನವೀನ ದೊಗ್ಗೊರಲಾಗಿಯುರುತರ ಬ್ರಹ್ಮವನೆ (ವೀಶ್ವತ.
೫-೧೬-೮); ನಾರದಾದಿಗಳೊಗ್ಗೊರಲೊಳು ಪಾಡುವ ಗಾನ (ಗೀತಗೋ.
೪-೧). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಕೊರಲ್]

ಒರ್ಕೊಡ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಡುಳ್ಳ ಹಸು ಅಥವಾ ಎತ್ತು:
ಏಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಚಿತ್ರವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಡಂ ಮುಂಪೊಕ್ಕೊಡಫಕ್ಷಯಂ
... ಒರ್ಕೊಡಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ರಾಜ್ಯಹಾಸಿ (ಅಟ್ಟಮ. ೪-೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಕೊಡು + ಅ]

ಒರ್ಕೊರಲ್, ಒಕ್ಕೊರಲ್, ಒಗ್ಗೊರಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು
ಕೊರಲು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಒರ್ಕೊರಲ್ ಪೊರಡೆಗೆ ಬಗೆಪೊಡೆದಿರ್ಕುಂ
ನಟ್ಟಿಯ ಗಣಪನಂತಿಭಸತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೬); ಪಟು
ಗೊಲ ಪನ್ನಿಕೊಲಿಂದಂ ದೋಡೆ ಯೊಕ್ಕೊರಲ್ [ಪಾಠಾಂ.
ಒಕ್ಕೊರಲ್] ಲೇಸೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೩೬). ಒಕ್ಕೊರಲ್:
೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
ಒಗ್ಗೊರಲು: ೨. ಒಂದು ಬಾಣ: ವಾಲಿಯನು ಒಗ್ಗೊರಲಿನೆಡೆ
ನೃಪಾಲನ ವೈರದಲಿ ಬಾಳ್ವರೆ (ಹನುಮ. ೭೭).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯ) + ಕೊರಲ್]

ಒರ್ಕೊಡುಗೆ 'ಒರ್ಕೊಡುಗೆ' ನೋ.

ಒರ್ಕು 'ಒಟ್ಟು' ನೋ.

ಒರ್ಕು 'ಒಟ್ಟು' ನೋ.

ಒರ್ಕುಡಿಸು, ಒಗ್ಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳು;
ಓರೆಯಾಗು: ಎಡಗೆಯ್ಯನೂಟಿ ಪೀಠದ ಕಡೆಯೊಳ್ ಮುಯ್ಯ
ದ್ದಮಾಗೆ ಮುರಿದ ಬೆಡಂಗಳ್ಳುಡಿರೆ ಹಾರಂ ಕೆಲಕೋ[ಕೊ] ಗುಡಿ
ನಿಜಾನುಗರೊಳಾಗಳೊರ್ವಂ ನುಡಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೩); ತೂಂಕಡಿಪ
ಮಿಗಂ ಮುಂದಣ್ಣೋ[ಣ್ಣೋ] ಗುಡಿಬಿಡುಡೋ (ಲೀಲಾವ. ೩-೪); ಕಿವಿ
ಕಣ್ಣಳ್ ಕೆತ್ತು ಬಾಯೊಗುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಯ್ಲಲ್ ಗುಡಿ]ಕರೆಯೆ
ಪೆರ್ಗೊಂಡುತ್ತೆಯೆ ಬಂದಿರ್ವರಂಜಲ್ (ರತ್ನಾಶ. ೪೦); ನೀರೆಜೆವ
ಕಾಮಿನಿಯರುಬಾಹುಮೂಲದೆಡೆಗೆ ದಿಟ್ಟ ಪರಿಪರಿದು ಮೊಗಮೊರ್ಗು
ಡಿಸೆ ಸರಿ ಸಕಳವಟ್ಟು ಜಲಧಾರೆ ಪೊಪಸೂಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೯).

೨. ಕುಸಿ; ಮುಗ್ಗುರಿ: ಉರ್ವರೆಯೊರ್ಗೂಡಿಸುತ್ತ ಸಾಗರಂ ವೇಳೆ
ಯನುಕು ಸೂಸಿದುದು ತೊಟ್ಟು ಕಲೆವು ತಾರಕಾಳಿಗಳ್ (ಅನಂಪು.
೧೧-೫೪); ಪೊಡವಿ ನಿಲಲಾಜದೋ[ದೊ]ರ್ಗೂಡಿಸುಗುಂ (ಕಬ್ಬಿ ಕಾ.
೨೫೪); ಪೊಡವ ನಾನಾಭೇರಿದುಂದುಭಿಧಾನದಿಂ . . . ಭೂಮಿಯೊ
ರ್ಗೂಡಿಸಿ ದಿಗ್ಗಂತಿ ಫೀಳಿದೆ (ಲಿಚಂ. ೧೫-೨೩). ೩. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ
ನೇರು; ಒಟ್ಟುಗು: ನಡೆವಳವೆಣ್ಣುಳುನ್ನತಕುಚಂಗಳ ಕುಂಕುಮರೇಣು
ಸೂಸಿ ಸೋಮುರಿಯೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತಾಳ್ ಮೃಗನಾಭಿಜ ಪುಷ್ಪ ರಜಃ
ಪ್ರತಾನಮೊರ್ಗೂಡಿಸಿರಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೧೩). **ಒಗ್ಗೂಡಿಸು:**
೧. ಮೇಲುಸುರು ಮಿಕ್ಕೇಳಿ ನುಡಿಸ ನಾಲಗೆ ಭೀಳಿ ಕಾಲನವರನುವಾಗಿ
ಬಾಯೊಳು ಸುರಿದ ಲೋಳಿ ಮೊಗವೊಗ್ಗು [ಪಾಠಾಂ. ಒಳ್ಳು]ಡಿಸಿ ಗೂರು
ಹೆಗ್ಗೂರಿಡುತ್ತಮಿರೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೨೨).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕುಡಿಸು ?]

ಒರ್ಗೂಡಿಸು, ಒಗ್ಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿಸು; ಒಂದು
ಗೂಡಿಸು: ನಿನ್ನ ಒಡ್ಡಣೆಯ ದಳಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒರ್ಗೂಡಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟು.
೫೯-೪). **ಒಗ್ಗೂಡಿಸು:** ಈಗಿನ ವೀಣೆ . . . ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮರದ
ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಒಗ್ಗೂಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀತ. ೬೭);
ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಗ್ಗೂಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಒರ್ಗೂಡು + ಇಷ್ಟು]
ಒರ್ಗೂಡು, ಒಕ್ಕೂಡು, ಒಗ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗಿ ಕೂಡು,
—ನೇರು: ಈ ಲೋಕಾವಳಿಯೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದ ಮಹತ್ಪುಣ್ಯಂಗಳೊರ್ಗೂ
ಡಿಯುಂ ತೂಳಲಾಳದ ಪಾತಕಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯ ಪೈನ್ನಂ (ವಸ್ತವಂ. ೧೨).
ಒಕ್ಕೂಡು: ಸುಲ್ತಾನರ ಒಕ್ಕೂಡಿದ ಸೈನ್ಯ . . . ನುಗ್ಗಿ (ಅಳಾಕ. ೨೦).
ಒಗ್ಗೂಡು: ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಭಾಷಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ,
ಒಗ್ಗೂಡುವುದಕ್ಕೂ ಈ ನಾಡಬಟ್ಟ ಎಷ್ಟು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ (ಕನ್ನ. ಸು.
I, ೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಕೂಡು]

ಒರ್ಗೇಣ್, ಒಗ್ಗೇಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗೇಣು, —ಅಳತೆ: ನಾಲ್ವರ
ಲುಂಗುಟಮರಡಣ್ಣಿಯೊ[ಪಾಠಾಂ. ಮೂ]ರ್ಗೇಣ್ಬಂಕಿರೆ (ಅಜಿತ.
೭-೧೦); ಎರಡುಂ ಮಡಂಗಳೆಡೆ ನಾಲ್ವರಳುಂಗುಪ್ಪಂಗಳೆರಡಣ್ಣಿ
ಯೊರ್ಗೇಣಾಗಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೫೮). **ಒಗ್ಗೇಣ್:** ಎರಡು ಮಡಂಗಳೆಡೆ
ನಾಲ್ವರಲೆರಡುಂ ತೊಳಗುವುಂಗುಟಂಗಳ ಮಧ್ಯ ಪರಿಕಪೊಡೊಗ್ಗೇಣ್
ತೆಟಪಾಗಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೬೦); ಇರದೊಗ್ಗೇಣುದ್ದವಿಗ್ಗೇಣಗಲೊಡನೆ
ಮೂವತ್ತು ಗೇಣ್ಣೇಳದೈವತ್ತೆರಡು ಕಲ್ಲಿಂಟು ಗದ್ದಾಣಮುಮಂ
(ಭಾಸ್ಕರ. ೪೦-೩); ತಾರಾಂಗದರ ಕೂಡಿ ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಿ ದುಸ್ತಾರ
ಮೆನಿಸುವ ಕೂಟ ಗದ್ದರವ ಕೇಸರಿಕುಮಾರನರಸಿದ ನೆಲದಲೊಗ್ಗೇಣ
ಬಿಡದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೭-೪೦). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಗೇಣ್]

ಒರ್ಗೂಡೆ, ಒಗ್ಗೂಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಒಡೆ; ಚದರು; ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ
ಯಾಗು: ನಡೆ ನಡೆಯದಿರ್ಚಿದಿರ್ಚೊರ್ಗೂಡೆಯದಿರ್ಚೊರ್ಗೂಡೆಯದಿರ್
ಕರಂ ಕರನಾಳಿಂ ಪೊಡೆಪೊಡೆಯನುತ್ತೆ ನಾಲ್ಕುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕವಿದರ್
ಕಿರಾತರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೧). **ಒಗ್ಗೂಡೆ:** ಮೋಹರವೊಗ್ಗೂಡೆದು
ಹೆಣಗಿದುದು ಕೇಶಾಕೇಶಿಯುದ್ದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೯); ಉಭಯಬಲ
ಗಳೊಗ್ಗೂಡೆಯದೆ . . . ಕಡುರಭಸದೆ ಮೋಹಿಮದಂದು (ಅಂಜನ.
೬-೧೧೩); ಪಾರ್ವತಿಯುಂ ನಡೆನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗು ತೊಗ್ಗೂಡೆಯದೆ ನೇಹ
ದಿಂದೆ (ಉಮಾಶ. ೬); ಒಗ್ಗೂಡೆಯದೊತ್ತಿ ನಡೆತಹನು (ಪಾಂಡಜ.
೮೧-೧೬). [ಒರ್ಗೂ (< ಒಬ್ಬ) + ಒಡೆ]

ಒರ್ಚೇರಿ, ಒಚ್ಚೇರಿ (ನಾ). ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ; ಏಕಾವಳಿ: ನುಣ್ಣುತ್ತಿ
ನೊರ್ಚರಮಂ ಪೆರ್ನೊಲೆ ಚನ್ನವಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿ ಕಾ. ೬೯); ನವಮಾಲತೀ
ತ್ರಿ ಸರ ಮೊತ್ತು ವ ಸಂಪಗೆವೊವಿನೊರ್ಚರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೦೪).

ಒಚ್ಚೇರಿ: ವಿಶಾಲನೇತ್ರೆಯ ಕಂಬುಕಂಠದೊಳೊತ್ತುಗುಂ ರುಂದ್ರ
ಶೋಭೆಯನೀನ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಚ್ಚಮೊಗ್ಗಿಗಳೊಚ್ಚರಂ (ಉದ್ಯು. ೯-೭೪);
ಉರದೊಳೆಳಮುತ್ತಿನೊಚ್ಚರವನೆಳಲಿಡುವಂತೆ (ಪಾಂಡಪು. ೧೪-೪);
ಪೂಣ್ಣೆಣ್ಣೆಗಂಟಿನ ತೊಟ್ಟಿ ಜನಕೆಯ ಮುತ್ತಿನೊಚ್ಚರಕಂದವೊಂದಿಸುತ
(ಜೀವಂಜ. ೧೭-೩೩). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಸರ]

ಒರ್ಚೇರಿ 'ಒರ್ಚೇರಿ' ನೋ.

ಒರ್ಚವಡಿ, ಒಚ್ಚವಡಿ, ಒಚ್ಚವಡಿ, ಒಚ್ಚೋಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು
ಸವಡಿ, —ಪದರ, —ನಿರಿಗೆ: ನುಣ್ಣರಂ, ಇಂಚರಂ, ಒರ್ಚವಡಿ
(ಭಾಷಾಭೂ. ೩೨ ಉದಾ); ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮನಮಂ ಮಾನಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ ತನುಮಂ
ತಪಕ್ಕೆ ಮುನಿ ಮನಸಿಜನಿಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿದೊರ್ಚವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ. ಒಚ್ಚ
ವಡಿ, ಒರ್ಚವಡಿ]ಯ ಕುಪ್ಪಸಮಂ ಪೋಲ್ತು ಪೋಗಿ ನೇರಿದನಾದಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೩); "ಒರ್ಚವಡಿಯ - ಒಳಗೊಂದು ಹೊರಗೊಂದು
ವಿಧದ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ). **ಒಚ್ಚವಡಿ:** ೨. (ಲಲಂ) ತೆಳ್ಳನೆಯದು;
ದಪ್ಪನಾಗಿಲ್ಲದ್ದು: ಗೋಪೀಚಂದನ, ಗೋರೋಚನ ಈ ಎರಡನ್ನೂ
ಕದಡಿ ಒಚ್ಚವಡಿ ಮೈಯ ಹೆಂಗೆಗೆ ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು, ತುಂಬಿದ ಮೈಯ
ವಳಿಗೆ ಅರಿಬಟ್ಟಲು, ಇಂತು ೮ ದಿನ ಕೊಳ್ಳಲು ಹೆನ್ನೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈ.
೮೬). **ಒಚ್ಚವಡಿ:** ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು
ನೋಡಿ. **ಒಚ್ಚೋಡಿ:** ೧. ಅಚ್ಚರಿವಡೆದ ಚೆನ್ನಿಗೆ ಬಂದ ಕೊಂಡಾಡ
ಲೊಚ್ಚೋಡಿ ನಾಲಗೆಗಿರಿದು ಸ್ವಚ್ಛೋಡಿಗಿರ್ಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದೊಡು
ಚ್ಚವಿಸಿದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೩೧-೩೪)

[ಒರ್ (< ಒಂದು) ಸವಡಿ]

ಒರ್ಚುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸುತ್ತು: ಕಂಚುಗಾಲುಂಗುರದ ಬಿಡದೆಸವ
ಸಾಟುವಳೆಗಳ ಶಂಖಮಣಿಯರದುಡೆಯೊಳೊರ್ಚುತ್ತಿ ನೊಳ್ಳುಟ್ಟುಗೆಯ
ಕೊರಲ ಸರದಾಲಿಗಳ ಗುಂಜಿಸರದ (ಅರಾಜ. ೮-೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಸುತ್ತು]

ಒರ್ಚೆಲಿಗು, ಒಚ್ಚೆಲಿಗು, ಒಚ್ಚೆಲಿಗು, ಒರ್ಚೆಲಿಗು (ನಾ).
ವಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ಸೆರಗು, —ಅಂಚು. **ಒಚ್ಚೆಲಿಗು:** ಒಚ್ಚೆಲಿಗಿನ
ಉಡಿಗೆವೊಳಗೆ ಕುಡುಗೋಲೆ ಒಳೆಯ ಪಾಚ್ಚಪಸಿವೊಕ್ಕಲಮಗಂ ಭಕ್ತಿ
ಕಂದೆಜೆಯ (ಪಿಂಡೋರ. ೫೨-೨೨). **ಒಚ್ಚೆಲಿಗು:** ಜಿನಾರ್ಥಕನಂ
ದುಕೂಲದೊಚ್ಚೆಲಿಗಿಂ ಪೊಡೆಯಿಸುವಂತೆ ನಿಜನಯನಧವಳಾಂಶುವಿಂ
ಪೊಡೆಯಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೫೯ ವ); ಹೆಚ್ಚುನೀರೆಜೆಟ್ಟಿ ತೊಟ್ಟಿ
ಲೊಳೊಚ್ಚೆಲಿಗ ದುಗುಲದಲಿ ಹೊಕ್ಕುಳ ಮುಚ್ಚಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೨೬).
ಒರ್ಚೆಲಿಗು: ಮುಜೆಯದೆ ಚೆಚ್ಚುನೀರೆಜೆಡು ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಿಟ್ಟು ಬಸಿರ್ಗಿ
ಚೀನದೊರ್ಚೆಲಿಗನೆ ತಂದು ಸೂನುಗೊಲವಿಂ ಸೊಡವಕ್ಕಿನ ಬೊಟ್ಟಿನಿಟ್ಟು
(ಚಂದ್ರಪು. ೩-೪೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಸೆಲಿಗು]

ಒರ್ಚೆಲಿಗು 'ಒರ್ಚೆಲಿಗು' ನೋ.

ಒರ್ಚೇರಿ, ಒಚ್ಚೇರಿ, ಒಚ್ಚೇರಿ, ಒಚ್ಚೇರಿ, ಒರ್ಚೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು
ಸೇರಿ, —ಬೊಗನೆ. 'ಒರ್ಚೇರಿಗಣ್' ಪರಾ. **ಒಚ್ಚೇರಿ:** ಧರಗೋವಿ
ನಡಿ ಮೇರುಗಿಯೊಂದು ಕೊರಡೆಯೇಳು ಶರಧಿವಚ್ಚೋ[ಒಚ್ಚೇರಿ] ದಶ
ದಿಕ್ಕು ಗೇಹಳಿ ನೆರದ ಜನವೇ ಚಿತ್ರದಿರವಜಾಂಡನೆ ಚೆಂಡು (ಕೃವಲ್ಯ.
೨-೨೦-೧). **ಒಚ್ಚೇರಿ:** ಒಚ್ಚೇರಿ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಹಾಡಕ್ಕೆ ಹೊಲಗಳೊಳ
ಗಣವಕ್ಕಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯-೮೨; 1280); ಅರಿದ ಸಾಸುವೆಯ
ಶುಂಠಿಯನಿಕ್ಕಿವೊಚ್ಚೇರಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಚ್ಚೇರಿ] ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚೇರಿಯನೀರ
ಕದಡಿಯದನಿರದೆ ನರೆಗೊಟ್ಟು ನೀರೋಗರವನಿಕ್ಕಲು ಸುಗಂಧ ತಕ್ಕೋ
ದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೭); ನಿನಗೆ ಬಿದಿರಕ್ಕಿ ಯೊಚ್ಚೇರಿಯನೋಗರ
ಗೆಯ್ದು (ಪಾಸೋಪು. ೧೦-೧೦೯). **ಒಚ್ಚೇರಿ:** 'ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್' ಪರಾ.

ಒರ್ಚೇರಿ : ಮಹೋದಧಿಗೋಚರೇ ನೀರ್ ಸುರಾದ್ರಿಗೋರಂತರಗಾಣೆ ಕುಂದಿದೊಡೆ ಪರ್ವಗೆ ಹಾನಿಯ (ವೀರವ. ೧೨-೪).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಸೇರಿ]

ಒರ್ಚೇರಿಗಣ್, ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್, ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್, ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್, 5
ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಸೇರಿಯ ಪ್ಪು ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಣ್ಣು; ಬೊಗನೆಗಣ್ಣು : ಒರ್ಚೇರಿಗಣ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ).
ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್ : ಚಿಚ್ಚರಮಿತ್ತು ಮಲ್ಲಣಕವೀಶ್ವರನಿಷ್ಪಮನಿತ್ತಳತ್ತಿಪ್ಪು ಚ್ಚೇರಿಗಣ್ಣು [ಪಾಠಾಂ. ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್] ನೀಜಿ ವರಮಲ್ಲಣ ದಶಾಬ್ದ ಮಾಳ್ವು ನೀನುಚ್ಚವದಿಂ ಧರಾತಳಮನ್ನೆದು (ಉದ್ವಟ. ೧೨-೬೬). **ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್ :** 10
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್ :** ಅಚ್ಚರಿವಡೆದ ಭ್ರೂಲತೆ ಸಿಂಗಾಡಗಲೊಚ್ಚೇರಿಗಣ್ಣು ಪೂಸರದಿ ಎಚ್ಚಲು ವರ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರೆರ್ದೆಯನು ತಟ್ಟುಚ್ಚಲು ವನವಧೂಟಿಯರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೨); ಕರುಮಾಡದೋರಣದ ನೆಲೆನೆಲೆಯೊಳೊಚ್ಚೇರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಒಚ್ಚೇರಿ] ಗಂಗಳಿಳವೆಂಗಳ ಕಟಾಕ್ಷದ ಮೆರೀಚಿಗಳ ಸೊಗ 15
ಯಿಸಿದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೦); ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲರಿಂ ಮಚ್ಚುವಡೆಚ್ಚರಿ ಮಿಗೆ ತಳದೊಳೊಚ್ಚೇರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಒಚ್ಚೇರಿ] ಗಣ್ಣು ಪರ್ಚಿನಚ್ಚರಿಯರಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೫ ವ). **ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್ಣು :** ಅ ಒಚ್ಚೇರಿಗಣ್ಣುಗಳು ಅವಳ ಚಿಂದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವಿಟ್ಟುಂಟಿದ್ದುವು (ಸವತಿ. ೧೦೦).

[ಒರ್ಚೇರಿ + ಕಣ್]

ಒರ್ಚಂತ, ಒರ್ಚಂತ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಲ್ಲು ಉಳ್ಳವನು; 20
ಏಕದಂತ; ಗಣಪತಿ : “ಸುಂಡಿಲಮೊಗಂ ಬಿಂಕಣಗಿವಿಯ ಬೆನಕನೊ [ಪಾಠಾಂ. ನೋ] ಜಂತನಿಲಿದೇರ ಬಿಜ್ಜವಳ ಕರಿಮೊಗನೆನಿಕ್ಕುಮಾ ಸಬ್ಬ ಮಂಗಳೆಯಣುಗನು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೫). **ಒರ್ಚಂತ :** “ಒಜನೆನೆಗುರು ವಕ್ಕು ವಿಘ್ನೇಶನೋರ್ಜಂತನು” (ಕಶರ. ೧೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಜಂತ]

ಒರ್ಚರ್ 'ಒರ್ಚರ್' ನೋ.

ಒರ್ತಲೆ, ಒತ್ತಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತಲೆ : ಒರ್ಕೆ, ಒರ್ತಲೆ, ಒರ್ಪಡಿ 25
(ಭಾಷಾಭೂ. ೨೯ ಉದಾ); ಸಂತತಮೊಂಬತ್ತುಮಾಸಂ ಹೇಸಿಕೆಯ ನಡುವೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕರುಳೊಳಗೆ ಮರುಳಂದದಿಂ ಬೆಳೆದು ಒರ್ತಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೊತ್ತಲೆ]ಯ ಹುಳುವಿನಿಂದೆಂತಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಬೆಳೆದು (ಪಿಂ ಡೋರ. ೧-೪).
ಒತ್ತಲೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತಲೆ]

ಒರ್ತಳೆ (ನಾ). ಒಂದೇ ಕೈ : ವಿಳಸತ್ಪರ್ಣಶಿಂಷರೋಧಿ ಬೆಮರಾದಂ 30
ವಕ್ರದೊಳ್ ನಿಂದುದಾಕುಲಮಾಯೊತ್ತಳದಿಂದೆ ಕಟ್ಟಿದುದರಿಂ ಬಿರ್ಚರ್ಧ ಕೇತೋತ್ತರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೬-೩೦).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತಳ್ಳ (= ತಲೆ)]

ಒರ್ತುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ತುತ್ತು : ಗಜೇಂದ್ರಮುಮನೊರ್ತುತ್ತುಂ 40
ಬಿನಂ ತುತ್ತಿ ದೇವಗಣಕ್ಕಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ಪಾಟು ಸುರರಾಜಾ ವಾಸಮಂ ಮುಟ್ಟಿದಂ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೫೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತುತ್ತು]

ಒರ್ತೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೊಲೆ, —ತೂಕ : ಒಸಗೆ ಉತ್ತಾಪ್ತಂ 45
ಗಕ್ಕೆ ಸಮೂಹಂ ಒರ್ತೊಲೆ (ಎಚ್. XIV, ೧೯೧-೨೯; 725).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ತೊಲೆ]

ಒರ್ದೇಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೆಸೆ, —ದಿಕ್ಕು : ತೊಲಗುಗುಮೊ ಕೆಳೆಯ 45
ನೊರ್ದೆಸೆಗೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಂ ನಮ್ಮ ಬರವುಗೇಳ್ತೊಡೆನುತ್ತ (ಕಾದಂ. ೫೩೪); ಅತನನಂತೇನುಮನಾಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳದೆ ಮೌನದಿನೊರ್ದೆಸೆಗೆ ತೊಲಗಿದಂ ನೃಪತಿಲಕಾ (ಕಾದಂ. ೫೫೪). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ದೆಸೆ]

ಒರ್ನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನುಡಿ, —ಮಾತು : ಪೆಂಪಿನೊಳೆಸವ 5
ಕರ್ಣನೊರ್ನುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಫ್ನುಡಿ] ತನಗವು ನಿಜಮಾಗೆ ನೆಗಲ್ಲೊ ನೀ ವಿಭು ವೀಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೧೧೩); ಒಂದೆಂಬುದ ಕರ್ಣ ರಾದೇಶಂ— ಒರ್ನುಡಿ, ಒರ್ಪೆಸರ್ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ); ಒರ್ನುಡಿಯಂ, ಒಂದು 10
ನುಡಿಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಪೆರ್ನೋಟದ ಕರ್ಣಾಟಕ ದೊರ್ನುಡಿ ಸಿಂಯೊಡೆಯ (ಹೊಂಗಳು. ೪೬-೩). ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಹೇಳಿಕೆ (ಪ್ರಹೇಲಿಕೆ)ಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಒಂದೇ ಮಾತಿನ ಉತ್ತರವನ್ನುಳ್ಳ ಎರಡು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಒಗಟು 15
ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹೇಳಿಕೆ. ಉದಾ : ಅವರು ಬಾಗಿದುಮಧಿಕಂ ಬಸನಂ ಕೇವಳಮಾಗೆ ನೆಗವುದುಚಿತಾವಯವಂ ದೀವದಿಂ ನಿಂದು ಸಿತಗನಂ ನುಡಿದುವು ಭಾವಿಸಿ ಬಗೆಗೊಳ್ತೊಡಾಕೊರ್ನುಡಿಯಂ || ಒರ್ನುಡ [ಪಾಠಾಂ. ಫ್ನುಡಿ] (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೪); ನುಸುಳೊರ್ನುಡಿ... ಕುಸು 20
ರಿಯ ನುಡಿಯೆಂಬವು ಭಾವಿಸೆ ಪೇಳಿಕೆಗಳೊಳೆ ಪೇಟ್ಟು ಭೇದಮವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೫೯೪); ಒರ್ನುಡಿಗಿ || ಒಂದು ಗಟಾಗೆಯೊಳೆ ಸಂಪುಟದಂದೆ ಮಡಿವರ್ಪರಹಿತರೆರೆದ ನರಕೋಂಡೊಂಜೊಳೆ ಮೆಜಿದು ಗಣಪತಿಯಂ ದದಿನೊಸೆದಿರ್ಪರಿದಿರ್ಗವಂದಿಂದಿರನಾ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೫೯೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ನುಡಿ]

ಒರ್ನುಡಿ ಕಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದೇ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು; 'ಅಡಿದ 25
ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪದವನು : ಇತ್ತಿಜ್ಜಾದೆರಲ್ಪಾತಾಡಿ ಬಟ್ಟುಂ ಜಗದ್ವಲಯ ಕೊರ್ನುಡಿ ಕಾಣನಾದಂ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೨೬೧). [ಒರ್ನುಡಿ + ಕಾಣ]

ಒರ್ನೋಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ನೋಟ : ಮೈಸೂರ ಮೈಸಿರಿಯ ಬಳವಿ 30
ಕರ್ಣಾಟದೊರ್ನೋಟದಳವಿ (ಹೊಂಗಳು. ೩೦-೨೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ನೋಟ]

ಒರ್ಪಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಕ್ತಿ, —ಸಾಲು : ಓರೆಂಜಲ್ಪೊರ್ಪಂತಿಗೆ 25
ವಾರದ ಖಳರೊಡನೆ ಬೆರಸಿ ಮೇಳಂಗೊಂಡಂ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೨೫೯).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪಂತಿ]

ಒರ್ಪದ (ನಾ). ಒಂದು ಪದ, —ಹೆಜ್ಜೆ : ಅದಜಾಂದಂ ವಿಜಯಾರ್ಥ 30
ಪರ್ವತ ತಟ್ಟಿಕೋದ್ದೇಶದಿಂದಿತ್ತಲೊರ್ಪದಮಂ ದಾಂಟಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೫). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪದ]

ಒರ್ಪನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹಲ್ಲು. 'ಒರ್ಪನೆಯ' ಪರಾ.

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪನೆ]

ಒರ್ಪನೆಯ (ನಾ). ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಏಕದಂತ; 35
ಗಣಪತಿ : ಒರ್ಪನೆಯ ಬಿಂಕಣಿಗಿವಿಯ ಮೂಗೊಂಕುಮೂಗಿನ ಪೇರೊಡಲ ಇಲಿದೇರ ಬೆನಕ (ರಾಮಾಪ್ಪ. ೪೪-೨೦).

[ಒರ್ಪನೆ + ಅ]

ಒರ್ಪಲ, ಒಪ್ಪಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪಲಪ್ರಮಾಣ, —ತೂಕ : 40
'ಅಂಗಾಡಿಯುಳಿಮಾರ್ಪನ[ಮೆಜ್ಜೆಯು] ಮುಮರಿಸಿನಮುಂ ಮೇಣೊ ಪ್ಪಲಂ ಸಕ್ಕರೆ ಇಪ್ಪಲಂ (ಕಾ. I, ೨-೧೨; 699); ಒರ್ಪಲಮುಪ್ಪಂ ತ್ರಿಕಟುಕಮೊರ್ಪಲಮುಂ ಬೇವಿನಲೆಯುಮಂ ಸಮಯುಕ್ತಂ ಬರ್ಪಂತಾ ಗಿರೆ ತುಟುದು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ದಿವ್ಯಪಿಂಡಮಂ ಕಫಹರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೩೪). **ಒಪ್ಪಲ :** ಒಪ್ಪಲ ನೂಲನೊರ್ಪಲಂ ಕಪ್ಪದಮಂ (ಅಟ್ಟುನು. ೪-೧); ದಿನಂಪ್ರತಿಯು ಮಹಿಷಾಕ್ರಿಯೊಪ್ಪಲವ ತಂದು ಮೂಜವಸರ 45
ದೊಳುಂ ಬಾಲೇಂದುಮಾಳಿಗೆ ಕೊಡುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೪೪-೨೪); ನಿತ್ಯ ಒಪ್ಪಲವ ಕೊಯ್ದು ತಿಂದಂತೆ ಕಾಣಾ (ಗಣಭಾ. ೧೫೪-೧); ಸಮುದ್ರ ಸೋನೆಯ ಬೀಜದ ತಿರುಳನೊಪ್ಪಲವನೆ ಕೊಂಡು (ಸಾಕ್ಷಾಪಾಂ. ೧೧).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪಲ್ಪ]

ಒರ್ಪಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮಾಲು; ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ: ನನ್ನ ಕೊಡುಗೆಯೊಳ್ ಎವುಗಮೊರ್ಪಾಲ್ನೀವುದಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೩-೭೧೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಪಾಲ್]

ಒರ್ಪಿಡಿ, ಒಪ್ಪಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿ, —ಮುಷ್ಟು: ಒರ್ಪಲೆ, ಒರ್ಪಡಿ, ಇರ್ಕೆಯ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೮ ಉದಾ); ಪಿಡಿಯಿಂದಿಬ್ಬಿದಳ್ 5 ಪೆಪಿಲೊರ್ಪಿಡಿಯಿಂದ ನಡುಸಣ್ಣಮೆನಿಸ ವಧು (ಜಗವಿ. ೧೪-೫೭); ಸಂದೇಹ ಮಧ್ಯಂ ನೆಟ್ಟನೊರ್ಪಿಡಿಯೆಂಬ ನುಡಿಗಿ ಪಿಡಿವಗೆಯಾಗೆ (ಪದ್ಯರಾ. ೩-೨೮). ಒಪ್ಪಿಡಿ: ಹೂವಿನ ಸರ ೧೨ ಒಪ್ಪಿಡಿಯ ರಳು ಸೇವೆಯ ಬಾಡು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ೧೦೭-೮; 1159); ಇಂಗಿಲೆಮದ್ದು ಶುಂಠಿ ವಿಳಂಗಂ ಪಿಪ್ಪಿಲಿಯ ಬೆರಸಿ ಪೊಪ್ಪಿಡಿಯಂ ಚೂರ್ನಂಗೆಯ್ದು (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪-೧೯); 10 ಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಪೊಪ್ಪಿಡಿಪೊಗರಡಕೆಯ ಭಾಗವನುಯೆರಡಲೆ ಯೊಳು ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುಣ್ಣಮುನಿಕ್ಕಿ ವೀಳಯಮಂ ನೀಡಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಪ್ರ. ೩-೧೯ ವ); ಹಿಡಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಡಿ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು (ನೀತಿಚಂ. VIII, ೨೯).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಪಿಡಿ]

ಒರ್ಪಿಡಿಗೊಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟು ಕೊಳು, —ಅನ್ನ: ಒರ್ಪಿಡಿಗೊಲಿನಿಕ್ಕಿ ಸಗ್ಗಂಬಡೆಯದ ನರನೆ ಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಭುವನಾಭರಣಾ (ಅರ್ಧನೀ. ೪-೪೮); ಒರ್ಪಿಡಿಗೊಲುಂ ಸಿತಗನ ಕಪ್ಪಡಮುಂ ರಾಜ 15 ಸೇವೆಯಿಲ್ಲದೆ (ಕಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). [ಒರ್ಪಿಡಿ + ಕೊಲ್]

ಒರ್ಪೆಸರ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಹೆಸರು: ಒರ್ಪುಡಿ, ಒರ್ಪೆಸರ್, ಒರ್ಪೊ ದಲ್ (ಕಮದ. ೧೮೭ ಪ್ರಯೋ). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಪೆಸರ್]

ಒರ್ಪೊಳ್ಳು 'ಒರ್ಪೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಒರ್ಪೊಳ್ಳು, ಒರ್ಪೊಳ್ಳು, ಒರ್ಪೊಳ್ಳು, ಒಳ್ಳೊಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಹೊತ್ತು. ಒರ್ಪೊಳ್ಳು: ಬಸುಲು ದಣಿಯದೆ ನಿಚ್ಚಲುಂ ತಪ್ಪಿಸದೆ ತಾ ಪೊಳ್ಳು ತ್ತು ಆರೋಗಿಸಿ ಬರುತ್ತಾ (ಬಸಪು. ೩೦-೫); ಒರ್ಪೊಳ್ಳು 25 ಊಟಕ್ಕೊಂದು ರಾಯರ ಮನೆಗೆ ಹೋದ ನಾನು... ನಿಂತೆ (ರಾಯಕ. ೪). ಒರ್ಪೊಳ್ಳು: ಕಿಷಿಯಂದೆನೆಗೆ ಪತಿಯಳಿದು ಪೊರೆವರಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟಣಂ ಗುಟ್ಟು ಕೊಡನೀರನಿರದೆ ತಂದೊರ್ಪೊಳ್ಳುಪಾವಾಸಮೊರ್ಪೊಳ್ಳು ಪಾರಣೆಯ ನೆಸಗಿ (ಪದ್ಯರಾ. ೧೩-೪). ಒಳ್ಳೊಳ್ಳು: ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಕ್ರಿಯೆ ಸಮಂತೊಳ್ಳೊಳ್ಳು ನಿಂದುಣ್ಣುದಾರಯಮಸ್ಸಾನಮಚೇಳಸಂಯಮಮ ದಂತೋನ್ಮಾರ್ಜನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೭).

ಒಪ್ಪತ್ತುಮಾಡು = ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಉ ಪ ವಾ ಸ ಮಾಡು: ಶನಿವಾರ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಒಪ್ಪತ್ತುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಅನಾಮ. ೫೯).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಪೊಳ್ಳು]

ಒರ್ಬ 'ಒರ್ಬ' ನೋ.

ಒರ್ಬರಿಸ (ನಾ). ಒಂದು ವರುಷ, —ಸಂವತ್ಸರ: ಇಂದುಮುಖಿ ದಮ ಯಂತಿಯೊಡನಾನಂದದಲಿ ನಳನ್ಯಪತಿ ಮಾವನ ಮಂದಿರದೊಳೊರ್ಬರಿಸ 35 ವಿದ್ವನು ಸಕಲವಿಭವದಲಿ (ನಳಚ. ೯-೧೫). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಬರಿಸ]

ಒರ್ಬಸ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಸಕ್ತಿ; ಒಂದೇ ಗೀಳು: ಪಣಗೊಳ್ಳಳ್ ಚಿಲ್ಲ ದಿಂದಂ ಚದುರನ ಚದುರಂ ಸೇಸೆಗೊಳ್ಳಳ್ ರತಂ ತೋರಣವೆಂಬಂತೀ 40 ಸೋಲೊಬ್ಬರಸದ ಬಸನಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಲ್ಲ ಬಸದ ಬಸದಿಯಂ] ಕೂರ್ತನಂ ತೊಂದಿನಂ ಕುಂಟೆಣೆ ಮಾಲ್ಪಳ್ ಕೇಣದಿಂ (ಲೀಲಾ ವ. ೨-೯೭). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಬಸ]

ಒರ್ಬಳಿಸು (ನಾ). ಒಂದು ಸುತ್ತ, —ತಿರುವು: ನನದಹನಂ ನನಾಂ ತರನುನೊರ್ಬಳಸಾಗಿರೆ ಮುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿನ ನಡುವಿರ್ಡ ಮಾಮರನ 45 ನಟ್ಟುದುದು (ಅದಿಪು. ೯-೫೯). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಬಳಿಸು]

ಒರ್ಬಿ, ಒಬ್ಬಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತಂಡ, —ಪಂಗಡ, —ಗುಂಪು: ನಲವಿಂ ನರ್ತಿಪ ವೃದ್ಧಕಾಂತೆಯರುಮಂ ಬಂದೊರ್ಬಿಯೊಳ್ ಕೂಡೆ ಪೂವಲಿಯಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂಗನಾ ತತಿಯುಮಂ... ನೋಡುತ್ತ ಮಾನಂ ದದಿಂ ನೆಲೆವರ್ಚುತ್ತ ಮಿಳೇಶನಿತು ಪುಗುತಂದಂ ಸೂತಿಕಾಸದ್ವಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೭೦). ಒಬ್ಬಿ: ೨. ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ ಹಿಡಿ ಯುವಷ್ಟು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಮುಗ್ಧ ಪುಳಿಂದಿಯೋರ್ವಳಕ್ಕಿಯ 5 ಭಳಿಸುತ್ತಂದು ಕಾಲಿಂದೊಬ್ಬಿಯಿಂದೊಬ್ಬಿ ನಖರೋಚಿಯಿಂದ (ಸಂದಿಮಾ. ೧೪-೧೦); ಒರಳೊಳಗೆ ಪೊಂದೊಬ್ಬಿ ಕೆಡಿಸಿದ ಪರಿಯು ತನಗಾಯಿತ್ತಿದೆ ನ್ನುತ (ಶರಣಿ. ೭೦೨-೪೪); ಒಂದಿಬ್ಬಿ ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒಬ್ಬಣ್ಣನುಣ ಬಂದ ಒಬ್ಬಿಗೆ ಒಬ್ಬಿ ನುರಿಯವು (ನಾಸದ. ೮೯). 'ಇಬ್ಬಿ' ಪರಾ. [< ಒಂದ್ಯು] ಒಬ್ಬಳಿ 'ಒರ್ವಳಿ' ನೋ.

ಒಬ್ಬಳಿಕೆ, ಒಬ್ಬಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಂದುತನ: ಇರ್ಬಗೆಯನಳಿದು ತನ್ನೊಬ್ಬಳಿಕೆಯುಳಿವಂತೆ (ಮನೋವಿ. ೮-೨೮); ಕಿಚ್ಚು ಕೆಂಬಾಯ್ಲಿ ಕೆಂಡದೊಬ್ಬಳಿಕೆ ಮೂಗೊಲೆ ಮೂಗಿನೆ ಪುರ್ವಿ 15 ನಿರ್ಕುಳಿಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೪-೫೪). ಒಬ್ಬಳಿಕೆ: ಬಂದ ಚಂದಣಗಿತ್ತಿಯ ರೆಲ್ಲರು ಒಗರವನುಂಡು ಹೋದರಲ್ಲದೆ ಮದವಣಗನ ಕಂಡು ಹೋದು ದಿಲ್ಲ ನಿಬ್ಬಣ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ಅಧಿಗೆ ಹೋದರು ಮೇಲೆ ನೀರ ಮಿಂದು ಇದು ಒಬ್ಬಳಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ನೋಳಮಾ. ೧೯೫-೭೨೭); ತಳಮಳಲ ಮೊಗೆ ಮೊಗೆದು ಕಡದಿತು ಕೊಳನ ಜಲಚರನಿಚೆಯವೀ ಬೊಬ್ಬಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದೊಬ್ಬಳಿಕೆ] ಮಿಗಲೊಬ್ಬಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ನೆಗೆದವು ವಿಗತ ವೈರದಲಿ (ಕುಮ್ಯಾಗ. ೫-೨).

ಒಬ್ಬಳಿಕೆಯಮಾಡು = ಒಂದು ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು; ಗುಂಪು ಸೇರಿಸು: ಹೋತನ ಹೊಡೆದು ಆಡ ಕೂಡಿ ಕುಟಿಯ ನಿಲಿಸಿ ತಗರ ತಡೆದು ಹಿಂದನೊಬ್ಬಳಿಕೆಯಮಾಡಿ (ಸರ್ವಪ. ೮೩-೪೬೧).

[ಒಬ್ಬಳಿ (< ಒರ್ವಳಿ) + -ಕೆ]

ಒಬ್ಬಳಿಗೊಡು, ಒಬ್ಬಳಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ: ಒಂದೆಡೆ ಸೇರು: ಕೆಳದಿಯುಳಿಸುತಮುನುನೊಬ್ಬಳಿಗೊಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಡೆ] 25 ವಿದಗ್ಧಿ ಸುರತ ಸೇವನಮಂ ಮೊಕ್ಕಳಮವರ್ಗ ಮಾಡಲೆಂದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೩); ತಾಗಿ ತಟ್ಟುಗಿಯೆ ತಾರೆಗಳೊಬ್ಬಳಿಗೊಡ ತದ್ಧರಾವಳಯದ ಮೇಲೆ ತಾಂ ಪರಿದು (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೦೦). ಒಬ್ಬಳಿಗೊಡು: ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ, ವೈರಾಗ್ಯಗಳು ಒಬ್ಬಳಿಗೊಡ ಆತನು ಪೂರ್ಣಯೋಗಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ (ಬಾಳಬ. XII ಅಂಕ). [ಒಬ್ಬಳಿ (< ಒರ್ವಳಿ) + ಕೊಡು] ಒಬ್ಬಳಿಗೊಳ್ 'ಒರ್ವಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಒಬ್ಬಳಿನಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೆಡೆ ನಿಲ್ಲು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಗುರು ಶುಕ್ರಾಂಗಾರಕರೊಬ್ಬಳಿ (ವರ್) ನಿಂದೆಡೆಗೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳ್ ನೆಲಸೆ 35 ಬಿಜಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭-೪೪). [ಒಬ್ಬಳಿ (< ಒರ್ವಳಿ) + ನಿರ್]

ಒಬ್ಬಳಿಸು, ಒಬ್ಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರು; ಒಟ್ಟಾಗೊಡು: ಒಬ್ಬಳಿಸಿದ ಸಮಸುಖದೊಳಗುರ್ಬಿಸುತಂತೊಲಿದು ನಲಿದು ಪಲತೆಪದಿಂ ನಿಂದುರ್ಬುತೆ ಕೊರ್ಬುತೆ ಪರ್ಬುತೆ ಗರ್ಬಿಸತಭಿಸಾರಿಕಾಸಾಯಂ ನಿಶಿ 40 ಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೮೮); ಸರ್ವಬಲಮೊರ್ಬಳಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟುಬ್ಬರಿಸಿ ಪರ್ಬಿ ಪರಿದು ಶರ್ವನ ಸಮಾಧಿಪರ್ವತಮನೊತ್ತರಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೮-೮೮). ಒಬ್ಬಳಿಸು: ೧. ತಿರಿಗಿ ತಾಲುಂತಟ್ಟುವಾಯ್ದು ಬಲವೊಬ್ಬಳಿಸಿ ಬೆಬ್ಬಳಿ ಸುತಲ್ಪಾಡಿ (ಇಹರ. ಪ. ೧೩೮-೩೧); ಕಿರೀಟಿ ಪಿಡಿದಂ ದೇವದತ್ತಮಂ ಸಪ್ತಾಬ್ಧಿ ರಭಸಮೊಬ್ಬಳಿಸುವಂತೆ (ಜೈನಿಭಾ. ೧೩-೪೩). ೨. ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಸು: ಸುರುಚಿದ ಸತ್ಯಧೆಯ ಸುಧಾರಸಮನ್ನೊಬ್ಬಳಿಸಿಯೇ ಕಥೆಯ ಕೇಳಿ (ನವನೋ. ೭-೪). [ಒಬ್ಬಳಿ (< ಒರ್ವಳಿ) + -ಇಸು]

ಬರ್ಬುಲಿ 'ಬರ್ಬುಲಿ' ನೋ.

ಬರ್ಬುಲಿ 'ಬರ್ಬುಲಿ' ನೋ.

ಬರ್ಮಡಿ, ಬರ್ಮಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಡಿ, — ಪಾಲು: ಅಸದಳ ದಿಂಪು ಕಂಪು ಕಡೆಯಾಣೆಯ ಪೊನ್ನ ರಸಕ್ಕೆ ಕೂಡಿದಂತೆನುವದಿದರ್ಕದೇ ನೊರೆವುದೊರ್ಮಡಿಗಿರ್ಮಡಿ ಬಂದೊಡಂ ಸುಧಾರಸಮನೆ ತೀವಿದೊಳ್ಳಸದ ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೮೨). ಬರ್ಮಡಿ: ೧. ಬರ್ಮಡಿ ಪುಣ್ಯಂ ಪಾಪಂ ನೂರ್ಮಡಿಯಿನಿಸುವುದು ಧರ್ಮಂ (ಸಮಪ. ೯-೧೧೦); ಬರ್ಮಡಿ ಹೆಮ್ಮಿಟ್ಟಿಯೊಳಂತಿಮ್ಮಡಿ ಕಾಲ್ವೇರೆಯೆಸೆವ ಬಿತ್ತತಿಬಜೆಯುಂ ಘಮ್ಮನೆ ಪಾನದೆ ನಸ್ಯದೊಳಮ್ಮಡಿದನೆನಿಸ್ಪ ಸರ್ಪದಪ್ಪಂ ಬಾಲ್ಯುಂ (ಖಮದ. ೭-೪೮). ೨. ಬಗ್ಗಿಟ್ಟು; ಬಂದೇ ಗುಂಪು: ದೇವತೆಗಳು ಬರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಗರುಡನಂ ತಿವಿಯಲು (ಕೃಪಾ. ೫೫). [ಬರ್ (& ಒಂದು) + ಮಡಿ]

ಬರ್ಮತ್ತರ್, ಬರ್ಮತ್ತರ್, ಬರ್ಮತ್ತಲು, ಬರ್ಮತ್ತಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮತ್ತರು; ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಮದನಗಾರಸರ್ ಕೊಟ್ಟೋರ್ಮವ್ವೆ ಕೆಳೆಯ ತೆಜ್ಜಣ ಕೋಡಿಯ ಗೋಳಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕಾಲ್ಗೆ ಬರ್ಮತ್ತರ್ಕ್ಯೆಯು ಉಂ (ಮೈಲಿ. ೧೯೪೧, ೨೯-೩; 797); ಆತ ನಟ್ಟ ಕಲಕೆ ಬರ್ಮತ್ತರ್ [ತರ್] ಕೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ಜಳ್ಳಕ. ೩೩-೧೦; 815). ಬರ್ಮತ್ತರ್: ರೇವನಕೆಳೆಯ ಕೆಳಗೊಮ್ಮ ತರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫-೧೧; ?); ಮಹಾದೇವಗ್ಗಿ ಬರ್ಮತ್ತರ್ ತೋಣ್ಣು ಮುಂ ಅಯ್ಯತ್ತರ್ಕ್ಯೆಯು ಕೊಟ್ಟಮ್ (ಕಇ. I, ೧೫-೧೨; ?). ಬರ್ಮತ್ತಲು: ಬಡಗಲು ಬರ್ಮತ್ತಲು ಬೆದ್ದಲೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೮೦-೧೮; 1139); ಸಿರಿಯಮ್ಮನ ಕೆಳಗೆ X ಗೆಯ್ಯ ಬರ್ಮತ್ತಲೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೦-೬; ?). ಬರ್ಮತ್ತಲ್: ಕರಚುಗರ ಗುಜಯ್ಯಂಗೆ ಪೊನ್ನಳು ಬರ್ಮತ್ತಲ್ [ತರ್] ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೧೩-೧೯; 986); ಮಹಾದೇವಗ್ಗಿ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ಬರ್ಮತ್ತಲ್ಚೆಯ್ಯನ್ ಕೊಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟಂ (ಮೈಲಿ. ೧೯೨೯, ೫೩-೮; 1019).

[ಬರ್ (& ಒಂದು) + ಮತ್ತರ್]

ಬರ್ಮತ್ತಲ್ 'ಬರ್ಮತ್ತಲ್' ನೋ.

ಬರ್ಮನ, ಬರ್ಮನ್ (ನಾ). ೧. ಬಂದೇ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ: ಶಿವನಿಳಯದ ಚೆಲ್ಲಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪೊರ್ಮನದಿಂದಿಲ್ಲದಂ... ಅವನಿಪ ಮದನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೮೪). ಬರ್ಮನ್: ೧. "ತದ್ಗತಮದೇಕ ತಾನಮೊಮ್ಮನಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೫); ಬರ್ಮನದಿ ಮೋಕ್ಷ ಪದವಕ್ಕು ಜ್ಞಾನಿ ತಾನಿಮ್ಮನದಿ ಕೆಡುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೭); ಪಾಡಿದನು ಬರ್ಮನದಿ ಸಿದ್ಧೇಶ ಶರಣರಿಗೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೩೯-೧); ಬರ್ಮನದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಹತ್ತಾರು ಸಂಸಾರ ಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೀಡಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೯೬). ೨. ಒಂದು ಅಳತೆ. ೧, ೨: ಧರಣಿಯ ಮೇಲೊಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಅಂಗಡಿಯನಿಕ್ಕಿ ಹರದ ಕುಳ್ಳಿದರ್ ನಮ್ಮ ಮಹದೇವನಿಟ್ಟ ಬರ್ಮನವಾದರೆ ಒಡನೆ ನುಡಿನನು ಇಮ್ಮನವಾದರೆ ನುಡಿಯನು (ಬಸವ. ೧೧೫).

[ಬರ್ (& ಒಂದು) + ಮನ್; ಬರ್ (& ಒಂದು) + ಮನ್ (& ಮಾನ)]

ಬರ್ಮಾನ, ಬರ್ಮನ್, ಬರ್ಮಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಬರ್ಮಾನಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯ ರಸಮೊರ್ಮಾನಂ ಕೈಪೊರೆಯ ರಸ ಮನಪೊಳ್ ಮತ್ತೊರ್ಮಾನಮೆಜ್ಜೆರೆಸಿದ(ನಿ)ಗಿರ್ಮಾನುವುದು ಪಾನವಿಧಿಯೊಳಾಕ್ರಮಿಕುಳಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೨). ಬರ್ಮನ್: ಪರು ಮೇವುತಿರಲಾಗಿ ಬರ್ಮನವ ಮೇದು ಇಮ್ಮನವುಳಿಯತ್ತು (ಸರ್ವಪ. ೧೦೮-೫೭೮);

ನೆಲ್ಲ ಮೊದಲೆ ನಿಸಿದು ಪ್ಪರದೆಲ್ಲಾ ಹೇಜಿಂಗೆ ಮೂಲೆಗೊಂಮನ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯-೮೧; 1280); ಬರ್ಮನ ಮದ್ದಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಬಮ್ಮಲೇ ಕೊಟ್ಟಾಂಗ (ನುಲ್ಲಿಗ. ೬೯). ಬರ್ಮಾನ: ಆ ಬಬ್ಬಳವ ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದು ನಿರುತದಿಂದ ನೋಡೆ ಮೂಜು ಮಾನವ ನುಂಗಿ ಬರ್ಮಾನ ವಾಯತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೨೧೭-೭೭೧); ಹೇಜಿಂಗೆ [ಗೆ] ಬರ್ಮಾನ ಉಪು (ಸೌಇ. XX, ೨೦೪-೮; 1245); ತುಪ್ಪ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಹಾ ಲೊಂ ಮಾನ ಮೊಸರೊಂಮಾನ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೨-೩; 1443); ಸಂಭ್ರಮದ ಸಮ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಿಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಬರ್ (& ಒಂದು) + ಮಾನ]

ಬರ್ಮಾರ್, ಬರ್ಮಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಮಾರು; ಒಂದು ಅಳತೆ: ಗುಣಮೆಂದೊಡಮಮ ದೋಷಕ್ಕೊರ್ಮಾರ್ನೀಳಂ ನಿಮಿದರ್ಪು ದತಿ ವಾಚಾರ ನಾಲಗೆ (ಲೀಲಾ ವ. ೧-೩೨); ಚೇಲಾಂಚಲಮದು ಕೆಲ ಕೊರ್ಮಾರ್ ನೀಳ್ವ ಭಕ್ತಿ ಕೇತನ ಪಟದಂತಲರ್ದಿರೆ (ವೃಷವಿ. ೩೭-೪೩). ಬರ್ಮಾರು: ಹಿಡಿಯ ಪೋಪುದಜಿಂದ ಮುನ್ನವೆ ಮೃಡನ ಹೊಜಿ ಗೊಮ್ಮಾರು ಸೀರೆಯ ಕಡೆಸೆಜಿಂಗಿರೆ ಲಿಂಗದೊಳಗಾತಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ (ಬಸಪು. ೫೩-೪೯); ಬೊಮ್ಮವೆಂಬುದು ತಾನು ಬರ್ಮಾರು ದೂರವೆ ಬಮ್ಮ ಸದ್ಗುರುವಿನುಪದೇಶವಪ್ಪಡೆ ಗಮ್ಮನೆ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೮).

[ಬರ್ (& ಒಂದು) + ಮಾರ್]

ಬರ್ಮೆ, ಬರ್ಮೆ (ಅ). ಒಂದು ಬಾರಿ, — ಸಲ: "ಬರ್ಮೆಯಿರ್ಮ ಮೂರ್ಮ... ಎಣಿಕೆಗೆಯ್ಯ ಸೂಟುವು" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೫); ಬಲರಿಪು ತನ್ನದೊಂದು ಬಲಗರ್ವದಗುರ್ವನೊಳೆಮ್ಮೊಂಕೆಯಂ ಕುಲಶದಿನೊರ್ಮ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೪ ಶೂದ್ರಕ); ಎಜಿಗಿಯುಮೊರ್ಮ ದಿವ್ಯ ಮುನಿಗಾರ್ತುಪವಾಸಮನಿರ್ದುರ್ಮೊರ್ಮ ಕೊಯ್ಯಜಿಕ್ಕೆಯ ಪೂಗಳಿಂ ಶಿವನನರ್ಚಿಸಿಯುಂ ಬಿಡದೊರ್ಮ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೫); ಮಳರೆಹಿತ ನೊರ್ಮ ವಿಳಸನ್ನಳನೊರ್ಮ ಪೆಜಿಂ ಸದಾಚ್ಚನ್ನೆ ನೀಂ ಬೇಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೫); ಒಂದು ಬಾರಿ, ಬರ್ಮೆ (ಶಬ್ದಾನು ೪೩೩ ಪ್ರಯೋ); ತಪ್ಪಿದರೆ ಏನೊರ್ಮ? ಅನುಭವಕೆ ಅದೆ ಪರ್ಮ (ಪಾಂಚಜ. ೪೩). ಬರ್ಮೆ: ಮೇಗೆ ಪೆತ್ತನಿತಂ ಮೂವಡಿ ಮಾಲ್ಪುಡೊಮ್ಮೆಯ ವಲಂ ದ್ವಿತ್ಯಾ ಹತಂ ಬಂದೊಡಂ (ಜಾತಕ. ೮-೩); ರುಂಡಮಾಲೆಯ ಕೊರಳವನ ಕಂಡರೆ ಬಮ್ಮ ಬರಹೇಳವ್ವ (ಮಹಾದೇ. ೧೫-೪); ನುಡಿಗೊಮ್ಮ ಪುಳಕ ವೇಜುತ್ತೆ (ತಿರುರ. ದೇ. ೪-೧೫); ಬಮ್ಮ ಇವಳು ಬಮ್ಮ ಅವಳು ಕುಣಿಸುತಿರುವಳು (ಇಂಗೀತ. ೧-೨೧); ರಮಾ, ಬಮ್ಮಯೇ ದುಡುಕಬೇಡ (ಜೀವಮ. ೧); ಬಮ್ಮ ನಮ್ಮನೆಯ ಅಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟು ಅಮ್ಮಾ ನಿಮ್ಮನೆಯ ಪ್ರಸಾದವೇ (ಗಾದೆ).

ಬರ್ಮೊರ್ಮೆ, ಬರ್ಮೊಮ್ಮೆ, ಬರ್ಮೊರ್ಮೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬಹು ಕರ್ಮಾರ್ಜರರಾಗಿಯೊರ್ಮೊರ್ಮ ಪರಿವಿಡಿಯಂ (ಅಚಪು. ೮-೨೮); ಅವಿಭಕ್ತ ಸ್ನೇಹಿಯಂ ರೋಹಿಣಿಯ [ನೊಸೆಯಿಸುವ] ವ್ಯೋಮ ಲೋಕಕ್ಕೆದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ... ಹೇಮಕೂಟಕ್ಕೆದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ನೇಹಮಂ ಮಾಡುವ (ಕಾದಂಬ. ೮೨೨); ಮೂಜುದಿನಕೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಫಲದಾಹಾರದಲಿ ನೂಕಿದನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೩); ಧರೆಯಲೋರೊರ್ಮೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಹದ ನಿರುಕ್ತಿಸ್ಸೆ ಬಾನೊಳೇ ಪಾರಿಪೋಕುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪-೭). ಬರ್ಮೊರ್ಮೊಮ್ಮೆ, ಬರ್ಮೊರ್ಮೊಮ್ಮೆಗೆ ೧. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ (ಕ): ಬರ್ಮೊರ್ಮೊಮ್ಮೆಗೆ ಅವರು ಊರಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಲವು ವೇಳೆ (ಕ). ಬರ್ಮೊರ್ಮೊಮ್ಮೆಲೆ = ತುಂಬ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ; ಬಹಳ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ (ಕ). ಬರ್ಮೊಗೆ = ತಟ್ಟಕ್ಕನೆ: ಅವನು ಬರ್ಮೊಗೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

ಒಮ್ಮೆಗೊಮ್ಮೆ = ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ: ಮನ ವಚನ ಕಾಯಕರಣೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಗೊಮ್ಮೆ ತುತ್ತನಿರುವಲ್ಲಿ (ಸರ್ವವ. ೧೩೦-೩೩). ಒಮ್ಮೆಯು, ಒಮ್ಮೆಯುಂ = ೧. ಒಂದು ಸಲವೂ; ಒಂದು ಸರತಿಯೂ: ಇತ್ತ ಲಿಂಗವನಗಲಿ ಖಳರಿಂದತ್ತ ಹೋದುದು ಮೊದಲು ಪರುಗಳ ಮೊತ್ತ ಪೊಮ್ಮೆಯು ಹುಲ್ಲನುದಕವನೊಲ್ಲ ದಿದುರ್ದಕ (ಬಸಪು. ೬೦-೩೩); ಪರವನಿತೆಯರನೊಮ್ಮೆಯುಂ ನೀ ನೋಡದಿರು (ಬಸಪು. ೪-೩೫). ೨. ಧಟ್ಟನೆ; ತಟ್ಟಕ್ಕನೆ: ಕುತರ್ಕದಿಂ ಮಚ್ಚರಿಪ ಪರವಾದಿಗಳನೊಮ್ಮೆಯು ಸೋಲಿಸುವ ಭಾಷೆ ಪರಮನಂ ನಿಂದಿಸುವವರ ತಾನೊರಿಸಿ ಕಳೆವುದು ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬-೪). ಒರ್ವಿಂಗಿ = ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ; ಒಂದು ಸರತಿಗೆ: ಅನಜಾಯದೆ ಪಂಚಮಹಾಪಾತ ಕನಂ ಪೊಲ್ಲಕೆಯೆನೆನಗೊರ್ವಿಂಗಿ ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿ ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೧-೧೧). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + -ಮೈ]

ಒರ್ವಯ್, ಒಮ್ಮೆಯ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಶರೀರ; ಏಕಾಂಗ: ಭರದ ಮುಷ್ಠಿಯ ದಿಲ್ಲೊಳದಗಿತೊ ಶರೀರವೆನೆ ತಳಸಂಚದೊರ್ವಯ್ಯ ರವಿನಂ ನೆಟೆ ನಿಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೬); ವೈರಿಗಳ ನಡುವೆ ನೇರ್ ನುಗ್ಗಿ ಒರ್ವಯ್ಯ ಮೂದಲಿಸಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦-೧೬). ಒಮ್ಮೆಯ್: ೨. ಒಗ್ಗಟ್ಟು; ಒಕ್ಕಟ್ಟು: ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೆಯ್ಯಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ-ಹಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೇ ಅಲ್ಲ (ಗೊಲ್ಲೊಳಾ. VI ಮುನ್ನುಡಿ).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮೆಯ್]

ಒರ್ವೊದಲ್ (ಅ). ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ; ಒಮ್ಮೆಗೇ; ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲೇ: ಲೋಕಾಲೋಕಮನೆಲ್ಲಮನೊರ್ವೊದಲೆ ಕಾಣುತ್ತ ಮುಷ್ಠಿಯು ತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೧); ಮಾಜಾಂತ ಬೀರರ ಸೊರ್ವೊರ್ವೊದಲೋಡೆ ಬಂದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೨). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮೊದಲ್]

ಒರ್ವೊಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೊಳ, —ಅಳತೆ: ಒಕ್ಕಲ್ದೊನ್ನು ಕಟ್ಟಳಂ ಒರ್ವೊರ[ಒ] ಭತ್ತ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೩-೧೯; 815); ಇವನ ಪೊಡೆ ತಾನೊರ್ವೊರ[ಮೊಳ] ತವುಡಿಂಗಂ ಪೋಗಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೬-೧೦೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮೊಲ]

ಒರ್ವೊಲಿ, ಒಮ್ಮೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಮೊಳ, —ಅಳತೆ: ಪಳುಕಿನ ಪಾಪೆಯನಮದಿಂ ತೊಳೆದಂತೊರ್ವೊಲಿದ ದಿವ್ಯ ವಪು (ಅದಿಪು. ೬-೩೯); ಸೊಗಯಿಸುವುದು ನಿರ್ಮಳಮೊರ್ವೊಲಿಂ ಶರೀರಮುದಾರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೬); ನುಣ್ಣನೆ ಬೆನ್ನೊಳೊರ್ವೊಲಿಂ ಮೂದಲ್ (ದಶಕು. ೪-೩೨೪). ಒಮ್ಮೊಳ: ಸತ್ಯಮೂರುತಿಯೇಜಿಸಿದನಾ ಫಲವನೊಮ್ಮೊಳನ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೪. ೪-೩೮); ಹಸ್ತದ್ವಯೋದಯಾನ್ ಇಮ್ಮೊಳನು ದಯಮನುಳ್ಳ ಹಸ್ತವಿಸ್ತಾರಸಂಯುತಾನ್ ಒಮ್ಮೊಳನ ಗಲ ಮನುಳ್ಳ (ಪ್ರಕಟೀ. ೧೫-೧೯). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಮೊಲ]

ಒರ್ವ, ಒಬ್ಬ, ಒರ್ಬ (ನಾ). ೧. ಒಂದು. 'ಒರ್ವವಸ್ತು' ಪರಾ. ೨. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಒರ್ವ ಗೋವಳನನಿಬರ ಸಾವುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೫ ವ); ಮುಕ್ತಿಯ ಕೋಳುಗೊಂಬರು ಕೋಟಿಗೊರ್ವರು (ಗಗತಾ. ೧೨-೮೫). ಒಬ್ಬ: ೨. ನಿಚ್ಚಲೊಬ್ಬ ಮಾನಿಸನುಮನೊಂದು ಬಂಡಿ ಕೂಲುಮಂ ಕುಡುವಮೆಂದು... ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೪-೧೬); ಬಾಹ್ಯಕ ದುರುಳ ಸಾಬಲ ಸೋಮದತ್ತರ ಹುರುಳುಗಿಡಿಸಿದನೊಬ್ಬ ಶಿಶು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೬); ಒಬ್ಬ ಕೆಟ್ಟರೆ ಹಬ್ಬ ಕೆಟ್ಟೇತೇ? (ಗಾಡ); ಒಬ್ಬ ಭೋಗಿ ಅದರೆ ಒಬ್ಬ ಜೋಗಿ (ಗಾಡ). ಒರ್ಬ: ೨. ಇದನಾರೊಬ್ಬ ಕಾದರವರ್ಗ್ಗೆ ಪಿರಿದು ಪುಣ್ಯಂ (ಇಲ. VI, ೧೦೨-೧೮; 777); ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಭೋಜನ (ಕಾ. I, ೩೬-೧೦; ?); ಒರ್ಬ ತಾಯ್ಗೆ ತಂದೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದನಾದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೬೬-೧೧).

ಒಬ್ಬನು, ಒಬ್ಬವನು, ಒರ್ವನ್ = ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ: ಒಬ್ಬನೆ ಹಸುಳೆ ಹೊಕ್ಕ ನು ವೈರಿಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೫); ಅವರು... ಒಬ್ಬವನಿಗೊಂದು ಒಬ್ಬವನಿಗೊಂದು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೦೮); ಪೆಜನೊರ್ವನ್ ಕೊಳ್ಳೊನುಂ ಕೊಡುವೊನುಂ (ಎಕ. VI, ಕೂಪ್. ೩೬-೧೧; 675). ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರ್, ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು = ಪರಸ್ಪರ; ಅನ್ಯೋನ್ಯ: ನಾ ಬಲ್ಲಿದ ತಾ ಬಲ್ಲಿದನ್ ಎಂದು, ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರ್ ಅಹಂಕರಿಸುಹಂ ಅಹಮಹಮಿಕೆ ಎನಿಸುಗು (ನಾಚರಾ. ೪); ಅವರು ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸೇರದೆ ಇದ್ದರೆ ಈ ಕೆಲಸ ಅಗಲಾರದು (ರೂಢಿ). ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ್, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು, ಒರ್ವರೊರ್ವರ್ = ೧. ಒಬ್ಬನ ತರು ವಾಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬ: ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಬಂದು ಕುಳ್ಳಿರಿ ನೀವು (ಬಸಪು. ೩೬-೩೦); ಕಂಡುಬ್ಬತೊಬ್ಬೊಬ್ಬರ ನಮ ಸ್ವಾರಾಧಿಗಮನಾಲಿಂಗನಂಗಳಲಿ ಸರವಸೆಯಲು (ಬಸಪು. ೩೬-೩೦). ೨. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನೂ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ: ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರುಘೇಯುಘೇ ಭಲರೇ ಎನುತ್ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೬-೧೪); ಪೊಡೆಗಡೆದರಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಪುರಂದರನ ವಜ್ರದಿಂ ಕಡಿದಡೆದು ಮೇದಿನಿಗೆ ದೀಪ್ತ ಕುಲಗಿರಿಗಳಂತೊ ಬೊಬ್ಬರೊಂದು ಕಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೩). ೩. ಪರಸ್ಪರ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು: ಹೊಯ್ಯಂ ತೋಜುತೊಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ವೇದನೆಗಾಣೆವಯ್ಯೋ ಕೆಟ್ಟವನುತಂ (ಬಸಪು. ೫೨-೧೩); ಲೋಕದೊಳ್ ಕವಿಗಳುಂ ಜಾಗಿಗಳುಂ ಒರ್ವರೊರ್ವರ್ಗೆ ನಿದಿಯರ್ಗೆ ನಿದಿಯರೊರ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೪-೨೧೯). ಒಬ್ಬವಳು, ಒಬ್ಬಳು, ಒರ್ವಳ್ = ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ, —ಹೆಂಗಸು (೪): ಪರಪುರುಷರಿದ್ದೆ ಯೊಳೊಬ್ಬಳಿರಲು ಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೨-೬೦-೧೦); ಒರ್ವಳ್ ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲ ತಿರುವಿಂ ಬರ್ವಂಕಿ ಬರ್ವಲರಂಬು ಬರ್ವಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೬ ವ). ಒಬ್ಬಾಕೆ = ಒಬ್ಬಳು (೪). ಒಬ್ಬಾತನು = ಒಬ್ಬನು (೪). ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ = ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನು (೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಒರುತ್ತ, ಒರುವ; ತುಳು. ಒರಿ, ಒರಿಯ; ಕುಣ. ರೊಅನ್ನು; ಕುವಿ. ರೂಸಿ; ಕುರುಖ್. ಒರ್ತ್; ಮಲ್ತೊ. ಒರ್ತ್]

ಒರ್ವಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಹಗಲು, —ದಿವಸ: ರತ್ನಂಗಳ್ಳಿ ಕರಂಡ ಮೆನಿಸುವ ದಶಧರ್ಮಮುಮಂ ಒರ್ವಗಲಪೊದಂ ತಪ್ಪಲೀಯದೆ... ನಡೆಯಿಸುವ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮನದ ಧೈರ್ಯಮಂ ಬಣ್ಣಪನಾವಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧-೧೬೬). [ಒರ್ (< ಒಂದು) + ಪಗಲ್]

ಒರ್ವನಿತೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಗಸು; ಏಕಾಂಗಿನಿ: ಓಪನಂ ಕರೆಯು ತೊರ್ವನಿತೆ ಕರ್ಪುರ ಸುತಾಂಬೂಲಮಂ ಬೆಡಗಿನಿಂದೀಯುತಿರ್ದಾ ಬೆಡಗನೇವೇಳ್ಳನು (ಪರಶು. ೪-೩೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ವನಿತೆ]

ಒರ್ವವಸ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ: ಒರ್ವವಸ್ತು ಮಗುಳೊಂದುತೆಜನಂ ಪಡೆದೊಡಂ ಮುನ್ನಿನ ಗುಣಂ ಎಂದಿನಂತಿರ್ಕ ಮೆಂದು ಪೇಳ್ವುದುಂ ಪೂರ್ವರೂಪಾಲಂಕಾರಂ (ಸರಚ. ೧೦೧-೨೬೯ ವ್ಯಕ್ತಿ). [ಒರ್ವ + ವಸ್ತು]

ಒರ್ವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉಳುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಲು, —ಉಕ್ಕೆ: ಕೋಣಗಳು ನೇಗಿಲನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದುವು. ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಒರ್ವಳ ಹೂದಿದ; ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಇರ್ವಳ ಮಾಡಿದ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಮೂರುದಿನ ಉತ್ತಾಗ ಬೈಲುಗಡೆ ಕೆಸರಿನ ರಸಾಯನವಾದಂತಾಯಿತು (ಬಾಳಗಿ. ೧೦೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದು) + ?]

ಒರ್ವಳ್ಳಿ 'ಒರ್ವಳ್ಳಿ' ನೋಡಿ.

ಒವಳ್ಳಿ, ಒವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳದ ಪ್ರಮಾಣ, — ಅಳತೆ : ಎಜಮ್ನನುಂ ಅಯ್ಯದಿವ್ವರುಂ ನಕರಮುಂ ಸೇನೆಯುಂ ಬಜಸುನಿಟ್ಟು ಗೆಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂಲವೇಯಕ್ಕೆ ಒವಳ್ಳಿ ನೆಯ್ ನಿಜಿಸಿದ (ಎಕ. VI, ೪೬೫-೭ ; 750). ಒವಳ್ಳಿ : ದೀವಿಗೆಗೆ ಪೊಂದತ್ತು ಗಾಣದ ಸುಂಕದ ತೆಜಿಯಂ ತಿಂಗಳ ಪಡಿಯೊವ್ವಳಿಣ್ಣೆ ಚಂದ್ರಾಕ್ಷ್ಮತಾರಂಬರಂ ಸಲುಂತಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೨೩-೫ ; 1175).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಬಳ್ಳ]

ಒವರ್ಗ, ಒರ್ಭಾಗ (ನಾ). ಒಂದು ಭಾಗ, — ಪಾಲು : ಏಗೆಯ್ದು ಮೆನ್ನ ಧರೆಯೊರ್ವಗಮುಮಂ ನೀಮೆ ಬೆಸಸೆಯುಂ ಕುಡದಿನಿತಂ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ ನೆಗಟ್ಟುಟಾದಂ (ಪಂಪ. ೧೪-೬). ಒರ್ಭಾಗ : ಸಿಂದಗಿರಿ ಪೊರ್ಬ್ಬಾಗದಿಂ ಸೂಂದಿಗೆಜೆಯ ನೀರ ತಟಪೊರ್ಬ್ಬಾಗದಿಂ (ಇ. XVIII, ೩೧೨-೨೦ ; 11ನೆಯ ಶತ).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಭಾಗ]

ಒರ್ವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಲ್ವಿಡಿ ೧೨ ಟ ಕಂಪಣಂ ಒರ್ವಾಯಂ ಕುಡೆ ತ್ರೈಲೋಕ ಪಣ್ಣಿತರ ಸಿದ್ಧಯ್ಯಂಗಿ (ಸಾ. IX-1, ೯೨-೧೭ ; 1096); ಒರ್ವಾಯ ಊರಿಂ ಮೂಡಲ್ (ಎ. XIV, ೨೭೩-೪೮ ; 1173).

[?]

ಒರ್ವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಾರಿ, — ಸಲ.

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ವಾರ]

ಒರ್ವಳಿ, ಒಬ್ಬಳಿ, ಒಬ್ಬಳಿ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಒಟ್ಟೆಲು; ಸಮೂಹ. 'ಒರ್ವಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ಒಬ್ಬಳಿ: "ಗೊಂದಣೆ ತೆರಳ್ಳಿ ಸಾಲೊಬ್ಬಳಿ ಹೊರಳಿ . . . ಎನೆ ಶ್ರೇಣಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೫); ಮಜಾದುಂಬಿಗಳಂತೆ ಮೇಗೆ ನೆಗೆದೊಬ್ಬಳಿಯಿಂ ಬರುತಿರ್ಪ ಬಾಣಮಂ ಸಾಂದರರೂಪಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೫೦, ೧೫೧); ಕೋರೈಸಿ ಪುಟವಿಟ್ಟ ಪುಣ್ಯದೊಬ್ಬಳಿಯೊ ಪೇಳಾರಜುವರೆಂಬಂತೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೪). ಒಬ್ಬಳಿ: ಪರ್ಬುಲಿಯೊಬ್ಬಳಿಯಂತೆ ಭೇರುಂಡನ ಹಿಂದಿನಂತೆ (ಗಿರಿ. ೬-೫೫ ವ).

ಒಬ್ಬಳಿಮಾಡು, ಒಬ್ಬಳಿಮಾಡು = ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : ಕಳವಳಿಸ ದಿರಿಯನುತಲಾ ಗೋವಳರನಾದೊಮ್ಮಳಿಸಿ ಬಹುಗೋಕುಲವನೊಬ್ಬಳಿ ಮಾಡಿ (ಸಾ. ೧೧-೬೩); ಒಂದೊಂದೊಬ್ಬಳಿಮಾಡುವಂ ತಂದೊ ಬ್ಬಳಿಮಾಡಿ ತದ್ವಿಶೇಷಾಂತರಮಂ ಸಂದೇಹಮಿಲ್ಲದಪುಪ್ಪದೊಂದೆ ವಿರೋಧಾಭಿಧಾನಮದುಮಿಂತಕ್ಕುಂ (ಕವಿ. ೩-೧೩೪). ಒಬ್ಬಳಿ ಯಾಗು, ಒಬ್ಬಳಿಯಾಗು = ಒಟ್ಟಾಗು; ಗುಂಪಾಗು : ದಿನಮಜೆಯ ಕೋಟಿಪ್ರಭಾಪುಂಜದೊಬ್ಬಳಿಯಾದ ಮಾಳ್ಳೆಯೋಳ್ ಚಂದ್ರನ ಕೋಟಿ ತೇಜವನೊಳಕೊಳ್ಳುತ್ತ (ಶುಕ್ಲ. ೩೯೫-೨೭); ನಡೆಯಲ್ ಬಸಮಲ್ಲದೆ ನಿಂದು ಕೈಗಳಂ ಲೀಳೆಯಿನಾಂತು ರಾಗರಸಮೊಬ್ಬಳಿಯಾದವೊಲೆಬ್ಬ ಮೆಟ್ಟಿ ಭಾರಾಳಸದಿಂದಂ (ಜಗ. ೨-೯೬).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಉಳ್ಳಿ (< ಪುಳಿ). P ತಮಿ. ಪುಳಿ = ಗುಂಪಾಗು, ದಟ್ಟಿಸು]

ಒರ್ವಳಿಗೆಯ್, ಒಬ್ಬಳಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು : ಪೊನ್ನೆಲ್ಲಮನೊರ್ವಳಿಗೆಯ್ [ಪಾ. ನೊರ್ವಳಿಪೊಯ್, ನೋರ್ವಳಿಪೊಯ್] ನ್ನತನೆಟಗನನೇಜು ನೋಡುತ್ತಿರಲ್ (ಜೀವಂ. ೧೦೫-೨೯). ಒಬ್ಬಳಿಗೆಯ್ : ಲಲನೆಯೊಬ್ಬಳಿಗೆಯ್ತ ವೀಳ್ಯವ ಸಲೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನೀಶ್ವರಗೆ (ಮೋಹ. ೨೧-೪೨); ಧರೆ ಮೂಜುಟೊಳ ಗುಳ್ಳ ಚೆಲ್ವನೊಬ್ಬಳಿಗೆಯ್ತ ಸರಸಿಜಭವ ಚದುರಿನೊಳು . . . ರೂಹಿಟ್ಟಿ ವಿವರ (ನಾಗ. ೬-೪೧).

[ಒರ್ವಳಿ + ಕೆಯ್]

ಒರ್ವಳಿಗೊಳ್, ಒಬ್ಬಳಿಗೊಳ್, ಒಬ್ಬಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗು; ಗುಂಪಾಗು : ಸಮುದ್ಧತ ಭೀತಿಯಿಂದಮಾ ಪರ್ವಲ ಮೆಯ್ಯು ಸುತ್ತಿಪ್ಪಿದು . . . ಸೈತೊರ್ವಳಿಗೊಂಡು ಸಾಡುಗದಿರದಾಗಳೆ ಸಿಂಹಬಳಾವನೀಶನಾ (ಕು. ಸು. ೧೧-೪೭). ಒಬ್ಬಳಿಗೊಳ್ : ಬಂದು ಮನೆಯಂ ಪುಗಲು ಶರಣರೊಬ್ಬಳಿಗೊಂಡು ಇರೆ ಕಂಡು ಮೈಯಿಕ್ಕಿ (ಕಲಿಕಾ. ದೇ. ೨೯೮-೨೦); ನಿಟ್ಟಿಟ ಗುನಟ್ಟು ಸಾಂದರಿ ಯೊಬ್ಬಳಿಗೊಂಡಳದೊಡ್ಡದೀಕ್ಷಿಸಿ ನೃಪನಂ (ಉ. ೧೧-೨೩). ಒಬ್ಬಳಿಗೊಳ್ : ನಲಿನಲಿದು ಕಿರಾತಸ್ತ್ರೀಕುಲಮೊಬ್ಬಳಿಗೊಂಡು ನಿಂದು (ಗಿರಿ. ೧-೧೨೨); ಗಿರಿಶ್ವರನ ಗೌರವಮೊಬ್ಬಳಿಗೊಂಡು ಪುಟ್ಟದಂತೆಪೊಲೊಗೆದಂ ತದೀಯ ಕರಕಂಜದೆ ರೇವಣಸಿದ್ಧ ದೇಶಿಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೬೧).

[ಒರ್ವಳಿ + ಕೊಳ್]

ಒರ್ವಳಿ, ಒಬ್ಬಳಿ, ಒಬ್ಬಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳ; ಒಂದೆಡೆ : ಪೂರ್ವಭವ ಸ್ನೇಹಮದೊರೊರ್ವರನಲಿದೊಂದು ಮಾಡೆ ತಮ್ಮನಿಬರು ಮಂಧೊರ್ವಳಿ ನೆರೆದು (ಆದಿ. ೬-೪); ಇವರ್ವರೆ ನವಮಾ ಸಾಂತದೊಳೊರ್ವಳಿಯೊಳಮಳ್ಳಳಾಗಿಸಂಕ್ರಮಿಪರವರ್ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೦೫); ಬೆಳಗಾಲೊಡಂ ಮುರುಂಟಿ ಬಿದ್ದಿರ್ವಾಲುಂ ಪೆಣಂಗಳಂ ಕಂಡೊರ್ವಳಿಗಿಂದಂ (ಮಹಾ. ೯-೫೭೮). ಒಬ್ಬಳಿ : ಮನವನೊಬ್ಬಳಿಮಾಡಿದಲ್ಲದೆ ತನುವಿನೊಳಗನು ಕಾಣಬಾರದು (ಪ್ರಭು. ೧೮-೧೮). ಒಬ್ಬಳಿ : ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯಾತಿಶಯ ವಿಶೇಷ ಯಪ್ಪ ಪದಮೊಬ್ಬಳಿಗಿಂದಿ ತೆಜಿದಿನುಟದ ಕಾವ್ಯಸಮೇತಿಗ ಮುಪಕಾರಯೋಗ್ಯದೀಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿ. ೩-೫೩).

[ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಉಳ್ಳಿ]

ಒರ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳು; ಒಬ್ಬಳು : ಜೀವೇಶ್ವರ ನನ್ನ ಬಿಟ್ಟೆಯ್ದಬೇ ಡೆಂದು ಕೋವಿದೆಯೊರ್ವೆಯಾ [ಪಾ. ವರ್ವಳಿ] ದಿಡಳು (ಕು. ೧೧-೪೫); ಹೊಂಗಾಳಂಚಿಯ ಸಿದ್ಧೊರ್ವೆಯಹಳು (ಮೋಹ. ೪-೧೦); ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೊರ್ವೆ ಹರುಷದೊಳಗೆ ನಡೆತಂದು (ಕಂ. ೨೪-೫೦).

[ಒರ್ವೆ + -೨]

ಒರ್ವೆರಲ್, ಒಬ್ಬೆರಲ್, ಒಬ್ಬೆರಳು, ಒರ್ವೆರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬೆರಳು. ಒಬ್ಬೆರಲ್ : ಧರೆಯನೊಬ್ಬೆರಲೊಳಕ್ಕೆ ಮುನಿದೊಡೆ ಸಕಲ ಜಗವನೊಮ್ಮೆ ಸುಡುವ . . . ರುದ್ರಗಣಂ (ಚಿ. ೨-೨೪). ಒಬ್ಬೆರಳು : ಭೀಭತ್ಯ ಕಂಡೊಬ್ಬೆರಳನಲ್ಲಾಡಿ ಪೊಗಳಲ್ವೆ ವೃಷಕೇತು ಫಲುಗುಣಂ ಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈ. ೨೩-೨೧). ಒರ್ವೆರಳು : ನಾಲ್ವೆರಳು ಹಸ್ತಿಗೆ ಮೂವೆರಳು ಚಿತ್ತಿಗೆ ಇರ್ವೆರಳು ಕುಚಮಧ್ಯ ಶಂಖಿಗೆ ಪದ್ಮಿಗೆ ಒರ್ವೆರಳು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೫). [ಒರ್ (< ಒಂದ್ಯು) + ಬೆರಲ್]

ಒರ್ವೆರಳು 'ಒರ್ವೆರಲ್' ನೋ.

ಒಲ್ 1, ಒಲ್ 1, ಒಲ್ 1 (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಅಂಗೀ ಕರಿಸು : ಉದೀಚ್ಚದುರುವಿಶೇಷಣಯುತಮಪ್ಪುದನೊಲ್ವರಿಂ ತು ಹೇಮಾಂಗದ ಲೀಲಾಂಬುಜ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಧಿಕಮಂ (ಕವಿ. ೨-೭೯); ಭುಜಬಲಿ ಸಕಲಾವನಿತಳವಲ್ಲಭನಂ ಭೋಂಕನಿತ್ತ ಪೊತ್ತಿರ್ಪ ನಿಕ್ಕಲೊಲ್ಲದೆ ನೆಲದೊಳ್ (ಆ. ೧೪-೧೧೧); ಯತಿಯಂಬುದು ಗಣನಿಯಮ ಪ್ರತೀತಮೆಂದರೆಬರೊಲ್ವರಂತದನೆ ಕೆಲರ್ ಶ್ರುತಿ ಸುಭಗಂ ಸ್ವಚ್ಛಂದಂ ಯತಿಯಂದಾ ಕಪಿಳ ಸಿಂಗಳಾದಿಗೊಲ್ಲರ್ (ಭಂ. ೧-೪೪); ಒಲ್ಲನೋ ಹರಿ ಕೊಳ್ಳನೋ (ಪುರಂದ. ೨-೭೯ ಪಲ್ಲವ). ೨. ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂತರಂಗದನುತಾಪಮ ನೊಲ್ವಡಿಸಿದನೊಳ್ಳುಳ್ಳಡೆಯಂ (ಕವಿ. ೩-೨೩೪); ಎರಡುಯ ದೊಲ್ವು ನಿನ್ನೊಳೆರಡಂ ನುಡಿಯಲಾಗದೆನಗೆ (ಪಂ. ೩-೧೪ ವ);

ಇಹಪರಮನೊಲ್ಲೊಡಂ . . . ಅರೈದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೯-೧೪); ನಿಚ್ಚಂ ನಿಚ್ಚಂ ಒಲ್ಲ ಭಾವಿವುದ ಜುವಂ (ಸಮಪ. ೩-೩೬). ೩. ಶಕ್ತನಾಗು; ಸಮರ್ಥನಾಗು: "ಒಲ್-ಶಕ್ತನಾಗು" (ಶಮಧಾ). ಒಲ್: ೧. ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯರ್ಗಾ ಪ್ರಾಣ ಮನೊಲಿದೀವುದೆಂಬುದೊಂದಚ್ಚ ರಿಯೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೦); ಚನ್ನಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನೊಲಿದ ಶರಣಂಗೆ ಮಾಯೆಯಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೪-೧೪); ದೇವ ನೊಲಿದಾತನೇ ಜಾತ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೭೬). ೨. ಬುಧಜನಂ ಪೇಟುಮೆಂದೆ ದೊಡಾಂ ಸಾದರದಿಂ ಮದ್ಯಾಕೈ ಬಾಹಾಪ್ರಬಳದಿನೊಲಿದಂತೀಸಲುಡ್ಕ ನಾದೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೩೮); ಇತರ ಪಾಕವನೊಲಿಯದೆ (ಬಸಪು. ೩-೨); ಲಕ್ಷಣಮಜುವ ಚತುರರೀಕೃತಿಗೊಲಿಯರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೩೯); ಲೇಸಪ್ಪ ಮಣಮಂಚದಮೇಲೆ ಶಿಶುವಳನೇಸಜಂತೊಜಗಿದ್ಗೊಲಿದು (ಮೋಹತ. ೪-೭೩). ೪. ಮೆಚ್ಚು; ಇಷ್ಟಪಡು; ಪ್ರೀತಿಸು: "ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವ ತ್ವಾ ನಂ ವಿವೃತ್ತಿಯೆನಲೊಲಿದಂತೆ ನಡಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦); ನೀವೊಲಿದೊ ಪುಟ್ಟ ಬಳಿದೊ ಕುಲಮಿದುರ್ದೆ ಕೊಡದೊಳಂ ಶರಸ್ತಂಬ ದೊಳಂ (ಪಂಪ. ೨-೮೩); ಬಲ್ಲೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿಂದ ನಿನ್ನುವನಲ್ಲದಜಾಯಕು ಕನ್ನೆಯಾಗಿದೊ ಪೊಲಿದಳು ನಿನೆಗೆ (ಬಸಪು. ೪೨-೭); ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು ನಿಲುನೆ ನಿಂತರೆ ನಲಿವೆ ನಲಿದರೆ ಒಲಿವೆ ನಿಮಗೆಂಬಾ (ಹಸಾರ. ೨-೫). ೫. ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತವಾಗು; ತಗು (+). ೬. ಮೋಹ ಗೊಳ್ಳು; ಮರುಳಾಗು: ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಒಲಿಯುವನೆ ಯೋಗಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧೯). ಒಲ್: ೧. ಅಖಿಳ ಜಗದ್ರಕ್ಷಾ ಮಣಿಯಂ ಪೊಗಟ್ಟು ದ ಖಿಳ ಸೌಖ್ಯ ಮನೊಲು ವಂ [ಪಾಶಾಂ. ನೋಲ್ವಂ, ನೊಲವಂ] (ಸಮಪ. ೧-೭).

ಒಲಿದೊಲಿದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಲಿದೊಲಿದು ನಲಿದೀ ಪ್ರಕಾರದಿ ಪಲವು ಲಿಂಗಂ ಭೋಗಿದೇವನ ಬಳವಿದಿದು ನಡವುತ್ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೭-೪೬). ಒಲ್ಲಂ = ಒಲಿದವನು; ಪ್ರಿಯಕರ: "ಉಲುಗಿದನೆಂದು ಒಲ್ಲಂ" (ಶಮದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); ಪೇಜಣ್ಣೊಲ್ಲಂಗೆಮೇನಾಗದು (ಪಂಪ. ೮-೮೧). ಒಲ್ಲರ್, ಒಲ್ಲರ್ (ಬಹುವ): ತಮ್ಮೊಲ್ಲರನೆ ಪಿಡಿದು ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ನಲಿಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ (ಸಮಪ. ೫-೪೮); ತನ್ನೊಲ್ಲದರಂ ಪಟುರು ಒಲ್ಲರಂ ಪೊಗಟದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯). ಒಲ್ಲಳ್ = ಒಲಿದವಳು; ಮೆಚ್ಚಿದವಳು: "ಮೆಚ್ಚಿದಳೊಲ್ಲಳೆಂದುಂ" (ಕಶರ. ೧೩). ಒಲ್ಲರು = ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಇರು; ಮೆಚ್ಚಿರು: ಸೂಳೆಯರೊಳೊಲ್ಲರಾರ್ಪಟಮಿಂತೆಲ್ಲ ಮುಂ ಸವಿಯಾಗಂತೆ ಕಷ್ಟವೈ (ಮೋಮೇಶ. ೨೪). ಒಲ್ಲದಾಗು = ಬೇಡವಾಗು; ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರು: ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಲ್ಲದಾದಳು (ಕನಕ. ೫೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಲ್ಲ, ಒಲ್ಲು; ಮಲ. ಒಲ್ಲು; ತುಳು. ಒಲವು, ಒಲಿಯು; ತೆಲು. ವಲಚು]

ಒಲ್ 'ಪೋಲ್' ನೋ.

ಒಲಕಾಡು (ನಾ). ಸುಡುಗಾಡು; ಶೃಶಾನ: ನಿಮ್ಮ ತರ್ಕಾರೀನೂ ಬೇಡ, ಒಲಕಾಡೂ ಬೇಡ. ಪಿಡೆ ಕಳೆಯತು (ನಡದಾ. I, ೫೨೧).

[← ತೆಲು. ಒಲ್ಲಕಾಡು, ವಲ್ಲಕಾಡು]

ಒಲವು, ಒಲವು, ಒಲವು; ಒಲ್ವು (ನಾ). ೧. ಒಲಿತ; ತೊಗಾಟ; ಅಲುಗಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಒಯ್ಯಾರ; ಬೆಡಗು; ವಿಭ್ರಮ; ವಿಲಾಸ: ಬಟ್ಟಿಜವನದೊಲಿಪಿದೆ . . . ಪೊಂಬಟ್ಟಿಲ ತಂದಿರಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೧-೧೧); ಚೆನ್ನ ಶಬರಿಯೊಲಿಸಿನೊಳು ಕಿನ್ನರಿವಿದಿದು ಪಾಡಿದಳು (ನಾಗಕು. ೧೩-೬೧); ಅತಿಕುಟಿಲಾಂಗದೊಲವುಗಳ ವಾರನಾರೀಜನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೬). ಒಲವು: ೧. 'ಒಲವುದೋಟು' ಪರಾ.

ಒಲವು: ೧. ಕುಸುಮಲತೆಗಳು ಸತಿಯರೆಲೆಯುಲುಹು ತಳದ ಕಂಸಾಳೆ ಮರನೊಲಹು ತಲೆದೊಂಕು (ಹಚಕಾ. ೩-೩೬); ತೂಗು ವರಲಿನ ಮಕುಟದೊಲಹಿನೊಳಾ ಗರುವ ಭಟರುಲಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ವೀ. ೧-೩೬); ಮಸ್ತಕದ ಮಣಿಮಕುಟದೊಲಹುಗಳ (ಚಿಬಪು. ೨೫-೨೯). ಒಲ್ವು: ೨. ಕಲಿತ[ತ]ನದುಕ್ಕೆ ಜಾವನದ ಚೆನ್ನಿಕೆ ರೂಪಿನೊಳೊಲೈ (ಸೌಂದ. XI-i, ೪೧-೩೫; ೯೬೯). 'ಒನವು' ಪರಾ.

[< ಒಲ್ + -ವು]

ಒಲವುಗಾತಿ 'ಒಲವುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಒಲವುಗಾರ 'ಒಲವುಗಾಟ' ನೋ.

ಒಲವುಗಾರ್ತಿ, ಒಲವುಗಾತಿ (ನಾ). ಒಲವುಮಾಡುವವಳು; ಒಯ್ಯಾರಿ (+). ಒಲವುಗಾತಿ: ಒಲವುಗಾತಿಗೆ ಮನೆಯೆಲ್ಲಾ ಹಿತ್ತಲು (ಗಾಡ). [ಒಲವುಗಾಟ + -ತಿ (<-ಇತಿ)]

ಒಲವುಗಾಟ, ಒಲವುಗಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಒಯ್ಯಾರದವನು (+). ಒಲವುಗಾರ: (ಜಾನಕೋ. ೩೦).

[ಒಲವು + -ಗಾಟ (<-ಕಾಟ)]

ಒಲಭರ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಎಡೆನಾಡ ಪರಿಯ ಹೊಟ್ಟದ ಪನ್ನಿಬರಂ ಒಲಭರ ಶಿವಮಾರ ಗಾವುಣ್ಣರ ಮಗಂ ಆಯ್ಯಪಗಾವುಣ್ಣನುವಿಲ್ಲ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೩-೫; ೯೭೭). [?] ಒಲವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಆ ಸಮಯದಲಿ ಮೃದನೊಡನೆ ಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿ ನಿಂದೊಲವಡಿಸಿ ತಾನೋಹಿಳನನಾ ಗಣ ನಾಥನಂ ಸಾರ್ದು (ಬಸಪು. ೪೪-೩೦).

[ಒಲವು + ಪಡು + -ಇಸು]

ಒಲವರ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಪ್ರೀತಿ; ಮೋಹ: ಮನದೊಲವರ ಮುಳ್ಳೊಡೆ ಕುಡು ಮನೆಯೊಳ್ ಹರಿಗಗ್ರಾಪಣಿಯಂ (ಪಂಪ. ೬-೫೫); ಪಲವುಂ ವಸ್ತುಗಳೊಳ್ ತನಗೊಲವರಮಾಯ್ತೆಯ್ದೆ ಕಾಂತೆಗಂದೆಳವನಿ ಜೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೧); ಅಜಾವು ಶೂನ್ಯವೆಂದು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಅದು ಶಿಲೆಯ ಮಜೆಯ ಪಾವಕ ತಿಲದೊಳಗಣ ತೈಲ ಅವರ ಒಲವರದಲ್ಲಿ ಕುಲವ ಕಾಣಬೇಕು ಬಸವಣ್ಣ ಪ್ರಿಯ ನಾಗೇಶ್ವರಲಿಂಗವನಜಾವುದಕ್ಕೆ (ಸರ್ವಪ. ೫೨-೨೭೮); ಒಲವರವು ನಿನಗುಳ್ಳರಾಗಳೆ ನಿಲಿಸಿದಾ ನೀ ಬಂದು ಬಯಲಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಬಿಡೆ ಕೆದಜುತಿಡೆ (ಕುವ್ಯಾ ಕ. ೧೬-೨೬). ೨. ಮನೋಧರ್ಮ; ಮನಸ್ಸಿನ ಒಲವು; ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಮೃಗದೊಲ ವರಮುಮನರಸನ ಬಗೆಯುಮನಜೊಡೊಲಗಿಸಲ್ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಲ್ಲನುಳ್ಳೊಡ ವನಲೈ ಗುಣಾರ್ಣವ ಬೇಂಟಿಕಾಟನೋಲಗಕಾಟಂ (ಪಂಪ. ೪-೪೨). ೩. ಪಕ್ಷಪಾತ: ಒಲಿದಿದನೊರ್ವಳ್ಳಿತ್ತಂದೊಲವರಮಾಗಿರ್ಕುಮೆಂದು ಸೊಸೆವಿರ್ಗಲ್ಲಂ ಸಲೆ ಚಮ್ಮವಾವುಗೆಯನಾ ಲಲನೆ ಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂದೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೨೦); ಶಿಲೆ ಹಲವು ತೆಜದಲ್ಲಿ ಹೊಲಬಿಗರಿಗೆ ಹೊನ್ನಾಗಿ ಒಲವರವಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಲುವುದು ಶಿಲೆಯೋ ಮನವೋ (ಸರ್ವಪ. ೬೬-೩೫೬); ಹಲವೆಲುವಿದ್ದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಒಲವರವ ನುಡಿದಡೆ ಅದು ಹೊಲೆಯರ ಬಾವಿಯಿಂದ ಕರಕಪ್ಪ (ವಚಸಂ. ೨೨೦-೭೧); ಒಲವರವಲಾ ಮುರಹರಂಗೀ ಬಲದೊಳಗೆ ಸಾಹಸವ ಸುಡುಸುಡಲೆನುತ ದುಗುಡವ ಹಿಡಿದು ಫಲುಗುಣನಿಳುಹಿದನು ಧನುವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೧೪). [?]

ಒಲವರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷವಹಿಸು; ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡು: "ಒಲವ ರಂಗೊಳ್-ಪಕ್ಷವಹಿಸು" (ಶಮಧಾ); "ಮನಂಗೊಳಿಸುಮುಳ್ಳೊಲವ ರಂಗೊಳ್ ಬಾಸಲೆಂಬಂತೆ ಮೇಣಜಿಗೆ ಸಹಜ ಕುಳನಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೮). [ಒಲವರ + ಕೊಳ್]

ಒಲವರಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ಮೆಚ್ಚು: ಹಿಮವನ್ನಗ್ರೀಂ
ದ್ರನ ತನುಜೆ ತನ್ನ ನಜುಜವನದ ಪರಿಯ ಮುಂಗಾಡ್ಕುಗುಡಲು ಬಿನ್ನಣ
ದೊಳೊಲವರಂಬಡದೆ ಕೆಲಕೊತ್ತಿಸಿದೆ (ಉದ್ಭವ. ೨-೨).

[ಒಲವರ + ಪಡು]

ಒಲವಸ (ನಾ). ಬೇಟೆ; ಪ್ರಣಯದ ಹೆಸಿವು (?): ಕೆಲದೊಳ್
ನೆಲವಾಳಿಗೆಯುಂ ನೆಲವಾಸುಂ ಕಾಂಡ ಪಟ ಮು ನಿಮಿದೊ[ಫ]ಪ್ಪುವ
ಸೀತಳವನಮುಂ ನವಿಲುಯ್ಯಲುಮೊಲವನಮುಂ ಕಳೆದು ಪಡೆವುದಬಲೆಯ
ಗೊಳಲವಂ (ಮದಕ. ೧೦-೩೧). [\leq ಒಲ್ + ಪಸ]

ಒಲವಾನ್ (ಕ್ರಿ). = ಒಲವರಂಬಡು: ಇಂತು ವರಕೊಡಗೂಸು ಅಗಲೆ
ದಂತಧಾವನಗೆಯ್ದು ಮಿಂದೊಲವಾಂತು ದಣಬನುಟ್ಟು ಭಸಿತವನಿಟ್ಟು
ಭಾಳದಲಿ (ಬಸಪು. ೧೪-೫). [ಒಲವು + ಆನ್]

ಒಲವು (ನಾ). ೧. ಸ್ನೇಹ; ಮೋಹ; ಪ್ರೀತಿ; ಆದರ: ಒಲವಿಂ
ದಿಂತೆರ್ದಮುಟ್ಟು ಕೂರ್ತನೊಳನೇ ಕರ್ಣಂಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೩-೬೦); ರವಿ ನು ದಿ ಸಿ ದ ನು ಕಂದನ ಮೇಲಣೊಲವಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೧೦); ಶಿವ
ನಿನ್ನೊಲವಿನಿಂದಾನಿನ್ನು ಬದುಕಿದನೆಂದಳಾ ಗಿರಿಜೆ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೨೨). ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಶ್ರದ್ಧೆ; ವಿಶೇಷ ಪ್ರವೃತ್ತಿ:
ನಿನಗಿಂತಿನಿಂತೊಂದಲವುಳ್ಳೊಡೊಲ್ಲೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩); ಪಿರಿದುಂ
ನೀನೊಲವಿಂದೆ ಯತ್ತಿಸಿದೊಡಂ ಕಾದಂಬರೀದೇವಿಯಾ ಚರಣೋಪಾಸನ
ಸೌಖ್ಯಮಾದೊಡೆನಗಾದತ್ತಲ್ಲಮೀ ಪುಟ್ಟಿ ನೊಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೭೯);
ಮನದೊಲವನಿತ್ತಲು ತಿದ್ದಬೇಡುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೨); ವಿಮರ್ಶ
ಯಲ್ಲಿ... ಒರೆಹಚ್ಚುವತ್ತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಲವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ (ಶ್ರೀಷ್ಠಪ್ರ.
೭೯). ೩. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂತೋಷ; ಉಬ್ಬು: ಆತ್ಮಜೆಯನೊಲವಿಂದಿತ್ತು
ಸಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈನೀರೊಡಂ ಗಂಧರ್ವರಾಜಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೧೦); ಮತ್ತಗಜ
ಮಸ್ತಕದ ಪೊಸಮುತ್ತಂ ಬಲ್ಲಿಂದೆ ತಂದೆನೆಂದೊಲವಿಂದಂ... ಇತ್ತಂ
(ಗಿಂಕ. ೧-೧೧೫); ಉಚ್ಚವದೊಲವೊಂದು ಮನದೊಳು ಮೊನೆದೋರ್ವ
ಮಚ್ಚರವೊಂದು ಕಾಂತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಳವಡಿಸಲ್ತೆ (ನೋಹತ. ೧೪-೭೪).

ಒಲವಿನಾಗಮ=ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಒಲವಿನಾಗಮದ ಗಣಿತದ ಗುಣಿತವ
ತಾ ಕಲಿವೆನೆನುತ ಹರಿಸೂನು ನೆಲಸಿದ ಮೊದಲ ಮಗ್ಗಿಯ ಮೂರೇಪೆಯ
ಗೆಲೆವೆಂದುವಾ ತ್ರಿವಳಿಗಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೫೪).

[\leq ಒಲ್ + -ವು]

ಒಲವು 'ಒಲವು' ನೋ.

ಒಲವುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಹುಟ್ಟು; ಪ್ರಣಯವುಂಟಾಗು: ಒಲವುಣ್ಣು
ಸುಲಲಿತಾನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರಿಯ ವಿನಯಕಲಿತಮತಿಯಿಂ ನವರಸಂ ಮಿಗೆ
ಮಿಳಿತ ಸೌಖ್ಯಗಳು ಮೊಳೆಯೆ ವರ್ತಿಸುವ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೨-೧);
ರಕ್ಷಿಸುವೆನೊಲವುಣ್ಣಿಯನಿತುಮಂ (ಬಸಪು. ೫೩-೪೮).

[ಒಲವು + ಉಣ್ಣು]

ಒಲವುದೋಷು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿತ ಅಥವಾ ಚಲನೆಯನ್ನು ತೋರು:
ವಿಲಸಿತ ಕರಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಭೇದವು ನೆಣೆಯೊಲವುದೋಷುವ ಶಿರಭೇದ
ಸುಲಲಿತ ಸ್ಥಾನಕಭೇದ ಚಾರಿಯ ಭೇದದಲಿ ಭಾವಗಳ ತೋಷಾದರು
(ಕಂನವಿ. ೮-೭೨).

[ಒಲವು (< ಒಲವು) + ತೋಷು (< ತೋಷು)]

ಒಲವೆರು 'ಒಲವೆರು' ನೋ.

ಒಲವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಎರೆ; ಬಹಳ ಆಕರ್ಷಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು:
"ಅವರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಮಗೇನು?" ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದ
ಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆಯೆ? ಬಾಳುತ್ತವರವರು; ಒಲವೆರೆದು ಬಾಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದವ
ರವರು (ರಾಮಾನ. ೭೧). [ಒಲವು + ಎರೆ (< ಎಣ್ಣೆ)]

ಒಲವೆರು, ಒಲವೆರು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸು; ಆದರವನ್ನು
ಹೊಂದು: ಮಾಚಯ್ಯಂ ಸಮುದ್ಧತ ವೃತ್ತಿಯಲಿ ನಡೆತಂದು ಸಾಧೂಲ
ನೆತ್ತಿ (ಬಸಪು. ೩೭-೩೧); ಗುರುಸಿದ್ಧನಡಿವಿಡಿದು ಕೈವಲ್ಯದೊಲವೆತ್ತು
ನಿತ್ಯ ಸುಖಿಯಾಗು ಮಾನವಾ (ಕೈಕವ. ೨-೨-೩); ಶಿವಾಧವನೊಲವೆತ್ತರಿಂ
ದೆಮಗೆ ವಂದ್ಯರ್ (ರಾಜಶೀ. ೧-೧೫). ಒಲವೆರು: ಪಿರಿದುಂ ಚಿಂತಿಸಿ...
ನಿನ್ನೊಳಗೀಕೆ ತಾನೆಯೊಲವೆತ್ತಾ ಪಾಂಗುಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೭-೧೪).

[ಒಲವು + ಪೆಣ್ಣು]

ಒಲವೇರು (ಕ್ರಿ). ಆಸಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಪ್ರೀತಿಯಾಗು: ಚಾರುಮಣಿ
ಶಿಲೆಯನಸುಗೇಸರಗಾರೆಯಲಿ ಒಲವೇರಿ ರಚಿಸಿದರೊಯೆಂಬಂತೆ (ನವನೋ.
೨-೨೬). [ಒಲವು + ಏರು (< ಎಣ್ಣೆ)]

ಒಲವೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಪಡು; ಹಿಗ್ಗು: ನಾವೊಲವೊಂದಿ
ನಿಮ್ಮಿಂದವೆ ಮದಿದೊಡಾ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ ಕನಕದಿವ್ಯವಿಮಾನಗಳ
ನುನಯಿಸಿ ಬಂದು... ರಜತಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವು (ಬಸಪು.
೩೪-೧೦); ಶಿವನಾಜ್ಞಾಪನದೊಲವೊಂದಿಯಾತನು ಪೋಗಲೂರಿಗೆ
(ಬಸಪು. ೪೯-೩೦). [ಒಲವು + ಒಂದು]

ಒಲಸು (ನಾ). ಗುಳೆ ಎದ್ದು ಹೋಗುವುದು; ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು
ಹೋಗುವುದು: ಅಲರಂಬನ ದಾಳಿ ಬಪ್ಪ ವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳ್ದಲಸದವನ
ನಡೆನೋಳ್ಳ ಲಲನೆಯರೆದೆಯ ಬಲುಮೆ ನಾಣ್ಯಕೆಗೂಡಿ ಒಲಸು ತೆಗೆದು
ಪೋದುದಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೩೦); ಪಟುವಟುವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತು
ಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [\leq ವಲಸೆ]

ಒಲಸೆ 'ವಲಸೆ' ನೋ.

ಒಲಹು 'ಒಲವು' ನೋ.

ಒಲಿ 'ಒಲ್' ನೋ.

ಒಲಿ (ನಾ). ಓಲೆ; ಗರಿ; ನೋಗೆ: ಗರಿಗಳ 'ಒಲಿ'ಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ
ಹಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡುಗಳು ಉಯ್ಯಲೆಯಂತೆ ತೂಗಲಾರಂಭಿಸಿದುವು
(ಬಾಳಗ. ೧); 'ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು' ಎಂದು ತೆಂಗಿನ ಮಡಲಿನ ಒಲಿಯನ್ನು
ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಪರಾವ. ೧೨೬). [ದೇ. || ತುಳು. ಒಲಿ]

ಒಲಿಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಲ್ಲದ ತುಳುಗೊಣ್ಣೋಡೆ
ಕೊಬ್ಬೆಯಯ್ಯೊಡುಂ ಒಲಿಪಯ್ಯಂ ತುಳುವನಕ್ಕಿ ಬಿದಲ್ಲಿ (ಎಕ. X,
ಮುಳಬಾ. ೩೨-೩; 950). [ಒಲಿಪು + ಆಯ್ಯ]

ಒಲಿಯಿಸು 'ಒಲಿಸು' ನೋ.

ಒಲಿಸು, ಒಲಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮನ
ವೊಪ್ಪಿಸು: ಒಲಿಸುವ ರೂಪು ಗಾಡಿಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ಗಾಡಿ ವಿಳಾಸ
ದೇಣ್ಣಿಯೊಳ್ ನೆಲಸೆ (ಆದಿಪು. ೧-೭೧); ಮುಕ್ತಿಲಲನೆಯನೊಲಿಸಲ್
ಕೈಗೈದು (ಅಜಪು. ೭-೪); ನೇಹವೆಂಬ ಕುಂಟಣೆ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನೊಲಿಸ
ದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೇವೆ ಸಖಿಯೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೭-೧೦); ಭಕುತಿಯಲೊಲಿಸಿ
ದರಲೈ ಪಾಂಡವರು ಯದುಕುಲಲಲಾಮನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೭೧).
ಒಲಿಯಿಸು: ತರುಣ ದಮಯಂತಿಯು ನೀಂ ಪರಿಚರಿಯದಲಿಯೆನಗೊ
ಲಿಯಿಸಿರಿಯೆ[ಪಾಳಾಂ. ಯ ಮಾಡೆ]ಂದುರುತರದ ವಸ್ತುಗಳನಿತ್ತಬಲೆಯರ
ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು (ನಳಚ. ೩-೧೪).

ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು. ಒಲಿಸಿಕೋ = ಮೆಚ್ಚಿಸು: ಆನ ತಪದಲಿ ಬಳಲಿ
ಕರುಣಾಳುಗಳ ದೇವನನೊಲಿಸಿಕೊಂಡನೊ ಶಿವಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬೯.
ಪರಿ. ೨೯೧); ಒಲಿಸಿಕೋ ನೀನಾತನನು ಕಟ್ಟಿಲುಮೆಯವರಿಲ್ಲಾತ ನೀ
ಹೋಗೊಲಿಯದಿರನು (ತೂರರಾ. ೩-೪-೧೪). [ಒಲ್ + -ಇಸು]

ಒಲು 'ಒಲ್' ನೋ.

ಒಲು 'ಪೋಲ್' ನೋ.

ಒಲುನಗೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ನಗೆ; ಅಕ್ಕರೆಯ ನಗೆ: ಒಲು [ಪಾಠಾಂ. ನಲು] ನಗೆಯುಂ ಶುಭಂಕರನೊಳಲ್ಲುಗುತುಂ . . . ಯಕ್ಷಿಯಕ್ಷರೆಮಗೀ ಗೊಲವಿಂದೆ ದಯಾವಲೋಕಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯).

[ಒಲು (< ಒಲ್) + ನಗೆ]

ಒಲುಪೆ (ನಾ). (ಮದುವೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಣದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಭತ್ಯೆ; ಕಾಣಿಕೆ: ಹಡಪಗಾಣಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಾರ . . . ಉಡುಗೊಪ್ಪುವೊಲುಪೆ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೨೯-೮೨; 1404). [\leq ಉಲುಪೆ]

ಒಲುಮೆ 'ಒಲ್ಮೆ' ನೋ.

ಒಲುಮೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ನೇಹದ ಬಂಧನ; ಪ್ರೀತಿಯ ಬಂಧನ: ಗೆಲಿದು ನಾಡನು ಬೆಸೆದಳು ನೆಲದೊಲುಮೆಕಟ್ಟು ಹೊಸೆದಳು (ಹೊಂಗಳು. ೩-೮). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ಕಟ್ಟು]

ಒಲುಮೆದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರು: ಹುಸಿಯೊಲುಮೆ ದೋಲುವರಾ ಪರಿಯಲಿ ಹೃದಯಗೊಡರನ್ನತಗಳನಾಡುವರು (ನಳ. ೩-೨೫). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ತೋಲು (< ತೋಲು)]

ಒಲುಮೆಮದ್ದು (ನಾ). ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮದ್ದು; ಮೆಚ್ಚುಮದ್ದು: ಅವಳು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದೋಪನ ವಳ ಕೈವಶವಾಗಲದಕೆ ಅವಳಾತಗೊಲುಮೆಮದ್ದು ತಿಳಿಸಿದಳೆಂದು ತಮತಮಗಿಲ್ಲರಾಡುವರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯-೪೪).

[ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು)]

ಒಲುಮೆವಂಚಕೆ (ನಾ). ಒಲಿದವರನ್ನು ವಂಚಿಸಿದವನು; ವಿಶ್ವಾಸ ಘಾತಕ: ಒಲುಮೆವಂಚಕರಲ್ಲಿ ದರೆಲ್ಲಿ ದರೆಂದಲಗೋಲಿಟ್ಟಂಗಭವನು ನಲವಿಂದ ನಡಸುವ ವೆಳ್ಳಿವೆಟ್ಟಲವೊಲುಜ್ಜಲಿಸಿದನಾ ಚಂದ್ರ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೯೨). [ಒಲುಮೆ (< ಒಲ್ಮೆ) + ವಂಚಕೆ]

ಒಲ್ಮೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡು; ತೊನೆ; ಬಳಕು: "ಒಲೆ-ಅಂದೋಲನೇ, ಅಶ್ವಂತಕೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಮಲೆಯುತ್ತೊಲೆಯುತ್ತೆ . . . ಸುತ್ತಿಬರು ತಿರ್ದುಮ ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೧೧೧೨ ಶುದ್ರಕ); ಕಟ್ಟಲಿಸುತ್ತಿರ್ಪೆಲೆವಳ್ಳಿ ಪಣ್ಣೊಲೆವ ನಾರಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೬); ಫಳಭಾರದಿಂದೊಲೆದು ತೂಗಿ ಬಾಗುವ ಮರಂ (ಹಜಕಾ. ೬-೪೭); ಕುಲಾದ್ರಿಗಳೊಲೆದವೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೪-೩೯). ೨. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಅತ್ತಿತ್ತ ಆಡಿಸು; ಚೆಲಿಸು: ಮುಖದಲಿ ಕಿಜುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು ಬೆರಳನೊಲೆದೊಲೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬-೩೩); ತಂದೆಲರ ಸೊಗಸಿಗೆ ತಲೆದೂಗುವಂತೆ ತಳದಂಬುಜದ ಪರಮಳಕೆ ಶಿರವ ನೊಲೆವಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೬). ೩. ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಓರೆಯಾಗು; ವಾಲು: ಆ ಪುರದ ಶಿವಲಿಂಗವೊಲೆದಿಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಕೊಂಗುರ. ದೇ. ೧೫೪-೧); ಕೊರಳೊಲೆದು ರೋಹಿತವ ಉಗಿದವು ದಿಗ್ಗಂತಿಗಳು (ಮೋಹತ. ೩೬-೪೭). ೪. ಅಗು; ಬದಗು: ಒಲೆಗುಂ ಕೆಳಗಣ್ಣೆ ಕಿಟ್ಟನೆಂಬಾದೇಶಂ (ಶಮಧ. ೧೬೬).

ಒಲೆದಾಟ = ತೂಗಾಟ; ತೊನೆಯುವಿಕೆ: ಶಿಶುವನಬ್ಬಪತ್ರ ದಲ್ಲಿರಿಸಿಯದಜೊಲೆದಾಟಕುರ್ವಿ ಸಂಚರಿಸುವರಸಂಚಿಗಳಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೯); ಸಾಲ ಸೀಗುರಿಗಳೊಲೆದಾಟದಿ (ಚಿಬಪು. ೨೬-೧೦). ಒಲೆದಾಡು = ತೂಗಾಡು; ಓಲಾಡು: ಸೋಮುಡಿ ಲಂಬಿಸಿ ಕರ್ಣ ಪೂರಿತೋತ್ಪಲಮೊಲೆದಾಡೆ (ಗಿಂಕ. ೨-೯೦); ಜಡೆಯೊಲೆದಾಡಲೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಲೈ; ಮಲ. ಉಲಯು, ಉಲಕ್ಕು; ತುಳು. ಉಲಿ; ತೆಲು. ಉಲಿಯು, ನುಲಿಯು]

ಒಲ್ಮೆ (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪು; ಶೋಭಿಸು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಮೃಡನ ತೇಜದ ಲೊಲೆವದ್ರೋಣಿಗೆ ಮಡದಿಯರು ಹರಿವಾಣದಾರತಿ ಹಿಡಿದು ತಂದೆತ್ತಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ಓಂ. ೧-೩೭ ಅಡಿಟಿ); ಬೆನ್ನಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುಡಿಯಲೆಯ ಕಣ್ಣೆಗಳೊಲೆಯ ಚೆನ್ನೆಯರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೪).

[ದೇ. || ತುಳು. ಉಲೆ; ತೆಲು. ಒಲಯು]

ಒಲ್ಮೆ (ಕ್ರಿ). ನುಡಿ; ಮಾತಾಡು: "ಬಗ್ಗು ಬಿಪ್ಪಂಡಮೊಲೆಯ ಚಪ್ಪರಣೆ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೨); ಬಾಯ್ಬಿಡೊಲೆಯುತ್ತೆ ಕೈನೆಗಿ ಜಾಗಿಸಿ ಕುರ್ಗುತೆಯೊಡಿಸುತ್ತೆ . . . ಅಲ್ಲಿಯೊಂದು ಮರ್ಕಟಂ (ಗಿಂಕ. ೫-೨೦); ಸುಭಟರ ಹುದೋ ಜಾಗು ಜಾಗೆನುತೊಲೆದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೧೧). [\leq ಉಲಿ]

ಒಲ್ಮೆ (ನಾ). (ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು ಕಾಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ) ಬೆಂಕಿ ಉರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ, -ಸ್ಥಳ; ಅಶ್ವಂತಕ; ಅಧಿಶ್ರಯಿಣಿ: "ಒಲೆ-ಅಂದೋಲನೇ, ಅಶ್ವಂತಕೇ ಚ (ಅಡಿಗೆಯೊಲೆ)" (ಶಮಧಾ); ಒಲೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನ ಮೃದ್ವಾಜನದೇಸರನೇರ ಬಾಣಸಿಗರುರಿಪುವ ಗಾಳಿಯ ಸಂಯೋಗದೊಳ್ ಚೈತನ್ಯಮದೇಕೆ ಪುಟ್ಟಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೭ ವ); ಒಲೆ ಹತ್ತಿಯುರಿದೊಡೆ ನಿಲಬಹುದಲ್ಲದೆ ಧರೆ ಹತ್ತಿಯುರಿದೊಡೆ ನಿಲಬಾರದು (ಬಸವ. ೨೬); ಈ ಸಾವಕೆಡುವ ಗಂಡರ ನೊಯ್ದು ಒಲೆಯೊಳಗಿಕ್ಕು (ಮಹಾದೇ. ೧೬-೭); ಕೆಲನುಂ ಬಲನುಂ ನೆಲನುಂ ದವಾಗ್ನಿ ಸುಟ್ಟೊಲೆಯವೊಲಾಗಿ (ಗಿಂಕ. ೯-೨೫); ಅಟ್ಟಮೇಲೆ ಒಲೆ ಉರಿಯಿತು ಕೊಟ್ಟಮೇಲೆ ಅಳಿಯ ಉರಿದ (ಗಾದ).

ಒಲೆಹೂಡು = ಒಲೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಅಡುಗೆಯ ಏರ್ಪಾಟುಮಾಡು: ಒಲೆಹೂಡಿ, ಅಡುಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನವೆಲ್ಲ ರಕ್ತವಾಯಿತು! (ನನ್ನೂರು. ೪೪). ಒಲೆಹೂಡಿಸು = ಒಲೆಗೆ ಉರಿಹಾಕು: ಅಡಿಗೆಗೆ ಆಗಲೆ ಒಲೆಹೂಡಿಸಿ ಆಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಲೈ; ಮಲ. ಉಲ; ತುಳು. ಉಲೆ; ಕೊಡ. ಒಲೆ; ಕುವಿ. ಹೊಲ್ಲು]

ಒಲ್ಮೆ (ನಾ). ಒಲೆದಾಡುವಿಕೆ; ತೂಗಾಟ; ಅಲ್ಲಾಟ: "ತೊನೆ, ಒಲೆ . . . ನಡುಕಂ - ಈ ೬ ಕಂಪನಂ" (ಕಶನಾ. ೩೧-೬೬೦). [\leq ಒಲ್ಮೆ]

ಒಲ್ಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಭಟ್ಟಪುತ್ರರಾ ಸಾಸಿವ್ವರು ಒಲೆಯ ಆಯ್ದುರ್ವರುಬೆಯ ಮೂನೂರ್ವರುಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಯ ಕ್ರಮ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧-೮; 902). [?]

ಒಲೆಕಲ್ 'ಒಲೆಗಲ್' ನೋ.

ಒಲೆಗಲ್, ಒಲೆಕಲ್, ಒಲೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಒಲೆಗೆ ಇಟ್ಟಕಲ್ಲು; ಒಲೆಯ ಗುಂಡು: ಬೀಡುವಿಡಲ್ ನೆಲನುಮೊಲೆಗಲ್ಲೆ ಬೆಟ್ಟುಗಳುಂ . . . ಆ ಪಡೆಗೆ ನೆಜೆಯವೆನಿಸಿ (ಪಂಪ. ೯-೧೦೪ ವ); ಕಲ್ಲೊತ್ತೆಗರ್ಕ ದುಗ್ಗುವ ಮೆಳ್ಳಿಸಿಯೊಲೆಗಲ್ಲ ಸೇಕೆಗೆಯ್ಯಲ್ ಮಾಣ್ಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೫); ಒಲೆಗಲ್ಲೊಲ್ಲಾಯ್ದು ವೆಂಟು ದಿಗಿಭದ ಬಿದುಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೧). ಒಲೆಕಲ್: ಉರಿವ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದಾಗಿರಿಯೊಲೆಕಲ್ಲವೊಲಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧-೪೦). ಒಲೆಗಲ್ಲು: ನೆಲ ಕಾದ ಕಾವಲಿಯಂತಾಯ್ತು . . . ಬೆಟ್ಟುಗಳುಂವೊಲೆಗಲ್ಲಿನಂತಾದವು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦-೬).

[ಒಲ್ಮೆ + ಕಲ್]

ಒಲೆಗಲ್ಲು 'ಒಲೆಗಲ್' ನೋ.

ಒಲೆಗುಂಡು (ನಾ). = ಒಲೆಗಲ್: ಒಲೆಗುಂಡನೊಬ್ಬನೆ ಮೆಲಬಹುದು ಎಂದಿದರೆ ಮೆಲಬಹುದು ಎಂಬುವನೆ ಜಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೩೪); ರಸವನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಒಲೆಗುಂಡಿನಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೪೬). [ಒಲ್ಮೆ + ಗುಂಡು]

ಒಲೆಗುಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಒಲೆಯಮೇಲೆ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಕೂಡಲು ಮಾಡಿದ ಕುಪ್ಪೆ. ೨. ಒಲೆಯ ಎಡ ಬಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೋಡುಗಳಲ್ಲಿ ಉರಿಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯಲು ಮಾಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಉಂಡೆ (*). [ಒಲೆ + ಕುಪ್ಪು]

ಒಲಿತ (ನಾ). ತೂಗಾಟ; ಹೊಯ್ದಾಟ; ಕಂಪನ (*).

[ಒಲೆ + -ತ]

ಒಲಿತ (ನಾ). ತೂಗಾಟ; ಒಲೆಹಾಟ: ಮುತ್ತಿನೈಸರಂ ಮೆಯ್ಯಾಲೆ ಪಕ್ಕಿ ರಯ್ಯಮನೆ ತೂಗೆ ವಿಶಾಸದಿನಯ್ಯಲಾಡಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೭); ಎಲರೊಲೆ ಪಕೆ ನೆನವೊದಳಿದಳಲತೆಯಲೆವಂತವೊಲು ಪಳೆ ಗೊಜಡು ಅಲುಗುವುದೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೨೧); ಕೆಲರಂ ಸಿರಿದಲೆಯೊಲೆಪದಿ ಕಿಜೊದುಂ ಬೆರಲ ಕೊನೆಯ ಸನ್ನೆಯೊಳು . . . ಬೀಳೊಟ್ಟುಂ (ಜಯಕಾ. ೧೦-೭೩). [ಒಲೆ + -ಸ]

ಒಲೆಯಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆಹೊಡು; ಅಡುಗೆಮಾಡು: ವಿಶಾಖನಂದ ನನುಂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮಂ ದಾಯಿಗನೆಜೆದುಕೊಳೆ ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಪೆಜರ ಬೆಸನ ದೊಳೊಲೆಯಡುಕುವುದುಂ (ಚಾವುಂ. ೨೭-೧೦).

[ಒಲೆ + ಅಡುಕು]

ಒಲೆಸರ (ನಾ). ಒಲೆಯ ಸಾಲು, -ಪಂಕ್ತಿ; ಉದ್ದವಾದ ಒಲೆ: ಅಜ್ಜ ಒಲೆಸರದ ಹತ್ತಿರ ಬೆಂಕಿಗೆ ಬೆನ್ನುಮಾಡಿ ಸೊಂಟ ಕಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆನು. ೭೫೧). [ಒಲೆ + ಸರ]

ಒಲ್ಲರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಲಿದು ಬರು; ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬರು: ಲಲನಾಪ್ರೇಮ ವಿಹಾರಮುಂ ಕವಿತೆಯುಂ ತಮ್ಮಿಂದೆ ತಾಮೊಲ್ವರಲ್ ಲಲಿತಂ ಸೇವನ ಯೋಗ್ಯಂ (ಸಂಪ. ೧೦-೧). [ಒಲ್ + ತರ್]

ಒಲ್ಲೆಱ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಪುನರ್ವತ್ಸಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಂ ಸುಂಕದೊಳವೆರಡೊಲ್ಲೆಱ್ ಕೊಡವೀಸವ ಸಹಿತಮಾಗಿ (ಸಾಹಿ. XX, ೩೦-೨೪; 1088). [ಒಲ್ + ತೆಱ್]

ಒಲ್ಲು 'ಒಲಪು' ನೋ.

ಒಲ್ಲೆ, ಒಲುಮೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿ; ಪ್ರಣಯ; ಅನುರಾಗ; ಅಕ್ಕರೆ: ಸೊಬಗಂ ಒಲ್ಲೆಯಂ ಧೈರ್ಯಮಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩೦-೧೦); ಬಾರೆನ್ನೊಲ್ಲೆಯ ಬಾರೆ ತತ್ತ್ವಸುಖಮೇ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೫); ಒಳಗುವೇಳುವುದೊಡನಾಡುವುದೊಲಿದೊಲ್ಲೆಗೆಳಸುವುದೇಕವೆನಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೪೨). ೨. ಅನುಗ್ರಹ; ದಯೆ: ದೈವದೊಲ್ಲೆಯಿರಲಾ ಕಾಲಾನು ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಾಂ ಬಡವಂ ಬಲ್ಲಿದನಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಶಿಷ್ಯರ ನೊಲ್ಲೆಯಿಂ ಪೊರೆದು (ದಶಕು. ೧೪-೨೪). ಒಲುಮೆ: ೧. ಅಂಗ ಮಾಸಿ ದಲ್ಲಿ ಜಲದೊಲುಮೆ (ಕೋಶಶಾಂ. ೪೨); ಶರಣರೊಡನೊಲುಮೆಯಿಂ ಲಿಂಗಾರ್ಜನಂಗೆಯ್ದು (ಬಸರ. ೯-೧೨೩); ಎಡದಲ್ಲಿ ಗಣಕೆಯರೊಲು ಮೆಯ ಕವಿಗಳು ಮುಂದೆ (ಭರಣ. ೧-೫೪); ಏರಿ ಮೇಲಣ ಪಂಜು ನೀರೊಳಗೆ ಉರಿದಂತೆ ನಾರಿಯರೊಲುಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ] ತನಗೆಂಬ ಮರುಳೆಗೆ ಮಾರಿ ಹಿಡಿದಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೬೧). ೨. ನೀವೆಮ ಗೊಲುಮೆಯುಳ್ಳೊಡೆ . . . ಗಂಗಾದೇವಿಯುಟ್ಟುಂಬರವನರ್ಥಿಸಿ ತಂದು ಕೊಟ್ಟುಡ್ದರಿಸು (ಬಸಪು. ೧೧-೨೮). [ಒಲ್ + -ಮೆ]

ಒಲ್ಲೆಗೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಣಯಿ: ಒಂದುಸಮಯ ದೊಲ್ಲೆಗೆರೊಳು ಸಮಸುಖದಿಂದ ಕೂಟದಿನಿತು ಮುಂದಣ ಭವದ ಸಗ್ಗದ ಸಾಸಿರಸುಖದಂದವಲ್ಲವೆ ಮೋಹಿಗಳಿಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯-೭೭); ನನ್ನಿಗ ರಿಂಪುಗಾಜಿನಿವಾತುಗರಿಚ್ಚಿಗರಾರ್ಪರೊಲ್ಲೆಗರ್ ಚೆನ್ನಿಗರ್ . . . ತನ್ನೊಡ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ನಲಿಗುಂ ಚಿಕದೇವನಪಂ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೧೦).

[ಒಲ್ಲೆ + -ಗ]

ಒಲ್ಲೆನೋಟ (ನಾ). ಪ್ರೇಮದ ನೋಟ; ಪ್ರಣಯದೃಷ್ಟಿ: ಒಪೋ ಸುರನಪ್ಪೊನಾವನುಂ ಅವಗಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂ ಒಳಪಡಿಸದಿರ್ಕ್ಕನ್ನನ್, ಇದಿ ರಿಲ್ಲದೊಲ್ಲೆನೋಟದಿಂದೆನ್ನನ್ (ಬದ್ಧಪು. ೪೭-೧೦೩೩).

[ಒಲ್ಲೆ + ನೋಟ]

ಒಲ್ಲೆವೆಂಡಿತಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾದ ಹೆಂಡತಿ: ಶತ್ರುಳ್ಳಂಗೆ ಕೇಳು ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ ತಾನಾದೊಲ್ಲೆವೆಂಡಿತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧-೭೩೨).

[ಒಲ್ಲೆ + ವೆಂಡಿತಿ]

ಒಲ್ಲೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅನುರಾಗ ಹೊಂದು: ಶಿವಾಕ್ಷಿಮಣಪ್ರತಾನಮಂ ಧರಿಸುತ್ತಂಗಳೊಲ್ಲೆವೆಱು ಶಿವಮಂತ್ರಧ್ಯಾನಯುಕ್ತಂ (ವೃಷವಿ. ೨೩-೩). [ಒಲ್ಲೆ + ವೆಱು]

ಒಲ್ಲಗೆ (ಅ). ಮೆಲ್ಲನೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ; ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ: ನಿಲ್ಲೆ ಭವ್ಯಯೆಂಬರು ಯೋಗಿಗಳು ದೇವರೊಲ್ಲಗೆ ಚಿತ್ತೈಸಿಯೆನುತ (ಭರಣ. ೩-೧೨೨); ನಮಿರಾಜನೆಂದು ನೀನೊಲ್ಲಗೆ ಕರೆಯಬೇಕೆಂದು (ಭರಣ. ೩೯-೫೩). 'ಒಲ್ಲನೆ' ಪರಾ.

[ಒಲ್ಲಂ + -ಅಗ್ಗೆ. / ತೆಲು. ಒಲ್ಲ = ನಿಧಾನವಾದ, ನೇರವಾದ]

ಒಲ್ಲಣೆಗೆ, ಒಲ್ಲವಣೆಗೆ (ನಾ). ಒದ್ದೆಯಾದ ಬಟ್ಟೆ; ಸ್ನಾನಮಾಡುವಾಗ ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ: "ಸ್ನಾನವಸ್ತ್ರ - ಒಲ್ಲಣೆಗೆ" (ನೀತಿಮಾ. ೧೭-೫೮); ಅವರ್ಗಿಲ್ಲಂ ನೀರನಿಡಿಸಿ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಿಸಿಯೊಲ್ಲಣೆಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಟಿಯಂ ಪೊಯ್ದಾಗಳ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೮-೨೩); ತನ್ನಂ ಮುನ್ನೆ ಮುಯ್ಯೇಱು ಸೂಜ್ವರಮೊಲ್ಲಣೆಗೆಯಂ ಪಿಟಾದಂತೆ ಪಿಟಾದ ಪಗೆಗೆ ರಥಚಕ್ರಮಂ ನುಂಗುವುದುಂ (ಸಂಪ. ೧೨-೨೦೭ ವ); ಏನೀ ನಿನ್ನೊಲ್ಲಣೆಗೆಯ ನಾನೇ ಪಿಟವಂತೆ ಹೀನೆಯಲ್ಲಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೩೫); ಏಂ ಜಾಣನಯ್ ತಣ್ಣಲೊಳ್ ಪರ ಪಿಟೊಡೆ ಬೇಗಮಾರುವುದಲ್ಲೆ ಪೇಳೊಲ್ಲಣೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೦-೫೪). ಒಲ್ಲವಣೆಗೆ: ಅಂತು ಕುಮಾರ ನೆನೆನೂ[ಯ್]ಲ್ಲವಣೆಗೆಯಂ ಪೆಳದಿರಮೆಂದು ಸತ್ಯಭಾಮೆಗೆ ಪೇಳೊಡಾಕೆ ಕಡುಮುಳಿದು ನೋಡಿ, ಏನೇನೋ ನಿನ್ನುಟ್ಟೊಲ್ಲಣೆಗೆ ನಾನೇಂ ಪಿಟವುದೆ ಕರಂ ತಕ್ಕುದು (ಬಂಹರಿ. ೧೩-೭ ವ, ೮).

[ಪ್ರಾ. ಉಲ್ಲಣೆಯಾ (< ಸಂ. ಅದ್ರ್ಪಯಣಕಾ)]

ಒಲ್ಲನೆ (ಅ). = ಒಲ್ಲಗೆ: ಅದೇನಡುಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟಣಕದ ವಾದದ ಕಾಯ್ದು ನೊಳೊಲ್ಲನೊನಲ್ಲ ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲ್ಲ (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೦ ವ); ತಮ್ಮ ಮಂದಿರಮಂ ಪೊಲ್ಲನೆ ಪೊಕ್ಕು (ಅಂಜ. ೫-೭೦); ಕಾಂವಂ, ಕಾವಂ; ಒಂಲನೆಯೊನಲ್ಲ, ಒಲ್ಲನೆಯೊನಲ್ಲ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯ ವೃತ್ತಿ).

ಒಲ್ಲನುಲಿ = ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮಾತಾಡು; ವೃದುವಾದ ಸದ್ವುಮಾಡು: ಕಾರವಬಲಮೆಲ್ಲಮೊಲ್ಲನುಲಿದೋಡಿ ವೈಕರ್ತನನ ಮುಲಿಯಂ ಪುಗುವುದುಂ (ಸಂಪ. ೧೨-೧೩೫ ವ); ವಾನರಬಲಮೆಲ್ಲಮೊಲ್ಲನುಲಿದೋಡಿ (ಸಂ. ರಾಮಾ. ೧೩-೮೪ ವ); ಸುರಾಸುರ ನಿಕುರುಂಬವಂಬರದೊಳೊಲ್ಲನುಲಿಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೪೯ ವ). 'ಒಲ್ಲಗೆ' ಪರಾ.

[ಒಲ್ಲಂ + -ಅನೆ. / ತೆಲು. ಒಲ್ಲನೆ]

ಒಲ್ಲಭೆ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ; ಪತಿ: ಬಲ್ಲತನವಿಲ್ಲದ ಬಜಾವಾಯ ಮಾತಿನ ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲಕ್ಕೆ ಹೋರಿದಡೆ ಒಲ್ಲಭೆ ನಿಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜನ ನವರನೊಲ್ಲನಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೮-೭೦೫); ಚಿತ್ತದೊಲ್ಲಭನಾರು ಶೋಕ ವಿಡೆತ್ತಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೪-೧೮); ಲಂಕಾದ್ರಿಗೊಲ್ಲಭಂ ಬಳಿಕಾಗಿ ಸರ್ವಸನ್ನಾಹದಿಂ ದಿಗ್ವೈಯಕ್ಕೆ ತಂದನು (ಪರಶು. ೧೪-೨೫).

[< ಸಂ. ವಲ್ಲಭ]

ಒಲ್ಲಭೆ (ನಾ). ಒಡತಿ; ಸ್ವಾಮಿನಿ; ಯಜಮಾನಿ: ಧರೆಯಾಣ್ಣ ನೊಲ್ಲಭೆಯು ಬರುವ ಮಾರ್ಗದಲಿ (ಹಮಚ. ೧೭೫). [< ಸಂ. ವಲ್ಲಭಾ]

ಒಲ್ಲಮೆ (ನಾ). ಒಲವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಪ್ರೀತಿ: ಕೂ ಸ ರೊ ಲ್ಲ ಮ ಯಂ ತೆ . . . ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೂಳಿಗೆ ಕಡುಲೇಸಪ್ಪ ಸರ್ವಗಮಂ ಬಿಟ್ಟು ನರಕದೊಳ್ ತಿಟ್ಟನೆ ತಿರಿವಂತಪ್ಪ ಪಾಪಮಂ ನೆರವಿದ ಮೂನಿಸರಂ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೮-೯೪).

[ಒಲ್ + -ಅಮ್]

ಒಲ್ಲಯಿಸು, ಒಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು: ರಣರಸಿಕ ರೊಡ್ಡು ಪೊಡ್ಡಣ ವ ಕಂಡೊಲ್ಲಯಿಸುವಣೆಯರಕೆ ಹಿಂದಾಗಿ ನಡೆದು ಬರ್ಪಕ್ಕಟಗರು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೮-೯೯); ಕೆಲಪಾಜು ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದೆ ಚೆಲ್ಲ ಪಿಲ್ಲಿಯಾದುದು . . . ಕೆಲವು ಹಿಂದುಗೆದಜಾತು ಕೆಲವು ಪೊಲ್ಲಯಿಸಿದತ್ತು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೮-೫೧). ಒಲ್ಲೈಸು: ಎಲ್ಲಿಯ ಮಾರಿಯ ಬರಿಯ ಚಿವುಟಿ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯ ಬಲುಮಿಕ್ಕುವಿನ ಹಲ್ಲಟಗಾಡಿದವನುತೊಲ್ಲೈಸಿತು ಬಲ್ಲಿದ ನೈಪ ನಿಕ್ಕುರುಂಬ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೮೨). [? + -ಇಸು]

ಒಲ್ಲವಣಿಗೆ 'ಒಲ್ಲಣಿಗೆ' ನೋ.

ಒಲ್ಲಿ 'ವಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಒಲ್ಲೈಸು 'ಒಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಒವಂಜರೆ (ನಾ). (?): ಇದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಗ್ಗಿ ಸರ್ವವ್ಯಯಗೊಡುಮ ಕೊಡ್ಚೆನ್ನರ್ ಒಮಜಾರ್ ಎನೆಬ್ಬಾರ X ನವಯಸನ್ನದೊ ಅಳದೊನೊ ವಂಜರೆ ವನ್ನರೆದೊನ್ನಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೩-೯೯; 815). [?]

ಒವಜ 'ಒವರು' ನೋ.

ಒವಜಗೊತ್ತಳಿ (ನಾ). ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಸಂಘ; ಕಾರುಕರ ಸಂಘ: ನಮ್ಮ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೆರೆಯಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮ ಒವಜಗೊತ್ತಳಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ (ಸವತಿ. ೪೫).

[ಒವಜ (< ಒವರು) + ಕೊತ್ತಳಿ (< ಕೊತ್ತಟ್ಟಿ)]

ಒವಜು, ಒಜ್ಜು (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ವೃತ್ತಿ; ಅಧ್ಯಾಪನ; ಕಲಿಸುವಿಕೆ. 'ಒವಜುಗೆಯ್' ಪರಾ. ಒಜ್ಜು: ಮತಿಕ್ರಿತಿಕೆಗೆ ದ್ರಿಷ್ಟಿಯನಿಸಿಪ್ಪುದು ತನ್ನಯ ಸೂಕ್ತಿ ಶಕ್ತಿ ಭಾರತಿಗೆ ವಿವೇಕವಂ ಕಲಿಸು ಪೋಜು ಪೊಲಿ ಪುರ್ದು ಚಾರುಸತ್ಯವಾಜ್ಞತೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೬೦; 1198). [ಒವಜ (< ಒವರು) + -ಲ್]

ಒವಜುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಲಿಸು; ಬೋಧಿಸು: ಬವರದೊಳೊಂ ಬಲ್ಲಂ ಕರಮೊವಜುಗೆಯಲ್ ಪೆಜರ್ಗ [ಕಂಡು] ತನಗಜಾಯಂ (ಸಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೩). [ಒವಜು + ಕೆಯ್]

ಒವಜೆ 'ಒಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಒವಜ್ಜ 'ಒವರು' ನೋ.

ಒವರು, ಒವಜ, ಒವಜ್ಜ, ಒವೈಜ್ಜ, ಒಜ್ಜ, ಒಜ್ಜು, ಒರು, ಒವಜ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಗುರು; ಆಚಾರ್ಯ. ೨. ಶಿಲ್ಪಿ: ಕರುವೂರೆನ್ನು ಪೊಂಬಲ ಸ್ಥಾನಿಕ ಮಧುರೊವರುನಗಟ್ಟ ಶಾಸನಂ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೬೧; 828). ಒವಜ: ೧. ಇನ್ನೊಲ್ಲೊಡೆ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೊವಜಂ ನೀನಾಗು (ಸಂಪಭಾ. ೨-೫೩); ಇನ್ನೊಲ್ಲೊಡೆಗೊಡನೊದಜಾ ಚೆಟ್ಟನೊಳೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ವಜಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೨೪); ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೊವಜಂ ಕಣಾ (ಹೆಬ್ಬರ. ೨-೨೧); ರಸಿಕತೆ ಗಿರ್ವರುಮೊವಜರೊಲರ್ಪರು (ಚಂದ್ರ ವೀ. ೧೬೧-೮೧). ೨. ವೆಂಕಟ ನಾಯಕನ ತಂದೆ ತನ್ನ ಮಂದಿರ ರಚನೆಗಾಗಿ ಬೇಲೂರತ್ತ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಲ್ಲಿದರಾದ ಒವಜರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು (ರಾಜಯೋ. ೮). ಒವಜ್ಜ: ೧. ಚೆಟ್ಟರ ರೆವಡಿ ಒವಜ್ಜರ್ (ಇಲ. X, ೧೬೦-೪; 500). ಒವೈಜ್ಜ: ೨. ಜಕ್ಕಿಯೊ ವೈಜ್ಜರ ಮಗ ಚೆನ್ನಶೇಕರ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೫-೩; ಸು. 900).

ಓಜ: ೧. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನಾಡವರೋಜರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೨); ಓಜರ್ಗಿಣಿ ಪೊಡೆಮಟ್ಟು ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾರಂಭಂಗೈಯ್ದರ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩-೨೪); ಮತ್ತು ಓದ ವಿದ್ಯೆಗೋಜರೆ ಚೆಟ್ಟರೆಂದಿನಂ ನೆರೆದುವು ತನ್ನೊಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೩೪); ಹಿಂದಣ ಸೋಲಮಂ ಮಜಿದು ಲಜ್ಜೆಯನೊಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದನೇ ಪಂದೆಗೋಜಂ (ದಶಕು. ೨-೨೫). 'ನಾಡೋಜ' ಪರಾ. ೨. ಪೂವಿನಂಬುಗಳಂ ಪಣ್ಣಲೆಂದು ಕಾಮದೇವಂ ಮಾಡಿದೋಜನ ಸಾಲೆಯರ್ಪಂತಿದ್ ಪೂವಿನ ಸಂತೆಯೊಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೮೦ ವ); ಗುಡ್ಡ ದಲ್ಲೆ ಗುಡಿ ಕೊರೆದ ರಲ್ಲ ಕಣ್ಣಂಡ ಓಜರೆಲ್ಲ (ಹೃದಸ. ೬೨-೧೩). ೩. ಮರಗೆಲಸದವನು: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸ ಓಜರು ಕೂಡಿ ಮರ ದೊಳುಂ ಶಿವಲಾಂಛನವ ಮಾಡಿ (ಪ್ರಭುತ. ೬-೪೩). ೪. ಅಕ್ಕಸಾಲೆ (ಕ). ೫. ಕಮ್ಮಾರ (ಕ). ಓಜ್ಜು: ೧. ಹಂನರೆಡು ಹಳ್ಳಿಯ ಓಜುಗಳು ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಗಂ ಪ ೨ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೫೬-೮೧; 1220). ಓರು: ೧. ಮಠದ ಮಾಣೆಯರನೋದಿಸುಪೋರ್ಪುರ್ಗ ಮತ್ತರೆಂಟು (ಎಕ. XV, ೮೯-೪೩; 1060); ಕಾಳಿಮೋರ್ಪುರ ಪುತ್ತರಪ್ಪ ಗೋವಿಂದಮಯ್ಯಗಳುಂ (ಕಾ. II, ೧೯-೧೫; 1130). ಓವಜ: ೧. ಚಾವುಣ್ಣೋಜಂ ಗಲ್ಲದೆ ಪೆಜಗೊರ್ವಜವೆಸರಿದೇನೊಪ್ಪುಗುಮೇ (ಸೌಹ. IX-i, ೧೦೨-೫೬; 1064).

[ಪ್ರಾ. ಉವಜ್ಜಯ, ಉವಜ್ಜಯ (< ಸಂ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ)]

ಒವರ್ಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಒಕಾರ ಮತ್ತು ಓಕಾರ: ಅವಿಕ್ಯತಿಗಳ ವರ್ಣಮೋ ವರ್ಣಮಂತ್ಯವೆನಿಸಿದ ನಿಪಾತಂ (ಶಮದ. ೫೬ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಒವಲ್ (ನಾ). ಸೌಳು; ಚೌಳು.

ಒವಬನೀರ್ = ಸೌಳುನೀರು; ಉಪ್ಪುನೀರು: ಪುತ್ತೂರ ಪೊಲೆಯರಿಪ್ಪ ಕೇರಿಯೊವಬನೀರ ಭೂಮಿಯಂ ಸಾರಭೂರುಹಮಾಗಲೋಳಿ ಯೊಳಗೆ ನೆಜಿದ ಕೆಜಿಯ . . . ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. XXIX, ೨೦೮-೧೦; 10ನೆಯ ಶತ). ಒವಬನೇಲ = ಸೌಳು ನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ: ಒವಬ ನೆಲನಂ ಪಿರಿದುಮಾಯಾಸದಿಂ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. XXIX, ೨೦೮-೧೩; 10ನೆಯ ಶತ). 'ಸವಳ್' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉವರ್; ತುಳು. ಉಬರ್, ಉಬಾರ್; ಗೊಂಡಿ. ಒವರ್]

ಒವಬುಪ್ಪುನೆಲ (ನಾ). ಸೌಳುನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ: ಒವಬುಪ್ಪು ನೆಲದಾ ಭೂಮಿಯನೊಳಕೊಂಡಗಲನಗಲಿಸಿ (ಎಕ. XXIX, ೨೦೮-೧೬; 10ನೆಯ ಶತ). [ಒವಬು + ಉಪ್ಪು + ನೆಲ]

ಒವೈಜ್ಜ 'ಒವರು' ನೋ.

ಒವೈ 'ಒಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಒಶ (ನಾ). ಸ್ವಾಧೀನ; ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು: ನಾಲಗೆಯ ಸವಿ ಸುಖಕೆ ಚೀಲವನು ತುಂಬಿದರೆ. . . ರುಜೆಗಳಿಂ ಕಾಲನೊಶನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೧೫); ಸೂರೆಜೋಯಿತು ಪುಣ್ಯ ಮಿಾರಿತು ಎನ್ನೊಶಮಾರೊಬ್ಬರ ಕಾಣೆ ಆರು ಎನ್ನವರಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩೩-೧೬); ದೈವಾನುಗ್ರಹದ ನಿರಗೆಯಂ ಮಾರ್ದಪರೆ ಮಾನವರಿಗೊಶವಡದೆ (ಪರಶು. ೮-೩); ಭಟರು ತನ್ನೊಶವಿಲ್ಲದಾಗಿ ರಥದಿಂದಿಳಿದು (ತುರಂಗ. ೫೧-೯).

[< ಸಂ. ವಶ]

ಒಸಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡು; ನಲಿ; ಹಿಗ್ಗು: ಎಸೆದ ಶೂಲದ ಮುಂದೆ ಒಸಗಿ ಬಹುವೇಗದಿಂ ಹಾಯಬಹುದು ಕೆಟ್ಟು ನೆಂಬರ ಸೇರುವುದು ಬಹು ಕಠಿನ (ಪುರಂದ. ೩-೬೮-೧); ಕಿವಿಮಾತೆ ಸೊಗಸೇನು ಅಡಿದ್ದಾಡುವುದೇನು ಹಳೆ ಹೊಸ ಮುದ್ದಾಟ ಒಸಗುತರೆ (ಸವೀಗೀ. ೩-೬೨). [?]

ಒಸಗೆ (ನಾ). ೧. ಶುಭ; ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ; ಉತ್ಸವ: "ಉತ್ಸವ, ಮಹಾ, ಪುಣ್ಯ-ಈ ಒಸಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೭೪); ಅಂತಸ್ತು ಒಸಗೆ ಉತ್ಸಾಹಂಗಳ್ಳಿ (ಎಚ್. XIV, ೧೯೧-೧೬; 725); ಜನಪತಿಗೆ ವೊಸಗೆಯಂ ಪುರಜನಮೆಲ್ಲಂ ಬೀಜುತಿರ್ಪರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೬); ವಿವಾಹದೊಸಗೆಯೊಡನೆ ಪಟ್ಟಬಂಧದೊಸಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪ ವ). 5
೨. ಸಂತೋಷ; ಪ್ರಸನ್ನತೆ; ಅನುಗ್ರಹ: ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭೆಯೊಡನೆ ದರ್ಶನ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಗಳಂ ನೆನೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೬ ವ); ಚೋದ್ಯಮಿದನೆ ಮುನಿಸುಮನೊಸಗೆಯುಮನೊಡನೊಡನೆ ಮೆಜೆ ವಂ ಭೂಪಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೯-೩೯). ೩. ಕಾಣಿಕೆ; ಉಡುಗೊರೆ; ಗೌರವ: ಆರೊರ್ವರಸಿಯುಟ್ಟಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ದುಃಖಮಂ ಮಜೆಯಿಸುವೊರ 10 ವಗೊರ್ಪಗ[ಪಾಂ. ೧೯೯]ಯಂ ಮಾಡುವೆಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೧೪-೧೨); ನಿನಗೊಸಗಿದೇನಂ ಕುಡುವುದೆಂದೊಡೆಂದಳ ಮಕ್ಕಳೊಸಗೆಯನೆನಗೀವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೯). ೪. ಶುಭಸಮಾಚಾರ, —ಸಂದೇಶ, —ಸುದ್ದಿ: ಧನಂಜಯನ ಬರವಿನ ಸಂತಸದೊಸಗೆ ಪಡೆಮಾತಂ ಮುಂದುವರಿದಪು ವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೨ ವ); ಚಿತ್ತೈಸು ದೇವ ದೊಡ್ಡೊಸಗೆ ಕುಮಾರ ನುತ್ಪತ್ತಿಯಾದನು ನಿಮಗೆಂದು (ಭರಣ. ೨೫-೮೯). ೫. ಅಹ್ವಾನ; ಕರೆ: ಅಂದಿನ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಒಸಗೆ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಶಾಂತಲೆಗೆ ಹಿಂದಿನ ದಿನವೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೯). ೬. ಯಶಸ್ಸು; ಕೀರ್ತಿ: "ಒಸಗೆ ಜಸ ಕೀರ್ತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಂ. ೨೫೬); ಮಾಗಧನಂ ಗೆಲ್ಲೊಸಗೆಗೆ ರಾಗಿಸಿ ಜಳರಾಗಿ ನಿನಗೆ ಸೇಸಿ ಕ್ಕು ವ ಪೋಲ್ (ಅದಿಪು. ೧೨-೧೨೧). 20
೭. (ಮದುವೆಯ) ತೆರಿಗೆ: ಪರಿಯಾ ಒಸಗೆಯುಂ ಅಲವಣವುಂ ಅಪುತ್ರಕ ಪೊರುದುಮಾನ್ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಚ್. VII, ೨೪೦. ೧೫೪-೫; 685); ಸೇಸೆ ಒಸಗೆ ಮನಕರೆ ಕೂಟಕ... ಯಿವೊಳಗಾಗಿ ಹಲವು ಮಹಿಮೆಗಳಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨, ೧೬-೨೦; 1069).

ಒಸಗೆಕಳುಹಿಸು = ಸುದ್ದಿ ಅಥವಾ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳಿಸು: ಎಲ್ಲ ಮಲೆಗಳಿಗೂ ಒಸಗೆಕಳುಹಿಸಿದ್ದ (ಕುಡಿಕ್ಕಾ. ೩). ಒಸಗೆಹಾಕು = ಪ್ರಥಮಮುತುವಾದವಳಿಗೆ ಆರತಿಮಾಡಿ ಕಾಣಿಕೆಕೊಡು.

[ದೇ. || ತುಳು. ಒಸಗೆ, ಒಸಯ, ಒಸಯೆ; ತೆಲು. ಒಸಗು, ಒಸವು]

ಒಸಗೆಕಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು: ಜೀವದೊಡೆಯನೆ ರತಿರಾಗದೊಸಗೆಕಾಣನೆ (ವರ್ಧಚ. ೬-೨). ೨. ಸಂದೇಶ ಮುಟ್ಟಿಸುವವನು; ಸಂದೇಶವಾಹಕ. [ಒಸಗೆ + -ಕಾಣಿ]

ಒಸಗೆದಮ್ಮಟಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ತಮ್ಮಟೆ: ಭೂರಿಯ ನೀವರೆಂದೊಸಗೆದಮ್ಮಟಿವೊಯ್ಯುತ್ತೆ ಬೀದಿ ಬೀದಿಯೊಳ್ (ಮೈಸೂ. ೪-೬೫). [ಒಸಗೆ + ತಮ್ಮಟೆ]

ಒಸಗೆದೇರ್ (ನಾ). ಉತ್ಸವದ ರಥ; ವೈಭವವುಳ್ಳ ರಥ: ಶ್ರೀರಾಮ ನೊರ್ವನೆಯ ತನ್ನೊಸಗೆದೇರಿದು ನಡೆದಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨-೬೬೪). [ಒಸಗೆ + ತೇರ್]

ಒಸಗೆದೋರಣ (ನಾ). ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ತೋರಣ: ಅಲ್ಲ ಲಿಯೊಸಗೆವಾಡೊಸಗೆದೋರಣ ಮತ್ತಲ್ಲಲ್ಲಿಯೊಸಗೆಯ ವಾದ್ಯ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಗಾನವಿಲ್ಲದ ಮನೆಯಿಲ್ಲ (ರಾಮವಿ. ೧೧-೫೫). [ಒಸಗೆ + ತೋರಣ]

ಒಸಗೆದ್ರಮ್ಮ (ನಾ). (ಮದುವೆಯ) ತೆರಿಗೆಯ ಹಣ: ಅನಿಪಟೊಳೆಲ್ಲ ಮೊಸಗೆ ದ್ರಮ್ಮಂ ಮೂಱಂ (ಇಚ್. XII, ೨೨೩-೬; 929).

[ಒಸಗೆ + ದ್ರಮ್ಮ]

ಒಸಗೆನೀರ್ (ನಾ). ಮಂಗಳೋದಕ; ಮಂಗಳಸ್ಮಾನ: ಅತ್ತಲೊಸಗೆ ನೀರ ಮಿಂದ ಕೃಷ್ಣಗೆ ಸಖರೊತ್ತಿ ಕುಳಿತು ಸಿಂಗರಿಸೆ (ವರ್ಧಚ. ೫-೪೯). 45

[ಒಸಗೆ + ನೀರ್]

ಒಸಗೆನುಡಿ (ನಾ). ಶುಭ ಸಮಾಚಾರ; ಸಂತೋಷದ ಸಂದೇಶ: ಒಸಗೆನುಡಿ ತಂದಿಹೆನು ನಾನೊಂದ (ಹೊಂಗಳು. ೧೫-೨).

[ಒಸಗೆ + ನುಡಿ]

ಒಸಗೆಯೋಕುಳಿ (ನಾ). ಮಂಗಳ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಎರಚುವ ಓಕುಳಿ: ಇಳಿದು ಬಂದುದು ಬಯ್ಯು ಪಡುವಣ ಮುಗಿಲ ಮಂಚಕ್ಕೆ ಒಸಗೆಯೋ ಕುಳಿಯಾದುದಾ ದೆಸೆಗೆ ಕಡಲನೀರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೫-೧೨೯).

[ಒಸಗೆ + ಓಕುಳಿ]

ಒಸಗೆಯೋಲೆ 'ಒಸಗೆವೋಲೆ' ನೋ.

ಒಸಗೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು: ಕಬೀಶನಾ ರಾಕ್ಷಸವಿಪಕ್ಷಿಯ ಬಂಧುಕೃತ್ಯದಲೊಸಗೆವಡಿಸಿದನುಚಿತ ಸೇವಾಭಾವ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೨-೧). [ಒಸಗೆ + ಪಡು + -ಇಸು]

ಒಸಗೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಶುಭವುಂಟಾಗು; ಹೆಬ್ಬವಾಗು: ಭುವನಕ್ಕೆಲ್ಲ ಮೊಸಗೆವರ್ಪಂತೆ ಬಂದ ವಸಂತದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೫ ವ).

[ಒಸಗೆ + ಬರ್]

ಒಸಗೆವಜಿ (ನಾ). ಮಂಗಳವಾದ್ಯ; ಶುಭವಾದ್ಯ: "ಒಸಗೆವಜಿ ಬದ್ದವಣಮದು" (ಕವಿಂ. ೧೬೪); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೊಸಗೆವಜಿ ಮತ್ತಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಶಂಖಪಟದಭೇರೀರವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೧೬); ಅಮರರೊಸಗೆವಜಿ ಬಾಜಿಸಿಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೯); ಅಖಿಳ ಲೋಕೇಶ್ವರರು ಹೊಯ್ಯಿದರೊಸಗೆ ವಜಿಗಳ ನಿಜಪುರಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೬೬); ಪೊಟಮಟ್ಟಿನವನಿಪ ನೊಸಗೆವಜಿ ಮಸಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೨). [ಒಸಗೆ + ವಜಿ]

ಒಸಗೆವಾಡು (ನಾ). ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂತೋಷ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು: ಮದವಕ್ಕಳನುತ್ಸವಮೊದವೆಯೊಸಗೆವಾಡಂ ಪಾಡುತ (ಜಯಕಾ. ೮-೪೦); ಕಿನ್ನರಕಾಂತೆಯರೊಸಗೆವಾಡನು ಪಾಡೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೨-೬೧). [ಒಸಗೆ + ಪಾಡು]

ಒಸಗೆವಾತು (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಸಮಾಚಾರ; ಒಳ್ಳೆಯ ಸುದ್ದಿ; ಶುಭಸಮಾಚಾರ: ಪಾಂಡವರನಿಕ್ಕಿದೊಸಗೆವಾತನಿಗಳೆ ಕೇಳಿಸುವೆ ನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೫ ವ); ಒಸಗೆವಾತಂ ಪೇಟ್ಟವಂಗೆ ಮಚ್ಚು ಗೊಟ್ಟು (ಕಾದಂ ಪು. ೪೨೪); ಅರ್ಜುನ ಬಂದನೆಂದೆಂಬೊಸಗೆವಾತಿನ ಲೂರ ಸುಳಿದರು ದೂತರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುನ್ಯಾಳ. ೩೬-೧೦೪).

[ಒಸಗೆ + ಮಾತು]

ಒಸಗೆವರಸು (ಅ). ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡು; ಸಡಗರದಿಂದ: ದ್ರುಪದನಂದನಂಗೆ ಬಟಾಯನಟ್ಟಿ ಬರಿಸಿ ಪಿರದು ಮೊಸಗೆವರಸು ತಾನೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫ ವ).

[ಒಸಗೆ + ವರಸು]

ಒಸಗೆವೇಳ್ 'ಒಸಗೆವೇಲ್' ನೋ.

ಒಸಗೆವೇಲ್, ಒಸಗೆವೇಳ್, ಒಸಗೆಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸುದ್ದಿ ಯನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಶುಭವನ್ನು ನುಡಿ: ಅರಗಿಗಳ ರವಮಂ ಪಂಜರ ದೊಳಗಿದೊರ್ಸಗೆವೇಲ್ ಮೂಡಿಸೆನುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೬). **ಒಸಗೆವೇಳ್:** ಲಂಕೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಬಂದೊಸಗೆವೇಳ್ ನಿಲಜನನಸುರಾರಿ ಮನ್ನಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೬). **ಒಸಗೆಹೇಳು:** (ಕ).

[ಒಸಗೆ + ವೇಲ್]

ಒಸಗೆವೋಲೆ, ಒಸಗೆಯೋಲೆ (ನಾ). ಶುಭಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಓಲೆ: ರಾಯನು ಮನದಿ ಘನಕರುಷಮಂ ತಾಳಿ, ಕೆನೆವಾಲು ಸಕ್ಕರೆಯು ನೆರದವೋಲ್ ಆಯಿತೆನ್ನು, ರಸವಾಟೆಯ ಮೇಲೆ ಜೇನಿಟ್ಟಿವೋ ಲಾಯಿತೆನ್ನು, ಒಸಗೆವೋಲೆಗಳನ್ನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಳುಹಿದನು (ಜೋರಕ. ಕ). **ಒಸಗೆಯೋಲೆ:** (ಕ). [ಒಸಗೆ + ಓಲೆ]

ಒಸಗೆಹೇಳು 'ಒಸಗೆವೇಲ್' ನೋ.

ಒಸಡು, ಒಡಡು (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಮಾಂಸ ಖಂಡ; ದಂತಪೀಠ: ಬಿಡುವಾಯ್ ಮಿಕ್ಕುದ್ದಮಾಗಿಪೋಸಡು ಬೆರಳಿನಲ್ ಕೊಂಕು ಮೂಗು... ಕೂಡೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೪); ಪಲ್ಲಿಂಗಿ ಪಾಲಂ ಬಿಟ್ಟೊಡೊಸಡೆಲ್ಲಮಂ ದೈವಂ ತಿಂದುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೪); ಮೊಸಳೆಯೊಸಡುಗಳ ಕರ್ಣ ಕಾರಮಂ (ಪಟ್ಟಮ. ೮-೧೨); ತುಡುಗುಣೆಯ ನಾಯೊಂದುಯೆಲುವನು ಕಡಿಯುತಿರಲೊಸಡೊಡೆದು ನೆತ್ತರು ನಿಡು ರಸನೆಗಿನಿದಾಗಲದು ಸವಿಯೊಂದು ಬಿಡದಂತೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧೦-೫೦). ಒಡಡು: ೧. (ಕ). ೨. ತುಟಿ (ಕ). [ದೇ. || ತಮಿ. ಉದಡು]

ಒಸರೈ, ಒಸರು (ಕ್ರಿ). ಜಿನುಗು; ಸೋರು; ದ್ರವಿಸು; ಕರಗಿ ಹರಿ: "ಒಸರ್-ಸ್ರವಣೇ (ಸುರಿ)" (ಶಮಧಾ); ರಸಮೊಸರ್ವನ್ನೆಗಂ ತಗುಳಿ ಪಾಡುವ ಗಾಣರ ಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪); ಮುತ್ತುಗಳೊಸರ್ವನೆ ನಿಪ್ಪ ಹಿಮೋದಕಂಗಳಂ... ತಕ್ಕನೆ ತೀವಿತಂದು (ಕಾದಂಪು. ೧೭೩); ಧನಧಾನ್ಯ ಕ್ಷಯಮಕ್ಕು ಮಾಮರನೊಳಂ ಪಾಲ್ವೀರೊಸರ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೨); ಎಳಗಾಯಿಂದೊಸರ್ವನೀರ್ಗಲ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೨). ಒಸರು: ಒಸರುತಿಹ ಕಂಬನಿಗಳ್ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೨೦-೨೯); ಹಸುಳೆಮಾಯಣನುಸುರಿದ ಕೃತಿಯೊಳು ನವರಸ ಪರಿಪೂರಿತವಾಗಿ ಒಸರುವುದು (ಅಂಜನ. ೧-೧೧೧); ಗುಂಡಾಕ್ರಿಗೆ ಶಿಲೆವೊಸರುವುದಿದು ಘನವೆ (ಭರಣ. ೧-೪೮); ಅವನ ಒಂದೇ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಒಸರಿತ್ತು (ಹಳ್ಳಿ. ೮೫).

ಒಸರಿಹೋಗು = ಬಸಿದುಹೋಗು: ಬದುಕುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಒಸರಿ ಹೋಗಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೯). 'ಉಱು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತುಳು. ಒಸರ್]

ಒಸರೈ, ಒಸರು (ನಾ). ೧. ಜಿನುಗುವುದು; ಸ್ರಾವ; ದ್ರವಣ: ಅತಂಗಪರಾಜಿತನೆಂದಿಟ್ಟರಮದಿನೊಸರಂ ಪೆಸರಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೨-೨೮). ಒಸರು: ೧. ಶಶಿಕಿರಣಗಳ ಶುಭ್ರಕೆ... ಪೊಸಕೆಗ್ಗಲ್ಲುಗಳೊಸರವು ಕಣ್ಣಿರಾಜಿಸಿದುದನೇನವಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವ. ೨೦-೫). ೨. ಚಿಕ್ಕಪ್ರವಾಹ: ಎರಡು ಗುಡ್ಡಗಳ ನಡುವೆ ಒಸರು ಸಿಕ್ಕಿತು (ದೇವಮ. ೭೭). ೩. (ಕರಾ) ಒರತೆ; ಚಿಲುಮೆ. [< ಒಸರ್. / ತುಳು. ಒಸರ್]

ಒಸರಾಯಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸಿಯಿಲ್ಲದಾಗು; ಒಣಗು; ಅರಿಹೋಗು: ಎಚ್ಚು ಪಾಯ್ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಸರಾಯುವ ಬಾಯ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩೨).

[ಒಸರ್ + ಅಪ್ಪ]

ಒಸರಿಕೆ (ನಾ). ಜಿನುಗುವುದು; ಸ್ರಾವ; ದ್ರವಣ: ಹಿಮರುಚಿಕಾಂತ ದೊಸರಿಕೆಯ ಕಾಲುವೆಯ ತಿದ್ದಿದನು ಕರ್ಪುರವಾಳೆಯಲೆಯಲಿ ಬೀಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೪೬). [ಒಸರ್ + ಇಕೆ]

ಒಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಸಿ; ಒಸರುವಂತೆಮಾಡು. 'ಒಸರಿಸುಹ' ಪರಾ.

[ಒಸರ್ + ಇಸು]

ಒಸರಿಸುಹ (ನಾ). ಜಿನುಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು: "ಸ್ಯಂದ, ರೀತಿ-ಒಸರಿಸುಹ" (ನಾಚರಾ. ಕ). [ಒಸರಿಸು + ಹ೨]

ಒಸರು, 'ಒಸರ್' ನೋ.

ಒಸರು, 'ಒಸರ್' ನೋ.

ಒಸರುನೀರು (ನಾ). ಚಿಲುಮೆಯ ನೀರು; ಒರತೆಯ ನೀರು: ಅಂಗಡಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಒಸರುನೀರಿನ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ).

[ಒಸರು (< ಒಸರ್) + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಒಸರ್ಗಣ್ (ನಾ). ನೀರು ಸುರಿಯುವ ಕಣ್ಣು; ಅಳುವ ಕಣ್ಣು. 'ಒಸರ್ಗಣ್ಣಿ' ಪರಾ. [ಒಸರ್ + ಕಣ್]

ಒಸರ್ಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ನೀರು ಸುರಿಯುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು; ನೀರು ಗಣ್ಣವಳು: ಪೊಡಕದಿರೊಸರ್ಗಣ್ಣಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿ ನೋಡಿದಳಾ (ಸೌಂದ. ೪-೧೯). [ಒಸರ್ಗಣ್ + ಇ]

ಒಸರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಕರಗಿ ನೀರು ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: "ಚಂದಗಲ್ ಕುಳಿಗಲ್ಗಿನಲೊಸರ್ಗಲ್" (ಚತುನ. ೧೧೦); ಅನಂತ ರಮಾ ಕಾಂತಯರ್ ಸರಸ್ವಿಗಿಷಾತಂದು ಪಾಸಿನೊಸರ್ಗಲ್ ಮೇಲೆ ತಿಪ್ಪ ತಂದ ಪೂಗಳಂ ಬೈತಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೯). [ಒಸರ್ + ಕಲ್]

ಒಸರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕರಗಿಸು; ನೀರಾಗಿಮಾಡು: ಚಂದ್ರಿಕೆಯೆಂಬ ಚಂದ್ರ ಕಾಂತಕಲಶಂಗಳನಾತ್ಮೀಯ ಮುಖಚಂದ್ರನೇರ ಚಂದ್ರಿಕೆಯೊಸರ್ಚು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೫ ವ). [ಒಸರ್ + ಚು]

ಒಸರ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಜಿನುಗು; ನೀರಾಗಿ ಸುರಿ: ರಸಮೊಸರ್ತರ್ ಪಣ್ಣಳ್ ಸಮಂತಿಟ್ಟಳಮಪ್ಪಾಮೃಪ್ರತಾನಂ ಬನದೊಳವಿರಳಂ ಶೋಭಿಸುತಿರ್ಪ ದೆತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೮೯). [ಒಸರ್ + ತರ್]

ಒಸರ್ದಾಣಿ (ನಾ). ನೀರು ಒಸರುವ ಸ್ಥಳ; ಒರತೆ: ಬತ್ತ ತೆರ್ಪಂಬಡೆ ದಲುಗಿಣಿಗಳ್ ಬೀಡೆವೋಗಿದರ್ ತಣ್ಣೀರೊಸರ್ದಾಣಿಂ ಬಾವಿಯಾದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೨); ತಾಪಲೊಸರ್ದಾಣಿ ಮಹಾಗ್ರಹಂ ತೊಪಿ ಕೊಳಂ... ರಯ್ಯಮಾ ಬೆಟ್ಟದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨). [ಒಸರ್ + ತಾಣ]

ಒಸವಂತ (ನಾ). ವಸಂತ: ಇಂತಿರಲೊಸವಂತ ರುತುವಿನೋಳ್ ಭೂಪ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯೋಳ್ವೀಕ್ಷೆಯ ಧರಿಸಿರಲ್ವೆ (ತುರಂಗ. ೮೧-೧೬).

[< ಸಂ. ವಸಂತ]

ಒಸು (ನಾ). ಅಷ್ಟವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಹೇ ಕರುಣೆ ಭೀಷ್ಮನ್ನ-ಜನನಿ ನಾಕೆರಡೊಸುಗಳ ಸಾಕಿ ನೀ ಗರ್ಭದಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೯-೧೫).

[< ಸಂ. ವಸು]

ಒಸೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿ; ಪ್ರಸನ್ನವಾಗು; ಮೆಚ್ಚು: "ಒಸೆ-ಪ್ರಸನ್ನತೇ (ಪ್ರೀತಿಸು)" (ಶಮಧಾ); ಒಸೆಗೆ ಮೇಣ್ ಮುನಿಗೆ ಮೇಣ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೫); ಸಾತ್ಕಂದವಂ ಕಾಲ್ಪಿದೊಡೊಡೊಸೆಯೆಂ (ಕಾದಂಪು. ೫೪೩); ಒಸೆದು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪಾಲಿಸುವ ಮದಿಸುವ ಸತ್ವಸಮರ್ಥನೆನಪ ನೀನೇ ತಪ್ಪ ಹೊಪಿಸಿ ದಟ್ಟಿಸುವಡೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೧೦). ೨. ಅನುಗ್ರಹಿಸು; ದಯವಾಲಿಸು: ಮಹಜ್ಜನಮೊಸೆದುಕೊಟ್ಟ ಕಟನಿ (ಎಕ. x (೩); ಮುಳಬಾ. ೧೫೬-೭; 8ನೆಯ ಶತ); ನಿನಗೊಸೆದೆಂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೨೮-೪); ಒಸೆದು ನಿನ್ನವರೆಂದು ಬಗೆವರೆ ಬಸಿದು ಬೀಳುವ ಕೃಪೆಯ ನೀ ತೋಪಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೨೭). ೩. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂತೋಷಪಡು; ಆನಂದಿಸು: ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತಪಂಬಟ್ಟಿನೆಂಬುದಂ ಕೇಳೊಸೆದು (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೯-೧೧); ನೀರೊಳಾ ಬಾಳನನಾದಮಾದರದೆ ಕಂಡೊಸೆದಂ ನಿಧಿಗಂಡನಂತೆ ಪೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬); ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಮಗನನಂದು ಪೆತ್ತಂತೊಸೆ ದಳ್ (ಅಜಪು. ೩-೧೫); ಸಕಲ ರಾಗಂಗಳಿಂದೊಸೆದು ತುಂಬುರ ನಾರದರಾ ಪಾಡುತಿರ್ದರ್ (ಚಿ ಬ ಪು. ೨-೨೮). ೪. ಶೋಭಿಸು; ಸೊಗಸು: ತಮಸ್ತಮಮಂ ತೆರಳ್ಳಿಬಂದೊಸೆದಿನೇಪುವಂತುದಯಪರ್ಬ್ (ವರ್ಧ) ತಮಂ (ಇಳ. V, ೧೫-೧೪; 1019); ಕಪಾಲಿಯೆಂಬಂ ಗೊರವಂ... ಪಿರಿಯನೆಂದೊಸೆದಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೨೩); ದಿವಿಜನೊರ್ವಂ ತಳತಳಿಸುತೊಸೆದಿರದೆಯ್ದಿದನು (ಜಯಕಾ. ೩-೬೭).

ಒಸೆದೊಸೆದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ತನೆಗಳಂ ತಿಪ್ಪತಿಪ್ಪದು ತಂದು ತಂದು ಒಸೆದೊಸೆದು ಹೊಸೆ ಹೊಸೆದು ರಸವುಳ್ಳ... ಅವಲನಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೯); ಸುರುಚಿರೋಕ್ತಿಗಳಿಂದೊಸೆದೊಸೆದು ವರ ಸುಧಾಂಭೋರಾಶಿ ಯೊಳು ನೆಪಿ ತೋದು ನೆಪಿ ತೋದು (ಬಸಪು. ೩೩-೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಳ, ಉವ; ಮುಲ. ಉವಕ್ಕ]

ಒಸೆಮಂಜು (ನಾ). ಒಸರುವ ಮಂಜು; ಇಬ್ಬನಿ (?): ಜೀವನಗುಣ
ಮೇನೆಂದೊಡೆ ಕೇವಲ ದರ್ಶನ ಸುಬೋಧಮದರಿಂದವನಿಗೆ ಆವಾಸ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಕೇಳಲು ಭಾವಿಯೋಳೊಸೆಮಂಜಿನುದಕ ಬಿದ್ದಂತಕ್ಕುಂ (ಭವ್ಯಾ ಮೃ. ೧೨).

[< * ಒಸಮಂಜು ?]

ಒಸೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಲಿಸು; ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು: 5
ಅವಿಭಕ್ತಸ್ಥೇಹೆಯಂ ರೋಹಿಣಿಯ [ನೋಸೆಯಿಸ] [ಪಾಠಾಂ. ನೆನೆಯಿಸ]
ಲೋಮಲೋಕಕ್ಕೆದೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವಯಸ್ಕಂ... ಏಲ್ತಂದು (ಕಾದಂಬ. ೮೨೨); ಜಲಕೇಳಿಯ ಬಿನದೊಳೆ ಸತಿಯನವರೊಸೆಯಿಸಿದರ್ (ಪ್ರಸ್ತು. ೯-೪೨). ೨. ಕೊಡು; ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಕಂಪಂನಿನ
ಗೊಸೆಯಿಸುವಂ ಕೂಡೆ ತಂಗಾಳಿಯನ್ನೋಪನಂದಾರಯ್ಯ ತಂದೆನ್ನೊಡೆ 10
ನಿರಿಸಿದೊಡೆ (ಕಬ್ಬಾ ನು. ೪೪೨ ಪ್ರಯೋ). [ಒಸೆ + -ಇಸು]

ಒಳ್ಳೆ, ಒಳ (ಅ). ಒಳಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ
ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. 'ಒಳ್ಳೆರುಳ್', 'ಒಳ್ಳೊಡೆ', 'ಒಳ್ಳೊಟ್ಟು' ಪರಾ.
ಒಳ: 'ಒಳಲಿಂಗ' ಪರಾ. [< ಒಳಗು]

ಒಳ್ಳೆ, ಒಳು (ಗು). ಒಳಿತು, ಒಳ್ಳಿತು, ಒಳ್ಳಿತ್ತು ಎಂಬುವಕ್ಕೆ
ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸದ ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬರುವ
ರೂಪ. 'ಒಳ್ಳೆನ್ನಡ', 'ಒಳ್ಳೆಬ್ಬ', 'ಒಳ್ಳೆಣ' ಪರಾ. ಒಳು:
'ಒಳುಗೊರಳು' ಪರಾ. [< ಒಳ್ಳಿತ್ತು]

-ಒಳ್ಳೆ (ಪ್ರ). ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಸಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಆತನ ಮಹಾದೇವಿ
ಮನೋಹರಿಯೆಂಬೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೯).

ಒಳ 'ಒಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಒಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳು; ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳು; ಹೆದರು
(?): ಕಂಸನೊಳಂಗೊಂಡು (?) ನೋಡಿ ಗದಗಂಪಂಗೊಂಡು (ಅರ್ಧನೀ.
೮-೩೩ ವ). [ಒಳ ? + ಕೊಳ್ಳು]

ಒಳಲಿಂಗ (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಮೇಲುಗಡೆ 25
ಯಲ್ಲಿ ವಳಗೆ ಯೇಕೆ ಘಾಯವನ್ನು ವಳಗಡೆಯ ವಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ವಂದು
ಘಾತವು ಮೇಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ವಳಗೆ ಯೆರಡು ಘಾತವು ಅವದು
ಉಂಟು ಅದು ವ[ಒ]ಳಲಿಂಗಯೆಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವದು (ಖಡ್ಗಲೀ.
೫-೪೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಂಕ]

ಒಳಲಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ: ಮನೆಯ ಒಳಲಿಂಗ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಳಗಿನ ಅಂಗಳ: ಗಂಡಸರು ಹೊರಲಿಂಗದಲ್ಲೂ
ಹೆಂಗಸರು ಒಳಲಿಂಗದಲ್ಲೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಂಗಳ]

ಒಳಲಿಗುಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಗುಣ; ಬಾಗಿಲ ಒಳಮಗ್ಗುಲು
ಹಾಕುವ ಅಗುಣ: ನಿತ್ಯ ನಡುಮನೆಯ ಒಳಲಿಗುಣಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರ
ಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೧೭೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಗುಣ (< ಅಗುಣ)]

ಒಳಲಿಗು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಬೆಂಕಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಅಂತರಂಗದ
ತೇಜಸ್ಸು: ಪುಣ್ಯಪುರಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಪುರುಷನೊಳಲಿಗುಯಂ ಕಾವವರೆ
ದೇವರ್ (ಹೊಂಗಳು. ೩೮-೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಗು]

ಒಳಲಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಅಟ್ಟ. ೨. ಅಟ್ಟದ ಒಳಭಾಗ: ಒಳ
ಜಗಳಂ, ಒಳಲಿಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪ ಉದಾ); ಪೊಜಲಡಿ, ಒಳಲಿಟ್ಟಂ
(ಶಮದ. ೫೮ ಪ್ರಯೋ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟ]

ಒಳಲಿಟ್ಟು (ನಾ). ದೇಹದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳವೈ: ತನ್ನಂ ಸೋಂಕಿ
ಪಾಯ್ಕ ಕಾದಲೆಯಂ ಬರೆಸೆಳೊಳಲಿಟ್ಟು ನುಗುನುಪಾಯಪ್ಪಿನಂ... 45
ತಳ್ಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೦-೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟ]

ಒಳಲಿನ್ನುಭವ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಅನುಭವ. ೨. ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಖಾಸಗಿ
ಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪಾಲು. 'ಒಳಲಿನ್ನುಭವದಾರ' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅನುಭವ]

ಒಳಲಿನ್ನುಭವದಾರ (ನಾ). ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಅನು
ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೆಂಚಿಕೆದಾರ: ಗ್ರಾಮದ ಸರ್ವೆನಂಬರು
ಒಂದು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಯಿರುತ್ತಾ ದಾಖಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಳಲಿನ್ನುಭವ
ದಾರರು ಅನೇಕಮಂದಿ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಭೂಮಿ. ೩೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅನುಭವದಾರ]

ಒಳಲಿವು (ನಾ). ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವಾದ ತಿಳಿವು; ಸಹಜಜ್ಞಾನ;
ಅಂತರ್ದರ್ಶಿ: ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ, ತರ್ಕಿಸದೆ, ಮನಸ್ಸು ಒಡನೆಯೇ
ಗ್ರಹಿಸುವುದು... ಒಳಲಿವು (Intuition. ಇಂಕನಿ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅರಿವು (< ಅಜ್ಞಾನ)]

ಒಳಲಿವುರಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪದರು: ಭೂತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವಕಣ
ಗಳ ಒಳಲಿವುರಣ (Hypoblast. ಇಂಕನಿ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಸ್ತರಣ]

ಒಳಲಿವು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಳು; ಅಂತಃಪುರದ ಸೇವಕ (?): ಎಳ
ಅಂಚೆ, ಪೊಜಲಡಿ, ಒಳಲಿವು (ಕಬ್ಬಾ ನು. ೪೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಳು]

ಒಳಲಿವು (ನಾ). ನೀರಿನ ಒಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಈಜುವುದು: ಅವನು
ಒಳಲಿವುನಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ (ರೂಢಿ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಈಜು (< ಈಜು)]

ಒಳಲಿಗುಣ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊರಡಿ; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರ
ಹಿಸಿ ಇಡುವ ಒಳಕೋಣೆ; ಕೋರಿಖೋಲಿ (ಉಕ): ದಿಡೊತ್ತು
ವೊಳಲಿಗುಣ ನಾನಾಬಗೆ ಪಡುರಸಾನ್ನಗಳ ಪಾಕಗಳ ಕಡುಚಿಲ್ವ ಗೃಹ
ಗಳಂದರಮನೆಯೊಳು ಬಲು ಬೆಡಗ ಬೀಜುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವ.
೭-೪೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಗುಣ]

ಒಳಲಿಡುಪು (ನಾ). ಒಳಗೆ ತೊಡತಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರ: ಬದಲಾಯಿಸಿ ತೊಡ
ುವದಕ್ಕೆ ಶುಭ್ರವಾದ ಒಳಲಿಡುಪು ಇಲ್ಲ (ನಂಟರು. ೧೦೨).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಡುಪು]

ಒಳಲಿಡುಪು (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಒಳಗಿನ ಅಳತೆ; ಒಳಾಯ: 30
ತೋಪಿನ ಮುಂಭಾಗದವೊಳಲಿಡುಪುನ ಉದ್ದಳತೆ ೧೨ ಫೂಟು ೧೦ ಇಂಚು
(ಕಭಾಗ. ೫೨೭); ಕೋಣೆಯ ವೊಳಲಿಡುಪು ೪೦ ಫೂಟು (ಕಭಾಗ.
೫೩೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಡುಪು]

ಒಳಲಿಡುಪಿಗೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಗಿನ ಕೆಲಸ; ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ
ಸೇರಿದ ಕೆಲಸ: ಮುಂತಾಂ ಕಳುಹಿದ ಒಳಲಿಡುಪಿಗೆ ಕುವರನೊರ್ವನೆ
ಯ್ದುಂದು ಕೆಯ್ಯುಗಿದು ಕೆಲದೊಳ್ಳು ನಿಂದು (ಚಿವಂ. ೧೪೭-೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಉಡುಪಿಗೆ]

ಒಳಲಿವು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸೆಳೆತ: ಮನದಲ್ಲಿ ಬೇಗುದಿಯಾಗಿ...
ಎದೆಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಒಳಲಿವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ಕಲರೋ. ೧೯).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಎಳೆತ]

ಒಳಲಿವು (ನಾ). "ಅಂತರಂಗದ ಸಭೆ; ಏಕಾಂತದ ಚಾವಡಿ"
(ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲಿವು]

ಒಳಲಿವರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ; ಅಂತರ್ಗೃಹ: ರಾಣಿಯ ವಾಸದ
ಈ ಒಳಲಿವರಿಗೆ - ಮನಸ್ಸಿನ ಪಯಣವೂ ಆಪಾಯಕರವೆಂದಿರುತ್ತವೆ
ನೀನು ಹೀಗೆ ಮೆಯ್ಯಾರ್ತ ನಡೆತಂದಿರುವ ಸಾಹಸವು (ಬಿಟ್ಟು. ೨೯-೧೨).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲಿವರಿ]

ಒಳಕಂಪಣ (ನಾ). ಕಂಪಣದ ಒಳಭಾಗ: ನಾಡೊಳಗೆ ವೊಳಕಂಪಣ ಹೊಜಕಂಪಣವೆನದೆ ಏನು ನಾಡೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿದಡೆ ಉ ಸಮಾನ ಭಾಗೆ ಯಲು ಹಚ್ಚು ಕೊಂಡುಂಬರ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೭-೭೪; 1191).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಂಪಣ]

ಒಳಕಡಿತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೇ ಕಡಿಯುವುದು, — ಕತ್ತರಿಸುವುದು: 5
ಒಳಕಡಿತದಲಿ ಕಡಿದು ಬೀಳುವ ಹಳುವವೋ ಕಾಲಾಳೊ ಎನೆ ದಿಗುವಳಯ ದಲಿ ಕಾತುಕನ ಮೆಜಿದವು ಹರಿಶರವ್ರಾತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೯-೩೩).
೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗಿನ ಬಾಧೆ, — ಕೊರೆತ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಡಿತ]

ಒಳಕಡೆ 'ಒಳಗಡೆ' ನೋ.

ಒಳಕಣ್ 'ಒಳಗಣ್' ನೋ.

ಒಳಕತ್ತರ (ನಾ). ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಶೈಲಿ: ಅಳಗಂ ಸುಳಿಯಳಗಂ ಬೊಟ್ಟಳಮೊಳಕತ್ತರಮುಮೆಸೆವ ಹೊಜ ಕತ್ತರಮಗ್ಗುಳಿರೆ ನಾಣಾಭೇದಂಗಳ ಕ ಹ ರ ಣೆ ತುಡುಕು ಮೊಜೆಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮ ಪ. ೨-೨೩); ಅವುಜಮನಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು... 15
ಅಳಗಸುಳಿಯಳಗಂ ಬೊಟ್ಟಳಂ ಒಳಕತ್ತರ ಹೊಜಕತ್ತರ ವಿಷಮಕತ್ತರ ಮೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರವಾದನರ (ಶಾಂತೀ ಶ್ಲ. ೧೬-೬೭ ವ). 'ಹೊಜಕತ್ತರ' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕತ್ತರ]

ಒಳಕಥೆ (ನಾ). ಉಪಕಥೆ; ಉಪಾಖ್ಯಾನ: ಈ ವೊಳಕಥೆಯ ತಾ ಹೇಳ್ವ ಕೇಳ್ವರ ದೇವನನವರತ ಒಲಿದು ರಕ್ಷಿಸನು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೧೨-೪೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಥೆ]

ಒಳಕೆಯ್ 'ಒಳಕೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಒಳಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಅಂಗಾಲು; ಪಾದದ ಕೆಳಭಾಗ (ಕಿ).

೨. ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವುದು: ಆ ಎತ್ತು ಒಳಕಾಲು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್)]

ಒಳಕಿಸೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಗಿನ ಜೇಬು; ಒಳಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವ ಜೇಬು: ಮಾಸ್ತರು ಕವರನ್ನು ಒಳಕಿಸೆಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿಸಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಿಸೆ]

ಒಳಕುಪ್ಪಸ 'ಒಳಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಒಳಕುಪ್ಪುಸ 'ಒಳಗುಪ್ಪುಸ' ನೋ.

ಒಳಕುರು (ನಾ). "ದೇಹದೊಳಗಡೆ ಕೀವು ತುಂಬಿ ಆದ ಕುರು" (Abscess. ಇಂಕನ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುರು]

ಒಳಕುಲು (ನಾ). ದ್ವೀಪದ ಒಳಭಾಗ; ಅಂತರ್ದ್ವೀಪ: ಸಾರ ಲೋಹಿತನೆಂಬ ಸಾಗರತೀರವಾಸಿಗಳೊಳಕುಲುಪದ [ಪಾಠಾಂ. ಒಳಗೆ ಕುರುಪದ] ವಿಹಾರ ಬೋನಗ ಚೀನ ಬೋಟಿಕರನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಲು]

ಒಳಕೆಯ್, ಒಳಕೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಡೆ; ಹೊಂದಿರು: ಅವರಹೃದಯಂ ಗಳುಂ ನದೀನದಂಗಳುಮೊಡನೊಡನುತ್ಪಲಿಕೆಗಳನೊಳಕೆಯ್ಯವು (ಕಾದಂಬ. ೫೩೧); ನಾಲ್ಕೊಗಮಿರದಚ್ಚದಾವರೆಯ ಚಿಂದಮನೊಳಕೆಯ್ಯ (ಕಲ್ಪಿ. ೧೬೪). ೨. ಒಳಗೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು: "ಒಳಕೆಯ್ - ಅಂತಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಮಹಾಪ್ರಳಯಜಲಧಿಗಳ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕವಿದು ಭುವನಂಗಳೆಲ್ಲಮನೊಳಕೆಯ್ಯಲುಕ್ಕಿದುವೆಂಬಂತಿದಿದಡೆಗೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೨). ೩. ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನಶ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಒಳಕೆಯ್ಯಂತಮರ್ಧಪ್ಪುವಂತೆ... ಉತ್ಪವಾಕುಳದಿಂ ನೋಡಿದನಾಗಳರಸಿಯಂ ವಿಶ್ವಂಭರೋರ್ವೀಶ್ವರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೪); 45
ಈಶ್ವರನನೊಳಕೆಯ್ಯ ಗತಿಯಾವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ಜಿಬು. ೩೫-೩೫).

ಒಳಕೈ: ೧. ಗುಣಮನೊಳಕ್ಕೆದು ತೋರ್ಕುಂ ಮಣಿ ಮಹಿಯೊಳ ದೆಂಬುದುಚಿತಮವನೀಶ ಶಿರೋಮಣಯನೊಳಕ್ಕೆದುದಾ ಪೆಣ್ಣಿನಯ ಗುಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೨೧). ೩. ಆ ರಾಘವಂ ಕಟ್ಟಿ ಮೇಣ್ ತಡೆದಂ ಕಾಯೊಳಕ್ಕೆದನೆಂದು ಪಗೆಯಂ (ಶಬರಂ. ೧-೩೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್]

ಒಳಕೆಯ್ಯ, ಒಳಕೆಯ್, ಒಳಕೈ, ಒಳಗೈ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಒಳಗು; ಅಂಗೈ. ೨. (ಕರಾ) ಒಳಭಾಗ: ಅದನ್ನು ಒಳಕೆಯ್ಯಲ್ಲಿಡಿ (ರೂಢಿ). **ಒಳಕೆಯ್:** ೧. ಕಯ್ಯ ಒಳಗು, ಒಳಕೆಯ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). **ಒಳಕೈ:** ೧. ಭರದೊಳೊಳಕ್ಕೆಯಿಂದ ಹೊಜಕ್ಕೆ ಯಿಂದ ಹೊಡೆದೊಡೆದು (ಬಸವ. ೨೧-೪೩). ೩. ನಷ್ಟ: ಅವನ ವ್ಯಾಪಾರ ಒಳಕೈಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ಜಿವುಣ; ಕೃಪಣ: ಆವ ನೇನು ಒಳಕ್ಕೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಕಕ್ಕುಸು, ಬಚ್ಚಲು ಎಲ್ಲವೂ ಒಳಗೇ ಇರುವುದು: ಮನೆ ಒಳಕೈಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಒಳಗೈ:** ೧. ಒಳಗು ಕೈ, ಒಳಗೈ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೧ ಉದಾ). 'ಹೊಜಕ್ಕೆ' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್ಯ]

ಒಳಕೆಯ್ಯ (ನಾ). ಹೊಲದ ಅಥವಾ ಗದ್ದೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಒಳಕೆಯ್ಯೊಳಿದು ಪಲ್ಲಿರಿದೊಳವಾಲಂಗೊಂಡು ಮೊರೆವ ಭಷಕನ ತೆಜದಿಂ ದೊಳಪೊಕ್ಕು ದುರ್ಗಮಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೪೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಯ್ಯ]

ಒಳಕೆಯ್ಯು, ಒಳಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಬದಗಿಸು: ನಳಿನಾಳಮಂ ಬಳಸಿ ತಳ್ಳಳಿಮಾಲೆಯ ಲೀಲೆಯನೊಳಕೆಯ್ಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸಿ] ನೀಲರತ್ನದ ಕಡೆಯಮಂ ಪದಾ ಗ್ರದೊಳಂ ದಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೯ ವ). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಡ ನೀಜವೆಂಡಿರ... ಇಂಬುಕೆಯ್ಯವೊಳಕೆಯ್ಯವನೇಕ ವಿಚಿತ್ರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಒಳಕೈಸು:** ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂ ತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಒಳಕೆಯ್ಯ + ಸು]

ಒಳಕೇರಿ (ನಾ). ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಕೇರಿ, — ಓಣಿ: ಅದಜಿಂ ಮಿಗಿಲಾದ ಒಳಕೇರಿ ಹೊಜಕೇರಿಗೆ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೩೫೭). 'ಹೊಜಕೇರಿ' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೇರಿ]

ಒಳಕೈ 'ಒಳಕೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಒಳಕೈ 'ಒಳಕೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಒಳಕೈಸು 'ಒಳಕೆಯ್ಯು' ನೋ.

ಒಳಕೊಳ್, ಒಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು: ಈ ದೊರೆಯ ದುರಾತ್ಮನಂ ಮಿಳನನಾನೊಳಕೊಂಡೊಡೆ ಭೀಮನೀ ಸರೋವರಮುಮನೆಮ್ಮಮಂ ಕದಡುಗುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೨); ದುಷ್ಟರನೊಳಕೊಂಡು ಕೆಟ್ಟರ ಕಥೆಗಳಂ ಪೇಟ್ಟಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೨-೧೨); ರವಿಬಿಂಬಮನೊಳಕೊಂಡು ಪೊಳೆವ ಪರಿವೇಷದವೊಲ್ (ಮಲ್ಲಿ. ೧-೬೨); ಮಗನಂ ತೊಜಿದು ಕಳ್ಳನ ನೊಳಕೊಳ್ಳಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೧೩-೧೪೦); ತಲೆಗುತ್ತಿ ಹೊಗಲೊಳಕೊಳ್ಳದೆಂಬರವು (ಕುವ್ಯಾ ದ್ವೀ. ೧-೨). ೨. ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಸಮ್ಮತಿಸು; ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳು: ಏಕೊಳಕೊಳ್ಳೆ ಜಡರಂತೆ ಶೋಕರಸಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೫); ನೀಂ ತಲೆವೀಸದುರ್ವರಾಶ್ರೀಯನಿದಾಗದೆನ್ನದೊಳಕೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೬). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಬದಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಒಳಕೊಂಡುವಳ್ಳೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆಮೆ ಗಳಗರ್ಭದರ್ಭಕನ ಸೂಚಪ ಮುಂದಣ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನೆಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೦); ಒಳಕೊಂಡ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಮಳದಿಂದಂ ಸಿಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೬).

೪. ಒಳನೇರು; ಅಡಕವಾಗಿರು : ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ
ಕಥೆಯೆಲ್ಲ ಮೀ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡಿತ್ತು (ಗದಾಯು.
೧-೪೫). ೫. ತಾಳು; ಪಡೆ; ಹೊಂದು : ನಿನ್ನ ಯತೋರಾಶಿಯನಿಂದು
ದ್ವೈತಿಯ ವಿಕಾಶಮನೊಳಕೊಳ್ಳುಂ (ಕವಿ ರಾ. ೩-೯೫); ಪವಡೆಲ್ಲದ
ದೊಂದಾತ್ಮಕವನೊಳಕೊಂಡೆನ್ನ ಮನಮುಪಾರೂಢ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ
ಕೇಳಲ್ಪಡೆದವು (ಕಾದಂಪು. ೩೮೮); ಶಾಂತರೂಪಂ ಬಿಟ್ಟು ಕ್ರೂರ
ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಗೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಮುಳಸನೊಳಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಪು.
೭-೩೩). ೬. ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು : ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ
ಯನ್ನೆ ಕಟಕಮನೊಳಕೊಂಡುಳ್ಳವನಾಗಿ... ಉಪಶಮಿಸಿತು (ಸಾಹಿ.
XI-i, ೫೨-೨೩; 1007). ೭. ಸಹಿಸು; ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು : ಪಳಿಕೆಯ್ತು
ಬಂದು ನಲ್ಲಳ ಮುನಿಸನೊಳಕೊಂಡು ಮುಖಮಂ ಮುಗುಳ್ಳಗೆವರಿಸು
ನುಡಿದು ಗೆಂಟಾದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯ ವ); ಲೋಗರಂ ಪೊರೆಯಲೆನಿತು
ಬನ್ನಮನೊಳಕೊಂಡೈ (ಅದ್ವೈತ. ೪೩-೨೧). **ಒಳಗೊಳ್** : ೧. ಸಮಸ್ತ
ನದಿಗಳ ಸಡಗರದೊಳಗೊಳಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಿಸ್ಥಾನಕಡೆಯಾಗಿಹಳು
ಕಾವೇರಿ (ಕಂನವ. ೨-೧೯). ೭. ಕಿಚ್ಚಿನಂತೊಳಗೊಳಲರಿದಪ್ಪ ಬಲ್ಲಿದ
ನಾಣೆಯಂತೆ ಮೀಜಲರಿದಪ್ಪ (ಧರ್ಮಪು. ೩-೧೮೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಟೆ]

ಒಳಕೋಟೆ, **ಒಳಗೊಟೆ** (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ
ಕೋಟೆ : ಒಳ ಕೋಟೆ, ಹೊಜವೇಲಿ (ಕಮದ. ೧೭೩ ಪ್ರಯೋ).
ಒಳಗೊಟೆ : ಮುಜಾಯಲಿಜೊಡು ಹೊಜಕೋಟೆಯ ಕೊಂಡು
ಮತ್ತು ಜುದಿದೊಳಗೊಟೆಗಂದು (ಕಂನವ. ೧೮-೧೫೯).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಟೆ]

ಒಳಕೋಟೆಲೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತೊಂದರೆ, —ಕಷ್ಟ; ಅಂತರಿಕ
ಉಪದ್ರವ : ದ್ವೈತದೊಳಕೋಟೆಲೆಗೆ ಕಡೆ ಕಾಣರಿ (ದ್ರಾವಿಡ. ೧೪-೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಟೆಲೆ]

ಒಳಕೋಣೆ, **ಒಳಗೋಣೆ** (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ : ಜೋಪಾನದಲಿ
ಮಡಗುವುದಿನ್ನು ಧೇನುವನೂ ಕಡೆಗೆ ಬಿಡದೊಳಕೋಣೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದಾ
ಸುಕುಮಾರಿ (ಪಶು ಭಾ. ೫-೪೬); ವರದಿಯೊಪ್ಪಿಸಲು ಒಳಕೋಣೆಗೆ
ಹೋದಾಗ ಅವರು ಶ್ರೀಧರನನ್ನು... ಸ್ವಾಗತಿಸಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೫);
ಮನದೊಳಕೋಣೆಯ ಕಟ್ಟಿದಿಲ್ಲಣ ಗಳ ತೊಡೆದುಹಾಕುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ
(ಇಂಜಾಪ. ೨೦೯-೩೩). **ಒಳಗೋಣೆ** : ಅವರನ್ನು ಬೇಹಿನಜಾವಡಿ
ಗುಯ್ಯ, ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಒಳಗೋಣೆಯಲ್ಲಿ — ಹಿಂದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮಂತ್ರ.
೨೨-೨೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಣೆ]

ಒಳಕೋಡು (ನಾ). ಒಳಗಡೆ; ಒಳಭಾಗ; ಒಳಪಾರ್ಶ್ವ : ಕೆಜಿಯ
ಒಳ[ಳ] ಕೋಹಿನ ಕೆಲದ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೫-೪೫; 117೩); ಹೊಸ
ಕೆರೆಯ ಪೊಳಕೋಹಿಂ ಮೂಡಲು ಕೊಮ್ಮನ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಕ. VI,
ತರೀಕೆ. ೯-೧೮; 1279).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೋಡು. P ತೆಲು. ಕೋಪು = ಪಕ್ಕ]

ಒಳಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ತೊಡಕು : ಮೋಹ ರಾಗ ದ್ವೈತ ಹಾಸ್ಯ
ಮುಂತಾಗಾಲು ಮೋಹದ ನಾಲ್ಕು ಕಷಾಯಾ ಮೋಹವೆಣ್ಣಾನೆಯಂತೀರೇಳ
ಬಿಡಬೇಕು ಮೋಹಿಸಿದೊಳಗಂಟುಗಳನು (ಭರತ. ೭೦-೮೧). ೨. ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ
ಹಣ : ಮನೆಯ ಯಜಮಾನರು ಒಳಗಂಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ
ಅನ್ಯಾಯಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಂಟು]

ಒಳಗಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಎಲ್ಲೆ, —ಗಡಿ : ಮಾಲುಪೊತ್ತೊಳಗಡಿ
ಬದಲಗಟ್ಟಿ ಹಿರಿಯ ಕೆಜಿ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳ. ೧೦೮-೪೮; 1203).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಡಿ]

ಒಳಗಡೆ, **ಒಳಕಡೆ** (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಭಾಗ, —ಪ್ರದೇಶ :
ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅಂತರಂಗ : ಮನುಷ್ಯ ಒಳಗಡೆ
ಒಂದು ರೀತಿ, ಹೊರಗಡೆ ಒಂದು ರೀತಿ ನಡೆಯಬಾರದು (ರೂಢಿ).
ಒಳಕಡೆ : ೩. ದನಕರುಗಳು ಮೇಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕಾಡಿನ
ಅಂಚಿನ ಹಕ್ಕುಲುಗಳಲ್ಲಿ ಆಚೆ ಹೋಗದಂತೆ ಒಡ್ಡು ಹಾಕಿದ
ಪ್ರದೇಶ : ಅದು ದನಗಳು ಮೇಯುವ ಕಾವಲಾಗಿಯೂ ಕರುಗಳ
‘ಒಳಕಡೆ’ ಯಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೧೮೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಡೆ]

ಒಳಗಡೆ (ಅ). ಈ ನಡುವೆ; ಈ ಮಧ್ಯೆ : ಕುಲಮೆಯವರು — ಇವರ
ಪೂರ್ವಜರು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಲ್ಲು ಕರಗಿಸಿ ಕಬ್ಬಿಣ ಮಾಡುವ ಹೋರೆಯನ್ನು
ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಹೋರೆ ಮುಗಿದ್ದರಿಂದ ಇವರು
ಪೊಕ್ಕುಲುತನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೨೭); ಈ ಗಿಡದ ಬೀಜ
ಗಳು ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ.
೨-೪೧).

[< ಒಳಗಡೆ]

ಒಳಗಣ್, **ಒಳಕಣ್**, **ಒಳಗಣ್ಣು** (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕಣ್ಣು;
ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ : ಒಳಗಣ್ಣು ಪಾರ್ವಯೆ! ನೆನೆಯರೆ ನಮ್ಮ ಪೊಲಮಂ
(ಹೊಂಗು. ೪೫-೧೮). **ಒಳಕಣ್** : ೨. ಗುಳಿಬಿದ್ದ ಕಣ್ಣು; ಗುಳಿ
ಗಣ್ಣು : ಬಳಿ[ಒಳ]ಕಣ್ಣುರ್ದು ಕಣ್ಣಾಯ್ಕೆಯಾಯ್ತೆ ಬರ್ದಯಳಿ
ಪುನತ್ತುದ[ಅ] ಪೋಹಿನೆಗಂ ಬಳಸಿ ಬಲವಂದು ನೋಡುವ ಯೆಳವೆಂದಿರ
ನವರೊಳಜ್ಜ ನನಗೆಕಜ್ಜಂ (ಆಜಿಪು. ೨-೯೫). **ಒಳಗಣ್ಣು** : ೧. ಈ
ಒಳಗಣ್ಣಂದರೆ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲ (ಪರಪ. ೧೮೮); ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ
ಒಳಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರಬಹುದಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೋಡತೊಡ
ಗಿದ (ಚಿದೇವ. ೨೬೦). ೩. (ಆಲಂ) ವಿಚಾರ : “ಅಳು(ಳ)ವಳಕೆ, ಒಳ
ಗಣ್ಣು, ವಿಚಾರ” (ಕಂನುಕು. ೮೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಣ್]

ಒಳಗಣ್ಣು ‘ಒಳಗಣ್’ ನೋ.

ಒಳಗತ್ತರಿ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕಾಣದೆ ಕತ್ತರಿಸು
ವಂಥದು : ಜ್ವರ ಗುಲ್ಮ ಕುಷ್ಕ... ಕೃತ್ಯಾದಿ ರೋಗಗಳು ಕಠುಕ
ನೊಳಗತ್ತರಿಯ ಹಾಂಗೊಳಗು ಪುಟ್ಟಿಸುವ ಪರಿಪರಿಯ ವೇದೆಯಂ
(ಕೃಕವ. ೧-೧೯-೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕತ್ತರಿ]

ಒಳಗದಡು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಳೆ, —ರಾಡಿ : ಕಳೆದೊಳಗದಡಂ
ಪೊಳೆಗಳ ತಿಳಿದುವು ಸಜ್ಜನರ ಮನಕೆ ಸಾಟಿಯೆನಲ್ (ಚಿವಿ. ೪-೭೮).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕದಡು]

ಒಳಗರುಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಭ್ಯಾಸಮಂದಿರ : ಒದಲುನ ದನಿಗೊಳ
ಗರುಡಿಯ ಪದಮೇಳಮನುಟಾದು ಬಾಗಿಲೆಡೆಗೇಪ್ಪಂದರ್ ಮದನನ
ಕೇಳೇವನದಿಂ ಬದಲು ಪೆಣ್ಣುಲಿವಿಡವೋಲ್ ಬೆಲೆವಣ್ಣಳ್ (ಚಿವಿ.
೬-೧೨೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗರುಡಿ]

ಒಳಗವತೆ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಸುಲಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು;
ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಅಪಹರಿಸುವುದು : ಕಳವಳವು ಹಿಡಿ ಬಂದಿ ಜೂಜುಗೊಳ
ಗವತೆ ಅನ್ಯಾಯವೆಂಬಿ ಬಳಕೆಯಲಿ ಕೇಳಿಣ್ಣೊಳೊಂದಿರೆ ಕಾಮವತೆ
ಯಲಿ ಕಳೆದವೆಂಭತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಂ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೧೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕವತೆ (< ಕವರ್ತೆ)]

ಒಳಗಲಂತಿಗೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆ : (... ಕರವಾಲಿಗಿತ್ತು, ಸನ್ನೆಗೆ
ಯ್ದಿದ ಎಣ್ಣುರು ಸೈನಿಕರನ್ನೊಡಂಗೊಂಡು, ಒಳಗಲಂತಿಗೆಗಳ್ಗೆ ಅಗ್ರ
ಗಮನದಿಂದ ಹೋಗುವನು) (ಮಂತ್ರ. ೨೦-೧೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗಲಂತಿಗೆ]

ಒಳಗಣಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ಮುಮ್ವವನ್ನು ತಿಳಿ; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಅರಿ: ಒಳಗಣಿಯದೆ ಕಾರವಬಳಕಳಧಿ ಬೊಟ್ಟಿ ಒಡು ಮೇಲುದಂ ದೀಸಿದೊಡೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೨); ಒಳಗಣಿಯ ದನಿತುಮಂ ಸಂಚಲಚಿತ್ತಂ ಮಾಪ್ಪಿನೆಂದು ಪೂಣ್ಣಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧-೧೩೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಣಿ]

ಒಳಗಣಿವು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿಳಿವು; ಅಂತರ್ಜ್ಞಾನ: ಎನ್ನಣಿ ತಮದು ಕಣ್ಣಿವ ಮಿಣಿ ತಾನ್ ಒಳಗಣಿವನುಳ್ಳುದರ್ಕೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೪-೪೬೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಣಿವು]

ಒಳಗಣಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ: ಒಳಗಣಿಲೆಯಂ ಜಾಣಿಸಿ ತಿಳಿವಿನ ತಾಮರೆ ಮಲರ್ವಪೋಲ್ ಮಾಪ್ಪು ದಣಂ ಎಳಗೊಂ ಪುದಿದೀ ಕರಜಳಜಂ ನೆನೆಯಿವುದು ಮೂಡುಸಂಜೆಯ ಚೆಲ್ವಂ (ವಸ್ತವಂ. ೮೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಣಿಲೆ]

ಒಳಗಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಧೀನ ಪಡಿಸು; ಗುರಿಮಾಡು; ಈಡಾಗಿಸು: ಉಣ್ಣದ ಉಟವನುಣಿಸಿ ವಿಧಿಗೊಳಗಾಗಿಸುವ ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೨); ಎನ್ನ ಹಾಗೊಳಗಾಗಿಸದೆ ನಿಜಮೂರ್ತಿಯಂ ತೋರ್ಪುದೋ ನನ್ನ ತಂದೆ (ಸೋಮಜ. ೩-೬೮). [ಒಳಗಾಗು + -ಇಸು]

ಒಳಗಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡು; ಅಧೀನವಾಗು; ಗುರಿಯಾಗು; ಈಡಾಗು: ಅಳತೆಗೆ ತೊಕ್ಕುಣಿಕೆಗೊಳಗಾದುವು ಸಕಳವಸ್ತುಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೧೦-೫೫); ಕೊಳದೊಳೆ ಮುಲುಗಿದಕ್ಕಟಾ ಕೊಡಸೇಡೊಗೊಳ ಗಾದೈ (ಗದಾಯು. ೭-೧೩); ಮೃತ್ಯುವಿಂಗೊಳಗಾಗದ ಪ್ರಾಣಿಯೇ ಇಲ್ಲಂ (ಸಂಚತಂ. ೬೩-೬); ಆಯೆ ರಡೂರ ತಳಭಣ್ಣದ ಸುಂಕವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೭-೪೭; 1113); ಕಂದಯ್ಯ ಕಾದುವ ಹರೆಯವೆ ಖಳರೊಳು ಬಂಧನಕೊಳಗಾಗಬಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೩೬-೨೨); ಕ್ರೋಧ ದಿಂದಲೆ ಯೋಗಿ ಬಾಧಗೊಳಗಾಗಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೦). [ಒಳಗು + ಅಗು]

ಒಳಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗನ್ನು ಕಾಣು; ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ಈ ಒಳಗಂಡ ಕಳ್ಳನ ಕೀಟಲೆಯಿಂದ... ಈ ಹಾಲಪ್ಪನೇ ಮತ್ತೆ ಜಗಳ ವನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟವನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೧); ಚಿಲ್ಲರೆ ಪಾಳೆಯಗಾರರು... ದೊಡ್ಡ ಒಳಗಂಡ ಕಳ್ಳರಾಗಿ ಹಗೆತನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಾಣ್]

ಒಳಗಿವಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕಿವಿ. ೨. ಕಿವಿಯ ಒಳಭಾಗ. ೩. ಧ್ಯಾನ ಬಲದಿಂದ ಒಳಗೇ ಕೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿ: ಕೇಳುತಿರಲು ಒಳ ಗಿವಿಯು ಕೊಳಲು ನನ್ನೊಳಗೆ ಮಾಯವಾದೆ (ಹಾಡುಪಾ. ೨೬-೨೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಿವಿ]

ಒಳಗು (ನಾ). ೧. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಭಟ್ಟಾರ್ ಬಸ ದಿಯಂ ಬಲಗೊಂಡು ಕಾಲಂ ಕರ್ಚೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೯-೧); ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ಸಂಪಭಾ. ೭-೪ ವ). ೨. ಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ: ಬ್ರಹ್ಮಬುಷಿಯಾದೊಡೊಳಗು ನಿರ್ಮಳವಹುದು (ಹಜಕಾ. ೨-೩೨); ಬೆಳಗ ನುಂಗಿದ ಗುರುವಿನೊಳಗ ನುಂಗಿದ ಶಿಷ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩). ೩. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ; ಮುಮ್ವ: ಅರಸನೆಯ್ದು ಕಾರ್ಯ ದೊಳಗನಣುವಂ (ಸಂಚತಂ. ೩೧-೫); ಅಯೋಗ್ಯನೆ ತತ್ತ್ವಂಗಳೊಳಗ ನಣಿಯದೆ ಮೂರ್ಖರ (ಸಮಪ. ೪-೩೨); ಒಂದೆ ಮನದಿಂ ನಿರುತಂ ಕೇಳ್ವವನೆ ಧರ್ಮದೊಳಗಂ ತಿಳಿಗುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧-೧೪೧); ನಿಮ್ಮ ನಿಜದೊಳಗನಾರು ಬಲ್ಲರಯ್ಯಾ (ಅದವ. ೪); ಅಳೋಚನೆಗೆಯ್ಯುದು ಚಿತ್ತದೊಳಗನಾಡುವುದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೬). ೪. ಅಧೀನ; ವಶ: ಕಂಜಾಸ್ತ ನೀವಿಕ್ಕಿದಾಣ್ಣಿಗೊಳಗು ಲಾಲಿಸು (ಧರ್ಮ. ೪೮-೫೬).

ಒಳಗಂಬರ್ = ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಗುಟ್ಟನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು. ಅಡಲಾಡಿಸಲ್ ಪಾಟಿಯಂ ನಿಜಸಲುಂ ಪರಿಗೊಳ್ ತೊವ ಲಿಕ್ಕಲೊಳಗಂಬರಲ್ ಕಾಡಬೇಲಿಯಂ ಮಾರ್ಕಾಡನಣಿಯಲುಂ... ಕೇಳಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೪೧); ಕಾಲಾಳೊಳಂ ಕುದುರೆಯೊಳ ಮೊಳಗಂಬರಲಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ). ಒಳಗುಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳು = ಅಳವಡಿಸು; ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಬಲವನು ಲೆಕ್ಕಕೊಳಗು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಿಕ್ಕದೆ ತಾನೊರ್ವನೆ ಬಹುದಿದು ನೇಮಿಯೊಕ್ಕಲೋಲೆಯ ಭಾಗ್ಯದಿರವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೧೪). ಒಳಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ರಾಜನನ್ನು ಒಳಹಾಕಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿರುವ ಕಡಲುಗಳ್ಳರು ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. II, ೪೩).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಉಳ್, ಉಳ್ಳಂ, ಉಳ್ಳಗಂ; ಮಲ. ಉಳ್ಳು, ಉಳ್ಳಂ, ಉಳ್ಳಗಂ; ತುಳು. ಉಳ, ಉಳಾಯಿ; ಕೊಡ. ಒಳೇ; ತೆಲು. ಉಲ್ಲಮು, ಲೋ]

ಒಳಗುಂದುವಿಕೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದು: ಖ; ಅಂತರಿಕ ವ್ಯಥೆ: "ಅಧಿ... ಮನಸ್ಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ಯಥೆಗೆ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ ಒಳಗುಂದು ವಿಕೆ, ಅಂತರ್ದುಃಖ, ಮನೋವ್ಯಸನ, ಮನೋರೋಗ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಂದು + -ಇಕೆ]

ಒಳಗುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿ; ತಿರುಳನ್ನು ಕಾಣು; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಅರಿ: ಮುಡಿ ಸೊಪ್ಪಾಗದ್ದು ನೀವಿ ದಿರ್ಚಿದು... ನೀನನ್ನರೊಳ್ ಕೊಡಗೂಸಿರ್ಪವೊಲಿರ್ಪ ನಿನ್ನೊಳಗು ಗಂಡರ್ ಗಂಡರಿನ್ನೇನುಮಂ ಕುಡರೆಂದಂದು ಕನಲ್ದು ತಾಯ್ ಮಗಳ ನೊರ್ವಳ್ ಪುರ್ವಿನಂ ಜರ್ವಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೨೬); ಭೇದಕಲ್ ಬಹುವಿಧದೆ ಪರಿಕಿಸಲೊಳಗುಗಾಣಂತೆ ಥಿದ್ರಿಸಿ ತೆಗೆವ ಜಾಣ್ (ಚಿಬಪ. ೭-೭). [ಒಳಗು + ಕಾಣ್]

ಒಳಗುಗುಡು 'ಒಳಗುಗೊಡು' ನೋ.

ಒಳಗುಗೆಯ್, ಒಳಗುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಧೀನಗೊಳಿಸು: ಗೋಪಾಲನೆಲ್ಲಿದನಮ್ಮ ಒಳುವಗೆ ಯೊಳನ್ನೊಳಗುಗೆಯ್ದನಮ್ಮ ಒಳಗುಗೆಯ್ದೊವಿದನಮ್ಮ (ಗೀತಗೋ. ೧೬-೩). **ಒಳಗುಗೈ:** ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದೊಳಗುಗೈದವರೊಳು ಪತ್ತುಗೆವರೆಸಿ ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೪). [ಒಳಗು + ಕೈಯ]

ಒಳಗುಗೈ 'ಒಳಗುಗೆಯ್' ನೋ.

ಒಳಗುಗೊಡು, ಒಳಗುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು; ವಶ ವಾಗು: ಸುರಕುಲದ, ಲಲನೆಯರು ತೊತ್ತಿರು ಸುರೇಂದ್ರನ ಹೊಳಲ ಸುರತರು ಕಾಮಧೇನುಗಳೊಳಗುಗೊಟ್ಟಿಹವನಗೆ (ತೊರರಾ. ೩-೯-೩೭). ೨. ಗುಟ್ಟನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಶತ್ರುವಿಗೆ ರಹಸ್ಯ ವನ್ನು ತಿಳಿಸು: "ಉಪಜಾಪ, ಭೇದ-ಈ ೨ ಒಳಗುಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಗು] ಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೯೫). **ಒಳಗುಗುಡು:** ೨. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳಗು + ಕೊಡು]

ಒಳಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತಳೆ; ಪಡೆ. 'ಒಳಗುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಒಳಗು + ಕೊಳ್]

ಒಳಗುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಡೆಯುವಂತೆಮಾಡು; ತಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರಲ ಪರಾಗಪಟಲಂ ಮೇಲೆ ಪರಿಕಲಿಸಿ ಪರ್ವಿ ದಿತ್ತರಮಾಗಿ ಪತ್ತುಗೆಗೊಂಡಿತ್ತದ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ಸಿರಿಯನೊಳಗುಗೊಳಿಸಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಕಣ್ಣೆಂದ ರಸಾಲ ರಸಾರುಹಮಂ (ಶಬರಂ. ೨-೪೨ ವ). [ಒಳಗುಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಒಳಗುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಈ ಬಾಳಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇನು! (ಹಬ್ಬ. ೫); ನಿನ್ನಯ ಮಾತಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇನು (ಕಪಪು. III, ೩೮); ತನ್ನ ಯಶಸ್ಸಿನ ಒಳಗುಟ್ಟೇ ಇಲ್ಲದೆಯೆಂಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಕೂಡ ಆತನಲ್ಲಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುಟ್ಟು]

ಒಳಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭಗುಡಿ. ೨. ಗುಡಿಸಲಿನ ಒಳಭಾಗ: ಕೊಳಲ ರಾಗದ ರಹಸ್ಯ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೂಳೋ ಹಳ್ಳಿಕಾತಿಯರೊಳಗುಡಿಯ ಹಾದರವೊ ತುಣುಗಾಹಿಗಳ ತೋಹುಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೭೮).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುಡಿ]

ಒಳಗುದಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕುದಿ; ಅಂತಸ್ತಾಪ: ನಿನ್ನ ಮಾನವರು ಒಳಗುದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಂದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮಹಾಗ. ೧೩೦); ಕಂಡ ಮೇಲಿಗಳ ಕುದಿವೆನೊಳಗುದಿಯಿಂದ ನಾನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೪-೨೮೮). 'ಬೇಗುದಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುದಿ]

ಒಳಗುದೋಷು (ಕ್ರಿ). ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಗುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡು: ತಿಳಿಯಲೊಬ್ಬನ ರೋಮರೋಮದ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕೋಟಿಯ ಸುಳಿವು ಗಡ ಶ್ರುತಿಗಿಳಿವೊಳಗಿರೊಳಗುದೋಷು ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೨-೧೯); ನೆಳಲಂತೆ ಬೆಂಬಳವಿದಿದು ಕಡಲಿನಂತೊಳಗುದೋಷು (ಅಜಜ. ೩-೧೫೪); ಒಳಗುದೋಷನಶೇಷಭುವನಾವಳಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೧-೫೪). [ಒಳಗು + ತೋಷು (< ತೋಷು)]

ಒಳಗುದ್ದು (ನಾ). ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ವೆಟ್ಟು; ಮುಟ್ಟು ಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ಹೊಡೆತ (?): ಎದ್ದಿದಾರೋಯೆಂಬ ಪರನೊಳಗುದ್ದಿನಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊಡೆದನು... ಭದ್ರಭವನಾವಳಿಯನ್ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೭೭); ಮೂದಲಿಸುತ್ತ ಮೆಲ್ಲರಿರದೆ ಯ್ದು ಹಿಡಿದು ದಿಂಡುಗೆಡೆವಂತೆ ಒಳಗುದ್ದು ಹೊಡೆಗುದ್ದಿಕ್ಕಿ ದಂಡಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೪-೧೮). 'ಹೊಡೆಗುದ್ದು' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗುದ್ದು (< ಗುದ್ದು)]

ಒಳಗುಪ್ಪಸ, ಒಳಕುಪ್ಪಸ, ಒಳಕುಪ್ಪುಸ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಸ ದೊಳಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಳರವಿಕೆ: ಒಳಗುಪ್ಪಸವಲ್ಲದೆ ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಚಿಂದಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೪೦). ಒಳಕುಪ್ಪಸ: (Smock. ಇಂಕನ). ಒಳಕುಪ್ಪುಸ: ವಿದೇಶೀಯ ಒಳಕುಪ್ಪುಸ ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಅವನು ಚಿಂತಿಸುವ ಅವಶ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೭೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಒಳಗುಬಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡು; ಈಡಾಗು: ಬಳಿಕೆ ಮೈ ಸೋಂಕಿ ಗಾಜದೆ ಸಿಲುಕಿದವು ಸೋಲದಲಿ ಬಂಧನಕೊಳಗುಬಟ್ಟುದು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಟ್ಟುತು] ವಿಧಿ ಪುರಾಕೃತವಾರವಶವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೨೯).

[ಒಳಗು + ಪಡು]

ಒಳಗುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಖಳನೃಪರ ಭತ್ತ ಜಾಮರ ಪತಾಕಾಳಿಯಂ ಕೆಲದವರ ಕೈಗೊಳಗುಮಾಡಿಸುತೆ (ಜಿಬು. ೪೪-೪೫). [ಒಳಗುಮಾಡು + ಇಸು]

ಒಳಗುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು; ತನ್ನ ಕಡೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮನೋವೇಗದಿನೆಯ್ದು ಪ್ರಭಾಕರೇಪುರಮನದಂ ಕಾವ ಚಿತ್ರಸೇನಾದಿ ಸೇನಾನಾಯಕರುಮನೊಳಗುಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೪-೭೦); ಚರಿತದಿಂ ನೋಡಿ ತನ್ನೊಳಗುಮಾಡಿಯೆ ಕೊಂಡು (ನಂಬರ. ೧-೨೦); ಗುಪ್ತದಲಿ ಕೃಷ್ಣನೊಳಗುಮಾಡುವ ಮುದದಿ ಬಂದನು ಕಾರವೇಂದ್ರನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೧೭); ಬಲು ದೈನ್ಯದಿಂದಲೊಳಗುಮಾಡಿ ಕಂತುಕೇಳಿಯನೊಲಿದಿತ್ತು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೬).

೨. ಒಳಗೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು: ಸಲೆ ಪೂತ ಚೂತಲತೆಯನೊಳಗುಮಾಡಿ ಬಳಸಿದ ಮಾಧವೀಲತೆಯ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯ ಬಳ್ಳಿಗಾವಣದ ಮುಂದೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೩ ಪ); ಬಡವಾಗ್ನಿಯ [ನನುವಿಸಿದಂತಾನುಂ] ಬಜಸಿಡಲ ಕಿಡಿಗಳ ಬಳಗಮನೊಳಗುಮಾಡಿದಂತಾನುಂ ಗೊಂದಣಿಸಿ ಸಂದಣಿಸಿ ನಿಂದಣಿಯಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ); ಶಿಖಾಡಂಬರಮೆಯ್ದು ನೀಳ್ಕೊಳಗುಮಾಡೆ ನಿಶಾಟರನುಂಡನಗ್ನಿ ಭುಮ್ಮೆಂಬ ಭಟಿಚ್ಚಟಿಂಬ... ರವಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೮). ೩. ವಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಡು: ಎಲೆ ದೇವೇಂದ್ರ ನಿಮಗಾ ಮಂದಗಮನೆಯನೊಳಗುಮಾಡೆಂದನಗೆ ಪೇಳ್ವರಲಾ (ನಳಚ. ೩-೨೨). ೪. ಗುರಿಮಾಡು; ಈಡುಮಾಡು: ಸೊಕ್ಕಾನೆನಡೆವೆತ್ತ ಸೊಬಗಿಯರ್ ವಿಟರೆರ್ದೆ ಬಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿಯುವದದಲಿ ಆಕ್ಕಪ್ಪಂದಾರೋಕನಗೆಯ್ದು ಮದನನ ಮೊಕ್ಕಳೊಳಗುಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೬). ೫. ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ತಂದುಕೊಳ್ಳು: ಇಷ್ಟು ಅನರ್ಥವನ್ನೂ ಈತನು ಒಳಗುಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ (ರಾಜಸೂ. ೯೩). [ಒಳಗು + ಮಾಡು]

ಒಳಗುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗು: ಎಲೆ ದುರಾತ್ಮ ದ್ಯೂತಕೇಳಿ ಕಲಹಲಂಪಟಿ ನಿಲ್ಲುನಿಲ್ಲುನುತೊಳಗುವರಿದಪ್ಪಳಿಸಿದನು ದುರ್ಯೋಧನನ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೭೩). [ಒಳಗು + ಪರಿ]

ಒಳಗುವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂತರಂಗವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಗುಟ್ಟಿನ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳು: ಒಳಗುವೇಳುವುದೊಡನಾಡುವುದೊಲಿದೊಲೈಗಳಿಸುವುದೇಕವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೪೨).

[ಒಳಗು + ವೇಳು (< ವೇಳು)]

ಒಳಗೈದ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಕಡುಚೆಲ್ಲರವರ ನೀಮೊಮ್ಮ ನಡೆನೋಡಿದರೆ ಬಿಡಲಿಪುಯಿರೆಂದನು ನಾಚ್ಚಿ ಸಿದಿಡೊಳಗೈದ ಹೊಕ್ಕರವರು (ಭರಜ. ೪೩-೩೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಗೈದ]

ಒಳಗೆ (ಅ). ೧. ಒಳಗಡೆ: ಒಳಗೆ ಬೆಳಗು, ಪೊಟಗೆ ಕಲ್ಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೫೯ ಉದಾ); ಅತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣಳಂತೊಳಗುಶುದ್ಧನುಂ ವಟಿಪಲದಂತೆ ಪೊಟಗೆ ಸೇವ್ಯನುಂ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೭-೭೨). ೨. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ: ಒಳಗೆ ಶೋಧಿಸಿ ಹೂಟಿಗೆ ಶುದ್ಧವಿಸಿ (ಮಹಾದೇ. ೮-೧); ಸಲೆ ವಾಗ್ದೇವಿಯ ನ್ನೊಳಗಿರು ತಾಯೆ (ಮೋಹತ. ೧-೧೧). ೩. ಮುಂಚೆ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ: ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದೊಳಗೆ ವ್ಯಾಕರಣಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭಂದಮಲಂಕಾರ... ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೮); ಶಿರವನರಿವೆನು ನಾಳೆ ಬೈಗಿಂದೊಳಗೆ ಸೈಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೮-೩೬); ನಾಳೆಯೊಳಗೆ ಹಣ ಮುಟ್ಟಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಒಳಗೊಳಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಳಗೊಳಗೆ ಮುಳಿದು (ತಿರುರ. ದೇ. ೭-೭); ಆಗಳಾಗಳ ಕಂಡ ಬಿನದಮನೊಳಗೊಳಗೆ ತಮ್ಮ ಬಳಗಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೫). ಒಳಗಿಕ್ಕು = ಮುಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಮಾಡು: ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಪುರ್ವಿನ ಕುಚಂಗಳ ಭಂಗಿಯನುರ್ವಿಗಿಲ್ಲಮಂ ತಳೆದೊಳಗಿಕ್ಕಿ ತೋಟುವವೊಲಂದೆನೆದತ್ತು ವಿಳಾಸಿನೀಜನಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೪೦); ಮಕ್ಕಳವಗುಣ ತಾಯಿಗಳುಪೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಪಾಲಿಸುವಂತೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೭೯-೨೫). ಒಳಗುಗಿ = ಒಳಗೇ ಭಯಪಡು, —ಅಳುಕು: ಮಳಯ ಸಮಾರಣಂಗೆ ಶಶಿಯಂ ಮುಜಿದೀಕ್ಷಿಸಲಟ್ಟು ವಂಗಜಂಗೊಳಗುಗಿದಳಾ (ನಳಚಂ. ೧೯೮). ಒಳಗುರಿ = ಒಳಗೇ ಉರಿ, —ಸುಡು; ಒಳಗೇ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಒಳಗುರಿವ ಹಸಿಮರನ ತುದಿಯಲಿ ಜಲವೊಗುವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೭-೮); ನಿನ್ನವೀ ಕೇಡುಗಳೊಳಗುರಿದು ಮುಜುಗದಾತನ್ ಕಲ್ಲ ಮಾಟ್ಟಿಯೋನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೪-೨೮೬). [ಒಳಗು + -ಗಿ]

ಒಳಗೆರೆ 'ಒಳಗೆಟ್ಟಿ' ನೋಡಿ.

ಒಳಗಲಸ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ಅನರು
ಒಳಗಲಸಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಆಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಲಸ]

ಒಳಗಿಸರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೆಸರು; ಅಂತರಂಗದ ಕೆಲಸ:
“ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂಬ ಒಳಗಿಸರನ್ನೆಲ್ಲ ತೊಳೆದು ನಿರ್ಮಲಾಂತರಂಗ
ನಾದ ಭರತನು ತನ್ನ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖನಾದನು” (ಕನ್ನಡ.
೬೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಸರು (< ಕೆಸಲು)]

ಒಳಗಿಣಿ, ಒಳಗಿಣಿ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಕೆರೆಯ ಒಡಲು:
ಬೆಳ್ಳಿಗಿಣಿಯಾ ಒಳಗಿಣಿಯಾ ಪಕ್ಕದಾ ಕೂಡಲ್ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ.
೮೫-೬೨; 776); ಮೂದಗಿಣಿ ಎ ಬೊಜ್ಜಗಿಣಿಯ ಒಳಗಿಣಿ ಎ
ಕೂಡತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೨೫; ಸು 800); [ಒ]ಳ
ಗಿಣಿಯ ಕೀಳಿಣಿಯ ಕಳಸಿ (ಸಾ ಇ ಇ. IX-i, ೨೪-೪೨; 936);
ತಳುವದ ತುರುಗಿಣಿಗರಗಾವುದದ ಕೆಲಸಿಯೊಳಗಿಣಿಯಲಿ ಬೀಡಬಿಟ್ಟ
(ಕಂ ನ ವಿ. ೧೯-೧೮). ಒಳಗಿಣಿ: ಅಕ್ಕತಂಗಿಯ ಕಟ್ಟಿಯ ಒಳಗಿಣಿಯೊಳ
ಗಣ ಗುಡ್ಡದ ಪಡುವಣ ಕೋಡುಗಲ್ಲೇ ಗಡಿ (ಎಕ. VII, ೨ನವೊ. ೭೧-೭೭;
1431); ಕೊರಲಹಳ್ಳಿಯ ಗಡಿಯ ಹೊಸಕಟ್ಟಿ ಒಳಗಿಣಿ (ಎಕ. VII,
೨ನವೊ. ೨೬-೨೪೭; 1524). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೆಣಿ]

ಒಳಗಿಣಿ ‘ಒಳಕೆಯ್ಯ’ ನೋ.

ಒಳಗಿಣಿ (ನಾ). “ಗುಪ್ತಚಾರ; ಪರರ ಗುಟ್ಟು ತಿಳಿಯುವವ”
(ಸಂಕೋ. ೮೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕಿಣಿ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಒಳಗೊಂಬು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಂಬೆ: ಮರದಿಂದ ಮರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ
ಪಾಯ್ಲೊಳಗೊಂಬನಲ್ಲಾಡಿ ತೂಗಿ ತೊನೆದಳ್ಳಿಡಾದು (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ವ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಕೊಂಬು]

ಒಳಗೊಳ್ ‘ಒಳಕೊಳ್’ ನೋ.

ಒಳಗೋಟಿ ‘ಒಳಕೋಟಿ’ ನೋ.

ಒಳಗೋಣಿ ‘ಒಳಕೋಣಿ’ ನೋ.

ಒಳಚಂದ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಇರುವ ಚೆಲುವು; ಹೊರಗೆ ಕಾಣದ
ಚಂದ; ಅಂತರಂಗ ಶೋಭೆ: ಅಗಿನ ಕಾಲದ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ತುಂಬಾ
ಒಳಚಂದದವರು (ಮೊಮಗು. ೧೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಂದ]

ಒಳಚರಂಡಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಳಗೇ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ
ಚರಂಡಿ: ಈ ಮನೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ . . . ಒಳಚರಂಡಿಗಳ ಮಾರ್ಗ
ವಿದೆ (ಗೋಪುರ. ೧೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚರಂಡಿ]

ಒಳಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸು; ಒಳಕ್ಕೆ ನೂಕು: ಹರದ ಜಡೆಗಳ
ಜಗುಳದವೊಲೊಳಚಾಚಿ ಚಾಪನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳತೆಲೆವನೆಯ ಹೊಸವಂಟನು
ರಘುಪ್ರಭವ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಾಚು]

ಒಳಚಾವಡಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹೆಜಾರ: ಹೊಸಸಭೆಯಿಂದೊಳಚಾವಡಿ
ಗೆಯ್ದ ಚೆಲ್ವಿಪಕದೊಳೊಲಗವಾದ (ಭರಣ. ೩೭-೭೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಾವಡಿ]

ಒಳಚಿತ್ತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಭಾಗ; ಹೃದಯದ ಅಂತರ್ಯ:
ಒಳಚಿತ್ತವರಳುತಿರಿ ಕಾಯುತಿಡ್ಡಿ ನಿಶ್ಚಿಂತ ಚಿಂತೆಯಂತೆ (ಹೃದಸ. ೪-೪).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಿತ್ತ]

ಒಳಚುಚ್ಚು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಇರಿತ; ಮುರ್ಮುಘಾತ: ಮಜ್ಜರಂಗಳು
ಕುಚ್ಚುತಂಗಳು ಮುಚ್ಚುಮುಚ್ಚುಗಳ ಕೆಚ್ಚುಗಳ ಪೊಳಚುಚ್ಚುಗಳು (ಬಸಪು.
೪೦-೬೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚುಚ್ಚು (< ಚುಚ್ಚು)]

ಒಳಚಾಕಿಗೆ (ನಾ). = ಒಳಚಾವಡಿ: ಕಾಲ್ಗೆ ನೀರಂ ನೀಡಿ ಮತ್ತಂ ಕೈವಿಡಿ
ದೊಳಚಾಕಿಗೆಗುಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಚಾಕಿಗೆ]

ಒಳಜಗಳ (ನಾ). ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಪೊಜ
ಅಡಿ; ಒಳಜಗಳಂ, ಒಳಜಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪ ಉದಾ); ಅಲಗಿನಂದಿನ
ಹಕ್ಕೆ ನಮಗಾಯ್ಲೊಳಜಗಳ ಸಾಕಿನ್ನು ಸೋದರರೊಳಗೆ ಸಂಪ್ರತಿಯಾಗಿ
ಬದುಕುವದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜಗಳ]
ಒಳಜಗುಲಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕಟ್ಟಿ, —ವೇದಿಕೆ: ಈರ ಊಟ ತೀರಿಸಿ
ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳನ್ನೊಳಜಗುಲಿಯಲ್ಲಿ ಒರೆಗಿಸಿದ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೨).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜಗುಲಿ]

ಒಳಜ್ವರ (ನಾ). ೧. ಹೊರಗೆ ತೋರದಿರುವ ಜ್ವರ. ೨. ಅಸ್ಥಿಗತ
ಜ್ವರ: ಗುಳಿಗೆಗಳಂ ಮಾಡಿ . . . ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಬಹುಕಾಲ
ದಿಂದಂಟಾದ ಕೆಮ್ಮು, ಒಳಜ್ವರ ಸಹ ಗುಣಮಹುದು (ಸಕವೈ. ೨೨೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಜ್ವರ]

ಒಳಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಅಟ್ಟಿ; ಜೋಡು, ಮೋಜು ಮೊದಲಾದುವು
ಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಿರುವ ಚರ್ಮದ ಒಳಪದರ (*).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಅಟ್ಟಿ]

ಒಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ (ನಾ). ಒಳಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಿದ ಕಾಲು; ತೊಟ್ಟಿಲು
ಗಾಲು; ಬಂಕಣಗಾಲು: ಒಜತ ಬಾಯ್ಲಗಳ ಗಂಟುಗೈಗಳ ಬಜತದೆ
ಗೊಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ಗಳ ಕಿಜುಕುಲರು ಬಂದರು ನೆರದು ಕಾಗೆಯ ಹಳವಿಗೆ
ಯೊಲು (ಬಸಪು. ೫೪-೪೯).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಡೊಂಕು + ಕಾಲ್]

ಒಳತಂತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು, —ರಹಸ್ಯ: ಕರ್ಮಾ ಅಕರ್ಮದ
ತಂತ್ರ ಫಲ ವಿಫಲತೆಯೊಳತಂತ್ರ ಈಶ್ವರೀಯಂತ್ರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪-೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಂತ್ರ]

ಒಳತಾಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ತಾಗು, —ಸೇರು: ಗೇರಮರನ ಕಟ್ಟಿ
ಬೀಸುವೊಳತಾಗಿ ಗಡಿಯಂಕನ ಹಳ್ಳಿ ಮೇರೆಯ ಸುಂಕದವರ ಕಟ್ಟಿ (ಎಕ.
VII, ೨ನವೊ. ೮೫-೧೦೦; 1527). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಾಗು]

ಒಳತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೇ ಸುತ್ತು, —ತಿರುಗು: ತಿಪ್ಪನೊಳತಿರು
ಗುಮೇ ಗುಡ್ಡೆಯೊಳ್ ಬಲ್ ಬಜಲ್ ಕಣ್ಣಂ (ಬದ್ಧಪ. ೪೬-೧೦೦).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತಿರುಗು]

ಒಳತೆಗೆ ‘ಒಳದೆಗೆ’ ನೋ.

ಒಳತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ
ತೆರಿಗೆ: ಅಮದು ಮಾಡಿದ ಅಥವಾ ದೇಶೀಯ ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೆ ಒಳ
ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು (Internal taxes) ವಿಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ (ಅಂತಸಂ.
೧೬೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಣಿಗೆ)]

ಒಳತೋಟಿ, ಒಳದೋಟಿ (ನಾ). ೧. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ
ಜಗಳ; ಒಳಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ: ಹೊಳಲು ತಲೆಕಳಕಾಯ್ತು
ಹುಯ್ಯಲು ತಳಿತುದೊಳತೋಟಿಯಲಿ ಕೆತ್ತವು ನಿಳಯ ನಿಳಯ ಕವಾಟಿ
ವುದ್ರೇಕಿಗಳ ಮಯವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೬); ಒಳತೋಟಿಯೊಡ
ರಿಸ ಗಂಡಪೆಂಡಿರ ಮನೆನಕಲ ಸೇರರು ನಿಲಿವಿದರು (ಹದಿಬ. ೬-೬);
ಒಂದು ರಾಜಮನೆತನದ ಗೃಹಕೃತ್ಯದ ಒಳತೋಟಿಯಿಂದ ಕಥೆ ಅರಂಭ
ವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೪೪). ೨. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಭಿನ್ನ
ಭಾವಗಳ ತುಮುಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಹೊಯ್ತಾಟಿ: ಕಳಕಳದಲೊಳ
ತೋಟಿ ಮಸಗಿತು ಹರುಷ ಲಜ್ಜೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೧೫-೩೩); ಈ ಒಳ
ತೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳು ಕಳಚಿಬಿದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೨೫೪).
ಒಳದೋಟಿ: ೨. ತಂದೆ ಶಂಕನು ಒಳದೋಟಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳಲಾಡುತ್ತಿ
ರುವುದನ್ನು ಅರಿತು ಧೀರತ್ಯಾಗಿಯಾದ ಭೀಷ್ಮನು . . . ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನಂತೆ
(ತವನಿ. ೬೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೋಟಿ]

ಒಳದನಿ (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗದ ಮಾತು; ಹೃದಯದ ವಾಣಿ: 'ಅದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಒಳದನಿ ಹೇಳಿತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೦); ಬಡವರ ಬಗ್ಗೆರ ತುತ್ತಿನ ಚೀಲದ ಒಳಗಿನ ಒಳಗಿನ ಒಳದನಿಯೊಂದು! (ಗ೦. ೬೧-೧೬); ನಾನು ಇನ್ನೂ ತಾಯಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ಒಳದನಿ ಮಿಡುಕುತ್ತಿತ್ತು (ತೇನೋಡ. ೪೨). ೨. ಕೆಳ ದನಿ; ತಗ್ಗಿದ ದನಿ: ಅವನು ಒಳದನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದನಿ]

ಒಳದವಡೆ (ನಾ). ದವಡೆಯ ಒಳಭಾಗ: "ತಾಲು, ಕಾಕುಡಂ - ೨ ದವಡೆಗಳು, ಒಳದವಡೆ, ಹೊರದವಡೆ, ಕೆಳದವಡೆ, ಮೇಲದವಡೆ, ದಾಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೭೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದವಡೆ]

ಒಳದಸವಂದ (ನಾ). ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು; ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಆ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗೆ ಹುಟಿದಂಥಾ ಗಡೆಗೆ ಫೊಳದಸವಂದವಾಗಿ ಹತಕೆ (ಸೌಇನ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂರ್. ೧೫೬-೯; 1419).

[ಒಳ ? + ದಸವಂದ]

ಒಳದಾರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದಾರಿ; ಹತ್ತಿರದ ದಾರಿ; ಸೀಳುದಾರಿ: ಉಡುವತ್ತುಮೊಟ್ಟೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳದಾರಿ ಇದೆ (ನವನೀ. ೬೬); ರೈಲಿನಗುಂಟೆ ಒಳದಾರಿಯಿಂದಲೇ ಹೋಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಆನಂದ (ಕಮನ. ೧೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದಾರಿ]

ಒಳದಿಶೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ದಿಕ್ಕು, —ಭಾಗ: ಒಳಸರಿಯ ಹಿಂಭಾಗ ಮುಂಗಾಲೊಳದಿಶೆಯದಿಂಬಾಗಿ ಭರಿಕ್ಕೆ ಬಲದುರದಲಿರೆ ಮೊಲೆಯದಿರೆ ಕಿವಿಬಾಲ ಮಿಳ್ಳಿಸಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದಿಶೆ]

ಒಳೆದು 'ಉಳ್ಳ' ಪರಾ. ಒಳೆದು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ನೊಕು, —ದಬ್ಬು: ಬಬ್ಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮುಂತಾದವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಒಳೆದುಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಹನ್ನೊಂದ. ೯೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೂಡು]

ಒಳೆದೆಗೆ, ಒಳೆತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇರು: ನೀವೆಲ್ಲಮನುಷ್ಯೋದಂತುಸುರನೊಳದೆಗೆದು ಮಿಸುಕದಿರ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೦-೮); ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ಕವಿದರ ಕೊಡಕ್ಕೆ ಯಲಿ ಮೊಳದೆಗೆದು ಮೋಹಿದರೆ [ಸಾತಾಂ. ಕದನವ ಕೋಡಕ್ಕೆಯವರಳವಿಗೊಟ್ಟರೆ ನೋಡಿ] ಸಿದ್ಧಿಮಿಡಗೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೪-೬೫); ತುಟಿಯೊಳದೆಗೆದುದೇನು ನಿಮಿತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೩). ಒಳೆತೆಗೆ: ಆ ಬಲೆಯೊಳತ್ತುನ್ನಮತಿ ತೊಡರ್ದು ತನ್ನ ಪೆಸರಂ ನೆನೆದುಸಿರನೊಳತೆಗೆದಸುಪೋದಂತೆ ಮಿಸುಕ ದಿರ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೯-೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ತೆಗೆ]

ಒಳದೇಶ (ನಾ). ದೇಶದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳನಾಡು: ಬೊಂಬಾಯಿ (ಮುಂಬೈ) ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದ್ವೀಪದ ಮೇಲಿದೆ. ಈ ದ್ವೀಪವೂ ಈಗ ಒಳ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೭೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೇಶ]

ಒಳೆದೊಂಡು (ನಾ). ದಂಟು ಅಥವಾ ನಾಳೆದೊಳಗಿನ ತಿರುಳು: ಒಳೆದೊಂಡಿನ ಪಾಲ್ಗುಳುಮಂ ಪೀರ್ದಿಂಗೊರಲ್ಲಳಾದ ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗಳ... ಇಂಚರಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ದೊಂಡು]

ಒಳೆದೋಟಿ 'ಒಳತೋಟಿ' ನೋ.

ಒಳೆನ್ 'ಉಳ್ಳ' ಪರಾ.

ಒಳೆನಂಟಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಬಂಧು; ಆತ್ಮೀಯ ಬಂಧು: ನೆಂಟಿಣಿಸಿ ದೆಸೆಗುಗಿನ ಕಿಡಿಗಳ ಕುಂಟಿಣಿಯ ಪವಮಾನನೆಂಬೊಳನಂಟಿ [ಸಾತಾಂ. ನೆಂಬುದನಂಟಿ]ನಲಿ ನಯವಡೆದ ನಾಲಿಗೆಗಳ ಸಮಗ್ರತೆಯ... ದೆಸೆಯಲಿ ಬಂದುದೊಂದೇ ಪರಿಯಲಾವರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೮-೪೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಂಟಿ]

ಒಳೆನಡೆ (ನಾ). ಹೊರಕಡ್ಡೆಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಒಳಗೇ ಆಗುತ್ತಿರುವ ವ್ಯವಹಾರ; ಅಂತರಿಕವಾದ ಗತಿ: ಬದಲಾವಣೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ಮೌಲ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಿ ಅದರ ಒಳೆನಡೆಯ ಮರ್ಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು (ವಂಶವೃ. ೨ ಹಿನ್ನಡಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಡೆ] ಒಳೆನಾಡು (ನಾ). = ಒಳದೇಶ (ಕೆ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಾಡು] ಒಳೆನಾರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನಾರು; ಬೆಂಡೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯಿ ಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಾರಿನಂತಹ ಎಳೆ: ತಿಳಿನೀರನರ್ಥ ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ... ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನು ಸುಟ್ಟ ಹುಳಿಯಂ ಹಾಕಿ ಬೆಂಡೆಯೊಳ [ಸಾತಾಂ. ಕೆ] ನಾರಿನಿಂದ ತಿಳಿಹಿ ಸೋದಿಸಿ ಪಾದರಿಯ ಹೂವಿನಿಂದ ನೆಜೆ ಪಳಗಿಸಿದ ಮಡಕೆಯೊಳಗೆಜೆದು (ಸೂಪಾ. ೨-೨೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಾರು]

ಒಳೆನಿಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳೆವಕ್ಕೆ: ಅಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥಾ ತಾಣ್ಯದ ಮಂದಿಗೂ ರೈತರಿಗೂ ಸಹ ತೆಗೆದು ಒಳೆನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಡುಗಿದನುಮಾನದಿಂದ ದಬ್ಬಿ ತಟ್ಟಿದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇರುವುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಿಟ್ಟು]

ಒಳೆನಿಳಿಯ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮನೆ: ಹೊಳಕು ವಂತಸ್ತಾಪದಲಿ ಮೂಗಳಿದ ರಕ್ಕಸಿ ಸಹಿತ ತನ್ನೊಳನಿಳಿಯವನು ಹೊಕ್ಕನುಜೆಯನು ಬೆಸಗೊಂಡನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಾ. ೩-೭-೧೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನಿಳಿಯ (= ನಿಲಿಯ)]

ಒಳೆನುಡಿ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ವಾಣಿ: ನಿಮ್ಮ ನೀತಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನೀವು ಮನಗಾಣುವಿರಿಂದು ನನ್ನ ಒಳೆನುಡಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಮರಳ. ೧೬೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನುಡಿ]

ಒಳೆನೂಕು (ಕ್ರಿ). = ಒಳೆದೂಡು: ಹೊರಗೆ ಹೋದರೆ ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ಒಳೆನೂಕುವುದು ಗಾಳಿ (ನಿಲಮು. ೧೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೂಕು (< ನೂಂಕು)]

ಒಳೆನೆಪ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕಾರಣ; ಅಂತರಿಕ ಕಾರಣ: ಅಡಿಗೆ ಯವಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕೆ... ಗೋವರ್ಧನನ ಒಳೆನೆಪ ಇನ್ನೊಂದು - ಹೈಮವತಿಯ ಅಡಿಗೆಯ ದಾವತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು (ಎರಸ. ೧೦೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೆಪ]

ಒಳೆನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ತುಂಬು: ಜೀವಜಡರೂಪ ಪ್ರಪಂಚವನದಾವುದೋ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡುಮೊಳನೆರೆದುಮಿಡುದಂತೆ (ಮಂಕುಕ. ೧೨).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೆರೆ (< ನೆಜೆಕ್ಕಿ)]

ಒಳೆನೋಟಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನೋಟ; ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ: ಈ ಕವನ ದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಳೆನೋಟವು ಲಭಿಸುವುದು (ಪರಪ. ೯೪); ಅಸಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ, ಒಳೆನೋಟಿ ಬಲಿಯುವಂತೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ನವರು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಟರು. ೬೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ನೋಟ]

ಒಳೆಪಂಗಡ (ನಾ). ಒಂದು ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯ ಉಪವರ್ಗ, —ಉಪ ಭೇದ: ನಾಮಪದಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು... ಇವುಗಳ ಒಳೆಪಂಗಡ ಗಳನ್ನು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡೋಣ (ಮಧ್ಯಮ. ೨೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಂಗಡ]

ಒಳೆಪಟ್ಟು (ನಾ). ಹಿಡಿತ; ವಶ: ಭಾರತವು ಈ ಉಭಯವ್ಯೂಹಗಳ ಒಳೆಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ... ಮಧ್ಯಸ್ಥವಾದ ಅರ್ಥನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸ ಬೇಕೆಂದೂ ಅಶಿಸುತ್ತಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೬೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಟ್ಟು]

ಒಳಪಡಿ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ಎರಡೂ ಪರಡಿ ಸಮತೂಕವಾಗಲು ಕಟ್ಟುವ ಕಾಣಿ (*). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಡಿ]

ಒಳಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಶಪಡಿಸು; ಅಂಕೆಗೊಳಿಸು; ಅಧೀನ ಗೊಳಿಸು: ಸುರನಪ್ಪೊನಾವನುಂ ಅವಗಂ ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಪಡಿಸದಿ ಕೆನ್ನನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭-೧೦೫); ಕೆಲವನ್ನು ನೆರೆಯ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳ ಅಡಳಿತಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದರು (ರಾಜವ. ೫೦). ೨. ತಪ್ಪುದಾರಿಗೆ ಎಳೆ; ಕೆಡಿಸು (*). [ಒಳಪಡು + -ಇಸು]

ಒಳಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧೀನವಾಗು; ಅಂಕೆಯೊಳಗಿರು; ಕಟ್ಟಿಬೀಳು: ಅವರೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟವರು (ಜಗದಾ. ೨೦೧). ೨. ಸೋಲು; ಶರಣಾಗು (*). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಡು]

ಒಳಪಡರು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪೊರೆ ಅಥವಾ ಮಡಿಕೆ: ತನ್ನ ಚಿಂತೆಗಳ ಒಳಪಡರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಜುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದಾದಳು (ಮೂರುದಾ. ೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಡರು]

ಒಳಪಹರಿ (ನಾ). ಪಾಳೆಯದ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಕಾವಲು: ಪೊತ್ತಿಸಿದ ಸಂಜುಗಳನೇಕದಿಂದೊಳಪಹರಿಗಳ ಮೆಜೆದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೮-೩೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಹರಿ (< ಪಹರೆ)]

ಒಳಪಾವಡೆ 'ಒಳಪಾವುಡೆ' ನೋ.

ಒಳಪಾವುಡೆ, ಒಳಪಾವಡೆ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಲಂಗದ ಒಳಗಡೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಲಂಗ; ಒಳಲಂಗ: ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ಬರಬೊರ ಓದ ಒಳಪಾವುಡೆ ವಿನಾ ಬೇರೆ ಬಟ್ಟೆಯಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೨೭೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಾವುಡೆ]

ಒಳಪಿಡಿ (ನಾ). ಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ; ಪರಿವಿಡಿ: ಪೀಠಿಕಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾಗಗಳಾವುವೆಂದರೆ ... ಪ್ರವೇಶಿಕೆ, ಒಳಫಿಡಿ, ಚಿತ್ರಪಟ್ಟಿ (ಮುದ್ರಕ. ೪೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಿಡಿ]

ಒಳವುಗಿಸು 'ಒಳವುಗಿಸು' ನೋ.

ಒಳವುಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳವೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳವೊಯ್, ಒಳಹುಯ್, ಒಳಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೊಳ್ಳು; ಒಳಗೆ ಸೇರ್ಪಡೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಅಪೂರ್ವಜಲಧರಕರ್ಬುರಾಭ್ರ ವಿಭ್ರಮನುಸೂಳಪೊಯ್ದು ಕಟ್ಟಲೆಯ ಕಾರಾಗಾರದಂತೆ ... ಪರ್ವದ ತಮಾಳಮಾಳಾಪರಂಪರೆಗಳುಂ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೧-೧೦೫ ವ). ೨. ಒಲಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು: ಮುರಿಯ ತಂಗಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ ಚಿಕ್ಕರಮೊಳಪೊಯ್ದು ನೀಂ ನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದು (ಸಂಪಥಾ. ೪-೩೪). ೩. ವಶವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಭೂಭಾರಮಂ ಕೂಡೆ ತನ್ನೊಳಪೊಯ್ದಾದಮೆ ರಕ್ಷಿಸಿದುರ್ ಸಿರಿಯಂ ... ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ ಜಳಜಾಕ್ಷಂಗೆ ಮಹಾರ್ಜವಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೩೨). ೪. ಒಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊ; ನುಂಗು: ತನಗೆ ಪತಿಯಪ್ಪ ಯತ್ನ ತೆಗನುನಯದಿಂದವನಿವನಿಯಟ್ಟಿದ ರಕ್ಷಾಂಜನ ಗುಣಿಕೆಯನೊಳಪೊಯ್ದು ಪಳನೆ ಮಾಡಿದಳರಸ ಸುರಭಿ ಮೃತ್ಯೇವನೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೧೧). ೫. ಭೇದಿಸು; ಸೀಳು: ಅಶ್ವತ್ಥಾ ವನಿಜಂ ಶಶಿಕಾಂತ ಗ್ರಾವಮನೊಳಪೊಯ್ದು ಕಣ್ಣೆಂದಿರೆ ಕಂಡಂ (ಅನಂಪು. ೧೦-೬೦). ಒಳಹುಯ್: ೬. "ಗರ್ಭೀಕರಿಸು; ನಾಟುವಂತೆ ಹೊಡೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಒಳಹೊಯ್: ೭. (ಭೇದೋಪಾಯದಿಂದ) ಒಳಗೆಹಾಕು, —ಒಳಪಡಿಸು: ಮನ್ನೆಯನಾಯಕರ ಸುವಿಚಾರದಿಂದೊಳಹೊಯ್ದು ಕೊಂಡನುಸಾಯಕುಶಲದಲಿ (ಜೀವಂಜ. ೪-೪೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಯ್]

ಒಳವೊಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ವಶಪಡಿಸು (?): ಒಸಯಿಸಲಿಂಬುಕೆಯ್ಲೊಳ ಪೊಯ್ಸಲೊಡಂಬಡಿಸಲ್ ಪ್ರಮೋದಮಂ ಪೊಸಯಿಸಲಾಜಿಸಲ್ ನೆಜೆದುಮೊಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತಮುದಾತ್ತಚಿತ್ತೆಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೬).

[ಒಳಪೊಯ್ + -ಸು]

ಒಳಪ್ರಚಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಗುಪ್ತಪ್ರಚಾರ: ಇಷ್ಟೊಂದು ಒಳಪ್ರಚಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೂ (ಮುನಿಮಾ. ೧೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಚಾರ]

ಒಳಪ್ರಾಂಗಣ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಅಂಗಳ: ನಾವು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಪ್ರಾಂಗಣವನ್ನು ಹೊಕ್ಕೊಡನೆಯೆ (ಸಂಯಾತ್ರ. ೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಾಂಗಣ]

ಒಳಪ್ರಾಕಾರ (ನಾ). = ಒಳಪ್ರಾಂಗಣ: ಹರಿಯುದರದೊಳಹ ಹದಿ ನಾಲ್ಕು ಜಗಗಳ ಪರಿಸರಿಯತುಳ ವಿಸ್ತಾರ ಹೊಜಿಹೊಮ್ಮಿ ತೋರ್ಪೊಲು ಬಹುಬಗೆ ಪುತ್ರಳಿ ಮೆಜೆದುಮೊಳಪ್ರಾಕಾರದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೭-೮೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪ್ರಾಕಾರ]

ಒಳಬಗೆ (ನಾ). ಒಳಮನಸ್ಸು; ಹೃದಯ; ಅಂತರಂಗ: ನನ್ನ ಒಳ ಬಗೆಯು ತುಟಿಯುತ್ತಾ ಇದೆ (ನಾಗಕಾ. ೩೫); ಘನ ಸೂಸನೊಳ ಬಗೆಯ ಉದ್ದಿಸಮನೆಂತುಂ ತಪ್ಪಿಸುತೆ ನುಗುಳಲ್ ದಾರಿಯೆನಗಾವುದಿನ್? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೭-೧೦೬೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಗೆ]

ಒಳಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ದಾರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮಾರ್ಗ: ಅರಿವಿಗು ಮರೆವಿಗು ಇರವೆ ಅಧಾರವು ಅದಾರ ಒಳಬಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟುವದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩-೧೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಟ್ಟೆ]

ಒಳಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತ್ರ: ಬೆವರಿನಿಂದ ಒಳಬಟ್ಟೆ ನೆನೆದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಟ್ಟೆ]

ಒಳಬದಿ (ನಾ). ಒಳಮಗ್ಗುಲು; ಒಳಗಿನ ವಕ್ರ: ಭಗೀರಥಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಅದು ಒಂದಿನ್ನಿತು ಒಳಬದಿ ಗಾದರೂ ತೀರ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲ ತಾನೇ? (ಚಿಂದುಟಿ. ೫೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬದಿ]

ಒಳಬಳೆ (ನಾ). (ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದ) ಒಳಸುತ್ತಿನ ಬಳೆ: ಗಾಡಿಯ ಒಳಬಳೆ ಸವೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಳೆ]

ಒಳಬಾಗಿಲು 'ಒಳವಾಗಿಲ್' ನೋ.

ಒಳಬಾಗು (ನಾ). ಒಳಗಡೆಗೆ ಓಲಿರುವುದು, —ಬಾಗಿರುವುದು: ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ಶಿಖರವು ಒಳಬಾಗುಳ್ಳ (Curvilinear) ಅಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ (ಭಾರದ. ೪೯೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಗು]

ಒಳಬಾಳು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಬದುಕು; ಅಂತರಂಗದ ಜೀವನ: ಬಾಳಸಲೆಯ ನುಡಿಬೇಳು, ಬಣ್ಣದೊಳಬಾಳ ಅಳಬೇಳು (ಅರಳು. ೩೯-೧೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಳು (< ಬಾಟು)]

ಒಳಬೀಳ್ 'ಒಳವೀಳ್' ನೋ.

ಒಳಬೀಳು 'ಒಳವೀಳ್' ನೋ.

ಒಳಬು 'ಒಳಬೆ' ನೋ.

ಒಳಬೆ, ಒಳಬು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಗಿರುವ ಜಾಗು ಭೂಮಿ; ತೇವವುಳ್ಳ ಬಯಲುನೆಲ: ಬೆಟ್ಟದ ಒಳಬೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವಂಥ ಹಂಬಲ ನನಗೆ (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೫೭). ಒಳಬು: ಅದು ತಿರುಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಮೂಲೆಯ ಭಾಗ ಒಂದು ಹಿರಿದಾದ ಒಳಬು (ಕುಡಿಕಾ. ೩೧೪).

[← ತುಳು. ಒಳ್ಳೆ, ಬಳ್ಳೆ = ಮೂಲೆ]

ಒಳಬೆಳಕು 'ಒಳಬೆಳಗು' ನೋ.

ಒಳಬೆಳಗು, ಒಳಬೆಳಕು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಬೆಳಕು; ಅಂತರ್ಜ್ಯೋತಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಅಂತರಂಗದ ಅರಿವು; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ: ಉಪವಾಸ ನಿಯಮದಲಿ ಜಗವ ಜಯಿಸುವರುಂಟು ಒಳಬೆಳಗ ಕಾಣ್ಪರುಂಟು (ಕವಿಸೂ. ೧೭-೪). ಒಳಬೆಳಕು : ೨. ದ್ರೋಣನ, ರಾಮನ ಕಲ್ಪೆಯೊಳಾದನ್ ಒಳಬೆಳಕಿಲ್ಲದ ಕಣ್ ಕುರುಡಾದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೭-೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೆಳಗು]

ಒಳಬೇಟೆ (ನಾ). ಅಂತರಂಗದ ಪ್ರಣಯ: ಕೋಟಲೆಗಳೇಯರಡ ಜವಜೊಳ[ಪಾಪಾಂ. ಜೊಳಗವ] ಬೇಟೆವನೆ ಬಲು ವಿಡಿದು ಹೂಡಿದ ಘೋಟಕದ ಹೊಂದೇರಿನಲಿ ಹೊಜವಂಟನರಮನೆಯ (ತೂರಾ. ೩-೭-೨೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೇಟೆ (< ಬೇಟೆ)]

ಒಳಬೊಕ್ಕಸ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕೊಳೆ, — ಬಿಜಾನೆ: ಒಳಬೊಕ್ಕಸ ಪೂರ್ಣಭಂಡಾರದ ಪೊನ್ನನಿಳಯಗಳತಿಸೊಬಗಿನಲಿ ತೊಳಗಿದುವರಸನ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಬಲುಬೆಳಸನದೇನ ಬಡ್ಡಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೭-೪೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೊಕ್ಕಸ]

ಒಳಬೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದುದು; ಜೊಳ್ಳಾದುದು: ನಿಮ್ಮ ನಿಜವನಜಾಯದ ಶರಣರು ಹೊಜಹಂಚು ಒಳಬೊಳ್ಳೆ (ಸಮಾ. ೭೭); ಇದಜ ವಿಶೇಷಮೇನಿ ದಜ ದೊಡ್ಡತದೇನೊಳಬೊಳ್ಳೆಯಾದ ವೇಷದ ಬಲುಹೇನಿದಕ್ಕೆ ಹೊಜಹಂಚಿಯಲೇನಹುದು (ಶತಕ. ೧೬೬-೩೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೊಳ್ಳೆ]

ಒಳಬೊಳ್ಳೆತನ (ನಾ). ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಬೊಳ್ಳಾಗಿರುವುದು: ಎನ್ನ ಭಕ್ತನೆಂಬೆಂಬರು ಎನ್ನ ಹೊಜಹಂಚಿ ಒಳಬೊಳ್ಳೆತನವನಜಾಯರಾಗಿ (ಬಸವ. ೩೦೫). [ಒಳಬೊಳ್ಳೆ + -ತನ]

ಒಳಭಾಂಡಾರ (ನಾ). = ಒಳಬೊಕ್ಕಸ: ಅರಮನೆಯ ನೆಲವಾಳಿಗೆ ರಾಯಸೊಮ್ಮಿನ ಒಳಭಾಂಡಾರ (ಮಂತ್ರ. ೧೦-೨).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಭಾಂಡಾರ]

ಒಳಭಾಗ (ನಾ). ಒಳಗಡೆಯ ಅಂಶ, — ಸ್ಥಳ: ಧಾನ್ಯದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ... ಜೀವಾಣುಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸಾ. ೭೪); ಭೂಮಿಯ ಒಳಭಾಗ ಇನ್ನೂ ಅರಿದಮೇಲೆ ಅದರ ಗಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು (ಭೂಕುಟ್ಟು. ೪೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಭಾಗ]

ಒಳಮಗ್ಗಲು (ನಾ). ಒಳಪಕ್ಕ; ಒಳಮೈ (*).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಗ್ಗಲು (< ಮಗ್ಗಲಾ)]

ಒಳಮಟ್ಟ, ಒಳಮಟ್ಟು (ನಾ). ನಡುವಿನ ಅಂತರ, — ಅವಕಾಶ (*). ಒಳಮಟ್ಟು: (*). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಟ್ಟ]

ಒಳಮಟ್ಟು 'ಒಳಮಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಳಮನೆ 'ಒಳಮನೆ' ನೋ.

ಒಳಮಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ: ಭಾವಿತಾತ್ಮನ ನುಡಿಗೆಳಿದಪ್ಪಕೆ ಚಿತ್ತದೋವರಿಯೊಳಮಬ್ಬು ಹೋಯ್ದು ದೀವಿಗೆ ಹೊತ್ತಿಸಿದಂತಾತ್ಮರೂಪು ಪ್ರಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದು ದಾ ಯತಿಗೆ (ಭರಣ. ೫೪-೫೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಬ್ಬು (< ಮವು)]

ಒಳಮರುಮ 'ಒಳಮರ್ಮ' ನೋ.

ಒಳಮರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಭ್ರಾಂತಿ; ಮನಸ್ಸಿನ ಭ್ರಮೆ. 'ಒಳಮರುಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮರುಳ್]

ಒಳಮರುಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ಭ್ರಾಂತಿ ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಭ್ರಮನಿರಸನವಾಗು: ಅವನೊಳಮರುಳ್ಳಿವಂತೊರೆದನೊಸೆದು ನಿಗಮದ ನೆಲೆಯಂ (ಚಕವಿ. ೧-೬೧). [ಒಳಮರುಳ್ + ಕಲ್ಪ]

ಒಳಮರ್ಮ, ಒಳಮರುಮ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಗುಟ್ಟು, — ರಹಸ್ಯ: ಅಲ್ಲೊಬ್ಬ ಗೂಢಚಾರ ಭಿಕ್ಷುಕನ ವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೋಟಿಯ ಒಳಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ (ಚದೇವ. ೧೫೫). ಒಳಮರುಮ: ಸುಂದರತೆಯೆನುವುದೇಂ? ಜನಕೆ ಮೈಮರೆಯಪಾನಂದದೊಳಮರುಮಮೇಂ? (ಮಂಕುಕ. ೪೪೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮರ್ಮ]

ಒಳಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಒಳಗೆ ಬಿಜಯಮಾಡಿಸು: ದೇವರನ್ನು ಒಳಮಾಡಿ ಆಯಿತೆ? (ರೂಢಿ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾಡು]

ಒಳಮಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಧರ್ಮಕೆ ಬಿಟ ಬಾಳಿನ ವಿವರ ಒಳಮಾಡಿನ ಒಳಗೆ ಮುಡಲು ಗೋಗಿಯ ಬಳಿ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೨೪-೧೦; 1401); ಒಳಮಾಡಿನ ಒಳಗೆ ನಾಯಿನಾರಿಯ ಧರ್ಮದ ಬಳಿನ ಕಂಟ್ಟಿದ ಮೇಲಣ ತೆಂಗಿನಮರ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೭೩-೨೫; 1485). [?]

ಒಳಮಾತು (ನಾ). ಗುಟ್ಟಿನ ಮಾತು; ರಹಸ್ಯವಾದ ಮಾತು (*).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾತು]

ಒಳಮಾರು 'ಒಳವಾಲು' ನೋ.

ಒಳಮಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಮಾಳಿಗೆಯ ಒಳಗಿನ ಭಾಗ; ಭತ್ತು (*).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾಳಿಗೆ]

ಒಳಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಂತರ್ಮುಖ. 'ಒಳಮೊಗ' ಪರಾ.

೨. ಒಳಭಾಗ; ಒಳಮೈ: ಹಾಲು ಶರ್ಕರೆಯಂ ಕಾಸಿದ ಮಡಕೆಯಂ ಶುದ್ಧೋದಕದಿಂದ ಒಳಮುಖವಂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳೆದು (ಸಕವೈ. ೩೯೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಖ]

ಒಳಮುಚ್ಚಕ 'ಒಳಮುಚ್ಚುಗ' ನೋ.

ಒಳಮುಚ್ಚುಗ 'ಒಳಮುಚ್ಚುಗ' ನೋ.

ಒಳಮುಚ್ಚಿಗೆ (ನಾ). ಸೂರಿನ ಒಳಭಾಗದಿಂದ ಮುಚ್ಚುವ (ಗವಾಕ್ಷಿಯ) ಮುಚ್ಚಳ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಚ್ಚಿಗೆ]

ಒಳಮುಚ್ಚುಗ, ಒಳಮುಚ್ಚುಕ, ಒಳಮುಚ್ಚುಗ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಎಲೆಮುದುರಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಒಳಮುನಿಗಿಡ; ಮುಟ್ಟಿದರೆಮುನಿ; ಲಾಜವಂತಿ; ಮುಟ್ಟಲಮುರುಕ (ಉಕ): ಅಕೆಯ ಮನ ಒಳಮುಚ್ಚುಗದ ಎಲೆಯಂತೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೮). ಒಳಮುಚ್ಚುಕ: ಒಳಮುಚ್ಚುಕದಂತಹ ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ (Mimosa pudica); ಸಸ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಘಾತವಾದರೆ, ಅದರ ಪಂಜಾಮ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯ. ೧೦೩).

ಒಳಮುಚ್ಚುಗ: ಹೊರಮುಚ್ಚುಗ ಒಳಮುಚ್ಚುಗಗಳೆಂಬ ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಕೈಹಚ್ಚಿದ ಕೂಡಲೆ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಚ್ಚುಗ]

ಒಳಮುನಿಗಿಡ (ನಾ). = ಒಳಮುಚ್ಚುಗ: ಹಂಸಪಾದಿಯ ಸಹಮೂಲ ಒಳಮುನಿಗಿಡದ ಸಹಮೂಲ ಇವು ಎರಡನ್ನೂ... ಪಾನವ ಮೂಜು ಹೊತ್ತು ಮಾಡಲು ಪ್ರಮೇಹ ಗುಣವಹುದು (ವಿವೈ. ೧೦೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುನಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಒಳಮುಯ್ಯು (ನಾ). ಹೆಗಲಿನ ಒಳಭಾಗ; ಭುಜದ ತುದಿಯಿಂದ ಕತ್ತಿನವರೆಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ಒಳಮುಯ್ಯನ ಮೇಲೆ ಬಿರ್ಚಿ ಸೋಮುಡಿ ಬೆದಲುತ್ರೆ ಕಯ್ಯೊಳದನಂಗನೆ ಸಾವಗಿಸಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೩೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮುಯ್ಯು]

ಒಳಮೆಯ್, ಒಳಮೈ (ನಾ). ೧. ಒಳಪಕ್ಕ; ಒಳಬದಿ: ಯಾಕಲ್ಲ ಒಳಮೆಯಲೂ ಬರದ ಬ್ರಹ್ಮ ೭ (ಮೈ. ೧೯೩೪, ೧೪-೧೨; 1516).

ಒಳಮೆಯ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಪಕ್ಕ; ಒಳಬದಿ: ಯಾಕಲ್ಲ ಒಳಮೆಯಲೂ ಬರದ ಬ್ರಹ್ಮ ೭ (ಮೈ. ೧೯೩೪, ೧೪-೧೨; 1516).

೨. ಅಂತರಂಗ; ಗರ್ಭ: ರಸಮುತ್ಪೇಕ್ಷಕೂಡಿದ ಕೃತಿವಸದೊಳ
ಮೆಯ್ಯೊಳು ತೀವಿದ ತಪ್ಪಂ ರಸಿಕರ್ ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಲ್ಲರೆ ಕಾಲುರಿಚರ್
(ಜಯಕಾ. ೧-೧೬). ಒಳಮೈ: ೧. ಅದರ ಒಳಮೈ ನುಣುಪಾದದ್ದು
(ಮುಂಬಯ. ೪-೭೧). ೨. ಕಡಲ ಹಾಲೊಳಮೈಯೊಳುದಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಪೊಣಮಡುವ ನಿರ್ಜರ ಕುಜದಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೬೧).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೆಯ್ಯ]

ಒಳಮೈ 'ಒಳಮೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಒಳಮೊಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಳಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಂತ
ಮುಖ: ಬಗೆಯ ಒಳಮೊಗವಾಗಿ ನಿಜ ಬೆರೆಯಲೆಂಬಾಗ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲವು
ತಾನೆ ನಿಜವಲ್ಲದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫-೧೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೊಗ್ಗ]

ಒಳಮೊಳೆ (ನಾ). ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಗುದದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ
ಏಳುವ ಮೊಳೆ, —ದುರ್ಮಾಸಗ್ರಂಥಿ: ಬೋಳದರಗನ ಸೊತ್ತು,
ಎಳ್ಳು... ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯ ಒಳಮೊಳೆ
ಮಾಣುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೨೮೮). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೊಳ್ಳೆ]

ಒಳಮೋಸ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ, —ದ್ರೋಹ. 'ಒಳಮೋಸ
ಗೊಡು' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮೋಸ]

ಒಳಮೋಸಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವಿಶ್ವಾಸದ್ರೋಹ ಮಾಡು: ಖಳರಾಯ
ನನುಜ ವಿಫೇಷಣ ಬಂದಿನ್ನು ಒಳಮೋಸಗೊಟ್ಟ ಕಾರಣದಿ (ಮೋಹತ.
೪೦-೨೫). [ಒಳಮೋಸ + ಗೊಡು]

ಒಳಯ್ 'ಉಳ್' ಪರಾ.

ಒಳಯಿಂಕೆ, ಒಳಯಿಕೆ, ಒಳಯಿಕ್ಕೆ (ಅ). ಒಳಗಡೆ; ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ:
"ಒಳಯಿಂಕೆಯೆನಲು ಒಳಕಡೆ" (ಕಶರ. ೧೧೯); ಹುಸಿಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ
ನಯ್ಯಾ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳಯಿಂಕೆ (ಬಸವ. ೯೪೩); ಪರಿಚಾರಕಂ ಪುರ
ದೊಳಯಿಂಕೆ ಕಳುಪಲ್ (ಬಸವ. ೧೨-೧೧೬); ರಾಕ್ಷಸನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ
ಕ್ಷಪಣಕನಂ ಒಳಯಿಂಕೆ ಬಿಡಲು ಆಗ ಕ್ಷಪಣಕನು "ಶ್ರೀಯೋಸ್ತು" ಎಂದು
ಹರಸಿ, ಕುಳಿತನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೧). ಒಳಯಿಕ್ಕೆ: ಆ ಲತಾಂಗಿಯ
ಕರೆದು ಒಳಯಿಕ್ಕೆ ಕಾಲು ದೊಳಸಿಯು (ಕುಮ್ಯಾ. ೬೦೩. ೨೩-೩೦);
ಒಂಬತ್ತು ಬಾಗಿಲು ಕದವನಕ್ಕಿ ಒಳಯಿಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರನು ಬಿಡದಿರೆ (ಶಿವಗೀ.
೧೬೧-೮೦೧ ವ); ಸಮಯವಜ್ಞರು ತಾನೊಳಯಿಕ್ಕೆತಂದು (ಚಿ ಬ ಪು.
೫೬-೬೭). ಒಳಯಿಕ್ಕೆ: ಶಾಂತಶಾರೀರರು ದಿಗಂಬರರು ಹೇಳದೊಳ
ಯಿಕ್ಕೆಯ್ದು ತಿರಲಾ ಬಾಲಕರು ನಸುನಗುತ್ತ ಬೆತ್ತದ ಕೋಲನಡೆದ್ದುಸಿದರು
(ನಿಭಾಗ. ೩-೬-೧೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಇಂಕೆ?]

ಒಳಯಿಕ್ಕೆ 'ಒಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಒಳಯಿಕ್ಕೆ 'ಒಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಒಳಯುದ್ಧ (ನಾ). ಒಳಜಗಳ; ಅಂತಃಕಲಹ; "ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ
ಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ನಡೆಯುವ ಯುದ್ಧ: ರಾಷ್ಟ್ರಾಂತ
ಯುದ್ಧ" (Civil war. ಇಂಕೃ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಯುದ್ಧ]

ಒಳರ್ 'ಒಳಜು' ನೋ.

ಒಳರ್ 'ಉಳ್' ಪರಾ.

ಒಳರಸ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ರಸ, —ತಿರುಳು; ಅಂತಃಸ್ವಾರ: ಶೈಲಿ
ಮಾರ್ಗ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ... ಒಳಸಾರ, ಒಳರಸ, ಒಳಆತ್ಮ
ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಒಂದೇ ಆಗಿ (ಕಬಸಾ. ೬೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ರಸ]

ಒಳರಾಣುವೆ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರ; ರಾಣಿವಾಸ: ಸುಡಿಬೇನು ಫಲವೆ
ನ್ನೊಳರಾಣುವೆಗಾನೊಡತಿಯ ಮಾಡುವೆ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೨೨);
ಒಳರಾಣುವೆಯ ನಾರಿಯರ ರತ್ನದಾರತಿ ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳು
ಸುಳಿದುವು (ಕಂನವ. ೨೨-೧೦೬). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ರಾಣುವೆ]

ಒಳಲಂಚೆ (ನಾ). ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಲಂಚ; ಮುಚ್ಚಿಕೊಡುವ
ಲಂಚ: ಕಲಹವಿಲ್ಲದೆ ನೂಲಿನೆಳೆಯಲಿ ತಲೆಯನರಿವ ವಿರೋಧಿರಾಯರ
ನಳುಕಿಸುವ ಸಾಮದಲಿ ನಿಲಿಸುವ ನಿಖಳ ಭೂಭುಜರ ಒಲಿದರೊಳಲಂಚೆ
ದಲಿ ಛಿದ್ರಿಸಿ ಕೊಡುವ... ಮಂತ್ರಿಗಳು (ಕುಮ್ಯಾ. ೮-೩೫); ಗಡಿಯ
ನಾಡಿನ ಸುಂಕ... ಒಳಲಂಚೆ ಇವು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿಯಿಟ್ಟಿಡಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೯೯೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲಂಚ]

ಒಳಲು (ನಾ). ಒಳತಿರುಳು: ತಾಯಿ ನಿನ್ನ ಒಳಲೊಡನೆ ಮಾತ್ರ, ಈ
ಜೀವ ಸಾಮ್ಯವಿರಲಿ (ಹೃದಯ. ೩೩-೪).

[? / ತಮಿ. ಉಳ್ಳಲ್ = ಉದ್ದೇಶ, ವಿಚಾರ]

ಒಳಲೂಟೆ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಸುಲಿಗೆ; ಗುಪ್ತದರೋಡೆ:
ಬೇಟೆತೋಟಗಳೊಳಲೂಟೆ ದಾಟಿಯೊಳು ಜೂದಾಟಿ ನೋಟದೊಳಾ ಖಳನ
ಆಟವನಡಗಿಸಿ ತೋಟುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೨೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲೂಟೆ]

ಒಳಲೆ (ನಾ). ಹಾಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಡಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ
ಸಾಧನ; ಶಿಂವೆ (ಉಕ): ಒಳಲೆಯಲಟ್ಟಿದ ಹಾಲ ಆ ಮಗುವಿನ
ತಳದ ಏಣಿರೆ ಕುಡಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೨೧೬-೭೭೦); ಒಡನೊಳಲೆಯ
ಪಾಲಂ ಸವಿದೊಡನೆ ತೊದಳ್ಳುಡಿದು ತಳಧುರ ನಡೆಸುಡಿಯಂ ಕಲ್ಪು
(ಚಕವಿ. ೫-೯೯); ಒಳಲೆಯಲ್ಲಿ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಾಯಿಯ ಕೊನೆಗೆ
ಒಳಲೆಯ ಮೂತಿಯನ್ನು ದೂಡಿದರೂ (ವಂಶಸ್ತ. ೩೧೫). [?]

ಒಳಲೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದ್ದು; ಬರಿ ಟೊಳ್ಳು: ತನು
ವಂಚಕ ಮನವಂಚಕ ಧನವಂಚಕ ನಾನಯ್ಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ
ಒಳಲೊಟ್ಟೆ ಎನ್ನ ಮಾತು (ಬಸವ. ೩೦೭). ೨. ಒಳಗೆ ಹುರುಳಿಲ್ಲ
ದವನು; ನಿಸ್ಸಾರನಾದವನು: ಬಜಾಯ ನಚ್ಚುಮಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತಿಯ
ಭಕ್ತರು ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟಿಯೂ ಮುಟ್ಟಿದ ಒಳಲೊಟ್ಟೆಗಳು [ಪಾಠಾಂ.
ಲೊಟೆಗಳು, ಲಟ್ಟಿಗರು] ನೆರೆದು ಗಳಹುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಅವಜಂ. ೪೧-೧೭೭):
'ಲೊಲೊಟ್ಟೆ', 'ಲೊಳಲೊಟ್ಟೆ' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಲೊಟ್ಟೆ]

ಒಳವಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಪಕ್ಕ; ಒಳಮೈ: ಕೆಳ ಅಣಲ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲಂ
ತೊಳವಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಳೆದಹ] ಗಂಡ(ಧ)ಮೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ ತೋರ್ಕುಂ
(ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಕ್ಕ]

ಒಳವಗೆ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹಗೆ; ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಾದ ಅಂತಃ
ಶತ್ರು: ಒಳವಗೆಗಳಾಣುಮನದಿರ್ಪಿದ್ದೆ ದೇವ ಮಗುಟ್ಟು ಮವು ಕೊಡದ
ಪೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೭). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪಗ್ಗೆ]

ಒಳವರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಬರು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಪನಿ ಮೂಗಿನೊಳವರೆ
ಸುಯಿದನೊರ್ಮೆ ಜಿನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೬೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬರ್]

ಒಳವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗು; ಒಳಸೇರು: ಸುತದೋಹಳ
ಕಾಂತೆಯ ಮನದೊಳವರಿದು ಭ್ರಾಂತುಗೊಳಿಸೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೨೭).
೨. ಅಂತರ್ಮುಖವಾಗು; ಒಳಮೊಗವಾಗು: ಒಳವರಿವಾತ್ಮನ
ನೋಳ್ವುದು ಕರ್ಮವ ತುಳುವುದು ಬಲ್ಲವರೆಲ್ಲ (ಭಕಚ. ೫೦-೬೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪರಿ]

ಒಳವಸುಂಬೆ (ನಾ). ಹಸುಬೆಯ ಒಳಪದರು, —ಒಡಲು:
ಪ್ರಿಥ್ವಿಯ ಹಸುಂಬೆಯಾಗಿ ಅಪ್ಪಲೋಕಪಾಳಕರೇ ಗೋಂಟಾಗಿ ವಾಸು
ಗಿಯೇ ಬಳಸಾಗಿ ಫಣಕುಳಂಗಳೇ ದಾರವಾಗಿ ಬೊಕ್ಕಣವೊಳವಸುಂಬೆ
ಯಾಗಿ ಚಕ್ರಮೇ ಬೆಳವಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮-೩೧; 1054).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವಸುಂಬೆ]

ಒಳವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ವಸ್ತ್ರ : ಕಂಗೊಳವೊಳವಸ್ತ್ರದೊಳಂದು ಕೆಂಪಿಂದ ಶುಭ್ರಾಂಗವಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕೆಂಪು ರಮಿಸೆ (ಭರಣ. ೪೦-೬೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವಸ್ತ್ರ]

ಒಳವಳಯ (ನಾ). ಒಳಸುತ್ತ; ಒಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ : ಶಶಿಕಾಂತದ ಮಂಟಪದೊಳವಳಯದೊಳಸೆವ ಮೈದುಳ ತಳ್ಳೋ ಪರಿಯೊಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೨೧). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವಳಯ (= ವಲಯ)]

ಒಳವಾಗಿಲ್, ಒಳಬಾಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿನ ಒಳಗಡೆ : ಲಲಿತಾಂಗಿ ಧವಳಾಂಬರವನೊರ್ವಳುಟ್ಟು ತನ್ನೊಳವಾಗಿಲೊಳಗಿರಲ್ ಕಂಡು (ಚಿಬು. ೧೦-೨೨). ೨. ಒಳಗಿನ ಬಾಗಿಲು : ಬನ್ನೂರು ಲಿಂಗಣ್ಣ - ಒಳವಾಗಿಲ ಸಮ್ಮುಖದ ಗುರಿಕಾರ (ಚಿಟ್ಟು. ೭-೧೦). ಒಳಬಾಗಿಲು : ೧. ಕಣಜದ ಒಳಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಲಿಂಗ ಅವರಿಗೆ ಬೆಳಕು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಮರಳ. ೧೯). ೨. ರಾಯನರಮನೆಯೊಳಬಾಗಿಲ ಕಾವ ಪಿರಿಯಳು ದಾದಿಯೊರ್ವಳನ್ನು ಬರಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಂನವ. ೧೧-೧೧೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಗಿಲ್]

ಒಳವಾಯ್ (ನಾ). ಬಾಯ ಒಳಭಾಗ : ಬಿಸಿಲ್ಲದುದೆಯನಂದಳವಳಿದು ಕಾಯ್ದು ಗುರ್ವಿದೊಳವಾಯಿಂ ಕರಿಸೆಯುಗುಟ್ಟುವೆಯೆ ಮೃಗಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಯ್]

ಒಳವಾಲ (ನಾ). ಒಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬಾಲ; ಮುದುರಿಕೊಂಡ ಬಾಲ. 'ಒಳವಾಲಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬಾಲ]

ಒಳವಾಲಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲವನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಹೆದರು; ಹಿಂಜರಿ : ಒಳಕೆಯ್ಯೊಳರ್ದು ಪಲ್ಲಿರಿದೊಳವಾಲಂಗೊಂಡು ಮೊರೆವ ಭಷಕನ ತೆಪದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೪).

[ಒಳವಾಲ + ಕೊಳ್ಳು]

ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲವನ್ನು ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಹೆದರಿಸು; ಹಿಂಜರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಮಲಜನ ಮಾಹೇಶ ಶಕ್ರರ ಸಮರದೊಳಗೊಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸಿದಮರವಿಜಯಿಗಳೆರಡಬಲದಲಿ ದಶಾನನನ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೪).

[ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕು + ಇಸು]

ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಲ ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂಜು; ಹಿಂದೆಗೆ. 'ಒಳವಾಲವಿಕ್ಕಿಸು' ಪರಾ. [ಒಳವಾಲ + ಇಕ್ಕು]

ಒಳವಾಲಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಸೋಲು (*).

[ಒಳವಾಲ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಒಳವಾಲು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಇಂಗಿಹೋಗು, —ಆರಿಹೋಗು : ಅಕೆವಾಳರ ಬೀರಮಟ್ಟಾಡೆ ಸೊರ್ಕು ಸೋರೆ ಅಳವೊಳವಾಟೆ ಚಲಂ ನೆಲೆಗಿಡೆ ಬಲಂ ಬಯಲ್ವುಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೧೯). [ಒಳವಾಲು + ಒಟ್ಟು]

ಒಳವಾಲು, ಒಳಮಾರು (ನಾ). ೧. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಾಗುವ ವ್ಯಾಪಾರ, —ವಾಣಿಜ್ಯ. ೨. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟವಾಗುವ ಸರಕುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ : ಕೊತ್ತಂಗೇಷೆಯ ಒಳವಾಲು ಹೊಜವಾಲು ತೋಟ ಎಮ್ಮೆ ಪರು ತೊತ್ತು ಕಟ್ಟಿನ ಭಂಡಿ... ಒಳಗಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕ ಸರ್ವಾಯವ (ಎಕ. XII, ಕುಣಿಗ. ೧-೩೬; 1157); ಬಣ್ಣಗೆ ಮಗ್ಗುಣ ಪೊಳವಾಲು ಹೊಜವಾಟೆಒಳಗಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕವ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೯-೭೨; 1173); ಮದುವೆದೊಳ ಪೊಳವಾಲು ಅಲದೊಳ... ಯಷ್ಟಾ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣ ರಾ. ೪೧-೧೦; 1402).

ಒಳಮಾರು : ೧. ಒಳಮಾರು (ಅಮದು) ಹೊರಮಾರು (ರಫ್ತು) ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೂ ತೆರಿಗೆ ಹಾಕಿತು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೪೨). 'ಉಟುವಾಲು' 'ಹೊಜವಾಲು' ಪರಾ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಮಾರು]

ಒಳವಿಡಿ (ನಾ). ಹಿಡಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗೈಯ ಒಳಭಾಗ : ಒಳವಿಡಿಯೊಳು ತ್ರಾಸಿನೊಳು ಹಾಕಿ ತೂಗಿದ ಸುಲಭದೇವನಿಗೊಂದಿಸುವೆ (ಅಬ್ಬಲಾ. ೧-೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವಿಡಿ]

ಒಳವೀಳ್, ಒಳಬೀಳ್, ಒಳಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗಾಗು; ಕೈವಶವಾಗು; ಸೋಲು : ಒಳವೀಡ್ ವಿಟರ ಸೋಕಿದ ಕಾಮಗ್ರಹವನು ತೊಲಗಿಸುತಿಹರಂಗನೆಯರು (ಕಂನವ. ೨-೧೧೦). ಒಳಬೀಳ್ : ೧. ಅಂಜದಿರಂಜಿದರು ಸತಿಯರ್ಗೆ ಧೈರ್ಯಂ ಬೇಳ್ಳುದು ಇಂತಲ್ಲಲ್ಲ ಬೇಗವೊಳಬೀಳಲಾಗದು (ಸಂಬರ. ೧೬-೩೬); ಮಾಯೆಯಲಿ ನಿರ್ವಾಯದಿಂದೊಳಬಿದ್ದು ತೊಳಲು ವಜೀವರಾಶಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧-೩). ಒಳಬೀಳು : ೧. ನವಣೆಯನು ಉಂಬುವನು ಹವಣಾಗಿ ಇರುತಿಹನು ಬವಣೆಗಳಿಗವನು ಒಳಬೀಳನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨೧); ಐಶ್ವರ್ಯದ ಹೊಳಪಿಗೆ ಒಳಬಿದ್ದೆನಲ್ಲ (ದೇವೀಜಾ. ೨೩). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು : ಮೇಲೆ ದಕ್ಕುರಿ ಧರಧುರದಲೊಳಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು ಕಿಡಿಯ ಚೂಣೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ಯೋ. ೧೯-೪೫); ಎನಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕೃದ್ಧ ಜನರು ಪಾಳತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಒಳಬಿದ್ದು ಸಂಚರಿಸುವ ತೆರನಾಗಿದೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೭-೨೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಬೀಳ್ (< ಬೀಳ್)]

ಒಳವೈ 'ಉಳ್ಳ' ಪರಾ.

ಒಳವೈ, ಒಳಹು, ಒಳುವು (ನಾ). ೧. ಅಂತರಂಗ; ರಹಸ್ಯ : ಇಂದು ಹೋಗಿ ನೀ ವಿನಯದಿಂದಲಿ ಸಾರೆ ಒಂದೆ ಮಾತಿ ಒಳವೈ ತಿಳಿದು ಬಾರೆ (ಪುರಂದ. ೪-೧೩೩-೫); ಗುಡಿಯ ಮಡಿಯನಾಡು ಎಂದೆಂಬ ಜಾಣರ ನುಡಿಯ ಒಳವೇನಿಹುದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮೬-೪); ಬಾಳಪ್ಪ ಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಯಾವ ಒಳವೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೫೪); ನೆನ್ನೊಳವು ಬಚ್ಚ ಬರಿಗನ್ನಡವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೬). ೨. ಒಳಭಾಗ : ಪ್ರಾಪದಿ ಕೀಚಕನ ಮನೆಗೆ ನಡೆತಂದವನ ಕಂಡು ದೂರದಲಿ ವೊಳವಂ ಪುಗದೆ (ತುರಂಗ. ೩೫-೩೨). ೩. ವಶ; ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು : ಈ ಸ್ಥಳವು ನನಗೆ ಒಳವು (*). ಒಳಹು : ೧. ಅದರ ಒಳಹು ನೀನೇ ಘಟಕಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮೋಳಮಾ. ೭-೨೩). ಒಳುವು : ೧. ಒಳುವೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಒಳತಾಗಿ ತೋರಿ ಒಲವತ್ತ ಹರಿಯು ತಿರಲಿ (ಪ್ರದ ಸ. ೩೩-೧೧).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಉಳವು; ಮಲ. ಒಳಿ, ಒಳವು; ತುಳು. ಒಳ, ಒಳವು, ಒಳಾವು, ಉಳವು; ತೆಲು. ಒಳವು]

ಒಳವುಗಿಸು, ಒಳವುಗಿಸು, ಒಳಹೊಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೊಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರವೇಶ ಕೊಡು : ನಿಳಯಾಂಗಣದೊಳ ಸುಳವ ವಿಟನಂ ನೋಟದೊಳೊಳವು [ಪಾಠಾಂ. ಪು] ಗಿಸಿ (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫); ಅತಿಮುದದಿಂದೊಳವುಗಿಸನೆ ಹುಗಿಸಿದಳಾ ಸ್ತ್ರೀ ಭರದಿಂದ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೦); ಜಗದಂತರಿಯಾಮಿ ಮುಂಗಲಸಕ್ಕೆ ತುರಿಹದಿಂದವಳ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಪರಮ ತಾತ್ಪರಿಯಿಂದೊಳವುಗಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೯-೪೦). ಒಳವುಗಿಸು : ಪಾರ್ವತಿ ಬಾಣಪಂಚಕನ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ತನ್ನ ಮುಟ್ಟುಗೊಂಡು ನಂದೀಶ ಕಾಣದಂತೊಳವುಗಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೭-೩೦); ಅಳವಳಿದು ಪಳಯಿಸುವಳಂ ಕರೆದು ನೆರೆದ ಜನದೊಳವುಗಿಸಿ... ತೊಟ್ಟನೆ ತೋಜಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೪ ವ). ಒಳಹೊಗಿಸು : ಒಳಹೊಗಿಸಿ ಸಾತ್ಯಕಿಯ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಗೆಲುವ ತವಕವ ಕಂಡು ಕಣಕಿದರಳವಿಯಲಿ ಸಹದೇವನ ಸಕುಳರು ಕಾರವಾನುಜನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೫); ತೆಪದುಗೊಟ್ಟೊಳಹೊಗಿಸಿ ಸದೆದನು ಬಜಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತೆ (ನಳಚ. ೯-೩೧); ಅಣೆಯದು ಚಕ್ರಿಯಾಪ್ತಿ ಗರೆಯಲೆಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣದೊಳಹೊಗಿಸಬೇಡ (ಭರಣ. ೪೮-೧೧೨).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ವುಗಿಸು (< ವುಗಿಸು)]

ಒಳವುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಬಳಸಂದು ಬಾಳುವರತ್ತೆ ಮಾವಂದಿರನೊಳವುಗೈದೊಳ್ಳುವಡೆವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೩).

[ಒಳವು + ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ)]

ಒಳವುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹೃದಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು; ಒಳವುಗೊಟ್ಟ ಕಾದ ಲನಂ ಮೂದಲಿಸ ಹೂಜೆಗಾರ್ತಿಯೊಂದಾಯತಿಯಂ ಮೆ ಟಿ ವ ನಿನಗೆ ನಳ್ಳೆಳದಿಗಲ್ಲದೆ ಪೆಜವಾಳ್ಳಂ ಕತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂ... ಮುದ್ದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೨-೪). [ಒಳವು + ಕೊಡು]

ಒಳವೊಗು, ಒಳವುಗು, ಒಳವೊಗು, ಒಳ ಹು ಗು, ಒಳಹೊಗು, ಒಳ್ಳೊಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ಹೊಗು; ಪ್ರವೇಶಮಾಡು; ಒಳವೊಕ್ಕು ಮುಜಿನನಾತನ ಕೊಡೆಯಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೪೬); ಒಡಮುರಿದೊಳವೊಕ್ಕು ಬಿಜುಗಾಳಿ ಬೀಸಲು ಮೃಡನಾಸ್ಥಾನದಿಂ ಸುರರು ಹೊಡೆಮಗ್ಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೩೬-೫೪); ಒಳವೊಕ್ಕನೊಡನೆ ರತ್ನಾಂಜಲಿಯನು ಪಾದನಳಿನ ಯುಗಕ್ಕೆ ಸೂಸಿ ಚಕ್ರಿ (ಭರಣ. ೪೪-೮೫). ೨. ಒಳಪಡು; ಸೇರ್ಪಡೆ ಯಾಗು; ಒಂದಾಗು; ನ ಜೈ ನ ನೆವದಿಂದ ಪಾಂಡವರನಾನೊಳವೊ ಕೊಡೆ ನೀಮೆ ಪೇಸಿರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೪). ಒಳವುಗು: ೧. ವರ

ಕೈರವ ಮಿತ್ರ ಕಿರಣದಂತವಳ ವಚನಮೊಳವುಗಡೆ ತನ್ನನು ಪದ್ಮಿನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೪೫); ಒಳವುಗಿ ಸಲಿಲಂ ತೀವೆ ಗರ್ತಂಗಳಂ ಕುಂದುವುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೬೪); ಒಳವುಗುವುದಕ್ಕೆ ಗುದ್ದಾಡಿದರು ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ

ಪೊಕ್ಕು (ಮೋಹತ. ೩-೪೪); ಅರಮನೆಯನೊಳವುಗೆ ಸಮಯವಲ್ಲದೆಂದು ಸಿರಲರ್ (ಚಿಬಪು. ೬-೨೨). ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು;—ಪರಿ ತೀಲಿಸು; ನೆಗಟ್ಟು ಕವಿರತ್ನನಂತೊಳವುಗುವುದು ಮೊಗ್ಗಾಯ್ತೆ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೫). ಒಳವೊಗು: ೧. ನೀಳಾಂಜನೆ... ಒಳವೊಕ್ಕುಳ್ ಭೋಂಕನೆ

ನಿಖಿಳ ಜನಾಂತರಂಗಮಂ ರಂಗಮುಮಂ (ಅದಿಪು. ೯-೧೯); ಎನ್ನೊಳ ಪೊಕ್ಕ ಪನೆಯ್ತೆ ಪೀರ್ದಪಂ ಪಿರಿದುವನಲ್ತೆ ತದ್ವಿಜಕುಮಾರಕನೇನ್ನನೊಜಿಲ್ಲು ನೋಡಿದಂ (ಕಾದಂ ಉ. ೫೪೯); ಗೂಢಪ್ರಾಣಿಯಂತೊಳವೊಕ್ಕಡಂಗದಿ ಕಣ್ಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೩-೫); ನಾರಿಯರೊಳವೊಕ್ಕರೊಡನೆ (ಭರಣ. ೪೭-೫೫). ೨. ಇದಜತಣ್ಣಂ ಪಿನೊಳವೊಕ್ಕು ದೆನೆ ಮಧುವ ಕಂಪಂ ಮುಕ್ಕಳಿ

ಸಿದ ವಕುಳಮಾರಮಂ ಸೊಕ್ಕಿಸದೇ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೨೪); ಪೊಳವ ರವಿ ಬಿಂಬದೊಳ್ಳಂ [ದೊಳವೊಕ್ಕು] ಮೃತಾಂಬುಬಿಮನೆ (ಕಾದಂಪು. ೪೯೭); ಪಿರಿದಪ್ಪ ಭೇರಿದುಂದುಭಿಪಶೇಷಂ ವಾದ್ಯಮಿವಜೊಳೊಳವೊಕ್ಕು ಕುರ್ಪಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೯-೨೬). ೩. ಒಳವೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆ

ಯೆಲ್ಲಮಾ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡತ್ತು (ಗದಾಯು. ೧-೪೫); ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುದೇವರು ತಮ್ಮ ಮೂಲಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅನುಮಿಷ ದೇವರ ಸಮಾಧಿಯಂ ಕಂಡು ಒಳವೊಕ್ಕು ನೋಳ್ವಾಗಳು ಒಂದು ದೀಪ್ತಿ ಬೆಳಗು

ತ್ತಿರೆ ಕಂಡು (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೧೦-೨೦). ೪. ಭೇದೋಪಾಯ ಮಾಡು; ಈ ನೆವದಿಂದ ನಮ್ಮಂ ತಾನಾ ರಯ್ಯಲ್ತೆ ಬಗೆವನಲ್ಲದೊಡೊಳವೊಕ್ಕಾ ನೃಪನ ಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರಿ ವಿಧಾನದನುಯ್ಯಲ್ತೆ ನಮ್ಮನೊಡರಿಪನಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೪); ಎಂತುಂ ನಂಬದರಂ ನಂಬುವಂತೆ ನುಡಿದೊಡಂಬಡಿಸಿಯೊಳ

ಪೊಕ್ಕು ನೆಗಟ್ಟುದು ವಿಶ್ವಾಸಮೆಂಬುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೧-೩). ಒಳಹುಗು: ೧. ಸಿಕ್ಕಲು ಸೆಳೆವರು ಸೆಳೆದೊಳಹುಗುವರು ಕುಕ್ಕಲು ಕುಕ್ಕಿ ಕಡೆವರು (ಮೋಹತ. ೨೮-೩೯). ಒಳ ಹೊಗು: ೧. ನಜಗಡೆಯಲೊಳಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದನು ಗಜದ ಮಸ್ತಕವ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ಯೋ. ಪರಿ. ೨೮೧); ಭೂವರನ ದೃಶ್ಯ ಕಾರದಿಂದೊಳಹೊಕ್ಕು ನರಮನೆಯ (ನಳಚ. ೩-೨೭); ಖಚರೆಯ

ರೊಳಹೊಕ್ಕು ರರಸನೋಲಗಕ್ಕೆ (ಭರಣ. ೩೭-೩೫). ೨. ಚನ್ನಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನ ನೆಂಬ ಗಂಡನ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಬೆರಸಿದನು (ಮಹಾದೇ. ೩೧-೨); ಒಳಹೊಕ್ಕು ನಮ್ಮೊಳೊಂದಾಗಿರುವುದುಂಟೊ ತಳುವದುಸಿರಿ ನೀನೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೩).

ಒಳವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಹೊಡೆತ: ಕಟ್ಟುಪದಿಂ ಪರಿವ ನೀರ್ಪೊ ನಲೊಳವೊಯ್ಲು ಕೋಲಾಹಲಂಗಳಿಂದೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳೊಗೆದು ಸುಟ್ಟು ನೆ ಸುತ್ತಿ ಗರ್ತದಂತಿಪುವ ಮಹಾವರ್ತಂಗಳಿಂ (ಚಿವಂ. ೩-೧೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಪೊಯ್ಲು]

ಒಳಶುಂಠಿ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತೊಡೆಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಹಿಸುಕಿ ತಿರುಚುವುದು: ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಸೇರಿದರು. ಮುಂದೆ ತಮಗೆ ಬೀಳಬಹುದಾದ 'ಕಡುಬು'ಗಳನ್ನೂ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ 'ಒಳಶುಂಠಿ'ಗಳನ್ನೂ ನೆನೆದು ಅವರಿಗೆ ದಿಕ್ಕೇ ತೋಚದಂತಾಗಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೭೧); ಅವರು ಅವನನ್ನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ಒದ್ದು ಹೊಡೆದು... ಒಳಶುಂಠಿ ಹಿಡಿದು ಪಳಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೩೨೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಶುಂಠಿ]

ಒಳಸಂಚು (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಹೂಡಿರುವ ಹಂಚಿಕೆ; ಗುಪ್ತ ದ್ರೋಹ; ಪಿತೂರಿ: ಯಶೋದೆಯ ಅಸ್ತಿಯ ಕುರಿತಾದ ಒಳಸಂಚು ಕೂಡ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗದೆ ಹೋಗುವುದು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೩೫); "ಮಾರ್ಚ್ ಒಂದರ ಒಳಸಂಚಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಭಾಗವಹಿಸಲಿಲ್ಲ" (ಪುನರು. ೩೩೦).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಂಚು]

ಒಳಸರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಸೇರು; ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಅಡಗು: ಇಕ್ಕಲನ ನೋಡಿದರೆ ಮುರಿದೊಳಸರಿದುವಾಲಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೫); ಒಳ ಸರಿಯೆ ಹಿಂಭಾಗ ಮುಂಗಾಲೊಳದಿಶೆಯದಿಂಬಾಗಿ (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೨೧-೨೦); ಬಿಗಿವ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳ ತಗೆವ ತವಕಿಸುವ ನೆಗೆವ ನಿಗುರಿಯೊಳಸರಿವ ಲಗಡಿ

ನಂತೆಜಿಗಿ ಲಾಗಿರುವ ಹೋರಾಟದ ವಿಗಡ ಮಲ್ಲರುಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೯೩). ೨. ಕುಗ್ಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು: ಎನಗೆ ಭರಿತನೇಮ ಒಳ ಸರಿವುತ್ತಿದೆ (ಸರ್ವಪ. ೧೩೩-೩೩೩); ಝಳದ ಲಳಿ ಲಟಕಟೆಸೆ ಮಾರ್ಗ ಸ್ಥಿತಿ ತೇದ ಸ್ವೇದದಿಂದುಗಳೊಳಸರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೧೦-೪೪); ರಗಳೆಗಳು ಹರಿಹರನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಅರಳಿ ಮತ್ತೆ ಒಳಸರಿ ದಿದ್ದವು (ಸಮಾಲೋ. ೧೭). ೩. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಹಿಂದೆಗೆ: ಸೋಲ ಮಿಗಲೊಳಸರಿದು ಬಿರುದರ ಬೀಳಗಡೆಹಿಸಿ ಕಸಿಯ ಹಳವಿಗೆ

ಗೋಲನತ್ತಿಸಿ ಕೆಲಬಲದ ಮನ್ನೆಯರ ಕೈವೀಸಿ (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೩-೧೩); ಧುರದೊಳೊಡೆಯನನೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟೊಳಸರಿವ ಭಂಡನು (ಜೀವಂಚ. ೫-೭೫); ಸುರಸೇನೆಯೊಳಸರಿವುದಂ ಕಂಡು ಖತಿಯಿಂದಂ ಪಡಾನ್ನನಂ ವಾಹನಮನೊಲಿದು ಬೋ ಕೈಸಿ ಬಲವನಧಿಗಭಯವನೀವುತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೯-೩೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸರಿ]

ಒಳಸೆಜಿ (ನಾ). ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಹೊಯ್ದೊಡ್ಡಿ ದರಣೆದು ಮೊ ನೆಯ ಲಿ ಹೊಯ್ದೊಳಸೆಜಿ [ಪಾಕಂ. ಸುಳಿ]ಯಿಂದ ಕಳೆದರು ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೭-೩೫). 'ಒಳಸೆಜಿ' ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೆಜಿ ?]

ಒಳಸಾಗುವಳಿದಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಸಾಗುವಳಿದಾರನ ಕೈಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುವ ಚಿಕ್ಕಸಾಗುವಳಿ ದಾರ; ಪೋಟಿಸಾಗುವಳಿದಾರ (ಉಕ್ಕ) (ಮೈಗಜಿ. IV, ೭೮೯).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಗುವಳಿ + -ದಾರ]

ಒಳಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೆ ಹೋಗು; ಒಳಸೇರು : ನಾಣ್ಣ ಜಗುಟ್ಟಿ
ವರ್ತಮಾನಸಾರ್ ಪೋಪುದುಂ (ಅದಿಪು. ೩-೮೯); ಉಪಾಯದಿನೊಳ
ಸಾರ್ ಪೋಕ್ಕನೊಂದಂಗಡಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೦೨); ಅಡ್ಡವಾಯ್
ಗಿಳಿ ಮಲ್ಲುಗೊಂಡೊಳಸಾರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೧); ಒಳಸಾರ್ ತಾನವರ್ಗ
ಕಿಂಕರತೆಯಂ ಪೋತ್ತು (ಇಹರ. ದೇ. ೩೦-೨೪). ೨. ಅಡಗು; ಮರೆ
ಯಾಗು : ಬಂಟರ್ ನಂಬರಂ ಕಂಡ ಬಡವನಂತೊಳಸಾರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೯); ಬೇತಾಳನಂತೊಳಸಾರ್ ಬಸಿಜುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೩೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾರ್_೧]

ಒಳಸಾರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸತ್ತವು, — ತಿರುಳು : ಒಳಸಾರ, ಒಳರಸ,
ಒಳಅತ್ಮ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಒಂದೇ (ಕಬಸಾ. ೭೪).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾರ್_೨]

ಒಳಸಾಲ (ನಾ). ೧. (ಬಂಧು ಬಳಗದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡುವ) ಒಳಗಿನ
ಸಾಲ. ೨. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟುಸಾಲ; ಗುಪ್ತಸಾಲ; “ತಿಳಿಯದ ಸಾಲ;
ಹೇಳದ ಸಾಲ” (ಜಾನಕೋ. ೩೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಲ_೧]

ಒಳಸಾಲು (ನಾ). ನಡುವಿನ ಸಾಲು; ಮಧ್ಯಂತರದ ಸಾಲು :
ಅದಂಥ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಒಳಸಾಲಿನ ಬೀದೀಲಿ ಆಯ್ಕಳಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಬರುತಾನೆ
(ನಾಪದ. ೧೨). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸಾಲ್_೨ (< ಸಾಲ್_೧)]

ಒಳಸೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ, — ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ : ಒಳಸೀರೆ ೩,
ಹೊರಸೀರೆ ೩, ಜೋಳ, ಮೂರು ಹಿಡಿ ಬನ್ನಿಸೊಪ್ಪು, ಇವನ್ನು ಕೂಡಿ
ಹಾಕಿ ಇಡಿದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಮೂರು ದಿನ ಮೆಲ್ಲಲು ಕಣ್ಣು
ಕಾಂಬುದು (ವಿವೇ. ೭೩). [ಒಳ ? + ಸೀರೆ ?]

ಒಳಸುಂಕ (ನಾ). ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಸುಂಕ (ಪ್ರತಿ. ೩೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುಂಕ]

ಒಳಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಹೊರಗಿನವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸುದ್ದಿ;
ಗುಟ್ಟು (Inside-information. ಇಂಕನ).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುದ್ದಿ]

ಒಳಸುರಂಗ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡಿದ
ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗ : ನೀರು ತುಂಬುವ ದಿಡ್ಡಿಯೊಳಸುರಂಗ ದ್ವಾರ ತೋಟು
ಕಣ್ಣ ಕಾತುಕವ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೭).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುರಂಗ]

ಒಳಸುರ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೇ ಸುಕ್ಕಾಗು; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು.
೨. ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಹಿಂಜರಿ : ಬರ್ಪ ಸೂರ್ಕಿದಾನೆಯಂ ಕಂಡು ವೀರ
ರೊಳಸಾರಿ ಗಟಪರೊಳಸುರ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೫೩).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುರ್ಕು_೧]

ಒಳಸುಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಸುಳಿ : ಹೊಕ್ಕುಳಿ ಎಂಬುದು ಕೆಲವು
ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ನಡುವೆ ಬರುವ ಒಳಸುಳಿ (ಸಂಶೋಧ. ೧೧). ೨. ಗದಾ
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ : ಹೊಯ್ಸರೊಡ್ಡಿದ ರಣದ ಮೊನೆಯಲಿ
ಹಾಯ್ದ ರೊಳಸುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸಜ್ಜೆ]ಯಿಂದ ಕಳೆದರು ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದ
ರುಪ್ಪರಕೆ ಜಾಣದರು ಪಡಿತಳಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೩೫). ‘ಒಳಸುಳಿ’ ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸುಳಿ (< ಸುಳ್ಳು)]

ಒಳಸೂತ್ರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸಂಬಂಧ; ಅಂತರಂಗ ಸಂಬಂಧ :
ಜನುಮಕು ಮರಣಕು ಒಳಸೂತ್ರ ಇರುವುದ ಕಂಡಾಗ ಇತಿಮಿತಿ
ಯಾಯ್ತನಗೆ (ಸಖೀಗೀ. ೧೫-೨೧೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೂತ್ರ]

ಒಳಸೂಟಿ (ನಾ). ಒಳಗೇ ಆಗುವ ಸೂರೆ; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ನಡೆ
ಯುವ ಲೂಟಿ. ‘ಒಳಸೂಟಿ’ ಪರಾ.

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೂಟಿ]

ಒಳಸೂಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಲೂಟಿಮಾಡುವವನು :
ಕವಿದುಮೊಳಸೂಟಿಗರು ಕೋಟಿಯ ತವಕಿಗರು ಗುಜುಗುಜಿಸೆ ಬಿಗಿದವು
ಭವನ ಭವನ ಕವಾಟಿತತಿಗಾಯ್ತು ಗಜನಗರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೭).

[ಒಳಸೂಟಿ + -ಗು]

ಒಳಸೆರಗು (ನಾ). ಒಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಡುವ ಸೆರಗು;
ಉಡು ಸೆರಗು (+).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೆರಗು (< ಸೆಜಂಗು)]

ಒಳಸೆಳೆತ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಆಕರ್ಷಣೆ, — ಪ್ರಭಾವ : ನಮ್ಮ ಜೀವನ
ದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ
ಜಾಗೃತಿಯ ಒಳಸೆಳೆತದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವು . . . ಹೊಳಪು
ಗೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದೆ (ತಿಡುಗು. ೯). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೆಳೆತ]

ಒಳಸೇದು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒಳಗೇ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು :
ಎತ್ತಿ ಮಗನಂ ಬಿಗಿಯ ಪಿ ಪೊದಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿನೀರ್ಗನೊಳ[ಸೇದಿ]
[ಪಾಠಾಂ. ಸೋಗಿ]ತಾಂ ಪರಸಿ (ಕಾದಂಬ. ೫೦೬).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೇದು (< ಸೇದು)]

ಒಳಸೇರು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಹೋಗು; ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಊದಲು ಬೂದಿ
ಒಳಸೇರಿ ಬಾಯಾಟಿ ಹೋದುದು ಕಂಡೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೭೬);
ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಾಗಲೂ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಅಣುಗಳು ಒಳಸೇರ
ದಂತೆ ಜಾಗರೂಕತೆ ವಹಿಸಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೮೫); ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದೆ
ನೀರು? ಕೈಚಾಚಿ ಹರಿಯುವದು, ನೆಲದ ಒಳಸೇರುವದು (ನೆಲಮು. ೧೫).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೇರು]

ಒಳಸೊಗ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಸುಖ; ಅಂತರಂಗದ ಸಂತೋಷ :
ನುಡಿಗೆ ಬಾರದ ಚೆಲುವಿನೊಳಸೊಗದ ಸಂಗಮವ ಬಿತ್ತರಿಸುತಿದೆ
ವೇಣುಗಾನಲಹರಿ (ಮಲೆದೇ. ೩೪-೯).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೊಗ]

ಒಳಸೋರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು : “ಒಳಸೋರ್
ದೆಂದು . . . ಪಾರಗೈಯ್ದೆಂದು — ಈಗಿ ಅಪಸರಣಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್”
(ಕಶಸಾ. ೩೧-೭೫೯); ಎಂತಿರಿದಿರಾಂತೆಯಂತೆ ಕಲಿಯಾಗೊಳಸೋರದಿರಾ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೮); ಒಳಸೋರದೆ ಚಿಂತಿಸದಾಂತಿಟುಗುಮಿಗುಮಿಟುವ
ಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೫); ಮಹಾವಾದಿಗಳಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕುಂದಿ
ಕುಳಿದೊಳಸೋರ್ . . . ಮಿಡುಕದಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೪ ವ);
ಶಂಭುವೆಂದು ಬಹುಬಾಣದಿನೆಚ್ಚೊಡೆ . . . ಸೆಳೆದೀಳ್ಳು ಕೊರಡೊಡಂ ತಿಳಿ
ವೊಳಸೋರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಸಾರ್]ದಕ್ಕಟಿ ಪುರಾಕೃತ ಕರ್ಮದ ಪರ್ಮ
ಯೆಂತುಟೊ (ಶಬರಂ. ೪-೧೧೫). ೨. ಜರಿದು ಬೀಳು; ಕೆಳಗೆ ಕುಸಿ :
ತಿಳುವೊಳಸೋರ್ದುರು ಕಳೆಗುಂದಿತಾನನಂ (ಕುಮಾರ. ೩-೭೩);
ಇಳಿಗೆ ಪಟಗಾಲದಂಬರಮಂಬರಮೊಳಸೋರ್ಗುಂ ಬೀಜು ಮೆಂದು
ಧಾತ್ರಂ ಬಲ್ಲಿಂದಳವಡೆ ಬೆಟ್ಟದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮೊಳಗಳನಲ್ ತೊಳಗಿ
ಬೆಳಗಿದುವು ತಾರಗೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೯೯). ೩. ಮರೆಯಾಗು;
ಅಡಗು : ಅಸುರರನಾಸುರಂ ಮಸಗಿ ತಿಂಬ ಬಳಾರಿ . . . ಕುಟುವಿಂಡ
ನೆಯ್ವಿ ಮೆಯ್ಯೆಸಮೊಳಸೋರ್ವಿನಂ ಪಡಿದು ಗುಕ್ಕಿಸಲಾಟಕೆ (ಸಮಪ.
೯-೧೧೨); ಯಜ್ಞದತ್ತ ಮೆಲ್ಲನೊಳಸೋರ್ವಿನರಿದಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ.
೮-೮೦). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಸೋರ್_೧]

ಒಳಹಂದರ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಚಪ್ಪರ, — ಹೊದಿಕೆ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು
ರಾಜಕೀಯ ಕಲಹದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ಒಳಹಂದರವಾಗಿ ಒಂದು ವರ್ಗ
ಕಲಹವು — ಅರ್ಥಿಕ ತಿಕ್ಕಾಟವು — ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಮಾವಾದ. ೯೮).

[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಂದರ (< ಪಂದರ್)]

ಒಳಹದುಳ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ನೆಮ್ಮದಿ; ಕ್ಷೇಮ (?): ನಲ್ಲತೆಯ ರಸ
ವೆರಸು ಬಳಸಿ ಪೇಳಿದನು ಒಳಹದುಳವನು ಹದಮಾಡಿ... ವೀರ ಮುದ್ದ
ಣನು (ಗರ. ೧೭-೧೫). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹದುಳ (< ಪದುಳ)]
ಒಳಹರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ (ನೀರಿನ) ಹರಿ, —ಕಾಲುವೆ: ಮಾಟ
ಕೂಟವೆಂಬ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಪಾಪಪುಣ್ಯವೆಂಬ ಬೀಜದ ಬಿತ್ತಿಕೆಲ್ಲ ತಂಗಾಲಕ್ಕೆ
ಬೆಳೆದು ಮಳೆಗಾಲಕ್ಕೆ ತಗ್ಗಿ ಹೊಲದ ಒಳಹರಿಯಲ್ಲಿ ಜಲ ನಿಂದು
ಹೋಯಿತ್ತು ಮತ್ತೆ ಹೊಲದ ಹೊಲಬಿಲ್ಲ (ನೋಡು. ೧೦೪-೪೧೬).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹರಿ (< ಪರಿ)]
ಒಳಹರಿವು (ನಾ). “ಒಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವುದು” (Influx. ಇಂಕನ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹರಿವು (< ಪರಿವು)]
ಒಳಹಾದಿ (ನಾ). ಒಳದಾರಿ; ಹತ್ತಿರದ ದಾರಿ: ಸಂಗೀತಪ್ರಪಂಚ
ದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಒಳಹಾದಿಗಳೆಲ್ಲ (ಸಂಗೀತ. VI, ಪೀಠಿಕೆ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ)]
ಒಳಹಾಯಿಕೆ (ನಾ). “(ನೀರನ್ನು) ಒಳಹಾಯಿಸುವ ಸ್ಥಳ” (Intake.
ಇಂಕನ). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹಾಯಿಕೆ]
ಒಳಹು ‘ಒಳವು’ ನೋ.
ಒಳಹುಗು ‘ಒಳವೊಗು’ ನೋ.
ಒಳಹುಯ್ ‘ಒಳವೊಯ್’ ನೋ.
ಒಳಹುರಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಂತು, —ಎಳೆ: ಬಿಲ್ಲೇ ಕಳಚಿಡೆ ಕೈಯಿಂದ,
ಹೆದ ಹರಿದಿಡೆ ಒಳಹುರಿಯಿಂದ ಕೈಗಳ ಹಿಡಿತವೆ ಸಡಿಲಾಗಿ, ಎನಿಸಿಡೆ ಆಗದು
ಬಂದಾಗಿ (ಅರಳು. ೧೯೭-೩). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹುರಿ (< ಪುರಿ)]
ಒಳಹುರುಳು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು, —ಮರ್ಮ: ತನ್ನ ತಾ
ತಿಳಿಯದ ಆ ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನ ಒಳಹುರುಳು ತಿಳುವಳಿಕೆ ಎಂತಾದೀತು ?
(ಮುಕ್ತಕಂ. ೩-೧೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹುರುಳು (< ಪುರುಳು)]
ಒಳಹೊಗಿಸು ‘ಒಳವುಗಿಸು’ ನೋ.
ಒಳಹೊಗು ‘ಒಳವೊಗು’ ನೋ.
ಒಳಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಜಠರ: “ಕೋಷ್ಠ,
ಅಂತರ್ಜಠರಂ - ಒಳಹೊಟ್ಟೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೩೦).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]
ಒಳಹೊಡೆತ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಪೆಟ್ಟು ಕೊಡುವಂತಹದು;
ಒಳಗುದ್ದು; ಮುಸುಕಿನ ಎಟು: ಹುಚ್ಚಾಟಗಳು ಹೆಸರಿಗೆ ಹುಚ್ಚಾಟ
ಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಒಳಹೊಡೆತದವಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು (ತಿರುಗು. ೪
ಪೀಠಿಕೆ). ೨. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಲಂಚ: ನೂರಿನ್ನೂರು ಒಳ
ಹೊಡೆತವಿದ್ದದ್ದೇ (ದಾಸಹು. ೫೭).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹೊಡೆತ (< ಪೊಡೆತ)]
ಒಳಹೊಯ್ ‘ಒಳವೊಯ್’ ನೋ.
ಒಳಹೊರಗು ‘ಒಳಹೊರಗು’ ನೋ.
ಒಳಹೊರಗೆ ‘ಒಳಹೊರಗೆ’ ನೋ.
ಒಳಹೊರಗು, ಒಳಹೊರಗು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಡೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗಡೆ.
೨. ಅಂತರಂಗ ಮತ್ತು ಬಹಿರಂಗ: ಒಳಗೆ ಶೋಧಿಸಿ ಹೊರಗೆ ಶುದ್ಧ
ವಿಸಿ ಒಳಹೊರಗು ಉಭಯ ಶಂಕೆಯ ಕಳೆದು (ಮಹಾದೇ. ೪-೧);
ಸದ್ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲು ಒಳಹೊರಗು ಎಂಬುದಿಲ್ಲ (ಆದವ. ೧೧೬).
ಒಳಹೊರಗು: ಅಪ್ರತಿಭಕಪ್ರಕೇಶ್ ಅಸುರೇಂದ್ರನೊಳಹೊರಗು
ಮೇಲಾಳಗಳಗುಳನಂತವಳ ? (ಶ್ರೀ ರಾಮ. ೭೪೪-೨೭೯); ಹೊತ್ತು
ಮುಣುಗುತ್ತಾಗ ಕತ್ತಲೆ ಒಳಹೊರಗು ಗೊತ್ತಾಗದು ಏನು ಎಂತಾಯ್ತು
(ಸಿದ್ಧಪು. ೪-೩೪). [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಹೊರಗು (< ಪೊರಗು)]

ಒಳಹೊರಗೆ, ಒಳಹೊರಗೆ (ಅ). ೧. ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ.
೨. ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗಗಳಲ್ಲಿ: ಎನ್ನ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಿಂಗ
ವನು ಎನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳಹೊರಗೆ ತೆಜಪಿಲ್ಲದವನಡಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಶ್ರೀ
ಗುರುಲಿಂಗದೇವ (ಮಹಾದೇ. ೬-೧). ಒಳಹೊರಗೆ: ಕೂಸು ಇದ್ದ
ಮನಿಗೆ ಬೀಸಣಿಗೆ ಯಾತಕ್ಕೆ ಕೂಸು ಕಂದಯ್ಯ ಒಳಹೊರಗೆ ಅಡಿದರ
ಬೀಸಣಿಗೆ ಗಾಳಿ ಸುಳಿದಾವು (ಪಳ್ಳಿಯ. ೭೫).
ಒಳಹೊರಗೆಮಾಡು = ಶತಪಥಹಾಕು; ತಿರುಗು: ಅವನೂ
“ರಾಯರು ಸತ್ತರೂ ದೇವರ ನಾಮೋಚ್ಚಾರ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ” ಎಂದು
ಗುಡುಗು ಹಾಕುತ್ತ ಒಳಹೊರಗೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ನಿರಾಧ. ೭೫).
[ಒಳ (< ಒಳಗೆ) + ಹೊರಗೆ (< ಪೊರಗೆ)]
ಒಳಹೊರಗು (ಕ್ರಿ). ಅರಚುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದುಂ ಬಿಡದೊಳಹೊರಗು
ನೋವನಾಗಳೆ ಕಿಡಿಕುಂ (ಖಮದ. ೨-೧೧೨). [ಒಳಹೊರಗು + -ಇಸು]
ಒಳಹೊರಗು, ಒಳಹೊರಗು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಅರಚು; ಹುಯ್ಯಲಿಡು: “ಒಳಹೊರಗು-
ರಾವೇ (ಶಬ್ದಮಾಡು)” (ಶಮಧಾ); ಕೊಂದಪ್ಪನೆಂದೊಳಹೊರಗು ಪುಯ್ಯ
ಲಿಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೪-೨೩); ಭಯಂ ಬೆರಸೊಳಹೊರಗು (ಸಂಪಥ. ೫-೯೧);
ದುಃಖಬಂಟಿಯೊಳಹೊರಗು ಪುರ್ವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೭);
ಹಂತಿಯ ದಾಯದೊಳಹೊರಗು ಮಣಿಗಳಾದೆನೆ ಶಿವಶಿವಾ ಎಂದೊಳಹೊರಗು
ಬಲ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೩-೧); ಒಳಹೊರಗು: ಏನುಮಂ ನೆರೆಯ ಪೇಳಂ
ವ್ಯಂಗ್ಯಮಂದಾ ಬಂಗಂಟೊಳಹೊರಗು (ಸಂಸಪ. ೧೯-೪).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಉಳಲು]
ಒಳಹೊರಗುದಿಗೆ (ನಾ). (ಕಾವಲುಗಾರ) ಕುಟ್ಟಿ ಶಬ್ದಮಾಡಲು
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದೊಣ್ಣೆ; ಕಾವಲುಗಾರನ ದೊಣ್ಣೆ: ಹೊಡೆವ
ಹೆಬ್ಬರೆ ಜಾವಗಹಳೆ ತಂಬಟಿಗಳ ಕಡುರವ ಪೊಳಹೊರಗುದಿಗೆಯ ಜಡಿವ
ದನಿಗಳಿಂದ ತಳವಾಲುಗಳ ಪಡೆ ತಿರುಗುವುದು ದುರ್ಗದಲಿ (ಕಂನವ.
೧೧-೧೪೧). [ಒಳಹೊರಗು + ಗುದಿಗೆ]
ಒಳಗು (ಗು). ೧. ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ; ಸ್ಥಳೀಯ:
ಒಳಗುದ ಅಡಕೆ; ಒಳಗುದ ಬಾಳೆ (ರೂಢ). (ನಾ). ೨. ಮನೆಯ
ಒಳಭಾಗ. [ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಗು]
ಒಳಗು (ನಾ). ೧. ಒಳಗಿನ ಆವಾರ, —ಹಜಾರ: ರಾಜಾರಾಮನ
ತಂಗಿಯನ್ನೂ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಒಳಗು ಬಂದು ಕೊಡಿದ ಕರೆದೊಯ್ದರು
(ನಡೆವಾ. II, ೯೪೨). ೨. (ಕಟ್ಟಡದ) ಒಳಗಿನ ಅಳತೆ; ಒಳ
ಉಸುಲು (ಉಕ): ಈ ಮನೆಯ ಒಳಗು ಎಷ್ಟು (ರೂಢ).
[ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಆಯು]
ಒಳಗ (ನಾ). ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಸುಳಿದಾಡುವವನು (?). [?]
ಒಳಗು ‘ಒಳಗು’ ನೋ.
ಒಳಗು ‘ಒಳಗು’ ನೋ.
ಒಳಗುಣು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಒಳಗುಣು ಶಯ
ಅಳಿಯ ಕಿಣುಕೆಯ ಅಂತ ಪೋಗಿ ಕಲಾ ಕುಪ್ಪೆಯ ಅನ್ನ ಪೋಗಿ
(ಮೈಸೂ. ೧೯೧೯, ೭೪-೭೯; ೨೦೦). [ಒಳ ? + ಗುಣು (< ಪುಣು)]
ಒಳಗು ‘ಉಳಗು’ ಪರಾ.
ಒಳಗು ‘ಉಳಗು’ ನೋ.
ಒಳಗುಂಪು ‘ಒಳಗುಂಪು’ ನೋ.
ಒಳಗುನ್ನಡ ‘ಒಳಗುನ್ನಡ’ ನೋ.
ಒಳಗುಗಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಳಭಾಗ; ವನಾಂತರ: ಸಲೆ ಪಜ್ಜೆಯ
ನಿಡೆ ನಾಂಟು ವ ಮೊನೆಮುಳ್ಳಿನಿಂದೊಳಗುಗಾಡೆನೆಂಬೆ (ಕಂನವ.
೧೪-೪೬). [ಒಳಗು (< ಒಳಗು) + ಗಾಡು]

ಒಳಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಒಲುಮೆಯವಳು; ಪ್ರೀತಿಯವಳು: ತುಂಬು ಜನ್ಮನಕೆ ಕೈನೀಡಿ ನಂಬಿಸಿ ನೆಜಿ ರಂಗಯೆಂಬೊಳಗಾರ್ತಿಯ ಕಾಂಬುದ ದೆಂದುವಂದಪುದೊ (ತತಸಾಂ. ೩೨-೬೯). [**ಒಲಗಾರ್ತಿ ?**]

ಒಳಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಸೊಗಸು ಕಡಮೆಯಾಗು: ಮಂಗಳವೇ ಮಜ್ಜನವೆನೆಗೆ ವಿಭೂತಿಯೇ ಒಳಗು[ಪಾಪಾಂ. ಒಳ]ಗುಂದ ದರಿಸನವನೆಗೆ (ಮಹಾದೇ. ೭-೯). [**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಕುಂದು₁**]

ಒಳಗುಣ 'ಒಳ್ಳುಣ' ನೋ.

ಒಳಗೂಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೂಟ; ಹಿತವಾದ ಸಂಯೋಗ: ಕಳೆ ಪರ್ಚಿ ಕೂಡುವಿನಯಳ ಒಳಗೂಟದಂತೊಲಿಸುತಿದೆ ನಿನ್ನಯ ಸವಿದಳೆದ ಮೆಲ್ಲುಡಿಯ ವಿಳಾಸ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೯).

[**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಕೂಟ₁**]

ಒಳಗೇಸಲು 'ಒಳ್ಳೆಸಲು' ನೋ.

ಒಳಗೊಂಬು 'ಒಳ್ಳೊಂಬು' ನೋ.

ಒಳಗೊರಳು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಂಠ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ: ಸುಳಿ ನಾಭಿಯೊಳು ಪುಟ್ಟ ಮೆಲ್ಲೆದೆಯೊಳು ಬೆಳೆದೊಳುಗೊರಳೊಳು ಪ್ರಾಯ ವಡೆದು . . . ಬಾಯ್ತೆಜಿಗಿಳಿದು ಮೋಹಿಸಿದುದಾಳಾಪ (ಭರಣ. ೧೧-೧೩).

[**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲಾ)**]

ಒಳುದಿನಸ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಿನ; ಶುಭದಿನಸ: ಬಳಿಕಲನಿಬರ ಮತದಿ ನಾತಂಗೊಳುದಿನಸದಲಿ ಯಾವರಾಜ್ಯದ ಲಲಿತ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೧-೭). [**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ದಿನಸ**]

ಒಳುದೊಡೆ 'ಒಳ್ಳೊಡೆ' ನೋ.

ಒಳುನುಡಿ 'ಒಳ್ಳುಡಿ' ನೋ.

ಒಳುನುಡಿಕಾಣಿ 'ಒಳ್ಳುಡಿಕಾಣಿ' ನೋ.

ಒಳುನೋಟಿ 'ಒಳ್ಳೊಟಿ' ನೋ.

ಒಳುಪು 'ಒಳ್ಳು' ನೋ.

ಒಳುಬಾಳು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಜೀವನ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬದುಕು: ಬಯಲನೊಂದು ಗುಡಿಗೆಗೊಳಿಸುತಿದಳು ಒಳುಬಾಳ ಹರಕೆ ಎಂದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೪-೮). [**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಬಾಳು (< ಬಾಣಾ₂)**]

ಒಳುಮಾಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ; ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯ: ವರಕ್ಕಪಾ ಲೋಕನವೆ ಲಗ್ನಂ ಶರಣರೊಳುಮಾಟವೆ ಮುಹೂರ್ತಮವರ ಹರಕೆಯೇ ಸರ್ವ ಬಲವಂತಾಗಿ ಬಸವಂಗೆ (ಬಸಪು. ೪-೪೬).

[**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಮಾಟ₁**]

ಒಳುಮೊಗ 'ಒಳ್ಳೊಗ' ನೋ.

ಒಳುವಣ್ಣ 'ಒಳ್ಳಣ್ಣ' ನೋ.

ಒಳುವರ್ಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ: ಅದೊ ಕರ್ಣದಲ್ಲಿ, ಒಳುವರ್ಣ ದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವರ್ಣವಲ್ಲಿ ಅರಳಿ (ಹೃದಸ. ೪೯-೧೭).

[**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ವರ್ಣ**]

ಒಳುವಸರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ: ಪಳಿಯ ಪಟ್ಟಿಯ ದುಕುಲದ ಚೀನಾಂಬರದೊಳು ವಸರಗಳು ಮೆಜಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೮೦). [**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ವಸರ**]

ಒಳುನಾತು 'ಒಳ್ಳಾತು' ನೋ.

ಒಳುವು 'ಒಳ್ಳುವು' ನೋ.

ಒಳುವೆಂಗೂಸು, ಒಳುವೆಣ್ಣೂಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ತ್ರೀ: "ವರಸ್ತ್ರೀ, ಮತ್ತಕಾಮಿ[ಶಿ]ನೀ-ಈ ೨ ಒಳುವೆಂ ಗೂಸು?" (ಹಲಾಯ. ೮೦-೩೩೫). **ಒಳುವೆಣ್ಣೂಸು: (+)**

[**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಪೆಂಗೂಸು**]

ಒಳುವೆಣ್ 'ಒಳ್ಳೆಣ್' ನೋ.

ಒಳುವೆಣ್ಣೂಸು 'ಒಳುವೆಂಗೂಸು' ನೋ.

ಒಳುವೆಸರ್ 'ಒಳ್ಳೆಸರ್' ನೋ.

ಒಳುಹು 'ಒಳ್ಳು' ನೋ.

ಒಳುಹೂ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಹೂವು: ಸಲೆ ಸುದಾಮನ ಕೈಯ ಲೊಳುಹೂಗಳನು ಕೊಂಡಾತಂಗಭೀಷ್ವನ ಸಲಿಸಿದನು ಮುಜಿದನು ಭಾರಿಧನುವನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೨೬).

[**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಹೂ (< ಪೂ₂)**]

ಒಳುಸೂಳುಮಾತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸಲ್ಲಾಪ: ಕಣ್ಣಾಲಿಗೊಳಿಹ ಬಾಲಕರನೊಳುಸೂಳುಮಾತಂ ಹೇಳಿಸಲು . . . ಬಲ್ಲನೆಜಿ ಜಾಣಿ (ಬಸಪು. ೪೨-೪, ೫). [**ಒಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಸೂಳುಮಾತು (< ಸೂಪ್ಪಾತು)**]

ಒಳೂರು (ನಾ). ಒಳನಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಊರು; ಪೇಟೆ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ ಊರು: ಅದೆಲ್ಲಾ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಒಳೂರುಗಳಲ್ಲಿ ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೀಗಾಗುವುದುಂಟು (ದೇವೀಜಾ. ೨೮).

[**ಒಳ (< ಒಳಗು) + ಊರು (< ಊರ್)**]

ಒಳ್ಳೆ (ಕ್ರಿ). ನರ ತೊಡಕು; ಎಲುವಿನ ಕೇಲು ತವ್ವು: ಸಮುದ್ರವ ಹೊಕ್ಕು ಕಾಲು ಒಳದಲ್ಲಿ ಕೊಪತೆಯನಟಿಸುವದೆ ಆ ಸಮುದ್ರವು (ಬಸಪು. ೮೨-೨೪೫); ಬಡಿಯುವ ಹುರುಪಿನಲ್ಲಿ ಅವನ ಮೊಳಕೆಯು ಒಳೆಯಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೩). [**ಉಳ್ಳೆ**]

ಒಳ್ಳೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಎರಡು ಸೂರುಗಳೂ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೇಲ್ಪುದಿ: ನೀನು ಒಳ ಮೇಲಣ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಂತೆ ಎರಡು ಕಡೆಗೂ ಸರಿ (ರೂಢಿ). 'ಒಳೆಹೆಂಚು' ಪರಾ. [?]

ಒಳ್ಳೆ (ನಾ). ಕುದುರೆ ಹಿಂಗಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಲಾಗದಂತೆ ಕಡಿ ವಾಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿ; ತಂಗು ಪಟ್ಟಿ (ಸ್ಕಾಂಡರ್): "ಒಳೆಯೆಂದು ಕುದುರೆಯ ವಳೆಯುಮಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೮೦). [?]

ಒಳೆಹೆಂಚು (ನಾ). ಎರಡೂ ಸೂರುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಹೆಂಚು; ಡಬ್ಬೆಂಚು. [**ಒಳ್ಳೆ + ಹೆಂಚು (< ಹಂಚು₃)**]

ಒಳೆನ್ 'ಉಳ್ಳೆ' ಪರಾ.

ಒಳೆವು 'ಉಳ್ಳೆ' ಪರಾ.

ಒಳ್ಳೆ 'ಒಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಒಳ್ಳು 'ಒಳ್ಳು' ನೋ.

ಒಳ್ಳೆ 'ಒಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಒಳ್ಳೆಂಡ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ: ತಾಗಿದ ನೆಗಟ್ಟೊಳ್ಳಂ ಡರಗಂಡೋಡುವಿನಂ ಕೊಂಡುವು ಗಾಂಡೀವ ಮುಕ್ತಬಾಣಗಣಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೮ ವ); ಈ ಸಮರಕ್ಕೊಳ್ಳಂಜಂಬರಂ ಗಣ್ಣರೇ (ಸಾಹಾ. XI-i, ೫೨-೧೩; 1007); ಸಾಹಸದೊಳ್ಳಂಡನಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜನ ಬಂಟಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೨; 1042); ಒಳ್ಳೆಂಡರ ಬಿದಿನ ಬಲ್ಲಿಂ ಗಂಡು ದೊಟ್ಟೊಳ್ಳೆಸಕದ ಸೊಬಗಾ ನಾಡ ಪೆಂಡಿರ್ಗ ಸಾಣಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨೬).

[**ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಗಂಡ₁**]

ಒಳ್ಳೆಂಪು, ಒಳುಗಂಪು (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಪರಿಮಳ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸುಗಂಧ: ಅಲರ್ಪ ಚೆನ್ನೆಯಿಲ್ಲೊಳ್ಳಂಪಿನಿಂಪನಲಂಪಿಂ ತೆಗೆದೊಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು (ಕಾದಂ. ೪೨೮); ಕನಕಕ್ಕೊಳ್ಳಂಪು ಸಾರ್ಧಂದದ ತನುಲತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೦). **ಒಳುಗಂಪು:** ಜಾತಿ ಪಟೀರದೊಳು ತಂಪು ತ್ರಿದಶ ಧರಣೀರುಹದೊಳೊಳುಗಂಪುಮರ್ಪಮೊಲು (ಬಸಪು. ೧-೭); ಒಳುಗಂಪ ನೊಲ್ಲದೆ ತಳುವದೆ ದುರ್ಗಂಧಕಳಸುವ ನೊಣದಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೩).

[**ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು₁) + ಕಂಪು**]

ಒಳ್ಳೆಂಬ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಕಂಬ: ಪಳಕುಗಳ ಸಾಲಿಸೆವ
ಭಿತ್ತಿಗಳ ವಜ್ರದೊಳ್ಳೆಂಬಗಳ (ಚಬಪು. ೫-೪೮).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕಂಬ (< ಕಂಭ)]

ಒಳ್ಳೆಜ್ಜ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ; ಮೇಲಾದ ಕೆಲಸ: ಊಳಿಗದ
ಪೆಣ್ಣಿಗೆ ಬಿಡುಗಲಸಂಗಳ ಬೆಸಸಿಯಾಪಂತೆ ತಾನೊಡರಿಪುದೊಳ್ಳೆಜ್ಜವನು
(ಹದಿಬ. ೮-೭). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕಜ್ಜ]

ಒಳ್ಳೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಚ್ಚು, —ತಿರುಳು: ಪೂರ್ವೋತ್ತರವೆರಡು
ಪಕ್ಷಗಳೊಳಗೆ ಯುಕ್ತಿಜಾಲಂಗಳ ಸಾರಾಸಾರಮಂ ಸೋದಿಸಿ ಕಳೆದ
ದಲೊಳ್ಳೊಟ್ಟಿನೊಳ್ಳೆಯಂ ಕೂರ್ತೊಳೊಂಡಿಪೊಳ್ಳಿನಿಂ ತತ್ತ್ವದ
ನೆಲೆಯೊಳುತು (ಚಕವಿ. ೪-೧೦೦).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಗಟ್ಟಿ]

ಒಳ್ಳೆತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಗತಿ; ಸದ್ಗತಿ: ಅಭವಪದಂ ನರಕಗತಿ
ಗಿಣುವ ಜೀವೋತ್ಕರಮುಮನೊಳ್ಳೆತಿಗೆ ತ ಪೂರ್ವಾತನ ಕೆಳೆಯಂ
(ದರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೫). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಗತಿ]

ಒಳ್ಳೆದಿರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಿರಣ; ಸೊಗಸಾದ ಕಿರಣ: ಎಳವೆಜೆ
ಯೊಳ್ಳದಿರ್ಗಳೊಂದೆಳಸಿದವೀಶ್ವರನ ಸನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ಳೆ (ಕಾದಂಪು. ೭೭೭);
ಎಸೆಪೊಳ್ಳದಿರ್ಗಳಂ ಮಣಮಯದೊಳ್ಳುಪೊಂದು ತೊಡವಂ ಪಡೆಗೊ
ಳ್ಳುದು ಕಬ್ಬನೊರ್ಬನಾ (ಚಕವಿ. ೧-೧೦).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕದಿರ್]

ಒಳ್ಳೆನಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕನಸು; ಶುಭಸ್ವಪ್ನ: ಚಂಡ ಗಜಗಮನೆ
... ಕಂಡಳೀರೆಂಬುಮೊಳ್ಳನಸಿನೆಪೊಳೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೭-೨೭ ರಗಳೆ);
ಈ ಪದಿನಾಜುಮೊಳ್ಳನಸನಂಜಿಕೆ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೯).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕನಸು]

ಒಳ್ಳೆನ್ನಡ, ಒಳ್ಳುಗನ್ನಡ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕನ್ನಡ; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದ
ಕನ್ನಡ: ಮುನ್ನಾದ್ಯಂತೊರೊಳ್ಳನ್ನಡ ಸುಶಬ್ದಮಣಿಜಯಮುಮಂ
(ಕವಿಕಂ. ೧೨); ಒಳ್ಳೆನ್ನಡದ ಕಲೆಯೊ ಕುಸುರಿಗಲಸದ ಸಿಲೆಯೊ
(ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೧೦). ಒಳ್ಳುಗನ್ನಡ: ಒಳ್ಳುಗನ್ನಡ ಬೆಳುಗನ್ನಡ ಪಳೆ
ಗನ್ನಡ ದೇಶಿಯಂಗಾ ಕನ್ನಡಮಂ ತಿಳಿ (ಕವಿಜ. ೪-೨).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕನ್ನಡ]

ಒಳ್ಳೆಬ್ಬ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಕಾವ್ಯ; ಉತ್ತಮವಾದ ಕಾವ್ಯ: ಒಳ್ಳೆ
ಬ್ಬಮುಮೊಳ್ಳುಡಿಯಂ ಗೇಯಮುಮುರ್ಚದ ಕಡುಗಲ್ಲಿ ದೇವದೇವಿಯ
ನಂಬು ಮೇಣುರ್ಚುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೦೯).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕಬ್ಬ]

ಒಳ್ಳೆರುಳ್ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕರುಳು: ತೋಡುವೆನೊರ್ವನೊಳ್ಳರುಳ
ನುರ್ವಿಗೆ (ಪಂಪ. ೯-೨೪). 'ಅಳ್ಳರುಳ್' ಪರಾ.

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳು) + ಕರುಳ್]

ಒಳ್ಳೆಲಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಶೂರ; ಮೇಲಾದ ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ:
ಕಲಿಯನೆ ಪಂದೆ ಮಾಪ್ಪ ಕಡುವಂದೆಯನೊಳ್ಳಲಿ ಮಾಪ್ಪ... ನೃಪಚಿತ್ತ
ವೃತ್ತಿ ಸಂಜಲಂ (ಪಂಪ. ೧೨-೯೨); ಎನ್ನದೊರ್ವಲಮನಕ್ರಿಮಿ
ಸಲ್ಲಮಾಟಿಸಿ ಬಂದೊಳ್ಳಲಿ ದಲಿವಂ ಜನನಲ್ಲಿಯುಂಡಿಗಂದನೋ
(ಕಾವ್ಯಾನ. ೮೨). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕಲಿ]

ಒಳ್ಳೆವಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕವಿ: "ಒಳ್ಳೆವಿ, ಬೆಳ್ಳೆವಿ, ಅಣಿಗವಿ"
(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕವಿ]

ಒಳ್ಳೆಲನೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ನೆಲ್ಲ; ಸೊಗಸಾದ ಭತ್ತ:
ಕೆಯೊಲಂಗಳ ಸಸ್ಯಾವಳಿಯೊಳ್ಳಲನೆಯುಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷು ಪುಂ
(ಜಗವಿ. ೯-೮೬). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕಲನೆ]

ಒಳ್ಳಾಲ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಲ; ಸುಖ ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಕಾಲ: ಎಂದು
ಮಿಳಾತಳಂ ಬೆಳೆಯುತಿಕೊಳ್ಳಾಲನುಕ್ಕೆ (ಭಂದೋಂಬು. ೬-೧೩).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕಾಲ]

ಒಳ್ಳಾಸೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಚ, —ಚಡ್ಡಿ: ಮಹಾಶೇಷನ ಒಳ್ಳಾಸೆ
ಯುಟ್ಟು ಸುರನರಭುಜಂಗರುಗಳಸುಗಳೊಂಬ ಕಾಲೊಡರ್ಗಟ್ಟಿ ನಡೆ
ತಂದು (ಚಬಪು. ೩೧-೯). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕಾಸೆ]

ಒಳ್ಳಾಹು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾವಲು; ಭದ್ರವಾದ ರಕ್ಷೆ: ಆರ್
ಪೋಲ್ವಪರ್ ಬ್ರತರತ್ನ ಪ್ರಕರಕ್ಕೆ ಶೀಲಭಟರೊಳ್ಳಾಹುಳ್ಳನಂ ಹುಳ್ಳನಂ
(ಎಕ. II, ೩೪೫-೩೬; ಸು. 1159).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕಾಹು (< ಕಾಪು)]

ಒಳ್ಳಿಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಿಡಿ; ಪ್ರಖರವಾದ ಕಿಡಿ: ದಶರಥನೆಚ್ಚಂ
ಸಿಡಿಲೊ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಲ್ಳಿಡಿಗಳವೊಲಂಬನಂಬಟ್ಟುವಿನಂ (ಪಂ ರಾ ಮಾ.
೩-೫೯); ಸಿಡಲಿದಜುಣ್ಣುಪೊಳ್ಳಿಡಿಯೊಳಂ ಪದಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯ್ದಿ ಸಾಯಕಂ
ನಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೫-೮). 'ಅಳ್ಳಿಡಿ' ಪರಾ.

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕಿಡಿ]

ಒಳ್ಳು 'ಒಟ್ಟು' ನೋ.

ಒಳ್ಳುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಕಮಂಡಲು: ಉತ್ತಲಾ
ಪ್ತಾಶ್ವದಿಂ ನೆಗಳೊಳ್ಳುಂಡಿಗೆಯಾಂತ ದಕ್ಷಿಣಕರಂ ತೋಪುತ್ತು
ಯೋಗೀಂದ್ರನಾ (ರಾಜಶೀ. ೧-೧೩೩). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಎದೆಗಾರಿಕೆ;
ಧೈರ್ಯ (ಕ). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಗುಂಡಿಗೆ]

ಒಳ್ಳುಡಿ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸಾದ ಧ್ವಜ; ಚೆಲುವಾದ ಬಾವುಟ:
ಜೈನರೊಳ್ಳುಡಿಯ ದಾಂಗುಡಿಗಲ್ ನಲಿದಾಡುವಂತೆ ಸುತ್ತಿಪಾದುವು
ಭೋಂಕೆನಾತನ ಪುರಾತನ ಪುಣ್ಯಫಲಪ್ರಭಾವದಿಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬೩);
ಒಳದೋರಣಮಾಯು ಹಾರದ ಪಚ್ಚಿಸಾರದ ಮಾಲೆ ಸೌಧಾಳೊಳ್ಳುಡಿ
ಯಾಯ್ತು (ಪಂಪ. ೧೪-೧೪); ಸೊಗಯಿಸೆ ಬಹುನರ್ವವಿವಿಧಪಟ
ದೊಳ್ಳುಡಿಗಳ್ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೧೬). ೨. ಉಜ್ಜ್ವಲವಾದ (ದೀಪದ)
ಕುಡಿ: ನಿಧಿಯಂ ತೋಪುವ ದೀಪದೊಳ್ಳುಡಿ (ವಸ್ತವಂ. ೮೮).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಗುಡಿ]

ಒಳ್ಳುಡುತೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂಗಿ: ದೂಳದರ್ದು ನಿಂಗಿಟ್ಟು ಮಾಸಿದ
ತನ್ನ ಒಳ್ಳುಡುತೆಯನ್ನೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ನೋಡಿಕೊಂಡು (ಬಟ್ಟಲ.
೧೧೦-೨). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಕುಡುತೆ]

ಒಳ್ಳುಣ, ಒಳ್ಳುಗುಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣ; ಉತ್ತಮ ಸ್ವಭಾವ:
ಉಗ್ರತೇಜಮುಮಿಯೊಳ್ಳುಣಮುಂ ಕಲಿತನಮುಮಿದೇಂ... ಸೂತ
ಸುತನೊಳೊಡವುಟ್ಟುಗುಮೇ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೨-೯೪); ಒಳ್ಳುನೊಳ್ಳುಣ
ದೊಳಣ್ಣೊಳೊಳ್ಳುನೊಳಾದುದೆಂದು ಪಂಪಾರ್ಗಮಸಾಧ್ಯಂ (ಎಕ.
VII, ೨೧೨-೨೧; 1085). ಒಳ್ಳುಗುಣ: ಅಲ್ಪನೊಳುಗುಣಗಳನು
ಪಾಡುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೮-೪). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಗುಣ]

ಒಳ್ಳುಣಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣವುಳ್ಳವನು: ಒದವಿದ ವೀರಭಟಭಾಗವ
ನೊಳ್ಳುಣಿ ಹುಳ್ಳಮಾಂಕಂ (ಎಕ. XII, ೨೩೬-೨೩; 1202).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಗುಣ]

ಒಳ್ಳುದಿ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಕುದಿತ; ಮೂಕಸಂಕಟ. 'ಒಳ್ಳುದಿ
ಗೊಳು' ಪರಾ. [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳು) + ಕುದಿ]

ಒಳ್ಳುದಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಸಂಕಟಪಡು, —ಚಡಪಡಿಸು:
ವಿವಿಧ ಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳ ವಿವರವನೆಯದೆ ಬಹುದೆ
ಕವಿತೆಯ ಪೇಳ್ವನೆಂದೊಳ್ಳುದಿಗೊಳುತಡ ಕವಿ ತಾ ಕಪಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಗೆ
(ನಾಗಕು. ೧-೬೨). [ಒಳ್ಳುದಿ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಒಳ್ಳೆದುರೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕು ದು ರೆ: ಏಳದಂಗೆಯಲಿಮಾಗಡೆ
ನಮ್ಮೊಳ್ಳಾಳನೊಳ್ಳುದುರೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೩೧೪).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಕುದುರೆ]

ಒಳ್ಳೆರುಳ್ಳ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆಗೂದಲು; ಸೊಗಸಾದ
ತಲೆಗೂದಲು: ಒಳ್ಳೆರುಳ್ಳಂ ಸಮಪುನ ಕನ್ನಕೆ ಕರಮೆಸೆದಳ್ (ಅದಿಪು. 5
೭-೮). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಕುರುಳ್ಳ]

ಒಳ್ಳೆಲ (ನಾ). ಮೇಲಾದ ವಂಶ; ಸತ್ಪುಲ: ಶಂಖದೊಳ್ಳಾ ಪಾಲೆಪಿ
ದಂತಿರೆ ಮಲಿನಮಿಲ್ಲದೊಳ್ಳುಲದರಸುಗಳೆರೆ ನೀನುಮಗ್ರಪೂಜೆಯನಾಂಪಾ
(ಶಂಕಭಾ. ೭-೫೦). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಕುಲ]

ಒಳ್ಳೆನರೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮನಾದ ಮಗ: ಕಾದಿಯೊಳ್ಳುನರನ ಪಿಡಿ
ದರು (ಮೋಹತ. ೧೨-೩೮). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಕುವರೆ]

ಒಳ್ಳೊಡಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಡೇರೆ, —ಗೂಡಾರ: ಸ್ತುರನ
ಪಯಣಕೆ ಪೊಯ್ದ ನವಚಂದ್ರಗಾವಿಯೊಳ್ಳೊಡಾರದರಳಲೆಗಳೆನೆ . . .
ಅಶೋಕದ್ರುಮಂಗಳ ಕರಂ ಮೆಪೆದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೫-೧೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಗೂಡಾರ]

ಒಳ್ಳೊಟ್ಟ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಹಾರ, —ಊಟ (?): ಬಿಟ್ಟರು
ಮನಿಪಾನೆ ನೀನುಂ ಬಿಟ್ಟರುಮಂ ಕೊಲ್ತೆ ಕಲಹದೊಳ್ಳೊಟ್ಟಂಗೆಂದೆಪ್ಪಾ
ಡಿಯ ಮುನಿದಿಸುನೈ (ಗದಾಯು. ೭-೫೨). IP ಇಲ್ಲಿ 'ಕಲಹದೊಳ್ಳೊಟ್ಟಂಗೆಂ'
ಕೂಟಂಗೆಂ' ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ.

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಕೂಟ್ಟಾ]

ಒಳ್ಳೆಣೆಯ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ: ತನ್ನೊಳ್ಳೆಣೆಯನನನ್ನಜನಿಂ
ನೆಗಟ್ಟುಂ ನನ್ನಿಯೆಂದು ಚಂದಿರನೊಲವಿಂದಂ ನಲಿವಂತಿರೆ ಕುವರನ
ಚೆನ್ನಮೊಗಂ ಚೆಲ್ಲುವೆತ್ತು ತೊಳಗಿದುದಾಗಳ್ (ಚಿವ. ೪-೧೫೫).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಗೆಣೆಯ (< ಗೆಳೆಯ)]

ಒಳ್ಳೆಸಪ್ಪ, ಒಳ್ಳೆಸಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಸರು. ೨. ಹೆಚ್ಚಾದ
ಕೆಸರು: ಕಾಳಿಂಗಗಣೇಂದ್ರದಾನಜಲಧಾರಾಸಾರದಿಂ ನೋಡ ಕುಂದಿದುದಿ
ಲ್ಲೊಳ್ಳೆಸಪ್ಪಾ ಸುಯೋಧನನೃಪ ದ್ವಾರೋಪಕಂಠಂಗಳೊಳ್ (ಶಂಕಭಾ. ೭-೪೧).
ಒಳ್ಳೆಗೆಸಪ್ಪ: ೨. ಇರಬಾರದುತ್ತರಿಸಬಾರದೊಳ್ಳುಗೆಸಪ್ಪಾಂ
ಸುತ್ತ ಸೂಜಿ ನಿಭದ ದರ್ಭೆವುಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸಾನಂಜ. ೪-೧೧೪ ರಗಳೆ).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಕೆಸಪ್ಪ]

ಒಳ್ಳೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗೆಳೆತನ, —ಗೆಳೆಯ: ತನ್ನೊಳ್ಳೆಳೆ ತನ್ನ
ಭಾಗ್ಯಮಾ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರ. ೧-೧೩).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಗೆಳೆ (< ಕೆಳೆ)]

ಒಳ್ಳೆಪಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆರೆ; ಮಿಗಿಲಾದ ಕೆರೆ: ದೆಸೆ ಮುಖ
ಧೂಮದಿಂದಿಜರ ಹೋಮದಿನೊಳ್ಳೆಪಿ ಹಂಸಕೋಕಸಾರಸ ಕಳನಾದದಿಂದಿ
ದೊಳಗೆ ವೇದನನಾದದಿನೆತ್ತಮೆಯ್ದ ತೋಳಿಸೆ (ಶಂಕಭಾ. ೧೪-೫೭).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಕೆಪಿ]

ಒಳ್ಳೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಸೊಂಪಾದ ಗೊಂಚಲು; ಸೊಗಸಾದ ಗುಚ್ಚ:
ತಮ್ಮೊಳ್ ಪರಂಚಲವೊಳ್ಳೊಂಚಲಂ ಕಾಯೊಳ್ಳುಕುನವಳನಿರಂದಂ
ಬನಂಗಳ್ಳುಗುಂದಲೆ ನೀರೂಟಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೩).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಗೊಂಚಲ್]

ಒಳ್ಳೊಂಬು, ಒಳ್ಳುಗೊಂಬು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೊಂಬೆ; ಚೆನ್ನಾಗಿ
ಬೆಳೆದ ರೆಂಬೆ: ಕವಲ್ ಕವಲ್ ಪಲವುಂ ಕೊಂಬಾದುವೊಳ್ಳೊಂಬುಗಳ್
(ಅದಿಪು. ೧೧-೯೭). ಒಳ್ಳುಗೊಂಬು: ವಿಸ್ತರದಿಂದ ಪಟ್ಟೊಳ್ಳುಗೊಂಬೆನೆ
ವರಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಳಾದ ಕೋಳೂರೆ ಸೆಗುಂ (ಸೌ. ೪೩. IX-i,
೨೪೯-೨೨; 1147). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಕೊಂಬು]

ಒಳ್ಳೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಒತ್ತು; ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಸು
(?): ಒತ್ತುತ್ತುಂ ಪ್ರಿಯಚುಂಬಿತೋಷ್ಯಮುಚಿಯಂ ವ್ಯಾಲಂಬದಿಂ ಮೆಲ್ಲ
ನೊಳ್ಳೊತ್ತುಂ... ನಿತಂಬೆ ಬಂದಳರುಳೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಸು. ೮-೧೬೪). [?]

ಒಳ್ಳೊನೆ (ನಾ). = ಒಳ್ಳೊಂಚಲ್: ವನಪಾಲಂ ಕಾಣ್ಯಗೈದಂ ವಿಚಕಿಲ
ದಲರಂ ಪಚ್ಚೆಯಂ ಬಾಳೆ ವಣ್ಣೊಳ್ಳೊನೆ ಯಂ ದಾಳಿಂಬವಣ್ಣಂ
(ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಗೊನೆ (< ಕೊನೆ)]

ಒಳ್ಳೊಳೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಸರೋವರ: ಪಂಕೇಜದಿನೊಳ್ಳೊಳಂ
. . . ವಲಂ ರಮ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೩೫).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಕೊಳ್ಳ]

ಒಳ್ಳೊಡು (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಕೋಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೊಂಬು,
—ಕೋರೆ: ನಾಲ್ಕುಮೊಳ್ಳೊಡುಗಳಿಲ್ಲದೇಂ ಮದದೊಳಾಯ್ತೆ ಬಲಂ
ದಿಗಿಭಕ್ತೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಕೋಡು]

ಒಳ್ಳೆಂತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ದಂತ, —ಕೋರೆ: ಧರಣಿಸುತೆ... ಕಂಗೊಳಿ
ಸಿದಳ್ ಮಿರುಗನಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳೆಂತದ ಮನೋಹರ ಪ್ರತಿಮೆಯಂತೆ (ಶೇಷರಾ.
೧೫-೩). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಜಂತ]

ಒಳ್ಳೆಸ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಯಶಸ್ಸು; ಉತ್ತಮವಾದ ಕೀರ್ತಿ (*).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಜಸ]

ಒಳ್ಳೆನ (ನಾ). ಮೇಲ್ಮೈ; ಒಳ್ಳೆಯತನ: ನುಡಿದಂತೆ ತಂತಮ್ಮಾನೆ
ಯೊಳ್ಳನಮುಮಂ ಬಿನ್ನಣಮುಮಂ ಮೆಪೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭ ವ).
IP ಇಲ್ಲಿ 'ಅಳ್ಳನ' ಎಂಬ ಪಾಠವಿದ್ದಿರಬಹುದು.

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + -ತನ]

ಒಳ್ಳೆಪ, ಒಳ್ಳೆಪ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತಪಸ್ಸು: ಒಳ್ಳೆಪದೊಳಕಿಗುಂದ
ದಿರಿನಿಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೫). ಒಳ್ಳೆಪ: ದೋಸಂಗಳಂ ಬರಲಿ
ತ್ತೊಳ್ಳೆಪದಲ್ಲಿ ತಂದು ಕಿಡಿಯಂ ನೀನಿಕ್ಕಿ ನಿನಂ ಸುಡಲ್ ಮರುಳ್ಳೆ
(ಜೀವನಂ. ೯-೨೬). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತಪ್ಪ]

ಒಳ್ಳೆಳಿರ್ 'ಒಳ್ಳೆಳಿರ್' ನೋ.

ಒಳ್ಳೆ (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ: ಒಡೆಪೊಡಿಸಿ ಆರಮನೆ ಪುಗುವೊರಾ
ಅಬ್ಬಿ ಆಳ್ವನ್ ಕೊಲಜರ ಮುಗಸುರಿಗೆಯೊಳ್ಳುವೊನ್ (ಸೌ. ೪೩. IX-i,
೧೬-೨೧; ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಒಳ್ಳೆಪ 'ಒಳ್ಳೆಪ' ನೋ.

ಒಳ್ಳೆಳೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ದಳ, —ಎಸಳು (*).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ದಳ (= ದಲ)]

ಒಳ್ಳೆಳಿರ್, ಒಳ್ಳೆಳಿರ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಚಿಗುರೆಲೆ; ಚೆಲು
ವಾದ ತಳೆರು: ಒಳ್ಳೆಳಿರ್ಗಳರ್ಗೆ ಫಲಕೆ ಪರದತ್ತೆಳೆವೆಂಡಿರೆ ನೆರವಿ
(ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೮). ಒಳ್ಳೆಳಿರ್: ಒಳ್ಳೆಳಿರ್ತಂ ರಸಾಲಭೂಜ
ಮುಜ್ಜಳ ಮಣಿಪೀಠಮಾಗೆ ಬನಮೋಲಗಶಾಲೆಯಾಯ್ತು ಕಾಮನಾ
(ವೃಷವ. ೪-೩೪). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತಳಿರ್]

ಒಳ್ಳೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಾಳು: ಒಳ್ಳೆಳೆದ
ಚಿಲ್ಲಿನಾನನದೊಳುಪಿ ಮಿಜುಗುವ ಕುರುಳ್ಳೊಂಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ.
೧೮-೩೫). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತೆಳೆ]

ಒಳ್ಳಾಮರೆ, ಒಳ್ಳಾವರೆ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲ: ಒಳ್ಳಾಮರೆ
ಗಣ್ಣು ಸುಲೋಚನೆಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮತಿಯುಂ ಸಂಜನಿಯಿಸಿ ಪಿರಿದುಂ
ಚಿಲ್ಲಿಕೆದಾಳಿದರು (ಜಯಕಾ. ೩-೧೯), ಒಳ್ಳಾವರೆ: ಬಿರಿದೊಳ್ಳಾವರೆ
ಗಂಪಂ ಕೊರಲುದ್ದಂ ಪೀರ್ವ ತುಂಬಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತಾಮರೆ]

ಒಳ್ಳಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾದಿ; ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ: "ಒಳ್ಳಾರಿ ಯನಲು ಸನ್ನಡತೆ" (ಕಶರ. ೧೧೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ದಾರಿ]

ಒಳ್ಳಾವರೆ 'ಒಳ್ಳಾಮರೆ' ನೋ.

ಒಳ್ಳರುಳ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳಗಿನ ತಿರುಳು; ಸಾರಸತ್ವ: ಇಂಗಡಲ 5 ನಿಡುದರೆಗಳೋ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಳ್ಳಿರುಗಳೊ [ಪಾಶಾಂ. ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಳು ದಿರುಳುಗಳೊ] ಶರದಭೃಂಗಗಳೊಡ್ಡೋ... ಎನಲು (ಬಸಪು. ೧೧-೨೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಗು) + ತಿರುಳ್]

ಒಳ್ಳಡುಗೆ, ಒಳ್ಳೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಭರಣ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭೂಷಣ: ಬಲುಳ್ಳೆ ಮಚ್ಚುಗೊಟ್ಟುಂ ಕೊಟ್ಟೊಳ್ಳಡುಗೆಗಳನುಟ್ಟ 10 ದುಗಲಮನೆಡೆಯಜುದಾ ಮುನಿನಿವೇದಕಂಗೆ ನೃಪೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿ. ೧-೨೩). ಒಳ್ಳೊಡಿಗೆ: ಜಡೆಗಳ ಬಂಬಲೊಪ್ಪುವಳಕಾವಳಿ ಭೀಷಣ ಮಪ್ಪ ಪಾವಿನೊಳ್ಳೊಡಿಗೆ (ಭಂದೋಬು. ೧-೨).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತುಡುಗೆ]

ಒಳ್ಳೆಱುಬು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆದುರುಬು; ಸೊಗಸಾದ 15 ಮುಡಿ: ದನಿಯನೆ ನವಕೋಕಿಲರವವೊಳ್ಳುಬೆನೆ ನವಿಲದಿಯನೆ ತಳಿರ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೪೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತುಱುಬು (< ತುಱುಂಬು)]

ಒಳ್ಳೆನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೆನೆ; ತುಂಬಿದ ತೆನೆ: ಮಿಳರ್ವಲೆಪಕ್ಕ 20 ದಂತರುಣಮತ್ತದಿನೊಳ್ಳೆನೆ ಕುಂದಡಂತೆ ಕಣ್ಣಳಿ ಗಿಳಿವೆಣ್ಣುಲಿದರ್ ಕಳಮ ಸ್ತಬಕಾಗ್ರಮನೇಜು ಪಾಲುಣಲ್ಕಳಸುವ ರಾಜಕೀರಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೨).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತೆನೆ]

ಒಳ್ಳೆರೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತೆರೆ; ಅಂದವಾದ ಅಲೆ: ಕೊಳಂಗಳೊ 25 ಲ್ಲೆರೆಯನುಣ್ಣುವ ತಣ್ಣನಿಯಿಂದ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೮೩); ಬಾಲೆಯ ನೇತ್ರ ದಿಂದಮದಿನೊಳ್ಳೆರೆಮಾಲೆ ಪೊದಟ್ಟು ನೀಳ್ಳು ಬಂದೀ ಲಲಿತಾಂಗನಂ ಬಳಸಿದತ್ತೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೨೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತೆರೆ]

ಒಳ್ಳೊಡವು (ನಾ). = ಒಳ್ಳಡುಗೆ: ನಿರವಿಸು ನೀಂ ಕಬ್ಬದ ನುಡಿವು 30 ರುಳ್ಳೊಳ್ಳೊಡವನಿರವಂ (ಅಪ್ರ. ೩. ೧-೧೨); ದಿನದಿನದಲ್ಲಿ ತಾಳಿಜವಿ ನೊಳ್ಳೊಡವಂ ಪೊಜಮಿಂಚುಗೈದು ಬಂದೆನಗಿನವಾತನಾಡಿ... ಎಳ್ಳು ಪೊದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೬೫).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತೊಡವು]

ಒಳ್ಳೊಡಿಗೆ 'ಒಳ್ಳಡುಗೆ' ನೋ.

ಒಳ್ಳೊಡೆ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಊರುಪ್ರದೇಶ: ಮೊಱ 35 ಕಾಲ್ = ಒಳ್ಳೊಡೆಯ ಸಂದು (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಹರಿಣರುಚಿಯಂತೆ ಮೆಯಾ ಕಡುಕರಿದೊಳ್ಳೊಡೆಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೪೭).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಗು) + ತೊಡೆ]

ಒಳ್ಳೊಡೆ, ಒಳ್ಳುದೊಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೊಡೆ: ಮಿಂಚುಪೊಳ್ಳೊಡೆ 40 ಮಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ); ಮಸೆದ ಮದನನ ಬಾಳಂತಾದುವು ಪೊಳೆಪೊಳ್ಳೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೨); ಲತಾಂಗಿಯರೊಳಗೊರ್ವಳು ನಿಂದೊಳ್ಳೊಡೆಯಗ್ರದೊಳು ಇರಿಸಿದ ಮಿಸುನಿಯ ನಿಡುಗಿಂಡಿ ಕರಂ ಪರಿ ರಂಜನೆಯಂ ಪಡೆದತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೨-೧೫); ಸ್ಫುರಿಸುಪೊಳ್ಳೊಡೆಯ ಬೆಡಗಿನ ನಡೆಯ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೧-೯). ಒಳ್ಳುದೊಡೆ: ಮಿಸುಪ ಕಟ್ಟಿನ ಬಾಸೆಯಂ ಭಾವಿಸುವನೆಳಲತೆಯಂತೆ ಕೋ ಮಳದಸಿಯ ನಡುವಂ ಭಾವಿಸುವನೊಳುದೊಡೆಗಳಂ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೩).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತೊಡೆ]

ಒಳ್ಳೊಲೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತೊಲೆ; ಚೆಲುವಾದ ತೊಲೆ: ಮರಕತನೇದಿ 5 ಮಾಣಕದ ಬೋದಿಗೆ... ಪವಳದೊಳ್ಳೊಲೆ ರನ್ನದ ಜಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೦).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ತೊಲೆ]

ಒಳ್ಳೊಱಿ (ನಾ). ನದಿಯ ಒಳಭಾಗ; ಹೊಳೆಯ ಒಡಲು: 5 ಒಳ್ಳೊಱಿಯ ಬೆಳ್ಳೊರೆಯ ತೊಳಪಳೆಯ ಮಿನ್ನೊಳೆಯಲಿರದಳೆಯಲೆಡೆ... ಅತುಳಗಂಗೆ ಸುತರಂಗೆ ನೋಳ್ವಂಗೆ ಸಲೆ ಕಣ್ಣೆನದಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೯-೨೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಗು) + ತೊಱಿ]

ಒಳ್ಳೆಗೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ನಗೆ; ಮಂದಹಾಸ: [ಮಾಣಾಂಕಮತ್ತೇಭ 10 ಚಾಮರಮೋ] ನಂದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳ್ಳೆಗೆಯೊ ತಾಂ... ಪೇಟೆಂದಿನಂ (ಕಾದಂಪು. ೭೪೧).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ನಗೆ]

ಒಳ್ಳೆಡಕೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಆಚರಣೆ, —ನಡತೆ: ನಡೆನ ನುಡಿ 15 ವಾಹಾರಂಗೊಳ್ಳೆಯ್ದೊಳ್ಳೊಡುವಯ್ದೊ ಮೊಳ್ಳಡಕಮೆ ಸ ಮಿತ್ಯಾಖ್ಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೫೨).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ನಡಕೆ]

ಒಳ್ಳೆಡತೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ; ಸದ್ವರ್ತನೆ: ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂಬುದು 15 ಯಾವುದಾದೊಂದು ಒಳ್ಳೆಡತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ನುಡಿ (ನಾಡೋಜ. ೨೫೯); ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಒಳ್ಳೆಡತೆಯ ರೈತ (ಪುನರು. ೨೩೨).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ನಡತೆ]

ಒಳ್ಳೆಡವಳಿ (ನಾ). = ಒಳ್ಳೆಡತೆ: ಅದುವರೆಗೂ ತಾನು ಒಳ್ಳೆಡವಳಿಗೆ 20 ಹೆಗಲುಕೊಟ್ಟು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾಳಿದ್ದನ್ನು ನೆನೆದು ಕರ್ಣನು... ಬಂದು ತಾಗಿದನು (ಭಾಮಣಿ. ೩೦).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ನಡವಳಿ (< ನಡೆವಳಿ)]

ಒಳ್ಳೆಡು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಸೊಂಟ; ಸೊಗಸಾದ ನಡು: ಎಳವಿ 30 ದಿರಬಣ್ಣಮೊಳ್ಳಡು... ಪೊದಟ್ಟಿಳಸುವ ಬಾಯ್ ಬಳಸುವ ಕಣ್ಣಾ (ಅದಿಪು. ೪-೪೪); ಒಳ್ಳೆಡು ಬಳ್ಳೆ... ವಿರಾಜಿಸುತಿಪರಲ್ಲಿ ತೋಳ್ಳಳ್ಳೆ ಲಿದೊಪ್ಪೆ ನೀಳ್ಳಡುಗಿ ಘಟ್ಟಮಗುಟ್ಟುವ ಘಟ್ಟನಳ್ಳಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೯-೧೧೨); ಸಿಂಗದ ಶಿಶುವಂ ತಾನಿಳೆಯೊಳ್ಳಡುವಿನ ನೃಪತನುಜೆಯ ತರುಣಮಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೨).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ನಡು]

ಒಳ್ಳೆಡೆ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ನಡೆಗೆ; ಮೋಹಕವಾದ ಪದವಿನ್ಯಾಸ: 30 ತತ್ಪುರಂಧ್ರಿಯೊಳ್ಳಡೆಯೊಂದು ಜಾಣ್ಮೆಯಂ (ಪಾಧಪು. ೧-೧೧೧); ಅಂಚಿಯ ನಡೆಯನಿದಂ ತನಕೆನುತುಂ ಮುಂಚೆಲಾ ಪಿಡಿಪೊಳ್ಳೆಡೆ ರತಿ ರೂಪಂ ಲಂಚಂಗೊಂಡ ವಿಲಾಸದಿನೆನೆದತ್ತಾ ರಾಣೀವಾಸ (ಜಯಕಾ. ೨-೨); ವಿಶೇಷಮಾಂದ್ಯವನಾಂತುದೊಳ್ಳೆಡೆ (ಚಿಬಪು. ೪-೧೧).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ನಡೆ]

ಒಳ್ಳೊಡು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಾಡು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಾಜ್ಯ: ವಿಖ್ಯಾ 35 ತಿಯಂ ತಾಳ್ಳಿದೊಳ್ಳೊಡಂ ಕೊಡೆ ತೊಱು... ಕೇವಲಿ ಕುಬೇರಾ ದ್ರೀಂದ್ರಮಂ ಮುಟ್ಟಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭೪).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ನಾಡು]

ಒಳ್ಳಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಾರಿ; ಉತ್ತಮಳಾದ ಸ್ತ್ರೀ: "ನಾರಿಯ 40 ರೊಳಂ ಮತ್ತಕಾರಿನಿಯನಲ್ಲೆಪೊಳ್ಳಾರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೬).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ನಾರಿ]

ಒಳ್ಳೆಱಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಿರಿಗೆ; ಚೆಲುವಾದ ನಿರಿ: ಬೆನ್ನನಾ ನೀಳ 45 ಕೇಶಪ್ರಸರಂ ಚೆಲ್ವಂ ಪೊದಟ್ಟೊಱಿಱಿಯನೆಡದ ತೋಳಾ ಸೋಗಿಯಂ ನೂಲತೊಂಗಲ್ ದೆಸೆಯಂ ಕಣ್ಣ ಕೆನ್ನೆಯಂ... ಓರಂತಲೆಯ ಭರತನಂ ನೋಡಲ್ವೆತಂದೊಳೊರ್ವಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೬).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ನಿಱಿ]

ಒಳ್ಳುಡಿ, ಒಳ್ಳುನುಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು; ಚತುರೋಕ್ತಿ; ಸುಭಾಷಿತ: ಕುಲದ ಚಲದ ಪಂಪೊಂದೆ ಚೆಲ್ಲೊಂದೆ ಸಂದೊಳ್ಳುಡಿಯೊಂದೇ ವಿದ್ಯೆಯೊಂದೇ ಪುದಿದೊದವಿದ ಜನ್ಮಾಂತರ ಸ್ನೇಹಮೊಂದೇ (ಆದಿಪು. ೪-೨೭); ಬಿಡೆಬಿಡಿಸುವಂತೆ ನೃಪರೋಳ್ಳುಡಿಯಂ ಬೀಸುವುದು ಚಾಮರಾವಳಿ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೫೫೭); ಶೌಚಕ್ಕಾಸ್ತದಂ ಜಾಣ್ಣನಕ್ಕಿಪ್ಪಟೆವಟ್ಟೊಳ್ಳುಡಿಗಾಣ್ಣನಾಯತಿಗಡರ್ಪು (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೬); ಅಲಂಕಾರವೊಳ್ಳುಡಿ ಸಲೆಕ್ಕತಿಯುದರದೊಳು ನೆಲಸಿದುವಾಗಿ ವಿಲಾಸವುಂಟು (ಅಂಜಚ. ೧-೪೨); ಗುರುವಿನೊಳ್ಳುಡಿಯಂತೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಬಾಳ್ಗೆ (ಕೋಗಿಲಿ. ೪೭-೧೦). ಒಳ್ಳುನುಡಿ: ಗೆಲುವಾದುದಲ್ಪಿ ನಿಮ್ಮರಸನ ಕಾರ್ಯವೆಂದೊಳುನುಡಿ ನುಡಿದನು ನಗುತ- (ಭರಚ. ೩೮-೯೫).

[ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳುತ್ತು) + ನುಡಿ]

ಒಳ್ಳುಡಿ ಕಾಣಿ, ಒಳ್ಳುನುಡಿ ಕಾಣಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು; ವಾಕ್ಯತುರ: ನಗೆವಡಿ ಕಾಣಂ ನೀಜಂ ಬಗೆ ಕಾಣಂ ಪಾಟಿ ಕಾಣನೊಳ್ಳುಡಿ [ಪಾಠಂ. ಲ್ಳಿಗೆ] ಕಾಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೫); ಬಿತ್ತರದಿಂದ ಪನ್ನನಿರ್ದೋತ್ತಿನೊಳಂತೆಂದು ನುಡಿವುದೊಳ್ಳುಡಿ ಕಾಣಂ (ಖಮದ. ೪-೫೦). ಒಳ್ಳುನುಡಿ ಕಾಣಿ: ಒಳ್ಳುನುಡಿ ಕಾಣನ ಕಾಣೆ ಸಲವನಂದು ಇಳಿಗೆ ಮಯ್ಯಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೧೫೪).

[ಒಳ್ಳುಡಿ + ಕಾಣ]

ಒಳ್ಳುಡಿಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳು; ಸೊಗಸಾದ ಮಾತನ್ನು ಆಲಿಸು: ತೆಂಕಣಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿದೊಡಮೊಳ್ಳುಡಿಗೇಳ್ವೊಡಂ ... ನೆನೆವುದನ್ನೆ ಮನಂ ಬನವಾಸಿದೇಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೦).

[ಒಳ್ಳುಡಿ + ಕೇಳ್]

ಒಳ್ಳುಡಿದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು: ಆದರದಿಂದೊಳ್ಳುಡಿದೋರ್ಪ ಸಿಂಗರಿಪ ನಾನಾ ಲೀಲೆ ಕೈಗಡ್ಡೆ ಕಿಂಪುರುಷರಾ ಕಿನ್ನರರಚ್ಚರರ್ ಬಿನದಿಪರ್ ತಕ್ಕಂದರಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ಶಬರಂ. ೧-೪೮).

[ಒಳ್ಳುಡಿ + ದೋಲು (< ದೋಲು)]

ಒಳ್ಳೆಯ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತುವು: ಪದಾಂತ್ಯಲೋಪಕ್ಕೆ - ತೆಂಗಾಳಿ, ಅರಮನೆ, ಒಳ್ಳೆಯ್ (ಶಮದ. ಮ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳುತ್ತು) + ನೆಯ್]

ಒಳ್ಳೋಂಪಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದವುತ: ಸಲವುಮೊಳ್ಳೋಂಪಿಗಳಂ || ಅಲಸದೆ ಮನದೊಳ್ ಚಿಂತಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೧೬, ೨೧೭).

[ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳುತ್ತು) + ನೋಂಪಿ]

ಒಳ್ಳೋಟಿ, ಒಳ್ಳುನೋಟಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ನೋಟ; ಚೆಲುವಾದ ನೋಟ: ತಾಟಂ ಕಂಗಳ ಕಪೋಲಸ್ಥಲಮನಲೆಯೊ ಮಧ್ಯಂ ಕರಂ ಬಳ್ಳಿ ತೋರ್ಪೊಳ್ಳೋಟಿಂ ನಲ್ಲಾಡಿಯಂ ಪುಟ್ಟನೆ (ಉದ್ಯುಟ. ೮-೧೫). ಒಳ್ಳುನೋಟಿ: ಬೆಳುನೋಟಿವಾವಾಗ ಬಿಜುನೋಟಿ ವಾವಾಗ ಸೆಳೆನೋಟಿ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಿಗಳು ಬಳಲುನೋಟಿಗಳೋರೆನೋಟಿ ವಾವಾಗವೆಂದೊಳುನೋಟಿವೆರಸಿ ಪಾಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೧-೩೧).

[ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳುತ್ತು) + ನೋಟಿ]

ಒಳ್ಳೆಡರ್ (ಕ್ರಿ). ಅಂದವೇರು; "ಸಮೀಚೇನವಾಗು, ಮನೋಹರವಾಗು, ಅಂದವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಒಳ್ಳು + ಅಡರ್]

ಒಳ್ಳೆಯ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸು: ಬೆಳಗಿಯ್ಯಂ ಪೊಂಗಳೆಯಿಂ ಫಲತರು ವಿಂದೊಳ್ಳೆಯಂಗಳಿಂ ಕುಸುಮರಜಾನಿಳಿನಂ ಪಗರೆಯ ಪರಿಯಿಂ ತಳರದೆ ಸಿರಿ ಬಲ್ಲಕುಂದೆ ನಾಳ್ಕೆಸಿದಿಕ್ಕುಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೪೯-೧೬; 1147).

[ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳುತ್ತು) + ಪಯ್ಯ]

ಒಳ್ಳರಿಜು 'ಒಳ್ಳರಿಜು' ನೋ.

ಒಳ್ಳಿಡೆಯ (ನಾ). ಸದ್ಗುಣಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದವನು; ಸದ್ಗುಣ: ಉರ್ಬ್ಬಿಯೋಳ್ ಸಕಲದೊಳೊಬ್ಬನೆ ಗಣ್ಣ ಶ್ರೀಚನ್ನಮನೆನ್ನುಮೊಳ್ಳಿಡೆಯನ್ ಗೊನ್ನಿಸುತರಿಂ ಪರಾಕ್ರಮನ್ ಬಲ್ಲಡೆ ಸುದ್ರಕನ್ ಪ್ರಳಯ ಧನಿ (ಎಣ. XXIV, ೨೬-೬; 885). [ಒಳ್ಳು + ಇಡೆಯ]

ಒಳ್ಳು, ಒಳ್ಳುಪು, ಒಳ್ಳುಹು, ಒಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಸಜ್ಜನಿಕೆ; ಸದ್ಗುಣ: "ಪರಭಾಗಮನೆ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಮನೊಳ್ಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೪); ಅಪನೀನಾಧನ ಗೆಯ್ಯ ಪೊಲ್ಲಮಗಮೆನ್ನೊಳ್ಳಿಂ ಗಮಿಂ ಸಕ್ಕಿಯಾಗು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೩); ಸಮರೈಕಮೇರು ಕೆಲದಿಂ ಪೊಗಟುಪ್ಪ ಕೆಲದಿಂ ಪಲವೊಳ್ಳಿನಾತನಯಸಕ್ಕಂಜುವಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೭೭-೧೦; 991); ಒಳ್ಳನೆ ಬಗೆವ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗೆ ಕನಸಿನುಳಂ ಕಿಡಿ ಪೆನೆನ್ನವಂ ತಾಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಎಣ. XVIII, ೫-೩೧; 1082); ಒಳ್ಳಿಂದಕ್ಕುಂ ಸೌಖ್ಯಂ ದುಃಖದಿನಕ್ಕುಂ ಪಾಪಂ (ಸಮಪ. ೫-೧೨೬); ಒಳ್ಳಿತಟ ಭಾವಂ ಒಳ್ಳು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಚೆಲುವು; ಶೋಭೆ; ಸೊಗಸು: "ಒಳ್ಳು... - ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೧); ಪಿಡಿದೆಡಗಯ್ಯ ಚಾಮರದ ದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತದ ಪದ್ಮದೊಳ್ಳೊಡಂ ಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೯); ನುತನ್ನತ್ಯನಿಕಾಯದ ಗಾನದೊಳ್ಳು... ಸೊಗಯಿಸುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೨); ಅಂಜದೆಯಳುಕದೆ ಪೇಳು ಪಲವಗೆ ಕೆಬ್ಬದೊಳ್ಳುಗಳ (ಹದಿಬ. ೧-೨೯). ೩. ತಿರುಳು; ಕೆಚ್ಚು; ಸತ್ತ್ವ: ಪಾಲೊಳ್ಳುಂ ಸವಿಯು ಮದಪೊಳಿಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯೨); ತನ್ನ ಗುಣದೊಳ್ಳು ರತಿರಮಣನಲ್ಲಾಡಿಸೆ ಮಂದಮಾರುತಂ ಮೋಹಿಸುತ್ತೆ ಮುಂದೆಯ್ಯಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೫೯); ಕನ್ನಡದೊಳ್ಳಿನ ನುಡಿಯಂ ಮುನ್ನಿವೊಳಿ ನೋಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುದು ಚದುರಂ (ಕಲ್ಪಿ. ೭). ೪. ಹ್ವೇಮ; ಸುಖ: ಇನಿತಂ ನಿಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆಯಂ ಮಾಡಿದ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮೆಂತೆನೊಳ್ಳುಂ ಪಡೆದಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪-೭೯); ಒಡಮೆಯ್ಯಮೊಳ್ಳುಂ ಕಿಡುಗುಂ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಯು ಮಡಸುಗುಮಿಂತೆನೆ ಜೂದಿನಿಂ ಬರ್ಪ ಫಳಂ (ಸಮಪ. ೬-೫೨); ಆ ಮಿಳೆ ನಿನಾಗಂ ಪೇಟೊಳ್ಳುಂಟೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೩೨); ನಿವಾಗೊಳ್ಳುಂ ನುಡಿದಪಿರಿ (ಉದ್ಯುಟ. ೪-೧೨೪). ೫. ಮೇಲ್ಮೈ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಹಿತ: "ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ - ಒಳ್ಳುಗಳುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೬); ಇಂದ್ರನೊಳಧಾರಸನ ಮೇಟೊಡೊಳ್ಳು ಹರಿಗಂಗಳ್ಳುಂ ಪೆಟಂಗಳ್ಳುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೮); ಚಕ್ರವರ್ತಿಯುಮಂ ಪೆರ್ಚಿಸಿದೊಳ್ಳು ನಿನ್ನೊಳೆನೆ ಗುಂ ಶ್ರೀದಾನ ಚಿಂತಾಮಣಿ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೧). ೬. ಒಳ್ಳೆಯ ಸುಖದೊಳ್ಳುನೋಹಿಲಂ ಪಡೆದರ್ಪಂ (ಉದ್ಯುಟ. ೧೧-೯೧). ಒಳ್ಳುಪು: ೧. ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವಕುಳಮನೊಳುಸಿನ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಸಕಲ ಧಾತ್ರಿಯನ್ನಾಡ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೧೦; 1019). ೨. ವಿನಯಕ್ಕಾರ್ಪಿಗಡ ಪೊಳುಕುನಾಗರಮೆಂಬೀ ಗುಣದಿಂ ಗುಣಂಗೊಳಿಸಿದಂ ಭೂಲೋಕಮಂ ನಾಕಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧-೩೫; 1169). ೩. ಜೀವಂಗೆ ಪುಣ್ಯವಶದಿಂ ದೇವಗ್ರಹಮಂತ್ರತಂತ್ರ ನೈವೇದ್ಯಂಗಳ ತಾಪೊಳುಪನೀಗುಂ (ಸಮಪ. ೪-೨೯). ಒಳ್ಳುಹು: ೧. "ಪರಭಾಗ; ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷ - ಈ ೨ ಒಳ್ಳುಹು [ಪಾಠಂ. ಒಳ್ಳು]" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦೧). ಒಳ್ಳು: ೨. ಅಂತೊಳ್ಳನಾಂತ ಧಾತ್ರೀಕಾಂತೆಯ ಕುಂತಳವೆನ್ನಪ್ಪ ಕುಂತಳಂ (ಇಳ. XII, ೯೬-೧೪; 1187).

ಒಳ್ಳಾಗು = ಒಲವು ಉಂಟಾಗು; ಮನಸ್ಸಾಗು: ಪನ್ನೀರ್ಪ ರಾಟಾಗಳ ಚರಿತೆಯನಾಕರ್ಷಪೊಳ್ಳಾಗೆಯಾಗಳ್ ಸುಗುಣಂ ಶ್ರೀ ಚಿಕ್ಕದೇವ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಬುಧರಂ ನೋಡಿದಂ ಪ್ರೇಮದಿಂದಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧-೯೦). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳುತ್ತು) + -ಪ್ಪ]

ಒಳ್ಳುಗ (ನಾ). ಒಳಿತನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಸಜ್ಜನ: ಚಿನ್ನಿಗ ರೋಜೆಗಾಣವರುಬರ್ ಕ ಲಿ ಗ ಳ್ ನೆಜೆಜಾಣರೊಳ್ಳುಗರ್ ಬನ್ನೆ ಗಾಣರ್ . . . ತನ್ನೊಡನಾಡೆ ನಾಡೆ ನಲಿಗುಂ ಚಿಕದೇವನೃಪಂ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೧೦). [ಒಳ್ಳು + -ಗ]

ಒಳ್ಳುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಕಾಣು: ಪಿರಿದರ್ಥಿ ಮುನ್ನ ಮಾಜೇಶ್ವರದೊಳ್ಳನಗದಜೊಳ್ಳುಗಾಣದೆ ನೆಗಟ್ಟೇ ಪರಮ ಚಿನಧರ್ಮ ದೊಳಪೊಳ್ಳು ರಾಗಿಪಂ ಸುಕವಿ ಪಂಪರಾಜನ ಮೊಮ್ಮಂ (ಸಮಪ. ೧-೫೯). [ಒಳ್ಳು + ಕಾಣ್]

ಒಳ್ಳುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗೆಡು; ಸೊಗಸುಗೆಡು: ಅಪ್ರಪದಾರ್ಥ ತತ್ತ್ವಮಂ ಸ್ಮರಯಿಪ ಚಿತ್ತಮೊಳ್ಳುಗಿಡದೋಡುವ ನಾಲಗೆ ಮುನ್ನಮಿದ್ 10 ಬಿತ್ತರದಿನದೆತ್ತಲುಂ ತಳರದಾಸನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೩). [ಒಳ್ಳು + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಒಳ್ಳುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ತನ್ನಿಟ್ಟ ಚಕ್ರ ಮದುಂ ನಿಪ್ರಭಮಾಗೆ ಸಿಗ್ಗನೊಳಕೊಂಡಾತ್ಮಾಗ್ರಜಂಗೊಳ್ಳುಗೆಯ್ ಮಹೀರಾಜ್ಯಮನಿತ್ತು (ಎಕ. II, ೨೩೪-೪; 1180). [ಒಳ್ಳು + ಕೆಯ್]

ಒಳ್ಳುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಪಡು; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದು: ಕಣ್ಣೊಳ್ಳುಗೊಳ್ಳೆನೆಂಬಂ ಪಾಣ್ಣಂ (ಸಮಪ. ೫-೫೧); ಮಂಡೆಯೊಳಿದ ನಾಟ್ಯಮಾಲೇಂದ್ರನೆಂದೊಳ್ಳುಗೊಂಡೊರೆದನು ಮಾಗಧೇಂದ್ರ (ಭರಣ. ೩೫-೨೯). ೨. ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಅನ್ನೆಗಂ ಮುನ್ನೆಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಮನೊಳ್ಳು[ಪಾಠಾಂ. ನೊಪ್ಪು]ಗೊಳ್ಳೆ ಬಲುಕ್ಕೆ ಕಳಿಪುವೆನೆನೆ 20 (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೧೩ ವ). [ಒಳ್ಳು + ಕೊಳ್]

ಒಳ್ಳುಡಿ 'ಒಳ್ಳುಡಿ' ನೋ.

ಒಳ್ಳುನುಡಿ (ನಾ). ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಾತು: ನಾಣ್ಣುಡಿ - ಒಳ್ಳು ನುಡಿಗಳೂ ಅನ್ಯದೇಶ್ಯಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೨೯೧). [ಒಳ್ಳು + ನುಡಿ]

ಒಳ್ಳುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜಿಲು ವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು: ನಿನ್ನ ಬಾಳಂತೆ ಒಳ್ಳುವಡೆದ ಕೆಂದಳಿಗರ್ಥಂ ಮಿಸುಗುವ ಅಸುಗೆಗಳಿಂ (ಕಬ್ಬಾ. ೮೯); ಅವನಿಚ್ಚೆಯೊಳವತರಿಸಿದುದಾದಿಯೊಳಾವನೊಡೊಳ್ಳುವಡೆ ದುದು . . . ಅಖಿಳ ಚರಾಚರವು (ಹದಿಬ. ೮-೧). ೨. ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಹೊಂದು: ಅತ್ತಮಾವಂದಿರನೊಳಗುಗೊಡೊಳ್ಳು ವಡೆವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೩). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಮೃದುತನು ಚಂಡಕರ ಕಾಂತದಿಂದ ಜ್ವಾಲಾಕಲಾಪಗಳುಳ್ಳ ವರಬುದ್ಧಿವನವಲಯ ನಿರ್ದಹಿಸ ಲಾತಂಕ ಮೃಗತೃಷ್ಣೆಯೊಳ್ಳುವಡೆಯೆ . . . ಬಳಿವರಿವ ಚಿಂತಾಘರ್ಮ ಕಾಲದೊಳ್ (ಫಂದಮಾ. ೧೦-೩). [ಒಳ್ಳು + ಪಡೆ]

ಒಳ್ಳುವೆರಸು (ಅ). ತಿರುಳುಗೊಂಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ: ಓಪರ ಮುನಿಸುಂ ಕಡುಮೂರ್ಖನ ತಪಮುಂ ನೋಟೊಡೆ ಶಾಶ್ವತಮೊಳ್ಳು ವೆರಸು ನಿಲಲಪಾದವುನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೦). [ಒಳ್ಳು + ಬೆರಸು]

ಒಳ್ಳುವೆಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶೋಭಿಸು; ಸೊಗಸಾಗು: ಸುರಾಂಗನಾ ಮಧುರಗೀತಿಯಿಂದೊಳ್ಳುವೆತ್ತದೊಂದೆಡೆ . . . ಆದೇಂ ಗಗನಮಂಡಲಂ ಶೋಭಿಯಂ ಪೆತ್ತುದೋ (ಅದಿಪು. ೭-೫೯); ವೇದಘೋಷದಿಂದಪ್ಪಯ ಮೊಳ್ಳುವೆತ್ತ ಕುರುವತ್ತಿಯ (ಸೌ. ೫೫. IX-1, ೧೦೨-೩೪; 1046); ಬುದ್ಧಿಪರಾಕ್ರಮಂಗಳಿಂದೊಳ್ಳುವೆತ್ತವನಾದೊಡಂ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವ ನೇತರ್ಕಂ ಬಾರ್ತೆಯಿಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೨-೨೦). ೨. ಎಳಗೆಯಾಗು; ಮೇಲ್ಮೆಹೊಂದು: ನಿನ್ನ ಕೃಪಾರಸದಿಂದೈಸೆಯಾನು ಕರ್ಜೊನ್ನು ಚೆಂಬೊನ್ನಾದಂತೆ ಸನ್ನತಿವಡೆದೊಳ್ಳುವೆತ್ತು ಸಕಲಭಾಗ್ಯೋನ್ನತಿಯೊಡ 45 ಗೂಡಿಹೆನು (ಹದಿಬ. ೧-೩೫). [ಒಳ್ಳು + ಬೆಲು]

ಒಳ್ಳುಜೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಪೂಜೆ: ಪಂಚಮಹಾಧ್ವನಿನಾದ ಮುಮೊಳ್ಳುಜೆಯುಮನವರತಂ ಬಸದಿಯೋಳಿಯೊಳ್ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೫೧). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೂಜೆ]

ಒಳ್ಳೆಣ್ 'ಒಳ್ಳೆಣ್' ನೋ.

ಒಳ್ಳೆಸೆಯ್ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಹೆಸರುಕಾಳು; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುದ್ದ: ಒಂದೇ ದೀಪದೊಳೊಂದೇ ರೂಪಿನೊಳೊಂದೇ ನೆಲದೊಳ ಗೊಂದಿ ಬೆಳೆದು ಕಲಪೊಂದಜೊಳೊಡನೆ ಬೆರೆದು ಬೇ ಪೊಳ್ಳೆಸೆಯಂತೆ ಮೃದುತ್ವವನು ಒಂದದ ಖರ ಮುದ್ದದವೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೪). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೆಸೆಯ್]

ಒಳ್ಳೆರು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು, —ಖ್ಯಾತಿ, —ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಭುವನ ಸ್ತುತನೆನಿಸನಾತನೊಳ್ಳೆರಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದರಿವರೆಂದಡೆ ಕವಿಗಮುಕಿಗಳಳನೆ ಪೊಗಳಲುಂ ಬಂಜೆಸಲುಂ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೭-೨೨; 1196). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೆರು]

ಒಳ್ಳೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಜಳ್ಳು; ಅಂತರಂಗದ ನಿಸ್ಸಾರತೆ: ಸಾರಾ ಸಾರಮಂ ಸೋದಿಸಿ ಕಳೆದದಜೊಳ್ಳೊಟ್ಟುನೊಳ್ಳಟ್ಟಿಯಂ ಕೂರ್ತೊಳ ಕೊಂಡಿಪೊಳ್ಳಿನಂ ತತ್ತ್ವದ ನೆಲೆಯುಪುತು (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೦೦). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳು) + ಪೊಟ್ಟು]

ಒಳ್ಳೊತ್ತು 'ಒಳ್ಳೊತ್ತು' ನೋ.

ಒಳ್ಳೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೊತ್ತು; ಯೋಗ್ಯಸಮಯ: ಓಕ್ಕಷ್ಟ, ಓಕ್ಕಷ್ಟ, ಒಳ್ಳೊಟ್ಟುನೊಳ್ಳ, ಬಂದೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೭-೯೦೮). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೊಟ್ಟು]

ಒಳ್ಳಾಸಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂಮಾಲೆ; ಸೊಗಸಾದ ಬಾಸಿಂಗ: ನನೆಯಂ ದಾವಣೆಗಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಿನಿಯಗೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವಪೊಲೆತ್ತರ ವನಿತೆಯರಾ ಪೂವಿನ ಪೇಟೆಯೊಳೊಳ್ಳಾಸಿಗಮಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೮). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಬಾಸಿಗ]

ಒಳ್ಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೆ ಬಿಡು, —ಸುರಿ(?): ಒಕ್ಕವತ್ತಿಗೆಯೊಂದು ಸಂಭವಿಪ ಮೂಳಮನಲ್ಲದಂತದನಟ್ಟುವ[ಪೊ]ಳ್ಳಿಡು [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಳ್ಳಿಡು]ಗಾಜ್ಯಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೫೦). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳು) + ಬಿಡು]

ಒಳ್ಳಿಳಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೆಳೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬೆಳಸು: ಮೂಸಾ ಸಿರಗುಣಗಳ ಒಳ್ಳಿಳಸು, ನೆರವೇರಿದ ಕನಸು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೨-೧೯). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಬೆಳಸು]

ಒಳ್ಳೆಣಿ 'ಒಳ್ಳೆಣಿ' ನೋ.

ಒಳ್ಳೆನೆ, ಒಳಮನೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂತರ್ಗೃಹ: ಸಂಜೆ ಗತ್ತಲೆ ತೋಜಿ ದೀಪಮೊಳ್ಳೆನೆಯನ್ನೆದಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಮೊಳ್ಳೆನೆಯನ್ನೆ ದಿಲ್] (ಚಿಬಪು. ೫-೨೦). ಒಳಮನೆ: "ಅಂತರ್ಗೃಹಂ - ಒಳಮನೆ" (ನಿದಾಂತ. ೩೩೦); ಅಚಾರ್ಯರು ನಮ್ಮನ್ನು ಒಳಮನೆಯ ಕೋಡೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ಕಾಲಯಾ. ೧೦). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳು) + ಮನೆ]

ಒಳ್ಳೆರಲ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅರಳು; ಉತ್ತಮವಾದ ಲಾಜೆ: ಹುರಿ ಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ಪಾಜದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಳರಲರು ವಂತಾನುಂ . . . ಮೆಯಾ ಬಿರ್ಕುಬಿರ್ಕನೆ ನಿಬ್ಬರಂ ಬಿರಿದೊಳಜುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮರಲ್]

ಒಳ್ಳಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾಣಿಕೆ: ಕಾರ್ತೃಮೊಂದಿದೊಡಂ ಕಡೆದೊಳ್ಳಾಡಕದಂತೆ ರಂಜಿಸನವಂ ತೇಜೋನ್ವಿತಂ ಭೂಮಿಪಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೨-೧೩೭). [ಒಳ್ಳು (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮಾಣಿಕೆ]

ಒಳ್ಳಾತು 'ಒಳ್ಳಾತು' ನೋ.

ಒಳ್ಳಾನಸಿಕೆ (ನಾ). ಸೌಜನ್ಯ; ಒಳ್ಳೆಯತನ: "ಸಾಧುತಾ ಚ = ಒಳ್ಳಾ ನಸಿಕೆಯುಂ" (ನೀತಿಮಾ. ೩೧-೧೭).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮಾನಸಿಕೆ]

ಒಳ್ಳಾವು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾವಿನ ಮರ: ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಗೊಳ್ಳಾ 5 ವಿಂಗಂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದಳ್ ಬನದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೩೮).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮಾವು]

ಒಳ್ಳಿಂಚು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಿಂಚು; ಮಿಗಿಲಾದ ಮಿಂಚು: ಅ ರತ್ನದಿಂ ಕಾಂಚನದಿಂದೊಳ್ಳಿಂಚಿನಿಂದ ರವಿರುಚಿಯನಳುಂಬಂ ಮಹೇಶ ಪ್ರಕಾಶಂ (ಶಬರಂ. ೫-೮).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮಿಂಚು]

ಒಳ್ಳಿಡಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಿಡಿ; ಸೊಗಸಾದ ಹೀಚು: ಇತ್ತನಗ್ಗಲದ ಮಾವಿನ ಪೂವಿನ ಮಾವಿನಕುರ ಪ್ರಕರದ ಮಾವಿನೊಳ್ಳಿದಿಯ ಜೀವಿ ತಮಂ ಮದನಂ ಬಸಂತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮಿಡಿ]

ಒಳ್ಳಿದುಳ್ (ನಾ). ಮಿದುಳಿನ ಒಳಭಾಗ: ಕದನದೊಳುಣ್ಣದೊಳ್ಳಿದುಳ ಕರ್ದಮದೊಳ್ ಜಗುಳ್ಳಂಘ್ರಿ ಜಾಣಿ ಪೋಪುದುಂ (ಗದಾಯು. ೯-೪೩); ಒಳ್ಳಿದುಳ್ ಸಿಡಿಲರ ಪೊಜಸಾರ್ದು ಸನ್ನೆದಗರಂದದೆ ತಾ ಗು ವ ಝಟ್ಟಿ ಮಲ್ಲರಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೭).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳಗು) + ಮಿದುಳ್]

ಒಳ್ಳಿಗುಳ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೊಗ್ಗು: ಕಂಪಿನೊಳ್ ಪೊರೆದ ವಸಂತ ದೊಳ್ಳುಗುಳ ತಣ್ಣಿಡವಂ ತುಡಿಸಲೊಡರ್ಚಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೮೫).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮುಗುಳ್]

ಒಳ್ಳಿಡಿ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಲೆಕೂದಲು; ಸೊಗಸಾದ ತಲೆ ಗೂದಲು: ಕೋನುಳ ತನುಯುಳ್ಳಿ ಕಲ್ಪಲತಿಕಾಂಕುರಮೊಳ್ಳುಡಿ ಸೋಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶ್ಲೋಕ); ಕಟ್ಟಿದೊಳ್ಳುಡಿ ವಿಭಾಗಿಸದ ಕುರುಳ ಬೈತಲೆ ಯೊಂದು ತೋಳ್ಳನುರ್ದ ಒವಕೆ . . . ಮೆಜೆಯೆ ಬರುತಿರ್ದರರೆಮಾಳ್ಳ ಸಿಂಗರಂಗಳನುಳಿದು ತರಳಿಯರ್ ತವಕದಿಂದೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೪).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮುಡಿ]

ಒಳ್ಳಿತ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮುತ್ತು; ಚೊಕ್ಕಮುತ್ತು. 'ಒಳ್ಳಿತ್ತು ದೊಡವು' ಪರಾ. [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮುತ್ತು]

ಒಳ್ಳಿತ್ತುದೊಡವು (ನಾ). ಚೊಕ್ಕಮುತ್ತಿನ ಆಭರಣ: ಗಜಶಿರದಿ ಪಂದಿಯ ದಾಡಿ[ಡೆ]ಯಿಂ ಪೆಸವೆತ್ತು ಪುಟ್ಟದೊಳ್ಳಿತ್ತುದೊಡವುಗಳ (ರಾಘವ. ೧೭-೬೫). [ಒಳ್ಳಿತ್ತು + ತೊಡವು]

ಒಳ್ಳಿಱಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ತುಣುಕು; ಸೊಗಸಾದ ಚೂರು: ಪೊಳೆ ವೆಳದಿಂಗಳೊಳ್ಳಿಱಿಗಳಿಂ ಸುರಸಿಂಧುವ ಶೀಕರಂಗಳಿಂ ಜಳನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಪೊಳೆವ ತಾರೆಗಳಿಂ ಸಮೆದಂತೆ . . . ಎಸೆದುದುಜ್ಜುಳಮಾಕ್ರಿಕ ಹಾರಮಂಡಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೬).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮುಱಿ]

ಒಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಸಜ್ಜನಿಕೆ: ಬಾಲ್ಯ ಸಂಗಾತಿಯ ಒಳ್ಳಿ (ಕುಜಾ. ೧-೬-೧). ೨. ಶುಭ; ಶ್ರೀಯಸ್ಸು: ಮುಂದೊಳ್ಳಿ ಬರ್ಪು ದೆಂದೊಳ್ಳರಕೆಯಂ ಪೇಳ್ವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೭-೪೪೫).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮೈ]

ಒಳ್ಳಿಳಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮೆಳೆ: ಕಳಕಂಠಸ್ವನಮಂ ಪಳಂಚಲೆವ ಶಬ್ದಂ ಬಂಧಮಾಕಂದದೊಳ್ಳಿಳಿಯಂ ಪಾಳಿಸುವರ್ಥಂ (ಅನಂಪು. ೧-೪೭).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮೆಳೆ]

ಒಳ್ಳೊಗ, ಒಳುವೊಗ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಮುಖ: ನಲ್ಲರೊಳ್ಳೊಗಂ ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕೂಡುವ ನಲ್ಲರೆ (ಪಂಕಜಾ. ೯-೨೮). ಒಳುವೊಗ: ಹರಿಣಧರನವೊಲೊಳುವೊಗಂಗಳ ಹರಿಯ ನಡುವಿಂದಸಿ ಯನಡುಗಳ . . . ಯುವತಿಯರು (ಬಸಪು. ೫-೨೫).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮೊಗ]

ಒಳ್ಳೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಕ್ಕೆ ಹಲಸಿನ ಮರ: ಬೇರ್ವಿದುದುಟವರಂ ತೋರವಣ್ಣೇಜಿದೊಳ್ಳಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಕಡಾರು. ೧೨೯-೪೫; 1718).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಬಕ್ಕೆ]

ಒಳ್ಳೆಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆಭರಣ: ಒರ್ವಳಮರ್ಚಿದಳ್ ಪಲರನ್ನದೊ ಲ್ಳೆಚ್ಚೆಮಂ (ಉದ್ಯುಟ. ೮-೪೦). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಚ್ಚೆ]

ಒಳ್ಳೆಣಿ, ಒಳ್ಳೆಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರತ್ನ: ಕಳಯೊಳಗಾಯ್ದು ಸಾಣವಿದಿದೊಳ್ಳೆಣಿಯಂತಿರೆ ಮಾತಿನೋಜೆ (ಚಿವಿ. ೧-೧೦). ಒಳ್ಳೆಣಿ: ಚರಿತ ಪುರಾಣದೊಳ್ಳೆಣಿಗಳಂ ಸರವೇಣಿಪವೋಲ್ ಭವಾವಳಿಸ್ಸರಣ ಕಥಾಭವಂಗಳನದಾರ್ ಬರೆವರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೯); ಎಣಿಸೆ ನಖಂಗಳಿಂದುಡಿಯದಿದರ್ ಚಿಗುರ್ ಕಡೆದೊಳ್ಳೆಣಿ . . . ಅಕೆಯ ರೂಪ ನಳುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೫-೪೫). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮಣಿ]

ಒಳ್ಳೆಣ್ಣ, ಒಳುವಣ್ಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ; ಶ್ರೇಷ್ಠ ವರ್ಣ: ಉರ್ಜಿತಮಾದೊಳ್ಳೆಣ್ಣಮಂ ತುಳ್ಳುವನುಳತರ ಶೈವಾಳಿಂಬಂಬೊಲ ತ್ಯುನ್ನತ ರಮ್ಯಂಜೆತ್ತಿರಲ್ . . . ತಾಟಂಕಮಂ (ಉದ್ಯುಟ. ೮-೩೨).

ಒಳುವಣ್ಣ: ಥಳಥಳಿಸುವ ಚಂದ್ರಗಾವಿಯ ಮೇಲ್ಬಟ್ಟಿನೊಳುವಣ್ಣದ ತುಂಬುದೇಯ ಕಳಹಂಸೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮಂಜದೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೮೮).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಬಣ್ಣ]

ಒಳ್ಳೆನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆ: ಸಕಲಕೋಶದ ಗೃಹಂಗಳ್ ತೈಲ ಘೃತ ಗುಡ ಪ್ರಕರ ಸಭಾಂಡದುಗ್ರಾಣದೊಳ್ಳೆನೆಗಳುಂ (ಚಿಬಪು. ೫-೫೦).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮನೆ]

ಒಳ್ಳೆರಕೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹರಕೆ; ಶುಭಾಶೀರ್ವಾದ: ಪಯೋಜಜ ಪಾರ್ವತೀಶ್ವರೊಳ್ಳೆರಕೆಯನಾಂತು (ಪಂಕಜಾ. ೧೨-೨೨೧); ಮುಂದೊಳ್ಳೆ ಬರ್ಪುದೆಂದೊಳ್ಳೆರಕೆಯಂ ಪೇಳ್ವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೭-೪೪೫).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪರಕೆ]

ಒಳ್ಳೆರಲ್ (ನಾ). = ಒಳ್ಳೆಣಿ: ಪಟ್ಟಿಯೊಳ್ಳೆರಲ್ ತೊಳ ಪ್ಪ ಮಾಣಿಕದ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೪೮).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪರಲ್]

ಒಳ್ಳೆರಿಜು, ಒಳ್ಳೆರಿಜು (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ರೂಪ; ಒಳ್ಳೆಯ ಆಕೃತಿ: ಬಾನ್ಸವಿರನೊಳ್ಳೆರಿಜಂ[ಪಾ ಲಾಂ . ಲ್ಳೆರಿಜಂ] ತಳೆದೊ ಪ್ಪಿ ತೋಜಿದಂ (ಶಬರಂ. ೫-೯). ಒಳ್ಳೆರಿಜು: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾರಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪರಿಜು]

ಒಳ್ಳೆಳಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಳೆ, —ಕಡಗ: ಲತಾಂತಮಾಲೆ ಮಂಜುಲ ಗಜದಂತದೊಳ್ಳೆಳಿ ವಿರಾಜಿಸೆ ವಿರಾಜಿಸಿದರ್ ಪುಳಿಂದಿಯರ್ (ಶಬರಂ. ೩-೧೦).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಬಳೆ]

ಒಳ್ಳಾತು, ಒಳುವಾತು, ಒಳ್ಳಾತು (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸಾದ ಮಾತು; ಸವಿನುಡಿ; ಸುಭಾಷಿತ: ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ಳಾತುಂ ಕುಳಿರ್ ಕೋಲ್ಪ ಜೊಂಪಮುಂ (ಪಂಕಜಾ. ೯-೩೧). ಒಳುವಾತು: ೧. ಬಳಿಕ ನಡೆದು ಬಂದ ಬಳಲಿಕೆಗಳೆಂತೊಳುವಾತುಗಳನೊಡರಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೫). ಒಳ್ಳಾತು: ೨. ನೀತಿಯ ಮಾತು; ನೀತಿ: "ಒಳ್ಳಾತೆನಲ್ . . . ನೀತಿಯದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮಾತು]

ಒಳ್ಳಾತು, ಒಳುವಾತು, ಒಳ್ಳಾತು (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸಾದ ಮಾತು; ಸವಿನುಡಿ; ಸುಭಾಷಿತ: ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿಯುಂ ಚದುರರೊಳ್ಳಾತುಂ ಕುಳಿರ್ ಕೋಲ್ಪ ಜೊಂಪಮುಂ (ಪಂಕಜಾ. ೯-೩೧). ಒಳುವಾತು: ೧. ಬಳಿಕ ನಡೆದು ಬಂದ ಬಳಲಿಕೆಗಳೆಂತೊಳುವಾತುಗಳನೊಡರಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೫). ಒಳ್ಳಾತು: ೨. ನೀತಿಯ ಮಾತು; ನೀತಿ: "ಒಳ್ಳಾತೆನಲ್ . . . ನೀತಿಯದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮಾತು]

ಒಳ್ಳಾತೆನಲ್ . . . ನೀತಿಯದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮಾತು]

ಒಳ್ಳಾತುಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತನಾಡುವವನು; ವಾಕ್ಯತುರ : ಕಲಾವಿದನೊಳ್ಳಾತುಗನೋಜಿಗಾಣನುಚಿತಜ್ಞಂ . . . ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರ. ೧೧-೨೧). [ಒಳ್ಳಾತು + -ಗ್ಯ]

ಒಳ್ಳಾನಸೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯ : ಒಳ್ಳುಣಂ, ಒಳ್ಳುಡಿ, ಒಳ್ಳಾನಸಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೫ ಉದಾ).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಮಾನಸ್ಯ]

ಒಳ್ಳಾವುಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಪಾದುಕೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಪಾದರಕ್ಷೆ : ಮಿನುಮಿನುತ ಪಳುಕಿನೊಳ್ಳಾವುಗೆಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಿ (ಪದ್ಯರಾ. ೨-೫೨).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪಾವುಗೆ]

ಒಳ್ಳಾಸೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಸೆ; ಹೊಕ್ಕುಳಿ ನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ರೋಮರಾಜಿ : ಕರಚರಣಾಧರದಂತವಿತತಿಯೆಂಬರುಣಮಣಿಯನುಗು ರೆಂಬ ಕುಲಿತಮಂ ಕುರುಳಲರ್ಗಣ್ಣುಡುವುರ್ವೊಳ್ಳಾಸೆಗಳೆಂಬ ಕ ರ ಯ ಪರಲಂ ಸ್ಮರನೆಂಬಾ ಸೊನ್ನರಂ ಕೀಲಿಸಲು (ಜಯಕಾ. ೩-೫೩).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಬಾಸೆ]

ಒಳ್ಳಾಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಗಿಡ : ಇರ್ತಡಿಗಾಲುವೆಯಿಂದನೆ ನೆಜೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಚಿಂದೆಗೊಳ್ಳಾಳೆಯಡಕೆ ಪಸುರೆಲೆವಳ್ಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೮). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಬಾಳೆ (< ಬಾಳಿ)]

ಒಳ್ಳಿತ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೀಜ; ಚಂದವಾದ ಬೀಜ : ಕೆಂಬರಲೆಣೆ ಮಾಡುವರೇಳೆಂಬ ರಸಂಬಡೆದು ರಂಜಿಪೊಳ್ಳಿತ್ತಿನ ದಾಳಿಂ ಬದ ಬನದ ಶುಕಾಳಿಗಳೆಂಬದವಣ್ಣಿಗಿ ತುಣುಗಿದುವು (ಧರ್ಮನಾ. ೪-೫೯).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಬಿತ್ತು]

ಒಳ್ಳು 'ಒಳ್ಳು' ನೋ.

ಒಳ್ಳುಡಿ, ಒಳ್ಳುಡಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹುಡಿ; ಉತ್ತಮವಾದ ಚೂರ್ಣ : ಕುಂಕುಮದೊಳ್ಳುಡಿವೆರೆದ ಕಮ್ಮಿಣ್ಣಯಪಂಕನುತ್ತಮಾಂಗ ದೊಳು ಅಂಕಿಸಿಕೊಂಡವಳೆಡಕು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯೨). ಒಳ್ಳುಡಿ : ಮತ್ತೆ ತಳವ ಪೊಸಗಪ್ಪುರದೊಳ್ಳುಡಿ ಪೊತ್ತಿದುದಾ ವಿರಹಾನಲನೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೧). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪುಡಿ]

ಒಳ್ಳೆಣ್, ಒಳುವೆಣ್, ಒಳ್ಳೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು; ಸುಂದರಿ : ಕುಡುಮಿಂಚಂ ಮಸೆದನ್ನರಪ್ಪ ಪಲರೊಳ್ಳೆಂಡಿರ್ (ಅದಿಪು. ೩-೧೭); ಕಳ್ಳೊಳಮಮದಿನೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಪೆಂಡಿರಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪಲರುನೊಳ್ಳೆಂಡಿರ್ (ಪಂ ಪಭಾ. ೪-೮೭); ಅವರಿಂ ಪೊಣಗೆ ದೇವ ಕನ್ನೆಯರೆನಿ ಪೆಂಡವಾಸದೊಳ್ಳೆಂಡಿರಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೮-೨೨೬). ೨. ಸಜ್ಜನೆ; ಪತಿವ್ರತೆ : ಇದನಾಲಿಪುದೊಳ್ಳೆಂಡಿರ ಧರ್ಮದ ಹದನಣಿ ತಾಚರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೧-೬೧). ಒಳುವೆಣ್ : ೧. ಚೆಲ್ವಿತ್ತಿರೆ ಪೆಂಡ ವಾಸದೊಳುವೆಂಡಿರಲಂಕೃತಿಯಿಂದಮಿರ್ಪಿನಂ (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೪-೧೩೭). ೨. ಒಳ್ಳೆಣ್ : ೧. [ನೋಡೆಂದು ತನ್ನ ಕೃತಕದಿಂದ ಪಡೆದೊಳ್ಳೆಂಡಿರಂ ತೋಪಿ ಮತ್ತಂ] (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೩-೧೦೫).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೆಣ್]

ಒಳ್ಳೆಸನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊಳಿಗೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಸೇವೆ : ಪೆಸರಂ ಕೇಳ್ವು ಬೆಳ್ಳು ತುರ ಪರಧರಣೇಮಂಡಳಂ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟೊಳ್ಳೆಸನಂ ಪೂಣ್ಣತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೭೩). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೆಸನ್]

ಒಳ್ಳೆಸರ್, ಒಳುವೆಸರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು : ಆ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನ ಮಗಂ ಭೂವಿಶ್ವತನೀಶ್ವರಾಖ್ಯನೆಯೊಳ್ಳೆಸರಿಂ ದೇವದ್ವಿಜಗುರು ಜನಪದ ಸೇವಾಧಿಪತಂ (ಪಂ ಚ ತಂ. ೯-೧೪). ಒಳುವೆಸರ್ : ಒಳುವೆಸರ್ಗ ಮಡು ತಾ ಸೊಡೆಯನಲ್ ಸುಧೆ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೦).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೆಸರ್]

ಒಳ್ಳೆಳಗು (ನಾ). ಉಜ್ವಲವಾದ ಬೆಳಕು; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಂತಿ : ಚಂದ್ರ ಮುಖದೊಳ್ಳೆಳಗಿನ ವಧು ಕೇಳ ಕೆಳದಿ ನಿನಗಭ್ಯುದಯಂ (ಭಂಡೋಂಬ. ೧-೯೯); ಚಂದ್ರನೊಳ್ಳೆಳಗುಮೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಪಿ ದುಗುಲಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೦); ಕತ್ತಲೆಯನೊಳ್ಳೆಳಗು ಪುಸಿಯಂ ದಿಟಂ . . . ಸಲೆ ತೆವರುವಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩-೨೮); ರನ್ನದೊಳ್ಳೆಳಗು ಚೆಂದಿಸಿಲಂತಿರೆ (ಶಬರಂ. ೧-೭೭).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಬೆಳಗು]

ಒಳ್ಳೆಳೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಬೆಳೆ. 'ಒಳ್ಳೆಳೆವೊಲ' ಪರಾ.

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಬೆಳೆ]

ಒಳ್ಳೆಳೆವೊಲ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಹೊಲ; ಬೆಳೆ ತುಂಬಿ ನಿಂತ ಹೊಲ : ವಿಲಸದ್ವಿಶ್ವತ ಪುರವರಮೆಂಬೊಳ್ಳೆಳೆವೊಲದೊಳ್ ಸೌಭಾಗ್ಯ ತೆಯಂ ಕಣ್ಣೊಳಿಸುವ ಪುರಜನಮೆಂಬ ಬೆಳಸನುಜಿ ಬೆಳವಿಗೆಯಂ ಮಾರ್ಪ ಇಳೆಯಾಣ್ಣನ ಕರುಣರಸಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೫).

[ಒಳ್ಳೆಳೆ + ವೊಲ]

ಒಳ್ಳೆಱಿ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಚಂದ್ರ; "ಅತಿಶಯವುಳ್ಳ ಚಂದ್ರ" (ಕಬ್ಬಿ. ಕೋಶ) : ತನ್ನನೆ ತಾನೊಲವಿಂದೆ ಜಾನಿಸುತ್ತ ಗಲದೆ ನಿಂದ ನೊರ್ವ ಸವಣಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಳೆ] ಜಿತೆಟ್ಟಿ ತಂದಿನಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೨೭). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೆಱಿ]

ಒಳ್ಳೆಱಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರಣಯ : ಚದುರೋಜೆ ಚಾಟಿತನಮಂದಂ ಬಂಧಮೊಳ್ಳೆಱಿಟ್ಟಿಗೆ ಸಂದೊಂದುವ ಕೂಟಮಲ್ಲಮವರ್ಗೇಂ ಮೈಸಂದು ಮಚ್ಚಿದುರ್ದೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೮೩).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೆಱಿಟ್ಟಿ (< ಪೆಱಿಟ್ಟಿ)]

ಒಳ್ಳೊಗು 'ಒಳವೊಗು' ನೋ.

ಒಳ್ಳೊನ್ನರ್ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರವಾಹ, —ನದಿ : ಉದಿ ಪುರ್ತಿರ್ಪ ಕುಸುಮದ್ರುತಿಯೊಳ್ಳೊನ್ನರೊಳ್ ಕಲ್ಲು ಕಪ್ಪುರದ ಪುಳಿರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೩). [ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೊನ್ನರ್]

ಒಳ್ಳೊಲ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದ ನೆಲ : ಕುನ್ನ ಕಡೇಸಕ್ಕಳವಟ್ಟಿ ಚನ್ನ ಪೂವನೆ ಬೆಳಗಿದುಡೊಳ್ಳೊಲಮನಿಪ್ಪ ಬೆಳ್ಳಲ ದೇಶಂ (ಕಾ. ೧, ೨೪-೮; 1148).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಪೊಲ]

ಒಳ್ಳೆಕ್ಕರಿಗೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಕ್ಷರ ಜ್ಞಾನ; ಪಂಡಿತ; ವಿದ್ವಾಂಸ : ತಿಂದು ಪರಿವನಲ್ಲಂ . . . ತಕ್ಕನೆನಿಸಿದೊಳ್ಳೆಕ್ಕರಿಗೆಂ (ಸಮಪ. ೧೩-೪೮).

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳ್ಳಿತ್ತು) + ಅಕ್ಕರಿಗೆ]

ಒಳ್ಳೆಡಗು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಮಾಂಸ : ಇಭದೊಳ್ಳೆಡಗುಮನಡುಗುಮೆ ರತಿಯರ್ಗಡಗೊಗೆ [ಲೃಪ್ಪಿನಮಿಭೇಂದ್ರದಿಂದ ತುಲಾಯಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೧). IP ಇಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಂಸ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು.

[ಒಳ್ಳಾ (< ಒಳಗು) + ಅಡಗು]

ಒಳ್ಳೆನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ : ಒಳ್ಳೆನುರಿವ ಪುಣ್ಯೊಳ್ಳಾ ರ್ವಾರವಾಗಿಗಳನೆಜೊಡೊರಸಿ ಕರ್ಚುವರುಂ (ಅದಿಪು. ೫-೮೫ ವ). 'ಉಳನೆ' ಪರಾ. [?]

ಒಳ್ಳೆರಲ್ 'ಒಳ್ಳೆರಲ್' ನೋ.

ಒಳ್ಳೆರಲೆಱಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವನ್ನು ಕೊಡು : ನಾರಿಯೊರ್ವಳ ನರ್ಮವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನವಮಂದಾರಮೊಳ್ಳೆರಲೆಱಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೪೨).

[ಒಳ್ಳೆರಲ್ (< ಒಳ್ಳೆರಲ್) + ಲೆಱಿ]

ಒಳ್ಳೆರಲ್ಲಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ದು ತರು : ಪೂಗೊಂ ಚಲೊಳ್ಳಾ ಪೊಕ್ಕು ನುಣ್ಣಂದಂ ಕಂಟಿದೊಳ್ಳೆರಲ್ಲಿಱಿದುದು (ಶಬರಂ. ೨-೩೯). [ಒಳ್ಳೆರಲ್ (< ಒಳ್ಳೆರಲ್) + ಲಿಱಿ]

ಒಳ್ಳೆರಸಂಕಶಂಕರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ವಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರ
[ನೋ]ಳ್ಳೆರಸಂಕ[ಶಂಕ]ರಂ ಕಪ್ಪುರವರ್ಷನಿಪಗೆ ನೆಗದ್ದನೆಜಿಗಮಹೀಶ
(ಸೌ. XX, ೫೦-೧೫; ?). [?]

ಒಳ್ಳೆಲಗು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಅಲಗು; ಹದವಾದ ಬಾಯ್ಬಾರಿ: ಒಳ್ಳೆ
ಲಗಿನ ಶರತತಿಯಂ ಕೊಳ್ಳುಕೊಳ್ಳೆಂದಂಗರಾಜನಸುರನೇಚ್ಚಂ (ಸಂಪಭಾ.
೧೨-೧೨). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಅಲಗು₂]

ಒಳ್ಳೆಲರ್, ಒಳ್ಳೆರಲ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹೂ; ಒಳ್ಳೆಯ ಹೂವು:
ಚಪ್ಪರಳದೊಳ್ಳಲರ್ಗಳಂ ತುಂಬಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೨೬); ಸಂಪಗೆಯೊಳ್ಳಲ
ರ್ಗಳ ಪಿಡಿದು ಮಾಪುವ ಕೋಮಲೆಯರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೮೦).
ಒಳ್ಳೆರಲ್: ಪುರವೀಧಿಯೊಳ್ಳಲೆತ್ತಿ ಮಾಪುವಾಪ್ಪಾನದ ಮಾಲೆ
ಗಾರ್ತಿಯರ ರೂಪನಭೀಕ್ಷಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೬೩); ಮುಡಿಯೊಳ್ಳ
ತುಂಬಿದ ಚಿಂಗಣಗಿಲೆಯೊಳ್ಳಲರಿಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೮). 'ಉಳ್ಳೆಲರ್' ಪರಾ.
[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಅಲರ್₂]

ಒಳ್ಳೆಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳಗೇ ಹೆದರು; ಬಹಳವಾಗಿ ಅಂಜು: ಪರ
ಭೂಪಂಗತ್ಥಿಗೊಳ್ಳಳ್ಳದ ರಿಪುಗಸುರಧ್ವಂಸಿಯಿಪ್ಪಂತೆ ವಿದ್ಯಾಧರ
ನಿಪ್ಪಂತದ್ವಿಯಿಪ್ಪಂತೆಸೆದು ಮಹಿಮೆಯಿಂದಿದ್ದಪಂ (ಸೌ. XX, ೬೪-೬; 1142). 'ಉಳ್ಳೆಳ್ಳು' ಪರಾ.

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳಗು) + ಅಳ್ಳು₁]

ಒಳ್ಳೆಱುವು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠಜ್ಞಾನ: ಒಳ್ಳೆಱುವಿನ
ಲೊಳಿದನ್ ತೀಯೆಯೇನ್ ನೀನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೮-೩೮೨); ಅದು ನಿನಗೆ
ಒಳ್ಳೆಱುವ ಕಲಿಸಿಲ್ಲವಿನ್ನುಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೨-೧೧೩೩).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಅಱುವು]

ಒಳ್ಳಾಗರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮನೆ:
ತಾಗದ ಗುಣಕ್ಕೆ ತಾಯ್ನೆ... ಇಪ್ಪರ ವಿಶಿಷ್ಟರ ತೋಷಣಪೋಷಣಂ
ಗಲೊಳ್ಳಾಗರಮೆಂದು ಬಡ್ಡುವುದೀ ಧರೆ ಪಟ್ಟತ ಪಾರಿಜಾತನಂ ನಾಗನಂ
(ಎಇ. XXI, ೨-೩೩; 1260).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಆಗರ₂]

ಒಳ್ಳಾನೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಆನೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಆನೆ: ಒಳ್ಳಾನೆಗೋ
ಡಲಪಾಯದ ಬೆಳ್ಳಾಳವೊಲಗಿದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೮).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಆನೆ₂]

ಒಳ್ಳಾರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾರ; ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾಲೆ: "ಒಳ್ಳಾರಂ
ಸುಹಾರಾರ್ಥದೊಳ್ಳ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೯೬); ರಕ್ಕಸರ ಪಂದಲೆಯಮಾಲೆಯತಿ
ತೀವರ್ದ ಮುತ್ತಿ ನೊಳ್ಳಾರವಾಗಲೆ ಮಾದೇವನೆಜಗುವನೆಡರ್ಗಾವ
ನೊಪ್ಪಿದನೆನ್ನ ಜೀವಗುರು (ಚೀರಮ. ೧-೫೧); ಮೌಕ್ತಿಕದ ಗಡಣದೊ
ಳ್ಳಾರಂಗಳಿಂದ (ವೀಶ್ವಪ. ೨-೯೮-೧೮).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಆರ₂]

ಒಳ್ಳಾಳ್, ಒಳ್ಳಾಳು (ನಾ). ಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ: ಬೆಳ್ಳಾಳ್ಗೆ ಪೊಳೆಪು
ದೋಪುವೊಳ್ಳಾಳ್ಗೆ ಪೊಡಪುರ್ದೋಪುರ್ದು (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨);
ಒಳ್ಳಾಳೆಡೆಗೋದನೊದಪು ಚಟ್ಟಿ ನೊಳ್ಳಾವಜಂ (ಶಮದ. ನ. ೭೯
ಪ್ರಯೋ). ಒಳ್ಳಾಳು: ಕಿರಾತರಾಜರ್ ತಮ್ಮಳ್ಳಾಳುಮನೊಳ್ಳಾಳುಮ
ನುರ್ಕಾಳುಮನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ಮುತ್ತಿದರಾಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೫೨-೪೦). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಆಳ್₂]

ಒಳ್ಳಾಳು 'ಒಳ್ಳಾಳ್' ನೋ.

ಒಳ್ಳಿ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ: ಸಂಶಯದ ಹಸರಮುಬ್ಬಿಡಿದುಡುಪು
ರೋಗದೊಟ್ಟು ಕಸಟಿದೊಳ್ಳಿಯಹುದೀ ಕಾಯವು (ಕೃಷ್ಣ. ೧-೧೮-೨).

[< ಉಳ್ಳಿ ?]

ಒಳ್ಳಿಕೆಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಲೇಸುಮಾಡು; ಸರಿಯಾದುದನ್ನೇ ಮಾಡು:
ನಿಲ್ಲದೆ ಬಂದೆಮಂದೊಡೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದರೆಂದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೮);
ತಪಂಬಟ್ಟೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದರ್ (ಚಾವುಪು. ೯೪-೧); ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ
ಹಿತಂ - ಈ ೨ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗ ಒಳ್ಳಿಕೆಯ್ದು (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೨).
೨. ಅನುಗ್ರಹಿಸು; ಉಪಕಾರಮಾಡು: ಸುಯೋಧನನನಗೊಳ್ಳಿ
ಕೆಯ್ದ ಕೃತಮಂ ಪೆಜಿಗಿಕ್ಕಿ... ಪಾಂಡವರನಾನೊಳವೊಕ್ಕೊಡೆ ನೀಮೆ
ಪೇಸಿರೇ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೯೮); ದ್ರೋಣನಮಗೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದಂ ದ್ರೋಣನ
ಸುತನೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ದಿರ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೩-೬೧). ೩. ಶುಭವನ್ನುಂಟು
ಮಾಡು: ಎನಗೀಗಲೊಂದಿ ಚಂದ್ರನ ಬಲಮೊಳ್ಳಿತಾಗಿ ಸಲೆಯಿಲ್ಲದೊಡಾ
ವುದುಮೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಯುಮೇ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೬೮); ಕಿಚ್ಚಂ ಸಾದರ್ಪಂಗೆ
ಮಾಗೆಯೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಯಂತೆ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಯುಮೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೩-೨೫ ವ). [< ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಕೆಯ್₂]

ಒಳ್ಳಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯವನು: ಆಂ ಕಂಕನನಾಂ ಶ್ರೇತನನಾಂ ಕುಲಜ
ನನಾಂ ಧನಾಧ್ಯನಂದೊಳ್ಳಿಗನೆಂ (ಪರಮಾ. ೫-೧೪).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಇಗ]

ಒಳ್ಳಿತು 'ಒಳ್ಳೆತ್ತು' ನೋ.

ಒಳ್ಳಿತುಗೆಯ (ಕ್ರಿ). = 'ಒಳ್ಳಿಕೆಯ' ೧: ಒಳ್ಳಿತುಗೆಯ್ದ ದೇವಗತಿ
ಯೊಳ್ ತೊಡಲೇಂ ಜನಿಯಿಸಿದಪೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೬೧).

[ಒಳ್ಳಿತು (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಕೆಯ್₂]

ಒಳ್ಳಿತೆಸಕೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ: ಒಳ್ಳಿತೆಸಕೆಗೆಯ್ದರೆಲ್ಲರುಂ,
ಪರ್ಮಯದು! (ಪಾರಸಿ. ೨೮-೬೫೧).

[ಒಳ್ಳಿತು (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು₁) + ಎಸಕೆ₂]

ಒಳ್ಳೆತ್ತು, ಒಳ್ಳೆತ್ತು, ಒಳ್ಳೆತ್ತು (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯದಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಬಲಮಂ ಶಕುನಮನೊಳ್ಳಿತ್ತುಪಾಯಮಂ
ಪಿಡಿವಂದು (ಸಂಪಭಾ. ೫-೪೬). (ನಾ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯದು; ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ಈಗಲೆನ್ನ ಪುಣ್ಯದಿಂದೊರೆ
ಕೊಂಡುದೊಳ್ಳಿತ್ತು (ಸಂಪಭಾ. ೧-೧೧೮ ವ); ಎನ್ನೊಡನೆ ಬರ್ಪುದೊ
ಳ್ಳಿತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೨೦); ವಸ್ತ್ರಂಗಲೊಳ್ ಬೆಳ್ಳಟ್ಟಿಯೊಳ್ಳಿತ್ತು
(ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಶುಭವಾದುದು; ಹಿತವಾದುದು;
ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಒಳ್ಳೆತ್ತ ಕಯ್ಯಾರಾರ್ ಪೊಲ್ಲದುಮದಜಿನೆ (ಇಲ.
X, ೬೧-೬; 7ನೆಯ ಶತ); ಅಡಿಗಡೆಗೊಳ್ಳೆತ್ತಂ ನುಡಿ (ಸಮಸ. ೨-೮೦);
ಅಲ್ಲದುದಂ ಪಿಂಗಿಲಿಲೆಯೊಳ್ಳೆತ್ತಂ ಪಿಡಿವಾ ಬುಧಜಾಲಂ (ಜಯಕಾ.
೧-೨೨). ಒಳ್ಳೆತ್ತು: ೨. ಅದ್ದೆಲ್ಲ ಒಳಿತೇ ಆಯಿತು (ಪುರಂದ.
೧-೯೫ ಪಲ್ಲವಿ); ಸಂಧಿಯ ಮಾಳ್ಪುದೊಳಿತೆಂದು... ಬಿನ್ನಹಮಾಡಿದನು
(ಮೋಹತ. ೩೭-೩೫); ನೀವೊ ಬಂದರೆ ಒಳಿತು (ಕುಂಕುಮ. ೪೯).
೩. ಹೆತ್ತವರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಒಳಿತಾಗಿರಲೇ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರತಾಪ.
೨೪). ಒಳ್ಳೆತ್ತು: ೨. ಒಳ್ಳೆತಪ್ಪ ಸತ್ಯ ಶಾಚ ಜಾರಿತ್ರವೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ.
೮೭-೮); ಇದು ಪೊಲ್ಲದೊ ತಾನೊಳ್ಳಿತೋ ಮೇರ್ (ಕಾದಂಪು. ೭೮೬);
ಅಸುರರಿಪುವಿನ ಕೊಡೆ ವಿಗ್ರಹವೊಳ್ಳಿತೇ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೯).
೩. ಆದಿಯ ನೃಪರಮಿತಮತಿಗಳಿದನೊಳ್ಳಿತನುತ್ತಾದಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ.
೬-೧೨); ಧರ್ಮತನೂಜನೊಳ್ಳಿತಂ ಪೇಟ್ಟುಪಂ (ಗದಾಯು. ೭-೪೫);
ಕುಳಿರಿರಕ್ಕ ನೀವೆಲ್ಲ ಬಳಲಿರೆಂದೊಳ್ಳಿತ ನುಡಿದು (ಧರ್ಮ. ೪-೧೧೩).

ಒಳ್ಳಿದರ್, ಒಳ್ಳಿದರು (ಬಹುವ): ನಾಯಕರೊಳ್ಳಿದರ್ ನೆರೆದರೋ
ಕಾದಲೈ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೪); ಅನನಿಪಾಲರು ಕಂಗಳಿಂದವೆ ಕಿವಿಗೆ ಕರವೊ
ಳ್ಳಿದರು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೨); ಒಳ್ಳಿದರ ಒಡನಾಡಿ ಕಳ್ಳನೊಳ್ಳಿದನಕ್ಕು
ಒಳ್ಳಿದನು ಕಳ್ಳರೊಡನಾಡಿ ಅವಶುದ್ಧ ಕಳ್ಳ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨೩).

ಒಳಿತಾಗಿ = ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಸುಖವಾಗಿ: ನೀವು ಒಳಿತಾಗಿ ಇದ್ದೀರೋ? (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೬೭). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ: ಅವನನ್ನು ಒಳಿತಾಗಿ ಥಳಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೨೩); ಒಳಿತಾಗಿ ಮಳೆಬೀಳುವವರೆಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕಥಾಗ. 1, ೨೧). ಒಳಿತಾಗು, ಒಳ್ಳಿತಾಗು, ಒಳ್ಳೆತ್ತಾಗು = ಒಳ್ಳೆಯದಾಗು; ಹಿತವಾಗು: ಇದರಿಂದ ಒಳಿತಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮೇದಿಮ. ೧೦); ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನ ಚಾರಿತ್ರಂಗೊಳಗೊಳ್ಳತಾಗಿ ನೆಗಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೨೯); ನಿನ್ನ ಚೆನ್ನಭಾಷಿತಮದೊಳ್ಳೆತ್ತಾದುದು (ಗದಾಯು. ೨-೮೮); ನೀನಾದ್ವಿಜನ್ಮಜಾತಿಯಂ ಒಳ್ಳೆತ್ತಂ ಮಾಡಿದೆಯನ್ನೆವರಂ ಒಳ್ಳೆತ್ತಾಗಿ ನಡೆಗುಂ (ಚಾವುಪು. ೭೪-೨೧); ಒಳ್ಳೆತ್ತು ಪೊಲ್ಲದೆಂಬುದನೊಳ್ಳೆತ್ತಾಗಪದವಂಗೆ 10 ಜಿನವಚನಂ ತಾನೊಳ್ಳೆತ್ತು (ಸಮಸ. ೩-೩೦). ಒಳ್ಳೆತೆಯ್ತು = ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಪಡೆ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಹೊಂದು: ಒಡಲೊಡವೆಯನಿತ್ತುವೊಳ್ಳೆತೆಯ್ತಿದರೆಂಬ ನುಡಿ ಹರೆದುದ ಕೇಳಿಪಾಲು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೫೩). ಒಳ್ಳೆದನ್, ಒಳ್ಳೆದನು = ಒಳ್ಳೆಯವನು: ಕಳ್ಳನೊಳ್ಳೆದನೊ ತಳಪನೊಳ್ಳೆದನೊ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೨೭); ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲನಿಮಗೊಳ್ಳೆದನು (ಕುಸುಮಾ. ೬೦೫. ೨೧-೪೪). ಒಳ್ಳೆದಳ್ = ಒಳ್ಳೆಯವಳು: ಒಳ್ಳೆದಳ್, ನಲ್ಲಳ್, ಪೊಲ್ಲಳ್ (ಭಾಷಾರ್ಥ. ೧೯೦ ಉದಾ); ವಿದ್ಯಾಕಲೆಗಳನು ಒಳ್ಳೆದಳಂತೆತೋಪಿಸಿದಳು ರಾಯಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೮). [ದೇ. || ತಮಿ. ಒಳಿ, ಒಳ್ಳೆತ್ತು] ಒಳ್ಳೆತ್ತು, ಒಳ್ಳೆತ್ತು (ಅ). (ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ) ಆಗ ಬಹುದು, ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅವ್ಯಯ: ಅವರ್- 20 ಕರಮೊಳ್ಳೆತ್ತಂತೆಯ್ಯೆವೆಂದು (ಸಂಚಿತಂ. ೨೦-೧೩); ಅಂತಾದೊಡೆ ಕರಮೊಳ್ಳೆತ್ತು ನಡೆ ನಿನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ರವಿಯಲ್ಲಿಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೫೧೮); ಕರಮೊಳ್ಳೆತ್ತು ಬನ್ನಿಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೧-೯೮). ಒಳ್ಳೆತ್ತು: ಅಸಮಾಪ್ತ ಪದದರ್ಶನಕೆ ಪೋದಪೆವೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಲೊಳಿತೆಂದು ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೨೩-೫೭). [< ಒಳ್ಳೆತ್ತು] ಒಳ್ಳೆಹ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿರುವ; ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವ: ಒಳ್ಳೆಹ ಮುಸ್ತೆಯಿಪ್ಪೆ ಕೇಡಿಲ್ಲದ ಚಿಲ್ಲಗೊಟ್ಟಿ ಪೂಸಪೀರೆಯ ಬಿತ್ತಿ ನೊಳಾದ ಬೂದಿಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಕಲಸಲ್ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧-೬೩); ಒಳ್ಳೆಹ [ಪಾಠಾಂ. ಯ] ಮೈಲಾರನವೊಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು (ಬಸವ. ೨೮೦); ಕಣ್ಣುಗಾಣದ ಕುರುಡನೊಳ್ಳೆಹ ಕನ್ನಡಿಯ ಹಿಡಿದಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೮). 30 ಒಳ್ಳೆಹನು = ಒಳ್ಳೆಯವನು: ಮನಧರ್ಮವ ಮಜಿಯಿಸಿ ಹೀನನೊಳ್ಳೆಹನಾದಹನೆ (ಮೋಹಮಾ. ೪-೧೩).

[ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಇಹ (< ಇರ್)] ಒಳ್ಳೆಗುರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಗುರು; ಚೆಲುವಾದ ಉಗುರು: ಅವನತಕಂಠ ಕಯ್ಯಡಿಯನೊಳ್ಳುಗುರಿಂ ಬೆರಟುತ್ತೆ ಬೆಳ್ಳೊಗಂ ಸಮನಿಸೆ 35 ಕಾಲ್ಪೆರಲ್ ಬರೆಯೆ ಭೂಮಿಯನಿರ್ದಳದೊಂದು ಚಿಲ್ಲಿನಿಂ (ರಸರ. ೪-೧೮೫). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಉಗುರ್] ಒಳ್ಳೆಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಡುಗೆ: ಮಿಸುಪದುಗುಲದೊಳ್ಳೆಡೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೦೭); ಅಕ್ಷಮಾಲೆಯೊಳ್ಳೆಡೆ ನನಕಾಂತಿ ಹಸ್ತಕಟಕಂ ಮೆಜಿಯು ತ್ತರೆ (ಗಿಂಕ. ೩-೪೮). 'ಉಳ್ಳೆಡೆ' ಪರಾ. [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಉಡುಗೆ] ಒಳ್ಳೆಣಿಸು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಉಣಿಸು; ಉತ್ತಮವಾದ ಆಹಾರ: ಅಗಲೊಳಿಕ್ಕಿದೊಳ್ಳೆಣಿಸು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೧); ತುಡುವುದು ಭೂಷಣ ಮನುಷ್ಯದೊಳ್ಳೆಣಿಸಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೪-೨೩೨); ಬಡವಂಗೆ ಕಡವರಂ ಪಸಿದವಂಗೊಳ್ಳೆಣಿಸು... ದೊರೆಕೊಂಡೊಲಾಯ್ತು (ಚಿಬಪು. ೩೬-೧೨). 45 [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಉಣಿಸು]

ಒಳ್ಳುರಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಉರಿ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಜ್ವಾಲೆ: ಅ ನನೆಗಣೆಯಿಂದುದಯಿಸಿದುಗ್ರಾನಲನೊಳ್ಳುರಿಯೊಳು ತದ್ವಿರಹದ ಮಾನಿಸಿ ಕಣ್ಣಿ ವಿರಾಜಿಸಿದಳ್ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೨). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಉರಿ] ಒಳ್ಳುರಿಚೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಪಟ್ಟಣಿಗೆ; ನಾಗರಿಕ: ಒಳ್ಳುರಿಚಂ, ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಬಿನ್ನಣೆಗಾಜರೊಳ್ಳುರಿಚರ್ ಅಕ್ಕರಿಗರ್ ಕೆಳೆ ಪಾರ್ವ ಮಕ್ಕಳುಂ ತನ್ನೊಡನಾಡೆ (ಚಿವಿ. ೫-೧೧೦). [ಒಳ್ಳುರ್ + -ಇಚೆ] ಒಳ್ಳುಲಿಪು (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ನಾದ: ಜಲವಿಹಗಂಗಳೊಳ್ಳುಲಿಪುಗೇಳ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೮೧). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಉಲಿಪು] ಒಳ್ಳುರ್ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಊರು, —ಪಟ್ಟಣ: ಒಳ್ಳೆತು ಊರ್ ಒಳ್ಳುರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಒಳ್ಳುರಿಗ' ಪರಾ. [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಊರ್] ಒಳ್ಳುರಿಗ (ನಾ). ೧. = ಒಳ್ಳುರಿಚೆ: ಕರಹಡಿಗಂ, ಒಳ್ಳುರಿಗಂ, ಬಾನಿಗಂ, ಪಟ್ಟಣಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಕರಾ) ಒಳನಾಡಿನವನು. [ಒಳ್ಳುರ್ + -ಇಗ] ಒಳ್ಳೈ (ಗು). ಒಳ್ಳೆಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ನಡತೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೩); ಜನರು ನನ್ನ ಒಳ್ಳೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಆರ್ಯಕ. ೧೦); ಒಳ್ಳೇಮಾತಿಗೆ ಸುಳ್ಳೇ ಪ್ರಧಾನ್ಯ (ಗಾದಿ). [< ಒಳ್ಳೆ] ಒಳ್ಳೈ (ನಾ). ವಿಷವಿಲ್ಲದ ಹಾವು; ನೀರು ಹಾವು: "ರಾಜಳಿ, 25 ಡುಂಡುಭಿ - ಈ ೨ ಒಳ್ಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೧); ನೆಟ್ಟಿನ ವಿಷ ಮೊಳ್ಳೆಗುಳ್ಳೊಡಮದೊಳ್ಳೆಯೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೪); ಅಪಾಯದವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಹೆಡೆಯತ್ತಿ ಯಾಡುವಂತೆ (ಬಸವ. ೬೬೮); ಉರಗೇಂದ್ರಂಗೆ ಸಮಾನ ಮೊಳ್ಳೆಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦); ಒಳ್ಳೆ ಗಡ ಪಾವುಡವ ವಾಸುಗಿಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿತು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೫೩). [ದೇ. || ತುಳು. ಒಳ್ಳೆ, ಒಲ್ಲೆ; ಕೊಡ. ಒಳ್ಳೆಪಾಂಬೀ] ಒಳ್ಳೈ (ನಾ). ಕಹಿಪಡುವಲಿಕಾಯಿ: ಪೂವಿನ ಬಾಡುಗಳಂ ಕ್ಷೀರಾವ ನಿಜಂಗಳ ಫಳಂಗಳಂ ಒ [ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಳ್ಳೆಯುಮಂ ಶೌವಕನಾಗದು ಸೇವಿಸಲ್ (ಸಮಸ. ೬-೮). [?] ಒಳ್ಳೆಲುಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಒಳ್ಳೆಲುಪ್ಪಿಗಿಡ, ಕತ್ತರಿಗಿಡ, ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ಮೈಟಿಗಿ. ೧೭-೩೦೮). [ಒಳ್ಳೆಲುಪ್ಪಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)] ಒಳ್ಳೆಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ನಗರೆ, ದೊಡ್ಡಕಾರೆ, ಬೋನು 35 ಗಾರೆ, ಗರುಡಕಾರೆ, ಒಳ್ಳೆಕಾರೆ (ಮೈಟಿಗಿ. ೬೬-೧೩೩೯). [?] ಒಳ್ಳೆಗ (ನಾ). ನೀರುಹಾವಿನಂತಹವನು; ಪ್ಲೆದ್ರ; ಅಲ್ಪ: ಅಳುತನ ವುಳ್ಳವರ ಕರೆ ಪಾಂಚಾಲರೊಳ್ಳೆಗರವದಿರಂದಿನ ಕೋಲ ಕಾಣದ ಮುನ್ನ ಹಮ್ಮಿಸುವರು ಹುರಿಯೊಡೆದು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೯); ದಿಳುಮಾದುದೆ ಯೌವನಾಶ್ವಭೂಪತಿಯ ಬಲಮೊಳ್ಳೆಗರ ನೂಕು ನೂಕು (ಚೈವಿಭಾ. ೪-೨೧). [ಒಳ್ಳೆ + -ಗ] ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು, ಕುಸುಬೆ, ನೆಲಗಡಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ತೆಗೆದು ಅಡುಗೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಎಣ್ಣೆ: ಎತ್ತುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ, ಹಾಗೂ ಕೋಳಿತ್ತಿಯ ಗೊರಟೆ ಹಾಕಿಸಿ ನದಿಗೆ ಈಸಲು ಕಳಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪); ಬೆಳ್ಳಿ ಬಟ್ಟಲದಾಗ 45 ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ತಕ್ಕೊಂಡು... ಮದುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಯನೇರೊನು ಬನ್ನರೆ (ರೋಕಗಿ. ೪೨). [ಒಳ್ಳೆ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತು) + ಎಣ್ಣೆ]

ಒಳ್ಳಿತನ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ವಭಾವ, — ನಡತೆ: ಅಂತೂ ಪದ್ಧಾವತಿಯ
ಒಳ್ಳಿತನದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಗೆ ಸುಖ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ದೇವಹಂ. ೮೬).

[ಒಳ್ಳೆ₁ + -ತನ]

ಒಳ್ಳಿನಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ (ಮೈಟಿಗಿ. ೭೬-೧೫೬೮). [?]

ಒಳ್ಳಿನೀಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ; ನೀಲಿಗಿಡ: ಒಳ್ಳಿನೀಲಿ,
ಹೆಣ್ಣುನೀಲಿ, ಅಂಜೂರನೀಲಿ (ಮೈಟಿಗಿ. ೪೬-೯೦೩).

[ಒಳ್ಳೆ₀ + ನೀಲಿ]

ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೆಣಸು; ಕಾಳುಮೆಣಸು:
ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸಿನ ಸಾರು ಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಒಳ್ಳೆ₁ ? + ಮೆಣಸು]

ಒಳ್ಳೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಎಲೆ; ಸೊಗಸಾದ ಎಲೆ (?):
ಬೆಳರೆ ಮುಖಾಬ್ಬಮಾಯ್ತಡಸಿದೊಳ್ಳೆಲೆಯಂತೆ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೩೬೦
ಶೂದ್ರಕ); ಕವಲಿನೊಳ್ಳೆಲೆಯಂ ದೆಸೆಯಂ ಮುಗುಳ್ಳೆಲೆ... ನೀರೆಲೆ
ದನ್ನೆ ದಗ್ಗುಮನೆ ಚೆಟ್ಟಲದೇವಿಯ ಸದ್ಯತೋದ್ರುಮಂ (ಎಕ. VIII,
ನಗರ. ೪೦-೩೩; 1077).

[ಒಳ್ಳೆ ? + ಎಲೆ₁]

ಒಳ್ಳೆಸಲ್ವಾ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ರೇಕು, — ದಳ: ಮಸ್ಯಣಕಟಾಕ್ಷದಿಂ
ಕುಮುದದೊಳ್ಳೆಸಲಂ ಕರೆ ವಂ ತಿರೆ... ಬೊಂಬುಳಿಗೊರ್ವಳಾದಿದಳ
(ಜಗವಿ. ೫-೧೬).

[ಒಳ್ಳೆ₂ (< ಒಳ್ಳೆತ್ತ₁) + ಎಸಲ್ವಾ]

ಒಳ್ಳೆಯೊನ್ನೆ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ (?): ಒಳ್ಳೆ
ಹೊನ್ನೆ, ಹನೆ (ಮೈಟಿಗಿ. ೬೫-೧೩೧೭).

[ಒಳ್ಳೆ₀ + ಹೊನ್ನೆ]

ಒಲಿಂಗಿಸು, ಒರಗಿಸು, ಒಲಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗಿಸು; ತಿರುಗಿಸು:
ಒಂದಿಸು ಗೋಣನೊಲಿಂಗಿಸು ನೋಡುತೋಪನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೪೭).

ಒರಗಿಸು: ೨. ಮಲಗಿಸು: ಇನ್ನು ಮಗುವನ್ನು ಒರಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ
ಒಂದು ಜಾವ ಬೇಕು (ಮಧು ನ. ೧೮೨). ೩. ಆನಿಸು; ಆತು

ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾನು ಅವರ ಹಿಂದುಗಡೆ ಅವರನ್ನು ಒರಗಿಸಿ
ಕೊಂಡು ನಿಂತುಕೊಂಡೆ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೧೪೨). ೪. ಹೊರಿಸು; ಹೇರು;

ಅರೋಪಿಸು: ಬುದ್ಧಿಮಂತನೆಂದು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದೊಡ್ಡವನೂ
ಮುಗ್ಧರಿಸುವುದಾದರೆ, ಈ ದೋಷವನ್ನು ಅರಮೇಲೆ ಒರಗಿಸಬಹುದು?

(ಬೆನ್ನ ಬೇ. ೧೬೦). ಒಲಿಂಗಿಸು: ೨. ಬಡಹುಟ್ಟಿದರ ಸಹಿತೊಲಗಿಸುವೆ
ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಚರಣದೊಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೨೦-೭); ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದೆ

ಮೆಯ್ದೊಳೆದು ಪಕ್ಕೆಯೊಳೊಲಗಿಸಿ ವಸ್ತ್ರದಿಂ ಮುಚ್ಚಿ ಹೊದಿಸಿ (ಮೋಹತ.
೧೧-೪೬). ೩. ಗೃಹಬಹಿರ್ಭಾರ ವೇದಿಕೆಯೊಳು ಇಂಥನದ ಪೊರೆಯು

ನೊಲಗಿಸಿ (ಚಿಬ್ಬ. ೫೨-೪೭). [ಒಲಿಂಗು + -ಇಸು]

ಒಲಿಂಗು, ಒರಗು, ಒಲಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಡ್ಡೆಹೋಗು; ಮಲಗು:
ಕಂಪುಂಡು ತಣೆದು ಪೂಗೊಂಚಲೆಡೆಯೊಳೊಲಿಂಗಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೨೪);

ರತ್ನಂತದೊಳ್ಳಿರಿದುಂ ವಿಶ್ರಮಿಸುತೊಲಿಂಗಿ ಗಿರಿಶಂ ತಾನೆಂಬ ನಾಮಂ
ದಿಟಂ (ಶ್ರೀ ಸೋ. ೨. ೩); ಒಲಿಂಗುವುದನ್ ಪೋಲ್ಲಂ ಸಾವೊಲಿಂಗಿ

ಕಣ್ಣೆವುದನ್ ಪೋಲ್ಲಂ ಪುಟ್ಟು (ಕುಣಿ. ೧-೩೪-೯). ಒರಗು: ೧. ಸಿರಿಯ ತೋಳೊಳೊರಗಿ ಮೆರೆವ (ಕವಿ ಕಾ. ೪೪); ಬಣ್ಣದ ತೊಟ್ಟ

ಲಲ್ಲಿ ಕೂಸು ಒರಗಿದೆ (ಹಬ್ಬ. ೧೯). ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು: ೪೦
ಮೇರುಪರ್ವತವು ಒರಗಿದ ರೀತಿ... ಕರ್ಣನು ಹತನಾದನು (ಕೃವಾಕ. ೧).

೩. ಸಾಯು: ಕಾರವರಿಗೆ ಹೊತ್ತುಬಂದಿದೆ. ಅವರು ನಾಯಿನರಿಗಳ
ಖಾಲಾಗಿ ಒರಗುತ್ತಾರೆ (ವಚ ಭಾ. ೨೪೬). ೪. ಆತುಕೊಳ್ಳು;

ನೆಮ್ಮು: ತಲೆತಿರುಗಿ ಮಲಗಿದರು ನೆಲನುಮಂ ಸಾರಿದರು ಬರಿನೆಲನ
ಕೆಲರು ಒರಗಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೮-೭); ಚಾವಡಿಯ ಅ ದೊಡ್ಡಕಂಬಕ್ಕೆ

ಒರಗಿ ಕೂಡುವಂತೆ... ಅ ಭಾಷೆ ಸ ವಾಗಿ ತ್ತು (ಕಂಬ ಹು. ೧).

ಒಲಿಗು: ೧. “ಒಲಿಗು - ಸುಪ್ತ (ನಿಡ್ಡೆ ಹೋಗು)” (ಕಮಧಾ);
ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರ ಶಾಲೆಗೆವಂದು ದರ್ಭಶಯನತಳದೊಳೊಲಿಗಿ (ಪಂ ಪ ಭಾ.

೧೩-೩೨ ವ); ಅಲರ್ಧಲರೆಸಲ ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಲಿಗಿದರ್ಧಂ (ಕಾದಂಪೂ.
೯೦೫); ಸುರಗಿಯ ಮೇಲೊಲಿಗಿ ನಾನಿಹೆನು (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೪).

೨. ಬೆಳೆದೊಲಿಗಿದ ಕಟವೆಗಳುಂ (ಕವಿ ರಾ. ೩-೧೬೭); ಪೂತೊಲಿಗಿದ
ಗಿಡುಗಳಿಂದೆ (ಆರ್ಧ ನೇ. ೨-೬೫); ಗಾಳಿಗೊಲಿಗಿದ ಕದಳಿಯಂತಿರೆ

ಲೋಲಲೋಚನೆ ಭಟ್ಟುಗೆಡೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೨೭). ೩. ಗುರುತನುಜ
ಸಂಗರದೊಳೊಲಿಗಿದನೆಂದು ದ್ರೋಣಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೩೯);

ಕೆಲರು ಮುಗ್ಧಿತು ಕೆಲರು ತಗ್ಗಿತು ಕೆಲರು ಒಲಿಗಿದರು (ಕಾಶಿ. ೩೨-೨೫).
‘ಉಲಿಗು’ ಪರಾ.

[ದೇ. II ತಮಿ. ಉಲಿಗು, ಉಲಿಗು, ಉಲಿಕ್ಕು; ಮಲ. ಉಲಿಗು,
ಉಲಿಕ್ಕು; ತುಳು. ಒರಗು, ಒರ್ದು; ಕೊಡ. ಒರ್; ತೆಲು.

ಒಲಿಗು, ಒರಗು; ಪರ್ಜಿ. ಒರ್ಗ]

ಒಲಿಂಟಿ, ಒರಟಿ, ಒಲಟಿ (ನಾ). ೧. ಗಡುಸಾದವನು; ಹಠವಾದಿ;
ಮೊಂಡ; ಸೋಲದವನು; ಉದ್ಭಟ: ಮಾರ್ಪಡೆಗೊಲಿಂಟಿನನ್ನನ

ಬಂಟಂ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೩; 940); ಕಣ್ಣಾಣದಿಂತ್ಪೇಕಗಾಹಿಗ
ಮೊಲಿಂಟಿಗಂ ರಥ ಮನೆ ಸಗೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೦ ವ). ಒರಟಿ:

೨. ಒರಟು ಸ್ವಭಾವದವನು; ನಯನಾಜೂಕಿಲ್ಲದವನು: ಅ ಒರಟರು
ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಕೊಲಂಬಸನ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು (ಚ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೭).

ಒಲಿಟಿ: ೧. ಒಲಿಟಿರರ್ಜುನಭೀಮರತಿಪುಷ್ಕರರು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೦).
ಒಲಿಟಿರಗಂಡ = ಒರಟರಿಗೆ ಗಂಡನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು

ಬಿರುದು: ತೊಣ್ಣರ ಗಂಡನುದ್ಧತರ ಗಂಡನೋ[ನೊ]ಲಿಂಟಿರಗಂಡಂ
(ಸೌ. ೧೩. IX-i, ೨೫೭-೨೧; 1159). ಒಲಿಟಿರಮಲ್ಲ = ಒಲಿಂಟಿರ

ಗಂಡ: ನಾಗದೇವನೊಲಿಟಿರಮಲ್ಲಂ (ಅಜಿತ. ೧-೪೦).
[ಒಲಿಂಟು + -ಅ]

ಒಲಿಂಟು, ಒರಟು (ನಾ). ೧. ಹಟಮಾರಿತನ; ಮೊಂಡುಸ್ವಭಾವ:
ಮುನ್ನಿನೊಲಿಂಟುವೇಡ ಮಗನೇ ಕೈಕೊಳ್ಳ ಧರಾಭಾರಮಂ (ಪಂಪಭಾ.

೧-೮೧); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ - ಬೆಡಂಗು... ಒರ[ಟ]ಂಟು, ತೆರಂಟು
(ಕಮಧ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). ಒರಟು: ೨. ಒರಟತನ; ನಯನಾಜೂ

ಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಸಭ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಜನಾನುಗ್ರಹದ ಚಿಂತೆ ರಾಜಕೀ
ಯಸ್ಥನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಒರಟಾಗಿಸುತ್ತದೆ (ಸಾಹಿ. ೧೫); ಇದು ಬಹು

ಒರಟು ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೩); ಒರಟಿನಿಂದ ಹರಟೆ
ಉಂಟಾಗುವುದು (ಗಾದೆ).

ಒರಟುಕೊಂಡಿರು = ಒರಟುತನವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರು; ಹಟಮಾಡು:
ನೀನು ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೆದರಿ ಸೋ ದು, ಒರಟುಕೊಂಡಿರೋದು ಒಳ್ಳೆದಲ್ಲ

(ಬಾಳಹೂ. ೨೫).
[ದೇ. II ತಮಿ. ಉಲಿಂಟು; ತುಳು. ಒರಂಟಿ, ಒರಂಟು]

ಒಲಿಂಟುತನ, ಒರಟುತನ, ಒಲಿಟುತನ (ನಾ). ನಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ;
ಬಿರುಸಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮಾಡದೊಲಿಂಟುತನಮಂ ಮಾಡಿದೆಯಪ್ಪೊಡೆ

ನಿನಗೆ ತಕ್ಕ ವಿಧಿಯಂ ನಾಳೆ ಮಾಟ್ಟಿಂ (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೩-೧೦೦).
ಒರಟುತನ: ಪೋಲೀಸ್ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರರೆಂದರೆ ಅವರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ

ಒರಟುತನ ಕಾಣುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ರತ್ನಗೋ. ೩೭); ಅವರಲ್ಲಿ ಕೋಪ,
ಕ್ರೋಧ, ಒರಟುತನಗಳು ಹೆಸರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರಕಾಶ. ೨೦).

ಒಲಿಟುತನ: ಕೊಟ್ಟ ಕುದುರೆಯನು ಮನಮುಟ್ಟಿ ನೋಡದೆ ನನ್ನೊಲಿ
ಟುತನದಿಂದಮಾ ವಂಚಕನೊಳಗೆ ತಂದಿಟ್ಟು ಕುದುರೆಯನು ನೀಗಾಡಿ

(ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೧-೬೯). [ಒಲಿಂಟು + -ತನ]

ಒಂಟುನೇಲಾ (ಕ್ರಿ). ಒರಟುಮಾತನ್ನು ಹೇಳು; ನಯವಿಲ್ಲದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು: ಜಲಕ್ಕನಿರೆ ಪೇಟದ ಕೆಮ್ಮನೊಂಟು [ಪಾಠಾಂ. ನೊಂಟು, ನೆಗಂಟು] ನೇಲು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೯).

[ಒಂಟು + ಪೇಟಾ]

ಒಂಟೆ, ಒರತೆ, ಒಟತೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಹಳ್ಳ ಅಥವಾ ನದಿಯ ಒಡಲಲ್ಲಿ ನೀರು ಜಿನುಗುವ ತಗ್ಗು, — ಕುಳ; ಬುಗ್ಗೆ; ರ್ಗುರಿ: “ಒಟತೆಯೊಂಟೆಯನಲ್ಲೆ ನಿರ್ಗುರ ನಾಮಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೯೪); ದೂರ ಪರ್ವತವೊಂಟೆ ತೋಡುವಿನೆಗಂ ತಳೆಕೊಡಿದುದಾ ನಿರಾಳದೊಳ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೯೦); ನಿತ್ಯಬಿಂದುನಿಗೆ — ಒಂಟೆ, ಕೊಂಟೆ (ಶಮದ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ). ಒರತೆ: “... ನಾಳೆ ಪೂಜೆಗೆ ಮಿಸಲುನೀರು ಬೇಕಂತೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಒರತೆ ತೋಡುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ” (ಶರಚ. ೨೯೩); ಒರತೆ ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ನೀರಿನ ಪೂರೈಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಬೆಳವ. ೧೬). ಒಂಟೆ: “ಒಟತೆವೊಜ್ಜರ ಪ್ರಸ್ತವಣಮನಿಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೨೫); ಮದವನ್ನಾತಂಗೆ ಕಪೋಲದಿನೊಂಟೆದೊಂಟೆಯೊಳೆ ಬೆಳೆದು ದೊಂಬಿನಮೆತ್ತಂ ಮದಗಂಧಮೊದವೆ ಕತ್ತಲಿಪುದು ಪುದಿದೇಲಾ ಲತಾವನ ಪೋದ್ಯಾನಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೮); ಅನ್ಯತಮಂ ನುಡಿವೀಬಾಯಿದು ಪುಸಿ ನುಡಿಗೆಳೊಂಟೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೧೧-೮೬); ಉಷ್ಣದೊಂಟೆಯಂತೆ ಬಿಸಿಲ ನೆಳಲಿನಂತೆ... ಸುಳವ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ (ಸರ್ವವ. ೮೪-೯೭೧).

ಒಂಟೆಯಾಲು = ರಸ ಇಂಗಿ ಹೋಗು; ಒಣಗಿ ಹೋಗು: ಉದಕದ ಬಾಣವಕ್ಕುಡಿಸಿ ಒಂಟೆಯಾಲುತು ವರುಣಶರ ಬಾಯಜತು ನಿರಡಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೯-೪೮). [\leq ಒಂಟೆ]

ಒಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ದುರ್ಯೋಧನವಾಡಿಯಂತೆ ಕೀಚೆಗೆ ಜಾನದೂತನಂತೊಳಗಂ ಪಾಲುನೆಂಡತಿಯಂತೆ ಪೊಟಸು... ಎಂದಿಂತುಮನೇಕ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೮ ವ). [?]

ಒಂಟಿಗು ‘ಒಂಟಿಗು’ ನೋ.

ಒಂಟಿಗು ‘ಒಂಟಿಗು’ ನೋ.

ಒಂಟಿಗು, ಒರಗು (ನಾ). ೧. ಬಾಗುವಿಕೆ; ವಕ್ರತೆ (*). ೨. ದಿಂಬು; ಲೋಡು (*). ೩. ನಿಧ್ರೆ; ಶಯನ: ಜನಜನಿತ ಮಲಮೂತ್ರ ಮೂಜಾ ಟಿಸುವುದು ರತಿಯೊಂದು ನಿಜ ಭೋಜನವೆರಡು ನಿಶೆಯೊಂದೊಳಗು [ಪಾಠಾಂ. ಸುಯಿಲೊಂದು ವರ] ತಾಂಬೂಲ ಹದಿನೈದು... ದಿನಚರಿಯಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ಉ. ೩-೬೧). ಒರಗು: ೨. ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು... ಸೂರ್ಯಪುಟದ ಸುಪ್ತತಿಯಲ್ಲಿ ಒರಗಿನ ಮೇಲೆ ಒರಗೊಂಡು... ಚಿಂತಿಸಿದನು (ವಚಕಾ. ೬೪); ತಾಯಿಯು ಕೂತು, ಬೆನ್ನಿಗೆ ಒರಗನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಉತ್ತಮ (ಗೃಹವ. ೧೦೬); ತರಗು ತಿಂಬುವವನಿಗೆ ಒರಗೊಂದು ಕೇಡು (ಗಾದೆ). ೪. (?): ಪುರುಷೂತಗಣಗಳಾಲುಂ... ಚರಣಕ್ಕೆ ಸೀಸದಂತದೊಳೊಳಿರಗಿಂತಹ ಸರಳ ತನ್ನೊಳೊಪ್ಪುವ ತೆಪದಿಂ (ಭಂದೋಬು. ೩-೨೩ ಅಡಿಟಿ).

[\leq ಒಂಟಿಗು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಉಟಕ್ಕ, ಉಟಕ್ಕ; ತುಳು.

ಒರಗ; ಕೊಡ. ಒರ್ಕೇ; ತೆಲು. ಒಟವ]

ಒಂಟಿಗುಮೂಡೆ, ಒರಗುಮೂಡೆ (ನಾ). ಉದ್ದನೆಯ ಒರಗುದಿಂಬು: ಬರಿಹಿಟ್ಟು ನರಳುತ ಗುರುಹಂಸನಾಥಯಿಂದೊಳಗುಮೂಡೆಯನೊಳಗಿ ದನು (ಭರಚ. ೯೯-೯೩). ಒರಗುಮೂಡೆ: ಉದಂಚಿತೋಂಕಾರ ಮೆಂಬೊರಗುಮೂಡೆಗಳಾಗಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೨-೧೬).

[ಒಂಟಿಗು (\leq ಒಂಟಿಗು) + ಮೂಡೆ]

ಒಂಟಿ ‘ಒಂಟಿ’ ನೋ.

ಒಂಟಿಟ್ಟಿನ ‘ಒಂಟಿಟ್ಟಿನ’ ನೋ.

ಒಂಟೆ ‘ಒಂಟೆ’ ನೋ.

ಒಂಟೆಯೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಜಿನುಗು, — ಸ್ರವಿಸು: ಹರಸಂಬಡೆ ವಿಂಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯೊಂಟೆಯೇಳ್ವೆಂದೊಪಲವೋಡುವ ಜಾರಾವಿತತಿ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೯).

[ಒಂಟೆ (\leq ಒಂಟೆ) + ಏಳ್ (\leq ಏಳ್)]

ಒಂಟೆವೊನಲ್ (ನಾ). ಊಟಿಯಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ಪ್ರವಾಹ: ಕಪ್ಪೆ ಕಪ್ಪೆ ದ ತಮ್ಮ ಮಳೆವೊನಲಿಂದೆ ಶಶಿಕಾಂತದೊಂಟೆವೊನಲುಜಿ ವೆಗ್ಗಣಿಸೆ ನಾಚಿ ಬೆಳ್ಳಾದ ತೆಪದಿಂ ಮುಗಿಲ್ಲಳಿರೆ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಜೈಮಿಧಾ. ೨೫-೫). [ಒಂಟೆ (\leq ಒಂಟೆ) + ವೊನಲ್]

ಒಂಟಿಪು, ಒಂಟು (ನಾ). ೧. ಕೆಚ್ಚು (?): ತೆಪಿಲ್ಲಂ ಸಾವುಭೋಂಕಂ ದಡಸಿದ ಪದಮೋಳ... ಸರ್ವಧರ್ಮವೆಲ್ಲಿತ್ತೊಪ್ಪೆಲ್ಲಿತ್ತೊಡೆಯಲ್ಲಿತ್ತು (ರಕ್ತಾಶ. ೩೯). ೨. ಹೊಳಪು; ಕಾಂತಿ: “ಕಿರ್ಗಿ = ಒಂಟಿಪು” (ಶಮದ. ಪಂ. ೨); “ಒಂಟಿನೊಳ್ಳಾಂತಿಯೊಳು ರಮ್ಯದೊಳು ರಂಗನಿಕು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೩). ಒಂಟು: ೨. ‘ಒಂಟುಗುಂದು’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಟಕ್ಕಪ್ಪು; ಮಲ. ಉಟಪ್ಪು, ಉಟುತಿ; ತೆಲು. ಒಂಟಿಪು]

ಒಂಟಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸು; ಮೋಹಿಸು: “ಒಂಟಿಲ್ - ಸ್ನೇಹೇ” (ಶಮಧಾ); ನಿನ್ನನೆ ಪೀನಮೊಜಲ್ಪು ಮುಜುಗಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೩); ಪಡೆಯ ಪಾಡಿಯ ಬೀರರೆ ಪೆಂಡಿರಲ್ಪುಂ ಪರಸಿಯೊಜಲ್ಪು ಸೇಸೆಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೨೫); ಒಂಟಿಲಿಟಗುವ ಪಟಮೆವಣಿಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿರಾ. ೩೦).

ಒಂಟಿಲ್ಲಂ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು: “ಒಂಟಿಲ್ಲಂ = ಕೂರ್ತಂ” (ಶಮದ. ಪಂ. ೨). ಒಂಟಿಲ್ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವಳು: “ಒಂಟಿಲೆಂದು ಪ್ರೀತಿ ವಟ್ಟಿಲ್ಲೆ ಪೆರಾ” (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೮೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಟಲ್ = ಸಾಮಾನ್ಯ, ಸಂಬಂಧ; ಮಲ. ಉಟವು = ಸಾಮಾನ್ಯ, ಸಂಬಂಧ]

ಒಂಟಿಲ್, ಒರಲು, ಒರಳ್, ಒಂಟಿಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಚು; ಕೂಗಿ ಕೊಳ್ಳು: ನೆಲನಂ ಪೊತ್ತ ಪಡವೊಳಲು [ಪಾಠಾಂ. ತೆಣಲು] ತಿರೆ ನಡೆ ದತ್ತಾಗಳ್ ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಕಂ (ಅಜಪು. ೯-೧೬); ಇಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟು ವರೊಜಲ್ಪಂತುದುರ್ವಗುರ್ವದರ್ವಾ (ಅನಂಪು. ೯-೩೧). ಒರಲು: ೧. ದೇವರದಿಡ್ಲೆ ದೇವರಿಗೆಲ್ಲವೆಂದೊರಲುತಾವುದನುಮವನ ನಿರ್ಣಯಕೆ ಬಿಡದೆಯೆ ತಾಂ ದಾವನ್ನಬಡುತ ತನ್ನಿಟ್ಟೆಯನೆ ಪೋಷಿಸುವ ಭಾವವೆಂತಹ ಭಕುತಿ? (ಮಂಕುಕ. ೫೮೧); ಬಡತನದ ಜಯಭೇರಿ... ಸಾರುವದು ಒರಲಿ (ಅರಳು. ೩೪೫-೧೦); ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕಂಠಹರಿಯುವಂತೆ ಒರಲಿದ (ಬೆಂ ದ ಜೀ. ೨). ೨. ನೆರಳು: ದೇಶವು ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷದ ಲೋಹಮುಖ್ಯಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು, ಒರಲುವ ಹೊತ್ತು ಬರುವುದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೮೩). ಒರಳ್: ೧. “ರಾಸತೇ - ಒರಳಿದಪಂ” (ಕಾಶ್ಯ. ೧೨೧). ಒಂಟಿಲು: ೧. ಅಯ್ಯಾ ಅಯ್ಯಾ ಎಂದೊಳಲುತಲಿದ್ದೇನೆ (ಬಸವ. ೫೬); ಅಣ್ಣ ಅಯ್ಯಾ ಅಪ್ಪ ಎನುತೊಳಲುತಂತಳುತ (ನಂಬರ. ೭-೭೦); ಒಂಟಿ ಲಿದುವು ಬಿರುವ ಸಾಲು ವ ಕಹಳೆ (ಪಚಕಾ. ೫-೧೧); ಒಂಟಿ ಕರೆದುವು ಗಡಣವನು ಗೂಗೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೫-೩೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಟಮು, ಉಟುಮ್ಪು; ಮಲ. ಉಟುಮ್ಪು; ತೆಲು. ಒಟಲು; ಕುಣ. ರೂಂಬ, ರೂಮ; ಕುವಿ. ಒರ್ಪ, ಒರ್ಪ]

ಒಂಟಿಲ್ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: “ಒಂಟಿಲ್ ಕೂರ್ಮಯೆನಲೂ ಕಾದಲ್ಮೆ ನಲ್ಮೆಯನೆ ನೇಹಮೆಂದೆನಿಸುಪುದು” (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೨೯); “ಕೂರ್ಪೊಳಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೭೩). [\leq ಒಂಟಿಲ್]

ಒಜಿಲ್, ಒರಲ್, ಒರಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಾಟ. ೨. ವೇದನೆಯ
ಧ್ವನಿ; ನರಳುವಿಕೆ: “ಒಜಲ ಧ್ವನಿಯವನು-ಅಸೌಮ್ಯಸ್ವರ, ಅಸ್ವರ”
(ನಾಚರಾ. ೪). ಒರಲ್: ೧. ನರರ ಭಯ ಬಯಕೆಗಳ ಸುರರ ತಾಯ್ತಂದೆ
ಗಳೂ? ಸುರರಟ್ಟಹಾಸದಿನ ನರಭಕ್ತಿಯೊರಲೋ? (ಮಂಕುಕ. ೨೪).
ಒರಲ್ಯ: ೧. ತೊಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಂದನಪ್ಪಿದಮ್ಮನೊರಲೆ, ಗೋಳಿ
ಗೋಳು ಅಕ್ಕಟಾ! (ಕೋಗಿಲೆ. ೪-೪೯). [**ಒಜಲ್**]

ಒಜಲಾನು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು, —ಪಡೆ: ಚಿಲುಪುಲಿ
ಯರ್ಗ ಬಾ ಯೊ ಜ ತು ಪೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಮೆಜಿವ ಪಾವನನಾಚಿಯರಿಗೆ
ಒಜಲಾಂತು [ಪಾಠಾಂ. ೩] ಪುತ್ರನಾದುಜುವ ಸುರಂಗ ಬಾಯ್ಲೆಜಿಯ
ಲೀವನು ತವನಿಧಿಯ (ಭೈರವೇ. ೪-೫೧).

[ಒಜಲ್ + ಅನು (< ಅನ್)]

ಒಜಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಚು; ಕೂಗು; ಅರಚು: ಪ್ರಳಯರೂಪನ
ಕಾಯ್ತು ತೀವ್ರತೆ ಕಡುಪಗ್ಗಲದಿನೊಡಗೂಡಿದ ಪುಲಿಯೊಜಲಿಟ್ಟುಡೋ
ಯೊನಿ (ಸಾಕ್ಷಿ. ೫-೨೦). [**ಒಜಲ್** + ಇಡು]

ಒಜಲಿಸು, ಒರಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಗಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೂಗಿಸು:
ಭೀಮ ಪಾರ್ಥನೊಜಲಿಸುವನೇ ಬಾಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೯).
೨. ಮೊಳಗಿಸು; ಧ್ವನಿ ಮಾಡು: ಮುಜಾಯಲಿಜಿದು ಪಾಳೆಯ
ಪರಿಯಂತರ ಒಜಲಿಸಿ ಧರ್ಮಗಹಳೆಯ ನೆಜಿಗಲಿ ರಾಮ ತಿರುಗಿದನು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೧೫-೧೨೧). ಒರಲಿಸು: ೩. ಹೇಳಿಸು; ಎನ್ನುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಪಾಠವನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಜಾಗ್ರತೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ
ಹತ್ತುಸಾರಿ ಒರಲಿಸು (ಮಾಮರಾ. ೫೭).

[ಒಜಲ್ + ಇಸು]

ಒಜಿಲು ‘ಒಜಲ್’ ನೋ.

ಒಜಿಲೆ, ಒರಲೆ, ಒರಲೆ, ಒಜಲೆ (ನಾ). ಗೆದ್ದಲು; ಬಿಳಿ ಇರುವೆ:
ಪನ್ನಗಂ ಪುಗೆ ಪುತ್ತಂ ಪುಗಲೀಯೆವೆಂದೊಜಲೆಗಳ್ ಕಾಯಲ್ ಸಮರ್ಥಂ
ಗಳೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬); ಅಜುವೆಯ ನೊಂದು ಒಜಲೆಕೊಂಡೆ
ಅಕಾಶವನುಡು ಮೇಯಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೧೩೨-೬೦೨); ಸದರವೇ
ಉರಿಗಿಂದಪೊಜಲೆಯ ಬಾಯ್ಲೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೬೦); ಹುತ್ತನಿಕ್ಕೂ
ದೊಜಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೬-೨೬). ಒರಲೆ: ಸುತ್ತೊರಲೆಯ ಪುತ್ತ
ತದ್ವಿದ ಕಲ್ಪಂದೆಯೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪-೨೭೦); “ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಒರಲೆ
ಹಿಡಿದೇ ಹೋಗಲಿ...!” (ಕಾಸೂರು. ೨೯೬); ಅರಸನ ಕಿವಿಗೆ ತರಲೆ
ಹಾಳು, ಬಾಗಿಲ ಕಿವಿಗೆ ಒರಲೆ ಹಾಳು (ಗಾದೆ). ಒರಲೆ: ಒಂದು ಮಾಡು
ಒರಲೆ ಹಿಡಿದು ಬೀಳುವ ಹಾಗಿತ್ತು (ದೇವಮ. ೬೫). ಒಜಲೆ: ಕೆಂಡಕೆ
ಒಜಲೆ ಮುತ್ತುವುದುಂಟೆ (ಪುರಂದ. ೩-೧೦೯ ಪಲ್ಲವ). [?]

ಒಜಿಲೆ (ನಾ). ಸೋರುವಿಕೆ; ಒಸರುವಿಕೆ. ‘ಒಜಲೆಗಣ್ಣು’ ಪರಾ.
[< ಒಜಿಲ್ + ಲೆ]

ಒಜಲೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸೋರುವ ಕಣ್ಣು; ಮುಬ್ಬುಗಣ್ಣು: “ಒಜಲೆ
ಗಣ್ಣನವನು ಕ್ಲಿನ್ನಾಪ್ಪ, ಚುಲ್ಲ, ಚಿಲ್ಲ, ಪಿಲ್ಲ” (ನಾಚರಾ. ೪).

[ಒಜಿಲ್ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ)]

ಒಜಲೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಆನೆ ಕಾಲು ರೋಗ ತಗುಲಿದ ಪಾದ,
—ಕಾಲು: “ಶ್ಲೇಷದಂ, ಪಾದವಲ್ಮೀಕಂ-ಈ ೨ ಒಜಲೆಗಾಲ್”
(ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೦). [ಒಜಲೆ? + ಕಾಲ್]

ಒಜಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒರಲೆ ಹಿಡಿ; ಗೆದ್ದಲು ಹತ್ತು, —ಹಿಡಿ: ಹುಳು
ನಾಡುವವಯವದ ಒಜಲೆಗೊಂಡಕ್ಕೆಗಳ ನೆತ್ತರ ಸುರಿದು ಮರುಳ್ಳು
ಬಿಸುಟ ಬೆಸಳಿಗೆಗುಜುಬಿನೆಡೆಗಳ ಕಂಡು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೫).

[ಒಜಿಲ್ + ಕೊಳ್]

ಒಜಿಲ್ಲಲಹ (ನಾ). ಪ್ರೇಮ ಕಲಹ; ಪ್ರಣಯ ಕಲಹ: ದಿಟ್ಟಗಳೊಳ
ಗೊಗೆದುರುಜಲವಿನಿಸಿಟ್ಟುಡಿಸಿದೊಜಿಲ್ಲಲಹವಂ (ಉದ್ಭವೇ. ೪-೧೭).

[ಒಜಲ್ + ಕಲಹ]

ಒಜಿಲ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಮೆಚ್ಚಿಸು; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು: ಪಾಳ ಪ್ರಣಾದ
ವಂಶಧ್ವನಿಗಳ್ ಜನಮನೊಜಿಲ್ಯಿದುವು ತತಾವನದ್ಧ ಪುನ ಸುಷಿರ ವಾದ್ಯ
ಭೇದ ತರಂಗಳ್ (ಅಜಿತ. ೫-೧೩); ಮನಮನೊಜಿಲ್ಯವ ಕಸ್ತೂರಿ
(ವಸ್ತು ಕೋ. ೭೬-೧೦); ಒದವಿದ ಕೇಗು ನೀಳ್ ಕೊರಲೆತ್ತಿದ ಪಕ್ಷ
ಪೊಜಿಲ್ಯತಿರ್ಪನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೦); ಮನಮನೊಜಿಲ್ಯ ನೂಪುರದ
ಮೆಲ್ಲಲಿ ಕಾಂಚಿಯ ಮಂಜುಳ ಸ್ವನಂ ತನಗಿನಿದೆಯೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು.
೧೩-೨). [ಒಜಲ್ + ಲ್ಯ]

ಒಜಿಲ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಂಜಜ ಕರ್ಪಿಗಳ್
ತೊಡಕಿದೊಡೊಜಿಲ್ಯವೆಂ ಭಂಜಿಸುವನಿಬಿಳಿ ದಿಕ್ಕಾಲರಂ (ಚೈಮಿಧಾ.
೨೪-೩). ೨. ಮೊಳಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಉಚ್ಚಳದಳಿಗಾನದಂತೆ
ಮಣಿಕಂಕಣನಾದಮೊಜಿಲ್ಯ ಸೇಸೆಯಂ ತಳಿದರನಂಗಂಜಂಗಮಲತಾ
ಲಲಿತಾಂಗಿಯರೆಂದು ರಾಗದಿಂ (ಅದಿಪು. ೪-೫೯). [ಒಜಲ್ + ಲ್ಯ]

ಒಜಿವು (ನಾ). ಒರತೆ; ಊಟ: ಕಲ್ಯಾಂಘ್ರಪದಾರವೆ ರಸದೊಜಿವು
ಪರುಸವೇದಿಯ ಕಣಿ ಭಂಡಾರದೊಳುಂಟಿನೆ (ಸಂಪಥಾ. ೧-೨೪); ಕಲಹದಲಿ
ಪಡಿಮುಖದ ಘಾಯದ ಜಲ ರಕುತದೊಜಿವಿಲ್ಲ ನೀ ಮುನ್ನಳುಕಿ ಕೈದುವ
ಹಾಯ್ಲಿದೈ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩೫); ಎನ್ನಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಒಜಿವಿಂದಮ್
ಬೆಚ್ಚನೆಯೊಜಿವಾ ಪೊನಲಂದಮ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೨-೪೫೯).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಜಿವಿ; ಮಲ. ಉಜವು, ಉಜವ, ಉಜ್ಜು]

ಒಜಿವುಗಿಲೆ (ಕ್ರಿ). ರಸವನ್ನು ಸುರಿಸು: ಮುಂ ಪೆತ್ತ[ಭೂಗೊ
ಲೊಜಿವು]ಗಜೆಯಲಾ ಗೋಸ್ತನೇ ನಾಮಮಂ ಸಾರ್ಥಕಮಂ ಮಾಲ್ವಂ
ದದಿಂ ಸದ್ರಸಮನೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿರ್ಪ ಪಣ್ಣೊಂಜಲಂ ಪೊತ್ತ ಕನದ್ವಾ
ಕ್ವಾಲತಾಮುಂಟಿಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೯೩). [ಒಜಿವು + ಕಿಲೆ]

ಒಜಿವುದೋಡು (ಕ್ರಿ). ಒರತೆಯನ್ನು ತೋಡು: ಸುಧಾಂಬುಧಿ
ದೊರೆಕೊಂಡೊಡೇನೊಜಿವುದೋಡುವರೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೪೯).

[ಒಜಿವು + ತೋಡು]

ಒಜಿವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬುಗ್ಗೆಯೇಳು, —ಚಿಮ್ಮು, —ಉಕ್ಕಿ ಬರು:
ಭೂರಿ ರಿಪುಚತುರಂಗ ಬಲ ಸಂಹಾರದಲಿ ಒಜಿವೆದ್ದ ರಕುತದ ಪೂರದಲಿ
ಮುಳುಗಿದರು ಪಾಂಚಾಲಾದಿ ನಾಯಕರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೮-೪೪);
ಮಲಗಿಸಿದನೊಜಿವೇಳ್ ನಯನಸ್ಥಳವ ನೇವರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫).

[ಒಜಿವು + ಏಳ್ (< ಏಜ್)]

ಒಜಿಹು ‘ಒಜಿವು’ ನೋ.

ಒಜಿಹುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣಗುಂದು; ಕಾಂತಿ ಹೀನವಾಗು:
ತೆಜದುಗಾಣದೊಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಜು]ಹುಗುಂದಿ ಮಜಿಹುಗೊಂಡೆನೆನ್ನ
ಗುರುವೆ (ಹಂಪರ. ೫, ೫೧೧-೧೨). [ಒಜಿಹು (< ಒಜಿವು) + ಗುಂದು]

ಒಜಿಲೆ ‘ಒಜಿಲ್’ ನೋ.

ಒಜಿಲ್, ಒರಲ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ತವಿಸು; ಜಿನುಗು; ಹೊರಸೂಸು: “ಒಜಿ-
ಸ್ತವಣೇ, ಶಸ್ತ್ರಕೋಶೇ ಚ” (ಕಮಧಾ); ನೆತ್ತಿಯಿಂದೊಜಿಲಾಗುವ ನೆತ್ತರ
ಧಾರೆಯಿಂ ಮೆತ್ತಿದ ಕಣ್ಣಿನೊತ್ತಂಬದಿಂ ತೆಜಿದು (ಸಂಪಥಾ. ೧೩-೧೦೪
ವ); ಶಶಿಮಣಿ ಸಾನುಗಳಿಂದೊಜಿತು ಪರಿವ ಪರಿವೊನಲ್ (ಪಾಂತಿಪು.
೨-೯೫); ಲಿಂಗ ಕರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮತ್ತೆ ಕಂಗಳು ತುಂಬಿ ಒಜಿಯದಿ
ರ್ಪಡೆ ಅಲಿಂಗಪೂಜೆ ಏಕೆ (ಸರ್ವವ. ೩೯-೧೯೯); ಬಾಣದೇವನೊಳೊಜಿದ
ರಕುತದ ಧಾರೆ ನಾದಿತು ರಥದ ಹಲಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೭); ಮುಗಿದ
ಸರಸಿಜದಂತೆ ದೃಗುಯುಗದೊಜಿತ ಕಂ ಬನಿಯ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೦-೫೪).

೨. ಒಟ್ಟಿಯಾಗು; ನೀರೂರು: ಅಂತಾ ಸಿಂಹಂ ಮುಟುಗುತ್ತಂಬಟ್ಟು
ಗೊಂಕರ ಕಟ್ಟಿಯಂ ಬಯಸಿ ಬಾಯೊಪ್ಪಿತು ತನಗನುಚರನಪ್ಪುದೊಂದು
ನರಿಗೆ ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಪಂ ಚ ತಂ. ೨೮೨-೨೦); ಶೃಂಗಾರ ವೀರಕ್ಕೆ
ಬಾಯೊಪ್ಪಿತೀ ತಸ್ಯರ ಜಾರವೀರವಿಟಿ ವೇಶ್ಯಾ ಕಾವ್ಯಮಂ ಕೇಳು ಮೆಯ್ಯ
ಪಿವರ್ (ರತ್ನಾಶ. ೮೭). ಒರೈ: ೧. “ಒರೆ - ಒಸರು, ಬಸಿದುಬರು”
(ಜಾನಕೋ. ೩೦); ಗದ್ಯವು ಬರೆವುದು ಸವಿಯನು ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹಿತ
ರೊರೆದಪರೆದೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೧-೪೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಪ್ಪಿ, ಉಪ್ಪಿ; ಮಲ. ಉಪ್ಪಿ, ಉಪ್ಪಿ; ತೆಲು.
ಉರು; ಕುಂ. ಉಪ್ಪ]

ಒಟ್ಟಿ, ಒರೈ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರಕೋಶ; ಕತ್ತಿ, ಬಾಣ ಮೊದಲಾದವು
ಗಳನ್ನಿಡುವ ಚೀಲ: “ಒಪ್ಪಿ - ಸ್ವಪಣೇ, ಶಸ್ತ್ರಕೋಶೇ ಚ” (ಶಮಧಾ);
ಶಾಸ್ತ್ರರನ ತಲೆಪಾಡು ತಲೆಯುಮಂ ಒಪ್ಪಿಯುಮನೊಡಗೊಂಡು ಆಳ್ವೊಂ
ಗೊಪ್ಪಿಸಿ (ಎಕ. X, ಗೋರೇಬ. ೪-೧೮; 920); ಒಪ್ಪಿಯಿಂದುರ್ಚಿದ
ಬಾಳೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೭-೨೩); ಕರವಾಳಂ ಸಪ್ಪ ಸಪ್ಪಿನೊಪ್ಪಿಯಿನ
ಭಯನಾ ಕಿತ್ತನಾ ಕಿತ್ತನಾ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೨; 1042);
ಸುರಗಿಯನು ಬಿಡುಬಿಡಿಯನಂಗೀಕರಿಸಿದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪೧);
ಅನಂಗನರಳಂ ಬಿಡುಬಿಡಿಯಾದರಬಿಡುಬಿಡಿಯರು (ಚಿ ಬ ಪು. ೧೯-೨೮).
ಒರೈ: ನಮ್ಮ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಂದ ಹಿರಿದು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು
ಹಿಂಡಿಬಿಡುವವು (ಆರ್ಯಕ. ೨೧); ಅವನು ಬರೆಯಿಂದ ಚಾಕುವನ್ನು
ಎಳೆದುಕೊಂಡು. . . ಚೂಪುವಾದತೊಡಗಿದನು (ಮಲೆನಾ. ೪೩);
ಅವನ ಕತ್ತಿ ಬರೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೨೦೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಉಪ್ಪಿ; ಮಲ. ಉಪ್ಪಿ; ತುಳು. ಬರೆ; ತೆಲು. ಒಪ್ಪಿ;
ಪರ್ಜಿ. ಬರೆ]

ಒಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗೋಪ (?): “ಒಪ್ಪಿ ಶಸ್ತ್ರಕೋಶದೊಳೆ ಗೋಪರೊಳಂ”
(ಕರ್ಣಾಪ. ೭೯).

[?]

ಒಟ್ಟಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾಗು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ
ಸನ್ನದ್ಧನಾಗು: ನಿಲೆ ಮಾತಾಡುವನೆ ತೊಡೆಗಡೆಗಡಂ ಚಾರಿತ್ರ
ಸಂಪನ್ನನೇ ಕಲಿಕಾಲಕ್ಕೊಪ್ಪಿಟ್ಟಿದ ಶುಚಿಯೇ ಗಂಗಾಸೂನು ಗಂಭೀರನೇ
ಗೆರೆವಂದಂ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೨೧೩-೭೯; 1126); ಸುತ್ತನ ತಿವಿ ಸತಿಯ
ಕೊಲು ಮಾರಿಗೊಪ್ಪಿಟ್ಟು ವಿಷವ ಕುಡಿ. . . ಎಂದೊಡೆಯನು ಬೆಸಸಿ
ದಡೆ ನಾನಾಪಿನೆನಬಾರದು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೪); ಥಟ್ಟಿನೆಡವಂಕದಲಿ
ಹಗೆಗೊಪ್ಪಿಟ್ಟು ನಿಂದರು. . . ವೃಷಸೇನನು ಸುಷೇಣನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪.
೧೦-೪).

[ಒಪ್ಪಿ + ಕಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಸ್ತವಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ: ತೊಪ್ಪಿ
ದಾಳ್ದನ ಕಾರ್ಮುಕವ ಸಿಂಜಿಯಿಂದೆ ನೆಪಿ ಬಾಗಿರಿದರೆಂಬಂತೆ ಒಪ್ಪಿ
ಗಲ್ಲುಗಳ ಕೀಲಿಸಿದೇರಿಗಳಿಂದೆ ಕೆಪ್ಪಿಗಳೊಪ್ಪಿದುರ್ವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ.
೨-೩೭).

[ಒಪ್ಪಿ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಒಟ್ಟಿಗಳೆ, ಒರೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಬರೆಯಿಂದ ಆಯುಧವನ್ನು ತೆಗೆ; ಕೋಶ
ದಿಂದ ಆಯುಧವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಿರಿ: ಕ್ರೂರತನದಲಿ ಕೊಲಲು ಹರಿ
ದನು ಕೂರಸಿಯನೊಪ್ಪಿಗಳೆದು ಝಳಪಿಸಿ (ಕಾಶಿರಾ. ೩೭-೧೪); ಕರತಳ
ದೊಳೊಪ್ಪಿಗಳೆದು ಝಳಪಿಸುವ ಕೈದುಗಳ (ರಾಜಶೀ. ೭-೧೧ ವ).
ಒರೆಗಳೆ: (ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆಯನ್ನೊರೆಗಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ. . .) (ಬೆಟ್ಟ. ೮.
೨೯-೫).

[ಒಪ್ಪಿ + ಕಳೆ]

ಒಟ್ಟಿಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಬತ್ತಳಿಕೆ, ಖಡ್ಗದ ಕೋಶ ಮೊದ
ಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು: ಒಪ್ಪಿಗಾರ್ತಿ, ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿ, ಬಳೆ
ಗಾರ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಒಪ್ಪಿಗಾರ್ತಿ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಒಟ್ಟಿಗಾಣಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಬತ್ತಳಿಕೆ, ಖಡ್ಗದ ಕೋಶ ಮೊದ
ಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಅಣಿಯರಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿಪುಪು ಮಣ
ಗಾಣರ ಕಂಚಗಾಣರೊಪ್ಪಿಗಾಣರ ತಿಂತಿಯೆನಿಪ ಮಾಲೆಗಾಣರ ಗಣ
ನಾತೀತಂಗಳಾಪಣಂಗಳೆ ಪೊಪಿಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೩೨೮); ವಾದಿ ವಾಗ್ವಿ
ಪಾಠಕ ಸುಭಟಿ ಶ್ರೇಣಿಗಳೊಪ್ಪಿಗಾಣರವರ್ ಸಾಣೆಯ ಮೊದಲಾದ
ಶಿಲ್ಪಿಗರ್ ಪೊಪಮಟ್ಟಿರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨೩); ಮಾಲೆಯಂ ಮಾಡುವಂ,
ಮಾಲೆಗಾಣಂ. ಏವಂ ಬಳೆಗಾಣಂ, ಒಪ್ಪಿಗಾಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಒಪ್ಪಿ + -ಗಾಣ (< -ಕಾಣ)]

ಒಟ್ಟಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು:
ಕೃಪಾಣವನೊಪ್ಪಿಗೊಳಿಸಿ ರಘುನಾಥ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ಕಾರ್ಮುಕಕ್ಕೆ
(ತೊರರಾ. ೩-೭-೫೧); ಒಡನೆ ಮನ್ನಥ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ತನ್ನಯ ಖಡ್ಗ
ಗಳನ್ನು ತೊಳೆದಾಗ ಬಿಡದೊಪ್ಪಿಗೊಳಿಸಂತೆ ನಿಡುಗೇಶವಾಪಿಪ ಮಡದಿ
ರನ್ನೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೩೩). [ಒಪ್ಪಿ + ಕೊಳ್ಳ + -ಇಸು]

ಒಟ್ಟಿದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಒಪ್ಪಿಗಳೆ: ಮುಸುಂಕಿದ ಧಾವಳ್ಯಾಂಬರಮಂ ತೆಗೆದಂ
ಸ್ವರನಸಿಯೊಪ್ಪಿದೆಗೆದಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೨). [ಒಪ್ಪಿ + ತೆಗೆ]

ಒಟ್ಟಿನೀರ್ (ನಾ). ಸ್ತವಿಸುವ ನೀರು (?): ಹೆಪ್ಪಿಹಿಂಗದೆ ನೋಡಿ
ನುಡಿಸುವನೆನುತ ಬಾಯೊಪ್ಪಿನೀರ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೭-೪).

[ಒಪ್ಪಿ + ನೀರ್]

ಒಟ್ಟಿಪು (ನಾ). ಬರೆತೆ; ಉಟೆ: ನಿಚ್ಚಂ ಪಗಲಿನಕಾಂತದ ಕಿಚ್ಚನಿರುಳ್
ಚಂದ್ರಕಾಂತದೊಪ್ಪಿಪಂ [ಪಾಶಾಂ. ವಂ] ಪಡೆದಾ ಕಿಚ್ಚನದೆನದಿಪೆ
ಮಾಡುಗುಮಚ್ಚರಿಯಂ ಪಗಲುಮಿರುಳುಮಿಾ ವಿಜಯಾರ್ಥಂ (ಅಜಿತ.
೯-೨೨).

[ಒಪ್ಪಿ + -ಪು]

ಒಟ್ಟಿಯಾವು ‘ಒಟ್ಟಿಯಾವು’ ನೋ.

ಒಟ್ಟಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುರಿಸು; ಸ್ತವಿಸು: ಅಪ್ಪ[ಪು]ಗುಲಿತನದಿ
ಮುಪ್ಪಿಸಿ ಬಹಿರಂಗದ ಮುಪ್ಪಿಕದಿನಾ ದೇವಕಿಯನು ನೆಪಿಯುಪಚರಿಸಿ
ನೋಯದ ಕಣ್ಣಳಿಂ ನೀರನೊಪ್ಪ[ಪು]ಯಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿದ್ (ನೇಮಿಸಂ.
೧೫-೭).

[ಒಪ್ಪಿ + -ಇಸು]

ಒಟ್ಟಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊಳಲಿ ನಾಡುಳ್ಳ
ಒಟ್ಟಿಯೂರು ಬರಗೂರಂ ಬಿಜಲ ಮಾಡೇವಿಯಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ.
XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೩೫; 900); ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನೊಪ್ಪ[ಪು]ಯೂರ
ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೭-೮; 1040).

[ಒಪ್ಪಿ + ಊರು (< ಊರ್). / ತಮಿ. ಉಪ್ಪಿಯೂರ್]

ಒಟ್ಟಿವನಿ (ನಾ). ಸೋರುವ ಹನಿ; ಜಿಗುಗುವ ಸೋನೆ: ಒಪ್ಪಿವನಿ
ಗಳಿ ದಿವನಿ ಮಸ್ತಕವನಿ ತೊಪ್ಪಿವನಿಗಳನಾಂತು ಬಿಡದೆ ನೆಪಿ ವಿಶ್ವ
ರೂಪಾದಂತೆ ಸಂತತಧಾರೆ ಸುರಿದುದು (ಮೋಹತ. ೪-೩೯).

[ಒಪ್ಪಿ + ಪನಿ]

ಒಟ್ಟಿವಾಯ್ (ನಾ). ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿಯುವ ಬಾಯಿ: ಪಪ್ಪದಲಿ
ಕುಪ್ಪಿನೊಪ್ಪಲೊಗಣ್ಣೊಪ್ಪಿವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆಮೂಗು ಮುಪ್ಪಿಬಿದ ಕಿವಿ
(ಯಶೋಚ. ೨-೩೮).

[ಒಪ್ಪಿ + ಬಾಯ್]

ಒಟ್ಟಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ತವಿಸಿ ಹೋಗು; ಸೋರಿಹೋಗು.
೨. (ಆಲಂ) ಕಳೆದುಹೋಗು; ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು: ಮೇರೆಗಾಣದ ಬಪ್ಪ
ಕಾರ ಸೈರಣೆಯೊಪ್ಪಿವೋಗದಿರವು (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೨ ವ).

[ಒಪ್ಪಿ + ವೋಗು]

ಒಟ್ಟಿ (ಕ್ರಿ). (?): ಎಡವಿಡಿಯಲ್ಪವಡಿಂ ಕಟವಪ್ರವಮೇಪ್ಪಿಯೆ ನಿಲ್ಲದ
ನನ್ನನ್ ಪಡೆಗಮೊಪ್ಪು × × × ನಿಡೀ ಸುರಲೋಕ ಮಹಾವಿಭವಸ್ಥನ
ನಾದಮ್ (ಎಕ. II, ೯೩-೪; 700).

[?]

ಒಟ್ಟು₁, ಒಕ್ಕು₁, ಒಗ್ಗು₁ (ಕ್ರಿ). ಹರಿ; ಪ್ರವಹಿಸು: “ಒಟ್ಟು-ಪ್ರವಾಹೇ” (ಶಮಧಾ); ಜಲಜಲನೊಟ್ಟುತಿರ್ಪ ಪರಿಕಾಲ್ (ಶಮಧಾ. ೧-೫೨); ಜಲಜಲನೊಟ್ಟುತಿರ್ಪ ದು ನದೀತತಿ (ಜಗವಿ. ೧೪-೭); ಪುಣ್ಯವಾಹಿನಿಯೆನೆ ಒಟ್ಟುನ ಸರಯೂನದಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೬). ಒಕ್ಕು₂: ಮಲ್ಲಡಿಗ ಸಿಲ್ವಿ ಹಾರಂ ಝಲ್ಲನೆ ಪಜೊದೊಕ್ಕೆ ಮುತ್ತನೆಂದಾ ಯ್ತಪೆನೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೨೩); ಅನಿತಪೊಳಗೆ ಕಣ್ಣಿನೋಕ್ಕು ವುದ ಕಂಡು ಜನನಾಥ ಭಾಪೆಂದ ನಗುತ (ಭರಣ. ೯-೭೩). ಒಗ್ಗು₁: ನುಗ್ಗಿಸಿದ ಮದಗಜವನಂಕುಶದೊಳಿರು . . . ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ವ ಮದವೊಗ್ಗಿ ಸೀಳ್ವಿಕ್ಕಿದುದು ಕರಿಘಟಿ ತುರಂಗ. ರಥವಮ್ಮುರಿದುದದ್ಭುತ ದೊಳು (ತುರಂಗ. ೪೯-೪೪); (ತುರಂಗ. ೬೩-೩೪ ನೋ).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಒಟ್ಟು; ತುಳು. ಉಗ್ಗುನಿ; ಕೊಡ. ಒಕ್ಕು; ತೆಲು. ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು₂, ಒಕ್ಕು (ನಾ). ನದೀಪ್ರವಾಹ: “ಅವಿರತಮುಕ್ತವ ತೊಪ್ಪಿ ಯೊಟ್ಟು” (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೪-೧೨); “ಒಟ್ಟು=ನದೀಪ್ರವಾಹಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಒಕ್ಕು: “ಹೊಳೆ, ತೊರೆ, ಹಳ್ಳ . . . ಒಕ್ಕು, ಪೊನಲು, ಹೊನಲು” (ಕಂನುಹು. ೯೨). [\leq ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟುಡಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹ ಕಡಿದು ಹೋಗು, —ನಿಂತು ಹೋಗು: ಸಮಸಂದಟ್ಟುಜಲಂಪನೀಯೆ ಶಯನಂ ಘರ್ಮಾಂಬುವಿಂ ನಾನೆ ಮುನ್ನಮೆ ನಾಣೊ[ಟ್ಟು] [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷ]ಡಿವೋಗಿ ಸೂಸುವ ಪದಂ ಗಂಗಾಂಬುವಂ ಪೋಲಿ (ಶಮಧಾ. ೪-೧೦೯).
[ಒಟ್ಟು₂ + ಉಡಿ₁ + ಪೋಗು₁]

ಒಟ್ಟು₁, ಒಗ್ಗು₂, ಒಗ್ಗು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟು ಗೂಡು; ಗುಂಪಾಗಿ ಸೇರು; ಒಡಗೂಡು; ಅಂಟಿ ಕೊಳ್ಳು: “ಒಟ್ಟು-ಸಂಮೇಳನೇ” (ಶಮಧಾ). ಒಗ್ಗು₂: ೧. ಹೂವಂ ಬಿಚ್ಚುತೊಳಗಣ ಪರಿಮಳದ ತೆನೆಯ ಮಗ್ಗುಲೊಳೊಗ್ಗಿ ಬೆಳೆದ ಸಣ್ಣ ಮಪ್ಪ ನುಣ್ಣಿಸಲೊಂದಂ ತೆಗೆದು (ಬಸರ. ೬-೬೯); ನೆಗ್ಗಿದನು ಗಾಂಗೇಯನಮರರೊಳೊಗ್ಗಿದನು ಕಲಿದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೨); ಮುಗಿಲ ಮೊಗ್ಗರದಂತೆ ಭೋಂಕರಿಸುತ್ತೊಗ್ಗಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೨); ಪಲರ್ ಕಾದಿದರೊಗ್ಗುತೆ ನಿಲಿಂಪ ದಸೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೪-೧೯). ೨. ಒಳಗೆ ಸೇರು; ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಹೋಗು: ಕೂರ್ಗಣಗಳಂ . . . ತೆಗೆದೆಚ್ಚನು ಪೊಗ್ಗಿತದು ಪದ್ರಧರ ಪೊಡಲಿಗಂ ಪೂಳ್ವ ನೆಲಕೊಗ್ಗಿದುದು (ತುರಂಗ. ೫೨-೧೨). ೩. ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾಗು; ಸೇರು; ಹಿತವಾಗು; ಸರಿ ಬೀಳು: ಊಟೋಪಚಾರಗೊಗ್ಗದೆ ಹೋಗಿತ್ತು ಆಗ ನನ್ನವಳಿಗೆ ನನಗೆ (ಇಂಜಾಪ. ೪೫-೧೩); ಕೆಲಸ ಒಗ್ಗಿತೇ ನಿಮಗೆ? (ಕೂನಿಭೇ. ೨೨೧). ೪. ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು; ರೂಢಿಯಾಗು; ಅಭ್ಯಾಸವಾಗು: “ನೆಲ ಕೆರೆದು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವುದೇ ನಮಗೊಗ್ಗಿ ಹೋಗಿದೆ” (ಪುನರು. ೨೬೯). ಒಗ್ಗು₁: ೧. ಎರ್ಗಿಲ್ಲದೆ ಪಾದರಿಯಲೆ ಪೆರ್ಗುರುಟಿಗೆಯೆಸೆವ ಬೇರುಮಂ ಖರ್ಜೂರದೊಳೊರ್ಗಿರೆ ಜಲದಿಂದೀಂ ಟಿಲ್ಲುಗ್ಗಲಿಸಿದ ವ್ಯಕವಿಪಂಗಳಲಿಗುಮಮೋಘಂ (ಖಮದ. ೧೩-೨೧).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಒರಿ, ಒರುಕ್ಕು; ಮಲ. ಒರುಮಿ; ತುಳು. ಒಮ್ಮೇವನಿ; ತೆಲು. ಒರುಮು]

ಒಟ್ಟು₂, ಒಗ್ಗು₅, ಒಗ್ಗು₂, ಒಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಹಿಂಡು; ಮೊತ್ತ: ಬಾಳೆಯರೊಟ್ಟುನಿಂ ಸಕಲ ವೈಭವದಿಂದೆಸೆದಿರ್ಪುದಾ ಪುರಂ (ಜಗವಿ. ೨-೩೪); ವೀರರೊಟ್ಟುನೇ ಅಡರಿಸಿದಂ ದಿವಕ್ಕೆ (ಗೀತಗೋ. ೪೧-೪); ಪಟ್ಟಣದ ಪರ್ಮೆಯಂ ತಾಂ ಕಟ್ಟಿದ ಕೂರಾಳ್ಳೊಟ್ಟುನೇ ಟ್ಪಿಯನೆಗ್ಗಂ ನಿಟ್ಟಿಸದೊಂದೇ ಮೂಲೆಯೊಳಿಟ್ಟಂ ಪಾಳೆಯ ಮನಟ ಲೊಳೇಂ ತಿಳಿವುಂಟೇ (ಚಿಕವಿ. ೫-೨೦). ಒಗ್ಗು₅: ೧. ವಿನೋದದ ವಿಳಾಸದ ವಿಚಾರದಾಭರಣದೊಗ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಡಿ]ನ ಬಹುನಿಯೋಗ ಕಾತಿಯರೆನಿಸ ತರುಣಯರನೊಪ್ಪಿಸಿದನು (ಹಚಕಾ. ೯-೨); ಹೊಗೆವ ಮೋಪೆಯ ಹೊತ್ತುವೆದೆಗಳ ದುಗುಡದೊಗ್ಗಿನ ನಮ್ಮ ಮೋಹರ ತೆಗೆದುದೀಚೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೭); ಕಾಳ್ಕೋಣದ ಮೊಗ್ಗರವಿದೆ ಹುಲ್ಲೆಗಳ ಒಗ್ಗಿದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೭೦). ಒಗ್ಗು₂: ೧. “ಗಡಣವತಿ ಪರಿಚಯದೊಳಗೊಗ್ಗು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫); ಪರ್ಗತ್ತಾಪೂರ್ಗಾದ ಪರ್ಗಗಳವೆನೆ ಕುರ್ಗಿದು ದೆನೆ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಸರೇಫ ಪದಂಗಳಾ (ಶಮದ. ೩೮); ಬೇಡರೊರ್ಗಿನಂ ನಗರಮದೊಂದು ಸಂದ ಪೆಸರಿಂದೆ ಪುಳಿಂದಪುರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೮). ೨. ಅತಿಪರಿಚಯೇ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೇವೆ: “ಗಡಣವತಿಪರಿಚಯದೊಳಗೊಗ್ಗು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫). ಒಕ್ಕು: ೧. ನಾನಾ ಜಾತಿಯ ರಾಯರೊಕ್ಕು ಬನಮಂ ಮೈಸೂರ ಕಾಡೊಳ್ಳಿನೊಳ್ (ಮೈಸೂಮ. ೧-೩೫); ಕಾಪಾಡಿದಂ ಬಾಗಿರದಂ ಕಾದಿದಂ ಪಗೆಯೊಳ್ಳಿನೊಳ್ ಬಳಿದಪ್ಪಿದರಂ ತೂಳ್ಳಂ ಎಡರಾಂತರ ನೆತ್ತಿದಂ (ಸಾಸಂದ. ೨-೧೦). [\leq ಒಟ್ಟು]

ಒಟ್ಟು ‘ಒಟ್ಟು’ ನೋ.

ಒಟ್ಟು₁, ಒಟ್ಟು₁, ಒಟ್ಟು₁, ಒಟ್ಟು₁ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಪೊದರು; ಬೇಲಿ; ಕಾಡುಕಂಟೆಯ ಹೊದರು (?): ಮೂಡಾಯ್ತು ದುಳಿಯ ಪೇರೊಟ್ಟಿ ತೆಪ್ಪಾಯ್ತು ಕಂಬಳ್ಳಂ ಪಡುವಾಯ್ತುವಣಜೆಯುಂ . . . ಪಾಲನೂರ ಪೇರೊಟ್ಟಿ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೬೧-೭೧; 812); ಪರ್ವಟ್ಟಿಯ ತೆಂಕಾಯೊಟ್ಟಿ ಎ ಪಡುವಾಯ್ತುಲಿಯ ಸನ್ನು (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೫; 870). ಒಟ್ಟು₁: ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಮಳಿಯಚ್ಚ ನೊಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲಂಕದ ಹಾಳೊಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೭೬; 1181); ವೀರಸೆಟ್ಟಿ ತಕ್ಕಲ ಒಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನೇಯ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫-೩೪; 1766); ತಿರುಗಿನೋಡಲೊಟ್ಟಿಯಾಚೆ, ಒಟ್ಟಿ ಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು (ಇಂಗೀತ. ೮-೩). ಒಟ್ಟು₁: ನಟ್ಟಕಲ್ಲ ಸಂಚಾರಿಯ ಬರತಿಯ ಕಳಗೆ ಕೊಣಲೆವಿಡಿದು ಪೇರೊಟ್ಟಿ ಬಡಗ ನೋಡಿ ದಟ್ಟಿ ಪುಡಸೆಯ ಕೆಂಬರೆವತ್ತು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨-೨೨; 266 ?). ಒಟ್ಟು₁: ಎರೆಕಟ್ಟಿ ಸಂಚಾರಿ ಭೂಮಿನ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯ ತುಟ್ಟಲೆ ಎರೆಪಡಿಯ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨-೧೯; 266 ?); ಪುಲಿಪಡಿಯ ತೆನ್ನಣ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯ (ಇಲ. XII, ೧೬-೪; 735); ಈಶಾನ್ಯದ ಕಿಸು ವಾಲಿಯನ್ನೆ ನಿನ್ನ ಕಲ್ಲಿನ್ನೆ ಒಟ್ಟಿಯನ್ನೆ (ಎಕ. X (೩), ಚಕ್ಕು. ೧೦೬-೭೦; 850); ಕರ್ಗಿಪೆಯ ಸೀಮೆಯ ಸೀಮೆಯಾಗಿ ಮೂಟು ನಿಲುಗಲ್ಲಿನಿಟ್ಟಿ ಕಲೊಟ್ಟಿಯ ನ್ನಾಗೆ ಕಿಸುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯-೯೪; 904). ‘ಕಲೊಟ್ಟಿ’ ಪರಾ. [?]

ಓ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಓಕಾರ: ಸವನಿಸಿದ ಏ ಓ ಎಂಬುವು ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಸ್ವಭಾವದಿಂದೊಳವು (ಶಮದ. ೮); ಏ, ಓ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಸ್ವರಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).

ಓ₂ (ಕ್ರಿ). ಓತ್ಯ (ಭೂತಕ್ಕ); ಓತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು: 5 “ಓ - ಸ್ನೇಹೇ” (ಶಮಧಾ); ಬಗೆವೇಟ್ಟೊಡೆನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳಯರ್ಕ್ಕ ಳ್ಲ . . . ಓತು ಮಾತಡಕಲೊಂದಿದ ದೂದವರಿಲ್ಲ (ಪಂಪ. ೪-೭೯); ಪರವೆಡ್ಡೊಳೊಡಂಬಡದ ಚಲಂ ಶರಣೆವರೆ ಕಾವ ಚಲಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೨೩; ೨೮೨); ನಿಮಗೋತ ಮನವನನ್ನಕ್ಕೆ ಹರಿಸಿದರೆ ನಿನ್ನಭಿಮಾನ ಹಾಸಿ (ಬಸವ. ೫೦೬); ಪಾತಕಾರಿಯ ಪದಪಯೋಜನ ಧಾತುಗುಂದದೆ 10 ನೋಡಿ ಮನದೊಳಗೊಳಿತು ಬೆರಸಿದ ಧನ್ಯನೈ (ಕಾಶಿ. ೬-೫೯); ನರಕ ದಾನವನಂದನಗೆ . . . ಮಂದರೋದ್ಧರನೋತು ಕೊಟ್ಟ ನದೊಂದು ದಾಡೆಯನು (ಸಂಭ. ೬-೫೯); ಪಾಂಚಾಲಿ ಓತು ಪಾಂಡವರನೊಲಿಸಿ ಹದಿಬದೆಯರ ಬೈತಲೆವಣೆಯನಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೩-೪೪). ೨. ಸಲಹು; ರಕ್ಷಿಸು: ಅವಂಗಿ ಕಾಲಚಕ್ರಮನೋವದೆ ಮಾಡಲ್ಪೆ ಚಕ್ರಮಿದು ಬಗೆ ದುದೊ (ಅದಿಪ. ೧೪-೫); ಎಂತೀಗಳೆನ್ನನೊಯ್ದ ಪನಂತೋವದೆ ಕರಕಚ ಗ್ರಹಂಗಿಯ್ದ (ಕಾದಂ. ೮೯೪); ಮಾಲೆಗಾಣರೊಸದೊಳಿವಿದ ಪೂವಿನ ತೋಂಟಿಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿ. ೨-೬೦); ಜೀವಂಗಳನೋವಿಯೆ (ಬಸವ. ೧-೨೬); ಓವಿದ ಕರ್ತನ ತೋಟೆಂದು ವರ ರತಿವೇವಿ ದುಕ್ಕದಿ ಹಲು ದಿದಳು (ಮೋಹ. ೯-೨೪).

ಓತುಕೊಳ್ = ೧. ಸಲಹು; ಸಾಕು: ಓತುಕೊಳ್ಳುದು ನರನೆ ಯಾಕೆಯ ಪ್ರೀತಿಯಲಿ (ಕುವಾ. ೩-೬೩). ೨. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಅನ ಚಿ ಕೊಳ್ಳು: ತಾಯಿ ಹಸುಕೆಯನೆರ್ಡೆಗೆ ಓತುಕೊಳ್ಳಂದದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೬೬೧-೧೦).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಉಕ, ಉವ; ಮಲ. ಉವ]

ಓ₃ ‘ಒ’ ನೋ.

ಓ₄ ‘ಒ’ ನೋ.

ಓಂ (ನಾ) = ಓಂಕಾರ: ಅ ಮುನಿಪನೋಮೆಂಬುದುಂ (ಶೇಷ. ೮೪-೨೯). [ಸಂ.]

ಓಂಕರಿಸು ‘ಓಕರಿಸು’ ನೋ.

ಓಂಕಾರ (ನಾ). ಓಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ; ಪ್ರಣವ: “ಪ್ರಣವ ಮೋಂಕಾರವಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರ. ೪-೧೦); ಓಂಕಾರ ಶಂಕಾಕಾರ ವಿಜಯ ಪ್ರಸ್ಥಾನ ನಾಂದೀಸಮಯ ನಿನದಾನಂದಿತ ದಿಕ್ಪಾಳಚಕ್ರನುಂ (ಅದಿಪ. ೧೪-೯೧ ವ); ಕಾಲಾಂತಕಂ ಶಂಕರನೋಂಕಾರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೫೩); ಓಂಕಾರ ಸ್ವಾಹಾದಿ ಮಂತ್ರಘೋಷಂ ಬೆರಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೨-೩೦೧).

[ಸಂ.]

ಓಂಕಾರಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಓಂ ಕಾರ ಸ್ವರೂಪನಾದವನು; ಶಿವ; ಪರಮಾತ್ಮ: ವಿಶ್ವಪ್ರಕೃತಿ ರೂಪಯೋಜನಮ್ನಗೋಂಕಾರಮೂರ್ತಿಗೆ... ವ್ಯೋಮಶಕ್ತಿಗೆ ನಮೋ ನಮೋ (ವೀಶ್ಯ. ೨-೨-೩೫).

[ಓಂಕಾರ + ಮೂರ್ತಿ]

ಓಂಗು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಸುತ್ತಾಡು, —ಅಲೆದಾಡು. [← ತುಳು. ಓಂಗು]

ಓಂಟಿ ‘ಓಟ್ಟಿ’ ನೋ.

ಓಂತಿ, ಓತ್ತಿ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಉಡುವಿನಂಥ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಸರಟೆ; ಓತಿಕ್ಕಾತ; ಹೆಂಟಿಗೊಡ್ಡ: ಸರಿ ನಾಯ್ ಬೆಕ್ಕೋಂತಿ ಮೀನ್ ಪೇನ್ ನೋಣಮುಡು ಕರಿ . . . ಈ ತಿರಿಕ ವ್ರಾತಂ ಗಳೊಳ್ ಸಂಭವಿಸಿ ದುರಿತದಿಂ ದುಃಖಮಂ ಪೇಟಲಾಟಂ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೧೩-೧೫೬). ಓತ್ತಿ: ಮೋಹದಾಕೆವೋತಿಯಾದಳೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮ್. ೨-೮೩); ಓತಿ ಬೇಲಿವರಿದಂತೆ ಎನ್ನ ಮನವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೬); ಓತಿಗೆ ಬೇಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂಬಂತೆ (ಸಾಂ. ೫-೯); ಮರುಳುತನವು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಿಷದ ಗುಟಿಕೆ ಮರದ ಮೇಲಣ ಓತಿಯಂತೆ ನಮಿಸುಮಂಥ ದುರುಳನಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೪-೩).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಓಂತಿ, ಓತಿ, ಓತ್ತಿ; ಮಲ. ಓಂತು; ತುಳು.

ಓಂತಿ; ಕೊಡ. ಓಂದಿ]

ಓಂಪುಡಿ (ನಾ). ಕಡಲೆ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ಓಮನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ತಿಂಡಿ: ಎಂಟು ಉಂಡೆ, ಓಂಪುಡಿ . . . ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ದಿಲ್ಲಿ. ೬೬); ಅಪ್ಪನೂ ಅಮ್ಮನೂ ಬಹಳ ಸಂಭ್ರಮಗೊಂಡು ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ, ಓಂಪುಡಿ, ಕೇಸರಿ, ಕಾಫಿಗಳನ್ನೂ ತಯಾರು ಪಡಿಸಿ ಸಿದ್ಧರಾದರು (ಪತಿ. ೬೨). [?]

ಓಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ: “ಅವಾಸ: . . . ಓಕೆ . . . ಅಲಯ: — ಈ ಡಿಗ ಮನೆ” (ಹಲಾಯ. ೪೯-೧೩೬). ೨. ಆಶ್ರಯ: “ಓಕ ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಯವು” (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೬೫). ೩. ಸಂತೋಷ; ತೃಪ್ತಿ. ೪. ಸೌಂದರ್ಯ. [← ಸಂ. ಓಕಸ್]

ಓಕ್ಕೆ (ನಾ). ಮೇರಿ: ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಯ ತೆಂಕಣ ಓಕದ ಕಲ್ಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಬೆಲದ ತಾಳಗುಡದ ಕಲ್ಲ ಗುಡ್ಡೆ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫-೯೫; 1576). [?]

ಓಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತಮ್ಮ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಓಕ ವೆಂಬ ಜಾತಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೧೩). [← ಇಂ. Oak]

ಓಕರ, ಓಕರೆ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧: ಮಾರಿ ಮೃತ್ಯುಗಳಿಗೋಕರ [ಪಾಠಾಂ.ರೆ] ಹುಟ್ಟಿ ಕ್ರೂರಜವಂಗಳಿಭೀಕರ ಹುಟ್ಟಿ ರಿಪುಬಲವಂ ಕೊಂದು (ಹಜ. ೧೨-೩೦ ರಗಳೆ); ತಾನಳಿದುಂಡವರಿಗೆ ಓಕರಮಾಳ್ವಾ ನೋಣ ದಂತೆ ದುರ್ಜನರು ಹಾಸಿ ತಮಗೆಯಾದೊಡಾಗಲಿ ಮಾನ್ಯರ ಮಾನಾಪ ಹಾರ ಮಾಡುವರು (ನೇಮಿ ಸಂ. ೧-೩೪). ಓಕರೆ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ದೇ. II ತಮಿ. ಓಕ್ಕಾಳ, ಓಕ್ಕಾಳಿ, ಓಕ್ಕಾಲ್; ಮಲ. ಓಕ್ಕಾನ; ತುಳು. ಓಕದೇ; ತೆಲು. ಓಕರ, ಓಕರಿಂತ, ಓಕಿಲಿ, ಓಕಿಲಿಂತ್]

ಓಕರಣೆ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧: ಭುಜಬಲತೂಕವುಳ್ಳವರೇನು ಮಂದಿಯು ಹರಿಯೊಡನೆ ತೊಡಗಿ ಓಕರಣೆ ಬಹು ತುತ್ತನಣಿದಣಿದಾಕರಣೆಯಿಂದುಣ್ಣ ದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾ. ೬-೫೦). [ಓಕರ + ಅಣೆ]

ಓಕರಿಕೆ, ಓಗಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ; ವಮನ: "ಉದ್ಗರಂ ವಮನ
ಮೋಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨); ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿಯ ಭಕ್ತಿ ಶೀಲೋದರ
ವಿತರಪಾಕವನೋಲಿಯದೋಕರಿಕೆಯಾದುದು (ಬಸವ. ೩-೨); ಓಕರಿಕೆ
ಯಾಯ್ಬಲೆಗೆ (ಚೇರಮ. ೩-೨೦); ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ದುರ್ಗಂಧದಿಂದ
ಪಿತ್ತಕ್ಷೋಭವಾಗಿ ಓಕರಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೮); ಸಮುದ್ರ
ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಓಕರಿಕೆಯಿಂದ ಅವನು ಬಹಳ ತೊಂದರೆ
ಪಟ್ಟನು (ವಿಜ್ಞಾ. ೯೧). ೨. (ಅಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆ; ಹೇಸಿಕೆ: ಜಗತ್ತಿನ
ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳಿಗೆ ಓಕರಿಕೆ ಬರುವಂತಾಯಿತು
(ಮಣ್ಣಮ. ೧೫೫); ಅಲ್ಲಿಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೆನೆದಾಗಲೆಲ್ಲ ಓಕರಿಕೆ ಬರು
ತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೨೮). ಓಗಡಿಕೆ: ೧. ಮಲಂಗುವಿಕೆಯೋಗದಿ
ಯಾಗುಳಿಕೆಯು . . . ಕೈಸಾರ್ಧವು (ಮಹಾಂತೇ. ೨-೩೪).

[ಓಕರ + -ಇಕೆ]

ಓಕರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಾಂತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಕಾರು: ಶೈಲವೋಕರಿ
ಗೊಂಡು ದೆಂಬ ವಿಶಾಲದಿಂದೊಂದೊಂದು ಗಳಿಗೆಯೋಳಿಯಂ
ದೊಂದೊಂದು ಪಣ್ಣುದುರುತಿಹ ವಿಟಸಿಗಳ (ಬಸವ. ೧೯-೫೧).

[ಓಕರಿ + ಕೊಳ್ಳು]

ಓಕರಿಸು, ಓಂಕರಿಸು, ಓಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಾಂತಿಮಾಡು;
ಕಾರು: "ಓಕರಿಸಿದುದೋಗಡಿಸಿದುದು ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೯);
ಓವೆಂದೋಕರಿಸಿ ನರೇಶ್ವರನ ಮೇಲೆ ಕಾಣದನಾಗಳ್ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ.
೪-೧೩೩); ಓಕರಿಸಿದಳು ಮೃತ್ಯುವೆನ್ನನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೮); ಮೃತ್ಯು
ತುಷ್ಟಿಯಲೋಕರಿಸಿದಳು (ತೊರಾ. ೩-೨೧-೨೯); ಓಕರಿಸುವ ಬೇತಾ
ಳನ ಬಾಯಿಂದಾ ಕುರುಳೋವದೆ ಸುರಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೭-೩೨).
೨. ಹೊರಸೂಸು; ಉಗುಳು: ಆ ಕಠೋರದ ಕಯ್ವು ಕಿಡಿಗಳನೋ
ಕರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೩); ಕೋಪಾನಲನನೋಕರಿಸಿದನು ಕಲಿ ಹನುಮ
(ತೊರಾ. ೫-೨-೪೪). ೩. (ಅಲಂ) ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು; ಹೇಸಿಕೆ
ಪಡು; ಅಸಹ್ಯ ಪಡು: ಲೋಕ ನಿಂದಿಸುವುದು ಕೇಳಿದವರು ಚಿ
ಸಾಕೆಂದೋಕರಿಸುವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೧೨೪); ಅವಿವೇಕದಾಚರಣೆಯ
ನಾರು ನಡೆವರೆಂದವನೊಲ್ಲ ದೋಕರಿಸಿದನು (ಭರಣ. ೮೦-೨೩).
ಓಂಕರಿಸು: ೧. ಕರಂ ಪೇಸಿಯೋಂಪಾ ಕಾಂ. ಯೋ[ಕರಿ]ಸುತ್ತ
. . . ಅಂದಿನಿರುಳೊಂದು ನರಕದೊಳಿರ್ಧ ಭವದಂತಾಗಿ (ಜೀವನಂ.
೫೩-೩೩ ವ); ಮಳೆಗಳಲಿ ಇಳಿ ದಣವುತೋಂಕರಿಸಿತನೆ. ಪಂಕಿಲಗಳುಳ್ಳ
ದವು (ಅನಂರಾ. ೪-೨-೯). ಓಗಡಿಸು: ೧. "ಓಗಡಿಸಿತೆಂದುಂ,
ಓಗಡಿಸಿತೆಂದುಂ, ಓಕರಿಸಿದುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೮೮); "ಓಗಡಿ
ಸಿತನೆ ಕಾರುವುದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೭). ೩. ತದೀಯಜನಕನೋಗ
ಡಿಸದೆ ಧರ್ಮನಂದಧರ್ಮದ ಕೊಲೆ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೦೯); ಕಾಗೆಯ
ಗೂಗೆಯೊಟ್ಟಿಯ ಸ್ವಗಾಲದ ಕತ್ತೆಯ ಬಾಯ್ಗಳಂತೆ ಮೆಯ್ಯೋಗಡಿಸಂತು
ಪರ್ವದುಕೆ ನಾತದ (ಅನಂಪು. ೯-೨೯); ಅಖಿಳವಿಷಯಸುಖಕ್ಕೋಗಡಿಸಿ
ಭವಪಾಶಮಂ ಪಟ್ಟಪಡಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೭೫). ೪. ಹಿಂದೆಗೆ;
ಹಿಂಜರಿ: ಅಳ್ಳದೆ ತಡದಡಿಸದೆ ನಡೆದು ದಹನನ[ಂ]ವೊಲಗೊಣ್ಣೋ
ಗಡಿಸದೆ ಚಿನ್ನಿಸಿ ಮನದೊಳ್ ಮೃಡನಂ (ಇಲ. XX, ೩೯-೩; ೧ನೆಯ
೪೨೩ ಶ್ಲೋಕ); ಮಾಗಧನಂ ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲದಿರನರಸನೆಯತ್ತೋಗಡಿಸದೆ
ನಡೆದು ಬಲಸಾಗರಮಾ ಸಾಗರಂಬರಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೪);
ಒಂದು ರಥಾಂಗಕಾಂತೆ . . . ನೂಂಕೆ ಪೋಗದೋಗಡಿಸದೆ ಪತ್ತೆಸಾರ್ದು
(ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೮೨). ೫. ತಪ್ಪಿಹೋಗು; ನಿಂತುಹೋಗು;
ಇಲ್ಲವಾಗು: ಕಣ್ಣಿನೋಗೋಗಡಿಸದೆ ಸೂಸೆ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೩);

ನಡೆದು ಬಾಳ ಕಾಲದೊಳೆ ತೊಟ್ಟಿನಗಂಕದ ಶೌಚವೀಗೋಗಡಿಸುವೆ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೭); ಕರುಮಾದಮೋರೋಯೋಗಡಿಸಿತ್ತು ಚಿತ್ತದ
ಮುದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೪); ಅನ್ಯಮಂಡಲಿಕರ ದರ್ಶಮೋಗಡಿಸು
(ಇಲ. XV, ೩೩೧-೯; 1028); ಈಗಡಿನ ಸುಖಂ ಧರ್ಮದಿನೋಗಡಿಸು
ಗುಮೆಂದು ಬೆರ್ಚಿ ಮೊಗಮಂ ತಿರಪಲ್ಕಾಗದು (ಜೀವನಂ. ೨೨೩-೨೫).

[ಓಕರ + -ಇಸು. / ಪಾ. ಓಗ್ಗಾರಣ = ವಾಂತಿ]

ಓಕರಿಸುದ (ನಾ). = ಓಕರಿಕೆ ೧: "ಉದ್ಗಾರ, ಉದ್ಗಾರ" (ನಾಚಾರಾ. ೪). [ಓಕರಿಸು + -ಹು]

ಓಕರೆ 'ಓಕರ' ನೋ.

ಓಕಸಾಕಸ (ನಾ). ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಿಚ್ಚಿ: "ಓಕಸಾಕಸಮನಲು ಚಟಕ
ಮನೆ ಕಲವಿಂಕವಾ ಕಾಳಕಂಠಮನೆ ಗುಬ್ಬಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೩). [ಸಂ.]
ಓಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಓ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ಅಕಾರಮುಂ ಉಕಾ
ರಮುಂ ಕೂಡಿ ಸಂಧಿಯಾಗಿ, ಓಕಾರಂ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಶಮದ. ೧೦ ಅಡಿಟಿ).
[ಸಂ.]

ಓಕು (ನಾ). ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: "ಓಕು ಮುಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವ
ಸಲುವಾಗಿ ಹೋವಾರ್ಧಾನಂತೆ ಸೋಗು ತಾಳಿದ್ದೀಯ" (ಪುನರು. ೩೨೭).

[?]]

ಓಕುಳಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಮೇಲೊಬ್ಬರು
ಎರಚುವ ಬಣ್ಣದ ನೀರು: ಸಾಂದಿನೋಳ್ ಕತ್ತರಿಯೊಂದು ಕೋಳ್ಳಿ
ಸಜ್ಜೋಕೋಕುಳಿಚಂದನ ಗಂಧವಾರಿಯೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨೦);
ತುಪ್ಪದೋಕುಳಿ ನವದುಗ್ಗದೋಕುಳಿ ಹಿಮವ್ರಜದೋಕುಳಿ (೧೦೪.
೩-೩೨); ಓಕುಳಿಯ ನೆವದಿಂದ ತೆಕ್ಕೆಯ ಬಾಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸಿತೇ
(ಕುವ್ಯಾ. ೭-೮೭); ಮಣುದಿವಸ ಮರುವಲಿಯ ಸಮನಂತರದಲವಪ್ಪತ
ದೋಕುಳಿಯ ವಿಸ್ತರಣವೆಸೆದು (ತೊರಾ. ೧-೧೩-೫೧); ಓಕುಳಿಯ
ನೆವದೊಳಪ್ಪಿದರೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯನಭಿನಯಿಸಿ ತೋಪುವಂತೆ (ಚಿಬಪು.
೩೭-೭೩). [ದೇ. || ತುಳು. ಓಕುಳಿ, ಓಕಳಿ]

ಓಕುಳಿಗುಂಡಿ (ನಾ). ಓಕುಳಿ ತುಂಬಿರುವ ಗುಂಡಿ, —ತಗ್ಗು:
ರಂಗದ ಬೀದಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಓಕುಳಿಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಅರಣೀನೀರು
(ವಸಂತ) ಮಾಡಿ ತುಂಬಿ ಪರಸ್ಪರ ಎರಚಾಡುವರು (ಪುಟ್ಟಪ. ೫೦).

[ಓಕುಳಿ + ಗುಂಡಿ]

ಓಕುಳಿಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಓಕುಳಿಯಾಡುವಾಗ ತೊಡುವ ಕುಪ್ಪಸ:
ನಂದರಾಜನು ಓಕುಳಿಗುಪ್ಪಸವೆಣ್ಣಿಗೆಯು ಇತ್ತು . . . ನೀರಾಟದಲ್ಲಿ
ಮಯೂರನಂಗವನಪಾಯಬೇಕೆಂದು (ಭೈರಸೂ. ೩೩).

[ಓಕುಳಿ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಓಕುಳಿಬುಗ್ಗೆ (ನಾ). ಓಕುಳಿಯ ಊಟ, —ಚಿಲುಮೆ: ಒರಲಿದಳು
ಕಂದು ನೆತ್ತರವೊನಲ್ ಚಿಮ್ಮಿದೋಕುಳಿಬುಗ್ಗೆಯಂ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೮೧೩-೫೯).

[ಓಕುಳಿ + ಬುಗ್ಗೆ]

ಓಕುಳಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಓಕುಳಿಯನ್ನು ಎರಚಿ ಆಡು; ಓಕುಳಿ
ಯನ್ನು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಚೆಲ್ಲು: ರಸಭಾವದೊಳೊಳುಕುಳಿಯಾಡೆ
ಪೇಟ್ಟಿನಭಿನವಪಂಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೪೨); ಸಕಲ ಗಣವ್ಯಂದಂ ಪ್ರಸಾದ
ದೋಕುಳಿಯಾಡಿ ಸಕಲಗಣಸಂಕುಳಂ ತಣವಿನೋಕುಳಿಯಾಡಿ (ಬಸರ.
೭-೧೮೩); ಓಕುಳಿಯಾಡುವಳನೆಂದಿರ ಮೆಯ್ಯ ಕುಂಕುವದಿಂದೊಂದಿದ
ಕೆಂದಾವರವೊಳಂ ತಳಿದು (ಕಬ್ಬಾ. ೩೦); ರಕುತದ ಕಡಲಲೋಕುಳಿ
ಯಾಡಿದವು ಭೇತಾಳಕಾಳಿಯರು (ಕುವ್ಯಾ. ಭ. ೫-೩೩); ಊರಿನ
ಬೀದಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಓಕುಳಿಯಾಡಿ ಹೊಳೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ
ಬರುವರು (ಪುಟ್ಟಪ. ೫೦). [ಓಕುಳಿ + ಆಡು]

ಓಕೊಳ್ಳು 'ಓಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಓಖಣಿ (ನಾ). ಮಾತು; ನುಡಿ: ರಸಭರಿತೋಖಣಿ ಹಸುಳನ ಹುಸಿಗೆಳೆ
ಶಶಿವದನೆಯರ್ ಮುದ್ದಿಸಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೭-೨೨).

[ಪ್ರಾ. ವಕ್ಯಾಣ (< ಸಂ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)]

ಓಗ (ನಾ). = ಓಘ ಳ: "ಓಘಂ - ಓಗಂ" (ಶಮದ. ನ. ೨೬೯
ಪ್ರಯೋ); "ಓಘ, ಓಗ" (ಶಬ್ದಾ. ೧೪೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಓಘ]
ಓಗಂಪಾಡು 'ಓಗಂಬಾಡು' ನೋ.

ಓಗಂಬಾಡು, ಓಗಂಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸುಪ್ರಭಾತಗೀತವನ್ನು ಹಾಡು:
ನಿನಗೋಗಂಬಾ[ಪಾಠಾಂ. ಪಾ]ಡುವ [ಪಾಠಾಂ. ನಿನಗಾಗಂ ಪಾಡುವ,
ನಿನ ಜೋಗುಳಿ ಪಾಡುವ] ಯುವತಿ ನಿಗಾಯದ ದನಿಗೆ ಸೇನುಸುವಂತೆವೊಲ್
... ಮೊರೆವುಗಳಿಗಳ ಬಳಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೧). ಓಗಂಪಾಡು:
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. "ಓಗಂ
ಪಾಡುವ = ದ್ರುತಗತಿಯಿಂದ ಹಾಡುವ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ).

[ಓಗಂ + ಪಾಡು]

ಓಗಟಿ (ನಾ). ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅಥವಾ ಬಿಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾ
ಗದ ಮಾತು; ಗೊಡವಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ: ಪರಹೃದಯದ
ಪ್ರವೀಣತೆಯನೋಗಟಿಯರ್ಥಮಂ (ದಶಕು. ೮-೨೨೨); ವಿಧಿಬರೆದೋ
ಗಟಿಯೊ ಕುರುಂಕ ವಜ್ರದ ಬೇಗಡೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೧೪); ಓಗಟಿ
ಯಾದ ಮಾತನೊಂದಾಡಲ್ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೪-೧೯). 'ಓಗಂಟು' ಪರಾ. [?]

ಓಗಡಿಕೆ 'ಓಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಓಗಡಿಸು 'ಓಕರಿಸು' ನೋ.

ಓಗರ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ವವಾದದ್ದು; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು: "ಓಗರ
ಮಂದು ಪಕ್ವದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೪೩). ೨. ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರ;
ಅನ್ನ: "ಕೊರಮನ್ನಂ ಭಕ್ತಮೋದನಂ ಭಿಕ್ಷುಮಾಹಾರಮಶನಂ ಬಲಿಯೆ
ನಲ್ಲೆ ಮೋಗರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೧); ನೀವಿಕ್ಕುವ ಕೀರೆಗಂ
ಬರಗಿನೋಗರಕ್ಕಂ ಪುಟ್ಟಿದವನಲ್ಲ (ನಂಬರ. ೨-೭೩); ಚಂದದೋಗರ
ದೊಳಗೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಹೊಸ ಹಳುಕಿನಂದೆಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರು (ಸಿದ್ಧರಾ.
೨-೩೩); ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯೋಗರ ತೊನ್ನೆ ಪಳಿದವ ತರತರದಲಿ ಬಡಿಸಿದರು
(ಮೋಹತ. ೩-೫೧); ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾದ ಓಗರಗಳನ್ನೂ, ಕುಡಿಯಲು
ಬಿಸಿಹಾಲನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಥೆ. ೧, ೩೮೪). 'ಮೇಲೋಗರ' ಪರಾ.
೩. ಪರಿಮಳ; ಸುಗಂಧ: ಕಳವೆ ಶಾಲಿಗೆ ಓಗರದ ಉದಕವನೆಣೆದವ
ರಾರಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೧-೧); ದಳಂಬಡಿದು ಮಡುಗಟ್ಟಿ ಪರಿವ ಮೀಸ
ಲ್ಪಾಸಿಗೋಗರದಜ್ಜಿನ ಸಾರಭ ಸಂಗಮದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೧ ವ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಓರೈ; ತೆಲು. ಓಗಿರ, ಓಯಿರ, ಓವಿರ, ಓರೆ]

ಓಗರಗಂಪು (ನಾ). ಬೆರಕೆಗಂಧ; ಸಮೃದ್ಧಗಂಧ: ಪೂತ ಗೊಜ್ಜಿಗೆಗಳ
ಸಿಂದುರಂಗೋಳಗೋಗರಗಂಪನೆ ಬೀಜುತಿರ್ಪ ಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳರಲ್ಪ
ಸಂಪಗೆಯೊಳಗ್ಗಲಿಸಿತ್ತು (ಸಂಪಭಾ. ೫-೩೦); ಮನಕ್ಕಲ್ಲೆಸೆಗಂ ಕದಂಬ
ಮೊಪ್ಪೋಗರಗಂಪೆಸದಿರ್ಪ ಚಂಪಕಂ (ದಶಕು. ೬-೨೧); ಮೆಲ್ಲೆಲರಂಚೆ
ವಿಂದು ತಳೋಗರಗಂಪು ತಳ್ಳಲತೆ... ಚೆಲ್ವಾಗಿರೆ (ನಳಜಂ. ೧೬).

[ಓಗರ + ಗಂಪು]

ಓಗರವಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ: ಪೊಸ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯೋಳೋಗರವಳಿ
ಗೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಗಳವಳಿಗೆಯಂ, ಕ[ಗ]ಂಗರವಳಿಗೆಯಂ] ಮಾಡಿ
ಸುಟ್ಟುಂ ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೭೨). [< ಅಂಗರವಳಿಗೆ]

ಓಗರವೂ (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯ ಬೆರಕೆಯ ಹೂವು: ಓಗರವೂಗಳ
ಬಂಡನೆಯ್ ಪೀರುತ್ತೊಡವಂದುವಿದ್ರವನದಿಂ ಮೂಡುಂಬಿಗಳ್
(ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೮೧). [ಓಗರ + ವೂ]

ಓಗರಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂಬತ್ತು ಮಹಾಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು: ನಿಂದುದೋಗರಸ್ಥಲ... ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಸ್ಥಲ ಈ ಮಹಾ
ಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೨). [ಓಗರ + ಸ್ಥಲ]

ಓಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆ; ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ಕರೆ: ಮನೆಯ
ಹಂಬಲು 'ಬಾರೊ ಸಾಧನಕೇರಿಗೆ' ಎಂದು ಓಗರೆಯುತ್ತಿದೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ.
೨. ಮುನ್ನುಡಿ). [ಓಗ + ಕರೆ]

ಓಗಾಯಿತ 'ಓಗಾಯ್ತು' ನೋ.

ಓಗಾಯ್ತು, ಓಗಾಯಿತ (ನಾ). "ಅಭಿಮಾನ, ಆಶೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಮೂಗು
ಹೋದಾ ಬಳಿಕ ಮೂಕುತಿಯ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯ್ತು ಮಸು [ಪಾಠಾಂ.
ಯಿತಸು, ಯಿತ್ಯಮಸು]ವಳಿದ ಬಳಿಕೊಡಲ ಮೇಲೇವುದೋಗಾಯ್ತು
[ಪಾಠಾಂ. ತೈ] ಕಂಪಳಿದ ಬಳಿಕ ಕುಸುಮಾವಳಿಯ ಮೇಲೇವುದೋ
ಗಾಯಿತಂ [ಪಾಠಾಂ. ತೈವು] (ಸೋಮಚ. ೪-೯೨). ಓಗಾಯಿತ:
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[? / ತಮಿ. ಓಗೈ = ನಲಿವು, ಸಂತೋಷ, ತೃಪ್ತಿ]

ಓಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕರೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡು: ತಾನದು ಕರೆದೊಡೋ
ಗೊಡುತಿಕ್ಕು ತಿಳಿ ಸಂಜೀವಕರಣಿಯನು (ಕಾಶಿರಾ. ೨೯-೩೧); ಕೂಗಿ
ಕೊಂಡರೆ ಓಗೊಡುವ ಒಬ್ಬ ಅತ್ತೀಯನಾದರೂ ಇರುವನೆ (ವಾರಾಕ್ಯ.
೪೩); ಕರೆದರು ಓಗೊಡಬಾರದೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೪೭).

[ಓಗ (< ಒಗ) + ಕೊಡು]

ಓಗೊಳ್ಳು, ಓಕೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). = ಓಗೊಡು: ತನಿಖೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ
ಕಾರ್ಮನೋವ್ ಹೆಸರು ಕೂಗಿದಾಗ ಅವನೇ ಓಗೊಂಡ (ಪುನರು. ೫೧೭).
ಓಕೊಳ್ಳು: ಎನಿತು ಕರೆದರೂ ಓಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಅಚಿನ್ನಿದ್ರಿಯಾದೆ
(ಅನ್ನಹಂ. ೯೪). [ಓಗ (< ಒಗ) + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಓಘ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವಾಹ; ನೆರೆ: "ಧಾರೆ ಪ್ರವಾಹ ಮೋಘಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೨); ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳ ಓಘವು, ತತ್ಪಾಲೀನ
ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಆಗಾಗ ದಿಕ್ಕು ಬದಲಿಸುತ್ತ ಬಂದುದುಂಟು
(ಕರ್ಣಾಟ. ೬೨); ಅವಳ ಒಂದೊಂದು ವಚನವೂ ಭಕ್ತಿಯ ಓಘದಲ್ಲಿ,
ಅನುಭವದ ಅಳದಿಂದ ಹೊರಹೊರಟುದು (ಕರ್ಣಾಕ. ೬೯). ೨. ರಭಸ:
ಮಾತಿನ ಓಘದಲ್ಲಿ ದೇಸಾಯರು ನರಹರಿಯನ್ನು ಕೋಣೆಯಿಂದ ಪಡಸಾ
ಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು (ಸಮಜೀ. ೨೨೩). ೩. ಸಮೂಹ;
ರಾಶಿ: ಪ್ರಥಿತ ಪೃಥವೀಪಾಲಾಘಾ ನಮ್ರ ಮೌಳಿಮುಖ ಪ್ರಭಾಗ್ರಥಿತ
ಪದವೀಶಾಗ್ರಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೭); ಅಘಾಘಮನಿಪ ಕೋಳ್ಳೆಸಜಂ ಕರ್ಚಿ
(ಉದ್ಭವೇ. ೩-೬೪); ಮುರಿದ ಪೆರ್ಮರಗಳೆಂ ತಂದ ಕಾಷ್ಠಾಘಮಂ ಹರಡಿ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೮-೩೭೧). ೪. [ಸಂಗೀತ] ದ್ರುತತಾಳ (ಃ).

[ಸಂ.]

ಓಚಯ್ಯ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಗುರು: ಹೊಸಶಾಲೆಗೆ ಬಂದಿರುವ
ಓಚಯ್ಯಗಳು (ಬೆಳುಮ. ೯೫); ಓಚಯ್ಯನವರು... ಎರಡನೇ ಕ್ಲಾಸಿ
ನಲ್ಲೇ ಇರು ಎಂದರು (ಸುವಸಂ. ೯೮).

[ಓಚ (< ಓಜ್ಜ) + ಅಯ್ಯ]

ಓಜ್ಜ 'ಒವರ್ಜು' ನೋ.

ಓಜ್ಜ, ಒವಜೆ, ಓಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ: ರವಿಯ ಬತ್ತಿಯನು
ಹೊತ್ತಿಸಿ ಹುದು ಬಾನಲ್ಲಿ ಈಶನೋಜ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೩-೧೩).
೨. [ವೈದ್ಯಶಾ] ವೀರ್ಯದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗ: ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ
ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಏಳು ಪರಿಣಾಮಗಳು. ಏಳನೆಯದೇ
ವೀರ್ಯ. ವೀರ್ಯದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗ "ಓಜ್ಜ". ಈ ಓಜ್ಜದಿಂದ
ವಾತಸಂಸ್ಥಾನದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತಂತ್ರಗಳು ಆಗಿವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೫೨).

೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಮಾಸಭೂಯಿಷ್ಠ ರಚನೆ: ಓಂಕಾರ ಸಮಾಸಮಾಗರಿ ವಿರಚಿಸುವುದು ತಾನದೋಷಮಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ ವ. ೧೨೨). ೪. ಪ್ರಾಣ. ೫. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೬. ನೀರು. ೭. ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ನೈವುಣ್ಯ. ೮. ವೇಗ. ಒವಜೆ: ೧. ಬಳವಳವಣ್ಣು ಕಾಯ್ವಿವಜೆ ದಿನ್ನಣಮೆಂಬಿವು ಪೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಕೈಕೊಳೆ ವನವಟ್ಟಿಯಿಂದಿರಗಂಟೊಡೆವಂತೆ ಭಟಿಚ್ಚುಟಿಸ್ಸನಂ ಬಳಿದುದು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬-೬೩). ಓಜ್ಯ: ೩. ಮನಸಿಜನೋಜೆ ಕಣ್ಣಮನ ಜಾಣ್ಣುಡಿ (ಜಗವಿ. ೧-೧೦). ೫. ತಮ್ಮೋಜೆ ತಮ್ಮಾರ್ಪು ತಮ್ಮ ಸದಾ ಚಾರತೆ ತಮ್ಮ ನಿರ್ಮುಳತೆ (ಎಚ್. XIII, ೩೩೩-೬೦; 929); ಪೆಸರ್ಗಂ ತೇಜಕ್ಕನೊಂದೋಜೆಗಮಹಿತ ಮಹಿಪಾಳಕರ್ಚೆಚ್ಚಿ ಬಾ ಯ್ಕೇಳಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೪೮). [\leq ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಓಜ್ಯ (ಗು). ವಿಷಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ; ಬೆಸಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ. 'ಓಜ ಗೃಹಸ್ಥ', 'ಓಜರಾಶಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಓಜಗಾಣಿ (ನಾ). ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು (?): ಓಜಗಾಣರಕ್ಕಿಂಗರೋದುಗಾಣರ್ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿಪುಣರ್... ಅಗರ್ಪರ್ (ಚಕವಂ. ೧೪೪-೨). [ಓಜ್ಯ + ಗಾಣಿ (< -ಕಾಣಿ)]

ಓಜಗೃಹಸ್ಥ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವಿಷಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು: ಪಗಲಿನ ಲಗ್ನಮಕ್ಕುರುಳ ಲಗ್ನದೊಳೋಜಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿ ತಂದೆಗೆ ಜನಕ ಗ್ರಹಂ ನೆಲಸೆ (ಜಾತಕ. ೩-೭). [ಓಜ್ಯ + ಗೃಹಸ್ಥ]

ಓಜಗೊಡಗಿ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ, ಗುರುಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ: ವಸಂತಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಖಂ ೧೨ ಹಲವು ಸಾಲೆಯಲಿ ಪೋಜಗೊಡಗಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂ ೧೦ಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಖಂ ೫೦ (ಎಚ್. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೨೯; 1573).

[ಓಜ್ಯ (< ಒವರ್ಯು) + ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಗಿ)]

ಓಜರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಮೇಷ, ಮಿಥುನ, ತುಲಾ, ಧನುಸ್ಸು, ಕುಂಭ ಮೊದಲಾದ ರಾಶಿಗಳು; ಬೆಸರಾಶಿ: "ಓಜಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿ" ಎಂದರೆ ಲಗ್ನದಿಂದ ಓಜರಾಶಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಎಂ ದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ (ಜಾತಕ. ೩-೭ ಅಡಿಟಿ). [ಓಜ್ಯ + ರಾಶಿ]

ಓಜರೇಖೆ 'ಓಜಾರೇಖೆ' ನೋ.

ಓಜಸ್ಸಿ (ಗು). ೧. ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ. ೨. ಬಲವುಳ್ಳ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಓಜೋಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ. [ಸಂ. ಓಜಸ್ಸಿನಾ]

ಓಜಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಕೆಚ್ಚು. ೨. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು. ೩. ಪ್ರಕಟರೂಪ; ಆವಿರ್ಭಾವ. ೪. ಆಧಾರ; ನೆಲೆ. ೫. ನೀರು. ೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತು ಶಬ್ದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಓಜಸ್ಸು - (ಪ್ರಸ್ತಾಪಕರೂಪ ಅವುಗಳ ಮುಂದೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಪ್ತರೂಪ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ) ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಬಿಗಿಕಟ್ಟು" (ಕೃಷಿ. ೨೩೪); ಶ್ಲೇಷ, ಪ್ರಸಾದ... ಓಜಸ್ಸು, ಕಾಂತಿ, ಸಮಾಧಿ - ಈ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳೇ ವೈದರ್ಭಮಾರ್ಗದ "ಪ್ರಾಣ" (ಭಾರವಿ. ೨೯). [ಸಂ. ಓಜಸ್]

ಓಜಾಯತ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸು; ಕಾಂತಿಯ ಹೆಚ್ಚಳ (?): ವೀರರುಣ್ಣುಪೋಜಾಯತಮಂ ಬಿತ್ತರಿಸಲಳವೆ (ಕಮಮಾ. ೫-೪೯). [ಓಜ್ಯ + ಆಯತ್ಯ]

ಓಜಾಯಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಶಿಲ್ಪಿ; ಶಿಲ್ಪಾಚಾರ್ಯ(?): ಕುದುರೆ ಕಾಣರ ಕೇಣಕದನುಮಾನಕ್ಕೆ ಮೋಜಾಯಿತರೋಜೆಯೊಲವಣವ ಭೂಮ ನಕ್ಕಂ ಸಕ್ಕಸಮನಾಗಿ ತೂಗಿದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೨-೩೦ ವ); ಚತುರಾಸನಂ ಚತುರತೆಯಿಂದೋಜೆದಪ್ಪದೋಜಾಯಿತನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದರಮ್ಮಹಮ್ಮಂ ಗಳಿಂ (ವಿದೂಷಾ. ೪೩ ವ). [ಓಜ್ಯ (< ಒವರ್ಯು) + ಆಯಿತ (< -ಆಯ್ತು)]

ಓಜಾಯಿಲ (ನಾ). ೧. ಮರಗೆಲಸದವನು; ಬಡಗಿ (?): ಮರನು ಮನೋಜಾಯಿಲನಾಗಿ ಪೋಸೆಯ ಕಿರ್ಚಕ್ಕುಂ ಎಳ್ಳಂ ಗಾಣದೊಳಿಕ್ಕಿ ಪಿಟಾಯೆ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆಣ್ಣೆಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೨೦). ೨. ಅಕ್ಕಸಾಲಿ (?): ಓಜಾಯಿಲಂ, ಆ ಡ್ಡಾಯಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). ೩. (ಅಲಂ) ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ (?): ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯಂತೆ ಮಾಯಾಮಾರ್ಗನುಂ ಪುಲಿಯಂತೋಜಾಯಿಲನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೭೨). [ಓಜ್ಯ (< ಒವರ್ಯು) + ಆಯಿಲ್ಯ]

ಓಜಾರೇಖೆ, ಓಜರೇಖೆ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ವರ್ಗಮೂಲ ತೆಗೆಯುವಾಗ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೇಲೆ ಗುರುತಿಸುವ ರೇಖೆ: ಓಜಾರೇಖೆಯೆಂದು ಸಲಾಕಾರೇಖೆಯಂತೆಗೆದು... ಓಜಾರೇಖೆಗಿಂದಲ್ಲಿಯೇ ವರ್ಗಮೂಲಂ ಗೊಂಬುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೪-೯). ಓಜರೇಖೆ: ಎಂದೂ ಓಜರೇಖೆಯಂತೆಗೆದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೩-೩).

ಓಜೆಯರೇಖೆ = ಓಜಾರೇಖೆ: ಓಜಾತ - ಓಜೆಯರೇಖೆ ನಿಂದಲ್ಲಿಯೇ ವರ್ಗಮೂಲಂ ಗೊಂಬುದು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೪-೫). [ಓಜ + ರೇಖೆ]

ಓಜಾಸೂತ್ರ (ನಾ). ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಳತೆ, ತೂಕಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಾಣ್ಯದ ಕೋಷ್ಟಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳುವ, ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡುವ ಸುಲಭ ಸೂತ್ರ: ಮಂಗುಣ ಅಳತೆಗೆ - ಅಳತೆಗೆ ಓಜಾ ಸೂತ್ರಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧-೧). [ಓಜ + ಸೂತ್ರ]

ಓಜಾಹಾರ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಹಾರ (?): ಪಕ್ಷಿಗಳ ತತಿಗಳೋ ಜಾಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಹಾ. ೭೨-೭). [ಓಜ್ಯ + ಆಹಾರ]

ಓಜಾಳು (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು (ಸ್ಕಾಂಡರ್); "ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದವನ ಹೆಸರು" (ಗಂಗಾಮ. ೫೯). [?]

ಓಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು: ಬೇಂಟೆಯನಾಡಿ ರಘು ರಾಮನಾ ಜನಕಜಯನಂದು ನೀಗಿದನೋಜಿಸಿದ ಬೇಂಟೆಗಳನಾಡಿ ವಿರಾಜಿಸುವ ಕಣ್ಣಪ್ಪನಿಪ್ಪನು (ಬಸಪು. ೩೧-೨೧); ಈ ಜಗದ ಜೀವರಿಗ ದೊಂದೇ ವ್ಯಾಜವಿಲ್ಲದ ಸೃಷ್ಟಿಯನು ಮಿಕ್ಕೋಜಿಸಲು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕದ ಜೀವರಾಶಿಗಳ (ಸಂಭವ. ೫-೯); ಮಹಾಮಂಗಲೋತ್ಸವಗಳ ನೋಜಿಸಿ (ಸಂಗಿರಾ. ೨೭-೬). [< ಯೋಜಿಸು ?]

ಓಜ್ಜು 'ಒವರ್ಯು' ನೋ.

ಓಜ್ಜು 'ಒವಜು' ನೋ.

ಓಜುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬೆತ್ತ; ಶಿಕ್ಷಾ ದಂಡ: ಎಡದ ಕೈಯಲು ಹಾಲಬಟ್ಟಲು ಬಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಓಜುಗಟ್ಟಿಗೆ ಅನಾಗ ಬಂದಾನೋ ನಮ್ಮಯ್ಯ ಬಡಿದು ಹಾಲ ಕುಡಿಸುವ ತಂದೆ (ಬಸವ. ೩೮೮). [ಓಜ್ಜು (< ಒವರ್ಯು) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಓಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಶ್ರೀಣಿ; ಪಂಕ್ತಿ: ಕೂಳೊಳರ್ಥವ ಹೊಡೆದು ಸುಟ್ಟು ಹಾಲುತುಪ್ಪದ ಹರವಿಯೋಜಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೧೦-೩೦); ಪಾಜು ಪಾಜಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದೇಜುವರಿಭಟರೋಜಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಸುವೆ (ಕಂ ನವಿ. ೧೪-೪೭). ೨. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ; ಅಣಿ; ಒಪ್ಪ: ಕರ್ಣನು ಮೆನ್ನೊಂದೋಜೆಯೊಳೆಸಗದೊಡಾಂ ಸ್ಯಂದನದಿಂದಿಟ್ಟು ಪೋಪೆಂ (ಸಂ ಪಭಾ. ೧೨-೧೦೧); ಅದು ಕಣ್ಣಪ್ಪನ ಪೂಜೆಯೋಜೆ ಬಗೆಯಲ್ ವೇದೋಕ್ತಮೇ (ಸಂಪಾಶ. ೪೪); ಮಗಳೆ ನೀ ನನಗಲ್ಲದೋಜೆಗಳ ನಡೆವರೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೫೪). ೩. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳ; ಲಯ; ಸಾಂಗತ್ಯ: ಪೊಲೆಯರ್ಬಡಿದ ಪಜೆಯೋಜೆಗಾಡುವ ಸಗರಣೆಗರಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೩); ತಾಳ ಮಾನ ಸರಸವನಜೆಯ ಓಜೆ ಬಜಾವನೆಯ ಲೆಕ್ಕವನಜೆಯ (ಬಸವ. ೪೯೪). ೪. ವಶ; ಅಧೀನ. 'ಓಜೆಗೊಳ್ಳ', 'ಓಜೆವಿಡಿ' ಪರಾ. [ದೇ. || ತೆಲು. ಓಜ]

ಓಜ್ಜಿ 'ಓಜ್ಜ' ನೋ.

ಓಜ್ಜಿಗಾತಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವರಿತು ನಡೆಯುವವಳು; ಒಪ್ಪವುಳ್ಳವಳು : ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಹಿತ ರಂಗನೆಂಬೋಜಿಗಾತಿಯ ಕಣ್ಣಾರದೆಂದು ಕಂಡಪೆನೋ (ಶತಸಾಂ. ೩೦-೫೫). [ಓಜ್ಜಿಗಾತಿ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಓಜ್ಜಿಗಾತಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ಒಪ್ಪಗಾರ : ಕಲಾವಿದನೊಳ್ಳಾತುಗನೋಜಿಗಾತಿಯು ಚಿತ್ರವು ಭಾವುಕಂ (ಗೀತಗೋ. ೧-೩). [ಓಜ್ಜಿ + -ಗಾತಿ (< -ಕಾತಿ)]

ಓಜ್ಜಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಂತಿಗಿಡಿಸು : ನಿನ್ನ ರೂಪಿಗೆ ಮರುಳಾದ ರಾಜನದನೆಯ ನೀನಂತು ಓಜ್ಜಿಗಿಡಿಸುವುದೆಂಬನಿ ದಳವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೪೪).

[ಓಜ್ಜಿ (< ಓಜ್ಜ) + ಕೆಡು + -ಇಸು]

ಓಜ್ಜಿಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾರು : ಪೂಜೆಯಂ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚದೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಓಜ್ಜಿಗಿಟ್ಟುಹುಗೆಟ್ಟಿತಿಲೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸರ. ೩-೫೬). [ಓಜ್ಜಿ + ಕೆಡು]

ಓಜ್ಜಿಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು, —ಒದಗಿಸು : ರತಿಗೆ ರತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುವ ರೂಪು ವಾಣಿಗನು ತವಾಣಿಯಂ ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ವಾಗ್ವಿ ಲಾಸವನತೆಗೆ ತೇಜಮನೋಜಿಗಿಯು ತನುರುಚಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೭೯).

[ಓಜ್ಜಿ (< ಓಜ್ಜ) + ಕಿಯ]

ಓಜ್ಜಿಗಿಯು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು : ಬಗೆಗೊಳ ಲೋಜಿಗಿಯುವ ಕೆಲಕ್ಕೆ ನಿವರ್ತಿಪವುಂಕಿ ದಾಂಟಿಪೋಜಿಗಿ ತುರಗಂ... ಬರೆ (ಪರ್ವತ. ೮-೭). [ಓಜ್ಜಿ + ಕಿಯ + -ಯು]

ಓಜ್ಜಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ವಿಧೇಯವಾಗು : ಓಜ್ಜಿಗೊಳೋಜಿಗೊಂಡು ಧರ್ಮಪ್ರಿಯರಾದರಾ ಪ್ರಜೆಗಳುಂ (ಆದಿ ಪು. ೧೬-೪೦). [ಓಜ್ಜಿ + ಕೊಳ್]

ಓಜ್ಜಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು : ಓಜಿ ಗೊಳಿ ರಜತಶಾಸನ ರಾಜತ್ವತ್ರಕದೊಳಿಸೆಯ ಬರೆಯಿಸುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೯); ವಿವಿಧಾಮರ ಸಂಕುಲಮೋಜಿಗೊಳ್ಳನಂ ಪಾಡಿದುದು (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೨೨). [ಓಜ್ಜಿ (< ಓಜ್ಜ) + ಕೊಳ್]

ಓಜ್ಜಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಓಜ್ಜಿಗಿಯು : ಒಲಿದು ಮಕುಟಾವಳಿಯ ಶೋಣಿತ ಪಳೆಯ ರಕ್ತಸದೇಸಿಯಲಿ ಬಿಗಿದಳೆವ ಹಾಹೆಯನೋಜಿಗೊಳಿಸಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಪದ ಯುಗವ (ತೋರಾ. ೧-೧೫-೧೯); ಚಾಮರೇಂದ್ರರ ನಿತ್ತರದಲೊಮೊ ದಲಿ ಚಪಲವ ಬಿತ್ತರಿಸುವಂತೋಜಿಗೊಳಿಸಿದರಮರ ಪಡಿಯುರು (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೨೧-೩೭). [ಓಜ್ಜಿಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಓಜ್ಜಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾರು : ಜನಾಗಮ ದೋಜಿಯೋಳೋಜಿದಪ್ಪದೀ ವೀರನ ವೀರವೃತ್ತಿಯೊಳವಂ ನೆಜೆ ಬಣ್ಣನ ಲಾರ್ಪನಾವನೋ (ಧರ್ಮಪು. ೪-೮೪); ಮಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯನುಳಿದು ಪರಶಕ್ತಿಯೆಂದು ಓಜ್ಜಿದಪ್ಪದ ಬಹಳ ಭಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪದಸೋಜಂ ಗಳಂ ಭಜಿಸುತಿರ್ದರಾ (ಚಿಬ್ಬ. ೩೬-೧೯); ನಿನ್ನ ತನುಸಂಭವರಾ ಜಾನ ಕಿಯ ಮಕ್ಕಳಿವರೋಜಿದಪ್ಪಿದರಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೫೩).

[ಓಜ್ಜಿ + ತಪ್ಪು]

ಓಜ್ಜಿವಚ್ಚ (ನಾ). ಹೊಳಪಿನ ಅಭರಣ : ಒಲ್ಲೊಪ್ಪಂಬಡರೋಜಿವಚ್ಚ ಮನಿಡರಾ ಪೊಂಬಟ್ಟಿಯಂ ತಾಮುಡರಾ (ಚಿವ. ೩-೩೯).

[ಓಜ್ಜಿ (< ಓಜ್ಜ) + ವಚ್ಚ]

ಓಜ್ಜಿವಿಡಿ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವ, ಪಳಗಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣಾನೆ : ಎರಡುಂ ಪಕ್ಕದೆ ಪಕ್ಕದೋಜಿವಿಡಿಯಂ ಕೈಗೆಯ್ದು ಬಂದೇಜಿ ಚಾಮರಮಂ ಕನ್ನೆಯರಿಕ್ಕೆ (ಸಂರಾಮಾ. ೨-೧೧). [ಓಜ್ಜಿ + ವಿಡಿ]

ಓಜ್ಜಿವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾ ಗಿರು : ಭಕ್ತಿಮಂತನಾ ಪುಷ್ಪದತ್ತಂ ನಮಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದು ಮುಂತಿರ್ದನೋಜಿ ವೆರಸಿ (ಸಾಂದಪು. ೧-೪೧); ಅಮೃತಾನ್ನದಾರೋಗಜೆಯ ಮಾಡಿಸಿದ ನೋಜಿವೆರಸಿ (ಸಾಂದಪು. ೪-೫೫). [ಓಜ್ಜಿ (< ಓಜ್ಜ) + ವೆರಸು]

ಓಜ್ಜಿವೆರಸು (ಅ). ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ, —ಯುಕ್ತವಾಗಿ : ಯತಿ ಧರ್ಮದೊಳ್ಳಡೆವಾತಂ ಮೂರೋತ್ತರ ಗುಣಂಗೋಜಿವೆರಸು ಸಕಲ ದೋಷಂಗಳುಂ ತನ್ನಂ ಪೊದ್ದದಂತಾಗೆ ನಡೆವುದು (ಧರ್ಮಪು. ೬-೨೦೯). [ಓಜ್ಜಿ (< ಓಜ್ಜ) + ವೆರಸು]

ಓಜ್ಜಿವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು : ಎರಡುಂ ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಬಾಜಿಪ ವಾದ್ಯದಿನೋಜಿವೆತ್ತ ಗಾಯನಿಯರ ಸೀಯನಪ್ಪ ರಸಗೇಯಮನಾಲಿಸುತಿರ್ಪಳ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೩-೧೦೭); ವರ ಕಮಂಡಲ ಮೊಪ್ಪೆ ಹಸ್ತದೊಳೋಜಿವೆತ್ತರೆ ಬೆಳ್ಳಿಯುತ್ತರಿಗೆ ಜನ್ನಿನರಂ ಬೆಡಂಗಳ ವಟ್ಟು ಬಾಲದಿನೇಶನಂತಿರೆ ತನುಜೈವಿ (ಧರ್ಮಪು. ೫-೨೦೬); ಅತ್ತೆಯ ಮಗಳ ವಿಳಾಸಿನಿಯೆಂದೋಜಿವೆತ್ತನ್ನಿನವಳು ತೋ ಪಾರ್ವತಿ (ಧರಜ. ೩೭-೮೧). [ಓಜ್ಜಿ (< ಓಜ್ಜ) + ವೆಲು]

ಓಜ್ಜಿವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ರೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳು : ಇದು ಹಬ್ಬಿ ಲೋಕಾಂತವಾಗುತ್ತದಿದು ಬೇಡ ಮಗನೆಯಂದಾಕಿ ಮತ್ತೋಜಿ ವೇಳೆಗಳು (ಧರಜ. ೪೬-೧೩೪); ರಾಜರೋಜಿಯ ಮಿಷ್ಠ ನಡೆಯ ಓಜಿ ವೇಳ್ಳರು ಆರು ಬೇಡೆಂದು ಸಖರಲ್ಲರೋಜಿಯಿಂದೆಜಿ ಪೇಳೆಗಳು (ಧರಜ. ೪೮-೫೯). [ಓಜ್ಜಿ + ವೇಳ್ (< ವೇಲು)]

ಓಜ್ಜೋಗುಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಪದಬಂಧವು ಬಿಗಿಯಾಗಿರುವುದೂ, ಅರ್ಥವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿರು ವುದೂ ಓಜ್ಜೋಗುಣವಾಗುತ್ತವೆ" (ಧಾರವಿ. ೪೨); ಓಜ್ಜೋಗುಣ ಸಮಾಸ ವಿರಾಜಿತಂ (ಉದಯಾ. ೫). [ಸಂ. (ಓಜ್ಜ + ಗುಣ)]

ಓಜ್ಜೋನ್ನಿತ (ಗು). ಓಜ್ಜಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದ : ವಾಲಿಯ ಸಹೋದರಂ ಸುಗ್ರೀವನಲ್ಲೆ ಆ ಓಜ್ಜೋನ್ನಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭೮-೧೩); ಪಾನೀಯ ಸೇವಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಮಾತು ಓಜ್ಜೋನ್ನಿತ ವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ತಾರಸಾ ತನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೭೨). [ಸಂ.]

ಓಜ್ಜೋಲಕ್ಷಣ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತುಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಮಾಸ ಸಮಾಸಪದಂಗಳನಮದಿರೆ ಸಯ್ಯಾಗಿ ಬಗೆದು ಪೇಟೊಡದಕ್ಕುಂ ಕ್ರಮದೋಜೋಲಕ್ಷಣಮುತ್ತುಮಮಿದು ಗದ್ಯಕ್ಕುಲಂ ಕ್ರಿಯಾನುಸಮೇತಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೩). [ಸಂ. (ಓಜ್ಜ + ಲಕ್ಷಣ)]

ಓಜ್ಜು 'ಒವಜ್ಜು' ನೋ.

ಓಟಿ (ನಾ). ೧. ಓಡುವಿಕೆ; ಪಲಾಯನ : ಪುಸಿಗೆ ಪೇಸುವನ್ ಓಟಕ್ಕೆ ನಾಣ್ಣುವನ್ ಒಂದಿಜಿವಾತನ್ ಹಿರುಡವನ್ (ಮೈಸಿ. ೧೯೧೬, ೧೩-೯; ೨೦೦); ಕೆಲರ್ ನೋಡೆನೋಡೆ ತಮ್ಮೊಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಾಮೇ ನಾಣ್ಣಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೦ ವ); ಗೆಲ್ಲದ ಕಾಲೆಗದಿದೋಟೆಮೆ ಲೇಸು (ಧರ್ಮಪು. ೧೩-೧೨೭); ಶಲ್ಯ ಕ್ಷೋಣಿಪತಿ ಕೃತವರ್ಮ ಕೃಪರಿಜಾಣರೋಟಿದ ವಿದ್ಯೆಗೆನುತಿರ್ದುದು ಭಟಸ್ತೋಮ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೩-೧೮); ದೊರೆ ತನಕ ದೂರು, ಹೊಳೆತನಕ ಓಟಿ (ಗಾದ. ೨). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ನಡೆ; ಶೈಲಿ; ವಾಗ್ವಿ; ಮಾತಿನ ಓಟಿ : ಪದಗಳನ್ನು ಗೀತರೂಪವಾಗಿ ನೇಯುವುದು, ಅವುಗಳ ಓಟವೇ ನೃತ್ಯದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡು ವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಇವು ಮುಖ್ಯ (ಭಾವಗೀ. ೪೯).

ಓಟಿಕೇಳು = ಪಲಾಯನ ಮಾಡು : ಹೆದಂದ ಸೇವಕ ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಟಿಕೆತ್ತ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೧೭೧). [ಓಡು + -ಕೆ]

ಓಟಿಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಸೂರ್ಕ
ದಾನೆ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ ಪಂಕಂಡು ಮಸಗಿ ಕೊಲ್ಲುವಂ ಕಂಡೋಟಿಂಗೊಳ್
ದೊಡಂ (ಜೀವಸಂ. ೧-೧೩ ವ); ಭಯಂಗೊಂಡೋಟಿಂಗೊಂಡೊಡೆ ಕೃಷ್ಣ
ಕುಮಾರಂ ತೊಲಗದೆ ನಿಂದು ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯೊಡೆ (ಬಂಹರಿ. ೭-೪೧ ವ).

[ಓಟಿ + ಕೊಳ್]

ಓಟಿಗಾತಿ (ನಾ). ಓಡುವವಳು: ಆಕೆ ಬಳ್ಳಿಯ ಓಟಿಗಾತಿ (ರೂಢಿ).
'ಅಟಿಗಾತಿ' ಪರಾ. [ಓಟಿಗಾರ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಓಟಿಗಾರ (ನಾ). ಓಡುವವನು (+). 'ಅಟಿಗಾತಿ' ಪರಾ.

[ಓಟಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಓಟಿಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು. ೨. (ಅಲಂ)
ಪುಕ್ಕಲ; ಹೇಡಿ. 'ಓಟಿಗುಳಿತನ' ಪರಾ. [ಓಟಿ + -ಕುಳ್ಳಿ]

ಓಟಿಗುಳಿತನ (ನಾ). ೧. ಓಡಿಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವ. ೨. (ಅಲಂ)
ಪುಕ್ಕಲತನ; ಹೇಡಿತನ: ನಿನ್ನೋಟಿಗುಳಿತನದಳವ ಮಾಗಧ ಕಾಲ
ಯವನರು ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೩೫). [ಓಟಿಗುಳಿ + -ತನ]

ಓಟಿವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಓಟಿವಿ
[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಕ್ಕಿತು ಕಂಡು ನಿಮ್ಮ ನರೇಂದ್ರ ಪರಿವಾರ (ತೊರರಾ.
೭-೨೭-೪). [ಓಟಿ + ಇಕ್ಕು]

ಓಟು (ನಾ). ೧. ಆ ಪ್ರಮಾಣ; ಅಷ್ಟು: ನನ್ನೊಸೇ ಹೇಂಗೆಪ್ಪೋ
ಕೊಂಬಾ ನೋಡ್ತು ಓಟೇ ಸಾಕಲ್ವಾ ಎಂದಳು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೫೩);
ಏಟು ಬೇಕಾಯ್ತದೋ ಓಟು ತಕೊಂಡೋಗಿ (ನಡೆದಾ. II, ೧೪೪೧).
೨. ಕೊಂಡ; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಓಟು ಯಾರು ನೀವು? (ಹಾಸ್ಯಮಂ.
೧೦). 'ಓಸು' ಪರಾ. [< * ಒಪ್ಪು]

ಓಟು (ನಾ). ಮತ: ರಾಯರಿಗೆ ಕೇವಲ ಹನ್ನೊಂದು ಓಟುಗಳು
ದೊರೆತು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಕೊನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತರು (ರಾಯಕ.
೯೬); ಹೊಟ್ಟಿಗಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆ ಓಟಿನಿಂದೇನಾಗಬೇಕು? ಓಟಿನ ಅಧಿಕಾರ
ಕೊಡುವ ಬದಲು ಸರಕಾರ ಆವರಿಗೆ ಊಟಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ? (ದೀಪದ.
೧೧೭). [← ಇಂ. Vote]

ಓಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕ್ರಮಾಗತದ ಪೆರ್ಗೊಡೆ
ನಾಕಿಯ ಚಿಟ್ಟಯ್ಯಂ ಚಿತ್ತರಟೆಹಳ್ಳಿ ಓಟೂರ್ಗೊ ಮೂಲಿಗಂ (ಎಕ. VIII,
ಸೂರಬ. ೭೮-೧೧; ೨೩೮). [? + ಊರ್]

ಓಟೈ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬಿದಿರಿನ ಜಾತಿಯ ಒಂದು
ಗಿಡ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ಅಮೃತಕೋಟಿ" (ಸುಂಗರಾ.
೪೨-೩೭).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಓಡೈ; ಮಲ. ಓಡ; ತುಳು. ಓಂಟಿ; ಕೊಡ. ಓಟ]

ಓಟೈ, ಓಟೈ, ಓಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಸೀಳು; ಹೋಳು: ಒಂಡೊಂದ
ಕೊಂಡು ಸಂಭಾರಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳು ಪೊಗ್ಗೊಸಿಯೊಟಿಯೊಳು ಪೊರೈಸಿ
ಪೊಡ್ಡಣಗೊಟ್ಟೊಡೆ (ಸೂಪಾ. ೪-೧೨). ೨. ಗೊರಟೆ; ಹೆಣ್ಣಿನ
ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜ: ಓಟಿ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಯ ಮದ್ದವರುಂಟಿ (ಅವಚಂ.
೨೬೯-೧೨೩೫); ಒಂದು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾವಿನ ಓಟಿಗಳನ್ನು ನಟ್ಟು
ನೋಡು. ಒಂದು ಹುಳಿಮಾಣಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಸಿಹಿ. ಹೊಲ ಒಂದು,
ಆದರೆ ಓಟಿಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದುದರ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇದು (ಜೀವಾತ್ಮ.
೨೪೨); ಓಟಿ ಬಡೆದು ಸಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೮೭). ೩. ಚಿವುಟು;
ಪರಟೆ; ಸಿಪ್ಪೆ: ಉಂಡೆಹಲಸಿನ ಕಾಯ ಮೇಲಿನೋಟಿಯ ಕೆತ್ತಿ
(ಸೂಪಾ. ೫-೪೫); ಅಚ್ಚುತಂ... ಕಮಠಾಪತಾರಂದಾಡ್ವರಲೊಂ
ದದಜ ಚಿಲ್ವ ಚೆನ್ನೋಟಿಯಂ ಸಲೆ ಪದಕದಂತೆಯರದೊಳ್ ತಾಳ್ದನ
ಭವಂ (ಪಾಸೋಪು. ೯-೧೫೩); ಕೋಟಿ ದೇವರಿಗೆ ಓಟಿದೀಪ (ಗಾಡ).

ಓಟೈ: ೧. "... ಜೇನು ಎದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ! ತುಡುವೆ, ಕರಿತುಡುವೆ!
ಇದೆ ಓಟೈಲಿ... ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ, ಬ್ಯಾಟಿಕತ್ತಿಲೆ ಓಟೈಕಂದಿನ ಕಡಿದೂ
ಕಡಿದೂ ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡಿ ಜೇನು ಕತ್ತೇ ಕಿತ್ತು" (ಮಲೆಮ. ೩೪೩).
ಓಂಟಿ: ೩. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಂಟಿಯಂ ಕರ್ಚಿಪುಡಿನ್ನದಜ ಮೇಲಣ
ವಿಶಾಲಮೇ ಭೂಲೋಕಂ (ಜಬಪು. ೧೫-೪).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಓಟೈ; ಮಲ. ಓಟೈ; ತುಳು. ಓಟೈ; ಕೊಡ.
ಓಡೆವೆ; ತೆಲು. ಓಡಪಿ, ಓಡು, ಓಟಿ = ಓಡೆದ, ತೂತು ಬಿದ್ದ]

ಓಟೈ (ನಾ). (?): ಓಟಿಯ ಪೋಷೆಯಿಂದ ಜಯ(ಜೈ)ತ್ರದೇಗರ್ಭಮು
ಮೇಲು ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕುಂದುಗುಂ ಪಾಟಿಸಿ ಮೂಜುಮೂಜುವರೆ ಖಂಡುಗ
ದರ್ಭದೆ ಮತ್ತಮಂತೆ ತಾಂ ಪಾಟಿಸಿ ಭೂಮಕೇತು ನೆಗೆದುಂ ಸಲೆ
ಡಾಮರಮಕ್ಕು ಮೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕೂಟಮನಾಸೆಗೆಯ್ಯು (ಯ್ದು) ಶನಿ ಬಂದನು
ರಾಘಯೋರ್ವ ಕಾಲದೊಳ್ (ಅಪ್ಪಮ. ೧೨-೧೦೨). [?]

ಓಡ, ಓಡೈ, ಓಡೈ (ನಾ). ದೋಣೆ; ಹರಿಗೋಲು; ನಾವೆ:
"ಜೋಗಂ ಪರೀತಂ ನಿಮಂಜರಂ ದುಗ್ಗಿಯೋಡಂ ದೋಣೆಯಿಂದೆನಲಾ
ನಾವೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪); ತೊಜೆಯ ತಡಿಯೋಡಮಂ
ನಡೆದುಸುವ ಮತ್ಸ್ಯಗಂಧಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೪ ವ);
ಅಧಿನಯನೋಡಂಗಳಿಂದಾರೊ ಶ್ರೀಕ್ಷಯಾ ಪರ್ವನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು
(ಪಾರಸಿ. ೧೫-೩೩೬). ಓಡೈ: ಪಡಗೋಡು ನಾವೆ ದೋಣಿಗಳಿಡಿ
ಕೊಡ [ಓಟಿ]ತ್ರವಮರ್ವ ದೋಲಿಗಂಬುಗೆ ಬಂದೆಡೆಯ್ದು (ಸೂಕ್ತಸು.
೨-೨೦). ಓಡೈ: ಘೋರಸಂಸಾರವೆಂಬ ನಾಂದಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಓಡೆ ಏಜಾ
ಮೆಲ್ಲನೆ ಹರಿಪುರವ ಸೇರಲು ದೇಕೆಂಬುವರಿಗೆ (ವಾದಿಕೇ. ೧೫-೨೫);
ಮತ್ಸ್ಯಗಂಧಿನಿಯಂಬ ಪೆಸರಿನೋಳ್ ಬೆಳದು ಯಮುನಾನದಿಯ ಪೋಣಿ
ಯನ್ನಡೆಸುತಿರೆ (ತುರಂಗ. ೯-೩೭); ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕೆ ಇಸಿ
ದವನಿಗೆ ಓಡೆ ದೊರಕಿದ ಹಾಗೆ (ಕೃವಾವಿ. ೨೯).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಓಡ]

ಓಡಗಾರ (ನಾ). ನಾವೆ ನಡೆಸುವವನು; "ಅಂಬಿಗ" (ಜಾಸೋ. ೩೦).

[ಓಡ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ). / ತಮಿ. ಓಡಕ್ಕಾರ]

ಓಡಮೈಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಯ ಅನು
ದೇವೈಯಾಯ ವಿಪ್ರನೋಡಮೈಯ ಸುತಾಯ (ಇಳ. V, ೨೭೪-೯; 1026).

[?]

ಓಡಾಟಿ (ನಾ). ಓಡಾಡುವಿಕೆ; ಸುತ್ತಾಟ; ಅಲೆತ: ಮದುವೆಯ ಓಡಾಟ
ದಿಂದ ತುಂಬಾ ಆಯಾಸವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಓಡು + ಅಟಿ]

ಓಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡಿಸು; ಸುತ್ತಾಡಿಸು: ಅವನನ್ನು ವೃಥಾ
ವಾಗಿ ಓಡಾಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಓಡಾಡು + -ಇಸು]

ಓಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆದಾಡು; ಸುತ್ತಾಡು; ಚಲಿಸು: ಬಡಸುಂಡೋ
ಡಾಡಿ ಕೆಟ್ಟು ಧೂರ್ತಿಂ ನಾಡೆಯುಮವರೆಡೆಗೆ ತಾನೆ ಮಿಕ್ಕಂ ಧರೆಯೋಳ್
(ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೦೭); ಹಾಗೇ ಅತ್ತಿತ್ತ ಓಡಾಡಬಾರದು. ಓಡಾಡಿದರೆ
ಗಾಳಿಗೆ ಉರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೧); ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳಿಗೂ
ಮುಂದಾಗಿ ಓಡಾಡಿದರು (ಕಳಸು. ೯೧). [ಓಡು + ಅಡು]

ಓಡಾರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಂಬಾರ: ಬಡಗಿ ಓಡಾರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ
ಕೊಂಡೇ ಮಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯರ ಕೇರಿಗೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ...
ನೆಲ ಸವರಿಸಿದರು (ಕುಡಿಕ್ಕೂ. ೩೫); ಊರಿನ ಓಡಾರಿಗಳಿಂದಲೇ ಆ ಕೆಲಸ
ಸಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಹುಮುಖ. ೨೭೩). [← ತುಳು. ಓಡರಿ]

ಓಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬಡಗ ಮನೆಯ ಪಡುವ
ಮಠದ ಕೆಜೆಯ ತೆಂಕ ಓಡಿಯೊಳಗಣ ಮೂಡ ಹಸುಗೆ (ಸೌ ಇ ಇ.
IX-ii, ೪೪೬-೨೭; 1436). [?]

ಓಡಿಕೆ (ನಾ). ಓಟ; ಪಲಾಯನ : ನೋಡಿ ಕಂಡನು ಸುರರ ಮುಖಕ್ಕೆಗೆಡೆ
ದೋಡಿಕೆಯ ಕಳಕಳವನಸುರವಿಭಾಡ ನಸುನಗುತ (ತೂರಾ. ೩-೬-೨೩).

[ಓಡು + -ಇಕೆ]

ಓಡಿಗೆ (ನಾ). ಓಡಿಹೋಗುವವನು; ಹೇಡಿ : ಶಿವನ ಬಲದಿಂದಲಾ
ದನುಜ ತಾಮಸಿಯಾದ ಮೊದಲಿ ಪೋಡಿನನೆಗ್ಗಿ ಸುವನೆನುತಾ (ನವಮೋ. ೩೧-೩೫).

[ಓಡು + -ಇಗ]

ಓಡಿಗೆ (ನಾ). = ಓಡಿಕೆ : ಶಿವಗೆ ಮೈಯಕ್ಕೆ ಕೈಮುಗಿದು ನುತಿಸಿ ನಮ್ಮಾ ನೆ
ಯವರೋಡಿಗೆಯ ನೋಡಿಯನೆ (ಲೆಚಿಂ. ೧೭-೧೦).

[ಓಡು + -ಇಗ]

ಓಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಡೆದಟ್ಟು : ಕಾದಿ
ಮುಸುವಕ್ಕದವರ ಮೆಯ್ಯೆಯ್ಯಮ್ಮಗೆ ಎಚ್ಚೋಡಿಸಿ ಆ ಕಯ್ಯಂ ಗೆಲ್ಲು
(ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೬; 800); ಬಂಧನದೊಳೆನ್ನ ನೋಡಿಸಿ
ಕೊಂಡೊಯ್ಯಂ ನೆನ್ನನಾ ಸರಿತ್ತುತಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೬೬); ಎತ್ತಡಿನ ಪಾಲರ
ದುಗ್ಗಾಜ್ಜ ಸಮಸ್ತತಮಟ್ಟು ತೊಡೆಯ ಪಲ್ಲಿಂಬುದನೋಡಿಸುಗುಂ
(ಲೋಕೋತ್ಥ. ೯-೩೧); ಸುಭಟರ ಕತ್ತಲೆಯೋಡೊಡಿಸಿದ ಕಡು ಹನು
ತೋಡು ನಮ್ಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೧೩-೩೧); ತನ್ನ ದುಃಖವನು ಓಡಿಸಿ
ತೊಡೆದಳ್ಳೊಂದೆ ಬಿನ್ನಹವನು ಮಾಡಿದ (ಮೋಹತ. ೪೧-೧೧).

ಓಡಿಸಿಕೊಂಡುಬರು = ೧. ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು. ೨. (ಆಲಂ)
ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ತರು : ಅಲ್ಪವಯಸ್ಕಳಾಗಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗಿ
ಯನ್ನು ಓಡಿಸಿಕೊಂಡುಬಂದುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ನಾಪೋಲೀ; ೧೯೫).

[ಓಡು + -ಇಸು]

ಓಡು (ಕ್ರಿ). ಪಲಾಯನ ಮಾಡು; ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗು : "ಓಡು-
ಪಲಾಯನೇ, ಭಾಂಡಶಕಲೇ ಚ (ಹುರಿಯುವ ಓಡು)" (ಶಮಧಾ);
"ಓಡು ಪಲಾಯನೇ ಕಪಾಲೇ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ);
ಕರ್ಮಕ್ಕೋಡಿ ಬರ್ಬರಕಲ್ಕ ಕಲ್ಪರಾರ್ ಬಿನ್ನಹಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೩);
ಬಾಡದ ಬಾಸಿಗಮುಡೆ ಚೆಲ್ಲೋಡದ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂ ಮನಂಗೊಳೆ (ಅದಿಪು. ೬-೪೦);
ಹಿತ್ತಲ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಬಿಡದೋಡುವಾಕೆ ಕಾಣದೆ ಕಡೆದಳ್
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೪); ಓಡಿ ನಾಚಿಸುವವರು ನಿಲಿ ರಣಖೇಡರೇಗಳೆ ಮರಳಿ
(ಕುವ್ಯಾ. ೮-೩೦); ಓಡಿ ಸಿಕ್ಕಬೇಡ ಅಡಿ ತಪ್ಪಬೇಡ (ಗಾಡ).

ಓಡಿಯಾಡು = ಅಲಿದಾಡು; ಸುತ್ತಾಡು : ಧೂಮಕೇತುಗಳೋಡಿ
ಯಾಡಿತು ಗಗನಾಂತರದೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೮); ಮದಕರಿಗಳು ಕಟ್ಟಿದ
ಮಲ್ಲಗಂಭವನೊಡೆದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೈದಿ ಹದಗೆಟ್ಟೋಡಿಯಾಡಿದವು (ಕಂನವಿ. ೧೫-೯೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಓಡು; ಕೊಡ, ಓಡ, ಓಡಿ;
ತೆಲು. ಓಡು]

ಓಡು (ನಾ). ೧. ಮಡಕೆಯ ಚೂರು, —ಹೋಳು; ಬೋಕೆ;
ಬಕ್ಕರೆ : "ಓಡು - ಪಲಾಯನೇ, ಭಾಂಡಶಕಲೇ ಚ (ಹುರಿಯುವ ಓಡು)" (ಶಮಧಾ);
ಓಡತ್ತ ಬಲ್ಲುದು ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಸವಿಯ (ಬಸವ. ೯೮); ಓಡಿನಲಿ ಉಂಬವಗೆ ಹರಿವಾಣವೇಕೆ (ಪುರಂ. ೨-೬೪-೬).
೨. ಮಡಕೆ : ಎಮ್ಮೆಯ ಪೆಸರ್ ಮಹಾದೇವಿಯೆಂಬಂತೆ ಓಡಿನ ಪೆಸರ್
ಮಂಗಳಮೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೬೬); ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಓಡು
ಮುನ್ನಿನಂತಾಗಬಲ್ಲರೆ ಭಾವಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧಿ (ಮೋಹಮಾ. ೭೫-೨೯೬);
ಓಡು ಮಣ್ಣಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೂಡುವದೆ ಜಾತಿಯನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೬೧).
೩. ಹುರಿಯುವ ಹೆಂಚು : ಕಾವಲಿ : ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ
ಕಾಯ್ದಾಡದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಕರಲಲರುಂತಾನುಂ ಕಾರ್ಗಿಯ್ಯ
ಮೇರೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿ ಪು. ೭-೯೨);

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಮೆಂಬ ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆಗಳಂ ನೀರೊಳ್ ನಾಂದಿ ತರಿಸಿಯರಸನ
ಮೆಯ್ಯ ಮೇಗಣೆಂದಿಟ್ಟುಯ ಸುರಿಯ ಕಾಯ್ದೋಡಿನೊಳಿಕ್ಕಿದಳ್ಳಿನಂತೆ
(ಜೀವಸಂ. ೨೫-೧೧); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು
ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೫); ಕಾದ ಓಡೀನ್ದಂಗೆ ಹುರಿದ ಹಂಚಿ
ನ್ದಂಗೆ ನಾಡ್ತಿ ಬಂದವಳೆ ತವರಿಗೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೫೫); ಓಡಿನ ಮೇಲೆ ರೊಟ್ಟಿ
ಯೊಂದು ಬೇಯುತ್ತಿತ್ತು (ಧೂಮಮ. ೯೮). ೪. ಹೆಂಚು : ಮೂಳಿಗೆ
ಯೋಡು ಬಿಲ್ಲೆಯ ಮನೆ ಕಲ್ಲ ದೇವಾಲಯವಿಟ್ಟಿಗೆವೆಸದ ಶಾಲೆಗಳೆಲ್ಲ
ಪುಲ್ಲನೆಗೆ ಮುಂಚುರಿದುವು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೪-೭೬); ಓಡು ಹೊಟ್ಟೆ
ಮಾಡು ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಜೋಡು ಪಾಕದೆ ಕಾಲಿಗೆ (ಕವಿಪು. ೧೮-೧೨). ೫. ತಲೆ
ಬ್ಬರುಡೆ; ಡವಗೆ; ಕಪಾಲ; ತಲೆಚಿಪ್ಪು : "ಓಡು ಪಲಾಯನೇ
ಕಪಾಲೇ ಚ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಬಾಳ ಕೋಲೊಳಮುಚ್ಚೊಡಿಸಿದ
ಕಪಾಲದೋಡುಗಳಂ ಗಂಗೆಗಟ್ಟುತ್ತಂ (ಪಂಪಾ. ೧೧-೨ ವ); ತಳಿತ
ತಲೆಯೋಡಿನೊಳು ತೋಡಿತ ಜಲವ ಕಾಸಿದರೆಳಿಯ ಕರುಳನು ಹಿಳಿದು
ಹಿಂದಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪೯. ೫-೩೧); ಕೆಲವು ಕರಿಯ ರದನಂಗಳೆ ತಲೆ
ಯೋಡ ಸೊಲೆಗಟ್ಟಿ ನರಪ ತಂತ್ರಿಯ ಪೂಡಿ ದಂಡಿಗೆವಿಡಿದು ಪಾಡಿದುವು
(ಜೈಮಿ ಭಾ. ೨೨-೨೪). ೬. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ; ತುಚ್ಛ :
ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗನ ಮುಂದೆ ಈ ಓಡುಗಳ ಮಾತ[ಪಾಠಾಂ. ವೇದಗಳ
ಮಾತ, ಪೋಡು ಮತಗಳ, ಓಡ್ಡುಗಳ ಓಡ್ಡು] ಪ್ರತಿಮಾಡಬೇಡ
(ಚನ್ನವ. ಕ. ೫೦೮); ಓಡುಗಳಿರಾ ನೋಡಲಾಪೋಡೆ ನೋಡ ಬನ್ನರೆ
(ಬಸವ. ೫೬-೩೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಓಡು; ತುಳು. ಓಡು, ಓಡಿಲ್; ಕೊಡ.
ಓಡಿ; ತೆಲು. ಓಡುಬಿಲ್ಲ]

ಓಡ್ಡು 'ಓಡ' ನೋ.

ಓಡುಂಜಗಳ (ನಾ). (?) : ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್.
ಎವಂ ಕುತ್ತುಂಗಜು, ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಲ್ ... ಓಡುಂಜಗಳಂ (ಶಬ್ದಾನು.
೩೪೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಓಡು + ಜಗಳ]

ಓಡುಕುಳಿ, ಓಡುಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ
ಇರುವವನು; ಪಲಾಯನ ಪಟು : ಆಳಿಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ
(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ). ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲ; ಹೇಡಿ : ಓಡು
ಕುಳಿ ಹೋದಲ್ಲಿ ಮಗಧನ ರಾಜಕಾರ್ಯದಲಿ ಆಡಲಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೦);
ನೋಡಿದನು ಕಾರುಣ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲೋಡುಕುಳಿಗಳನಂಜ
ಬೇಡೆಂದಭಯವನು ಕೊಡುತ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೪೬). **ಓಡುಗುಳಿ :**
೨. (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

[ಓಡು + -ಕುಳಿ]

ಓಡುಕುಳಿತನ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವವನು.
೨. (ಆಲಂ) ಹೇಡಿತನ : ವರವನಿತ್ತೋಡಿದನ ಮಾತನು ನಿರುತ
ವೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು ಪರಮೇಶ್ವರನು ಗಡ ತನಗೋಡುಕುಳಿತನದಂಗಳೇಕೆಂದ
(ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೧-೨೯).

[ಓಡುಕುಳಿ + -ತನ]

ಓಡುಗರತಿ (ನಾ). ಓಡಿಹೋದ ಗರತಿ : ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಾರ್ಬೋಗೆ ಮೂಡಿ
ಮುಸುಕಿದುದವನಿಯಂಬರ ಕೂಡೆ ಸೀಕರಿಯಾಯ್ತು ನಡನಡೆನಡುಗಿದರು
ಸುರರು ಓಡುಗರತಿಯ ಮಗನು ತನ್ನನು ಕಾಡುವಂತಾಯ್ತು ವನ ಬಲುಹನು
ನೋಡುವನು (ನಿಭಾಗ. ೭-೭-೭).

[ಓಡು + ಗರತಿ]

ಓಡುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲು; ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲು : ಮದಕರಿ ಘಟಾವಳಿ
ಯೋಡುಗಲ್ಲಿನ ತುರಗಜಯ ತೆರೆಯ ವರ ವರೂಘಪ್ರಜದ ಸುಳಿಗಳ
(ಕೋಗಯ. ೨೦-೪). IP ಇದು 'ಒಡ್ಡುಂಗಲ್' ಶಬ್ದದ ಅಪವರ್ತವಿರ
ಬಹುದೆ? [ಓಡು + ಕಲ್ಲ (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಓಡುಗುಳಿ 'ಓಡುಕುಳಿ' ನೋ.

ಓಡುಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಲೆಯೋಡನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಕಪಾಲಪಾಣಿ; ಶಿವ: ಓಡುಗೆಯ್ಯನ ಶಕುತಿಯೊಳವರು ವನ್ನ ಪಾಡೆಂಬುದನೆಗೆ ಕಾಡಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೩೭-೫೩).

[ಓಡ್ಡು + ಕೆಯ್ಯ + -ಅ]

ಓಡುಬಿಲ (ನಾ). ಒಡೆದ ಹೆಂಚು: ಜಂಗಮ ವಿರಹಿತ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ ಓಡುಬಿಲಲೆಹೆದ [ಪಾಠಾಂ. ಓಡುಬಲಲೆಹೆದ, ಒಡದ ಭಾಷನದಲ್ಲೆಹದ, ಓಡಲ್ಲೆಹೆದ, ವಡಬನಲ್ಲೆಹದ, ವಡಬಿಲ್ಲದಲ್ಲೆಹದ] ಜಲದಂತೆ (ಬಸವ. ೩೯೭). [? / ತೆಲು. ಓಡುಬಿಲ್ಲ = ಹೆಂಚು]

ಓಡುಭಾಗ (ನಾ). ಮುದ್ರಣ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; "ಚಾಲಕಭಾಗ" (Carriage. ಇಂಕನ): ಅಚ್ಚುಮೊಳೆಗಳ ಫಾರಂ ಅನ್ನು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಜರುಗಿಸಲು ಸಹಾಯವಾಗುವಂತೆ ಓಡುಭಾಗವನ್ನು (ಕ್ಯಾರೆಜ್) ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಮುದ್ರಕ. ೮೭).

[ಓಡ್ಡು + ಭಾಗ]

ಓಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಭಾವಿಸು; ಅವಮಾನ ಪಡಿಸು: ಜಯವಮಾಧೀಶನಾಸ್ಥಾನದೊಳವಯವದಿಂದೆನ್ನನಂದೊಡುಮಾಡಿದೆಯತೀಶಾಂಭೋಜ ಸೂರ್ಯಂಗಳನಳವಡೆ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಂಗಳಿಂ ಸಂಶಯಮೇಕಿನ್ನಣ್ಣ ನಾಂ ಕೊಲ್ಲದೊಡೆ ಮನುಷನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೩೮); ಓಡುಮಾಡಿದಳೆನ್ನ ನೀ ನಾಡಾದಿಯವನೆಂದೇ ವಿಭಾಡಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೭-೯-೨೪). [ಓಡ್ಡು + ಮಾಡು]

ಓಡುಹುಳು (ನಾ). ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ಸಗಣೆಹುಳು: ಹಲಸಿನ ತರಗಿನ ನಡುವೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಒಂದು ಸೆಗಣೆ ಮುದ್ದೆಯಿಂದ ಒಂದು ಓಡುಹುಳು ಸಣ್ಣದೊಂದು ಉಂಡೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ (ಮಲೆಮ. ೫೬). [ಓಡ್ಡು + ಹುಳ್ಳು (< ಪುಟ್ಟ)]

ಓಡೈ (ನಾ). ೧. ಬಾವಿಯ ಒಳಭಾಗದ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸುಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿನ ವರ್ತುಳ, —ಬಿಲ್ಲೆ. 'ಓಡೆಬಾವಿ' ಪರಾ. ೨. ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡಲು ಬಳಸುವ ದೊಡ್ಡ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ರಂಜಣಿಗೆ: ಎರಡು ಓಡೆ ಬತ್ತ (ರೂಢಿ). 'ವಾಡೆ' ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಉಟ್ಟೈ; ತೆಲು. ಒಜ]

ಓಡೈ 'ಓಡ' ನೋ.

ಓಡೈ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ಓಡೆಯನೆ ಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಸ] ಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨) [?]

ಓಡೈ (ನಾ). ಅರಮನೆ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [← ಮರಾ. ವಾಡಾ]

ಓಡೆಬಾವಿ (ನಾ). ಓಡೆಗಳಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಬಾವಿ; ಬಳೆಬಾವಿ: ಮನೆಗೆ ಒಂದು ಓಡೆಬಾವಿ (ರೂಢಿ). [ಓಡೈ + ಬಾವಿ]

ಓಡೈ (ನಾ). ೧. ಒಡಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರ ಭಾಗ. ೨. ಅಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ ಜನ. [ಸಂ.]

ಓಡೈಪುಷ್ಪ (ನಾ). ದಾಸವಾಳದ ಹೂ, —ಗಿಡ. [ಸಂ.]

-ಓಣಿ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಅವುಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸೋಣವಾಗದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦೦); ತಾವು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ಇಳುಕೊಂಬೋಣವಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೨); ಸುಮ್ಮನೇ ಇರೋಣವಾಗದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೨). [← -ವಣ]

ಓಣಿಂ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣ ಮಾಸದ ಒಂದು ಹಬ್ಬ. 'ಓಣಿಂಹಬ್ಬ' ಪರಾ. [← ಮಲ. ಓಣಂ. / ಸಂ. ಶ್ರಾವಣ]

ಓಣಿಂಹಬ್ಬ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೇರಳದವರು ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ: ಆ ವರ್ಷ ಓಣಿಂಹಬ್ಬದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಚಿರುಕಂಡನ ಮದುವೆಯಾಯಿತು (ಚಿರಸ್ಮ. ೧೯೭). [ಓಣಂ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ)]

ಓಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಶ್ರೀಣಿ: ಪಡುವಲು ತೆಂಕಮುನ್ನಾಗಿ ನಡೆದ ಪೂರ್ವದ ಓಣಿಯಂ ನಿಮಿದ್ದಂ ಕಡೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಕೊಳನ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೨೩-೨೧; 1046); ಬಡಗಲು ಪಟು ಗೂಲ ಪೊಳೆಗೆ ಪೋಪ ಓಣಿ (ಹೈಲಸ. V, ೭-೨೯; 1088); ಮೂಡಲು ಓಣಿಯ ಬಟ್ಟಿಯೇ ಮೇರೆ (ಸಾಹಿ. XI-ii, ೧೪೦-೩೩; 1097); ಮರಳನ್ನು ಹರಡಿ ಓಣಿ ಓಣಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿರಿಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೩೧). ೨. ಕೇರಿ; ಗಲ್ಲಿ; ಬೀದಿ: ದಾರಿಯೊಳಿಡುಕುಪೊಳೊಣಿಯೊಳಾರವೆಗಳ ತಳದೊಳ (ಗಿಂಕ. ೪-೮೩); ಕಂತುರಾಣಿಯ... ಓಣಿಯೊಳ ಮೆಜೆಸುತ ಕರ ಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ (ಮೋಹತ. ೧೦-೧೦); ಓಣಿಗೊಂದು ಗುಡಿಗೆಲ್ಲವೆ? (ಹಬ್ಬ. ೨೧); ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯನ್ನು... ಓಣಿಯವರಿಗೆಲ್ಲ ಮುಟ್ಟಿಸಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧). ೩. ಹಳ್ಳ; ಕೊರಕಲು. 'ಓಣಿಯೋಗು' ಪರಾ. [ದೇ. || ತುಳು. ಕೊಡ. ಓಣಿ; ತೆಲು. ಓಣಕಟ್ಟು = ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿದ ಓಣಿ, ಕಣವೆ]

ಓಣಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಹಳ್ಳಬೀಳು; ಕೊರಕಲುಬೀಳು: ಅಂತು ಚಕ್ರ ಹತಿಯಿಂದೋಣಿಯೋ [ಪಾಠಾಂ. ಪೋ]ದ ರಣಕ್ಷೋಣಿಯನಕ್ಷೋಣ ಬಾಣ ಘಾತದಿಂದ ಹತಮಾದ ಹಯದ ಸಾರಥಿಗಳ (ಸಾರ್ವಪ. ೩-೧೨೧ ನ).

[ಓಣಿ + ಪೋಗು]

ಓತ್ಯ (ನಾ). ಓದು; ಪಠನ: ಐಜಿತಕ್ಕೆ ಏತಂ; ಓದಿಗೆ ಓತಂ (ಕಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ); ಪುಸಿಯೋತದ ಮಾತಿನೊಂದು ಭೇತಿಯಂ ಮಾತೆಯಂ ತೋಪುದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫-೧೦); ಇಲ್ಲಿ ಆಟಗಾರರಿಗೆ ಆಟವಿದೆ; ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಓತವಿದೆ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೧). [ಓಡ್ಡು + -ತ್ಯ]

ಓತ್ಯ (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹಾಸು: "ಎಲೆ ಗಾರ್ಗಿಯೆ, ಈ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕಾಶವು ಓತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರೋತವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೬೧). [ಸಂ.]

ಓತ್ಯ 'ಓತ್' ಪರಾ.

ಓತಪ್ರೋತ (ಗು). ೧. ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾದ; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ: ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮ ಮೂರುಗುಣವು... ಎತ್ತತ್ತಲೋತಪ್ರೋತಾಗಿ ಆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ತಂಭ ಪರಿಯಂತವಾಗಿ (ಪ್ರಸಭಾ. ೫೭-೧೩); ಆ ಸ್ಥಿರತತ್ತ್ವವು ಜ್ಞಾನ ಧಾರೆಗಳಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೩); ಮಾತುಗಳಂತೂ ದೇಸಿಯಿಂದ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೩೬). (ನಾ). ೨. ಹಾಸುಹೊಕ್ಕು; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಹೆಣೆದು ಕೊಂಡದ್ದು: ತಿಳಿಯಲೋತಪ್ರೋತದಲಿ ನಿಷ್ಕಳವೆ ಸಕಳವೆಯಾಗಿ. ವಿಶ್ವದೊಳೊಳಗುಹೊಜಗಾನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆ ಪಾರ್ಥ ಕೇಳೆಂದ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೦). ೩. ಸರಾಸರಿ. ೪. ನಿರಂತರ: ಮಳೆ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಓತಪ್ರೋತಕಡಿಪ್ರಮಾಣ = ಸರಾಸರಿ ಲೆಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಓತಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಂಚುಗಾರ ಜಾತಿ; ಎರಕಹೊಯ್ಯುವವನು: ಕಂಚುಗಾರರು - ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಓತಾರಿಯೆಂಬ ಜಾತಿಯವರು ಯೆರಕುಹೊಯ್ಯು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಕಂಚಿನ ಕಾಲುಂಗುರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೫೫).

[← ಮರಾ. ಓತಾರೀ]

ಓತ್ತಿ 'ಓಂತಿ' ನೋ.

ಓತ್ತಿ (ನಾ). "ಒಂದು ಬಗೆ ಹುಣ್ಣು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[? / ತುಳು. ಓಂತಿಕುತ್ತು = ಮುಖ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ]

ಓತಿಕಾಟಿ 'ಓತಿಕೇತ' ನೋ.

ಓತಿಕೇತ, ಓತಿಕಾಟ, ಓತೀಕಾಟ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಉಡುವಿನಂತಹ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಸರಟ; ಓತಿಕ್ಯಾತ; ಹೆಂಟಿ ಗೊಡ್ಡ; ಬೇಲಿ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಓತಿಕೇತ ನೋಡಿದೆ (ರೂಢಿ). ಓತಿಕಾಟ: ಓತಿಕಾಟಕ್ಕೆ ಬೇಲಿ ಸಾಕ್ಷಿ (ಗಾಡ). ಓತೀಕಾಟ: ಓತೀಕಾಟದಂಥಾ ದೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯು ಸು. ೧೨ ಫೂಟು ಎತ್ತರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೫); ಇಬ್ಬರು ಗೃಹಸ್ಥರು... ಓತೀಕಾಟದ ಬಣ್ಣವು ಎಂಥಾದ್ದಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗೆ ಬಹಳ ವಿವಾದ ಮಾಡಿದರು (ರಾಜಕಂ. ೩೦). [ಓತಿ + ಕೇತ. / ಕೊಡ. ಓತಿಕೇತೇ]

ಓತೀಕಾಟ 'ಓತಿಕೇತ' ನೋ.

ಓತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರಿಸು; ವೇರಿಸು: ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓತುವುದು (ರೂಢಿ). [**ಓತ್ತು** ?]

ಓತ್ತು (ನಾ). ೧. ಓದಿದ್ದು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದು. ೨. ವೇದ: "ಓತು [ಸಾಹಾಂ. ದು], ಪಟವಾತು, ಬೇದಂ, ಸುತಿ - ಈ ೪ ವೇದಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೪೨). [ಬೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಓತ್ತು]

ಓತ್ತು (ನಾ). ಬೆಕ್ಕು; ಮಾರ್ಜಾಲ: "ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಬಿಡಾಲಮಾಖು ದ್ವಿಷಂ ಪುಷದಂಶಮೋತುವೆನೆ ಬೆಕ್ಕಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳರಾ. ೪೯-೧೧); ಕಟ್ಟಿಲ್ಲರಿಂ ಸಾಕಿದರಗಿಳಿಯನೋತುವಿನ ಬಾಯ್ಗಾವೋಲ್ (ಶೇಷರಾ. ೨೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಓತ್ತು, 'ಓ' ಪರಾ.

ಓತ್ವ (ನಾ). = ಓಕಾರ: ನೆಗಟ್ಟಾರ್ ರೇಫ ಟಟನಾಂತಗಾಂತಸಾಂತೋತ್ವ ದಿದಿರ ವತ್ವಂ ಪತ್ವಂ ಪುಗುಗುಂ (ತಮದ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಓದಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜೇರಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬೀಜ; ಅಜಮೋದ: ಹಿಂಗುಂ ತೊಲ, ಕರಿಮಣಸಿನ ಪುಡಿ || ತೊಲ, ಶುಂಠಿ ಪುಡಿ ಗೆ ತೊಲ, ಓದಕ್ಕಿ (ಓಮ) ಗೆ ತೊಲ - ಇವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಧಸೇರು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರ ಮಾಡಿ ಕುಡಿಸುವುದು (ಗ್ರಾಮಕ. ೧೩೮). [? + ಅಕ್ಕಿ]

ಓದನ (ನಾ). ಅನ್ನ: "ಕೂರಮನ್ನಂ ಭಕ್ತಮೋದನಂ ಬಿಗ್ಗಮಾಹಾರಿ ಮತನಂ ಬಲಿಯನಲ್ವ ಪೋಗರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಳರಾ. ೩೩-೧); ಆಯು ನಿಲ್ಲದಂ ಗುಂ ತುಮೋದನಂ ನಂಜಲ್ಲೇ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೭೮). [ಸಂ.]

ಓದರೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಂಚು (?): ಒಂದು ಮುಂಗುಲಿ ಆ ಹೊಲದ ಒಡ್ಡಿನ ಓದರೆಗುಂಟು ಸಾಗಿತ್ತು (ಬಸನ. ೧೧೪). [?]

ಓದಾಟಿ (ನಾ). ಓದು; ಓದುವಿಕೆ. [**ಓದು** + ಅಟ]

ಓದಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಓದುವಿಕೆ: ಪವಿತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಓದಾಣಿಕೆಯೇ ಮಹಾಪ ರಾಧವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಪಂಥಾಭಿಮಾನಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ದಂಡನೆಗೆ ಗುರಿ ಪಡಿಸಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ವಕೀಲನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ (ಪುನರು. ೪೩೧).

[ಓದುವಣ + ಇಕೆ]

ಓದಾಳಿ (ನಾ). ಓದುವ ಅಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳವನು; ಪಾಠಕ; ಓದುಗಾರ; ವ್ಯಾಸಂಗತೀಲ: "ವೇದಂಗಳನಿಜಾಳಮಿವನೋದಾಳಿಯೊಪ್ಪನಜಾ ಗನೂಜಾನವಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೮-೩೯); "ಓದಾಳಿಯೆಂದು ಪಾಠಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೭-೩೨೯); ಸದ್ವಿಟಂ ಸೊಮ್ಮನಜಾಂಗೆವೋದಾಳಿಯಂತೆ (ಮದಕಿ. ೧೦-೭೬); ಮಾಜಾಳಿಯುಮೋದಾಳಿಯುಮೇಜಾಳಿಯುಮಪ್ಪನಾಗಿ ಪಡೆ ಪಾಳಿಯ ಕೇಳಾ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೩೫೩); ಬೊಮ್ಮವುರದವರ್ ಓದಾಳಿ ಪಾರ್ವ ರೆಂದೊಲ್ಲ (ಚಿಕವಂ. ೪೬-೭); ಕಿರಿಯರಾದ ನೀಲಕಂಠರು ಓದಾಳಿಗಳು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೩). [**ಓದು** + ಅಳಿ]

ಓದಾಳಿತನ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಂಗತೀಲತೆ; ಓದುಗಾರಿಕೆ: ಅರ್ಥಾನು ಗುಣಮಾಗಿ ಧ್ವನಿಯೊಳ್ ಮೆಲ್ಲ ಬಲ್ಲು ನುಣ್ಣು ಬಿಣ್ಣುಗಳಂ ಸಮನಿಸು ಪೋದಾಳಿತನದೋಜೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೫೬-೫). [ಓದಾಳಿ + ತನ]

ಓದಿಕೆ (ನಾ). = ಓದ್ವುಂ: ಓದಿಕೆಗಳ್, ಓದುಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೯ ಪ್ರಯೋ). [**ಓದು** + ಇಕೆ]

ಓದಿಕೆವೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓದಿಹೇಳು: (ನಿಡುವಜ್ಜಿಗಳಿಂದ ಹೋಗಿ, ತುಂಗ ರಾಯನ ಸಡಿಲ್ವಿಡಿಯಿಂದ ಓಲೆಯನ್ನು ಕೊಂಡು, ಓದಿಕೆವೇಳ್ವನು) (ಬೆಟ್ಟಕ. ೨೧೨-೧೧). [ಓದಿಕೆ + ವೇಳ್ (< ವೇಜು)]

ಓದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓದು ಕಲಿಸು: ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು; ಹೇಳಿ ಕೊಡು: "ಓದಿಸು - ಶಾಸ್ತ್ರಶಿಕ್ಷಾಯಾಂ" (ತಮಧಾ); ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕಟಮೆಯ ಕೂಟುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ ತೊವೆಯುಮನುಣಲ್ವೊಟ್ಟು ಕುಮಾರನನೋದಿಸುಗಂದೋಲೆಯನಟ್ಟಿದೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೫-೧೫); ಮುನಿಜನದೋದಿಸಿದೋಜೆಯೊಳನುವದಿಪುದು (ಅದಿಪು. ೧-೧೪); ಮತ್ತನಯರ್ಗಳನೋದಿಸೆ ಮತ್ತಿವನಕ್ಕೇಶದಿಂ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋ ಪಾತ್ರಮುಖನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೩); ಸುರಗುರುವಿಂದಲೋದಿಸಿ ಕಂದ ನನು ಜಮದಗ್ನಿರಾಯನ ಮಂದಿರಕೆ ಪರುತವಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೪೨). ೨. ಓದುವಂತೆ ಮಾಡು: ಓದಿಸಿದನೋಲೆಯನು (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೪-೮೦).

೩. ಶುಭಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಕೆ ಅಥವಾ ಉಡುಗೊರೆ ಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಒಪ್ಪಿಸು: ನನ್ನ ಮದುವೇಲಿ ನೀನು ಓದಿಸಿದ್ದು ಕಣ್ ಇದು (ಅನ್ನಾವ. ೭೨). ೪. ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡು: ಬಾಬಯ್ಯನಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ಓದಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ).

ಓದಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಪರಿಪರಿಯ ಬಿರುದಿನಂಕ ಮಾಲೆಯನೋದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ ಓಲಗವೆಂಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಭರತ. ೪೭-೪೮). ೨. ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡು: ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ನಜರನ್ನು ಓದಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). ಓದಿಸುವಾತ = ಕಲಿಸುವವನು; ಉಪಾಧ್ಯಾಯ: "ಅಧ್ಯಾಪಕಃ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಃ - ಈ ೨ ಓದಿಸುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೬-೨೪೬). [**ಓದು** + ಇಸು]

ಓದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಠನ ಮಾಡು; ಉಚ್ಚರಿಸು; ನುಡಿ; ಹೇಳು: "ಓದು - ಪಠನೇ" (ತಮಧಾ); ಕಲ್ಪೊಡನೋದುವವಲ್ಲೆ ಗಿಳಿಗಳುಂ ಪುರುಳಿಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦); ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಮೋದುತ್ತ ಮಿರಿಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದೊಡವರುಮಿರುಳುಂ ಪಗಲುಮೋದುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೨-೩); ನಾಲ್ಕುಂ ಲಾವಗೆಗಳನ್ನಿಸೂಕ್ತಂಗಳನೋದುತ್ತಮದಿರದಿ ದಿರಂಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೦ ವ); ಚಿಲಿಮಿಲಿಯೆಂದೋದುವ ಗಿಳಿಗಳಿರಾ ನೀವು ಕಾಣೆರೇ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೩-೭೩); ಅರಸುಮಕ್ಕಳ ಮುಂದೆ ಓದಿ ಮೆಚ್ಚಂ ಕೊಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರಬ್ಬರದೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೪೪). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡು; ಕಲಿ: ಮಠದಲೋದುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ತಪೋಧನಗ್ಗಂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಮಾಣಯಗ್ಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೭-೧೨; ೨೪೦); ನಾಮೆಲ್ಲಮೊಂದೆ ಗರುಡಿಯೊಳೋದಿದ ಮಾನಸರೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೮ ವ); ಎನಿತೋದನೋದಿಯುಂ ಮನದನಿಕೆ ವಲಂ ಬುದ್ದಿಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೫); ಓದಿದವನು ಭೇದ ತಿಳಿದಾನು (ಗಾಡ).

ಓದಲಿಕ್ಕು = ಓದಲು ಕಲಿಸು; ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸು: ಓದಲಿಕ್ಕಿದೊಡೋದುವನು ಮಾಣಯರಿಂಗೆ ಬೋಧಾರ್ಥನ ಸುಶಿಕ್ಷೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೮). ಓದಲಿಡು = ಓದಲಿಕ್ಕು: ಸರ್ವವಿದ್ಯೆ ಸಂಜನಪ ಪೋಲ್ ಪೋದಲಿಟ್ಟು ಮುದಮೊಂದಿರೆ ಕಲ್ಪರನೂನವಿದ್ಯೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೭೬). ಓದಜಾಂವ = ವಿದ್ಯಾವಂತ; ತಿಳಿದವನು: ಓದಜಾವರ ಪೇಟ್ಟಿ ನೋಂಪಿಗಳನೊರ್ಮೆ ಪಲರ್ಮೆಯುಂ... ನಮದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೫). ಓದಿದರ್ = ಓದಿದವರು; ವಾಚಕರು: ಪೊಸವೇಟದಲಂಪುಗಳೆಲ್ಲ ಮೋದಿದರ್ಗಿ ದಜನುಯಾಯಿಗಳೆನ್ನೆವಾರಗುಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೩).

ಓದುವರ್ = (ಶಿವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ) ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಡುವವರು: ಶಿವದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ತೇವಾರಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ಓದುವರ್ಗಳಿಗೂ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಅರೈಯರ್ಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಾನ್ಯತೆ ಇದೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೯೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಓದು, ಓದಿ; ಮಲ. ತುಳು. ಓದು; ಕೊಡ.

ಓದ್, ಓದಿ]

ಓದ್ (ನಾ). ೧. ಓದುವಿಕೆ: ಓದು, ಓದುವುದು, ಓದಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಹೀಗೆ ಮಂಜಕ್ಕನ ಓದು ಸಾಗಿತು (ಹಾಹುತ್. ೬೩); ಅನನಿಗೆ ಓದು ಬರಹ ಬರುತ್ತದೆಯೇ? (ರೂಢಿ). ೨. ವಿದ್ಯೆ; ಜ್ಞಾನ; ಶಾಸ್ತ್ರ: ಜಡಜನಮುಮೆಲ್ಲಮೋದಂ ತಡೆಯದೆ ಕಲ್ಲಂ ಗುರುಪದೇಶ ಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦); ನೀವಾವೋದುಗಳಂ ಬಲ್ಲಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೨೧); ಓದದೋದೆಯದ ವಿದ್ವ ಸಲ್ಲದ ಚದುರ್ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲದ ಕಲ್ಲಿ (ಸಂಪದ. ೪-೯೫); ಮಾಣದೆ ಚಿಂತಿಸದೋದುಂ ಪಲವಂ ಭಾವಿಸು ತಿರ್ಪನ ತಪಮುಮೊಪ್ಪಲಾರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೨); ಓದುಗಳೊಳ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯುರ್ವೇದಮೆ ಜನನುತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧); ಜೋಯಿಸ ರೋದು ಹುಸಿಯಾಯ್ತು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ಯಾ. ೧೯-೧೯); ವಾಣಿದೇವಿಗೆ ಯೋದಂ ಕಲಿಸುವ ಜತಿರಾಯನೆ ಸೆದನಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೬). ೩. ವೇದ: "ಓದು [ಪಾಠಂ. ತು], ಪಟವಾತು, ಬೇದಂ, ಸುತಿ-ಈ ಏ ವೇದಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೪೨); "ವೇದಂ ಬೇದಮೋದು ಸುತಿ ಪಟ ವಾತುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೭).

ಓದುವರಹ = ಓದುವುದು ಮತ್ತು ಬರೆಯುವುದು: ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ನನಗೆ ಓದುವರಹವನ್ನೂ ಗಣಿತವನ್ನೂ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಸಂ. ೧); ಗುರುವಾಗಿ ನಿಂತರು ತಂದೆಯ ಮನೆಯೊಳು ನಮಗೋದುವರಹವ ಕಲಿಸೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪-೫೭). [\leq ಓದ್. / ತುಳು. ಓದಿಗೆ, ಓದು]

ಓದುಂಗಾಣಿ, ಓದುಗಾರ, ಓದುಗಾಣಿ (ನಾ). ಓದುವವನು; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡುವವನು; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ: ಓದುಂಗಾಣಂ, ಜೂದುಂ ಗಾಣಂ (ಶಮದ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ); ಜೂದುಂಗಾಣಂ, ಓದುಂಗಾಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೪ ಪ್ರಯೋ). ಓದುಗಾರ: ಆ ಹುಡುಗ ಒಳ್ಳೆಯ ಓದುಗಾರ (ರೂಢಿ). ಓದುಗಾಣಿ: ಪ್ರಜೆಗಳ... ಓಜಗಾಣರಕ್ಕರಿಗ ರೋದುಗಾಣರ್ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿಪುಣರ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೪೪-೨).

[ಓದ್ + -ಗಾಣ (< -ಕಾಣ)]

ಓದುಕುಳಿ, ಓದುಗುಳಿ (ನಾ). ಓದುವ ಅಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳವನು; ಪಾಠಕ; ಓದುಗಾರ; ವ್ಯಾಸಂಗತೀಲ: ಓದುಕುಳಿಯು, ಬಂಡು ಣಿಯು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ). ಓದುಗುಳಿ: "ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಹೊಂದದ, ಮಂದಿಯೊಡನೆ ಬೆರೆಯದ, ಕ್ರೀಡಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ, ಕೇವಲ ವ್ಯಾಸಂಗಮಗ್ನನಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ಓದಾಳಿ, ಓದುಗುಳಿ" (Smug. ಇಂಕನ). [ಓದ್ + -ಕುಳಿ]

ಓದುಗ (ನಾ). ಓದುವವನು; ವಾಚಕ: ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಓದುಗ ಕಳನೇಟು ಕೈಯ ಮುಚ್ಚಿದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೭-೫೭೭); ಓದುಗರ ಚಿತ್ತಚಾಂಚಲ್ಯವಾಗಬಾರದೆಂಬುದೇ ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಿರಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫); ಓದುಗನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯ ಬಗೆಗೆ ಅವನು ಕುತೂಹಲಿಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಬಲುಬೇಗನೆ ಬೇರುಸತ್ತ ಮರವಾಗುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಓದ್ + -ಗು]

ಓದುಗಟ್ಟ (ನಾ). ಓದತಕ್ಕ ಕಾವ್ಯ; ಪಠಿಸುವ ಕಾವ್ಯ: ಕಬ್ಬಿಗ ರೋದುಗಟ್ಟವ ಹಾಡುಗಟ್ಟವ ಕಟ್ಟದೊಳೊರೆವರ್ (ಭರಚ. ೧-೬).

[ಓದ್ + ಕಟ್ಟ]

ಓದುಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು; ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಲಿ: ನಿಮ್ಮೊಳ ಗೋದುಗಲಿವೆನೆಂಬಾ ಶಿಷ್ಯನೊಳಗೆ ಇಂತಾಡುವರೆ (ಪ್ರಥಂಜ. ೩-೭೨); ಓದುಗಲಿಯುಲದೇನು ಕರ್ಮವನಾದರಿಸಲಿನ್ನೇನು (ಗಗತಾ. ೧೪-೩೯).

[ಓದ್ + ಕಲಿ (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಓದುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು; ವಿದ್ಯೆ ಹೇಳಿಕೊಡು: ಓದುಗಲಿಸುವರೊಲಿದು ಪೊಗಳಿದೊಡಾವೋದುಗಲಿವರೋದುಗಳು ಮೇದಿನಿಯೊಳು ಮೇಲಿನಿಪುವು (ಹದಿಬ. ೧-೨೪).

[ಓದುಗಲಿ + -ಇಸು]

ಓದುಗಾರ 'ಓದುಂಗಾಣಿ' ನೋ.

ಓದುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಓದುವ ಹವ್ಯಾಸ; ಓದುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಸಂಗ: ಓದುಗಾರಿಕೆಯು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ತರಿಸು ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟು ಹ. ೯). ೨. ರಾಗವಾಗಿ ಓದುವ ಕಲೆ; ಗಮಕ: ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ... ಕರ್ಣಾಟಕರಲ್ಲಿ ಓದುಗಾರಿಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಪಡೆದ ಲಲಿತಕಲೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೨೦). [ಓದುಗಾರ (< ಓದುಂಗಾಣಿ) + -ಇಕೆ]

ಓದುಗಾಣಿ 'ಓದುಂಗಾಣಿ' ನೋ.

ಓದುಗುಳಿ 'ಓದುಕುಳಿ' ನೋ.

ಓದುವಣಿ (ನಾ). ಓದುವ ಸ್ಥಳ; ಪಾಠ ಶಾಲೆ: ಸಾಲಭ್ಯದ ಶಾಲೆಯುಂ ಒಳ್ಳೆನೋದುವಣಿಯುಂ ಒಳ್ಳುಡಿಯ ಗುಡಿಯುಂ ಮುಜುಕದ ಕರುವಾಡಮುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೪-೯). [ಓದ್ + ಣಿ]

ಓದುವೇಟ್ (ಕ್ರಿ). ಓದನ್ನು ಕಲಿಸು; ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು: ಶಾಸ್ತ್ರದರ್ಶನಂ ಬಿಸುಡದೆ ಪೂಜೈಯಿನೋದುವೇಟ್ತೊಡಾರ್ ಮೆಚ್ಚು ರಿದಂ (ಜಾತಕ. ೧-೧೨); ಅಂತೇವಾಸಿಗಳೊಡುವೇಟ್ತುವು... ಕೇಳಿ ಶುಕಸಾರಿಕಾತತಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೯-೧೧೫). [ಓದ್ + ವೇಟ್]

ಓದುಳ್ಳ (ನಾ). ಓದಿದವನು; ವಿದ್ಯಾವಂತ; ಪಂಡಿತ: ಉಳ್ಳ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಧನಮುಳ್ಳಂ... ಓದುಳ್ಳಂ, ತೇಜಮುಳ್ಳಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [ಓದ್ + -ಉಳ್ಳ]

ಓದೊಡೆಯ (ನಾ). ಓದುಳ್ಳವನು: ಸಿರಿಯೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ದರ್ಪ ರಹಿತನೋದೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ವಿಗಳಿತ ಮತ್ಸರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೬). [ಓದ್ + -ಓಡೆಯ]

ಓದ್ವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ವಸ್ತು: "ಪ್ರಾಣದಾ - ಅಳಿಲೆ, ವೃದ್ಧಿ, ಕಿಲುಗೊಳೀಯ ಸೊಪ್ಪು, ಜೀರಗೆ, ಓದ್ವಿ?" (ಒಷಧಿ. ೯೬). [?]

ಓನಾಮ (ನಾ). ೧. ಓಂ ನಮ: ಎಂಬ ಮಂತ್ರ. ೨. (ಆಲಂ) ಮೂಲಾಕ್ಷರ; ಆರಂಭ: ಅಂತಾತನೆಸಗಲೆನ್ನಯ ಕಲಿಕೆಗದೆ ಗಡಾ ಓನಾಮ (ಹೆಚ್ಚಿರ. ೫-೫); ಏಗಳು ಹರಡಿದ ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ಓನಾಮವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಡುತಿದ್ದರು (ಹಾಹುತ್. ೬೩). [\leq ಸಂ. ಓಂನಮ]

ಓನು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿಸು; ತೊಳಸು: ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಓನು (ರೂಢಿ).

[? / ತಮಿ. ಒನ್ನು = ಬೆರಸು, ಕೂಡಿಸು]

ಓಪ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಪ್ರಿಯಕರ; ನಲ್ಲ; ಕಾದಲ: "ನಲ್ಲರ್ಕೋಪರ್ಕಳಾ ಪ್ರಿಯರೊಳ್ ಕಾದಲರೆಂದೆನ್ನಿಯರ್" (ಕರ್ಣಾಪ. ೬೩); ತಿಳಿಪಲಡಿಗೆಜಗಿದೋಪನ ತಳಂಗಳಾ ತೀಟದಿಂ ಪದಂಗೆ ಕೊಳೊಗಿದಾ ಪುಳಕ ಜೆಯಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೮); ಓಪನಂ ಮಿಡುಕಲೀಯದೆ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಿಟ್ಟು (ಸಂಪದ. ೪-೯೭); ಓಪರ ಮುನಿಸುಂ ಕಡುಮೂರ್ವಿನ ತಪಮುಂ... ನಿಲಲಿಟಾದ ಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೦); ಒಲಿದವಳೋಪನ ಹಲವು ಚಂದದಿ ಪೊಗಳುಲಿದಳೆಂದೆನ್ನಿದಿರು (ಭರಚ. ೬-೯೧).

ಓಪರ (ಬಹುವ್ರ): ಓಪರೋಪರೋಪಾಡಿಸಾಯಲ್ಪಡದಿನ್ನವೇಂ
ಸ್ಯಪೂರ್ವೇ (ಅದಿ. ೫-೨೪); ಅಕು ಕೋಪ ಓಪರೋಪ ಹೊಲ್ಲ
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೪೦). ಓಪವಳ್, ಓಪಳ್ = ಪ್ರಿಯತಮೆ; ಪ್ರೇಯಸಿ:
ಓಪವಳೋಳ್ ನೆಜೆದಪ್ಪುದಾಗದೇ ಗಿಳಿಯನಗಲ್ಲಲ್ (ವರ್ಧನ. ೧-೪೨);
ಲಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ವರ ಕಿವಿಗೋಪವಳಾದಿದ ಲಲ್ಲೆಯನೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೫);
“ಮನದನ್ನಳ್ ಕಾದಲೆಯಂದಿನಯಳ್ ಶಾನೋಪಳೆಂದು ನಲ್ಲಳಿನಲ್ಲಂದ
ನುನಯದಿಂ ಪ್ರಿಯೆ” (ಕವಿಕಂ. ೧೭೨); ಓಪಳ ತಳಮಂ ಪೊಯ್ದಾಶ್ವರಂ
ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ನಕ್ಕಂ (ಪಂ ಪಭಾ. ೧೨-೧೪೪); ನೀನೆನಗೋಪಳಾದರೆ
ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೯). [ಓಪು + -ಅ]

ಓಪಾದಿ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ; ಸಾಮ್ಯ: ಅಳದು ಕಣ್ಣು
ಭೂಮಿಗೆ ನೂಟಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಪೋಪಾದಿಯ ದಶವಂಧಮುನಿಕ್ಕಿ (ಎಇ. XVI,
೪೮-೫೨; 1142); ನೆನ್ನೋಪಾದಿಯಲಿ ಸುಚರಿತ್ರನಾವನು ಮೇದಿನಿ
ಯೊಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೧); ಅದಿಮಾಯಾತೀತನುಪಮವೇದ
ಸಿದ್ಧನು ಜಗದ ಸರೋಪಾದಿಯಲಿ ಹಲುಬಿದನು (ತೊರಕಾ. ೩-೧೧
ಸೂಚನೆ). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಓಪು]

ಓಪಾದಿ (ಅ). ಹಾಗೆ; ಅಂತೆ: [... ಸಾಕುವಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಜೆ
ಬರುಹವುಂ ಕುರುಡಂಗೆ ಕನ್ನಡಿಯಂ ತೋಪುಹವುಂ ಮೂರ್ಖನಂ ಬುದ್ಧಿ
ವಂತನೋಲೈಸುಹವುಂ ಇವಜೋಪಾದಿ] (ಪಂಚತಂ. ೧೩೭-೧೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ತುಳು. ಓಪಾದಿ]

ಓಪು (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: “ತಕ್ಕು, ಅಪ್ಪು, ಒಪ್ಪು, ಕಾದಲ್ಪೆ,
ನಲ್ಪೆ, ಕೂರ್ಮ, ಎಪಕಂ, ಓಪು - ಈ ೮ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ವೆಸರ್” (ಕಶಸಾ.
೧೯-೩೯೦); ಓಪು, ಕಾಪು, ಮೇಪು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಓಪು + -ಪು]

ಓಪೆ (ನಾ). ಪ್ರಿಯೆ; ಪ್ರಿಯತಮೆ: ಎಲ್ಲವ ನೀನೆ ಗೆತ್ತು ತಾನೊ
ರಲ್ಲಪಳಂತೆ ಹಮ್ಮದಮನಾಳ್ತು ತೊಳಲ್ಪು ಬಳಲ್ಪೋಪೆ ಕೇಳ್
(ಸರಜ. ೮೩-೨೧೯). [ಓಪು + -ಎ]

ಓಬಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. “ಮಲಗು” (ರಮಾಕಾಂ. ೧೨೯). ೨. “ಜೋಗ
ಳಾಡು; ಮಗುವನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಮಲಗಿಸು” (ಜಾನಕೋ. ೩೦).

[ಓಬಳು + ಅಡು]

ಓಬಳಿಗಾಯಿ, ಓಬುಳಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೋಲಿ,
—ಗುಂಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಓಬುಳಿಗಾಯಿ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಓಬಳು + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್). / ತೆಲು. ಓಮನಗಾಯಲು =
ಗಟ್ಟುಗುಳಿ ಅಟಿದ ಕಾಳು]

ಓಬಾಟಿ (ನಾ). ಮೂರ್ಖತನ; ಅವಿವೇಕ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಓಬಿಕಾಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ (ಕ). [?]

ಓಬಿರಾಯ, ಓಬೀರಾಯ (ನಾ). ಅತಿಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಒಬ್ಬ
ಕಾಲ್ಪನಿಕವ್ಯಕ್ತಿ. ಓಬೀರಾಯ: ನೀನು ನನಗೆ ಓಬೀರಾಯನ ಕಥೆ
ಹೇಳಬೇಡ (ರೂಢಿ).

ಓಬಿರಾಯನಕಾಲ, ಓಬೀರಾಯನಕಾಲ = ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಕಾಲ:
ಓಬಿರಾಯನಕಾಲದ ವೃತ್ತಶಕ್ತಿಯಿಂದ ನೆರೆದವರಿಗಲ್ಲಾ ವರ್ತಮಾನ
ಹಂಚುತ್ತಿದ್ದ ಮೇಷ್ಟರು ವಾನ್‌ಖಮಲ್ ಸಹ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಯೋಧ. ೮೭);
ಎಲ್ಲೋ ಒಂದೊಂದು ಮನೆಯ ಅಟ್ಟದಮೇಲೆ ಓಬೀರಾಯನ
ಕಾಲದ ರಾಟೆಗಳಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟುಕ. ೯); ಆದರೆ ಅವು ಓಬೀರಾಯನ
ಕಾಲದವು (ಪುನರು. ೪೨೯). [?]

ಓಬೀರಾಯ ‘ಓಬಿರಾಯ’ ನೋ.

ಓಬುಳಿಗಾಯಿ ‘ಓಬಳಿಗಾಯಿ’ ನೋ.

ಓಮು, ಓಮು, ಓನ, ಓವು (ನಾ). ಜೀರಿಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬೀಜ;
ಅಜಮೋದ: ತನಸಿಯ ಬೇರ ಕಷಾಯಾಂಬುವಿನೊಳಮದ ಪಲವು
ಸೂಜೋಳಂ ಭಾವಿಸಿದೋಮವನರೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೩); ಮಕ್ಕಳು
ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ - ರಾತ್ರಿ ಮಲಗುವಾಗ ಒಂದೆರಡು
ಚಿಟಿಕೆ ಓಮು ತಿನ್ನಿಸುವುದು (ಮನಮ. ೧೪); ಓಮು ತಿಂದ ಕತ್ತೆ ಹಾಗೆ
(ಗಾದ). ಓಮು: ‘ಓಮು ಕಾಳು’ ಪರಾ. ಓವ: ಒದವಿವ
ಕಾದಲಂ ಬೆಲ್ಲದೊಳಂ ತುಪ್ಪದೊಳಮಟ್ಟು ತಿಂದೊಡಮಂ ತಲ್ಲದೊಡೆ
ವಿಳಂಗಂ ಚೋಪಾರದೋವೆಮೆಂಬಿನನೆ ತಿಂದೊಡಂ ಕ್ರಿಮಿಪೋಕುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೪); ಓವ ಸಾಸನೆ ಮೆಂಥೆಯ ಜೀರಗೆ ಸಬ್ಬಸಗೆ
ಕೊತ್ತುಂಬರಿ (ಎಕ. XII, ಪಾವನ. ೫೦-೫೫; 1248). ಓವು: “ಲೋಮು
ಕರ್ಕಟಕಮಜಮೋದಮೆನಲೋವು” (ಮಂ ಗರಾ. ೪೧-೩೪); ಓವು
ಮುಮಂ ಶುಂಠಿಯುಮಂ ಸೇವಿಸೆ ಪಪುಪಡುಗುಮಾವಗಂ ಖಪ
ರೋಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩); ಮಾಂಗಾಯ ತಿರುಳುಮೋವು ಶುಂಠಿ
ಗಳಂ ಕುಡಿಬೆಲ್ಲವತ್ತಮೊಂದಾದರೆ ಬಿಸಿನೀರಿಂದ ಕೆಡಿಸುಗುಂ ಗ್ರಹಿಣಿ
ಯುಮಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪-೧೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಓಮು]

ಓಮ್ನ (ನಾ). ದಯೆ; ಪ್ರಸಾದ: ಗಾಂವಲ್ಲಭಂ ದುರಿತಾರದುರ್ಜನ
ದುರ್ಲಭಂ ನಿಜಭಕ್ತರೋಮಕ್ಷೇಮ ಭಾವಿತನು (ಬಸಪ. ೪೩-೮೬).

[ಸಂ. ಓಮನ್]

ಓಮು ‘ಓಮ್ನ’ ನೋ.

ಓಮುಕಾಳು, ಓವುಕಾಳು (ನಾ). ಓದಕ್ಕಿ; ಓಮು: “ಅಜಮೋದಾ,
ಉಗ್ರಗಂಧಾ, ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಭಾ, ಯವಾನಿಕಾ-೪ ಅಜಾಮೋದದ ಹೆಸರು
ಗಳು, ಓಮುಕಾಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). ಓವುಕಾಳು: (ಕ).

[ಓಮು (< ಓಮ್ನ) + ಕಾಳು (< ಕಾಲ್ಯಾಣ)]

ಓಯರ, ಓಯಾರ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸು; ಅಂದ; ಚೆಂದ; ಬೆಡಗು;
ಬಿನ್ನಾಣ: ಸುರತರುವಿನಾರವೆಗಳ ಸುರಭಿಗಳೋಯರದ (ಗಿಂಕ.
೧೦-೭೭ ವ); ಭಾರತಿಗೆ ಹಾರಮನೋಯರಮಾಗೆ ಕೋದಪೋಲೆಸವಿನಂ
(ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೩-೩೦; 1223); ಸಾಮತ್ಯರಿತವ ಓಯರದಿ
ಕೇಳು (ವೀಶ್ಯ. ೩-೧೮-೧೮); ಶರಣನಿಕಾಯಪೋಯರದಿಂ ದಂಡ
ನಾಯಕ ಬಸವನ ಗೇಯಕೆ ಪೇಳಲ್ಪಿದರು (ಮೋಳ. ೫-೪೦);
ಬೇಜೋದೋಯರದಿಂ ಬಂದು (ಚಕವಿ. ೫-೫೮). ಓಯಾರ: ೧. ಕಥಾ
ವಿಸ್ತಾರದೊಳ್ ವರ್ಣನಕ್ರಮಮೋಯಾರಮನಾಳ್ತು ದಳ್ಳಿಸಿವೇಟ್ಟುಂ
(ಅನಂ. ೧-೩೭); ರಾಯನೊಡನೆ ಬೇಂಟೆಗೆ ಪೋದುದಿಲ್ಲ ಮೇಲೋ
ಯಾರ [ಪಾಶಾಂ. ಲೋಯ್ಯಾರ]ದಿಂದಿದ್ದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೧೧೦).
೨. ದಯೆ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ: ಬಹಳ ಬಲ ಸನ್ನಾಹದಾಯತದಲಿ ನಮ್ಮ
ಮೇಲೆ ಓಯಾರವಜೆಯದೆ ಖಾನ ದಂಡೆತ್ತಿ ನಿರ್ಧಾಯದಿಂದೈತಂದನೀಗ
(ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೧೩). ‘ಓಯ್ಯಾರ’ ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಯಲ್, ಒಯ್ಯಾರ; ತೆಲು. ಒಯಾರ, ಒಯ್ಯಾರ]

ಓಯಾರ ‘ಓಯರ’ ನೋ.

ಓಯಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರಿಸು: ಪ್ರವಾಳಮಂ ಜಡಾಶ್ರಯಮೆಂದೊಲ್ಲ
ದವನಧೇಕರಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಬಿತ್ತನೋಯಾರಿಸಿದಂತಿದ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯ
ನೋಳಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಬಸಕ. ೧೨-೯೧). ‘ಓಯ್ಯಾರಿಸು’ ಪರಾ.

[ಓಯಾರ (< ಓಯರ) + -ಇಸು]

ಓಯಿ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥಕ ಅವ್ಯಯ; “ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಕರೆ
ಯುವುದು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕ. ೪೭೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಓಯ್; ತುಳು. ಓಯಿ; ತೆಲು. ಓಯಿ, ಓಯಾ]

ಓರ್ 'ಓರ್' ನೋ.

ಓರ್, ಓರ್ (ನಾ). ತೂತು; ರಂಧ್ರ (ಕ). (?). ಓರ್: ಮಾರಿಯುಕೆಗಳಡಗದಂತಕನೂರು ತುಂಬದೆ ಶಾಕಿನಿಯರೊಡಲೋರು [ಸಾಂ. ರೆ] ನನೆಯದೆ ಡಾಕಿನಿಯರಿಗೆ ಡೊಳ್ಳು ಸಾಲಿದೆ... ವಾರ ಪಾಪ್ಯಯ ನಗರಿಯನು ಹೊಗದಿಹನೆ ಹೇಳಿದೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೦).

[< ಪೋರ್ ?]

ಓರಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ಒಂದು ಸ್ಪರ್ಧೆ: "ಓರಂಡಲಂತೆಗೆದು... - ಈ ೨೫ ಪ್ರತಿಹತಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೬); "ಅಲಗಣಸಾದುದು ಮಿಕ್ಕುದು ಗೆಲೆವಂದುದುಮಕ್ಕಿಸಿದುದು ಮೋರಂಡಲಮಂಡಲೆದುದು ಪಳಂಚಿದುದು ತಾನಳಿಸಿದುದು ಪೊಡೆದುದ್ದೆ ಮೀಟಿದುದೆಂದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭). ೨. ಒಂದು ಕಡೆಯ ಭಾರ, -ತೂಕ: ಕೊಂಕಿದ ಕೊರಲಿಂ ದಾಂಕಿ ಪೊಟವಾಟ ಪೊಟಗಮೋ [ಸಾಂ. ಮಾ] ಓರಂಡಲಮಾಗಿಕೊಂಡು ಜೋಲ್ವು ಕುಚಭರಮ ನುರದೆ ಕೊಂಡು (ರೀಲಾ ವ. ೩-೨೧); ನೆಲಸಿದ್ದಮೊಂದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಡಗಣದಸೆಯಂ ಕೊಣ್ಣು ನೆಲ್ಲಪ್ಪುದೋರಂಡಲಮಕ್ಕುಂ ವಿಶ್ವಮಂ ದುಮ್ಮಳಿಸಿ ಬೆಸಸಿ ವಿಶ್ವಾಮರ ಶ್ರೇಣಿ ಮಾಟಂಡಲವಾದಂ ತಂಕ (ಸಾಂದೇಶ. ೨೪-೪೦, ೪೩; 12ನೆಯ ಶತ); ಅಂತು ವಿಜಯಾರ್ಥಕಟಿ ಕಕ್ಕಮೋರಂಡಲಮಾಗೆ ಕಟಿಕಮಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಸಾರ್ವಭ. ೧೧-೧೯ ದ); ಉಂಡುಟ್ಟು ಬಾಳ್ವ ನರಂ ಕಂಡರೆ ಸೈರಿಸದ ಚಂಡವೇಗನ ಕಥೆಗೋರಂ ಡಲಮನಿಪರ್ಗ ಭಯಂಗೊಂಡೆಂ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೯).

[ಓರ್ (< ಒರ್) + ಅಂಡಲ್. P ಅಂಡಲ್ = ಸಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ, ಅಶ್ರಯ]

ಓರಂತರ (ನಾ). (ವಂಶದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ತಲೆಮಾರಿನ ಅಂತರ: ಅ ದಕ್ಷಮರೀಚಿ ಪ್ರೋವೃವರ್ ದಂಪತಿಗಳವರ್ಗಮೋರಂತರಂ ವಾಗ್ಗರಂಗಂ (ಶಾಕುತ. ೧೧೨-೧೯೦). [ಓರ್ (< ಒರ್) + ಅಂತರ]

ಓರಂತಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇರೀತಿಯಾಗಿರು; ಕ್ರಮವಾಗಿರು; ಸಮ ನಾಗಿರು: ಕಾರಕಮಂ ಕ್ರಿಯೆಯುಮನೂದೋರಂತಿರ್ ಮುಂತಗುಳ್ಳಿ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೫); ತಾರಕೆಯುಳ್ಳನಮಿಕ್ಕಿಂತೋರಂತಿರ್ ಬೆಂಗಳಿಟ್ಟುಗ ರಯ್ಯನ ಧರ್ಮಂ (ಸಾಂ. ೫-೨೩, ೨೪; 971); ಓರಂತಿರ್ ಕೊಡೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಿಟ್ಟನೆ ತಿರುಪಳ್ಳ (ಕಾದಂಪು. ೫೪೭); ಮುತ್ತಂ ಶಾರದಮೇಘಾ ವಳಿ ತಂದೋರಂತಿರ್ ಕಟಿದುವೆನಿಸಿದುವು ಬೆಳ್ಳರಿಗಳ (ಜಗವ. ೪-೭೮).

[ಓರಂತು + ಇರ್]

ಓರಂತು (ಅ). ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ; ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ; ಜೆನ್ನಾಗಿ: ತನ್ನ ನಂಬಿ ಬಂದ ಬದ್ಧಗದೇವಂಗೆ ಸಕಳಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮನೋರಂತುಮಾಡಿ ನಿಜಸಿದರಿಕೇಸರಿಯ (ಪಂಪ. ೪-೫೨ ವ); ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನದೊ ಲೋರಂತೋಡಗೂಡಿ ಕೂರ್ತು ಸುಖಮಿರ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೫); ಓರಂತು ಪಕಾರವಂ ಮೆಟಿದವರ್ (ಕಾದಂಪು. ೫೬೯).

[ಓರ್ (< ಒರ್) + ಅಂತು]

ಓರಂತೆ (ಅ). = ಓರಂತು: ಲೀಲೆ ಮಿಗೆ ಮೂವತ್ತಿವರೋರಂತೆ ನರ್ತಿಸಿ ದೇವಾಂಗನೆಯರ್ (ಆದಿಪು. ೭-೫೩); ಈವೊಡಲೋರಂತುರಿವಂದವಾದ ಪುದು (ಕಾದಂಪು. ೮೫೩); ಓರಂತೆ ಪರಿದ ನವಸಂಧ್ಯಾರುಚಿಯಿಂದ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦೭); ಪಾಲಂ ಕುಡಿಯದಿದೊಡೆ ನೋಡಿ ಕಡು ಸಿಡಿಮಿಡಿ ಗೊಳುತ್ತೋರಂತೆ ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಕು ಕೊಡಗೂಸು (ಬಸಪು. ೧೪-೧೯); ಓರಂತೆ ಸಾಕಿದ ಸುತರು ತನ್ನವರಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೩-೨); ಪರಂಪರಾ ಗತವಾಗಿ ಬಂದ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ... ತಂತಮ್ಮ ದುಡಿತವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಅದನ್ನು ಓರಂತೆ ಹಿಗ್ಗಿಸುತ್ತ ಬರಬೇಕು (ಮೂರುಲು. ೭ ಮುನ್ನುಡಿ).

ಓರಂತಾಗು = ಒಂದೇ ಸಮನಾಗು; ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗು: ಕೆಂದೂಳಿ ಯೋಳ್ ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದ ಜಲದುರ್ಗಮೆಲ್ಲಂ ನೆಲದೋಳೋರಂತಾಗೆಯುಂ (ಅಜಿತ. ೯-೧೭ ವ). [ಓರಂತು + -ಅ]

ಓರಂದ (ನಾ). ಒಂದೇಕ್ರಮ; ಏಕಪ್ರಕಾರ: ಓರಂದದಿಂ ಸಿಂಪುಗಳು ಗುಳೆ ಸಿಡಿಲ್ದಂದೆ ಮುಕ್ತಾಫಲಶ್ರೇಣಿಗಳಿಂದಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೧); ಓರಂದದಿ ನುಡಿವುದು ಜೀವಂ ಸಂದಾ ಮೋಕ್ಷಾಮೃತಾರ್ಣವಂಬುಗುವಿ ನೆಗಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೬೭); ಕೂಡೆ ಬಾಯ್ಲೋರಂದದಿಂ ತೀವಿದ ತನಿಗೆನೆ ವಾಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯); ನೆರವು ಬಹುದೋರಂದವೊಮ್ಮುಖವೊಂದು ಸಂಕೇತ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೧೯). [ಓರ್ (< ಒರ್) + ಅಂದ]

ಓರಂಬೆಸೋರಂಬೆ (?): ಒನ್ನೊನ್ನು ತಡಿಯೊಳೋರಂಬೆಸೋರಂಬೆ ಸೆನ್ನ ರಗಲದೊಳ್ ತೋಣ್ಣು ಮಾಡುವ ನ್ನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು (ಎಚ. XII, ಸಂಜನ. ೨೩೯-೯೩; 904). [?]

ಓರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಭಾವ ಅಥವಾ ಮೈದುನನ ಹೆಂಡತಿ; ಗಂಡನ ಸಹೋದರನ ಹೆಂಡತಿ; ನೆಗೆಣ್ಣೆ: ಎನಗೆ ಪೋರಗಿತ್ತಿಯ ಸವತಿಯತ್ತಿ ಗೆಯರುಪಟಳಂ ತೋರಮೆನುತೊರೆದು (ವೆಂಕಾ. ೫-೨-೪೧); ಚಂದ್ರಿಯು ತನ್ನ ಓರಗಿತ್ತಿಯ ಮಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿತ್ತು (ನಿಶಲು. ೪); ಶಾಂತಲಾದೇವಿ ಓರಗಿತ್ತಿಯರೊಡನೆ ಕೊಂಚ ಕಾಲ ಕುಳಿತಳು (ಸವತಿ. ೩೦). ೨. ಸಮವಯಸ್ಸುಳು.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಓರಗತ್ತಿ, ಓರಗತ್ತಾಳ]

ಓರಗಿ, ಓರಿಗೆ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಸಮವಯಸ್ಸು; ಸರಿಜೋಡಿ: "ಸರಿ, ದೊರೆ... ಓರಗಿ... ಸಂಗಡಂ - ಈ ೧೮ ಸಮಾನಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೧); "ಸರಿಯೋರಗೆ ಮಾರ್ಪಡೆ ಜೋಯಕ್ಕೆ... ಅಕ್ಕುಂ ಸಮನುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೭); ತನ್ನೋರಗೆಗಳಪ್ಪ ಪಲಂಬರ್ ಮಾಡೆ ಗಳ್ಳೆರಸು ಪೊಟವೊಲೊಳ್ ಬಟ್ಟಾಡುತ್ತಿರೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೨೧); ಓರ ಗಿಯ ರಾಜಪುತ್ರರ ಗಡಣದೊಳ್ಳೂಡಿ (ಮನುಜೋ. ೨೧೯-೨೭); ಎನ್ನೋರ ಗೆವೊಳ್ ಕೂಡೆ ಮನಂಗೊಳ್ಳ ಮಕ್ಕಳಂ ಮುದದಿಂ ಮುದ್ದಾಡುತಿದಿ ವರ್ಪರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೮೦); ಸಂಪಗೆಯ ಬಿರುದುಗುಳಿನೋರಗೆಯ ಮೈಗಂಪು (ಸಾಂದಪು. ೭-೩೪); ಅರಂಗವೆಂಬ ಪದ್ಧದ ಹದಿನಾಟಿಸ ಕೋರಗೆಯಾಗಿ ಮೆಟಿದರು (ಭರಣ. ೧೩-೧೧೯); ನನ್ನೋರಗೆಯವರಿಗೆ ಮೇಳಕ್ಕೆ ತಗುವಂಥ ಕುಣಿತವ ಕಲಿಸಿ... ರಂಗಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಇಂಜಾಪ. ೧೧-೪೫). ಓರಿಗೆ: ಈ ರಾಜಪುತ್ರರು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯವರ ಓರಿಗೆಯವ ರಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫); ಮಾನವನ ಪಾರುಷ್ಠೋದನೆ ದೈವವು... ಓರಿಗೆಯವರಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲಾರದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೪೭).

ಓರಗಿಯಾಗು = ಸಮನಾಗು; ಸರಿಯಾಗು: ಮಿಸುಗುವ ಕಣ್ಣು ನುಣ್ಣುಳು ಜೊನ್ನಡೊಳೋರಗೆಯಾಗಿ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೪೩).

[ಓರ್ (< ಒರ್) + ಅಗ್ಗೆ ?]

ಓರಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗು; ಜೊತೆಯಾಗು: ಜನಪತಿ ಪುತ್ರನಂ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳೋರಗೆಗೊಂಡ ಮಂತ್ರಪುತ್ರನೊಳೊಡ ಗೂಡಿ ಮಂಗಳವಿಳಾಸಮೊಡಂಬಡೆ (ರಾಜಶೇ. ೪-೭೬).

[ಓರಿಗೆ + ಕೊಳ್]

ಓರಗೆಯೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಟಿಯೆನಿಸು; ಸಮವೆನಿಸು: ಕಾರುಳೊಳ ಮರ್ದ ತಾರಗೆಗೋರಗೆಯೆನಿಸಿದುದಿಲ್ಲರಲ್ಲುಡಿಯೊಳೆದೇಂ ಕಾರಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೭೩). [ಓರಿಗೆ + ಎನಿಸು]

ಓರಗೆವೂ (ನಾ). ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಬೆರಕೆ ಹೂ: ಚಾರುಲತಾವನಾಂತರ ದೊಳೋರಗೆವೂಗಳನಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದಂಕಾರಮನಾ ಲತಾಂತತೆಯಿಂ ಸಮದಾಂತ ಬೆಡಂಗು ಕಣ್ಣೊಳ್ (ಜಗವ. ೧೦-೬೭). [ಓರಿಗೆ + ವೂ]

ಓರಡಿ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಜಾರು; ಇಳುಕಲು; ಓರೆ.

೨. ವೃತ್ತಾಸ; ಏರುವೇರು (+).

ಓರಡಿಕಟ್ಟು = ಪೇರುಕಟ್ಟು (+). [?]

ಓರಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅಡಿ; ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ: ಓರಡಿಯನಂ ನಡೆಯಲು 5
ಮಾಡದೆ (ಪಂ ಪಥಾ. ೧-೧೪೪); ಬಿಂಕಂ ಬೆರಸೊರ್ವೊಡ ಗಳಿಗೆ
ಗೋರಡಿಯಂ ವಿಸ್ತರದಿಂದಿಡುತುಂ ಬಂದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೮೮);
ದಾ ಕ್ಕಿಣ್ಣ ದ ಲಿ ತಾನೋರಡಿಯೋರಡಿಮಾಡಿವೆನು ಜಗವ (ನಿರ್ಧಾ. ೮-೧೮-೨೧); ಪೊಡವಿಯೋರಡಿಗೊಯ್ಯ ಕು ಸಿ ವ ನೊಲ ದಿ ಯ ಡು ವ
ಜಾಣೂರ ಮುಖ್ಯರು ನಡೆದು ಬಹ ವಹಣೆಯ ತದಾಸ್ಥಾನವನು ಮೆಚ್ಚಿ
ಸಿತು (ಸಾಲ್ವಧಾ. ೧೩-೨೩). [ಓರ್ (< ಒರ್) + ಅಡಿ]

ಓರಣ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ: ನೆಟೆದಚ್ಚೆಚ್ಚೊರಣದೊಳ್ 10
ಚೇಕಿತ್ತನನಾರುಮಗುವಿಸೆ ಘಟೋದ್ಭವಂ ತಱಿದಾದರ್ಪಂ (ಪಂಪಥಾ. ೧೧-೬೦); ಓರಣದ ತೋರಣದ ಮೆಟಿವ ಮುತ್ತಿನ ಮತ್ತವಾರಣದ
ಮಂಟಪದ (ಹಜಕಾ. ೪-೫); ಗಜನಿವದ ರಥದೋರಣಂ ತೇಜಿಗಳ ರಾಜಿ
(ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೧-೧೦); ಓರಣದ ಕಣಿಗಳಲಿ ತಲೆಗಳ ತೋರಣವ ಕಟ್ಟಿದರು 15
(ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೮). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಕ್ರಮ; ಒಪ್ಪು; ಶಿಸ್ತು: ಅದಜ ವಲಯದೊಳೋರಣದಿಂ ಕೀಲಿಸಿ ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಪಸುವಣಿಯೆಂಬ
ತೆಜಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೪೫); ಬದನೆಯ ಕಾಯನೋರಣದಿನ್ನೊಳುಮಾಡಿ
ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೪-೧೨); ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಓರಣವಾಗಿ ಸಾಲಾಗಿ
ಇಟ್ಟು ಅಟನಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಾಂಪುಚ. ೪); ಓರಣವಾಗಿಟ್ಟ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ 20
ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಎತ್ತಿ ಎತ್ತಿ ಇಡಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಪರಿಣೇ. ೧೩).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಒಯುಜ್ಜು]

ಓರಣಂಗೊಳ್, ಓರಣಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರು; ಕ್ರಮವಾಗಿರು; 25
ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು: ಮುತ್ತಿನಂ ಕಟ್ಟಿಮುತ್ತು ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು ತೊಳತೊಳಗೆ
ಮಕರತೋರಣ ಓರಣಂಗೊಂಡವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮಾನರ. ದೇ. ೧೩೪-೧೭); ಮಾನಿ
ನಿಯರುಗಳೋರಣಂಗೊಂಡು ಮಣಬಿಜಿತಕಾನಕದ ದಂಡಿಗೆಯ ನುಡಿ
ಸುತ್ತ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೮-೪); ಮತ್ತಮಾಗೋರಣಂಗೊಂಡು ಶರಚ್ಚಶಾಂಕ
ರುಬಿಯೊಳ್ ಸೇಸಲೆಳಸಿ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ). ಓರಣಗೊಳ್: 30
ಕೊಂಕುಗೊಳ್ಳ ಪೊಳೆಪೋರಣಗೊಂಬ ತೊಬಲ್ವ ತೇಲ್ವ (ಚಕವಿ. ೪-೧೨೩).
[ಓರಣ + ಕೊಳ್]

ಓರಣಂಗೊಳಿಸು; ಓರಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವಾಗಿ ಜೋಡಿಸು: 35
ಕಚಾವಳಿಗಳಂ ಬಗಿಬಗಿದು ಪ್ರದಿಗತ್ತರಿಯನೆಯ್ದೆ ತಳಿದೋರಣಂಗೊಳಿಸಿ
ಕಮ್ಮಲಗಳಂ ಮುಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೪); ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯಂ ಜಾರು
ತರದ ಧಾರೆಗಳುಳ್ಳವಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟಂ ಚೆಲ್ಲಿನಿಂದೋರಣಂಗೊಳಿಸಿ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೬-೩೪). ಓರಣಗೊಳಿಸು: ಅವರು ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಕೂದಲು ಓರಣ
ಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಹೇಮಂತ. ೫೫). [ಓರಣಂಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಓರಣಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಓರಣಂಗೊಳ್: ಸಂಗೀತಮಂ ಪಾಡಿ ಮೋಹಪ 40
ಗರುಡ ಗಂಧರ್ವ ಚಾರಣಿಂದೋರಣಂಬಿಡಿದೊರಂತೆ ನಿಂದ ವೀರ
ಪ್ರಮಥರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ). [ಓರಣ + ಬಿಡಿ]

ಓರಣಗಾತಿ (ನಾ). ಓರಣವುಳ್ಳವಳು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಿನವಳು: 45
ಎಲೆಬಳ್ಳಿಗಳು ಓರಣಗಾತಿಯರಂತೆ ಧೋರಣದಿಂದ ನಿಂತಿದ್ದವು
(ಸಮಜೀ. ೮೭). [ಓರಣ + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ) + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಓರಣಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲು ಮುರಿದು ಹೋಗು; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು: 45
ಉಲಿದುದಾಹವ ಸೇನೆ ರಿಪುಮಂಡಳಕೋರಣಗೆಡಲು ರಣಮಂಡಲದ
ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದಲಿ ಕಣಕಿದನು ಕಾಳಗವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೩೯).
[ಓರಣ + ಕೆಡು]

ಓರಣಗೊಳ್ 'ಓರಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಓರಣಗೊಳಿಸು 'ಓರಣಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಓರಣಿಕೆ, ಓರಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿರುವಿಕೆ: 5
ಕಣೆಯ ಕಲ್ಲೊರಲೆ ಡೆಂಕಣೆಯಾಗೆಯುಂ ಸಾರಮಾರಿಯ ಪೊಯ್ಣ
ಕೋರಣಕೆಗೆಡೆಯುಂ ತತ್ತಿಸಿದ ಗಾಳದೊಳೆತ್ತಿದ ಪಾಪೆಯಂತೆಬಲೆಯುಂ
(ಅನಂಪು. ೧೧-೮೪ ವ). ಓರಣಿಗೆ: ಭೀರಿಶಂಖಮೃದಂಗ ರಣಕಹಕಾರ
ವದ ರಥಸದಲಿ ಮೇಲ್ವಗದೋರಣಿಪ್ರಾಣಾಂ. ಹೆಗೆ ಪೈಸರಿಸಿ
(ತೂರಾ. ೫-೩-೭). [ಓರಣ + -ಇಕೆ]

ಓರಣಿಗೆ 'ಓರಣಿಕೆ' ನೋ.

ಓರಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು; ಓರಣವಾಗಿರು: ವಿಮಳಸ್ವರ್ಗಸುಖ 10
ಸಾಕಾರಿ ಬರುತಿಡೆ ಸಾರಿ ನೀವೆಂದೋರಣಿಸಿ ಕೈವಾರಿಸುತ ನಡೆದುದು ಸತೀ
ನಿವದ (ಜೀವಂಜ. ೮-೨೭); ಹಿಂದಾರವರು ಬಳವಳಿಯಲೊಗ್ಗಿನಲೋರ
ಣಿಸಿ ಮುಂಚುವರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೯); ಉಭಯಪಕ್ಷದೊಳೋರಣಿಸಿದ
ವಿದ್ಯತ್ಸಪಥಿಗೆ ಸಪ್ತಾಂಗವ ಕೊಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೨೦-೪೯); ಓರಣ
ಸಿದಳಕಾವಳಿಯ ಪೆಜೆನೊಸಲ ಕತ್ತರಿಯ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨-೪೮).
[ಓರಣ + -ಇಸು]

ಓರಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದೇ ತೆರ; ಸರಿ; ಸಾಟಿ; ಸಮಾನ: ಆತನ ಮಗಂ 20
ಪ್ರತಾಪದಿಂ ತೇಜದಿಂದಾದಿತ್ಯನೊಳೋರಣ್ಣನಪ್ಪೊಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೫-೧೧); ಎನಗೆರಬ್ಬಂಡಮುಮೋರಣ್ಣರೆ ದಲೆಂತು ಕಾದುವೆಂ (ಪಂಪಥಾ. ೧೦-೧೨); ನೀರೂಡಲಿಕ್ಕಿದಂ ಗಜನ ಕೂರಲಗಿನೊಳೋರಣ್ಣಮಪ್ಪಳ್
(ವರ್ಧಮ. ೪-೫೮ ವ); ಭಾರತಿಗೋರಣ್ಣಪ್ಪ ನಾರಿಯನೊರ್ವಳಂ (೧೦೮. ೩-೯೮ ವ). [ಓರ್ (< ಒರ್) + ಅಣ್ಣ]

ಓರಣ್ಣೆ (ನಾ). ಸಮಾನಳಾದವಳು: ಶ್ರೀದೇವತೆಯೊಳೋರಣ್ಣೆಯರಂ 25
... ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ನೋಡಿ ಮುದ್ರಿ ಕಾಪ್ರ ದಾನಂ ಮಾಡಿ
(ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೭೫ ವ). [ಓರಣ್ಣ + -ಎ]

ಓರಾಗು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಓರೆಯಾಗು; ದಾರಿ ಬಿಡು: ನಡೆನಡೆ, 30
ಓರಾಗು ಓರಾಗು, ತಡೆ ತಡೆ... ಎಂದು ನುಡಿಯುವ ಕಾಲಾಳುಗಳ
ಧ್ವನಿಗಳು (ಕೃವಾಕ. ೭೫); ಓರಾಗು ಸಾರುವೆನ್ನವರು (ವಿಸೀಗೀ. ೧೪).
[ಓರೆ + ಅಗು]

ಓರಾಯ್ (ನಾ). ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ: ಎತ್ತಿದ ಮೇಳುಡಂಬರಂಗಳ 35
ಮುಂದೆ ಪರಿವಪಾಳಿಕೇತನಂಗಳ ಪೋರಾಯದೊಬ್ಬರಂಗಳ ಕೂಡಿ ನಡೆವ
ಕುಂತಂಗಳ (ಮಹಾನೀ. ೧೨-೯ ವ). [< ಓಯರ ?]

ಓರಾಯ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಳತೆ, — ಪ್ರಮಾಣ: ಭುಜದ್ವಂದ್ಯದೊಳ್ 40
ಕುಡಿಮಿಂಚಂ ಕೊನರಿಪ್ಪ ವಜ್ರವಳಯಂ ವಕ್ಷೋಗ್ರದೊಳ್ ಶೋಭೆಯಂ
ಪಡೆದೋರಾಯದ ಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರಂ (ಮಹಾನೀ. ೬-೪೨).
[ಓರ್ (< ಒರ್) + ಅಯ್]

ಓರಾಸನ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಸನ; ಏಕಪೀಠ: ಸುರೇಂದ್ರನೊಳೋ 45
ರಾಸನಮಿರ್ಪಂ (ಶಂಕುಪು. ೫-೧೫); ಇಂದ್ರನೊಳೋರಾಸನ [ಜಾ]ಣ
ನೆನಪ ಪಾಣ್ಣನ [ಕುಲ]ಮಂ ಬೇರಿನ್ನೆ ಕಿಟ್ಟು [ಚೋ]ಟನ ಬೇರಂ
ಬೇರಿನ್ನೆ ಕಿಟ್ಟು ಆನೆವಡೆಗಂ (ಎಂ. XIX, ೨೮೯-೧೪; ೨೬೩);
ಅಚ್ಯತೇಂದ್ರನೊಳೋರಾಸನಮಿರ್ಪಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೯).
[ಓರ್ (< ಒರ್) + ಆಸನ]

ಓರಾಳ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಆಳಿಕೆ, — ಅಡಳಿತ: ಮನೆವೀಡಿಲ್ಲಾದದು 50
ಓರಾಳ್ [ಕ್ರಿ] ಒಮ್ಮೆ (ಎಂ. XIV, ೧೯೦-೧೨; 725).
[ಓರ್ (< ಒರ್) + ಆಳ್]

ಓರಿ 'ಓವರಿ' ನೋ.

ಹಿರಿಗಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೆ ಅಡು; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅಡು : ತಂದೆಮಗ
ಳರಲಿ ಮೇಣಣ್ಣ ತಂಗಿಯು ಮಿರಲಿಯೊಂದೆ ದಾರಿಯ ಹಿಡಿದು ಕೂಡಿಪೋ
ದಡೆ ದಿನದದಿಂದೋರಿಗಾಡಿದಡೆ . . . ಸಂದೇಹಗೊಂಬುವರ್ ಮನುಜರ್
(ಮಲ್ಲಜ. ೬-೮). [ಹಿರಿಗೆ (< ಹಿರಗೆ) + ಅಡು]

ಹಿರಿಗೆ 'ಹಿರಗೆ' ನೋ.

ಹಿರಿಚೇಳು (ನಾ). "ಸಣ್ಣ ಕೆಂಪು ಚೇಳು" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦). [?]

ಹಿರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗೋಡೆಗೆ ಕೆಂಪು ಪಟ್ಟಿ ಬಳಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಹಿರ್ + ಇಡು]

ಹಿರಿಮೆ (ಅ). ಒಂದೆರಡು ಸಲ : (ಹಿರಿಮೆ ಯಾತಾಯಾತವೋಗಿ)
(ಮಂತ್ರ. ೧೪೦-೧೦). [ಹಿರ್ + (< ಒರ್) + ಇಮೆ]

ಹಿರು (ಕ್ರಿ). ಆಲೋಚಿಸು; ಚಿಂತಿಸು; ವಿಚಾರಿಸು; ಯೋಚಿಸು
(+).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಹಿರ್; ಮಲ. ಹಿರ್; ತೆಲು. ರೋಯು,
ಆಶೋಯು]

ಹಿರು 'ಹಿರ್' ನೋ.

ಹಿರುವಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪೂತ ಪುಟ್ಟವನದಿಂ
ವನದಿಂ ತೊಳಪ ಕಲಿದೇವ ನಿಳಯದ ಬೆಳಕೆ ದಿನೀ ಯೋರು ವಾಯಿ
ಸೊಗಯಿಸುತ್ತಿರ್ಕ್ಕುಂ (ಸೌಭ. 1X-i, ೩೨೨-೨೧; 1195). [?]

ಹಿರಿ (ನಾ). ೧. ಇಳುಕಲು; ಇಳಿಜಾರು; ಮಗ್ಗುಲು : ಬಡಗಣ ಶೃಂಗ
ಪರ್ವತದೋರೆಯಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ ಸ. ೩-೬೧); ಉರಿಗಳಿಂದೋರೆಯಿಂ
[ಪಾಠಾಂ. ಜರಿಗಳಿಂದರಿಗಳಿಂ] ಪೋರೆಯಿಂದಿಡಿದ ಕಮ್ಮರಿಗಳಿಂ . . .
ಆ ಪಥಂ ಬೆದಪ್ಪುವುದು (ಚಿಬಪು. ೫೬-೨೩); ತಾನು ಸ್ವತಃ ಗುಡ್ಡದ
ಹಿರೆಯನ್ನು ಆಗೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಆ ಕೃ ರ. ೫); ಗುಡ್ಡದ ಹಿರೆಯ
ಮೇಲಿಂದ ಹಾಡೊಂದು ಇವನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು (ತುಂಗಭ.
೬೮). ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸ : ನೆನಹಿನ ಗಡಣೆಯಂತಂತೋರೆಯಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿದ
ಭಾಷೆ ನುಡಿಗಳಹಗೆ ತಾಂ ನಡೆಸುವುದು ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬-೨); ಜ್ಞಾನ
ನಿಷ್ಠೆಯೋಳೋರೆಯುಂಟೇ (ಕುಪ್ಯಾ ಸ. ೧೩-೪೧). ೩. ಮೂಲೆ; ತುದಿ.
೪. ಅಂಚು; ಪಕ್ಕ; ಬದಿ : ಭೂರಿಬಲ ಹಬ್ಬಿದುದು ದಿಕ್ಕುಗಳೋರೆ
ಹಿಗ್ಗಿದವು (ಕುಪ್ಯಾ ಭ. ೮-೧೧); ಹಾರನಹಳ್ಳಿಯ ಹಿರೇಲಿ ಇರುಪೋನೇ
ನಾರಿಯ ಮಗನೇ ಬೆನವಣ್ಣ (ಜಗೀತ. ೪). ೫. ವಕ್ರತೆ; ಡೊಂಕು :
ವೀರಸಿಂಹ ನಿಮಗೆಂದು ವಂದಿಗಳೋರೆ ಕಟಕಿಯಲೆನ್ನರೇ ಕೈವಾರಿಸುವ
ಕನಿಷ್ಠಕ ನಾಡದೆ (ಕುಪ್ಯಾ ಗ. ೧-೧೪); ನಾರಿಯಂ ಕೀಸಿ ಸರಮಂ ಸೀಳಿ
ಡೆದಗಟ್ಟು ಪೋರೆಯಂ ತಿರ್ದು ಒಳ್ಳಿತುಮಾಡಿ ಬಿಲ್ಲನೊರೆ (ಸಮ್ಯಕಾ.
೧೦-೩೨). ೬. ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು : ಕಳ್ಳರುಗಳೋರೆಗಳು . . .
ಕಡಿಕಿಗಳನ್ನಪ್ಪುಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಹಿರ, ವಾರ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಹಿರೆ; ತೆಲು. ಹಿರೆ]

ಹಿರಿ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಸಮವಯಸ್ಕ; ಸರಿ ಜೋಡಿ : ಅಂಕು
ತನ್ನೋರೆಗಳೆರಸು ದುಘಮ್ನಿಷ್ಠೋದೋಲಾಡುವಲ್ಲಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೮ ನ);
ಸಿರಿಯು ಕುಲಸತಿ ಸುತನು ಕಮಲಜ ಹಿರಿ [ಪಾಠಾಂ. ೦]ಯ ಸೊಸೆ
ಶಾರದೆ ಸಹೋದರಿ ಗಿರಿಜೆ (ಹರಿಸಾ. ೨೫). [< ಹಿರಗೆ]

ಹಿರಿಂಜಲ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದು; ಸಹ
ಭೋಜನ : ಹಿರಿಂಜಲ್ಪರ್ವಂತಿಗೆ ವಾರದ ಖಳರೊಡನೆ ಬೆರಸಿ ಮೇಳಂ
ಗೊಂಡಂದಾರುಂ ಲಘುವಪ್ಪರ್ (ಕಾಪ್ಯಾ ವ. ೨೫೪); ಒರ್ತಲೆ,
ಹಿರಿಂಜಲ ನಂಟಂ, ಹಿರಿಂದದ ಮಾನಸಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೩ ಉದಾ);
ಹಿರಿಂಜಲ್, ಈರೈದು, ಈರೊತ್ತೆ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಹಿರ್ + (< ಒರ್) + ಎಂಜಲ್]

ಹಿರಿಕಿವಿ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕಿವಿ; ಡೊಂಕಾದ ಕಿವಿ (+).

[ಹಿರಿ + ಕಿವಿ]

ಹಿರಿಕೆಯ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೈ; ಡೊಂಕಾದ ಕೈ (+).

[ಹಿರಿ + ಕೆಯ]

5 ಹಿರಿಕೋರೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ; ಲೋಪದೋಷ : ಅರು
ಮುಷಸಬಹುದರಸನೆಲ್ಲರ ಚಿತ್ತದೋರೆಕೋರೆಯ ಬಲ್ಲನು (ಭರಜ. ೮-೬);
ವಿಮಳ ದರ್ಪಣವ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಸಮಜಾದೋರೆಕೋರೆಗಳ
(ಭರಜ. ೩೧-೪೬); ಜೀವನದ ಏರುಪೇರುಗಳು, ಹಿರಿಕೋರೆಗಳು ತುಂಬ
ಬೇಕು (ಅಲಮ. ೪೫). ೨. ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು : ಬಹಳಪಾಲು ಜನರ
ಹಿರಿಕೋರೆಯ ನೋಟ, ವಕ್ರದ ನಡೆ ನುಡಿ . . . ತನಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು
(ರಂಗನಾ. ೧೪). [ಹಿರಿ + ಕೋರೆ]

ಹಿರಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಹಿರೆಯಾಗಿ ಪೇಟೆ ಅಥವಾ ರುಮಾಲನ್ನು ಕಟ್ಟು
ವುದು (+). [ಹಿರಿ + ಕಟ್ಟು]

15 ಹಿರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಕಟಾಕ್ಷ;
ಅಪಾಂಗ : ಹಿರಿಗಣ್ಣುಲಿ ನೊಂದು ನೋಡುವ ಸೂರಿಯನ ಸುತಗಳಯಕರ
ಸರಸೀರುಹನ ತೋಪುಸುತ (ತೂರಾ. ೪-೪-೨೪); ಸಾರಥಿಯ ಕುಬ್ಜಾವ
ತಾರವನೋರೆಗಣ್ಣು ನೋಳುತ್ತಿರುತ ದ ಮಯಂತಿ (ನಳಚ. ೮-೪೩);
ನೋಡುವಳೊಡನೋರೆಗಣ್ಣಿಂದ ಭಾವನ ಕೂಡದ್ದೆ ನೋಟದಿಗವಳು
(ಭರಜ. ೯-೬೮). ೨. ಮೆಳ್ಳೆಗಣ್ಣು (+). [ಹಿರಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

20 ಹಿರಿಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಕು ಮಾತಾಡು; ಗಳಹು : ಉಳಿದ ದ್ರವದ
ವಿರಾಟೆಂಬಿಬಿಡುಗಳುಗಳವರಂತೋರೆಗೆಡೆದರು (ಕುಪ್ಯಾ ಉ. ೨-೪೦); ವೀರ
ರುದ್ರನು ಜಗವ ನುಂಗುವನೋರೆಗೆಡೆಯದಿರಂಬ ಸುರಿ ಸುರಿ (ಕುಪ್ಯಾ ದ್ವೀ.
೧೦-೫೨). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೀಳು : ಹೂಮಾಲೆ ವಾರಣೇಂದ್ರನ ಮೇಲೆ
ಬಿದ್ದಂತೋರೆಗೆಡೆದುರುಳಿತ್ತು ಧರಣಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೪-೩೪).

[ಹಿರಿ + ಕೆಡೆ]

25 ಹಿರಿಗೈ, ಹಿರಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಿರಿಮಾಡು (?) : ತೋಪು ಜೀವನವೆಲ್ಲಿ
ಶಿರಮುಂಡೋರೆಗೈದಾಗೆನ್ನ ಮಾಹತ್ತೋಪು ದಲ್ಲದೆ ಬಿಡಲು ಹೆಣ್ಣನಾ
ತೊಡಗೆ ಜೀವನವೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೦-೪೫). ಹಿರಿಗೈ : ಲಿಂಗವಿರದರ ಕಾಣು
ತಲಿ ವದನಂಗಳೋಗೈಯದೀಯ ಭ್ರಷ್ಟನು ಜಂಗಮರ ಸಮುದಾಯ
ಕೈದಿದ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೯೧-೩). [ಹಿರಿ + ಗೈ (< ಕೆಯ)]

30 ಹಿರಿಗೊರಳು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊರಳು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಕೊರಳು :
ಎಲೆ ಮಿಡುಕದಾಸ್ಥಾನ ವೀಳಿಯದೆರೆಯ ಮಡಿಸುವ ರಭಸವಿಲ್ಲಾಳಗೊಳಗೆ
ಸನ್ನೆಗಳೋರೆಗೊರಳುಗಳೊಡುಗಟ್ಟುಗಳ (ಕುಪ್ಯಾ ಕ. ೧-೨೦); ಉದುರಿದ
ಬಿಲು ಸರಳ ಹೆಗಲೋರೆಗೊರ[ಪಾಠಾಂ. ಗರು]ಳೆರಮುಜ್ಜುಗಣ್ಣುಗಳ
ತಳಿತ ರಕ್ತಾಂಕುರದ ಬಳಕೆಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ ಕ. ೩-೩೯).

[ಹಿರಿ + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಹಿರಿಚಪ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಾಗಿರುವ ಚಪ್ಪರ;
ಇಳಿಜಾರಾದ ಚಪ್ಪರ. ೨. ಹೆಟ್ಟ ಅಥವಾ ರೊಪ್ಪದ ಚಪ್ಪರ (+).

[ಹಿರಿ + ಚಪ್ಪರ]

40 ಹಿರಿಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳ; ಒಂದು ಎಡೆ : ನಿಂದು ನಿಂದೋರೆಡೆ
[ಪಾಠಾಂ. ರಡಿ]ಗೋರೊರ್ಮಾಲಿಸುತ್ತಂ ನೆರವಿಯಲಿಪುಮಂ (ಜಗವಿ.
೧೫-೩೯). [ಹಿರ್ + (< ಒರ್) + ಎಡೆ]

ಹಿರಿಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಲ ಬಡಿಸುವುದು, —ಬಡಿಸುವಷ್ಟು :
ಹಿರೇರಿಡೆ ಮಾರಡೆಯಜೊಡೆಮಾಡುವ ನಾರಿಯರೆಡೆ ಮಾಡುತಿರಲು
ಭೂರಮಣನು ರಮಣೆಯರೆಲ್ಲರುಂಡರು ಹಿರಂತೆ ತೃಪ್ತವಡೆದರು (ಭರಜ.
೪-೧೦೬). 'ಮಾರೆಡೆ' ಪಠಾ. [ಹಿರ್ + (< ಒರ್) + ಎಡೆ]

ಓರೆದುಲುಬು (ನಾ). ಓರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ತುರುಬು : ಓರೆದುಲುಬು
ತೆಗೆದು ಜಡೆಗಟ್ಟು ಪೊಜುಮಟ್ಟು ಕೇರಿಗೊಂಡಿದ್ದಿದಳಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೯).

[ಓರೆ + ತುಲುಬು (< ತುಲುಂಬು)]

ಓರೆನುಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಕು ಮಾತು ; ವಕ್ರೋಕ್ತಿ : ಹೋರಿಗಳ

ಹೊಳ್ಳಿಜಾತ ಹೋಯಸರಾರುಭಟೆಗಳ ಬಿಂಕ ಕೋವಿದರೋರೆನುಡಿ ತಾ
ಜಾಳುಜಪವೀ ನೃಪರ ಬೋಳವಿನೆ (ಸಂಭವ. ೨೯-೫). [ಓರೆ + ನುಡಿ]

ಓರೆನೋಟಿ (ನಾ). ಕುಡಿನೋಟಿ ; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನೋಟಿ : "ದಿನ್ನಣದಿ

ಮಿಗೆವೋರೆನೋಟದ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಿಟ್ಟಿಸಿದಳು (ನಳಚ. ೩-೬೦); ಆ ವೇಳೆ
ಯಲ್ಲಿ ಓರೆನೋಟದಿಂದ ನೋಡುವ ಕಾದಂಬರಿಯ ಕರಿಯಾಲಿಗಳು

ಬಲುನಿಡಿದಾದ ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದು (ನಚಕಾ. ೫೭); ನಿನ್ನೋರೆ
ನೋಟಕ ಹಗೆ ತಾನೆ ಕೈಸರೆ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲದೆ ಗೆಲುವ ಧೀರೆ (ಇಂಜಾ ಪ.

೮೯-೩೧). [ಓರೆ + ನೋಟ]

ಓರೆಪೀರೆ 'ಓರೆಪೀರೆ' ನೋ.

ಓರೆಪೀರೆ, ಓರೆಪೀರೆ (ಗು). "ಅಂಕುಡೊಂಕು, ನೇರವಲ್ಲದ" (ಸಿಂಕೋ.

೮೪). ಓರೆಪೀರೆ : (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦). [?]

ಓರೆಪೋರೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ; ಲೋಪದೋಷ : ಪಾರ
ಲಾಕಿಕದಳವನ್ನೆಹಿದೋರೆಪೋರೆಯನಿಂದು ಬಲ್ಲವರಾರು (ಕುವ್ಯಾ ಸ.

೧೨-೬೪); ಕೊಯ್ದವನಿಶಶಿರೋಮುಡೆಯ ಮಸ್ತಕವನೆರೆಡಾಗಿ ಸರಿಸ
ದಿಂದೋರೆಪೋರೆಗಳಿಲ್ಲದೆ (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೨೬-೬೨); ಪದಿಮೂಲು ವರುಷ

ಮೋರೆಪೋರೆಗಳಿಲ್ಲದೆಯನುಭವಿಸಿದರು (ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭಾ. ೪-೪-೩೬); ಪರ
ರಾಷ್ಟ್ರದಿಂದ ಬಂದ ದೊರೆಗಳ ಮನೋಭಾವವನುತೋರೆಪೋರೆ ಸಂಜನಿಸ

ದಂತುಪಚಾರವೆರೆಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೮-೧೦). ೨. ವಕ್ರತೆ ; ಕೊಂಕು :
ಓರೆಪೋರೆಯೊಳಾದಿ ಧರ್ಮದ ಧಾರಣೆಯ ಧಟ್ಟಿಸುವದಿಂದು ಗಂಭೀರಂಗೆ

ಗರುವಾಯಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾ ಸ. ೧೪-೮೪); ಕಾರವನು ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ನುಡಿ
ಯೋರೆಪೋರೆಯೊ [ಪಾಠಾಂ: ಹದರಿನೊ]ಳವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ ವಿ. ೮-೭೦).

[ಓರೆ + ಪೋರೆ]

ಓರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಮರೆಮಾಡು ; ಮುಚ್ಚು : ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟಿಡೆಗವರೆ
ಕೆಂದು ನಾನೋರೆಮಾಡಿ ಮನೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಬಂದೆ (ಭರಚ. ೩೯-೧೩೧);

ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಓರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒತ್ತಟ್ಟು ಮಲಗಿದಳು (ದೇವೀಜಾ.
೪೧); ಒಳಹೋಗಿ ನಿಂತು ಬಾಗಿಲು ಓರೆಮಾಡಿಕೊಂಡಳು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೪).

[ಓರೆ + ಮಾಡು]

ಓರೆಮಾತು (ನಾ). ನೇರವಲ್ಲದ ಮಾತು ; ಕೊಂಕು ಮಾತು :
ಏನಿಡು ಓರೆಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಿರಿ? ಹಾದೆಂದಾದರೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಿ; ಇಲ್ಲ

ವಾದರೆ ಅಲ್ಲವೆನ್ನ ಬಾರದೇ? (ಕುರುಕಾ. ೪೮). [ಓರೆ + ಮಾತು]

ಓರೆಮೂಗು (ನಾ). ಸೊಟ್ಟು ಮೂಗು ; ಡೊಂಕು ಮೂಗು ; ಬಾಗಿದ
ಮೂಗು (+). [ಓರೆ + ಮೂಗು]

ಓರೆಮೈ (ನಾ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿದ ಮೈ : ಸರಸಿಂಗರಾಯ ಹೊರಳಿ
ನೋಡುವಾಗ ಇವರು ಓರೆಮೈಯಾಗಿ ಬಾವಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ್ದರು

(ನಿರಾಭ. ೧೦೫). [ಓರೆ + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಓರೆನೋರೆ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟುನೋರೆ ; ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ ಮುಖ
(+). [ಓರೆ + ನೋರೆ (< ನೋಟ)]

ಓರೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಕ್ರವಾಗು ; ಕೊಂಕಿರು ; ಭೂಭ್ರಮಣದ
ಅಕ್ಷವು ... ಓರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತವು ವಿಷುವದ್ವೃತ್ತಕ್ಕೆ

... ಓರೆಯಾಗಿದೆ (ಸಕ್ಷತ್ರ. ೪೦). ೨. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ ; ಅರುಗಾಗು :
ಕಷ್ಟಗಳು ಓರೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದುವು (ಆರ್ಯಕೀ. ೭೧).

[ಓರೆ + ಆಗು]

ಓರೆಯಿಸು, ಓರೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಮಾಡು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು :
ಓರೆಯಿಸಿದಂ ; ತೇರೆಯಿಸಿದಂ ; ತೆಲ್ಲೆಯಿಸಿದಂ (ಕಮದ. ೫೪ ಪ್ರಯೋ).

ಓರೈಸು : ೨. (?) : ತಾನಳಿದೊಡಮದತ್ಯಂತ ದಯೆಯಿಂ ಜೀವನವ
ನಿತ್ತುಂ ತಳುವದೋರೈಪ ಶಕ್ರಂ ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ (ವಿವೇಚ. ೧-೧೧).

[ಓರೆ + -ಇಸು]

ಓರೆಲೆದಾವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : "ಪದ್ಮಾ - ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ,
ಓರೆಲೆದಾವರೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೦). [?]

ಓರೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗು ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ ; ಅರುಗಾಗು : ಸುರಪ
ದಿಶಾಪತಿ ದಿನದದಿ ಪೊಡವವಸರದೊಳಗಾ ಕೈಯೋರೆವರಿಯೆ ನೆಗೆವರುಣ

ಮಡೆಯ ಕಂತುಕಮನೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೫). [ಓರೆ + ವರಿ]

ಓರೆವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಅಡ್ಡಹೊಡೆತ ; ಓರೆಯಾಗಿ ಬೀಳುವ ಪೆಟ್ಟು :
ಜಾಲುಪೊಯ್ಲುಡ ಪೊಯ್ಲು ನಿಡುಪೊಯ್ಲೋರೆವೊಯ್ಲು ಪ್ಪರದಹೊಯ್ಲು

ಬೈಜುಪೊಯ್ಲು ನಲೊದಗಿದರು ಭಟರು (ತೂರಾ. ೪-೪-೨೪).

[ಓರೆ + ಪೊಯ್ಲು]

ಓರೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಬಾಗು, —ಜೋಲು :
ಅಟ್ಟು ವಿಳೆಯೋಳಾ ನಿಧಿಗಳ ಕರುಮಾಡವೋರೆವೋಯ್ಲು (ಶಾಂತಿಪ.

೩-೧೦೪); ಇಂಬಾಗಿರಿಯುಂ ಮುಕುಟಮದಂ ಬಿಜ್ಜನೋಳೋರೆವೋಡೊ
ಡೋಸರಿಪವೊಲ್ . . . ಕರಮನುತ್ರಮಾಂಗಳೊಯ್ಲು (ಶಾಂತಿಪ.

೫-೧೦೨); ಮಹಾರಥರಚ್ಚು ಸಿಡಿಲ್ಲದೀಸು ಸೂಸಿದುದು. . . ನೋಗನೋರೆ
ವೋಯ್ಲು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೯). ೨. ಕುಂದು ; ಕಡಮೆಯಾಗು :

ಪೋರೆವೋಗದ ಕಟ್ಟಾಯಮುಮಂ ಓರೆವೋಗದ ಚಲಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪ.

೪-೩೬ ವ); ಮೇರೆಯೊಡ ಮೆಲ್ಪಾತು ಓರೆವೋಗದ ಜಾಣ್ಣು ಮೆಟಿಯಲು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೬೧). [ಓರೆ + ವೋಗು]

ಓರೆಹದಿರು (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವ ಒಗಟೆಯಂಥ
ಮಾತು, —ಸಂಕೇತ, —ಸಂಜ್ಞೆ ; ಜಾರುಮಾತು : ಕಾರವನು

ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ನುಡಿಯೋರೆಹದಿ [ಪಾಠಾಂ. ದ] ರಿನೋಳವಗಡಿಸಿ ಹೊಂದೇರ
ದುವಾಳಿಸುತ ಮೂದಲಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾ ವಿ. ೮-೭೦).

[ಓರೆ + ಹದಿರು (< ಪದಿರಾ)]

ಓರೈಸು 'ಓರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಓರೊಂದು (ನಾ). ಒಂದೊಂದು ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು : ತೊಟ್ಟ ತುಡುಗೆ
ಗಳಾ ಕಾಸ್ತುಭರತ್ನಮನೋರೊಂದೆ ಮಸುಳಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೬);

ತಂತನ್ನೊಳೋರೊಂದರ್ಕೆ ಪುಯಲ್ಲುವಂತೆ ಕರುಣಾರುತನುನೊದವಿ
ಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೪೮); ಓರೊಂದಜೊಳಗೆ ನಾಡುಗಳೇರಿಟುಗಳಾಗಿ

ಕೂಡಿ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ರಾರಾಜನೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದಿವಾರಮಣೇರಮ್ಮ
ಗೇಡಮುಭಯ ವಿದೇಹಂ (ಪುಷ್ಪತ. ೨-೨).

[ಓರ್ (< ಒರ್) + ಒಂದು]

ಓರೊಬ್ಬ 'ಓರೊರ್ವ' ನೋ.

ಓರೊಮ್ಮ 'ಓರೊರ್ವ' ನೋ.

ಓರೊರ್ವ 'ಓರೊರ್ವ' ನೋ.

ಓರೊರ್ವ, ಓರೊಮ್ಮ (ಅ). ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ; ಒಂದೊಂದು
ಸಮಯ ; ಒಂದೊಂದು ಸಲ : ಪೆಸಗೊಂಡಿಂವ್ರನರೇಂವ್ರವಂದ್ಯ

ನನೊಜಲ್ದಿತ್ತಾನುಮೋರೊರ್ವ ಚಿಂತಿಸಿದೊಂಗಂ ಪವಣಿಲ್ಲ (ಆದಿಪ.

ಓರೋವ, ಓರೋಬ್ಬ, ಓರೋಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ; ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ : ಪರದೋರೋವರೊಂದೊಂದು ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೋಗಿ ಬೇಜಿವೇಜಿ ಪೊಬಲಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪ. ೪-೫೨ ವ); ಚರಮದೇಹಧಾರಿಗಳಿವರ್ ತನ್ನೊಳೋರೋವರಂ ನೋಯಿಸಲುಂ ಕೊಲಲುಂ ಆಜರ್ (ಚಾವುಂ. ೬೯-೧೩); ಓರೋವರಯ್ಯೂವರ್ಗಂ ನಾ ಯ ಕ ರಾ ಗಿ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೨-೧೬೭ ವ); ಓರೋವರಂ ದೊಕ್ಕುರಿಸುತ್ತೋರೋವರಂ ಜಾಳಿಸುವ ಪದ ದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬-೬೪); ಅಭವ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೀಪಾದಭಕ್ತರ ದುರಿತಮುಕ್ತ ರಿಪ್ಪರ್ ಕೋಟಿಗೋರೋವರ್ (ಚಿಬು. ೩-೧೩). ಓರೋಬ್ಬ : ತನ್ನೊಳೋರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ (ನಿಭಾಗ. ೩-೫-೪೦). ಓರೋಬ : ಓರೋ ಬರ್ ಕೈಗೆಯ್ದಿಸುವ ಬೇಗಮಂ ಮನಮೆಯ್ದಿದುದಿಲ್ಲ (ಅದಿಪ. ೭-೮೨).

[ಓರ್ (< ಒರ್) + ಒವ]

ಓರ್ಗೈ 'ಓರೆಗೈ' ನೋ.

ಓರ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಸಹನೆ; ತಾಳುವಿಕೆ; "ಸಹನೆ ಶಕ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೦).

[ಓರ್ಚು + -ಇಕೆ]

ಓರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ಸಹಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್); "ಅನುಭೋಗಿಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೦).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಓರ್ವಿ = ಧೈರ್ಯದಿಂದಿರು; ತೆಲು. ಓರುಚು,

ಓರ್ಚು; ಕುವಿ. ಒರ್ವು, ಓರ್ವಿ]

ಓರ್ಜಂತ 'ಒರ್ಜಂತ' ನೋ.

ಓರ್ಜವಳಿ (ನಾ). (?) : ಇಜವದಿಪ ಬರಿಸಕೆ ಗುಡಿಗೆ ಓರ್ಜವಳಿ ದುಟ್ಟ ಗೆಇವರ್ ಇದನೊದವರ್ ಬರಣಾಸಿಯುಂ ಕಾವಿಲೆಯು ಕೆರೆಯುನ್ನೇ ಗುಲಮುಮ ಪಾವ್ವರುಮನೊದ ಲೋಕಕೆ ಸಲ್ವರ್ (ಸಾಇ. 1X-i, ೪೦೧-೫; ?).

[?]

ಓರ್ಪಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳ; ಒಂದು ಎಡೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೩. "ನಿಶ್ಚಯ ಗುರಿ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೦).

[ಓರ್ (< ಒರ್) + ಪಟ್ಟು]

-ಓರ್ 'ಪೋಲ್' ನೋ.

-ಓಲಂತೆ (ಅ). ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು : ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಂಕರ್ಯವೆಸಗುವ ಅಲಂಕಾರದೋಲಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೧-೮).

[-ಓಲ್ (< -ಪೋಲ್) + ಅಂತೆ]

ಓಲಗ (ನಾ). ರಾಜನ ಸಭೆ; ದರ್ಬಾರು; ರಾಜನು ದರ್ಶನ ಕೊಡುವ ಎಡೆ; ರಾಜಾಸ್ಥಾನ : ಇರುಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ನೆರೆದಿದರ್ ನೆರವಿಯೊಳ್ ಅರಸನುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೪೨-೩); ರಾಜ ರಾಜನುಜೆ ಕಿಜುನೆಗೆ ನಕ್ಕು ನಾಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ತಂದು ಕಾಣಿಸೆಂ ಬುದುಂ (ಪಂಪ. ೯-೨೮ ವ); ಆರೊಡನೆ ನುಡುವೆನಲ್ಪಿಯೊಳಾರೊಡ ನೋಲಗದೊಳರ್ಪಣಾರೊಡನೆ ಸಮಂ ತಾರೋಗಿ ಪೆಂ (ಗದಾಯ. ೫-೩೦); ಸುದತಿಯರಿಲ್ಲದೋಲಗದ ಲೀಲೆ ಮನೋಹರಮಪ್ಪ ಪುತ್ರ ರಿಲ್ಲದ ಮನೆವಾಟ್ತಿ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೧-೬೪); ಮಿಡುಕದಿರ್ದು ರಾಯ ನೋಲಗದೊಳಗೆ ಪರಿವಾರ (ಕುವಾಕ. ೧-೧೮).

[< ಸಂ. ಅವಲೋಕ ?]

ಓಲಗ್ಗೆ (ನಾ). (ರಾಜಸಭೆಯ) ಸೇವೆ; ಊಳಿಗ; ಚಾಕರಿ : ತಂಡ ತಂಡದೋಲಗಕ್ಕೆ ಪುಗುವ ಪೊಜಮಡುವ ವಾರವಿಳಾಸಿಯರ ನೂಪು ರಂಗಳ ರವಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪ. ೪-೯೯ ವ); ಅರಸರೋಲಗಂ ಲೇಸು ಕಾಳೆಗಂ ಬಿಟ್ಟಿಂತೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೯-೨೯); ಓಲಗದ ಸೂಳೆಯರ್ ಭೂಪಾಲಕನಿಕ್ಕಲದೊಳ್ಳಿದ ಕುಳ್ಳಿದರ್ (ಬಾಧಪ. ೬-೯).

[ಪ್ರಾ. ಓಲಗ್ಗೆ (< ಸಂ. ಅವಲಗ್ಗೆ)]

ಓಲಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. (ನಾಗಸ್ವರ ಮೊದಲಾದ) ವಾದ್ಯ : ಪಾಳೆಯ ಗಾರನು ಗರ್ವದಿಂದ ಅವರೆದುರಿಗೆ ಓಲಗ ತಾಳಮೇಳಗಳ ಕೊಂದಿಗೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಬಂದನು (ಪಂಪ. ೧೩೧); ಜೋಳದ ಗರಿಯ ಪೀಪಿಯೇ ಓಲಗ (ಸುವಸಂ. ೩೦); ಮದುವೆಯ ಮನೆಯ ಓಲಗ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅಳು; ಕೂಗು : ನಿನ್ನ ಓಲಗ ನಿಲ್ಲಿಸು (ರೂಢಿ). 'ವಾಲಗ' ಪರಾ.

ಓಲಗದವ = ಓಲಗ ಬಾರಿಸುವವನು : ಹೊರಗೆ ಓಲಗದವನು ತೋಡಿರಾಗವನ್ನು ಬಾರಿಸತೊಡಗಿದ್ದನು (ಗಂಮಾಯ. ೧೩೫). IP ಇದರ ಮೂಲಸ್ವರೂಪ 'ವಾಲಗ' ಎಂದಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಿಟಿಲ್ ಅವರು ಇದನ್ನು 'ವೇಣುಕ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿರಬಹುದೇ ಹೊರತು ಹಳೆಯವು ಯಾವುವೂ ಇಲ್ಲ. [?]

ಓಲಗಂಗುಡು, ಓಲಗಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡಸು; ರಾಜಸಭೆ ನಡಸು; ಸಭೆ ಸೇರು : ಅಂತು ಪಿಂಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟುರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪ. ೯-೨೯ ವ); ಈತನೋಲಗಂಗೊಟ್ಟರೆ ಸಪ್ತಾಂಗದ ರಾಜ್ಯದ ತೇಜಮಸುಂಗೊಳಿಸುವುದನ್ನಮಂದಲಾಧೀಶ್ವರಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೫-೧೨೮); ಮಕುಟವರ್ಧನರ ಮಂತಣದ ನಡುವೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿದರ್ ನೆರಸಿಂಗ ಮೊನೆಯರ್ಗೆ ಮಯ್ಯಕ್ಕಿ ನಿಂದು (ನಂಬರ. ೨-೩೬). ಓಲಗಗೊಡು : ಮುಂದಣಾ ಚಾವಡಿಯೊಳಗೆ ಗೋವಿಂದನೋಲಗಗೊಟ್ಟಿರಲು (ಸಾಳ್ವಾ. ೧೮-೫೦).

[ಓಲಗ್ಗೆ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಓಲಗಂಪರೆ (ಕ್ರಿ). (ರಾಜನ) ಸಭೆ ವಿಸರ್ಜನೆಗೊಳ್ಳು; ಸಭೆ ಮುಗಿ : ಮಿಕ್ಕಿ ನ ಮಾತ್ಕರುಂ ತಾರ್ಕಿಕ್ಕರುನೆರಸಂತೋಲಗಂಪರೆದು (ಬಸವ. ೫೪-೮೩); ಒಂದು ದೆವಸಂ ಬೈಗುಂಬೊಟ್ಟುನೊಳೊಂದಿನಂತಿರೋಲಗಂ ಪರಿರೈಯ . . . ಅರಮನೆಯಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೬).

[ಓಲಗ್ಗೆ + ಪರೆ]

ಓಲಗಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪರಿಚಾರಿಕೆ; ದಾಸಿ : ಅರಮಗನಿರ್ಪ ಓಲಗದ ಓಲಗಕಾರ್ತಿಯರೆಲ್ಲರೊಪ್ಪಿದರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಓಲಗಕಾಱು + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಓಲಗಕಾಱು, ಓಲಗಿಕಾಱು (ನಾ). ಸೇವಕ; ಪರಿಚಾರಕ : ಮೃಗ ದೊಲವರಮುಮನರಸನ ಬಗೆಯುಮನೊದಲಸದೇಳಸಲೋಲಗಿಸಲ್ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಲ್ಲುನೊಡವನಲ್ಪಿ ಗುಣಾರ್ಣವ ಬೇಂಟಿಕಾಱುನೋಲಗಕಾಱುಂ (ಪಂಪ. ೫-೪೨). ಓಲಗಿಕಾಱು : "ಅನುಜೀವೀ, ಸಹಾಯ, ಸೇವಕ, ಅನುಚರ, ಅನುಗ - ಈ ೫ ಓಲಗಿಕಾಱುಂ" (ಪಲಾಯ. ೬೦-೨೬೪); ಪಸಾಯದಾನಂಗುಡುವನಿಂತು ಕಾಣದೆ ಕೆಟ್ಟನೆಂದು ಚಿಂತಿ ಸುವವೋಲಗಿಕಾಱುನುಂ (ಪಸಾರ. ೭೭೨-೧೧).

[ಓಲಗ್ಗೆ + -ಕಾಱು]

ಓಲಗಗೊಡು 'ಓಲಗಂಗುಡು' ನೋ.

ಓಲಗಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಓಲಗ ನಡಸು; ದರ್ಬಾರು ಜರುಗಿಸು : ಕಾಮನು ಓಲಗಗೊಂಡಿರುವಾಗ ಜೊನ್ನವಕ್ಕಿಯು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನ ತಿಂಗಳ ಸೆರೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅರುಹುವುದು (ಸಾಹಿ. ೧೩೨).

[ಓಲಗ್ಗೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಓಲಗಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಭೆಯಾಗಿರು : ಪಲಗಣ್ಣನ ಪಟ್ಟದ ಸತಿ ದಲನೆಯರೊಳಗೊಲಗಮಿರ್ಪಂತಾ ಲಲಿತ ಶಶಾಂಕವದನೆ ಸಖಿಯರ ಮಧ್ಯದೊಳಿರಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೯). ೨. ಸಭೆ ನಡಸು : ರಾತ್ರಿ ಯೊಳವನೇನಾಥಂ ಜಾನಗಳಿಯಲೋಲಗಮಿರ್ಪಯ್ದಿದನಾ ಶಯ್ಯಾಗೃಹಕೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೦).

[ಓಲಗ್ಗೆ + ಮಿರ್]

ಓಲಗವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ದರ್ಶನ ಕೊಡು, — ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಹೊಜಸಭೆಯಿಂದೊಳಚಾವಡಿಗೆಯ್ ಚಿಲ್ವೆಜಕದೊಳೊಲಗವಾಗಾ (ಭರಜ. ೩೭-೩೪). [ಓಲಗ₁ + ಆಗು₁]

ಓಲಗವೀ (ಕ್ರಿ). ದರ್ಬಾರು ನಡೆಸು; ರಾಜಸಭೆ ನಡೆಸು; ಸಭೆ ಸೇರು: ಸುತ್ತಿಮುಖಮಂಟಪದೊಳೊಲಗವಿತ್ತಖಿಲ ಭಕ್ತರ ಮಹಾ ಗ್ರಹದೊತ್ತನಾಲಿಸಿ ಕೇಳುತಂ ಶಿವಭಕ್ತಿವತ್ಸಲನು (ಬಸಪು. ೨೬-೨೩). [ಓಲಗ₁ + ಆ]]

ಓಲಗವುರುಡು (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಆನಗಿ ದಜಾದೊಡೊಡಂ ಚಲದನೆನ್ನೊಳೆ ಪೊಂಗಿ ಪೊಡಪುರದೊಳೊಳೊಲಗ ವುರುಡಿಲ್ಲ ಮೆಚ್ಚುವಣಿಗಿಲ್ಲ ಕರಂ ಮುಳಿಸಿಲ್ಲ ಕಾಯ್ದು ಕೆಮ್ಮಗೆ ಬಿಟ್ಟುಸಂದು ಕೊಂದಪನಕಾರಣದಿಂದ ಮೊಜಿಯೋ ಮನೋಭವಾ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೪). [ಓಲಗ₁ + ಪುರುಡು]

ಓಲಗವೆಣ್ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ, — ಊಳಿಗ ದವಳು: ಕಾಲುತೊಡರು ಪರಿಪರಿಯ ಬಿರುದಿನಂಕಮಾಲೆಯನೋದಿಸಿ ಕೊಳುತ ಓಲಗವೆಂಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದರೀಕ್ಷಿಸರಾಲಿಗಳ ಬೆಬ್ಬಳವಾಗೆ (ಭರಜ. ೪೭-೪೮). [ಓಲಗ₂ + ಪೆಣ್]

ಓಲಗಶಾಲೆ, ಓಲಗಸಾಲೆ (ನಾ). ರಾಜಾಸ್ಥಾನ; ಸಭಾಮಂದಿರ; ರಾಜಸಭೆ: ಓಲಗಶಾಲೆ ಪೂಗಿಡುಗಳೊಳಿಗೆ ಜೇವಣಶಾಲೆ ಮತ್ತ ಭೃಂಗಾಳಿಗೆ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೫೦); ಏಳುವರೆಯೋಜನದಲೊಲಗಶಾಲೆ ತುಂಬಿತು (ಸಂಭ. ೫-೮೪); ನನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೋಲಗಶಾಲೆಯಿಂದದಲಿ ನಂದನವನ ಕಡುರಯ್ಯವಾಯ್ತು (ಕಂನವಿ. ೫-೧೦೩); ವಿಜಯ ಸಿಂಹಾ ಸನದ ಓಲಗಶಾಲೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬); ರಾಜನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಓಲಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ... ಕುಳಿತು ರಾಜ್ಯದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವಾ. II, ೨೯೩). ಓಲಗಸಾಲೆ: ಪಾಸಣ್ ಸಿಂಹಪೀಠಮಳಿನೀರುತಿ ಮಂಗಳ ಗೀತಿ... ಪೊದಜೊಲಗಸಾಲೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ ಚಾಮರದ ಗಾಳಿಯೆನಲ್ (ಸಂಭ. ೭-೨೯); ತ್ರಿದಶಾಂಕನೆಯರ್... ಪಾಡಿದರೋಲಗಸಾಲೆ ಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೮೫); ಕಪ್ಪಳಗೋಲಗಸಾಲೆಯೆಲ್ಲಮಂ ತೀವೆ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೩೩); ಓಲಗಸಾಲೆಯಲಿ ಮುತುಪರ್ಣನಿದ್ದನು ಸಿಂಹಪೀಠದಲಿ (ನಳಚ. ೭-೧). [ಓಲಗ₁ + ಶಾಲೆ]

ಓಲಗಸಮಯ (ನಾ). ಓಲಗ ನಡೆಯುವ ಸಮಯ; ಸಭೆಯ ವೇಳೆ: ದೇವನೋಲಗಸಮಯವೂತಾಂ ಬಹನು ನಿಲ್ಲು (ಕಾತಿ. ೧೪-೫೩). [ಓಲಗ₁ + ಸಮಯ]

ಓಲಗಸಾಲೆ 'ಓಲಗಶಾಲೆ' ನೋ.

ಓಲಗಾರ್ತ (ನಾ). ಓಲಗಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಸೇವೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು: ಮೇಲನಣಕೆಯನಜಯದೆಮ್ಮ ನೃಪಾಲವಂಶಕ್ಕೆ ಕುಂದ ಹೊಜಿಸುವು ದೋಲಗಾರ್ತವೆ ನಿಮಗೆ ನಿಮ್ಮನುಮಾನವೇನೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೫೩-೭೫). [ಓಲಗ₂ + ?]

ಓಲಗಿಕಾಣಿ 'ಓಲಗಕಾಣಿ' ನೋ.

ಓಲಗಿಗೆ (ನಾ). ಸೇವಕ: ನಿನಗೆಂದು ತತ್ತು ಪೊತ್ತೋಗಲಿಗ[ಲಗಿಗೆ]ರ ಪರಿಯಾಗಿಪ್ಪ ಸೋಮಪ್ರಭಂ ನಂದನರೀಗೊಳ್ಳುವಿ ತಾಮುಂ ಮಲೆದ ಪರವರುಂ (ಅನಂಪು. ೧೩-೧೫). [ಓಲಗ₂ + ಇಗ]

ಓಲಗಿಸು, ಓಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದರ್ಬಾರು ಮಾಡು, — ನಡೆಸು. ೨. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರು: ಆ ಯೋಧಶ್ರೇಷ್ಠರ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುವ ಸಂತೋಷವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಬರುತ್ತಲಿರು ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳೂ ದಕ್ಷನೂ ಮೊದಲಾದ ನವಬ್ರಹ್ಮರು ಓಲಗಿಸಿದರು (ಕೃವಾ. ೧೭೩).

ಓಲೈಸು: ೧. ಬೆಳಗುವ ಶರತ್ಚಂದ್ರನು ಮೇಲೆ ಓಲೈಸಿದ್ದಾನೆ (ಸಂಯಾತ್ರ. ೬೧); ಶಂಕರನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಸತಿ ಪಾರ್ವತಿಯೊಡಗೂಡಿ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಓಲೈಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಭಾರದ. ೬೮).

[ಓಲಗ₁ + ಇಸು]

ಓಲಗಿಸು, ಓಲಯಿಸು, ಓಲಯ್ಯು, ಓಲವಿಸು, ಓಲೈಸು (ಕ್ರಿ).

೧. ಸೇವೆಮಾಡು; ಅಧೀನವಾಗಿರು: ಶ್ರೀನೊಂಬನ ಪೆಗ್ಗಡೆ ತ್ರಿಭುವನಯ್ಯ ಪರ್ಮಾಡಿಯನೋಲಗಿಸಿ ಸಿವಯ್ಯನ ಕೆಜಿಯನಾಳುತ ಮಿಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೪೧-೨; 900); ಎನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತ್ತ ಮೋಲಗಿಸುತ್ತ ಮಿರಿಂ (ವಡ್ಡಾ. ೧೦೭-೨೭); ಓಲಗಿಸಿ ಬಾಳ್ವದೆ ಕಷ್ಟಮಿಳಾಧಿನಾಥರಂ (ಸಂಭ. ೧೨-೯೨); ಓಲಗಿಸವನಿಂ ಮೂಢನಾರುಮಿಲ್ಲ (ಸಂಚತಂ. ೫೨-೨೧); ಕೋಲ ಮೊನೆಯಲಿ ಕೃಷ್ಣ ರಾಯನನೋಲಗಿಸಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದನಾ ಕಟ್ಟಾಳು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೭-೫). ೨. ಅರ್ಪಿಸು; ಕಾಣಿಕೆಕೊಡು: ಓಲಗಿಸಿ ವಸ್ತುವಾಹನಮಾಲೆಯ ಸುತ್ತಂಸಮಣಿಮರೀಚಿಗಳಿಂ ಭೂಪಾಲನ ಚರಣಸರೋಜಕ್ಕೋಲಗಿಸಿದನು ದಯಸುಂದರಂ ತಣ್ಣಿಸಿಲಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೨-೫); ನೃಪಾಲರ್ ವನಮಾಲಿ ಗೋಲಗಿಸಿದರ್ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವವಂ (ಜಗವಿ. ೯-೧೨); ಕರಮೇಜ್ಜಿ ಯುಳ್ಳ ಪಿಳ್ಳೆಗಳೆರೆಡು ಮನೋಲಗಿಸುವಂ (ಯತೋಚ. ೩-೭೭).

ಓಲಯಿಸು: ೧. ಅರಸಿಯರನೋಲಯಿಸಲೆಂದು ಬಂದು (ಬಾಧಪು. ೧-೧೬೨); ತನ್ನನೆಲ್ಲರುಪೋಲಯಿಸಿ ಬರೆ (ಬಸಪು. ೫-೧೧); ಪಾಂಡವ ರಾದರೋ ನಿನ್ನನ್ನು ಓಲಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಳಗಕ್ಕೂ ಸೊಂಟಕಟ್ಟಿರುವರು (ಭೀಷ್ಮ. ೧೫೨). ೨. ಪುಸಲಾಯಿಸು: ಗಿರಿಯಪ್ಪರು ಪೋಲೀಸರನ್ನು ತುಂಬ ಓಲಯಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ರಕ್ತರೂ. ೫೨). ಓಲಯ್ಯು: ೧. ಹೊನ್ನನಾರ್ಜಿಸುವ ತೇಜನಂ ನೆನೆದು ಎಂದನೋಲಯ್ಯುಲಾಧೀನವೇಕೆಂದು (ವಿಹಾರ. ದೇ. ೧೧೫-೧೬); ಮೃಗ ಧರವಿಂಬಂಗಳವೆರಡಲದೆ ಪೋಲಯ್ಯು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡೆನೆಯು] ತಿರ್ದ ಪುವು ಸರಿಸಿಜೊಂದಗಣತ ಕರ್ಕಶವೆನಲ್ಕುಪುತ್ತಿಗೆ ನೀಲ ಮುತ್ತಿನೋಲೆ ಯನಿತ್ತರ್ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೩೯).

ಓಲವಿಸು: ೧. ಜಂಗಮವನೋಲವಿ ಸುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೧-೨೭); ಶರಣ ಶಂಕರದಾಸಿಯನ್ನು ಚರಣಯುಗವ ನೋಲವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ] ಪ ಕಿಂಕರಗೆ ಧನವಿಲ್ಲೆನಲುಬಾರದು (ಬಸಪು. ೨೯-೩೧).

ಓಲೈಸು: ೧. ಅಡಿಯೊತ್ತಲ್ ಕೇಯೂರಕನೆಡೆಯಜಿ ದೋಲೈಸೆ ಕನ್ಯಕಾಸಂಕುಳಂ (ಕಾದಂ. ೮೮); ಅರಸರನೋಲೈಸುವ ರಾದರದಿಂದ ಬಲಹೀನರಾಗಿ ಸೇವಕರೆಂದುಂ (ಸಂಚತಂ. ೧೦೦-೧೦); ಭವಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಗದ್ದುಗೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಓಲೈಸಿಹನೆಂದು ನುಡಿದ ರಯ್ಯಾ ಪ್ರಮಥರು (ಬಸವ. ೭೦೯); ರಣದೊಳೊಡ್ಡಿದರಾತಿಗಳನೀ ಹಣೆಯ ಪಟ್ಟಿದ ವೀರ ಜಯಿಸಲು ಹಣವಿಗಾನೋಲೈಸೆ ಮಾಡುವೆನಡವಿ ಯಲಿ ತಪವ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೧-೩೮). ೨. ಆಯೋನಿಂಭವವೀ ಮಂಗಳ ಹಯವೆಂದೋಲೈಸಿದನಿಳಾಧಿನಾಥಂಗೆ ಪಾರಶೀಕಾಧೀಶಂ (ಕಾದಂ. ೪೪೯); ಪಾರಶೀಕಾಧಿರಾಜನೆನ್ನಂ ಕಂಡು ಪಿಡಿದೊಯ್ದು ತಾರಾಪೀಡ ನರೇಂದ್ರಂಗೋಲೈಸೆ (ಕಾದಂ. ೬೨೦). ೩. ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಓಲೈಸು ತ್ತಿದುದು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಮುನಿಮಾ. ೧೨೬).

೪. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಹಿಂದೆಸರಿ: "ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ದುಮೋಲೈಸಿತು ಪಿಂಗಿತು ಪೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ ತನ್ನಲಪಸರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೩). ೫. ಆವರಿಸು; ಸುತ್ತ ಗಟ್ಟು; ಬಳಸು: ಪಟುಭಟರ ಪಟಲ ಪೋಲೈಸಿ ಬರೆ ಗಗನಮಂಡಲವ ಬಗಿದು (ಸಾಂಧಪು. ೧೮-೧೪); ಹಾಲು ಬತ್ತಕ್ಕೆ ಕವಿವರಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂದೆ ಮೇಲಕೆದ್ದಿಸುವ ನಾರಿಯರ ಪೇಳಲಳವೆ ನೆಲೆಮಾಲೆಗಳ ಕಮಲವೆಂದೋ ಲೈಸುವುವು ತುಂಬಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೫-೬೪).

ಓಲಗಿಸಿಕೊಳ್, ಓಲಯಿಸಿಕೊಳ್, ಓಲೈಸಿಕೊಳ್ = ಸೇವೆಮಾಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು: ಅಳಿದನು ರಾಮನ ವಿವಾಹದ ಮೇಲೆ ಹನ್ನೆರಡುಬುಡ ಪರಿಯಂ ತೋಲಗಿಸಿಕೊಂಡಖಳರಾಯರನವನಿಮಂಡಲವ (ತೂರ ರಾ. ೨-೧-೨); ಓಲಯಿಸಿಕೊಂಬುದೆಮ್ಮಂ ಪಾಲಿಪುದುಟ್ಟಿ ಮಾಟ್ಟು ಕಾರ್ಯಮೇನುಳ್ಳೊಡದಂ ಬಾಲಿಕೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಬಾಧಪು. ೬-೬೩); ಜಲರುಹಾಸನ ಮುಖ್ಯ ದಿವಿಜಾವಳಿಗಳಿಂದೋಲೈಸಿಕೊಂಬುಗಳದ ವಿಭವದ ದೈವ (ತೂರರಾ. ೧-೮-೭೫). ಓಲಗಿಸುವವ = ಸೇವಕ: "ಸೇವಕ: ಅರ್ಥಿನ್, ಅನುಜೀವಿನ್ - ಇವು ಓಲಗಿಸುವವನು" (ನಾಚರಾ. ೧೩೧).

[ಓಲಗೈ + -ಇಸು]

ಓಲಗಿಸು (ಕ್ರಿ). (ನಾಗಸ್ವರ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು) ಉಡು, —ನುಡಿಸು, —ಬಾರಿಸು: ಅತಿಮೃದುರವ ದಾಯಿಗಳಂ ತತಘನ ಸುಷಿರಾವನದ್ದ ವಾದ್ಯಂಗಳನೇಂ ಮತಮುಜೋಲಗಿಪುದೊ ದಂಪತಿ ಗೆಂದುಮವಾರ್ಯವೀರ್ಯತೂರ್ಯಕ್ಕಾಜಂ (ಅದಿಪು. ೫-೩೫).

[ಓಲಗೈ + -ಇಸು]

ಓಲಯಿಸು 'ಓಲಗಿಸು' ನೋ.

ಓಲಯ್ಸು 'ಓಲಗಿಸು' ನೋ.

ಓಲವಿಸು 'ಓಲಗಿಸು' ನೋ.

ಓಲಸರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನರ್ತನವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭೂತಕೋಲ: ಭೂತದ ಕೋಲ ಓಲಸರಿಗಳಾಗಿ ಅಡಗಿಟ್ಟು ವ ಭೂತದ ಪಾತ್ರಿಯೂ ಹಾಗೆ ಮೆತ್ತೆಗಳನ್ನು ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಪಾರ್ತಸು. ೪೬); ಹುಲಿರಾಯನು ಓಲಸರಿಯ ಬಾರಣೆಗಾಗಿ ಹೊರಟ ನೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ವೀರಬಂ. ೨೫).

[← ತುಳು. ಓಲಸರಿ]

ಓಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಒಯ್ಯಾರಿತನ; ತೂಗಾಟ: ಈ ಓಲಾಟ ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಅಷ್ಟೆ (ಅಲಹೂ. ೮೯). ೨. ಉಬ್ಬು; ಉತ್ಸಾಹ; ಮೆರೆತ: ಪೇಳುವುದೇನಿನ್ನು ದುರ್ಜನಸಂಗದೋಲಾಟ ಸೊಗಸಾಯಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೧-೩); ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಆ ಓಲಾಟ ಹೇಳ ತೀರದು; ಸುಮ್ಮನೆ ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚು (ಸುಖವಿ. ೭). ೩. "ಮಿತ್ರತ್ವ" (ಸಿರಿಕೋ. ೮೪).

[?]

ಓಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡಿಸು; ತೊನೆದಾಡಿಸು: ಪಂಡರಿಯ ಗೋಪಾಲವಿಠಲ ಓಲಾಡಿಸುತ್ತ ಕುದುರೆ ಓಲಾಡೆ ಪೋದನೆಂದು (ಜಗದಾ. ೧೪೩). ೨. ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ನಲಿದಾಡಿಸು: ಪಾಲಿಂದಂ ಮೊಸರಂದಂ ಮೇಲೆನಿಸುವ ತುಪ್ಪದಿಂದಮಡುಗೆಗಳಿಂದಂ ಲೀಲೆಯೊಳೆ ಮುನಿಕದಂಬಮನೋಲಾಡಿಸು ಮಗಳೆ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಡವಿನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೬೬); ಗುಣ್ಣುವಡೆದ ಪೋರ್ಕುಲಿಂಬ ತಿಳಿಗೊಳಂ ಕಮ್ಮಂಗೋಲನೆಂಬ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಯನೋಲಾಡಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩).

[ಓಲಾಡು + -ಇಸು]

ಓಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸು; ಮುಳುಗಾಡಿಸು: ಭುವನಾಂ ತರಮಂ ಸಿಂಹಿಸುವಪೊಲಾಶಾವನಿತೆಯರುಮನೋಲಾಡಿಸುವಂತೆಪೊಲ್ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೯೯೯); ಅತಿಪ್ರಮೋದರಪ್ರವಾಹದೊಳ್ ಮನಮನೋಲಾಡಿಸಿ ಕಿಱಿದುಂ ಪೊಟ್ಟುನಿರ್ದ ಮಣಿಮಯಾಸನದಿಂದೆರ್ದು (ಸುಲ್ಲಿಪು. ೪-೭೨); ಸ್ವಾರ್ಥಲೋಲುಪ್ತಿಯಲಿ ನಿಲು ವ ಸಮರ್ಥರಾದರೆ ಬಾಣಧಾರಾ ತೀರ್ಥದೊಳಗೋಲಾಡಿಸುವನೆಂದೆಚ್ಚನಭಿಮನ್ಯು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೬-೧೦); ಶಿವತತ್ವಾನುಭಾವಸುಖಸಂತೋಷಸಾಗರದೊಳೋಲಾಡಿಸಿದ ನಖಿಳಭಕ್ತರಂ ಪ್ರಭುರಾಯನು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೫೪).

[ಓಲಾಡು + -ಇಸು]

ಓಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂಗಾಡು; ತೊನೆದಾಡು: ಗಾಳಿಗೆ ಗಂ ಓಲಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಿಗ್ಗು; ನಲಿದಾಡು: ನಾ ನಿಮ್ಮ ಪೂಜಿಸಿ ಹರುಷದೊಳೋಲಾಡುವನಯ್ಯಾ (ಮಹಾ ದೇ. ೧೩-೧); ಉರುಸಾಖ್ಯ ದೊಳೋಲಾಡುವನರ್ಚಿಸುತೆ ಭೂಮಿಪಂ ಪಾರ್ವತಿಯಂ (ಉದ್ಯು. ೩-೧೨೮). ೩. (ಆಲಂ) ಮೆರೆದಾಡು: ಹುಡುಗರು ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಓಲಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಓಲು + ಅಡು]

ಓಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ನೀರಾಟವಾಡು; ಜಲಕೇಳಿಯಾಡು: "ಓಲಾಡು (ಓಲ್ + ಅಡು) - ಜಲಖೇಲನೇ" (ಶಮಧಾ); ತೀರ್ಥಗಂಗಳೋಲಾಡುತ್ತಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೪-೧೮ ಪ); ದೆಸೆಗಳ... ಅಣ್ಣಕ್ಕಿ ಪಾಲೊಳ ಗೋಲಾಡಿದವೋಲೆಸಿದಿದುಳವು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೩); ನಿರ್ಭರಚಂದ್ರಿಕಾ ಜಲದೊಳೊಲ್ಲೋಲಾಡಿ... ಮಂದಾನಿಲಂ (ಕಾದಂ ಉ. ೪೨೮); ಮೂಡಿ ಮುಟ್ಟಾಡಿದನೆತ್ತಂ ನೀಡುಮೋಲಾಡಿದನೆವಗಹನಂ ಮಾಡಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೩); ಪೂರ್ಣಗಂಗಾನದಿಯಂ ವೀಳಿಸತಮಂ ಪೊಕ್ಕು ನಿರಾ ಕುಳಿದೊಡೋಲಾಡಿ ಪಾಡಿ (ಎಕ. VII, ೩ನೂ. ೪-೧೦; 1122).

[ಓಲ್ + ಅಡು. P ಓಲ್ (< ಸಂ. ಉದ್ರ?)]

ಓಲಾಯ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಂದೆಂದಿಗೂ: ಎಸಕ್ಕಣ್ಣ ಹಾಳದಿಂ ಕೀಲಿಸಿಹ ಮರಗತ್ತಲೊತ್ತರವನಪರಿಸುತೋಲಾಯ ಜಮದಗ್ನಿಯುರು ತಪೋವಿಪಿನಮಂ ಪಾವನಂಗೈವುತೊಲ್ಲು (ಪರಶು. ೧೬-೧೩).

[← ತುಳು. ಓಲಾಯ]

ಓಲಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗುವ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಶುಲ್ಕ; ಕನ್ಯಾದಕ್ಷಿಣೆ; ತೆರ; ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕ: ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಗೆ... ಪರಾಕ್ರಮವೇ ಓಲಿಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲು (ಕೃವಾ. ೩೪೪). ೨. ಒತ್ತೆ; ಆಧಾರ: ಕಂಸನು ಜರಾಸಂಧನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಓಲಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆಯಾದುದರಿಂದ (ಕೃವಾ. ೩೭). 'ಓಲಿಡು' ಪರಾ. ೩. ಬಿಡುಗಡೆಯ ಹಣ.

[? / ತೆಲು. ಓಲಿ]

ಓಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆ ಇಡು; ಅಡವಿಸು; ಆಧಾರವೆಂದು ಇಡು (*).

[ಓಲು + ಇಡು]

ಓಲಿತರು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತೆ ತರು: ಆ ವನದೊಳಹ ಸಕಲಜಾತಿಗಳುಮಂಗಳಿಗೆ... ಮಲಯ ಪರ್ವತದಿಂದ ಸೌರಭವನೋಲಿತಂದವಕೆ ಕಡಗೊಡು ವಂತೆ (ನವಮೋ. ೨೫-೪೭). [ಓಲಿ + ತರು (< ತರಾ)]

ಓಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಾಗಿಸು: ಲಾಲಿಸಲೆ ಗುರು ರಾಯ ಚಿತ್ತವನೋಲಿಸುವನಾಗಿದುರ್ ವ್ಯಾಕುಲ ತಾಳಲೇಕೇ (ಜನಭಾ. ೧೧-೨೬). [ಓಲು + -ಇಸು]

ಓಲು (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಒಲೆ; ತೂಗು: ನಿನ್ನವರಿಗೋಲಿಹಳು ಆಪ ಜಯಾಂಗನೆ (ತುರಂಗ. ೪೮-೫); 'ನೀನೂ ಆ ಕಡೆಯೇ ಓಲಿದೆಯಾ! ಇನ್ನು ನಾವು ಸೋತೆವು' (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೭). 'ವಾಲು' ಪರಾ.

[← ತೆಲು. ವಾಲು, ವೇಲು, ವ್ರಾಲು]

ಓಲು (ನಾ). ಹೊಣೆ; ಒತ್ತೆ; ಜಾಮೀನು; ಅಡವು; ಈಡು: "ಕರಾರು ನೆರವೇರಿಸಲು, ಸಾಲತೀರಿಸಲು, ಮೊ. ಕೈ ಹೊಣೆಯಾಗಿ ಒಬ್ಬ ನಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಕರಾರು ತಪ್ಪಿದರೆ ದಂಡವಾಗಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ, —ವಸ್ತು; ಅಡವು; ಒತ್ತೆ; ಈಡು; ಗಿರವಿ; ನ್ಯಾಸ; ಓಲು" (Pledge. ಇಂಕನ); ತಾನು ಮುಂದೆ ಜಗಳ ತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಓಲಾಗಿ ತನ್ನ ಮಗ ನನ್ನು ಅರ್ಪಣೆಗೊಟ್ಟು (ಅರ್ಪಣ. ೨೭); ಶೇರಖಾನನ ಮಗನಾದ ಕುತುಬ ನನ್ನು ಐದುಸಾವಿರ ಸವಾರರೊಡನೆ ಓಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗುಜರಾಥದ ದಾರಿಯ ಹಿಡಿದನು (ಮೋಬಾದ. ೫೬). [?]

-ಓಲು, 'ಪೋಲ್' ನೋ.

ಓಲಕೊಡು (ಕ್ರಿ) = ಓಲಿಡು (ಕ). [ಓಲು + ಕೊಡು]

ಓಲುಗಾರ (ನಾ). ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯ; ಜಾಮಾನು ದಾರ: ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ೧೭೪೦ರಿಂದ ಪೇಶ್ವೇರ ಓಲುಗಾರನಾದ ಚಂದಾ ಸಾಹೇಬನಿದ್ದನು (ಚಂಸಂ. ೨೪೪). [ಓಲು + -ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ಓಲುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಜಾಮಾನು ಆಗಿರುವವಳು (ಕ).

[ಓಲುಗಾರ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಓಲುವೆ (ನಾ). ಮನದ ಬಲವು; ಇಂಗಿತ: ಅವರೋಲುವೆಯ ನೀನ ರತು ಬಲ್ಲವನಾದಿಯಿಂದವರವ ಅಹುದಲ್ಲೆಂದು ಪೇಳುವುದೆಂದ ಕರ್ಣ ನಿಗೆ (ಜನಭಾ. ೨೨-೨೩). [ಓಲು + -ವೆ]

ಓಲೆ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಮರದ ಗರಿ, —ಎಲೆ: ಪಲವು ಕಪ್ಪಡಂಗಳೊಳ್ ಸುತ್ತಿ ಪೂಡೊಂದೋಲೆಯೊಳ್ ಬರೆದಿದ ಗಾ ಹೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೯೩-೩); ಮಾಯದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಓಲೆ ಕಂಠವ ಕೊಟ್ಟರೆ ಲಗುನ ವಿಸುನವ ಬರೆಯುತ್ತ ನೋಡಾ (ಅವಜಂ. ೯-೩೩). ೨. ಕಾಗದ; ಪತ್ರ: "ಓಲೆ ಪತ್ರಮದು ಲೇಖ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೧೦೫-೧೫); ೧೦ ದೋಲೆಯಂತೆಂದು ಬರೆದ (ವಡ್ಡಾರ. ೧೩೩-೩); ನಿನತೊಂದೋಲೆಗೆ ತೀರ್ಪುಮೊಂದು ಮನೆವಾರ್ತೆಗಿದೇನೆಂದರಸ ಬಳಿಯ ನುಡಿದ ಪೆ (ಅದಿಪು. ೧೪-೩೦); ಈವೋಲೆಗಂಡಾಕ್ಷಣಂ ಬರ್ಪುದು (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೩೩-೩); ಓದಿಸಿದನೋಲೆಯನು ತನ್ನೆದೆ ನಾದುದಾದ ವಿಮೋಹರಸದಲಿ (ಸಾಳಭಾ. ೮-೪೦); ಅಂಚೆಯಾಳು ಬಂದು ಕೆಲವು ಓಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಧವನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟುಹೋದ (ತೇಮೋಡ. ೩೦). ೩. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಆಭರಣ; ಸುರುಳಿಸುತ್ತಿ ಕಿವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ತಾಳೆಗರಿ: ನೀನೆನ್ನೋಲೆಯ ಕಡಗದವನೇನೋ ನೋಡಿದಸಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೩); ಕಿವಿಯಲಿಕ್ಕಿದ ಬಳಹದೋಲೆ (ಬಸರ. ೯-೧೦೧); ಕೋಲನುಗಿದೆಯೊ ನನ್ನ ಕಿವಿಯರಡೋಲೆದೆಗೆದೆಯೊ (ಸಾಳಭಾ. ೫-೩೯); ಓಲೆ ಮಾರಿದರೂ ಸಾಲದ ಉಪಪ್ಪ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ (ಗಾದ). 'ಮುತ್ತಿನೋಲೆ', 'ರನ್ನದೋಲೆ' ಪರಾ. ೪. ರಥದ ಮೇಲೆ ಭತ್ರದಂತೆ ಇರುವ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟು (ಕ).

ಓಲೆಯವ = ಅಂಚೆಯ ಆಳು; ಓಲೆಕಾರ: ಪೆಜರ ಬೆಸದೋಲೋಲೆಯವನಾಗಿ ಬಂದು (ಜಾವುಪು. ೩೩-೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಓಲೈ; ಮಲ. ಓಲ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಓಲೆ]

ಓಲೆಕಾತಿ 'ಓಲೆಗಾತಿ' ನೋ.

ಓಲೆಕಾರ 'ಓಲೆಕಾಣ' ನೋ.

ಓಲೆಕಾಣ, ಓಲೆಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಸೇವಕ; ಅಂಚೆಯ ಆಳು: ಕಾಳಗವಿದು ಕಡೆಯನುತ ಬಾಳುವಿದಿದು ನಡೆದುದು ವ್ಯಸನಗಳೆನಿಪೋಲೆಕಾಣರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೪-೨೦೪); ಓಲೆಕಾಣರ್ ಬಂದು ಮುನಿಗಣಗಿ ಪಾವುಡೆಯು ಮಂ ಕಟ್ಟೋಲೆಯುಮನೊಪ್ಪಿಸಿದರ್ (ರಾಮಾ ಕೃ. ೩೯-೨೩). ಓಲೆಕಾರ: ೧. ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದಿಂದ ಓಲೆಕಾರರು ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲವೆ? (ತುಂಗಭ. ೫); ನೀಬಾಲಕಗೆ ಚಂದ, ಕೋಲು ಓಲೆಕಾರಗೆ ಚಂದ (ಗಾದ). ೨. ಸೇವಕ: ಓಲೆಕಾರರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಂಬಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು (ನೀತಿಚಂ. ೧, ೧೧). ೩. ತೋಟ, ತಳವಾರ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಾಮನೌಕರ. [ಓಲೆ + -ಕಾಣ]

ಓಲೆಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಗದಗಳನ್ನು ತಲಪಿಸುವ, ತರುವ ಕೆಲಸ; ಓಲೆಕಾರತನ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ: ಉಲೆಕಾಣಿಕೆ, ಓಲೆಕಾಣಿಕೆ, ಕಂಚು ಗಾಣಿಕೆ, ಬಳೆಗಾಣಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಓಲೆಕಾಣ + -ಇಕೆ]

ಓಲೆಕೊಡೆ 'ಓಲೆಗೊಡೆ' ನೋ.

ಓಲೆಕೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕಿವಿಗಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಮುಗಿಲಲ್ಲಾಡುವ ಬಾವಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಪ್ಪು ಓಲೆಕೊಪ್ಪು ಚಳ ತುಂಬ (ಗರಿ. ೧೦೩-೯). [ಓಲೆ + ಕೊಪ್ಪು]

ಓಲೆಗರಿ (ನಾ). ಓಲೆಯ ಗರಿ, —ಎಸಳು: ಅಲ್ಲೊಂದು ಕುಟೀರ ವಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ತಾಳೇ ಓಲೆಗರಿ ಹೊದಿಸಿದ್ದಿತು (ದೇವೀಜಾ. ೪೪).

[ಓಲೆ + ಗರಿ (< ಗಣ)]

ಓಲೆಗಾತಿ, ಓಲೆಕಾತಿ (ನಾ). ಸೇವಕ; ದಾಸಿ; ಉಳಿಗದವಳು: ಭೂಪತಿಯೋಲೆಗಾತಿಯರಿದಿರಲಾದಿ ಭಾಷೆಯನ್ನೊಮ್ಮೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೯-೪೩). ಓಲೆಕಾತಿ: ನಿಮ್ಮಡಿಯೋಲೆಕಾತಿಯರೊಳಗೆ ಮಿಟಿನ ಮೇಲು ಗೈಯವಳಾವಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೩).

[ಓಲೆಕಾಣ + -ತಿ (< -ಇತಿ)]

ಓಲೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳಿಸು: ಮಾವಿನೊಳ್ ಮಸಗುತುಮಿರ್ಪ ಬಲ್ಲೊನೆಯ ಸೋನೆಗೆ ಕಾಂಚನಕೇತಕೀ ನವಪ್ರಸವದಳಂಗಳೋಲೆ ಗುಡೆ (ಶಮದ. ನ. ೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಓಲೆ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಓಲೆಗೊಡೆ, ಓಲೆಕೊಡೆ (ನಾ). ಓಲೆಗರಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೊಡೆ; ತಾಳೆಗರಿಯ ಭತ್ತಿ: (ನೀರ್ವಾರಿಗಳ ಓಲೆಗೊಡೆಯನ್ನು ರತ್ನಕಂಬಳ ಕೈಳಿಹಿಡಿಸಿ, ಉತ್ತರಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಕಾಲೊರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು) (ಮಂತ್ರ. ೩೦-೨೦). ಓಲೆಕೊಡೆ: ಇಷ್ಟು ಜನರು ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಂಪ ಜೂರು ಗೊರಬು, ಓಲೆಕೊಡೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಹೊರಟರು (ಮರಮ. ೩); ಒಂದು ಓಲೆಕೊಡೆಯನ್ನಾದರೂ ಈಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆ (ಮಲಮ. ೫೩೩). [ಓಲೆ + ಕೊಡೆ]

ಓಲೆಗ್ರಂಥ (ನಾ). ತಾಳೆಗರಿಯ ಪುಸ್ತಕ: ಓಲೆಗ್ರಂಥ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿ... ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಾನುಗುಣವಾಗಿ ೧೦ರಿಂದ ೯೦ ವರೆಗೆ ಒಂಬತ್ತು ಮುಖ್ಯವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೮).

[ಓಲೆ + ಗ್ರಂಥ]

ಓಲೆಚಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಬರಹವುಳ್ಳ ತಾಳೆಗರಿಯ ಸುರುಳಿ (ಕ).

[ಓಲೆ + ಚಂದ್ರಿಕೆ]

ಓಲೆತಿರಗಣೆ (ನಾ). ಓಲೆಯ ತಿರುವು; ಓಲೆಯನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸುವ ತಿರುಪಿನ ಮೊಳೆ (ಕ). [ಓಲೆ + ತಿರಗಣೆ (< ತಿರಗಣೆ)]

ಓಲೆತಿರುಪು (ನಾ). = ಓಲೆತಿರಗಣೆ: ಓಲೆತಿರುಪು ಕಳೆದು ಹೋಗಿದ (ರೂಢ). [ಓಲೆ + ತಿರುಪು (< ತಿರುಪು)]

ಓಲೆಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ತಾಳೆಮರದ ರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೆಲ್ಲ; ತಾಳೆ ಬೆಲ್ಲ: ಕೊಬರಿ, ಕಡಲೆ, ಉತ್ತುತ್ತೆ, ಓಲೆಬೆಲ್ಲ... ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷ ವಾಗಿ-ಮಕ್ಕಳ ಹಿಗ್ಗಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಲಮ. ೪೩೩). [ಓಲೆ + ಬೆಲ್ಲ]

ಓಲೆಭಾಗ್ಯ 'ಓಲೆವಾಗ್ಯ' ನೋ.

ಓಲೆಯಚಂದಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಓಲೆಯಚಂದಿಗನುಂ ಗಾಳಿಗನುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಯ್ಯಾಬ್ಬರಂ ತುಪ್ಪವನುಮೋರ್ (ಸೌಜಾ. XI-i, ೧೨-೧೩; 868). [ಓಲೆ + ಚಂದಿಗ]

ಓಲೆಯಡಕು (ಕ್ರಿ). ಓಲೆಯನ್ನು ಒಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸು; ಅಂಚೆಯ ಕೆಲಸಮಾಡು: ಓಲೆಯಡಕುವ ವಿಶಾಖನಂದಿ ಗಣಿಕಾವಾಟಿಮೊಳ ಸುಖಯುಕ್ತಿದುರ್ ಪರಿತಂದು ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೯ ವ).

[ಓಲೆ + ಅಡಕು (< ಅಡಕು)]

ಓಲೆಯೋಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯು: ಇತ್ತರಂದುಜದಾತಂಗಿರ ದೋಲೆಯೊಯ್ ಬೆಸನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೯). [ಓಲೆ + ಓಯ್]

ಹಿಲೆವತ್ತಳೆ (ನಾ). ಕಾಗದ ಪತ್ರ : ಈ ಪಿಶಾಚರಾಯನ ರಾಯದೀಡಾರ
ದೋಲಗದಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ತಮ್ಮ ಹಿಲೆವತ್ತಳೆಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸಲೆಂದು
(ಮಂತ್ರ. ೧೧೨-೫). [ಹಿಲೆ + ಪತ್ರಳೆ]

ಹಿಲೆವಾಗ್ಯ, ಹಿಲೆಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಹಿಲೆಯನ್ನು ತೊಡುವ ಭಾಗ್ಯ;
ಮುತ್ತಯ್ಯತನ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ : ನಿನಗಜುವುಂಟೆ ಎಂದು ಕೇಳಿ
ಯನ್ನೋಲೆವಾಗ್ಯ ಮುಂಟೆಂದಳು (ಪಂಪ. ೧೦-೪೪ ವ); ನಿನತೋಲೆ
ವಾಗ್ಯಮೋಸರಿಸಿದುದೆ ಧೃತಿ (ವರ್ಧ. ೯-೭೦). ಹಿಲೆಭಾಗ್ಯ :
ಮೇಲಣನು ವನು ಬಲ್ಲೆ ನೀ ತನ್ನೋಲೆಭಾಗ್ಯವ ಕಾಯಬೇಡುದು
(ಕುವ್ಯ. ೬೦೫. ೮-೫೨ ಅಡಿ); ವಿಷಯಯ ಹಿಲೆ ಭಾಗ್ಯ
ಸುಟ್ಟುಂದರೇನಂತೆ! (ಚಂದ್ರ. ೯೦). [ಹಿಲೆ + ಭಾಗ್ಯ]

ಹಿಲೆಸರ್ಪಣೆ (ನಾ). ಹಿಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಸರಪಣೆ;
ಕೆನ್ನೆಸರ (ಕ). [ಹಿಲೆ + ಸರ್ಪಣೆ (< ಸರಪಣೆ)]

ಹಿಲೈಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನನ್ನ ಕೊಂದು ಪಾಳೆ
ಸುವೆನಾಗಲೋಕಮಂ ಶೋಕಮುಮನೋಲೈಸಿಸುವೆನೆಲವೊ ನಿನ್ನಬಲಿ
ಯರ್ಗ (ಚಿಬು. ೪೯-೨೧). [ಹಿಲೈಸು (< ಹಿಲಗಿಸು) + -ಇಸು]

ಹಿಲೈಸು 'ಹಿಲಗಿಸು' ನೋ.

ಹಿಲೈಸು 'ಹಿಲಗಿಸು' ನೋ.

ಹಿವ 'ಹಿಮ' ನೋ.

ಹಿವಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತ : ಅತಿದೀರ್ಘ. ಘ್ರಾಣ
ಹಸ್ತಂ ನಿಶಿತದಶನದಂಷ್ಟಾಂಕುರಂ ಪಕ್ಷರಕ್ಷಾಯತ ಪಕ್ಷಂ ತಾಕ್ಷ್ಯ
ನಂತೋವಗಿಸಿ ಕುಳಿಯ ತನ್ನಾನೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೩; 1136).

[ಹಿವಗ + -ಇಸು. / ಪ್ರಾ. ಹಿವಗ್ಗ = ಆಕ್ರಮಿಸು, ಪರಾಧವಿಸು]

ಹಿವಜ 'ಹಿವರು' ನೋ.

ಹಿವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ನುಡಿ ಗದ್ಯದಿಕೆಯೊಳದ್ದು
ಉಪಚಾರವೋವಡಿ [ಪಾಠಂ. ವೊಲ್ಲಡಿ, ವೋಹರಿ] ಸಿ ಲಲ್ಲಿ ಮೆಯೋಜಿ
ಮಜಹಂಕುರಿಸಿ ಸವಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ (ನಂಬರ. ೧೦-೯೬).

[ಹಿವಡೆ (< ಸಂ. ಉಪವೃದ್ಧ) + -ಇಸು]

ಹಿವಣಿ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ; "ಮೋಹ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಒಳಗುಳ್ಳೋವಣಮ
ಮದಿರೆ ಚಳನಂ ಪೊಜಿಗೆಯೆ ಬೆಳಪನೆಯ್ಯುವ ಬೆಳಗಂ ಪೊಳೆವ ಸುಲಿ
ವಲ್ಲಿ ಮುಳಿಸಿ ವಿಳಾಸದಿಂ ದರ್ಭಶಯನ ತಳಗತನಾದಂ (ಕಾವ್ಯ. ೨೪೬).

[?]

ಹಿವತ (ನಾ). (?): ಬಾಪನ ನಿರತಂ ತಂದಾನಗಮೊಂದೆಸೆಯೊಳಿಟ್ಟು
ತನಂ ಪ್ರತಿಯಿಟ್ಟು ವೀರರೊಡನೆ ತೂಗಿದೊಡೋವತ ವೀರಕ್ಕೆ ಮಾಧವಂ
ಗೆಲೆವಂದಂ (ಸೌಜ. IX-i, ೨೪೯-೪೬; 1147). [?]

ಹಿವತೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಸೇನೆ ಗ ೨ ಹಾ ೨ ಕಂಡಿಕೆವಣ ಪ ೪
ಹಿವತೆ ಗ ೮ ಅಂತು ಗ ೨೯ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೪-೬೨; 1230). [?]

ಹಿವನಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾಡುಗಟ್ಟು : ಏನೇಳುದೊ
ಶಿವಮಾರ ಮಹೀವಳಯಾಧಿಪನ ಸುಭಗ ಕವಿತಾಗುಣಮಂ ಭೂವಳಯ
ದೊಳ್ಳ ಜಾಪ್ಯಕಮೋವನಿಗೆಯುಮೊನಕೆವಾಡುಮಾದುದೆ ಪೇಳು (ಎಕ.
VIII, ನಗರ. ೩೫-೩೩; 1077); ಅವ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ಹಾಡುವ ರಾದ
ಗೋವನಿಗೆವಾಡುಮರುಂ ನೃಪ ನಿನ್ನ ಗೀತಮಂ ಹಾಡಿಯೆ (ವರ್ಧ. ೪-೩೬).

[?]

ಹಿವರಿ, ಹಿರಿ, ಹಿಹರಿ (ನಾ). ೧. ಒಳಮನೆ; ಕೋಣೆ; ಗರ್ಭಗೃಹ:
"ಹಿವರಿಯದುಪಗೃಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮಕ್ಕು" (ಮಂ. ಗ ೨. ೫೮-೮);
"ಹಿವರಿಯುಗಳಂತಿಗೆ ಕೋಣೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಪುರೋಜನನುಮಾ
ಮನೆಯೊಳೊಂದೋವರಿಯೊಳ್ ಮಜಕಂದಿದಂ (ಪಂಪ. ೩-೪ ವ);

ನಂಬುಗೆಯೆಂಬ ಬಲ್ಲಾಪನಿಕ್ಕಿ ಮನಮೆಂಬ ವಜ್ರದೋವರಿಯೊಳಿಸಿ
(ಧರ್ಮ. ಮೃ. ೨-೨); ಆಸ್ವದಳ ಕಮಲವೆಂಬ ಹಿವರಿಯೊಳಗೆ
ನಿಜನಿವಾಸವೆಂಬ ಹಾಸುಗೆಯ ಹಾಸಿ (ಬಸವ. ೭-೧೬); ವರಸಂಧಾನವೋ
ಸಂಗ್ರಾಮವೋ : ನಯವೇನು ಮನದೋವರಿಯೊಳಿಸದೆ ಹೇಳು
ನಿಶ್ಚಯವ (ಕುವ್ಯ. ೬-೩); ಆ ಒತ್ತಿನ ಚಿತ್ತರದ ಬಾಗಿಲೋವರಿ
ಯೊಳಾವಗಂ ತೀವಿ ಕಾವಲಿರ್ಪ ಬಲ್ಲಿದರಪ್ಪ ಗೊಲ್ಲರಲ್ಲರುಂ (ಚಿ. ೪೦.
೭೪-೧). ೨. ಪಕ್ಕ; ಪಾರ್ಶ್ವ; ಮಗ್ಗುಲು : ಶಿಲೆಯೋವರಿಯೊಳ್
ಹೆಜ್ಜಿನ ಹುಟ್ಟಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತ. ೩-೮೪); ಪರ್ವತದ
ಮೂಡಲ ಹಿವರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸರ್ಗ ನಿರ್ವಿಹವಾದುದೊಂದು ಗುಹೆಯಿದೆ
(ರಾಜಯ್ಯ. ೮೩). ೩. (ಆಲಂ) ಮುಚ್ಚುಮರೆ : ಮನದೊಳೋವರಿ
ಯಲ್ಲ ಬುದ್ಧಿಯೊಳು ವಿಸಂಚವಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮-೫೧); ಗುರುವಿನೊಳೋ
ವರಿ ಗುರುವಿನೊಳ್ ಮಜಿ ಮಿಥ್ಯೆ ಗುರುವಿನೊಳಗೆ ತರ್ಕ ಪುಸಿ ನೀದೆ
(ಪರಮ. ೬-೪-೧). ಹಿರಿ : ೧. ವಿದ್ಯೆಗಲಿಸಲು ಒಂದು ಹಿರಿಯನ್ನು
ಆಕೆಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು (ಗರ. ೧೬೦). ಹಿಹರಿ : ೧. ಹೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬಿ
ಕಣ್ಣಿನ ಹಿಹರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಹಾಸಿಕೆಯ ಶಯನದ ಮನೆ (ಅ. ೫೨.
೧೫೪); ಈ ಉಭಯವ ಮುಚ್ಚಿ ನಾಸಿಕದೋಹರಿ ನಪ್ಪವಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದಿ
ಸ್ಥಲ (ಮೋ. ೧೩೬-೫೨೪); ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕನ ತ್ರಿಗುಣ ಹಿಹರಿಯಲ್ಲಿ
ಬಳಸಿಪ್ಪ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗದೆ (ವಸು. ೯೧); ಕಾಹಿನಿಂದರ್ಚಿ
ಸಿದ ಮಂಟಪದೋಹರಿಯೊಳೆಸಿದರ್ಪಣಾ ಮಣಮಯದ ಕಾಂತಿಯಲಿ
(ಮೃ. ೩-೬೧).

[ಪ್ರಾ. ಹಿವಾರಿ (< ಸಂ. ಅಪವರಕ). / ಮರಾ. ಹಿವರೀ; ತೆಲು.
ಹಿವರಿ]

ಹಿವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಆರತಿ) ಬೆಳಗು : ಪಾರಾಂಗನೆಯರ್ ತಂದಟ್ಟಿಯಂ
ದೋಪಳಿಸುವ ಮಣದೀಪ ಪ್ರಭಾಮಾಳಿ ಮಾತಂಡನಗುರ್ವಂ ಮೀಜಿ
ಪರ್ವತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೧೩೯). [← ಮರಾ. ಹಿವಾಳೇ?]

ಹಿವಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಮರಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯಜಾತಿ : ಹಿವಿ -
ಅಭಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ... ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಈ ಸಂತರು ಪ್ರಚಾರ
ಮಾಡಿದರು (ಕರ್ಣಾ. ೩೭). [← ಮರಾ. ಹಿವೀ]

ಹಿವಿಗ (ನಾ). ರಕ್ಷಕ; ಕಾಪಾಡುವವನು : ನಾವಾಗಿ ಭವಾಬ್ಧಿಯನು
ದಾಟಿಸುವನು ನಮ್ಮ ಘೋವ ನಾವು ವಿಜಯವಿಠಲನು ಪೋವಿಗನು
(ಮೋ. ೪೬-೨೩); ಪರುಪಾಲಕ ನಮ್ಮ ವಿಜಯವಿಠಲರೇಯ
ಅಸಮಾ ನೀನಾದರೂ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪೋವಿಗಾ (ವಿಸಾ. ೯೧-೩).

[ಹಿವು + -ಇಗ]

ಹಿವು 'ಹಿಮ್ನ' ನೋ.

ಹಿವುಕಾಳು 'ಹಿಮುಕಾಳು' ನೋ.

ಹಿವೊ, ಹಿವೋ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ
ನಿವಾತಾವ್ಯಯ. (i) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ : ಒಂದೊಂದೆ ರಸದ ಸೋಲಮ
ದೊಂದೊಂದೆನೆ ಕೊಲ್ಲುಮೋವೊ ಲಂಪಳರವೈಮ್ನಂದಿಗರಂ ಬಗೆವಂದದೆ
ಕೊಂದಿಕ್ಕನೆ ಸಕಳವಿಷಯವಿಷಮವಿಷಂಗಳ್ (ಅದಿ. ೪-೭೩); ಹೊಸ
ತಿರು ಕಾಲನ ಕೋಣನ - ಹಿವೊ! ಉಸಿರಿನ ಸುಯ್ಯೋ? (ಕವ. ೨೭-೪).
(ii) ದುಃಖಕ್ಕೆ : ಹಿವೊ ಕೆಟ್ಟನೀ ಚಿತ್ತಜಾತಪವಗ್ಗಲಿಸಿದವ್ವುದು
(ಕಾದಂ. ೮೮೨); ಹಿವೊ ಕೊಂಡೀ ಪ್ರತಮಂ ತೊಪ್ಪುವದೊಂ ಸಾವುದು
ಕರಮ್ನುಪ್ಪುದು ಚಿಃ ಕಪ್ಪಮೆಂದು ನಿಶ್ಚಲಮುತಿಯಿಂ (ಧರ್ಮ. ಮೃ.
೩-೯೭). ಹಿವೋ : (i). ಹಿವೋ ಪಟತೇನೋ ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನೈ
(ಅದಿ. ೧೧-೯೮); ಹಿವೋ ಮತ್ತಿದು ಪಟತೇನುತುಮರ್ಧ ಪವ್ವನೈ
ಪಾಜಲ್ (ಕಾದಂ. ೮೯೯).

ಓವೋವೋ, ಓವೋವೋ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ತನುವಂ ನಿಷ್ಕರಮತ್ತು ಪವಾಸಂಗಳನ್ನರದಿಂತೋವೋವೋ ತವಿಸುವುನ್ನತನಾವಂ (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೬-೪೩); ಓವೋವೋ [ಪಾಠಾಂ. ನಡೆನಡೆ] ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಸಖಿಯರ್ ಸಂದಣಿಸಿ ಹೊಸಪೂಜೆ ಹಸನಾಯಿತ್ತನುತೆ (ನಂಬರ. ೧೨-೬೨); ಓವೋವೋ ನಾನು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೇಳು (ರೂಢಿ). [?]

ಓವೋ 'ಓವೋ' ನೋ.

ಓಷ (ನಾ). ೧. ಉ ರಿಯು ವಿ ಕೆ; ದಾಹ. ೨. [ವೈದ್ಯ ಶಾ] ತ್ರಿಕಟುಕ: "ಓಷಮನೆ ತ್ರಿಕಟುಕಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೧-೩೬).

[ಸಂ.]

ಓಷಧ (ನಾ). ಔಷಧ; ಮದ್ದು: ಅಲ್ಪಪ್ರಕಾರದ ಔಷಧನರ: ಪರ್ಯಾಯದ ಮೋಷಧ ನಿಮಿತ್ತಕಮಾಗಿ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೧-೫೬; 1019).

[< ಸಂ. ಔಷಧ]

ಓಷಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಸ್ಯ; ಮೂಲಿಕೆ. ೨. ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಓಷಧೀಶ (ನಾ). ಓಷಧಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: "ಓಷಧೀಶಂ ಶಶಾಂಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪). [ಓಷಧಿ + ಈಶ]

ಓಷಧೀಶ್ವರ (ನಾ): = ಓಷಧೀಶ: ಬೆಳ್ಳೆಳಗಿನ ಬಾಳ್ವೆಳೆಯಂ ತಳ್ಳದೆ ಬಾಂಬೊಲದೊಳುಣಕರಶಿಖರಿಶಿ ಪಾಳೇಳ್ವನಮಳುದುರ್ಪು ಚಿಂತೆಯ ನಾಳ್ವಂತೆವೋಲೋಷಧೀಶ್ವರಂ ಕಳೆಗೆಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೩).

[ಓಷಧಿ + ಈಶ್ವರ]

ಓಷ್ಠ (ನಾ). ಒಂಟೆ: ತುರಗ ತುರು ಅಪ ಓಷ್ಠವನಮನೆಗರೆವುದಂಗಡಿ ವಸನವಿರಚಿತವನ್ನಪಾನಗಳಾಚರಿಯಿಸುವ ಪಣ್ ಕಾಯಿ ಜಾತಿಯ ನೊರೆದು (ಬಜ್ರಪು. ೧೦-೪೩). [< ಸಂ. ಉಷ್ಠ]

ಓಷ್ಠ (ನಾ). ತುಟೆ; ಮೇಲ್ತುಟೆ: "ಅಧರಃ, ದಂತಶ್ಚದ್ವಯಃ, ಓಷ್ಠಃ, ದಂತವಾಸಃ - ಈ ೪ ತುಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೭೦); ಒಂದು ರೂಪ ಅಧರವಾಗಿ ಒಂದು ರೂಪ ಓಷ್ಠವಾಗಿ ಪೂರ್ಣವೊಂದೆ ಚುಂಬಿತ (ಅನಿಕೇ. ೧೯-೭). [ಸಂ.]

ಓಷ್ಠಪಾನ (ನಾ). ಮುತ್ತು; ಚುಂಬನ: "ವದನಕೂಟಂ ಮುತ್ತು ಚುಂಬನಮದೋಷಪಾನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೩).

[ಓಷ್ಠ + ಪಾನ]

ಓಷ್ಠಾಗತ (ಗು). ತುಟೆಯವರೆಗೆ ಬಂದ; ತುಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಂತ: ಎರಡು ದಿನಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಿರಾಹಾರವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಓಷ್ಠಾಗತವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳತೊಡಗಿದರು (ಕಪಾಕುಂ. ೮).

[ಓಷ್ಠ + ಅಗತ]

ಓಷ್ಠಿ (ನಾ). ತೊಂಡೆಗಿಡ, -ಹಣ್ಣು: "ಓಷ್ಠಿ ತುಂಡಿಕೆ ಬಿಂಬೆ ತೊಂಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮-೨೫). [ಸಂ. ಓಷ್ಠಿ]

ಓಷ್ಠ್ಯ (ಗು). ೧. ತುಟೆಯಲ್ಲಿರುವ. ೨. ತುಟೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತುಟೆಯಿಂದ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ. (ನಾ). ೩. ತುಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ವರ್ಣ: "ಓಷ್ಠ್ಯದಲ್ಲಿ ಉವರ್ಣ, ಪವರ್ಣ, ಉಪಧ್ಯಾ ನೀಯಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇವು ಓಷ್ಠ್ಯಗಳು" (ಹೊಸಗು. ೭).

[ಸಂ.]

ಓಷ್ಠ್ಯಸ್ವರ (ನಾ). ತುಟೆಯಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಸ್ವರ: ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಓಷ್ಠ್ಯಸ್ವರಂ ಪರಮಾಗಿ, ವತ್ಯಸಂಧಿಯಾಗುವುದು (ಶಮದ. ೫೫ ಅಡಿಟಿ).

[ಓಷ್ಠ್ಯ + ಸ್ವರ]

ಓಸನ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಮ್ಮಾಯದಲಾದ ಓಸನದ ತೀರ್ಥವಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೪-೧೩; 997);

ಓಸನದ ತೀರ್ಥದ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗ ನವಖಮ್ಮ ಖಜ್ಜಿ ಚೇಣ್ಣೋದ್ಧಾರ ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರ ನಿಮಿತ್ತಮಾಗಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೩-೮; 1160); ಓಸನದ ಹರಿಯಗಲುಡನ ತಮ ಬಯಿಚೆಗಲುಡ ಮಗ ಕೇತಗಲುಡ ಕಲ್ಲನೆತ್ತಿಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮಾಡಿದರೂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೧೬-೭; 1397). [?]

ಓಸರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಸರಿಯುವುದು; ಓರೆಯಾಗುವುದು; ಸಮತೂಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಒಗ್ಗಾಲಿ: ಹೇರ್ಗಳಂ ಬಿಸುಟಿ ಹೋರಿಗಳ ಚಪ್ಪರಣೆಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಮೂಗನೇಡುತೆ ಹೇರ್ಗಳ ಹೊಲಿ ವುತೋಸರವನು ಅಪ್ಪಿ ನೆಗಪುತ್ತ (ಚಿಬಪು. ೪೬-೪೬). ೨. ತವ್ವು; ಸುಳ್ಳು: ಓಸರದ ಬಜ್ಜಿಮಾತದಲ್ಲಿದು ವೇದಮತವೆಂದ (ತೊರಾ. ೪-೧೨-೧೩); ನುಡಿದವಧಿಗೋಸರಂ ಬಂದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಾನಲಗೆ ಗ್ರಾಸಮಾತನು (ಪರಶು. ೨-೩೨). [ಪ್ರಾ. ಓಸರ (< ಸಂ. ಅಪಸರ)]

ಓಸರ (ನಾ). ವಾಸರ; ದಿನ: ವಾಸರೋಸರ ದಿಡದೆ ಶರೀರ ದಂಡಿಸಿ ಘಾಸಿಯಾಗಿ ಪಲ್ಲಗದರೇನು ವಾಸುದೇವನ ಪಾದಸೇವೆ ದೊರಿಯದು (ವಿ ಸಾ ಸು. ೭-೧). [< ಸಂ. ವಾಸರ]

ಓಸರ (ನಾ). ಪರ್ಯಾಯ (?): ಮೂಕ ಎಂಬುದು ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರಿನ ಓಸರ ಕರೆವ ದಿನದಲಿ ಅವಳು ಕಾಣಳು ಇವನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಬೇಸರ (ಮೂಕಮ. ೪). [?]

ಓಸರ (ನಾ). (?): ಓವಿ ತುಂಬುರ ನಾರದರು ಪಂಚಮಸ್ವರಂ ತೀವಿ ರ್ಪುಂ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಾಥ ಹೃತ್ತರದೇಡೆಯೊಳಾವೋಸರಂಪೈಸರಂಜೊ ಕೊಡಂ ತಾಳಹೀನಮಂ ಬರಲೀಯದೆ (ಚೇರಮ. ೧೦-೩೭). [?]

ಓಸರಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನಿಂತು ಕೇಳು; ಮರೆಗೆ ನಿಂತುಕೇಳು: ಅಂಗಣಗಳಲಿ ದೇವತಾಭವನಗಳಲಿ ಕೋಶಾರ ಮಂಟಿಯ ಸಂದಿ ಗೊಂದಿಯಲಿ ಹಿಂಗದೋಸರಗೇಳುತವೆ ಸೀತಾಂಗನೆಯ ನುಡಿ ಹುಟ್ಟಿದೇ ಯನುತಂಗಲಾಚುತ ಬೀದಿಯಗಲಕೆ ನೋಡುತ್ತೆ ತಂದ (ತೊರಾ. ೫-೨-೧೩). [ಓಸರ + ಕೇಳು (< ಕೇಳ)]

ಓಸರಣೆ (ನಾ). ಹಿಂಬರಿಯುವುದು; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು: ನಾನಾ ಯುಧದ ಗಡಗಡೆಗಳ ಓಸರಣೆಗೊಡದತಿಬಳರು ದಿವದಾಸೆಗಾಜರು ಮೈಬಲವನು ಘಾಸಿಮಾಡಿದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುನ್ಯಾಭ. ೪-೬೨).

[ಪ್ರಾ. ಓಸರಣ (< ಸಂ. ಅಪಸರಣ). / ಮರಾ. ಓಸರಣೆ]

ಓಸರಿ (ನಾ). (?): ವೈಶ್ರವಣನಾಮಿಪುಂಧವದ ಮಿಕ್ಕವರ ನೆಣದೋ ಸರಿಯ ತುಪ್ಪದ ಲೇಪವದೆಯೆಂದ (ತೊರಾ. ೬-೨೭-೧೫). [?]

ಓಸರಿಕೆ (ನಾ). ಬಾಗುವಿಕೆ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವುದು: ಮುಳುಳಿತ ಕರದ ಕಂಪನದ ಕೋಮಲದ ಕೊಂಕುಗಳ ಮಕುಟಸ್ತೋಮದೋಸರಿಕೆ ಗಳ ವಿಗತೋದ್ವಾದಮರಿದರ್ಪು ಭೂರಿಭಯರಸಭರಿತ ಭಾವದಲಿ (ತೊರಾ. ೬-೧೦-೫). [ಓಸರ + -ಇಕೆ]

ಓಸರಿಗೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಬಂಕ; ಹೆಜಾರ: ಮನೆಯೊಳಾರುಮಿಲ್ಲೋಸ[ಪಾಠಾಂ. ರುವಿಲ್ಲಾಸ, ರೂಮಿ ಲ್ಲಶ]ರಿಗೆಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಿದ ವ್ಯಕ್ತ ಕಿಣುಗೂಸು ಬೋಳದ ಬೋಳದ ಭಟ್ಟಾರಾ ಎಂದತ್ತಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೧೨).

[ಪ್ರಾ. ಓಸರಿ (< ಸಂ. ಅಪಸಾರಕ). / ಮರಾ. ಓಸರಿ, ಓಸರ, ಓಸಾರಾ; ಹಿಂ. ಉಸಾರಾ]

ಓಸರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗಿ ಹೋಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಮಗ್ಗುಲಾಗಿ ಹೋಗು: ಮಯ್ಯೊಲುುವುದಿಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲದೆನಗೆಂಬವೋಲೋ ಸರಿಗೊಂಡು ಪೋಗುತಂ ತೊಡದೆ ಪಣ್ಣನೂದಿದುದು ತಣ್ಣಲರಾ ಮುನಿಯರ್ಧ ತಾಣದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೨೬). [ಓಸರಿ + ಕೊಳ್]

ಹಿಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಯಾಗು; ಅರುಗಾಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ: "ಒಳನೋಡುತು ಪಾಪು ತು ಮಲ್ಲಳಿಗೊಂಡು ಸರಿದುಡೋ ಸರಿಸಿದು ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೨); ಚಿ: ದೊರೆಯಲಿದೆಂದು ಭಾಸ್ಕರ ಸುತನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೧); ಬಾಸಣಿಸಿದತುಳ ಮೋಹ ಮದೋಸರಿಸಲ್ ಭಳಭಳಪ್ಪ ವಿಮಲಾತ್ಮನವೋಲ್ (ಉದ್ಯು. ೫-೯೩); ಪರಬಲದ ಕಡುವೇ ಸಗಗೆ ಕವಿದು ರಾಜಹಂಸಪ್ರಕರವೋಸರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧-೪೪). ೨. ಓರೆಮಾಡು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು, —ತಳ್ಳು: ಹಿಸರಿಸಿದ ಜವನಿಕೆಯೊಡನೋಸರಿಸದನಿಲೆ ಕಂತು ಪುಷ್ಪಾಂಜಳಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೯-೨೧); ಪಾವಡರ್ಧವೊಲರೆ ಕೆಲರೊಯ್ಯನೆ ತುಡುಗೆಯನೋ ಸರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೦); ಮುಖಾಬ್ಜಮಂ ಮುಸುಪುಪ ಕುಂತಳಮಧು ಕರಂಗಳಂ ಕರತಳಪಲ್ಲವದಿಂದೋಸರಿಸುವ ಪುಣ್ಯವನಿತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೫); ನಿಜಾಯ ಸೆಜಂಗನೋಸರಿಸಿ ಕೆಂದಳದಿಂದಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೦೦); ನಿಜಮುಸುಕನೋಸರಿಸೆ ದೇಹದುಸಿರಿಲ್ಲದಿರೆ (ಬಸರ. ೯-೧೫೦); ಮೇಲುಡನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸುತೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೨೭); ಅವನ ಕವಿವೇಷವನ್ನು ಹಿಸರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಉದಾರಹೃದಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಒಬ್ಬ ಪ್ರಾಜ್ಞನೂ ಮಹಾವೀರನೂ ಆದ ಮಾನವನೆಂದೇಕೆ ಭಾವಿಸ ಬಾರದು? (ಭಾರದ. ೪೪). ೩. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು: ಮಳೆ ಮಂಜು ಕಾಳಗತ್ತಲೆಯೆಂದೋಸರಿಸಿದ (ಕಾದಂಬ. ೩೧೪); ದೇಸಿಗನ ಕಾಳಗದಂತೋಸರಿಸಿ ಸುಸುಟ್ಟು ಪೋಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨೦೨); ಪೊರೆದಾಳ್ದನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೋಸರಿಸದೆ ಸತ್ತವನೆ ಬಟ್ಟನೆಂಬಂ ಕರ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೦೦); ಅಂಜದೆ ಹೆದರೋ ಸರಿಸದೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೯); ಅಹವದೊಳೋಸರಿಸಿದರೆ ಭಟಸಾಹಸಕೆ ಕಲೆ ಹೊದ್ದದೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೧). ೪. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತೊರೆ: ಎಲ್ಲಮನೋಸರಿಸಿ ನೆರೆವಿಯಲಿ ಬರಿಸಿ ನಾಳೆ ಕಾದುವಮೆಂದೊಡಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಂಹರಿ. ೭-೫೩ ವ). ೫. ನೇವರಿಸು; ತಿದ್ದು; ಸರಿಪಡಿಸು: ಕುರುಳ್ಳೊಳ್ ತೊಡರ್ದು ದೇಸಿಯನಾವಗಮಿವ ಚಿನ್ನಪೂಗಳನವ ನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸುತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೭); ಇಂಬಾಗಿರಿಯುಂ ಮಕುಟಮದಂ ದಿಡ್ಡನೊಳೋರೆವೋದೊಡೋಸರಿಸವೊಲೊವಂ . . . ಕರಮನುತುಮಾಂಗಕ್ಕೊಯ್ದಂ (ಶಾಂತಪು. ೫-೧೦೨); ಪರಿದಿರ್ಧ ಕುರು ಳ್ಳನೋಸರಿಸಿ (ಕಾದಂಬ. ೪೦೫); ನೆಳಲಂ ನೋಡಿ ತುಜುಂಬನೋಸರಿ ಸುತೆ (ಸಮಸ. ೩-೩೯); ನಿಜಾಯನೋಸರಿಸುತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ನೊಯ್ಯಾರಿ ಸುತ್ತ] ಮೇಲುಡನಿಜುಕುತೆಡಗೈದುದಿಯಲಾ ಮುಂಜೆಜಗ ಸಂವರಿಸುತ್ತ (ತೊರಣ. ೩-೪-೪). ೬. ಹಿಸರಿಸು: ತುಜುಗೆವೆ ಕಣ್ಣಿನಿಗಳನೋಸರಿಸದೆ ಬಿಡುಬಿಡುನವ್ವ ತಾಯೇ (ಮೋಹತ. ೯-೧೭); ಸೂಸುವಾ ರಸಿಗೆ ಯನು ವಸನದೊಳೋಸರಿಸಿ ಮೈದೊಳೆದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೪೧). ೭. ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಬಯಸು: ನುಡಿಯಲ್ಲದ ಕಡೆಯಲ್ಲದ ನಲ್ಲನ ಒಡ ಗೂಡಿ ಸುಖಿಯಾದ ಕೇಳಿರಯ್ಯ ಹಿಸರಿಸೆನನ್ನಕ್ಕೆ (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೧೩); ಭಾಷೆ ಪೈಸರವಿಲ್ಲ ಹಿಸರಿಸೆನನ್ನಕ್ಕೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೯೪-೨೭). [ಹಿಸರಿಸು + ಇಸು. / ತಲು. ಹಿಸರು, ಹಿಸರಿಂಚು, ಹಿಸರಿಲ್ಲ, ಹಿಸರಂಚು, ಹಿಸರಟಿಲ್ಲ]

ಹಿಸರು (ನಾ). ತಡ; ಸಾವಕಾಶ: ಅಕ್ಕುಗ್ರ ಪುಣ್ಯಪಾಪದ ಫಲಗಳು ಹಿಸರಂ ಮಾಡದೇ ಮೂಟುಪಕ್ಷಂ ಮೂಟುಮಾಸಮಾ ಮೂಟುದಿನ ದೊಳಗೆ ಕಾಣಸುಗುಮೆಂಬಾ ಸುಜನರುಸಿರು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೫-೫೪). [ಪ್ರಾ. ಹಿಸರ (< ಸೂ. ಅವಸರ)]

ಹಿಸರು (ನಾ). ಹಿರತೆ; ಚಿಲುಮೆ (ಸ್ಯಾಂಡಾ) [< ಬಸರಾ]

ಹಿಸರಂಗೇಳ್ 'ಹಿಸರಂಗೇಳ್' ನೋ.

ಹಿಸರಾ (ನಾ). ಶಕುನ; ನಿಮಿತ್ತ: ಹಿಸರಾಯಂ ಕೇಳ್ವೊಡೆ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಮಯಂ ಮೂಟುಮುತ್ತಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫೦); ಮನೆಯಂ ದೋಸರಾಂಗೇಳಲೆಂದು ಬರಲಾಗಳ್ ಭೀರಿ ಮಾಂಗಲ್ಯತೂರ್ಯನಿನಾದಂ . . . ಇನಿತುಂ ಕಟ್ಟಿದಿರಾಗಿ ತೋಟಿ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫೧).

[?]
ಹಿಸರಂಗೇಳ್, ಹಿಸರಂಗೇಳ್, ಹಿಸರಂಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶಕುನವನ್ನು ಕೇಳು; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡು: ನೀರಪೊಟಿ ಪಾಡುವೆಡೆ ಹೊಲಗೇರಿ ಪರೇತವನವಸಗವನೆ ಸಭೆ ದೇವಾಗಾರಂ ಚಾವಟಿಮೆಸೆದಿಪಾರ ವೆಯೆಂಬೆಡೆಗಳುಚಿತಪೋಸರಾಂಗೇಳಲ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫೩). ಹಿಸರಂಗೇಳ್: ಹರಣದೊಳೆಯನ ಬರವು ಹಗಲಳಿವುದಕೆ ಮುನ್ನ ದೊರಕುವುದೊ ದೊರಕದೋ ಎಂದು ತಳ್ಳಂಕದಿಂದಿರದೋಸರಂಗೇಳ್ ಪೆಣ್ಣಾಣಿಕೆ ತಾನಗಲ್ಲೆಂತುಟಿಸುವಿದಿವಳೋ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೩-೨೪). ಹಿಸರಂಗೇಳ್: ಇನಿಯನ ಮೊಗದ ಮುನಿಸು ತಿರ್ದುಳುವೋ ಘನ ವದುದೋ ಎನುತವೆ ಬಾಳಾಂಕಿಯ ಮನೆಯರುಗಂ ಮೆಯ್ಯಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ನಿಂದೋಸರಂಗೇಳ್ ವನಿತೆಯಿರವನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೩೫). [ಹಿಸರಾ + ಕೇಳ್]

ಹಿಸರಂಗೇಳ್ 'ಹಿಸರಂಗೇಳ್' ನೋ.
ಹಿಸಿ 'ವಸಿ' ನೋ.

ಹಿಸಿತು (ನಾ). ಒಂದಿಷ್ಟು; ಒಷ್ಟು: ಪುತ್ರಸೂಸೆಯರು ಬಂದು ನಲಿವ ಬಲದೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಯಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದೆ ಕೇಳುವುಭಾಗವೆ ಧಾತ್ರಿ ಯೋಳ್ ಸ್ತ್ರೀಭಾಗಮಾದಡೋಸಿತು ಪೇಳ್ವಿನೊಂದು ಸನ್ನತವನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೧-೨೧-೩೧). [?]

ಹಿಸು (ನಾ). ಅಷ್ಟು; ಆ ಪ್ರಮಾಣ: ನಿಮ್ಮನುದಾಸಿನಗಾಣನೆ ನೀವು ಹಿಸಳುಕಿನೊಳಿಂತು ಬರಲೇತಕೆ (ಭರಣ. ೩೫-೪೦).

ಹಿಸಳುಕು = ಅಷ್ಟು ವಂಚನೆ, —ಮೋಸ: ಭೂಸುರಂ ನಿಮಗಿತ್ತ ದಾನಫಲದೊಳ್ಳರಿಯನೇಸೇಸು ಪರಿ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡೊಡೆ ನನಗೆ ಪೋಸಳಿಕನೇ [ಪಾಠಾಂ. ನನಗುದಾಸಿನನುಂ] ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾರಣ ಮನನುನಯದಿಂದ ನಿರವಿಸು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೭-೪೩); ಏನಾದೊಡಾಗಲಿನಾನು ಮುಂದೆ ನೋಡದೆ ಕೊಡುವೆನೆಂದು ನುಡಿದಾ ಮಾತನೋಸಳಿಕು [ಪಾಠಾಂ. ನೋಸರಂ] ಮಾಡಲೆನಗೆ . . . ಮುಂದಣುತ್ತಮಮಪ್ರಗತಿ ಪೈಸರಿ ಸುವುದು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೧-೨೭); ಹಿಸಳುಕು = ಅಷ್ಟು ಭಯ, —ಹೆದರಿಕೆ: ನೀವು ಹಿಸಳುಕಿನೊಳಿಂತು ಬರಲೇತಕೆ (ಭರಣ. ೩೫-೪೦). [?]

ಹಿಸುಕರ 'ಹಿಸ್ತರ' ನೋ.
ಹಿಸುಗ 'ಹಿಸ್ತರ' ನೋ.
ಹಿಸುಗರ 'ಹಿಸ್ತರ' ನೋ.

ಹಿಸ್ತರ, ಹಿಸುಕರ, ಹಿಸುಗ, ಹಿಸುಗರ (ಅ). ಸಲುವಾಗಿ; ದೆಸೆಯಿಂದ; ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ: ತ್ರಿವಿಧ ಮಲವೆಂದೊಡು ತನ್ನ ಸುಖ ಕ್ಷೋಸ್ತರವಾಗಿ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾಯಿತ್ತೆಂದು ಮುಟ್ಟಬಹುದೆ (ಪ್ರಭೋಗ. ೪೩); ವಲ್ಲಭಗೋಸ್ತರ ಎಲ್ಲಾ ಎಡೆಯೋ ಎನಗೆ ತಕ್ಕ ವಲ್ಲಭನಂ ನೋಡುತ್ತಂ ಬರುತಿರ್ಧಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೭೦ ವ); ಅಮೃತ ಪಡಿಯ ನಡೆಸಲೋಸ್ತರವಾಗಿ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭-೧೦; 1403); ಆದ ಕೋಸ್ತರಂ ನಿನ್ನಂ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬೆಯಾ? (ಮನೋವಿ. ೧-೪೫ ಟೀಕು); ಸಿದ್ಧರಾಮನನ್ನು ಅಲ್ಲಮ ಖಂಡಿಸಿದ್ದು ಇದಕ್ಕೋಸ್ತರವೇ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೨೪); ಹಿಸ್ತರ, —ಅಗಿ, —ಸಲುವಾಗಿ: ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಸೂಚಿಸು ವಾಗ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪಕ್ಕೆ ಈ ಅವ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ದಾದರೂ ಒಂದು ಸೇರಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೪)

ಓಸುಕರ: ಗುರು ನಿನಗೆ ತಾನಾಗಲೋ ಸುಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಗರ] (ನಾಗೇರ. ದೇ. ೨೬೧-೨೬). **ಓಸುಗ:** ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥವನು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಸಕಲ ಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ ನಿಮಗೋಸುಗ ತಹೆನು (ಚನ್ನವ. ೫೭-೧೪); ಸುಚರಿತ್ರರ್ ಸಲೆ ಕೀರ್ತಿಗೋಸುಗ ಮಹಾಕೃಷ್ಣಂ ಗಳಂ ತಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ. ೯೩); ಮಕ್ಕಳಿಗೋಸುಗವಲೇ ಹಣವ ಗಳಿಸು 5 ವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ರೋ. ೧೮-೬೬). **ಓಸುಗರ:** ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರು ನೆರೆದು ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಆಯ್ಕೆ ಉಪಚಾರಕ್ಕೋಸುಗರ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೋಸ್ಕ, ಕೋಸುಗ, ಕೋಸುಕರ] ಸಾವಿಂಗ ಸಂಗಡವಾದೆಯಲ್ಲಾ ಗುಹೇಶ್ವರಾ (ಅವಚಂ. ೧೧೪-೫೧೭); ಮೇದಿನಿಯ ತಿಣ್ಣವನಿಳುಹಲೋಸುಗರ ಅಹವದೊಳರ್ಜುನನ ರಥದೊಳು ವಾಹಕನು ತಾನಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ಭೀ. ೩-೯೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓಶರ; ತೆಲು. ಕೋಸರ, ಕೋಸ]

ಓಹ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಂಪು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [$<$ ಸಂ. ಓಘ]

ಓಹಟಿ, ಓಹೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆಗಳು ಇಳಿದು ಹೋಗುವುದು; ತೆರೆಯ ಇಳಿತ: ಭರತಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಂದೊಡ್ಡಿ ಓಹಟಿಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಾಲ ಸಮುದ್ರ ಇದೊಂದು ರತ್ನವನ್ನು ಮರೆತುಹೋದಂತೆ ತೋರಿತು (ಸಮಜೀ. ೬೬೦). **ಓಹೋಟಿ:** ೧. ಇದಕ್ಕೆ ಭರತಿ - ಓಹೋಟಿ ಗಳಂತಲೂ ಏರಿಳಿತಗಳಂತಲೂ ಅನ್ವಯರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೭೨). ೨. "ಸಣ್ಣ ತೆರೆ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೧).

[ಪ್ರಾ. ಓಹಟಿ ($<$ ಸಂ. ಅಪಘಟಿ). / ಮರಾ. ಓಹಟಿ, ಓಹಟೀ, ಓಹಟೀ]

ಓಹಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು (?) : ವಂಶದ್ರೋಹಿ ಸಿಲುಕಿದ ನೆನುತ ತಡೆದರು ರಥಿಕರೆಡಬಲನ ಗಾಹಿಸಿತು ದೂಹತ್ತಿ ಲಾಡೆಯ ರಾಹುತರು ಕಟ್ಟಳೆಯಲಿ ಕವಿದೋಹಡಿಸುಂಕಿತು ಪದಾತಿ ಧನಂಜಯನ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾ. ಗ. ೧-೩೫). [ಓಹಡ್ + -ಇಸು]

ಓಹಣ (ನಾ). ವಾಹನ: ಮಣಯದೆ ನಿಪದಂಡೇಶಾಗ್ರಣಿಗಳು ಪಾಳಿಟ್ಟು ತಾಗಲವಗೋರೊಂದೋಹಣವುಳಿಯ ವಾರುವಂಗಳನಣಯರವನೆ ಹಿಡಿದು ಹಬ್ಬಣಂ ಹೆಸರ್ವಡೆದ[೦] (ಕೇಲ್ವಾ. ೧೫-೪೬; 1186); ಬಡಕಟ್ಟಿಯನೊಂದಂ ಪೆರ್ವಡುವಿನೋಳುಪೊಳೆಯೊಂದನೊಡೆಯರ ದೆಸೆಯಿಂ ನಡೆಗೆಟ್ಟೋಹಣವೊಂದಂ ಮಡಿಸಿದ ಸಾಹಸಮದಿಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲದು ಮರುಳೇ (ಮಹಾನೀ. ೭-೨೫). [$<$ ಸಂ. ವಾಹನ]

ಓಹರಿ 'ಓವರಿ' ನೋ.

ಓಹರಿಕೆ (ನಾ). (?) : ತಜ್ಜಗದ ಜೀವದ ಸುಕೃತ ದುಷ್ಕೃತವ ಓ[ಪಾಠಾಂ. ಹೋ]ಹರಿಕೆಯಲಿ ತಂದು ಭವದಲಿ ಸೋಹಿ ಸುಳಿಸುವಂ (ಕುವ್ಯಾ. ಸ. ೯-೯). [?]

ಓಹರಿಸಾಹರಿ (ನಾ). ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ಸ್ಥಾನಾಂತರಗೊಳ್ಳುವುದು (?) : ಅರವರಸದೆಯೋಹರಿಸಾಹರಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮೋಹರಿಸಿ ಹರಿಯಂ] ಮಾಡುತಿರ್ದವು (ಕುಮುರಾ. ೮-೭೨; ಶಬ್ದವಿ. ೧೬ ನೋ.); ಯಾದವರ ಮನೆಯ ನಾಯಕರಾಹಾಯೆನೆ ನೆಗಲ್ದ ವೈರಿ ಮುಂದುಡಿಸಿಂಗಂಗೋಹರಿ ಸಾಹರಿಯಾಗಿರೆ ಕಾದಿದ ಮೂಲೋಕವಲಾಯೆ ಜಿನರೊಳು ಸಂದಂ (ಮೈ. ೧೯೩೫, ೩೯-೧೨; 1283); ಉಭಯಾನೀಕೋಹರಿಸಾಹರಿಯ ಸುವ್ಯಾಕುಲರನೀಕ್ಷಿಸುತಲಿದ್ದರು ಪವನಜಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೨೯); ಅಂತು ಓಹರಿಸಾಹರಿಯಾಗಿ ಕಾದುವರಂ ಕಲಿಕಾಮದೇವಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದಾಗಳ (ಶ್ರೀಪು. ೫-೯ ವ).

[ಓಹರಿ + ಸಾಹರಿ. / ತೆಲು. ಓಹರಿಸಾಹರಿ = ತಂದೋಪತಂಡ,

ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ]

ಓಹಿ (ನಾ). ಅವಧಿ: ಹರಿಸದಿನತ್ತ ಹಗಲ ಚಿಕ್ಕೊತ್ತೆಯನಿರುಳೊತ್ತೆಯ ಹಣಮನುತವೆ ಬಗೆದಾಯಿರುಳೊತ್ತೆಯ ವಿತ್ತಮನೋಹಿಯನುತ್ತಾ ಪೋಹಿಯ ಹೊನ್ನಂ ವರ ಸಜ್ಜನವನುತವೆ ಬಗೆದಾಕೆಗೆಯರ್ದೇ ಗಂಡ ರೊಲುಮೆಯರ್ದೇ ಸಿರಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೫೨); "ವಿಟಿ" (ಪಟ್ಟಿ).

ಓಹಿಯಸೂಳೆ = ಅವಧಿಯ ವೇಶ್ಯೆ: ಹಿರಿಯರಸಿ ದರಿದ್ರಾಂಗನೆ ಸಿರಿಯೋಹಿಯಸೂಳೆ ನೋಳ್ಳೊಡಂ ಜಗವರಿಯಲ್ ಸಿರಿ ಸಂಚಲೆಯೆಂ ದರಿದುಂ ಕರೆದೀವುದು ಕೈಗೆ ಕರಟಿ ಬಾರದ ಮುನ್ನಂ (ನೀತಿಸಾ. ೧೯೯).

[ಪ್ರಾ. ಓಹಿ ($<$ ಸಂ. ಅವಧಿ)]

ಓಹು (ನಾ). ಒಪ್ಪು (?) : ನಂದಿಯ ತೆಪದಿಂ ಶಿವನಂ ನಂದಿನೋಹಿಲನ ತೆಪದಿನೋಹಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಂ ಬಾಣನಂತೆ ಜಾಣಂ ಕಿಂಬುನಾ ವೀರ ಬಿಜ್ಜಲಾವನಿಪಾಲಂ (ಎಇ. XX, ೧೨-೪; 1187). [$<$ ಒಪ್ಪು]

ಓಹೋ, ಓಹೋ (ಅ). ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಭಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ: ತತ್ತ್ವಜದೊಳೆ ಮುಳಿದಂದೋಹೋ ಕಾದಂಬರುದ್ರಂ (ಎಇ. XVI, ೭೧-೨೭; 1074); ಸೂಸದಂಜದಿರೋಹೋಯನುತ (ಬಸಪು. ೧೦-೨). **ಓಹೋ:** ಓಹೋ ಇರಲಿಂ ಪೆಪವಟಿ ಮಾಹಾ ತ್ತಮುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೦); ಓಹೋ ನಿವಾರಣಾರ್ಥ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೭೮); ಸವನಿಪುದೋಹೋ ಹೋ ಎನೆ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೩೦೯); ಕರಡಿಯ ಮಗಳನಾಳ್ವ ನಿನಗೋಹೋ ಧರೆಯೊಳದ್ವಿತಾಕಾರರಾರೋ (ಜೈಮಿಘಾ. ೨-೫೯).

ಓಹೋ 'ಓಹೋ' ನೋ.

ಓಹೋಟಿ 'ಓಹಟಿ' ನೋ.

ಓಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಂಭೋಗ ಮಾಡು: "ಓಳ್ - ನಿಧುವನೇ" (ಶಮಧಾ); ಪಡೆದಂ, ಓಳಿದಂ, ಕಳಿದಂ, ಪಳಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಓ; ಕೊಡ. ಓಳ್]

ಓಳ್ (ನಾ). ಹೋಳು; ಸೀಳು; ಸೀಳಿದ ಭಾಗ: ರಥಿಕರ ತಲೆಗ ಳೋಳ್ಳಳುಂ ಸೀಳ್ಳಳುಂ ಬಾಣಂದೆ ಬೀಳುತಿರಲು (ಚಿಬಪು. ೩೧-೨೭); ಕಡಿದ ತಲೆಯೋಳ್ಳಳಿಂ ತೋಳ್ಳಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೩-೪೪). 'ಪೋಲ್ಯಾ' ಪರಾ. [$<$ ಪೋಲ್ಯಾ]

ಓಳಿ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ: "ಇಟ್ಟಳ ಗುಮ್ಮಿಯೋಳಿ ಪಂತಿಯು ಸಾಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೭); ಗ್ರಾಸಮನುಣ್ಣುದೆಂ ದೊಡಣಮೋಳಿಯ ರಕ್ತಸ ಪಾರ್ವರಿದುರ್ದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೫ ಶೂದ್ರಕ); ಕರ್ಚಿ ಪಾಟುವು ಕೆಂದಳಿರಂ ಗಿಳಿವಿಂಡಿನೋಳಿಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೧); ಸುಳಿಗುರುಳೋಳಿ ಕಣ್ಣೆವರೆ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೭-೧೭೯). ೨. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ; ಮಾಲೆ: "ಪಜ್ಜಿ ಮಾಲೆಯೋಳಿಯೊಳಿಕ್ಕುಂ" (ಸಸ್ತು ಕೋ. ೧೦೩-೨೯); ಒಂದು ಬಟ್ಟಿನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟಿನೊಂದೊಂದಟ ಮೇಗೋಳಿಯೊಳಿಟ್ಟುಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೨೩); ಪೆಂಡ ವಾಸದೊಳ್ಳೆಂಡಿರನೆರಡೋಳಿಯೊಳಮಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೮ ವ); ಸಾಲ ಸಾವಿರದೀವಿಗೆಯ ಹರಿದಾಳಿಗಳುಕಡೆ ನೃಪರ ಮೋಷಿಗಳೋಳಿಗಳ ನೆಟಿ ಹೊದ್ದಿ ಕತ್ತಲೆ ನಿಂದುದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೯); ಈ ಹಸಿರು ಓಳಿಗಳ ನಡುವಿನ ಜಾಗದಲ್ಲೇ ಕೆಂಪುಹರಗಿ ಹವನೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೯೦). ೩. ಹಿರಣ; ಕ್ರಮ; ಪರಿವಿಡಿ: ಕಾರವನಾಯಕ ನೂರುಭಂಗನೊಂದಲ್ಲದುದೆಲ್ಲಮಂ ನೆಟಿಪದೆಂ ಗಡಮೋಳಿಯ ಕೇಳಿ ಮೆಲ್ಲರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೧); ರಾಜ ಚತುಷ್ಪಯಮೋಳಿಯೊಳ್ಳೆತರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಂಬ ಗಣಂಗಳೆ] ಪಾವಕಾನಿಲರತ್ತಲ್ ಮತ್ತೋಜೆಯೊ ಳೋತು ಹರೀಶ್ವರರೊಂದಿರೆ (ಭಂಡೋಬು. ೨-೧೨೮); ಓಳಿಯಿಂ ನಡೆವ ವೀರಗಣಂಗಳಿಂ (ಪದ್ಯರಾ. ೯-೩೭). ೪. ಕಿವಿ. ೫. ವಸ್ತ್ರ. ೬. ಪತಾಕೆ.

೭. ಅಧಮ. ೮. ಅಸ್ತ. ೯. ವಲ್ಲಿ. ೧೦. ಈಶ: "ಅಸ್ತದೋಳ್ ನಿಕರ ದೋಳ್ ಕರ್ಣದೋಳ್ ವಲ್ಲಿಯೋಳ್ ಧ್ವಜದೋಳೆಶನೋಳೋಳಿ ಶಬ್ದ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೫೭); "ಕಿವಿ ವಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ನೆರವಿ ಪತಾಕೆ ಯೊಳಧಮಂ ಪರಿಕಿಸಲ್ಯೆನಾಮ ಓಳಿ ಶಬ್ದಂ" (ನಾ ನಾ ಕಂ. ೧೫೮).

[ಪ್ರಾ. ಓಳಿ (< ಸಂ. ಅಲೀ)]

ಓಳಿಗಲ್ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಕಲ್ಲು: ಪಿರಿಯಯ್ಯ ಪುಣುಸೆವರಂ ನಟ್ಟ ಓಳಿಗಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಣ ತೆವರಂದೋಳಿಗೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೨೦; 1021).

[ಓಳಿ + ಕಲ್ಲ್]

ಓಳಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ತುಂಬು ಕೂದಲು; ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಕೂದಲು: ಓಳಿಗುರುಳ್ ಮದಭೃಂಗವಾಳಿಯಂತೆಗುಟ್ಟು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೪).

[ಓಳಿ + ಕುರುಳ್]

ಓಳಿಗೆ (ನಾ). ಜೀನಿನ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕುವ ಮೆತ್ತೆ (?): "ಓಳಿಕಾ-ಓಳಿಗೆ; ಗಳಂತಿಕಾ - ಗಳಂತಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಓಳಿಗೆ - ಓಲಿಕಾ" (ತದ್ವಕೋ. ೮).

[?]

ಓಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು; ಪಂಕ್ತಿಯಾಗು: ಓಳಿಗೊಂಡು ಮಂದಯಿಸಿ ನಿಂದ ಬಲವಕ್ಕದೆಡವಕ್ಕದಂಗರಕ್ಕರ ನೆರವಿಯಮನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಂ (ವರ್ಧಪ. ೯-೫೬ ವ); ಓಳಿಗೊಂಡು ಸಕಲಭಕ್ತಜನಾಳಿಸಹಿತಂ (ಬಸಪ. ೫೮-೫೯).

[ಓಳಿ + ಕೊಳ್]

ಓಳಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು: ಮುಂದೆ ಪರಿ ಪೂಜ್ಯರಂಗನೋಳಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೨-೮೬ ವ); ಜಾಳಂ ಗಳಂ ಮೇಳಿಯುಮನೋಳಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪ. ೭-೬೯ ವ).

[ಓಳಿಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಓಳಿದೋರಣ (ನಾ). ಸಾಲುತೋರಣ; ಪಂಕ್ತಿ-ಪಂಕ್ತಿಯಾದ ತೋರಣ: ಓಳಿದೋರಣಮಾಯ್ತು ಹಾರದ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಮಾಲೆ (ಸಂಪಥಾ. ೧೪-೧೫); ಪಂದಲೆಯೋಳಿದೋರಣದ ಸೀಯದರಂ ಪೊಸ ದೂವೆ ದೂಪ ತೂಗುಂದಲೆ ಬಾಲ್ಯಾಣಂ ಪೊಡರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬).

[ಓಳಿ + ತೋರಣ]

ಓಳಿಯಿಸು, ಓಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಶಿಮಾಡು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಕೂಡಿಹಾಕು: ಬಚ್ಚಲ ಪರಿಣಿನೋಳ್ ಪರಿಯಲೋಳಿಯಿಸಲ್ ಪರಿ ಗೋಲನಿಕ್ಕಿ ಪಾಯ್ಲೆ (ಅಜಿಪ. ೬-೪೫). ಓಳಿಸು: ೨. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು: ದಾಳಂಬದ ಕಿಜುನೆಗಳ ದಾಳಂಬಿಗೆ ಮೆಟ್ಟೆಯೆ ಮುಗುಳ ಮುತ್ತಿನಲೊರ್ವಳ್ ಬಾಳಕಿ ಪಂಚಶರಂಗೊಯ್ದೋಳಿಸಿದಳ್ ಪಂಚಶರನ ಶರಪರಿಣತಿಯಂ (ಅನಂಪ. ೭-೨೧).

[ಓಳಿ + -ಇಸು]

ಓಳಿವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಲುಗಟ್ಟು; ಓರಣವಾಗು: ನೆಲೆಮಾಡಂಗ ಲೋಳೋಳಿವಟ್ಟು ಗುಡಿಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೭-೧೧೨); ತಮಾಲವನದ ಲೀಲೆ ಕರಮೆ ಕಣ್ಣವರ್ಕುಮೋಳಿವಟ್ಟು ಸೊಗಯಿಸಿರ್ಕುಂ (ಅಜಿಪ. ೨-೮). ೨. ಗುಂಪುಗೂಡು: ಓಳಿವಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳೋರೆಗಳ ಪಿಂಡನೆತ್ತಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳೋಡೆಗಳ್ (ಸಂಪಥಾ. ೩-೬೮); ತಮಾಳಭೂರುಹನವದ ಮೇಲೋಳಿವಟ್ಟು ಪಾಟುವ ಗಿಳಿ (ಅಜಿಪ. ೭-೧೨); ಸುರ ಸಮಿತಿಯತಿತ್ತರಿತದಿನೋಳಿವಟ್ಟು ಭೋರೆನೆ ನಡೆಯೆ (ನೇಮಿಪ. ೮-೧೩೮ ವ).

[ಓಳಿ + ಪಡು]

ಓಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಓಳಿವಡು ೧: ಮಕರತೋರಣದ ಬಹಿರ್ಭಾಗ ದುಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವದೋಳಿವಡೆಯೆ ಸುರಕರೀಂದ್ರಮನೆ ಕಟ್ಟಲ್ ನಟ್ಟ ಪಾರಿಜಾತದ ಮುಂಡಗಂಭಂಗಳಂ ಪೋಲ್ತು (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೧೯ ವ).

[ಓಳಿ + ಪಡೆ]

ಓಳಿವಾಡು (ನಾ). ವೃಂದಗಾನ: ನೀವು ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದ ಕಯ್ಯಾರಿ- ಪರಮವಂದಿಗಳ ಭಟ್ಟಜನದ ಓಳಿವಾಡಿನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವಾಗಿದ ಬೇಕು (ಮಂತ್ರಶ. ೩೩-೬).

[ಓಳಿ + ವಾಡು]

ಓಳಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು: ಓಳಿವಿಡವನು ಕಮಲಭವನೆನ್ನಾಜ್ಞೆಯಲಿ ಜಗವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೩-೧೪). ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು: ಏಳುತಿಲರಾಶಿಗಳ ಗಿರಿಗಳನೋಳಿವಿಡಿದರ್ಚಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫-೫).

[ಓಳಿ + ವಿಡಿ]

ಓಳಿವೀಡು (ನಾ). ಸಾಲುಮನೆ; ಸಾಲಾದ ಬಿಡಾರ, — ಪಾಳೆಯ: ಮನಸಿಜಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರೆ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಮುಂದುಮುಂದನೆ ಮಧು ಬಂದು ಮಚ್ಚುಪಾಡು ಕೂಡೆ ವಿಠಮಿಸಿದೋಳಿವೀಡು ನಂದನ ಚಯಮಲ್ಲಿ ರಾಜಿಪುವು (ಶಾಂತಿಪ. ೭-೧೩೦).

[ಓಳಿ + ವೀಡು]

ಓಳಿವೆಳಗು (ನಾ). ೧. ಸಾಲು ದೀಪ. ೨. ಒಟ್ಟು ಪ್ರಕಾಶ: ಮೇಳವ ಸಿದನು ಬಲವ ಮಣಗಣದೋಳಿವೆಳಗಿನ ಷಂಚೆ ಹಡ್ಡದ ನೀಲಗಿರಿಸನ್ನಳ ಮದೇಭವ (ತೂರರಾ. ೬-೨೦-೭).

[ಓಳಿ + ಬೆಳಗು]

ಓಳಿವೆಳ್ಳು (ನಾ). ಸಾಲುಗಟ್ಟಿದ ಬಿಳುಪು; ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ಮೊತ್ತ: ಗಿರಿಶಿಖರಂಗಲೊಳ್ಳರೆದು ಸಾಧಗೃಹಂಗಲೊಲೊಂದಿ . . . ಅಂಚೆಗಲೋಳಿ ವೆಳ್ಳಿನೊಳ್ಳರೆದು . . . ಪರ್ವಿದುವಿದುಮರೀಚಿಮಾಲೆಗಳ್ (ಕಾದಂ. ೮. ೪೨೧).

[ಓಳಿ + ಬೆಳ್ಳು]

ಓಳಿವೆಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿರು: ಜ್ಞಾತೋಯಮಯ್ಯಂದೋಳಿ ವೆತ್ತೊಡಕ್ಕುಂ ನೀಳಕುಂತಲೇ ಕೇಳ ಶಾಳಿನೀವಿತಾನಂ (ಭಂಡೋಂಬ. ೨-೨೪). ೨. (ಹೆಸರು ಮೊದಲಾದುವು) ಗುಂಪಾಗಿರು; ಅವಳಿ ಗೊಂಡಿರು: ತನ್ನವನಿಯೊಳು ಪೆಸರೋಳಿವೆತ್ತಾರುಹತರಂ ಜಿನಮಂತ್ರ ವಾದಿಗಳ ಪೇಳಲೇನು (ಬಸಪ. ೫೦-೪೬).

[ಓಳಿ + ಪೆಯು]

ಓಳಿಸು 'ಓಳಿಯಿಸು' ನೋ.

ಓಳಿ (ನಾ). ಒಳಭಾಗ; ಕುಹರ: ವಿಚಾರಿಸೆ ಗುದವಿದಮೇಧ್ಯದ ಹೆಡೆಗೆ ಕಿವಿಯು ಕಣ್ಣೋಳಿಯು ಖೇಜಿನ ಕೊಡಿಗೆಯ ಹೊಲನಹುದು (ಕೃಕವ. ೨-೬-೨).

[?]

ಓಳ್ಳೆ, ಒಳ್ಳೆ, ಒಳ್ಳೆ (ನಾ). ರತಿಕ್ರಿಯೆ; ಸಂಭೋಗ; "ರತಿಕ್ರೀಡೆ" (ಪ್ರಥಮ). ಓಳ್ಳೆ: ಮನೆವುದು ಮಾಸಲಿದರ್ ಪವನೇಟಮನಿಚ್ಚೆಯ ದಿಚ್ಚಿತ್ತೆಯಂ ಪೊಸಯಪುದೊಳ್ಳಮಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೮-೯೧). ಒಳ್ಳೆ: "ಒಳ್ಳೆ ನಿಧುವನಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೫).

[ಓಳ್ಳೆ + -ಕೆ]

ಓಱುಗುಡಿಸು 'ಓಱುಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಓಱುಗುಡಿಸು, ಓಱುಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿ; ಹೊರಳು; ಓರೆಯಾಗು; ಮುಗ್ಗುರಿಸು: ತೋಟುವೀ ಮಹದಾದಿಭೂತದೋಳೋಱುಗುಡಿಸದೆ ನಿಂದ ಮೂವತ್ತಾಟು ತತ್ತದೊಳಿತನೇ (ಕುವ್ಯಾವ. ೯-೧೨); ಏಱಿದನು ಸುರ ಪತಿಯ ಪೀಲವನೋಱುಗುಡಿಸಿತು ಪದವಿಯದು ವಿಪ್ರಾವಮಾನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವ. ೧೩-೬೨). ಓಱುಗುಡಿಸು: ತೋಟುವುಭಯಗುಣ ಪ್ರಪಂಚದ ತೋಟುಕೆಯ ಪಡ್ಪಾವ ವಿಕೃತಿಯ ಚಾರುಗಳ ಜಂಗುಳಿಯ ಜೀವರ ಜೋಕೆಗೆಡೆಗುಡದೆ ಮೂಱೆರಡು ಭೂತದವಿಕಾರಕ್ಕೋಱುಗುಡಿಸದ ಕಾಲ ಕರ್ಮವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೪-೬).

[?]

ಓಱಿ (ನಾ). ಅಗಡುತನ; ವಕ್ರತೆ; ಒರಟುತನ: ಲವಣಂ ಸಜುವಲ ಬೇರ್ ಗುಳ್ಳವದಣೆ ಬರಿವದಣೆ ಲೊಕ್ಕಿ ಕಿಜುಮೆಕ್ಕೆಗಳೆಂಬಿನರೆದು ತಕ್ರ ದೋಳ್ ಪೂಸುವುದದಪಿಂ ಕಜುವಿನೋಱಿ (ಡೆ)ಗಳ್ ಪಣಿ ಪಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೭). 'ಓಱಿಯಾವು' ಪರಾ.

[?]

ಓಷಿಗಾಱ (ನಾ). ಚಿತ್ತಾರಿಗ; ಬಣ್ಣಗಿಲಸ ಮಾಡುವವನು :
ರಂಗಾಜೀವ, ಚಿತ್ರಕೃತ್ - ಈ ೨? ಓಷಿ ಗಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯಾಷಿ
ಗಾಱಂ] (ಹಲಾಯು. ಕ. ೯೭-೯೩೭).

[ಓಷಿ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ). IP ತೆಲು. ಓರು = ಗೋಡೆಗಳ ಕೆಳ
ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಕೆಂಪು ಪಟ್ಟಿ]

ಓಷಿಯಾವು, ಓಷಿಯಾವು (ನಾ). ಅಗಡು ಹಸು; ತುಂಟೆ ಹಸು;
ಮೊಂಡ ಹಸು : ರುಜೆ ಮೇಣು [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಣು] ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆ ಬಜೆ
ಬಿಬಲಿನ ಬೀಜಮಂದಿವಂ ಸರಿಗೊಂಡಂತಜಮೂತ್ರದೊಳರೆಡ್ಡುಗೆ ನಿಜೇ
ಚ್ಚಿಯಿಂದೋಷಿಯಾವು ಮಟ್ಟಂ ಕಷಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೬);

5 ಊರಮುಂದೆ ಹಾಲಹಳ್ಳ ಹರಿಯುತ್ತಿರಲು ಓಷಿಯಾವಿನ ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹರಿ
ಯಲದೇಕಯ್ಯಾ ಲಜ್ಜೆಗೆಡಲೇಕೆ ನಾಣುಗೆಡಲೇಕೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮ
ದೇವಯ್ಯನುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಭಂಡಾರವೆನಗೇಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೫೪).
ಓಷಿಯಾವು : ಹಾಲ ಸಾಗರದೊಳಗೋಲಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಓಷಿಯಾವಿನ
ಬೆನ್ನ ಹರಿವನಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೬೮೩); ಓಷಿ[ಪಾಠಾಂ. ಓದೆ]ಯಾವಿನ
ಹಾಲನಾರಯ್ಯ ಕಷಿವರು (ಅವಚಂ. ೮೧-೩೩೫). [ಓಷಿ + ಅವು]
ಓಟು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಹರಿ, —ಹಾಯು : ಎರಡು ಬಲದ
ವೀರ ಭಟಕ್ಕಳೋಬ್ಬ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೧೫;
800). [?]

ಔ

ಔಡೊತ್ತು

ಔ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಣ;
ಔಕಾರ: ಅಅ ಎಂಬ ವರ್ಣಂ ಹಿಂಗಿದಾ ಪನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಗಳ್ ನಾಮಿ
ಸಂಜ್ಞೆಯಂ ಪಡೆವು; ಅನಾವುನೆಂದೊಡೆ... ಏ ಐ, ಓ ಔ, ಎಂಬಿವು
(ಶಮದ. ೯ ವೃತ್ತಿ); ಐ, ಔ ಎಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಉಳಿದುವು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩).
ಔ (ಅ). ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುವ ಅವ್ಯಯ: ಉರ್ವಿನೊ
ಳಾಂತು ಸೇನಿಸಿ ಕಾದುವ ಜನಪಂಗಂಟಿದೆಯೆ ಮರುಳೆ ನೀನೆತ್ತಪುದಾ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೫೧); ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿರಾ ನೂರ್ವರು ಪೆಂಗಳು
(ಭರಣ. ೪೬-೧೩೭).

ಔಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಮಕುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದುಮಿಸು; ಮೆಟ್ಟಿಸು:
ಪರವಶದಿ ತಾಂ ಮುಚಿತೊಡನೆ ತಿಳಿದುರವಣಿಸಿ ಪೊಡಮಡುವೆನೆಂದವಸರಿ
ಸುತೇಳಲಿಕಾಂಕಿಸು[ಪಾಠಾಂ. ಕುಂಕಿಸು]ವ ಗುರು ಭಕ್ತಿಯ ಯ್ಯಂಗೆ
(ಬಸಪು. ೩೯-೩೫). [**ಅವುಂಕಿಸು**]

ಔಂಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಔಂಚು, ಔಚು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತು; ಅಮುಕು; ಇರಿಕು; ಔಕು:
ಪಾಶವ ಕೊರಳಿಕ್ಕಿಕ್ಕಳದಲೊಡೆಮುರಿದಾಂಚಿ ತಿನ್ನಡಗ (ಅಂಬಿಕಾ.
೪-೫೬); ಕೋಳುಗೊಡದಿರಿಯುಬ್ಬಿ ಸದೆಯಿರಿ ಕಾಲಹಿಡಿದಳೆದಾಂಚಿ
ಮುರಿಚಿರಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೫-೨೩). ಔಚು: ಭೀಮನೀತನ ಬಲುಭುಜವ
ನೌಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯ. ೧೯-೨೬). [**ಅಮುಚು**]

ಔಂಡು (ನಾ). "ಅವಳಿ, ಯಮಳ, ಜತೆಜತೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೮೫);
"ಅವಳಿ, ಜತೆಜತೆ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೩೧). [?]

ಔಂಡು 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಔಂಡುಗರ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಔಕ್ (ಅ). ಭಯ, ಹೆದರಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ
ಅವ್ಯಯ: ಅಸತ್ತು ಬೇಸತ್ತು ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಹೋದರೆ ಅಕ್ಕನ ಗಂಡ
ಔಕ್ ಅಂದ (ಗಾದೆ).

ಔಕಣ (ನಾ). "ಬೈಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೧). [?]

ಔಕಾಟಿ 'ಅವುಕಾಟಿ' ನೋ.

ಔಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] = ಔ : ಔಕಾರಕ್ಕೆ - ವಿಧಿತ + ಓಕಾರಂ = ವಿಧಿ
ತಾಕಾರಂ - ಎಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೧೦. ಅಡಿಟಿ). [**ಸಂ.**]

ಔಕು 'ಅಮುಂಕು' ನೋ.

ಔಕ್ಷಕ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳ ಗುಂಪು. [**ಸಂ.**]

ಔಗಾಮು (ನಾ). ನೆಲಸುವಿಕೆ; ವಾಸಿಸುವಿಕೆ.

ಔಗಾಮುಮಾಡು=ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲಸು, —ವಾಸಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[?]

ಔಗು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಔಗೊಳ್ಳು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).
[?]

ಔಗು 'ಅವುಗು' ನೋ.

ಔಘ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ ಸಮಾಜ
ಮಾಘಂ... ತತಿವ್ರಾತಮತಿಕರಂ ಶ್ರೀಣಿ ಪೇಟಿಕಮನಂತಂ ರಾತಿ ಜಯ
ಕುಳಮನಲ ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋ ಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.
೧೨೬-೧). ೨. ಪ್ರವಾಹ. [**ಸಂ.**]

ಔಚಿತಿ (ನಾ). ಉಚಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ (*).

[**ಸಂ. ಔಚಿತಿ**]

ಔಚಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು:
ತ್ರಿಭುವನಾಧೀಶಂ ಜಿನೇಶಂ ಸಮಾಧಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನೀಗೆ ಭವ್ಯನಿಕರ
ಕೌಚಿತ್ಯಮಂ ಸ್ತುತ್ಯಮಂ (ಜೀವಸಂ. ೧-೧); ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ
ಯನ್ನು ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ
(ಮಹಾಭ. ೯೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ:
"ಕಾವ್ಯದ ಸಾರವಾದ ರಸವು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕಾದರೆ
ಕಾವ್ಯದ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ
ಇರಬೇಕಷ್ಟೆ. "ಅಂಗಿ"ಗೂ ಅಂಗಕ್ಕೂ ಇರುವ ಈ ಅನುಗುಣವೇ—
ಹೊಂದಿಕೆಯೇ— ಔಚಿತ್ಯ" (ಭಾರಮೀ. ೪೪೭). [**ಸಂ.**]

ಔಚು 'ಔಂಚು' ನೋ.

ಔಚು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಡು; ಮರೆಮಾಡು: ನಿಜವನ್ನು ಔಚಬಾರದು
(ರೂಢಿ). [**ಅವಿಚು**]

ಔಜಸ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ (*). ೨. ಚಿನ್ನ (*).

[**ಸಂ. ಓಜಸ**]

ಔಟು (ನಾ). ೧. ಜೋರು; ಜಂಬ; ಆಡಂಬರ. ೨. ಉಡಾಳೆ;
ಬುರುಡೆ. [**ಅವುಟು**]

ಔಡಲ 'ಅವುಡಲ' ನೋ.

ಔಡಲೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಹರಳೆಣ್ಣೆ: ಸೈಂಧವಲವಣ (ಸೈದಾಲವಣ), ಜೇನು
ತುಪ್ಪ, ಬೇವು, ಔಡಲೆಣ್ಣೆ (ಗೃಹವ್ಯ. ೫); ಔಡಲೆಣ್ಣೆ ಕುಡಿದವರಂತೆ ಮುಖ
ಕಿವಿಚಿ (ದೀಪಕ. II, ೨೩೩). [ಔಡಲ (< ಅವುಡಲ) + ಎಣ್ಣೆ]

ಔಡವ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಆರೋಹಣದಲ್ಲೂ ಅವರೋಹಣದಲ್ಲೂ
ಐದು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ರಾಗ" (ಸಂಗೀತಂ. ೩೧). [**ಸಂ.**]

ಔಡು 'ಅವುಡು' ನೋ.

ಔಡು 'ಅವುಂಡು' ನೋ.

ಔಡು 'ಅವುಡು' ನೋ.

ಔಡುಗಚ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಔಡುಗಚ್ಚು 'ಅವುಡುಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಔಡುಗಡಿ 'ಅವುಡುಗಡಿ' ನೋ.

ಔಡುಗರ್ಚು 'ಅವುಂಡುಗರ್ಚು' ನೋ.

ಔಡೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು; ಹಲ್ಲುಮಂಡಿ
ಕಚ್ಚು: ಪರಿಪಚ್ಛಮಾನ ಸಂಗರ ಸಮುತ್ಪಾಹ ಫಲಮನಾಶ್ವಾದಿಪಂಕಿ
ರಾಡೊತ್ತುವ (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೧ ಪ); ಚಿತ್ತವಂಚನೆಯೊಳು ಪತ್ತಿರಲದ
ನಾಡೊತ್ತಿ ಕೀಳುತ (ಅಂಜಣ. ೫-೧೬೯); ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿದುಸುರಲಿ
ಮೀಸೆಗದಿದೊಡೊತ್ತಿ ಸೆಳೆದನು ಶರವನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯ. ೧೮-೪೨).
[ಔಡು (< ಅವುಂಡು) + ಒತ್ತು]

ಔಡೊತ್ತು (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಟಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು
ವುದು: ಥಗೆಯಡೆಗೆ ಏಳುವಲಗೆಗೊಡೊತ್ತುಗಳ ಬಲಿದವಯವದ
ಸತ್ಪಾಣಿಗಳ ದೇವನು ಶಾಸ್ತ್ರಾಲೋದಗಿದನು ಬಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮.
೧೦-೧೯). [ಔಡು (< ಅವುಂಡು) + ಒತ್ತು]

ಔತಣ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಔತಣಕೂಟ (ನಾ). ಉಟದ ಕೂಟ; ಭೋಜನ ಕೂಟ: ಆ ಗುಂಪು ಹಿಂದಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಔತಣಕೂಟವೊಂದು ಏರ್ಪಾಡಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೨೦). [ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + ಕೂಟ]

ಔತಣವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬದೂಟ ಹಾಕು, —ಬಡಿಸು: ವಡಬಗೌತಣ ವಿಕ್ಕುವರೆ ಕಡಲೊಡೆಯಗಮದು (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೬-೧೯); ಬಡಬಗೌತಣ ವಿಕ್ಕುವಡೆಯೊಕ್ಕುಡಿತೆ ಹಾಲೇ ಮಂಜು ಸುರಿಯಲಿಕೊಡನೆ ಕೆಜೆ ತುಂಬುವುದೆ (ನಳಚ. ೨-೧೯). [ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + ಇಕ್ಕು]

ಔತಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔತಣಮಾಡಿಸು: ಎಲೆ ಧನಂಜಯ ಹಗೆಯ ಹೆಚ್ಚಿದ ಹಳುವವಿಡೆ ನಿನ್ನತು ಕೋಪಾನಳನನೌತಣಿಸೈ [ಪಾಠಾಂ. ಹಳುವವಿಡೆಲಾ ವಜ್ರಸುತ ನಿನ್ನಳವಿಯಲಿ ತಲುಬಿದೆ] (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೩-೨೫).

[ಔತಣ (< ಅವುತಣ) + -ಇಸು]

ಔತಣ 'ಅವುತಣ' ನೋ.

ಔತಳ (ನಾ). ಅವುತಣ: ಪುರಜನಕ್ಕೆ ಮುದದಿನೌತಳ [ಪಾಠಾಂ. ಅವುತಣ]ವ ಮಾಡಿಸಿದಳಾ ಗುಣಂತೆ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೬-೩೭).

[< ಅವುತಣ]

ಔತಿ (ನಾ). ಕವಚ: "ಔತಿಗಳ ಕವಚಂಗಳ" (ಕರ್ಣಾ. ೧೭).

[?]

ಔತಿ (ನಾ). "೧. ಕಾಣಿಕೆ. ೨. ಕಾರಭಾರ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೧). [?]

ಔತ್ತರೇಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ರಾವಣನೂ, ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಮ ಹನುಮಂತನೂ, ಔತ್ತರೇಯರ ಕೂಡ ನಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿ (ಭಾಷಾ ಶಾ. ೪೯); ಔತ್ತರೇಯ ಧರ್ಮ ಪಂಥಗಳು (ಕರ್ಣಾ. ೨೦೦). (ನಾ). ೨. ಉತ್ತರೇಯ ಮಗನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತ ರಾಜನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಔತ್ತರೇಯಪಾಠ (ನಾ). ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನವರ ಪಾಠ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಮಪಾಠ, ಔತ್ತರೇಯಪಾಠವೆಂದು ಎರಡು ಪಾಠಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೯೬). [ಔತ್ತರೇಯ + ಪಾಠ]

ಔತ್ತಾನಪಾದ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಾನಪಾದನ ಮಗ; ಧ್ರುವ. ೨. ಧ್ರುವ ನಕ್ಷತ್ರದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಔತ್ತಾನಪಾದಿ (ನಾ). = ಔತ್ತಾನಪಾದ. [ಸಂ.]

ಔತ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಔಕಾರ: ಆವತರಿಸಿರ್ಕುಮುವರ್ಣದ ಮುವರ್ಣದೋತ್ಪತ್ತದಗ್ರದೊಳ್ ಸ್ವರಮಿರೆ ವತ್ಸವಿಧಾನಂ (ಶಮದ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಔತ್ಯಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುತೂಹಲ; ಉತ್ಸಾಹ; ಆತುರ: "ಉಚ್ಚುಕ ಮೌತ್ಯುಕ್ಯಮದಕ್ಕುಂ" (ಚತು. ೧೧೭). ೨. ದುಃಖ; ಸಂತಾಪ. ೩. ಬಯಕೆ; ಆಸೆ. [ಸಂ.]

ಔದನಿಕ (ನಾ). ಅಡುಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗ. [ಸಂ.]

ಔದರಿಕ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ; ತಿನ್ನಾಳ: "ಅದ್ಯಾನನಾದಂಕನೇ ತನ್ನನಾರ್ಯವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೧೦). [ಸಂ.]

ಔದಲೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಗುಪ್ತವಾಗು: ಕಸವರದಾಸೆಯಂ ಪದ ಪುದೋರ್ಪಣವೆಂಡಿರ ನಲ್ಲೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸದಿರು ನೀಂ ಮನೋನಯನ ವಲ್ಲಭ ಕೂರಿಸಿ ಕೂರ್ತ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ ಕಸವರಮೆನ್ನನಿನ್ನಸಿರದಾದಲೆಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ದೌತಲೆಕಾ] ಣ್ಣನಮೆಂದೆ ನೆಂಬು ಚೀ ಕಸವರ ಬೇಟೆಮೆಂಬುದೆರೆ ಕೊಳ್ಳರ ಬೇಟೆಮದೆನ್ನಬೇಟೆಮೋ(ವ್ಯಾ. ೨೦೪). IP ಈ ಶಬ್ದ 'ತೌದಲೆಗಾಣ್' ಎಂಬುದರ ರೂಪಾಂತರವಿರಬಹುದು.

[ಔದಲೆ + ಕಾಣ್. IP ಔದಲೆ = ಅವಿ + ತಲೆ ?]

ಔದಾರಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ಥೂಲತನು, —ದೇಹ: ತದುಪಾಂತ ಸಮಯದೊಳನ್ಯತರ ವೇದನೀಯ ದೇವಗತಿ ತತ್ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾನುಪೂರ್ವ ದಾರಿಕ ಶರೀರ ತದ್ವಂಧನ ಸಂಘಾತ ಸಂಸ್ಥಾನಾಗೋಪಾಂಗ ಸಂಹನನ ವರ್ಣಗಂಧ ರಸ ಸ್ಪರ್ಶ ಪ್ರಶಸ್ತಾಪ್ರಶಸ್ತ ವಿಹಾಯೋಗತಿ... ಎಂಬೇ ಟ್ಪತ್ತರದುಂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ದೂರೀಕೃತಂ ಮಾಡಿ (ಪಂ. ರಾಮಾ. ೧೬-೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಔದಾರಿಯ (ನಾ). = ಔದಾರ್ಯ: ರಣದೌದಾರಿಯವ ತೋಜಿಮಗೆ ನುತ್ತಡಹಾಯ್ದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೯-೪೨).

[< ಸಂ. ಔದಾರ್ಯ]

ಔದಾರ್ಯ (ನಾ). ಉದಾರತೆ; ಘನತೆ; ಹಿರಿಮೆ. [ಸಂ.]

ಔದಾಸೀನ (ನಾ). ಉದಾಸೀನ; ಉಪೇಕ್ಷೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಔದಾಸೀನ್ಯ]

ಔದಾಸೀನ್ಯ (ನಾ). = ಔದಾಸೀನ: ನಿಜವಾದ ಧೀರನ ಬಳಿ ಇರುವುದೆಲ್ಲಾ ಸಮೃದ್ಧಿ, ಒರಟು ಮತ್ತು ಔದಾಸೀನ್ಯ (ಮಲೆನಾ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಔದಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಔದಾಸೀನ: ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಕಾಣೆ ನಾನರ್ಪುನನ ಸಿರಿ ಮೊಗದಿ ಹಾಸ್ಯವನ್ನಲ್ಲದಾಸ್ಯವನ್ನೇನಾಯ್ತು? (ಹೆಬ್ಬರ. ೨೫-೧೨).

[ಸಂ.]

ಔದುಂಬರ (ನಾ). ೧. ಉದುಂಬರ ಮರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ್ದು.

೨. ಅತ್ತಿಯಮರ: "ಔದುಂಬರಂ ದುಗ್ಧತರುವನಲತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೩); ಎರನುಂ ಮುತ್ತಮುಮೊಡವೆದಿರೆ ಪಡುವಲದಲ್ಲದಂದು

ಮಾರುಡಮೌದುಂಬರಮುಂ ಪೆಣೆದಿರೆ ಬಡಗಲ್ ದೊರೆ ಕೊಳ್ಳಂ

(ಲೋಕೋಪ. ೫-೧೯); ಔದುಂಬರದ ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ಪಾದರಿ ಫಲವಾಗಿ

... ಎಲವದ ಮರದಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೧-೬೮೧).

೩. ಕುಸ್ಮರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಪಾಲ, ಔದುಂಬರ, ಮಂಡಲ

... ಹದಿನೆಂಟು ತೆಜ ಕುಷ್ಕಗಳ ಹೆಸರು (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೩೮೮).

೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಆ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ

ದಲ್ಲಿ... ದುಂದುಭಿ, ಭೂಮಿ ದುಂದುಭಿ, ವನಸ್ಪತಿ, ಔದುಂಬರ

ಮುಂತಾದ ಲಯವಾದ್ಯಗಳು... ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೦೮).

[ಸಂ.]

ಔದುಂಬರಕುಷ್ಕ (ನಾ). ಕುಸ್ಮರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದೇಬುದಿವಸದಿಂದೊಳಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ದುಂಬರಕುಷ್ಕಮಾಗಿ

ಪುಟಿತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೪); ಪಾಪದ ಫಲದಿನೌದುಂಬರಕುಷ್ಕಮಾಗಿ

ಸರ್ವಾಗೋಪಾಂಗಾವಯವ ಪ್ರದೇಶಂಗಳೆಲ್ಲಂ ರೂಪಜಾಲಾಗದಂತು

ಜರ್ಜರಮಾಗಿ ಜರಿಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೧ ವ). [ಔದುಂಬರ + ಕುಷ್ಕ]

ಔದ್ಧತ್ಯ (ನಾ). ಉದ್ಧಟತನ; ಸೊಕ್ಕಿನ ನಡತೆ: ಈಗ ಚಾಣಕ್ಕನು

ವಿಜಯದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಔದ್ಧತ್ಯವನ್ನು ಸಹಿಸದೆ ಚಂದ್ರ

ಗುಪ್ತನು ಅವನ ಸಚಿವಪದವಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಬಹುದು (ರಾಕ್ಷಮು.

೫೯). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯಮಿಕ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ (Industrial.

ಪತ್ರಿ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯಮೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡು

(Industrialise. ಪತ್ರಿ. ೪೪). [ಔದ್ಯಮೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಔದ್ಯೋಗಿಕ (ಗು). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ತಾಂತ್ರಿಕವಾದ

(Technical. ಪತ್ರಿ. ೮೧). [ಸಂ.]

ಔದ್ಯೋಗಿಕಶಿಕ್ಷಣ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷಣ;

ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿದ್ಯೆ (Technical Education. ಪತ್ರಿ. ೮೧).

[ಔದ್ಯೋಗಿಕ + ಶಿಕ್ಷಣ]

ಔದ್ಯಾಹಿಕ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ೨. ಮದುವೆ ಯಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ಬಂದ ಮುಯ್ಯಿ. [ಸಂ.]

ಔನ್ನತ್ಯ (ನಾ). ಉನ್ನತಿಕೆ; ಘನತೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ಅತಿತುಂಗಾ ಕೃತಿಯಾದೊಡಾಗದದಜೊಳ್ ಸೌಂದರ್ಯಮೌನ್ನತ್ಯಮುಂ ನುತ ಸೌನ್ದರ್ಯಮುಮಾಗೆ ಮತ್ತತಿಶಯಂ ತಾನಾಗದು (ಎಕ. II, ೨೩೪-೧೬; 1180); ಭಗವಂತನ ಔನ್ನತ್ಯವನ್ನು ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಬಗೆ ಎರಡು; ಒಂದು - ಅದ್ಭುತ ಆಗಾಧ ನಿರೂಪಣ, ಎರಡು - ಅನುಪಮ ಸೌಂದರ್ಯ ನಿರೂಪಣ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಔಪಗವ (ಗು). ಉಪಗು ಎಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಔಪಗವಕ (ನಾ). ಔಪಗವಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಔಪಚಾರಿಕ (ಗು). ೧. ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಾಡಿಕೆಯ: ದಂಡಕಾರಣ್ಯದ ಋಷಿಗಳ ಜೀವನವು ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ಮಾತು (ಭಾರದ. ೮೯). ೨. ಗೌಣವಾದ; ಪ್ರಧಾನ ವಲ್ಲದ. ೩. ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾದ; ಆಲಂಕಾರಿಕವಾದ. [ಸಂ.]

ಔಪಚ್ಛಂದಸಿಕ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಛಂದಸ್ಸು: ವಚ್ಚಿ ತೋಯಯುಗ್ಗಂ ಆ ಪಾದದ್ವಯಕಂತೆ ಬಂದೊಡಕ್ಕುಂ ಚಾಪಳನೇತ್ರೇ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಂದೌಪಚ್ಛಂದಸಿಕಂ ಕವೀಶ್ವರೋಕ್ತಂ (ಛಂ ದೋಂ ಬು. ೩-೨೦). [ಸಂ.]

ಔಪದಾಹ್ಯ (ನಾ). ಚಿತೆ (?): ಚದುರತರದಿಂದೌಪದಾಹ್ಯವನೊದಗಿ ವಿರಚಿಸಿ ಕನಕಮಣಿಗಳ ಕದಿರು ಪೊಳೆಯೆ ವಿಮಾನಗಳನತಿ ಚಿತ್ರಮನೆ ರಚಿಸಿ (ತಿಮ್ಮಸ್ತೀ. ೩-೧೦). [ಸಂ. ?]

ಔಪನಿಷದ (ಗು). = ಔಪನಿಷದಿಕ: ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು “ಔಪನಿಷದ”ವೆನ್ನು ವರು. ಉಪನಿಷನ್ಮಾತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುವದೆಂದರ್ಥ (ಭಾರದ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಔಪನಿಷದಿಕ (ಗು). ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಔಪನಿಷದಿಕ ದರ್ಶನವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ನಾನು ಈ ಎರಡೂ ಬಗೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವೆ (ಪರಶ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಔಪಪಾದಕದಶಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಾಗಮಗಳ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವೇದಗಳಿಗೆ ಆಚಾರಾಂಗ, ಸೂತ್ರಕೃತಾಂಗ . . . ಔಪಪಾದಕದಶಾಂಗ, ಪ್ರಶ್ನವ್ಯಾಕರಣಾಂಗ . . . ದೃಷ್ಟಿ ವಾದಾಂಗ ಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಅಂಗಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೬೯). [ಔಪಪಾದಕ + ದಶಾಂಗ]

ಔಪಮ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ; ಹೋಲಿಕೆ: ಏನಾನುಮೊಂದು ತೆಪದಿಂ ನಾನಾವಿಧ ವಸ್ತುರೂಪದೊಳ್ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ತಾನೆನಿಸಿ ತೋರ್ಪುದದು ಬುಧಮಾನಿತಮೌಪಮ್ಯಮೆಂಬಲಂಕೃತಿ ಯಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೬೪). [ಸಂ.]

ಔಪಯುಕ (ಗು). ಉಪಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. [ಸಂ.]

ಔಪರಿಷ್ಕ (ನಾ). ೧. “ಮೇಲ್ಪಾಗ” (ಆದಿಪು. ಕೋಶ): ಚಳದಳಕಾಳಿ ನಿನ್ನ ವದನಾಂಬುಜಮಂ ನಡೆ ನೋಡಲೇಯದವ್ವಳಿಸುವುದೌಪರಿಷ್ಕ ದೊಳೆನ್ನನಿವೆಂದು ಕನಲ್ಪು (ಆದಿಪು. ೪-೧೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರತಿ ಕ್ರೀಡೆ: ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿತ ಸೋಮುಡಿಿಯಂ ಕಲಿಗಂಟಿನಿಕ್ಕಿ ಕಾದಲನೊಳೆ ಕೂಡೆ ಕೋಮಲಿಗೆ ಬಿಚ್ಚತಮೊಪ್ಪಿದುದೌಪರಿಷ್ಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೩೬). [ಸಂ.]

ಔಪಲ (ಗು). ಉಪಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಲ್ಲಿನ. [ಸಂ.]

ಔಪವಾಹ್ಯ (ನಾ). ರಾಜನ ಪಟ್ಟದ ಅನೆ: “ಸೃಪರಂ ನೆಗು ತಾಳ್ದಾನೆ ಔಪವಾಹ್ಯಮೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೪). [ಸಂ.]

ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕ (ಗು). ೧. ಗಾಢಸಂಬಂಧದ. (ನಾ). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: “ಅಧಿಕರಣದೊಂದು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದು ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕವು” (ಹೊಸುಗ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಔಪಹಾಸಿಕ (ಗು). ಉಪಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಬದ್ದಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಔಪಹಾಸಿಕವಾಗಿಯೂ ದಿಟ್ಟತನ ದಿಂದಲೂ . . . ನಿಂತಿದ್ದನು (ತನರು. ೫೧೬). [ಸಂ.]

ಔಪಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ಉಪಾಖ್ಯಾನ: ಮಾನಸಧಿ ಸಾವಿತ್ರಿಯೌಪಾಖ್ಯಾನ ವನು ಕೇಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೩). [ಸಂ.]

ಔಪಾಸನ (ಗು). ಉಪಾಸನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ: ಬ್ರಹ್ಮ ವಂತೋತ್ಪನ್ನರ್ ಔಪಾಸನಾಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಗುರು ಮರುದತಿಥಿಪೂಜಾನಿರ ತರ್ (ಸೌವಿ. XV, ೧೩೪-೬೯; 1178); ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಚರಿಸುವ ನಿತ್ಯದೌಪಾಸನವ ಬೇಕು . . . ವಿಶ್ವಗೃಹಗಳಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೬). [ಸಂ.]

ಔಪಾಸನೆ (ನಾ). ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಜೆ ದಂಪತಿಗಳು ಮಾಡುವ ಹೋಮ: ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಔಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವೇದಿಕೆ ಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೧೬). [ಸಂ. ಔಪಾಸನಾ]

ಔಮಾನ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಹೊಲ: “ಅಗಸೆಗೆಯ್ಯಾಮಾನವೆಸರಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೩); ಏನೆಸೆವುಳೊ ಕೌದ್ರವೀಣದೌಮಾನದ ತೈಲೇನದ ಮಾಷೀಣದ ಮೌದ್ಗೀನದ ಬಹುಸಾರ ಸಸ್ಯಸಕಳ ಫಲಂಗಳ (ಪುಷ್ಪತು. ೨-೧೨). [ಸಂ.]

ಔಮ್ಯ (ನಾ). ಅಗಸೆ ಹೊಲ: ಲೀಲೆಯಿನದಜ ನೆಲಂ ಪರಿಪಾಲಿಸಿದುವು ಕಣ್ಣೆ ನಾಡೆ ಮೌದ್ಗಂ ಮಾಷ್ಯಂ ಶಾಲೇಯಂ ಮೈಹೇಯಂ ತೈಲೇನಂ ಕೌದ್ರವೀಣಮೌಮ್ಯಂ ಯಮ್ಯಂ (ಚಂದ್ರತು. ೧-೯೧). [ಸಂ.]

ಔರಭ್ಯ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಉಣ್ಣೆಯ ಕಂಬಳಿ: “ಆವಿಕಂ ಔರಭ್ಯ ಮೂರ್ಣಾಯು ಕಂಬಳಿಯದು” (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೯). [ಸಂ.]

ಔರಭ್ಯಕ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ, —ಮಂದೆ. [ಸಂ.]

ಔರಸ (ಗು). ೧. ಎದೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗ; ಸ್ವಂತ ಮಗ. ‘ಔರಸಪುತ್ರ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಔರಸಪುತ್ರ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಮಗ: ಪತ್ನಿವಿಧಮುಂಟು ಸುತರದೊಳೊ ರಸಪುತ್ರನುತ್ಪಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೬). [ಔರಸ + ಪುತ್ರ]

ಔರಸಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಸಂಪತ್ತು; ಪಿತೃರ್ಜಿತವಾದ ಸಂಪತ್ತು: ಕನ್ನಡವು ವೀರಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಮತಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟು ಜಾತಿಯಿಂದಲೇ ಬಂದ ಔರಸಸಂಪತ್ತೆಂಬ ಅನೈತಿಕಾಸಿಕ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ತೋರುವ ಪಂಕ್ತಿಪ್ರಪಂಚ (ವಿಜಾಮಂ. ೧೯). [ಔರಸ + ಸಂಪತ್ತು]

ಔರ್ಧ್ವದೇಹಿಕ (ನಾ). ಸತ್ತಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಅಂತ್ಯ ಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ಔರ್ವ (ಗು). ೧. ಉರ್ವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. ೨. ತೊಡೆಯ; ತೊಡೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. ಭೃಗುವಿನ ಸಂತತಿಯವನು; ಸಗರನ ಗುರು. ೪. ವಸಿಷ್ಠನ ಮಗನ ಹೆಸರು. ೫. ಸಮುದ್ರದೊಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ; ವಡಬ. ‘ಔರ್ವಜ್ಜಲನ’ ಪರಾ.

ಔವಜ್ಜ = ಕಡಲ ಕಿ ಚ್ಚಿ ನಂ ತಿ ರು ವ ನ ನು : ಅಚ್ಚತ್ಯಾನ್ತಾರ
ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಭೀಕರ ದಾವಾನಳತ್ಯು ದಾತ್ತ ಜಳದುರ್ಗಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸಂದಂದು
ಸಂಗರದೊಳು . . . ಮಾಜಾನ್ತು ಬಾಲ್ವಂನರಾರ್ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i,
೨೬೭-೧೧ ; 1160). [ಸಂ.]

ಔವಜ್ಜಲನ, ಔವಜ್ಜಳನ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಬೆಂಕಿ ; ಬಡ
ಬಾಗ್ನಿ : ಔವಜ್ಜಲನ ಬಡುಲ ಧೂಮಾಕುಲಂ ಪಾಲ ಮುನ್ನೀರನಪಾಯ
ಸ್ಥಾನಮಂದಾ ಪುರವರದ ವಣಿಗ್ಯಾಟ ಹಮ್ಮಂಗೊಳ್ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ
ನಿಶ್ಚಿಂತಮರ್ಪಳ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೧-೧೨೨). ಔವಜ್ಜಳನ : ಔವಜ್ಜಳನ
ರುಚಿಯುಮಂ ತಾನೆ ತೋಜುತ್ತುಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧೨-೨೧೩).

[ಔವ + ಜ್ಜಲನ]

ಔವಜ್ಜಳನ 'ಔವಜ್ಜಲನ' ನೋ.

ಔವಾಗ್ನಿ (ನಾ). = ಔವಜ್ಜಲನ : ಕಾನನದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಹಾದವಾಗ್ನಿ
ಜಲದುರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿದವಾಗ್ನಿ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೫೦). [ಔವ + ಅಗ್ನಿ]

ಔಶರ(ನಾ). "ಚಾಮರ ; ಚಾಮರದಂಡ ; ಇಷ್ಟಿ ; ಮಲಗುವಿಕೆ ;
ಆಸನ" (ಶಾಮಣ್ಣ). [< ಸಂ. ಔಶೀರ]

ಔಶೀರ(ನಾ). ೧. ಪೀಠ ; ಗದ್ದಿಗೆ ; ಆಸನ : "ಔಶೀರಂ, ಶಯನಾಸನಂ-
ಈ ೨ ಹಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕೆ (ಇವೆರಡರ ಪೆಸರ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೦-೧೨೧) ;
"ಶಯನಾಸನಾಶೀರಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೪-೨೫). ೨. ಚಾಮರ ದಂಡ ;
ಚಾಮರ ; "ಚವರೀಕಾವು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಔಷಧ (ನಾ). ೧. ವನಸ್ಪತಿ. ೨. ಮದ್ದು : "ಭೈಷಜ್ಯಂ, ಭೇಷಜಂ,
ಜಾಯುಃ, ಅಗದಂ, ತಂತ್ರಂ, ಔಷಧಂ - ಈ ೬ ಮರ್ದು" (ಹಲಾಯು.
೧೦೦-೪೫೯) ; ಕುಡಿದಾಷಧಂ ಬಾಯ್ಗೆ ನಿಗ್ರಹಂ ಮಾಡಿ ತಾಳೊಡಲಿಗೆ
ಸುಖವನೀನಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೩). ೩. (ಆಲಂ) ಪರಿಹಾರ ;
ಚಿಕಿತ್ಸೆ : ಅವನ ಹಟಕ್ಕೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಔಷಧ ಉಂಟು (ರೂಢಿ).

ಔಷಧಮಾಡು = ಮದ್ದನ್ನು ತಯಾರಿಸು, -ಹಾಕು. [ಸಂ.]

ಔಷಧಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ ; ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಒಳ
ಗಾಗು : ಪಳೆಯ ರೋಗಕ್ಕಾಷಧಂಗೊಳ್ ನವ ರೋಗಮೊಲಿದು
ಬಂದಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೩-೭). [ಔಷಧ + ಕೊಳ್]

ಔಷಧಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಔಷಧಗಳ ಆಚಾರ್ಯ ; ಧನ್ವಂತರಿ :
"ಔಷಧಾಚಾರ್ಯರೆನೆ ಧನ್ವಂತ್ರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೭).

[ಔಷಧ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಔಷಧಾಲಯ (ನಾ). ಔಷಧಿ ಕೊಡುವ ಮನೆ ; ದವಾಖಾನೆ :
ಔಷಧಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಔಷಧಿ ತರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).

[ಔಷಧ + ಆಲಯ]

ಔಷಧಿ (ನಾ). = ಔಷಧ ೨ : "ಭೇಷಜಂ ಜಾಯುವಗದಂ ತಂತ್ರಮೆಂದೆನ
ಲ್ಪಾಷಧಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೭) ; ತಂದುಕೊಡುವೆನು . . .
ಎನುತಾಕ್ಷಣಿಕೆ ನೆಗೆದನು ಔಷಧಿಯ ತರಲು (ಕಾಶಿರಾ. ೨೨-೩೫).

[ಸಂ.]

ಔಷಧಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಔಷಧದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ :
ಕನ್ನಡವಾಜ್ಞಯವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ಬರೆದ ಅನುವರ್ಗಸೂಚಿಯ ಶೀರ್ಷಿಕೆ
ಗಳು . . . ಪ್ರಾಣಶಾಸ್ತ್ರ, ಔಷಧಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಆಯುರ್ವೇದ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೩೧).

[ಔಷಧಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಔಷಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ಔಷಧಿಕೊಡು : ಈತನನ್ನೆನ್ನ ಬಳಿಗೊಯ್ದು ಔಷಧಿಸು
ಮರಳಿ ಕಳುಹುವೆ, ಪೇಳ (ಹೆಬ್ಬರ. ೩೭-೧೭).

[ಔಷಧ + -ಇಸು]

ಔಷ್ಪಕ (ನಾ). ಒಂಟಿಗಳ ಗುಂಪು, -ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಔಸದ (ನಾ). = ಔಷಧ : "ಔಷಧ-ಔಸದ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಔಷಧ]

ಔಳಿ (ನಾ). (?) : ಆ ಔಗು, ಆ ಔಳಿ, ಆ ಔಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[?]

೦

೦ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೈದನೆಯ ವರ್ಣ; ಬಿಂದು; ಅನುಸ್ವಾರ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸೊನ್ನೆ; ಶೂನ್ಯ: "ಬಿಂದುವನುಸ್ವಾರಂ ತಾ ನೆಂ ದ ಕ್ಕುಂ ಸೊನ್ನೆ ಮು ತ್ತು ಪೋ ಲ್" (ಶಮದ. ೧೧);

ವೃತ್ತತೆಯಿಂ" (ಶಮದ. ೧೧); ಹಂಸ . . . ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಸಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (೦) 'ಅನುಸ್ವಾರ' ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

೦

೦ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ವರ್ಣ; ವಿಸರ್ಗ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಸಂದಿರ್ಪುಡಂತದಡಕಿಲ್ವೊಂದಿರೆ ಮಣಿ ಗೊತ್ತುಪೋಲ್ ವಿಸರ್ಗಮನಿಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ೧೧); ದುಃಖ . . .

ಉಕಾರಕ್ಕೂ ಖಕಾರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ (ಃ) 'ವಿಸರ್ಗ' ಎಂದೂ ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨). [ಸಂ.]

X_೪

X_೪ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೇಳನೆಯ ವರ್ಣ; ಜಿಹ್ವಾ ಮೂಲೀಯ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮಸಂದಿರ್ಪು X_೪ ಮುಮಂಪ್ಪಮುಮೊಂದಿದ ಬಿಂದುವುಂ ವಿಸರ್ಗಮುಮೆಂದಕ್ಕುಮಿವೆಯ್ವೆ

ಯೋಗವಾಹಂ ಕ್ರಮದಿಂ . . . ಪಸುಂಬೆಯ ಲಚ್ಚಣದಂತಿರ್ಪು ವರ್ಣಂ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯಮೆಂಬುದು; (ಕಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಅದಟ ಸ್ವರೂಪಂ (X_೪) (ಶಮದ. ೧೭, ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

೦೦೦

೦೦೦ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ವರ್ಣ; ಉಪಧ್ಮಾನೀಯ; ಯೋಗವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪಕಾರಮುಚ್ಚಾರ ರಣಾರ್ಥಮಾಗುಣದ ಕುಮಾರೀಸ್ತನಯುಗಳಾಕೃತಿಯ ವರ್ಣಮುಪ

ಧ್ಮಾನೀಯಂ; (ಪಕಾರ ಸಂಗಡದ) ಅದಟ ಸ್ವರೂಪಂ (೦೦೦) (ಶಮದ. ೧೭ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

[illegible]

အဲဒီကုသိန် သင်္ခါဝေးကွာတဲ့ နေ့နဲ့ (၁၄) နံနက်
ခဏော့ကွာနား : သီလဝံ ပျံ့ကွာကွာကွာ
(၁၄) "ဝေ့ကွာကွာကွာ" နေ့နဲ့ နေ့

[illegible]

ବିଶେଷ ଦାବିକାରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା (15) 90
 2014 ଓଡ଼ିଶାସମ୍ମାନ : ସାମ୍ବଲ ଜିଲ୍ଲା
 ସମ୍ବଲ ଜିଲ୍ଲା ସମ୍ବଲ ଜିଲ୍ଲା

ಒಪ್ಪೋಲೆ

- ಸೂಚನೆ: ೧. ಇಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿನ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೈತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅಂತಹವುಗಳನ್ನು ಅನುಬಂಧಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟಿದೆ. ಇಡೀ ನಿಘಂಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಅನುಬಂಧವಿರಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದೆ.
೨. ಮುಖ್ಯಉಲ್ಲೇಖದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳ ಅಡಿಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲೂ ಸಮಾಸಪದಗಳ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಪದಗಳ ಅಡಿಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲೂ ಕೆಲವೆಡೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರಬಹುದು. ಅವನ್ನು ವಾಚಕರೇ ಅರ್ಥಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸೂಕ್ತಕಂಡಂತೆ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
೩. L ಈ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮುಂದಿರುವುದನ್ನು ಈಗ ಇರುವುದರ ಜತೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
೪. ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದುವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಸಮಗ್ರ ಒಪ್ಪೋಲೆಯನ್ನು ಇಡೀ ನಿಘಂಟು ಪೂರೈಸಿದ ಮೇಲೆ ಅನುಬಂಧದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೭	6	2	ಅಂಕ್ಯೆ 'ಅನ್ಯೆ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೯	9	1.	[ಅಂಗ್+ ಜನ್ಯ]	[ಸಂ. ಅಂಗಜನ್ಯ]
೨೫	4	1	ಜನಮುಂದಂಟದೇ ಪರಿಡೋಡಿತು	ಜನಮುಂದಂಟದೇ ಪರಿಡೋಡಿತು
೫೯	21	2	ಅಕ್ಕೈಸಿ	ಈ ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು 'ಅಕ್ಕೈಸಿ'ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೬೧	10	1	ಅಕ್ಕಾಡ್ಡು 'ಅಲ್ಪಾಡ್ಡು' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೭೪	42	2	ಅಗಳ್ಳು 'ಅಗುಲ್ಳು' ನೋ.	
೧೩೯	21	1	೩. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೪. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ).	೨. ಪೂಜಾರಿ (ಕರಾ). ೩. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (ಕರಾ).
೧೪೬	38	1	ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ).	ಅಡುಗಬು, ಅಡಿಗಬು, ಅಡಿಗಬ್ಬು, ಅಡುಗಬು, ಅಡುಗಬ್ಬು (ನಾ).
"	43	1	—	L ಅಡಿಗಬು: ಉತ್ಪುಹುಳಿಗೆ ಖ ಆ ಅಡಿಗಬಿಗೆ ಖ೨ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೭೫-೩೧; 1577). ಅಡಿಗಬ್ಬು: ಯೆಂಟೆ ಹಾಡ ೨ಕ್ಕೆ ಗ ೨ ಅಡಿಗಬ್ಬು ಶೀಗಿಗೆ ಸಹಾ (ಇಆ. V, ೪೨-೨೬; 1587).
"	38	2	[ಅಡು+ ಕೂಲಿ+ ಅಜ್ಜಿ]	IP [ಅಡು+ ಕೂಲ್ಯಾ+ ಅಜ್ಜಿ] ಎಂದು ಬಿಡಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತ.
೧೪೯	36	1	—	L-ಅಡೈ '-ಒಡೈ' ನೋ.
"	44	1	[ಅಡೆಕಲು+ ಪಣ್ಣಿ]	[ಅಡೆಕಲು (< ಅಡೆಗಲ್) + ಪಣ್ಣಿ]
೧೬೫	4	2	—	L-ಅಣ್ಣ (ಪ್ರ). ದಿಗ್ವಾಚಿ ಪ್ರತ್ಯಯ.
೧೬೭	38	1	(ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೩೪).	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು 'ಅಣಕಿಗ್ಗೆ'ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೦೪	28	2	[ಸಂ.]	[< ಸಂ. ಅಧ್ವರೀಯ ?]
೨೦೬	35	2	ಅಧಃಪ್ರಭಾವ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವ	ಅಧಃಪ್ರಭಾವ (ಗು). ಕಡಮೆಯಾದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ; ತಗ್ಗಿಹೋದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ
೨೦೭	13	2	೩. ಅಧರೋಷ್ಠ; ಕೆಳತುಟೆ; ತುಟೆ	(ನಾ). ೩. ಅಧರೋಷ್ಠ; ಕೆಳತುಟೆ; ತುಟೆ
೨೦೮	16	1	ಅಧಸ್ತನ (ನಾ).	ಅಧಸ್ತನ (ಗು).
೨೧೩	46	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಧೋನಿಬಂಧಿನೀ]
೨೧೫	45	2	"ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಪಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ"	"ಓದೊಂದು ಪೇಳುವನುಪಾಧ್ಯಾಯನಧ್ಯಾಪಕಂ... ವಿವರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವ್ಯಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ"
೨೧೬	39	2	ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ; ದೊಡ್ಡಹೆಂಡತಿ	L ಅಧಿವಿನ್ನೆ
೨೨೫	46	2	[ಅನಲ+ ಅಕ್ಷ]	[ಸಂ. (ಅನಲ+ ಅಕ್ಷ+ -)]
೨೩೨	46	1	[ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ ?]	[< ಸಂ. ಅನಾಮಿಕಾ]
೨೩೩	33	1	೨.	L ಅಸಭ್ಯ
"	7	2	ಅನಾವರ (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ	ಅನಾವರ (ಗು). ಬಹಳವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ; ಮಿತಿಯಿರಿದ

ಪುಟ	ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೨೩೫	27	1	ಅನಿತ್ತು, ಅನಿತು (ಅ).	ಅನಿತ್ತು, ಅನಿತು (ನಾ).
೨೩೬	3	2	ಪೋಗಲಾಜದೆಯನಿಮಿಷವೆಡೆದಿರಲ್ಪವಳ	ಪೋಗಲಾಜದೆಯನಿಮಿಷವೆಡೆದಿರಲ್ಪವಳ
೨೩೮	27	2	ಅನಿಲವೇಗ	೨ನೆಯ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೧ನೆಯ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೩೯	46	2	[ಸಂ. ಅನಿಶಾ]	[ಸಂ.]
೨೪೦	18	2	ಅನಿಸಿಕೊ 'ಅನ್ನಿಸಿಕೊ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
"	42	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅನೀಕೀನೀ]
೨೪೨	2	1	ಅನುಕೇಯ :	L ೨. ಅನುಗೊಳಿಸು ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು
೨೪೯	14	1	[ಅನು ? +- ಇಸ್ಯು]	[ಅನುಮಾನ +- ಇಸ್ಯು]
೨೬೫	8	2	ಅನುಶಯ	೪ನೆಯ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿರುವ (ಮಂ ಗ ಕಾ. ೧೨೯-೧೪)ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೩ನೆಯ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೨೭೦	31	2	ಕಡ್ಡಾಯವಲ್ಲದ	ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಲ್ಲದ
೨೯೦	20	1	೨. ಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು	೨. ಅಸಮರ್ಥವಾದದ್ದು
೨೯೧	9	1	ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷಿ	ಅಪವರ್ಗಲಕ್ಷಿ
೨೯೨	37	1	೨. ಮೈಚಿತ್ರ	೨. ವಿಕಾರ
೨೯೬	14	1	೩. ನದಿಯ ಈಚೆಯ ದಡ	೩. ನದಿಯ ಈಚೆಯ ದಡ
೨೯೭	30	1	ಅಪುತ್ರ	೨ನೆಯ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೧ನೆಯ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೦೭	7	2	೨. ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ).	೨. ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದ್ದು : ಅವನ ಮಾತು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ರೂಢಿ).
೩೦೮	11	1	ಅಪ್ಪರೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಪರ	ಅಪ್ಪರೆ (ನಾ). = ಅಪ್ಪರ
೩೧೧	31	2	ಹೈಮವತ್ಯಾಶ್ಯಾಙ್ಕ ಪಟ್ಟರಣ	ಹೈಮವತ್ಯಾಶ್ಯಾಙ್ಕ ಪಟ್ಟರಣ
೩೨೨	22	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಭಿಮಾನಿನ್]
"	42	2	ಪೇಟ್ಟುದು ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀ ಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ)	ಪೇಟ್ಟುದು . . . ಜಡವಸ್ತುಗಳೊಳಂ . . . ಅಭಿಮುಖೀಕರಣಮುಪಚಾರಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋ)
೩೨೪	4	1	[ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಆಸೆ ; ಬಯಕೆ.	ಆಸೆ ; ಬಯಕೆ [ಕಾವ್ಯಮಿಾ]
೩೨೮	6	2	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಭೋಗಿನ]
"	38	2	೫. ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ	೫. ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶ ; ಅಂತರ
೩೩೧	13	1	ಅಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ದುರ್ಲಂಘ್ಯಮಪ್ಪ	ಅಭ್ರಂಕಷ ಶಿಖರಿ ಶಿಖರ ದುರ್ಲಂಘ್ಯಮಪ್ಪ
೩೩೮	11	1	—	L ಅಮರೈ 'ಅಮರೈ' ನೋ.
೩೪೧	40	1	ಅಮಲು : ೧. (ಸ್ಯಾಂಡರ್)	ಇದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೩೪೩	27	1	ಅಮರ್ಷಣಾ	ಅಮರ್ಷಣ
೩೪೬	24	1	ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ	ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ
೩೫೧	24	1	ಅಮೋಘ	೩ನೆಯ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೨ನೆಯ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೫೫	34	2	[< ಅಯ್ಯು + ಕೆಯ್ಯ (< ಕೆಯ್ಯಿ)]	[< ಅಯ್ಯು + ಕೆಯ್ಯ (< ಕೆಯ್ಯಿ)]
೩೫೬	6	1	ಅಯಿನ 'ಐನ' ನೋ.	ಅಯಿನ 'ಐನ್' ನೋ.
"	42	1	—	L ಅಯಿಷ್ಟು 'ಅಷ್ಟು' ನೋ.
"	43	1	—	L ಅಯಿಾಷ್ಟು 'ಅಷ್ಟು' ನೋ.
೩೫೭	18	2	ವಹ್ನಿಸಖನೊಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ	ವಹ್ನಿಸಖನಾನೆಂಬೊಂದಹಂಕಾರಮಂ
೩೫೮	5	2	[< ಅಯ್ಯು + ಕೊಳ್ಳ]	[< ಅಯ್ಯು + ಕುಳ್ಳ (< ಕೊಳ್ಳಿ)]
"	29	2	ಕಂಚೆಯರಸಾಳು	ಕಂಚೆಯರಸರಾಳು
"	41	2	ತಲೆಯೈಜಡವೆಳಸಿಗರೆದ ಜೀವನಂ	ತಲೆಯೈಜಡವೆಳಸಿಗರೆದ ಜೀವನಂ

ಪುಟ ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು	
೩೫೯	24	1	ಅಯ್ಯಾಳೆ 'ಇರ್' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
"	25	1	ಅಯ್ಯಿಕೆ 'ಎಯ್ಯಿಕೆ' ನೋ.	"
೩೬೫	15	2	ಅರ, 'ಅಱಿ' ನೋ.	"
"	27	2	ಅರಂಚು 'ಅಱುಚು' ನೋ.	"
೩೬೭	23	2	ಅರಗು, 'ಅರುಗು' ನೋ.	"
೩೬೮	32	1	ಅರಚು 'ಅಱುಚು' ನೋ.	ಅರಚು 'ಅಱುಚು' ನೋ.
೩೭೧	8	1	ಅರಪು 'ಅಱುಬು' ನೋ.	ಅರಪು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
"	40	1	ಅರಬು 'ಅಱುಬು' ನೋ.	ಅರಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
೩೭೩	33	2	ಬಿಬ್ಬರನೆ	ಬಿಬ್ಬನೆ
೩೮೮	28	2	ಅರುಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.	ಅರುಬು 'ಅಱುಂಬು' ನೋ.
"	30	2	ಅರುಮರುವು 'ಅಱುವುಮಱುವು' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೩೯೦	1	1	ಅರೆಅಳು	ಅರೆಅಳು
"	12	1	(ಇಂದ್ರಜಾ. ೪೫-೧೫)	(ಇಂಜಾಪ. ೪೫-೧೫)
೩೯೮	18	1	(ವ್ಯಸವಿ. ೫-೧೩)	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು 'ಅರೆವೆಱಿ' ಉಲ್ಲೇಖಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೩೯೯	46	1	ಅರ್ಕಱು 'ಅಱುಕಱು' ನೋ.	'ಅರ್ಕಱು' ಆದ ಮೇಲೆ ಈ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರಬೇಕು.
೪೦೯	36	1	[ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ]	[ಸಂ. ಅರ್ಪಣಾ]
೪೨೭	10	2	[ಅಲಗು ₁ + - ಇಸ್ಯ]	[ಅಲಗು ₁ + - ಇಸ್ಯ]
"	40	2	ಅಲ್ಕು : ೧.	ಅಲ್ಕು : ೨.
೪೨೯	1	1	ಅಲ್ಕಿ 'ಅಲ್ಕಿ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೪೩೪	36	1	[ಅಲ್ಕಿ + - ಅಣ]	[ಅಲ್ಕಿ + - ಅಣ್ಯ + - ಅ ₇]
೪೪೨	41	2	ಅವತೆ (ನಾ). ಸಂಕಟದ ಸ್ಥಿತಿ; ದುರ್ದೈವಿ	L ಅವಸ್ಥೆ
೪೬೯	3	2	ಅನ್ಯವಹಾರಿಕವಾದ	ಅನ್ಯವಹಾರಿಕವಾದ
೪೭೪	8	2	ಇವಜಿಂದುದೊಂದು	ಇವಜಿಂದುದೊಂದು
೪೭೫	28	1	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಅಶ್ವಗಂಧಾ]
೪೭೮	33	2	ವೇಷವೇ ಬೇರೆರಡು ಕೈಗಳ	ವೇಷವೇ ಬೇರೆ . . . ಎರಡು ಕೈಗಳ
೪೮೪	26	1	(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦-೧೮ ; 1048)	(ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೦-೧೮ ; 1048)
೪೯೦	42	1	[ಸಂ. ಅಶನಪರ್ವಣ]	[ಸಂ. ಅಶನಪರ್ವಣ]
೪೯೫	7	1	ಜನರ ಗುಂಪು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿತ್ತು (ರೂಢಿ).	L (ನಾ). ೨. ಹೆಚ್ಚು; ಅಧಿಕ : (ರೂಢಿ).
"	45	1	೪ನೆಯ ಮೇಳಕರ್ತ	೪ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ
೫೦೦	43	2	ಪಿಡಿದವರಸುರವೈರಿಯನೊಡಂಬಡಿ	ಪಿಡಿದವರಸುರವೈರಿಯನೊಡಂಬಡಿ
೫೦೬	36	1	ಅಸಿ ಸ್ತ್ರಾವ	ಅಸಿ ಸ್ತ್ರಾವ
೫೧೧	30	1	ಅಹವು 'ಅಗು' ಪರಾ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೧೪	31	2	ಅಹವು 'ಅಗು' ಪರಾ.	"
೫೨೪	24	2	ಅಳಿಗಜ್ಜ 'ಅಱುಗಜ್ಜ' ನೋ.	"
"	33	2	ಅಳಿಗಜ್ಜಿ 'ಅಱುಗಜ್ಜಿ' ನೋ.	"
೫೨೯	29	2	ಅಳುಪು 'ಅಱುಪು' ನೋ.	"
೫೩೩	20	2	ಅಳ್ಳು 'ಅಳ್ಳು' ನೋ.	"
೫೩೬	19	2	(ಮಹಾದೇ. ೫೬-೧೩೯)	(ಮಹಾದೇ. ೫೬-೧೩೯)
೫೪೨	32	1	ಅಱುಹು 'ಅಱುಹು' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೪೪	5	2	(ಕೊಲ್ಲಾಶ. ೧೭-೩೯ ; 1196)	(ಕೊಲ್ಲಾಶ. ೧೭-೩೯ ; 1196)
"	27	2	(ತುರಂಗ. ೫೬-೧)	(ತುರಂಗ. ೫೬-೧)
೫೪೫	27	1	ಅಱಿ ₁ (ಕ್ರಿ).	ಅಱಿ ₁ , ಅರ ₆ (ಕ್ರಿ).
"	೨೨	1	—	L ಅರ ₆ : ಅಂಬುಜವರತರೈದೆ ದುಃಖಿತ ತುಂಬಿಗಳದಂತಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೬-೨೯)

ಪುಟ ಸಾಲು	ಎಡ=1 ಬಲ=2	ತಪ್ಪು	ಒಪ್ಪು
೫೪೫	19 2	ಅಱಿಗಲ್, ಅಱಿಗಲ್ಲು, ಅರೆಗಲ್ಲು	ಅಱಿಗಲ್, ಅರೆಗಲ್ಲು, ಅಱಿಗಲ್ಲು
೫೪೬	37 2	ಅಱ್, ಅಱ್ತು (ನಾ).	ಅಱ್, ಅಱ್ತು, ಅಱ್ತು (ನಾ). ಅಱ್ತು: (ರೂಢ).
೫೪೯	- 1	ಅಱಿಜಗಳ	ಅಱಿಜಗಳ
೫೫೬	21 1	-ಅ, '-ಅ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೫೫೮	20 1	ಮಾಡಿವ್ವಾರೆ	ಮಾಡಿವ್ವಾರೆ
೫೮೮	16 1	ಅಟಗಾತಿ: ೨	ಅಟಗಾತಿ: ೧
೬೧೦	22 1	ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನೆ ಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲ ಮನಾದ ಸುತ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೬)	ಪಾರ್ವತಿಯೊಡನೆ ಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು ತಾಂಬೂಲ ಮನಾದ ಸುತ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೬)
೬೨೭	38 1	ಅನೆಬಿದದ್ದು ಜಱಿ	ಅನೆಬಿದದ್ದು ಜಱಿ
"	42 1	ಅನೆಬಿದದ್ದು ಜಱಿ	ಅನೆಬಿದದ್ದು ಜಱಿ
೬೩೧	14 1	೨. (ಉಕ) ತಪ್ಪು; ಆರೋಪ	೨. ತಪ್ಪು; ಆರೋಪ
೬೪೫	4 1	ಉತಾಹಗೊಳ್ಳು	ಉತಾಹಗೊಳ್ಳು
೬೫೬	33 1	ಬುದ್ಧಿಯ ಪೂರೈಕೆಯುಂ	ಬುದ್ಧಿಯುಮಾರೈಕೆಯುಂ
೬೭೨	30 1	ಅಲಿ, ಅಣಿ, ಆರಿ (ನಾ).	ಅಲಿ, ಅಣಿ, ಆರಿ (ನಾ).
"	34 1	ಅಣಿ: 'ಅಣಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ.	ಅಣಿ: 'ಅಣಿಕಲ್ಲು' ಪರಾ.
೬೭೮	31 1	ನಮ್ಮಾಭಾರತಮೇವರಂ ಹೆಸರು	ನಮ್ಮಾಭಾರತಮೇವರಂ, ಹೆಸರು
೬೮೩	44 1	೩. ವ್ಯಾಕುಲಿತ; ಪಿಡಿತ	೩. ವ್ಯಾಕುಲಿತ; ಪಿಡಿತ
"	1 2	ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವನು	ವ್ಯಾಪ್ತಳಾದವಳು
೬೯೪	22 2	ಆಯಾಸಗೊಳಿಸು; ಬಳಲಿಸು	ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು
೭೦೮	34 2	'ಆಳಂಗೊಳ್' ಪರಾ.	ಇದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.
೭೧೩	25 1	ಅಳೋಚಂಬೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಲೋಚಿಸು	ಅಳೋಚಂಬೆರಸು (ಅ). ಅಲೋಚನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ
೭೧೯	1 1	ಅಱ್ತು, ಅಱ್ತು (ಕ್ರಿ).	ಅಱ್ತು, ಅಱ್ತು, ಅಱ್ತು (ಕ್ರಿ).
"	38 1	—	L ಅಱ್ತು: ೪. ಅಹಿತೋದಾತ್ತ ಯಶೋರಸಮನಜುತು ಪೀರ್ವಂತಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೫).
೭೨೭	33 1	ಇಂದದ್ದನು	ಇಂದದ್ದನು
೭೨೯	13 1	(ಬಸಪು. ೪೦-೭೨)	ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು 'ಇಂತುಟ್ಟು'ಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೭೩೩	12 1	ಕಲ್ಲಪರಕಾರೋಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೪)	ಕಲ್ಲ ಪರಲಿಂ ಕಾರೋಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೪)
೭೭೯	6 1	ಇನೆಗ: ೧.	ಇನೆಗ: ೨.
೮೦೫	23 2	[ಇಲಿ (< ಇಲಿ) + -ತ]	[ಇಲಿ (< ಇಲಿ) + -ತ]
೮೦೬	- 2	ವಿಷುವಿದ್ಯೆ	ಇಷುವಿದ್ಯೆ
"	26 1	[ಇಲಿ + -ಅಣ]	[ಇಲಿ + - ಅಣ್ಯ + - ಅ]
೮೨೨	29 2	ಈಮಿತಿ (ಅ). ೧. ಇಂದಿನವರೆಗೆ; ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ	ಈಮಿತಿ (ನಾ). ಈ ದಿವಸ; ಈ ದಿನ: (ದೇವದೂ. ೨೭೬); (ರೂಢ).
೮೫೮	35 2	ಉಗುಳ್ಳೀರು	೧ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೭೪)ರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ೨ನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಬೇಕು.
೮೬೮	37 2	—	L ಉಜ್ಜಿಸು 'ಉದಿಸು' ನೋ.
೮೯೯	40 2	ಕೋಡಂ	ಕ್ರೋಡಂ
೯೩೨	12 1	[ಸಂ.]	[ಸಂ. ಉನ್ನಾಲ]
೯೫೯	28 1	ಒಗರಣೆಯಲ್ಲಿ	ಒಗ್ಗರಣೆಯಲ್ಲಿ
೯೭೨	6 2	ಉರು 'ಉಱ' ನೋ.	ಈ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

- † ಡಾ. ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೩-೫೭)
 † ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೮-೬೬)
 † ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೬-೭೧)
 ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಟಿ. (೧೯೭೧-)

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು

- † ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೮-೬೬)
 ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೬೬-೬೮)
 ಶ್ರೀ ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೮-೬೯)
 ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಟಿ. (೧೯೬೯-೭೧)

ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಮತ್ತು ಸಂಪಾದಕರು

- † ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩-೫೪)

ಸಂಪಾದಕರು

- † ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೪-೫೬)
 ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೫೭-೬೩)
 ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-)

ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು

<p>† ಶ್ರೀ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩-೫೮)
 † ಡಾ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೩-೫೪)
 ಶ್ರೀ ಕ. ವೆಂ. ರಾಘವಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಟಿ. (೧೯೪೩-೬೯)
 ಡಾ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಟಿ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೪-)
 ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-)
 † ವಿದ್ವಾನ್ ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು (೧೯೪೪-೫೦)
 ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಟಿ. (೧೯೪೪-)
 † ಶ್ರೀ ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾವ್, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-೬೯)
 ಸದ್ವಿಭೂಷಣ ಡಾ. ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್. (೧೯೪೪-೬೭)
 † ಶ್ರೀ ಕೆ. ಜಿ. ಕುಂದಣಗಾರ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-೬೫)
 ಶ್ರೀ ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೪೪-)
 ಶ್ರೀ ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ. (೧೯೫೬-)
 ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ. (೧೯೬೧-)</p> | <p>ಶ್ರೀ ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ. (೧೯೬೩-)
 ಶ್ರೀ ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಟಿ. (೧೯೬೪-)
 ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ. (೧೯೬೯-)
 ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. (೧೯೭೦-)</p> <p style="text-align: center;">ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು</p> <p>† ರಾಜಸೇವಾಸಕ್ತ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯಪ್ಪ, ಡಿ.ಎ. (೧೯೪೯-೬೮)
 ಸದ್ಮಶ್ರೀ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (೧೯೪೯-)
 ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಐ.ಎ.ಎಸ್. (೧೯೬೧-)
 ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಎಲ್.ಡಿ. (೧೯೬೬-)</p> <p style="text-align: center;">ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು</p> <p>ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ (೧೯೬೯-)</p> |
|--|--|

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೬-)	ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ.	
ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ ಸಾಂಗಲಿ	(೧೯೬೬-)		(೧೯೬೬-)

ಉಪಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಹೀ. ಬಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್.	(೧೯೬೬-)	ಶ್ರೀ ಆರ್. ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್.	(೧೯೬೬-)
		ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೬-)

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ಜಿ. ಮಂಜುನಾಥನ್, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೬-)	ಶ್ರೀಮತಿ ಮಂಜುಳಾರಾವ್, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೦-)
ಶ್ರೀ ಪಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೬-)	ಶ್ರೀ ಎಚ್. ವಿ. ಶೇಷಾಚಾರ್, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೦-)
ವಿಜ್ಞಾನ ಹ. ವೆ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	(೧೯೬೬-)	ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ. ಎನ್. ಜಾನಕಮ್ಮ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೦-)
ಶ್ರೀಮತಿ ಉಷಾ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್.	(೧೯೬೬-)	ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ ಹಡಗಲಿ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೦-)
ಶ್ರೀ ಟಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್.	(೧೯೬೬-)	ಶ್ರೀಮತಿ ಉಷಾಕುಮಾರಿ, ಎಂ.ಎ.	(೧೯೬೦-)
ಶ್ರೀ ಪಿ. ಪದ್ಮನಾಭ ಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.	(೧೯೬೦-)	ಶ್ರೀ ವಸಂತರಾವ್ ಕಟ್ಟಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಎಡ್.	(೧೯೬೦-)

ಪ್ರತಿಕಾರರು

ಶ್ರೀ ಎನ್. ಆರ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್	(೧೯೬೦-)
------------------------------------	----------

ಟೈಪಿಸ್ಟ್‌ಗಳು

ಶ್ರೀಮತಿ ಕೆ. ರಮಾ	(೧೯೬೬-೭೧)
ಶ್ರೀಮತಿ ಎ. ನೇತ್ರಾವತಿಬಾಯಿ	(೧೯೬೬-)

ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಸಹಾಯಕರು

ಶ್ರೀ ಕೆ. ಆರ್. ಶೇಷಗಿರಿ	(೧೯೬೬-)
ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಎಸ್. ಹರಿಶಂಕರ್	(೧೯೬೦-)
ಶ್ರೀ ಕೆ. ಎಸ್. ಮಧುಸೂದನ	(೧೯೬೦-)

ಪಟ್ಟಿಕೆ ವಿಂಗಡಣೆಕಾರರು

ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಮಣ್ಣ	(೧೯೫೫-)
-----------------	----------

ಅಟೆಂಡರುಗಳು

ಶ್ರೀ ಮಾದಪ್ಪ	(೧೯೬೫-)
ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ	(೧೯೬೬-)

ಜವಾನರು

ಶ್ರೀ ಶಂಕರಪ್ಪ	(೧೯೬೬-)
ಶ್ರೀ ರೇವಯ್ಯ	(೧೯೬೬-)

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಧನಸಹಾಯದಿಂದ ಕನ್ನಡಿಗರ
ಬಹುದಿನಗಳ ಬೇಡಿಕೆಯಾಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳು
ಈಗ ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಂಡು ನಿಮ್ಮ ಕೈಸೇರುತ್ತಿವೆ.

ಸಮಸ್ತ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಈ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ನೆರವು
ನೀಡಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಕೃತಜ್ಞತಾಮೂರ್ವಕವಾಗಿ
ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್ ಆರ್. ಕೆ.

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು